Muqeddes Kalam
(latin yéziq)

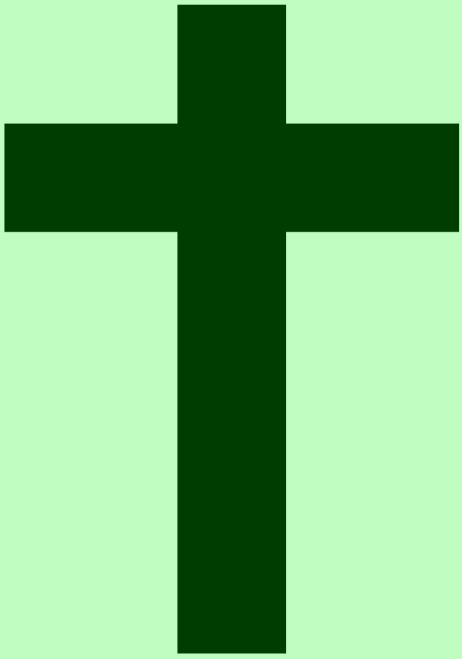

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Latin script

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5

Contents

Yaritilish 1
Misirdin chiqish 91
Lawiylar 181
Chöl-bayawandiki seper 235
Qanun sherhi 306
Yeshua 368
Batur Hakimlar 411
Rut 455
Samuil «1» 463
Samuil «2» 511
Padishahlar «1» 554
Padishahlar «2» 607
Tarix-tezkire «1» 658
Tarix-tezkire «2» 708
Ezra 764
Nehemiya 782
Ester 809
Ayup 822
Zebur 895
Pend-nesihetler 1054
Hékmet toplighuchi 1104
Küylerning küyi 1120
Yeshaya 1137
Yeremiya 1285
Yeremiyaning yigha-zarliri 1393
Ezakiyal 1405
Daniyal 1493
Hoshiya 1524
Yoél 1547
Amos 1554
Obadiya 1570
Yunus 1573
Mikah 1577
Nahum 1591
Habakkuk 1597
Zefaniya 1604
Hagay 1611
Zekeriya 1615
Malaki 1635
Matta 1642
Markus 1722
Luqa 1771
Yuhanna 1856
Rosullarning paaliyetliri 1920
Rimliqlargha 1992
Korintliqlargha «1» 2028

Korintliqlargha «2» 2058
Galatiyaliqlargha 2079
Efesusluqlargha 2093
Filippiliqlargha 2106
Kolossiliklerge 2115
Tésalonikaliqlargha «1» 2123
Tésalonikaliqlargha «2» 2130
Timotiygha «1» 2135
Timotiygha «2» 2145
Titusqa 2152
Filémongha 2156
Ibraniylargha 2158
Yaqup 2184
Pétrus «1» 2194
Pétrus «2» 2206
Yuhanna «1» 2213
Yuhanna «2» 2223
Yuhanna «3» 2225
Yehuda 2227
Wehiy 2231

Yaritilish

Xudaning alemni yaritishi

1 Muqeddemde Xuda asmanlar bilen zéminni yaratti. □ ■
2 U chaghda yer bolsa shekilsiz we qupquruq halette boldi; qarangghuluq chongqur
sularning yüzini qaplidi; Xudaning Rohi chongqur sular üstide lerzan perwaz qilatti.□
3 Xuda: «Yoruqluq bolsun!» dewidi, yoruqluq peyda boldi.
4 Xuda yoruqluqning yaxshi ikenlikini kördi; Xuda yoruqluq bilen qarangghuluqni
ayridi.
5 Xuda yoruqluqni «kündüz», qarangghuluqni «kéche» dep atidi. Shu teriqide kech bilen
seher ötti, bu tunji kün boldi.□
6 Andin Xuda: — Sularning ariliqida bir boshluq bolsun we sular *yuqiri-töwen* ikkige
ayrilip tursun, dédi.□ ■
7 Shuning bilen Xuda bir boshluq hasil qilip, sularni boshluqning astigha we boshluqn-
ing üstige ayriwetti; ish ene shundaq boldi.□ ■
8 Xuda bu boshluqni «asman» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu ikkinchi
kün boldi.
9 Andin Xuda: «Asmanning astidiki sular bir yerge yighilsun, quruq tupraq körünsun!»
dewidi, del shundaq boldi.■
10 Xuda quruq tupraqni «yer», yighilghan sularni bolsa «déngizlar» dep atidi. Xuda
bularning yaxshi bolghanliqini kördi.
11 Andin Xuda yene: «Yer herxil ösümlüklerni, uruqluq otyashlarni, méwe béridighan
derexlerni türliri boyiche özide ündürsun! Méwilerning ichide uruqliri bolsun!» dewidi,
del shundaq boldi;
12 yerdiki ösümlüklerni, yeni uruq chiqidighan otyashlarni öz türliri boyiche, méwe
béridighan, yeni méwilirining ichide uruqliri bolghan derexlerni öz türliri boyiche ündürdi.
Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi.
13 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu üchinchi kün boldi.
14 Xuda yene: «Kündüz bilen kéchini ayrip bérish üchün asmanlarda yoruqluq jisimlar
bolsun. Ular künler, pesillar we yillarni ayrip turushqa belge bolsun;■
15 ular asmanlarda turup nur chiqarghuchi bolup, yer yüzige yoruqluq bersun!» dewidi,
del shundaq boldi.■
16 Xuda ikki chong nur chiqarghuchi jisimni yaratti; chong nur chiqarghuchini kündüzni
bashquridighan, kichik nur chiqarghuchni kéchini bashquridighan qildi. Hemde yene
yultuzlarnimu yaratti.

□ **1:1 «Xuda»** — Ibraniy tilida «Elohim» déyilidu. Bu toghruluq «Tebirler»ni körüng. **«Asmanlar»** — Muqeddes Kitab boyiche üch qatlam asman bar; birinchi qat asman «atmosféra», ikkinchi qat asman «alem boshluqi», üchinchi qat asman Xudaning ershidur. Shunga «asman» köp yerlerde «asmanlar» déyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zeb. 33:5-6; 89:11; 136:5; Ros. 14:15; 17:24; Ibr. 11:3 □ **1:2 «boldi»** — Bezi terjimilerde «idi» yaki «turatti» dep élin'ghan. Alimlarning bu ayet üstidiki üch xil qarishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. **«chongqur sular»** — déngiz-okyanlarni körsitidu. **«qaplidi»** — yaki «qaplighanidi». **«lerzan perwaz qilatti»** — mushu haletni ibraniy tilida «(tuxum bésiwatqan) kürük toxudek halette turidu» dep chüshünüshkimu bolidu. □ **1:5 «kech bilen seher»** — «tunji küni»de «kech bilen seher» bolghaniken, undaqta «tunji kün» adettiki bir künni, yeni 24 saetlik bir künni körsetgen bolushi mumkin. Adette Muqeddes Kitabtiki barliq xatirilerde, shundaqla bügün'ge qeder ibraniylarda «kün»ning béshi kech yaki axsham bilen bashlinidu dégen qarash bar. □ **1:6 «bir boshluq»** — ibraniy tilida «yéyilghan bir nerse». ■ **1:6** Zeb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pend. 8:28; Yesh. 42:5; Yer. 10:12; 51:15 □ **1:7 «sularning ayrilishi»** — bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Zeb. 33:7; 136:6; Pend. 8:24; Zeb. 148:4. ■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zeb. 24:2; 136:6. ■ **1:14** Zeb. 136:7. ■ **1:15** Qan. 4:19; Yer. 31:35

17-18 Xuda bularni yerge yoruqluq bérip, kündüz bilen kéchini bashqurup, yoruqluq bilen qarangghuluqni ayrisun dep asmanlarning gümbizige orunlashturdi. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi.
19 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tötinchi kün boldi.
20 Xuda yene: «Sularda migh-migh janiwarlar bolsun, uchar-qanatlar yerning üstide, asman boshluqida uchsun» dédi.
21 Shundaq qilip Xuda sudiki chong-chong mexluqlarni, shundaqla sularda migh-migh janiwarlarni öz türliri boyiche we herxil uchar-qanatlarni öz türliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi.□
22 Xuda bu janliqlargha bext-beriket ata qilip: «Nesillinip, köpiyip, déngiz sulirini toldurunglar, uchar-qanatlarmu yer yüzide awusun» dédi.■
23 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu beshinchi kün boldi.
24 Xuda yene: «Yer janiwarlarni öz türliri boyiche chiqarsun — mal-charwilarni, ömüligüchi janiwarlarni we yawayi haywanlarni öz türliri boyiche apiride qilsun» — déwidi, del shundaq boldi.
25 Shundaq qilip Xuda yerdiki yawayi haywanlarni öz türliri boyiche, mal-charwilarni öz türliri boyiche we yer yüzide ömüligüchi barliq janiwarlarni öz türliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi.
26 Andin Xuda: «Öz süret-obrazimizda, Bizge oxshaydighan qilip insanni yaritayli. Ular déngizdiki béliqlargha, asmandiki uchar-qanatlargha, barliq mal-charwilargha, pütkül yer yüzige we yer yüzidiki barliq ömiligüchi janiwarlargha igidarchiliq qilsun» dédi.□
27 Shundaq qilip, Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratti;
Uni Özining süritide yaratti;
Ularni erkek-chishi qilip yaratti.■
28 Xuda ulargha bext-beriket ata qilip: «Siler nesillinip, köpiyip, yer yüzini toldurup boysundurunglar; déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlargha, shuningdek yer yüzide yüridighan herbir haywanlargha igidarchiliq qilinglar» dédi.■
29 Andin Xuda yene: «Mana, Men pütkül yer yüzidiki uruqluq otyashlar bilen uruqluq méwe béridighan herbir derexlerni silerge ozuqluq bolsun dep berdim;■
30 shundaqla yerdiki barliq janiwarlar bilen asmandiki barliq uchar-qanatlar we yer yüzide barliq ömiligüchilerge, yeni barliq jan-janiwarlargha ozuqluq bolsun dep barliq gül-giyahlarni berdim» déwidi, del shundaq boldi.■
31 Xuda yaratqanlirining hemmisige sepsélip qaridi, we mana bularning hemmisi nahayiti yaxshi bolghanidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu altinchi kün boldi.■

2

1 Shundaq qilip asman bilen zémin, pütkül mewjudatliri bilen qoshulup yaritilip boldi.□
2 Xuda yettinchi künigiche qilidighan ishini tamamlidi. U yettinchi küni barliq yaritish ishini toxtitip aram aldi.□ ■

□ **1:21 «chong-chong mexluqlar»** — bu söz gahi waqitlarda «ejdiha»ni bildüridu. ■ **1:22** Yar. 8:17. □ **1:26 «Xudaning süret-obrazida bolush»** — bu toghruluq we «Xudagha oxshaydighan qilinish», shundaqla Xudaning bu ayette «Biz, Bizning» dégini toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:27** Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Ef. 4:24; Kol. 3:10. ■ **1:28** Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Yar. 9:3; Zeb. 104:14, 15. ■ **1:30** Zeb. 104:13-14 ■ **1:31** Qan. 32:4; Mar. 7:37. □ **2:1 «pütkül mewjudatlar»** — ibraniy tilida «barliq qoshunliri». Bu söz, shübhisizki, barliq janiwarlarnila emes, asmandiki barliq yultuzlar we kérub-perishtilernimu öz ichige alidu. □ **2:2 «aram aldi»** — Xudaning «aram élish»i toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:2** Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4.

3 Yettinchi küni Xuda barliq yaritish ishliridin aram alghan kün bolghanliqi üchün, shu künni bextlik kün qilip, uni «muqeddes kün» dep békitti.□

«Asman-zéminning tarixliri» {2:4-4:26} •••• Érem bagh — Adem'atini yaritish jeryani

4 Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan künide, asman-zéminning yaritilish jeryanining tarixliri mundaq: —□
5 Zéminda téxi héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi; chünki Perwerdigar Xuda yer yüzige höl-yéghin yaghdurmighanidi, shundaqla yer tériydighan ademmu yoq idi.□
6 Lékin yerdin bulaq süyi chiqip, tamam yer yüzini sughardi.□
7 Andin Perwerdigar Xuda ademni yerning topisidin yasap, hayatliq nepesini uning burnigha püwlidi; shuning bilen adem tirik bir jan boldi.□ ■
8 Andin kéyin Perwerdigar Xuda meshriq terepte Érem dégen jayda bir bagh bina qilip, yasighan ademni shu yerge orunlashturdi.□
9 Perwerdigar Xuda yerdin közni qamlashturidighan chirayliq, *méwiliri* yéyishlik herxil derexni ündürdi; u yene baghning otturisida «hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ni ündürdi.□ ■
10 Baghni sughirishqa Éremdin bir derya éqip chiqti; andin bölünüp, töt éqin boldi.
11 Birinchi éqinning nami Pishon bolup, altun chiqidighan pütkül Hawilah zéminini aylinip ötidu.
12 Bu yurtning altuni nahayiti ésil idi; shu yerde puraqliq dewirqay bilen aq héqiqmu chiqidu.□
13 Ikkinchi deryaning nami Gihon bolup, pütkül Kush zéminini aylinip ötidu.
14 Üchinchi deryaning nami Dijle bolup, Ashurning sherqidin éqip ötidu, tötinchi deryaning nami Efrat idi.□

15 Perwerdigar Xuda ademni élip Érem béghigha ishlep, perwish qilsun dep uni shu yerge qoyup qoydi.□
16 Perwerdigar Xuda ademge emr qilip: baghdiki herbir derex méwiliridin xalighiningche ye;
17 emma «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ning méwisidin yémigin; chünki uningdin yégen kününgde jezmen ölisen, — dédi.

□ **2:3 «muqeddes kün» —** «muqeddes kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishlitilidu. □ **2:4 «Perwerdigar» —** mushu kitabta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisidur. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm bardurmen», «Ehdiside menggü turghuchi Xuda» dégenni bildüridu. Bu toghruluq yene munasiwetlik tebirlerni körüng. **«Asman-zéminning yaritilish jeryanining tarixliri mundaq»** — ibraniy tilida: «asman-zéminlarning dewr-tarixliri mundaq boldi». «Kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Alemning Yaritilishi» dégen kitabta on bir «tolidot» («tarix») bolup, herbiri «bular palanchi-pokunchi dewrining tolidoti (tarixi)...» dégen sözler bilen bashlinidu. Bu yerde bayan qiliniwatqini tarixning birinchisidur (2:4-4:26). «Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan küni» dégen mushu yerde belkim 24 saetlik bir kün emes, belki 2:4-4:26de bayan qilin'ghan pütkül mezgilni körsetse kérek. □ **2:5 «héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi» —** bu jümlide belkim Érem béghida alahide bolghan ehwal közde tutulghan bolushi mumkin. □ **2:6 «bulaq süyi» —** yaki «birxil tuman». □ **2:7 «Adem» we «topa» —** ibraniy tilida «topa» we «adem» dégen sözning teleppuzi yéqin; u yene «qizil» dégen söz bilen munasiwetlik (Ottura Sherqte topa qizilgha mayil bolidu). ■ **2:7** 1Kor. 15:45, 47. □ **2:8 «Érem» —** ibraniy tilida «Éden». Menisi «lezzet», «huzur». □ **2:9 «Hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex» —** bu derexler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:9** Weh. 2:7. □ **2:12 «dewirqay» —** yaki «merwayit». □ **2:14 «Dijle» —**ibraniy tilida «Hiddekel». **«Ashur»** —Asuriyening qedimki nami. □ **2:15 «perwish qilsun» —**ibraniy tilida «perwish qilish» mushu yerde yene «qoghdash, mudapie qilish, qarash» dégen menini öz ichige alidu. Éniqki, insanning emgek-xizmet qilishi insanning gunahkar bolghanliqining netijisi emes, belki Xuda insanlargha ata qilghan birxil bext-berikettur. Biraq insanlarning gunahqa pétip qalghandin kéyinki qilghan emgiki bek japaliq bolidu.

Hawa'anining yaritilishi

18 Andin Perwerdigar Xuda yene söz qilip: — Ademning yalghuz turushi yaxshi emes;
Men uninggha mas kélidighan bir yardemchi hemrahni yasap bérey, — dédi.□
19 Perwerdigar Xuda tupraqtin daladiki barliq janiwarlar bilen asmandiki hemme
uchar-qanatlarni yasighanidi; ularga ademning néme dep at qoyidighanliqini bilish
üchün, U ularni ademning aldigha keltürdi. Adem herbir janiwargha néme dep at
qoyghan bolsa, uning éti shu bolup qaldi.
20 Bu teriqide adem hemme mal-charwilargha, asmandiki uchar-qanatlargha we dal-
adiki herbir janiwarlargha at qoydi; wehalenki, adem özige mas kélidighan héchbir
yardemchi hemrah uchratmidi.
21 Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademge bir qattiq uyqu saldi; u uxlap qaldi. U
uxlawatqanda, U uning biqinidin bir az élip, andin uning ornini et-gösh bilen étip
qoydi.□
22 Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademning biqinidin alghan shu qisimdin bir ayalni
yasap, uni ademning qéshigha ekeldi.■
23 Adem'ata xushal bolup: — Mana bu söngeklirimdiki söngek, étimdiki et bolghach, «ayal»
dep atalsun; chünki u erdin élin'ghandur, — dédi.□ ■
24 Shuning üchün er kishi ata-anisidin ayrilip, öz ayaligha baghlinip bir bolup, ikkisi bir
ten bolidu.□ ■
25 Adem'ata bilen ayali her ikkisi yalingach bolsimu, héch uyalmaytti.□ ■

3

Adem'atining Xudaning emrige xilapliq qilishi

1 Yer yüzide yilan Reb Perwerdigar yaratqan daladiki haywanlarning hemmisidin
hiyliger idi. U ayaldin: — Xuda rasttinla baghdiki derexlerning héchqaysisining méwisidin
yémenglar, dédimu? — dep soridi.□
2 Ayal yilan'gha jawab bérip: — Baghdiki derexlerning méwilirini yések bolidu.
3 Emma baghning otturisidiki derexning méwisi toghrisida Xuda: «Buningdin yémenglar,
qolmu tegküzmenglar, bolmisa ölisiler» dégen, dédi.□
4 Yilan ayalgha: — Undaq emes! Hergiz ölmeysiler!■

□ **2:18 «uninggha mas kélidighan» —** yaki «özige oxshash». **«yardemchi hemrah»** — bu söz hergiz ayal kishining er kishidin melum terepte töwen turidighanliqini körsetmeydu. Chünki muqeddes kitabtiki bezi yerlerde Xuda Özining insan'gha «yardemchi» bolidighanliqi körsitilidu (mesilen, «Zeb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4de). □ **2:21 «biqinidin bir az élip» —** yaki «bir tal qowurghisini élip». ■ **2:22** 1Kor. 11:8. □ **2:23 «ayal» —** ibraniy tilida: «ishshah», «er kishi» «ish» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözler erebche «insan» we «nisa» dégen sözler bilen munasiwetlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Ef. 5:30,31. □ **2:24 «baghlinish» —** ibraniy tilida: «baghlinish» dégen bu sözning menisi «yilim bilen chaplinish» dégen'ge yéqindur. **«bir ten»** — yaki: «bir et». **«bir ten bolidu»** — yaki: «bir ten bolushigha toghra kélidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Ef. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25 «yalingach bolsimu, héch uyalmaytti» —** bu muhim ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:25** Yar. 3:7.
□ **3:1 «yilan... dep soridi» —** bizde guman yoqki, yilanni ishlitip söz qilghuchi Sheytan idi («Weh.» 12:9, 20:2ni körüng). Oqurmenler shuni bayqayduki, Sheytan «Xuda» dégini bilen, «Reb» yaki «Perwerdigar» dégen namlarni qet'iy ishletmeydu. U ayaldin soal sorighanda Xudaning éytqan sözidiki «xalighiningche» dégen sözni chiqiriwétidu. □ **3:3 «Baghdiki derexlerning méwilirini yések bolidu» —** Hawa'animiz Xudaning tapilighinini éytqanda, birinchidin «xalighiningche» dégen sözni déyishni untup qalghan, ikkinchidin Xudaning sözige: «qol tegküzmengler» dégenni qoshup qoyidu (2:4). Lékin Hawa'animiz mushu sözlerni biwasite Xudadin anglighan emes, éri Adem'atimiz uninggha toghra yetküzüshi kérek idi; shunga bu xataliqning mes'uliyiti Adem'atimizdimu bolushi mumkin. Yene diqqet qilimizki, gerche «baghning otturisida» ikki derex bolsimu, Hawa'animiz peqet «baghning otturisidiki derex» dep, birla derexni tilgha alidu. Uning köngli alliqachan shu derexke meptun bolup qalghan bolushi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3.

5 Belki siler uni yégen kününglarda, Xuda közünglarning échilip, Xudagha oxshash yaxshi
bilen yamanni bilidighan bolup qalidighanliqinglarni bilidu, — dédi.■
6 Ayal derexning *méwisining* yémeklik üchün yaxshiliqini, uning közni qamlash-
turidighanliqini körüp, hemde derexning ademni eqilliq qilidighan jelpkarliqini körüp,
méwidin yédi we uningdin yénida turghan érigimu berdi; umu yédi. □ ■
7 Yéyishi bilenla her ikkisining közliri échilip, özlirining yalingach ikenlikini bilip, enjür
yopurmaqlirini élip bir-birige ulap tikip, özlirige yapquch qilip tartti.
8 Kün salqinlighanda, ular Perwerdigar Xudaning baghda mangghan shepisini anglap
qélip, adem ayali bilen Perwerdigar Xudaning hazir bolghinidin qéchip baghdiki
derexlerning arisigha yoshurunuwaldi.□
9 Lékin Perwerdigar Xuda towlap ademni chaqirip uninggha: Sen nede? — dédi.
10 Adem'ata jawab bérip:
— Men baghda shepengni anglap, yalingach turghinim üchün qorqup kétip, yoshuruni-
waldim, — dédi.
11 *Xuda* uninggha: — Yalingach ikenlikingni sanga kim éytti? Men sanga yéme, dep emr
qilghan derexning méwisidin yédingmu-ya? — dédi.
12 Adem jawab bérip: — Sen manga hemrah bolushqa bergen ayal derexning méwisidin
manga bergenidi, men yédim, — dédi.
13 Perwerdigar Xuda ayalgha: — Bu néme qilghining? — dédi. Ayal jawab bérip: — Yilan
méni aldap azdursa, men yep saptimen, — dédi. ■

Xudaning yilan, Adem'ata we Hawa'anini jazalishi

14 Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi: — «Bu qilghining üchün,
Sen hemme mal-charwilardin,
Daladiki barliq haywanatlardin bekrek lenetke qalisen;
Qorsiqing bilen béghirlap méngip,
Ömrüngning barliq künliride topa yeysen.□
15 We men sen bilen ayalning arisigha,
Séning nesling bilen ayalning neslining arisigha öchmenlik salimen;
U séning béshingni dessep zeximlendüridu,
Sen qopup uning tapinini *chéqip* zeximlendürisen».□ ■
16 Andin Xuda ayalgha: — «Séning hamilidarliqingning japa-musheqqetlirini köpeytimen;
Sen qattiq tolghaq ichide boshinisen;
Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu,

■ **3:5** Yuh. 8:44. □ **3:6 «Ayal … kördi» —** Hawa'ana uchrighan azdurulushni Mesih Eysa uchrighan sinaq bilen sélishtursaq ularda oxshash üch amil mewjut — «Luqa» 4:1-14 we «1Yuh.» 2:16ni körüng. Injil boyiche Hawa'animiz aldinip qalghuchi, toluq gunah sadir qilghuchi Adem'atimizdur; chünki u héch qarshiliq körsetmey, bilip turup shu méwidin yédi («1Tim.» (1)» 2:14ni körüng). Adem'atimiz Hawa'anining yénida bolghini bilen, yenila uni méwini yéyishtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12,14-21; 1Tim. 2:14. □ **3:8 «kün salqinlighanda» —** yaki «künning salqin shamal waqtida». «Künning salqinlishish waqti» Ottura Sherqte kechqurun bashlinidu. ■ **3:13** Weh. 12:13. □ **3:14 «Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi» —** Xuda yilandin héchqandaq soal sorimaydu. **«bekrek lenetke qalisen»** — bashqa birxil terjimisi: «peqet senla shu lenetlerge qalisen...». Emma Adem'atimizning gunahi üchün barliq jan igiliri lenetke qélip ölidu; shunga biz 3:14diki terjimini toghra dep qaraymiz. **«Topa yeysen»** — Yilanlarning ozuqi topa emes, elwette, biraq ular herdaim ozuq yégende topa yémey qalmaydu. Bu ish yilanning peslestürülgenlikini, nomusqa qaldurulghanliqini tekitleydu. □ **3:15 «U séning béshingni dessep zeximlendüridu» —** ayalning nesli shundaq qilidu. **«U séning béshingni dessep zeximlendüridu, sen qopup uning tapinini chéqip zeximlendürisen»** — mushu bésharette körsitilgen ish shuki, ayal kishining nesli Sheytanning béshini puti bilen dessep yanchighanda, Sheytanmu uninggha hujum qilip tapinini yarilanduridu. Bu bésharetni dunyagha kélidighan Qutquzghuchi toghruluq, dep ishinimiz. Buning üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15.

U üstüngdin xojiliq qilidu» — dédi.□ ■
17 Andin U Adem atigha: — «Sen ayalingning sözige qulaq sélip,
Men sanga yéme, dep emr qilghan derextin yégining tüpeylidin,
Séning tüpeylingdin yer-tupraq lenitimge uchraydu;
Ömrüngning barliq künliride peqet japaliq ishlepla, andin uningdin ozuqlinisen.□
18 Yer sanga tiken bilen qamghaq ündüridu;
Shundaqtimu sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen.□
19 Taki sen tupraqqa qaytquche yüz-közüng terge chümgende, andin nan yéyeleysen;
Chünki sen esli tupraqtin élin'ghansen;
Sen eslide topa bolghach,
Yene topigha qaytisen» — dédi.
20 Uning ayali barliq jan igilirining anisi bolidighini üchün adem uninggha «Hawa» dep at qoydi.□

21 Perwerdigar Xuda Adem'ata bilen uning ayaligha haywan tériliridin kiyim qilip kiydürüp qoydi.□ ■

Adem'ata bilen Hawa'anining Érem baghdin qoghlinishi

22 Perwerdigar Xuda söz qilip: — Mana, adem Bizlerdin birige oxshap qaldi, yaxshi bilen yamanni bildi. Emdi qolini uzitip hayatliq derixidin élip yewélip, ta ebedgiche yashawermesliki üchün *uni tosushimiz kérek*, dédi.□
23 Shuning bilen Perwerdigar Xuda uni Érem baghdin qoghlap chiqiriwetti; shundaq qilip uni yerge ishleydighan, yeni özi esli apiride qilin'ghan tupraqqa ishleydighan qilip qoydi.
24 Ademni qoghliwétip, hayatliq derixige baridighan yolni muhapizet qilish üchün, u Érem béghining meshriq teripige kérublarni we töt terepke pirqiraydighan yalqunluq bir shemsherni qoyup qoydi.□

4

Qabil bilen Habil

□ **3:16 «Hamilidarliqingni. ... köpeytimen» —** insan ölidighan qilin'ghachqa, ayal kishi köprek bala tughushi kérek. **«Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu, u üstüngdin xojiliq qilidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Shundaqtimu, éringge küchlük ishtiyaq baghlaysen we u séni bashquridu». Emma Xudaning mushu hökümi bilen gunah tüpeylidin er-ayal arisida ziddiyet we küresh peyda boldi, dégenliktur, dep qaraymiz. Oxshash péillarni ishletken, oxshash shekillik bir jümle 4:7de tépilidu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:6. □ **3:17 «ayalingning sözige» —** ibraniy tilida «ayalingning awazigha». **«... derextin yégining tüpeylidin»** — elwette, Adem'atining bu derexning méwisini yéyishini körsitidu. Esliy tékist ibraniy tilida «derextin» dep élinidu. □ **3:18 «Sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen» —** Nuh peyghemberning dewrigiche insanlargha peqet ziraet-otyash (göshni emes) yéyishke ruxset idi (1:29ni körüng). □ **3:20 «Hawa» —** ibraniy tilidiki «hayatliq» dégen söz bilen ahangdash. Adem'atining bu sözliri bésharetlik idi; chünki Hawa'ana téxiche bala tughmighanidi. □ **3:21 «Haywan tériliri» —** bu térilerni ishlitish üchün melum gunahsiz haywanatlar ölüshi kérek. Bu belkim birinchi qurbanliqlar bolushi mumkin. Xudaning Adem'ata we Hawa'animizgha éytqan sözliri we qilghan muamilisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:21** 2Kor. 5:1-5 □ **3:22 «Bizler» —** toghruluq yene «qoshumche söz»imizni (1:26 toghruluq) körüng. **«Uni tosushimiz kérek»** — mushu sözler eyni tékistte yoq. □ **3:24 «Kérublar» —** belkim alemdiki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni körüng.

1 Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi; Hawa hamilidar bolup Qabilni tughup: «Men
bir ademge ige boldum — U Perwerdigardur!» — dédi.□
2 Andin u yene Qabilning inisi Habilni tughdi. Habil padichi boldi, Qabil bolsa tériqchi
boldi.□
3 Békitilgen shundaq bir waqit-saette shundaq bir ish boldiki, Qabil tupraqning hosu-
lidin Perwerdigargha hediye keltürdi.□
4 Habilmu padisidin qoylirining tunjiliridin, yeni ularning yéghidin hediye sundi. Perw-
erdigar Habilni we uning sun'ghan hediyesini qobul qildi.□ ■
5 Lékin Qabil we uning sun'ghinigha qarimidi. Shu wejidin Qabilning tolimu achchiqi
kélip, chirayi tutuldi.
6 Shuning bilen Perwerdigar Qabilgha: Némishqa achchiqlinisen? Néme üchün chiraying
tutulup kétidu?
7 Eger durus ish qilsang, sen kötürülmemsen? Lékin durus ish qilmisang, mana gunah
ishik aldida *séni paylap* béghirlap yatidu, u séni öz ilkige almaqchi bolidu; lékin sen
uningdin ghalip kélishing kérek, dédi.□
8 Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi. Dalada shu weqe boldiki, Qabil inisi
Habilgha qol sélip, uni öltürdi.□ ■
9 Perwerdigar Qabilgha: Ining Habil nede? — dep soridi. U jawab bérip: Bilmeymen,
men inimning baqquchisimu? — dédi.
10 Xuda uninggha: — Sen néme qilding? Mana, iningning qéni yerdin manga peryad
kötürüwatidu!■
11 Emdi iningning qolungda tökülgen qénini qobul qilishqa aghzini achqan yerdin
qoghlinip, lenetke uchraysen.□
12 Sen yerge ishlisengmu u buningdin kéyin sanga quwwitini bermeydu; sen yer yüzide
sersan bolup, sergerdan bolisen, — dédi.■
13 Buni anglap Qabil Perwerdigargha jawab qilip: — Méning bu jazayimni adem
kötürelmigüdek!
14 Mana, Sen bügün méni yer yüzidin qoghliding, men emdi Séning yüzüngdin yoshu-
runup yürimen; yer yüzide sersen bolup sergerdanliqta yürimen; shundaq boliduki,

---

□ **4:1 «Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi» —** ibraniy tilida «Adem'ata ayali Hawani tonidi» bilen ipadilinidu. **«Qabil»** — ibraniy tilida «Qayin» yaki «Kayin» déyilidu. «Qayin» dégen isim ibraniy tilida «ige boldum» dégen söz bilen ahangdash. **«Men bir ademge ige boldum — u Perwerdigardur!»** — bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigarning yardimi bilen bir oghulgha ige boldum». Eyni tékist «Men bir ademge ige boldum — Perwerdigar!» dégen mezmundidur. Bizningche Hawa'animiz «Xudaning Qutquzghuchi toghruluq wedisi hazir men tughqan bala bilen emelge ashuruldi!» dep oylap qalghan bolsa kérek. U nahayiti tézla Qabilning wede qilin'ghan Qutquzghuchi emeslikini bilip yétidu, elwette. □ **4:2 «Habil» —** ibraniy tilida «hebel» bolup, menisi «bir tiniq», «hor», «bus» «héchnéme» dégendektur. Shübhisizki, bu isim Hawa'animiz yaki Adem'atimizning birxil ümidsizlinishini bildüridu. □ **4:3 «Békitilgen shundaq bir waqit-saette» —** ibraniy tilida «künlerning axirida» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, Xuda Habil we Qabilgha Özining huzurigha kiridighan bir künni békitip bergen bolushi mumkin. □ **4:4 «ularning yéghi» —** qoylarning eng ésil qismi dep qarilatti. **«Perwerdigar Habilni uning sun'ghan hediyesini qobul qildi»** — ibraniy tilida «Perwerdigar uning özige we uning sun'ghan hediyesige qaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4. □ **4:7 «Eger durus ish qilsang, sen kötürülmemsen?» —** ibraniy tilida «Eger durus ish qilsang, kötürülüsh bolmamdu?» déyilidu. Emdi néme kötürülidu? Yaki Qabilning yüzi yaki élip kelgen qurbanliqi (toghra bolsa) kötürülidu yaki qobul qilinidu. Yene bir mumkinchiliki bar terjimisi shuki: — «Sen (Qabil) iningdin yuqiri (aka süpitige layiq) kötürilisen» dégendek bolidu. **«durus ish qilmisang...»** — Némishqa Qabilning hediyesi qobul qilinmidi? «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **4:8 «Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi» —** eng kona köchürmilerde peqet «Qabil inisi Habil bilen sözliship turup, dalada...» déyilidu. ■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuh. 3:12; Yeh. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24. □ **4:11 «aghzini achqan yerdin qoghlinip...» —** démek: (1) yer-zémin Habilning qénini qobul qilishqa aghzini achqan we (2) Qabil shu zémindin qoghlan'ghan. ■ **4:12** Pend. 28:17.

kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!, — dédi.□ ■
15 Lékin Perwerdigar uninggha jawab bérip: — Shundaq boliduki, kimki Qabilni öltürse, uningdin yette hesse intiqam élinidu, — dédi. Shularni dep Perwerdigar Qabilgha uchrighan birsi uni öltürüwetmisun dep uninggha bir belge qoyup qoydi.
16 Shuning bilen Qabil Perwerdigarning huzuridin chiqip, Éremning meshriq teripidiki Nod dégen yurtta olturaqliship qaldi.□

Qabilning ewladliri — «mediniyet»ning bashlinishi

17 Qabil ayali bilen bille bolup, ayali hamilidar bolup Hanoxni tughdi. U waqitta Qabil bir sheher bina qiliwatatti; u sheherning namini oghlining ismi bilen Hanox dep atidi.□
18 Hanoxtin Irad töreldi, iradtin Mehuyail töreldi, Mehuyaildin Metushail töreldi, Metushaildin Lemex töreldi.
19 Lemex özige ikki xotun aldi. Birining ismi Adah, yene birining ismi Zillah idi.□
20 Adah Yabalni tughdi. U chédirda olturidighan köchmen malchilarning bowisi idi, □
21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu chiltar bilen ney chalghuchilarning bowisi idi.□
22 Zillah yene Tubal-qayin dégen bir oghulni tughdi. U mis-tömür eswablarni soqquchi idi. Tubal-qayinning Naamah isimlik bir singlisi bar idi.
23 Lemex bolsa ayalliriga söz qilip:
— «Ey Adah bilen Zillah, sözümni anglanglar!
Ey Lemexning ayalliri, gépimge qulaq sélinglar!
Méni zeximlendürgini üchün men adem öltürdüm,
Ténimni zéde qilghanliqi üchün bir yigitni öltürdüm.
24 Eger Qabil üchün yette hesse intiqam élinsa,
Lemex üchün yetmish yette hesse intiqam élinidu!» — dédi.□ ■

Shét bilen Énosh

25 Adem'ata yene ayali bilen bille boldi. Ayali bir oghul tughup, uninggha Shét dep at qoyup: Qabil Habilni öltürüwetkini üchün Xuda uning ornigha manga bashqa bir ewlad tiklep berdi, dédi.□
26 Shéttinmu bir oghul tughuldi; u uninggha Énosh dep at qoydi. Shu waqittin tartip ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi.□

□ **4:14 «kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!»** — roshenki, shu waqitta yer yüzide ademler alliqachan köpiyip ketkenidi. «Kimla méni tépiwalsa öltürüwétidu!» — Qabil qeyergila barsa shu yerdiki tupraq ünmes bolup qalidu. U méngiwatqan bir apettur, shunga uni körgenla kishi uni yoqitishni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21. □ **4:16 «Nod»** — menisi «sergerdanliq», «biaramliq». □ **4:17 «Qabilning ayali»** — Qabilning ayali belkim uning singlisi yaki newre singlisi bolsa kérek («Yar.» 5:4ni körüng). Shu waqitta yéqin tughqanliri bilen nikahlinish men'i qilin'ghan emes; yene bir tereptin, bundaq nikahlinish deslepki dewrlerde héchqandaq irqiy (génétikilik) kemtüklük yaki késel keltürüp chiqarmaytti. □ **4:19 «Lemex özige ikki xotun aldi»** — bu erlerning tunji qétim ikki ayal élishi idi. Gerche shu chaghda Xuda bu toghruluq biwasite emr bermigen bolsimu, roshenki, U Adem'atimizgha peqet bir Hawa'animizni yaritip bergenidi («Mat.» 19:3-6ni körüng). □ **4:20 «bowisi»** — yaki «piri», «asaschisi» □ **4:21 «Énosh»** — yaki «piri», «asaschisi». □ **4:24 «Lemex bolsa ayalliriga söz qilip... dédi»** — Lemexning bu sözlirining xatirilinishidiki meqset belkim insaniyetning omumen nahayiti tekebburliship, menmenchilikke pétip ketkenlikini körsitish üchün bolushi mumkin. ■ **4:24** Yar. 4:15. □ **4:25 «Shét»** — ibraniy tilida «békitilgen» yaki «tiklen'gen» dégen menide bolushi mumkin. □ **4:26 «Énosh»** — «(ajiz) insan» dégen menide. Bu söz erebchidin uyghur tiligha kirip «insan» bolup qalghan. «Ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi» — bu ibare Xudagha ibadet-dua qilishni bildüridu («Yoél» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni körüng).

5

Adem'atining ewladliri — Nuh peyghembergiche
1Tar. 1:1-27

1 Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur: —
Xuda insanni yaratqan künide, uni Özige oxshash qilip yaratti.□ ■
2 U ularni er jinis we ayal jinis qilip yaritip, ulargha bext-beriket ata qilip, yaritilghan künide ularning namini «adem» dep atidi.□ ■
3 Adem'ata bir yüz ottuz yashqa kirgende uningdin özige oxshaydighan, öz süret-obrazidek bir oghul töreldi; u uninggha Shét dep at qoydi.
4 Shét tughulghandin kéyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi.□ ■
5 Adem'atimiz jemiy toqquz yüz ottuz yil kün körüp, alemdin ötti.
6 Shét bir yüz besh yashqa kirgende uningdin Énosh töreldi.■
7 Énosh tughulghandin kéyin Shét sekkiz yüz yette yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi.
8 Shét jemiy toqquz yüz on ikki yil kün körüp, alemdin ötti.
9 Énosh toqsan yashqa kirgende uningdin Kénan töreldi.■
10 Kénan tughulghandin kéyin, Énosh sekkiz yür on besh yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
11 Énosh jemiy toqquz yüz besh yil kün körüp, alemdin ötti.
12 Kénan yetmish yashqa kirgende uningdin Mahalalél töreldi.
13 Mahalalél tughulghandin kéyin Kénan sekkiz yüz qiriq yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi.
14 Kénan jemiy toqquz yüz on yil kün körüp, alemdin ötti.
15 Mahalalél atmish besh yashqa kirgende uningdin Yared töreldi.
16 Yared tughulghandin kéyin Mahalalél sekkiz yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi.
17 Mahalalél jemiy sekkiz yüz toqsan besh yil kün körüp, alemdin ötti.
18 Yared bir yüz atmish ikki yashqa kirgende uningdin Hanox töreldi.■
19 Hanox tughulghandin kéyin Yared sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
20 Yared jemiy toqquz yüz atmish ikki yil kün körüp, alemdin ötti.
21 Hanox atmish besh yashqa kirgende uningdin Metushelah töreldi.■
22 Metushelah tughulghandin kéyin Hanox üch yüz yilghiche Xuda bilen bir yolda méngip, yene oghul-qizlarni tapti.■
23 Hanoxning *yer yüzide* barliq körgen künliri üch yüz atmish besh yil boldi;

□ **5:1 «Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning ikkinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Adem'atining tolidoti» («Adem'atining ewladlirining nesebnamisi») (5:1-6:8). bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). **«bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur»** — mushu jümle yene kélip belkim Adem'ata özi xatirilep qaldurghan qismining xatimisi bolushi mumkin we kitabning yéngi bir qismining, yeni 3-qismining bashlinishidur (5:1-6:8). ■ **5:1** Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ **5:2 «Ularni er jinis we ayal jinis qilip yaritip,...»** — 1-ayette insan «uni» déyilidu; 2-ayette «ularni» déyilidu. Démek, 1-ayette er-ayalning bir gewde ikenliki körsitilidu; shunga insan «u» déyilidu. ■ **5:2** Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6. □ **5:4 Shét tughulghandin kéyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp...»** — ibraniy tilida «Shét tughulghandin kéyin Adem'atining künliri sekkiz yüz yil boldi». Bu babtiki oxshash shekillik jümlilerning ibraniy tilidiki shekli shundaq. ■ **5:4** 1Tar. 1:1. ■ **5:6** Yar. 4:26. ■ **5:9** 1Tar. 1:2. ■ **5:18** 1Tar. 1:3. ■ **5:21** Yeh. 14. ■ **5:22** Ibr. 11:5.

24 U Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti; u *tuyuqsiz közdin* ghayib boldi; chünki Xuda
uni Öz yénigha élip ketkenidi. □ ■
25 Metushelah bir yüz seksen yette yashqa kirgende uningdin Lemex töreldi.
26 Lemex tughulghandin kéyin Metushelah yette yüz seksen ikki yil ömür körüp, un-
ingdin oghul-qizlar töreldi.
27 Metushelah jemiy toqquz yüz atmish toqquz yil kün körüp, alemdin ötti.
28-29 Lemex bir yüz seksen ikki yashqa kirgende bir oghul tépip, uning ismini Nuh
atap: — Perwerdigar tupraqqa lenet qildi; shunga biz *yerge* ishliginimizde hemde
qollirimizning japaliq emgikide bu bala bizge teselli béridu, — dédi.□
30 Nuh tughulghandin kéyin Lemex besh yüz toqsan besh yil ömür körüp, uningdin yene
oghul-qizlar töreldi.
31 Lemex jemiy yette yüz yetmish yette yil kün körüp, alemdin ötti.
32 Nuh besh yüz yashqa kirgendin kéyin, uningdin Shem, Ham we Yafet töreldi.

6

Xudaning insanlarning rezillikidin azablinishi

1 We shundaq boldiki, insanlar yer yüzide köpiyishke bashlighanda, shundaqla qizlarmu
köplep tughulghanda,
2 Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining chirayliqliqini körüp, xalighanche tallap,
özlirige xotun qilishqa bashlidi.□ ■
3 U waqitta Perwerdigar söz qilip: —
— Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu; chünki insan ettur, xalas.
Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun! — dédi.□
4 Shu künlerde (we shundaqla kéyinki künlerdimu), Xudaning oghulliri insanlarning
qizlirining yénigha bérip, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yer yüzide peyda boldi.
Bular bolsa qedimki zamanlardiki dangliq palwan-baturlar idi.□

□ **5:24 «Hanox... Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti»** —Hanox bolsa peyghember idi; u Xudaning chüshüridighan jazaliri toghruluq agahalanduratti («Yeh.» 14-ayetni körüng). «Ibr.» 11:5nimu körüng. Uning oghlini «Metushelah» dep atishi belkim bésharet bolushi mumkin idi. Chünki «Metushelah»ning menisi «U ölgende, (shu ish) barliqqa kélidu!» dégen menide. Oqurmenler hésablap körse, Metushelah ölgen yili Xudaning jazasi bolghan topan apiti yer yüzige chüshkenlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5. □ **5:28-29 «Nuh»** — bu isimning menisi «aram» dégenlik bolup, ibraniy tilida «teselli» dégen sözge yéqin kélidu. □ **6:2 «Xudaning oghulliri»** — bu toghruluq töt xil chüshenche bar: — (1) insan emes, belki ershtiki bir xil zatlar, perishtiler yaki rohlardin ibarettur. (2) insan emes, belki jinlar yaki yaman rohlardin ibarettur. (3) her jehettin adettiki insanlardin yuqiri ademler, padishah yaki hökümdar. (4) Qabilning xudasiz ewladliridek emes, belki Xuda yolida mangidighan shétning ixlasmen ewladliridur. Biz birinchi közqarashta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni körüng. Buning sewebini «qoshumche söz»imizde bérimiz. ■ **6:2** Yeh. 6-7 □ **6:3 «Insan ettur»** — «et» dégen ibare (we uninggha oxshap kétidighan bashqa ibariler) insanlarning gunahliri bilen munasiwetlik halda tilgha élin'ghanda, daim dégüdek insanlarning gunahqa esir bolup qélishini, yeni öz étidiki hewes-ishtiyaqlirigha esir bolup qélishini tekitleydu. «Et» dégen söz muqeddes kitabta mushu yerde birinchi qétim insanning tebiitini körsetken. «Rimliqlargha»diki kirish söznimu körüng. **«Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu»** — bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «Méning Rohim insanlar bilen menggü yashawermeydu». Lékin bizningche Xuda bu ayette Öz Rohining ademning gunahini cheklesh üchün uning wijdanida küresh qilidighanliqini körsetken bolushi kérek; bu terjimini aldi-keynidiki bayanlargha eng muwapiq terjime dep qaraymiz. Xuda ademning gunahligha chek qoyush üchün uning ömrige chek (120 yash) qoyidu («Tésalonikaliqlargha (2)»)diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. Oqurmenler shuni bayqayduki, Nuhtin ilgiri ademler birnechche yüz yil yashaytti. «Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun» dégenning bashqa birxil chüshenchisi: «Biraq ularga yenila bir yüz yigirme yil (topan kelgüche) ömür bérimen». □ **6:4 «gigantlar»** — ibraniy tilida «nefilim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Nefilim» dégenning eslidiki menisi «yiqilghanlar» bolushi mumkin. **«dangliq palwan-baturlar»** — ular gerche «palwan-baturlar» bolsimu, ular Xudaning neziride intayin rezil idi (5-ayetni körüng).

5 Perwerdigar insanning ötküzüwatqan rezilliki yer yüzide köpiyip ketkenlikini, ularning könglidiki niyetlirining herqachan yaman boluwatqinini kördi.□ ■
6 Shuning bilen Perwerdigar yer yüzide ademni apiride qilghinigha pushayman qilip, könglide azablandi.
7 Buning bilen Perwerdigar: —
Özüm yaratqan insanni yer yüzidin yoqitimen — insandin tartip mal-charwilarghiche, ömiligüchi haywanlardin asmandiki qushlarghiche, hemmisini yoq qilimen; chünki Men ularni yaratqinimgha pushaymen qildim, — dédi.
8 Lékin Nuh bolsa Perwerdigarning neziride shepqet tapqanidi.

Nuhning kéme yasishi

9 Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —
Nuh heqqaniy, öz dewridikiler arisida eyibsiz adem idi; Nuh Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti.□ ■
10 Nuhtin Shem, Ham, Yafet dégen üch oghul töreldi.
11 Pütkül jahan Xudaning aldida rezilliship, hemme yer zorawanliqqa tolup ketkenidi.
12 Xuda yer yüzige nezer séliwidi, mana, jahan rezilleshkenidi; chünki barliq et igilirining yer yüzide qiliwatqini yuzuqchiliq idi.□
13 Shuning bilen Xuda Nuhqa: —
Mana, aldimgha barliq et igilirining zawalliqi yétip keldi; chünki pütkül yer-jahanni ularning sewebidin zorawanliq qaplidi. Mana, Men ularni yer bilen qoshup halak qilimen.
14 Emdi sen özüngge gofer yaghichidin bir kéme yasap, kémining ichide bölme-xanilarni qilip, ichi-téshini qarimay bilen suwa.□
15 Sen uni shundaq yasighin: — Uzunluqi üch yüz gez, kengliki ellik gez we égizliki ottuz gez bolsun.□
16 Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa, uning égizliki bir gez bolsun; ishikini kémining yénifa orunlashtur; kémini asti, ottura we üsti qilip üch qewet yasa.□
17 Chünki mana, Men Özüm asmanning astidiki hayatliq tiniqi barliki herbir et igisini halak qilidighan su topanni yer yüzige keltürimen; buning bilen yer yüzidiki barliq mexluqlar tiniqidin toxtaydu.
18 Lékin sen bilen ehdemni tüzimen. Sen özüng, oghulliring, ayaling we kélinliringni élip birlikte kémige kiringlar.■
19 Özüng bilen teng tirik saqlap qélish üchün, barliq jandarlardin herqaysisidin bir jüp, yeni erkikidin birini, chishidin birini kémige élip kirgin;□
20 Tirik qélish üchün qushlarning herbir türliridin, mal-charwilarning herbir türliridin we yerde ömiligüchi janiwarlarning herbir türliridin bir jüpi qéshinggha kiridu.

□ **6:5 «herqachan» —** ibraniy tilida «pütkül künide». ■ **6:5** Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pend. 6:14; Yer. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ **6:9 «Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —» —** mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning üchinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning tarixi» yaki «nuhning tolidoti» (6:9-9:29) bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). ■ **6:9** Yar. 5:22. □ **6:12 «et igiliri» —** bu ibare muqeddes kitabta adette insanlarni körsitidu (6:3ning izahatinimu körüng). Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 19-ayette) haywanlarni öz ichige alidu (6:4ni körüng). **«Barliq et igilirining ... qiliwatqini yuzuqchiliq idi»** — ibraniy tilida «barliq et igiliri... öz yolini buzghanidi». □ **6:14 «gofer yaghichi» —** yaki «archa yaghichi». **«kéme»** — mushu yerde «sanduq» dégen söz bilen ipadilinidu. Uzunluqi, kengliki we égizliki we bularning bir-birige bolghan nisbiti hazirqi zamandiki eng chong kémilerningkige oxshap kétidu. Lékin shekli peqet sanduqtek idi. Sewebi, shu kémining meqsiti déngizda méngish emes, peqet leylep yüreshtin ibaret idi. □ **6:15 «gez» —** muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» ademning qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ **6:16 «Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa» —** bu jümlining köp xil terjimiliri bar, lékin asasiy menisi oxshash. ■ **6:18** 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. □ **6:19 «barliq jandarlar» —** ibraniy tilida «et igiliridin». Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 7:15de) haywanlarni öz ichige alidu.

21 Özüng we ularning ozuqluqi üchün herxil yémekliklerdin élip, yéninggha ghemligin, —
dédi.
22 Nuh shundaq qildi; Xuda özige buyrughan hemme ishni u beja keltürdi.■

7

Topan balasi

1 Perwerdigar Nuhqa mundaq dédi: —
«Sen pütün öydikiliring bilen kémige kirgin; chünki bu dewrde aldimda séni heqqaniy dep
kördüm.■
2-3 Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin, haram haywanlarning
erkek-chishisidin bir jüptin élip, shuningdek asmandiki uchar-qanatlarningmu erkek-
chishisidin yette jüptin élip, ularning neslini pütkül yer yüzide tirik saqlash üchün özüng
bilen bille ekir.□ ■
4 Chünki yette kündin kéyin uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige yamghur yaghdurimen;
Özüm yasighan hemme janiwarlarni yer yüzidin yoqitimen».
5 Shuning bilen Nuh Perwerdigar uninggha buyrughinining hemmisige emel qildi.■
6 Yer yüzini topan basqanda Nuh alte yüz yashta idi.
7 Topandin *qutulup qélish* üchün Nuh bilen oghulliri, ayali we kélinliri bille kémige kirdi.■
8-9 Halal haywanlar bolsun, haram haywanlar bolsun, qushlar bilen yerde ömiligüchi
janiwarlar bolsun, *herbir türdin* bir jüp-bir jüptin erkek-chishi bolup, Xuda Nuhqa
buyrughandek kémige, Nuhning qéshigha kirdi.
10 We shundaq boldiki, yette kündin kéyin, yer yüzini topan bésishqa bashlidi.
11 Nuhning ömrining alte yüzinchi yili, ikkinchi éyining on yettinchi künide chongqur
déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar yérilip, asmanning penjiriliri échilip ketti.□
12 Yamghur uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige toxtimay yaghdi.
13 Del yamghur bashlan'ghan küni, Nuh, Nuhning Shem, Ham, Yafet dégen oghulliri,
Nuhning ayali bilen üch kélini kémige kirdi.
14 Ular bilen bille herxil yawa haywanlar tür-türi boyiche, herxil mal-charwilar tür-türi
boyiche, yerde ömiligüchi herxil janiwarlar tür-türi boyiche we herxil uchar-qanatlar,
yeni herxil qanatliq janiwarlar tür-türi boyiche kémige kirdi.
15 Et igiliridin, yeni barliq hayatliq tiniqi bolghan herxil jandarlardin, bir jüp-bir jüp
bolup, kémige nuhning qéshigha kirdi.
16 Kirgenler Xudaning nuhqa buyrughinidek et igilirining hertürining erkek-chishisi idi.
Andin Perwerdigar ishikni étiwetti.□
17 Topan yer yüzini uda qiriq kün bésip, sular ulghiyip ketti. Kéme yer üstidin kötürülüp
leylep qaldi.
18 Su ulghiyip, yer üstide téximu égizlep ketti; kéme su üstide dawalghup turatti.
19 Sular yer yüzide tolimu ulghiyip, pütkül asmanning astidiki barliq égiz taghlarnimu
bésip ketti.
20 Sular *taghlardin* yene on besh gez örlep, tagh choqqilirimu su astida qaldi.

■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7. ■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pét. 2:5. □ **7:2-3 «Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin» —** yaki «hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yettidin». **«halal» we «haram» —**Nuhning dewride «halal» we «haram» dégen uqum yégili bolidighan we yégili bolmaydighan haywanlarni körsetken emes (9:3-34ni körüng), belki qurbanliqqa némini sunushqa bolidighan yaki bolmaydighanliqini körsetkenidi (8:20ni körüng). **«uchar-qanatlarningmu erkek-chishisidin yette jüptin» —** yaki «uchar-qanatlarningmu erkek-chishisidin yettidin». ■ **7:2-3** Law. 11. ■ **7:5** Yar. 6:22. ■ **7:7** Mat. 24:38; Luqa 17:27; 1Pét. 3:20. □ **7:11 «chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar» —** yaki «yerning (astidiki) chongqur tegliridiki barliq bulaqlar». □ **7:16 «Perwerdigar ishikni étiwetti» —** ibraniy tilida «Perwerdigar uni ichige solap qoydi».

21 Buning bilen yer yüzide yürgüchi hemme et igiliri, uchar-qushlar, mal-charwilar,
yawayi haywanlar, yerde ömiligüchi hemme janiwarlar, jümlidin pütkül ademler hem-
misi öldi;■
22 quruqluqta yashighuchi, burnida hayatliq tiniqi bar bolghanlarning hemmisi öldi.
23 Yer yüzidiki jéni barlarning hemmisi, insan bolsun, mal-charwilar bolsun, ömiligüchi
haywanlar bolsun, asmandiki qushlar bolsun, hemmisi halak bolup yer yüzidin yoq
qilindi; peqet Nuh we kémide uning bilen bille turghanlar qutulup qaldi.■
24 Bir yüz ellik kün'giche yer yüzini su bésip turdi.□ ■

8

Topanning yénishi

1 Xuda Nuhni, shundaqla kémide uning bilen bille bolghan barliq yawayi haywanlar
bilen barliq mal-charwilarni eslidi. Shuning bilen Xuda bir shamal chiqirip yer yüzini
yelpütti we sular yénishqa bashlidi.
2 Chongqur déngizlarning tegliridiki bulaqlar we asmanning penjiriliri étilip, asmandin
tökülgen yamghur toxtidi.
3 Sular barghanséri yer yüzidin yandi; bir yüz ellik kün ötkendin kéyin xéli azlidi.
4 Yettinchi ayning on yettinchi küni, kéme Ararat tagh tizmiliridiki birining üstide toxtap
qaldi.□
5 Sular oninchi ayghiche barghanséri aziyip, oninchi ayning birinchi küni tagh
choqqiliri körünüshke bashlidi.
6 Qiriq kündin kéyin Nuh kémige özi ornatqan derizini échip,
7 bir quzghunni sirtqa chiqardi. U yer yüzidiki sular tartilip bolghuche uyan-buyan
uchup yürdi.
8 Uningdin kéyin Nuh sularning yer yüzidin tartilghan-tartilmighanliqini bilish üchün,
bir kepterni chiqardi.□
9 Lékin sular téxiche pütkül yer yüzini qaplap turghachqa, kepter putini qoyghudek jay
tapalmay, Nuhning qéshigha kémige yénip keldi. Shuning bilen Nuh qolini sunup uni
tutup, kémige ekiriwaldi.
10 U yette kün saqlap, bu kepterni kémidin yene sirtqa chiqardi.
11 Kepter kechte uning qéshigha yénip keldi; mana, uning tumshuqida yéngi üzüwalghan
zeytun yopurmiqi bar idi. Buni körüp Nuh sularning yer yüzidin tartilghinini bildi.
12 U yene yette kün saqlap, kepterni yene sirtqa chiqardi, emma bu qétim kepter uning
yénigha qaytip kelmidi.
13 Nuh alte yüz bir yashqa kirgen yili, birinchi ayning birinchi künide su yer yüzidin
qurughanidi. Nuh kémining qapqiqini échip qariwidi, yerning qurughinini kördi.
14 Ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni, yer yüzi pütünley qurup boldi.
15-16 U waqitta Xuda Nuhqa söz qilip: — Sen özüng, ayaling, oghulliring we kélinliring
kémidin chiqinglar.
17 Özüng bilen bille bolghan barliq et igiliridin herbir türdiki janiwarlarni, yeni uchar-
qanatlarni hem mal-charwilarni, yerde ömiligüchi haywanlarning hemmisini özüng
bilen qoshup kémidin élip chiqqin; shuning bilen ular yer yüzide tarilip-tarqilip, ne-
sillinip zéminda köpeysun, — dédi.■
18 Shuning bilen Nuh, ayali, oghulliri we kélinliri bilen bille sirtqa chiqti.

■ **7:21** Luqa 17:27. ■ **7:23** 2Pét. 2:5. □ **7:24 «yer yüzini su bésip turdi»** — yaki «su yer yüzining üstidin ghalib keldi». ■ **7:24** Zeb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4 «toxtap qaldi»** —ibraniy tilida «dem aldi». «Ararat taghliri» sherqiy Türkiyede bolushi mumkin. □ **8:8 «kepterni»** — yaki «paxtek». Ibraniy tilida bu qush «yona» dep atilidu. «Yona» ibraniy tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1.

19 Janiwarlarning hemmisi, barliq ömiligüchi haywanlar, barliq uchar-qanatlar, yerde midirlap yüridighanlarning herqaysisi öz türliri boyiche kémidin chiqishti.

Nuhning Xudagha atap qurbanliq sunushi

20 Shu chaghda Nuh Perwerdigargha atap bir qurban'gahni yasidi; u halal janiwarlar bilen halal qushlarning her türidin élip kélip, qurban'gahning üstide «köydürme qurbanliq» ötküzdi.□ ■
21 Shundaq qilip Perwerdigar xushbuy purap *memnun boldi*; Perwerdigar könglide: — «Insanning köngül-niyiti yashliqidin tartip rezil bolsimu, Men insan tüpeylidin yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarni urup yoqitiwetmeymen.□ ■
22 Bundin kéyin, yer mewjut künliride,
Térish bilen orma,
Soghuq bilen issiq,
Yaz bilen qish,
Kündüz bilen kéche üzülmey aylinip turidu» — dédi. □ ■

9

Xudaning Nuh bilen ehde tüzüshi

1 Xuda Nuh bilen uning oghulliriga bext-beriket ata qilip, ulargha mundaq dédi: — «Siler jüpliship köpiyip, yer yüzini toldurunglar.■
2 Yer yüzidiki barliq janiwarlar, asmandiki barliq qushlar, barliq yer yüzide midirlap yürgüchiler we déngizdiki barliq béliqlarning hemmisi silerdin qorqup wehimide bolsun; bular qolunglargha tapshurulghandur.
3 Midirlap yüridighan herqandaq janiwarlar silerge ozuq bolidu; Men silerge kök otyashlarni bergendek, bularning hemmisini emdi silerge berdim.■
4 Lékin siler göshni ichidiki jéni, yeni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek.■
5 Qéninglar, yeni jéninglardiki qan tökülse, Men berheq uning hésabini alimen; herqandaq haywanning ilkide qéninglar bar bolsa Men uninggha töletküzimen; insanning qolida bar bolsa, yeni birsining qolida öz qérindishining qéni bar bolsa, Men uninggha shu qanni töletküzimen.■
6 Kimki insanning qénini tökse,
Uning qénimu insan teripidin tökülidu;
Chünki Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratqandur.■
7 Emdi siler, jüpliship köpiyip, yer yüzide tarilip-tarqilip köpiyinglar».■
8-9 Andin Xuda Nuh bilen uning oghulliriga söz qilip mundaq dédi: — «Mana Özüm siler bilen we silerdin kéyin kélidighan ewladliringlar bilen, shundaqla siler bilen bille turghan herbir jan igisi, ucharqanatlar, mal-charwilar, siler bilen bille turghan yer

---

□ **8:20 «köydürme qurbanliq» —** sunushta haywanning hemme qismi Xudagha atap köydürülidu. ■ **8:20** Law. 11.
□ **8:21 «xushbuy» —** ibraniy tilida «aram bergüchi puraq» dégen sözler bilen ipadilinidu. Tewratta qurbanliqlardin chiqqan «xushbuy» déyilgende adette «aram bergüchi puraq» dégen söz bilen ipadilinidu. **«yashliqidin tartip»** — yaki «kichikidin tartip». **«Men ... yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarni urup yoqitiwetmeymen»** — axirqi zamanda Xuda pütkül yerni topan bilen emes, belki ot bilen yoqitidu (9:11ni, «2Pét.» 3:6-7, «Weh.» 21:1ni körüng). ■ **8:21** Yar. 6:5; Pend. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23 □ **8:22 «Térish bilen orma, soghuq bilen issiq, yaz bilen qish» —** Ottura Sherqte «yilning alte pesli» dep qarilidu. ■ **8:22** Yer. 33:20,25.
■ **9:1** Yar. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Yar. 1:29. ■ **9:4** Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Qan. 12:23. ■ **9:5** Mis. 21:12,28.
■ **9:6** Yar. 1:27; Yigh. 4:13; Mat. 26:52; Weh. 13:10. ■ **9:7** Yar. 1:28; 8:17.

yüzidiki herbir yawayi haywanlar, kémidin chiqqanlarning hemmisi bilen — yer yüzidiki héchbir haywanni qaldurmay, ular bilen Öz ehdemni tüzimen.■
11 Men siler bilen shundaq ehde tüzimenki, ne barliq et igiliri topan bilen yoqitilmas, ne
yerni weyran qilidighan héchbir topan yene kelmes».□
12-13 Xuda yene: — «Men Özüm siler bilen we qéshinglardiki hemme jan igiliri bilen
menggülük, yeni pütkül ewladliringlarghiche békitken mushu ehdemning belgisi shuki:
— Mana, Men Özüm bilen yerning otturisida bolghan ehdining belgisi bolsun dep hesen-
hüsinimni bulutlar ichige qoyimen;
14-15 we shundaq boliduki, Men yerning üstige bulutlarni chiqarghinimda, shundaqla
hesen-hüsen bulutlar ichide ayan bolghinida, Men siler bilen et igiliri bolghan barliq
janiwarlar bilen tüzgen ehdemni yad étimen; buningdin kéyin sular hergiz hemme
jandarlarni halak qilghuchi topan bolmas.
16 Hesen-hüsen bulutlar arisida peyda bolidu; Men uninggha qaraymen we shuning
bilen Menki Xuda yer yüzidiki et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen otturimizda
békitken ehdemni yad étimen», — dédi.
17 Xuda Nuhqa yene: — «Mana bu Men Özüm bilen yer yüzidiki barliq et igiliri otturisida
békitken ehdemning nishan-belgisidur», — dédi.

Nuh we uning oghulliri; Nuhning öz oghulliri toghruluq béshariti

18 Nuhning kémidin chiqqan oghulliri Shem, Ham we Yafet idi. Ham Qanaanning atisi
boldi.□ ■
19 Bu üchi Nuhning oghulliri bolup, pütkül yer yüzige taralghan ahale shularning nesil-
ewladliridur.
20 Nuh tériqchiliq qilishqa bashlap, bir üzümzarliq berpa qildi.□
21 U uning sharabidin ichip, mest bolup qélip, öz chédiri ichide kiyim-kécheklirini
séliwétip, yalingach yétip qaldi.
22 Qanaanning atisi Ham kélip, atisining ewritini körüp, sirtqa chiqip ikki qérindishigha
éytti.
23 Shem bilen Yafet qopup yépinjini élip, mürisige artip, keyniche méngip kirip, atisining
yalingach bedinini yépip qoydi. Ular yüzini aldi terepke qilip, atisining yalingach ténige
qarimidi.□
24 Nuh sharabning keypidin oyghinip, kenji oghlining özige néme qilghinini bilip: —
25 Qanaan'gha lenet bolghay!
U qérindashlirining qulining quli bolsun,
— dep qarghidi. □
26 U yene: —
Shemning Xudasi bolghan Perwerdigargha teshekkür-medhiye keltürülgey!
Qanaan Shemning quli bolsun.
27 Xuda Yafetni awutqay!
U Shemning chédirlirida turghay,
Qanaan bolsa uning quli bolghay! — dédi.□
28 Nuh topandin kéyin üch yüz ellik yil ömür kördi.

■ **9:8-9** Yesh. 54:9. □ **9:11 «ehde» —** ibraniy tilida «ehdem». □ **9:18 «Qanaan» —** mushu «Qanaan» dégen kishi «Qanaaniylar»ning ejdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10. □ **9:20 «tériqchiliq qilishqa bashlap» —** ibraniy tilida «tupraq ehli idi» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **9:23 «yépinchi» —** mushu yerde belkim atisining kiyimini körsitishi mumkin. Bu sözdin qarighanda, Ham uni dadisining chédiridin élip chiqqan bolushi mumkin. □ **9:25 «Qanaan'gha lenet bolghay!» —** Yaman ish qilghini Ham tursa, némishqa oghli Qanaan lenetke qaldi? Bu mesile toghruluq, shundaqla Nuh peyghemberning bu bésharitining bashqa qisimliri üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **9:27 «Nuh peyghemberning 25-27-ayettiki béshariti» —** Nuh peyghemberning bu béshariti üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

29 Bu teriqide Nuh jemiy toqquz yüz ellik yil kün körüp, alemdin ötti.

10

Nuhning üch oghlining ewladliri — «Ellerning nesebnamisi»
1Tar. 1:1-27

1 Töwöndikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: — uning oghulliri Shem, Ham we Yafet bolup, topandin kéyin ulardin oghullar törelgen: —□ ■

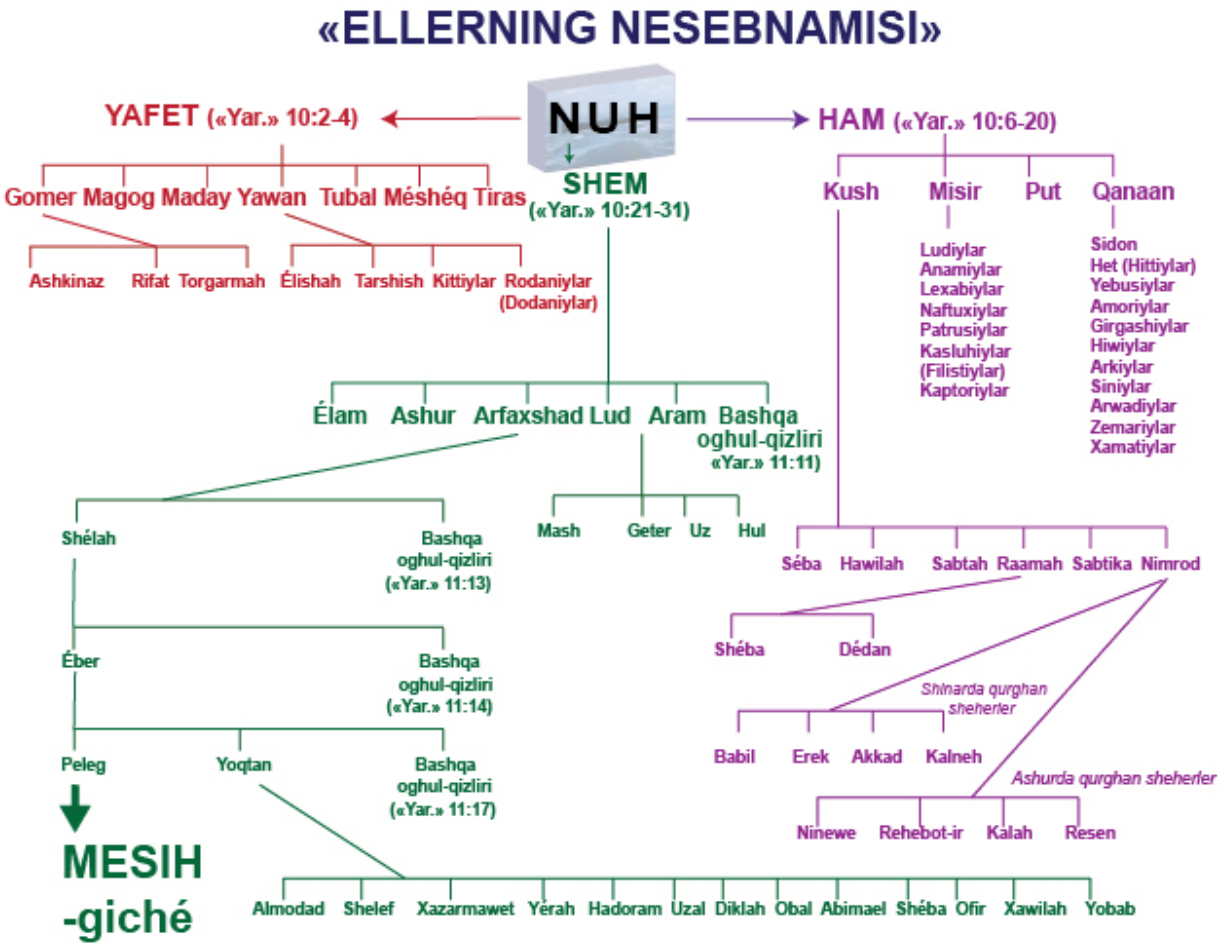

Ellerning nesebnamisi

2 Yafetning oghulliri bolsa, Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi.■
3 Gomerning ewladliri: Ashkinaz, Rifat we Torgamah idi.
4 Yawanning ewladliri: Élishah, Tarshish, Kittiylar we Dodaniylar idi.□
5 Bularning ewladliri déngiz boylirida we arallarda ayrim-ayrim yashighan xelqler bolup, herqaysisi öz tili, öz aile-qebililiri boyiche öz zéminlirida tarqilip olturaqlashqan.
6 Hamning oghulliri Kush, Misir, Put we Qanaanlar idi.□ ■

□ **10:1 «izahat»** — mushu babtiki nesebnamidiki bezi tepsilatlar we nesebnamidiki yetmish elning hazirqi qaysi el ikenliki toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla munasiwetlik xeritini körüng. **«Töwendikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: — »** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning tötinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning oghullirining tolidoti» («Nuhning oghullirining ewladlirining tarixi») (10:1-11:9) bashlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4 ■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4 «bularning ewladliri»** — Bezi alimlar «Yafetning barliq ewladliri»ni körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler peqet Yawanning ewladlirini körsitidu, dep qaraydu. Biz ikkinchi pikirge mayil. □ **10:6 «Misir»** — ibraniy tilida «mitsraim». **«Put»** — «Liwiye»dikilerning ejdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.

7 Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamahning
oghulliri Shéba we Dédan idi.
8 Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti küchtünggür adem bolup chiqti.□ ■
9 U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi; shu sewebtin «palanchi bolsa
Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi iken» dégen gep tarqalghan.□
10 Uning padishahliqi Shinar zéminidiki Babil, Erek, Akkad we Kalneh dégen sheherlerde
bashlan'ghanidi.□
11-12 U bu zémindin Ashur zéminigha chiqip Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Ninewe bilen
Kalahning otturisidiki Resen dégen sheherlernimu bina qildi (bular qoshulup «Katta
Sheher» boldi).□
13 Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar,
14 Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiyler Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.
15 Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen.
16 uning ewladliri bolsa Yebusiylar, Amoriylar, Girgashiylar,
17 Hiwiylar, Arkiylar, Siniylar,
18 Arwadiylar, Zemariylar we Hamatiylar idi. Shuningdin kéyin, Qanaaniylarning
qebililiri her terepke tarqilip ketti.
19 Qanaaniylarning yurt chégrisi bolsa Zidondin tartip, Gerar teripige sozulup, Gazagha
chiqip, andin Sodom, Gomorra, Admah bilen Zeboim teripige tutiship, Léshaghiche yétip
baratti.
20 Yuqiriqilar bolsa hamning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup
öz zéminlirida olturaqlashqanidi.
21 Shemmu oghul perzentlik boldi; Shem bolsa Yafetning akisi, Éberlerning ata-bowisi
boldi.
22 Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram;■
23 Aramning oghulliri Uz, Hul, Geter, Mash idi. □
24 Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahtin Éber töreldi.□ ■
25 Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u yashighan dewrde

---

□ **10:8 «Nimrod» —** bu isim «asiy» «isyan kötürgüchi» dégen menide. Shübhisizki, bu isim uninggha kéyinrek qoyulup, uning Xudagha qarshi chiqqanliqini körsetken. ■ **10:8** 1Tar. 1:10. □ **10:9 «U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi» —** bu sözler belkim Nimrodning ismini chüshendüridu. «Owchi» mushu yerde belkim haywanlarnila emes, insanlarni owlaydighanliqini körsitishi mumkin; bu yerde «owchi» dégen sözning «jahan'gir» dégen menisimu bar. Kona yehudiy ustazlar («rabbilar»)ning hemmisi: «Perwerdigar aldida küchtünggür owchi boldi» dégen sözler uning Xudagha qarshi turghanliqini körsitidu, dep qaraytti. Chünki Nimrod kéyin berpa qilghan sheherler, jümlidin Babil shehiri Xuda we uning xelqige qarshi chiqqan, shundaqla Xudagha qarshi chiqishning simwoli bolup qalghan. **«palanchi bolsa Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi iken»** — bu sözning menisi intayin selbiy bolushi mumkin: «u nahayiti xeterlik adem», «nahayiti tekebbur bir jahan'gir», «hetta Perwerdigargha qarshi chiqishqa pétinidu» dégendek menilerni körsitidu. □ **10:10 «Shinar» —** «Babil» yaki «Babilon»ning bashqa bir namidur. **«ayetning bashqa xil terjimisi» —** «uning padishahliqining asasi Shinar zéminidiki Babil, Erek, Akkad we Kalneh dégen sheherler idi». □ **10:11-12 «Ashur» —** yeni «Asuriye». Mumkinchiliki barki, Nimrod Babil shehiride Xudagha qarshi bolghan heriketke bashlamchi bolghanidi; shunga kéyin (insan tilliri qalaymiqanlashturulghanda) u Babil shehiridin chiqip kétishke mejbur boldi. «U bu zéminidin Ashur zéminigha chiqip» dégenning bashqa birxil terjimisi «Ashur shu zémindin chiqip,...». **«bular qoshulup «Katta Sheher» boldi» —** démek, Ninewe dégen «katta sheher»ni körsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni körüng). Chünki kéyinrek, bu Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Resen dégen töt sheher birliship bir chong katta sheher, yeni «Ninewe sheher»i boldi. Bezi alimlar «Katta Sheher» peqet Kalah bilen Resendin ibaret ikki sheherni körsitidu, dep qaraydu; bizningche «katta sheher» Ninewe, Rehobot-ir, Kalah we Resenlerning hemmisini öz ichige alidu. ■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23 «Mash» —** yaki «Meshek». □ **10:24 «Éber» —** menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «Ibraniy» dégen söz belkim bu sözdin chiqqan. ■ **10:24** 1Tar. 1:18.

yer yüzide bölünüsh boldi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi.□
26 Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah,
27 Hadoram, Uzal, Diklah,
28 Obal, Abimael, Shéba,
29 Ofir, Hawilah we Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi.
30 Ularning olturghan jayliri bolsa Méshadin tartip, Seffar dégen rayonning sherq teripidiki taghqiche sozulatti.
31 Yuqiriqilar bolsa Shemning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.
32 Yuqiridikiler Nuhning ewladliri bolup, ular öz nesebliri we qowmliri boyiche xatirilen'gen. Topandin kéyinki yer yüzidiki barliq qowmlar ularning ichidin tarqalghan.■

Ellerning yer yüzide tarqaqlashturulushi

11

«Babil munari weqesi» — Xudaning insanlarning tilini parchiliwétishi

□ **10:25 «Peleg»** — bu sözning teleppuzi «bölünüsh»ke yéqindur. «U yashighan dewrde yer yüzide bölünüsh boldi» — bu söz heqte üch xil imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munari weqeside (11-bab), Xudaning tilni bölüshi bilen ellernimu bölgenlikini, shundaqla «yer yüzidikilerning bölünüp ketken»likini körsitidu; (2) yer-zéminning özining bölünüp ketkenlikini körsitidu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide birla quruqluq idi, choqum kéyinche melum waqitta hazirqi Asiya, Yawropa, Afriqa, Amérika, Awstraliye we Antarktika qit'elirige bölün'gen); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergenlikini körsitidu. ■ **10:32** Ros. 17:26

1 U zamanda pütkül yer yüzidiki til hem söz birxil idi.□
2 Lékin shundaq boldiki, ademler meshriq terepke seper qilip, Shinar yurtida bir
tüzlenglikni uchritip, shu yerde olturaqlashti.■
3 Ular bir-birige: — Kélinglar, biz xish quyup, otta pishurayli! — déyishti. Shundaq qilip,
ular qurulushta tashning ornigha xish, layning ornigha qarimay ishletti.
4 Ular yene: — Kélinglar, emdi özimizge bir sheher bina qilip, sheherde uchi asmanlargha
taqashqudek bir munar yasayli! Shundaq qilip özimizge bir nam tikliyeleymiz. Bolmisa,
pütkül yer yüzige tarilip kétimiz, — déyishti.□ ■
5 U waqitta Perwerdigar adem baliliri bina qiliwatqan sheher bilen munarni körgili
chüshti.
6 Perwerdigar: — «Mana, bularning hemmisi bir qowmdur, ularning hemmisining tilimu
birdur; bu ularning ishining bashlinishidur! Bundin kéyin ularning niyet qilghan
herqandaq ishini héch tosuwalghili bolmaydu.
7 Shunga Biz töwen'ge chüshüp ularning bir-birining geplirini uqalmasliqi üchün ularn-
ing tilini *bashqa-bashqa qilip* qalaymiqanlashturuwéteyli» — dédi.
8 Shundaq qilip Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. Shuning bilen
ular sheherni yasashtin toxtap qaldi.■
9 Shunga bu sheherning nami «Babil» dep ataldi; chünki u yerde Perwerdigar pütkül
yer yüzidikilerning tilini qalaymiqanlashturuwetti. Shundaq qilip Perwerdigar ularni u
jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti.□

Shemning nesebnamisi
1Tar. 1:1-27

10 Töwendikiler Shemning ewladliridur: — topan ötüp ikki yildin kéyin, Shem yüz yéshida,
uningdin Arfakshad töreldi.□ ■
11 Arfakshad tughulghandin kéyin Shem besh yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-
qizlar töreldi.
12 Arfakshad ottuz besh yashqa kirgende uningdin Shélah töreldi.
13 Shélah tughulghandin kéyin Arfakshad töt yüz üch yil ömür körüp, uningdin yene
oghul-qizlar töreldi.
14 Shélah ottuz yashqa kirgende uningdin Éber töreldi.
15 Éber tughulghandin kéyin Shélah töt yüz üch yil ömür körüp, uningdin yene oghul-
qizlar töreldi.

□ **11:1 «pütkül yer yüzidiki til ... birxil idi» —** bu til qaysi til bolushi kérek? Biz uni ibraniy tili, dep qaraymiz. Sewebi: (1) «Alemning Yaritilishi»da uchraydighan, «Babil munari» weqesidin ilgiriki barliq nam-isimlar ibraniy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Alemning Yaritilishi» 1-11 bablardiki köp ayetlerde «söz oyuni» ishlitilgenliki bizge melum (mesilen, 2:32, 11:9 we shuninggha munasiwetlik izahatlarni körüng). Eger shu zamandiki til ibraniy tili bolmighan bolsa, undaqta, «Alemning Yaritilishi»da shundaq «söz oyuni»ning ishlitilishi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10.

□ **11:4 «uchi asmanlargha taqashqudek bir munar yasayli» —** ularning mushu meqsiti bir xil meghrurluqni bildürüpla qalmay, belki yene munar arqiliq asmandiki rohlar (jin-sheytanlar) bilen alaqe qilish («Ef.» 2:2), palchiliq qilish meqsitiningmu barliqini ipadileydu. Démek, u munar Xudaning yoligha qarimuqarshi bolghan. Uning üstige ularning bundaq özlirini tarilip kétishtin saqlash tedbiri Xudaning ademlerge: «siler jüpliship köpiyip, **yer yüzini toldurunglar**» (9:1) dégen emrige xilap idi. ■ **11:4** Qan. 1:28 ■ **11:8** Qan. 32:8; Ros. 17:26. □ **11:9 «Babil» —** bu sözning ikki menisi bar: — «Xudaning derwazisi» we «qalaymiqanchiliq»; shübhisizki, sheherni qurghuchilar «mushu sheher bilen asmanlargha yétimiz» dégen meqsette sheherge «Xudaning derwazisi» dégen menilik namni qoyghan; lékin kéyin «Babil» dégen sözning «qalaymiqanchiliq» dégen ikkinchi menisi shu sheherge del munasip keldi. **«Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti»** — bu weqe 10-babtiki yetmish el-qowmning qaysi yol bilen bir-biridin ayrilip kektlenlikini, shundaqla Nimrodning Babil shehiridin chiqip ketkenlikini chüshendüridu. Yene bir mumkinchiliki barki, Babildikiler kéyinki dewrlerde choqun'ghan ilah «Marduk» yaki «Merodak» eslide Nimrodning özi idi. □ **11:10 «Töwendikiler Shemning ewladliridur: — » —** mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning beshinchi «tolidoti» («tarixi»), yeni «Shemning tolidoti» («Shemning ewladlirining tarixi») (11:9-11:26) bashlinidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17.

16 Éber ottuz töt yashqa kirgende uningdin Peleg töreldi.
17 Peleg tughulghandin kéyin Éber töt yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
18 Peleg ottuz yashqa kirgende uningdin Reu töreldi.■
19 Reu tughulghandin kéyin Peleg ikki yüz toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
20 Reu ottuz ikki yashqa kirgende uningdin Sérug töreldi.
21 Sérug tughulghandin kéyin Reu ikki yüz yette yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
22 Sérug ottuz yashqa kirgende uningdin Nahor töreldi.
23 Nahor tughulghandin kéyin Sérug ikki yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
24 Nahor yigirme toqquz yashqa kirgende uningdin Terah töreldi.
25 Terah tughulghandin kéyin Nahor bir yüz on toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.
26 Terah yetmish yashqa kirgende uningdin Abram, Nahor we Haran töreldi.

Terahning nesebnamisi

27 Terahning ewladliri töwendikiche: — Terahtin Abram, Nahor we Haran töreldi; Harandin Lut töreldi.□ ■
28 Lékin Haran tughulghan yurti bolghan, kaldiylerning Ur shehiride atisi Terahning aldida, Terahtin ilgiri öldi.□
29 Abram bilen Nahor ikkisi öylendi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi; Milkah Haranning qizi idi; Haran bolsa Milkah we Iskahning atisi idi.■
30 Lékin Saray tughmas bolghachqa, uning balisi yoq idi.■
31 Terah bolsa oghli Abramni, newrisi Lut (Haranning oghli)ni we kélini, yeni Abramning ayali Sarayni élip, Qanaan zéminigha bérish üchün kaldiylerning Ur shehiridin yolgha chiqti; biraq ular Haran dégen jaygha yétip kelgende, shu yerde olturaqliship qaldi.□ ■
32 Terahning körgen künliri ikki yüz besh yil bolup, Haranda alemdin ötti. □

12

Xudaning Ibrahim, yeni Abramni tallishi — Ibrahimning étiqadi

1 Perwerdigar *eslide* Abramgha mundaq dégenidi: —
Sen öz yurtungdin, öz uruq-tughqanliringdin we öz ata jemetingdin ayrilip, Men sanga körsitidighan zémin'gha barghin.■
2 Shundaq qilsang Men séni ulugh bir xelq qilip, sanga bext-beriket ata qilip, namingni ulugh qilimen; shuning bilen sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen;

■ **11:18** 1Tar. 1:25 □ **11:27 «Terahning ewladliri töwendikiche: —»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning altinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Terahning tolidoti» («Terahning ewladlirining tarixi») (11:27-25:11) bashlinidu. ■ **11:27** Ye. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28 «Kaldiyler»** — ibraniy tilida «kasdiylar». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31 «Qanaan zéminigha bérish üchün kaldiylerning Ur shehiridin yolgha chiqti»** — xerite bétini körüng. ■ **11:31** Ye. 24:2; Neh. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32 «Ibrahimning sepiri»** — munasiwetlik xeritini körüng. ■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8.

3 kimler sanga bext-beriket tilise Men ularni beriketleymen, kimki séni xorlisa, Men
choqum uni lenetke qaldurimen; sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-
beriket ata qilinidu! — dédi.□ ■

Ibrahimning sepiri

4 Abram Perwerdigar uninggha éytqini boyiche *Harandin* ayrildi; Lutmu uning bilen
bille mangdi. Abram Harandin chiqqinida yetmish besh yashta idi.
5 Abram ayali Saray bilen inisining oghli Lutni élip, ularning yighqan barliq mal-
mülükini qoshup, Haranda igidarchiliq qilghan ademlerni bille qétip, Qanaan zéminigha
bérish üchün yolgha chiqti; shundaq qilip ular Qanaan zéminigha yétip keldi.■
6 Abram zéminni kézip, Shekem dégen jaydiki «Morehning dub derixi»ning yénigha keldi (u
chaghda u zéminda Qanaaniylar turatti).■
7 Perwerdigar Abramgha körünüp, uninggha: — Men bu zéminni séning neslingge ata
qilimen, — dédi.
Shuning bilen u shu yerde özige körün'gen Perwerdigargha atap bir qurban'gah
saldi.□ ■

□ **12:3 «séni xorlisa» —** yaki «séni töwen körse», «séni pes qilsa». **«sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu!»** — Xudaning bu intayin muhim ehdisi we shertliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. ■ **12:5** Ros. 7:4. ■ **12:6** Yar. 10:18,19; 13:7. □ **12:7 «U... Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi» —** qiziq bir yéri shuki, Abram birnechche qurban'gah salidu, lékin sun'ghan qurbanliqliri toghrisida héchqandaq xatire yoqtur. Belkim u könglide: — «Perwerdigar manga shundaq shapaet körsetken tursa, uninggha ibadet yolida melum bir qurbanliq sunushum kérek» dep oylighan bolsimu, lékin némini qurbanliq süpitide sunushning muwapiq bolidighanliqini bilmey, yasighan qurban'gahlar qurbanliqsiz quruq turup qalghan bolushi mumkin. ■ **12:7** Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Qan. 34:4.

8 Andin u bu yerdin yötkilip, Beyt-Elning sherqidiki taghqa bardi; gherb teripide Beyt-El,
sherq teripide Ayi dégen jay bar idi; u shu yerde chédir tikti. U shu yerde Perwerdigargha
atap bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi.□
9 Andin kéyin Abram tedrijiy köchüp, jenubidiki Negew rayonigha qarap yötkeldi.

Abramning Misirgha chüshüshi

10 Zéminda acharchiliq bolghanidi; Abram Misirgha chüshti; u shu yerde waqtinche
turmaqchi bolghanidi, chünki zéminda acharchiliq bek éghir idi.□
11 Emma shundaq boldiki, u Misirgha yéqinlashqanda, ayali Saraygha: — Mana, men
séning hösün-jamalingning güzellikini bilimen.
12 Shundaq boliduki, misirliqlar séni körse, «Bu uning ayali iken» dep, méni öltürüwétip,
séni tirik qalduridu.
13 Shuning üchün séning: «Men uning singlisi» déyishingni ötinimen. Shundaq qilsang, men
séningdin yaxshiliq tépip, sen arqiliq tirik qalimen, — dédi.■
14 Abram Misirgha kirgende shundaq boldiki, misirliqlar derweqe ayalning güzel
ikenlikini kördi.
15 Pirewnning emirlirimu uni körüp, Pirewn'ge uning teripini qildi; shuning bilen ayal
Pirewnning ordisigha élip kirildi.□
16 Pirewn Sarayning sewebidin Abramgha yaxshi muamile qildi; shuning bilen u qoy,
kala, hangga éshekler, qul-dédekler, mada éshekler we tögilerge érishti.
17 Emma Perwerdigar Pirewn we öyidikilirini Abramning ayali Sarayning sewebidin
tolimu éghir wabalargha muptila qildi.■
18 Shuning üchün Pirewn Abramni chaqirip uninggha: — «Bu zadi séning manga néme
qilghining? Némishqa uning öz ayaling ikenlikini manga éytmiding?
19 Némishqa uni «singlim» dep méning uni xotunluqqa élishimgha sewebkar bolghili tas
qalisen! Mana bu ayaling! Uni élip ketkin! — dédi.
20 Pirewn öz ademlirige Abram toghrisida emr qildi; ular uni, ayalini we uning barliqini
qoshup yolgha séliwetti.

13

Abram bilen Lutning ayrilip kétishi

1 Shuning bilen Abram ayali we uning barliq nersilirini hemde Lutni élip Misirdin
chiqip, Qanaanning jenubidiki Negew yurtigha mangdi.
2 U chaghda Abramning mal-waran we altun-kümüshliri köp bolup, xélila bay idi.
3 U köchüp yürüp, jenubtiki Negewdin Beyt-Elge, yeni Beyt-El bilen Ayining otturisidiki
eslide chédir tikken jaygha,■
4 qurban'gah yasighan jaygha qaytip keldi. Abram shu yerde Perwerdigarning namini
chaqirip ibadet qildi.■
5 Abram bilen bille mangghan Lutningmu qoy-kala padiliri we chédirliri bar idi.
6 Emdi ular bille tursa, zémin ularni qamdiyalmaytti;■

□ **12:8 «Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi» —** yaki «Perwerdigarning namini chaqirip nida qildi». 4:26ni körüng. □ **12:10 «chüshti» —**Ibraniylargha nisbeten ular Xudaning «muqeddes zémin»i bolghan Qanaan (Pelestin)din chiqip herqaysi jaylargha (ularning jughrapiyilik orni égiz bolsun, pes bolsun) mangsa, «chüshüsh» dégen péil bilen ipadilinidu; shuningdek herqaysi yerdin Pelestin'ge qarap mangsa, «chiqish» dégen péil bilen ipadilinidu. **«Abram Misirgha chüshti»** — Abram (Ibrahim)ning Misirgha chüshüshi toghruluq «qoshumche söz»imiz («Ibrahimning hayatidin alidighan sawaqlar we ibretler»)de azraq toxtilimiz. ■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15 «Pirewn» —** Misirning padishahining omumiy unwani idi. ■ **12:17** Zeb. 105:14-15 ■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8. ■ **13:6** Yar. 36:7.

7 bu sewebtin Abramning padichiliri bilen Lutning padichilirining arisida jédel chiqti
(u waqitta Qanaaniylar bilen Perizziyler shu zéminda turatti).□ ■
8 Shunga Abram Lutqa: — «Biz bolsaq qérindashlarmiz, sen bilen méning aramda, méning
padichilirim bilen séning padichiliring arisida talash-tartish peyda bolmisun.
9 Mana, aldingda pütkül zémin turmamdu? Emdi sen mendin ayrilghin; eger sen sol
terepke barsang, men ong terepke baray; eger sen ong terepke barsang, men sol terepke
baray», — dédi.■
10 U waqitta Lut nezer sélip kördiki, Iordan wadisidiki barliq tüzlenglikning Zoar shehi-
rigiche hemmila yerning süyi intayin mol idi; Perwerdigar Sodom bilen Gomorrani
weyran qilishtin ilgiri bu yer beeyni Perwerdigarning béghi, Misir zéminidek idi.□
11 Shuning bilen Lut özige Iordan wadisidiki pütkül tüzlenglikni talliwaldi; andin Lut
meshriq terepke köchüp bardi. Shundaq qilip ikkiylen ayrildi.
12 Abram Qanaan zéminida olturaqlashti; Lut bolsa tüzlengliktiki sheherlerning arisida
turdi; u bara-bara chédirlirini Sodom shehiri terepke yötkidi.
13 Sodom xelqi rezil ademler bolup, Perwerdigarning neziride tolimu éghir gunahkarlar
idi.■

Abramning Hébron'gha köchüshi

14 Lut Abramdin ayrilip ketkendin kéyin, Perwerdigar Abramgha: — Sen emdi béshingni
kötürüp, özüng turghan jaydin shimal we jenubqa, meshriq we meghrip terepke
qarighin;
15 chünki sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga we neslingge menggülük
bérimen.□ ■
16 Séning neslingni yerdiki topidek köp qilimen; shundaqki, eger birsi yerdiki topini
sanap chiqalisa, séning neslingnimu sanap chiqalishi mumkin bolidu.■
17 Ornungdin tur, bu zéminni uzunluqi we kengliki boyiche aylinip chiqqin; chünki Men
uni sanga ata qilimen, — dédi.
18 Shunga Abram chédirlirini yötkep, Hébron shehirige yéqin Mamrediki dubzarliqning
yénigha bérip olturaqlashti; u shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasidi.■

14

Abramning Lutni qutquzushi

1 Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq, Élamning padishahi
Kédorlayomer we Goyimning padishahi Tidalning künliride shu weqe boldiki,

---

□ **13:7 «U waqitta Qanaaniylar bilen Perizziyler shu zéminda turatti» —** «Qanaaniylar we Perizziyler»ning tilgha élinishining sewebi belkim (1) Ibrahimning ailiside ichki jédel bolsa, etrapidiki butperesler aldida Ibrahimning Xuda toghruluq bergen guwahliqigha dagh chüshetti; (2) ichki jédel ailini ajizlashturuwétetti, shuning bilen etrapidiki qebililer pursettin paydilinip ularga hujum qilishimu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6. ■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10.
□ **13:10 «barliq tüzlenglik.... süyi intayin mol idi» —** bu yerler hazir «Ölük Déngiz» etrapidiki qupquruq qaghjiraq jaylardur. **«Perwerdigarning béghi»** — démek, Érem béghi. **«Misir zéminidek»** — Misir zémini, bolupmu Nil deryasi etrapi tolimu munbet, süyi mol zémindur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Ez. 16:49. □ **13:15 «sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga ... bérimen» —** u körüwatqan zémin Lut talliwalghan Iordan wadisini öz ichige alatti. Bu Xudaning birinchi qétim zéminni Ibrahimning nesligila emes, belki yene Ibrahimghimu bérimen, dep wede qilishi idi. Lékin emeliyette, Ibrahim ömride Pelestin zéminidin peqet bir parche yerlikla sétiwalghan (23-bab); shunga Xudaning bu wedisi Ibrahimning tirilghanda, zémin'gha mirasxor bolidighanliqini körsitidighan bir bésharet bolsa kérek. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yer. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13.

2 ular birliship Sodomning padishahi Béra, Gomorraning padishahi Birsha, Admahning padishahi Shinab, Zeboimning padishahi Shem'éber we Béla (yeni Zoar)ning padishahigha qarshi hujumgha atlandi.
3 Bu *beshining* hemmisi kéliship Siddim wadisigha, yeni «Shor Déngizi» wadisigha yighildi.□
4 Ular on ikki yil Kédorlayomerge béqindi boldi, on üchinchi yilgha kelgende, Kédorlayomerge qarshi isyan kötürdi.
5 On tötinchi yili Kédorlayomer we uninggha ittipaqdash bolghan padishahlar hemmisi yighilip, Ashtarot-Karnaim dégen yerde Refayiylargha, shundaqla Ham dégen yerde Zuziylargha, Shaweh-Kiriatayimda Émiylargha hujum qilip ularni yengdi;■
6 andin ular Horiylarni ularning Séir téghida meghlup qilip, chölning yénidiki El-Paran'ghiche sürüp-toqay qildi.
7 Arqidinla, ular En-Mishpatqa (yeni Qadeshke) yénip kélip, Amaleklerning pütkül yurtini bulang-talang qildi; Hazazon-Tamarda olturushluq Amoriylarnimu hujum qilip meghlup qildi.
8 Shuning bilen Sodomning padishahi, Gomorraning padishahi, Admahning padishahi, Zeboimning padishahi we Bélaning (yeni Zoarning) padishahi chiqip, Siddim wadisida ulargha qarshi jeng qilishqa sep tizdi;
9 mushu *besheylen* Élamning padishahi Kédorlayomer, Goyimning padishahi Tidal, Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq qatarliqlar bilen soqushti; yeni töt padishah bilen besh padishah özara soqushti.
10 Siddim wadisidiki hemmila yerde qarimay *orekliri* bar idi. Sodom we Gomorraning padishahliri qéchip, oreklerge chüshüp ketti. Emma qalghanlar bolsa taghqa qéchip ketti.
11 *Ghalib kelgen töt padishah bolsa* Sodom bilen Gomorraning hemme mal-mülkini we barliq ozuq-tülükini élip ketti.
12 Ular yene Abramning jiyeni Lutnimu malliri bilen qoshup élip ketti; chünki u Sodomda olturaqlashqanidi.
13 Halbuki, qutulup qalghan birsi bérip bu ishlarni ibraniy Abramgha éytti. Shu chaghda u Amoriy Mamrening dubzarliqining yénida turatti. Mamre bolsa Eshkol we Anerning akisi idi; bu ücheylen Abram bilen ittipaqdash idi.□ ■
14 Abram qérindishining esir bolup qalghanliqini anglap, öz öyide tughulghan, alahide terbiyilen'gen üch yüz on sekkiz ademni bashlap chiqip, *töt padishahni* qoghlap dan'ghiche bardi.□
15 Kéchisi u ademlirini guruppilargha bölüp, ular bilen birlikte hujum qilip ularni meghlup qilip, ularni Demeshqning shimal teripidiki Hobah dégen jayghiche qoghlap bérip,
16 pütkül *olja alghan* mal-mülükni qayturuwaldi; öz qérindishi Lutni, uning mal-mülki we xotun-qizlirini, shundaqla *barliq qalghan* ademlerni yandurup keldi.

Melkizedekning Abramgha bext tilishi

□ **14:3 «Shor dengizi» —** « Ölük Dengiz» depmu atilidu. ■ **14:5** Yar. 15:20; Qan. 2:10,11. □ **14:13 «ibraniy» —** bu yerde «ibraniy» dégen söz birinchi qétim tilgha élin'ghan. «ibraniy» dégen söz töwendikidek ikki xil menide bolushi mumkin: — (1) Ibrahim Éber dégen kishining ewladi (21:10); (2) «ötküchi». «Ibraniy» dégenning belkim «abar» («ötmek») dégen péil bilen munasiwiti bolushi mumkin. Ibrahim Qanaan zéminda turuwatqanlargha nisbeten «deryadin ötken kishi» — démek, u «ulugh derya» (Efrat deryasi)din ötüp kelgen kishi idi. **«bu ücheylen Abram bilen ittipaqdash idi»** — sel toghriraq terjime qilsaq «Abram bu ücheylen bilen ittipaqdash idi». ■ **14:13** Yar. 13:18. □ **14:14 «Abram ... töt padishahni qoghlap dan'ghiche bardi» —** texminen 150-200 kilométrghiche qoghlighan.

17 Abram Kédorlayomer we uning bilen ittipaqdash padishahlarni meghlup qilip, qaytip
kelgende, Sodomning padishahi Shaweh wadisi (yeni Xan wadisi)gha uning aldigha
chiqti.
18 Salémning padishahi Melkizedekmu nan bilen sharab élip aldigha chiqti. U zat bolsa,
Hemmidin Aliy Tengrining kahini idi;□ ■
19 u *Abramni* bext-beriketlep: — «Abram asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin
Aliy Tengri teripidin beriketlensun!□
20 Shundaqla düshmenliringni öz qolunggha tapshurghan Hemmidin Aliy Tengrige Hem-
dusana oqulghay!» — dédi.
Abram bolsa gheniymet alghan nersilerning ondin birini uninggha berdi.
21 Andin Sodomning padishahi Abramgha: — Ademlerni manga bergeyla,
gheniymetlerni özlirige alghayla, — dédi.
22 Lékin Abram Sodomning padishahigha jawab bérip: — Men bolsam asman bilen
zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri Perwerdigargha qol kötürüp qesem
qilghanmenki,
23 men sendin hetta bir tal yip ne bir tal boghquchinimu ne séning bashqa herqandaq
nersengni almaymen; bolmisa, sen kéyin: «men Abramni bay qilip qoydom» déyishing
mumkin.
24 Shunga yigitlirimning yégen-ichkini, shundaqla manga hemrah bolghanlar, yeni
Aner, Eshkol we Mamrelerge tégishlik ülüshtin bashqa, men *gheniymettin* héchnerse
almaymen; shular özlirige tégishlik ülüshini alsun, — dédi.□

15

Xudaning Abramgha körünüp, uning bilen ehde tüzüshi

1 Bu ishlardin kéyin Perwerdigarning söz-kalami Abramgha alamet körünüshte kélip: «Ey
Abram, qorqmighin; Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — dédi.□ ■
2 Lékin Abram: — Ey Reb Perwerdigar, manga néme bérisen? Mana, men balisiz tursam,
öy-bisatlirimgha warisliq qilghuchi mushu Demeshqlik Eliézerla bardur, — dédi.
3 Abram yene: Mana, Sen manga héch nesil bermiding, mana öyümde turuwatqanlardin
biri manga waris bolidu, dédi.
4 Shu haman Perwerdigarning söz-kalami uninggha kélip: «Bu kishi sanga waris bol-
maydu, belki öz pushtungdin bolidighan kishi sanga waris bolidu», — dédi.
5 Shuning bilen Perwerdigar uni tashqirigha élip chiqip: — Emdi asman'gha qarap
yultuzlarni sana — Qéni, ularni saniyalamsenkin?! — dédi. Andin uninggha: — Séning
neslingmu shundaq bolidu, — dédi.■
6 Abram Perwerdigargha ishendi; Perwerdigar uningdiki bu *ishenchni* uning
heqqaniyliqi dep hésablidi.■
7 Yene uninggha: Men bu zémin'gha ige qilishqa séni Kaldiyediki Ur shehiridin élip
chiqqan Perwerdigardurmen, — dédi.■
8 Lékin *Abram*: — I Reb Perwerdigar, men uninggha jezmen ige bolidighinimni qandaq
bilimen? — dep soridi.

□ **14:18 «Melkizedek» —** bu zat toghruluq «Zebur» 110-küydiki izahatlarni, shundaqla «Ibraniylargha»diki 5-7-bablarni we shularning izahatliri, «qoshumche söz»inimu körüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3. □ **14:19 «Asman bilen zéminning Igisi» —** yaki «asman bilen zéminning Yaratquchisi». □ **14:24 «yigitler» —** Ibrahimning öz xizmetkarlirini körsitidu. Ibrahimning hemrahliri Aner, Eshkol we Mamre belkim Perwerdigargha étiqad qilghuchilar bolmighachqa, Ibrahim özige qoyghan qattiq telepni (héch gheniymet almaymen dégendek) ularning üstige qoymaydu. □ **15:1 «Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» —** bashqa birxil terjimisi: «Men sanga zor in'am bergüchidurmen». ■ **15:1** Zeb. 16:5; 18:2; 19:11 ■ **15:5** Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12. ■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. ■ **15:7** Zeb. 105:9-13

9 *Perwerdigar* uninggha: — Men üchün üch yashliq bir inek, üch yashliq bir chishi öchke, üch yashliq bir qochqar bilen bir kepter we bir bajka élip kelgin, — dédi.
10 Shunga u bularning hemmisini élip, ularning herbirsini yérimdin ikki parche qilip, yérimini yene bir yérimigha udulmu'udul qilip qoyup qoydi; emma qushlarni parchilimidi.□
11 Qagha-quzghunlar taplarning üstige chüshkende, Abram ularni ürkütüp heydiwetti.
12 Lékin kün patay dégende, Abramni éghir bir uyqu basti we mana, uning üstige dehshetlik bir wehime, tom qarangghuluq chüshti.
13 Andin Perwerdigar Abramgha: — Jezmen bilishing kérekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qulluqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu.■
14 Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu taipining üstidin höküm chiqirimen. Kéyin ular nurghun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu.■
15 Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide ata-bowiliringgha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinisen.□ ■
16 Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, *nesling* bu yerge yénip kélidu; chünki Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmidi, dédi.□ ■
17 Shundaq boldiki, kün pétip qarangghu bolghanda, mana, göshlerning otturisidin ötüp kétiwatqan, is-tütek chiqip turghan bir otdan bilen yalqunluq bir mesh'el köründi. □
18-19 Del shu küni Perwerdigar Abram bilen ehde tüzüp uninggha: — «Men séning neslingge bu zéminni Misirning éqinidin tartip Ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche bérimen; yeni Kéniyler, Kenizziylar, Kadmoniylar,■
20 Hittiylar, Perizziyler, Refayiylar,
21 Amoriylar, Qanaaniylar, Girgashiylar we Yebusiylarning yurtini ularningki qilimen» dédi.

16

Ismailning tughulushi

1 Emma Abramning ayali Saray uninggha héch bala tughup bermidi; lékin uning Hejer isimlik misirliq bir dédiki bar idi;□

□ **15:10 «chüshenme»** — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmekchi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, ikki parche qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisidin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning menisi, «qaysimiz ehdini buzsaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démeklik bolushi mumkin. Shunga ibraniy tilida «ehde tüzüsh» adette «ehde késish» déyilidu. «Yer.» 34:8, 18-20-ayetlerni körüng. ■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15 «ata-bowiliringgha qoshulisen»** — bu söz éytilghan obyéktqa qarap menisini békitish mumkin. Anglighuchi étiqadliq kishi bolsa ölgendin kéyin uning rohi heqqaniylarning rohlirining qéshigha kétidu; étiqadsiz bolsa, ularning rohi étiqadsizlar bilen bille bolidu («Luqa» 16:13-19 we «qoshumche söz»nimu körüng). ■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16 «Amoriylarning qebihliki»** — Amoriylar Qanaan zéminida turuwatqan qebililer ichde «yétekchi qebile» hésablinatti. «Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmighanidi» — démek, Xuda ulargha towa qilish pursiti bersimu, ular towa qilmay, yenila gunahqa pétip, Xuda békitken chekke yetkende, Ibrahimning ewladliri bolghan Israillar arqiliq ularni jazalaydu; Israillar ularni zéminidin heydep yoqitidu. Bu ishlar «Chöl-Bayawandiki Seper», «Qanun Sherhi» we «Yeshua»da tepsiliy teswirlinidu. «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **15:16** Mis. 12:40. □ **15:17 «chüshenme»** — bu nersilerning ehmiyiti, shundaqla Xuda Ibrahim bilen baghlighan shu ehde toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **15:18-19** Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4. □ **16:1 «Hejer»** — bu isim ibraniy tilida «Hagar» dep élinidu. Biraq bezi oqurmenler Ismailning apisini «Hejer» dep atashqa adetlen'gen.

2 Saray Abramgha: — Mana, Perwerdigar méni tughushtin tosti. Emdi sen méning dédikimning qéshigha kirgin; belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin, — dédi. Abram bolsa Sarayning sözini qobul kördi.□
3 Shuning bilen Abramning ayali Saray dédiki misirliq Hejerni öz éri Abramgha toqalliqqa apirip berdi (u waqitta Abram Qanaan zéminida on yil olturghanidi).
4 Abram Hejerning qéshigha kirdi we u hamilidar boldi. Emma u özining hamilidar bolghinini bilginide, u ayal xojayinini közge ilmas bolup qaldi.
5 Saray Abramgha qéyidap: — Manga chüshken bu xorluq séning béshinggha chüshsun! Men öz dédikimni quchiqinggha sélip berdim; emdi u özining hamilidar bolghinini körgende men uning neziride közge ilinmidim. Xeyr, Perwerdigar sen bilen méning otturimizda höküm chiqarsun! — dédi.
6 Abram Saraygha: — Mana, dédiking öz qolungdidur; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilghin, — dédi. Buning bilen Saray uninggha qattiqliq qilishqa bashlidi; buning bilen u uning aldidin qéchip ketti.
7 Emma Perwerdigarning Perishtisi uni chöldiki bir bulaqning yénida, yeni Shur yolining boyidiki bulaqning yénidin tépip, uninggha:□
8 Ey Sarayning dédiki Hejer, nedin kelding, nege barisen? — dep soridi. U jawab bérip: — Men xojayinim Sarayning aldidin qéchip chiqtim, — dédi.
9 Perwerdigarning Perishtisi uninggha: — Ayal xojayiningning qéshigha qaytip bérip, uning qol astida bol, — dédi.
10 Perwerdigarning Perishtisi uninggha yene: — Séning neslingni shundaq awutimenki, köplükidin uni sanap bolghili bolmaydu, — dédi.
11 Andin Perwerdigarning Perishtisi uninggha: Mana, sen hamilidarsen; sen bir oghul tughup, uninggha Ismail dep at qoyghin; chünki Perwerdigar séning jebir-japayingni anglidi.□
12 U yawa éshek kebi bir adem bolidu; uning qoli her ademge qarshi uzitilidu, shuningdek her ademning qoli uninggha qarshi uzitilidu; u qérindashlirining udulida ayrim turidu, dédi.□ ■
13 Hejer öz-özige: «Men mushu yerde méni Körgüchini arqisidin kördüm» dep, özige söz qilghan Perwerdigarni: «Sen méni körgüchi Tengridursen» dep atidi.□
14 Shuning bilen u quduq: «Beer-lahay-roy» dep ataldi. U Qadesh bilen Bered shehirining ariliqididur.□ ■
15 Hejer Abramgha bir oghul tughup berdi. Abram Hejer uninggha tughup bergen oghligha Ismail dep at qoydi.■
16 Hejer Abramgha Ismailni tughup bergende Abram seksen alte yashta idi.

17

Xudaning Öz ehdisini békitishi; ehde belgisi — xetne

□ **16:2 «belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin»** — ibraniy tilida «belkim u arqiliq qurulushum mumkin». Eyni waqittiki örp-adetler boyiche, ayal xojayinning dédiki ayal xojayinning érige bala tughup berse, balini ayal xojayinning balisi hésablashqa bolatti. □ **16:7 «Perwerdigarning Perishtisi»** — «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, yene 7-14-ayet, 18-babni körüng). □ **16:11 «Ismail»** — ibraniy tilida «Ishmail». Menisi «Xuda anglidi». □ **16:12 «U qérindashlirining udulida ayrim turidu »** — yaki «sherq teripide turidu». Meyli qaysi terjimisi toghra bolsun, bésharetning asasiy menisi shuki, Ismail (we uning ewladliri) bashqilar bilen, hetta öz uruq-tuqqanliri bilen arilashmay ayrim turidu yaki ularghа öchmenlikte yashaydu. ■ **16:12** Yar. 25:18. □ **16:13 «méni Körgüchini arqisidin kördüm»** — yaki peqet «méni Körgüchini kördüm». Yene bashqa birxil terjimisi: «Méni körgüchini körüpmu, yene tirik qaldim!». □ **16:14 «Beer-lahay-roy»** — menisi «méni Körgüchining quduqi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Gal. 4:22.

1 Abram toqsan toqquz yashqa kirgende, Perwerdigar Abramgha körünüp uninggha: — Men Qadir Tengridurmen. Sen Méning aldimda méngip, kamil bolghin.□ ■
2 Men Özüm bilen séning arangda ehdemni békitip, séni intayin zor köpeytimen, — dédi.■
3 Abram özini tashlap yüzini yerge yéqip yatti; Xuda uning bilen yene sözliship mundaq dédi: —
4 Özümge kelsem, mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: — Sen nurghun el-milletlerning atisi bolisen.□ ■
5 Shuning üchün séning isming buningdin kéyin Abram atalmaydu, belki isming Ibrahim bolidu; chünki Men séni nurghun el-milletlerning atisi qildim.□
6 Men séni intayin zor köpeytimen; shuning bilen sendin köp el-qowmlarni peyda qilimen, pushtungdin padishahlar chiqidu.■
7 Men sen we sendin kéyinki neslingning Xudasi bolush üchün Özüm sen we sendin kéyinki neslingning arisida ebediy ehde süpitide bu ehdemni tikleymen;■
8 Men sanga we sendin kéyinki neslingge sen hazir musapir bolup turghan bu zéminni, yeni pütkül Qanaan zéminini ebediy bir mülük süpitide ata qilimen; we Men ularning Xudasi bolimen, — dédi.■
9 Andin Xuda Ibrahimgha yene: — Sen özüng Méning ehdemni tutqin, özüng we sendin kéyinki neslingmu ewladtin-ewladqa buni tutushi kérek.
10 Men sen bilen we sendin kéyinki nesling bilen tüzgen, silerning tutushunglar kérek bolghan ehdem shuki, aranglardiki herbir erkek xetne qilinsun.□
11 Shuning bilen siler xetnilikinglarni késiwétishinglar kérek; bu Men bilen silerning aranglardiki ehdining belgisi bolidu.■
12 Barliq ewladliringlar, nesildin-nesilge aranglarda, meyli öyde tughulghanlar bolsun, yaki ewladinglardin bolmay yatlardin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemme erkek sekkiz künlük bolghanda xetne qilinsun.■
13 Öyüngde tughulghanlar bilen pulunggha sétiwalghanlarning hemmisi xetne qilinishi kérek. Shundaq qilghanda, Méning ehdem tenliringlarda ornap, ebediy bir ehde bolidu.
14 Lékin xetniliki turup, téxi xetne qilinmighan herbir erkek Méning ehdemni buzghan hésablinip, üzüp tashlinidu, — dédi.
15 Xuda Ibrahimgha yene söz qilip: — Ayaling Sarayni emdi Saray dep atimighin, belki ismi Sarah bolsun.□
16 Men uninggha bext-beriket bérip, uningdinmu sanga bir oghul bérimen. Men derweqe uni beriketleymen; shuning bilen u el-milletlerning anisi bolidu; xelqlerning padishahlirimu uningdin chiqidu, — dédi.□
17 Ibrahim *yene* özini yerge étip düm yétip külüp ketti we könglide: «Yüz yashqa kirgen

---

□ **17:1 «Qadir Tengri» —** ibraniy tilida «El-Shadday». «Shadday» dégen söz belkim «müre» dégen menidiki sözdin chiqqan — shuning bilen «shadday» «men yölen'gen mürem» dégendek yéqimliq menini bildüridu. **«Méning aldimda méngip»** — Xudagha étiqad qilghuchilargha Xudaning teyyarlighan bir yoli bar, ular uningda méngishi kérek. Démek, étiqadchilar «Xuda méni körüp turidu, wijdanim boyiche méngishim kérek» dégen uqumda yashaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4 «mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: —» —** yaki «mana, Men sen bilen tüzgen ehdem shudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5 «Ibrahim» —** ibraniy tilida «Awraham». Buning menisi «nurghun ewladlirining atisi» yaki «köpligen xelqlerning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15. ■ **17:8** Yar. 15:18; Qan. 1:8. □ **17:10 «Men sen bilen...» —** ibraniy tilida «Men siler bilen...». Bu «siler» Ibrahim we barliq öyidiki ademlerni körsitishi kérek. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11. ■ **17:12** Law. 12:3; Luqa 2:21. □ **17:15 «Saray» —** menisi «méning melikem». Lékin «Sarah» bolsa peqet «melike» dégen menide. Buning ehmiyiti belkim shuki, shu chaghdin bashlap Sarah peqet Ibrahim özigila «melike» bolupla qalmay, belki Xuda aldidimu étiqadi tüpeylidin «melike» dep hésablinidu («Ibr.» 11:11ni körüng). □ **17:16 «... u el-milletlerning anisi bolidu» —** Sarahdin bolghan shu el-milletler «Yehuda», «Israil» (on qebile) we «Édom» bolidu. On qebile sürgün bolghandin kéyin ulardin hazirqi birnechche millet shekillen'gen bolushi mumkin.

ademmu baliliq bolalarmu? Toqsan yashqa kirgen Sarahmu bala tugharmu?!», — dédi.□
18 Ibrahim Xudagha: — Ah, Ismail aldingda yashisa idi! dédi.□
19 Xuda uninggha: — Yaq, ayaling Sarah jezmen sanga bir oghul tughup béridu. Sen uninggha «Ishaq» dep at qoyghin. Men uning bilen öz ehdemni tüzimen; bu uningdin kéyin kélidighan nesli bilen baghlighan ebediy bir ehde süpitide bolidu.□ ■
20 Ismailgha kelsek, uning toghrisidiki duayingni anglidim. Mana, Men uni beriketlep, neslini köpeytip, intayin zor awutimen. Uning pushtidin on ikki emir chiqidu; Men uni ulugh bir xelq qilimen.□ ■
21 Biraq ehdemni bolsa Men kéler yili del mushu waqitta Sarah sanga tughup béridighan oghul — Ishaq bilen tüzimen, — dédi.■
22 Xuda Ibrahim bilen sözliship bolup, uning yénidin yuqirigha chiqip ketti.
23 Shuning bilen shu künila Ibrahim öz oghli Ismailni, öz öyide tughulghanlar we pulgha sétiwalghanlarning hemmisini, yeni uning öyidiki barliq erkeklerni élip, Xuda uninggha éytqandek ularning xetnilikini késip xetne qildi.
24 Ibrahimning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, toqsan toqquz yashqa kirgenidi.
25 Uning oghli Ismailning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, on üch yashta idi.
26-27 Ibrahim bilen uning oghli Ismail del shu künning özide xetne qilindi we shundaqla uning öyidiki hemme er kishiler, meyli öyide tughulghan bolsun yaki yattin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemmisi uning bilen bille xetne qilindi.

18

Ershtin chüshken üch méhman

1 Perwerdigar Mamrediki dubzarliqning yénida Ibrahimgha köründi; bu kün eng issighan waqit bolup, u öz chédirining ishikide olturatti.
2 U béshini kötürüp nezer séliwidi, mana uning udulida üch kishi öre turatti. Ularni körüp u chédirining ishikidin qopup, ularning aldigha yügürüp bérip, yerge tegküdek tezim qilip:■
3 — i Rebbim, eger péqir nezerliride iltipat tapqan bolsam, ötünimenki, qullirining yénidin ötüp ketmigeyla;□
4 azghina su keltürülsun, siler putliringlarni yuyup derexning tégide aram éliwélinglar.
5 Siler öz qulunglarning yénidin ötkenikensiler, men bir chishlem nan élip chiqay, siler harduqunglarni chiqirip, andin ötüp ketkeysiler, dédi. Ular jawab bérip: — Éytqiningdek qilghin, déwidi,
6 Ibrahim chédirigha Sarahning qéshigha yügürüp kirip, uninggha: — Üch das ésil undin téz xémir yughurup toqach etkin, — dédi.□
7 Andin Ibrahim kala padisigha yügürüp bérip, yumran obdan bir mozayni tallap, chakirigha tapshurdi; u buni tézla teyyar qildi.

□ **17:17 «Ibrahim ... külüp ketti»** — Ibrahim yene özini yerge étip düm yétip külüp ketti ibrahimning külgenliki belkim yérim ishench, yérim ishenchsizliktin, yérim gumandin, yérim xushalliqtin bolsa kérek. Lékin «Rim.» 4:17-21de déyilgenler boyiche, Ibrahim tézla toluq ishenchke keldi. Uning bolghusi oghli «Ishaq»ning ismining menisi «külke»dur.
□ **17:18 «Ismail Séning aldingda yashisa idi!»** — Menisi, belkim, «Ismail sen Xudaning bext-berikitige érishsun!» dégendektur. Xéli roshenki, Ibrahim mushu waqitqiche Ismailni Xuda wede qilghan oghlum, dep ümid qilip kelgenidi.
□ **17:19 «Ishaq»** — menisi «külke». ■ **17:19** Yar. 18:10; 21:2. □ **17:20 «ulugh bir xelq»** — bu ereblerdur.
■ **17:20** Yar. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Yar. 21:2. ■ **18:2** Ibr. 13:2. □ **18:3 «Rebbim»** — ibraniy tilida «Adonay». Bu sözige qarighanda Ibrahim bu méhmanning Perwerdigar ikenlikini bilip yetkenidi. □ **18:6 «üch das»** — ibraniy tilida «üch séah». Üch séah belkim 22 litr un bolushi mumkin idi.

8-9 Andin Ibrahim sériq may, süt we teyyarlatqan mozayni élip kélip, ularning aldigha tutup, özi derexning tégide ularning aldida öre turdi; ular ulardin yédi. Ular uningdin: ayaling Sarah nede, dep soriwidi, u jawab bérip: — Mana, chédirda, dédi.
10 Birsi: — Men kéler yili mushu waqitta qéshinggha jezmen qaytip kélimen, we mana u waqitta ayaling Sarahning bir oghli bolidu, — dédi. Sarah bolsa uning keynidiki chédirning ishikide turup, bularni anglawatatti.□ ■
11 Ibrahim bilen Sarah ikkisi yashinip, qérip qalghanidi; Sarahta ayal kishilerde bolidighan adet körüsh toxtap qalghanidi.■
12 Shunga Sarah öz ichide külüp: — Men shunche qérip ketken tursam, rasttinla lezzet körelermenmu? Érimmu qérip ketken tursa? — dep xiyal qildi.■
13 Perwerdigar Ibrahimgha: — Sarahning: «Men qérip ketken tursam, rasttinla bala tugharmenmu?» dep külgini némisi?
14 Perwerdigargha mumkin bolmaydighan tilsimat ish barmu? Békitken waqitta, yeni kéler yili del bu chaghda qaytip kélimen we u waqitta Sarahning bir oghli bolidu, — dédi.■
15 Emma Sarah qorqup kétip: — Külmidim, dep inkar qildi. Lékin U: — Yaq, sen küldüng, — dédi.

Ibrahimning Xudadin jiyeni Lut üchün ötünushi

16 Andin bu zatlar u yerdin qopup, Sodom terepke nezirini aghdurdi. Ibrahimmu ularni uzitip, ular bilen bille mangdi.
17 Perwerdigar: — Men qilidighan ishimni Ibrahimdin yoshursam bolamdu?■
18 Chünki Ibrahimdin ulugh we küchlük bir el chiqidu we shuningdek yer yüzidiki barliq el-milletler u arqiliq bext-beriketke muyesser bolidighan tursa?■
19 Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp, ulargha Perwerdigarning yolini tutup, heqqaniyliqni we adaletni yürgüzüshni ögitidu. Buning bilen Menki Perwerdigar Ibrahim toghruluq qilghan wedemni emelge ashurimen, — dédi.□
20 Andin Perwerdigar mundaq dédi: — «Sodom we Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad nahayiti küchlük, ularning gunahi intayin éghir bolghini üchün,□
21 Men hazirla chüshimen, qilmishliri rasttinla shu dad-peryadlardin Manga melum bolghandek shunche rezilmu, bilip baqay; unche rezil bolmighandimu, Men uni bilishim kérek».
22 Shuning bilen bu kishiler u yerdin qozghilip, Sodom terepke yol aldi. Lékin Ibrahim yenila Perwerdigarning aldida öre turatti.□
23 Ibrahim yéqin bérip: — Sen rasttinla heqqaniylarni reziller bilen qoshup halak qilamsen?
24 Sheherde ellik heqqaniy kishi bar bolushi mumkin; Sen rasttinla shu jayni halak qilamsen, ellik heqqaniy kishi üchün u jayni kechürüm qilmamsen?
25 Yaq, yaq. Bu ish Sendin néri bolghay! Heqqaniylarni rezillerge qoshup öltürüp, heqqaniylargha rezillerge oxshash muamile qilish Sendin néri bolghay! Pütkül jahanning soraqchisi adalet yürgüzmemdu? — dédi.■

□ **18:10 «Birsi»** — ibraniy tilida «u». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Hak. 19:26; 1Pét. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luqa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. □ **18:19 «Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp...»** — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Men... u öz balilirigha ögetsun dep uni bilip talliwaldim». Lékin bundaq terjime ayetning ikkinchi qismigha anche mas kelmeydu. □ **18:20 «Sodom bilen Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad»** — bu peryad shübhisizki, Sodom bilen Gomorra teripidin xorlan'ghan we zulum yégenlerdin kötürülgen bolsa kérek («Ez.» 16:49ni körüng). □ **18:22 «bu kishiler»** — kéyinki bayanlar boyiche, Perwerdigar Ibrahim bilen qaldi; qalghan ikki zat Sodomgha mangidu we shu yerde (19-bab) Lutni qutquzuwalidu. Shu ikki zat perishtiler idi (19:1). ■ **18:25** Rim. 3:6.

26 Perwerdigar jawab bérip: — Eger Men Sodom shehiride ellik heqqaniyni tapsam, ular üchün pütkül jayni ayap qalimen, — dédi.
27 Andin Ibrahim jawab bérip: — Mana men peqet topa bilen küldin ibaret bolsammu, men Igem bilen sözleshkili yene pétinalidim.
28 Mubada shu ellik heqqaniydin besh kishi kem bolsa, Sen bu besh kishining kem bolghini üchün pütkül sheherni yoqitamsen? — dédi.
U: — Eger Men shu yerde qiriq beshni tapsammu, uni yoqatmaymen, dédi.
29 Ibrahim Uninggha sözini dawam qilip: — Shu yerde qiriq kishila tépilishi mumkin, déwidi, *Perwerdigar*: — Bu qiriqi üchün uni yoqatmaymen, — dédi.
30 U yene söz qilip: I Igem, xapa bolmighaysen, men yene söz qilay. Shu yerde ottuzi tépilishi mumkin? — dédi.
U: — Eger Men u yerde ottuzni tapsammu, yoqatmaymen, — dédi.
31 U yene söz qilip: — Mana emdi men Igem bilen sözleshkili jür'et qildim; shu yerde yigirmisi tépilishi mumkin, — dédi.
Perwerdigar söz qilip: bu yigirmisi üchün u yerni yoqatmaymen, — dédi.
32 U sözlep: — I Igem, xapa bolmighay, men peqet mushu bir qétimla söz qilay! Shu yerde oni tépilishi mumkin, déwidi, u jawab bérip: — Men oni üchün uni yoqatmaymen, — dédi.
33 Perwerdigar Ibrahim bilen sözliship bolghandin kéyin ketti; Ibrahimmu öz jayigha qaytip ketti.

19

Sodom shehiridikilerning rezilliki

1 Ikki perishte kechte Sodomgha yétip keldi; shu chaghda Lut Sodomning derwazisida olturatti. Lut ularni körüpla ornidin turup, aldigha chiqip yüzi yerge tegküdek tezim qilip:□
2 — Mana, ey xojilirim, keminilirining öyige chüshüp putliringlarni yuyup qonup qalghaysiler; andin ete seher qopup yolgha chiqsanglarmu bolidu, déwidi, bular jawaben: — Yaq, biz sheher meydanida kechleymiz, — dédi.■
3 Emma u ularni ching tutuwidi, axir ular uning bilen bérip öyige kirdi. U largha dastixan sélip, pétir toqachlarni pishurup berdi, ular ghizalandi.■
4 Ular téxi yatmighanidi, sheherdikiler, yeni Sodomning erkekliri, yash, qéri hemmisi herqaysi mehellilerdin kélip öyni qorshiwaldi;
5 ular Lutni chaqirip uninggha: — Bügün kechte séningkige kirgen ademler qéni? Ularni bizge chiqirip ber, biz ular bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.
6 Lut derwazining aldigha, ularning qéshigha chiqip, ishikni yépiwétip,
7 ularga: — Ey buraderlirim, mundaq rezillikni qilmanglar!
8 Mana, téxi héch er bilen bille bolmighan ikki qizim bar; ularni silerge chiqirip bérey. Ular bilen xalighininglarni qilinglar. Emma bu ademler özgzemning sayisi astigha kirgeniken, siler ularni héchnéme qilmanglar! — dédi.
9 Lékin ular jawab bérip: «Néri tur!» déginiche, yene: — Bu yerde turushqa kelgen bu musapir hakim bolmaqchimiken? Emdi sanga ularga qilghandinmu better yamanliq qilimiz! — dep Lutni qistap, ishikni chéqishqa basturup keldi.■
10 Emma u ikki kishi qollirini uzitip Lutni öyge öz qéshigha tartip ekiriwélip, ishikni taqiwaldi

□ **19:1 «derwazisida olturatti» —** kona zamanlarda peqet sheherning mötiwerliri we aqsaqalliri derwazida olturushqa muyesser idi. Shunga Lut Sodom shehiride «mötiwer» hésablinatti. ■ **19:2** Yar. 18:4. ■ **19:3** Ibr. 13:2. ■ **19:9** Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pét. 2:7, 8.

11 we öyning derwazisining aldidiki ademlerni kichikidin tartip chongighiche korluqqa
muptila qildi; shuning bilen ular derwazini izdep, halidin ketti.

Lutning Sodomdin qéchishi

12 Andin ikkeylen Lutqa: — Mushu yerde yene birer kiming barmu? Küy'oghul, oghul
yaki qizliring we yaki sheherde bashqa ademliring bolsa ularni bu yerdin élip ketkin!
13 Chünki biz bu yerni yoqitimiz; chünki ular toghruluq kötürülgen dad-peryad Perw-
erdigarning aldida intayin küchlük bolghach, Perwerdigar bizni uni yoqitishqa ewetti,
— dédi.
14 Shuning bilen Lut tashqirigha chiqip, qizlirini alidighan *bolghusi* küy'oghullirining
qéshigha bérip: «Emdi qopup bu yerdin chiqip kétinglar; chünki Perwerdigar sheherni
yoqitidu» — dédi. Emma u *bolghusi* küy'oghullirining nezirige chaqchaq qilghandek
köründi.
15 Tang atqanda, perishtiler Lutni aldiritip: — Emdi qopup ayaling bilen qéshingdiki ikki
qizingni alghin; bolmisa sheherning qebihlikige chétilip qélip, halak bolisen, — dédi.
16 Emma u téxiche arisaldi bolup turghanda, Perwerdigar uninggha rehim qilghanliqi
üchün, u ikkiylen Lutning qolini, ayalining qolini we ikki qizining qollirini tutup, ularni
sheherning sirtigha echiqip, orunlashturup qoydi.
17 Ularni chiqarghandin kéyin shu ish boldiki, ulardin biri uninggha: — Jéningni élip qach,
halak bolmasliqing üchün keyningge qarimay, tüzlengliktiki héch yerde toxtimay, taghqa
qachqin! — dédi.
18 Lékin Lut ulargha: — Undaq bolmighay, ey xojam, ötünüp qalay!□
19 Mana, kemineng közüngde iltipat tapti, jénimni qutquzdung, manga zor merhemet
körsetting; emma men taghqa qachalmaymen; undaq qilsam, manga birer apet chüshüp,
ölüp kétermenmikin.
20 Qara, awu sheherge qéchip barsa bolghudek nahayiti yéqin iken, shundaqla kichik
sheher iken! Ötünüp qalay, méning shu yerge qéchishimgha yol qoyghaysen! U kichik
sheher emesmu?! Jénim shu yerde aman qalidu! — dédi.
21 Perishte uninggha jawab bérip: — Xeyr, bu ishtimu sanga maqul bolay, sen éytqan shu
sheherni weyran qilmay.
22 Emdi u yerge tézdin qéchip barghin; chünki sen shu yerge yétip barmighuche héch ish
qilalmasmen, — dédi. Shunga u sheherning ismi «Zoar» dep atalghan.□

Sodom bilen Gomora sheherlirining weyran qilinishi

23 Lut Zoargha yétip barghanda kün nuri yer yüzige chéchilghanidi.
24 Shu chaghda Perwerdigar ershtin, öz yénidin Sodom bilen Gomorraning üstige
günggürt we ot yaghdurup,■
25 shu sheherlerni, pütkül tüzlenglikni hemde sheherlerdiki barliq ahaliler we yerdin
ün'genlerni qoshup berbat qildi.

□ **19:18 «xojam»** — yaki «Rebbim». □ **19:22 «Zoar»** — menisi «kichik». Lutning bu iltimasi tolimu ghelite idi: (1) Zoar eslide «tüzlengliktiki besh sheher»din biri bolup (14:2), Sodom bilen yéqin munasiwette idi. Shundaqla Sodomgha oxshash gunahlargha pétip qalghan bolushi mumkin idi. Shunga perishtiler eslide Zoarni yoqatmaqchi bolghan (22-ayet); (2) Lut Sodom shehirining gunahlirini we xeterlikini obdan bilip turupmu, yenila uninggha oxshaydighan yene bir sheherge qachmaqchi boldi; (3) gerche Xuda ajayib yol bilen uni we ailisidiklirini qutquzghan bolsimu, u yenila «taghqa qéchish»tin qorqti, u belki «birer apet béshimgha chüshüshi mumkin» dep oylighan bolushi mumkin. Bular uning étiqadsizliqi idi. (4) bizningche, uning shundaq iltimas qilishining sewebi, u ««sépilliq sheher» ichide tursam aman-ésen bolimen» dep bildi. Ibrahim bolsa Xudaning bashpanahliqigha ishinip, sépilsiz chédirlarda turup, tolimu xatirjem yashidi. (5) axir bérip Lut Zoarda xatirjem bolalmay yenila taghqa chiqip shu yerni makan qildi (30-ayet). Bu weqeler toghruluq yene «qoshumche söz»imizdimu azraq toxtilimiz. ■ **19:24** Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 20:16; 50:40; Yigh. 4:6; Ez. 16:50; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Zef. 2:9; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6; Yeh. 7.

26 Lékin Lutning arqisidin mangghan ayali keynige qariwidi, tuz tüwrükke aylinip qaldi.■
27 Etisi tang seherde, Ibrahim qopup ilgiri Perwerdigarning aldida turghan jaygha chiqip,
28 Sodom bilen Gomorra terepke, shundaqla tüzlenglikning hemme yérige nezer séliwidi, mana, yer yüzidin xumdanning tütünidek tütün örlewatqinini kördi.
29 Emma shundaq boldiki, Xuda u tüzlengliktiki sheherlerni weyran qilghanda, U Ibrahimni ésige élip, Lut turghan sheherlerni berbat qilghanda uni balayi'apetning ichidin chiqirip qutquzdi.□

Lut we uning qizliri

30 Emma Lut Zoar shehiride turushtin qorqqachqa, Zoardin kétip, taghqa chiqip, ikki qizi bilen shu yerde makanlashti. U ikki qizi bilen bir öngkürde turdi.
31 Emdi chong qiz kichikige: — Atimiz bolsa qérip ketti; dunyaning qaide-yosuni boyiche bu yurtta bizge yéqinchiliq qilidighan héch er kishi qalmidi.
32 Qéni, atimizni sharab bilen mest qilip qoyup, uning bilen bille yatayli; shundaq qilsaq, biz perzent körüp atimizning uruqini qalduralaymiz, — dédi.
33 Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, chong qizi kirip atisi bilen yatti. Lékin Lut uning kirip yatqininimu, qopup ketkininimu héch sezmidi.
34 Etisi shundaq boldiki, chongi kichikige: — Mana, men axsham atam bilen yattim; bügün kechtimu uninggha yene sharab ichküzeyli; shuning bilen sen kirip uning bilen yatqin; shundaq qilip, her ikkimiz perzent körüp atimizning neslini qalduralaymiz, — dédi.
35 Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, kichik qizi ornidin turup uning bilen bille yatti. Emma Lut uning kirip yatqininimu, qopup ketkininimu héch sezmidi.
36 Shundaq qilip, Lutning ikkila qizi öz atisidin hamilidar bolup qaldi.
37 Chongi bolsa oghul tughup, uning étini Moab qoydi; u bügünki Moabiylarning atisidur.□
38 Kichikimu oghul tughup, uning étini Ben-Ammi qoydi. U bügünki Ammoniylarning atisidur.□

20

Ibrahim bilen Abimelek

1 Ibrahim u yerdin chiqip, jenub tereptiki Negewge köchüp kélip, Qadesh bilen Shurning ariliqida turup qaldi; bir mezgildin kéyin Gerarda olturaqlashti.
2 Shu yerde Ibrahim ayali Sarah toghrisida: «U méning singlimdur», dégenidi. Shuning bilen Gerarning padishahi Abimelek adem ewetip, Sarahni *özige* xotun bolushqa éliwaldi.■
3 Lékin *bir küni* kéchisi chüshide Xuda Abimelekke kélip uninggha: — Mana, sen özüngge éliwalghan ayal sewebidin emdi ölgen ademdursen; chünki u bashqa birsining ayalidur — dédi.
4 Emma Abimelek uninggha téxi yéqinchiliq qilmighanidi. U Xudagha: — I Reb, heqqaniy bir xelqnimu halak qilamsen?□

■ **19:26** Luqa 17:32. □ **19:29 «u Ibrahimni ésige élip...»** — ibraniy tilida «Xuda Ibrahimni ésige élip...». □ **19:37 «Moab»** — «atining süyi» yaki «atidin bolghan». □ **19:38 «Ben-Ammi»** — menisi: «xelqimning oghli». ■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7. □ **20:4 «heqqaniy xelqnimu halak qilamsen?»** — Abimelekning öyidikilerge, bolupmu qiz-ayallargha bir xil waba chüshkenidi (18-ayet). Shuning bilen mushu yerde u peqet özi üchünla emes, belki öz xelqi üchün rehim tilimekchi. Abimelekning köp jehetlerde xéli yaxshi terepliri bar.

5 U özimu manga: «U méning singlim» dep éytmidimu? Yene kélip, bu ayalmu «U méning
akam», dep éytqanidi. Men bolsam sap könglüm we durus niyitim bilen bu ishni qildim,
— dédi.□
6 Xuda chüshide uninggha yene: — Bu ishni sap köngül bilen qilghiningni bilimen; shu
sewebtin Men séni aldimda gunah qilishtin tosup, uninggha tégishingge qoymidim.
7 Emdi u kishining ayalini özige qayturup ber; chünki u Peyghember, u séning heqqingde
dua qilidu we sen tirik qalisen. Eger uni yandurup bermiseng shuni bilip qoyghinki,
sen we hemme ademliring qoshulup jezmen ölisiler, — dédi.
8 Abimelek etigen tang seherde qopup, hemme xizmetkarlirini chaqirip, bu sözlerning
hemmisini ularning qulaqlirigha saldi; bu ademler nahayiti qorqushup ketti.
9 Andin Abimelek Ibrahimni chaqirip uninggha: — Bu bizge néme qilghining? Men
sanga zadi néme gunah qildim, sen men we padishahliqimgha éghir bir gunahni yüklep
qoydung? Manga qilmaydighan ishlarni qilding! — dédi.
10 Abimelek Ibrahimgha yene: — Sen zadi bizning néme ishimizni körgining üchün
mushu ishni qilding? — dédi.□
11 Ibrahim jawab bérip: — «Bu yerde shübhisizki héchkim Xudadin qorqmaydiken, ular
méni ayalim tüpeylidin öltürüwétidu», dep oylighanidim.
12 Emeliyette, uning méning singlim ikenliki rast, lékin u méning ata bir, ana bölek
singlim; kéyin u méning ayalim boldi.□
13 Lékin Xuda méni atamning öyidin chiqirip sergerdanliqqa yürgüzginide, men ayal-
imgha: — Biz qeyergila barsaq, sen manga shundaq shapaet körsetkeysenki, méning
toghramda: «Bu méning akam bolidu», dégin, — dep éytqanidim — dédi.■
14 Andin Abimelek qoy-kalilar, qullar we dédeklerni élip ularni Ibrahimgha berdi we ayali
Sarahnimu uninggha qayturup berdi.
15 Abimelek: — Mana méning zéminim bolsa aldingda turuptu; közüngge qaysi yer yaqsa
shu yerde turghin, — dédi.
16 U Sarahqa: «Mana, men akanggha ming kümüsh tengge berdim; mana bular öz
yéningdikiler, shundaqla hemme ademlerning köz aldida uyatni yapquchi bolidu; shun-
ing bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen». □
17-18 Ibrahim Xudagha dua qildi, Xuda Abimelek, ayali we kénizeklirini saqaytti; andin
ular *yene* bala tughalaydighan boldi; chünki Perwerdigar Ibrahimning ayali Sarah
tüpeylidin Abimelekning öyidiki hemme xotunlarning baliyatqulirini étip qoyghanidi.

21

Ishaqning dunyagha kélishi

1 Emdi Perwerdigar wede qilghinidek Sarahni yoqlidi; Perwerdigar Sarahqa déginidek
qildi.□ ■

□ **20:5 «sap könglüm we durus niyitim bilen...»** — ibraniy tilida «qolumning pakliki bilen...». □ **20:10 «sen zadi bizning néme ishimizni körgining üchün mushu ishni qilding?»** — Abimelek bu ikkinchi soalni belkim heqiqiy kemterlik bilen sorighan bolsa kérek. U shübhisizki Xudadin qorqqchqa, Xudaning Ibrahim toghruluq «U peyghember» dégen sözini ésidin chiqarmidi. □ **20:12 «lékin u méning ata bir, ana bölek singlim»** — ibraniy tilida «lékin u anamning qizi emes, belki atamning qizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13. □ **20:16 «shuning bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen»** — biz shu zamandiki örp-adetlerdin toluq xewerdar bolmighachqa, Abimelekning bu sowghitining ehmiyitini hazir chüshinishimiz tesrek bolidu; halbuki, uning meqsiti éniq körünidu. □ **21:1 «Perwerdigar ... Sarahni yoqlidi»** — Tewrat-Injilda, Xuda melum kishini yaki meluk xelqni «yoqlap» uninggha yaki ulargha yéqinlashsa, yaki alahide bext-beriket, shapaet körsitidu, yaki qattiq jazalaydu. Mushu yerde bext-beriket yetküzüsh üchün, elwette. Bu ishta qiziq bir yéri shuki, Ibrahim bashqilar üchün «ular baliliq bolsun» (20:17-18) dep dua qilghandin kéyin özimu perzent köridu. ■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10.

2 Sarah hamilidar bolup, Ibrahim qérighanda Xuda uninggha békitken waqitta bir oghul
tughup berdi.■
3 Ibrahim özige törelgen oghli, yeni Sarah uninggha tughup bergen oghlining ismini
Ishaq qoydi.□
4 Andin Ibrahim Xuda uninggha buyrughinidek öz oghli Ishaq tughulup sekkizinchi
küni xetne qildi.■
5 Oghli Ishaq tughulghan chaghda, Ibrahim yüz yashta idi.
6 Sarah: «Xuda méni küldürüwetti; herkim bu ishni anglisa, men bilen teng külüshidu»,
dédi.
7 U yene: — Kimmu Ibrahimgha: «Sarah bala émitidighan bolidu!» dep éytalaytti? Chünki
u qérighanda uninggha bir oghul tughup berdim! — dédi.

Hejer bilen Ismailning qoghlinishi

8 Bala chong bolup, emchektin ayrildi. Ishaq emchektin ayrilghan küni Ibrahim chong
ziyapet ötküzüp berdi.
9 Emma Sarah misirliq Hejerning Ibrahimgha tughup bergen oghulning *Ishaqni*
mesxire qiliwatqinini körüp qaldi.
10 Shuning bilen u Ibrahimgha: — Bu dédek bilen oghlini heydiwet! Chünki bu dédekning
oghli méning oghlum Ishaq bilen teng waris bolsa bolmaydu!, — dédi.■
11 *Sarahning* bu sözi Ibrahimgha tolimu éghir keldi; chünki *Ismailmu* uning oghli-de!□
12 Lékin Xuda Ibrahimgha: — Balang we dédiking wejidin bu söz sanga éghir kelmisun,
belki Sarahning sanga dégenlirining hemmisige qulaq salghin; chünki Ishaqtin bolghini
séning nesling hésablinidu.■
13 Lékin dédekning oghlidinmu bir xelq-millet peyda qilimen, chünki umu séning nesling,
— dédi.■
14 Etisi tang seherde Ibrahim qopup, nan bilen bir tulum suni élip Hejerge bérip, öshnisige
yüdküzüp, balini uninggha tapshurup, ikkisini yolgha sélip qoydi. Hejer kétip, Beer-
Shébaning chölide kézip yürdi.□
15-16 Emdi tulumdiki su tügep ketkenidi; Hejer balini bir chatqalning tüwige tashlap
qoyup, öz-özige: «Balining ölüp kétishige qarap chidimaymen» dep, bir oq étimche yiraqqa
bérip, udulida olturdi. U udulida olturup, peryad kötürüp yighlidi.

17 Xuda oghulning yigha awazini anglidi; shuning bilen Xudaning Perishtisi asmandin
Hejerni chaqirip uninggha: — Ey Hejer, sanga néme boldi? Qorqmighin; chünki Xuda
oghulning *yigha* awazini yatqan yéridin anglidi.
18 Emdi qopup, qolung bilen balini yölep turghuz; chünki Men uni ulugh bir el-millet
qilimen, — dédi.■
19 Shuan Xuda *Hejerning* közlirini achti, u bir quduqni körди. U bérip tulumgha su
toldurup, oghulgha ichküzdi.
20 Xuda u bala bilen bille boldi; u ösüp chong boldi. U chölde yashap, mergen bolup
yétishti.
21 U Paran chölide turdi; shu waqitlarda anisi uninggha Misir zéminidin bir qizni xotun-
luqqa élip berdi.

Ibrahimning Abimelek padishah bilen kélishim tüzüshi

22 U waqitlarda shundaq boldiki, Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol kélip
Ibrahimgha: — Qilghan hemme ishliringda, Xuda séning bilen billidur.

■ **21:2** Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ **21:3 «Ishaq»** — «külke». ■ **21:4** Yar. 17:10. ■ **21:10** Gal. 4:30.
□ **21:11 «éghir»** — yaki «yaman». ■ **21:12** Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ **21:13** Yar. 16:10; 17:20. □ **21:14 «bala»** —
shu waqitta Ismail 15-16 yashqa kirgenidi. ■ **21:18** Yar. 16:10; 17:20.

23 Emdi sen del mushu yerde manga, oghlumgha we newremge xiyanet qilmasliqqa
Xudaning namida qesem qilip bergeysen; men sanga körsitip kelgen méhribanliqimdek,
senmu manga we sen hazir turuwatqan yurtqa méhribanliq qilghaysen, — dédi.■
24 Ibrahim: Qesem qilip bérey, dédi.
25 Andin Ibrahim Abimelekning chakarliri tartiwalghan bir quduq toghrisida
Abimelekni eyiblidi.
26 Abimelek: — Bu ishni qilghan kishini bilmeymen; sen bu ishni mangimu éytmapsen;
men bu ishni peqet bügünla anglishim, — dédi.
27 Ibrahim qoy-kala élip Abimelekke teqdim qildi; andin ular ikkilisi ehde qilishti.
28 Ibrahim yene padidin yette chishi qozini bir terepke ayrip qoydi.
29 Abimelek Ibrahimdin: — Sen bir terepke ayrip qoyghan bu yette chishi qozining néme
menisi bar? — dep soriwidi,
30 u: — Méning bu quduqni kolighinimni étirap qilghininggha guwahliq süpitide bu yette
chishi qozini qolumdin qobul qilghaysen, — dep jawab berdi.
31 Bu ikkisi shu yerde qesem qilishqanliqi üchün, u shu jayni «Beer-Shéba» dep atidi.□
32 Shu teriqide ular Beer-Shébada ehde qilishti. Andin Abimelek we uning leshkerbéshi
Fikol qozghilip, Filistiylerning zéminigha yénip ketti.□
33 Ibrahim Beer-Shébada bir tüp yulghunni tikip, u yerde Ebediy Tengri bolghan Perw-
erdigarning namigha nida qilip ibadet qildi.□ ■
34 Ibrahim Filistiylerning zéminida uzun waqitqiche turup qaldi.□

22

Xudaning Ibrahimni sinishi — Ishaqni qurbanliq qilish

1 Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Xuda Ibrahimni sinap uninggha: — Ey Ibrahim!
dédi. U: mana men! — dep jawab berdi.
2 U: — Sen oghlungni, yeni sen söyidighan yalghuz oghlung Ishaqni élip, Moriya yurtigha
bérip, shu yerde, Men sanga éytidighan taghlarning birining üstide uni köydürme qur-
banliq süpitide sun'ghin, — dédi.□ ■
3 Etisi Ibrahim seher qopup, éshikini toqup, yigitliridin ikkiylen bilen Ishaqni bille élip,
köydürme qurbanliq üchün otun yérip, Xuda uninggha éytqan yerge qarap mangdi.
4 Üchinchi küni Ibrahim béshini kötürüp qarap, yiraqtin u yerni körди.
5 Ibrahim yigitlirige: — Siler éshek bilen mushu yerde turup turunglar. Men balam bilen
u yerge bérip, sejde qilip, andin qéshinglargha yénip kélimiz, — dédi.
6 Shuning bilen Ibrahim köydürme qurbanliqqa kéreklik otunni élip, oghli Ishaqqa
yüdküzüp, özi qoligha pichaq bilen otni élip, ikkisi bille yürüp ketti.
7 Ishaq atisi Ibrahimgha: — Ey ata! dewidi, u uninggha jawab bérip: — Mana men,
oghlum, dédi. U uningdin: — Mana ot bilen otun'ghu bar, emma köydürme qurbanliq
bolidighan qoza qéni? — dep soriwidi,
8 Ibrahim jawab bérip: — Ey oghlum, Xuda Özi Özige köydürme qurbanliq qozini
teminleydu, — dédi. Andin ikkisi birge yolini dawamlashturdi.

■ **21:23** Yar. 14:23. □ **21:31 «Beer-Shéba» —** «qesem quduqi» dégen menide. Ibraniy tilida «qesem» («shéba» yaki «shébua») we «yette» («shéba») dégenlerning ahangi oxshash bolghachqa, yene «yettining quduqi» dégen menisimu bar. □ **21:32 «Fikol» —** Gerar padishahning serdarining omumiy unwani idi (26:26). □ **21:33 «bir tüp yulghunni tikip» —** yulghun tikish xurapiy ish emes, belki uning ehmiyiti qoshna el bilen ehde tüzgenliki üchün, «mushu yerde uzun waqit turmaqchimen» dégendek menini bildürüshtin ibaret idi. ■ **21:33** Yar. 4:26. □ **21:34 «uzun waqit» —** ibraniy tilida «nurghun künler». □ **22:2 «Moriya» —** «2Tar.» 3:1ni körüng. Xuda Ibrahimgha körsetken shu tagh belkim kéyin Sulayman muqeddes ibadetxanini salghan jay, shundaqla Eysa Mesih krés tlen'gen tagh (shimal teripi) bolushi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17.

9 Axirida ular Xuda Ibrahimgha éytqan jaygha yétip keldi. Ibrahim u yerde qurban'gah
yasap, üstige otunni tizip qoydi. Andin u oghli Ishaqni baghlap, uni qurban'gahdiki
otunning üstide yatquzdi.■
10 Andin Ibrahim qolini uzitip, oghlini boghuzlighili pichaqni aldi.
11 Shuan Perwerdigarning Perishtisi asmandin uni chaqirip uninggha: — Ibrahim,
Ibrahim! — dep warqiridi.
U: — Mana men, — dédi.□
12 U uninggha: — Sen baligha qolungni tegküzmigin, uni héchnéme qilmighin; chünki
Men séning Xudadin qorqqanliqingni bildim; chünki séning oghlungni, yeni yalghuz
oghlungni Mendin ayimiding, — dédi.
13 Ibrahim béshini kötürüp qariwidi, mana, arqisida münggüzliri chatqalgha chirmiship
qalghan bir qochqarni kördi. Ibrahim bérip qochqarni élip, uni oghlining ornida
köydürme qurbanliq qilip sundi.
14 Shuning bilen Ibrahim shu jaygha «Yahweh-Yireh» dep at qoydi. Shunga kishiler:
«Perwerdigarning téghida teminlinidu» dégen bu söz bügün'ge qeder éytilip kéliwatidu.□
15 Perwerdigarning Perishtisi asmandin Ibrahimni ikkinchi qétim chaqirip uninggha:
—
16 Sen öz oghlungni, yeni yalghuz oghlungni ayimay bu ishni qilghining üchün Men
Özüm bilen qesem qilimenki, deydu Perwerdigar,■
17 — Men séni zor beriketlep, neslingni asmandiki yultuzlardek nurghun köpeytip,
déngiz sahilidiki qumdek gholditimen; nesling bolsa düshmenlirining derwazilirigha ige
bolidu.□ ■
18 Sen Méning awazimgha qulaq salghining üchün yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingn-
ing nami bilen özliri üchün bext-beriket tileydu, — dédi.□ ■
19 Andin Ibrahim yigitlirining qéshigha yénip bardi. Ular hemmisi ornidin turushup
Beer-Shébagha yol aldi. Ibrahim Beer-Shébada turup qaldi.

Nahorning ewladliri

20 Bu ishlardin kéyin Ibrahimgha: «Mana Milkahmu ining Nahorgha birqanche oghul
tughup bériptu», dégen xewer yetti.
21 Ular bolsa tunji oghli uz, uning inisi Buz we Aramning atisi bolghan Kemuel,
22 andin Kesed, Xazo, Pildash, Yidlaf we Bétuel dégen oghullar idi.
23 (Bétueldin Riwkah töreldi). Bu sekkizini Milkah Ibrahimning inisi Nahorgha tughup
berdi.
24 Shuningdek uning kéniziki Reumahmu Tébah, Gaham, Taxash we Maakah dégenlerni
tughup berdi.

23

Ibrahimning Sarahni depne qilishi

1 Sarah bir yüz yigirme yette yashqiche ömür kördi. Bu Sarahning ömrining yilliri idi.

■ **22:9** Yaq. 2:21. □ **22:11 «Perwerdigarning Perishtisi» —** 16:7 we izahatini körüng. «Ibrahim, Ibrahim» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi — uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we Özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. □ **22:14 «Yahweh-Yireh» —** «Yahweh (Perwerdigar) teminligüchidur» dégen menide. **«Perwerdigarning téghida teminlinidu»** — Bu söz étiqadchilar arisida bir temsil bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **22:16** Luqa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17 «derwazilargha ige bolush» —** pütkül sheherni qolgha alghan'gha barawer. ■ **22:17** Yar. 24:60. □ **22:18 «yer yüzidiki barliq el-yurtlar ... bext-beriket tileydu» —** yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

2 Sarah Qanaan zéminidiki Kiriat-Arba, yeni Hébronda wapat boldi. Ibrahim bérip Sarah
üchün matem tutup yigha-zar qildi.
3 Ibrahim öz merhumesining yénidin qopup, Hittiylargha söz qilip:
4 — Men bolsam aranglarda musapir méhman, xalas; siler emdi aranglardin manga bir
yerlik béringlar; shuning bilen men bu merhumemni aldimda körünüp turmisun üchün
élip bérip depne qilay, — dédi.□ ■
5-6 Hittiylar Ibrahimgha jawab bérip: —
I xojam, bizge qulaq salghayla! Sili arimizda Xudaning bir shahzadisi hésablinila! Arim-
izdiki eng ésil yerlikni tallap, shu yerde merhumelirini depne qilghayla! Merhumelirini
depne qilishqa héchqaysimiz öz yerlikini silidin ayimaydu, — dédi.
7 Ibrahim ornidin turup, u zémindiki xelqqe, yeni hittiylargha tezim qilip,
8 ulargha: — Eger merhumemning köz aldimda turiwermesliki üchün, uni élip bérip,
depne qilishimni rawa körsenglar, undaqta sözümni anglap méning üchün Zoharning
oghli Efron'gha söz qilip,
9 uning étizining ayighida öziningki bolghan Makpélahning gharini manga bérishini iltimas
qilinglar. U manga buni silerning aranglarda göristan bolushqa toluq nerxide bersun, —
dédi.
10 Shu chaghda Efron Hittiylar arisida olturatti. Shuning bilen hittiyliq Efron hit-
tiylarning aldida, yeni shehirining derwazisidin kirgüchilerning hemmisining aldida
Ibrahimgha jawab bérip: —
11 Yoqsu, ey xojam, manga qulaq salghayla. Bu étizliqni, shundaqla uningdiki gharni
silige bérey; uni öz xelqim bolghan ademlerning aldida silige berdim; öz méyitlirini
depne qilghayla, — dédi.
12 Andin Ibrahim yene zémin xelqi aldida tezim qilip,
13 Shu zémindiki xelqning qulaqliri aldida Efron'gha: — Iltimasimgha qulaq salghayla;
men bu étizliqning nerxi boyiche pul bérey, uni mendin qobul qilghayla, andin men
méyitimni shu yerde depne qilay, — dédi.
14 Efron Ibrahimgha jawab bérip uninggha:
15 Ey xojam, manga qulaq salghayla; töt yüz shekel kümüshke yaraydighan bir étizliq, sili
bilen méning aramda néme idi? Sili méyitlirini depne qilghayla — dédi.□
16 Ibrahim Efronning sözige qoshuldi; andin Efron Hittiylar aldida éytqan bahani, yeni
shu chaghdiki soda ölchimi boyiche töt yüz shekel kümüshni tarazida tartip berdi.■
17 Shundaq qilip Mamrening ududlidiki Makpélahqa jaylashqan Efronning étizliqi, yeni
étizliqning özi, uningdiki ghar, shundaqla étizliqning ichi we etrapidiki barliq derexlern-
ing hemmisi■
18 Hittiylarning köz aldida Ibrahimgha tapshurulup, *yeni Efronning* shehirining der-
wazisidin barliq kirgüchilerning aldida uning mülki qilip békitildi.
19 Shuningdin kéyin Ibrahim ayali Sarahni Qanaan zéminidiki Mamre (yeni, Hébron)ning
ududlidiki Makpélahning étizliqining gharida depne qildi.
20 Shu teriqide u étizliq we uningdiki ghar hittiylar teripidin Ibrahimgha göristan
bolushqa tayin qilindi.

24

Ibrahimning xizmetkarining Ishaq üchün qiz izdishi

□ **23:4 «béringlar»** — Ibrahimning «béringlar» dégini bilen, bu «sétip béringlar» dégenni bildüridighan siliq-sipaye menidiki geptur (9-ayetni körüng). ■ **23:4** Ros. 7:5. □ **23:15 «töt yüz shekel kümüshke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi?»** — emeliyette bu baha intayin yuqiri baha idi. Ibrahim uning meqsitini obdan chüshinetti. ■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16.

1 Ibrahim qérip, yéshi bir yerge bérip qalghanidi; Perwerdigar Ibrahimgha her terepte
bext-beriket ata qilghanidi.
2 Ibrahim öyidiki eng mötiwer xizmetkari, özining pütün mal-mülkini bashquridighan
ghojidargha: — Qolungni yotamning astigha qoyghin;□ ■
3 Men séni asmanlarning Xudasi shundaqla yerning Xudasi bolghan Perwerdigarning
nami bilen qesem qildurimenki, sen men hazir turuwatqan bu Qanaaniylarning ari-
sidin oghlumgha qiz élip bermey,■
4 Belki öz yurtumgha, shundaqla öz uruq-tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlum
Ishaqqa xotun élip bergeysen, — dédi.
5 Xizmetkari uninggha: — Mubada u qiz men bilen bu yurtqa kelgili unimisa, undaqta
özliri chiqqan shu yurtqa oghullirini yandurup apiramdimen? — dédi.
6 Ibrahim uninggha jawab bérip: — Hézi bol, oghlumni hergiz shu yerge yandurup
barmighin!
7 Méni atamning öyi bilen tughulghan yurtumdin yéteklep élip kelgüchi, yeni manga söz
qilip: — «Séning neslingge bu yurtni bérimen», dep manga qesem qilghan, asmanning
Xudasi bolghan Perwerdigar Öz Perishtisini aldinggha ewetidu; shuning bilen sen u
yerdin oghlumgha qiz élip kéleleysen.■
8 Shundaqtimu, eger qiz sen bilen bu yerge kelgili unimisa, men sanga qilduridighan
qesemdin xalas bolisen; emma oghlumni u yerge hergiz yandurup barmighin, — dédi.
9 Shuning bilen xizmetkar qolini xojisi Ibrahimning yotisining astigha qoyup turup, bu
toghrida uninggha qesem qildi.
10 Andin xizmetkar bu toghrida xojisining tögiliridin onni, shundaqla xojisining herxil
ésil nersilirini élip yolgha chiqti; u Aram-Naharaim rayonigha seper qilip, Nahorning
shehirige yétip keldi.□
11 U sheherning sirtidiki bir quduqning yénida tögilirini chökündurdi: bu kechqurun, qiz-
ayallarning su tartqili chiqidighan chéghi idi.
12 U dua qilip: — Ey xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, ötünimenki, bügün
méning ishimni onggha tartqaysen, xojam Ibrahimgha shapaet körsetkeysen.□
13 Mana men bu yerde quduqning béshida turuwatimen we sheher xelqining qizliri bu
yerge su tartqili kéliwatidu.
14 Emdi shundaq bolsunki, men qaysi qizgha: «Komzikingni chüshürseng, men su ichi-
walsam boptiken!» désem, u jawab bérip: «Mana ichkin, men tögiliringnimu sughirip
qoyay», dése, u qiz sen qulung Ishaqqa békitkiningning özi bolsun. Buningdin séning
xojam Ibrahimgha shapaet qilghiningni bileleymen, — dédi.
15 U téxi sözini tügetmeyla, mana Riwkah kozini müriside kötürüp chiqip keldi; u bolsa
Ibrahimning inisi Nahorning ayali Milkahtin tughulghan oghli Bétuelning qizi idi;■
16 Qiz intayin chirayliq bolup, héch er kishi tegmigen pak qiz idi. U quduqning boyigha
chüshüp, komzikini toldurup andin chiqti.
17 Xizmetkar uning aldigha yügürüp bérip: — Ötünüp qalay, komzikingtin azghina su
otliwalay, dédi.
18 U jawab bérip: — Ichkeyla, ey xojam! depla, komzekni derhal qoligha élip, uning su
ichishi üchün sundi.

□ **24:2 «eng mötiwer» —** yaki «hemmidin yashan'ghan». ■ **24:2** Yar. 47:29. ■ **24:3** Yar. 28:1. ■ **24:7** Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ **24:10 «Aram-Naharaaim» —** yaki «Mésopotamiya», yeni «ikki deryaning otturisidiki rayon». □ **24:12 «méning ishimni onggha tartqaysen» —** ibraniy tilida «ishni méning aldimda yüz bergüzgeysen!». **«shapaet» —** mushu yerde «shapaet» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet ehdiside haman turidu» dégendek bolidu. ■ **24:15** Yar. 22:23

19 U süyidin uninggha qan'ghuche ichküzgendin kéyin: — Tögilirigimu qan'ghuche su
ichküzüp qoyay, — dédi.
20 Shuning bilen u derhal komzektiki suni olaqqa töküwétip, yene quduqqa su tartqili
yügürüp bardi; u uning hemme tögilirige su tartip berdi.
21 U kishi uninggha közini tikkiniche jimjit turup, Perwerdigarning yolini ong qilghan,
qilmighanliqini bilish üchün kütüwatatti.
22 Tögiler su ichip qan'ghanda, shundaq boldiki, héliqi kishi yérim shekellik bir altun
burun halqisi bilen ikki qoligha on shekellik altun bilezükni chiqirip qizgha bérip
uninggha:
23 Sen kimning qizi bolisen? Manga dep berseng! Atangning öyide bizge qon'ghudek jay
barmu? — dep soridi.
24 Qiz uninggha: — Men Milkahning Nahorgha tughup bergen oghli Bétuelning qizi
bolimen, — dédi,■
25 yene uninggha: — Bizningkide saman bilen boghuz kengri, *silerge* qon'ghili jaymu
bar, — dédi.
26 Shuan bu adem éngiship Perwerdigarning aldida sejde qilip:
27 Öz shapaiti bilen hojamdin wapadarliqini ayimighan, xojam Ibrahimning Xudasi
bolghan Perwerdigargha Hemdusana oqulghay! Perwerdigar bu sepirimde méni
xojamning qérindashliri turghan öyge bashlap keldi! — dédi.
28 Qiz yügürüp bérip, bularning hemmisini anisining öydikilerge éytip berdi.
29 Emdi Riwkahning Laban dégen bir akisi bar idi. Laban quduqning béshigha, u
ademning qéshigha yügürüp chiqti.
30 Chünki u singlisining burun halqisini we qolliridiki bilezüklerni körüp, hemde
singlisining: u adem manga mundaq-mundaq dédi, déginini anglap, u ademning
qéshigha bardi. Mana, u kishi quduqning yénida tögilerning qéshida turatti.
31 Laban uninggha: — Ey Perwerdigarning bext-berikiti ata qilin'ghuchi, kirgeyla! Néme
üchün tashqirida turdila? Men öyni teyyarlap qoydum, tögilergimu jay raslidim, — dédi.
32 U adem öyge kirdi; Laban tögilerdin yükni chüshürüp, tögilerge saman bilen boghuz
bérip, u kishining hem uning hemrahlirining putlirini yughili su élip keldi;□
33 andin u kishining aldigha taam qoyuldi; lékin u: — Men gépimni démey turup taam
yémeymen, — dédi. Laban jawab bérip: — Éytqayla, dédi.
34 U: — Men bolsam Ibrahimning xizmetkarimen;
35 Perwerdigar xojamgha köp bext-beriket ata qilghachqa, u ulugh bir kishi boldi. U
uninggha qoy bilen kala, kümüsh bilen altun, qul bilen dédeklerni, töge bilen ésheklerni
berdi.
36 Xojamning ayali Sarah qérighanda xojamgha bir oghul tughup bergenidi. Xojam
oghligha özining barliqini atidi.
37 Xojam méni qesem qildurup: «Sen men turuwatqan zémindiki Qanaaniylarning qi-
zliridin oghlumgha xotun élip berme,
38 belki jezmen atamning öyige, öz tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlumgha xotun
élip bergeysen», — dédi.
39 U waqitta men xojamgha: «U qiz men bilen kelgili unimisichu?» — désem,
40 u manga jawab bérip: «Tutqan yollirim uninggha ochuq bolghan Perwerdigarim
Öz Perishtisini séning bilen ewetip, yolungni ong qilidu. Bu teriqide sen méning
ailidikilirim arisidin, atamning jemeti ichidin oghlumgha xotun élip bérisen.
41 Shundaq qilip ailemdikilerning qéshigha yétip barghiningda, sen men qildurghan qe-
semdin xalas bolisen; ular sanga qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolisen»,
— dégenidi.

■ **24:24** Yar. 22:23. □ **24:32 «Laban tögilerdin yükni chüshürüp» —** ibraniy tilida «u tögilerdin yükni chüshürüp».

42 Shunga men bügün bu quduqning qéshigha kélip: — Ey, xojam Ibrahimning Xudasi
bolghan Perwerdigar, eger sen bu sepirimni ong qilsang: —
43 mana men su quduqining yénida turuwatimen; we shundaq bolsunki, su tartqili
kelgen qizgha: «Komzikingdin manga bir otlam su bergen bolsang», désem,
44 u manga: «Sen ichkin, tögiliringgimu su tartip bérey», dep jawab berse, undaqta bu qiz
del Perwerdigar Özi xojamning oghli üchün békitken qiz bolsun, dep dua qilghanidim.
45 Könglümde téxi sözüm tügimeyla, mana, Riwkah komzekni müriside kötürüp chiqip,
quduqning boyigha chüshüp su tartti; men uninggha: — Iltipat qilip, manga su ichkili
qoysang, déwidim,
46 u derhal komzikini mürisidin chüshürüp: «Ichkeyla, tögilirinimu sughirip qoyay», dédi.
Shuning bilen men ichtim; u tögilirimnimu sughirip qoydi.
47 Andin men uningdin: — Kimning qizi bolisen, dep sorisam, u jawab bérip: — Men
Nahorning Milkahdin tughulghan oghli Bétuelning qizi bolimen, — dédi. Shu chaghda
men uning burnigha halqa, qolligha bilezüklerni sélip qoydum;
48 andin éngiship Perwerdigargha sejde qildim; xojamning qérindishining qizini uning
oghli üchün élip kétishke méning yolumni ong qilghini üchün, xojamning Xudasi bolghan
Perwerdigargha hemdusana éyttim.
49 Emdi siler xojamgha ixlas qilip shapaet körsiteyli désenglar, buni manga denglar. Eger
xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen, —
dédi.□
50 Emdi Laban bilen Bétuel jawab bérip: — Bu ish Perwerdigardin bolghach, silige ya
undaq ya bundaq déyelmeymiz.□
51 Mana, Riwkah aldilirida turidu; uni élip ketkeyla. U Perwerdigarning déginidek öz
xojilirining oghligha xotun bolsun, — dédi.
52 Ibrahimning xizmetkari ularning sözlirini anglap, yerge éngiship, Perwerdigargha
sejde qildi.
53 Andin, xizmetkar kümüsh buyumlarni, altun buyumlarni we kiyim-kécheklerni
chiqirip, bularni Riwkahqa berdi; u yene qizning akisi we anisighimu qimmetlik
hediyelerni sundi.
54 Andin u we hemrahliri bilen bille yep-ichip, shu yerde qonup qaldi. Etisi seherde
qopup, u ulargha: méni xojamning qéshigha yolgha sélip qoyunglar, déwidi,
55 Qizning akisi bilen anisi uninggha: — Qiz birqanche kün yaki on kün yénimizda tursun;
andin barsun, — dédi.
56 Emma u ulargha: — Perwerdigar méning sepirimni ong qilghaniken, méni tos-
manglar; xojamning qéshigha bérishim üchün méni yolgha sélip qoyunglar, — dédi.
57 Ular uninggha: — Qizni chaqirip, uning aghzidin anglap baqayli, dep
58 Riwkahni chaqirip uningdin: — Bu adem bilen baramsen? dep soriwidi, u: — Baray,
dep jawab berdi.
59 Shuning bilen ular singlisi Riwkahni, uning inik'anisi, Ibrahimning xizmetkari we
ademliri bilen qoshup yolgha sélip qoydi.■
60 U waqitta ular Riwkahqa bext tilep:
— Ey singlimiz, minglighan on minglighan ademlerning anisi bolghaysen!
Nesling düshmenlirining derwaziligha ige bolghay! — dédi.
61 Shuning bilen Riwkah bilen uning dédekliri ornidin turup, tögilerge minip, u kishige
egiship mangdi. Shundaq qilip xizmetkar Riwkahni élip yolgha chiqti.

□ **24:49 «Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen» —** roshenki, xizmetkar ishning qandaq bolushidin qet'iynezer, Ibrahimning ailisidikilerning qéshigha yétip barghinida, ular qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolidighanliqi éniq tursimu, u qizni izdeshtin yanmaytti. □ **24:50 «silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz» —** Ibraniy tilida: «silige ya yaman ya yaxshi déyelmeymiz». ■ **24:59** Yar. 35:8

62 Ishaq Beer-lahay-roy dégen jaydin bayila qaytip kelgenidi; chünki u jenubtiki Negewde turatti;■
63 Ishaq kechqurun istiqametke dalagha chiqqanidi; u béshini kötürüp qarisa, mana tögiler kéliwatatti.
64-65 Riwkah béshini kötürüp, Ishaqni körди; u derhal tögidin chüshüp, xizmetkardin: — Sehrada bizning aldimizgha chiqiwatqan bu kishi kim bolidu? — dep soridi.
Xizmetkar: — Bu xojamdur! dédi. Riwkah derhal chümbilini tartip yüzini yépiwaldi.
66 Xizmetkar emdi qilghan hemme ishlirini Ishaqqa éytip berdi.
67 Ishaq qizni anisi Sarahning chédirigha bashlap kirdi; u Riwkahni öz emrige aldi; u uning xotuni boldi. U uni yaxshi körüp qaldi; bu teriqide Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti.□

25

Ibrahimning bashqa ewladliri
1Tar. 1:28-42

1 Ibrahim Keturah isimlik yene bir ayalni alghanidi.
2 U Ibrahimgha Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuahni tughup berdi.■
3 Yoqshandin Shéba bilen Dédan töreldi; Dédanning ewladliri Ashuriylar, Létushiylar we Léummiylar idi.□
4 Midiyanning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida we Eldaah idi. Bular hemmisi Keturahning ewladliri idi.
5 Ibrahim barliqini Ishaqqa atiwetkenidi;■
6 Ibrahim téxi Hayat waqtida kichik xotunliridin bolghan oghulligha hediyelerni bérip, andin bularni oghli Ishaqtin yiraq tursun dep, kün chiqish terepke, sherqiy zémin'gha ewetiwetkenidi.□

Ibrahimning ölümi we depne qilinishi

7-8 Ibrahimning ömrining künliri bir yüz yetmish yil boldi; u tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi; u öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi.□ ■
9 Uning oghulliri Ishaq we Ismail uni Mamrening uduligha jaylashqan, hittiy Zoharning oghli Efronning étizliqidiki Makpélahning gharida depne qildi.
10 Bu étizliqni Ibrahim hittiylardin sétiwalghanidi; mana bu yerlikke Ibrahim depne qilindi, ayali Sarahmu mushu yerge depne qilin'ghanidi.
11 Ibrahim wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar uning oghli Ishaqni beriketlidi. Ishaq Beer-Lahay-Royning yénida turatti.

Ismailning ewladliri

12 Töwendikiler Sarahning misirliq dédiki Hejerdin tughulghan, Ibrahimning oghli bolghan Ismailning ewladliri: —□

■ **24:62** Yar. 16:14; 25:11. □ **24:67 «Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti»** — Sarah bu ishtin burun wapat bolghanidi (23-babni körüng). ■ **25:2** 1Tar. 1:32. □ **25:3 «ashuriylar»** — mushu «ashuriylar» bolsa kéyinki «Ashurlar» yaki «Asuriyler» emes. «Ashurlar» yaki «asuriyler» bolsa shemning ewladliridin idi (10:22ni körüng). ■ **25:5** Yar. 24:36. □ **25:6 «kichik xotunliri»** — Hejer we Keturahlar idi. Ibrahimning shundaq orunlashturushi, shübhisizki, kéyinki waqitlarda oghulliri arisida Xuda wede qilghan miras (Pelestin zémini) üstide chiqishi mumkin bolghan jédellerning aldini élish üchün idi. □ **25:7-8 «öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi»** — 15:15 we izahatini körüng. ■ **25:7-8** Yar. 15:15. □ **25:12 «töwendikiler .... Ismailning ewladliri»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning yettinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Ismailning tolidoti» («Ismailning ewladlirining tarixi») (25:12-18) bashlinidu.

13 Ismailning oghullirining, ularning nesebnamiliri we qebililiri boyiche ismi töwendikiche: — Ismailning tunji oghli Nébayot; andin Kédar, Adbeel, Mibsam,■
14 Mishma, Dumah, Massa,
15 Hadad bilen Téma, Yetur bilen Nafish we Qedemah idi.
16 Bular bolsa Ismailning oghulliri bolup, ularning kent we chédirgahliri ularning nami bilen atalghan bolup, ular on ikki qebilige emir bolghanidi.
17 Ismailning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi; u axirqi nepsini tartip wapat bolup, öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi.
18 *Uning ewladliri* Hawilah rayonidin tartip shurghiche olturaqlashti (Shur bolsa Misirning utturisida bolup, Ashurgha baridighan yolda idi). Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti.□

Esaw bilen Yaqupning dunyagha kélishi

19 Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur: — Ibrahimdin Ishaq töreldi.□
20 Ishaq Padan-Aramda olturushluq aramiy Bétuelning qizi, aramiy Labanning singlisi bolghan Riwkahni xotunluqqa alghanda qiriq yashqa kirgenidi.
21 Emma Riwkah bolsa tughmas bolghachqa, Ishaq xotuni üchün Perwerdigargha dua-tilawet qildi; Perwerdigar uning duasini ijabet qildi; shuning bilen ayali Riwkah hamilidar boldi.■
22 Emma uning qorsiqidiki ikki bala bir-biri bilen soqushqili turdi. Shuning bilen Riwkah: — Eger bundaqliqini bilsem, *hamilidar* bolup néme qilattim? — dep Perwerdigardin sewebini sorighili bardi.
23 Perwerdigar uninggha: —
«Séning qorsiqingda ikki el bardur,
Ichingdin ikki xelq chiqip bir-biridin ayrilidu,
Bir xelq yene bir xelqtin ghalib kélidu,
Chongi kichikining xizmitini qilidu» — dédi.■

24 Uning ay-küni toshqanda, mana uning qorsiqida derweqe bir jüp qoshkézek bar idi.□
25 Awwal tughulghini qizghuch bolup, pütün bedini juwidek tüklük idi. Ular uning ismini Esaw dep qoydi.□
26 Andin inisi qoli bilen Esawning tapinini tutqan halda chiqti. Bu sewebtin uning ismi Yaqup dep qoyuldi. Ular tughulghanda Ishaq atmish yashta idi.■

Esawning tunjiliq hoquqi, yeni tunji oghulluq hoquqni sétiwétishi

27 Balilar ösüp chong boldi; Esaw mahir owchi bolup, dala-janggalda yüridighan adem boldi. Yaqup bolsa durus adem bolup, chédirlarda turatti.□

■ **25:13** 1Tar. 1:29. □ **25:18 «Ismail özining barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti»** — bu bayan Ismail toghrisidiki ilgiriki bésharet (16:12)ning emelge ashurulushini körsitidu; uningdin belkim Ismail we ewladlirining öz qérindashliri bolghan yehudiylar we bashqilar bilen qarshilishishining bashlan'ghanliqini puratqan bolushi mumkin. Mushu ayettiki «Ashur» Asuriye emes, belkim Sinay chölidiki bir rayonni körsitishi mumkin. □ **25:19 «Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning sekkizinchi «tolidot»i («tarixi», yeni «Ishaqning tolidoti») («Ishaqning neslining bayani») (25:19-35:26) bashlinidu. ■ **25:21** Rim. 9:10. ■ **25:23** 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ **25:24 «Esaw»** — «tüklük». □ **25:25 «Yaqup»** — menisi «tapan'gha ésilghuchi» yaki köchme menide «orun basar» yaki «muhapizetchi» dégenlik idi. Kéyin Esaw Yaqupqa öch bolup qélip, uning ismini «orun igiliwalghuchi» dégen selbiy menide ishlitidu (27:36). ■ **25:26** Hosh. 12:4. □ **25:27 «chüshenme»** — omumen éytqanda, Tewratta owchiliq qilish selbiy qarilidu. «Chédirlarda turatti» Yaqupni hurun adem dégenlik emes, belki ailisidiki ishlar, bolupmu charwichiliq bilen shughulliniwatqinini körsitidu. Yaqupning tejribilik qoychi ikenliki 29:7din körünidu. Bezi terjimilerde «Yaqup **jimghur** adem» déyilgini bilen ibraniy tilidiki bu söz («tam» yaki «tamam») Tewratta daim «durus», «kamil» dégen menini bildüridu.

28 Ishaq Esawning owlap kelgen göshidin daim yep turghachqa, uninggha amraq idi.
Lékin Riwkah Yaqupqa amraq idi.
29 Bir küni Yaqup *purchaq* shorpisi qaynitiwatatti; Esaw daladin hérip-échip qaytip keldi.
30 Esaw Yaqupqa: — Men halimdin kettim! Ötünüp qalay, awu qizildin berseng! — Awu
qizil nersidin méni ozuqlandursangchu! Men halimdin kettim, — dédi (shu sewebtin
uning éti «Édom» depmu ataldi).□
31 Yaqup uninggha: — Undaq bolsa, tunjiliq hoququngni manga sétip bergin, — dédi.□
32 Esaw: — Men öley dewatimen, bu tunjiliq hoquqining manga néme paydisi? — dédi.■
33 Yaqup: — Emise hazir manga qesem qilghin, déwidi, u uninggha qesem qilip, tunjiliq
hoquqini Yaqupqa sétip berdi.
34 Shuning bilen Yaqup Esawgha nan bilen qizil purchaq shorpisini berdi. U yep-
ichip ornidin turup ketti. Shundaq qilip Esaw tunjiliq hoquqigha shunche étibarsiz
qarighanidi.

26

Ishaqning Gerarda musapir bolup turushi

1 *Qanaan* zéminida Ibrahimning waqtidiki acharchiliqtin bashqa yene bir qétimliq
acharchiliq yüz berdi. Shuning bilen Ishaq Gerar shehirige, Filistiylerning padishahi
Abimelekning qéshigha bardi.□
2 Perwerdigar uninggha körünüp mundaq dédi: — Sen Misirgha chüshmey, belki Men
sanga körsitip béridighan yurtta turghin.□
3 Moshu zémindin chiqmay musapir bolup turghin; shuning bilen Men sen bilen bille
bolup, sanga bext-beriket ata qilimen; chünki Men sen we neslingge bu zéminlarning
hemmisini bérip, atang Ibrahimgha bergen qesimimni ada qilimen;■
4 neslingni asmandiki yultuzlardek awutimen we neslingge bu zéminlarning hemmisini
bérimen; yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlirige bext-beriket ti-
leydu;□ ■
5 Chünki Ibrahim Méning awazimgha qulaq sélip, tapilighinim, emrlirim, belgilimilirim
we qanunlirimni beja keltürdi, — dédi.
6 Shuning bilen Ishaq Gerarda turup qaldi.
7 Emma u yerlik kishiler uning ayali toghrisida sorisa u: — Bu méning singlim bolidu,
— dédi; chünki Riwkah intayin chirayliq bolghachqa, Ishaq öz-özige: «Bu méning ayalim
bolidu», désem, bu yerlik ademler Riwkahning sewebidin méni öltürüwétermikin, — dep
qorqti.
8 Lékin u shu yerde uzaq waqit turghandin kéyin shundaq boldiki, Filistiylerning
padishahi Abimelek derizidin qariwidi, mana Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkil-
iship turatti.□

□ **25:30 «Édom»** — «qizil». □ **25:31 «tunjiliq hoquqi»** — (yaki «tunji oghulluq hoquq») — Bu hoquq töt ishni öz ichige alghan bolushi mumkin: — (1) pütkül ailisidikiler üchün igidarchiliq mes'uliyiti; (2) bashqa oghullargha qarighanda, atisidin mirasni bir hesse köp élish; (3) atisining bext-beriket tilesh xeyrliq duasidin alahide behriman bolush; (4) pütkül ailisidikiler üchün kahinliq (dua qilish) wezipisini ötesh. Biz «tunjiliq hoquqi» toghrisida «qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. ■ **25:32** Yesh. 22:13; 1Kor. 15:32. □ **26:1 «Abimelek»** — shu waqitta Gerar padishahining omumiy unwani idi. Bu «Abimelek» Ibrahimning waqtidiki «Abimelek» (20-bab) emes. □ **26:2 «Sen Misirgha chüshmey»** — Gerar shehiri Qanaan zéminining ichide bolup, Misir zéminigha baridighan yol üstide idi. ■ **26:3** Yar. 13:15; 15:18. □ **26:4 «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami bilen özlirige bext-beriket tileydu»** — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **26:4** Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ **26:8 «Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti»** — yaki «Ishaq ayali Riwkahni silap turatti».

9 Andin Abimelek Ishaqni chaqirip: — Mana, u jezmen séning ayaling iken! Sen néme
dep: «U méning singlim», déding? — dédi, Ishaq uninggha: — Chünki men eslide uning
sewebidin birsi méni öltürüwétermikin, dep ensirigenidim, — dédi.
10 Abimelek uninggha: Bu bizge néme qilghining? Tas qaptu xelq arisidin birersi ayaling
bilen birge bolghili?! Undaq bolghan bolsa sen bizni gunahqa patquzghan bolatting! —
dédi.
11 Andin Abimelek hemme xelqqe buyrup: — Kimki bu kishige we yaki xotunigha qol
tegküzse jezmen öltürülmey qalmaydu, — dep yarliq chüshürdi.
12 Ishaq u zéminda tériqchiliq qildi: u shu yili yerdin yüz hesse hosul aldi; Perwerdigar
uni beriketligenidi.
13 Bu kishi bash kötürüp, barghanséri rawaj tépip, tolimu katta kishilerdin bolup qaldi.
14 Uning qoy-kala padiliri we öyidiki qulliri intayin köpeydi; Filistiyler uninggha heset
qilghili turdi.
15 Bu sewebtin uning atisi Ibrahimning künliride atisining qulliri kolighan quduqlarning
hemmisini Filistiyler étip, topa bilen tinduruwetti.□
16 Abimelek Ishaqqa: — Sen bizdin ziyade küchiyip ketting, emdi arimizdin chiqip ketkin,
— dédi.
17 Ishaq u yerdin kétip, Gerar wadisigha chédir tikip, shu yerde turup qaldi.
18 Ibrahim hayat waqtida *qulliri* birmunche quduqlarni qazghanidi; biraq Ibrahim
ölgendin kéyin, Filistiyler bularni topa bilen tinduruwetkenidi. Ishaq bu quduqlarni
qaytidin kolitip, ulargha atisi ilgiri qoyghan isimlarni yene qoydi.
19 Ishaqning qulliri wadida quduq kolawatqanda suliri urghup chiqip aqidighan bir
quduqni tépiwaldi.
20 Lékin Gerardiki padichilar Ishaqning padichiliridin uni taliship: — Bu su biz-
ningkidur, — dédi. Ular Ishaq bilen jédelleshkechke, u bu quduqni «Ések» dep atidi.□
21 Ular yene bashqa bir quduqni kolidi, ular yene bu quduq toghrisida jédelleshti.
Shuning bilen Ishaq buning ismini «Sitnah» dep atidi.□
22 Andin u u yerdin kétip, bashqa yerge bérip, shu yerdimu yene bir quduq kolidi; emdi
Gerardikiler bu quduqni talashmidi. Bu sewebtin u uning étini «Rehobot» qoyup: «Emdi
Perwerdigar biz üchün jay bergeniken, bu zéminda méwilik bolimiz», — dédi.□
23 Andin u u yerdin chiqip Beer-Shébagha bardi.
24 Perwerdigar shu kéchisi uninggha körünüp: — Men bolsam atang Ibrahimning Xu-
dasidurmen; qorqmighin, chünki Men sen bilen billimen, séni bext-beriketlep, neslingni
qulum Ibrahimning sewebidin awutimen, — dédi.
25 U shu yerde bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi.
U shu yerde chédirini tikti, Ishaqning qulliri shu yerde bir quduq kolidi.

Ishaqning Abimelek bilen padishah kélishim tüzüshi

26 Emdi Abimelek, aghinisi Ahuzzat bilen leshkerbéshi Fikol birge Gerardin chiqip,
uning qéshigha bardi.
27 Ishaq ulargha: — Manga öchmenlik qilip, méni aranglardin qoghliwetkendin kéyin,
néme üchün méning qéshimgha keldinglar? — dédi.
28-29 Ular jawaben: — Biz Perwerdigarning sen bilen bille bolghinini roshen bayqiduq,
shuning bilen biz séning toghrangda: «Otturimizda bir kélishim bolsun, yeni bizler
bilen sen bir-birimizge qesem bérip ehde qilishayli» déduq; shu wejidin sen bizge
héchqandaq ziyan-zexmet yetküzmigeysen; biz sanga héch tegmiginimizdek, shundaqla
sanga yaxshiliqtin bashqa héchbir néme qilmighinimizdek (belki séni aman-ésenlik

□ **26:15 «quduqlarning hemmisini Filistiyler étip, topa bilen tinduruwetti»** — acharchiliq bolghan waqtida bundaq qilish yaman ish hésablinatti hem hamaqetlik bolatti. □ **26:20 «Ések»** — «majira». □ **26:21 «Sitnah»** — «qarshiliq». □ **26:22 «Rehobot»** — «azade yer».

ichide yolunggha ewetkeniduq) senmu shundaq qilghaysen. Mana hazir sen Perwerdigar teripidin bext-beriket körüwatisen! — déyishti.□
30 Shuning bilen u ulargha bir ziyapet qilip berdi. Ular bolsa yep-ichti.
31 Etisi tang seherde ular qopup bir-birige qesem qilishti; andin Ishaq ularni yolgha sélip qoydi; ular uning qéshidin aman-ésen ketti.
32 U küni shundaq boldiki, Ishaqning qulliri kélip, uninggha özi kolighan quduq toghrisida xewer bérip: «Biz su taptuq!» dédi.
33 U uning namini «Shibah» qoydi. Bu sewebtin bu sheherning ismi bügün'giche «Beer-Shéba» dep atilip kelmekte.□

Esawning yat qebilidin alghan ayalliri

34 Esaw qiriq yashqa kirgende, hittiylardin bolghan Beerining qizi Yehudit bilen hittiylardin bolghan Élonning qizi Basimatni xotunluqqa aldi.
35 Emma bular Ishaq bilen Riwkahning könglige azab élip keldi.■

27

Yaqupning Ishaqni aldishi

1 Ishaq qérip, közliri torliship, közi ghuwa köridighan bolup qalghanda shundaq boldiki, u chong oghli Esawni chaqirip uninggha: — Oghlum! — dédi.
U: — Mana men! — dep jawab berdi.
2 U uninggha: — Mana men emdi qérip kettim, qanchilik kün köridighinimnimu bilmeymen.
3 Shunga sendin ötünimen, qoralliring, yeni sadaq we oqyayingni élip janggalgha chiqip, men üchün bir ow owlap kel;
4 men yaxshi köridighan mezzilik tamaqtin birni étip, manga keltürgin. Men uni yep, ölüshtin ilgiri könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi.
5 Ishaq oghli Esawgha söz qilghanda Riwkahmu anglidi. Esaw ow owlap kelgili janggalgha chiqip ketkende,
6-7 Riwkah oghli Yaqupqa: — Mana men atangning akang Esawgha: «Sen ow owlap kélip, manga mezzilik bir taamni etkin; men uni yep ölüp kétishtin burun Perwerdigar aldida sanga bext-beriket tilep dua qilay», — dep éytqinini anglap qaldim.
8 Emdi, i oghlum, sözümge qulaq sélip buyrughinimni qilghin.
9 Sen derhal padigha bérip, öchkilerning ichidin ésil ikki oghlaqni élip kelgin; men ulardin atang üchün u yaxshi köridighan mezzilik bir taam teyyar qilay.
10 Sen uni atangning aldigha élip kirgin. Shuning bilen u yep, ölüp kétishtin burun sanga bext-beriket tilep dua qilidu, — dédi.
11 Lékin Yaqup anisi Riwkahgha: — Mana akam Esaw bolsa tüklük kishi, men bolsam tüksiz siliq tenlik ademmen.
12 Mubada atam méni silap qalsa, undaqta men uning neziride uni mazaq qilghuchi adem bolup qélip, béshimgha beriket emes, belki lenet taparmenmikin, dédi.
13 Anisi uninggha: — Ey oghlum, sanga chüshidighan lenet manga chüshsun; emma sen peqet sözümge qulaq sélip, bérip *oghlaqlarni* élip kel, — dédi.
14 U bérip ularni élip kélip, anisigha berdi. Anisi uning atisi yaxshi köridighan mezzilik bir taamni teyyar qildi.

□ **26:28-29 «ehde qilishish» —** «ehde késish» dégen sözler bilen ipadilinidu (15:10ni körüng). □ **26:33 «Shébah» we «Shéba» —** bu ikki söz «qesem» dégenni bildüridu. «Beer-shéba» dégenning menisi «qesemning quduqi». Bu belkim shu yerdiki ikkinchi quduq bolushi mumkin; Ibrahim eslide oxshap kétidighan ish tüpeylidin shu yerge oxshash isim qoyghanidi (31:21nimu körüng). ■ **26:35** Yar. 27:46.

15 Andin Riwkah tunji oghli Esawning öyde öz yénida saqlaqliq eng ésil kéyimlirini élip
kichik oghli Yaqupqa kiydürüp,
16 oghlaqlarning térisini ikki qoli bilen boynining tüksiz jayigha yögep,
17 andin özi etken mezzilik taamlar bilen nanlarni oghli Yaqupning qoligha tutquzdi.
18 Yaqup atisining qéshigha kirip: — Ey ata! — dédi.
U: — Mana men! Oghlum, sen kim bolisen? — déwidi,
19 Yaqup atisigha jawab bérip: — Men chong oghulliri Esawmen, manga éytqanliridek
qildim; emdi orunliridin turup, olturup qilghan owumning göshige éghiz tégip, andin
köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.
20 Ishaq oghligha: — Ey oghlum, qandaqmu uni shunche téz tépip kelding? — déwidi, u
jawab bérip: — Chünki Perwerdigar Xudaliri uni del yolumgha yoluqturdi, — dédi.
21 Ishaq Yaqupqa: — Ey oghlum, yéqinraq kel, sen rast oghlum Esawmu, emesmu, silap
baqay, — dédi.
22 Shuning bilen Yaqup atisi Ishaqning qéshigha yéqin bardi; u uni silap turup: — Awaz
Yaqupning awazi, lékin qol bolsa Esawning qolidur, — dédi.
23 Uning qolliri bolsa akisi Esawning qolliridek tüklük bolghini üchün uni toniyalmay,
uninggha bext-beriket tilep dua qildi.
24 Andin u yene: — Sen rast oghlum Esawmusen? dep soriwidi, u jawab bérip: — Del
men, — dédi.
25 Ishaq uninggha: — Taamni élip kelgin, men oghlumning ow göshidin yep, könglümdin
sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi. *Yaqup* uni uning aldigha qoydi; u yédi. U
sharab keltürüwidi, unimu ichti.
26 Andin atisi Ishaq uninggha: — Ey oghlum, emdi yéqin kélip méni söygin, — dédi.
27 U uning qéshigha bérip uni söydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uninggha bext-
beriket tilep dua qilip: —
«Mana, oghlumning ténidiki puraq Perwerdigar beriketligen köklemzarning xush
puriqigha oxshaydiken!□
28 Xuda sanga asmanning shebnimi,
Yerning munbet küchini ata qilip,
Ashliq-tülük bilen sharabnimu köp bergey.■
29 Xelqler séning qulluqungda bolghay,
El-milletler aldingda tizlan'ghay;
Qérindashliringgha xoja bolghaysen;
Anangning oghulliri sanga tizlan'ghay;
Sanga lenet qilghanlar lenetke qalghay;
Sanga bext tiligenler bext tapqay!» — dédi.■

Esawning Ishaqtin dua telep qilishi

30 Shundaq boldiki, Ishaq Yaqupqa dua qilip bolup, Yaqup atisi Ishaqning qéshidin
chiqip bolushigha, akisi Esaw owdin qaytip keldi.
31 Umu mezzilik taamlarni étip, atisining qéshigha élip kirip, atisigha: — Ata qopqayla,
oghullirining ow göshidin yep, köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, —
dédi.
32 Atisi Ishaq uninggha: — Sen kimsen? — dédi. U jawab bérip: — Men oghulliri, chong
oghulliri Esawmen! — dédi.
33 Buni anglap Ishaq alaqzadilikke chüshüp, pütün bedini jalaqlap titrep: — Undaqta
bayatin ow owlap élip kelgini kim? Sen kélishtin burun uning hemme nersisidin yep,
uninggha bext-beriket tilep dua qildim; we berheq, u bext-beriket köridu! — dédi.

□ **27:27 «köklemzarning xush puriqi»** — démek, daladiki herxil gül-giyahning we ot-chöpning xush puriqi singdürülgen. ■ **27:28** Ibr. 11:20. ■ **27:29** Yar. 12:3.

34 Esaw atisining sözlirini anglapla intayin échinarliq halda ün sélip achchiq peryad kötürüp atisigha: — Ménimu, i ata, ménimu bext-beriketligeyla! — dédi.■
35 U jawab bérip: — Séning ining hiyle bilen kirip, sanga tégishlik bext-beriketni élip kétiptu, dédi.
36 Esaw: — Rast uning éti Yaqup emesmu?! Chünki u ikki qétim méni putlap, ornumni tartiwaldi. Awwal tunjiliq hoququmni tartiwaldi we mana hazir u manga tégidighan bext-beriketni élip ketti, — dédi, Andin yene: — Méning üchün birer bext-beriket qaldurmidilimu? — dédi.□ ■
37 Ishaq Esawgha jawab bérip: — Mana, men uni üstüngge xoja qildim; hemme qérindashlirini uning qulluqida bolidighan qildim; ashliq we yéngi sharab bilen uni quwwetlidim; ey oghlum, emdi sanga yene némimu qilip béreleymen? — dédi.
38 Esaw atisigha yene: — Ey ata, silide peqet shu birla bext-beriket bar idimu? Manga, ey ata, mangimu bext-beriket tilep dua qilghayla! dédi. Andin u ün sélip yighlap ketti.■
39 Atisi Ishaq uninggha jawab bérip: —
«Mana, turalghu jaying yerning munbet küchidin néri,
Égiz asmanning shebnimidin yiraq bolur;
40 Sen qilichinggha tayinip jan baqisen,
Iningning xizmitide bolisen;
Lékin chégridin chiqip kezginingde,
Sen boynungdin uning boyunturuqini chiqirip sunduruwétisen» — dédi.
41 Shunga Esaw atisi uninggha tiligen bext-beriket sewebidin Yaqupqa öchmenlik saqlap yürdi. Esaw könglide: — Atamning matem künliri yéqinliship qaldi; shu chaghda inim Yaqupni öltürüwétimen, dep xiyal qildi.
42 Lékin Riwkah chong oghli Esawning bu sözliridin xewer tapti. U kichik oghli Yaqupni chaqirip uninggha: — Mana akang Esaw séni öltürüwétimen dep öz-özidin teselli tépiwétiptu;
43 emdi ey oghlum, sözümge qulaq sélip, qopup Haran'gha, akam Labanning qéshigha qéchip ketkin;
44 akangning qehri yan'ghuche, uning qéshida birnechche waqit turghin.
45 Akang achchiqidin yénip, séning uninggha qilghiningni untup ketküche shu yerde turup turghin; andin men adem ewetip, séni u yerdin aldurup kélimen. Néme üchün bir kündila her ikkinglardin mehrum bolup qalay? — dédi.

Yaqupning Labanning yénigha seper qilishi

46 Emma Riwkah Ishaqqa: — Men mushu hittiy qizlar wejidin jénimdin jaq toydum. Eger Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, mushundaq hittiy qizni xotunluqqa alsa yashighinimning manga néme paydisi? — dédi.■

28

1 Shuning bilen Ishaq Yaqupni chaqirip, uninggha bext-beriket tilep, uninggha jékilep: — Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun alma;
2 belki qopup, Padan-Aramgha, anangning atisi Bétuelning öyige bérip, u yerdin anangning akisi Labanning qizliridin xotun alghin.■
3 Hemmige Qadir Tengri séni bext-beriketlep, awutup, sendin köp xelqlerni chiqirip köpeytkey,

---

■ **27:34** Ibr. 12:17. □ **27:36 «méni putlap, ornumni tartiwaldi»** — bu dégenlik ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlerning éside barki, «Yaqup» dégenning bir menisi «orun igiliwalghuchi» (25:26ni körüng). Mushu yerde «putlighuchi» dégen yene bir menisi bolushi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33. ■ **27:38** Ibr. 12:17. ■ **27:46** Yar. 26:35. ■ **28:2** Hosh. 12:13.

4 Shundaqla Ibrahimning bext-berikitini sanga we séning bilen neslingge bergey; shundaq qilip sen hazir Musapir bolup turuwatqan yerni, yeni eslide Xuda Ibrahimgha bergen zéminni igileysen! — dédi.■
5 Shuning bilen Ishaq Yaqupni yolgha saldi. U Padan-Aramgha, aramiy Bétuelning oghli, Yaqup bilen Esawning anisi Riwkahning akisi Labanning qéshigha qarap mangdi.□

Esawning yene bir ayal élishi

6-7 Esaw Ishaqning Yaqupqa bext-beriket tilep, uni Padan-Aramgha shu yerdin xotun élishqa ewetkenlikini, shundaqla uninggha bext-beriket tilep, uninga jékilep: Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun almighin, dégenlirini uqup, Yaqupningmu öz ata-anisigha itaet qilip, Padan-Aramgha ketkinini körginide,
8 Esaw: — qanaanylarning qizliri atam Ishaqning neziride yaman körünidiken, dep bilip yetti.
9 U Ismailning qéshigha bérip, hazirqi xotunlirining üstige Ibrahimning oghli Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Mahalatni xotunluqqa aldi.

Yaqupning Beyt-Elde chüsh körüshi

10 Yaqup bolsa Beer-Shébadin chiqip, Haran terepke méngip,
11 bir yerge yétip kelgende, kün olturup ketkechke shu yerde qonmaqchi boldi. U shu yerdiki tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup, uxlighili yatti.□
12 U bir chüsh kördi: — Mana, uchi asmanlargha taqishidighan bir pelempey yerde tikleklik turatti; Xudaning perishtiliri uningda chiqip-chüshüp turushatti.■
13 Mana, Perwerdigar uning üstide turatti. U: — «Men bolsam atang Ibrahimning Xudasi we Ishaqning Xudasi bolghan Perwerdigardurmen; Men sen yatqan bu zéminni séning bilen neslingge bérimen.■
14 Nesling bolsa yerning topisidek köp bolup, sen meghrip bilen meshriqqe, shimal bilen jenubqa yéyilisen; sen we neslingning wasitisi bilen yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidu.■
15 Mana, Men sen bilen billidurmen, qeyerge barsang séni aman-ésen saqlap, bu zémin'gha séni qayturup kélimen; chünki sanga éytqan sözümni ada qilmay turup, séni tashlimaymen» — dédi.
16 Andin Yaqup oyghinip: — Berheq, Perwerdigar bu yerdidur, lékin men uni bilmeptimen, — dédi.
17 U qorqup kétip: Bu jay alamet dehshetlik bir jay iken! Bu Xudaning öyi bilen asmanning derwazisidin bashqa héch jay emestur, — dédi.
18 Yaqup etisi seher qopup, béshining astigha qoyghan tashni élip, *xatire* tüwrük süpitide tiklep, üstige zeytun méyi quyup qoydi.□ ■
19 U jayning ismini Beyt-El dep atidi; emma ilgiri u jayning éti Luz idi.
20 Andin Yaqup qesem bilen wede qilip: — Eger Xuda méning bilen bille bolup, bu sepirimde méni saqlap, yégili nan, kiygili kiyim bérip,
21 Men atamning öyige aman-ésen yénip barsam, undaqta Perwerdigar méning Xudayim bolidu;
22 Shuningdek men xatire tüwrük süpitide tiklep qoyghan bu tash Xudaning öyi bolidu; hem shundaqla sen manga béridighan barliq nersilerning ondin bir ülüshini sanga teqdim qilmay qalmaymen, — dédi.

■ **28:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ **28:5 «aramiy»** — yeni «suriyelik». □ **28:11 «tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup,,...»** — yaki «tashlardin birini élip, uning béshigha qoyup...». ■ **28:12** Yuh. 1:52. ■ **28:13** Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ **28:14** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4. □ **28:18 «Beyt-El»** — «Xudaning öyi». ■ **28:18** Yar. 31:13; 35:14.

29

Yaqupning Labanning öyige bérishi

1 Andin Yaqup sepirini dawamlashturup, meshriqtiki qowmlarning zéminigha yétip keldi.
2 U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning yénida üch top qoy padisi turatti; chünki xelq bu quduqtin padilarni sughiratti. Quduqning aghzigha yoghan bir tash qoyuqluq idi.
3 Qachaniki padilarning hemmisi u yerge yighilsa, padichilar birlikte quduqning aghzidiki tashni yumilitiwétip, qoylarni sughirip, andin tashni yene quduqning aghzigha öz ornigha qoyup qoyatti.
4 Yaqup *padichilardin*: Ey buraderler, siler qeyerlik? — dep soridi. Ular: — Biz haranliqmiz, dédi.
5 U ulardin: — Siler Nahorning oghli Labanni tonumsiler? — dep soridi. Ular: — Tonuymiz, dédi.
6 U ulardin: — U salametmu, dep soriwidi, ular jawab bérip: — U salamet turuwatidu. Mana ene uning qizi Rahile qoyliri bilen kéliwatidu, dédi.
7 U: — Mana, kün téxi égiz tursa, hazir téxi malning yighilidighan waqti bolmidi; némishqa qoylarni sughirip, andin yene bérip otlatmaysiler? — dédi.
8 Ular jawab bérip: — Yaq, mundaq qilalmaymiz. Awwal padilarning hemmisi yighilip, padichilar tashni quduqning aghzidin yumilitiwetkendin kéyin, andin qoylarni sughirimiz, dédi.□
9 U ular bilen gepliship turghinida, Rahile atisining qoyliri bilen yétip keldi; chünki u qoy baqquchi idi.
10 Shundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahile bilen anisining akisi Labanning qoylirini körgende, u qopup bérip, quduqning aghzidin tashni yumilitiwétip, anisining akisi Labanning qoylirini sughardi.
11-12 Andin Yaqup Rahileni söyüp, yuqiri awaz bilen yighlap tashlidi we Rahilege: — Men séning atangning tughqini, Riwkahning oghli bolimen, déwidi, u yügürüp bérip atisigha xewer berdi.
13 Shundaq boldiki, Laban öz singlisining oghli Yaqupning xewirini anglighanda, uning aldigha yügürüp bérip, uni quchaqlap söyüp, öyige bashlap keldi. Andin Yaqup Laban'gha *kechürmishlirining* hemmisini dep berdi.□
14 Laban uninggha: — Sen derweqe méning söngek bilen göshümdursen! — dédi. Buning bilen u uning qéshida bir ayche turup qaldi.

Yaqupning aldinip qélishi

15 Andin Laban Yaqupqa: — Sen méning tughqinim bolghach, manga bikargha xizmet qilamsen? Éytqina, heqqingge néme alisen? — dédi.
16 Labanning ikki qizi bar idi; chongining éti Léyah, kichikining éti Rahile idi.
17 Léyahning közliri yéqimliq idi; emma Rahilening bolsa teqi-turqi kélishken, hösni-jamali chirayliq qiz idi.□
18 Yaqupning köngli Rahilege chüshken bolup Laban'gha: — Men séning kichik qizing Rahile üchün sanga yette yil xizmet qilay, dédi.■

□ **29:8 «padichilar» —** ibraniy tilida «ular». Shu padichilar bir türküm hoquqluq padichilar bolsa kérek. Yaki bolmisa ular éytqan ishlar shu yerde bir örp-adet bolup qalghan bolsa kérek. □ **29:13 «kechürmishlirining hemmisini» —** ibraniy tilida «bu ishlarning hemmisini». Démek, terjimimizdek «yüz bergen hemme ishlarni», yaki u bayatin Rahilege éytqan ishlarni (tughqanchiliq munasiwetlirini) körsetse kérek. □ **29:17 «Léyahning közliri yéqimliq» —** ibraniy tilida «Léyahning közliri mulayim» (yaki «yumshaq»). Buning bashqa xil terjimiliri bolsa: (1) tiniq; (2) ajiz (yaxshi körmeydighan); (3) nursiz. ■ **29:18** Hosh. 12:13.

19 Laban jawab bérip: — Uni bashqa kishige berginimdin sanga berginim yaxshi. Emdi méningkide turghin, dédi.
20 Yaqup Rahileni élish üchün yette yil xizmet qildi. Emma u uni intayin yaxshi körgechke, bu yillar uninggha peqet birnechche kündekla bilindi.
21 Waqit toshqanda Yaqup Laban'gha: — Mana méning künlirim toshti. Emdi ayalimni manga bergin, men uning qéshigha kirey, dédi.
22 Laban shu yerdiki hemme kishilerni yighip, ziyapet qilip berdi.
23 Lékin shundaq boldiki, kech kirgende, u chong qizi Léyahni Yaqupning yénigha élip keldi; Yaqup uning qéshigha kirip bille boldi.
24 Laban öz dédiki Zilpahni qizi Léyahgha dédek qilip berdi.
25 Etisi shundaq boldiki, mana aldida Léyah turatti! U Laban'gha: — Bu zadi manga néme qilghining? Ejeba, men Rahile üchün sanga xizmet qilmidimmu? Méni némishqa shundaq aldiding?! — dédi.
26 Laban: Bizning yurtimizda kichikini chongidin ilgiri yatliq qilidighan resim-qaide yoq.
27 Emdi sen chongining yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghin; andin yene ikkinchisinimu sanga béreyli; u séning manga yene yette yil qilidighan xizmitingning heqqi bolidu, — dédi.
28 Yaqup maqul bolup, Léyahning yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghanda, Laban qizi Rahilenimu uninggha xotunluqqa berdi.
29 Laban dédiki Bilhahni qizi Rahilege dédek qilip berdi.
30 Bu teriqide Yaqup Rahileningmu qéshigha kirdi; u Rahileni Léyahdin ziyade yaxshi körди. Andin kéyin u yene yette yil Laban'gha xizmet qildi.

Yaqupning perzentliri

31 Emma Perwerdigar Léyahning etiwarlanmighanliqini körgende, uninggha tughushni nésip qildi. Lékin Rahile tughmas idi.□
32 Léyah hamilidar bolup bir oghul tughup: — «Perwerdigar xarlan'ghinimni körди; emdi érim méni yaxshi köridu» dep uning ismini «Ruben» qoydi. □
33 U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Perwerdigar etiwarlanmighanliqini anglap, buni hem manga berdi» dep, uning ismini Shiméon qoydi.□
34 U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim érim manga baghlinidu; chünki men uninggha üch oghul tughup berdim» dep uning ismini Lawiy qoydi.□
35 U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim men Perwerdigargha hemdusana oquy!» dep uning ismini Yehuda qoydi. Andin u tughuttin toxtap qaldi.□

30

1 Emma Rahile özining Yaqupqa bala tughup bérelmiginini körgende, achisigha heset qilip Yaqupqa: — Manga bala bergin; bolmisa ölimen, — dédi.
2 Shuning bilen Yaqupning Rahilege ghezipi kélip: — Men baliyatquning méwisini sendin ayighan Xudaning ornidimu?! — dédi.

□ **29:31 «uninggha tughushni nésip qildi» —** ibraniy tilida «u uning baliyatqusini achti». □ **29:32 «Ruben» —** «qara, bir oghul bala!» dégen menide. □ **29:33 «Shiméon» —** «anglash» yaki «anglighan» dégen menide. □ **29:34 «Lawiy» —** «baghlan'ghan» yaki «ulan'ghan» dégen menide. □ **29:35 «Yehuda» —** «hemd» yaki «medhiye» dégen menide. Léyahning sözi intayin ehmiyetlik bolup, bu uning ixlasmenliki we étiqadini ispatlaydu. Yehuda tughulghuche uning barliq arzu-tilekliri éri Yaqupning muhebbitige érishishtin ibaret idi. Lékin hazir érishmigen bolsimu aghrinmidi, belki Xudagha medhiye oqup, uningdin teselli aldi.

3 — Mana, dédikim Bilhah bu yerde turidu; sen uning qéshigha kirgin, u méning
quchiqimgha tughsun; men u arqiliq baliliq bolay, — dédi Rahile.□
4 Shuning bilen u dédiki Bilhahni uninggha xotun qilip berdi; Yaqup uning qéshigha kirdi.
5 Bilhah hamilidar bolup, Yaqupqa bir oghul tughup berdi.
6 Rahile: — «Xuda men üchün adalet yürgüzüp peryadimni anglap, manga bir oghul
berdi», dep uning ismini Dan qoydi.□
7 Rahilening dédiki Bilhah yene hamilidar bolup, Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi.
8 Rahile: — «Men acham bilen besliship qattiq tutushup, yengdim» dep uning ismini
Naftali qoydi.□
9 Léyah özining tughuttin toxtap qalghanini körüp, dédiki Zilpahni Yaqupqa xotun qilip
berdi.
10 Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa bir oghul tughup berdi.
11 Léyah: — «Némidégen teleylik-he!» dep uning ismini Gad qoydi.□
12 Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi.
13 Léyah: «Men bextlikturmen! Chünki xotun-qizlar méni bextlik déyishidu!» dep uning
ismini Ashir qoydi.□
14 Bughday ormisi künliride Ruben chiqip étizliqqa bardi we étizdin birqanche muheb-
betgülini térip, bularni anisi Léyahning qéshigha ekeldi. Emdi Rahile Léyahqa: — Ötünüp
qalay, oghlungning muhebbetgülidin birnechchini manga bergin! — dédi.□
15 *Léyah* uninggha jawaben: — Érimni tartiwalghining yetmemdu? Emdi oghlumning
muhebbetgülinimu tartiwalmaqchimusen? — dédi. Rahile jawab bérip: — Undaq bolsa
u oghlungning muhebbetgülliri üchün bügün kéche sen bilen yatsun, — dédi.
16 Yaqup kechqurun étizdin qaytip kelginide, Léyah uning aldigha chiqip: — Méning
qéshimgha kirishing kérek; chünki men oghlumning muhebbetgülliri bilen séni ijarige
aldim, — dédi. Shundaq dewidi, u bu kéche uning bilen yatti.
17 Xuda Léyahning duasini anglidi; u hamilidar bolup, Yaqupqa beshinchi oghlini tughup
berdi.
18 Shuning bilen Léyah: «Dédikimni érimge berginimge Xuda emdi manga «ijare heqqim»ni
ata qildi» dep uning ismini Issakar qoydi.□
19 Léyah yene hamilidar bolup, Yaqupqa altinchi oghlini tughup berdi.
20 Léyah: — «Xuda manga yaxshi toyluq ata qildi; emdi érim méning bilen bille turidighan
boldi; chünki men uninggha alte oghul tughup berdim» dep uning ismini Zebulun
qoydi.□
21 Shuningdin kéyin, u bir qiz tughup, uning ismini Dinah qoydi.□
22 Emma Xuda Rahileni yad qilip, duasini anglap uni tughidighan qildi,□
23 U hamilidar bolup, bir oghul tughdi. U: — «Xuda méni nomustin xalas qildi», dédi.
24 U: — «Perwerdigar manga yene bir bala berse» dep, uning ismini Yüsüp qoydi.□

Yaqupning béyishi

□ **30:3 «u méning quchiqimgha tughsun» —** ibraniy tilida «u méning tizlirim üstige tughsun» — démek, dédek tughqan balilar Rahilening hésablinidu. Ibraniy tilida «men u arqiliq qurulimen» yaki «uning wasitisi bilen méning öyüm qurulidu». □ **30:6 «Dan» —** «u höküm chiqardi» yaki «u adilliq qildi!» dégen menide. □ **30:8 «men acham bilen besliship qattiq tutushup, ...» —** ibraniy tilida «Xudaning mediti bilen acham bilen chéliship,...». **«Naftali»** — «élishish» yaki «chélishish» dégen menide. □ **30:11 «Gad» —** «teleylik» yaki «ongushluq» dégen menide. □ **30:13 «Ashir» —** «bextlik» dégen menide. □ **30:14 «muhebbetgül» —** (yaki «mandrak») — bu ösümlük muhebbetni qozghap, hamilidar bolush imkaniyitini ashuridu, dep qarilatti. □ **30:18 «Issakar» —** «ijare» yaki «inam» dégen menide. □ **30:20 «érim méning bilen bille turidighan boldi» —** yaki «érim méni hörmetleydighan boldi». **«Zebulun»** — «makan qilish» yaki «hörmetlesh» dégen menide. □ **30:21 «Dinah» —** « (adil) höküm» dégen menide. □ **30:22 «uni tughidighan qildi» —** ibraniy tilida «baliyatqusini échiwidi». □ **30:24 «Yüsüp» —** «u yene béridu» yaki «u qoshup béridu» dégen menide.

25 Rahile Yüsüpni tughqandin kéyin Yaqup Laban'gha: — Méni öz yurtumgha, öz wetinimge ketkili qoyghin.
26 Méning sanga ishlep érishken ish heqqim bolghan ayallirim bilen balilirimni manga bergin; men kétey; chünki méning sanga ishligen japaliq xizmitim özüngge ayan, — dédi.
27 Laban uninggha jawaben: Neziringde iltipat tapqan bolsam, ötünüp qalay, *yénimdin ketme*. Chünki men Perwerdigarning séning sewebingdin manga beriket berginini tonup yettim, déwidi, *Yaqup* yene: —
28 Manga alidighan heqqingni toxtatqin; men sanga shuni bérey, dédi.
29 *Yaqup* uninggha jawab bérip: — Men sanga qandaq xizmet qilip kelginim, méning qolumda malliringning qandaq bolghini özüngge ayan.
30 Chünki men kelmeste méling az idi; emdi nahayiti zor bir top boldi. Méning qedimim qeyerge yetse, Perwerdigar sanga beriket ata qildi. Emdi men qachan öz ailem üchün igilik tikleymen? — dédi.
31 Shuning bilen Laban: — Men sanga néme bérey, déwidi, Yaqup: — Sen manga héchnéme bermigin; peqet méning shu ishimgha qoshulsangla, men yene padangni béqip, ulardin xewer alimen.
32 Men bügün pütkül padangni arilap, ala-chipar qoylarni, qara-qongur paxlanlarni, shundaqla öchkilerning ichidinmu ala-chiparlirini ayrip chiqimen. Bular méning ish heqqim bolsun.□
33 Kéyin, méning heqqimni tekshürüp kelgen waqtingda, heqqaniy bolghinim köz aldingda ispatlinidu; öchkiler arisida ala-chipar bolmighanlirining hemmisi, paxlanlar arisida qara-qongur bolmighanlirining hemmisi oghrilap kélin'gen hésablansun, — dédi.
34 u waqitta Laban: — Maqul, déginingdek bolsun, — dédi.
35 Shu küni *Laban* taghil we ala-chipar tékilerni, ala-chipar chishi öchkilerni, shundaqla az-paz aq chikimi bolghan barliq öchkilerni, barliq qara-qongur qozilarni ayrip, öz oghullirining qoligha tapshurup,
36 özi bilen Yaqupning otturisida üch künlük ariliqni qoydi. Yaqup bolsa Labanning padilirining qalghinini baqti.□
37 Lékin Yaqup térek, badam we chinar derexliridin yumran chiwiqlarni élip, qowziqini yolluq qilip shilip, aq siziqlarni chiqardi.
38-39 Andin mal küyligen waqitlirida su ichkili kelgende, u mushu shilghan chiwiqlarni padilar su ichidighan yerlerdiki ulaqlargha malning aldigha tiklep qoyatti. Mal bu *taghil* chiwiqlarning aldida jüpleshkendin kéyin ular taghil we ala-chipar qozilarni tughdi.
40 Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip chiqardi; andin u Labanning padisining yüzlirini taghil we qongur qoyliriga qaritip jüpleshtürdi; shundaq qilip, u öz mélini Labanning méligha qoshmay bölek qoyup, özi üchün ayrim badilarni qildi.□
41 Saghlam küchlük mal jüpleshkinide, Yaqup chiwiqlarni padining köz aldigha ulaqlarda qoyatti; mallar shu chiwiqlarning yénida jüplishetti.
42 Lékin jüplishiwatqan mal ajiz bolsa, u chiwiqlarni qoymaytti. Bu teriqide ajizliri Laban'gha, küchlükliri Yaqupqa tewe boldi.

□ **30:32 «qara-qongur paxlanlar» —** Pelestinde qongur yaki qara rengliq qoylar az uchraydu. **«öchkilerning ichidinmu ala-chiparliri»** — Pelestinde öchkilerning köpinchisi pütünley qara yaki pütünley qongurdur. **«bular»** — yaki «bulardin tughulghanlar». □ **30:36 «özi» —** yaki «ular». **«üch künlük ariliqni qoydi»** — démek, Laban derhal padisidin Yaqupning heqqi bolghan malni, shundaqla kelgüside shundaq neslini chiqiralaydighanlarni ayrip, Yaquptin yiraq qildi. □ **30:40 «Labanning padisining yüzlirini taghil we qongur qoyliri» —** Laban bundaq taghil we qongur qoylarni alliqachan ayrighan bolsimu, bu sözlerge qarighanda u yenila bundaqlardin bezilirini Yaqupqa tapshurghan oxshaydu. Eger Labanning oghulliri padilarni béqiqa ishenchlik bolmisa, Laban shu «taghil we qongur qoylar»din chong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapshurushi mumkin. Bashqa bir imkaniyet barki, Yaqupning bezi taghil yaki qongur qoziliri chong bolghanda u ularni Labanning aq rengliq qoyliri arisigha qoshqan. Yaqupning Laban bilen bolghan waqtidiki tarix toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

43 Shundaq qilip, bu kishi nahayiti bay bolup, malliri, dédekliri, qulliri, tögiliri we éshekliri
xéli köp boldi.

31

Yaqupning Labanning yénidin qéchishi

1 Emma Yaqup Labanning oghullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini élip
ketti; uning érishken bu döliti atimizning teelluqatidin kelgen, déginini anglap qaldi.□
2 Yaqup Labanning chirayigha qariwidi, mana, u özige burunqidek xush péil bolmidi.
3 Bu chaghda, Perwerdigar Yaqupqa: — Sen ata-bowiliringning zéminigha, öz uruq-
tughqanliringning qéshigha qaytip ketkin. Men séning bilen bille bolimen, — dédi.
4 Shuning üchün Yaqup adem ewetip, Rahile we Léyahni öz padisi turghan köklemge
chaqirip kélip
5 ulargha mundaq dédi: — Men atanglarning chirayigha qarisam manga burunqidek
xush péil bolmidi; emma atamning Xudasi men bilen bille bolup keldi.
6 Küchümning yétishiche atanglargha ishlep berginim silerge ayan;
7 halbuki, atanglar méni exmeq qilip, heqqimni on qétim özgertti; lékin Xuda uning
manga ziyan yetküzüshige yol qoymidi.
8 Eger u: «Ala-chipar qozilar heqqing bolidu», dése, barliq padilar ala-chipar qozilighili
turdi. U: «Taghil qozilar heqqing bolsun», dése, barliq padilar taghil qozilighili turdi.
9 Bu teriqide Xuda atanglarning mallirini tartiwélip, manga berdi.
10 Padilar küyligen waqitta men bir qétim chüshümde béshimni kötürüp shuni kördumki,
mana, mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil yaki ala-
chipar idi.
11 Andin Xudaning Perishtisi chüshümde manga: «Ey Yaqup», déwidi, men jawab bérip:
«Mana men», dédim.
12 U manga: — «Emdi béshingni kötürüp qarighin; mana mallarning üstige jüplishishke
étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil we ala-chipardur; chünki Men Labanning
sanga qilghinining hemmisini kördüm.
13 Men Beyt-Elde *sanga körün'gen* Tengridurmen. Sen shu yerde tüwrükni mesih-
lep, Manga qesem ichting. Emdi sen orningdin turup, bu zémindin chiqip, uruq-
tughqanliringning zéminigha yan'ghin» dédi.□ ■
14 Rahile we Léyah uninggha jawab bérip: — Atimizning öyide bizge tégishlik nésiwe yaki
miras qalmighanmu?
15 Biz derweqe uninggha yat adem hésablinip qalghanmu?! U bizni sétiwetti, toy-
luqimiznimu pütünley yep ketti!□
16 Shundaq bolghandin kéyin, Xuda Atimizdin sanga élip bergen barliq dölet biz bilen
balilirimizningkidur. Emdi Xuda sanga néme dégen bolsa, shuni qilghin, — dédi.
17-18 Shuning bilen Yaqup ornidin turup, baliliri we ayallirini tögilerge mindurup,
érishken barliq malliri we barliq teelluqatini, yeni Padan-Aramda tapqan teelluqatlirini
élip, atisi Ishaqning yénigha bérishqa Qanaan zéminigha qarap yol aldi.

□ **31:1 «bu döliti»** — ibraniy tilida «bu shan-sherepni». □ **31:13 «Mesihlesh» we «Mesih»** — bu ishlar toghrisida «Tebirler»ni körüng. Bu yerde muqeddes kitabta «mesihlesh» yaki «mesih qilish» dégen péilning tunji qétim ishlitilishidur.
■ **31:13** Yar. 28:13,14,15. □ **31:15 «toyluqlirimiz»** — mushu yerde Yaqupning Léyah we Rahileni élish üchün ishliginining qimmitini körsetse kérek.

19 Laban bolsa qoylirini qirqighili ketkenidi; Rahile öz atisigha tewe «öy butliri»ni
oghrilap éliwaldi.□
20 Yaqup aramiy Laban'gha öz qéshidin oghriliqche qéchip kétidighanliqini uqturmay uni
aldap qoyghanidi.□
21 U bar-yoqini élip qéchip ketti; u deryadin ötüp Giléad téghi terepke qarap yol aldi.□

Labanning Yaqupni qoghlishi

22 Üchinchi küni, Laban'gha Yaqupning qachqini toghrisida xewer yetti.
23 U öz tughqanlirini élip, yette künlük yolghiche keynidin qoghlap bérip, Giléad téghida
uninggha yétishti.
24 Lékin kéchisi Xuda aramiy Labanning chüshige kirip uninggha: «Sen hézi bol, Yaqupqa
ya aq ya kök déme!» dédi.□
25 Laban Yaqupqa yétiship barghanda, Yaqup chédirini taghning üstige tikgenidi. La-
banmu tughqanliri bilen Giléad téghining üstide chédir tikti.
26 Laban Yaqupqa: — Bu néme qilghining? Sen méni aldap, qizlirimni urushta alghan
oljidek élip ketting?
27 Némishqa yoshurun qachisen, manga xewer bermey mendin oghriliqche ketting?
Manga dégen bolsang men xushal-xuramliq bilen ghezel oqup, dap we chang chélip, séni
uzitip qoymamtim?
28 Shundaq qilip sen manga öz oghullirim we qizlirimni söyüp uzitip qoyush pursitin-
imu bermiding. Bu ishta exmeqliq qilding.□
29 Silerge ziyan-zexmet yetküzüsh qolumdin kéletti; lékin tünügün kéche atangning
Xudasi manga söz qilip: «Hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme» dédi.
30 Xosh, sen atangning öyini tolimu séghin'ghining üchün ketmey qoymaysen; lékin
némishqa yene méning butlirimni oghriliding? — dédi.
31 Yaqup Laban'gha jawab bérip: — Men qorqup qachtim; chünki séni qizlirini mendin
mejburiy tartiwalamdikin, dédim.
32 Emdi butliringgha kelsek, ular kimdin chiqsa shu tirik qalmaydu! Qérindashlirimiz al-
dida mendin qandaqla némengni tonuwalsang, uni élip ket, — dédi. Halbuki, Yaqupning
Rahilening butlarni oghrilap kelginidin xewiri yoq idi.
33 Laban aldi bilen Yaqupning chédirigha kirip, andin Léyahning chédiri hem ikki
dédekning chédirlirigha kirip axturup héchnéme tapalmidi. Léyahning chédiridin chiqip,
Rahilening chédirigha kirdi.
34 Rahile bolsa öy butlirini élip, bularni tögining chomining ichige tiqip qoyup, üstide
olturuwalghanidi. Laban pütkül chédirini axturup, héchnéme tapalmidi.

□ **31:19 «öy butliri»** — ibraniy tilida «terafim». Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshtin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teelluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. Shunga bu kichik «terafim» kümüsh bolghini üchün emes, belki qanuniy ehmiyiti üchün Laban'gha intayin muhim idi. □ **31:20 «uni aldap qoyghanidi»** — ibraniy tilida «uning könglini oghrilidi» bilen ipadilinidu. □ **31:21 «derya»** — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu. □ **31:24 «Yaqupqa ya aq ya kök déme!»** — ibraniy tilida «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!». Bu sözler belkim: «uninggha beriket tilime yaki uni qarghima» dégenlik bolsa kérek. Xuda némishqa «Yaqupqa yaxshi gep qilma» dégen? Bizningche Xuda Labanning aldamchi mahiyitini obdan biletti; u Yaqupqa beriket tilise aldamchi niyiti bilen tileydighinini biletti. Uning «yaman gep qilish»igha, yeni uni qarghashqa yol qoymaytti, elwette. Shunga «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!» dégini belkim «peqet heqiqettin sözle!» dégenlik bolushi mumkin. Biraq Labanning Yaqup bilen bolghan söhbitige qarisaq u yenila yalghanchiliqtin yiraq ketmeydu! □ **31:28 «öz oghullirim»** — Labanning «oghullirim» dégini uning hiyligerlikini ayan qilidu. Uning Yaquptin tughulghan newre oghulliri bar idi, lékin u ularni «méning oghullirim» dep hésablaytti.

35 Rahile atisigha: — Ey xojam, aldingda turalmighinim üchün xapa bolmighin; chünki
men hazir ayallarning adet mezgilide turuwatimen, — dédi. Shundaq qilip, Laban
hemme yerni qoymay axturupmu, öy butlirini tapalmidi.□
36 Shuning bilen Yaqup achchiqlap Laban bilen jédelliship ketti. Yaqup Laban'gha: — Sen
méni keynimdin munche aldirap-ténep qoghlap kelgüdek mende néme sewenlik, néme
gunah bar?
37 Sen hemme yük-taqlirimni axturup chiqting, öyüngning nersiliridin birer néme tapalid-
ingmu? Birnéme tapqan bolsang, méning qérindashlirim bilen séning qérindashliringning
aldida uni qoyghin, ular biz ikkimizning arisida höküm qilsun.
38 Men mushu yigirme yil qéshingda turdum; héchqachan saghliqing we chishi öchkiliring
bala tashliwetmidi; padiliringdin qochqarliringni yéginim yoq.
39 Boghuwétilgenlirini qéshinggha élip kelmey, bu ziyanni özüm toldurdum; kéchisi oghri-
lan'ghan yaki kündüzi oghrilan'ghan bolsun sen uni mendin tölitip alding.
40 Méning künlirim shundaq öttiki, kündüzi issiqtin, kéchisi soghuqtin qiynilip, uyqu
közümdin qachatti.
41 Méning künlirim mushu yigirme yilda öyüngde turup shundaq boldi; on töt yil ikki
qizing üchün sanga xizmet qildim, alte yil padang üchün xizmet qildim; uning üstige sen
ish heqqimni on qétim özgertting.
42 Eger atamning Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, yeni Ishaqning Qorqunchisi Bol-
ghanning Özi men bilen bille bolmisa idi, sen jezmen méni quruq qol qilip qaytu-
ruwétetting. Lékin Xuda méning tartqan jebir-japalirimni, qollirimning musheqqitini
körüp tünügün kéche sanga tenbih berdi, — dédi.

Yaqupning Laban bilen kélishim tüzüshi

43 Laban Yaqupqa jawab bérip: — Bu qizlar méning qizlirim, bu oghullar méning
oghullirim, bu pada bolsa méning padam bolidu; shundaqla köz aldingdiki hemme
nerse miningkidur; emma men bügün bu qizlirimni we ularning tughqan oghullirini
néme qilay?□
44 Qéni kel, sen bilen ikkimiz bir ehde tüzüsheyli, bu men bilen séning otturimizda guwah
bolsun, — dédi.
45 Shuning bilen Yaqup bir tashni élip öre tiklep tüwrük qilip qoydi.
46 Andin Yaqup qérindashlirigha: — Tash yighinglar, — déwidi, tashlarni élip kélip döwilidi,
shu yerde tash döwisining yénida ghizalinishti.
47 Laban bu döwini «Yegar-Sahaduta» dep atidi, Yaqup uninggha «Galéed» dep at qoydi.□
48 Laban: — Bu döwe bügün sen bilen méning otturamda guwah bolsun, — dédi. Shunga
bu sewebtin döwining nami «Galéed» ataldi.
49 U jay yene «Mizpah», depmu ataldi; chünki Laban yene: — Ikkimiz bir-birimiz
bilen körüshmigen waqitlarda, Perwerdigar sen bilen méning otturamda qarawul bolup
közitip tursun.□
50 Eger sen qizlirimni bozek qilsang, yaki qizlirimning üstige bashqa xotunlarni alsang,
bashqa héch kishi qéshimizda hazir bolmighan teqdirdimu, mana, Xuda men bilen séning
arangda guwahchidur!
51 Laban Yaqupqa yene: — Mana, bu döwige qara, men bilen sen ikkimizning otturisida
men tiklep qoyghan bu tüwrükkimu qara;

□ **31:35 «men hazir ayallarning adet mezgilide turuwatimen» —** ibraniy tilida: «ayallarning aditi hazir manga chüshti». □ **31:43 «méning oghullirim» —** 28-ayettiki izahatni körüng. **«köz aldingdiki hemme nerse miningkidur»** — mushu sözlez pütünley xata, elwette. Yaqup bularning hemmisige öz qolining ejri bilen érishkenidi. □ **31:47 «Yegar-Sahaduta» —** aramiy tilida, «Galéed» ibraniy tilida «guwahliq döwisi» dégen menide. □ **31:49 «Mizpah» —** «közitish munari» dégen menide bolup, yene «u közitip tursun» dégen sözning ahangigha yéqin.

52 kelgüside bu döwe we bu tüwrükmu men yaman niyet bilen bu döwidin séning teripingge ötmeslikim üchün, séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üchün guwahchi bolsun.□
53 Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri arimizda höküm chiqarsun, — dédi. Yaqup bolsa atisi Ishaqning Qorqunchisi Bolghuchi bilen qesem qildi.□
54 Andin Yaqup tagh üstide bir qurbanliq sunup, qérindashlirini özi bilen tamaqlinishqa teklip qildi. Ular hemdastixan olturdi we kéchisi taghda qondi.□
55 Etisi tang seherde Laban ornidin turup, newriliri bilen qizlirini söyüp, ulargha bext-beriket tilep, öz öyige rawan boldi.

32

Yaqupning Esaw bilen körüshüshke teyyarlinishi

1 Yaqup öz yoligha kétip baratti; yolda Xudaning perishtiliri uninggha uchridi.■
2 Yaqup ularni körüp: — Bu jay Xudaning bargahi iken! — dep, bu jayning namini «Mahanaim» dep qoydi.□
3 Andin Yaqup Séir zéminidiki «Édom yayliqi»gha, akisi Esawning qéshigha aldin xewerchilerni ewetip,
4 ulargha jékilep: — Siler xojamgha, yeni Esawgha: «Keminiliri Yaqup mundaq dédi: — Men Labanning qéshida musapir bolup, ta mushu waqitqiche turdum.
5 Emdi mende kala, éshek we qoylar, qul-dédeklermu bar; men özlirining neziride iltipat taparmenmikin dep xojamgha xewer yetküzüshni layiq kördüm», denglar, — dédi.
6 Xewerchiler Yaqupning yénigha yénip kélip: — Biz akiliri Esawning qéshigha barduq; u töt yüz kishini élip, silining aldiliriga kéliwatidu, — dédi.
7 Yaqup nahayiti qorqup, ghem-ghussige chüshüp ademlirini qoy, kala we tögilirige qoshup, ikki topqa ayridi.
8 U: — «Eger Esaw kélip bir topimizgha hujum qilsa, yene bir top qéchip qutulup qalar» — dep oylidi.
9 Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibrahimning Xudasi we atam Ishaqning Xudasi! Manga: «Öz zémining we uruq-tughqanliringning qéshigha yénip ketkin, sanga yaxshiliq qilimen» dep wede qilghan Perwerdigar! ■
10 — Men Séning Öz qulunggha körsetken özgermes barliq méhribanliqing we barliq wapadarliqing aldida héchnéme emesmen; chünki men bu Iordan deryasidin ötkinimde yalghuz bir hasam bar idi. Emdi men ikki top adem bolup qaytiwatimen.□
11 Ötünüp qalay, méni akam Esawning qolidin qutquzghaysen; chünki u kélip men bilen xotun-balilirimni öltürüwétemdikin, dep qorqimen.
12 Sen: «Men jezmen sanga zor yaxshiliq qilip, séning neslingni déngizdiki qumdek heddi-hésabsiz köp qilimen», dégeniding, — dédi.■

□ **31:52 «séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üchün guwahchi bolsun» —** eger yuqirida éytqinimizdek «öy butliri»gha ige bolush «öyning özige ige bolghanliq» hésablansa, undaqta Labanning bu sözlirining meqsiti: — «Yaqup yaki uning ewladliri öy butlirimni élip, méning öy-teelluqatlirimni tartiwélish niyitide men terepke hergiz kelmisun» dégenliktin ibaret idi. □ **31:53 «Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri» —** Laban, Ibrahimning atisi Terah we Nahorlar asasen butperesler idi («Yesh.» 24:2ni körüng). □ **31:54 «tamaqlinishqa teklip qildi» —** bu taam belkim qurbanliqning göshi bolushi mumkin. Undaqta u «inaqliq qurbanliqi» süpitide sunulghan bolsa kérek («Law.» 3-babni körüng). ■ **32:1** Yar. 48:16.
□ **32:2 «Mahanaim» —** buning menisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqupning bargahi we Xudaning bargahini körsitidu. Yaqupning «bargah» déginidin qarighanda, shu jayda körgen perishtiler derweqe intayin köp bolsa kérek. ■ **32:9** Yar. 31:13. □ **32:10 «héchnéme emesmen» —** ibraniy tilida «intayin kichikmen». ■ **32:12** Yar. 28:13.

13-15 U shu kéchisi shu yerde qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin élip, akisi
Esawgha ikki yüz öchke, yigirme téke, ikki yüz saghliq, yigirme qochqar, ottuz chishi
tögini taylaqliri bilen, qiriq inek, on buqa, yigirme mada éshek, on hangga éshekni
sowghat qilip teyyarlap,□
16 Bularni ayrim-ayrim top qilip xizmetkarlirining qoligha tapshurup, ulargha jékilep: —
Siler mendin burun méngip, her topning arisida ariliq qoyup heydep ménginglar, — dédi.
17 U eng aldidiki top bilen mangghan kishike emr qilip: — Akam Esaw sanga
uchrighanda, eger u sendin: «Kimning adimisen? Qeyerge barisen? Aldingdiki janiwar-
lar kimning?» — dep sorisa,
18 Undaqta sen jawab bérip: «Bular keminiliri Yaqupning bolup, xojam Esawgha ewetken
sowghattur. Mana, u özimu keynimizdin kéliwatidu» — dégin, dédi.
19-20 Shu teriqide u ikkinchi, üchinchi we ulardin kéyinki padilarni heydep mangghuchi
kishilergimu oxshash emr qilip: — Esaw sizlerge uchrighanda, silermu uninggha
shundaq denglar, andin: — Mana, keminiliri Yaqup özimu arqimizdin kéliwatidu, —
denglar, dédi; chünki u: — Men aldimda barghan sowghat bilen uni méni kechürüm
qildurup, andin yüzini körsem, méni qobul qilarmikin, — dep oylighanidi.□
21 Shundaq qilip sowghat aldin ewetildi; u shu kéchisi bargahda qonup qaldi.

Yaqupning Xuda bilen chélishishi

22 U shu kéchide qopup, ikki ayali we ikki dédiki we on bir oghlini élip, Yabbok kéchikidin
ötüp ketti.
23 U ularni éqindin ötküzdi, shundaqla hemme teelluqinimu u qarshi terepke ötküzdi.
24 Yaqup bolsa bu qatta yalghuz qaldi; bir zat kélip shu yerde uning bilen tang atquche
chélishti.
25 Lékin bu zat uni yéngelmeydighanliqini körüp, uning yotisining yiriqigha qolini tegküzüp
qoydi; shuning bilen ular chélishiwatqanda Yaqupning yotisi qazandin chiqip ketti.□
26 U zat: — Méni qoyup bergin, chünki tang atay dep qaldi, dédi.
— Sen méni beriketlimigüche, séni qoyup bermeymen, dédi Yaqup.■
27 U uningdin: — Éting néme? dep soridi.
U: étim Yaqup, — dédi.
28 U uninggha: — Séning éting buningdin kéyin Yaqup bolmay, belki Israil bolidu; chünki
sen Xuda bilenmu, insan bilenmu éliship ghalib kelding, — dédi.□ ■
29 Andin Yaqup uningdin: — Namingni manga dep bergin, déwidi, u: — Némishqa méning
namimni soraysen? — dédi we shu yerde uninggha bext-beriket ata qildi.□
30 Shuning bilen Yaqup: — Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi, dep u jayning
namini «Peniel» dep atidi.□
31 U Penieldin ötüp mangghanda, kün uning üstibéshini yorutti; emma u yotisi tüpeylidin
aqsap mangatti .
32 Bu sewebtin Israillar bügün'giche yotining ügisidiki peyni yémeydu; chünki shu Zat
Yaqupning yotisining yiriqigha, yeni uning péyige qolini tegküzüp qoyghanidi.

□ **32:13-15 «hangga éshek»** — yaki «texey». □ **32:19-20 «uni méni kechürüm qildurup, andin...»** — ibraniy tilida «uning yüzi aldida kafaret qilalaymen, andin...». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. □ **32:25 «yotisining yiriqigha...»** — yaki «yotisining ügisige». ■ **32:26** Hosh. 12:4. □ **32:28 «Israil»** — menisi «Xuda bilen bille bolghan emir» we uning bilen teng «Xuda bilen élishquchi». ■ **32:28** Yar. 35:10. □ **32:29 «Peniel»** — (yaki «Penuel») — menisi «Xudaning jamali». □ **32:30 «Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi»** — bu intayin sirliq weqe üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

33

Yaqupning Esaw bilen uchrishishi

1 Yaqup béshini kötürüp qariwidi, mana Esaw töt yüz kishi bilen kéliwatatti. Shuning bilen
u balilirini ayrip, Léyah, Rahile we ikki dédekke tapshurdi;
2 u ikki dédek we ularning balilirini hemmining aldida mangdurdi, andin Léyah bilen
uning balilirini, eng axirida Rahile bilen Yüsüpni mangdurdi.
3 Özi bolsa ularning aldigha ötüp mangdi, u akisining aldigha yétip barghuche yette
qétim yerge bash urup tezim qildi.
4 Esaw uning aldigha yügürüp kélip, uni quchaqlap, boynigha gire sélip, uni söydi; her
ikkisi yighliship ketti.
5 Andin Esaw béshini kötürüp qarap, ayallar we balilarni körüp: — Bu sen bilen bille
kelgenler kimler? — dep soridi.
Yaqup: — Bular Xuda shapaet qilip keminilirige bergen balilardur, — dédi.
6 Andin ikki dédek we ularning baliliri aldigha bérip, uninggha tezim qildi;
7 Andin Léyahmu uning baliliri bilen aldigha bérip, tezim qildi, axirida Yüsüp bilen Rahile
aldigha bérip, tezim qildi.
8 Esaw: — Manga yolda uchrighan ashu topliringda néme meqsiting bar? — dédi,
Yaqup jawab bérip: — Bu xojamning aldida iltipat tépishim üchündur, dédi.
9 Lékin Esaw: — Ey qérindishim, mende yétip ashqudek bar. Séning öz nersiliring özüngge
qalsun, dédi.
10 Emma Yaqup: — Undaq qilmighin; eger men nezerliride iltipat tapqan bolsam,
sowghitimni qolumdin qobul qilghayla; chünki silining méni xushalliq bilen qobul
qilghanlirini körüp, didarlirini körginimde Xudaning didarini körgendek boldum!
11 Emdi sanga keltürülgen, *Xudadin körgen* bu beriketlirimni qobul qilghayla; chünki
Xuda manga shapaet körsetti, hemme nersilirim bar boldi, — dep uningdin qayta-qayta
ötünüdi, u qobul qildi.
12 Andin Esaw: — Emdi biz qozghilip sepirimizni dawamlashturayli, men séning ald-
ingda mangay, dédi.
13 U uninggha jawaben: — Xojam kördile, balilar kichik, qéshimda émidighan qoza we
mozaylar bar; eger men bularni bir künla aldirtip qoghlap mangdursam, pütkül pada
ölüp kétidu.
14 Shunga ötünimenki, xojam keminiliridin aldida mangghach tursun; men aldimdiki
mal-charwilarning méngishigha, shundaqla balilarning méngishigha qarap asta méngip,
xojamning qéshigha Séirgha udul baray, dédi.
15 U waqitta Esaw: — Undaq bolsa, men özüm bilen kelgen kishilerdin birnechchini
qéshingda qoyup kétey, dédi. Lékin u jawab bérip: — Buning néme hajiti? Peqet xojamning
neziride iltipat tapsamla shu kupaye, dédi.
16 Esaw u küni yolgha chiqip Séirgha yénip ketti.
17 Yaqup seper qilip, Sukkot dégen jaygha kelgende, u yerge bir öy sélip, malliriga
lapaslarni yasidi. Shunga bu yer «Sukkot» dep ataldi.□
18 Shu teriqide Yaqup Padan-Aramdin qaytip, Qanaan zéminidiki Shekem shehirige
aman-ésen keldi. U sheherning aldida chédir tikti.■
19 Andin u chédir tikken yerning bir qisimini Shekemning atisi bolghan Hamorning
oghulliridin bir yüz qesitige sétiwélip,□
20 Shu yerde bir qurban'gah sélip, namini «El-Elohe-Israil» dep atidi.□

□ **33:17 «Sukkot» —** menisi «kepiler» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Ye. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19 «qesite» —** pul birliki bolup, qimmiti bizge namelum. □ **33:20 «El-Elohe-Israil» —** menisi ««El» Israilning Tengrisidur» (ibraniy tilida «El» bolsa «ilah», «Xuda» dégenni bildüridu).

34

Shekemning Dinahning nomusigha tégishi

1 Bir küni, Léyahning Yaqupqa tughup bergen qizi Dinah yurtning qizliri bilen körüshkili
chiqti.■
2 Shu yurtning emiri hiwiy Hamorning oghli Shekem uni körüp qélip, uni tutuwélip,
zorlap nomusigha tegdi.
3 Emma uning köngli Yaqupning qizi Dinahqa chüshüp, uni yaxshi körüp qaldi we
uninggha muhebbiti bilen köngül soridi.
4 Shuning bilen Shekem atisi Hamordin: — Bu qizni manga xotunluqqa élip bergin, dep
telep qildi.
5 Yaqup *Shekemning* qizi Dinahning ippitige tegkenlikini anglap qaldi. Uning oghulliri
malliri bilen dalalarda idi; shunga Yaqup ular kelgüche jim turup turdi.
6 Shekemning atisi Hamor Yaqupning aldigha uning bilen sözleshkili chiqti;
7 Yaqupning oghulliri xewerni anglapla dalalardin qaytip kelgenidi. Bular *Shekemning*
qilmaydighan ishni qilip, Yaqupning qizining nomusigha tégip Israil qebiliside sher-
mendilik qilghini üchün azablinip, intayin qattiq ghezeplendi.□
8 Hamor ulargha söz qilip: — Oghlum Shekemning köngli qizinglargha chüshüp qaptu.
Iltipat qilip uni oghlumgha xotunluqqa bersenglar!
9 Biz bilen quda-baja bolup, qizliringlarni bizge béringlar, bizning qizlirimiznimu siler
élinglar;
10 Biz bilen bille turunglar. Mana, yer aldinglarda turuptu; bu yerni makan qilip, soda
qilip, özünglar üchün öy-mülük élinglar, — dédi.
11 Shekem qizning atisi bilen aka-ukiliriga: — Neziringlarda iltipat tapsam deymen;
siler néme désenglar, shuni bérey.
12 Mendin qanchilik toyluq yaki sowghat telep qilsanglar, manga éytqininglarche bérey;
peqet bu qizni manga xotunluqqa bersenglarla bolidu, dédi.
13 Yaqupning oghulliri bolsa Shekem we atisi Hamorgha hiyle-mikir bilen jawab berdi,
chünki u singlisi Dinahning ippitige tegkenidi;
14 ulargha: — Biz bundaq qilalmaymiz, singlimizni xetnisiz birsige bérishke maqul
déyelmeymiz; chünki bu bizge nomus bolidu.■
15 Peqet bir shertimizge könsenglarla silerge maqul bolimiz; silerning barliq erkeklir-
inglar xetne qilinip bizdek bolsa,
16 Qizlirimizni silerge bérip, silerning qizliringlarni biz élip aranglarda olturup, bir
qowm bolup qalimiz.
17 Emma bizge qulaq salmay xetne qilinishqa unimisanglar, undaqta biz qizimizni élip
kétimiz, — dédi.
18 Ularning sözliri Hamor we oghli Shekemning nezirige yaqti.
19 Yigit bu ishni keynige sozmidi, chünki u Yaqupning qizigha éjil bolup qalghanidi; u
atisining öyide hemmidin etiwarliq idi.
20 Shuning bilen Hamor oghli Shekem bilen sheherning derwazisigha bérip, sheherning
ademlirige söz qilip: —
21 Bu ademlerning biz bilen inaq ötküsi bar. Shunga ular mushu yurtta turup soda-sétiq
qilsun; mana, bu jayningIkki teripi ulargha yetküdek kengridur. Biz ularning qizlirini
xotunluqqa élip, öz qizlirimizni ulargha bérimiz.
22 Lékin peqet arimizdiki hemme erkek ular xetne qilin'ghandek xetne qilinsa, u
ademler arimizda turup biz bilen bir xelq bolushqa maqul deydu.

■ **34:1** Yar. 30:21. □ **34:7 «Israil qebiliside» —** ibraniy tilida «Israilda». «Israil» dégen bu söz mushu yerde «Israil qebilisi» yaki «Israil xelqi»ni körsetken. Buning muqeddes kitabta birinchi qétim shu menide ishlitilishi bolidu.
■ **34:14** Yar. 17:12,13,14.

23 Shu teriqide ularning mal-teelluqati, hemme charpayliri bizningki bolmamdu? Biz peqet ulargha maqul désekla, ular arimizda turidu, — dédi.
24 Shuning bilen sheherning derwazisidin kirip-chiqidighanlarning hemmisi Hamor bilen oghli Shekemning sözige qulaq saldi. Sheherning derwazisidin kirip-chiqadighanlarning hemmisi xetne qilindi.
25 Emma üchinchi küni, ular téxiche aghriq yatqinida shundaq boldiki, Yaqupning ikki oghli, yeni Dinahning akiliri Shiméon bilen Lawiy herqaysisi öz qilichini élip, sheher xatirjemlik ichide turghinida bésip kirip, hemme erkekni öltürüwetti;□ ■
26 Ular Hamor bilen oghli Shekemnimu qilichlap, Dinahni Shekemning öyidin élip ketti.
27 Andin Yaqupning *barliq* oghulliri: «Ular singlimizning nomusigha tegdi» dep, öltürülgenlerning jayigha kélip, sheherni bulap-talang qildi.□
28 Ularning qoy-kala, ésheklirini, sheherdiki hemmini, étizliqlardiki hemmini élip ketti,
29 Shundaqla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq xotun-balilarni esir qilip, öy ichidiki barliq nersilernimu qoshup élip ketti.
30 Yaqup Shiméon we Lawiyni eyiblep: — Siler méni balagha tiqip, zémindikiler — Qanaaniylar bilen Perizziylerning aldida sésittinglar. Bizning adimimiz az bir xelqturmiz; ular manga qarshi chiqip yighilip hujum qilidu; shuning bilen men we jemetim weyran bolimiz, — dédi.□
31 Emma ular jawab bérip: — Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu? — dédi.□

35

Xudaning Beyt-Elde Yaqupqa bashpanah bolushi

1 Andin Xuda Yaqupqa: — Sen hazir Beyt-Elge chiqip, shu yerni makan qil, özüng akang Esawdin qéchip mangghiningda sanga körün'gen *Men* Tengrige bir qurban'gah yasighin, — dédi.■
2 Shuning bilen Yaqup öyidikiler we özi bilen bille bolghanlarning hemmisige mundaq dédi: — Aranglardiki yat ilah butlirini tashliwétip, özünglarni paklap éginliringlarni yenggüshlenglar.
3 Andin qopup Beyt-Elge chiqimiz. Men shu yerde qiyinchiliqta qalghanda duayimni ijabet qilip, yürgen yolumda méning bilen bille bolup kelgen Tengrige qurban'gah salay, — dédi.
4 Shuning bilen öz qolliridiki hemme yat ilah butlirini, shundaqla qulaqliridiki zirilerni chiqirip Yaqupqa berdi. Yaqup bularni Shekemdiki dub derixining tüwige kömüp qoydi.
5 Andin ular seperge atlandi; emma etrapidiki sheherlerni Xudadin bolghan bir wehime basqachqa, ular Yaqupning oghullirini qoghlimidi.
6 Bu teriqide Yaqup we uning bilen bille bolghanlarning hemmisi Qanaan zéminidiki Luz, yeni Beyt-Elge yétip keldi.
7 U shu yerde bir qurban'gah yasidi; akisidin qéchip mangghinida shu yerde Xuda uninggha körün'gini üchün bu jayning ismini «El-Beyt-El» dep atidi.□ ■

□ **34:25 «Dinahning akiliri»** — oqurmenlerning éside barki, Shiméon we Lawiy Dinahning bir tughqan (Léyahdin tughulghan) ikkinchi we üchinchi akisi idi. ■ **34:25** Yar. 49:6. □ **34:27 «ular singlimizning nomusigha tegdi»** — bu tolimu ashuruwetkenlik bolidu. Chünki peqet birla adem shundaq qilghanidi. □ **34:30 «bizning adimimiz az bir xelqturmiz»** — ibraniy tilida «men sanim az ademmen». □ **34:31 «Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu?»** — bu weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **35:1** Yar. 27:43; 28:12,13. □ **35:7 «El-Beyt-El»** — menisi «Beyt-Eldiki Xuda». ■ **35:7** Yar. 28:19.

8 Riwkahning inik'anisi Deborah bolsa shu yerde alemdin ötti. U Beyt-Elning ayighidiki
dub derixining tüwide depne qilindi. Bu sewebtin shu derex «Yigha-Zarning dub derixi»
dep ataldi.□

Xudaning Yaqupqa yene bir qétim bext ata qilip, yéngi ismini tekrarlishi

9 Yaqup *shu yol bilen* Padan-Aramdin yénip kelgendin kéyin, Xuda uninggha yene bir
qétim körünüp, uninggha bext-beriket ata qildi. ■
10 Andin Xuda uninggha: — Séning isming Yaquptur; emma mundin kéyin sen Yaqup
atalmay, belki naming Israil bolidu, dep uning ismini Israil qoyup qoydi.■
11 Andin Xuda yene uninggha: — Men Özüm Hemmige Qadir Tengridurmen; sen ne-
sillinip, köpeygin; bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu
séning pushtungdin chiqidu.□ ■
12 Men Ibrahim we Ishaqqa bergen zéminni sanga bérimen, shundaqla sendin kéyinki
neslinggimu shu zéminni bérimen, — dédi.
13 Andin Xuda uning bilen sözleshken jaydin, uning yénidin yuqirigha kötürüldi.
14 Yaqup Xuda özi bilen sözleshken jayda bir tash tüwrükni tiklep, üstige bir sharab
hediyesini tökti we zeytun méyi quyup qoydi.■
15 Yaqup Xuda özi bilen sözleshken shu jayning namini «Beyt-El» dep atidi.□

Rahilening tughutta ölüp kétishi

16 Andin ular Beyt-Eldin méngip, Efratqa azghina yol qalghanda, Rahileni tolghaq tutup
kétip, qattiq tughut azabida qaldi.
17 Emma tolghiqi qattiq éghirlashqanda, tughut anisi uninggha: — Qorqmighin, bu qétim
yene bir oghlung bolidighan boldi — dédi.
18 Shundaq boldiki, Rahile jéni chiqish aldida, axirqi nepisi bilen oghligha «Ben-Oni» dep
isim qoydi; emma uning atisi uni «Ben-Yamin» dep atidi.□
19 Rahile wapat boldi we Beyt-Lehem dep atilidighan Efratning yolining boyigha depne
qilindi.■
20 Yaqup uning qebrisining üstige bir xatire téshi tiklep qoydi. Bügün'ge qeder «Rahilening
Qebre Téshi» shu yerde turmaqta.
21 Andin Israil seperni dawamlashturup Migdal-Édirning u teripide öz chédirini tikti.□

Yaqupning oghulliri

22 Israil u zéminda turghan waqtida, Ruben bérip öz atisining kéniziki Bilhah bilen bir
orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.
Yaqupning on ikki oghli bar idi: —■
23 Léyahdin tughulghan oghulliri: — Yaqupning tunji oghli Ruben we Shiméon, Lawiy,
Yehuda, Issakar hem Zebulun idi.■
24 Rahiledin tughulghan oghulliri: — Yüsüp we Binyamin idi.
25 Rahilening dédiki Bilhahdin tughulghan oghulliri: — Dan we Naftali idi.

□ **35:8 «Yigha-Zarning dub derixi» —** ibraniy tilida «Allon-baqut». ■ **35:9** Hosh. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34. □ **35:11 «bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu» —** bu bésharet toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15 «Beyt-El» —** «Xudaning öyi». Bu Yaqupning ikkinchi qétim bu namni shu yerge qoyushi idi. Shübhisizki, u bu namning ehmiyitini bir qeder toluq chüshen'gini üchün shundaq qildi. □ **35:18 «Ben-Oni» —** (erebche «Ibn-Aniy») — menisi «qayghumning oghli». «Ben-Yamin» (Binyamin) dégenning menisi «ong qoldiki oghul» yaki «ametlik bala». ■ **35:19** Yar. 48:7. □ **35:21 «Israil» —**Yeni Yaqup, elwette. **«Migdal-Édir»** — menisi «qoy padisi munari». ■ **35:22** Yar. 49:4. ■ **35:23** Yar. 46:8; Mis. 1:2.

26 Léyahning dédiki Zilpahdin tughulghan oghulliri: — Gad bilen Ashir idi. Bular bolsa Yaqupqa Padan-Aramda tughulghan oghulliri idi.

Ishaqning alemdin ötüshi

27 Emdi Yaqup atisi Ishaqning qéshigha, Ibrahim we Ishaq Musapir bolup turghan Kiriat-Arba, yeni Hébronning yénidiki Mamrege keldi.
28 Ishaqning körgen künliri bir yüz seksen yil boldi.
29 Ishaq tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi we öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi. Uning oghulliri Esaw bilen Yaqup uni depne qildi.□ ■

36

Esawning ewladliri
1Tar. 1:35-54

1 Töwendikiler Esawning ewladliridur (Esaw yene Édom depmu atilidu): —□ ■
2 Esaw ayallirini Qanaaniylarning qizliridin aldi, yeni hittiylardin bolghan Élonning qizi Adah bilen hiwiylardin bolghan Zibéonning newrisi, Anahning qizi Oholibamahni aldi;
3 uningdin bashqa Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Basimatnimu alghanidi.
4 Adah Esawgha Élifazni tughup berdi; Basimat bolsa Réuelni tughdi.
5 Oholibamah Yeush, Yaalam we Korahni tughdi; bular Qanaan zéminida Esawgha tughulghan oghullar idi.
6 Esaw ayalliri, oghul-qizliri, öyidiki hemme kishilirini we charpaylirini, barliq ulaghlirini, shundaqla Qanaan zéminida tapqan barliq teelluqatlirini élip, inisi Yaquptin ayrilip, bashqa bir yurtqa köchüp ketti.
7 Chünki her ikkisining teelluqatliri intayin köp bolghachqa, bir yerde bille turalmaytti; musapir bolup turghan zémin ularning mal-charwilirining köplükidin ularni baqalmaytti.■
8 Buning bilen Esaw (Esaw Édom depmu atilidu) Séir téghigha bérip, olturaqliship qaldi.■
9 Töwendikiler taghliq rayon Séirdiki Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —□
10-13 Esawning oghulliri: — Esawning ayali adahning oghli Élifaz; Esawning ayali Basimatning oghli Réuel. Élifazning oghulliri: — Téman, Omar, Zefo, Gatam we Kenaz idi. Esawning oghli Élifazning kichik xotuni Timna idi; u Élifazgha Amalekni tughup berdi. Yuqirilar bolsa Esawning ayali adahning ewladliri idi. Réuelning oghulliri: — Nahat, Zerah, Shammah we Mizzah idi; bular Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.
14 Esawning ayali, yeni Zibéonning chong qizi, Anahning qizi bolghan Oholibamahning oghulliri: u Esawgha Yeush, Yaalam we Korahni tughup berdi.

□ **35:29 «künliri toshup,...»** — ibraniy tilida «künler bilen tolghan bolup, ...» dégen sözler bilen ipadilinidu. **«öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi»** — «ibraniy tilida «öz qowmlirigha qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng. ■ **35:29** Yar. 25:8. □ **36:1 «Töwendikiler Esawning ewladliridur»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning toqquzinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esaw (Édom)ning ewladlirining tarixi» («Esawning ewladlirining tarixi») (36:1-8) bashlinidu. **«Édom»** — buning menisi «qizil» bolup, Séir rayonidiki tupraqning renggini körsitidu. Esaw özimu «qizil adem» bolup, «qizil bir zémin»da olturaqlashqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35. ■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Ye. 24:4. □ **36:9 «Töwendikiler ... Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning oninchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esawning **Séirda olturaqlashqan** ewladlirining tolidoti» («Esawning **Séirda olturaqlashqan** ewladlirining tarixi») (36:9-37:1) bashlinidu. Esaw awwal Qanaan zéminida turup birnechche perzent kördi; bular 1-8-ayette xatirilinidu. Andin u «Séir taghliq rayoni»da turup u yerde birnechche perzentlik bolghan; bu yerde déyiliwatqini shularning ewladlirini körsitidu (36:9-37:1). Mezkur tarix shu taghliq rayonluq «Horiylar»ning tarixini öz ichige alidu. Qarighanda, Horiylar awwal Esawlargha boysunup, andin ular bilen assimilyatsiyiliship bir millet, yeni «Édomlar» yaki «Édomiylar» bolup qalghan.

15 Esawning ewladlirining ichidin töwendiki emirler chiqqan: — Esawning tunji oghli Élifazning oghulliridin: — emir Téman, emir Omar, emir Zefo, emir Kénaz,□
16 emir Korah, emir Gatam we emir Amalek chiqqan. Bular Édom zéminida Élifazning neslidin chiqqan emirler bolup, Adahning ewladliri idi.
17 Esawning oghli Réuelning oghulliridin emir Nahat, emir Zerah, emir Shammah we emir Mizzahlar chiqqan; bular Édom zéminida Réuelning neslidin chiqqan emirlerdur; bularning hemmisi Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.
18 Esawning ayali Oholibamahning oghulliridin emir Yeush, emir Yaalam we emir Korahlar chiqqan. Bular Anahning qizi, Esawning ayali Oholibamahning neslidin chiqqan emirler idi.
19 Bular Esawning, yeni Édomning ewladliri bolup, *édomiylarning* emirliri idi.

Séirning ewladliri — Horiylar

20-21 Horiylardin bolghan Séirning *Édom* zéminida olturghan ewladliri: — Lotan, Shobal, Zibéon, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi. Bular Séirning ewladliri bolup, Édom zéminida Horiylarning emirliri idi.□ ■
22 Lotanning oghulliri Hori bilen Hémam idi; Lotanning singlisi Timna idi.
23 Shobalning oghulliri: Alwan, Manahat, Ébal, Shéfo we Onam idi.
24 Zibéonning oghulliri: — Ayah we Anah idi. Bu Anah chölde atisi Zibéonning ésheklirini béqiwétip, arshanglarni tépiwalghan Anahning del özi shu idi.
25 Anahning perzentliri: oghli Dishon; Anahning qizi Oholibamah idi.
26 Dishonning oghulliri: Hemdan, Eshban, Itran we Kéran idi.

27 Ézerning oghulliri: Bilhan, Zaawan we Akan idi.
28 Dishanning oghulliri: Uz we Aran idi.
29-30 Horiylarning özlirining emirliri: emir Lotan, emir Shobal, emir Zibéon, emir Anah, emir Dishon, emir Ézer we emir Dishan idi. Bular bolsa Horiylarning Séir zéminida öz namliri boyiche atalghan qebililerning emirliri idi.

Édomdiki padishahlar

31 Israillarning üstige héch padishah téxi seltenet qilmasta Édom zéminida seltenet qilghan padishahlar töwendikidek: —■
32 Béorning oghli Béla Édomda seltenet qildi; uning shehirining ismi Dinhabah idi.
33 Béla ölgendin kéyin, bozrahliq Zerahning oghli Yobab uning ornida seltenet qildi.
34 Yobab ölgendin kéyin, témaniylarning zéminidin kelgen Husham uning ornida seltenet qildi.
35 Husham ölgendin kéyin, Bédadning oghli Hadad uning ornida seltenet qildi. U Moabning yaylaqlirida midiyaniylargha hujum qilip yenggenidi. Uning shehirining ismi Awit idi.
36 Hadad ölgendin kéyin, masrekahliq Samlah uning ornida seltenet qildi.
37 Samlah ölgendin kéyin, «Deryaning boyidiki Rehobot»tin kelgen Saul uning ornida seltenet qildi.□
38 Saul ölgendin kéyin, Akborning oghli Baal-hanan uning ornida seltenet qildi.

□ **36:15 «emirler»** — mushu yerde Esawning neslidin chiqqan qebililerning emirliri (qebile bashliqliri)ni körsetse kérek. □ **36:20-21 «Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladlir»** — Horiylar Esawlar «Séir zémini»gha kirishtin ilgirila shu yerde olturaqlashqanlar idi. Séir ularning ejdadi bolup, zémin uning ismi bilen atalghanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38. ■ **36:31** 1Tar. 1:43. □ **36:37 «Derya»** — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu.

39 Akborning oghli Baal-hanan ölgendin kéyin, Hadar uning ornida seltenet qildi. Uning
shehirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, u Mey-Zahabning qizi
bolghan Matredning qizi idi.□
40-43 Esawning neslidin bolghan emirler ularning at-isimliri, jemetliri, nesebnamiliri
we turghan jayliri boyiche: emir Timna, emir Alwah, emir Yehet, emir Oholibamah,
emir Élah, emir Pinon, emir Kénaz, emir Téman we emir Mibzar, emir Magdiyel we emir
Iramlar idi. Bular Édomiylarning emirliri bolup, özliri igilep olturaqlashqan jaylar öz
namliri bilen atalghanidi. Mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi.□ ■

37

Yüsüp we uning qérindashliri

1 Yaqup bolsa atisi musapir bolup turghan yerde, yeni Qanaan zéminida olturaqlashti.■
2 Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridur.
Yüsüp yigit bolup on yette yashqa kirgen chaghlirida, akiliri bilen bille qoylarni baqatti;
u atisining kichik xotunliri Bilhah we Zilpahning oghulliri bilen bille ishleytti. Yüsüp
atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti.□
3 Yüsüp Israilning qérighan waqtida tapqan balisi bolghachqa, uni bashqa oghulliridin
bekrek yaxshi köretti. Shunga u Yüsüpke uzun yenglik ton tiktürüp berdi.□
4 Emma akiliri atisining uni özliridin yaxshi köridighinini körüp, uninggha öch bolup
qalghanidi we uninggha chirayliq gep qilmatti.
5 Uning üstige Yüsüp bir chüsh körgen bolup, uni akilirigha dep bériwidi, ular uninggha
téximu öch bolup ketti.
6 Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Méning körgen shu chüshümni anglap béqinglar.
7 Mana, biz hemmimiz étizlarda ashliqlarni baghlawatqudekmiz. Qarisam méning
önchem öre turuptidek; silerning önchenglar bolsa méning önchemning chörisige olship
tezim qilip turghudek! — dédi.
8 Akiliri uningdin: — Ejeba, sen bizge padishah bolamsen? Üstimizge hökümranliq
qilamsen? — dep soridi. Uning körgen chüshliri we gépidin akiliri uni téximu yaman kördi.
9 Kéyin u yene bir chüsh kördi we chüshini akilirigha dep: — Mana, men yene bir chüsh
kördüm. Qarisam, quyash bilen ay we on bir yultuz manga tezim qilip turghudek! —
dédi.
10 U bu chüshni atisi we akilirigha dep berdi. Atisi uninggha tenbih bérip: — Bu körgining
zadi qandaq chüsh? Ejeba, men, anang we aka-ukiliring aldinggha bérip, sanga yerge
bash urup tezim qilimizmu? — dédi.□
11 Shuning bilen akiliri uninggha heset qilghili turdi. Emma atisi shu gepni könglige
püküp qoydi.■

□ **36:39 «Akborning oghli ... ölgendin kéyin, Hadar uning ornida seltenet qildi»** — qarighanda, Horiylarning padishahliri sulale tüzümi boyiche emes, melum saylam yoli bilen tallinatti. □ **36:40-43 «mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi»** — yaki «bular bolsa Édomdiki özliri igilep olturaqlashqan jaylardiki emirler idi». **«mana shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi»** — qiziq bir ish shuki, Israillar téxi musapir bolup yürüwatqanda, Esawlar alliqachan muqim zéminliq bolup, padishahliq tüzümi bolghan, shundaqla xélila tereqqiy qilghan bolsa kérek. Biraq kéyin Israillar ulardin köp tereplerde éship ketti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51. ■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2 «Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridu»** — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning on birinchi «tolidot»i (axirqi «tolidot» yaki «tarix»), yeni «Yaqupning ewladlirining tolidoti» («Yaqupning ewladlirining ish-izliri») (37:2-50:26) bashlinidu. **«Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti»** — oqurmenler Yüsüpning akilirining kéyinki ishliridin u bergen bu xewerning rast yaki rast emeslikini köreleydu. □ **37:3 «uzun yenglik ton»** — shu dewrlerdiki emirler we padishahlar öz shahzadiliri yaki ésilzadilirige shundaq «uzun yenglik ton» kiygüzetti. Bashqa birxil terjimisi «ala renglik ton». □ **37:10 «aka-ukiliring»** — Yüsüpning bir ukisi, yeni Binyamin bar idi. Shu waqitta u bek kichik idi. ■ **37:11** Ros. 7:9.

Yüsüpning Misirgha, qulluqqa sétilishi

12 Emdi Yüsüpning qérindashliri atisining qoylirini baqqili Shekemge ketkenidi.
13 Israil Yüsüpke: — Akiliring Shekemde pada béqiwatidighu? Kel, men séni ularning
qéshigha ewetey, déwidi, Yüsüp: — Mana men, dédi.
14 U uninggha: — Emdi bérip akiliring aman-ésenmu-emesmu, qoylar aman-ésenmu-
emesmu, manga xewirini élip kelgin, dep uni Hébron jilghisidin yolgha saldi; u Shekemge
bardi.
15 Shu yerde birsi uning dalada ténep yürginini körüp uningdin: — Néme izdewatisen, dep
soridi.
16 U: — Men akilirimni izdewatimen. Ularning padilirini qeyerde béqiwatqanliqini éytip
bersingiz, dédi.
17 U adem jawab bérip: — Ular bu yerdin kétip qaldi, chünki men ularning: «Yürünglar,
Dotan'gha barayli» déginini anglidim, dédi.
Shuning bilen Yüsüp akilirining arqisidin bérip, ularni Dotandin tapti.
18 Ular uni yiraqtin körüp, u téxi ularning qéshigha kelmeyla, uni öltürüwétishni mesli-
hetleshti.
19 Ular bir-birige: — Mana héliqi chüsh körgüchi kéliwatidu.
20 Kélinglar, uni öltürüp mushu yerdiki oreklerdin birige tashliwéteyli, andin: — Wehshiy
bir haywan uni yep kétiptu, deyli. Shunda, biz uning chüshlirining néme bolidighinini
körimiz! — dédi.
21 Emma Ruben buni anglap uni ularning qolliridin qutquzmaqchi bolup: — Uni
öltürmeyli, dédi.□ ■
22 Ruben ulargha yene: — Qan tökmenglar! Belki uni chöldiki mushu orekke tash-
liwétinglar; lékin uninggha qol tegküzmengler, dédi (emeliyette, u uni ularning qolidin
qutquzup, atisining qéshigha qayturuwetmekchi idi).
23-24 Yüsüp akilirining qéshigha yétip kelgende ular uni tutup, uning alahide tonini, yeni
kiyiklik uzun yenglik tonini salduruwélip, orekke tashliwetti. Lékin orek quruq bolup,
ichide su yoq idi.
25 Andin ular tamaq yégili olturdi. Ular béshini kötürüp qariwidi, mana Ismaillarning
bir karwini Giléad tereptin kéliwatatti. Tögilirige dora-dermek, tutiya we murmekkiler
artilghan bolup, Misir terepke kétiwatatti.
26 Yehuda qérindashlirigha: — Bizning bir tughqan qérindishimizni öltürüp, qénini
yoshurghinimizning néme paydisi bar?
27 Kélinglar, uni Ismaillargha sétiwéteyli; qandaqla bolmisun u bizning inimiz, bir
tughqan qérindishimiz; shunga uninggha qol salmayli, déwidi, qérindashliri buninggha
qulaq saldi.□
28 Midiyanliq Sodigerler shu yerdin ötüp kétiwatqanda, ular Yüsüpni orektin tartip
chiqirip, ulargha yigirme kümüsh tenggige sétiwetti. Bular bolsa Yüsüpni Misirgha élip
ketti.■
29 Ruben orekning yénigha qaytip kélip, Yüsüpning orekte yoqluqini körüp, kiyimlirini
yirtip,
30 inilirining qéshigha bérip: — Bala yoq turidu! Emdi men nege baray?! — dédi.
31 Emma ular Yüsüpning tonini élip, bir tékini boghuzlap tonni uning qénigha milep,
32 Andin uzun yenglik tonni atisining qéshigha ewetip, uninggha: — Buni biz tépiwalduq;
bu oghlungning tonimu-emesmu, özüng körüp baqqin, dédi.
33 U uni tonup: — Bu derweqe méning oghlumning toni iken; bir wehshiy haywan uni
yep ketken oxshaydu; shübhisizki, Yüsüp titma-titma qiliwétiliptu! — dédi.

□ **37:21 «qutquzmaqchi bolup…»** — ibraniy tilida «qutquzup…». ■ **37:21** Yar. 42:22. □ **37:27 «u bir tughqan qérindishimiz»** — ibraniy tilida «u bizning etlirimiz». ■ **37:28** Hak. 8:24; Zeb. 105:17-18; Ros. 7:9.

34 Shuning bilen Yaqup kiyimlirini yirtip, bélige böz baghlap, nurghun künlergiche oghli üchün matem tutti.
35 Uning hemme oghul-qizliri yénigha kélip uninggha teselli bersimu, u tesellini qobul qilmay: «Men tehtisaragha chüshüp oghlumning qéshigha barghuche shundaq matem tutimen!» dédi. Yüsüpning atisi shu péti uninggha ah-zar kötürüp matem tutti.■
36 Emdi midiyaniylar *Yüsüpni* Misirgha élip bérip, Pirewnning bir ghojidari, pasiban béshi Potifargha satti.□ ■

38

Yehuda bilen Tamar

1 U waqitlarda shundaq boldiki, Yehuda aka-ukilirining qéshidin kétip, Hirah isimlik Adullamliq bir kishiningkige chüshti.
2 Shu yerde Yehuda Shua isimlik bir Qanaaniyning qizini kördi; u uni xotunluqqa élip qéshigha kirip yatti.□ ■
3 U hamilidar bolup bir oghul tughdi; Yehuda uninggha «Er» dep at qoydi.
4 U yene hamilidar bolup, bir oghul tughdi we uninggha Onan dep at qoydi.
5 Andin yene hamilidar bolup bir oghul tughdi we uninggha Shelah dep at qoydi. U tughulghanda Yehuda Kézibda idi.■
6 Yehuda tunji oghli Erge Tamar isimlik bir qizni élip berdi.
7 Lékin Yehudaning tunji oghli Er Perwerdigarning neziride rezil bolghachqa, Perwerdigar uni öltürdi.
8 Bu chaghda Yehuda Onan'gha: — Akangning ayalining qéshigha kirip, uni xotunluqqa élip qérindashliq burchini Ada qilip, akang üchün nesil qaldurghin, dédi.□
9 Emma Onan bu nesilning özige tewe bolmaydighanliqini bilip, akisigha nesil qaldurmasliq üchün her qétim akisining ayali bilen bille bolghanda meniysini yerge aqturuwétetti.
10 Uning bu qilmishi Perwerdigarning neziride rezil körün'gechke, unimu öltürüwetti.
11 Yehuda emdi kélini Tamargha: — Oghlum Shelah chong bolghuche atangning öyide tul olturup turghin, dédi. Chünki u ichide: — Bumu akilirigha oxshash ölüp kétermikin, dep qorqti. Shuning bilen Tamar bérip atisining öyide turup qaldi.
12 Emdi köp künler ötüp, Shuaning qizi, Yehudagha tegken ayal öldi. Yehuda teselli tapqandin kéyin adullamliq dosti Hirah bilen bille özining qoy qirqighuchilirining ehwalini bilishke Timnahqa chiqti.
13 Tamargha: — Qéynatang qoylirini qirqighili Timnahqa yol aldi, dégen xewer yetti.
14 Shuning bilen Tamar Shelah chong bolghan bolsimu, men uninggha xotunluqqa élip bérilmidim, dep qarap, tulluq kiyimini séliwétip, chümbel tartip bedinini orap, Timnah yolining üstide Enaimgha kirish éghizigha bérip olturdi.
15 Emdi Yehuda uni yüzi yépiqliq halda körgende: — Bu bir pahishe ayal oxshaydu, dep oylidi.□

■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36 «pasiban béshi»** — shu chaghdiki «pasiban béshi» dégen mensep belkim «jallat béshi» dégennimu öz ichige alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zeb. 105:17-18 □ **38:2 «bir Qanaaniyning qizi»** — oqurmenlerning éside barki, Qanaaniylar imansiz we exlaqsiz bir xelq idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3. ■ **38:5** Chöl. 26:20. □ **38:8 «qérindashliq burchi»** — qedimki zamanlarning örp-adetliri boyiche, birsi öz mal-mülkige warisliq qilidighan perzenti bolmay ölüp ketse, undaqta ölgüchining aka yaki ukisi uninggha bir waris perzent qaldurush üchün ayalini xotunluqqa élishi kérek idi. Bu ayaldin perzent tughulsa, undaqta u özining emes, belki ölgen qérindishining hésablinatti. Kéyin bu ishni Musa peyghember yehudiylargha qanun dep békitken («Qan.» 25:5-10). □ **38:15 «bu bir pahishe ayal oxshaydu»** — shu waqitlarda pahishe ayalar yüzini étiwalatti; toy qilghan ayallar we qizlar adette chümbelsiz yüretti. Peqet toy qilidighan layiqi aldidila qizlar yüzini yépiwalatti (24:65ni körüng).

16 U yoldin burulup uning yénigha bérip, öz kélini ikenlikini bilmey: — Kel, men sen bilen
bille bolay, dédi. U jawab bérip: — Men bilen bille bolsang, manga néme bérisen? dep
soridi.
17 U uninggha: — Padamning ichidin bir oghlaqni sanga ewetip bérey, dédi. Ayal: — Sen
uni ekélip bergüche, manga renige birer nerse béremsen? dep soriwidi,
18 U: — Sanga némini renige bérey? — dédi.
U: — Öz möhürüng bilen uning shoynisini we qolungdiki hasangni renige bergin, déwidi,
u bularni bérip, uning bilen birge boldi. Shuning bilen u uningdin hamilidar bolup
qaldi.
19 Andin Tamar ornidin turup mangdi; u perenjini séliwétip, tulluq kiyimini kiyiwaldi.
20 Yehuda: — U xotunning qolidiki renini yandurup kelsun dep adullamliq dostining
qoli arqiliq oghlaqni ewetti, emma u uni tapalmidi.
21 U shu jaydiki ademlerdin: — Enaimdiki yolning boyida olturghan butperes pahishe
qéni, dep sorisa, ular: — Bu yerde héchbir butperes pahishe bolghan emes, dep jawab
berdi.□
22 Buning bilen u Yehudaning qéshigha yénip bérip: — Men uni tapalmidim; üning üstige
u jaydiki ademlermu: «Bu yerde héchbir butperes pahishe ayal bolghan emes» déyishti,
dédi.
23 Yehuda: — Boptu, u nersilerni u élip ketse ketsun; bolmisa, bashqilarning mesxirisige
qalimiz. Némila bolmisun, men uninggha oghlaq ewettim, lékin sen u xotunni tapalmid-
ing, dédi.
24 Üch ayche ötkendin kéyin birsi Yehudagha: — Séning kélining Tamar buzuqchiliq qildi,
uning üstige zinadin hamilidar bolup qaldi, dégen xewerni yetküzdi. Yehuda jawaben:
— Uni élip chiqinglar, köydürüwétilsun! — dédi.
25 Lékin u élip chiqilghanda qéynatisigha xewer ewetip: — Bu nersilerning igisi bolghan
ademdin hamilidar boldum! Emdi sen körüp baq, bu möhür, shoynisi we hasining
kimning ikenlikini étirap qilghin, dédi.
26 Yehuda bu nersilerni étirap qilip: — U manga nisbeten heqliqtur; derweqe men uni
oghlum Shelahqa élip bermidim, dédi. Bu ishtin kéyin Yehuda uninggha yene yéqinchiliq
qilmidi.□
27 Uning tughut waqti yéqinlashti, mana qorsiqida qoshkézek bar idi.■
28 U tughqan waqtida balilardin birsi qolini chiqiriwidi, tughut anisi derhal bir qizil
yipni élip: «Bu awwal chiqti» dep uning qoligha chigip qoydi.
29 Lékin u qolini yene ichige tiqiwaldi, mana uning inisi chiqti. Shuning bilen tughut
anisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!» dédi; shuning bilen uninggha «Perez» dégen at
qoyuldi.□ ■
30 Andin qoligha qizil yip chigilgen akisi tughuldi. Uning ismi Zerah dep ataldi.□

39

Yüsüpning Potifarning öyide xizmet qilishi

□ **38:21 «butperes pahishe»** — Qanaaniylar arisida butpereslikning pahishiwazliq bilen zich munasiwiti bar idi. «Kim bundaq «butperes pahishe» bilen bille bolsa, uninggha buttin bir bext-beriket kélidu» dep qarilatti. □ **38:26 «U manga nisbeten heqliqtur»** — Tamarning bu ishlarda bolush meqsiti köngül xushi üchün emes, belki perzent körüsh üchün idi. Yehuda eslide «Men uningdin téximu gunahkarmen» déyishke toghra kéletti, elwette. ■ **38:27** 1Tar. 2:4. □ **38:29 «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting? Bundaq ish béshinggha yene kélidu!» (eyni söz «bösüp chiqish» béshinggha yene kélidu!»). **«Perez»** — «bösülgen jay» yaki «bösküchi» dégen menide. ■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30 «Zerah»** — Babil yaki aramiy tilida «qipqizil» dégen menide. Ibraniy tilida «parqiraq» dégen menide. Bu babning tarixiy ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

1 Yüsüp bolsa Misirgha élip kélindi; uni Pirewnning ghojidari, pasiban béshi Potifar shu
yerge élip kelgen Ismaillarning qolidin sétiwaldi.■
2 Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolghachqa, uning ishliri onggha tartti; u misirliq
xojisining öyide turup qaldi.■
3 Uning xojisi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini, shundaqla u néme ish qilsa,
Perwerdigarning uning qolida ronaq tapquzghanliqini bayqidi.
4 Shuning bilen Yüsüp uning neziride iltipat tépip, uning xas xizmetchisi boldi. Xojisi uni
öyini bashqurushqa qoydi we barliq teelluqatini uning qoligha tapshurdi.
5 We shundaq boldiki, u uni öyi we barliq teelluqatini bashqurushqa qoyghandin tartip,
Perwerdigar bu misirliqning öyini Yüsüpning sewebidin beriketlidi; Perwerdigarning
berikiti uning pütün ailisi we barliq tériqchiliqigha keldi.
6 Shuning bilen *Potifar* barliq ishlirini Yüsüpning qoligha tapshurup, öz tamiqini
yéyishtin bashqa héchqandaq ish bilen kari bolmidi.
Yüsüp bolsa qamiti kélishken, xushchiray yigit idi.
7 Birnechche waqit ötkendin kéyin shundaq boldiki, uning xojisining ayalining Yüsüpke
közi chüshüp qélip: — Men bilen yatqin! — dédi.■
8 Emma u unimay xojisining ayaligha mundaq dédi: — Mana xojam öydiki ishlarni,
shundaqla barliq teelluqatini qolumgha tapshurdi, manga tolimu ishinip ishlirim bilen
kari bolmaydu.
9 Bu öyde mendin chong adem yoq. Sendin bashqa u héchbir nersini mendin ayimidi
— chünki sen uning ayalidursen! Shundaq turuqluq men qandaqmu bundaq rezillikni
qilip Xuda aldida gunahkar bolay? — dédi.
10 Gerche her küni Yüsüpke shundaq désimu, shundaqla u uning bilen yétip uninggha
yéqinchiliq qilishni yaki uning bilen birge turushni ret qilghan bolsimu,
11 shundaq bir weqe boldiki, bir küni u öz ishi bilen öy ichige kirgenidi, öydikilerdin
héchqaysisi öyning ichide emes idi;
12 bu ayal uning tonini tutuwélip: — Men bilen yatqin! dédi. U tonini uning qoligha
tashlap qoyup, yügürgen péti qéchip tashqirigha chiqip ketti.
13 Ayal Yüsüpning tonini öz qoligha tashlap qéchip chiqip ketkinini körüp,
14 öyidiki xizmetchilirini chaqirip ulargha: — Qaranglar, érim bizge haqaret keltürsun dep
bir ibraniy ademni élip keptu! Bu adem yénimgha kirip: «Sen bilen yatay» déwidi, qattiq
warqiridim!
15 U méning qattiq warqirighinimni anglap, tonini yénimgha tashlap, tashqirigha qéchip
ketti, dédi.
16 Shuning bilen xojisi öyige yénip kelgüche u Yüsüpning tonini yénida saqlap qoydi.
17 Andin u érigimu shu gepni qilip: — Sen élip kelgen héliqi ibraniy qul manga haqaret
qilishqa qéshimgha kirdi.
18 Lékin men qattiq warqirap-jarqirdim, u tonini qéshimda tashlap, tashqirigha qéchip
ketti, — dédi.
19 Uning xojisi ayalining: — Séning qulung méni undaq-mundaq qildi, dégen geplirini
anglap ghezipi ottek tutashti.
20 Shuning bilen Yüsüpning xojisi uni tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi. Shu
yerge peqet padishahning mehbusliri solinatti. Buning bilen u shu yerde solaqta yétip
qaldi.□ ■

■ **39:1** Yar. 37:28; Zeb. 105:17. ■ **39:2** Ros. 7:9. ■ **39:7** Pend. 7:13. □ **39:20 « *Yüsüpni* tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi»** — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, Potifar «jallat béshi» bolushi mumkin idi. Shunga u Yüsüpni ölüm jazasigha mehkum qilishqa hoquqluq bolatti. Uning shundaq qilmasliqi könglide ayalining geplirige guman peyda bolghanliqigha ispat bolushi mumkin. Qaysi ayagh astida dessilish xetirige qalghan ayal özini bozek qilmaqchi kishining kiyimini tutuwélishni xalaytti? ■ **39:20** Zeb. 105:18.

21 Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolup, uninggha shapaet körsitip, uni zindan
bégining neziride iltipat tapturdi.
22 Shuning bilen zindan bégi gundixanida yatqan hemme mehbuslarni Yüsüpning
qoligha tapshurdi. Shu yerde qilinidighan herqandaq ish uning qoli bilen bolatti.
23 Zindan bégi Yüsüpning qolidiki héchqandaq ishtin ghem qilmatti; chünki Perwerdigar
uning bilen bille bolup, u hernéme qilsa Perwerdigar uni ongushluq qilatti.

40

Yüsüpning zindandashlirining chüshlirige tebir bérishi

1 Bu ishlardin kéyin Misir padishahining saqiysi we bash nawiyi Misir padishahining
zitigha tégip gunahkar bolup qaldi.
2 Shuning bilen Pirewn uning bu ikki mensepdarigha, yeni bash saqiy we bash
nawaygha ghezeplinip,
3 ularni pasiban béshining sariyigha, Yüsüp solaqliq munarliq zindan'gha solap qoydi.□
4 Pasiban béshi Yüsüpni ularning xizmitide bolup ularni kütüshke teyinlidi. Ular solaqta
birnechche kün yétip qaldi.
5 Ular ikkisi — Misir padishahining saqiysi we nawiyi gundixanida solaqliq turghan bir
kéchide chüsh kördi. Herbirining chüshining özige xas tebiri bar idi.
6 Etisi etigende, Yüsüp ularning qéshigha kiriwidi, ularning ghemkin olturghinini kördi;
7 shunga u özi bilen bille xojisining sariyida solaqliq yatqan Pirewnning bu ikki
mensepdaridin: — Némishqa chirayinglar bügün shunche solghun? — dep soridi.
8 Ular uninggha jawab bérip: — Ikkimiz bir chüsh körduq; emma chüshimizning tebirini
yéship béridighan kishi yoq, dédi. Yüsüp ulargha: — Chüshke tebir bérish Xudadin bolidu
emesmu? Chüshünglarni manga éytip béringlar, — dédi.□
9 Buning bilen bash saqiy Yüsüpke chüshini éytip: — Chüshümde aldimda bir üzüm téli
turghudek;
10 bu üzüm télining üch shéxi bar iken. U bix urup chécheklep, saplirida uzum piship
kétiptudek;
11 Pirewnning qedehi qolumda iken; men üzümlerni élip Pirewnning qedehige siqip,
qedehni uning qoligha sunuptimen, dédi.
12 Yüsüp uninggha jawaben: Chüshning tebiri shudurki, bu üch shax üch künni körsitidu.
13 Üch kün ichide Pirewn qeddingni ruslitip, séni mensipingge qaytidin teyinleydu. Bu-
ning bilen sen burun uninggha saqiy bolghandek Pirewnning qedehini uning qoligha
sunidighan bolisen.□
14 Lékin ishliring ongushluq bolghanda méni yadinggha yetküzüp, manga shapaet
körsitip Pirewnning aldida méning toghramda gep qilip, méni bu öydin chiqartqaysen.
15 Chünki men heqiqeten ibraniylarning zéminidin naheq tutup élip kélindim; bu yerdimu
méni zindan'gha salghudek bir ish qilmidim, — dédi.
16 Bash naway Yüsüpning shundaq yaxshi tebir berginini körüp uninggha mundaq dédi:
— Menmu özümni chüshümde kördüm; mana, béshimda aq nan bar üch séwet bar iken.
17 Eng üstünki séwette nawaylar Pirewn'ge pishurghan herxil nazunémetler bar iken;
lékin qushlar béshimdiki u séwettiki nersilerni yep kétiptudek, — dédi.
18 Yüsüp jawaben: — Chüshning tebiri shudurki: — Bu üch séwet üch künni körsitidu.

□ **40:3 «pasibanlarning béshi»** — Potifar bolsa kérek (39:1ni körüng). □ **40:8 «chüshimizning tebirini yéship béridighan kishi yoq»** — shu dewrlerde Misirda «chüshni yeshküchi» deydighan «alahide kesp»tiki bir xil ademler bar idi. □ **40:13 «Pirewn qeddingni ruslitip...»** — ibraniy tilida: — «Pirewn béshingni kötürüp...».

19 Üch kün ichide Pirewn séning béshingni késip, jesitingni derexke asidiken. Shuning
bilen ucharqanatlar kélip göshüngni yeydiken, — dédi.□
20 Üchinchi küni shundaq boldiki, Pirewnning tughulghan küni bolghachqa, u hemme
xizmetkarliri üchün bir ziyapet qilip berdi, shundaqla derweqe xizmetkarlirining
arisida bash saqiyning béshini kötürdi we bash nawayning béshini aldi;□
21 u bash saqiyni qaytidin öz mensipige teyinlidi; shuning bilen u Pirewnning qedehini
uning qoligha qaytidin sunidighan boldi.
22 Lékin bash nawayni bolsa Yüsüp ulargha tebir bergendek ésiwetti.
23 Emma bash saqiy Yüsüpni héch eslimey, eksiche uni untup qaldi.

41

Yüsüpning padishahning chüshige tebir bérishi

1 Toptoghra ikki yil ötüp, Pirewn bir chüsh körди. Chüshide u *Nil* deryasining boyida
turghudek.■
2 Hem chirayliq hem sémiz yette tuyaq inek deryadin chiqip, qumushluqta otlaptudek.
3 Andin yene yette tuyaq inek deryadin chiqiptu; ular set hem oruq bolup, aldinqi
ineklerning yénida, deryaning boyida turuptu.
4 Bu set hem oruq inekler u yette chirayliq hem sémiz ineklerni yewétiptu. Shu waqitta
Pirewn oyghinip kétiptu.
5 U yene uxlap, ikkinchi qétim chüsh körди: — Mana, bir tüp bughday shéxidin toq we
chirayliq yette bashaq chiqiptu.
6 Ulardin kéyin yene yette bashaq chiqiptu; ular hem oruq we puchek bolup, sherq
shamilida soliship qalghanidi.
7 Bu oruq bashaqlar u yette sémiz, toq bashaqni yutup kétiptu. Andin Pirewn oyghinip
kétiptu, bu uning chüshi iken.
8 Etisi uning köngli nahayiti biaram bolup, Misirdiki hemme palchi-jadugerler bilen
barliq danishmenlerni chaqirtip keldi. Pirewn öz chüshini ulargha éytip berdi; lékin
héchkim Pirewn'ge chüshlerning tebirini dep bérelmidi.□
9 U chaghda bash saqiy Pirewn'ge: — Bügün méning ötküzgen xataliqlirim ésimge keldi.
10 Burun Pirewn janabliri qulligha, yeni péqir we bash nawaygha achchiqlinip, bizni
pasiban béshining sariyida solaqqa tashlighanidila;
11 Shu chaghlarda herbirimiz bir kéchide birdin chüsh körduq; her qaysimiz körgen
chüshning tebiri bashqa-bashqa idi.■
12 Shu yerde biz bilen bille pasiban béshining quli bolghan bir ibraniy yigit bar idi.
Uninggha chüshlirimizni éytiwiduq, u bizge chüshlirimizning tebirini bayan qildi; u herbir-
imizning körgen chüshige qarap tebir bergenidi.
13 Shundaq boldiki, ishlar del uning bergen tebiride déyilgendek yüz berdi; janabliri
péqirni öz mensipimge qaytidin teyinlidile, bash nawayni dargha astila, — dédi.
14 Shuning bilen Pirewn adem ewetip, Yüsüpni chaqirdi; ular derhal uni zindandin
chiqardi. Yüsüp burut-saqilini chüshürüp, kiyimlirini yenggüshlep, Pirewnning aldigha
kirdi.■
15 Pirewn Yüsüpke: — Men bir chüsh kördüm, emma uning tebirini éytip béreleydighan
héchkim chiqmidi. Anglisam, sen chüshke tebir béreleydikensen, — dédi.

□ **40:19 «Pirewn séning béshingni késip,...»** — ibraniy tilida: «Pirewn béshingni üstüngdin kötürüp,...» . Mushu sözlerni 13-ayet bilen sélishturghili bolidu. □ **40:20 «béshini aldi»** — ibraniy tilida bu ibare «béshini kötürdi» dégen söz bilen ipadilinidu. Lékin bu «bash kötürüsh» ornini östürüsh emes, belki kallisini élishni körsitidu. ■ **41:1** Zeb. 105:19 □ **41:8 «uning köngli»** — ibraniy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25.

16 Yüsüp Pirewn'ge jawab bérip: — Tebir bérish özümdin emes; lékin Xuda Pirewn'ge xatirjemlik béridighan bir jawab béridu, — dédi.□
17 Pirewn Yüsüpke: — Chüshümde men deryaning qirghiqida turuptimen.□
18 Qarisam, deryadin hem sémiz hem chirayliq yette tuyaq inek chiqip qumushluqta otlaptu.
19 Andin ulardin kéyin ajiz, tolimu set hem oruq yette tuyaq inek chiqiptu. Men Misir zéminida shundaq set ineklerni körgen emesmen.
20 Bu oruq, eski inekler bolsa awwalqi yette sémiz inekni yewétiptu.
21 Ularni yewetken bolsimu, qorsiqigha bir némining kirgenliki héch ayan bolmaptu, ularning körünüshi belki burunqidek set imish. Andin men oyghinip kettim.
22 Andin yene bir chüsh kördum, mana bir shaxtin yette hem toq hem chirayliq bashaq chiqiptu.
23 Andin yene yette puchek, oruq bashaq chiqiptu; ular sherq shamili bilen soliship qurup kétiptu.
24 Bu oruq bashaqlar yette chirayliq bashaqni yep kétiptu. Men bu ishni palchi-jadugerlerge dep bersem, manga tebirini éytip béridighan héch kishi chiqmidi, dédi.
25 Yüsüp Pirewn'ge: — *Janabliri* Pirewnning chüshliri bir menididur. Xuda Özi qilmaqchi bolghan ishlirini Pirewn'ge aldin bildürdi.
26 Bu yette yaxshi inek yette yilni körsitidu; yette yaxshi bashaqmu yette yilni körsitidu. Bu chüshler oxshash bir chüshtur.
27 Ulardin kéyin chiqqan yette oruq, yaman set inek yette yilni körsitidu; sherq shamili bilen soliship qalghan yette quruq bashaqmu shundaq bolup, acharchiliq bolidighan yette yildur.
28 Men Pirewn'ge deydighan sözüm shuki, Xuda yéqinda qilmaqchi bolghan ishni Pirewn'ge ayan qildi.
29 Mana, pütkül Misir zéminida yette yilghiche memurchiliq bolidu;
30 andin yette yilghiche acharchiliq bolidu; shuning bilen Misir zéminida pütkül memurchiliqni unutquzidighan acharchiliq zéminni weyran qilidu.
31 Kélidighan acharchiliqning sewebidin zéminda bolghan memurchiliq kishilerning ésidin kötürülüp kétidu; chünki acharchiliq tolimu éghir bolidu.
32 Lékin chüshning yandurulup, Pirewn'ge ikki qétim körün'ginining ehmiyiti shuki, bu ish Xuda teripidin békitilgen bolup, Xuda uni pat arida emelge ashuridu.
33 Emdi Pirewn özi üchün pem-parasetlik hem dana bir kishini tépip, Misir zéminigha qoysun.
34 Pirewn shundaq qilsunki, memurchiliq bolghan yette yilda Misir zéminidin chiqqan ashliqning beshtin birini toplanglar dep zémin'gha nazaretchilerni teyinlisun.
35 Bular shu kélidighan toqchiliq yillirida barliq ashliqni toplap, sheher-sheherlerde yémeklik bolsun dep bughday-qonaqlarni Pirewnning qol astigha jem qilip saqlitip qoysun.
36 *Yighilghan* shu ashliqlar Misir zéminida bolidighan yette yilliq acharchiliqqa taqabil turush üchün saqlansun; shu teriqide zémin acharchiliqtin halak bolmaydu, — dédi.

Yüsüpning Misirni idare qilishi

37 Bu söz Pirewn we uning xizmetkarlirining nezirige taza yaqti.■
38 Shuning bilen Pirewn xizmetkarlirigha: — Bu kishidek, ichide Xudaning rohi bar yene birsini tapalamduq?! — dédi.■

□ **41:16 «xatirjemlik béridighan bir jawab»** — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab». □ **41:17 «derya»** — Nil deryasi. Misirliqlargha nisbeten peqet bir derya, yeni Nil deryasila bardur. ■ **41:37** Ros. 7:10. ■ **41:38** Zeb. 105:20-22.

39 Pirewn Yüsüpke: — Xuda sanga buning hemmisini ayan qilghaniken, sendek pemlik
hem dana héchkim chiqmaydu.
40 Sen emdi méning öyümni bashqurushqa békitilding, barliq xelqim séning aghzinggha
qarap özlirini tertipke tizsun. Peqet texttila men sendin üstün turimen, — dédi.□ ■
41 Axirida Pirewn Yüsüpke: — Mana, men séni pütkül Misir zéminining üstige teyinlidim,
— dédi.
42 Buning bilen, Pirewn öz qolidin möhür üzükini chiqirip, Yüsüpning qoligha saldi;
uninggha nepis kanap rexttin tikilgen libasni kiygüzüp, boynigha bir altun zenjir ésip
qoydi.
43 Uni özining ikkinchi shahane harwisigha olturghuzup, uning aldida: «Tiz pükünglar!»
— dep jar saldurdi. Shundaq qilip, Pirewn uni pütkül Misir zéminigha tiklep qoydi.
44 Andin Pirewn Yüsüpke yene: — Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida
sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun! — dédi.□
45-46 Pirewn Yüsüpke Zafinat-Paaniyah dégen namni berdi we on shehiridiki kahin
Potifirahning qizi Asinatni uninggha xotunluqqa élip berdi. Shundaq qilip Yüsüp pütkül
Misir zéminini bashqurush üchün chörgileshke chiqti. Yüsüp Misir padishahi Pirewnning
xizmitide bolushqa békitilgende ottuz yashta idi; u Pirewnning aldidin chiqip, Misir
zéminining herqaysi jaylirini közdin kechürdi. □
47 Memurchiliq bolghan yette yil ichide zéminning hosuli döwe-döwe boldi.□
48 Yette yilda u Misir zéminidin chiqqan ashliqni yighip, sheher-sheherge toplidi;
herqaysi sheherning etrapidiki étizliqning ashliqini u shu sheherning özige jughlap
qoydi.
49 Shu teriqide Yüsüp déngizdiki qumdek nahayiti köp ashliq toplidi; ashliq heddi-hésabsiz
bolghachqa, ular hésablashni toxtatti.
50 Acharchiliq yilliri yétip kélishtin burun Yüsüpke ikki oghul töreldi. Bularni Ondiki
kahin Potiferahning qizi Asinat uninggha tughup berdi.■
51 Yüsüp: «Xuda pütün japa-musheqqitim we atamning pütün ailisini könglümdin
kötürüwetti» dep tunji oghligha Manasseh dep at qoydi;□
52 andin: «Men azab-oqubet chekken yurtta Xuda méni méwilik qildi» dep ikkinchisige
Efraim dep at qoydi.□
53 Misir zéminida memurchiliq bolghan yette yil ayaghlashti.
54 Andin Yüsüpning éytqinidek acharchiliqning yette yili bashlandi. U chaghlarda bashqa
barliq yurtlardimu acharchiliq boldi; lékin Misir zéminidiki her yerlerde nan bar idi.■
55 Acharchiliq pütkül Misir zéminni basqanda, xelq ashliq sorap Pirewn'ge peryad qildi.
Pirewn misirliqlarning hemmisige: — Yüsüpning qéshigha bérip, u silerge néme dése,
shuni qilinglar, — dédi.
56 Acharchiliq pütkül yer yüzini bésip ketti. Yüsüp her yerdiki ambarlarni échip,
misirliqlargha ashliq satatti; acharchiliq Misir zéminida intayin éghir bolghili turdi.
57 Acharchiliq pütkül yer yüzini basqan bolghachqa, barliq yurtlardiki xelqmu ashliq
alghili Misirgha Yüsüpning qéshigha kéletti.

42

□ **41:40 «tertipke tizsun»** — yaki «boysunidu». ■ **41:40** Zeb. 105:21-22 □ **41:44 «Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun!»** — yaki «Men Pirewndurmen; lékin pütkül Misir zéminida séning ruxsitingsiz héchkim qol-putini midirlatmisun!». □ **41:45-46 «Zafinat-Paaniyah»** — menisi «Xudaning söz qilishi bilen u (Yüsüpni démekchi) hayat turidu» dégen bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi «Dunyaning Qutquzghuchisi». □ **41:47 «döwe-döwe»** — ibraniy tilida «changgal-changgal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5. □ **41:51 «Manasseh»** — menisi «untuldurghan». □ **41:52 «Efraim»** — menisi «ikki hesse méwilik». ■ **41:54** Yar. 45:6; Zeb. 105:16-17

Yüsüpning qérindashlirining Misirgha ashliq alghili bérishi

1 Emdi Yaqup Misirda ashliq barliqini bilginide oghulligha: — Némishqa bir-
biringlargha qariship turisiler? — dédi.
2 Andin yene: — Manga qaranglar, anglishimche Misirda ashliq bar iken. U yerge bérip,
andin shu yerdin bizge ashliq élip kélinglar; buning bilen ölüp ketmey, tirik qalimiz, —
dédi.■
3 Buning bilen Yüsüpning on akisi sétiwalghili Misirgha yolgha chiqti.□
4 Lékin Yaqup Yüsüpning inisi Binyaminning birer yamanliqqa uchrap qélishidin qorqup
uni akiliri bilen bille ewetmidi.
5 Shuningdek acharchiliq Qanaan zéminidimu yüz bergechke, Israilning oghulliri ashliq
alghili kelgenler arisida bar idi.
6 Yüsüp zéminning waliysi bolup, yurtning barliq xelqige ashliq sétip bergüchi shu idi.
Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi.□ ■
7 Yüsüp akilirini körüpla ularni tonudi; lékin u tonushluq bermey, ulargha qopal telep-
puzda gep qilip: — Qeyerdin keldinglar, dep soridi. Ular jawaben: — Qanaan zéminidin
ashliq alghili kelduq, — dédi.
8 Yüsüp akilirini tonughan bolsimu, lékin ular uni tonumidi.
9 Yüsüp emdi ular toghrisida körgen chüshlirini ésige élip, ulargha: — Siler jasus, bu elning
mudapiesiz jaylirini közetkili keldinglar, — dédi.□ ■
10 Emma ular uninggha jawab bérip: — Ey xojam, undaq emes! Belki keminiliri ashliq
sétiwalghili keldi!
11 Biz hemmimiz bir ademning oghulliri, semimiy ademlermiz. Keminiliri jasus emes!
— dédi.
12 U ulargha yene: — Undaq emes! Belki zéminning mudapiesiz jaylirini körgili keldinglar,
— dédi.
13 Ular jawab bérip: — Keminiliri eslide on ikki qérindash iduq; biz hemmimiz Qanaan
zéminidiki bir ademning oghulliridurmiz; lékin kenji inimiz atimizning qéshida qélip
qaldi; yene bir inimiz yoqap ketti, — dédi.■
14 Emma Yüsüp ulargha yene: — Mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!□
15 Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, kichik ininglar bu yerge kelmigüche siler
bu yerdin chiqip kételmeysiler; siler shuning bilen sinilisiler.
16 Ininglarni élip kelgili biringlarni ewetinglar, qalghanliringlar bolsa solap qoyulisiler.
Buning bilen éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu; bolmisa, Pirewnning hayati
bilen qesem qilimenki, siler jezmen jasus! — dédi.□
17 Shuning bilen u ularni üch kün'giche solap qoydi.
18 Üchinchi küni Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Men Xudadin qorqidighan ademmen;
tirik qélishinglar üchün mushu ishni qilinglar: —
19 Eger semimiy ademler bolsanglar, qérindashliringlardin biri siler solan'ghan gundix-
anida solaqliq turiwersun, qalghininglar acharchiliqta qalghan ailenglar üchün ashliq
élip kétinglar;

■ **42:2** Ros. 7:12. □ **42:3 «Yüsüpning on akisi ... Misirgha yolgha chiqti» —** Yaqupning oghullirining özlirining Misirgha bérishi ailisining acharchiliq tüpeylidin namratliship ketkenlikini körsetse kérek; baridighan xizmetchilermu qalmighan bolushi mumkin. □ **42:6 «Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi» —** bu ish bilen Yüsüpning körgen chüshliri téxi toluq emelge ashurulmidi; atisi Yaqup, inisi Binyamin we ögey anisining Misirgha kélishi bilen körgen chüshliri toluq emelge ashurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7. □ **42:9 «elning mudapiesiz jayliri» —** ibraniy tilida «elning yalingach jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5. ■ **42:13** Yar. 43:29. □ **42:14 «mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!» —** Yüsüpning buni déginidiki mentiqe belkim «Kim öz oghullirining hemmisini dégüdek biraqla Misirgha baridighan xeterlik yolgha mangduratti?!» dégendek bolushi mumkin. □ **42:16 «éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu» —** ibraniy tilida «silerde heqiqet bar-yoqluqi ispatlinidu».

20 Andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar. Shuning bilen sözliringlar ispatlansa,
ölmeysiler!, — dédi. Ular shundaq qilidighan boldi.■
21 Andin ular özara: — Berheq, biz inimizgha qilghan ishimiz bilen gunahkar bolup
qalduq; u bizge yalwursimu uning azabini körüp turup uninggha qulaq salmiduq.
Shuning üchün bu azab-oqubet béshimizgha chüshti, — déyishti.
22 Ruben ulargha jawaben: — Men silerge: baligha zulum qilmanglar, dégen
emesmidim? Lékin unimidinglar. Mana emdi uning qan qerzi bizdin soriliwatidu, —
dédi.■
23 Emma Yüsüp ular bilen terjiman arqiliq sözleshkechke, ular Yüsüpning öz geplirini uqup
turuwatqinini bilmidi.
24 U ulardin özini chetke élip, yighlap ketti. Andin ularning qéshigha yénip kélip, ulargha
yene söz qilip, ularning arisidin Shiméonni tutup, ularning köz aldida baghlidi.

Yüsüpning akilirining Qanaan'gha qaytishi

25 Andin Yüsüp emr chüshürüp, ularning tagharlirigha ashliq toldurup, her birsining
pulini qayturup taghirigha sélip qoyup, seper hazirliqlirimu bérilsun dep buyruwidi,
ulargha shundaq qilindi.
26 Shuning bilen akiliri éshéklirige ashliqlirini artip, shu yerdin ketti.
27 Emma ötengge kelgende ulardin biri éshikige yem bergili taghirini échiwidi, mana, öz
puli tagharning aghzida turatti.
28 U qérindashlirigha: — Méning pulumni qayturuwétiptu. Mana u taghirimda turidu, dédi.
Buni anglap ularning yüriki su bolup, titriship bir-birige: — Bu Xudaning bizge zadi néme
qilghinidu? — déyishti.
29 Ular Qanaan zéminigha, atisi Yaqupning qéshigha kélip, béshidin ötken hemme weqe-
lerni uninggha sözlep bérip:
30 — héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge qopal gep qildi, bizge zéminni paylighuchi
jasustek muamile qildi;
31 emdi biz uninggha: «Biz bolsaq semimiy ademlermiz, jasus emesmiz.
32 Biz bir atidin bolghan oghullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoqap ketti, kichik
inimiz hazir Qanaan zéminida atimizning yénida qaldi» dések,
33 Héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge mundaq dédi: «Méning silerning semimiy
ikenlikinglarni bilishim üchün, qérindashliringlarning birini méning yénimda qaldurup
qoyup, ach qalghan ailenglar üchün ashliq élip kétinglar;
34 andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar; shundaq qilsanglar, silerning jasus
emes, belki semimiy ademler ikenlikinglarni bileleymen. Andin qérindishinglarni silerge
qayturup bérimen we siler zéminda soda-sétiq qilsanglar bolidu» — dédi.□
35 Emma shundaq boldiki, ular tagharlirini tökkende, mana herbirining puldini öz
tagharlirida turatti! Ular we atisi özlirining chigiklik pullirini körgende, qorqup qélishti.■
36 Atisi Yaqup ulargha: — Méni oghlumdin juda qildinglar! Yüsüp yoq boldi, Shiméonmu
yoq, emdi Binyaminnimu élip ketmekchi boluwatisiler! Mana bu ishlarning hemmisi
méning béshimghila keldi! — dédi.
37 Ruben atisigha: — Eger men Binyaminni qéshinggha qayturup élip kelmisem, méning
ikki oghlumni öltürüwetkin; uni méning qolumgha tapshurghin; men uni qéshinggha
yandurup élip kélimen, — dédi.
38 Lékin Yaqup jawab bérip: — Oghlum siler bilen bille u yerge chüshmeydu; chünki
uning akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldi. Mubada yolda kétiwatqanda uninggha birer
kélishmeslik kelse, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha
chüshüriwétisiler, — dédi.

■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23. ■ **42:22** Yar. 37:21,22. □ **42:34 «zémin»** — Misir zéminini körsitidu. ■ **42:35** Yar. 42:25; 44:1.

43

Yüsüpning akilirining Binyaminni Misirgha élip bérishi

1 Acharchiliq zéminni intayin éghir basqanidi.
2 Bu sewebtin ular Misirdin élip kelgen ashliqni yep tügetkende, atisi ulargha: — Yene bérip bizge azghina ashliq élip kélinglar, — dédi.
3 Lékin Yehuda uninggha jawaben: — Héliqi kishi bizni qattiq agahlandurup: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen.
4 Eger inimizni biz bilen bille ewetseng, biz bérip sanga ashliq élip kélimiz.
5 Emma ewetishke unimisang, biz barmaymiz; chünki héliqi kishi bizge: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen, — dédi.■
6 Israil ulargha: — Siler némishqa manga shunche yamanliq qilip u kishige: «Yene bir inimizmu bar» dédinglar, — dédi.
7 Ular jawaben: — U kishi bizning we ailimizning ehwalini sürüshtürüp kochilap: «Atanglar téxi Hayatmu? Yene bir ininglar barmu?» — dep soridi. Biz uning shu soaligha yarisha jawab berduq. Uning bizge: «Ininglarni élip kélinglar» deydighinini nedin bileyli? — dédi.
8 Yehuda atisi Israilgha: — Balini men bilen ewetkin; biz derhal qozghilip yolgha chiqayli; shundaqta biz we sen, bizler hem balilirimiz ölmey, tirik qalimiz.
9 Men uninggha képil bolimen; sen uning üchün méning méningdin hésab alisen; eger men uni séning qéshinggha aman-ésen yandurup kélip, yüzüngning aldida turghuzmisam, pütkül ömrümde aldingda gunahkar bolay. □ ■
10 Chünki hayal bolmighan bolsaq, bu chaghqiche ikki qétim bérip kélettuq, — dédi.
11 Ularning atisi Israil ulargha: — Undaq bolsa, mundaq qilinglar: — U kishige qacha-quchanglargha zémindiki eng ésil méwilerdin sowghat alghach béringlar: yene azghina tutiya, azraq hesel, dora-dermanlar, murmekki, piste we badamlarni alghach béringlar.
12 Qolunglarda ikki hesse pul élip, tagharliringlarning aghzidiki özünglargha yandurulghan pulnimu alghach béringlar. Éhtimal, bu ishta sewenlik körülgen bolushi mumkin.
13 Ininglarnimu bille élip, qozghilip u kishining yénigha yene béringlar.
14 Hemmige Qadir Tengri Özi silerni u kishining aldida rehimge érishtürgey. Buning bilen u silerning shu yerdiki qérindishinglarni we Binyaminni qoyup bérip, silerge qoshup qoyarmikin; özüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dédi.
15 Shuning bilen bu ademler shu sowghatni élip, qolliriga ikki hesse pulni tutup, Binyaminni élip qozghilip, Misirgha bérip Yüsüpning aldida hazir boldi.
16 Yüsüp Binyaminni ular bilen bille körginide, öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu ademlerni öyümge bashlap kirip, mal soyup taam teyyar qilghin; chünki bu kishiler chüshlük ghizani men bilen yeydu, — dédi.
17 U kishi Yüsüpning buyrughinidek qilip, ademlerni Yüsüpning öyige bashlap kirdi.
18 Ular bolsa Yüsüpning öyige bashlap kélin'ginidin qorqushup: — Aldinqi qétim tagharlirimizgha yandurulghan pulning sewebidin biz uning öyige élip kélinduq; uning meqsiti bizge hujum qilip, üstimizdin bésip qul qilip, éshéklirimizni tartiwélish oxshaydu, — déyishti.
19 Ular Yüsüpning öyini bashquridighan ghojidarning yénigha kélip, öyning ishikining tüwide uninggha: —
20 Ey xojam, biz heqiqeten eslide mushu yerge ashliq alghili kelgeniduq;■
21 Shundaq boldiki, biz ötengge kélip öz tagharlirimizni achsaq, mana herbirimizning puli, eyni éghirliqi boyiche tagharlirimizning aghzida turuptu; shunga biz buni yandurup qolimizda alghach kelduq.■

■ **43:5** Yar. 42:20; 44:23; □ **43:9 «méningdin hésab alisen» —** ibraniy tilida «méning qolumdin hésab alisen».
■ **43:9** Yar. 44:32. ■ **43:20** Yar. 42:3. ■ **43:21** Yar. 42:27,35.

22 Ashliq alghili qolimizda bashqa pulmu élip kelduq; emma tagharlirimizgha pulni kimning sélip qoyghanliqini bilmiduq, — dédi.
23 U ulargha: — Xatirjem bolunglar, qorqmanglar. Silerning Xudayinglar, atanglarning Xudasi tagharliringlarda silerge bayliq ata qilghan oxshaydu; silerning pulunglarni alliqachan tapshurup aldim, — dédi. Andin u Shiméonni ularning qéshigha élip chiqti.
24 U kishi ularni Yüsüpning öyige bashlap kirip, ularning putlirini yuyushigha su ekirip bérip, andin ésheklirige yem berdi.■
25 Ular Yüsüpning chüshte kélishige ülgürtüp sowghatni teyyarlap qoydi; chünki ular özlirining shu yerde ghiza yeydighinini anglighanidi.
26 Yüsüp öyge kelgende ular qolliridiki sowghatni öyge uning aldigha élip kirip, béshini yerge tegküzüp uninggha tezim qildi.■
27 U ulardin hal sorap, andin: — Siler gépini qilghan qéri atanglar salametmu? U hayatmu? — dédi.
28 Ular jawab bérip: — Silining qulliri bizning atimiz salamet turuwatidu, u téxi hayattur, — dep uning aldida égilip tezim qildi.
29 Yüsüp béshini kötürüp, öz inisi Binyaminni körüp: — Siler manga gépini qilghan kichik ininglar shumu? — dep sorap: — Ey oghlum, Xuda sanga shapaet körsetkey! — dédi.■
30 Yüsüpning öz inisigha bolghan séghinish oti qattiq küchiyip, yighliwalghudek xaliy jay izdep, aldirap ichkiriki öyge kirip taza bir yighliwaldi.■
31 Andin yüzini yuyup chiqip, özini bésiwélip: — Taamlarni qoyunglar, — dep buyrudi.
32 Xizmetkarlar Yüsüpke ayrim, ularga ayrim we Yüsüp bilen bille tamaqqa kelgen misirliqlarghimu ayrim tamaq qoydi; chünki misirliqlar ibraniylar bilen bir dastixanda tamaq yéyishni yirginchlik dep qarap, ular bilen bille tamaq yémeytti.
33 Yüsüpning qérindashliri uning udulida, herbiri chong-kichik tertipi boyiche olturghuzuldi; chongi chongluqigha yarisha, kichiki kichiklikige yarisha olturghuzuldi; ular bir-birige qarap heyran qélishti.
34 Yüsüp aldidiki dastixandiki tamaqlardin ularga bölüp berdi. Emma Binyamin'gha bergini bashqilarningkige qarighanda besh hesse köp idi. Ular sharab ichip, uning bilen xush keyp qilishti.

44

Yüsüpning qérindashlirini axirqi qétim sinishi

1 Andin u öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu kishilerning tagharlirini élip kötüreligüdek ashliq qachilap, herbirining pulini taghirining aghzigha sélip qoyghin;
2 andin méning jamimni, yeni kümüsh jamni ashliqning puli bilen bille eng kichikining taghirining aghzigha sélip qoyghin, — dédi. U adem Yüsüpning déginidek qildi.
3 Etisi tang yorighanda, ular éshekliri bilen bille yolgha sélip qoyuldi.
4 Lékin ular sheherdin chiqip anche uzun mangmayla, Yüsüp ghojidarigha: — Ornungdin tur, bu ademlerning keynidin qoghlighin; ulargha yétishkiningde ulargha: «Némishqa yaxshiliqqa yamanliq qayturdunglar?
5 Xojam shu *jamda* sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?! Mundaq qilghininglar rezillik qilghininglar bolmamdu!» dégin, — dédi.□
6 Bu adem ularning keynidin yétiship bérip, ularga bu sözlerni qildi.
7 Ular uninggha jawaben: — Xojimiz némishqa mundaq gep qilidu? Mundaq ishni qilish keminiliridin néri bolsun!

■ **43:24** Yar. 18:4. ■ **43:26** Yar. 37:10; 42:6. ■ **43:29** Yar. 42:13. ■ **43:30** Yar. 45:2. □ **44:5 «Hojam shu jamda sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?!»** — Yüsüp Xudaning peyghembiri bolghachqa, «pal échish» qatarliq ishlarni qet'iy qilmaytti. Uning gépi akilirini sinash meqsitide éytilghan, xalas.

8 Biz eslide tagharlirimizning aghzidin tapqan pulnimu Qanaan zéminidin silining
qashlirigha qayturup bérishke ekelgeniduq. Shundaq turuqluq qandaqmu xojilirining
öyidin altun-kümüshni oghrilayli?
9 Keminiliringning arisida kimdin bu *jam* tépilsa, shu ölümge mehkum bolsun, bizmu
xojimizning qulliri bolayli, — dédi.
10 Ghojidar jawaben: — Éytqan sözliringlardek bolsun; jam kimning yénidin tépilsa, shu
kishi qulum bolup qélip qalsun, qalghanliringlar bigunah bolisiler, — dédi.
11 Shuning bilen ular aldirap-ténep, tagharlirini yerge chüshürüp, herbiri öz taghirini
échip berdi.
12 Ghojidar chongining kidin bashlap kichikiningkigiche axturdi, jam Binyaminning
taghiridin tépildi.
13 Buni körüp ular kiyimlirini yirtiship, herbiri éshikige qaytidin yükni artip, sheherge
qaytti.

Yehudaning Binyamin üchün yélinishi

14 Shundaq qilip Yehuda we qérindashliri Yüsüpning öyige keldi; u téxi shu yerde idi. Ular
uning aldigha kélip özlirini yerge étishti.
15 Yüsüp ularga: — Bu silerning zadi néme qilghininglar? Méningdek ademning choqum
pal achalaydighanliqini bilmemtinglar? — dédi.□
16 Yehuda jawaben: — Biz xojimizgha némimu déyeleymiz? Néme gep qilalaymiz, qandaq
qilip özimizni aqliyalaymiz? Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi. Mana, biz we
qolidin jamliri tépilghan kishi hemmimiz xojimizgha qul bolidighan bolduq, — dédi.□
17 Lékin Yüsüp: — Mundaq qilish mendin néri bolsun! Belki jam kimning qolidin
tépilghan bolsa peqet shu kishi méning qulum bolidu. Lékin qalghanliringlar aman-ésen
atanglarning qéshigha kétinglar, — dédi.
18 Andin Yehuda uninggha yéqin bérip mundaq dédi: — Ey xojam, keminilirige qulaq
sélip xojamning quliqigha bir éghiz gep qilishqa ijazet bergeyla. Ghezepliri keminilirige
tutashmighay; chünki özliri Pirewn'ge oxshash ikenla.
19 Eslide xojam keminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dep soriwidila,
20 biz xojimizgha jawaben: «Bizning bir qéri atimiz bar we u qérighanda tapqan, yash bir
balisimu bar. Bu balining bir anisidin bolghan akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldi; uning
atisi uni intayin söyidu» dések,
21 Sili keminilirige: «Uning özini qéshimgha élip kélinglar, men uni öz közüm bilen körey»
dédile.■
22 Biz xojimizgha jawab bérip: «Yigit atisidin ayrilalmaydu; eger atisidin ayrilsa, atisi
ölüp kétidu» dések,
23 Sili yenila keminilirige: «Eger kichik ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni yene
körimiz dep xiyal qilmanglar» dégenidila.■
24 Shuning bilen biz keminiliri atimizning qéshigha barghanda xojamning sözlirini
uninggha éyttuq;
25 andin atimiz yene: «Yene bérip, bizge azraq ashliq élip kélinglar» dewidi,
26 Biz jawaben: «Biz shu yerge qaytidin chüshelmeymiz; eger kichik inimiz biz bilen bille
bolsa, undaqta barimiz; chünki kichik inimiz biz bilen bille bolmisa, u zatning yüzi
aldida turalmaymiz», déduq.□

□ **44:15 «Méningdek ademning choqum pal achalaydighanliqini bilmemtinglar?»** — 5-ayettiki izahatni körüng. □ **44:16 «Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi»** — Yehudaning mushu gépi mushu yerde belkim Yüsüpning jami tagharliridin tépilghanliqini emes, belki ular ötkende inisi Yüsüpke ötküzgen yamanliqni körsetse kérek. Yehuda özlirining aldida turghinining Yüsüp ikenlikini bilmeytti, elwette. ■ **44:21** Yar. 42:15. ■ **44:23** Yar. 43:3, 5 □ **44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz»** — ibraniy tilida «shu kishining yüzini qaytidin körelmeymiz».

27 Silining qulliri bizning atimiz bizge yene: «silerge melumki, ayalim manga ikki oghul
tughup bergenidi.
28 Biri méning yénimdin chiqip, yoq bolup ketti; men: u jezmen titma-titma qiliwétiliptu,
dep oylidim, shundaqla uni bügün'giche körmidim.■
29 Emdi siler bunimu méning qéshimdin élip kétip, uninggha bir kélishmeslik kélip qalsa,
siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler»,
dégenidi.■
30 Emdi men silining qulliri méning atamning qéshigha barghanda, shu bala biz bilen
bolmisa uning jéni balining jénigha baghlan'ghan bolghachqa,
31 shundaq boliduki, u balining yoqluqini körse, jezmen ölüp kétidu; shuning bilen
silining qulliri bizning atimiz bolghan bu aq chachni derd-elem ichide tehtisaragha
chüshürüwetken bolimiz.
32 Chünki menki keminiliri atamgha bu yigit üchün képil bolup: «Eger men uni qéshinggha
qayturup kelmisem pütkül ömrümde atamning aldida gunahkar bolay» dégenidim.■
33 Shunga hazir ötünüp qalay, menki keminiliri u yigitning ornida xojamning qéshida qul
bolup tursam, u yigit qérindashliri bilen bille qaytip ketse!
34 Chünki yigit men bilen bolmisa, men qandaqmu atamning qéshigha baralaymen?
Atamgha shundaq azab-oqubetning chüshüshini közüm körgüchi bolmisun! — dédi.

45

Yüsüpning qérindashlirigha özini ashkarilishi

1-2 Yüsüp öz yénida turghanlarning aldida özini tutalmay: — Hemme adem aldimdin
chiqiriwétilsun! dep warqiridi. Shuning bilen Yüsüp özini qérindashlirigha ashkara
qilghanda uning qéshida héchkim bolmidi. U qattiq yighlap ketti; misirliqlar uni anglidi,
Pirewnning ordisikilermu buningdin *tézla* xewer tapti.□
3 Yüsüp qérindashlirigha: — Men Yüsüp bolimen! Atam hazir hayatmu?! — dep soridi.
Emma qérindashliri uninggha qarap hoduqup kétip, héch jawab bérelmey qaldi.
4 Lékin Yüsüp ularni: — Qéni, manga yéqin kélinglar, dep chaqiridi. Ular yéqin keldi, u
yene: — Men silerning ininglar, yeni siler Misirgha sétiwetken Yüsüp bolimen.■
5 Emdi méni mushu yerge sétiwetkininglar üchün azablanmanglar, özünglarni eyibke
buyrumanglar; chünki Xuda ademlerning hayatini saqlap qélish üchün méni silerdin
burun bu yerge ewetti.■
6 Chünki hazir zémindiki acharchiliqqa ikki yil boldi; lékin téxi yene besh yilghiche héch
térilghumu bolmaydu, ormimu bolmaydu.
7 Shuning üchün silerge dunyada bir qaldini saqlap qélish üchün, ulugh bir nijatliq
körsitip, silerning tirik qutulushunglar üchün Xuda méni silerdin burun bu yerge ewetti.
8 Shundaq bolghaniken, méni mushu yerge ewetküchi siler emes, belki Xudadur. U méni
Pirewn'ge atining ornida qilip, uning pütkül öyige xoja qilip tiklep, pütkül zémin'gha bash
wezir qilip qoydi.□
9 Emdi tézdin atamning qéshigha bérip, uninggha: — Séning oghlung Yüsüp: «Xuda méni
pütkül Misirgha xoja qilip qoydi. Sen hayal qilmay, méning qéshimgha kelgin;
10 sen Goshen yurtida turisen; shuning bilen sen özüng, oghulliring, newriliring,
qoyliring, kaliliring we hemme teelluqatliring bilen manga yéqin turisiler.

■ **44:28** Yar. 37:33. ■ **44:29** Yar. 42:38. ■ **44:32** Yar. 43:9. □ **45:1-2 «Misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordisikilermu buningdin tézla xewer tapti» —** yaki «Misirliqlar, shundaqla Pirewnning ordisidikiler uni anglidi».
■ **45:4** Yar. 37:28; Zeb. 105:17; Ros. 7:9, 13. ■ **45:5** Yar. 50:19,20,21. □ **45:8 «atining ornida qilip» —** mushu yerde belkim Yüsüpning Pirewn'ge chong meslihetchi ikenlikini körsetse kérek.

11 Özüng, aileng we hemme teelluqatingni namratliq bésiwalmisun dep men séni shu
yerde baqimen; chünki yene besh yil acharchiliq bardur», dédi, — denglar.
12 — Mana silerning közliringlar we inim Binyaminning közliri silerge gep qiliwatqan
méning öz aghzim ikenlikini körüwatidu.
13 Atamgha méning Misirdiki bu barliq shan-sheripim hemde silerning barliq
körgininglar toghrisida éytip, atamni tézdin bu yerge élip kélinglar, — dédi.■
14 Shuning bilen u özini Binyamin'gha étip uning boynigha gire sélip yighlap ketti;
Binyaminmu uning boynigha yölinip yighlidi.
15 Andin Yüsüp barliq qérindashlirini söyüp, ularni bir-birlep quchaqlap yighlidi. Andin
qérindashliri uning bilen paranglashti.
16 Yüsüpning qérindashliri keldi, dégen xewer Pirewnning ordisigha yetküzüldi; bu Pirewn
we xizmetkarlirining neziride qutluq ish boldi.
17 Pirewn Yüsüpke: — Qérindashliringgha: — «Siler emdi mundaq qilinglar; ulaghlir-
inglargha yük artip, Qanaan zéminigha bérip,
18 atanglar we jemetinglarni élip méning qéshimgha kélinglar; men Misir zéminidin eng ésil
yerlerni silerge bérey; siler bu zémindin chiqqan nazu-németlerdin yeysiler» — dégin.
19 Sanga bolghan emrim shuki, sen ulargha: «Baliliringlar we ayalliringlarni élish üchün
Misir zéminidin harwilarni élip béringlar. Shuningdek atanglarnimu bu yerge yetküzüp
kélinglar.
20 Pütkül Misir zéminidin eng ésil jaylar silerningki bolghachqa, öz seremjanliringlargha
karinglar bolmisun» dep buyrughin, — dédi.□
21 Shuning bilen Israilning oghulliri shundaq qildi; Yüsüp Pirewnning buyruqi boyiche
ulargha harwilarni bérip, yoli üchünmu ozuq berdi.
22 Ularning herbirige bir qur kiyim berdi; lékin Binyamin'gha bolsa u üch yüz kümüsh
tengge, besh qur kiyim berdi.
23 U atisighimu shu hediyelerni, yeni Misirning ésil mehsulatliri artilghan on hangga
éshek hemde ashliq, nan we atisigha yol teyyarliqi artilghan on mada éshekni ewetti.
24 Andin u qérindashlirini yolgha sélip, ulargha: — Yolda jédelleshmenglar, dep jékilidi. Ular
yolgha rawan boldi.□
25 Ular Misirdin chiqip, Qanaan zéminigha atisi Yaqupning qéshigha bérip,
26 uninggha Yüsüp özlirige éytqan geplerni yetküzüp: «Yüsüp téxi hayat iken! U pütkül
Misir zéminigha bash wezir iken!» dédi. Emma u ulargha ishenmey, yüriki qétip hoshidin
kétey dep qaldi.
27 Lékin ular Yüsüpning özlirige éytqan barliq sözlirini uninggha dégende, shundaqla
Yüsüpning özini élip kélishke ewetken harwilarnimu körgende, ularning atisi Yaqupning
rohigha jan kirdi.
28 Israil shuning bilen: — Emdi arminim yoq! Oghlum Yüsüp téxi hayattur! Men ölmeste
bérip uni körüwalay, — dédi.

46

Yaqupning pütün ailisini élip Misirgha méngishi

1 Shuning bilen Israil barliq teelluqatini élip yolgha chiqip, Beer-Shébagha keldi. U shu
yerde atisi Ishaqning Xudasigha qurbanliqlarni sundi.

■ **45:13** Ros. 7:14. □ **45:20 «öz seremjanliringlargha karinglar bolmisun» —** ibraniy tilida «közünglar seremjanliringlargha hesret chekmisun». □ **45:24 «yolda jédelleshmenglar» —** bu nesihetni belkim ularning özini Misirgha sétiwetkenliki toghruluq bir-birini yene eyiblishidin ensirep éytqan bolsa kérek.

2 Kéchisi Xuda alamet körünüshlerde Israilgha: — Yaqup, Yaqup! déwidi, u jawab bérip: — Mana men! — dédi.□
3 U: — Atangning Tengrisi bolghan Xuda Mendurmen. Sen Misirgha bérishtin qorqmighin, chünki Men séni shu yerde ulugh bir qowm qilimen.■
4 Men séning bilen Misirgha bille barimen we Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen. Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu, — dédi.□ ■
5 Andin Yaqup Beer-Shébadin yolgha chiqti; Israilning oghulliri atisi Yaqup we ularning bala-chaqilirini Pirewn uni épkélish üchün ewetken harwilargha olturghuzup, ■
6-7 charpayliri bilen Qanaan zéminida tapqan teelluqatlirini élip mangdi. Bu teriqide Yaqup bilen barliq ewladliri Misirgha keldi; oghullirini, oghul newrilirini, qizlirini, qiz newrilirini yighip, nesillirining hemmisini özi bilen bille élip Misirgha keldi.
8 Israilning oghulliri, yeni Yaqupning Misirgha kelgen ewladliri töwendikiche: — Yaqupning tunji oghli Ruben;■
9 Rubenning oghulliri Hanox, Pallu, Hezron bilen Karmi.
10 Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we Qanaaniy ayaldin bolghan Saul.□ ■
11 Lawiyning oghulliri: — Gershon, Kohat we Merari.■
12 Yehudaning oghulliri: — Er, Onan, Shelah, Perez we Zerah. Emma Er we Onan Qanaanning zéminida ölüp ketkenidi. Perezning oghulliri Hezron bilen Hamullar idi.■
13 Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yob we Shimron.□
14 Zebulunning oghulliri: — Sered, Élon we Jahliyel.
15 Bular Léyahning Yaqupqa Padan-Aramda tughup bergen oghul-ewladliri idi; u yene qizi Dinahni tughup berdi. Buning bu oghul-qiz perzentliri jemiy bolup ottuz üch jan idi.
16 Gadning oghulliri: — Zifion, Haggi, Shuni, Ezbon, Éri, Arodi we Areli.■
17 Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah. Ularning singlisi Sérah idi; Bériyahning oghulliri Heber we Malkiel idi.■
18 Bular bolsa Laban qizi Léyahqa dédek bolushqa bergen Zilpahning Yaqupqa tughup bergen oghulliri bolup, jemiy on alte jan idi.■
19 Yaqupning ayali Rahilening oghulliri Yüsüp we Binyamin.
20 Yüsüpke Misir zéminida törelgen oghulliri Manasseh we Efraim; bularni Ondiki kahin Potifirahning qizi Asinat uninggha tughup berdi.■
21 Binyaminning oghulliri: — Bélah, Beker, Ashbel, Géra, Naaman, Éhi, Rosh, Muppim, Huppim we Ard.□ ■
22 Bular Rahilening Yaqupqa tughup bergen oghul-ewladliri bolup, jemiy on töt jan idi.
23 Danning oghli: — Hushim.
24 Naftalining oghulliri: — Yahziel, Guni, Yezer we Shillem.■
25 Bular Laban qizi Rahilege dédek bolushqa bergen Bilhahning Yaqupqa tughup bergen oghul-ewladliri bolup, jemiy yette jan idi.■

□ **46:2 «Yaqup, Yaqup» —** Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ **46:4 «Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu» —** démek, Yüsüp Yaqup sekratqa chüshüp qalghanda uning yénida bolidu. «Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen» dégen yuqiriqi sözler shübhisizki, Yaqup Qanaan zéminida depne qilinipla qalmay, belki Qanaan zéminida axirqi zamanda tirilidu, dégen menini körsitidu. ■ **46:4** Chöl. 20:15; Qan. 10:22; Ye. 24:4, 5, 6; Zeb. 105:23, 24; Yesh. 52:4; Hosh. 11:1. ■ **46:5** Ros. 7:15. ■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Chöl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ **46:10 «Saul» —** yaki «Shaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27. ■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ **46:13 «Puah» —** yaki «Puwah». «Chöl.» 36:23ni körüng. **«Yob» —** yaki «Yashub». ■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30. ■ **46:18** Yar. 29:24. ■ **46:20** Yar. 41:50; 48:5. □ **46:21 «Bélah» —** yaki «Béla». ■ **46:21** 1Tar. 7:6; 8:1. ■ **46:24** 1Tar. 7:13. ■ **46:25** Yar. 29:29.

26 Yaqupning kélinliridin bashqa, Yaqupning pushtidin bolghan, uning bilen birge
Misirgha kelgenler jemiy atmish alte jan idi.
27 Yüsüpning Misirda tughulghan oghulliri ikki idi. Yaqupning jemetidin bolup, Misirgha
kelgenler jemiy yetmish jan idi.■

Yaqup we uning jemetining Misirgha yétip kélishi

28 Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning
qéshigha ewetti. Shundaq qilip ular Goshen yurtigha kélip chüshti.□
29 Yüsüp özining wezirlik harwisini qatquzup, atisi Israilning aldigha Goshen'ge chiqti. U
özini uning aldigha hazir qilip atisigha özini étip boynigha gire sélip quchaqlap, uzundin
uzun yighlidi.
30 Israil Yüsüpke: Men séning yüzüngni körüp, tirik ikenlikingni bildim; emdi ölsemmu
arminim yoq, — dédi.□
31 Andin Yüsüp qérindashliri we atisining öydikilirige mundaq dédi: — Men hazir chiqip
Pirewn'ge xewer bérip: «Qanaan zéminida olturghan qérindashlirim, shundaqla atamning
öyidikiler qéshimgha keldi;
32 bu ademler padichilar bolup, mal béqish bilen shughullinip kelgen, qoy-kaliliri,
shundaqla barliq mal-mülüklirini élip keldi» dep éytay.
33 Shundaq boliduki, Pirewn silerni chaqiridu; shu chaghda u silerdin: «Néme oqitinglar
bar?» dep sorisa,
34 siler jawab bérip: — Keminiliri kichikimizdin tartip ata-bowilirimizgha oxshash pada
béqip kelgenmiz, — denglar. Shundaq désenglar Goshen yurtida olturup qalisiler; chünki
padichilarning hemmisi misirliqlar arisida közge ilinmaydu.□ ■

47

1 Yüsüp Pirewnning qéshigha kélip: — Atam bilen qérindashlirim qoy-kaliliri, shundaqla
hemme mal-mülüklirini bille élip Qanaan zéminidin keldi. Mana, ular hazir Goshen
yurtigha chüshti, dep xewer bérip,■
2 qérindashlirining ichidin besheylenni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi.
3 Pirewn uning qérindashliridin: — Néme oqitinglar bar, dep soriwidi, ular Pirewn'ge
jawab bérip: — Keminiliri ata-bowilirimizgha oxshash mal baqquchilarmiz, — dédi.■
4 Andin ular Pirewn'ge iltimas qilip: — Qanaan zéminida qattiq qehetchilik bolghachqa,
keminilirining qoylirimizni baqidighan'gha yaylaqmu yoq; shunga bu zéminda musapir
bolup turushqa kelduq; janabliridin telep qilimizki, keminilirining Goshen yurtida
turushigha ijazet bergeyla, — dédi.
5 Pirewn Yüsüpke: — Atang we qérindashliring qéshinggha keldi;
6 mana Misir zémini séning aldingda turuptu; atang we qérindashliringni zéminning eng
ésil yéride olturghuzghin; ular Goshen yurtida makan qilsun. Shuningdek, eger sen
ularning ichidiki qabil kishilerni bilseng, bularni méning charpaylirimgha nazaretchi
qilghin, — dédi.

■ **46:27** Qan. 10:22; Ros. 7:14. □ **46:28 «Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti» —** yaki «özliri Goshen'ge bérishtin awwal Yehudani Yüsüpke uqturush üchün ewetti». □ **46:30 «ölsemmu arminim yoq» —** ibraniy tilida «ölsem bolidu». □ **46:34 «chüshünme» —** shu gépi bilen Yüsüp: (1) öz ailisidikilerning Misir iqtisadigha yük bolmaydighanliqini, özlirining jénini baqalaydighanliqini körsetmekchi; (2) ularning Goshen dégen chet rayonda turushini békitmekchi. Shundaq bolghanda, Israil xelqi Misirliqlar bilen anche assimiliyatsiye bolmaydu, shundaqla Misirdin qéchish kérek bolsa, Goshen yurti Qanaan zéminigha birqeder yéqinraq idi. ■ **46:34** Yar. 43:32; Mis. 8:22. ■ **47:1** Yar. 45:10. ■ **47:3** Yar. 46:34.

7 Kéyin, Yüsüp atisi Yaqupni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi; Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilidi.
8 Andin Pirewn Yaquptin: — Ömrüngning yil-künliri nechchige yetti? — dep soridi.
9 Yaqup Pirewn'ge jawab bérip: — Musapirliq sepirimning künliri bir yüz ottuz yilgha yetti; ömrümning künliri az hem japa-musheqqetlik bolup, ata-bowilirimning musapirliq ömür sepirining künlirige téxi yetmidi, — dédi.■
10 Shuning bilen Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilep, aldidin chiqip ketti.
11 Shuning bilen Yüsüp atisi bilen qérindashlirini Misir zéminida olturaqlashturup qoydi; Pirewnning buyrughinidek ulargha zéminning eng ésil yéridin, yeni Ramses dégen yurttin tewelik berdi.
12 Yüsüp atisi, qérindashliri, shundaqla atisining hemme öydikilirini bala-chaqilirining sanligha qarap ashliq bilen teminlep baqti.

Yüsüpning dana hökümranliqi

13 Emma acharchiliq qattiq éghir bolghachqa, zéminning héch yéride ozuq-tülük tépilmidi; Misir zémini bilen Qanaan zémini acharchiliqtin xarapliship ketti.
14 Yüsüp ashliq sétip Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki barliq pulni yighiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirewnning ordisigha yetküzüp berdi.
15 Emma Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki Pul tügep ketkende misirliqlarning hemmisi Yüsüpning aldigha kélip: — Bizge nan bergeyla! Pul tügep ketkini üchün silining aldilirida ölimizmu? — dédi.
16 Yüsüp jawaben: — Pulunglar qalmighan bolsa, charpayliringlarni élip kélip bersenglar, men malliringlarigha ozuq-tülük tégiship bérimen, — dédi.
17 Buning bilen ular charpaylirini Yüsüpning qéshigha élip kelgili turdi; Yüsüp ularning atliri, qoy padiliri, kala padiliri we ésheklirining ornigha ozuq-tülük berdi; shu yili mallirining ornigha ulargha ozuq-tülük bérip baqti.
18 U yil ayaghliship, ular ikkinchi yili uning qéshigha kélip uninggha: — Biz xojimizdin héchnémini yoshurmaymiz; pulimiz tügidi, charpay mal padilirimiz bolsa xojimizning ilkide, xojimizning aldida tenlirimiz bilen yérimizdin bashqa héchnerse qalmidi.
19 Némishqa köz aldilirida biz hem yérimizmu ölüp ketsun? Emdi sili özimiz we yérimizni ozuq-tülükke tégiship éliwalghayla; özimiz we yérimiz Pirewnning bolup, uninggha qul bolayli. Biz ölüp ketmey, tirik turushimiz, yérimizmu weyran bolmasliqi üchün bizge uruq-tülük bergeyla, dédi.
20 Bu teriqide Yüsüp Misirning pütkül térilghu yérini Pirewn üchün sétiwaldi; chünki acharchiliq qattiq bolghachqa, misirliqlarning herbiri öz étizini sétip berdi. Shuning bilen yer-zémin Pirewnning bolup qaldi.
21 Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche herqaysi sheherlerge köchürdi.□
22 Peqet kahinlarning yérini u almidi; chünki kahinlargha Pirewn teripidin alahide teminat bérilgechke, ular Pirewn teripidin teminlen'gen ülüshini yep, öz yerlirini satmighanidi.
23 Yüsüp xelqqe: — Mana, men bügün özünglar bilen yerliringlarni Pirewn üchün sétiwaldim. Mana silerge uruq! Emdi yer téringlar.
24 Emdi shundaq qilisilerki, chiqqan hosuldin beshtin birini Pirewn'ge bérip, qalghan töt qismini özünglargha élip qélinglar; u uruqluq hemde özünglargha, jümlidin öyüngdikilerge we kichik baliliringlargha ozuq bolsun, — dédi.

■ **47:9** Zeb. 119:19; Ibr. 11:9,13. □ **47:21 «chüshenme»** — xelqlerning yézilardin sheherlerge köchürülüshining sewebi: (1) tupraqta giya ünmes bolup qalghachqa, xelqning shu yerde turuwérishining paydisi yoq idi; (2) xelq sheherde tursa ulargha «qutquzush ashliqi» tarqitip bérishke qolayliq bolatti. Bu waqitliq tedbir bolup, kéyin Yüsüp ulargha uruq bergende (23-ayet) xelq belkim öz yurtlirigha qaytqan bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Shu teriqide Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche qulluqigha kirgüzdi».

25 Ular jawaben: — Sili jénimizni qutquzdila. Xojimizning neziride iltipat tapqan
bolsaqla, Pirewnning qulliri bolup turayli, — dédi.
26 Shuning bilen Yüsüp: — «Hosulning beshtin biri Pirewn'ge bérilsun» dep bu ishni
bügün'ge qeder Misir zémini üchün qanun-belgilime qildi. Peqet kahinlarning yérila
buning sirtida bolup, Pirewn'ge tewe bolmidi.

Yaqupning axirqi telipi

27 Israillar Misir zéminida, Goshen ölkiside olturaqlashti; ular shu jayda yer-zéminlik
bolup, awup, tolimu köpeydi.
28 Yaqup Misir zéminida on yette yil ömür kördi; buning bilen Yaqupning ömür künliri bir
yüz qiriq yette yilgha yetti.
29 Israilning künliri sekratqa yéqinlashqanda, oghli Yüsüpni chaqirtip, uninggha: — Eger
neziringde iltipat tapqan bolsam, qolungni yotamning astigha qoyup, manga shapaet
we sadaqetlikni körsitip, méni Misirda depne qilma; ■
30 belki men ata-bowilirim bilen yatidighan waqtimda méni Misirdin élip kétip, ularning
göristanigha depne qilghin, dédi. U jawab bérip: — Men éytqiningdek qilay, — dédi.
31 Yaqup uninggha: — Manga qesem qilip bergin, — dédi. U uninggha qesem qilip berdi;
andin Israil karwatning bash teripide sejde qildi.□ ■

48

Yaqupning Efraim we Manassehke xeyrlik dua qilishi

1 Bu ishlardin kéyin birsi Yüsüpke: — Mana atang késel bolup qaptu, dep xewer berdi. U
ikki oghli Manasseh bilen Efraimni bille élip bardi.
2 Birsi Yaqupqa: — Mana oghlung Yüsüp qéshinggha kéliwatidu, dep xewer bériwidi, Israil
küchep qopup kariwatta olturdi.
3 Yaqup Yüsüpke: — Hemmige Qadir Tengri manga Qanaan zéminidiki Luz dégen jayda
ayan bolup, méni beriketlep ■
4 manga: Mana, Men séning neslingni köpeytip, séni intayin zor awutimen, sendin bir
türküm xelq chiqirimen; bu zéminni sendin kéyinki neslingge ebediy miras qilip bérimen,
dep éytqanidi.■
5 Emdi men Misirgha kélishtin ilgiri sanga Misir zéminida tughulghan ikki oghlung
méning hésablinidu; Efraim bilen Manasseh bolsa, xuddi Ruben bilen Shiméon'gha
oxshash, her ikkisi méning oghullirim bolidu.□ ■
6 Ulardin kéyin tapqan baliliring özüngning bolidu; ular kelgüside mirasqa érishkende
akilirining nami astida bolidu.□
7 Manga kelsek, Padandin kéliwatqinimda Rahile Qanaan zéminida yol üstide Efratqa az
qalghanda méni tashlap ölüp ketti. Men uni shu yerde, yeni Efratqa (yeni Beyt-Lehemge)
baridighan yolda depne qildim, — dédi.□ ■
8 Andin Israil Yüsüpning oghulligha qarap: — Bular kimdur, — dep soridi.

■ **47:29** Yar. 24:2. □ **47:31 «Israil karwatning bash teripide sejde qildi» —** kona grékche terjimisi (LXX)de «u (Israil) hasisigha yölinip Xudagha sejde qildi» déyilidu. Mushu yerde ikki menisi bolushi mumkin («Ibr.» 11:21nimu körüng). ■ **47:31** Ibr. 11:21. ■ **48:3** Yar. 17:1. ■ **48:4** Yar. 28:3; 35:11. □ **48:5 «her ikkisi méning oghullirim bolidu» —** kéyin Manasseh we Efraimdin bolghan qebililer Israilning on ikki qebilisidin ikkisi hésablandi. ■ **48:5** Yar. 41:50; 46:20. □ **48:6 «ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu» —** démek, eger Yüsüpning kéyin oghulliri bolsa, Manassehning qebilisi yaki Efraimning qebilisining bir ezasi hésablinip, shu qebilining bir qismi süpitide tégishlik miras alalaytti. □ **48:7 «méni tashlap ölüp ketti» —** yaki «méni hesretke qaldurup ölüp ketti». **«men uni (Rahileni) shu yerde, yeni Efratqa baridighan yolda depne qildim»** — Rahile Yüsüpning öz anisi, elwette. Belkim anisining ölümi toghruluq tepsilatlar uning éside anche qalmighan bolushi mumkin idi. ■ **48:7** Yar. 35:19.

9 Yüsüp atisigha jawaben: — Bular bolsa Xuda manga bu yerde bergen oghullirimdur, — dédi. U: — Ularni aldimgha yéqin keltürgin, men ulargha bext-beriket tiley, — dédi.
10 Emdi Israilning közliri qériliqidin ghuwaliship *yaxshi* körelmeytti. Shunga Yüsüp ularni uning aldigha yéqinraq keltürdi; u ularni söyüp quchaqlidi.
11 Andin Israil Yüsüpke: — Men séning yüzüngni köreleymen dep héch oylimighanidim; lékin Xuda méni séning baliliringnimu körüshke nésip qildi, — dédi.
12 Yüsüp balilarni *Yaqupning* tizlirining ariliqidin élip, yüzini yerge tegküzüp tezim qildi.□
13 Andin Yüsüp bu ikkiylenni Israilning aldigha yéqin élip kélip, Efraimni ong qoli bilen tutup Israilning sol qoligha udullap turghuzdi; Manassehni sol qoli bilen tutup Israilning ong qoligha udullap turghuzdi.
14 Lékin Israil ong qolini uzitip, kenji balisi Efraimning béshigha qoydi, sol qolini Manassehning béshigha qoydi. Manasseh tunjisi bolsimu, u ikki qolini qaychilap tutup shundaq qoydi.
15 U Yüsüpke bext-beriket tilep: — Atilirim Ibrahim bilen Ishaq Xuda dep bilip yüzi aldida mangghan, méni pütkül ömrümde bu kün'giche padichidek yéteklep béqip kelgen Xuda,■
16 Manga hemjemet bolup méni hemme bala-qazadin qutghuzghan Perishte bu ikki oghulni beriketlisun; ular mépning ismim we atilirim bolghan Ibrahim we Ishaqning isimliri bilen atilip, yer yüzide köp awughay! — dédi.□ ■
17 Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi; shunga u atisining qolini tutup, Efraimning béshidin élip Manassehning béshigha yötkimekchi bolup, □
18 atisigha: — Ey ata, bundaq qilmighin; chünki mana, tunjisi budur; ong qolungni uning béshigha qoyghin! — dédi.
19 Lékin atisi ret qilip: — Bilimen, i oghlum, bilimen; uningdinmu bir qowm chiqip, özimu ulugh bolidu, emma derheqiqet uning inisi uningdin téximu ulugh bolidu; uning neslidin nahayiti köp qowmlar peyda bolidu, — dédi.■
20 Shuning bilen shu küni u bu ikkisini beriketlep: — Kelgüside Israillar bext-beriket tiligende: «Xuda séni Efraim bilen Manassehdek ulugh qilsun!» deydighan bolidu, dédi. Bu teriqide u Efraimni Manassehtin üstün qoydi.■
21 Andin Israil Yüsüpke yene: — Mana, men ölimen; lékin Xuda siler bilen bille bolup, silerni ata-bowiliringlarning zéminigha qayturup baridu.
22 Men sanga qérindashliringningkidin bir ülüsh yerni artuq berdim; shu yerni özüm qilich we oqyayim bilen Amoriyning qolidin tartiwalghanidim.□ ■

49

Yaqupning wesiyiti — oghulligha tiligen bext-beriketliri we bergen bésharetliri

1 Andin Yaqup oghullirini chaqirip ulargha mundaq dédi: — *Hemminglar* jem bolunglar, men silerge kéyinki künlerde siler yoluqidighan ishlarni éytip bérey: —
2 Yighilip kélip anglanglar, i Yaqupning oghulliri;
Atanglar Israilgha qulaq sélinglar.

□ **48:12 «Yaqupning»** — ibraniy tilida «uning». ■ **48:15** Ibr. 11:21. □ **48:16 «...hemjemet bolup ... qutquzghan»** — ibraniy tilida «goél» dégen péil bilen ipadilinidu. Mushu yerde «goél» dégen péil Tewratta birinchi qétim ishlitilidu. «Ayup» 19:25 we izahatini we «Tebirler»nimu körüng. ■ **48:16** Yar. 31:42; 32:1. □ **48:17 «Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könglide xapa boldi»** — ibraniy tilida «atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghini Yüsüpning közlirige yaman ishtek köründi». ■ **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yer. 31:20. □ **48:22 «Men sanga ... bir ülüsh yerni artuq berdim»** — dégen sözlerning yene mumkin bolghan ikki menisi bar: — (1) «sanga... ashu «yaghliq rayon» (köp zeytun méyini chiqidighan zémin)ni teqdim qildim,...» yaki (2) «sanga... Shekem dégen yerni ... teqdim qildim» (34-babni körüng). Emeliyette üch mene oxshashla toghra bolushi mumkin. ■ **48:22** Ye. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

3 Ey Ruben, sen méning tunji oghlumsen,
Küch-qudritimsen,
Küchüm bar waqtimning tunji méwisidursen,
Salapet we qudrette aldi iding,■
4 Lékin qaynap téship chüshken sudek,
Emdi aldi bolalmassen;
Chünki sen atangning körpisige chiqting,
Shuning bilen sen uni bulghiding!
U méning körpemning üstige chiqti!□ ■
5 Shiméon bilen Lawiy qérindashlardur;
Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur! □
6 Ah jénim, ularning meslihitige kirmigin!
I izzitim, ularning jamaiti bilen chétilip qalmighay!
Chünki ular achchiqida ademlerni öltürüp,
Öz béshimchiliq qilip buqilarning péyini kesti.■
7 Ularning achchiqi esheddiy bolghachqa lenetke qalsun!
Ghezipimu rehimsiz bolghachqa lenetke qalsun!
Men ularni Yaqupning ichide tarqitiwétimen,
Israilning ichide ularni chéchiwétimen.□ ■
8 Ey Yehuda! Séni bolsa qérindashliring teripler,
Qolung düshmenliringning gejgisini basar.
Atangning oghulliri sanga bash urar,□
9 Yehuda yash bir shirdur;
Ey oghlum, sen owni tutupla chiqting;
U shirdek *owning yénida* chöküp sozulup yatsa,
Yaki chishi shirdek yétiwalsa,
Kimmu uni qozghashqa pétinar?□ ■
10 Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,
Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi öksümeydu,
Taki shu hoquq Igisi kelgüche kütidu;
Kelgende, jahan xelqliri uninggha itaet qilidu.□ ■
11 U texiyini üzüm téligha,
Éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar.
U libasini sharabta yuyup,

■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zeb. 78:51. □ **49:4 «U méning körpemning üstige chiqti!»** — Rubenning atisining toqili Bilhah bilen bille yatqinini körsitidu (35:22). Yaqupning bu ulugh bésharetliri toghruluq «qoshumche söz»imizde tepsiliyrek toxtilimiz. ■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5 «Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur!»** — 34:25-31ni körüng. ■ **49:6** Yar. 34:25. □ **49:7 «tarqitiwétimen,... chéchiwétimen»** — Yaqup peyghember bolghachqa uning mushu sözliri Xudaning sözige barawer bolidu. Bu sözni Xuda Özi Yaqupning aghzi arqiliq éytqan bolsa kérek. ■ **49:7** Ye. 19:1; 21:3-45. □ **49:8 «Séni bolsa qérindashliring teripler»** — oqurmenlerning éside barki, «Yehuda» dégenning menisi «teriplesh» yaki «medhiye»dur (29:35ni körüng). □ **49:9 «sen owning tutupla chiqting»** — bu söz, shübhisizki, Yehudaning kelgüside toluq ghelibe qilidighanliqini körsitidu. «Shirdek chöküp sozulup yatsa yaki chishi shirdek yétiwalsa» dégen sözlerge «owning yénida» dégen sözlerni qoshup kirgüzduq; chünki bizningche bu jümle aldinqi jümle bilen zich baghlinishliq. Démek, Yehuda ghelibe qilipla qalmay, belki ghelibining méwiliridin bimalal huzurlinishqa muyesser bolidu. Yehuda Mesihning ejdadi bolghachqa, mushu sözler Mesihning özi toghrisida téximu inawetlik bolushi kérek. «U shirdek owning yénida chöküp sozulup yatsa, yaki chishi shirdek yétiwalsa,...» dégenning bashqa birxil terjimisi: «U shirdek yaki chishi shirdek Marashqa yétiwalsa,...». ■ **49:9** Chöl. 24:9; Mik. 5:7. □ **49:10 «Yehudaning pushtidin»** — ibraniy tilida «Yehudaning putliri arisidin» — démek, uning neslidin, pushtidin. **«qanun chiqarghuchi»** — yaki «idare qilghuchining tutqan tayiqi». **«shu hoquq Igisi»** — ibraniy tilida «Shiloh» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu ulugh bésharet toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6.

Tonini üzüm sherbitide yuyar.□
12 Uning közliri sharabtin qizirip kéter,
Chishliri süt ichkinidin ap'aq turar.□
13 Zebulun déngiz boyini makan qilar,
Makani kémilerning panahgahi bolar,
Yer-zémini Zidon'ghiche yétip barar.■
14 Issakar bestlik berdem bir éshektur,
U ikki qotan arisida yatqandur;
15 U aramgahning yaxshi ikenlikige qarap,
Zéminning ésilliqini körüp,
Yük kötürüshke mürisini égip,
Alwan'gha ishleydighan qul bolup qalar.□
16 Dan Israil qebililiridin biri bolar,
Öz xelqige höküm chiqirar.□
17 Dan yol üstidiki yilan,
Chighir yol üstide turghan zeherlik bir yilandur.
U atning tuyiqini chéqip,
At min'güchini arqigha mollaq atquzar.
18 I Perwerdigar, nijatinggha telmürüp kütüp keldim!

19 Gadqa bolsa, qaraqchilar qoshuni hujum qilar;
Lékin u tapinini bésip zerbe bérer.□
20 Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar,
U shahlar üchün nazu-németlerni teminler.□
21 Naftalidin chirayliq gepler chiqar,
U erkin qoyuwétilgen maraldur.
22 Yüsüp méwilik derexning shéxidur,
Bulaqning yénidiki köp méwilik shaxtektur;
Uning shaxchiliri tamdin halqip ketkendur.□ ■
23 Ya atquchilar uninggha azar qilip,
Uninggha oq atti, uninggha nepretlendi.■
24 Halbuki, uning oqyayi mezmut turar,
Qol-bilekliri eplik turghuzular,
Shu *küch* Yaquptiki qudret Igisining qolliridindur —
(Israilning Qoram Téshi, yeni uning Padichisi Uningdin chiqar!)□
25 *Ashu küch* atangning Tengrisidindur — (U sanga medet bérer!)
Yeni Hemmige Qadirdindur — U séni beriketler!
Yuqirida asmanning beriketliri bilen,

□ **49:11 «sharabta»** — ibraniy tilida «üzüm qénida». **«éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar, … libasini sharabta yuyup, Tonini üzüm sherbitide yuyar»** — démek, Yehuda qebilisi shunche bay boliduki, texeyni eng ésil üzüm téligha baghlaydu, texeyning uni tartip yuluwétishidin yaki uni yep kétishidin qorqmaydu we xalisa kéyimini yughanda suning ornida sharab ishlitidu. □ **49:12 «qizirip kéter»** — yaki «nurlinar». ■ **49:13** Ye. 19:10,11. □ **49:15 «aramgah»** — belkim Xuda özige wede qilghan miras zéminining yaxshi bir qismini körsetse kérek. □ **49:16 «Dan»** — bu namning menisi «höküm» yaki «höküm chiqarghuchi» yaki «sotchi». □ **49:19 «Gad»** — ibraniy tilida «Gad»ning menisi «qoshun» yaki «hujum». □ **49:20 «Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar»** — yaki «Ashirning yéridin mol ashliq chiqar». □ **49:22 «derexning shéxi»** — ibraniy tilida mushu yerde «méwilik derexning balisi» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu ikki jümle ichidiki «méwilik» dégen söz «Efraim» dégen söz bilen ipadilinidu; oqurmenlerning éside barki «Efraim» dégenning menisi «ikki hesse méwilik». **«uning shaxchiliri»** — ibraniy tilida «uning qizliri». ■ **49:22** 1Tar. 5:1. ■ **49:23** Yar. 50:20. □ **49:24 «Israilning qoram téshi, yeni uning padichisi uningdin chiqar!»** — démek, «Israilning Qoram Téshi», «uning heqiqiy Padichisi», yeni Qutquzghuchi-Mesih Xudaning Özidin chiqisu. Bashqa birxil terjimisi: «(Yeni Israilning Qoram Téshidin, uning Padichisidindur)».

Töwende yatqan chongqur sularning beriketliri bilen,
Emchek bilen baliyatquning berikiti bilen séni beriketler!□
26 Séning atangning tiligen beriketliri ata-bowilirimning tiligen beriketliridin ziyade boldi,
Ular menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter,
Ular Yüsüpning béshigha chüsher,
Yeni öz qérindashliridin ayrim turghuchining choqqisigha téger.□ ■
27 Binyamin yirtquch böridektur;
Etigende u owni yer.
Kechqurun u oljisini teqsim qilar» — dédi.
28 Bularning hemmisi Israilning on ikki qebilisi bolup, mezkur sözler bolsa atisining ularga tiligen bext-beriket sözliridur. U shuning bilen ularning herbirige mas kélidighan bir beriket bilen ularga bext-beriket tilidi.

Yaqupning ölümi we axirqi wesiyiti

29 Andin Yaqup ularga mundaq tapilidi: — «Men emdi öz qowmimning qéshigha qoshulimen. Siler méni ata-bowilirimning yénida, hittiylardin bolghan Efronning étizliqidiki ghargha depne qilinglar;
30 u ghar bolsa Qanaan zéminida Mamrening udulida, Makpélahning étizliqida. Gharni Ibrahim göristan bolsun dep shu étizliq bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi.■
31 Shu yerde Ibrahim ayali Sarah bilen depne qilin'ghan; shu yerde Ishaq ayali Riwkah bilenmu depne qilin'ghan; shu yerde menmu Léyahni depne qildim.■
32 Bu étizliq hem ichidiki ghar Hetning ewladliridin sétiwélin'ghanidi».
33 Yaqup oghulligha bu wesiyetni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzlep, nepes toxtap öz qowmigha qoshuldi.■

50

Yaqupning depne qilinishi

1 Yüsüp atisining yüzige özini étip, uning üstide yighlap, uni söydi.
2 Andin Yüsüp öz xizmitide bolghan téwiplargha atisini mumiya qilishni buyrudi; shuning bilen téwiplar Israilni mumiya qildi.□
3 Buni qilishqa qiriq kün ketti, chünki mumiya qilishqa shunchilik kün kétetti. Misirliqlar uninggha yetmish kün matem tutti.
4-5 Uninggha haza tutush künliri ötüp bolghanda, Yüsüp Pirewnning ordisidikilerge: — Men neziringlarda iltipat tapqan bolsam, Pirewnning qulaqligha söz qilinglarki: — Atam manga qesem qildurup: «Mana men ölimen; sen méni men Qanaan zéminida özüm üchün kolap qoyghan görge depne qilghin» dégenidi. Emdi Pirewn manga ijazet bergey, men bérip atamni depne qilip bolup yénip kelsem, — dédi.■
6 Pirewn jawaben: — Sen bérip özüngge atang qesem qildurghandek uni depne qilghin, dédi.

□ **49:25 «Hemmige Qadir» —**Xudaning bir namidur. □ **49:26 «Ular menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter» —** bashqa birxil terjimisi: — «Ular menggülük taghlarning beriketliridin ziyade boldi». **«öz qérindashliridin ayrim turghuchining...»** — yaki «öz qérindashliri arisidin emir bolghuchining...» ■ **49:26** Qan. 33:16 ■ **49:30** Yar. 23:9,16. ■ **49:31** Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16. ■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2 «mumiya qilish» —** ademning jesitini chirishtin saqlashtin ibarettur. Misirda alahide mumiya qilish kespi bilen shughullan'ghuchilar bar idi; lékin u kishiler mumiya qilghanda köp butpereslik murasimlirini ötküzetti, shunga Yüsüp ularni ishletmey, belki öz téwiplirini shu ishqa buyrudi. ■ **50:4-5** Yar. 47:29.

7 Shuning bilen Yüsüp atisini depne qilghili mangdi. Pirewnning barliq xizmetkarliri,
ordining aqsaqalliri hem Misir zéminidiki aqsaqallar uning bilen hemrah bolup mangdi.
8 Yüsüpning öyidiki hemmisi, qérindashliri we atisining öyidikilermu bille bardi; ular peqet
kichik baliliri, qoy-kala padilirini Goshen yurtida qoyup ketti.
9 Uning bilen yene jeng harwiliri we atliqlarmu bille bardi; shuning bilen ular nahayiti
chong bir qoshun boldi.
10 Ular Iordan deryasining u teripidiki «Atadning xamini»gha yétip kelgende, shu yerde
qattiq we hesretlik yigha-zar qilip matem tutup yighlashti. Yüsüp atisi üchün yette kün
matem tutti.
11 Shu yurtta olturushluq Qanaaniylar Atadning xaminida bolghan bu matemni körüp:
— Bu misirliqlarning intayin qattiq tutqan hazisi boldi, déyishti. Bu sewebtin u jayning
nami «Abel-Mizraim» dep ataldi; u Iordan deryasining u teripididur.□
12 Yaqupning oghulliri uning özlirige tapilighinidek qildi;
13 uning oghulliri uni Qanaan zéminigha élip bérip, Mamrening udulida, Makpélahning
étizliqining ichidiki gharda depne qildi. Shu gharni Ibrahim qebristanliq qilay dep
Makpélahning étizliqi bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi.■
14 Yüsüp atisini depne qilghandin kéyin, özi, qérindashliri, shundaqla atisini depne
qilishqa uninggha hemrah bolup chiqqan hemme xelqler Misirgha yénip keldi.

Yüsüpning qérindashlirini xatirjem qilishi

15 Lékin Yüsüpning qérindashliri atisining ölüp ketkinini körgende: — Emdi Yüsüp
bizge düshmen bolup bizning uninggha qilghan barliq yamanliqimizni üstimizge yan-
durarmikin, déyishti.
16 Ular Yüsüpning qéshigha adem ewetip: — Atiliri ölüshtin ilgiri bizge wesiyet qilip
tapilap: —
17 «Siler Yüsüpke: — Akiliring sanga rezillik qilghanidi; emdi ularning asiyliqi hem gu-
nahini kechürgin! — denglar» — dégenidi. Hazir silidin ötünümizki, atilirining Xudasining
bendilirining asiyliqini kechürgeyla! — dédi. Yüsüp bu geplerni anglap yighlidi.
18 Andin akiliri kélip uning aldida özlirini yerge étip: — Mana, biz silining qulliridurmiz!
— dédi.
19 Lékin Yüsüp ulargha jawaben: — Qorqmanglar! Men Xudaning ornida tu-
ruwatamdim?■
20 Siler derweqe manga shu ishni yaman niyet bilen qildinglar; lékin Xuda bügünki
kündikidek nurghunlighan xelqning jénini tirik saqlap qélish üchün shu ishni yaxshiliqqa
békitkenidi.
21 Shunga emdi qorqmanglar; men hem silerni hem bala-chaqiliringlarni baqimen, —
dédi we ularning könglini xatirjem qilip méhirlik gep qildi.

Yüsüpning alemdin ötüshi

22 Yüsüp atisining jemeti bilen bille Misirda turup qaldi. Yüsüp bir yüz on yil ömür kördi.
23 Bu teriqide Yüsüp Efraimning üchinchi ewladini kördi; Manassehning oghli Makirning
balilirimu uning tizliri üstide tughuldi.□ ■

□ **50:11 «Abel-Mizraim» —** menisi: «misirliqlarning matimi» we «misirliqlarning étizliqi» dégenlerni bildürüshi mumkin. «Iordan deryasining u teripide» bolsa Iordan deryasining sherqiy teripide. ■ **50:13** Yar. 23:16; Ros. 7:15,16. ■ **50:19** Yar. 45:5. □ **50:23 «Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi» —** dégen ibare belkim: (1) Yüsüp mushu chewrilirige özining oghulliridek qaraytti; (2) mushu chewriliri Yüsüpning biwasite mirasxori qilindi. ■ **50:23** Chöl. 32:39.

24 Yüsüp qérindashlirigha: — Men ölüp kétimen; lékin Xuda choqum silerni yoqlap silerni
bu zémindin chiqirip, Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa bérishke qesem qilip wede qilghan
zémin'gha yetküzidu, — dédi.□ ■
25 Andin Yüsüp yene qérindashlirigha qesem ichküzüp: «Xuda silerni choqum yoqlaydu;
shu chaghda siler méning söngeklirimni élip, bu yerdin chiqip kétishinglar kérek», —
dédi.□ ■
26 Yüsüp bir yüz on yashqa kirgende wapat tapti. Ular uni mumiya qilip, Misirda bir
méyit sanduqigha sélip qoydi.

□ **50:24 «Xudaning yoqlishi» —** ibraniy tilida «yoqlash» dégen bu péil Xuda bilen munasiwetlikIshlitilgen bolsa, Uning ghemxorluq qilishi, insanning halidin xewer élishini öz ichige alidu. ■ **50:24** Ibr. 11:22. □ **50:25 «yoqlash» —** toghruluq 24-ayet we izahatini körüng. ■ **50:25** Mis. 13:19; Ye. 24:32.

Misirdin chiqish

Israillarning Misirda tartqan azabliri

1 We töwendikiler Israil *bilen bille* Misirgha barghan oghullirining isimliri (ular herqaysisi öz bala-chaqilirini élip, Yaqup bilen bille Misirgha barghanidi): — □ ■
2 Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda,
3 Issakar, Zebulun, Binyamin,
4 Dan, Naftali, Gad we Ashir.
5 Emdi Yaqupning pushtidin bolghanlar jemiy bolup yetmish adem idi. Bu waqitta Yüsüp Misirda idi.■
6 Kéyin Yüsüp, uning barliq qérindashliri hemde barliq zamandashliri ölüp tügidi.
7 Shundaqtimu, Israillar köp tughulup, téz awup, intayin kücheydi; ular zémin'gha bir keldi.■
8 U waqitlarda Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti. □ ■
9 U xelqige: Mana, Israillarning xelqi bizdin ziyade awup hemde bizdinmu küchlinip ketti.
10 Emdi biz ulargha nisbeten aqilane ish tutayli; bolmisa, ular téximu awup kétidu, mubada urush partlap qalsa, shundaq boliduki, ular düshmenlirimiz terepke ötüp, bizge hujum qilip, yurttin chiqip kétishi mumkin, — dédi.■
11 Shuning bilen ular ularni qattiq emgekler bilen xarlash üchün ish bashlirini teyinlep nazaretchilikke qoydi. Shuning bilen Israillar Pirewn üchün Pitom bilen Raamses dégen maddiy eshya saqlaydighan sheherlerni yasap berdi. □
12 Lékin ularni *qanche* ezgenséri, bular shunche köpiyip hemme yerni qaplidi; buning bilen misirliqlar Israillargha öch bolup ketti. □ ■
13 Shuning bilen misirliqlar Israillargha zulum qilip, ularni téximu qattiq ishlitip éghir ishlargha saldi.
14 Misirliqlar ularni laychiliq, xish-kések quyush we étizlarning herxil emgeklirige sélip, ishning qattiqliqi bilen ularning turmushigha qattiq éghirchiliq saldi; ularni néme emgekke salmisun, intayin japaliq idi.
15 Misir padishahi ikki ibraniy tughut anisigha söz qilip (ularning birining ismi Shifrah, yene birining ismi Puah idi):□
16 — siler qachanliki ibraniy xotunlarni tughdursanglar, tughqanda obdan qaranglar; bowaq oghul bolsa, öltürüwétinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dédi.□
17 Lékin tughut aniliri Xudadin qorqup, Misirning padishahi ulargha éytqandek qilmay, belki oghul bowaqlarni tirik qoydi.
18 Shunga Misirning padishahi tughut anilirini chaqirtip ulardin: — Bu néme qilghininglar?! Oghul balilarni némishqa tirik qoydunglar? — dep soridi.
19 Tughut aniliri Pirewn'ge jawab bérip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallargha oxshimaydu. Ular küchlük, saghlam-timen bolghini üchün tughut aniliri ularning qéshigha yétip barghuche, özliri tughup bolidu, — dédi.

□ **1:1 «We»** — «we» dégen bu söz «Misirdin chiqish» dégen kitabning «yaritilish» dégen kitab bilen zich baghlinishliq ikenlikini körsitidu. «Yar.» 50:26ni körüng. **«Israil»** — oqurmenlerning éside barki, Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgertkenidi («Yar.» 32:28, 35:10ni körüng). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14. ■ **1:7** Qan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8 «Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah»** — belkim «Hiksos Pirewnler» sulalisini aghdurghan kishi «Aqmos» (miladiyedin ilgiri 1570-1546-yillar) bolushi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18 ■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11 «Raamses»** — bashqa yerlerde «Ramses» dep atilidu. □ **1:12 «Israillargha öch bolup ketti»** — yaki «Israillar tüpeylidin azar yédi». ■ **1:12** Zeb. 105:24-25 □ **1:15 «Ibraniylar»** — yehudiylarni, yeni Israillarni körsitidu. □ **1:16 «tughqanda obdan qaranglar»** — Ibraniy tilida «toghut orunduqida sepsélip qaranglar».

20 Netijide, Xuda tughut aniligha iltipat körsetti; Israil xelqi dawamliq köpiyip, téximu kücheydi.
21 Shundaq boldiki, tughut aniliri Xudadin qorqidighan ixlasmen bolghanliqi üchün Xuda ularni aililik bolushqa muyesser qildi.
22 Buning bilen Pirewn barliq puxraligha: — Israillardin yéngi tughulghan oghul balilarning hemmisini deryagha tashlanglar, lékin qiz balilarning hemmisini tirik qaldurunglar, dep emr qildi.□ ■

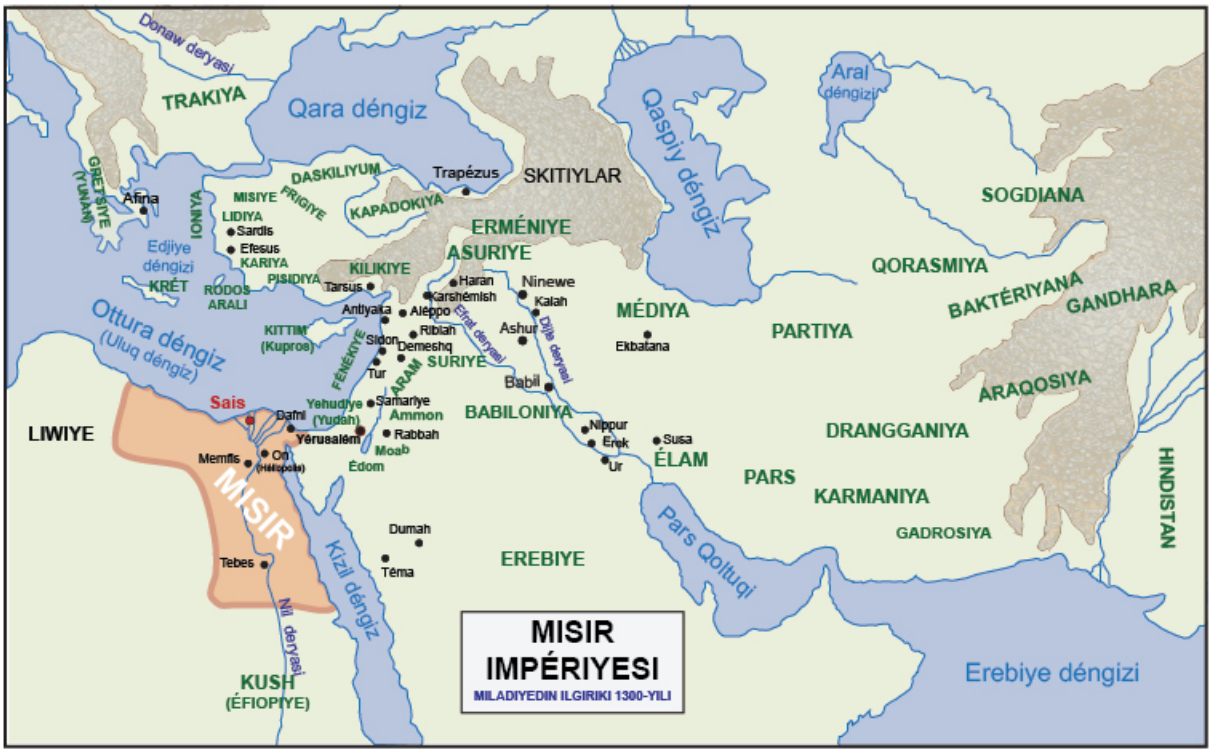

Misir impériyesi

2

Musaning dunyagha kélishi

1 Lawiyning jemetidin bolghan bir kishi bérip, Lawiyning neslidin bolghan bir qizni xotunluqqa aldi. ■
2 Bu ayal hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Ana uning chirayliq ikenlikini körüp, uni üch ay yoshurup saqlidi. ■
3 Uni yene yoshurushqa amalsiz qalghanda, qomushtin bir séwet yasap, uninggha yaryélim we mom suwap, balini ichige sélip, deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha

□ **1:22 «derya»** — mezkur kitabta «derya» peqet Nil deryasini körsitidu. Misirda héchqandaq bashqa chong derya yoq. Bügün'ge qeder Misirliqlar «derya» dése, peqet Nil deryasinila körsitidu. Mushu weqeler yüz bergen zamanlarda Misirliqlar yene Nil deryasini «öz ilahlirimizdin biri» dep hésablap uninggha choqunatti. ■ **1:22** Ros. 7:19 ■ **2:1** Mis. 6:20; Chöl. 26:59 ■ **2:2** 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; Ibr. 11:23

qoyup qoydi. □
4 Andin balining hedisi uninggha néme bolarkin dep yiraqtin qarap turdi.
5 U waqitta Pirewnning qizi sugha chömülgili derya terepke keldi; uning chöriliri derya boyida aylinip yürdi. Pirewnning qizi qomushluqning arisida turghan séwetni körüp, xas chörisini uni élip chiqishqa ewetti. □ ■
6 U séwetni échip qariwidi, mana, bir oghul balini kördi we u bala yighlap ketti. Melike uninggha ich aghritip: — Bu shübhisizki ibraniylarning baliliridin biri iken, dédi.
7 U chaghda balining hedisi Pirewnning qizidin: — Men bérip, sili üchün balini émitip baqidighan bir ibraniy inik ana tépip kéleymu? — dep soridi.
8 Pirewnning qizi uninggha: — Barghin, dédi. Qiz bérip bowaqning anisini chaqirip keldi.
9 Pirewnning qizi uninggha: — Bu balini élip kétip men üchün émitip béqip ber; heqqingni bérimen, dédi. Shuning bilen ayal balini élip kétip, uni émitip baqti.
10 Bala chong bolghanda uni Pirewnning qizining qéshigha élip bardi; u uninggha oghul boldi. U: «Men uni sudin chiqiriwalghan» dep uninggha Musa dégen isimni qoydi.□

Musaning Israilni qutquzmaqchi bolushi we Midiyan dölitige qéchip kétishke mejbur bolushi

11 Musa chong bolghandin kéyinki künlerde shundaq boldiki, u öz qérindashlirining yénigha bardi we ularning éghir emgekke séliniwatqanliqini öz közi bilen kördi. Arida, bir misirliqning ibraniy qérindashliridin birini uruwatqanliqini kördi. ■
12 U töt etrapigha qarap, adem yoqluqini körüp, héliqi misirliqni urup öltürüp, qumgha kömüp yoshurup qoydi.
13 Etisi u yene chiqip qariwidi, mana ikki ibraniy bir-biri bilen soqushuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kishige: — Öz qérindishingni némishqa urisen? — dédi.
14 Héliqi kishi jawab bérip: — Kim séni bizge hakim we soraqchi qilip qoydi? Héliqi misirliqni öltürginingdek ménimu öltürmekchimusen? — dédi.
Musa bu gepni anglap qorqup öz ichide: «Men qilghan ish jezmen ashkara bolup qaptu!» dep oylidi.■
15 Pirewn hem bu ishtin xewer tépip, Musani öltürmekchi boldi; lékin Musa Pirewnning aldidin qéchip, Midiyan zéminigha bérip olturaqlashti. Bir küni, u quduqning yénigha kélip olturdi. ■
16 Midiyanning kahinining yette qizi bar idi; ular kélip, atisining qoylirini sughirishqa su tartip oqurlargha quyup toldurushqa bashlidi.
17 U waqitta *yerlik* padichilar kélip, ularni heydidi, Musa qopup qizlargha yardem bérip, qoylirini sughiriship berdi.
18 Ular atisi Réuelning qéshigha yénip kelgende, ulardin: — Némishqa bügün shunche téz yénip keldinglar? — dep soridi.
19 Ular jawab bérip: — Bir misirliq adem bizni padichilarning qolidin qutquzdi hemde biz üchün su tartip, qoy padimizni sughiripmu berdi! — dédi.

□ **2:3 «séwet»** — ibraniy tilida «sanduq» — bu söz «Yar.» 6:14de Nuh peyghember yasighan «kéme»nimu bildüridu. **«deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi»** — misirliqlar Nil deryasini ilah dep qarighachqa, misirliq ayallarning Nil deryasida daim yuyunush aditi bar idi. Shübhisizki, Musaning anisining shundaq qilishi misirliq bir ayalning uni tépiwélip, uninggha rehim qilip béqiwalsun, dégenni meqset qilghanidi. □ **2:5 «séwetni»** — ibraniy tilida «sanduqni». 3-ayettiki izahatni körüng. ■ **2:5** Ros. 7:21; Ibr. 11:23 □ **2:10 «Musa»** — ibraniy tilida «Musa» dégen söz «tartip chiqirish» dégen söz bilen ahangdashtur; qedimki Misir tilida «suning balisi» dégen menide bolushi mumkin. Axirida Musaning shereplik burchi Israilni «su (yeni, Qizil Déngiz)din yaki su arqiliq qutquzup chiqirishtin ibaret bolidu. Oqurmenler diqqet qilsa, Pirewnlerning isimlirining köpinche «mos» yaki «mosis» dégen qoshumche bilen axirlashqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11** Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25 ■ **2:14** Ros. 7:27 ■ **2:15** Ros. 7:29

20 U qizlirigha: — Undaqta u kishi hazir nede?! Uni némishqa sirtta tashlap keldinglar?
Uni tamaqqa chaqiringlar, — dédi.
21 Musa u kishi bilen bille turushqa maqul boldi. U qizi Zipporahni uninggha xotun-
luqqa berdi.
22 U ayal uninggha bir oghul tughup berdi; Musa «Men yaqa yurtta musapirdurmen»
dep, uning ismini Gershom dep qoydi. □ ■
23 Nurghun künler ötüp, Misirning padishahi öldi. Israillar öz qulluq haliti tüpeylidin
ah-zar urup, nale-peryad kötürdi; qulluqtin bolghan peryadi Xudaning huzurigha bérip
yetti.
24 Xuda ularning ah-zarlirini anglap, Özining Ibrahim bilen, Ishaq bilen we Yaqup bilen
tüzgen ehdisini ésige aldi. ■
25 Shuning bilen Xuda Israillarning hal-ehwalini kördi we Xuda ulargha köngül böldi.

3

Xudaning Musani chaqirishi

1 Musa bolsa qéynatisi Midiyanning kahini Yetroning qoy padisini baqatti. U qoylarni
bashlap chölning eng chétige Xudaning téghi, yeni Horeb téghining baghrigha keldi.□
2 Shu yerde bir azghanliqtin örlep chiqiwatqan ot yalquni ichidin Perwerdigarning
Perishtisi uninggha köründi. Mana, azghanliq otta köyüwatqan bolsimu, lékin azghan özi
köyüp ketmigenidi. □
3 Musa: — Men bérip, bu ajayip menzirini körüp baqay; azghanliq némishqa köyüp
ketmeydighandu? — dep oylidi.
4 Perwerdigar uning buni körgili yoldin chetnep *azghanliqqa* kelginini kördi; Xuda
azghanliq ichidin uni: — Musa! Musa! — dep chaqirdi. U: Mana men! — dep jawab
berdi.□
5 U uninggha: — Bu yerge yéqin kelme; putliringdin keshingni salghin; chünki sen
turghan bu yer muqeddes jaydur. □ ■
6 Men atangning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xu-
dasidurmen, — dédi.
Buni anglap Musa Xudagha qarashtin qorqup, yüzini étiwaldi.■
7 Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Berheq, Men Misirda turuwatqan qowmimn-
ing tartiwatqan azab-oqubetlirini kördum, nazaretchilerning ularni *xarlawatqanliqidin*
qilghan peryadini anglidim; chünki Men ularning derdlirini bilimen. ■
8 Shunga Men ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, shu zémindin chiqirip, yaxshi
hem keng bir zémin'gha, süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha, yeni Qanaaniy,
Hittiy, Amoriy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarning yurtigha élip bérishqa chüshtüm.
9 Mana emdi Israillarning nale-peryadi Manga yetti, misirliqlarning ulargha qandaq
zulum qilghanliqinimu kördüm.

□ **2:22 «Gershom» —** mushu isim «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. Musaning tunji balisigha bu isimni qoyushi belkim Xuda uninggha tapshurmaqchi bolghan xizmet ornining shu yerde emeslikini bildürüsh üchün bolushi mumkin. ■ **2:22** Mis. 18:2, 3 ■ **2:24** Yar. 15:14 □ **3:1 «Yetro» —** Réuelning yene bir ismi. Bezide «Yeter» depmu yézilidu. **«U qoylarni bashlap...» —** Ottura Sherqte padichilar adette qoylirini bashlap ularning aldida mangidu. **«Horeb» —** Sinay téghining yene bir nami. □ **3:2 «Perwerdigarning Perishtisi» —** Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti. «Tebirler» hem «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **3:4 «Musa, Musa» —** ademning ismini ikki qétim chaqirish — Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. □ **3:5 «Muqeddes jay» —** «Muqeddes Kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishlitilidu. ■ **3:5** Ye. 5:15 ■ **3:6** Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ **3:7** Ros. 7:34

10 Emdi sen kel, Men séni xelqim Israillarni Misirdin élip chiqirish üchün Pirewnning aldigha ewetimen, — dédi.■
11 Lékin Musa Xudagha: — Men kim idim, Pirewnning aldigha bérip Israillarni Misirdin chiqiralighudek? — dédi.
12 U jawab bérip: — Berheq, Men sen bilen bille bolimen; sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu, — dédi.□ ■
13 Shuning bilen Musa Xudagha: — Men Israillarning qéshigha bérip ulargha: «Ata-bowiliringlarning Xudasi méni qéshinglargha ewetti» désem, ular mendin: «Uning nami néme?» — dep sorisa, ulargha néme dep jawab bérimen? — dédi.
14 Xuda Musagha: — Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen — dédi.
Andin U: — Bérip, Israillargha: ««Ezeldin bar Bolghuchi» méni qéshinglargha ewetti» dep éytqin, dédi.□
15 Xuda Musagha yene: — Israillargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan «Yahweh» méni qéshinglargha ewetti; U: *Yahweh dégen* bu nam ebedgiche Méning namim bolidu, dewrdin-dewrgiche Men shu nam bilen eske élinimen, deydu» — dégin.□
16 — Bérip, Israilning aqsaqallirini yighip ulargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigar manga körünüp: — Men silerni yoqlap keldim, Misirda silerge qandaq muamile qiliniwatqanliqini kördüm; □
17 shuning üchün sözüm shudurki, Men silerni Misirning zulumidin chiqirip, Qanaaniylar, Hittiylar, Amoriylar, Perizziyler, Hiwiylar we Yebusiylarning zémini, yeni süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha élip barimen, dédi, — dégin, dédi.
18 — Shuning bilen ular séning sözüngge qulaq salidighan bolidu. U waqitta sen, özüng we Israilning aqsaqalliri bilen birge Misir padishahining aldigha bérip, uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar biz bilen körüshti. Emdi sizdin ötünimizki, bizge üch künlük yolni bésip, chölge bérip, Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa ijazet bergeysiz» — denglar.
19 Lékin Misir padishahining hetta qudretlik bir qolning astida turupmu, silerni yenila qoyup bermeydighinini bilimen.
20 Shunga qolumni uzitip, misirliqlarni Men öz zémini ichide körsetmekchi bolghan herxil karamet-möjizilirim bilen urimen; andin *Pirewn* silerni qoyup béridu.
21 Bu qowmni misirliqlarning aldida iltipat tapturimen we shuning bilen shundaq boliduki, siler shu yerdin chiqqininglarda, quruq qol chiqmaysiler.
22 Belki herbir ayal kishi öz qoshnisidin we öz öyide olturushluq yat ayaldin kümüsh zinnet buyumliri, altun zinnet buyumliri we kiyim-kécheklerni telep qilidu. Bu nersilerni oghul-qizliringlargha taqaysiler, kiydürisiler; shu teriqide misirliqlardin olja alghan bolisiler, — dédi.■

■ **3:10** Zeb. 105:26; Hosh. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35 □ **3:12 «sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning séni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu» —** qiziq ish shuki, Xuda Musagha körsetmekchi bolghan ispat-belge u Xudaning emrige itaet qilip, uzun waqit ötkendin kéyin andin körülidu; démek, Musaning iman-étiqadi shuning bilen sinilidu. ■ **3:12** Ye. 1:5 □ **3:14 «Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen» —** yaki «Men esli Özümdurmen» yaki «Hemishe barning Özi Mendurmen». Bu nam (ibraniy tilida «Yahweh»), shübhisizki, Xudaning héch özgermeydighanliqi, uning herdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ötmüsh, hazir yaki kelgüsi waqitlar bilen cheklenmeydighanliqini körsitip tekitleydu. Adette terjimimizde bu nam «Perwerdigar» dep terjime qilinidu. □ **3:15 «Yahweh» —** daim terjimimizde «Perwerdigar» dégen nam bilen tilgha élinidu. U toghruluq 3:14tiki izahatni körüng. □ **3:16 «Yoqlash» —** bu péil Xuda bilen munasiwetlik ishlitilgen bolsa, ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu. ■ **3:22** Mis. 11:2; 12:35; Ez. 39:10

4

Xudaning Musagha alahide iqtidar ata qilishi

1 Musa jawab bérip: — Mana, ular manga ishenmey turup, sözümge qulaq salmaydu,
belki: «Perwerdigar sanga körünmidi», déyishi mumkin, dédi.
2 Perwerdigar uninggha: — Qolungdiki bu néme? — dep soridi.
U: — Bu bir hasa, dep jawab berdi.
3 U: — Uni yerge tashla, dédi. Uni yerge tashliwidi, u bir yilan'gha aylandi; Musa uning
aldidin qachti.
4 Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni uzitip, uni quyruqidin tut, déwidi, u qolini
uzitip, uni tutti. U yene uning qolida hasigha aylandi.
5 *Perwerdigar yene*: — Buning bilen ular ata-bowilirining Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigarning sanga
körün'ginige ishinidu, — dédi.
6 Perwerdigar uninggha yene: — Qolungni qoynunggha salghin, déwidi, u qolini
qoynigha sélip chiqiriwidi, mana, qoli pése-maxaw késilige giriptar bolup qardek aqirip
ketti.
7 Andin uninggha: — Qolungni yene qoynunggha salghin, déwidi, qolini qoynigha saldi.
Uni yene qoynidin chiqiriwidi, mana, öz eksige kélip etlirining bashqa yerliridek boldi.
8 Perwerdigar yene: — Shundaq boliduki, eger ular sanga ishenmey, aldinqi möjizilik
alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu. □
9 Halbuki, ular bu ikki möjizige yenila ishenmise we ya sözüngge qulaq salmisa, undaqta
sen *Nil* deryasining süyidin élip, quruq yerge tökkin. Shuning bilen sen deryadin alghan
su quruq yer üstide qan'gha aylinidu, dédi.■
10 Andin Musa Perwerdigargha: — Ey Igem, men eslidinla gepke usta emestim, sen
qulunggha söz qilghandin kéyinmu yenila shundaq; chünki men aghzim kalwa we tilim
éghir ademmen, — dédi.
11 Perwerdigar uninggha: — Kim insan'gha éghiz bergen? Kim ademni gacha yaki gas,
körgüchi yaki kor qilghan? Shundaq qilghuchi Men Perwerdigar emesmu?
12 Emdi sen barghin, Men Özüm séning aghzing bilen bille bolimen, néme
sözleydighiningni sanga ögitip turimen, — dédi.■
13 Lékin u: — Ey Igem! Sendin ötünüp qalay, Sen *bu ishqa* xalighan *bashqa* birsini ewetip,
shuning qoli bilen qilghin! — dédi.
14 Buni anglap Perwerdigarning ghezipi Musagha tutiship: — Lawiylardin bolghan
akang Harun bar emesmu? Uning gepni obdan qilalaydighinini bilimen. Mana, u emdi
séning aldinggha chiqishqa alliqachan yolgha chiqti; u séni körse, köngli tolimu xush
bolidu.
15 Emdi deydighan geplerni uninggha éyt; Men Özüm séning aghzing bilen bille we uning
aghzi bilen bille bolimen, néme qilish kéreklikinglarni silerge ögitimen. □ ■
16 Harun séning ornungda xelqqe sözleydu; shundaq boliduki, u sanga éghiz bolidu, sen
uninggha Xudadek bolisen.
17 Bu hasini qolunggha élip, uning bilen shu möjizilik alametlerni körsitisen, — dédi.

Musaning Misirgha qaytishi

□ **4:8 «Aldinqi möjizilik alametke köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametke ishinidu» —**Ibraniy tilida «aldinqi möjizilik alametning gépige qulaq salmisa, ular ikkinchi möjizilik alametning gépige ishinidu». ■ **4:9** Mis. 7:19 ■ **4:12** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 12:12 □ **4:15 «Emdi deydighan geplerni uninggha éyt» —** ibraniy tilida «uninggha gep qilip aghzigha deydighan sözlerni salghin». ■ **4:15** Mis. 7:2

18 Shuning bilen Musa qéynatisi Yetroning qéshigha yénip bérip, uninggha: — Manga ijazet
bergeyla, Misirdiki qérindashlirimning qéshigha baray, ular hayatmu, emesmu körüp
kéley, dédi. Yetro Musagha: — Aman-ésen bérip kelgin, — dédi.
19 Musa téxi Midiyandiki waqtida, Perwerdigar uninggha yene: — Misirgha yénip
barghin! Chünki séning jéningni istigen kishiler ölüp ketti, — dédi.
20 Shuning bilen Musa ayali we oghullirini élip, ularni bir éshekke mindürüp, Misir
zéminigha bérishqa yolgha chiqti. Mangghanda Musa Xudaning hasisini alghach ketti.
21 Perwerdigar Musagha: — Misirgha yénip barghiningda sen agah bol, Men qolunggha
tapshurghan barliq karametlerni Pirewnning aldida körsetkin. Lékin Men uning könglini
xelqni qoyup bermigüdek qattiq qilimen.
22 Sen Pirewn'ge: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Israil Méning oghlum, Méning tunji
oghlum bolidu.
23 Shuning üchün Men sanga: Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim.
Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — dégin,
— dédi.□
24 Emma Musa seper qilip bir qonalghugha kelgende, Perwerdigar uninggha uchrap,
uni öltürüwetmekchi boldi.
25 Shuning bilen Zipporah bir chaqmaq téshini élip, oghlining xetnilikini késip, uni érining
ayighigha tashlap: — Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen! — dédi.□
26 Shuning bilen Perwerdigar uni qoyup berdi (bu chaghda Zipporah uninggha: «Sen
derweqe aldimda qan töker bir er ikensen!» — dédi. Bu sözini u xetne tüpeylidin éytti).□
27 Perwerdigar Harun'gha: — Sen chöl-bayawan'gha bérip, Musa bilen körüshkin, déwidi,
u bérip Xudaning téghida uning bilen uchriship, uni söydi.
28 Musa özini ewetken Perwerdigarning hemme sözliri bilen qilishqa buyrughan barliq
möjizilik alametlerni Harun'gha dep berdi.
29 Andin Musa bilen Harun bérip, Israillarning barliq aqsaqallirini yighdi.
30 Harun Perwerdigarning Musagha éytqan hemme sözlirini bayan qildi we xelqning köz
aldida shu möjizilik alametlerni körsetti.
31 Buni körüp, xelq ishendi; Perwerdigarning Israillarni yoqlap, ular uchrighan
xarliqlarni körgenlikini anglighan haman, bashlirini égip sejde qilishti.

5

Musa we Harunning Pirewn bilen körüshüshi

1 Andin Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, uninggha: — Israilning Xudasi
Perwerdigar sanga: — «Ularning bérip chölde Manga ibadet qilip, héyt ötküzüshige
qowmimgha yol qoysun» deydu, — dédi.
2 Lékin Pirewn jawab bérip: — Uning sözige qulaq sélip, méni Israilgha yol
qoyghuzidighan qandaq Perwerdigar iken u? Men u Perwerdigarni tonumaymen
hem Israilghimu yol qoymaymen, dédi.■
3 Ular söz qilip: — Ibraniylarning Xudasi biz bilen körüshti. Shunga ötünimizki, bizge
Perwerdigar Xudayimizgha qurbanliq sunush üchün bizge chölge bérishqa üch künlük

□ **4:23 «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» —** yaki «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup bergin dégen bolsammu, sen uni qoyup bermiding. Bu sewebtin Men emdi séning tunji oghlungni öltürimen». □ **4:25 «xetnilikini... ayighigha tashlap» —** yaki «xetnilikini... ayighigha tegküzüp». **«Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen!»** — Zipporahning bu sözi we bu sirliq weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **4:26 «xetne tüpeylidin» —** mushu yerde ibraniy tilida «xetne» köplük sheklide — «xetniler». ■ **5:2** Mis. 3:19; Ayup 21:15

yolgha ruxset bergeysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qilich bilen urushi mumkin, — dédi.■
4 Lékin Misirning padishahi ulargha jawab bérip: — Ey Musa we Harun, némishqa ikkinglar xelqni ishliridin toxtitip qoymaqchi bolisiler? Bérip öz epkishinglarni kötürünglar! — dédi.
5 Pirewn yene: — Mana, xelq yurtta ziyade awup ketti. Siler bolsanglar, ularni epkeshliridin xalas qilmaqchisiler, dédi.
6 Shu küni Pirewn nazaretchilerge we nazaretchilerning qol astidiki ish bashlirigha buyruq chüshürüp: —
7 Hazirdin bashlap xelqqe ilgirikidek kések quyushqa saman bermenglar! Ular samanni özliri yighsun.
8 Lékin ilgiri qanchilik kések quyup kelgen bolsa, hélihem kem qilmay shunchilik kések quydurunglar; chünki ular hurunliship: «Xudayimizgha qurbanliq ötküzüshke bizni barghili qoy» dep ghelwe qilishiwatidu.
9 Emdi ularni öz ishigha toluq bend bolup, yalghan-yawidaq geplerge qulaq salmasliqi üchün, bu ademlerning üstige téximu éghir emgeklerni yüklenglar, — dédi.
10 Shuning bilen xelqning üstidiki nazaretchiler bilen ish bashliri chiqip xelqqe: Pirewn shundaq dédiki, men emdi silerge saman bermeydighan boldum.
11 Özünglar béringlar, özünglar üchün qeyerdin saman tapalisanglar, shu yerdin élip kélinglar; lékin qilidighan ishliringlar bolsa qilchilikmu kémeytilmeydu, — dédi.
12 Buning bilen xelq pütkül Misir zéminigha tarilip, samanning ornigha paxal yighishqa bashlidi.
13 Nazaretchiler bolsa ularni qistap: Silerge saman bérilgen chaghdikidek hazirmu her künlük ishni shu küni qilinglar, dédi.
14 Israillarning üstige Pirewnning nazaretchiliri teripidin qoyulghan Israilliq ish bashliri tayaq yédi we: — Tünügün we bügün némishqa kések quyush wezipsini burunqidek toshquzup orunlimidinglar?! — dep til ishitti.
15 Andin Israilliq ish bashliri Pirewnning aldigha bérip: Némishqa öz qulliriga mundaq muamile qilidila?
16 Öz qulliriga héch saman bérilmidi. Lékin *nazaretchiler* yenila «kések quydurunglar» dep bizni buyruydu. Mana, öz qulliri tayaq yewatidu, emma eyib bolsa özlirining ademliride, dep peryad qildi.
17 Lékin u yene: — Siler hurun ikensiler! Hurun ikensiler! Shunga siler: «Bérip Perwerdigargha qurbanliq ötküzüshimizge ijazet ber dewatisiler.
18 Qaytip bérip ishingni qilish! Silerge saman bérilmeydu, biraq késeklerni belgilen'gen san boyiche *awwalqidek* toluq tapshurushisen, dédi.
19 Israilliq ish bashliri *Pirewnning*: «Siler herkünlük wezipenglarni, yeni telep qilghan késeklerni belgilen'gen sandin kémeytsenglar qet'iy bolmaydu» déginige qarap, béshigha bala-qazaning chüshidighanliqini bilishti.
20 Ular Pirewnning aldidin chiqip kéliwatqinida, ular bilen körüshüshke kélip shu yerde saqlap turghan Musa we Harun bilen uchriship qaldi.
21 Ular Musa bilen Harun'gha: — Bizni Pirewnning neziride we uning emeldarlirining neziride sésitip, bizni öltürüshke ularning qoligha qilich tutquzghininglar üchün, Perwerdigar silerning üstünglargha höküm qilsun! — dédi.□

Xudaning Israillarni azad qilishqa wede qilishi

■ **5:3** Mis. 3:18 □ **5:21** **«Emeldarliri» —** ibraniy tilida «xizmetkarliri» yaki «qulliri». Gerche mushu kishiler Pirewnning ordisida emeldarliq orunda turghan bolsimu, lékin ular yenila Pirewnning «qulliri» dep hésablan'ghan bolsa kérek.

22 Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip bérip uninggha: — Ey Igem, némishqa bu xelqni balagha tiqting? Sen néme üchün méni ewetting?
23 Chünki men Pirewnning aldigha kirip Séning naming bilen söz qilghinimdin tartip, u bu xelqning üstige téximu ziyade azab qilghili turdi. Emma Sen téxiche qowmingni héch qutquzmiding, — dédi.

6

1 Lékin Perwerdigar Musagha: — Emdi sen Méning Pirewn'ge qilidighanlirimni körisen; chünki u qudretlik bir qoldin mejburlinip, ularni qoyup béridu, qudretlik bir qolning sewebidin özining zéminidin ularni qoghlap chiqiriwétidu, — dédi.
2 Andin Xuda Musagha *yene* söz qilip mundaq dédi: — Men Perwerdigardurmen.
3 Men Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa Qadir-mutleq Tengri süpitide köründüm; lékin «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim. □
4 Men ular bilen: — «Siler musapir bolup olturghan zéminni, yeni Qanaan zéminini silerge bérimen» dep, ular bilen ehde baghliship wede qilghanmen.
5 Emdi Men misirliqlar qul qilip zulum salghan Israillarning ah-zarlirini anglap, qilghan shu ehdemni ésimge aldim.
6 Shunga Israillargha mundaq dégin: — «Men Perwerdigardurmen; Men Özüm silerni misirliqlarning éghir yükliri astidin chiqirip, ularning qulluqidin azad qilip, qolumni uzitip ulargha chong balayi'apetlerni chüshürüp, silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen. □
7 Silerni Öz qowmim bolushqa qobul qilimen we Özüm Xudayinglar bolimen; shuning bilen siler özünglarni misirliqlarning yüklirining astidin qutquzup chiqarghuchining Men Xudayinglar Perwerdigar ikenlikini bilisiler.
8 Men shuning bilen silerni qol kötürüp Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa bérishke qesem qilghan zémin'gha élip barimen; Men u yerni silerge miras qilip zéminliqqa bérimen; Men Perwerdigardurmen».
9 Bularning hemmisini Musa Israillargha dep berdi; lékin ular éghir qulluq azabidin pighan'gha chüshken bolup, uninggha qulaq salmidi.□
10 Andin Perwerdigar Musagha yene: —
11 Bérip Misirning padishahi Pirewn'ge: «Israillarning zéminingdin kétishige yol qoy», dep éytqin, dédi.
12 Lékin Musa Perwerdigarning aldida: Mana, Israillar manga qulaq salmighan yerde, Pirewn qandaqmu mendek kalpuki xetne qilinmighan bir ademge qulaq salsun? — dédi.□
13 Emma Perwerdigar Musa we Harun'gha sözlep, ularning Israillargha we Misirning padishahi Pirewn'ge Israillar toghruluq: — «Ular Misir zéminidin élip chiqirilsun» dégen emr yetküzüshini buyrudi.

Musa bilen Harunning ejdadliri, nesebnamisi

14 Töwendikiler jemet bashliqliri: — Israilning tunji oghli bolghan Rubenning oghulliri Hanuq, Pallu, Hezron we Karmi. Bular bolsa Rubenning nesilliri idi.■

□ **6:3 «Yahweh»** — mushu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim» dégen sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **6:6 «silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen»** —ibraniy tilida «gaal» dégen bir péil bilenla ipadilinidu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. □ **6:9 «pighan'gha chüshken bolup,...»** — yaki «sewrsizliktin chidimay,...» □ **6:12 «kalpuki xetne qilinmighan»** — bu sözler bilen Musa özining aghzi kalwa bolupla qalmay, yene (özining 4:10-17de hatirilen'gen Xudagha bolghan qaqshashlirini eslep) yene özining Xudaning aldida héli nalayiq qilghanliqini, gep-sözdə gunahi bar adem ikenlikini körsetmekchi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Chöl. 26:5; 1Tar. 5:3

15 Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we qanaanliq ayaldin bolghan Saullar idi; bular Shiméonning nesilliri idi.■
16 Lawiyning oghullirining isimliri, nesebnamilirige asasen: Gershon, Kohat we Merari; Lawiyning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi.■
17 Gershonning oghulliri aililiri boyiche: — Libni we Shimey.■
18 Kohatning oghulliri: — Amram, Yizhar, Hébron bilen Uzziel. Kohat bir yüz ottuz üch yil ömür kördi.■
19 Merarining oghulliri: — Mahli we Mushi. Bular nesebnamiliri boyiche Lawiyning nesilliri idi.■
20 Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi, Yokebed uninggha Harun we Musani tughup berdi. Amram bir yüz ottuz yette yil ömür kördi.□ ■
21 Yizharning oghulliri: — Korah, Nefeg we Zikri idi.
22 Uzzielning oghulliri: — Mishael, Elzafan we Sitri idi.
23 Harun bolsa Nahshonning singlisini, yeni Amminadabning qizi Élishébani xotunluqqa aldi. U uninggha Nadab bilen Abihuni, we Eliazar bilen Itamarni tughup berdi.■
24 Korahning oghulliri: — Assir, Elkanah we Abi'asaf; bular Korahlarning nesilliri idi.
25 Harunning oghli Eliazar Putielning qizlirining birini xotunluqqa aldi; u uninggha Finihasni tughup berdi; bular bolsa öz nesebi boyiche hemmisi Lawiylarning jemet bashlqliri idi.
26 Perwerdigarning: — Israillarni qoshunlardek top-topi bilen Misir zéminidin élip chiqinglar, dégen emrini tapshuriwalghuchilar del mushu Harun bilen Musa idi.
27 Israillar Misirdin chiqirilsun, dep Misirning padishahi Pirewn'ge söz qilghanlar del bu kishiler, yeni mushu Musa bilen Harun idi.

Harunning Musagha wakaliten sözlishi

28 Perwerdigar Misirning zéminida Musagha söz qilghan waqtida
29 Musagha: «Men Perwerdigardurmen. Sanga éytqinimning hemmisini Misirning padishahi Pirewn'ge dégin», dep emr qildi.
30 Lékin Musa Perwerdigarning aldida: — Mendek kalpuki xetne qilinmighan bir kishige Pirewn qandaqmu qulaq salsun?» — dep jawap bergenidi.■

7

1 Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men Pirewnning aldida séni Xudaning ornida qildim. Akang Harun bolsa séning peyghembiring bolidu.
2 Men sanga buyrughinimning hemmisini *uninggha* deysen; andin akang Harun Pirewn'ge uning öz zéminidin Israillarni qoyup bérishi kérekliki toghrisida söz qilidu. □ ■
3 Lékin Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; buning bilen Men Misir zéminida möjizilik alametler we karametlirimni köplep körsitimen.
4 Shundaqtimu, Pirewn silerge qulaq salmaydu. Emma Men Misirning üstige höküm chiqirip qolumni uzitip, chong balayi'apetlerni chüshürüp, qoshunlirim bolghan Öz qowmim Israillarni Misir zéminidin chiqirimen.
5 Öz qolumni Misirning üstige sozghinimda, Israillarni ularning arisidin chiqarghinimda misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu, — dédi.

■ **6:15** Yar. 46:10; Chöl. 26:12; 1Tar. 4:24 ■ **6:16** Yar. 46:11; Chöl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ **6:17** 1Tar. 6:2; 23:7 ■ **6:18** 1Tar. 6:3; 23:12 ■ **6:19** 1Tar. 6:4; 23:21 □ **6:20 «Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi» —** shu chaghda öz hammisini xotunluqqa élish men'i qilinmighan emr («Law.» 18:12-13) Israilgha texi bérilmigenidi. ■ **6:20** Mis. 2:1; Chöl. 26:59 ■ **6:23** Chöl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1 ■ **6:30** Mis. 6:12; Mis. 4:10 □ **7:2 «Harun bolsa séning peyghembiring bolidu» —** démek, Harun özi Musaning sözlirini Pirewn'ge yaki xelqqe yetküzidu. ■ **7:2** Mis. 4:14

6 Musa bilen Harun shundaq qildi; Perwerdigar ulargha qandaq tapilighan bolsa, ularmu shundaq qildi.

7 Ular Pirewn'ge söz qilghan waqitta Musa seksen yashqa, Harun seksen üch yashqa kirgenidi.

Harunning hasisi

8 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip: —
9 Emdi Pirewn silerge: — Özünglarni testiqlap bir möjize körsitinglar, dése, sen Harun'gha: — Hasangni élip Pirewnning aldigha tashlighin, dep éytqin. Shundaq qilishi bilenla hasa yilan'gha aylinidu, dédi.
10 Shuning bilen, Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun hasisini Pirewn bilen uning emeldarlirining aldigha tashliwidi, u yilan'gha aylandi. □
11 U waqitta Pirewn danishmenliri we séhrigerlirini chaqirtip keldi; Misirning jadugerlirimu öz jadusi bilen oxshash ishni qildi.
12 Ularning herbiri öz hasisini tashlidi; ularmu yilan'gha aylandi. Lékin Harunning hasisi ularning hasilirini yutup ketti.
13 Biraq Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiqliq bilen Perwerdigar éytqandek ulargha qulaq salmidi.

Birinchi apet — qan apiti

14 Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Pirewnning köngli qattiq; u qowmni qoyup bérishni ret qilidu.
15 Emdi sen ete seherde Pirewnning qéshigha barghin (shu waqitta u su boyigha chiqidu) — Sen uning bilen körüshüshke deryaning boyida saqlap turghin; yilan'gha aylan'ghan hasini qolunggha éliwal.
16 Sen uninggha mundaq dégin: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar méni aldinggha: «Chölde Manga ibadet qilishi üchün qowmimni qoyup ber» déyishke ewetkenidi; lékin mana, bu waqitqiche héch anglimiding.
17 Shunga Perwerdigar sanga: — «Sen shu *alamet* bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», deydu — Mana, men qolumdiki hasa bilen deryaning süyini ursam, su qan'gha aylinidu,
18 deryaning béliqliri ölüp, deryaning süyi sésip kétidu; misirliqlar sudin seskinip, ichelmeydighan bolup qalidu».
19 Perwerdigar Musagha yene: — Sen Harun'gha: — Hasangni élip misirliqlarning suliri qan'gha aylansun dep ularning üstige, yeni éqinliri, östengliri, kölliri we su ambarliri üstige qolungni uzatqin. Shuning bilen pütkül Misir zéminida, hetta yaghach we tash qachilardiki sularmu qan'gha aylinidu, dégin, dédi.
20 Musa bilen Harun Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun Pirewn we emeldarlirining köz aldida hasini kötürüp, deryaning süyini uruwidi, pütün deryaning süyi qan'gha aylinip ketti. ■
21 Deryadiki béliqlar ölüp, deryaning süyi sésip ketti. Misirliqlar deryaning süyini ichelmeydighan bolup qaldi, pütkül Misir zémini qan'gha toldi.
22 Lékin Misirning jadugerlirimu öz jaduliri bilen hem shundaq qildi. Bu sewebtin Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiq bolup, ulargha qulaq salmidi;
23 eksiche Pirewn öyige qaytip kétip, bu ishqa héch pisent qilmidi.

□ **7:10 «Pirewnning emeldarliri» —** mezkur kitabta «Pirewnning emeldarliri» ibraniy tilida «xizmetkarliri» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **7:20** Mis. 17:5; Zeb. 78:44; 105:29

24 Deryaning süyini ichelmigini üchün barliq misirliqlar ichküdek su tépish üchün deryaning etraplirini kolidi.
25 Perwerdigar deryani urup, yene yette kün ötti.

8

Ikkinchi apet — paqa apiti

1 Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha bérip uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Manga ibadet qilishqa Öz qowmimni qoyup ber.
2 Lékin ularni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men dölitingning hemme yérini paqilar bilen basturup urimen.
3 Deryada top-top paqilar peyda bolup, *deryadin* chiqip ordanggha, hujranggha, orunkörpengge, emeldarliringning öylirige kiriwalidu, shuningdek xelqingning uchisigha, tonur we tengniliringge yamiship chiqiwalidu. □
4 Paqilar özüngning üstibéshigha, xelqingning üstibéshigha we hemme emeldarliringning üstibéshigha yamiship chiqiwalidu» — dégin, — dédi.
5 Perwerdigar Musagha: — Sen Harun'gha: Paqilarning Misir zéminining üstige chiqishi üchün qolungni uzitip, hasangni éqinlar, östengler we köllerning üstige shiltighin, dégin — dédi.
6 Shuning bilen Harun qolini Misirning suliri üstige uzatti; shundaq qiliwidi, paqilar chiqip Misir zéminini qaplidi.
7 Lékin jadugerlermu öz jaduliri bilen oxshash ishni qilip, Misir zémini üstige paqilarni peyda qildi.
8 Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip: — Paqilarni mendin we xelqimdin néri qilish üchün Perwerdigardin ötününglar. Shundaq bolsa, men xelqingni Perwerdigargha qurbanliq qilsun dep qoyup bérimen, dédi.
9 Musa Pirewn'ge: — Boptu, men izzitingni qilay, peqet deryadiki paqilarla qélip, bashqiliri özüngdin we öyliringdin ayrilsun dep, sen, emeldarliring we xelqing üchün méning dua qilidighan waqtimni békitkin, dédi.□
10 U jawab bérip: — Ete bolsun, dédi.
Musa uninggha: — Xudayimiz Perwerdigargha oxshash héchbirining yoqluqini bilishing üchün séning déginingdek bolsun.
11 Paqilar sendin, öyliringdin, emeldarliring we xelqingdin chiqip kétidu; peqet deryadila qalidu, dédi.
12 Shuning bilen Musa we Harun Pirewnning aldidin chiqip ketti. Andin Musa Pirewnning üstige ewetilgen paqilar toghrisida Perwerdigargha nida qildi.
13 Perwerdigar Musaning tiliginidek qildi. Buning bilen öylerdiki, hoylilardiki we étizlardiki paqilar öldi.
14 Xelq ularni yighip döwe-döwe qildi, *pütkül* yurt-zémin sésiqchiliqqa toldi.
15 Lékin Pirewn apettin xalas bolghinini körgende, könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.■

Üchinchi apet — pasha apiti

16 Andin Perwerdigar Musagha: — Sen Harun'gha: — Hasangni uzitip, yerning topisini urghin. Buning bilen u pashigha aylinip, pütkül Misir zéminini qaplaydu, dégin, — dédi.□

□ **8:3 «ordanggha» —** yaki «öyüngge». □ **8:9 «men izzitingni qilay» —** ibraniy tilida «mendin izzetke muyesser bolghin». ■ **8:15** Mis. 7:14 □ **8:16 «pashigha» —** bashqa xil terjimisi: «pitlargha». Bashqa xil hasharetlernimu körsitishi mumkin.

17 Ular shundaq qildi; Harun qolini uzitip hasisi bilen yerning topisini uruwidi, adem-
ler we haywanlarning üstibéshini pasha basti; pütkül Misir zéminidiki topa-changlar
pashigha aylandi.■
18 Jadugerlermu öz jaduliri bilen shundaq qilip pasha peyda qilishqa urun'ghan bol-
simu, peyda qilalmidi. Pashilar bolsa hem ademlerning hem haywanlarning üstibéshini
qaplap ketti.
19 Andin jadugerler Pirewn'ge: — Bu ish Xudaning barmiqining qilghini! — déyishti.
Lékin Pirewn könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ularghа qulaq salmidi.

Tötinchi apet — köküyünler apiti

20 Perwerdigar Musagha: — Ete seher qopup Pirewnning aldigha bérip turghin — (shu
waqitta u su boyigha chiqidu) uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet
qilishi üchün Öz qowmimni qoyup ber!
21 Chünki eger qowmimni qoyup bermiseng, mana Men séning we emeldarliring,
xelqing üstige, öyliringge köküyünlerni ewetimen; shuning bilen misirliqlarning öyliri we
hetta ular turuwatqan tupraqmu köküyünler bilen tolidu.□
22 Lékin shu künide Öz qowmim turuwatqan Goshen yurtini bashqiche qilimen; shundaq
boliduki, u yerde köküyünler tépilmaydu. Shuning bilen sen Men Perwerdigarning bu
zéminda bolghanliqimni bilisen. □
23 Shundaq qilip Men Öz qowmimni séning xelqingdin perqlendürimen; bu möjizilik
alamet ete yüz béridu», dep éytqin, dédi.

24 Perwerdigar déginini qildi. Pirewnning öylirige, emeldarlirining öylirige köküyünler
top-top bolup kirdi; pütkül Misir zéminining hemme yéri köküyünler teripidin xarab
bolushqa bashlidi. ■
25 Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip kélip ularghа: Bérip mushu zéminda Xuday-
inglargha qurbanliq ötküzünglar, — dédi.
26 Lékin Musa jawab bérip: — Bundaq qilish bizge taza muwapiq bolmaydu; chünki biz
Perwerdigar Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten
yirginchliktur. Emdi eger biz misirliqlarning köz aldida yaman körün'gen nersini
qurbanliq qilsaq ular bizni chalma-kések qiliwetmemdu? □ ■
27 Biz üch künlük yolni bésip, chölde Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughinidek
uninggha qurbanliq sunushimiz kérek, dédi.
28 Pirewn: — Silerni Perwerdigar Xudayinglargha chölde qurbanliq ötküzüshke barghili
qoyimen; peqet bek yiraq kétip qalmanglar, méning üchün dua qilinglar, dédi.
29 Musa jawab bérip: — Mana, men séning aldingdin chiqip Perwerdigargha iltija qilimen
we köküyünler sen Pirewndin, emeldarliringdin we xelqingdin ete chiqip kétidu; lékin
Pirewn yene hiyle ishlitip, xelqni Perwerdigargha qurbanliq qilishqa bérishtin tosquchi
bolmisun, dédi.
30 Musa Pirewnning aldidin chiqip, Perwerdigargha shundaq iltija qildi.

■ **8:17** Zeb. 105:31 □ **8:21 «köküyünler»** — bularning qaysi hasharet ikenliki hazir bizge namelum. «Zeb.» 78:45de bu hasharetler ademlerni chaqidighanliqi éytilidu, shunga bu hasharet köküyün yaki shuninggha oxshap kétidighan bir xil chiwin bolsa kérek. □ **8:22 «...sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen»** —Yaki «...sen Men Perwerdigarning yer yüzide mewjut ikenlikimni bilisen». ■ **8:24** Zeb. 78:45; 105:31 □ **8:26 «Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur»** — misirliqlargha nisbeten «yirginchlik bolghini» qoylardin ibaret idi. Ular qoylarni, shundaqla qoychilarnimu yirginchliq dep qarighan; lékin paydini közlep Misirdiki bezi yerlerde qoy béqilatti («Yar.» 46:34ni körüng). Mushu ayetning bashqa birxil chüshendürülüshi boyiche, misirliqlar bezi mallargha (mesilen, kalilarning bezi xilirigha) choqunatti. Eger Israillar ular choqun'ghan birxil malni qurbanliq qilsa, ular ghezeplinetti, elwette. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34

31 Perwerdigar Musa tiliginidek qildi; u köküyünlerni Pirewn, emeldarliri we xelqidin
chiqiriwetti; hetta bir tal köküyünmu qalmidi.
32 Lékin Pirewn bu qétimmu könglini qattiq qilip, qowmni qoyup bermidi.■

9

Beshinchi apet — waba apiti

1 Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha bérip uninggha: — «Ibraniylarning
Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishigha Öz qowmimni qoyup
ber.
2 Eger ularni qoyup bérishni ret qilip, yenila tutup turuwalidighan bolsang,
3 mana, Perwerdigarning qoli étizliqtiki charpayliringning üstige, at-éshekler, tögiler, we
qoy-kaliliringning üstige chüshüp intayin éghir bir waba keltüridu.
4 Lékin Perwerdigar Israilning charpaylirini misirliqlarning charpayliridin
perqlendüridu. Netijide, Israilning charpayliridin héchbiri ölmeydu» — dégin, dédi.
5 Perwerdigar waqitni békitip: — Ete Perwerdigar zéminda bu ishni qilidu, dédi.
6 Etisi Perwerdigar shundaq qildi; misirliqlarning barliq charpayliri öldi; lékin Israil-
larning charpayliridin birimu ölmidi.
7 Pirewn adem ewetip tekshüriwidi, mana, Israillarning charpayliridin birimu
ölmigenidi. Lékin Pirewnning köngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup bermidi.

Altinchi apet — chaqa apiti

8 Andin Perwerdigar Musa we Harun'gha: — Xumdanning külidin changgilinglarni
toshquzup élinglar, andin Musa uni Pirewnning köz aldida asman'gha qaritip chachsun.
9 Shundaq qilishi bilen kül pütkül Misir zéminini qaplaydighan chang-tozan bolidu we
Misir zéminidiki hemme yerde ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen
hürrek-hürrek chaqa chiqiridu, — dédi.
10 Shuning bilen ular xumdandin kül élip, Pirewnning aldigha bérip turdi we Musa
uni asman'gha qaritip chachti; u ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen
hürrek-hürrek chaqa chiqardi.
11 Jadugerler chaqilar destidin Musaning aldida turalmay qaldi; chünki jadugerlerning
bedininimu, bashqa barliq misirliqlarnimu oxshash chaqa bésip ketkenidi.
12 Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; shunga Perwerdigar del Musagha
éytqinidek u ulargha qulaq salmidi.

Yettinchi apet — möldür apiti

13 Andin Perwerdigar Musagha: — Ete tang seher qopup, Pirewnning aldida turup
uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Qowmimni Manga
ibadet qilishqa qoyup ber;
14 chünki Men bu qétim hemme balayi'apetlirimni yürikingge, emeldarliring we puqralir-
ingning üstige ewetimen. Buning bilen sen pütkül yer yüzide Mendek bashqa birining
yoq ikenlikini bilisen.
15 Chünki Men qolumni uzitip, özüng we qowmingni waba bilen urghan bolsam'idi, bu
waqitqiche sen yer yüzidin yoqilip kétetting.
16 Halbuki, Méning séni ornunggha tiklishimdiki meqsitim shu idiki, del Öz qudritimni
sanga körsitish, shundaqla namimning pütkül yer yüzide jakarlinishi üchün idi.■
17 Sen yene qowmimgha chongchiliq qilip, ularni qoyup bérishni ret qiliwéremsen?

■ **8:32** Mis. 8:11 ■ **9:16** Rim. 9:17

18 Mana, ete mushu waqitlarda Misir döliti bina bolghandin buyan héch körülüp
baqmighan qattiq möldürni yaghdurimen.
19 Shuning üchün adem ewetip, haywan we étizda bar-yoqungni yighip ichkiri solighin;
chünki öyge qayturulmay sirtta qalghan adem we haywanlarning hemmisi möldürning
astida qélip ölüp kétidu! — dégin, dédi.
20 Buni anglap Pirewnning emeldarlirining arisidin Perwerdigarning sözidin qorqqan
herbir adem öz qulliri we charpaylirini yügürtüp öylirige élip keldi.
21 Lékin Perwerdigarning sözini étibargha almighanlar öz qul we mallirini tashqirida
qaldurup qoydi.
22 Perwerdigar Musagha: — Misir zéminidiki her yerde, ademler üstige, mallarning üstige,
shundaqla Misir zéminidiki dalalarning hemme ot-chöplirining üstige möldür yaghsun
dep, asman'gha qarap qolungni kötürgin, dédi.
23 Musa shuning bilen hasisini asman'gha qaritip kötürüwidi, Perwerdigar güldürmamini
güldürlitip, möldür yaghdurdi, yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti. Shundaq
qilip Perwerdigar Misir zémini üstige möldür yaghdurdi. □
24 Möldür yéghip, möldür bilen ot arilash chüshti; möldür shunche éghir boldiki, Misir
döliti bina bolghandin tartip undaq qattiq möldür yéghip baqmighanidi.
25 Möldür pütkül Misir zéminining her yéride chüshüp, insan bolsun, haywan bolsun, hem-
misini urdi; möldür étizdiki hemme ot-chöpni urup, yerdiki hemme del-derexlernimu
sunduruwetti.
26 Peqet Israillar olturushluq Goshen zéminidila möldür yaghmidi.
27 Pirewn adem ewetip Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men bu qétim gunah
qildim! Perwerdigar heqqaniydur; Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti. □
28 Yene bérip Perwerdigardin ötünüp iltija qilinglar! Xudadin chiqqan bu qattiq
güldürmamilar we möldür yétip ashti! Silerni qoyup bérey; siler emdi mushu yerde
turuwersenglar bolmaydu, — dédi.
29 Musa uninggha jawab bérip: — Men sheherdin chiqqanda, Perwerdigar terepke qarap
qollirimni yéyip kötürimen; güldürmamilar shu haman bésiqip möldür yene yaghmaydu.
Yer yüzi Perwerdigarningkidur, dep bilishing üchün shundaq bolidu.
30 Lékin sen we séning emeldarliring, silerning Perwerdigar Xudadin téxiche qorqmay-
watqininglarni bilimen, dédi.
31 Shu chaghda arpa bash chiqirip, zighir ghunchilighan bolghachqa, zighir we arpa
möldürdin weyran qilindi.
32 Lékin bughday bilen qara bughday kéyinrek bix chiqarghachqa, weyran qilinmidi.
33 Musa Pirewnning aldidin kétip, sheherdin chiqip Perwerdigar terepke qarap qollirini
yéyip kötürdi. Shuning bilen güldürmama we möldür toxtap, yamghur yerge yene
tökülmidi.
34 Emma Pirewn yamghur, möldür we güldürmamilarning toxtighinini körgende, yene
gunah sadir qildi; umu, emeldarlirimu könglini qattiq qilishti.
35 Bu teriqide Pirewnning köngli qattiq turuwérip, Perwerdigar Musaning wasitisi bilen
éytqandek, Israillarni qoyup bérishni ret qildi.■

10

Sekkizinchi apet — chéketke apiti

□ **9:23 «yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti»** — yaki «ot yer yüzige toxtawisiz chüshti». □ **9:27 «Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti»** — yaki «men özüm we xelqim rezildur». ■ **9:35** Mis. 4:21; 7:3

1 Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha barghin; chünki ularning arisida
bu möjizilik alametlerni körsitishim üchün Pirewnning könglini we emeldarlirining
könglini qattiq qilip qoydum. ■
2 Bu ish bilen Méning misirliqlarni qandaq reswa qilghanliqim we ularning arisida
körsetken möjizilik alametlirimni sen oghlungning andin newrengning quliqigha
yetküzisen. Buning bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisiler, dédi.□
3 Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha bérip, uninggha: — Ibraniy-
larning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Özüngni aldimda töwen tutushni
qachan'ghiche ret qilisen? Manga ibadet qilish üchün qowmimni qoyup ber.
4 Chünki eger sen qowmimni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men ete séning yurtung-
gha chéketke ewetimen.
5 Ular siler zémin yüzini körmigüdek qilip yépiwétidu, silerning möldürdin aman qalghan
nersiliringlarnimu, dalalarda ösken hemme del-derexliringlarnimu yep kétidu.
6 Ular orda-sarayliringgha, emeldarliringning sarayliri, shundaqla barliq misirliqlarn-
ing öylirige tolup kétidu; bundaq apetni ata-bowangliring we ata-bowiliringning ata-
bowilirimu yer yüzide apiride bolghandin tartip körüp baqmighan» — dédi-de, burulup
Pirewnning aldidin chiqip ketti.
7 Pirewnning emeldarliri uninggha: — Bu adem bizge qachan'ghiche tuzaq bolar? Öz
Xudasi Perwerdigargha ibadet qilishqa bu ademlerni qoyup bergeyla! Misirning xarab
bolghinini téxiche körmeywatamdila? — dédi.
8 Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha yene chaqiritip kélindi. U
ulargha: — Perwerdigargha ibadet qilish üchün béringlar; lékin baridighanlar zadi
kimler? — dédi.
9 Musa jawab bérip: — Yashlirimiz we qéri-chüriler bilen, oghullirimiz we qizlirimiz
bilen, qoy we kala padilirimizni élip hemmimiz barimiz; chünki biz Perwerdigar üchün
héyt ötküzüshimiz kérek, dédi.
10 U ulargha: — Silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup berginimde, Perwerdigar
siler bilen bille bolghay! Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu! □
11 Yoqsu, bundaq qilishinglargha bolmaydu! Perwerdigargha ibadet qilishqa peqet
aranglardin er kishilerla barsun! Chünki silerning telipinglar del shu emesmidi! — dédi-
de, ular Pirewnning aldidin qoghlap chiqirildi.
12 Andin Perwerdigar Musagha: — Misir zéminining üstige qolungni uzatqin. Shundaq
qilsang, chéketkiler Misir zéminini bésip, zémindiki herxil otyashlarni, yeni möldürdin
aman qalghanning hemmisini yep kétidu, dédi.
13 Musa hasisini Misir zéminining üstige uzatti; Perwerdigar shu küni we kéchisi zémin
üstige sherq shamili chiqardi. Seherde, sherq shamili chéketkilerni uchurup keldi. ■
14 Chéketkiler Misirning pütkül zéminigha yéyilip, Misirning pütün chégrisinimu basti. Apet
intayin éghir boldi; ilgiri bundaq chéketke apiti bolup baqmighan, mundin kéyinmu
uningdek bolmaydu.
15 Ular pütkül zéminning yüzini qaplidi, yer qarangghuliship ketti; ular möldürdin aman
qalghan zémindiki hemme otyashlarni we del-derexlerning barliq méwilirini yep ketti.
Shuning bilen pütkül Misir zémini tewesidiki del-derexlerde yaki daladiki gül-giyahlarda
héch yéshilliq qalmidi.

■ **10:1** Mis. 4:21; 9:34 □ **10:2 «qandaq reswa jazalighanliqim»** — yaki «qattiq jazalighanliqim». □ **10:10 «Perwerdigar siler bilen bille bolghay!»** — bu tehdit salidighan, nahayiti kinayilik, hejwiy gep, elwette. Bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarni siler bilen bolsun dep, silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup béremdim?». **«Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu!»** — ibraniy tilida «yamanliq», «apet» yaki «balayi'apet» «ra» dégen söz bilen ipadilinidu. Lékin misirliqlarning muhim ilahi — «quyash ilahi»ning namimu «Ra» bolghachqa, Pirewnning sözi ikki bisliq bolushimu mumkin; undaq bolghanda ikkinchi menisi: «Méning ilahim «Ra» silerni jazalaydu!» dégenlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu!). Mushu ibare bashqa terjimilerde «Mana, silerde yaman niyet bar!» depmu terjime qilinidu. ■ **10:13** Zeb. 78:46; 105:34,35

16 Andin Pirewn aldirap-ténep Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men hem
Xudayinglar Perwerdigar aldida hem silerning aldinglarda gunah qildim.
17 Emdi mushu bir qétim gunahimdin ötüp Perwerdigar Xudayinglardin bu ölümni
mendin élip kétishini iltija qilishinglarni ötünimen, — dédi.
18 Shuning bilen Musa Pirewnning aldidin chiqip Perwerdigargha iltija qildi.
19 Shuning bilen Perwerdigar shamalni burap gherb tereptin intayin küchlük boran
chiqirip, chéketkilerni uchurup, Qizil Déngizgha gherq qildi; Misirning pütkül teweside
bir talmu chéketke qalmidi.
20 Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üchün u Israillarni qoyup
bermidi.

Toqquzinchi apet — qarangghuluq apiti

21 Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni asman'gha qaritip uzatqin; shuning
bilen qattiq bir qarangghuluq bolidu, hetta adem silisa qoligha tuyulghudek qoyuq
qarangghuluq Misir zéminini qaplaydu, — dédi.
22 Andin Musa qolini asman'gha qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangghuluq Misir
zéminini üch kün'giche qaplap turdi. ■
23 Üch kün'giche biri yene birini körelmes we ya héchkim öz jayidin qozghilalmas boldi;
lékin barliq Israillar olturghan jaylarda yoruqluq bar idi.
24 Pirewn Musani chaqirtip uninggha: — Bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar. Peqet
qoy we kala padiliringlar qalsun; bala-chaqiliringlarnimu élip barsanglar bolidu, dédi.
25 Musa jawaben: — Undaqta Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa *inaqliq*
qurbanliqi we köydürme qurbanliqigha lazimliq charpaylarni sen bizge béremsen? □
26 Özimizning charpaylirimiz biz bilen birge kétishi kérek, bir tuyiqimu keynide qalsa
bolmaydu; chünki Xudayimiz Perwerdigargha ibadet qilishqa qurbanliq qilidighini-
mizni bulardin tallishimiz lazim. U yerge yétip barmighuche, Perwerdigargha qaysi
qurbanliqlar bilen ibadet qilidighinimizni bilmeymiz, — dédi.
27 Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; u ularni yenila qoyup bermidi.
28 Pirewn Musagha: — Aldimdin yoqal! Hézi bol, ikkinchi manga körün'güchi bolma!
Chünki yüzümni yene körgen kününg jéningdin ayrilisen, — dédi.
29 Musa uninggha: — Rast éytting! Men séning yüzüngni ikkinchi körgüchi bolmaymen, —
dédi.■

11

Oninchi apet — pütün Misirdiki tunji balilarning ölüshi. Musaning Pirewn'ge éytqan axirqi sözliri

1 Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirn-
ing üstige chüshürimen. Andin u silerni bu yerdin kétishke yol qoyidu we u silerni hemme
nersiliringlar bilen qoshup qoyup bérip, bu yerdin mutleq qoghlap chiqiridu. □
2 Emdi sen xelqqe tapilap: — Her biringlar, er kishilerning herbiri öz qoshnisidin, ayal
kishilerning herbiri öz qoshnisidin kümüsh buyumlarni, altun buyumlarni sorap alsun,
dégin, — dédi □ ■

■ **10:22** Zeb. 105:27,28 □ **10:25 «bizge» —** ibraniy tilida «qolimizgha». **«bizge béremsen?»** — yaki «bizge bérishing kérek!». ■ **10:29** Ibr. 11:27 □ **11:1 «Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chüshürimen...» —** bu sözlerni Musa téxi Pirewnning aldidin chiqmay turup Perwerdigar uninggha éytqan bolsa kérek (8-ayetni körüng). □ **11:2 «xelqqe tapilap...» —** ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha söz qilip...». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35

3 (Perwerdigar xelqini misirliqlarning aldida iltipat tapquzdi. Shuningdek Musa dégen bu adem Misir zéminida Pirewnning emeldarlirining neziride bolsun, puqralarning neziride bolsun, nahayiti ulugh zat boldi).■
4 Andin Musa yene: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men yérim kéchide chiqip Misirni kézip chiqimen. ■
5 Shu waqitta textte olturuwatqan Pirewnning tunji oghlidin tartip yarghunchaq tartidighan dédekning tunji oghlighiche, shundaqla barliq charpaylarning tunjiliri, yeni Misirdiki barliq tunji jan igiliri ölidu. ■
6 Bu sewebtin pütkül Misir zéminida qattiq bir peryad kötürülidu; uningdin ilgiri shundaq peryad bolup baqmighanidi, mundin kéyinmu bundaq peryad anglanmaydu.
7 Lékin Israillargha, meyli ademliri, meyli haywanatlirigha bolsun, hetta bir tal itmu qawap qoymaydu. Buningdin Perwerdigarning misirliqlar bilen Israilni perqlendüridighanliqini bilisiler».
8 — Shuning bilen bu emeldarliringning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: «Sili özliri we silige egeshken barliq qowmliri chiqip kétishkeyla!» dep éytidu, andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti.□ ■
9 Perwerdigar Musagha: — Misir zéminida Méning karamet möjizilirimning köplep körsitilishi üchün Pirewn silerge qulaq salmaydu, — dégenidi.
10 Musa bilen Harun bu karamet möjizilerning hemmisini Pirewnning aldida körsitip boldi; lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üchün u Israillarni uning zéminidin ketkili qoymidi.■

12

Ötüp Kétish héyti

1 Perwerdigar Misir yurtida Musa we Harun'gha mundaq dédi: —
2 Bu ay silerge aylarning ichide béshi, yilning tunji éyi bolidu. □
3 Siler pütün Israil jamaitige söz qilip: — Bu ayning oninchi küni hemminglar atiliringlarning ailisi boyiche bir qozini élinglar; herbir ailige birdin qoza élinglar. □
4 Eger melum bir aile bir qozini yep bolalmighudek bolsa, undaqta öy igisi yénidiki qoshnisi bilen birliship adem sanigha qarap bir qoza élinglar; herbir kishining ishtihasigha qarap hésablap muwapiq bir qoza hazirlanglar.
5 Herbiringlar tallaydighan qozanglar béjirim, bir yashliq erkek bolsun; qoy yaki öchke padiliridin tallansimu bolidu. ■
6 Qozini bu ayning on tötinchi künigiche yéninglarda turghuzunglar, — dégin.
— Shu küni Israilning pütkül jamaiti tallighan mélini gugumda soysun. □
7 Andin ular uning qénidin élip gösh yéyilgen öyning ishikning bash teripige hem ikki yan késhikige sürkep qoysun.

■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12 □ **11:8 «Shuning bilen bu emeldarliringning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: .. andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti» —** 1-8 ayette xatirilen'genler Musa bilen Pirewnning otturisida bolghan jédel (10-babta xatirilgen)ning dawami bolsa kérek. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17 □ **12:2 «Bu ay silerge ... yilning tunji éyi bolidu» —** bu waqittin ilgiri Xudaning xelqi üchün yilning béshi küzde (Séntebrde) bashlinatti (muqeddes kitabta buningdin ilgiriki barliq waqitlar shundaq hésablinatti). Ottura sherqtiki ellerning hemmisining shundaq kaléndari bar idi. □ **12:3 «qoza» —**Ibraniy tilida «qoza» dégen söz oghlaqnimu körsitidu. ■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pét. 1:19 □ **12:6 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «Birinchi kech» kechqurun yaki kün pétish, «ikkinchi kech» kéchini körsetse kérek. Israilda ishlitilgen kaléndar boyiche yéngi kün kech kirishi bilen bashlinidu. Shunga shu kéche bilen birinchi ayning on beshinchi küni bashlinidu.

8 Ular shu kéchisi göshini otta kawap qilip yésun; uni pétir nan we achchiq-chüchük köktat
bilen qoshup yésun. ■
9 qet'iy xam yaki suda pishurup yémenglar, belki uni bash, put we ich-qarinliri bilen otta
kawap qilip yenglar.
10 Uning héchnémisini etige qaldurmanglar. Eger etige éship qalghanliri bolsa, uni otqa
sélip köydürüwétinglar.
11 Siler uni mundaq halette yenglar: — Uni yégende belliringlarni ching baghlap,
ayaghliringlargha kesh kiyip, qolliringlarda hasa tutqan halda téz yenglar. U bolsa
Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur. □
12 Chünki Men u kéchisi Misir zéminini kézip ötimen; Men Misir zéminida meyli insan bol-
sun, meyli haywan bolsun ularning tunji tughulghan erkikining hemmisini öltürimen;
shuning bilen Men Misirning barliq but-ilahlirining üstidin höküm chiqirimen; Men
Perwerdigardurmen. □
13 Shu qurbanliqning qéni siler olturghan öylerde silerge *nijat* belgisi bolidu; bu qanlarni
körginimde silerge ötüp turimen. Shuning bilen Misir zéminini urghinimda halaket élip
kélidighan waba-apet silerge tegmeydu.□

Pétir nan héyti

14 Bu kün silerge xatire kün bolsun; uni Perwerdigarning héyti süpitide ötküzüp tebrik-
lenglar; ebediy belgilime süpitide nesildin-nesilge menggü ötküzünglar. ■
15 Yette kün pétir nan yenglar; birinchi küni öyünglardin ***barliq*** xémirturuchlarni yoq
qilinglar; chünki kimki birinchi kündin tartip yettinchi kün'giche boldurulghan nan yése,
shu kishi Israil qataridin üzüp tashlinidu.
16 Birinchi küni siler muqeddes ibadet soruni tüzünglar; yettinchi künimu hem shundaq
bir muqeddes ibadet soruni ötküzülsun. Bu ikki kün ichide héchqandaq ish-emgek
qilinmisun; peqet her kishining yeydighinini teyyarlashqa munasiwetlik ishlarnila
qilsanglar bolidu. □
17 Men del shu küni silerni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chiqarghinim üchün
siler pétir nan héytini ötküzünglar; shu künni nesildin-nesilge ebediy belgilime süpitide
héyt küni qilip békitinglar.
18 Birinchi ayning on tötinchi küni, kechqurundin tartip shu ayning yigirme birinchi küni
kechqurun'ghiche, pétir nan yenglar. ■
19 Yette kün ichide öyliringlarda héch xémirturuch bolmisun; chünki musapir bolsun,
zéminda tughulghan bolsun, kimki boldurulghan nersilerni yése shu kishi Israil jamai-

■ **12:8** Chöl. 9:11; 1Kor. 5:8 □ **12:11 «U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur»** — ibraniy tilida «Bu Perwerdigarning «pasxa»sidur». Ibraniy tilida «pasxa» yaki «pésax» «ötüp kétish» dégen uqumni bildüridu. «Ötüp kétish» dégenning mushu yerde némini körsetkini toghrisida 13-ayet we izahatini körüng. □ **12:12 «Misirning barliq ilahlirining üstidin höküm qilimen»** — bu muhim ish toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Misirliqlarning 80din köp ilahliri bar idi. □ **12:13 «silerge ötüp turimen»** — yaki «silerdin ötüp kétimen» dégen sözler toghruluq ikki xil pikir bar: — (1) Perwerdigarning «ötüp kétish»i uning Israillarni jazalimay öyige kirmey «ötüp kétishi», (2) Perwerdigar ewetken «halak perishtisi» (23-ayet we «Zeb.» 78:49ni körüng) Israillarning öylirige yétip kelgende Perwerdigar Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak perishtisining yolini tosup, muhapizet qilip saq qaldurushini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi pikirge qayil bolduq («Yesh.» 31:5ni we izahatinimu körüng). ■ **12:14** Mis. 5:1 □ **12:16 «ibadet soruni»** — mushu yerdiki «sorun» dégen söz «sorun'gha chaqirilish» dégenni bildüridu. Nege chaqirilidu? Muqeddes kitabta adette tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «**Xudaning** yénigha yighilishqa chaqirilish»tin ibaret bolidu. Lékin mushu yerde, bolupmu chöl-bayawandin ötüp seper qilghan waqtida, pütkül jamaet «muqeddes chédir»ning aldigha yighilishi mumkin, we kéyin Pelestin zéminida turghanda, erkekler bu emr boyiche her yili «muqeddes chédir»gha, andin muqeddes ibadetxanigha yighilidighan bolidu («Qan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Chöl. 28:16

tidin üzüp tashlinidu. □
20 Siler héchqandaq boldurulghan nersini yémey, qeyerdila tursanglar, pétir nan yenglar.■

Tunji «ötüp kétish héyti», yeni «pasxa héyti»

21 Musa Israilning barliq aqsaqallirini chaqirip ulargha: — Bérip herbiringlarning ailisi boyiche özünglargha bir qozini tartip chiqirip pasxa qozisini soyunglar. □ ■
22 Andin bir tutam zupa élip uni qachidiki qan'gha chilap, qachidiki qanni ishikning béshi we ikki késhikige sürkenglar. Silerdin etigen'giche héchkim öyining ishikidin qet'iy chiqmisun. □
23 Chünki Perwerdigar misirliqlarni urup halak qilish üchün, zéminni kézip ötidu; U ishikning béshi we ikki késhikidiki qanni körgende, Perwerdigar halak qilghuchining öyliringlargha kirip silerni urushidin tosush üchün *muhapizet qilip* ishikning aldigha ötüp turidu.□ ■
24 Bu resim-qaidini özünglar we baliliringlar üchün ebediy bir belgilime süpitide tutunglar. □
25 Siler Perwerdigar Öz wedisi boyiche silerge béridighan zémin'gha kirgininglarda bu héytliq ibadetni tutunglar.
26 Baliliringlar silerdin: «bu ibaditinglarning menisi néme?» — dep sorisa, ■
27 siler: «Bu misirliqlarni urghinida, Misirda Israillarning öylirining aldigha ötüp turup, bizning öydikilirimizni qutquzghan Perwerdigargha bolghan «ötüp kétish» qurbanliqi bolidu» — denglar. Shuni anglighanda, xelq éngiship *Xudagha* sejde qildi.
28 Andin Israillar qaytip bérip, Perwerdigar del Musa bilen Harun'gha emr qilghandek ish kördi.■

Tunji tughulghan erkeklerning öltürülüshi

29 We shundaq boldiki, yérim kéche bolghanda, Perwerdigar Pirewnning textide olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yétiwatqan mehbusning tunjisighiche, Misir zéminidiki tunji oghullarning hemmisini urup öltürdi, shundaqla u haywanatlarning tunji tughulghanliriningmu hemmisini öltürdi. ■
30 Adem ölmigen birmu öy qalmighachqa, shu kéchisi Pirewnning özi, uning barliq emeldarliri we barliq misirliqlar kéchide ornidin qopti; Misir zéminida intayin qattiq peryad kötürüldi.■
31 Pirewn kéchide Musa bilen Harunni chaqirtip: — Turunglar, siler we Israillar bilen bille méning xelqimning arisidin chiqip kétinglar; éytqininglardek bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar!
32 Silerning déginiglar boyiche qoy, öchke, kala padilirinimu élip kétinglar; men üchünmu bext-beriket tilenglar, — dédi.
33 Misirliq puqralarmu «hemmimiz ölüp ketküdekmiz» déyiship, xelqni zémindin téz chiqiriwétish üchün ularni kétishke aldiratti.

□ **12:19 «Israil jamaitidin üzüp tashlinidu» —** «öz xelqidin üzüp tashlinidu» yaki «jamaettin üzüp tashlinidu» dégenning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayette éniq buyruq körsitilmigechke, birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz. ■ **12:20** Qan. 16:3 □ **12:21 «pasxa» —** yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28 □ **12:22 «zupa» —** zupa birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül». □ **12:23 «halak qilghuchi» —** belkim birxil perishtini körsetse kérek («Zeb.» 78:49ni körüng). **«ötüp turush» —** «ötüp turush» yaki «ötüp kétish» dégenning menisi toghruluq 12:13tiki izahatni körüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28 □ **12:24 «bu resim-qaide» —** Xudaning kéyinki emrliri boyiche, «ötüp kétish héyti»da (1) herbir ailining bir qozini qurbanliq qilishi; (2) uning göshini kéchide yéyishi; (3) bu göshni pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yéyishi qatarliqlar telep qilinidu («Chöl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni körüng). ■ **12:26** Ye. 4:6 ■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zeb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10 ■ **12:30** Zeb. 105:36,38

34 Xelq téxi bolmighan xémirlirini élip, uni tengnilerge sélip, kiyim-kéchekliri bilen yögep,
mürilirige élip kötürüp méngishti.
35 Israillar Musaning tapilighini boyiche qilip, misirliqlardin kümüsh buyumlar, altun
buyumlar we kiyim-kécheklerni sorap élishti. ■
36 Perwerdigar xelqni misirliqlarning köz aldida iltipat tapquzghini üchün misirliqlar
ularning özliridin sorighanlirini berdi; shundaq qilip Israillar misirliqlardin
gheniymetlerni élip ketti.

Israillarning Misirdin chiqip kétishi

37 Shuning bilen Israillar balilarni hésabqa almighanda alte yüz mingche erkek bolup,
Ramsestin chiqip, Sukkot shehirigiche piyade mangdi.
38 Ular bilen bille chong bir top shalghut xelqmu ulargha qoshulup mangdi, yene
nurghun charwilar, köpligen kala-qoy padiliri bilen bille chiqti.□
39 Misirdin alghach chiqqan xémirdin ular pétir nan-toqachlarni etti; chünki ular Misirda
birdem-yérim dem turghuzulmay heydelgini üchün xémir bolmighanidi; ular özliri
üchün yémeklik teyyarliwélishqimu ülgürelmigenidi.
40 Israillarning Misirda turghan waqti jemiy töt yüz ottuz yil boldi. ■
41 Shundaq boldiki, shu töt yüz ottuz yil toshqanda, del shu künide Perwerdigarning
barliq qoshunliri Misir zéminidin chiqip ketti.
42 Shu küni kéchide ular Misir zéminidin chiqirilghini üchün, shu kéchini ular Perw-
erdigarning kéchisi dep tutushi kérek; shu kéchini barliq Israillar ewladtin ewladqiche
Perwerdigargha atap tutup, tünishi kérek.

Ötüp kétish héytining qaide-tüzümliri

43 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dégenidi: — Pasxa qozisi toghrisidiki
belgilime shu bolsunki: — Héchqandaq yat ellik adem uningdin yémisun.
44 Lékin herkimning pulgha sétiwalghan quli bolsa, u xetne qilinsun, andin uningdin
yésun.
45 Emma öyünglarda waqitliq turuwatqan musapir yaki medikar buningdin yése bol-
maydu.
46 Göshni bashqa bir öyge élip chiqmighin; birla öyde yéyilsun; qozining héchbir söngiki
sundurulmisun.■
47 Pütkül Israil jamaiti bu héytni ötküzsun.
48 Eger séning bilen birge turghan musapir bolsa, Perwerdigargha atap pasxa héytini
ötküzmekchi bolsa, undaqta aldi bilen barliq erkekliri xetne qilinsun; andin kélip héyt
ötküzsun. U zéminda tughulghan kishidek sanalsun. Lékin héchbir xetnisiz adem
uningdin yémisun.
49 Zéminda tughulghan kishi hem aranglarda turghan musapir üchün oxshash qanun-
belgilime bolsun.
50 Shuning bilen Israillarning hemmisi del Perwerdigar Musa bilen Harun'gha
buyrughandek shu ishlarni ada qildi.
51 Shu künning özide Perwerdigar Israillarni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin
chiqardi.

■ **12:35** Mis. 3:21; 11:2; Zeb. 105:37 □ **12:38 «shalghut xelq»** — kéyinki weqelerdin (mesilen, «Chöl.» 11:4 qatarliqlar) qarighanda, Israillardin bashqa birnechche milletlerdin bolghan bir türküm kishilerni körsetse kérek. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17 ■ **12:46** Chöl. 9:12; Yuh. 19:36

13

Tunji tughulghanni Xudagha atash

1 Perwerdigar Musagha:
2 — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji erkek méwisini, meyli u insanning yaki
haywanning bolsun, Manga atap muqeddes qilghin; u Manga mensuptur, dégenidi.■
3 Musa xelqke mundaq dédi: — Siler Misirdin ibaret «qulluq makani»din chiqqan bu künni
yad étinglar; chünki Perwerdigar silerni bu yerdin qudretlik qoli bilen chiqardi. Buning
üchün héch boldurulghan nerse yéyilmisun.
4 Abib éyining bügünki küni yolgha chiqqan kün. □ ■
5 Emdi Perwerdigar sanga bérishke ata-bowiliringgha qesem qilghan, süt bilen hesel
éqip turidighan zémin'gha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Hiwiy we Yebusiylarning
zéminigha séni élip barghinida mushu *Abib* éyida shu ibadetni tutqin.
6 Yette kün'giche pétir nan yenglar; yettinchi künide Perwerdigargha alahide atighan
héyt ötküzülsun.
7 Yette kün ichide pétir nan yéyilsun; silerning aranglarda héchqandaq boldurulghan nan
tépilmisun we ya chégriliring ichide héch xémirturuchmu körünmisun.
8 Shu küni sen öz oghlunggha: «Misirdin chiqqinimda Perwerdigarning manga körsetken
iltipatini yad qilip teshekkur bildürüsh üchün, bu *héytni* ötküzimen», dep chüshendürgin.
9 Perwerdigarning qanun-telimining hemishe aghzingdin chüshmesliki üchün, bu bel-
gilimini qolunggha belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal;
chünki Perwerdigar séni qudretlik qoli bilen Misirdin chiqardi.
10 Emdi bu belgilimini yilmu-yil békitilgen waqtida tutqin.
11 Perwerdigar sen bilen ata-bowiliringgha qilghan qesimi boyiche séni Qanaaniylarn-
ing zéminigha élip bérip, uni sanga teqdim qilghandin kéyin, shundaq qilishing kérek: —
12 barliq baliyatquning tunji méwisini Perwerdigargha atap sunisen; shundaqla charpay
mélingning hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun. □ ■
13 Emma ésheklerning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin. Eger uning
ornigha birnerse bermiseng, uning boynini sunduruwetkin. Oghulliringlar arisida
barliq tunjilirining ornigha hörlük bedili tölüshüng kérek.□
14 Kéyinki künlerde oghlung sendin: «buning menisi némidur», dep sorisa, sen uninggha
jawab bérip: «Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din
azad qildi.
15 Shundaq boldiki, Pirewn boyni qattiqliq qilip bizni qoyup bérishni ret qilghinida,
Perwerdigar Misir zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni, insanning bolsun, malning
bolsun, hemmisini urup öltürdi; buning üchün men malning baliyatqusining tunji
méwisini, yeni hemme tunji tughulghan erkeklirini Perwerdigargha atap qurbanliq
qilip sunimen we oghullirimning herbir tunjiliri üchün hörlük bedili tölep bérimen», dep
éytqin.

■ **13:2** Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23 □ **13:4 «Abib éyi» —** Israilning kaléndari boyiche yilning birinchi éyidur, ibraniylar ishletken kaléndar boyiche, bezi yillirida Mart éyida, bezi yillirida Aprilda bashlinidu (12:2ni körüng). «Abib» dégenning menisi: «bix urush», «ösüp chiqish»tur. ■ **13:4** Mis. 23:15 □ **13:12 «... Hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun» —** Perwerdigar Misirda barliq tunjilarni ölümdin qutquzghan bolup, ularning hemmisi «ölümdin tirilgendek» uninggha mensup idi. Emma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tughulghanlar bolsa pütkül ailige wekillik qilatti. ■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:17; Ez. 44:30 □ **13:13 «ésheklerning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin...» —** omumen éytqanda, ulaghlarni qurbanliq qilishqa bolmaytti; peqet qoy, kala, oghlaq we kepter qatarliqlarla bolatti. Yene kélip, ulaghlarning ornigha qoylarni qurbanliq qilishqa ruxset bérilishide ulaghlarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliqi nezerge élin'ghan.

16 Bu belgilimini qolunggha *esletme*-belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme
qilip ornitiwal, chünki Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqardi» —
dégin. ■

Bulut tüwrüki we ot tüwrüki

17 Emma Pirewn xelqni kétishke qoyghandin kéyin, Filistiylerning zéminidiki yol yéqin
bolsimu, Xuda ularni shu yol bilen bashlimidi; chünki u: «xelqim jengge uchrap qalsa,
qorqup pushayman qilip, Misirgha yénip kétishi mumkin» dep oylighanidi.
18 Shu sewebtin Xuda xelqni aylandurup, Qizil Déngiz tereptiki chölning yoli bilen
bashlap mangdi. Shundaq qilip Israillar Misirdin chiqqinida, qorallinip jengge teyyar
bolup tertip bilen mangdi.
19 Musa Yüsüpning söngeklirinimu bille éliwaldi; chünki Yüsüp eslide Israilning oghulliri
bolghan *qérindashlirini*: «Xuda choqum silerni yoqlap halinglardin xewer alidu; shu
chaghda siler méning söngeklirimni mushu yerdin bille élip kétinglar» dep qesem qil-
durghanidi.□ ■
20 Andin ular Sukkottin chiqip, chölning chétidiki Étam dégen yerde chédirlirini tikti.
21 Emdi Perwerdigar ulargha yol körsitishke kündüzi bir bulut tüwrükide, kéchisi yoruqluq
bérishke ot tüwrükide bolup ularning aldida yüretti. Shuning bilen ular kéche-kündüz yol
yüreleytti.
22 Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki kéchisi xelqtin ayrilmay, aldida yüretti.

14

Israillarning Qizil Déngizdin ötüshi

1 Perwerdigar Musagha:
2 — Sen Israillargha: «Siler burulup Migdol bilen déngizning ariliqidiki Pi-Hahirotning
aldigha bérip chédir tikinglar; Baal-Zéfonning ududidiki déngizning boyida chédir tik-
inglar», dégin. □ ■
3 Shuning bilen Pirewn: «Israillar zéminda ézip qaldi, chölning ichide qamilip qaldi» dep
oylaydu;
4 Israillarni qoghlisun dep Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; shundaq qilip,
Men Pirewn we uning pütkül qoshunliri arqiliq Öz ulughluqumni ayan qilimen; we
misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, — dédi.
Israillar Xudaning sözi boyiche qildi.■
5 «U xelq qéchip ketti» dep Misirning padishahigha xewer bériliwidi, Pirewn bilen
emeldarliri xelq toghrisidiki qararidin yénip: «Israillarni qulluqtin qoyuwetkinimiz, bu
zadi néme qilghinimiz?!» — déyishti.
6 *Pirewn* derhal jeng harwisini qoshturup, öz xelqini bashlap yolgha chiqti.
7 U yene alte yüz xillan'ghan jeng harwisi, shundaqla Misirdiki barliq jeng harwilirini
yighdurup, ularning herbirige leshker bashliqlirini olturghuzup élip mangdi.
8 Perwerdigar Misirning padishahi Pirewnning könglini qattiq qilghini üchün, u Israil-
larni qoghlidi. Bu chaghda Israillar qollirini égiz kötürüshken halda Misirdin chiqip
bolghanidi.□

■ **13:16** Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pend. 3:3 □ **13:19 «...yoqlap halinglardin xewer alidu»** — bu ibraniy tilida peqet «yoqlap» dégen birla söz bilen ipadilinidu. ■ **13:19** Yar. 50:25; Ye. 24:32 □ **14:2 «déngiz»** — «Qizil Déngiz»ni körsitidu. Xeritini körüng. ■ **14:2** Chöl. 33:7 ■ **14:4** Mis. 4:21; 10:20 □ **14:8 «qollirini égiz kötürüshken halda»** — xushalliq, merdanilik bilen, démek.

9 Misirliqlarning *hemmisi* yeni Pirewnning barliq atliri bilen jeng harwiliri, atliq
leshkerliri bilen pütkül qoshuni ularni qoghlap, Israillar déngiz boyigha chédir tikken
jayda, yeni Pi-Hahirotning yénida, Baal-Zéfonning udulida ulargha yétishti. ■
10 Pirewn yéqinlashqanda, Israillar béshini kötürüp qariwidi, mana, misirliqlar ularning
arqisidin yürüsh qilip qoghlap kéliwatatti! Shuni körgende Israillar tolimu qorqushup,
Perwerdigargha nida-peryad kötürdi.
11 Ular Musagha: — Misirda göristan tépilmasmidi, sen bizni chölde ölsun dep mushu yerge
élip keldingghu?! Bizni Misirdin élip chiqip, bizge mundaq qilghining némisi?!
12 Misirda turghan waqtimizda biz sanga: «Bizni misirliqlarning qulluqida bo-
lushimizgha qoyghin, biz bilen karing bolmisun» dep éytmighanmiduq? Misirliqlarning
qulluqida bolghinimiz chölge kélip ölginimizdin ewzel bolatti! — dédi.■
13 Buning bilen Musa xelqqe: — Qorqmay, tik turunglar, Perwerdigarning bügün
silerge yürgüzidighan nijatini körisiler; chünki siler bügün körgen misirliqlarni ikkinchi
körmeysiler.
14 Perwerdigar siler üchün jeng qilidu, lékin siler bolsanglar jim tursanglarla boldi, dédi.
15 Andin Perwerdigar Musagha: — Némishqa sen Manga peryad kötürisen? Israillargha:
«Aldigha ménginglar» dep buyrughin.
16 Lékin sen hasangni kötürüp qolungni déngizgha uzitip, uni ikkige bölgin; shundaqta,
Israillar déngizning otturisidin quruq yer bilen ötüp kétidu.□
17 Mana, Men ularni qoghlisun dep misirliqlarning köngüllirini qattiq qilimen, shuning
bilen Men Pirewn we uning pütkül qoshuni, jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz
ulughluqimni ayan qilimen.
18 Shundaq qilip, Men Pirewn we uning jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulugh-
luqimni ayan qilghinimda, misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, dédi.
19 Israilning qoshunining aldida yürüwatqan Xudaning Perishtisi emdi ularning keynige
ötti; shuningdek ularning aldida mangghan bulut tüwrükimu ularning keynige yötkilip,
□
20 misirliqlarning chédirgahi bilen Israilning chédirgahining ariliqida toxtidi; bu bulut bir
terepte qarangghuluq chüshürüp, yene bir terepte kéchini yorutti. Buning bilen pütün
bir kéche bir qoshun yene bir qoshun'gha yéqin kélelmidi.□
21 Musa qolini déngizning üstige uzatti; Perwerdigar pütün kéche sherqtin küchlük bir
shamal chiqirip, déngizning süyini keynige yandurdi; U suni yandurup déngizni quruq
yer qildi, sular ikkige bölündi. ■
22 Shu teriqide Israillar déngizning otturisidiki quruq yerdin méngip, ötüp ketti; sular
bolsa ularning ong we sol yénida kötürülüp tamdek turatti. □ ■
23 Emma misirliqlar ularni qoghlap kéliwatatti — Pirewnning barliq atliri, jeng harwiliri
we atliq leshkerliri ularning keynidin déngizning otturisighiche keldi.
24 Tang atqanda shundaq boldiki, Perwerdigar ot bilen bulut tüwrükide turup
misirliqlarning qoshunigha qaridi we misirliqlarning qoshunigha parakendichilik
chüshürdi.
25 U ularning harwilirining chaqlirini patquzup, heydep méngishini müshkül qildi.
Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qachayli, chünki Perwerdigar ular üchün
misirliqlargha qarshi jeng qiliwatidu, — déyishti.□

■ **14:9** Ye. 24:6 ■ **14:12** Mis. 6:9 □ **14:16 «ötüp kétidu»** — bu ikkinchi «ötüp kétish»tur. «ötüp kétish héyti»da aldinqi we bu «ötüp kétish» eslinidu (12:13, 23nimu körüng). □ **14:19 «Xudaning Perishtisi»** — bu zat toghruluq 3:2 we uning izahatini körüng. □ **14:20 «bu bulut bir terepte qarangghuluq chüshürüp...»** — shu waqit ayning otturisi bolghachqa, adette ayding bolatti. ■ **14:21** Ye. 4:23; Zeb. 78:13; 106:9; 114:1-7 □ **14:22 «ötüp ketti»** — Yehudiylar «ötüp kétish» héytini tebrikligende, mushu Qizil Déngizdin «ötüp kétish»nimu eslep tebrikleydu. ■ **14:22** 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29 □ **14:25 «u ularning harwilirining chaqlirini patquzup,...»** — bashqa birnechche xil terjimilirimu uchrishi mumkin.

26 Perwerdigar Musagha: — Sular yénip misirliqlarning üstige, ularning jeng harwilirining üstige we atliqlirining üstige éqip bérip, ularni chöktürüwetsun dep qolungni déngizning üstige uzatqin, — dédi.
27 Musa qolini déngizning üstige uzitiwidi, tang atqanda déngizning süyi yene esliy halitige yénip keldi. Qéchiwatqan misirliqlar éqin'gha qarshi yügürüshti, Perwerdigar ularni déngizning otturisida mollaq atquzdi.
28 Su eslige yénip kélip, jeng harwiliri bilen atliqlarni, yeni Israillarning arqidin qoghlap déngizgha kirgen Pirewnning pütkül qoshunini gherq qiliwetti; ulardin birimu saq qalmidi. ■
29 Lékin Israillar déngizning otturisidiki quruq yer bilen méngip ötüp ketti; sular ularning ong we sol yénida kötürülüp tamdek turatti. ■
30 Shu teriqide Perwerdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning déngizning boyida ölük yatqinini kördi.
31 Israil xelqi Perwerdigarning misirliqlargha ishletken zor qudritini körüp, Perwerdigardin qorqti; ular Perwerdigargha we uning quli Musagha ishendi.

15

Musaning Xudagha medhiye oqushi

1 Shu chaghda Musa bilen Israillar Perwerdigargha medhiye oqup munu küyni éytti: —
«Men Perwerdigarni medhiyilep küy éytay,
Chünki U karamet ulughluqini körsetti;
U at we min'güchini déngizgha tashliwetti.□ ■
2 Méning küchüm hem méning küyüm Yah Özidur;
U manga nijat boldi;
U méning Tengrimdur, men Uni ulughlaymen;
U méning atamning Xudasidur, men Uni aliy dep medhiyileymen.□ ■
3 Perwerdigar jengchidur,
Yahweh Uning namidur.□
4 Pirewnning jeng harwilirini hem qoshunlirini déngizgha tashliwetti;
Uning aliy leshker bashliqliri Qizil Déngizda gherq qilindi.
5 Chongqur sular ularni kömüwetti,
Ular xuddi tashtek déngiz tégige chöküp ketti.■
6 Séning ong qolung, ey Perwerdigar,
Qudriti bilen shan-sherep tapti;
Séning ong qolung, ey Perwerdigar,
Düshmenni kukum-talqan qiliwetti.■
7 Öz ulughluqungning heywisi bilen özüngge qarshi chiqqanlarni nabut qilding,
Sen otluq ghezipingni ewetting,
U samanni köydürgen ottek ularni yutuwetti.
8 Dimighingning nepisi bilen sular döng bolup örlidi,
Jushqunlighan dolqunlar döng kebi tik turdi,

■ **14:28** Zeb. 78:53; 106:11 ■ **14:29** Zeb. 77:19 □ **15:1 «U karamet ulughluqini körsetti»** — yaki «U shanliq ghelibe quchti». ■ **15:1** Zeb. 106:12 □ **15:2 «Yah»** —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «Yehowah» dégen namini «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu ismining qisqartilghan sheklidur. ■ **15:2** Zeb. 18:2; Zeb. 118:14; Yesh. 12:2 □ **15:3 «Yahweh»** —Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «jehowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. Menisi «Ezeldin Bolghuchi». 3:13-14 we izahatni körüng. ■ **15:5** Neh. 9:11 ■ **15:6** Zeb. 118:15,16

Déngizning otturisidiki chongqur sular qaturup qoyuldi.□ ■
9 Düshmen dédi: «Men ularni qoghlaymen, yétishimen, olja élip üleshtürimen,
Ulardin derdimni chiqirimen,
Qilichimni sughurup, öz qolum bilen ularni nabut qilimen».
10 Lékin Sen nepising bilen püwliding,
Déngiz ularni kömüwetti;
Ular jushqunluq sularda qoghushundek chöküp ketti.■
11 Ilahlarning arisida, ey Perwerdigar,
Kim Séning tengdishing bolsun?
Pak-muqeddeslik ichide Öz heywitingni körsitidighan,
Hemd-medhiyiler arisida dehshetlik turidighan,
Möjize-karamet yaritidighan,
Sendek kim bolsun?
12 Sen ong qolungni uzitishing bilen,
Yer-zémin ularni yutuwetti.
13 Lékin Özüngge hemjemet qilip qutquzghan qowmni rehimdilliqing bilen bashlap chiqting;
Sen ularni Öz muqeddes makaninggha qudriting bilen hidayet qilip yétekliding.□
14 Yat xelqler buni anglap, titriship ketti;
Filistiyede turuwatqanlarni tolghaqtek azab tutti.
15 Andin Édomning emirliri dekke-dükkige chüshti;
Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrek basti;
Qanaan zéminidikilerning yüriki su bolup aqti;■
16 Qorqunch we dehshet ularni basti;
Bilikingning heywiti bilen ular xuddi tashtek midirliyalmay qaldi;
Xelqing ötüp ketküche, i Perwerdigar,
Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche.□ ■
17 Ularni bashlap kirip,
Öz mirasing bolghan taghda köchettek tikisen,
Öz makaning qilghan jaygha, i Perwerdigar,
Öz qolliring teyyarlighan muqeddes jaygha, i Reb, ularni élip barisen.
18 Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishah bolup höküm süridu!
19 Chünki Pirewnning atliri,
Jeng harwiliri atliqliri bilen bille déngizgha kirip boldi;
Perwerdigar déngizning sulirini ularning üstige yandurdi,
Lékin Israillar bolsa déngizning otturisidin quruq yerdin méngip ötüp ketti».□
20 Andin Harunning hedisi peyghember Meryem qoligha dapni aldi, barliq qiz-ayallarmu qoligha dap élip, ussul oyniship uninggha egeshti. ■
21 Meryem ulargha jawaben mundaq küyni oqudi: —

□ **15:8 «Dimighingning nepisi bilen» —** yaki «qehringning rohi bilen». ■ **15:8** Yesh. 63:12,13; Hab. 3:10 ■ **15:10** Zeb. 74:13; 106:11 □ **15:13 «hemjemet qilip qutquzghan» —** mushu ibare ibraniy tilida «daal» dégen bir péil bilenla ipadilinidu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. **«Öz muqeddes makaninggha» —** ibraniy tilida «Öz muqeddeslikingning makanigha». ■ **15:15** Qan. 2:4 □ **15:16 «Özüng rene tölep hör qilghan xelqing» —** bu uqum yuqiriqi 13-ayettiki «Sen hemjemet qilip qutquzghan... xelqing» dégen uqumgha yéqindur. **«... Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche» —** bu ayet bésharet bolup: (1) Qanaandiki xelq we Moabtiki ahaliler Xudaning xelqining Misirdin chiqqinini anglap ulardin intayin qorqidu («Ye.» 2:8-11ni körüng); (2) kéyinki künlerde Israil Qanaan zéminini igileshke Iordan deryasidin «ötidu». Bu ish bolghuche héchqandaq bashqa el-millet ularning yolini tosuwalalmaydu (17-ayetni körüng). ■ **15:16** Qan. 2:25; 11:25; Ye. 2:9 □ **15:19 «...quruq yerdin méngip ötüp ketti» —** bezi terjimilerde Musaning bu shéiri 18-ayet bilen toxtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6

«Perwerdigarni medhiyilep küy éytinglar,

Chünki U zor ulughluqini körsetti;

U at we min'güchini déngizgha tashliwetti!».□

Xuda xelqni sinaydu — Marahtiki achchiq su

22 Andin Musa Israillarni Qizil Déngizdin bashlap, Shur chölige élip bardi. Ular uda üch
kün chölde yürüp, su tapalmidi.

23 Andin ular Marahqa yétip keldi; lékin u yerning süyi achchiq bolup, süyini ichkili
bolmaytti; shunga u jayning nami «Marah» dep qoyulghan. □ ■

24 U waqitta xalayiq: — Biz néme ichimiz? — dep Musadin aghrinip ghotuldashqili turdi.

25 U Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar uninggha bir derexni körsetti; u derex
yaghichini élip, sugha tashliwidi, su tatliq sugha aylandi. U yerde Perwerdigar ulargha
höküm-belgilime békitip, ularni sinap, mundaq dédi: —

26 «Eger siler köngül qoyup Xudayinglar Perwerdigarning sözini anglap, Uning neziride
durus bolghanni qilip, emrlirige qulaq sélip, barliq hökümlirini tutsanglar, undaqta, Men
misirliqlarning üstige salghan késellerdin héchbirini üstüngge salmaymen; chünki Menki
silerge shipaliq bergüchi Perwerdigardurmen».□

27 Andin ular Élimgha yétip keldi. Shu yerde on ikki bulaq bilen yetmish xorma derixi
bar idi; ular shu yerde sularning boyida chédir tikti.

□ **15:21 «U zor ulughluqini körsetti»** — yaki «U shanliq ghelibe quchti». □ **15:23 «Marah»** — «achchiq» dégen menide. ■ **15:23** Chöl. 33:8 □ **15:26 «Perwerdigarning sözini»** — ibraniy tilida «Perwerdigarning awazini».

Israillarning «Misirdin chiqish»tiki sepiri — Misirdin Qanaanghiche bolghan seper

«Misirdin chiqish»tiki seper

16

Manna bilen bödüne

1 Andin Israillarning pütkül jamaiti Élimdin yolgha atlandi; Misir zéminidin chiqip, ikkinchi éyining on beshinchi künide Élim bilen Sinayning otturisidiki Sin chölige yétip keldi. ■

2 Emma Israillarning pütkül jamaiti chölde Musa bilen Harunning yaman gépini qilip ghotuldashqili turdi.

3 Israillar ulargha: — Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi! Shu yerde biz gösh qaynawatqan qazanlarni chöridep olturup, toyghudek nan yémigenmiduq? Lékin siler bu jamaetning hemmisini achliq bilen öltürmekchi bolup bizni bu chölge élip keldinglar! — déyishti.□ ■

■ **16:1** Chöl. 33:5-49 □ **16:3** **«Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi!...»** — ularning qaqshashliri tolimu orunsiz idi, elwette. Chünki birinchidin, Israillarning Misirdin élip kelgen charwa malliri az emes idi (12:38ni körüng). Ikkinchidin, ular Misirda qulluqta bolghan chaghliridimu ular érishidighan yémeklikler anche köp bolghan emes idi («Qan.» 3:7, 8:1-3ni körüng). ■ **16:3** Chöl. 11:4; 1Kor. 10:10

4 Buning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men asmandin silerge nan yaghdurimen; shuning bilen xelq her küni chiqip, bir künlük lazimliqini yighiwalsun. Bu teriqide Men ularning Méning qanun-emrlirimde mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen. ■
5 Her heptining altinchi küni shundaq boliduki, ular yighiwalghanlirini teyyarlisun; u bashqa künlerde érishidighinidin bir hesse köp bolidu, — dédi. □
6 Andin Musa bilen Harun barliq Israillargha: — Bügün axsham silerni Misir zéminidin élip chiqquchining Perwerdigar ikenlikini bilisiler we
7 ete siler Perwerdigarning shan-sheripini körisiler; chünki U silerning Uning yaman gépini qilip ghotuldashqininglarni anglidi; bizge kelsek, siler yaman gépimizni qilip ghotuldighudek biz kim iduq? — dédi.
8 Musa yene: Perwerdigar bügün axsham silerge yégili gösh bérip, ete etigende toyghudek nan bergende *buni bilisiler*; chünki Perwerdigar siler Uning yaman gépini qilip ghotuldighininglarni anglidi. Emdi biz néme iduq? Silerning ghotuldashqininglar bizlerge qaritilghan emes, belki Perwerdigargha qaritilghandur, — dédi.
9 Andin Musa Harun'gha: — Sen Israillarning pütkül jamaitige: «Perwerdigarning aldigha kélinglar; chünki U yaman gep bilen ghotuldashqininglarni anglidi», dep éytqin, — dédi.
10 Shundaq boldiki, Harun Israillarning pütkül jamaitige sözlep turghinida, ular chöl terepke qariwidi, mana, Perwerdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■
11 Shuning bilen Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
12 — Men Israillarning yaman gep qilip ghotuldashqinini anglidim; emdi ulargha: «Gugumda siler gösh yeysiler we etigende nandin toyunisiler, shuning bilen siler Méning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilip yétisiler» — dep éytqin, dédi.□ ■
13 Kechqurunda shundaq boldiki, bödüniler uchup kélip, chédirgahni qaplap ketti; etisi etigende, chédirgahning etrapidiki yerlerge shebnem chüshkenidi. ■
14 Etrapta yatqan shebnem kötürülüp ketkendin kéyin, mana, chöllükning yer yüzide qirawdek népiz, kichik-kichik yumilaq nersiler turatti. ■
15 Israillar uni körgende, uning néme ikenlikini bilmigini üchün: — Bu némidu? — dep sorashti.
Musa ulargha jawaben: — Bu Perwerdigar silerge ata qilghan ozuq-tülüktur. ■
16 Perwerdigar shu ishni emr qilip dédiki, «Herbiringlar yeydighininglargha qarap uningdin yighiwélinglar; herbiringlar ailidiki adem sanigha qarap, herbir ademge bir omer miqdarda yighinglar; her adem öz chédiridiki kishiler üchün yighinglar» — dédi.□
17 Israillar shundaq qilip, bezisi köprek, bezisi azraq yighiwaldi.
18 Ular uni omer miqdari bilen ölchiwidi, köp yighqanlarningkidin éship ketmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi; herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi. □ ■

■ **16:4** Zeb. 78:24; 105:40 □ **16:5 «altinchi kün» —** bu jüme künidur. Shu küni Yehudiylar yighqan «manna»din ikki künlük tamaqni teyyarliwélishi kérek idi. Chünki etisi, yeni yettinchi küni shabat küni («dem élish küni») idi. ■ **16:10** Mis. 13:21 □ **16:12 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu. 12:6 we izahatni körüng. ■ **16:12** Yuh. 6:49,58 ■ **16:13** Chöl. 11:31; Zeb. 105:40 ■ **16:14** Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24; 105:40 ■ **16:15** Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 □ **16:16 «bir omer» —** «efah»ning ondin bir qismi, yeni ikki litrche idi. □ **16:18 «herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi» —**yene bir terjimisi: «hemmeylenning yighiwalghini öz éhtiyajigha delmudel idi». Bu ayetni ikki xil chüshinish mumkin: — (1) Xudaning belgilimisi boyiche bir kishi üchün del bir omer miqdarda yémeklik teqdim qilinatti. Shuning bilen hemmeylen yighqandin kéyin, omer miqdari bilen ölchiginide, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yighiwalghan kishi az yighqan kishige kem bolghanni toldurup béretti. Axir hemme kishige kérek bolghan yémeklik teng temin étiletti. Bu möjize emes, tebiiy ish idi. (2) xelq meyli köp manna yighqan bolsun, yaki azraq yighqan bolsun, Xudaning karamiti bilen yighiwalghini del öz ailisining éhtiyajigha mas boldi. Bu ishning özi möjize idi, elwette. «manna»ning her küni asmandin chüshüshi möjize bolupla qalmay, mannaning miqdarimu del hemmeylen'ge kérek bolghan'gha barawer idi. Bizningche, «2Kor.» 8:15 boyiche, birinchi chüshenche toghra bolsa kérek; chünki shu ayette rosul Pawlus «manna yighish» dégen ishni misal qilip, Xudaning bendilirini bir-birige bérishke righbetlendüridu. ■ **16:18** 2Kor. 8:15

19 Musa ulargha: — Héchqandaq adem bulardin héchnémini etige qaldurmisun, dédi.
20 Shundaq bolsimu, ular Musaning sözige qulaq salmidi; beziler uningdin bir qismini etige saqlap qoydi. Emma saqlap qoyghini qurtlap sésip ketti. Bu ish üchün Musa ulargha xapa bolup achchiqlandi.
21 Shu sewebtin ularning herbiri her etigini chiqip öz yeydighinigha qarap yighiwalatti; qalghanliri bolsa aptap chiqqanda érip kétetti.
22 Lékin altinchi küni shundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hessisini yighdi; démek, herbir kishi üchün ikki omer miqdarda yighiwaldi; andin jamaet emirliri hemmisi kélip buni Musagha éytti.
23 Musa ulargha: — Mana Perwerdigarning dégini: — Ete aram küni, Perwerdigargha atalghan muqeddes shabat küni bolidu; pishuridighininglarni pishurup, qaynitidighininglarni qayinitip, éship qalghanning hemmisini etige saqlap qoyunglar, — dédi.
24 Ular Musa buyrughandek, éship qalghanni etisige saqlap qoyuwidi, ular sésip qalmidi, qurutlapmu ketmidi.
25 Musa ulargha: — Buni bügün yenglar; chünki bügün Perwerdigargha atalghan shabat küni bolghini üchün bügün daladin tapalmaysiler.
26 Alte kün siler yighsanglar bolidu; lékin yettinchi küni shabat bolghini üchün u künide héchnéme tépilmaydu, — dédi.
27 Halbuki, yettinchi küni xelqtin birnechchisi ozuq-tülük yighqili chiqiwidi, héchnéme tapalmidi.
28 Perwerdigar Musagha: «Siler qachan'ghiche Méning emrlirim we qanun-belgilimilirimni tutushni ret qilisiler?
29 Mana, Perwerdigar silerge shabat künini békitip berdi; shunga yettinchi küni herbiringlarni öz ornida turup, sirtlargha chiqmisun dep, altinchi küni ikki künlük ozuq béridu», — dédi.
30 Shuning bilen xelq yettinchi küni aram aldi.
31 Israillar bu ozuqni «manna» dep atidi; uning *shekli* yumghaqsüt uruqidek, renggi aq bolup, temi heselge milen'gen qoturmachqa oxshaytti.□ ■
32 Musa ulargha: — Perwerdigarning emri shuki, — Kéyinki ewladliringlargha Men silerni Misirdin élip chiqqanda, Men silerge chölde yéyishke ata qilghan nanni körsitish üchün, uningdin komzekke bir omer toshquzup, ular üchün saqlap qoyunglar, — dédi.
33 Musa Harun'gha: — Kelgüsi ewladliringlargha körsitishke saqlash üchün bir komzekni élip, uninggha bir omer miqdarda manna sélip, Perwerdigarning huzurida qoyup qoyghin, — dédi.■
34 *Kéyin,* Harun Perwerdigar Musagha buyrughandek komzekni saqlash üchün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi.□
35 Shu teriqide Israillar adem olturaqlashqan bir zémin'gha yétip kelgüche qiriq yil «manna» yédi; ular Qanaan zéminining chégralirigha yetküche manna yédi.■
36 Eyni chaghda bir «omer» «efah»ning ondin birige barawer idi.

17

□ **16:31 «manna» —** «néme bu?» dégen menide (15-ayetni körüng). ■ **16:31** Chöl. 11:7 ■ **16:33** Ibr. 9:4
□ **16:34 «höküm-guwahliq» —** mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bermekchi bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu (20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we Xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwahliq» depmu atilidu. Shu emrler «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen (40:20ni körüng). **«... Uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi»** — ehde sanduqining teswirini bilish üchün 25-bab, 10-22-ayetlerge qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarighanda, «manna» komziki kéyinki waqitta ehde sanduqi **ichige**, muqeddes qanun tashliri aldigha qoyulghan. ■ **16:35** Ye. 5:12; Neh. 9:15

Qoram tashtin chiqqan su

1 Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin chölidin chiqip, Perwerdigarning emri boyiche
seper qilip, Refidim dégen yerge kélip chédirlirini tikti. Emma u yerde xelqqe ichkili su
yoq idi.
2 Shuning bilen xelq Musa bilen jédelliship: — Bizge ichkili su bergin! — dédi. Lékin Musa
ulargha: — Némishqa méning bilen jédellishisiler? Némishqa Perwerdigarni sinaysiler? —
dédi.■
3 Lékin xelq changqap, su telep qilip, Musadin aghrinip ghotuldiship: — Sen némishqa
bizni, balilirimizni we mélimizni ussuzluq bilen öltürüshke Misirdin élip kelding? — dédi.
4 Shuning bilen Musa Perwerdigargha peryad kötürüp: — Bu xelqni qandaq qilsam
bolar?! Ular hélila méni chalma-kések qilishi mumkin! — dédi.
5 Perwerdigar Musagha jawaben: — Sen Israilning aqsaqalliridin birnechchisini özüng
bilen bille élip chiqip, *Nil* deryasining süyini urghiningda ishletken hasangni qolunggha
élip xelqning aldigha barghin; ■
6 Mana, Men shu yerde, Horeb téghidiki qoram tashning üstide séning aldingda turimen;
sen qoram tashni urghin. Buning bilen uningdin xelqqe ichkili su chiqidu, — dédi.
Musa Israilning aqsaqallirining köz aldida shundaq qildi. □ ■
7 Musa Israillarning jédelleshkini we ularning «Perwerdigar arimizda zadi barmu-
yoqmu?» déyiship Perwerdigarni sinighini üchün, u yerni «Massah» we «Meribah» dep
atidi.□

Amalekler bilen jeng qilish

8 Shu chaghda Amalekler kélip Refidimde Israilgha hujum qildi. ■
9 Musa Yeshuagha: Sen özimizdin Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin. Men ete
Xudaning hasisini qolumgha élip döngning choqqisida turup turimen, dédi.□
10 Yeshua Musa buyrughinidek qilip, Amalekler bilen jeng qildi. Musa, Harun we Xur
döngning choqqisigha chiqti.
11 Shundaq boldiki, Musa qolini kötürüp tursa, Israil ghalib kéletti, lékin u qollirini peske
chüshürüp tursa, Amalek ghalib kéletti.
12 Musaning qolliri éghirliship ketti; ular bir tashni élip kélip uning astigha qoydi; u uning
üstide olturdi; andin Harun bilen Xur biri bir teripide, biri yene bir teripide uning
qollirini yölep turdi; bu teriqide uning qolliri taki kün patquche mezmut turdi.
13 Shundaq qilip, Yeshua Amalek we uning xelqini qilichlap nabut qildi.□
14 Perwerdigar Musagha: — Bir eslime bolsun dep bu ishlarni bir kitabqa yézip qal-
durghin, shundaqla shularni Yeshuaning qulaqlirigha oqup ber; chünki Men Amalekn-
ing namini asmanlarning astidin, hetta ademlerning ésidinmu mutleq öchürüwétimen,
dédi.■
15 Andin Musa bir qurban'gahni yasap, namini «Perwerdigar tughumdur» dep atidi □
16 we Musa: — Yahning texti aldida bir qol kötürülüp: — «Perwerdigar ewladtin
ewladqiche Amalekke qarshi jeng qilidu» déyilgenidi, — dédi.□ ■

■ **17:2** Chöl. 20:3, 4 ■ **17:5** Mis. 7:20 □ **17:6 «Horeb téghi» —** Sinay téghining bashqa bir ismi. ■ **17:6** Chöl. 20:9; Zeb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ **17:7 «Massah» —** «sinash» dégen menide, «Meribah» — «jédel-majra» dégen menide. ■ **17:8** Qan. 25:17,18 □ **17:9 «Sen özimizdin Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin» —** yaki «Sen özimizge ademlerni tallap, Amalek bilen soqushqili chiqqin». □ **17:13 «qilichlap,...» —** ibraniy tilida «qilich bisi bilen urup,...». ■ **17:14** Chöl. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3 □ **17:15 «Perwerdigar tughumdur» —** ibraniy tilida «Yahweh-nissi». □ **17:16 «Yah» —** «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilma sheklidur. **«Yahning texti aldida bir qol kötürülüp: ....» —** kimning qolining Xudaning texti aldida kötürülgenliki éniq éytilmaydu; bizningche bu sirliq ish ershte Xudaning aldida yüz bergen bolup, qesem qilip «kötürülgen qol» bolsa «Perwerdigarning qoli» («Yesh.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yh.» 12:38), yeni «Perwerdigarning **Quli** » bolghan Mesih («Yesh.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni körsetse kérek. ■ **17:16** 1Sam. 15:2

18

Yetroning Musani Ziyaret qilishi we uninggha nesihet qilishi

1 Musaning qéynatisi, yeni Midiyanning kahini Yetro Xudaning Musa üchün hemde Öz
xelqi Israil üchün barliq qilghanliri toghruluq anglidi, yeni Perwerdigarning Israilni
Misirdin chiqarghanliqidin xewer tapti. ■
2-3 Shuning bilen Musaning qéynatisi Yetro Musaning eslide öz yénigha ewetiwetken ayali
Zipporah we uning ikki oghlini élip yolgha chiqti (birinchi oghlining ismi Gershom dep
qoyulghanidi; chünki Musa: «men yaqa yurtta musapir bolup turuwatimen» dégenidi.
□ ■
4 Yene birining ismi Eliézer dep qoyulghanidi; chünki Musa: «Atamning Xudasi manga
yardemde bolup, méni Pirewnning qilichidin qutquzdi», dégenidi). □
5 Shundaq qilip Musaning qéynatisi Yetro Musaning oghulliri bilen ayalini élip, Musa-
ning chölde, Xudaning téghining yénida chédir tikgen yérige yétip keldi.
6 U eslide Musagha: — «Mana, menki qéynatang Yetro séning ayalingni we uning ikki
oghlini élip yéninggha kétiwatimen» dep xewer ewetkenidi.
7 Shuning bilen Musa öz qéynatisining aldigha chiqip, tezim qilip, uni söydi. Ular bir-
biridin hal-ehwal soriship chédirgha kirdi;
8 Andin Musa qiynatisigha Israilning wejidin Perwerdigarning Pirewn we
misirliqlargha qilghan hemme emellirini sözlep, ularning yol boyi béshigha chüshken
jebir-japalarni bayan qilip, Perwerdigarning qandaq qilip ularni qutquzghinini éytip
berdi.
9 Buni anglap Yetro Perwerdigarning Israilgha körsetken barliq yaxshiliqidin, ularni
misirliqlarning qolidin qutquzghanliqidin shadlandi.
10 Yetro *shadlinip*: — Silerni misirliqlarning we Pirewnning qolidin qutquzghan Perw-
erdigargha teshekkurler bolghay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi!
11 Men Perwerdigarning barliq ilahlardin üstün turidighanliqini emdi bildim; chünki
U del ular yoghanchiliq qilghan ishta Özining ulardin üstün turidighanliqini namayan
qildi — dédi.□ ■
12 Andin Musaning qéynatisi Yetro Xudagha atap bir köydürme qurbanliq we birnechche
teshekkur qurbanliqlirini élip keldi; Harun bilen Israilning herbir aqsaqili Musaning
qéynatisi bilen bille Xudaning huzurida taam yéyishke keldi.□

Yetroning aqilane meslihiti

13 Etisi Musa xelqning ish-dewaliri üstidin höküm chiqirishqa olturdi; xelq etigendin
tartip kechkiche Musaning chöriside turushti.
14 Musaning qéynatisi uning xelqi üchün qilghan ishlirini körgende uningdin: — Séning
xelqqe qiliwatqan bu ishing zadi néme ish? Némishqa sen *bu ishta* yalghuz olturisen,
barliq xelq néme üchün etigendin kechkiche séning chörengde turidu? — dédi.
15 Musa qéynatisigha jawab bérip: — Xelq Xudadin yol izdeshke méning qéshimgha kélidu.
16 Qachanki ularning bir ish-dewasi chiqsa ular yénimgha kélidu; shuning bilen men
ularning otturisida höküm chiqirimen we shundaqla Xudaning qanun-belgilimilirini
ulargha bildürimen, — dédi.
17 Musaning qéynatisi uninggha: — Bu qilghining yaxshi bolmaptu.

■ **18:1** Mis. 2:16; 3:1 □ **18:2-3 «Gershom»** — «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. ■ **18:2-3** Mis. 2:22
□ **18:4 «Eliézer»** — «Xudayim yardemdur» dégen menide. □ **18:11 «ular yoghanchiliq qilghan ishta»** — mushu
yerde «ular» saxta ilahlar, butlarni körsitidu (12:12, 15:11ni körüng). Bezi alimlar bu söz misirliqlarni körsitidu, dep
qaraydu. ■ **18:11** Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12 «teshekkur qurbanliqliri»** — ibraniy tilida «zebaq» déyilidu.
Harun we aqsaqallarning Yetro bilen bille shu qurbanliqlardin yégenliki ularning teshekkur qurbanliqi ikenlikini
ispatlaydu. Chünki «teshekkur qurbanliqliri»din sun'ghuchi kishimu yése bolatti.

18 Sen jezmen özüngni hemde chörengde turghan xelqnimu charchitip qoyisen; chünki
bu ish sanga bek éghir kélidu. Sen uni yalghuz qilip yétishelmeysen.
19 Emdi méning sözümge qulaq salghin, men sanga bir meslihet bérey we *shundaq*
qilsang, Xuda séning bilen bille bolidu: — Sen özüng Xudaning aldida xelqning wekili
bolup, ularning ishlirini Xudagha melum qilghin;
20 sen xelqqe qanun-belgilimilerni ögitip, mangidighan yolni körsitip, ularning qandaq
burchi barliqini uqturghin.
21 Shuning bilen bir waqitta sen pütkül xelqning arisidin Xudadin qorqidighan, nep-
saniyetchilikni yaman köridighan hem qabiliyetlik hem diyanetlik ademlerni tépip,
ularni xelqning üstige bash qilip, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini el-
likbéshi, bezisini onbéshi qilip teyinligin. □
22 Shuning bilen bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini soraydu. Eger chong
bir ish-dewa chiqip qalsa, buni sanga tapshursun; lékin hemme kichik ish-dewalarni
ular özliri béjirisun. Shundaq qilip, ular séning wezipengni yéniklitip, yükünggni kötürüshüp
béridu.
23 Eger shundaq qilsang we Xuda sanga shundaq buyrusa, özüng *wezipengde* put tirep
turalaysen we xelqingmu xatirjemlik bilen öz jayigha qaytip kétidu, dédi.
24 Musa qéynatisining sözige qulaq sélip déginining hemmisini qildi. ■
25 Musa pütkül Israil arisidin qabiliyetlik ademlerni tallap, ularni xelqning üstige bash
qilip, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilip
qoydi.
26 Bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini sorap turdi; tesrek ish-dewalarni
bolsa, Musagha yollaytti, kichik ish-dewalarni bolsa özliri soraytti.
27 Andin Musa qéynatisini yolgha sélip qoydi, u öz yurtigha qaytip ketti.

19

Israillar Sinay téghida

1 Israillar Misir zéminidin chiqip, del üchinchi éyining bashlan'ghan küni Sinay chölige
yétip keldi. □
2 Ular Refidimdin chiqip, Sinay chölige yétip kélip, chölde chédir tikti; Israil shu yerde,
taghning udulida toxtap chédir tikti.
3 Musa Xudaning aldigha chiqiwidi, Perwerdigar taghdin uninggha xitab qilip mundaq
dédi: — Sen Yaqupning jemetige söz qilip, Israillargha munu xewerni yetküzgin: — ■
4 «Méning misirliqlargha néme qilghinimni, shundaqla Men silerni xuddi bürküt
balilirini qanatlirigha mindürüp élip yürgendek, Öz qéshimgha élip kelginimni özünglar
kördünglar. □ ■
5 Emdi siler derheqiqet Méning sözümni anglap, ehdemni tutsanglar, undaqta barliq
ellerning arisida Manga xas bir göher bolisiler — chünki pütkül yer Méningkidur — ■
6 we siler Manga kahinlardin terkib tapqan xas bir padishahliq we muqeddes bir qowm
bolisiler». Mana bu sen Israillargha déyishing kérek bolghan sözlerdur, — dédi.□ ■
7 Shuning bilen Musa yénip kélip, xelqning aqsaqallirini chaqirtip, Perwerdigar uning-
gha buyrughan shu sözlerning hemmisini ulargha yetküzdi.

□ **18:21 «diyanetlik ademler»** — ibraniy tilida «heqiqetke tewe ademler». ■ **18:24** Qan. 1:9 □ **19:1 «üchinchi éyining bashlan'ghan küni»** — bashqa birxil terjimisi boyiche «üchinchi ay» yilning (kaléndarning) üchinchi éyini körsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38 □ **19:4 «xuddi bürküt balilirini qanatlirigha mindürüp élip yürgendek,...»** — bezide ana bürküt balilirigha uchushni ögetkende ularni dümbisige mindürüp uchidu. ■ **19:4** Qan. 29:1; 32:11 ■ **19:5** Qan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zeb. 135:4; Yesh. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6 «siler manga kahinlardin terkib tapqan xas bir padishahliq ... bolisiler»** — bashqa birxil terjimisi: «siler manga padishahlar we kahinlar ...bolisiler». ■ **19:6** 1Pét. 2:9

8 Xelqning hemmisi bir éghizdin: — Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum
emel qilimiz! — dep jawab berdi. Andin Musa xelqning jawab sözlirini Perwerdigarning
qéshigha bérip yetküzdi.■
9 Perwerdigar Musagha: — Mana, Men sanga söz qilghinimda xelq awazimni anglisun,
hemishe sanga ishensun dep, yéninggha qara bulutning qarangghuluqi ichide kélimen,
dep éytti. Musamu xelqning dégenlirini Perwerdigargha anglatti.
10 Perwerdigar Musagha yene: — Sen xelqning qéshigha bérip, bügün we ete ularni pak-
muqeddes qilip, kiyim-kécheklirini yudurghin.
11 Ular üchinchi künige teyyar tursun; chünki üchinchi küni barliq xelqning köz aldida
Perwerdigar Sinay téghigha chüshidu.
12 Sen xelq üchün *taghning* etrapigha bir pasil qilip, ulargha: «Siler éhtiyat qilinglar,
taghqa chiqmanglar yaki uning étikige tégip ketmenglar. Kimki taghqa tegse öltürülmey
qalmaydu; □ ■
13 Uninggha hetta birer qoli tégip ketsimu, chalma-kések qilip öltürülsun yaki oq étip
öltürülsun. Meyli haywan yaki insan bolsun, shundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» — dep
éytqin. Lékin Kanay uzun chélinsa, ular taghning tüwige chiqsun, dédi.□
14 Musa taghdin chüshüp xelqning qéshigha bérip, xelqni Xudagha atap muqeddes qildi;
ular kiyim-kécheklirini yudi.
15 Andin Musa xelqqe: — Üchinchi künige teyyar turunglar; héchkim ayali bilen yéqinchiliq
qilmisun, dédi.■
16 Üchinchi küni bolghanda, tang yorushi bilen shundaq boldiki, güldürmamilar güldürlep,
chaqmaq chéqip, tagh üstide qoyuq bir parche bulut peyda boldi, zor qattiq chélin'ghan
kanayning awazi anglandi. Buni körüp chédirgahdiki pütkül xelq qorqunchidin titrep
ketti. □ ■
17 Musa xelqni Xudaning aldida hazir bolushqa chédirgahdin élip chiqti. Ular kélip
taghning tüwide öre turdi. ■
18 Perwerdigar Sinay téghigha otta chüshüp kelgini üchün is-tütek pütkül taghni qaplidi;
is-tütek xumdandin örligen is-tütektek üstige örlep chiqti. Pütkül tagh qattiq tewrinishke
bashlidi. ■
19 Kanay awazi barghanséri küchiyip intayin qattiq chiqti. Musa söz qiliwidi, Xuda
anglap ünlük awaz bilen jawab berdi. □
20 Perwerdigar Özi Sinay téghigha, taghning choqqisigha chüshti; andin Perwerdigar
Musani taghning choqqisigha chaqiriwidi, Musa taghqa chiqti.
21 Perwerdigar Musagha: — Sen chüshüp xalayiqni agahlandurup: Ular «Perwerdigarni
körimiz» dep pasildin bösüp ötmisun; undaq qilsa, ulardin köp adem halak bolidu, dep
éytqin.
22 Perwerdigargha yéqin kéleleydighan kahinlarmu özlirini manga atap muqeddes qilsun;
bolmisa, Perwerdigar *sépilni* böskendek ulargha halaket yetküzidu, — dédi.
23 Musa Perwerdigargha: — Xalayiqning Sinay téghigha chiqishi mumkin emes; chünki
Sen Özüng bizge qattiq agahlandurdung: taghni «muqeddes» dep qarap, uning etrapigha
pasillarni békitinglar, dep emr qilding, — dédi.

■ **19:8** Mis. 24:3 □ **19:12 «xelq üchün taghning etrapigha» —** yaki «xelq etrapigha». ■ **19:12** Ibr. 12:18
□ **19:13 «Uninggha... tégip ketsimu» —** démek, taghqa tégish. Bashqa birxil terjimisi «uninggha (taghqa tegken
kishige) ademning qoli tegmisun...». **«chalma-kések qilinsun yaki oq étip öltürülsun»** — démek, taghqa tegken kishini
öltürüshi kérek; biraq xilapliq qilghan undaq bir kishini tagh étikide (qet'iy cheklen'gen jaygha kirgenliki seweblik)
öltürüsh üchün herqandaq kishi uninggha tegse yaki uninggha yéqin barsa bolmaytti; shunga uni chalma-kések qilish
yaki oq bilen öltürüsh kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «(Xuda teripidin) öltürülidu». ■ **19:15** 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5
□ **19:16 «güldürmamilar» —** ibraniy tilida «awazlar». **«kanayning awazi»** — yaki «burgha awazi». ■ **19:16** Ibr. 12:18
■ **19:17** Qan. 4:10,11 ■ **19:18** Hak. 5:4; Zeb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Hab. 3:10 □ **19:19 «Musa söz qiliwidi,
Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi» —** bashqa birxil terjimisi: «Musa söz qiliwatatti, Xuda anglap ünlük
awaz bilen jawab bériwatatti».

24 Perwerdigar Musagha: — Mang, sen chüshüp ketkin. Andin sen Harunni élip, bille
chiqqin; lékin kahinlar we xelq bolsa Perwerdigarning qéshigha barayli dep pasildin
bösüp ötmisun; bolmisa, *Perwerdigar sépilni* böskendek ularning üstige chüshidu, — dédi.
25 Shuning bilen Musa xelqning qéshigha chüshüp, ulargha bu sözni yetküzdi.

20

On perz

1 Xuda munu barliq sözlerni bayan qilip mundaq dédi: —
2 Men séni «qulluq makani» bolghan Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdigar Xuday-
ingdurmen.■
3 Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.
4 Sen özüng üchün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun,
yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma
shekilni yasima.□ ■
5 Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki
Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridurmen. Mendin
nepretlen'genlerning qebihliklirini özlirige, oghulligha, hetta newre-chewrilirigiche
chüshürimen, □
6 Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlargha ming ewladighiche özgermes
méhribanliq körsitimen.□
7 Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini
qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu.■
8 Shabat künini muqeddes dep bilip tutqili yadingda saqlighin. ■
9 Alte kün ishlep barliq ishliringni tügetkin; ■
10 lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidur; sen shu küni
héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung,
meyli dédiking, meyli buqang yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun,
héchqandaq ish qilmisun. □
11 Chünki alte kün ichide Perwerdigar asman bilen zéminni, déngiz bilen uning ichidiki
barini yaratti andin yettinchi künide aram aldi. Buning üchün Perwerdigar shabat
künini bext-beriketlik kün qilip, uni muqeddes kün dep békitti.■

■ **20:2** Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zeb. 81:10 □ **20:4 «Sen özüng üchün ... herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima» —** 5-ayettin éniq körünidiki, 4-ayette xatirilen'gen: «özüng üchün ... sheklide.. yasima» dégen bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Démek, bu yazmilarda sen'etning özi yaki bediiy ijadiyet, mesilen ressamliq yaki heykeltirashliq men'i qilin'ghan emes. Mesilen, «muqeddes chédir» we kéyinki «muqeddes ibadetxana»da birnechche süretler (xérublar, güller, xorma derex qatarliqlarning süretliri) körünidu. Bular butlar emes, peqet bézesh meqsitide ishlen'gen. ■ **20:4** Law. 26:1; Zeb. 97:7 □ **20:5 «wapasizliqqa heset qilghuchi Tengri» —** bu ibare toghruluq «tebirler» we «qanun sherhi»diki «qoshumche söz»imizni körüng. «Mendin nepretlen'genlerning qebihliklirini özlirige, oghulligha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. □ **20:6 «emrlirimni tutidighanlargha minglighan ewladighiche» —** bashqa birxil terjimisi: «emrlirimni tutidighan minglighanligha...». Biraq «Qan.» 7:9 terjimimizge mas kélidu. **«özgermes méhribanliq»** — mushu yerde «özgermes méhribanliq» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet tüpeylidin ehdide daim turidighanliqi» dégili bolidu. Mesilen, bu söz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lerde ishlitilgen. ■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33 ■ **20:8** Ez. 20:12 ■ **20:9** Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ **20:10 «yettinchi küni.....shabat künidur» —** ibraniy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. **«sen bilen bir yerde turuwatqan» —** ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **20:11** Yar. 2:2; Ibr.4

12 Ata-anangni hörmet qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi
bolghan zéminda uzun ömür körisen.■
13 Qatilliq qilma.■
14 Zina qilma.■
15 Oghriliq qilma.
16 Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme.□
17 Sen qoshnangning öy-imaritige köz qiringni salma, ne qoshnangning ayali, ne uning
quligha, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning ishiki yaki qoshnangning herqandaq
bashqa nersisige köz qiringni salma.□ ■

Xelqning wehimisi

18 Pütkül xelq güldürmamilarni, chéqin-yalqunlarni, kanayning awazi we taghdin örlep
chiqqan is-tüteklerni kördi we anglidi; ular bularni körüp, titriship yiraq turushti
19 we Musagha: — Bizge senla söz qilghaysen, biz anglaymiz; lékin Xuda bizge Özi söz
qilmisun; chünki undaq qilsa ölüp kétimiz, dédi.■
20 Musa xalayiqqa jawaben: — Qorqmanglar; chünki Xudaning bu yerge kélishi silerni
sinash üchün, yeni silerning Uning dehshetlikini köz aldinglargha keltürüp, gunah
qilmasliqinglar üchündur, — dédi.□
21 Shuning bilen xalayiq nérida turdi; lékin Musa Xuda ichide turghan qoyuq bulutning
qéshigha yéqin bardi.■

Qurban'gah toghrisidiki nizam

22 Perwerdigar Musagha: — Sen bérip Israillargha munu sözlerni yetküzgin: «Silerge
ershtin söz qilghinimni kördünglar.
23 Siler Méning ornumda ilah dep kümüshtin butlar yasimanglar, yaki özünglar üchün
altundin butlarni yasimanglar.
24 — Sen Men üchün tupraqtin bir qurban'gah yasap, shu yerde köydürme qurbanliq we
inaqliq qurbanliqliringni, qoy-öchke bilen kaliliringni sun'ghin. Omumen Men xelqqe
namimni *hörmet bilen* eslitidighan barliq jaylarda, yéninggha kélip sanga bext-beriket ata
qilimen.■
25 — Eger Manga atap tashlardin qurban'gah yasimaqchi bolsang, yonulghan tashlardin
yasimighin; chünki tashlargha eswabingni tegküzseng, ular napak bolup qalidu. □ ■
26 Qurban'gahimgha chiqidighan pelempey bolmisun; undaq bolghanda, pelempeydin
chiqquche ewriting körünüp qélishi mumkin», — dédi.

21

Qullargha muamile qilishtiki höküm-belgilimiler

1 — Sen ularning aldigha qoyidighan höküm-belgilimiler munulardur: —

■ **20:12** Mat. 15:4; Ef. 6:2 ■ **20:13** Mat. 5:21 ■ **20:14** Mat. 5:27 □ **20:16 «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme» —** Tewrat-injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu, elwette. □ **20:17 «qoshnang» —** bu söz toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. ■ **20:17** Rim. 7:7 ■ **20:19** Qan. 5:25; Ibr. 12:19 □ **20:20 «silerning Uning dehshetlikini köz aldinglargha keltürüp, gunah qilmasliqinglar üchündur» —** yaki «Uningdin bolghan qorqunch séning köz aldida bolup, bu gunah qilmasliqinglar üchündur». ■ **20:21** Mis. 19:17; Ibr. 12:18 ■ **20:24** Mis. 27:1; 38:1 □ **20:25 «tashlargha eswabingni tegküzseng, ular napak bolup qalidu» —** 4-ayettiki emr boyiche, Xudani bildüridighan héchqandaq süret yaki shekil bolmaydu. Bu ayettiki emr qurban'gah tashlirining üstide héchqandaq shekil-süretlerning bolmasliqi («napak» bolmisun dep), butpereslik gunahining aldini élish üchün bérilgen. ■ **20:25** Qan. 27:5; Ye. 8:30, 31

2 Eger sen bir ibraniy qulni sétiwalghan bolsang, u alte yilghiche xizmitingde bolup, yettinchi yili tölemsiz hör qilinsun. ■
3 U qul qilinishqa tenha halette élip kélin'gen bolsa, tenha halette ketsun. Ayali bilen birge élip kélin'gen bolsa, ayalimu uning bilen bille ketsun.
4 Eger xojisi uninggha xotun élip bergen bolsa, shundaqla ayali uninggha oghul-qizlarni tughup bergen bolsa, ayal baliliri bilen xojisigha qélip, er yalghuz ketsun.
5 Lékin eger qul élan qilip: «Men xojam, ayalim we balilirimgha muhebbitim bolghini üchün hör bolup ketmeymen» dése, ■
6 undaqta uning xojisi uni Xudaning *ibadet sorunining* aldigha élip bérip, uni ishikning aldida yaki ishikning késhikining aldida turghuzsun; andin xojisi bigiz bilen uning quliqini teshsun. Shundaq qilip, u menggüge xojisining quli bolup qalidu.□
7 Eger birkim qizini dédeklikke sétiwetken bolsa, u er qullar hör qilin'ghandek hör qilinmisun.
8 Eger özige xas sétiwalghan qiz xojisigha yaqmisa, undaqta u qiz terepning heq tölep uni hör qilishigha yol qoyushi kérek. Lékin xojisining uni yat xelqqe sétish hoquqi bolmaydu; chünki xojisi uninggha wapasizliq qilghandur. □
9 Eger u qizni oghligha xas békitken bolsa, undaqta u belgilimiler boyiche uninggha öz qizidek muamile qilsun.
10 Eger xojisi yene xotun alsa, eslide emrige alghan dédikining yémek-ichmikini, kiyim-kéchikini we er-xotunchiliq burchini kémeytmisun.
11 Eger u shu üch ishni ada qilmisa, undaqta u bedel tölimey hör bolsun.

Urush-talash heqqide

12 Kimki bir ademni urup öltürüp qoysa, umu choqum öltürülsun. ■
13 Lékin eger u kishi *ölgüchining* jénini paylap turup qesten öltürmigen, belki men Xuda uning qoli arqiliq shu kishining ölüshige yol qoyghan bolsam, undaq ehwalda Men uninggha qachidighan bir jayni orunlashturimen.
14 Lékin eger birsi öz qoshnisini hiyle bilen öltürimen dep, uninggha qesten hujum qilsa, u gerche *panah izdep* qurban'gahimgha qéchip kelsimu, u shu yerde tutulsun we ölümge mehkum qilinsun.
15 Kimki öz atisi yaki anisigha qol tegküzse, choqum öltürülsun.■
16 Kimki bir ademni bulap satqan bolsa yaki uning qolida barliqi melum bolsa, jezmen öltürülüshi kérek.
17 Kimki öz atisi yaki anisigha lenet qilip qarghighan bolsa, jezmen öltürülüshi kérek.■

Bashqilarni zeximlendürüsh heqqide

18 Eger ikki kishi urushup qélip, biri yene birini tash ya moshti bilen ursa, urulghan kishi ölmey, orun tutup yétip qalghan bolsa,
19 u kishi qopup hasigha tayinip tashqirigha chiqqudek bolsa, undaqta uni urghan kishi jazadin xalas qilinsun; peqet zeximlen'güchining yétip ishtin qalghan waqti üchün tölem bérip, uni dawalitip sellimaza saqaytsun.
20 Eger birsi quli yaki dédikini tayaqta ursa, shundaqla qul yaki dédek neq meydanda ölüp ketse, uning üchün *igisi* choqum jazagha tartilsun. □

■ **21:2** Qan. 15:12; Yer. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6 «Xudaning ibadet sorunining aldigha» —** yaki «Xudaning aldigha» yaki «hakimlarning aldigha». **«andin xojisi bigiz bilen uning quliqini teshsun»** — démek, qulning quliqini ishik qanitigha yaki ishik késhikige yéqip turup, quliqining yumshiqini ishikke yaki ishikning késhikige mixlaydu. □ **21:8 «xojisi uninggha wapasizliq qilghandur» —** adette er kishi dédek sétiwalghan bolsa, uni öz kéniziki yaki toqili qilip emrige alghan hésablinatti. Shunga dédekning kem dégendimu toqalliq hoquqi bar idi. ■ **21:12** Law. 24:17 ■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pend. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10 □ **21:20 «uning üchün igisi choqum jazagha tartilsun» —** ibraniy tilida «uning intiqami choqum élinidu».

21 Lékin eger tayaq yégüchi bir-ikki kün tirik tursa, undaqta qul xojayinining shexsi mal-mülki bolghini üchün, qulning jazasigha tartilmisun.
22 Eger kishiler bir-biri bilen urushup qélip, hamilidar bir ayalni urup salsa, hamilidar ayalda balisi baldur tughulushidin bashqa zeximlinish bolmisa, ayalning érining tölem telipi boyiche hakimlarning testiqidin ötküzülüp jerimane tölisun. □
23 Eger *ayal yaki bala* ziyan-zexetke uchrighan bolsa, undaqta jénigha jan, □
24 közige köz, chishigha chish, qoligha qol, putigha put, ■
25 köyükke köyük, zeximge zexim, kökke kök tölensun.
26 Eger birsi öz qul ya dédikining közini urup nakar qilip qoysa, közi wejidin uni azad qilsun.
27 Shuningdek birsi öz quli ya dédikining chishini urup chiqiriwetken bolsa, chishi wejidin uni azad qilsun».

Mal-ulaghlar toghruluq belgilimiler

28 Eger bir kala bir er yaki ayal kishini üsüp öltürüp qoysa, shu kala choqum chalma-kések qilinishi kérek, uning göshi yéyilmisun. Lékin kalining igisige gunah kelmisun. ■
29 Lékin bu uyning ilgiridin üsüsh aditi bolup, igisige bu heqte agah bérilgen bolsa, lékin yenila uni baghlimighini üchün er-ayal kishilerni üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqta kala chalma-kések qilinsun, igisimu ölümge mehkum qilinsun.
30 Lékin uningdin xun heqqi telep qilinsa, öz jénining ornida uninggha qanchilik tölem qoyulghan bolsa shuni bersun.
31 Kalidin üsülgüchi oghul yaki qiz bala bolsa, kalining igisi oxshashla yuqiriqi hökümdikidek bir terep qilinsun.
32 Kala qul yaki dédekni üsken bolsa, kalining igisi üsülgüchining xojisigha ottuz shekel kümüsh bersun; andin kala chalma-kések qilinsun.
33 Eger birsi bir orining aghzini ochuq qoyup yaki kolawatqan orining aghzini yapmay, kala yaki éshek uninggha chüshüp ketse, □
34 Undaqta orining igisi mal igisining ziyinini toluq tölep bersun; ölgen mal uningki bolidu.
35 Eger birsining kalisi yene birsining kalisini üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqta ular tirik qalghan kalini sétip, pulni barawer bölüshsun hem ölük kalinimu shundaq bölüshsun.
36 Lékin kalining ilgiridin üsidighan aditi barliqi éniq turup, igisi uni baghlimay qoyuwetken bolsa, undaqta üsküchi kalining igisi kaligha kala tölep bersun, ölük kala uning bolsun.

22

Tölem tölesh heqqidiki nizam

1 Eger birsi bir kala yaki qoyni oghrilap, uni soysa ya sétiwetse, u bir kalining ornigha besh kala, bir qoyning ornigha töt qoy tölisun.□ ■

□ **21:22 «balisi baldur tughulushidin bashqa»** — yaki «balisi chüshüp kétishtin bashqa». Aldi-keyni sözlerge qarighanda, mushu yerde peqet «baldur tughulsa» dégen terjimisi toghra bolsa kérek. □ **21:23 «Eger ayal yaki bala ziyan-zexetke uchrighan bolsa,...»** — ibraniy tilida peqet «Eger zerer-zexmet bolup chiqsa,...» déyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Qan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **21:28** Yar. 9:5 □ **21:33 «bir orining aghzini»** — yaki «bir quduqning aghzini». □ **22:1 «... u bir kalining ornigha besh kala, bir qoyning ornigha töt qoy tölisun»** — némishqa kalini besh hesse, qoyni töt hessilep toluqlash kérek? Kala-qoy her ikkisi gösh, yung-tére we süt béreleydu, kala yene emgek qilalaydu; shunga kalining kemliki köprek ziyanni keltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6

2 Oghri tam teshkende tutulup qélip, tayaq yep ölüp qalsa, öltürgüchige xun jazasi
kelmisun.
3 Lékin shu weqe bolghan peytte kün chiqip qalghan bolsa, undaqta öltürgüchi xun
jazasigha tartilsun.
Oghri oghrilighinini tölep ziyanni toluqlap bérishi kérek; uningda bir néme bolmisa,
qulluqqa sétilip, oghrilighan nersini tölishi kérek.
4 Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, kala bolsun, éshek bolsun, qoy bolsun uning
qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun.□
5 Eger birsi öz mal-charwilirini étizliqqa yaki üzümzarliqqa otlashqa qoyuwétip, bashqi-
larning bagh-étizliqida otlashqa yol qoysa, undaqta u özining eng ésil mehsulatliridin yaki
üzümzarliqining eng ésil méwisidin ziyanni tölep bersun.
6 Eger ot kétip, tikenlikke tutiship kétip, andin önchilerni, bash tartip pishqan ziraetni
köydürüp, pütkül étizliqni kül qiliwetse, undaqta ot qoyghuchi barliq ziyanni tölep
bersun.□
7 Eger birsi qoshnisigha pul yaki mal-dunyasini amanet qilghan bolsa, bular öyidin
oghrilinip ketse, shundaqla oghri kéyin tutulsa, u oghrilighinini ikki hesse qimmette
tölep bersun.
8 Lékin oghri tépilmisa, öy igisining qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmigenliki
melum bolsun dep, hakimlarning aldigha keltürülsun.
9 Herxil xiyanet, u meyli kala, éshek, qoy, kiyim-kéchek bolsun, yittürüp qoyghan nerse
bolsun, ular toghruluq bir qoshnisi: «emeliyette mundaq idi» dep talashqan bolsa, her
ikkisining dewasi hakimlarning aldigha keltürülsun; hakimlar qaysigha gunah békitse,
shu qoshnisigha ikki hesse qimmette tölep bersun.□
10 Eger birsi qoshnisigha éshek, kala, qoy yaki bashqa bir charpayni amanet qilsa, bu
amanet méli kishi körmey ölüp ketse, yaki zeximlense, yaki heydep ekitilse, □
11 undaqta qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmigenliki melum bolsun dep,
Perwerdigarning aldida ularning otturisida bir qesem ichürülsun. Mal igisi bu qesemni
qobul qilsun; qoshnisi uninggha tölem tölep bermisun. □
12 Lékin mal oghrilan'ghan bolsa, u igisige tölep bersun.
13 Eger uni wehshiy haywan boghup qoyghan bolsa, u malning qalduqini guwahliq
üchün körsitip, uni tölep bermisimu bolidu.
14 Eger birsi qoshnisidin bir ulaghni ötne élip, ulagh igisi yoq yerde zeximlense yaki ölüp
qalsa, ötne alghuchi toluq tölep bersun.
15 Lékin igisi neq meydanda bolsa, ötne alghuchi tölep bermisun; ulagh ijarige élin'ghan
bolsa, alghuchi tölem tölimisun; chünki uni ijare tölep ekelgen.

Ijtimaiy mes'uliyet

16 Eger bir adem téxi yatliq bolmighan bir qizni azdurup, uning bilen bille yatsa,
undaqta u uning toyluqini bérishi kérek, andin uni xotunluqqa alsun.

□ **22:4 «Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, … uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun» —** némishqa bu ayette körsitilgen jaza 1-ayettiki jazigha oxshimaydu? Bezi alimlarning pikriche: (a) oghrilan'ghan mal téxi oghrining qolida bolghachqa, igisining ziyini 1-ayettikidin az bolushi mumkin; (e) bu oghri téxi 1-ayettiki oghridek yamanliqni ögen'gen emes; (p) 4-ayettiki oghrining kala-qoyni oghrilash gunahini özlükidin iqrar qilghan bolushimu mumkin. Biz bu üch pikrige qayilmiz. □ **22:6 «tikenlik» —** étizlar arisidiki chitlar yaki qashalar adette tikenlerdin qilinidu. □ **22:9 «hakimlarning aldigha…» —** yaki «Xudaning aldigha…». **«hakimlar qaysigha…» —** yaki «Xuda qaysigha…». □ **22:10 «heydep ekitilse» —** ibraniy tilida bu söz adette «bulinish» dégen söz bilen ipadilinidu; lékin mushu yerde belkim tasadipiy bir ishni, mesilen chöchüp kétip, chéchilip kétishini körsitishi mumkin; oghrilinish mesilisi 12-ayette körsitilidu. □ **22:11 «Perwerdigarning aldida ularning otturisida bir qesem ichürülsun» —** bu qesemni belkim, igisi: «Men heqiqeten shu nersini palanchi kishige tapshurup amanet qildim» dégendek, amanetni qobul qilghuchi kishi: «Men shu amanetni heqiqeten yittürüp qoydum, uni oghrilimidim, bashqilargha satmidim» dégendek qilishi mumkin.

17 Lékin qizning atisi uni uninggha bergili unimisa, zina qilghuchi pak qizlarning
toyluqigha barawer kélidighan kümüsh pulni tarazida ölchep bersun.
18 Jaduger xotunni tirik qoymighin.■
19 Haywan bilen jinsiy munasiwet ötküzgen herbiri jezmen ölümge mehkum qilinsun.■
20 Kimdekim birdinbir Perwerdigardin bashqa herqandaq ilahgha qurbanliq sunsa,
haram dep mutleq halaketke mehkum qilinsun.□ ■
21 Silermu Misirda musapir bolup turghanikensiler, musapir bolghan kishini héch
xarlimanglar we yaki uninggha héch zulum qilmanglar.■
22 Herqandaq tul xotun yaki yétim balini xorlimanglar. ■
23 Sen ularni herqandaq terepte xorlisang, ular manga peryad kötürse, Men ularning
awazini choqum anglaymen;
24 shuning bilen ghezipim tutiship, silerni qilichlap öltürimen, silerning xotunliringlar
tul qilinip, baliliringlar yétim bolup qalidu.
25 Eger sen Méning xelqimning ichidin sanga qoshna bolghan kembeghelge qerz bergen
bolsang, uninggha jazanixorlardek muamile qilmighin; uningdin ösüm almanglar.■
26 Eger sen qoshnangning chapinini görüge alghan bolsang, kün olturmasta uninggha
yandurup ber. ■
27 Chünki chapini uning birdinbir yépinchisi bolup, bedinini yapidighan kiyim shudur.
U bolmisa, u némini yépinip yatidu? Bu sewebtin Manga peryad qilsa, peryadini
anglaymen; chünki Men shepqetlikturmen.
28 Xudagha kupurluq qilma, we xelqingning emirlirinimu qarghap tillima.□ ■
29 Xaminingning hosulining ashqinidin we sharab-zeytun méyi kölchikingdin tashqini-
din Manga hediye sunushni hayal qilmighin.
Sen oghulliringning tunjisini Manga atighin.□ ■
30 Kala bilen qoyliringning tunji balilirinimu hem shundaq atighin; tunji bala yette
kün'giche anisi bilen bille tursun; emma sekkizinchi küni uni Manga atap sun'ghin.■
31 Siler Manga atalghan muqeddes kishiler bolisiler; shunga dalada yirtquch hay-
wan teripidin boghulghan haywanning göshini yémenglar, belki uni itlargha tashlap
béringlar.■

23

Heqqaniyet we adilliq

1 Yalghan gepni yaymighin we ya yalghan guwahliq bérip rezil ademge yan basmighin.
2 Topqa egiship rezil ishta bolma yaki dewa-desturlarda guwahliq bergende topqa
egiship heqiqetni burmilima.
3 Kembeghel dewa qilsa, uninggha yan basma.■
4 Düshminingning kala ya éshiki ézip kétip, sanga uchrap qalsa, uni élip kélip, igisige
choqum tapshurup ber. ■

■ **22:18** Qan. 18:10,11 ■ **22:19** Law. 18:23; 20:15 □ **22:20 «mutleq halaketke mehkum qilinsun»** — ibraniy tilida ««haram» qilinsun»; «haram» — «mutleq halak qilinish kérek» dégenni bildüridu. ■ **22:20** Qan. 17:2, 3, 4, 5 ■ **22:21** Law. 19:34 ■ **22:22** Zek. 7:10 ■ **22:25** Law. 25:36,37; Qan. 23:18,19; Zeb. 15:5; Pend. 28:8; Ez. 18:8 ■ **22:26** Qan. 24:12,13 □ **22:28 «Xuda(gha)»** — ibraniy tilida «Elohim»(gha). Bu söz bezide Xudaning wekilliri bolghan «hakimlar»ni bildüridu («Zeb.» 82-küy we izahatlirini körüng). Shunga bezi terjimilerde «hakimlar» déyilidu. ■ **22:28** Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5 □ **22:29 «Xaminingning hosuli ...din tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin»** — bu ayette közde tutulghini (bashqa yerliri bilen sélishturulghanda) tunji hosulni körsitidu, lékin bu ayetning özide undaq biwasite éytilmaydu. Ayetning ikkinchi qismi «tunji oghullarning Xudagha atilishi» toghruluq hem 30-ayet «charpayning tunjiliri» toghruluq bolghachqa, 29-ayetning birinchi qismi belkim «tunji hosul» toghruluq bolushi mumkin. ■ **22:29** Mis. 13:2,12 ■ **22:30** Mis. 23:19; Law. 22:27; Ez. 44:30 ■ **22:31** Law. 22:8; Ez. 44:31 ■ **23:3** Law. 19:15 ■ **23:4** Qan. 22:1, 2; Luqa 6:27; Fil. 2:4

5 Eger sanga öch bolghanning éshiki yükni kötürelmey yükning astida yatqinini körseng,
uni yardemsiz tashlimay, belki uninggha yardemlishipp éshikini qopurushup bérishing
zörür.■
6 Arangdiki kembeghelning dewasida adaletni burmilima.■
7 Herqandaq saxta ishtin özüngni néri tart; bigunah adem bilen heqqaniy ademni
öltürmigin; chünki Men rezil ademni hergiz adil dep aqlimaymen.
8 Shuningdek héchqandaq para yéme; chünki para közi ochuqlarni kor qilip, heqqaniy-
larning sözlirini burmilaydu.■
9 Musapir kishilerge zulum qilma; chünki özünglar Misir zéminida musapir bolup
turghan bolghachqa, musapirning rohiy halini bilisiler.■

«Shabat yili» we shabat küni

10 Alte yil öz yéringni térip, hosullirini al.
11 Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy; xelqingning namratliri uningdin
yighip yésun, ulardin ashqinini janggaldiki haywanlar yésun; shundaqla üzümzarliqing
bilen zeytunzarliqingnimu shundaq qilghin.□ ■
12 Alte kün ichide öz ishingni ada qilip, yettinchi küni aram élishing zörür. Buning
bilen kala-éshekliring aram tapidu, dédikingning oghli bilen musapir kishimu harduqini
chiqiridu.■
13 Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil; bashqa ilahlarning namini
tilinggha alma; bular hetta aghzingghimu chiqmisun.□ ■

Üch muhim héyt-bayram

14 Her yilda üch qétim méning üchün héyt ötküzgin.
15 Aldi bilen «pétir nan héyti»ni ötküz; sanga emr qilghinimdek Abib éyidiki békitilgen
künlerde yette kün pétir nan yégin; chünki shu ayda sen Misirdin chiqqaniding. Shu
héytta héchkishi aldimgha quruq qol kelmisun.■
16 Sen ejir qilip térighan étizdiki ziraitingning tunji hosulini orghanda «orma héyti»ni
ötküz; shundaqla sen ejir singdürüp yerdin axirqi hosul-mehsulatliringni yil axirida
yighqanda «hosul yighish héyti»ni ötküz.□
17 Yilda üch qétim erkekliringning hemmisi Reb Perwerdigarning huzurigha hazir
bolsun.
18 Sen manga atalghan qurbanliqning qénini xémirturuch sélin'ghan nan bilen sun-
mighin; héyt qurbanliqining yéghini bolsa kéchiche qondurup etigichige saqlima.□
19 Zéminingdiki deslepki hosulning eng yaxshsini Perwerdigar Xudayingning öyige élip
kel.
Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma.□ ■

■ **23:5** Qan. 22:4 ■ **23:6** Qan. 27:19 ■ **23:8** Qan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pend. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33; Qan. 24:17 □ **23:11** **«Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy;...»** — Xuda Öz xelqige shundaq emr bergeniken, elwette ulardin xewer alidu. Bu emrge baghliq wediler toghrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayetlerni körüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5 ■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17. □ **23:13** **«Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil»** — ibraniy tilida «Men silerge éytqinim... ada qilinglar» déyilidu. ■ **23:13** Chöl. 32:38; Ye. 23:7; Zeb. 16:4; Hosh. 2:19; Zek. 13:2 ■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16 □ **23:16** **«orma héyti»** — mushu héyt yene «heptiler héyti» hem «deslepki orma héyti» depmu atilidu. **«hosul-mehsulatliring»** — mushu «hosul-mehsulatliring» ashliqlarni hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu. **«hosul yighish héyti»** — mushu héyt yene «kepiler héyti» depmu atilidu. □ **23:18** **«qurbanliq»** — bu söz adette «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkur qurbanliqi»ni körsitidu. □ **23:19** **«Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma»** — bu emr belkim etraptiki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:19** Mis. 34:26

Perwerdigarning Perishtisining yollarni teyyarlishi

20 Mana, Men bir Perishtini yolda séni qoghdap, Men sanga teyyarlighan yerge élip
barsun dep, aldingda yürüshke ewetimen. ■
21 Sen uning aldida özüngge agah bol, uning awazigha qulaq sal. Uning zitigha tegme;
bolmisa, u itaetsizlikliringni kechürmeydu; chünki Méning namim uningdidur. □
22 Lékin eger sen uning awazigha qulaq sélip, Méning barliq buyrughanlirimgha emel
qilsang, Men düshmenliringge düshmen, küshendiliringge küshende bolimen. ■
23 Chünki Méning Perishtem aldingda yürüp, séni Amoriy, Hittiy, Perizziy, Qanaaniy,
Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha bashlap kiridu; Men ularni yoqitimen.
24 Sen ularning ilahlirigha bash urup ibadet qilma we yaki ular qilghandek qilma; belki
ularning *butlirini* üzül-késil chéqiwet, but tüwrüklirini üzül-késil kukum-talghan qiliwet; □
25 Lékin Xudayinglar Perwerdigarning ibaditide bolunglar. Shundaq qilsanglar U nan
bilen süyünglarni beriketleydu; Men barliq késellikni aranglardin chiqirip tashlaymen. ■
26 Buning bilen zéminingda boyidin ajrap kétidighan yaki tughmas héchbir ayal yaki
charpay bolmaydu; ömrüngning künlirini toluq qilimen.■
27 Men séning aldingda wehimimni ewetimen, qaysi taipige yéqinlashsang shularni
parakende qilimen; shuning bilen hemme düshmenliringni keynige yandurup qachurimen. ■
28 Hiwiylar, Qanaaniylar we hittiylarni aldingdin qoghlap chiqiriwétishke sériq herilerni
aldingda yürüshke ewetimen. □ ■
29 Emma zéminning Xarabiliship, dalada wehshiy haywanlar awup sanga xewp bolup
qalmasliqi üchün, shu ellerni aldingdin bir yilghiche heydiwetmeymen,
30 Belki sen awup, zéminni *pütünley* miras qilip bolghuche, az-azdin heydep turimen.
31 Séning zéminingning chégrilirini Qizil Déngizdin tartip Filistiylerning déngizighiche, shuningdek chöldin tartip *Efrat* deryasighiche békitimen; chünki zéminda turuwatqanlarni
heydiwétip yérini igilishing üchün, ularni qolunggha tapshurimen. □ ■
32 Sen ular bilen we yaki ilahliri bilen héchqandaq bir ehde tüzme. ■
33 Ularning séni aldimda gunahqa patquzmasliqi üchün ularni zéminingda qet'iy
turghuzma. Chünki mubada sen ularning ilahlirining ibaditide bolsang, bu ish sanga
tuzaq bolidu.■

24

Xudaning Musaning wasitisi bilen Israil xelqi bilen muqeddes ehdini tüzüshi

1 U Musagha yene: — «Sen bérip, özüng bilen bille Harun, Nadab, Abihuni we Israil-
larning aqsaqalliri arisidin yetmish ademni élip, Perwerdigarning huzurigha chiqip,
yiraqta turup sejde qilinglar.
2 Peqet Musala Perwerdigarning aldigha yéqin kelsun; bashqilar yéqin kelmisun, xelq
uning bilen bille üstige chiqmisun, — dédi.

■ **23:20** Mis. 33:2 □ **23:21 «özüngge agah bol»** — ibraniy tilida «özüngge qara» («shamar») dégen péil bilen ipadilinidu. 20-ayette Perishtining ularni «qoghdaydighanliqi» (ibraniy tilida «qaraydighanliqi») «xamar» dégen oxshash péil bilen ipadlinidu. ■ **23:22** Yar. 12:3 □ **23:24 «ularning butlirini üzül-késil chéqiwet,...»** — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,...». ■ **23:25** Mis. 15:26; Qan. 7:15 ■ **23:26** Qan. 7:14 ■ **23:27** Mis. 14:24; Ye. 10:10 □ **23:28 «sériq here»** — bu isim ibraniy tilida adettiki heridin chong we téximu chaqqaq birxil herini körsetse kérek. ■ **23:28** Qan. 7:20; Ye. 24:12 □ **23:31 «Filistiylerning déngizi»** — «Ottura Déngiz»ni körsitidu. ■ **23:31** Chöl. 34:3, 4 ■ **23:32** Mis. 34:12,15; Qan. 7:2 ■ **23:33** Ye. 23:13; Hak. 2:3

3 Musa kélip Perwerdigarning barliq sözliri bilen hökümlirini xalayiqqa dep berdi; pütkül
xalayiq bir awazda: — Perwerdigarning éytqan sözlirining hemmisige emel qilimiz! —
dep jawab bérishti.■
4 Andin Musa Perwerdigarning hemme sözini xatiriliwélip, etisi seher qopup taghning
tüwide bir qurban'gahni yasap, shu yerde Israilning on ikki qebilisining sani boyiche on
ikki tash tüwrükni tiklidi.
5 Yene Israillarning birnechche yigitlirini ewetti, ular bérip Perwerdigargha köydürme
qurbanliqlar sundi, inaqliq qurbanliqi süpitide birnechche torpaqnimu soyup sundi.
6 Andin Musa qanning yérimini qachilargha qachilidi, yene yérimini qurban'gah üstige
chachti.
7 Andin u ehdinamini qoligha élip, xelqqe oqup berdi. Ular jawaben: — Perwerdigarning
éytqinining hemmisige qulaq sélip, itaet qilimiz! — déyishti.□
8 Shuning bilen Musa qachilardiki qanni élip, xelqqe sépip: — Mana, bu Perwerdigar
mushu sözlerning hemmisige asasen siler bilen baghlighan ehdining qénidur, dédi.■
9 Andin kéyin Musa we Harun, Nadab we Abihu Israillarning aqsaqalliridin yetmish
adem bilen bille tagh üstige chiqishti.
10 Ular shu yerde Israilning Xudasini körди; uning ayighining astida xuddi kök yaquttin
yasalghan nepis payandazdek, asman gümbizidek süpsüzük bir jisim bar idi. □ ■
11 Lékin u Israillarning mötiwerlirige qol tegküzmidi; ular Xudani körüp turdi hemde yep-
ichishti.

Musaning yene Sinay téghigha chiqishi

12 Perwerdigar Musagha: — Tagh üstige, qéshimgha chiqip shu yerde turghin. Sanga
ulargha ögitishke tash taxtaylarni, yeni Men yézip qoyghan qanun-emrni bérimen, dédi.
13 Shuning bilen Musa qopup, Yardemchisi Yeshuani élip mangdi. Musa Xudaning
téghigha chiqti.
14 U awwal aqsaqallargha: Biz yénip kelgüche mushu yerde bizni saqlap turunglar.
Mana, Harun bilen xur silerning yéninglarda qalidu; eger birsining ish-dewasi chiqsa,
ularning aldigha barsun, — dédi.
15 Shuning bilen Musa taghning üstige chiqti we taghni bulut qaplidi.
16 Perwerdigarning julasi Sinay téghining üstide toxtidi; bulut uni alte kün'giche qaplap
turdi; yettinchi küni, Perwerdigar bulut ichidin Musani chaqirdi;
17 Perwerdigarning julasining qiyapiti Israillarning köz aldida taghning choqqisida
hemmini yutquchi ottek köründi. ■
18 Musa bulutning ichige kirip, taghning üstige chiqip ketti. Musa qiriq kéche-kündüz
taghda turdi.

25

Ibadet chédiri üchün sunulidighan hediyeler

1 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

■ **24:3** Mis. 19:8; 24:7; Qan. 5:27 □ **24:7 «xelqqe oqup berdi»** — ibraniy tilida «xelqning qulaqlirigha oqup berdi».
■ **24:8** Ibr. 9:20; 1Pét. 1:2 □ **24:10 «ular shu yerde Israilning Xudasini körди»** — yeni, Xudaning Özini ayan
qilghanliqini körди. ■ **24:10** Weh. 4:6 ■ **24:17** Ibr. 12:29

2 Sen Israillargha éytqin, ular Manga bir «kötürme hediye»ni keltürsun; kimning köngli
hediye sunushqa xush bolsa, uningdin Manga sunulidighan «kötürme hediye»ni tapshu-
ruwélinglar. □ ■
3 Siler ulardin tapshuruwalidighan kötürme hediye: — Altun, kümüsh, mis,
4 kök, sösün we qizil renglik yip, kanap rext, tiwit,
5 qizil boyalghan qochqarning tériliri, délfinning tériliri, akatsiye yaghichi, □
6 chiragh üchün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» we xushbuy üchün xushbuy dora-
dermekler,
7 efod bilen «qoshén»gha ornitilidighan aq héqiq we bashqa ésil tashlar bolsun. □ ■
8 Méning özliri arisida makan qilishim üchün *shulardin* Manga bir muqeddes turalghuni
yasisun.
9 Uni Men sanga barliq körsetmekchi bolghinimgha asasen, yeni ibadet chédirining
nusxisi we barliq eswab-saymanlirining nusxisigha op'oxshash qilip yasanglar.

Ehde sanduqi

10 Ular akatsiye yaghichidin bir sanduq yasisun. Uning uzunluqi ikki yérim gez, kengliki
bir yérim gez, égizliki bir yérim gez bolsun. □ ■
11 Sen uni sap altun bilen qaplighin; ichi we sirtini altun bilen qaplap, uning üstünki
qismining chörisige altundin girwek chiqar.
12 Uninggha altundin töt halqa quydurup, töt chétiqigha békitkin. Bir teripige ikki halqa,
yene bir teripige ikki halqa bolsun. □
13 Sen hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplighin;
14 andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki
halqiliridin ötküzüp qoyghin.
15 Baldaqlar hemishe sanduqtiki halqida tursun; ular uningdin chiqirilmisun.■
16 Men sanga béridighan höküm-guwahliqni sanduqqa qoyghin.□ ■
17 Sanduqning *yapquchi süpitide* sen altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim
gez bolghan bir «kafaret texti» yasighin. □ ■
18 Ikki kérubni altundin soqup yasighin. Ularni kafaret textining ikki teripige ornatqin.
□ ■

□ **25:2 «kötürme hediye»** — kahin yaki hediyeni sun'ghuchi Perwerdigarning aldigha ikki qollap égiz kötürüp apiridighan alahide hediye. Mushu ayette déyilgen «kötürme hediye» köpligen xelq élip kélidighan, chong kölemlik hediye bolidu. Shübhisizki, mezkur «kötürme hediye»ning herbir qismini sun'ghuchi kishi özi Xuda aldida ikki qollap kötürüp uninggha ataydu (35:22, 24). ■ **25:2** Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Ezra 2:68; 3:5; Neh. 11:2 □ **25:5 «délfinning tériliri»** — yaki «déngiz éyiqining tériliri» yaki «borsuqning tériliri». □ **25:7 «Efod» we «qoshén»** —Bular toghruluq 6-14-ayetlerge qaralsun. U jilitkidek birxil alahide kiyim bolup, ichide Xudaning kérek bolghan ishlar toghruluq yolini yaki iradisini körsitidighan «Urim» we «Tummim» dégen alahide ikki tash saqlaqliq idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14 □ **25:10 «akatsiye yaghichi»** — intayin qattiq, uzun'ghiche chirimaydighan birxil yaghachtur. **«gez»** —Muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» — ademning jeynikidin barmiqining uchighiche bolghan ariliqigha (texminen 45 santimétr) barawer kélidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12 «töt chétiqigha»** — yaki «töt putigha». ■ **25:15** 1Pad. 8:8 □ **25:16 «sanga béridighan höküm-guwahliq»** — Xuda Musagha tapshuridighan «on perz» yaki «on emr» pütülidighan ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). Némishqa «guwahliq» déyilidu? Chünki «on perz» Xudaning heqqaniy tebiitige guwahliq béridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4 □ **25:17 «kafaret»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») dégenning tüp menisi «yépish»tin ibaret. Gunahlargha «kafaret keltürüsh» dégenlik «gunahlarni yépish» dégenliktur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq «yapatti» we shuningdek shu gunahlardin towa qilip qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliqi wasitisi bilen insanlarning gunahlirini «élip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni körüng). Mushu yerde sanduqning yapquchini «kafaret texti» dep terjime qilduq, chünki 22-ayette: «Men shu yerde sen bilen körüshimen; kafaret texti üstide... turup sanga ... söz qilimen» déyilidu. Démek, bu jay Xudaning olturghan bir textige oxshashtur. ■ **25:17** Mis. 37:6 □ **25:18 «Kérublar»** — belkim alemdiki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni we munasiwetlik séxmini körüng. ■ **25:18** Ibr. 9:5

19 Bir kérubni bir teripige, yene bir kérubni yene bir teripige ornitish üchün yasighin. Ikki
teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar. □
20 Kérublar bir-birige yüzlensun, qanatlirini kafaret textining üstige kérip, qanatliri bilen
uni yapsun; kérublarning yüzi kafaret textige qaritilsun.■
21 Sen kafaret textini sanduqning üstige qoyup, Men sanga béridighan höküm-guwahliqni
sanduqning ichige qoyghin. ■
22 Men shu yerde sen bilen körüshimen; kafaret texti üstide, yeni höküm-guwahliq san-
duqining üstidiki ikki kérubning otturisida turup sanga Israillargha yetküzüshke tap-
shuridighan barliq emrlirim toghrisida söz qilimen.■

Shire

23 Hem akatsiye yaghichidin uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égizliki bir yérim gez
bolghan bir shire yasighin.
24 Uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar.
25 Sen shirening chörisige töt ilik égizlikte bir lew yasighin; bu lewning chörisigimu
altundin bir girwek chiqar. □
26 Sen u shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa
ornatqin.
27 Shireni kötürüshke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békitilsun.
28 Baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin; shire ular arqiliq
kötürilidu.
29 Shirege yandap légen, qacha-texse, piyale we «sharab hediyeliri»ni chachidighan
qedehlerni yasighin; ularni sap altundin yasighin.
30 Méning huzurumda turushqa sen shirege hemishe «teqdim nan»ni qoyghin.□

Chiraghdan

31 Sen hem sap altundin bir chiraghdan yasighin. U chiraghdan soqup yasalsun; chi-
raghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunche we chéchekliri pütün bir altundin soqulsun.
□ ■
32 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirilsun — chiraghdanning bir
yénidin üch shaxche, chiraghdanning yene bir yénidin üch shaxche chiqirilsun;
33 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üch
qedeh chiqirilsun, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we
chéchiki bolghan üch qedeh chiqirilsun. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining
hemmisi shundaq yasalsun.
34 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt
qedeh chiqirilsun. □
35 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shaxchin-
ing astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche bolsun; chiragh-
dan'gha chiqirilghan alte shaxchining asti hemmisi shundaq bolsun.

□ **25:19 «ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar»** — yaki «ikki teripidiki kérublar bilen kafaret texti bir pütün altundin yasalsun». ■ **25:20** Ibr. 9:5 ■ **25:21** Ibr. 9:4, 5 ■ **25:22** Chöl. 7:89 □ **25:25 «égizlikte»** — yaki «kenglikte». Munasiwetlik sxémini körüng. **«lew» we «lewning chörisige chiqirilghan girwek»** — bularning roli belkim shirening üstidiki nanlarni chüshüp kétishtin saqlashtur. □ **25:30 «teqdim nanlar»** — ibraniy tilida «huzuri nanlar» («Xudaning huzuridiki nanlar»). Adette jemiy on ikki parche nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qebilisige wekillik qilatti. Israil kahinliri nanlarni tizip qoyush arqiliq, özlirining emgek méwilirini Perwerdigargha atashni xalaydighanliqini, bu arqiliq özliri érishken mol hosulning Perwerdigarning ata qilghanliqini étirap qilishni bildürüsh idi («Law.» 24:5-6). □ **25:31 «chiraghdanning... qedehliri, ghunche we chéchekliri»** — bular chiraghdan'gha chiqirilghan shu xil nusxilarni körsitidu. 32-40-ayetler we munasiwetlik sxémini körüng. ■ **25:31** Mis. 37:17 □ **25:34 «gholidin»** — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng.

36 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilinsun — bir pütün sap altundin soqup yasalsun.

37 Sen chiraghdanning yette chirighini yasighin; chiraghlar udulgha yoruq chüshürelishi üchün üsti terepke ornitilsun.

38 Uning pilik qaychiliri bilen küldanliri sap altundin yasalsun.

39 Chiraghdan we uning barliq eswabliri bir talant sap altundin yasalsun.□

40 Sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche bularni éhtiyat bilen yasighin.■

□ **25:39 «bir talant altun»** — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ **25:40** Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan» qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

26

Ibadet chédiri — yopuqliri

1 Muqeddes chédirni on parche yopuqtin yasatqin; yopuqlar népiz toqulghan aq kanap
rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlensun; uninggha kérublarning süritini
chéwer qollargha nepis qilip keshtilep chiqarghuzghin. ■
2 Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq
oxshash chong-kichiklikte bolsun.
3 Yopuqlarning beshi bir-birige ulansun, qalghan besh yopuqmu hem bir-birige ulan-
sun.
4 Sen ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha bir teripige
renggi kök izme qadighin, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng
chétidikisining bir teripigimu hem shundaq qilghin.
5 Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin, ikkinchi chong
parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadighin. Izmiler bir-birige udulmuudul
bolsun.
6 Muqeddes chédir bir pütün bolsun üchün altundin ellik ilghu yasap, ikki chong parche
yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturghin.
7 Muqeddes chédirni yépish üchün öchke tiwitidin yopuqlarni yasighin; yopuqtin on bir
parche yasighin. ■
8 Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning
hemmisi oxshash chong-kichiklikte bolsun.
9 Yopuqlarning beshini ulap bir qilip, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qilip, altinchi
yopuqni ikki qat qilip, chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin.□
10 Sen birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme,
ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin.
11 Sen hem mistin ellik ilghu yasap, chédir bir pütün bolsun üchün ularni izmilerge
ötküzüp ikki chong parchini ulap qoyghin.
12 Lékin yopuqning chédirning keynidin éship qalghan qismi, yeni éship qalghan yérim
parchisi chédirning keyni teripide sanggilap tursun.
13 Chédir yopuqlirining chédirning boyidin artuq qismi, yeni u teripidin bir gez, bu
teripidin bir gez, chédirning ikki teripidin sanggilap, uni *toluq* yapsun.□
14 Buningdin bashqa, chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapqin,
andin uning üstidinmu délfin térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplighin.
15 Muqeddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tikligin.
16 Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez bolsun.
17 Herbir taxtayning ikkidin turumi bolsun, her ikki taxtay shular bilen bir-birige
chétilsun; chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasighin.
18 Chédirning taxtaylirini shundaq yasighin; yigirmisini jenub terepke tikligin;
19 bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasighin; bir taxtayning *astidiki*
ikki turumi üchün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üchün ikkidin teglik
yasighin.
20 Shuningdek chédirning udul teripide, yeni shimal teripide yigirme taxtay bolsun;
21 bularning qiriq tegliki kümüshtin bolsun; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir
taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturulsun.

■ **26:1** Mis. 36:8 ■ **26:7** Mis. 36:14 □ **26:9 «chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin»** — yaki «chédirning keynige qayrip qoyghin». Munasiwetlik sxémini körüng. □ **26:13 «chédirning ikki teripidin sanggilap, uni toluq yapsun»** — kanap rexttin (kendir rexttin) qilin'ghan ichidiki yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez bolghachqa, chédirning ikki teripige toluq yetmeytti; yopuq bilen yerning ariliqida bir gez ariliq qalatti. Öchke tiwitidin qilin'ghan yopuqning uzunluqi ottuz gez bolghachqa, chédirni toluq yapatti. Chédirning sxémilirini körüng (we munasiwetlik sxémini körüng).

22 Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtay yasap tikligin.

23 Chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtay yasap ornatqin.

24 Bu *bulung taxtayliri* astidin üstigiche ikki qat qilinip *taxtaylarni* özara chétishtursun, üsti bir halqigha békitilsun. Her ikkisi shundaq qilinip, ikki bulunggha tiklensun. □

25 Arqa terepte sekkiz taxtay bolidu, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bolidu; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bolidu.

26 Buningdin bashqa sen akatsiye yaghichidin baldaq yasighin; chédirning bu teripidiki taxtaylargha besh baldaqni,

27 chédirning u teripidiki taxtaylargha besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylargha, yeni gherb teripidiki taxtaylargha besh baldaqni yasighin.

28 Taxtaylarning otturisidiki ottura baldaq bu tereptin u terepke yétidighan bolsun.

29 Taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzülidighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplighin.

30 Chédirni sanga taghda ayan qilin'ghan nusxa boyiche yasap tikligin.■

31 Sen népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; uni chéwer qollar kérublarning süritini nepis qilip chüshürüp keshtilep chiqsun. ■

32 Uni akatsiye yaghichidin yasalghan töt xadigha ésip qoyghin. Bu xadilar altun bilen qaplansun, herbirining altun ilmiki bolsun; xadilar kümüshtin yasalghan töt teglikke ornitilsun.

33 Perde chédir yopuqidiki ilmeklerge ésilip sanggilitip qoyulsun; andin höküm-guwahliq sanduqini shu yerge keltürüp, perdining ichige élip kirgin. Shuning bilen perde siler üchün muqeddes jay bilen eng muqeddes jayning otturisidiki bir ayrima perde bolsun.

34 Andin sen «kafaret texti»ni eng muqeddes jaydiki höküm-guwahliq sanduqining üstige qoyghin.

35 Shire bolsa perdining téshigha orunlashturulsun; chiraghdanni shirening uduligha, chédirning jenub teripige qoyghin; shireni shimal teripige qoyghin.

36 Buningdin bashqa sen chédirning kirish éghizigha népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasighin; u keshtichi teripidin keshtilensun. ■

37 Bu perde üchün akatsiye yaghichidin besh xada yasap, ularni altun bilen qaplighin; herbirining altun ilmiki bolsun; ularning tégige besh dane teglikni mistin quyup teyyarlatqin.

□ **26:24 «...taxtayliri ... ikki qat qilinip taxtaylarni özara chétishtursun»** — bulung taxtaylirining qaysi shekilde ikenlikige birnéme déyish tes. Héch bolmighanda ular keynidiki taxtaylar hem yandiki taxtaylarni bir-birige tutashturush rolini oynishi kérek; bizningche bulung taxtayliri yénidiki taxtaylargha turumliri bilen chétilishi kérek (17-ayetni körüng). Bezi alimlarning pikriche bulung taxtayliri otturisidin égilip, «üch burjeklik sizghuch shekli»de (yeni «L» sheklide) qilin'ghan bolushi mumkin. Munasiwetlik sxémini körüng. ■ **26:30** Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5 ■ **26:31** Mis. 36:35 ■ **26:36** Mis. 36:37

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

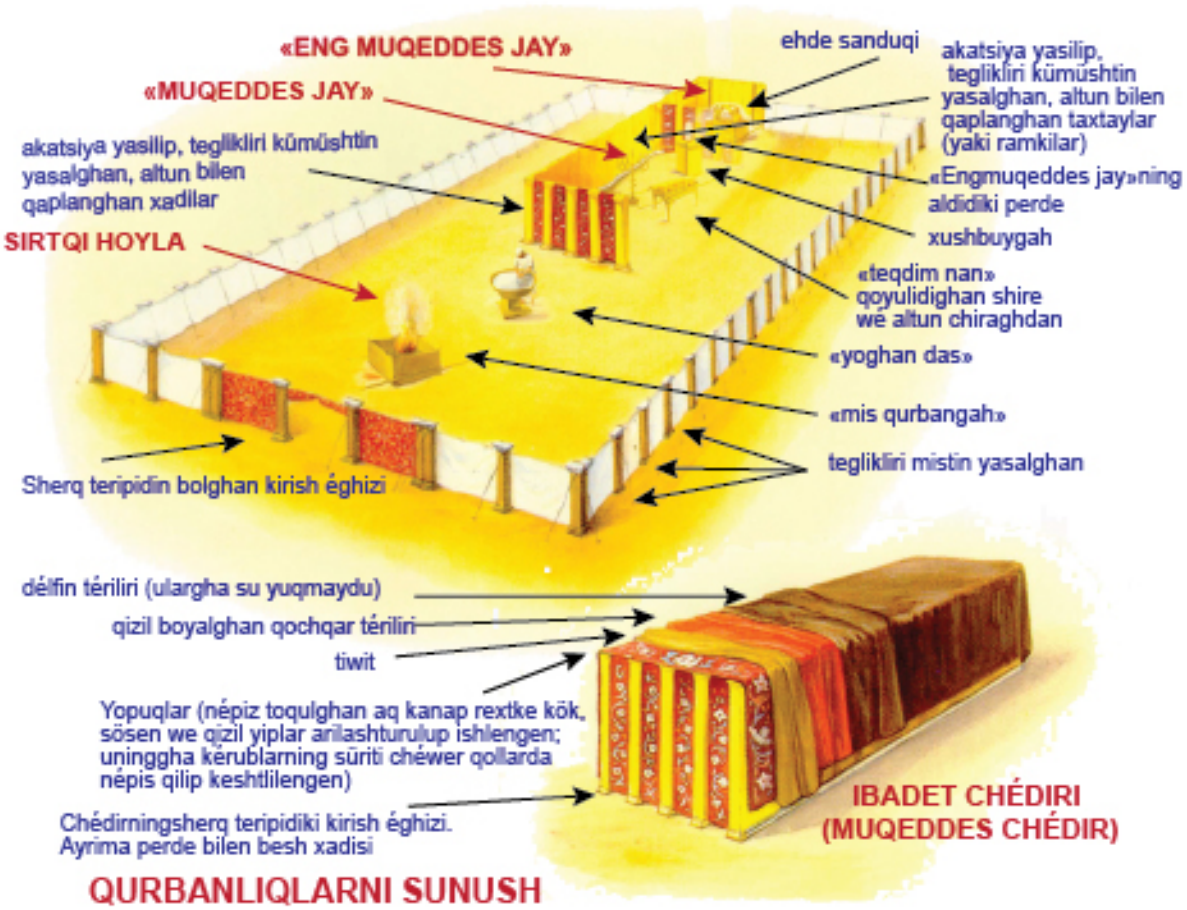

QURBANLIQLARNI SUNUSH

27

Qurban'gah

1 Sen qurban'gahni akatsiye yaghichidin yasighin. Qurban'gah töt chasa bolsun;
uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égizliki üch gez qilinsun. ■
2 Uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlirini yasighin; münggüzliri qurban'gah bilen
bir gewde qilinsun. Qurban'gahni mis bilen qaplighin.
3 Qurban'gahning yagh *we külini* élishqa daslarni yasighin; uninggha xas bolghan
gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otdanlarnimu yasighin; uning barliq eswablirini
yasashqa mis ishletkin.
4 Qurban'gah üchün mistin bir shala yasighin; shalaning töt burjikige töt mis halqa
yasap békitip qoyghin.
5 Shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qilghin,
shundaqta shala qurban'gahning del otturisida bolidu. □
6 Qurban'gahqa ikki baldaq yasighin; ular akatsiye yaghichidin bolsun, ularni mis bilen
qaplighin.
7 Qurban'gahni kötürgende, baldaqlar uning ikki yénida bolushi üchün, ularni halqi-
largha ötküzüp qoyghin.
8 Qurban'gahni taxtaylardin yasighin, ichi bosh bolsun; u taghda sanga ayan qilin'ghan
nusxa boyiche *hünerwenler* teyyar qilsun.

Ibadet chédirining hoylisi

9 Muqeddes chédirning hoylisinimu yasighin. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa
yüzlen'gen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni toqughin; shu teripining
uzunluqi yüz gez bolsun. ■
10 Perdilerni ésishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik
yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun.□
11 Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bolsun.
Perdilerni ésishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik
yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun.
12 Hoylining gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bolsun; uning on xadisi
we on tegliki bolsun.
13 Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yüzlen'gen teripining kengliki ellik gez
bolsun.
14 Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üch xadisi bilen üch tegliki
bolsun.
15 Yene bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üch xadisi bilen üch tegliki
bolsun.
16 Hoylining kirish éghizigha yigirme gez kélidighan bir perde qoyulsun; perde népiz
toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup, keshtichi teripidin
keshtilensun. Uning töt xadisi bilen töt tegliki bolsun.
17 Hoylining chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige
chétilsun; ularning ilmekliri kümüshtin, teglikliri mistin yasalsun.

■ **27:1** Mis. 38:1 □ **27:5 «shala»** — barliq ayetlerdin qarighanda, shalaning funksiyisi mundaq: (1) qurban'gahning otxanisidiki otni kötürüsh; (2) shalani kötürgende qurban'gahmu teng kötürülüsh; shala qurban'gahning asti teripige, yene girwekning astigha qoyulghachqa, shalani kötürgende girwekke térilip qurban'gahmu teng kötürületti. «Qoshumche söz»imiz hem chédirning sxémilirini körüng (munasiwetlik sxémini körüng). ■ **27:9** Mis. 38:9 □ **27:10 «baldaqlar»** — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kötürüsh rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler».

18 Hoylining uzunluqi yüz gez, kengliki her ikki teripi ellik gez bolsun; népiz toqulghan aq kanap rexttin ishlen'gen perdining égizliki besh gez qilinsun; xadilarning teglikliri mistin yasalsun.

19 Muqeddes chédirning ish-xizmitide ishlitilidighan barliq eswab-saymanliri hemde barliq miq-qozuqliri, shundaqla hoylining barliq miq-qozuqliri mistin bolsun.

IBADET CHÉDIRI (MUQEDDES CHÉDIR)
(«Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

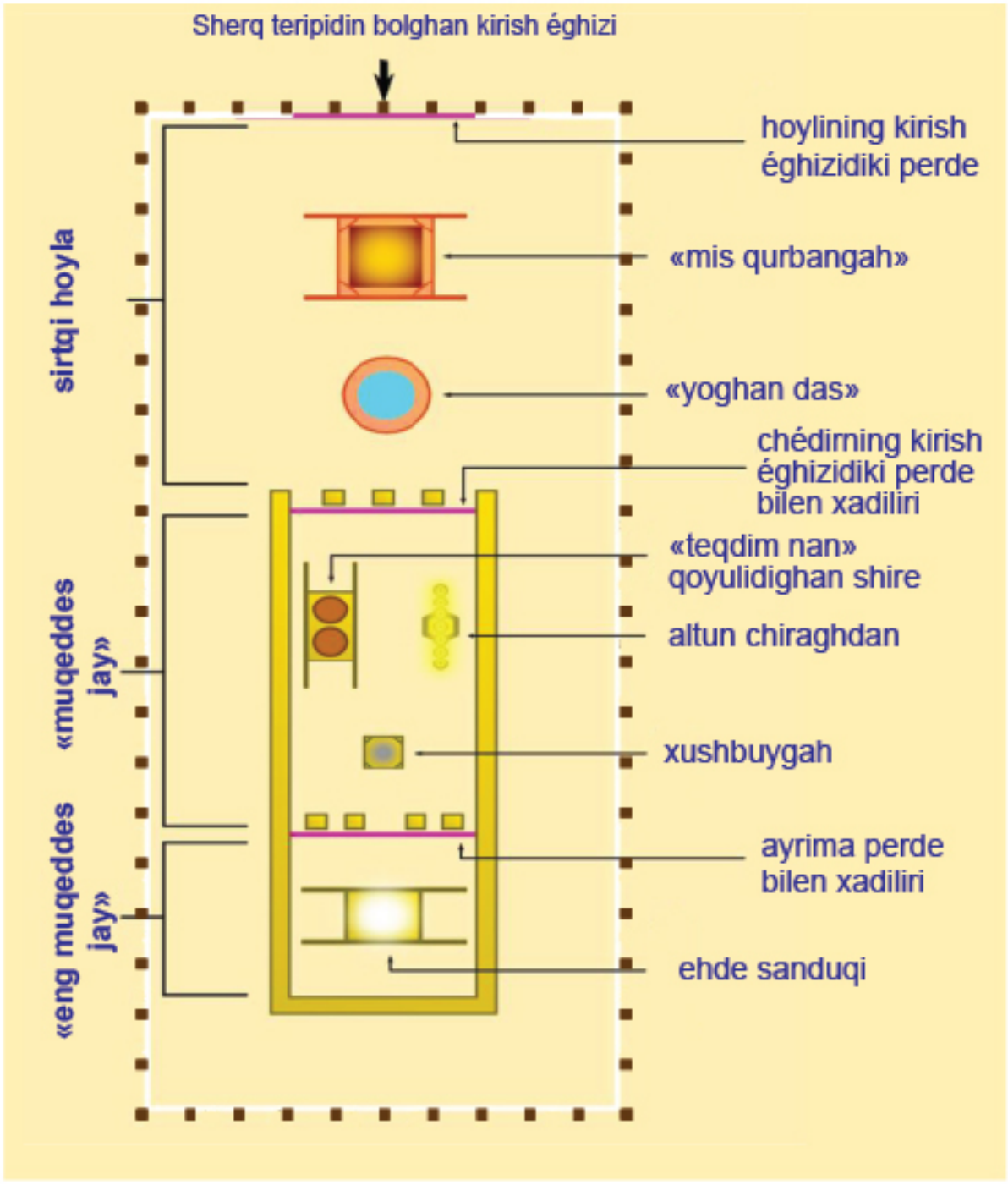

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

Yéniq turidighan chiragh heqqidiki belgilime

20 — Chiraghning hemishe yéniq turushi üchün, chiraghqa ishlitishke zeytundin soqup
chiqirilghan sap mayni qéshinggha keltürüshke Israillarni buyrughin. ■
21 Jamaet chédirining ichide, hökům-guwahliq sanduqining udulidiki perdining
tashqirida Harun we oghulliri her kéchisi etigen'giche Perwerdigarning aldida
chiraghlarning yéniq turghuzush ishida bolsun. Bu ish dewrdin-dewrgiche Israillargha
ebediy bir qanun-belgilime bolsun.□

28

Kahinlarning muqeddes kiyimliri

1 Sen Israillarning ichidin akang Harun we uning oghullirini öz qéshinggha keltürgin;
ularni, yeni Harun we oghulliri Nadab, Abihu, Eliazar we Itamarlarning Méning
kahinliq xizmitimde bolushi üchün yéninggha keltürgin. ■
2 Akang Harun'gha hem sherep hem güzellik üchün muqeddes kiyimlerni teyyarlighin.
3 Harunning Manga muqeddes qilinip, Méning kahinliq xizmitimde bolushi üchün, Men
eqil-parasetning rohi bilen qelblirini toldurghan chéwer kishilerning herbirige söz qilip,
ularni alahide kiyimlerni tikishke buyrughin.
4 Ular tikidighan kiyimler munulardin ibaret: — bir qoshén, bir efod, bir ton,
keshtilen'gen bir xalta könglek, bir selle we bir belwagh. Méning kahinliq xizmitimde
bolushi üchün, ular akang Harun'gha we oghulligha muqeddes kiyimlerni tiksun.□

Efodning layihilinishi

5 Uninggha altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rext
ishlitilsun;
6 efodni ular altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerni
teyyarlap, chéwer qollargha nepis qilip *keshtilitip* ishletsun. ■
7 Efodning ikki béshini bir-birge tutashturush üchün ikki dolisida mürilik tasma bolsun.
□
8 Efodning üstidin baghlaydighan, keshtilen'gen belwagh efod bilen bir pütün qilinsun
we uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan
aq kanap rexttin yasalsun. □
9 Ikki aq héqiqni tépip, ularning üstige Israilning oghullirining namlirini oydurghin;
10 ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qalghan altisi bolsa yene bir yaqutqa
oyulsun, hemmisi tughulush tertipi boyiche pütülsun.
11 Xuddi yaqut neqishchiliri ishligendek, möhür oyulghandek Israilning oghullirining
namlirini ikki yaqutqa oydurghin; ular altundin yasalghan közlükke békitilsun.
12 Israilning oghulligha esletme tash bolsun üchün, ikki yaqutni efodning ikki mürilik
tasmisigha qadighuzghin; shundaq bolghanda, Harun Perwerdigarning aldida ularn-
ing namlirini esletme süpitide mürililide kötürüp yüridu.
13-14 Buningdin bashqa, sen altundin yene ikki közlük we sap altundin shoynidek éship
étilgen ikki zenjir yasatqin; andin éshilme zenjirler közlüklerge békitilsun.□

■ **27:20** Law. 24:2 □ **27:21 «Jamaet chédiri» —** bu ibadet chédirigha bérilgen bashqa bir nam. ■ **28:1** Ibr. 5:4 □ **28:4 «Efod» we «qoshén» —** bular we qatarliqlar toghruluq «Tebirler»ni we munasiwetlik sxémilarni körüng. «Efod» jilitkige oxshaydighan birxil kiyim, «qoshén» kahinning meydisige taqilidighan meyde yanchuq bolup, üstige on ikki qebilige wekillik qilidighan on ikki qimmetlik tash békitilgen. ■ **28:6** Mis. 39:2 □ **28:7 «...ikki dolisida mürilik tasma bolsun» —** munasiwetlik sxémini körüng. □ **28:8 «Efodning belwéghi» —** 5-ayette tilgha élin'ghan belwagh emes. «Law.» 8:7ni körüng. □ **28:13-14 «yene ikki közlük» —** mushu ikki közlük efodning ikki mürisige békitilgen, 9-12-ayetlerde tilgha élin'ghan ikki aq héqiq orunlashturulghan közlüklerdur.

Qoshénning yasilishi

15 «Höküm qoshéni»ni chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip yasatqin; uni hem efodni
ishligen usulda yasighan, altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq
kanap rexttin yasighin. □ ■
16 U ikki qat, töt chasa qilinsun; uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich bolsun. □
17 Uning üstige töt qatar qilip göherlerni ornatqin: — birinchi qatargha qizil yaqut, sériq
göher we zumret ornitilsun;
18 ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas ornitilsun;
19 üchinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts ornitilsun;
20 tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitilsun; bularning hemmisi
altun közlük ichige ornitilsun.
21 Bu göherler Israilning oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki
bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütülsun.
22 Qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki* éshilme zenjir yasighin.
23 Qoshén'gha altundin ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige
békitkin; □
24 andin altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki
halqidin ötküzüp,
25 éshilgen shu zenjirlerning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki
mürilik tasmisining aldi qismigha ornatqin.
26 Buningdin bashqa sen altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki
burjikige békitkin; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadalsun. □
27 Mundin bashqa sen altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik
tasmisining aldi töwenki qismigha, yeni efodqa ulinidighan jaygha yéqin qilip, keshi-
tilen'gen belwaghdin égizrek qilip békitkin.
28 Qoshénning efodning keshitilen'gen belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning
efodtin ajrap ketmesliki üchün qoshénning halqisini kök shoyna bilen efodning
halqisigha chétip qoyghin.
29 Shundaq qilghanda, Harun muqeddes jaygha kirgende, höküm qoshénini
taqighachqa, Israilning oghullirining namlirini esletme süpitide yürikining üstide
Perwerdigarning aldida daim kötürüp yürgen bolidu. □
30 Harun Perwerdigarning aldigha kirgende, urim bilen tummim uning yüriki üstide
bolushi üchün, bularni höküm qoshénining ichige alghin; mushundaq qilghanda, Harun
Israillargha baghliq hökümlerni hemishe Perwerdigarning huzurida öz yüriki üstide
kötürüp yürgen bolidu.□

Bash kahin kiyidighan bashqa kiyimler; bash kahinning oghullirining kiyimliri

31 Efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qilghin. □ ■

□ **28:15 «Höküm qoshéni» —** ichidiki «urim we tummim» dégen tashlar arqiliq Xudaning melum ish toghrisidiki iradisini yaki hökümini sorash üchün ishlitilgen (30-ayetni körüng). ■ **28:15** Mis. 39:8 □ **28:16 «U ikki qat, töt chasa qilinsun» —** démek, yanchuq sheklide. □ **28:23 «qoshénning yuqiriqi ikki burjikige» —** ibraniy tilida «qoshénning ikki béshigha». □ **28:26 «qoshénning asti teripidiki ikki burjikige» —** ibraniy tilida «qoshénningIkki béshigha». □ **28:29 «qoshén» —** qoshén we uning munasiwetlik tepsilatlirini körüsh üchün munasiwetlik sxémini körüng. □ **28:30 «urim we tummim» —** alahide birxil tashlar. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. Hemde ulardin herxil jawab chiqatti; mesilen, «shundaq», «yaq» dégendek. Bezi ehwallarda héchqandaq jawab bermeslikimu mumkin (mesilen, «Hak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 qatarliqlarni körüng). «Urim»ning menisi «nurlar», «Tummim»ning menisi «mukemmellik» yaki «mukemmel ishlar» dégenlik; lékin ularning tepsilatliri hazir bizge namelum. □ **28:31 «Efodning ichidiki ton» —** ton efodning ichige kiyilidu (munasiwetlik sxémini körüng). ■ **28:31** Mis. 39:22

32 Tonning bashqa kiyilidighan töshüki del otturisida bolsun; uning yirtilip ketmesliki üchün xuddi bapkar toqughandek, sawutning yaqisigha oxshash chörisige pewaz chiqirilsun. □

33-34 Uning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup asqin hemde altun qongghuraqlarni yasap, chörisidiki anarlarning ariliqigha birdin ésip qoyghin; tonning étikining pütkül chörisige bir altun qongghuraq, bir anar, yene bir altun qongghuraq, bir anar... békitilsun. □

35 Harun xizmet qilghan waqtida shu tonni kiysun; buning bilen Harun Perwerdigarning aldigha barghanda, yeni muqeddes jaygha, Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda uning awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu.□

36 Andin kéyin sen sap altundin nepis bir otughatni yasap, uning üstige möhürge neqishlen'gendek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyghin; □ ■

37 uni kök renglik yip bilen sellisige chigkin; u sellining aldi teripige taqalsun;

38 u Harunning péshaniside tursun. Buning bilen Harun Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediyelirige chaplashqan gunahlarni öz üstige élip kötüridu; hediyelerning Perwerdigarning aldida qobul qilinishi üchün otughat hemishe uning péshanisige taqaqliq tursun.□

39 Buningdin bashqa aq kanap rexttin bir könglek toqughin, shuningdek kanap rexttin toqulghan bir selle teyyarlighin; keshtilen'gen bir belwagh yasighin.□

□ **28:32 «sawut» —** jengchining alahide kiyimi. □ **28:33-34 «anarlar» —** mushu «anarlar» marjandek chongluqta toqulghan bolushi kérek. □ **28:35 «Harun ... Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda *qongghuraqlarning*** awazi anglinip turidu-de, u ölümdin aman qalidu» — qongghuraqlarning awazliri Xudagha bash kahinning Israilgha wekillik qilidighanliqini eslitidu. □ **28:36 «otughat» —** bash kiyimige taqilidighan kichik taxta yaki mensep belgisidin ibaret. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38 «Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediyelirige chaplashqan gunahlar» —** buning menisi: (1) Israillarning mushu hediye-qurbanliqlarni keltürüshtin meqsiti (Xudaning sözige asasen) gunahini yépishtin ibarettur, shunga hediyeler gunah bilen munasiwetlikitur; (2) Israillar hediye-qurbanliqlirini keltürginide keltürüsh usulida diqqetsizliktin hediyeler gunahqa chétilip qélishi mumkin yaki hediye keltürgüchining niyetlirige melum yaman gherez chétilishliq bolushi mumkin. Biz ikkinchi chüshenchige mayil. □ **28:39 «kanap rexttin bir könglek toqughin» —** yaki «kanap rexttin alichipar bir xalta könglek tikkin». **«keshtilen'gen bir belwagh yasighin» —** bu belwagh efodningki emes. «Law.» 8:7ni körüng.

Bash kahin xizmette kiydighan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimler

(«Misirdin chiqish» 28:4-43)

40 Harunning oghulliriga xalta köngleklerni tikkin; ularghimu belwaghlarni teyyarla, ulargha égiz böklernimu tikkin; bular ulargha hem sherep hem güzellik bolsun.
41 Bularning hemmisini sen akang Harun we uning oghulliriga kiydürgin; andin ularning Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolushi üchün ularni mesihlep, Manga muqeddes qilip ayrighin.□
42 Ularning ewretlirining yépiq turushi üchün ulargha kanap rexttin tambal ettürgin; u bélidin yotisighiche yépip tursun.
43 Harun we oghulliri jamaet chédirigha kirgende yaki muqeddes jayda xizmette bolush üchün qurban'gahqa yéqinlashqanda, ular gunahkar bolup ölüp ketmesliki üchün *tambalni* kiyiwalsun. Bu uninggha we uningdin kéyinki nesilliri üchün ebediy bir belgilime bolsun.□

29

Harun we uning oghullirining kahinliqqa ayrilishi

1 Ularning Manga muqeddes qilinip, kahinliq xizmitimde bolushi üchün mundaq ishni ada qilishing kérek: — sen bir yash erkek torpaq bilen ikki qochqarni talla (hemmisi béjirim bolsun) ■
2 hemde pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqach we zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlarni teyyarla, bularning hemmisini bughday unidin qilghin; □
3 nanlarning hemmisini bir séwetke sélip, séwetni, torpaqni we ikki qochqarni bille hediye qilip keltürgin.
4 Sen Harun we uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin élip kélip, ularni su bilen yughin;
5 andin kiyimlirini élip kélip, Harun'gha xalta könglek, efod toni we efodni kiydürgin, qoshénni taqighin; andin bélige efodning keshtilen'gen belwéghini baghlighin. □
6 Béshigha sellini yögep, sellige muqeddes otughatni taqap qoyghin.
7 Andin mesihlesh méyini élip, béshigha quyup uni mesihligin.■
8 Andin sen uning oghullirini élip kélip, ulargha xalta köngleklerni kiydürgin;
9 ulargha, yeni Harun we uning oghulliriga belwaghlarni baghlap, égiz böklerni kiydürgin. Shuning bilen ebediy belgilime boyiche, kahinliq xizmiti ularningki bolidu; shundaq qilip, sen Harun bilen uning oghullirini Xudagha muqeddes qilip ayrip teyinligin.
10 — Sen torpaqni jamaet chédirining aldigha élip kelgin; élip kelginingde Harun bilen uning oghulliri qollirini torpaqning béshigha qoysun. □ ■
11 Andin sen bu torpaqni Perwerdigarning aldida, jamaet chédirining kirish éghizining yénida boghuzlighin;
12 torpaqning qénidin élip barmiqing bilen uni qurban'gahning münggüzlirige sürüp, qalghan qanning hemmisini qurban'gahning tüwige töküp quyghin.

□ **28:41 «Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolush»** — bu ayettiki «aldimda kahinliq xizmitimde bolush» ibraniy tilida «qolgha tutquzush» yaki «qolgha bérish» dégen söz bilen ipadilinidu. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti; shunga ular qoliga héchqandaq bashqa ishlarni élishigha bolmaytti. □ **28:43 «jamaet chédirigha kirgende»** — mushu yerde chédirning hoylisigha kirishni körsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2 □ **29:2 «toqach»** — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. □ **29:5 «efod toni»** — tonning efod bilen zich munasiwéti bolghachqa, bezi yerlerde «efod toni» déyilidu. ■ **29:7** Mis. 30:25 □ **29:10 «qollirini torpaqning béshigha qoysun»** — Tewrat we Injil dewridimu «qollarni bashqa qoyush» qol qoyghuchilarning qol qoyulghuchi bilen bir terepte turidighanliqi yaki uning ornida bolidighanliqini bildüridu. Mushu yerde Harun we oghullirining «qollirini bashqa qoyush»i «biz mushu qurbanliqqa oxshash Xudagha mutleq atalghanmiz» dégenni bildürmekchi bolidu. ■ **29:10** Law. 1:3

13 Ich qarnini yögep turghan barliq mayni, shundaqla jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurban'gahta köydürgin.
14 Torpaqning göshi, térisi we tézikini bolsa chédirgahning sirtigha élip chiqip, otta köydürüwetkin; bu gunah qurbanliqi bolidu.■
15 Andin sen qochqarlarning birini élip kelgin; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun;
16 andin sen bu qochqarni boghuzlap, uning qénidin qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepkin. ■
17 Qochqarni parchilap, uning ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, ularni gösh parchiliri we bashning üstige qoyup,
18 pütün qochqarni qurban'gahta köydürgin. Bu Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq — ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy yetküzidighan hediye bolidu.
19 Kéyin sen ikkinchi qochqarni élip kelgin; Harun we uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun.
20 Andin bu qochqarni boghuzlap qénidin élip, Harunning ong quliqining yumshiqigha, uning oghullirining ong quliqining yumshiqigha, ularning ong qollirining chong barmiqi bilen ong putlirining chong barmiqigha sürkep qoyghin, qalghan qanni qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepkin. □
21 Andin qurban'gah üstidiki qandin we mesihlesh méyidin élip, Harunning üstige, uning kiyimlirige, shuningdek uning oghullirining üstige we ularning kiyimlirigimu sepkin. Shundaq qilip u we uning kiyimliri, uning oghulliri we ularning kiyimlirimu uning bilen teng Xudagha atap muqeddes qilin'ghan bolidu.
22 Andin sen qochqarning méyi, quyruq méyi, ich qarnini yögep turghan barliq may, jigerning üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni chiqar hemde ong arqa putini alghin — (chünki bu qochqar kahinliqqa tiklesh *qurbanliqigha atalghan* qochqardur) —
23 — buningdin bashqa sen Perwerdigarning aldida qoyulghan pétir nan séwitidin bir girdini, zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqachtin birni we pétir hemek nandin birni élip,
24 bularning hemmisini Harunning qolligha we uning oghullirining qolligha qoyup, ularni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatquzghin.
25 Andin sen bularni ularning qolliridin tapshurup élip, Perwerdigarning aldida xushbuy chiqarsun dep, qurban'gahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürgin. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.
26 Sen Harunni kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning töshini élip «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning huzurida pulanglatqin; bu séning ülüshüng bolidu. □
27 Shuningdek, sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning «pulanglatma hediye» süpitide pulanglitilghan töshi bilen «kötürme hediye» süpitide égiz kötürüp pulanglitilghan arqa putini, yeni Harun we uning oghulliriga béghishlan'ghan shu ülüshlerni «muqeddes» dep ayrip békitkin. □
28 Shuning bilen bu nersiler ebediy belgilime boyiche Israillar teripidin Harun we oghulliriga béghishlan'ghan nésiwe bolidu; chünki u kötürme hediyedur. Bular Israillar teripidin sunulidighan inaqliq qurbanliqliridin ayrip chiqilip, ularning Perwerdigargha atap «égiz kötürgen hediye»si hésablinip, «kötürme hediye» bolidu.■

■ **29:14** Law. 4:12; Ibr. 13:11 ■ **29:16** Ibr. 9:12,19 □ **29:20 «quliqining yumshiqigha»** — yaki «quliqining uchigha». □ **29:26 «pulanglatma hediye»** — Perwerdigarning aldida égiz kötürüp alahide pulanglatqan hediyedur. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlargha tewe bolidu. □ **29:27 «kötürme hediye»** — kahin yaki hediyeni sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide égiz kötürüp atighan hediye. «kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. ■ **29:28** Law. 7:31,34; 10:14

29 Harunning muqeddes kiyimlirige kéyin oghulliri warisliq qilidu. Ular mesihlinip,
kahinliqqa teyinlen'gende shu kiyimlerni kiysun.
30 Oghullirining qaysisi uning ornini bésip kahin bolsa, jamaet chédirigha kirip muqeddes jayning ichide xizmetke kirishkende, bu kiyimlerni uda yette kün kiyip yürsun.
31 Sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarni élip, uning göshini muqeddes jayda pishurghin; □
32 andin Harun we oghulliri qochqarning göshi bilen séwettiki nanlarni jamaet chédirining kirish éghizida yésun; ■
33 ular özlirining kahinliqqa teyinlinishide Xudagha atap muqeddes qilin'ghanda kafaretke ishlitilgen nersilerni yésun, lékin bular muqeddes bolghachqa, yat kishi buningdin héchnémini yémisun. □ ■
34 Eger kahinliqqa tiklesh qurbanliq göshidin yaki nandin etige azraq éship qalsa,
éship qalghanni otta köydürüwet; bular muqeddes bolghachqa, héchkim uningdin yése
bolmaydu.
35 Sen shu teriqide Harun we uning oghulliri toghrisida buyrughinimning hemmisini
beja keltürüp, uda yette kün'giche ularni kahinliqqa tiklesh wezipisini ada qilghin.
36 Her küni kafaret qilinishqa gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sun'ghin. Qurban'gahning özini gunahtin pak qilishqa uning üchünmu kafaret keltürgin, muqeddes
qilinsun dep, uni zeytun méyi bilen mesihligin.
37 Yette kün'giche sen qurban'gah üchün kafaret keltürüp, uni muqeddes qilghin. Buning
bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse
muqeddes hésablinidu.□

Kündilik qurbanliq toghrisida

38 Mana, qurban'gahta hemishe sunidighanliring munular: — her küni bir yashliq ikki
qoza qurbanliq qilinsun. ■
39 Birini etigende, yene birini gugumda qurbanliq qilip sun'ghin. □
40 Birinchi qoza bilen birge zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen bughday
unidin *efahning* ondin biri we yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharab qushup
sunulsun. □
41 Ikkinchi qozini gugumda sun'ghin; uni etigenlik qurbanliqningkidek, xushbuy bolushi üchün ot arqiliq Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide ashliq hediye we
sharab hediye bilen qoshup sun'ghin.
42 Shu teriqide bu köydürme qurbanliq nesildin-nesilge jamaet chédirining kirish éghizida
Perwerdigarning huzurida ötküzülüp daimliq qurbanliq bolsun; Men *Perwerdigar* shu
yerde siler bilen körüshüp, sen bilen sözlishimen.
43 Shuningdek Men shu yerde Israillar bilen uchrishimen, shuning bilen u jay Méning
shan-sheripim bilen muqeddes qilinidu.
44 Men jamaet chédiri bilen qurban'gahni Özümge atap muqeddes qilimen; Harun we
uning oghullirinimu Özümge kahinliq xizmette bolushqa ayrip muqeddes qilimen.

□ **29:31 «muqeddes jay»** — mushu yerde ibadet chédirning hoylisini körsitidu («Law.» 8:31ni körüng). **«pishurghin»** — yaki «qaynatqin». ■ **29:32** Law. 8:31; 24:9 □ **29:33 «yat kishi»** — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu. ■ **29:33** Law. 10:14; Mat. 12:4 □ **29:37 «Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu»** — muqeddes chédirdiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölinidu. «Eng muqeddes» bolghanlargha tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). Adette shundaq qilghan kishiler ölümge mehkum qilinishi kérek idi; lékin panah izdigenler qurban'gahning münggüzlirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni körüng). ■ **29:38** Chöl. 28:3 □ **29:39 «gugumda»** — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. □ **29:40 «bir efah»** — texminen 2 küre yaki 22 litr. Bir hin texminen 3.6 litr.

45 Shundaq qilip Men Israillarning arisida makan qilip, ularning Xudasi bolimen. ■
46 U waqitta ular Méning ularning arisida makan qilishim üchün ularni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudasi Perwerdigar ikenlikimni bilidu; Men ularning Xudasi Perwerdigardurmen.

30

Xushbuygah

1 Sen yene xushbuy yandurush üchün bir xushbuygahni yasatqin; uni akatsiye yaghichidin teyyarlighin. □ ■
2 U töt chasa, uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égizliki ikki gez bolsun. Uning *töt burjikidiki* münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasalsun.
3 Sen uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlirini sap altun bilen qaplatqin; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqarghin.
4 Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitkin; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitkin. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üchün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturghin. □
5 Baldaqlirini akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin.
6 Xushbuygahni höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining sirtigha, yeni Men sen bilen körishidighan jay bolghan höküm-guwahliq sanduqining üstidiki kafaret textining uduligha qoyghin.
7 Harun shuning üstide ésil xushbuy etirni yandursun; her küni etigenliki chiraghlarni perligili kelgende, xushbuylarni yandursun. ■
8 Shuningdek Harun gugumda chiraghlarni tizip yaqqanda, xushbuy yandursun. Shundaq qilip Perwerdigarning aldida nesildin-nesilge xushbuy hemishe öchürülmey yéniq bolidu. □
9 Siler uning üstide ne héchqandaq gheyriy xushbuy yandurmanglar, ne köydürme qurbanliq ne ashliq hediye sunmanglar, shundaqla uning üstige héchqandaq sharab hediyeni tökmenglar.
10 Her yilda Harun bir qétim *xushbuygahning* münggüzlirige kafaret keltürsun; her qétim kafaret keltüridighan gunah qurbanliqining qéni bilen uning üchün kafaret keltürsun. Nesildin-nesilge shundaq qilinglar; bu *xushbuygah* Perwerdigargha «eng muqeddes» hésablinidighan nersilerning qataridindur.

Sanaqtin ötküzülgende tapshurulidighan kafaret puli

11 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

■ **29:45** Mis. 25:8; Law. 26:12; Zeb. 78:60; Zek. 2:14; 2Kor. 6:16; Weh. 21:3 □ **30:1 «Xushbuygah »** — munasiwetlik sxémini körüng. ■ **30:1** Mis. 37:25 □ **30:4 «ikki yénigha»** — yaki «ikki burjikige». Munasiwetlik sxémini körüng. ■ **30:7** 1Sam. 3:3 □ **30:8 «gugumda»** — 12:7diki izahatni körüng. **«chiraghlarni tizip yaqqanda»** — chiraghlar daim yéniq turidu, asasen öchürülmeydu (27:20, «Law.» 24:2ni körüng). Mushu söz belkim chiraghdanning üstidiki yette qedehni bir-birlep chüshürüp, zeytun méyini quyup andin qaytidin yandurushni bildürüshi mumkin.

12 Sen Israillarning sanini éniqlash üchün ularni sanighiningda, ularning sanilishi wejidin arisigha balayi'apet kelmesliki üchün, ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üchün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun. □ ■

13 Royxetke élinip, sanaqtin ötkenlerning hemmisi bérishi kérek bolghini shuki, herbiri muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel bersun (bir shekel yigirme gerahqa barawer kélidu). Bu yérim shekel Perwerdigargha «kötürme hediye» bolidu. □ ■

14 Royxetke élinip, sanaqtin ötkenler, yeni yigirme yash yaki uningdin chonglarning herbiri Perwerdigargha shu «kötürme hediye»ni bersun.

15 Öz jéninglargha kafaret keltürüsh üchün Perwerdigargha kötürme hediye berginglarda bay kishi yérim shekeldin artuq bermisun, kembeghel kishimu yérim shekeldin kem bermisun.

16 Sen Israillardin shu kafaret pulini tapshurup élip, jamaet chédirining xizmitige béghishlap ishletkin; u pul Israillargha Perwerdigarning huzurida esletme süpitide jéninglargha kafaret keltüridighan bolidu.■

Yuyunush dési, yeni «paklinish dési»

17 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

18 Sen yuyunushqa ishlitishke mistin *yoghan* bir das we uninggha mistin bir teglik yasatqin; uni jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup, ichige su toshturup qoyghin.

19 Harun bilen uning oghulliri uningdiki su bilen put-qollirini yusun.

20 Ular jamaet chédirigha kirgende ölmesliki üchün su bilen özini yuyushi kérek; ular xizmet qilish üchün, qurban'gahqa yéqin bérip Perwerdigargha ot arqiliq atilidighan qurbanliq sunmaqchi bolghinidimu, shundaq qilsun.

21 Ular ölmesliki üchün put-qollirini yusun; bu ish ularga, yeni özi we uning nesilliri üchün ewladtin ewladqiche ebediy bir belgilime bolidu.

□ **30:12 «ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üchün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun» —** Némishqa sanaqtin ötküzülüsh wejidin kafaret keltürüshi kérek? Xelqning sanini éniqlashtin ikki xil gunah peyda bolushi mumkin: (1) Israil xelqi özlirining köplükini bilip, tekebburliship kétishi mumkin; (2) qiyinchiliqqa duch kelgende, ular Xudagha tayanmay, belki öz küch-qudritige tayinishi mumkin idi. Israillardin bu pulni élish ularga özlirining gunahliq tebiiti toghruluq agahlandurushtin ibret idi; derweqe bu pul muqeddes chédirda ularga kafaret keltürüshke kahinlar terepidin ötküzülidighan xizmette ishlitiletti (16-ayet). Xudaning buyruqi bolmisa xelqni sanaqtin ötküzüshke qetiiy bolmaytti (mesilen, «1Tar.» 21:1-5ni körüng). ■ **30:12** Chöl. 1:2 □ **30:13 «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche» —** «shekel» kümüshning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üchün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlan'ghan muqim békitilgen birnechche xil ölchem birliki bolsa kérek. ■ **30:13** Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **30:16** Mis. 38:25

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan» qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Muqeddes may teyyarlash yoli

22 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
23 Sen hemmidin ésil xushbuy dora-dermeklerdin teyyarla, yeni murmekki suyuqluqidin besh yüz shekel, darchindin ikki yüz ellik shekel, égirdin ikki yüz ellik shekel, □
24 qowzaqdarchindin besh yüz shekel élip (bu ölchemler muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bolsun) we zeytun méyidinmu bir hin teyyarla; □
25 bu dora-dermekler bilen mesih qilish üchün bir muqeddes may — etirchi chiqarghandek bir xushbuy may chiqarghuzghin. Bu «muqeddes mesihlesh méyi» bolidu.
26 Sen uning bilen jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini,
27 shire we uning barliq qacha-quchilirini, chiraghdan we uning eswablirini, xushbuygahni,
28 köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning eswablirini, yuyunush dési we uning teglikini mesihligin;
29 sen shu terzde ularni «eng muqeddes nersiler» qatarida muqeddes qilghin. Ulargha tegken herqandaq nersimu «muqeddes» hésablinidu.□
30 Harun bilen uning oghullirini bolsa Manga kahinliq xizmette bolushi üchün mesihlep muqeddes qilghin.
31 Israillargha söz qilip mundaq éytqin: — Bu may ewladtin ewladqiche Manga atalghan muqeddes mesihlesh méyi bolidu.
32 Uni ademning bedinige quysa bolmaydu; shuningdek uninggha oxshaydighan yaki terkibi oxshishidighan héchqandaq maylarni yasimanglar. U muqeddes bolghini üchün silergimu muqeddes bolushi kérek. □
33 Kimki terkibi shuninggha oxshaydighan may tengshise, yaki uni élip yat birsige sürse, u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu.□

Xushbuy yasash usuli

34 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
Sen xushbuy dora-dermekler, yeni xushbuy yélim, déngiz qululisi méyi, aq dewirqay we sap mestiki teyyarlighin. Bularning hemmisi oxshash miqdarda bolsun; □
35 Xuddi etirchi may chiqarghan'gha oxshash, ularni tengshep xushbuy yasighin; u tuzlan'ghan, sap we muqeddes puraqliq etir bolidu.
36 Sen uningdin azraq élip, talqandek obdan ézip, jamaet chédiridiki höküm-guwahliq *sanduqining* uduligha, yeni Men siler bilen körüshidighan jayning aldigha qoyghin. Bu silerge Perwerdigargha atalghan «eng muqeddes nersiler» qatarida hésablansun.
37 Siler yasighan bu xushbuyning rétsépi bilen özünglarghimu oxshash bir xushbuyni yasiwalsanglar bolmaydu. U sanga nisbeten éytqanda Perwerdigargha xas qilin'ghan muqeddes bolidu.
38 Kimki uning puriqini purap huzurlinish üchün uninggha oxshap kétidighan herqandaq bir xushbuyni yasisa, u öz xelqi arisidin üzüp tashlansun.

□ **30:23 «500 shekel»** — texminen 6 kilogram. □ **30:24 «bir hin»** — texminen 3.6 litr. □ **30:29 «eng muqeddes nersiler» we «muqeddes»** — muqeddes chédirdiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölinidu. «eng muqeddes» bolghanlargha tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). □ **30:32 «ademning bedinige»** — ibraniy tilida «ademning etlirige». ***«muqeddes mesihlesh méyi** ademning bedinige quysa bolmaydu»* — bezi alimlar buni «kahinlardin bashqilargha quysa bolmaydu» dep chüshinidu. Lékin «Zebur» 132:2ge qarighanda, mesihlesh méyi kahinlarni mesihlep quyulghanda ularning bedinige tegmey, belki bash kiyimidin éqip saqaldin ötüp kiyim-kécheklirige chüshetti. □ **30:33 «Kimki... yat birsige sürse,...»** — démek, kahinlardin bashqilarning üstige. **«u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu»** — 19:12diki izahatni körüng. □ **30:34 «déngiz qululisi méyi»** — yaki «oniqa» yaki namelum birxil ösümlükning yélimi. **«aq dewirqay»** — yaki «galbanum». Buning puriqi achchiq bolsimu, dorilargha ileshtürülgende ularning köyüsh waqtini uzartidu we ularni téximu xush puraqliq qilidu.

31

Ibadet jayini yasighuchi ustilarning tallinishi

1 Perwerdigar Xuda Musagha mundaq dédi: —
2 Mana, Men Özüm Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, urining oghli Bezalelni
ismini atap chaqirdim; □ ■
3 uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip,
uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilip,
4 türlük-türlük hünerlerni qilalaydighan, yeni altun, kümüsh we mis ishlirini qilalay-
dighan,
5 yaqutlarni késip-oyalaydighan, ularni zinnet buyumlirigha ornitalaydighan,
yaghachlargha neqish chiqiralaydighan, herxil hüner ishlirini qamlashturalaydighan
qildim.
6 Shuningdek mana, Men yene Dan qebilisidin Ahisamaqning oghli Oholiyabni uning-
gha yardemchilikke teyinlidim, shundaqla Men sanga buyrughan hemme nersilerni
yasisun dep, barliq pem-parasetlik kishikerning könglige téximu eqil-paraset ata qildim;
7 shuning bilen ular jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, uning üstidiki kafaret
textini, chédirining hemme eswablirini,
8 shire bilen uning qacha-quchilirini, sap altundin yasilidighan chiraghdan bilen uning
barliq eswablirini, xushbuygahni,
9 köydürme qurbanliq qurban'gahi bilen uning barliq eswablirini, yuyush dési bilen
uning teglikini yasiyalaydighan,
10 xizmet kiyimliri, yeni kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes
kiyimliri we uning oghullirining kahinliq kiyimlirini toquyalaydighan, □
11 mesihlesh méyi we muqeddes jaygha teyyarlinidighan ésil dora-dermeklerdin xush-
buyni yasiyalaydighan boldi. Men sanga emr qilghinim boyiche ular barliq ishni beja
keltüridu.

Shabat küni, yeni «dem élish küni»ni tutush kérek

12 Perwerdigar Musagha emr qilip mundaq dédi: —
13 Sen Israillargha emr qilip ulargha: — «Siler Méning shabat künlirimni choqum tu-
tunglar; chünki bular silerning özünglarni pak-muqeddes qilghuchining Men Perwerdi-
gar ikenlikini bilishinglar üchün Men bilen silerning otturanglardiki bir nishane-belge
bolidu.
14 Shabat küni silerge muqeddes qilip békitilgini üchün, uni tutunglar; kimki uni buzsa,
ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu; berheq, kimki u künide herqandaq ishni qilsa, öz
xelqi arisidin üzüp tashlansun. ■
15 Alte kün ichide ish qilinsun; lékin yettinchi küni Perwerdigargha atalghan muqeddes
kün bolup, aram alidighan shabat küni bolidu; kimki shabat künide birer ish qilsa, ölüm
jazasigha tartilmisa bolmaydu.
16 Israillar shabat künini tutushi kérek; ular ebediy ehde süpitide uni ewladtin
ewladqiche tutsun.
17 Bu Men bilen Israillarning otturisida ebediy bir nishane-belge bolidu; chünki Per-
werdigar alte kün ichide asman bilen zéminni yaritip, yettinchi künide aram élip rahet
tapqanidi», — dégin.■

□ **31:2 «ismini atap chaqirdim» —** mushu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üchün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20 □ **31:10 «xizmet kiyimliri» —** yaki «kahinliq xizmet kiyimliri». ■ **31:14** Mis. 20:8; Qan. 5:12; Ez. 20:12 ■ **31:17** Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11

18 Xuda Sinay téghida Musagha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, ikki höküm-guwahliq taxtiyini uninggha tapshurdi. Taxtaylar tashtin bolup, *sözler* Xudaning barmiqi bilen ulargha pütülgenidi.■

32

Altun Mozaygha choqunush gunahi

1 Xelq Musaning taghdin chüshmey hayal bolup qalghinini körüp, Harunning qéshigha yighilip uninggha: — Sen qopup, bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilah yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen héliqi kishige néme bolup ketkenlikini bilmeymiz, — déyishti.■
2 Harun ulargha: — Xotunliringlar bilen oghul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip, méning qéshimgha élip kélinglar, dédi.
3 Shuning bilen pütkül xelq öz qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip Harunning qéshigha élip keldi.
4 U bularni ularning qolidin élip, iskine bilen quyma bir mozayni yasatquzdi. Shuning bilen ular: — Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar mana budur! — déyishti.
5 Harun uni körüp uning aldida bir qurban'gahni yasitip andin: «Ete Perwerdigar üchün bir héyt ötküzülidu», dep élan qildi.
6 Etisi ular seher qopup, köydürme qurbanliqlarni sunup, inaqliq qurbanliqlirinimu keltürdi; andin xalayiq olturup yep-ichishti, qopup eysh-ishret qilishti.□ ■
7 Shu chaghda Perwerdigar Musagha: — Ornungdin tur, tézdin peske chüshkin! Chünki sen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqing buzuqchiliqqa bérilip ketti. ■
8 Men ulargha buyrughan yoldin shunche tézla chetnep, özliri üchün bir quyma mozayni yasap, uninggha choqunup qurbanliq keltürüshti hemde: «Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudaying mana shudur!», déyishti, — dédi.■
9 Andin Perwerdigar Musagha: — Mana, bu xelqni körüp qoydum; mana, ular derweqe boyni qattiq bir xelqtur. ■
10 Emdi Méni tosma, Men ghezep otumni ularning üstige chüshürüp, ularni yutuwétimen; andin séni ulugh bir el qilimen, — dédi.□
11 Lékin Musa Xudasi Perwerdigardin ötünüp iltija qilip mundaq dédi: — Ey Perwerdigar, némishqa sen ghezep otungni Özüng zor qudret we küchlük qol bilen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqingning üstige chüshürisen? ■
12 Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning béshigha bala chüshürüsh üchün, ularni taghlarning üstide öltürüp yer yüzidin yoqitish üchün, *ularning Xudasi* ularni élip ketti, — déyishsunmu? Öz otluq ghezipingdin yénip, Öz xelqingge balayi'apet keltürüsh niyitingdin yan'ghaysen! ■
13 Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin; Sen ulargha qesem bilen wede qilip: «Neslinglarni asmandiki yultuzlardek awutimen, Özüm uning toghrisida sözligen mushu zéminning hemmisini neslinglargha bérimen, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidighan bolidu» dégenidingghu, — dédi.□ ■

■ **31:18** Mis. 32:16 ■ **32:1** Ros. 7:40 □ **32:6 «qopup eysh-ishret qilishti» —** yaki «qopup ussul oynighili turdi». ■ **32:6** 1Kor. 10:7 ■ **32:7** Qan. 32:5 ■ **32:8** 1Pad. 12:28 ■ **32:9** Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yesh. 48:4; Yer. 5:3; Hosh. 4:16 □ **32:10 «Méni tosma» —** yaki «méni qoyup ber». ■ **32:11** Zeb. 106:19-23 ■ **32:12** Chöl. 14:13-19. □ **32:13 «... Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin» —** oqurmenlerning éside bolsunki, Yaqupning ikkinchi ismi «Israil» idi. ■ **32:13** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4

14 Shuning bilen Perwerdigar Öz xelqining üstige: «Balayi'apet chüshürimen» dégen
niyitidin yandi.
15 Musa keynige burulup, ikki höküm-guwahliq taxtiyini qoligha élip taghdin chüshti.
Taxtaylarning ikki teripige sözler pütülgenidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük idi.
16 Bu taxtaylar bolsa Xudaning Özining yasighini, pütülgenliri bolsa Xudaning Özining
pütkini idi, u taxtaylargha oyulghanidi.■
17 Yeshua xelqning kötürgen chuqan-sürenlirini, warqirashlirini anglap Musagha: —
Chédirgahdin jengning xitabi chiqiwatidu, dédi.
18 Lékin u jawab bérip: — Angliniwatqan awaz ne nusret tentenisi emes, ne meghlubiyet-
ning peryadi emes, belki naxsha-küy sadasi! — dédi.
19 Musa chédirgahgha yéqin kélip, mozayni we jamaetning ussulgha chüshüp ketken-
likini körüp shundaq derghezep boldiki, taxtaylarni qolidin tashlap taghning tüwide
chéqiwetti. ■
20 Andin ular yasighan mozayni otqa sélip köydürüp, uni yanjip kukum-talqan qilip, su
üstige chéchip Israillarni ichishke mejburlidi.■
21 Andin Musa Harun'gha: Sen ularni shunche éghir gunahqa patquzghudek, mushu
xelq sanga néme qildi? — dédi.
22 Harun jawab bérip: — Xojamning ghezep-achchiqi tutashmighay! Bu xelqning
qandaq ikenlikini, ularning zezillikke mayil ikenlikini obdan bilisen. ■
23 Ular manga: — «Bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilahni yasap bergin;
chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen shu ademge néme bolghinini
bilmeymiz», dédi.
24 Men ulargha: «Kimde altun bolsa shuni chiqirip bersun» désem, ular manga tapshurup
berdi; men uni otqa tashliwidim, mana, bu mozay chiqti, — dédi.□
25 Musa xelqning qandaqsige tizginsiz bolup ketkenlikini kördi; chünki Harun ularni
düshmenlirining aldida mesxire obyékti bolushqa öz meylige qoyuwetkenidi.
26 Musa chédirgahning kirish éghizigha bérip, shu yerde turup: — Kimki Perwerdigarning
teripide bolsa méning yénimgha kelsun! — dédi. Shuni déwidi, Lawiylarning hemmisi
uning qéshigha yighildi.
27 U ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Herbir kishi öz
qilichini yanpishigha ésip, chédirgahning ichige kirip, bu chétidin u chétigiche kézip yürüp,
herbiri öz qérindishini, öz dost-buradirini, öz qoshnisini öltürsun!» — dédi.□
28 Shuning bilen Lawiylar Musaning buyrughini boyiche ish kördi; shu küni xelqning
ichidin üch ming kishi öltürüldi.
29 Andin Musa: — Herbiringlar bügün özünglarni Perwerdigargha xas bolushqa atid-
inglar; chünki herbiringlar hetta öz oghlunglar hem qérindishinglarnimu ayimidinglar;
shuning bilen bügün bext-beriketni üstünglargha chüshürdunglar, dédi.□
30 Etisi Musa xelqqe söz qilip: — Siler derweqe nahayiti éghir bir gunah sadir qildinglar.
Emdi mana, men Perwerdigarning aldigha chiqimen; gunahinglar üchün kafaret
keltüreleymenmikin, — dédi.
31 Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip bérip: — Hey...! Bu xelq derweqe
éghir bir gunah sadir qilip, özlirige altundin ilahlarni yasaptu!
32 Lékin emdi Sen ularning gunahini epu qilishqa unighaysen..., unimisang, ismimni
Özüng yazghan deptiringdin öchürüwetkin! — dédi.

■ **32:16** Mis. 31:18; Qan. 9:10 ■ **32:19** Qan. 9:17 ■ **32:20** Qan. 9:21 ■ **32:22** 1Yuh. 5:19 □ **32:24** **«chiqirip bersun»** — ibraniy tilida «üzüp bersun». □ **32:27** **«bu chétidin u chétigiche»** — ibraniy tilida «bu kirish éghizidin u kirish éghizigha». □ **32:29** **«Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar»** — ibraniy tilida «Perwerdigar üchün qolliringlarni toldurunglar» — démek, ular özlirini uning xizmitige béghishlidi.

33 Perwerdigar Musagha jawab bérip: — Kimki Méning aldimda gunah qilghan bolsa,
uning étini Öz deptirimdin öchürüwétimen.
34 Emdi sen bérip, Men sanga éytqan jaygha xelqni bashlap barghin. Mana, Méning
Perishtem aldingda mangidu. Lékin ulargha jaza béridighan künüm kelgende, ulargha
gunahi üchün jaza bérimen, dédi.□
35 Bu sözdin kéyin Perwerdigar xelqning Harunning qoli bilen mozayni quydurup
yasatqini üchün ularni waba bilen jazalidi.

33

Perwerdigarning Israillarni Sinay téghidin kétishke buyrushi

1 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Sen ornungdin turup, özüng Misir zéminidin
élip kelgen xelq bilen bille mushu yerdin kétip: «Men séning neslingge uni bérimen» dep
qesem qilip Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa wede qilghan zémin'gha barghin. ■
2 Shuning bilen séning aldingda bir Perishte ewetip, Qanaaniy, Amoriy, Hittiy, Per-
izziylerni, Hiwiy bilen Yebusiylarni heydep chiqirip, □
3 séni süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha keltürimen. Chünki siler boyni qattiq bir
xelq bolghachqa, yolda silerni halak qiliwetmeslikim üchün, Özüm silerning aranglarda
bolup, shu *zémin'gha* bille chiqmaymen, — dédi.□ ■
4 Xalayiq bu qattiq sözni anglap, qayghugha chömüp héchqaysisi öz zibu-zinnetlirini
taqimidi.
5 Chünki Perwerdigar Musagha söz qilip: — Sen bérip Israillargha: «*Perwerdigar*: —
Siler boyni qattiq bir xelq ikensiler; eger Men Perwerdigar aranglargha chiqip bir
deqiqila tursam, silerni yoqitiwetken bolattim. Emdi siler özünglardiki zibu-zinnetlerni
éliwétinglar; shu chaghda Men silerge néme qilidighinimni bilimen, dédi», dep éytqin, —
dégenidi.
6 Shunga Israillar Horeb téghidin ayrilipla zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti.□

«Körüshüsh chédiri»

7 Shuning bilen Musa öz chédirini élip, uni chédirgahning sirtida, chédirgahdin nériraq
bir jaygha tikip, uni «körüshüsh chédiri» dep atidi. Kimki Perwerdigarni izdep, yol
sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüshüsh chédiri»gha baratti. □
8 Shundaq bolattiki, her qétim Musa chédirgha chiqsa, pütkül xalayiq qopup, herbiri öz
chédirining ishikide öre turup, Musa chédirgha kirip bolghuche uning keynidin qarishiip
turatti.

□ **32:34 «ulargha jaza béridighan künüm» —** ibraniy tilida «Men ularni yoqlighan künide». «Xudaning yoqlishi» — U yéqin kélip jazasini chüshüridu yaki bolmisa bext-berikitini keltüridu. «Tebirler»nimu körüng. ■ **33:1** Yar. 12:7; 26:4; 28:13 □ **33:2 «séning aldingda bir Perishte ewetip, ...» —** shübhisizki, 32:34de tilgha élin'ghan perishte. □ **33:3 «Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémin'gha bille chiqmaymen» —** démek, Xuda Özi «muqeddes chédir»ni makan qilip ularning arisida turmay, ular bilen bille barmaydu, Öz ornigha ular bilen bille bérishqa «Öz Perishtem»ni ewetidu. Emeliyette «Perwerdigarning Perishtisi» Perwerdigarning Öz huzurigha barawer idi; lékin Musa peyghember we xelq bu nuqtini téxi chüshenmeytti (4-ayetni körüng). 3:2-3, izahat we «Tebirler»ni körüng. ■ **33:3** Mis. 32:9; Qan. 9:13 □ **33:6 «Shunga Israillar ... zibu-zinnetlirini özliridin éliwetti» —** yaki «Shuning bilen, Israillar Horeb (Sinay) téghidin ayrilghandin tartip, zinnet buyumlarni zadi taqimidi». □ **33:7 «Musa öz chédirini élip, ...» —** yaki «Musa chédirni élip, ...». Bizningche «muqeddes chédir» téxi yasalmighanidi. **«körüshüsh chédiri» —** chong muqeddes chédir yasalghandin kéyin umu «körüshüsh chédiri» yaki «jamaet chédiri» dep atilidu. **«Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüshüsh chédiri»gha baratti» —** Xudaning 3- we 5-ayettiki sözige qarighanda, Musa: «Xuda emdi arimizda, yeni chédirgah otturisidiki «muqeddes chédir»da turmaqchi emes; shunga chédirni yasighinimiz bikar bolidu, Xuda uningda beribir turmaydu» — dep oylighan bolsa kérek. Shunga Xuda bilen sözlishish üchün u chédirning ornida chédirgahning sirtida öz chédirini tikken.

9 Andin Musa her qétim chédirgha kirip ketse shundaq bolattiki, bulut tüwrüki chüshüp,
chédirning kirish éghizida toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlishetti. □
10 Pütkül xalayiq bulut tüwrükining jamaet chédirining kirish éghizida toxtighinini köretti;
uni körginide xelqning hemmisi qopup, herbiri öz chédirining ishikide turup sejde
qilishatti.
11 Shu chaghlarda Perwerdigar Musa bilen kishiler öz dost-buradiri bilen sözleshkendek,
yüzmuyüz sözlishetti. Andin Musa chédirgahgha yénip kéletti; lékin uning xizmetkari
bolghan nunning oghli Yeshua dégen yash yigit chédirning ichidin chiqmaytti.

Musaning Perwerdigarning shan-sheripini körüshi

12 Musa Perwerdigargha mundaq dédi: — Mana, Sen daim manga: «Bu xelqni élip
chiqqin» dep kelding; lékin Özüng manga: «Men séni ismingni bilip tonuymen», we
shuningdek «Nezirim aldida iltipat tapting» dégen bolsangmu, Sen méning bilen birge
kimni ewetidighiningni manga ayan qilmiding. □
13 Eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, özümning Séni tonushum üchün,
neziringde iltipat tépiwérishim üchün manga Öz yolungni ayan qilghaysen; mana, bu
xelqning Öz xelqing bolghinini neziringde tutqaysen! — dédi.
14 U jawab bérip: Men Özüm *sen* bille bille bérip, sanga aram ata qilimen, — dédi.□
15 Musa uninggha jawaben: — Eger Sen Özüng *biz* bilen bille mangmisang, bizni bu
yerdin chiqarmighaysen;
16 chünki, men we xelqing neziringde iltipat tapqinimiz némidin bilinidu? Ejeba,
Özüngning biz bilen bille mangghiningdin bilinmemdu? Shu sewebtin men we xelqing
yer yüzidiki herbir taipilerdin alahide perqlenmemduq?! — dédi.■
17 Perwerdigar Musagha: — Mushu iltijayingnimu ijabet qilimen; chünki sen nezirimde
iltipat tapting we Men séni ismingni bilip tonuymen, dédi.□
18 Shuning bilen Musa: — Öz shan-sherpingni manga körsetkeysen, — dédi.
19 *Perwerdigar*: — Özümning pütkül méhribanliqimni séning köz aldingdin ötküzimen
we aldingda «Yahweh» dégen namni jakarlaymen. Kimge shapaet qilmaqchi bolsam
shuninggha shapaet körsitimen, kimge rehim-shepqet körsetmekchi bolsam, shuninggha
rehim-shepqet körsitimen, dédi.□ ■
20 Perwerdigar uninggha: — Sen yüzümni körelmeysen; chünki héch ademzat Méni körse
tirik qalmaydu, dédi.
21 Andin Perwerdigar: — Mana, yénimda bir jay bardur; sen shu yerdiki qoram tashning
üstide turghin.
22 Méning shan-sheripim ötidighan waqitta, shundaq boliduki, Men séni shu qoram
tashning yériqida turghuzup, Men ötüp bolghuche séni qolum bilen yépip turimen.
23 Andin qolumni tartiwalimen; shuning bilen sen Méning arqa teripimni körisen, lékin
yüzüm körünmeydu, — dédi.□

□ **33:9 «bulut tüwrüki chüshüp, … toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlishetti»** — démek, Xudaning huzuri bulut tüwrükide turatti. □ **33:12 «Men séni ismingni bilip tonuymen»** — bu sözler Xudaning melum bir kishini (mushu yerde Musani) alahide söyidighinini yaki tallighanliqini körsitidu. □ **33:14 «…*Men* sanga aram ata qilimen»** — yuqirida, 32:10da Xuda Musagha: «Méni tosma» (ibraniy tilida «Manga aram bergin!» yaki «Méni qoyghin») dégenidi; lékin u hazir Musagha «Men sanga aram ata qilimen» deydu. ■ **33:16** Qan. 4:7 □ **33:17 «…Men séni ismingni bilip tonuymen»** — 12-ayet we izahatini körüng. □ **33:19 «Yahweh»** — oqurmenlerning éside bolushi mumkinki, «Yahweh» Xudaning alahide namidur, menisi «Menggü Bar Bolghuchi» dégendek. Biz bu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. ■ **33:19** Rim. 9:15 □ **33:23 «… sen Méning arqa teripimni körisen»** — «… sen Méning keynimde qalghan iznalirimni körisen» dégendek terjimilirimu uchrishi mumkin. **«lékin yüzüm körünmeydu»** — yaki «lékin yüzümning körülüshi bolmaydu».

34

Hökümguwahliq taxtaylirining qayta bérilishi

1 Perwerdigar Musagha: — Sen awwalqigha oxshash özüng üchün tashtin ikki taxtayni
yonup kel; Men bu taxtaylargha sen ilgiri chéqiwetken taxtaylardiki sözlerni yézip
qoyimen. ■
2 Sen ete etigen'giche teyyar bolup, seherde Sinay téghigha chiqip, shu yerde taghning
choqqisida Méning aldimda hazir bolghin.
3 Lékin héch kishi sen bilen bille chiqmisun we yaki taghning héch yéride bashqa adem
körünmisun, qoy-kalilarmu taghning tüwide otlimisun, — dédi.■
4 Musa awwalqigha oxshash tashtin ikki taxtayni yonup, etisi tang seher qopup, bu ikki
tash taxtayni qolida élip, Perwerdigarning buyrughini boyiche Sinay téghigha chiqti.
5 Shuning bilen Perwerdigar bulutta chüshüp, shu yerde Musaning qéshida turup,
«Yahweh» dégen namini jakarlidi. □
6 Perwerdigar uning köz aldidin ötüp: — «Perwerdigar, Perwerdigar, rehimdil we méhir-
shepqetliktur, asan ghezeplenmeydighan, shapaet bilen wapasi keng Tengridur, □ ■
7 minglighan-on minglighanlargha rehim-shapaet körsitip, qebihlik, asiyliq we gunahni
kechürgüchidur; lékin u gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydighan, belki ati-
larning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üchinchi we tötinchi
ewladighiche yükleydighan *Tengridur*» — dep jakarlidi.□ ■
8 Shuning bilen Musa derhal yerge bash qoyup sejde qilip: —
9 — Ey Reb, eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, undaqta i Reb, arimizda
biz bilen mangghaysen; chünki bu xelq derweqe boyni qattiq bir xelqtur; bizning qebih-
likimizni we gunahimizni kechürgeysen, bizni Öz mirasing bolushqa qobul qilghaysen!
— dédi.■

Yéngiwashtin ehde tüzüsh

10 Shuning bilen u Musagha: — Mana, Men bir ehde tüzimen; séning barliq xelqing aldida
pütkül yer yüzining héchbir jayida yaki héchbir el arisida qilinip baqmighan möjizilerni
yaritimen. Shuning bilen sen arisida bolghan xelqingning hemmisi Perwerdigarning
karamet emelini köridu; chünki Ménig silerge qilidighan emelim derweqe dehshetlik
ish bolidu. □ ■
11 Men bügün sanga tapilaydighan emrlirimni tutqin; mana, Men silerning aldinglardin
Amoriy, Qanaaniy, Hittiy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarni heydep chiqirimen.
12 Emdi hézi bolghinki, sen baridighan zéminda turuwatqanlar bilen héch ehde bagh-
lashmighin; bolmisa, bu ish silerge tuzaq bolidu; ■
13 belki siler ularning qurban'gahlirini chöwüp, but tüwrüklirini sundurup, «asherah»
butlirini késip tashlanglar. □
14 Chünki sen héchqandaq bashqa ilahqa ibadet qilmasliqing kérek — chünki Menki Perw-
erdigarning nami «Wapasizliqqa Heset Qilghuchi» bolup, heset qilghuchi bir ilahdurmen.
■

■ **34:1** Qan. 10:1 ■ **34:3** Mis. 19:12,13 □ **34:5 «Yahweh» —** 33:19 we izahatni körüng. □ **34:6 «Perwerdigar, Perwerdigar» —** ibraniy tilida «Yahweh, Yahweh». **«shapaet» —** ibraniy tilida «xesed» bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). ■ **34:6** Mis. 33:19 □ **34:7 «rehim-shapaet» —** ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu (20:6 we izahatni körüng). **«atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üchinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan» —** bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ **34:7** Mis. 20:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:14; 103:8; 145:8; Yer. 32:18 ■ **34:9** Law. 25:38; Zeb. 28:9; 33:12; Zek. 2:16 □ **34:10 «Ménig silerge qilidighan emelim» —** ibraniy tilida «Ménig sanga qilidighan emelim». ■ **34:10** Qan. 5:2; Ye. 10:12,13 ■ **34:12** Mis. 23:32; Chöl. 33:51; Qan. 7:2 □ **34:13 «asherah butliri» —** belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **34:14** Mis. 20:5

15 Bolmisa, shu zéminda turuwatqanlar bilen ehde tüzüshüng mumkin; andin ular
ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilip, ilahlirigha qurbanliqlar ötküzginide,
silerni chaqirsa ularning qurbanliqliridin yep kétishinglar mumkin;
16 sen shundaqla yene ularning qizlirini oghulliringgha xotunluqqa élip bérishing
mumkin; u qizlar öz ilahlirining keynidin yürüp buzuqchiliq qilghinida, ular oghullir-
ingnimu öz ilahlirining arqisidin mangghuzup, buzuqchiliq qildurushi mumkin.■
17 Özüng üchün héchqandaq quyma butlarni yasatmighin.
18 Pétir nan héytini tutunglar; Méning emr qilghinimdek Abib éyida, békitilgen waqitta
yette kün pétir nan yenglar. Chünki siler Abib éyida Misirdin chiqqansiler.■
19 Baliyatquning tunji méwisi Méningki bolidu; charpay malliringning ichidin deslep
tughulghan erkekler, kala bolsun, qoy bolsun ularning tunjilirining hemmisi Méningki
bolsun.■
20 Lékin ésheklerning tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu.
Eger ornigha *qoza* bermiseng, texeyning boynini sunduruwetkin. Tunji oghullir-
ingni bolsa, ulargha bedel tölep qayturuwal. Héchkim Méning huzurumgha quruq qol
kelmisun.□ ■
21 Sen alte kün ichide ish-emelingni qilip, yettinchi küni aram élishing zörür; yer heydesh
waqti bolsun, orma waqti bolsun, aram élishing zörür.■
22 Yéngi bughdayning tunji hosulini tebrikleydighan «heptiler héyti»ni ötküzünglar; yil-
ning axirida «hosul yighish héyti»ni ötküzünglar.□ ■
23 Séning herbir erkek kishiliring yilda üch qétim Israilning Xudasi bolghan Reb Perw-
erdigarning aldigha hazir bolsun. ■
24 Chünki Men taipilerni aldingdin heydiwétip, chégraliringni kéngeytimen; shuningdek
sen yilda üch qétim Perwerdigar Xudayingning aldigha hazir bolushqa chiqip barsang,
héchkim yéringge köz qirini salmaydu.
25 Manga sunulidighan qurbanliqning qénini boldurulghan nan bilen bille sunmighin;
yaki ötüp kétish héytining qurbanliqining göshini etige qaldurma.□ ■
26 Zéminingning deslepki hosulidin tunji mehsulatlarni Perwerdigar Xudayingning öyige
keltürüp ata.
Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma.□ ■
27 Perwerdigar Musagha: — Bu sözlerni özüng üchün yéziwalghin; chünki Men mushu
sözlerni asas qilip sen bilen we Israil bilen ehde baghlidim, dédi.
28 U waqitta Musa shu yerde Perwerdigarning huzurida qiriq kéche-kündüz turdi; u
héchnerse yémidi, héch su ichmidi. U yerde *Perwerdigar* taxtaylargha ehdining sözliri
bolghan on emrni pütti.□ ■

■ **34:16** 1Pad. 11:2 ■ **34:18** Mis. 12:15; 23:15 ■ **34:19** Mis. 13:2; 22:29; Ez. 44:30 □ **34:20 «... tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu» —** démek, qoza texeyning ornigha qurbanliq qilinidu. ■ **34:20** Mis. 13:13; 23:15; Qan. 16:16 ■ **34:21** Mis. 20:9 □ **34:22 «yilning axirida» —** ibraniy tilida «yilning özgirishide» — yeni küzde. **«hosul yighish héyti» —** mushu hosul bolsa méwe-chéwilerningkidur. Ibraniylar ishletken kaléndar boyiche, héyt yettinchi ayda, bezi yillirida Séntebrde, bezi yillarda Öktebrde bolatti. ■ **34:22** Mis. 23:16 ■ **34:23** Mis. 23:17; Qan. 16:16 □ **34:25 «Manga sunulidighan qurbanliqning...» —** ibraniy tilida «Méning qurbanliqimning...». Mushu yerde bu söz belkim yuqirida tilgha élin'ghan üch héyttiki köydürme qurbanliqlarni yaki inaqliq qurbanliqlirini körsetse kérek. «Méning qurbanliqimning qéni» bolsa mezkur héytlarda qurban'gah üstige tökülidighan qanlarni körsitidu. ■ **34:25** Mis. 23:18 □ **34:26 «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» —** bu emr belkim etraptiki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **34:26** Mis. 23:19; Law. 22:27; Qan. 14:21 □ **34:28 «u héchnerse yémidi» —** ibraniy tilida «héch nanni yémidi». **«U yerde Perwerdigar taxtaylargha ehdining sözliri bolghan on emrni pütti» —** ibraniy tilida «U yerde u taxtaylargha ehdining sözliri bolghan on emrni pütti». Beziler: «U» Musani körsitidu, dep qaraydu, biraq «Qan.» 10:2-4tin éniq körüniduki, bu sözlerni pütküchi Xuda Özidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Qan. 4:13; 9:9,18

Musaning yüzining parqirap turushi

29 Musa Sinay téghidin chüshkende shundaq boldiki (u taghdin chüshkende ikki hökümguwahliq taxtiyi uning qolida idi), özining *Perwerdigar* bilen sözleshkini üchün yüzining parqirap ketkinini bilmeytti. ■
30 Emdi Harun we barliq Israillar Musani körди, mana, uning yüz térisi parqirap turatti; ular uninggha yéqin bérishtin qorqushti.
31 Lékin Musa ularni chaqiriwidi, Harun we jamaetning barliq bashliri yénip, uning qéshigha keldi; Musa ular bilen sözleshti.
32 Shuningdin kéyin, barliq Israillar uning yénigha keldi; u waqitta Musa Perwerdigar özige Sinay téghida söz qilghinida tapshurghan barliq emrlerni ulargha tapilidi.
33 Musa ulargha deydighinini dep tügetti. U *sözligende* yüzige bir chümperde tartiwalghanidi; □ ■
34 Qachanki Musa Perwerdigar bilen sözlishishke uning huzurigha kirse, chümperdini éliwétetti, taki u yénip chiqquche shundaq bolatti; yénip chiqqanda özige néme tapilan'ghan bolsa, shuni Israillargha éytip béretti.
35 Israillar Musaning yüz térisining parqirap turghinini köretti; shunga Musa yene taki Perwerdigar bilen sözleshkili uning huzurigha kirgüche yüzige chümperde tartiwalatti.

35

Shabat küni, yeni «aram élish küni»ning belgilimiliri

1 Musa Israillarning pütkül jamaitini yighip ularghа: — Perwerdigar silerge qilishqa buyrughan emrler munulardur: — ■
2 Alte kün ish-emgek küni bolsun; lékin yettinchi küni silerge nisbeten muqeddes bir kün bolup, Perwerdigargha atalghan aram alidighan shabat küni bolsun. Herkim shu künide ish-emgek qilsa ölümge mehkum qilinsun. ■
3 Shabat künide barliq turalghuliringlarda hergiz ot qalimanglar, — dédi.■

Ibadet jayi üchün hediye sunush

4 Musa Israillarning pütkül jamaitige söz qilip mundaq dédi: — «Perwerdigar buyrughan emr mana shuki: —
5 Özünglarning aranglardin Perwerdigargha bir «kötürme hediye» keltürünglar; köngli xalighanlarning herbiri Perwerdigargha bir «kötürme hediye»sini keltürsun: yeni altun, kümüsh, mis,■
6 kök, sösün we qizil yip, aq kanap rext, öchke tiwiti, ■
7 qizil boyalghan qochqar térisi, délfin térisi, akatsiye yaghichi, ■
8 chiraghdan üchün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» bilen xushbuy üchün ishlitilidighan ésil dora-dermekler, ■
9 efodqa hem qoshén'gha ornitilidighan héqiq we bashqa yaqutlarni keltürünglar».■

Ibadet chédirining matériyal-üskünlirini yasash

10 — «Aranglardiki barliq mahir ustilar kélip Perwerdigar buyrughanning hemmisini yasap bersun: □

■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33 «U sözliglende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi» —** yaki «u (Musa) ulargha sözlep bolghanda yüzige niqab tartiwaldi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13 ■ **35:1** Mis.34:32 ■ **35:2** Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Qan. 5:12; Luqa 13:14 ■ **35:3** Mis. 16:23 ■ **35:5** Mis. 25:2 ■ **35:6** Mis. 25:4 ■ **35:7** Mis. 25:5 ■ **35:8** Mis. 25:6 ■ **35:9** Mis. 25:7; 28:17,20 □ **35:10 «mahir ustilar» —** ibraniy tilida «köngli danalar».

11 — *muqeddes* chédir bilen uning ichki we tashqi yopuqlirini, ilghulirini, taxtaylirini, baldaqlirini, xadilirini we bularning tegliklirini, ■
12 ehde sanduqi we uning baldaqlirini, «kafaret texti»ni, «ayrima perde-yopuq»ni,
13 shire we uning baldaqlirini, uning barliq qacha-quchilirini we «teqdim nanliri»ni, ■
14 yoruqluq üchün yasalghan chiraghdan we uning eswablirini, uning chiraghliri we chiragh méyini,
15 xushbuygah we uning baldaqlirini, «Mesihlesh méyi»ni, dora-dermeklerdin ishlen'gen xushbuyni, muqeddes chédirining kirish éghizidiki «ishik perdisi»ni, ■
16 köydürme qurbanliq qurban'gahi we uning mis shalasini, baldaqlirini we barliq eswablirini, yuyunush dési we uning teglikini, ■
17 hoylining perdilirini, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizidiki perdini, ■
18 chédirning mix-qozuqlirini, hoylining mix-qozuqlirini, shundaqla barliq tanilirini, ■
19 toqulidighan kiyimler, yeni muqeddes jayning xizmitige kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimlirini hem uning oghullirining kiyimlirini teyyar qilsun». □ ■

Xelqning «kötürme hediye»si

20 Shuning bilen pütkül Israil jamaiti Musaning yénidin chiqip kétishti.
21 Andin köngli tartqanlarning herbiri, rohi özlirige türtke bolghanlarning herbiri kélip, jamaet chédirini yasashqa, shundaqla chédirning xizmitide ishlitilidighan barliq seremjanlarni yasashqa we muqeddes kiyimlerni tikishke Perwerdigargha atalghan «pulanglatma hediye»ni keltürgili turdi.
22 Ular erlermu, ayallarmu kélip, sunushqa köngli xush bolghanlarning herbiri hediye keltürüp, bulapka, zire-halqa, üzük, zunnar-bilezük qatarliq herxil altun buyumlarni élip keldi; altunni «kötürme hediye» qilip bérey dégenlerning herbiri uni Perwerdigargha sundi. □
23 Kimde kök, sösün, qizil yip bilen aq kanap rext, öchke tiwiti, qizil boyalghan qochqar térisi we délfin térisi bolsa, shularni élip kélishti.
24 Kümüsh ya mistin kötürme hediye keltürey dégenlerning herbiri shuni Perwerdigargha hediye qilip sundi. Kimde chédirning xizmitide ishlitilidighan herxil seremjanlargha yarighudek akatsiye yaghichi bolsa, uni élip keldi.
25 Qoli chéwer ayallarning herbiri öz qolliri bilen égirip, shu égirgen yip we rextlerni, yeni kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rextlerni keltürdi, □ ■
26 Shuningdek köngli qozghalghan ayallarning hemmisi hünirini ishlitip öchke tiwitidin yip égirishti.
27 Emirler efod we qoshén'gha ornitilidighan héqiqlar we yaqutlarni,
28 dora-dermeklerni, chiraghqa we mesihlesh méyigha ishlitilidighan zeytun méyini, xushbuygha ishlitilidighan ésil dora-dermeklerni keltürdi. ■
29 Shu teriqide Israillar Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughan ishlarning herqaysigha bir nerse bérishke köngli tartqan bolsa, er bolsun ayal bolsun herbiri shuni élip kélip, Perwerdigargha atap ixtiyariy hediye berdi.

Ibadet chédirini Yasighuchi hünerwenler

30 Andin Musa Israillargha mundaq dédi: —

■ **35:11** Mis. 26:26 ■ **35:13** Mis. 25:23, 30 ■ **35:15** Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ **35:16** Mis. 27:4; 30:18 ■ **35:17** Mis. 27:9,16 ■ **35:18** Mis. 27:19 □ **35:19 «toqulidighan kiyimler»** — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri». ■ **35:19** Mis. 28; 31:10 □ **35:22 «Ular erlermu, ayallarmu kélip,...»** — yaki «Er kishiler ayal kishilerge egiship,...». □ **35:25 «qoli chéwer»** — ibraniy tilida «köngli dana». ■ **35:25** Pend. 31:19 ■ **35:28** Mis. 25:6

«Mana, Perwerdigar Yehuda qebilisidin xurning newrisi, Urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirip, □ ■
31 uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilip, ■
32 uni türlük-türlük hünerlerni qilalaydighan — altun, kümüsh we mis ishlirini qilalaydighan, ■
33 yaqutlarni késip-oyalaydighan, zinnet buyumlirigha ornitalaydighan, yaghachlargha neqish chiqiralaydighan, herxil hüner ishlirini qamlashturalaydighan qildi. ■
34 U yene uning könglige, shuningdek hem Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyabning könglige *bashqilargha* hüner ögitish niyet-istikini sélip,
35 ularning köngüllirini danaliq-hékmet bilen toldurup, ularni herxil neqqashliq-oymichiliq ishliriga mahir qilip, kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rext bilen keshtichilik qilishqa hemde bapkarliqqa iqtidarliq qildi. Shuning bilen ular herxil hüner ishlirining we herxil layihilesh ishlirining höddisidin chiqalaydighan boldi. ■

36

1 Shuning bilen Bezalel we Oholiyablar, shuningdek Perwerdigar muqeddes chédir yasashning herxil ishliriga kérek bolghan danaliq-hékmet we eqil-parasetni ata qilghan mahir ustilarning herbiri ulargha qoshulup, shu ishni uning emr qilghini boyiche emelge ashuridu».

Xelqning hediyeliri

2 Shu waqitta Musa Bezalel we Oholiyabni, shundaqla Perwerdigar danaliq-hékmet bilen köngüllirini toldurghan, köngli özini shu ishni qilishqa qatnishishqa dalalet qilghan barliq hünerwen-kasiplarni chaqirip yighdi.
3 Ular kélip muqeddes chédirni yasashqa, shundaqla uning ish-xizmetlirige kéreklik seremjanlarni yasashqa Israillar élip keltürgen barliq «kötürme hediye»lerni Musadin tapshuruwaldi. Israil xelqi yenila öz meyli bilen her küni etigini Musagha ixtiyariy hediye keltürüp turatti.
4 Andin muqeddes chédirning ishlirini qiliwatqan ustilarning hemmisi qolidiki ishini qoyup qoyup kélip,
5 Musagha: — Xelqning élip kelgini Perwerdigar bizge qilishqa buyrughan ishni pütküzüshke éhtiyaj bolghinidin köp éship ketti! — déyishti.
6 Andin Musa emr qilip, pütkül chédirgah boyiche: «Mana, er bolsun, ayal bolsun, héchkim muqeddes chédirni yasash üchün «kötürme hediye» süpitide yene héchqandaq nerse teyyarlap kelmisun!» dep jakarlatti. Buning bilen köpchilik hediyeler keltürüshtin toxtitildi.
7 Chünki ular teyyarlighan matériyallar pütkül qurulush ishigha yétetti, hetta éship qalatti.

Ibadet chédirining yasilishi

8 Muqeddes chédirning qurulush ishini qiliwatqan ustilarning herbiri népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen on parche yopuq yasap, kérublarning süritini yopuqlargha chéwerlik bilen layihilep nepis qilip keshtilep chiqti.

□ **35:30 «ismini atap chaqirip,...»** — bu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üchün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni körüng. «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida». ■ **35:30** Mis. 31:2 ■ **35:31** Mis. 31:3 ■ **35:32** Mis. 31:4 ■ **35:33** Mis. 31:5 ■ **35:35** Mis. 26:1

9 Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kengliki töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte qilindi. ■
10 *Bezalel* yopuqlarning beshini bir-birige ulidi, qalghan besh yopuqnimu hem bir-birige ulidi.
11 U ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismining bir teripige renggi kök izmilerni qadidi, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu shundaq qildi. ■
12 Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadidi. Izmiler bir-birige udulmuudul qilindi. ■
13 Muqeddes chédir bir pütün bolsun üchün u altundin ellik ilghu yasap, ikki parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturdi.■
14 U muqeddes chédirni yépish üchün öchke tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir parche yasidi.
15 Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliki töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte qilindi.
16 Yopuqlarning beshini u ulap bir qilip, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qildi.
17 U birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi.
18 U chédir bir pütün bolsun üchün hem mistin ellik ilghu yasap, ikki chong parchini ulap qoydi.■
19 U buningdin bashqa chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapti, andin uning üstidinmu délfin térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplidi.■
20 U muqeddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tiklidi. ■
21 Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez qilindi. ■
22 Herbir taxtayning ikkidin turumi bar idi, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétildi; u chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasidi.■
23 U chédirning taxtaylirini shundaq yasidi; yigirmisi jenub terepke ornitildi; ■
24 u bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasidi; bir taxtayning *astidiki* ikki turumi üchün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üchün ikkidin teglikni yasidi.■
25 Shuningdek u chédirning udul teripige, yeni shimal teripige yigirme taxtay yasidi, ■
26 shundaqla bularning qiriq teglikini kümüshtin yasidi; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturuldi. ■
27 Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtayni yasap ornatti. ■
28 U chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtayni yasap ornatti. ■
29 Bu bulung taxtayliri astidin üstigiche ikki qat qilip *taxtaylarni* özara chétishturdi, üsti bir halqigha békitildi. U her ikkisini shundaq yasap, ikki bulunggha ornatti. ■
30 Shunglashqimu u teripide sekkiz taxtay boldi, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bar idi; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bar idi.■
31 Buningdin bashqa u akatsiye yaghichidin baldaq yasidi; chédirning bu teripidiki taxtaylargha besh baldaqni, ■
32 chédirning u teripidiki taxtaylargha besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylargha, yeni gherb teripidiki taxtaylarghimu besh baldaqni yasidi. ■
33 U taxtaylarning otturidiki ottura baldaqni bu tereptin u terepke yetküzüp yasidi. ■

■ **36:9** Mis. 26:2 ■ **36:11** Mis. 26:4 ■ **36:12** Mis. 26:5,10 ■ **36:13** Mis. 26:6 ■ **36:18** Mis. 26:11 ■ **36:19** Mis. 26:14 ■ **36:20** Mis. 26:15 ■ **36:21** Mis. 26:16 ■ **36:22** Mis. 26:17 ■ **36:23** Mis. 26:18 ■ **36:24** Mis. 26:19 ■ **36:25** Mis. 26:20 ■ **36:26** Mis. 26:21 ■ **36:27** Mis. 26:22 ■ **36:28** Mis. 26:23 ■ **36:29** Mis. 26:24 ■ **36:30** Mis. 26:25 ■ **36:31** Mis. 26:26 ■ **36:32** Mis. 26:27 ■ **36:33** Mis. 26:28

34 U taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzülidighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qaplidi.■
35 U népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi; uni kérublarning süritini chéwerlik bilen layihilep nepis qilip chüshürüp, keshtilep chiqardi. ■
36 Uni éishqa u akatsiye yaghichidin töt xada yasap, altun bilen qaplidi. Ularning ilmekliri altundin yasaldi; xadilargha u kümüshtin töt teglikni quyup yasidi.■
37 U chédirning kirish éghizigha nepis toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlen'gen bir perde yasidi, uni keshtichige keshtiletti. ■
38 U yene bu perdining besh xadisini ilmekliri bilen qoshup yasidi; ularning bashlirini we baldaqlirini altun bilen qaplidi; ularning besh tegliki mistin yasaldi.□ ■

37

Ehde sanduqini yasash

1 Andin Bezalel ehde sanduqini akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki yérim gez, égizliki bir yérim gez, kengliki bir yérim gez idi. ■
2 U uning ichi we sirtini sap altun bilen qaplidi, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi.
3 U uning üchün altundin töt halqa quyup, ularni uning töt chétiqigha békitti; bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa békitti. □
4 U hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplidi;
5 andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoydi.
6 U *sanduqning yapquchi süpitide* altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasidi.
7 U ikki kérubni altundin soqup yasidi; ularni kafaret textining ikki teripige ornatti;
8 bir kérubni bir teripige, yene bir kérubni yene bir teripige ornatti. U ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi. □ ■
9 Kérublar bir-birige yüzlinip, qanatlirini kafaret textining üstige kérip, qanatliri bilen uni yépip turatti; kérublarning yüzi kafaret textige qaritildi.■

Shire

10 U hem shireni akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, égizliki bir yérim gez idi. ■
11 U uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ■
12 U shirening chörisige töt ilik égizlikte bir lew yasidi; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqardi. ■
13 U shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatti. ■

■ **36:34** Mis. 26:29 ■ **36:35** Mis. 26:31 ■ **36:36** Mis. 26:32 ■ **36:37** Mis. 26:36 □ **36:38 «*besh xadining* bashlirini we baldaqlirini altun bilen qaplidi»** — 26:37-ayettiki mushu xadilarni «altun bilen qaplighin» déyilidu. Mushu ayette qaplinish kölümi dairisi éniq körünidu — qarighanda, pütün xadilar emes, belki peqet «bashliri» we «chétiq»liri altun bilen qaplinidu. «Baldaqlar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kötürüsh rolini oynaydu (38:17ni körüng). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler». ■ **36:38** Mis. 26:37 ■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3 «töt chétiqigha»** — yaki «töt putigha». □ **37:8 «U ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi»** — yaki «U kérublar bilen kafaret textini bir pütün altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19 ■ **37:9** Mis. 25:20 ■ **37:10** Mis. 25:23 ■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25 ■ **37:13** Mis. 25:26

14 Shireni kötürüshke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békitildi. ■
15 Shire üchün u baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplidi; shire ular
bilen kötürületti.
16 U shirening üstige qoyulidighan barliq buyumlarni, yeni légenlirini, qacha-qucha
texsilirini, *«sharab hediyeliri»ni* quyidighan qedeh we piyalilerning hemmisini sap al-
tundin yasidi.■

Chiraghdanni yasash

17 U hem chiraghdanni sap altundin yasidi; chiraghdanni soqup yasidi; chiraghdanning
puti, gholi, qedehliri, ghunchiliri we gülliri bir pütün altundin soquldi. ■
18 Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirildi — chiraghdanning bir
yénidin üch shaxche, uning yene bir yénidin üch shaxche chiqirildi; ■
19 bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üch
qedeh chiqirildi, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we
chéchiki bolghan üch qedeh chiqirildi. Chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining
hemmisi shundaq yasaldi. ■
20 Chiraghdanning *gholidin* badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt
qedeh chiqirildi. □ ■
21 Bulardin bashqa *birinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche, *ikkinchi* ikki shax-
chining astida bir ghunche, *üchinchi* ikki shaxchining astida bir ghunche yasalghanidi;
chiraghdan'gha chiqirilghan alte shaxchining astining hemmisi shundaq idi.
22 Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilindi — bir pütün
sap altundin soqup yasaldi. ■
23 U chiraghdanning yette chirighini, shundaqla uning pilik qaychiliri bilen küldanlirini
sap altundin yasidi. ■
24 U chiraghdan we uning barliq eswablirini bir talant sap altundin yasidi.□ ■

Xushbuygahni yasash

25 U yene xushbuygahni akatsiye yaghichidin yasidi. Uning uzunluqi bir gez, kengliki
bir gez, égizliki ikki gez bolup, töt chasa qilip yasaldi; *töt burjikidiki* münggüzler uning
bilen bir pütün qilip yasaldi. ■
26 U uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlirini sap altun bilen qaplidi; uning
üsti qismining chörisige altundin girwek chiqardi. ■
27 Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitti; ularni ikki
yénigha udulmu'udul békitti. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üchün
bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturdi. □ ■
28 U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplidi.■
29 U hem muqeddes Mesihlesh méyini yasidi, andin etirchi chiqarghandek dora-
dermeklerni tengshep sap xushbuyni yasidi.■

38

Qurban'gahni yasash

■ **37:14** Mis. 25:27 ■ **37:16** Mis. 25:29 ■ **37:17** Mis. 25:31 ■ **37:18** Mis. 25:32 ■ **37:19** Mis. 25:33 □ **37:20** **«gholidin»** — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng. ■ **37:20** Mis. 25:34 ■ **37:22** Mis. 25:36 ■ **37:23** Mis. 25:37,38 □ **37:24** **«bir talant altun»** — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin. ■ **37:24** Mis. 25:39 ■ **37:25** Mis. 30:1, 2 ■ **37:26** Mis. 30:3 □ **37:27** **«ikki yénigha...»** — yaki «ikki burjikige...». ■ **37:27** Mis. 30:4 ■ **37:28** Mis. 30:5 ■ **37:29** Mis. 30:22,34

1 U köydürme qurbanliq qurban'gahini akatsiye yaghichidin yasidi. Qurban'gah töt chasa bolup, uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égizliki üch gez qilindi. ■

2 U uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlirini yasidi; münggüzliri qurban'gah bilen bir gewde qilindi. Qurban'gahni mis bilen qaplidi. ■

3 U qurban'gahning barliq eswablirini — uninggha xas bolghan daslarni, gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otdanlarnimu yasidi; uning barliq eswablirini mistin yasidi. ■

4 Qurban'gah üchün mistin bir shala yasidi; shalani qurban'gahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qildi; shala qurban'gahning del otturisida idi. ■

5 U shalaning töt burjikige baldaqlar ötküzülidighan töt mis halqini quyup yasidi.

6 U baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, ularni mis bilen qaplidi.

7 Andin u qurban'gahni kötürüsh üchün baldaqlarni qurban'gahning ikki yénidiki halqilargha ötküzüp qoydi. U qurban'gahni taxtaylardin, ichini bosh qilip yasidi.■

■ **38:1** Mis. 27:1 ■ **38:2** Mis. 27:2 ■ **38:3** Mis. 27:3 ■ **38:4** Mis. 27:4, 5 ■ **38:7** Mis. 27:8

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan» qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Yuyunush désini yasash

8 U yene yuyunush désini mistin, uning teglikinimu mistin yasidi; u bularni «körüshüsh chédiri»ning kirish éghizining aldida xizmette bolghan ayallarning mis eynekliridin yasidi.■

■ **38:8** Mis. 30:18

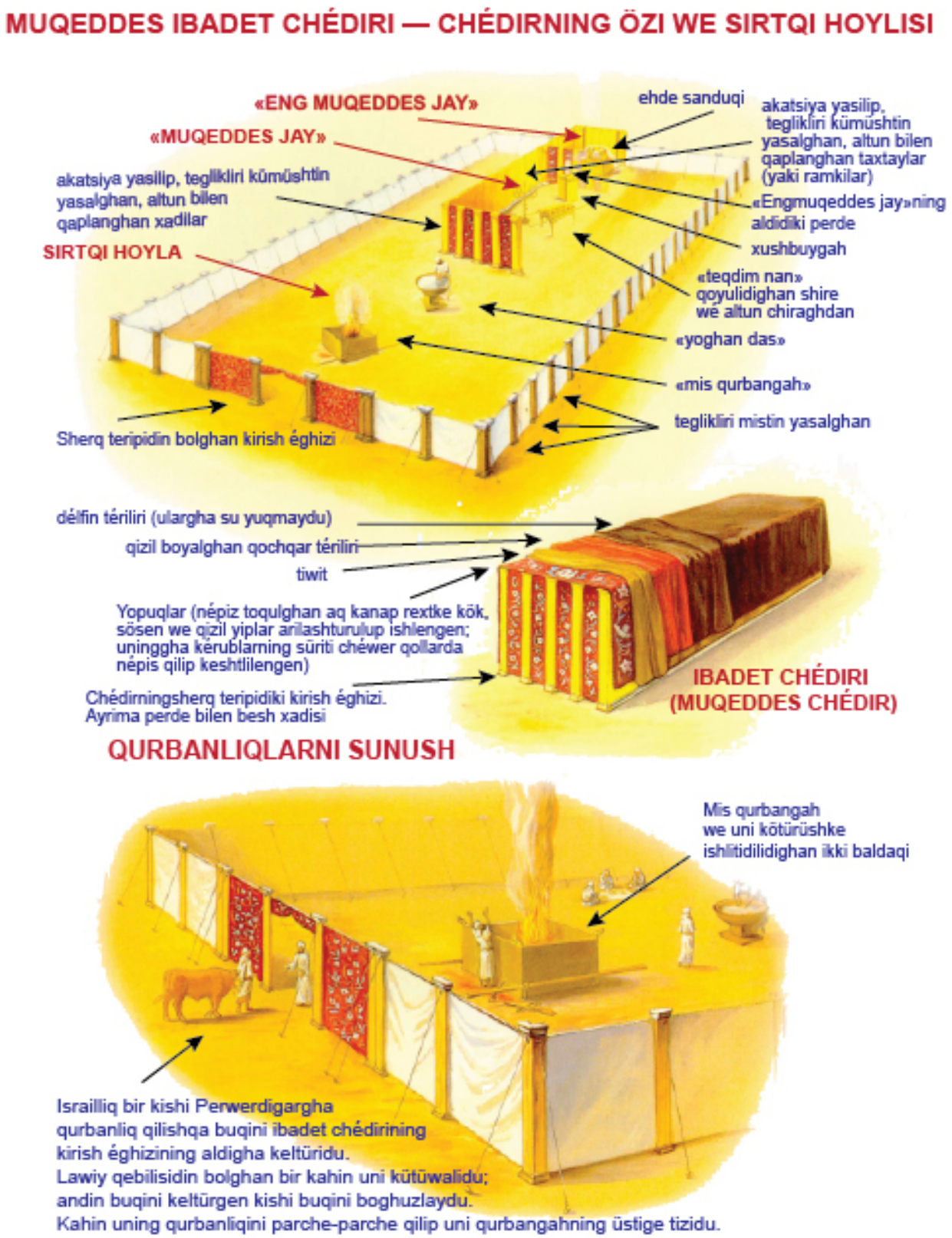

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

Ibadet jayining hoylisi

9 Andin u chédirning hoylisinimu yasidi. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yüzlen'gen
teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni yasidi; uning uzunluqi yüz gez idi.
■
10 Perdilerni ésishqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi.
Xadilarning ilmekliri we baldaqliri kümüshtin yasalghanidi.
11 Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bar idi.
Perdilerni ésishqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadi-
larning ilmekliri we baldaqliri kümüshtin yasalghanidi.
12 Shuninggha oxshash gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bar idi;
perdilerni ésishqa on xada we xadilarning on teglikini u mistin yasidi. Xadilarning
ilmekliri we baldaqliri kümüshtin yasaldi.
13 Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yüzlen'gen teripining kengliki ellik gez idi.
14 Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolup, uning üch xadisi bilen üch tegliki bar
idi.
15 Yene bir teripidimu on besh gez kélidighan perde bolup, uning üch xadisi bilen üch
tegliki bar idi.
16 Hoylining chörisidiki perdilerning hemmisi népiz toqulghan aq kanap rexttin tikil-
genidi.
17 Hoylining chörisidiki hemme xadilarning tegliki mistin, ularning ilmekliri we bal-
daqliri kümüshtin yasaldi; xadilarning bashlirimu kümüshtin qaplan'ghanidi. Hoylining
chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétildi.
18 Hoylining kirish éghizidiki perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil
yiplar arilashturulup, keshtichiler teripidin keshtilendi; uning uzunluqi yigirme gez,
égizliki hoylidiki perdilerning égizlikige oxshash bolup besh gez idi.
19 Uning töt xadisi bilen mistin yasalghan töt tegliki bar idi; xadilarning ilmekliri
kümüshtin yasaldi, ularning bashliri kümüsh bilen qaplandi we baldaqliri kümüshtin
yasaldi.
20 Muqeddes chédirning hem chörisidiki hoylining barliq miq-qozuqliri mistin yasaldi.

Ibadet chédiri üchün atalghan matériyallar

21 Muqeddes chédir, yeni «höküm-guwahliqi chédiri» üchün atalghan matériyallarning sani
töwende xatirilen'gen (ular Musaning buyruqi bilen, kahin Harunning oghli Itamarning
qol astidiki Lawiylar mes'ul bolup sanaqtin ötküzülüp, *Xudagha* atalghanidi): —
22 Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel Perwerdigar
Musagha buyrughanning hemmisini ada qildi;
23 Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyab uning yardemchisi idi; u
bolsa neqqashliq-oymichiliq ustisi, layihiligüchi hemde kök, sösün, qizil yiptin aq kanap
rextke keshte tikeleydighan usta idi.
24 Muqeddes chédirni yasashqa ishlitilgen altun, yeni «pulanglatma hediye» süpitide
keltürülgen altunning hemmisi muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche
yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel idi. □
25 Jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler teripidin keltürülgen kümüsh bolsa
muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bir yüz talant bir ming yette yüz
yetmish besh shekel idi. □

■ **38:9** Mis. 27:9 □ **38:24 «yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel...»** — bir «talant» 3000 shekel idi. «muqeddes jaydiki shekel»ning birliki (altun) 224 gram bolghan bolsa, undaqta bu altunlarning éghirliqi texminen 2 tonna bolghan bolidu. □ **38:25 «jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler...»** — bu «ademler» erkek kishilerni körsitidu («Chöl.» 1:2-46ni körüng). **«bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel ...»** — kümüshke nisbeten «talant» we «shekel»ning birliki altunningkige oxshash bolsa, bu kümüshlerning éghirliqi texminen 6.7 tonna bolghan bolidu.

26 Bu kümüsh nopusi royxetke élin'ghan kishilerdin élin'ghanidi — démek, kimki yigirme yash ya uningdin chong, sanaqtin ötküzülgenlerning herbiri bir béka, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel kümüsh berdi. Sanaqtin ötken kishi alte yüz üch ming besh yüz ellik kishi idi.

27 Muqeddes jayning tegliklirini hem otturisidiki perdining tegliklirini quyushqa yüz talant kümüsh ketti; yüz talant kümüshtin yüz teglik yasilip, herbir teglik üchün bir talant ishlitildi.

28 U qalghan bir ming yette yüz yetmish besh shekel kümüshtin xadilarning ilmeklirini yasidi, ularning bashlirini qaplidi, shuningdek ularni bir-birige chatidighan baldaqlarni yasidi.

29 «Pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen mis bolsa yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel chiqti. □

30 Buningdin u jamaet chédirining kirish éghizining tegliklirini, mis qurban'gahni, uning mis shalasi we qurban'gahning barliq eswablirini,

31 hoylining chörisidiki xada tegliklirini, hoylining kirish éghizidiki tegliklerni, chédirning barliq qozuqlirini we hoylining chörisidiki qozuqlarning hemmisini yasidi.

39

Kahinlarning muqeddes kiyimlirining tikilishi

1 Perwerdigar Musagha buyrughinidek kök, sösün we qizil yiplar ishlitilip, muqeddes chédirning xizmitide kiyilidighan *kahinliq* kiyimler, shundaqla Harunning muqeddes kiyimliri teyyar qilindi.■

□ **38:29 «yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel...»** — bir «talant» mis 1500 shekel yaki bezide 3000 shekel hésablinidu; bir shekel mis 224 gram yaki 540 gram bolushi mumkin. Undaqta bu misning éghirliqi 23-92 tonna otturisida bolsa kérek. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bash kahin xizmette kiydighan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimler

(«Misirdin chiqish» 28:4-43)

2 *Bezalel* altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerdin efodni yasap teyyarlidi. ■
3 Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, andin bularni mahirliq bilen kök yiplar, sösün yiplar we qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nusxilar üstige toqudi. □ ■
4 Ular efodning *aldi we keyni* qismini bir-birge tutashturup turidighan ikki mürilik tasma yasidi; efodning ikki teripi bir-birige tutashturuldi.
5 Efodning üstige baghlaydighan belwagh efod bilen bir pütün qilin'ghan bolup, uning-gha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasaldi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■
6 Ular ikki aq héqiqni ikki altun közlükke ornitip, ularning üstige xuddi möhür oyghandek Israilning oghullirining namlirini oyup yasidi. ■
7 Israilning oghulliriga esletme tash bolsun üchün, Perwerdigar Musagha buyrughan-dek ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi.□ ■

Höküm qoshénini yasash

8 U qoshénni chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip yasidi; uni efodni ishligen usulda altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasidi.
9 Ular qoshénni ikki qat, töt chasa qilip yasidi; ikki qat qilin'ghanda uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich kéletti. ■
10 Uning üstige töt qatar qilip göherlerni ornatti: — bir qatardikisi qizil yaqut, sériq göher we zumretler idi; bu birinchi qatar idi. ■
11 Ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas, ■
12 üchinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts,
13 tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitildi; bularning hemmisi altun közlükke békitildi.
14 Bu göherler Israilning oghullirining namliriga wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütüldi.
15 Ular qoshén'gha shoynidek éshilgen sap altundin *ikki* éshilme zenjir yasidi;
16 ular qoshén'gha altundin ikki közlük we ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikige békitti; □
17 andin shu altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning *yuqiriqi* ikki burjikidiki halqidin ötküzüp,
18 éshilgen shu zenjirlerning ikki uchini ikki közlükke békitip, *közlüklerni* efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatti.
19 Buningdin bashqa ular altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning *asti teripidiki* ikki burjikige békitti; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadaldi. □
20 Mundin bashqa ular altundin *yene* ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, efodqa ulinidighan jaygha yéqin, keshitilen'gen belwaghdin égizrek qilip békitti.
21 Ular qoshénning efodning belwéghidin yuqiriraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üchün kök shoyna bilen qoshénning halqisini efodning halqisigha chétip qoydi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

■ **39:2** Mis. 28:6 □ **39:3 «Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, … kök, sösün, qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilen'gen nusxilar üstige toqudi»** — eyni ibraniy tékistni chüshinish bir qeder tes. Uning birnechche xil terjimisi uchrishi mumkin. ■ **39:3** Mis. 28:6 ■ **39:5** Mis. 28:8 ■ **39:6** Mis. 28:9,10,11 □ **39:7 «… ikki yaqutni Efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi»** — efod toghruluq munasiwetlik séxmini körüng. ■ **39:7** Mis. 28:12 ■ **39:9** Mis. 28:16 ■ **39:10** Mis. 28:17 ■ **39:11** Mis. 28:18 □ **39:16 «ikki burjikige»** — ibraniy tilida «ikki béshigha». □ **39:19 «ikki burjikige»** — ibraniy tilida «ikki béshigha».

Kahinlar kiyidighan bashqa kiyimlerning tikilishi

22 *Bezalel* efodning *ichidiki* tonni pütünley kök renglik qildi.
23 Tonning *bashqa kiyilidighan* töshüki del otturisida, xuddi sawutning yaqisidek ishlen'genidi; yirtilip ketmesliki üchün uning chörisige pewaz ishlendi. □
24 Ular tonning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup ésip qoydi.
25 Ular hemde altun qongghuraqlarni yasap, qongghuraqlarni tonning étikining chörisige, anarlarning ariliqigha birdin ésip qoydi; her ikki anarning otturisigha bir qongghuraq ésip qoyuldi.
26 *Qahinliq* xizmitige ait *qongghuraqlar* tonning étikining chörisige békitildi; bir altun qongghuraq, bir anar, bir altun qongghuraq, bir anar qilip békitildi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.
27 Ular Harun bilen uning oghulligha népiz toqulghan aq kanap rexttin xalta köngleklerni tikti; ■
28 sellini aq kanap rextte yasidi, shundaqla chirayliq égiz böklerni aq kanap rextte, tamballarni népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi;
29 buningdin bashqa ular belwaghnimu kök, sösün we qizil yip arilashturulup keshtilen'gen, népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.
30 Ular yene nepis taxtayni, yeni muqeddes otughatni sap altundin yasap, uning üstige möhür oyghandek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyup pütti; ■
31 ular otughatqa kök renglik yipni baghlap, uning bilen otughatni sellige taqidi, bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.■

Musaning yasalghan seremjanlarni közdin kechürüshi

32 Shu teriqide jamaetning ibadet chédirining hemme qurulushi pütküzüldi; Israillar Perwerdigarning Musagha buyrughinining hemmisini shu boyiche qildi; shu teriqide hemmisini püttürdi.
33 Ular chédirni Musaning yénigha élip keldi — chédir yopuqlirini, uning barliq eswablirini, ilmeklirini, taxtaylirini, baldaqlirini, xadiliri bilen tegliklirini, ■
34 shuningdek qizil boyalghan qochqar térisidin yasalghan yopuq bilen délfin térisidin yasalghan yopuqni, «ayrima perde»ni,
35 ehde sanduqi we uning baldaqlirini, «kafaret texti»ni,
36 shire we uning barliq eswablirini, shundaqla «teqdim nanlar»ni, ■
37 sap altundin yasalghan chiraghdan bilen uning chiraghlirini, yeni üstige tizilghan chiraghlarni, uning barliq eswabliri hem chiragh méyini,
38 altun xushbuygah, mesihlesh méyi, dora-dermeklerdin yasalghan xushbuyni, chédirning kirish éghizining perdisini, □
39 mis qurban'gah bilen uning mis shalasini, uning baldaqliri bilen hemme eswablirini, yuyush dési bilen uning teglikini,
40 hoylining chörisidiki perdilerni, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizining perdisi bilen hoylining taniliri we qozuqlirini, muqeddes chédirning, yeni jamaet chédirigha ait xizmetke ishlitilidighan barliq eswablarni,
41 muqeddes jaygha ait xizmet üchün tikilgen kahinliq kiyimini, yeni Harun kahinning muqeddes kiyimliri bilen uning oghullirining kahinliq kiyimlirini bolsa, hemmisini élip keldi.■
42 Bu ishlarning hemmisini Israillar Perwerdigarning Musagha barliq buyrughanliri boyiche ene shundaq ada qilghanidi.

□ **39:23 «sawut»** — jengchining alahide kiyimi. ■ **39:27** Mis. 28:39 ■ **39:30** Mis. 28:36; 29:6 ■ **39:31** Mis. 28:37 ■ **39:33** Mis. 35:11 ■ **39:36** Mis. 31:8 □ **39:38 «altun xushbuygah»** — ibraniy tilida «altun qurban'gah». ■ **39:41** Mis. 31:10

43 Musa ishlarning hemmisige tepsiliy qaridi, mana, ular Perwerdigarning buyrughini
boyiche bu ishlarni pütküzgenidi; buyrulghandek, del shundaq qilghanidi; Musa bularni
körüp, ularga bext-beriket tilep dua qildi.

40

Ibadet chédirining tiklinishi

1 Andin Perwerdigar Musagha mundaq emr qildi: —

2 Birinchi ayning béshi, ayning birinchi küni sen jamaet chédirining muqeddesxanisini
tikligin. □

3 Höküm-guwahliq sanduqini uning ichige qoyup, ichki perde arqiliq ehde sanduqini
tosup qoyghin;

4 shireni chédirning ichige ekirip, üstige tizilidighan nersilerni tizghin; andin chiragh-
danni ekirip, üstige chiraghlarni orunlashturghin. □ ■

5 Altun *bilen qaplan'ghan* xushbuy köydürgüchi qurban'gahni höküm-guwahliq sanduqin-
ing uduligha tiklep qoyghin; chédirning kirish éghizining perdisini ésip qoyghin.□ ■

6 Köydürme qurbanliq qurban'gahini muqeddesxanining, yeni jamaet chédirining kirish
éghizining aldigha qoyghin;

7 andin yuyush désini jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha orunlashturup,
su toshturup qoyghin.

□ **40:2 «muqeddesxanisi»** — démek, chédirning özi, yeni «muqeddes jay» bilen «eng muqeddes jay». □ **40:4 «chiraghlarni orunlashturghin»** — yaki «chiraghlarni yéqip qoyghin». ■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5 «xushbuy köydürgüchi qurban'gah»** — xushbuygahni körsitidu. ■ **40:5** Mis. 26:36

IBADET CHÉDIRI (MUQEDDES CHÉDIR)
(«Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

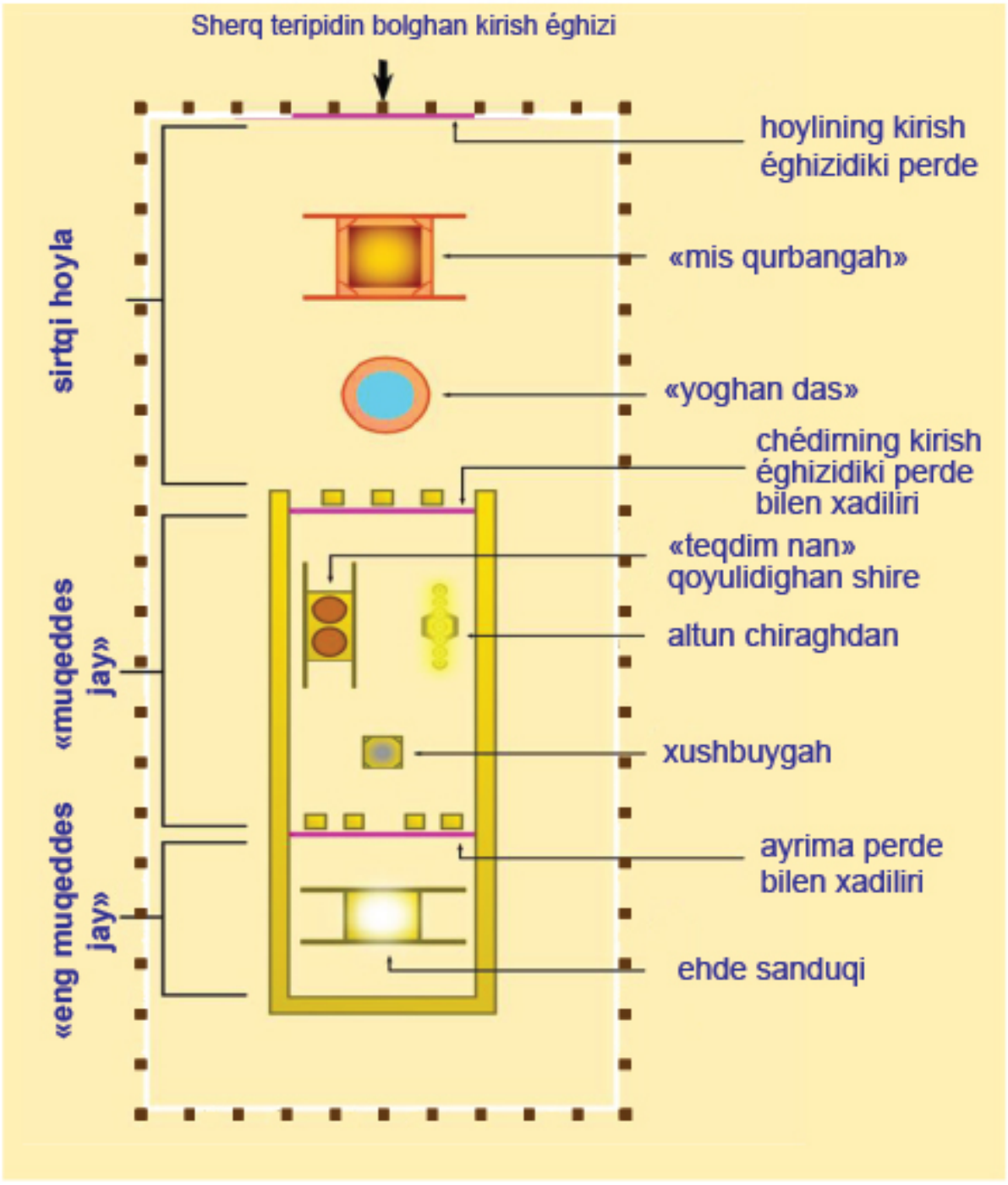

Ibadet chédiri we sirtqi hoylisi

8 Hoylining chörisige perdilerni békitip, hoylining kirish éghizining perdisini asqin; ■
9 andin «mesihlesh méyi»ni élip, ibadet chédiri we uning ichidiki barliq nersilerni mesihlep, uni we barliq hemme eswablirini Xudagha atap muqeddes qilghin. Shundaq qilip *pütkül chédir* muqeddes bolidu.
10 Sen köydürme qurbanliq qurban'gahini, shundaqla uning barliq eswablirini mesihlep, uni *Xudagha atap* muqeddes qilghin; buning bilen qurban'gah «eng muqeddes nersiler» qatarida bolidu.■
11 Sen yene yuyunush dési we uning teglikini mesihlep muqeddes qilghin.
12 Andin Harun bilen uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin ekilip, ularni su bilen yughin;
13 Harun'gha muqeddes kiyimlerni kiydürüp, Manga kahinliq xizmette bolushi üchün uni mesihlep, *Manga ayrip* muqeddes qilghin.
14 Andin uning oghullirini élip kirip, ulargha xalta köngleklerni kiydürüp,
15 ularning atisini mesihliginingdek Manga kahinliq xizmitide bolushi üchün ularnimu mesihligin. Shuning bilen ularning bu mesihlinishi ular üchün ewladtin ewladqiche ebediy kahinliqning *belgisi* bolidu.□
16 Musa shundaq qildi; Perwerdigar uninggha néme buyrughan bolsa, u shundaq beja keltürdi.
17 Shundaq boldiki, ikkinchi yilning birinchi éyida, ayning birinchi künide ibadet chédiri tiklendi. □ ■
18 Musa chédirni tikip, tegliklirini orunlashturup, taxtaylirini tizip, ularning baldaqlirini békitip, xadilirini tiklidi.
19 Muqeddes chédirning üstige *ichki* yopuqni yapti, andin uning üstige tashqi yopuqni yépip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.
20 Andin u höküm-guwahliqni élip, uni sanduq ichige qoydi; baldaqlarni ehde sanduqning *halqiliridin* ötküzüp, «kafaret texti»ni sanduqning üstige orunlashturdi.□
21 Ehde sanduqini muqeddes chédir ichige élip kirip, otturigha «ayrima perde»ni tartti; shundaq qilip u höküm-guwahliq sanduqini perde arqiliq tosup qoydi. Hemme ish Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.■
22 U shireni jamaet chédirigha élip kirip, muqeddes jayning shimal teripige, *«eng muqeddes jay»diki* perdining sirtigha qoydi.
23 «Teqdim nanlar»ni shirening üstige, Perwerdigarning aldigha tizip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi. ■
24 Andin u chiraghdanni jamaet chédirigha élip kirip, uni muqeddes jayning jenub teripige, shirening uduligha qoydi,
25 chiraghlarni Perwerdigarning aldigha orunlashturdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.
26 Andin u *xushbuyni köydürgüchi* altun qurban'gahni ichidiki perdining aldigha tiklidi; □
27 Uning üstide ésil xushbuyni köydürdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.
28 U ibadet chédirining kirish éghizigha perde tartti.
29 Andin köydürme qurbanliq qurban'gahini jamaet chédiridiki muqeddes jayning kirish éghizigha yéqin qoydi; uning üstide köydürme qurbanliq we qoshumche ashliq hediyesini

---

■ **40:8** Mis. 27:16 ■ **40:10** Mis. 29:37 □ **40:15 «Ularning atisini mesihliginingdek manga kahinliq xizmitide bolushi üchün ularnimu mesihligin»** — bu ishning, yeni Harun we oghullirini mesihlep kahinliqqa teyinlesh murasimining tepsilatliri «Law.» 8-babta xatirilen'gen. □ **40:17 «ikkinchi yili»** — démek, Misirdin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili. ■ **40:17** Chöl. 7:1 □ **40:20 höküm-guwahliq»** — Xuda Musagha tapshurghan «on perz» yaki «on emr» pütülgen ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). ■ **40:21** Mis. 35:12 ■ **40:23** Mis. 25:30 □ **40:26 «xushbuy köydürgüchi altun qurban'gah»** — xushbuygahni körsitidu.

ötküzdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.□
30 Yuyunush désini jamaet chédiri bilen qurban'gahning otturisigha qoyup, yuyushqa ishlitilidighan suni dasqa toshquzup quydi.
31-32 Musa we Harun bilen uning oghulliri qachanla jamaet chédirigha kirse yaki qurban'gahqa yéqin barsa, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qollirini shu suda yuyatti. Bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.
33 Andin u chédir hem qurban'gahning etrapigha hoyla perdisini tiklep, hoylining kirish éghizining perdisini tartti. Shu teriqide Musa pütkül ishni tamamlidi.

Perwerdigarning parlaq nurining ibadet chédirini qaplishi

34 Shuning bilen bulut jamaet chédirini qaplap, Perwerdigarning julasi ibadet chédirini toldurdi. ■
35 Bulut saye chüshürüp, Perwerdigarning julasi chédirni toldurghini üchün, Musa jamaet chédirigha kirelmidi.
36 Qachanki bulut jamaet chédiridin kötürülse, Israillar seperge atlinatti. Herbir qétim seperde shundaq bolatti.
37 Bulut kötürülmise ular qozghalmay, taki kötürülidighan kün'giche seperge chiqmaytti.
38 Chünki kündüzi Perwerdigarning buluti muqeddes chédir üstide turatti, kéchisi uning üstide ot körünetti; pütkül Israil jemetining köz aldida ularning barliq qilghan seperliride shular körünetti.■

□ **40:29** «***köydürme qurbanliqning*** qoshumche ashliq hediyesi» — herbir köydürme qurbanliqqa bir ashliq hediye qoshup sunulushi kérek (mesilen, «Chöl.» 28-29-bablarni körüng). ■ **40:34** Chöl. 9:15; 1Pad. 8:10 ■ **40:38** Mis. 13:21; Chöl. 14:14; Qan. 1:33; Neh. 9:19; Zeb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

Lawiylar

«Kahin-lawiylarning desturi» •••• Köydürme qurbanliq toghrisidiki belgilimiler

1 We Perwerdigar Musani chaqirip jamaet chédiridin uninggha söz qilip mundaq dédi:
—□
2 Sen Israillargha söz qilip ulargha mundaq dégin: — Eger silerdin biringlar Perwerdigarning aldigha bir qurbanliqni sunmaqchi bolsanglar, qurbanliqinglarni charpaylardin, yeni kala yaki ushshaq mallardin sunushunglar kérek.
3 Eger uning sunidighini kalilardin köydürme qurbanliq bolsa, undaqta u béjirim erkek haywanni keltürsun; uning Perwerdigarning aldida qobul bolushi üchün uni jamaet chédirining kirish aghzining aldida sunsun. ■
4 U qolini köydürme qurbanliqning béshigha qoysun; shuning bilen qurbanliq uning ornigha kafaret bolushqa qobul qilinidu. □
5 Andin u Perwerdigarning huzurida buqini boghuzlisun; kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini keltürüp, jamaet chédirining kirish aghzidiki qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.
6 Andin *qurbanliq qilghuchi* köydürme qurbanliq qilin'ghan haywanning térisini soyup, ténini parchilisun
7 we Harun kahinning oghulliri qurban'gahta ot qalap otning üstige otunlarni tizsun.
8 Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri gösh parchilirini, béshi we méyi bilen qoshup, qurban'gahdiki otning üstidiki otunning üstige tertip bilen tizip qoysun. □
9 Lékin uning ich-qarni bilen pachaqlirini *qurbanliq sun'ghuchi* suda yusun; andin kahin hemmisini élip kélip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Qoy padisidin qilin'ghan qurbanliq

10 Eger u köydürme qurbanliq qilish üchün ushshaq mallardin qoy ya öchke qurbanliq qilay dése, undaqda u béjirim bolghan bir erkikini keltürsun.
11 U uni qurban'gahning shimal teripide Perwerdigarning huzurida boghuzlisun. Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini élip, qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.
12 *qurbanliq qilghuchi* bolsa göshni parchilap, béshi bilen méyini késip ayrisun. Andin kahin bularni élip qurban'gahtiki otning üstidiki otunning üstide tertip boyiche tizip qoysun.
13 Lékin uning ich-qarni bilen pachaqlarni *qurbanliq sun'ghuchi* suda yusun; andin kahin hemmisini élip kélip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

□ **1:1 «We» —** «Lawiylar» yaki «Kahin-lawiylarning desturi» dégen kitab «we» dégen söz bilen bashlinidu. Shuning bilen bu söz «Kahin-lawiylarning desturi»ni «Misirdin chiqish» dégen kitabning eng axirqi ayiti (40-bab, 38-ayet) bilen zich baghlaydu. Mezkur kitab uning dawamidur. «Kirish söz»imizni körüng. **«jamaet chédiri»** — yaki «körüshüsh chédiri». «jamaet chédiri» dégen sözdiki «jamaet» ibraniy tilida «Xuda bilen uchrishish» yaki «Xuda bilen didarlishish» dégen uqumni bildüridu. ■ **1:3** Mis. 29:10 □ **1:4 «kafaret *bolush*»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») tüp menisi «yépish». Gunahlargha «kafaret keltürüsh» dégenlik «gunahlarni yépish» dégenliktur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq yapatti we shuningdek shu gunahlardin towa qilip qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliqi wasitisi bilen insanlarning gunahlirini «élip tashlaydu» («Yh.» 1:29, 36ni körüng). □ **1:8 «kahinlar bolghan Harunning oghulliri» —** Harun bash kahin, oghulliri kahinlar qilip békitilgenidi («Mis.» 28:1).

Uchar-qanatlardin qilin'ghan köydürme qurbanliq

14 Eger *qurbanliq qilghuchi* Perwerdigargha atap uchar-qanatlardin köydürme qurbanliq qilay dése, undaqta u paxteklerdin yaki kepter bachkiliridin qurbanliq keltürsun.
15 Kahin uni qurban'gahning yénigha élip kélip, béshini tolghap üzüp uni qurban'gahning üstide köydürsun; uning qéni siqilip qurban'gahning témigha sürtülsun.
16 Lékin tashliqini peyliri bilen qoshup qurban'gahning sherq teripidiki küllükke tashliwetsun; □
17 u qurbanliqni ikki qanitining otturisidin yarsun, biraq uni ikki parche qiliwetmisun. Andin kahin buni élip qurban'gahdiki otning üstidiki otunning üstige qoyup köydürsun; bu ot arqiliq sunulidighan qurbanliq hésabida, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan köydürme qurbanliq bolidu.

2

Ashliq hediyeler

1 Eger birkim Perwerdigarning huzurigha ashliq hediye sunmaqchi bolsa hediyesi ésil undin bolushi kérek; u uninggha zeytun méyi quyup andin üstige mestiki salsun. □ ■
2 U uni élip kahinlar bolghan Harunning oghullirining aldigha keltürsun; andin *kahin hediye sun'ghuchining* yadlinishi üchün zeytun méyi ileshtürülgen undin bir changgal élip, hemme mestiki bilen qoshup, bu hediyeni qurban'gahta köydürsun; bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan hediye bolidu. ■
3 Emma ashliq hediyedin qalghini bolsa, Harun bilen uning oghulligha tewe bolsun. Bu Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.□ ■

Pishurulghan ashliq hediyeler

4 Eger sen tonurda pishurulghan nersilerdin ashliq hediye sunay déseng, ular zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin pishurulghan toqachlar yaki zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlardin bolsun.□
5 Eger séning keltüridighan hediyeng tawida pishurulghan ashliq hediye bolsa u zeytun méyi ishleshtürülüp ésil undin pétir halda étilsun.
6 Sen uni oshtup üstige zeytun méyi quyghin; u ashliq hediye bolidu.
7 Séning keltüridighan hediyeng qazanda pishurulghan ashliq hediye bolsa undaqta u ésil un bilen zeytun méyida étilsun.
8 Shu yollarda teyyarlan'ghan ashliq hediyelerni Perwerdigarning huzurigha keltürgin; uni kahin'gha bergin, u uni qurban'gahqa élip baridu.
9 Kahin bolsa ashliq hediyedin «yadlinish ülüshi»ni élip qurban'gahning üstide köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan hediye bolidu.
10 Emma ashliq hediyedin qalghini bolsa, Harun bilen uning oghulligha tewe bolsun. Bu Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

□ **1:16 «tashliqini peyliri bilen qoshup...»** — yaki «quyruq peyliri bilen ücheylirini qoshup...». □ **2:1 «ésil un»** — ibraniy tilida tekitlen'gini yaxshi tartilghan, birxil yumshaqliqta, héchqandaq képek arilashmighan un. ■ **2:1** Mis. 6:15; 9:17; Chöl. 15:4 ■ **2:2** Law. 6:8 □ **2:3 «Perwerdigargha ot arqiliq sunulghanlarning ichide «eng muqeddeslerning biri»»** — hediye-qurbanliqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölinidu. ««eng muqeddes» bolghan hediye-qurbanliqlarni peqet kahinlar özila yéyishke, shundaqla muqeddes jaydila yéyishke bolatti. «muqeddes» hésablan'ghan taamlardin ailidikiliri yéyishke bolatti. ■ **2:3** Law. 10:12 □ **2:4 «toqachlar»** — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu.

11 Siler Perwerdigarning huzurigha sunidighan herqandaq ashliq hediyeler échitqu bilen teyyarlanmisun. Chünki silerning Perwerdigargha otta sunulidighan hediyenglarning héchqaysisida échitqu yaki heselni köydürüshke bolmaydu.
12 Bularni Perwerdigarning aldigha «deslepki hosul» süpitide sunsanglar bolidu, lékin ular xushbuy süpitide qurban'gahning üstide köydürülüp sunulmisun.■
13 Séning herbir ashliq hediyeng tuz bilen tuzlinishi kérek; ashliq hediyengni Xudayingning ehde tuzidin mehrum qilmay, hemme ashliq hediyeliringni tuz bilen tuzlighin.■
14 Eger sen Perwerdigargha «deslepki hosul»din ashliq hediye sunay déseng, undaqta ziraetning yéngi pishqan kök béshini élip, danlarni otta qorup, ézip talqan süpitide sun'ghin; bu «deslepki hosul» hediyesi bolidu;
15 sen uninggha zeytun méyi quyup üstige mestiki salghin; bu ashliq hediye bolidu.
16 Kahin bolsa uningdin, yeni qorup ézilgen danlar bilen zeytun méyidin bir qismini élip hemme mestiki bilen qoshup, bolarni «yadlinish ülüshi» süpitide köydürsun. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.

3

Inaqliq qurbanliqliri

1 Birsining sunidighini inaqliq qurbanliqi bolsa, shundaqla kalilardin sunsa, u Perwerdigarning huzurigha béjirim bir erkikini yaki chishisini keltürsun.
2 U sunidighan bu haywanning béshigha qolini qoyup, andin uni jamaet chédirining kirish éghizi aldida boghuzlisun. Andin kahinlar bolghan Harunning oghulliri qénini qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.
3 Sun'ghuchi kishi bu inaqliq qurbanliqidin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini élip béghishlisun, yeni ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip ■
4 ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun.
5 Harunning oghulliri bolsa bularni qurban'gahning üstige keltürüp ot üstige qoyulghan otunning üstidiki köydürme qurbanliqqa qoshup köydürsun. Bu ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy chiqirilidighan qurbanliq bolidu.■

Qoy padisidin bolghan inaqliq qurbanliqi

6 Birsining Perwerdigargha qilidighan inaqliq qurbanliqi üchün sunidighini ushshaq maldin bolsa, undaqta u béjirim bir erkikini yaki chishisini keltürsun.
7 Eger uning qurbanliqi qoy bolsa uni Perwerdigarning aldigha keltürüp,
8 qurbanliq qilidighan bu haywanning béshigha qolini qoyup, andin uni jamaet chédirining kirish aghzining aldida boghuzlisun. Andin Harunning oghulliri qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.
9 Sun'ghuchi kishi bu inaqliq qurbanliqidin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini, yeni uning méyini élip béghishlisun, — pütün mayliq quyruqini uning omurtqisigha yéqin yerdin ajritip élip, ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip,
10 ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun.
11 Kahin bularni qurban'gahning üstide köydürsun; bu otta sunulidighan, Perwerdigargha atalghan taam hediyesi bolidu.■

■ **2:12** Chöl. 18:12 ■ **2:13** Mar. 9:49 ■ **3:3** Mis. 29:13,22 ■ **3:5** Mis. 29:25; Law. 6:5 ■ **3:11** Law. 21:6,8,17,21,22; 22:25; Ez. 44:7; Mal. 1:12

12 Uning sunidighini öchke bolsa, buni Perwerdigarning huzurigha keltürsun.
13 U qolini uning béshigha qoyup, andin uni jamaet chédirining aldida boghuzlisun. Andin Harunning oghulliri qénini élip qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.
14 Andin sun'ghuchi kishi bu qurbanliqtin Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye süpitide bir qismini élip béghishlisun, yeni ich qarnini yögep turghan mayni, shundaqla barliq ich méyini élip,
15 ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini késip, élip kelsun.
16 Kahin bularni qurban'gahning üstide köydürsun; bu otta sunulidighan, xushbuy chiqiridighan taam hediyesi bolidu. Mayning hemmisi Perwerdigargha tewedur.
17 Bu herqandaq turar jayinglarda silerge ebediy belgilime bolidu; siler héchqandaq may yaki qan yémeslikinglar kérek.□ ■

4

Gunah qurbanliqi, yeni «gunahni tilesh qurbanliqi»

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Israillargha söz qilip mundaq dégin: — «Birsi bilmey ézip, Perwerdigar «qilma» dep buyrughan herqandaq emrlerdin birige xilapliq qilip sélip, gunah qilsa, *töwendikidek qilsun*: —
3 — eger mesihlen'gen kahin xelqni gunahqa putlashturidighan bir gunahni qilsa, undaqta u bu qilghan gunahi üchün bir béjirim yash torpaqni élip kélip, Perwerdigargha gunah qurbanliqi süpitide sunsun. □
4 U torpaqni jamaet chédirining kirish aghzining yénigha, Perwerdigarning aldigha keltürüp, qolini uning béshigha qoyup, andin torpaqni Perwerdigarning huzurida boghuzlisun.
5 Andin mesihlen'gen kahin torpaqning qénidin azghina élip, jamaet chédiri ichige kötürüp aparsun; ■
6 kahin shu yerde barmiqini qan'gha chilap, qanni muqeddes jayning perdisining aldida, Perwerdigarning huzurida yette mertiwe sepsun.
7 Shundaqla kahin qandin élip, jamaet chédiri ichide Perwerdigarning aldida turghan xushbuygahning münggüzlirige sürsun. Torpaqning qalghan hemme qénini bolsa, jamaet chédirining kirish aghzining aldidiki köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun; ■
8 andin u gunah qurbanliqi bolghan torpaqning ichidin hemme méyini ajritip chiqarsun — yeni ich qarnini yögep turghan may bilen qalghan ich méyi, ■
9 ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini ajratsun
10 (xuddi inaqliq qurbanliqi bolghan kalining ichidiki may ajritilghandek); andin kahin bularni köydürme qurbanliq qurban'gahining üstide köydürsun. ■
11 Lékin torpaqning térisi bilen hemme göshi, bash bilen pachaqliri, ich qarni bilen zhinini, ■

□ **3:17 «ebediy»** — Tewrattiki «ebediy» dégen söz ibraniy tilida ikki menide ishlitilidu: (1) menggü; (2) shu waqittiki chéki békitilmigen, qerelsiz, möhletsiz uzun bir mezgilni körsitidu. «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **3:17** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10,14 □ **4:3 «mesihlen'gen kahin»** — belkim «bash kahin»ni körsitishi mumkin. «Mesih qilish» yaki «mesihlesh» toghrisida «Mis.» 28:41ni we izahatini körüng. ■ **4:5** Law. 16:14; Chöl. 19:4 ■ **4:7** Law. 9:9 ■ **4:8** Law. 3:3, 4 ■ **4:10** Law. 3:5 ■ **4:11** Mis. 29:14; Chöl. 19:5

12 yeni pütkül torpaqning qalghan qisimlirini chédirgahning sirtigha élip chiqip, pak bir
yerge, yeni küller tökülidighan jaygha élip chiqip, otunning üstide otta köydürsun. Bular
küller tökülidighan jayda köydürüwétilsun.□ ■

13 Eger pütkül Israil jamaiti özi bilmigen halda ézip gunah qilghan bolsa, Perwerdigar-
ning «qilma» dep buyrughan herqandaq emrlirige xilapliq ishlarning birini qilip sélip,
gunahqa chüshüp qalsa, □ ■
14 shundaqla ularning sadir qilghan gunahi aydinglashqan bolsa, undaqta jamaet
gunah qurbanliqi süpitide bir yash torpaqni sunup jamaet chédirining aldigha keltürsun.
15 Jamaetning aqsaqalliri Perwerdigarning aldida qollirini torpaqning béshigha qoyup,
andin torpaqni Perwerdigarning aldida boghuzlisun.
16 Mesihlen'gen kahin torpaqning qénidin azghina élip jamaet chédiri ichige élip kirsun;
□
17 shu yerde barmiqini qan'gha chilap, qanni *muqeddes jayning* perdisining aldida,
Perwerdigarning huzurida yette mertiwe sepsun.
18 Shundaqla kahin qandin élip jamaet chédiri ichide Perwerdigarning aldida turghan
xushbuygahning münggüzlirige sürsun. Torpaqning qalghan hemme qénini bolsa, jamaet
chédirining kirish aghzining aldidiki köydürme qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp
qoysun;
19 kahin *torpaqning* ichidin barliq méyini ajritip élip, qurban'gahning üstide köydürsun.
20 U gunah qurbanliqi bolghan ilgiriki torpaqni qilghinigha oxshash bu torpaqnimu
shundaq qilsun; we del shundaq qilishi kérek; shu yol bilen kahin ular üchün kafaret
keltüridu; shu gunah ulardin kechürülidu.
21 Andin u torpaqni chédirgahning tashqirigha élip chiqip, ilgiriki torpaqni köydürgendek
bu torpaqnimu köydürsun. Bu jamaet üchün gunah qurbanliqi bolidu.

22 Eger bir emir bilmey uning Xudasi Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emr-
lirining birige xilapliq qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa,
23 we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa, undaqta u özi qurbanliq üchün
béjirim bir tékini sunsun; □
24 u qolini tékining béshigha qoyup, andin uni köydürme qurbanliq qilinidighan haywan-
larni boghuzlaydighan jaygha élip bérip Perwerdigarning aldida boghuzlisun. Bu bir
gunah qurbanliqi bolidu.
25 Kahin gunah qurbanliqining qénidin barmiqigha azghina élip, uni köydürme qur-
banliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; andin qalghan qénini köydürme
qurbanliq qurban'gahining tüwige töküp qoysun.
26 U inaqliq qurbanliqi qilin'ghan haywanning méyini köydürgendek, uning barliq méyini
qurban'gahta köydürsun. Bu yol bilen kahin uni gunahidin paklandurush üchün kafaret
keltüridu we shu gunahi uningdin kechürülidu.

27 Eger puqralardin biri bilmey uning Xudasi Perwerdigarning «qilma» dégen herqan-
daq emrlirining birige xilapliq qilip sélip, gunahqa chüshüp qalsa, ■
28 we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa, undaqta u özining, yeni u sadir
qilghan gunahi üchün qurbanliq qilishqa béjirim bir chishi öchkini sunsun; □

□ **4:12 «küller»** — mushu yerde qurbanliqlarning küllirini körsitidu. ■ **4:12** Law. 16:27; Chöl. 19:3; Ibr. 13:11
□ **4:13 «jamaet özi bilmigen»** — bu ibraniy tilida «bu ish jamaetning közige yetmigen» dégen sözler bilen ipadilinidu.
■ **4:13** Law. 9:15; Chöl. 15:24-31 □ **4:16 «Mesihlen'gen kahin»** — yaki «mesih qilin'ghan kahin» belkim «bash kahin»ni körsitishi mumkin. □ **4:23 «we»** — ibraniy tilida «wa» dégen söz bilen ipadilinidu; hemde «we» hem «yaki» dégen ikki xil menini bildüridu. ■ **4:27** Chöl. 15:27 □ **4:28 «we qilghan gunahi özige melum qilin'ghan bolsa...»** — ibraniy tilida «we» «wa» dégen söz bilen ipadilinidu; hemde «we» hem «yaki» dégen ikki xil menini bildüridu.

29 u qolini gunah qurbanliqining béshigha qoyup, andin uni köydürme qurbanliqlarni boghuzlaydighan jaygha élip bérip boghuzlisun.
30 Andin kahin uning qénidin barmiqigha azghina élip uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; qalghan barliq qénini qurban'gahning tüwige töküp qoysun.
31 Inaqliq qurbanliqi qilin'ghan haywanning méyi ichidin ajritilghandek uningmu hemme méyini ajritip chiqarsun; kahin uni Perwerdigarning aldida xushbuy keltürsun dep qurban'gahning üstide köydürsun. Shu yol bilen kahin uning üchün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürülidu.■

32 Eger u kishi gunah qurbanliqi üchün qoza keltürüshni xalisa, béjirim bir chishi qozini sunsun.
33 U qolini gunah qurbanliqi *qozisining* béshigha qoyup, köydürme qurbanliqlar boghuzlinidighan jaygha élip bérip, uni gunah qurbanliqi süpitide boghuzlisun.
34 Andin kahin gunah qurbanliqining qénidin barmiqigha azghina élip uni köydürme qurbanliq qurban'gahining münggüzlirige sürüp qoysun; uning qalghan barliq qénini u qurban'gahning tüwige töküp qoysun.
35 Inaqliq qurbanliqi qilin'ghan qozining méyi ichidin ajritilghandek, uningmu hemme méyini ajritip chiqarsun; kahin bularni Perwerdigargha atap otta sunulidighan barliq qurbanliqlargha qoshup, qurban'gahning üstide köydürsun. Shu yol bilen kahin uning sadir qilghan gunahi üchün kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürülidu.

5

Itaetsizlik qurbanliqi, yeni «itaetsizlikni tilesh qurbanliqi»

1 Eger birsi melum ishqa guwahchi bolup, shundaqla uninggha qesem buyrulghinida körgini yaki bilginidin melumat bermise, undaqta u qebihlikining jazasigha tartilidu.
2 Eger birsi özi bilmey napak bir nersige tégip ketse — meyli u napak bir haywanning jesiti bolsun, meyli napak bir charpayning jesiti bolsun, yaki napak bir ömiligüchi haywanning jesiti bolsun, mushundaq nersige tégip ketse umu napak sanilip gunahkar hésablinidu; ■
3 eger shuningdek birsi özi tuymay melum kishining ademni napak qilidighan herqandaq nijasitige tégip ketse, shundaqla u buni bilip yetse, undaqta u gunahkar hésablinidu.
4 Eger birsi angsiz rewishte yaman yaki yaxshi bir ishni qilay dep qesem qilip salsa (kishiler hertürlük ish toghrisida angsiz rewishte qesem qilishi mumkin), shundaqla u buni tonup yetse, u bu ishlar tüpeylidin gunahkar hésablinidu.
5 Birsi yuqiriqi herqaysi ishlarda men gunahkar boldum dep bilse, u öz gunahini «men mundaq gunah qildim» dep iqrar qilsun;
6 andin özi sadir qilghan gunahining kafariti üchün Perwerdigarning aldigha «itaetsizlikni tiligüchi qurbanliq» süpitide ushshaq maldin saghliq we ya bir chishi öchkini gunah qurbanliqi qilip keltürsun; andin kahin uni gunahidin paklandurushqa uning üchün kafaret keltürsun.

7 Eger u qoylardin *qurbanliq* qilishqa qurbi yetmise, u qilghan itaetsizliki üchün ikki paxtek yaki ikki bachkini élip kélip, birini gunah qurbanliqi üchün, yene birini köydürme qurbanliq üchün Perwerdigarning aldigha sunsun. ■

■ **4:31** Mis. 29:18; Law. 3:3, 4 ,14 ■ **5:2** Hag. 2:13; 2Kor. 6:17 ■ **5:7** Law. 12:8; Luqa 2:24

8 U bularni kahinning qéshigha keltürgende, *kahin* awwal gunah qurbanliqigha tey-
yarlan'ghanni qurbanliq qilip boynini üzmey, béshigha yéqin jayidin tolghisun, lékin
béshini boynidin üzüwetmisun; □ ■
9 andin gunah qurbanliqining qénidin azghina élip qurban'gahning témigha chachsun;
qalghan qéni bolsa qurban'gahning tüwige siqip chiqirilsun. Buning özi gunah qur-
banliqi bolidu.
10 Emma ikkinchisini bolsa békitilgen belgilime boyiche köydürme qurbanliq qilip sun-
sun. Bu yol bilen kahin uning qilghan gunahi üchün kafaret keltüridu we shu gunah
uningdin kechürülidu.■
11 Eger ikki paxtek yaki ikki bachkini keltürüshke qurbi yetmise, undaqta gunah qilghan
kishi gunah qurbanliqi üchün ésil undin bir efahning ondin birini keltürsun; bu gunah
qurbanliqi bolghachqa u uning üstige zeytun méyi quymisun yaki üstige héchqandaq
mestiki salmisun; chünki u gunah qurbanliqi bolidu. □
12 U uni kahinning qéshigha keltürsun we kahin buningdin *sun'ghuchining* «yadlinish
ülüshi» süpitide bir changgal élip, shuni Perwerdigargha atap otta sunulghan qur-
banliqlargha qoshup, qurban'gahning üstide köydürsun. Buning özi gunah qurbanliqi
bolidu. ■
13 Bu yol bilen u shu gunahlardin qaysisini qilghan bolsa, kahin uning üchün kafaret
keltüridu. Ashliq hediyelerdikige oxshash qalghan qismi kahin'gha tewe bolidu.■
14 Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
15 Birsi bilmey Perwerdigargha atalghan muqeddes nersilerge nisbeten itaetsizlik
qilip gunah ötküzse, undaqta u Perwerdigarning aldigha ushshaq maldin béjirim bir
qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun; shu itaetsizlik qurbanliqi bolghan
qochqarning bahasini sen muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche kümüsh
shekelge toxtatqin. □ ■
16 Andin shu kishi muqeddes nersilerge nisbeten ötküzgen xataliqidin bolghan ziyanni
toldursun, shundaqla ziyanning beshtin biri boyiche qoshup kahin'gha tölem tölisun. Bu
yol bilen kahin itaetsizlik qurbanliqi bolghan qochqarning wasitisi bilen uning üchün
kafaret keltüridu; shu gunah uningdin kechürülidu.□
17 Eger birsi bilmey Perwerdigarning «qilma» dégen herqandaq emrlirining birerisige
xilapliq qilip, gunahkar bolghan bolsa u qebihlikining jazasigha tartilidu;
18 shundaq bolsa, u ushshaq maldin sen toxtatqan qimmette béjirim bir qochqarni
itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun. Bu yol bilen kahin uning bilmey ötküzgen itaetsizliki
üchün kafaret keltüridu we shu itaetsizlik gunahi uningdin kechürülidu.
19 Bu itaetsizlik qurbanliqi bolidu; chünki u derheqiqet Perwerdigarning aldida itaetsi-
zlik qilghan.

□ **5:8 «kahin awwal gunah qurbankiqigha ...»** — ibraniy tilida «u awwak gunah qurbankiqigha..». ■ **5:8** Law. 1:15 ■ **5:10** Law. 1:15 □ **5:11 «bir efah»** — texminen 2 küre yaki 22 litr. ■ **5:12** Law. 2:2; 4:35 ■ **5:13** Law. 2:3 □ **5:15 «sen... toxtatqin»** — bu ayettiki emr Musa peyghembern'ge éytilghan; shübhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunngghimu éytilidu. **«shekel»** — kümüshning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üchün özgermes ölchem bolsun dep muqeddes jayda saqlan'ghan, muqim békitilgen birnechche xil ölchem birliki bolsa kérek. **«...ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun; shu itaetsizlik qurbanliqi ... ölchem birliki boyiche kümüsh shekelge toxtatqin»** — yene birxil terjimisi: — «...ushshaq maldin béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun yaki itaetsizlik qurbanliqining ornigha sen kahin muqeddes jaydiki kümüsh shekelning birliki boyiche toxtatqan baha boyiche kümüsh shekel keltürisun». ■ **5:15** Mis. 30:13; Law. 27:2-27. □ **5:16 «... xataliqidin bolghan Ziyanni toldursun, shundaqla ziyanning beshtin biri boyiche qoshup kahin'gha tölem tölisun»** — mushu ayetlerdiki «ziyan» eslide keltürüsh kérek bolghan bir qurbanliq yaki hediyening qimmitini yaki napak halette bulghap qoyghan muqeddes nersilerning qimmitini körsetse kérek. Undaq gunah qilghan kishi: (1) béjirim bir qochqar élip kélidu; (2) kahin shu qochqargha baha qoyidu; (3) qochqarning bahasi ziyandin kem bolsa shu kishi tolduridu; (4) uningdin bashqa ziyan'gha beshtin birini qoshup töleydu.

6

1 Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Eger birsi gunah qilip Perwerdigarning aldida wapasizliq qilip, qoshnisi özige amanet yaki kapaletke bergen bir nerse yaki qoshnisidin zorawanliq bilen buluwalghan melum bir nerse toghrisida yalghan gep qilghan bolsa yaki qoshnisidin naheqliq bilen melum nersini tartiwalghan bolsa,
3 yaki yitip ketken bir nersini tépiwélip uningdin tansa yaki kishilerning gunah sadir qilghan herqandaq bir Ishi toghrisida yalghan qesem ichse, ■
4 U gunah qilghan ishta özini gunahkar dep tonup yetse, undaqta u buliwalghan yaki naheq tartiwalghan nerse yaki uninggha amanetke bérilgen nerse bolsun, yaki yitip kétip tépiwalghan nerse bolsun, □
5 yaki u herqandaq nerse toghrisida yalghan qesem ichken bolsun, uning hemmisini toluq bahasi boyiche tölisun, shundaqla shu bahaning beshtin bir qismi boyiche qoshup tölisun; u itaetsizlik qurbanliqini qilghan künide tölemni igisige tapshurup bersun.
6 Andin u Perwerdigarning aldigha itaetsizlik qurbanliqi süpitide ushshaq maldin sen toxtatqan qimmet boyiche béjirim bir qochqarni itaetsizlik qurbanliqi qilip kahinning qéshigha élip kelsun. □
7 Kahin bu yol bilen uning üchün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu we u herqaysi ishta itaetsizlik qilghan bolsimu u uningdin kechürülidu.
8 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
9 Sen Harun bilen oghulligha köydürme qurbanliq toghrisida emr qilip mundaq dégin: — Köydürme qurbanliq toghrisidiki qaide-nizam mundaq bolidu: — Köydürme qurbanliq pütün kéche tang atquche qurban'gahtiki ochaqning üstide köyüp tursun; we qurban'gahning otini öchürmey yéniq turghuzunglar.
10 Kahin kanap tonini kiyip, yalingachliqini yépip, saghrisighiche kanap ich tambal kiyip tursun; qurban'gahning üstidiki ot bilen köydürülgen köydürme qurbanliqning külini élip, qurban'gahning bir teripide qoysun;
11 andin kiyimlirini séliwétip bashqa kiyimlerni kiyip, külini chédirgahning sirtigha élip chiqip pakiz bir jayda qoysun.
12 Qurban'gahning oti bolsa hemishe yénip tursun; uni héch waqit öchürüshke bolmaydu, kahin özi her küni etigende uninggha otun sélip, üstige köydürme qurbanliqni tizsun we uning üstige inaqliq qurbanliqining méyini qoyup köydürsun.
13 Üzülmes bir ot qurban'gahning üstide hemishe köyüp tursun; u hergiz öchürülmisun.

Addiy puqralarning ashliq hediyeliri

14 Ashliq hediye toghrisidiki qaide-nizam mundaq: — Harunning oghulliridin biri uni Perwerdigarning aldigha, qurban'gahning aldigha keltürsun. ■
15 U ashliq hediye bolghan ésil un'gha qolini sélip uningdin shundaqla uningdiki zeytun méyidin bir changgal élip we hediyening üstidiki barliq mestikini qoshup, bularni qurban'gah üstide köydürsun; bu hediyening «yadlinish ülüshi» bolup, Perwerdigarning aldida xushbuy keltürüsh üchün qilin'ghan bolidu. ■
16 Éship qalghanlirini bolsa Harun bilen oghulliri yésun; u échitqu sélinmay pishurulup muqeddes bir jayda yéyilsun; ular uni jamaet chédirining hoylisida yésun.
17 U mutleq échitqusiz pishurulsun. Men otta Manga sunulidighan qurbanliq-hediyeler ichidin shuni ularning öz ülüshi bolsun dep ulargha heq qilip berdim; u gunah we itaetsizlikni tiligüchi qurbanliqlargha oxshash «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu.

■ **6:3** Qöl. 5:6 □ **6:4 «u gunah qilghan ishta özini gunahkar dep tonup yetse,...»** — yene birxil terjimisi: «u gunah qilghan ishta itaetsizlik qilsa,...». □ **6:6 «sen toxtatqan qimmet boyiche...»** — «sen» bu yerde Harunni körsitidu; shübhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunimu körsitidu. ■ **6:14** Chöl. 15:4-21. ■ **6:15** Law. 2:9

18 Harunning ewladidin bolghan erkeklerning hemmisi buningdin yésun; bu dewrdin-
dewrge aranglarda ebediy bir belgilime bolidu; Perwerdigargha atap otta sunulghan-
liridin bular ularning ülüshi bolsun. Uninggha qol tegküzgüchi jezmen muqeddes
bolushi kérek.□ ■

19 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
20 Harun Mesihlinidighan künide u we oghullirining Perwerdigarning aldigha sunidigh-
ini mundaq bolushi kérek: — Ular üzülmes ashliq hediye süpitide ésil undin bir efahning
ondin birini sunushi kérek; etigini yérimini, axshimi yene yérimini sunsun. □
21 U tawida zeytun méyi bilen étilsun; u zeytun méyigha chilap pishurulghandin kéyin
sen uni élip kir; ashliq hediyening pishurulghan parchilirini xushbuy süpitide Perwerdi-
gargha atap sun'ghin. □
22 Harunning oghullirining qaysisi uning ornida turushqa Mesihlen'gen bolsa umu
hediyeni shundaq teyyarlap sunsun; bu ebediy mutleq bir belgilime bolidu. Bu hediye
Perwerdigargha atap toluq köydürülsun.
23 Kahinning herbir ashliq hediyesi bolsa pütünley köydürülsun; u hergiz yéyilmisun.

Gunah qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

24 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
25 Harun bilen oghulligha mundaq dégin: — Gunah qurbanliqi toghrisidiki qaide-
nizam mundaq: — Gunah qurbanliqimu köydürme qurbanliq boghuzlinidighan jayda,
Perwerdigarning aldida boghuzlansun; bu xil qurbanliq «eng muqeddeslerning biri»
hésablinidu.
26 Gunah qurbanliqini ötküzgüchi kahin özi uni yésun; qurbanliq muqeddes bir yerde,
jamaet chédirining hoylisida yéyilsun. ■
27 Uning göshige qol tegküzgüchi herkim muqeddes bolmisa bolmaydu, shuningdek eger
uning qéni birsining kiyimige chachrap ketse, undaqta qan chéchilghan jay muqeddes
bir yerde yuyulsun.
28 Qaysi sapal qazanda qurbanliq qaynitilip pishurulghan bolsa, u sundurulsun. Eger u
mis qazanda qaynitip pishurulghan bolsa, u qirip sürülsun hem su bilen yuyulsun.
29 Kahinlardin bolghan barliq er kishiler uningdin yése bolidu. Bu «eng muqeddeslern-
ing biri» hésablinidu.
30 Halbuki, muqeddes jayda kafaret keltürüsh üchün qéni jamaet chédirigha kirgüzülgen
herqandaq gunah qurbanliqi bolsa, hergiz yéyilmisun, belki *pütünley* köydürülsun.■

7

Itaetsizlik qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

1 Itaetsizlik qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mana mundaq: — Bu *qurbanliq* «eng
muqeddeslerning biri» hésablinidu.
2 Köydürme qurbanliq boghuzlinidighan jayda itaetsizlikni tilesh qurbanliqimu bogh-
uzlinidu; *kahin* qénini qurban'gahning üsti qismining etrapigha sepsun.
3 *Qurbanliq qilghuchi kishi* barliq méyini sunsun; yeni mayliq quyruqi bilen ich qarnini
yögep turghan mayni, □

□ **6:18 «uninggha qol tegküzgüchi jezmen muqeddes bolushi kérek» —** yaki «uninggha tegküchi herqandaq nerse muqeddes nerse bolushi kérek». ■ **6:18** Mis. 29:37 □ **6:20 «bir efah» —** texminen 2 küre yaki 22 litr. □ **6:21 «... kéyin sen uni élip kir» —** «sen» bu yerde Harunni körsitidu; shübhisizki, uningdin kéyin qaysi kahin mes'ul bolsa shunimu körsitidu. ■ **6:26** Hosh. 4:8 ■ **6:30** Law. 4:5; Ibr. 13:11 □ **7:3 «Qurbanliq qilghuchi kishi» —** ibraniy tilida «U».

4 ikki börekni we ularning üstidiki hemde ikki yanpishidiki mayni ajritip, jigerning börekkiche bolghan chawa méyini ajritip sunsun.
5 Kahin bularni Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq süpitide qurban'gahta köydürsun. Bu itaetsizlik qurbanliqi bolidu.
6 Kahinlardin bolghan er kishilerning hemmisi buni yésun; u muqeddes yerde yéyilsun; u «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □
7 Gunah qurbanliqi qandaq bolsa itaetsizlik qurbanliqimu shundaq bolidu; ular ikkisi toghrisidki qaide-nizam oxshash; bu qurbanliq kafaret keltürüshke qurbanliq ötküzgüchi kahinning özige tewe bolsun.

Köydürme qurbanliqlar we ashliq hediyelerdin kahinlargha tégidighan ülüshi toghruluq belgilime

8 Kahin birsining sun'ghan köydürme qurbanliqini ötküzgen bolsa, köydürme qurbanliqning térisi shu kahinning bolidu.
9 Tonurda pishurulghan herbir ashliq hediye, shundaqla qazanda yaki tawida étilgen herbir ashliq hediye bolsa uni ötküzgen kahinning bolidu, yeni kahinning özige tewe bolidu.
10 Herbir ashliq hediye, meyli zeytun méyi arilashturulghan bolsun, yaki quruq keltürülgen bolsun, bular Harunning oghullirining herbirige barawer bölüp bérilidu.

Inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam

11 Perwerdigargha atap keltürülgen inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mundaq: —
12 Sunmaqchi bolghan kishi uni teshekkür éytish üchün sunsa, undaqta u «teshekkür qurbanliqi» bilen bille zeytun méyi ileshtürülgen pétir toqachlar, zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlar we ésil undin zeytun méyigha chilap pishurulghan toqachlarnimu keltürsun. □ ■
13 Shu toqachlardin bashqa, yene teshekkür éytidighan inaqliq qurbanliqi bilen bille échitqu sélin'ghan nanlarnimu sunsun;
14 u shu sun'ghanlirining herbir türidin birni élip Perwerdigar üchün *qosh qollap* sunidighan «kötürme hediye» qilip keltürsun; bu inaqliq qurbanliqining qénini *qurban'gahning üstige* sepken kahinning özige tegsun. □
15 Teshekkür bildüridighan inaqliq qurbanliqining göshi bolsa qurbanliq qilin'ghan shu küni yéyilishi kérek; *qurbanliqni sun'ghuchi kishi* tang atquche uning héch némisini qaldurmisun.□
16 Eger uning sun'ghan qurbanliqi qesimige xas qurbanliq yaki ixtiyariy keltürgen qurbanliq bolsa, undaqta haywanning göshi qurbanliq qilin'ghan künde yéyilsun; uningdin éship qalghinini bolsa, etisimu yéyishke bolidu; ■
17 lékin qurbanliqning göshidin üchinchi künigiche éship qalsa, u otta köydürülüshi kérek.
18 Inaqliq qurbanliqining göshidin üchinchi künide yéyilse, undaqta qurbanliq qobul bolmaydu, qurbanliq sun'ghuchining hésabighimu hésablanmaydu, belki mekruh bolidu; kimdekim uningdin yése öz qebihlikining jazasigha tartilidu.

□ **7:6 «muqeddes yerde»** — bu sözler muqeddes jayning etrapidiki hoylini körsitidu, «muqeddes chédir» («eng muqeddes jay» we «muqeddes jay»)ni öz ichige almaydu. □ **7:12 «pétir toqachlar»** — ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu. ■ **7:12** Zeb. 116:17 □ **7:14 «kötürme hediye»** — kahin yaki hediyeni sun'ghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide égiz kötürüp atighan hediye. «Kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahin'gha tewe bolidu. □ **7:15 «qurbanliqni sun'ghuchi kishi»** — ibraniy tilida «u». ■ **7:16** Law. 19:6

19 Shundaqla napak nersige tégip qalghan göshmu yéyilmesliki kérek, belki otta
köydürülüshi kérek. Herqandaq pak adem *napak nersige tegmigen* qurbanliqning göshini
yése bolidu.
20 Lékin kimki napak halette turup Perwerdigargha atalghan inaqliq qurbanliqidin yése,
undaqta u öz xelqidin üzüp tashlinidu. □ ■
21 Kimki napak bir nersige tégip ketse (meyli napak halettiki adem bolsun, napak bir
haywan bolsun yaki herqandaq napak yirginchlik nerse bolsun) we shundaqla Per-
werdigargha xas atalghan inaqliq qurbanliqining göshidin yése, undaqta u öz xelqidin
üzüp tashlinidu.□

Addiy puqralargha qaritilghan belgilimiler

22 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
23 Israillargha mundaq dégin: — Siler kala, qoy we öchkilerning méyini hergiz yémenglar.
24 Özlükidin ölgen yaki yirtquchlar boghup qoyghan haywanning jesitining méyini
herqandaq ishqa ishletkili bolidu, lékin hergiz uningdin yémenglar.
25 Chünki kimki Perwerdigargha atap otta sunulidighan herqandaq haywanning méyini
yése, shuni yégen kishi öz xelqliridin üzüp tashlinidu.□
26 Siler herqandaq turar jayinglarda héchqandaq qanni, yeni uchar-qanatlarning bolsun
yaki charpaylarning bolsun qénini hergiz éstimal qilmanglar. ■
27 Kimdekim herqandaq qanni éstimal qilsa, shu kishi öz xelqliridin üzüp tashlinidu.□

Inaqliq qurbanliqlirining kahinlargha teqdim qilinidighan qisimliri

28 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
29 Israillargha mundaq dégin: — Kimki Perwerdigargha atap bir inaqliq qurbanliqi
sunsa, undaqta u Perwerdigargha xas bolghan hediyeni shu inaqliq qurbanliqtin ayrip
keltürsun.
30 Öz qoli bilen Perwerdigargha atighan, otta sunulidighan hediyelerni, yeni may bilen
töshni qoshup élip kélip, töshni «pulanglatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida
pulanglatsun. □ ■
31 Kahin méyini qurban'gah üstide köydürüwetsun. Tösh bolsa Harun bilen uning oghul-
lirigha xas bolsun.
32 Inaqliq qurbanliqliringlarning ong arqa putini siler «kötürme hediye» süpitide
kahin'gha béringlar.
33 Harunning oghulliridin qaysisi inaqliq qurbanliqining qéni bilen méyini sun'ghan
bolsa öz ülüshi üchün ong arqa putini özi alsun.
34 Chünki men Israillarning inaqliq qurbanliqliridin «pulanglatma hediye» bolghan tösh
bilen «kötürme hediye» bolghan arqa putini ebediy bir belgilime bilen Israillardin élip,
kahin Harun we uning oghullirining heqqi bolsun dep ulargha teqdim qildim.□ ■

□ **7:20 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» —** mushu sözlerning mundaq birnechche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özi uni öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek; (3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyet uni paliwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayette éniq buyruq körsitilmigechke, mushu yerde birinchi chüshenche (Xuda Özi shu ademni dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz. ■ **7:20** Law. 15:3 □ **7:21 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» —** 20-ayet we izahatini körüng. □ **7:25 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» —** 20-ayet we izahatini körüng. ■ **7:26** Yar. 9:4; Law. 3:17; 17:14 □ **7:27 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» —** 20-ayet we izahatini körüng. □ **7:30 «pulanglatma hediye» —** Perwerdigarning aldida égiz kötürüp alahide pulanglitidighan hediyedur. «Pulanglatma hediye» adette barliq kahinlargha tewe bolidu. ■ **7:30** Mis. 29:24 □ **7:34 «ebediy bir belgilime» —** Tewrattiki «ebediy» dégen söz ibraniy tilida ikki menide ishlitilidu: (1) menggü; (2) shu waqittiki chéki békitilmigen, qerelsiz, möhletsiz uzun bir mezgilni körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **7:34** Mis. 29:27; Chöl. 18:11

35 *Musa* Harun bilen oghullirini Perwerdigarning qulluqida kahin bolushqa uning aldigha keltürgen künide, ulargha Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlardin teqdim qilinidighan kahinliq ülüshi mana shudur. □
36 *Musa* ularni Mesihligen künide, Perwerdigar bu ülüshni Israillardin élip ulargha bérilsun dep emr qilghan. Bu *Israillargha* dewrdin dewrgiche ebediy bir belgilime bolidu.□

Xulase
37 Köydürme qurbanliq bilen ashliq hediyesi, gunah qurbanliqi bilen itaetsizlik qurbanliqi, kahinliqqa tiklesh qurbanliqi bilen inaqliq qurbanliqi toghrisidiki qaide-nizam mana shudur. □
38 Perwerdigar Israillargha: «Siler bu Sinay bayawinida Perwerdigarning aldigha qurbanliqliringlarni sununglar» dep buyrughan künide, u bularning hemmisini Sinay téghida Musagha tapshurghanidi.

8

Kahinlarning xas xizmetlerge ayrilishi — «Mis.» 40:17-38nimu körüng
1 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
2 Harunni oghulliri bilen bille, we ularning mexsus kiyimlirini, «mesihlesh méyi»ni, gunah qurbanliqi bolidighan torpaq bilen ikki qochqarni, pétir nan sélin'ghan séwetni élip kélip, □ ■
3 *Israilning* pütün jamaitini jamaet chédirining kirish aghzining aldigha jem qilghin, — dédi.
4 Musa Perwerdigar uninggha buyrughinidek qildi, jamaet jamaet chédirining kirish aghzining aldigha yighildi.
5 Andin Musa jamaetke: — Perwerdigar buyrughan ish mana mundaq, — dédi.■

6 Shuning bilen Musa Harun bilen uning oghullirini aldigha keltürüp ularni su bilen yuyup,
7 *Harun'gha* könglek kiydürüp, belwagh baghlap, tonni kiydürdi we üstige efodni yapti; u efodning belwéghini baghlap, efodni uninggha taqap qoydi. ■
8 Andin Musa uninggha «qoshén»ni taqap, qoshénning ichige «urim bilen tummim»ni sélip, □ ■
9 Béshigha selle yögep Perwerdigar uninggha buyrughinidek sellining aldi teripige «altun taxtiliq muqeddes otughat»ni békitip qoydi.■

10 Andin Musa mesihlesh méyini élip ibadet chédiri bilen ichidiki barliq nersilerning hemmisini mesihlep muqeddes qildi.
11 U maydin élip qurban'gahqa yette mertiwe chéchip, qurban'gah bilen uning barche qacha-quchilirini, yuyunush désı we teglikini Xudagha atap muqeddes qilishqa mesihlidi.

□ **7:35 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:36 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:37 «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi»** — bu xil qurbanliq inaqliq qurbanliqigha oxshap kétidu, bu 8-bab, 22-32-ayetlerde tepsiliy teswirlinidu. Ibraniy tilida «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» «(qollarni) toldurush qurbanliqi» dégen sözler bilen ipadilinidu — chünki Xuda bu murasim arqiliq Harunning ewladliri bolghan kahinlarning qollirini (1) qurbanliqlar bilen we (2) kahinliq mes'uliyitini tapshurush bilen «toldurdi». □ **8:2 «mesihlesh méyi»** — bu toghruluq «Mis.» 30:23-33ni körüng. ■ **8:2** Mis. 28:1, 2; 30:25 ■ **8:5** Mis. 29:4 ■ **8:7** Mis. 28:4 □ **8:8 «Efod», «qoshén», «urim we tummim»** — kahinliq kiyimler; «efod», «qoshén» («meydilik») we «urim we tummim» toghruluq «Mis.» 28-babni körüng. ■ **8:8** Mis. 28:30 ■ **8:9** Mis. 28:36; 29:6

12 U yene mesihlesh méyidin azraq élip Harunning béshigha quyup uni Xudagha atap
muqeddes qilishqa mesihlidi. ■
13 Andin Musa Harunning oghullirini aldigha keltürüp, Perwerdigar uninggha buyrugh-
inidek ulargha könglek kiydürüp, bellirige belwagh baghlap, ulargha égiz böklernimu
taqap qoydi.□ ■

Kahinlarni «Xudagha atap tiklesh» qurbanliqliri

14 Andin u gunah qurbanliqi qilinidighan torpaqni yétilep keldi; Harun bilen uning
oghulliri gunah qurbanliqi qilinidighan torpaqning béshigha qollirini qoydi. ■
15 U uni boghuzlidi, andin Musa qénidin élip, öz barmiqi bilen qurban'gahning
münggüzlirige, chörisige sürüp qurban'gahni gunahtin paklidi; qalghan qanni bolsa u
qurban'gahning töwige töküp, muqeddes bolushqa kafaret keltürdi.
16 Andin u ich qarnini yögep turghan mayning hemmisini, jigerning üstidiki chawa
mayni, ikki börek we üstidiki maylirini qoshup aldi; andin Musa bularni qurban'gahning
üstide köydürdi. □
17 Biraq *Musa* torpaqning térisi bilen göshi we tézikini bolsa Perwerdigar özige buyrugh-
inidek chédirgahning tashqirida otta köydürüwetti.□ ■
18 Andin u köydürme qurbanliq qilinidighan qochqarni keltürdi; Harun bilen uning
oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoydi. □
19 *Harun qochqarni* boghuzlidi; andin Musa qénini élip qurban'gahning üsti qismining
etrapigha septi; □
20 *Harun* qochqarni parche-parche qilip parchilidi; andin Musa béshini, parchilan'ghan
göshlirini barliq méyi bilen qoshup köydürdi. □
21 Üchey-qérinliri bilen pachaqlirini suda yudi. Andin Musa qochqarni pütün péti
qurban'gah üstide köydürdi. Bu Perwerdigar Musagha buyrughan, «Perwerdigargha atap
otta sunulidighan xushbuy chiqidighan qurbanliq» idi.■
22 Andin u kahinliqqa tiklesh qurbanliqi qilinidighan qochqarni, ikkinchi qochqarni
keltürdi; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoydi.
23 U uni boghuzlidi; we Musa uning qénidin élip Harunning ong quliqining yumshiqi
bilen ong qolining bash barmiqigha sürüp we ong putining chong barmiqighimu suwap
qoydi. □
24 Andin Musa Harunning oghullirini aldigha keltürüp, qandin élip ularning ong
qulaqlirining yumshiqi bilen ong qollirining bash barmaqliriga sürdi, ularning ong
putlirining chong barmaqlirighimu suwap qoydi, qalghan qanni Musa qurban'gahning
chörisige septi.
25 Shundaq qilip, u méyi bilen mayliq quyruqini, ich qarnini yögep turghan barliq may
bilen jigerning üstidiki chawa méyini, ikki börek we üstidiki maylirini qoshup élip ong
arqa putinimu késip élip, ■
26 Perwerdigarning aldidiki pétir nan sélin'ghan séwettin bir pétir toqach bilen bir zeytun
may toqichi we bir dane hemek nanni élip bularni may bilen ong arqa putning üstide
qoydi;
27 andin bularning hemmisini Harun bilen uning oghullirining qolliriga tutquzup,
pulanglatma hediye bolsun dep Perwerdigarning aldida pulanglatti. ■

■ **8:12** Zeb. 133:2 □ **8:13 «égiz bökler»** — bu söz Harunning bash kiyimidin bashqa birxil bash kiyimni, belkim égizrek birxil bash kiyimni körsitishi mumkin. ■ **8:13** Mis. 29:9 ■ **8:14** Mis. 29:1 □ **8:16 «Andin u ich qarnini...»** — «u» Harunni körsitishi mumkin. □ **8:17 «Musa...»** — ibraniy tilida «u» – Musani körsitishi mumkin. ■ **8:17** Mis. 29:14; Law. 4:11 □ **8:18 «...u ... keltürdi;...»** — «u» Musani körsitishi mumkin. □ **8:19 «Harun quchqarni boghuzlidi...»** — ibraniy tilida «u quchqarni boghuzlidi...». □ **8:20 «Harun quchqarni parche-parche qilip parchilidi»** — ibraniy tilida «u quchqarni parche-parche qilip parchilidi;...». ■ **8:21** Mis. 29:18 □ **8:23 «U uni boghuzlidi...»** — «u» Harunni körsitishi mumkin. ■ **8:25** Mis. 29:22 ■ **8:27** Mis. 29:24

28 Andin Musa bularni ularning qolliridin élip qurban'gahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürdi. Bu «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» bolup, Perwerdigargha atap otta sunulidighan, xushbuy chiqidighan qurbanliq idi.
29 Andin Musa töshni élip pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatti; Perwerdigarning uninggha buyrughini boyiche, «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi» bolghan qochqarning bu qismi Musaning ülüshi idi.■

Harun we oghullirini Mesih qilish

30 Andin Musa Mesihlesh méyidin we qurban'gahning üstidiki qandin bir'az élip, Harun bilen uning kiyimlirige we oghulliri bilen ularning kiyimlirige septi. Shundaq qilip, u Harun we kiyimlirini, oghulliri bilen ularning kiyimlirini muqeddes qildi.■
31 Musa Harun bilen uning oghullirigha mundaq buyrudi: — «Bu göshni jamaet chédirining kirish aghzida qaynitip pishurup shu yerde olturup «kahinliqqa tiklesh qurbanliqi»gha tewe bolghan séwettiki nan bilen qoshup yenglar; bularni Harun bilen oghulliri yésun, dep buyrughinimdek uni yenglar; ■
32 lékin gösh bilen nandin éship qalghanlirining hemmisini otta köydürüwétinglar.
33 Siler yette kün'giche jamaet chédirining kirish aghzidin chiqmay, Xudagha atap kahinliqqa tiklesh künliringlar toshquche shu yerde turunglar; chünki silerni Xudagha atap kahinliqqa tiklesh üchün yette kün kétidu.□
34 Bügün qilin'ghan ishlar Perwerdigarning buyrughini boyiche siler üchün kafaret keltürülsun dep qilindi. □
35 Siler ölmeslikinglar üchün Perwerdigarning emrini tutup jamaet chédirining kirish aghzining aldida kéche-kündüz yette kün turushunglar kérek; chünki manga shundaq buyruldi».
36 Harun bilen oghulliri Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen buyrughinining hemmisini beja keltürdi.

9

Kahinlarning xizmitining muqeddes ibadet chédirida bashlinishi

1 Sekkizinchi küni Musa Harun bilen uning oghulliri we Israilning aqsaqallirini chaqirip,
2 Harun'gha mundaq dédi: — «Sen gunah qurbanliqigha béjirim bir mozayni, köydürme qurbanliqqa béjirim bir qochqarni özüng üchün élip, Perwerdigarning aldigha keltürgin, ■
3 andin Israillargha söz qilip: — Siler gunah qurbanliqi üchün bir téke élip kélinglar, köydürme qurbanliq üchün bir mozay we bir qoza élip kélinglar, her ikkisi béjirim, bir yashqa kirgen bolsun;
4 Perwerdigarning aldida sunushqa inaqliq qurbanliqi süpitide bir torpaq bilen bir qochqarni élip, zeytun méyi ileshtürülgen ashliq hediye bilen bille keltürünglar; chünki bügün Perwerdigar Özini silerge ayan qilidu, dégin».

5 Ular Musa buyrughan nersilerni jamaet chédirining aldigha élip keldi; pütkül jamaet yéqin kélip, Perwerdigarning aldida hazir bolup turdi.

■ **8:29** Mis. 29:26; Law. 7:33 ■ **8:30** Mis. 29:21 ■ **8:31** Mis. 29:32; Law. 24:9 □ **8:33 «Xudagha atap kahinliqqa tiklesh» —** bu ayettiki «Xudagha atap kahinliqqa tiklesh» ibraniy tilida «qolni toldurush» dégen ibare bilen ipadilinidu. 7:37 we «Mis.» 28:41 we izahatini körüng. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti. □ **8:34 «Bügün qilin'ghan ishlar ... kafaret keltürülsun dep qilindi» —** yaki «siler üchün kafaret keltürülsun dep, bügün qilin'ghandek mundin kéyinmu hem qilinsun, dep Perwerdigar buyrudi».
■ **9:2** Mis. 29:1

6 Musa: — Mana, bu Perwerdigar buyrughan ishtur; buni qilsanglar Perwerdigarning
shan-sheripi silerge ayan bolidu, dédi.
7 Shuning bilen Musa Harun'gha: — Sen qurban'gahqa yéqin bérip gunah qurbanliqing
bilen köydürme qurbanliqingni sunup özüng we xelq üchün kafaret keltürgin; andin
xelqning qurbanliqinimu sunup, Perwerdigar emr qilghandek ular heqqide kafaret
keltürgin» — dédi.■

8 Shuni déwidi, Harun qurban'gahqa yéqin bérip özi üchün gunah qurbanliqi bolidighan
mozayni boghuzlidi.
9 Harunning oghulliri qanni uninggha sunup berdi; u barmiqini qan'gha tegküzüp,
qurban'gahning münggüzlirige sürdi, qalghan qanni qurban'gahning tüwige quydi.
10 Gunah qurbanliqining méyi bilen ikki börek we jigerning üstidiki chawa mayni élip,
Perwerdigar Musagha buyrughinidek ularni qurban'gah üstide köydürdi.
11 Gösh bilen térisini bolsa chédirgahning tashqirigha élip chiqip otta köydürdi.
12 Andin u köydürme qurbanliq qilidighan *qochqarni* boghozlidi; Harunning oghulliri
uninggha qanni sunup berdi; u buni qurban'gahning üsti qismining etrapigha septi.
13 Andin ular parche-parche qilin'ghan köydürme qurbanliqni béshi bilen bille uninggha
sunup berdi; u bularni qurban'gahta köydürdi.
14 U ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, bularnimu qurban'gahning üstide, köydürme
qurbanliqning üstige qoyup köydürdi.
15 Andin u xelqning qurbanliqini keltürdi; xelqning gunah qurbanliqi bolghan tékini
boghuzlap, ilgiri haywanni sun'ghandek unimu gunah qurbanliqi qilip sundi. ■
16 U köydürme qurbanliq qilidighan malni keltürüp bunimu belgilime boyiche sundi.
17 Andin u ashliq hediyeni keltürüp uningdin bir changgal élip etigenlik köydürme
qurbanliqqa qoshup qurban'gah üstide köydürdi.□ ■

18 Andin xelqqe bolidighan inaqliq qurbanliqi bolidighan torpaq bilen qochqarni
boghuzlidi. Harunning oghulliri qénini uninggha sunup berdi; u buni qurban'gahning
üsti qismining etrapigha septi.
19 Ular torpaq bilen qochqarning may qismini, yeni mayliq quyruqi, ich qarnini yögep
turghan maylirini, ikki börek we jigerning chawa méyini élip,
20 Bu may parchilirini ikki töshning üstide qoydi, *Harun* bularni qurban'gahning üstide
köydürdi. □
21 Axirida Harun ikki tösh bilen ong arqa putini pulanglatma hediye süpitide Musaning
buyrughinidek Perwerdigarning aldida pulanglatti. ■
22 Andin Harun qollirini xelqqe qaritip kötürüp, ulargha bext tilidi; u gunah qurbanliqi,
köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqini sunup, *qurban'gahtin* chüshti.

23 Musa bilen Harun jamaet chédirigha kirip, yene yénip chiqip xelqqe bext tilidi;
shuning bilen Perwerdigarning shan-sheripi pütkül xelqqe ayan boldi;
24 Perwerdigarning aldidin ot chiqip, qurban'gah üstidiki köydürme qurbanliq bilen
maylarni yutup ketti. Pütkül xelq buni körüp, towliship, düm yiqilishti.■

10

Nadab bilen Abihu we «gheyriy ot»

■ **9:7** Law. 16:6; Ibr. 7:27 ■ **9:15** Law. 4:13 □ **9:17 «etigenlik köydürme qurbanliq»** — her etigende sunulushi kérek bolghan qoza qurbanliqi («Mis.» 29:38-40ni körüng). ■ **9:17** Mis. 29:38; Law. 2:1 □ **9:20 «Harun ... köydürdi»** — ibraniy tilida «u ... köydürdi». ■ **9:21** Law. 7:32 ■ **9:24** 1Pad. 18:38; 2Tar. 7:1

1 Harunning oghulliri Nadab bilen Abihu ikkisi öz xushbuydenini élip uninggha ot yéqip üstige xushbuyni sélip, Perwerdigar ulargha buyrup baqmighan gheyriy bir otni
Perwerdigargha sundi; □
2 shuning bilen Perwerdigarning aldidin ot chiqip ularni yewetti; shuan ular Perwerdigarning aldida öldi.■
3 Musa Harun'gha: — Mana, bu Perwerdigarning: «Men Manga yéqin kelgen ademlerde Özümning muqeddes ikenlikimni körsitimen we barliq xelqning aldida ulughlinimen» dégen sözining özidur, dédi. Shuni déwidi, Harun jim turup qaldi.■
4 Musa Harunning taghisi Uzzielning oghulliri bolghan Mishael bilen Elzafanni chaqirip ulargha: — Siler yéqin kélip öz qérindashliringlarni muqeddes jayning aldidin kötürüp, chédirgahning tashqirigha élip chiqinglar» — dédi.
5 Shuning bilen ular yéqin kélip, ularni kiyiklik köngilliri bilen kötürüp Musaning buyrughinidek chédirgahning tashqirigha élip chiqti.
6 Musa Harun we oghulliri Eliazar bilen Itamargha: — Siler bashliringlarni ochuq qoymanglar, kiyimliringlarni yirtmanglar; bolmisa özünglar ölüp, pütkül jamaetke ghezep keltürisiler; lékin qérindashlirinlar bolghan pütkül Israil jemeti Perwerdigar yaqqan ot tüpeylidin matem tutup yighlisun.
7 Emma siler bolsanglar Perwerdigarning Mesihlesh méyi üstünglargha sürülgen bolghachqa, jamaet chédirining tashqirigha chiqmanglar; bolmisa ölisiler, dédi.
Shuni déwidi, ular Musaning buyrughinidek qildi.■

Harun we ewladlirigha tapilan'ghan belgilimiler

8 Perwerdigar Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —
9 «Sen özüng we oghulliring sharab we ya bashqa küchlük haraqlarni ichip, jamaet chédirigha hergiz kirmenglar; bolmisa, ölüp kétisiler. Bu siler üchün dewrdin-dewrge ebediy bir belgilime bolidu.
10 Shundaq qilsanglar, muqeddes bilen adettikini, pak bilen napakni perq étip ajritalaydighan bolisiler;
11 shundaqla Perwerdigar Musaning wasitisi bilen Israillargha tapshurghan hemme belgilimilerni ulargha ögiteleysiler».
12 Musa Harun we uning tirik qalghan oghulliri Eliazar bilen Itamargha mundaq dédi: — «Siler Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq-hediyelerdin éship qalghan ashliq hediyeni élip uni qurban'gahning yénida échitqu arilashturmighan halda yenglar; chünki u «eng muqeddeslerning biri» hésablinidu. □
13 Bu Perwerdigargha atap otta sunulidighan nersilerdin séning nésiweng we oghulliringning nésiwisi bolghachqa, uni muqeddes jayda yéyishinglar kérek; chünki manga shundaq buyrulghandur. ■
14 Uningdin bashqa pulanglatma hediye qilin'ghan tösh bilen kötürme hediye qilin'ghan arqa putni sen we oghul-qizliring bille pak bir jayda yenglar; chünki bular séning nésiweng bilen oghulliringning nésiwisi bolsun dep, Israillarning inaqliq qurbanliqliridin silerge bérilgen.
15 Ular kötürme hediye qilin'ghan arqa put bilen pulanglatma hediye qilin'ghan töshni otta sunulidighan mayliri bilen qoshup, Perwerdigarning aldida pulanglatma hediye

□ **10:1 «gheyriy ot»** — Nadab we Abihu belkim (1) xushbuy puritishta choghni belkim qurban'gahtin bashqa bir yerdin alghan; (2) ular sunidighan xushbuyni toghra arilashturmighan («Mis.» 30:9ni körüng); (3) ular xushbuy sun'ghanda Perwerdigarning ibadetxanisigha munasiwetlik emrlerning birersige xilapliq qilghan bolsa kérek. ■ **10:2** Chöl. 3:4; 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **10:3** Law. 8:35 ■ **10:7** Law. 21:12 □ **10:12 «otta sunulidighan qurbanliq-hediyeler»** — «otta sunulidighan qurbanliq-hediyeler»din bezide bir qisimi qaldurulup, kahin'gha we bezide sun'ghuchi kishining özigimu yéyishke bérilidu. Qalghan qismi köydürülidu, elwette. ■ **10:13** Law. 2:3; 6:16

süpitide pulanglitish üchün keltürsun; Perwerdigarning buyrughini boyiche bular séning we oghulliringning nésiwisi bolidu; bu ebediy bir belgilime bolidu».

Gunah qurbanliqining buzulushi

16 Andin Musa gunah qurbanliqi qilidighan tékini izdiwidi, mana u alliqachan köydürülüp bolghanidi. Bu sewebtin u Harunning tirik qalghan ikki oghli Eliazar bilen Itamargha achchiqlinip:
17 — Némishqa siler gunah qurbanliqining göshini muqeddes jayda yémidinglar? Chünki u «eng muqeddeslerning biri» hésablinatti, Perwerdigar silerni jamaetning gunahini kötürüp ular üchün uning aldida kafaret keltürsun dep, shuni silerge teqsim qilghanidi.
18 Mana, uning qéni muqeddes jayning ichige keltürülmidi; siler eslide men buyrughandek uni muqeddes jayda yéyishinglar kérek idi, — dédi.□ ■
19 Lékin Harun Musagha: — Mana, bular bügün *toghra ish qilip* özlirining gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqini Perwerdigarning aldida sundi; méning béshimgha shu ishlar keldi; eger men bügün gunah qurbanliqining *göshini* yégen bolsam, Perwerdigarning neziride obdan bolattimu? — dédi.
20 Musa buni anglap jawabidin razi boldi.

11

Halal we haram janiwarlar

1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —
2 Israillargha mundaq dégin: — Yer yüzidiki barliq haywanlarning ichidin silerge yéyishke bolidighan janiwarlar shuki: — ■
3 Haywanlar ichide hem tuyaqliri pütün achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) hem köshigüchi haywanlarning herbirini yésenglar bolidu. □
4 Lékin köshigüchi yaki achimaq tuyaqliq haywanlardin töwendikilerni yémeslikinglar kérek: —
Töge: chünki u köshigini bilen tuyiqi achimaq emes. Shunga u silerge haram bolidu.
5 Sughur bolsa köshigini bilen tuyiqi achimaq emes — u silerge haram bolidu.□
6 Toshqan bolsa bumu köshigini bilen tuyiqi achimaq emes — u silerge haram bolidu.
7 Choshqa bolsa tuyaqliri achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) bolghini bilen köshimigini üchün silerge haram bolidu.
8 Siler shu haywanlarning göshidin yémeslikinglar kérek we ularning ölükigimu tegmenglar. Ular bolsa silerge haram bolidu.

9 Suda yashaydighan janiwarlardin töwendikilerni yéyishke bolidu: — sudiki, yeni deryadéngizlardiki janiwarlardin qaniti we qasiraqliri bolghanlarni yéyishke bolidu;
10 lékin derya-déngizlarda yashaydighan, yeni sularda top-top üzidighan barliq janiwarlardin, qasiraqliri yaki qaniti bolmighanlirini yémeslikinglar kérek; ular silerge yirginchlik sanalsun.
11 Mezkur janiwarlar derweqe silerge yirginchlik sanalsun; siler ularning göshidin yémeslikinglar kérek; ularning ölükini yirginchlik dep qaranglar.

□ **10:18 «uning qéni muqeddes jayning ichige keltürülmidi» —** kahinlar we pütün xelq jamaitining gunah qurbanliqining qéni muqeddes jayning ichige élip kirilidu; kahinlar mushu xil qurbanliqning göshini yéyishige bolmaytti (4:1-21ni körüng). ■ **10:18** Law. 4:5; 6:26; 16:27 ■ **11:2** Qan. 14:4; Ros. 10:14 □ **11:3 «köshigüchi» —** mushu yerde ikki-üch ashqazini bar haywanlarnila emes, belki yene ozuqni yumshaq chaynaydighan barliq haywanlarni körsitidu. □ **11:5 «sughur» —** yaki «sichqan» — taghlarda yashaydighan kichik bir haywan.

12 Sudiki janiwarlarning ichidin qaniti bilen qasiriqi bolmighan janiwarlarning hemmisi silerge yirginchlik sanalsun.

Halal we haram qushlar

13 Uchar-qanatlardin töwendikiler silerge yirginchliktur; ular yéyilmesliki kérek we silerge yirginchlik bolsun: — yeni bürküt, qorultaz-tapqushlar, déngiz bürküti, □
14 qarlighach quyruqluq sar, lachin we ularning xilliri,
15 hemme qagha-qozghunlar we ularning xilliri,
16 müshükyapilaq, tögiqush, chayka, sar we ularning xilliri,
17 huwqush, qarna, ibis, □
18 aqqu, saqiyqush, béliq'alghuch, □
19 leylek, turna we uning xilliri, höpüp we shepereng qatarliqlar silerge haram sanalsun.□

Halal we haram hasharetler

20 Buningdin bashqa töt putlap mangidighan, uchidighan ushshaq janiwarlarning hemmisi silerge yirginchlik bolidu.
21 Halbuki, töt putlap mangidighan, uchidighan ushshaq janiwarlardin töwendikilerni yésenglar bolidu: — puti bilen ügilik pachiqi bolup, yer yüzide sekriyeleydighanlarni yésenglar bolidu; □
22 bularning ichidin silerge yéyishke bolidighanliri: — chéketke we uning xilliri, qara chéketke we uning xilliri, tomuzgha we uning xilliri, chaqchiqiz we uning xilliri.
23 Lékin töt putluq bolghan ömiligüchi hem uchidighan hemme bashqa janiwarlar silerge yirginchlik sanalsun.□

Ölükler toghruluq

24 Bu janiwarlardinmu mundaq yol bilen napak bolisiler; birkim ularning ölük ténige tegse kech kirgüche napak hésablinidu.
25 Kimdekim bularning ölükining bir qismini kötürse öz kiyimlirini yuyushi kérek, u kishi kech kirgüche napak hésablinidu.
26 Tuyaqliri achimaq, biraq pütünley bölünmigen yaki köshimeydighan haywanlarning hemmisi silerge haramdur; herkim *ularning ölükige* tegse napak sanalsun. □
27 Töt puti bilen mangidighan haywanlarning ichidin tapini bilen mangidighanlarning hemmisi silerge napak bolup, herkim ularning ölük tenlirige tegse kech kirgüche napak sanilidu.
28 Kimki ularning ölükini kötürse öz kiyimlirini yuyushi kérek, u kishi kech kirgüche napak turidu. Bu haywanlar bolsa silerge haram bolidu.

□ **11:13 «qorultaz-tapqushlar» —** ibraniy tilida «ustixan chaqquchi qush». Yeni bir terjimisi «béliq'alghuch». □ **11:17 «huwqush» —** yaki «kichik huwqush». **«qarna»** – yaki «sugha sunggügüchi». Buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. □ **11:18 «aqqu» —** buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. **«béliq'alghuch»** – yaki «doghdaq» □ **11:19 «turna» —** yaki «qotan». **«..., turna we uning xilliri, höpüp we shepereng qatarliqlar...»** – bu tizimliktiki qushlarning köpinchisining ibraniy tilidiki nami Tewratta peqet bir-ikki qétim körün'gen bolghachqa, ularning qaysi qushlar ikenlikini toptoghra békitish bezide mumkin bolmaydu. Halbuki, ularning omumiy tipliri, shübhisizki, terjimimizdek bolidu. □ **11:21 «töt putlap mangidighan» —** ibraniylarning közqarishiche hasharetler töt puti bilen mangidu, ularning aldinqi ikkisi «qol» hésablinidu. □ **11:23 «silerge yéyishke bolidighanliri: — chéketke we uning xilliri, ... chaqchiqiz we uning xilliri... hemme bashqa janiwarlar silerge yirginchlik sanalsun» —** «chéketke»din bashqa, ibraniy tilidin bu harashetlerning namlirini jezmleshtürüsh tes. Biz «qoshumche söz»imizde halal-haram haywanlar üstide toxtilimiz. □ **11:26 «herkim ularning ölükige tegse...» —** ibraniy tilida «herkim ulargha tegse...» – shübhisizki, bu ularning ölüklirini körsitidu (24-ayetni körüng). Chünki alayli, éshekni minish ademni napak qilmaydu.

29 Yer yüzide ömiligüchi ushshaq janiwarlarning ichidin silerge haram bolghanlar
munular: — qarighu zokor, chashqan, keslenchük we ularning türliri, □
30 salma, qizil keslenchük, tam keslenchüki, tügürük keslenchük we xaméléon qatarliqlar
haram bolidu. □
31 Bularning hemmisi yer yüzide ömüligüchi hemme ushshaq janiwarlarning ichide
silerge haram bolidu; ularning ölükige tegse, kech kirgüche napak sanilidu.
32 Bu janiwarlarning ölüki herqandaq némige chüshüp qalsa shu néme napak hésablinidu
— herqandaq yaghach qacha-qucha bolsun, kiyim bolsun, tére bolsun, taghar bolsun,
herqandaq ishqa ishlitilidighan eswab bolsun, sugha chilinishi kérek; ular kech kirgüche
napak sanilip, kéyin pak bolidu. ■
33 Bularning biri sapaldin yasalghan herqandaq qacha ichige chüshüp qalsa, shu qacha
ichidiki hemme nerse napak sanalsun we qacha özi sundurulsun.
34 Eger qachidiki sudin ash-taam üstige chachrap ketse, ash-taam napak sanalsun we
shundaqla qachidiki herqandaq ichimlikmu napak sanalsun.
35 Hernémige undaq ölükning birer qismi chüshüp qalsimu, napak sanalsun. Eger tonur
we ochaq bolsa, napak boldi dep chéqiwétilsun; ular silerge haram bolsun.
36 Lékin shundaq ehwalda bulaq yaki su yighilidighan kölchek yenila pak sanilidu; emma
birkim ularning ölük ténige tegse napak bolidu.
37 Eger undaq ölükning birer qismi térishqa teyyarlan'ghan danlargha chüshüp qalsa,
bumu yenila pak sanilidu.
38 Lékin eger danning üstige su quyulghandin kéyin shundaq bir ölükning birer qismi
chüshüp qalsa, undaqta bu danlar silerge napak sanalsun.
39 Eger silerge yéyishke bolidighan haywanlardin biri ölüp qalsa, uning ölükige tegken
kishi kech kirgüche napak sanalsun.
40 Kimki undaq ölükning göshidin yése, öz kiyimlirini yuyushi kérek we kech kirgüche
napak sanalsun; shundaqla undaq bir ölükni kötürgen kishimu kiyimlirini yuyushi kérek
we u kishi kech kirgüche napak sanalsun.
41 Yer yüzide ömüligüchi hemme ushshaq janiwarlar yirginchlik sanilip, hergiz
yéyilmisun.
42 Qorsiqi bilen béghirlap mangidighan janiwar bolsun, yer yüzide yürüp töt puti bilen
yaki köp putliri bilen mangidighan ömiligüchi janiwarlarning hertürlükini bolsa, ularni
hergiz yémenglar; chünki ular yirginchlikdur.
43 Siler bolsanglar mundaq ömiligüchi janiwarning sewebidin özünglarni yirginchlik
qilmasliqinglar kérek. Özünglarni ular tüpeylidin napak qilmanglar, bolmisa ularning
sewebidin bulghinip qalisiler;
44 chünki Men Xudayinglardurmen. Siler özünglarni *Özümge* atap muqeddes qilishinglar
kérek; Men Özüm muqeddes bolghach silermu özünglarni muqeddes tutushunglar kérek.
Siler özünglarni yer yüzide ömiligüchi ushshaq herqandaq janiwarlarning sewebidin
napak qilmanglar. ■
45 Chünki Men öz Xudayinglar bolushqa silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Perwerdi-
gardurmen; siler muqeddes bolunglar, chünki Men muqeddesturmen.
46 Shular bolsa charpay bilen uchar-qanatlar, suda yüridighan herbir janiwar bilen yer
yüzide ömiligüchi herbir ushshaq janiwarlar toghrisidiki qanun-belgilimidur.
47 Bular bilen haram-halalni uqup, yéyishke bolidighan haywan bilen yéyishke bolmay-
dighan haywanlarni perq ételeysiler.

□ **11:29 «chashqan»** — yaki «sésiq küzen». □ **11:30 «... tügürük keslenchük we xaméléon qatarliqlar»** — «xaméléon»din bashqa janiwarlarning namlirini ibraniy tilidin jezmleshtürüsh tes. ■ **11:32** Law. 15:12 ■ **11:44** Law. 19:2; 20:7; 1Pét. 1:16

12

Ayal kishining tughuttin kéyinki «paklinishi»

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Israillargha söz qilip mundaq dégin: — «Ayal kishi hamilidar bolup oghul tughsa, adet körüp aghriq bolghan künliridikidek yette kün'giche napak sanalsun. □
3 Sekkizinchi küni oghli bolsa xetne qilinsun. □ ■
4 Ayal bolsa shuningdin kéyin ottuz üch kün'giche «qan paklinish»ta tursun; paklinish künliri tamam bolmighuche héchbir muqeddes nersige tegmisun, muqeddes jayghimu kirmisun. □
5 Eger u qiz tughsa undaqta adet künliridikidek ikki heptigiche napak turup, andin atmish alte kün'giche «qan paklinish»ta tursun.
6 Meyli oghul yaki qiz tughsun, qan paklinish künliri tamam bolghandin kéyin u ayal köydürme qurbanliq üchün bir yashqa kirgen qozini, gunah qurbanliqi üchün bir bachka yaki paxtekni élip jamaet chédirining kirish aghzigha, kahinning qéshigha keltürsun.
7 Kahin uni Perwerdigarning aldida sunup, shu ayal üchün kafaret keltüridu; shuning bilen u xunidin pak bolidu. Oghul yaki qiz tughqan ayal toghrisidiki qanun-belgilime mana shudur.
8 Eger uning qozigha qurbi yetmise, u ikki paxtek yaki ikki bachka keltürsun; ularning biri köydürme qurbanliq üchün, yene biri gunah qurbanliqi üchün bolidu; shu yol bilen kahin uning üchün kafaret keltüridu; u ayal pak bolidu.□

13

Herxil tére késelliri toghruluq belgilimiler

1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —
2 Birsining bedinining tériside bir chiqan, yaki temretke yaki parqiraq tashma chiqip, uningdin bedinining tériside pése-maxaw késilining jarahiti peyda bolghan bolsa, u kishi Harun kahinning yaki uning kahin oghulliridin birining qéshigha keltürülsun. □
3 Kahin uning bedinining jarahitige qaraydu; jarahet bolghan jayning tüki aqirip ketken hemde jarahetmu etrapidiki téridin qéniqraq körünse, bu pése-maxaw késellikidur. Shunga kahin uni körgendin kéyin shu kishini «napak» dep jakarlisun.
4 Lékin eger uning bedinining térisidiki peyda bolghan ashu yaltiraq chiqan aq bolup, etrapidiki téridin qéniqraq körünmise we tükimu aqirip ketmigen bolsa, kahin bu jarahet bar kishini yette kün'giche ayrim solap qoysun.
5 Yettinchi küni kahin uninggha qarisun we eger jarahet oxshash turup, tériside kéngiyip ketmigen bolsa, kahin uni yene yette kün'giche ayrim solap qoysun.

□ **12:2 «adet körüp aghriq bolghan künliri» —** ibraniy tilida «ayrim turush künliri». Qiz-ayallar adet körgen waqtida «napak» hésablinip, éri bilen bille bolsa érimu kech kirgüche «napak» hésablinidu, shundaqla muqeddes ibadetxanigha kirse yaki qurbanliqlarning göshliridin yése bolmaydu. Lékin Tewrat-Injil boyiche herqandaq waqitlarda Xudaning xelqi dua-ibadet qilsa boliwéridu! □ **12:3 «xetne qilinsun» —** ibraniy tilida «uning xetniliki késilsun» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **12:3** Yar. 17:12; Luqa 1:59; 2:21; Yuh. 7:22 □ **12:4 «shuningdin kéyin ottuz üch kün'giche «qan paklinish»ta tursun» —** ayal öz érige yéqinlishish terepte «pak» hésablinatti, lékin muqeddes chédirgha kirip qurbanliq qilishqa bolmaytti. □ **12:8 «Eger uning qozigha qurbi yetmise...» —** ibraniy tilida: — «Eger uning qoza élishqa qoli qisqiliq qilsa...». **«u ayal pak bolidu» —** bu babtiki «ayallarning pakliqi» dégen téma toghruluq köp uqushmasliqlar bolghachgha, biz u toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **13:2 «bedinining tériside» —** démek, saqal yaki chachliri ichide emes (29-37nimu körüng). **«pése-maxaw» —** bu bablardiki «pése-maxaw» késili peqet maxaw késili bolupla qalmay, belki nechche xil tére késelliklirini körsitishi mumkin. «Qoshumche söz»imizni körüng.

6 Yettinchi küni kahin uninggha yene qarisun we jarahetning renggi suslashqan we kéngiyip ketmigen bolsa, undaqta kahin uni «pak» dep jakarlisun; jarahetning peqet bir chaqa ikenliki békitilip, késel kishi öz kiyimlirini yuyup pak sanalsun.
7 Lékin eger u kahin'gha körünüp «pak» dep jakarlan'ghandin kéyin shu chaqa tériside kéngiyip ketse, undaqta u yene bir qétim kahin'gha körünsun.
8 Kahin uninggha yene qarisun we eger chaqa uning tériside kéngiyip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; u jarahet pése-maxawdur.
9 Eger birkimde pése-maxaw jarahiti peyda bolup qalsa kahinning qéshigha keltürülsun.
10 Kahin uning jarahitige sepsélip qarisun; we eger tériside aq bir chiqan peyda bolghan, tüki aqirip ketken bolsa we chiqan chiqqan jayda et-göshi körünüp qalghan bolsa,
11 bu uning bedinining térisige chüshken kona pése-maxaw jarahitining qaytidin qozghilishi bolup, kahin uni «napak» dep jakarlisun. U napak bolghini üchün uni solashning hajiti yoq.
12 Lékin eger pése-maxaw qozghilip, jarahiti bar kishining térisige yéyilip ketken bolsa, kahin negila qarisa shu yerde shu «pése-maxaw» bolsa, térisini béshidin putighiche qaplap ketken bolsa,
13 undaqta kahin uninggha sepsélip qarisun; mana, shu pése-maxaw jarahiti pütün bedinini qaplap ketken bolsa, u jarahiti bar kishini «pak» dep jakarlisun; chünki uning pütün bedini aqirip ketken bolup, u «pak» dep sanalsun.
14 Lékin qachaniki uningda et-göshi körünüp qalsa, u kishi napak sanalsun.
15 Kahin mundaq körün'gen et-göshige qarap, u kishini «napak» dep jakarlisun; chünki shu et-gösh napak bolup, u pése-maxaw késilidur.
16 Halbuki, eger et-göshi qaytidin özgirip, aqarsa u kishi yene kahinning qéshigha kelsun.
17 Kahin uninggha sepsélip qarisun; jarahet aqarghan bolsa, kahin jarahiti bar kishini «pak» dep jakarlisun; u pak sanilidu.
18 Eger birkimning bedinining térisige hürrek chiqip saqiyip,
19 hürrekning ornida aq chiqan yaki qizghuch dagh peyda bolghan bolsa, kahin'gha körsitilsun.
20 Kahin uninggha sepsélip qarisun; eger dagh etrapidiki téridin qéniqraq körünse, shundaqla uningdiki tükler aqirip qalghan bolsa, undaqta kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu hürrektin qozghilip peyda bolghan pése-maxaw késili jarahitidur.
21 Lékin kahin uninggha sepsélip qarighanda, dagh chiqqan jayda aqirip qalghan tükler bolmisa, we daghmu etrapidiki téridin qéniqraq bolmisa, renggi sel susraq bolghan bolsa, undaqta kahin uni yette kün'giche ayrim solap qoysun.
22 Eger dagh derweqe térisige yéyilip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu *pése-maxaw* jarahitidur.
23 Emma eger dagh öz jayida toxtap yéyilmighan bolsa, bu peqet hürrekning zexmi, xalas; kahin uni «pak» dep jakarlisun.

Köyük yarisi toghruluq

24 Eger birsining bedinining térisining melum jayi köyüp qélip, köygen jay aq-qizghuch yaki pütünley aq dagh bolup qalsa,
25 kahin uninggha sepsélip qarisun; eger shu daghdiki tükler aqirip ketken, daghmu etrapidiki téridin qéniqraq bolup qalghan bolsa, undaqta bu köyük yarisidin peyda bolghan pése-maxaw késilidur; kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki u pése-maxaw jarahitidur.
26 Lékin eger kahin sepsélip qarighanda, daghning ornida héchqandaq aqirip ketken tük bolmisa, shundaqla daghmu etrapidiki téridin qéniq bolmisa, belki renggi sus bolsa, undaqta kahin uni yette kün'giche ayrim solap qoysun.

27 Yettinchi küni kahin uninggha yene qarisun; dagh tériside kéngiyip ketken bolsa, kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki u pése-maxaw jarahitidur.
28 Emma eger dagh jayida toxtap, yéyilmighan bolsa, shundaqla renggi sus bolsa, bu peqet köyüktin bolghan chawartqu, xalas; kahin uni «pak» dep jakarlisun; chünki u köyükning tatuqi, xalas.

Chach yaki saqal ichide peyda bolghan jarahetler

29 Eger bir er yaki ayal kishining béshida yaki saqilida jarahet peyda bolsa,
30 kahin jarahetke sepsélip qarisun; eger jarahet etrapidiki téridin qéniqraq körünse, üstide shalang sériq tük bolsa, undaqta kahin uni «napak» dep jakarlisun; chünki bu jarahet qaqach bolup, bash yaki saqaldiki pése-maxawning alamitidur.
31 Eger kahin qaqach jaygha sepsélip qarighanda, u etrapidiki téridin qéniq körünmise, shundaqla uning ichide héchqandaq qara tükmu bolmisa, undaqta kahin qaqichi bar kishini yette kün'giche ayrim solap qoysun.
32 Kahin yettinchi küni qaqachqa yene sepsélip qarisun; qaqach kéngiyip ketmey, üstidimu héchqandaq sériq tük bolmisa, shundaqla qaqach etrapidiki téridin qéniq körünmise,
33 jarahiti bar kishi barliq chach-saqilini chüshürüwetsun; qaqachning özini ghirdimisun. Kahin qaqichi bar kishini yene yette kün'giche ayrim solap qoysun.
34 Yettinchi küni kahin qaqachqa sepsélip qarisun; eger qaqach téride kéngiyip ketmigen bolsa, shundaqla etrapidiki téridin qéniq körünmise, kahin uni «pak» dep jakarlisun. Andin u kiyimlirini yusun; shuning bilen u pak sanilidu.
35 Lékin eger u «pak» dep jakarlan'ghandin kéyin qaqach téride kéngiyip ketse,
36 kahin uninggha yene sepsélip qarisun; eger qaqach téride kéngiyip ketken bolsa, sériq tükning bar-yoqluqini tekshürüshning hajiti yoq; chünki bu kishi napaktur.
37 Eger qaqach jayida shu péti qélip, üstidin qara tük ünüp chiqqan bolsa, qaqach saqayghan bolidu; shu kishi pak bolghachqa, kahin uni «pak» dep jakarlishi kérek.
38 Eger er yaki ayal kishining bedinining tériside dagh peyda bolup, bu daghlar parqiraq hem aq bolsa
39 kahin sepsélip qarisun; eger bedenning térisidiki shu daghlar susliship boz rengge yüzlen'gen bolsa, bu téridin chiqqan bir tashma, xalas; bu kishi pak sanalsun.

Paynekbash toghruluq

40 Eger birkimning béshining tükliri chüshüp ketken bolsa, u peqet bir taqir bash, xalas; u pak sanalsun.
41 Eger uning béshining tüki péshane teripidin chüshken bolsa, u peqet paynekbash, xalas; u yenila pak sanalsun.
42 Lékin eger uning taqir béshi yaki paynek béshida qizghuch aq dagh körünse, undaqta shu jarahet uning taqir béshi yaki paynek béshidiki pése-maxaw késilining bir alamitidur.
43 Kahin jarahitige sepsélip qarisun; eger uning taqir béshida yaki paynek béshida ishshiq jarahet bolsa hemde pése-maxaw késilining alamitidek qizghuch aq körünse,
44 undaqta u pése-maxaw késilige giriptar bolghan adem bolup, napak hésablinidu. Uning béshigha shundaq jarahet chüshken bolghach, kahin uni mutleq «napak» dep jakarlisun.
45 Shundaq jarahiti bar pése-maxaw késili bolghan kishi kiyimliri yirtiq, chachliri chuwuq, burut-saqili yépiqliq halda: «Napak, napak!» dep towlap yürüshi kérek. □ ■
46 Shu jarahiti bolghan barliq künlerde u «napak» sanilidu; u napak bolghachqa, ayrim turushi kérek; uning turalghusi chédirgahning sirtida bolsun.

□ **13:45 «chachliri chuwuq»** — yaki «béshi ochuq». ■ **13:45** Yigh. 4:15

Kiyim-kéchek, rext yaki tére-xurumlarda peyda bolghan «pése-maxaw» késili

47 Eger bir kiyimde, meyli yungdin yaki kanaptin tikilgen bolsun uningda pése-maxaw
iz-déghi peyda bolsa, □
48 yeni kanap yaki yungdin toqulghan rextte, örüsh yipida yaki arqaq yiplirida bolsun,
tére-xurumda yaki téridin étilgen herqandaq nersilerde pése-maxaw iz-déghi bolsa, □
49 shundaqla kiyim-kéchek yaki tére-xurumda, örüsh yip yaki arqaq yiplirida, ya tére-
xurumdin étilgen nersilerde peyda bolghan iz-dagh yéshilraq yaki qizghuch bolsa bu iz-
dagh «pése-maxaw iz-déghi» dep qarilip kahin'gha körsitilsun. □
50 Kahin *daghqa* sepsélip qarisun, andin iz-dagh peyda bolghan nersini yette kün'giche
ayrim saqlisun.
51 U yettinchi küni iz-daghgha qarap baqsun; iz-dagh chüshken kiyim-kéchek, meyli
arqaq yipta yaki örüsh yipta bolsun, yaki tére-xurumda yaki tére-xurumdin étilgen nerside
bolsun, u kéngiyip ketken bolsa, bu iz-dagh chiritküch pése-maxaw késili dep hésablinip,
ular napak sanalsun.
52 Shuningdek kahin örüsh yip yaki arqaq yipida iz-dagh bolsa kiyim-kéchek yaki
tére-xurumdin étilgen nerside shundaq iz-dagh bolsa ularnimu köydürüwetsun; chünki
bu chiritküch pése-maxaw késilidur. Mundaq nersilerning hemmisini otta köydürüsh
kérektur.
53 Lékin kahin uninggha sepsélip qarighanda, iz-dagh kiyim-kéchektiki örüsh yipta bol-
sun, arqaq yipta bolsun, yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, iz-dagh kéngeymigen
bolsa,
54 undaqta kahin déghi bar nersini yuyulsun dep buyrup, ikkinchi qétim uni yette
kün'giche saqlisun.
55 Bu nerse yuyulghandin kéyin kahin yene daghqa sepsélip qarisun; eger uning renggi
özgermigen bolsa (gerche kéngiyip ketmigen bolsimu), u yenila napaktur; sen uni otta
köydürgin. Chünki meyli uning iz-déghi ich yüzide bolsun yaki tash yüzide bolsun u
chiritküch iz-dagh hésablinidu.
56 Lékin eger kahin sepsélip qarighanda, mana, daghning renggi yuyulghandin kéyin
susliship ketken bolsa, u shu qismini kiyim-kéchektin, örüsh yiptin yaki arqaq yiptin
bolsun, yaki tére-xurumdin bolsun uni yirtip élip, tashliwetsun.
57 Eger bu iz-dagh kiyim-kéchekte, meyli arqaq yipta yaki örüsh yipta bolsun, ya tére-
xurumdin étilgen nerside körünsun, bu kéngiydighan birxil pése-maxaw iz-déghi dep sanal-
sun; sen u chaplashqan kiyim-kéchekni köydürüwetkin.
58 Lékin eger iz-dagh kiyim-kéchekte bolsun (örüsh yipida yaki arqaq yipida bolsun)
yaki tére-xurumdin étilgen nerside bolsun, yuyulush bilen chiqip ketse, undaqta bu égin
ikkinchi qétim yuyulsun, andin pak sanalsun.
59 Pése-maxaw késiliningkidek iz-dagh peyda bolghan yung yaki kanap rexttin toqulghan
kiyim-kéchek (iz-dagh örüsh yipta yaki arqaq yipta bolsun) yaki tére-xurumdin étilgen
nersiler toghrisidiki qanun-belgilime mana shudur; buning bilen ularni pak yaki napak
jakarlashqa bolidu.

14

Pése-maxaw késelliridin paklinish belgilimiliri

□ **13:47 «pése-maxaw iz-déghi»** — ibraniy tilida «pése-maxaw yarisi». □ **13:48 «örüsh yipida»** — yaki «teg yipi» — toqulmilarning boyigha tartilghan yipi. □ **13:49 «...kiyim-kéchek yaki tére-xurumda ... peyda bolghan iz-dagh yéshilraq yaki qizghuch bolsa bu iz-dagh «pése-maxaw iz-déghi» dep qarilip kahin'gha körsitilsun»** — bu ayetlerde tilgha élin'ghan «pése-maxaw késili»ning rext-kiyimge yaki tére-xurumgha yuqushi belkim ademni heyran qaldurarliq ish bolushi mumkin. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Pése-maxaw bolghan kishi pak qilinidighan künide beja qilish kérek bolghan qanun-belgilime mana töwendikidektur: — U kahinning aldigha keltürülsun. ■
3 Kahin chédirgahning tashqirigha chiqip, pése-maxaw bolghan kishige sepsélip qarisun; eger pése-maxaw bolghan kishi késilidin saqayghan bolsa,
4 Undaqta kahin pak qilinidighan kishige pak, tirik qushtin ikkini uninggha qoshup kédir yaghichi, qizil rext we zofa keltürüshke buyrusun. □
5 Andin kahin qushlarning birini éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide boghuzlanglar dep buyrusun; □
6 andin tirik qushni bolsa, kahin uni kédir yaghichi, qizil rext we zofa bilen élip kélip, bu nersilerning hemmisini tirik qush bilen birge éqin suning üstide boghuzlan'ghan qushning qénigha chilisun,
7 andin pése-maxawdin pak qilinidighan kishige yette qétim sépishi bilen uni pak dep jakarlisun; we tirik qushni dalagha qoyup bersun.

«Pak qilinish»tiki yette kün

8 Pése-maxawdin pak qilinidighan kishi kiyimlirini yuyup, bedinidiki barliq tüklerni chüshürüp, suda yuyun'ghandin kéyin pak hésablinidu. Andin uninggha chédirgahqa kirishke ijazet bolidu; peqet u yette kün'giche öz chédirining téshida turushi kérek.
9 Yettinchi küni u bedinidiki hemme tüklerni chüshürsun; bashning chach-saqalliri we qéshini, yeni barliq tüklirini chüshürsun; u kiyimlirini yuyup öz bedinini suda yusun, andin pak bolidu.

Sekkizinchi küni

10 Sekkizinchi küni u ikki béjirim erkek qoza bilen bir yashqa kirgen béjirim chishi qozidin birni, shuningdek bir *efahning* ondin üchige barawer zeytun méyi ileshtürülgen ésil un «ashliq hediye»ni, bir log zeytun méyini keltürsun. □
11 Uni «pak» dep jakarlaydighan bu resim-qaidini ötküzidighan kahin pak qilinidighan kishini we u nersilerni jamaet chédirining kirish aghzida, Perwerdigarning aldida hazir qilsun.
12 Andin kahin erkek qozilarning birini élip itaetsizlik qurbanliqi qilip sunup, uning bilen bille shu bir log zeytun méyinimu keltürüp, pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun.
13 Qoza bolsa muqeddes bir jayning ichide gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqlar boghuzlinidighan jayda boghuzlansun; chünki itaetsizlik qurbanliqi bolsa gunah qurbanliqigha oxshash, kahin'gha tewe bolup «eng muqeddeslerning biri» sanilidu.□ ■
14 Kahin itaetsizlik qurbanliqining qénidin élip pak qilinidighan kishining ong quliqining yumshiqigha we ong qolining chong barmiqi bilen ong putining chong barmiqighimu sürüp qoysun.
15 Andin kahin shu bir log zeytun méyidin élip, özining sol qolining aliqinigha azghina quysun.
16 Kahin ong barmiqini sol qolidiki zeytun méyigha chilap, Perwerdigarning aldida yette qétim barmiqi bilen sepsun.

■ **14:2** Mat. 8:4; Mar. 1:44; Luqa 5:14; 17:14 □ **14:4 «qizil rext» —** yaki «qizil yip». **«zofa»** — birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül». □ **14:5 «éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide...» —** yaki «éqin su üstide tutup turulghan sapal kozining üstide...». □ **14:10 «bir log» —** belkim texminen bir létrning yérimi bolushi mumkin. □ **14:13 «muqeddes bir jay» —** mushu yerde muqeddes jayning hoylisini körsitidu. ■ **14:13** Law. 7:7

17 Andin kahin qolidiki qalghan maydin élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining
yumshiqigha, ong qolining bash barmiqigha we ong putining bash barmiqigha sürülgen
itaetsizlik qurbanliqining qénining üstige sürüp qoysun.
18 Sürüp bolup, kahin qolidiki éship qalghan mayni pak qilinidighan kishining béshigha
quysun. Bu yol bilen kahin uning üchün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu.
19 Andin kahin gunah qurbanliqini sunup, pak qilinidighan kishini napakliqidin pak
qilishqa kafaret keltüridu; axirida u köydürme qurbanliqni boghuzlisun.
20 Kahin köydürme qurbanliq bilen ashliq hediyeni qurban'gahta sunsun. Bu yol bilen
kahin uning üchün kafaret keltürüp, u kishi pak bolidu.
21 Lékin u kembeghelliktin shundaq qilishqa qurbi yetmise, özige kafaret keltürüsh
üchün «pulanglatma hediye» süpitide yalghuz bir erkek qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip
keltürsun, shuningdek ashliq hediye üchün bir efahning ondin birige barawer zeytun
méyi ileshtürülgen ésil un bilen bir log zeytun méyini keltürsun □
22 we öz ehwaligha yarisha ikki paxtek yaki ikki bachka élip kelsun; biri gunah qur-
banliqi üchün, yene biri köydürme qurbanliq üchün bolsun;
23 sekkizinchi küni bularni özining pak qilinishi üchün jamaet chédirining kirish aghzigha
élip kélip, Perwerdigarning aldida kahinning qéshigha keltürsun.
24 Kahin itaetsizlik qurbanliqi bolidighan erkek qoza bilen shu bir log mayni élip,
bularni pulanglatma hediye süpitide Perwerdigarning aldida pulanglatsun.
25 Itaetsizlik qurbanliqi qilin'ghan erkek qozini bolsa özi boghuzlisun; andin kahin itaet-
sizlik qurbanliqining qénidin azghina élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining
yumshiqigha, ong qolining bash barmiqigha we ong putining bash barmiqigha sürsun.
26 Andin kahin maydin élip, sol qolining aliqinigha azghina quysun.
27 Shundaq qilip, kahin ong barmiqi bilen sol qolidiki maydin Perwerdigarning aldida
yette qétim sepsun.
28 Andin kahin özi qolidiki maydin élip, pak qilinidighan kishining ong quliqining
yumshiqigha we ong qolining bash barmiqi bilen ong putining bash barmiqigha
itaetsizlik qurbanliqining qénining üstige sürsun.
29 Shuning bilen Perwerdigarning aldida uninggha kafaret keltürüshke kahin qolidiki
mayning qalghinini pak qilinidighan kishining béshigha quysun;
30 andin shu kishi öz qurbigha qarap paxtektin birni yaki bachkidin birni sunsun;
31 öz qurbigha qarap, birini gunah qurbanliqi, yene birini köydürme qurbanliq qilip
ashliq hediye bilen bille sunsun. Bu yolda kahin Perwerdigarning aldida pak qilini-
dighan kishi üchün kafaret keltüridu.
32 Özide pése-maxaw bolghan, pak qilinishi üchün wajip bolidighan nersilerni keltürüshke
qurbi yetmeydighan kishiler toghrisidiki qanun-belgilime mana shulardur.

Pése-maxaw késili basqan öyler toghruluq

33 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —
34 — Siler Men özünglargha miras qilip béridighan Qanaan zéminigha kirgendin kéyin, Men
siler ige bolidighan shu zémindiki bir öyge birxil pése-maxaw yarisini ewetsem,
35 öyning igisi kahinning qéshigha bérip, uninggha buni melum qilip: «Méning öyümge
waba yuqqandek körünidu», dep melum qilishi kérek.□

□ **14:21 «kafaret keltürüsh üchün … yalghuz bir erkek qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip keltürsun» —** mushu yerde «itaetsizlik qurbanliqi»ning seweb-meqsiti éniq körünidu — késel bolghan kishi késili tüpeylidin Xudagha héchqandaq qurbanliq yaki hediye sunalmisa, shu waqittiki sunmighan qurbanliqliri üchün Xudagha qerzdar dep hésablinidu. «Itaetsizlik qurbanliqi» bolsa bu qerzning ornida bolatti. Mesilen mezkur kitab, 5-bab, 14-19-ayetni körüng. □ **14:35 «méning öyümge waba yuqqandek körünidu» —** bu ayetlerde tilgha élin'ghan «pése-maxaw Késili»ning öylerge yuqushi belkim ademni heyran qilarliq ish bolushi mumkin. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

36 Kahin bolsa: — Öydiki hemme nersiler napak bolmisun üchün men bérip bu wabagha
sepsélip qarashtin burun öyni bikarlanglar, dep buyrusun. Andin kahin kirip öyge
sepsélip qarisun.
37 U shu wabagha sepsélip qarighinida, mana öyning tamlirigha waba daghliri yuqqan
jaylar kawak bolsa, hem yéshilgha mayil yaki qizghuch bolup, tamning yüzidin qéniqraq
bolsa, □
38 kahin öyning ishikining aldigha chiqip, ishikni yette kün'giche taqap qoysun.
39 Andin kahin yettinchi küni yénip kélip, sepsélip qarighinida, öyning tamliridiki iz-dagh
kéngiyip ketken bolsa,
40 kahin: — Waba yuqqan tashlarni chiqirip sheherning sirtidiki napak bir jaygha
tashliwétinglar, dep buyrusun.
41 Shuning bilen birge u öyning ichining töt etrapini qirdorsun we ular qirghan suwaqni
bolsa sheherning téshidiki napak bir jaygha töküwetsun.
42 Andin ular bashqa tashlarni élip, ilgiriki tashlarning ornida qoysun we bashqa hak
lay étip, uning bilen öyni qaytidin suwisun.
43 Eger u tashlarni chiqirip, öyni qirdurup qaytidin suwatqandin kéyin, öyde waba déghi
yene peyda bolsa,
44 undaqta kahin yene kirip buninggha sepsélip qarisun. Sepsélip qarighinida, mana
iz-dagh öyde kéngiyip ketken bolsa, bu öyge yuqqini chiritküch waba bolidu; öy napak
sanilidu.
45 Bu wejidin ular öyni, yeni yaghach-tash we barliq suwiqi bilen bille chüshürüp,
hemmisini kötürüp sheherning sirtidiki napak bir jaygha tashliwetsun.
46 Kimdekim öy taqalghan mezgilde uninggha kirse, u kech kirgüche napak sanilidu.
47 Eger birkim öy ichide yatqan bolsa, kiyimlirini yusun; we eger birsi öyde ghiza-
lan'ghan bolsa, umu öz kiyimlirini yusun.
48 Lékin kahin kirip, öyge sepsélip qarighinida öy suwalghandin kéyin waba uningda
kéngiyip ketmigen bolsa, undaqta kahin öyni «pak» dep jakarlisun; chünki uningdiki
waba saqayghan bolidu.
49 Andin u öyning pak qilinishi üchün ikki qush, kédir yaghichi, qizil rext bilen zofa élip
kélip,
50 qushlarning birini éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide boghuzlisun; □
51 andin u kédir yaghichi, zofa, qizil rext we tirik qushni bille élip kélip, bu nersilerning
hemmisini boghuzlan'ghan qushning qénigha, shundaqla éqin sugha chilap, öyge yette
mertiwe sepsun;
52 bu yol bilen u öyni qushning qéni, éqin su, tirik qush, kédir yaghichi, zofa we qizil rext
arqiliq napakliqtin paklaydu.
53 Andin u tirik qushni sheherning sirtida, dalada qoyup bersun. U shundaq qilip, öy
üchün kafaret keltüridu; u öy pak sanilidu.
54 Bular bolsa herxil pése-maxaw jarahiti, qaqach,
55 kiyim-kéchek we öyge yuqqan pése-maxaw wabasi,
56 téridiki chiqanlar, temretke we parqiraq aq iz-daghlar toghrisidiki qanun-
belgilimidur.
57 Shu belgilimiler bilen bir nersining qaysi ehwalda napak, qaysi ehwalda pak bo-
lidighanliqini perq étishke körsetme bérishke bolidu; mana bu pése-maxaw toghrisidiki
qanun-belgilimidur.

□ **14:37 «... kawak bolsa»** — yaki «tompiyip chiqqan bolsa». Ibraniy tilidiki bu söz muqeddes kitabta birla qétim tépilidu. □ **14:50 «...éqin su qachilan'ghan sapal kozining üstide»** — yaki «... éqin su üstide tutup turulghan sapal kozining üstide».

15

Aqma toghruluq

1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —
2 Israillargha mundaq denglar: — Herqandaq erkekning öz ténidin aqma chiqsa shu kishi
shu aqma sewebidin napak sanalsun. □
3 Aqma chiqishtin bolghan napakliq toghrisidiki höküm shuki, aqmisi meyli ténidin éqip
tursun yaki éqishtin toxtitilghan bolsun, shu kishi yenila napak sanalsun;
4 mundaq aqma bolghan kishi yatqan herbir orun-körpe napak sanilidu we u qaysi
nersining üstide oltursa shu nersimu napak sanilidu.
5 Kimki u yatqan orun-körpige tegse, öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, andin kech
kirgüche napak sanalsun.
6 Shuningdek kimki mundaq aqma bolghan kishi olturghan nerside oltursa öz kiyim-
lirini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.
7 Kimki aqma bolghan kishining ténige tegse, öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, we
kech kirgüche napak sanalsun.
8 Eger aqma bolghan kishi pak birsige tükürse, shu kishi öz kiyimlirini yuyup, suda
yuyunsun, kech kirgüche napak sanalsun.
9 Qaysibir éger-toqumning üstige *aqma bolghan* kishi minse, shu nerse napak sanalsun.
10 Kimki uning tégide qoyulghan nersilerge tegse kech kirgüche napak sanilidu; we kimki
shu nersilerni kötürse, öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, we kech kirgüche napak
sanalsun.
11 Aqma bolghan kishi qolini yumastin birkimge tegküzse, shu kishi öz kiyimlirini
yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun.
12 Aqma bolghan kishi sapal qachini tutup salsa, shu qacha chéqiwétilsun; yaghach qacha
bolsa suda yuyulsun.■

«Aqmidin paklinish» toghruluq

13 Qachaniki aqma bar kishi aqma halitidin qutulsa, özining pak qilinishi üchün yette
künni hésablap ötküzüp, andin kiyimlirini yuyup, éqin suda yuyunsun; andin pak
sanilidu.
14 Sekkizinchi küni ikki paxtek yaki ikki bachkini élip, jamaet chédirining kirish aghzigha,
Perwerdigarning aldigha keltürüp, kahin'gha tapshursun.
15 Kahin ulardin birini gunah qurbanliqi üchün, yene birini köydürme qurbanliq üchün
sunsun. Bu yol bilen kahin Perwerdigarning aldida uning aqma bolghanliqigha kafaret
keltüridu.
16 Eger bir erkekning meniysi özlükidin chiqip ketken bolsa, u pütün bedinini suda
yusun, u kech kirgüche napak sanalsun.
17 Shuningdek ademning meniysi qaysi kiyimige yaki térisige yuqup qalsa, suda yuyul-
sun we kech kirgüche napak sanalsun.
18 Er we ayal kishi bir-birige yéqinlishishi bilen meniy chiqsa, ikkisi yuyunsun we kech
kirgüche napak sanalsun.

Ayal kishilerdiki aqma kélish toghruluq

19 Eger ayal kishiler aqma kélish halitide tursa we aqmisi xun bolsa, u yette kün'giche
«ayrim» tursun; kimki uninggha tegse kech kirgüche napak sanalsun. □

□ **15:2 «...erkekning öz ténidin aqma chiqsa...»** — bu ayetlerdiki «erkekning téni» dégen söz köp yerlerde ewret, uyat yerlirini körsitidu. ■ **15:12** Law. 6:21; 11:33 □ **15:19 «aqma kélish haliti»** — bu ayetlerde körsilitilgen aghriqlarning köpinchisi ewret, uyat yerliridiki haletletni körsetse kérek. **«ayrim»** — bu ayettiki «ayrim» — ayrim solap qoyulsun dégenni bildürmeydu (mesilen, 24-ayetni körüng).

20 «Ayrim» turush mezgilide, qaysi nersining üstide yatsa, shu nerse napak sanilidu,
shundaqla qaysi nersining üstide olturghan bolsa, shu nersimu napak sanalsun.
21 Herkim uning orun-körpisige tegse öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun we kech
kirgüche napak sanalsun.
22 Herkim u olturghan nersige tegse, öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun we kech
kirgüche napak sanalsun.
23 We eger birkim u yatqan yaki olturghan jayda qoyulghan birer nersige tegse, kech
kirgüche napak sanalsun.
24 Eger bir er kishi shu halettiki ayal bilen birge yatsa, shundaqla uning xun napakliqi
shu erge yuqup qalsa, u yette kün'giche napak sanalsun; u yatqan herbir orun-körpimu
napak sanalsun.□ ■
25 Eger ayal kishining adet waqtining sirtidimu birnechche kün'giche xuni kélip tursa,
yaki xun aqmisi adet waqtidin éship ketken bolsa, undaqta bu napak qan éqip turghan
künlirining hemmiside, u adet künliride turghandek sanalsun, yene napak sanalsun. ■
26 Qan kelgen herbir künde u qaysi orun-körpe üstide yatsa, bular u adet künliride yatqan
orun-körpilerdek hésablinidu; u qaysi nersining üstide olturghan bolsa, shu nerse adet
künlirining napakliqidek napak sanalsun.
27 Herkim bu nersilerge tegse napak bolidu; shu kishi kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun
we kech kirgüche napak sanalsun.

Ayal kishilerning heyizdin bashqa xun kélishtin paklinishi

28 Ayal kishi qachan xun kélishtin saqaysa, u yette künni hésablap, ötküzüp bolghanda pak
sanilidu.
29 Sekkizinchi küni u ikki paxtek yaki ikki bachkini élip jamaet chédirining kirish
aghzigha, kahinning qéshigha keltürsun.
30 Kahin bularning birini gunah qurbanliqi üchün, yene birini köydürme qurbanliq
üchün ötküzsun; bu yol bilen kahin uning napak aqma qénidin pak bolushigha uning
üchün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu.

Xulase

31 Siler mushu yol bilen Israillarni napakliqidin üzünglar; bolmisa, ular napakliqida
turiwérip, ularning arisida turghan méning turalghu chédirimni bulghishi tüpeylidin
napak halitide ölüp kétidu.
32 Aqma kélish halitide bolghan kishi we meniy kétish bilen napak bolghan kishi
toghrisida,
33 Shuningdek xun kélish künliridiki aghriq ayal kishi toghruluq, aqma halette bolghan
er we ayal toghruluq, napak halettiki ayal bille yatqan er toghruluq kelgen qanun-
belgilime mana shulardur.

16

«Kafaret küni»

1 Harunning ikki oghli Perwerdigarning aldigha yéqinlishishi bilen ölüp ketti. Ular ölüp
ketkendin kéyin, Perwerdigar Musagha söz qildi. ■

□ **15:24 «xun napakliqi»** — er-ayal bille yatqanda ayalning aditi tuyuqsiz kélip qélip, xun qéni tasadipiyliqtin er kishige tégip kétishini körsitidu. Eger er kishi ayalning adet körginini bilip turup uninggha yéqinlashqan bolsa, undaqta her ikkisi (ayal kishi mejburlanmighan bolsa, elwette) Xudaning biwasite körsitidighan jazasigha uchraydu (20:18ni körüng). Shübhisizki, Xudaning bu emrdiki meqsiti, ayal kishilerge ayning eng qiyin waqtida aram bérishtin ibaret idi.

■ **15:24** Law. 18:19 ■ **15:25** Mat. 9:20 ■ **16:1** Law. 10:1, 2

2 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — «Sen öz qérindishing Harun'gha: «Sen ölüp
ketmesliking üchün perdining ichidiki muqeddes jaygha qoyulghan ehde sanduqining
üstidiki «kafaret texti»ning aldigha her waqit kelme», dégin. Chünki Men «kafaret texti»ning
üstidiki bulutta ayan bolimen. ■
3 Harun *eng* muqeddes jaygha munu yol bilen kirsun: — Gunah qurbanliqi üchün bir
yash torpaq, köydürme qurbanliq üchün bir qochqarni keltürsun;
4 özi muqeddes kanap xalta könglekni kiyip, etlirini yapidighan kanap ishtannimu
kiyip, bélige bir kanap belwaghni baghlap, béshigha kanap sellini yögep kelsun. Bular
muqeddes kiyimler bolghachqa, kiyishtin ilgiri bedinini suda yusun.□
5 U Israillarning jamaitidin gunah qurbanliqi üchün ikki téke, köydürme qurbanliq üchün
bir qochqarni tapshuruwalsun.
6 Shuning bilen Harun awwal gunah qurbanliqi bolidighan torpaqni sunup, özi we öz
öyidikiler üchün kafaret keltürüshi kérek. ■
7 Andin u ikki tékini élip, ularni jamaet chédirining kirish aghzining aldigha keltürüp,
Perwerdigarning aldida turghuzsun.
8 Andin Harun bu ikki téke toghrisida chek tashlisun; chekning birini «Perwerdigar
üchün», yene birini «azazel üchün» tashlisun. □
9 Harun Perwerdigargha chek chüshken tékini keltürüp, gunah qurbanliqi süpitide sun-
sun.
10 Lékin «azazel»ge chek chüshken tékini bolsa, kafaret keltürüshi üchün chölge heydilishke,
shundaqla «azazel»ge ewetilishke Perwerdigarning aldida tirik qaldurulsun.
11 Andin Harun gunah qurbanliqini, yeni özi üchün bolghan torpaqni keltürüp, özi we
öz öyidikiler üchün kafaret keltürüshke özige gunah qurbanliqi bolidighan bu torpaqni
boghuzlisun;
12 Andin u Perwerdigarning aldidiki qurban'gahtin élin'ghan chogh bilen tolghan bir
xushbuydanni élip, ikki qollap yumshaq ézilgen ésil xushbuy etir bilen toldurup, buni
perdining ichige élip barsun;
13 andin xushbuy is-tütiki höküm-guwah sanduqining üstidiki kafaret textini qaplisun
dep, xushbuyni Perwerdigarning huzuridiki otning üstige qoysun; shuning bilen u
ölmeydu.
14 U torpaqning qénidin élip öz barmiqi bilen kafaret textining sherq teripige chéchip,
kafaret textining aldighimu öz barmiqi bilen qandin élip, yette qétim sepsun.□ ■
15 Andin u xelq üchün gunah qurbanliqi qilinidighan tékini boghuzlisun; qénini per-
dining ichige keltürüp, torpaqning qénini qilghandek qilsun, yeni uning qénidin élip
kafaret textige we kafaret textining aldigha chachsun.
16 U bu yol bilen muqeddes jay üchün kafaret keltürüp, uni Israillarning napakliqidin,
hemme itaetsizliklirini élip baridighan gunahliridin paklaydu we shuningdek ularning
napakliqi arisida turuwatqan jamaet chédiri üchünmu shundaq kafaret qilsun.
17 U kafaret keltürüsh üchün eng muqeddes jaygha kirgendin tartip uningdin chiqquche
héchbir adem jamaet chédiri ichide bolmisun; bu yol bilen u özi, öyidikiler we Israilning
pütkül jamaiti üchün kafaret keltüridu.
18 Andin u Perwerdigarning aldidiki qurban'gahqa chiqip, uning üchünmu kafaret
keltüridu; shuningdek torpaqning qéni bilen tékining qénidin élip qurban'gahning

■ **16:2** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **16:4 «etliri» —** bu ayettiki «etliri» dégen söz ewret, uyat yerlirini körsitidu. ■ **16:6** Ibr. 7:27,28 □ **16:8 «Azazel» —** alimlar «azazel» toghruluq töt pikirde bolup kelgen: (1) bu isim «téke» bilen «heydelmek» dégen sözlerning birikmisi bolup, «heydiwetgen téke» dégenni bildüridu; (2) «weyrane qilish» yaki «élip tashlinish» dégenni bildüridu; (3) tik bir yar; (4) bir xil jin-alwastining ismi. Biz birinchi yaki ikkinchi pikirge mayilmiz (ikkilisi toghra bolushi mumkin). «qoshumche söz»imizde bu toghruluq toxtilimiz. Héch bolmighanda tötinchi pikirni eng namuwapiq dep qaraymiz; 23-bab we «qoshumche söz»ni körüng. □ **16:14 «sherq(iy) teripi» —** sanduqning aldi teripi. **«kafaret textining aldighimu» —** belkim kafaret textining aldidiki yer yüzige. ■ **16:14** Law. 4:6; Ibr. 9:25; 10:4

chörisidiki münggüzlerge sürsun; □
19 u barmiqi bilen qandin élip qurban'gahning üstige yette qétim sepsun; shuning bilen
u uni Israillarning napakliqliridin paklap *Xudagha atap* muqeddes qilidu.

Gunah qurbanliqi bolidighan tirik téke toghruluq

20 — Muqeddes jay, jamaet chédiri we qurban'gah üchün kafaret keltürüp bolghandin
kéyin, u tirik tékini keltürsun;
21 andin Harun ikki qolini tirik tékining béshigha qoyup turup, uning üstide turup,
Israillarning barliq qebihlikliri we itaetsizliklirini élip baridighan gunahlirini iqrar
qilip, ularni tékining béshigha artsun; andin uni yénida teyyar turidighan bir ademning
qoli bilen chölge ewetiwetsun.
22 Bu yol bilen téke ularning hemme qebihliklirini öz üstige élip, ademzatsiz chölge kétidu.
Shunga u tékini chölge qoyuwetsun.□

Axirqi resmiyetler

23 — Andin Harun jamaet chédirigha kirip muqeddes jaygha kirgen waqitta kiygen kanap
kiyimlirini sélip shu yerde ularni qoyup qoysun.
24 U muqeddes yerde öz bedinini suda yuyup, öz kiyimlirini kiyip tashqirigha chiqip,
özining köydürme qurbanliqi bilen xelqning köydürme qurbanliqini sunup, shu yol bilen
özi we xelq üchün kafaret keltüridu.
25 Shundaqla u gunah qurbanliqining méyini qurban'gahta köydürsun.
26 «Azazel»ge békitilgen tékini élip bérip qoyuwetken kishi öz kiyimlirini yuyup, bedinini
suda yuyup, andin chédirgahqa kirishke bolidu.
27 Kafaret keltürüsh üchün qéni *eng* muqeddes jaygha élip kirilip, gunah qur-
banliqi qilin'ghan torpaq bilen gunah qurbanliqi qilin'ghan tékini birsi chédirgahning
tashqirigha élip chiqip, ularning térisi, göshi we tézeklirini otta köydürsun. ■
28 Ularni köydürgen kishi öz kiyimlirini yuyup, bedinini suda yuyup, andin chédirgahqa
kirishke bolidu.

Omumiy belgilimiler

29 — Mana bu silerge bir ebediy qanun-belgilime bolsun: — Her yettinchi ayning
oninchi künide siler öz nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar we héchqandaq ish
qilmanglar; meyli yerlikler bolsun yaki aranglarda turuwatqan Yaq. yurtluqlar bolsun
shundaq qilishinglar kérek. □ ■
30 Chünki shu künide silerni paklashqa siler üchün kafaret keltürülidu; Perwerdigarning
aldida siler hemme gunahliringlardin pak bolisiler.
31 Bu kün silerge pütünley aram alidighan shabat küni bolup, nepsinglarni tartip
özünglarni töwen tutisiler; bu ebediy bir belgilimidur.□
32 Kimki atisining ornida kahinliq yürgüzüsh üchün mesih qilinip, Xudagha atap
tiklen'gen kahin bolsa shu yol bilen kafaret keltüridu. U kanaptin étilgen muqeddes
kiyimni kiyip turup, □

□ **16:18 «Perwerdigarning aldidiki qurban'gah»** — (1) muqeddes jaydiki «xushbuygah» yaki (2) hoylidiki qurban'gahni körsitidu. Bizningche, 20-ayettiki sözlerdin (ibadet chédirining üch qismi üchün kafaret keltürülgenlikidin) qarighanda, muqeddes jaydiki xushbuygahni körsitishi mumkin. □ **16:22 «... Shunga u tékini chölge qoyuwetsun»** — bu ikki téke toghrisidiki tepsilatlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **16:27** Law. 6:23; Ibr. 13:11
□ **16:29 «nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutunglar»** — ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. **«meyli yerlikler bolsun...»** — «yerlikler» Qanaan zéminda tughulghan Israillarni körsitidu. ■ **16:29** Law. 23:27 □ **16:31 «pütünley aram alidighan shabat»** — ibraniy tilida «shabatlarning shabati». □ **16:32 «Xudagha atap tiklen'gen kahin»** — bash kahin, démek.

33 Eng muqeddes jay üchün kafaret keltüridu; jamaet chédiri bilen qurban'gah üchünmu kafaret keltüridu; qalghan kahinlar bilen barliq xelqning jamaiti üchün hem kafaret keltüridu.
34 Bu bolsa siler üchün ebediy bir belgilime bolidu; shuning bilen Israillarni barliq gunahliridin paklash üchün yilda bir qétim kafaret keltürüp bérisiler».
Shuning bilen *Harun* Perwerdigar Musagha buyrughinidek qildi.■

17

Butpereslikning aldini élish — toghra ibadet toghruluq

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Harun bilen oghulliri we barliq Israillargha mundaq dégin: — Perwerdigar silerge buyrughan höküm shuki: —
3-4 Israilning jemetliridin bolghan herqandaq kishi qurbanliq qilmaqchi bolup, kala yaki qoy yaki öchkini jamaet chédirining kirish aghzida, Perwerdigarning turalghu chédirining aldigha, Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide yétilep epkelmey, belki chédirgahning ichide yaki tashqirida boghuzlisa, uningdin aqqan qan shu kishining gedinige artilidu; bu adem «qan tökken» dep, öz xelqidin üzüp tashlinidu. □
5 Bu hökümning meqsiti Israillarning hazirqidek dalada mal soyup qurbanliq qilishning ornigha, qurbanliqlirini jamaet chédirining kirish aghzida Perwerdigarning aldigha keltürüp, kahin'gha tapshurup Perwerdigargha «inaqliq qurbanliqliri» süpitide sunup boghuzlishi üchündur.
6 Kahin qanni élip jamaet chédirining kirish aghzining yénidiki Perwerdigarning qurban'gahining üstige sépip, Perwerdigargha xushbuy keltürüsh üchün mayni köydürsun. ■
7 Shuning bilen ular emdi burunqidek buzuqluq qilip téke-jinlarning keynide yürüp, ulargha öz qurbanliqlirini ötküzüp yürmisun. Mana bu ular üchün dewrdin-dewrgiche ebediy bir belgilime bolsun.
8 Sen ulargha: — Israilning jemetidin yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlardin biri köydürme qurbanliq yaki *bashqa* qurbanliq ötküzmekchi bolsa,
9 uni Perwerdigargha atap sunush üchün jamaet chédirigha kirish aghzining aldigha keltürmise, u kishi öz xelqliridin üzüp tashlansun» — dégin.

Qan yémeslik toghruluq

10 Eger Israilning jemetidin bolghan herqandaq adem yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlar qan yése, Men yüzümni qanni yégen shu kishige qarshi qilimen, uni öz xelqidin üzüp tashlaymen. ■
11 Chünki herbir janiwarning jéni bolsa uning qénididur; Men uni jéninglar üchün qurban'gah üstige kafaret keltürüshke bergenmen. Chünki qan özidiki janning wasitisi bilen kafaret keltüridu. □

■ **16:34** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **17:3-4 «izahat»** — bu ayet yene «Israilning jemetliridin bolghan herqandaq kishi kala, qoy yaki öchkini chédirgahning ichide yaki tashqirida boghuzlap, jamaet chédirining kirish aghzida, yeni Perwerdigarning turalghu chédirining aldigha keltürüp Perwerdigargha atap qurbanliq süpitide sunmighan bolsa, undaqta, aqqan qan shu kishining gedinige artilidu» dep terjime qilinidu. Bu terjimini qollaydighan pikirlerge mayil emesmiz. Chünki alte yüz ming aililik her küni özliri üchün (qurbanliq üchün emes) soyidighan malni «chédirining kirish aghzida» soyushi hergiz mumkin emes. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Öz xelqidin üzüp tashlinish» — Xudaning Özi shu ademning béshigha biwasite jaza chüshüridighanliqini körsetse kérek. Bizningche bu sözler (bashqa sözler qoshulmighan ehwalda) Israillargha: — «siler shu ademni ölümge mehkum qilishinglar kérek» dégenlik emes. ■ **17:6** Mis. 29:18; Law. 4:31 ■ **17:10** Yar. 9:4; Law. 3:17; 7:27; 19:26; Qan. 12:16,23; 1Sam. 14:33 □ **17:11 «herbir janiwarning...»** — ibraniy tilida «herbir et igisining».

12 Shunga bu sewebtin Men Israillargha: — «Silerning héchbiringlar qan yémeslikinglar kérek, aranglarda turuwatqan yaqa yurtluqlarmu qan yémesliki kérek» — dégenidim.
13 Eger Israillardin biri yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlarning biri yéyishke bolidighan bir charpay haywan yaki qushni owlap, qénini tökse, uni topa bilen yépip qoysun.
14 Chünki herbir janiwarning jéni bolsa, uning qénidin ibarettur. Uning jéni qénida bolghach men Israillargha: «Siler héchqandaq janiwarning qénini yémenglar, chünki herbir janiwarning jéni uning qénididur; kimki uni yése üzüp tashlinidu» — dédim.■

Haywanlarning ölükliri toghruluq

15 Kimdekim ölüp qalghan yaki yirtquchlar boghup titma-titma qiliwetken bir haywanni yése, meyli u yerlik yaki yaqa yurtluq bolsun öz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun we kech kirgüche napak sanalsun; andin u pak bolidu. ■
16 Lékin u yaki kiyimlirini yumisa, yaki suda bedinini yumisa, shu kishi öz qebihlikining jazasini tartidu.

18

Itaetmen xelq bolush — men'i qilin'ghan jinsiy munasiwetler

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha mundaq dégin: — «Men bolsam Xudayinglar Perwerdigardurmen.
3 Siler ilgiri turghan Misir zéminidikidek ishlarni qilmanglar we yaki Men silerni élip baridighan Qanaan zéminidikidek ishlarni qilmanglar; ularning resim-adetliride yürmenglar,
4 belki Méning hökümlirimge emel qilip, qanun belgilimilirimni tutup shu boyiche ménginglar. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.
5 Siler choqum Méning belgilimilirim bilen hökümlirimni tutushunglar kérek; insan ulargha emel qilidighan bolsa ularning sewebidin hayatta bolidu. Men Perwerdigardurmen.□ ■
6 — Héchkim özige yéqin tughqan bolghan ayalgha yéqinliq qilip ewritini achmisun. Men Perwerdigardurmen.
7 Anangning ewritige tegme, bu atangning ewritige tegkining bolidu; u séning anang bolghachqa uning ewritige tegseng bolmaydu.□
8 Atangning ayalining ewritigimu tegme, chünki shundaq qilsang atangning ewritige tegkendek bolidu.■
9 Sen acha-singlingning, bir atidin bolghan yaki bir anidin bolghan, yaki shu öyde tughulghan yaki bashqa yerde tughulghan bolsun, uning ewritige tegme.
10 Sen öz oghlungning qizi we yaki qizingning qizining ewritige tegme; chünki ularning ewriti sen özüngning ewritidur.
11 Sen atangning ayalining qizining ewritige tegme; u atangdin tughulghan, séning acha-singling, shunga uning ewritige tegme.□ ■
12 Sen atangning acha-singlisining ewritigimu tegme, chünki u atangning birtughqinidur.■

■ **17:14** Yar. 9:4 ■ **17:15** Mis. 22:31; Law. 11:40; Ez. 44:31 □ **18:5 «hayatta bolidu»** — ehmiyetlik, heqiqiy rohiy hayatta. ■ **18:5** Ez. 20:11,13; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **18:7 «ewretke tégish»** — jinsiy munasiwet ötküzmek (ibraniy tilida «ewretni échish» dégen söz bilen ipadilinidu). Ibraniy tilida «anangning ewritini achma, bu atangning ewritini achqining». Xuda aldida er-xotun bir ten bolghachqa, anisining ewritini échish atisining ewritini achqan'gha barawerdur. Mundaq qilmish anisighimu, atisighimu chong hörmetsizlik, elwette. ■ **18:8** Law. 20:11; 1Kor. 5:1 □ **18:11 «atangning ayali»** — mushu yerde ögey anisi yaki atisining toqilini körsitidu. ■ **18:11** Law. 20:17 ■ **18:12** Law. 20:19

13 Sen anangning acha-singillirining ewritigimu tegme, chünki u anangning bir-
tughqinidur.
14 Atangning aka-inilirining ayalining ewritige tegme; ularning ayalligha yéqinliq
qilma; chünki ular séning hammangdur.■
15 Sen kéliningning ewritige tegme; u séning oghlungning ayali bolghachqa, uning
ewritige tegseng bolmaydu.■
16 Sen aka-iniliringning ayalining ewritige tegme; chünki bu öz aka-iniliringning ewrit-
ige tegkendek bolidu.■
17 Sen bir ayalgha we shuning bilen birge uning qizining ewritige tegme; shundaqla
uning oghlining qizi we qizining qizinimu *xotunluqqa élip* ewritige tegme. Ular bir-
birige yéqin tughqan bolghachqa, mundaq ish pesendiliktur.■
18 Sen ayaling hayat waqtida, uning acha-singlisini xotunluqqa élip ewritige tegme.
Undaq qilsang xotununggha kündeshlik azabini keltürisen.
19 Sen bir ayalning adet körüp napak turghan waqtida yéqinliq qilip ewritige tegme.□ ■
20 Sen öz qoshnangning ayali bilen zina qilip özüngni uning bilen napak qilma.■
21 Sen öz neslingdin héchbirini Molek mebudigha atap ottin ötküzseng qet'iy bolmaydu.
Eger shundaq qilsang Xudayingning namini napak qilghan bolisen. Men Özüm Perw-
erdigardurmen.□ ■
22 Sen ayallar bilen birge bolghandek er kishi bilen birge bolma. Bu ish yirginchliktur.■
23 Sen héch haywan bilen munasiwet qilip özüngni napak qilma; shuningdek ayal
kishimu munasiwet qildurush üchün bir haywanning aldigha barmisun. Bu ish nijisliq-
tur.■
24 Siler bu ishlarni qilip özünglarni napak qilmanglar, chünki men silerning aldinglardin
chiqiriwatqan taipiler bolsa shundaq ishlarni qilip özlirini napak qilghan
25 we zéminimu napak bolghandur. Buning üchün Men u zéminning qebihlikini öz béshigha
chüshürimen, shuningdek u zéminmu özide turuwatqanlarni qusup chiqiriwétidu.
26 Lékin siler bolsanglar Méning belgilimilirim bilen hökümlirimni tutunglar; silerdin
héchkim, meyli yerlik yaki aranglarda turuwatqan yaqa yurtluq bolsun bu yirginchlik
ishlardin héchbirini qilmisun ■
27 (chünki bu barliq yirginchlik ishlarni silerdin ilgiri shu zéminda turghan xelq qilip
kelgechke, zéminning özi napak bolup qaldi).
28 Shundaq qilip zéminni napak qilsanglar, zémin özi silerdin ilgiri özide turghan ellerni
qusup chiqarghandek, silernimu qusup chiqiriwétidu.
29 Chünki bu yirginchlik ishlarning herqandiqini qilghuchi, — mundaq qilmishlarni
qilghan herqandaq kishi öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu.□
30 Siler Men silerge tapilighinimgha emel qilishinglar zörürdur; — démek, siler
özünglardin ilgiri ötkenler tutqan shu yirginchlik resim-qaidilerni tutup, özünglarni napak
qilmasliqinglar kérek. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

19

Herxil belgilimiler we hökümler

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

■ **18:14** Law. 20:20; Ez. 22:11 ■ **18:15** Law. 20:12 ■ **18:16** Law. 20:21 ■ **18:17** Law. 20:14 □ **18:19 «adet körüp»** — ibraniy tilida «ayrim halette bolup» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **18:19** Law. 20:18 ■ **18:20** Law. 20:10; Qan. 22:22; Yuh. 9:5 □ **18:21 «Sen öz neslingdin héchbirini ... ottin ötküzseng qet'iy bolmaydu»** — «ottin ötküzüsh» insaniy qurbanliqlarni körsetse kérek. ■ **18:21** Law. 20:2; Qan. 18:10; 2Pad. 17:17; 23:10 ■ **18:22** Law. 20:13 ■ **18:23** Law. 20:15,16 ■ **18:26** Law. 20:22 □ **18:29 «öz xelqidin üzüp tashlinidu»** — 17-bab, 5-ayet we uning izahatini körüng.

2 Sen Israillarning pütkül jamaitige söz qilip ulargha mundaq dégin: — «Men Xudayinglar
Perwerdigar muqeddes bolghachqa, silermu muqeddes bolushunglar kérek.■
3 Siler herbiringlar ananglar bilen atanglarni izzetlenglar; Méning shabat künlirimni
bolsa, ularni tutushunglar kérek. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.■
4 Siler erzimes butlargha tayanmanglar, özünglar üchün quyma butlarni yasimanglar.
Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.□ ■
5 Siler Perwerdigargha inaqliq qurbanliqini keltürüshni xalisanglar, qobul qilin'ghudek
yol bilen uni sununglar.
6 Siler uni sun'ghan küni we etisi u yéyilsun; üchinchi künige qalghini bolsa otta
köydürülsun. ■
7 Eger uningdin bir qismi üchinchi küni yéyilse qurbanliq haram hésablinip qobul qilin-
maydu.
8 Kimki uningdin yése öz gunahini öz üstige alidu, chünki u Perwerdigargha atap
muqeddes qilin'ghan nersini napak qildi; undaq kishi öz xelqidin üzüp tashlinidu.

9 Siler zéminiglardiki hosulni yighsanglar, sen étizingning bulung-pushqaqlirighiche
tamam yighiwalma we hosulungdin qalghan wasangni tériwalmighin. ■
10 Üzüm talliringni pasangdiwatma we üzüm talliridin chüshken üzümlernimu tériwalma,
belki bularni kembegheller bilen musapirlargha qoyghin. Men Özüm Xudayinglar
Perwerdigardurmen.

11 Siler oghriliq qilmanglar, aldamchiliq qilmanglar, bir-biringlargha yalghan
sözlimenglar.■
12 Méning namim bilen yalghan qesem ichmenglar, undaq qilsang Xudayingning namini
bulghaysen. Men Perwerdigardurmen.■
13 Öz qoshnanggha zulum qilma, uningkini özüngning qiliwalma.
Medikarning heqqini kéchiche yéningda qondurup qalma.■
14 Gas kishini tillima, kor kishining aldida putlishangghu nersini qoyma; belki öz
Xudayingdin qorqqin. Men Perwerdigardurmen.
15 Höküm qilghininglarda héch naheqliq qilmanglar; namratqimu yan basmay,
bayghimu yüz-xatire qilmay, belki adilliq bilen öz qoshnang üstidin toghra höküm
qilghin.■
16 Öz xelqingning arisida gep toshughuchi bolup yürme; qoshnangning jénigha
héchqandaq ziyan-zexmet yetküzme. Men Perwerdigardurmen.■
17 Sen könglüngde öz qérindishingdin nepretlenmigin; qoshnangda *gunah bolsa* sen uning
sewebidin béshinggha gunah kélip qalmasliqi üchün uninggha tenbih-nesihet bergin.■
18 Sen intiqam almighin we öz xelqingning neslige héch adawetmu saqlimighin, belki
qoshnangni özüngni söygendek söygin. Men Perwerdigardurmen.■
19 Siler Méning qanun-belgilimilirimni tutunglar. Sen öz charpayliringni bashqa nesiller
bilen chépishturma, étizinggha ikki xil uruq salmighin, ikki xil yiptin toqolghan kiyimni
kiyme.■
20 Eger bir er kishi qiz-chokan bilen yétip munasiwet ötküzse, we u bashqa biri bilen
wedileshken dédek bolsa, bu dédekning hörlük puli tapshurulmighan bolsa, yaki un-

---

■ **19:2** Law. 11:44; 20:7,26; 1Pét. 1:16 ■ **19:3** Mis. 20:12; 31:13; Law. 26:2 □ **19:4 «erzimes butlar»** — ibraniy tilida «erzimes ilahlar» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **19:4** Mis. 34:17 ■ **19:6** Law. 7:16 ■ **19:9** Law. 23:22; Qan. 24:19 ■ **19:11** Mis. 20:15 ■ **19:12** Mis. 20:7; Qan. 5:11 ■ **19:13** Qan. 24:14; Yaq. 5:4 ■ **19:15** Qan. 1:17; 16:19; Pend. 24:23 ■ **19:16** Mis. 23:1 ■ **19:17** Mat. 18:15; Luqa 17:3; 1Yuh. 2:9,11; 3:15 ■ **19:18** Mat. 5:39,43,44; 22:39; Luqa 6:27; Rim. 12:19; 13:9; 1Kor. 6:7; Gal. 5:14; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9; Yaq. 2:8 ■ **19:19** Qan. 22:9,11

inggha hörlük bérilmigen bolsa, muwapiq jaza bérilsun. Lékin qiz-chokan hör qilinmighachqa, her ikkisi öltürülmisun. □
21 Er kishi bolsa özining itaetsizlik qurbanliqini jamaet chédirining kirish aghzining aldigha, Perwerdigarning aldigha keltürsun; itaetsizlik qurbanliqi bir qochqar bolsun.
22 Kahin u itaetsizlik qurbanliqi üchün keltürgen qochqarni élip uning sadir qilghan gunahi üchün Perwerdigarning aldida kafaret keltüridu; uning qilghan gunahi uningdin kechürülidu.
23 Siler zémin'gha kirip herxil yeydighan méwilik derexlerni tikken bolsanglar, méwilirini «xetnisiz» dep qaranglar; üch yilghiche buni «xetnisiz» dep qarap uningdin yémenglar.
24 Tötinchi yili ularning hemme méwiliri Perwerdigargha medhiye süpitide muqeddes qilip béghishlansun.
25 Andin beshinchi yildin tartip siler ularning méwiliridin yéyishke bashlanglar. Shundaq qilsanglar *zémin* mehsulatlirini silerge ziyade qilidu. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.
26 Siler qan chiqmighan nersini yémenglar. Ne palchiliq ne jadugerlik qilmanglar.□
27 Siler béshinglarning chéke-chörisidiki chachni chüshürüp dügilek qiliwalmanglar, saqalning uch-yanlirini buzmanglar.■

28 Siler ölgenler üchün bedininglarni zexim yetküzüp tilmanglar, özünglargha héchqandaq gül-süret chekmenglar. Men Perwerdigardurmen.■
29 Sen qizingni buzuqluq-pahishilikke sélip napak qilmighin. Bolmisa, zémindikiler buzuqluq-pahishilikke bérilip, pütkül zéminni eysh-ishret qaplap kétidu.
30 Siler Méning shabat künlirimni tutunglar, Méning muqeddes jayimni hörmetlenglar. Men Perwerdigardurmen.
31 Jinkeshler bilen séhirgerlerge tayanmanglar, ularning keynidin yürüp özünglarni napak qilmanglar. Men özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.■
32 Aq bash kishining aldida ornungdin tur, qérilarni hörmet qilghin; Xudayingdin qorqqin. Men Perwerdigardurmen.
33 Bir musapir zéminda aranglarda turuwatqan bolsa siler uninggha zulum qilmanglar,
■
34 belki aranglarda turuwatqan musapir silerge yerlik kishidek bolsun; uni özüngni söygendek söygin; chünki silermu Misir zéminida musapir bolghansiler. Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.
35 Silerning höküm chiqirishinglarda, uzunluq, éghirliq we hejim ölcheshte héchqandaq naheqlik bolmisun;
36 silerde adil taraza, adil taraza tashliri, adil efah kemchini bilen adil hin kemchini bolsun. Men silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar Perwerdigardurmen.□ ■
37 Siler Méning barliq qanun-belgilimilirim we barliq hökümlirimni tutup, ulargha emel qilinglar; men Perwerdigardurmen.

20

Ölümge layiq gunahlar

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

□ **19:20 «muwapiq jaza bérilsun»** — belkim er kishi dédekning igisige yaki uning bilen wedileshken kishige jerimane tölishi kérek. □ **19:26 «Siler qan chiqmighan nersini yémenglar»** — qan yéyish epsunchilik-jadugerlikning ayrilmas bir qismi bolatti. ■ **19:27** Law. 21:5 ■ **19:28** Qan. 14:1 ■ **19:31** Law. 20:6 ■ **19:33** Mis. 22:21 □ **19:36 «bir efah»** — texminen 2 küre yaki 22 litr. **«bir hin»** – texminen 3.6 litr. ■ **19:36** Pend. 11:1; 16:11; 20:10

2 Sen Israillargha söz qilip mundaq dégin: — Eger Israillarning biri we yaki Israil zéminida turuwatqan musapirlarning biri Molek butigha neslining birini béghishlisa, uninggha ölüm jazasi bérilishi kérek; zémindikiler uni chalma-kések qilsun. ■
3 We Men Öz yüzümni bu kishige qarshi qilimen, chünki özi öz ewladlirining birini Molek butigha béghishlap muqeddes jayimni paskina qilip, Méning namimni bulghighini üchün uni öz xelqidin üzüp tashlaymen.
4 Eger zéminda turuwatqanlar öz neslidin birini Molekke béghishlighanda shu kishige közlirini yumup, uning bilen kari bolmisa, shundaqla uni öltürmise,
5 Men Özüm yüzümni u kishi bilen uning ailisige qarshi qilimen, uni we uninggha egiship buzuqchiliq qilghuchilar, yeni Molekning keynidin yürüp buzuqchiliq qilghuchilarning hemmisini öz xelqidin üzüp tashlaymen.□
6 Jinkeshler bilen séhirgerlerge tayinip, ularning keynige kirip buzuqchiliq qilip yürgüchiler bolsa, Men yüzümni shu kishilerge qarshi qilip, uni öz xelqidin üzüp tashlaymen.■
7 Shunga özünglarni pak qilip muqeddes bolunglar, chünki Men Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■
8 Qanun-belgilimilirimni tutup, ulargha emel qilinglar; Men bolsam silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigardurmen.
9 Eger birkim öz atisi yaki anisini qarghisa, ulargha ölüm jazasi bérilmise bolmaydu; chünki u öz ata-anisini qarghighini üchün öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.■
10 Eger birkim bashqisining ayali bilen zina qilsa, yeni öz qoshnisining ayali bilen zina qilsa, zina qilghan er bilen ayal ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu.■
11 Eger birsi atisining ayali bilen yatsa, öz atisining ewritige tegken bolidu; ular ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu.□ ■
12 Birsi öz kélini bilen yatsa, ikkisi nijisliq qilghini üchün ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu.■
13 Birsi ayal kishi bilen yatqandek er kishi bilen yatsa ikkisi yirginchlik ish qilghan bolidu; ulargha ölüm jazasi bérilmise bolmaydu. Öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.■
14 Eger birsi qizi bilen anisini qoshup xotunluqqa alsa pesendilik qilghan bolidu. Er bilen ikki ayal otta köydürülsun. Shuning bilen aranglarda héch pesendilik ish bolmaydu.□ ■
15 Birsi bir haywan bilen munasiwet ötküzse, u ölüm jazasini tartsun, haywannimu ölturünglar.■
16 Eger ayal kishi bir haywanning qéshigha bérip munasiwet qildursa, ayal bilen haywanning ikkisini öltürünglar; öz qéni öz béshigha chüshken bolidu.
17 Birsi acha-singlisini, yeni atisidin yaki anisidin bolghan qizni élip, ewritige tegse we bu qizmu uning ewritige tegse uyatliq ish bolidu; shuning üchün er-ayal ikkisi öz xelqining köz aldidin üzüp tashlansun; u öz acha yaki singlisining ewritige tegkechke, öz qebihliki öz béshigha chüshken bolidu.■
18 Birsi adet körgen aghriq waqtida bir ayal bilen birge yétip, uning ewritige tegse, undaqta u uning qan menbesige tegken, ayalmu qan menbesini échip bergen bolup, ikkisi öz xelqidin üzüp tashlinidu.■

■ **20:2** Law. 18:21 □ **20:5 «öz xelqidin üzüp tashlaymen» —** bu ibare adette ademning Xudaning biwasite jazasi bilen dunyadin juda qilinishini körsitidu. ■ **20:6** Law. 19:31 ■ **20:7** Law. 11:44; 19:2; 1Pét. 1:16 ■ **20:9** Mis. 21:17; Pend. 20:20; Mat. 15:4 ■ **20:10** Law. 18:20; Qan. 22:22; Yuh. 8:5 □ **20:11 «atisining ayali» —** mushu yerde ögey anisi yaki atisining toqilini körsitidu. ■ **20:11** Law. 18:8 ■ **20:12** Law. 18:15 ■ **20:13** Law. 18:22 □ **20:14 «birsi qizi bilen anisini qoshup xotunluqqa alsa» —** yaki «... birsi qizi bilen anisini qoshup ular bilen zina qilip yatsa...». **«otta köydürülüsh» —** ular boghuzlan'ghandin kéyin, elwette. Bu jaza bolsa ularni depne qilinish imtiyazidin mehrum qilidu. ■ **20:14** Law. 18:17 ■ **20:15** Law. 18:23 ■ **20:17** Law. 18:9 ■ **20:18** Law. 18:19

19 Sen öz anangning acha-singlisi we atangning acha-singlisining ewritige tegme; chünki
kimki shundaq qilsa yéqin tughqinining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisining öz
qebihliki öz béshigha chüshken bolidu.■
20 Birsi taghisining ayali bilen yatsa taghisining ewritige tegken bolidu; ikkilisi öz
gunahini öz béshigha alidu; ular perzentsiz ölidu.■
21 Birsi aka-inisining ayalini alsa paskina bir ish bolidu. U öz birtughqan aka-inisining
ewritige tegken bolidu; ular ikkilisi perzentsiz qalidu.□ ■

Pakliq, muqeddeslik, itaetmenlik

22 Siler Méning barliq qanun belgilimilirim bilen barliq hökümlirimni tutup, buninggha
muwapiq emel qilinglar; bolmisa, Men silerni élip bérip turghuzidighan zémin silerni
qusup chiqiriwétidu. ■
23 Siler Men aldinglardin heydiwétidighan ellerning resim-qaidiliri boyiche
mangsanglar bolmaydu; chünki ular bu yirginchlik ishlarning hemmisini qilip keldi,
we shuning üchün ular Manga yirginchlik boldi. ■
24 Shuning üchün Men silerge: «Siler ularning zéminini miras qilip alisiler; Men shu süt
bilen hesel aqidighan zéminni silerge bérimen», dep éytqanidim; silerni bashqa xelqlerdin
ayrim qilghan Xudayinglar Perwerdigardurmen. ■
25 Shunga siler pak we napak charpaylarni perq étip, pak we napak uchar-qanatlarni
tonup, Men siler üchün ayrip, napak qilip békitip bergen janiwarlarning ichidin
herqandiqi, charpay yaki uchar-qanat bolsun yaki yerde ömiligüchi janiwar bolsun,
ularning héchbiri bilen özünglarni napak qilmanglar. ■
26 Siler Manga xas pak-muqeddes bolushunglar kérek; chünki Men Perwerdigar pak-
muqeddesturmen, silerni Manga xas bolsun dep barliq ellerdin ayrim qilghanmen.

Jinkesh-jadugerlerdin agah bolush toghruluq

27 Jinkesh yaki séhirger bolghan herqandaq er yaki xotun kishige ölüm jazasi bérilmise
bolmaydu; xelq ularni chalma-kések qilsun; ularning qéni öz béshigha chüshken bolidu.■

21

Kahinlarni bashquridighan belgilimiler

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
Sen kahinlar bolghan Harunning oghulligha mundaq dégin: — bir kahin öz xelqining
arisidiki ölgenler wejidin özini napak qilmisun.
2 Peqet özining yéqin tughqanliri üchün — anisi bilen atisi, oghli bilen qizi we aka-
inisining ölüki tüpeylidin özini napak qilsa bolidu;
3 shuningdek eger acha-singlisi erge tegmey pak qiz halette özi bilen bille turuwatqan
bolsa, uning ölüki tüpeylidin özini napak qilsa bolidu;

■ **20:19** Law. 18:12,13 ■ **20:20** Law. 18:14 □ **20:21 «...U öz birtughqan aka-inisining ewritige tegken bolidu; ular ikkilisi perzentsiz qalidu» —** 18-19-bablarda agah qilghan gunahlarning jazaliri 20-babta körsitilgen bolup, bu jazalarning türliri sekkiz xil: — (1) ölüm jazasi (namelum yol bilen); (2) chalma-kések qilish (mesilen, 1-ayet); (3) «öz xelqidin üzüp tashlinish» — Xudaning bir kishini biwasite jazalap uni bu dunyadin juda qilishi; (4) «uning qéni uning béshigha chüshidu» — namelum yol bilen Xuda teripidin ölüm jazasi bérilidu; (5) depne qilinmay otta köydürülüsh (boghuzlan'ghandin kéyin); (6) «xelqning köz aldidin üzüp tashlinish» — bu xelqning köz aldida Xuda teripidin namelum yol bilen ölüm jazasigha tartilish; (7) «öz gunahi öz béshigha chüshken bolidu» — buningda, belkim, Xudaning shu kishige biwasite muwapiq emma namelum bir jazani chüshürüshi; (8) ewladsiz qaldurush. ■ **20:21** Law. 18:16 ■ **20:22** Law. 18:26 ■ **20:23** Law. 18:3,30 ■ **20:24** Mis. 3:8 ■ **20:25** Law. 11:2; Qan. 14:4 ■ **20:27** Qan. 18:10; 1Sam. 28:7

4 chünki *kahin* öz xelqining arisida mötiwer bolghachqa, özini napak qilip bulghimasliqi kérek.□
5 Kahinlar béshini yérim-yata qilip chüshürmesliki, saqilining uch-yanlirini hem chüshürmesliki, bedinigimu zexim yetküzüp tilmasliqi kérek,
6 belki ular öz Xudasigha muqeddes turup, Xudasining namini bulghimasliqi kérek; chünki ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliqlarni, öz Xudasining nénini sunidu; shunga ular muqeddes bolushi kérek.
7 Ular bir ayalni öz emrige alghanda pahishe ayalnimu, buzuq ayalnimu almasliqi kérek we éri qoyuwetken ayalnimu almisun. Chünki kahin bolsa öz Xudasigha xas muqeddes qilin'ghan.
8 U Xudayingning nénini sun'ghini üchün u sanga nisbeten muqeddes dep sanilishi kérek; chünki silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özüm muqeddesturmen.
9 Eger bir kahinning qizi pahishilik qilip özini bulghighan qilsa, öz atisini bulghighan bolidu; u otta köydürülsun.

Bash kahin toghruluq belgilimiler

10 Béshigha mesihlesh zeytun méyi tökülgen, kahinliq kiyimlerni kiyishke tiklen'gen, öz qérindashlirining arisida bash kahin qilin'ghan kishi yalangbash bolmisun, kiyimlirinimu yirtmisun; □
11 U yene héch ölükke yéqinlashmasliqi kérek, hetta atisi we yaki anisining ölüklirining wejidin özini napak qilmasliqi kérek. □
12 U *wezipiside turuwatqanda* muqeddes jaydin hergiz ayrilmisun we shuningdek Xudasining muqeddes jayini bulghimasliqi kérek; chünki uning Xudasining uni Özige xas qilghan «mesihlesh méyi» uning béshida turidu. Men Perwerdigardurmen.
13 U xotun alsa pak qizni élishi kérek;
14 tul we yaki erdin qoyuwétilgen ayal we yaki buzuq we yaki pahishe ayal bolsa bularni almasliqi, belki öz xelqidin bolghan pak qizni xotunluqqa élishi kérek.
15 Bolmisa u öz xelqining arisida öz uruqini napak qilidu; chünki uni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Mendurmen.

Kahinlar toghrisidiki yene birnechche belgilime

16 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
17 Sen Harun'gha mundaq dégin: — «Ewladtin-ewladqiche séning neslingdin bolghan birsi méyip bolsa, Xudaning nénini sunush üchün yéqin kelmisun;
18 méyip bolghan herqandaq kishi hergiz yéqin kelmisun — yaki kor bolsun, tokur bolsun, panaq bolsun yaki bir ezasi yene bir jüpidin uzun bolghan adem bolsun,
19 puti yaki qoli sunuq bolsun,
20 dok bolsun, parpa bolsun, közide aq bolsun, qichishqaq bolghan bolsun, temretke basqan bolsun yaki uruqdéni ézilgen herkim bolsun, □

□ **21:4 «chünki kahin öz xelqining arisida mötiwer bolghachqa, özini napak qilip bulghimasliqi kérek» —** bashqa birxil terjimisi: «chünki u (kahin) öz xelqi ichide ayalning éri süpitide özini napak qilip bulghimasliqi kérek». Bu terjimining menisi: «u ayal terepning uruq-tughqanlirining ölüklirige yéqin kelmesliki, uninggha tegmesliki kérek». □ **21:10 ««yalangbash bolush» we «kiyimlerni yirtish»» —** her ikki heriket matem tutushning birxil ipadisi idi. Bash kahinning alahide hem muqeddes wezipisi bolghachqa, hetta matem ishliridimu xizmet orni we burchidin ayrilmasliqi kérek idi (11-12-ayetnimu körüng). □ **21:11 «U yene héch ölükke yéqinlashmasliqi kérek,... ölüklirining wejidin özini napak qilmasliqi kérek» —** birsi ölükke tegse «napak» dep hésablan'ghachqa, kahin bir ölükke tegken bolsa öz wezipisini yürgüzelmeydighan bolup qalidu. □ **21:20 «yarpa bolsun» —** yaki «yiglep qalghan bolsun».

21 Harun kahinning neslidin bolghan undaq méyip kishilerning héchbiri Perwerdigargha atap otta sunulidighan nersilerni keltürüshke yéqin barmisun; undaq kishi méyiptur; u öz Xudasining nénini sunushqa yéqin kelmisun.
22 Halbuki, u öz Xudasining nénini, yeni «eng muqeddes» we «muqeddes» hésablan'ghan nersilerning her ikkisidin yésun.
23 Peqet u perdidin ötüp ichkirisige kirmesliki yaki qurban'gahqimu yéqin barmasliqi kérek; chünki u méyiptur; bolmisa, u Méning muqeddes jaylirimni bulghighan bolidu; chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen».
24 Bu sözlerning hemmisini Musa Harun bilen uning oghulliri we Israillarning hemmisige éytip berdi.

22

Muqeddes nersilerdin kim behrimen bolidu?

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Harun bilen uning oghulligha mundaq dégin: — «Siler Israillarning Manga atighan muqeddes hediyelerni éhtiyatchanliq bilen bir terep qilinglar, bolmisa ular namimni bulghishi mumkin. Men Perwerdigardurmen».
3 Ulargha mundaq dégin: — «Siler herbir dewrlerde, barliq nesillinglardin herqaysisi Israillar Perwerdigargha atighan pak nersilerge napak halette yéqinlashsa, undaq kishi Méning aldimdin üzüp tashlinidu. Men Perwerdigardurmen.
4 Harunning neslidin biri pése-maxaw yaki aqma késili bolghan bolsa, pak bolmighuche muqeddes nersilerdin yémisun. Birkim ölükning sewebidin napak bolghan birkimge we yaki meniysi éqip ketken kishige tégip ketse, ■
5 yaki ademni napak qilidighan ömiligüchi janiwargha tegse yaki herqandaq yuqup qalidighan napakliqi bar bir ademge tégip ketse, (napakliqi némidin bolushidin qet'iynezer)
6 mundaq nersilerge tegken kishi kech kirgüche napak bolup, muqeddes nersilerdin yémisun. U bedinini suda yusun
7 andin kün olturghanda pak sanilip, muqeddes nersilerdin yéyishke bolidu; chünki bular uning ozuqidur.
8 U *özlükidin* ölgen we yaki yirtquchlar boghup qoyghan haywanni yéyish bilen özini napak qilmisun. Men Perwerdigardurmen.■
9 Ular Méning bu tapilighanlirimni tutushi kérek; bolmisa, buninggha ixlassizliq qilsa, *shu ölük* tüpeylidin gunahkar bolup ölidu; ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen.
10 Kahinlargha yat bolghan héchqandaq kishi muqeddes nersilerdin yémisun. Kahinning yénidiki musapir-méhman we yaki medikari bolsun ularmu muqeddes nersilerdin yémisun.
11 Halbuki, kahin özi pul chiqirip sétiwalghan qul uningdin yéyishke bolidu; shuningdek uning öyide tughulghan kishimu uningdin yése bolidu.
12 Kahinning qizi yat kishige tegken bolsa umu «kötürme hediye» süpitide atalghan muqeddes nersilerdin yémisun. □
13 Lékin eger kahinning qizi tul bolup qélip, yaki qoyup bérilip perzentsiz halette atisining öyige yénip kélip, yash waqtidikidek olturghan bolsa, undaqta atisining taamidin yéyeleydu; lékin héchbir yat kishi uningdin yémesliki kérek.■

■ **22:4** Law. 15:2 ■ **22:8** Mis. 22:31; Law. 17:15; Ez. 44:31 □ **22:12 «yat kishi»** — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu. ■ **22:13** Law. 10:14

14 Eger birkim bilmey, muqeddes nersilerdin yep salsa, undaqta u uninggha shuning
beshtin birini qoshup, muqeddes nersining özi bilen kahin'gha qayturup bersun.
15 *Kahinlar* Israillarning Perwerdigargha atighan nersilirini bulghimasliqi kérek; □
16 bolmisa, xelq muqeddes hediyilerdin yéyishi bilen, kahinlar xelqning gedinige itaet-
sizlik gunahini yüklep qoyghan bolidu; chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar
Özümdurmen».□

Qesemge baghkiq qurbanliq we ixtiyariy qurbanliqlar

17 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
18 Sen Harun bilen uning oghulliri we Israillarning hemmisige mundaq dégin: —
Eger Israil jemetidin biri we yaki Israil zéminida turuwatqan musapirlarning biri öz
qesemlirige baghliq qurbanliq yaki ixtiyariy qurbanliqni sunup, Perwerdigargha atap
köydürme qurbanliq qilmaqchi bolsa,
19 undaqta u qobul qilinishi üchün béjirim erkek kala, qoy yaki öchkilerdin keltürünglar.
20 Eyibi bolmighan bir janiwarni sunushunglar kérek; chünki shundaq bolghini siler
üchün qobul qilinmas.
21 Birsi kalilardin yaki ushshaq maldin öz qesemlirige baghliq qurbanliq yaki ixti-
yariy qurbanliqni sunup, Perwerdigargha atap inaqliq qurbanliqi qilmaqchi bolsa,
sunulghan haywan qobul qilinishi üchün béjirim bolushi kérek; uning héchqandaq eyibi
bolmisun. ■
22 Kor yaki aqsaq-cholaq, chonaq yaki yarisi yiringdap ketken, temretke basqan yaki
qotur-chaqa bésip qalghan haywanlar bolsa — bularni Perwerdigargha atap sunsanglar
yaki bularni Perwerdigargha atap qurbanliq süpitide qurban'gahta otta köydürsenglar
bolmaydu.
23 Torpaq yaki qoyning melum jüp ezasidin biri uzunraq ya qisqa bolsa, mundaqlarni
ixtiyariy qurbanliq süpitide ötküzseng bolidu, lékin qesemge baghliq bolsa qurbanliq
üchün qobul qilinmas.
24 Uruqdini zeximlen'gen, ézilip ketken, yérilghan yaki pichilghan haywanni Perwerdi-
gargha atap qurbanliq qilmanglar. Mundaq ishni öz zéminiglardimu hergiz qilmanglar.
25 Xudayinglarning néni süpitide yaqa yurtluq kishining qolidin shundaq haywanlardin
héchqaysisini élip sunmanglar; chünki ular méyip bolghachqa, siler üchün qobul qilin-
maydu.□

Bashqa birnechche belgilime

26 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
27 Bir mozay, qoza yaki oghlaq tughulsa yette kün'giche anisini emsun; sekkizinchi
künidin bashlap Perwerdigargha atap otta sunidighan qurbanliq süpitide qobul bo-
lushqa yaraydu.□
28 Meyli kala bolsun, qoy bolsun, siler anisi bilen balisini bir künde boghuzlimanglar.

□ **22:15 «Kahinlar» —** ibraniy tilida «Ular». Kahinlar xelqning muqeddes nersilerdin yémeslikige mes'ul idi (16-ayetni körüng). Bezi alimlar «ular»ni «xelq» dep terjime qilidu. □ **22:16 «chünki ularni muqeddes qilghuchi Perwerdigar Özümdurmen» —** mushu yerde «ularni» belkim kahinlarning özlirini körsitishi mumkin. ■ **22:21** Qan. 15:21; 17:1 □ **22:25 «Xudayinglarning néni» —** uninggha atalghan türlük hediye-qurbanliqlar. Mushu yerde közde tutulghini haywanlardur. Bashqa birxil terjimisi: «Xudayinglarning néni süpitide siler yaqa yurtluq kishining qolidin héch qurbanliqni élip sunmanglar we siler shundaq haywanlar (méyip haywanlar)din héchqaysisini sunmanglar; chünki ular méyip bolghachqa, siler üchün qobul qilinmaydu». Lékin bizningche bu terjime toghra emes; chünki Musagha chüshürülgen qanun boyiche yaqa yurtluqlar xetne qobul qilsa, qurbanliqlarni sunushqa bolatti. **«siler üchün qobul qilinmaydu» —** mushu yerde «siler» qurbanliq sun'ghan yaqa yurtluqni öz ichige alidu. □ **22:27 «anisini emsun» —** ibraniy tilida «ana astida tursun».

29 Siler Perwerdigargha atap bir teshekkür qurbanliqi sunmaqchi bolsanglar, qobul
qilinishqa layiq bolghan yol bilen sununglar.
30 U sunulghan künide yéyilishi kérek; uningdin héchnémini etisige qaldurmasliqinglar
kérek. Men Perwerdigardurmen.■
31 Siler Méning emrlirimni ching tutup, ulargha emel qilinglar. Men Perwerdigardur-
men.
32 Méning muqeddes namimni bulghimanglar, Men emdi Israillarning arisida muqed-
des dep bilinimen. Men silerni muqeddes qilghuchi Perwerdigar bolup,
33 Xudayinglar bolushqa silerni Misir zéminidin chiqirip keldim. Men Perwerdigardur-
men.

23

Xuda Israilgha békitken héyt-bayramlar

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha mundaq dégin: — Perwerdigar békitken héytlar, siler muqeddes
sorunlar bolsun dep chaqirip jakarlaydighan héytlirim mana munulardur: —□
3 (alte kün ish-emgek qilinsun; lékin yettinchi küni «xas shabat küni», muqeddes sorunlar
küni bolidu; u küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar. Qeyerdila tursanglar bu kün
Perwerdigargha atalghan shabat küni bolidu).□ ■

«Ötüp kétish héyti» we «pétir nan héyti»

4 Siler békitilgen künliri muqeddes sorunlar bolsun dep chaqirip jakarlaydighan, Perw-
erdigarning héytliri mana munulardur: —□
5 Birinchi ayning on tötinchi küni gugumda Perwerdigargha atalghan «ötüp kétish héyti»
bolidu.□ ■

6 Shu ayning on beshinchi küni Perwerdigargha atalghan «pétir nan» héyti bolidu; siler
yette kün'giche pétir nan yeysiler.
7 Birinchi künide siler muqeddes yighilish qilip, héchqandaq ish-emgek qilmanglar.
8 Siler yette kün'giche Perwerdigargha atap otta sunidighan qurbanliqlarni sunup tu-
runglar. Yettinchi künide muqeddes yighilish bolidu; héchqandaq ish-emgek qilmanglar.

«Deslepki hosul» héyti

9 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

■ **22:30** Law. 7:15 □ **23:2 «Perwerdigar békitken héytlar» —** mushu ibarini toghriraq bayan qilsaq «Perwerdigar békitken waqit-pesiller» dégen bolidu. Bu «pesil-waqitlar»ning köpinchisi shadlinidighan, xushal peytler bolsimu, lékin «kafaret küni» undaq kün emes. **«sorunlar»** — mushu yerde «sorun» (yaki «yighilish») dégen söz «sorun'gha chaqirilish» dégen menini bildüridu. Nege chaqirilidu? Tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «**Xudaning** yénigha yighilishqa chaqirilish»tin ibarettur. Emeliyette, bezi héytlar we shabat künliride xelqning hemmisi yighilip emes, belki herbir aile «qeyerde tursa», shu öy-chédirlarda jem bolup Xuda bergen aramdin behrimen bolidu. Shundaqla ular shu küni Xudani séghinip, uninggha teshekkür-medhiye qayturushi mumkin, lékin bu ishlar muqeddes qanunda resmiy békitilgen emes. □ **23:3 «xas shabat küni» —** ibraniy tilida «shabatlarning shabati» — mexsus aram alidighan kün. **«sorunlar»** — mushu «sorunlar» dégenning menisi toghruluq 2-ayettiki izahatni körüng. **«shabat küni»** — mushu yerde «shabat küni»ning tilgha élinishining sewebi belkim shuki, melum bir héyt shabat künige toghra kélip qalghan bolsa, shu künide oxshashla ish qilmay aram élishi kérek idi. ■ **23:3** Mis. 20:9; 23:12; Qan. 5:13; Luqa 13:14 □ **23:4 «Perwerdigarning héytliri» —** héytlar toghruluq «Chöl.» 28-bab, «Qan.» 16:1-17nimu körüng. □ **23:5 «gugumda» —** ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — Démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. **«ötüp kétish *«pasxa»*** héyti» — bu héyt toghruluq «Misirdin chiqish» 12-bab, bolupmu 13-ayet we izahatini, shundaqla «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **23:5** Mis. 12:18; 23:15; Chöl. 28:16; Qan. 16:1

10 Sen Israillargha mundaq dégin: — Siler Men özünglargha teqdim qilidighan zémin'gha
kirip, uningdin hosul yighqininglarda, hosulunglarning deslepki pishqinidin bir bagh-
lamni kahinning qéshigha élip béringlar. □
11 Kahin siler üchün qobul bolushqa uni Perwerdigarning aldida pulanglatsun; uni
pulanglatqan waqit bolsa shabatning etisi bolidu. □
12 Siler uni pulanglatqan künde siler bir yashqa kirgen béjirim bir qozini Perwerdi-
gargha atap köydürme qurbanliq süpitide sununglar;
13 shuninggha qoshup ashliq hediye süpitide zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bir
efahning ondin birini Perwerdigargha xushbuy keltürsun dep otta sununglar; buning-
gha qoshup sharab hediye süpitide sharabtin bir hinning töttin birini sununglar.
14 Siler Xudayinglargha xas bolghan bu hediyeni sunidighan kündin ilgiri *yéngi hosuldin*
héchnémini, ne nan ne qomach ne kök bash bolsun yémenglar. Bu dewrdin-dewrgiche
siler üchün qeyerde tursanglar ebediy bir belgilime bolsun.

«Heptiler héyti» — bezide «orma héyti», «deslepki orma héyti» depmu atilidu

15 Andin siler shu shabat künning etisidin, yeni shu bir baghlamni pulanglatma hediye
süpitide sun'ghan künning etisidin tartip, yette hepte sananglar (ular toluq hepte bolushi
kérek); ■
16 yettinchi shabatning ikkinchi künigiche ellik künni sananglar; andin Perwerdigargha
atap yéngi *hosuldin* bir ashliq hediye sununglar.
17 Özünglar turuwatqan jaylardin pulanglatma hediye süpitide ésil undin bir efahning
ondin ikkiside étilgen ikki nanni élip keltürünglar; ular échitqu sélip étilgen bolsun; bular
Perwerdigargha atalghan deslepki hosul hediyesi dep hésablinidu. □
18 Nandin bashqa yene bir yashliq yette béjirim qoza, yash bir torpaq we ikki
qochqarni köydürme qurbanliq süpitide Perwerdigargha atap sununglar; ulargha xas
ashliq hediyeliri we sharab hediyelirini qoshup, hemmisi Perwerdigargha xushbuy
keltürüshke sunulsun.
19 Buningdin bashqa siler gunah qurbanliqi üchün bir tékini, inaqliq qurbanliqi üchün
bir yashliq ikki qozini keltürünglar;
20 kahin bularni, yeni shu ikki qozini deslepki hosul nanlirigha qoshup pulanglatma
hediye süpitide Perwerdigar aldida pulanglatsun. Bular bolsa Perwerdigargha atalghan
muqeddes sanilip, kahin'gha tegsun.
21 Shu küni siler «bügün bizlerge muqeddes yighilish bolidu» dep jakarlanglar; shu
küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar. Bu siler üchün qeyerdila tursanglar ebediy bir
belgilime bolidu.

Hosul orush toghruluq belgilime

22 Étizingning bulung-puchqaqlirighiche tamam yighiwalmanglar, we hosulungdin qal-
ghan wasangni tériwalmighin, belki bularni kembegheller bilen musapirlargha qoyghin.
Men Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.■

«Kanay chélish héyti»

23 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

□ **23:10 «hosulunglarning deslepki pishqinidin bir baghlamni kahinning qéshigha élip béringlar» —** bu ayettiki hosul bolsa arpa hosuli idi. Bughday hosuli kéyin bolidu (16-ayet). □ **23:11 «uni pulanglatqan waqit bolsa shabatning etisi bolidu» —** «ötüp kétish» (birinchi ayning on tötinchi küni) héytining etisidin bashlap yette künlük «pétir nan héyt»i bolidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu yette kün ichide kelgen shabat künining ikkinchi küni «deslepki hosul héyti» bolidu. ■ **23:15** Qan. 16:9,10 □ **23:17 «bular ... deslepki hosul hediyesi dep hésablinidu» —** bu hosul bolsa, bughday hosuli idi. «Deslepki hosul héyti»diki hosul bolsa arpa hosuli idi. ■ **23:22** Law. 19:9; Qan. 24:19

24 Sen Israillargha mundaq dégin: —
Siler yettinchi ayning birinchi küni toluq aram élip, kanaylar chélinish bilen esletme
yosunda héyt qilip, muqeddes sorunlarni tüzünglar. □ ■
25 U künde héchqandaq ish-emgek qilmanglar; Perwerdigargha atap otta sunulidighan
bir qurbanliq sununglar.

«Kafaret küni»

26 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
27 Yettinchi ayning oninchi küni bolsa kafaret küni bolidu; u kün siler üchün muqeddes
yighilish küni bolidu; shu küni nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutup, Perwerdi-
gargha atap otta sunulidighan qurbanliqni sununglar; □ ■
28 U künde héchqandaq ish-emgek qilmanglar; chünki u bir kafaret küni bolup, shu kün
özünglar üchün Xudayinglar Perwerdigar aldida kafaret qilinishqa békitilgendur.
29 Herkim shu küni nepsini tartmay özini töwen tutmisa öz xelqidin üzüp tashlinidu.
30 Kimdekim shu kündimu herqandaq bir ish qilsa, Men shu ademni öz xelqidin üzüp
tashlaymen.
31 Shu küni héchqandaq ish qilmanglar; bu dewrdin-dewrgiche siler üchün qeyerde
tursanglar bir ebediy belgilime bolidu.
32 U kün siler üchün toluq aram alidighan shabat küni bolidu; nepsinglarni tar-
tip özünglarni töwen tutunglar. Shu ayning toqquzinchi küni gugumdin tartip etisi
gugumghiche shabat künige riaye qilip aram élinglar.

«Kepiler héyti»

33 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
34 Sen Israillargha mundaq dégin: — Yettinchi ayning on beshinchi künidin bashlap, yette
kün'giche Perwerdigarning «kepiler héyti» bolidu. □ ■
35 Birinchi künde muqeddes yighilish bolidu; héchqandaq ish-emgek qilmanglar.
36 Yette kün'giche Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq sununglar; sekkiz-
inchi künde silerge muqeddes yighilish bolidu; Perwerdigargha atap otta sunulidighan
qurbanliq sununglar. Bu özi tentenilik yighilish bolghach, u küni héchqandaq ish-emgek
qilmanglar.■
37 Siler «muqeddes sorunlar bolsun» dep jakarlaydighan, yeni Perwerdigar békitken
héytlar mana shulardur. Shu sorunlarda siler herqaysi kün'ge békitilgini boyiche,
Perwerdigargha atap otta sunulidighan hediye-qurbanliq, yeni köydürme qurbanliq,
ashliq hediye, bashqa herxil qurbanliqlar we sharab hediyelerni sunisiler;
38 bulardin bashqa, Perwerdigarning shabat künlirini tutisiler we Perwerdigargha atap
qalghan hediyeliringlarni bérip, qesem qurbanliqliringlarning hemmisini ada qilip,
ixtiyariy qurbanliqliringlarning hemmisini sunisiler.
39 Siler emdi zémindin hosul-mehsulatlirini yighip bolup, yettinchi ayning on beshinchi
künidin bashlap yette kün Perwerdigarning héytini ötküzünglar. Birinchi küni toluq aram
élish bolidu, sekkizinchi konidimu toluq aram élish bolidu. □

□ **23:24 «kanaylar»** — yaki «burghilar» (qochqarning münggüzliri). ■ **23:24** Chöl. 29:1 □ **23:27 «kafaret küni»** — ibraniy tilida «kafaretler küni». **«nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutup, ...»** — ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. 16:29-31nimu körüng. ■ **23:27** Law. 16:29,31; Chöl. 29:7 □ **23:34 «yettinchi ay»** — ibraniy tilida «bu yettinchi ay». ■ **23:34** Mis. 23:16; Chöl. 29:12; Qan. 16:15 ■ **23:36** Yuh. 7:37 □ **23:39 «hosul-mehsulatliri»** — mushu «hosul-mehsulatliri» ashliqlar hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu.

40 Birinchi küni siler ésil derexlerdin shax-putaqlarni chatap, yeni xorma derexliri bilen
qoyuq yopurmaqliq derexlerning shaxlirini késip, ériq boyidiki söget chiwiqlirini qirqip
Xudayinglar Perwerdigar aldida yette künni shundaq shad-xuram ötküzisiler. □
41 Siler her yili bu yette künni Perwerdigargha atighan bir héyt süpitide ötküzünglar;
dewrdin-dewrgiche bu siler üchün ebediy bir belgilime bolidu. Siler héytni yettinchi
ayda ötküzünglar.
42 Yette kün'giche kepilerde turunglar. Israilda tughulghanlarning hemmisi kepide
tursun. □
43 Buning bilen Men Israillarni Misir zéminidin chiqarghinimda, ularni kepilerde
turghuzghinimni ewladliringlar bilidu. Özüm Xudayinglar Perwerdigardurmen.
44 Shundaq qilip Musa Perwerdigarning békitken shu héytlirini Israillargha bayan qildi.

24

«Chiraghdan» we «teqdim nan shiresi toghrisidiki belgilimiler

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Israillargha chiragh hemishe yéniq turushi üchün zeytundin soqup chiqirilghan sap
mayni sanga élip kélishke buyrughin.
3 Harun jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining
sirtida her kéchisi etigen'giche Perwerdigarning aldida chiraghlarni shundaq perlep
tursun. Bu dewrdin-dewrgiche siler üchün ebediy bir belgilime bolidu. □
4 Harun hemishe Perwerdigarning aldida bu chiraghlarni pak chiraghdanning üstige
tizip qoysun.□
5 Sen yene ésil bughday unidin on ikki toqachni etkin. Herbir toqach bir efahning ondin
ikkisige barawer bolsun.
6 Andin sen Perwerdigarning aldidiki pak shirening üstige altidin ikki qatar qilip tizghin.
□
7 Herbir qatarning üstige sap mestiki qoyghin; shuning bilen ular Perwerdigargha atap
otta sunulidighan hediye, esletme nan bolidu.

8 Bularni u Israillargha wakaliten herbir shabat küni Perwerdigarning aldida tizsun; bu
ebediy bir ehdidur.
9 Nanlar Harun bilen uning oghulligha tewe bolidu; ular ularni muqeddes jayda yésun;
chünki bu nersiler Perwerdigargha atap otta sunulghan nersiler ichide «eng muqed-
deslerning biri» dep sanilip, Harun'gha tewe bolidu; bu ebediy bir belgilimidur.■

Xudaning namigha kupurluq qilish gunahining jazasi

10 Anisi Israiliy, atisi Misirliq bir oghul bar idi. U Israillarning arisigha bardi; u
chédirgahta bir Israiliy bilen urushup qaldi.

□ **23:40 «ésil derexlerdin shax-putaqlarni chatap, ...»** — ibraniy tilida «ésil derexlerdin méwini chatap, ...». □ **23:42 «Yette kün'giche kepilerde turunglar, ...»** — bu kepiler yuqiridiki shax-chiwiqlardin yasilishi kérek. □ **24:3 «höküm-guwahliq sanduqi»** — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri bolsa, «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. □ **24:4 «pak chiraghdan»** — yaki «sap altun chiraghdan». □ **24:6 «pak shire»** — yaki «sap altun shire». ■ **24:9** Mis. 29:32; Law. 8:31; 1Sam. 21:6; Mat. 12:4

11 Ular soqushqanda Israiliy ayalning oghli kupurluq qilip, *Perwerdigarning* namini
bulghap qarghidi. Xelq uni Musaning aldigha élip bardi. U kishining anisining ismi
Shélomit bolup, u Dan qebilisidin bolghan Dibrining qizi idi. □
12 Shuning bilen ular Perwerdigarning höküm buyruqi chiqquche u kishini solap
qoydi.□
13 Andin Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
14 Qarghighuchini chédirgahning tashqirigha élip chiqinglar. Uning éytqinini anglighan-
larning hemmisi qollirini uning béshigha qoysun, andin pütkül jamaet bir bolup uni
chalma-kések qilsun.
15 Hemde sen Israillargha mundaq dégin: — Eger birkim öz Xudasini haqaretlep
qarghisa öz gunahini tartidu.
16 Perwerdigarning namigha kupurluq qilghan herqandaq kishi ölümge mehkum qilin-
sun; pütkül jamaet choqum bir bolup uni chalma-kések qilsun; meyli u musapir bolsun
yaki yerlik bolsun, *muqeddes* namgha kupurluq qilsa öltürülsun.□
17 Eger birsi bashqa birsini urup öltürse, u ölümge mehkum qilinsun.
18 Birsi bir charpayni öltürse, uning üchün haywanni tölep, jan'gha-jan tölep bersun.
19 Birkim öz qoshnisini méyip qilsa, u özgige qandaq qilghan bolsa, uning özigimu
shundaq qilinsun.
20 Birer ezasi sunduruwétilgen bolsa, uningmu sundurulsun; közige-köz, chishigha-
chish nakar qilinsun; bashqa kishini qandaq zeximlendürgen bolsa umu hem shundaq
qilinsun.■
21 Kimdekim bir charpayni öltürse, charpay tölep bersun; ademni urup öltürgen kishi
bolsa, ölüm jazasigha mehkum qilinsun.
22 Silerde birla qanun bolsun. musapir yaki yerlik bolsun, barawer muamile qilinsun;
chünki Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.
23 Musa Israillargha shularni dédi; shuning bilen ular shu qarghighuchini chédirgahning
tashqirigha élip chiqip, chalma-kések qildi. Shundaq qilip, Israillar Perwerdigarning
Musagha emr qilghinidek qildi.

25

Zéminning «shabat yili»

1 Perwerdigar Sinay téghida Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha mundaq dégin: — Men silerge béridighan zémin'gha kirgininglarda u
zéminning özimu Perwerdigargha atap bir shabat aramini alsun. ■
3 Sen alte yil étizingni térip, alte yil talliq béghingni chatap, ulardin hosullarni yighqin;
4 emma yettinchi yili zéminning özi üchün bir «shabatliq aram» bolsun; u Perwerdigargha
atalghan bir «shabat» hésablinidu. Shu yili sen étizingni térimaysen we talliqingni chati-
maysen.
5 Özlükidin ünüp chiqqan hosulni ormaysen; we chatalmighan talliringning üzümlirini
üzmeysen; chünki shu yil zémin aram alidighan yildur.
6 Halbuki, zémin shabat yilida chiqarghan hosul hemminglargha ozuq bolidu, yeni
özüng üchün, qul-dédiking üchün, medikaring üchün we séningkide turuwatqan musapir
üchün, shuningdek mal-waranliring üchün

□ **24:11 «muqeddes nam»** — mushu yerde ibraniy tilida «muqeddes nam» emes, peqet «Nam» déyilidu. Démek, Perwerdigarning nami (16-ayetni körüng). □ **24:12 «...Perwerdigarning höküm buyruqi chiqquche,...»** — ibraniy tilida «...Perwerdigarning aghzigha qarap, u höküm chiqarghuche,...». □ **24:16 «muqeddes nam»** — mushu yerde ibraniy tilida peqet «Nam» déyilidu. ■ **24:20** Mis. 21:24; Qan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **25:2** Mis. 23:10

7 We zéminingdiki yawayi haywanlar üchünmu ozuq bolidu; zéminning hemme hosuli
ozuq bolidu.□

«Kanay-burgha chalidighan yili», yeni «azadliq yili», «shadliq yili»

8 Shuningdek sen yette qétimliq shabat yilini, yeni yette hesse yette yilni sanighin; yette
shabat yil künliri qiriq toqquz yil bolidu.
9 Shunchilik waqit ötüp, yettinchi ayda, ayning oninchi küni, kafaret künide burgha
chélip sadasini yuqiri chiqirisiler; kafaret künining özide siler pütkül zéminglarda
burghining sadasini anglitisiler.
10 Shu ellikinchi yilini siler muqeddes dep bilip, pütkül zéminda uningda barliq tu-
ruwatqanlarning hemmisige azadliqni jakarlishinglar kérek. Shu yil silerge «azadliq
yili» bolidu, herbiringlar öz yer-mülükliringlargha qaytisiler, herbiringlar öz aile-
jemetinglargha qaytip barisiler. □
11 Bu ellikinchi yili silerge bir azadliq yili bolsun; u yili héch néme térimaysiler, özlükidin
ünüp chiqqan hosulnimu ormaysiler we chatalmighan talliringlarning üzümlirinimu
yighmaysiler.
12 Chünki bu azadliq yili bolup, silerge muqeddes hésablansun; uning hosulini bolsa, étiz-
dalilardin tépip *hemminglar* yeysiler.□

Yer-mülüklerning yandurulushi

13 Azadliq yili aranglardiki herbir adem öz yer-mülkige qaytsun.
14 Siler qoshnanglargha birnéme sétip bersenglar, yaki qoshnanglardin birnéme
sétiwalsanglar, bir-biringlarni bozek qilmanglar. □
15 Qoshnangdin *yerni* sétiwalsang, undaqta «azadliq yili»din kéyin ötken yillarning sanini
hésablap uningdin sétiwélishing kérek; umu qalghan yillarning sanigha qarap, yerning
kéyinki hosullirigha asasen sanga sétip bersun.
16 «*Azadliq yili»ghiche* bolghan yillar köprek bolsa, bahasini shuninggha muwapiq yuqiri
kötürisen; qalghan yillar azraq bolsa, bahasini shuninggha muwapiq kémeytsun. Chünki
qalghan yillarning hosulliri qanche bolsa, u shu boyiche sanga sétip béridu.
17 Siler bir-biringlarni bozek qilmanglar, belki Xudayinglardin qorqunglar; chünki Men
bolsam Xudayinglar Perwerdigardurmen.
18 Siler Méning belgilimilirimni tutup, hökümlirimde turup, shulargha emel qilinglar;
siler shundaq qilsanglar, zéminglarda tinch-aman turisiler.
19 Shuning bilen zémin silerge öz méwisini béridu, siler toyghudek yep, uningda tinch-
aman turisiler.
20 Eger siler: — Mana, bizge térip hosulni yighishqa ijazet bérilmise, yettinchi yili néme
yeymiz, dep sorisanglar,
21 *silerge melum bolsunki*, altinchi yilida üch yilning hosulini bersun dep, Men
üstünglargha berikitimni «chüsh» dep buyruymen.

□ **25:7 «... zéminingdiki yawayi haywanlar üchünmu ozuq bolidu; zéminning hemme hosuli ozuq bolidu»** — démek, (1) étiz-talliqning igisi öz yéridin özlükidin ünüp chiqqan «tebiiy hosul»ni orghaq we pichaq bilen hergiz almasliqi kérek; (2) barliq xelq shu «tebiiy hosul»din, shundaqla herxil derexlerning méwisini we zémindiki bashqa tebiiy ozuqluqni (kimning yéride bolushidin qet'iynezer) xalighanche qol bilen üzse bolatti; (3) hetta zémindiki yawayi haywanlarmu uningdin behrimen bolushqa bolatti; shuning üchün étiz etrapidiki chit-qashalarni échip bérishi kérek idi. □ **25:10 «Azadliq yili»** — eslide ibraniy tilida «burgha (chélish) yili» dep atilatti. Kéyin, uning chüshenchisi tézla «azadliq yili», «shadliq yili» dégen'ge özgerdi. □ **25:12 «shabat yili»** — bu ish toghrisidiki belgilimilerni, 5-7-ayetlerdin we izahatliridin körüng. □ **25:14 «Siler qoshnanglargha birnéme sétip bersenglar, yaki qoshnanglardin birnéme sétiwalsanglar»** — bu ayettiki «birnéme» shübhisizki yer-zéminlarni yaki igilikni körsitidu (13-ayetni körüng).

22 We shundaq boliduki, siler sekkizinchi yili tériysiler, emma toqquzinchi yilighiche éship qalghan kona hosuldin téxiche yeysiler; shu toqquzinchi yilighiche siler kona ashliqtin yeysiler.
23 Yer-zémin sétilsa, menggülük sétilmisun, chünki zéminning özi Méningkidur, siler bolsanglar Méning yénimdiki musapir we méhman, xalas.
24 Siler ige bolidighan pütkül zéminda yer-zéminning igilirige uni «qayturuwélish hoquqi»ni yaritip bérishinglar kérek.
25 Eger qérindashliringlardin biri kembeghelliship, öz miras yérini sétiwetken bolsa, uning yéqin tughqini, yeni «hemjemet shapaetchi»si kélip öz qérindishi satqan yerni qayturup sétiwalsun. □
26 Eger uning héch shapaetchi tughqini bolmisa, lékin u yanduruwélishqa kéreklik pulni tapalisa, □
27 Undaqta satqinigha qanche yil bolghanliqini hésablap, *azadliq yilighiche* qalghan yillar üchün sétiwalghan kishige muwapiq pul bérip, öz yérige qaytsun.
28 Lékin eger u yanduruwélishqa kéreklik pulni tapalmisa, özi sétip bergen yer azadliq yilighiche alghuchining qolida tursun; azadliq yili kelgende yer yer sétiwalghuchining qolidin chiqsun, öz igisi öz yer-mülkige qaytsun.

Sétip bergen öyler toghruluq

29 Eger birsi sépilliq sheherning ichidiki bir turalghu öyni satqan bolsa, sétip bir yil ichide uni yanduruwélish hoquqi bardur. Toluq bir yil tügep bolghuche, yanduruwélish hoquqi bardur.
30 Lékin pütün yil ichide yanduruwélinmisa, sépilliq sheherning ichidiki bu öy nesildinnesilge alghan kishining qolida bolup, azadliq yili kelsimu yandurulmas.
31 Lékin sépilsiz kentlerning öyliri bolsa zéminning étizliridek hésablinidu; ularni yandurup sétiwalghili bolidu; azadliq yili kelgende esli igisining qoligha yandurulidu.
32 Lékin Lawiy sheherliride bolsa, Lawiylar öz mirasi bolghan sheherlerdiki öylirini xalisa herqachan qayturuwélish hoquqi bardur. □
33 Lawiylardin biri öylirini, yeni öz mirasi bolghan sheherdiki bir öyni qayturuwélish hoquqi bar bolsimu, *lékin qayturup almighan bolsa*, undaq ehwalda u azadliq yili kelgende yandurulidu; chünki Lawiy sheherlirining öyliri bolsa Lawiylarning Israillarning arisidiki mirasi bolidu. □
34 Shundaq hem bularning sheherlirining chörisidiki étiz-yerliri bolsa, ularning ebediy mirasi bolghachqa, sétilsa bolmaydu.□

Qerzler we qullar toghruluq belgilimiler

35 Sanga qoshna bolghan, qérindashliringlardin biri kembeghelliship, öz jénini baqalmay qalsa, sen uni musapir yaki yaqa yurtluq méhmandek yéningda turghuzup, uningdin xewer alghin.

□ **25:25 «hemjemet shapaetchi» —** mushu söz ibraniy tilidiki «goél»ning terjimisidur. Tewrattiki nurghun yerlerde bu söz tépilidu (mesilen, «Ayup» 19:25ni we izahatni körüng). Bezide «hemjemet qutquzghuchi» dep terjime qilinidu. Bu söz omumen birsining melum awarichilikke uchrighinida, uninggha tughqanchiliq (hemjemetlik) qilip uni qutquzush üchün bedel töleydighan qutquzghuchi tughqinini bilduridu. □ **25:26 «lékin u yanduruwélishqa kéreklik pulni tapalisa» —** ibraniy tilida «u» «uning qoli» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **25:32 «Lawiylarning sheherliri» —** Israil ichide Lawiylargha alahide xas bolghan 48 sheher bar idi («Chöl.» 35-bab, «Yeshua» 21-babni körüng). □ **25:33 «Lawiylardin biri öylirini... qayturuwélish hoquqi bar bolsimu,... u azadliq yili kelgende yandurulidu» —** yaki «Eger Lawiylardin biri bashqa birsidin (yeni bashqa bir Lawiy ademdin) öz mirasi bolghan shehiride bir öyni sétiwalsimu, azadliq yili kelgende yandurulidu». Bu ayetning yene bezi bashqa terjimiliri yaki sherhliri uchrishi mumkin. □ **25:34 «... bularning sheherlirining chörisidiki étiz-yerliri ... sétilsa bolmaydu» —** bu étizlar ularning xususiy teelluqati emes, belki ularning «kolléktip» teelluqi idi.

36 Sen uningdin ösüm we yaki payda almighin; sen Xudayingdin qorqup, qérindishingni qéshingda turushqa qoyghin. ■
37 Pulungni uninggha ösümge berme, ashliqingnimu payda élish meqsitide uninggha ötne bermigin.
38 Xudayinglar bolushqa, Qanaan zéminini silerge bérishke silerni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar Perwerdigar Özümdurmen.
39 Eger sanga qoshna bolghan qérindishing kembeghelliship, özini sanga satsa, uni quldek qulluq xizmitige salmighin; ■
40 belki u qéshingda medikar yaki musapirdek tursun; azadliq yilighiche séning xizmitingde bolsun;
41 andin azad bolup özi bilen baliliri qéshingdin chiqip, öz jemetige yénip bérip, ata-bowilirining yer-mülkige qaytsun. □
42 Chünki ular Men Özüm Misir zéminidin chiqirip élip kelgen qul-bendilirim bolghachqa, ularni quldek sétishqa yol qoymanglar.
43 Sen ulargha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmaysen, belki Xudayingdin qorqqin.■
44 Lékin özüngge qul yaki dédek almaqchi bolsang, ularni etraptiki yat ellerdin shundaq qul ya dédek sétiwalsang bolidu.
45 Bulardin bashqa, aranglarda olturaqlashqan musapirlarning perzentlirini we shularning jemetidin, yeni siler bilen bille turuwatqan, zéminiglarda tughulghanlardin qullar sétiwalsanglar bolidu; shuning bilen ular silerning mülkünglar bolup qalidu.
46 Siler mushularni özünglardin kéyinki baliliringlargha miras qilip, ulargha mülük bolushqa qaldursanglar bolidu; mushularni ebedgiche qul qilsanglar bolidu; lékin öz qérindashliringlar bolghan Israillar arisida bolsa, bir-biringlargha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmasliqinglar kérek.
47 Eger aranglarda olturushluq bir musapir yaki yaqa yurtluq béyighan we uninggha qoshna qérindishing kembeghelliship, özini shu qoshna musapirgha we yaki shu musapirning melum bir ewladigha satsa,
48 u sétilghandin kéyin uningda pul tölep hörlükke chiqish hoquqi qalidu; uning aka-ukilirining herqaysisi uni hörlükke sétiwalsa bolidu.
49 Shuningdek uning taghisi yaki taghisining oghli we yaki jemetidin bolghan herqaysi yéqin tughqini uni hörlükke sétiwalsa bolidu; yaki özining qurbi yetse, pul bérip öz-özini hörlükke sétiwalsa bolidu. □
50 Uni sétiwalidighan kishi uning xojisi bilen gepliship sétilghan yildin tartip azadliq yilighiche qanchilik bolghanliqini hésablap, sétiwélish bahasini yillarning sanigha qarap hésablisun; *hörlük puli hésablashta qulning xojisigha* ishleshke kérek bolghan qalghan künlirining heqqi «medikarning ishligen künliri»dek hésablansun. □
51 Azadliq yiligha yene xéli yillar bolsa, shuni hésablap, sétilghan pulning nisbiti boyiche hörlük pulini hésablap bersun;
52 eger azadliq yiligha az yillar qalghan bolsa, uni hésab qilip, qalghan qulluq yilligha muwapiq pulni yandurup bersun.
53 Bolmisa, qul shu xojisining yénida yilliq medikardek turushi kérek; uning xojisi séning

---

■ **25:36** Mis. 22:25; Qan. 23:18; Pend. 28:8; Ez. 18:8; 22:12 ■ **25:39** Mis. 21:2; Qan. 15:12; Yer. 34:14 □ **25:41 «andin *qul* azad bolup özi bilen baliliri ... ata-bowilirining yer-mülkige qaytsun»** — «Mis.» 21:2-6-ayetlerde bérilgen belgilimiler boyiche ibraniy qul alte yil ishlep bolghandin kéyin azadliqqa qoyup bérilishi kérek. Lékin «azadliq yili» uning ishleshke kérek bolghan alte yil toshmayla kelse, shu yili u ailisi bilen azadliqqa chiqidu. ■ **25:43** Ef. 6:9; Kol. 4:1 □ **25:49 «...özining qurbi yetse, pul bérip öz-özini hörlükke sétiwalsa bolidu»** — démek, xojayini yat ellik bolsa, «Mis.» 21:2-6-ayetlerdiki «qul alte yil ishlep andin azad bolidu» dégen belgilime inawetlik bolmaydu. □ **25:50 «... qalghan künlirining heqqi «medikarning ishligen künliri»dek hésablansun»** — démek, qalghan yillargha medikarning ish heqqi ölchimi boyiche pul hésablap tölishi kérek.

köz aldingda uninggha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmisun.□
54 Eger qul yuqiriqi yollar bilen hörlükke chiqalmisa, azadliq yili kelgende qoyup bérilsun
— u baliliri bilen qoshulup azad bolidu.
55 Chünki Israillarning özi Manga qul-bendilerdur; ular Men Özüm Misir zéminidin
chiqirip kelgen qul-bendilirimdur. Xudayinglar Perwerdigar Özümdurmen.

26

Xudagha itaetmen bolushning bext-berikiti, itaetsizlik keltüridighan balayi'apetler

1 Siler özünglar üchün héchqandaq but yasimanglar yaki özünglargha héch oyma mebud
yaki heykel-tüwrükni turghuzmanglar yaki ulargha bash urushqa oyulghan neqishlik
tashlarni zémininglarda hergiz tiklimenglar; chünki Özüm Xudayinglar Perwerdigardur-
men. ■
2 Méning shabat künlirimni tutup, muqeddes jayimgha ixlasmen bolunglar. Men Perw-
erdigardurmen.■
3 Eger siler méning belgilimilirimde méngip, emrlirimni tutup ulargha emel qilsanglar,
■
4 Men yéringlarning öz hosulini bérip turushigha, daladiki derexlerning méwisini
chiqirishigha waqtida yamghurliringlarni yaghdurup turimen.
5 Shuning bilen xaman tépish waqti üzüm yighish pesligiche bolidu, üzüm yighish waqti
térilghu waqtighiche bolidu; siler néninglarni toyun'ghuche yep, öz zémininglarda tinch-
aman turisiler. ■
6 Men zémin'gha aram-tinchliq ata qilimen, shuning bilen héchkim silerni qorqital-
maydu, aramxuda yétip uxlaysiler; wehshiy haywanlarni zémindin yoqitimen, qilichmu
zémininglardin ötmeydu; ■
7 siler düshmenliringlarni qoghlaysiler, ular aldinglarda qilichlinip yiqilidu.
8 Silerdin besh kishi yüz kishini qoghlaydu, yüz kishi on mingni qachuridu;
düshmenliringlar bolsa aldinglarda qilichlinip yiqilidu. ■
9 Men silerge yüzümni qaritip, silerni perzent körgüzüp köpeytimen, siler bilen bagh-
lighan ehdemni mezmut turghuzimen.
10 Siler téxiche uzun saqlan'ghan kona ashliqni yewatqininglarda, yéngi ashliq chiqidu;
yéngisi wejidin konisini chiqiriwétisiler.
11 Men Öz makanimni aranglarda turghuzimen we qelbim silerdin nepretlenmeydu. ■
12 Men aranglarda méngip silerning Xudayinglar bolimen we siler Méning xelqim
bolisiler.
13 Men silerni Misirda ularning qulliri bolushtin hör qilishqa shu zéminidin chiqarghan
Xudayinglar Perwerdigardurmen; Men boyunturuqunglarning asaretlirini sundurup,
qeddinglarni tik qilip mangghuzdum.
14 Halbuki, eger siler Manga qulaq salmay, bu emrlerning hemmisige emel qilmay, ■
15 belgilimilirimni tashlap, qelbinglardin hökümlirimni yaman körüp, barliq emrlirimni
tutmay, ehdemni buzsanglar,
16 Menmu béshinglargha shu ishlarni chüshürimenki, — Men silerge wehime sélip,
közünglarni kor qilidighan, jéninglarni zeipleshtüridighan sil-waba késili, kézik késilini
béshinglargha chüshürimen. Siler uruqunglarni bikar chéchip-tériysiler, chünki
düshmenliringlar uni yep kétidu.

□ **25:53 «... uning xojisi séning köz aldingda uninggha qattiq qolluq bilen xojiliq qilmisun»** — démek, Yehudiylardin biri yaqa yurtluq bir xojayinning qol astida qul bolup ishlise, qoshna bolghan Yehudiy qérindashliri uning haligha yétip, uningdin xewer élishi kérek. ■ **26:1** Mis. 20:4; Qan. 5:8; 16:22; Zeb. 97:7 ■ **26:2** Law. 19:30 ■ **26:3** Qan. 28 ■ **26:5** Law. 25:19 ■ **26:6** Ayup 11:18,19 ■ **26:8** Ye. 23:10 ■ **26:11** Ez. 37:26; 2Kor. 6:16 ■ **26:14** Qan. 28:15; Yigh. 2:17; Mal. 2:2

17 Men yüzümni silerge qarshi qilimen, shuning bilen siler düshmenliringlardin urulup
qachidighan bolisiler; silerni öch körgüchiler üstünglardin hökümranliq qilidu; héchkim
silerni qoghlimisimu, qachisiler.■
18 Bulardin héch ibret almay, belki Manga yene qulaq salmisanglar, Men gunahliringlar
tüpeylidin silerge bolghan jazani yette hesse éghirlitimen,
19 küch-heywenglardin bolghan hakawurluqinglarni sundurimen; asmininglarni
tömürdek qilip, yéringlarni mistek qiliwétimen; □
20 ejir-japayinglar bikargha kétidu, yéringlar hosul bermeydu, daladiki derexlerge méwe
chüshmeydu.
21 Eger yenila Men bilen qarshi mangsanglar, shundaqla Manga qulaq salmisanglar,
Men gunahliringlargha layiq béshinglargha chüshidighan waba-külpetlerni yene yette
hesse éghirlitimen.
22 Aranglargha silerni baliliringlardin juda qilidighan, charpayliringlarni yoqitidighan,
silerni azlitidighan yawayi haywanlarni ewetimen; yol-kochiliringlar ademzatsiz
chöldek bolup qalidu.
23 Siler bu ishlar arqiliq ibret-terbiye almay, belki yenila Manga qarshi mangsanglar,
24 Menmu silerge qarshi méngip, gunahinglar tüpeylidin bolghan jazani yene yette hesse
éghirlitip, Men Özüm silerni urimen; ■
25 üstünglargha ehdemni buzghanliqning intiqamini alidighan qilich chüshürimen; shun-
ing bilen siler sheherlerge yighiliwalisiler, Men aranglargha waba chüshürimen; shun-
ing bilen siler düshmenlerning qoligha chüshisiler.
26 Silerge yölenchük bolghan ashliqni qurutiwétimen; on ayal bir bolup bir tonurda nan
yéqip, nanlarni silerge tarazida tartip béridu, emma buni yéginiglar bilen toymaysiler. □
27 Eger bulardin héch ibret almay, manga qulaq salmisanglar, belki manga qarshi
mangsanglar,
28 Menmu qehr bilen silerge qarshi mangimen; Men, yeni Men Özüm gunahliringlar
tüpeylidin jaza-terbiyini yene yette hesse éghirlitip chüshürimen.
29 Shuning bilen siler oghulliringlarning göshi we qizliringlarning göshini yeysiler; ■
30 shundaqla Men qurbanliq «yuqiri jay»liringlani weyran qilip, «kün tüwrük»liringlarni
sundurup, ölüklilringlarni sunuq butliringlarning üstige tashliwétimen; Méning qelbim
silerdin nepretlinidu. □ ■
31 Men sheherliringlarni weyran qilip, muqeddes jayliringlarni xarab qilip, *qur-
banliqinglarning* xushbuylirini yene purimaymen;
32 zéminni halaketke élip barimen; uningda olturaqlashqan düshmenliringlar bu ehwal-
gha heyranuhes qalidu.
33 Silerni ellerning arisigha taritip, keyninglardin qilichni sughurup qoghlaymen;
shuning bilen zémininglar weyran bolup sheherliringlar xarab qilinidu.
34 U waqitta, siler düshmenliringlarning zéminida turuwatqininglarda, zémin weyrane
bolghan barliq künlerde, zémin öz shabat künliridin söyünidu; u zamanda zémin derweqe
aram élip öz shabatliridin söyünidu. ■

■ **26:17** Pend. 28:1 □ **26:19 «... asmininglarni tömürdek qilip, yéringlarni mistek qiliwétimen»** — démek, asmandin höl-yéghin chüshmeydu hemde belkim ularning dualiri asmandin yuqirigha ötmeydu, yer susiz bolup intayin qattiqliship bolidu. ■ **26:24** 2Sam. 22:27; Zeb. 18:26-27 □ **26:26 «silerge yölenchük bolghan ashliqni qurutiwétimen; ...»** — sözmusöz terjime qilghanda «Men silerning «nan hasa»nglarni sunduriwetkinimde, ...». «Yölenchük» dégen söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiliki barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir tayaqta (zixqa ötküzgendek) kötürüp mangatti. Omumen, menisi bizning terjime qilghinimizdek bolsa kérek. ■ **26:29** Qan. 28:53; 2Pad. 6:28; Yigh. 4:10 □ **26:30 «yuqiri jaylar»** — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlargha choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen («Ez.» 16:21, 20:28 qatarliqlarni körüng). **««kün tüwrük»liringlarni»** — «kün tüwrük»ler belkim kün'ge choqunushqa munasiwetlik but-heykeller bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: — «isriqdanliringlarni». ■ **26:30** 2Tar. 34:7 ■ **26:34** Law. 25:2

35 Özi weyrane bolup turghan barliq künliride u aram alidu, yeni siler uningda turuwatqan waqittiki shabat künliringlarda héch almighan aramni emdi alidu.
36 Aranglardin qutulup qalghanlar bolsa, ular düshmenlerning zéminlirida turghinida köngüllirige yürekzadilik salimen, shuning bilen ular chüshken bir yopurmaqning shepisini anglisa qilichtin qachqandek qachidu; héchkim qoghlimisimu yiqilip chüshidu.
37 Gerche héchkim ularni qoghlimisimu, derweqe qilichtin yiqitilghandek ular birbirining üstige putliship yiqilidu; silerde düshmenliringlargha qarshi turghudek küch qalmaydu.
38 Ellerning arisida halak bolisiler, düshmenliringlarning zémini silerni yep kétidu.
39 Aranglardin qutulup qalghanliri bolsa öz rezilliki tüpeylidin düshmenliringlarning zéminida zeiplishidu; we ata-bowilirining rezillikidimu yürüp, shular zeipleshkendek ularmu zeiplishidu.□

Gunahlarni iqrar qilip nijat tépish

40 Halbuki, ular özi qilghan rezilliki bilen ata-bowilirining sadir qilghan rezillikini, Manga yüz örüp asiyliq qilghinini, shundaqla ularning Manga qarshi turup manggh-
inini boynigha alidu, □
41 shuningdek Méning ulargha qarshi mangghinimgha, shuningdek ularni düshmenlirining qoligha tapshurghinimgha iqrar bolidu. Shunga eger u waqitta ularning xetnisiz köngli töwen qilinip, öz qebihlikining jazasini qobul qilsa,
42 undaqta Men Yaqup bilen baghlighan ehdemni yad qilip, Ishaq bilen baghlighan ehdemnimu we Ibrahim bilen baghlighan ehdemnimu ésimge keltürimen, zéminnimu yad qilimen.
43 Chünki zémin ulardin tashlinip, ularsiz bolup xarabe turghan waqitta, shabat künliridin söyünidu; ular bolsa öz qebihlikining jazasini qobul qilidu; sewebi del shuki, ular Méning hökümlirimni tashlidi, belgilimilirimni qelbidin yaman körgenidi.
44 Halbuki, shundaq bolsimu, ular öz düshmenlirining zéminida turghinida Men ularni tashlimaymen yaki ulargha öchlük qilmaymen, shuningdek ular bilen baghlighan ehdemni buzmaymen, ularni yoqatmaymen; chünki Men Özüm ularning Xudasi Perwerdigardurmen. ■
45 Men belki ularni dep, ularning Xudasi bolushqa ellerning közi aldida Misir zéminidin chiqirip kelgen ata-bowiliri bilen baghlashqan ehdemni ésimde tutimen. Men Perwerdigardurmen.

Xulase

46 Perwerdigar Musani wasite qilip, Sinay téghida özi bilen Israillarning otturisida békitken hökümler, belgilimiler we qanunlar mana shular idi.

27

Qoshumche qisim — Qesem bilen Xudagha atalghan kishiler toghruluq

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —

□ **26:39 «ata-bowilirining rezillikidimu yürüp, shular zeipleshkendek ularmu zeiplishidu» —** yaki «özliridiki, shundaqla ata-bowilirining rezillikide yürüp zeiplishidu». □ **26:40 «... Manga qarshi turup mangghinini boynigha alidu» —** shu ayetning qiziq bir yéri shuki, uningda éniq halda xelqning birla chong rezilliki, birla chong asiyliqi körsitilgendek turidu. Qaysi «birla gunah» dések, jawab shübhisizki, Injilda tépilidu — u bolsimu, öz Qutquzghuchi-Mesihini ret qilishtin ibaret. ■ **26:44** Qan. 4:31; Rim. 11:1,26

2 Sen Israillargha mundaq dégin: — Eger birsi pewqul'adde bir qesem qilip melum
kishining jénini Perwerdigargha atighan bolsa, undaqta shu kishige sen békitken jénining
qimmitining nerxi töwendikidek bolidu; □
3 Yéshi yigirme bilen atmishning ariliqida bolghan er kishi bolsa, sen toxtitidighan
qimmiti muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bolsun; uning qimmiti ellik
shekel kümüshke toxtitilsun. □
4 Ayal kishi bolsa, aranglarda toxtitilghan qimmiti ottuz shekel bolsun.
5 Eger yéshi besh bilen yigirmining ariliqida bolsa, erkek üchün toxtitilidighan qimmiti
yigirme shekel bolup, ayal kishi üchün on shekel bolsun.
6 Eger yéshi bir ay bilen besh yashning ariliqida bolsa, toxtitilidighan qimmiti oghul bala
üchün besh shekel, qiz bala üchün üch shekel kümüsh bolsun.
7 Eger atmish ya uningdin chongraq yashtiki kishi bolsa, toxtitilidighan qimmiti er kishi
üchün on besh shekel, xotun kishi üchün on shekel bolsun.
8 Eger birsi toxtitilghan qimmitini töleshke qurbi yetmise, u özini kahinning aldida teq
qilsun; kahin uning qimmitini békitsun. Kahin qesem qilghuchining ehwaligha qarap
uning qimmitini toxtitip bersun.

Qoshumche qisim — qesem üchün Xudagha atalghan haywanlar toghruluq

9 Eger birsi *qesem qilip* Perwerdigargha qurbanliq bolushqa layiq bolidighan bir hay-
wanni uninggha atighan bolsa, undaqta shundaq haywanlar Perwerdigargha atap
mutleq muqeddes sanalsun; □
10 haywan nachar bolsa uning ornigha yaxshini yaki yaxshining ornigha nachirini
tégishishke yaki ornigha bashqisini almashturushqa hergiz bolmaydu. Mubada
atighuchi u haywanning ornigha yene bir haywanni yenggüshlimekchi bolsa, Awwalqisi
bilen ornigha ekelginining her ikkisi muqeddes sanalsun.
11 Eger haywan Perwerdigargha atalghan qurbanliqqa layiq bolmaydighan bir «napak»
haywan bolsa, undaqta u haywanni kahinning aldigha élip kelsun;
12 andin kahin özi uning yaxshi-yamanliqigha qarap qimmitini toxtatsun; kahin qim-
mitini qanche toxtatqan bolsa shundaq bolsun.
13 Eger igisi pul tölep haywanni qayturuwlmaqchi bolsa, toxtitilghan qimmitige yene
uning beshtin birini qoshup bersun.

Qesem üchün Xudagha atalghan öyler toghruluq

14 Eger birsi Perwerdigargha muqeddes bolsun dep öyini uninggha atap muqeddes qilsa,
kahin uning yaxshi-yamanliqigha qarap qimmitini toxtatsun; kahin uning qimmitini
qanche toxtatqan bolsa, shu qimmiti inawetlik bolidu.
15 Kéyin eger öyni atighuchi kishi uni qayturuwalmaqchi bolsa, u toxtitilghan qimmitige
uning beshtin birini qoshup bersun; andin öy yene uning bolidu.

Qesem üchün Xudagha atalghan yer-étizlar toghruluq

□ **27:2 «sen békitken jénining qimmitining nerxi töwendikidek bolidu»** — shübhisizki, mushu yerde «sen» bash kahin yaki bu ishqa mes'ul bolghan kahinni körsitidu. □ **27:3 «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki»** — shübhisizki, pütkül el üchün özgermes ölchem bolsun dep muqeddes jayda saqlaqliq, muqim békitilgen birnechche xil ölchemlerdin biri bolushi kérek. «Shekel» kümüshning (yaki altunning) ölchimi bolup, adette 11.4 gram etrapida bolushi mumkin. **«... Uning qimmiti ellik shekel kümüshke toxtitilsun»** — ibraniy tilida «sen... uning qimmitini toxtitip bergin» déyilidu. Biz uni «...uning qimmiti ... toxtitilsun» dep mejhul shekilde alduq. Kéyinki ayetlerdimu biz shu ibarini «mejhul shekil»de ipadiliduq. □ **27:9 «Perwerdigargha atap mutleq muqeddes sanalsun»** — démek, qurbanliqlargha layiq bolghan haywanlar qesem bilen Xudagha atalghan bolsa, kéyin ularni pul tölep qaytuwélishqa héch bolmaydu. U yaki qurbanliq bolidu yaki Xudagha wakaliten turghan kahin-lawiylargha tégidu.

16 Eger birsi öz mal-mülki bolghan étizliqning bir qismini Perwerdigargha atap muqeddes
qilsa, qimmiti uninggha qanchilik uruq térilidighanliqigha qarap toxtitilsun; bir xomir
arpa uruqi kétidighan yer bolsa, qimmiti ellik shekel kömüshke toxtitilsun. □
17 Eger birsi «azadliq yili»din tartip öz étizliqini muqeddes qilsa, sen qanche toxtatsang
shu bolsun. □
18 Lékin eger birsi «azadliq yili»din kéyin öz étizliqini muqeddes qilghan bolsa, kahin
kélidighan azadliq yilighiche qanchilik yillar qalghanliqini hésablap qimmitini toxtatsun.
Ötüp ketken yillargha qarap toluq bahadin muwapiq pul kémeytilsun.
19 Eger birsi öz étizliqini muqeddes qilghandin kéyin pul tölep uni qayturuwalmaqchi
bolsa, u sen toxtatqan qimmitige yene uning beshtin birini qoshup bersun; shuning
bilen étizliq uning öz qoligha qaytidu.
20 Eger u pul bérip étizliqni qayturuwalmighan bolsa yaki bashqa birsige sétip bergen
bolsa, kéyin shu étizliqni qayturuwélishqa bolmaydu, □
21 Belki azadliq yili kelgende étizliq «igisige qayturulidighanda» u mutleq béghishlan'ghan
yerge oxshash, Perwerdigargha atap muqeddes qilinip, miras hoquqi kahin'gha ötidu.□
22 Eger birsi sétiwalghan emma öz mirasi bolmighan bir parche yer-étizni Perwerdi-
gargha atap muqeddes qilghan bolsa,
23 kahin azadliq yilighiche qalghan yilni hésablap, qimmitini toxtatsun. Andin u küni
shu kishi toxtitilghan qimmitini Perwerdigargha muqeddes qilghan nerse süpitide
keltürsun.
24 Lékin azadliq yili kelgende, étizliq kimdin élin'ghan bolsa, shu kishige, yeni eslidiki
igisige qayturup bérilsun.
25 Sen toxtitidighan barliq qimmetler bolsa hemishe muqeddes jaydiki shekelning
ölchem birliki bochiche hésablansun; bir shekel yigirme gerahqa barawer bolidu.■

Tunji tughulghinini Xudagha bedel tölep qayturuwélish

26 Lékin charpayning tunji balisi tunji bala bolghanliqi sewebidin eslidinla Perwerdi-
gargha atilidighan bolghachqa, kala bolsun, qoy-öchke bolsun héchkim uni «Xudagha
atap» muqeddes qilmisun; chünki u eslide Perwerdigarning idi. ■
27 Eger u napak bir haywandin tughulghan bolsa, igisi sen toxtatqan qimmetke yene
uning beshtin birini qoshup bérip, andin özige qayturuwalsun; lékin eger igisi uni özige
qayturuwalmaymen dése, bu haywan sen toxtatqan qimmetke sétilsun.□

Perwerdigargha mutleq atalghan nersiler toghruluq

□ **27:16 «Étizliqni Perwerdigargha atap muqeddes qilish»** — bu ish belkim étizliqni Xudaning wekilliri, yeni kahin-lawiylargha tapshurush idi; shundaq bolsa, ular shu étizliqning paydisini yilmu-yil alalaytti; yaki bolmisa atighuchi kishi özi kahin teripidin toxtitilghan pulini biwasite kahin-lawiylargha tapshuratti. **«xomir»** — «xomir»ning esliy menisi «éshek kötüreligüdek yük» bolup, texminen 220-300 litr. □ **27:17 «... sen qanche toxtatsang shu bolsun»** — bu ayettiki «sen» shübhisizki, eyni waqittiki kahinni körsitidu. «azadliq yilidin tartip» hésablighan baha bolsa choqum yuqiriqi 16-ayet boyiche qanche xomir uruq chéchilidighan bolsa, uning ellik hessisi (toghriraq, 49 hessisi) bolghan shekel bolidu, dégen körsetme bilen hésablinidu. 18-19-ayette bashqa ehwallar körsitilidu. □ **27:20 «... yaki bashqa birsige sétip bergen bolsa,...»** — «yaki» dégenning bashqa bir xil terjimisi: «biraq». **«bashqa birsige sétip bérish»** — belkim ishlitish hoquqini bashqa birsige sétish. Bezi sherhchiler mushu yerni «bashqa birsige satquchi»ni étizliqqa mes'ul kahinni körsitidu, dep qaraydu. □ **27:21 «mutleq béghishlan'ghan yerge oxshash»** — «mutleq béghishlan'ghan» ibraniy tilida «herem» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz adette Xudagha mutleq atalghan nersining héchqandaq ademge tewe bolmaydighanliqini bildüridu. Gahi ehwalda «herem» dep békitilgen (Xudagha mutleq atalghan) nersiler pütünley weyran qilinishi kérek. ■ **27:25** Mis. 30:13; Chöl. 3:47; Ez. 45:12 ■ **27:26** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Chöl. 3:13; 8:17 □ **27:27 «...igisi sen toxtatqan qimmetke yene uning beshtin birini qoshup bérip,...»** — bu ayettiki «sen» shübhisizki, eyni waqittiki kahinni körsitidu. **«... bu haywan sen toxtatqan qimmetke sétilsun»** — «Mis.» 34:19-20-ayetnimu körüng. Birinchi belgilime chöl-bayawanda bolghan waqitta inawetlik idi, bu ikkinchi belgilime bolsa zémin'gha kirgendin kéyin inawetlik bolatti.

28 Eger birsi Perwerdigargha öz mélidin, adem bolsun, haywan bolsun yaki miras yéri
bolsun, Perwerdigargha mutleq atighan bolsa, undaq nerse hergiz sétilmisun yaki bedel
tölesh bilenmu qayturulmisun. Perwerdigargha mutleq atalghan hernerse bolsa «eng
muqeddeslerning biri» hésablinip, uninggha xas bolidu. ■
29 Eger bir adem Xudagha mutleq xas atalghan bolsa, undaqta uning üchün bedel bérilip,
qayturuwélinishqa hergiz bolmaydu; u choqum öltürülüshi kérek.□

«Ondin bir» öshre bolghan nersilerni qayturuwélish toghruluq

30 Yer-zémindin chiqqan hemme hosulning ondin biri bolghan öshre bolsa, yerning
danliq ziraetliri bolsun yaki derexlerning méwisi bolsun, Perwerdigarningki bolidu; u
Perwerdigargha muqeddes qilin'ghandur. □
31 Birsi öz öshriliridin melum birnersini bedel bérip qayturuwalmaqchi bolsa, u shuning-
gha yene uning qimmitining beshtin birini qoshup bérip, qayturuwalsun.
32 Kala yaki qoy-öchke padisidin élinidighan öshre bolsa padichining tayiqi astidin
ötküzülgen haywanlardin her oninchisi bolsun; Perwerdigargha atilip muqeddes
qilin'ghini shu bolsun.
33 Héchkim uning yaxshi-yamanliqigha qarimisun we yaki uni almashturmisun; eger
uni almashturimen dése, Awwalqisi bilen ornigha almashturulghan her ikkisi muqed-
des sanalsun; u hergiz bedel tölüp qayturuwélinmisun.

34 Perwerdigar Sinay téghida Musagha tapilghan, Israillargha tapshurush kérek bolghan
emrler mana shular idi.

■ **27:28** Ye. 6:18; 7:13-26. □ **27:29 «u öltürülüshi kérek» —** Xuda Özi bir nersini «bu Manga «herem» (mutleq atalghan) bolsun» dégen bolsa, adette shu nerse yirginchlik bolup, halaketke layiq idi. «Herem» dégen söz «yoqitish kérek bolghan» dégen menide. Birnechche misallar töwendiki ayetlerde tépilidu: — «Mis.» 22:20, «Chöl.» 18:14, 21:2-3, «Qan.» 13:15, «Yeshua» 6:17-18, 21. Bezide «herem» Xudagha atalghan ésil, yaxshi nersinimu körsitidu. □ **27:30 «... hemme hosulning ondin biri bolghan öshre» —** «eshre» dégen söz mushu yerde Xudagha atalghan, mehsulatlardin ondin birini körsitidu. **«danliq ziraetliri»** — ibraniy tilida «danliri».

Chöl-bayawandiki seper

«Chöl-bayawandiki seper» •••• Israil xelqining birinchi qétim royxetke élinishi

1 We Israillar Misirdin chiqqandin kéyin ikkinchi yili ikkinchi ayning birinchi küni Perwerdigar Sinay chölide, jamaet chédirida turup Musagha mundaq dédi: —□
2 Siler pütkül Israil jamaitini qebilisi, ata jemeti boyiche sanini élip chiqinglar; ademlerning ismi asas qilinip, barliq erkekler tizimlansun.■
3 Israillar ichide omumen yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarni Harun bilen ikkinglar ularning qoshun-qismiliri boyiche sanaqtin ötküzünglar.
4 Herbir qebilidin silerge yardemlishidighan birdin kishi bolsun; ularning herbiri ularning ata jemetining béshi bolidu.
5 Töwendikiler silerge yardemlishidighanlarning isimliki: — Ruben qebilisidin Shidörning oghli Elizur;
6 Shiméon qebilisidin Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel;
7 Yehuda qebilisidin Amminadabning oghli Nahshon;
8 Issakar qebilisidin Zuarning oghli Netanel;
9 Zebulun qebilisidin Hélonning oghli Éliab;
10 Yüsüp ewladliri ichide Efraim qebilisidin Ammihudning oghli Elishama; Manasseh qebilisidin Pidahzurning oghli Gamaliyel;
11 Binyamin qebilisidin Gidéonining oghli Abidan;
12 Dan qebilisidin Ammishaddayning oghli Ahiezer;
13 Ashir qebilisidin Okranning oghli Pagiyel;
14 Gad qebilisidin Déuelning oghli Eliasaf;
15 Naftali qebilisidin Énanning oghli Ahira».
16 Bular jamaet ichidin chaqirilghanlar, yeni ata jemet-qebililirining bashliqliri, minglighan Israillarning bash serdarliri idi. □
17 Shuning bilen Musa bilen Harun ismi atalghan bu kishilerni bashlap,
18 ikkinchi ayning birinchi küni pütkül jamaetni yighdi; ular xelqning herbirining qebile-nesebi, ata jemeti boyiche ismini asas qilip, yigirme yashtin yuqirilarning hemmisini bir-birlep tizimlidi.
19 Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Musa Sinay chölide ularni shundaq sanaqtin ötküzdi.
20 Israilning tunji oghli Rubenning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighan erkeklerning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
21 Ruben qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq alte ming besh yüz kishi boldi.□
22 Shiméonning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighan erkeklerning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
23 Shiméon qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik toqquz ming üch yüz kishi boldi.

□ **1:1 «We Israillar Misirdin chiqqandin kéyin»** — «we» dégen bu söz «Chöl-bayawndiki seper» dégen kitabning «Kahin-lawiylarning desturi» we «Misirdin chiqish» dégen kitablar bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Misirdin chiqish» 40-bab, 1- we 38-ayetni körüng. Mezkur kitab bu ikki kitabning dawamidur. **«jamaet chédiri»** — yaki «körüshüsh chédiri». «jamaet chédiri» dégen sözde «jamaet» dégenlik ibraniy tilida «Xuda bilen uchrishish» dégen uqumni bildüridu. ■ **1:2** Mis. 30:12 □ **1:16 «jamaet ichidin chaqirilghan»** — démek, Xuda teripidin. Bashqa birxil terjimisi: «jamaet teripidin saylan'ghan». □ **1:21 «ming»** — bezi alimlar ibraniy tilidiki «ming» dégen sözni «jemet» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime mezkur kitabning köp yerlirige zit kélishi mumkin.

24 Gadning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan,
jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
25 Gad qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq besh ming alte yüz ellik kishi boldi.
26 Yehudaning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin
ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
27 Yehuda qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy yetmish töt ming alte yüz kishi boldi.
28 Issakarning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin
ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
29 Issakar qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik töt ming töt yüz kishi boldi.
30 Zebulunning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin
ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
31 Zebulun qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik yette ming töt yüz kishi boldi.
32 Yüsüpning ewladliri: — uning oghli Efraimning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi
asas qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep
tizimlandi;
33 Efraim qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq ming besh yüz kishi boldi.
34 *Yüsüpning ikkinchi oghli* Manassehning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas
qilinip, yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep
tizimlandi;
35 Manasseh qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz ikki ming ikki yüz kishi boldi.
36 Binyaminning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin
ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
37 Binyamin qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz besh ming töt yüz kishi boldi.
38 Danning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin ashqan,
jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
39 Dan qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy atmish ikki ming yette yüz kishi boldi.
40 Ashirning ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin
ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
41 Ashir qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq bir ming besh yüz kishi boldi.
42 Naftalining ewladliri ata jemeti, ailisi boyiche, ismi asas qilinip, yigirme yashtin
ashqan, jengge chiqalaydighanlarning hemmisi bir-birlep tizimlandi;
43 Naftali qebilisidin sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik üch ming töt yüz kishi boldi.
44 Yuqiriqilar bolsa sanaqtin ötküzülgenler bolup, Musa bilen Harun hem Israillarning
on ikki emiri (herbiri öz ata jemetige wekil boldi) ularni sanaqtin ötkezgen.
45 Shundaq qilip, Israillarning hemmisi, yeni Israilda yigirme yashtin ashqanlardin,
jengge chiqalaydighanlarning hemmisi ata jemetliri boyiche tizimlandi;
46 Sanaqtin ötküzülgenler jemiy alte yüz üch ming besh yüz ellik kishi boldi.■

Lawiylarning hésabqa kirgüzülmigenliki

47 Biraq Lawiylar ata jemet-qebilisi boyiche sanaqning ichige kirgüzülmidi.
48 Chünki Perwerdigar Musagha söz qilip: —
49 «Sen peqet Lawiy qebilisinila shu hésabqa kirgüzmigin, ularning omumiy saninimu
Israillarning qatarigha kirgüzmigin.□
50 Lékin sen Lawiylarni *Xudaning* höküm-guwahliqi saqlaqliq chédir we uning ichidiki
barliq qacha-qucha eswaplarni hem uninggha dair barliq nersilerni bashqurushqa
teyinligin; ular *ibadet* chédirini we uning ichidiki barliq qacha-qucha eswaplarni

■ **1:46** Mis. 38:26 □ **1:49 «Sen peqet Lawiy qebilisinila shu hésabqa kirgüzmigin» —** kéyin Musa ularni ayrim sanaqtin ötküzüshi kérek idi (26:32).

kötüridu; ibadet chédirining xizmitini qilghuchilar shular bolsun, ular chédirning töt etrapida öz chédirlirini tiksun.□
51 Chédirni köchüridighan chaghda uni Lawiylar söksun; chédirni tikidighan chaghda uni Lawiylar tiksun; *Lawiylargha* yat bolghan herqandaq adem uninggha yéqinlashsa ölümge mehkum qilinsun.
52 Israillar bargah qurghanda her adem öz qismida, özige xas tugh astigha chédir tiksun.□
53 Biraq *Xudaning* ghezipi Israil jamaitining üstige chüshmesliki üchün, Lawiylar Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédirning töt etrapigha bargah qursun; Lawiylar Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédirni muhapizet qilishqa mes'ul bolidu» — dégenidi.
54 Israillar ene shundaq qildi; Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, ular shundaq qildi.

2

Herqaysi qebililerning bargah qurush tertipi we orni

1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha mundaq dédi: —
2 Israillar herbiri özlirining tughi astigha, özlirining ata jemetining bayriqi astida chédir tiksun; jamaet chédirining töt etrapidin sel yiraqraq bargah qursun.
3 Kün chiqish terepke, sherq terepke qaritip öz tughi astida qoshun-qismi boyiche bargah quridighini Yehuda bolsun; Yehudalarning emiri Amminadabning oghli Nahshon bolsun.
4 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy yetmish töt ming alte yüz kishi.
5 Uning yénida bargah quridighini Issakar qebilisi bolsun; Issakarlarning emiri Zuarning oghli Netanel bolsun.
6 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik töt ming töt yüz kishi.
7 Ularning yénida yene Zebulun qebilisi bolsun; Zebulunlarning emiri Hélonning oghli Éliab bolsun.
8 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik yette ming töt yüz kishi.
9 Omumen Yehuda bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz seksen alte ming töt yüz kishi; ular aldi bilen yolgha chiqsun.
10 — Jenub terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Ruben qebilisi bolsun; Rubenlarning emiri Shidörning oghli Elizur bolsun.
11 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq alte ming besh yüz kishi.
12 Uning yénida bargah quridighini Shiméon qebilisi bolsun; Shiméonlarning emiri Zurishaddayning oghli Shélumiyel bolsun.
13 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik toqquz ming üch yüz kishi.
14 Ularning yénida Gad qebilisi bolsun; Gadlarning emiri Déuelning oghli Eliasaf bolsun.□
15 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq besh ming alte yüz ellik kishi.
16 Ruben bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshuni boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz ellik bir ming töt yüz ellik kishi; ular ikkinchi sep bolup yolgha chiqsun.
17 Andin jamaet chédiri bilen Lawiylarning bargahi bashqa bargahlarning otturisida mangsun; ular qandaq bargah qurghan bolsa, shundaq yolgha chiqsun; her qaysisi öz ornida öz tughi astida bolsun.

□ **1:50 «Xudaning höküm-guwahliqi saqlaqliq chédir» —** «ibadet chédiri»ning bashqa bir nami. «Guwahliq» yaki «höküm-guwahliq» bolsa Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu.
□ **1:52 «tugh» —** mushu yerde belkim her qebilining öz tughini körsitidu (2:2ni körüng). □ **2:14 «Déuel» —** yaki «Réuel».

18 — Kün pétish terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Efraim
qebilisi bolsun; Efraimlarning emiri Ammihudning oghli Elishama bolsun.
19 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq ming besh yüz kishi.
20 Uning yénida bargah quridighini Manasseh qebilisi bolsun; Manassehlerning emiri
Pidahzurning oghli Gamaliyel bolsun.
21 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz ikki ming ikki yüz kishi.
22 Ularning yénida Binyamin qebilisi bolsun; Binyaminlarning emiri Gidéonining oghli
Abidan bolsun.
23 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ottuz besh ming töt yüz kishi.
24 Omumen Efraim bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun qisimliri
boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz sekkiz ming bir yüz kishi; ular üchinchi sep
bolup yolgha chiqsun.
25 — Shimal terepte, tugh tiklep, qoshun tertipi bilen bargah quridighini Dan qebilisi
bolsun. Danlarning emiri Ammishaddayning oghli Ahiezer bolsun.
26 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy atmish ikki ming yette yüz kishi.
27 Uning yénida bargah quridighini Ashir qebilisi bolsun; Ashirlarning emiri Okranning
oghli Pagiyel bolsun.
28 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy qiriq bir ming besh yüz kishi.
29 Ularning yénida Naftali qebilisi bolsun; Naftalilarning emiri Énanning oghli ahira
bolsun.
30 Uning qoshuni, yeni sanaqtin ötküzülgenler jemiy ellik üch ming töt yüz kishi.
31 Dan bargahigha qaraydighanlarning hemmisi, yeni qoshun-qisimliri boyiche
sanaqtin ötküzülgenler jemiy bir yüz ellik yette ming alte yüz kishi; ular öz tughliri astida
hemmining keynide yolgha chiqsun.
32 Yuqiridikiler öz ata jemeti boyiche sanaqtin ötküzülgen Israillardur; qoshun-qisimliri
boyiche bargahlarda sanaqtin ötküzülgenler jemiy alte yüz üch ming besh yüz ellik kishi
boldi.■
33 Biraq Lawiylarla, Perwerdigarning Musagha qilghan emri boyiche, Israillar qatarida
sanaqtin ötküzülmidi.■
34 Israillar Perwerdigarning Musagha qilghan barliq emri boyiche ish tutup, özlirining
tughi boyiche bargah quratti; ular öz qebilisi we ata jemeti tertipi boyiche yolgha
chiqatti.

3

Harunning ewladliri

1 Perwerdigar Sinay téghida Musa bilen sözleshken künlerde, Harun bilen Musaning
ewladliri töwendikilerdin ibaret idi.□
2 Harunning oghullirining ismi mundaq: tunji oghlining ismi Nadab idi, uning yene
Abihu, Eliazar, Itamar dégen oghulliri bar idi.■
3 Harunning oghullirining ismi ene shundaq idi, ular mesihlen'gen kahinlar idi; *Musa*
ularni kahinliq wezipisini öteshke Xudagha atap ayrighanidi.□
4 Lékin Nadab bilen Abihu Sinay chölide gheyriy bir otni Perwerdigarning aldigha
sun'ghini tüpeylidin Perwerdigar aldida öldi we ularning héch nesli qaldurulmidi; Eli-
azar bilen Itamar öz atisi Harun aldida kahinliq wezipisini ötidi.■

■ **2:32** Mis. 38:26; Chöl. 1:46 ■ **2:33** Chöl. 1:48, 49 □ **3:1 «künlerde» —** ibraniy tilida «künde». ■ **3:2** Mis. 6:23
□ **3:3 «Xudagha atap ayrish» —** bu ayettiki «Xudagha atap ayrish» ibraniy tilida «qolgha sélish» yaki «qolni toldurush»
bilen bildürülidu. «Mis.» 28:41 we izahatini körüng. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha
élishi bilen bashlinatti. ■ **3:4** Law. 10:1-7; Chöl. 26:61; 1Tar. 24:2

Lawiylarning wezipisi

5 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
6 Sen Lawiy qebilisini aldinggha keltürüp, ularni kahin Harunning xizmitide bolushqa
uning aldigha hazir qil.■
7 Ular Harunning hajiti we pütkül jamaetning hajitidin chiqip jamaet chédirining aldida
wezipe ötep, ibadet chédirining xizmitini béjirsun.
8 Ular yene jamaet chédiridiki barliq qacha-qucha eswablarni bashqurush bilen Israil-
larning xizmitide bolup wezipe ötep, ibadet chédirining ishlirini béjirsun.
9 Sen Lawiylarni Harun bilen uning oghulligha teqsimlep bergin; ular Israillar ichidin
mexsus uninggha tallap bérilgen.
10 Harun bilen oghullirini bolsa sen özining kahinliq wezipisini öteshke békitkin; herqan-
daq yat kishi yéqinlashsa öltürülsun, — dédi.

Lawiylarning tallinishi

11 Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
12 — Qara, Men Israillar ichidin Lawiylarni tallidim, ularni Israil ichide baliyatquning
barliq tunji méwisining ornigha, yeni chong oghullirining ornigha qoyimen, shunga
Lawiylar Méning bolidu.□ ■
13 Chünki tunji oghullarning hemmisi Méningkidur; Men Misir zéminida tunji tughulghan-
larning hemmisini qetl qilghan künide Israillarning ichidiki tunjilarning hemmisini,
meyli adem bolsun yaki haywan bolsun, muqeddes hésablap Méningki qilghanidim. Ular
Méningkidur; Men Perwerdigardurmen.■

Lawiylarning nopusining sanaqtin ötküzülüshi

14 Andin Perwerdigar Sinay chöl-bayawanida Musagha: —
15 — Sen Lawiylarni ata jemeti, ailisi boyiche sanaqtin ötküz; barliq erkeklerni, yeni bir
ayliqtin ashqanlarning hemmisini sanaqtin ötküz, — dédi.
16 Shuning bilen Musa Perwerdigarning emri boyiche, özige déyilgendek Lawiylarni
sanaqtin ötküzdi.
17 Lawiyning oghullirining ismi mundaq: — Gershon, Kohat, Merari.■
18 Gershonning oghullirining ismi aililiri boyiche Libni we Shimey idi.
19 Kohatning oghulliri aililiri boyiche Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi.
20 Merarining oghulliri aililiri boyiche Mahli we Mushi idi. Bularning hemmisi ata
jemeti boyiche Lawiylarning jemeti boldi.
21 Gershondin Libnilarning jemeti bilen Shimeylerning jemeti wujudqa keldi; bular
Gershonlarning jemetliri idi.
22 Barliq erlerning sanigha asasen, bir ayliqtin ashqanlirining sanaqtin ötküzülgenliri
jemiy yette ming besh yüz kishi boldi.
23 Gershonning jemeti ibadet chédirining arqa teripide, yeni gherb terepte bargah qurdi;
24 Gershon jemetining emiri Laelning oghli Eliasaf idi.

■ **3:6** Chöl. 16:9; 18:2 □ **3:12 «tunji balilar Méningkidur» —** Xuda eslide Israillarni Misirdin qutquzush yolida Misirliqlarning barliq tunji oghullirini we hetta haywanlarning tunji balilirinimu öltürüwetkenidi. Biraq Israillar «ötüp kétish héytining qozisi» («pasxa qoza»)ning qénini ishik késheklirige sépishi bilen, ularning tunji oghulliri we haywanlarning tunji baliliri shu aqiwettin qutquzup qilin'ghan. Xuda Israillarning tunjilirini alayiten qutquzghan bolghachqa, hazir xelqqe: «tunji balilar Méningkidur» deydu. Démek, ular eslide Xudaning qulluqida bolushi kérek idi, lékin Xuda «Men ularning ornigha Lawiylarni qoyimen» dep Öz xizmitige Lawiylarni ularning ornigha qobul qildi (13-ayetnimu körüng). ■ **3:12** Mis. 13:2 ■ **3:13** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:16; Luqa 2:22 ■ **3:17** Mis. 6:16, 17, 18; Chöl. 26:57; 1Tar. 6:1, 16; 23:6

25 Gershonlarning jamaet chédiridiki wezipisi ibadet chédirining özidiki astinqi ikki yapquch-perde, uning üstidiki yopuq we jamaet chédirining ishik perdisige,□
26 shundaqla hoyla etrapidiki perdiler, hoyla derwazisining perdisi (hoyla perdiliri ibadet chédiri bilen qurban'gahni chöridep turatti) we hoylida ishlitilidighan munasiwetlik barliq tanilargha qarash idi.
27 Kohattin Amramlarning jemeti, Izharlarning jemeti, Hébronlarning jemeti we Uzziellerning jemeti wujudqa keldi; bu Kohatlarning jemetliri idi.
28 Barliq erkeklerning sani boyiche, bir ayliqtin ashqanlar jemiy sekkiz ming alte yüz adem bolup chiqti; ular muqeddes jaygha qarash wezipisini öteydighan boldi.
29 Kohat ewladlirining jemetliri jamaet chédirining jenub teripide bargah tikti.
30 Kohat jemetining emiri Uzzielning oghli Elizafan idi.
31 Ularning wezipisi ehde sanduqi, shire, chiraghdan, ikki qurban'gah, shuningdek muqeddes jayning ichide ishlitidighan qacha-qucha, perde we ibadet chédirining ichide ishlitidighan barliq nersilerge qarash idi.
32 Lawiylarning emirlirining emiri bolsa kahin Harunning oghli Eliazar idi; u muqeddesxanigha qarash wezipisini öteydighanlar üstidin nazaret qilidighan boldi.
33 Meraridin Mahli jemeti bilen Mushi jemeti wujudqa keldi; bular Merarining jemetliri boldi.
34 Barliq erkeklerning sanigha asasen, bir ayliqtin yuqiri bolghanlar sanaqtin ötküzülgende jemiy alte ming ikki yüz kishi chiqti.
35 Merarining jemetining emiri Abihayilning oghli Zuriyel boldi; ular ibadet chédirining shimal teripige bargah qurdi.
36 Merari ewladlirining wezipisi ibadet chédirining taxtayliri, baldaqliri, xadiliriga, teglikliri barliq eswab-jabduqliriga qarash, shuningdek bulargha munasiwetlik ishlitilidighan barliq nersilerge,
37 shundaqla hoylining töt etrapidiki xadilargha we ularning teglikliri, qozuq we tanilargha mes'ul bolushqa belgilenidi.
38 Ibadet chédirining aldigha, sherq teripige, yeni jamaet chédirining künchiqish teripige bargah qurghanlar Musa, Harun we Harunning oghulliri idi; ular Israillarning xizmitide bolush wezipisini ötep, muqeddes jaygha qaraydighan boldi; ulargha yat bolghan herqandaq adem *muqeddes* jaygha yéqinlashsa, öltürületti.■
39 Musa bilen Harun Perwerdigarning emri boyiche, sanaqtin ötküzgen barliq Lawiylar, jemetliri boyiche, yeni bir ayliqtin yuqiri sanaqtin ötküzülgen erkekler jemiy yigirme ikki ming chiqti.

Lawiylarning Israillarning tunjilirining ornini bésip Xudagha atilishi

40 Perwerdigar Musagha: — Sen Israillar ichide bir ayliqtin ashqan tunji oghullarni sanaqtin ötküzüp, isim-familisi boyiche tizimlap chiq.
41 Sen Lawiylarni Israillarning barliq tunjilirining ornida Manga xas qil (Men Perwerdigardurmen); Lawiylarning mal-charwilirinimu Israillarning barliq tunji mal-charwilirining ornida Manga xas qil, — dédi.
42 Musa Perwerdigarning emri boyiche, Israillarning tunjilirini qoymay sanaqtin ötküzdi.
43 Bir ayliqtin yuqiri tunji oghul balilirini isim-familisi bilen sanaqtin ötküzgende, ular jemiy yigirme ikki ming ikki yüz yetmish üch kishi chiqti.
44 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

□ **3:25 «chédirining özidiki astinqi ikki yapquch-perde» —** ibraniy tilida «turalghu özi we chédirni» — menisi choqum terjimimizdek bolushi kérek. «Mis.» 25:1-13ni körüng. ■ **3:38** Chöl. 3:10; 16:40

45 Sen Lawiylarni Israillarning tunjilirining ornida Manga talla, shundaqla Lawiylarning mal-charwilirinimu Israillarning mal-charwilirining ornida Manga talla; shuning bilen Lawiylar Méningki bolidu; Men Perwerdigardurmen.
46 We Lawiylarning sanidin artuq chiqqan Israillarning tunjiliri, yeni shu ikki yüz yetmish üchi üchün hörlük heqqini qobul qilghin;□
47 shularning herbiri üchün besh shekel kümüsh al, kishi sanigha qarap bolsun; muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ulardin alghin (bir shekel yigirme gerahdur).□ ■
48 Artuq chiqqan ademlerning, yeni hörlük heqqini tölishi kérek bolghanlarning kümüshini Harun bilen uning oghulligha ber.
49 Emdi Lawiylar teripidin «hörlükke chiqirilghan» dep hésablan'ghan tunji oghullardin artuq chiqqanlardin bolsa, Musa ulardin shu hörlük heqqini aldi;
50 u Israillarning tunjiliridin shu kümüshni, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche jemiy bir ming üch yüz atmish besh shekel aldi.□
51 Musa Perwerdigarning emri boyiche «hörlükke chiqirilghan»larning kümüshini del Perwerdigar buyrughinidek, Harun bilen uning oghulligha berdi.

4

Kohat ewladlirining wezipisi

1 Andin Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Lawiylar ichidin ata jemeti boyiche Kohat ewladlirining omumiy sanini tizimlighin,
3 ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida ish-xizmet qilishqa kéleleydighanlarning hemmisini tizimlap chiq.□
4 Kohat ewladlirining jamaet chédiri ichidiki wezipisi eng muqeddes buyumlarni bashqurush bolidu.
5 Bargah köchürülidighan chaghda, Harun bilen uning oghulliri kirip «*eng muqeddes jay*»diki «ayrima perde-yopuq»ni chüshürüp, uning bilen höküm-guwahliq sanduqini yögisun;
6 andin uning üstini délfinning térisidin étilgen yopuq bilen orap, üstige kök bir rextni yépip, andin kötüridighan baldaqlarni ötküzsun.□
7 Teqdim nan *tizilghan* shirege kök bir rext sélinip, üstige légen, texse, piyale we sharab hediyelirini chachidighan qedehler tizip qoyulsun; shiredimu «daimiy nan» tizilip turiwersun;□ ■
8 bu nersilerning üsti qizil rext bilen, uning üsti yene délfin tériside étilgen bir yopuq bilen yépilip, andin kötiridighan baldaqlar ötküzüp qoyulsun.

□ **3:46 «ikki yüz yetmish üchi» —** «Israillarning tunji oghulliri»ning sani 22273 (43-ayet) «Lawiylarning» bolsa 22000 idi (39-ayet), emdi «Lawiylarning sanidin artuq chiqqan Israillarning tunjiliri»ning sani 273 adem idi. □ **3:47 «bir shekel» —** texminen 11.4 gram bolushi mumkin, besh shekel 57 gram. **«muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» —** «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üchün özgermes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlaqliq, muqim békitilgen birnechche xil ölchemlerdin biri bolushi kérek idi. ■ **3:47** Mis. 30:31; Law. 27:25; Chöl. 18:16; Ez. 45:12 □ **3:50 «bir ming üch yüz atmish besh shekel» —** texminen 16.4 kilogram. □ **4:3 «ish-xizmet qilishqa kéleleydighanlar» —** ibraniy tilida «ish-xizmet qilishqa kéleleydighan qoshun» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **4:6 «délfinning térisi» —** yaki «déngiz éyiqining térisi» yaki «borsuqning térisi». □ **4:7 «teqdim nan shiresi» —** yaki «huzuriy nan shiresi» («Xudaning huzuridiki nan»lar) — Mushu yerde peqet «Xudaning huzuridiki shire» dégen söz bilen ipadilinidu. Nanlar we altun shire toghruluq «Mis.» 25:23-30 we «Law.» 24:5-9ni körüng. **«daimiy nan» —** «teqdim nan»ning bashqiche atilishi. ■ **4:7** Mis. 25:30

9 Ular kök rext élip, uning bilen chiraghdan bilen üstidiki chiraghlarni, pilik qisquchlarni, küldanlarni we chiraghdan'gha ishlitidighan, barliq may qachilaydighan qachilarni yépip qoysun.■
10 Ular yene chiraghdan bilen chiraghdan'gha ishlitidighan hemme qacha-qucha eswablarni délfin térisidin étilgen yopuq bilen yögep, andin epkeshke sélip qoysun.
11 Altun xushbuygahqa kök bir rext sélip, yene délfin tériside étilgen yopuq bilen yépip, andin kötürgüchke qosh baldaqlarni ötküzüp qoysun.□
12 Muqeddes jayning ichide ishlitidighan barliq qacha-quchilarni kök bir rext bilen yögep, andin üstige délfin tériside étilgen yopuqni yépip, andin bir epkeshke sélip qoysun.
13 Ular qurban'gahni külidin tazilap, üstige sösün renglik bir rextni yéyip qoysun.
14 Andin yene qurban'gahta ishlitilidighan eswablar — küldan, ilmek, belgürjek, chiniler, shundaqla barliq eswablarni qurban'gah üstige tizip, andin délfin tériside étilgen bir yopuq bilen yépip, andin kötüridighan baldaqlarni ötküzüp qoysun.
15 Pütün bargahtikiler yolgha chiqidighan chaghda, Harun bilen uning oghulliri muqeddes jay we muqeddes jaydiki barliq qacha-qucha eswablarni yépip bolghandin kéyin, Kohatning ewladliri kélip kötürsun; lékin ölüp ketmeslik üchün muqeddes buyumlargha qol tegküzmisun. Jamaet chédiri ichidiki nersilerdin shularni Kohatning ewladliri kötürüshi kérek.
16 Harunning oghli Eliazarning wezipisi chiragh méyi, xushbuy etir, daimiy teqdim qilinidighan ashliq hediye bilen mesihlesh méyigha qarash, shundaqla pütkül ibadet chédiri bilen uning ichidiki barliq nersiler, muqeddes jay hem muqeddes jaydiki qacha-qucha eswablargha qarashtin ibaret.■
17 Andin Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —
18 Siler Kohat jemetidikilerni Lawiylar arisidin qet'iy yoqitip qoymanglar;
19 belki ularning ölmey, hayat qélishi üchün ular «eng muqeddes» buyumlargha yéqinlashqan chaghda, Harun bilen uning oghulliri kirip ularning herbirige qilidighan we kötüridighan ishlarni körsitip qoysun;
20 ular peqet muqeddes jaygha kirgende muqeddes buyumlargha bir deqiqimu qarimisun, undaq qilip qoysa ölüp kétidu.□

Gershon ewladlirining wezipisi

21 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
22-23 Gershon ewladliri ichide ata jemeti we aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédiri ichide xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisini sanaqtin ötküzüp omumiy sanini al.□
24 Gershon aililirining qilidighan xizmiti we ular kötüridighan nersiler töwendikiche:
25 — ular jamaet chédirining özini, yeni astidiki ichki perdiliri we sirtqi perdilirini, uning yapquchini, shundaqla üstige yapqan délfin tériside étilgen yopuqni we jamaet chédirining kirish ishikining perdisini,□

■ **4:9** Mis. 25:31,38 □ **4:11 «altun xushbuygah» —** ibraniy tilida «altun qurban'gah». ■ **4:16** Mis. 29:40; 30:23,24,34,35 □ **4:20 «ular peqet ... bir deqiqimu qarimisun» —** démek, Harunning oghulliri kahinlar muqeddes buyumlarni yépiwatqan waqitta muqeddes chédirgha kirmesliki kérek, peqet buyumlar yépilghandin kéyin kirishke bolidu. □ **4:22-23 «xizmet qilish sépige kireleydighanlar» —** ibraniy tilida «jengge chiqalaydighan qoshundikiler» dégen sözler bilen ipadilinidu. Ichki menisi, shübhisizki, kahinlarning muqeddes jayda Israil üchün qurbanliqlarni ötküzüp, ulargha rohiy wekil bolushi Israillar üchün jin-sheytanlar bilen rohiy urush xizmiti qilghan'gha barawer. □ **4:25 «astidiki ichki perdiliri we sirtqi perdiliri» —** ibraniy tilida «turalghuning perdiliri we jamaet chédiri». Menisi choqum terjimimizdek bolidu. Chédirning töt qewet yopuqi bar idi; (1) ichki perdiliri; (2) öchke tériliri; (3) qizil buyalghan qochqar tériliri; (4) délfin tériliri. Bezi waqitlarda 2-qewiti, yeni öchke térisidin étilgen perdiler «jamaet chédir»ning özi dep hésablinatti. «Misirdin chiqish» 25:1-15ni körüng.

26 ibadet chédiri bilen qurban'gahni chöridep tartilghan hoylidiki perdiler bilen kirish
derwazisining perdisini, shulargha xas tanilirini we ishlitidighan barliq qacha-qucha
eswablarni kötürsun; bu eswab-üskünilerge munasiwetlik kérek bolghan ishlarni qilsun.
27 Gershon ewladlirining pütün wezipisi, yeni ular kötüridighan we béjiridighan barliq
ishlar Harun we uning oghullirining körsetmiliri boyiche bolsun; ularning néme
kötüridighanliqini siler belgilep béringlar.
28 Gershon ewladlirining jemetlirining jamaet chédirining ichide qilidighan xizmiti
shular; ular kahin Harunning oghli Itamarning qol astida turup ishlisun.

Merari ewladlirining wezipisi

29 Merarining ewladlirinimu, ularni ata jemeti, aililiri boyiche, sanaqtin ötküz;
30 ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan, jamaet chédiri ichide xizmet qilish sépige
kireleydighan hemmisini sanaqtin ötküzüp omumiy sanini al.□
31 Ularning jamaet chédiri ichidiki barliq xizmiti, yeni kötürüsh wezipisi mundaq: — Ular
jamaet chédirining taxtayliri, baldaqliri, xadiliri we ularning teglikliri,
32 hoylining töt etrapidiki xadilar, ularning teglikliri, qozuqliri, tanaliri, barliq
eswab-üskünе hem shulargha kéreklik bolghan barliq nersilerni kötürüsh bolsun; ular
kötüridighan eswab-üskünilerni namini atap bir-birlep her ademge körsitip béringlar.
33 Merari jemet-aililirining jamaet chédiri ichide qilidighan barliq ishliri ene shular;
ular kahin Harunning oghli Itamarning qol astida turup ishlisun.

Lawiylarning nopusining sanaqtin ötküzülüshi

34-35 Musa bilen Harun we jamaetning emirliri Kohatning ewladlirining ottuz yashtin
ellik yashqiche bolghan, jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighanlarning
hemmisini ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzdi.□
36 Ulardin jemeti boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy ikki ming yette yüz ellik kishi
bolup chiqti.
37 Mushular Kohat jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qi-
lidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche
Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.
38-39 Gershonlarning ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan,
jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisi sanaqtin ötküzüldi;
40 ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy ikki ming alte yüz ottuz kishi
bolup chiqti.
41 Mushular Gershon jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qi-
lidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche
Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.
42-43 Merarilarning ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan,
jamaet chédirida xizmet qilish sépige kireleydighan hemmisi sanaqtin ötküzüldi;
44 ata jemeti, aililiri boyiche sanaqtin ötküzülgenler jemiy üch ming ikki yüz kishi bolup
chiqti.
45 Mushular Merari jemetidin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jamaet chédirida ish qi-
lidighan herbiri, yeni Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri boyiche
Musa bilen Harun sanaqtin ötküzgenler idi.
46-47 Sanaqtin ötküzülgen Lawiylar mana shular idi; Musa bilen Harun hem Israillarning
emirliri ulardin ata jemeti, aililiri boyiche, ottuz yashtin ellik yashqiche bolghan,

□ **4:30 «xizmet qilish sépige kireleydighanlar»** — 23-ayetni we izahatini körüng. □ **4:34-35 «sépige kireley-dighanlar»** — 23-ayetni we izahatini körüng. 39-, 43-ayette oxshash sözler tépilidu.

jamaet chédirida xizmet qilish we yük kütürüsh wezipisige kireleydighanlarni sanaqtin ötküzgen.
48 Ularning sani jemiy sekkiz ming besh yüz seksen adem bolup chiqti.
49 Perwerdigarning emri boyiche, ular Musa teripidin sanaqtin ötküzüldi; herkim özi qilidighan Ishi we kötüridighan yükige asasen sanaqtin ötküzüldi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha emr qilghinidek boldi.

5

Napaklarni bargahtin ayrish kérek

1 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
2-3 Sen Israillargha emr qilip: «Siler pise-maxaw késili bilen aqma késilige giriptar bolghanlarni, shundaqla ölükke tégishi bilen napak bolup qalghan hemmisini er-ayal démey bargahtin chiqiriwétinglar. Bargahlarni bulghiwetmesliki üchün ularni bargahtin chiqiriwétinglar; chünki Men bargah otturisida makan qildim» — dégin, — dédi.□ ■
4 Israillar shundaq qilip ularni bargahtin chiqiriwetti; Perwerdigar Musagha qandaq emr qilghan bolsa, Israillar shundaq qildi.

Tölem tölesh nizami — «itaetsizlik qurbanliqi» we qoshumche tölem

5 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
6 Sen Israillargha éytqin: — Meyli er yaki ayal bolsun, eger u insanlarning Perwerdigargha wapasizliq qilidighan herqandaq gunahliridin birini sadir qilip, shuning bilen gunahkar dep békitilse,■
7 undaqta u özi ötküzgen gunahigha iqrar qilip, itaetsizliki keltürüp chiqarghan, ziyanlan'ghuchining ziyinini toluq tölep bérishi kérek we uning sirtida u kishige yene beshtin bir ülüshni qoshup tölep bersun.■
8 Ziyanlan'ghuchining mubada itaetsizlik keltürüp chiqarghan ziyan'gha bérilgen tölem pulini alghudek tughqini bolmisa, tölem puli gunahkar bolghan kishining kafaritige sunulidighan qoshqargha qoshulup, Perwerdigargha atilip, kahin'gha bérilsun.■
9 Shuningdek Israillarning Xudagha atighan barliq muqeddes hediyeliri, yeni kahin'gha keltürgen nersilerdin barliq «kötürme qurbanliq-hediye»ler kahin'gha hésab bolsun.
10 Herkim Xudagha atighan hediyeler muqeddes dep hésablansun, shundaqla kahinning bolsun; kishiler kahin'gha néme hediye qilsa, uning hemmisi kahinning bolsun.■

Zina qildi dep erz qilin'ghan xotunni sinash usuli we bir terep qilish nizami

11 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
12 Sen Israillargha söz qilip mundaq dégin: — Eger birsining xotuni öz éridin yüz örügen, sadaqetsizlik qilghan bolsa,
13 — démek, bashqa birsi bilen yéqinlashqan, shundaqla uning bulghan'ghanliqi érining közliridin yoshurun bolghan bolsa, héch guwahchi bolmighan hem gunah qilghan chéghida tutulupmu qalmighan bolsa,
14 shundaq ehwalda, éri öz xotunidin guman qilip künlise, xotuni rastla zina qilip bulghan'ghan bolsa (yaki öz xotunigha guman qilip künlisimu, xotuni zina qilmighan we bulghanmighan bolsa)

□ **5:2-3 «pise-maxaw késili bilen aqma késilige giriptar bolghanlar»** — «Law.» 13-babni, 15-bab 16-, 19-, 25-, 31-ayetni körüng. **«ölükke tégishi bilen napak bolup qalghan...»** — mesilen, uruq-tughqinini depne qilishi bilen. **«bargahlar»** — herqaysi qebililerning öz bargahliri, démekchi. ■ **5:2-3** Law. 13:3, 46; 15:2; 21:1 ■ **5:6** Law. 5:21, 22 ■ **5:7** Law. 5:24 ■ **5:8** Law. 5:21-26 ■ **5:10** Law. 10:12

15 ehwalini ispatlash üchün bu adem xotunini kahinning yénigha ekelsun hem xotuni üchün zörür ashliq hediyesi, yeni arpa undin ondin bir efahni alghach kelsun; shu hediyening üstige u héch zeytun méyi quymisun yaki héch mestiki qoshup qoymisun; chünki bu kündashliq hediyesi, esletme ashliq hediyesi bolup, ularning qebihlikige bolghan esletmidur.□
16 Kahin u xotunni aldigha keltürüp, Perwerdigarning huzurida turghuzsun.
17 Kahin komzekke muqeddes sudin quyup, ibadet chédirining yer topisidin bir chimdim élip sugha chéchip qoysun.□
18 Kahin u xotunni Perwerdigarning huzurida turghuzup, béshini échip, esletme ashliq hediyesi, yeni kündashliq hediyesini uning qoligha tutquzsun, andin kahin qoligha qarghish keltürgüchi elem süyini alsun.
19 Kahin u xotun'gha qesem ichküzüp, uninggha «Derweqe sen héchqandaq adem bilen bille yatmighan, éringning ornida bashqa birsi bilen bille bolushqa ézip buzuqluq qilmighan bolsang, undaqta sen bu qarghish keltürgüchi elem süyidin xalas bolghaysen.□
20 Lékin sen éringning ornida bashqa birsige yéqinliship özüngni bulghighan bolsang, éringdin bashqa bir er sen bilen bille yatqan bolsa, —» désun;
21-22 andin kahin u xotun'gha qarghish qesimini ichküzgendin kéyin, yene uninggha: «— Perwerdigar yotangni yiglitip, qorsiqingni ishshitiwetsun, shuningdek Perwerdigar séni öz xelqing ichide qarghish we qesem ichish destikige aylandursun; bu qarghish süyi ich-qarninggha kirip, qorsiqingni ishshitiwetsun, yotangni yigilitiwetsun» dégende, u xotun: «Amin, amin» désun.
23 Shuningdek kahin bu qarghish sözlirini depterge pütüp qoysun, shundaqla yazghan sözlerni elem süyige chilisun,
24 andin u xotun'gha bu qarghish keltürgüchi elem süyini ichküzsun, bu qarghish keltürgüchi su uning ichige kirishi bilenla uninggha azab-elem bolidu.
25 Kahin u xotunning qolidin kündashliq ashliq hediyesini élip, uni Perwerdigarning huzurida pulanglitip bolghandin kéyin, qurban'gahqa élip kelsun.
26 Kahin hediyedin bir siqim un élip, xatire hésabida qurban'gahqa qoyup köydürsun; andin u xotun'gha bu suni ichküzsun.
27 Kahin emdi u xotun'gha suni ichküzgendin kéyin, eger u heqiqiy bulghan'ghan bolup, öz érige sadaqetsizlik qilghan bolsa, choqum shundaq boliduki, bu qarghish süyi uning ichige kirgendin kéyin uninggha azab-elem keltüridu; uning qorsiqi ishship, yotisi yigilep kétidu; shuning bilen u xotun öz xelqi ichide qarghishqa kétidu.
28 Lékin eger u xotun bulghanmighan pak bolsa, shu ishtin xalas bolidu we eksiche hamilidar bolup perzentlik bolidu.
29 Mana bu kündashliq toghrisidiki qanundur; xotun öz érining ornida bashqa birsi bilen bille bolushi bilen ézip bulghan'ghan bolsa□
30 we yaki birsi xotunidin guman qilip künlise, undaqta u xotunini Perwerdigarning aldida turghuzsun, kahin uninggha shu qanun boyiche hemmini ijra qilsun.
31 Ene shundaq qilghanda, er gunahtin xalas bolup, xotun öz gunahini kötiridu.□

6

«Nazariylar»ning nizami

□ **5:15 «bir efah»** —— texminen 2 küre yaki 22 litr idi. □ **5:17 «muqeddes su»** — «yuyunush dési»din élin'ghan su bolsa kérek. □ **5:19 «éringning ornida»** — bu dégenlikning bashqa birxil terjimisi «éringning emri astida turup». □ **5:29 «éringning ornida»** — bu dégenlikning bashqa birxil terjimisi «érining emri astida turup». □ **5:31 «xotun öz gunahini kötüridu»** — gunahi bar bolsa, elwette. Bu qanunda er bilen xotun'gha nisbeten birer barawersizlik barmu? Mushu ish toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha éytqin: «Meyli er yaki ayal bolsun, «Özümni Perwerdigargha atap, nazariylardin bolimen» dégen alahide bir qesemni ichken bolsa,□
3 undaqta u özini haraq-sharabtin ayrip perhiz tutsun; haraq-sharab bilen ishlen'gen sirkinimu ichmisun yaki herqandaq üzüm sherbitini ichmisun we höl-quruq üzümlernimu yémisun.
4 Özini Perwerdigargha atighan barliq künlerde, üzüm télidin chiqqan herqandaq nersini, meyli üzüm uruqi bolsun, posti bolsun, ularni yéyishke bolmaydu.□
5 Özümni Perwerdigargha atidim dep qesem qilghan künliride, ularning béshigha ustira tegküzüshke bolmaydu; özini Perwerdigargha atighan künler ötüp bolmighuche, u muqeddes bolushi kérek; ular chachlirini uzun qoyushi kérek.□ ■
6 U qesem ichken barliq künliride héchqandaq ölüklerge yéqinlishishqa bolmaydu.□
7 Uning öz atisi, anisi, qérindishi yaki hede-singilliri ölüp qalghan bolsa, ularni dep özini napak qilmasliqi kérek; chünki béshida Perwerdigarghila xas bolimen dep bergen wedisining belgisi bolidu.□
8 Özini Xudagha atiwetken barliq künlerde u Perwerdigar aldida muqeddes bolup tursun.
9 Mubada bir kishi uning yénida tuyuqsiz ölüp qélip, özini Perwerdigargha atighanliqning belgisi bolghan béshi bulghan'ghan bolsa, u özini paklash küni we kéyinki yettinchi künimu chéchini aldursun.
10 Sekkizinchi küni u ikki paxtekni yaki ikki bachkini élip jamaet chédirining derwazisi aldida kahin'gha tapshursun.
11 Kahin birini gunah qurbanliqi, yene birini köydürme qurbanliq süpitide sunup, ölük sewebidin napak bolup qalghan gunahini tilep kafaret qilsun; nazariy shu künning özide öz béshini qaytidin muqeddes-pak qilsun,
12 u özini Perwerdigargha atighan künlirini yéngiwashtin bashlisun, shuning bilen bir yashliq bir erkek qozini itaetsizlik qurbanliqi qilip sunsun; ilgiriki künliri bolsa inawetsiz hésablansun; chünki uning özini *Perwerdigargha* atighan haliti bulghan'ghan.
13 Nazariylardin biri özini *Perwerdigarghila* atighan künler toshqan künide u toghruluq qanun-belgilime mundaq: — Kishiler uni jamaet chédirining derwazisi aldigha ekelsun;
14 u özi Perwerdigargha sunulidighan köydürme qurbanliq üchün bir yashliq béjirim erkek qozini, gunah qurbanliqi üchün bir yashliq chishi béjirim bir qozini, inaqliq qurbanliqi üchün béjirim bir qoshqarni keltürsun,
15 shundaqla bir séwet pétir nan, zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin pishurulghan toqachlar hemde zeytun méyi sürülüp mesihlen'gen pétir hemek nanlar we shu qurbanliqlarning qoshumche ashliq hediyeliri we sharab hediyelirini keltürsun.□
16 Kahin bularni Perwerdigarning huzurigha keltürüp, Nazariyning shu gunah qurbanliqi bilen köydürme qurbanliqini sunsun;
17 u Perwerdigargha atalghan inaqliq qurbanliqi süpitide qoshqarni sunsun, uninggha qoshup bir séwet pétir nanni sunsun; kahin shular bilen teng Nazariy qoshup teqdim qilghan ashliq hediye bilen sharab hediyeni keltürüp sunsun.

□ **6:2 «Nazariy» —** «nazariy» dégen söz «(Xudagha) atighan» dégen menini bildüridu. □ **6:4 «Nazariy bolimen» —** «Nazariy bolimen» dep qesem qilghan kishiler özini melum bir möhlette yaki ömürwayet Xudagha ataydu (mesilen, «Hak.» 13:5, «Luqa» 1:15ni körüng). □ **6:5 «chachlirini uzun qoyushi kérek» —** bu ishta (a) matem bildürüshte chachlirini chüshürüsh men'i qilinidu; (e) özige birxil nomusluq keltüridu (chünki u ayaldek körünidu). Shuning bilen özini qesem ichip Xudagha atighanliqini hemme ademge ayan bolidu. ■ **6:5** Hak. 13:5; 1Sam. 1:11 □ **6:6 «ölükler» —** bu söz haywanlarning taplirinimu öz ichige alidu. □ **6:7 «özini napak qilmasliqi» —** oqurmenlerge ayanki, kim bir jesetke tegken bolsa waqitliq «napak» dep hésablinidu (uning muqeddes jaygha yéqinlishishigha yaki qurbanliq qilishigha bolmaytti. «Lawiylarning desturi» 5:2-3, 11-babni körüng). **«béshida... belgisi bolidu» —** uzun chachliri, démek. □ **6:15 «toqachlar» —** ibraniy tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu.

18 Nazariy jamaet chédirining derwazisi aldida özini Perwerdigargha atighanliqigha
belge qilip qoyuwetken chéchini chüshürüp, chéchini élip inaqliq qurbanliqi astidiki otqa
qoysun.■
19 Nazariy shu teriqide özini Perwerdigarghila atighanliq chéchini chüshürüp bol-
ghandin kéyin, kahin qaynap pishirilghan qoshqarning bir aldi qolini hem séwettin bir
pétir nan bilen bir pétir hemek nanni élip kélip Nazariyning qoligha tutquzsun.
20 Kahin bularni Perwerdigarning aldida pulanglatma qurbanliq süpitide örüsun; bular
pulanglatma qurbanliq süpitide sun'ghan tösh bilen kötürme hediye qilin'ghan aldi qol
bilen qoshulup, muqeddes dep hésablinip kahin'gha bérilsun; andin kéyin Nazariy sharab
ichse bolidu.■
21 Shular bolsa qesem ichken Nazariy toghrisida, özini Perwerdigargha atashta sunush
zörür bolghan qurbanliq-hediyeler toghrisida békitilgen qanun-belgilimidur; shun-
ingdek uning qoli némige yetse shuni sunsimu bolidu; u ichken qesimi boyiche, yeni
özini Xudagha atash wedisi toghruluq shu nizam-belgilime boyiche hemme ishni ada
qilsun; wedisige emel qilsun.

Kahinlarning bext-beriket tilep qilghan sözi

22 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
23 Sen Harun bilen uning oghulligha söz qilip mundaq dégin: — Siler Israillargha
mundaq bext-beriket tilenglar: —
24 «Perwerdigar silerge bext-beriket ata qilghay, silerni Öz panahida saqlighay;
25 Perwerdigar yüzini silerning üstünglerde yorutup, silerge shapaet qilghay;
26 Perwerdigar yüzini üstünglargha qaritip kötürüp, silerge xatirjemlik bergey!» — dep
tilenglar.
27 Ular shundaq qilip namimni Israillarning üstige qonduridu we Men ulargha bext-
beriket ata qilimen.

7

Herqaysi qebile emirlirining hediyeliri

1-2 Musa ibadet chédirini tikligen küni, u chédirni mesih qilip maylap muqeddes qildi,
shundaqla uning ichidiki barliq eswab-jabduqlar, qurban'gah we uning barliq qacha-
qucha eswablirini mesih qilip maylap muqeddes qildi; shü küni shundaq boldiki,
Israilning emirliri, yeni ularning ata jemetining bashliqliri bolghan, qebile emirliri
kélip hediyelerni sundi; shu qebililerning emirliri sanaqtin ötküzüsh ishigha nazaret
qilghuchilar idi.□ ■
3 Ular özlirining hediyelirini Perwerdigarning huzurigha hazir qilishti, keltürülgen bu
hediyeler jemiy bolup alte harwa, on ikki öküzdin ibaret idi; her ikki emir birliship
birdin sayiwenlik harwa, herbir emir birdin öküz élip keldi; ular bu hediyelerni
chédirining aldigha ekilishti.
4 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
5 Jamaet chédirining ishliriga ishlitish üchün sen bu nersilerni qobul qilip, Lawiylarning
herbirining béjiridighan ishliri boyiche ularning ishlitishige bergin, — dédi.
6 Shuning bilen Musa harwa bilen öküzlerni qobul qilip Lawiylargha tapshurup berdi.
7 U Gershon ewladlirining qilidighan ishliriga asasen, ulargha ikki harwa bilen töt
öküz berdi.

■ **6:18** Ros. 21:24 ■ **6:20** Mis. 29:27 □ **7:1-2 «ibadet chédiri tiklesh»** qatarliq ishlar «Mis.» 40-bab, 17-34-ayetlerde teswirlinidu. Démek, «shu küni»diki ishlar «Chöl.» 1-6-bablardiki ishlardin awwal, shundaqla «Law.» 8:11tiki ishlardin kéyin yüz bergenidi. ■ **7:1-2** Mis. 40:18

8 Merari ewladlirining qilidighan ishlirigha asasen, ulargha töt harwa bilen sekkiz öküz
berdi; ularning hemmisi kahin Harunning oghli Itamargha qaraytti;
9 lékin u Kohatning ewladlirigha héchnéme bermidi; chünki ular muqeddes nersilerni
kötürüshke mes'ul idi; démek, ular mes'ul bolghan nersilerni öz müriside kötüretti.□
10 Qurban'gah maylinip mesihlen'gen küni, uni Xudagha béghishlash yolida emirler
sunidighan hediyelirini élip kélip, qurban'gah aldigha qoyushti.
11 Perwerdigar Musagha: —
Ular qurban'gahni béghishlash yolida hediyelirini sunsun; herbir emir öz künide sunsun,
— dédi.
12 Birinchi küni hediye sun'ghuchi Yehuda qebilisidin Amminadabning oghli Nahshon
boldi.
13 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yet-
mish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem
birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan
ésil un toldurulghanidi;□
14 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
15 köydürme qurbanliq üchün bir erkek torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
16 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
17 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek
qoza; bular Amminadabning oghli Nahshon sun'ghan hediyeler idi.
18 Ikkinchi küni hediye sun'ghuchi Issakarning emiri Zuarning oghli Netanel boldi.
19 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yet-
mish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem
birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan
ésil un toldurulghanidi;
20 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
21 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
22 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
23 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek
qoza; bular Zuarning oghli Netanel sun'ghan hediyeler idi.
24 Üchinchi küni hediye sun'ghuchi Zebulun ewladlirining emiri Hélonning oghli Éliab
boldi.
25 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yet-
mish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem
birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan
ésil un toldurulghanidi;
26 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
27 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
28 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
29 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek
qoza; bular Hélonning oghli Éliab sun'ghan hediyeler idi.
30 Tötinchi küni hediye sun'ghuchi Ruben ewladlirining emiri Shidörning oghli Elizur
boldi.
31 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yet-
mish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem
birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan
ésil un toldurulghanidi;

□ **7:9 «muqeddes nersiler» —** bashqa birxil terjimisi «muqeddes jay». □ **7:13 «shekel» —** kümüshning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. Shunga 130 shekel 1.5 kilogram, 70 shekel 0.8 kilogram bolushi mumkin. **«muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche»** — 3:47-ayettiki izahatni körüng.

32 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
33 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
34 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
35 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Shidörning oghli Elizur sun'ghan hediyeler idi.
36 Beshinchi küni hediye sun'ghuchi Shiméon ewladlirining emiri Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel boldi.
37 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
38 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
39 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
40 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
41 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel sun'ghan hediyeler idi.
42 Altinchi küni hediye sun'ghuchi Gad ewladlirining emiri Déuelning oghli Eliasaf boldi.
43 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
44 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
45 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
46 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
47 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Déuelning oghli Eliasaf sun'ghan hediyeler idi.
48 Yettinchi küni hediye sun'ghuchi Efraim ewladlirining emiri Ammihudning oghli Elishama boldi.
49 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
50 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
51 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
52 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
53 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Ammihudning oghli Elishama sun'ghan hediyeler idi.
54 Sekkizinchi küni hediye sun'ghuchi Manasseh ewladlirining emiri Pidahzurning oghli Gamaliyel boldi.
55 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
56 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
57 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
58 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
59 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Pidahzurning oghli Gamaliyel sun'ghan hediyeler idi.
60 Toqquzinchi küni hediye sun'ghuchi Bényamin ewladlirining emiri Gidéonining oghli Abidan boldi.

61 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
62 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
63 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
64 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
65 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Gidéonining oghli Abidan sun'ghan hediyeler idi.
66 Oninchi küni hediye sun'ghuchi Dan ewladlirining emiri Ammishaddayning oghli Ahiezer boldi.
67 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
68 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
69 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
70 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
71 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Ammishaddayning oghli Ahiezer sun'ghan hediyeler idi.
72 On birinchi küni hediye sun'ghuchi Ashir ewladlirining emiri Okranning oghli Pagiyel boldi.
73 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
74 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
75 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
76 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
77 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Okranning oghli Pagiyel sun'ghan hediyeler idi.
78 On ikkinchi küni hediye sun'ghuchi Naftali ewladlirining emiri Énanning oghli Ahira boldi.
79 U sun'ghan hediye éghirliqi bir yüz ottuz shekel kélidighan bir kümüsh légen, éghirliqi yetmish shekel kélidighan bir kümüsh das bolup, bular muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchendi; ashliq hediye bolsun dep ikkisige zeytun méyi arilashturulghan ésil un toldurulghanidi;
80 on shekel éghirliqta, xushbuy toldurulghan bir altun piyale;
81 köydürme qurbanliq üchün bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq bir erkek qoza;
82 gunah qurbanliqi üchün bir téke;
83 inaqliq qurbanliqi üchün ikki buqa, besh qochqar, besh téke, bir yashliq besh erkek qoza; bular Énanning oghli Ahira sun'ghan hediyeler idi.
84 Qurban'gah maylinip mesihlen'gen künide, Israil emirliri qurban'gahqa sun'ghan hediyeler: — jemiy on ikki kümüsh légen, on ikki kümüsh das, on ikki altun piyale boldi,
85 herbir kümüsh légenning éghirliqi bir yüz ottuz shekel, herbir kümüsh dasning éghirliqi yetmish shekel idi; mushu qacha-quchigha ketken kümüsh muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchen'gende, jemiy ikki ming töt yüz shekel chiqti;
86 xushbuy bilen toldurulghan altun piyale on ikki bolup, muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche ölchen'gende, herbir altun piyalining éghirliqi on shekel chiqti; bu altun piyalilerning altuni jemiy bir yüz yigirme shekel chiqti;

87 köydürme qurbanliqlar üchün bolghan mallar: — jemiy on ikki torpaq, on ikki qochqar,
on ikki bir yashliq erkek qoza idi, herbiri tégishlik ashliq hediyeler bilen bille sunuldi;
on ikki téke gunah qurbanliqi üchün sunuldi;
88 inaqliq qurbanliqliri üchün sunulghini jemiy yigirme töt buqa, atmish qochqar,
atmish téke, bir yashliq atmish erkek qoza idi. Qurban'gah maylinip mesihlinip, uni
Xudagha béghishlash yolida sunulghan hediyeler mana mushular.
89 Musa *Perwerdigar* bilen sözleshkili jamaet chédirigha kirgen chéghida, u «höküm-
guwahliq sanduqi»ning üstidiki «kafaret texti»ning ikki teripidiki kérubning otturisidin
uning özige gep qilghan awazini anglap turdi; Perwerdigar shu yolda uninggha söz
qilatti.□

8

Altun chiraghdan

1 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
2 Sen Harun'gha: «Sen chiraghlar yaqidighan chaghda yette chiraghning hemmisi
chiraghdanning aldini yorutidighan bolsun» dep éytip qoy, — dédi.■
3 Harun shundaq qildi; u chiraghdan üstidiki chiraghlarning hemmisini yandurup,
xuddi Perwerdigarning Musagha éytqinidek, chiragh nurini chiraghdanning aldini
yorutidighan qilip qoydi.
4 Chiraghdanning yasilishi mundaq: u altundin bolqa bilen soqup yasalghan, putidin
güllirigiche bolqa bilen soqup chiqirilghan. Perwerdigar Musagha körsetken nusxidek, u
chiraghdanni shundaq yasatti.■

Lawiylarning Xudaning xizmitige atap paklinip ayrilishi

5 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
6 Sen Israillarning ichidin Lawiylarni tallap chiqip paklighin.
7 Ularni paklash üchün ulargha mundaq qil: «kafaret süyi»ni ularning bedinige chachqin;
andin ular özliri pütün bedinini ustura bilen chüshürsun, kiyimlirini yuyup özini pak
qilsun.□
8 Andin kéyin ular bir torpaq bilen shuninggha qoshup ashliq hediyesini, yeni zeytun
méyi ileshtürülgen ésil unni keltürsun; sen gunah qurbanliqi üchün yene bir torpaqni
keltür.
9 Sen Lawiylarni jamaet chédirining aldigha keltür we pütün Israil jamaitini yighip kel;
10 Lawiylarni Perwerdigarning huzurigha hazir qilghin; andin Israillar kélip qollirini
ularning üstige qoysun.
11 Harun Lawiylarni Israillarning «pulanglatma qurbanliq»i süpitide Perwerdigarning
xizmitini qilsun dep, Perwerdigargha hediye qilsun.□
12 Lawiylar qollirini héliqi ikki torpaqning béshigha qoysun; sen birini gunah qurbanliqi
bolsun, birini köydürme qurbanliq bolsun, Lawiylar üchün kafaret keltürsun dep Perw-
erdigargha sun'ghin.□
13 Sen andin Lawiylarni Harun bilen uning oghullirining aldida turghuzup, ularni
pulanglatma qurbanliq süpitide Perwerdigargha hediye qil.

□ **7:89 «Perwerdigar bilen»** — Ibraniy tilida «uning bilen». **«Perwerdigar shu yolda...»** — Ibraniy tilida «U shu yolda...». ■ **8:2** Mis. 25:37 ■ **8:4** Mis. 25:31 □ **8:7 «kafaret süyi»** — ibraniy tilida «gunah süyi» yaki «gunahdin paklash süyi». Bu su 19-babta tepsiliy teswirlinidu. □ **8:11 «hediye qilsun»** — ibraniy tilida «irghanglatsun». □ **8:12 «sen ... Perwerdigargha sun'ghin»** — Tewrat boyiche, bu Musa peyghemberning özi kahinning ornida birdinbir qurbanliq qilghan waqti idi.

14 Lawiylar Méningki bolsun dep, sen Lawiylarni ene shu teriqide Israillardin ayrip
chiq.■
15 Andin Lawiylar kirip jamaet chédirining ishlirini qilsa bolidu; sen ularni paklandur,
ularni pulanglatma qurbanliq süpitide hediye qil.
16 Chünki ular Israillar ichide pütünley Manga atalghan; Méning ularni Méningki
bolsun dep tallishim ularni Israillarning arisida baliyatquning tunji méwisi ornida
qoyghanliqimdur.
17 Chünki Israillarning tunjisi, meyli u insan yaki haywan bolsun, pütünley Manga
tewedur; Men Misir zéminida barliq tunjilarni öltürgen küni ularni Özümge muqeddes
qilip éliwalghanidim.■
18 Méning Lawiylarni u yol bilen tallishim ularni Israillarning ichidiki tunjilirining
ornida qoyushum üchündur.■
19 We jamaet chédirida Israillarning xizmitide bolsun we Israillarning *gunahini tilep* ka-
faret keltürsun, shuningdek Israillar muqeddes jaygha yéqinlashqanda ular arisida bala-
qaza chiqmisun dep, Men Israillar ichidin Lawiylarni Harun bilen uning oghulliriga
berdim.
20 Musa, Harun we pütkül Israil jamaiti Lawiylarni shundaq qildi; Perwerdigarning
Lawiylar toghruluq Musagha buyrughinidek Israillar hemmisini beja keltürdi.
21 Lawiylar shundaq qilip özlirini *gunahtin* paklap, kiyim-kécheklirini yuyup pakizlidi;
Harun ularni pulanglatma qurbanliq süpitide Perwerdigargha hediye qildi; Harun yene
ularni paklashqa *gunahini tilep* kafaret qildi.
22 Andin kéyin Lawiylar kirip Harunning aldida, shundaqla uning oghullirining al-
dida, jamaet chédiri ichidiki ishlarni qilishqa kirishti; Perwerdigar Lawiylar toghruluq
Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar uni shu boyiche beja keltürdi.
23 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
24 Lawiylarning wezipisi mundaq bolsun: — Yigirme besh yashtin yuqiriliri kirip jamaet
chédiri ichidiki ishlarni qilishqa sepke kirsun;□
25 ellik yashqa yetkendin kéyin septin chékinip shu xizmetni qilmisun;
26 lékin ular jamaet chédiri ichide qérindashlirigha yardemliship, ularning hajetliridin
chiqishqa bolidu, emma chédirdiki resmiy wezipide bolmisun. Lawiylarning wezipiliri
heqqide ulargha ene shundaq qil.

9

Sinay chöl-bayawinida «ötüp kétish héyti»ni ötküzüsh

1 Misir zéminidin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili birinchi ayda, Perwerdigar Sinay
chölide Musagha buyrup: —
2 Israillar békitilgen waqitta ötüp kétish héytini ötküzsun;■
3 yeni mushu ayning on tötinchi küni gugumda, békitilgen waqitta, barliq belgilime we
qaide-tertip boyiche héytni ötküzünglar, — dédi.□
4 Shuning bilen Musa Israillargha söz qilip ötüp kétish héytini ötküzüshni buyrudi.
5 Ular birinchi ayning on tötinchi küni gugumda, Sinay chölide ötüp kétish héytini ötküzdi;
Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar shundaq qildi. □

■ **8:14** Chöl. 3:45 ■ **8:17** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; Luqa 2:23 ■ **8:18** Chöl. 3:12 □ **8:24 «sepke kirsun» —** ibraniy tilida «jeng üchün qoshun'gha kirsun» dégen sözler bilen ipadilinidu. 4:23ni we izahatini körüng. ■ **9:2** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Chöl. 28:16; Qan. 16:2 □ **9:3 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen sözler bilen ipadilinidu — démek shepeq waqti, «kün pétish» we qarangghuluq ariliqida bolghan waqit. □ **9:5 «gugum» —** 3-ayettiki izahatni körüng.

6 Bir nechcheylen bir ölükke tégip kétip napak bolup qalghanliqi üchün, ular shu küni ötüp kétish héytini ötküzelmidi-de, ular shu küni Musa bilen Harunning aldigha kélip Musagha: —
7 Biz ölüp qalghan ademge tégip kétip napak bolup qalghan bolsaqmu, lékin némishqa Israillarning qatarida, békitilgen waqitta Perwerdigargha sunushqa kérek bolghinini élip kélishtin ret qilinimiz? — déyishti.
8 — Toxtap turunglar, men bérip Perwerdigar siler toghranglarda néme buyruydikin, anglap baqay, — dédi Musa ulargha.
9 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
10 Sen Israillargha mundaq dégin: «Siler we silerning ewladliringlar ichide beziler ölüklerge tégip kétip napak bolup qalghan bolsa yaki uzaq seper üstide bolsa, ular yenila Perwerdigar üchün ötüp kétish héytini ötküzüshke bolidu.□
11 Undaq kishiler ikkinchi ayning on tötinchi küni gugumda héytni ötküzsun; *héyt taamini* pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yésun;□
12 ulardin etige azraqmu qaldurmisun we *qozisining* ustixanliridin birersinimu sundurghuchi bolmisun; ular héytni ötüp kétish héytining barliq belgilimiliri boyiche ötküzsun.□ ■
13 Halbuki, pak bolghan, seper üstidimu bolmighan emma ötüp kétish héytini ötküzüshke étibar bermigen kishi bolsa öz xelqidin üzüp tashlinidu; chünki békitilgen waqitta Perwerdigargha sunush kérek bolghinini sunmighanliqi üchün, u öz gunahini öz üstige alidu.□
14 Eger aranglarda turuwatqan yat ellik bir musapir Perwerdigar üchün ötüp kétish héytini ötküzüshni xalisa, u ötüp kétish héyti toghrisidiki belgilime we qaide-tertip boyiche ötküzsun; yat ellik musapirlar üchün we zéminda tughulghanlar üchünmu aranglarda shu birla nizam bolsun.■

Xudaning Israillarni chöl-bayawanda Öz buluti we oti bilen yéteklishi

15 Ibadet chédiri tiklen'gen küni, bulut ibadet chédirini, yeni höküm-guwahliq chédirini qaplap turdi; kechtin taki etigen'giche, bulut xuddi ottek ibadet chédirining üstide turdi.□ ■
16 Daim shundaq bolatti; *kündüzi* bulut ibadet chédirini qaplap turatti, kéchisi u otqa oxshaytti.
17 Qachaniki bulut jamaet chédirining üstidin kötürülse, Israillar yolgha chiqatti; bulut qeyerde toxtisa, Israillar shu yerde bargah tiketti.
18 Israillar Perwerdigarning buyruqi boyiche mangatti, Perwerdigarning buyruqi boyiche bargah tiketti; bulut ibadet chédirining üstide qanche uzaq toxtisa, ular bargahta shunche uzaq turatti.■
19 Bulut ibadet chédirining üstide xéli künlergiche toxtap tursa, Israillarmu Perwerdigarning körsitmisini tutup seperge chiqmaytti;
20 mubada bulut ibadet chédirining üstide peqet birnechche künla toxtisa, ular Perwerdigarning buyruqi boyiche shu waqitta bargah qurup yatatti, andin yene Perwerdigarning buyruqi boyiche seperge atlinatti.
21 We mubada bulut peqetla kechtin etigen'giche toxtap, ettigende bulut yene kötürülse, ular yene yolgha chiqatti; meyli kündüzi yaki kéchisi bulut kötürülsila, ular seperge chiqatti.

□ **9:10 «ular yenila Perwerdigar üchün ötüp kétish ötküzüshke bolidu» —** yaki «u yenila Perwerdigar üchün ötüp kétish héytini ötküzidu». □ **9:11 «gugum» —** 3-ayettiki izahatni körüng. □ **9:12 ««ötüp kétish héyti»diki qoza» —** «Mis.» 12:46, «Yh.» 19:36ni körüng. ■ **9:12** Mis. 12:46; Yuh. 19:33, 36 □ **9:13 «öz xelqidin üzüp tashlinidu» —** bu ibare adette ademning Xudaning biwasite jazasi bilen dunyadin kétishini körsitidu. «Mis.» 12:19diki izahatni körüng. ■ **9:14** Mis. 12:49 □ **9:15 «Ibadet chédirini qaplighan bulut» —** «Mis.» 40:34-38ni körüng. ■ **9:15** Mis. 40:34 ■ **9:18** 1Kor. 10:1

22 Bulut ibadet chédirining üstide uzunraq tursa, meyli ikki kün, bir ay, bir yil tursimu,
Israillar yolgha chiqmay bargahta turuwéretti; lékin bulut kötürülüp mangsila ular
sepirini dawamlashturatti.■
23 Perwerdigarning buyruqi bilen ular bargah quratti, Perwerdigarning buyruqi bilen
ular seperni dawamlashturatti; ular Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen
emri boyiche, Perwerdigarning körsitmisini tutatti.

10

Kümüsh kanay chélinish waqitliri

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen özüngge ikki kanay yasatqin; ularni kümüshtin soqtur. Ular jamaetni yighishqa,
shundaqla jamaetni bargahlirini yighishturup yolgha chiqishqa chaqirish üchün ishli-
tilidu.
3 Ikki kanay chélin'ghanda pütkül jamaet séning yéninggha jamaet chédiri derwazisining
aldigha yighilidighan bolsun.
4 Eger yalghuz biri chélinsa, emirliri, yeni minglighan Israillarning mingbéshiliri séning
yéninggha kélip yighilsun.
5 Siler qattiq yuqiri awaz bilen chalghanda kün chiqish tereptiki bargahlar yolgha
chiqsun.□
6 Andin siler ikkinchi qétim qattiq, yuqiri awaz bilen chalghanda jenub tereptiki
bargahlar yolgha chiqsun; ular yolgha chiqqan chaghda kanay qattiq, yuqiri awaz bilen
chélinishi kérektur.
7 Jamaetni yighilishqa chaqiridighan chaghda, kanay chélinglar, emma qattiq, yuqiri
awaz bilen chalmanglar;
8 Harunning ewladliri, kahin bolghanlar kanaylarni chalsun; bular silerge ewladmu-
ewlad bir ebediy belgilime bolsun.□
9 Eger siler öz zéminglarda silerge zulum salghan düshminglar bilen jeng qilishqa
chiqsanglar, qattiq, yuqiri awaz bilen chélinglar. Shuning bilen özünglarning Xudasi
bolghan Perwerdigarning aldida yad étilip, düshminglardin qutulisiler.
10 Buningdin bashqa, xushal künliringlarda, békitilgen héytliringlarda we ayning birinchi
künliride, siler köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqlirini sun'ghininglarda, qur-
banliqlarning aldida turup kanay chélinglar; shuning bilen *kanaylar* silerni Xuday-
inglargha esletküchi bolidu; Men Xudayinglar Perwerdigardurmen.

Sinaydin yolgha chiqish tertipi

11 Ikkinchi yili, ikkinchi ayning yigirminchi küni bulut höküm-guwahliq chédirining üstidin
kötürüldi;□
12 shuning bilen Israillar Sinay chölidin chiqip, yol élip seperlirini bashlidi; bulut Paran
chölide toxtidi.
13 Bu ularning birinchi qétim Perwerdigarning Musaning wastisi bilen qilghan emri
boyiche yolgha chiqishi boldi.
14 Yehuda bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup aldi bilen yolgha chiqti;
qoshunning bashliqi Amminadabning oghli Nahshon idi.■

■ **9:22** Mis. 40:36, 37 □ **10:5 «qattiq yuqiri awaz bilen» —** bashqa birxil terjimisi: «agah awazi bilen». □ **10:8 «bular» —** kanaylar özliri. □ **10:11 «höküm-guwahliq» —** mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha ata qilghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu («Mis.» 20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, uning «höküm-guwahliq»i depmu atilidu. Shu emrler «ehde sanduqi» ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstige pütülgen («Mis.» 40:20ni körüng). ■ **10:14** Chöl. 1:7; 2:3

15 Issakar qebilisi qoshunining bashliqi Zuarning oghli Netanel idi.
16 Zebulun qebilisi qoshunining bashliqi Hélonning oghli Éliab idi.
17 Andin ibadet chédiri chuwulup, Gershonning ewladliri bilen Merarining ewladliri uni kötürüp yolgha chiqti.
18 Ruben bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Shidörning oghli Elizur idi.
19 Shiméon qebilisi qoshunining bashliqi Zuri-shaddayning oghli Shélumiyel idi.
20 Gad qebilisi qoshunining bashliqi Déuelning oghli Eliasaf idi.
21 Andin Kohatlar muqeddes buyumlarni kötürüp yolgha chiqti; ular yétip kélishtin burun ibadet chédirini *kötürgüchiler* kélip uni tiklep qoyushqanidi.■
22 Efraim bargahi özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Ammihudning oghli Elishama idi.
23 Manasseh qebilisi qoshunining bashliqi Pidahzurning oghli Gamaliyel idi.
24 Binyamin qebilisi qoshunining bashliqi Gidéonining oghli Abidan idi.
25 Dan bargahi hemme bargahlarning arqa muhapizetchisi bolup, özining tughi astida qoshun-qoshun bolup yolgha chiqti; qoshunning bashliqi Ammishaddayning oghli Ahiezer idi.
26 Ashir qebilisi qoshunining bashliqi Okranning oghli Pagiyel idi.
27 Naftali qebilisi qoshunining bashliqi Énanning oghli Ahira idi.
28 Bular Israillar yolgha chiqqanda qoshun-qoshun bolup méngish tertipi idi; ular shu teriqide yolgha chiqti.

Musaning qéynakisi Hobabqa bolghan telipi

29 Musa özining qéynatisi, Midiyanliq Réuelning oghli Hobabqa: — Biz Perwerdigar wede qilghan yerge qarap seper qiliwatimiz, U: «Men u yerni silerge miras qilip bérimen» dégen; özlirining biz bilen bille méngishlirini ötünimen, biz silige yaxshi qaraymiz, chünki Perwerdigar Israil toghruluq bext-saadet ata qilimen dep wede bergen, — dédi.
30 Lékin Hobab Musagha: — Yaq, men öz yurtum, öz uruq-tughqanlirimgha kétimen, — dédi.
31 Musa uninggha: Bizdin ayrilip ketmisile; chünki sili chölde qandaq bargah qurishimiz kéreklikini bilila, sili bizge köz bolup bersile.
32 Shundaq boliduki, biz bilen bille barsila, kelgüside Perwerdigar bizge qandaq yaxshiliq qilsa, bizmu silige shundaq qilimiz! — dédi.
33 Israillar Perwerdigar téghidin yolgha chiqip üch kün yol mangdi; Perwerdigarning ehde sanduqi ulargha aram alidighan yer izdep ularning aldida üch kün yol bashlap mangdi.
34 Ular chédirlirini yighishturup yolgha chiqidighan chaghlarda, Perwerdigarning buluti haman ularning üstide bolatti.
35 Ehde sanduqi yolgha chiqidighan chaghda Musa: «Ornungdin turghaysen, i Perwerdigar; düshmenliring tiripiren bolsun; Sanga öchler yüzüngning aldidin qachsun!» — deytti.■
36 Ehde sanduqi toxtighan chaghda u: «Qaytip kelgeysen, i Perwerdigar, minglighan-tümenligen Israil xelqi arisigha qaytip kelgeysen!» — deytti.

11

Xelqning yol boyi ghotuldiship Perwerdigarning achchiqini keltürüshi

1 We shundaq boldiki, xelq ghotuldishatti, ularning ghotuldashliri Perwerdigarning quliqigha yétip intayin rezil anglandi; U bu sözlerni anglidi we Uning ghezipi qozghaldi;

■ **10:21** Chöl. 4:4 ■ **10:35** Zeb. 68:1-2

Perwerdigarning ot-yalquni ularning arisida tutiship, bargahning chétidiki bezilerni köydürüshke bashlidi.■
2 Xelq bu chaghda Musagha yalwuriwidi, Musa Perwerdigardin tilidi; shuning bilen ot pesiyip öchti.
3 Perwerdigarning oti ularning otturisida tutashqanliqi üchün u u yerge «Taberah» dep at qoydi. □

Xelqning ozuq toghruluq ghotuldashliri

4 Ularning arisidiki shalghut kishilerning nepsi taqildap ketti, Israillarmu yene yighlashqa bashlidi: «Emdi bizge kim gösh béridu?□ ■
5 Hélimu ésimizdiki, biz Misirdiki chaghlarda pul xejlimey turupmu béliq yéyeleyttuq, yene terxemek, tawuz, piyaz we küde piyaz bilen samsaqmu bar idi.
6 Mana bu yerde hazir köz aldimizda mannadin bashqa héchnéme yoq, emdi bizning jénimizmu qurup kétiwatidu» déyishti.
7 Manna goya yumghaqsüt uruqigha, körünüshi goya kehriwagha oxshaytti.■
8 Kishiler uyan-buyan chépip uni yighip, bezide yarghunchaqta ézip, bezide hawanchida soqup, ya bezide qazanda pishurup nan qilip yeytti; temi zeytun mayliq toqachlargha oxshaytti.□
9 Kéchide bargahqa shebnem chüshkende, mannamu shuning üstige chüshetti.
10 Musa xelqning ailimu-aile herbiri öz chédirining ishiki aldida yigha-zar qilishiwatqinini anglidi; buninggha Perwerdigarning ghezipi qattiq qozghaldi, bu ish Musaning neziridimu yaman köründi.
11 Musa Perwerdigargha: —
Sen bu barliq xelqning éghir yükini manga artip qoyup, men qulungni némishqa bundaq qiynaysen; némishqa men Séning aldingda iltipat tapmaymen?
12 Ya men bu pütün xelqqe hamilidar bolup, ularni tughdummu? Sen téxi manga: «Sen ularni Men qesem ichip ularning ata-bowiliriga miras qilghan shu yerge yetküzgüche, xuddi baqqan atisi emchektiki bowaqni baghriga alghandek baghringgha élip kötürüp mang» dewatisen?
13 Men bu xelqqe nedin gösh tépip béreleymen? Chünki ular manga yighlap: «Sen bizge yégüdek gösh tépip ber!» déyishmekte.
14 Men bu xelqni kötürüshni yalghuz üstümge élip kételmeydikenmen, bu ish manga bek éghir kéliwatidu.
15 Eger Sen manga mushundaq muamile qilmaqchi bolsang, men ötünüp qalay, bu xarab halitimni manga körsetmey, iltipat qilip méni öltürüwet! — dédi.

Perwerdigarning Musagha yetmish aqsaqalni tallap chiqishni buyrushi

16 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
Israil aqsaqalliri ichidin, sen yénimgha tonuydighan xelq aqsaqalliri we beglerdin yetmishni tallap yighqin, ularni jamaet chédirining aldigha ekel. Ular séning bilen bille shu yerde tursun.
17 Men shu yerge chüshüp séning bilen sözlishimen; we séning üstüngde turuwatqan Rohni élip ularning üstigimu bölüp qoyimen. Shuning bilen ular sen bilen bille xelqni kötürüsh mes'uliyitini üstige alidu, andin sen uni özüng yalghuz kötürmeydighan bolisen.□

■ **11:1** Qan. 9:22; Zeb. 78:21; 106:13-18 □ **11:3 «Taberah» —** «köyüsh» dégen menide. □ **11:4 «shalghut kishiler» —** beziler «bikar telepler» dep terjime qilidu. Lékin kéyinki sözlerdin qarighanda, ular belkim Israillardin ayrim, bashqa birnechche milletlerdin bolghan bir türküm kishiler bolushi mumkin. ■ **11:4** Mis. 12:38; 16:3; Zeb. 106:14; 1Kor. 10:6 ■ **11:7** Mis. 16:14, 31; Zeb. 78:24-25; Yuh. 6:31, 49 □ **11:8 «temi zeytun mayliq toqachlargha oxshaytti» —** yaki «temi tatliq zeytun maygha oxshaytti». □ **11:17 «séning üstüngde turuwatqan Roh» —** shübhisizki, Xudaning Özining Muqeddes Rohi. 29-ayetni körüng.

18 Sen xelqqe mundaq dégin: «Ete gösh yiyishke teyyarlinip özenglerni *Xudagha* atap paklanglar; chünki siler Perwerdigarning quliqini aghritip yighlap: «Emdi kim bizge gösh béridu? Ah, Misirdiki halimiz bek yaxshi idi!» dégenidinglar emesmu? Perwerdigar derweqe silerge gösh béridu, siler uningdin yeysiler.
19 Siler bir kün, ikki kün emes, besh kün, on kün emes, yigirme künmu emes,
20 belki pütün bir ay yeysiler, taki burninglardin étilip chiqip hö bolghuche yeysiler; chünki siler aranglarda turuwatqan Perwerdigarni mensitmey, uning aldida yighlap turup: «Biz néme üchün Misirdin chiqtuq?» — dédinglar».■
21 Musa: — Men ularning arisida turuwatqan bu xelqtin yolgha chiqalaydighan erkekler alte yüz ming tursa, Sen téxi: «Men ularni gösh yeydighan, hetta pütün bir ay gösh yeydighan qilimen» deysen;□
22 emise qoy, kala padilirining hemmisi soyulsa ulargha yétemdu? Yaki déngizdiki hemme béliq ulargha tutup bérilse, ularning yiyishige yitermu? — dédi.■
23 Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Perwerdigarning qoli qisqa bolup qaptimu? Emdi körüp baqqine, Méning sanga dégen sözüm emelge ashurulamdu-yoq? — dédi.■
24 Shuning bilen Musa chiqip Perwerdigarning sözini xelqqe yetküzdi we xelq ichidiki aqsaqallardin yetmish ademni tallap yighip ularni jamaet chédirining etrapida turghuzdi.
25 Andin Perwerdigar bulut ichidin chüshüp, Musa bilen sözliship, uningdiki Rohtin élip yetmish aqsaqalgha qoydi; Roh ularning üstige qonushi bilen ular bésharet bérishke kirishti. Lékin shu waqittin kéyin ular undaq qilmidi.
26 Lékin u chaghda ulardin ikki adem bargahta qaldi; birsining ismi Eldad, ikkinchisi Médad idi (ular eslide aqsaqallarning arisida tizimlan'ghanidi, lékin ibadet chédirigha chiqmay qalghanidi). Roh ularning üstidimu qondi we ular bargah ichide bésharet bérishke bashlidi.
27 Yash bir yigit yügürüp kélip Musagha: —
Eldad bilen Médad bargahta bésharet bériwatidu, — dédi.
28 Musaning xizmetkari, Musa tallighan serxil yigitliridin biri, Nunning oghli Yeshua qopup: —
I xojam Musa, ularni tosughayla, — dédi.
29 Lékin Musa uninggha: — Sen méning sewebimdin heset qiliwatamsen? Perwerdigarning pütün xelqi peyghember bolup ketse idi, Perwerdigar Özining Rohini ularning üstige qoysa idi! — dédi.
30 Shuning bilen Musa bilen Israil aqsaqallirining hemmisi bargahqa qaytip kétishti.

Perwerdigarning bödüne chüshürüshi

31 Emdi Perwerdigar aldidin bir shamal chiqip, u déngiz tereptin bödünilerni uchurtup kélip, bargahning etrapigha yéyiwetti; bödüniler bargahning u teripidimu bir künlük yol, bu teripidimu bir künlük yol kelgüdek yer yüzini ikki gez égizlikte kelgüdek qaplidi.□ ■
32 Xelq ornidin turup pütkül shu küni, shu kéchisi we etisi pütün kün bödüne tutup yighdi, eng az dégenlirimu alahazel ikki xomir yighdi; ular bularni bargahning töt etrapigha özliri üchün yéyishti.□

■ **11:20** Chöl. 21:5 □ **11:21 «yolgha chiqalaydighan erkekler»** — yaki «piyade eskerler». 1:46ni körüng. ■ **11:22** Yuh. 6:7 ■ **11:23** Yesh. 50:2; 59:1 □ **11:31 «Yer yüzini ikki gez égizlikte kelgüdek qaplidi.»** — bashqa birxil terjimisi: «yer yüzidin alahazel ikki gez égizlikte uchup keldi». **«gez»** — Muqeddes Kitabta ishlitilgen «gez» ademning qolining jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. ■ **11:31** Mis. 16:13; Zeb. 78:26-28 □ **11:32 «xomir»** —— Bir «xomir» texminen ming litrge barawer. Bödünilerning yéyilishi, shübhisizki, göshini qaqlash üchün idi.

33 Ular göshni chaynap ézip bolmay, gösh téxi chishliri arisida turghanda, Perwerdigarning ghezipi ulargha qozghilip, xelqni intayin éghir bir waba bilen urdi.□ ■
34 Shunga kishiler shu yerni «Qibrot-Hattawah» dep atidi; chünki ular shu yerde nepsi taqildighan kishilerni yerlikke qoyghanidi.□
35 Kéyin xelq Qibrot-Hattawahtin yolgha chiqip Hazirotqa kélip, Hazirotta toxtidi.

12

Meriyem bilen Harunning Musagha qara chaplighanliqi

1 Meriyem bilen Harun Musaning hebeshlik qizni xotunluqqa alghini üchün uninggha qarshi söz qildi (chünki u hebeshlik bir qizni alghanidi).□
2 Ular: — Perwerdigar peqet Musa bilenla sözliship, biz bilen sözleshmeptimu? — déyishti. Bu gepni Perwerdigar anglidi.
3 Musa dégen bu adem intayin kemter-mömin adem bolup, bu terepte yer yüzidikiler arisida uning aldigha ötidighini yoq idi.
4 Perwerdigar Musa, Harun we Meriyemge tuyuqsiz: — Siler üchünglar jamaet chédirigha kélinglar, — dédi.
Üchilisi chiqip keldi.
5 Andin Perwerdigar *ershtin* bulut tüwrüki ichide chüshüp, jamaet chédirining aldida toxtap, Harun bilen Meryemni qichqiriwidi, ular aldigha keldi.
6 U ulargha: — Emdi siler gépimni anglanglar, eger silerning aranglarda peyghember bolsa, Men Perwerdigar alamet körünüshte uninggha Özümni ayan qilimen, chüshide uning bilen sözlishimen.
7 Lékin qulum Musagha nisbeten undaq emes; u barliq ailem ichide tolimu sadiqtur;
8 Men uning bilen tépishmaq éytip olturmay, yüzmu yüz turup biwasite sözlishimen; u Men Perwerdigarning qiyapitini köreleydu. Emdi siler némishqa qulum Musa toghruluq yaman gep qilishtin qorqmidinglar? — dédi.□ ■
9 Perwerdigarning otluq ghezipi ulargha qozghaldi we u kétip qaldi.

Meryemning maxaw bolup qalghanliqi

10 Shuning bilen bulut jamaet chédiri üstidin ketti, we mana, Meryem xuddi ap'aq qardek pése-maxaw bolup ketti; Harun burulup Meryemge qariwidi, mana, u pése-maxaw bolup qalghanidi.
11 Harun Musagha: —
Way xojam! Nadanliq qilip gunah ötküzüp qoyghanliqimiz sewebidin bu gunahni bizning üstimizge artmighaysen.
12 U xuddi anisining qorsiqidin chiqqandila bedini yérim chirik, ölük tughulghan balidek bolup qalmighay! — dédi.
13 Shuning bilen Musa Perwerdigargha: — I Tengri, uning késilini saqaytiwetken bolsang, — dep nida qildi.

□ **11:33 «Perwerdigarning ghezipi ulargha qozghilip, xelqni... urdi» —** Xuda némishqa xelq qaqshighan waqtida emes, belki del bödünilerge éghiz tegkende ularni urdi? Shübhisizki, U ularni shu ishta sinidi. Ular eslide Uningdin narazi bolup gumanlinip: «Emdi bizge kim gösh béridu?» — déyishkenidi (4-ayet). Biraq Xuda ulargha köz aldida gösh bergini bilen, ular gumanidin towa qilmidi yaki teshekkur éytmidi. ■ **11:33** Zeb. 78:29-31 □ **11:34 «Qibrot-Hattawah» —** menisi «Nepsaniyetning qebriliri». □ **12:1 «Hebeshlik» —** «Éfiopiyelik» dégenning bashqiche atilishi. Tékistte, Musaning birinchi ayali bolghan Zipporahning hayat yaki hayat emesliki toghruluq xewer bérilmeydu. □ **12:8 «yüzmu yüz» —** ibraniy tilida «éghizmu éghiz». ■ **12:8** Mis. 33:11; Qan. 34:10

14 Perwerdigar Musagha: — Eger atisi uning yüzige tükürgen bolsa, u yette kün xijilchiliq
ichide turghan bolatti emesmu? Emdi u bargahning sirtigha yette kün qamap qoyulsun,
andin u qaytip kelsun, — dédi.□
15 Shuning bilen Meryem bargah sirtigha yette kün qamap qoyuldi, taki Meryem qaytip
kelgüche xelq yolgha chiqmay turup turdi.
16 Andin kéyin xelq Hazirottin yolgha chiqip, Paran chölide bargah qurdi.

13

Musaning Qanaanni charlap kélishke on ikki charlighuchi ewetishi

1 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
2 Men Israillargha miras qilip bergen Qanaan zéminini charlap kélishke ademlerni
ewetkin; herbir ata jemetke tewe qebilidin birdin adem chiqirilsun, ular öz qebilisidiki
emir bolsun, — dédi.
3 Musa Perwerdigarning emri boyiche, ularni Paran chölidin yolgha saldi; ularning
hemmisi Israillarning bashliri idi.
4 Töwendikiler ularning isimliri: — Ruben qebilisidin Zakkurning oghli Shammuya,
5 Shiméon qebilisidin Xorining oghli Shafat,
6 Yehuda qebilisidin Yefunnehning oghli Kaleb,
7 Issakar qebilisidin Yüsüpning oghli Igal,
8 Efraim qebilisidin Nunning oghli Hoshiya,
9 Binyamin qebilisidin Rafuning oghli Palti,
10 Zebulun qebilisidin Sodining oghli Gaddiyel,
11 Yüsüp qebilisidin, yeni Manasseh qebilisidin Susining oghli Gaddi,
12 Dan qebilisidin Gimallining oghli Ammiyel,
13 Ashir qebilisidin Mikailning oghli Setur,
14 Naftali qebilisidin Wofsining oghli Nahbi,
15 Gad qebilisidin Makining oghli Géuel.
16 Mana bular Musa charlap kélinglar dep Qanaan zéminigha ewetken ademlerning ismi.
Musa Nunning oghli Hoshiyani Yehoshuya dep atidi.□
17 Musa ularni charlap kélishke Qanaan'gha seperwer qilip: — Siler mushu yerdin Negew
chöli terepke qarap ménginglar, andin taghliq rayon'gha chiqinglar.□
18 U yerning qandaq ikenlikini, u yerdikilerning küchlük-ajizliqini, az yaki köplükini körüp
béqinglar;
19 ular turuwatqan yerning qandaq ikenlikini, yaxshi-yamanliqini körünglar; ular
turuwatqan sheherlerning qandaq ikenlikini, bargahliq sheher yaki sépil-qelelik sheher
ikenlikini;
20 u yerning munbet yaki munbetsiz ikenlikini, del-derexlirining bar-yoqluqini körüp
kélinglar. Yüreklikrek bolup, méwe-chiwiliridin alghach kélinglar, — dédi.
Bu chagh del üzüm piship qalghan waqit idi.
21 Ular shu tereplerge chiqip, zéminni Zin chölidin tartip taki Hamat éghizining yénidiki
Rehobqiche bérip charlashti.

□ **12:14 «atisi uning yüzige tükürgen bolsa, u yette kün xijilchiliq ichide turghan bolatti emesmu?»** — bu sözler ibraniylar arisidiki qedimki bir örp-adetni körsetse kérek. □ **13:16 «Hoshiya»** — ibraniy tilida «u qutquzidu», «Yehoshua» — «Perwerdigar (Yahweh) qutquzidu» dégen menide. «Eysa» ibraniy tilida del shu isimdur. □ **13:17 «Negew chöli»** — «Negew» dégen chöl Pelestinning jenubi teripide bolup, mushu yerde we köp bashqa yerlerde «jenub»ni bildüridu.

22 Ular jenub terepte Hébron'gha bardi, u yerlerde Anaqiylarning ewladliridin Ahiman, Shishay, Talmay dégenler olturushluq idi. Eslide Hébron shehiri Misirdiki Zoan shehiridin yette yil ilgiri yasalghanidi.□
23 Ular «Eshkol jilghisi»gha keldi, u yerde bir sap üzümi bar bir üzüm shéxini késip, bir baldaqqa ésip ikki ademge kötürgüzüp mangdi; ular azraq anar bilen enjürmu élip qaytip keldi.□
24 Israillar shu yerde késiwalghan eshu üzüm sewebidin u yer «Eshkol jilghisi» («*üzüm sapiqi jilghisi*») dep ataldi.
25 Ular qiriq kündin kéyin u yerlerni charlap tügitip, qaytip keldi.

Charlighuchilarning melumati

26 Ular kélip, Paran chöllükidiki Qadeshte Musa, Harun we pütün Israil jamaiti bilen körüshti. Ular ikkiylen'ge hem pütkül Israil jamaitige melumat berdi hem zéminning méwilirini ulargha körsetti.
27 Ular Musagha melumat bérip: —
Biz özliri béringlar dégen yerlerge barduq, rasttinla süt bilen hesel éqip turidighan yer iken, mana bular shu yerning méwiliri.■
28 Biraq u yerdikiler bek küchtünggür iken, sheherler sépilliq bolup hem puxta-heywetlik iken. Uning üstige, biz u yerde Anaqiylarning ewladlirinimu körduq.
29 Amalekler jenub terepte turidiken; Hittiylar, Yebusiylar, Amoriylar taghlarda turidiken; Qanaaniylar déngiz boylirida we Iordan deryasi boylirida turidiken, — dédi.
30 Kaleb Musaning aldida köpchilikni tinchitip: —
Biz derhal atlinip bérip u yerni igileyli! Chünki biz choqum ghalip kélimiz — dédi.
31 Lékin uning bilen bille chiqqan bashqilar bolsa: —
Ular bizdin küchlük iken, shunga ulargha hujum qilsaq bolmaydu, — déyishti.
32 Andin charlighuchilar özliri charlap kelgen zéminning ehwalidin Israillargha yaman melumat bérip:
— Biz kirip charlap ötken zémin bolsa öz ahalisini yeydighan zémin iken; biz u yerde körgenlerning hemmisi yoghan ademler iken.
33 Biz u yerlerde «Nefiliyler» dégen *gigant* ademlerni körduq (derweqe Anaqiylarning ewladliri Nefiliylerdin chiqqandur); biz özimizge qarisaq chéketkidek turidikenmiz, biz ularghimu shundaq körinidikenmiz, — dédi.□

14

Israillarning tapa-tene qilishi

1 Shuning bilen barliq jamaet dad-peryad kötürüp yighlidi; ular kéchiche yigha-zar qiliship chiqti.
2 Israillar Musa bilen Harun'gha tapa-tene qilip: — Biz baldurla Misirda ölüp ketsek boptiken! Mushu chöl-jeziride ölüp ketsek boptiken!
3 Perwerdigar némishqa bizni qilich astida ölsun, xotun bala-chaqilirimiz bulinip, *düshmenning* oljisi bolsun dep bizni bu yerge bashlap kelgendu? Uningdin köre, Misirgha qaytip ketkinimiz yaxshi emesmu? — dep ghotuldashti.

□ **13:22 «jenub»** — iIbraniy tilida «Negew». □ **13:23 «Eshkol»** — menisi «üzümler». ■ **13:27** Mis. 3:8; 33:3 □ **13:33 «Nefiliyler»** — topandin ilgiri peyda bolghan gigantlar idi. Hemmisi topanda yoqitilghan bolghachqa, charlighuchilarning shu gépi peqet özlirining toqughan epsaniliri, xalas. Gerche «Anaqiylar»mu gigantlar bolsimu («Qan.» 9:1-2ni körüng), ularning «Nefiliyler» bilen héchqandaq munasiwiti yoq idi. Halbuki, rohiy jehettin bu gigantlarning «Nefiliyler»ning eslidiki kélip chiqishi bilen munasiwiti bolushi mumkin («Yar.» 6:1-4).

4 Shuning bilen ular bir-birige: — Bashqidin bir bashliq tiklep Misirgha qaytip kéteyli, — déyishti.
5 Musa bilen Harun pütün Israil jamaiti aldida yiqilip düm yatti.
6 Shu yerni charlap kelgenler ichidiki Nunning oghli Yeshua bilen Yefunnehning oghli Kaleb kiyimlirini yirtip,
7 pütün Israil jamaetchilikige: — Biz charlap kélishke ötüp barghan zémin intayin bek yaxshi zémin iken.
8 Eger Perwerdigar bizdin söyünse, bizni shu zémin'gha, yeni hesel bilen süt éqip turidighan shu zémin'gha bashlap bérip, uni bizge béridu.
9 Siler peqet Perwerdigargha asiyliq qilmanglar! U zéminidikilerdin qorqmanglar, chünki ular bizge nisbeten bir ghizadur; ularning panahdarliri ulardin ketti, Perwerdigar bolsa biz bilen bille; ulardin qorqmanglar, — dédi.■
10 Halbuki, pütkül jamaet terep-tereptin: — U ikkisini chalma-kések qilip öltürüwéteyli, déyishti. Lékin Perwerdigarning julasi jamaet chédirida Israillargha ayan boldi.

Xudaning jazasi, Musaning xélq üchün nida qilghanliqi

11 Perwerdigar Musagha: — Bu xelq Méni qachan'ghiche mensitmeydu? Gerche ularning otturisida shunche möjizilik alametlerni yaratqan bolsammu, lékin ular Manga qachan'ghiche ishinishmeydiken?
12 Men ularni waba bilen urup yoqitimen, shuning bilen séni ulardin téximu chong we qudretlik bir el qilimen, — dédi.
13 Musa bolsa Perwerdigargha mundaq dédi: —
«Bundaq bolidighan bolsa bu ishni misirliqlar anglap qalidu, chünki Sen ulugh qudriting bilen bu xelqni ularning arisidin élip chiqqaniding;■
14 we Misirliqlar bu ishni shu zémindiki xelqlergimu éytidu. U zémindiki ahalimu Sen Perwerdigarning bu xelqning arisida ikenlikingni, Sen Perwerdigarning ularning aldida yüzmuyüz körün'genlikingni, Séning buluting daim ulargha saye chüshürüp kelgenlikini, shundaqla Séning kündüzi bulut tüwrükide, kéchisi ot tüwrükide ularning aldida mangghanliqingni anglighanidi.■
15 Emdi Sen bu xelqni xuddi bir ademni öltürgendek öltürüwetseng, Séning namshöhritingni anglighan ellerning hemmisi:
16 «Perwerdigar bu xelqni Özi ulargha bérishke qesem qilghan zémin'gha bashlap baralmaydighanliqi üchün, shunga ularni eshu chöl-jeziride öltürüwétiptu» dep qalidu.■
17 Emdi ötünimenki, Rebbim qudritingni jari qildurghaysen, Özüngning:
18 «Perwerdigar asanliqche achchiqlanmaydu, Uning méhir-muhebbiti téship turidu; U gunah we itaetsizlikni kechüridu, lékin gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydu, atilarning qebihlikini atisidin balisighiche, hetta newre-chewrilirigiche ularning üstige yükleydu» déginingdek qilghaysen.□ ■
19 Méhriy-shepqitingning kengriliki boyiche, Misirdiki chaghdin taki hazirghiche daim kechürüp kelginingdek, bu xelqning qebihlikini kechürgeysen!».
20 Perwerdigar: — «Boptu, sen dégendek ularni kechürdüm.
21 Lékin Öz hayatim bilen qesem qilimenki, pütkül yer yüzi Men Perwerdigarning shan-sheripi bilen tolidu.
22 Halbuki, Méning julayimni, Misirda we chöl-jeziride körsetken möjizilik alametlirimni körüp turupmu Méni mushundaq on qétimlap sinap yene awazimgha qulaq salmighanlar,

■ **14:9** Qan. 20:3 ■ **14:13** Mis. 32:12 ■ **14:14** Mis. 13:21; 40:38 ■ **14:16** Qan. 9:28 □ **14:18 «atilarning qebihlikini atisidin balisighiche, hetta newre-chewrilirigiche ularning üstige yükleydu»** — bu muhim söz toghruluq «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ **14:18** Mis. 20:5; 34:6; Qan. 5:9; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8; Yun. 4:2

23 Men qesem ichip ularning ata-bowiliriga miras qilip bérimen dégen u zéminni hergiz körelmeydu; Méni mensitmigenlerdin birimu u yurtni körelmeydu.■
24 Lékin özide bashqiche bir rohning bolghini, pütün qelbi bilen Manga egeshkini üchün qulum Kalebni u kirgen yerge bashlap kirimen; uning ewladlirimu u yerge mirasxor bolidu.■
25 (shu chaghda Amalekler bilen Qanaaniylar *taghliq* jilghilarda turuwatatti) — Ete siler yolunglardin burulup, Qizil Déngizgha baridighan yol bilen méngip chölge seper qilinglar» — dédi.

Perwerdigarning Israillarni jazalishi

26 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi:
27 — Men Méning yaman gépimni qilip ghotuldishidighan bu rezil jamaetke qachan'ghiche chidishim kérek? Israillarning Méning yaman gépimni qilghanliri, shu *toxtawsiz* ghotuldashlirining hemmisini anglidim.■
28 Sen ulargha: — Perwerdigar mundaq deydu: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, xep, Men silerge quliqimgha kirgen sözliringlar boyiche muamile qilmaydighan bolsam!■
29 Silerning ölükünglar mushu chölde yatidu; silerning ichinglarda sanaqtin ötküzülgenler, yeni yéshi yigirmidin ashqan, Méning yaman gépimni qilip ghotuldighanlarning hemmisi pütün sani boyiche■
30 Silerge qol kötürüp *qesem qilip*, turalghunglar qilip bérimen dégen zémin'gha héch kirelmeydu; peqet Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuala kiridu.■
31 Silerning kichik baliliringlar, yeni «Bulinip, düshmenning oljisi bolup qalidu» déyilgenlerni Men bashlap kirimen, ular siler kemsitken u zémindin behrimen bolidu.
32 Biraq siler bolsanglar, siler yiqilip, ölükünglar bu chölde qalidu.
33 Silerning baliliringlar buzuqluq-wapasizliqinglarning elimini tartip, ölükünglar chölde yoqalghuche, bu chölde qiriq yil sergerdan bolup yüridu.□
34 Silerning shu zéminni charlighan künliringlarning sani boyiche, qiriq künning herbir künini bir yil hésablap, qebihlikliringlarni qiriq yil öz üstünglargha élip yürisiler; shu chaghda Méning özünglardin yatlashqinimning néme ikenlikini bilip yétisiler» — dégin.■
35 Men Perwerdigar shundaq dégenikenmen, yighilip Manga qarshi chiqqan bu rezil xelq jamaitige Men choqum shundaq qilimen; ular mushu chöl-jeziride yewétilidu, shu yerde ölidu.
36 Musa u zéminni charlap kélishke ewetkenler qaytip kelgende, u zémin toghruluq yaman xewer élip kélish bilen pütün jamaetni ghotulditip, Musaning yaman gépini qilghuzghanlar,
37 yeni u zémin toghruluq yaman xewer ekelgen bu kishilerning hemmisi waba késili tégip Perwerdigarning aldida öldi.■
38 Zéminni charlap kélishke barghan ademler ichidin peqet Nunning oghli Yeshua bilen Yefunnehning oghli Kalebla hayat qaldi.

Öz meyliche hujumgha ötüp meghlup bolup qéchish

39 Musa bu geplerni pütkül Israil jamaitige éytiwidi, hemmisi bek hesret chekti.
40 Ular etigen tang atqanda turup taghqa chiqip: — Mana biz kelduq! Perwerdigar éytqan yurtqa chiqip hujum qilayli; chünki biz gunah qilduq, — déyishti.

■ **14:23** Qan. 1:35, 36 ■ **14:24** Ye. 14:8, 9 ■ **14:27** Zeb. 106:24-26 ■ **14:28** Chöl. 26:65; 32:11 ■ **14:29** Qan. 1:35; Ibr. 3:17 ■ **14:30** Ye. 14:6 □ **14:33 «buzuqluq-wapasizliqinglar» —** ibraniy tilida «pahishiwazliqliringlar». Xudadin ézip kétish Tewrat-Injilda «pahishiwazliq» dep hésablinidu. ■ **14:34** Zeb. 95:8-11 ■ **14:37** 1Kor. 10:10; Yeh. 5

41 — Siler yene némishqa Perwerdigarning emrige xilapliq qilisiler? — dédi Musa, — Bu
ish ghelibilik bolmaydu!■
42 Perwerdigar aranglarda bolmighachqa, düshmenning qilichi astida ölüp, meghlup
bolmasliqinglar üchün hujumgha chiqmanglar.
43 Chünki Amalekler bilen Qanaaniylar u yurtta, silerning aldinglarda turidu; siler qilich
astida ölüp kétisiler; chünki siler Perwerdigardin ténip kettinglar, Perwerdigar siler bilen
bille bolmaydu.
44 Lékin, gerche Perwerdigarning ehde sanduqi we Musa bargahtin qozghalmighan
bolsimu, ular yenila öz meyliche taghqa chiqip hujumgha ötti.
45 Shuning bilen Amalekler bilen shu taghda turushluq Qanaaniylar chüshüp ularni taki
Xormahghiche qoghlap, bitchit qilip qirghin qildi.

15

Türlük qurbanliqlar toghrisidiki qaide-nizam

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha mundaq dégin: — Siler makanlishishinglar üchün silerge teqdim qilip
béridighan zémin'gha kirgen chéghinglarda,
3 eger Perwerdigargha atap otta sunulidighan, uninggha xushbuy bolsun dep birer
hediye-qurbanliq qilmaqchi bolsanglar, qurbanliq kala yaki qoy-öchke padisidin bol-
sun. U köydürme qurbanliq bolsun, qesemni ada qilish qurbanliqi bolsun, ixtiyariy
qurbanliq yaki silerge békitilgen héytlardiki zörür qurbanliq bolsun,□
4-5 qurbanliq sun'ghuchi kishi Perwerdigargha atighinigha bir ashliq hediyesini qoshup
keltürsun. Köydürme qurbanliq yaki bashqa qurbanliq qoza bolsa, undaqta ashliq
hediyesi zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen ésil undin efahning ondin
biri bolsun; uninggha yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharabni qushup
sunsun.□ ■
6 Qurbanliqing qochqar bolsa, sen uninggha ashliq hediyesi süpitide üchtin bir hin
zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi bolsun
7 we sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharabni qushup sunsun; bular Perwerdi-
gargha xushbuy chiqarsun dep sunulsun.
8 Eger sen Perwerdigargha köydürme qurbanliq, yaki qesem ada qilish qurbanliqi yaki
inaqliq qurbanliqi süpitide torpaq atighan bolsang,
9 undaqta torpaqqa ashliq hediye süpitide yérim hin zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin
efahning ondin üchini,
10 sharab hediye süpitide yérim hin sharabni qoshup sun'ghin; bular Perwerdigargha
atilip otta sunulup, xushbuy chiqarsun dep keltürülsun.
11 Herbir sunulghan torpaq, qochqar, qoza yaki oghlaqqa nisbeten mushundaq qilin-
sun.
12 Siler sunidighininglarning sani boyiche, herxil qurbanliqning sanigha qarap shun-
daq qilisiler.
13 Shu zéminda tughulghanlarning hemmisi Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep,
otta sunulidighan qurbanliq qilmaqchi bolsa ene shundaq qilsun.
14 Shuningdek siler bilen bille turuwatqan musapir yaki ewladmu-ewlad siler bilen
bille turuwatqanlar bolsa, xushbuy chiqarsun dep otta sunulidighan qurbanliq qil-
maqchi bolsa, siler qandaq qilghan bolsanglar, ularmu shundaq qilsun.

■ **14:41** Qan. 1:41 □ **15:3 «birer hediye-qurbanliq qilmaqchi bolsanglar» —** bu ayette közde tutulghan qurbanliqlarning hemmisi «köydürme qurbanliq» yaki «inaqliq qurbanliqi»dur (5-ayetni körüng). □ **15:4-5 «bir efah» —** texminen 2 küre yaki 22 litr idi. Bir hin texminen 3.6 litr idi. ■ **15:4-5** Law. 2:1; 6:14

15 Pütkül jamaetke, meyli siler bolunglar yaki siler bilen bille turuwatqan musapir bolsun, hemminglar üchün oxshash bir belgilime bolidu; siler üchün dewrmu-dewr ebediy bir belgilime bolidu; Perwerdigar aldida siler qandaq bolsanglar, musapirlarmu shundaqtur.■
16 Silergimu, aranglarda turuwatqan musapirlarghimu oxshash bir qanun-belgilime, oxshash bir höküm bolsun.
17 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
18 Sen Israillargha söz qilip ulargha mundaq dégin: — «Siler Men silerni ekiridighan zémin'gha yétip barghanda,
19 shu yerdin chiqqan ashliqni yeydighan chéghinglarda, Perwerdigargha bir «kötürme hediye» teqdim qilinglar.
20 Siler herbir yéngi xémirdin pishqan nanlardin birini «kötürme hediye» qilip teqdim qilinglar; siler uni teqdim qilghanda xuddi xamanning «kötürme hediye»sige oxshash bolsun.□
21 Dewrdin-dewrge siler deslepki hosuldin chiqqan xémirdin bir nanni «kötürme hediye» süpitide Perwerdigargha sununglar.

Bilmey qilghan gunahi üchün kafaret keltürüsh

22 Eger siler özünglar bilmey ézip gunah qilip, Perwerdigarning Musagha buyrughan bu barliq emirlirige emel qilmighan bolsanglar,□
23 yeni Perwerdigar buyrughan kündin étibaren barliq ewladliringlarghiche Perwerdigarning Musaning wastisi bilen silerge buyrughan barliq ishlirigha emel qilmighan bolsanglar,
24 jamaet shundaq birer gunahning bilmey ötküzülgenlikidin xewersiz bolsa, undaqta pütkül jamaet Perwerdigargha xushbuy chiqarsun dep yash bir torpaqni köydürme qurbanliq süpitide sunsun hemde qaide-nizam boyiche uninggha munasiwetlik ashliq hediye bilen sharab hediyeni qoshup sunsun, we uning üstige bir tékini gunah qurbanliqi süpitide sunsun.
25 Shu yol bilen kahin pütkül Israil jamaiti üchün kafaret keltürüp, bu gunah ulardin kechürüm qilinidu; chünki bu bilmey ötküzüp qoyghan gunah we ular özlirining bilmey ötküzüp qoyghan gunahi üchün qurbanliq, yeni Perwerdigargha atap otta sunulidighan qurbanliq we gunah qurbanliqini birlikte Perwerdigar aldigha sun'ghan.
26 Bu gunah pütkül Israil jamaiti bilen ularning arisida turuwatqan musapirlarning hemmisidin kechürüm qilinidu, chünki bu pütkül xelq bilmey turup ötküzüp qoyghan gunahtur.
27 Eger bir kishi bilmestin gunah qilip qoyghan bolsa, u bir yashliq bir chishi oghlaqni gunah qurbanliqi süpitide sunsun.■
28 Kahin shu yol bilen bilmey gunah qilip qoyghan adem üchün kafaret keltüridu; uning üchün kafaret keltürse uning Perwerdigar aldida bilmey ötküzgen gunahi uningdin kechürüm qilinidu.
29 Bilmey birer sewenlik ötküzüp qoyghan barliq kishilerge, meyli shu zéminda tughulghan Israillar bolsun yaki ularning arisida turuwatqan musapirlargha bolsun, — silerning hemminglargha oxshash bir qanun-belgilime tetbiqlinidu.

■ **15:15** Mis. 12:49; Chöl. 9:14 □ **15:20** **«Siler herbir yéngi xémirdin pishqan nanalardin birini «kötürme hediye» qilip teqdim qilinglar» —** bashqa birxil terjimisi: «Siler deslepki hosuldin chiqqan xémirdin bir nan pishurup uni «kötürme hediye» qilip teqdim qilinglar» (biraq terjimimiz «Ez.» 44:30din qarighanda toghriraq bolushi mumkin). **«xamanning «kötürme hediye»sige oxshash bolsun»** — oqurmenlerge melumki, Israillar yéngi pishqan hosulning tunji qismini xamandin ayrip, Xudagha atishi kérek («Mis.» 23:19, 34:22 we 26ni körüng.) □ **15:22** **«emel qilmighan bolsanglar» —** bu ayetlerde közde tutulghan gunah Xudaning emrlirige **emel qilmasliqtin** ibaret; «Law.» 4-babta tilgha élin'ghan qurbanliqlar Xudaning emrlirige **xilapliq qilghan ishlargha** kafaret keltüridighan qurbanliqlardin ibaret. ■ **15:27** Law. 4:27

Bilip turup qilghan gunahlar toghruluq

30 Lékin yürikini qaptek qilip ish körgen kishi, meyli u zéminda tughulghan bolsun yaki musapir bolsun, Perwerdigargha haqaret keltürgen bolidu; u haman öz xelqidin üzüp tashlinidu.
31 U Perwerdigarning sözini mensitmigeniken, Perwerdigarning emrige xilapliq qilghaniken; shuning üchün u choqum üzüp tashlinidu; gunahi özining béshigha chüshidu.

Shabat künige xilapliq qilghuchilargha bérilidighan jaza

32 Israillar chöl-jeziridiki waqitlirida, bir kishining shabat künide otun tergenliki bayqaldi.□
33 Otun tériwatqanliqini bayqap qalghanlar uni Musa, Harun we pütkül jamaetning aldigha élip keldi.
34 Uni qandaq bir terep qilish kérekliki téxi körsitilmigechke, ular uni qamap qoydi.■
35 Perwerdigar Musagha: — U adem öltürülmise bolmaydu; pütün jamaet uni bargahning téshigha epchiqip chalma-kések qilip öltürsun, — dédi.
36 Andin pütün jamaet u ademni bargah sirtigha epchiqip, xuddi Perwerdigar Musagha buyrughandek, chalma-kések qilip öltürdi.

Kiyim-kécheklerge chucha tutush nizami

37 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
38 Sen Israillargha mundaq dégin, ular ewladmu-ewlad kiyim-kécheklirining chörisige chuchilarni tutsun hem burjikidiki chuchilirining herbirige kök shoyna tikip qoysun;■
39 bu xil chuchilar silerning uni tikip turushunglar üchün bolidu; uni körgende Perwerdigarning barliq emrlirini ésinglarda tutup, ulargha emel qilishinglar üchün bu silerge bir esletme bolidu; shuningdek silerning hazirqidek özünglarning könglünglar we közünglarning keynige kirip, qatirap buzuqluq qilip ketmeslikinglar,□
40 Méning barliq emrlirimni este tutushunglar hem uninggha emel qilip, Xudayinglargha atap pak-muqeddes bolushunglar üchün bolsun.
41 Men Xudayinglar bolush üchün silerni Misir zéminidin élip chiqqan Perwerdigardurmen; Men Perwerdigar Xudayinglardurmen.

16

Korah, Datan we Abiramning asiyliq qilishi

1 Lawiyning ewrisi, Kohatning newrisi, Izharning oghli Korah we Rubenning ewladliridin Éliabning oghulliri Datan bilen Abiram we Peletning oghli On■
2 Israillar ichidiki jamaet emirliri bolghan, jamaet ichidin saylap chiqilghan mötiwerlerdin ikki yüz ellik kishini bashlap kélip Musagha qarshi chiqti.
3 Ular yighilip Musagha qarshi hem Harun'gha qarshi chiqip: —
Siler heddinglardin bek ashtinglar, pütkül jamaetning hemmisi pak-muqeddes, Perwerdigarmu ularning arisida, shundaq turughluq siler néme dep özünglerni Perwerdigarning jamaitidin üstün qoyusiler? — dédi.
4-5 Musa ularning gépini anglap düm yiqilip, Korah bilen uning guruhidikilerge söz qilip: —

□ **15:32 «bir kishining shabat künide otun tergenliki bayqaldi» —** shübhisizki, bu weqe yuqiriqi 30-31-ayettiki prinsipqa misal keltürülüsh üchün bayan qilinidu. ■ **15:34** Law. 24:12 ■ **15:38** Qan. 22:12; Mat. 23:5 □ **15:39 «buzuqluq» —** Tewrattiki köp qisimlarda körsitilgen bu «buzuqluq»ning hem jismaniy jeheti (eysh-ishret) hem rohiy jeheti (butpereslik qilip Xudagha wapasizliq qilish) bardur. ■ **16:1** Chöl. 26:9; 27:3; Yeh. 11

Ete etigende Perwerdigar kimlerning Özige mensup ikenlikini, kimlerning pak-muqeddes ikenlikini ayan qilidu; shu kishini Özige yéqinlashturidu; kimni tallighan bolsa, uni Özige yéqinlashturidu.
6 Siler mundaq qilinglar: — Sen Korah we séning guruhingdikiler hemmisi xushbuydanlarni epkélinglar;
7 ete Perwerdigarning aldida xushbuydanlargha ot yéqip, xushbuyni uning üstige qoyunglar; Perwerdigar kimni tallisa, shu muqeddes-pak bolghan bolsun! Ey siler Lawiylar, heddinglardin bek ashtinglar! — dédi.
8 Musa yene Korahqa:
— I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar.
9-10 Israilning Xudasi Perwerdigar silerni Özining chédirining ishlirini qilsun dep hemde jamaetning aldida ularning xizmitide bolsun dep Özige yéqinlashturush üchün silerni Israil jamaitidin ayrip chiqqan — yeni Perwerdigar séni we séning hemme qérindashliring bolghan Lawiyning ewladlirini birdek Özige yéqinlashturghanliqi silerche kichik ishmu? Siler yene téxi kahinliq wezipisini tama qiliwatamsiler?□
11 Shu wejidin sen we séning guruhingdikiler hemmisi yighilip Perwerdigargha qarshi chiqiwétipsiler-de; Harun némidi, siler uning üstidin shunchilik aghrinip ghotuldiship ketküdek? — dédi.
12 Musa Éliabning oghli Datan bilen Abiramni qichqirip kélishke adem ewetiwidi, ular:
— Barmaymiz!
13 Séning bizni süt bilen hesel aqidighan zémindin bashlap chiqip bu chöl-jeziride öltermekchi bolghanliqingning özi kichik ishmu? Sen téxi özüngni padishah hésablap bizning üstimizdin hökümranliq qilmaqchimu?□
14 Halbuki, sen bizni süt bilen hesel aqidighan yurtqa bashlap kelmiding, étiz we üzümzarliqlarnimu bizge miras qilip bermiding. Sen bu xeqning közinimu oyuwalmaqchimu? Biz barmaymiz! — dédi.
15 Buni anglap Musa qattiq ghezeplinip Perwerdigargha: —
Ularning sowghat-hediyesige étibar qilmighaysen; men ularning hetta birer éshikinimu tartiwalmidim, birer adimigimu héch ziyan-zexmet yetküzmidim, — dédi.■

Xudaning jazasi

16 Musa Korahqa: —
Ete sen we séning guruhingdikiler — sen, ular we Harun Perwerdigarning aldigha kélinglar.
17 Herbiringlar özünglarning xushbuydanliringlarni ekilip uning üstige xushbuyni sélinglar; herbiringlar özünglarning xushbuydanliringlarni, yeni jemiy ikki yüz ellik xushbuydanni élip uni Perwerdigarning huzurida tutup turunglar; senmu, Harunmu herbiringlar öz xushbuydanliringlarni élip kélinglar, — dédi.
18 Shuning bilen herbir adem özining xushbuydanini élip, otni yéqip, xushbuy sélip, Musa we Harun bilen birlikte jamaet chédirining derwazisi aldida turushti.
19 Korah Musa bilen Harun'gha hujum qilghili pütün jamaetni yighip jamaet chédirining derwazisi aldigha kéliwidi, Perwerdigarning julasi pütkül jamaetke ayan boldi.
20 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip: —

□ **16:9-10 «Perwerdigar silerni, *yeni Lawiylarni*...** Özige yéqinlashturush üchün silerni Israil jamaitidin ayrip chiqqan...» — oqurmenlerning éside bolushi kérekki, Xuda eslide Lawiy qebilisi ichidin Harun we uning ewladlirini özige kahin bolushqa tallighanidi, qalghan Lawiylarni muqeddes chédirdiki xizmette bolup kahinlargha yardemchi rolda bolushqa békitkenidi. □ **16:13 «bizni süt bilen hesel aqidighan zémindin bashlap chiqip...»** — mushu ademler Misir zéminini maxtimaqchi bolup, shu yerdiki qulluq hayatini pütünley untudi. ■ **16:15** 1Sam. 12:3

21 Siler bu xelqning arisidin néri turunglar, men köz yumup achquche ularni yutuwétimen, — déwidi,
22 Musa bilen Harun düm yiqilip: —
I Tengrim, barliq et igilirining rohlirining Xudasi, bir adem gunah qilsa, ghezipingni pütün jamaetke chachamsen? — dédi.■
23 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
24 Sen jamaetke: «Siler Korah, Datan we Abiramning turar jayliridin ayrilip ulardin néri kétinglar» — dep buyruq ber, — dédi.
25 Shuning bilen Musa ornidin turup Datan bilen Abiram terepke qarap mangdi; Israil aqsaqallirimu uninggha egiship mangdi.
26 Musa jamaetke: — Silerdin ötünimen, bu rezil ademlerning chédirliridin yiraq kétinglar, ularning barliq gunahliri sewebidin ular bilen bille weyran bolmasliqinglar üchün ularning héchnersisige qol tegküzmenglar, — dédi.
27 Shuning bilen jamaet Korah, Datan, Abiramning chédirlirining töt etrapidin néri ketti; Datan bilen Abiram bolsa öz ayallirini, oghul-qizlirini we bowaqlirini élip chiqip öz chédirining ishiki aldida turdi.
28 Musa: — Buningdin siler shuni bilisilerki, bu ishlarning hemmisi méning könglümdin chiqqan emes, belki Perwerdigar méni ularni ada qilishqa ewetken:
29 — eger bu ademlerning ölümi adettiki ademlerning ölümige oxshash bolidighan yaki ularning béshigha chüshidighan qismetler adettiki ademler duchar bolidighan qismetlerge oxshash bolidighan bolsa, Perwerdigar méni ewetmigen bolatti.
30 Eger Perwerdigar yéngi bir ishni qilip, yer aghzini échip ularni we ularning pütün nersisini yutup kétishi bilen, ular tirikla tehtisaragha chüshüp ketse, u chaghda siler bu ademlerning Perwerdigarni mensitmigenlikini bilip qalisiler, — dédi.
31 Musaning bu gépi axirlishishi bilenla ularning puti astidiki yer yérildi.
32 Yer aghzini échip ularni barliq ailisidikiler bilen, shuningdek Korahqa tewe hemme ademlerni qoymay teelluqatliri bilen qoshup yutup ketti.■
33 Shundaq qilip, ular we ularning tewesidikilerning hemmisi tirikla tehtisaragha chüshüp ketti, yer ularning üstide yépildi. Ular shu yol bilen jamaetning arisidin yoqaldi.
34 Ularning etrapida turghan Israillarning hemmisi ularning nalisini anglap: «Yer biznimu yutup kétermikin!» déyiship qéchishti.
35 Andin Perwerdigarning aldidin bir ot chiqip, xushbuy sunuwatqan héliqi ikki yüz ellik ademnimu yutup ketti.■

Yadname qilishqa qaldurulghan xushbuydanlar

36 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
37 Sen kahin Harunning oghli Eliazargha buyrughin, u xushbuydanlarni ot arisidin tériwélip, choghlirini yiraqlargha chéchiwetsun, chünki u xushbuydanlar Xudagha atalghandur;
38 shunga özining jénigha özi zamin bolghan gunahkarlarning xushbuydanlirini tériwalghin; ular qurban'gahni qaplash üchün soqup népiz tünike qilinsun, chünki bu xushbuydanlar eslide Perwerdigarning huzurigha sunulup uninggha atalip muqeddes qilin'ghan. Shundaq qilip ular kéyin Israillargha ibret bolidighan isharet-belge bolidu.
39 Shuning bilen kahin Eliazar otta köydürüwétilgenler sun'ghan mis xushbuydanlarni tériwaldi; ular qurban'gahni qaplitishqa népiz tünike qilip soquldi.

■ **16:22** Chöl. 27:16; Ibr. 12:9 ■ **16:32** Chöl. 26:10; 27:3; Qan. 11:6; Zeb. 106:17 ■ **16:35** Zeb. 106:18

40 Shuning bilen *qurban'gahning bu qaplimisi* Harunning ewladlirigha yat ademlerning
xuddi Korah bilen uning guruhidikilerge oxshash qismetke qalmasliqi üchün, Perwerdi-
garning huzurida xushbuy köydürüshke yéqinlashmasliqigha Israillar üchün bir esletme
boldi. Bu Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Eliazargha buyrughanliridur.

Jamaetning Harunning yalwurushi sewebidin qutulup qélishi

41 Etisi pütkül Israil jamaiti Musa bilen Harunning yaman gépini qilip: —
Siler Perwerdigarning xelqini öltürdünglar, — dep ghotuldashti.
42 We shundaq boldiki, jamaet Musa bilen Harun'gha hujum qilishqa yighiliwatqanda,
jamaet burulup jamaet chédirigha qariwidi, we mana, bulut chédirni qapliwaldi hem
Perwerdigarning julasi ayan boldi.
43 Shuning bilen Musa bilen Harun jamaet chédirining aldigha bérip turdi.
44 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
45 Men közni yumup achquche ularni yoqitip tashlishim üchün ikkinglar bu jamaettin
chiqip néri kétinglar, — dep buyruwidi, ikkiylen yiqilip yerde düm yatti.
46 Musa Harun'gha: —
Sen xushbuydanni élip uninggha qurban'gahtiki ottin sal, uninggha xushbuy qoyup,
ular üchün kafaret keltürüshke tézlikte jamaetning arisigha apar; chünki qehr-ghezep
Perwerdigarning aldidin chiqti, waba basqili turdi, — dédi.
47 Harun Musaning déginidek qilip, xushbuydanni élip jamaetning arisigha yügürüp
kirdi; we mana, waba kishilerning arisida bashlan'ghanidi; u xushbuyni xushbuy-
dan'gha sélip, xelq üchün kafaret keltürdi.
48 U ölükler bilen tirikler otturisida turuwidi, waba toxtidi.
49 Korahning weqesi munasiwiti bilen ölgenlerdin bashqa, waba sewebidin ölgenler on
töt ming yette yüz kishi boldi.□
50 Harun jamaet chédirining derwazisi yénida turghan Musaning yénigha yénip keldi;
waba toxtidi.

17

Harunning hasisining chécheklishi

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 «Sen Israillargha söz qilip, ulardin ata jemeti boyiche, her qebilining emiridin birdin
on ikki hasa alghin; sen ularning herbirining ismini özining hasisigha yézip qoyghin.
3 Lawiy qebilisining hasisigha Harunning ismini yazghin, chünki herbir ata jemet qebile
bashliqi üchün bir hasa wekil bolidu.
4 Sen bu hasilarni jamaet chédiridiki höküm-guwahliq *sanduqining* aldigha, yeni Men
séning bilen körüshidighan yerge qoyghin.□ ■
5 We shundaq boliduki, Men tallighan kishining bolsa, uning hasisi bix süridu; shundaq
qilip Israillarning silerge ghudurashqan geplirini toxtitip Manga anglanmaydighan
qiliwétimen».

□ **16:49 ««Korah we ailisidikiler» toghruluq — izahat» —** Korah we ailisidikiler shundaq esheddiy aqiwetke uchrighini bilen, uning kéyinki bezi ewladliri «Zebur»ning bezi qisimlirini (mesilen, 42-49-küylerni) yazghan. Korahdikilerning beziliri 24-ayette körsitilgen emrge itaet qilghan bolsa kérek. □ **17:4 «höküm-guwahliq» —** mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. ■ **17:4** Mis. 25:22

6 Shuning bilen Musa Israillargha shundaq söz qildi; ularning hemme emirliri uninggha birdin hasini, jemiy bolup on ikki hasini berdi; herbir ata jemetke bir hasa wekil boldi, Harunning hasisimu shularning ichide idi.
7 Musa hasilarni höküm-guwahliq chédirigha ekirip Perwerdigarning huzurigha qoydi.
8 We shundaq boldiki, Musa etisi höküm-guwahliq chédirigha kiriwidi, mana, Lawiy jemetige wekil bolghan Harunning hasisi bix sürüp, ghunchilap, chécheklep, badam chüshkenidi.
9 Musa hasilarning hemmisini Perwerdigarning aldidin élip chiqip, Israil xelqige körsetti; ular körgendin kéyin herkim öz hasilirini élip kétishti.
10 Perwerdigar Musagha: — Shu asiyliq qilghuchi balilargha bir agah belgisi bolsun dep Harunning hasisini höküm-guwahning aldigha ekirip qoyghin. Shundaq qilsang sen ularning ghudurashqan geplirini toxtitip, Manga anglanmaydighan qilisen; ularmu shuning bilen ölüp ketmeydu, — dédi.□ ■
11 Musa shundaq qildi; Perwerdigar özige qandaq buyrughan bolsa u shundaq qildi.
12 Israillar Musagha söz qilip: —
Biz nepestin qalay dewatimiz, biz tügeshtuq, biz hemmimiz tügeshtuq!
13 Perwerdigarning ibadet chédirigha yéqinlashqanlar ölmey qalmaydu, shundaq iken, biz hemmimiz mutleq nepestin qélishimiz kérekmu? — déyishti.

18

Kahin we Lawiylarning wezipisi

1 Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —
Sen, oghulliring we ata jemetingdikiler séning bilen birlikte muqeddes jaygha munasiwetlik bolghan gunahni, shuningdek sen we oghulliring birlikte kahinliq wezipisige munasiwetlik bolghan gunahni üstünglerge alisiler.□
2 Sen qérindashliring bolghan Lawiy qebilisidikilerni, yeni ata-bowiliringning qebilisidikilerni özüng bilen birleshtür hem ularni xizmitingni qilishi üchün bashlap élip kel; biraq sen bilen oghulliring séning bilen birlikte höküm-guwahliq chédiri aldida xizmetlerni qilsun.□
3 Ular séning buyruqliringgha teyyar turup, shundaqla chédirdiki barliq xizmet-wezipisini öteydu; peqet muqeddes jaydiki qacha-qucha eswablargha we qurban'gahqa yéqinlashmisun; undaq qilsa, ularmu, silermu ölüp kétisiler.
4 Ular séning bilen birliship, jamaet chédiridiki wezipini ötep, qilidighan herbir ishini qilsun; peqetla héch yat kishiler silerge yéqinlashmisun.
5 Qehr-ghezep yene Israillarning béshigha chüshmisun üchün, siler muqeddes jaydiki wezipe bilen qurban'gahdiki wezipini öteshke mes'ul bolunglar.
6 Mana, Men Özüm silerning qérindashliringlar bolghan Lawiylarni Israillar ichidin tallap chiqtim; ular jamaet chédirining ishlirini qilishqa Perwerdigargha teqdim qilin'ghan bolup, silerge sowgha süpitide ata qilin'ghan.■
7 Lékin sen we oghulliring séning bilen birlikte kahinliq wezipenglerde turup, qurban'gahtiki barliq ishlarni hem perde ichidiki ishlarni béjiringlar; silerning wezipengler

□ **17:10 «höküm-guwah» —** 17:4tiki izahatta körsitilgendek, mushu yerde «höküm-guwah» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini körsitidu, shundaqla ularni saqlaydighan ehde sanduqini körsitidu. ■ **17:10** Ibr. 9:4 □ **18:1 «muqeddes jaygha munasiwetlik bolghan gunah» —** démek, muqeddes jay bilen munasiwetlik melum gunah ötküzülse, shu gunahning mes'uliyitini birinchi üstige alghuchi kahinlar hem Lawiylar bolidu; gunah kahinliq bilen munasiwetlik ish bolsa mes'uliyetni birinchi üstige alghuchi kahinlar bolushi kérek. Mushu agah, shübhisizki, 17-babtiki weqe bilen munasiwetlik agahtur. □ **18:2 «birleshtür» —** bu söz mushu yerde we 4-ayette ibraniy tilida «Lawiy» dégen söz bilen ipadilinidu («Yar.» 29:34ni körüng). ■ **18:6** Chöl. 3:45

shundaq bolsun. Kahinliq wezipisini, xizmitimde bolushunglar üchün silerge sowgha qilip berdim; yat ademler yéqinlashsa, öltürüwétilsun.

Kahinlarning élishqa tégishlik ülüshi

8 Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —
Men Manga sunulghan kötürme hediyelerni, yeni Israillar Manga muqeddes dep atighan barliq nersilerni ülüshünglar bolsun dep, mana menggülük belgilime bilen sanga we séning ewladliringgha teqdim qildim.
9 Israillar otta sunidighan, «eng muqeddes» nersilerdin silerge munular qaldurup bérilidu: — ularning Manga atap sun'ghan barliq nersiliri, yeni barliq ashliq hediyelerdin, barliq gunah qurbanliqliridin, barliq itaetsizlik qurbanliqliridin «eng muqeddes» hésablan'ghanliri, sanga we ewladliringgha ata qilinidu.
10 Sen shu *ülüshüngni* «eng muqeddes» süpitide yégin, silerdin bolghan herbir er kishi uni yésun; u sanga «eng muqeddes» dep bilinsun.□
11 Munularmu séning bolidu: — Israillarning sowghatliri ichidin kötürme hediyeler, barliq pulanglatma hediyeler séning; Men ularni sanga, shundaqla oghulliring bilen qizliringgha menggülük belgilime bilen teqdim qildim; séning öyüngdiki herbir pak adem uningdin yése bolidu.■
12 Zeytun méyidin eng ésilini, yéngi sharabtin eng ésilini, shundaqla ashliqtin eng ésilini, yeni Israillar Perwerdigargha atap sun'ghan deslepki pishqan mehsulatlarning hemmisini Men sanga teqdim qilip berdim.
13 Ular yerdin élip Perwerdigargha atap ekelgen deslepki pishqan nersilerning hemmisi séning bolsun; öyüngdiki herbir pak adem uningdin yése bolidu.
14 Israilda Xudagha mutleq atilidighan herbir nerse séning bolidu.■
15 Ular Perwerdigargha atap keltüridighan barliq janiwarlarning tunjiliri, meyli insan yaki ulagh-charpay bolsun séning bolidu; halbuki, insanlarning tunjilirini bolsa ularni tölem tölep yanduruwalsun we napak haywanlarning tunjilirini tölem tölep yanduruwalsun.□ ■
16 Tölem tölesh kérek bolghanlar üchün yéshi bir ayliqtin ashqanda tölem puli tölensun; ularga sen toxtatqan baha boyiche, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche (bir shekel yigirme gerahdur) baha qoyup, besh kümüsh shekel al.■
17 Peqet tunji kala, tunji qoy yaki tunji oghlaqqa tölem alsang bolmaydu; ularning hemmisi muqeddestur. Sen ularning qénini qurban'gahqa chéchip, méyini Perwerdigargha atap otta sunulidighan, Uninggha xushbuy keltüridighan qurbanliq süpitide köydürgin.
18 Ularning göshi séning bolidu; xuddi «kötürme hediye» qilin'ghan tösh we ong arqa putigha oxshash, sanga tewe bolidu.
19 Israillar Perwerdigargha atap sun'ghan muqeddes nersiler ichidiki kötürme hediye-qurbanliqning hemmisini Men sanga we séning bilen bille turuwatqan oghul-qizliringgha menggülük belgilime bilen teqdim qildim. Bu Perwerdigar aldida sanga we séning bilen bille turuwatqan ewladliring üchün menggülük tuzluq ehde bolidu.

Lawiylarning wezipiliri hem ülüshliri

20 Perwerdigar Harun'gha mundaq dédi: —

□ **18:10 «sen shu ülüshüngni «eng muqeddes» süpitide yégin» —** «eng muqeddes» hésablan'ghan nersiler «muqeddes yerde», yeni muqeddes jaydiki hoylida yéyilishi kérek idi. Mesilen, «Law.» 6:16ni körüng. ■ **18:11** Law. 10:14 ■ **18:14** Law. 27:28 □ **18:15 «barliq janiwarlarning tunjiliri» —** ibraniy tilida «barliq et igisi (bolghan janiwar)ning baliyatqusini achidighanlar». **«tölem tölep yanduruwalsun»** – démek, xelq ularning ornida kahinlargha pul bérishi kérek. ■ **18:15** Mis. 13:2; 22:29; Law. 27:26; Chöl. 3:13 ■ **18:16** Mis. 30:13; Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12

Israil zéminida séning héchqandaq mirasing bolmaydu, ularning arisidimu héchqandaq nésiweng bolmaydu; Israillar arisida mana Men Özüm séning nésiweng, séning mirasing-durmen.■
21 Lawiylargha bolsa, ularning öteydighan xizmetliri, yeni jamaet chédiridiki xizmiti üchün, mana Men Israilda teqdim qilin'ghan barliq «ondin bir ülüsh»ning hemmisini ularga miras qilip bergenmen.
22 Buningdin kéyin, gunahkar bolup ölüp ketmesliki üchün, Israillar jamaet chédirigha yéqinlashmisun.
23 Jamaet chédiridiki xizmetni bolsa, uni ötigüchiler peqet Lawiylarla bolidu we shu ishta bolghan gunahini özliri üstige alidu, bu siler üchün ewladmu-ewlad menggülük bir belgilime bolidu; ularning Israillarning ichide héchqandaq mirasi bolmaydu.□
24 Chünki Israillarning Perwerdigargha atap kötürme hediye süpitide sun'ghan «ondin bir ülüsh»ni Lawiylargha miras qilip teqdim qilidighan boldum; shunga Men ular toghruluq: Israillar ichide héchqandaq mirasi bolsa bolmaydu, — dédim.
25 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
26 Sen Lawiylargha éytqin: «Siler Israillarning qolidin Men silerge miras bolsun dep teqdim qilghan «ondin bir ülüsh»ni alghan ikensiler, siler shu ondin bir ülüshning yene ondin bir ülüshini ayrip, uni Perwerdigargha atap kötürme hediye süpitide sununglar.
27 Bu yol bilen silerning shu «kötürme hediye»nglar silerge «xamandiki ashliqinglar»din hem «sharab kölchikidiki tolup tashqan sharabinglar»din atalghanlar hésablinidu.□
28 Bundaq bolghanda, siler Israillarning qolidin alghan ondin bir ülüshning hemmisidin Perwerdigargha atap kötürme hediye sunisiler; siler Perwerdigargha atighan shu «kötürme hediye»ni kahin Harun'gha béringlar.
29 Silerge teqdim qilin'ghan barliq nersilerdin eng ésilini élip shularni muqeddes hésablap «Perwerdigargha atalghan toluq kötürme hediye» süpitide sununglar».
30 Shunga sen Lawiylargha éytqinki, «Siler shulardin eng ésilini kötürüp sunsanglar, bu siler Lawiylarning xamandiki ashliqinglar we sharab kölchikidiki sharabinglargha oxshash hésablinidu.
31 Shundaq qilghandin kéyin siler we öydikiliringlar shu «ondin bir ülüsh»lerni xalighan yerde yésenglar bolidu, chünki bu silerning jamaet chédiridiki xizmitinglarning in'ami bolidu;□
32 Siler *shu ülüshlerdin* eng ésilini kötürüp sunsanglar, mushu ishinglar sewebidin gunahkar bolmaysiler. Undaq qilsanglar siler Israillar atighan muqeddes nersilerni bulghimaysiler, shuning bilen ölmeysiler».□

19

Qizil siyirning küli
1 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —

■ **18:20** Qan. 10:9; 18:2; Ez. 44:28 □ **18:23 «shu ishta bolghan gunahini özliri üstige alidu»** — démek, mubada Lawiylar muqeddes chédirni bulghap, gunah sadir qilsa, shundaqla ularning bixestelikidin xelq muqeddes chédirni bulghap herqandaq gunah sadir qilghan bolsa, bash mes'uliyetni Lawiylar öz üstige élishi kérek. □ **18:27 «...silerning shu «kötürme hediye»nglar... din atalghanlar hésablinidu»** — Lawiylarning héchqandaq xamini yaki sharab kölchekliri yoq idi, elwette. Shunga ular özliri xelqtin qobul qilghan «ondin bir ülüsh»lerdin ondin birini élip, Perwerdigargha «kötürme hediye»lerni atishi kérek. Shu yol bilen ularning sun'ghini xuddi dehqanlarning Perwerdigargha öz hosulidin sun'ghinigha oxshash bolidu. □ **18:31 «siler we öydikiliringlar»** — mushu yerde Lawiylarni körsitidu. □ **18:32 «siler Israillar atighan muqeddes nersilerni bulghimaysiler, shuning bilen ölmeysiler»** — bashqa bir xil terjimisi: «siler Israillar atighan muqeddes nersilerni héch bulghimanglar; bolmisa, ölisiler».

2 Men Perwerdigar emr qilghan qanun-belgilime shuki: — Sen Israillargha buyrughin,
ular béjirim, nuqsansiz, boyunturuq sélinmighan qizil yash siyirdin birni séning yéninggha
ekelsun.
3 Sen siyirni kahin Eliazargha tapshur, u uni chédirgahning sirtigha epchiqsun, andin
birsi siyirni uning aldida boghuzlisun.■
4 Kahin Eliazar barmiqini qan'gha milep, jamaet chédirining aldigha qaritip yette
mertem chachsun.■
5 Andin birsi Eliazarning köz aldida pütkül siyirni köydürsun, yeni uning térisi, göshi, qéni
we tézeklirini köydürsun.■
6 Kahin kédir yaghichi, zofa ösümlüki we qizil rextni siyir köydürülidighan otqa tash-
lisun.□
7 Andin kahin öz kiyimini yusun we bedinini suda yusun, andin kéyin bargahqa kirishke
bolidu; lékin kahin kech kirgüche napak sanalsun.
8 Siyirni köydürgen kishimu kiyimlirini su bilen yuyup, öz bedinini suda yusun, andin u
kech kirgüche napak sanalsun.
9 Pak bir adem siyirning külini yighip bargahning sirtidiki pak bir yerge qoysun; u
Israil jamaiti üchün «napakliqni chiqarghuchi su»ni yasashqa shu yerde saqlansun, u bir
«gunahni paklighuchi»dur.
10 Siyirning külini yighishturghan adem özining kiyimlirini yusun we kech kirgüche
napak sanalsun. Bu Israillargha we ularning arisida turuwatqan musapirlargha
menggülük qanun-belgilime bolidu.

Xelqni napakliqtin paklash nizami

11 — Ölükke, yeni herqandaq ölgen kishining jesitige tégip ketken herbir kishi yette kün
napak sanilidu.■
12 U adem üchinchi küni *ashu su* bilen özini paklisun, hemde yettinchi künimu paklisun,
andin u pak sanilidu; eger u üchinchi küni hemde yettinchi küni özini paklimisa, pak
sanalmaydu.□
13 Herqandaq adem ölükke, yeni herqandaq ölgen kishining jesitige tégip ketse, hemde
özini paklimisa, Perwerdigarning chédirini bulghighan bolidu; shu kishi Israil arisidin
üzüp tashlinidu; chünki «napakliqni chiqarghuchi su» uninggha sépilmigechke, u napak
sanilidu; uning napakliqi téxiche üstide turidu.
14 Eger birer kishi bir chédir ichide ölüp qalghan bolsa, u toghruluq qanun-belgilime
mundaq bolidu: — shu chédirgha kirgen herbirsi we chédirda turup qalghanlarning
herbiri yette kün napak sanilidu.
15 Herbir ochuq turghan, aghzi yépilmighan qacha-quchilarning hemmisi napak
sanilidu.
16 Shuningdek dalada qilich-shemsher bilen öltürülgenlerge, yaki özi ölüp qalghanning
ölükige, yaki ademning ustixininigha yaki qebrisige tegken herbir kishi yette kün'giche
napak sanilidu.
17 Kishiler bu napak kishi üchün «paklandurghuchi qurbanliq»ning külidin azraq élip
komzekke sélip, ularning üstige éqin su quysun.
18 Andin pak bir kishi zofa ösümlükini élip shu sugha tegküzüp uni chédirgha we ichidiki
barliq qacha-quchilargha hem shu yerde turghan barliq kishilerning üstige sépip qoy-
sun, we yene uni ustixan'gha, öltürülgüchige yaki qebrige tegken kishining üstige sépip
qoysun.■

■ **19:3** Ibr. 13:11, 12 ■ **19:4** Ibr. 9:13 ■ **19:5** Mis. 29:14; Law. 4:11, 12 □ **19:6 «qizil rextni»** — yaki «qizil yipni». ■ **19:11** Chöl. 31:19; Hag. 2:13 □ **19:12 «Izahat»** — toluq ayetning bashqa bir xil terjimisi: «U adem üchinchi küni ene shundaq (napakliqni chiqarghuchi) su bilen özini paklisun, yettinchi küni u pak sanilidu; eger u üchinchi küni özini paklimisa, yettinchi küni pak sanalmaydu». ■ **19:18** Zeb. 51:7

19 Üchinchi küni we yettinchi küni héliqi pak adem *pak bolmighan ademlerning* üstige shu
suni sépip qoysun; shundaq qilghanda, yettinchi künige kelgende u kishi paklan'ghan
bolidu; andin u kishi kiyimlirini yuyup, bedinini suda yusun, kech kirgende u pak
sanilidu.
20 Lékin napak bolup qélip, özini paklimighan kishi Perwerdigarning muqeddes jayini
bulghighini üchün, jamaet arisidin üzüp tashlinidu; «napakliqni chiqarghuchi su» uning
üstige sépilmigen, shunga u napak sanilidu.
21 Bu Israillargha menggülük belgilime bolidu, «napakliqni chiqarghuchi su»ni sepken
kishi bolsa özining kiyimlirini yusun we «napakliqni chiqarghuchi su»gha tegken kishi
kech kirgüche napak sanalsun.
22 Napak kishi tegken herqandaq nersimu napak sanilidu; bu nersilerge tegken
kishilermu kech kirgüche napak sanalsun.

20

Meryemning wapat bolushi

1 Birinchi ayning ichide Israillar, yeni pütkül Israil jamaiti Zin chölige yétip kélip,
Qadeshte turup qaldi; Meryem shu yerde wapat boldi we shu yerge depne qilindi.

Meribah süyi — xelqning yene qaqshishi

2 Jamaetke ichidighan'gha su yoq idi, ular yighilip Musa bilen Harun'gha hujum qilghili
turdi.
3 Xelq Musa bilen tegiship: — Qérindashlirimiz Perwerdigarning aldida ölgen chaghda
bizmu bille ölsek boptiken!■
4 Siler néme üchün biz we charpaylirimizni bu yerde ölüp ketsun dep, Perwerdigarning
jamaitini bu chöl-jezirige bashlap keldinglar?
5 Siler néme üchün bizni Misirdin élip chiqip bundaq dehshetlik yerge ekeldinglar? Bu
yerde ya tériqchiliq qilghili yer bolmisa, ya enjür, üzüm, anar bolmisa, ichidighan'gha
sumu bolmisa, — déyishti.
6 Shuning bilen Musa bilen Harun jamaettin ayrilip jamaet chédirining derwazisi aldigha
kélip düm yiqiliwidi, Perwerdigarning julasi u ikkisige ayan boldi.
7 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
8 Hasini qolunggha al, andin sen akang Harun bilen birlikte jamaetni yighip, ularn-
ing köz aldidila qoram tashqa buyruq qil; shundaq qilsang qoram tash öz süyini
chiqiridu; shu yol bilen sen ulargha su chiqirip, jamaet we charpayliri ichidighan'gha
su bérisen.□ ■
9 Shuning bilen Musa Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning huzuridin hasini
aldi.
10 Musa bilen Harun ikkisi jamaetni qoram tashning aldigha yighdi we Musa ulargha:
— Gépimge qulaq sélinglar, i asiylar! Biz silerge bu qoram tashtin su chiqirip béreylimu?!
— dédi.■
11 Andin Musa hasisi bilen qoram tashni ikki qétim uruwidi, nahayiti köp su éqip chiqti,
sudin jamaetmu, charpaylarmu ichishti.■
12 Perwerdigar Musa bilen Harun'gha: —

■ **20:3** Chöl. 16:32, 49 □ **20:8 «hasini qolunggha al» —** Musaning shu hasisi köp qétim Xudaning yolida ishlitilip kélin'gen. Birinchi qétimqisi «Mis.» 4:2de tépilidu. ■ **20:8** Neh. 9:15; Zeb. 78:15, 16; 105:41; 114:8 ■ **20:10** Qan. 32:51; Zeb. 106:32,33 ■ **20:11** Zeb. 78:15-16; 105:41; Yesh. 43:20; 48:21; 1Kor. 10:4

Siler Manga ishenmey, Israillar aldida Méni muqeddes dep hörmetlimigininglar üchün, ikkinglarning bu jamaetni Men ulargha teqdim qilip bergen zémin'gha bashlap kirishinglargha yol qoymaymen, — dédi.□ ■
13 Su chiqirilghan jay «Meribah suliri» dep atalghan; Israillar shu yerde Perwerdigar bilen takallashqanliqi üchün, U ularning otturisida Özining muqeddes ikenlikini körsetti.□

Édomlarning Israillarning chégridin ötüshige yol qoymasliqi

14 Musa Qadeshtin Édom padishahi bilen körüshüshke elchi ewetip uninggha: «Qérindashliri Israil mundaq deydu: — Biz tartiwatqan jebr-japalarning qandaqliqi özlirige melum,■
15 bizning ata-bowilirimiz Misirgha chüshken bolup, biz Misirda uzaq zaman turup kettuq; misirliqlar bizgimu, bizning ata-bowilirimizghimu yaman muamile qildi;
16 biz Perwerdigargha yéliniwéduq, U bizning zarimizgha qulaq sélip, Perishte ewetip bizni Misirdin élip chiqti. Hazir mana, biz özlirining chégrisigha jaylashqan Qadesh dégen bir sheherde turuwatimiz.□ ■
17 Emdi bizning zéminliridin ötüshimizge ruxset qilghan bolsila, biz étiz-ériq we üzümzarliqlardin ötmeymiz, quduqliringladin sumu ichmeymiz; «Xan yoli» bilen méngip chégriliridin ötüp ketküche ong-solgha burulmaymiz» — dédi.
18 Lékin Édomlar uninggha: «Silerning bizning zéminimizdin ötüshünglerge bolmaydu, ötimen désenglar qilich kötürüp silerge jengge chiqimiz» — dédi.□
19 Israillar uninggha: «Biz «kötürülgen yol» bilen mangimiz, özimiz we mallirimiz süyünglarni ichsek, nerxi boyiche heqqini bérimiz; biz peqet piyade ötüp kétimiz, bashqa héch telipimiz yoq» dewidi,□
20 Édom padishahi: «Yaq. Ötmeysiler!» dédi. Édom *padishahi* nahayiti köp adimini bashlap chiqip Israillargha zor heywe körsetti.□
21 Shundaq qilip Édomlar Israillarning ularning tewelikidin ötüshige ene shu yosunda yol qoymidi; shuning bilen Israillar Édomlarning aldidin burulup ketti.■

Harunning wapat bolghanliqi

22 Ular Qadeshtin yolgha chiqti; pütkül Israil xelqi Hor téghigha keldi.■
23 Perwerdigar Édomning chégrisidiki Hor téghida Musa bilen Harun'gha söz qilip mundaq dédi: —
24 Harun öz xelqlirige qoshulup kétidu; ikkinglar Meribah suliri dégen jayda Méning emrimge xilapliq qilghininglar üchün, uning Men Israillargha teqdim qilip bergen zémin'gha kirishige bolmaydu.□
25 Sen Harun bilen oghli Eliazarni élip Hor téghigha chiqqin;■

□ **20:12 «Siler Manga ishenmey, Israillar aldida Méni muqeddes dep hörmetlimigininglar üchün» —** Musa bilen Harunning «Israillar aldida Xudani muqeddes dep hörmetlimeslik» gunahi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Qoram tash» toghruluq «1Kor.» 10:4ni we izahatini körüng. ■ **20:12** Chöl. 27:14; Qan. 1:37 □ **20:13 «Meribah» —** «takallishish» dégen menide. **«*Perwerdigar*** ularning otturisida özining muqeddes ikenlikini körsetti» — Xuda Musa we Harunning Özini hörmetlimigini üchün, ularni jazalap, Musaning xelq aldida qilghan bihörmetlik sözlirining Özige wekillik qilmaydighanliqini ipadilep, xelq aldida Özining pak-muqeddeslikini körsetti. ■ **20:14** Qan. 23:6; Ob. 10; Ob. 12 □ **20:16 «Perishte» —** beziler «Elchi» dep terjime qilidu. Lékin «Mis.» 23:20, 23, 34:32din qarighanda, menisi derweqe «Perishte»dur. ■ **20:16** Mis. 2:23; 14:19 □ **20:18 «... bizning zéminimizdin ... silerge jengge chiqimiz» —** ibraniy tilida «... méning zéminimdin... silerge jengge chiqimen» déyilidu. □ **20:19 «biz» —** ibraniy tilida «men». □ **20:20 «Édom padishahi» —** ibraniy tilida «Édom». ■ **20:21** Hak. 11:18 ■ **20:22** Chöl. 33:37 □ **20:24 «öz xelqlirige qoshulush» —** mushu ibare toghruluq «Yar.» 25:8 we izahatini körüng. Shübhisizki, bu ibare adem ölgendin kéyin, rohining yenila hayat bolidighanliqini körsitidu. ■ **20:25** Chöl. 33:38; Qan. 32:50

26 Harunning kiyimlirini saldurup, oghli Eliazargha kiydürüp qoy; Harun shu yerde ölüp, öz xelqlirige qoshulidu.
27 Musa Perwerdigarning déginidek qildi, ücheylen pütkül jamaetning köz aldida Hor téghigha chiqti.
28 Musa Harunning kiyimlirini saldurup uning oghli Eliazargha kiydürüp qoydi; Harun taghning choqqisida öldi. Andin Musa bilen Eliazar taghdin chüshüp keldi.■
29 Pütkül jamaet Harunning ölgenlikini bildi; shuning bilen pütün Israil jemeti Harun üchün ottuz kün matem tutti.

21

Qanaaniylarning meghlup qilinishi

1 Jenubta turushluq Arad memlikitining Qanaaniylardin bolghan padishahi Israillarning Atarim yoli bilen kéliwatqanliqini anglap, chiqip ular bilen soqushup, nechcheylenni tutqun qilip ketti.□
2 Andin Israillar Perwerdigargha qesem ichip: «Eger bu xelqni bizning qolimizgha pütünley tapshuridighan bolsang, ularning sheherlirini weyran qilip tashlaymiz» — dédi.
3 Perwerdigar Israillarning peryadini anglap, Qanaanliylarni ularning qoligha tapshurdi, shuning bilen ular Qanaaniylarni ularning sheherliri bilen qoshup weyran qildi; shu sewebtin ular shu yerni «Xormah» dep atidi.□

Zeherlik yilanlar bilen mis yilan

4 Ular Hor téghidin yolgha chiqip, Édom zéminini aylinip ötüsh üchün, Qizil déngiz boyidiki yolni boylap mangdi; xelq mushu yol sewebidin könglide tolimu taqetsiz bolup,
5 Xudagha we Musagha qarshi chiqip: — Siler néme üchün bizni chöl-jeziride ölsun dep Misir zéminidin bashlap chiqqansiler? Bu yerde ya ashliq, ya su yoq, könglimiz bu erzimes nanlardin bizar boldi, déyishti.□
6 Shu sewebtin Perwerdigar ularning arisigha zeherlik yilanlarni ewetti; yilanlar ularni chaqti, shu sewebtin Israillardin nurghun adem ölüp ketti.□ ■
7 Xelq Musaning aldigha kélip uninggha: — Biz aghzimizni buzup, Perwerdigargha hem sanga hujum qilip, yaman gep qilip gunah qilduq; Perwerdigargha tilawet qilsang, u bu yilanlarni arimizdin élip ketkey, — dewidi, Musa xelq üchün dua qildi.
8 Perwerdigar Musagha: —
Sen bir zeherlik yilanning sheklini yasap xadigha ésip qoyghin; yilan chéqiwalghan herbiri uninggha qarisila qayta hayatqa érishidu, — dédi.■
9 Musa mistin bir yilan yasitip xadigha ésip qoydi; we shundaq boldiki, yilan birkimni chéqiwalghan bolsa, u bu mis yilan'gha qarisila, ular hayat qaldi.□ ■

Obottin Pisgahghiche méngish

10 Israillar yene yolgha chiqip Obotqa kélip chédir tikti.■
11 Yene Obottin yolgha chiqip, Moab zéminining udulida kün chiqish tereptiki Iye-Ibarimgha kélip chédir tikti.

■ **20:28** Qan. 10:6; 32:50 □ **21:1 «Jenubta»** — ibraniy tilida «Negewde». Negew bolsa Pelestin zéminining jenub teripidiki chong chöllük yerdur. □ **21:3 «Xormah»** — dégenning menisi «weyrane». □ **21:5 «erzimes nanlar»** — bu söz Xuda ularning üstige her küni chüshüridighan «manna»ni körsitidu. «Mis.» 16:13-36ni körüng. □ **21:6 «zeherlik yilanlar»** —— Ibraniy tilida «ot yilanlar». ■ **21:6** 1Kor. 10:9 ■ **21:8** Yuh. 3:14 □ **21:9 «mistin bir yilan... yasitip xadigha ésip qoyghin»** — bu weqe toghruluq yene «Yh.» 3:14-15ni körüng. ■ **21:9** 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14 ■ **21:10** Chöl. 33:43

12 Ular yene u yerdin yolgha chiqip Zered jilghisida chédir tikti.
13 Yene u yerdin méngip Amoriylarning zéminining chétidin chiqip chöl-bayawandin ötüp,
éqip turghan Arnon deryasining u qétida chédir tikti (chünki Arnon deryasi Moabiylarning chégrisi bolup, Moabiylar bilen Amoriylarning otturisida idi. ■
14-15 Shunga «Perwerdigarning jengnamisi» dégen kitabta: —
«Sufahdiki Waheb we derya-wadiliri,
Arnon deryasi we jilghilirining yanbaghirliri,
Arning turalghusighiche yétip,
Moabning chégrisigha chüshidu» dep pütülgenidi).□
16 *Israillar* yene u yerdin méngip Beerge keldi; «*Beer*» quduq dégen menide bolup, ilgiri
Perwerdigar Musagha: «Sen xelqni yigh, Men ulargha ichidighan su bérey» dégende shu
quduqni közde tutqan.
17 Shu chaghda Israillar munu naxshini éytishqan: —
«Ah quduq, chiqsun süyüng bulduqlap,
Naxsha éytinglar, quduqqa béghishlap:
18 Bu quduqni emirler,
Xelqning kattiliri qazghan,
Qanun chiqarghuchining sözi bilen,
Hasiliri bilen qazghan».
Israillar chöl-bayawandin yene Mattanahqa,□
19 Mattanahtin Nahaliyelge, Nahaliyeldin Bamotqa,
20 Bamottin Moab dalasidiki jilghigha, yene chöl-bayawan terepke qarap turghan Pisgah
téghining choqqisigha yétip bardi.

Amoriylarning padishahi bilen Bashan padishahini yenggenliki

21 Israillar Amoriylarning padishahi Sihonning aldigha elchilerni ewetip:□ ■
22 — Bizning öz zéminliridin ötüwélishimizge ijazet bergeyla; biz silining étizliqlirigha we
üzümzarliqlirigha kirmeymiz, quduqliridin sumu ichmeymiz; teweliridin ötüp ketküche
«Xan yoli»din chiqmaymiz, — dédi.■
23 Sihon Israillarni öz chégrisidin ötkili qoymayla qalmastin, eksiche u Israillar bilen
soqushimen dep, özining barliq xelqini yighip chölge qarap atlandi. U Yahazgha kélip
Israilgha hujum qildi.■
24 Israillar uni qilich bilen chépip öltürüp, uning yurtini Arnon deryasidin Yabbok
deryasighiche, yeni Ammoniylarning chégrisighiche igilidi; Ammoniylarning chégrisi
bolsa bek mustehkem idi.□ ■
25 Israillar bu yerdiki hemme sheherni igilidi hem Amoriylarning sheherlirige, yeni
Heshbon'gha we uninggha tewe barliq yéza-qishlaqlarghimu kirip orunlashti.■
26 Chünki Heshbon eslide Amoriylarning padishahi Sihonning merkiziy shehiri idi;
Sihon eslide Moabning ilgiriki padishahi bilen soqushqan, uning Arnon deryasighiche
bolghan hemme zéminini tartiwalghanidi.
27 Shu sewebtin shairlar: —
«Heshbon'gha kélinglar!

■ **21:13** Hak. 11:18 □ **21:14-15 «terjime»** — bu qedimki shéirning birnechche xil terjimiliri bar. Bu yerde Musa peyghemberning uni neqil keltürüshining meqsiti, shübhisizki, Perwerdigar qedimdin tartip Moab üchün békitken chégraning Arnon deryasi bilen Ar shehiri ikenlikini ispatlash üchündur. □ **21:18 «qanun chiqarghuchining sözi bilen»** — bashqa birxil terjimisi: — «tayaqliri bilen». **«xelqning kattiliri qazghan, ... hasiliri bilen qazghan»** — bu ishning shu alahidiliki barki, peqet addiy puxralarla emes, xelqning kattilirimu emgek qilip quduq kolashti. □ **21:21 «izahat»** — «Qan.» 2:26-3:11nimu körüng. ■ **21:21** Qan. 2:26; Hak. 11:19 ■ **21:22** Chöl. 20:17 ■ **21:23** Qan. 2:30; 29:7; Ye. 24:8; Hak. 11:20 □ **21:24 «Ammoniylarning chégrisighiche igilidi»** — bashqa birxil terjimisi: «Ammoniylarning chégrisi Yaazer idi» (32-ayetni körüng). ■ **21:24** Qan. 2:33,37; 29:7; Ye. 12:2; 24:8; Hak. 11:2; Zeb. 135:10-12; 136:19-21; Am. 2:9 ■ **21:25** Qan. 2:34, 35

Mana Sihonning shehiri yéngiwashtin qurulsun,
Sihonning shehiri mehkem qilinsun.
28 Chünki Heshbonning özidin chiqti bir ot,
Sihonning shehiridin bir yalqun yalqunlap,
Yutuwetti Moabtiki Ar shehirini,
Arnondiki égiz jaylarning emirlirini.■
29 Way sanga ey Moab!
Hey Kémoshning ümmiti, tügeshtinglar!
Chünki *Kémosh* öz oghullirini qachqun'gha aylandurdi,
Qizlirini esirlikke bérip, Amoriylarning padishahi Sihon'gha tutup berdi!□ ■
30 Biz ularni yiqitiwettuq,
Heshbon taki Dibon'ghiche halak boldi;
Biz hetta Nofahqiche (Nofahtin Medebagha yétidu) ularning yurtini weyran qiliwettuq!» — dep shéir yézishqanidi.□
31 Shuning bilen Israillar ene shu teriqide Amoriylarning yurtigha orunlashti.
32 Musa Yaazerni charlap kélishke charlighuchilarni ewetti; andin Israillar Yaazerning yéza-qishlaqlirini ishghal qilip, u yerlerdiki Amoriylarni yéridin qoghliwetti.
33 Shuningdin kéyin Israillar burulup, Bashanning yolini boylap mangdi; Bashanning padishahi Og we uning barliq xelqi chiqip Edreyde Israillar bilen jeng qilishqa sep tüzdi.■
34 Perwerdigar Musagha: — Qorqma, Men uni, uning barliq xelqi hem zéminini qolunggha tapshurimen; sen uni ilgiri Heshbonda turushluq Amoriylarning padishahi Sihonni qilghandek qilisen, — dédi.■
35 Shuning bilen ular Og bilen uning oghullirini hem barliq xelqining birini qoymay qirip tashlidi we uning zéminini igilidi.■

22

Moab padishahi Balaqning Balaamni Israilni qarghashqa chaqirishi

1 Israillar yene yolgha chiqip Moab tüzlengliklíride, yeni Iordan deryasining sherq teripide, Yérixoning udulida chédir tikti.
2 Israillarning Amoriylargha qilghan ishlirining hemmisini Zipporning oghli Balaq körüp turghanidi.
3 Moablar xelqtin intayin qorqushti, chünki ular bek köp idi; Moabiylar Israillarning sewebidin bek alaqzade bolup kétishti.
4 Moabiylar Midiyan aqsaqalliriga: «Bu bir top adem etrapimizdiki hemme nersini, xuddi kala étizdiki otni yalmighandek yalmap yep kétidighan boldi» — déyishti. U chaghda Zipporning oghli Balaq Moabning padishahi idi.
5 U elchilerni Béorning oghli Balaamning aldigha, Balaamning ana yurtidiki ulugh derya boyidiki Pétor shehirige bérip, Balaamni chaqirip kélishke ewetip: padishahimiz: — «Qarisila, bir xelq Misirdin chiqqanidi; mana, ular pütün zémin'gha yamrap ketti, mana ular bizning udulimizgha kélip chüshti.□ ■
6 Ular méningdin küchlük bolghachqa, emdi özliri kélip bu xelqni men üchün bir qarghap bergen bolsila; belkim men ularni yéngip, bu zémindin qoghlap chiqirishim mumkin;

■ **21:28** Yesh. 48:45 □ **21:29 «Kémosh» —** Kémosh Moab choqun'ghan but idi. Moabiylarning uninggha öz balilirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni körüng). Bu tarixqa qarighanda, Kémoshning «öz xelqige» héch paydisi bolmighanidi! ■ **21:29** 1Pad. 11:7, 33 □ **21:30 «biz ularni yiqitiwettuq» —** yaki «biz ulargha attuq». ■ **21:33** Qan. 3:1; 29:7 ■ **21:34** Zeb. 136:20 ■ **21:35** Zeb. 136:20, 21, 22 □ **22:5 «Balaam» —** Balaamning kim ikenliki toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **22:5** Ye. 24:9

chünki özliri kimge bext tilisile shuning bext quchidighanliqini, kimni qarghisila, shuning qarghishqa qalidighanliqini bilimen» deydu, denglar, — dédi.
7 Moabning aqsaqalliri bilen Midiyanning aqsaqalliri qollirida pal sélish in'amlirini élip mangdi; ular Balaamning aldigha kélip Balaqning geplirini yetküzdi.
8 Balaam ulargha: —
Bügün axsham mushu yerde qonup qélinglar, men Perwerdigarning manga qilghan sözi boyiche silerge jawap yetküzimen, — dédi. Shuning bilen Moabning shu emirliri Balaamningkide qonup qaldi.□
9 Xuda Balaamningkige kélip: —
Séning bilen bille turghan bu ademler kim? — déwidi,
10 Balaam Xudagha: — Moab padishahi Zipporning oghli Balaq elchilerni ewetip manga:
11 «Qarisila, Misirdin bir xelq chiqqanidi, ular pütün zémin'gha yamrap ketti; bu yerge kélip méning üchün ularni qarghap bersile, shundaq qilsila belkim ularni yéngip, bu yerdin qoghliwételishim mumkin» — dédi, — dédi.
12 Xuda Balaamgha:
Sen ular bilen bille barsang bolmaydu, u xelqni qarghisangmu bolmaydu, chünki ulargha bext-beriket ata qilin'ghan, — dédi.
13 Balaam etigen turup Balaqning emeldarligha: —
Siler öz yurtunglargha qaytip kétinglar, chünki Perwerdigar méning siler bilen bille bérishimgha ruxset qilmidi, — dédi.
14 Moabning emeldarliri qopup Balaqning yénigha kélip uninggha: —
Balaam biz bilen bille kélishke unimidi, — dédi.
15 Shuning bilen Balaq téximu köp we téximu mötiwer emeldarlarni ewetti,
16 Ular Balaamning aldigha kélip uninggha: —
«Zipporning oghli Balaq mundaq deydu: — «Héchnéme silining yénimgha kélishlirini tosumighay;
17 chünki men özlirini zor shan-shöhretke ige qilimen; néme désile maqul deymen; shunga manga eshu xelqni qarghap bersilila bolidu», — dédi.
18 Balaam Balaqning xizmetkarligha jawaben: —
Balaq manga özining altun-kümüshke liq tolghan öz öyini bersimu, meyli chong yaki kichik ish qilay, Xudayim Perwerdigarning manga buyrughanliridin halqip kételmeymen.■
19 Silermu bügün axsham mushu yerde qonup qélinglar, Perwerdigar yene shu ishlar toghrisida manga néme deydikin, shuni biley, — dédi.
20 Shu kéchisi Xuda Balaamningkige kélip uninggha: —
U kishiler séni teklip qilip kelgen bolsa, ular bilen bille barghin, lékin sen Méning sanga éytidighanlirim boyiche ish qilishing kérek, — dédi.

Perwerdigarning Perishtisi bilen Balaamning éshiki

21 Balaam etigen turup éshikini toqup Moabning emirliri bilen bille mangdi.
22 Xuda Balaamning mangghanliqidin ghezeplendi; Perwerdigarning Perishtisi uni tosushqa yolda turatti. U shu chaghda éshikige minip ikki ghulami bilen bille kétiwatatti.□
23 Mada éshek Perwerdigarning Perishtisining qoligha qilich alghan halda yolda turghanliqini körüp, yoldin chiqip étizliq bilen méngiwidi, Balaam éshekni yolgha chiqip méngishqa dumbalap urdi.■

□ **22:8 «Ulugh derya»** — Efrat deryasini körsitishi mumkin. ■ **22:18** Chöl. 24:13 □ **22:22 «Perwerdigarning Perishtisi»** — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 16:4-17-ayet, 18-babni hemde «Tebirler»nimu körüng). ■ **22:23** 2Pét. 2:16; Yeh. 11

24 Perwerdigarning Perishtisi ikki teripi tosma tam bilen tosalghan üzümzarliqtiki tar bir
yolda turuwaldi.
25 Éshek Perwerdigarning Perishtisini körüp, tamgha qistilip méngip, Balaamning putini
tamgha qistap yarilandurup qoydi; Balaam éshekni yene dumbalidi.
26 Perwerdigarning Perishtisi bolsa yene aldighiraq bérip, ong ya solgha burulushqa
bolmaydighan téximu tar bir yerde kütüp turdi.
27 Éshek Perwerdigarning Perishtisini körüp mangmay, Balaamning astida yétiwaldi;
Balaam qattiq xapa bolup, éshekni hasisi bilen qattiq dumbalap ketti.
28 Bu chaghda Perwerdigar éshekke zuwan kirgüzüwidi, éshek Balaamgha: —
Méni üch qétim dumbalaydighan'gha sanga néme yamanliq qiptimen? — dewidi,■
29 Balaam éshekke: —
Sen méni setleshtürdüng, qolumda qilich bolghan bolsa idi, séni chépip öltürüwétettim! —
dédi.
30 Éshek Balaamgha: — Men séningki bolghinimdin tartip minip kelgen éshiking men
emesmu? Ilgiri men sanga mushundaq qilish aditim bolup baqqanmu? — dewidi,
— Yaq, — dédi *Balaam*.

Balaamning eyiblinishi

31 Ene shu chaghda Perwerdigar Balaamning közlirini achti, Balaam Perwerdigarning
Perishtisining qilichini ghilipidin chiqirip, yolda turghanliqini kördi; u yerge béshini
qoyup sejde qildi.
32 Perwerdigarning Perishtisi uninggha: —
Sen éshikingni néme üchün üch qétim dumbalaysen? Qarighina, mangghan yolung
Méning nezirimde tetür bolghachqa, séni tosushqa chiqquchi Men Özüm idim.■
33 Éshek Méni körüp üch qétim Méning aldimdin burulup ketti; eger éshek Méning aldimdin
burulup ketmigen bolsa, Men alliqachan séni öltürüp éshekni tirik qaldurghan bolattim,
— dédi.
34 Balaam Perwerdigarning Perishtisige: —
Men gunahkarmen, Özlirining yolda méni tosup turghanliqlirini körmeptimen; mubada
emdi méning bérishim nezerliride rezil körünse, men qaytip kétey, — dédi.
35 Perwerdigarning Perishtisi Balaamgha yene: — Boptu, bu kishiler bilen bille barghin,
biraq peqet Men sanga dégen söznila dégin, — dédi. Shuning bilen Balaam Balaqning
emeldarliri bilen bille mangdi.

Balaqning Balaamni qarshi élishi

36 Balaq Balaamni kéliwétiptu dep anglap, qarshi élish üchün Moabning Arnon deryasin-
ing boyidiki, chégrining eng béshidiki shehirige keldi:□
37 — Men silini chaqirishqa shunche jiddiy elchi ewetkenidim, néme üchün kélishke
unimidila? Men silini shan-shöhretke ige qilalmayttimmu? — dédi Balaq Balaamgha.
38 — Qarisila, mana keldimghu, emdi men öz aldimgha birnéme déyeleyttimmu? — dédi
Balaam, — Xuda aghzimgha néme gepni salsa, men shunila deymen.
39 Balaam Balaq bilen bille yolgha chiqip Kiriat-Xuzotqa keldi.
40 Balaq kala, qoylarni soyup qurbanliq qilip, ularning göshidin Balaam we uning bilen
bille bolghan emirlerge ewetip berdi.

■ **22:28** 2Pét. 2:16; Yeh. 11 ■ **22:32** 2Pét. 2:15 □ **22:36 «eng béshidiki shehirige» —** padishahning méhmanni qarshi élish üchün, shunche uzun yolgha bérip aldigha chiqishi uninggha bolghan chongqur hörmitini bildürüsh üchün idi, elwette.

41 Andin Balaq etisi seherde Balaamni Baalning égiz jayliriga élip chiqti; u shu yerdin
Israil xelqining eng chettiki bir qismini kördi.□

23

Balaq bilen Balaamning qurbanliq sunushi

1 Balaam Balaqqa: —
Sili mushu yerge manga yette qurban'gah yasitip bersile, mushu yerge yene yette buqa
bilen yette qoshqarmu hazirlap bersile, — dédi.
2 Balaq Balaamning déginidek qilip berdi; Balaq bilen Balaam ikkisi herbir qur-
ban'gahqa qurbanliq qilishqa birdin buqa bilen birdin qoshqar sundi.
3 Balaam Balaqqa: —
Sili öz köydürme qurbanliqlirining yénida tursila, men aldigha barimen, Perwerdigar
méning bilen körüshüshke kélemdikin? U manga néme dep körsetme berse, men özlirige
shuni dep bérimen, — dédi we bir döngge chiqti.
4 Xuda Balaam bilen körüshti; Balaam Xudagha: —
Men yette qurban'gah hazirlattim, herbir qurban'gahqa qurbanliq süpitide birdin buqa
bilen birdin qoshqar sundum, — dédi.
5 Perwerdigar Balaamning aghzigha bir sözni sélip: — Balaqning yénigha qaytip bérip
uninggha mundaq, mundaq dégin, — dédi.
6 Shuning bilen u Balaqning yénigha qaytip bardi. Mana, u we Moabning barliq emirliri
uning köydürme qurbanliqining yénida turatti.

Balaamning birinchi qétim bésharet bérishi

7 Balaam kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —
Balaq méni Aram dégen yurttin,
Moab shahi Balaq méni meshriq taghliridin élip kélip,
Mundaq dédi: —
Kel, méning üchün Yaqupni qarghighin.
Kel, Israilni rasa bir söküp eyibligin.□
8 Tengri Özi qarghimighan birawni men qandaq qarghay?
Perwerdigar Özi söküp eyiblimigen birawni men qandaq söküp eyibley?
9 Men qoram tashlarning choqqilirida turup uni körmektimen,
Dönglerde turup uninggha nezer salmaqtimen;
Mana, ular yekke yashaydighan bir qowm,
Ular bashqa qowmlarning qatarida sanalmaydu.■
10 Yaqupning topilirini kim hésablap chiqalaydu?
Hetta Israilning töttin birinimu kim sanap chiqalaydu?
Méning jénim heqqaniyning ölümidek ölsun,
Méning axirim uningkidek bolghay!□
11 Balaq Balaamgha qarap: —
Sen manga néme qiliwatisen?! Men séni düshmenlirimni qarghap bérishke chaqiritqan
tursam, mana sen eksiche pütünley ulargha amet tiliding! — dédi.

□ **22:41 «Baalning égiz jayliriga élip chiqti» —** «Baal» butning ismi. Shu chaghlarda butperesler daim öz butliriga qurbanliq qilip ibadet qilishqa yéqin etraptiki melum birnechche égiz jaylargha chiqatti. Bashqa birxil terjimisi: «Bamot-Baalgha élip chiqti». □ **23:7 «kalam sözi» —** Xuda ögetken söz (5-ayetni körüng). Gerche Balaam eski adem, hetta «saxta peyghember» we palchi bolghini bilen, Xuda mushu yerde uning aghzi arqiliq Israilgha bolghan méhir-shepqitini éniq körsitidu. ■ **23:9** Qan. 33:28 □ **23:10 «Yaqupning topilirini kim hésablap chiqalaydu?» —** menisi belkim «toliliqida topidek bolghan Yaqupni kim hésablap chiqalaydu?» — dégendek bolushi kérek.

12 — Perwerdigarning aghzimgha salghinini yetküzüshke köngül qoymisam bolamti? —
dep jawap berdi Balaam.
13 Balaq Balaamgha: — Méning bilen bille bashqa bir yerge barsila, ularni shu yerdin
köreleyla; biraq ularning hemmisini emes, ularning chégridiki bir qisminila köreleyla; sili
shu yerde turup ularni men üchün qarghap bersile, — dédi.
14 Shuning bilen Balaq Balaamni «Zofimning dalasi»gha, Pisgah téghining choqqisigha
bashlap bérip, shu yerde yette qurban'gah saldurup, herbir qurban'gahqa qurbanliq
süpitide birdin buqa, birdin qoshqar sundi.□
15 Balaam Balaqqa: —
Sili mushu yerde özlirining köydürme qurbanliqlirining yénida turup tursila, men awu
yaqqa bérip körüshüp kéley, — dédi.□
16 Perwerdigar Balaam bilen körüshüp, uning aghzigha bir sözni sélip: —
Sen Balaqning yénigha qaytip uninggha mundaq, mundaq dégin, — dédi.■
17 Balaam Balaqning yénigha qaytip kelgende, mana, u we Moabning barliq emirliri
uning köydürme qurbanliqining yénida turatti.
— Perwerdigar néme dédi? — dep soridi Balaq.

Balaamning ikkinchi qétim bésharet bérishi

18 Balaam kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —
«Hey Balaq, sen qopup anglighin,
Ah , Zipporning oghli, manga qulaq salghin.
19 Tengri insan emestur, U yalghan éytmaydu,
Yaki adem balisimu emestur, U pushayman qilmaydu.
U dégeniken, ishqa ashurmay qalamdu?
U söz qilghaniken, wujudqa chiqarmay qalamdu?■
20 Mana, manga «beriketle» dep tapshuruldi,
U beriketligeniken, buni men yanduralmaymen.
21 U Yaqupta héch gunah körmigen,
Israilda naheqliqni uchratmighan.
Xudasi Perwerdigar uning bilen bille,
Padishahning tentene awazi uning arisididur.□ ■
22 Tengri uni Misirdin élip chiqqan;
Uningda yawa kaliningkidek küch bardur.□ ■
23 Chünki Yaquplargha epsun kargha kelmeydu,
Israillarghimu pal kargha kelmeydu.
Waqti-saiti kelgende,
Yaqup bilen Israil toghrisida: —
«Tengri neqeder karamet ish qilip bergen-he!»
Dep jakarlanmay qalmaydu!
24 Mana, bu qowm chishi shirdek qopidu,
Erkek shirdek qeddini ruslaydu;
Özi owlighan owni yémigüche,
Öltürgenlerning qénini ichmigüche,
Hergiz yatmaydu!».

□ **23:14 «Zofimning dalasi»** — yaki «Közetchilerning dalasi». □ **23:15 «körüshüp kéley»** — Perwerdigar bilen körüshüsh, elwette. Balaam Balaqni xapa qilmasliq üchün, belkim Perwerdigarning namini biwasite tilgha almaydu. ■ **23:16** Chöl. 22:35 ■ **23:19** 1Sam. 15:29; Yaq. 1:17 □ **23:21 «naheqliq»** — yaki «balayi'apet» yaki «balayi'apetning sewebi». **«padishahning tentene awazi»** — yaki «padishahning (qarshi élinish) tentenisi». ■ **23:21** Zeb. 32:1, 2; 51:9-10; Yer. 50:20; Rim. 4:7 □ **23:22 «uningda yawa kaliningkidek küch bardur»** — ibraniy tilida «uning yawa kalining münggüzliri bardur». ■ **23:22** Chöl. 24:8

25 Balaq Balaamgha: — Boldi, sili ularni azraqmu qarghimisila, ulargha ametmu
tilimisile! — dédi.
26 Balaam Balaqqa jawab qilip: — Men silige: — «Perwerdigarning manga éytqanlirining
hemmisige emel qilmisam bolmaydu» dégen emesmidim? — dédi.

Balaamning üchinchi qétim bésharet bérishi

27 Balaq Balaamgha: — Kelsile, men silini bashqa bir yerge apiray, Xudaning neziride
sili shu yerde turup ularni qarghashliri muwapiq tépilarmikin? — dédi.
28 Shuning bilen Balaq Balaamni bashlap, chöl-bayawan'gha qaraydighan Péor téghining
choqqisigha keldi.
29 Balaam Balaqqa: — Sili bu yerde manga yette qurban'gah saldurup bersile, yette buqa
bilen yette qoshqarmu teyyarlap bersile, — dédi.
30 Balaq Balaamning déginidek qildi, herbir qurban'gahqa birdin buqa bilen birdin
qochqar sundi.

24

1 Balaam Perwerdigarning Israillargha bext-beriket ata qilishni muwapiq körgenlikini
körüp yétip, aldinqi *ikki* qétimqidikidek séhir ishlitishke barmidi, belki yüzini chöl-bayawan
terepke qaratti.
2 Balaam béshini kötürüp Israillarning qebile boyiche chédirlarda olturaqlashqanliqini
kördi, Xudaning Rohi uning üstige chüshti.
3 Shuning bilen u aghzigha kalam sözini élip mundaq dédi: —
«Béorning oghli Balaam yetküzidighan kalam sözi,
Közi échilmighan ademning éytidighan kalam sözi,
4 Yeni Tengrining sözlirini anglighuchi,
Hemmige Qadirning alamet körünüshini körgüchi,
Mana emdi közi échilip düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi: —□
5 Ah Yaqup, chédirliring neqeder güzel,
Turalghuliring neqeder güzel, ah Israil!
6 Goya kéngeygen derya wadiliridek,
Xuddi derya boyidiki baghlardek,
Goya Perwerdigar tikip östürgen ud derexliridek,
Derya boyidiki kédir derexliridek;
7 Sular uning soghiliridin éqip chiqidu,
Ewladliri süyi mol jaylarda bolidu;
Padishahi Agagdin éship kétidu,
Uning padishahliqi üstün qilinip güllinidu.□
8 Tengri uni Misirdin élip chiqqan,
Uningda yawa buqining küchi bardur;
Düshmen ellerni u yep kétidu,
Ustixanlirini ézip tashlaydu,
Oqya étip ularni téship tashlaydu.■
9 U baghirlap yatsa, erkek shirdek,

□ **24:4 «közi échilip düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi» —** bashqa birxil terjimisi: «... közliri échilghan adem éytidighan kalam sözi», yeni «Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmige Qadirning alamet körünüshini körgüchi, közi ochuq turup düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi». Mumkinchiliki barki, Balaam 22-babtiki weqeni esleydu; shu chaghda «Perwerdigarning Perishtisi»ni uning éshiki körgen, emma u körmigen, andin Xuda «uning közini achti» □ **24:7 «Agag» —** belkim Amalek yaki ularning etrapidiki xelqlerning padishahlirining unwani idi. «1Sam.» 15:8ni körüng. Bashqa bir hil terjimisi «Gog». ■ **24:8** Chöl. 23:22

Yatsa hem chishi shirdek,
Kim uni qozghitishqa pétinar?
Kim sanga bext-beriket tilise, bext-beriket tapidu.
Kim séni qarghisa, qarghishqa kétidu».■
10 Balaq Balaamgha achchiqlinip, qolini qoligha urup ketti; Balaq Balaamgha: — Men
silini düshminimni qarghap bérishke qichqirtqanidim we mana, sili üch qétim pütünley
ulargha amet tilidile!
11 Emdi tézdin yurtliriga qéchip ketsile; men eslide silining izzet-hörmetlirini katta qilay
dégenidim, mana Perwerdigar silini bu katta izzet-hörmetke nail bolushtin tosup qoydi,
— dédi.
12 Balaam Balaqqa: — Men eslide özlirining elchilirige:
13 «Balaq manga özining altun-kümüshke liq tolghan öz öyini bersimu, Perwerdigarning
buyrughinidin halqip, öz meylimche yaxshi-yaman ish qilalmaymen; Perwerdigar
manga néme dése, men shuni deymen» dégen emesmidim?■
14 Emdi men öz xelqimge qaytimen; kelsile, men özlirige bu xelqning künlerning axirida
silining xelqlirige qandaq muamile qilidighanliqini éytip bérey, — dédi.

Balaamning tötinchi qétim bésharet bérishi

15 U kalam sözini aghzigha élip mundaq dédi: —
Béorning oghli Balaam yetküzidighan kalam sözi,
Közliri échilmighan kishi éytqan kalam sözi,
16 Tengrining sözlirini anglighuchi,
Hemmidin Aliyning wehiylirini bilgüchi,
Hemmige Qadirning alamet körünüshini körgüchi,
Mana emdi közi échilghan düm yiqilighan kishi yetküzidighan kalam sözi: —□
17 Men Uni körimen, lékin hazir emes;
Men Uninggha qaraymen, lékin yéqin yerdin emes;
Yaquptin chiqar bir yultuz,
Kötürüler Israildin bir shahane hasa;
Chéqiwéter u Moabning chékisini,
Barliq Shétlerning béshini yanjiydu.□ ■
18 Édom uninggha tewe bolidu,
Yene téxi düshmini Séirlar uninggha tewe bolidu;
Israil bolsa baturluq qilidu.
19 Yaquptin chiqqan biri seltenet süridu,
Sheherde qalghan hemmeylenni yoqitidu».□ ■

Balaamning axirqi bésharitи

■ **24:9** Yar. 49:9; Chöl. 23:24 ■ **24:13** Chöl. 22:18 □ **24:16 «közi échilghan düm yiqilighan kishi yetküzidighan kalam sözi»** — bashqa birxil terjimisi: «... közliri échilghan adem éytidighan kalam sözi». Démek, «Tengrining sözlirini anglighuchi, Hemmige Qadirning alamet körünüshini körgüchi, közi ochuq düm yiqilghan kishi yetküzgen kalam sözi». □ **24:17 «yéqin yerdin emes»** — yaki «pat arida emes». **«Shétler»** — melum qebilini yaki téximu mumkinchiliki barki, Adem'atining oghli Shétning ewladlirini, yeni (Nuh peyghemberning ewladliri bolghan) barliq insanlarni körsitishi mumkin. Undaqta bu bésharet Mesihning barliq insanlar üstidin hökümranliq qilidighanliqini körsitidu. «Shétler» dégenning bashqa birxil terjimisi: «ghowgha-topilang kötürgüchiler». **«bésharetni sherhlesh»** —bu bésharet (16-19) awwal Dawut padishahni, andin Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Bu bésharette Dawut padishahning Moab, Édom we Séirni (Séir Édom turghan yurtning bashqa bir ismi) ishghal qilidighanliqi éytilidu, derweqe Dawut u yerlerni ishghal qilidu («2Sam.» 8:2, «Zeb.» 60:1-2). Axirqi zamanda Mesih Israilni qutquzush üchün, Israillarning düshmenlirige shu oxshash ishlarni qilidu.' ■ **24:17** Yer. 48:45 □ **24:19 «Sheher»** — belkim Moabning paytextini körsitishi mumkin. «Sheherde qalghan hemmeylen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «sheherning qalduqi» (démek, sheherning qalghan yerliri). ■ **24:19** 2Sam. 8:14

20 Andin Balaam Amalekni körüp, mundaq kalam sözini éytti: —
«Amalek idi esli eller arisida bash,
Emdi halakettur teqdir-qismiti».□

21 Andin Balaam Kéniylerni körüp mundaq kalam sözini éytti: —
«Séning makaning mustehkem bolup,
Changgang qoram tash ichide bolsimu,
22 Lékin siler Kéniyler halak qilinip turisiler;
Taki Ashur silerni tutqun qilip ketküche».□

23 Balaam yene kalam sözini dawam qilip mundaq dédi: —
«Ah , Tengri bu ishlarni qilghan chéghida,
Kim tirik qélishqa qadir bolar?
24 Kittim terepliridin kémiler kélip,
Zulum-zexmet salidu Ashurgha,
Zulum-zexmet salidu Éberge;
Lékin *Kittimdin kelgüchi* özimu halaketke yüzliner.□

25 Shuning bilen Balaam ornidin qopup öz yurtigha qaytti; Balaqmu öz yoligha mangdi.

25

Israillarning Péorda éziqturulup buzuqluq qilishi

1 Israillar Shittimda turghan mezgilde, xelq Moab qizliri bilen buzuqluq qilishqa bérilip ketti.■
2 U qizlar Israillarni öz ilahlirigha atalghan qurbanliqlargha qatnishishqa chaqirdi; *Israillarmu* qurbanliqlardin yeydighan, ularning ilahlirigha birlikte choqunidighan boldi.■
3 Israillar Baal-Péor bilen ene shu teriqide baghlinip ketkenliki üchün, Perwerdigarning Israillargha achchiqi qozghaldi.□ ■
4 Perwerdigar Musagha: —
Perwerdigarning qattiq ghezipi Israillargha chüshmisun üchün, xelqning emirlirining hemmisini tutup, ularni Méning aldimda aptapta ésip qoyghin, — dédi.■
5 Shuning bilen Musa Israilning soraqchiligha: — Siler bérip herbiringlar özünglarning Baal-Péor bilen baghlinip ketken ademlirini öltürüwétinglar, — dédi.

□ **24:20 «Amalek idi esli eller arisida bash» —** belkim hejwiy, kinayilik gep. Amalek dégen el Israilgha birinchi bolup hujum qilghanidi, belkim ular özlirini «ellerning béshi» dep chaghlighan bolushi mumkin — Lékin ular halak bolidu. Bu ish awwal Saul padishah («1Sam.» 14-15-bab) andin Dawut padishah arqiliq («1Sam.» 27:8, «2Sam.» 12:8), axirida Shiméonlar arqiliq bolghan («2Tar.» 4:34). □ **24:22 «Ashur» —** Asuriyeni körsitidu. Bésharet belkim Asuriye impériyesi teripidin emelge ashurulghan. Asuriye impératori Tiglat-Pileser III miladiyedin ilgiriki 742-yili, Shalmanezer V miladiyedin ilgiriki 722-yili kéniylerni Israillar bilen birge tutqun qilip, élip ketken bolushi mumkin. Bezi alimlar bésharetni bashqa bir «Ashur» dep atalghan xelqni körsitidu, dep qaraydu («Yar.» 25:3, «2Sam.» 2:9). □ **24:24 «Éber» —** Ibraniylarning ejdadini, shundaqla mushu yerde Yehudiy xelqini körsitishi mumkin. **«Kittim» —** Tewratning awwalqi dewrliride «Kittim» Krétlerni körsitetti. Bésharet awwal miladiyedin ilgiriki 13-esirde Filistiylerning ottura sherqqe tajawuz qilishini körsitidu. Kéyinki waqitlarda «Kittim» dégen bu isim Ottura Déngiz tereptin yaki meghrib tereptin kélip tajawuz qilidighan herqaysi ellerni körsetken. Shunga bu bésharet yene Rim impériyesining ottura sherqqe tajawuz qilishini (miladiyedin ilgiriki 190-yili bashlan'ghan) körsitishi mumkin («Dan.» 11:30ni we izahatlarni körüng). Axir bérip Rim impériyesi halak boldi; u axir zamanda yene bir qétim dejjalning bashqurushi astida bolup, yene bir shekilde peyda bolushi mumkin; axirda Mesih dejjalning impériyesini mutleq halak qilidu. ■ **25:1** Chöl. 31:16; 33:49 ■ **25:2** Zeb. 106:28; Hosh. 9:10 □ **25:3 «Baal» —** butning ismi; «Baal-Péor» dégen söz Péor dégen jayni «alahide bashqurghan Baal»ni körsitidu. ■ **25:3** Zeb. 106:29 ■ **25:4** Qan. 4:3; Ye. 22:17

6 We Musa pütkül Israil jamaiti bilen jamaet chédirining derwazisi aldida yigha-zar qilip turuwatqanda, mana Israillardin bireylen kélip ularning köz aldidila Midiyaniy bir qizni öz qérindashlirining yénigha élip mangdi.
7 Kahin Harunning newrisi, Eliazarning oghli Finihas buni körüp, jamaet ichidin qopti-de, qoligha neyze élip,■
8 héliqi Israil ademning arqisidin chédirning ichkirige kirip, qiz bilen ikkisining qarnigha neyze tiqiwetti. Israillar arisida tarqalghan waba ene shu chaghdila toxtidi.
9 Shu chaghda waba tégip ölgenler jemiy yigirme töt ming ademge yetkenidi.■
10 Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —
11 — «Kahin Harunning newrisi, Eliazarning oghli Finihas Méni dep wapasizliqqa bolghan hesitimni öz hesiti bilip, Méning Israillargha bolghan ghezipimni yandurdi. Shunga gerche Men wapasizliqqa bolghan hesitimdin ghezeplen'gen bolsammu, Israil-larni yoqitiwetmidim.■
12 Shunga sen: — «Mana, Men uninggha öz aman-xatirjemlik ehdemni teqdim qilimen!■
13 Bu *ehde* uninggha we uning ewladlirigha tewe bolidighan menggülük kahinliq ehdisi bolidu, chünki u öz Xudasini dep wapasizliqqa heset qilip, Israillar üchün kafaret keltürdi» — dep jakarlighin».
14 Öltürülgen yeni héliqi Midiyaniy qiz bilen bille öltürülgen Israil ademning ismi Zimri bolup, Saluning oghli, Shiméon qebilisidiki bir jemetning emiri idi.
15 Öltürülgen Midiyaniy qizning ismi Kozbi bolup, Zurning qizi idi; Zur bolsa Midiyaniy bir qebilining bashliqi idi.
16 Perwerdigar Musagha: —
17 Sen Midiyaniylargha aram bermey zerbe bergin;■
18-19 Chünki ular hiyle-mikir ishlitip silerge aram bermigen; Péordiki ishta, shundaqla ularning singlisi bolghan Midiyanning bir emirining qizi Kozbining ishidimu hiyle-mikir ishlitip silerni azdurghan, — dédi. Kozbi waba tarqalghan künide Péordiki ish sewebidin öltürüldi.■

26

Israillarning ikkinchi qétim sanaqtin ötküzülüshi

1 Wabadin kéyin Perwerdigar Musa bilen Harunning oghli Eliazargha söz qilip: —□
2 Siler pütkül Israillarning jamaiti ichide yigirme yashtin ashqan, jengge chiqalay-dighanlarni ata jemeti boyiche hésablap sanaqtin ötküzünglar, — dédi.■
3 Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar Moab tüzlengliklride, yeni Yérixoning yénidiki Iordan deryasining boyida Israillar bilen sözlship ularga:
4 «Perwerdigarning Musa we Misirdin chiqqan Israillargha buyrughini boyiche, silerdin yigirme yashtin ashqanlarning hemmisi *tizimlinip* sanaqtin ötküzülüshi kérek» dep uqturdi. *tizimlitilghan sanlar mundaq boldi*: —□ ■

■ **25:7** Zeb. 106:30 ■ **25:9** 1Kor. 10:8 ■ **25:11** 2Kor. 11:2 ■ **25:12** Zeb.106:31 ■ **25:17** Chöl. 31:2 ■ **25:18-19** Weh. 18:6 □ **26:1 wabadin kéyin** — bu waba bilen eyni chaghda Perwerdigargha asiyliq qilghan chonglarning qalduqliri öltürüldi (64-65-ayetlerni körüng). ■ **26:2** Chöl. 1:3 □ **26:4 hemmisi tizimlinip sanaqtin ötküzülüshi kérek** — bu sanaqtin ötküzüshning meqsetliri shübhisizki: (1) Qanaan zéminigha kirgendin kéyin ular köp qétim jengge chiqishi kérek bolatti. Shuninggha teyyarliq qilish üchün Israillarning herbir jengchisi sep-seplerde orunlashturulushi kérek; (2) ular Qanaan zéminigha kirish aldida turidu; pat arida shu zémin herbir qebilige, jemetke, ailige sanligha qarap teqsim qilinidu (34:16-29). Shunga xelqning sanliri qebile-jemet boyiche tepsiliy éniqlinishi kérek idi; (3) Xudaning sözining emelge ashurulushi bilen eslide özige qarshi chiqqan «chonglar»ning hemmisining yoqalghanliqini ispatlash üchün boldi (64-65-ayetni körüng). ■ **26:4** Chöl. 1:1, 2, 3

5 Israilning tunji oghli Ruben idi. Rubenning ewladliri, yeni Hanuqning neslidin bolghan Hanuq jemeti; Palluning neslidin bolghan Pallu jemeti;■
6 Hezron neslidin bolghan Hezron jemeti; Karmi neslidin bolghan Karmi jemeti.
7 Bular Rubenning jemetliri bolup, ulardin sanaqtin ötküzülgini jemiy qiriq üch ming yette yüz ottuz kishi boldi.
8 Palluning oghli Éliab;
9 Éliabning oghulliri Nimuel, Datan, Abiram idi. Datan bilen Abiram eslide jamaet ichidin chaqirilghan mötiwerler bolsimu, Korah guruhidikiler Perwerdigar bilen takallashqanda, ular bilen birliship Musa we Harun bilen takallashqanidi.□ ■
10 Yer aghzini échip ularni Korah bilen birge yutup ketken; shu chaghda Korah guruhidikilerning hemmisi ölgen; bashqilargha ibret bolsun dep, ot uning ikki yüz ellik adimini yutup ketken.
11 Lékin Korahning ewladliri ölüp ketmigen.
12 Shiméonning ewladliri, jemet boyiche, Nemuelning neslidin bolghan Nemuel jemeti; Yamin neslidin bolghan Yamin jemeti; Yaqin neslidin bolghan Yaqin jemeti;□
13 Zerah neslidin bolghan Zerah jemeti; Saul neslidin bolghan Saul jemeti.
14 Bular Shiméonning jemetliri bolup, jemiy yigirme ikki ming ikki yüz adem chiqti.
15 Gad qebilisidin, jemet boyiche, Zefon neslidin bolghan Zefon jemeti; Haggi neslidin bolghan Haggi jemeti; shuni neslidin bolghan shuni jemeti;
16 Ozni neslidin bolghan Ozni jemeti; éri neslidin bolghan éri jemeti;
17 Arod neslidin bolghan Arod jemeti; Areli neslidin bolghan Areli jemeti.
18 Bular Gad ewladlirining jemetliri bolup, ular jemetliri boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy qiriq ming besh yüz adem chiqti.
19 Yehudaning oghulliri Ér bilen Onan idi; bu ikkisi Qanaan zéminida ölüp ketken.■
20 Yehudaning ewladliri, jemeti boyiche, Shilahning neslidin bolghan Shilah jemeti; Perezning neslidin bolghan Perez jemeti; Zerahning neslidin bolghan Zerah jemeti.
21 Perezning ewladliri Hezronning neslidin bolghan Hezron jemeti; Hamulning neslidin bolghan Hamul jemeti.■
22 Bular Yehudaning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy yetmish alte ming besh yüz adem chiqti.
23 Issakarning ewladliri, jemet boyiche, Tolaning neslidin bolghan Tola jemeti; Puahning neslidin bolghan Puah jemeti;
24 Yashubning neslidin bolghan Yashub jemeti; Shimronning neslidin bolghan Shimron jemeti.
25 Bular Issakarning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy atmish töt ming üch yüz adem chiqti.
26 Zebulunning ewladliri, jemeti boyiche, Seredning neslidin bolghan Sered jemeti; Élon neslidin bolghan Élon jemeti; Jahliyelning neslidin bolghan Jahliyel jemeti.
27 Bular Zebulunning jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy atmish ming besh yüz adem chiqti.
28 Yüsüpning oghulliri: — jemet boyiche, Manasseh bilen Efraim idi.
29 Manassehning ewladliri: — Makirning neslidin bolghan Makir jemeti (Makirdin Giléad törelgen), Giléadning neslidin bolghan Giléad jemeti idi.■
30 Töwendikiler Giléadning ewladliri: — Yeezerning neslidin bolghan Yeezer jemeti; Helekning neslidin bolghan Helek jemeti;

■ **26:5** Yar. 46:9; Mis. 6:14; 1Tar. 5:1 □ **26:9 «chaqirilghan mötiwerler bolsimu»** — bashqa birxil terjimisi: «chaqirilghan bolsimu,...» ■ **26:9** Chöl. 16:12 □ **26:12 «Nemuel»** —— «Yar.» 46:10de «Yemuel». ■ **26:19** Yar. 38:7, 10; 46:12 ■ **26:21** Yar. 46:12 ■ **26:29** Ye. 17:1

31 Asriyelning neslidin bolghan Asriyel jemeti; Shekemning neslidin bolghan Shekem jemeti;
32 Shemidaning neslidin bolghan Shemida jemeti; Heferning neslidin bolghan Hefer jemeti.
33 Heferning oghli Zelofihad oghul perzent körmey qiz perzent körgen; Zelofihadning qizlirining ismi Mahlah, Noah, Hoglah, Milkah, Tirzah idi.■
34 Bular Manassehning jemetliri bolup, sanaqtin ötküzülgende jemiy ellik ikki ming yette yüz adem chiqti.
35 Töwendikiler Efraimning ewladliri, jemeti boyiche: — Shutilahning neslidin bolghan Shutilah jemeti; Bekerning neslidin bolghan Beker jemeti; Tahanning neslidin bolghan Tahan jemeti.
36 Shutilaning ewladliri Éranning neslidin bolghan Éran jemeti.
37 Mana bular Efraim ewladlirining jemetliri bolup, herqaysi jemetler boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy ottuz ikki ming besh yüz adem chiqti. Jemetliri boyiche, ularning hemmisi Yüsüpning ewladliri idi.
38 Binyaminning ewladliri, jemeti boyiche, Bélaning neslidin bolghan Béla jemeti; Ashbelning neslidin bolghan Ashbel jemeti; Ahiramning neslidin bolghan Ahiram jemeti;
39 Shefufamning neslidin bolghan Shufam jemeti; Hufamning neslidin bolghan Hufam jemeti.□
40 Ard bilen Naaman Bélaning oghulliri idi; Ardning neslidin bolghan Ard jemeti; Naamanning neslidin bolghan Naaman jemeti.
41 Bular Binyaminning ewladliri bolup, jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy qiriq besh ming alte yüz adem chiqti.
42 Töwendikiler Danning ewladliri bolup, jemet boyiche, Shuhamning neslidin bolghan Shuham jemeti; jemet boyiche bular Danning jemetliri idi.
43 Shuhamning hemme jemeti sanaqtin ötküzülgende jemiy atmish töt ming töt yüz adem chiqti.
44 Ashirning ewladliri, jemet boyiche, Yimnahning neslidin bolghan Yimnah jemeti; Yéshwining neslidin bolghan Yéshwi jemeti; Bériyahning neslidin bolghan Bériyah jemeti.
45 Bériyahning ewladliri, jemet boyiche, Heberning neslidin bolghan Heber jemeti; Malkielning neslidin bolghan Malkiel jemeti.
46 Ashirning qizining ismi Sérah idi.□
47 Bular Ashir ewladlirining jemetliri bolup, ular jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy ellik üch ming töt yüz adem chiqti.
48 Naftalining ewladliri, jemet boyiche, Yahzielning neslidin bolghan Yahziel jemeti; Gunining neslidin bolghan Guni jemeti;
49 Yezerning neslidin bolghan Yezer jemeti; Shillemning neslidin bolghan Shillem jemeti.
50 Bular Naftalining jemetliri bolup, jemet boyiche sanaqtin ötküzülgende jemiy qiriq besh ming töt yüz adem chiqti.
51 Yuqiriqilar Israillardin sanaqtin ötküzülgenler bolup, jemiy alte yüz bir ming yette yüz ottuz adem chiqti.
52 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
53 Zémin mushulargha royxetke élin'ghan san boyiche miras qilip teqsim qilinsun.□
54 Mirasni adem sani köp qebililerge köprek, adem sani az qebililerge azraq böl; miras royxettin ötküzülgen adem sanigha qarap herbir ademge bölüp bérilsun.■

■ **26:33** Chöl. 27:1 □ **26:39 «Shefufamning»** — yaki «Shufamning». □ **26:46 «Sérah»** — yaki «Sarah». □ **26:53 «royxetke élin'ghan san boyiche»** — ibraniy tilida «adem ismi bilen élin'ghan san boyiche». ■ **26:54** Chöl. 33:54

55 Halbuki, zémin chek tashlinish yoli bilen bölünsun; ular mirasqa özlirining ata jemet-qebilisining nami boyiche warisliq qilsun.■
56 Miras ulargha chek tashlash yoli bilen adem sanining az-köplükige qarap herbir *aile-jemetke* bölüp bérilsun.
57 Töwendikiler ata jemet boyiche sanaqtin ötküzülgen Lawiylar: — Gershonning neslidin bolghan Gershon jemeti; Kohatning neslidin bolghan Kohat jemeti; Merarining neslidin bolghan Merari jemeti.■
58 Bular Lawiylarning jemetliri: — Libni jemeti, Hébron jemeti, Mahli jemeti, Mushi jemeti, Korah jemeti. Kohattin Amram törelgen.
59 Amramning ayalining ismi Yokebed bolup, Lawiyning Misirda tughulghan qizi idi; u Amramgha Harun, Musa we ularning achisi Meryemni tughup bergen.■
60 Harundin Nadab, Abihu, Eliazar, Itamar törelgen.
61 Lékin Nadab bilen Abihu Perwerdigarning aldigha gheyriy bir otni sun'ghanda ölüp ketken.□ ■
62 Lawiylar ichide bir ayliqtin ashqan barliq erkekler sanaqtin ötküzülgende jemiy yigirme üch ming adem chiqti. Ular Israillar ichide sanaqtin ötküzülmigen, chünki ularghа Israillar ichide héchqandaq miras *zémin* bölüp bérilmigen.
63 Yuqirida éytilghan ademler Moab tüzlenglikliride, Yérixoning udulidiki Iordan deryasi boyida Musa bilen kahin Eliazar teripidin sanaqtin ötküzülgen Israillardur.
64 Biraq bu ademler ichide Musa bilen kahin Harun ilgiri Sinay chölide sanaqtin ötküzgende sanaqtin ötküzülgen birmu adem yoq idi.
65 Chünki Perwerdigar ular toghrisida: «Ular chölde ölmey qalmaydu» dep éytqanidi. Shunga, Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuadin bashqa birimu qalmighan.■

27

Zelofihadning qizliri — Miras toghrisidiki alahide belgilimiler

1 Yüsüpning oghli Manassehning neslidin bolghan jemetler ichide Manassehning chewrisi, Makirning ewrisi, Giléadning newrisi, Heferning oghli Zelofihadning qizliri bolup, ularning ismi Mahlah, Noah, Hoglah, Milkah, we Tirzah idi.■
2 Ular jamaet chédirining derwazisi aldigha kélip, Musa bilen kahin Eliazar we emirler bilen pütkül jamaetning aldida turup:
3 — Bizning atimiz chölde ölüp ketken; u u yerde Perwerdigargha hujum qilghili yighilghanlardin emes, yeni Korah guruhidikilerdin emes; u belki öz gunahi ichide ölgen, we uning oghul perzenti yoq idi.■
4 Néme üchün atimizning oghli yoqluqi seweblik uning nami uning jemetidin öchürüwétilidu? Özlirining bizge atimizning qérindashliri qatarida miras bölüp bérishlirini ötünimiz, — dédi.
5 Musa ularning bu ishini Perwerdigarning aldigha qoydi.
6 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
7 Zelofihadning qizlirining éytqini durus, sen choqum ulargha atisining qérindashliri qatarida miras ber; ularning atisining mirasini ularghа ötküzüp bergin.■
8 Sen Israillargha éytqin: «Bir adem ölüp ketken chaghda uning oghli bolmisa, undaqta siler uning mirasini qizigha ötküzüp béringlar.

■ **26:55** Chöl. 33:54; Ye. 11:23; 14:2 ■ **26:57** Mis. 6:17, 18, 19, 20 ■ **26:59** Mis. 2:1, 2; 6:19 □ **26:61 «gheyriy ot»** — mushu weqe «Law.» 10-babta xatirilinidu; «Law.» 10:1diki izahatnimu körüng. ■ **26:61** Law. 10:2; Chöl. 3:4; 1Tar. 24:2 ■ **26:65** Chöl. 14:28, 29, 34, 35; 1Kor. 10:5, 6 ■ **27:1** Chöl. 26:33; 36:2; Ye. 17:3 ■ **27:3** Chöl. 14:35; 16:1; 26:64 ■ **27:7** Chöl. 36:2

9 Qizi bolmisa, mirasini qérindashlirigha béringlar.
10 Qérindashliri bolmisa, mirasini ata jemet taghiliriga béringlar.
11 Eger uning atisining qérindashliri bolmisa, undaqta uning mirasini uning jemetidiki eng yéqin bir tughqinigha béringlar; u adem uning mirasigha ige bolsun. Bu Perwerdigar Musagha buyrughandek, Israillargha chüshürülgen höküm, qanun-belgilime bolup qalsun».

Yeshuaning Musaning wezipisige warisliq qilishi

12 Perwerdigar Musagha: —
Sen mawu Abarim téghigha chiqip, Men Israillargha teqdim qilghan zémin'gha qarap baq.□ ■
13 Körüp bolghandin kéyin senmu akang Harun'gha oxshash öz xelqliringge qoshulisen.□ ■
14 Chünki Zin chölide, jamaet jédel chiqarghan chaghda, ikkinglar Méning buyruqimgha asiyliq qilip, suning ishida (Zin chölide, Qadeshtiki «Meribah suliri» dégen jayda) Méni jamaetning aldida muqeddes dep hörmetlimidinglar, — dédi.■
15 Musa Perwerdigargha söz qilip:
16-17 — I Perwerdigar, barliq et igilirining rohlirining Xudasi, Öz jamaitining padichisiz padidek bolup qélishining aldini élish üchün jamaetni idare qilidighan, ularning aldigha kirip chiqalaydighan, ularni bashlap mangalaydighan bir ademni tiklep bérishingni tileymen, — dédi. □ ■
18 Sen Nunning oghli Yeshuani tallighin, — dédi Perwerdigar Musagha, — Uningda Rohim bar, sen qolungni uning béshigha qoy,□ ■
19 uni kahin Eliazar we barliq jamaetning aldida turghuzup wezipige qoy.
20 Sen pütkül Israil jamaiti uning gépige kirishi üchün özüngning izzet-shöhritingdin bir qismini uninggha bergin.
21 U kahin Eliazarning aldida tursun, *Eliazar* urimning hökümini wasite qilip turup, Perwerdigarning huzurida uning üchün yol sorisun; Israil xelqi, yeni pütkül jamaet uning buyruqi bilen chiqidu, uning buyruqi bilen kirishi kérek.□ ■
22 Shuning bilen Musa Perwerdigarning buyruqi boyiche ish körüp, Yeshuani bashlap kélip, kahin Eliazarning we barliq jamaetning aldida turghuzdi;
23 *Eliazar* qolini uning béshigha qoyup, uni Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen buyrughinidek wezipige qoydi.

28

Daimliq köydürme qurbanliq, yeni künlük köydürme qurbanliq sunush toghrisidiki nizam

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —□

□ **27:12 «Izahat»** — «Qan.» 31:1-8nimu körüng. ■ **27:12** Qan. 32:48, 49 □ **27:13 «öz xelqliringge qoshulisen»** — bu ibare toghruluq «Yar.» 25:8 we izahatini körüng. ■ **27:13** Chöl. 20:24 ■ **27:14** Chöl. 20:12 □ **27:16-17 «aldigha kirip chiqalaydighan»** — ibraniy tilida «(xelqning) aldida chiqip kireleydighan». Bu ibare ibraniy tilida xelqni sirttiki düshmenlerge taqabil turushqa yétekchilik qilalaydighan we ichki ishlarni obdan bir terep qilalaydighan dégenni bildüridu. **«bashlap mangalaydighan»** — ibraniy tilida «bashlap chiqip kireleydighan». Yuqiriqi izahatni körüng. ■ **27:16-17** Chöl. 16:22; Ibr. 12:9; 1Pad. 22:17; Mat. 9:36; Mar. 6:34 □ **27:18 «Rohim bar»** — ibraniy tilida «Roh bar» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **27:18** Qan. 3:21; 34:9 □ **27:21 «urim»** — birxil tash idi. Ularning qandaq ikenlikini hazir bir néme démek tes. Lékin ular arqiliq Xuda Özining iradisini izdeydighanlargha yol körsitetti. «Mis.» 28:30 we izahatni körüng. ■ **27:21** Mis. 28:30; Law. 8:8 □ **28:1 «Daimliq köydürme qurbanliq»** — yaki «daimiy köydürme qurbanliq» yaki «künlük köydürme qurbanliq». «Mis. » 29:38-46nimu körüng.

2 Sen Israillargha buyrup: — «Manga sunulghan hediye-qurbanliqlarni, yeni Manga
ozuq bolidighan, xushbuy keltüridighan otta sunulidighan hediye-qurbanliqlarni bolsa,
siler herbirini békitilgen qerelide sunushqa köngül qoyunglar» — dégin.
3 Sen ulargha yene: «Silerning Perwerdigargha atap otta sunidighan köydürme qur-
banliqinglar mundaq bolidu: — her küni béjirim bir yashliq erkek qozidin ikkini daimiy
köydürme qurbanliq qilinglar.■
4 Etigini birni, gugumda birni sununglar;□
5 yene töttin bir hindin soqup chiqirilghan zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin ondin
bir efahni ashliq hediye süpitide sununglar.□ ■
6 Sinay téghida belgilen'gen, Perwerdigargha atap xushbuy chiqarsun dep, otta
sunulidighan daimiy köydürme qurbanliq mana shudur.
7 Herbir qoza üchün uninggha qoshulidighan sharab hediyesi töttin bir hin sharab
bolidu; échitma ichimlik bolghan sharab hediyesi muqeddes jayda Perwerdigargha
sunup tökülsun.□
8 Sen ikkinchi bir qozini gugumda sun'ghin; uni etigenkidek ashliq hediyesi we sharab
hediyesi bilen qoshup sun'ghin; u xushbuy keltürüsh üchün Perwerdigargha atap otta
sunulidighan köydürme qurbanliq bolidu.

Shabat küni sunulidighan qurbanliq

9 — Shabat küni béjirim bir yashliq ikki erkek qoza sunulsun; uninggha qoshup zeytun
méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi ashliq hediye süpitide sunulsun we
sharab hediyesi sunulsun;
10 bu herbir shabat künide sunulidighan shabat künidiki qurbanliqtur; uning bilen
daimiy köydürme qurbanliq we qoshumche sunulidighan sharab hediyesi bille sunul-
sun.

Ayning birinchi küni sunulidighan qurbanliq

11 — Her ayning birinchi küni Perwerdigargha atilidighan köydürme qurbanliq su-
nunglar; yeni ikki yash torpaq, bir qochqar, bir yashliq béjirim yette erkek qozini
sununglar.
12 Her torpaq béshigha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin üchi ashliq
hediye süpitide, qoshqargha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin ikkisi
ashliq hediye süpitide,
13 herbir qoza béshigha zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin efahning ondin biri ashliq
hediye süpitide sunulsun; bu Perwerdigargha otta sunulidighan, xushbuy chiqiridighan
bir köydürme qurbanliqtur.
14 Ularning sharab hediyeliri bolsa: — herbir torpaq béshigha sharabtin yérim hin,
qoshqar béshigha hinning üchtin biri, herbir qoza béshigha hinning töttin biri sunulsun.
Bu her ayda sunulidighan ayliq köydürme qurbanliq bolup, yilning her éyida shundaq
qilinsun.
15 Bularning üstige Perwerdigargha atilidighan gunah qurbanliq süpitide bir téke sunul-
sun; shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we qoshumche sharab hediyesi
bilen bille sunulsun.

«Ötüp kétish héyti» hem «pétir nan héyti»diki qurbanliqlar

■ **28:3** Mis. 29:38 □ **28:4 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan waqit bilen qarangghu chüshüsh ariliqida bolghan waqit. □ **28:5 «bir efah» —** texminen 2 küre yaki 22 litr idi. Bir hin texminen 3.6 litr idi. ■ **28:5** Mis. 16:36; 29:40; Law. 2:1 □ **28:7 «muqeddes jay» —** mushu yerde ibadet chédirining hoylisini körsetse kérek.

16 Birinchi ayning on tötinchi küni Perwerdigargha atalghan «ötüp kétish» *qozisi sunulsun.*□ ■
17 Shu ayning on beshinchi küni héyt bashlinidu; yette kün pétir nan yéyilsun.
18 Birinchi küni muqeddes yighilish ötküzülsun, héchqandaq ish-emgek qilmasliqinglar kérek,■
19 shu küni otta sunulidighan, Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin ikkini, bir qochqar we yette bir yashliq erkek qoza sununglar; ular aldinglarda béjirim körünsun;
20 shulargha qoshulidighan ashliq hediyeliri zeytun méyi ileshtürülgen ésil un bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,
21 shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun;
22 shuningdek *gunahinglar* üchün kafaret keltürüshke gunah qurbanliqi süpitide bir téke sunulsun.
23 Bularning hemmisini etigenlik köydürme qurbanliq, yeni daimiy köydürme qurbanliqtin ayrim sununglar.
24 Siler bu teriqide uda yette kün Perwerdigargha atap otta sunulidighan, xushbuy keltüridighan ashundaq hediye-qurbanliqlarni sununglar; shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we qoshup sunulidighan sharab hediyesining sirtida sunulidu.
25 Yettinchi küni muqeddes yighilish ötküzünglar, shu küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu.

«Heptiler héyti», yeni «Deslepki orma héyti»diki qurbanliqlar

26 «Deslepki orma» küni, yeni «heptiler héyti»nglarda siler yéngi ashliq hediyeni Perwerdigargha sun'ghan chaghda muqeddes yighilish ötküzünglar; héchqandaq ish-emgek qilmanglar.□
27 Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash torpaqtin ikkini, qochqardin birni, bir yashliq erkek qozidin yettini sununglar.
28 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin ikkisi,
29 shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun;
30 shuningdek silerning *gunahinglar üchün* kafaret keltürüshke *gunah qurbanliqi süpitide* bir téke sunulsun.
31 Shularning hemmisi daimiy köydürme qurbanliq we uning ashliq hediyesige qoshup (bularning hemmisi aldinglarda béjirim körünsun), sharab hediyeliri bilen bille sunulsun.

29

Kanay chélish héytidiki qurbanliqlar •••• «Law.» 23:23-25nimu körüng

1 Yettinchi ayning birinchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; *u küni* héchqandaq ish-emgek qilmasliqinglar kérek. Bu siler üchün kanaylar chélinidighan küni bolidu.□ ■
2 Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide yash bir torpaq, bir qochqar, yette bir yashliq béjirim erkek qozini sununglar.

□ **28:16 «Perwerdigargha atalghan «ötüp kétish» qozisi sunulsun»** —— Ibraniy tilida «Perwerdigargha atalghan «ötüp kétish» bolidu». Bu héyt toghruluq «Law.» 23.5-14nimu körüng. ■ **28:16** Mis. 12:18; 23:15; Law. 23:5 ■ **28:18** Law. 23:7 □ **28:26 ««Deslepki orma» küni, yeni «heptiler héyti»nglarda»** — yaki «yeni (siler) heptenglarni (démek, yette hepte) ötküzgendin kéyin». «Law.» 23:15-22nimu körüng. □ **29:1 «muqeddes yighilish»** — «muqeddes yighilish»lar yaki «muqeddes sorun»lar toghruluq «Law.» 23:2 we izahatini körüng. ■ **29:1** Law. 23:24

3 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin
bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin
ikkisi,
4 shu yette qoza béshigha efahning ondin biri sunulsun;
5 shuningdek silerning *gunahinglar üchün* kafaret keltürüshke gunah qurbanliqi süpitide
bir téke sunulsun.
6 Shularni ayning birinchi künidiki köydürme qurbanliq we uninggha qoshumche bol-
ghan ashliq hediyesi, daimiy köydürme qurbanliq, uninggha qoshumche bolghan ashliq
hediyesi we bulargha qoshulidighan sharab hediyelirining sirtida sununglar; bularn-
ing hemmisi herbiri belgilime boyiche Perwerdigargha atap otta xushbuy keltürsun dep
sunulsun.

Kafaret küni sunulidighan qurbanliqlar •••• «Law.» 23:26-32nimu körüng.

7 Yettinchi ayning oninchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; nepsinglarni tartip
özünglarni töwen tutunglar. U küni héchqandaq ish-emgek qilishqa bolmaydu.□ ■
8 Siler Perwerdigargha atalghan, xushbuy keltüridighan köydürme qurbanliq süpitide
yash bir torpaq, bir qochqar, bir yashliq erkek qozidin yettini sununglar (bularning
hemmisi aldinglarda béjirim körünsun).■
9 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin
bolup, herbir torpaq béshigha efahning ondin üchi, qochqar béshigha efahning ondin
ikkisi,
10 shu yette qoza béshigha efahning ondin birini,
11 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; ularning hemmisi ka-
faret künidiki gunah qurbanliqi, daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq
hediyesi we bularning sharab hediyeliri bille sunulsun.

«Kepiler héyti»diki qurbanliqlar •••• «Law.» 23:33-44nimu körüng.

12 Yettinchi ayning on beshinchi küni muqeddes yighilish ötküzünglar; u küni héchqandaq
ish-emgek qilishqa bolmaydu. Perwerdigargha atap yette kün héyt qilinglar;
13 siler Perwerdigargha atap, xushbuy keltürsun dep otta sunulidighan köydürme qur-
banliq süpitide yash torpaqtin on üchni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni
sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun).
14 Shulargha qoshup sunulidighan ashliq hediye zeytun méyi ileshtürülgen ésil undin
bolup, on üch torpaq béshigha efahning ondin üchi, ikki qochqar béshigha efahning ondin
ikkisi,
15 on töt qoza béshigha efahning ondin birini,
16 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy
köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunul-
sun.
17 Ikkinchi küni yash torpaqtin on ikkini, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni
sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)
18 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime
boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar.
19 Shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy
köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we shularning sharab hediyeliri
bille sunulsun.
20 Üchinchi küni bir yash torpaqtin on birni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on
tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)

□ **29:7 «nepsinglarni tartip özünglarni töwen tutup»** —— Ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. Yehudiy en'eniliri boyiche bu ishlar roza tutushni öz ichige alatti. 16:29-31nimu körüng. ■ **29:7** Law. 16:29, 31; 23:27 ■ **29:8** Chöl. 28:19

21 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar;
22 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.
23 Tötinchi küni yash torpaqtin onni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)
24 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar;
25 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.
26 Beshinchi küni yash torpaqtin toqquzni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)
27 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar;
28 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.
29 Altinchi küni yash torpaqtin sekkizni, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)
30 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar;
31 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.
32 Yettinchi küni yash torpaqtin yettini, ikki qochqar, bir yashliq erkek qozidin on tötni sununglar (shular hemmisi béjirim bolsun)
33 we shundaqla torpaqlar, qochqarlar we erkek qozilarning sanigha qarap belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar;
34 shuningdek gunah qurbanliqi süpitide bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.
35 Sekkizinchi küni siler muqeddes yighilish ötküzünglar; u küni héchqandaq ish-emgek qilmanglar.■
36 Siler Perwerdigargha atap, xushbuy keltürsun dep otta sunulidighan köydürme qurbanliq süpitide bir torpaq, bir qochqar we bir yashliq erkek qozidin on tötni (shular hemmisi béjirim bolsun)
37 hemde torpaq, qochqar we erkek qozilarning sanigha qarap, belgilime boyiche qoshumche sunulidighan ashliq hediyeliri bilen sharab hediyelirini sununglar;
38 shuningdek gunah qurbanliqi süpitidimu bir téke sununglar; shularning üstige daimiy köydürme qurbanliq, uning qoshumche ashliq hediyesi we sharab hediyesi bille sunulsun.
39 Belgilen'gen héytliringlarda Perwerdigargha atap sunulidighan qurbanliq-hediyeler ene shulardur; silerning qesemge baghliq yaki ixtiyaren sunidighanliringlar, köydürme

■ **29:35** Law. 23:36

qurbanliqliringlar, ashliq hediyeliringlar, sharab hediyeliringlar we inaqliq qurbanliqliringlar bolsa, ularning sirtididur.
40 Shundaq qilip, Musa Perwerdigarning özige buyrughanlirining hemmisini qaldurmay Israillargha uqturdi.

30

Qesem qilish nizami

1 Musa Israillarning qebile bashliqlirigha söz qilip mundaq dédi: — Perwerdigarning buyrughanliri mundaq: —
2 Eger biraw Perwerdigargha qesem ichken bolsa yaki öz özini cheklimekchi bolup qesem ichken bolsa, lewzidin qaytishqa bolmaydu, haman aghzidin chiqqan hemme gep boyiche ish tutushi kérek.■
3 Qiz bala yash bolup, téxi atisining öyidiki chaghda, öz-özini cheklesh toghruluq Perwerdigargha qesem bergen bolsa,
4 emma atisi qizining qesimini yaki öz-özini cheklesh toghrisida bergen wedisini anglighan we qizining aldida ündimey shük turghan bolsa, undaqta uning barliq qesemliri we öz-özini cheklesh toghrisida qilghan hemme wedisi inawetlik bolidu.
5 Lékin qizning atisi anglighan chaghda uni tosqan bolsa, uning qilghan qesemliri yaki öz-özini cheklesh toghrisida qilghan wediliridin héchbiri inawetlik bolmaydu; atisi uni tosqan bolghachqa, Perwerdigarmu uni kechüridu.
6 — Eger u qesem qilghan yaki öz-özini chekleshke aghzida tenteklik bilen wede qilghan halette erge tegken bolsa,
7 éri shuni anglighan bolsa, lékin anglighan küni ündimey shük turghan bolsa, undaqta uning qilghan qesemliri yaki öz-özini chekleshke qilghan gepliri inawetlik bolidu.
8 Eger éri anglighan küni uni tosqan bolsa, uning qilghan qesimini we öz-özini cheklesh toghruluq aghzidin chiqarghan tentek geplirini bikar qilsa, undaqta ular inawetsiz bolidu; Perwerdigar uni kechüridu.
9 Lékin tul xotun yaki éridin ajriship ketken xotunlar qilghan qesem, yeni uning özini cheklesh toghruluq qilghan barliq wediliri bolsa inawetlik bolidu.
10 Eger u érining öyide qesem qilghan yaki öz-özini cheklesh toghruluq qesem-wede ichken,
11 éri anglap turuqluq shük turuwélip tosmighan bolsa, undaqta uning barliq qilghan qesemliri we öz-özini cheklesh toghruluq qilghan barliq wediliri inawetlik bolidu.
12 Lékin uning éri anglap turghan chaghda uning qesem-wedilirini éniq ret qilghan bolsa, ayal aghzidin chiqarghan wede bérish we öz-özini cheklep turush toghruluq qilghan barliq wedilirining héchqaysisi inawetlik bolmaydu; uning éri bularni ret qilghan bolghachqa, Perwerdigar uni kechüridu.
13 Ayalning bergen wedisini we uning chidap turup özümni chekleymen dep qilghan qesem-wedisini uning éri inawetlikmu qilalaydu, inawetsizmu qilalaydu.
14 Eger uning éri herküni uning aldida shük turuwélip gep qilmisa, undaqta uning bergen barliq qilghan qesemlirini we öz-özini cheklep turush toghruluq qilghan hemme wedilirini inawetlik qilghanliqi hésablinidu; chünki érining anglap turghan künide gep qilmay shük turghanliqi uning ayalining qesem-wedilirini küchke ige qilghanliqidur.
15 Lékin éri ayalining qesem-wedilirini anglap nahayiti uzaq waqitlardin kéyin andin uning qesem-wedilirini inawetsiz qilsa, undaqta u ayalining gunahini öz üstige alghan bolidu.

■ **30:2** Qan. 23:20

16 Yuqiriqilar Perwerdigarning Musagha buyrughanliri, yeni éri bilen ayali, ata bilen öz öyide turuwatqan, téxi yashliqida bolghan qizi otturisidiki nizam-belgimilerdur.

31

Midiyanlargha jeng qilish wezipisi

1 Perwerdigar Musagha söz qilip: —
2 Sen Midiyanlardin Israillarning intiqamini al, andin öz xelqliringge qoshulisen, — dédi.■
3 Musa xelqqe mundaq dédi: — Aranglardin jengge chiqishqa bir türküm ademlerni qorallandurunglar; andin ular Midiyanlardin Perwerdigar üchün intiqam élishqa atlansun.
4 Siler Israillarning herbir qebilisidin jeng qilishqa mingdin adem mangdurunglar.
5 Shuning bilen tümenligen Israil xelqining her qebilisidin mingdin, jemiy on ikki ming adem jeng qilishqa qorallanduruldi.
6 Musa her qebilidin mingdin ademni jeng qilishqa mangdurdi hemde Eliazarning oghli Finihasni ular bilen bille mangdurdi, Finihasning qolida muqeddes eswablar we agah kanay bar idi.□
7 Ular Perwerdigarning Musagha buyrughini boyiche Midiyanlar bilen soqushqili chiqip, erkeklerning hemmisini öltürüwetti;□
8 mushu öltürülgenlerdin bashqa, yene Midiyanning Ewi, Rekem, Zur, Xur we Reba dégen besh padishahini öltürdi; yene Béorning oghli Balaamni qilich bilen chépip tashlidi.■
9 Israillar Midiyanlarning xotun-qizliri we balilirini tutqun qilip ketti, yene ularning pütün charwa malliri, qoy padiliri we mal-mülüklirini olja qildi;
10 ular turuwatqan yerlerdiki barliq sheher we barliq bargahlirigha ot qoyuwetti;
11 ular adem bolsun mal bolsun barliq gheniymet, barliq oljini élip ketti;■
12 ular tutqan esirlerni hem olja-gheniymetni Moab tüzlengliklirige, Iordan deryasi boyigha jaylashqan Yérixoning ududidiki bargahqa ekilip, Musa bilen kahin Eliazargha, shundaqla Israillarning jamaitige tapshurdi.
13 Musa, kahin Eliazar we jamaetning barliq emirliri bargahning sirtigha chiqip ularni qarshi aldi.
14 Lékin Musa jengdin qaytqan herbiy serdarlargha, yeni mingbéshi, yüzbéshilargha xapa bolup: —
15 Siler ayallarning hemmisini tirik qaldurdunglarmu?
16 Qaranglar, del shular Balaamning hiyle-mesliheti bilen Péordiki ishta Israillarni Perwerdigar aldida gunahqa patquzushi bilen, Perwerdigarning jamaitige waba yaghdurulghan emesmu?□ ■
17 Emdi siler barliq oghul balilarni öltürüwétinglar, erler bilen munasiwet ötküzgen ayallarni qoymay öltürüwétinglar.■
18 Biraq yash qizlar, yeni erler bilen munasiwet ötküzmigenlerni bolsa, özliringlargha tirik qaldurunglar.□

■ **31:2** Chöl. 25:17; 27:13 □ **31:6 «muqeddes eswablar» —** néme ikenliki hazir éniq emes. «urim» we «tummim» bolushi mumkin. «Agah kanay» belkim 10:2de tilgha élin'ghan ikki kanay idi. □ **31:7 «Midiyanlar bilen soqushqili chiqip, erkeklerning hemmisini öltürüwetti» —** Perwerdigarning Midiyanlar toghruluq bu buyruqi 25:16-18dimu xatirilinidu. «Erkeklerning hemmisi» — jengge qatnashqan erkekler, elwette. ■ **31:8** Ye. 13:21, 22 ■ **31:11** Qan. 20:14 □ **31:16 «*Midiyanliq ayallar* ...** Israillarni... gunahqa patquzushi bilen, Perwerdigarning jamaitige waba yaghdurulghan emesmu?» — bu waba toghruluq 25:1-3ni körüng. ■ **31:16** Chöl. 25:1, 2, 18; 2Pét. 2:15; Weh. 2:14 ■ **31:17** Hak. 21:11 □ **31:18 «yash qizlar» —** yaki «qiz balilar».

19 Siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar; adem öltürgen we ölükke tegken herkim üchinchi küni we yettinchi küni özini paklisun; siler we siler esir qilghan kishilerning hemmisi shundaq qilsun.□
20 Barliq kiyim-kéchek, tére eswab üsküniler, tiwitta toqulghan barliq nersiler hem yaghach eswab-üskünilerning hemmisini paklanglar, — dédi.
21 Kahin Eliazar jengge chiqip qaytqan leshkerlerge:
— Mana Perwerdigar Musagha buyrughan qanun-belgilime:
22 altun, kümüsh, mis, tömür, qeley, qoghushun qatarliq
23 otqa chidamliq nersilerning hemmisini ottin ötküzünglar, shundaq qilsanglar pak hésablinidu; shundaqtimu, yenila «napakliqni chiqarghuchi su» bilen pakizlanglar; otqa chidamsiz nersilerni shu sudin ötküzünglar.■
24 Yettinchi küni kiyimliringlarni yuyunglar, andin siler pak hésablinisiler; andin kéyin bargahqa kirsenglar bolidu, — dédi.

Jeng gheniymetlirining teqsim qilinishi

25 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
26 Sen kahin Eliazar we jamaet ichidiki qebile kattiliri bilen birlikte élin'ghan olja-ghenimetning, adem bolsun, charpay bolsun, shularning omumiy sanini hésablap chiqqin;
27 olja-gheniymetni ikkige böl, yérimini jengge chiqqanlargha ber, qalghan yérimini barliq jamaetke ber.■
28 Sen yene chiqip jengge qatnashqan leshkerler alidighan adem, kala, éshek yaki qoy padiliridin besh yüzdin birini Perwerdigargha atalghan ülüsh bolsun dep ayrighin;
29 siler shuni leshkerlerge tewe bolghan yérimidin élip Perwerdigargha atalghan «kötürme hediye» süpitide kahin Eliazargha tapshurunglar.
30 Israillargha tewe bolghan yérimining adem, kala, éshek, qoy padiliri, shundaqla herxil haywanlardin elliktin birini Perwerdigarning jamaet chédirigha qarashqa mes'ul bolghan Lawiylargha béringlar.
31 Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qildi.
32 Emdi olja-gheniymet, yeni jengge chiqqan leshkerler éliwalghan nersilerdin qalghini qoy jemiy alte yüz yetmish besh ming,
33 kala yetmish ikki ming,
34 éshek atmish bir ming,
35 erkekler bilen munasiwet ötküzmigen qizlar ottuz ikki ming chiqti.
36 Jengge chiqqanlarning ülüshi, yeni ulargha tewe yérimi, qoy jemiy üch yüz ottuz yette ming besh yüz;
37 bu qoy padiliridin Perwerdigargha atalghini alte yüz yetmish besh boldi;
38 kala ottuz alte ming, buningdin Perwerdigargha atalghini yetmish ikki boldi.
39 Éshek ottuz ming besh yüz chiqti, buningdin Perwerdigargha atalghini atmish bir boldi.
40 Adem on alte ming chiqti, buningdin Perwerdigargha atalghini ottuz ikki adem boldi.
41 Musa Perwerdigar özige buyrughini boyiche Perwerdigargha sunulidighan «kötürme hediye» bolghan ülüshni kahin Eliazargha tapshurup berdi.■
42 Israillargha tewe bolghan yérimi, yeni Musa jengge chiqip kelgenlerdin élip bölüp bergini —

□ **31:19 «Siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar... üchinchi küni we yettinchi küni özini paklisun»** — yaki «herkim adem öltürgen we ölükke tegken bolsa, siler bargah sirtida yette kün chédir tikip turunglar; herkim üchinchi küni we yettinchi küni özini paklisun». ■ **31:23** Chöl. 19:9 ■ **31:27** 1Sam. 30:24 ■ **31:41** Chöl. 18:8,19

43 jamaetke tewe bolghan shu yérimi — qoy üch yüz ottuz yette ming besh yüz,
44 kala ottuz alte ming,
45 éshek ottuz ming besh yüz,
46 adem on alte ming idi.
47 Musa Perwerdigar özige buyrughini boyiche, Israillargha tewe bolghan shu yérimining, meyli adem yaki haywan bolsun, elliktin birini ayrip élip Perwerdigarning ibadet chédirigha qarashqa mes'ul bolghan Lawiylargha tapshurdi.
48 Pütkül qoshunning serdarliri, ming béshi, yüz béshiliri Musa bilen körüshkili kélip,
49 Musagha: — Xizmetkarlirining qol astida jeng qilghan leshkerlerning omumiy sanini sanaqtin ötküzsek birimu kem chiqmidi.
50 Shunga, mana Perwerdigarning huzurida özimizning gunahining kafariti üchün herqaysimiz érishkenlerni Perwerdigargha atalghan hediye qilimiz — altun buyumlar, put-qol zenjirliri, bilezük, möhür üzük, zire-halqa, marjanlarning hemmisini élip kelduq, — dédi.
51 Shuning bilen Musa bilen kahin Eliazar ular ekelgen altunlarni, yeni altunda yasalghan herxil buyumlarni aldi.
52 Ularning ming béshi we yüz béshiliridin alghini Perwerdigargha atalghan «kötürme hediye» süpitide sunuldi; barliq altun jemiy on alte ming yette yüz ellik shekel chiqti
53 (leshkerlerning herbiri özliri üchün mal-mülükni bulang-talang qilishqanidi).■
54 Musa bilen kahin Eliazar ming béshi we yüz béshilirining qolidin altunni élip, jamaet chédirining ichige ekirip, uni Perwerdigarning huzurida Israillar üchün yadname qildi.

32

Ikki qebilining deryaning kün chiqish teripidiki zéminni telep qilghanliqi

1 Rubenning ewladliri bilen Gadning ewladlirining kala padiliri tolimu köpeygenidi; ularning Yaazerning zémini bilen Giléadning zéminigha közi chüshti; we mana, shu zémin charwa béqishqa mas kélidighan yer idi.□
2 Shunga ular Musa, kahin Eliazar we jamaetning emirlirining aldigha kélip ulargha: —
3 Atarot, Dibon, Yaazer, Nimrah, Heshbon, Elealeh, Sebam, Nébo, Beon dégen yerler,□
4 yeni Israil jamaiti aldida Perwerdigar meghlup qilip bergen yerler bolup, charwa béqishqa bap yerler iken, qulliriningmu charwa méli bar, — dédi
5 we yene: — Eger silining aldilirida iltipatlirigha érishken bolsaq, bizni Iordan deryasidin öt démey, bu yerni bizge miras qilip bersile, — dédi.
6 Musa Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliriga: — Qérindashliringlar jengge chiqqan waqtida siler mushu yerde turamtinglar?
7 Siler néme üchün Israillarning *deryadin* ötüp Perwerdigar ulargha ata qilip bergen zémin'gha kirishige köngullirini sowutisiler?
8 Ilgiri men Qadesh-Barnéadin ata-bowiliringlarni shu zéminni charlap kélishke ewetkinimde ularmu shundaq qilishqanidi.■
9 Ular Eshkol jilghisigha chiqip, u zéminni körüp, Israillarning könglini Perwerdigar ata qilip bergen zémin'gha kirishtin sowutqan.
10 Shu chaghda Perwerdigarning achchiqi kélip qesem qilip:
11 «Misirdin chiqqan yigirme yashtin yuqirilar chin könglidin Manga egeshmigechke, ular Men Ibrahim, Ishaq, Yaquplargha «Silerge ata qilimen» dep qesem qilghan zéminni körse, *Men Perwerdigar bolmay kétey*!■

■ **31:53** Qan. 20:14 □ **32:1 «Izahat»** — «Qan.» 3:12-22nimu körüng. □ **32:3 «Sibmah»** — yaki «Sibmah». ■ **32:8** Chöl. 13:3; Qan. 1:22 ■ **32:11** Chöl. 14:28; Qan. 1:35

12 Peqet kenizziylerdin bolghan Yefunnehning oghli Kaleb bilen Nunning oghli Yeshuala Manga chin könglidin egeshken bolghachqa, zéminni köreleydu», dégenidi.
13 Shuning bilen Perwerdigarning Israillargha achchiqi qozghalghachqa, Perwerdigarning aldida rezil bolghanni qilghan eshu bir ewlad ölüp tügigüche, u ularni chöl-bayawanda qiriq yil sergerdanliqta yürgüzdi.
14 Emdi mana, gunahkarlarning ewladliri bolghan silermu ata-bowanglarning izini bésip Perwerdigarning Israillargha bolghan qattiq ghezipini téximu qozghimaqchi bopsiler-de!
15 Eger siler uninggha egishishtin burulup ketsenglar, undaqta U *Israillarni* yene chöl-bayawan'gha tashliwétidu, bu halda siler bu barliq xelqni xarab qilghan bolisiler, — dédi.
16 Ikki qebilining ademliri Musaning aldigha kélip uninggha: —
Biz bu yerde mallirimizgha qotan, balilirimizgha qel'e-sheher salayli.
17 Biz bolsaq qorallinip, Israillarni özige tewe jayliriga bashlap barghuche sepning aldida mangimiz; bu zémindiki yat xelqler seweblik, bizning kichik balilirimiz mustehkem sheherlerde turushi kérek.
18 Israillar öz mirasliriga ige bolmighuche biz öyimizge hergiz qaytmaymiz.
19 Chünki biz ular bilen Iordan deryasining kün pétish teripidiki zémin'gha yaki uningdinmu yiraqtiki zémin'gha teng igidar bolmaymiz, chünki mirasimiz Iordan deryasining bu teripide, yeni kün chiqishtidur, — dédi.
20 Musa ulargha: — Eger shundaq qilsanglar, yeni Perwerdigarning aldida qorallinip jengge chiqip,
21 silerdin qorallan'ghanlarning hemmisi Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Öz düshmenlirini ularning zéminidin qoghlap chiqirip bolghanda,
22 shu zémin Perwerdigar aldida boysundurulup bolghanda andin qaytsanglar, siler Perwerdigar we Israillar aldida gunahsiz hésablinisiler; bu zéminmu Perwerdigar aldida silerge miras qilip bérilidu.
23 Lékin bundaq qilmisanglar, mana, Perwerdigar aldida gunahkar bolisiler; shuni obdan bilishinglar kérekki, gunahinglar özünglarni qoghlap béshinglargha chüshidu.
24 Emdi siler aghzinglardin chiqqan gépinglar boyiche ish tutunglar, baliliringlar üchün sheher, qoy padiliringlar üchün qotan sélinglar, — dédi.
25 Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri Musagha: —
Qulliri ghojam éytqinidek qilidu.
26 Xotun-bala chaqilirimiz, kalilar we barliq charpaylirimiz Giléadning herqaysi sheherliride qalidu;
27 Lékin qulliri, jengge teyyarlinip qorallan'ghanlarning herbiri ghojam éytqandek *deryadin* ötüp Perwerdigarning aldida jeng qilidu, — dédi.
28 Shuning bilen Musa ular toghruluq kahin Eliazar bilen Nunning oghli Yeshuagha we Israilning barliq qebile bashliqligha tapilap,■
29 ulargha: — Eger Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri qorallinip Perwerdigarning aldida jengge chiqishqa siler bilen birlikte Iordan deryasidin ötse, u zémin silerning aldinglarda boy sundurulsa, undaqta siler Gilead zéminini ulargha miras qilip béringlar.
30 Eger ular qorallinip siler bilen bille ötmeymiz dése, undaqta ularning mirasi aranglarda, yeni Qanaan zéminida bolsun, — dédi.
31 Gadning ewladliri bilen Rubenning ewladliri: —
Perwerdigar qulliriga qandaq buyrughan bolsa, biz shundaq qilimiz.
32 Biz qorallinip Perwerdigarning aldida deryadin ötüp Qanaan zéminigha kirimiz, andin Iordan deryasining bu yéqidiki zémin bizge miras qilip bérilidighan bolidu, — déyishti.

■ **32:28** Ye. 1:13; 4:12

33 Shuning bilen Musa Amoriylarning padishahi Sihonning padishahliqi bilen Bashanning padishahi Ogning padishahliqini, zémin we tewesidiki sheherlerni, etrapidiki sheherler bilen qoshup, hemmisini Gadning ewladlirigha, Rubenning ewladlirigha we Yüsüpning oghli Manassehning yérim qebilisige berdi.■
34 Gadning ewladliri Dibon, Atarot, Aroer,
35 Atrot-Shofan, Yaazer, Yogbixah,
36 Beyt-Nimrah, Beyt-Haran qatarliq mustehkem sheherlerni saldi we shundaqla qotanlarni saldi.
37 Rubenning ewladliri *yéngidin* Heshbon, Elealeh, Kiriatayim,
38 Nébo, Baal-Méon (yuqiriqi isimlar özgirtilgen) we Sibmahni saldi; hem ular salghan sheherlerge yéngidin nam berdi.
39 Manassehning oghli Makirning ewladliri Giléadqa yürüsh qilip, u yerni élip, shu yerde turushluq Amoriylarni qoghliwetti.■
40 Shuning bilen Musa Giléadni Manassehning oghli Makirgha bériwidi, u shu yerde turup qaldi.
41 Manassehning oghli Yair Amoriylarning yéza-qishlaqlirini hujum qilip élip, bu yéza-qishlaqlarni Hawot-Yair dep atidi.□
42 Nobah Kinat we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarni hujum qilip élip Kinatni öz ismi bilen Nobah dep atidi.

33

Misirdin Abel-Shitimghiche bolghan qiriq yilliq sergerdanliq seper

1 Töwendikiler öz qoshunliri boyiche, Musa bilen Harunning yétekchiliki astida Misir zéminidin chiqqan Israillarning mangghan yolliridur;
2 Musa Perwerdigarning emri boyiche, özlirining seper qilghan yollirini pütüp qoydi, ularning seper qilghan yolliri mundaq: —
3 Birinchi ayning on beshinchi küni *Israillar* Ramses shehiridin seperge chiqti; ötüp kétish héytining etisi ular barliq Misirliqlarning köz aldida merdanilik bilen yolgha chiqti.□ ■
4 Bu chaghda Misirliqlar ularning arisidiki Perwerdigar teripidin öltürülgenlerni, yeni barliq tunji oghullirini depne qiliwatqanidi; Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi.□
5 Israillar Ramsestin yolgha chiqip Sukkotqa bérip chédir tikti.
6 Ular Sukkottin yolgha chiqip chöl-bayawanning ayighidiki Étamgha bérip chédir tikti.■
7 Étamdin yolgha chiqip, aylinip Baal-Zéfonning ududlidiki Pi-Xaxirotqa bérip Migdolning aldida chédir tikti.■
8 Pi-xaxirottin yolgha chiqip, déngizning otturisidin ötüp, Étam chölide üch kün yol yürüp Marahda chédir tikti.■
9 Marahdin yolgha chiqip Élimge keldi; Élimde on ikki bulaq bilen yetmish xorma derixi bar idi; ular shu yerde chédir tikti.■
10 Élimdin yolgha chiqip Qizil Déngiz boyida chédir tikti.
11 Qizil Déngizdin yolgha chiqip Sin chölide chédir tikti.■
12 Sin chölidin yolgha chiqip Dofqahqa kélip chédir tikti.
13 Dofqahdin yolgha chiqip Alushqa bérip chédir tikti.

■ **32:33** Qan. 3:12; Ye. 13:8; 22:4 ■ **32:39** Yar. 50:23 □ **32:41** **«Hawot-Yair»** — «Yairning yéziliri» dégen menide. □ **33:3** **«merdanilik bilen»** — ibraniy tilida «qolini yuqirigha kötürgen halda». ■ **33:3** Mis. 12:37 □ **33:4** **«Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi»** — «Mis.» 12:12ni we izahatini körüng. ■ **33:6** Mis. 13:20 ■ **33:7** Mis. 14:2 ■ **33:8** Mis. 15:22, 23 ■ **33:9** Mis. 15:27 ■ **33:11** Mis. 16:1

14 Andin kéyin Alushtin yolgha chiqip Rifidimgha kélip chédir tikti, u yerde xelqqe
ichidighan su tépilmay qaldi.■
15 Rifidimdin yolgha chiqip, Sinay chölige bérip chédir tikti.■

Chölde sergerdan bolush

16 Sinay chölidin yolgha chiqip Qibrot-Hattawahqa kélip chédir tikti.■
17 Qibrot-hattawahdin yolgha chiqip Hazirotta chédir tikti.
18 Hazirottin yolgha chiqip Ritmahda chédir tikti.
19 Ritmahdin yolgha chiqip Rimmon-Perezde chédir tikti.
20 Rimmon-Perezdin yolgha chiqip Libnahda chédir tikti.
21 Libnahdin yolgha chiqip Rissahda chédir tikti.
22 Rissahdin yolgha chiqip Kehelatahda chédir tikti.
23 Kehelatahdin yolgha chiqip Shafir téghida chédir tikti.
24 Shafir téghidin yolgha chiqip Haradahta chédir tikti.
25 Haradahdin yolgha chiqip Makhilotta chédir tikti.
26 Makhilottin yolgha chiqip Tahatta chédir tikti.
27 Tahattin yolgha chiqip Terahda chédir tikti.
28 Terahdin yolgha chiqip Mitqahda chédir tikti.
29 Mitqahdin yolgha chiqip Hashmonahta chédir tikti.
30 Hashmonahtin yolgha chiqip Mosherotta chédir tikti.■
31 Mosherottin yolgha chiqip Bene-Yaakanda chédir tikti.
32 Bene-Yaakandin yolgha chiqip Xor-Hagidgadqa bérip chédir tikti.
33 Xor-Hagidgadtin yolgha chiqip Yotbatahqa kélip chédir tikti.
34 Yotbatahtin yolgha chiqip Abronahqa kélip chédir tikti.
35 Abronahtin yolgha chiqip Ezion-Geberge kélip chédir tikti.
36 Ezion-Geberdin yolgha chiqip Zin chölide, yeni Qadeshte chédir tikti.■
37 Qadeshtin yolgha chiqip Édom zéminining chégrisidiki Hor téghida chédir tikti.■
38 Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyinki qiriqinchi yili beshinchi ayning birinchi
küni, kahin Harun Perwerdigarning emri boyiche Hor téghigha chiqip shu yerde öldi.■
39 Harun Hor téghida ölgen chéghida bir yüz yigirme üch yashta idi.

40 U chaghda, Qanaan zéminining jenubida turushluq Qanaaniylarning padishahi Arad
Israillar kéliwétiptu dep anglighanidi.■
41 Israillar Hor téghidin yolgha chiqip Zalmonahda chédir tikti.■
42 Zalmonahdin yolgha chiqip Punon'gha kélip chédir tikti.
43 Punondin yolgha chiqip Obotqa kélip chédir tikti.■
44 Obottin yolgha chiqip Moabning chégrisidiki Iye-Abarimgha kélip chédir tikti.
45 Iyimdin yolgha chiqip Dibon-Gadqa kélip chédir tikti.□
46 Dibon-Gadtin yolgha chiqip Almon-Diblatayimgha kélip chédir tikti.
47 Almon-Diblatayimdin yolgha chiqip Néboning aldidiki Abarim taghliqigha kélip chédir
tikti.
48 Abarim taghliqidin yolgha chiqip Yérixoning udulida Iordan deryasining boyidiki
Moab tüzlengliklride chédir tikti.
49 Moab tüzlengliklride Iordan deryasini boylap tikken chédirliri Beyt-Yeshimottin tartip
Abel-Shittimghiche bardi.□ ■

■ **33:14** Mis. 17:1 ■ **33:15** Mis. 19:1 ■ **33:16** Chöl. 11:34, 35 ■ **33:30** Qan. 10:6 ■ **33:36** Chöl. 20:1 ■ **33:37** Chöl. 20:22 ■ **33:38** Chöl. 20:25; Qan. 32:50 ■ **33:40** Chöl. 21:1 ■ **33:41** Chöl. 21:4 ■ **33:43** Chöl. 21:10
□ **33:45 «Iyim»** — «Iye-Abarim» dégenning qisqartilghan shekli. □ **33:49 «Abel-Shittim»** —— «Akatsiye chimenzarliqi» dégen menide. ■ **33:49** Chöl. 25:1; Ye. 2:1

50 Perwerdigar Moab tüzlengliklirídiki Iordan deryasi boyida Yérixoning udulida Musagha söz qilip mundaq dédi: —
51 Sen Israillargha söz qilip mundaq buyrughin: — «Siler Iordan deryasidin ötüp Qanaan zéminigha kelgen chéghinglarda,
52 zémindiki barliq turuwatqanlarni aldinglardin heydiwétinglar, ularning barliq oyma, quyma butlirini chéqip tashlanglar hem barliq «yuqiri jay»lirini weyran qilip tashlanglar.□ ■
53 Siler shu zéminni igilep makanlishinglar, chünki Men u zéminni silerge miras qilip bergenmen.
54 Siler jemet boyiche chek tashlap, zéminni özünglerge miras qilip élinglar; adimi köpreklerge köprek miras bölüp béringlar; adimi azraqlargha azraq miras bölüp béringlar; chek tashlan'ghanda kimlerge qeyer chiqqan bolsa, shu yer uning mirasi bolsun; siler mirasqa ata qebile-jemet boyiche warisliq qilinglar.■
55 Halbuki, eger u zéminda turuwatqanlarni aldinglardin heydiwetmisenglar, ulardin qélip qalghanlar choqum közünglerge tiken, biqininglargha yantaq bolup sanjilidu, turghan zémininglarda silerni parakende qilidu;■
56 we shundaq boliduki, Men eslide ulargha qandaq muamile qilmaqchi bolghan bolsam, silerge shundaq muamilde bolimen».

34

Qanaan zéminining chégrasi

1 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha söz qilip mundaq buyrughin: «Siler Qanaan zéminigha kirgen chaghda, silerge miras bolushqa teqsim qilinidighan zémin Qanaan zémini bolidu; zéminning békitilgen jay-chégraliri mundaq bolidu: —
3 Silerning jenub teripingler Zin chölidin bashlap Édom chégrisigha taqalsun; andin jenub tereptiki chégranglar «Shor déngizi»ning jenub teripining eng ayighigha yetsun;□ ■
4 shu yerdin chégranglar «Sériq Éshek dawini»ning jenub teripidin burulup zin'gha ötsun; uning ayighi toptoghra Qadesh-Barnéaning jenubida bolidu; andin u yerdin yene Hazar-Addargha bérip, Azmon'gha tutishidu;□
5 andin chégra Azmondin burulup méngip, Misir éqinigha baridu we déngizghiche tutishidu.
6 Kün pétish terepte chégranglar «Ulugh déngiz»ning özi bolidu, yeni uning boyliri bolidu; mana bu silerning kün pétish tereptiki chégranglar bolidu.□
7 Shimal tereptiki chégranglar mundaq bolidu: — «Ulugh déngiz»din bashlap hor téghighiche pasil sizilsun;
8 pasil siziqi Hor téghidin bashlap Xamat éghizigha sozulup, andin chégra Zedadgha tutashsun;□
9 chégra yene Zifron'gha ötüp Hazar-Énanda axirlashsun; mana bu silerning shimaliy chégranglar bolidu.
10 Andin sherqiy chégrayinglarning pasil siziqi Hazar-Énandin Shéfamghiche sizilsun.

□ **33:52 ««yuqiri jay»lar»** — eslide butperesler mebudlirigha choqunidighan, tawap qilidighan tagh choqqiliri qatarliq jaylar idi. Israillar kéyinki waqitlarda shu yerlerde Perwerdigargha ibadet qilatti, biraq uzun ötmeyla butperes xelqlerge egiship shu yerlerni butpereslik qilidighan jaylar qiliwaldi. «Law.» 26:30ni we izahatini körüng. ■ **33:52** Qan. 7:2-26 ■ **33:54** Chöl. 26:54-65 ■ **33:55** Ye. 23:13; Hak. 2:3 □ **34:3 «Shor déngizi»** — yene «Ölük déngiz» depmu atilidu. ■ **34:3** Ye. 15:1 □ **34:4 «Sériq Éshek dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini». □ **34:6 «Ulugh déngiz»** — hazir «Ottura déngiz» dep atilidu. □ **34:8 «Xamat éghizi»** — yaki «Libo-Xamatqa».

11 Bu chégra Shéfamdin Ayinning kün chiqish teripidiki Riblahqa chüshidu; andin chégra
shu yerdin chüshüp Kinneret déngizining dawinidin ötüp kün chiqish terepke tutishidu.□
12 Andin chégra töwenlep Iordan deryasini boylap chüshüp, Shor Déngizighiche yetsun.
Mana bu chégralar bilen békitilgen zémininglar bolidu».
13 Musa Israillargha söz qilip mundaq dep buyrudi: — «Mana bu Perwerdigar toqquz
qebile we yérim qebilige teqdim qilinsun dep buyrughan, chek tashlinish arqiliq
özünglar warisliq qilidighan zémininglar bolidu;
14 chünki Ruben qebilisidikiler ata jemeti boyiche we Gad qebilisidikiler ata jemeti
boyiche öz mirasigha alliqachan warisliq qilip uni igiligen, Manassehning yérim qebil-
isimu öz mirasigha warisliq qilip uni igiligen;
15 Bu ikki qebile we yérim qebile Yérixoning udulida, Iordan deryasining sherqiy
qirghiqidiki kün chiqish terepte öz miraslirini élip bolghan».

Zéminni teqsim qilishqa nazaret qilghuchi xadimlar

16 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
17 Töwendikiler zéminni silerge teqsim qilip bergüchilerning isimliki: — Kahin Eliazar we
Nunning oghli Yeshua.■
18 Silermu yene zémin teqsim qilishqa yardemlishish üchün her qebilidin birdin emir
tallap béringlar.
19 Bularning ismi mundaq: — Yehuda qebilisidin Yefunnehning oghli Kaleb.□
20 Shiméon qebilisidikilerdin Ammihudning oghli Shemuel.□
21 Binyamin qebilisidin Kislonning oghli Elidad.
22 Dan qebilisidikilerdin Yoglining oghli, emir Bukki idi.
23 Yüsüpning ewladliridin: — Manasseh qebilisidikilerdin Efodning oghli emir Hanniyel
24 hem Efraim qebilisidikilerdin Shiftanning oghli emir Kemuel.
25 Zebulun qebilisidikilerdin Parnaqning oghli emir Elizafan;
26 Issakar qebilisidikilerdin Azzanning oghli emir Paltiyel;
27 Ashir qebilisidikilerdin Shélomining oghli emir Axihud;
28 Naftali qebilisidikilerdin Ammihudning oghli emir Pedahel idi.
29 Mana bular Perwerdigar emr qilip Israillargha Qanaan zéminidiki miraslirini teqsim
qilishqa békitkenler idi.

35

Lawiylarning sheherliri

1 Perwerdigar Yérixoning udulida, Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlengliklíride
Musagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha mundaq emr qil, ular miras qilip érishken zémindiki bezi sheherlerni
Lawiylarning olturushigha bersun; u sheherlerning öpchörisidiki yaylaqlarnimu Lawiy-
largha bersun.■
3 Shundaq qilip ularning turidighan sheherliri bolidu we shu sheherlerge tewe yay-
laqlargha ularning charpayliri, bashqa mal-mülükliri hemde barliq haywanliri orun-
lashturulidu.

□ **34:11 «Kinneret déngizi»** — yaki «Kinneret köli» kéyin «Galiliye déngizi», «Tibérius déngizi» depmu atalghan. «Kinneret»ning menisi «chiltar» — kölning shekli chiltarsimandur. ■ **34:17** Ye. 14:1 □ **34:19 «Yehuda Yehuda qebilisidin»** — yaki «Yehuda qebilisi üchün». □ **34:20 «Shemuel»** — yaki «Samuil». ■ **35:2** Ye. 21:2

4 Siler Lawiylargha béridighan sheherlerdiki yaylaqlar sépilidin bashlap hésablighanda ming gez bolsun.□
5 Siler yene sheher sirtidin kün chiqish terepke qarap ikki ming gez, jenub terepke qarap ikki ming gez, kün pétish terepke qarap ikki ming gez, shimal terepke qarap ikki ming gez ölchenglar, sheher otturida bolsun; sheherler etrapidiki mushu yerler ular üchün yaylaqlar bolsun.□
6 Siler Lawiylargha bergen sheherler ichide alte sheher «panahliq shehiri» bolsun; siler shularni adem öltürüp qoyghan kishilerning shu sheherlerge qéchip bériwélishigha bikitinglar; bulardin bashqa ulargha yene qiriq ikki sheher béringlar.□ ■
7 Siler Lawiylargha béridighan sheherler jemiy qiriq sekkiz bolup, shu sheherler bilen ulargha tewe yaylaqlar ulargha bérilsun.
8 Siler ulargha béridighan shu sheherler Israillar miras qilghan teweliklerdin bolsun; adimi köprek bolghanlardin köprek, adimi azraq bolghanlardin azraq élinglar; herbir qebile özige teqsim qilin'ghan mirasqa asasen sheherlerdin bezilirini élip Lawiylargha teqsim qilip bersun.□

Panahliq shehirliri •••• «Qan» 19:1-13; «Yeshua» 20:1-9ni körüng

9 Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
10 Sen Israillargha mundaq dégin: «Siler Iordan deryasidin ötüp Qanaan zéminigha kirgininglarda,■
11 tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghanlarning panahlinishi üchün qéchip bériwélishigha birnechche sheher tallap békitinglar.
12 Shundaq qilghanda bu sheherler adem öltürgüchi taki jamaet aldida soraqqa tartilghuche, qisaskarning öltürüp qoyushidin panahlinidighan sheherler bolidu.□
13 Siler békitken bu sheherler silerge panahlinidighan alte sheher bolidu.
14 Panahliq shehiri üchün Iordan deryasining kün chiqish teripide üch sheher, Qanaan zéminidimu üch sheherni ayrip qoyunglar.■
15 Bu alte sheher Israillar, yat eldikiler we ularning arisida ariliship olturghan musapirlar üchün panahliq sheherliri bolsun; tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan herbir kishi shu yerlerge qéchishqa bolidu.
16 — Eger biraw tömür eswab bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüshi kérek.
17 Eger biraw qol kötürüp adem öltürgüdek tash bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüshi kérek.
18 Eger biraw adem öltürgüdek kaltek bilen urup adem öltürüp qoyghan bolsa, u qesten adem öltürgen qatil bolidu; qesten adem öltürgüchi jezmen öltürülüshi kérek.
19 Qan qisas alghuchi kishi shu qatilni öltürsun; u qatilni uchratqan yéride öltürsun.

□ **35:4 «gez» —** muqeddes kitabta ishlitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu — yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr). □ **35:5 «ayetning sherhi» —** mushu ayettiki «ikki ming gez» belkim shu yaylaqlarning uzunluqi bolushi mumkin. Démek, Lawiylarning ular turidighan sheher etrapida ulargha yayliq qilip ayrilghan töt parche yéri bar idi; herbir parche yer sépilgha yandash bolup, uzunluqi ikki ming gez, kengliki bir ming gez kéletti. □ **35:6 «chüshenchisi» —** töwendiki 10-34-ayetlerdiki qanunni körüng. ■ **35:6** Ye. 21:21 □ **35:8 «panahliq sheherliri» —** Lawiylar yalghuz bu sheherlerde turghan emes; biraq belkim özliri shu sheherlerdin turushqa xalighan öylerni etraptiki qebilidikilerdin awwal tallash hoquqi bolushi mumkin. Mesilen, «Hak.» 9:1de «Sheqem» (Lawiylarning bir shehiri)de yene «Abimelek we qérindashliri» turatti. ■ **35:10** Qan. 19:2; Ye. 20:2 □ **35:12 «Qisaskar» *yaki «qisas alghuchi»*» —** (ibraniy tilida «goél») mushu yerde öltürülgüchining yéqin bir tughqinini körsitidu. Birsi bashqa birsini (meyli qesten yaki qesten bolmisun) öltürgen bolsa, öltürülgüchining ailisidin birsi «qan qisasi alimen» dégen bir kishi öltürgüchining qénini élish hoquqi bar idi. «Panahliq sheherler» dégen nizam-tüzüm öltürüsh ishning qatilliq yaki tasadipiyliqtin bolghanliqini éniqlashqa yiterlik waqit bolsun dégen meqset bilen békitilgen. «Goél» toghruluq yene «Ayup» 19:25 we izahatini körüng. ■ **35:14** Qan. 4:41; Ye. 20:8

20 Eger biraw öchmenlik bilen birsini ittirip yiqitiwétip yaki möküp turup birer nerse étip
öltürüp qoyghan bolsa,■
21 yaki öchekiship musht bilen urup öltürüp qoyghan bolsa, adem urghuchi jezmen
öltürülüshi kérek, chünki u qatil bolidu; qan qisas alghuchi kishi qatilni uchrighan yerde
öltürüwetsun.
22 Lékin u ademning öchi yoq, tasadipiy ittiriwétish yaki meqsetsizla birer nerse étip,□
23 yaki adem öltürgüdek herqandaq bir tashni ademni körmey étip sélip, adem öltürüp
qoyghan bolsa, uning eslide uninggha héchqandaq öchi bolmisa, uninggha ziyankeshlik
qilish niyitimu bolmisa;
24 bundaq ehwalda, jamaet shu qanun-hökümlerge asasen adem öltürgüchi bilen qan
qisas alghuchi otturisida késim qilsun.
25 Jamaet tasadipiy adem öltürüp qoyghuchini qan qisas alghuchi kishining qolidin
jezmen qutquzuwalsun; ular uni qéchip bériwalghan panahliq shehirige *aman-ésen*
qayturup bersun; andin muqeddes may bilen mesihlen'gen bash kahin ölüp ketküche
u shu sheherde tursun.
26 Lékin tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan kishi eger qéchip bériwalghan panahliq
shehirining tewesidin chiqip ketken bolsa,
27 shundaqla qan qisas alghuchi kishi uni panahliq shehirining pasillirining sirtida
uchritip qélip öltürüwetken bolsa, undaqta qan qisas alghuchi qan töküsh gunahini
tartmaydu;
28 chünki tasadipiyliqtin adem öltürüp qoyghan kishi eslide bash kahin ölüp ketküche
panahliq shehiride turushi kérek idi; bash kahin ölüp ketkendin kéyin öz teweliki
bolghan zémin'gha qaytip barsa bolidu.
29 — Bular siler turushluq hemme yerde ewladmu-ewlad qanun-belgilimiler bolsun.
30 Bashqa birsini öltürgen qatilni bolsa, birnechche guwahchining guwahliqidin kéyin
andin öltürüshke bolidu; lékin peqet birla guwahchining guwahliqi bolsa, u uni
öltürüshning sewebi bolmaydu.■
31 Ölümge layiq gunah ötküzgenlerge, yeni qesten adem öltürgenler üchün siler héchqandaq
tölem pulini qet'iy qobul qilmanglar; undaq kishi jezmen öltürülüshi kérek.
32 Shuningdek panahliq sheherge qéchip bériwalghan kishi üchün bash kahin ölüp
kétishtin ilgiri öz yérige qaytip kéliwélishigha héchqandaq tölem pulini qet'iy qobul qil-
manglar.
33 Shundaq qilsanglar, özünglar turghan zéminni bulghighan bolmaysiler, chünki qan
zéminni bulghaydu; zéminda tökülgen qan'gha del shu qanni tökken kishining öz qénidin
bashqa héchqandaq kafaret keltürüshke bolmaydu.
34 Özünglar olturghan zéminni, yeni Men Özüm makan qilghan zéminni bulghimanglar;
chünki Men Perwerdigar Israillar arisida makan tutquchidurmen.

36

Ayal mirasxorning turmush qurushi toghrisidiki nizam

1 Yüsüp ewladlirining jemetliridin Manassehning newrisi, Makirning oghli Giléadning
ewladlirining jemet bashliqliri Musa we Israillarning kattiliri bolghan emirlerning
aldigha kélip mundaq dédi: —
2 «Perwerdigar ilgiri ghojamgha chek tashlap zéminni Israil xelqige miras qilip teqsim
qilip bérishni buyrughan; ghojammu Perwerdigarning qérindishimiz Zelofihadning mi-
rasini uning qizlirigha teqsim qilip bérish toghrisidiki buyruqinimu alghan.■

■ **35:20** Qan. 19:11 □ **35:22 «meqsetsizla»** — ibraniy tilida «mökün'gen halda emes bolup...». ■ **35:30** Qan. 17:6; 19:15 ■ **36:2** Chöl. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Ye. 17:3, 4

3 Lékin, ular Israillarning bashqa qebilisidikilerge yatliq bolup ketse, ularning mirasimu ata-bowilirimizning mirasidin chiqip ularning erlirining qebilisining mirasigha qoshulup kétidu; undaq bolghanda biz chek tashlap érishken miras tügeydu.
4 Israillarning «azadliq yili» kelgende ularning mirasi ularning erlirining qebilisining mirasigha qoshulup kétidu; bundaq bolghanda ularning mirasi bizning ata-bowilirimizning mirasidin élip kétilidu».□
5 Musa Perwerdigarning sözi boyiche Israillargha söz qilip mundaq emr qilip: — Yüsüp qebilisidikiler toghra éytidu.
6 Zelofihadning qizliri toghrisida Perwerdigarning buyrughini mundaq: «Ular özliri xalighan erge yatliq bolsa boluwéridu, lékin öz jemeti, öz ata qebilisidin bolghan birige yatliq bolushi kérek.
7 Shundaq bolghanda Israillarning mirasi bir qebilidin yene bir qebilige yötkilip ketmeydu; Israillarning herbiri öz ata-bowilirining qebilisining mirasini ching tutup qoyup bermesliki kérek.
8 Israillarning herbiri öz ata-bowilirining mirasini igilesh üchün Israil qebililiridin mirasqa warisliq qilghan herbir qiz-ayal öz ata-bowilirining qebilisidin bolghan birsige yatliq bolushi kérek.
9 Mushundaq bolghanda, Israillarning mirasi bir qebilidin yene bir qebilige yötkilip ketmeydu; chünki Israil qebililiri öz mirasini qolidin bermesliki kérek, — dédi.
10 Perwerdigar Musagha qandaq emr qilghan bolsa, Zelofihadning qizlirimu shundaq qildi.
11 Zelofihadning qizliridin Mahlah, Tirzah, Hoglah, Milkah we Noahlar öz taghilirining oghulligha yatliq boldi.■
12 Ular Yüsüpning oghli Manassehning ewladlirining jemetidikilerge yatliq boldi; ularning mirasi yenila atisining qebilisi ichide qaldi.
13 Bular Perwerdigar Yérixoning udulida, Iordan deryasining boyidiki Moab tüzlengliklide Musaning wasitisi bilen Israillargha buyrughan emrler we hökümlerdur.

□ **36:4 «azadliq yili»** — eslide ibraniy tilida «burgha (chélish) yili» dep atilatti. Kéyin, uning chüshenchisi tézla «azadliq yili», «shadliq yili» dégen'ge özgerdi. «Law.» 25-bab, bolupmu 25:10 we izahatini körüng. ■ **36:11** Chöl. 27:1

Qanun sherhi

Perwerdigarning méhribanliqi — tarixni qayta bayan qilish

1 Töwende xatirilen'gini Musaning Iordan deryasining sherqiy teripidiki Paran bilen
Tofel, Laban, Hazirot, Di-Zahabning otturisida, yeni Sufning udulidiki chöl-tüzlenglikte,
pütkül Israilgha éytqan sözliridur: —
2 Horeb téghidin chiqip, Séir téghining yoli bilen Qadesh-barnéagha barghuche jemiy on
bir künlük yol idi.
3 Halbuki, Musa bu barliq sözlerni Perwerdigarning ularni dep özige tapilighini boyiche
Israillargha éytqan waqti qiriqinchi yili, on birinchi ayning birinchi küni boldi;
4 bu waqit Musa Heshbonni paytext qilghan Amoriylarning padishahi Sihonni we
Ashtarot we Edreyni paytext qilghan Bashanning padishahi Ogni meghlup qilghandin
kéyinki mezgil idi. ■
5 Shuning bilen Iordan deryasining sherqiy teripidiki Moab zéminida Musa *peyghember*
bu qanun-telimni sherhleshke bashlap, mundaq dédi: —
6 «Perwerdigar Xudayimiz Horeb téghida bizge söz qilip: — «Silerning mushu tagh etrapida
turghan waqtinglar yéterlik boldi;
7 emdi burulup seperge atlinip, Amoriylar turuwatqan égizlikke we uninggha yéqin
bolghan barliq jaylargha, jümlidin Arabah tüzlenglikige, taghliqlargha, oymanliqqa,
jenubqa, déngiz boyligha, ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche Qanaaniylarning
zéminigha hem Liwan zéminigha béringlar.
8 Mana, Men shu zéminni silerning aldinglargha qoydum; kiringlar, Perwerdigar
ata-bowiliringlargha, yeni Ibrahim, Ishaq, Yaqup we ularning ewladligha: «Silerge
bérimen» dep qesem qilghan zéminni igilenglar» — dégenidi.■
9 Shunga Men shu chaghda silerge: —
«Men yükünglarni yalghuz kötürelmeymen. ■
10 Perwerdigar Xudayinglar silerni köpeytti; mana, bügün siler asmandiki yultuzlardek
nurghunsiler.
11 Ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar derweqe silerni hazirqidin yene
ming hesse köpeytkey, shundaqla wede qilghinidek silerge bext-beriket ata qilghay!
12 Lékin men özüm yalghuz qandaqmu silerning japaliringlarni, yükünglarni we talash-
tartishinglarni kötüreleymen?
13 Özünglar üchün herqaysi qebililiringlardin danishmen, yorutulghan mötiwerlerni
tallanglar, men ularni üstünglerge yolbashchi qilimen» — dédim.
14 Siler bolsanglar manga: — «Séning éytqining yaxshi gep boldi», dédinglar.
15 Shuning bilen men qebililiringlardin munewwer ademlerni, yeni danishmen hem
mötiwer ademlerni tallap, üstünglerge yolbashchi qilip, mingbéshi, yüzbéshi, ellikbéshi we
onbéshi qilip teyinlep, qebililiringlar üchün herxil emellerni tutushqa tiklidim.
16 Shu chaghda men aranglardiki soraqchilargha: «Qérindashliringlar arisidiki erz-
dewalarni soranglar, qérindash bilen qérindashning otturisida we puqraying bilen
qoshna olturghan yaqa yurtluqlar otturisida adil höküm chiqiringlar; ■
17 höküm chiqarghanda héchqandaq kishining yüz-xatirisini qilmanglar; meyli kichik bol-
sun, chong bolsun siler hemmisiningla ishlirini soranglar. Siler insanlarning sölitidin
qorqmasliqinglar kérek, chünki mushu höküm chiqirish ishi Xudagha tewe ishtur.
Silerge tes chüshidighan ish bolsa, méning aldimgha élip kélinglar, men uni anglaymen»
— dédim. ■

■ **1:4** Chöl. 21:24,33 ■ **1:8** Yar. 15:18; 17:7, 8 ■ **1:9** Mis. 18:18 ■ **1:16** Yuh. 7:24 ■ **1:17** Law. 19:15; 1Sam. 16:7; Pend. 24:23; Yaq. 2:1

18 Eyni chaghda men qilishqa kérek bolghan barliq ishlar toghruluq tapilighanmen.

Qadesh-Barnéadiki Xudagha bolghan ishenchsizlik

19 Biz Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughandek Horebtin chiqip, Amoriylarning taghliqigha barduq we siler shu yoldiki bipayan, dehshetlik chölni kördunglar; biz uning hemmisidin ötüp, Qadesh-Barnéagha kelduq.
20 We men silerge: — «Siler Perwerdigar Xudayimiz bizge ata qilidighan, Amoriylarning téghigha yétip kelduq.
21 Mana, Perwerdigar Xudayinglar bu zéminni aldinglargha qoydi; ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigar silerge éytqandek, shu yerge chiqip uni igilenglar; qorqmanglar, héch hoduqmanglar» — dédim.
22 Shuning bilen siler hemminglar yénimgha kélip manga: — «Biz zémin'gha kirishtin ilgiri aldin ademlerni eweteyli; ular biz üchün u yerni közitip, chiqishimiz kérek bolghan yol we biz uchraydighan sheherler toghruluq xewer yetküzsun» — dédinglar.
23 Bu ish nezirimge muwapiq körünüp, men aranglardin on ikki ademni, yeni herqaysi qebilidin birdin ademni tallidim. ■
24 Ular yolgha atlinip taghqa bérip, Eshkol jilghisigha chüshüp u yerni tekshürüp körüshti. □ ■
25 Ular qolliriga shu zémindiki méwilerdin élip bizge keltürdi we melumat bérip: «Perwerdigar Xudayimiz bizge teqdim qilghan bu zémin yaxshidur» — dédi.
26 Halbuki, siler zémin'gha chiqishqa unimidinglar, Perwerdigar Xudayinglarning emrige qarshi chiqip Uninggha asiyliq qildinglar ■
27 we öz chédiringlarda qaqshap: «Perwerdigar bizge öch bolghanliqidin bizni Amoriylarning qoligha tapshurup halak qilish üchün Misir zéminidin chiqarghan.
28 Emdi biz nege bararmiz? Chünki qérindashlirimiz: «Shu yerdiki ademler bizdin chong hem égiz bir xelq iken; ularning sheherliri intayin chong, sépilliri asman'gha taqishidiken; uning üstige biz shu yerde Anakiylarni bayqiduq», dep könglimizni parakende qiliwetti» — dédinglar.□ ■
29 Shunga men silerge: «Qorqmanglar, ularning aldida dekke-dükkige chüshmenglar;
30 silerning aldinglarda mangidighan Perwerdigar Xudayinglar Misir zéminida köz aldinglarda barliq qilghanliridek siler üchün jeng qilidu;
31 siler yene chöl-bayawandimu barliq mangghan yolliringlarda mushu yerge yétip kelgüche insan öz oghlini quchiqida kötürginidek Perwerdigar Xudayinglarningmu silerni kötürginini kördunglar.
32-33 Shuningdek gerche U yene kéchide otta, kündüzde bulut ichide silerning aldinglarda méngip, bargah tikküdek yerlerni izdep tépish üchün yürgen bolsimu, bu ishta Perwerdigar Xudayinglargha ishenmidinglar.■
34 Perwerdigar bu sözlerni qilghan awazinglarni anglap ghezeplinip:
35 «Bu rezil dewrdikilerdin héchbir adem herqandaq yol bilen Men ata-bowiliriga teqdim qilishni qesem qilghan bu yaxshi zéminni körgüchi bolmaydu! ■
36 Peqet Yefunnehning oghli Kaleb pütün qelbi bilen Perwerdigargha egeshkechke, shula zéminni köridu we u öz puti bilen kézip chiqqan barliq yerni uninggha we uning baliliriga bérimen» — dep qesem qildi.□

■ **1:23** Chöl. 13:2-38. □ **1:24 «yolgha atlinip»** — ibraniy tilida «yolgha burulup» ■ **1:24** Chöl. 13:23 ■ **1:26** Chöl. 14:2 □ **1:28 «chong hem égiz bir xelq»** — yaki «köp hem égiz bir xelq». **«Anakiylar»** — yoghan boyluq gigant ademler idi («Chöl.» 13:33, «Qan.» 2:10, 21, 9:2ni körüng). ■ **1:28** Chöl. 13:28 ■ **1:32-33** Mis. 13:21 ■ **1:35** Chöl. 14:22, 23; Zeb. 95:10-11 □ **1:36 «Peqet Yefunnehning oghli Kaleb pütün qelbi bilen Perwerdigargha egeshkechke,...»** — mushu weqe «Chöl.» 13-14-babta xatirilinidu.

37 Shu chaghda Perwerdigar silerning sewebinglardin mendinmu achchiqlandi we: «Senmu shu yerge kirgüchi bolmaysen. □ ■
38 lékin aldingda xizmette turuwatqan Nunning oghli Yeshua kireleydu. Uni küchlendürgin, chünki u Israillarni uninggha miras qilduridu.
39 Shuningdek silerning: «Ular *düshmenlerning* oljisi bolup qalidu» dégen kichik balilir-inglar, yeni bügünki künde yaxshi-yamanni perq ételmeydighan baliliringlar bolsa, kiridu; Men u yerni ulargha ata qilimen we ular uni igileydu.
40 Lékin siler bolsanglar, burulup Qizil Déngizgha baridighan yol bilen chöl-bayawan'gha qayttinglar» — dédi.□
41 Shu chaghda siler manga jawab bérip: «Biz derweqe Perwerdigar aldida gunah sadir qilduq. Shuning üchün biz hazir Perwerdigar Xudayimiz bizge qilghan barliq emri boyiche jeng qilghili chiqimiz» — dédinglar. Shuning bilen silerning herbiringlar öz béshimchiliq qilip qoral-yaraqliringlarni ésip, taghqa chiqmaqchi boldunglar.
42 Lékin Perwerdigar manga: Ulargha: — «Chiqmanglar, jeng qilmanglar, chünki Men aranglarda emesmen; siler choqum düshmenliringlar aldida meghlup bolisiler», dégin, dédi.
43 Men silerge söz qildim, lékin siler qulaq salmidinglar, belki Perwerdigarning sözige qarshi chiqip asiyliq qilip, öz béshimchiliq qilip taghqa chiqtinglar.
44 Lékin taghda turghan Amoriylar silerge qarshi atlinip, bir top herilerdek silerni taki Xormahghiche qoghlap, Séirda silerni qilichlap öltürdi.
45 Siler qaytip kélip Perwerdigar aldida yigha-zar kötürdünglar, emma Perwerdigar peryadinglarni anglimidi, ya uninggha qulaq salmidi.
46 Shuning bilen siler Qadeshte nurghun künler turup qaldinglar — siler qanche künler shu yerde turdunglar!□

2

Qadesh-barnéadin Moabqa bolghan seper

1 Andin biz burulup, Perwerdigar manga éytqandek Qizil déngizgha baridighan yol bilen seperge atlanduq; biz nurghun künler Séir téghi etrapida aylinip yürduq.
2 Perwerdigar manga söz qilip: —
3 «Silerning mushu taghni aylinip turghan waqtinglar yéterlik boldi; emdi shimal terepke burulunglar.
4 Xelqqe: — Siler Séirda turuwatqan qérindishinglar Esawlarning chégrisidin ötidighan boldunglar; ular silerdin qorqidu, shunga bek éhtiyat qilip,
5 ulargha jeng qozghimanglar; chünki men silerge ularning zéminidin hetta tapanchiliq yernimu bermeymen; chünki Séir téghini Esawgha miras qilip berdim. ■
6 Siler ulargha pul tölep ozuq-tülük sétiwélinglar, pul tölep su sétiwélinglar. □

□ **1:37 «Shu chaghda Perwerdigar silerning sewebinglardin mendinmu achchiqlandi»** — mushu weqe «Chöl.» 20:1-13de xatirilinidu. ■ **1:37** Chöl. 20:12; 27:14; Qan. 3:26; 4:21; 34:4 □ **1:40 «Qizil Déngiz»** — yaki «Qomushluq déngiz». □ **1:46 «...siler Qadeshte nurghun künler turup qaldinglar — siler qanche künler shu yerde turdunglar!»** — bu ayetning ibraniy tilidiki menisini chüshinish tes. Bashqa ikki xil terjimisi: «... siler Qadeshte alliqachan turghan künlerdek (yeni 40 kün) shu yerde turup qaldinglar» yaki «...siler bashqa yerlerde qanchilik turghan bolsanglar, Qadeshtimu shunchilik turup qaldinglar» (démek, chöl-bayawanda kézip yürgen 38 yilning yérimi, yeni 19 yil Qadesh-Barnéada ötken). ■ **2:5** Yar. 36:8 □ **2:6 «Siler ulargha pul tölep...»** —ibraniy tilida «Siler ulargha kümüsh tölep...».

7 Chünki Perwerdigar Xudayinglar qolunglardiki barliq ejirni beriketlep kelgen; U silerning bu bipayan chöl-bayawandin méngip ötüwatqininglarda hemmini bildi; Perwerdigar Xudayinglar bu qiriq yil siler bilen bille boldi; héch nersidin kem bolmidinglar» — dédi.□
8 Shuning bilen biz Séirda turuwatqan qérindashlirimiz Esawlarning zéminidin we Arabah tüzlenglikidin, shundaqla Élat we Ézion-Geberdin ötüp, burulup Moabdiki chöl-bayawan yoli bilen mangduq.
9 Perwerdigar manga: «Moabiylarni aware qilmanglar yaki ulargha jeng qozghimanglar; chünki Men ularning zéminini silerge miras qilip bermeymen; chünki Men Ar sheherzéminini Lutning ewladlirigha miras qilip berdim» — dédi □
10 (Emiyler eslide shu yerde turatti; ular Anakiylargha oxshash küchlük, sani köp, égiz boyluq bir xelq idi.
11 Ular Anakiylardek «gigantlar» dep hésablinidu; lékin Moabiylar ularni «Emiyler» dep ataydu. □
12 Séirda eslide Horiylar turatti; lékin Esawlar Horiylarni zéminidin heydiwétip, ularni yoqitip ornigha olturaqlashti — xuddi Israillar Menki Perwerdigar ulargha teqdim qilghan, ularning teweliki bolghan zémin'gha qilghinigha oxshash).
13 *Perwerdigar:* «Emdi hazir ornunglardin turup Zered éqinidin ötünglar» dédi. Buni anglap biz Zered éqinidin öttuq.
14 Qadesh-Barnéadin ayrilip Zered éqinidin ötküche bolghan künler ottuz sekkiz yil boldi; bu del xuddi Perwerdigar ulargha qesem qilghinidek, u dewrdiki jengchiler bargahtin pütünley yoqitilghuche bolghan ariliqtiki waqit idi. □
15 Derweqe Perwerdigarning qoli ularni bargahtin yoqitip tügetküche ularni halak qilishqa qarshi chiqqanidi.
16 We shundaq boldiki, shu jengchiler ölüp xelq arisidin pütünley tügigendin kéyin,
17 Perwerdigar manga söz qilip: —
18 «Siler bügün Moabning, yeni Arning chégrisidin ötisiler.
19 Shuning bilen siler Ammoniylargha yéqin kélisiler; emma ularni aware qilmanglar yaki ulargha jeng qozghimanglar; chünki Men Ammoniylarning zéminini silerge miras qilip bermeymen; chünki Men uni Lutning ewladlirigha miras qilip berdim» — dédi.□
20 (bu zéminmu «gigantlarning zémini» hésablinidu; chünki ilgiri gigantlar shu yerde turghanidi; Ammoniylar ularni «Zamzumlar» dep ataydu. □
21 Ular Anakiylargha oxshash küchlük, sani köp, égiz boyluq bir xelq idi. Perwerdigar ularni *Ammoniylarning* aldida yoqitishi bilen *Ammoniylar* ularni zéminidin mehrum qilip, ularning ornigha olturaqlashqanidi.
22 Perwerdigar Séirda turghan Esawlar üchünmu oxshash ish qildi, ularning aldidin Horiylarni yoqatti; shuning bilen Esawlar ularni zéminidin mehrum qilip, bügün'ge qeder ularning ornigha olturaqlashqanidi.
23 We Gaza shehirigiche kent-qishlaqlarda olturaqlashqan awwiylarni bolsa, Kaftordin

---

□ **2:7 «...U silerning... ötüwatqininglarda hemmini bildi»...»** — mushu söz belkim «U (Xuda) silerdin xewer élip keldi» dégen menini öz ichige alidu. □ **2:9 «Lutning ewladliri»** — démek, Moabiylar we Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni körüng). □ **2:11 «Ular Anakiylardek «gigantlar» dep hésablinidu»** — ibraniy tilida «Refayiylar» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **2:14 «Qadesh-Barnéadin ayrilip Zered éqinidin ötküche bolghan künler ottuz sekkiz yil boldi...»** — 1:34-39ni we «Chöl.» 14:26-34ni körüng. Xudaning sözige ishenmigen, yigirme yashtin ashqan barliq «jengchiler»ning hemmisi («shu dewr»de 20 yashtin 60 yashqiche bolghanlar) Xuda wede qilghan zéminni körmey chöl-bayawanda ölüp tügigenidi. □ **2:19 «Lutning ewladliri»** — démek, Moabiylar we Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni körüng). □ **2:20 «gigantlarning zémini»** — yaki «Refayiylarning zémini».

chiqqan Kaftoriylar yoqitip, ularning ornigha olturaqlashti).□
24 — «Emdi ornunglardin qozghilinglar, sepiringlargha chiqinglar; Arnon deryasidin ötünglar; mana, Men Heshbonning padishahi Amoriy Sihonni we uning zéminimu qolunglargha tapshurdum; ishni bashlanglar, zéminni igileshke, uning bilen jeng qilishqa chiqinglar;
25 Men bügündin bashlap silerning qorqunchunglar we wehshitinglarni pütkül asman astidiki xelqler üstige chüshürimen; ular silerning xewiringlarni anglap silerning tüpeylinglardin titrep dekke-dükkige chüshidu».

Heshbonning padishahi Sihon meghlup bolidu

26 Shu chaghda men Heshbonning padishahi Sihon'gha Kedemot chölidin elchilerni ewetip, tinchliq salimi yollap: — ■
27 «Bizning zéminingdin ötüshimizge yol qoyghaysen; onggha, solgha burulmay, peqetla yoldin chiqmay mangimiz. ■
28 Sen manga ozuq-tülükni pulgha sétip bérisen, suni pulgha sétip bérisen; biz peqetla piyade méngip ötimiz, xalas.
29 Séirda turuwatqan Esawlar, Arda turuwatqan Moabiylar bizge muamile qilghandek senmu biz Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Xudayimiz bizge teqdim qilidighan zémin'gha kirgüche shundaq muamile qilghaysen» — dédim.
30 Lékin Heshbonning padishahi Sihonning bizning u yerdin ötüshimizge yol qoyghusi yoq idi; chünki Perwerdigar Xudayinglar uni silerning qolunglargha tapshurush üchün uning roh-qelbini qattiq, könglini jahil qiliwetken (bügünki ehwal derweqe shundaq).
31 Perwerdigar manga: «Mana, Men aldinglarda Sihonni we uning zéminini silerge tapshurushqa bashlidim; ishni bashlanglar, uning zéminini igilesh üchün uni ishghal qilishqa kirishinglar» — dédi.
32 Sihon derweqe özi we barliq xelqi biz bilen qarshilishish üchün jeng qilishqa Yahazgha chiqti. ■
33 Lékin Perwerdigar Xudayimiz uni bizning aldimizda qolimizgha tapshurdi; biz uning özini, oghullirini we barliq xelqini urup meghlup qilduq. ■
34 Shu chaghda biz uning barliq sheherlirini ishghal qilip ularni pütünley halak qilduq; ulardiki barliq erkek, qiz-ayal we balilarni birinimu qoymay yoqattuq; ulardin héchqaysisini tirik qoymiduq. □
35 Biz peqet özlirimiz üchün charwa mallirini we ishghal qilghan sheherlerdin olja gheniymet alduq.
36 Arnon deryasi boyidiki Aroerdin we shu yerdiki jilghidiki sheherdin tartip Giléadqiche héchqandaq sheher bizge teng kélelmidi; Perwerdigar Xudayimiz bizning aldimizda hemmisini meghlubiyetke uchratti. □

□ **2:23 «Gaza» —** mushu yerde Gaza «Azzah» déyilidu. **«...kent-qishlaqlarda olturaqlashqan awwiylarni bolsa, Kaftordin chiqqan Kaftoriylar yoqitip, ularning ornigha olturaqlashti»** — Musa peyghember némishqa Israillargha bu töt yerdiki gigantlar (Emiylar, Anakiylar, Horiylar we Awwiylar)ni tilgha alidu? Shübhisizki, u Israillargha: «Qaranglar, Xuda bu étiqadsiz xelqler (Ammoniylar, Esawlar qatarliq) aldida bu gigantlarni yoqatqan yerde, siler Qanaan'gha chiqip shu yerde turuwatqan gigantlar bilen soqushushtin zadi némishqa qorqisiler?» dep righbetlendürmekchi bolidu. Kaftor — Krét arali. ■ **2:26** Chöl. 21:21; Hak. 11:19 ■ **2:27** Chöl. 21:21,22 ■ **2:32** Chöl. 21:23 ■ **2:33** Qan. 29:6 □ **2:34 «...biz uning barliq sheherlirini ishghal qilip ularni pütünley halak qilduq» —** «halak qilduq» dégen sözler Xudaning buyrushi bilen melum bir el, sheher yaki hertürlük nersini teltöküs yoqitishni bildüridu. □ **2:36 «Arnon deryasi boyidiki Aroerdin we shu yerdiki jilghidiki sheherdin tartip...» —** bashqa birxil terjimisi: «Arnon deryasi boyidiki Aroer, yeni jilghidiki sheherdin tartip...». **«héchqandaq sheher bizge teng kélelmidi»** — yaki «bizge nisbeten héch sheher sépili égiz kelmidi».

37 Halbuki, siler Ammoniylarning zéminigha, chégrisi bolghan pütkül Yabbok wadisigha, taghdiki sheherlerge yaki Perwerdigar Xudayimiz bizge men'i qilghan herqaysi yerge yéqinlashmidinglar.

3

Bashanning padishahi Ogning meghlup qilinishi

1 Andin biz burulup, Bashan'gha baridighan yol bilen chiqip mangduq; Bashanning padishahi Og we barliq xelqi bizge qarshi jeng qilishqa Edreyge chiqti. ■
2 Perwerdigar manga: «Uningdin qorqmighin; chünki Men uni, uning xelqi we zéminini qolunggha tapshurdum; Heshbonda turghan Amoriylarning padishahi Sihonni néme qilghan bolsa, unimu shundaq qilisen» — dédi.■
3 Perwerdigar Xudayimiz derweqe Bashanning padishahi Ogni we barliq xelqini qolimizgha tapshurdi; biz uninggha hujum qilip ulardin héchkimni qaldurmay qirduq.
4 Shu waqitta biz uning barliq sheherlirini ishghal qilduq; biz uning sheherliridin igilimigen birsimu qalmidi. Bular Bashandiki Ogning padishahliqi, yeni pütkül Argob rayoni bolup, jemiy atmish sheher idi.
5 Bu sheherlerning hemmisi égiz sépillar we baldaqliq qowuqliri bilen mustehkem qilin'ghanidi; ulargha qarashliq yéza-kentler intayin köp idi.
6 Biz ularni Heshbonning padishahi Sihonni qilghinimizdek teltöküs yoqattuq — Barliq sheherler, erler, ayal-balilarni qoymay hemmisini teltöküs yoqattuq. □
7 Biz peqet özlirimiz üchün barliq charwa-mallarni we sheherlerdin olja gheniymet alduq.
8 Shu chaghda biz Iordan deryasining sherq teripide turushluq Amoriylarning ikki padishahining qolidin zéminini, yeni Arnon deryasidin Hermon téghighiche bolghan zéminini tartiwalduq □
9 (Hermon téghini Zidoniylar «Sirion», Amoriylar «Sénir» dep ataydu);
10 Biz yene tüzlengliktiki barliq sheherler, pütkül Giléad we Bashan padishahi ogning padishahliqidiki Salikah we Edrey sheherlirigiche, Bashanning barliq zéminini igiliduq
11 (shu chaghda gigantlarning qalduqidin peqet Bashanning padishahi Og qalghanidi; uning kariwiti tömürdin yasalghanidi; mana, u Ammoniylarning Rabbah shehiride saqliniwatmamdu? Uning uzunluqi toqquz gez, kengliki töt gez. «Gez» — adettiki ademning jeyniki ölchem qilin'ghan).□
12 Biz shu chaghda igiligen zémin mundaq: — Arnon deryasi yénidiki Aroer shehiridin tartip, Giléad taghliqining yérimini we uningdiki sheherlerni Ruben we Gad qebilisidikilerge teqdim qildim; ■
13 Giléadning qalghan zémini we Og padishahning zémini bolghan pütkül Bashanni men Manassehning yérim qebilisige teqdim qildim (pütkül Argob rayoni, yeni pütkül Bashan «gigantlarning zémini» déyilidu. □
14 Manassehning oghli Yair pütkül Argob rayonini, yeni Bashanni Geshuriylar we Maakatiylarning chégrisighiche igiligen we uni öz ismi bilen «Hawwot-Yair» dep atighan. Bügün'ge qeder u shundaq atalmaqta). □

■ **3:1** Chöl. 21:33; Qan. 29:6 ■ **3:2** Chöl. 21:34 □ **3:6 «teltöküs yoqitish»** — mushu söz Xudaning buyrushi bilen melum bir el, sheher yaki hertürlük nersini toluq yoqitishni bildüridu. □ **3:8 «Iordan deryasining sherq teripide»** — ibraniy tilida «Iordan deryasining bu teripide» □ **3:11 «gigantlarning qalduqliridin»** — ibraniy tilida «Refayiylarning qalduqliridin». **«uning kariwiti»** — yaki «uning méyit sanduqi». **«gez»** — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu, yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr) idi. Mushu yerde «gez» «gigantlar»ning jeyniki bilen emes, «adettiki adem»ning jeyniki bilen hésablinidu. ■ **3:12** Chöl. 32:33 □ **3:13 «gigantlarning zémini»** — yaki «Refayiylarning zémini». □ **3:14 «Hawwot-Yair»** — yeni «Yairning yéza-kentliri». Yair Manassehning ewladi.

15 Giléadni bolsa men Makirgha teqdim qildim.
16 Rubendikiler we Gadtikilerge men Giléadtin Arnon deryasighiche (wadining otturisi chégra idi), shundaqla Ammoniylarning chégrasi bolghan Yabbok deryasighiche bolghan zéminni teqdim qildim;
17 yene Pisgah taghliqi astida yatqan Arabah tüzlengliki (taghliq tüzlenglikning sherqiy teripide) we Iordan deryasining Kinneret kölidin tartip Tuz déngizghiche bolghan qismini ulargha chégra qilip berdim.□

Iordan deryasining sherqiy teripidiki ikki yérim qebilige bolghan körsetmiler

18 Men shu chaghda silerge: —
Perwerdigar Xudayinglar özünglarning teelluqatinglar bolsun dep igilishinglar üchün bu zéminni silerge ata qilghan; aranglardiki jengchiler jengge teyyarlinip qorallan'ghan halda qérindashliringlar bolghan Israillarning aldida deryadin ötünglar; ■
19 Peqet bala-chaqiliringlar we mal-charwiliringlar (mal-charwiliringlarning köplikini bilimen) men silerge teqsim qilghan sheherlerde qalsun;
20 Perwerdigar qérindashliringlargha silerning aram alghininglardek aram bergüche, ular Perwerdigar Xudayinglar Iordan deryasining u teripide ulargha teqdim qilghan zéminni igiligüche ular bilen birge *jeng qilinglar*; andin siler herbiringlar men silerge teqsim qilghan öz teelluqatinglargha qaytisiler» — dep tapilighanmen.
21 Shu chaghdimu men Yeshuagha: «Sen Perwerdigar Xudayinglarning mushu ikki padishahqa qilghanlirining hemmisini öz közüng bilen kördüng; Perwerdigar sen baridighan yerdiki padishahliqlarnimu shuninggha oxshash qilidu. ■
22 Siler ulardin qorqmanglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar özi siler üchün jeng qilidu» — dep tapilighanmen.
23 Shu chaghda men Perwerdigardin ötünüp: —
24 «I Reb Perwerdigar, Sen Öz qulunggha Öz ulughluqung we küchlük qolungni ayan qilishqa kirishting; chünki meyli asmanlarda yaki zéminda bolsun Séning qilghanliringgha we küch-qudritingge teng kelgüdek shundaq ilah barmu? ■
25 Sendin ötünümenki, méni Iordan deryasidin ötüp, shu yerdiki yaxshi zéminni — Shu yaxshi taghliqni we Liwanni körüshke nésip qilghaysen», — dédim.
26 Lékin Perwerdigar silerning sewebinglar tüpeylidin manga ghezeplinip iltijayimgha qulaq salmidi, belki manga: «Boldi, bes! Bu ishni aldimda ikkinchi tilgha alghuchi bolma. □ ■
27 Sen Pisgahning choqqisigha chiqip béshingni kötürüp, öz közüng bilen meghribke, shimalgha, jenubqa we meshriqqe tikilip qara; chünki sen mushu Iordan deryasidin ötmeysen.
28 Yeshuagha wezipini tapilighin, uni righbetlendürüp yüreklik qil; chünki u bu xelqning aldidin ötüp sen köridighan shu zémin'gha ularni ige qilghuzidu» — dédi.
29 Shuning bilen biz Beyt-Péorning ududidiki wadida turup qalduq.

4

Ehdide körsitilgen imtiyazlar — Musa sözini dawam qilidu

□ **3:17 «Kinneret köli»** — «Kinneret köli» kéyin «Galiliye déngizi», «Tibérius déngizi» depmu atalghan. «Kinneret»ning menisi «chiltar» — kölning shekli chiltarsimandur. **«Tuz déngizi»** — yeni «Ölük Déngiz». ■ **3:18** Chöl. 32:20 ■ **3:21** Chöl. 27:18 ■ **3:24** 1Sam. 2:2; Zeb. 89:7, 8, 9 □ **3:26 «...Perwerdigar ... sewebinglar ... manga ghezeplinip iltijayimgha qulaq salmidi»** — «Chöl.» 20:1-13ni körüng. ■ **3:26** Qan. 1:37; 31:2; 34:4

1 — Emdi, i Israil, men silerge ögitidighan mushu belgilimilerge hem hökümlerge qulaq sélinglar; ularghа emel qilsanglar hayatliq tapisiler we shundaqla ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge teqsim qilidighan zémin'gha kirip uni igileysiler. ■
2 Men silerge tapshuridighan Perwerdigar Xudayinglarning mushu emrlirige emel qilishinglar üchün, men silerge emr qilghan sözge héchnémini qoshmanglar hemde uningdin héchnémini chiqiriwetmenglar. ■
3 Siler öz közlirnglar bilen Perwerdigarning Baal-Péorning tüpeylidin qilghan ishlirini körgensiler; chünki Baal-Péorgha egeshkenlerning hemmisini Perwerdigar Xudayinglar aranglardin yoqatti; □ ■
4 Lékin Perwerdigar Xudayinglargha ching baghlan'ghanlardin herbiringlar bügün'ge qeder hayat turuwatisiler.
5 Mana, men Perwerdigar Xudayim manga emr qilghandek, kirip igileydighan zéminda turghanda ulargha emel qilsun dep silerge belgilime hem hökümlerni ögettim.
6 Siler ularni ching tutup emel qilinglar; chünki shundaq qilsanglar bu hökümlerning hemmisini anglighan xelqlerning köz aldida silerning dana we yorutulghan bir xelq ikenlikinglar ispatlinidu; ular derweqe: «Bu ulugh el derheqiqet dana hem yorutulghan bir xelq iken» — deydu.
7 Chünki Perwerdigar Xudayimizning bizning Uninggha nida qilghan herbir tileklirimizde bizge yéqin turghinidek, özige yéqin turghan bir Xudasi bolghan bizge oxshash bashqa bir ulugh el barmu? ■
8 Men aldinglargha qoyghan mushu pütkül qanundikidek adil belgilimiler hem hökümlerge ige bolghan silerdek bashqa bir ulugh el barmu?

Horebtiki ehde toghruluq eslitip-agahlandurush

9 Öz közünglar bilen körgen ishlarni untumasliqinglar, hetta ömrünglarning barliq künliride qelbinglardin chiqarmasliqinglar üchün özünglargha éhtiyat qilinglar we ixlasliq bilen qelbinglarni *ézishtin* saqlanglar; shuningdek siler körginiglarni balilirinглargha we baliliringlarning baliliriga yetküzünglar; ■
10 Siler Horeb téghida Perwerdigar Xudayinglarning aldida turghan küni Perwerdigar manga: «Xelqni Méning sözlirimni anglishi üchün yénimgha yighqin; shuning bilen ular sözlirimni öginip, yer yüzidiki barliq künliride Mendin eyminidu we baliliriga ögitidu» — dégenidi.
11 Siler yéqin kélip taghning tüwide turdunglar; bu taghning oti asmanlarning baghrighiche köyüp yetti, hemde qarangghuluq, bulutlar we sür taghni qaplidi; ■
12 Perwerdigar otning otturisidin silerge söz qildi; siler sözlerning sadasini anglidinglar, lékin héch shekilni körmidinglar; siler peqet bir awazni anglidinglar.
13 We U shu chaghda silerge emr qilghan ehdisini, yeni «on emr»ni ayan qildi we ularni ikki tash taxtay üstige pütti. □
14 We shu chaghda Perwerdigar manga emr qilip, siler deryadin ötüp igileydighan zéminda ularni ulargha emel qilishinglar üchün silerge belgilimiler hem hökümlerni ögitishni tapilidi.
15 Özünglargha nahayiti éhtiyat qilinglarki (chünki Perwerdigar Horeb téghida ot otturisidin silerge söz qilghanda héchqandaq shekilni körmigensiler),
16-18 özünglarni bulghap, meyli erkek yaki ayal süritide, meyli yer yüzidiki herqandaq haywan yaki asmanda uchidighan herqandaq qush bolsun, meyli yer yüzide herqandaq

■ **4:1** Law. 19:37; 20:8; 22:31 ■ **4:2** Qan. 13:1; Pend. 30:6; Weh. 22:18 □ **4:3 «Baal-Péor» —** bir xil but. «Chöl.» 25-babni körüng. **«Perwerdigarning Baal-Péorning tüpeylidin qilghan ishlirini körgensiler»** — «Chöl.» 25-babni körüng. ■ **4:3** Chöl. 25:4; Ye. 22:17 ■ **4:7** Qan. 26:19 ■ **4:9** Qan. 6:7; 11:19 ■ **4:11** Mis. 19:18 □ **4:13 «on emr» —** ibraniy tilida «on söz».

ömiligüchi haywan yaki yer astidiki sulardiki herqandaq béliq bolsun, ularning süritide héchqandaq shekil-qiyapettiki oyma butni özünglar üchün yasimanglar,
19 yaki shuningdek, béshinglarni kötürüp asmanlargha qarap, quyash, ay, yultuzlar, yeni pütkül samawi qoshunni körüp, könglünglar mayil bolup ulargha bash égip qulluqigha kirmenglar; chünki Perwerdigar Xudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliq xelqler üchün orunlashturghan. □
20 Lékin silerni bolsa Perwerdigar Öz mirasi bolghan bir xelq bolushunglar üchün «tömür tawlash xumdani»din, yeni Misirdin élip chiqti. ■
21 Lékin Perwerdigar silerning wejenglardin manga ghezeplinip, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras bolush üchün ata qilidighan yaxshi zémin toghrisida: — «Sen shu yerge kirishke Iordan deryasidin ötmeysen» dep qesem qildi. ■
22 Shunga men mushu zéminda ölüshüm muqerrer; Iordan deryasidin ötmeymen; biraq siler bolsanglar uningdin ötüp shu yaxshi zéminni igileysiler.
23 Perwerdigar Xudayinglarning siler bilen tüzgen ehdisini untumasliqinglar, shundaqla özünglar üchün Perwerdigar Xudayinglar silerge men'i qilghan oyma butni yaki herqandaq nersining shekil-qiyapitini yasimasliqinglar üchün özünglargha hézi bolunglar.
24 Chünki Perwerdigar Xudayinglar hemmini yutquchi bir ot, wapasizliqqa heset qilghuchi bir Xudadur.□ ■

Ehdidin yénishning aqiwiti we uninggha itaet qilishning berikiti

25 Siler perzentler, perzentinglarning perzentlirini körüp, zéminda uzaq waqit turghandin kéyin, birxil shekil-qiyapette bolghan oyma butni yasighan, shuningdek Perwerdigar Xudayinglarni renjitip uning neziride rezil bolghanni qilip özünglarni bulghighan bolsanglar,
26 men asman-zéminni üstünglargha guwahchi bolushqa chaqirimen, siler Iordan deryasidin ötüp, igileydighan shu zémindin tézla pütünley yoq qilinisiler; silerning uningda yashighan künliringlar uzun bolmaydu, siler belki uningdin pütünley yoq qilinisiler.
27 Perwerdigar silerni barliq xelqler arisigha tarqitidu, Perwerdigarning silerni heydishi bilen siler shu eller arisida kichik bir qalduq bolisiler. ■
28 Siler shu yerlerde turup yaghachtin yaki tashtin yasalghan, ne körelmeydighan, ne angliyalmaydighan, ne yémeydighan, ne puralmaydighan, peqet insanning qolining yasighini bolghan ilahlarning qulluqida bolisiler. ■
29 Siler shu yerlerde Perwerdigar Xudayinglarni izdeysiler; pütün qelbinglar we pütün jéninglar bilen uni izdisenglar, uni tapisiler.

□ **4:19 «Perwerdigar Xudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliq xelqler üchün orunlashturghan» —** «samawi qoshun» dégen söz (1) kün, ay we nurghunlighan yultuzlarni; (2) bular bilen munasiwetlik perishtiler yaki asmandiki rohiy küchlerni körsitidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). Bu ayettiki uchurgha qarighanda Xuda (1) kün, ay we yultuzlarni pütkül insaniyetning menpeeti (yer yüzidikilerge nur we tept bérish, yoluchilar üchün yönilishni körsitip bérish qatarliq)ni közlep yaratti; (2) ular bilen munasiwetlik bolghan samawi küchler Xudagha xas bendilerning xizmitide bolushqa teyyar turidu («Ibr.» 1:14ni körüng); (3) Xuda **Özige xas bendiliri**din (mushu yerde Israildin) xewer alghanda peqet perishtiler arqiliq yardemlishipla qalmay, belki özi shexsen halini soraydu. ■ **4:20** Mis. 19:5 ■ **4:21** Qan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4 □ **4:24 «Perwerdigar Xudayinglar ... wapasizliqqa heset qilghuchi bir Xudadur» —** mushu «heset» Israilning Xudasigha emes, belki türlük yirginchlik butlargha ibadet qilghanliqigha qarap Muqeddes Rohning «ibadet peqet Xudaghila mensup bolush kérek» dep butlargha yaki butlarning keynide turuwatqan jin-sheytanlargha we ularning wekili bolghan saxta peyghemberlerge bolghan hesitini körsitidu. Bu téma toghruluq «kirish söz»imiznimu körüng. ■ **4:24** Mis. 20:5; 34:14; Qan. 5:9; 6:15; 9:3; Ibr.12:29 ■ **4:27** Qan. 28:62,64 ■ **4:28** Zeb. 115:4-7; 135:15-17

30 Siler éghir azab-oqubet tartqininglarda, bu ishlarning hemmisi béshinglargha chüshkende, siler Perwerdigar Xudayinglargha yénip kélisiler we uning awazigha qulaq salisiler.
31 Chünki Perwerdigar Xudayinglar rehimdil bir Xudadur; U silerni tashliwetmeydu, ne halak qilmaydu, ne ata-bowiliringlar bilen qesem ichip tüzgen ehdisini héch untumaydu.
32 Emdi, silerdin ilgiri, Xuda insanni yer yüzide yaratqan künidin tartip ötken künler toghruluq sürüshte qilinglar, shundaqla asmanlarning bir chétidin yene bir chétigiche sürüshte qilinglarki, mushuninggha oxshash ulugh bir ish bolup baqqanmu? Uninggha oxshash bir ishni anglap baqqanmu?
33 Silerge oxshash, Xudaning ot ichidin chiqqan awazini anglap tirik qalghan bashqa bir xelq barmu?
34 Perwerdigar Xudayinglar köz aldinglarda siler üchün Misir zéminida qilghanliridek, qiyin sinaqlar bilen, möjizilik alametler bilen, karametler bilen, urush bilen, küchlük qol hem uzitilghan bilek bilen we dehshetlik wehimiler bilen silerdin bashqa bir xelqni yat bir elning arisidin chiqirip Özige xas qilish üchün kélip urunup baqqanmu? □
35 Perwerdigarla Xudadur, uningdin bashqa birsi yoqtur, dep bilishinglar üchün siler bu *ulugh* ishlarni körüshke muyesser qilin'ghansiler. ■
36 Silerge telim bérish üchün U asmanlardin silerge Öz awazini anglatti; U yer yüzide Özining ulugh otini körsetti; siler shu otning otturisidinmu uning awazini anglidinglar.
37 Uning üstige, ata-bowiliringlargha baghlighan muhebbiti tüpeylidin hemde ularning kéyinki ewladlirini tallighanliqi üchün, U silerni Misirdin shexsen Özi zor qudriti bilen qutquzup chiqardi; □ ■
38 U shuningdek silerning aldinglardin özünglardin köp we küchlük bolghan ellerni zéminidin heydep, silerni uninggha kirgüzüp, uni bügünki kündikidek silerge miras qilish üchünmu shundaq qilghandur.
39 Shunga bügün shuni bilip qoyunglarki we könglünglarni shuninggha bölünglarki, Perwerdigar yuqiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yer-zéminda bolsun Xudadur; Uningdin bashqa héchbiri yoqtur.
40 Shuningdek silerning we kéyinki balilar-ewladliringlarning ehwali yaxshi bolush üchün, Perwerdigar Xudayinglar silerge ata qilidighan zéminda künliringlarni uzun, hetta menggülük qilish üchün men bügünki künde silerge tapilawatqan Uning belgilimiliri we emrlirini tutunglar».

Musa peyghember «panahliq sheher»lerni ayrip békitidu •••• Tepsilatliri «Chöl.» 35:6-34de körsitilidu

41 Andin Musa Iordan deryasining sherqiy teripide üch sheherni ayrip békitti; ■
42 meqsiti, héchqandaq öch-adawiti bolmay, tasadipiy qoshnisini öltürüp qoysa, öltürgen kishi shu yerlerge, yeni shu sheherlerdin birige qéchip bérip aman-ésen qélishtin ibaret idi.
43 Bu sheherler bolsa: — Rubenlerning zéminidin chöl-bayawandiki Bezer, Gadlarning zéminidin Giléadtiki Ramot, Manassehlerning zéminidin Bashandiki Golandin ibaret idi.■

Ehdining qayta jakarlinishi

□ **4:34 «...kélip urunup baqqanmu?»** — «kélip» dégen söz Xudaning xelqini qutquzush üchün Özi shexsen kelgenlikini körsitidu. **«...dehshetlik wehimiler bilen silerdin bashqa bir xelqni ... Özige xas qilish üchün kélip urunup baqqanmu?»** — bashqa birxil terjimisi: «....dehshetlik wehimiler bilen bashqa bir xelqni... özige xas qilishi üchün kélip urunup baqqan bir ilah barmu?». ■ **4:35** Qan. 32:39; Yesh. 45:5,18,22; Mar.12:29,32 □ **4:37 «ularning kéyinki ewladlirini»** — ibraniy tilida «uning kéyinki neslini». **«shexsen Özi»** — ibraniy tilida «Özining yüzi bilen». ■ **4:37** Mis. 13:3,9,14 ■ **4:41** Chöl. 35:6,14 ■ **4:43** Ye. 20:8

44 Musa Israillarning aldigha qoyghan qanun mana töwendikidek: —
45 (bular bolsa Israillar Misirdin chiqqanda Musa *peyghember* ulargha jakarlighan agah-guwahlar, belgilimiler hem hökümlerdur;
46 Musa we Israillar Misirdin chiqqanda Amoriylarning Heshbon shehiride turushluq padishahi Sihonni öltürgenidi; Musa bu emrlerni Sihonning zéminida, Iordan deryasining sherq teripide, Beyt-Péorning udulidiki wadida Israillargha jakarlighan. □ ■
47 Shu chaghda Israillar *Sihonning* we Bashanning padishahi Ogning zéminini, yeni Iordan deryasining kün pétish teripidiki Amoriylarning ikki padishahining zémininimu igiligenidi; ■
48 ularning zémini Arnon deryasining qirghiqidiki Aroerdin tartip Sion (yeni Hermon) téghighiche,
49 shundaqla Iordan deryasining sherq teripidiki pütkül Arabah tüzlengliki we Pisgah téghining baghrigha jaylashqan «Tüzlengliktiki déngiz»ghiche idi).□

5

Ehdige sherh bérish — kirish söz

1 Shuning bilen Musa pütkül Israilni chaqirip ulargha mundaq dédi: — «I Israil, men bügün qulaqliringlargha anglitiwatqan bu belgilimilerge hem hökümlerge qulaq sélinglar, ularni ögininglar, ulargha emel qilishqa köngül bölünglar!
2 Perwerdigar Xudayimiz biz bilen Horeb téghida ehde tüzdi. ■
3 Bu ehdini Perwerdigar ata-bowilirimiz bilen tüzgen emes, belki biz bilen, yeni bügünki künde tirik qalghan bizler bilen tüzdi.
4 Taghda ot ichide turup Perwerdigar siler bilen yüz turane sözleshkenidi
5 (shu chaghda silerge Perwerdigarning söz-kalamini jakarlash üchün men siler we Perwerdigarning otturisida turghanidim; siler otning aldida qorqup, taghqa chiqishni xalimidinglar).■

On emr

6 U mundaq dédi: — «Men séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqarghan Perwerdigaring Xudadurmen.■
7 Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.
8 Sen özüng üchün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima; □
9 Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Xudadurmen. Mendin nepretlen'genlerning qebihliklirini özlirige, oghulligha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen. □ ■

□ **4:46 «sherq teripide» —** ibraniy tilida «bu teripide». ■ **4:46** Chöl. 21:24; Qan. 1:4 ■ **4:47** Chöl. 21:33; Qan. 3:3 □ **4:49 «Tüzlengliktiki déngiz» —** mushu yerde «Ölük Déngiz»ni körsitidu. ■ **5:2** Mis. 19:5 ■ **5:5** Mis. 19:16; 20:18 ■ **5:6** Mis. 20:2-21; Zeb. 81:10 □ **5:8 «özüng üchün ... sheklide... yasima» —** bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Bashqa meqsetler bilen yasighan shekiller toghruluk söz yoq. □ **5:9 «Mendin nepretlen'genlerning qebihliklirini özlirige, oghulligha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen» —** bu muhim söz toghruluq «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng. ■ **5:9** Mis. 20:5; 34:7,14; Yer. 32:18

10 Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlargha ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen.□
11 Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu.■
12 Perwerdigar Xudaying sanga emr qilghandek shabat künini muqeddes dep bilip tut, uninggha emel qil. ■
13 Alte kün ishlep barliq ishliringni tügetkin;
14 lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidur. Sen shu küni héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking, meyli buqang, meyli éshiking, meyli herqandaq bashqa ulighing, yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun; shuning bilen qulung we dédiking sendek aram alalaydu. □
15 Sen özüngning eslide Misir zéminida qul bolghanliqingni, Perwerdigar Xudaying küchlük qoli we uzatqan biliki bilen séni shu yerdin chiqarghanliqini ésingde tut; shu sewebtin Perwerdigar Xudaying sanga shabat künini tutushni emr qilghan.
16 Perwerdigar Xudaying sanga emr qilghandek ata-anangni hörmet qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen, haling yaxshi bolidu.■
17 Qatilliq qilma.■
18 Hem zina qilma.■
19 Hem oghriliq qilma.
20 Hem qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme.□
21 Hem qoshnangning ayalini teme qilma we ne uning öyi, uning étizi, uning quli, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning éshikige yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige köz qiringni salma».■
22 — bu sözlerni Perwerdigar taghda, ot, bulut we sürlük qarangghuluq ichidin küchlük awazi bilen silerning pütkül jamaitinglargha éytqan we ulargha héch bashqa *sözlerni* qoshmighan; u ularni ikki tash taxtaygha pütüp manga tapshurdi. ■
23 We shundaq boldiki, qarangghuluqtin chiqqan awazni anglighininglarda we otluq tagh köyginide siler, yeni qebile bashliqliringlar we aqsaqalliringlar yénimgha kélip: —
24 «Mana, Perwerdigar Xudayimiz öz shan-sheripi we ulughluqini ayan qildi we biz uning awazini ot otturisidin angliduq, shuning bilen biz bügünki künde Xuda insanlar bilen sözleshken bolsimu, ularning tirik qalghanliqini körduq.
25 Emdi biz jénimizgha tewekkül qilishimizning néme hajiti? Chünki mushu dehshetlik ot bizni yutuwétidu. Eger biz Perwerdigar Xudayimizning awazini anglawersek ölüp kétimiz.
26 Chünki et igiliridin hayat igisi Xudaning otning otturisidin sözligen awazini anglap, bizdek tirik turuwatqanlardin kim bar? ■
27 Sen özüng Perwerdigar Xudayimizgha yéqinliship, uning sözligenlirining hemmisini anglighin; andin Perwerdigar Xudayimiz sanga sözligenlirining hemmisini bizge éytip bérisen; shuning bilen biz uni anglap emel qilimiz» — dédinglar.■

□ **5:10 «ming ewladighiche...»** — eslide «minglighan ewladighiche...». Ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighan minglighanlirigha özgermes méhribanliq körsitimen». Biraq 7:9ni körüng. ■ **5:11** Law. 19:12; Mat. 5:33 ■ **5:12** Yar. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Ez. 20:12; Ibr. 4:4 □ **5:14 «shabat küni»** — ibraniy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. **«sen bilen bir yerde turuwatqan»** — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **5:16** Law. 19:3; Mat. 15:4; Luqa 18:20; Ef. 6:2, 3 ■ **5:17** Mat. 5:21; Luqa 18:20; Rim. 13:9 ■ **5:18** Luqa 18:20 □ **5:20 «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme»** — Tewrat-Injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu. ■ **5:21** Rim. 7:7 ■ **5:22** Qan. 9:10, 11 ■ **5:26** Qan. 4:33; Hak. 13:22 ■ **5:27** Mis. 20:19; Ibr. 12:19

28 Perwerdigar silerning bu manga éytqan sözliringlarni anglap manga: «Bu xelqning
sanga éytqan sözlirini anglidim; ularning barliq éytqan sözliri durustur.
29 Kashki ularda Mendin qorqup, emrlirimni izchil tutidighan bir qelb bolsidi, ularning
hali we baliliringning hali menggüge yaxshi bolatti!
30 Sen bérip ulargha: «Chédiringlargha qaytinglar» — dégin.
31 Sen bolsang yénimda turghin; Men séning ulargha ögitishing kérek bolghan emrler,
belgilimiler we hökümlerning hemmisini sanga éytip bérimen; shuning bilen ular Men
ulargha tewelik qilip béridighan zéminda turup bulargha emel qilidighan bolidu.
32 Emdi Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghandek qilishqa köngül bölünglar;
uningdin ong we solgha taymanglar!
33 Perwerdigar Xudayinglar silerge emr qilghan barliq yollirida ménginglar; shun-
daq qilsanglar hayatliq tépip, halinglar yaxshi bolidu we siler igidarchiliq qilidighan
zéminda turup künliringlar uzun bolidu».□

6

Xudaning ehdisining jewhiri — Uning emrlirige emel qilishning bext-berikiti

1 «Mana, bular Perwerdigar manga siler *deryadin* ötüp igileydighan zéminda turghin-
inglarda ulargha emel qilishinglar üchün silerge ögitishni tapilighan emrler, belgilimiler
hem hökümlerdur: —
2 (shuning bilen siler, yeni sen özüng, oghlung we newreng barliq tirik künliringlarda
Perwerdigar Xudayinglardin qorqup, men silerge tapilawatqan uning barliq belgilime
we emrlirini tutisiler, shundaqla uzun künlerni körisiler.
3 Sen, i Israil, ularni anglap emel qilishqa köngül qoyunglar; shuning bilen ata-
bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge déginidek, süt bilen hesel éqip turidighan
munbet zéminda turup, halinglar yaxshi bolidu we saninglar intayin köpiyidu): —
4 — Anglanglar, ey Israil: — Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur; □ ■
5 sen Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing bilen, pütün jéning bilen we pütün küchüng
bilen söygin.■
6 Men sanga bügün tapilighan bu sözler qelbingde bolsun;
7 Sen ularni baliliringgha singdürüp öget, meyli öyde olturghanda, yolda mangghanda,
ornungda yatqanda we ornungdin turuwatqanda her waqit ular toghruluq sözligin;■
8 ularni qolunggha *esletme*-belge qilip téngiwal, péshanengge qashqidek simwol qilip
ornitiwal;
9 Sen ularni öyüngdiki késheklirингge we derwaziliringgha pütküzgin.
10 We Perwerdigar Xudaying séni qesem qilip ata-bowiliringgha, yeni Ibrahim, Ishaq
we Yaqupqa wede qilghan zéminni sanga ata qilish üchün séni uninggha bashlighanda,
— özüng qurmighan ulugh we ésil sheherlerge,
11 özüng bisatliq qilmighan alliqachan ésil bisatliq qilin'ghan öylerge, özüng kolimighan,
alliqachan kolan'ghan quduqlargha, özüng tikmigen üzümzarlar we zeytunzarlargha
muyesser qilinishing bilen sen yep toyun'ghandin kéyin,■
12 — eyni chaghda séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqarghan Perwerdi-
garni untushtin hézi bol.

□ **5:33 «...hayatliq tépip, halinglar yaxshi bolidu»** — Xudaning barliq emrliri bu meqsettidur. Bu téma «Qanun Sherhi»diki köp yerlerde körülidighan bir témidur. □ **6:4 «Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur»** — «**birlik**» dégen söz ibraniy tilida «eqad» déyilidu. Bu söz adette ikki yaki birnechche nersining bir gewdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 qatarliqlar). Bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigar Xudayimizdur, Perwerdigar birdur». ■ **6:4** Qan. 4:35; Mar. 12:29; Yuh. 17:3; 1Kor. 8:4, 6 ■ **6:5** Qan. 10:12; Mat. 22:37; Luqa 10:27 ■ **6:7** Qan. 4:9; 11:19 ■ **6:11** Qan. 8:9,10

13 Sen Perwerdigar Xudayingdin qorqqin, ibaditide bolghin we qesem qilsang uning
nami bilenla qesem ichkin. ■
14 Siler bashqa ilahlar, yeni etrapingdiki ellerning ilahlirini qet'iy izdimenglar;
15 Chünki aranglarda turuwatqan Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi
Tengridur. *Eger shundaq qilsang* Perwerdigar Xudayingning ghezipi sanga qozghilip, U
séni yer yüzidin yoqatmay qalmaydu.
16 Siler Perwerdigar Xudayinglarni Massahta sinighandek Uni sinimanglar. □ ■
17 Perwerdigar Xudayinglarning emrlirini, silerge tapilighan guwah-hökümliri we bel-
gimilirini köngül qoyup tutunglar.
18 Perwerdigar Xudayinglarning neziride durus we yaxshi bolghanni qilinglar; shun-
daq qilghanda halinglar yaxshi bolidu we Perwerdigar ata-bowiliringlargha bérishke
qesem qilghan zémin'gha kirip uni igileysiler,
19 shundaqla Perwerdigar wede qilghandek barliq düshmenliringlarni aldinglardin hey-
dep chiqiriwétisiler.

Kéyinki dewrlerni eslitish

20 Kelgüside oghlung sendin: — «Perwerdigar Xudayimiz silerge tapilighan agah-guwah,
belgilime hem hökümler néme?» dep sorisa,
21 sen oghlunggha mundaq deysen: «Biz eslide Misirda Pirewnning qulliri ikenmiz;
biraq Perwerdigar bizni Misirdin küchlük bir qol bilen chiqarghan.
22 Perwerdigar köz aldimizda ulugh hem dehshetlik möjizilik alametler we karametlerni
körsitip, Pirewnning üstige hem uning barliq ailisidikilerning üstige chüshürdi;
23 U ata-bowilirimizgha qesem ichip wede qilghan zéminni bizge ata qilip, uninggha
bizni bashlap kirishke shu yerdin yéteklep chiqarghan.
24 Perwerdigar bizge bu barliq belgilimilerni tutushni, Perwerdigar Xudayimizdin
qorqushni tapilighan; U halimizning daim yaxshi bolushi we bizning bügünkidek tirik
saqlan'ghandek, Uning panahida bolushimiz üchün shundaq tapilighandur;
25 we Perwerdigar Xudayimizning aldida u bizge tapilighandek bu barliq emrlerge emel
qilishqa köngül bölsek bu biz üchün heqqaniyliq bolidu».

7

Butperes el-milletlerni zéminidin yoqitish

1 Perwerdigar Xudaying séni hazir igileshke kétiwatqan zémin'gha bashlap kirgüzgendin
kéyin, aldingdin köp yat el-milletlerni, yeni Hittiylar, Girgashiylar, Amoriylar,
Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarni — sendin küchlük el-milletlerni
heydiwétidu. ■
2 Emdi Perwerdigar Xudaying aldingda ularni qolunggha tapshurushi bilen sen ulargha
hujum qilghiningda, sen ularni teltöküs yoqitishing kérek; ular bilen héch ehde
tüzishingge we ulargha héch rehim qilishinggha bolmaydu. □ ■
3 Séning ular bilen nikahlishishinggha bolmaydu; sen qizingni ularning oghulligha
bérishinggimu we ularning qizini oghlunggha élip bérishinggimu bolmaydu; ■

■ **6:13** Qan. 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ **6:16 «Siler Perwerdigar Xudayinglarni Massahta sinighandek Uni sinimanglar»** — «Mis.» 17:2-7ni körüng. «Massah» dégenning menisi «sinash». ■ **6:16** Mis. 17:2; Chöl. 20:3; Mat. 4:7; Luqa 4:12 ■ **7:1** Qan. 31:3 □ **7:2 «...ulargha héch rehim qilishinggha bolmaydu»** — bu emr (we uninggha oxshap kétidighan bashqa barliq emrler) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **7:2** Mis. 23:32; 34:15; Chöl. 33:52; Ye. 11:11 ■ **7:3** Mis. 34:16; 1Pad. 11:2

4 chünki ular oghlungni Manga egishishtin éziqturidu we shuning bilen oghulliring bashqa ilahlargha choqunidu; u chaghda Perwerdigarning ghezipi silerge qozghilip, silerni tézla yoqitidu.
5 Sen ularga shundaq muamile qilghinki, ularning qurban'gahlirini buzuwétinglar, but tüwrüklirini chéqiwétinglar, asherah butlirini késiwétinglar we oyma butlirini ot bilen köydürüwétinglar; □ ■
6 chünki siler Perwerdigar Xudayinglargha pak-muqeddes bir xelqtursiler; Perwerdigar Xudayinglar silerni yer yüzidiki barliq bashqa xelqlerdin üstün qilip, Özige xas bir xelq bolushqa talliwalghan. ■
7 Perwerdigarning silerge méhir chüshüp silerni talliwalghini silerning bashqa xelqlerdin köp bolghanliqinglar üchün emes, emeliyette siler barliq xelqler arisida eng az idinglar,
8 Perwerdigarning silerni söygini sewebidin we ata-bowiliringlar aldida bergen qesimige sadiq bolghanliqi üchün Perwerdigar silerni küchlük qol bilen qutquzup, hörlük bedili tölep «qulluq makani»din, yeni Misir padishahi Pirewnning qolidin chiqarghan. □ ■
9 Shunga siler Perwerdigar Xudayinglarning berheq Xuda, wediside turghuchi Tengri ikenlikini bilishinglar kérek; U Özini söyüp, emrlirini tutqanlargha ming dewrgiche özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchidur; ■
10 lékin Özige öchmenlerning ishlirini öz béshigha ochuq-ashkare chüshürüp, ularni yoqitidu; Özige öchmenlerning herbirige özi qilghan ishlirini ularning béshigha ochuq-ashkare qayturushqa hayal qilmaydu. ■
11 Siler Men bügün silerge tapilighan emr, belgilimiler hem hökümlerge emel qilish üchün ularni ching tutunglar.

Ehdini tutushning bext-beriketliri

12 Choqum shundaq boliduki, bu belgilimilerge qulaq sélip, köngül qoyup emel qilisanglar, Perwerdigar Xudayinglar ata-bowiliringlargha qesem bilen wede qilghan ehde we méhirni silerge körsitip turidu; ■
13 Séni söyüp beriketlep, ata-bowiliringgha qesem bilen sanga bérishke wede qilghan zéminda turghuzup köpeytidu; shu yerde perzentliringni, yer-tupriqingdiki mehsulatlarni, bughdiyingni, yéngi sharabingni, zeytun méyingni, kaliliringning neslini we qoyliringning qozilirini beriketlep köpeytidu. □
14 Sen barliq ellerdin ziyade bext-beriket körisen; arangda, er-ayal yaki mal-charwang arisida héch tughmasliq bolmaydu; □ ■
15 Perwerdigar sendin barliq késellerni néri qilidu we sen özüng körgen Misirdiki dehshetlik wabalardin héchqaysisini üstüngge salmaydu, belki sanga öch bolghanlargha salidu.

Aranglardiki barliq butpereslik iz-qalduqlirini yoqitish kérek

---

□ **7:5 «asherah»** — «ayal butlar», belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **7:5** Mis. 23:24; 34:13; Qan. 12:2, 3 ■ **7:6** Mis. 19:5; Qan. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pét. 2:9 □ **7:8 «hörlük bedili tölep ...chiqarghan»** — mushu sirliq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:8** Qan. 10:15 ■ **7:9** Mis. 20:5; Qan. 5:9 ■ **7:10** Nah. 1:2 ■ **7:12** Law. 26:3; Qan. 28:1 □ **7:13 «perzentliring»** — mushu yerde ibraniy tilida «baliyatquning méwisi» bilen ipadilinidu. □ **7:14 «sen barliq ellerdin ziyade bext-beriket körisen...»** — mushu yerde «sen» dégen söz Xuda pütkül Israilni bir ademdek körüp, ularga bir gewde süpitide sözleydu. **«arangda, er-ayal yaki mal-charwang arisida...»** — ibraniy tilida «arangda, meyli erkekler meyli ayallarda yaki mal-charwang arisida....». ■ **7:14** Mis. 23:26

16 Sen Perwerdigar sanga tapshurghan barliq xelqlerni yoqitishing kérek; sen ularni körgende, ulargha héch rehim qilmasliqing kérek, sen ularning ilahlirining qulluqigha kirmesliking kérek; eger shundaq qilsang, bu ish sanga qiltaq bolidu. □
17 Eger sen könglüngde: «Bu eller mendin küchlük; men qandaq qilip ularni zéminidin qoghliwételeymen?» — déseng,
18 ulardin qorqma; Perwerdigar Xudayingning Pirewn hem barliq Misirliqlarni qandaq qilghanliqini esligin,
19 — yeni Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin chiqirish üchün wasite qilghan, öz közüng bilen körgen dehshetlik höküm-sinaqlar, möjizilik alametler we karametler, küchlük qol we sozulghan bilekni mehkem ésingde tut; Perwerdigar sen qorquwatqan barliq xelqnimu shundaq qilidu. ■
20 Uning üstige Perwerdigar Xudaying taki ularning sendin yoshurun'ghan qalduqliri yoqitilghuche ularning arisigha sériq herilerni ewetidu; □ ■
21 Sen ulardin qorqmasliqing kérek; chünki Perwerdigar Xudaying arangdidur; U ulugh we dehshetlik bir Ilahdur.
22 Perwerdigar Xudaying shu ellerni aldingdin peydinpey heydeydu; sen ularni biraqla yoqitiwételmeysen; biraqla yoqitiwetken teqdirdimu, daladiki haywanlar köpiyip, üstüngge basturup kélishi mumkin.
23 Lékin aldinggha ilgirilep mangghiningda Perwerdigar Xudaying ularni qolunggha tapshuridu we ularni parakende qilip, yoqitilghuche dekke-dükkige salidu.
24 U ularning padishahlirini qolunggha tapshuridu, sen ularning namlirinimu asman astidin yoq qilisen; ularni yoqatquche héchbir adem aldingda turalmaydu.
25 Siler ularning oyma butini ot bilen köydürüwétinglar; köz qiringlarni shularning üstidiki altun-kümüshke salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silerge qiltaq bolidu; chünki u Perwerdigar Xudaying aldida yirginchlik bir nersidur.
26 Sen héchqandaq yirginchlik nersini öyüngge élip kelme; bolmisa sen uninggha oxshash lenetlik nerse bolup qalisen; sen uningdin qattiq yirgen, uninggha mutleq nepretlen; chünki u lenetlik bir nersidur.

8

Perwerdigarning teminatlirini eslesh

1 Men silerge bügün tapilighan bu barliq emrlerge emel qilishqa köngül qoyunglar; shundaq qilghanda siler hayat bolisiler, köpiyisiler we Perwerdigar ata-bowiliringlargha qesem qilip wede qilghan zémin'gha kirip uni igileysiler.
2 Perwerdigar Xudaying séni töwen qilip, könglüngde néme barliqini, uning emrlirini tutidighan-tutmaydighanliqingni biley dep séni sinash üchün bu qiriq yil chöl-bayawanda yétekligen yolni esligin.
3 Derweqe u séni töwen qilip, séni ach qoyup, sen eslide bilmeydighan, shundaqla ata-bowiliring körüp baqmighan «manna» bilen ozuqlandurghan; U sanga insan peqet yémeklik bilenla emes, belki Perwerdigar Xudayingning aghzidin chiqqan barliq sözliri bilenmu yashaydighanliqini bildürüsh üchün shundaq qildi. □ ■
4 Bu qiriq yilda kiyim-kéchiking konirimidi, putung ishship ketmidi. ■

□ **7:16 «...ularni körgende, kulargha héch rehim qilmasliqing kérek...»** — ibraniy tilida «séning közüng ularni héch ayimisun...». ■ **7:19** Qan. 4:34; 29:3 □ **7:20 «sériq here»** — adettiki heridin téximu chong we chaqqaq birxil herini körsitishi mumkin. ■ **7:20** Mis. 23:28; Ye. 24:12 □ **8:3 «manna»** — bu ish toghruluq «Mis.» 16-babni körüng. **«... Xudayingning aghzidin chiqqan barliq sözliri»** — ibraniy tilida «...Xudayingning aghzidin barliq chiqqanliri». Oqurmenlerning éside barki, Adem'ata eslide «Xudaning nepisi» bilen hayatqa érishti. ■ **8:3** Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luqa 4:4 ■ **8:4** Qan. 29:6; Neh. 9:21

5 Sen shuni bilip qoyghinki, adem öz oghlini terbiyiligendek, Perwerdigar Xudaying séni terbiyileydu; □
6 Shunga sen Uning yollirida méngip we Uningdin qorqup, Perwerdigar Xudayingning emrlirini tutqin.
7 Chünki Perwerdigar Xudaying séni yaxshi bir zémin'gha — ériq-éqinliri, bulaqliri we jilgha-dönglerde urghup chiqidighan ulugh suliri bar bir zémin'gha —
8 bughday we arpa, üzüm talliri, enjür derexliri we anarliri bar bir zémin'gha, zeytun derexliri we hesel bar bir zémin'gha,
9 — sen héchnémidin kemlik tartmay ozuqluq yeydighan bir zémin'gha — tashliri tömür, taghliridin mis kolaydighan bir zémin'gha yéteklep kiridu;
10 sen shu yerde yep toyunisen we Perwerdigar Xudaying sanga ata qilghan shu yaxshi zémin üchün uninggha teshekkür-medhiye éytisen.■
11 Men sanga bügün tapilighan Perwerdigar Xudayingning emrliri, belgilimiliri hem hökümlirini tutmasliqtin, Uni untup qélishtin hézi bol;
12 bolmisa, sen yep toyun'ghandin kéyin, ésil öylerni qurup ularda olturaqlashqandin kéyin,
13 kala-qoy padiliring köpiyip, altun-kümüshüng, shundaqla séning barliqing köpeygendin kéyin,
14 könglüng meghrurlinip séni Misir zéminidin, yeni «qulluq makani»din chiqirip qutquzghan Perwerdigar Xudayingni untuysen;
15 (U séni bipayan we dehshetlik chöl-bayawandin, yeni zeherlik yilanlar we chayanlar qaplap ketken, susirap qaghjirap ketken bir chöl-bayawandin yéteklep chiqqan, shu yerde sanga chaqmaq téshidin su chiqirip bergen, □ ■
16 séni özini töwen tutsun dep sinap, sanga axir rahet-beriket körsitish üchün chöl-bayawanda ata-bowiliring körüp baqmighan «manna» bilen ozuqlandurghan) ■
17 — eger uni untusang, könglüngde: «Öz küchüm, öz qolumning qudriti méni mushu döletke érishtürgen» déyishing mumkin.
18 Shunga Perwerdigar Xudayingning Özi séni döletke érishtürgüchi qudretni bergüchi ikenlikini eslep, Uni ésingde tut; shuning bilen u ata-bowiliringgha qesem qilip wede qilghan ehdini bügünki kündikidek mehkem qilidu.
19 Eger sen Perwerdigar Xudayingni qachaniki untusang, bashqa ilahlargha egeshseng, ularning qulluqida bolup ulargha bash ursang, men silerge bügün shu agahni béreyki, shundaq boliduki, siler teltöküs halak bolisiler.
20 Perwerdigar köz aldinglarda yoqitiwatqan ellerdek silermu yoqitilisiler; chünki siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmighansiler.

9

Xudaning ellerni Qanaan zéminidin heydishining sewebi

1-2 Angla, i Israil! Sen bügün özüngdin chong we küchlük ellerge ige bolush üchün, sépilliri asman'gha taqishidighan chong sheherlerni igilesh üchün, Anakiylarni qoghlap chiqirish üchün Iordan deryasidin ötisen (sen ularni bilisen, ular toghruluq «kim Anakiylar aldida turalisun!» dep anglighansen). ■
3 Sen bügünki künde shuni bilip qoyghinki, séning aldingda mangghuchi Perwerdigar Xudayingning Özidur, U yalmap yutquchi ottur; u mushu ellerni halak qilidu, aldingda

□ **8:5 «Sen shuni bilip qoyghinki...»** — ibraniy tilida «Sen qelbingde shuni bilginki...» ■ **8:10** Qan. 6:11,12
□ **8:15 «zeherlik yilanlar...»** — ibraniy tilida «otluq yilanlar». ■ **8:15** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 78:15-16; 114:8
■ **8:16** Mis. 16:14,15 ■ **9:1-2** Chöl. 13:32,33

ularni tézdin yiqitidu; sen ularning tewelikini igilep, Perwerdigar sanga éytqandek ularni tézdin yoqitisen. ■
4 Perwerdigar ularni aldingdin heydigende sen könglüngde: «Heqqaniyliqim sewebidin Perwerdigar méni zéminni igilesh üchün uninggha yéteklep kirdi» démigin; belki shu ellerning rezilliki tüpeylidin Perwerdigar séning aldingda ularni teelluqatidin mehrum qilidu.
5 Sen ularning zéminigha kirip uni igilishing séning heqqaniy bolghanliqingdin yaki könglüngning durusluqidin emes, belki bu ellerning rezillikidin we Perwerdigar ata-bowiliring Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa qesem qilghan sözige emel qilish üchünmu Perwerdigar Xudaying ularni séning aldingda teelluqatidin mehrum qilidu. ■
6 Emdi shuni bilip qoyghinki, Perwerdigar Xudaying bu yaxshi zéminni sanga miras qilghini séning heqqaniyliqingdin emes, chünki sen esli boyni qattiq bir xelqsen.

Israilning jahilliqi

7 Emdi séning chöl-bayawanda Perwerdigar Xudayingni qandaq ghezeplendürgenlikingni ésingde tutqin — Uni untuma. Sen Misir zéminidin chiqqan kündin béri taki bu yerge kelgüche Perwerdigargha asiyliq qilip kelding. ■
8 Siler Horeb téghida Perwerdigarni ghezeplendürgen we Perwerdigar silerge achchiqlinip, silerni halak qilmaqchi boldi. ■
9 Shu chaghda men tash taxtaylarni, yeni Perwerdigar siler bilen tüzgen ehde taxtaylirini tapshuruwélish üchün taghqa chiqqanidim; men taghda qiriq kéche-kündüz turdum (men ne tamaq yémidim, ne su ichmidim);■
10 Shuning bilen Perwerdigar manga Öz barmiqi bilen pütken ikki taxtayni tapshurdi; ularda Perwerdigar taghda ot ichide silerge sözligen chaghda, jamaet yighilghan küni éytqan barliq sözler pütülgenidi. □ ■
11 We shundaq boldiki, qiriq kéche-kündüz ötüp, Perwerdigar manga ikki tash taxtay, yeni ehde taxtaylirini berdi.
12 We Perwerdigar manga: «Ornungdin turghin, mushu yerdin chüshkin; chünki sen Misirdin chiqarghan xelqing özlirini bulghidi; ular tézla Men ulargha tapilighan yoldin chetnep özlirige quyma bir butni yasidi» dédi.
13 Perwerdigar manga söz qilip: «Men bu xelqni körüp yettim; mana, u boyni qattiq bir xelqtur. ■
14 Méni tosma, Men ularni yoqitimen, ularning namini asmanning tégidin öchürüwétimen we shundaq qilip, séni ulardin chong we ulugh bir xelq qilimen» — dédi.■
15 Men burulup, taghdin chüshtüm; tagh bolsa ot bilen yalqunlawatatti; ikki ehde taxtiyi ikki qolumda idi.
16 Men kördüm, mana siler Perwerdigar Xudayinglar aldida gunah qilipsiler; siler özünglar üchün quyma bir mozayni yasapsiler; siler tézla Perwerdigar silerge tapilighan yoldin chetnep kétipsiler.
17 Men ikki taxtayni ikki qolumgha élip, chörüp tashlap, ularni köz aldinglarda chéqiwettim.
18 Siler Perwerdigarni ghezeplendürüp barliq ötküzgen gunahinglar, yeni Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilghininglar üchün, yene awwalqidek Perwerdigar aldida yiqilip, qiriq kéche-kündüz düm yattim (men héch nerse yémidim, su ichmidim) □

■ **9:3** Qan. 4:24; Ibr. 12:29 ■ **9:5** Yar. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13 ■ **9:7** Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Chöl. 11:4 ■ **9:8** Mis. 32:4; Zeb. 106:19-21 ■ **9:9** Mis. 24:18; 34:28 □ **9:10 «Öz barmiqi bilen pütken...»** — ibraniy tilida «Xudaning barmiqi bilen pütken». ■ **9:10** Mis. 31:18 ■ **9:13** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14 ■ **9:14** Mis. 32:10; Zeb. 106:23 □ **9:18 «men héch nerse yémidim...»** — ibraniy tilida «men héch nanni yémidim...».

19 chünki men Perwerdigarning silerni yoqitidighan qattiq ghezipi hem qehridin qorqtum. Perwerdigar shu chaghdimu méning tilikimni anglidi.
20 Perwerdigar Harundin ghezeplinip, unimu yoqatmaqchi boldi; men Harun üchünmu dua qildim.
21 Men silerning gunahinglarni, yeni yasighan mozayni élip uni otta köydürdüm we uni yanjip kukum-talqan qilip éziwettim; uning topisini élip taghdin chüshidighan ériq süyige chéchiwettim ■
22 (siler yene Taberah, Massah, Kibrot-Hattawahdimu Perwerdigarni ghezeplendürdünglar. ■
23 Perwerdigar silerni Qadesh-Barnéadin *Qanaan'gha* mangdurmaqchi bolup silerge: «Chiqip, Men silerge teqdim qilghan zéminni igilenglar» — dégendimu, siler Uning sözige qarshi chiqip asiyliq qildinglar, ne Uninggha ishenmidinglar, ne awazigha héch qulaq salmidinglar. □ ■
24 Men silerni tonughan kündin tartip siler Perwerdigar Xudayinglargha asiyliq qilip keldinglar).
25 Shuning bilen men ashu chaghda Perwerdigar aldida özümni yerge étip yene qiriq kéche-kündüz düm yattim; derweqe düm yattim; chünki Perwerdigar silerge qarap «ularni yoqitimen» dégenidi.
26 Shunga men Perwerdigargha dua qilip: «I Reb Perwerdigar, Sen Öz ulughluqung arqiliq Özüng üchün hörlük bedili tölep sétiwalghan, Misirdin küchlük qolung bilen chiqarghan Öz xelqing bolghan mirasingni yoqatmighaysen; □ ■
27 Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Yaqupni ésingde tutqaysen; bu xelqning bashbashtaqliqigha, ularning rezilliki yaki gunahigha qarimighaysen;
28 bolmisa, sen bizni élip chiqqan shu zémindikiler: «Perwerdigar bu xelqni ulargha wede qilghan zéminni igileshke élip kirelmeydighanliqi üchün we ulargha nepretlen'gini tüpeylidin ularni chöl-bayawanda yoqitishqa *Misirdin* chiqardi» — deydu.■
29 Qandaqla bolmisun, ular zor küchüng we uzartilghan biliking bilen *Misirdin* chiqarghan xelqing we séning mirasingdur» — dédim.

10

Yéngi purset

1 Shu chaghda Perwerdigar manga: «Özüng üchün awwalqidek ikki tash taxtayni oyup chiqip, taghqa yénimgha kel. Özüngge yaghachtin bir sanduq yasighin. ■
2 Men bu taxtaylargha sen chéqiwetken awwalqi taxtaylardiki sözlerni yazimen; sen ularni sanduqqa qoyisen» — dédi.
3 Shuning bilen men akatsiye yaghichidin bir sanduq yasidim, awwalqidek ikki tash taxtay oyup chiqtim; ikki taxtayni qolumda kötürüp taghqa chiqtim.
4 Perwerdigar eslide ot ichidin taghda jamaet yighilghan künde silerge éytqan shu on emrni awwalqi pütüktek taxtaylargha yazdi; Perwerdigar ularni manga tapshurdi. □
5 Men burulup taghdin chüshüp taxtaylarni özüm yasighan sanduqqa qoydum; Perwerdigar manga tapilighinidek ular téxi uningda turmaqta.

Chöl-bayawandiki seperning xatimisi

■ **9:21** Mis. 32:20 ■ **9:22** Mis. 17:7; Chöl. 11:1,4,34 □ **9:23 «Uning sözige qarshi chiqip...» —** ibraniy tilida: «Uning awazigha qarshi chiqip...». ■ **9:23** Chöl. 13:3; 14:1 □ **9:26 «Öz xelqing bolghan mirasing» —** «Xudaning mirasi» mushu yerde Öz xelqini körsitidu. Mesilen, «Mis.» 34:9ni körüng. ■ **9:26** Mis. 32:11; Chöl. 14:13 ■ **9:28** Mis. 32:12; Chöl. 14:16 ■ **10:1** Mis. 34:1 □ **10:4 «on emr» —** ibraniy tilida «on sözni».

6 Shu chaghda Israillar Beerot-Bene-Yaakandin Moserahqa yol élip mangdi; Harun shu
yerde öldi we shu yerde depne qilindi; uning oghli Eliazar uning ornini bésip kahinliq
qildi. ■
7 Israillar shu yerdin Gudgodahqa, andin Gudgodahtin Yotbatahqa seper qildi (Yotbatah
ériq-éqini mol yerdur). ■
8 Shu chaghda Perwerdigar ehde sanduqini kötürüshke, Perwerdigarning aldida xizmi-
tide turup uning namida bext-beriket tileshke Lawiy qebilisini özige tallap ayridi. We
bügün'ge qeder shundaq boluwatidu.
9 Shunga Lawiy qebilisining *Israil* qérindashliri ichide nésiwisi yaki mirasi yoqtur; Perw-
erdigar uninggha éytqandek, Perwerdigar Özi uning mirasidur.□ ■
10 Men emdi awwalqi künlerdikidek qiriq kéche-kündüz Perwerdigar aldida taghda tur-
dum; Perwerdigar shu chaghdimu tilikimge qulaq saldi; u silerni yoqatmidi. ■
11 Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, xelqni bashlap aldida yol alghin; shuning bilen
ular Men ulargha teqdim qilishqa ata-bowiliriga qesem qilip wede qilghan zéminni
igilesh üchün uninggha kirsun» — dédi.

Perwerdigarni söygin, xelqni söygin

12-13 Emdi, i Israil, Perwerdigar Xudaying sendin néme telep qilidu? — Haling yaxshi
bolsun dep méning bügün silerge mushu tapilighanlirimdin bashqa nersini telep qi-
larmu? — Uning telep qilghini bolsa Perwerdigar Xudayingdin qorqup, Uning körsetken
barliq yollirida méngip, Uni söyüp, pütkül qelbing we pütkül jéning bilen Perwerdigar
Xudayingning xizmitide bolup, Perwerdigarning emrliri we belgilimilirini tutushtin
ibaret emesmu?■
14 Mana, asmanlar we asmanlarning asmini Perwerdigar Xudayinggha mensuptur; yer
yüzi we uningdiki hemme nersilermu Uninggha mensuptur. ■
15 Halbuki, Perwerdigar peqet ata-bowiliringlardin söyünüp, ularni söydi we shuning
bilen bügünkidek barliq eller arisidin ata-bowiliringlarning kéyinki neslini, yeni silerni
tallidi.
16 Shunga könglünglarni xetnilik qilinglar, boynunglarni yene qattiq qilmanglar.■
17 Chünki Perwerdigar Xudayinglar xudalarning Xudasi, reblerning Rebbi, ulugh Ilah,
Qudretlik we Dehshetlik Bolghuchi, insanlarning yüz-xatirisini qilmighuchi, héchqandaq
parini almighuchidur; ■
18 U yétim-yésir we tul xotunlarning dewasini soraydu, musapirni söyüp uninggha
yémek-ichmek we kiyim-kéchekni bergüchidur. □
19 Shunga silermu musapirni söyüshünglar kérek; chünki silermu Misir zéminida musapir
idinglar.
20 Sen Perwerdigar Xudayingdin qorqqin; sen Uning ibaditide bolghin, Uninggha
baghlan'ghin we *peqet* Uning namidila qesem ichkin. ■
21 U sen üchün öz közüng bilen körgen bu ulugh we dehshetlik ishlarni qilghan; U sen
medhiyileydighan, séning Xudayingdur;
22 ata-bowiliring jemiy yetmish jan Misirgha chüshkenidi; we hazir Perwerdigar Xuday-
ing séni asmandiki yultuzlardek köp qildi. □ ■

■ **10:6** Chöl. 20:28; 33:30,38 ■ **10:7** Chöl. 33:32,33 □ **10:9 «Lawiy qebilisining... nésiwisi yaki mirasi yoqtur»** — Qanaan zéminigha kirgendin kéyin Lawiylar we kahinlarning (bashqa qebililerningkidek) shexsiy yer-zémin yaki sheherliri bolmaydu. Ulardiki herbir ailige Israillarning sheherliri ichidin birer turar jay bérilidu. ■ **10:9** Chöl. 18:20-32; Qan. 18:1; Ez. 44:28 ■ **10:10** Qan. 9:18, 19 ■ **10:12-13** Qan. 6:5; Mat. 22:37; Luqa 10:27 ■ **10:14** Yar. 14:19; Zeb. 24:1; 115:16 ■ **10:16** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 9:13; Yer. 4:4 ■ **10:17** 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 17:14 □ **10:18 «yétim-yésir»** — ibraniy tilida «atisizlar». ■ **10:20** Qan. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ **10:22 «ata-bowiliring jemiy yetmish jan Misirgha chüshkenidi...»** — yaki «ata-bowiliring yetmish jan bilen Misirgha chüshkenidi...». ■ **10:22** Yar. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14

11

Xudagha itaetmen bolushning bext-berikiti

1 Emdi sen Perwerdigar Xudayingni söygin, Uning tapilighini, belgilimilirini, hökümlirini
hem emrlirini izchil tutqin.
2-3 Shu ishlarni bügün ésinglarda tutunglar, chünki men Perwerdigar Xudayingning jaza-
terbiyisi, ulughluqi, küchlük qoli we uzartilghan bilikini, Misir zéminida Misir padishahi
Pirewn'ge hem uning pütkül zémini üstige körsetken möjizilik alametliri we qilghanlirini
körmigen baliliringlargha sözlimeymen □
4 (chünki ular *Perwerdigarning* Misirning qoshuni, ularning atliri, ularning jeng har-
wiliriga qilghan ishliri, yeni Qizil Déngizning suliri bilen ularni gherq qilip, üzül-késil
halak qilghanliqi, □
5 Uning siler mushu yerge kelgüche silerge néme qilghanliqi,
6 Uning Rubenning ewladi, Éliabning oghulliri Datan we Abiramgha néme qilghanliqi,
yeni pütün Israillar arisida yer yüzining aghzini qandaq échip ularni ailisidikiliri we
chédirliri bilen qoshup barliq teelluqatliri bilen yutuwetkenlikini körmigenidi); ■
7 *men belki silerge söz qilimen*; chünki silerning közliringlar Perwerdigar qilghan barliq
ulugh ishlarni kördi.

Wede qilin'ghan zéminning mol bayliqliri

8 Emdi, men silerge bügün tapilighan barliq emrlerni tutunglar; shundaq qilsanglar
küchlinip, hazir ötüp igilimekchi bolghan zémin'gha kirip uni igileysiler
9 we Perwerdigar ata-bowiliringlargha qesem qilip ulargha hem ewladirigha bérishke
wede qilghan zéminda, yeni süt bilen hesel éqip turidighan munbet bir zéminda turup
uzun ömür körisiler.
10 Chünki siler igileshke kiridighan shu zémin siler chiqqan Misir zéminidek emes;
u yer bolsa, siler uninggha uruq chachqandin kéyin putunglar bilen sughiridighan
köktatliqtek zémin idi; □
11 biraq siler igileshke ötidighan shu zémin bolsa tagh-jilghiliri bolghan bir zémindur; u
asmandiki yamghurdin su ichidu,
12 u Perwerdigar Xudaying Özi ezizleydighan bir zémindur; chünki Perwerdigar Xuday-
ingning közliri yilning béshidin yilning axirighiche üzlüksiz uninggha tikilidu.
13 Shundaq boliduki, siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, pütkül qelbinglar we
pütkül jéninglar bilen uning ibaditide bolush üchün men silerge bügün tapilighan emr-
lerge köngül qoyup qulaq salsanglar,
14 U: «Men zémininglargha öz peslide yamghur, yeni deslepki we kéyinki yamghurlarni
ata qilimen; shuning bilen ashliqliringlar, yéngi sharabinglar we zeytun méyinglarni
yighalaysiler; □
15 Men shundaqla mal-waranliring üchün ot-chöp bérimen; sen yep-ichip toyunisen» —
deydu.

Itaetmen bolush we balilargha terbiye bérishning bexti

□ **11:2-3 «shu ishlarni bügün ésinglarda tutunglar...»** — ibraniy tilida «shu ishlarni bügün bilinglarki,...». □ **11:4 «...Perwerdigarning Misirning qoshuni,,ni .... üzül-késil halak qilghanliqi»** — ibraniy tilida «Perwerdigarning Misirning qoshuni..ni ...taki bügün'ge qeder halak qilghanliqi» – bu ibare ularning tüptin halak qilin'ghanliqini tekitleydu. ■ **11:6** Chöl. 16:31; 27:3; Zeb. 106:16-17 □ **11:10 «putunglar bilen sughiridighan zémin»** — Misirda étizlar (bügün'ge qeder) insanning puti bilen aylanduridighan bir xil addiy nasus bilen sughirilidu. □ **11:14 «deslepki we kéyinki yamghurlar»** — «deslepki yamghurlar» 10-ayda yaghidu we tupraq yumshitilishi bilen yer heydeshke andin uruq chéchishqa mumkin bolidu. «kéyinki yamghurlar» bolsa Qanaanda 3- yaki -4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu.

16 Qelbinglar aldinip, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip, ulargha choqunup ketmeslikinglar üchün özünglargha hézi bolunglar; ■
17 bolmisa, Perwerdigarning ghezipi silerge qozghilip, yamghur yaghmasliqi üchün asmanlarni étiwétip yamghur yaghdurmaydu, tupraq mehsulatlirini bermeydu we Perwerdigar silerge ata qilidighan munbet zémindin yoqitilisiler.
18 Siler méning bu sözlirimni qelbinglargha püküp jéninglarda saqlanglar, qolunglargha *esletme*-belge qilip téngiwélinglar, péshanenglerge qashqidek simwol qilip ornitiwélinglar; ■
19 Siler ularni baliliringlargha ögitisiler; öyde olturghininglarda, yolda méngiwatqininglarda, yatqininglarda we orundin qopqininglarda ular toghruluq sözlenglar; ■
20 Ularni öyünglerdiki késheklerge we derwaziliringlargha pütüp qoyunglar.
21 Shuning bilen silerning Perwerdigar ata-bowiliringlargha bérishke qesem qilip wede qilghan zéminda turidighan künliringlar we baliliringlarning künliri uzun bolidu, yer yüzidiki künliringlar asmanning künliridek bolidu. □
22 Men bügünki künde silerge tapilighan bu pütkül emrni ixlas bilen tutsanglar, yeni Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, uning barliq yollirida méngishinglar bilen uninggha baghlansanglar,
23 undaqta Perwerdigar silerning köz aldinglarda bu barliq ellerni zéminidin mehrum qilip heydeydu we siler özünglardin chong we küchlük ellerning teelluqatini igileysiler.
24 Tapininglar dessigen herbir jay silerningki bolidu; chégranglar chöl-bayawandin tartip, Liwan'ghiche we *Efrat* deryasidin Ottura Déngizghiche bolidu. □ ■
25 Héchkim aldinglarda turalmaydu; Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqinidek, silerdin bolghan qorqunch we dehshetni siler dessigen barliq jaylar üstige salidu.■

Musa «bext-beriket we lenet»ni Israilning aldigha qoyidu

26 Mana, men bügün aldinglargha bext-beriket we lenetni qoyimen;
27 Men silerge bügün tapilighan Perwerdigar Xudayinglarning emrlirige itaet qilsanglar, bext-beriket bolidu;
28 Perwerdigar Xudayinglarning emrlirige itaet qilmisanglar, belki siler tonumighan bashqa ilahlargha egiship, men bügün tapilighan yoldin chetnep ketsenglar, silerge lenet chüshidu.
29 Shundaq qilishinglar kérekki, Perwerdigar Xudayinglar silerni siler igileshke kiridighan zémin'gha élip kirgendin kéyin, bext-beriketni Gerizim téghi üstide we lenetni Ebal téghi üstide turup jakarlaysiler. □ ■
30 Bu *taghlar* Iordan deryasining qarshi teripide, Gilgalning udulidiki Arabah tüzlenglikide turuwatqan Qanaaniylarning zéminida, meghrib yolining arqisida, Morehtiki dub derexlirige yéqin yerde emesmu?
31 Chünki siler Perwerdigar Xudayinglar silerge teqdim qiliwatqan zéminni igilesh üchün uninggha kirishke Iordan deryasidin ötisiler; siler derweqe uni igileysiler we uningda olturaqlishisiler.
32 Siler men aldinglargha qoyghan bu barliq hökümler we belgilimilerge emel qilishqa köngül qoyunglar.

■ **11:16** Qan. 8:19 ■ **11:18** Qan. 6:6, 8 ■ **11:19** Qan. 4:9; 6:7 □ **11:21 «yer yüzidiki künliringlar asmanning künliridek bolidu»** — menisi belkim künler köp hem bextlik bolidu, dégendek bolushi mumkin. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **11:24 «Ottura Déngizghiche...»** — ibraniy tilida «keyni déngizghiche....». ■ **11:24** Ye. 1:3; 14:9 ■ **11:25** Mis. 23:27 □ **11:29 «Gerizim téghi üstide... we .. Ebal téghi üstide turup jakarlaysiler»** — ibraniy tilida «Gerizim téghi üstige... we .. Ebal téghi üstige qoyusiler». Bu yerlerde ehdidiki bext-beriketler we lenetler jakarlinidu hem tash üstige pütülidu. Mushu ishning tepsilatliri 27-28-bablarda we «Yeshua» 8:30-35de tépilidu. ■ **11:29** Qan. 27:12,13; Ye. 8:33

12

Xuda tallaydighan jayda, muqeddesxanida ibadet qilish

1 Ata-bowiliringlarning Xudasi bolghan Perwerdigar silerning igilishinglargha béridighan zéminda turghanda, yer yüzidiki barliq künliringlarda köngül qoyup tutushunglar kérek bolghan belgilimiler hem hökümler mana munulardur: —
2 Siler heydep chiqarghan ellerning égiz taghlar, döngler we herbir yéshil derex astidiki öz ilahlirining qulluqida bolghan ibadetgahlirini teltöküs yoqitishinglar kérek; ■
3 Ularning qurban'gahlirini buzunglar, but tüwrüklirini chéqinglar we asherahlirini ot bilen köydürüwétinglar; ilahlirining oyma mebudlirini késip tashlanglar; ularning isim-namlirinimu shu yerdin yoqitishinglar kérek. ■
4 Siler Perwerdigar Xudayinglarning xizmitide ulardek qilmanglar,
5 belki Perwerdigar Xudayinglar Öz namini tiklesh üchün barliq qebililiringlarning zéminliri arisidin tallighan, Öz turalghusi bolghan jayni izdenglar, shu yerge kélinglar; ■
6 shu yerge siler köydürme we inaqliq qatarliq qurbanliqinglarni, mehsulatliringlardin ondin biri bolghan öshrilerni, qolunglardiki kötürme hediyelerni, qesemge baghliq hediyelerni, ixtiyariy hediyelerni we qoy-kala padiliringlarning tunji balilirini ekil-isiler;
7 Siler ailengdikiler bilen qoshulup shu yerde Perwerdigar Xudayinglarning aldida ziyapet qilinglar, siler Perwerdigar Xudayinglar silerni beriketligen qol emgikinglarn-ing méwisidin shadlinisiler. □
8 Siler biz bügün qilghinimizdek, yeni herbiringlar öz bilgininglarche qilghininglardek qilmasliqinglar kérek;
9 Chünki Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan aramliq hem mirasqa téxi yétip kelmidinglar.
10 Biraq siler Iordan deryasidin ötüp, Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip béridighan zémin'gha olturaqlashqandin kéyin, shundaqla u silerni etrapinglardiki barliq düshmenliringlardin qutquzup aram bergendin kéyin, siler tinch-aman turghanda,
11 shu chaghda Perwerdigar Xudayinglar Öz namini qoyidighan bir jay bolidu; siler shu yerge köydürme we inaqliq qatarliq qurbanliqinglarni, mehsulatliringlardin ondin biri bolghan öshrilerni, qolunglardiki kötürme hediyelerni we Perwerdigargha atap qesem qilghan ésil hediyelerni ekilisiler; ■
12 we Perwerdigar Xudayinglar aldida shadlinisiler, yeni siler, ughul-qizliringlar, qul-dédekliringlar we siler bilen bir yerde turuwatqan Lawiylar (chünki ularning aranglarda héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoqtur) hemminglar shadlinisiler.□ ■
13 Sen köydürme qurbanliqliringni udul kelgen jaylarda qilmasliq üchün köngül qoyghin;
14 Peqet Perwerdigar hemme qebililiringning zéminliri arisidin tallighan jayda köydürme qurbanliqliringni qil we shu jayda méning sanga barliq tapilighinimgha emel qil.
15 Halbuki, sen könglüng tartqiniche Perwerdigar Xudaying séni beriketligini boyiche sheher-yéziliringda halal haywanlarni soyup (xuddi jeren yaki kéyik göshidin yégen'ge oxshash), gösh yéseng bolidu; meyli pak, meyli napak kishiler bolsun ularning göshini yése bolidu. □
16 Siler peqet uni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek; siler qénini su tökkendek yerge töküwétishinglar kérek. ■

■ **12:2** Mis. 34:12,13; Qan. 7:5 ■ **12:3** Hak. 2:2 ■ **12:5** 2Tar. 7:12 □ **12:7 «qol emgikinglarning méwisidin...»** — ibraniy tilida «qolunglardiki oqettin...» ■ **12:11** 1Pad. 8:29 □ **12:12 «siler bilen bir yerde turuwatqan...»** — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **12:12** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 18:1 □ **12:15 «sheher-yézanglarda...»** — Ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **12:16** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23

17 Sen ashliqtin, yéngi sharabtin, zeytun méyidin ondin biri bolghan öshriliringni yaki
kala-qoy padiliringning tunji balilirini, yaki qesemge baghliq hediyeliringni, ixtiyariy
hediyeliringni yaki qolungdiki kötürme hediyeliringni sheher-yéziliringda yémesliking
kérek; □
18 belki bularni Perwerdigar Xudaying aldida, Perwerdigar Xudaying tallaydighan
jayda yéyishing kérek, yeni sen, oghlung, qizing, qul-dédiking we sen bilen bir yerde
turuwatqan Lawiylar birge yéseng bolidu; we sen Perwerdigar Xudaying aldida emgik-
ingning barliq méwisidin shadlinisen. □
19 Özüngge hézi bolghinki, sen zéminda turghan barliq künliringde Lawiylardin waz
kechmesliking kérek.

Qanni yémeslik kérek

20 Perwerdigar Xudaying sanga wede qilghandek chégraliringni kéngeytkende, sen
könglüng tartip: «gösh yeymen» déseng, sen könglüngning tartqiniche gösh yéseng bolidu.
■
21 Eger Perwerdigar Xudayinglar Öz namini qoyushqa tallaydighan jay sendin bek yiraq
bolsa, sen Perwerdigar sanga teqdim qilghan kala-qoylardin élip soyisen; men sanga
tapilighandek ularni soyisen we sheher-yéziliring ichide könglüng tartqiniche boghuzlap
yeysen. □
22 Jeren yaki kéyik yégendek ularni yeysen; meyli pak meyli napak kishiler bolsun uning
göshidin yése bolidu.
23 Peqet shuningdin hézi bolghinki, ularning qénini yéme; chünki jan dégen qandidur; sen
göshni jan bilen qoshup yémesliking kérek.
24 Sen qanni yémesliking kérek; belki uni suni yerge tökkendek yerge töküwet.
25 Sen uni yémesliking kérek; shundaq qilsang haling we sendin kéyinki baliliringning hali
yaxshi bolidu; chünki sen Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilghan bolisen.
26 Biraq sendiki Perwerdigargha atighan we qesemge baghliq nersilerni bolsa, sen
ularni élip Perwerdigar tallaydighan jaygha apirisen;
27 sen *shu yerde* Perwerdigar Xudayingning qurban'gahi üstide köydürme qurbanliqlir-
ingni, gösh bilen qénini sun'ghin; bashqa qurbanliqliringning qéninimu Perwerdigar
Xudayingning qurban'gahi üstide quyghin we göshini yégin.
28 Men sanga tapilighan bu barliq sözlerge qulaq sélip köngül bölgin. Shundaq qilsang,
Perwerdigar Xudayinglarning neziride yaxshi we durus bolghanni qilghan bolisen we
öz haling we sendin kéyinki ewladliringning hali yaxshi bolidu.

Butlarning yirginchliki

29 Perwerdigar Xudaying sen baridighan yerdiki ellerning zéminini igilishing üchün
ularni séning aldingda yoqitidu. Shu chaghda, sen ularning zéminini igilep shu yerde
turghiningda,
30 Shu eller aldingda yoqitilghandin kéyin, ularning izidin méngishqa éziqturulmasliqing
üchün özüngge hézi bol we: — «Bu eller öz ilahlirining ibaditini qandaq tutqan bolghiydi?
Menmu shundaq qilip baqaychu!» dep ularning ilahlirini héch izdime.
31 Sen Perwerdigar Xudayingning xizmitide bolghiningda qet'iy ularning yoli boyiche
ish tutmasliqing kérek; chünki néme ish Perwerdigargha yirginchlik bolsa, néme ish

---

□ **12:17 «sheher-yézanglarda turghan»** — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide turghan» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **12:18 «sen bilen bir yerde turuwatqan»** — ibraniy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. **«emgikingning barliq méwisidin...»** — ibraniy tilida «qolunglardiki barliq oqettin...» ■ **12:20** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ **12:21 «sheher-yéziliringlar ichide»** — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu.

Uninggha nepretlik bolsa, ular öz ilahliri üchün shu ishlarni qilghan; ular hetta öz oghullirini we qizlirinimu ilahlirigha atap otta köydürüp kelgen.

32 Men silerge tapilighanliki emellerge emel qilishqa köngül bölünglar; uninggha héch néme qoshmanglar, uningdin héch nersini chiqiriwetmenglar.■

13

Butpereslik we saxta peyghemberler

1 Eger aranglardin peyghember yaki chüsh körgüchi chiqip, silerge melum bir möjizilik alamet yaki karametni körsitip bérey dése
2 we u silerge aldin'ala dégen möjizilik alamet yaki karamet emelge ashurulsa, emma shuning bilen munasiwetlik «bashqa ilahlargha (yeni siler tonumighan ilahlargha) egisheyli» we «ularning qulluqida bolayli» dése,
3 shu peyghember yaki chüsh körgüchining sözlirige qulaq salmanglar; chünki shu tapta Perwerdigar Xudayinglar silerning uni, yeni Perwerdigar Xudayinglarni pütün qelbinglar we pütün jéninglar bilen söyidighan-söymeydighininglarni bilish üchün sinawatqan bolidu.
4 Siler Perwerdigar Xudayinglargha egiship méngishinglar kérek; siler Uningdin qorqunglar, emrlirini tutunglar, Uning awazigha qulaq sélinglar; siler Uning xizmitide bolup Uninggha baghlininglar. ■
5 Shu peyghember yaki chüsh körgüchi bolsa ölümge mehkum qilinishi kérek; chünki u silerni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan, yeni «qulluq makani»din hörlük bedili tölep qutquzghan Perwerdigar Xudayinglargha asiyliq qilishni qutratti, shundaqla Perwerdigar Xudayinglar séni méngishqa emr qilghan yoldin éziqturushqa urundi; siler mushundaq rezillikni aranglardin yoqitishinglar kérek.■

Ailining ichide peyda bolghan saxta peyghemberler

6-7 Qérindishing, meyli anangning oghli yaki öz oghlung yaki qizing, jan-jigiring bolghan ayaling yaki jan dostung astirtin séni azdurmaqchi bolup: «Barayli, bashqa ilahlarning qulluqigha kireyli» dése, yeni özüng yaki ata-bowiliring héch tonumaydighan, etrapingdiki ellerning ilahliri bolsun, yéqin bolsun, yiraq bolsun, hetta yer yüzining bu chétida yaki u chétida bolsun, shularning qulluqigha kireyli dése,□ ■
8 undaqta sen uninggha qoshulma yaki uninggha qulaq salma; sen uni héch ayima, uninggha rehim qilma we uning gunahini héch yoshurma; □
9 qandaqla bolmisun, uni öltürgin; uni öltürüshke tunji qol salghuchi sen bol, andin barliq xelqning qolliri egiship shundaq qilsun. ■
10 U séni Misir zéminidin, «qulluq makani»din qutquzup chiqarghan Perwerdigar Xudayingni tashlashqa éziqturmaqchi boldi, shunga sen uni öltürüshüng, chalma-kések qilishing kérek;
11 Shuning bilen pütkül Israil anglaydu, qorqidu, shuningdin kéyin yene shundaq rezil ishni aranglarda qilmaydu.■

Melum yurttikiler topliship qilghan butpereslikning jazasi

■ **12:32** Qan. 4:2; Pend. 30:6; Weh. 22:18 ■ **13:4** Qan. 10:20 ■ **13:5** Qan. 18:20; Yer. 14:15 □ **13:6-7 «jan-jigiring bolghan ayaling»** — ibraniy tilida «quchiqingdiki ayaling». ■ **13:6-7** Qan. 17:2 □ **13:8 «sen uni héch ayima...»** — ibraniy tilida «közüng ularni héch ayimisun...». ■ **13:9** Qan. 17:7 ■ **13:11** Qan. 17:13

12-13 Eger Perwerdigar Xudaying olturaqlishishqa sanga teqdim qilghan melum bir sheherde: «Arimizdin bezi rezil ademler chiqip: «Barayli, bashqa ilahlarning qulluqida bolayli» dep siler héch tonumaydighan ilahlargha egishishke öz shehiridikilerni éziqturdi» dégen xewerni anglisang,□
14 shu haman tekshürüp sürüshte qil; rast bolsa, derweqe bu yirginchlik ish aranglarda yüz bergenliki ispatlan'ghan bolsa,
15 undaqda sen shu sheherdikilerni qilich bilen öltürüp, bu sheherni we uning ichidiki barliq nersilerni, jümlidin mal-waranlirini teltöküs halak qiliwet.
16 Uningdiki barliq oljini otturidiki chong meydan'gha yighip, shu sheherni barliq oljisi bilen qoshup Perwerdigar Xudayinggha atalghan köydürme qurbanliqtek ot bilen köydürüwet; u menggüge xarabilik bolidu — qaytidin qurulmasliqi kérek.
17 Teltöküs halaketke békitilgen héchbir nerse qolunggha chaplashmisun; shundaq qilsang Perwerdigar ghezipidin yénip sanga rehim körsitidu; U sanga ichini aghritip, atabowiliringgha qesem qilghandek séni köpeytidu.
18 Sen men bügün tapilighan Perwerdigar Xudayingning barliq emrlirini tutup, uning neziride durus bolghanni qilish üchün awazigha qulaq salsang, haling shundaq yaxshi bolidu.

14

Perwerdigar aldidiki halalliq we haramliq — halal we haram janiwarlar

1 Siler Perwerdigar Xudayinglarning perzentliridursiler; ölgenler üchün bedininglarni héch kesmeslikinglar kérek we yaki manglay chéchinglarni qirip taqir qilmasliqinglar kérek; □ ■
2 chünki sen Perwerdigar Xudayinggha atalghan muqeddes bir xelqtursen; Perwerdigar yer yüzidiki barliq xelqler arisidin Özining alahide göhiri bolghan bir xelq bolushi üchün séni tallighandur. ■
3 Sen héchqandaq yirginchlik nersini yémesliking kérek.
4 Töwendikiler siler yéyishke bolidighan haywanlar: — kala, qoy, öchke; ■
5 kéyik, jeren, bugha, yawa öchke, ahu, böken, yawa qoy,
6 shundaqla haywanlar ichide tuyaqliri pütünley achimaq (tuyaqliri pütünley yériq) hem köshigüchi haywanlarning herxilini yésenglar bolidu. □
7 Lékin, köshigüchi yaki achimaq tuyaqliq haywanlardin töwendikilerni yémeslikinglar kérek: —
Töge, toshqan we sughur (chünki ular köshigüchi bolghini bilen tuyiqi achimaq emestur. Shunga ular silerge haram bolidu).□
8 Choshqa bolsa tuyaqliri achimaq bolghini bilen köshimigini üchün silerge haram bolidu. Shundaq haywanlarning göshini yémeslikinglar kérek we hem ölüklirige tegmeslikinglar kérek.
9 Suda yashaydighan janiwarlardin töwendikilerni yéyishke bolidu: — sudiki janiwarlardin qaniti we qasiraqliri bolghanlarni yéyishke bolidu,
10 lékin qaniti we qasiraqliri bolmighanlarni yémeslikinglar kérek; ular silerge nisbeten haram bolidu.
11 Barliq halal qushlarni yésenglar bolidu;

□ **13:12-13 «bezi rezil ademler...»** — ibraniy tilida «bélial (Iblis)ning bezi baliliri...». □ **14:1 «ölgenler üchün ... manglay chéchinglarni qirip taqir qilmasliqinglar kérek»** — butperes Qanaaniylar arisida shundaq örp-adetler köp idi. ■ **14:1** Law. 19:27,28; 21:5 ■ **14:2** Qan. 7:6; 26:18 ■ **14:4** Law. 11:2 □ **14:6 «köshigüchi haywanlar»** — mushu yerde ikki-üch ashqazini bar haywanlarnila emes, belki yene ozuqni yumshaq chaynaydighan barliq haywanlarni öz ichige alidu. □ **14:7 «sughur»** — yaki «sichqan» — taghlarda yashaydighan kichik bir haywan.

12 biraq töwendiki uchar-qanatlarni yémeslikinglar kérek: yeni bürküt, tapqush-ghéchirlar,
déngiz bürküti, □
13 qarlighach quyruqluq sar, lachin, qorultaz-tapqushlar we ularning xilliri,
14 hemme qagha-qozghunlar we ularning xilliri,
15 müshükyapilaq, tögiqush, chayka, sar we ularning xilliri,
16 huwqush, ibis, aq qu, □
17 saqiyqush, béliq'alghuch, qarna, □
18 leylek, turna we uning xilliri, höpüp bilen shepereng dégenler silerge haram sanalsun.
□
19 Herbir qanatliq ömüligüchi hasharetler bolsa silerge nisbeten haram bolidu; ularni
yémeslikinglar kérek.□
20 Siler barliq halal qushlarni yésenglar bolidu.
21 Siler héchqandaq ölük janwarni yémeslikinglar kérek; siler undaq nersini sheher-
yézanglar ichide turuwatqan musapirlargha béringlar; ular uningdin yése bolidu yaki uni
yat elliklerke sétiwetsimu bolidu; chünki sen Perwerdigar Xudayinggha atalghan muqed-
des bir xelqtursen. Sen oghlaqni anisining sütide qaynitip pishursang bolmaydu.□ ■

Perwerdigargha béghishlash

22 Sen jezmen her yili étizdiki hemme tériqchiliq mehsulatliringning ondin birini ayrish-
ing kérek;
23 sen shularni, yeni ashliqing, yéngi sharabing, zeytun méyingning ondin birini Per-
werdigar Xudayingning aldida, yeni U Öz namini qaldurushqa tallaydighan jayda ye,
shundaqla kala-qoy padiliridin ayrilghan tunji balilirini shu yerde ye; shundaq qilsang
Perwerdigar Xudayingdin daim qorqushni öginisen.■
24 We Perwerdigar Xudaying séni beriketligende, U Öz namini qaldurushqa tallighan
shu jay sendin intayin yiraq bolup, mehsulatliringni shu yerge apiralmighudek bol-
sang,
25 sen shu chaghda uni pulgha sétip, pulni qolunggha téngip, Perwerdigar Xudaying
tallighan jaygha barghin we
26 we könglüng néme tartsa, meyli kala, qoy, mey-sharab, muselles bolsun, yaki shun-
ingdek könglüng tartqan herqandaq nersini shu pulgha alsang bolidu; andin sen we
öyüngdikiler shu yerde uningdin yep-ichip, Perwerdigar Xudaying aldida shad-xuram
bolisiler.■
27 Sheher-yéziliringda turuwatqan Lawiylarni untumasliqing kérek, chünki aranglarda
uning héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoq. □ ■
28 Her üch yilning axirida sen shu yildiki mehsulatliringdin ondin birini öshre qilip
chiqar; sen uni sheher-yéziliring ichide topla; □

□ **14:12 «tapqush-ghéchirlar» —** ibraniy tilida «ustixan chaqquchi qush». Yeni bir terjimisi «béliq'alghuch». □ **14:16 «huwqush» —** yaki «kichik huwqush». **«aq qu»** – ibraniy tilidin buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. □ **14:17 «saqiyqush» —** saqiyqush yaki «sugha sünggügüchi». Ibraniy tilidin buning qandaq qush ikenlikini bilish tes. **«qarna»** – yaki «qotan». □ **14:18 «turna» —** yaki «qotan». **«leylek, turna ... dégenler silerge haram sanalsun»** – bu halal we haram nersiler toghruluq «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. □ **14:19 «Herbir qanatliq ömüligüchi hasharetler ... ularni yémeslikinglar kérek» —** bu tizimliktiki qushlarning köpinchisining ibraniy tilidiki nami Tewratta peqet bir-ikki qétim körün'gen bolghachqa, ularning qaysi qushlar ikenlikini toptoghra békitish bezide mumkin bolmaydu. Halbuki, ularning omumiy tipliri, shübhisizki, terjimimizdek bolidu. □ **14:21 «sheher-yézanglar ichide» —** ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. **«oghlaqni anisining sütide qaynitip pishursang bolmaydu»** – bu emr belkim etraptiki butperes xelqlerning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **14:21** Mis. 23:19; 34:26 ■ **14:23** Qan. 12:17,18 ■ **14:26** Mat. 21:12 □ **14:27 «Sheher-yéziliringda» —** ibraniy tilida «Derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **14:27** Chöl. 18:20, 24; Qan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12 □ **14:28 «sheher-yéziliring ichide» —** ibraniy tilida «derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu.

29 shuning bilen Lawiylar (chünki aranglarda uning héchqandaq nésiwisi yaki mirasi yoq), musapir, yétim-yésirler we tul xotunlar kélip uningdin yep toyunsun; shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying qolungdiki barliq méwini beriketleydu.

15

Qerzlerdin xalas qilish

1 Herbir yette yilning axirida sen bir «xalas qilish»ni jakarlighin. ■
2 Bu «xalas qilish» mundaq bolidu: — barliq qerz igiliri qoshnisigha bergen qerzni kechürüm qilishi kérek; uni qoshnisidin yaki qérindishidin telep qilmasliqi kérek; chünki Perwerdigar aldida bir «xalas qilish» jakarlandi. □
3 Chetelliktin bolsa telep qilishqa bolidu; lékin qérindishingda bolghan qerzni kechürüm qilishing kérek.
4 Halbuki, aranglarda hajetmenler bolmaydu; chünki Perwerdigar Xudaying silerge miras bolush üchün igilishinglargha béridighan shu zéminda turghiningda séni ziyade beriketleydu;
5 Peqet siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men silerge bügün tapilighan bu pütün emrge emel qilishqa köngül bölsenglar shundaq bolidu.
6 Chünki Perwerdigar Xudaying sanga wede qilghandek u séni beriketleydu; sen köp ellerge kapaletlik élip qerz bérisen, lékin ulardin qerz almaysen; sen köp eller üstige höküm sürisen, lékin ular üstüngdin höküm sürmeydu.

Séxiy bolunglar!

7 Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zéminda sheher-yézanglar ichide turuwatqan qérindashliring arisidin kembeghel bir adem bolsa, sen uninggha könglüngni qattiq qilma yaki hajiti chüshken qérindishinggha qolungni yumuwalma; □
8 sen belki séxiyliq bilen uninggha qolungni ochuq qil we uningda néme kem bolsa choqum hajitidin chiqip uninggha ötne bérip tur.
9 Könglüngde namrat qérindishingdin aghrinip: Yettinchi yil, yeni «xalas yili» yéqinlashti, dep rezil oyda bolushtin, uninggha héch nerse bermesliktin hézi bol; shundaq bolup qalsa u séning toghrangda Perwerdigargha peryad kötürüshi bilen bu ish sanga gunah hésablinidu. □
10 Sen choqum uninggha séxiyliq bilen bergin; uninggha berginingde könglüngde narazi bolma; chünki bu ish üchün Perwerdigar Xudaying séni barliq ishliringda we qolungdiki barliq emgikingde beriketleydu. ■
11 Chünki kembegheller zémindin yoqap ketmeydu; shunga men sanga: «Sen séxiyliq bilen zémindiki qérindishinggha, yeni séning namratliringgha we hajetmenliringge qolungni achqin» — dep tapilidim.■

Qullarni qoyuwétish

12 Séning qérindishing, meyli ibraniy er yaki ibraniy ayal bolsun sanga sétilghan bolsa, u alte yil qulluqungda bolidu, andin yettinchi yilida sen uni özüngdin xalas qilip qoyuwet. ■

■ **15:1** Mis. 21:2; Yer. 34:14 □ **15:2 «... Perwerdigar aldida bir «xalas qilish» jakarlandi»** — bezi alimlar bu «xalas qilish» dégenning menisi, qerz igiliri **yette yil ichide** qerzdarlardin qerzni sorimasliqi kérek; lékin yettinchi yildin kéyin qerzlerni qaytidin sorashqa bolidu, dep békitilgen, dep qaraydu. □ **15:7 «sheher-yézanglar ichide»** — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **15:9 «...namrat qérindishingdin aghrinip»** — ibraniy tilida «namrat qérindishinggha közüngni rezil qilip» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **15:10** Mat. 5:42; Luqa 6:35 ■ **15:11** Mat. 26:11; Yuh. 12:8 ■ **15:12** Mis. 21:2; Yer. 34:14

13 Uni qoyuwetkende quruq qol qoyuwetseng bolmaydu;
14 sen choqum qoyliringdin, xaminingdin we sharab kölchikingdin teqdim qilishing kérek; Perwerdigar Xudaying séni beriketligini boyiche sen uninggha ber.
15 Séning eslide Misir zéminida qul bolghanliqingni, shuningdek Perwerdigar Xudaying séni hörlük bedili tölep qutquzghanliqini yadingda tut; shunga men bügün bu ishni sanga tapilidim.
16 Halbuki, shu qulung sanga: «men sendin ketmeymen» dése (chünki u séni we ailengdikilerni söyidu, séning bilen hali yaxshi bolidu)
17 — shu chaghda sen bigizni élip uning quliqini ishikte tesh. Shuning bilen u menggüge séning qulung bolidu. Shuningdek dédikinggimu shundaq muamile qilghin.■
18 *Qulungni* yéningdin qoyuwétish sanga éghir kelmisun; chünki u qulluqungda alte yil bolghachqa, qimmiti medikarningkidin ikki hesse artuq bolidu; *uni qoyuwetseng* Perwerdigar Xudaying barliq ishliringda séni beriketleydu.□

Xudagha eng ésilni béghishlash

19 Kaliliring we qoyliring arisida tughulghan barliq tunji erkek mozay-qoziliringni Perwerdigar Xudayinggha ata; kaliliringning tunjisini héchqandaq emgekke salma, qoyliringning tunjisini qirqima. ■
20 Sen we öyüngdikiler her yili shu mélingni Perwerdigar Xudaying aldida, Perwerdigar tallaydighan jayda yenglar.
21 Biraq *shu* haywanlarning bir yéri méyip bolsa, meyli u mejruh , kor yaki uningda herqandaq nuqsan bolsa, uni Perwerdigar Xudayinggha qurbanliq qilmasliqing kérek. ■
22 Belki uni sheher-yézanglar ichide yéseng bolidu; kishiler meyli pak yaki napak bolsun, uni jeren yaki kéyikni yégendek yése bolidu. □
23 Peqet sen uning qénini yéme; qénini suni yerge tökkendek töküwet.■

16

«Ötüp kétish héyti» we «pétir nan héyti»

1 Abib éyini alahide ésingde tut we ötüp kétish héytini Perwerdigar Xudayinggha atap tebrikligin; chünki Perwerdigar Xudaying séni Abib éyida Misirdin kéchide chiqarghan. □ ■
2 Sen «ötüp kétish héyti»ning mélini (meyli qoy yaki kala padisidin bolsun) Perwerdigar Xudaying tallap békitidighan jayda uninggha atap qurbanliq qilghin;
3 shundaqla sen héchqandaq boldurulghan nanni yémesliking kérek; sen uning bilen yette kün pétir nan, yeni «külpet néni»ni yéyishing kérek; chünki sen Misir zéminidin aldirashliqta chiqting; shuning bilen sen ömrüngning barliq künliride Misir zéminidin chiqqan shu künni yadingda tutqaysen. ■
4 Yette kün chégraliring ichide, öyüngde héchqandaq échitqu tépilmisun; sen birinchi küni kechte qilghan qurbanliq göshlerni etigen'ge qaldurmasliqing kérek.■

■ **15:17** Mis. 21:6 □ **15:18** **«qimmiti medikarningkidin ikki hesse artuq bolidu»** — qul herküni igisi üchün ishleydighan waqit medikar ishligen waqitning ikki hessidin köp bolushi mumkin; chünki qul kéche-kündüz xojayinning buyruqi astida turushi kérek. ■ **15:19** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13 ■ **15:21** Law. 22:20; Qan. 17:1 □ **15:22** **«sheher-yézanglar ichide»** — ibraniy tilida «derwaziliring ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **15:23** Qan. 12:16,23 □ **16:1** **«Abib *yaki* *«Nisan»* éyi»** — Xuda ibraniylargha tapshurghan kaléndarning birinchi éyi. «Mis.» 12-babni körüng. **«ötüp kétish héyti»** — ibraniy tilida «pesax» yaki «pasxa» dégen söz bilen bildürülidu. ■ **16:1** Mis. 12:2; Law. 23:5; Chöl. 9:1; 28:16 ■ **16:3** Mis. 12:19; 34:18 ■ **16:4** Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25

5 Sen ötüp kétish héyti qurbanliqini Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan
sheher-yéziliringning herqandiqida qilsang bolmaydu;
6 belki ötüp kétish héyti qurbanliqini sen Perwerdigar Xudaying Öz namini turghuzush
üchün tallaydighan jaydila qil; uni kechqurun, kün pétish waqtida, yeni Misirdin
chiqqandiki waqitqa oxshash waqitta qilisen.
7 Uni Perwerdigar Xudaying tallaydighan jayda pishurup yégin; andin etigende
chédirliringgha qaytsang bolidu.
8 Sen alte kün pétir nan yeysen; yettinchi küni Perwerdigar Xudaying aldida tentenilik
sorun küni bolidu; sen héchqandaq ish-emgek qilmaysen.

«Heptiler héyti»

9 Andin yette heptini sanaysen; ashliqqa orghaq salghandin bashlap yette heptini
sanashqa bashlaysen; □ ■
10 andin sen «heptiler héyti»ni Perwerdigar Xudaying aldida qolungdiki ixtiyariy hediye
bilen ötküzisen; Perwerdigar Xudaying sanga beriketliginige qarap uni ixtiyaren
sunisen.
11 Shuning bilen sen Perwerdigar Xudaying aldida, U Öz namini turghuzushqa tallay-
dighan jayda shadlinisen; sen özüng, oghlung, qizing, qulung, dédiking, sen bilen bir
yerde turuwatqan Lawiylar, aranglardiki musapirlar, yétim-yésirler we tul xotunlar
shadlinisiler.
12 Sen shuning bilen eslide Misirda qul bolghanliqingni ésingge keltürüp, bu barliq
belgilimilerni tutup emel qilghin.

13-14 Sen «kepiler héyti»ni yette kün ötküzisen; sen xaman we sharab kölchikingni yighqan
chéghingda, oghlung, qizing, qulung, dédiking, sheher derwazisi ichide turidighan
Lawiylar, musapirlar, yétim-yésirler we tul xotunlar shu héytta shadlinisiler. ■
15 Perwerdigar tallaydighan jayda sen yette kün Perwerdigar Xudaying aldida héyt
ötküzisen; chünki Perwerdigar Xudaying barliq mehsulatliringda, qolung qilghan ish-
larda séni beriketleydu we sen derweqe pütünley shadlinisen.
16 Yilda üch qétim, pétir nan héyti, heptiler héyti we kepiler héytida séning barliq
erkekliring Perwerdigar Xudaying aldida, u tallaydighan jayda hazir bolushi kérek; ular
Perwerdigar aldida quruq qol hazir bolsa bolmaydu; ■
17 belki Perwerdigar Xudayingning sanga teqdim qilghan berikiti boyiche herbiri
qolidin kélishiche sunsun.

Adalet yürgüzüsh

18 Xelqning üstidin adalet yürgüzüp adil höküm chiqirish üchün, sen Perwerdigar Xuday-
ing sanga teqdim qilidighan barliq sheher-yéziliring ichide herbir qebilide soraqchi we
emeldarlarni békitishing kérek. □
19 Adaletni burmilisang bolmaydu; ademlerge yüz-xatire qilsang bolmaydu; para alsang
bolmaydu; para bolsa aqilanilerning közlirini kor qilidu hem adillarning sözlirini burmi-
laydu. ■
20 Sen mutleq adaletni izdishing kérek; shundaq qilsang hayat körisen hemde Perwerdi-
gar Xudaying sanga teqdim qilidighan zéminni igileysen.

Herqandaq butperesliktin yiraq turush

□ **16:9 «ashliq»** — mushu yerde arpini körsitidu. ■ **16:9** Mis. 23:16; Law. 23:15; Chöl. 28:26 ■ **16:13-14** Mis. 23:16; Law. 23:34 ■ **16:16** Mis. 23:15, 17; 34:23 □ **16:18 «sheher-yézanglar ichide»** — ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **16:19** Mis. 23:8; Law. 19:15; Qan. 1:17

21 Sen özüng üchün yasaydighan Perwerdigar Xudayingning qurban'gahining etrapigha «asherah» buti qilinidighan héchqandaq derex tikmesliking kérek □
22 we özüng üchün héchqandaq but tüwrüki tiklimesliking kérek; undaq nersiler Perwerdigar Xudayinggha yirginchliktur.

17

1 Perwerdigar Xudayinggha herqandaq nuqsani yaki bashqa kemchiliki bolghan kala yaki qoyni qurbanliq süpitide sunmasliqing kérek; chünki undaq qilish Perwerdigar Xudayinggha yirginchliktur.■
2-3 Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan sheher-yézang ichide er bolsun, ayal bolsun, birsining Perwerdigar Xudayingning aldida birer rezil ishni qilghanliqi — Uning ehdisige xilapliq qilghanliqi, bashqa ilahlargha (mesilen, Men sanga ibadet qilishqa men'i qilghan quyash, ay yaki pütkül samawi qoshun bolghan yultuzlargha), ibadet qilip ularghа bash urghanliqi bayqalsa, □ ■
4 — shundaq bir ishtin xewer tapqan yaki uni anglighan bolsang, undaqta sen estayidilliq bilen sürüshtürgin; bu ish ispatlinip rast chiqsa, derweqe Israilda shundaq yirginchlik ish qilin'ghan bolsa,
5 sen shu rezil ishni qilghan er yaki ayalni derwaziliringgha élip chiqip, shu er yaki ayalni ölümge mehkum qilip chalma-kések qilishing kérek.
6 Birsini ölümge mehkum qilish üchün ikki-üch guwahchining sözliri bolushi kérek. Birsini birla guwahchining sözi bilen öltürüshke bolmaydu. ■
7 Öltürülidighanda awwal guwahchilar qol salsun, andin barliq xelq qol salsun; shundaq qilsanglar siler rezillikni aranglardin heydiwétisiler.■

Aliy sot

8 Sheher-yézanglarda höküm chiqirishqa sanga tes kélidighan bir ish chiqsa, meyli xun dewasi, heq-telep dewasi yaki zorawanliq dewasida, herqandaq talash-tartish bolsa ornunglardin turup Perwerdigar Xudaying tallaydighan jaygha béringlar. □ ■
9 Siler Lawiy kahinlarning we shu chaghda bolidighan soraqchi begning yénigha barisiler we ulardin höküm soraysiler; ular siler üchün höküm chiqiridu. □
10 Siler Perwerdigar tallaydighan ashu yerde turghanlarning silerge tapshuridighan höküm sözi boyiche ijra qilisiler; ularning silerge körsetkinining hemmisige emel qilip köngül bölüshünglar kérek. □
11 Siler ularning silerge körsetken qanun hökümi boyiche, chiqiridighan qarari boyiche qilisiler; ular silerge tapshuridighan sözdin ong ya solgha chetnep ketmenglar.

□ **16:21 «asherah buti» —** belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **17:1** Law. 22:20-25; Qan. 15:21 □ **17:2-3 «sheher-yézanglar ichide» —** ibraniy tilida «derwaziliringlar ichide» dégen sözler bilen ipadilinidu. **«samawi qoshun bolghan yultuzlar»** — bular toghruluq 4:19ni we izahatini kerüng. ■ **17:2-3** Qan. 13:7 ■ **17:6** Chöl. 35:30; Qan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28 ■ **17:7** Qan. 13:10 □ **17:8 «... meyli xun dewasi, heq-telep dewasi yaki zorawanliq dewasida, herqandaq talash-tartish bolsa,... » —** ibraniy tilida «qan we qan arisida, dewa bilen dewa arisida, musht-tayaq bilen musht-tayaq arisida bolsun, herqandaq talash-tartish bolsa...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **17:8** 2Tar. 19:10; Mal. 2:7 □ **17:9 «Lawiy kahinlar» —** kahinlar Lawiylarning qebilisidin belgilinidu. □ **17:10 «Perwerdigar tallaydighan ashu jay» —** mushu 8-13-ayetlerde «(Xuda) tallaydighan jay»... «Perwerdigar tallaydighan jay...» belkim Lawiylar we kahinlar hemde «soraqchi beg» (démek, shu dewrdiki «batur hakim») turidighan sheher-yézilarni körsitishi mumkin. «Yeshua» 21:13-19ni körüng. Tewrattiki «Batur hakimlar» we «Samuil»da «dewa sorap höküm chiqirish» ishliri köp uchraydu.

12 We bashbashtaqliq qilip, Perwerdigar Xudayingning xizmiti üchün shu yerde
turidighan kahin'gha yaki soraqchi begke qulaq salmighan kishi bolsa, shu adem
ölümge mehkum bolidu; shuning bilen siler rezillikni Israildin heydep chiqirisiler.
13 Shundaqla, barliq xelq bularni anglap qorqidu we yene bashbashtaqliq qilmaydu.

Padishah qandaq bolushi kérek?

14 Sen Perwerdigar Xudaying sanga teqdim qilidighan zémin'gha kirip uni igiligende,
shundaqla uningda turghanda: «Men etrapimdiki ellerningkidek özümge bir padishah
tiklimekchimen» déseng,
15 shu chaghda sen özüngge peqet Perwerdigar Xudaying tallaydighinini tikleysen;
üstüngge qérindash bolmighan chetellikni békitmesliking kérek.
16 *Padishah* bolsa özi üchün atlarni köpeytmesliki yaki atlarni köpeytimen dep xelqni
Misirgha qayturmasliqi kérek; chünki Perwerdigar silerge: «Siler shu yol bilen hergiz
qaytmasliqinglar kérek» dégenidi.
17 Padishah köp ayallarni öz emrige almasliqi kérek; bolmisa uning köngli ézip kétishi
mumkin. U özi üchün altun-kümüshni köpeytmesliki kérek.
18 Padishahliq textige olturghinida u özi üchün Lawiy kahinlarning aldida mushu
qanunni bir depterge köchürüp pütüshi kérek.
19 Shu depter uning yénida daim bolushi we uni ömrining barliq künliride oqushi kérek;
shundaq qilsa u Perwerdigar Xudasidin qorqup, mushu qanunning sözliri we belgilim-
ilirini tutup ulargha emel qilishni öginidu.
20 Shundaqla uning köngli qérindashliri aldida hakawurliship ketmeydu, bu emrlerdin
ong ya solgha chetnep ketmeydu we shuningdek Israil arisida uning we oghullirining
padishahliq künliri köp bolidu.□

18

Lawiylar we kahinlarning nésiwisi

1 Lawiy kahinlar we shuningdek barliq Lawiylar qebilisining Israilda héchqandaq
nésiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Perwerdigargha atap otta sunulidighan qur-
banliqlardin we *Perwerdigarning* mirasidin yéyishke bolidu, □ ■
2 Biraq ularning qérindashliri arisida héchqandaq mirasi bolmaydu; Perwerdigar
éytqandek, U Özi ularning mirasidur. ■
3 Kahinlarning qurbanliq qilidighan xelqtin alidighan ülüshi mundaq: — (meyli kala
yaki qoy bolsun) qol, éngek göshi we üchey-qérini kahinlargha bérilidu.
4 Silerning ashliqinglardin, yéngi sharabinglardin we zeytun méyinglardin deslepki
pishqan hosulni we qoyliringlardin deslepki qirqilghan yungni uninggha bérisiler;
5 chünki Perwerdigar Xudaying uni we uning ewladlirini Öz namida xizmitide daim
turushqa barliq qebililiringlar ichidin talliwalghan.
6 Eger Lawiy bolghan bir adem pütkül Israildiki herqandaq sheher-yézidin, yeni özi
makanlashqan jaydin chiqip, Perwerdigar tallaydighan jaygha kelse
7 we shu yerde Perwerdigar aldida turghuchi barliq qérindashlirigha oxshash Perwerdi-
gar Xudasining namida xizmette turghan bolsa,

□ **17:20 «bu emrlerdin...»** — ibraniy tilida «bu emrdin...». □ **18:1 «Perwerdigarning mirasidin yéyish»** — démek, Perwerdigarning mirasi bolghan zémindiki mehsulatlardin yéyish. ■ **18:1** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 1Kor. 9:13 ■ **18:2** Chöl. 18:20-32; Qan. 10:9; Ez. 44:28

8 undaqta (meyli u atisidin qalghan mirasini sétiwetken yaki sétiwetmigen bolsun) uning
yeydighan ülüshi qérindashliriningkidek bolushi kérek.□

Séhir-jadugerlik qilishqa bolmaydu, heqiqiy peyghemberge qulaq sélinglar

9 Sen Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zémin'gha kirgen chaghda, sen shu yerdiki
ellerning yirginchlik adetlirini ögenmesliking kérek.
10 Aranglarda öz oghli yaki qizini ottin ötküzidighan, palchiliq, remchilik, epsaniylik,
jadugerlik □ ■
11 yaki demidichilik qilghuchi yaki jinkesh, séhirger yaki ölgenlerdin yol sorighuchi
héchqandaq kishi bolmisun;
12 chünki bundaq ishlarni qilidighan herqandaq kishi Perwerdigargha nepretlik bolidu;
bu yirginchlik ishlar tüpeylidin Perwerdigar Xudaying shu ellerni aldinglardin heydep
chiqiridu.
13 Sen Perwerdigar Xudaying aldida eyibsiz mukemmel bolushung kérek;
14 chünki sen zémindin heydeydighan bu eller remchiler we palchilargha qulaq salidu;
biraq Perwerdigar Xudaying séni undaq qilishqa yol qoymaydu.

Kelgüsidiki ulugh peyghember

15 Perwerdigar Xudaying siler üchün aranglardin, qérindashliringlar arisidin manga
oxshaydighan bir peyghember turghuzidu; siler uninggha qulaq sélinglar. ■
16 Bu siler Horeb téghida yighilghan künde Perwerdigar Xudayinglardin: «Perwerdigar Xu-
dayimning awazini yene anglimayli, bu dehshetlik otni körmeyli, bolmisa ölüp kétimiz»
dep telep qilghininglargha pütünley mas kélidu. ■
17 Shu chaghda Perwerdigar manga: «Ularning manga dégen sözi yaxshi boldi.
18 Men ulargha qérindashliri arisidin sanga oxshaydighan bir peyghemberni turghuzi-
men, Men Öz sözlirimni uning aghzigha salimen we u Men uninggha barliq tapilighin-
imni ulargha sözleydu. ■
19 We shundaq boliduki, u Méning namimda deydighan sözlirimge qulaq salmaydighan
herqandaq kishi bolsa, Men uningdin hésab alimen.□
20 Emma Méning namimda bashbashtaqliq qilip Men uninggha tapilimighan birer
sözni sözlise yaki bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember bolsa, shu
peyghember öltürülsun.□ ■
21 Eger sen könglüngde: «Perwerdigar qilmighan sözni qandaq perq étimiz» déseng,
22 bir peyghember Perwerdigarning namida söz qilghan bolsa we u bésharet qil-
ghan ish toghra chiqmisa yaki emelge ashurulmisa, undaqta bu söz Perwerdigardin
chiqmighan; shu peyghember bashbashtaqliq bilen sözligen dep, uningdin qorqma.

□ **18:8 «meyli u atisidin qalghan mirasini sétiwetken yaki sétiwetmigen bolsun,...»** — Lawiylarning öz aldigha chong zémini bolmaytti, belki peqet bezi sheherlerde qoru-jayliri we etrapida cheklik yaylaqlirila bolatti. «Chöl.» 35:1-8ni körüng. Bashqa nechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **18:10 «...balilirini ottin ötküzüsh»** — belkim «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ **18:10** Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yesh. 8:19 ■ **18:15** Yuh. 1:46; Ros. 3:22; 7:37 ■ **18:16** Mis. 20:19; Qan. 5:25; Ibr. 12:19 ■ **18:18** Yuh. 4:25 □ **18:19 « *shu peyghember*** Méning namimda deydighan sözlirimge qulaq salmaydighan herqandaq kishi bolsa, men uningdin hésab alimen» — bu ulugh peyghemberning salahiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **18:20 «bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember ... öltürülsun»** — bashqa birxil terjimisi: «bashqa ilahlarning namida söz qilidighan peyghember ... ölidu» — démek, özlükidin ölidu. Bizningche mushu yerde Xudaning körsetkini shu peyghemberni öltürüsh kérekliki bolsa kérek. ■ **18:20** Qan. 13:6; Yer. 14:14

19

Adem öltürüsh toghrisidiki qanun — panahliq sheherliri

1 Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zémindiki taipilerni silerning aldinglardin üzüp tashlighan waqtida we siler shundaqla ularning sheherliri we öyliride turghininglarda,
2 siler shu chaghda Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zéminda üch sheherni ayrim qilishinglar kérek; ■
3 shundaqla, adem öltürgen herbir kishi shu yerlerge, shu sheherlerning birige qéchip bériwalsun dep yol hazirlap, Perwerdigar Xudayinglar miras bolushqa silerge béridighan zéminni üch rayon'gha bölisiler.
4 Tirik qélish üchün shu yerlerge qéchip bériwalghan, adem öltürgen kishi toghruluq belgilime mundaq: — u qoshnisini tasadipiyliqtin urup öltürüp qoyghan, shundaqla eslide uninggha öch-adawiti bolmighan bolsa, shu yerge qéchip bériwalsa bolidu. ■
5 Mesilen, u qoshnisi bilen otun késishke orman'gha kirgen bolup, derexni késishke paltini kötürgende palta béshi sépidin ajrap kétip qoshnisigha tégip kétip uni öltürüp qoysa, undaqta jawabkar kishi bu sheherlerdin birige qéchip bériwélip hayat qalidu;
6 bolmisa, qan qisasi alghuchi ghezipi qaynighanda adem öltürgen kishini qoghlaydu we yol uzun bolghachqa, uninggha yétishiwélip öltürüwétishi mumkin; emeliyette, u kishi ölümge layiq emes, chünki uning eslide qoshnisigha héchqandaq öch-adawiti yoq idi. □
7 Shunga men silerge: «Özünglar shundaq üch sheherni ayrishinglar kérek» dep emr qilimen.
8 Perwerdigar Xudayinglar ata-bowiliringlargha qesem qilghinidek chégrayinglarni kéngeytishni, ata-bowiliringlargha wede qilghan barliq zéminni silerge teqdim qilishni xalaydu; ■
9 siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüsh we uning yollirida daim méngish üchün men silerge bügün tapilighan bu emrni tutsanglarla U shundaq qilidu, undaqta silermu özünglar üchün bu üch sheherdin bashqa yene üch sheherni qoshisiler. □ ■
10 We shundaq qilsanglar Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip teqdim qilidighan zémin arisida naheq qan tökülmeydu we shuningdek gedininglargha xun gunahi chüshmeydu.
11 Lékin birsi qoshnisigha öch-adawet tutqan bolsa, paylap turup uninggha hujum qilip, urup öltürüwetse we shu sheherlerdin birige qéchip bériwalghan bolsa, ■
12 undaqta uning öz shehiridiki aqsaqallar adem ewetip uni shu yerdin yandurup kélishi kérek, andin uni öltürülsun dep «qan qisasi alghuchi»ning qoligha tapshurushi kérek.
13 Sen uni héch ayimighin, shundaq qilghanda Israildin tökülgen gunahsiz qanning déghini tazilighan bolisiler; andin halinglar yaxshi bolidu.□

Guwahchilar toghruluq qanun

14 Perwerdigar Xudaying sanga igilesh üchün teqdim qilidighan zéminda burunqilar miras yéringde békitken, qoshnangning pasil téshini yötkimesliking kérek.■

■ **19:2** Mis. 21:13; Chöl. 35:9-34; Ye. 20:2 ■ **19:4** Mis. 21:13; Qan. 4:41,42 □ **19:6 «qan qisasi alghuchi»** — qan qisasigha élishqa hoquqluq kishining roli toghrisidiki qanun-belgilimiler «Chöl.» 35:10-35de körsitilidu. **«yol uzun bolghachqa»** — birla panahlinidighan sheher bolghanda, adem öltürgen kishi turghan jay u sheherge yiraq bolup qélishi mumkin; shunga, Pelestinde bir-biridin tarqaq alte sheher (andin yene üch sheher) tallinip «panahliq sheher» dep békitilgen. ■ **19:8** Yar. 28:13; Qan. 12:20 □ **19:9 «men silerge bügün tapilighan bu emr»** — belkim «Qanun Sherhi» dégen kitabtiki ehde, yeni barliq emr-permanlarni körsitishi mumkin. ■ **19:9** Ye. 20:7 ■ **19:11** Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Chöl. 35:16 □ **19:13 «sen uni héch ayimighin»** — ibraniy tilida «közüng uni héch ayimisun». ■ **19:14** Pend. 22:28

15 Melum jinayet yaki gunah toghrisida birsige «U gunah qilghan» dep erz-shikayet
qilishta yalghuz birla guwahchi bolsa kupaye qilmaydu, belki hemme ish ikki yaki üch
guwahchining sözi bilen békitilsun.■
16 Birsi toghruluq «palanchi-pokunchi gunah qilghan» dep erz qilidighan qara niyetlik bir
guwahchi chiqsa,
17 dewaliship qalghan ikki adem Perwerdigarning aldida, shu künlerde bolidighan
kahinlar we soraqchi begler aldida hazir bolsun;
18 soraqchi begler estayidilliq bilen tekshürsun; eger héliqi guwahchi yalghan guwahchi
bolup, öz qérindishi toghruluq yalghan guwahliq bergen bolsa,
19 undaqta, siler del u qérindishigha qilmaqchi bolghinidek uningghimu shundaq qil-
inglar. Shundaq qilsanglar rezillikni aranglardin yoqitisiler. ■
20 Qalghan xelqmu bu ishni anglaydu we qorqidu we shundaqla, aranglarda undaq rezil
ishni yene qilmaydu.
21 Siler héch rehim qilmanglar; jan'gha jan, közge köz, chishqa chish, qolgha qol, putqa
put élinsun.□ ■

20

Düshmenler bilen jeng qilish toghruluq

1 Eger sen düshmenliringge jeng qilghili chiqip, at we jeng harwilirini, shundaqla
özüngdin köp bolghan bir elni körseng, ulardin héch qorqma. Chünki séni Misir zéminidin
chiqirip kelgen Perwerdigar Xudaying Özi sen bilen billidur.
2 Siler jengge chiqish aldida kahin özi aldigha chiqip xelqqe söz qilip
3 ulargha: Ey Israil, anglanglar! Siler bügün düshmenliringlar bilen soqushush aldida
turuwatisiler. Köngülliringlar jür'etsiz bolmisun; qorqmanglar, titrimenglar, ularning
sewebidin dekke-dükkige chüshmenglar;
4 chünki Perwerdigar Xudaying Özi düshmenliringlar üstidin ghelibe qilishinglar üchün
siler bilen bille jengge chiqidu» — dep éytsun.
5 Shu chaghda emeldarlar xelqqe mundaq désun: — «Aranglarda bir yéngi öy sélip, uni
Xudagha atimighan birsi barmu? Undaqta u öz öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde
ölüp kétip, bashqa kishi kélip uni *Xudagha* atishi mumkin.
6 Tek sélip üzümzar berpa qilip, téxi uning méwisini yémigen birkim barmu? Bar bolsa
öyige yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp ketse, bashqa kishi kélip uning méwisini yéyishi
mumkin.■
7 Bir qiz bilen wedileshken bolup, téxi uni öz emrige almighan birkim bolsa, u öyige
yénip ketsun, bolmisa u jengde ölüp ketse, bashqa kishi kélip uni özige xotunluqqa élishi
mumkin».■
8 Andin mensepdarlar xelqqe yene sözlep: «Qorqup ketken, jür'etsiz birkim barmu? U
öyige yénip ketsun. Bolmisa qérindashlirining yürikimu uningkidek jasaretsiz bolup qélishi
mumkin» dep éytsun.■
9 Emeldarlar xelqqe shularni éytqandin kéyin ular xelqning aldida yétekchilik qilishqa
qoshunlargha serdarlarni tiklisun.
10 Siler hujum qilishqa melum bir sheherge yéqinlashqininglarda awwal uninggha sülhi
toghrisida söz qilinglar.

■ **19:15** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; Mat. 18:16; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:2 ■ **19:19** Pend. 19:5 □ **19:21** **«Siler héch rehim qilmanglar» —** ibraniy tilida «közüng héch ayimisun». **«jan'gha jan, chishqa chish, putqa put … élinsun»** — bu sözler «qisas élish» prinsipi emes, belki Xudaning muqeddes qanunining adil telipidur. Xudagha teshekkür, Uning méhir-shepqiti adilliqidin ziyade halqip chiqidu! «Mat.» 5:38-48ni körüng. ■ **19:21** Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38 ■ **20:6** Law. 19:23,24,25 ■ **20:7** Qan. 24:5 ■ **20:8** Hak. 7:3

11 Eger ular sülhini xalaymiz, dep jawab bérip öz derwazilirini silerge achsa, undaqta uningda turuwatqan hemme xelq silerge béqinip qulluq hasharda bolidu.
12 Lékin siler bilen sülhi qilishqa unimay, belki siler bilen jeng qilmaqchi bolsa siler uni qorshanglar.
13 Perwerdigar Xudayinglar uni qolunglargha tapshurghanda uningdiki herbir erkekni qilichlap öltürünglar;
14 lékin ayallar bilen baliliri, kala bilen sheherdiki hemme nersini, yeni barliq gheniymetni özünglargha olja qilip élinglar; Perwerdigar Xudayinglar öz düshmenliringlardin silerge élip bergen oljidin yep söyünisiler.
15 Silerdin yiraqta bolghan, *zémin'gha tewe bolmighan* ellerning sheherlirige shundaq qilinglar.

Qanaaniylar bilen jeng qilishtiki qanun

16 Lékin Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip béridighan zéminidiki ellerning sheherlirini bolsa, ularning ichidiki tiniqi bar héch nersini tirik qoymay, ■
17 belki Perwerdigar Xudayinglar silerge buyrughandek hittiylar bilen Amoriylar, Qanaaniylar bilen Perizziyler, Hiwiylar bilen Yebusiylarning hemmisini teltöküs yoqitishinglar kérek.
18 Bolmisa, ular öz ilahlirigha choqunushtiki hemme yirginchlik ishlirini silerge ögitip, Perwerdigar Xudayinglargha gunah qilidighan bolisiler.
19 Bir sheherni igilesh üchün uzun waqit jeng qilip qorshap turushqa toghra kelse, uning etrapidiki derexlerni palta bilen késip weyran qilmanglar; chünki ularning méwisini yésenglar bolidu. Shunga ularni kesmenglar; chünki daladiki derexler qorshiwélish kérek bolghan ademmidi?
20 Lékin siler méwilik derex emes dep bilgen derexlerni késip yoqitip, siler bilen soqushqan sheherni hujum qilip ghulitishqa shu derexlerdin istihkam-poteylerni yasisanglar bolidu.

21

Éniqlanmighan qatilliq délosi toghrisida

1 Eger Perwerdigar Xudayinglar silerge miras qilip igileshke béridighan zéminda, dalada öltürülgen bir jeset tépilsa, emma uni öltürgen adem melum bolmisa,
2 aqsaqalliringlar bilen soraqchi begliringlar chiqip ölük tépilghan yer bilen etrapidiki sheherlerning ariliqini ölchisun;
3 öltürülgüchining jesitige eng yéqin sheherning aqsaqalliri bolsa ishqa sélinmighan, boyuntoroqmu sélinmighan inek tépip kelsun;
4 shu sheherning aqsaqalliri inekni süyi toxtimay aqidighan, heydilip térilmighan bir jilghigha élip bérip, shu jilghining özide inekning boynini sunduruwetsun;
5 shu chaghda Lawiyning ewladliri bolghan kahinlar ularning qéshigha kelsun; chünki Perwerdigar Xudayinglar ularni Özining aldida xizmette bolup, Perwerdigarning namida bext-beriket tileshke tallighandur. Herbir dewa we herbir tayaq jazasi ularning sözi boyiche késilsun.
6 Öltürülgüchining jesitige eng yéqin sheherdiki aqsaqallarning hemmisi shu jilghigha kélip, boyni sundurulghan inekning üstide turup, qollirini yuyup
7 guwahliq bérip: «Qollirimiz bolsa bu qanni tökmidi, közlirimiz bu ishni körmidi;

■ **20:16** Chöl. 33:52; Qan. 7:1, 2

8 ey Perwerdigar, Sen Özüng hörlük bedili tölep qutquzghan xelqing Israilni kechürgeysen
we naheq aqqan qanning gunahini Israil xelqingge artmighaysen» — désun; shundaq
qilip bu qan gunahigha kafaret keltürülgen bolidu.
9 Siler shundaq qilip Perwerdigarning neziride toghra bolghanni qilip naheq tökülgen
qanning gunahini özünglardin chiqiriwetken bolisiler.

Xotunluqqa élin'ghan esir toghruluq qanun

10 Eger siler düshmenliringlar bilen jeng qilghili chiqqininglarda Perwerdigar Xuday-
inglar ularni qolunglargha bergech, ulardin esir alghan bolsanglar,
11 bu esirlerning arisida chirayliq bir ayalni körüp, könglüng uninggha chüshüp, uni
emringge élishni xalisang,
12 undaqta uni öyüngge élip barghin; u chéchini chüshürüp, tirnaqlirini yasap,
13 esirlikte kiygen kiyimlirini sélip, öyüngde olturup toluq bir ay ata-anisi üchün matem
totsun; andin sen uning qéshigha kirip uni özüngge ayal qilip uninggha er bolsang bolidu.
14 Kéyin, egerde könglüng uningdin söyünmise, u qeyerni xalisa, barghili qoyushung
kérek; uni pulgha satmighin we uninggha dédektek muamile qilmighin, chünki sen
uninggha yéqinliq qilip uyat qilghansen.

Balilar toghruluq qanun

15 Eger birsining ikki ayali bolup ularning birige amraqliq, yene birige öchlük qilghan
bolsa we amraq we öch bolghan her ikkisidin oghul tughulghan bolsa, tunjisini öch
ayalidin tapqan bolsa
16 undaqta u kishi oghulligha barini miras üchün üleshtürüp bergen künide öch ayalin-
ing oghli, yeni uning tunji oghlining ornigha amraq ayalining oghlini tunji oghulluqqa
qoyushqa bolmaydu.
17 U belki öch ayalining oghlini tunji oghlum dep étirap qilsun; chünki bu uning küch-
quwwiti bar waqtidiki deslepki méwisidur; tunji oghulluq hoquqi uningki bolghachqa,
atisi barliq mal-mülüktin uninggha ikki ülüsh miras bersun.■
18 Eger birsining bashbashtaq we itaetsiz oghli bolsa, u ne atisining sözige, ne anisining
sözige qulaq salmay, hetta tayaq-terbiyimu kar qilmay, ularning gépini yenila anglimisa,
19 Uning ata-anisi uni tutup, sheherning derwazisigha élip bérip, sheherning aqsaqal-
lirining qéshigha keltürsun; □
20 ular sheherning aqsaqalligha erz qilip: — «Bu oghlimiz bashbashtaqliq we itaetsizlik
qilip, sözimizni anglimay yüridu; u nepsi yaman, sharabxor bolup qaldi» dep éytsun.
21 Shuning bilen sheherning hemme xelqi bir bolup uni chalma-kések qilip öltürsun.
Siler bu yol bilen özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler; pütkül Israil bu ishni anglap
qorqidighan bolidu.

Jinayetchining jesiti

22 Eger birsi ölüm jazasigha layiq gunah sadir qilip, öltürülgen bolsa we jesitini bir
derexke ésip qoyghan bolsanglar,
23 ölüki kéchiche derexte qalmisun; qandaqla bolmisun, siler derexke ésilghuchini shu
künde kömüwétinglar (chünki kimdekim *derexke* ésilghan bolsa, Xuda teripidin lenetke
qaldurulghan kishi hésablinidu). Shundaq qilsanglar, Perwerdigar Xudayinglar silerge
miras qilip bergen zéminni bulghimighan bolisiler.■

■ **21:17** Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zeb. 78:51 □ **21:19 «... uni tutup, sheherning derwazisigha ... sheherning aqsaqallirining qéshigha keltürsun» —** kona zamanlarda sheherning aqsaqalliri soraq-dewalar üstidin höküm chiqirish üchün sheher derwazisida olturatti. ■ **21:23** Gal. 3:13

22

Yitken janiwarlar, kiyinish qatarliqlar toghruluq belgilimiler

1 Sen qérindishingning kalisi ya qoyi ézip ketkinini körseng, chatiqing bolmay yürme;
qandaqla bolmisun, uni qérindishingning qéshigha yetküzüp ber. ■
2 Egerde qérindishing sanga yéqin olturmisa we yaki igisini tonumisang, shu haywanni
öz öyüngge élip kélip, qérindishing uni izdep kelgüche özüng saqlap andin uninggha
tapshurup bergin.
3 Sen oxshashla uning yitken éshiki yaki kiyimlirinimu shundaq qil; shundaqla
qérindishingning herqandaq yitken nersisini tépiwalsang, unimu shundaq qilghin; sen
özüngni bu ishtin qachurmighin.
4 Eger qérindishingning éshiki yaki kalisining yolda yiqilip chüshkinini körseng, sen
bu ehwaldin özüngni qachurmighin; qérindishinggha yardemliship ulighini tartip
turghuzghin.
5 Ayal kishi bolsa erlerning kiyimini kiymisun; shuninggha oxshashla er kishi ayal
kishining kiyimini kiymisun; chünki kimki shundaq qilsa, Perwerdigar Xudayingning
aldida yirginchlik bolidu.
6 Eger sen yolda kétiwétip, bir derexte yaki yerde baliliri yaki tuxumliri bolghan
qushning uwisigha uchrisang, anisi tuxum yaki balilirini bésip yatqan bolsa, ana-
balilirini biraqla almighin;
7 héch bolmighanda sen anisini qoyuwétip, balilirinila alsang bolidu; shundaq qilsang
sanga yaxshi bolup uzun ömür körisen.
8 Yéngi bir öy salsang, ögzengge bir tosma tam yasighin; bolmisa birsi uningdin yiqilip
chüshse, özüngge qan tökülüsh gunahini keltürüshüng mumkin.

Sapliq toghrisidiki ishlar

9 Öz üzümzarliqinggha ikki xil uruq chachmighin; bolmisa térighiningning hemmisi we
üzümzarliqning mehsulatliri bulghan'ghan hésablinidu.□ ■
10 Sen kala bilen éshekni birge qoshup yer heydimigin.
11 Yung we kanaptin ibaret ikki xil yiptin toqolghan kiyimni kiymigin.
12 Sen yépin'ghan tonungning töt burjikige pöpük qoyghin.■

Er-xotunluqta sap dilliq bolush kérek

13 Eger biri xotun élip uninggha yéqinchiliq qilghandin kéyin uninggha öch bolup,
14 Uning yaman gépini qilip, uninggha betnam chaplap, erz qilip: «Men bu xotunni
aldim, lékin uninggha yéqinchiliq qilsam uning qiz emeslikini bildim» dése,
15 undaqta qizning ata-anisi qizning pakliq ispatini élip sheher derwazisida olturghan
sheherning aqsaqalliriga keltürsun,
16 andin qizning atisi aqsaqallargha söz qilip: «Men qizimni bu kishige xotunluqqa
berdim, lékin u uninggha öch bolup qaldi;
17 we mana, u uning yaman gépini qilip, betnam chaplap erz qilip: «Qizingning qiz
emeslikini bildim» deydu. Biraq mana qizimning pakliq ispati!» dep, ispat rextni
aqsaqallarning aldida yéyip qoysun.
18 U waqitta sheherning aqsaqalliri érini tutup uninggha tayaq-terbiye bérip,

---

■ **22:1** Mis. 23:4 □ **22:9 «Öz üzümzarliqinggha ikki xil uruq chachmighin» —** menisi (1) üzümzar ichide ikki xil ashliq térishqa bolmaydu; (2) üzümzar ichide, üzüm uruqliridin bashqa uruqlarni térishqa bolmaydu. Bizningche birinchi menisi toghridur («Law.» 19:19ni körüng). **«bulghan'ghan hésablinidu»** — bashqa birxil terjimisi: «muqeddeslikke musadire qilinidu» — démek, musadire qilinip Xudagha, yeni ibadetxanidiki xizmette ishlitishke tapshurulushi kérek. Shübhisizki, bu ayettiki we 10-11-ayetlerdiki emrlerning hem emeliy paydisi bar hem rohiy jehettin köp köchme menisi bar. Oqurmenler özliri Injildin shu köp köchme menilirini tapalaydu. ■ **22:9** Law. 19:19 ■ **22:12** Chöl. 15:38; Mat. 23:5

19 Israildiki bir pak qizning yaman gépini qilip, uninggha betnam chapliding dep, yüz shekel kümüsh töletsun; andin ular pulni qizning atisigha bersun dep békitsun. Emma
qiz bolsa shu kishining xotuni bolup turiwérishi kérek; er pütün ömride uni qoyup berse bolmaydu.
20 Lékin bu söz rast chiqip, qizning pakliq ispati bolmisa,
21 qizni atisining öyining derwazisi aldigha aparsun we atisining öyide buzuqluq qilip Israilning ichide shermendilik qilghanliqi üchün uning shehirining ademliri shu yerde uni chalma-kések qilip öltürsun. Shundaq qilghininglarda siler özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler.
22 Eger birsi éri bar xotun bilen zina qilip tutulup qalsa, zina qilishqan er-xotun ikkilisi öltürülsun. Shundaq qilghanda Israilning ichidin rezillikni chiqiriwétisiler.■
23 Eger birsi sheherde biraw bilen wediliship qoyghan bir qizni uchritip, uning bilen bille bolsa,
24 ikkilisini sheherning derwazisigha élip chiqip chalma-kések qilip öltürünglar; qiz bolsa sheherde turup warqirimighini üchün, er bolsa bashqisining wedileshken qizi bilen yatqini üchün öltürülsun. Shundaq qilip, siler özünglardin rezillikni chiqiriwétisiler.
25 Eger er kishi bashqisi bilen wedileshken qizni dalada uchritip, uni tutuwélip uning bilen yatsa, peqet qiz bilen yatqan er kishi öltürülsun.
26 Qizgha bolsa, héchnéme qilmanglar, chünki qizning özide ölümge layiq héch gunah yoq. Bu ish bolsa birsi qoshnisigha hujum qilip uni öltürwetken'ge oxshash ishtur.
27 Chünki u bashqisigha wedileshken qizni dalada tutuwalghanda, qiz towlighan bolsimu uni qutquzghudek kishi tépilmighan.
28 Eger birsi birer er bilen wedileshmigen qizni tutuwélip, uning bilen yétip her ikkisi tutulsa,
29 qiz bilen yatqan adem qizgha yéqinchiliq qilip xar qilghini üchün qizning atisigha ellik shekel kümüsh bérishi kérek; andin qizni özige xotun qilip élishi kérek; u pütkül ömride uni qoyup berse bolmaydu.■
30 Héchkim atisining xotunini almasliqi kérek, atisining yotqinini achmasliqi kérek.□

23

Jamaetning sapliqi

1 Kimki soqulush yaki késilish tüpeylidin axta qiliwétilgen bolsa, Perwerdigarning jamaitige kirmisun.□
2 Kimki haramdin tughulghan bolsa Perwerdigarning jamaitige kirelmes; oninchi ewladighiche mundaqlardin héchkim Perwerdigarning jamaitige kirmisun.
3 Héchbir Ammoniy we ya héchbir Moabiy Perwerdigarning jamaitige kirmisun; oninchi ewladighiche ulardin héchkim Perwerdigarning jamaitige hergiz kirmisun. ■
4 Seweb shuki, siler Misirdin chiqqininglarda ular aldinglargha yémeklik, su élip chiqmidi we silerge ziyankeshlik qilishqa silerni qarghisun dep, Aram-Naharaimdiki Pétorluq Béorning oghli Balaamni yallidi. □ ■

■ **22:22** Law. 20:10 ■ **22:29** Mis. 22:16 □ **22:30 «atisining xotuni» —** ögey anisi yaki atisining toqili. **«atisining yotqinini achmasliqi kérek»** — démek, atisining toqili yaki ögey anisi bilen munasiwet ötküzse atisining nomusigha tegken bolup hésablinidu. □ **23:1 «Perwerdigarning jamaiti» —** bu ibare: birinchidin muqeddes jay aldida bolsun yaki bashqa yerlerde bolsun ibadet sorunlirini, shundaqla Perwerdigar Israilgha tapshurghan héyt-bayramlargha qatnishish imtiyazini körsitidu; ikkinchidin, Israildiki toluq hoquqluq puqralar, yeni emeldar, aqsaqallar yaki soraqchi bolalaydighanlarni körsetse kérek. «...axta bolup qalghan bolsa Perwerdigarning ibadet jamaitige kirelmes» — qedimki zamanlarda butperesler öz butlirigha sadaqetlikini bildürüsh üchün bezide öz jinsiy ezalirini késiwétetti.
■ **23:3** Neh. 13:1 □ **23:4 «ular aldinglargha yémeklik, su élip chiqmidi» —** ibraniy tilida «ular aldinglargha nan, su élip chiqmidi». ■ **23:4** Chöl. 22-24

5 Lékin Perwerdigar Xudayinglar bolsa Balaamning sözini anglimay, belki siler üchün qarghishni beriketke aylanduruwetti; chünki Perwerdigar Xudayinglar silerge muhebbet baghlighan.
6 Siler hemme künliringlarda *Ammoniylar we Moabiylar*ning aman-ésenliki we bextini hergiz istimenglar.
7 Lékin Édomiylar qérindishinglar bolghach, ulargha nepret bilen qarimanglar. Misirliqlarghimu nepret bilen qarimanglar, chünki siler ularning zéminida musapir bolup turghanidinglar.
8 Bularning üchinchi ewladidin tughulghan balilar Perwerdigarning ibadet jamaitige kirse bolidu.

Shexsiy taziliq

9 Düshmenliringge qarshi jengge chiqip chédir tikseng, herxil napakliqtin éhtiyat qilghin.
10 Eger aranglarda kéchisi birsi chüshide Sheytan atlap napak bolghan bolsa, u chédirgahdin chiqip ketsun; chédirgahqa udulla kirmisun; □
11 kechqurun kirgende u sugha chüshüp, kün patqanda chédirgahgha yénip kirsun.
12 *Hajitinglar* üchün chédirgahning sirtida bir jayinglar bolsun; teretke shu yerge béringlar.
13 Saymanliring ichide bir gürjek bolsun; sen sirtta teretke oltursang, uning bilen örek kolap teritingni kömüwet.
14 Chünki Perwerdigar Xudaying séni qutquzushqa, düshmenliringni aldinglargha tapshurushqa chédirgahing otturisida yüridu; shunga séning chédirgahing pak bolsun. Bolmisa U séningkide birer paskiniliq körse sendin ayrilip kétishi mumkin.

Qullargha qandaq muamile qilish

15 Öz xojisidin qéchip yéninggha kelgen qulni öz xojisigha tutup bermigin.
16 U aranglarda siler bilen bille turup, qaysi sheherning derwazisi ichide qaysi yerni tallisa, shu yerde tursun. Siler uninggha zulum qilmanglar.
17 Israilning qizlirining arisida héchbir pahishe bolmisun, Israilning oghullirining arisida héchbir pahishe hezilek bolmisun.
18 Bir qesemni beja keltürmek üchün Perwerdigar Xudayinglarning öyige pahishining pulini yaki hezilekning pulini keltürmigin; chünki bu ikkisi Perwerdigar Xudayingning aldida yirginchliktur.□

Ösüm we qesemler toghruluq

19 Siler öz qérindishinglardin ösüm almanglar; pulning ösümi bolsun, ashliqning ösümi bolsun yaki herqandaq ösüm alghudek bashqa nersining ösümini alsanglar bolmaydu. ■
20 Emma chetelliktin ösüm alsanglar bolidu, lékin qérindishinglardin héch ösüm almanglar. Shundaq qilsanglar Perwerdigar Xudayinglar siler uni igileshke kiridighan zéminda, qolliringlarning barliq emgikide silerge beriket béridu.
21 Sen Perwerdigar Xudaying aldida bir nersini atashqa qesem qilghan bolsang, uninggha emel qilishqa hayal qilma. Bolmisa, Perwerdigar Xudaying uni sendin telep qilghinida gunahkar bolisen. ■
22 Lékin eger sen bir nersini atashqa qesem qilmisang, u sanga héch gunah bolmaydu.

□ **23:10 «Sheytan atlap»** — biz mushu sözni terjimimizde ishletkinimiz Sheytanning bu ishqa mes'ul ikenlikini körsetkinimiz yoq. Oqurmenler bu sözge tonush bolghanliqi üchün ishlettuq, xalas. □ **23:18 «hezilek»** — ibraniy tilida «it». Ayette alahide közde tutulghini butpereslik yolida pahishe bolup ténini satquchilar. ■ **23:19** Mis. 22:25; Law. 25:36; Neh. 5:2-13; Luqa 6:34, 35 ■ **23:21** Chöl. 30:3

23 Aghzingdin chiqqan'gha emel qilghin; Perwerdigar Xudayinggha qesem qilip atighiningni, yeni aghzingning sözi boyiche ixtiyariy hediyengni sunushung kérek.
24 Sen qoshnangning talliqigha kirseng xalighiningche yep toyun, emma qachaquchanggha élip mangmighin.
25 Qoshnangning pishqan ziraetlikige kirseng, qolung bilen ziraetning béshini üzüp alsang bolidu; emma qoshnangning ziraetlirige orghaq salghuchi bolma.■

24

Talaq xéti bérish toghruluq

1 Eger birsi bir ayalni emrige alghandin kéyin uningda birer set ishni bilip, uningdin söyünmise, undaqta u talaq xétini pütüp, uning qoligha bérishi kérek; andin uni öz öyidin chiqiriwetse bolidu. □ ■
2 Ayal uning öyidin chiqqandin kéyin bashqa erge tegse bolidu.
3 Bu ikkinchi ermu uni yaman körüp, talaq xétini yézip qoligha bérip uni öz öyidin chiqiriwetse yaki uni alghan ikkinchi éri ölüp ketse
4 uni qoyup bergen awwalqi éri uni napak hésablap, ikkinchi qétim xotunluqqa almisun; chünki undaq qilsa, Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu. Sen Perwerdigar Xudaying sanga miras qilip béridighan zéminning üstige gunah yüklimigin.□

Rehimdilliq, maxaw késili we adalet toghruluq

5 Eger birkim yéngidin xotun alghan bolsa uninggha ne jengge chiqish, ne bashqa birer ishqa buyrulmisun; u belki alghan xotunini xush qilish üchün bir yilghiche erkin-azad bolup öyide oltursun.■
6 Héchkim yarghunchaq yaki tügmenning üsti téshini kapaletke almisun; chünki bu ish birsining hayatini kapaletke alghandek bolidu.
7 Eger birkim Israillardin bolghan qérindishining birini bulap kélip, uni quldek ishletse we yaki uni sétiwetse shu bulangchi öltürülsun; siler shundaq qilsanglar aranglardin rezillikni chiqiriwétisiler.■
8 Pése-maxaw wabasi peyda bolsa, özünglargha pexes bolunglar, Lawiy kahinlarning silerge barliq körsetkinini qilinglar; men ulargha qandaq emr qilghan bolsam shuninggha köngül qoyup emel qilinglar. ■
9 Misirdin chiqqininglarda Perwerdigar Xudayinglarning yolda Meryemge qandaq qilghinini eske élinglar.□ ■
10 Eger sen öz burader-qoshnanggha qerz berseng, kapalet élish üchün öyige kirmigin;
11 belki tashqirida turup tur; sanga qerzdar kishi özi sanga béridighan kapaletni tashqirigha élip chiqsun.
12 Shu kishi yoqsul bolsa sen uningdin kapaletke alghan *kiyimni* yépinip uxlimighaysen;
□

■ **23:25** Mat. 12:1 □ **24:1 «birsi... *ayalida* birer set ishni bilip,...»** — bu yerdiki «set (uyatliq) ish» zinani körsetmeydu; zinaxorluq bolsa ölüm jazasi bériletti. Shunga «set ish» belkim ayalining bashqa erlerge qarap naz-kereshme qilishi, zina qilmay lékin bashqa birsi bilen birxil oynishini körsitishi mumkin. ■ **24:1** Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4 □ **24:4 «...undaq qilsa, Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu» —** némishqa bu ish «Perwerdigarning aldida yirginchlik ish bolidu»? Bu mesile toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **24:5** Qan. 20:7 ■ **24:7** Mis. 21:16 ■ **24:8** Law. 13:2 □ **24:9 «... Perwerdigar Xudayinglarning yolda Meryemge qandaq qilghinini eske élinglar» —** «Chöl.» 12:1-15ni körüng. ■ **24:9** Chöl. 12:10 □ **24:12 «sen uningdin kapaletke alghan kiyimni yépinip uxlimighaysen» —** yaki «kechte uxlighiningda uningdin kapaletke alghan kiyimni yéningda qaldurmighin».

13 Héch bolmighanda sen belki kapaletni kün patqanda uninggha qayturup bergin; shundaq qilsang u öz tonini yépinip uxlighanda, sanga bext-beriket tileydu. Shundaq qilsang bu ish sanga Perwerdigar Xudayingning aldida heqqaniyliq sanilidu.■
14 Ajiz, namrat medikargha naheqliq qilma, meyli u qérindashliringlardin bolsun yaki yéza-sheherliringlarda turghan musapirlardin bolsun. ■
15 U namratliqtin öz heqqige intizar bolghachqa, u ishligen shu küni kün pétishtin burun heqqini choqum bergin; bolmisa, u séning toghrangda Perwerdigargha peryad kötüridu, bu ish gunah bolup béshinggha chüshidu.
16 Balilirining jinayiti üchün ata öltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üchün öltürülmisun; belki jinayiti bar bolghan herbir kishi öz gunahi üchün ölüm jazasini tartsun.■
17 Sen musapir yaki yétim toghrisidiki hökümni burmilima; tul ayalning kiyim-kécheklirinimu kapaletke alma, ■
18 belki özüngning Misirda qul bolup Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin hör qilip qutquzup kelginini yadinggha keltürgin. Shunga men sanga buninggha emel qilghin dep buyruymen.
19 Sen étizliqingning hosulini yighqiningda bir bagh önchini untup qalghan bolsang, uni élip kélish üchün yénip barmighin; u önche musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun. Shundaq qilghanda Perwerdigar Xudaying séning qolliringning barliq emgikini beriketleydu.■
20 Zeytun derixingni qaqqiningdin kéyin shaxlirida qalghanlirini qayta qaqma; qalduqliri musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun.
21 Üzümzarliqingning üzümlirini yighip bolghandin kéyin washang qilmighin. Qalduqliri musapir, yétim-yésir we tul xotun'gha tegsun.
22 Özüngning Misir zéminida qul bolghiningni yadinggha keltürgin; shunga men sanga buninggha emel qilghin dep buyruymen.

25

Her türlük qanun-belgilimiler

1 Eger ikki kishi birnersini taliship qélip, höküm bérishni telep qilip sot aldigha kelse, undaqta soraqchilar dewagha höküm chiqirip heqdarni heq, gunahi bar ademni gunahkar dep jakarlisun.
2 Eger gunahkar adem derrige layiq bolsa, soraqchi uni özining aldida yerge yatquzup, uning qilghan gunahigha layiq sanap derrilisun.
3 Lékin peqet qiriq derrila urulsun; shuningdin ziyade urulmisun, köp urulsa shu qérindishing köz aldingda kemsitilgen bolidu.■
4 Sen xaman tépiwatqan kalining aghzini boghmighin.■
5 Eger bir yerde turidighan qérindash aka-inilarning biri bala yüzi körmey ölüp ketse, ölgen kishining ayali yat bir kishige tegmisun; belki uning érining birtughqan qérindishi uning qéshigha kirip uni xotunluqqa élip, birtughqan qérindashliq burchini ada qilsun; ■
6 ölgen qérindishining ismi Israildin öchürülmesliki üchün ayalning tunji balisigha uning ismi qoyulsun.
7 Lékin eger bu kishi yenggisini élishni xalimisa, yenggisi *sheher* derwazisidiki aqsaqallarning qéshigha bérip: «Érimning birtughqan qérindishi öz qérindishining ismini Israilda

■ **24:13** Mis. 22:26 ■ **24:14** Law. 19:13; Yaq. 5:4 ■ **24:16** 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yer. 31:30; Ez. 18:20 ■ **24:17** Mis. 22:21,22; Pend. 22:22; Yesh. 1:23; Yer. 5:28; 22:3; Ez. 22:29; Zek. 7:10 ■ **24:19** Law. 19:9; 23:22 ■ **25:3** 2Kor. 11:24 ■ **25:4** 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18 ■ **25:5** Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luqa 20:28

qaldurushqa unimidi; u men üchün birtughqan qérindashliq burchini ada qilishqa unimidi», dep éytsun.■
8 Andin uning shehiridiki aqsaqallar uni chaqirtip uninggha nesihet qilsun; eger u: «Men uni xotunluqqa élishni xalimaymen», dep ching turuwalsa,
9 yenggisi aqsaqallarning köz aldida uning qéshigha bérip, uning putidin keshini saldurup, yüzige tökürüp: «Bir tughqan qérindishi üchün aile qurushqa unimighan kishige shundaq qilinsun!» dep jakarlisun. ■
10 Shu kishining nami Israilning ichide: «Keshi sélin'ghuchining öyi» dep atalsun.
11 Eger ikki adem bir-biri bilen urushup qalghinida birining ayali öz érige yardemliship érini urghuchining qolidin ajratmaqchi bolup, qolini uzitip urghuchining jan yérini tutuwalsa,
12 undaqta sen uninggha héch rehim qilmay qolini késiwet.□
13 Séning xaltangda chong-kichik ikki xil taraza téshi bolmisun.
14 Öyüngde chong-kichik ikki xil efah saqlima.□
15 Taraza téshing toptoghra, durus bolsun; efahingmu toptoghra, durus bolsun. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zéminda ömrüng uzun bolidu.
16 Chünki kimki shundaq ishlar qilsa, kimki naheq ish qilsa, Xudaying Perwerdigarning aldida yirginchlik sanilidu.■

Amaleklerdin kélidighan xeterni yoqitish

17 Misirdin chiqip kéliwatqininglarda Amaleklerning silerge néme qilghinini ésinglarda tutunglar; ■
18 ular Xudadin qorqmay, yolda silerge uchrap, siler hérip-charchap halinglar qalmighan chaghda, keyninglarda qalghan ajiz kishilerni urup yoqatmidimu? U Xudadin héch qorqmidi.
19 Shunga, Perwerdigar Xudaying mirasing bolsun dep sanga igileshke béridighan zéminda, Perwerdigar Xudaying etrapingdiki barliq düshmenliringdin amanliq berginide, Amaleklerning namini asmanning tégide eslenmigüdek derijide öchürüwet; bu ishni unutma.

26

Méwe we bashqa mehsulatlardin «birinchi hosul»ni Xudagha atash

1 Sen Perwerdigar Xudaying sanga miras qilip béridighan zémin'gha kirip uni özüngning qilip igilep olturaqlashqanda,
2 Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zéminning hosulini alghanda, sen yerning deslepki pishqan méwisini élip, séwetke sélip Perwerdigar Xudaying Öz namini qoyushqa tallaydighan jaygha élip bérishing kérek; ■
3 andin shu waqittiki kahinning qéshigha keltürüp, uninggha: «Perwerdigar Özi bizge bérishke ata-bowilirimizgha qesem qilghan zémin'gha kirdim, bügün men Perwerdigar Xudayingning aldida shundaq bolghinigha guwahmen», dep éytisen.

4 Kahin séwetni qolungdin élip uni Perwerdigar Xudayingning qurban'gahining aldida qoyidu;

■ **25:7** Rut 4:7 ■ **25:9** Rut 4:5 □ **25:12 «sen uninggha héch rehim qilmay...»** — ibraniy tilida «közüng uni héch ayimay...». □ **25:14 «efah»** — ashliq-danlarning ölchem birliki, texminen 20 yaki 27 litr. ■ **25:16** Pend. 11:1 ■ **25:17** Mis. 17:8 ■ **26:2** Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Chöl. 15:17

5 andin sen Perwerdigar Xudayingning aldida söz qilip mundaq deysen: — «Méning atam esli ghérib bir aramiy idi; Misirgha chüshüp olturaqlashti; ular shu yerde sani az musapir bolsimu, barghanséri köpiyip ulugh, küchlük, chong bir xelq boldi. □ ■
6 Lékin Misirliqlar bizge qattiq qolluq qilip, zulum sélip bizni éghir emgekke saldi.
7 Emma biz ata-bowilirimizning Xudasi Perwerdigargha peryad qiliwiduq, Perwerdigar awazimizni anglap biz tartiwatqan xarliq, japa we zulumgha nezirini saldi.
8 Shuning bilen Perwerdigar küchlük qol we uzartqan bilek, dehshetler we möjizilik alametler we karametler bilen bizni Misirdin chiqirip
9 bizni bu yerge élip kélip bu zémin'gha, yeni süt bilen hesel éqip turidighan bir zémin'gha ige qildi!
10 Emdi mana, ey Perwerdigar, sen Manga bergen bu zéminning méwisining deslepki pishqinini séning qéshinggha ekeldim», deysen.
Shularni dep, séwetni Perwerdigar Xudayingning huzurida qoyup, Perwerdigar Xudayingning aldida sejde qilisen;
11 shundaq qilip sen we öyüngdikiler Perwerdigar Xudayingning silerge ata qilghan hemme németliridin xush bolunglar; özüng, Lawiylar we aranglarda turidighan musapirlar qoshulup shadlininglar.

Üchinchi yildiki öshre

12 Sen her üchinchi yilida, yeni ondin biri bolghan öshre yilida hemme hosulungning ondin birini öshre ayrip bolghandin kéyin, sen Lawiy bilen musapirgha, yétim-yésir, tul xotunlargha derwaziliringning ichide shulardin yep toyunsun dep bérisen; ■
13 we sen Perwerdigar Xudayingning aldida söz qilip shundaq deysen: «Men öyümdin *Xudagha* muqeddes qilin'ghan nersilerni ayrip élip chiqip, sen Manga tapilighan emr boyiche bularni Lawiy bilen musapirgha, yétim-yésir, tul xotunlargha berdim; men Séning emrliringning héchbirini ne buzmidim, ne héchqachan unutmidim; ■
14 matem tutqanlirimda shulardin héchnémini yémidim, napak halette turup buningdin birnémini almidim; ölgen kishige atap buningdin héchnéme bermidim, belki Perwerdigar Xudayimning awazini anglap her ishta Sen manga emr qilghining boyiche qildim.
15 Emdi Sen muqeddes makaning bolghan asmanlardin nezer sélip Öz xelqing Israilni, shundaqla ata-bowilirimizgha qesem bilen qilghan wedeng boyiche, hesel bilen süt aqidighan, bizge bergen bu zéminni beriketligeysen».■

Xulase

16 Bügün Perwerdigar Xudaying bu belgilimilerge hem hökümlerge emel qilishqa emr qildi; pütün qelbing, pütün jéning bilen ularni tutup ulargha emel qil.
17 Sen bügün Perwerdigarni özüngning Xudaying bolushqa, shundaqla Uning yollirida méngishqa, Uning belgilimilirige, Uning emrlirige, Uning hökümlirige emel qilip Uning awazigha qulaq sélishqa qobul qilding; ■
18 we Perwerdigar bolsa bügün silerni Özining xas xelqi bolushqa, Uning barliq emrlirini tutushqa (U silerge wede qilghandek) silerni qobul qildi.■
19 Shundaq bolsa, U silerge izzet, nam-shöhret we shan-sherep bérip, Özi yaratqan barliq ellerdin silerni üstün qilidu. Buning bilen siler Uning éytqinidek, Perwerdigar Xudayinglar üchün muqeddes bir xelq bolisiler.■

□ **26:5 «Méning atam esli ghérib...»** — yaki «méning atam esli sergerdan» yaki «méning atam esli yoqap kétey dégen».
■ **26:5** Yar. 46:1 ■ **26:12** Law. 27:30; Chöl. 18:24; Qan. 14:28, 29 ■ **26:13** Qan. 14:27 ■ **26:15** Yesh. 63:15
■ **26:17** Yar. 17:7 ■ **26:18** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2 ■ **26:19** Qan. 4:7

27

Shekemde yighilish — bext-beriket we lenetlik ishlar

1 Musa we Israilning aqsaqalliri xelqqe buyrup mundaq dédi: —
«Men bügün silerge tapilighan bu barliq emrni tutunglar.
2 Iordan deryasidin ötüp Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan zémin'gha kirgen künde, siler chong-chong tashlarni tiklep ularni hak bilen aqartinglar; ■
3 andin ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar silerge wede qilghinidek, Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan, süt bilen hesel éqip turidighan zémin'gha kirishinglar üchün deryadin ötkininglerde, bu qanunning hemme sözlirini shu tashlargha pütüp qoyunglar.
4 Siler Iordan deryasidin ötüp, méning bügünki emrim boyiche shu tashlarni Ébal téghida tiklep, ularni hak bilen aqartinglar.
5 Siler shu yerde Perwerdigar Xudayinglar üchün tömür eswab tegmigen tashlardin qurban'gah yasanglar; ■
6 Perwerdigar Xudayinglarning bu qurban'gahi yonulmighan, pütün tashlardin yasalsun; uning üstide köydürme qurbanliqlarni Xudayinglar Perwerdigargha atap sununglar,
7 we shu yerde inaqliq qurbanliqlirinimu sununglar, ulardin yep Perwerdigar Xudayinglarning huzurida shadlininglar.
8 Siler shu tashlar üstige bu qanunning hemme sözlirini éniq pütüp qoyunglar».
9 Andin Musa bilen Lawiy kahinlar pütkül Israilgha söz qilip: «Ey Israil, shük turup anglanglar! Siler bügün Perwerdigar Xudayinglarning xelqi boldunglar.
10 Emdi Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men bügün silerge tapilighan uning emrliri we belgilimilirige emel qilinglar» — déyishti.
11 Shu küni Musa xelqqe emr qilip mundaq dédi: —
12 Siler Iordan deryasidin ötkendin kéyin, bular, yeni Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar, Yüsüp bilen Binyaminlar Gerizim téghining üstide turup, xelqqe bext-beriket tilisun. ■
13 Bular, yeni Ruben, Gad, Ashir, Zebulun, Dan bilen Naftali Ébal téghining üstide lenet oqushqa tursun.

Ehdide körsitilgen lenetlik ishlar

14 U waqitta Lawiylar Israillarning hemmisige yuqiri awaz bilen: —
15 «Kimki hünerwenning qoli bilen birer oyma yaki quyma mebudni yasap chiqsa (Perwerdigar aldida yirginchlik ishtur!), uni yoshurunche tiklep qoysa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.□
16 «Kimki ata-anisini közge ilmisa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.
17 «Kimki qoshnisining pasil téshini yötkise lenetke qalsun», dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.
18 «Kimki bir korni yoldin azdursa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.
19 «Kimki musapir, yétim-yésir we tul xotun toghrisidiki hökümni burmilisa, lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.
20 «Kimki atisining xotuni bilen yatsa, atisining yotqinini achqan bolghachqa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.□

■ **27:2** Ye. 4:1 ■ **27:5** Mis. 20:25; Ye. 8:31 ■ **27:12** Qan. 11:29 □ **27:15 «lenetke qalsun» —** mushu sözning mushu yerdiki asasiy uqumi xelqning lenitige qalghanliqi emes, belki «Xuda lenet qildi», «Xudaning jazasigha uchraydighan» dégen uqumni bildüridu. □ **27:20 «atisining yotqinini achqan...» —** bu sözler toghruluq 22:30ni we izahatini körüng.

21 «Kimki haywan bilen munasiwet qilsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning
hemmisi jawaben: Amin! — désun.
22 «Kimki atisining qizi yaki anisining qizi bolghan öz hemshirisi bilen yatsa lenetke
qalsun» — dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: Amin! — désun.
23 «Kimki qéynanisi bilen yatsa lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi
jawaben: Amin! — désun.
24 «Kimki qoshnisini paylap turup yoshurun öltürse lenetke qalsun» dep jakarlisun.
Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.
25 «Kimki gunahsiz ademni öltürüp uning qéni üchün heq alsa lenetke qalsun» dep
jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.
26 «Kimki bu qanunning sözlirige köngül bölmey, uninggha emel qilishta ching turmisa,
lenetke qalsun» dep jakarlisun. Andin xelqning hemmisi jawaben: — Amin! désun.■

28

Ehdining bext-beriketliri

1 Eger sen Perwerdigar Xudayingning sözini anglap, Uning men bügün sanga tap-
shuridighan emrlirige emel qilishqa köngül bölseng, Xudaying Perwerdigar séni yer
yüzidiki hemme ellerning üstige chong qilidu; ■
2 Perwerdigar Xudayingning sözini anglisang bu hemme bext-beriketler sanga egiship
üstüngge chüshidu: —

3 Sen sheherde bext-beriketlik bolisen, sehradimu bext-beriketlik bolisen.
4 Baliyatqungning méwisi bilen yéringning méwisi, charpayliringning méwisi, yeni
kalangning nesilliri we qoy padiliring tughqini bolsa, bext-beriketlik bolidu.
5 Séwiting bext-beriketlik bolidu, tengnengmu bext-beriketlik bolidu.
6 Sen kirsengmu bext-beriketlik bolisen, chiqsangmu bext-beriketlik bolisen.
7 Sanga qarshi chiqqan düshmenliringni Perwerdigar aldingda meghlup qilidu; ular bir
yol bilen sanga hujumgha kélip, yette yol bilen aldingdin qachidu.
8 Séning ambarliringda we qolung bilen qilidighan barliq ishliringda Perwerdigar
üstüngge bext-beriket buyruydu; Perwerdigar Xudaying sanga béridighan zéminda U séni
beriketleydu.
9 Eger sen Perwerdigar Xudayingning emrlirini tutup yollirida mangsang, Özi qesem
bilen sanga wede qilghandek Perwerdigar séni tiklep Özige muqeddes bir xelq qilidu.
10 Shuning bilen yer yüzidiki hemme xelqler séning Perwerdigarning nami bilen atalgh-
iningni körüp sendin qorqidu.
11 Perwerdigar séni yashnitidu; sanga bérishke ata-bowiliringgha qesem bilen wede qil-
ghan zéminda séni öz bediningning méwisi bilen charpayliringning méwisi we yéringning
méwisini mol we berketlik qilidu.■
12 Perwerdigar séning zéminiggha öz waqtida yamghur bérip qolliringning hemme
ishlirini beriketlesh üchün öz xezinisi bolghan asmanni sanga achidu; özüng héch
kimdin qerz almaysen, belki köp ellerge qerz bérisen.
13 Perwerdigar séni quyruq emes, bash qilidu; sen peqet üsti bolup, asti bolmaysen. Eger
men silerge bügün tapilighan Perwerdigar Xudayingning emrlirige qulaq sélip, ularni
tutup emel qilsang,
14 shundaqla men bügün silerge buyrughan hemme sözlerning héch biridin ong yaki
solgha chetnep ketmiseng, bashqa ilahlargha egiship qulluqigha kirmiseng, shundaq
bolidu.

■ **27:26** Gal. 3:10 ■ **28:1** Law. 26:3 ■ **28:11** Qan. 30:9

Bext-beriketning lenetke aylinishi

15 Lékin shundaq boliduki, eger Perwerdigar Xudayingning awazigha qulaq salmay, men bügün silerge tapilighan uning barliq emrliri bilen belgilimilirini tutmisanglar hem ulargha emel qilmisanglar, bu lenetlerning hemmisi sanga egiship üstüngge chüshidu: —■
16 Sen sheherde lenetke qalisen, sehradimu lenetke qalisen.
17 Séwiting lenetke qalidu, tengnengmu lenetke qalidu.
18 Baliyatqungning méwisi, yéringning méwisi, kalangning nesilliri we qoy padiliringning tughqini lenetke qalidu.
19 Sen kirsengmu lenetke qalisen, chiqsangmu lenetke qalisen.
20 Séning Perwerdigarni tashlighan rezil qilmishliring üchün u sen yoq qilin'ghuche, tézdin halak qilin'ghuche, qolung qilghan barliq ishliringda séning üstüngge lenet, parakendilik we deshnem chüshüridu.
21 Perwerdigar sen igileshke kiridighan zémindin séni yoqatquche sanga waba chaplashturidu.
22 Perwerdigar séni sil-waba késili, kézik késili, yallughluq késili we bezgek késilige giriptar qilip, qurghaqchiliq, chawirish apiti we hal apitige muptila qilidu. Bu apetler sen yoq qilin'ghuche séni qoghlaydu.□ ■
23 Béshingning üstidiki asman mistek, ayighingning astidiki yer tömürdek bolidu. ■
24 Perwerdigar séning zéminingda yaghidighan yamghurni topa-chang we qum qilidu; ular taki sen halak bolghuche asmandin üstüngge chüshidu.
25 Perwerdigar Özi séni düshmenliringning aldida meghlup qilidu. Sen ulargha qarshi bir yol bilen bérip, ularning aldidin yette yol bilen qachisen; yer yüzidiki hemme ellerni dekke-dükkige salidighan obyékt bolup qalisiler.
26 Ölükliringlar asmandiki barliq uchar-qanatlar bilen yer yüzidiki haywanlargha yem bolidu; ularni heydiwétidighan héchkim chiqmaydu.
27 Perwerdigar séni Misirdiki saqaymas yara-chaqiliri, chiqan-hürrekler, temretke, qichishqaq bilen uridu. □ ■
28 Perwerdigar séni sarangliq, korluq we parakendilik bilen uridu.
29 Sen küpkündüzde kor kishi qarangghuda temtiligendek temtilep yürisen, barliq yolliring aqmaydu; sen kündin-kün'ge peqet zulum bilen bulangchiliqqa uchrighuchi bolisen, séni qutquzidighan héchkim chiqmaydu.
30 Sen bir xotun bilen wedileshseng bashqa bir adem uning bilen yatidu; öyni salsang uningda olturalmaysen, tek tikken bolsang méwisini yéyelmeysen.
31 Kalang közliringning aldida soyulidu, lékin göshidin yéyelmeysen; qarap turup éshiking sendin bulap kétilidu, sanga yénip kelmeydu. Qoyliring düshmenliringning qoligha chüshüp kétidu, ularni yandurup kélishke yardemge héchkim chiqmaydu.
32 Oghul bilen qizliring bashqa bir elning qoligha chüshüp, közliring pütün kün ulargha telmürüsh bilen charchaydu; lékin qolung ularni qutquzushqa amalsiz qalidu.
33 Yéringning mehsulatliri bilen emgikingning barliq méwisini sen tonumaydighan bir el yep kétidu; sen barliq künliringde ézilip zulum tartisen;
34 Közliring körgen ishlardin sen sarang bolup kétisen.
35 Perwerdigar séni tapiningdin choqqangghiche, tizing bilen pachaq-putliringghiche saqaymas dehshetlik yara-chaqilar bilen uridu.
36 Perwerdigar séni öz üstüngge tikligen padishahinggha qoshup özüng we ata-bowiliring tonumighan bir elge tutup béridu. Sen shu yerde turup yaghach we tashtin

---

■ **28:15** Law. 26:14; Yigh. 2:17; Dan. 9:11,13; Mal. 2:2 □ **28:22** **«qurghaqchiliq»** — yaki «qilich». **«chawirish apiti»** — yaki «qurghaq shamal». ■ **28:22** Law. 26:16 ■ **28:23** Law. 26:19 □ **28:27** **«Misirdiki saqaymas yara-chaqiliri...»** — belkim Xuda Israilni Misirdin qutquzghanda Misirliqlargha chüshürgen yara-chaqilarni körsitishi mumkin («Mis.» 9:9-11ni körüng). ■ **28:27** Mis. 9:9

yasalghan bashqa ilahlargha choqunisen.
37 Sen Perwerdigar séni élip baridighan hemme eller arisida wehime, söz-chöchek we
tapa-tenining obyékti bolup qalisen.

Bext-beriketning lenetke aylinishi — dawami

38 Sen étizliqqa bérip köp uruq chachisen, lékin chéketkiler ularni yep kétip, uningdin az
yighip kélisen.■
39 Tallarni tikip perwish qilsangmu, ularni qurtlar yep kétip, ne méwisini yighalmaysen,
ne sharab ichelmeysen.
40 Zéminingning her yéride zeytun baghliring bolsimu, uning méyi bilen bediningni
mesihlep mayliyalmaysen; chünki derexlerdiki méwiler pishmayla chüshüp kétidu.
41 Oghul we qiz perzent körsengmu, lékin ular yéningda turmaydu; chünki ular sürgün
bolup kétidu.
42 Séning herbir derixing bilen yéringning barliq mehsulatlirini chéketkiler özining qilidu.
43 Aranglarda turuwatqan musapir sendin barghanséri üstün bolup, sen barghanséri
töwen bolup qalisen.
44 U sanga qerz bergüchi bolidu, emma sen uninggha qerz bérelmeysen. U bash bolidu,
sen quyruq bolisen.
45 Sen Perwerdigar Xudayingning awazigha qulaq salmay, U sanga tapilighan emr we
belgilimilerni tutmighining üchün bu lenetlerning hemmisi sen halak qilin'ghuche séni
qoghlap yétip, üstüngge chüshidu.
46 Bu lenetler özüng we neslingning üstige menggülük chüshidighan möjizilik alamet we
karamet bolup qalidu.
47 Sen kengrichilikte shadliq we köngül xushluqi bilen Perwerdigar Xudayingning
qulluqida bolmighachqa,
48 buning ornigha sen achliq we ussuzluq, yalingachliq we her nersining kemchi-
likide bolup Perwerdigar sanga qarshi ewetidighan düshmenliringning qulluqida bolup
qalisen; U séni halak qilghuche boynunggha tömür boyunturuqni salidu.
49 Perwerdigar yiraqtin, yeni yer yüzining chétidin sen tilini bilmeydighan, bürküttek
shungghup kélidighan bir elni sanga qarshi ewetidu.
50 U elpazi esheddiy, qérilargha yüz-xatire qilmaydighan we yashlargha méhir
körsetmeydighan bir el bolidu.
51 U sen halak bolghuche, charwiliringning nesli bilen yéringning mehsulatlirini yep
kétidu; chünki u séni yoqitip bolmighuche sanga ne ashliq, ne yéngi sharab, ne zeytun
méyi, ne kalangning mozayliri ne qoy padiliringning qoziliridin bir némini qoymaydu.
52 Sen tayan'ghan pütkül zéminingdiki hemme égiz, mehkem sépilliring örülüp chüshküche,
u pütkül zéminingdiki barliq derwaziliring aldigha kélip, séni qorshiwalidu; u Perwerdi-
gar Xudaying sanga bergen zéminingning her yéridiki hemme derwaziliring aldigha kélip,
séni qorshiwalidu.
53 Shu waqitta düshmenliringning qistap kélishliri bilen bolghan qamal-qistangning azab-
oqubetliri ichide, Perwerdigar Xudaying sanga ata qilghan, öz téningning méwisi bolghan
oghulliringning göshini we qizliringning göshini yeysen. ■
54 We shundaq boliduki, aranglardiki nazuk, intayin siliq-sipaye bir adem qérindishi,
quchiqidiki ayali, shundaqla téxi tirik baliliridin qizghinip, ulargha yaman közi bilen
qaraydu;
55 shunga, düshmenliringning qamal-iskenjiside sen öz derwaziliring ichide qiynalgh-
iningda héchnéme qalmighanliqi üchün, u özi yewatqan balilirining göshidin ularning
héchqaysisigha azraqmu bermeydu.

■ **28:38** Mik. 6:15; Hag. 1:6 ■ **28:53** Law. 26:29; 2Pad. 6:29; Yigh. 4:10

56-57 Aranglardiki eslide nazuk we siliq-sipaye bolghan, siliq-sipayiliki we nazukluqidin puti bilen yerge desseshnimu xalimaydighan ayal quchiqidiki éri, oghul-qiz perzentliridin qizghinip, ulargha yaman közi bilen qaraydu; chünki düshmenliringning qamal-iskenjisi bilen sen öz derwaziliring ichide qiynalghiningda héchnerse qalmighachqa, u öz puti ariliqidin chiqqan bala hemrahi bilen özi tughqan balilirini yoshurunche yeydu.

Xudaning ehdisidin chiqishning aqiwiti

58 Sen bu kitabta pütülgen bu qanunning barliq sözlirige emel qilishqa köngül bölmiseng,
Perwerdigar Xudayingning ulugh we heywetlik namidin qorqmisang,
59 Perwerdigar séning üstüngge chüshüridighan wabalar hem neslingning üstige chüshüridighan wabalarni ajayib qilidu; U dehshetlik, uzaqqa sozulidighan wabalarni we éghir, uzaqqa sozulidighan késellerni üstüngge we neslingge chüshüridu;
60 Perwerdigar sen qorqidighan, Misirdiki barliq késellerni üstüngge chüshürüp, sanga chaplashturidu.
61 Shuningdek bu qanuniy kitabta pütülmigen hemme késel we hemme wabanimu Perwerdigar taki sen halak bolghuche üstüngge chüshüridu.
62 Shuning bilen eslide asmandiki yultuzlardek nurghun bolsanglarmu, emdilikte az bir türküm kishiler bolup qalisiler; chünki siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmidinglar.
63 We shundaq boliduki, Perwerdigar ilgiri silerge yaxshiliq qilip, silerni awutqinidin söyün'gendek, U emdi silerni yoqitip halak qilidighinidin söyünidu; shuning bilen siler igileshke kiridighan zémindin yulup tashlinisiler. ■
64 Perwerdigar silerni yer yüzining bu chétidin u chétigiche bolghan hemme ellerning arisigha tarqitidu; siler özünglar yaki ata-bowiliringlar tonumighan yaghach bilen tashtin yasalghan ilahlarning qulluqida bolisiler; ■
65 Siler u ellerning arisida ne aram tapalmaysiler, ne tapininglar tirep turghudek héch mezmut jay bolmaydu; Perwerdigar belki shu yerde silerning könglünglarni ghuwalash-turup titritip, közünglarni qarangghulashturup jéninglarni solashturidu.
66 Siler qarap turup jéninglar qilda ésiqliqtek turidu; siler kéche-kündüz dekke-dükkide bolup jénimdin ayrilip qalarmenmu? — dep qorqisiler;
67 könglüngni basqan wehime we parakendichilik we közliring körgen körünüshler tüpeylidin etigini: «Kashki kech bolsidi!», kechte bolsa: «Kashki etigen bolsidi!» deysen.
68 Perwerdigar silerge wede qilip: «Siler bu yolni ikkinchi yene körmeysiler» dégen shu yol bilen silerni kémige chüshürüp Misirgha yanduridu. Siler shu yerde düshmenliringlargha qul-dédek bolushqa özünglarni satisiler, lékin silerni alghili adem chiqmaydu.

29

Musa peyghember xelqqe söz qilidu — eslesh we jékilesh

1 Töwendikiler Perwerdigar Israillar bilen ehde baghlash üchün Moab zéminida Musagha tapilighan sözlerdur. Bu ehde Perwerdigar ular bilen Horebde qilghan ehdidin bashqa bir ehde idi.
2 Musa pütkül Israilni chaqirip ulargha mundaq dédi:
«Siler Perwerdigarning Misir zéminida Pirewn'ge, uning barliq xizmetkarliri we zéminning hemme yéride köz aldinglarda néme ish qilghinini kördünglar, ■
3 yeni shu chong apetler bilen ulugh möjizilik alamet we karametlerni öz közünglar bilen kördünglar. ■

■ **28:63** Yesh. 1:24 ■ **28:64** Qan. 4:27; Neh. 1:8 ■ **29:2** Mis. 19:4 ■ **29:3** Qan. 4:34; 7:19

4 Lékin Perwerdigar silerge bügün'giche chüshen'güdek köngül, körgüdek köz we anglighudek qulaq bermidi.
5 Men qiriq yil silerni bayawanda yéteklep yürdüm; shu waqitlarda üstünglardiki kiyimliringlar konirimidi, putunglardiki keshinglarmu konirap ketmidi.
6 Xuda Özining silerning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikini bilsun dep, silerge yéyishke nan, ichishke sharab yaki küchlük ichimlik nésip qilmidi.
7 Siler bu jaygha yétip kelgininglarda Heshbonning padishahi Sihon bilen Bashanning padishahi Og biz bilen jeng qilghili chiqti; emma biz ularni urup meghlup qilduq; ■
8 biz ularning zéminlirini élip Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisige miras qilip berduk.■
9 Emdi siler hemme ishliringlarda rawaj tépish üchün bu ehdining sözlirini tutup, ulargha emel qilinglar.
10 Bügün hemminglar — kebile bashliqliringlar, aqsqalliringlar, emeldarliringlar, shuningdek Israilning hemme erliri,
11 kichik baliliringlar, ayalliringlar, chédirgahinglarda turuwatqan musapirlar, shundaqla otun keskülichiliringlar we su toshughuchiliringlarmu, hemminglar Perwerdigarning aldida hazir turuwatisiler;
12 meqset shuki, Perwerdigar Xudayinglarning ehdisige, yeni Perwerdigar Xudayinglar bügün silerge bergen qesimi bilen baghlighan ehdige daxil bolushunglar üchündur,
13 We shuning bilen teng U silerni bügün Özige xas bir xelq qilip silerge wede qilghinidek, ata-bowiliringlargha, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa qilghan qesimi boyiche özi silerge Xuda bolushtur.■
14 Lékin men bu ehde we qesemni yalghuz siler bilenla emes,
15 belki bügün biz bilen bu yerde Perwerdigar Xudayimizning aldida turuwatqanlar, shundaqla bügün bu yerde biz bilen birge bolmighan kishilerning hemmisi bilenmu tüzüshimen.□
16 (chünki siler bizning Misir zéminida qandaq turghanliqimiz we sepirimizde ellerning otturisidin qandaq ötüp kelginimizni obdan bilisiler;
17 Siler ularning arisidiki yirginchlik nersilerni, ularning arisidiki yaghach, tash, altun we kümüshtin yasalghan butlarni kördünglar).
18 Ehdining meqsiti bolsa, silerning aranglardiki herbir er, herbir ayal, herbir aile we herbir qebililiringlardin bügün köngli Perwerdigar Xudayimizdin yénip, shu ellerning ilahlirining qulluqigha kirip kétidighan héch kishi bolmisun, shundaqla aranglarda öt süyi we emen chiqiridighan yiltiz peyda bolup qalmisun üchündur. ■
19 Derweqe shundaq boliduki, shu lenet sözlirini anglighanda öz könglide öz-özini bextberiketlik sanap: «Men qanche bashbashtaqliq bilen mangsammu, tinch-amanliqta turiwérimen», dégüchi shundaq bir kishi bolidu; netijide, nem yermu changqaq yerge oxshashla weyran qilinidu. □
20 Perwerdigar mundaq kishini epu qilmaydu, belki Perwerdigarning ghezipi bilen otluq qehri tütündek shu kishige chüshidu; bu kitabta pütülgen hemme lenetler uning béshigha chüshidu; Perwerdigar uning ismini asmanning tégidin öchüridu.
21 Perwerdigar bu qanun kitabida pütülgen ehdining hemme lenetliri boyiche Israilning barliq qebililiridin uni ayrip chiqip, apetke muptila qilidu.
22 Kelgüsi dewr bolsa, yeni silerdin kéyin chiqidighan baliliringlar we shundaqla yiraq yurttin kelgen musapirlar Perwerdigar shu zéminning üstige ewetken balayi'apetler

■ **29:7** Chöl. 21:24,33; Qan. 2:32; 3:1 ■ **29:8** Chöl. 32:33; Qan. 3:12; Ye. 13:8 ■ **29:13** Yar. 17:7 □ **29:15** **«Lékin men bu ehde... kishilerning hemmisi bilenmu tüzüshimen» —** mushu sözlerde (14-15-ayette) «men» dégen sözligüchi Musa peyghember bolsa kérek. ■ **29:18** Ros. 8:23; Ibr. 12:15 □ **29:19** **«nem yermu changqaq yerge oxshashla weyran qilinidu» —** yaki «mest kishi ussuz kishige qoshulup yoqitilidu». Bashqa birnechche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. Lékin omumiy menisi shübhisizki, hemme adem apetke uchrap yoqitilidu.

bilen késellerni köridu;
23 Perwerdigar ghezipi we qehri bilen weyran qilghan Sodom, Gomorra, Admah we Ze-
boimlarning weyranchiliqidek zéminning hemme yéri günggürtlíship, shorlíship, köyüp
ketkinini, tériqchiliqmu, hosulmu bolmighinini, ot-chöpmu ünmiginini köridu;
24 buni körgenler, hetta hemme el-yurt: «Némishqa Perwerdigar bu zémin'gha mundaq
qilghandu? Némishqa Uning ghezipi shunche qattiq, esheddiy bolghandu?» dep
soraydu; ■
25 andin ulargha jawab bérilip: «Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ularni
Misir zéminidin qutquzup chiqarghinida ular bilen békitken ehdini tashlap,
26 bérip ularning nésiwisi bolmighan, özimu tonumighan ilahlarning qulluqigha kirip,
ulargha choqun'ghini üchün shundaq boldi.
27 Mana bu sewebtin Perwerdigarning ghezipi bu zémin'gha tutíship, bu kitabta
pütülgen hemme lenetni uning üstige keltürdi.
28 Shuning üchün Perwerdigar ghezep, achchiq we zor qehr bilen ularni yurtidin yulup,
bashqa bir yurtqa tashlidi» — déyilidu.
29 Herbir yoshurun sirlar bolsa Perwerdigar Xudayimizningkidur; lékin herqandaq
ashkarilan'ghan wehiyler bolsa bu qanunning sözlirige emel qilishimiz üchün ebedgiche
biz we balilirimizningkidur.

30

1 We shundaq boliduki, bu barliq ishlar, yeni men séning aldingda qoyghan bu beriket
bilen lenet béshinggha chüshkinide, Perwerdigar Xudaying séni heydiwetken ellerning
arisida turup bularni ésingge élip köngül bölüp,
2 özüng we baliliring Perwerdigar Xudayingning yénigha yénip Uning awazigha qulaq
sélip, men bügün sanga emr qilghan barliq ishlargha pütün qelbing we pütün jéning bilen
itaet qilsang,
3 shu chaghda Perwerdigar Xudaying séni sürgünlüktin qayturup, sanga ichini aghritip,
Perwerdigar Xudaying Özi heydiwetken ellerdin yighip kélidu. ■
4 Gerche aranglardin hetta asmanlarning chétigichimu heydilip ketkenler bolsimu,
Perwerdigar Xudaying séni shu yerdin yighip jem qilip kélidu. ■
5 Perwerdigar Xudaying séni ata-bowiliringning teweliki bolghan zémin'gha keltüridu
we sen uni igileysen; U sanga yaxshiliq qilip ata-bowiliringning sanidin ziyade köp
qilidu;
6 Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning bilen söyüshke Perwerdigar
Xudaying qelbingni we nesilliringning qelbini xetne qilidu; shuning bilen siler hayat
yashaysiler. ■
7 Shundaqla Perwerdigar Xudayinglar bu hemme lenetlerni düshmenliringlarning
üstige, silerge nepretlinidighanlarning üstige, silerge ziyankeshlik qilghanlarning üstige
chüshüridu.
8 Siler bolsanglar yénip kélip Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, men
bügün silerge tapilighan hemme emrlirige emel qilisiler.
9 Shundaq qilsanglar, Perwerdigar Xudayinglar qolliringlarning hemme ishida, be-
diningларning méwisini, charpay malliringlarning méwisini we yéringning méwisinimu
awutup silerni zor yashnitidu. Chünki Perwerdigar silerning ata-bowiliringlargha
yaxshiliq qilishtin söyün'gendek, silerge yaxshiliq qilishtin söyünidu. ■

■ **29:24** Yer. 22:8 ■ **30:3** Neh. 1:8; Zeb. 106:45-47; Yer. 32:37 ■ **30:4** Neh. 1:9 ■ **30:6** Yer. 32:39; Ez. 11:19; 36:26
■ **30:9** Qan. 28:11

10 Siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq sélip, bu qanun kitabida pütülgen
emrler bilen belgilimilerni tutup, pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen Perwerdigar
Xudayinglarning teripige burulsanglarla, shundaq bolidu.
11 Chünki men bügün sanga tapilighan bu emr sen üchün karamet ish emes yaki sendin
yiraqmu emes. □
12 Bu emr asmanning üstide emes, séning: «Bizning uninggha emel qilmiqimiz üchün kim
asman'gha chiqip uni élip chüshüp bizge anglitidu?» déyishingning hajiti bolmaydu.■
13 We shuningdek bu emr déngizning u teripidimu emestur, séning: «Bizning uninggha
emel qilmiqimiz üchün kim déngizdin ötüp, uni élip kélip bizge anglitidu» déyishingning
hajiti bolmaydu.
14 Chünki bu söz bolsa uninggha emel qilmiqing üchün sanga bek yéqin, yeni aghzingda
we könglüngde bardur.□
15 Mana, men bügün aldinglarda hayat bilen yaxshiliq, ölüm bilen yamanliqni qoydum;
16 chünki özüm sanga höküm bérip: — Siler Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, Uning
yollirida méngip, emrliri, belgilimiliri hem hökümlirige emel qilinglar, dep bügün silerge
tapilidim; shundaq qilsanglar siler yashap awup, uni igileshke kiridighan zémin'gha
barghininglarda Perwerdigar Xudayinglar silerni beriketleydu.
17 Lékin eger könglüngni tetür qilip, qulaq salmay azdurulup, bashqa ilahlargha bash
urup choqun'ghili tursang,
18 men shuni bügün silerge agahlandurup éytip qoyayki, siler halak bolmay qalmaysiler;
siler uni igileshke Iordan deryasidin ötüp baridighan zémin'gha kirgininglarda uzun
ömür körelmeysiler.
19 Men bügün hayat bilen ölümni, beriket bilen lenetni aldingda qoyghinimgha asman
bilen zéminni üstüngge guwah bolushqa chaqirimen; emdi özüng we nesling yashay
désenglar, hayatni talliwal; ■
20 Perwerdigar Xudayingni söyüp, Uning awazigha qulaq sélip, Uninggha baghlan'ghin;
chünki U Özi séning hayating we ömrüngning uzunluqidur; chünki shundaq qilsang
Perwerdigar ata-bowiliring bolghan Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa: «Men silerge uni
bérimen» dep qesem qilip wede qilghan zéminda turisen».□

31

Yeshua Musagha orun basar qilip békitilidu

1 Andin Musa bérip hemme Israilgha söz qildi;
2 u mundaq dédi: «Men bügün bir yüz yigirme yashqa kirdim; emdi silerge serdar yaki
bashlighuchi bolalmaymen. Perwerdigar manga: Sen bu Iordan deryasidin ötmeysen,
dégenidi.□ ■
3 Lékin Perwerdigar Xudayinglar Özi silerni yéteklep *deryadin* ötüp, bu ellerni ald-
inglarda weyran qilidu; shuning bilen ularning mal-mülkini igileysiler; Perwerdigar-
ning éytqinidek, Yeshua silerning aldinglarda bashlap *deryadin* ötidu. ■
4 Perwerdigar Sihon bilen Og dégen ikki Amoriy padishahi we ularning zéminini halak
qilghandek, u bu ellergimu shundaq qilidu. ■

□ **30:11 «bu emr sen üchün karamet ish emes» —** bu ayettiki «karamet» dégen söz adette peqet Xudala qilidighan ishni yaki Xudaning süpitini körsitidu. ■ **30:12** Rim. 10:6-8 □ **30:14 «... bu söz ... sanga bek yéqin, yeni aghzingda we könglüngde bardur» —** «Rim.» 10:6-10ni körüng. ■ **30:19** Qan. 4:26 □ **30:20 «...chünki U Özi séning hayating we ömrüngning uzunluqidu;» —** mushu yerde «U Özi» dégenning bashqa birxil chüshenchisi «bu ish» (yeni, Xudaning emrlirini tutush). □ **31:2 «silerge serdar yaki bashlighuchi bolalmaymen» —** mushu yerde ibraniy tilida «silerning aldinglarda chiqip-kirip yürelmeymen» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **31:2** Chöl. 27:12; Qan. 3:26 ■ **31:3** Chöl. 27:18 ■ **31:4** Chöl. 21:24,33

5 Emma Perwerdigar ularni qolunglargha tapshurghinida, men silerge tapilighan pütkül emr boyiche ulargha muamile qilisiler. ■
6 Jür'etlik we qeyser bolunglar, ularning aldida titrimenglar, ulardin héch qorqmanglar; chünki siler bilen birge barghuchi Perwerdigar Xudayinglar Özidur; U silerdin waz kechmeydu, silerni hergiz tashliwetmeydu!».■
7 Andin Musa Yeshuani chaqirip pütkül Israilning köz aldida uninggha söz qilip: «Sen jür'etlik we qeyser bolghin; chünki bu xelq Perwerdigar ularning ata-bowiliriga qesem qilip bérishke wede qilghan zémin'gha kirgende sen ular bilen bille bérishing kérek; sen ulargha uni igilitip miras qildurisen.
8 Mana, séning aldingda mangghuchi Perwerdigar Özidur; U sen bilen bille bolup sendin waz kechmeydu, séni hergiz tashliwetmeydu! Sen qorqmighin, parakende bolma!» — dédi.■

Musaning ehdiname yézip tapshurushi

9 Musa bu qanunni yézip bolup, uni Perwerdigarning ehde sanduqini kötüridighan Lawiyning ewladi bolghan kahinlar bilen Israilning barliq aqsaqalliriga tapshurup berdi.
10 Musa ulargha mundaq buyrudi: —
«Her yette yilning axirqi yilida, yeni azadliq yili dep békitilgen waqitta, «kepiler héyti» bashlan'ghanda,
11 Israilning hemmisi kélip Perwerdigar Xudayingning huzurida jem bolush üchün u tallaydighan jaygha yighilghanda, uni anglisun dep pütkül Israilning aldida bu qanunni oqup bérisen. ■
12 Shuning üchün *shu chaghda* barliq xelqni, er bolsun, ayal bolsun, bala bolsun, qowuqliringning ichide turuwatqan musapir bolsun, ularning hemmisi anglap, öginip, Perwerdigar Xudayinglardin qorqup, bu qanunning barliq sözlirini tutup uninggha emel qilsun, dep ularni yighqin. □
13 Shundaq bolsa, ularning bu qanunni tonumighan balilirimu uni anglap öginip, siler igileshke Iordan deryasidin ötüp baridighan zéminda yashighan barliq künliride Perwerdigar Xudayinglardin qorqidighan bolidu».

Musa Yeshuagha öz wezipisi toghruluq buyruydu

14 Andin Perwerdigar Musagha söz qilip: «Mana séning ölidighan waqting yéqinliship qaldi. Emdi Yeshuani chaqirghin, ikkinglar jamaet chédirigha bérip shu yerde hazir bolunglar. Men uninggha wezipe tapshurimen» dédi.
Shuning bilen Musa bilen Yeshua ikkisi bérip, jamaet chédirida hazir boldi.
15 Perwerdigar bulut tüwrükining ichide köründi; bulut tüwrüki chédirning derwazisining üstide toxtidi.
16 Perwerdigar Musagha mundaq dédi: «Mana, sen ata-bowiliringning qéshida uxlash aldida turisen; andin bu xelq qozghilip, baridighan zémindiki yat ilahlargha egiship buzuqchiliq qilip, Méni tashlap, Men ular bilen baghlighan ehdini buzidu. □
17 Shu waqitta Mening ghezipim ulargha tutiship, Men ularnimu tashlap, ulardin yüzümni yoshurimen. Ular yutuwétilidu, köp balayi'apet we külpetler béshigha chüshidu

---

■ **31:5** Qan. 7:1, 2 ■ **31:6** Ye. 1:5; Ibr. 13:5 ■ **31:8** Ye. 1:9 ■ **31:11** Ezra 10:8; Neh. 8:1,2,3,8
□ **31:12 «... qowuqliringning ichide turuwatqan musapir»** — démek, «siler bilen bille turuwatqan musapir». «Siler bilen bille turuwatqan» ibraniy tilida adette «qowuqliringlar ichide turuwatqan» dégen sözler bilen ipadilinidu.
□ **31:16 «buzuqchiliq qilish»** — mushu yerde Xudagha wapasizliq yaki asiyliq qilishni bildüridu. Qanaandiki eller arisida «buzuqchiliq» rohiy jehette bolupla qalmay, jismaniy jehettimu butpereslikke munasiwetlik jinsiy buzuqchiliq mewjut idi.

we ular shu waqitta: «Shübhisizki, Xudayimiz arimizda bolmighini üchün, bu balalar béshimizgha chüshti» — deydu. □
18 Lékin Men ularning bashqa ilahlargha mayil bolup egiship, qilghan hemme rezillikliri üchün shu küni yüzümni pütünley yoshurimen.
19 Emdi siler özünglar üchün bu ghezelni pütüp, uni Israillargha ögitinglar; bu ghezelning kéyin Israillarning eyibige Men üchün guwahchi bolushi üchün uni ularning aghzigha salghin.
20 Chünki Men ularni Men ata-bowiligha qesem bilen wede qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan yurtqa kirgüzimen; andin ular yep toyup, semrigende bashqa ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kiridu we Méni közge ilmay ehdemni buzidu.
21 Emma shundaq boliduki, köp balayi'apetler bilen külpetler ularning béshigha chüshkinide, bu ghezel ularni eyiblep guwah béridu; chünki bu ghezel ularning ewladlirining aghzida untulmaydu. Chünki Men ularni ulargha qesem bilen wede qilghan zémin'gha téxi kirgüzmeyla ularning néme xiyal qiliwatqinini obdan bilimen».
22 Shularni dep, Musa shu küni bu ghezelni yézip, Israillargha ögetti.
23 Andin *Perwerdigar* Nunning oghli Yeshuagha: «Jür'etlik we qeyser bolghin, chünki sen Men Israillargha qesem bilen wede qilghan zémin'gha ularni bashlap kirisen we Men sen bilen bille bolimen» dep emr qildi.■
24 Musa bu qanunning sözlirini bir kitabqa pütünley yézip bolghandin kéyin
25 u Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp mangghan Lawiylargha buyrup mundaq dédi:
26 — Bu qanun kitabini silerning eyibinglerge guwahchi bolup turushi üchün Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqining yénigha qoyunglar. ■
27 Chünki men silerning asiy we boynunglar qattiq ikenlikinglarni bilimen. Mana, men téxi aranglarda tirik tursam Perwerdigargha asiyliq qilip keldinglar; ölümümdin kéyin siler téximu shundaq qilisiler!
28 Men ularning qulaqliriga bu sözlerning hemmisini anglitishim üchün, shundaqla yer bilen asmanni ularning eyibige guwahchi bolushqa chaqirishim üchün emdi ména ning aldimgha qebililiringlarning hemme aqsaqalliri we emeldarlirini yighinglar.
29 Chünki ölümümdin kéyin silerning tüptin buzulup, men silerge emr qilghan yoldin chetnep kétidighininglarni bilimen. Shuning bilen künlerning axirida külpetler béshinglargha chüshidu; chünki siler Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, qolliringlarning ishliri bilen uning ghezipini qozghaysiler».□
30 Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu ghezelning tékistini bashtin-axirghiche oqup berdi: —□

32

Ehde shertlirige guwahchilarni chaqirish — Musaning ghezili

1 «Qulaq sélinglar, ey asmanlar, men sözley;
Aghzimning sözlirini angla, i yer-zémin!
2 Telimim bolsa yamghurdek yaghidu,
Sözlirim shebnemdek tamidu,
Yumran ot-chöp üstige chüshken sim-sim yamghurdek,
Kökzarliqning üstige chüshken xasiyetlik yamghurdek bolidu.
3 Chünki men Perwerdigarning namini bayan qilimen;

□ **31:17 «shu waqitta»** — ibraniy tilida «shu küni». ■ **31:23** Ye. 1:6 ■ **31:26** 2Pad. 22:8 □ **31:29 «künlerning axirida»** — axirqi zamanni körsetse kérek. □ **31:30 «pütkül jamaiti aldida»** — ibraniy tilida «...pütkül jamaitining qulaqliri ichige....».

Emdi Xudayimizni ulugh dep jakarlanglar!
4 U qoram tashtur, Uning emelliri mukemmeldur;
Uning barliq yolliri heqqaniydur.
U naheqliqi yoq, wapadar bir Xuda,
Adil we diyanetliktur.
5 Emma *Öz xelqi* uninggha buzuqluq qildi;
Ularning qilmishliri Uning Öz balilirining kidek bolmidi — mana bu ularning eyibidur!
Ular egri we iplas bir nesildur!
6 Ey exmeq we nadan xelq,
Perwerdigarning yaxshiliqini shundaq yanduramsen?
U séni bedel tölep hör qilghan atang emesmu?
U séni yaritip, séni tikligen emesmu?
7 Ötken künlerni ésingge alghin,
Dewrdin-dewrgiche ötken yillarni oylighin;
Atangdin sora, u sanga dep béridu;
Aqsaqalliringgha soal qoy, ular séni xewerlendüridu.
8 Hemmidin aliy bolghuchi ellerning ülüshini ularga üleshtürgende,
Adem'atining perzentlirini bir-biridin bölginide,
U xelqlerning chégrilirini Israil balilirining sanigha qarap békitken.□
9 Chünki Perwerdigarning nésiwisi bolsa uninggha xas bolghan xelqidur;
Yaqup xuddi chek tashlinip chiqqandek, Uning mirasidur.□
10 U uni chöl bir zéminda,
Shamal huwlaydighan dehshetlik bir bayawanda uni tapti;
Uni orap etrapida qoghdap turdi,
Uni köz qarichuqidek saqlidi;□
11 Xuddi bürküt öz changgisini tewritip,
Balilirining üstide perwaz qilip,
Qanatlirini yéyip ularni peylirining üstige élip kötürginidek,
12 Perwerdigarmu uninggha shundaq yalghuz yétekchilik qildi;
Héchqandaq yat ilah uning bilen bille emes idi.
13 U uni yer yüzining égiz jayliriga mindürdi,
We u étizliqning mehsulatidin yédi,
U uninggha qiya tashtin hesel shoritip,
Chaqmaq téshidin zeytun méyi shoratti; ■
14 Sanga kala qaymiqi bilen qoy sütini ichküzüp,
Qozilarning yéghini,
Bashandiki qochqarlar we tékilerning göshini yégüzüp,
Ésil bughdayning ésil danliridin yégüzdi,
Sen bolsang üzüm qéni bolghan sap sharabni ichting.
15 Lékin Yeshurun semrip tepkek bolup qaldi;
Berheq, sen semrip ketting,
Bordilip ketting,
Toyunup ketting!
U özini yaratqan Tengrini tashlap,
Öz nijatining Qoram Téshini közge ilmidi.□

□ **32:8 «U xelqlerning chégrilirini Israil balilirining sanigha qarap békitken» —** bezi kona köchürmilerde: «U xelqlerning chégralirini Xudaning oghullirining sanigha qarap békitkenidi» déyilidu. □ **32:9 «Yaqup» —** mushu yerde Israillarni körsitidu. □ **32:10 «uni orap etrapida qoghdap turdi» —** bashqa birxil terjimisi: «u uni qoghdap yürüp uni terbiyilidi». ■ **32:13** Qan. 33:26; Yesh. 58:14 □ **32:15 «Yeshurun» —** Israilning yene bir ismi — menisi «tik turidighan», «durus» dégenlik.

16 Ular bolsa yat ilahlargha egiship Uning wapasizliqqa bolghan hesitini qozghidi,
Yirginchlik ishlar bilen Uning ghezipini keltürdi.
17 Ular Ige-Tengrisi emes jinlargha,
Özi bilmeydighan ilahlargha,
Ata-bowilirimu qorqmaydighan,
Yéngi peyda bolup qalghan ilahlargha qurbanliq qildi.
18 Sen özüngni töreldürgen Qoram Tashni könglüngdin chiqarding,
Séni apiride qilghan Tengrini untudung.
19 Perwerdigar buni körüp,
Oghul-qizlirining Uning achchiqini keltürginidin, ulardin bizar bolup mundaq dédi: —
20 «Men ulardin yüzümni yoshurimen,
Ularning aqiwitini körüp baqay;
Chünki ular iplas bir nesildur,
Qelbide wapadarliqi yoq balilardur.
21 Ige-tengrisi emesler bilen hesitimni keltürdi,
Erzimes mebudliri bilen qehrimni qozghidi;
Shunga «héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq ularning hesitini qozghaymen,
Nadan bir el arqiliq ularning achchiqini keltürimen.□ ■
22 Chünki Méning ghezipimdin bir ot tutashti;
U tehtisaraning tégigiche köyüp baridu,
U yer bilen uning mehsulatini yep kétidu,
We taghlarning ullirinimu tutashturidu.■
23 Men ularning üstige balayi'apetlerni döwileymen;
Ya-oqlirimni birni qoymay ulargha atimen.
24 Ular acharchiliqtin yégilep kétidu,
Tomuz issiq we wabaning neshterliri teripidin yep kétilidu;
Ulargha qarshi yirtquch haywanlarning chishlirini,
Topida ömiligüchilerning zehirini ewetimen.
25 Tashqirida qilich ularni musibetke salidu,
Ichkiride wehime basidu;
U yigit bilen qizni,
Emchektiki bala bilen aq chachliqni hemmisini yoqitidu.
26 Men: «Ularni chépiwétimen,
Insanlarning arisidin ularning namini öchürimen» — deyttim,□
27 Biraq düshmenning mesxire qilishidin qorqtum;
Israilning reqibliri bu ishni xata chüshinip: —
Bu ish bizning qolimizning küchlüklükidin bolghan bolsa kérek,
Perwerdigar buni héch qilmidi» démisun dep, *bu ishni qilmidim*.
28 Israil nesihettin mehrum bolghan bir el,
Ularning héch eqil-pemi yoqtur.
29 Ah, ular dana bolsidi!
Shundaq bolsa buni chüshinip,
Öz aqiwiti qandaq bolidighinini oylaytti!
30 Eger ularning Qoram Téshi ularni sétiwetmigen bolsa,
Perwerdigar ularni *düshmenlirige* tashlap bermigen bolsa,
Bir kishi qandaqmu ming kishini öz aldidin heydiyeleytti?,

□ **32:21** «Shunga «héch **xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq... Nadan bir el arqiliq ularning achchiqini keltürimen» —** u ulugh bésharetning emelge ashurulushi toghruluq «Hosh.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni körüng. ■ **32:21** Rim. 10:19 ■ **32:22** Yer. 15:14 □ **32:26 «Ularni chépiwétimen» —** yaki «Ularni tarqitimen», «Ularni chéchiwétimen».

Ikki kishi qandaqmu on ming kishini qachuralaytti?
31 Chünki bashqilarning qoram téshi bolsa bizning Qoram Téshimizdek emestur.
Buninggha düshmenlirimiz özliri guwahliq bersun!
32 Chünki ularning üzüm téli Sodomning üzüm télidin,
Gomorraning étizliqliridin chiqqandur;
Üzümliri zeherlik üzümlerdur,
Ularning herbir sapiqi achchiqtur,
33 Sharabi bolsa ejdihalarning zehiridur,
Kobralarning ejellik zehiridur.
34 *Perwerdigar*: «Bularning *hemmisi* Méningkide saqlaqliq emesmu?
Öz xezinilirimde möhürlen'gen emesmu?
35 Intiqam Méningkidur,
Yamanliqni qayturushmu shundaq,
Bular ular putlishidighan waqitqiche saqlaqliq turidu,
Chünki ularning balayi'apetlik küni yéqinlashmaqta,
Ularning béshigha chüshidighan ishlar bolsa téz kéliwatidu.□ ■
36 Chünki Perwerdigar ularning küchi tügep ketkenlikini, ularning *aziyip*, hetta ajiz yaki méyiplerningmu qalmighinini körgende,
U Öz xelqining üstige höküm chiqiridu,
Öz bendilirige méhir-shepqet körsitidu.□ ■
37 U waqitta U mundaq deydu: «Qéni, ularning ilahliri?
Özige tayanch qilghan qoram téshi emdi qeyerdidur?
38 Ularning ötküzgen qurbanliqlirining yéghini yégen,
Ularning sharab hediyeliridiki sharabini ichkenler qeyerge ketti?
Emdi ular ornidin turup silerge yardem bérip, panahinglar bolsun!□
39 Emdi Men Özüm, peqet Menla «Shu»durmen,
Manga hemrah héchqandaq ilahning yoqluqini körüp bilinglar.
Men öltürüp tirildürimen,
Zeximlendürüp saqaytimen;
We héchkim Méning qolumdin qutquzalmaydu.□ ■
40 Chünki Men qolumni asmanlargha kötürüp: —
«Ebedgiche hayatturmen» dep éytip,
41 Chaqnap turidighan qilichimni ittik qilimen,
Méning qolum adaletni qoral qilip tutidu,
Düshmenlirimdin intiqam alimen,
Mendin nepretlen'güchilerning qilghanlirini ulargha yandurimen!
42 Men ya oqlirimni qan ichküzüp mest qilimen,
Méning qilichim gösh yeydu,

□ **32:35 «... Bular ular putlishidighan waqitqiche saqlaqliq turidu»** — bizningche mushu ayettiki «ular» Israillarni körsitidu. Bezi alimlar «Xudaning düshmenliri (yat eller)ni körsitidu» dep qaraydu. Lékin Xuda intiqamliri bilen axirida Israilning eng ajiz peytide ularni qutquzidu («Yer.» 30-babni, ushbu babtiki 36-, 42-ayetni körüng). ■ **32:35** Rim. 12:19; Ibr. 10:30; 1Pét. 2:23 □ **32:36 «...ularning azyip, hetta ajiz yaki méyiplerningmu qalmighinini körgende»** — bashqa birxil terjimisi: «yaki kichik yaki chong bolsa, ularning aziyip héchkimning qalmighinini körgende,...». **«Öz xelqi üstige höküm chiqiridu»** — öz ichige ikki terepni élishi kérek: (1) Xudaning xelqi uning terbiye jazalirini körgendin kéyin gunahlirini iqrar qilip, uning kechürümige muyesser bolidu; (2) Xuda Öz xelqige rezillik qilghuchilargha özining qilghan rezillikini özige yanduridu. **«Öz bendilirige méhir-shepqet körsitidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Öz bendiliri toghruluq niyitidin yénidu». ■ **32:36** Qan. 32:36 □ **32:38 «Emdi ular ornidin turup silerge yardem bérip, panahinglar bolsun!»** — Xuda mushu yerde Israil eslide tayan'ghan butlarni mesxire qilidu. □ **32:39 «Manga hemrah héchqandaq ilahning yoqluqini körüp bilinglar»** — yaki «Mendin bashqa héchqandaq ilah bolmighanliqini körüp bélinglar». ■ **32:39** Qan. 4:35; 1Sam. 2:6; Yesh. 45:5,18,22

Men ularni öltürülgenler bilen esirlerning qénini,
Düshmenning serdarlirining bashlirini yep-ichidighan qilimen».■
43 Ey eller, Uning xelqi bilen bille shadlininglar,
Chünki U Öz bendilirining qénining intiqamini alidu,
Öz düshmenlirige qisas yanduridu,
Öz zémini bilen xelqi üchün kechürüm-kafaret keltürüp béridu».■

Musa ghezili toghrisida buyruq chüshüridu

44 Emdi Musa bilen Nunning oghli Yeshua kélip bu ghezelning barliq sözlirini xelqning aldida oqup berdi. □
45 Andin Musa bu hemme sözlerni barliq Israil aldida axirlashturup
46 ulargha söz qilip: «Men bügün otturanglarda silerni agahlandurup guwahliq bergen bu barliq sözlerge köngül bölünglar; siler bularni baliliringlargha tapilap: «Bu qanunning hemme sözlirige emel qilishqa köngül qoyunglar» dep buyrushunglar kérek.
47 Chünki bu söz silerge munasiwetsiz, quruq söz emes, belki silerning hayatinglardur! Siler u zéminni igileshke Iordan deryasidin ötisiler; ötkendin kéyin u zéminda bu söz arqiliq uzun ömür körisiler» — dédi.

Musaning ölümi toghruluq buyruqlar

48 Yene shu küni Perwerdigar Musagha söz qilip mundaq dédi: —
49 Sen ushbu Abarim téghigha, yeni Yérixoning utturidiki, Moabning zéminidiki Nébo téghigha chiqqin we shu yerde Men Israillargha öz teweliki bolush üchün béridighan Qanaan zéminini körgin. ■
50 Andin akang Harun Hor téghida ölüp öz xelqlirige qoshulghandek, senmu chiqidighan shu taghda ölüp xelqliringge qoshulghin; ■
51 chünki siler Zin chölidiki Meribah-Qadeshning sulirining yénigha barghanda, ikkinglar Israillarning arisida Manga wapasizliq körsitip, Israillarning arisida Méni «muqeddes» dep hörmetlimidinglar. ■
52 Shunga sen Israillargha béridighan shu zéminni udulungda körisen, lékin uninggha kirelmeysen.

33

Musa peyghember Israilgha dua qilip bext tileydu

1 Xudaning adimi bolghan Musaning ölümidin ilgiri Israillarni beriketleshke tiligen bext-tilekliri munular: —
2 U mundaq dédi: —
«Perwerdigar Özi Sinay téghidin kélip,
Séirdin chiqip *Israil* üstige parlidi;
Paran téghidin peyda bolup chaqnidi,
U tümenligen muqeddeslerning otturisidin chiqip keldi;
Ong qolidin Israilgha atalghan otluq bir qanun chiqti.□ ■

■ **32:42** Zeb. 7:12-13; 68:21-23; Yesh. 34:6; Ez. 21:9-11 ■ **32:43** Rim. 15:10 □ **32:44 «Nunning oghli Yeshua»** — ibraniy tilida: «Nunning oghli Hoshiya» (Hoshiya Yeshuaning bashqa birxil atilishi). ■ **32:49** Chöl. 27:12 ■ **32:50** Chöl. 27:13; 33:38 ■ **32:51** Chöl. 20:12 □ **33:2 «Séirdin Israillar chiqip üstige parlidi»** — «Israillar» ibraniy tilida: «ular». **«muqeddesler»** — perishtilerni körsetse kérek. **«... Israilgha atalghan»** — ibraniy tilida: «..ularga atalghan». **«... ularga atalghan otluq bir qanun chiqti»** — bashqa ikki xil terjimisi: «...ularga (Israilgha) atalghan ot yalqunliri chiqti» yaki «...ularga (Israilgha) yétekligüchi ot yalquliri chiqti». ■ **33:2** Hab. 2:3, 4

3 Derheqiqet, U xelqni söyidu;
Séning barliq muqeddes bendiliring qolungdidur;
Ularning herbiri ayighing aldida olturup,
Sözliringge muyesser bolidu.
4 Musa bizge bir qanun buyrup,
Buni Yaqupning jamaitige miras qilip berdi;
5 Xelqning serdarliri jem bolup,
Israilning qebililiri bir yerge yighilghanda,
U Yeshurunning otturisida padishahdek boldi.□

Musaning qebililer üchün tiligen xeyr-dualiri we bergen bésharetliri

6 «Ruben bolsa, ademliri ölüp ketmey, hayat tursun;
Uning ademliri az bolmisun».
7 *Musa*ning Yehuda toghrisida tiligen bexti mundaq: —
«Yehudaning awazini anglighaysen, i Perwerdigar;
Uni öz xelqige qobul qildurghaysen;
Uning qolliri ular üchün küresh qilsun;
Emdi özini ezgüchilerge qarshi turushqa uninggha medet bolghaysen».□
8 U Lawiy toghrisida mundaq dédi: —
«Séning urim we tummim tashliring Séning bu muqeddes bendengge tapshurulghan;
Sen uni Massahda siniding,
Meribahning sulirining yénida uning bilen talashting.□
9 U öz ata-anisi toghrisida: «Ulargha yüz-xatire qilmaymen», dep éytti,
Öz qérindashlirining héch yüzini qilmay,
Öz balilirinimu tonushni xalimay,
Belki Séning sözüngge emel qilip, ehdengni ching tutti.□
10 Mana, *Lawiylar* Yaqupqa hökümliringni uqturidu,
Ular Israilgha qanunungni ögitidu;
Ular dimighinggha xushbuyni sunidu,
Qurban'gahinggha pütün köydürme qurbanliqlarni keltüridu.
11 I Perwerdigar, uning teelluqatini beriketligeysen,
Uning qollirining ejri Séni xush qilghudek bolghay,
Uninggha qarshi chiqqanlar we uningdin nepretlen'genler bolsa,
Ularni qopalmighudek halda bellirini sundurghaysen!»
12 U Binyamin toghrisida mundaq dédi: —
«Perwerdigarning söygini bolsa,
U Uning yénida bixeter makan qilidu,
Perwerdigar saye bolup pütün kün uni saqlaydu,
U uni mürisi otturisida makanlashturidu»

□ **33:5 «U Yeshurunning otturisida padishahdek boldi» —** mushu jümlidiki «U» Musani körsitidu, dep qaraymiz. Bezi alimlar Xudani körsitidu, dep qaraydu. □ **33:7 «Uni öz xelqige qobul qildurghaysen» —** ibraniy tilida sözmusöz «Uni öz xelqining arisigha kirgüzgeysen» déyilidu. Yehudaning kéyinki tarixigha qarighanda, bu bésharet Musa peyghemberning Yehudaning nesli bolghan Dawutning padishahliqi, eng muhimi Dawutning nesli Mesih toghruluq bésharetlik duasi bolushi kérek. **«U qolliri ular üchün küresh qilsun»** — buningda «ular» «öz xelqi»ni körsetse kérek. **«Uning qolliri ular üchün küresh qilsun»** — buning bashqa birxil terjimisi: «Uning qolliri öz hajitidin chiqsun». □ **33:8 «urim we tummim» —** toghruluq «Mis.» 28:30ni körüng. Xuda Lawiylarni tallishining bir sewebi 32:25-29da körülidu; Xuda uni Öz xizmitide bolushqa tallighachqa, mushu yerde Xuda uni «Méning muqeddes bendem» dep ataydu. **«Massah»** — «Massah» dégen jayning menisi «sinash» («Mis.» 17:7ni körüng). **«Meribah»** — «Meribah» dégen jayning menisi «talash-tartish, küresh» («Chöl.» 20:13 we 24ni körüng). □ **33:9 «Öz qérindashlirining héch yüzini qilmay, …belki Séning sözüngge emel qilip, ehdengni ching tutti» —** közde tutulghan weqeler «Mis.» 32:21-29da xatirilinidu.

13 Yüsüp toghrisida u mundaq dédi: —
«Uning zémini Perwerdigar teripidin beriketlik bolghay!
Asmanlarning ésil németliri bilen,
Shebnem bilen,
Yer tégidiki németliri bilen,□ ■
14 Kündin hasil bolidighan ésil mehsulatliri bilen,
Aydin hasil bolidighan ésil németliri bilen,
15 Qedimki taghlarning aliy németliri bilen,
Menggülük dönglerning ésil németliri bilen,
16 Yerning ésil németliri we uninggha tolghan hemme mewjudatliri bilen,
Azghanliqta turghuchi Zatning shapaiti bilen beriketlensun!
Bularning hemmisi Yüsüpning béshigha,
Yeni öz qérindashliridin ayrilghanning choqqisigha chüshsun.□ ■
17 Uning heywisi öz buqisining tunjisidektur;
Uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridektur,
Ular bilen u el-yurtlarning hemmisini biraqla yer yüzining chetlirigiche üsidu.
Mana Efraimning tümenligen ademliri,
Manassehning minglighan ademliri shundaq bolidu».□
18 Zebulun toghrisida u mundaq dédi: —
«Ey Zebulun, sen chiqqiningda shadlan'ghin;
Ey sen Issakar, öz chédirliringda xush bolghin!
19 Mana ular xelqlerni taghqa chaqiridu,
Shu yerde ular heqqaniyliqning qurbanliqlirini sunidu,
Chünki ular déngizdiki mol döletlerni,
Qumgha kömülgen göherlerni sümürüp ulargha muyesser bolidu».
20 Gad toghrisida u mundaq dédi: —
«Gadning zéminini kéngeytküchige bext-beriket bolghay;
Gad bolsa chishi shirdek olturaqlashti;
U bilek hem bash térisini titma-titma qiliwétidu;□
21 Shu yerde u eng ésil nésiwini talliwaldi;
Chünki shu yerdimu u höküm békitküchining ülüshi bolghan jay saqlaqliqtur;
U xelqning serdarliri bilen kélip,
Israil bilen birge Perwerdigarning adaliti bilen hökümlirini yürgüzdi».□
22 Dan toghrisida u mundaq dédi: —
«Dan bolsa yash bir shirdur;
U Bashandin taqlap ötidu».□
23 Naftali toghrisida u mundaq dédi: —
«Ey Naftali, iltipatqa toyun'ghansen,
Perwerdigar teripidin kelgen bext-beriketke tolup,

□ **33:13 «yer tégi»** — belkim yer astidiki sularni yaki déngiz teglirini körsitidu. ■ **33:13** Yar. 49:25 □ **33:16 «Azghanliqta turghuchi Zat»** — mushu zat Perwerdigarning Perishtisidur («Mis.» 3:2-6ni körüng). ■ **33:16** Yar. 49:26 □ **33:17 «Uning heywisi öz buqisining tunjisidektur»** — bashqa birxil terjimisi: «uning buqisining tunjisi uninggha sherep keltürsun». **«uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridektur»** — yawa kala bolsa nesli qurughan intayin yoghan birxil kala idi. **«...Manassehning minglighan ademliri shundaq bolidu»** — toluq ayetning menisi: (1) bu ikki qebile Yüsüpning münggüzliridur; (2) yuqirida éytilghan bext-beriketler Yüsüpke xas bolup, bu ikki qebilining béshigha chüshidu. Biz ikkinchi menige mayilmiz. □ **33:20 «Gad bolsa chishi shirdek olturaqlashti»** — yaki «Gad.... yétiwaldi». **«U bilek hem bash térisini titma-titma qiliwétidu»** — belkim Gadning düshminige qattiq zerbe béridighanliqini körsitidu. □ **33:21 «höküm békitküchi»** — (1) qanun bergüchi (Musa peyghemberning özi)ni; (2) Qanaan zéminini bölüp teqsim qilghuchi (Yeshua peyghember)ni körsitidu. □ **33:22 «U Bashandin taqlap ötidu»** — bu sözler belkim «Hak.» 18:27-28de xatirilen'gen weqeni körsitidighan bésharet bolushi mumkin.

Meghrip bilen jenubni özüngge mülük qilip igileysen».
24 Ashir toghrisida u mundaq dédi: —
«Ashir oghullar bilen beriketlinidu;
U qérindashliri arisida iltipat körsun;
Puti maygha chilansun.□
25 Derwaza baldaqliring tömür bilen mistin bolidu;
Künliring qandaq bolsa, küchüngmu shuninggha muwapiq teng bolidu».□
26 «— Ey Yeshurun, Tengringdek bashqa héchkim yoqtur;
U sanga yardemge asmanlar üstige,
Zor heywisi bilen bulutlarning üstige minip kélidu.□ ■
27 Ezeliy Xuda séning bashpanahingdur,
Astingda ebediy bilekler turidu.
U séning aldingdin düshmenni heydep: —
«Ularni halak qilghin!» dep *sanga* buyruydu.
28 Shuning bilen Israil ashliq bilen yéngi sharab mol bolghan bir zéminda turup,
Yalghuz aman-ésen makan tutidu,
Yaqupning buliqi oxshashla aman-ésen bolidu;
Uning asmanlirimu shebnem témitip turidu.□ ■
29 Bextliksen, i Israil!
Sendek Perwerdigarning Özi qutquzghan xelqtin yene kim bar?
U bolsa séning medetkar qalqining,
Heywetlik qilichingdur!
Séning düshmenliring sanga zeipliship boysunidu;
Sen ularning égiz jaylirida dessep mangisen».

34

Musa peyghemberning ölümi

1 Andin Musa Moabning tüzlengliklirídin chiqip Nébo téghining üstige, yeni Yérixoning utturisidiki Pisgah téghining choqqisigha chiqti. Shu yerde Perwerdigar uninggha pütkül zéminni körsetti; Giléadtin Dan'ghiche, ■
2 pütkül Naftali bilen Efraim we Manassehning zéminini, Yehudaning pütkül zémini bilen qoshup meghribtiki déngizghiche,
3 jenubtiki Negew zéminini, «Xorma shehiri» dep atalghan Yérixo wadisidiki tüzlenglikni Zoar shehirige qeder, hemmini uninggha körsetti.
4 Andin Perwerdigar uninggha söz qilip: «Men qesem qilip: «Bu zéminni séning neslingge bérimen» dep Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa wede qilghan zémin mana mushudur. Emdi sanga uni öz közüng bilen körüshke nésip qildim, lékin sen shu yerge ötüp kirelmeysen» dédi.■
5 Andin Perwerdigarning éytqinidek, Perwerdigarning quli Musa shu yerde, yeni Moabning zéminida wapat boldi.

□ **33:24 «Ashir.... puti maygha chilansun»** — kéyin, Ashir turghan jayda köp zeytun méyi ishlep chiqarghan. □ **33:25 «Derwaza baldaqliring»** — yaki «Ayighingning boghquchiliri». □ **33:26 «Ey Yeshurun, Tengringdek bashqa héchkim yoqtur»** — yaki «Ey Yeshurun, Tengridek bashqa héchkim yoqtur». ■ **33:26** Qan. 32:13; Yesh. 58:14 □ **33:28 «... Israil ... mol bolghan bir zéminda turup, yalghuz aman-ésen makan tutidu»** — mushu jümlidiki «yalghuz» Xudadin bashqa héchqandaq panah yaki muhapizet kérek bolmaydu, dégenlikni körsitidu. «Yaqupning buliqi»: — (1) Israilning zéminidiki su menbelirini körsitishi mumkin; (2) Xuda ulargha bulaqtek rohiy hayatliq menbesi bolup, özgermey mezmut turidighanliqini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi menisige mayilmiz. ■ **33:28** Yer. 23:6; 33:16; Zeb. 68:26 ■ **34:1** Qan. 3:27 ■ **34:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13

6 U uni Moabning zéminidiki tagh jilghisida, Beyt-Péorning utturisida depne qildi; uning
qebrisining qeyerde ikenlikini bügün'giche héchkim bilmeydu.
7 Musa wapat bolghan waqitta bir yüz yigirme yashqa kirgenidi, lékin közliri héch
torlashmighan we maghduridin héch ketmigenidi.
8 Israillar Musa üchün Moabdiki tüzlenglikte ottuz kün'giche matem tutti. Shuning bilen
Musa üchün matem tutup yighlaydighan künler tügigenidi.
9 Musa qollirini uning üstige qoyghachqa, Nunning oghli Yeshua danaliq bergüchi
Roh bilen tolghanidi. Shuning bilen Israillar uninggha itaet qilip, Perwerdigarning
Musagha buyrughinidek qildi.■
10 Musadin kéyin uningdek Perwerdigar bilen yüz turane sözleshken ikkinchi bir
peyghember Israil ichide chiqmidi;
11 Perwerdigarning uni Misir zéminigha ewetishi bilen u shu yerde Pirewn'ge, uning
xizmetkarliri we pütkül zéminidikiler aldida körsetken hemme möjizilik alamet we karam-
etlerge,
12 ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretke we Musaning pütkül Israilning köz aldida
körsetken barliq dehshetlik heywisige teng turghudek héchqandaq adem chiqmidi.□

■ **34:9** Chöl. 27:18 □ **34:12 «... ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretke...»** — ibraniy tilida «ayan qilin'ghan shu barliq ulugh qudretlik qolgha...».

Yeshua

Perwerdigarning Yeshua peyghemberni chaqirishi, uninggha wezipe tapshurushi

1 We Perwerdigarning quli bolghan Musa wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki,
Perwerdigar Musaning xizmetkari, Nunning oghli Yeshuagha söz qilip mundaq dédi: —
□ ■
2 Méning qulum Musa wapat boldi. Emdi sen qozghilip, bu xelqning hemmisini bashlap
Iordan deryasidin ötüp, Men ulargha, yeni Israillargha teqdim qilidighan zémin'gha
kirgin. □
3 Men Musagha éytqinimdek, putunglarning tapini qeyerge tegken bolsa, shu jayni
silerge berdim; ■
4 chégranglar chöl-bayawandin tartip Liwan'ghiche, Hittiylarning zéminini öz ichige élip,
Efrat deryasidin kün pétishtiki Ottura Déngizghiche bolidu. □
5 Séning barliq hayat künliringde héchkim sanga qarshi turalmaydu. Men Özüm Musa
bilen bille bolghandek séning bilen bille bolup, séni hergiz tashliwetmeymen. ■
6 Sen jür'etlik we qeyser bolghin; chünki sen bu xelqni Men ata-bowiliriga bérishke
qesem bilen wede qilghan zémin'gha mirasxor qilip igilitisen. ■
7 Méning qulum Musa sanga buyrughan barliq qanun'gha emel qilishqa köngül bölüp,
qet'iy jür'etlik we tolimu qeyser bolghin; sen qeyergila barsang ishliring ghelibilik
bolushi üchün uningdin ya ong ya solgha chetnep ketme; □ ■
8 bu qanun kitabini öz aghzingdin néri qilmay, uning ichide pütülgenning hemmisini
tutup, uni kéche-kündüz zikir kilip oyla; shundaq qilsang yolliringda ghelibilik bolup,
özüng ronaq tapisen. □ ■
9 Mana sanga: — Jür'etlik we qeyser bol, dep buyrughanidimghu? Shunga héch
wehimige chüshme, yüreksiz bolma; chünki qeyerge barsang Perwerdigar Xudaying sen
bilen birgidur.

Yeshuaning xelqni Qanaan'gha kirip jeng qilishqa teyyarlishi

10 Shuning bilen Yeshua xelqning bashliriga buyrup: —
11 Siler chédirgahtin ötüp xelqqe: — Özünglar üchün ozuq-tülük teyyar qilinglar, chünki üch
kün toshqanda siler Iordan deryasidin ötüp Perwerdigar Xudayinglar silerge béridighan
zéminni igilesh üchün kirisiler, — denglar, dédi.
12 Yeshua Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisige söz qilip: —

□ **1:1 «We Perwerdigarning quli bolghan Musa wapat bolghandin kéyin...»** — mushu jümle «we» dégen söz bilen bashlinip, «Yeshua» dégen kitabning «Qanun Sherhi» dégen kitab bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Qan.» 34:12-ayetni körüng. ■ **1:1** Qan. 1:38; 34:5 □ **1:2 «Méning qulum Musa wapat boldi»** — oqurmenlerning éside barki, Musa taghqa chiqip Xudaning huzurida yalghuz ölgen we Xuda teripidin depne qilin'ghan. Héchkim bu ishlargha köz guwahchi bolmighanidi («Qan.» 34:5-6). ■ **1:3** Qan. 11:24; Ye. 14:9 □ **1:4 «Ottura Déngizghiche...»** — ibraniy tilida «Ulugh Déngizghiche...». ■ **1:5** Qan. 31:6, 8; Ibr. 13:5, 6 ■ **1:6** Qan. 31:23 □ **1:7 «...qet'iy jür'etlik we tolimu qeyser bolghin»** — herqandaq kishi Xudaning emrlirige asasen barliq xelqqe yétekchilik qilip, xelqning ishlirini idare qilish üchün intayin jür'etlik bolushi kérek. ■ **1:7** Qan. 5:32; 28:14 □ **1:8 «kitabtiki bu qanun kitabi»** — (yaki «muqeddes qanundiki bu kitab» yaki «kitabtiki bu qanun») — yaki «Qanun Shérhi» yaki «Musa peyghemberning besh kitabi»ni (yeni «Yaritilish», «Misirdin Chiqish», «Lawiylar» «Chöl-bayawandiki seper», shundaqla «Qanun Shérhi»ni) körsitidu. ■ **1:8** Zeb. 1:2

13 Xudaning quli bolghan Musaning silerge buyrup: — Perwerdigar Xudayinglar silerge
aramliq ata qilip bu zéminni silerge bergen, dep éytqinini ésinglarda tutunglar. □
14-15 Xotun bala-chaqanglar we charpayliringlar Musa özi silerge teqsim qilghan, Iordan
deryasining bu teripidiki zéminda qalsun, lékin aranglarda qanchilik batur palwan
bolsanglar, siler öz qérindashliringlarning aldida septe turup ulargha yardem bérip jeng
qilinglar; taki Perwerdigar Xudayinglar qérindashliringlargha silerge ata qilghinigha
oxshash aram ata qilip, qérindashliringlargha u ulargha miras qilip béridighan zéminni
igiletgüche shundaq qilinglar. Andin siler tewelikinglar bolghan zéminni, yeni Xudaning
quli bolghan Musa silerge teqsim qilghan, Iordan deryasining kün chiqish teripidiki bu
zéminni igilesh üchün qaytip béringlar, — dédi.□
16 Ular Yeshuagha jawab bérip: — Sen bizge emr qilghanning hemmisige emel qilimiz,
sen bizni qeyerge ewetseng, shu yerge barimiz.
17 Biz hemme ishta Musaning sözige qulaq salghinimizdek sanga qulaq salimiz;
birdinbir tilikimiz, Perwerdigar Xudaying Musa bilen bille bolghandek séning bilenmu
bille bolghay!
18 Kimki séning emringge itaetsizlik qilip, sen bizge buyrughan herqandaq sözliringge
qulaq salmisa, öltürülidu! Sen peqetla jür'etlik we qeyser bolghin, — dédi.

2

Charlighuchilarni ewetish

1 Andin kéyin Nunning oghli Yeshua ikki charlighuchini Shittimdin ewetip ulargha: —
Siler bérip u zéminni, bolupmu Yérixo shehirini charlap kélinglar, dédi. Shuning bilen ular
u yerge bérip, Rahab atliq bir pahishining öyige kirip qondi.
2 Lékin birsi kélip Yérixo padishahigha: — Bügün kéche Israillardin birnechche kishi bu
zéminni charlighili keptu, dep xewer yetküzdi.
3 Shuning bilen Yérixo padishahi Rahabning qéshigha adem ewetip: — Séning qéshinggha
kélip, öyüngge kirgen shu kishilerni bizge tapshurup bergin, chünki ular bu zéminning
her yérini paylighili keptu, — dédi.
4 Lékin u ayal u ikki kishini élip chiqip yoshurup qoyghanidi; u jawab bérip: — Derweqe
bu kishiler ména qéshimgha keldi, lékin men ularning nedin kelgenlikini bilmidim;
5 qarangghu chüshüp, qowuqni étidighan waqit kelgende shundaq boldiki, bu ademler
chiqip ketti. Men ularning qeyerge ketkinini bilmeymen. Ularni tézdin qoghlisanglar,
choqum yétishiwalisiler, — dédi.
6 Lékin u ayal ularni özige élip chiqip, özining üstide retlep yéyip qoyghan zighir
paxallirining astigha yoshurup qoyghanidi.
7 U waqitta ularning keynidin izdep qoghlighuchilar Iordan deryasining yoli bilen
chiqip derya kéchiklirigiche qoghlap bardi. Ularni qoghlighuchilar sheherdin chiqishi
bilenla, sheherning qowuqi taqaldi.
8 Shu waqitta, u ikkiylen téxi uxlashqa yatmighanidi, Rahab özige chiqip ularning
qéshigha bérip
9 ulargha: — Perwerdigarning bu zéminni silerge miras qilip bergenlikini, shundaqla
silerdin bolghan wehimenglar bizlerge chüshüp, bu zémindikilerning hemmisi ald-
inglarda halidin kétey déginini bilimen;

□ **1:13 «Perwerdigar Xudayinglar .... bu zéminni silerge bergen, dep éytqinini ésinglarda tutunglar» —** Musa peyghemberning «Xuda... silerge aramliq ata qilip bu zéminni silerge bergen» dégen sözliri mushu ikki yérim qebilining Iordan deryasining **sherq teripidin** özliri üchün baldurla yer-zémin igiligenlikini körsitidu. Xelq hazir deryadin ötüp gherbiy tereptiki zéminni igileshke kiridu. Musa peyghemberning bu sözliri «Qan.» 3:18-20de tépilidu. □ **1:14-15 «bu terep» —** deryaning sherq teripi, hazirqi Suriye zéminini körsitidu.

10 chünki biz siler Misirdin chiqqininglarda Perwerdigarning aldinglarda Qizil Déngizni qorutqanliqini, shundaqla silerning Iordan deryasining u teripidiki Amoriylarning ikki padishahi Sihon bilen Ogni qandaq qilghanliqinglarni, ularni mutleq yoqatqanliqinglarni angliduq. ■

11 Buni anglap yürikimiz su bolup, silerning sewebinglardin herqaysimizning rohi chiqip ketti. Chünki Perwerdigar Xudayinglar bolsa yuqirida, asmanlarning hemde töwende yerning Xudasidur. ■

12-13 Emdi silerdin ötünimenki, men silerge körsetken himmitim üchün silermu méning atamning jemetige himmet qilishqa Perwerdigarning nami bilen manga qesem qilinglar, shundaqla ata-anamni, aka-uka, acha-singil qérindashlirimni we ulargha tewe barliqigha chéqilmasliqinglar, jénimizni tirik qaldurup, ölümdin qutquzushunglar toghrisida manga bir kapalet belgisini béringlar, — dédi.

14 Ikkiylen uninggha: — Eger sen bu ishimizni ashkarilap qoymisang, siler jéninglardin ayrilsanglar, bizmu jénimizdin ayrilghaymiz! Shuningdek shundaq boliduki, Perwerdigar bizge bu zéminni ige qilghuzghanda, biz jezmen silerge méhribanlarche we semimiy muamilide bolimiz, dédi.

15 Shuning bilen ayal ularni penjiridin bir tana bilen chüshürüp qoydi (chünki uning öyi sheherning sépilida bolup, u sépilning üstide olturatti).

■ **2:10** Mis. 14:21; Chöl. 21:24, 34; Ye. 4:23 ■ **2:11** Qan. 4:39

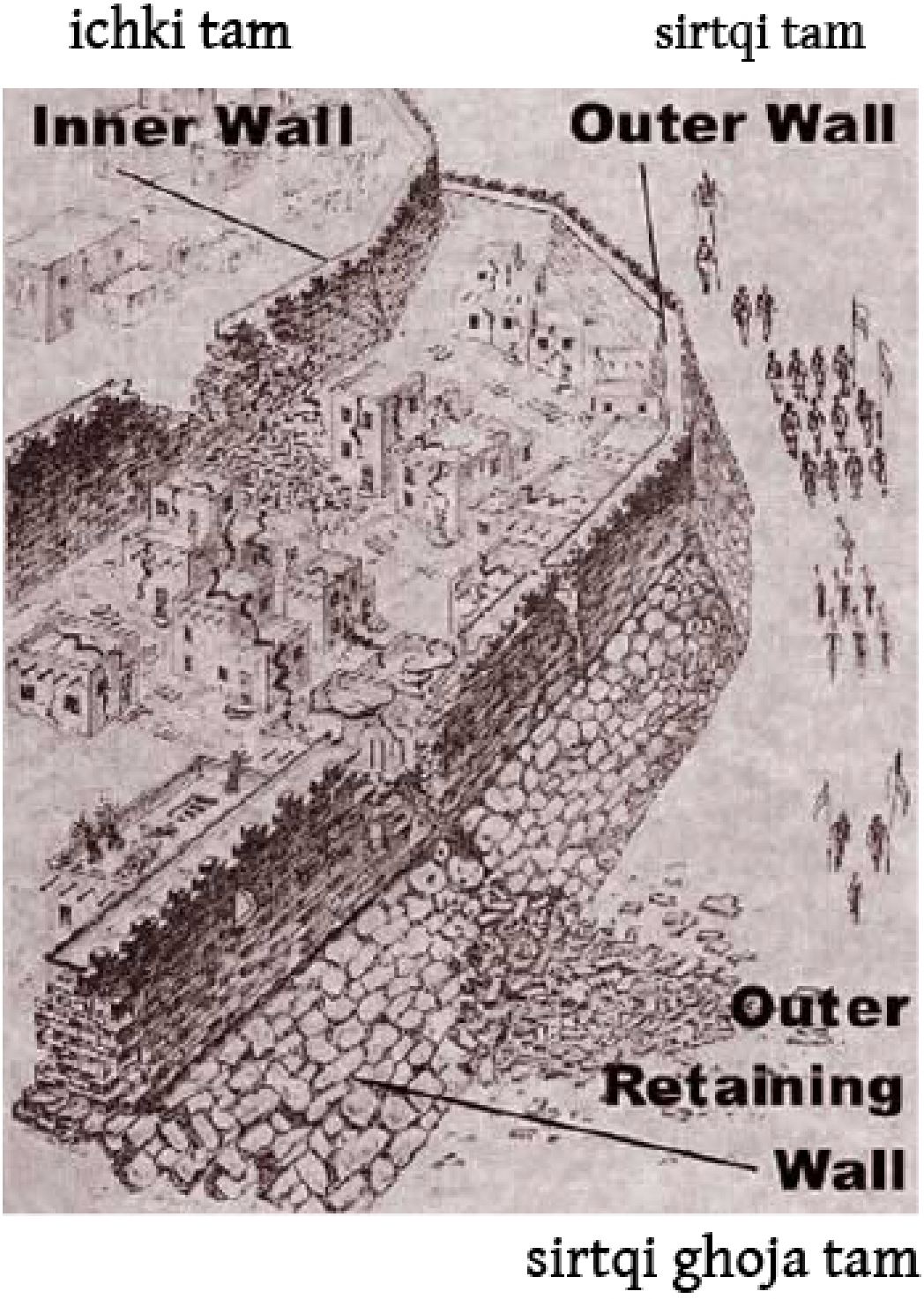

Yériho shehiridiki qosh qatlamliq sepiller

16 Ayal u ikkisige: — Qoghlighuchilar silerge uchrap qalmasliqi üchün, taghqa chiqip, u
yerde üch kün yoshurunup turunglar; qoghlighuchilar sheherge qaytip kelgendin kéyin,
andin siler öz yolunglargha mangsanglar bolidu, — dédi.

17 Ikkisi ayalgha: — Eger sen bizning déginimizdek qilmisang, sen bizge qilghuzghan
qesemdin xalas bolimiz: —
18 Mana, biz zémin'gha kirgen chaghda, sen bizni chüshürüshke ishletken bu qizil tanini
penjirige baghlap qoyghin; andin ata-anangni, aka-uka qérindashliringni, shundaqla
atangning barliq jemetidikilerni öyüngge, özüngge yighip jem qilghin.
19 Shundaq boliduki, öyüngning ishikliridin tashqirigha chiqqan herkimining qéni öz
béshida bolidu; biz uninggha mes'ul emesmiz; lékin biraw öyüngde sen bilen bille
bolghan birsining üstige qol salsa, undaqta uning qéni bizning béshimizgha chüshkey! ■
20 Eger sen bu ishimizni ashkarilap qoysang, sen bizge qilghuzghan bu qesemdin xalas
bolimiz, — dédi.
21 Rahab jawab bérip: — Silerning déginingler dek bolsun dep, ularni yolgha sélip qoydi.
Ular ketkendin kéyin, ayal penjirige u qizil tanini baghlap qoydi.
22 U ikkisi u yerdin ayrilip, taghqa chiqip, qoghlighuchilar *sheherge* qaytip ketküche
u yerde üch kün turdi. Qoghlighuchilar yol boyidiki hemme yerni izdepmu ularni
tapalmidi.
23 Andin bu ikkisi taghdin chüshüp, qaytip mangdi; ular deryadin ötüp, Nunning oghli
Yeshuaning qéshigha kélip, béshidin kechürgenlirining hemmisini uninggha dep berdi.
24 Ular Yeshuagha: — Perwerdigar derweqe barliq zéminni qolimizgha tapshurdi;
zéminda turuwatqanlarning hemmisi bizning tüpeylimizdin rohi chiqip ketti, — dédi.

3

Israilning Iordan deryasidin ötüshi

1 Yeshua etisi tang seherde turup, pütkül Israil bilen Shittimdin ayrilip Iordan
deryasigha keldi; ular deryadin ötküche shu yerde bargah tikip turdi.
2 Üch kün toshup, serdarlar chédirgahtin ötüp,
3 xelqqe emr qilip: — Siler Perwerdigar Xudayinglarning ehde sanduqini, yeni Lawiy-
larning uni kötürüp mangghinini körgen haman, turghan ornunglardin qozghilip, ehde
sanduqining keynidin egiship ménginglar.
4 Lékin uning bilen silerning ariliqinglarda ikki ming gez ariliq qalsun; qaysi yol bilen
mangidighininglarni bilishinglar üchün, uninggha yéqinlashmanglar; chünki siler ilgiri
mushu yol bilen méngip baqmighansiler, — dédi.
5 Yeshua xelqqe: — Özünglarni pak-muqeddes qilinglar, chünki ete Perwerdigar
aranglarda möjize-karametlerni körsitidu, — dédi.
6 Andin Yeshua kahinlargha: — Ehde sanduqini kötürüp xelqning aldida deryadin
ötünglar, dep buyruwidi, ular ehde sanduqini élip xelqning aldida mangdi.
7 Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Hemme Israilning Ménin g Musa bilen bille
bolghinimdek, sénin g bilenmu bille bolidighanliqimni bilishi üchün bügündin étibaren
séni ularning neziride chong qilimen.■
8 Emdi sen ehde sanduqini kötürgen kahinlargha: — Siler Iordan deryasining süyining
boyigha yétip kelgende, Iordan deryasi ichide turunglar, — dégin, — dédi.
9 Yeshua Israillargha: — Bu yaqqa kélinglar, Perwerdigar Xudayinglarning sözini
anglanglar, dédi.
10-11 Andin Yeshua: — Mana, siler shu ish arqiliq menggülük hayat Tengrining
aranglarda ikenlikini, shundaqla Uning silerning aldinglardin Hittiylar, Girgashiy-
lar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziylar, Hiwiylar, Yebusiylarni heydiwétidighanliqini
bilisiler — pütkül yer-zéminning igisining ehde sanduqi silerning aldinglarda Iordan
deryasi ichidin ötküzülidu.

■ **2:19** Mat. 27:25 ■ **3:7** Ye. 1:5

12 emdi Israilning qebililiridin on ikki ademni tallanglar, herqaysi qebilidin birdin
bolsun;
13 shundaq boliduki, pütkül yer-zéminning Igisi bolghan Perwerdigarning ehde san-
duqini kötürgen kahinlarning tapini Iordan deryasining süyige tegkende, Iordan
deryasining süyi, yeni bash éqinidin éqip kelgen sular üzüp tashlinip, derya kötürülüp
döng bolidu, — dédi.■
14 Emdi shundaq boldiki, xelq chédirliridin chiqip Iordan deryasidin ötmekchi bolghanda,
ehde sanduqini kötürgen kahinlar xelqning aldida mangdi; ■
15 ehde sanduqini kötürgüchiler Iordan deryasigha yétip kélip, putliri sugha tégishi
bilenla (orma waqtida Iordan deryasining süyi deryaning ikki qirghiqidin téship
chiqidu), ■
16 yuqiri éqindiki sular xéli yiraqtila, Zaretanning yénidiki Adem shehirining yénida
toxtap, döng boldi; Arabah tüzlengliki boyidiki déngizgha, yeni «Shor Déngizi»gha éqip
chüshüwatqan kéyinki éqimi üzülüp qaldi; xelq bolsa Yérixo shehirining udulidin *deryadin*
ötüp mangdi. □
17 Pütkül Israil quruq yerni dessep, barliq xelq Iordan deryasidin pütünley ötüp bol-
ghuchilik, Perwerdigarning ehde sanduqini kötürgen kahinlar Iordan deryasining
otturisida quruq yerde mezmut turdi.

4

Deryadin ötkenliki xatirilesh

1 Pütkül xelq Iordan deryasidin tamamen ötüp bolghanda, Perwerdigar Yeshuagha söz
qilip: —■
2 Xelqning arisidin on ikki ademni tallighin, her qebilidin birdin adem bolsun,
3 ulargha: — Siler Iordan deryasining otturisidin, kahinlarning putliri mezmut turghan
jaydin on ikki tashni élip, ularni kötürüp kélip özünglar bügün kéche bargah tikidighan
yerge qoyunglar, dégin, dédi.
4 Shuning bilen Yeshua her qebilidin birdin ademni, yeni Israillar arisidin tallighan on
ikki kishini chaqirdi;
5 andin Yeshua ulargha: — Siler Iordan deryasining otturisigha chüshüp Perwerdi-
gar Xudayinglarning ehde sanduqining aldigha bérip, Israilning on ikki qebilisining
sanigha mas halda birdin tashni élip mürenglerge qoyunglar.
6 Chünki bu aranglarda bir esletme-belge bolidu; kelgüside baliliringlar: — Bu tashlarn-
ing silerge néme ehmiyiti bar? — dep sorap qalsa, siler ulargha: —
7 Iordan deryasining suliri Perwerdigarning ehde sanduqining aldida üzüp qoyuldi;
ehde sanduqi Iordan deryasidin ötküzülgende Iordan deryasining suliri üzüp qoyuldi;
shunga bu tashlar Israillargha menggülük bir esletme-belge bolidu, — dep jawap
bérisiler.■
8 Shuning bilen Israillar Yeshua ulargha buyrughandek qildi. Perwerdigarning
Yeshuagha qilghan emri boyiche Israilning qebililirining sanigha muwapiq Iordan
deryasining otturisidin on ikki tashni élip, qonidighan jaygha kötürüp bérip, shu yerde
qoyup qoydi.
9 Buningdin bashqa Yeshua Iordan deryasining otturisida ehde sanduqini kötürgen
kahinlarning putliri mustehkem turghan jayda on ikki tashni tiklep qoydi. Bu tashlar
bolsa bügün'giche shu yerde turidu.

■ **3:13** Zeb. 114:3 ■ **3:14** Ros. 7:45 ■ **3:15** 1Tar. 12:16 □ **3:16 «Adem shehiri»** — «Adem» sheherning nami. **«Shor déngizi»** — hazir «Ölük Déngiz» dep atilidu. ■ **4:1** Ye. 3:12 ■ **4:7** Ye. 3:13

10 Perwerdigar Yeshuagha xelqqe éytishqa tapilighan barliq ishlar orunlan'ghuchilik,
yeni Musa eslide Yeshuagha buyrughanlirining hemmisi beja keltürülgüche, ehde san-
duqini kötürgen kahinlar Iordan deryasining otturisida toxtap turdi. Xelq shu yerdin
tézdin ötüwatatti.
11 Shundaq boldiki, barliq xelq tamamen ötüp bolghanda, Perwerdigarning *ehde* san-
duqi bilen kahinlar xelqning aldidin ötti.
12 Rubenler bilen Gadlar we Manassehning yérim qebilisidikilermu Musaning ulargha
buyrughinidek septe tüzüp Israillarning aldida deryadin ötti. □ ■
13 Jemiy bolup qiriq mingche qorallan'ghan kishi Perwerdigarning aldidin ötüp, Yérixo
tüzlengliklirige kélip, jeng qilishqa teyyar turdi.
14 U küni Perwerdigar Yeshuani pütkül Israilning neziride chong qildi; ular uning pütün
ömride Musadin qorqqandek uningdinmu qorqti.■
15 Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: —
16 Höküm-guwahliq sanduqini kötürgen kahinlargha: — Iordan deryasidin chiqinglar, dep
buyrughin, dédi.□

17 Shunga Yeshua kahinlargha: — Iordan deryasidin chiqinglar, dep buyrudi.
18 Shundaq boldiki, Perwerdigarning ehde sanduqini kötürgen kahinlar Iordan
deryasining otturisidin chiqip, putlirining tapini quruqluqni dessishi bilenla, Iordan
deryasining süyi yene öz jayigha qaytip kélip, awwalqidek ikki qirghiqighiche téship
éqishqa bashlidi.
19 Xelq bolsa birinchi ayning oninchi küni Iordan deryasidin ötüp, Yérixoning sherqining
eng chet teripidiki Gilgalgha kélip chédirgah tikti.
20 Ular Iordan deryasidin alghach kelgen on ikki tashni bolsa, Yeshua ularni Gilgalda
tiklep qoydi;
21 andin Israillargha: — Kéyin baliliringlar öz atiliridin: — Bu tashlarning ehmiyiti néme,
dep sorisa,
22 siler baliliringlargha mundaq uqturup qoyunglar: — «Israil ilgiri quruq yerni dessep
Iordan deryasidin ötkenidi;
23 chünki Perwerdigar Xudayinglar biz Qizil Déngizdin ötküche aldimizda uning
sulirini qurutup bergendek, Perwerdigar Xudayinglar siler ötküche aldinglarda Iordan
deryasining süyini qurutup berdi; ■
24 yer yüzidiki barliq eller Perwerdigarning qolining qanchilik küchlüklükini bilsun,
shundaqla silerning Perwerdigar Xudayinglardin hemishe qorqushunglar üchün U
shundaq qildi» — dédi.

5

1 Shundaq boldiki, Iordan deryasining gherb teripidiki Amoriylarning hemme
padishahliri bilen déngizning yénidiki Qanaaniylarning hemme padishahliri
Perwerdigarning Israillar ötüp ketküche ularning aldidin Iordan sulirini qandaq
qurutup berginini anglighanda, yürekliri su bolup, Israillarning sewebidin ularning
rohi chiqay dep qaldi.

□ **4:12 «...Musaning ulargha buyrughinidek septe tüzüp,...»** — yaki «Musaning ulargha buyrughinidek qoral--yaraghlarni kötürüp,...». ■ **4:12** Chöl. 32:20, 29 ■ **4:14** Ye. 3:7 □ **4:16 «Höküm-guwahliq sanduqi»** — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolghan ehdisini körsitidu; Xudaning muqeddes mahiyiti we xaraktéri shu emrlerde ayan qilin'ghachqa, «höküm-guwah» depmu atilidu. Oqurmenlerge ayanki, shu emrler ehde sanduqi ichide saqlaqliq tash taxtaylar üstide pütüklük idi. Shunga bezide sanduq «höküm-guwahliq sanduqi», ibadet chédiri «höküm-guwahliq chédiri» dep atilidu. ■ **4:23** Mis. 14:21

Yéngi bir dewrning sünnet qilinishi

2 U waqitta Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Sen chaqmaq tashliridin pichaqlarni
yasap, Israillarni ikkinchi qétim xetne qilghin, dédi.■
3 Shuning bilen Yeshua chaqmaq tashliridin pichaqlarni yasap, Israillarni «Xetnilik
dönglüki»de xetne qildi. □
4 Yeshuaning ularni xetne qilishining sewebi shu idiki, Misirdin chiqqan jengge
yarighudek hemme erkekler Misirdin chiqqandin kéyin chöllükning yolida ölüp
tügigenidi.
5 Chünki Misirdin chiqqan barliq xelq xetne qilin'ghan bolsimu, lékin Misirdin chiqip
chöllükning yolida yürgen waqitta Israil arisida tughulghanlarning hemmisi xetnisiz
qalghanidi;
6 Chünki eslide Perwerdigarning awazigha qulaq salmighan, Misirdin chiqqan xelq
ichidiki jengge yarighudek barliq erkekler ölüp tügigüche Israillar qiriq yil chölde
yürgenidi; Perwerdigar ulargha: — Silerni Men ata-bowiliringlargha bérishke qesem
bilen wede qilghan zéminni, yeni süt bilen hesel aqidighan yurtni körgüchiler qilmay-
men, dep qesem qilghanidi. ■
7 Lékin Perwerdigar ularning ornini basturghan ewladliri bolsa, yolda xetne qilin-
mighachqa, Yeshua özi ularni xetne qildi.
8 Barliq xelq xetne qilinip, saqayghuchilik chédirlirida, öz orunliridin chiqmay turdi.
9 U waqitta Perwerdigar Yeshuagha: — Bügün Men Misirning ar-nomusini üstünglardin
yumilitiwettim, dédi. Shuning bilen u jaygha «Gilgal» dep nam qoyulup, taki bügün'giche
shundaq atalmaqta.□
10 Shuning bilen Israillar Gilgalda chédir tikip turdi. Birinchi ayning on tötinchi küni
axshimi Yérixo diyarining tüzlengliklíride «ötüp kétish héyti»ni ötküzdi. ■
11 «Ötüp kétish héyti»ning etisi ular shu yerning ashliq mehsulatliridin yédi, jümlidin shu
küni pétir nanlarni we qomachlarni yédi. ■
12 Ular shu zéminning ashliq mehsulatliridin yégendin kéyin, etisi «manna»ning chüshüshi
toxtidi. Shu waqittin tartip Israillargha héch manna bolmidi; shu yilda ular Qanaan
zéminining mehsulatliridin yédi.

Yérixo shehirining üstidin ghelibe qilish

13 Emma Yeshua Yérixogha yéqin kelgende, béshini kötürüp qariwidi, mana uning aldida
sughurulghan qilichni tutup turghan bir adem turatti. Yeshua uning qéshigha bérip
uningdin: — Sen biz tereptimu, yaki düshmenlirimiz tereptimu? — dep soridi. ■
14 U jawab bérip: — Yaq, undaq emes, belki Men Perwerdigarning qoshunlirining
Serdari bolup keldim» — dédi.
Yeshua yerge düm yiqilip sejde qilip uninggha: — Rebbimning quligha néme tapshu-
ruqliri barkin? dep soridi.□ ■
15 Perwerdigarning qoshunining Serdari Yeshuagha: — Putungdiki keshingni salghin,
chünki sen turghan yer muqeddes jaydur, dewidi, Yeshua shundaq qildi.■

■ **5:2** Mis. 4:25 □ **5:3 «Xetnilik dönglüki» —** ibraniy tilida «Gibéah haaralot». ■ **5:6** Chöl. 14:23 □ **5:9 «Misirning ar-nomusi» —** bu némini körsitidu? Bizningche u mundaq üch jehetni öz ichige alidu: (1) sünnet qilinishi bilen ular butperes Misirliqlargha oxshimaydighan boldi, Xudaning ehdisige baghlan'ghan kishilerdin boldi («Yar.» 17:10-14ni körüng); (2) Misirliqlar eslide ularni mazaq qilip: «ular chöl-bayawanda ölmey qalmaydu» dégen bolushi mumkin («Mis.» 32:12); ular wede qilin'ghan zémin'gha kirishi bilen bu mazaq sözi yoq bolatti; (3) Israillar hazir qulluqta qélish nomusluqidin azad bolghan. **«Gilgal»** — «yumilash» dégen menide. ■ **5:10** Mis. 12:6 ■ **5:11** Mis. 12:39; Law. 2:14 ■ **5:13** Mis. 23:23 □ **5:14 «Yeshua yerge düm yiqilip sejde qilip...» —** xéli roshenki, Yeshua bu zatni Xudaning süpitide dep bilip sejde qilghanda, u zat uni tosumidi. Kéyin (6:2) «Perwerdigarning qoshunining Serdari» bolghan shu zat Perwerdigardek sözleydu. Bu «Perwerdigarning Perishtisi» — Xudaning özini ashkarilishi bolup, yeni Mesihning Özidin bashqa héchkim emestur. «Yar.» 16:7ni we izahatni körüng. ■ **5:14** Yar.18:1-3; Mis.23:20-22 ■ **5:15** Mis.3:5

6

1 Yérixo sépilining qowuq-derwaziliri Israillarning sewebidin mehkem étilip, héchkim
chiqalmaytti, héchkim kirelmeytti.
2 Perwerdigar Yeshuagha söz qilip: — Mana, Men Yérixo shehirini, padishahini hemde
batur jengchilirini qolunggha tapshurdum.
3 Emdi siler, yeni barliq jengchiler sheherni bir qétim aylinip ménginglar; alte kün'giche
her küni shundaq qilinglar.
4 Hemde yette kahin ehde sanduqining aldida qochqar münggüzidin étilgen yette burgh-
ini kötürüp mangsun; yettinchi künige kelgende siler sheherni yette qétim aylinisiler;
kahinlar burghilarni chalsun.
5 Shundaq boliduki, ular qochqar burghiliri bilen sozup bir awaz chiqarghinida,
barliq kishiler burghining awazini anglap, qattiq tentene qilip towlisun; buning bilen
sheherning sépilliri tégidin örülüp chüshidu, herbir adem aldigha qarap étilip kiridu, —
dédi.
6 Shuning bilen Nunning oghli Yeshua kahinlarni chaqirip ulargha: — Siler ehde
sanduqini kötürüp ménginglar; yette kahin Perwerdigarning ehde sanduqining aldida
yette qochqar burghisini kötürüp mangsun, dédi
7 U xelqqe: — Chiqip sheherni aylininglar; qoralliq leshkerler Perwerdigarning ehde
sanduqining aldida mangsun, dédi.
8 Yeshua buni xelqqe buyrughandin kéyin, Perwerdigarning aldida yette qochqar
burghisini kötürgen yette kahin aldigha méngip burghilarni chaldi; Perwerdigarning
ehde sanduqi bolsa ularning keynidin élip méngildi.
9 Qoralliq leshkerler burgha chéliwatqan kahinlarning aldida mangdi; ehde sanduqining
arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi. Kahinlar mangghach burgha chalatti.

10 Yeshua xelqqe buyrup: — Men silerge: «Towlanglar» démigüche ne towlimanglar, ne
awazinglarni chiqarmanglar, ne aghzinglardin héchbir sözmu chiqmisun; lékin silerge
«Towlanglar» dégen künide, shu chaghda towlanglar, — dégenidi.
11 Shu teriqide ular Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp sheherni bir aylandi.
Xalayiq chédirgahqa qaytip kélip, chédirgahda qondi.
12 Etisi Yeshua tang seherde qopti, kahinlarmu Perwerdigarning ehde sanduqini yene
kötürdi;
13 Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yette qochqar burghisini kötürgen yette
kahin aldigha méngip toxtimay chélip mangatti; *kahinlar* mangghach burgha chal-
ghanda, qoralliq leshkerler ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun
egiship mangdi. □
14 Ikkinchi künimu ular sheherning etrapini bir qétim aylinip, yene chédirgahqa yénip
keldi. Ular alte kün'giche shundaq qilip turdi.
15 Yettinchi küni ular tang seherde qopup, oxshash halette yette qétim sheherning
etrapini aylandi; peqet shu künila ular sheherning etrapini yette qétim aylandi.
16 Yettinchi qétim aylinip bolup, kahinlar burgha chalghanda Yeshua xelqqe: — Emdi
towlanglar! Chünki Perwerdigar sheherni silerge tapshurup berdi!
17 Lékin sheher we uning ichidiki barliq nersiler Perwerdigargha mutleq atalghanliqi
üchün *silerge* «haram»dur; peqet pahishe ayal Rahab bilen uning pütün öyidikilerla aman

□ **6:13 «kahinlar mangghach burgha chalghanda, qoralliq leshkerler ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship mangdi» —** yaki «qoralliq ademler bolsa ularning aldida mangdi, arqidin qoghdighuchi qoshun egiship burgha chalghach mangdi».

qalsun; chünki u biz ewetken elchilirimizni yoshurup qoyghanidi. □
18 Lékin siler qandaqla bolmisun «haram» dep békitilgen nersilerdin özünglarni tartinglar; bolmisa, «haram» qilin'ghan nersilerdin élishinglar bilen özünglarni haram qilip, Israilning chédirgahinimu haram qilip uning üstige apet chüshürisiler.
19 Emma barliq altun-kümüsh, mis we tömürdin bolghan nersiler bolsa Perwerdigargha muqeddes qilinsun; ular Perwerdigarning xezinisige kirgüzulsun, — dédi.■
20 Shuning bilen xelq towliship, kahinlar burgha chaldi. Shundaq boldiki, xelq burgha awazini anglighinida intayin qattiq towliwidi, sépil tégidin örülüp chüshti; xelq uning üstidin ötüp, herbiri öz aldigha atlinip kirip, sheherni ishghal qildi. ■
21 Ular er-ayal bolsun, qéri-yash bolsun, qoy-kala we éshekler bolsun sheher ichidiki hemmini qilichlap yoqatti.
22 Yeshua u zéminni charlap kelgen ikki ademge: — Siler u pahishe xotunning öyige kirip, uninggha bergen qesiminglar boyiche uni we uninggha tewe bolghanlarning hemmisini élip chiqinglar, dédi.■
23 Shuning bilen ikki charlighuchi yash yigit kirip, Rahabni ata-anisi bilen qérindashlirigha qoshup hemme nersiliri bilen élip chiqti; ular uning barliq uruq-tughqanlirini élip kélip, ularni Israilning chédirgahining sirtigha orunlashturup qoydi.
24 Xalayiq sheherni we sheher ichidiki hemme nersilerni ot yéqip köydürüwetti. Peqet altun-kümüsh, mis we tömürdin bolghan qacha-qucha eswablarni yighip, Perwerdigarning öyining xezinisige ekirip qoydi.
25 Lékin Yeshua pahishe ayal Rahabni, ata jemetidikilerni we uninggha tewe bolghanlirining hemmisini tirik saqlap qaldi; u bügün'giche Israil arisida turuwatidu; chünki u Yeshua Yérixoni charlashqa ewetken elchilerni yoshurup qoyghanidi.
26 U chaghda Yeshua agah-bésharet bérip: — Bu Yérixo shehirini qaytidin yasashqa qopqan kishi Perwerdigarning aldida qarghish astida bolidu; u sheherning ulini salghanda tunji oghlidin ayrilidu, sheherning qowuqlirini orunlashturidighan chaghda kichik oghlidinmu ayrilidu, — dédi.□ ■
27 Perwerdigar Yeshua bilen bille idi; uning nam-shöhriti pütkül zémin'gha keng tarqaldi.

7

Aqanning gunah qilip Israil üstige apet chüshürüshi

1 Lékin Israil «haram» nersiler üstide itaetsizlik qildi; chünki Yehuda qebilisidin bolghan Zerahning ewrisi, Zabdining newrisi, Karmining oghli Aqan dégen kishi haram dep békitilgen nersilerdin alghanidi. Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi.■
2 Yeshua Yérixodin Beyt-Elning sherq teripidiki Beyt-Awenning yénida bolghan Ayi shehirige birnechche adem ewetip ulargha: — U yerge chiqip u zéminni charlap kélinglar, dep buyrudi. Shuning bilen u ademler chiqip Ayi zéminini charlap keldi.

□ **6:17 «Perwerdigargha mutleq atalghanliqi üchün silerge haram bolidu» —** «haram» ibraniy tilida «herem». Mushu uqum ibraniy tilida peqet «Perwerdigargha «herem» dep atilidu» dégen sözler bilen ipadilinidu. Ibraniy tilida «herem» dep békitilgen herbir nerse adette mutleq halak qilinishi kérek (24-ayetni körüng). Lékin mushu qétim sheherdin élin'ghan métaldin yasalghan nersiler Perwerdigarning yolida ishlitilishke saqlansun, dep buyrulghanidi (19-ayetni körüng). ■ **6:19** Chöl. 31:54 ■ **6:20** Ibr. 11:30 ■ **6:22** Ye. 2:14; Ibr. 11:31 □ **6:26 «U chaghda Yeshua agah-bésharet bérip...» —** bashqa birxil terjimisi: - «U chaghda Yeshua qesem ichip...». Lékin bizningche Yeshuaning sözi qesem emes. **«...sheherning qowuqlirini orunlashturidighan chaghda kichik oghlidinmu ayrilidu»** — bu bésharetning emelge ashurulushi «1Pad.» 16:34de xatirilinidu. ■ **6:26** 1Pad. 16:34 ■ **7:1** Ye. 22:20; 1Tar. 2:7

3 Ular qaytip kélip, Yeshuagha: — Hemme xelqning u yerge bérishining hajiti yoq iken,
ikki-üch mingche adem bolsila ayigha hujum qilip *uni igiliyeleydu;* u yerde olturushluq
kishiler az bolghachqa, pütkül xelqni aware qilip u yerge ewetmigin, — dédi.
4 Shuning bilen xelqtin üch mingche kishi u yerge chiqti; lékin bular Ayining ademliri
aldidin qéchip kétishti.
5 Ayining ademliri ulardin ottuz altiche kishini urup öltürdi; qalghanlarni sépil
qowuqining aldidin Shébarimghiche qoghlap bérip, u yerdiki dawanda ularni urup
meghlup qildi. Andin xelqning yüriki su bolup, qattiq sarasimge chüshti. □
6 Yeshua kiyimlirini yirtip, Israilning aqsaqalliri Perwerdigarning ehde sanduqining
aldida yerge düm yiqilip, bashliriga topilarni chéchip, u yerde kech kirgüche yétip qaldi.
7 Yeshua: — Ah, Reb Perwerdigar, sen bizni Amoriylarning qoligha tapshurup halak
qilish üchün, bu xelqni némishqa Iordan deryasining bu teripige ötküzgensen? Biz Iordan
deryasining u teripide turuwergen bolsaq boptiken!
8 Ey Rebbim! Israil öz düshmenlirining aldidin burulup qachqan yerde men némimu
déyeleymen?
9 Qanaaniylar, shundaqla zéminda barliq turuwatqanlar buni anglisa bizni qapsiwélip
yer yüzidin namimizni üzüp tashlaydu; shu chaghda Sen ulugh nam-shöhriting üchün
némilerni qilisen?! — dédi.
10 Lékin Perwerdigar Yeshuagha jawab bérip mundaq dédi: — «Ornungdin qop! Némishqa
shundaq düm yatisen?
11 Israil gunah qildi! Ular yene Men ulargha tapilighan ehdemge xilapliq qilip, haram
dep békitilgen nersilerdin élip, oghriliq qilip, aldamchiliq qilip hem haram békitilgenni öz
mallirining arisigha tiqip qoydi.
12 Shunga Israillar düshmenlirining aldida tik turalmaydu; ular özlirini «haram» qilip
békitip, mutleq yoqitilishqa yüzlen'gechke, düshmenlirining aldidin burulup arqisigha
qachidu. Eger siler «haram» dep békitilgenni aranglardin tamamen yoq qilmisanglar,
mundin kéyin men siler bilen bille bolmaymen.
13 Emdi sen turup xelqni pak-muqeddes qilip ulargha: — «Ete üchün özünglarni pak
qilinglar; chünki Israilning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: — Ey Israil, sende
«haram» dep békitilgen nerse bardur; bu haram nersini aranglardin yoq qilmighuchilik
düshmenliringlarning aldida tik turalmaysiler.
14 Ete seherde siler qebile boyiche hazir qilinisiler; shundaq boliduki, Perwerdigar
békitken qebile jemet-jemeti boyiche birdin-birdin aldigha kelsun; Perwerdigar békitken
jemet aile-aile boyiche birdin-birdin hazir bolup aldigha kelsun; andin Perwerdigar
békitken ailidiki erkekler birdin-birdin aldigha kélip hazir bolsun. □
15 Shundaq boliduki, haram dep békitilgen nersini öz yénida saqlighan kishi tépilghanda,
Perwerdigarning ehdisige xilapliq qilghanliqi üchün hem shundaqla Israil ichide rezil-
lik sadir qilghini üchün u we uninggha barliq tewe bolghanlar otta köydürülsun, —
deydu», dep éytqin».
16 Yeshua etisi tang seherde turup Israilni aldigha yighip, qebile-qebilini hazir qiliwidi,
Yehuda qebilisi békitildi;
17 u Yehudaning jemetlirini hazir qiliwidi, Zarhiylar jemeti békitildi. U Zarhiylar
jemetini aile-aile boyiche aldigha keltürüwidi, Zabdi dégen kishi békitildi. □

□ **7:5 «...qalghanlarni sépil qowuqining aldidin Shébarimghiche» —** yaki «qalghanlarni sépil qowuqining aldidin «dezler» dégen jayghiche». □ **7:14 «Perwerdigar békitken qebile jemet-jemeti boyiche birdin-birdin aldigha kelsun...» —** Xuda qaysi yol bilen gunahkar qebilini körsetkenliki mushu yerde ayan qilinmaydu; shübhisizki, körsitish yoli chek tashlash yaki bash kahin kötürgen «urim we tummim» arqiliq bolghan bolsa kérek. □ **7:17 «Zarhiylar jemeti» —** yaki «Zarhiylar». «Zarhiylar» dégen «Zerahlar»ning bashqa bir shekli (1:7ni körüng).

18 Zabdi öz ailisidiki erkeklerni birdin-birdin hazir qiliwidi, Yehuda qebilisidin Zerahning ewladi, Zabdining newrisi, Karmining oghli Aqan békitildi.□
19 Shuning bilen Yeshua Aqan'gha: — Ey oghlum, Israilning Xudasi Perwerdigargha shan-sherepni qayturup bérip, *Uning hörmiti üchün* qilghanliringni iqrar qilghin; mendin héchnémini yoshurmay, qilghiningning hemmisini manga éytqin, dédi.□
20 Aqan Yeshuagha jawab bérip: — Men derweqe Israilning Xudasi Perwerdigar aldida gunah qilip, mundaq-mundaq qildim:
21 men oljining arisidin Shinarda chiqqan chirayliq bir ton'gha, ikki yüz shekel kümüsh, ellik shekel éghirliqtiki altun taxtigha közüm qizirip ularni éliwaldim. Mana, bu nersilerni chédirimning otturisidiki yerge kömüp qoydum, kümüsh ularning astida, — dédi.□
22 Shularni déwidi, Yeshua elchilerni ewetti, ular chédirgha yügürüp bardi we mana, nersiler derweqe chédirda yoshuruqluq bolup, kümüsh bularning astida idi.
23 Ular bu nersilerni chédirdin élip chiqip Yeshuagha, shundaqla barliq Israillarning qéshigha keltürüp, Perwerdigarning aldigha qoydi.
24 Andin Yeshua bilen pütkül Israil jamaiti qopup Zerahning oghli Aqanni, kümüsh, ton we altun taxta bilen qoshup, uning oghulliri bilen qizlirini, uyliri bilen éshekliri, qoyliri, chédiri bilen barliq teweliklirini élip Aqor jilghisigha keltürdi.
25 Yeshua Aqan'gha: — Sen béshimizgha qanchilik apet keltürdüng! Mana, bügün Perwerdigar séning üstüngge apet keltüridu, — dédi. Andin pütkül Israil jamaiti uni chalma-kések qilip öltürdi. Ular ailisidikilernimu chalma-kések qilip öltürgendin kéyin, hemmini otta köydürüwetti. □
26 Andin xalayiq bir chong döwe tashni uning üstige döwilep qoydi. Bügün'ge qeder u u yerde turmaqta. Buning bilen Perwerdigarning ghezipi yandi. Shuning bilen shu yerge «Apet jilghisi» *«(Aqor jilghisi)»* dep nam qoyuldi we bu kün'giche shundaq atalmaqta.□

8

Israilning Ayi shehiri üstidin ghelibe qilishi

1 Perwerdigar Yeshuagha: — Sen héch qorqma, hem hoduqmighin. Turup, barliq jengchilerni özüng bilen élip, Ayi shehirige chiqqin. Mana, Men Ayining padishahi, xelqi, shehiri we zéminini qoshup séning qolunggha tapshurdum. ■
2 Sen Yérixo bilen uning padishahigha qandaq qilghan bolsang Ayi shehiri bilen uning padishahighimu shundaq qilisen. Peqet siler bu qétim sheherdin olja we charpaylarni alsanglar bolidu. Emdi sen sheherning keyni teripige hujum qilishqa pistirma qoyghin, — dédi.■

□ **7:18 «Zerahning ewladi» —** ibraniy tilida «Zerahning oghli». □ **7:19 «Perwerdigargha shan-sherepni qayturup bérip Uning hörmiti üchün qilghanliringni iqrar qilghin» —** Aqanning qilghanlirini iqrar qilghinining özi Xudagha shan-sherepni qayturushni bolidu, chünki bu ish Xudaning hemme ishtin xewerdar bolghinini xalayiq aldida körsitidighan ishtur. □ **7:21 «Shinar» —** Babilning bashqa bir namidur. □ **7:25 «...Israil jamaiti *Aqanni* chalma-kések qilip öltürdi. Ular ailisidikilernimu chalma-kések qilip öltürgen...» —** Aqanning ailisidikiler chalma-kések qilindi; chünki ailisidikiler uning gunahini körüp turup uning toghruluq jim turghachqa, uninggha shérik bolup qalghan. □ **7:26 «Apet jilghisi» —** ibraniy tilida «Aqor jilghisi». ■ **8:1** Qan. 1:21; 7:18 ■ **8:2** Qan. 20:14; Ye. 6:21

Yeshua peyghemberning Qanaanning jenubiy teripidiki herbiy yürüshliri

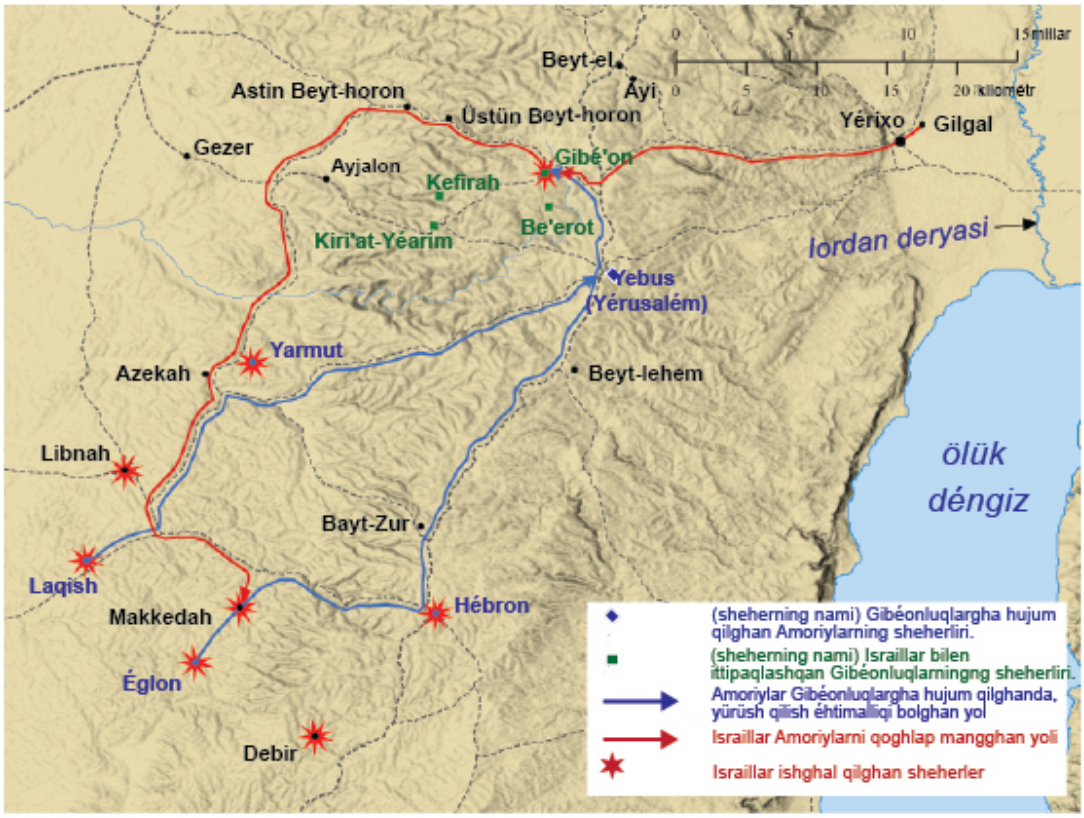

Qanaan jenubiy teripide yürgüzülgen herbiy yürüshler

3 Shuning bilen, Yeshua bilen hemme jengchiler qozghilip, ayigha hujum qilishqa chiqti.
Yeshua ottuz ming batur jengchini ilghap kéchide ularni mangdurdi
4 we ulargha mundaq tapilidi: — «Siler agah bolup, sheherdin bek néri ketmey shehern-
ing keynide mökünüp turup, hemminglar böktürme hujumgha teyyar turunglar.
5 Men özüm bilen qalghan hemme kishilerni élip sheherge yéqin barimen; shundaq
boliduki, ular baldurqidek aldimizgha chiqip hujum qilghanda, biz ularning aldidin
qachimiz;
6 ular jezmen bizning keynimizdin qoghlaydu; ular: «Israillar baldurqidek aldimizdin
qéchip ketti» dep oylaydu, biz ularni azdurup sheherdin yiraq élip chiqimiz. Shuning
üchün biz ularning aldidin qachimiz.
7 U waqitta siler böktürmidin qopup chiqip, sheherni ishghal qilinglar; chünki Perwerdi-
gar Xudayinglar bu sheherni silerning qolunglargha tapshuridu.
8 Sheherni ishghal qilghandin kéyin Perwerdigarning tapilighini boyiche u sheherni ot
yéqip köydüriwétinglar. Mana, men silerge emr berdim».
9 Yeshua ularni yolgha saldi, ular bérip Beyt-El bilen Ayining otturisida, Ayining gherb
teripide böktürme sélip marap olturdi. Yeshua bolsa u kéchisi xelqning arisida qondi.
10 Etisi seher Yeshua qopup, xelqni yighip tekshürdi; andin u Israilning aqsaqalliri bilen
bille xelqning aldida Ayigha qarshi mangdi.
11 Uning bilen bille bolghan hemme jengchilermu uning bilen chiqip, sheherning
aldigha yéqin bérip, Ayining shimal teripide chédir tikti. Ular chüshken jay bilen Ayining
otturisida bir jilgha bar idi.
12 Yeshua besh mingche ademni tallap élip bérip, Beyt-El bilen Ayining otturisida,

sheherning gherb teripide böktürme turghuzghanidi.
13 Shundaq qilip, barliq xelq, yeni sheherning shimal teripidiki bargahtiki qoshun
bilen gherb teripidiki pistirma qoshun orunlashturup bölündi. Shu kéchisi Yeshua özi
jilghining otturisigha chüshti.
14 Ayining padishahi shu ehwalni kördi we sheherdikiler aldirap seher qopushti;
padishah bilen barliq xelqi Israil bilen soqushush üchün belgilen'gen waqitta Arabah
tüzlenglikige chiqti. Lékin padishahning sheherning keynidiki pistirma qoshundin
xewiri yoq idi. □
15 Yeshua bilen barliq Israil bolsa özlirini ulardin yéngilgen'ge sélip, chöl terepke qachti.
16 Sheherde bar xelqning hemmisi ularni qoghlashqa chaqirildi; ular kélip Yeshuani
qoghlighanda, ular azdurulup sheherdin yiraq qilindi.
17 Ayi bilen Beyt-Elning ichide Israilni qoghlashqa chiqmighan héchbir er kishi qalmidi;
ular sheherni ochuq qoyup, hemmisi Israilni qoghlap chiqip ketti.
18 U waqitta Perwerdigar Yeshuagha: — Qolungdiki neyzini ayigha qaritip uzatqin;
chünki Men uni séning qolunggha tapshurdum, — dédi, Yeshua qolidiki neyzini
sheherge qaritip uzatti.
19 U qolidiki neyzini uzatqan haman pistirmida yatqanlar jayidin tézla chiqip,
yügürginiche sheherge étilip kirip, uni ishghal qilip shuan ot yéqip köydürüwetti.
20 Ayining ademliri burulup qariwidi, mana sheherdin asman-pelek örlewatqan tütünni
kördi, ya u yaqqa ya bu yaqqa qachayli dése, héch hali qalmighanidi; chöl terepke
qachqan Israillar burulup özlirini qoghlap kéliwatqanlargha hujum qildi.
21 Yeshua bilen barliq Israil pistirma qoshunning sheherni élip bolghanliqini, shun-
daqla sheherdin tütünning örlep chiqqinini körüp, yénip kélip, Ayining ademlirini öltürgili
turdi.
22 Shuning bilen bir waqitta sheherni alghanlarmu sheherdin chiqip ulargha hujum
qildi. Shuning bilen ular Israillarning otturisida, beziliri bu tereptin, beziliri u tereptin
qapsilip qaldi. Israillar ularning héchbirini qoymay, hemmisini öltürüwetti.■
23 Ular Ayining padishahini tirik tutup, Yeshuaning aldigha élip bardi.
24 Israil dalada uchrighan barliq ayiliqlarni, yeni özlirini chölgiche qoghlap kelgenlerni
qirip yoqatqandin kéyin (ularning hemmisi qilichlinip yoqitilghanidi), barliq Israil
Ayigha yénip kélip, u yerdikilerni qilichlap öltürdi.
25 Shundaq boldiki, shu künide öltürülgen er-ayallar, yeni ayiliqlarning hemmisi on ikki
ming adem idi.
26 Chünki Yeshua Ayida turuwatqan hemme adem yoqitilmighuche qolidiki uzutup
turghan neyzisini yighmighanidi.
27 Halbuki, Perwerdigarning Yeshuagha buyrughan sözi boyiche Israillar sheherdiki
charpay bilen oljini özliri üchün aldi. ■
28 Andin Yeshua Ayi shehirini köydürüp, uni ebedgiche Xarabilik döwisige aylan-
duruwetti; taki bügün'giche u shundaq turmaqta.
29 Ayining padishahini bolsa, u bir derexqe asturup, u yerde kechkiche turghuzdi.
Kün patqanda Yeshua emr qiliwidi, kishiler uning ölükini derextin chüshürüp, uni
sheherning qowuqining aldigha tashlap, üstige chong bir döwe tashni döwiliwetti; bu tash
döwisi bügün'giche turmaqta.■

Israilning özlirini Perwerdigarning ehdisige qaytidin baghlishi

30 Andin Yeshua Ébal téghida Israilning Xudasi Perwerdigargha qurban'gah yasidi.

□ **8:14 «belgilen'gen waqitta»** — belkim Beyt-Eldikiler bilen pütüshken melum bir waqit bolushi mumkin (17-ayetni
körüng). Bashqa birxil terjimisi «belgilen'gen jayda». ■ **8:22** Qan. 7:2 ■ **8:27** Chöl. 31:22, 26; Ye. 8:2 ■ **8:29**
Qan. 21:22, 23

31 Perwerdigarning quli Musaning Israilgha buyrughini boyiche, Musagha nazil
qilin'ghan qanun kitabida pütülgendek, qurban'gah héchbir tömür eswab tegküzülmigen
pütün tashlardin yasalghanidi. Uning üstide xelq Perwerdigargha atap köydürme qur-
banliqlar we inaqliq qurbanliqliri sunup turdi. ■
32 Shu yerde Yeshua uning tashlirining üstige pütkül Israilning aldida Musa pütken
qanunni köchürüp pütüp qoydi. ■
33 Andin pütkül Israil xelqi, ularning aqsaqalliri, emeldarliri bilen hakimliri, meyli
musapirlar bolsun yaki ularning arisida tughulghanlar bolsun, hemmisi Perwerdi-
garning ehde sanduqining ikki teripide, ehde sanduqini kötürgen kahinlar bolghan
Lawiylarning aldida öre turdi; Perwerdigarning quli Musaning deslepte buyrughini
boyiche, Israillarning bext-berikitini tileshke xelqning yérimi Gerizim téghi aldida, yene
bir yérimi Ébal téghi aldida turdi.□
34 Andin Yeshua qanun kitabida pütülgenning hemmisige muwapiq qanundiki hemme
sözlerni, jümlidin bext-beriket sözliri we lenet sözlirini oqup berdi.
35 Yeshua bularni pütkül Israil jamaitige, jümlidin ayallar, balilar we ularning arisida
turuwatqan musapirlargha oqup berdi; Musaning barliq buyrughanliridin héchbir
sözni qaldurmidi. ■

9

Gibéonluqlarning Israilni aldap qoyushi

1 Emdi shundaq boldiki, Iordan deryasining gherb teripidiki, yeni taghliq rayondiki,
Shefelah oymanliqidiki, Ulugh Déngiz boyidiki, Liwanning udulighiche sozulghan
barliq yurtlardiki padishahlar we shuningdek Hittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Per-
izziyler, Hiwiylar, Yebusiylarning padishahliri bu ishtin xewer tapqanda, □
2 hemmisi bir bolup Yeshua bilen Israilgha qarshi jeng qilghili ittipaqlashti.
3 Emma Gibéon ahaliliri Yeshuaning Yérixo bilen Ayigha néme qilghinini anglighanda,
4 ular hiyle-mikir ishlitip, özlirini *uzun* seperde bolghandek körsitip, ésheklerge kona
taghar-xurjun bilen kona, yirtiq-yamaq sharab tulumlirini artip, □
5 putliriga yamaq chüshken kona keshlerni kiyip, kona jul-jul éginlerni üstige orighan
idi; ular seperge alghan nanlarning hemmisi paxtiliship qurup ketkenidi. □
6 Ular Gilgal chédirgahigha bérip Yeshuaning qéshigha kirip uning bilen Israillargha: —
Biz yiraq yurttin kelduq; biz bilen ehde tüzsenglar, dédi.
7 Lékin Israillar Hiwiylargha jawab bérip: — Siler bizning arimizda turuwatqan mushu
yerlikler bolushunglar mumkin; undaqta biz siler bilen qandaqmu ehde tüzimiz? — dédi.
8 Ular Yeshuagha: — Biz séning qulliringmiz, dédi. Yeshua ulardin: — Siler kim, qeyerdin
keldinglar? — dep soridi.
9 Ular uninggha jawab bérip: — Séning qulliring bolsa Perwerdigar Xudayingning namini
anglighanliqi üchün nahayiti yiraq yurttin keldi. Chünki biz Uning nam-shöhritini we
Uning Misirda qilghan hemme ishlirini,
10 shundaqla Uning Iordanning u teripidiki Amoriylarning ikki padishahi, yeni Hesh-
bonning padishahi Sihon bilen Ashtarotta turuqluq Bashanning padishahi Ogqa néme
qilghinini angliduq. ■

■ **8:31** Mis. 20:25; Qan. 27:4 ■ **8:32** Qan. 27:3 □ **8:33 «Andin pütkül Israil xelqi... hemmisi ... kahinlar bolghan Lawiylarning aldida öre turdi; ... xelqning yérimi Gerizim téghi aldida, yene bir yérimi Ébal téghi aldida turdi» —** bu ishni Xuda ilgiri Israilgha békitken («Qan.» 11:29 we 27-28-bablarni körüng). ■ **8:35** Qan. 31:11 □ **9:1 «Ulugh déngiz» —** hazirqi «Ottura Déngiz»dur. □ **9:4 «özlirini uzun seperde bolghandek körsitip...» —** yaki «özlirini elchiler qilip körsetken,...» yaki «birmunche ozuq-tülük teyyarlighan,...». □ **9:5 «seperge alghan nanlar... qurup ketkenidi» —** yaki «seperge alghan nanlar... qurup ketkenidiuwilip ketkenidi». ■ **9:10** Chöl. 21:24, 33; Qan. 1:4

11 Shunga aqsaqallirimiz bilen yurtta turghuchi hemme xelq bizge söz qilip: — Qolunglargha seperge lazimliq ozuq-tülük élip, bérip Israillar bilen körüshüp ulargha: «Biz silerning qulluqunglarda bolimiz; shunga biz bilen ehde tüzünglar», denglar, dep bizni ewetti.
12 Silerning qéshinglargha qarap yolgha chiqqan künide biz sepirimiz üchün öyimizdin alghan nan issiq idi, mana hazir u qurup, paxtiliship kétiptu.
13 Bu sharab tulumliri bolsa sharab qachilighanda yéngi idi, mana emdi yirtilip kétiptu. Biz kiygen bu kiyimler we keshler seperning intayin uzunluqidin konirap ketti, — dédi.
14 Shuning bilen Israillar ularning ozuq-tülükidin azraq aldi, lékin Perwerdigardin yol sorimidi.□
15 Shundaq qilip, Yeshua ular bilen sülhi tüzüp, ularni tirik qoyushqa ular bilen ehd baghlidi; jamaet emirlirimu ulargha qesem qilip berdi.
16 Ular ehde baghliship üch kündin kéyin, bu xelqning özlirige qoshna ikenlikini, özlirining arisida olturushluq ikenliki ulargha melum boldi.
17 Israillar sepirini dawamlashturup üchinchi küni ularning sheherlirige yétip keldi; ularning sheherliri Gibéon, Kefirah, Beerot bilen Kiriat-yéarim idi.
18 Jamaetning emirliri ilgiri Israilning Xudasi Perwerdigarning nami bilen ulargha qesem qilghan bolghachqa, Israillar ulargha hujum qilmidi. Buning bilen pütkül jamaet emirler üstidin ghotuldashqili turdi.
19 Lékin emirlerning hemmisi pütkül jamaetke: — Biz ulargha Israilning Xudasi Perwerdigarning *nami* bilen qesem qilip bergechke, ulargha qol tegküzelmeymiz.
20 Biz ulargha qilghan qesemimiz tüpeylidin, üstimizge ghezep chüshmesliki üchün ularni tirik qaldurushmiz kérek; ulargha shundaq qilmisaq bolmaydu, dédi.
21 Andin emirler jamaetke yene: — Ularni tirik qoyunglar; halbuki, ular pütkül jamaet üchün otun yarghuchi we su toshughuchilar bolidu, dédi. Bu ish emirler jamaetke dégendek boldi.
22 U waqitta Yeshua ularni chaqirip ulargha: — Siler arimizdiki yerlikler turup, némishqa biz yiraqtin kelduq, dep bizni aldidinglar?
23 Buning üchün siler emdi lenetke qélip, aranglarda Xudayimning öyi üchün otun yaridighan we su toshuydighan qul bolushtin birer ademmu mustesna bolmaydu, — dédi.
24 Shuning bilen ular Yeshuagha jawab bérip: — Perwerdigar Xudayingning Öz quli bolghan Musagha emr qilip, barliq zéminni silerge bérishke, shundaqla zéminda turuwatqanlarning hemmisini aldinglardin yoqitishqa wede qilghanliqi qulliring bolghan péqirlargha éniq melum qilindi; shunga biz silerning tüpeylinglardin jénimizdin jezmen ayrilip qalimiz dep wehimige chüshüp, bu ishni qilip salduq. ■
25 Emdi biz qolunggha chüshtuq; neziringge néme yaxshi we durus körünse shuni qilghin, — dédi.

26 Yeshua ene shundaq qilish bilen ularni Israilning qolidin qutquzdi; Israillar ularni öltürmidi.
27 Lékin shu küni Yeshua Perwerdigar tallaydighan jayda jamaet üchün we Perwerdigarning qurban'gahi üchün ularni otun yarghuchilar we su toshughuchilar dep békitti. Ular bügün'ge qeder shundaq qilip kelmekte.

10

Amoriylarning ittipaqdash qoshunning üstidin ghalib kélishi — ajayib bir möjize

□ **9:14 «ularning ozuq-tülükidin azraq aldi»** — belkim ularning sözliri rast-yalghanliqini bilish üchün ozuq-tülüktin azraq élip tétip baqqan bolushi mumkin. ■ **9:24** Qan. 7:1, 2

1 Shundaq boldiki, Yérusalémning padishahi Adoni-zedek Yeshuaning Ayi shehirini ishghal qilip, uni mutleq yoqatqanliqini, Yérixo bilen uning padishahigha qilghinidek, Ayi bilen uning padishahighimu shundaq qilghinini, Gibéonda olturghuchilarning Israil bilen sülh tüzüp, ularning arisida turuwatqanliqini anglap, □ ■
2 u we xelqi qattiq qorqti; chünki Gibéon bolsa Ayidin chong sheher bolup, paytext sheherliridek idi; uning hemme ademliri tolimu batur palwanlar idi.
3 Shuning bilen Yérusalémning padishahi Adoni-zedek Hébronning padishahi Hoham, Yarmutning padishahi Piram, Laqishning padishahi Yafiya we Eglonning padishahi Debirge xewer ewetip: —
4 Méning yénimgha kélip Gibéonlargha hujum qilishimiz üchün manga medet béringlar; chünki ular bolsa Yeshua we Israillar bilen sülh tüzüwaldi, — dédi.
5 Shundaq qilip Amoriylarning besh padishahi, yeni Yérusalémning padishahi, Hébronning padishahi, Yarmutning padishahi, Laqishning padishahi we Eglonning padishahi — ular özliri barliq qoshunliri bilen bille chiqip, Gibéonning udulida bargah tikip, uninggha hujum qildi.
6 Buning bilen Gibéonliqlar Gilgaldiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha adem ewetip: — Sen öz qulliringni tashliwetmey, derhal qéshimizgha kélip medet bérip, bizni qutquzghin; chünki taghliq rayonda olturushluq Amoriylarning barliq padishahliri birliship bizge hujum qildi, — dédi.□
7 Buni anglap Yeshua barliq jengchilerni, jümlidin hemme batur palwanlarni élip Gilgaldin yolgha chiqti.
8 Perwerdigar Yeshuagha: — Ulardin qorqmighin; chünki Men ularni séning qolunggha tapshurdum, ularning héchbiri aldingda put tirep turalmaydu, — dédi.
9 Yeshua Gilgaldin chiqip pütün kéche méngip ularning üstige tuyuqsiz chüshti.
10 Perwerdigar ularni Israilning aldida tiripiren qildi, Yeshua ularni Gibéonda qattiq meghlup qilip qirip, Beyt-Horon'gha chiqidighan dawan yolida qoghlap, Azikah bilen Makkedahqiche sürüp-toqay qildi.
11 Ular Israildin qéchip, Beyt-Horonning dawanidin chüshüwatqanda, Perwerdigar taki ular Azikahqa yetküche asmandin ularning üstige chong-chong möldür-tashlarni yaghdurdi. Ular öldi; mushu möldürler bilen öltürülgenler Israillar qilichlap öltürgenlerdin köp idi.
12 Andin Yeshua Perwerdigargha söz qildi, — yeni Perwerdigar Amoriylarni Israilning aldigha tapshurghan künide u Israilning köz aldida Perwerdigargha mundaq dédi: — «Ey quyash, Gibéon üstide toxtap tur! Ey ay, Ayjalon jilghisi üstide toxtap tur!»
13 Shuni déwidi, xelq düshmenlerdin intiqam élip bolghuchilik quyash mangmay toxtap turdi, aymu toxtap turdi. Bu weqe Yasharning kitabida pütülgen emesmidi? Quyash texminen pütün bir kün asmanning otturisida toxtap olturushqa aldirimidi. □
14 Perwerdigar bir insanning nidasigha qulaq salghan shundaq bir kün ilgiri bolup baqmighan we kéyinmu bolup baqmidi; chünki Perwerdigar Israil üchün jeng qildi.
15 Andin Yeshua bilen pütkül Israil Gilgaldiki chédirgahqa yénip keldi.
16 Emma u besh padishah bolsa qéchip Makkedahtiki ghargha yoshuruniwaldi.
17 Shuning bilen birsi Yeshuagha melum qilip: — U besh padishah tépildi; ular Makkedahtiki ghargha yoshuruniwaptu, dédi.
18 Yeshua: — Undaq bolsa gharning aghzigha chong-chong tashlarni yumilitip qoyunglar, andin uning aldida ademlerni közetke qoyunglar.

□ **10:1 «Yérusalémning padishahi Adoni-zedek» —** oqurmenlerge éniqki, shu chaghda Yérusalém shehiri téxi Israillargha tewe emes. ■ **10:1** Ye. 6:15; 9:15 □ **10:6 «sen öz qulliringni tashliwetmey,...» —** ibraniy tilida «qolungni qulliringdin élip ketmigey,...». □ **10:13 «Yasharning kitabi» —** yaki «Adaletperwer kishining kitabi». Bu kitab Tewratta tépilmaydu; «2Sam.» 1:18dimu tilgha élinidu.

19 Lékin siler toxtap qalmay düshmenliringlarni qoghlap keynide qalghanlarni qiringlar;
ularni öz sheherlirige kirgüzmenglar, chunki Perwerdigar Xudayinglar ularni qol-
unglargha tapshurup berdi, — dédi.
20 Andin shundaq boldiki, Yeshua bilen Israillar bularni qirip qattiq meghlup qilip
yoqatti; lékin qéchip qutulghan bir qalduq mustehkem sheherlirige kiriwaldi.
21 Andin barliq xelq Makkedahtiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha tinch-salamet yénip
keldi. Héchkim Israillargha qarshi éghiz échishqa jür'et qilalmidi.□
22 Yeshua: — Gharning aghzini échip, u besh padishahni ghardin chiqirip méning
qéshimgha élip kélinglar, — dédi.
23 Ular shundaq qilip besh padishahni, yeni Yérusalémning padishahi, Hébronning
padishahi, Yarmutning padishahi, Laqishning padishahi we Eglonning padishahini
ghardin chiqirip uning qéshigha élip keldi.
24 U padishahlar Yeshuaning qéshigha keltürülgende, Yeshua Israilning hemme adem-
lirini chaqirip, özi bilen jengge chiqqan leshker serdarlirigha: — Kélip putliringlarni
bu padishahlarning gedinige qoyunglar, — dédi. Shundaq dewidi, ular kélip putlirini
ularning gedenlirige qoydi.
25 Andin Yeshua ulargha: — Qorqmanglar we héch hoduqmanglar, qeyser we gheyretlik
bolunglar; chünki Perwerdigar siler hujum qilghan barliq düshmenliringlargha shundaq
ishni qilidu, — dédi.
26 Andin Yeshua padishahlarni qilichlap öltürüp, jesetlirini besh derexke ésip qoydi; ular
derexlerning üstide kechkiche ésiqliq turdi. ■
27 Kün patqanda Yeshuaning buyruqi bilen kishiler ölüklerni derexlerdin chüshürüp,
ular ilgiri yoshurun'ghan ghargha tashlap, gharning aghzigha chong-chong tashlarni
qoyup qoydi. Bu tashlar taki bükün'ge qeder shu yerde turmaqta.

Zéminning jenubiy teripide urush qilish

28 U küni Yeshua Makkedahni ishghal qilip, uning padishahi bilen shehiridiki hemme
xelqning birinimu qoymay qilichlap mutleq yoqatti; u Yérixoning padishahigha qilgh-
inidek Makkedahning padishahighimu shundaq qildi.
29 Andin Yeshua bilen barliq Israillar Makkedahtin chiqip, Libnahqa bérip Libnah
shehirige hujum qildi.
30 Perwerdigar unimu padishahi bilen qoshup Israilning qoligha tapshurup berdi;
Yeshua uni qilich bilen urup, shehiridiki hemme xelqning birinimu qoymay qilichlap
öltürdi; u Yérixoning padishahigha qilghinidek uning padishahighimu shundaq qildi.
31 Andin Yeshua bilen barliq Israil Libnahdin chiqip, Laqishqa bérip, uni qamal qilip
uninggha hujum qildi.
32 Perwerdigar Laqishni Israilning qoligha tapshurdi; ular ikkinchi künila uni qilich
bilen élip, del Libnahqa qilghinidek, shehiridiki xelqning birinimu qoymay qilichlap
öltürdi.
33 U waqitta Gezerning padishahi Horam Laqish shehirige medet bérish üchün chiqip
keldi; lékin Yeshua uni barliq ademliri bilen qoshup urup, ulardin héchkimni tirik
qoymay öltürdi.
34 Andin Yeshua bilen barliq Israil Laqishtin chiqip, Eglon'gha bérip uni qamal qilip, u
sheherge hujum qildi.
35 Ular shu küni sheherni élip, uningdiki ademlerni qilichlidi; shu küni Yeshua she-
herdiki barliq kishilerni teltöküs yoqatti; u del Laqishqa qilghinidek, ularghimu shun-
daq qildi.

□ **10:21 «....qarshi éghiz échishqa jür'et qilalmidi»** — yaki «...tehdit sélishqa jür'et qilalmidi». ■ **10:26** Qan. 21:23; Ye. 8:29

36 Andin Yeshua bilen Israilning hemmisi Eglondin chiqip Hébron'gha bérip, u sheherge hujum qildi.

37 Ular uni élip, del Eglonda qilghandek uning padishahini qilichlap, uninggha qarashliq hemme yéza-kentlirini élip, ularning ichide olturushluq hemme ademning héchbirini qoymay qilichlap yoqatti. Yeshua sheherni we ichidiki barliq ademlerni mutleq yoqatti.

38 Andin Yeshua bilen barliq Israillar Debirge bérip, u sheherge hujum qildi.

39 U sheherni élip we uninggha qarashliq hemme yéza-kentlirini qilich bilen urup, padishahini tutup, bulardiki barliq ademlerning héchbirini qoymay teltöküs yoqatti. Yeshua Hébron'gha qilghinidek, Libnahqa we uning padishahigha qilghinidek, Debir bilen uning padishahighimu shundaq qildi.

40 Bu teriqide Yeshua shu pütün yurtni, yeni taghliq rayonni, jenubiy Negew yurtini, Shefelah oymanliqini, dawandiki yurtlarni hujum qilip élip, hemme yurtni ishghal qilip barliq padishahliri bilen meghlup qildi. Israilning Xudasi Perwerdigar buyrughinidek, u héchkimni qoymay, belki nepesi barlarning hemmisini mutleq yoqatti. ■

41 Yeshua Qadesh-Barnéadin tartip Gazaghiche bolghan yurtlarni, shuningdek Goshenning pütkül yurtini taki Gibéon'ghichimu hujum bilen aldi.

42 Bu qétimqi urushta Yeshua bu padishahlarni meghlup qilip, ularning zéminini igilidi. Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar Israil terepte turup jeng qildi.

43 Andin Yeshua bilen barliq Israil Gilgaldiki chédirgahqa yénip keldi.

11

Shimaliy ittipaqdash eller bilen urush qilish

1 Emma Hazorning padishahi Yabin bularni anglap Madonning padishahi Yobab bilen Shimronning padishahi we Aqsafning padishahigha adem ewetti,

2 shundaqla shimaldiki taghliq rayondiki padishahlargha, Kinnerotning jenubidiki tüzlenglik, oymanliq we gherbtiki Dor égizlikidiki hemme padishahlargha elchi ewetti; □

3 U yene sherq bilen gherb tereptiki Qanaaniylar, Amoriylar, Hittiylar, Perizziyler bilen taghliq rayondiki Yebusiylar we Hermon téghining étikidiki Mizpah yurtida turuwatqan Hiwiylarni chaqirdi.

4 Ular, yeni padishahliri we barliq qoshunliri chiqti; ularning sani déngiz sahilidiki qumdek köp idi, ularning nurghun at we jeng harwiliri bar idi.

5 Bu hemme padishahlar bir bolup yighilip, Israil bilen jeng qilish üchün Merom sulirining boyida chédirlarni tikti.

■ **10:40** Qan. 7:2; 20:16, 17; Ye. 8:2 □ **11:2 «Dor égizliki»** — yaki «Nafat-Dordiki».

Yeshua peyghemberning Qanaanning shimaliy teripidiki herbiy yürüshliri

Qanaan shimaliy teripide yürgüzülgen herbiy yürüshler

6 Lékin Perwerdigar Yeshuagha: — Sen ulardin héch qorqmighin; chünki Men ete mushu
waqitlarda ularning hemmisini Israilning aldida halaketke tapshurimen. Sen ularning
atlirining peylirini késip, harwilirini otta köydürüwétisen, — dédi.
7 Buni anglap Yeshua bilen uning hemme jengchiliri Merom sulirining yénigha bérip,
ularning üstige tuyuqsiz chüshüp hujum qildi.
8 Perwerdigar ularni Israilning qoligha tapshurdi; ularni urup Chong Zidon we
Misrefot-Mayimghiche, shundaqla sherq tereptiki Mizpah wadisighiche sürüp bérip,
ulardin héchbirini qoymay qilichlap öltürdi.
9 Yeshua Perwerdigarning özige buyrughinidek qilip, ularning atlirining peylirini késip,
harwilirini otta köydürüwetti.
10 Shu chaghda Yeshua qaytip bérip, Hazorni ishghal qilip, uning padishahini qilichlap
öltürdi. Hazor bolsa shu dewrlerde ashu barliq ellerning béshi idi.
11 *Israillar* sheher ichide olturushluq hemmisini qilichlap öltürüp, héch nepes igisini
qoymay hemmisini üzül-késil yoqatti; Hazorni Yeshua otta köydürüwetti,
12 Shu padishahlarning barliq paytext sheherlirini élip, ularning padishahlirini
meghlup qildi; Perwerdigarning quli bolghan Musa buyrughinidek, u ularni qilichlap
üzül-késil yoqatti. ■
13 Lékin égizlikke sélin'ghan sheherlerni bolsa, Israil köydürmidi; Yeshua ulardin peqet
Hazornila köydürüwetti.
14 Israillar bu sheherlerdiki gheniymetlerni we charpaylarni özlirige olja qilip aldi, lékin
ichidiki hemme ademlerni qilichlap yoqatti; ular birmu nepes igisini tirik qoymidi.
15 Perwerdigar Öz quli bolghan Musagha néme buyrughan bolsa, Musamu Yeshuagha
shuni buyrughanidi we Yeshuamu shundaq qildi. U Perwerdigarning Musagha
buyrughinidin héchnémini qaldurmay hemmini shu boyiche ada qildi.■
16 Shu teriqide Yeshua shu zéminning hemmisini, yeni taghliq rayondiki zéminlarni,
barliq jenubiy Negew zéminini, barliq Goshen zéminini, oymanliqtiki zéminlarni,
tüzlengliktiki zéminlarni we Israilning taghliq rayonlirini we Shefelah oymanliqini, □
17 Séir dawinighiche sozulghan Halak téghidin taki Hermon téghining étikidiki Liwan
jilghisigha jaylashqan Baal-Gadqiche bolghan zéminni igilidi; u ularning hemme
padishahlirini tutup ularni ölümge mehkum qildi. □
18 Shu teriqide Yeshua bu hemme padishahlar bilen uzun waqit jeng qildi.
19 Gibéonda olturaqlashqan Hiwiylardin bashqa, héchbir sheher Israil bilen sulh tüzmidi.
Israil ularning hemmisini jeng arqiliqla aldi.
20 Chünki ularning könglining qattiq qilinishi, Israil bilen jeng qilish niyitide bolushi
Perwerdigardin idi; buning meqsiti, ularning üzül-késil yoqitilishi; yeni, ulargha héch
rehim qilinmay, eksiche Perwerdigar Musagha buyrughinidek ularning yoqitilishi
üchün idi.
21 U waqitta Yeshua kélip Anakiylargha hujum qilip ularni taghliq rayondin, Hébrondin,
Debirdin, Anabdin, Yehudaning hemme taghliq rayoni bilen Israilning hemme taghliq
rayonidin yoqatti; Yeshua ularni sheherliri bilen qoshup üzül-késil yoqatti. □
22 Shuning bilen Israillarning zéminida Anakiylardin héchbirimu qaldurulmidi; peqet
Gaza, Gat we Ashdodta birnechchisila qaldi.
23 Shu teriqide Yeshua Perwerdigar Musagha wede qilghandek pütkül zéminni aldi;
Yeshua uni Israilgha ularning qoshun-qebilisi boyiche miras qilip teqsim qildi. Andin
zémin jengdin aram tapti.

■ **11:12** Qan. 20:16, 17; Ye. 10:40 ■ **11:15** Mis. 23:32, 33; 34:12; Chöl. 33:52; Qan. 7:2; 20:16 □ **11:16 «Israil taghliq rayonliri»** — shu rayonning kéyinki nami. □ **11:17 «Halak téghi»** — yaki «Siliq Tagh». □ **11:21 «Anakiylar»** — gigantlardin bolghan bir qebile.

12

Ishghal qilin'ghan zémin we sheherler

1 Israil Iordan deryasining u teripide, yeni kün chiqish teripide *ikki* padishahni öltürdi. Ular ularning zéminini, yeni Arnon deryasidin tartip Hermon taghliqigha tutashqan zémin bilen sherq tereptiki barliq Arabah tüzlenglikini igilidi. Shu *ikki* padishahlar bolsa: —□
2 *birsi* Heshbonda turushluq Amoriylarning padishahi Sihon; u Aroer (Aroer Arnon deryasining boyida) we Arnon jilghisidiki sheherdin tartip, Giléadning yérimini öz ichige alghan Yabbok deryasighiche (bu Ammoniylarning chégrisi idi) bolghan yerlerde seltenet qilatti;
3 u seltenet qilghan zémin yene sherq tereptiki Kinnerot déngizidin tartip Arabah déngizighiche, yeni Shor déngizighiche sozulghan Arabah tüzlenglikini, shundaqla sherq tereptiki Beyt-Yeshimotqa baridighan yolni we jenub teripide Pisgah téghining dawanlirining chétigiche sozulghan zéminni öz ichige alatti.□
4 Uningdin bashqa Israil Bashan padishahi Ogning zéminini aldi; u Refayiylar *déyilidighan gigantlarning* qalduqidin biri idi (ular Ashtarot we Edreyde turatti). ■
5 U Hermon téghidiki yurtlargha, Salkah we pütkül Bashan zéminigha, yeni Geshuriylar bilen Maakatiylarning chégrisighiche, shuningdek Giléadning yérimigha, taki Heshbonning padishahi Sihonning chégrisighiche seltenet qilatti.
6 Perwerdigarning quli bolghan Musa bilen Israillar bulargha hujum qilip meghlup qilghanidi we Perwerdigarning quli Musa shu zéminni Rubenlerge, Gadlargha we Manassehning yérim qebilisige miras qilip bergenidi.■
7 Töwendikiler Yeshua bilen Israillar Iordan deryasining gherb teripide hujum qilip meghlup qilghan padishahlardur; ularning zéminliri Liwan jilghisidiki Baal-Gadtin tartip, Séirning dawanlirining yénidiki Halak téghighiche bolghan zéminlardin ibaret idi. Yeshua bu zéminlarni Israilning qoshun-qebililiri boyiche ulargha miras qilip berdi, ■
8 jümlidin taghliq yurtni, Shefelah oymanliqini, Arabah tüzlenglikini, égizliktiki dawanlarni, chöllükni we jenubtiki Negew zéminini, hittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Perizziyler, Hiwiylar we Yebusiylarning zéminlirini bölüp berdi: —
9 Ularning padishahlirining biri Yérixoning padishahi, biri Beyt-Elning yénidiki Ayining padishahi,
10 biri Yérusalémning padishahi, biri Hébronning padishahi,
11 biri Yarmutning padishahi, biri Laqishning padishahi,
12 biri Eglonning padishahi, biri Gezerning padishahi,
13 biri Debirning padishahi, biri Gederning padishahi,
14 biri Xormahning padishahi, biri Aradning padishahi,
15 biri Libnahning padishahi, biri Adullamning padishahi,
16 biri Makkedahning padishahi, biri Beyt-Elning padishahi,
17 biri Tappuahning padishahi, biri Heferning padishahi,
18 biri Afekning padishahi, biri Lasharonning padishahi,
19 biri Madonning padishahi, biri Hazorning padishahi,
20 biri Shimron-Meronning padishahi, biri Aqsafning padishahi,
21 biri Taanaqning padishahi, biri Megiddoning padishahi,
22 biri Kedeshning padishahi, biri Karmelning yénidiki Yoknéamning padishahi,
23 biri Dor égizlikidiki Dorning padishahi, biri Goyimning padishahi, □
24 biri Tirzahning padishahi bolup, jemiy ottuz bir padishah idi.

□ **12:1 «Izahat»** — mushu bablardiki mezmunlarni obdanraq chüshinish üchün munasiwetlik xeritilerni körüng. □ **12:3 «Kinnerot déngizi»** — yaki «Galiliye déngizi». **«Shorluq déngiz»** — hazir «Ölük Déngiz» dep atilidu. ■ **12:4** Qan. 1:4 ■ **12:6** Chöl. 21:24; 32:33 ■ **12:7** Ye. 10:40 □ **12:23 «Dor égizlikidiki Dorning padishahi»** — yaki «Nafat-Dordiki dorning padishahi».

13

Perwerdigarning yene Yeshuagha söz qilishi

1 Emma Yeshua yashinip, yéshi xéli bir yerge bérip qalghanidi. Perwerdigar uninggha
mundaq dédi: — «Sen emdi qérip qalding, yéshingmu chongiyip qaldi, lékin yene igilinishi
kérek bolghan nurghun zémin bar.

2 Bu zéminlar bolsa munular: — Filistiylerning we Geshuriylarning barliq yurtliri,

3-4 yeni Misirning sherq teripidiki Shihor deryasidin tartip, shimal teripidiki Ekron she-
hirining chégralirighiche sozulghan yerler (shu yurt Qanaaniylarning zémini hésablinatti),
jümlidin Gaza, Ashdod, Ashkélon, Gat we Ekrondiki besh Filistiy emir bashquridighan
yurtlar bilen Awwiylarning jenub tereptiki yurtliri; Zidoniylargha tewe bolghan Mear-
ahdin tartip Afek bilen Amoriylarning chégrasighiche bolghan Qanaaniylarning barliq
zémini; □

5 Gebaliylarning zémini we barliq Liwan zémini, yeni kün chiqish tereptiki Her-
mon téghining étikidiki Baal-gadtin tartip, Xamat rayonigha kirish éghizighiche bolghan
zéminlar; □

6 Liwandin tartip Misrepot-Mayimghiche sozulghan taghliqta barliq olturuwatqan-
larning, yeni Zidoniylarning zémini qatarliqlardin ibarettur. Bu zémindiki xelqning
hemmisini Men Israil aldidin qoghliwétimen. Shunga sen choqum Méning sanga
buyrughinim boyiche buni chek tashlap Israilliqlargha miras qilip teqsim qilip bérishing
kérek.

7 Sen emdi bu zéminlarni toqquz qebile bilen Manassehning yérim qebilisige miras qilip
bölgin».

□ **13:3-4 «Mearahdin»** —yaki «Arahdin». □ **13:5 «Xamat rayonigha kirish éghizighiche...»** — yaki «Libo-Xam-
atqiche...».

Qanaan (Pelestin)
(Yeshua peyghember zéminni teqsim qilghandin kéyin)

Qanaan zéminining teqsim qilinishi

Iordan deryasining sherq teripidiki miras zéminlar

8 Rubenler bilen Gadlar bolsa, *Manassehning yérim qebilisi* bilen birlikte Iordan
deryasining u qéti, yeni sherq teripide Musaning ulargha bergen mirasigha ige boldi;
buni Perwerdigarning quli bolghan Musa ulargha miras qilip bergenidi: — □
9 Ularning zéminliri Arnon jilghisining boyidiki Aroerdin tartip, jümlidin jilghining
otturisidiki sheher we Dibon'ghiche sozulghan Medeba tüzlengliki,
10 Heshbonda seltenet qilghan, Amoriylarning padishahi Sihonning Ammoniylarning
chégrisighiche bolghan hemme sheherliri;
11 Giléad bilen Geshuriylar we Maakatiylarning chet yurtliri, Hermon téghining hemmisi
we Salkahghiche sozulghan barliq Bashan zémini;
12 *gigantlar bolghan* Refayiylarning qalduq neslidin bolghan Ashtarot bilen Edreyde
seltenet qilghan Ogning Bashandiki pütkül padishahliq zéminidin ibaret idi; mushu
zémindikilerni Musa meghlup qilip, zéminlirigha ige boldi. □
13 Lékin Israillar Geshuriylar bilen Maakatiylarni öz yurtliridin qoghliwetmidi; shunga
Geshuriylar bilen Maakatiylar bügün'giche Israil arisida turmaqta.

14 Lékin *Musa* Lawiy qebilisige héch miras zéminni bermigen; Israilning Xudasi Perw-
erdigar ulargha éytqinidek, Perwerdigargha atap otta sunulghan qurbanliqlar ularning
mirasidur.□
15 Musa Rubenler qebilisige, jemet-aililiri boyiche yurtlarni miras qilip berdi.
16 Ularning zémini bolsa Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip, jilghining otturi-
sidiki sheher we Medebaning yénidiki pütkül tüzlenglik,
17 Heshbon we uninggha qarashliq tüzlengliktiki hemme sheherler, Dibon, Bamot-Baal,
Beyt-Baal-Méon,
18 Yahaz, Kedemot, Mefaat, □
19 Kiriatayim, Sibmah, we «Jilgha téghi»diki Zeret-Shahar,
20 Beyt-Péor, Pisgah téghidiki dawanlar, Beyt-Yeshimot,
21 tüzlengliktiki barliq sheherler we Heshbonda seltenet qilghan, Amoriylarning
padishahi bolghan Sihonning pütkül seltenitining zéminini öz ichige aldi. Bu padishah
we uning bilen shu yurtta olturushluq, *Sihon'gha* béqin'ghan serdarlar Ewi, Rekem, Zur,
Xur we Reba qatarliq Midiyan emirliri bolsa Musa teripidin öltürülgenidi.
22 Shu waqitta Israillar öltürgenler ichide Béorning oghli palchi Balaammu bar idi; unimu
ular qilichlap öltürgenidi.■
23 Rubenlerning zéminining chégrasi Iordan deryasining özi idi. Rubenlerning jemet-
aililiri boyiche ulargha bölün'gen mirasi mana bu sheherler bilen kent-qishlaqliri
idi.□ ■

24 Musa yene Gad qebilisige, yeni Gadlarning jemet-aililiri boyiche ulargha miras bölup
bergenidi.
25 Ularning zéminliri bolsa Yaazer bilen Giléadning barliq sheherliri, Ammoniylarning
zéminining yérimi taki Rabbah aldidiki Aroergiche,
26 Heshbondin tartip Ramat-Mizpeh we Betonimghiche, Mahanayimdin tartip Debirn-
ing chégrisighiche,
27 jilghigha jaylashqan Beyt-Haram, Beyt-Nimrah, Sukkot we Zafonlar, Heshbonning
padishahi Sihonning seltenitining Iordan deryasining sherqiy qétidiki qalghan qismi,

---

□ **13:8 «Rubenler bilen Gadlar bolsa, Manassehning yérim qebilisi bilen birlikte...»** — ibraniy tilida «Rubenler bilen Gadlar bolsa, uning bilen birlikte...». □ **13:12 «Refayiylar»** — gigantlar idi. Ular toghruluq «Qan.» 2:10-11, 20, 3:11ni körüng. □ **13:14 «... Musa Lawiy qebilisige héch miras zéminni bermigen»** — ibraniy tilida «... u Lawiy qebilisige héch miras zéminni bermigen». □ **13:18 «Yahaz»** — yaki «Yahazah». ■ **13:22** Chöl. 31:8 □ **13:23 «Rubenlerning zéminining chégrasi Iordan deryasining özi idi»** — ibraniy tilida «Rubenlerning zéminining chégrasi Iordan deryasining özi we uning chégrisi idi». ■ **13:23** Chöl. 34:14, 15

deryani yaqilap Kinneret Déngizining u béshighiche idi.
28 Gadlarning jemet-aililiri boyiche ulargha bölün'gen mirasi mana bu sheherler bilen
kent-qishlaqliri idi.
29 Musa Manassehning yérim qebilisigimu miras bergenidi; Manassehning yérim qebil-
isige jemet-aililiri boyiche bu miras bölup bérilgenidi: —
30 zéminliri Mahanayimdin tartip, pütkül Bashan zémini, Bashanning padishahi Ogning
pütkül seltenitining zémini we Yairning barliq yéza-kentliri (bu yéza-kentler Bashanning
özige jaylashqan bolup, jemiy atmish idi), ■
31 Giléadning yérimi bilen Bashan padishahi Ogning seltenitidiki Ashtarot we Edrey she-
herliri Manassehning oghli Makirning ewladigha tewe qilin'ghan bolup, Makirlarning
yérim qismigha jemet-aililiri boyiche miras qilip bölup bérilgenidi.
32 Musa Iordan deryasining sherq qétida, Yérixoning udulida, Moabning tüzlengliklíride
bolghan waqtida bölüp bergen miraslar mana bu zéminlar idi.□
33 Lékin Musa Lawiy qebilisige héch miras zéminni teqdim qilmidi; Israilning Xudasi
Perwerdigar ulargha éytqinidek, U Özi ularning mirasidur.■

14

Yehudagha teqdim qilin'ghan zéminlar

1 Israillarning Qanaan zéminidin alghan mirasliri töwendikidek; Eliazar kahin bilen
Nunning oghli Yeshua we Israil qebililiridiki jemet-aile bashliqliri mushu miraslarni
ulargha bölüp bergen. ■
2 Perwerdigar Musaning wasitisi bilen toqquz yérim qebile toghrisida buyrughinidek,
ularning herbirining ülüshi chek tashlash bilen bölüp bérildi. ■
3 Chünki qalghan ikki qebile bilen Manassehning yérim qebilisining mirasini bolsa Musa
Iordan deryasining u teripide ulargha teqsim qilghanidi; lékin u Lawiylargha ularning
arisida héch miras bermigenidi
4 (Yüsüpning ewladliri Manasseh we Efraim dégen ikki qebilige bölün'genidi. Lawiy-
largha bolsa, turushqa bolidighan sheherler békitilip, shundaqla shu sheherlerge
tewe yaylaqlardin charpaylirini baqidighan we mal-mülüklirini orunlashturidighan
yerlerdin bashqa ulargha héch ülüshlerni bermigenidi).
5 Perwerdigar Musagha qandaq buyrughan bolsa, Israillar shundaq qilip zéminni
bölüshüwaldi.

Kalebke teqdim qilin'ghan zémin

6 Yehudalar Gilgalgha, Yeshuaning qéshigha keldi, Kenizziy Yefunnehning oghli Kaleb
Yeshuagha mundaq dédi: — «Perwerdigar Öz adimi bolghan Musagha men bilen séning
toghrangda Qadesh-Barnéada néme dégenlikini bilisen'ghu; ■
7 Perwerdigarning adimi Musa méni Qadesh-Barnéadin zéminni charlap kélishke ewetk-
ende, men qiriq yashta idim; chin *étiqadliq* könglüm bilen uninggha xewer yetküzgenidim.
□
8 Emma men bilen chiqqan qérindashlirim xelqning könglini su qiliwetkenidi. Lékin men
bolsam pütün qelbim bilen Perwerdigar Xudayimgha egeshtim. ■

■ **13:30** Chöl. 32:14; Qan. 3:4, 14 □ **13:32** **«Musa Iordan deryasining sherq qétida, Yérixoning udulida, Moabning tüzlengliklíride bolghan waqtida...»** — «Chöl.» 22-babni körüng. ■ **13:33** Chöl. 18:20; Qan. 10:9; 18:2 ■ **14:1** Chöl. 34:17 ■ **14:2** Chöl. 26:55 ■ **14:6** Chöl. 14:24; Qan. 1:36 □ **14:7** **«chin étiqadliq könglüm bilen»** — ibraniy tilida «pütün könglüm bilen» dep ipadilinidu. Charlighuchilardin peqet Kaleb bilen Yeshuala zémin toghruluq ademning iman-étiqadini righbetlendüridighan xewerlerni yetküzgenidi («Chöl.» 13-14-bab). ■ **14:8** Chöl. 14:24

9 U küni Musa qesem qilip: — «Sen pütün qelbing bilen Perwerdigar Xudayinggha egeshkining üchün, séning putung dessigen zémin jezmen ebedgiche séning bilen neslingning mirasi bolidu» — dégenidi.
10 — Mana Israil chölde sergerdan bolup yürgende, Perwerdigar Musagha shu sözlerni dégen künidin kéyinki qiriq besh yil ichide Özi éytqinidek méni tirik saqlidi. Mana men bügün seksen besh yashqa kirdim.
11 Men mushu kündimu Musa méni charlashqa ewetken kündikidek küchlükmen, meyli jeng qilish bolsun yaki bir yerge bérip-kélish bolsun, méning yenila baldurqidek küch-dermanim bardur. □ ■
12 Emdi Perwerdigar shu künide wede qilghan bu taghliq yurtni manga miras qilip bergin; chünki u küni senmu u yerde Anakiylar turidighanliqini, shundaqla chong hem mustehkem sheherler barliqini anglidingghu. Lékin Perwerdigar men bilen bille bolsila, Perwerdigar éytqinidek men ularni qoghliwétimen».□
13 Buni anglap Yeshua Yefunnehning oghli Kalebke bext-beriket tilep, Hébronni uninggha miras qilip berdi.
14 Shunga Hébron taki bügün'giche Kenizziy Yefunnehning oghli Kalebning mirasi bolup turmaqta; chünki u pütün qelbi bilen Israilning Xudasi Perwerdigargha egeshken
15 (ilgiri Hébron bolsa Kiriat-Arba dep atilatti. Arba dégen adem Anakiylar arisida eng dangqi chiqqan adem idi). Shundaq qilip zémin jengdin aram tapti.□

15

Yehudalargha teqdim qilin'ghan zéminning chégrasi we sheherliri

1 Yehudalar qebilisining mirasi bolsa jemet-aililiri boyiche chek tashlinip érishken zémin bolup, jenubiy terepning uchi Édomning chégrisigha we Zin chölige tutashti;
2 jenubiy chégrisi «Shor déngizi»ning ayighidin, yeni jenubiy terepke choqchiyip chiqqan qoltuqtin bashlinip, □ ■
3 «Sériq Éshek dawini»ning jenub teripidin ötüp, Zin'gha tutashti; andin Qadesh-Barnéaning jenubini yaqilap Hezron'gha ötüp, Addargha bérip, Karkaahqa burulup, □
4 Azmon'gha ötüp Misir éqini bilen chiqip, uchi déngizgha taqishatti. Bu ularning jenubiy chégrisi idi.□
5 Sherqiy chégrisi bolsa Shor déngizidin Iordan deryasining déngizgha quyulidighan éghizighiche idi; shimaliy chégrisi bolsa déngizning Iordan deryasining déngizgha quyulidighan éghizidin bashlinip,
6 andin Beyt-Hoglahgha bérip, Beyt-Arabahning shimalidin ötüp, Rubenning oghli Bohanning téshining qéshighiche idi;
7 andin chégra Aqor jilghisidin Debirge qarap ötüp, u yerdin shimal teripige burulup, jilghining jenub teripidiki Adummimgha chiqidighan dawanning udulidiki Gilgalgha yétip bérip, andin En-Shemesh suliridin ötüp, En-Rogel buliqigha tutishatti;
8 u yerdin «Ben-Hinnomning jilghisi»gha chiqip, Yebusiylar égizlikidin, yeni Yérusalémning jenub teripidiki dawandin ötüp, andin Hinnom jilghisining aldigha, yeni gherb terepke, Refayiylarning jilghisining shimaliy béshidiki taghning choqqisigha chiqti; □

□ **14:11 «...bir yerge bérip-kélish bolsun...»** — ibraniy tilida «chiqish-kirish bolsun...» bilen ipadilinidu. ■ **14:11** Chöl. 27:17; Qan. 31:2 □ **14:12 «Anakiylar»** — gigantlardin bolghan bir qebile. □ **14:15 «Kiriat-Arba»** — «Arbaning yéza-kentliri» dégen menide. □ **15:2 «Shor déngizi»** — yene «Ölük Déngiz» depmu atilidu. ■ **15:2** Chöl. 34:4 □ **15:3 «Sériq Éshek dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini», bezide shundaq atilidu. □ **15:4 «uchi déngizgha taqishatti»** — bu déngiz «Ottura Déngiz»dur. **«ularning jenubiy chégrisi»** — ibraniy tilida «silerning jenubiy chégranglar». □ **15:8 «Ben-Hinnom»** — «Hinnomning oghli» dégen menide.

9 chégra bu taghning choqqisidin Neftoah süyining buliqigha bérip, andin Efron téghidiki
sheherlirining yéni bilen chiqip, u yerdin Baalah (yeni Kiriat-Yéarim)gha yétip bérip,
10 andin Baalahtin ötüp, gherb teripige qayrilip Séir téghigha bérip, Yéarim téghi (yeni
Késalon)ning shimaliy baghridin ötüp, Beyt-Shemeshke chüshüp, Timnahtin ötti;
11 andin shimalgha qarap Ekronning dawini bilen chiqip Shikron'gha ötüp, Baalah
téghining yénigha tutiship, Yabneelge yétip, andin uchi déngizgha taqashqanidi.
12 Gherb teripidiki chégrisi bolsa déngiz boyliri idi. Yehudalarning jemet-aililiri boyiche
ulargha toxtitilghan töt teripidiki chégra mana shu idi.■
13 Yefunnehning oghli Kalebge bolsa, Perwerdigarning Yeshuagha bergen emri boyiche,
uninggha Yehudalarning arisida bir ülüsh, yeni Anakning atisi Arbaning shehiri bol-
ghan Hébron ata qilindi. ■
14 Kaleb shu yerdin Shéshay, Ahiman we Talmay dégen üch Anakiyni qoghliwetti; ular
üchi Anakning ewladi idi. ■
15 Andin shu yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlargha hujum qildi (ilgiri Debirning
nami Kiriat-Sefer idi).
16 Kaleb: — Kimki Kiriat-Seferge hujum qilip uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotun-
luqqa bérimen, dégenidi.
17 Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni
xotunluqqa berdi.
18 Shundaq boldiki, qiz yatliq bolup uning qéshigha barar chaghda, érini atisidin bir
parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme
teliping bar? — dep soridi.□
19 U jawab bérip: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin *qaghjiraq* yer
bergenikensen, manga birnechche bulaqnimu bergeysen, — dédi. Shuni déwidi, Kaleb
uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi.□

20 Töwendikiler Yehuda qebilisige ularning jemet-aililiri boyiche tegken miras
ülüshlerdur: —
21 Yehuda qebilisining eng jenubigha jaylashqan, Édom chégrisi tereptiki sheherler: —
Kabzeel, Éder, Yagur,
22 Kinah, Dimonah, Adadah,
23 Kedesh, Hazor, Yitnan,
24 Zif, Telem, Béalot,
25 Hazor-hadattah, Kériot-Hezron (yeni Hazor),
26 Amam, Séma, Moladah,
27 Hazar-Gaddah, Heshmon, Beyt-Pelet,
28 Hazar-Shual, Beer-Shéba, Biziotiya,
29 Baalah, Ijim, Ézem,
30 Eltolad, Késil, Xormah,
31 Ziklag, Madmannah, Sansannah,
32 Libaot, Shilhim, Ayin we Rimmon qatarliqlar jemiy yigirme toqquz sheher we
ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.□

■ **15:12** Chöl. 34:6 ■ **15:13** Ye. 14:15; Hak. 1:20 ■ **15:14** Hak. 1:10 □ **15:18 «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi»** — bu ish sel sirliq tuyulidu. Némishqa Otniyelning özi bu telepni qoymaydu? 18-ayetke qarighanda, purset kelkende, Aksah özi dadisigha 19-ayettiki telepni qoyidu. □ **15:19 «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenikensen...»** — ibraniy tilida peqet «sen manga Negewdin yerni bergenikensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi), belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démek, qaghjiraq) bir yer» dep puritidu. □ **15:32 «... jemiy yigirme toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi»** — tizimlan'ghan sheherler 29 emes, belki 36 sheher; tizimlan'ghan sheherlerning namliri belkim «qarashliq kent-qishlaqlar»din birnechchisini öz ichige alsa kérek (mesilen, 23- we 25-ayettiki «Hazor»).

33 Shefelah oymanliqidiki sheherler bolsa Eshtaol, Zoréah, Ashnah,
34 Zanoah, En-Gannim, Tappuah, Enam,
35 Yarmut, Adullam, Sokoh, Azikah,
36 Shaarayim, Aditaim, Gederah we Gederotaim bolup, jemiy on töt sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.
37 Bulardin bashqa yene Zinan, Hadashah, Migdal-Gad,
38 Diléan, Mizpah, Yoqteel, □
39 Laqish, Bozkat, Eglon,
40 Kabbon, Lahmas, Qitlish, □
41 Gederot, Beyt-Dagon, Naamah we Makkedah bolup, jemiy on alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.
42 Buningdin bashqa yene Libnah, Éter, Ashan,
43 Yeftah, Ashnah, Nezib,
44 Kéilah, Aqzib we Mareshah bolup, jemiy toqquz sheher we yene ulargha qarashliq kent-qishlaqlarmu bar idi;
45 yene Ekron bilen uninggha qarashliq yéza-kentler,
46 shundaqla Ekronning gherb teripidin tartip Ashdodning yénidiki hemme sheherler bilen ularning kent-qishlaqliri qoshulup,
47 Ashdod we uninggha qarashliq yézilar we kent-qishlaqlar, Gaza shehiri we shundaqla Misir éqinighiche we Ulugh Déngizning qirghiqighiche, uninggha qarashliq yézilar we kent-qishlaqlar bar idi.
48 Taghliq rayondiki sheherler: — Shamir, Yattir, Sokoh,
49 Dannah, Kiriat-Sannah (yeni Debir), □
50 Anab, Eshtemoh, Anim, □
51 Goshen, Holon we Giloh bolup, jemiy on bir sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.
52 Buningdin bashqa yene Arab, Dumah, Éshan,
53 Yanim, Beyt-Tappuah, Afikah,
54 Humtah, Kiriat-Arba (yeni Hébron) we Zior bolup, jemiy toqquz sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.
55 Buningdin bashqa yene Maon, Karmel, Zif, Yuttah,
56 Yizreel, Yokdéam, Zanoah,
57 Kayin, Gibéah we Timnah bolup, jemiy on sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.
58 Buningdin bashqa yene Halhul, Beyt-Zur, Gedor,
59 Maarat, Beyt-Anot we Eltekon bolup, jemiy alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.
60 Buningdin bashqa yene Kiriat-Baal (yeni Kiriat-Yéarim) we Rabbah dégen ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar bar idi.
61 Chöldiki sheherler bolsa: — Beyt-Arabah, Middin, Sekakah,
62 Nibshan, «Shor Shehiri» we En-Gedi, jemiy alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.□
63 Lékin Yérusalémda olturuqluq Yebusiylarni bolsa Yehudalar qoghliwételmigen; shunga ta bügün'giche Yebusiylar Yehudalar bilen Yérusalémda bille turmaqta.

□ **15:38 «Mizpah»** — yaki «Mizpeh». □ **15:40 «Lahmas»** — yaki «Lahmam». □ **15:49 «Kiriat-Sannah»** — yaki «Kiriat-Sefer». □ **15:50 «Eshtemoh»** — yaki «Eshtemoa». □ **15:62 «Shor Shehiri»** — yaki «Ir-Hammelah».

16

Yüsüf qebilisining mirasi — yeni Efraim we Manasseh qebililirining mirasi

1 Yüsüpning ewladlirigha chek tashlinip chiqqan miras zémin bolsa Yérixogha tutash
bolghan Iordan deryasidin tartip, Yérixoning sherq teripidiki köllergiche bolghan yurtlar
we Yérixodin chiqip, chöldin ötüp Beyt-Elning taghliq rayonigha sozulghan yurtlar idi. □
2 Chégrisi Beyt-Eldin tartip Luzgha, andin Arkiylarning chégrisidiki Atarotqa yétip,
3 andin gherb teripige bérip, Yafletiylerning chégrisigha tutishup, Astin Beyt-Horonning
chétige chüshüp, Gezerge bérip déngizda axirlishatti.
4 Yüsüpning ewladliri, yeni Manasseh bilen Efraimlar érishken miras ülüshi mana shu idi.
5 Efraimlarning jemet-ailiri boyiche alghan zéminining chégrisi töwendikidek: — miras
zéminning sherq tereptiki chégrisi Atarot-Addardin tartip üstün Beyt-Horon'ghiche yétip,
6 andin déngizgha bérip shimalgha qarap Mikmitatqa chiqti; andin yene sherq teripidiki
Taanat-Shilohqa qayrilip, uningdin ötüp sherq terepke qarap Yanoahqa,
7 Yanoahdin chüshüp Atarot bilen Naaratqa yétip, Yérixogha tutiship Iordan deryasigha
chiqti.
8 Chégra Tappuahdin gherb terepke chiqip Kanah éqinighiche bérip, déngizgha yétip
ayaghlashti. Efraimning qebilisige, yeni ularning jemet-aililirige tegken miras ülüshi
shu idi.
9 Buningdin bashqa Efraimlar üchün Manassehning mirasining otturisida birnechche
sheherler ayrilghanidi; bu ayrilghan sheherlerning hemmisi qarashliq kent-qishlaqliri
bilen qoshulghanidi.
10 Emma *Efraimlar* Gezerde olturushluq Qanaaniylarni qoghliwetmigenidi; shunga
Qanaaniylar ta bügün'giche Efraimning arisida turup, mexsus hasharchi medikarlar
bolup turmaqta.

17

Manassehning mirasi

1 Manasseh Yüsüpning tunji oghli bolghachqa, uning qebilisigimu chek tashlinip miras
bérilgen. Manassehning tunji oghli Makirning *ewladliri* (Makir Giléadning atisi idi) batur
palwan bolghachqa, ulargha Giléad bilen Bashan miras qilip bérildi. □ ■
2 Manassehning qalghan ewladlirimu, jümlidin Abiézerler, Helekler, Asrieller, Shekem-
ler, Heferler bilen Shémidalar öz jemet-aililiri boyiche miras ülüshini aldi. Bular bolsa
Yüsüpning oghli Manassehning er jemet aililiri idi.
3 Emdi Manassehning chewrisi, Makirning ewrisi, Giléadning newrisi, Heferning oghli
Zelofihadning oghul perzentliri yoq bolup, peqet qizlirila bar idi. Uning qizlirining
isimliri Mahlah, Noah, Hoglah, Milkah we Tirzah idi. ■
4 Ular kahin Eliazar bilen Nunning oghli Yeshua we emirlerning qéshigha bérip ulargha:
— Perwerdigar Musagha biz toghruluq qérindashlirimiz qatarida miras bérishke emr
qilghanidi, dédi. Shuni déwidi, *Yeshua* Perwerdigarning emri boyiche ularning atisining
qérindashliri qatarida ulargha miras berdi. ■
5 Buning bilen Iordan deryasining u teripidiki Giléad bilen Bashan zéminliridin bashqa,
Manassehke yene on ülüsh yer bérildi.

□ **16:1 «sherq teripidiki köllergiche» —** yaki «sherq teripidiki bulaqlarghiche». □ **17:1 «...ulargha Giléad bilen Bashan miras qilip bérildi» —** ibraniy tilida «...uninggha Giléad bilen Bashan miras qilip bérildi». Muqeddes kitabda pütün bir jemet bezide peqet atisining ismi bilen atilip bir ademdek körsitilidu. ■ **17:1** Yar. 46:20 ■ **17:3** Chöl. 26:33; 27:1 ■ **17:4** Chöl. 27:7; 36:2

6 Chünki Manassehning qizliri uning oghullirining qatarida mirasqa ige bolghanidi;
Giléad zémini Manassehning qalghan ewladlirigha tegkenidi.□
7 Manassehning zéminining chégrisi bolsa Ashirdin tartip Shekemning utturidiki Mikmi-
tatqa bérip, andin jenub teripige qayrilip, En-Tappuahda turghuchilarning jayighiche
tutishatti. □
8 Chünki Tappuahning zémini bolsa Manassehge tegkenidi; lékin Manassehning
chégrisidiki Tappuah shehiri Efraimgha tewe idi.
9 Chégrisi u yerdin Kanah éqinigha chüshüp, jilghining jenub teripi bilen chiqti. U
yerdiki sheherler bolsa Manassehning sheherlirining arisida bolsimu, Efraimgha tegdi.
Manassehning chégrisi jilghining shimal teripi bilen bérip déngizgha yétip axirlishatti.
10 Jilghining jenub teripidiki zémin Efraimgha, shimal teripidiki zémin Manassehke tewe
idi; gherb teripining chégrisi déngiz idi. Ularning zémini shimal teripide Ashirning
ülüshigiche yétip, sherq teripi Issakarning ülüshige tutashqanidi.
11 Manassehkimu Issakar bilen Ashirning ülüshliri ichidin Beyt-Shéan we uninggha
qarashliq kentler, Ibléam bilen uninggha qarashliq kentler, Dor ahalisi bilen Dorgha
qarashliq kentler, En-Dor ahalisi bilen En-Dorgha qarashliq kentler, Taanaq ahal-
isi bilen Taanaqqa qarashliq kentler we Mégiddo ahalisi bilen Mégiddogha qarashliq
kentler, yeni «Üch Égizlik» dégen yurt tegdi. □
12 Lékin Manasseh bu sheherdikilerni qoghliwitelmidi; Qanaaniylar shu yurtlarda
turuwérishke niyet baghlighanidi. ■
13 Israillar barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi,
lékin ularni öz yerliridin mutleq qoghliwételmidi.

14 Yüsüpler bolsa Yeshuagha: — Bizler Perwerdigar hazirghiche shundaq beriketlep
kelgen, chong bir xelq tursaq, sen némishqa chek tashlash bilen bizge peqet bir ülüsh
miras, bir parche yerla berding? — dédi.
15 Yeshua ulargha jawab bérip: — Eger siler chong bir xelq bolsanglar, Efraimning
taghliq yurti silerge tar kelgen bolsa, orman'gha bérip u yerdiki Perizziyler bilen *gigant*
Refayiylar yurtida derexlerni késip, özünglar üchün bir jayni chiqiriwélinglar, dédi.

16 Lékin Yüsüpler: — Taghliq yurt bizge yetmeydu; shuning bilen bir waqitta jilghida tu-
ruwatqanlar, meyli Beyt-Shéanda we uninggha qarashliq kentlerde bolsun yaki Yizreel
jilghisida turuwatqan Qanaaniylar bolsun, hemmisining tömürdin jeng harwiliri bar
iken, dédi.
17 Shundaq déwidi, Yeshua Yüsüp jemeti bolghan Efraim bilen Manassehge söz qilip: —
Siler derweqe chong bir xelqsiler we zor küchünglar bardur; shunga silerge peqet bir
ülüshla miras bérilse bolmaydu;
18 ashu pütkül taghliq yurtmu silerge bérilidu; gerche u ormanliq bolsimu, siler uni késip
boshitisiler we uning etraplirighimu ige bolisiler; Qanaaniylarning tömür jeng harwiliri
bar, shundaqla küchlük bolsimu, siler ularni heydep chiqiriwiteleysiler, — dédi.□

18

Shilohda yighilish — qalghan yette qebilining mirasi

□ **17:6 «Manassehning qizliri uning oghullirining qatarida...»** — mushu ayettiki «Manassehning qizliri» we «oghulliri» dégen söz uning qiz ewladliri we oghul ewladlirini körsitidu. □ **17:7 «jenub teripi»** — mushu yerde ibraniy tilida «ong teripi» dégen sözler bilen ipadilen'gen. □ **17:11 «Beyt-Shéan»** — bezige «Beyt-Shan» déyilidu. **««Üch Égizlik» dégen yurt»** — bashqa birnechche terjimilirini uchrishi mumkin. ■ **17:12** Hak. 1:27 □ **17:18 «uning etraplirighimu ige bolisiler»** — démek, peqet taghliq rayon'gha emes, belki etrapidiki we otturisidiki jilghilarda turghan Qanaaniylarni heydiwétip, shu yerlergimu ige bolisiler.

1 Pütkül Israillar jamaiti Shilohqa yighilip, u yerde ibadet chédiri tikti. Gerche zémin
ularning aldida boysundurulghan bolsimu, □
2 lékin Israillar arisida öz miras ülüshi téxi teqsim qilinmighan yette qebile qalghanidi.
3 Shunga Yeshua Israillargha mundaq dédi: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi Perwerdigar
silerge bergen bu zéminni qolunglargha élishqa susluq qilip qachan'ghiche keynige
sürisiler?
4 Siler özünglar üchün her qebilidin üch ademni tallanglar; men ularni qozghilip bu
pütkül zéminni aylinip chiqip, uni herbir qebile öz miras ülüshige muwapiq sizip-
xatirileshke, andin qéshimgha yénip kélishke ewetimen.
5 Ular zéminni yette ülüshke bölsun; lékin Yehuda qebilisi bolsa jenubtiki öz ülüsh zéminida
turiwersun, Yüsüpning jemetimu shimal tereptiki öz ülüsh zéminida turiwersun.
6 Siler zéminni yette ülüshke bölüp, pasilini xatirilep sizip yénimgha kélinglar; andin men
Perwerdigar Xudayimizning aldida bu yerde siler üchün chek tashlaymen.
7 Emma Lawiylarning bolsa, aranglarda ülüshi bolmaydu, chünki Perwerdigarning
kahinliqi ularning mirasidur. Gad bilen Ruben we Manasseh yérim qebilisi bolsa Iordan
deryasining u qéti, sherq teripide Perwerdigarning quli bolghan Musa ularga miras
qilip bergen yerlerni alliqachan alghandur».
8 *Zéminni xatirileshke békitken* kishiler qozghilip yolgha chiqqanda, Yeshua ularga qattiq
jékilep: — Siler bérip zéminni aylinip, uni sizip-xatirilep méning qéshimgha yénip kélinglar;
andin men mushu yerde, Shilohning özide Perwerdigarning aldida siler üchün chek
tashlaymen, dédi.
9 Shundaq dewidi, bu ademler bérip zéminni aylinip, uni sizip-xatirilep, sheherler
boyiche yette ülüshke bölüp, xatirige sizip, Shilohdiki chédirgahqa, Yeshuaning qéshigha
yénip keldi.
10 Andin Yeshua Shilohda Perwerdigarning aldida ular üchün chek tashlidi we shu yerde
qebile-jemeti boyiche zéminni Israillargha teqsim qilip berdi.

Binyaminning mirasi

11 Binyaminlar qebilisige jemet-aililiri boyiche chek tartildi; ular chek arqiliq érishken
zémin Yehudalar bilen Yüsüplerning zémini otturisidiki yurt boldi.
12 Ularning shimaliy chégrisi Iordan deryasidin bashlap, Yérixoning shimal teripidiki
dawanni yandap, gherb teripige qarap taghliq yurtqa chiqip we Beyt-Awenning chölige
tutishatti; ■
13 andin Luzgha chiqip, luz, yeni Beyt-Elning jenub teripini yandap ötüp, astin Beyt-
Horonning jenubidiki taghqa yéqin Atarot-Addargha chüshti;
14 chégra shu yerdin ötüp gherbtin jenubqa qayrilip, Beyt-Horonning jenubining
udulidiki taghdin Yehudalarning sheherliridin biri bolghan Kiriat-Baal (yeni Kiriat-
Yéarim)gha tutashti. Bu gherb terepning chégrisi idi.
15 Jenub terepning chégrisi Kiriat-Yéarimning chétidin bashlap gherb teripige méngip,
Neftoahtiki su menbesige tutashti; □
16 chégra andin Refayiylarning jilghisining shimal teripige jaylashqan Ben-Hinnomning
jilghisining udulidiki taghning béshigha chüshüp, andin Hinnomning jilghisi bilen yene
chüshüp, Yebusiylarning égizlikining jenub teripi bilen méngip, andin En-Rogel buliqigha
yetti; ■
17 andin shimal teripige qayrilip En-Shemesh buliqidin ötüp, Adullam dawinining
udulidiki Gelilotqa bérip, Rubenning oghli Bohanning téshigha chüshüp, ■
18 we Arabah tüzlenglikining shimal teripidiki égizliktin ötüp, Arabah tüzlenglikige chüshti.

□ **18:1 «Shiloh»** — muqeddes chédir tunji tiklen'gen sheher idi. ■ **18:12** Ye. 7:2 □ **18:15 «Neftoahtiki su menbesige»** — ibraniy tilida «Neftoahtiki sularning buliqigha». ■ **18:16** Ye. 15:7, 8 ■ **18:17** Ye. 15:6

19 Andin chégra shimal teripige chiqip Beyt-Hoglahning dawinigha tutiship, Iordan
deryasining jenubiy éghizida, yeni Shor déngizining shimaliy qoltuqida axirlashti. Bu
jenub terepning chégrisi idi.
20 Sherq chégrisi bolsa Iordan deryasining özi idi. Bu Binyaminlarning ülüshi bolup,
ulargha jemet-ailiri boyiche toxtitilghan miras zéminining chégrisi shu idi.
21 Binyaminlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tegken sheherler bolsa töwendikilerdur: —
Yérixo, Beyt-Hoglah, Émek-Keziz,
22 Beyt-Arabah, Zemarayim, Beyt-El,
23 Awwim, Parah, Ofrah,
24 Kefar-Haamonay, Ofni we Géba bolup, jemiy on ikki sheher we ulargha qarashliq
kent-qishlaqlar idi;
25 Buningdin bashqa Gibéon, Ramah, Beerot,
26 Mizpah, Kefirah, Mozah,
27 Rekem, Irpeel, Taralah,
28 Zelah, Ha-Elef, Yebusi (yeni Yérusalém), Gibéah we Kiriat bolup, jemiy on töt sheher we
uninggha qarashliq kent-qishlaqlarmu bar idi. Bu bolsa Binyaminlarning miras ülüshi
bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.□

19

Shiméonning mirasi

1 Ikkinchi chek Shiméon'gha chiqti, yeni Shiméonlar qebilisige jemet-aililiri boyiche
tartildi; ularning mirasi bolsa Yehudalarning miras ülüshining arisida idi.
2 Ularning érishken mirasi ichide Beer-Shéba, Shéba, Moladah,
3 Hazar-Shual, Balah, Ézem,
4 Eltolad, Bitul, Xormah,
5 Ziklag, Beyt-Markabot, Hazar-Susah,
6 Beyt-Libaot we Sharuhen bolup, jemiy on üch sheher we ulargha qarashliq kent-
qishlaqlar idi.
7 Buningdin bashqa yene Ayin, Rimmon, Éter, Ashan bolup, jemiy töt sheher we ulargha
qarashliq kent-qishlaqlar
8 Hemde jenub tereptiki Baalat-Beer (yeni jenubdiki Ramah)ghiche bolghan bu *töt*
sheherning etrapidiki hemme kent-qishlaqlarmu bar idi. Bular Shiméonlar qebilisining
ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche érishken mirasi idi.
9 Shiméonlarning miras ülüshi Yehudalarning ülüshining ichidin élip bérildi; chunki Yehu-
dalarning miras ülüshi özlirige köplük qilghanidi, shunga Shiméonlarning miras ülüshi
ularning miras ülüshining ichidin bérildi.

Zebulunning mirasi

10 Üchinchi chek Zebulunlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi; ularning miras
chégrisi Saridqa baratti,
11 chégrisi gherb terepte Maréalahqa bérip Dabbeshetke yétip Yoknéamning udulidiki
éqin'gha tutishatti;
12 U Saridtin sherq teripige qayrilip, kün chiqishqa burulup Kislot-Tabor yurtigha
tutiship, Dabiratqa ötüp, Yafiyagha bardi;
13 andin shu yerdin u sherq teripige kün chiqishqa *yene* burulup, Gat-Hefer we Et-
Kazin'gha kélip Néahqa sozulghan Rimmon yurtigha yétip bardi.

□ **18:28 «Ha-Elef» —** yaki peqet «Elef» (ménisi «ming»)

14 Andin u yerdin shimal terepke qayrilip, Hannaton'gha yétip bérip, Yiftah-Elning
jilghisida axirlashti.
15 Ularning ülüshi yene Kattat, Nahalal, Shimron, Yidalah we Beyt-Lehemnimu orap,
jemiy on ikki sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlarnimu öz ichige alatti.
16 Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Zebulunlarning
miras ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Issakarning mirasi

17 Tötinchi chek Issakargha chiqti, yeni Issakarlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tar-
tildi;
18 ulargha bérilgen yurtlar Yizreelgiche bolup, Kesullot, Shunem,
19 Hafarayim, Shion, Anaharat,
20 Rabbit, Kishion, Ébez,
21 Remet, En-Gannim, En-Haddah we Beyt-Pazzezni öz ichige aldi;
22 andin chégrisi Tabor, Shahazimah we Beyt-Shemeshke yétip, Iordan deryasida axir-
lashti; ularning ülüshi jemiy on alte sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.
23 Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Issakarlarning
miras ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Ashirning mirasi

24 Beshinchi chek Ashirlar qebilisige jemet-aililiri boyiche tartildi;
25 ularning zémini Helkat, Hali, Beten, Aqsaf,
26 Allammelek, Améad we Mishalni öz ichige aldi; chégrisi gherb terepte Karmel bilen
Shihor-Libnatqa tutiship,
27 andin sherq terepke qayrilip Beyt-Dagon'gha bérip, Zebulun *zémini* bilen Yiftah-El
jilghisining shimal teripidin ötüp, Beyt-Émek bilen Néielge yétip bérip Kabulning shimal
teripige chiqti; □
28 Ébron, Rehob, Hammon we Kanahni öz ichige élip Chong Zidon'gha yétip bardi.
29 andin chégrisi Ramah teripige qayrilip, Tur dégen mustehkem shehirge bérip, Xosahqa
qayrilip, Aqzib bilen Hebelge tutash bolghan déngizda axirlashti; □
30 zémini Ummah, Afek we Rehobnimu öz ichige alghan; jemiy yigirme ikki sheher we
ulargha qarashliq kent-qishlaqlarni öz ichige alghanidi.
31 Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Ashirlarning miras
ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Naftalining mirasi

32 Altinchi chek Naftaligha chiqti, yeni Naftalilar qebilisige jemet-aililiri boyiche tar-
tildi;
33 ularning chégrisi bolsa Heleftin chiqip, Zaanannimdiki dub derixidin ötüp, Adami-
Nekeb we Yabneeldin chiqip, Lakkumgha yétip Iordan deryasigha bérip axirlashti. □
34 Andin gherb terepke qayrilip Aznot-Taborgha bérip, shu yerdin Hukkokqa chiqip,
jenubta Zebulunning ülüsh zéminigha tutiship, shimalda Ashirning ülüsh zéminigha yétip,
kün chiqish teripide Iordan deryasining yénida, Yehudaning ülüsh zéminigha ulashti.
35 Naftalining mustehkem sheherliri Ziddim, Zer, Hammat, Rakkat, Kinneret,
36 Adamah, Ramah, Hazor,
37 Kedesh, Edrey, En-Hazor,

□ **19:27 «shimal teripi» —** ibraniy tilida «sol teripi» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **19:29 «Aqzib bilen Hebelge tutash bolghan» —** yaki «Aqzib yurtining yénida». □ **19:33 «Adami-Nekeb» —** yaki «Adami, Nekeb».

38 Yiron, Migdal-El, Horem, Beyt-Anat we Beyt-Shemeshler bolup, jemiy on toqquz
sheher we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar idi.
39 Bu bolsa, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Naftalilar qebilisin-
ing miras ülüshi bolup, jemet-aililiri boyiche ulargha bérilgenidi.

Danning mirasi

40 Yettinchi chek Danlarning qebilisige chiqti; u ularning jemet-aililiri boyiche tartildi.
41 Ularning miras zémini bolsa Zoréah, Eshtaol, Ir-Shemesh,
42 Shaalabbin, Ayjalon, Yitlah,
43 Élon, Timnatah, Ekron,□
44 El-tekeh, Gibbéton, Baalat,
45 Yehud, Bene-Barak, Gat-Rimmon,
46 Me-Yarkon, Rakkon we Yafoning udulidiki yurtni öz ichige aldi.
47 Lékin Danlarning zémini öz qolidin ketken bolghachqa, Danlar chiqip Leshemge hu-
jum qilip uni ishghal qildi; ahalisini qilichlap yoqitip, u yerni özining qilip makanlashti;
andin ular Leshemge atisi Danning ismini qoyup, uni Dan dep atidi.□
48 Mana bular, yeni bu sheherler we ulargha qarashliq kent-qishlaqlar Danlar qebil-
isige, ularning jemet-aililiri boyiche miras qilip bérilgenidi.

Yeshua peyghemberning miras ülüshi

49 Bu teriqide *Israillar* zéminni chégra-chégra boyiche bölüp boldi; andin ular Nunning
oghli Yeshuagha öz arisidin miras bölüp berdi.
50 Perwerdigarning buyruqi boyiche Yeshua tiliginidek uninggha Efraim taghliq yur-
tidiki Timnat-Sérah dégen sheherni berdi; buning bilen u sheherni qurup chiqip,
uningda turdi.
51 Mana bular Eliazar kahin bilen Nunning oghli Yeshua we Israilning qebile-
jemetlirining kattabashliri bir bolup Shilohda, jamaet chédirining derwazisining aldida
turup, Perwerdigarning aldida chek tashlap bölüp teqsim qilghan miraslardur. Bu
teriqide ular zéminning teqsimatini tügetti.

20

Panahliq sheherler

1 Perwerdigar Yeshuagha söz qilip mundaq dédi: —
2 Sen Israillargha mundaq dégin: — «Özüm Musaning wasitisi bilen silerge buyrughan-
dek, özünglar üchün «panahliq sheherler»ni tallap békitinglar; ■
3 bilmey, tasadipiyliqtin adem urup öltürüp qoyghan herqandaq kishi u sheherlerge
qéchip ketsun. Buning bilen bu sheherler silerge qan intiqamini alghuchidin panahgah
bolidu.
4 *Ademni shundaq öltürgen* kishi bu sheherlerning birige qéchip bérip, sheherning
qowuqigha kélip, shu yerde sheherning aqsaqalliriga öz ehwalini éytsun; ular uni özige
qobul qilip sheherge kirgüzüp, uning özliri bilen bille turushigha uninggha jay bersun.■
5 Emdi qan qisasini alghuchi uni qoghlap kelse, ular adem öltürgen kishini qisaskarning
qoligha tapshurup bermisun; chünki shu kishining burundin öz qoshnisigha héch öch-
adawiti bolmighan, belki tasadipiy urup öltürüp qoyghan.

□ **19:43 «Timnatah»** — yaki «Timnah». □ **19:47 «Lékin Danlarning zémini öz qolidin ketken bolghachqa, Danlar chiqip...»** — bashqa birxil terjimisi: — «Lékin Danlarning zémini shular (shu sheherler) bilen cheklen'gen bolghachqa, Danlar chiqip...». ■ **20:2** Mis. 21:13; Chöl. 35:6; Qan. 19:1, 2 ■ **20:4** Chöl. 35:22, 23; Qan. 19:4, 5

6 *Adem öltürgen* kishi jamaet aldida soraq qilin'ghuche shu sheherde tursun; andin shu
waqittiki bash kahin ölüp ketkende, u shu sheherdin ayrilip, öz shehirige, yeni qéchip
chiqqan sheherdiki öyige yénip kelsun.
7 Shuning bilen ular Naftali taghliq yurtidiki Kedeshni, Efraimning taghliq yurtidiki
Shekemni we Yehudaning taghliq yurtidiki Kiriat-Arba, yeni Hébronni,
8 Yérixoning sherq teripidiki, Iordan deryasining u qétidiki Ruben qebilisining zéminidin
tüzlenglikning chölidiki Bezerni, Gad qebilisining zéminidin Giléadtiki Ramotni we Man-
asseh qebilisining zéminidin Bashandiki Golanni tallap békitti.■
9 Mana bu sheherler barliq Israillar we ularning arisida turuwatqan musapirlar üchün
panahgah bolushqa békitilgen sheherlerdur; kimki bilmey, tasadipiliqtin adem öltürgen
bolsa, uning jamaet aldida soraq qilinishidin burun, qan qisaskarning qolida ölmesliki
üchün shu sheherlerge qéchip kétishke bu sheherler békitilgen.

21

Lawiylarning turushigha sheherlerni békitish

1 U waqitta Lawiy jemetlirining kattiwashliri kahin Eliazar, Nunning oghli Yeshua we
Israil qebililirining kattiwashlirining qéshigha bérip, ■
2 Qanaan zéminidiki Shilohda ulargha: — Musaning wasitisi arqiliq Perwerdigar biz
toghruluq: «Ulargha turushqa sheherlerni, malliri üchün yaylaqlarni qoshup bergin»,
dep éytqan, dédi.■
3 Shuni déwidi, Israillar Perwerdigarning emri boyiche öz miras ülüshliridin munu
sheherler bilen yaylaqlarni qoshup Lawiylargha berdi: —
4 birinchi tashlan'ghan chek Kohat jemetlirige chiqti; chek tashlinip, Lawiylar ichidiki
kahin Harunning ewladlirigha Yehuda qebilisi, Shiméon qebilisi we Binyamin qebilisin-
ing zéminliridin on üch sheher békitildi;
5 Andin Kohatning qalghan ewladlirigha chek tashlinip, Efraim qebile-jemetlirining
zéminidin, Dan qebilisining zéminidin we Manasseh yérim qebilisining zéminliridin on
sheher békitildi.
6 Gershonning ewladlirigha chek tashlinip, Issakar qebile-jemetlirining zéminidin, Ashir
qebilisining zéminidin, Naftali qebilisining zéminidin we Manassehning yene bir yérim
qebilisining zéminidin on üch sheher békitildi.
7 Merarining ewladlirigha, jemet-aililiri boyiche chek tashlinip, Ruben qebilisining
zéminidin, Gad qebilisining zéminidin we Zebulun qebilisining zéminidin on ikki sheher
békitildi.
8 Bu teriqide Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughinidek Israillar chek tashlap
bu sheherler bilen yaylaqlirini qoshup, Lawiylargha berdi.
9 Ular Yehudaning qebilisi bilen Shiméonning qebilisining zéminidin töwende tizim-
lan'ghan munu sheherlerni berdi: —
10 (chek tashlan'ghanda, Lawiylarning nesli bolghan Kohatlar jemetidiki Harunning
ewladlirigha birinchi chek chiqqachqa munu sheherler bérildi): —
11 ulargha Yehudaning taghliq rayonidiki Kiriat-Arba (Arba Anakning atisi idi), yeni
Hébron bilen etrapidiki yaylaqlarni qoshup berdi.
12 Lékin sheherge tewe étizlar bilen kent-qishlaqlarni Yefunnehning oghli Kalebke miras
qilip berdi.
13 Shundaq qilip ular Harun kahinning ewladlirigha adem öltürgen kishiler panahlini-
dighan sheher Hébron we yaylaqlirini, yene ulargha Libnah bilen yaylaqlirini,
14 Yattir bilen yaylaqlirini, Eshtemoa bilen yaylaqlirini,

■ **20:8** Qan. 4:43 ■ **21:1** 1Tar. 6:39 ■ **21:2** Chöl. 35

15 Holon bilen yaylaqlirini, Debir bilen yaylaqlirini,
16 Ayin bilen yaylaqlirini, Yuttah bilen yaylaqlirini, Beyt-Shemesh bilen yaylaqlirini
berdi; bu ikki qebilining zéminliridin jemiy toqquz sheherni berdi.
17 Mundin bashqa ulargha Binyamin qebilisining zéminidin Gibéon bilen yaylaqlirini,
Géba bilen yaylaqlirini,
18 Anatot bilen yaylaqlirini, Almon bilen yaylaqlirini qoshup jemiy töt sheher berdi.
19 Bu teriqide kahinlar, yeni Harunning ewladlirigha bérilgen sheherler on üch boldi;
bular etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.
20 Ular yene Lawiylarning neslidin bolghan Kohatning qalghan jemetlirigimu she-
herlerni berdi. Chek tashlash bilen ulargha békitilgen sheherler munular: — ulargha
Efraim qebilisining zéminidin
21 Efraimning taghliq rayonidiki adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher
Shekem bilen yaylaqlirini, yene Gezer bilen yaylaqliri,
22 Kibzaim bilen yaylaqliri we Beyt-Horon bilen yaylaqliri bolup, jemiy töt sheherni
berdi;
23 buningdin bashqa Dan qebilisining zéminidin Eltekeh bilen yaylaqliri, Gibbéton bilen
yaylaqliri,
24 Ayjalon bilen yaylaqliri we Gat-Rimmon bilen yaylaqliri bolup, jemiy töt sheherni
berdi.
25 Buningdin bashqa Manasseh yérim qebilisining zéminidin Taanaq bilen yaylaqliri,
Gat-Rimmon bilen yaylaqliri bolup, jemiy ikki sheherni berdi.
26 Bu teriqide Kohatlarning qalghan jemetlirige bérilgen sheherler on boldi; bular
etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.
27 Lawiylarning jemetliridin bolghan Gershonlargha bolsa ular Manassehning yérim
qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan sheher Bashandiki Golan
bilen yaylaqlirini, shundaqla Beeshtérah bilen yaylaqlirini, jemiy ikki sheherni berdi;
28 yene Issakar qebilisining zéminidin Kishion bilen yaylaqliri, Dabirat bilen yaylaqliri,
□
29 Yarmut bilen yaylaqliri we En-Gannim bilen yaylaqliri bolup, jemiy töt sheherni
berdi;
30 buningdin bashqa Ashir qebilisining zéminidin Mishal bilen yaylaqliri, Abdon bilen
yaylaqliri,
31 Helkat bilen yaylaqliri we Rehob bilen yaylaqliri bolup, jemiy bolup töt sheherni
berdi;
32 buningdin bashqa Naftali qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlini-
dighan sheher Galiliyediki Kedesh bilen yaylaqlirini, yene Hammot-Dor bilen yaylaqliri
we Kartan bilen etrapidiki yaylaqliri bolup, jemiiy üch sheherni berdi.
33 Bu teriqide Gershonlargha bérilgen sheherler on üch boldi; bular etrapidiki yaylaqliri
bilen bérildi.
34 Qalghan Lawiylargha, yeni Merarilar jemetlirige Zebulun qebilisining zéminidin
Yoknéam bilen yaylaqliri, Kartah bilen yaylaqliri,
35 Dimnah bilen yaylaqliri we Nahalal bilen yaylaqliri bolup, jemiy töt sheherni berdi.
36 Buningdin bashqa Ruben qebilisining zéminidin Bezer bilen yaylaqliri, Yahaz bilen
yaylaqliri, □
37 Kedemot bilen yaylaqliri we Mefaat bilen yaylaqliri bolup, jemiy töt sheherni berdi.
38 Buningdin bashqa Gad qebilisining zéminidin adem öltürgen kishiler panahlinidighan
sheher Giléadtiki Ramot bilen yaylaqlirini, yene Mahanayim bilen yaylaqliri,
39 Heshbon bilen yaylaqliri we Jaazer bilen yaylaqliri bolup, jemiy töt sheherni berdi.

□ **21:28 «Dabirat» —** yaki «Dabrat». □ **21:36 «Yahaz» —** yaki «Jahzah» yaki «Yahazah».

40 Bular bolsa qalghan Lawiylarning jemetlirige, yeni Merarilar jemetlirige bérilgen barliq sheherlerdur; ulargha chek tashlinish bilen bérilgen ülüshi on ikki sheher idi.
41 Israillarning zémini ichidin Lawiylargha békitip bérilgen sheherler jemiy qiriq sekkiz idi; bular etrapidiki yaylaqliri bilen bérildi.
42 Bu sheherlerning herbirining etrapida yaylaqliri bar idi; sheherlerning hemmisi shundaq idi.
43 Perwerdigar shu teriqide Israillarning ata-bowiliriga bérishke qesem bilen wede qilghan pütkül zéminni ularga berdi; ular kélip uni igilep, u yerde olturdi.
44 U waqitta Perwerdigar ilgiri ularning ata-bowiliriga qesem bilen wede qilghinidek, ularga her etrapida tinch-aramliq berdi; ularning düshmenliridin héchqandiqi ularning aldida qeddini ruslap tik turalmaytti; belki Perwerdigar hemme düshmenlirini ularning qoligha tapshurdi.
45 Perwerdigarning Israilning jemetige wede qilghan himmetliridin héchbiri qaldurulmay emelge ashuruldi.

22

Sherq tereptiki zéminlar teqsim qilin'ghan qebililerning öz mirasigha qaytip bérishi

1 U waqitta Yeshua Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisidikilerni chaqirip ularghа: —
2 Siler bolsanglar Perwerdigarning quli Musaning silerge buyrughinining hemmisige emel qildinglar, méning silerge emr qilghan barliq sözlirimgimu qulaq saldinglar; ■
3 siler bu nurghun künlerde taki bügün'ge qeder qérindashliringlarni tashliwetmey, belki Perwerdigar Xudayinglar *silerge* emr qilghan wezipini tutup keldinglar;
4 emdi Perwerdigar Xudayinglar wede qilghinidek, qérindashliringlargha aramliq berdi; shunga siler Perwerdigarning quli Musa Iordan deryasining u teripide silerge bergen miras zéminiglargha, öz chédirliringlargha qaytip béringlar. ■
5 Peqetla Perwerdigarning quli Musa silerge buyrup tapshurghan qanun-emrlerge emel qilishqa, yeni Perwerdigar Xudayinglarni söyüp, Uning barliq yollirida méngip, emrlirini tutup uninggha baghlinip, pütün qelbinglar we pütün jan-dilinglar bilen Uning xizmitide bolushqa ixlas bilen köngül bölünglar, — dédi.■
6 Shuning bilen Yeshua ularni bext-beriket tilep, yolgha saldi; ular öz chédirligha qaytip kétishti.
7 Manasseh yérim qebilisige bolsa Musa ularghа Bashanni miras qilip bergenidi; yene bir yérim qebilige Yeshua Iordan deryasining bu qéti, yeni gherb teripide ularning qérindashlirining arisida miras berdi. Yeshua ularni öz chédirligha qaytish yoligha salghan waqtida, u ularghimu bext-beriket tilep,
8 ularghа: — Intayin köp bayliqlar, intayin köp charpaylarni, shundaqla köp miqdarda kümüsh, altun, mis, tömür we kiyim-kécheklerni élip, öz chédiringlargha qaytip béringlar; düshmenliringlardin alghan oljini qérindashliringlargha üleshtürüp béringlar, dédi.□
9 U waqitta Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi Qanaan zéminidiki Shilohdin chiqip Israillardin ayrilip, Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen qilghan emri boyiche ularning teelluqati bolghan öz miras zémini Giléad yurtigha qarap qaytip mangdi.

Chong uqushmasliq — ichki urushning aldini élish

■ **22:2** Chöl. 32:20; Qan. 3:18 ■ **22:4** Chöl. 32:33; Qan. 3:13; 29:8; Ye. 13:8 ■ **22:5** Qan. 10:12 □ **22:8 «alghan oljini qérindashliringlargha üleshtürüp béringlar» —** yaki «alghan oljini qérindashliring bilen ülüship élinglar».

10 Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi Qanaan zéminidiki Iordan deryasining boyidiki Gelilotqa yétip kelgende, u yerde Iordan deryasining boyida bir qurban'gahni yasidi; qurban'gah nahayiti chong we heywetlik yasalghanidi. □ ■
11 Israillargha: «Mana Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi Qanaan zéminidiki Iordan deryasining u qétidiki Gelilotta, yeni Israillarning udulida bir qurban'gahni yasaptu» dégen xewer anglandi.
12 Israillar bu xewerni anglighan haman, ularning pütkül jamaiti ular bilen urushush üchün Shilohqa toplandi.
13 U waqitta Israillar kahin Eliazarning oghli Finihasni Giléad zéminidiki Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisige mangdurdi
14 we shundaqla uning bilen on emirni, Israilning herbir qebilisidin jemet bashliqi bolghan birdin emirni uninggha hemrah qilip ewetti; herbir emir herqaysi ata jemettiki minglighan Israillarning kattiwéshi idi.
15 Bular emdi Giléad zéminigha, Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisige kélip ularghа: —
16 Mana Perwerdigarning pütkül jamaiti silerge mundaq deydu: «Silerning Perwerdigargha egishishtin yénip, özünglargha qurban'gahni yasap, Israilning Xudasidin yüz örüp, Perwerdigargha asiyliq qilip ötküzgen bu rezillikinglar zadi qandaq ish? □
17 Péorda burun ötküzgen qebihlikimiz bizge yétip ashmasmu? Gerche Perwerdigarning jamaitining béshigha waba chüshken bolsimu, biz téxi bügün'ge qeder bu ishtin özimizni paklandurmiduq. □ ■
18 Siler bügün Perwerdigargha egishishtin yandinglar; shundaq boliduki, siler bügün Perwerdigargha asiyliq qilghan bolghachqa, u jezmen ete Israilning pütkül jamaitige ghezeplinidu.
19 Halbuki, mubada siler miras qilip alghan zémin napak bolup qalghan bolsa, Perwerdigarning teweliki bolghan zémin'gha, Uning chédiri tiklen'gen yurtqa yénip kélip, arimizda miras élinglar. Peqet Perwerdigar Xudayimizning qurban'gahidin bashqa özünglar üchün qurban'gah yasash bilen Perwerdigargha we bizlerge asiyliq qilmanglar.
20 Zerahning oghli Aqan haram békitilgen nersilerdin élip, itaetsizlik qilghan emesmu? Shu sewebtin qebihliki üchün yalghuz ular öltürülüp qalmay, Perwerdigarning ghezipi yene pütkül Israil jamaitining üstige chüshken emesmu?».
21 Shuning bilen Rubenler, Gadlar we Manasseh yérim qebilisi minglighan Israillarning kattiwashlirigha jawab bérip mundaq dédi: —
22 «Ilahlarning ilahi Perwerdigardur! Ilahlarning ilahi bolghan Perwerdigar Özi buni bilidu, Israilmu uni bilgey! Eger bu ish asiyliq bolsa yaki Perwerdigargha itaetsizlik bolsa, emdi bizlerni bügun ölümdin ayimanglar! ■
23 Eger bizning özimiz üchün qurban'gahni yasishimiz Perwerdigargha egishishtin yénish üchün bolghan bolsa, shundaqla qurban'gahning üstide köydürme qurbanliq sunush, ashliq hediyelirini sunush, inaqliq qurbanliqlirini sunush üchün bolghan bolsa, undaqta Perwerdigar Özi bu ish toghruluq bizdin hésab alsun;
24 eksiche bu ishni qilishimizning sewebi heqiqeten shuki, kelgüside silerning baliliringlar bizning balilirimizgha: «Silerning Israilning Xudasi Perwerdigar bilen qandaq munasiwitinglar bar?

□ **22:10 «...deryasining boyidiki Gelilotqa»** — nuning bashqa birxil terjimisi: «...deryasining boyidik dairisi» yaki «...deryasining boyidik dügilek döwiliri». ■ **22:10** Ye. 18:7 □ **22:16 «Silerning Perwerdigargha egishishtin yénip, özünglargha qurban'gahni yasap...»** — Musa peyghemberge nazil qilin'ghan qanun boyiche, Perwerdigarning ibaditi üchün yalghuz birla qurban'gah békitilgen, shundaqla qurban'gah Perwerdigar özi békitken jayda turushi kérek idi («Mis.» 24:20, «Law.» 17:3-4, «Qan.» 12:5-6ni körüng). □ **22:17 «Péorda burun ötküzgen qebihlikimiz bizge yétip ashmasmu?»** — Péorda ötküzgen gunahlar we kéyinki weqe «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. ■ **22:17** Chöl. 25:3; Qan. 4:3 ■ **22:22** Zeb. 50:1

25 Ey Rubenler we Gadlar, Perwerdigar biz bilen silerning otturimizda Iordan
deryasini chégra qilip qoyghan emesmu? Shunga silerning Perwerdigardin héchqandaq
nésiwenglar yoqtur!» déyishidin endishe qilduq.
26 Shunga biz: «Qopup bir qurban'gah yasayli; lékin bu köydürme qurbanliqlar üchünmu
emes, bashqa xil qurbanliqlar üchünmu emes,
27 belki kelgüside Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliqlirimiz bilen bashqa xil
qurbanliqlirimiz we inaqliq qurbanliqlirimiz bilen uning ibaditide bolushimiz üchün,
siler we bizning otturimizda, shundaqla kéyinki dewrlirimizde bir esletme guwahliq
bolsun üchün uni yasiduq; baliliringlarning kelgüside balilirimizgha «Perwerdigardin
héchqandaq nésiwenglar yoq» démesliki üchün shundaq qilduq. ■
28 Eger ular kelgüside biz bilen ewladlirimizgha shundaq dése, biz jawab bérip: «Mana,
köydürme qurbanliq sunush üchün yaki bashqa xil qurbanliqlarni sunush üchün yasal-
ghan emes, belki siler bilen bizning otturimizda bir guwahliq bolsun dep yasalghan, bu
Perwerdigarning ata-bowilirimiz yasighan qurban'gahining endizisidur!» déyeleymiz.
29 Perwerdigargha asiyliq qilip, Perwerdigargha egishishtin yénip, Perwerdigar Xuday-
imizning chédirining aldida turghan qurban'gahtin bashqa ikkinchi bir qurban'gahni
yasap, uning üstide köydürme qurbanliq, ashliq hediyeler we bashqa xil qurbanliqlarni
ötküzüsh niyiti bizdin néri bolghay!».
30 Kahin Finihas we uning bilen bille kelgen jamaet emirliri, yeni minglighan Israil-
larning kattiwashliri Rubenler, Gadlar we Manassehlerning éytqan sözlirini anglighanda
ular shuningdin xush boldi.
31 Eliazarning oghli kahin Finihas Rubenler, Gadlar we Manassehlerge: — Siler
Perwerdigargha bu itaetsizlikni qilmighininglar üchün Perwerdigarning otturimizda
turuwatqanliqini emdi bilduq; siler bu ish bilen Israillarni Perwerdigarning qolidin
qutquzdunglar, dédi.
32 Andin Eliazar kahinning oghli Finihas bilen emirler Rubenler we Gadlarning yénidin,
Giléad zéminidin chiqip Qanaan zéminigha Israillarning yénigha yénip kélip bu xewerni
ulargha dep berdi.
33 Bu ish Israillarning neziride yaxshi köründi; Israillar Xudagha hemdusana éytip,
Rubenler bilen Gadlargha hujum qilip, ular bilen urushup ularning turuwatqan
zéminini weyran qilayli, dégen gepni ikkinchi tilgha almidi.
34 Rubenler bilen Gadlar bu qurban'gahqa «Guwahliq» dep at qoydi; chünki ular: — «U
arimizda Perwerdigarning Xuda ikenlikige guwahtur» dédi.□

23

Yeshua peyghemberning Israilning emir-aqsaqallirini agahlandurup, ulargha nesihet bérishi

1 Perwerdigar Israilgha etrapidiki düshmenliridin aram bérip uzun zamanlar ötüp, shun-
daqla Yeshua qérip, yéshimu chongiyip qalghanda,
2 Yeshua pütkül Israilni, ularning aqsaqallirini, bashliqliri, hakim-soraqchiliri bilen
beg-emeldarlirini chaqirip ulargha mundaq dédi: — «Men qérip qaldim, yéshimmu
chongiyip qaldi.
3 Perwerdigar Xudayinglarning siler üchün mushu yerdiki barliq taipilerge qandaq
ishlarni qilghinini özünglar kördünglar; chünki siler terepte turup jeng qilghuchi Perw-
erdigar Xudayinglar Özidur.

■ **22:27** Yar. 31:48; Ye. 24:27 □ **22:34 «Guwahliq»** — ibraniy tilida «Éd».

4 Mana, men özüm yoqatqan hemme ellerning zéminliri bilen qalghan bu taipilerning zéminlirini qoshup qebile-jemetinglar boyiche chek tashlap Iordan deryasidin tartip kün pétish tereptiki Ulugh Déngizghiche, silerge miras qilip teqsim qilip berdim.
5 Perwerdigar Xudayinglar Özi ularni aldinglardin qoghlap chiqirip, közünglardin néri qilip, Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqinidek siler ularning zéminigha ige bolisiler. ■
6 Shunga siler tolimu qeyser bolup Musaning qanun kitabida pütülgenning hemmisini tutup, ong ya solgha chetnep ketmey, uninggha emel qilishqa köngül bölünglar; ■
7 shundaq qilip, aranglarda qélip qalghan bu taipiler bilen bardi-keldi qilmanglar; shuningdek ularning ilahlirining namlirini tilgha almanglar yaki ularning nami bilen qesem qilmanglar; ularga ibadet qilmanglar, ulargha bash urmanglar; ■
8 belki bügün'giche qilghininglardek, Perwerdigar Xudayinglargha baghlinip turunglar. ■
9 Chünki Perwerdigar aldinglardin chong-chong we küchlük ellerni qoghlap chiqiriwetkendur; bügün'giche héchqandaq adem aldinglarda put tirep turalmidi.
10 Perwerdigar Xudayinglar silerge éytqini boyiche siler terepte turup jeng qilghini üchün silerdin bir adiminglar ularning ming adimini tiripiren qilidu.■
11 Shunga Perwerdigar Xudayinglarni söyüsh üchün öz könglünglargha qattiq segek bolunglar!
12 Chünki eger siler Uningdin yüz örüp aranglarda qalghan bu eller bilen ariliship-baghlinip, ular bilen qoda-baja bolup, ular bilen bérish-kélish qilsanglar,
13 undaqta silerge shu ish ayan bolsunki, Perwerdigar Xudayinglar aldinglardin bu ellerni ikkinchi qoghlap chiqarmaydu, belki bular silerge qapqan we qiltaq bolup, biqininglargha qamcha bolup chüshüp, közünglerge tiken bolup sanjilidu; axirda Perwerdigar Xudayinglar silerge bergen bu yaxshi zémindin mehrum bolup yoqilisiler.
14 Mana, men bügün barliq ademler muqerrer bésip ötidighan yolni mangimen; silerning pütün dilinglar we wujudunglargha shu roshenki, Perwerdigar Xudayinglarning siler toghruluq qilghan mubarek wedilirining héchbiri emelge ashurulmay qalmidi; hemmisi siler üchün beja keltürülüp, héchqaysisi yerde qalmidi.
15-16 Lékin siler Perwerdigar Xudayinglarning silerge emr qilip toxtatqan ehdisini buzghanda, Perwerdigar Xudayinglar silerge wede qilghan hemme beriket üstünglerge chüshürülgendek, shundaq boliduki, Perwerdigar Xudayinglar silerni Özi silerge bergen zémindin yoqatquche barliq agah qilghan ishni chüshüridu; siler bérip, *uning ehdisini buzup* bashqa ilahlargha ibadet qilip bash ursanglar, Perwerdigarning ghezipi silerge tutiship, silerni Özi silerge bergen yaxshi zémindin tézla yoq qilidu».

24

Yeshua peyghemberning pütkül Israilni agahlandurup, ulargha nesihet qilishi

1 Andin Yeshua Israilning hemme qebililirini Shekemge yighip, Israilning aqsaqalliri, bashliqliri, hakim-sotchiliri bilen beg-emeldarlirini chaqirdi; ular özlirini Xudaning huzurigha hazir qilghanda
2 Yeshua pütkül xelqqe: Israilning Xudasi Perwerdigar: — «Qedimki zamanda ata-bowiliringlar, jümlidin Ibrahim bilen Nahorning atisi Terah deryaning u teripide olturatti; ular bashqa ilahlarning qulluqida bolatti. □ ■

■ **23:5** Mis. 14:14; 23:27; Chöl. 33:53; Qan. 6:19; Ye. 13:6 ■ **23:6** Qan. 5:32; 28:14 ■ **23:7** Mis. 23:13; Zeb. 16:4; Yer. 5:7; Zef. 1:5; Ef. 5:3 ■ **23:8** Qan. 11:22 ■ **23:10** Law. 26:8; Qan. 32:30 □ **24:2 «deryaning u teripide» —** mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ **24:2** Yar. 11:26, 31; Qan. 26:5

3 Lékin Men atanglar Ibrahimni deryaning u teripidin élip kélip, uni bashlap pütkül
Qanaan zéminini aylandurup, uning neslini awutup uninggha Ishaqni berdim. □ ■
4 Andin Men Ishaqqa Yaqup bilen Esawni berdim; Esawgha Séir taghliq rayonini tewelik
qilip berdim, Yaqup bilen oghulliri bolsa Misirgha chüshüp bardi. ■
5 Kéyinrek Men Musa bilen Harunni ewetip, Misirliqlar arisida emellirim bilen ulargha
dehshetlik wabalarni chüshürdum; andin silerni shu yerdin élip chiqtim. ■
6 Men bu teriqide ata-bowiliringlarni Misirdin élip chiqip, ular *Qizil* Déngizgha yétip
kelginide, misirliqlar jeng harwiliri we atliq eskerliri bilen ata-bowiliringlarni qoghlap
déngizghiche keldi. □ ■
7 Israillar shuan Perwerdigargha nida qiliwidi, U siler bilen Misirliqlarning arisigha
tum qarangghuluq chüshürdi; andin déngizni ularning üstige basturup yapti. Siler
Öz közliringlar bilen Méning Misirda néme qilghinimni kördünglar; andin siler uzun
waqitqiche chölde turdunglar.
8 Kéyinrek Men silerni Iordan deryasining u teripide turghan Amoriylarning zéminigha
bashlap keldim; ular siler bilen soqushqanda men ularni qolunglargha bérip, siler
ularning zéminini igilidinglar. Men ularni aldinglardin yoqitiwettim.■
9 U waqitta Moabning padishahi, Zipporning oghli Balaq qopup, Israil bilen jengge
chüshti we silerni qarghash üchün Béorning oghli Balaamni chaqirip keldi;
10 lékin Men Balaamning sözige qulaq salmidim; shuning bilen u silerge qayta-qayta
bext-beriket tilidi we Men silerni *Balaqning* qolidin qutquzdum.
11 Kéyinrek siler Iordan deryasidin ötüp Yérixogha barghanda Yérixoning ademliri Amor-
iylar, Perizziyler, Qanaaniylar, Hittiylar, Girgashiylar, Hiwiylar we Yebusiylar siler
bilen urushqa qopqini bilen Men ularni qolunglargha tapshurup berdim; ■
12 Men aldinglargha sériq herini ewettim, sériq here Amoriylarning ikkila padishahini
heydiwetkendek ularnimu heydiwetti; bu ish silerning qilichinglar yaki oqyayinglar
bilen bolmidi. □ ■
13 Men silerge öz qolunglar bilen emgek singdürmigen bir zéminni, özünglar yasimighan
sheherlerni berdim, we siler shularda makan qildinglar; özünglar tikmigen
üzümzarliqlar bilen zeytunzarliqlardin méwilirini yewatisiler» deydu, — dédi.■
14 — Shunga emdi siler Perwerdigardin qorqup ixlasmenlik we heqiqet ichide uning
ibaditide bolunglar; ata-bowiliringlar deryaning u teripide we Misirda choqun'ghan
ilahlarni tashlap, peqet Perwerdigarning qulluqida bolunglar.□
15 Lékin eger Perwerdigarning ibaditi silerge yaman körünse, kimge ibadet qilidigh-
iningларni talliwélinglar — meyli ata-bowiliringlar deryaning u teripide turghanda
choqun'ghan ilahlar bolsun yaki siler turuwatqan zémindiki Amoriylarning ilahliri
bolsun, ularni tallanglar; lékin men bilen öyümdikiler bolsaq Perwerdigarning ibaditide
bolimiz, — dédi.
16 Xelq jawab bérip: — Perwerdigarni terk étip bashqa ilahlarning ibaditide bolush
bizdin néri bolsun!
17 Chünki biz bilen ata-bowilirimizni «qulluq makani» bolghan Misir zéminidin chiqirip,
közimizning aldida bu chong möjizilik alametlerni körsitip, qaysi yolda mangmayli, qaysi
xelqning arisidin ötmeyli, bizni saqlighuchi Perwerdigar Xudayimiz Özidur!
18 Perwerdigar bu zéminda turghan barliq taipilerni, jümlidin Amoriylarni aldimizdin
qoghliwetti; shunga bizmu Perwerdigarning ibaditide bolimiz; chünki U bizning Ten-

---

□ **24:3 «deryaning u teripidin»** — mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. ■ **24:3** Yar. 12:1; 21:2. ■ **24:4** Yar. 25:24; 36:8; 46:1 ■ **24:5** Mis. 3:10-22; 4:1-17; 12:37 □ **24:6 «ular Qizil Déngizgha yétip kelginide»** — mushu yerde «ular» ibraniy tilida «siler» éytilidu. ■ **24:6** Mis. 14:1 ■ **24:8** Chöl. 21:21, 33 ■ **24:11** Ye. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8 □ **24:12 «sériq here»** — ibraniy tilida adettiki heridin téximu chong we chaqqaq birxil herini körsitishi mumkin. ■ **24:12** Mis. 23:28; Qan. 7:20; Zeb. 44:3 ■ **24:13** Qan. 6:10, 11, 12 □ **24:14 «deryaning u teripide»** — mushu yerde «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu.

grimizdur! — dédi.
19 Yeshua xelqqe: — Siler Perwerdigarning ibaditide bolalmaysiler, chünki U muqeddes
bir Xudadur; U wapasizliqqa heset qilghuchi bir Tengri bolghachqa, itaetsizlikliringlar
bilen gunahliringlarni kechürelmeydu.
20 Eger siler Perwerdigarni tashlap, yat ilahlargha choqun'ghan bolsanglar Umu
silerdin yüz örüp, silerge yaxshiliq qilip kelgenning ornida silerge bala keltürüp yoqi-
tidu, — dédi.■
21 Lékin xelq Yeshuagha jawab bérip: — Hergiz undaq bolmaydu! Biz Perwerdigarning
ibaditide bolimiz, — dédi.
22 Buni anglap Yeshua xelqqe: — Özünglarning Perwerdigarni, Uning ibaditide bo-
lushni tallighanliqinglargha öz-özünglargha guwahchi boldunglar, déwidi, ular: — Özimiz
guwah! — dep jawab bérishti.
23 U: — Undaq bolsa emdi aranglardiki yat ilahlarni chiqirip tashliwétip, könglünglarni
Israilning Xudasi Perwerdigargha intilidighan qilinglar, dédi.
24 Xelq Yeshuagha jawab bérip: — Biz Perwerdigar Xudayimizning ibaditide bolup,
uning awazighila qulaq salidighan bolimiz, dédi.
25 Shuning bilen Yeshua u küni xelq bilen ehde baghliship, Shekemde ular üchün höküm-
belgilimilerni toxtitip berdi. ■
26 Andin Yeshua bu hemme sözlerni Perwerdigarning qanun kitabigha pütüp, yoghan
bir tashni élip kélip, uni Perwerdigarning muqeddes jayining yénidiki dub derixining
astigha tiklep qoydi.
27 Andin Yeshua xelqqe: — Mana bu tash bolsa bizge guwah bolup turidu; chünki u Perw-
erdigarning bizge qilghan hemme sözlirini anglap turdi; u Perwerdigar Xudayinglardin
tanmasliqinglar üchün üstünglarda guwahchi bolup turidu, — dédi.
28 Yeshua shularni dep xelqni yolgha sélip, herbirini öz miras yérige yandurdi.
29 Bu ishlardin kéyin Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida
wapat boldi.
30 Ular uni élip bérip, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teripidiki öz miras
ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi.■
31 Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdigar-
ning Israil üchün qilghan hemme möjizilik emellirini obdan bilidighan aqsaqallarning
pütkül hayat künliridimu Israil Perwerdigarning ibaditide bolup turdi.
32 Yüsüpning söngeklirini bolsa, Israillar ularni Misirdin élip kelgenidi. Ular bularni
Shekemge élip bérip, Yaqup Shekemning atisi Hamorning oghulliridin yüz kesitah
kümüshke sétiwalghan yerde depne qildi. Shu yer Yüsüplerning miras ülüshi bolup
qaldi.□ ■
33 Harunning oghli Eliazarmu wapat boldi; ular uni oghli Finihasqa miras qilip bérilgen
Efraimning taghliq rayonidiki Gibéah dégen jayda depne qildi.□

■ **24:20** Ye. 23:15 ■ **24:25** Mis. 15:25 ■ **24:30** Ye. 19:50; Hak. 2:9 □ **24:32 «kesitah» —** hazirghiche qimmiti éniqlanmighan birxil kümüsh tengge idi («Yar.» 33:19 we «Ayup» 42:11). ■ **24:32** Yar. 33:18-20; Yar. 50:25; Mis. 13:19
□ **24:33 «Efraimning taghliq rayonidiki Gibéah» —** yaki «Efraimning taghliq rayonidiki döng».

Batur Hakimlar

Israillarning Qanaaniylar bilen jeng qilip, zéminini qismen igilishi

1 We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Israillar Perwerdigardin: — Bizdin kim awwal chiqip Qanaaniylar bilen soqushsun? — dep soridi.□ ■
2 Perwerdigar söz qilip: — Yehuda chiqsun; mana, Men zéminni uning qoligha tapshurdum, — dédi.□
3 U waqitta Yehuda akisi Shiméon'gha: — Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilen soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha chiqsang, menmu sanga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha sen bilen bille chiqip *soqushimen*, déwidi, Shiméon uning bilen bille chiqti.□
4 Yehuda u yerge chiqqanda, Perwerdigar Qanaaniylar we Perizziylerni ularning qoligha tapshurdi. Shuning bilen ular Bézek dégen jayda ularni urup qirip, on ming adimini öltürdi.
5 Ular Bézekte Adoni-Bézek dégen padishah bilen uchriship qélip, uning bilen soqushup Qanaaniylar bilen Perizziylerni urup qirdi. □
6 Adoni-bézek qachti, ular qoghlap bérip, uni tutuwélip, qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqini késiwetti.
7 Shuning bilen Adoni-Bézek: — Eyni chaghda qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqi késiwétilgen yetmish padishah dastixinimning tégidiki uwaqlarni térip yégenidi. Mana emdi Xuda méning qilghanlirimni özümge yandurdi, dédi.
Andin ular uni Yérusalémgha élip bardi, kéyin u shu yerde öldi.□

8 Yehudalar Yérusalémgha hujum qilip sheherni ishghal qildi; ular u yerde olturghuchilarni qilichlap qirip, sheherge ot qoyuwetti.
9 Andin Yehudalar chüshüp, taghliq rayon, jenubdiki Negew we Shefelah oymanliqida turuwatqan Qanaaniylar bilen soqushti.■
10 Andin Yehudalar Hébrondiki Qanaaniylargha hujum qilip, Shéshay, Ahiman we Talmaylarni urup qirdi (ilgiri Hébron «Kiriat-Arba» dep atilatti). □ ■
11 Andin ular u yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlargha hujum qildi (ilgiri Debir «Kiriat-Sefer» dep atilatti).■

12 Kaleb: — Kimki Kiriat-Seferge hujum qilip uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotunluqqa bérimen, dégenidi.
13 Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni xotunluqqa berdi.

□ **1:1 «We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki...»** — mushu jümle «We» dégen söz bilen bashlinip, «Batur Hakimlar» dégen kitabning «Yeshua» dégen kitab bilen zich baghlan'ghanliqini körsitidu. «Yeshua» 24:33-ayetni körüng. Mezkur kitab «Yeshua» dégen kitabning dawamidur. ■ **1:1** Hak. 20:18 □ **1:2 «Yehuda»** — mushu yerde Yehuda qebilisini körsitidu. □ **1:3 «Shiméon»** — mushu yerde Shiméon qebilisini körsitidu. **«Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilen soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilin'ghan zémin'gha chiqsang,...»** — mushu ayettiki «sen», «men», «manga», «uning» dégenler qebilidiki köp ademlerni köristidu. □ **1:5 «Adoni-Bézek»** — belkim shu padishahning ismi emes, belkim uning unwani bolushi mumkin; menisi «Bézekning emiri». □ **1:7 «...Andin ular *Adoni-Bézekni* Yérusalémgha élip bardi, kéyin u shu yerde öldi»** — Yehuda we Shiméonlarning Adoni-Bézekni tirik qaldurushi Musa peyghember we Yeshua peyghemberning bu taipiler toghrisida tapilighinigha xilap idi (mesilen, «Qan.» 7:16, «Ye.» 10:40, 11:12). ■ **1:9** Ye. 10:36; 11:21; 15:13 □ **1:10 «Shéshay, Ahiman we Talmaylar»** — bu üch adem gigant idi («Ye.» 15:14). ■ **1:10** Ye. 15:14 ■ **1:11** Ye. 15:15-19.

14 We shundaq boldiki, qiz *yatliq bolup* uning qéshigha barar chaghda, érini atisidin bir
parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme
teliping bar? — dep soridi.□
15 U jawab bérip: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin *qaghjiraq*
yer bergenikensen, manga birnechche bulaqnimu bergeysen, dédi. Shuni déwidi, Kaleb
uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi.□

16 Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyler Yehudagha qoshulup «Hormiliq
Sheher»din chiqip Aradning jenub teripidiki Yehuda chölige bérip, shu yerdiki xelq bilen
bille turghanidi.□
17 Yehuda bolsa akisi Shiméon bilen bille bérip, Zefat shehiride turuwatqan Qanaaniy-
larni urup qirip, sheherni mutleq weyran qildi; shuning bilen sheherning ismi
«Xormah» dep atalghan.□
18 Andin Yehudalar Gaza bilen uning etrapini, Ashkélon bilen uning etrapini, Ekron
bilen uning etrapini igilidi.
19 Perwerdigar Yehuda bilen bille bolghach, ular taghliq yurtni meghlup qilip aldi;
lékin jilghidikilerni bolsa, ularning tömür jeng harwiliri bolghachqa, ularni zéminidin
qoghliwételmidi.□
20 Ular Musaning buyrughinidek Hébronni Kalebke berdi. Shuning bilen Kaleb Anakn-
ing üch oghlini u yerdin qoghliwetti.■

21 Lékin Binyaminlar bolsa Yérusalémda olturuwatqan Yebusiylarni qoghlap
chiqiriwételmidi; shunga ta bügün'giche Yebusiylar Binyaminlar bilen Yérusalémda
bille turmaqta.

22 Yüsüpning jemeti Beyt-Elge hujum qildi; Perwerdigar ular bilen bille idi.
23 Yüsüpning jemeti Beyt-Elning ehwalini bilip kélishke charlighuchilarni ewetti (ilgiri
sheherning nami Luz idi). ■
24 Charlighuchilar sheherdin bir kishining chiqip kéliwatqinini bayqap uninggha: —
Sheherge kiridighan yolni bizge körsitip qoysang, sanga shapaet körsitimiz, — dédi.
25 Shuning bilen shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha körsitip qoydi. Ular bérip
sheherdikilerni urup qilichlidi; lékin u adem bilen ailisidikilerni aman qoydi. □
26 U adem kéyin Hittiylarning zéminigha bérip, shu yerde bir sheher berpa qilip, namini
Luz dep atidi. Ta bügün'giche uning nami shundaq atalmaqta.
27 Lékin Manassehler bolsa Beyt-Shéanni we uninggha qarashliq kentlerni, Taanaqni
we uninggha qarashliq kentlerni ishghal qilmidi; ular Dor we uninggha qarashliq
kentlerdiki xelqni, Ibléam we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Mégiddo we un-

---

□ **1:14 «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi» —** bu ish sel sirliq tuyulidu. Némishqa otniyelning özi bu telepni qoymaydu? Aksah toygha barghanda uning atisimu uninggha hemrah bolup barghan bolsa kérek; shuning bilen Otniyelningkige barghanda Aksah özi aldirap kétip biwasite atisigha shu telepni qoyghan bolsa kérek. □ **1:15 «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenikensen» —** ibraniy tilida peqet «sen manga Negewdin yer bergenikensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi); belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démek, qaghjiraq) bir yer» dep puritidu. □ **1:16 «Hormiliq Sheher» —** Yérixoning bashqa bir nami. Yeshua Yérixo shehirini xarabe qilghanidi («Ye.» 6:24); shunga «Hormiliq Sheher» mushu yerde Yérixoning etraplirini körsetse kérek. **«Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyler Yehudagha qoshulup ... shu yerdiki xelq bilen bille turghanidi» —** bu xewerni bérishning sewebi Kéniylerning Yehuda qebilisidikilerge bolghan amraqliqini körsitishtin ibaret bolsa kérek. □ **1:17 «Hormah» —** buning menisi «weyran qilish». □ **1:19 «...jilghidikiler» —** bashqa birxil terjimisi: «... töwen yurttikiler». ■ **1:20** Chöl. 14:24; Ye. 14:13 ■ **1:23** Yar. 28:19 □ **1:25 «... shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha körsitip qoydi» —** Yüsüpning jemetidikiler sheherni alliqachan qorshiwalghanidi; bu kishi sheherge kiridighan mexpiy yolni körsitip qoyghan oxshaydu.

inggha qarashliq kentlerdiki xelqni qoghliwetmidi, zéminni almidi; Qanaaniylar shu zéminda turuwérishke bel baghlighanidi. □ ■
28 Israil barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi, lékin ularni öz yerliridin pütünley qoghliwetmidi.
29 Efraimlarmu Gezerde turuwatqan Qanaaniylarni qoghliwetmidi; shuning bilen Qanaaniylar Gezerde ular bilen bille turiwerdi.□ ■

30 Zebulun ne Qitronda turuwatqanlarni ne Nahalolda turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilen Qanaaniylar ularning arisida olturaqliship, ulargha hasharchi medikar boldi.□

31 Ashir bolsa ne Akkoda turuwatqanlarni ne Zidonda turuwatqanlarni qoghliwetmidi, shundaqla Ahlab, Aqzib, Helbah, Afek Rehoblarda turuwatqanlarnimu qoghliwetmidi. □
32 Shuning bilen Ashirlar shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; ular Qanaaniylarni öz yéridin qoghliwetmidi.
33 Naftalilar ne Beyt-Shemeshte turuwatqanlarni ne Beyt-Anatta turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilen ular shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; Beyt-Shemesh we Beyt-Anattiki xelq ularga hasharchi medikar boldi.
34 Amoriylar Danlarni taghliq rayon'gha mejburiy heydep chiqiriwétip, ularni jilghatüzlenglikke chüshüshke yol qoymidi.
35 Amoriylar Heres téghi, Ayjalon we Shaalbimda turuwérishke niyet baghlighanidi; lékin Yüsüp jemetining qoli kücheygende, Qanaaniylar ularga hasharchi medikar boldi.
36 Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti.□

2

Perwerdigarning Perishtisining Israilgha tenbih bérishi

1 Perwerdigarning Perishtisi Gilgaldin Bokimgha kélip: — Men silerni Misirdin chiqirip, ata-bowiliringlargha qesem qilip bergen zémin'gha élip kélip: «Men siler bilen qilghan ehdemni ebedgiche bikar qilmaymen; □ ■
2 Lékin siler bu zéminning xelqi bilen héchqandaq ehde baghlimanglar, belki ularning qurban'gahlirini buzup tashlishinglar kérek» — dégenidim; lékin siler Méning awazimgha qulaq salmidinglar. Bu silerning néme qilghininglar?! ■
3 Shunga Men *shu chaghda* silerge: «*Shundaq qilsanglar* ularni silerning aldinglardin qoghliwetmeymen; ular biqininglargha yantaq bolup sanjilidu, ularning ilahliri silerge tor-tuzaq bolidu» — dep agahlandurdum, — dédi.□ ■
4 Perwerdigarning Perishtisi barliq Israillargha bularni dégende, ular ün sélip yighlap kétishti.

□ **1:27 «Manassehler» —** oqurmenlerning éside barki, Yüsüp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti. ■ **1:27** Ye. 17:11, 12 □ **1:29 «Efraimlarmu...» —** yuqiriqi 27-ayettiki izahatni körüng. Yüsüp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti. ■ **1:29** Ye. 16:10 □ **1:30 «Nahalol» —** yaki «Nahalal». □ **1:31 «Afek» —** yaki «Afik». □ **1:36 «Sériq Éshek dawini» —** bezide (ibraniy tiligha egiship) «Akrabbim dawini» dep atilidu. **qoram téshi» —** yaki «Séla». **«Amoriylarning chégrisi ... «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti» —** bashqa birxil terjimisi: «Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»diki qoram téshidin tartip yuqiri teripige baratti». □ **2:1 «Perwerdigarning Perishtisi» —** «tebirler»ni körüng. ■ **2:1** Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Qan. 29:13, 14 ■ **2:2** Qan. 7:2; 12:3 □ **2:3 «ular biqininglargha yantaq bolup sanjilidu» —** yaki «ular silerni qiltaqlargha chüshüridu». ■ **2:3** Mis. 23:33; 34:12; Qan. 7:16; Ye. 23:13

5 Shuning bilen bu jayning nami «Bokim» dep qoyuldi; ular shu yerde Perwerdigargha
atap qurbanliqlarni sundi.□

Yeshua peyghemberning dewridin kéyin bolghan ishlar

6 Yeshua xelqni tarqitiwétiwidi, Israillar herqaysisi özlirige miras qilin'ghan zéminni
igilesh üchün qaytip kétishti. ■
7 Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdi-
garning Israil üchün qilghan hemme karamet emellirini obdan bilgen aqsaqallarning
pütkül hayat künliridimu *Israil* xelqi Perwerdigarning ibaditide bolup turdi.
8 Emdi Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida wapat boldi.
9 Ular uni élip bérip, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teripidiki öz miras
ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi. □
10 Bu dewrdikilerning hemmisi *ölüp* öz ata-bowilirigha qoshulup ketti; ulardin kéyin
Perwerdigarnimu tonumaydighan, shundaqla uning Israil üchün qilghan emellirini
bilmigen bir dewr peyda boldi.

Israilning gunahni üzlüksiz tekrarlishi

11 Shuningdin tartip Israil Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Baal-
butlarning ibaditige kirishti.
12 Ular özlirini Misir zéminidin chiqirip élip kelgen ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni
tashlap, etrapidiki taipilerning ilahliridin bolghan yat ilahlargha egiship, ularga bash
urup, Perwerdigarning ghezipini qozghidi.
13 Ular Perwerdigarni tashlap, Baal we Asherahlarning qulluqigha kirishti. □
14 Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, xarab qilinsun dep, u ularni
talan-taraj qilghuchilarning qoligha tashlap berdi, yene etrapidiki düshmenlirining qo-
ligha tapshurup berdi; shuning bilen ular düshmenlirining aldida bash kötürelmidi. ■
15 Ular qeyerge barmisun, Perwerdigarning qoli ularni apet bilen urdi, xuddi Perwerdi-
garning déginidek, we Perwerdigarning ularga qesem qilghinidek, ular tolimu azabliq
haletke chüshüp qaldi. ■
16 Andin Perwerdigar *ularning arisidin* batur hakimlarni turghuzdi, ular *Israillarni*
talan-taraj qilghuchilarning qolidin qutquzup chiqti.
17 Shundaqtimu, ular öz hakimliriga qulaq salmidi; eksiche ular yat ilahlargha egiship
buzuqluq qilip, ularga bash urup choqundi; ata-bowilirining mangghan yolidin, yeni
Perwerdigarning emrlirige itaet qilish yolidin tézla chiqip ketti; ular héch itaet qilmidi.
18 Perwerdigar qachaniki ular üchün batur hakimlarni turghuzsa, Perwerdigar
haman shu batur hakim bilen bille bolatti, batur hakimning hayat künliride ularni
düshmenlirining qolidin qutquzup chiqatti; chünki ularni xarlap ezgenler tüpeylidin
kötürülgen ah-zarlarni anglighan Perwerdigar ularga ichini aghritatti.
19 Lékin batur hakim ölüp kétishi bilenla, ular arqisigha yénip, yat ilahlargha egiship,
ularning qulluqigha kirip, ularga bash urushup, özlirini ata-bowiliridinmu ziyade
bulghaytti; ular ne shu qilmishliridin toxtimaytti, ne öz jahil yolidin héch yanmaytti.
■

□ **2:5 «Bokim»** — menisi «yighlighuchilar». **«... ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi»** – bu ishqa qarighanda, «Perwerdigarning Perishtisi» ayan bolghan chaghda, shu yerlerde qurbanliq qilsa bolatti. Adette peqet Xuda békitken jaydila qurbanliq sunushqa bolatti («Qan.» 12:5-14ni körüng). ■ **2:6** Ye. 24:28 □ **2:9 «Timnat-Serah»** — yaki «Timnat-Heres». □ **2:13 ««Asherahlar»** ***yaki Asherah butlar***» – belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **2:14** Zeb. 44:12-14; Yesh. 50:1 ■ **2:15** Law. 26; Qan. 28 ■ **2:19** Hak. 3:12

20 Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qattiq tutashti, U: — «Bu xelq Men
ularning ata-bowiliriga tapilighan ehdemni buzup, awazimgha qulaq salmighini
üchün,

21 buningdin kéyin Men Yeshua ölgende bu yurtta qaldurghan taipilerdin héchbirini
ularning aldidin qoghliwetmeymen; ■

22 buningdiki meqset, Men shular arqiliq Israilning ularning ata-bowiliri tutqandek,
Men Perwerdigarning yolini tutup mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen» —
dédi.

23 Shuning bilen Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni ne derhalla zéminidin
mehrum qilip qoghliwetmidi ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi.□

3

1 Töwendikiler Perwerdigar Qanaaniylar bilen bolghan jengni béshidin ötküzmigen Israil-
ning *ewladlirini* sinash üchün qaldurup qoyghan taipiler

2 (U Israillarning ewladlirini, bolupmu jeng-urushlarni körüp baqmighanlarni peqet
jengni ögünsun dep qaldurghanidi): —

3 — ular Filistiylerning besh emirliki, barliq Qanaaniylar, Zidonluqlar we Baal-Hermon
téghidin tartip Xamat éghizighiche Liwan taghliqida turuwatqan Hiwiylar idi; □

4 Ularni qaldurup qoyushtiki meqsiti Israilni sinash, yeni ularning Perwerdigarning
Musaning wasitisi bilen ata-bowiliriga buyrughan emrlirini tutidighan-
tutmaydighanliqini bilish üchün idi.

5 Shuning bilen Israillar Qanaaniylar, yeni Hittiylar, Amoriylar, Perizziyler, Hiwiylar we
Yebusiylar arisida turdi;

6 Israillar ularning qizliriga öylinip, öz qizlirini ularning oghulliriga bérip, ularning
ilahlirining qulluqigha kirdi.

■ **2:21** Ye. 23:13 □ **2:23 «Shuning bilen Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni … ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi» —** bu ayetler, yeni 10-23-ayetler «Batur Hakimlar» dégen kitabning qisqa yekünidin ibarettur. □ **3:3 «Xamat éghizighiche…» —** yaki «Libo-Hamatqiche…».

«Batur Hakimlar»ning Dewri

Birinchi «batur hakim» — Otniyel

7 Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, öz Xudasi Perwerdigarni
untup, Baallar we Asherahlarning qulluqigha kirdi.
8 Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, ularni Aram-Naharaimning
padishahi Qushan-Rishataimning qoligha tapshurdi. Bu teriqide Israillar sekkiz yil-
ghiche Qushan-Rishataimgha béqindi boldi. □
9 Israillar Perwerdigargha peryad kötürgende, Perwerdigar ular üchün bir qutquzghu-
chini turghuzup, u ularni qutquzdi. U kishi Kalebning inisi Kénazning oghli Otniyel idi.
10 Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u Israilgha hakimliq qildi; u jengge chiqi-
widi, Perwerdigar Aramning padishahi Qushan-Rishataimni uning qoligha tapshurdi;
buning bilen u Qushan-Rishataimning üstidin ghalib keldi. □
11 Shuningdin kéyin zéminda qiriq yilghiche amanliq boldi; Kénazning oghli Otniyel
alemdin ötti.

Israilning yene gunah qilishi we jazalinishi, «batur hakim Ehud»

12 Andin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; ular Perwerdi-
garning neziride rezil bolghanni qilghachqa, u Moabning padishahi Eglonni Israil bilen
qarishilishishqa küchlendürdi.
13 U Ammoniylar we Amalekiylerni özige tartip, jengge chiqip Israilni urup qirip,
«Hormiliq Sheher»ni ishghal qildi. □
14 Buning bilen Israillar on sekkiz yilghiche Moabning padishahi Eglon'gha béqindi
boldi.
15 Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar ular üchün bir
qutquzghuchi, yeni Binyamin qebilisidin bolghan Geraning oghli Ehudni turghuzdi; u
solxay idi. Israil uning qoli bilen Moabning padishahi Eglon'gha sowghat ewetti.
16 Emdi Ehud özige bir gez uzunluqta ikki bisliq bir shemsher yasatqanidi; uni kiyimi-
ning ichige, ong yotisining üstige qisturuwaldi;
17 U shu halette sowghatni Moabning padishahi Eglonning aldigha élip keldi. Eglon
tolimu sémiz bir adem idi.
18 Ehud sowghatni teqdim qilip bolghandin kéyin, sowghatni kötürüp kelgen kishilerni
ketküzüwetti;
19 andin özi Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jaydin yénip, padishahning qéshigha
kélip: — Ey padishah, mende özlirige deydighan bir mexpiyetlik bar idi, — déwidi,
padishah: — Jim tur! — dédi. Shuning bilen etrapidiki xizmetkarlarning hemmisi sirtqa
chiqip ketti.□
20 Andin Ehud padishahning aldigha keldi; padishah yalghuz salqin balixanida olturatti. Ehud: — Mende sili üchün Xudadin kelgen bir söz bar, déwidi, padishah orunduqtin
qopup öre turdi.
21 Shuning bilen Ehud sol qolini uzitip ong yotisidin shemsherni sughurup élip, uning
qorsiqigha tiqti.
22 Shundaq qilip shemsherning destisimu tighi bilen qoshulup kirip ketti, sémiz éti
shemsherni qisiwalghachqa, Ehud shemsherni qorsiqidin tartip chiqiriwalmidi; üchey-
poqi arqidin chiqti.□

□ **3:8 «Xamat éghizighiche...»** — «Aram-Naharaim» yaki «Mésopotamiya», yeni «Ikki deryaning otturisidiki rayon». □ **3:10 «Aram»** — «Suriye»ning qedimki nami. □ **3:13 «Hormiliq Sheher»** — Yérixoning bashqa bir nami. □ **3:19 «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay...»** — yaki «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay oyma butlar...» yaki «Gilgalning yénidiki tashliqlar...». **«Jim tur!»** — bu buyruq mushu yerde «Bu mexpiy xewerni xizmetkarlirim aldida déme, men xaliy bolushum kérek» dégen menide bolsa kérek. Shunga xizmetkarliri chékinidu. □ **3:22 «... üchey-poqi arqidin chiqti»** — ayetning bu axirqi qismining bashqa ikki-üch terjimiliri bar: «u (shemsher) arqidin chiqti», «u (shemsher) ikki puti otturisidin chiqti», «u (Ehud) (balixanining) keynidin chiqti».

23 Andin Ehud dalan'gha chiqip, balixanining ishiklirini ichidin étip quluplap qoydi.
24 U chiqip ketkende, padishahning xizmetchiliri kélip qarisa, balixanining ishikliri quluplaqliq idi. Ular: — Padishah salqin öyde chong teretke olturghan bolsa kérek, dep oylidi.□
25 Ular uzun saqlap kirmisek set bolarmu dep oylashti; u yenila balixanining ishiklirini achmighandin kéyin, achquchni élip ishiklerni échiwidi, mana, xojisining yerde ölük yatqinini kördi.
26 Emdi ular ikkilinip qarap turghan waqtida, Ehud qéchip chiqqanidi; u tash oymilar bar jaydin ötüp, Séirahqa qéchip kelgenidi.
27 Shu yerge yetkende, u Efraim taghliq rayonida kanay chéliwidi, Israillar uning bilen birge taghliq rayondin chüshti, u aldida yol bashlap mangdi.
28 U ulargha: — Manga egiship yürünglar, chünki Perwerdigar düshmininglar Moabiylarni qolunglargha tapshurdi, — déwidi, ular uninggha egiship chüshüp, Iordan deryasining kéchiklirini tosup, héchkimni ötküzmidi.
29 U waqitta ular Moabiylardin on mingche eskerni öltürdi; bularning hemmisi tembel palwanlar idi; ulardin héchbir adem qéchip qutulalmidi.□
30 Shu küni Moab Israilning qolida bésiqturuldi. Zémin seksen yilghiche aman-tinchliqta turdi.

Shamgar

31 Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi; u alte yüz Filistiyelikni biraqla kala sanjighuch bilen öltürdi; umu Israilni qutquzdi.□

4

Deborah we Baraq

1 Emdi Ehud wapat bolghandin kéyin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qilghili turdi.
2 Shuning bilen Perwerdigar ularni Qanaaniylarning padishahi Yabinning qoligha tashlap berdi. Yabin Hazor shehiride seltenet qilatti; uning qoshun serdarining ismi Siséra bolup, u Haroshet-Goyim dégen sheherde turatti. □ ■
3 Israillar Perwerdigargha nale-peryad kötürdi, chünki Yabinning toqquz yüz tömür jeng harwisi bolup, Israillargha yigirme yildin buyan tolimu zulum qilip kelgenidi.
4 U waqitta Lapidotning xotuni Deborah dégen ayal peyghember Israilgha hakim idi.
5 U Efraim taghliqidiki Ramah bilen Beyt-Elning otturisidiki «Deborahning xorma derixi»ning tüwide olturatti; barliq Israillar dewaliri toghrisida höküm sorighili uning qéshigha kéletti.
6 U adem ewetip Naftali yurtidiki Kedeshtin Abinoamning oghli Baraqni chaqirtip kélip, uninggha: — Mana, Israilning Xudasi Perwerdigar *mundaq* emr qilghan emesmu?! U: —

□ **3:24 «chong teretke olturghan bolsa kérek» —** ibraniy tilida: «putlirini yapqan bolsa kérek» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **3:29 «...ular Moabiylardin on mingche eskerni öltürdi...» —** bu on mingche esker belkim Moabning Israillarni qulluqta ching tutup turush üchün Israil zéminini idare qilishqa qaldurghan qoshuni bolsa kérek. Ehudning Iordan deryasining kéchiklirini tosushi ularning Moab zéminigha qéchish yolini tosushtin ibaret idi. **«... tembel palwanlar...»** — yaki «... sémiz palwanlar..». □ **3:31 «Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi... umu Israilni qutquzdi» —** Shamgarning Filistiyler bilen jeng qilghanliqi uning Israilning meghrib teripide, dengiz boyidiki tüzlenglikte hakim ikenlikini körsitishi mumkin. 4:1ge qarighanda, «Deborah we Baraq» Shamgar bilen zamandash bolsa kérek; lékin ular zéminning shimal we sherq teripide hakimliq qilatti. □ **4:2 «Qanaaniylarning padishahi Yabin...» —** «Yabin» Hazor padishahining ismi emes, belki uning unwani bolushi mumkin. **«... Yabinning qoligha tashlap berdi»** — ibraniy tilida «Yabinning qoligha sétip berdi». **«Haroshet-Goyim dégen sheher...»** — yaki «Taipilerning ormanliq shehiri». ■ **4:2** 1Sam. 12:9

Sen bérip Naftalilar qebilisi hem Zebulun qebilisidin on ming ademni özüng bilen bille élip Tabor téghigha chiqqin; □ ■
7 shuning bilen Men Yabinning qoshun serdari Sisérani jeng harwiliri we qoshunliri
bilen qoshup Kishon éqinining boyigha, séning qéshinggha barghusi niyetke sélip, uni
qolunggha tapshurimen dégen, — dédi.■
8 Baraq uninggha: — Eger sen men bilen bille barsang, menmu barimen. Sen men bilen
barmisang, menmu barmaymen! — dédi.
9 Deborah jawaben: — Maqul, men sen bilen barsam baray; halbuki, sepiring sanga
héch shan-sherep keltürmeydu; chünki Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha
tapshuridu, — dédi. Shuning bilen Deborah qopup Baraq bilen bille Kedeshke mangdi.□

10 Baraq Zebulunlar we Naftalilarni Kedeshke chaqirtti; shuning bilen on ming adem
uninggha egeshti; Deborahmu uning bilen chiqti
11 (shu chaghda kéniylerdin bolghan Heber özini Musaning qéynatisi Hobabning neslidin
bolghan kéniylerdin ayrip chiqip, Kedeshning yénidiki Zaanaimning dub derixining
yénida chédir tikkenidi).■

Tabor téghining menzirisi (Yizre'el tüzlenglikidin qaraydighan)

12 Emdi Siséragha: — Abinoamning oghli Baraq Tabor téghigha chiqiptu, dégen xewer
yetküzüldi.

□ **4:6 «... Perwerdigar mundaq emr qilghan emesmu?!»** — yaki «... Perwerdigar sanga emr qilghan emesmu?».
■ **4:6** Ibr. 11:32 ■ **4:7** Zeb. 83:9-10 □ **4:9 «... Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu»** — ibraniy tilida «Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha sétip béridu». ■ **4:11** Chöl. 10:29

13 Shuni anglap Siséra barliq jeng harwilirini, yeni toqquz yüz tömür jeng harwisini we
barliq eskerlirini yighip, Haroshet-Goyimdin chiqip, Kishon éqinining yénida toplidi.
14 Deborah Baraqqa: — Qopqin; bügün Perwerdigar Siséraní séning qolunggha tap-
shuridighan kündür. Mana, Perwerdigar aldingda yol bashlighili chiqti emesmu?! —
dédi. Shuni déwidi, Baraq we on ming adem uninggha egiship Tabor téghidin chüshti.
15 Perwerdigar Siséraní, uning hemme jeng harwiliri we barliq qoshunini qoshup
Baraqning qilichi aldida tiripiren qildi; Siséra özi jeng harwisidin chüshüp, piyade qéchip
ketti.■
16 Baraq jeng harwilirini we qoshunni Haroshet-Goyimgiche qoghlap bardi; Siséraning
barliq qoshuni qilich astida yiqildi, birimu qalmidi.
17 Lékin Siséra piyade qéchip, Kéniylerdin bolghan Heberning ayali Yaelning chédirigha
bardi; chünki Hazorning padishahi Yabin bilen Kéniylerdin bolghan Heberning jemeti
otturisida dostluq alaqisi bar idi.
18 Yael Siséraní qarshi élishqa chiqip uninggha: — Ey xojam, kirgine! Qorqma, méningkige
kirgin, dédi.
Shuning bilen Siséra uning chédirigha kirdi, u uning üstige yotqan yépip qoydi.
19 U uninggha: — Men ussap kettim, manga bir otlam su bergine, déwidi, ayal bérip süt
tulumini échip, uninggha ichküzüp, andin yene uni yépip qoydi.■
20 Andin Siséra uninggha: — Sen chédirning ishikide saqlap turghin. Birkim kélip sendin:
— Bu yerde birersi barmu, dep sorisa, yoq dep jawab bergin, — dédi.
21 Emdi Heberning ayali Yael qopup, bir chédir qozuqini élip, qolida bolqini tutqiniche
shepe chiqarmay uning qéshigha bardi; u hérip ketkechke, qattiq uxlap ketkenidi. Yael
uning chékisige qozuqni shundaq qaqtiki, qozuq chékisidin ötüp yerge kirip ketti. Buning
bilen u öldi.
22 Shu chaghda, Baraq Siséraní qoghlap keldi, Yael aldigha chiqip uninggha: — Kelgin,
sen izdep kelgen ademni sanga körsitey, — dédi. U uning chédirigha kirip qariwidi, mana
Siséra ölük yatatti, qozuq téxiche chékisige qéqiqliq turatti.
23 Shundaq qilip, Xuda shu küni Qanaan padishahi Yabinni Israillarning aldida töwen
qildi.
24 Shu waqittin tartip Israillar barghanséri küchiyip, Qanaan padishahi Yabindin
üstünlükni igilidi; axirda ular Qanaan padishahi Yabinni yoqatti.

5

Nusret nezmisi

1 Shu küni Deborah we Abinoamning oghli Baraq mundaq nezme oqudi: —

2 Israilda yétekchiler yol bashlighini üchün,
Xelq ixtiyaren özlirini pida qilghini üchün,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!
3 Ey padishahlar, anglanglar,
Ey emirler, qulaq sélinglar!
Men, men Perwerdigargha atap nezme oquymen,
Men Israilning Xudasi Perwerdigargha küy éytimen.
4 I Perwerdigar, sen Séirdin chiqqiningda,
Édomning yayliqidin chiqip yürüsh qilghiningda,
Yer titrep, asmanlardin sular tamchidi,
Shundaq, bulutlar yamghurlirini yaghdurdi;■

■ **4:15** Zeb. 83:9-10 ■ **4:19** Hak. 5:25 ■ **5:4** Zeb. 68:7, 8, 9

5 Taghlar Perwerdigarning aldida tewrendi,
Ene Sinay téghimu tewrinip ketti,
Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida.□ ■
6 Anatning oghli Shamgarning künliride,
Hem Yaelning künliride,
Chong yollar tashlinip qélip,
Yoluchilar egri-toqay chighir yollar bilen mangatti;
7 Israilda ezimetler yoqap ketti,
Taki menki Deborah qozghilip,
Israilda bir ana süpitide peyda bolghinimghiche.□
8 *Israillar* yéngi ilahlarni tallidi;
Urush derwaziligha yétip keldi.
Qiriq mingche Israilliqning arisida,
Ya bir qalqan ya bir neyze tépilisichu?!□
9 Qelbim Israilning emirlirige qayildur,
Ular xelq arisida özlirini ixtiyaren pida qildi;
Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!
10 I aq ésheklerge min'genler,
I nepis zilchilerning üstide olturghanlar,
I yolda yürgenler, köngül bölünglar!□
11 Su ekilidighan jaylarda olja bölüshüwatqanlarning jushqun awazilirini anglanglar!
Ular shu yerlerde Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep,
Uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu.
Shu waqitta Perwerdigarning xelqi chüshüp derwazilargha yétip kélip: —□
12 «I Deborah, oyghan, oyghan!
Oyghan, oyghan, ghezel éytqin!
Ornungdin tur, i Baraq,
Esirliringni yalap mang, i Abinoamning oghli!» — déyishidu.□
13 Mana xelqning az bir qaldisi aliyjanablargha egishish üchün chüshti,
Perwerdigarning xelqi yénimgha palwan kebi chüshüp keldi.□
14 Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi;
Mana, Binyaminlarmu qowmliringgha qoshulup egiship keldi;
Makirdin emirler chüshüp keldi,

□ **5:5 «... Ene Sinay téghimu tewrinip ketti, Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida» —** yaki «yeni Sinay téghida ayan bolghan Xudaning aldida, — Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida». ■ **5:5** Mis. 19:18; Zeb. 68:15, 16, 17; 97:5 □ **5:7 «Israilda ezimetler yoqap ketti» —** yaki «Israilda kent-qishlaqlar yoqap ketti». □ **5:8 «Urush derwaziliriga yétip keldi» —** démek, Israil tirik Xudani tashlap butlarni talliwalghini üchün Xudaning shu jazasi ularning béshigha chüshti. □ **5:10 «nepis zilchilerning üstide olturghanlar» —** yaki «toqumlarning üstide olturghanlar». **«I aq ésheklerge min'genler, i nepis zilchilerning üstide olturghanlar, i yolda yürgenler...»** — bu ayette puritilghan mene belkim «I, Israilda hazir rahet künlerni körgüchiler, siler üchün öz hayatini tewekkül qilghanlarni eslenglar!» dégendek bolushi mumkin. □ **5:11 «Su ekilidighan jaylarda olja bölüshüwatqanlar...» —** démek, nusret qazan'ghanliqtin hetta su ekelgili chiqqanlarmu oljidin özara bölüshidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Oqyachilarning ghewghasidin qutulghanlar su alidighan jaylarda turup, Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep, uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu. Shu waqitta...». □ **5:12 «I Deborah, oyghan, oyghan! ... ornungdin tur, i Baraq!...» —** 12-ayettiki nezme xelq qéchip chiqiwalghan taghliqtin aman-ésen chüshüp, öz shehirining derwaziligha kelgende xushalliqidin Deborah we Baraqqa éytqan söyünüsh sözliri bolsa kérek. □ **5:13 «Mana xelqning az bir qaldisi aliyjanablargha egishish üchün chüshti» —** démek, Xudagha sadiq bolghan «xelq qaldisi» az bolsimu, Baraq we bashqa jasaretlik ezimetlerge egeshken. Bashqa birxil terjimisi: «Xelqning az bir qaldisi küchlüklerning üstidin ghalib keldi». **«Perwerdigarning xelqi yénimgha palwan kebi chüshüp keldi»** — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi zalimlargha qarshi chiqishqa méning yénimgha chüshti». Bu ayetning yene birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

Zebulundin serdarliq hasisini tutqanlar yétip keldi.□
15 Issakarning emirliri Deborahgha qoshuldi;
Baraq néme qilghan bolsa Issakarmu shundaq qilip,
Uning keynidin jilghigha tap basturup étilip chüshti!
Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!□
16 Sen némishqa qotanlarning ichide turup,
Qoylargha chélin'ghan neyning awazini anglashni xalap qalding?
Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!
17 Giléadlar bolsa Iordan deryasining u teripide turup qaldi;
Danlarmu némishqa kémilerning yénida toxtap qaldi?
Ashirlar bolsa déngiz boyida *jim* olturuwaldi,
Déngiz qoltuqlirida turup qaldi.
18 Zebulunlar janlirini ölümge tewekkül qildi;
Naftalilarmu jeng meydanidiki yuqiri jaylarda hem shundaq qildi!
19 Padishahlar hemmisi kélip, soqushti,
Qanaaniylarning padishahlirimu urushqa chiqti;
Taanaqta, Mégiddoning su boylirida urushti.
Lékin bir'azmu kümüsh olja alalmidi!
20 Asmanlarda yultuzlarmu jeng qildi,
Orbitiliridin Siséragha qarshi jengge atlandi.
21 Kishon deryasining éqini *düshmenni* éqitip ketti;
Shu qedimiy derya, u Kishon deryasidur!
Ey méning jénim, pütün küchüng bilen algha basqin!□
22 Ularning atlirining tuwaqliri takirang-takirang qilmaqta,
Tolparliri chapmaqta, chapmaqta.
23 Merozgha lenet oqunglar, deydu Perwerdigarning Perishtisi,
U yerde olturghuchilargha lenet oqunglar,
Qattiq lenet oqunglar;
Chunki ular Perwerdigargha yardemge kelmidi,
Zalimlargha qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi.□
24 Ayallar ichide keniylik Heberning ayali Yael bext-beriketlensun,
Chédirda turghan ayallar ichide u bext-beriket tapsun!
25 Siséra su soriwidi, u uninggha süt berdi,
Ésilzadilerge layiq bir qachida qaymaq tutti;
26 U sol qolini chédir qozuqigha,
Ong qolini tömürchining bolqisigha uzatti;
Sisérani urup,
Bash söngükini chéqip,

□ **5:14 «Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi» —** Efraim qebilisi eslide Amaleklerning zéminini igiligen we ularni heydiwetkenidi. **«Makirdin...»** — «Makir» mushu yerde Manasseh qebilisige wekillik qilidu. □ **5:15 «Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida» —** yaki «Rubenning éqinlirining boyida». **«Rubenning aile-jemetliridikilerning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!»** — bu nahayiti hejwiy, kinayilik gep. Rubenlerde shunche yüksek niyet bolghini bilen héchnéme qilmidi (16-ayetni körüng). □ **5:21 «Kishon deryasining éqini ularni éqitip ketti» —** mushu sözler yuqiriqi «asmanlardiki yultuzlar jeng qildi» dégen sözlerni yorutidu. Yazda Kishon deryasi éqinida su yoq déyerlik bolidu; qishta küchlük aqidu. Shunga, shu xulasige kélimizki, hawa rayi özgirip, köp yamghur yaghqachqa, Kishon deryasi téship, Siséraning jeng harwilirini éqitip ketti yaki ularni patqaqqa paturup qoydi (4-ayette shu qattiq yamghur tilgha élinidu). □ **5:23 «Zalimlargha qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi» —** yaki «Baturlirini élip, Perwerdigargha yardemge kelmidi».

Chékisidin yanjip ötküzüwetti.□
27 Siséra uning ikki putining ariliqigha qiysaydi,
U yiqildi, u *ölüktek* yatti,
U uning ikki putining ariliqigha qiysaydi, u yiqildi,
Qiysayghan yerde u yiqilip, jan berdi.

28 Siséraning anisi penjiridin sirtqa sep saldi,
U penjirining rujikidin towlap: —
«Uning jeng harwisi némishqa shunche uzaqqiche kelmeydu?
Jeng harwilirining atlirining tuyaq sadasi némishqa shunche hayal bolidu? — dédi.
29 Uning dédekliri arisida danalar jawab béridu,
Shundaqla, u derweqe öz-özige jawab béridu: —
30 «Ular oljilirini yighip bölüshüwatqan bolmisun yene?!
Herbir erkekke *ayagh asti qilishqa* bir-ikkidin qiz tegkendu,
Siséragha rengdar kiyimler,
Gül keshtilen'gen rengdar kiyimlerdin olja tegkendu,
Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilen'gen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!□
31 I Perwerdigar, Séning barliq düshmenliring ene shundaq yoqutulghay!
Lékin Séni söygenler quyashning örlewatqandiki qudritidek küchlük bolghay!».
Shuning bilen zémin qiriq yilghiche tinch-amanliq tapti.

6

Israilning gunah qilishi, jazalinishi; Xudaning Gidéonni hakimliqqa chaqirishi

1 Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni yette yilghiche Midiyaniylarning qoligha tapshurup berdi.
2 U waqitta Midiyaniylar Israilning üstidin ghalib kélip, Israil Midiyaniylarning sewebidin özliri üchün taghlardin, öngkürlerdin we qoram tashlardin panah jaylarni yasidi.□
3 Her qétim Israillar uruq térighanda shundaq bolattiki, Midiyaniylar, Amalekiyler we meshriqtikiler kélip ulargha hujum qilatti.
4 Ulargha hujum qilishqa bargahlarni tikip, zémindiki hosulni weyran qilip, Gazaghiche Israilgha héchqandaq ashliq qaldurmay, ularning qoy, kala, ésheklirinimu élip kétetti.
5 Chünki ular chéketkilerdek köp bolup, öz mal-charwiliri we chédirlirini élip kéletti; ularning ademliri we tögiliri san-sanaqsiz bolup, zéminni weyran qilish üchün tajawuz qilatti.
6 Shuning bilen Israil Midiyaniylarning aldida tolimu xar haletke chüshüp qaldi; andin Israillar Perwerdigargha nale-peryad kötürdi.

7 Midiyaniylarning destidin Israil Perwerdigargha peryad kötürginide shundaq boldiki,
8 Perwerdigar Israilgha bir peyghemberni ewetti. U kélip ularga: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din élip chiqqanidim;
9 silerni misirliqlarning qolidin, shundaqla silerge barliq zulum qilghuchilarning qolidin qutquzup, ularni aldinglardin qoghliwétip, ularning zéminini silerge berdim

□ **5:26 «*Yael* sol qolini chédir qozuqigha, ... chékisidin yanjip ötküzüwetti»** — bu ayetlerge qarighanda Yael Siséraning béshigha qaqqan qozuqni bolqa bilen üch qétim urghan. □ **5:30 «Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilen'gen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!»** — yaki «Méning boynumgha ikki aldi-keyni keshtilen'gen kiyimler olja qilip tegken bolsa kérek!». □ **6:2 «qoram tashlardin panah jaylarni yasidi»** — yaki «qorghanlardin panah jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istihkamliq jaylardin panah jaylarni yasidi».

10 we silerge: «Mana, Men Perwerdigar silerning Xudayinglardurmen; siler Amoriylarning zéminida turghininglar bilen ularning ilahliridin qorqmanglar» dégenidim. Lékin siler Méning awazimgha qulaq salmidinglar», — dédi.■
11 Andin Perwerdigarning Perishtisi kélip Ofrah dégen jayda Abiézer jemetidiki Yoashqa tewe bolghan dub derixining tüwide olturdi. U waqitta *Yoashning* oghli Gidéon Midiyaniylarning *bulangchiliqidin* saqlinish üchün sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti.□
12 Perwerdigarning Perishtisi uninggha körünüp: — Ey jasaretlik palwan, Perwerdigar sen bilen billidur! — dédi.
13 Gidéon uninggha jawab bérip: — I xojam, eger Perwerdigar biz bilen bille bolghan bolsa, bu körgülükler némishqa üstimizge keldi? Ata-bowilirimiz bizge sözlep bergen uning barliq möjiziliri qéni? Bular toghrisida ata-bowilirimiz: «Mana, Perwerdigar bizni Misirdin chiqirip kelmigenmidi?» — dédi. Lékin bügünki künde Perwerdigar bizni tashlap, Midiyanning qoligha tapshurup berdi! — dédi.
14 Perwerdigar uninggha qarap: — Sen mushu küchüngge tayinip, bérip Israilni Midiyanning qolidin qutquzghin! Mana, Men séni ewetken emesmu? — dédi.■
15 Gidéon Uninggha: — I Reb, men Israilni qandaq qutquzalaymen? Méning ailem bolsa Manasseh qebilisi ichide eng namriti, özüm atamning jemetide eng kichikidurmen, — dédi.
16 Perwerdigar uninggha: — Men jezmen sen bilen bille bolimen; shunga sen Midiyanlarni bir ademni urghandek urup qirisen, — dédi.
17 Gidéon Uninggha iltija qilip: — Men neziringde iltipat tapqan bolsam, men bilen sözleshküchining heqiqeten Sen Özüng ikenlikige bir alamet körsetkeysen;
18 ötünimen, men yénip kélip öz hediye-qurbanliqimni aldinggha qoyghuche bu yerdin ketmigeysen, — dédi.
U jawab bérip: — Sen yénip kelgüche kütimen, dédi.
19 Gidéon bérip *öyge* kirip bir oghlaqni teyyarlap, bir efah ésil undin pétir nan pishurup, göshni séwetke sélip, shorpisini korigha usup bularni uning qéshigha élip kélip, uninggha sundi (U téxiche dub derixining tüwide olturatti). □
20 Andin Xudaning Perishtisi uninggha: — Bu gösh bilen pétir nanlarni élip bérip, mushu yerdiki *qoram* tashning üstige qoyup, shorpini tökkin, — dewidi, u shundaq qildi.
21 Perwerdigarning Perishtisi qolidiki hasini uzitip uchini gösh bilen pétir nanlargha tekküziwidi, *qoram* tashtin ot chiqip, gösh bilen pétir nanlarni yep ketti. Shu haman Perwerdigarning Perishtisimu uning közidin ghayib boldi.
22 Shuning bilen Gidéon uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilip: — Apla, i Reb Perwerdigar! Chataq boldi, chünki men Perwerdigarning Perishtisi bilen yüzmuyüz körüshüp qaldim...! — dédi.
23 Lékin Perwerdigar uninggha: — Xatirjem bolghin! Qorqmighin, ölmeysen, — dédi.□
24 Shuning bilen Gidéon Perwerdigargha atap u yerde bir qurban'gah yasap, uning ismini «Yahweh-shalom» dep atidi. Bu qurban'gah ta bügün'giche Abiézer jemetining Ofrah dégen jayida bar.□
25 U kéchisi Perwerdigar uninggha: — Sen atangning *chong* buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip atanggha tewe bolghan Baal qurban'gahini örüp, uning yénidiki

---

■ **6:10** 2Pad. 17:35, 38 □ **6:11 «... sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti» —** sharab köchlikide bughday tépish tolimu qolaysiz, elwette; bu Gidéonning Midiyaniylardin qorqqanliqini körsitidu. ■ **6:14** 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32 □ **6:19 «bir efah» —** 22 litr. Ashliq az bolghan künlerde namrat bir aile üchün bu nahayiti chong bir hediye-qurbanliq bolatti. □ **6:23 «Xatirjem bolghin» —** ibraniy tilida «Shalom éleykum!» (Salamueleykum). Ibraniy tilida menisi adette «sanga aman-salametlik bolghay!». □ **6:24 «Yahweh-shalom» —** buning menisi: «Perwerdigar xatirjemliktur».

Asherah butini késiwetkin. □
26 Andin mushu qorghanning üstige Perwerdigar Xudayinggha atalghan, belgilen'gen
resim boyiche bir qurban'gah yasap, ikkinchi bir buqini élip, özüng késiwetken Asherah-
ning parchilirini otun qilip qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin, — dédi.□
27 Shuning bilen Gidéon öz xizmetchiliridin on ademni élip bérip, Perwerdigarning özige
éytqinidek qildi; lékin u atisining öyidikilerdin we sheher ademliridin qorqqini üchün, u
bu ishni kündüzi qilmay, kéchisi qildi.
28 Etisi seherde sheher xelqi qopup qarisa, mana, Baal qurban'gahi örüwétilgen, uning
yénidiki Asherah buti késiwétilgenidi we yéngi yasalghan qurban'gahning üstide ikkinchi
buqa qurbanliq qilin'ghanidi.
29 Buni körüp ular bir-birige: — Bu ishni kim qilghandu? — déyishti. Ular sürüshtüriwidi,
buni Yoashning oghli Gidéonning qilghanliqi melum boldi.
30 Shuning üchün sheherning ademliri Yoashqa: — Oghlungni chiqirip bergin! U Baal
qurban'gahini örüp, uning yénidiki Asherahni késiwetkini üchün öltürülsun! — dédi.
31 Biraq Yoash özige qarshilishishqa turghan köpchilikke jawab bérip: — Siler Baal
üchün dewalashmaqchimusiler? Siler uni qutquzmaqchimu? Kimki uning toghrisida
dewalashsa etige qalmay ölümge mehkum qilinsun! Eger Baal derweqe bir xuda bolsa,
undaqta uning qurban'gahini birsi örüwetkini üchün, u shu adem bilen özi dewalashsun!
— dédi.□
32 Bu sewebtin *atisi* Gidéonni «Yerubbaal» dep atidi, chünki *atisi*: «U Baalning qur-
ban'gahini örüwetkini üchün, Baal özi uning bilen dewalashsun!» dégenidi.□
33 Emma Midiyan, Amalekler we meshriqtikilerning hemmisi yighilip, *Iordan* derya-
sidin ötüp Yizreel jilghisida chédirlirini tikishti.
34 U waqitta Perwerdigarning Rohi Gidéonning üstige chüshti; u kanay chéliwidi, Abiézer
jemetidikiler yighilip uning keynidin egiship mangdi.
35 Andin u elchilerni Manassehning zéminigha bérip, u yerni aylinip kélishke ewetiwidi,
Manassehler yighilip uninggha egiship keldi. U Ashirlargha, Zebulunlargha we Naf-
talilargha elchi ewetiwidi, ularmu uning aldigha chiqishti.

Gidéonning Xudadin ikki qétim alamet sorishi

36 Gidéon Xudagha: — Eger Sen heqiqeten éytqiningdek méning qolum bilen Israilni
qutquzidighan bolsang,
37 Undaqta mana, men xaman'gha bir parche qoy térisi qoyup qoyimen; eger peqet
térining üstigila shebnem chüshüp, chörisidiki yerlerning hemmisi quruq tursa, men
Özüng éytqiningdek méning qolum arqiliq Israilni qutquzmaqchi bolghiningni bilimen,
— dédi.

□ **6:25 «Sen atangning buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip...»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen atangning yash buqisini, yeni uning yette yashliq ikkinchi buqisini élip,...». **«Baal qurban'gahini örüp...»** — Baalgha atalghan qurban'gah bek chong bolsa kérek. Ikki buqa belkim qurban'gahni tartip örüsh üchün kérek bolushi mumkin. **«...uning yénidiki Asherah butini késiwetkin»** — ««Asherah»lar toghruluq 2:13 we izahatini körüng. □ **6:26 «...mushu qorghanning üstige...»** — yaki «...qoram téshining üstige...» **«belgilen'gen resim boyiche»** — «Qan.» 25:6-7ni körüng. **«özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilip qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin»** — 2:5 we izahatini körüng. Perwerdigarning perishtisi yaki Perwerdigar Özi mömin bendilirige körün'gen yerlerde, u qurban'gahlar we qurbanliqlar toghrisidiki békitken belgilimiler bezide bashqiche bolushi mumkin. Gerche shu yer Perwerdigar Israillargha qurbanliq qilish üchün resmiy békitken jay bolmisimu, shundaqla Gidéon özi kahin bolmisimu, Xuda beribir özi békitken belgilimilirige özi igidur; uning Gidéon'gha qilghan bu emrliri özining shundaq pewqul'adde jiddiy ehwallarda gahi waqitlarda öz belgilimilirini özgertidighanliqini ispatlaydu. □ **6:31 «Siler Baal üchün dewalashmaqchimusiler?»** — yaki «Siler Baal üchün jeng qilmaqchimusiler?». **«...etige qalmay ölümge mehkum qilinsun!»** — yaki «...mushu etigendila qalmay ölümge mehkum qilinsun!». □ **6:32 «Bu sewebtin atisi...»** — ibraniy tilida «Bu sewebtin u...» yaki «Bu sewebtin ular...». **«Yerubbaal»** — bu isimning menisi: «Baalning özi uning bilen jeng qilsun!» (yaki «dewalashsun!»).

38 Ish derweqe shundaq boldi. Etisi seherde Gidéon qopup, yungni siqiwidi, liq bir
piyale shebnem süyi chiqti.
39 Andin Gidéon Xudagha yene: Ghezipingni manga qozghimighaysen, men peqet
mushu bir qétimla deymen! Sendin ötüney, men peqet yene bu qétim bu tére bilen
sinap baqay; iltija qilimenki, emdi bu qétim peqet tére quruq bolup, chörisidiki yerning
hemmisige shebnem chüshkey, — dédi.■
40 Bu kéchisimu Xuda shundaq qildi; derweqe peqet térila quruq bolup, chörisidiki
yerning hemmisige shebnem chüshkenidi.

7

Xudaning Gidéonni ikki qétim sinishi we xatirjem qilishi

1 Yerubbaal (yeni Gidéon) we özige qoshulghan hemme xelq etisi seher qopup, Harod
dégen bulaqning yénigha bérip chédir tikti. Midiyaniylarning leshkergahi bolsa uning
shimal teripide, Moreh égizlikining yénidiki jilghida idi.
2 Emdi Perwerdigar Gidéon'gha: — Sanga egeshken xelqning sani intayin köp, shunga
Men Midiyaniylarni ularning qoligha tapshuralmaymen. Bolmisa Israil: «Özimizni
özimizning qoli qutquzdi» dep maxtinip kétishi mumkin.
3 Shuning üchün sen emdi xelqqe: «Kimler qorqup titrek basqan bolsa, ular Giléad
téghidin yénip ketsun» dep jakarlighin — dédi.
Shuning bilen xelqning arisidin yigirme ikki ming kishi qaytip kétip, peqet on mingila
qélip qaldi.■
4 Perwerdigar Gidéon'gha yene: — Xelqning sani yenila intayin köp; emdi sen bularni
suning léwige élip kelgin. U yerde Men ularni sen üchün sinaqtin ötküzey; Men kimni
körsitip: «U sen bilen barsun désem», u sen bilen barsun; lékin Men kimni körsitip: «U sen
bilen barmisun» désem, u sen bilen barmisun, — dédi.
5 Shuning bilen Gidéon xelqni suning léwige élip keldi. Perwerdigar uninggha: — Kimki it
su ichkendek tili bilen yalap su ichse, ularni ayrim bir terepte turghuzghin; hem kimki
tizlinip turup su ichse, ularnimu ayrim bir terepte turghuzghin, — dédi.
6 Shundaq boldiki, ochumini aghzigha tegküzüp yalap su ichkenlerdin üch yüzi chiqti.
Qalghanlarning hemmisi tizlinip turup su ichti.
7 Andin Perwerdigar Gidéon'gha: — Men mushu suni yalap ichken üch yüz ademning
qoli bilen silerni qutquzup, Midiyanni séning qolunggha tapshurimen; lékin qalghan
xelq bolsa hemmisi öz jayigha yénip ketsun, — dédi.□
8 Shuning bilen bu *üch yüz adem* ozuq-tülük we kanaylirini qoligha élishti; Gidéon
Israilning qalghan barliq ademlirini öz chédirigha qayturuwétip, peqet shu üch yüz
ademni élip qaldi. Emdi Midiyaniylarning leshkergahi bolsa ularning töwen teripidiki
jilghida idi.
9 Shu kéchisi shundaq boldiki, Perwerdigar uninggha: — Sen qopup leshkergahqa
chüshkin, chünki Men uni séning qolunggha tapshurdum;
10 eger sen chüshüshtin qorqsang, öz xizmetkaring Purahni bille élip leshkergahqa
chüshkin.
11 Sen ularning néme déyishiwatqinini anglaysen, andin sen leshkergahqa *hujum qilip*
chüshüshke jür'et qilalaysen, dédi.

■ **6:39** Yar. 18:32 ■ **7:3** Qan. 20:8 □ **7:7 «Men mushu suni yalap ichken üch yüz ademning qoli bilen silerni qutquzup, Midiyanni séning qolunggha tapshurimen…» —** bu sinashning ehmiyiti belkim kimning jeng terepke oyghaq turuwatqanliqini körsitishi mumkin. Su ichkende tizlinip yüzini sugha tiqip ichkenler xeterge anche segek bolmisa kérek. Bu ishlar toghruluq bashqa xil chüshenchlermu bar.

Buni anglap u xizmetkari Purahni élip leshkergahning chétidiki eskerlerning yénigha bardi. □
12 Mana Midiyan, Amalek we barliq meshriqtikiler chéketkilerdek köp bolup, jilghining boyigha yéyilghanidi; ularning tögiliri köplikidin déngiz sahilidiki qumdek heddi-hésabsiz idi.■
13 Gidéon barghanda, mana, u yerde birsi hemrahigha körgen chüshini sözlep bériwatatti: — Mana, men bir chüsh kördum, chüshümde mana, bir arpa toqichi Midiyanning leshkergahigha domulap chüshüptudek; u chédirgha kélip soquluptidek, shuning bilen chédir örulüp, düm kömtürülüp kétiptu — dewatatti.
14 Uning hemrahi jawaben tebir bérip: — Buning menisi shuki, u toqach Yoashning oghli, Israilliq adem Gidéonning qilichidin bashqa nerse emestur; Xuda Midiyan we uning barliq qoshunini uning qoligha tapshuruptu, dédi.
15 Shundaq boldiki, Gidéon bu chüshni we uning bérilgen tebirini anglap, sejde qildi. Andin u Israilning leshkergahigha yénip kélip: — Qopunglar, Perwerdigar Midiyanning leshkergahini qolunglargha tapshurdi, — dédi.

Gidéonning ghelibe qilishi

16 Shuning bilen u bu üch yüz ademni üch guruppigha bölüp, hemmisining qoligha birdin kanay bilen birdin quruq komzekni berdi; herbir komzek ichide birdin mesh'el qoyuldi.
17 U ulargha: — Siler manga qarap, méning qilghinimdek qilinglar. Mana, men leshkergahning qéshigha barghanda, néme qilsam, silermu shuni qilinglar;
18 men we men bilen hemrah bolup mangghan barliq ademler kanay chalsaq, silermu leshkergahning chöriside turup kanay chélinglar we: «Perwerdigar üchün hem Gidéon üchün!» dep towlanglar, — dédi.
19 Kéyinki yérim kéchilik közetning bashlinishida, közetchiler yéngidin almashqanda, Gidéon we uning bilen bille bolghan yüz adem leshkergahning qéshigha keldi; andin ular kanay chélip qolliridiki komzeklerni chaqti.
20 Shu haman üch guruppidikilerning hemmisi kanay chélip, komzeklerni chéqip, sol qollirida mesh'ellerni tutup, ong qollirida kanaylarni élip: — Perwerdigargha we Gidéon'gha atalghan qilich! — dep towlashqiniche,
21 ularning herbiri leshkergahning etrapida, öz jayida turushti; yaw qoshuni terep-terepke pétirap, warqirap-jarqirighan péti qachqili turdi.
22 Bu üch yüz adem kanay chalghanda, Perwerdigar pütkül leshkergahtiki yaw leshkerlirini bir-birini qilichlashqa sélip qoydi, shuning bilen yaw qoshuni Zérerahqa baridighan yoldiki Beyt-Shittah terepke qachti; ular Tabbatning yénidiki Abel-Meholahning chégrisighiche qachti.■
23 Andin Naftali, Ashir we pütkül Manassehning qebililiridin Israillar chaqirip kélindi we ular Midiyaniylarni qoghlidi.
24 Shuning bilen Gidéon Efraim pütkül taghliqini arilap kélishke elchilerni ewetip Efraimlargha: — «Siler chüshüp Midiyaniylargha hujum qilinglar, Beyt-Barahqiche, shundaqla Iordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilep, ularni tosuwélinglar», dédi. Shuning bilen Efraimning hemme ademliri yighilip, Beyt-Barahqiche we Iordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilidi.
25 Ular Midiyanning Oreb we Zeeb dégen ikki emirini tutuwaldi; Orebni ular «Oreb qoram téshi» üstide, Zeebni «Zeeb sharab kölchiki»de öltürdi, Midiyaniylarni qoghlap bérip, Oreb we Zeebning bashlirini élip, Iordan deryasining u teripige Gidéonning qéshigha keldi.■

□ **7:11 «jür'et qilalaysen»** — ibraniy tilida «qolung küchlendürülidu». ■ **7:12** Hak. 6:3, 5, 33 ■ **7:22** Zeb. 83:9-10 ■ **7:25** Zeb. 83:11-12; Yesh. 10:26

8

1 (Kéyin, Efraimlar uninggha: — Sen némishqa bizge shundaq muamile qilisen,
Midiyaniylar bilen soqushqa chiqqanda, bizni chaqirmidingghu, dep uning bilen qattiq
déyiship ketti.■
2 U ulargha jawaben: — Méning qilghanlirimni qandaqmu silerning qilghininglargha
tengleshtürgili bolsun? Efraimning üzümlerni pasangdighini, Abiéezerlerning üzüm
üzginidin artuq emesmu?
3 Xuda Midiyanning emirliri Oreb bilen Zeebni qolunglargha tapshurghan yerde,
méning qolumdin kelginini qandaqmu silerning qilghininglargha tengleshtürgili bol-
sun? — dédi. Shundaq déwidi, ularning uninggha bolghan achchiqi yandi).□
4 Emdi Gidéon Iordan deryasining boyigha yétip keldi. U we özige hemrah bolghan üch
yüz adem hérip ketken bolsimu, ular yenila Midiyaniylarni qoghlap deryadin ötti. □
5 Gidéon Sukkot shehiridikilerge: — Manga hemrah bolup kelgen kishilerge nan
bersenglar, chünki ular hérip-charchap ketti. Biz Midiyanning ikki padishahi Zebah we
Zalmunnani qoghlap kétip barimiz, — dédi.
6 Lékin Sukkotning chongliri jawab bérip: — Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha
chüshtimu?! Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?! — dédi.□
7 Gidéon: — Xep! Shundaq bolghini üchün Perwerdigar Zebah we Zalmunnani méning
qolumgha tapshurghanda, etliringlarni chöldiki yantaq we shoxa bilen xamanda
tépimen, — dédi.
8 Gidéon u yerdin Penuelge bérip, u yerdiki ademlergimu shundaq déwidi, Penueldiki
kishilermu uninggha Sukkottikilerdek jawab berdi.
9 U Penueldikilerge: — Men ghelibe bilen yénip kelginimde, bu munaringlarni
örüwétimen, — dédi.□
10 U chaghda Zebah we Zalmunna Karkor dégen jayda idi; ular bilen mangghan
qoshunda on besh mingche leshker bar idi. Bular bolsa meshriqliqlerning pütkül
qoshunidin qélip qalghanliri idi, chünki ulardin qilich tutqanliridin bir yüz yigirme
mingi öltürülgenidi.
11 Gidéon bolsa Nobah we Yogbixahning sherqidiki köchmenler yoli bilen chiqip Midiyan-
ning leshkergahigha hujum qilip, ularni tarmar qildi; chünki leshkergahtikiler tolimu
endishsiz turghanidi. □
12 Zebah we Zalmunna qéchip ketti; Gidéon keynidin qoghlap bérip, Midiyanning bu ikki
padishahi Zebah we Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül leshkergahtikilerni alaqzade qilip
tiripiren qiliwetti.■
13 Andin Yoashning oghli Gidéon Heres dawinidin ötüp, jengdin qaytip keldi.
14 U Sukkotluq bir yash yigitni tutuwélip, uningdin sürüshte qiliwidi, yigit uninggha
Sukkotning chongliri we aqsaqallirining isimlirini yézip berdi. Ular jemiy bolup
yetmish yette adem idi.
15 Andin Gidéon Sukkotning ademlirining qéshigha yétip barghanda: — Siler méni
zangliq qilip: «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu? Biz séning bilen

---

■ **8:1** Hak. 12:1 □ **8:3 «ularning uninggha bolghan achchiqi yandi»** — ibraniy tilida «uninggha qarap ularning rohliri tinchlanduruldi». □ **8:4 «Emdi Gidéon Iordan deryasining boyigha yétip keldi... deryadin ötti»** — 1-3-ayette xatirilen'gen weqeler (Efraimlarning Gidéonlargha achchiqlinishi) 4-21-ayetlerde xatirilen'gen weqelerdin kéyin bolghan bolsa kérek. □ **8:6 «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu?!»** — ibraniy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri hazir séning qolunggha chüshtimu?!». **«Biz séning mushu leshkerlirin-gge nan béremduq?!»** — ularning nan bermeslik sewebi belkim shuki, biz nan bergendin kéyin Gidéon meghlup bolsa (uning aran üch yüz adimi bar idi), Midiyaniylar qaytip kélip bizdin öch alidu, dep qorqqan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilen ittipaqi bolsa kérek. □ **8:9 «Men ghelibe bilen yénip kelginimde...»** — ibraniy tilida «Men aman-tinchliq élip yénip kelginimde...». □ **8:11 «... sherqidiki köchmenler yoli...»** — ibraniy tilida «... sherqidiki chédirlarda turghuchilar yoli». Shu yer Midiyaniylarning zémini ichide idi. ■ **8:12** Zeb.83:11-12

bille mangghan mushu harghin ademliringge nan béremduq?» dégenidinglar! Mana, u Zebah we Zalmunna dégenler! — dédi.□
16 Shuni dep u sheherning aqsaqallirini tutup kélip, chöldiki yantaq bilen shoxilarni élip kélip, ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi.□
17 Andin u Penuelning munarini örüp, sheherdiki ademlerni öltürdi.
18 Gidéon Zebah we Zalmunnani soraq qilip: — Siler ikkinglar Taborda öltürgen ademler qandaq ademler idi? — dep soriwidi, ular jawab bérip: — Ular sanga intayin oxshaytti; ularning herbiri shahzadidek idi, — dédi.
19 U buni anglap: — Ular méning bir tughqanlirimdur, biz bir anining oghullirimiz. Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, siler eyni waqitta ularni tirik qoyghan bolsanglar, men silerni hergiz öltürmeyttim, — dédi;
20 shuning bilen u chong oghli Yeterge: — Sen qopup bularni öltürgin, — dédi. Lékin oghul kichik bolghachqa qorqup, qilichini sughurmidi.
21 Shuning bilen Zebah we Zalmunna: — Sen özüng qopup bizni öltürgin; chünki adem qandaq bolsa küchimu shundaq bolidu, — dédi. Shundaq déwidi, Gidéon qopup Zebah we Zalmunnani öltürdi. U tögilirining boynidiki hilal ay shekillik bézeklerni éliwaldi.■

Gidéonning padishah bolushni ret qilishi we butpereslik yoligha kirishi

22 Andin Israillar Gidéon'gha: — Sen bizni Midiyanning qolidin qutquzghanikensen, özüng bizge padishah bolghin; oghlung we oghlungning oghlimu bizning üstimizge höküm sürsun, — dédi.
23 Emma Gidéon ulargha jawab bérip: — Men üstünglerge seltenet qilmaymen, oghlummu üstünglerge seltenet qilmaydu; belki Perwerdigar Özi üstünglerge seltenet qilidu, dédi.□
24 Andin Gidéon ulargha yene: — Silerge peqet birla iltimasim bar: — Her biringlar öz oljanglardin halqa-zérilerni manga béringlar, dédi (Midiyanlar Ismaillardin bolghachqa, herbiri altun zire-halqilarni taqaytti).
25 Ular jawaben: — Bérishke razimiz, dep yerge bir yépinchini sélip, herbiri uning üstige oljisidin zire-halqilarni élip tashlidi.
26 U sorap yighqan altun zirilerning éghirliqi bir ming yette yüz shekel altun idi, buningdin bashqa Midiyan padishahliri özige asqan hilal ay shekillik buyumlar, zunnar, uchisigha kiygen sösün éginler we tögilerning boynigha asqan altun zenjirlermu bar idi.□
27 Gidéon bu nersilerdin bir efod yasitip, öz shehiri Ofrahta qoyup qoydi. Netijide, pütkül Israil uni izdep buzuqchiliq qildi. Buning bilen bu nerse Gidéon we uning pütün ailisige bir tor-tuzaq boldi.□
28 Midiyaniylar shu teriqide Israillarning aldida boysundurulup, ikkinchi bash kötürelmidi; zémin Gidéonning künliride qiriq yilghiche tinch-aramliq tapti.

□ **8:15 «Zebah we Zalmunna» —** ibraniy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri». □ **8:16 «... ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi» —** yaki «...ular bilen Sukkotning ademlirini «xamanda tepti»». Ularni öltürgen bolushi mumkin (17-ayetnimu körüng). ■ **8:21** Zeb. 83:11-12 □ **8:23 «Men üstünglerge seltenet qilmaymen» —** Israilning telipi (22-ayet): «Sen Gidéon bizge padishah bolghaysen» dégenliktur. Gidéon ulargha hakimliq qilghini bilen ularning telipini qet'iy ret qilidu («Kirish söz»imizni, «Samuil (1)» 8- we 12-bab we «Samuil (1)»diki «Qoshumche söz»imiznimu körüng). □ **8:26 «1700 shekel» —** altun bolsa belkim 20 kilogramche kéletti. □ **8:27 «efod» —** eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:6-30 we izahatlirini körüng. Musa peyghember Israillargha békitken qanun boyiche pütkül Israil üchün peqet birla efod bolushi kérek; uning üstige peqet Bash kahinla uni taqishi kérek idi. **«...pütkül Israil *efodni*** izdep buzuqchiliq qildi» — Musa peyghember békitken qanun boyiche «efod» arqiliq Israil xelqi Xudadin yol soriyalaytti. Lékin Gidéon yasighan bu efod Xuda békitken efod emes we kahinlarning yétekchiliki astida ishlitilgen emes. Netijide Gidéon we ailisidikiler shu efod arqiliq hoquqini chektin ashurup yürgüzgen we Israillar efodqa but süpitide choqunup ketken oxshaydu. «Buzuqchiliq» — Xuda aldida herqandaq butpereslik «rohiy buzuqluq» yaki «rohiy pahishiwazliq» dep hésablinidu.

29 Yoashning oghli Yerubbaal qaytip bérip, öz öyide olturdi.
30 Gidéonning ayalliri köp bolghachqa, uning pushtidin yetmish oghul töreldi.
31 Shekemde uning bir kénizikimu bar idi; u uninggha bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi.□
32 Yoashning oghli Gidéon uzun ömür körüp, qérip alemdin ötti. U Abiézerlerge tewe bolghan Ofrahda, öz atisi Yoashning qebrisige depne qilindi.
33 Gidéon ölgendin kéyin Israillar keynige yénip, Baal butlirigha egiship buzuqchiliq qildi we «Baal-Bérit»ni özlirining ilahi qilip békitti.
34 Shundaq qilip Israillar özlirini etrapidiki barliq düshmenlirining qolidin qutquzghan öz Xudasi Perwerdigarni untudi
35 we shuningdek Gidéonning Israilgha qilghan hemme yaxshiliqlirini héch eslimey, Yerubbaal (yeni Gidéon)ning jemetige héchbir méhribanliq körsetmidi.

9

Abimelekning aka-ukilirini öltürüshi we padishah boluwélishi

1 Emdi Yerubbaalning oghli Abimelek Shekemdiki anisining aka-ukilirining qéshigha bérip, ular we anisining atisining pütkül jemetidikilerge: —
2 Siler Shekemdiki barliq ademlerning quliqigha söz qilip ulargha: «Siler üchün yetmish kishi, yeni Yerubbaalning oghulliri üstünglerge höküm sürgini yaxshimu yaki birla ademning üstünglerdin höküm sürgini yaxshimu? Ésinglarda bolsunki, men silerning qan-qérindishinglarmen» — dégen gépimni yetküzünglar, — dédi.□
3 Shuning bilen uning anisining aka-ukiliri u toghruluq bu geplerning hemmisini Shekemdikilerning qulaqligha éytti. Ularning köngli Abimelekke mayil bolup: — U bizning qérindishimiz iken'ghu, diyiship,
4 Baal-Béritning butxanisidin yetmish shekel kümüshni élip, uninggha berdi. Bu pul bilen Abimelek birmunche bikar telep lükcheklerni yallap, ulargha bash boldi.
5 Andin u Ofrahqa, atisining öyige bérip özining aka-ukiliri, yeni Yerubbaalning oghulliri bolup jemiy yetmish ademni bir tashning üstide öltürüwetti. Lékin Yerubbaalning kichik oghli Yotam yoshuruniwalghachqa, qutulup qaldi.
6 Andin pütkül Shekemdikiler we Beyt-Millodikilerning hemmisi yighiliship bérip Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi.□ ■
7 Bu xewer Yotamgha yetküzüldi; u bérip Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towlap: — Ey Shekem chongliri, méning sözümge qulaq sélinglar, andin Xudamu silerge qulaq salidu. □
8 Künlerdin bir küni derexler özlirining üstige höküm süridighan bir derexni mesihlep padishah tikleshke izdep chiqip, zeytun derixige: — Üstimizge padishah bolup bergin, deptiken.
9 Zeytun derixi ulargha jawab bérip: — Xudagha we insanlargha bolghan hörmetni ipadileydighan méyimni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétemdim? — deptu.

□ **8:31 «...u *Gidéon'gha*** bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi» — qiziq bir yéri shuki, Gidéon padishah bolushni ret qilghini bilen padishahdek köp ayalliq bolghan we Shekemdiki kénizikidin tughulghan oghligha «méning atam padishahdur» («Abimelek») dep isim qoyghan. □ **9:2 «...men silerning qan-qérindishinglarmen» —** ibraniy tilida «...men silerning söngek we etliringlardinmen». □ **9:6 «*ular*...** yighiliship bérip Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi» — ilgiri Yeshua peyghember shu jayda xelq bilen «Xudaning yolida mangayli» dep ehde tüzüp, ehdinamini shu dub derixining tüwige kömüp qoyghan («Ye.» 24:26). ■ **9:6** Ye. 24:26 □ **9:7 «u bérip Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towlap...» —** démisekmu, Gerizim téghi Shekem shehirining udulida turidu.

10 Buni anglap derexler enjür derixining qéshigha bérip: — Sen kélip üstimizge padishah
bolghin, dep iltija qiliptu;
11 Enjür derixi ulargha jawab bérip: — Men öz shirnem bilen yaxshi méwemni tashlap,
bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétemdim? — deptu.
12 Shuning bilen derexler üzüm talliqining qéshigha bérip: — Sen kélip bizning üstimizge
padishah bolghin, deptu,
13 üzüm téli ulargha jawab bérip: — Men Xuda bilen ademlerni xush qilidighan yéngi
sharabni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétemdim? — deptu.
14 Andin derexlerning hemmisi azghanning qéshigha bérip: — Sen kélip bizning üstimizge
padishah bolghin, deptu;
15 azghan ulargha jawab bérip: — Eger siler méni semimiy niyitinglar bilen üstünglerge
padishah qilishni xalisanglar, kélip méning sayemning astida panahlininglar; bolmisa,
azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédir derexlirini yep kétidu! — deptu.□
16 Eger silerning Abimelekni padishah qilghininglar rast semimiy we durus niyet bilen
bolghan bolsa, Yerubbaal we uning ailisidikilerge yaxshiliq qilghan, uning qilghan
emelliri boyiche uninggha qayturghan bolsanglar — □
17 (chünki atam siler üchün jeng qilip, öz jénini xeterge tewekkul qilip silerni Midiyan-
ning qolidin qutquzdi!
18 Lékin siler bügün atamning jemetige qarshi qozghilip, uning oghullirini, jemiy
yetmish ademni bir tashning üstide öltürüp, uning dédikining oghli Abimelekni tughqin-
inglar bolghini üchün Shekem xelqining üstige padishah qilip tiklepsiler!)
19 — emdi eger siler Yerubbaal we jemetige semimiy we durus muamile qilghan
bolsanglar, siler Abimelektin xushalliq tapqaysiler, umu silerdin xushalliq tapqay!
20 Lékin bolmisa, Abimelektin ot chiqip, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqini yep
ketsun; shundaqla, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqidin ot chiqip, Abimelekni
yep ketsun! — dédi.
21 Yotam qérindishi Abimelektin qorqup, qéchip Beer dégen jaygha bérip, u yerde oltur-
aqliship qaldi.
22 Abimelek Israilgha üch yil seltenet qildi.
23 Xuda Abimelek bilen Shekemning ademliri otturisigha bir yaman roh ewetti; shuning
bilen Shekemdikiler Abimelekke asiyliq qilishqa qozghaldi. □
24 Buning meqsiti, Yerubbaalning yetmish oghligha qilin'ghan zorawanliq we qan
qerzni ularni öltürgen qérindishi Abimelekning boynigha chüshürüsh, shundaqla öz
aka-ukilirini öltürüshke uni qollap-quwwetligen Shekemdiki kishilerning béshigha
chüshürüshtin ibaret idi.

25 Shekemdiki kishiler Abimelekni tutmaqchi bolup, taghlarning choqqilirigha pay-
laqchilarni böktürme qilip turghuzdi; ular u yerdin ötken yoluchilarning hemmisini
bulang-talang qildi. Bu ish Abimelekke yetküzüldi.
26 Ebedning oghli Gaal öz aka-ukiliri bilen Shekemge köchüp kéliwidi, Shekemdiki
kishiler uninggha ishench baghlap uni öz yar-yöliki qildi.
27 Shundaq qilip ular sheherdin étizliqqa chiqip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp siqip,
sharab yasap, shadliq qilip öz butining ibadetxanisigha kirip, yep-ichiship Abimelekn-
ing üstidin lenet oqughili turdi. □

□ **9:15 «... bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédir derexlirini yep kétidu!»** — Yotamning bu temsili öz atisini körsitidu, elwette; Gidéon gerche «tégi pes» adem bolsimu, Israilgha yétekchilik qilishqa öz hayatini birnechche qétim tewekkül qildi; shuning üchün Israillar uninggha we ailisige méhir-shepqet körsitishi kérek. □ **9:16 «Yerubbaal»** — yeni «Gidéon» — 6:32ni körüng. **«uning qilghan emelliri boyiche...»** — ibraniy tilida «uning qollirining emelliri boyiche...». □ **9:23 «bir yaman roh»** — bir jin, démek. □ **9:27 «sharab yasap,...»** — ibraniy tilida «üzümlerni dessep,...».

28 Ebedning oghli Gaal: — Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu? Zebul uning nazatetchisi emesmu? Siler Shekemning atisi Hamorning ademlirining xizmitide bolsanglar bolidu! Biz némishqa Abimelekning xizmitide bolidikenmiz? □
29 Kashki bu xelq méning qol astimda bolsa idi! U chaghda men Abimelekni heydiwettim! Men Abimelekke: — Öz qoshuningni köpeytip, jengge chiqqin! — dégen bolattim.
30 Emdi sheher bashliqi Zebul Ebedning oghli Gaalning bu sözlirini anglighinida, achchiqi kélip,
31 elchilerni Abimelekning qéshigha yoshuruncha ewetip: «Mana, Gaalning oghli qérindashliri bilen Shekemge kéliwatidu; mana, sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu. □
32 Shunga sili ademlirini élip bügün kéche *sheher* etrapidiki étizliqqa bérip marap olturghayla;
33 ete kün chiqqan haman qozghilip sheherge hujum qilghayla; u we uning ademliri silige qarshi chiqqanda, sili ehwalgha qarap uninggha taqabil turghayla, — dédi.
34 Buni anglap, Abimelek hemme ademlirini élip, kéchisi chiqip, töt topqa bölünüp, yoshurunup Shekemge hujum qilishqa marap olturdi.
35 Ebedning oghli Gaal sirtqa chiqip sheherning derwazisida öre turghanda, Abimelek öz ademliri bilen yoshurun'ghan jaydin chiqti.
36 Gaal xelqni körüp Zebulgha: — Mana tagh choqqiliridin ademler chüshüwatidu, dédi. Lékin Zebul uninggha jawaben: — Taghlarning kölenggisi sanga ademlerdek körünidu, — dédi.
37 Gaal yene söz qilip: Mana, bir top ademler dönglerdin chüshüp kéliwatidu, yene bir top ademler «Palchilarning dub derixi»ning yoli bilen kéliwatidu, — dédi.
38 Andin Zebul uninggha: — Séning: «Abimelek dégen kim idi, biz uning xizmitide bolattuqmu?» dep chong gep qilghan aghzing hazir qéni? Mana bular sen közge ilmighan xelq emesmu? Emdi chiqip ular bilen soqushup baqqin! — dédi.
39 Shuning bilen Gaal Shekemdikiler bilen chiqip Abimelek bilen soqushushqa bashlidi.
40 Lékin Abimelek uni meghlup qilip qoghlidi; u uning aldidin qachti, shundaqla nurghun yarilan'ghan ademler sheherning derwazisighiche yétiship ketkenidi.
41 Andin Abimelek Arumahda turup qaldi. Zebul bolsa Gaal we uning qérindashlirini qoghlap, ularning Shekemde turushigha yol qoymidi.
42 Etisi *Gaaldikiler* dalagha chiqti; bu xewer Abimelekke yetkende
43 u xelqini élip, ularni üch topqa bölüp, dalada yoshurunup marap turdi; u qarap turuwidi, Shekem xelqi sheherdin chiqti. U qopup ulargha hujum qildi.
44 Abimelek we uning bilen bolghan birinchi top atlinip sheherning derwazisining aldigha bésip bérip, u yerde turdi; qalghan ikki top étilip bérip dalada turghan ademlerge hujum qilip ularni qiriwetti.
45 Shu teriqide Abimelek pütün bir kün sheherge hujum qilip, uni élip, uningda turuwatqan xelqni öltürüp, sheherni xaniweyran qilip üstige tuzlarni chéchiwetti.

□ **9:28 «Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu?» —** oqurmenlerning éside barki, «Yerubbaal» dégenning menisi «Baalning özi kélip uning bilen jeng qilsun!» dégenlik bolup, Gidéon (yeni, Yerubbaal)ningmu Baalgha qarshi turidighanliqini bildüretti. Shunga Gaalning sözining menisi Shekemdikiler baalperesler turup, némishqa Baalgha qarshi turghan ademning oghlining xizmitide bolidu?» dégendek idi. **«siler Shekemning atisi Hamorning ademlirining xizmitide bolsanglar bolidu» —** oqurmenlerning éside barki, Yaqup peyghemberning dewride Shekemdikiler Hamor dégen bir kishige béqindi idi («Yar.» 34-babni körüng). Hamor tunji oghligha sheherning namini isim qilip qoyghan. «Shekemning atisi» del mushu Hamorni körsitidu; Abimelek sheherni sorashtin burun «sheher bashliqi» Hamorning jemetidikilerdin chiqqan bolsa kérek. □ **9:31 «Mana, sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu» —** yaki «Mana, sheherni silige qarshi turushqa mustehkemlewatidu».

46 Shekem munaridiki ademlerning hemmisi buni anglap, Bérit dégen butning ibadetxanisidiki qorghan'gha kiriwaldi. □
47 Shekem munaridiki ademler bir yerge yighiliwaptu, dégen xewer Abimelekke yetti.
48 Shuning bilen Abimelek ademlirini élip Zalmon téghigha chiqti; u qoligha paltini élip derexning bir shéxini késip élip, öshnisige qoyup, andin özi bilen bolghan xelqqe: — Méning néme qilghinimni kördünglar, emdi silermu tézdin shundaq qilinglar, — dédi.
49 Buni anglap xelqning herbiri Abimelektek birdin shaxni késip élip, uninggha egiship bérip, shaxlarni qorghanning yénigha döwilep, ot qoyup qorghan we uningda bolghanlarni köydürüwetti. Buning bilen Shekemning munaridiki hemme ademler, jemiy mingche er-ayal öldi.
50 Andin Abimelek Tebezge bérip, u yerde bargah qurup Tebezke qorshap, hujum qilip uni ishghal qildi.
51 Lékin sheherning otturisida mustehkem bir munar bar idi; barliq er-ayal, jümlidin sheherning hemme chongliri u yerge qéchip bérip, derwazini ichidin taqap, munarning üstige chiqiwaldi.
52 Abimelek munargha hujum qilip, uninggha ot qoyushqa munarning derwazisigha yéqinlashqanda,
53 bir ayal yarghunchaqning üstünki téshini Abimelekning béshigha étip uning bash süngikini sunduriwetti. ■
54 Andin Abimelek derhal öz yarighini kötürgüchi yigitni chaqirip uninggha: — Qilichingni sughurup méni öltürüwetkin; bolmisa, xelq méning toghramda: «Bir ayal kishi uni öltürüwétiptu» déyishidu, — dédi. Buni anglap yigit uni sanjip öltürüwetti.
55 Andin Israilning ademliri Abimelekning ölginini körüp, ularning hemmisi öz jayliriga qaytip kétishti.
56 Shundaq qilip Xuda Abimelekning özining yetmish aka-ukisini öltürüp, atisigha qilghan rezillikini uning öz béshigha yandurdi;
57 shuningdek Xuda Shekemning ademliri qilghan barliq yamanliqlirinimu ularning béshigha yandurup chüshürdi. Buning bilen Yerubbaalning oghli Yotam éytqan lenet ularning üstige keldi.

10

Tola we Yairning «hakim» bolushi

1 Abimelektin kéyin Issakar qebilisidin bolghan Dodoning newrisi, Puahning oghli Tola dégen kishi Israilni qutquzushqa turdi; u Efraimning taghliridiki Shamir dégen jayda turatti;
2 u Israilgha yigirme üch yil hakim bolup alemdin ötti we Shamirda depne qilindi.
3 Uningdin kéyin Giléadliq Yair turdi; u Israilgha yigirme ikki yil hakim boldi.
4 Uning ottuz oghli bolup, ular ottuz texeyge minip yüretti. Ular ottuz sheherge igidarchiliq qilatti; bu sheherler Giléad yurtida bolup, ta bügün'giche «Yairning kentliri» dep atalmaqta. □
5 Yair wapat bolup, Kamonda depne qilindi.

Israilning yene gunahqa pétishi

□ **9:46 «Shekem munaridiki ademler... buni anglap, Bérit dégen butning ibadetxanisidiki qorghan'gha kiriwaldi»** — bu ayetke qarighanda «Shekem munari» Shekem shehiridin ayrim tursa kérek. Mumkinchiliki barki, u «Beyt-Millo» dégen jaygha oxshashtur (9:20-ayette xatirilen'gen lenetni körüng). ■ **9:53** 2Sam. 11:21 □ **10:4 «Yairning kentliri»** — yaki «Hawwot-Yair».

6 Lékin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Baal bilen Asherah butlirigha bash urup, shundaqla Suriyening ilahliri, Zidondikilerning ilahliri, Moabning ilahliri, Ammoniylarning ilahliri we Filistiylerning ilahlirining ibaditige kirip, Perwerdigarni tashlap, uninggha ibadette bolmidi. □ ■
7 Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghilip, ularni Filistiylerning we Ammoniylarning qoligha tashlap berdi. □
8 Bular bolsa shu yili Israillarni qattiq bésip ezdi; andin ular Iordan deryasining meshriq teripide Amoriylarning zéminidiki Giléadta olturushluq barliq Israil xelqige on sekkiz yilghiche zulum qildi. □
9 Ammoniylar yene Iordan deryasidin ötüp, Yehuda, Binyamin we Efraim jemetige qarshi hujum qildi: shuning bilen pütkül Israil qattiq azablandi.
10 Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad qilip: — Biz sanga gunah qilduq, öz Xudayimizni tashlap, Baal butlirining qulluqigha kirip kettuq, dédi.
11 Perwerdigar Israillargha: — Men silerni misirliqlardin, Amoriylardin, Ammoniylardin we Filistiylerdin qutquzghan emesmidim?
12 Zidoniylar, Amalekler we Maonlar kélip silerge zulum qilghinida, Manga peryad qilghininglarda silerni ularning qolidin qutquzghan emesmidim?
13 Shundaqtimu, siler yene Méni tashlap, yat ilahlarning qulluqigha kirdinglar. Men silerni emdi qutquzmaymen! ■
14 Emdi bérip özünglar tallighan ilahlargha peryad qilinglar, qiyinchiliqqa qalghan chéghinglarda shular silerni qutquzsun, — dédi.
15 Emma Israillar Perwerdigargha yalwurup: — Biz gunah qilduq! Emdi neziringge néme yaxshi körünse bizge shundaq qilghin, bizni peqet mushu bir qétimla qutquzuwalghaysen! — dédi.
16 Shuning bilen Israil yat ilahlarni öz arisidin chiqirip tashlap, Perwerdigarning ibaditige kirishti; *Perwerdigar* Israilning tartiwatqan azab-oqubetlirini körüp, köngli yérim boldi.

Ghérip ademning serdar bolushi — Yeftah

17 Shu waqitta Ammoniylar toplinip Giléadta chédirgah tikti; Israillarmu yighilip kélip Mizpahgha chüshüp chédirgah tikti.
18 Giléadtiki xelqning chongliri özara: — Kim Ammoniylar bilen soqushushqa bashlamchi bolsa, u barliq Giléadttikilerge bash bolidu, dédi.■

11

1 Shu chaghda Giléadliq Yeftah dégen kishi batur palwan idi. U bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadtin törelgenidi. □ ■
2 Lékin Giléadning öz ayali uninggha birnechche oghul bala tughup bergenidi; bu ayaldin tughulghan oghulliri chong bolghanda Yeftahni öydin qoghlap: — Sen bashqa xotundin bolghan oghul bolghachqa, atimizning öyidin mirasqa ige bolmaysen, — dédi.

□ **10:6 «Suriye» —** ibraniy tilida «Aram». ■ **10:6** Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1 □ **10:7 «... Ammoniylarning qoligha tashlap berdi» —** ibraniy tilida «...Ammoniylarning qoligha sétip berdi». □ **10:8 «... Iordan deryasining meshriq teripide» —** ibraniy tilida «... Iordan deryasining u teripide». ■ **10:13** Qan. 32:15; Yer. 2:13 ■ **10:18** Hak. 11:6, 9, 10, 11 □ **11:1 « *Yeftah*** bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadtin törelgenidi» — Yeftahning atisi Giléad Manassehning newrisi Giléad emes, elwette («Chöl.» 26:29). Lékin u Giléadtikiler arisida ularning chonglirining biri bolsa kérek. «Giléad» (menisi «tashliq rayon») dégen jay xéli burunla shu nam bilen tonulghan (mesilen «Yar.» 31:21). Manassehning newrisi Giléadqa shu yerning namini isim qilip qoyghan oxshaydu; kéyin uning ejdadliri derweqe shu rayonda olturaqlashti. ■ **11:1** Ibr. 11:32

3 Shuning bilen Yeftah qérindashliridin qéchip, Tob dégen zéminda turup qaldi. Shu yerde birmunche bikar telepler Yeftahning etrapigha bir-birlep yighildi. Ular uning bilen kirip-chiqip yüretti.□
4 Emma birnechche waqit ötkende Ammoniylar Israil bilen soqushqa chiqti.
5 Ammoniylar Israilgha hujum qilghanda Giléadning aqsaqalliri Yeftahni Tob zéminidin élip kelmekchi bolup uning yénigha bardi.
6 Ular bérip Yeftahqa iltija qilip: — Bizning Ammoniylar bilen urush qilishimiz üchün sen kélip bizge serdar bolup bergin, — dédi.
7 Yeftah Giléadning aqsaqalligha jawaben: — Siler méni öch körüp atamning jemetidin heydiwetkenidinglarghu, emdi béshinglargha balayi'apet chüshkende qandaqsige méning qéshimgha kélip qaldinglar, — dédi.
8 Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa: — Durus, lékin séni biz bilen bille bérip Ammoniylargha qarshi jeng qilip, Giléadta hemme olturuwatqanlargha bash bolsun dep, qéshinggha kelduq, — dédi.
9 Yeftah Giléadning aqsaqalliridin: — Eger siler méni Ammoniylar bilen soqushushqa yandurup barghininglarda, Perwerdigar ularni méning qolumgha tapshursa, men silerge bash bolamdimen? — dep soridi.
10 Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa jawab bérip: —Éytqiningdek qilmisaq, Perwerdigar Özi arimizda guwah bolup höküm chiqarsun! — dédi.
11 Buni anglap Yeftah Giléadning aqsaqalliri bilen bardi; xelq uni özlirige hem bash hem serdar qilip tiklidi. Yeftah Mizpahgha barghanda hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi.□

Yeftahning tarixtin ders bérishi

12 Andin Yeftah Ammoniylarning padishahigha elchilerni ewetip, uningdin: — Ménıng zéminimgha bésip kirip, men bilen soqushushqa mende néme heqqing bar idi? — dep soridi.
13 Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchilirige jawab bérip: — Chünki Israillar Misirdin chiqip kelgende ular Arnon deryasidin tartip *shimaldiki* Yabbok éqinighiche we *gherbte* Iordan deryasighiche ménıng zéminimni bulap igiliwalghanidi. Emdi sen bu yerlerni tinchliq bilen manga yandurup ber! — dédi.
14 Yeftah elchilerni Ammoniylarning padishahining qéshigha yene ewetip
15 uninggha: — Yeftah söz qilip mundaq deydu: «Israil ne Moabning zéminini ne Ammonning zéminini igilimidi, ■
16 belki ular Misirdin chiqip kelgende chöl-bayawanda méngip Qizil déngizdin ötüp, andin Qadesh dégen jaygha yétip kelgenidi;
17 shu chaghda Israilliqlar Édom padishahining qéshigha elchiler ewetip: «Zéminliridin késip ötüwélishqa ijazet bergeyla» dep soriwidi, Édom padishahi unimighanidi. Shuning bilen ular Moab padishahining qéshigha *iltija bilen* elchilerni ewetse, umu qoshulmighanidi. Shu sewebtin Israillar Qadeshte turup qalghan; ■
18 andin ular chöl-bayawan bilen méngip Édom zémini bilen Moab zéminini aylinip ötüp, Moab zéminining sherq teripidin kélip, axirida Arnon deryasining shu qétida chédir tikti. Ular Moabning chégrisi ichige kirmidi; chünki Arnon deryasi Moabning chégrasidur.
19 Andin Israil Amoriylarning padishahi Sihon'gha, yeni Heshbonning padishahining qéshigha elchilerni ewetip: «Bizning zéminlirining ichidin ötüp öz jayimizgha bériwélishimizgha ijazet bergeyla» — dédi.■

□ **11:3 «... chiqip-kirip yüretti»** — ibraniy tilida bu ibare belkim bulangchiliq qilishqa chiqishni körsitishi mumkin.
□ **11:11 «...hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi»** — bashqa birxil terjimisi: «hemme ishlarni Perwerdigarning aldida yürgüzetti». ■ **11:15** Chöl. 21:13; Qan. 2:9, 19 ■ **11:17** Chöl. 20:17 ■ **11:19** Chöl. 21:22; Qan. 2:26

20 Lékin Sihon Israilgha ishench qilalmay, yurtidin ötkili qoymidi; u belki xelqlirining
hemmisini yighip, Jahzah dégen jaygha chüshüp chédirgah tikip, Israil bilen urushti.
21 Emma Israilning Xudasi Perwerdigar Sihonni barliq xelqi bilen qoshup Israilning
qoligha tapshurdi, Israillar ularni urup qirdi. Andin Israil shu yerde olturushluq
Amoriylarning hemme zéminini igilidi.
22 Arnon deryasidin tartip Yabbok éqinighiche, chöl-bayawandin tartip Iordan
deryasighiche Amoriylarning pütkül zéminini igilidi. ■
23 Israilning Xudasi Perwerdigar Amoriylarni Öz xelqi bolghan Israilning aldidin qogh-
lap chiqardi, emdi sen shu yurtqa ige bolmaqchimusen?
24 Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu? Shuninggha
oxshash Perwerdigar Xudayimiz aldimizdin heydep chiqiriwetken xelqning yérige
bolsa, bizmu shuninggha ige bolimiz.□
25 Emdi sen derweqe Moabning padishahi bolghan Zipporning oghli Balaqtinmu
küchlükmu? U qachan Israil bilen tirkeshken yaki Israil bilen jeng qilishqa jür'et
qilghan? ■
26 Yene kélip, Israil Heshbon we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda, Aroer we uninggha
qarashliq yéza-qishlaqlarda hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üch
yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda, némishqa siler shu yerlerni qayturuwalmid-
inglar?□
27 Shunga men sanga gunah qilmidim, belki manga tajawuz qilip, yamanliq qilghuchi
sen özüngdursen. Birdinbir adalet chiqarghuchi Perwerdigar Özi bügün Israillar bilen
Ammoniylarning otturisida höküm chiqarsun!» — dédi.
28 Lékin Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchi ewetip éytqan sözlirini tingshimidi.

Yeftahning qesem qilishi

29 Shu waqitta Perwerdigarning Rohi Yeftahning üstige chüshüp, u *quwwetlinip* Giléad
bilen Manassehlerning yurtidin ötüp Giléadtiki Mizpahqa bérip, andin Giléadtiki Miz-
pahdin Ammoniylar terepke mangdi.
30 Shu chaghda Yeftah Perwerdigargha qesem ichip: — Eger Sen derweqe Ammoniy-
larni qolumgha tutup berseng,
31 undaqta men Ammoniylarning qéshidin tinch-aman yénip kelginimde, öyümning
ishikidin chiqip manga tunji yoluqqini Perwerdigargha atalghan bolidu, men uni
köydürme qurbanliq qilimen, — dédi.□
32 Shuning bilen Yeftah chiqip Ammoniylar bilen soqushqili ular terepke ötti; Perwerdi-
gar ularni uning qoligha tapshurdi.
33 Shuning bilen u Aroerdin tartip Minnitqiche ularni qattiq urup qirip, yigirme
sheherni élip, Abel-Qéramimghichimu yétip bardi. Buning bilen Ammoniylar Israilgha
boysunduruldi.
34 Andin Yeftah Mizpahqa qaytip öyige kelgende öz qizi dap chélip ussul oynap uning
aldigha körüshkili chiqti. Bu uning yalghuz qizi bolup, uningdin bashqa héch oghul-qizi
yoq idi.

■ **11:22** Qan. 2:36 □ **11:24 «Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu?»** — Yeftahning «ilahing Qémosh» dégini hergizmu Qémoshni heqiqeten «bir xuda» dep étirap qilghini emes, elwette. U peqet ishlarni Ammoniylarning padishahining közqarishi boyiche bayan qilidu, xalas. 27-ayetni körüng. ■ **11:25** Chöl. 22:2 □ **11:26 «Israil Heshbon ... hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üch yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda» —** bu «300 yil»ning qandaq hésablan'ghanliqini «qoshumche söz»imizdin körüng. □ **11:31 «.... öyümning ishikidin chiqip manga tunji yoluqqini...» —** Yeftahning mushu yerde közde tutqini eslide insan emes, belki birer charpay bolsa kérek.

35 U uni körgende öz iginlirini yirtip: — Ah, ah, méning qizim! Sen méni intayin yaman
halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding; chünki men
Perwerdigargha aghzimni échip, éytqan gépimdin yéniwalalmaymen, — dédi.□
36 Qizi uninggha: — Ey ata, Perwerdigargha aghzingni échip wede qilghan bolsang, aghz-
ingdin chiqqini boyiche, manga shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning düshmenliring
bolghan Ammoniylardin intiqamingni élip berdi, — dédi.
37 Andin u atisigha yene: — Méning shu iltimasimni qobul körginki, manga ikki ayliq
möhlet berseng; men qiz dostlirim bilen bérip taghlarda yürüp, qizliqim üchün matem
tutuwalay, — dédi.□
38 Atisi jawab bérip: — Barghin, dédi. Uninggha ikki ayliq möhlet bérip dalagha ewetti.
U bérip, qiz dostlirini élip taghlargha chiqip, ikki ayghiche özining qiz péti qalghinigha
ah-zar kötürüp yighlap yürdi.
39 Shundaq boldiki, u ikki aydin kéyin atisining qéshigha yénip kelgende, atisi uning üstige
qilghan qesimini beja keltürdi. Bu qiz bolsa héch er kishige yéqinlashmighanidi. Shuning
bilen Israilda shundaq bir örp-adet peyda boldiki, □
40 her yili Israilning qizliri öydin chiqip Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan
boldi.□

12

Israilda hesetxorluq tüpeylidin jédel peyda bolushi

1 Lékin Efraimiylar bolsa topliship Zafon terepke ötüp Yeftahqa soal qoyup: — Sen Am-
moniylar bilen jeng qilghili barghiningda némishqa bizni bille bérishqa chaqirmaysen?
Emdi biz öyüngni özüng bilen qoshup otta köydürüwétimiz, — dédi.□ ■
2 Yeftah ulargha jawab bérip: — Men bilen xelqim Ammoniylargha qarshi qattiq jeng
qiliwatqanda, silerni chaqirsam, méni ularning qolidin qutquzmidinglar.
3 Silerning kélip méni qutquzmaydighanliqinglarni körüp, jénimni alqinimgha élip
qoyup, Ammoniylargha hujum qilishqa atlandim, Perwerdigar ularni qolumgha tap-
shurdi. Emdi siler némishqa bügün kélip manga hujum qilmaqchisiler? — dédi.□
4 Lékin Efraimlar Giléadlarni *haqaretlep*: — Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we
Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler,
xalas! — dédi. Shuning bilen Yeftah barliq Giléadtikilerni yighip Efraim bilen soqushti.
Ular Efraimlarni urup qirip meghlup qildi. □
5 Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosup, Efraimlarni ötküzmidi. Shun-
daq boldiki, Efraimliq birer qachqon kéchikke kélip: — Méni ötkili qoyghin, dése
Giléadtikiler uningdin: — Sen Efraimiymu? — dep soraytti. U kishi «yaq» dése, □

□ **11:35 «Sen méni intayin yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding» —** ibraniy tilida: «Sen méni bek peske chüshürdung, méni parakende qilghuchilarning biri bolup chiqting». □ **11:37 «...qizliqim üchün matem tutuwalay» —** démek, öy-ochaqsiz, perzentsiz bolup bu dunyadin kétidighini üchün. □ **11:39 «...atisi *Yeftah* uning** üstige qilghan qesimini beja keltürdi» — Yeftah öz qizini qurbanliq qildimu? Yaki bu sözlerning bashqa menisi barmu? «Qoshumche söz»imizde alimlarning pikirliri toghruluq azraq mulahize yürgüzimiz. □ **11:40 «...Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi» —** yaki «... Yeftahning qizini töt kün eslep matem tutidighan boldi». □ **12:1 «...Zafon terepke ötüp...» —** yaki «shimal terepke ötüp...». ■ **12:1** Hak. 8:1 □ **12:3 «...hujum qilishqa atlandim» —** ibrabiy tilida «...hujum qilishqa öttüm». Melum bir derya-östengdin ötken bolsa kérek. □ **12:4 «Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas!» —** Giléadlar eslide Manasseh qebilisidin kélip chiqqanidi. □ **12:5 «Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosup, Efraimlarni ötküzmidi» —** yaki «Andin Giléadtikiler Efraimning ududidiki Iordan deryasining kéchiklirini tosuwaldi».

6 ular uninggha: — «Shibolet» dégin! — deytti. Eger u kishi natoghra teleppuz qilip «sibolet» dep jawab bérip qalsa, ular uni tutup Iordan deryasining kéchikining yénida öltürüwétetti. Shu teriqide shu waqitta qiriq ikki mingche Efraimiy öltürüldi.□
7 Yeftah alte yil Israilgha hakim boldi. Andin Giléadliq Yeftah alemdin ötüp, Giléad sheherlirining biride depne qilindi.

Ibzanning hakim bolushi

8 Uningdin kéyin Beyt-Lehemlik Ibzan Israilgha hakim boldi.
9 Uning ottuz oghli, ottuz qizi bolup, ottuz qizini sirtqa erge bérip, sirttin ottuz qizni oghulligha élip berdi. U yette yilghiche Israilgha hakim boldi. □
10 Andin Ibzan ölüp, Beyt-Lehemde depne qilindi.

Élon we Abdonning hakim bolushi

11 Uningdin kéyin Zebulun qebilisidin bolghan Élon Israilgha hakim bolup, on yil Israilda höküm sürdi.
12 Andin Zebulun qebilisidin bolghan Élon ölüp, Zebulun zéminidiki Ayjalon dégen jayda depne qilindi.
13 Uningdin kéyin Piratonluq Hillelning oghli Abdon Israilgha hakim boldi.
14 Uning qiriq oghli we ottuz newrisi bar idi. Ular yetmish éshekke minip mangatti. U Israilgha sekkiz yil hakim boldi. ■
15 Andin Piratonluq Hillelning oghli Abdon ölüp, Efraim zéminida, Amaleklerning taghliq rayonidiki Piraton dégen jayda depne qilindi.

13

Shimshonning tughulushi

1 Lékin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni qiriq yilghiche Filistiylerning qoligha tashlap qoydi.■

2 Shu chaghda Zoréah dégen jayda, Dan jemetidin bolghan, Manoah isimlik bir kishi bar idi. Uning ayali tughmas bolup, héch balisi yoq idi.
3 Perwerdigarning Perishtisi bu ayalgha ayan bolup uninggha: — Mana, sen tughmas bolghining üchün bala tughmiding; lékin emdi sen hamilidar bolup bir oghul tughisen.
4 Emma sen segek bolup, sharab yaki küchlük haraq ichme, héch napak nersinimu yémigin. ■
5 Chünki mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen. Bu bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atalghan «nazariy» bolidighini üchün, uning béshigha hergiz ustira sélinmisun. U Israilni Filistiylerning qolidin qutquzush ishini bashlaydu, — dédi.□ ■

□ **12:6 «Shibolet»** —Bu sözning menisi «éqin» yaki «kelkün» bolup, mushu waqitlarda peqet kéchikke yetken ademlerning teleppuzini sinash üchün ishlitilgen, xalas. Roshenki, Efraimiylar adette «sh»ning teleppuzini chiqaralmaytti. **«Sibolet»** — buning menisi «bughday bashiqi». □ **12:9 «*Ibzanning* ottuz oghli, ottuz qizi bolup...»** — roshenki, Ibzan Yeftahqa oxshimaytti, u köp ayalliq bolghanidi. ■ **12:14** Hak. 10:4 ■ **13:1** Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6 ■ **13:4** Chöl. 6:2, 3 □ **13:5 «Nazariy»** — Xudaning yoligha alahide atalghan bir kishi. Ular toghruluq «Chöl.» 6-bab we izahatlarni körüng. ■ **13:5** Chöl. 6:5; 1Sam. 1:11

6 Ayal érining qéshigha bérip, uninggha: — Mana, Xudaning bir adimi yénimgha keldi; uning turqi Xudaning Perishtisidek, intayin dehshetlik iken; lékin men uningdin: «Nedin kelding» dep sorimidim, umu öz nam-sheripini manga dep bermidi. □
7 U manga: — «Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen; u bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip ölidighan künigiche Xudagha atalghan bir nazariy bolidighan bolghachqa, emdi sen sharab yaki küchlük haraq ichme we héch napak nersinimu yémigin» dédi, — dédi.
8 Buni anglap Manoah Perwerdigargha dua qilip: — Ah Rebbim, Sen bu yerge ewetken Xudaning adimi bizge yene kélip, tughulidighan baligha néme qilishimiz kéreklikini ögitip qoysun, dep iltija qildi.
9 Xuda Manoahning duasini anglidi; ayal étizliqta oltughinida, Xudaning Perishtisi yene uning qéshigha keldi. Emma uning éri Manoah uning qéshida yoq idi.
10 Andin ayal derhal yügürüp bérip, érige xewer bérip: — Mana, héliqi küni yénimgha kelgen adem manga yene köründi, déwidi,
11 Manoah derhal qopup ayalining keynidin méngip, u ademning qéshigha kélip: — Bu ayalgha kélip söz qilghan adem senmu? — dep soriwidi, u jawaben: — Shundaq, mendurmen, dédi.
12 Manoah uninggha: — Éytqan sözliring beja keltürülgende, bala qaysi teriqide chong qilinishi kérek, u néme ishlarni qilidu? — dep soridi.
13 Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab bérip: — Men bu ayalgha éytqan nersilerning hemmisidin u hézi bolup özini tartsun;
14 u üzüm télidin chiqqan héchqandaq nersidin yémisun, sharab yaki küchlük haraq ichmisun, héch napak nersilerdin yémisun; men uninggha barliq emr qilghinimni tutsun, dédi.
15 Manoah Perwerdigarning Perishtisige: — Iltipat qilip, ketmey tursila, özlirige bir oghlaq teyyarlayli, déwidi,
16 Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab bérip: — Sen Méni tutup qalsangmu, Men néningdin yémeymen; eger sen birer köydürme qurbanliq sunmaqchi bolsang, uni Perwerdigargha atap sunushung kérek, dédi (uning shundaq déyishining sewebi, Manoah uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilmigenidi).
17 Andin Manoah Perwerdigarning Perishtisidin: — Özlirining nam-sheripi némidu? Éytip bergen bolsila, sözliri emelge ashurulghinida, silige hörmitimizni bildürettuq, — dédi.
18 Perwerdigarning Perishtisi uninggha jawaben: — Namimni sorap qaldingghu? Méning namim karamet tilsimattur, — dédi.□
19 Shuning bilen Manoah oghlaq bilen ashliq hediyesini élip bérip uni qoram tashning üstide Perwerdigargha atap sundi. Perwerdigarning Perishtisi ularning köz aldida ajayip karamet bir ishni qilip körsetti; Manoah we ayali qarap turdi.
20 Shundaq boldiki, ot yalquni qurban'gahtin asman'gha kötürülgende, Perwerdigarning Perishtisimu qurban'gahtin chiqqan ot yalquni ichide yuqirigha chiqip ketti. Manoah bilen ayali buni körüp, özlirini yerge tashlap yüzlirini yerge yéqip düm yatti.
21 Shuningdin kéyin Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa we uning ayaligha qayta körünmidi. Manoah shu waqitta uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bildi.
22 Andin Manoah ayaligha: — Mana, biz choqum ölimiz, chünki biz Xudani körduq! — dédi.■

□ **13:6 «Xudaning Perishtisidek» —** ayal körgen mushu Perishtining «Xudaning perishtisi» yaki «Perwerdigarning Perishtisi» (démek, Mesih) dégen zatning özi («Tebirler»imizni we kéyinki 16-ayetni körüng). □ **13:18 «Namimni sorap qaldingghu? Méning namim karamet tilsimattur» —** Manoah öz duasigha jawaben kelgen Perwerdigarning Perishtisini insan dep oylaydu. «Karamet tilsimat» dégen mushu süpet ibraniy tilida («pele») peqet Xudaning Özini yaki uning qilghan ishlirini süpetlesh üchün ishlitilidu. ■ **13:22** Mis. 33:20; Qan. 5:26; Hak. 6:22, 23

23 Lékin ayali uninggha jawab bérip: — Eger Perwerdigar bizni öltürüshke layiq körgen bolsa, undaqta u köydürme qurbanliq bilen ashliq hediyeni qolimizdin qobul qilmighan bolatti, bu ishnimu körsetmigen bolatti we shundaqla bundaq sözlerni bizge éytmighan bolatti, — dédi.
24 Shu ishtin kéyin ayal bir oghul tughdi, uning ismini Shimshon qoydi. Bu bala ösüp, chong boldi we Perwerdigar uni beriketlidi.□ ■
25 Zoréah bilen Eshtaolning otturisidiki Mahaneh-Danda Perwerdigarning Rohi uninggha öz tesirini körsitishke bashlidi.□

14

Shimshonning Filistiy bir qizni emrige almaqchi bolushi

1 Bir waqitta, Shimshon Timnahqa chüshüp, u yerde bir qizni kördi; u Filistiy qizliridin biri idi. □
2 U shu yerdin chiqip ata-anisining yénigha qaytip: — Men Timnahda Filistiy qizliridin birini kördüm, uni manga xotunluqqa élip béringlar, — dédi.
3 Biraq ata-anisi uninggha: — Qérindashliringning qizlirining ichide yaki bizning pütkül qowmimizning arisidin sanga bir qiz chiqmasmu? Némishqa xetnisiz bolghan Filistiylerning qéshigha bérip, ulardin xotun almaqchi bolisen? — dédi; emma Shimshon atisigha: — Uni manga élip bergin, chünki u manga bek yaqti, — dédi.□
4 Uning ata-anisi bu ishning Perwerdigar teripidin bolghinini bilmidi. Chünki Filistiyler shu chaghda Israil üstidin höküm sürüp turghan bolghachqa, U Filistiylerge taqabil turushqa purset yaratmaqchi idi.□
5 Emdi Shimshon ata-anisi bilen Timnahqa chüshti; ular Timnahdiki üzümzarliqlargha yétip kelgende, mana bir yash shir hörkirigen péti uninggha étildi.
6 Shuan Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u qolida héchnéme bolmighan halette shirni tutup, uni oghlaqni yirtqandek yirtip titma-titma qiliwetti. Lékin u bu ishni ata-anisigha démidi. □
7 Andin u *Timnahqa* chüshüp, u qiz bilen paranglashti, u qiz Shimshon'gha bek yarap ketti.
8 Birmezgildin kéyin u qizni élip kélish üchün qayta barghanda, shirning ölükini körüp baqay dep yoldin burulup qariwidi, mana shirning iskilitining ichide bir top hesel heriliri bilen hesel turatti.
9 U heseldin ochumigha élip yep mangdi; ata-anisining yénigha kelgende, ularghimu berdi, ularmu yédi, lékin özining heselni shirning iskilitining ichidin élip kelginini ularga démidi.
10 Uning atisi *uninggha hemrah bolup* chüshüp qizning öyige keldi, u yerde Shimshon bir ziyapet berdi, chünki burundinla toy qilidighan yigitler shundaq qilidighan resm-qaide bar idi.
11 Ular Shimshonni körüp, uninggha hemrah bolushqa ottuz yigitni tépip keldi; ular uninggha hemrah boldi. □

□ **13:24 «Shimshon»** — «quyashtek (küchlük)» yaki «roshen, parliq adem». ■ **13:24** Ibr. 11:32 □ **13:25 «Mahaneh-Dan»** — yaki «Danning bargahi». □ **14:1 «Timnah»** — yaki «Timnatah». □ **14:3 «bizning pütkül qowmimizning arisidin...»** — ibraniy tilida «méning pütkül qowmim arisidin...». □ **14:4 «...yaratmaqchi idi»** — ibraniy tilidiki mushu söz adette «izdimekchi idi» dégenni bildüridu. Mumkinchiliki barki, Xudaning Rohi Shimshonni tézrek Filistiylerge hujum qilishqa qozghighini bilen, lékin u Xudaning Rohining shu türtkisige téxiche étiwar qilmaywatatti. □ **14:6 «Lékin *Shimshon* bu ishni ata-anisigha démidi»** — Shimshon «nazariy» bolghachqa, héchqandaq üzümdin bolghan nersini yémesliki kérek idi. Shunga Shimshon üzümzarliq bilen mangmay, ata-anisidin ayrilip mangghan bolsa kérek. Lékin ata-anisi «nazariy» bolmighachqa üzümzarliqtin udul ötse bolatti. Shu sewebtin Shimshonning ata-anisi uning shirni öltürginini bilmidi. □ **14:11 «...ottuz yigitni tépip keldi»** — shimshunning toyida uninggha hemrah bolushqa chaqirghan bolsa kérek.

12 Shimshon ulargha: — Men silerdin bir tépishmaq soray, eger siler ziyaret qilinidighan
yette kün ichide uning menisini manga dep bérelisenglar, men silerge ottuz dane kanap
köynek bilen ottuz yürüsh égin bérimen;
13 eger uni yéship bérelmisenglar, siler manga ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüsh
égin béringlar, — dédi. Ular uninggha: — Maqul, undaq bolsa tépishmiqingni éytqin, qéni
anglayli, — dédi.
14 U ulargha: — Yéyilidighini yégüchining ichidin chiqti; tatliq küchtünggürning ichidin
chiqti, *bu néme*? — dédi. Ular üch kün'giche bu tépishmaqni tapalmidi.
15 Yettinchi küni shundaq boldiki, ular Shimshonning ayalining qéshigha bérip: — Sen
éringni aldap-siylap, tépishmaqning menisini bizge éytip bérishke maqul qilghin; bolmisa
séni atangning öyi bilen qoshup köydürüwétimiz. Siler bizni yoqsul qilishqa bu yerge
chaqirghanmu?! — dédi.□
16 Shimshonning ayali uning aldida yighlap turup: — Sen manga öch, méni peqet
söymeysen; sen méning qowmimning baliliridin bir tépishmaqni soriding, emma manga
menisini éytip bermiding, dep yighlighili turdi. Shimshon uninggha jawaben: — Mana,
men uni ata-anamghimu dep bermigen tursam, sanga dep béremdim? — dédi.
17 Ziyapet ötküzülgen yette künide u érining aldida yighlapla yürdi. Shundaq boldiki,
yettinchi küni bolghanda ayali uni qistap turuwalghachqa, uninggha tépishmaqning
menisini éytip berdi. Andin ayal bérip öz xelqining ademlirige tépishmaqning menisini
dep berdi. □
18 Shuning bilen yettinchi küni kün patmasta, sheherning ademliri uninggha jawab
bérip: — Heseldinmu tatliqi barmu? Shirdinmu küchtünggüri barmu? — dédi.
U ulargha jawab bérip: — Eger siler méning inikim bilen yer aghdurmighan bolsanglar,
tépishmiqimni hergiz tapalmayttinglar! — dédi.
19 U waqitta Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshti; u Ashkélon'gha chüshüp,
Ashkélondikilerdin ottuz kishini öltürüp, ulardin olja élip, oljidin iginlerni élip kélip,
tépishmaqning menisini yéship bergenlerge berdi. Shuningdek Shimshonning ghezipi
kélip, ata-anisining öyige yénip ketti.□
20 Andin Shimshonning ayali Shimshonning hemrahliridin qoldash bolghan yigitke
tewe qilindi.□

15

Shimshonning Filistiyler bilen qarshilishishqa bashlishi

1 Emma birnechche waqit ötüp bughday orush mezgili kelgende shundaq boldiki,
Shimshon bir oghlaqni élip öz ayalining öyige bérip: «Men xotunumning qéshigha uning
hujrisigha kirimen» dédi. Lékin ayalining atisi uni ichkirige kirishige yol qoymidi.
2 Qéynatisi uninggha: — Men heqiqeten sizni uninggha mutleq öch bolup ketti, dep
oylidim; shunga men uni sizning qoldishingizgha bériwetkenidim. Halbuki, uning kichik
singlisi uningdin téximu chirayliqqu? Uning ornigha shuni alghan bolsingiz! — dédi.□
3 Emma Shimshon ulargha: — Emdi men bu qétim Filistiylerge ziyan yetküzsem, manga
gunah bolmaydu! — dédi.

□ **14:15 «yettinchi küni...»** — bezi kona köchürmilerde «tötinchi küni...» déyilidu. □ **14:17 «Ziyapet ötküzülgen yette künide u érining aldida yighlapla yürdi»** — yaki «Ziyapet ötküzülgen yette künlük ziyapetning qalghan waqtida u uninggha (Shimshon'gha) éshiliwélip yighlapla turdi». □ **14:19 «Ashkélon»** — Filistiylerning chong bir shehiri. □ **14:20 «qoldash bolghan yigitke...»** — yaki «özige aghine qilghan yigitke». □ **15:2 «...uni sizning qoldishingizgha bériwetkenidim»** — yaki «uni sining aghinengge bériwetkenidim».

4 Shuni dep Shimshon bérip üch yüz chilbörini tutup kélip, otqashlarni teyyarlap, chilbörilerni jüplep quyruqlirini bir-birige chétip, ikki quyriqining otturisigha birdin otqashni asti; □
5 otqashlargha ot yéqip chilbörilerni élip bérip, Filistiylerning étizdiki ormighan ziraetlirige qoyup berdi. Shuning bilen u döwe-döwe önchilerni, orulmighan ziraetlerni, shundaqla zeytun baghlirinimu köydürüwetti. □
6 Filistiyler buni körüp: Buni kim qildi, — dep sorisa, xelq jawab bérip: — Timnahliq ademning küy'oghli Shimshon qildi; qéynatisi uning ayalini uning qoldishigha bériwetkini üchün shundaq qildi, — dédi. Shuning bilen Filistiyler chiqip, u ayal bilen atisini otta köydürüwetti.
7 Shimshon ulargha: — Siler shundaq qilghininglar üchün, men silerdin intiqam almay boldi qilmaymen, — dédi.
8 Shuning bilen Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti; andin u bérip Étam qoram téshining öngkiride turdi.□
9 U waqitta Filistiyler chiqip, Yehuda yurtida chédir tikip, Léhi dégen jayda yéyildi. □
10 Yehudalar bolsa: — Némishqa bizge hujum qilmaqchi bolisiler? — déwidi, ular jawab bérip: — Biz Shimshonni tutup baghlap, u bizge qandaq qilghan bolsa, bizmu uninggha shundaq qilimiz, dep chiqtuq, — dédi.
11 Shuning bilen Yehuda yurtidiki üch ming kishi Étam qoram téshining öngkirige chüshüp, Shimshon'gha: — Sen Filistiylerning üstimizdin höküm sürüwatqinini bilmemsen? Shuni bilip turup, sen némishqa bizge shundaq qilding? — dédi. U ulargha: — Ular manga qilghandek, menmu ulargha qildim, dep jawab berdi.
12 Ular uninggha: — Biz séni baghlap Filistiylerning qoligha tapshurup bérish üchün kelduq, déwidi, Shimshon ulargha: — «Biz özimiz sanga hujum qilip öltürmeymiz», dep manga qesem qilinglar, dédi.
13 Ular uninggha: — Séni öltürmeymiz; peqet séni ching baghlap, ularning qoligha tapshurup bérimiz; hergiz ölümge mehkum qilmaymiz, dep jawab berdi. Shuni dep ular ikki yéngi arghamcha bilen uni baghlap, qoram tashning üstidin élip mangdi.
14 U Léhige kelgende, Filistiyler warqirashqiniche uning aldigha yügürüshüp keldi. Emma Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, qollirini baghlighan arghamchilar ot tutashqan kendir yiptek üzülüp, tügüchler qolliridin yéshilip ketti.
15 Andin u éshekning yéngi bir éngek söngikini körüp, qolini uzitipla élip, uning bilen ming ademni urup öltürdi.□
16 Shimshon: —
«Éshekning bir éngek söngiki bilen ademlerni öltürüp,
Ularni döwe-döwe qiliwettim,
Éshekning bir éngek söngiki bilen ming ademni öltürdüm!» — dédi.□
17 Bularni dep éshekning éngek söngikini tashliwetti. Shuningdek u shu jaygha «Ramot-Léhi» dep nam qoydi.□
18 U intayin ussap Perwerdigargha peryad qilip: — Sen Öz qulungning qoli bilen bunche chong nusretni barliqqa keltürdüng, emdi men hazir ussuzluqtin ölüp, xetnisizlerning

---

□ **15:4 «üch yüz chilböre» —** bezi terjimilerde «üch yüz tülke» déyilidu. Lékin chilböriler top bolup yürgechke, azraq göshni yemchük qilish bilen ularni tutiwélish tülkilerni tutuwélishtin köp asan bolidu. □ **15:5 «étizdiki ormighan ziraetliri» —** ibraniy tilida «étizdiki öre turghan ziraetliri» — démek, pishay dep qalghan ziraetler. □ **15:8 «Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti» —** ibraniy tilida «Shimshon ularni yota we pachaqlirigha urup, ularni öltürüwetti». □ **15:9 «Léhi dégen jayda yéyildi» —** yaki «Léhi dégen jayda jengge sep tüzdi». □ **15:15 «u éshekning yéngi bir éngek söngikini körüp...» —** kona söngek bolghan bolsa, chürüklikidin asanla sunup ketken bolatti. □ **15:16 «Ularni döwe-döwe qiliwettim» —** yaki «Ularni ikki döwe qiliwettim». Bu shéirdin qarighanda, Shimshon ikki yaki uningdin köp qétim Filistiyler bilen soqushqan bolushi mumkin. □ **15:17 «Ramot-Léhi» —** «Léhining égizliki».

qoligha chüshüp qalarmenmu? — dédi.■
19 Shuning bilen Xuda léhidiki azgalni yardi, su uningdin urghup chiqti. Shimshon ichip, rohi urghup jan kirdi. Bu sewebtin bu *bulaqqa* «En-Hakkore» dep nam qoyuldi; ta bügün'giche u Léhida bar.□
20 Shimshon Filistiylerning dewride yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi.□

16

Shimshonning meghlup bolushi

1 Andin Shimshon Gazagha bardi, u u yerde bir pahishe ayalni körüp, kirip uning bilen yéqinchiliq qildi.
2 Lékin Gazaliqlar birsining: — Shimshon bu yerge keldi, déginini anglap, *sheherni* qorshap, kéchiche sheherning qowuqida ün chiqarmay marap turdi we: Ete tang yorughanda uni öltürimiz, — déyishti.
3 Shimshon yérim kéchigiche yatti; andin ornidin turup sheher qowuqining ikki qanitini tutup, uni ikki késhiki we baldaq-taqiqi bilen qoshup, biraqla qomurup, öshnisige artip Hébronning udulidiki taghqa élip chiqip ketti.□
4 Kéyin u Sorek jilghisida olturushluq Dililah isimlik bir ayalni körüp, uninggha ashiq bolup qaldi.
5 Buni bilip Filistiylerning emirliri u ayalning qéshigha bérip uninggha: — Sen uni aldap, uning küchtünggürlükining zadi nedin bolghanliqini kolap sorap, bizning qandaq qilsaq uni yéngeleydighanliqimizni, uni baghlap boysunduralaydighanliqimizni éytip berseng, biz herbirimiz sanga bir ming bir yüz kümüsh tengge bérimiz, — dédi.
6 Shuning bilen Dililah Shimshondin: — Sen küchtünggürlüküngning zadi nedin bolghanliqini, shundaqla qandaq qilghanda séni baghlap boysundurghili bolidighanliqini éytip bergin! — dédi.
7 Shimshon uninggha jawaben: — Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.□
8 Shuning bilen Filistiylerning emirliri yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichini élip kélip, bu ayalgha bériwidi, u bu kirichler bilen uni baghlap qoydi
9 (Dililah birnechche ademni hujrida paylap turushqa yoshurup qoyghanidi). U Shimshon'gha: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi.
U qopup kirichlerni chige shoyna otta köyüp üzülüp ketkendek üzüwetti. Shuning bilen uning küchtünggürlikining siri ashkarilanmidi.
10 Buni körüp Dililah Shimshon'gha: — Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! Emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi.□
11 U jawap bérip: — Ademler méni héch ishletmigen yéngi arghamcha bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.

■ **15:18** 1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2 □ **15:19 «En-Haqqore» —** «peryad kötürgüchining buliqi». □ **15:20 «Shimshon .... yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi» —** Shimshonning hakim bolghan waqti belkim Abimelek we Yeftahning höküm sürgen waqitliri bilen zamandash bolsa kérek; u Pelestinning gherbide, ular sherq we shimalida höküm süretti. □ **16:3 «Hébronning udulidiki tagh» —** belkim Gazadin 40 kilométér yiraqliqta idi. □ **16:7 «Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa...» —** Shimshon nazariy bolghachqa, «yéngi ya kirichliri» eslide ölük haywanning jesitidin élinidighini üchün uninggha nisbeten «napak» hésablinatti. Uning gépi yalghan bolghini bilen, heqiqetke yéqin idi; uning küchtünggürlüki uning nazariy bolghanliqidin bolghan. Uning «yéngi» (bashqilar ishletmigen) déyishining sewebi «Birsi méni shundaq yéngi kirichler bilen baghlisa, kirichlerning méni napak qilish tesiri azraq bolidu» dep oylighinidin bolsa kérek. □ **16:10 «Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! ....» —** roshenki, «paylap olturghuchilar» baghlash usulining netijisini kütüp özliri yoshurun'ghan yerdin chiqmidi. Shimshon öyde Dililah bilen ikkimizla bar, dep oylaydu.

12 Shuning bilen Dililah yéngi arghamcha élip kélip, uni baghlap: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi (eslide birnechche adem hujrida yoshurunup, uni paylap turushqanidi). Lékin Shimshon öz qolidiki arghamchilarni yipni üzgendek üzüp tashlidi.
13 Buni körüp Dililah Shimshon'gha: — Sen hazirghiche méni aldapsen, manga yalghan éytipsen; emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi. U jawap bérip: — Sen méning béshimdiki yette örüm chachni dukandiki örüsh yip bilen qoshup örüp qoysangla bolidu, — dédi.□
14 Shuning bilen *Shimshon uxlighanda u uning béshidiki yette tal chachni örüsh yip bilen qoshup örüp*, qozuqqa baghlap qoyup uninggha: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi. Shimshon uyqudin oyghinip, örüsh yip bilen qozuqni biraqla tartip yuliwetti.□
15 Andin ayal uninggha: — Manga könglüng yoq turup, qandaqsige sanga ashiq boldum, deysen? Sen méni üch qétim aldap, küchtünggürlüküngning nedin bolghanliqini manga éytip bermidingghu, — dédi.
16 Uning herküni sözliri bilen uni qistashliri we yalwurushliri bilen Shimshonning ölgüdek ichi pushti we shundaq boldiki,
17 u könglidiki sirini qoymay uninggha ashkara qilip: — Men anamning qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atilip nazariy bolghinim üchün, béshimgha hergiz ustira sélinip baqmighan; eger méning chéchim chüshürüwétilse, küchüm mendin kétip, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.
18 Dililah uning özige könglidiki hemme sirini dep berginini körüp, Filistiylerning emirlirini charqirip kélishke adem mangdurup: — «Bu qétim siler yene bir chiqinglar, chünki Shimshon könglidiki hemme sirni manga ashkara qildi» dédi. Shuning bilen Filistiylerning emirliri qolligha kümüshlerni élip, uning qéshigha chiqti.
19 Andin Dililah uni öz yotisigha yatquzup, uxlitip qoyup, bir ademni chaqirip kirip uning béshidiki yette örüm chachni chüshürüwetti; shundaq qilip u Shimshonning bozek qilinishini bashlighuchi boldi. Shimshon küchidin ketkenidi.
20 U: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — déwidi, u uyqudin oyghinip: — Men ornumdin turup, ilgiriki birqanche qétimqidek, boshinip kétimen, dep oylidi. Lékin u Perwerdigarning özidin ketkinini bilmeytti.
21 Shuning bilen, Filistiyler uni tutuwélip, közlirini oyup, Gazagha élip chüshüp, uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi.□
22 Lékin béshidiki chüshürüwétilgen chéchi yene ösüshke bashlidi.

Shimshonning shereplik halda ölüshi we depne qilinishi

23 Kéyin, Filistiylerning emirliri öz ilahi bolghan Dagon üchün chong bir qurbanliq ötküzüshke hem tebriklep shadlinishqa yighildi. Chünki ular: — Mana, ilahimiz düshminimiz bolghan Shimshonni qolimizgha tapshurup berdi, — déyishti.
24 Xelq Shimshonni körgende, öz ilahini danglap: — Ilahimiz bolsa, yurtimizni weyran qilghuchini, ademlirimizni köp öltürgen düshminimizni qolimizgha chüshürüp berdi! — déyishti.
25 Ular taza shad-xuramliq keypige chömüp: — Shimshon keltürülsun, u bizge bir oyun körsitip bersun, déyishti; ular Shimshonni zindandin élip chiqti. U ularning aldida oyun körsetti. Emdi ular uni ikki tüwrükning otturisida toxtitip qoyghanidi.

□ **16:13 «dukandiki örüsh yip bilen» —** yaki «dukandiki teg yipi bilen», yeni toqulmilarning boyigha tartilghan yipi bilen. □ **16:14 «Shimshon uxlighanda u uning béshidiki yette tal chachni örüsh yip bilen qoshup örüp...» —** mushu sözlerni kona grék nusxisidin alduq. □ **16:21 «uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi» —** un tartish adette ayal kishining ishi idi.

26 Shuning bilen Shimshon qolini tutup turghan yigitke: — Méni qoyuwet, öyni kötürüp
turghan tüwrüklerni silap, ulargha yöliniwalghili qoyghaysen, — dédi.
27 U chaghda öy er-ayallar bilen liq tolghanidi, Filistiylerning emirlirining hemmisimu
shu yerde idi; özidimu Shimshonning körsitiwatqan oyunini körüwatqan texminen üch
mingche er-ayal bar idi.
28 Shimshon Perwerdigargha nida qilip: — Ey Reb Perwerdigar, méni yad qilip peqet
mushu bir qétim manga küch ata qilghaysen; i Xuda, shuning bilen ikki közümning
intiqamini Filistiylerdin bir yolila alghuzghaysen! — dédi.■
29 Shimshon shularni dep öyni kötürüp turghan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini
ong qoli bilen, yene birini sol qoli bilen tutup, ulargha tayinip turdi.
30 Andin: «Filistiyler bilen birlikte ölüp ketsem!» dep bedinini égip küchini yighip
ittiriwidi, öy örülüp, u yerdiki emirler bilen barliq xelqning üstige chüshti. Buning bilen
öz ölümi bilen öltürgen ademler uning tirik waqtida öltürgenliridin köp boldi.
31 Andin kéyin uning qérindashliri we atisining barliq jemeti chüshüp, uni kötürüp, Zoréah
bilen Eshtaolning otturisigha élip bérip, atisi Manoahning qebriside depne qildi. U
yigirme yil Israilgha hakim bolghanidi.

17

Israillarning butpereslik yoligha kirishi

1 Efraimning taghlirida Mikah isimlik bir kishi bar idi.
2 U anisigha: — Séning héliqi bir ming bir yüz kümüsh tenggeng oghrilap kétilgenidi; sen
tenggilerni qarghiding we buni manga dep berding. Mana, kümüsh mende, uni men
alghandim, déwidi, anisi: — Ey oghlum, Perwerdigar séni beriketligey!, — dédi.□
3 Mikah bu bir ming bir yüz kümüsh tenggini anisigha yandurup berdi. Anisi: — Men
eslide bu pulni sen oghlumni dep Perwerdigargha béghishlap, uning bilen oyma but we
quyma but yasashqa atiwetkenidim; emdi yenila sanga bérey, dédi.
4 Lékin Mikah kümüshni anisigha qayturup berdi; anisi uningdin ikki yüz kümüsh teng-
gini élip bir zergerge bérip, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti; ular Mikahning
öyige qoyup qoyuldi. □
5 Mikah dégen bu kishi eslide bir butxana peyda qilghan, shuningdek özige bir efod bilen
birnechche «terafim»ni yasighanidi; andin öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus
teyinlep, uni özige kahin qildi.□
6 Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körün'genni
qilatti.□ ■

Mikahning bir Lawiyni «kahin bolush»qa yallishi

■ **16:28** Ibr. 11:32 □ **17:2 «...tenggilerni qarghiding...»** — qarghashning mezmuni belkim «Bu pul beriketlik bolmisun, alghuchi kishige palaket chüshürsun» dégendek bolsa kérek. **«...we buni manga dep berding»** — ibraniy tilida: «...we méning qulaqlirimgha sözliding». □ **17:4 «...anisi uningdin ikki yüz kümüsh tenggini élip bir zergerge bérip, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti...»** — mushu sözdin qarighanda, apisi niyitidin yénip, pulning bir qismini özide qaldurghanidi. □ **17:5 «efod»** — «efod» toghruluq 8:27 we izahatini körüng. «Efod» eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:5-30 we izahatlirini körüng. **«terafim»** — ibraniy tilidiki söz bolup, «öy butliri» dégenni bildüridu. Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshtin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teelluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. **«... öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi»** — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi. □ **17:6 «Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti»** — mushu sözler, shübhisizki, Xudaning waqti kelgende Israilgha Özi padishah teyinlesh meqsitide bolghanliqini körsitidu. ■ **17:6** Hak. 18:1; 21:25

7 Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehemde Lawiy qebilisidin bolghan bir yigit bar
idi; u shu yerde musapir bolup turup qalghanidi. □
8 Bu yigit bir jay tépip turay dep, Yehudalarning yurtidiki Beyt-Lehem shehiridin chiqti.
U seper qilip, Efraim taghliqigha, Mikahning öyige kélip chüshti.
9 Mikah uningdin: — Qeyerdin kelding, dep soriwidi, u uninggha jawaben: — Men
Yehudalarning yurtidiki Beyt-Lehemlik bir Lawiymen, bir jay tépip turay dep chiqtim,
— dédi.
10 Mikah uninggha: — Undaq bolsa men bilen turup, manga hem ata hem kahin
bolup bergin; men sanga her yili on kümüsh tengge, bir yürüsh égin we kündilik yémek-
ichmikingni bérey, — dédi. Buni anglap Lawiy kishi uningkige kirdi.
11 Lawiy u kishi bilen turushqa razi boldi; yigit shu kishige öz oghulliridin biridek bolup
qaldi.
12 Andin Mikah bu Lawiy kishini *kahinliqqa* mexsus teyinlidi. Shuning bilen *Lawiy* yigit
uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi.□
13 Andin Mikah: — Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üchün, Perwerdigarning
manga yaxshiliq qilidighinini bilimen, — dédi.□

18

Dan qebilisining özliri üchün bir miras jayni tépishi

1 Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; shundaqla shu künlerde Danlarning
qebilisi özlirige olturaqlishish üchün jay izdewatqanidi, chünki shu kün'giche ular Israil
qebililiri arisida chek tashlinip békitilgen miras zémin'gha érishmigenidi. □ ■
2 Shuning bilen Danlar pütkül jemetidin Zoréah we Eshtaolda olturushluq besh pal-
wanni zéminni charlap kélishke ewetti we ulargha tapilap: — Siler bérip zéminni charlap
kélinglar, dédi. Ular seper qilip Efraim taghliq yurtigha kélip Mikahning öyige chüshüp u
yerde qondi.
3 Ular Mikahning öyining yénida turghinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning
qéshigha kirip uningdin: — Séni kim bu jaygha élip keldi? Bu yerde néme ish qilisen?
Bu jayda némige érishting? — dep soridi.□
4 U ulargha jawaben: — Mikah manga mundaq-mundaq qilip, méni yallap özige kahin
qildi, dédi.
5 Buni anglap ular uninggha: — Undaq bolsa bizning mangghan sepirimizning ongush-
luq bolidighan-bolmaydighanliqini bilmikimiz üchün, Xudadin sorap bergin, — dédi.
6 Kahin ulargha: — Xatirjem bériwéringlar. Mangghan yolunglar Perwerdigarning
aldididur, — dédi.□

□ **17:7 «Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehem»** — Beyt-Lehem Lawiylargha békitilgen sheherlerdin emes idi. Bu kishining shu yerge némige barghini éniq emes. □ **17:12 «Mikah bu Lawiy kishini kahinliqqa mexsus teyinlidi»** — ibraniy tilida: «Mikah bu Lawiy kishining qolini toldurdi». Bu söz mushu yerde ikki bisliqtur — (1) u Mikahning qolini mexsus kahinliq wezipisi bilen «toldurdi» we (2) (hejwiy jehettin) pul bilen toldurdi. **«Shuning bilen Lawiy yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi»** — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi; bashqa Lawiylarning kahin bolush hoquqi yoqtur, elwette. □ **17:13 «Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üchün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen»** — démisekmu, bu sözler pütünley xurapiy bir közqarash, elwette. 18-babta sözlerning xataliqi chiqip turidu. □ **18:1 «Shu künlerde Danlarning qebilisi özlirige olturaqlishish üchün jay izdewatqanidi»** — «Yeshua» 19:40-48de bu ishlar bayan qilinidu. Shu ayetlerdin qarighanda: «chek tashlinip békitilgen miras zémin'gha érishmigenidi» dégenning menisi «...toluq érishelmigenidi» dégendek bolsa kérek. ■ **18:1** Hak. 17:6; 21:25 □ **18:3 «Lawiy yigitning awazini tonup...»** — yaki «Lawiy yigitning teleppuzini tonup...». □ **18:6 «Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur»** — démek, yolunglar Xudaning nezirige yaxshi körünidu.

7 Shuning bilen bu besh adem chiqip, Laish dégen jaygha yétip keldi. Ular u yerdiki xelqning tinch-aman yashawatqinini, turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini, xatirjemlik we rahet ichide turuwatqinini kördi; shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi; ular Zidoniylardin yiraqta turatti, shundaqla bashqilar bilenmu héchqandaq bardi-keldi qilishmaytti.□
8 *Besh palwan* Zoréah we Eshtaolgha öz qérindashlirining qéshigha qaytip keldi. Qérindashliri ulardin: — Néme xewer élip keldinglar? — dep soridi.
9 Ular jawaben: — Biz qopup ulargha hujum qilayli! Chünki biz shu zéminni charlap kelduq, mana, u intayin yaxshi bir yurt iken. Emdi némishqa qimir qilmay jim olturisiler? Emdi derhal bérip, u yurtni élishqa ezmenglerni ezmenglar, bérip hujum qilip zéminni igilenglar.
10 U yerge barghininglarda siler tinch-aman turuwatqan bir xelqni, her etrapigha sozulghan keng-azade bir zéminni körisiler! Xuda u yerni silerning qolunglargha tapshurghandur. U yurtta yer yüzide tépilidighan barliq nersilerdin héchbiri kem emes, dédi.
11 Shuning bilen Danlarning jemetidin alte yüz adem jengge qorallinip, Zoréah we Eshtaoldin chiqip mangdi.
12 Ular Yehuda yurtidiki Kiriat-Yéarim dégen jaygha bérip, chédir tikti (shunga bu jay taki bügün'giche «Danning leshkergahi» dep atalmaqta; u Kiriat-Yéarimning arqa teripige jaylashqanidi). □ ■
13 Andin ular u yerdin Efraim taghliq rayonigha bérip, Mikahning öyige yétip keldi.
14 Laish yurtigha charlash üchün barghan besh kishi öz qérindashlirigha: — Bilemsiler? Bu öyde bir efod toni, birnechche terafim butliri, bir oyma mebud we quyma mebud bardur! Emdi qandaq qilishinglar kéreklikini oylishinglar! — dédi.□
15 Ular burulup Lawiy yigitning öyige (Mikahqa tewe öyge) kirip uningdin hal soridi.
16 Dan qebilisidin bolghan jeng qorallirini kötürgen alte yüz kishi derwaza aldida turup turdi.
17 U zéminni charlashqa barghan besh adem *butxanigha* kirip, oyma but, efod toni, terafim butliri we quyma butni élip chiqti. Kahin jeng qorallirini kötürgen alte yüz kishi bilen bille derwazida turatti.
18 Bu besh adem Mikahning öyige kirip oyma but, efod tonini, terafim butliri we quyma butni élip chiqqanda kahin ulardin: — Bu néme qilghininglar?! — dep soridi.
19 Ular uninggha: — Ün chiqarmay, aghzingni qolung bilen étip, biz bilen méngip, bizge hem ata hem kahin bolup bergin. Séning peqet bir ademning öyidikilerge kahin bolghining yaxshimu, yaki Israilning bir jemeti bolghan pütün bir qebilige kahin bolghining yaxshimu? — dédi.
20 Shundaq déwidi, kahinning köngli xush bolup, efod, terafim butliri we oyma mebudni élip xelqning arisigha kirip turdi.
21 Andin ular burulup, u yerdin ketti; ular baliliri we charpaylarni we yük-taqlirining hemmisini aldida mangduruwetkenidi.
22 Mikahning öyidin xéli yiraqlighanda Mikahning öyining etrapidiki xelqler yighilip, Danlargha qoghlap yétishti.
23 Ular Danlarni towlap chaqirdi, Danlar burulup Mikahqa: — Sanga néme boldi, bunchiwila köp xelqni yighip kélip néme qilmaqchisen?! — dédi.

□ **18:7 «turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini» —** mushu sheher belkim Zidoniylarning bir mustemlikisi bolghan bolushi mumkin idi. **«shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi»** — eger Laishtikilerdin paydilinidighan bashqa bir yerlik hakimiyet bar bolsa, Laishni igilesh üchün mushu hakimiyet bilenmu soqushush kérek bolatti, elwette. Shu sözning bashqa birxil terjimisi: «ularning üstide nomus ishlarni eyibleydighan héchqandaq hakim yoq idi». □ **18:12 «Danning leshkergahi» —** ibraniy tilida «Mahaneh-Dan». **«arqa teripi»** — bu sözning bashqa birxil terjimisi «gherb teripi». ■ **18:12** Hak. 13:25 □ **18:14 «terafim butliri» —** 17:5diki izahatni körüng.

24 U jawab bérip: — Siler men yasatqan mebudlarni kahinim bilen qoshup aldinglar, andin kettinglar! Manga yene néme qaldi?! Shundaq turuqluq siler téxi: «Sanga néme boldi?» — dewatisilerghu! — dédi.
25 Danlar uninggha: — Ününgni chiqarma, bolmisa achchiqi yaman kishiler séni tutuwélip, séni we ailengdikilerni janliridin juda qilmisun, yene, — dédi.
26 Bularni dep Danlar öz yoligha mangdi; Mikah ularning özidin küchlük ikenlikini körüp, yénip öz öyige ketti.
27 Ular Mikah yasatquzghan nersiler we uning kahinini élip, Laishqa hujum qildi; u yerdiki xelq tinch-aman we xatirjem turuwatqanidi; ular ularni qilichlap qirip, sheherni otta köydürüwetti.
28 Sheherni qutquzghudek héch adem chiqimidi; chünki bu sheher Zidondin yiraqta idi, xelqi héchkim bilen bardi-keldi qilishmaytti. Sheher Beyt-Rehobning yénidiki jilghida idi. Danlar sheherni qaytidin qurup, olturaqlashti.
29 Ular bu sheherge Israilning oghulliridin bolghan, öz atisi Danning ismini qoyup Dan dep atidi. Ilgiri u sheherning nami Laish idi.■
30 Danlar shu yerde bu oyma butni özlirige tiklidi; Musaning oghli Gershomning ewladi Yonatan we uning oghulliri bolsa shu zéminning xelqi sürgün bolushqa élip kétilgen kün'giche Danlarning qebilisige kahin bolup turghanidi. □
31 Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqitlarda, Danlar özliri üchün tikligen, Mikah yasatquzghan oyma mebud *Danda* turghuzuldi.□

19

Esheddiy buzuqchiliq

1 Israilda téxi padishah tiklenmigen shu künlerde, Efraim taghliq rayonining chet teripide olturushluq bir Lawiy kishi bar idi; u Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemlik bir qizni kénizeklikke aldi. ■
2 Lékin u kénizek érige wapasizliq qilip, uning yénidin chiqip, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge atisining öyige bérip, töt ayche turdi.□
3 U waqitta uning éri qopup kénizikige yaxshi geplerni qilip, könglini élip yandurup kélishke kénizikining yénigha keldi. U bir xizmetkarini we ikki éshekni élip bardi. Kénizek érini atisining öyige élip kirdi; atisi uni körüp xush bolup qarshi aldi.
4 Uning qéynatisi, yeni qizning atisi uni tutup qaldi, u u yerde üch kün'giche yep-ichip, uning bilen yétip qopti.
5 Tötinchi küni Lawiy kishi seher qopup mangghili teyyarliniwidi, kénizikining atisi küy'oghligha: — Bir toghram nan yep yürikingni quwwetlendürüp andin mangghin, — dédi.
6 Shuning bilen ular ikkisi olturup bille yep-ichip tamaqlandi. Qizning atisi u kishige: — Sendin ötüney, bu kéchimu qon'ghin, könglüng échilsun, dédi.
7 Bu kishi mangghili qopuwidi, lékin qéynatisi uni zorlap, yene élip qaldi, u yene bir kün qondi.
8 Beshinchi küni u seher qopup mangghili teyyarlandi, lékin qizning atisi uninggha: — *Awwal* yürikingni quwwetlendürgin, dédi. Shuning bilen ular ikkisi kün égilgüche olturup, bille tamaqlandi.
9 Andin bu kishi kéniziki we xizmetkarini élip mangghili teyyarliniwidi, qéynatisi, yeni qizning dadasi uninggha: — Mana, kech kirey dewatidu, sendin ötüney, bu yerde yene

---

■ **18:29** Ye. 19:47 □ **18:30 «Gersomning ewladi» —** ibraniy tilida «Gersomning oghli». □ **18:31 «Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqitlarda» —** Shiloh shehiri muqeddes chédir tunji tiklen'gen jay idi («Ye.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni körüng). Sulayman padishah ibadetxanini Yérusalémda qurushtin ilgiri (qaysi waqit ikenliki bizke namelum) Shiloh ibadet soruni süpitide ishlitilmey tashliwétilgenidi («Yer.» 7:12ni körüng). ■ **19:1** Hak. 17:6; 18:1; 21:25 □ **19:2 «Lékin u kénizek érige wapasizliq qilip...» —** yaki «lékin u kénizek éridin yamanlap kétip...».

bir kéchini ötküzünglar; mana, kün meghriqqe égiliptu, bu yerde qon'ghin, könglüng échilsun; andin ete seherde yolgha chiqip, öyünglerge kétinglar, — dédi.□
10 Lékin u kishi emdi yene bir kéche qonushqa unimay, qopup yolgha chiqip Yebusning, yeni Yérusalémning uduligha keldi. Uning bilen bille ikki toquqluq éshek we kéniziki bar idi.
11 Ular Yebusqa yéqin kelgende kün olturay dep qalghachqa, xizmetkari ghojisigha: — Yebusiylarning bu shehirige kirip, shu yerde qonayli, dédi.
12 Lékin ghojisi uninggha jawab bérip: — Biz Israillar turmaydighan, yat eller turidighan sheherge kirmeyli, belki Gibéahqa ötüp kéteyli, dédi.
13 Andin u yene xizmetkarigha: — Kelgin, biz yéqindiki jaylardin birige barayli, Gibéahda yaki Ramahda qonayli, dédi.
14 Shuning bilen ular méngip, Binyamin yurtidiki Gibéahning yénigha yétip barghanda kün olturghanidi.
15 Ular Gibéahqa kirip, u yerde qonmaqchi boldi; sheherning chong meydanigha kirip olturushti; lékin héchkim ularni qondurushqa öyige teklip qilmidi.
16 Halbuki, u kéchisi qéri bir adem ishini tügitip, étizliqtin yénip kéliwatqanidi. U eslide Efraim taghliq rayoniliq adem idi, u Gibéahda musapir bolup, olturaqliship qalghanidi; lékin u yerdiki xelqler Binyaminlardin idi.
17 U béshini kötürüp qarap, bu yoluchining sheherning meydanida olturghinini körüp uningdin: — Qeyerdin kelding? Qeyerge barisen? — dep soridi.
18 U jawab bérip: — Biz Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemdin Efraim taghliqining chet yaqiliriga kétip barimiz; men esli shu jaydin bolup, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge barghanidim; ishlirim Perwerdigarning öyige munasiwetlik idi; lékin bu yerde héch kim méni öyige teklip qilmidi. □
19 Bizning ésheklirimizge béridighan saman we boghuzimiz bar, özüm, dédekliri, shundaqla keminiliring bilen bolghan yigitkimu nan we sharablar bar, bizge héch néme kem emes, — dédi.
20 Buni anglap qéri kishi: — Tinch-aman bolghaysen; silering mohtajliringlarning hemmisi méning üstümge bolsun, emma kochida yatmanglar! — dep,
21 uni öz öyige élip bérip, ésheklirige yem berdi. Méhmanlar putlirini yuyup, yep-ichip ghizalandi.
22 Ular könglide xush bolup turghinida, mana, sheherning ademliridin birnechcheylen, yeni birqanche lükchek kélip öyni qorshiwélip, ishikni urup-qéqip, öyning igisi bolghan qéri kishige: — Séning öyüngge kelgen shu kishini bizge chiqirip bergin, uning bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.□ ■
23 Buni anglap öy igisi ularning qéshigha chiqip ulargha: — Bolmaydu, ey buraderlirim, silerdin ötünüp qalay, mundaq rezillikni qilmanglar; bu kishi méning öyümge méhman bolup kelgeniken, siler bundaq iplasliq qilmanglar.
24 Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar. Men ularni qéshinglargha chiqirip bérey, siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli, neziringlargha néme xush yaqsa ularni shundaq qilinglar, lékin bu kishige mushundaq iplasliq ishni qilmanglar, — dédi.□

□ **19:9 «andin ete seherde … öyünglerge kétinglar» —** ibraniy tilida «andin ete seherde … chédiringlargha kétinglar».
□ **19:18 «Perwerdigarning öyi *, yeni muqeddes chédir*»** — shu chaghda Yérusalémda emes, Shilohda idi. □ **19:22 «lükchek» —** ibraniy tilida «Bélialning (Iblisning) baliliri». Bashqa birxil terjimisi «sheherdiki ademler, lükchekler…»
■ **19:22** Yar. 19:1-4; Hosh. 9:9; 10:9 □ **19:24 «Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar… siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli…» —** shu qéri adem méhmandostluqni we méhmanlargha bolghan mes'uliyetchanliqni shunche «muqeddes» dep qarisimu, uning aghzidin chiqqan yuqiriqi gepliridin shu chaghdiki Israillarning buzuqchiliq-exlaqsizliqining qandaq derijige bérip yetkenliki éniq körünidu. Méhmanlarning hayatini qoghdash üchün öz hayatini pida qilsa bolatti; lékin öz qizini mushu rezillerge «hediye qilish»qa herqandaq wijdan igisige yirginchlik bolsa kérek.

25 Lékin u ademler uninggha qulaq salmidi; yoluchi kénizikini ularning aldigha sörep
chiqirip berdi. Ular uning bilen bille bolup kechtin etigen'giche ayagh asti qildi; ular
tang yorughanda andin uni qoyup berdi.
26 Chokan tang seherde qaytip kélip, uning ghojisi qon'ghan öyning derwazisining
bosughisigha kelgende yiqilip qélip, tang atquche shu yerde yétip qaldi.
27 Etigende uning ghojisi qopup öyning ishikini échip, yolgha chiqmaqchi bolup téshigha
chiqiwidi, mana, uning kéniziki bolghan chokan öyning derwazisi aldida qolliri bosugh-
ining üstige qoyuqluq halda yatatti.
28 U uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi. Lékin chokan héchbir jawab bermidi.
Shuning bilen u chokanni éshekke artip, qozghilip öz öyige yürüp ketti.□
29 Öz öyige kelgende, pichaqni élip kénizikining jesitini söngekliri boyiche on ikki parche
qilip, pütkül Israil yurtining chet-yaqilirighiche ewetti.
30 Shundaq boldiki, buni körgenlerning hemmisi: «Israil Misirdin chiqqan kündin tartip
bügün'giche bundaq ish bolup baqmighanidi yaki körülüp baqmighanidi. Emdi bu ishni
obdan oyliship, qandaq qilish kéreklikini meslihetlisheyli» — déyishti.

20

Ichki urushning partlishi

1 Shuning bilen Israillarning hemmisi chiqip, jamaet Dandin tartip Beer-Shébaghiche
yighilip Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup Mizpahda, Perwerdigarning aldigha
kélip bir ademdek boldi. □
2 Pütkül qowmning chongliri, yeni Israilning hemme qebilisining bashliqliri Xudaning
xelqining jamaiti arisida hazir boldi. Jamaet jemiy bolup töt yüz ming qilich tutqan
piyade esker idi
3 (Binyaminlar Israilning Mizpahda jem bolghinidin emdi xewer tapqanidi).
Israillar sürüshte qilip: «Bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi.□
4 Öltürülgen chokanning éri Lawiy kishi jawab bérip mundaq dédi: — «Men bolsam öz
kénizikimni élip, Binyaminning Gibéah shehirige qon'ghili barghanidim;
5 Gibéahning ademliri kéchide manga hujum qilmaqchi bolup, méni dep öyni qorshiwaldi.
Ular méni öltürüshni qestlidi, kénizikimni bolsa ular ayagh asti qilip öltürüwetti. □
6 Shuning bilen men kénizikimning jesitini parche-parche qilip, kishilerge kötürtküzüp
Israilning mirasi bolghan zéminning herbir yurtigha ewettim. Chünki ular Israil ichide
pasiqliq we iplasliq qildi.
7 Mana, ey barliq Israillar, siler hemminglar oylinip, meslihet körsitinglar».
8 Shuning bilen hemme xelq bir ademdek qopup: — Arimizdin ne héchkim öz chédirige
barmisun ne héchkim öz öyige qaytmisun,
9 belki biz Gibéahqa shundaq qilayliki: — Biz chek tashlap uninggha hujum qilayli;
10 biz Israilning hemme qebilisidikilerdin yüzning ichidin onni, mingdin yüzni, on
mingdin mingni tallap chiqip, ularni xelq üchün ozuq-talqan yetküzüshke teyinleyli.

□ **19:28 «*Lawiy kishi* uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi» — bu chokanning «ghoja»sining tash yürekliki bilen shu yerlik lükcheklerning rezillikining perqi barmu?** □ **20:1 «Dandin tartip Beer-Shébaghiche yighilip, Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup...» —** Dan shehiri (18:29de körsitilgen) zéminning shimaliy chétide; Beer-Shéba shehiri bolsa zéminning jenubiy chétide; «Giléad» bolsa zéminning Iordan deryasining sherq teripidiki chet qismi idi. Démek (Binyamin xelqidin bashqa), pütkül Israilning ademliri Mizpahqa yighildi. □ **20:3 «... Israillar sürüshte qilip: «bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi» —** shu chaghda Binyaminlarning wekillirining neq meydanda bar-yoqluqi éniq emes. Lawiy kishi, shübhisizki, kénizikining jesitidin bir qismini ularghimu ewetken (11:29). Bu soal Binyamin wekillirige qoyulghan bolsa, «Bu rezil ishning sewebini bizge chüshendürüp béringlar» dégendek terjime qilinishi kérek idi. Lékin 4-ayettin qarighanda soal Lawiy kishige qoyulghan. □ **20:5 «...méni dep öyni qorshiwaldi» —** yaki «... men bar öyni qorshiwaldi».

Shundaq qilip xelq Binyamin yurtidiki Gibéah shehirige bérip, ularning Israil ichide qilghan barliq iplasliqini ularning öz béshigha yandursun, — déyishti.
11 Shuning bilen Israilning hemme ademliri bir ademdek bolup, u sheherge hujum qilishqa toplandi.
12 Andin Israil qebililiri Binyaminning barliq jemetlirige elchi ewetip: — Aranglarda yüz bergen bu rezillik zadi néme ish?
13 Emdi Gibéahdiki bu lükcheklerni bizge tutup béringlar. Shuning bilen biz ularni ölümge mehkum qilip, Israildin rezillikni yoq qilayli, — dédi. Lékin Binyaminlar öz qérindashliri bolghan Israillarning sözini tingshimidi, □ ■
14 belki Binyaminlar Israilgha qarshi jeng qilish üchün sheher-sheherlerdin kélip Gibéahda yighildi.
15 U waqitta Binyaminlardin sheher-sheherlerdin tizimlan'ghanlar yigirme alte ming qilich tutqan erkek idi. Uningdin bashqa Gibéahdin xillan'ghan yette yüz esker bar idi.
16 Bu pütkül qoshun arisida xillan'ghan yette yüz solxay esker bolup, salghugha tashni sélip nishan'gha atsa, qilchimu qéyip ketmeytti.■
17 Binyamin qebilisidin bashqa, Israilning ademliri sanaqtin ötküzüliwidi, qilich tutqanlar töt yüz ming erkek chiqti; bularning hemmisi jengchiler idi.
18 Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: — Bizning arimizdin kim awwal chiqip Binyaminlar bilen soqushsun, dep soriwidi, Perwerdigar jawab bérip: — Yehuda *awwal* chiqsun, dédi.□
19 Shuning bilen Israillar etisi seher qopup Gibéahning udulida chédirgah tikti.
20 Andin Israilning ademliri Binyamin bilen urushushqa chiqip, Gibéahning yénida raslinip ulargha qarshi sep tüzdi.
21 Shu küni Binyaminlar Gibéahdin chiqip, Israildin yigirme ikki ming kishini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti.
22 Lékin Israilning ademliri jasaretke kélip, awwalqi küni sep tüzgen jayda ikkinchi küni yene sep tüzdi.
23 *sep tüzüshtin awwalqi axshimi* Israil Perwerdigarning aldigha bérip, kech kirgüche peryad qilip yighlap, Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyamin nesilliri bilen yene urushushqa chiqsaq bolamdu, bolmamdu? — dep soriwidi, Perwerdigar jawab bérip: — Ulargha hujum qilinglar, dédi.
24 Shuning bilen Israillar ikkinchi küni Binyaminlargha yéqin kélip hujum qildi.
25 Binyaminmu ikkinchi küni Gibéahdin chiqip Israillar bilen soqushup, ularning on sekkiz ming adimini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti; bularning hemmisi qilich tutqanlardin idi.
26 Andin Israillarning hemmisi, yeni pütün qoshun qopup Beyt-Elge chiqip yighlap, shu küni Perwerdigarning aldida kechkiche roza tutup, Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqi ötküzdi.
27-28 Shu künlerde Xudaning ehde sanduqi shu yerde bolup, Harunning ewladi, Eliazarning oghli Finihas uning aldida xizmet qilatti; shuning bilen Israillar Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyaminning nesilliri bilen yene urushushqa chiqamduq yaki toxtap qalamduq? — dep soridi; Perwerdigar jawaben: — Chiqinglar,

□ **20:13 «lükchekler» —** ibraniy tilida «Bélialning (Iblisning) baliliri». ■ **20:13** Hak. 19:22; Hosh. 9:9; 10:9 ■ **20:16** Hak. 3:15 □ **20:18 «Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: ... dep soriwidi» —** bu ayettin qarighanda, Xudaning muqeddes chédiri gerche shu yillarda Shilohda bolsimu («Ye.» 18:1, «Hak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni körüng), melum sewebtin (düshmenlerning tajawuzliri tüpeylidin?) Beyt-Elde waqitliq turghuzulghan oxshaydu (27-28-ayetni körüng).

chünki ete Men ularni séning qolunggha tapshurimen, dédi.□
29 Buni anglap Israil xelqi Gibéahning etrapigha eskerlerni pistirma qoydi; ■
30 üchinchi küni Israillar ilgiriki ikki qétimqidek Binyaminlargha hujum qilishqa Gibéahning uduligha kélip sep tüzdi.
31 Binyamin *Israil* xelqige qarshi jengge chiqiwidi, xelq ularni sheherdin azdurup chiqti. Ular Beyt-Elge chiqidighan yol we Gibéahqa baridighan yolning üstide hem dalada xelqni ilgiriki ikki qétimqidek urup qirghili turdi. Israilning ademliridin ottuzche kishini öltürdi.
32 Binyaminlar: — Ular yenila awwalqidek meghlup boldi, — déyishti. Emma Israil: — Bizler qéchip ularni sheherdin egeshtürüp chiqip, yollargha élip chiqayli, dep meslihetlishiwalghanidi.
33 Shuning bilen Israilning hemme ademliri öz jayidin qopup Baal-Tamargha bérip sep tüzdi, pistirmida turghan Israillarmu öz jayidin, yeni Gébadiki chimendin chiqip keldi. □
34 Israilning arisidin serxil on ming kishi Gibéahning udulidin uninggha hujum qildi, jeng qattiq boldi. Lékin Binyaminlar özlirining üstige bala yéqinlashqinini bilmey qaldi.
35 Perwerdigar Binyaminlarni Israilning aldida meghlup qilghachqa, ular u küni Binyaminlardin yigirme besh ming bir yüz qilich tutqan ademni öltürdi.
36 Emdi Binyaminlar özlirining meghlup bolghinini kördi.
Israilning ademliri eslide Gibéahqa qoyghan pistirmidiki kishilirige ishench qilip, Binyaminlarni aldap, aldida chékin'genidi.
37 U waqitta pistirmidikiler tézdin atlinip Gibéahqa hujum qilip bésip kirip, sheherdikilerning hemmisini qilichlap qirdi. □
38 Israillar eslide pistirmidikiler bilen aldin'ala nishan üchün belge békitkenidi, yeni sheherge ot quyup, qélin tütün tüwrükining asman'gha kötürülüshini belge qilishqa kélishiwalghanidi.
39 Shunga Israilning ademliri urushtin waqtinche chékin'gende, Binyaminlar Israilning ademlirini urup soqup, ottuzche kishini öltürüp: — Mana, Israil awwalqi jengdikidek aldimizda sheksiz tarmar bolidu, — déyishti.
40 Lékin sheherning ichidin tütün tüwrük örlep chiqqanda, Binyaminlar keynige burulup qariwidi, mana, pütkül sheher is-tütek bolup asmanlargha kötürülüp kétiwatatti.
41 Shu haman Israilning ademliri burulup yénip keldi, Binyaminning ademliri bolsa: Bizge bala yéqinlashti dep, wehimige chüshti.
42 Ular Israillarning aldidin burulup chöllükke mangidighan yol bilen qéchip ketti; lékin jeng ularning keynidin iz bésip mangdi; etrapidiki herqaysi sheherlerdin ademler chiqip ularni arigha élip halak qildi.
43 Shu teriqide ular Binyaminlarni qorshiwaldi, ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap bérip, cheylep öltürdi. □
44 Buning bilen Binyaminlardin on sekkiz ming kishi öldi, ularning hemmisi batur palwanlar idi.

□ **20:27-28 «Israillar Perwerdigardin yol sorap: — … — dep soridi»** — shu chaghda, Israilning Perwerdigardin «yol sorishi» shübhisizki, bash kahin Finihasning kahinliq kiyimige taqalghan efodtiki «urim we tummim» arqiliq idi («Mis.» 28-babni we izahatlirini körüng). Israillarning tartqan talapetliri, shübhisizki, Xudaning pütkül qowmining üstige qoyghan agah-jazaliri idi. Xudaning yolidin chiqqanlar peqet Binyaminlarla emes, belki pütkül Israil xelqi bolushi mumkin idi. ■ **20:29** Ye. 8:4 □ **20:33 «Gébadiki»** — yaki «Gibéahdiki». «Gibéah» we «Géba» (a) oxshash bir jay bolushi mumkin, yaki (e) bir-birige intayin yéqin ikki jay bolushi mumkin. **«chimendin chiqip keldi»** — yaki «gherb tereptin chiqip keldi». □ **20:37 «Gibéahqa hujum qilip…»** — bu sözlerning bashqa birxil terjimisi: «Gibéahghiche bashlamchiliq qilip». □ **20:43 «Géba»** — yaki «Gibéah». Emma shu zéminning jughrapiyilik ornigha qarighanda u Géba bolushi mumkin. Bu ayetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar. **«…ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap bérip, cheylep öltürdi»** — bu sözlerning bashqa xil terjimisi: «ularni Nohahdin qoghlap bérip, Gébahning sherq teripidiki bir yerde cheylep öltürdi».

45 Bashqiliri burulup chöl terepke qéchip, Rimmon qoram téshigha bardi; emma Israillar yollarda xuddi bashaq tergendek ulardin besh ming ademni öltürdi; andin ularning keynidin Gidomghiche qoghlap bérip, yene ikki ming ademni öltürdi.
46 U küni Binyaminlardin öltürülgenler yigirme besh ming adem idi. Bularning hemmisi palwanlar bolup, qilich tutqanlar idi.
47 Halbuki, ulardin peqet alte yüz adem qalghanidi, ular burulup chöl terepke qéchip, Rimmondiki tik yargha bardi. Ular Rimmondiki tik yarda töt ay turdi.■
48 Israillar yene Binyaminlarning zéminigha yénip kélip, hemme sheherlerdiki ademlerni, charpaylarni hem uchrighanlarning hemmisini qilich bilen qiriwetti, shundaqla ot quyup, udul kelgen sheherlirining hemmisini köydürüwetti.

21

Binyamin qebilisining nesli qurup kétishtin qutulushi

1 Eslide Israilning ademliri Mizpahda qesem qiliship: — Bizning ichimizdin héchkim öz qizini Binyaminlargha xotunluqqa bermisun, — déyishkenidi.
2 Shuning üchün xelq Beyt-Elge kélip, u yerde kech kirgüche Xudaning aldida peryad kötürüp qattiq yighliship: —
3 Ey Israilning Xudasi Perwerdigar, Israilda némishqa shundaq ish yüz béridu, némishqa Israilning qebililiridin biri yoqap ketsun? — déyishti.
4 Etisi xelq seher qopup, u yerde qurban'gah yasap, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliri sundi.
5 Israillar özara: — Israilning herqaysi qebililiridin jamaetke qoshulup Perwerdigarning aldida hazir bolushqa kelmigen kimler bar? — dep sorashti, chünki ular kimki Mizpahqa Perwerdigarning aldida hazir bolmisa, u sheksiz ölümge mehkum qilinsun, dep qattiq qesem qilishqanidi.
6 Israil öz qérindishi bolghan Binyamin toghruluq pushayman qilip: — Mana, emdi Israil arisidin bir qebile üzüwétildi.
7 Biz Perwerdigarning namida bizning ichimizdin héchqaysimiz öz qizimizni Binyaminlargha xotunluqqa bermeymiz, — dep qesem qilghaniduq; emdi qandaq qilsaq ulardin qalghanlirini xotunluq qilalaymiz — déyishti.
8 Ular yene özara: — Israil qebililiridin qaysisi Mizpahqa, Perwerdigarning aldigha chiqmidi? — dep sorashti. Mana, Yabesh-Giléadliqlardin héchqaysisi chédirgahqa, jamaetke qoshulushqa kelmigenidi.
9 Chünki xelqni sanap körgende Yabesh-Giléadning ademliridin u yerde héchkim yoq idi.
10 Shuning bilen jamaet on ikki ming palwanni u yerge ewetip, ulargha tapilap: — Yabesh-Giléadta turuwatqanlarni, jümlidin ayallar we balilarni urup-qirip qilichlap öltürüwétinglar;
11 shundaq qilinglarki, barliq erkeklerni we erler bilen bille bolghan barliq ayallarni öltürüwétinglar, dédi.■
12 Ular shundaq qilip Yabesh-Giléadtiki xelqining ichide téxi erler bilen bille bolup baqmighan töt yüz qizni tépip, ularni tutup Qanaan zéminidiki Shilohqa, chédirgahgha élip keldi.
13 Andin pütkül jamaet Rimmondiki tik yardiki Binyaminlargha adem ewetip, ulargha tinchliq salimini jakarlidi. ■
14 Shuning bilen Binyaminlar qaytip keldi; Israillar Yabesh-Giléadtiki hayat qalghan qizlarni ulargha xotunluqqa berdi, lékin bular ulargha yétishmidi.

■ **20:47** Hak. 21:13 ■ **21:11** Chöl. 31:17 ■ **21:13** Hak. 20:47

15 We xelq Binyamin toghruluq pushayman qildi; chünki Perwerdigar Israilning qebililirining arisida kemtük peyda qilip qoyghanidi.
16 Bu waqitta jamaetning aqsaqalliri: — Binyaminning qiz-ayalliri yoqutiwétildi, emdi biz qandaq qilsaq qalghanlirini xotunluq qilalaymiz, — dédi.
17 Andin yene: — Binyamindin qéchip qutulghan qaldisigha miras saqlinishi kérekki, Israilning bir qebilisimu öchüp ketmesliki kérek.
18 Peqet bizla qizlirimizni ularga xotunluqqa bersek bolmaydu, chünki Israillar: «Öz qizini Binyaminlargha xotunluqqa bergen kishi lenetke qalsun!» dep qesem qilishqan, — déyishti.
19 Ular yene: — Mana, Beyt-Elning shimal teripidiki, Beyt-Eldin Shekemge chiqidighan yolning sherq teripidiki, Libonahning jenub teripidiki Shilohda her yili Perwerdigarning bir héyti bolup turidu, — dédi.
20 Andin Israillar Binyaminlargha buyrup: — Siler bérip, *shu yerdiki* üzümzarliqlargha yoshuruniwélinglar.
21 Közitip turunglar, qachaniki Shilohdiki qizlarning ussul oynighili chiqqinini körsenglar, üzümzarliqlardin chiqip herbiringlar Shilohning qizliridin birini özünglargha xotunluqqa élip qéchinglar, andin Binyaminning zéminigha kétinglar.
22 Shundaq boliduki, eger ularning atiliri ya aka-ukiliri kélip bizge peryad kötürse, biz ulargha: «Bizge yüz-xatire qilip, ulargha yol qoyunglar, chünki biz jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq; uning üstige siler bu qétim qizliringlarni öz ixtiyarliqinglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergen bolsanglar, gunahqa tartilattinglar», deymiz, — dédi.□
23 Binyaminlar shundaq qilip sani boyiche ussul oynaydighan qizlardin özlirige xotunluqqa élip qéchip, öz miras zéminigha qaytip bérip, sheherlerni yene yasap u yerde turdi.
24 U waqitta Israil u yerdin ayrilip, herbiri öz qebililiri we jemetige yénip bardi, andin herbiri öz miras zéminigha ketti.
25 Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti.□ ■

□ **21:22 «...jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» —** eslide Binyaminlardin alte yüz kishi ayalsiz qalghanidi. Israillar Yabesh-Giléadlar bilen jeng qilip qizdin töt yüzni tapqanidi, lékin yenila ikki yüz adem ayalsiz qaldi. Shuning üchün ular «jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» deydu. **«siler ... qizliringlarni öz ixtiyarliqinglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergen bolsanglar, gunahqa tartilattinglar»** — ularning ezlidiki «héchkim Binyaminlargha öz qizini bermisun» dégen qesimi bilen, «siler Shilohtikiler qizliringlarni Binyaminlargha ixtiyaren yatliq qilghan bolsanglar, gunahkar bolattinglar. Hazir bolsa, qizliringlar bulap kétildi, Shua siler gunahkar hésablanmaysiler» dégendek mentiqide bolghan. □ **21:25 «...herkim öz neziride yaxshi körün'genni qilatti» —** 17:6 we izahatini körüng. ■ **21:25** Hak. 17:6; 18:1; 19:1

Rut

Elimelek ailisining Moabqa bérishi

1 *Batur* Hakimlar höküm sürgen mezgilde shundaq boldiki, zéminda acharchiliq yüz
berdi. Shu waqitta bir adem ayali we ikki oghlini élip Yehuda zéminidiki Beyt-Lehemdin
chiqip, Moabning sehralirida bir mezgil turup kélishke bardi. □
2 U kishining ismi Elimelek , ayalining ismi Naomi, ikki oghlining ismi Mahlon bilen Ki-
lyon idi. Ular Beyt-Lehemde olturuqluq, Efrat jemetidin idi. Ular Moabning sehrasigha
kélip shu yerde olturaqlashti.
3 Kéyin Naomining éri Elimelek öldi; ayali ikki oghli bilen qaldi.
4 Ular Moab qizliridin özlirige xotun aldi. Birining éti Orpah, yene birining éti Rut idi.
Ular shu yerde on yildek turdi.
5 Mahlon bilen Kilyon her ikkisi öldi; shuning bilen apisi éri hem oghulliridin ayrilip
yalghuz qaldi.

Naomi bilen Rutning Beyt-Lehemge qaytip kélishi

6 Shuning bilen ayal ikki kélini bilen qopup Moabning sehrasidin qaytip ketmekchi
boldi; chünki u Perwerdigarning Öz xelqini yoqlap, ashliq bergenliki toghrisidiki
xewerni Moabning sehrasida turup anglighanidi.
7 Shuning bilen u ikki kélini bilen bille turghan yéridin chiqip, Yehuda zéminigha
qaytishqa yolgha chiqti.
8 Naomi ikki kélinige: — her ikkinglar qaytip öz ananglarning öyige béringlar. Silern-
ing merhumlargha we manga méhribanliq körsetkininglardek Perwerdigarmu silerge
méhribanliq körsetkey!
9 Perwerdigar siler ikkinglarni öz éringlarning öyide aram tapquzghay! — dep, ularni
söyüp qoydi. Ular hörkirep yighliship
10 uninggha: — Yaq, biz choqum séning bilen teng öz xelqingning yénigha qaytimiz, —
déyishti.
11 Lékin Naomi: — Yénip kétinglar, ey qizlirim! Némishqa méning bilen barmaqchisiler?
Qorsiqimda silerge er bolghudek oghullar barmu?
12 Yénip kétinglar, ey qizlirim! Chünki men qérip ketkechke, erge tégishke yarimaymen.
Derheqiqeten bügün kéche bir erlik bolushqa, shundaqla oghulluq bolushqa ümid bar
dégendimu,
13 ular yigit bolghuche sewr qilip turattinglarmu? Ularni dep bashqa erge tegmey
saqlap turattinglarmu? Yaq, bolmaydu, qizlirim! Chünki Perwerdigarning qoli manga
qarshi bolup méni azablaydighini üchün, men tartidighan derd-elem silerningkidin
téximu éghir bolidu, — dédi.□
14 Ular yene hörkirep yighlashti. Orpah qéynanisini söyüp xoshlashti, lékin Rut uni ching
quchaqlap turuwaldi.
15 Naomi uninggha: — Mana, kélin singling öz xelqi bilen ilahlirining yénigha yénip ketti!
Senmu kélin singlingning keynidin yénip ketkin! — dédi.

□ **1:1 «mezgilde»** - ibraniy tilida «künlerde». **«sehralirida»** - ibraniy tilida «étizliqlirida». Moabtikiler Yehudiylargha öch idi. Bu Elimelek we ailisidikilerning Moabning sheherlirige emes, belki sehrasigha bérishining bir sewebi bolsa kérek. □ **1:13 «Men tartidighan derd-elem silerningkidin téximu éghir bolidu»** — gerche Rut bilen Orpah her ikkisi éridin ayrilish azabini tartqan tul xotunlar bolsimu, Naomining azabi téximu éghir idi; uning éridin hem ikki oghlidin ayrilip qélish azabi bar idi. Uning üstige, u ikki kélinining özidek yaqa yurtta tul bolup turush derdini taritishini xalimaytti. Bu sözning yene ikki terjimisi bar: «Men siler üchün (tul qalghanliqinglardin) intayin azablinimen» yaki «Méning derd-elimim silerge bek éghir yük bolup qalidu, siler kötürelmeysiler»

16 Lékin Rut jawaben: — Méning séning yéningdin kétishimni we sanga egishish niyitimdin yénishni ötünme; chünki sen nege barsang menmu shu yerge barimen; sen nede qonsang menmu shu yerde qonimen; séning xelqing méningmu xelqimdur we séning Xudaying méningmu Xudayimdur.
17 Sen nede ölseng menmu shu yerde ölimen we shu yerde yatimen; ölümdin bashqisi méni sendin ayriwetse Perwerdigar méni ursun hem uningdin ashurup jazalisun! — dédi. □
18 Naomi uning özige egiship bérishqa qet'iy niyet qilghinini körüp, uninggha yene éghiz achmidi.
19 Ikkisi méngip Beyt-Lehemge yétip keldi. Shundaq boldiki, ular Beyt-Lehemge yétip kelginide pütkül sheherdikiler ularni körüp zilzilige keldi. Ayallar bolsa: — Bu rasttinla Naomimidu? — déyishti.
20 U ulargha jawaben: — Méni Naomi démey, belki «Mara» denglar; chünki Hemmige Qadir manga zerdab yutquzdi. □
21 Toqquzum tel halette bu yerdin chiqtim; lékin Perwerdigar méni quruq qaytquzdi. Perwerdigar méni eyiblep guwahliq berdi, Hemmige Qadir méni xarlighaniken, némishqa méni Naomi deysiler? — dédi.□
22 Shundaq qilip Naomi bilen kélini Moab qizi Rut Moabning sehrasidin qaytip keldi; ular ikkisi Beyt-Lehemge yétip kélishi bilen teng arpa ormisi bashlan'ghanidi.

2

Rutning Boazning étizida bashaq térishi

1 Naomining érige tughqan kélidighan Boaz isimlik bir adem bar idi. U Elimelekning jemetidin bolup, intayin bay adem idi. ■
2 Moab qizi Rut Naomigha: — Men étizliqqa baray, birerkimning neziride iltipat tépip, uning keynidin méngip arpa bashaqlirini tersem? — dédi.
U uninggha: — Barghin, ey qizim, dédi.□
3 Shuning bilen u chiqip étizliqlargha kélip, u yerde ormichilarning keynidin bashaq terdi. Bextige yarisha, del u kelgen étizliq Elimelekning jemeti bolghan Boazning étizliqliri idi.

4 Mana, u waqitta Boaz Beyt-Lehemdin chiqip kélip, ormichilar bilen salamliship: — Perwerdigar siler bilen bille bolghay! — dédi.
Ular uninggha jawaben: — Perwerdigar sanga bext-beriket ata qilghay! — dédi.
5 Boaz ormichilarning üstige nazaretke qoyulghan xizmetkaridin: — Bu yash chokan kimning qizi bolidu? — dep soridi. □
6 Ormichilarning üstige qoyulghan xizmetkar jawab bérip: — Bu Naomi bilen bille Moabning sehrasidin qaytip kelgen Moabiy chokan bolidu.

□ **1:17 «Perwerdigar méni ursun hem uningdin ashurup jazalisun!»** - ibraniy tilida: «... Perwerdigar mangimu shundaq qilsun we uningdin ashurup qilsun!» □ **1:20 «Méni Naomi démey...» —** «Naomi» dégenning menisi: «yéqimliq», «köngüllük», «huruzluq»; «Mara» bolsa «achchiq», «elemlik», «zerdabliq» dégen menide. □ **1:21 «Perwerdigar méni eyiblep guwahliq berdi» —** bashqa birxil terjimiliri: — «Perwerdigar manga qarshi chiqti» yaki «méni azablidi». Bu sözler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:1** Mat. 1:5 □ **2:2 «Bashaq térish»** - Tewrat qanuni boyiche namrat kishiler we yaqa yurtluqlarning ormichilarning arqisidin chéchilip ketken bashaqlarni térishige ruxset bérilishi kérek («Law.» 19:9-10ni körüng). Gerche Naomining özining bir parche étizi bar bolsimu (4:3), uninggha shu pesilde birnerse térilmighanidi. Rut mushu iltimasi bilen Naomini «bashaq térish» xijaletchilikidin qutquzidu, elwette. □ **2:5 «Xizmetkaridin»** - ibraniy tilida «yigitidin». **«Bu yash chokan kimning qizi bolidu? »** - Shu chaghda Rut téxi tul bolghachqa, shuninggha yarisha alahide kiyimlirini kiywatqan idi. 3:3ni we izahatini körüng.

7 U: «Ormichilarning keynidin önchilerning arisidiki chéchilip ketken bashaqlarni tériwalaymu?» dep telep qildi. Andin u kélip etigendin hazirghiche ishlewatidu; u peqet kepide bir'az dem aldi, — dédi. □

8 Boaz Rutqa: — Ey qizim, anglawatamsen?! Sen bashaq tergili bashqa bir kimning étizliqigha barmighin, bu yerdinmu ketme, méning dédeklirim bilen birge mushu yerde turghin. □

9 Diqqet qilghin, qaysi étizda orma orghan bolsa, *dédeklerge* egiship barghin. Men yigitlerge: Uninggha chéqilmanglar, dep tapilap qoydum! Eger ussap qalsang bérip, idishlardin yigitlirim *quduqtin* tartqan sudin ichkin, — dédi.

10 Rut özini yerge étip tizlinip, béshini yerge tegküzüp tezim qilip, uninggha: — Men bir bigane tursam, némishqa manga shunche ghemxorluq qilghudek neziringde shunchilik iltipat tapqanmen? — dédi.

11 Boaz uninggha jawaben: — Éring ölüp ketkendin kéyin qéynananggha qilghanliringning hemmisi, shundaqla séning ata-anangni we öz wetiningdin qandaq ayrilip, sen burun tonumaydighan bir xelqning arisigha kelgining manga pütünley ayan boldi;

12 Perwerdigar qilghininggha muwapiq sanga yandurghay, sen qanatlirining tégide panah izdigen Israilning Xudasi Perwerdigar teripidin sanga uning toluq in'ami bérilgey, dédi.

13 Rut jawaben: — Ey xojam, neziringde iltipat tapqaymen; men séning dédiking bolushqimu yarimisammu, sen manga teselli bérip, dédikingge méhribane sözlerni qilding, — dédi. □

14 Tamaq waqtida Boaz uninggha: — Qéni, buyaqqa kelgin, nandin ye, nanni sirkige tögürgin! — dédi. Rut ormichilarning yénigha kélip olturdi; Boaz qomachtin élip uninggha tutti. U uningdin toyghuche yédi we yene azraq ashurup qoydi.

15 U bashaq tergili qopqanda, Boaz yigitlirige buyrup: — Uni hetta önchilerning arisida bashaq tergili qoyunglar, uni héch xijalette qaldurmanglar.

16 Hetta hem uning üchün azraq bashaqlarni önchilerdin etey ayrip, uninggha tergili chüshürüp qoyunglar, uni héch eyiblimenglar, dédi.

17 Shundaq qilip u kechkiche étizliqta bashaq terdi, tériwalghanlirini soqqanda, texminen bir efah arpa chiqti. □

18 Andin u arpisini élip, sheherge kirdi, qéynanisi uning tergen *arpisini* kördi; u yene u yep toyun'ghandin kéyin saqlap qoyghinini chiqirip uninggha berdi.

19 Qéynanisi uninggha: — Sen bügün nede bashaq terding, nede ishliding? Sanga ghemxorluq qilghan shu kishige bext-beriket ata qilin'ghay! — dédi.

U qéynanisigha kimningkide ish qilghinini éytip: — Men bügün ishligen étizning igisining ismi Boaz iken, dédi.

20 Naomi kélinige: — Tiriklergimu, ölgenlergimu méhribanliq qilishtin bash tartmighan kishi Perwerdigardin bext-beriket körgey! — dédi. Andin Naomi uninggha yene: — U adem bizning yéqin tughqinimizdur, u bizni qutquzalaydighan hemjemetlerdin

---

□ **2:7 «Kepide»** - ibraniy tilida «öyde». Orma mezgilde ormichilar belkim étizliqta dem élishqa waqitliq kepe salghan bolsa kérek. □ **2:8 «Dédeklirim bilen birge mushu yerde turghin»** - dédeklerning ishi belkim arpa paylirini yighip önche qilish idi. Rut «ularning qéshida» ishlise köprek bashaqlarni téreleytti, elwette. □ **2:13 «dédiking»** - ibraniy tilida «dédek»ni teswirleydighan ikki söz bar. Rut bu ayette bulardin eng töwen orunni körsitidighan sözni ishlitip özini teswirleydu. □ **2:17 «Bir efah arpa»** - texminen 15 kilogramche idi.

biridur, — dédi. □
21 Moab qizi Rut yene: — U manga yene: «Méning yigitlirim pütün hosulumni yighip bolghuche ular bilen birge bolghin» dédi, — dédi.
22 Naomi kélini Rutqa: — Ey qizim, birsining sanga yamanliq qilmasliqi üchün bashqisining étizliqigha barmay, uning dédekliri bilen bille chiqip ishliseng yaxshidur, dédi.□
23 Shuning bilen arpa we bughday hosuli yighilip bolghuche, Rut Boazning dédekliri bilen yürüp bashaq terdi. U qéynanisi bilen bille turuwerdi.

3

Rutning xaman'gha bérip, Boaz bilen körüshüsh

1 Shu künlerde, qéynanisi Naomi uninggha: — Ey qizim, hal-ehwalingning yaxshi bolushi üchün, séning aram-bextingni izdimeymenmu?□
2 Sen dédekliri bilen ishligen Boaz bizge tughqan kélidu emesmu? Mana, bügün axsham u xamanda arpa soruydu.
3 Emdi sen yuyunup-tarinip, özüngge etirlik may sürüp, *ésil* kiyimliringni kiyip, xaman'gha chüshkin; lékin u er kishi yep-ichip bolmighuche, özüngni uninggha körsetmigin.□
4 U yatqanda uning uxlaydighan yérini körüwal. Andin sen kirip, ayagh teripini échip, shu yerde yétiwalghin. Andin u sanga néme qilish kéreklikini éytidu, — dédi.
5 Rut uninggha: — Sen néme déseng men shuni qilimen, — dédi.
6 U xaman'gha chüshüp, qéynanisi uninggha tapilighandek qildi.
7 Boaz yep-ichip, könglini xush qilip cheshning ayighigha bérip yatti. Andin Rut shepe chiqarmay kélip, ayagh teripini échip, shu yerde yatti.
8 Yérim kéchide Boaz chöchüp, aldigha éngishkende, mana bir ayal ayighida yatatti!□
9 Kim sen?! — dep soridi u.
Rut jawaben: — Men xizmetkaring Rut bolimen. Sen méning hemjemet-nijatkarim bolghining üchün xizmetkaringning üstige tonungning étikini yéyip qoyghaysen, — dédi.□

□ **2:20 «Bizni qutquzalaydighan hemjemetlerdin biri»** - («"hemjemet-nijatkar"imizdin biri» yaki «"hemjemet-qutquzghuchi"imizdin biri») — bu ibraniy tilida «goél» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözining alahide menisi bar. Birsi namratliqtin özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember tapshuruwalghan qanun'gha asasen, shu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, u sétiwalghuchigha adil bir bahada pul bersila, u uning öz qérindishini hör qilip qutquzush hoquqi bar idi. Hoquqni ishlitish hemjemetining öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. U hoquqini ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Naomi mushu yerde: «Bizdin xewer élish mes'uliyiti bolghan yéqin tughqanlirimizdin biri bar» démekchi bolidu. □ **2:22 «Birsining sanga yamanliq qilmasliqi üchün»** - Naomining bu agah sözliri bizge «Batur Hakimlar» dewridiki omumiy ehwalni ayan qilsa kérek. □ **3:1 «Séning aram-bextingni izdimeymenmu?»** - Naomining mushu «aram-bext» dégini Rutni qaytidin öy-ochaqliq qilishni körsitidu. □ **3:3 «Özüngge etirlik may sürüp»** - ibraniy tilida «özüngni mesih qilip» yaki «özüngni mesihlep». □ **3:8 «Chöchüp, ...»** - bashqa birxil terjimisi «titrep kétip, ...». Héchbolmighanda, Boaz putlirigha soghuq urulghanda oyghinip ketken bolsa kérek. **«Éngishkende»** - bashqa birxil terjimisi «örülgende» □ **3:9 «Xizmetkaring»** — oqurmenlerning éside barki, ibraniy tilida «dédek»ni teswirleydighan ikki söz bar. Bu ayette Rut ornini yuqiriraq körsitidighan sözni özige ishletti (2:13ni we izahatni körüng) **«Hemjemet-nijatkar»** dégen uqum toghruluq 2:20ni we izahatni körüng. **«Toningning étikini xizmetkaringning üstige yépip qoyghaysen»** - Rut éytqan «Toningning étikini xizmetkaringning üstige yépip qoyghaysen» dégen ibare: — «Méni sayengning astigha alghin, méni emringge alghin» dégenni we özining Boazning ayali bolushqa razi ikenlikini bildüridu. Xudamu Israilni öz qaniti astigha alghanliqi toghruluq shu sözni qilghan — «Ez.» 16:8ni körüng.

10 U jawaben: — Ey qizim, Perwerdigardin bext-beriket tapqaysen! Séning kéyin körsetken sadaqet-méhribanliqing ilgiri körsetkiningdinmu artuqtur; chünki *séni izdigen* yigitler, meyli kembeghel bolsun, bay bolsun, ularning keynidin ketmiding.□
11 I qizim, emdi qorqmighin! Déginingning hemmisini orundap bérimen; chünki pütkül shehirimizdiki mötiwerler séni peziletlik ayal dep bilidu.□
12 Durus, sanga hemjemet-nijatkar bolghinim rast; lékin séning mendin yéqinraq yene bir hemjemeting bar.
13 Emdi kéchiche bu yerde qalghin; ete seherde eger u hemjemetlik hoquqini ishlitip séni élishni xalisa, u alsun; lékin hemjemetlik hoquqi boyiche séni almisa, Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men sanga hemjemetlik qilip séni alay. Tang atquche bu yerde yétip turghin! — dédi.
14 U uning ayighida tang atquche yétip, kishiler bir-birini tonughudek bolushtin burun qopti. Chünki Boaz: — bir ayalning xaman'gha kelginini héchkim bilmisun, dep éytqanidi.□
15 U yene *Rutqa*: — Sen kiygen yépinchini échip turghin, dédi. U uni échip turuwidi, Boaz arpidin alte kemchen kemlep bérip, uning öshnisige artip qoydi. Andin u sheherge kirdi.
□
16 Rut qéynanisining yénigha keldi. U: — Ey qizim, sen hazir kim?! — dep soridi. Shuning bilen u qéynanisigha u kishining qilghanlirining hemmisini dep berdi. □
17 U: — U bu alte kemchen arpini manga berdi, chünki u: «qéynanangning yénigha quruq qol qaytip barmighin» dédi, — dédi.
18 Naomi: — Ey qizim, bu ishning axirining qandaq bolidighinini bilgüche mushu yerde texir qilghin; chünki u adem bügün mushu ishni pütküzmey aram almaydu, dédi.

4

Boazning Rutni nikahigha élishi, hemjemet-nijatkarliq burchini ada qilishi

1 Boaz sheher derwazisigha chiqip, shu yerde olturdi. Mana, u waqitta Boaz éytqan héliqi hemjemetlik hoquqigha ige kishi kéliwatatti. Boaz uninggha: — Ey burader, kélip bu yerde olturghin, dewidi, u kélip olturdi.□
2 Andin Boaz sheherning aqsaqalliridin on ademni chaqirip, ularghimu: — Bu yerde olturunglar, dédi. Ular olturghanda
3 u hemjemetlik hoquqigha ige kishige: — Moabning sehrasidin yénip kelgen Naomi qérindishimiz Elimelekke tewe shu zéminni satmaqchi boluwatidu.

□ **3:10 «Séni izdigen yigitler»** - Boazning sözige qarighanda (shübhisizki, u hem tirishchan hem chirayliq bolghachqa) Rutni birqanche yigit izdep kelgen. Lékin Rut öz meylige egiship ularni tallimay, belki ornigha qéynanisi Naomigha yaxshi bolsun dep rehmetlik érige «hemjemet-nijatkar» bolghan Boazning panahliqini izdigen. Shuning bilen Boaz Rutning qilghini toghruluq: «Séning kéyin körsetken sadaqet-méhribanliqing ilgiri körsetkiningdinmu artuqtur» deydu. Rutning «ilgiri körsetken (sadaqet-méhribanliqi)» bolsa qéynanisigha bolghan sadaqetlikini, uninggha hemrah bolup öz yurtini tashlap Israillarning arisigha kelgenlikini körsitidu. Boazning «Sen kéyin körsetken sadaqet-méhribanliq» dégini bolsa özini izdigenlikini körsitidu. □ **3:11 «Pütkül shehirimizdiki mötiwerler»** - ibraniy tilida «xelqimning shehirining derwazisidiki kishiler» — qedimki zamanda «sheherning derwazisi» aqsaqallar we mötiwerler olturidighan jay idi; shu yerde sot échilatti. Shunga Boazning sözining toluq menisi «Méning shehirimdiki barliq mötiwerler séni peziletlik ayal dep qaraydu». □ **3:14 «Éytqanidi»** - ibraniy tilida «éytqanidi» yaki «oylighanidi» dégen mene birla söz bilen ipadilinidu. Biz bu yerde «éytqanidi» dep terjime qilduq. □ **3:15 «Alte kemchen»** - belkim «alte efah», yeni 27-45 kilogramni körsitishi mumkin. □ **3:16 «Sen hazir kim?»** - Naomining bu soali bilen Rutning hazirqi salahiyitini soraydu: u: «Hazir sen Boazning ayali boldungmu-yoq?» dégen menini bildüridu. □ **4:1 «Ey burader!»** - ibraniy tilida «Ey, palanchi-pokunchi!» déyilidu. Bu adem belkim Rut we Naomigha qarita hemjemetlik burchini öz üstige élishni ret qilghachqa, u bu bayanda namsiz qalghan bolsa kérek.

4 Shunga men mushu ishni sanga xewerlendürmekchi idim, shundaqla mushu yerde olturghanlarning aldida we xelqimning aqsaqallirining aldida «Buni sétiwalghin» démekchimen. Sen eger hemjemetlik hoquqigha asasen alay déseng, alghin; hemjemetlik qilmay, almaymen déseng, manga éytqin, men buni biley; chünki sendin *awwal* bashqisining hemjemetlik hoquqi bolmaydu; andin sendin kéyin méning hoququm bar, dédi.

U kishi: — Hemjemetlik qilip uni alimen, dédi.

5 Boaz uninggha: — Undaqta yerni Naomining qolidin alghan künide merhumning mirasigha uning nami bilen atalghan birer ewladi qaldurulushi üchün merhumning ayali, Moab qizi Rutnimu élishing kérek, — dédi.□

6 Hemjemet kishi: — Undaq bolsa hemjemetlik hoququmni ishlitip *étizni* alsam bolmighudek; alsam öz mirasimgha ziyan yetküzgüdekmen. Hemjemetlik hoquqini sen özüng ishlitip, yerni sétiwalghin; men ishlitelmeymen, dédi.□

7 Qedimki waqitlarda Israilda hemjemetlik hoquqigha yaki almashturush-tégishish ishigha munasiwetlik mundaq bir resim-qaide bar idi: — ishni kesmek üchün bir terep öz keshini sélip, ikkinchi terepke béretti. Israilda soda-sétiqni békitishte mana mushundaq bir usul bar idi.■

8 Shunga hemjemet hoquqigha ige kishi Boazgha: — Sen uni alghin, dep, öz keshini séliwetti.□

9 Boaz aqsaqallargha we köpchilikke: — Siler bügün méning Elimelek ke tewe bolghan hemmini, shundaqla Kilyon bilen Mahlon'gha tewe bolghan hemmini Naomining qolidin alghinimgha guwahtursiler.

10 Uning üstige merhumning nami qérindashliri arisidin we shehirining derwazisidin öchürülmesliki üchün merhumning mirasigha uning nami bolghan *birer ewladi* qaldurulsun üchün Mahlonning ayali, Moab qizi Rutni xotunluqqa aldim. Siler bügün buninggha guwahtursiler, dédi.□

□ **4:5 «Moab qizi Rutnimu élishing kérek» —** «Law.» 25:25-34 we 47-55ge, we «Qan.» 25:5-10gha qarang. «Rut» 4:6-12-ayettiki ishlargha qarighanda, Beyt-Lehemde «perzentsiz qalghan qérindishining tul xotunini élish» toghrisidiki belgilime beja keltürülüwatqanda, qoshumche maddilar qoshulghan bolsa kérek (eslidiki qanun belgilimisi boyiche, birsi perzentsiz ölgen bolsa, uning akisi yaki ukisi uning mirasigha mirasxor qaldurush üchün tul xotunini élish kérek idi; Beyt-Lehemdikiler mushu belgilimige aka-ukisidin bashqa barliq uruq-tughqanlirinimu öz ichige alidu, dep qoshqan oxshaydu). «Yar.» 38:8-10nimu körüng. □ **4:6 «men *shu hoquqni* ishlitelmeymen»** - bu kishi belkim: «Eger Ruttin perzent körsem, ular méning balilirim hésablanmaydu; halbuki, ular bashqa ayalimdin bolghan perzentlirim bilen teng méning mirasimgha waris bolushi mumkin, shuning bilen öz perzentlirim érishidighan mirasining ülüshi eslidikidin azlap kétidu» dep oylisa kérek; shunga u «almaymen» dégen qarargha kelgen. ■ **4:7** Qan. 25:7 □ **4:8 «Öz késhini séliwetti»** - bu keshni Boaz élip kétidu. U mezkur soda-sétiqqa ispat bolidu. Kesh belkim bir parche yerning tewelikige simwol bolushi mumkin idi («Qan.» 11:24 we 25:7-10ni körüng). □ **4:10 «Sheherning derwazisi»** - oqurmenlerning éside barki, «sheherning derwazisi» qedimki zamanlarda aqsaqallar we mötiwerler olturidighan jay idi.

Boaz Rutni öz emrige ilishi arqiliq yerni qayturup sétiwalidu

11 Derwazida turghan hemme xelq bilen aqsaqallar: — Biz guwahturmiz. Perwerdigar séning öyüngge kirgen ayalni Israilning jemetini berpa qilghan Rahile bilen Léyah ikkisidek qilghay; sen özüng Efratah jemeti ichide bayashat bolup, Beyt-Lehemde namizziting ziyade bolghay; □ ■

12 Perwerdigar sanga bu yash chokandin tapquzidighan nesling tüpeylidin séning jemeting Tamar Yehudagha tughup bergen Perezning jemetidek bolghay! — dédi.■

Padishah Dawut Boaz bilen Rutning ewladidur

13 Andin Boaz Rutni emrige élip, uninggha yéqinliq qildi. Perwerdigar uninggha shapaet qilip, u hamilidar bolup bir oghul tughdi.

14 Qiz-ayallar Naomigha: — Israilning arisida sanga hemjemet-nijatkar neslini üzüp qoymighan Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun! Shu neslingning nami Israilda izzet-abruyluq bolghay! □

15 U sanga jéningni yéngilighuchi hem qérighiningda séni ezizlighuchi bolidu; chünki séni söyidighan, sanga yette oghuldin ewzel bolghan kélining uni tughdi, — dédi.

16 Naomi balini élip, baghrigha basti we uninggha baqquchi ana boldi. □

□ **4:11 «Rahile we Léyah»** - Yaqupning ikki ayali bolup, köp perzent körgen. ■ **4:11** Yar. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18 ■ **4:12** Yar. 38:29; 1Tar. 2:4; Mat. 1:3 □ **4:14 «hemjemet-nijatkar»** - shu «hemjemet-nijatkar» bolsa tughulghan bala özidur. 15-ayetni körüng. □ **4:16 «baqquchi ana» —** belkim qanun jehettin balining ataq anisi bolghanliqini körsitishi mumkin.

17 Uninggha qoshna bolghan ayallar «Naomigha bir bala tughuldi» dep, uninggha isim
qoydi. Ular uninggha «Obed» dep at qoydi. U Yessening atisi boldi, Yesse Dawutning
atisi boldi.□

Dawut padishah, yeni Dawut peyghemberning nesebnamisi

18 Perezning nesebnamisi töwendikidektur: — Perezdin Hezron töreldi, ■
19 Hezrondin Ram töreldi, Ramdin Amminadab töreldi,
20 Amminadabtin Nahshon töreldi, Nahshondin Salmon töreldi,
21 Salmondin Boaz töreldi, Boazdin Obed töreldi,
22 Obedtin Yesse töreldi we Yessedin Dawut töreldi.

□ **4:17 «Obed» —** «qul», «xizmetkar» dégen menide. **«Dawut»** — Dawut padishah, Dawut peyghember. ■ **4:18** 1Tar. 2:5; Mat. 1:3

Samuil «1»

Derd-elemdin bolghan tilek

1 Efraim taghliqidiki Ramataim-Zofimda Elkanah isimlik bir kishi bar idi. U Efraimliq bolup, Yerohamning oghli, Yeroham Élixuning oghli, Élixu Toxuning oghli, Toxu Zufning oghli idi. ■
2 Uning ikki ayali bar idi. Birsining ismi Hannah, yene birsining ismi Peninnah idi. Peninnahning baliliri bar idi, lékin Hannahning balisi yoq idi.
3 Bu adem her yili öz shehiridin samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha sejde qilip qurbanliq sun'ghili Shilohgha baratti. U yerde Elining Xofniy we Finihas dégen ikki oghli Perwerdigarning kahinliri bolup ishleytti. ■
4 Her qétim Elkanah qurbanliq qilghan künide u *qurbanliqtin* ayali Peninnah we uning herbir oghul-qizlirigha öz ülüshini béretti.
5 Emma Hannahgha bolsa u ikki hessilik ülüsh béretti; chünki u Hannahni tolimu söyetti. Lékin Perwerdigar uni tughmas qilghanidi. □
6 Perwerdigarning uni tughmas qilghanliqidin uning kündesh reqibi *Peninnah Hannahni* azablash üchün uning bilen qattiq qérishatti.
7 We her yili, Hannah her qétim Perwerdigarning öyige chiqqanda, *Peninnah* uninggha azar béretti. Peninnah shundaq qilghachqa, u yighlap héch néme yémeytti. □
8 Axiri uning éri Elkanah uninggha: — I Hannah, némishqa yighlaysen? Némishqa birnerse yémeysen? Némishqa könglüng azar yeydu? Men özüm sanga on oghuldin ewzel emesmu?! — dédi.■
9 Ular Shilohda yep-ichkendin kéyin (Eli dégen kahin shu chaghda Perwerdigarning ibadetxanisining ishiki yénidiki orunduqta olturatti) Hannah dastixandin turdi;
10 u qattiq azab ichide Perwerdigargha dua qilip zar-zar yighlaytti.
11 U qesem ichip: — I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, eger dédikingning derdige yétip, méni yad étip dédikingni untumay, belki dédikingge bir oghul bala ata qilsang, uni pütün ömrining künliride Sen Perwerdigargha béghishlaymen; uning béshigha ustira héchqachan sélinmaydu, dédi.□ ■
12 U Perwerdigarning aldida duasini dawam qiliwatqanda, Eli uning aghzigha qarap turdi;
13 chünki Hannah duani ichide qilghachqa lewliri midirlawatqini bilen awazi anglanmaytti. Shunga Eli uni mest bolup qaptu, dep oylidi.
14 Eli uninggha: — Qachan'ghiche mest yürisen? Sharabingni özüngdin néri qil, dédi.
15 Lékin Hannah jawaben: — Undaq emes, i ghojam! Köngli sunuq bir mezlummen. Men sharabmu, haraqmu ichmidim, belki jénim derdini Perwerdigarning aldida töktüm; ■

■ **1:1** 1Tar. 6:11, 12 ■ **1:3** Mis. 23:14; Qan. 16:16. □ **1:5 «Lékin Perwerdigar uni tughmas qilghanidi»** — ibraniy tilida: «Lékin Perwerdigar uning baliyatqusini étiwetkenidi». □ **1:7 «We her yili, Hannah her qétim Perwerdigarning öyige chiqqanda, Peninnah uninggha azar béretti»** — némishqa ular her qétim «Perwerdigarning öyige chiqqanda» shundaq bolidu? — bizningche her qétim bir ibraniy aile Xudaning aldigha shundaq kelgende, ular barliq baliliri üchün alahide teshekkür éytishi mumkim. Shu chaghlarda Peninnah Hannahqa «Sen bir tughmas!» dep eslitetti. Bezi terjimilerde mushu jümlining béshida: «U (Elkanah) her yili Perwerdigarning öyige chiqqanda, Hannah uninggha hemrah bolup barghanda...» déyilidu. ■ **1:8** Rut 4:15. □ **1:11 «uning béshigha ustira héchqachan sélinmaydu»** — Tewrat dewride bezi kishiler özlirini Xudaning ibaditige béghishlash meqsitide özlirini «nazariy» dep ataytti; «nazariy»lar (nazariy bolushqa qesem ichip békitilgen möhlette) haraq ichmeytti, chachlirini héch chüshürmeytti. «Chöl.» 6:1-22ni körüng. ■ **1:11** Hak. 13:5. ■ **1:15** Zeb. 62:8; 142:2

16 dédeklirini yaman xotun dep bilmigeyla. Chünki méning zor derdim we azablirimdin
bu kün'giche shundaq nida qiliwatimen, dédi.□
17 Eli uninggha jawab bérip: — Tinch-aman qaytqin; Israilning Xudasi Özidin tiligen
iltijayingni ijabet qilghay, dédi.
18 Hannah: — Dédekliri köz aldilirida iltipat tapqay, dédi. U shularni dep chiqip, ghiza
yédi we shuningdin kéyin chirayida ilgirikidek ghemkinlik körünmidi.
19 Ular etisi tang seherde ornidin turup Perwerdigarning huzurida sejde qilip bolup,
Ramahdiki öyige yénip keldi. Elkanah ayali Hannahgha yéqinchiliq qildi; Perwerdigar
uni esligenidi.
20 Hannah hamilidar bolup, waqti-saiti toshup, bir oghul tughdi. U: «Men uni Perwerdi-
gardin tilep aldim» dep, ismini Samuil qoydi.□

Hannah Samuilni Perwerdigargha ataydu

21 Uning éri Elkanah öyidiki hemmisi bilen Perwerdigargha atidighan her yilliq qur-
banliqni qilghili we qilghan qesimini ada qilish üchün Shilohgha chiqti.
22 Lékin Hannah bille barmay érige: — Bala emchektin ayrilghandila andin men uning
Perwerdigarning aldida hazir bolushi üchün uni élip barimen; shuning bilen u u yerde
menggü turidu, dédi.
23 Éri Elkanah uninggha: — Özüngge néme yaxshi körünse, shuni qilghin. Uni emchektin
ayrighuche turup turghin. Perwerdigar Öz söz-kalamigha emel qilghay, dédi. Ayali öyde
qélip balisi emchektin ayrilghuche émitti.
24 Balisi emchektin ayrilghandin kéyin u uni élip, shundaqla üch buqa, bir efah un we
bir tulum sharabni élip Perwerdigarning Shilohdiki öyige apardi. Bala bolsa téxi kichik
idi. □ ■
25 Ular bir buqini soyup balini elining qéshigha élip keldi. □
26 Shuning bilen Hannah *uninggha*: — I ghojam, özliride hayat rast bolghinidek, bu yerde
silining qashlirida turup Perwerdigargha nida qilghan mezlum men bolimen, dédi.
27 Men mushu oghul bala üchün dua qildim we mana, Perwerdigar méning tiligen
iltijayimni ijabet qildi.
28 Emdi hazir men uni Perwerdigargha tapshurup berdim. Ömrining hemme künliride
u Perwerdigargha béghishlan'ghan bolidu, dédi. Shuning bilen ular u yerde Perwerdi-
gargha sejde qildi.□

2

Hannah tentene bilen Perwerdigarni medhiyileydu

1 Hannah dua qilip mundaq dédi: —
«Méning qelbim Perwerdigar bilen yayraydu,
Méning münggüzüm Perwerdigar bilen égiz kötürüldi;

□ **1:16 «dédeklirini yaman xotun dep bilmigeyla...»** — ibraniy tilida «dédeklirini «Bélialning qizi» dep bilmigeyla» déyilidu. «Bélial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu. □ **1:20 ««Men uni Perwerdigardin tilep aldim» dep, ismini Samuil qoydi»** — ibraniy tilida «Samuil» dégenning menisi «Xuda anglidi» yaki «Xudadin tiligen» dégen'ge yéqin kélidu. □ **1:24 «bir efah un»** — «efah» ashliq-danlarning ölchem birliki idi, texminen 27 litr. Buqa qurbanliq qilin'ghanda, uninggha qoshup undin «qoshumche ashliq hediye» qilinishimu kérek idi. ■ **1:24** Luqa 2:41. □ **1:25 «Ular bir buqini soyup balini elining qéshigha élip keldi»** — qalghan ikki buqa belkim éligha Samuilni béqish üchün bergen «béqish heqqi» bolushi mumkin. Bashqa bir éhtimalliq barki, 24-ayetning menisi: «...üch buqa» emes, belki «....üch yashliq bir buqa» bolushi mumkin. Biraq bu ayetni shundaq chüshen'gen alimlar az. □ **1:28 «...ular u yerde Perwerdigargha sejde qildi»** — **«ular»** bezi kona köchürmilerde «u u yerde Perwerdigargha sejde qildi» déyilidu (démek, Samuilni körsitidu).

Aghzim düshmenlirimning aldida tentenilikte échildi;
Chünki Séning nijatingdin shadlinimen.□ ■
2 Perwerdigardek muqeddes bolghuchi yoqtur;
Chünki Sendin bashqa héch kim yoq,
Xudayimizdek héch uyultash yoqtur.■
3 I insanlar, kibirlik sözliringlarni köpeytiwermenglar,
Yoghan geplerni aghzinglardin chiqarmanglar;
Chünki Perwerdigar bilim-hidayetke ige Xudadur.
Insanlarning emelliri Uning teripidin tarazida tartilidu.
4 Palwanlarning oq-yaliri sundurildi;
Lékin putliship yiqilghanlarning béli bolsa qudret bilen baghlandi.
5 Qorsiqi toq bolghanlar nan tépish üchün özini yallanmiliqqa berdi;
Lékin ach qalghanlar hazir ach qalmidi;
Hetta tughmas ayal yettini tughidu;
Lékin köp baliliq bolghan soliship kétidu.■
6 Perwerdigar hem öltüridu, hem hayat béridu;
U ademni tehtisaragha chüshüridu, u yerdin yene turghuzidu;□ ■
7 Perwerdigar ademni hem namrat qiliwétidu, hem bay qilidu;
U kishini hem pes qilidu, hem égiz kötüridu.
8 U özi miskinni topidin qopuridu,
Qighliqtin yoqsulni kötüridu;
Ularni ésilzadiler arisida teng olturghuzidu;
Ularni shan-shereplik textige miras qilduridu;
Chünki yerning tüwrükliri Perwerdigarningkidur;
U Özi dunyani ularning üstige salghanidi.■
9 Öz muqeddes bendilirining putlirini U mezmut qilidu;
Emma reziller bolsa, qarangghuda shük qilinidu;
Chünki héchkim öz qudriti bilen nusret tapmaydu.
10 Perwerdigar bilen qarshilashqanlar pare-pare qiliwétilidu;
U Özi asmanlardin ulargha qarshi güldürleydu.
Perwerdigar yer yüzining chetlirigiche höküm chiqiridu;
U Özi tikligen padishahqa qudret béridu,
U Özi mesihliginining münggüzini égiz kötüridu!».□ ■

11 Elkanah bolsa Ramahdiki öz öyige yénip bardi. Bala bolsa elining qéshida Perwerdigargha xizmet qilip qaldi.

Elining oghullirining kahinliq mensipidin rezillik bilen paydilinishliri ••••

□ **2:1 «Méning münggüzüm Perwerdigar bilen égiz kötürüldi»** — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini yaki küchini bildüridu. Mushu yerde Qutquzghuchi-mesihni körsitishi mumkin. «Zeb.», 132:17ni körüng. Bu münggüzler ademning béshida ösken emes, elwette! ■ **2:1** Luqa 1:46. ■ **2:2** Qan. 3:24; Zeb. 86:8. ■ **2:5** Zeb. 34:9-10; Yigh. 5:6; Luqa 1:53. □ **2:6 «tehtisara»** — ölgenlerning rohi baridighan jay. ■ **2:6** Qan. 32:39; Ez. 37:11-14 ■ **2:8** Ayup 36:15; Zeb. 113:7, 8; Luqa 1:52; Zeb. 24:1-2; 102:25; 104:5. □ **2:10 «U Özi mesihliginining münggüzini égiz kötüridu!»** — «mesihlimek» yaki «mesih qilish»: Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha zeytun méyi sürülüshi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» yaki «mesihlinish» dep atilatti we shundaqla shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesihligini» dep atilatti. Kahinlar we bezi waqtida peyghemberlermu «mesih qilinatti». Israilda shu chaghda padishah bolmighachqa, Hannahning bu sözi derweqe kelgüsi ishlarni aldin'ala körsetken bésharet idi. ■ **2:10** 1Sam. 7:10; Zeb. 2:6; 21:8; 89:24

12 Emma Elining oghulliri intayin yaman kishilerdin bolup, Perwerdigarni tonumaytti.
□
13 Kahinlarning xelqlerge mundaq aditi bolghan: — Birsi qurbanliq qilip, gösh qaynap pishiwatqanda kahinning xizmetkari kélip üch tilliq changgakni qolida tutup
14 dash, qazan, dangqan yaki korining ichige sanjip, changgakqa néme élin'ghan bolsa kahin shuni özige alatti. Ularning Shilohgha *qurbanliq qilghili* kelgen hemme Israillargha shundaq aditi bolghan. □
15 Shundaqla hetta yaghni köydürmeste kahinning xizmetkari kélip qurbanliq qiliwatqan ademge: — Kahin'gha kawap üchün gösh bergin, chünki u sendin qaynap pishqan gösh qobul qilmaydu, belki xam gösh lazim, deytti.
16 Eger qurbanliq qilghuchi uninggha: — Awwal yéghi köydürülüp bolsun, andin némini xalisang shuni alghin, dése, u: — Bolmaydu, manga derhal ber! Bolmisa mejburiy alimen, deytti; □
17 Shundaq qilip bu ikki yashning gunahi Perwerdigarning aldida tolimu éghir bolghanidi; chünki uning sewebidin xeq Perwerdigargha atighan qurbanliqlar közge ilinmaywatatti.
18 Emma Samuil nareside bala bolup kanaptin toqulghan bir efodni kiyip Perwerdigarning aldida xizmet qilatti. □
19 Buningdin bashqa uning anisi her yilda uninggha bir kichik ton tikip, her yilliq qurbanliqni qilghili éri bilen barghanda alghach kéletti.
20 Eli Elkanah we ayaligha bext tilep dua qilip: — «Ayalingning Perwerdigargha béghishlighinining ornigha sanga uningdin bashqa nesil bergey, dédi. Andin bu ikkisi öz öyige yandi.
21 Shuning bilen Perwerdigar Hannahni yoqlap beriketlep, u hamilidar bolup jemiy üch oghul we ikki qiz tughdi. Kichik Samuil bolsa Perwerdigarning aldida turup ösüwatatti.□
22 Eli bek qérip ketkenidi. U oghullirining pütkül Israilgha hemme qilghanlirini anglidi hem jamaet chédirining ishikide xizmet qilidighan ayallar bilen yatqininimu anglidi. □
23 U ulargha: — Siler néme üchün shundaq ishlarni qilisiler? Chünki bu xelqning hemmisidin silerning yamanliqinglarni anglawatimen, dédi.
24 Bolmaydu, i oghullirim! Men anglighan bu xewer yaxshi emes, Perwerdigarning xelqini azdurupsiler. □
25 Eger bir adem yene bir ademge gunah qilsa, bashqa birsi uning üchün Xudadin rehim sorisa bolidu; lékin eger birsi Perwerdigargha gunah qilsa, kim uning gunahini tiliyeleydu? — dédi. Lékin ular atisining sözige qulaq salmidi; chünki Perwerdigar ularni öltürüshni niyet qilghanidi.

□ **2:12 «...intayin yaman kishilerdin bolup» —** ibraniy tilida: «Bélialning (Iblisning) oghulliridin bolup» déyilidu. «Bélial»ning menisi «erzimes», belkim Sheytanni körsitidu. □ **2:14 «Ularning Shilohgha qurbanliq qilghili kelgen hemme Israillargha shundaq aditi bolghan» —** mushu xil qurbanliqlar, shübhisizki, «teshekkür qurbanliqliri» yaki «inaqliq qurbanliqliri» idi. Kahinlarning mushu aditi Musa peyghemberge chüshürülgen qanunning belgilimilirige asaslan'ghan emes. Kahinlarning «hoquq ülüshi» bolsa «Law.» 7:11-18, 28-34-ayetlerde körsitilidu. Emma elining oghulliri achközlükidin bu adetni tolimu heddidin ashuruwetkenidi. Kéyinki ayetlerni körüng. □ **2:16 «Awwal yéghi köydürülüp bolsun, andin némini xalisang shuni alghin» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche qurbanliqlardiki barliq yaghlar Perwerdigargha atap köydürületti. Ademning uni yéyishi men'i qilinatti. □ **2:18 «Samuil nareside bala bolup kanaptin toqulghan bir efodni kiyip Perwerdigarning aldida xizmet qilatti» —** «efod» dégen néme? Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiydighan bir alahide kalte chapan bolup, uning ichidiki ikki xil tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. Samuil Lawiy qebilisidin bolmisimu, bu ayetke qarighanda «kahinliq kiyim» kiyip, kahinliq xizmitini qiliwatatti. □ **2:21 «...yoqlap beriketlep» —** ibraniy tilida peqet «yoqlap» déyilidu. Xudaning «yoqlishi» toghruluq «tebirler»nimu körüng. □ **2:22 «jamaet chédiri» —** yeni «ibadet chédiri» yaki «muqeddes chédir». □ **2:24 «Perwerdigarning xelqini azdurupsiler» —** bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi arisida tarqalghan xewer yaxshi emes».

26 Emma Samuil dégen bala ösüwatatti, Perwerdigar hem ademlerning aldida iltipat tapqanidi.■
27 Xudaning bir adimi Elining yénigha kélip mundaq dédi: — Perwerdigar shundaq deydu: «Misirda, Pirewnningkide turghanda Özümni atangning jemetige ochuq ayan qilmidimmu? ■
28 Men uni kahinim bolush, Öz qurban'gahimda qurbanliq qilish, xushbuy yéqish we Méning aldimda efod tonini kéyip xizmet qilishqa Israilning hemme qebililiridin tallim-ighanidimmu? Shuningdek Men Israilning otta köydüridighan hemme qurbanliqlirini atanggha tapshurup teqdim qilghan emesmu? □ ■
29 Némishqa Men buyrughan, turalghu jayimdiki qurbanliqim bilen ashliq hediyelerni depsende qilisiler? Némishqa xelqim Israillar keltürgen hemme hediyelerning ésilidin özliringlarni semritip, öz oghulliringlarning hörmitini Méningkidin üstün qilisen?» ■
30 Uning üchün Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men derheqiqet séning we atangning jemetidikiler Méning aldimda xizmitimde menggü mangidu, dep éytqanidim; lékin emdi Men Perwerdigar shuni deymenki, bu ish hazir Mendin néri bolsun! Méni hörmet qilghanlarni Men hörmet qilimen, lékin Méni kemsitkenler pes qarilidu. ■
31 Mana shundaq künler kéliduki, séning bilikingni we atangning jemetining bilikini teng késiwétimen; shuning bilen jemetingde birmu qérighan adem tépilmaydu! □
32 Sen turalghu jayimda derd-qayghu körisen; Israillar herqandaq huzur-bextni körgini bilen, séning jemetingde ebedgiche birmu qérighan adem tépilmaydu. □
33 We Men qurban'gahimning xizmitidin üzüp tashlimighan adiming bar bolsa, u közliringning xirelishishi bilen jéningning azablinishigha seweb bolidu. Jemetingde tughulghanlarning hemmisi balaghettin ötmey ölidu. □
34 Sanga bu ishlarni ispatlashqa, ikki oghlung Xofniy bilen Finihasning béshigha chüshidighan mundaq bir alamet bésharet bolidu: — ularning ikkilisi bir künde ölidu.
35 Emma Özümge Rohim we dilimdiki niyitim boyiche ish köridighan sadiq bir kahinni tikleymen; Men uninggha mezmut bir jemet qurimen; u Méning mesih qilghinimning aldida menggü méngip xizmet qilidu. □
36 Shundaq boliduki, séning jemetingdikilerdin herbir tirik qalghanlar bir ser kümüsh we bir chishlem nan tileshke uning aldigha kélip uninggha tezim qilip: «Qahinliq xizmetliridin manga bir orun bersile, yégili bir chishlem nan tapay dep éytidighan bolidu» deydu.

3

Perwerdigar Samuilni chaqiridu

■ **2:26** Luqa 2:52. ■ **2:27** Ros. 7:25. □ **2:28 «... Men Israilning otta köydüridighan hemme qurbanliqlirini atanggha tapshurup teqdim qilghan emesmu?»** — Tewratqa asasen, kahinlarning herqandaq qurbanliqlardin özige xas bir ülüshni élish hoquqi bar idi. ■ **2:28** Law. 10:14. ■ **2:29** Qan. 32:15. ■ **2:30** Mis. 28:43; 29:9. □ **2:31 «... séning bilikingni we atangning jemetining bilikini teng késiwétimen»** — «ademning biliki» uning küchi, qabiliyiti we hoquqini bildüretti. □ **2:32 «Sen turalghu jayimda derd-qayghu körisen»** — yaki «Sen turalghu jayimda düshmen körisen». **«séning jemetingde ebedgiche birmu qérighan adem tépilmaydu»** — bu bésharet töwendiki bablarda échilidu. Eli özi Perwerdigarning ehde sanduqining bulap kétilgenlikini köridu; biraq kéyinki künlerde, yeni Dawut padishahning künliridiki bext-beriketni u körmeydu (Elining jemetining kéyinki tarixi 22-bab, 1-22, «1Pad.» 2:26-27de körülidu). □ **2:33 «közliringning xirelishishi»** — bu ibare adette köz yashlirining köp tökülgenlikidin yaki zor ghemkinliktin bolghan haletni körsitidu. □ **2:35 «...Méning mesih qilghinimning aldida»** — Méning padishahimning aldida, démekchi. Bizningche bu bésharet awwal Samuilning özide andin kahin Zadokning jemetide emelge ashuruldi. **«menggü méngip xizmet qilidu»** — ibraniy tilida «barliq künlerde méngip xizmet qilidu».

1 Samuil dégen bala bolsa elining aldida Perwerdigarning xizmitide bolatti. Emdi Perwerdigarning sözi u künlerde kem idi; wehiylik körünüshlermu köp emes idi.
2 We shundaq boldiki, bir küni Eli ornida yatqanidi (uning közliri torliship körmes bolup qalay dégenidi) ■
3 Xudaning chirighi téxi öchmigen bolup, Samuil Perwerdigarning ibadetxanisida, Xudaning ehde sanduqigha yéqinla yerde yatatti.
4 Perwerdigar Samuilni chaqirdi. U: — Mana men bu yerde, dédi.
5 U Elining qéshigha yügürüp bérip: — Mana men, méni chaqirdingghu, dédi. Lékin u jawab bérip: — Men chaqirmidim; qaytip bérip yatqin, dédi. Shuning bilen u bérip yatti.
6 Perwerdigar yene: «Samuil!» dep chaqirdi. Samuil qopup elining qéshigha bérip: Mana men, méni chaqirdingghu, dédi. Lékin u jawab bérip: — Men chaqirmidim i oghlum, yene bérip yatqin, dédi.
7 Samuil Perwerdigarni téxi tonumighanidi; Perwerdigarning sözi uninggha téxi ayan qilinmighanidi.
8 Lékin Perwerdigar yene üchinchi qétim: «Samuil!» dep chaqirdi; u qopup elining qéshigha bérip: — Mana men; sen méni chaqirding, dédi. U waqitta Eli Perwerdigar balini chaqiriptu, dep bilip yetti.
9 Shuning bilen Eli Samuilgha: — Bérip yatqin. U eger séni chaqirsa, sen: — I Perwerdigar, söz qilghin, chünki qulung anglaydu, dep éytqin, dédi, Samuil bérip ornida yatti.
10 We Perwerdigar kélip yéqin turup ilgirikidek: — «Samuil, Samuil!» dep chaqirdi. Samuil: — Söz qilghin, chünki qulung anglaydu, dep jawab berdi.□
11 Perwerdigar Samuilgha: — Mana Men anglighanlarning ikki quliqini zingildatqudek bir ishni Israilning arisida qilmaqchimen. ■
12 Shu künide Men burun Elining jemetidikiler toghrisida éytqinimning hemmisini uning üstige chüshürimen; bashtin axirghiche ada qilimen! ■
13 Chünki özige ayan bolghan qebihlik tüpeylidin Men uninggha, séning jemetingdin menggülük höküm chiqarmaqchimen, dep éytqanmen: chünki u oghullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi. □
14 Uning üchün Elining jemetidikilerge qesem qilghanmenki, Elining jemetidikilerning qebihliki meyli qurbanliq bilen bolsun, meyli hediye bilen bolsun kafaret qilinmay, ebedgiche kechürüm qilinmaydu, dédi.
15 Samuil etisi tang atquche yétip, andin Perwerdigarning öyining ishiklirini achti. Emma Samuil wehiylik körünüshni Elige éytishtin qorqti.
16 Lékin Eli Samuilni chaqirip: — I Samuil oghlum, dédi. U: — Mana men, dep jawab berdi.
17 U: — U sanga néme söz qildi? Sendin ötüney, uni mendin yoshurmighin. Eger Uning sanga éytqanlirining birini manga éytmay qoysang, Xuda déginini séning béshinggha chüshürsun we uningdin artuq chüshürsun! — dédi.
18 Shuning bilen Samuil uninggha héchnémini qaldurmay hemmini dep berdi. Eli: — Mana, U Perwerdigardur; U némini layiq tapsa, shuni qilsun, dédi.
19 Samuil ösüp chong boluwatatti we Perwerdigar uning bilen bille bolup, uning éytqan bésharetlik sözliridin héchqaysisini yerde qaldurmaytti.
20 Shuning bilen pütkül Israil Dandin tartip Beer-Shébaghiche Samuilning Perwerdigarning peyghembiri qilip tiklen'genlikini bilip yetti. □

■ **3:2** 1Sam. 4:15. □ **3:10 «Samuil, Samuil!»** — Tewrat-injilda Xuda bir kishining ismini qaytilap chaqirghan bolsa, u ademning özige intayin söyümlük ikenlikini körsitidu. ■ **3:11** 2Pad. 21:12; Yer. 19:3. ■ **3:12** 1Sam. 2:31. □ **3:13 «Men uninggha, séning jemetingdin menggülük höküm chiqarmaqchimen, dep éytqanmen»** — yaki «Men uninggha, séning jemetingdin menggülük höküm chiqarmaqchimen, dep éytqin». **«chünki u oghullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi»** — yaki «chünki u oghullirining Xudani qarghighanliqini bilip turup ularni tosmidi». □ **3:20 «Dandin tartip Beer-Shébaghiche»** — «Dan» Israilning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi.

21 Shu waqitta Perwerdigar Shilohda Özini yene ayan qildi. Chünki Perwerdigar Shilohda Öz söz-kalami arqiliq Samuilgha Özini ayan qildi; we Samuil Uning sözini pütkül Israilgha yetküzdi.□

4

Perwerdigarning ehde sanduqi Filistiylerning qoligha chüshidu

1 U waqitta Israil Filistiyler bilen jeng qilghili chiqip Eben-Ezerge yéqin jayda bargah-chédirlarni tikti. Filistiyler bolsa Afek dégen jayda bargah-chédirlarni tikti.
2 Filistiyler Israillar bilen soqushqili sep tizip turdi. Jeng kéngeygende Israil Filistiyler aldida tarmar boldi; Filistiyler ularning jeng sepliridin töt mingche ademni öltürdi.
3 Xalayiq bargahqa yénip kelgende, Israilning aqsaqalliri: — Némishqa Perwerdigar bügün bizni Filistiyler teripidin tarmar qildurdi? Biz Shilohdin Perwerdigarning ehde sanduqini qéshimizgha élip kéleyli; u arimizda bolsa, bizni düshminimizning qolidin qutquzidu, dédi.
4 Shu geptin kéyin xalayiq Shilohgha adem mangdurup, shu yerdin kérublarning otturisida olturghan samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning ehde sanduqini élip kötürüp keldi. Shuningdek Elining ikki oghli Xofniy bilen Finihasmu Xudaning ehde sanduqi bilen bille keldi. □ ■
5 We shundaq boldiki, Perwerdigarning ehde sanduqi leshkergahqa élip kélin'gende pütkül Israil yerni tewretküdek küchlük bir chuqan kötürüshti.
6 Filistiyler küchlük tentene awazini anglap: — Ibraniylarning leshkergahidin anglan'ghan bu küchlük chuqan néme wejidin chiqqandu, dep éytishti. Arqidinla ular Perwerdigarning ehde sanduqining ularning leshkergahigha keltürülginini bilip yetti.
7 Shuning bilen Filistiyler qorqup: — Ilahlar ularning leshkergahigha keptu, halimizgha way! Mundaq ish bu waqitqiche héch bolghan emes, déyishti.
8 Halimizgha way! Bizni bu qudretlik ilahlarning qolidin kim qutquzidu? Mana bayawanda misirliqlarni türlük bala-wabalar bilen urghan ilahlar del shulardur!
9 I Filistiyler, özliringlarni jesur körsitip erkektek turunglar. Bolmisa, ibraniylar bizge qul bolghandek biz ulargha qul bolimiz; erkektek bolup jeng qilinglar! — dédi. ■
10 Shuning bilen Filistiyler Israillar bilen jeng qildi. Israil tarmar qilinip, herbiri terep-terepke öz chédirige beder qachti. Jengde qattiq qirghinchiliq bolup, Israildin ottuz ming piyade esker öltürüldi.
11 Perwerdigarning ehde sanduqi olja bolup ketti we Elining ikki oghli Xofniy bilen Finihasmu öltürüldi.■

12 Shu küni bir Binyaminliq jeng meydanidin qéchip kiyim-kéchekliri yirtiq, üstibéshi topa-chang halda Shilohgha yügürüp keldi. ■
13 U yétip kelgende, mana Eli yolning chétide öz orunduqida olturup taqiti-taq bolup kütüwatatti; uning köngli Perwerdigarning ehde sanduqining ghémide perishan idi. U kishi xewerni yetküzgili sheherge kirgende, pütkül sheher peryad-chuqan kötürdi.
14 Eli peryad sadasini anglap: — Bu zadi néme warang-churung? dep soridi. U kishi aldirap kélip elige xewer berdi

□ **3:21 «Samuil Uning sözini pütkül Israilgha yetküzdi» —** yaki «Samuil éytqan bu söz pütkül Israilda yüz berdi».
□ **4:4 «...kérublarning otturisida olturghan samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigar» —** «kérublar» perishtilerning sheklide bolup, ehde sanduqining ikki teripide turatti. «Mis.» 25:17-22ni körüng. Xuda «kérublarning otturisida, ehde sanduqining üstide huzurumni olturghuzimen, dep wede qilghanidi. ■ **4:4** 2Sam. 6:2; Zeb. 80:1; 99:1 ■ **4:9** Hak. 13:1. ■ **4:11** 1Sam. 2:34; Zeb. 78:59-61 ■ **4:12** Ye. 7:6.

15 (Eli toqsan sekkiz yashqa kirgen, közliri qétip qalghan bolup, körmeytti). ■
16 U kishi Elige: — Men jengdin qaytip kelgen kishimen, bügün jeng meydanidin qéchip keldim, dédi. Eli: — I oghlum, néme ish yüz berdi? — dep soridi.
17 Xewerchi jawab bérip: — Israil Filistiylerning aldidin beder qachti. Xelq arisida qattiq qirghinchiliq boldi! Séning ikki oghlung, Xofniy bilen Finihasmu öldi hemde Xudaning ehde sanduqimu olja bolup ketti, dédi.
18 We shundaq boldiki, xewerchi Xudaning ehde sanduqini tilgha alghanda, Eli derwazining yénidiki orunduqtin keynige yiqilip chüshüp, boyni sunup öldi; chünki u qérip, bedinimu éghirliship ketkenidi. U qiriq yil Israilning hakimi bolghanidi.□
19 Uning kélini, yeni Finihasning ayali hamilidar bolup tughushqa az qalghanidi. U Xudaning ehde sanduqining olja bolup ketkenliki we qiyinatisi bilen éringmu ölgenlik xewirini anglighanda, birdinla qattiq tolghaq tutup, pükülüp balini tughdi.
20 U öley dep qalghanda, chöriside turghan ayallar: — Qorqmighin, sen oghul bala tughdung, dédi. Lékin u buninggha jawabmu bermidi hem köngül bölmidi.
21 U: «Shan-sherep Israildin ketti» dep baligha «Ixabod» dep isim qoydi; chünki Xudaning ehde sanduqi olja bolup ketken hem qéyinatisi bilen érimu ölgenidi. □
22 U yene: — Shan-sherep Israildin ketti; chünki Xudaning ehde sanduqi olja bolup ketti! — dédi.

5

1 Filistiyler Xudaning ehde sanduqini olja élip, uni Eben-Ezerdin élip Ashdodqa bardi.
2 U yerde Filistiyler Xudaning ehde sanduqini élip Dagon butxanisigha ekirip, Dagon dégen butning yénigha qoydi.
3 Ashdoddikiler etisi seher qopup kelse, mana Dagon buti Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti. Shunga ular Dagon butni élip yene öz ornida turghuzup qoydi.
4 Lékin etisi seher qopup kelse, mana, Dagon Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti; Dagonning béshi hem qolliri bosughida chéqilghanidi; Dagonning peqet béliqsiman téni qalghanidi. □
5 Shunga bügün'ge qeder Ashdodta ya Dagonning kahinliri bolsun ya Dagonning butxanisigha kirgüchiler bolsun, Dagonning bosughisigha dessimeydu.
6 Andin Perwerdigarning qoli Ashdoddikilerning üstige qattiq chüshüp, ularni weyran qilip, Ashdod bilen etrapidikilerni hürrek késili bilen urdi. □ ■
7 Ashdoddikiler bularni körüp: — Israilning Xudasining ehde sanduqi bizlerde turmisun! Chünki uning qoli bizni we ilahimiz Dagonni qattiq bésiwaldi, déyishti.
8 Shuning bilen ular adem mangdurup Filistiylerning hemme ghojilirini chaqirtip jem qilip ulardin: — Israilning Xudasining ehde sanduqini qandaq bir terep qilimiz? dep soridi. Ular: — Israilning Xudasining ehde sanduqi Gatqa chet yol bilen yötkelsun, dep jawab bérishti. Shuning bilen ular Israilning Xudasining ehde sanduqini u yerge chet yol bilen yötkidi. □
9 We shundaq boldiki, ular uni chet yol bilen yötkigendin kéyin Perwerdigarning qoli u sheherge chüshüp kishilerni qattiq sarasimige chüshürdi. U kichiklerdin tartip chonglarghiche sheherdikilerni urdi, ular hürrek késilige giriptar boldi.

■ **4:15** 1Sam. 3:2 □ **4:18 «U qiriq yil Israilning hakimi bolghanidi» —** «hakim»larning yétekchi hem soraqchi rolini chüshinish üchün Tewrattiki «Batur Hakimlar»ni körüng. □ **4:21 «U: «shan-sherep Israildin ketti» dep baligha «Ixabod» dep isim qoydi» —** «Ixabod» belkim «Shan-sherep qéni?» yaki «Shan-sherep ketti» dégenni bildüridu. □ **5:4 «Dagon Perwerdigarning ehde sanduqining aldida yiqilghiniche düm yatatti» —** «Dagon» dégen butta ademning béshi we béliqning téni bar idi. □ **5:6 «hürrek késili» —** yaki «ösmiler» yaki «bowasir késili». ■ **5:6** Zeb. 78:60-66. □ **5:8 «Gatqa chet yol bilen yötkelsun» —** belkim bashqa sheher-kentlerdin ötküzmeslik üchün.

10 Shuning bilen ular Xudaning ehde sanduqini Ekron'gha ewetti. Lékin Xudaning ehde
sanduqi Ekron'gha yétip kelgende, Ekrondikiler peryad qilip: — Biz bilen xelqimizni
öltürüsh üchün ular Israilning Xudasining ehde sanduqini bizge yötkidi! — dédi.
11 Ular adem mangdurup Filistiylerning ghojilirini qichqartip jem qilip ulargha: — Biz
bilen xelqimizni öltürmesliki üchün Israilning Xudasining ehde sanduqini bu yerdin öz
jayigha ketküzünglar, dédi; chünki qattiq wehime sheherni basqanidi; Xudaning qoli
ularning üstige tolimu éghir chüshkenidi.
12 Ölmigen ademler bolsa hürrek késili bilen urulup, sheherning peryadi asman'gha
kötürüldi.

6

Filistiyler ehde sanduqini qayturup ewetidu

1 Perwerdigarning ehde sanduqi Filistiylerning yurtida yette ay turdi.
2 Filistiyler kahinlar bilen palchilarni chaqirip ulargha: — Perwerdigarning ehde
sanduqini qandaq qilimiz? Uni qandaq qilip öz jayigha eweteleymiz? Yol körsitinglar,
dédi.
3 Ular: — Eger Israilning Xudasining ehde sanduqini qayturup ewetsenglar, quruq ewet-
menglar, héch bolmighanda uning bilen bir «itaetsizlik qurbanliqi»ni birge ewetishinglar
zörürdur, dédi. Shundaq qilghanda shipa tapisiler, shundaqla Uning qolining néme
üchün silerdin ayrilmighanliqini bilisiler, dédi.
4 Ular: — Biz némini itaetsizlik qurbanliqi qilip ewetimiz? — dep soridi. Ular: — Filis-
tiylerning ghojilirining sani besh; shunga besh altun hürrek we besh altun chashqan
yasap ewetinglar; chünki silerge we ghojanglargha oxshashla bala-qaza chüshti.
5 Hürrekliringlarning sheklini we zéminiglarni weyran qilidighan chashqanlarning shek-
lini neqish qilip yasap, Israilning Xudasigha shan-sherep keltürünglar. Shuning bilen u
belkim silerning, ilahlirimizning we zéminglarning üstini basqan qolini yéniklitermikin:
—
6 Misirliqlar bilen Pirewn öz köngüllirini qattiq qilghandek silermu némishqa öz
könglünglarni qattiq qilisiler? U misirliqlargha zor qattiq qolluq körsetkendin kéyin, ular
Israillarni qoyup bermidimu, ular shuning bilen qaytip kelmidimu? ■
7 Emdi yéngi bir harwa yasap, téxi boyunturuqqa köndürülmigen mozayliq ikki inekni
harwigha qoshunglar; ulardin mozaylirini ayrip, öyde élip qélinglar;
8 andin Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp harwigha sélinglar; we uninggha ewe-
tidighan itaetsizlik qurbanliqi qilidighan altun buyumlarni bir qapqa sélip sanduqqa
yandap qoyunglar we sanduqni shu péti mangdurunglar;
9 andin qarap turunglar. Eger harwa Israil chégrisidiki yol bilen Beyt-Shemeshke
mangsa, bizge kelgen shu chong bala-qazani chüshürgüchining özi Perwerdigar bolidu.
Undaq bolmisa, bizni urghan Uning qoli emes, belki bizge chüshken tasadipiliq bolidu,
xalas, déyishti.
10 Shuning bilen Filistiyler shundaq qildi. Ular Mozayliq ikki inekni harwigha qoshup,
mozaylirini öyde solap qoyup,
11 Perwerdigarning ehde sanduqini harwigha sélip, altun chashqan we quyma hürrekler
qachilan'ghan qapni uninggha yandap qoydi.
12 Inekler Beyt-Shemeshke baridighan yol bilen udul yürüp ketti. Ular kötürülgen yol
bilen mangghach möreytti, ya ong terepke ya sol terepke qéyip ketmidi. Filistiylerning
ghojiliri ularning arqisidin Beyt-Shemeshning chégrisighiche bardi.
13 Beyt-Shemeshtikiler jilghida bughday oruwatatti, ular bashlirini kötürüp ehde san-
duqini körüp xush bolushti.

■ **6:6** Mis. 12:31.

14 Harwa Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqigha kélip, u yerdiki bir chong tashning yénida toxtap qaldi. Ular harwini chéqip, ikki inekni Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq qildi. □
15 Lawiylar Perwerdigarning ehde sanduqi bilen altun buyumlar bar qapni chüshürüp chong tashning üstige qoydi. Shu küni Beyt-Shemeshtikiler Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni qildi. □
16 Filistiylerning besh ghojisi bularni körüp shu küni Ekron'gha qaytip ketti.
17 Filistiylerning Perwerdigargha itaetsizlik qurbanliqi qilip bergen altun hürriki: — Ashdod üchün bir, Gaza üchün bir, Ashkélon üchün bir, Gat üchün bir we Ekron üchün bir idi.
18 Altun chashqanlarning sani bolsa Filistiylerning besh ghojisigha tewe barliq sheherning sani bilen barawer idi. Bu sheherler sépilliq sheherler we ulargha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong chimenzarghiche hemme jayni öz ichige alatti. Bu chimenzar hazirmu Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida bar.□
19 Emma Beyt-Shemeshtikiler öz meyliche ehde sanduqining ichige qarighini üchün Perwerdigar ulardin yetmish ademni, jümlidin chonglardin ellikni urdi. Perwerdigar xelqni mundaq qattiq urghanliqi üchün pütün xelq matem tutti. □
20 Beyt-Shemeshtikiler: — Bu muqeddes Xuda Perwerdigarning aldida kim öre turalaydu? Ehde sanduqi bizning bu yerdin kimning qéshigha apirilishi kérek? — dédi.
21 Andin ular Kiriat-Yéarimdikilerge elchilerni ewitip: — Filistiyler Perwerdigarning ehde sanduqini qayturup berdi. Bu yerge kélip uni özünglargha élip kétinglar, dédi.

7

Israillar Filistiyler bilen yene soqushidu

1 Shuning bilen Kiriat-Yéarimdiki ademler kélip Perwerdigarning ehde sanduqini élip chiqip, döngning üstidiki Abinadabning öyide qoydi we uning oghli Eliazarni ehde sanduqigha qarashqa Perwerdigargha atap békitti. ■
2 Ehde sanduqi Kiriat-Yéarimda qoyulghandin tartip uzun waqit, yeni yigirme yil ötti. Israilning pütkül jemeti Perwerdigarni séghindi.
3 We Samuil Israilning pütkül jemetige: — Eger pütün qelbinglar bilen Perwerdigarning yénigha qaytip, yatlarning ilahliri bilen Ashtarotlarni öz aranglardin yoqitip, könglünglarni Perwerdigargha baghlap, xas Uning ibaditidila bolsanglar U silerni Filistiylerning qolidin qutquzidu, dédi. □ ■
4 Shuning bilen Israil Baallar bilen Ashtarotlarni tashlap xas Perwerdigarning ibaditidila boldi.

□ **6:14 «Harwa Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqigha kélip, u yerdiki bir chong tashning yénida toxtap qaldi» —** démisekmu, Beyt-Shemeshtikiler Israillar idi, Beyt-Shemesh Israil bilen Filistiye otturisidiki chégra idi. □ **6:15 «Beyt-Shemeshtikiler Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni qildi» —** «bashqa qurbanliqlar» belkim «teshekkür qurbanliqliri»ni körsitidu. Undaq qurbanliqlarni yéyishke bolidu. □ **6:18 «Bu sheherler sépilliq sheherler we ulargha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong chimenzarghiche hemme jayni öz ichige alatti. Bu chimenzar hazirmu Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida bar» —** bashqa birxil terjimisi: «(bu sheherler sépilliq sheherlerni we uninggha qarashliq sehra-kentlerni, shundaqla ular Perwerdigarning ehde sanduqini qoyghan chong tashqiche hemmini öz ichige alghanidi) bu chong tash bügün'giche Beyt-Shemeshlik Yeshuaning étizliqida turmaqta». Yene bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. □ **6:19 «...yetmish ademni, jümlidin chonglardin ellikni urdi» —** buning bashqa birxil terjimisi: «...besh tümen yetmish ademni urdi». Az bir qisim kona köchürmilerdimu peqet «yetmish adem» dep xatirilen'gen. ■ **7:1** 2Sam. 6:4. □ **7:3 «Ashtarotlar» —** yaki «Asherahlar» — alahide derexler bilen munasiwetlik ayal butlarni körsitidu; derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **7:3** Qan. 6:13; 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8

5 Andin Samuil: — Pütkül Israilni Mizpah shehirige jem qilsanglar, men siler üchün Perwerdigarning aldida dua qilay, dédi.
6 Emdi ular Mizpahqa jem bolup, u yerde su tartip uni Perwerdigar aldigha quydi we u küni roza tutup: — Biz Perwerdigarning aldida gunah sadir qilduq, dédi. Shuning bilen Samuil Mizpahta Israillarning erz-dewaliri üstidin höküm chiqardi.□
7 Filistiyler Israillarning Mizpahda jem bolghinini anglidi; Filistiylerning ghojiliri Israil bilen jeng qilghili chiqti. Israillar buni anglap Filistiylerdin qorqti.
8 Israillar Samuilgha: — Biz üchün Perwerdigar Xudayimiz bizni Filistiylerning qolidin qutquzushi üchün uninggha nida qilishtin toxtimighin, dédi.
9 Samuil anisini émiwatqan bir qozini élip toluq bir köydürme qurbanliq qilip Perwerdigargha sundi; Samuil Israilning heqqide Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar duasini anglidi.
10 Samuil köydürme qurbanliq qiliwatqanda Filistiyler Israil bilen soqushqili yéqinlap keldi. Lékin Perwerdigar shu küni Filistiylerning üstige qattiq güldürmama güldürlitip ularni alaqzade qiliwetti; shuning bilen ular Israil aldida tarmar boldi. ■
11 Israillar Mizpahtin chiqip ularni Beyt-Karning tüwigiche qoghlap qirdi.
12 U waqitta Samuil bir tashni élip, uni Mizpah bilen shenning otturisida tiklep: — «Perwerdigar bizge hazirghiche yardem bériwatidu» — dep uni Eben-Ezer dep atidi.□ ■
13 Shuning bilen Filistiyler bésiqip Israilning zéminigha yene tajawuz qilmidi; Samuil *hakim* bolghan barliq künlerde Perwerdigarning qoli Filistiylerning üstige qarshi boldi;
14 shundaq qilip Ekrondin tartip Gatqiche Filistiyler Israildin éliwalghan sheherlerning hemmisi Israilgha yanduruldi; sheherlerge tewe zéminlarnimu Israil Filistiylerning qolidin yandurup aldi. Buningdin bashqa Israil bilen Amoriylar otturisida tinchliq boldi.
15 Samuil bolsa pütün ömride Israilni soridi.
16 Her yili u Beyt-El, Gilgal we Mizpahlarni aylinip, mushu yerlerde Israil üstidin höküm yürgüzetti.
17 Andin u Ramahqa yénip baratti; chünki uning öyi shu yerde idi hem u u yerdimu Israil üstidin höküm yürgüzetti. U u yerdimu Perwerdigargha bir qurban'gah yasighanidi.■

8

1 Shundaq boldiki, Samuil qérighanda oghullirini Israilgha hakim qilip qoydi.
2 Uning tunjisining ismi Yoél bolup, ikkinchisining ismi Abiyah idi. Bular Beer-Shébada hakimliq qildi.
3 Lékin oghulliri uning yollirida yürmeytti, belki menpeetni közlep ézip, parilarni yep, heq-naheqni astin-üstün qildi.■
4 U waqitta Israilning hemme aqsaqalliri Ramahda jem bolup Samuilning qéshigha kélip
5 uninggha: — Mana sen qériding, oghulliring bolsa séning yolliringda yürmeydu. Barliq ellerde bolghandek üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin, dédi.■
6 Ularning «Üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin» dégini Samuilning könglige éghir keldi. Samuil Perwerdigargha dua qiliwidi, ■
7 Perwerdigar Samuilgha jawaben: — Xelq sanga hernéme éytsa ulargha qulaq salghin; chünki ular séni emes, belki «Üstimizge padishah bolmisun» dep Méni tashlidi.

□ **7:6 «...Samuil ... Israil xelqining erz-dewalirining üstidin höküm chiqardi»** — Samuil peyghember Israil üstige höküm sürgen «batur hakimlar» yaki «qutquzghuchi baturlar»ning eng axirqisi idi. ■ **7:10** Ye. 10:10. □ **7:12 «Samuil bir tashni élip... Perwerdigar bizge hazirghiche yardem bériwatidu» — dep uni Eben-Ezer dep atidi»** — «Eben-Ezer» dégenning menisi: «yardem téshi». ■ **7:12** 1Sam. 4:1. ■ **7:17** 1Sam. 8:4. ■ **8:3** Mis. 18:21; Qan. 16:19. ■ **8:5** Hosh. 13:10; Ros. 13:21. ■ **8:6** 1Sam. 12:17.

8 Men ularni Misirdin chiqarghan kündin tartip bügünki kün'giche ular shundaq ishlarni
qilip, Méni tashlap bashqa ilahlargha ibadet qilip kelgen. Emdi ular sanga hem shundaq
qilidu.
9 Shuning üchün ularning sözige unighin. Lékin ularni qattiq agahlandurup kelgüside
ularning üstide seltenet qilidighan padishahning ularni qandaq bashquridighanliqini
bildürgin, dédi.
10 Samuil özidin bir padishah sorighan xelqqe, Perwerdigarning éytqinining hemmisini
dep berdi.
11 U: — Üstünglarda seltenet qilidighan padishahning tutidighan yoli mundaq bolidu: — U
oghulliringlarni öz ishigha qoyup, jeng harwilirini heydeshke, atliq eskerliri bolushqa
salidu; ular uning harwilirining aldida yügüridu;
12 ularni özi üchün ming béshi we ellik béshi bolushqa, yérini heydeshke, hosulini
orushqa, jeng qoralliri bilen harwa eswablirini yasashqa salidu.
13 Qizliringlarni etir yasashqa, tamaq étishke we nan yéqishqa salidu.
14 Eng ésil zéminliringlar, üzümzarliringlar bilen zeytunluqliringlarni tartiwélip öz
xizmetkarligha béridu.
15 U uruqunglardin, üzümzarliringlarning hosulidin ondin bir ülüshini özining ghojidarliri
we xizmetkarligha bölüp béridu. □
16 U qulliringlar, dédekliringlar, eng kélishken yigitliringlarni we éshekliringlarni öz ishigha
salidu.
17 U qoyliringlardin ondin bir ülüshini alidu; siler uning qul-xizmetkarliri bolisiler.
18 Siler u künde özünglargha tallighan padishah tüpeylidin peryad kötürisiler; lékin Perw-
erdigar u künide silerge qulaq salmaydu, dédi.
19 Xelq bolsa Samuilning sözige qulaq salmay: — Yaq, belki üstimizge seltenet qilidighan
bir padishah bolsun, dédi.
20 —Shundaq qilip biz bashqa herbir ellerge oxshash bolimiz; bizning padishahimiz
üstimizdin höküm chiqirip, bizni bashlaydu we biz üchün jeng qilidu, dédi.
21 Samuil xelqning hemme sözlirini anglap, ularni Perwerdigargha yetküzdi. □
22 Perwerdigar emdi Samuilgha: — Sen ularning sözige qulaq sélip, ulargha bir padishah
békitkin, dédi. Samuil Israillargha: — Herbiringlar öz shehiringlargha qaytinglar, dédi.

9

Saul Samuilning qéshigha kélidu

1 Binyamin qebilisidin Kish atliq bir kishi bar idi. U Abielning oghli, Abiel Zérorning
oghli, Zéror Bikoratning oghli, Bikorat Afiyaning oghli idi; Afiya bolsa Binyaminliq idi.
U özi batur we döletmen kishi idi. ■
2 Kishning Saul isimlik, ésil we xushxuy bir oghli bar idi. Israillar arisida uningdin
chirayliq adem yoq idi; u shundaq égiz boyluq er idiki, xelqning herqandiqi uning
mürisigimu kelmeytti.
3 Saulning atisi kishning éshekliri yitip ketkenidi. Buning bilen Kish oghli Saulgha: — Sen
xizmetkarlardin birini özüng bilen bille élip, éshekilerni tépip kelgin, dédi.
4 Ular bérip Efraim édirliqidin ötüp, Shalishah zéminini kézip, ularni izdep tapalmidi; ular
Shaalim zéminidinmu ötti, éshekler u yerdimu yoq idi. Andin Binyamin zéminini kézip ötti,
ularni yene tapalmidi.

□ **8:15 «uruqunglar»** — belkim ashliqning özini körsitishi mumkin. **«özining ghojidarliri we xizmetkarligha ...»** — yaki «özining aghwatliri we xizmetkarligha ...». □ **8:21 «Samuil ... sözlirini anglap, ularni Perwerdigargha yetküzdi»** — ibraniy tilida «Samuil ... sözlirini anglap, ularni Perwerdigarning quliqigha qaytilap berdi». ■ **9:1** 1Sam. 14:51.

5 Ular Zuf zéminigha yetkende Saul özi bilen kelgen xizmetkarigha: — Bole, öyge yanayli; bolmisa atam ésheklerdin ensirmey, eksiche bizning ghémimizni yep kétermiki, dédi.
6 Lékin u uninggha: — Mana, bu sheherde Xudaning bir adimi bar. U möhterem bir adem, her néme dése emelge ashmay qalmaydu. Emdi u yerge barayli; u bizge baridighan yolimizni körsitip qoyarmikin, dédi.
7 Shunga Saul xizmetkarigha: — Lékin uning yénigha barsaq u kishige néme bérimiz? Chünki xurjunlirimizda nan tügep qaldi, qolimizda Xudaning adimige bergüdek sowghitimiz yoq. Yénimizda yene néme bar? — dédi.
8 Xizmetkar Saulgha jawab bérip: — Mana qolumda charek shekel kümüsh bar. Mangidighan yolimizni dep bersun, Xudaning adimige shuni bérey, dédi □
9 (burun Israilda bir adem Xudadin yol sorimaqchi bolsa: — Kélinglar, aldin körgüchining qéshigha barayli, deytti. Hazir «peyghember» dégenni ötken zamanda «aldin körgüchi» deytti).■
10 Saul xizmetkarigha: — Mesliheting yaxshi boldi. Biz mangayli, dédi. Shuning bilen ular Xudaning adimi turghan sheherge bardi.
11 Ular sheherge chiqidighan yolda kétiwatqanda, su tartqili chiqqan birnechche qizgha uchridi we ulardin: — Aldin körgüchi mushu yerdimu? — dep soridi.
12 Ular jawab bérip: — Shundaq. Mana u aldinglarda turidu; téz béringlar, chünki xalayiq bügün *sheherning* yuqiri jayida qurbanliq qilmaqchi, shunga u bügün sheherge kirdi.
13 U *qurbanliqtin* yéyishke téxi yuqiri jaygha chiqmay turupla, siler uning bilen sheherde uchrishisiler. Xelq u kelmigüche taam yémeydu, chünki u awwal qurbanliqni beriketleydu; andin chaqirilghan méhmanlar taamgha éghiz tégidu. Hazir chiqinglar, chünki bu del uni tapqili bolidighan waqit, dédi.□
14 Ular sheherge chiqip sheher merkizige kelgende, mana Samuil yuqiri jaygha chiqishqa ulargha qarap kéliwatatti.
15 Perwerdigar Saul kélishtin bir kün ilgiri Samuilgha:■
16 — Ete mushu waqitlarda Men yéninggha Binyamin zéminidin bir ademni ewetimen. Sen uni Méning xelqim Israilning üstige emir bolushqa mesih qilghin. U Méning xelqimni Filistiylerning qolidin qutquzidu. Chünki Méning xelqimning peryadi Manga yetkini üchün ulargha iltipat bilen qaridim, — dédi.
17 Samuil Saulni körgende Perwerdigar uninggha: — Mana, Men sanga söz qilghan adem mushudur. Bu adem Méning xelqimning üstide seltenet qilidu, dep izhar qildi.
18 Saul derwazida turghan Samuilning qéshigha bérip: Silidin soray, aldin körgüchining öyi nede, dep soridi.
19 Samuil Saulgha: — Aldin körgüchi men özüm shu. Mendin awwal yuqiri jaygha chiqqin. Bügün siler men bilen taam yeysiler; ete séni uzutup chiqqanda, könglüngdiki herbir ishlarni sanga dep bérey, — dep jawab berdi.
20 Emma üch kün burun yitip ketken ésheklerdin bolsa, endishe qilmighin; ular tépildi. Emdi Israilning hemme arzusi kimge mayil? Sanga we atangning pütkül jemetige emesmu? — dédi.
21 Saul jawab bérip: — Men Israil qebililiri ichidiki eng kichik qebile bolghan Binyamindin, jemetimmu Binyamin qebilisi ichidiki eng kichiki tursa? Néme üchün bu sözlerni manga deyla? — dédi.
22 Samuil bolsa Saulni we xizmetkarini bashlap, méhmanxana öyige kirdi we ularni chaqirilghanlarning arisida törde olturghuzdi. Ular ottuzche adem idi.
23 Samuil ashpezge: — Men saqlap qoyghin dep, sanga tapshurghan héliqi taamni élip kelgin, dédi.

□ **9:8 «Mana qolumda charek shekel kümüsh bar» —** «shekel» éghirliq miqdari, kümüsh belkim 11.4 gram idi.
■ **9:9** Yar. 25:22. □ **9:13 «...u awwal qurbanliqni beriketleydu» —** «qurbanliqni beriketlesh» mushu yerde (1) teshekkür éytish; (2) qurbanliq qobul qilin'ghay dep tileshni bildüridu. ■ **9:15** 1Sam. 15:1.

24 Shuning bilen ashpez saqlap qoyghan chong ajritilghan qolni élip Saulning aldigha qoydi. Samuil: — Mana, *sanga* saqlap qoyulghini shudur! Uni aldinggha élip yégin; chünki u men xelqni chaqirghan chéghimda atayin sanga atap élip qoyghandin tartip bu békitilgen waqitqiche saqlandi, dédi. Shuning bilen u küni Saul bilen Samuil tamaqta bille boldi.
25 Ular yuqiri jaydin chüshüp sheherge kirdi, *Samuil* ögzide Saul bilen sözleshti.
26 Etisi tang sheherde orundin turghanda Samuil Saulni ögzidin chaqirip: — Ornungdin tur, men séni uzutup qoyay, dédi. Saul orundin turdi we ikkisi bille chiqti, — hem u Samuil bilen bille kochigha chiqti.
27 Ular sheherning ayighigha kétiwatqanda, Samuil Saulgha: Xizmetkargha aldimizda mangghach turghin, dep buyrughin, dédi. U shundaq qildi. Andin Samuil: — Sen turup tur, Perwerdigarning söz-kalamini sanga yetküzey, dédi.

10

Samuil Saulni mesih qilidu

1 Samuil bir may komzikini élip uning béshigha töküp uni söyüp mundaq dédi: — «Mana bu, Perwerdigarning séni Öz mirasigha emir bolushqa mesih qilghini emesmu?□ ■
2 Sen bügün mendin ayrilghandin kéyin Binyamin zéminining chégrisidiki Zelzahgha yétip barghiningda Rahilening qebrisining yénida sanga ikki kishi uchraydu; ular sanga: «Sen izdep barghan éshekler tépildi, we mana, atang éshekler din ghem qilmay, belki siler üchün: Oghlumni qandaq qilip taparmen, dep ensirimekte» dep éytidu.
3 Sen u yerdin méngip, Tabordiki dub derixige yetkende Perwerdigarning aldigha bérish üchün Beyt-Elge chiqip kétiwatqan üch kishige uchraysen. Ulardin biri üch oghlaq, biri üch nan we yene biri bir tulum sharabni kötürüp kélidu.
4 — Ular sanga salam qilip ikki nanni sunidu; sen berginini qolliridin alghin. ■
5 Andin sen «Xudagha *atalghan* Gibéah sheherige barisen (u yerde Filistiylerning bir leshkergahi bar); sen shu sheherge kelseng chiltar, tembur, ney we lirilarni kötürüp yuqiri jayidin chüshken bir bölek peyghemberler sanga uchraydu. Ular bésharetlik sözlerni qilidu. □ ■
6 Shuning bilen Perwerdigarning Rohi séning wujudunggha chüshidu, sen ular bilen birlikte bésharetlik sözlerni qilisen we yéngi bir adem bolisen.
7 Mushu alametler sanga kelgende, qolungdin néme kelse shuni qilghin. Chünki Xuda sen bilen billidur.
8 Andin mendin ilgiri Gilgalgha chüshüp barisen. Mana, men hem yéninggha chüshüp köydürme qurbanliqlar sunush we inaq qurbanliqlar qilish üchün kélimen. Men yéninggha bérip, néme qilishing kéreklikini uqturmighuche, méni yette kün saqlap turghin».■
9 We shundaq boldiki, u burulup Samuildin ayrilghanda Xuda uninggha yéngi bir qelb ata qildi; we bu alametlerning hemmisi ashu küni emelde körsitildi.

□ **10:1 «mana bu, Perwerdigarning séni öz mirasigha emir bolushqa mesih qilghini emesmu?»** — bezi kona köchürmilerde Samuilning sözliri: «Perwerdigar séni Öz xelqi Israil üstige hökümran qildi. Sen Perwerdigarning xelqi üstige seltenet qilisen we ularni etrapidiki düshmenlerning qolidin qutquzisen. Mana, shu ish Perwerdigar séni Öz mirasigha bash bolghili mesih qilghan emesmu?» buninggha qoshup déyilidu. ■ **10:1** Ros. 13:21. ■ **10:4** Hak. 18:15. □ **10:5 «Xudagha atalghan Gibéah sheherige barisen»** — bashqa bir xil terjimisi: «Xudaning döngige barisen». Ibraniy tilida: «Xudaning Gibéahi» (Gibéah bir sheher, menisi «döng», «édir»). **«lirilarni kötürüp yuqiri jayidin chüshken bir bölek peyghemberler»** — yaki «lirilarni kötürüp yuqiri jayidin chüshidighan bir bölek peyghemberler». ■ **10:5** 1Tar. 16:39; Chöl. 11:25 ■ **10:8** 1Sam. 13:8.

10 Ular Gibéahgha yétip kelgende mana, bir bölek peyghemberler uninggha uchridi;
Xudaning Rohi uning wujudigha chüshti, buning bilen u ularning arisida bésharet
qilishqa bashlidi. ■
11 Uni ilgiri tonuydighanlarning hemmisi uning peyghemberlerning arisida bésharet
qilghinini körgende ular bir-birige: — Kishning oghligha néme boptu? Saulmu peyghem-
berlerdin biri boldimu néme? — déyishti.
12 Emma yerlik bir adem: — Bularning atiliri kimler? — dédi. Shuning bilen: «Saulmu
peyghemberlerning birimidu?» deydighan gep peyda boldi.□ ■
13 Emdi Saul bésharetlik sözlerni qilip bolup, yuqiri jaygha chiqip ketti.
14 Saulning taghisi uningdin we uning xizmetkaridin: — Nege bérip keldinglar? dep
soridi. U: — Éshekllerni izdigili chiqtuq; lékin ularni tapalmay Samuilning qéshigha
barduq, dédi.
15 Saulning taghisi: — Samuilning silerge néme déginini manga éytip bergine, dédi.
16 Saul taghisigha: — U jezm bilen bizge éshekler tépildi, dep xewer berdi, dédi. Lékin
Samuilning padishahliq ishi toghruluq éytqan sözini uninggha dep bermidi.

Samuil xelqni agahlanduridu

17 Samuil emdi xelqni Perwerdigarning aldigha jem bolunglar dep, Mizpahqa chaqirdi.
18 U Israilgha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Men siler Israilni
Misirdin chiqirip misirliqlarning qolidin azad qilip, silerge zulum qilghan hemme
padishahliqlarning qolidin qutquzdum.
19 Lékin bügünki künde silerni béshinglargha chüshken barliq balayi'apetlerdin we barliq
musheqqetlerdin qutquzghuchi Xudayinglardin waz kéchip uninggha: «Yaq. Üstimizge
bir padishah békitip bergeysen» — dédinglar. Emdi özünglarni qebilenglar boyiche,
jemetinglar boyiche Perwerdigarning aldigha hazir qilinglar» — dédi.■
20 Shuning bilen Samuil Israilning hemme qebililirini aldigha jem qilip, chek tashliwidi,
chek Binyamin qebilisige chiqti. ■
21 U Binyamin qebilisini jemet-jemetliri boyiche öz aldigha keltürüp chek tashliwidi,
chek Matrining jemetige chiqti. Andin kéyin yene chek tashliwidi, Kishning oghli
Saulgha chiqti. Ular uni izdiwidi, emma uni tapalmidi.
22 Shunga ular Perwerdigardin yene: — U kishi bu yerge kélemdu? — dep soridi.
Perwerdigar jawaben: — Mana, u yük-taqlarning arisigha yoshuruniwaldi, dédi.
23 Shunga ular yügürüp bérip uni shu yerdin élip keldi. U xelqning otturisida turghanda
xalayiqning boyi uning mürisigimu kelmidi.■
24 Samuil barliq xelqqe: — Emdi Perwerdigar tallighan kishige qaranglar! Derweqe
barliq xelqning ichide uninggha yétidighan birsi yoqtur, dédi. We xelqning hemmisi: —
Padishah yashisun! — dep towlashti.
25 Samuil xelqqe padishahliq hoquq-qanunlirini uqturdi we uni oram yazma qilip yézip
chiqip, Perwerdigarning aldigha qoydi. Andin Samuil hemme xelqni, herqaysisini öz
öylirige qayturdi.
26 Saulmu hem Gibéahdiki öyige qaytti; köngülliri Xuda teripidin tesirlendürülgen bir
türküm batur kishi uning bilen bille bardi. ■

■ **10:10** 1Sam. 19:19. □ **10:12** **«Bularning *, yeni peyghemberlerning* atiliri kimler?»** — mushu soal belkim peyghember bolush üchün aliyjanab yaki ésilzade ailiside tughulush shert emes, dégenni körsitidu. **«Saulmu peyghemberlerning birimidu?»** — mushu gep belkim (1) melum birsining ulugh bir ish qilalaydighanliqigha bolghan gumanni bildüridu; (2) uning eksiche, Saul esli «ulugh erbab» bolmisimu, addiy adem némishqa ulugh ishni qilalmaydiken, dégen pikirni bildüridu. 12-ayettiki «yerlik adem»ning soaligha qarighanda, biz ikkinchi pikirge mayilmiz. ■ **10:12** Gal. 1:24; 1Sam. 19:25 ■ **10:19** 1Sam. 8:7; 1Sam. 8:19; 12:12. ■ **10:20** Ye. 7:14 ■ **10:23** 1Sam. 9:2 ■ **10:26** 1Sam. 13:2.

27 Lékin birnechche rezil kishi: — Bu kishi qandaqmu bizni qutquzalisun? — dep uni kemsitip uninggha héch sowghat bermidi; emma u anglimasliqqa saldi.□ ■

11

Saul Yabeshtikilerge yardemge baridu

1 Shu waqitta Ammoniy Nahash chiqip Yabesh-Giléadni muhasirige aldi. Yabeshning hemme ademliri Nahashqa: — Eger biz bilen ehde tüzseng, sanga boysunimiz, dédi.□
2 Lékin Ammoniy Nahash ulargha: — Pütkül Israilgha deshnem qilish üchün her biringlarning ong közini oyup andin siler bilen ehde qilay, dédi.
3 Yabeshning aqsaqalliri uninggha: — Bizge yette kün möhlet bergin; biz Israilning pütkül yurtigha elchilerni mangdurup andin kéyin bizni qutquzidighan adem chiqmisa, özimiz chiqip sanga teslim bolimiz, dédi.
4 Emdi elchiler Saulning shehiri Gibéahgha kélip mushu sözlerni xelqning quliqigha yetküzdi; hemme xelq peryad kötürüp yighildi.
5 We mana, Saul étizliqidin chiqip kalilarni heydep kéliwatatti, u: — Xelq néme dep yighlaydu, dep soridi. Ular Yabeshtin kelgen kishilerning sözlirini uninggha dep berdi.
6 Saul bu sözlerni anglighanda Xudaning Rohi uning üstige kélip, uning ghezipi qattiq qozghaldi.
7 U bir jüp uyni chépip parchilap, parchilirini elchilerning qoli arqiliq pütkül Israil zéminigha tarqitip: — Her kim kélip Saul bilen Samuilgha egeshmise, ularning uylirimu mushuninggha oxshash qilinidu, dédi.
Shuning bilen Perwerdigarning qorqunchi xelqning üstige chüshti; shundaq boldiki, ular ittipaqliship bir ademdek jengge chiqti. ■
8 Saul ularni Bézek *dégen jayda* sanighanda Israillar üch yüz ming, Yehudaning ademliri bolsa ottuz ming chiqti.
9 Ular kelgen elchilerge: — Giléadtiki Yabeshning ademlirige shundaq éytinglarki, ete kün chüsh bolghanda nijat silerge kélidu, dédi.
Elchiler bérip shuni Giléadtiki Yabeshliqlargha yetküzdi; ular intayin xushal bolushti.
10 Shuning bilen Yabeshtikiler: — Ete biz qéshinglargha chiqip *teslim bolimiz*, siler bizni qandaq qilishqa layiq körsenglar, shundaq qilinglar, dédi.
11 Etisi shundaq boldiki, Saul xelqni üch bölek qildi; ular kéche tötinchi jésekte leshkergahgha kirip Ammoniylarni kün chüsh bolghuche urup qirdi. Tirik qalghanlar bolsa shundaq parakende boldiki, ulardin ikki ademmu bir yerge kélelmidi.

Saul padishah qilinidu

12 Xelq emdi Samuilgha: — Bizning üstimizge Saul padishah bolmisun dep éytqanlar kimler? Bu kishilerni keltürüp, ularni öltüreyli, dédi. ■
13 Lékin Saul: — Bügün héchkim öltürülmisun. Chünki bügün Perwerdigar Israilgha nusret berdi, dédi.
14 Samuil xelqqe: — Qéni, Giléadqa bérip u yerde padishahliqni yéngibashtin tikleyli, dep éytti.
15 Shuni déwidi, hemme xelq Giléadqa bérip Giléadta Perwerdigarning aldida Saulni padishah qildi; ular u yerde Perwerdigarning aldida inaqliq qurbanliqlirini keltürdi. Saul hem shuningdek barliq Israil shu yerde zor xushalliqqa chömdi.

□ **10:27 «birnechche rezil kishi»** — ibraniy tilida: «Bélialning (Sheytanning) birnechche baliliri». ■ **10:27** 1Sam. 11:12; 2Tar. 17:5. □ **11:1 «Yabesh-Giléad»** — démek, Giléad (rayoni)diki Yabesh. ■ **11:7** Hak. 20:1. ■ **11:12** 1Sam. 10:27.

12

1 Samuil pütkül Israilgha: — Mana, men silerning barliq éytqan sözliringlarni anglap üstünglargha bir padishah qoydum; □
2 Mana emdi padishah silerning aldinglarda yürmekte, men bolsam qérip béshim aqardi; mana, méning oghullirimmu aranglarda turidu. Yashliqimdin tartip bu kün'giche silerning aldinglarda méngip keldim.□
3 Mana bu yerde turuptimen. Perwerdigarning aldida we uning mesih qilin'ghining aldida manga erzinglar bolsa dewéringlar; kimning uyini tartiwaldim? Kimning éshikini tartiwaldim? Kimning heqqini yédim? Kimge zulum qildim? Yaki men közümni kor qilish üchün kimdin para aldim? Shundaq bolsa denglar, we men uni silerge tölep bérimen, dédi.
4 Ular jawab bérip: — Sen bizning heqqimizni yémiding, héchkimge zulum qilmiding we héch kishining qolidin birer nersinimu éliwalmiding, dédi.
5 U ulargha: — Mende héch heqqinglar qalmighanliqigha Perwerdigar silerge guwah bolup we uning mesih qilghini hem bügün guwahchi bolsun, dédi, ular: — U guwahtur, dédi.
6 Samuil xelqqe mundaq dédi: «Musa bilen Harunni tiklep ata-bowiliringlarni Misir zéminidin chiqarghuchi bolsa Perwerdigardur.
7 Emdi ornunglardin turunglar, men Perwerdigarning aldida Perwerdigarning silerge we ata-bowiliringlargha yürgüzgen heqqaniy emellirini silerning aldinglargha qoyushqa söz qilay.
8 Yaqup Misirgha kirgendin kéyin ata-bowiliringlar Perwerdigargha peryad qilghanda, Perwerdigar Musa bilen Harunni ewetti. Ular ata-bowiliringlarni Misirdin chiqirip bu yerde olturaqlashturdi. □ ■
9 Emma ular öz Xudasi Perwerdigarni untudi; shunga u ularni Hazorning qoshunidiki serdar Siséraning qoligha, Filistiylerning qoligha hem Moabning padishahining qoligha tapshurup berdi; bular ular bilen jeng qilishti. ■
10 Shuning bilen ular Perwerdigargha peryad qilip: «Biz gunah qilip Perwerdigarni tashlap Baallar we Ashtarotlarning ibaditide bolduq; emma emdi bizni düshmenlirimizning qolidin qutquzghin, biz sanga ibadet qilimiz» dédi. □
11 We Perwerdigar Yerubbaal, Bédan, Yeftah we Samuilni ewetip, etrapinglardiki düshmenliringlarning qolidin silerni qutquzdi, shuning bilen tinch-aman turuwatqanidinglar.□ ■
12 Lékin Xudayinglar Perwerdigar Özi padishahinglar bolsimu, Ammonning padishahi Nahashning silerge qarshi qopqinini körginingларda siler: Yaq! Bir padishah üstimizge seltenet qilsun dep manga éyttinglar. ■
13 Emdi siler xalap tallighan, siler tiligen padishahqa qaranglar; mana, Perwerdigar silerning üstünglargha bir padishah qoydi.■
14 Eger siler Perwerdigardin qorqup, uning qulluqida bolup, Uning awazigha qulaqlirinlarni sélip, Uning emrige asiyliq qilmisanglar, siler hem üstünglarda seltenet qilghan padishah Xudayinglar Perwerdigargha egeshsenglar, emdi silerge yaxshi bolidu. ■

□ **12:1 «men silerning barliq éytqan sözliringlarni anglap üstünglargha bir padishah qoydum»** — ibraniy tilida: «men silerning éytqan sözliringlarning hemmiside awazinglargha qulaq sélip bir padishah qoydum» déyilidu. □ **12:2 «mana, méning oghullirimmu aranglarda turidu»** — Samuilning déginining menisi, shübhisizki: «Özüm qéri; méning oghullirim öz gunahlirigha özliri mes'ul — siler ularni qandaq bir terep qilsanglar öz ixtiyaringlar. Men özüm silerning aldinglarda gunahkar emesmen» dégendek. □ **12:8 «Yaqup Misirgha kirgendin kéyin...»** — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri, yeni Israilni körsitidu. ■ **12:8** Yar. 46:5; Mis. 2:23; Mis. 3:10. ■ **12:9** Hak. 4:2; Hak. 10:7; Hak. 3:12. □ **12:10 «Perwerdigarni tashlap Baallar we Ashtarotlarning ibaditide bolduq»** — «Baallar» we «Ashtarotlar» ikki xil butlarni körsitidu. □ **12:11 «Perwerdigar Yerubbaal, Bédan, Yeftah we Samuilni ewetip...»** — «Bédan» belkim Barakni körsitidu («Hak.» 4-babni körüng). ■ **12:11** Hak. 6:14; 10:3; 11:15. ■ **12:12** 1Sam. 8:5, 19. ■ **12:13** 1Sam. 10:19. ■ **12:14** Qan. 1:26.

15 Lékin Perwerdigarning sözige qulaq salmay, belki Perwerdigarning emrige asiyliq qilsanglar, Perwerdigarning qoli ata-bowiliringlargha qarshi bolghandek silergimu qarshi bolidu.
16 Emdi turunglar, Perwerdigar közliringlarning aldida qilidighan ulugh karametni körünglar!
17 Bügün bughday oridighan waqit emesmu? Men Perwerdigargha nida qilay, U güldürmama bilen yamghur yaghduridu. Shuning bilen silerning bir padishah tiligininglarning Perwerdigarning neziride zor rezillik ikenlikini körüp yétisiler».
18 Andin Samuil Perwerdigargha nida qildi; shuning bilen Perwerdigar shu küni güldürmama bilen yamghur yaghdurdi. Xelq Perwerdigardin we Samuildin bek qorqti.
19 Xelqning hemmisi Samuilgha: — Xudaying Perwerdigargha bizni ölmisun dep keminiliring üchün dua qilghin; chünki hemme gunahlirimizning üstige yene yamanliq ashurup özimizge bir padishah tiliduq, dédi.
20 Samuil xelqqe mundaq dédi: — Qorqmanglar; siler derweqe bu hemme rezillikni qilghansiler, lékin emdi Perwerdigargha egishishtin chetnimey, pütkül köngülliringlar bilen Perwerdigarning ibaditide bolunglar;
21 ademge payda yetküzmeydighan yaki ademni qutquzalmaydighan bihude ishlarni izdep, yoldin ézip ketmenglar; chünki ularning tayini yoqtur.
22 Chünki Perwerdigar Öz ulugh nami üchün Öz xelqini tashlimaydu; chünki Perwerdigar silerni Öz xelqi qilishni layiq körgendur.
23 Manga nisbeten, siler üchün dua qilishtin toxtash bilen Perwerdigargha gunah qilish mendin néri bolsun; belki men silerge yaxshi we durus yolni ögitimen.
24 Peqet siler Perwerdigardin qorqup pütkül köngülliringlar we heqiqet bilen uning ibaditide bolunglar; chünki siler üchün qilghan ulugh karametlerge qaranglar!
25 Lékin yamanliq qilsanglar, hem özünglar hem padishahinglar halak qilinisiler».

13

Saul Perwerdigarning sözliridin chiqip kétidu

1 Saul *ottuz* yashta padishah bolup Israilning üstide ikki yil seltenet qilghandin kéyin □
2 Özige Israildin üch ming ademni ilghap aldi. Ikki mingi Mikmashta we Beyt-El taghlirida Saulning qéshida, bir mingi Binyamin zéminidiki Gibéahda Yonatanning qéshida idi. Emma u qalghan xelqning herbirini öz öylirige ketküziwetti.
3 Yonatan bolsa Filistiylerning Gébadiki leshkergahigha hujum qildi, Filistiyler buningdin xewer tapti. Saul bolsa: — Pütkül zémindiki ibraniylar anglap oyghansun dep, kanay chaldurdi.
4 Pütkül Israil Saulning Filistiylerning leshkergahigha hujum qilghanliqidin hemde Israilning Filistiylerge nepretlinidighanlikidin xewer tapti. Xelq Saulning keynidin Gilgalgha bérip yighildi.
5 Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili üch ming jeng harwisi, alte ming atliq leshker we déngiz sahilidiki qumdek köp piyade leshker yighildi. Ular kélip Beyt-Awenning sherq teripidiki Mikmashta bargah tikti. □

□ **13:1 «Saul ottuz yashta padishah bolup Israilning üstide ikki yil seltenet qilghandin kéyin...» —** qedimki köchürmilerde bu ayet bashqa shekillerde körülidu. «Saul **ottuz** yashta...» dégen söz Tewratning grékche terjimisi (LXX)de körülidu. Saul jemiy qiriq yil seltenet qildi («Ros.» 13:21). □ **13:5 «Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili üch ming jeng harwisi, ...yighildi» —** köp kona köchürülmilerde: «Filistiylerdin Israil bilen jeng qilghili ottuz ming jeng harwisi... yighildi» déyilidu. Lékin bundaq köp bolushi mumkin emes. Héch bolmighanda mushu «jeng harwiliri» ichide yük-taqlarni élip mangghan harwilarmu bar idi. **«Beyt-Awen»** — yeni «Beyt-El».

6 Israilning ademliri özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqini körüp
gharlargha, chatqalliqlargha, qiya tashliqlargha, yuqiri jaylargha we azgallargha
yoshuruniwélishti; □
7 *bezi* Ibraniylar Iordan deryasidin ötüp, Gad we Giléadning zéminigha qéchip bardi. Lékin
Saul Gilgalda qaldi, ademlirining hemmisi uninggha titrigen halda egeshti.
8 Emdi Saul Samuil uninggha békitken waqitqiche yette kün kütüp turdi; lékin Samuil
Gilgalgha kelmidi, xelq uningdin tarilip ketkili turdi.
9 Saul: — Köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini bu yerge — yénimgha élip
kélinglar, dédi. Andin u özi köydürme qurbanliq ötküzdi.
10 We shundaq boldiki, u köydürme qurbanliqni tügitishi bilenla, mana Samuil keldi. Saul
uninggha salam qilghili aldigha chiqti.
11 Lékin Samuil: — Néme ishlarni qilding?! — dep soridi. Saul: — Xelq mendin tar-
ilip ketkenlikini, silining békitken waqitta kelmigenliklirini, Filistiylerning Mikmashta
yighilghinini kördum,
12 men ichimde: Emdi Filistiyler Gilgalgha chüshüp manga hujum qilmaqchi, men bol-
sam téxi Perwerdigargha iltija qilmidim, dédim. Shunga köydürme qurbanliq qilishqa
özümni mejburlidim, dédi.
13 Samuil Saulgha: — Sen exmeqliq qilding; sen Xudaying Perwerdigar sanga
buyrughan emrni tutmiding; shundaq qilghan bolsang Perwerdigar Israilning üstidiki
seltenitingni menggü mustehkem qilatti, dédi.
14 Lékin emdi selteniting mustehkem turmaydu. Perwerdigar Öz könglidikidek muwapiq
bir ademni izdep tapti. Perwerdigar uni Öz xelqining bashlamchisi qildi, chünki sen
Perwerdigar sanga buyrughanni tutmiding, dédi.
15 Andin Samuil ornidin turup Gilgaldin kétip Binyamin zéminidiki Gibéahgha bardi. Saul
bolsa öz yénidiki ademlerni sanidi; ular alte yüzche chiqti.
16 Saul bilen oghli Yonatan we ularning qéshida qalghan xelq Binyamin zéminidiki Gébada
qélip qaldi, Filistiyler bolsa Mikmashta bargah tikkenidi.
17 Qaraqchilar daim Filistiylerning bargahidin chiqip üch bölekke bölünetti. Bir bölek
Shual zéminidiki Ofrahgha baridighan yolgha atlinatti,
18 bir bölek Beyt-Horon'gha baridighan yol bilen mangatti, yene bir bölek chölning
chétidiki Zeboim jilghisigha qaraydighan zémindiki yolgha mangatti.
19 Emma pütkül Israil zéminida héchbir tömürchi tépilmaytti; chünki Filistiyler: — Ibraniy-
lar özlirige qilich yaki neyze yasiyalmisun, dep oylaytti. ■
20 Bu sewebtin Israillar hemmisi sapan chishliri, ketmenlirini, paltilirini we
orghaqlirini bislash üchün Filistiylerning qéshigha baratti.
21 Ular sapan chishliri we ketmenler üchün üchtin ikki shekel, jotu, palta we zixlarni
bislash üchün üchtin bir shekelni töleytti.
22 Shunga urush bolghanda Saul we Yonatanning qéshidiki xelqning héchbiride qilich ya
neyze yoq idi; peqet Saul bilen oghli Yonatandila bar idi.

Yonatan yalghuz jengge chiqidu

23 U waqitta Filistiylerning bir qarawullar etriti Mikmashtiki dawan'gha chiqqanidi.

14

1 Bir küni Saulning oghli Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Kelgin, udulimizdiki Fil-
istiylerning qarawullar etritining yénigha chiqayli, dédi. Emma u atisigha héchnéme

□ **13:6** «Israilning **ademliri özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqi»** — «özlirining qattiq xiyim-xeterde qalghanliqi» belkim qoshunining ehwalini körsitishi mumkin. ■ **13:19** Hak. 5:8.

démidi. □
2 Saul bolsa Gibéahning chétidiki Migrondiki anar derixining tégide qaldi. Uning qéshidiki xelq alte yüzche idi ■
3 (u waqitta efodni Axitubning oghli, Ixabodning akisi Axiyah kiyetti; u Shilohda turuwatqan, Perwerdigarning kahini idi. Axitub Finihasning oghli, Finihas Elining oghli idi). Xelq bolsa Yonatanning ketkinlikini bilmigenidi. □
4 Yonatan Filistiylerning qarawullar etriti terepke ötmekchi bolghan dawanning ikki teripide tüwrüktek tik qiya tashlar bar idi. Birining nami Bozez, yene birining nami Seneh idi.
5 Bir qiya tash shimaliy teripide bolup, Mixmash bilen qarishiP turatti, yene biri jebub teripide Gébaning udulida idi.
6 Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Kel, bu xetnisizlerning qarawullar etritige chiqayli; Perwerdigar biz üchün bir ish qilsa ejeb emes, chünki Perwerdigarning qutquzushi üchün ademlerning köp yaki az bolushi héch tosalghu bolmaydu, dédi.
7 Uning yaragh kötürgüchisi uninggha: — Könglüngde her néme bolsa shuni qilghin; barghin, mana, könglüng némini xalisa men sen bilen billimen, dédi.
8 Yonatan: — Mana, biz u ademler terepke chiqip özimizni ulargha körsiteyli;
9 eger ular bizge: — Biz silerning qéshinglargha barghuche turup turunglar, dése ularning qéshigha chiqmay öz jayimizda turup turayli;
10 lékin ular: — Bizning qéshimizgha chiqinglar, dése, chiqayli. Chünki shundaq bolsa Perwerdigar ularni qolimizgha bériptu, dep bilimiz; mushundaq ish bizge bir bésharet bolidu, dédi.
11 Ikkiylen özini Filistiylerning qarawullar etritige körsetti. Filistiyler: — Mana, Ibraniylar özini yoshurghan azgallardin chiqiwatidu, dédi.
12 Etrettikiler Yonatan bilen yaragh kötürgüchisige: — Bizge chiqinglar, biz silerge bir nersini körsitip qoyimiz, dédi. Yonatan yaragh kötürgüchisige: — Manga egiship chiqqin; chünki Perwerdigar ularni Israilning qoligha berdi, dédi.
13 Yonatan qol-putliri bilen ömülep chiqti, yaragh kötürgüchisi keynidin uninggha egeshti. Filistiyler Yonatanning aldida yiqilishti; yaragh kötürgüchisi keynidin kélip ularni qetl qildi.
14 Shu tunji hujumda Yonatan bilen yaragh kötürgüchisi texminen yérim qoshluq yerde öltürgenler yigirmidek adem idi. □
15 Andin leshkergahdikikerni, dalada turuwatqanlarni, barliq etretlerdikilerni we bulang-talang qilghuchilarni titrek basti. Ular hem titrep qorqti, yermu tewrinip ketti; chünki bu chong qorqunch Xuda teripidin kelgenidi.
16 Emdi Binyamin zéminidiki Gibéahda turuwatqan paylaqchilar kördiki, mana, leshker topliri tarmar bolup uyan-buyan yügürüshüp ketti.
17 Saul qéshidiki xelqqe: Ademlirimizni sanap kimning bu yerdin ketkenlikini éniqlanglar, dédi. Ular saniwidi, mana, Yonatan bilen yaragh kötürgüchisi yoq chiqti.
18 Saul Axiyahqa: — Xudaning ehde sanduqini élip kelgin, dédi. Chünki u waqitta Xudaning ehde sanduqi Israilning arisida idi. □
19 Saul kahin'gha söz qiliwatqanda Filistiylerning leshkergahida bolghan ghelwe barghanséri küchiyip ketti. Saul kahin'gha: — Qolungni yighqin, dédi. □

□ **14:1 «yaragh kötürgüchi» —** bu ibarining bashqa birxil terjimisi «sawut-qalqan kötürgüchi». ■ **14:2** 1Sam. 13:15 □ **14:3 «u waqitta efodni Axitubning oghli, Ixabodning akisi Axiyah kiyetti» —** «efod»ning néme ikenlikini chüshinish üchün «Mis.» 28-babni we izahatlirini körüng. Bezi waqitlarda uning arqiliq Perwerdigarning iradisini yaki hökümlirini perq etkili bolatti. Adette peqet «bash kahin» efodni kiyetti. □ **14:14 «yérim qoshluq yer» —** «bir qoshluq yer» kala bilen bir kün ichide heydep bolghili bolidighan yer. □ **14:18 «Xudaning ehde sanduqini élip kelgin» —** bezi kona köchürmilerde: «efodni élip kelgin» déyilidu. □ **14:19 «Saul kahin'gha: — Qolungni yighqin, dédi» —** shübhisizki, Saul kahindin efodtiki «urim we tummim» («Mis.» 28:30, «Law.» 8:8, «Chöl.» 27:21) arqiliq Xudadin yolyoruq sorimaqchi idi.

20 Andin Saul we uning bilen bolghan hemme xelq yighilip jengge chiqti; we mana, Filistiylerning herbiri öz sepdishigha qarshi qilich kötürüp zor parakendilik boldi.
21 U waqittin ilgiri Filistiylerning arisida bolghan, ular bilen bille leshkergahning etrapigha chiqqan Ibraniylar bar idi; ularmu Saul we Yonatan bilen bille bolghan Israillargha qoshuldi.
22 Shuningdek Efraim taghlirida özini yoshurghan Israillar Filistiylerning qachqinini anglighanda soqushqa chiqip ularni qoghlidi.
23 Shuning bilen Perwerdigar u küni Israilgha nusret berdi. Soqush Beyt-Awenning u teripige ötti.
24 Lékin Israilning ademliri u küni zor bésim astida qaldi. Chünki Saul ulargha qesem ichküzüp: — Men düshmenlirimdin intiqam almighuche kech bolushtin ilgiri taam yégen kishige lenet bolsun, dep éytqanidi. Shuning üchün xelqtin héchkim taam yémidi.
25 Emma barliq zémindiki qoshun bir ormanliqqa kirgende yer yüzide hesel bar idi.
26 Xelq ormanliqqa kirgende, mana bu hesel éqip turatti; lékin héchkim qolini aghzigha kötürmidi, chünki xelq qesemdin qorqatti.
27 Lékin Yonatan atisining xelqqe qesem ichküzgenlikini anglimighanidi. Shunga u qolidiki hasini sunup uchini hesel könikige tiqip qoli bilen aghzigha saldi. Shundaq qilip közliri nurlandi.
28 Emma xelqtin biri: Séning atang xelqqe ching qesem ichküzüp: — Bügün taam yégen kishige lenet bolsun! dep éytqanidi. Shuning üchün xelq halsizlinip ketti, dédi.
29 Yonatan: — Méning atam zémin'gha azar berdi; qaranglar, bu heseldin kichikkine tétishim bilenla közlirimning shunche nurlan'ghinini körmidinglarmu?
30 Xelq bügün düshmenlerdin tartiwalghan oljidin xalighinini yégen bolsa Filistiylerning arisidiki qirghinchiliq téximu zor bolmasmidi? — dédi.
31 Ashu küni ular Mikmashtin tartip Filistiylerni qoghlap Ayjalon'ghiche urup qirishti; xelq tola hérip ketkenidi.
32 Shuning bilen xelq olja üstige étilip bérip, qoy, kala we mozaylarni tutup shu yerdila soydi. Andin xelq göshni qanni adaliwetmeyla yédi.□
33 Saulgha xewer kélip: Mana, xelq qanni adaliwetmeyla göshni yep Perwerdigargha gunah qiliwatidu, dep éytildi. U: Siler Perwerdigargha asiyliq qildinglar! Emdi bu yerge yénimgha chong bir tashni domilitip kélinglar, dédi.
34 Saul yene: Siler xelqning arisigha chiqip ulargha: Herbiri öz kalisini, öz qoyini qéshimgha élip kélip bu yerde soyup yésun; lékin göshni qanni adaliwetmey yep, Perwerdigargha gunah qilmanglar, denglar, dédi. Bu kéche xelqning hemmisi herbiri öz kalisini élip kélip u yerde soydi.
35 Saul bolsa Perwerdigargha bir qurban'gah yasidi. Bu uning Perwerdigargha yasighan tunji qurban'gahi idi.
36 Saul: — Bu kéchide Filistiylerning péyige chüshüp, ete tang atquche ularni talap héch birini tirik qoymayli, dédi. Xelq: — Néme sanga yaxshi körünse shuni qilghin, dep jawab berdi. Lékin kahin söz qilip: — Perwerdigarning yénigha kirip *yolyoruq sorap* chiqayli, dédi.
37 Saul Xudadin: — Ya Filistiylerning keynidin chüshüymu? Sen ularni Israilning qoligha tapshuramsen? — dep soridi. Lékin u küni U uninggha héch jawab bermidi.
38 Saul: — I xelqning hemme chongliri, bu yerge chiqinglar. Bügün kim gunah qilghanliqini éniqlap béqinglar. □ ■

□ **14:32 «Shuning bilen xelq olja üstige étilip bérip, qoy, kala we mozaylarni tutup shu yerdila soydi. Andin xelq göshni qanni adaliwetmeyla yédi» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, qanni awwal adaliwetmey göshni yéyish gunah bolatti. □ **14:38 «Saul: — I xelqning hemme chongliri, bu yerge chiqinglar. Bügün kim gunah qilghanliqini éniqlap béqinglar» —** Xuda Özige jawab bermigechke, Saul arimizda gunah bar, dep bildi. ■ **14:38** Hak. 20:2

39 Chünki Israilgha nusret bergen Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, bu
gunah hetta oghlum Yonatanda tépilsimu u jezmen öltürülsun, dédi. Lékin pütkül xelqtin
héchkim uninggha jawab bermidi.
40 Andin u pütkül Israilgha: — Siler bir terepte turunglar, men oghlum Yonatan yene bir
terepte turayli, dédi. Xelq uninggha: — Néme sanga yaxshi körünse, shuni qilghin, dédi.
41 Saul Israilning Xudasi Perwerdigargha: — Bu chek bilen eyni ehwalni ashkara
qilghaysen, dédi. Chek bolsa Saul bilen Yonatanni körsetti, xelq qutuldi.
42 Saul: — Méning bilen oghlum Yonatanning otturisigha chek tashlanglar, dédi. Shundaq
qiliwidi, chek Yonatan'gha chiqti.
43 Saul Yonatan'gha: — Qilghiningni manga éytqin, dédi. Yonatan uninggha: — Qolumdiki
hasa bilen kichikkine hesel élip tétip baqtim we mana, shuning üchün men ölümge
mehkum boldum! — dep jawab berdi.
44 Saul: — Sen choqum ölüshüng kérek, i Yonatan; undaq qilmisam, Xuda manga séning
béshinggha chüshkendinmu artuq chüshürsun! — dédi.
45 Lékin xelq Saulgha: — Israilda bu ulugh nusretni qazan'ghan Yonatan öltürülemdu?
Bundaq ish bizdin néri bolghay! Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimizki, uning
béshidin bir tal chach yerge chüshmeydu; chünki bügünki ishni u Xudaning yardimi bilen
emelge ashurdi, dédi. Shundaq qilip xelq Yonatanni ölümdin xalas qildi.
46 Andin Saul Filistiylerni qoghlashtin toxtidi; Filistiylermu öz jayigha qaytip ketti.
47 Shundaq qilip Saul Israilning seltenitini özining qildi; andin u chörisidiki düshmenlirige,
yeni Moablar, Ammoniylar, Édomiylar, Zobahdiki padishahlar we Filistiylerge hujum
qildi. U qaysi terepke yüzlense ghalip kéletti. □
48 U zor jasaret körsitip Amaleklerni urup Israilni bulang-talang qilghuchilardin
qutquzdi.

Saulning jemeti

49 Saulning oghulliri Yonatan, Yishwi we Malqi-Shua idi; uning ikki qizining ismi bolsa
— chongining Mérab, kichikining Miqal idi.
50 Saulning ayalining ismi Ahinoam bolup, u Aximaazning qizi idi. Saulning qoshunin-
ing serdari Abner idi; u Saulning taghisi Nerning oghli idi.
51 Saulning atisi Kish we Abnerning atisi Ner bolsa, ikkisi Abielning oghulliri idi.
52 Saul pütkül ömride Filistiyler bilen qattiq jengde bolup turdi. Saul özi herqachan batur
ya palwanlarni körse, uni öz xizmitige salatti.

15

Saulning padishahliq hoquqidin mehrum qilinishi

1 Emdi Samuil Saulgha: — Perwerdigar séni Öz xelqi Israil üstige padishah bolush üchün
mesih qilghili méni ewetkenidi; emdi Perwerdigarning sözini anglighin.
2 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Amalek-
lerning Israilgha qilghan muamilisini, yeni Israil Misirdin chiqqanda ularning yolda
ulargha qandaq qarshiliq körsetkenlikini könglümge pükkenmen. ■
3 Emdi bérip Amaleklerni urup ularning hemmisini weyran qilip ularni héch ayimayla,
er bolsun, ayal bolsun, ösmür bolsun, bowaq bolsun, kala-qoy, töge we ishek hemmisini
yoqatqin, dédi.
4 Saul xelqni jem qilip ularni Telaim shehiride saniwidi, ikki yüz ming piyade esker,
Yehuda qebilisidin on ming adem chiqti.

□ **14:47 «U qaysi terepke yüzlense ghalip kéletti» —** yaki «u qaysi terepke yüzlense ularni weyran qilatti». ■ **15:2** Mis. 17:8, 14; Qan. 25:17

5 Saul Amaleklerning shehirige kelgende shu yerdiki wadida böktürme qoydi. □
6 Andin Saul Kéniylerge: — Chiqip kétinglar, silerni ular bilen qoshup yoqatmasliqim üchün Amaleklerning arisidin chiqip kétinglar; chünki Israil Misirdin chiqqanda siler ularning hemmisige méhribanliq körsetkensiler, dédi. Shuning bilen Kéniyler Amaleklerdin chiqip ketti. ■
7 Emdi Saul Amaleklerni Hawilahdin tartip Misirning udulidiki Shurghiche qoghlap urdi.
8 U Amaleklerning padishahi Agagni tirik tutti, emma barliq xelqni qilich bisi bilen pütünley yoqatti.■
9 Lékin Saul bilen xelq Agagni ayidi we qoy-kala, bordalghan mal we qozilardin eng ésillerning hemmisini, jümlidin néme yaxshi bolsa shuni ayap ularni halak qilishqa qoli barmidi; lékin néme yarimas we zeip bolsa shularning hemmisini ular yoqatti.□
10 Shuning bilen Perwerdigarning sözi Samuilgha kélip mundaq déyildi: —
11 «Saulni padishah qilghinimgha pushayman qildim, chünki u manga egishishtin yénip Méning sözümge emel qilmidi».
Samuil azar chékip pütkül bir kéche Perwerdigargha peryad kötürdi.
12 Etisi Samuil Saulning aldigha chiqish üchün tang seherdila ornidin turdi. Samuilgha: — Saul Karmelge bardi we mana, u özige bir abide turghuzup andin yénip Gilgalgha chüshüptu, dégen xewer bérildi.
13 Samuil Saulning qéshigha kelgende Saul uninggha: — Perwerdigar séni mubarekligey! Perwerdigarning sözlirige emel qildim, dédi.
14 Lékin Samuil: — Undaq bolsa quliqimgha anglan'ghan qoyning merishi bilen men anglawatqan kalining mörishi zadi nedin keldi? — dédi.
15 Saul jawab bérip: — Ular Amaleklerdin élip kélindi; chünki xelq Xudaying Perwerdigargha qurbanliq qilish üchün qoy-kalining ésillirini ayap qaldurup qoydi; qalghinini bolsa pütünley yoqattuq, dédi.
16 Samuil Saulgha: — Qoy, bu gépingni! Men Perwerdigarning bu kéche manga néme déginini sanga éytip bérey, dédi. U uninggha: — Éytqin, dédi.
17 Samuil mundaq dédi: — Öz neziringde kichik hésablan'ghan waqtingdila Perwerdigar séni Israilning üstige padishah bolsun dep, mesih qilishi bilen sen Israil qebililirining béshi bolghan emesmiding?
18 Andin Perwerdigar séni: — Sen bérip gunahkar Amaleklerni halak qilghin; ularni yoqatquche ular bilen soqushqin, dep ewetkenidi.
19 Emdi némishqa Perwerdigarning sözige qulaq salmay, belki olja üstige düm chüshüp, Perwerdigarning neziride yaman bolghanni qilding?
20 Saul Samuilgha: — Men heqiqeten Perwerdigarning sözige qulaq saldimghu! Perwerdigar méni ewetken yol bilen mangdim we Amaleklerning padishahi Agagni élip kélip Amaleklerning özini pütünley yoqattim.
21 Emma xelq bolsa oljidin qoy bilen kala, yeni yoqitishqa békitilgen nersilerdin eng ésilini élip Xudaying Perwerdigargha Gilgalda qurbanliq qilish üchün élip keldi, dédi.
22 Samuil: — Perwerdigar köydürme qurbanliqlar bilen teshekkür qurbanliqlirini keltürüshtin söyünemdu, ya Perwerdigarning sözige itaet qilishtin süyünemdu? Mana itaet qilmaqliq qurbanliq qilmaqliqtin ewzel, köngül qoyush qochqar yéghini sunushtin ewzeldur.■
23 Chünki asiyliq bolsa jadugerlik gunahi bilen oxshashtur,
Bashpashtaqliq qebihlik we butpereslikke barawerdur.

□ **15:5 «Amaleklerning shehirige» —** yaki «Amaleklerning sheherlirige». ■ **15:6** Mis. 18:10, 19; Chöl. 10:29; Hak. 1:16 ■ **15:8** Chöl. 24:7 □ **15:9 «Saul bilen xelq ... qoy-kala, bordalghan mal we qozilardin eng ésillerning hemmisini ...halak qilishqa qoli barmidi» —** «bordalghan mal» dégenning bashqa xil terjimisi: «ikkinchi tughulghan mal». ■ **15:22** Top. 4:17; Hosh. 6:6; Mat. 9:13; 12:7

Sen Perwerdigarning sözini tashlighining üchün,
Perwerdigar séni tashlap padishahliqtin mehrum qildi, — dédi.
24 Saul Samuilgha: — Men gunah sadir qildim, chünki men Perwerdigarning emridin we séning sözüngdinmu chiqtim; chünki men xelqtin qorqup ularning sözige kirdim.
25 Emdi gunahimni epu qilghin; méning Perwerdigargha sejde qilishim üchün méning bilen qaytip barghin, dédi.
26 Samuil Saulgha: — Men séning bilen qaytip barmaymen; chünki sen Perwerdigarning sözini tashlighansen, we Perwerdigar séni tashlap padishahliqtin mehrum qildi, dédi.
27 Samuil kétishke burulghinida Saul uning tonining péshini tutuwaldi, u yirtilip ketti.
28 Samuil uninggha: — Perwerdigar bügün Israilning padishahliqini sendin yirtip élip sendin ewzel bolghan bir yéqininggha tapshurdi.
29 Israilning Janabiy Aliyisi Bolghuchi yalghan sözlimeydu yaki niyitidin yanmaydu; chünki u adem balisidek niyitidin yan'ghuchi emestur, dédi.□ ■
30 Saul: — Men gunah sadir qildim. Lékin xelqimning aqsaqallirining we Israilning aldida manga izzet qilip méning bilen yénip barghin; shuning bilen Xudaying Perwerdigargha sejde qilalaymen, dédi.
31 Shuning bilen Samuil Saul bilen yénip bardi we Saul Perwerdigargha sejde qildi.
32 Andin Samuil: — Amaleklerning padishahi Agagni méning aldimgha élip kélinglar, dédi. Agag bolsa xushluq bilen uning qéshigha bardi. Agag könglide: — Shübhisizki, ölüm dehshiti ötüp ketti, dédi.□
33 Emma Samuil: — Séning qiliching xotunlarni balisiz qilghandek séning anangmu xotunlarning arisida balisiz bolidu, dewidi, Samuil Agagni Gilgalda Perwerdigarning aldida chanap pare-pare qildi.
34 Andin Samuil Ramahqa bardi. Saul bolsa «Saulning yurti Gibéah» dégen jaydiki öyige chiqip ketti.
35 Samuil ölgen künigiche Saul bilen qayta körüshmidi. Emma Samuil Saul üchün qayghurdi. Perwerdigar Saulni Israilning üstige padishah qilghanliqidin epsuslandi.

16

Samuil Dawutning padishah bolushi üchün uni Mesih qilidu

1 Perwerdigar Samuilgha: — Sen qachan'ghiche Saul üchün qayghurup yürisen? Men uni Israilgha seltenet qilishtin mehrum qilip tashlighan emesmu? Münggüzüngni zeytun méyi bilen toldurup barghin. Men séni Beyt-Lehemlik Yessening qéshigha ewetimen. Uning oghulliridin padishah bolushqa özümge birni békittim, dédi.
2 Samuil bolsa: — Men qandaq barimen? Saul bu ishni anglisa méni öltürüwétidu! — dédi. Perwerdigar: — Özüng bilen bir inekni alghach bérip Perwerdigargha qurbanliq qilish üchün keldim, dégin.
3 Yesseni qurbanliqqa chaqirghin, andin Men sanga qilidighiningni ayan qilimen; we Men sanga dégen birsini Özüm üchün mesih qilghin, dédi.
4 Samuil Perwerdigarning déginini ada qilip Beyt-Lehemge bardi. Yétip kelgende sheherning aqsaqalliri titrigen halda chiqip: — Bizge tinch-amanliq élip keldingmu? — dep soridi.

□ **15:29 «Israilning Janabiy Aliyisi Bolghuchi» —** Xudani körsitidu, elwette. ■ **15:29** Chöl. 23:19; Yaq. 1:17
□ **15:32 «... Agag bolsa xushluq bilen uning qéshigha bardi. Agag könglide: — Shübhisizki, ölüm dehshiti ötüp ketti, dédi» —** bu ayetni ibraniy tilida chüshinish tes. Bashqa bir terjimisi: «... Agag bolsa titrigen halda uning qéshigha bardi. Agag: — Derweqe ölümning achchiqi qorqunchluqtur! — dédi».

5 U: — Tinch-amanliq élip keldim; Perwerdigargha qurbanliq sunushqa keldim. Siler özünglarni haramdin paklap men bilen bille qurbanliqqa kélinglar, dédi. Shuning bilen u Yesse bilen oghullirini halal qilip qurbanliqqa chaqirdi.
6 Ular kelgende Samuil Éliabni körüp ichide: — Perwerdigarning mesih qilidighini shübhisizki Özining aldida turidu, dédi.
7 Lékin Perwerdigar Samuilgha: — Uning teqi-turqigha yaki boyigha qarimighin. Men uni shalliwettim, chünki Xuda insan körgendek körmeydu; insan bolsa sirtqi qiyapitige qaraydu, lékin Perwerdigar qelbge qaraydu, dédi.■
8 Andin Yesse Abinadabni chaqirip Samuilning aldidin ötküzdi. Emma Samuil: — Perwerdigar buni hem tallimidi, dédi.
9 Andin Yesse Shammahni uning aldidin ötküzdi. Emma Samuil: — Perwerdigar buni hem tallimidi, dédi.
10 Shuninggha oxshash Yesse oghullirining yettisini Samuilning aldidin ötküzdi. Lékin Samuil Yessege: — Perwerdigar bularni hem tallimidi, dédi.
11 Samuil Yessedin: — Barliq yigitler mushularmu? dep soridi. U: — Hemmidin kichiki qaldi. Lékin mana, u qoy béqiwatidu, dédi. Samuil Yessege: — Uni chaqirtip élip kelgin, chünki u kelmigüche dastixanda olturmaymiz, dédi.■
12 *Yesse* adem mangdurup uni keltürdi. U chirayida qan yügürüp turidighan, közliri chirayliq we kélishken yigit idi. Perwerdigar: — Qopup uni mesih qilghin, chünki *Méning tallighinim* shudur! dédi.
13 Samuil may münggüzini élip uni qérindashlirining arisida mesih qildi. U kündin tartip Perwerdigarning Rohi Dawutning wujudigha chüshti. Samuil bolsa qopup Ramahgha ketti.■

Dawut Saulning aldigha kélidu

14 Emdi Perwerdigarning Rohi Sauldin ketkenidi, we Perwerdigar teripidin bir yaman roh uni perishan qildi.
15 Saulning xizmetkarliri uninggha: — Mana Xuda teripidin bir yaman roh séni perishan qilidu.
16 Emdi ghojimiz özliri aldiliridiki xizmetkarlirini derhal buyrughayliki, ular chiltar chélishqa usta ademni tapsun; we shundaq boliduki, Xuda teripidin yaman roh üstlirige kelse u chiltar chalsun, uning bilen halliri obdan bolidu, dédi.
17 Saul xizmetkarlirigha: — Méning üchün chiltar chélishqa usta bir ademni tépip qéshimgha élip kélinglar, dédi.
18 Ghulamlardin biri uninggha: — Mana Beyt-Lehemlik Yessening chiltargha usta bir oghlini kördüm. U özi batur bir jengchi, gepte hoshyar we kélishken adem iken, shundaqla Perwerdigar uning bilen bille iken, dédi.
19 Shuning bilen Saul Yessege elchilerni mangdurup: — Qoy baqidighan oghlung Dawutni manga ewetkin, dep éytti.
20 Yesse bir éshekni teyyarlap uninggha nan bilen bir tulum sharab we bir oghlaqni artip, bularni oghli Dawutning qoli bilen Saulgha ewetti.
21 Shuning bilen Dawut Saulning qéshigha kélip uning aldida turdi. Saul uninggha tolimu amraq idi; u Saulning yaragh kötürgüchisi boldi.
22 Andin Saul Yessege xewer ewetip: — Dawut méning aldimda tursun; chünki u nezirimge yaqti, dep éytti.
23 Emdi shundaq boliduki, u *yaman* roh Xuda teripidin Saulning üstige kelgende Dawut chiltarni élip qoli bilen chaldi. Buning bilen Saul aram tépip hali obdan bolup yaman roh uningdin chiqip ketti.

■ **16:7** 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; ; 147:10-11; Yer. 11:20; 17:10; 20:12 ■ **16:11** 2Sam. 7:8; Zeb. 78:70-71 ■ **16:13** Zeb. 89:20-21; Ros. 7:46; 13:22

17

Dawut bilen Goliat

1 Emma Filistiyler jeng qilish üchün qoshunlirini yighdi. Ular Yehudagha tewe Sokohda
jem bolup, Sokoh bilen Azikah otturisidiki Efes-Dammimda chédirlarni tikti.
2 Saul bilen Israillarmu jem bolup Élah jilghisida chédirlirini tikip Filistiyler bilen jeng
qilghili sep tüzdi. □
3 Filistiyler bir tereptiki taghda, Israillar yene bir tereptiki taghda turatti; otturisida
jilgha bar idi.
4 Shu waqitta Filistiylerning leshkergahidin Gatliq Goliat isimlik bir chémpiyon palwan
chiqip keldi. Uning égizliki alte gez bir ghérich idi. □
5 Béshigha mis dubulgha, uchisigha qasiraqliq sawut kiygenidi. Uning bu mis sawuti
bolsa besh ming shekel kéletti. □
6 Pachaqliriga mistin tizliq baghlighan, öshnisige mis atma neyze qisturiwalghanidi.
7 Uning neyzisining sépi bolsa bapkarning xadisidek idi; neyzisining béshi alte ming
shekel kéletti; qalqan kötürgüchisi uning aldida mangatti.
8 U ornida turup Israilning qoshunliriga mundaq towlaytti: — «Siler némishqa jeng
qilish üchün sep tüzgensiler? Men Filistiy emesmu? Siler bolsanglar Saulning qullirighu?
Aranglardin bir ademni tallap chiqinglar, u men bilen élishishqa chüshsun!
9 U men bilen éliship méni urup öltürelse, biz silerning qulliringlar bolimiz. Lékin men uni
meghlup qilip öltürsem, siler bizning qullirimiz bolup bizning xizmitimizde bolusiler».
10 Shu Filistiy yene söz qilip: — Men bügün Israilning qoshunigha haqaret qildimghu?
Siler bir ademni chiqiringlar, biz élishayli! — dédi.
11 Saul bilen hemme Israil bu Filistiyning sözlirini anglap, alaqzade bolup bek qorqti.
12 Dawut Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemde olturuqluq Yesse dégen Efratliq ademning
oghli idi. Yessening sekkiz oghli bar idi. Saulning künliride u xéli yashinip qalghanidi.
13 Yessening üch chong oghli Saul bilen jengge chiqqanidi. Jengge chiqqan üch oghul-
ning tunjisining ismi Éliab, ikkinchisining ismi Abinadab we üchinchisining Shammah
idi.
14 Dawut hemmidin kichiki idi. Üch chong oghli Saulgha egiship chiqqanidi.
15 Bezide Dawut Saulning qéshidin öz atisining qoylirini béqish üchün qaytip kéletti.■
16 Ashu Filistiy bolsa qiriq kün'gichilik her etigen we kechte chiqip turdi.
17 Yesse oghli Dawutqa: — Bu efah qomachni we bu on nanni élip leshkergahgha téz bérip
akiliringgha bergin, □
18 bu on parche qurutni ularning mingbéshigha bérip akiliringning ehwalini sorap
ularning képil xétini élip kelgin, dédi.□
19 Saul, shu *üch oghul* we Israilning hemme ademliri Élah jilghisida turup Filistiylerge
qarshi jeng qilatti.
20 Dawut bolsa etisi seher qopup qoylarni bir baqquchining qoligha tapshurup, ashliq-
tülükni élip Yesse uninggha tapilighandek, qoshun istihkamigha yetkende, jengge
chiqidighan leshkerler sören kötürüwatqanidi. ■
21 Israil we Filistiyler bir-birige udulmu'udul turup soqushqa sep tüzdi.
22 Dawut bolsa élip kelgen nersilerni yük-taqlargha qarighuchining qoligha tapshurup
sep arisigha yügürüp bérip akiliridin tinchliq soridi.

□ **17:2 «Élah jilghisida»** — yaki «dublar jilghisida». □ **17:4 «Uning égizliki alte gez bir ghérich idi»** — Tewrattiki «gez» bir jeynekke barawer bolup, yeni 45 santimétr idi. Démek Goliatning égizliki 2.8 métr idi. □ **17:5 «Uning bu mis sawuti bolsa besh ming shekel kéletti»** — «besh ming shekel» belkim 60-100 kilogram bolushi mumkin. ■ **17:15** 1Sam. 16:19 □ **17:17 «bu efah qomach»** — bir «efah» 27-30 litr bolushi mumkin. □ **17:18 «akiliringning ehwalini sorap ularning képil xétini élip kelgin»** — mushu «képil xéti» belkim ular Dawut aparghan nersilerni qobul qilghanliqining ispati bolushi mumkin. ■ **17:20** 1Sam. 26:5

23 U ular bilen sözliship turghanda, Filistiylerdin bolghan Goliat dégen chémpion palwan
Filistiylerning sépidin chiqip yene héliqi gepni qildi; Dawut uni anglidi.
24 Israilning hemme ademliri bu ademni körgende qéchip kétishti we bek qorqti.
25 Israilning ademliri bir-birige: — Chiqiwatqan bu ademni kördünglarmu? U Israilgha
haqaret qilish üchün chiqidu. Shundaq boliduki, uni öltürgen ademge padishah köp mal-
mülük in'am qilidu, öz qizini uninggha xotunluqqa béridu hem atisining jemetini Israil
teweside baj-alwandin xalas qilidu, dédi.
26 Dawut öz yénida turghan ademlerdin: — Bu Filistiyni öltürüp Israilgha qilin'ghan shu
haqaretni yoqatqan kishige néme qilinidu? Chünki bu xetnisiz Filistiy zadi kim? U qan-
daqsige menggü hayat bolghuchi Xudaning qoshunlirigha haqaret qilishqa pétinidu? —
dédi.
27 Xalayiq uninggha aldinqilarning dégen sözi boyiche jawab bérip: — Uni öltürgen
kishige mundaq-mundaq qilinidu, dédi.
28 Lékin uning chong akisi Éliab uning u ademler bilen sözleshkinini anglap qaldi; Éliabning
Dawutqa achchiqi kélip: — Némishqa bu yerge kelding? Chöldiki u azghine qoyni kimge
tashlap qoydung? Men kibirlikingni we könglüngning yamanliqini bilimen. Sen alayiten
jengni körgili kelding, dédi.
29 Dawut: — Men néme qildim? Peqet bir söz qilsam bolmamdiken? — dédi.
30 Dawut burulup bashqisidin aldinqidek soridi, xelq aldida éytqandek uninggha jawab
berdi.
31 Emma birsi Dawutning éytqan sözlirini anglap qélip Saulgha yetküzdi; u Dawutni
chaqirtip keldi.
32 Dawut Saulgha: — Bu kishining sewebidin héchkimning yüriki su bolmisun. Silining
qulliri bu Filistiy bilen soqushqili chiqidu, dédi.
33 Saul Dawutqa: — Sen bu Filistiy bilen soqushqili barsang bolmaydu! Sen téxi yash,
emma u yashliqidin tartipla jengchi idi, dédi.
34 Dawut Saulgha: — Qulliri öz atisining qoylirini béqip keldim. Bir shir yaki éyiq kélip
padidin bir qozini élip ketse,
35 men uning keynidin qoghlap uni urup qozini aghzidin qutquzup alattim. Eger qopup
manga hujum qilsa men uni yaylidin tutuwélip urup öltürettim.
36 Qulliri hem shir hem éyiqni öltürgen; bu xetnisiz Filistiymu ulargha oxshash bolidu.
Chünki u menggü hayat bolghuchi Xudaning qoshunigha haqaret keltürdi — dédi.
37 Dawut sözini dawam qilip: — Méni shirning changgilidin we éyiqning changgilidin
qutquzghan Perwerdigar oxshashla bu Filistiyning qolidin qutquzidu, dédi. Saul
Dawutqa: — Barghin, Perwerdigar séning bilen bille bolghay, dédi.
38 Andin Saul Dawutqa öz jeng kiyimlirini kiygüzüp, béshigha mis dubulghini taqap we
uninggha bir jeng sawutini kiygüzdi.
39 Dawut bolsa Saulning qilichini kiyimning üstige ésip, méngip baqti; chünki u bularni
kiyip baqmighanidi. Shuning bilen Dawut Saulgha: — Men bularni kiyip mangalmay-
dikenmen; chünki burun kiyip baqmighan, dep ularni séliwetti.
40 U qoligha hasisini élip,ériqtin besh siliq tash ilghap padichi xaltisining yanchuqigha
saldi; u salghusini qoligha élip Filistiyge yéqin bardi.
41 Filistiy bolsa chiqip Dawutqa yéqinlashti, qalqan kötürgüchisimu uning aldida mangdi.
42 Filistiy Dawutqa birqur sepsélip qarap mesxire qildi. Chünki u téxi yash, bughday
önglük we kélishken yigit idi.
43 Filistiy Dawutqa: — Sen hasa kötürüp aldimgha kepsen? Sen méni it dep oylap
qaldingmu? — dep öz butlirining namlirini tilgha élip Dawutni qarghidi.
44 Filistiy Dawutqa yene: — Bu yaqqa kel, men göshüngni asmandiki uchar-qanatlargha
we dalalardiki yirtquchlargha yem qilimen, dédi.

45 Dawut Filistiyke: — Sen qilich, neyze we atma neyzini kötürüp manga hujum qilghili
kelding; lékin men sen haqaret qilghan, Israilning qoshunlirining Xudasi bolghan
Perwerdigarning nami bilen aldinggha hujumgha chiqtim — dédi.
46 «Del bügün Perwerdigar séni méning qolumgha tapshuridu. Men séni öltürüp
béshingni késip alimen; men leshkergahdiki Filistiylerning jesetlirinimu asmandiki
uchar-qanatlargha we dalalardiki yirtquchlirigha yem qilimen. Buning bilen pütkül
jahan Israilda bir Xudaning bar ikenlikini bilidu
47 we bu pütkül jamaet Perwerdigarning nusret bérishining qilich, neyze bilen emes
ikenlikini bilidu; chünki bu jeng bolsa Perwerdigarningkidur, U séni qolimizgha tap-
shuridu».
48 Filistiy Dawutqa hujum qilghili qopup yéqin kelgende Dawut uninggha hujum qilghili
Filistiy qoshunining sépige qarap yügürdi.
49 Dawut qolini xaltisigha tiqip bir tashni chiqirip salghugha sélip Filistiyge qaritip atti;
tash Filistiyning péshanisige tegdi. Tash uning péshanisige pétip ketti, u düm chüshüp
yerge yiqildi.
50 Shundaq qilip Dawut Filistiyni salghu we tash bilen meghlup qilip uni urup öltürdi;
Dawutning qolida héch qilich yoq idi.
51 Dawut yügürüp bérip, Filistiyning üstide turup, qilichini qinidin tartip élip uni öltürüp,
uning béshini aldi. Filistiyler öz baturining ölginini körüpla, beder qachti.
52 Israillar bilen Yehudalar bolsa ornidin qopup sören séliship Filistiylerni jilghighiche
we Ekron derwazilirighiche keynidin qoghlap keldi; öltürülgen Filistiyler Shaaraimgha
baridighan yolda Gat we Ekron'ghiche yétip ketkenidi.
53 Israil Filistiylerni qoghlashtin yénip kélip ularning leshkergahini bulang-talang qildi.
54 Dawut Filistiyning béshini Yérusalémgha élip bardi; uning yarighini bolsa öz chédirigha
qoydi.
55 Saul Dawutning Filistiyning aldigha chiqqinini körgende qoshunning serdari Abn-
erdin: — I Abner, bu yigit kimning oghli? — dep soridi. Abner: — I padishah, hayating
bilen qesem qilimenki, bilmeymen, dédi.
56 Padishah: — Bu yigit kimning oghli iken dep sorap baqqin, dédi.
57 Dawut Filistiyni qirip qaytip kelgende Abner uni padishahning qéshigha élip bardi;
Filistiyning béshi téxiche uning qolida turatti.
58 Saul uningdin: — I yigit, kimning oghlisen? dep soridi. Dawut: — Men silining qulliri
Beyt-Lehemlik Yessening oghlimen, dep jawab berdi.

18

Saulning Dawuttin heset qilishi

1 Dawut bilen Saulning söhbiti ayaghlashqanda, Yonatanning köngli Dawutning könglige
shundaq baghlandiki, uni öz jénidek söydi.
2 Saul bolsa u küni uni öz yénida élip qélip, uni atisining öyige qaytqili qoymidi.
3 Yonatan Dawut bilen ehde qilishti; chünki u uni öz jénidek söyetti.
4 Yonatan uchisidiki tonni sélip Dawutqa berdi, yene jeng kiyimlirini, jümlidin hetta
qilichi, oqyasi we kemirinimu uninggha berdi.
5 Saul Dawutni negila ewetse u shu yerge baratti, shundaqla ishlarni jayida qilatti.
Shuning üchün Saul uni leshkerlerning üstige qoydi. Bu ish barliq xelqqe we hem
Saulning xizmetkarlirighimu yaqti.
6 Dawut Filistiyni öltürüp köpchilik bilen yan'ghanda Israilning hemme sheherliridiki
qiz-ayallar Saulni naxsha éytip ussul oynap qarshi alghili chiqti; ular xushluq ichide dap
we üchtar bilen neghme chélishti.

7 Qiz-ayallar neghme chalghanda: — Saul minglap öltürdi, we Dawut on minglap öltürdi, dep oqushatti.■
8 Buni anglap Saul nahayiti xapa boldi; bu söz uning könglige tegdi. U: — Dawutqa on minglap hésablandi, emma manga peqet minglap hésablandi; emdi padishahliqtin bashqa uninggha héchnerse kem emes, dédi.
9 Shu kündin tartip Saul Dawutni közlep yürdi.
10 Etisi Xuda teripidin qabahetlik bir roh Saulning üstige chüshti we u öyide qalaymiqan jöyligili turdi. Emdi Dawut bashqa waqittikidek qoli bilen chiltar chaldi; Saulning qolida neyze bar idi. □
11 Saul: — Dawutni tamgha neyze bilen qadiwétimen dep, neyzini atti; lékin Dawut ikki qétim özini daldigha aldi.
12 Perwerdigarning Dawut bilenla bolup, özidin yiraqlap ketkini üchün Saul Dawuttin qorqatti.
13 Shuning üchün Saul Dawutni öz yénidin ayrip, uni leshkerlerge mingbéshi qilip qoydi; u leshkerlerni élip jengge chiqip turatti.□
14 Dawut bolsa hemme ishlarni pem bilen qilatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille idi.
15 Saul uning pemlik ikenlikini körüp uningdin bek qorqatti.
16 Emma pütkül Israil bilen Yehuda xelqi Dawutni söyetti; chünki u ularni yéteklep jengge chiqatti. □
17 Saul Dawutqa: — Mana, chong qizim Mérab — men uni sanga xotunluqqa bergüm bar. Sen peqet xizmitimge jan-pida bolup, Perwerdigarning jengliride küresh qilghin, dédi. Chünki Saul ichide: — U méning qolum bilen emes, belki Filistiylerning qoli bilen yoqitilsun, dep xiyal qilghanidi.
18 Emma Dawut Saulgha: — Men kim idim, méning atamning jemeti Israil arisida néme idi, men qandaqmu padishahning küy'oghli bolay? — dédi.
19 Lékin Saulning qizi Mérab Dawutqa bérilidighan waqitta, u Meholatliq Adrielge xotunluqqa bérildi.
20 Emma Saulning qizi Miqalning köngli Dawutqa chüshkenidi. Bashqilar buni Saulgha éytti, bu ishtin Saul xush boldi.
21 Saul: — Qizimni Dawutqa bérey, u uninggha bir sirtmaq bolup, Filistiylerning qolida yoqitilsun, dep oylidi. Shuning bilen Saul Dawutqa: — Bügün ikkinchi qétim küy'oghlum bolisen, dédi.
22 Saul öz ghulamlirigha: — Dawutqa astirtin: — Mana, padishah sendin söyünidu, we hemme ghulamliri sanga amraq. Shuning üchün padishahning küy'oghli bolghin, dep éytinglar, dep tapilidi.
23 Saulning ghulamliri bu sözlerni Dawutning quliqigha yetküzdi. Lékin Dawut: — Neziringlarda padishahning küy'oghli bolush kichik ishmu? Men bolsam bir kembeghel we etiwarsiz ademmen — dédi.
24 Saulning ghulamliri Saulgha Dawutning dégenlirini öz eyni yetküzdi.
25 Saul: — Siler Dawutqa: — Padishah sanga bashqa toyluq alghuzmaydu, peqet padishah düshmenliridin intiqam élish üchün yüz Filistiyning xetnilikinila alidu, dep éytinglar, dédi (Saulning meqsiti bolsa Dawutni Filistiylerning qolida yoqitish idi).
26 Ghulamlar bu sözlerni Dawutqa yetküzdi; padishahning küy'oghli bolush Dawutqa yéqip qaldi. Emdi békitilgen möhlet toshmayla,

■ **18:7** Mis. 15:21; 1Sam. 21:11; 29:5 □ **18:10 «Etisi Xuda teripidin qabahetlik bir roh Saulning üstige chüshti we u öyide qalaymiqan jöyligili turdi» —** ibraniy tilida mushu ayettiki «jöylüsh» «urghup chiqish» dégen söz bilen ipadilinidu. Bashqa ehwalda bu söz «bésharet bérish»ni körsitidu. □ **18:13 «u leshkerlerni élip jengge chiqip turatti» —** ibraniy tilida «u leshkerler (xelq) aldida chiqip kiretti» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **18:16 «chünki u ularni yéteklep jengge chiqatti» —** ibraniy tilida «chünki u ular aldida chiqip kiretti».

27 Dawut turup öz ademliri bilen chiqip ikki yüz Filistiyni öltürdi. Dawut ularning xetnilikini késip élip padishahning küy'oghli bolush üchün bularning hemmisini padishahqa tapshurdi. Saul qizi Miqalni uninggha xotunluqqa berdi.■
28 Saul Perwerdigarning Dawut bilen bille ikenlikini we öz qizi Miqalning uni söyidighanliqini körüp
29 Dawuttin téximu qorqti. Shuning bilen Saul üzlüksiz Dawutqa düshmen boldi.
30 Filistiylerning emirliri daim soqushqa chiqatti; emma her qétim chiqsila Dawutning ishliri Saulning hemme xizmetkarliriningkidin muweppeqiyetlik bolatti; shuning bilen uning nami *xalayiq* teripidin tolimu hörmetke sazawer bolatti.

19

Saul Dawutni öltürüshke intilidu

1 Saul öz oghli Yonatan we hemme xizmetkarlirige Dawutni öltürüshke buyruq qildi. Lékin Saulning oghli Yonatan Dawutqa bek amraq idi.
2 Yonatan Dawutqa: — Atam Saul séni öltürmekchi; emdi ete etigen qattiq éhtiyat qilghin, bir mexpiy jayni tépip özüngni yoshurghin;
3 men özüm chiqip sen yoshurun'ghan étizliqqa bérip atamning yénida turup atam bilen séning toghrangda sözliship baqay; ehwalni éniq bilgendin kéyin sanga xewer qilay, dédi.
4 Yonatan atisi Saulgha Dawutning yaxshi gépini qilip: — Padishah öz xizmetkarigha, yeni Dawutqa yamanliq qilmighay! Chünki u sanga gunah qilmighan; belki uning emelliri özüngge köp yaxshiliqlarni élip kelgen: —
5 u öz jénini alqinigha élip qopup héliqi Filistiyni öltürdi we shuning bilen Perwerdigar pütkül Israil üchün chong nusret berdi. Shu chaghda sen özüng körüp xush bolghan emesmu? Emdilikte némishqa Dawutni sewebsiz öltürüp naheq qan töküp gunahkar bolmaqchi bolisen? — dédi.
6 Saul Yonatanning sözige kirdi. U: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, u ölümge mehkum qilinmaydu, dédi.
7 Andin Yonatan Dawutni chaqirip, Dawutqa bolghan ishlarning hemmisini dep berdi. Andin kéyin Yonatan Dawutni Saulning qéshigha élip keldi we u ilgirikidek uning xizmitide boldi.
8 Emma yene jeng boldi; Dawut chiqip Filistiyler bilen jeng qilip, ularni qattiq qirip meghlup qildi; ular uning aldidin beder qéchisti.
9 Emdi Perwerdigar teripidin qabahetlik bir roh yene Saulni basti. U öz öyide qolida neyzisini tutup olturatti; Dawut bolsa qoli bilen saz chélip turatti. ■
10 Saul neyze bilen Dawutni sanjip tamgha qadap qoymaqchi boliwidi, lékin Dawut özini qachuruwaldi, neyze tamgha qadilip qaldi. Dawut shu kéchisi qéchip qutuldi.
11 Saul birnechche chaparmenlerni Dawutning öyige ewetip uni paylap turup etisi tang yorughanda uni öltürüshke mangdurdi. Emma Dawutning ayali Miqal uninggha: — Eger bu kéche jéningni élip qachmisang, ete öltürülisen, dédi.
12 Shunga Miqal Dawutni penjirdin chüshürüp qoydi. Shundaq qilip u qéchip qutuldi.
13 Andin Miqal bir «terafim» butni élip kariwatqa yatquzup, béshigha öchke yungidin qilin'ghan bir yastuqni qoyup, ediyal bilen yépip qoydi.□
14 Saul Dawutni tutush üchün chaparmenlerni ewetkende Miqal: — U aghrip qaldi, dédi.
15 Saul chaparmenlerni *qaytidin* ewetip: — Uni kariwat bilen qoshup élip kélinglar, uni öltürimen, dep buyrudi.

■ **18:27** 2Sam. 3:14 ■ **19:9** 1Sam. 16:14; 18:10 □ **19:13 «terafim» —** birxil but. Miqalning yénida bundaq butning bolushi Tewratqa xilap, elwette.

16 Chaparmenler kirgende, mana kariwatta bu but yatatti, béshigha öchke yungidin
qilin'ghan yastuq qoyulghanidi.
17 Saul Miqalgha: — Némishqa méni bundaq aldap, düshminimni qachuruwétisen? — dédi.
Miqal Saulgha jawab bérip: — U: «Méni qoyuwetkin; bolmisa séni öltürüwétimen» dédi,
dédi.□
18 Dawut qéchip qutulup, Ramahqa Samuilning qéshigha bérip, Saulning uninggha
qilghanlirining hemmisini dep berdi. Andin u Samuil bilen Nayotqa bérip olturaqlashti.
19 Birsi Saulgha: — Dawut Ramahdiki Nayotta bar iken, dep xewer berdi.
20 Saul Dawutni tutup kélishke chaparmenlerni mangdurdi. Emma ular yétip barghanda
peyghemberlerning bir jamaiti bésharet bériwatqanliqini we Samuilningmu ularning
arisida turup ulargha nazaretchilik qiliwatqanliqini kördi; shundaq boldiki, Xudaning
Rohi Saulning chaparmenlirining wujudighimu chüshüp, ularmu hem bésharet bérishke
bashlidi.
21 Bu xewer Saulgha éytildi; u yene bashqa chaparmenlerni ewetti, lékin ularmu bésharet
bérishke chüshti. Andin Saul üchinchi qétim yene chaparmenlerni mangdurdi. Ularmu
hem bésharet bérishke chüshti.
22 Andin Saul özi Ramahqa bérip, Sequdiki chong quduqqa yétip kelgende, «Samuil bilen
Dawut nede?» — dep soridi. Birsi: — Ular Ramahdiki Nayotta bar iken, dep jawab berdi.
23 Shunga u Ramahdiki Nayotqa yétip keldi; Xudaning Rohi uning wujudighimu
chüshti; shuning bilen umu piyade méngip Ramahdiki Nayotqa barghuche bésharet bérip
mangdi.
24 U hetta kiyimlirini séliwétip Samuilning aldida bésharet berdi; pütün bir kéche we
pütün bir kündüz u yerde yalingach yatti. Buning bilen: — «Saulmu peyghember-
lerdinmu?» deydighan gep peyda boldi.□

20

Yonatan Dawutni qoghdimaqchi

1 Dawut Ramahdiki Nayottin qéchip Yonatanning qéshigha bérip uninggha: — Men néme
qiliptimen? Néme qebihlik qiliptimen? Atang aldida néme gunah qiliptimen, u méning
jénimni almaqchi boluwatidu? — dédi.
2 U uninggha: — Yoqsu, bundaq ish néri bolsun! Sen ölmeysen. Chong ish bolsun,
kichik ish bolsun atam manga démey qoymaydu. Némishqa atam bu ishni mendin
yoshuridikine? Hergiz undaq bolmaydu, dédi.
3 Lékin Dawut yene qesem qilip: — Atang séning neziringde iltipat tapqinimni jezmen
bilidu. Shunga u könglide: — Yonatan buni bilip qalmisun; bolmisa uninggha azar
bolidu, dégendu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen, jéning we hayating bilen aldingda
qesem qilimenki, manga ölümning ariliqi bir qedemla qaldi, dédi.
4 Yonatan Dawutqa: — Könglüng némini xalisa shuni qilay, dédi.
5 Dawut Yonatan'gha mundaq dédi: — Mana ete «yéngi ay» bolidu; men adettikidek
padishah bilen hemdastixan bolmisam bolmaydu. Lékin méni qoyup bergin, men
üchinchi küni axshimighiche dalada mökünüwalay.
6 Atang méning sorunda yoqluqimni körüp sorisa, sen uninggha: «Dawut mendin öz
shehiri Beyt-Lehemge tézraq bérip kélishke jiddiy ruxset soridi, chünki u yerde pütkül
ailisi üchün bir yilliq qurbanliq ötküzidiken», dégin, dédi.
7 Eger u: — Obdan boptu, dése, qulung tinch-aman bolidu: — Lékin u achchiqlansa, uning
manga yamanliq qilishni niyet qilghanliqidin guman qilmighin.

□ **19:17 «U: «Méni qoyuwetkin; bolmisa séni öltürüwétimen» dédi» —** ibraniy tilida: «U: «Méni qoyuwetkin; séni öltürüshümning néme hajiti?» dédi». □ **19:24 «Buning bilen: — «Saulmu peyghemberlerdinmu?» deydighan gep peyda boldi» —** 10-bab, 12-ayet we uningdiki izahatni körüng.

8 Sen qulunggha iltipat körsetkin; chünki sen özüng bilen Perwerdigarning aldida
qulungni ehdileshtürgensen. Lékin eger mende bir yamanliq bolsa sen özüngla méni
öltürgin; méni élip bérip atanggha tapshurushning néme hajiti? — dédi.■
9 Yonatan: — Undaq xiyal sendin néri bolsun! Eger atamning sanga yamanliq qilidighan
niyiti barliqini bilip qalsam, sanga deyttim emesmu? — dédi.
10 Dawut Yonatan'gha: — Eger atang sanga qattiq gep bilen jawab berse, kim manga
xewer béridu? — dédi.
11 Yonatan Dawutqa: — Kelgin, dalagha chiqayli, dédi. Shuning bilen ikkisi dalagha
chiqti.
12 Yonatan Dawutqa mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar manga *guwahki*,
men ete yaki ögünlükke mushu waqitta atamning niyitini bilip, sanga iltipatliq bolsa,
men adem mangdurup sanga melum qilmamdim?
13 Eger atam sanga yamanliq qilmaqchi bolsa, men séni tinch-aman yolgha sélish
üchün sanga adem ewetip xewer bermisem, Perwerdigar manga séning béshinggha
chüshkendinmu artuq chüshürsun; emdi Perwerdigar atam bilen bille bolghandek séning
bilen bille bolsun.
14 Hayatla bolsam méni ölmisun dep Perwerdigarning méhribanliqini manga körsetkeysen.
15 Men ölüp ketken teqdirdimu, öydikilirimdin hem héch waqit méhribanliqingni
üzmigeysen; Perwerdigar sen Dawutning hemme düshmenlirini yer yüzidin yoqatqandin
kéyinmu shundaq qilghaysen».
16 Shuning bilen Yonatan Dawutning jemeti bilen ehde qiliship: — Perwerdigar Dawut-
ning düshmenliridin hésab alsun, dédi.
17 Andin Yonatan yene özining Dawutqa bolghan muhebbiti bilen uninggha qesem
qildurdi; chünki u uni öz jénidek söyetti.
18 Yonatan Dawutqa mundaq dédi: — Ete yéngi ay bolidu. Mana séning ornung bosh
qalidu, kishiler séning yoqluqinggha diqqet qilidu.
19 Üchinchi küni sen chüshüp aldinqi qétim bu ishqa yoluqqiningda özüngni yoshurghan
jaygha bérip «Ézel» dégen tashning yénida turup turghin.
20 Nen tashning yénidiki bir jaygha xuddi nishanni qaralighandek üch pay ya oqi atay.
21 Andin ghulamni mangdurup: — «Ya oqlirini tépip kelgin» — deymen. Eger men
ghulamgha: — Ene, oqlar arqa terepte turidu, ularni élip kel, désem, sen chiqip yénimgha
kelgin; shundaq bolghanda, Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, sen üchün
tinch-amanliq bolidu, héch ish bolmaydu.
22 Lékin ghulamgha: — Ene, oqlar aldingda turidu, désem, sen ketkin, chünki undaq bolsa,
Perwerdigar séni ketküzüwetken bolidu.
23 Emdilikte men bilen sen sözleshken ish toghruluq, Perwerdigar sen bilen méning
otturimda guwahchidur.
24 Shuning bilen Dawut dalada mökünüwaldi. Yéngi ay kelgende, padishah taam yégili
dastixanda olturdi.
25 Padishah bolsa burunqidekla öz ornida tamning yénidiki törde olturdi. Yonatan
ornidin turdi, Abner Saulning yénida olturdi. Lékin Dawutning orni bosh qaldi. □
26 Emma Saul u küni héchnéme démidi. Chünki u: — Dawutqa bir ish boldi, u napak bolup
qaldi. U jezmen napak bolup qaptu, dep oylidi. □

■ **20:8** 1Sam. 18:3 □ **20:25 «Padishah bolsa burunqidekla öz ornida tamning yénidiki törde olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abner Saulning yénida olturdi» —** Yonatanning «ornidin turushi» belkim taghisi Abnerning hörmiti üchün uninggha Saulning yénidiki orunni boshitish üchün. Bashqa xil terjimisi: «Yonatan uning (Saulning) odulida idi» □ **20:26 «Dawutqa bir ish boldi, u napak bolup qaldin» —** «napak bolush»: Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi mesilen bir ölükke tegken bolsa bir mezgil «napak» bolatti — shundaq bolsa uning héch qurbanliq (mesilen, yéngi aydiki qurbanliqlar)din yéyishige bolmaytti.

27 Lékin Dawutning orni yéngi ayning etisimu, yeni ayning ikkinchi künimu bosh idi. Saul oghli Yonatandin: — Némishqa Yessening oghli yaki tünügün yaki bügün tamaqqa kelmeydu, dep soridi.
28 Yonatan Saulgha jawab bérip: — Dawut Beyt-Lehemge barghili mendin jiddiy ruxset sorap: —
29 Méning bérishimgha ruxset qilghin, ailimizning sheherde bir qurbanliq ishi bolghach akam méning bérishimni éytiptu; eger séning neziringde iltipat tapqan bolsam qérindashlirim bilen körüshüp kélishke ruxset bergin, dédi. Shunga u padishahning dastixinigha kelmidi, dédi.
30 Saulning Yonatan'gha qattiq ghezipi kélip: — I buzuq, kaj xotunning oghli, némishqa Yessening oghlini özüngge tallap, özüngni shermende qilip we anangni nomusqa qoyghiningni bilmemdimen?
31 Eger Yessening oghli yer yüzide tirik bolsila, sen hem séning padishahliqing mustehkem bolmaydu. Shunga emdi adem ewetip uni méning qéshimgha élip kelgin, chünki u ölümge mehkemdur! — dédi.
32 Yonatan atisi Saulgha jawab bérip: — U némishqa ölümge mehkum qilinishi kérek? U néme qiptu? — dédi.
33 Andin Saul Yonatan'gha sanjish üchün uninggha neyzini atti; buning bilen Yonatan atisining Dawutni öltürmekchi bolghanliqini éniq bilip yetti.
34 Yonatan bolsa qattiq achchiqlap dastixandin qopup ketti we yéngi ayning ikkinchi küni héch taam yémidi. Chünki atisining Dawutni shundaq haqaretlishi uninggha qattiq azar bolghanidi.
35 Etisi Yonatan dalagha chiqip Dawut bilen kélishken jaygha bardi. Uning bilen bir kichik ghulam bille bardi.
36 U ghulamgha: — Sen yügür, men atqan ya oqlirini tépip kelgin, dédi. Ghulam yügürdi, u bir oqni uning aldi teripige atti.
37 Ghulam Yonatan atqan oq chüshken jaygha kelgende Yonatan ghulamni chaqirip: — Oq séning aldi teripingde turmamdu? — dédi.
38 Andin Yonatan ghulamni yene chaqirip: — Bol, ittik bol, hayal bolmighin! — dédi. Yonatanning ghulami ya oqini yighip ghojisigha élip keldi.
39 Lékin ghulamning bolghan ishtin xewiri uq idi. Buni yalghuz Yonatan bilen Dawutla biletti.
40 Andin Yonatan ghulamigha yaraghlirini bérip uninggha: — Ularni sheherge élip ketkin, dédi.
41 Ghulam ketkendin kéyin Dawut *tashning* jenub teripidin chiqip yerge yiqilip üch qétim tezim qildi. Ular bir-birini söyüshti, bir-birige ésiliship yighlashti, bolupmu Dawut qattiq yighlidi.
42 Yonatan Dawutqa: — Sepiring tinch-aman bolsun; chünki biz ikkimiz: — Perwerdigar méning bilen séning otturungda we méning neslim bilen séning nesling otturisida menggüge guwah bolsun, dep Perwerdigarning nami bilen qesem ichishken, dédi. Dawut ornidin qopup mangdi, Yonatanmu sheherge kirip ketti.

21

Dawut Nob shehirige baridu

1 Dawut emdi Nobqa kélip Aximelek kahinning qéshigha bardi.
2 Lékin Aximelek Dawutni körgende titrep qorqup uninggha: — Némishqa birimu sen bilen kelmey yalghuz kelding? — dédi.

3 Dawut Aximelek kahin'gha: — Padishah manga melum bir ishni buyrup: — Men sanga buyrughan ish yaki sanga tapilghan yolyoruq toghrisidin héchkim birnéme bilmisun, dégenidi. Öz ghulamlirimni bolsa melum bir jaygha bérishqa békitip qoydum.
4 Emdi qolungda néme bar? Besh nan, yaki néme bolsa, shuni manga bergin, dédi.
5 Kahin Dawutqa jawab bérip: — Qolumda adettiki nan yoq, peqet muqeddes nan bar. Eger ghulamlar ayallargha yéqinlashmighan bolsa yése rawa bolidu, dédi.
6 Dawut kahin'gha jawab bérip: — Berheq, men bashqa waqitlarda chiqqinimgha oxshash, ayallar bizdin yiraq bolghili üch kün boldi. Men *herqétim* chiqqanda, gerche adettiki seper bolsimu, ghulamlarning qachiliri pak bolidighan yerde, bügün ular we qachiliri téximu pak bolmamdu, dédi. □
7 Shuning bilen kahin uninggha muqeddes nandin berdi, chünki bu yerde «teqdim nan»din bashqa héchqandaq nan yoq idi. Bu nan Perwerdigarning huzurigha yéngi issiq nan qoyulghan küni almashturulghan nanlar idi□ ■
8 (lékin u küni Saulning xizmetkarliridin melum birsi u yerde Perwerdigarning huzurida qaldurulghanidi. Uning ismi Doeg bolup Saulning padichilirining chongi idi).
9 Dawut Aximelekke: — Qolungda neyze yaki qilich yoqmu? Padishah tapshurghan ish jiddiy bolghach yaki qilich yaki bashqa yaraghlirimni élip kélelmidim, dédi.
10 Kahin: — Sen Élah jilghisida öltürgen Filistiy Goliatning qilichi bu yerde bar, u efodning keynide, bir parche rextke oraqliq halda turidu. Xalisang alghin, uningdin bashqisi yoq, dédi. Dawut: — Bu tengdishi yoq qilichtur, shuni manga bergin, dédi.
11 Dawut u küni qopup Sauldin qéchip Gatning padishahi Aqishning qéshigha bardi.
12 Lékin Aqishning xizmetkarliri uninggha: — Bu zéminning padishahi Dawut emesmu? Uning toghrisida qiz-ayallar bir-birige: —
Saul minglap öltürdi,
We Dawut on minglap öltürdi,
— dep naxsha-ghezel oqushup ussul oynighan emesmu, dédi. ■
13 Dawut bu sözlerni könglige püküp Gatning padishahi Aqishtin bek qorqti.
14 Shuning üchün ularning köz aldida özining yürüsh-turushlirini özgertip, ularning qolida turghan waqtida özini sarangdek körsetti; u derwazilarning ishiklirige jijip, tükürükini saqiligha aqturatti.
15 Aqish xizmetkarlirigha: — Mana bu ademning sarangliqini körmemsiler? Uni némishqa méning aldimgha élip keldinglar?
16 Mende saranglar kemchilmidi? Siler bu kishini aldimgha sarangliq qilghili élip keldinglarmu? Bu adem méning öyümge kirishi kérekmu? — dédi.

22

Dawut Mizpah we Adullamgha baridu

1 Dawut u yerdin kétip Adullamdiki ghargha qachti. Uning qérindashliri bilen atisining pütkül jemeti buni anglap uning qéshigha bardi.
2 Ézilgen, qerzdar bolghan we derdmenlerning hemmisi yighilip uning yénigha keldi we u ularning serdari boldi. Uninggha qoshulghan ademler bolsa töt yüzche idi.

□ **21:6 «...gerche adettiki seper bolsimu, ghulamlarning qachiliri pak bolidighan yerde, bügün ular we qachiliri téximu pak bolmamdu» —** bashqa nechche terjimisi uchrishi mumkin. □ **21:7 «chünki bu yerde «teqdim nan»din bashqa héchqandaq nan yoq idi» —** «teqdim nan»: — yaki «(Xudaning) huzuri néni», yaki «tizilghan nan». «Mis.» 25- we 35-babni körüng. ■ **21:7** Mat. 12:3; Mar. 2:25; Luqa 6:3 ■ **21:12** 1Sam. 18:7

3 Dawut u yerdin chiqip Moabdiki Mizpahqa bérip Moabning padishahidin: — Xudaning méni néme qilidighinini bilgüche, ata-anamning bu yerge kélip aranglarda turushigha yol qoyghayla, dep telep qildi. □
4 Dawut atisi we anisini Moabning padishahining qéshigha élip keldi. Dawut qorghanda turghan pütkül künlerde ata-anisi uning bilen bille turdi.
5 Emma Gad peyghember Dawutqa: — Qorghanda turmay, bu yerdin chiqip, Yehuda zéminigha barghin, dédi. Shuning bilen Dawut u yerdin ayrilip, Heret ormanliqigha bardi.

Saul Nobdiki kahinlarni öltüridu

6 Saul Dawutning nede turuwatqanliqidin xewer tapti. Saul bu waqitta Ramahdiki Gibéahda égiz bir jayda yulghun derixining tüwide olturatti. Uning qolida neyzisi bar idi, barliq xizmetkarliri chöriside turatti.
7 Saul chöriside turghan xizmetkarligha: — I Binyaminliqlar, qulaq sélinglar! Yessening oghli her biringlargha étizlar bilen üzümzarlarni teqsim qilip béremdu? Hemminglarni ming béshi we yüz béshi qilamdu?
8 Siler hemminglar manga qest qildinglar, öz oghlumning Yessening oghli bilen ehde qilishqinini héchkim manga uqturmidi. Héch qaysinglar manga ich aghritmidinglar yaki öz oghlumning méning xizmetkarimni manga yoshurun hujum qilishqa qutratqinidin manga xewer bermidinglar, dédi.
9 Andin Saulning xizmetkarlirining ichige kiriwalghan Doeg: — «Men Yessening oghlining Nobqa Axitubning oghli Aximelekning qéshigha kelginini kördüm,
10 — Aximelek uning üchün Perwerdigardin yol soridi we uninggha ozuq-tülük bilen Filistiy Goliatning qilichini berdi» — dédi.
11 Padishah adem ewetip Axitubning oghli kahin Aximelekni, shundaqla uning atisining pütkül jemetini, yeni Nobdiki kahinlarnimu chaqirtip keldi. Ularning hemmisi padishahning qéshigha keldi.
12 Saul: — I Axitubning oghli anglighin, dédi. U: — I ghojam, mana men, dédi.
13 Saul uninggha: — Némishqa siler, sen bilen Yessening oghli, manga qest qilisiler? Sen uninggha nan we qilich bérip, uning üchün Xudadin yol soridingghu? Mana emdi u bügünkidek manga hujum qilmaqchi bolup paylap yürmekte! — dédi.
14 Aximelek padishahqa jawab bérip: — Silining barliq xizmetkarlirining arisida Dawutdek sadiq kim bar? U padishahning küy'oghli, silining mexpiy meslihetlirige ishtirak qilghuchi we ordiliri ichide izzetlik emesmidi?
15 Men peqet uning üchün Xudadin yol sorashni bügünla bashlidimmu? *Asiyliq* qilish mendin néri bolsun! Padishah öz qulini we atamning pütkül jemetini eyibke buyrumighayla, chünki qullirining bu ishtin qilche xewiri yoq, dédi.□
16 Lékin padishah: — I Aximelek, sen ölisen, sen we atangning pütkül jemeti choqum ölisiler, dédi.
17 Padishah öz chörisidiki chaparmenlirige: — Mang, Perwerdigarning kahinlirini öltürünglar! Chünki ular hem Dawutqa hemdem boldi hem uning qachqinini bilip turup manga xewer bermidi, dédi. Lékin padishahning qol astidikiliri Perwerdigarning kahinlirini öltürüshke qol kötürgili unimidi.
18 Emdi padishah Doegke: — Sen bérip kahinlarni öltürüwetkin, dédi. Édomluq Doeg bérip kahinlarni öltürdi; bu küni u kanaptin toqulghan efod kiygen seksen besh ademni öltürdi.
19 Andin u kahinlarning shehiri Nobda olturghuchilarni qirdi, yeni er we ayallar, balilar we bowaqlar, kala, éshek, qoylar — hemmisini qilichlidi.

□ **22:3 «Moabdiki Mizpah» —** yaki «Moabdiki Mizpeh». □ **22:15 «chünki qullirining bu ishtin qilche xewiri yoq» —** ibraniy tilida «chünki qullirining bu ishtin azmu, jiqmu xewiri yoq».

20 Emma Axitubning oghli Aximelekning Abiyatar dégen bir oghli qutulup Dawutning qéshigha qéchip keldi.
21 Abiyatar Dawutqa Saul Perwerdigarning kahinlirini öltürdi, dep xewer berdi.
22 Dawut Abiyatargha: — U küni Doegning u yerde ikenlikini körüp, uning jezmen Saulgha xewer béridighinini bilgenidim. Men atangning pütkül jemetining öltürülüshige zamin boldum, dédi.
23 Men bilen bille turghin, héch qorqmighin. Chünki méning jénimni almaqchi bolghanlar séning jéningnimu hem almaqchi. Méning qéshimda bixeter turisen, dédi.

23

Dawut Kéilah shehirini qutquzidu

1 Birsi Dawutqa xewer bérip: — Mana Filistiyler Kéilahgha hujum qilip xamanlarni bulap-talimaqta, dédi.
2 Dawut Perwerdigardin: — Men bérip bu Filistiylerge zerbe bérimenmu? — dep soridi. Perwerdigar Dawutqa: — Bérip Filistiylerge zerbe bérip Kéilahni azad qilghin, dédi.
3 Lékin Dawutning ademliri uninggha: — Mana biz Yehuda zéminida turupmu qorqi-watqan yerde, Kéilahgha bérip Filistiylerning qoshunlirigha hujum qilsaq qandaq bolar? — dédi.
4 Shunga Dawut yene bir qétim Perwerdigardin soriwidi, Perwerdigar uninggha jawab bérip: — Sen ornungdin turup Kéilahgha barghin; chünki Men Filistiylerni qolunggha tapshurimen, dédi.
5 Buning bilen Dawut öz ademliri bilen Kéilahgha bérip Filistiyler bilen soqushup, mallirini olja qilip, ularni qattiq qirdi. Dawut shundaq qilip Kéilahda turuwatqanlarni qutquzdi.

Dawut Saulning changgilidin yene qutulidu

6 Emdi Aximelekning oghli Abiyatar Kéilahgha qéchip kélip Dawutning qéshigha kelgende, uning qolida efod bar idi.■
7 Birsi Saulgha, Dawut Kéilahgha keptu, dep xewer berdi. Saul: — Emdi Xuda uni méning qolumgha tashlap tapshurdi. Chünki u derwaziliri we taqaqliri bar sheherge kirgechke solunup qaldi, dédi.
8 Emdi Saul Dawut bilen ademlirini muhasirige élish üchün hemme xelqni Kéilahgha bérip jeng qilishqa chaqirdi.
9 Dawut Saulning özini qestleydighanliqini bilip, Abiyatar kahin'gha: — Efodni élip kelgin, dédi. □
10 Andin Dawut: — I Israilning Xudasi Perwerdigar, menki Séning qulung Saulning bu sheherni méning sewebimdin xarab qilish üchün Kéilahgha kélishke qestlewatqanliqini éniq anglidi.
11 Kéilahdikiler méni uning qoligha tutup bérermu? Saul öz bendeng anglighandek bu yerge kélermu? I Israilning Xudasi Perwerdigar, Sendin ötünimenki, öz bendengge bildürgeysen, dédi. Perwerdigar: — U bu yerge kélidu, dédi. □
12 Dawut yene: — Kéilahtikiler méni we ademlirimni Saulning qoligha tutup bérermu, dédi. Perwerdigar: — Ular silerni tutup béridu, dédi.

■ **23:6** 1Sam. 22:20 □ **23:9 «Dawut Saulning özini qestleydighanliqini bilip, Abiyatar kahin'gha: — Efodni élip kelgin, dédi» —** körüniduki, 10-12-ayettiki soallarni Dawut efod wasitisi bilen Perwerdigardin soraydu. □ **23:11 «...kélermy?.... kélidu» —** ibraniy tilida «...chüshermy?.... chüshidu» déyilidu.

13 Emdi Dawut ademliri bilen (texminen alte yüzche) ornidin turup Kéilahdin chiqip,
özliri baralaydighan terepke qarap ketti. Saulgha, Dawut Kéilahtin qéchiptu dep xewer
bérilgende u uni qoghlashqa chiqmidi.
14 Dawut bolsa chöldiki qorghan-qiyalarda hemde Zif chölining taghlirida turdi. Saul uni
her küni izdeytti; lékin Xuda uni uning qoligha tapshurmidi.
15 Emdi Dawut Saulning özini öltürgili chiqidighanliqini bayqap qaldi. Shu chaghda u Zif
chölidiki bir ormanliqta turatti. □
16 Saulning oghli Yonatan bolsa ormanliqqa chiqip Dawutning qéshigha bérip, uni Xuda
arqiliq righbetlendürüp uninggha: — □
17 Qorqmighin; chünki atam Saulning qoli séni tapalmaydu. Sen belki Israilning üstide
padishah bolisen, men bolsam séning weziring bolimen, buni atam Saulmu bilidu, dédi.
18 Andin ular ikkiylen Perwerdigarning aldida ehde qilishti; Dawut bolsa, ormanliqta
turup qaldi, Yonatan öz öyige yénip ketti.
19 Shuningdin kéyin Ziftikiler Gibéahta turuwatqan Saulning qéshigha kélip: — Mana,
Dawut Xaqilahning égizlikidiki Yeshimonning jenubi teripige jaylashqan ormanliqtiki
qorghanlarda yoshuruniwaldi, bilmemdila?
20 Shunga, i padishah, qachan köngülliri tartsa shu chaghda kelsile; bizning burchimiz
uni padishahning qoligha tutup bérishtur, dédi.
21 Saul: Manga ich aghritqininglar üchün Perwerdigar silerge bext ata qilghay.
22 Emdi silerdin ötünimenki, bérip zadi qaysi yerde turidighinini jezmleshtürünglar,
uning iz-dérikini éniqlap, we kimning uni körgenlikini bilip kélinglar; chünki kishiler
éytishiche u intayin hiyliger iken, dédi.
23 Shunga bérip, uning yoshurun'ghan barliq mexpiy jaylirini éniq körüp kélinglar,
yénimgha yénip kélip manga eynini éytinglar. Andin men siler bilen bille barimen;
we shundaq boliduki, eger u zéminda bolsila, men Yehudiylarning minglighanlarning
arisidin uni izdep tapimen, dédi.
24 Ular qopup Sauldin ilgiri Zifqa bardi; lékin Dawut öz ademliri bilen Maon chöllükidiki
Yeshimonning jenub teripidiki Arabah tüzlenglikide turuwatatti.
25 Saul ademliri bilen Dawutni izdep bardi. Kishiler bu xewerni Dawutqa éytti; shuning
bilen u chüshüp, qiyagha bérip Maon chölide turdi. Saul buni anglap Dawutning
keynidin qoghlap Maonning chölige chiqti.
26 Saul taghning bu teripide mangdi, emma Dawut ademliri bilen taghning u teripide
mangdi. Dawut Sauldin qéchish üchün aldiriwatqanidi; lékin Saul ademliri bilen Dawut
we uning ademlirini tutimiz dep ularni qorshighili turdi.
27 Emma bir xewerchi Saulning qéshigha kélip uninggha: — Filistiyler zéminimizning
jenub teripige kirip bulang-talang qiliwatidu, tézdin qaytsila, dédi.
28 Shuning bilen Saul yénip Dawutni qoghlashtin toxtap Filistiyler bilen soqushqili
chiqti. Shunga u yer Séla-Hammahlékot dep ataldi. □
29 Dawut bolsa u yerdin chiqip En-Gedining tagh-qorghanliqida turdi.

24

Dawut Saulni ayaydu

1 Saul Filistiylerni qoghlap chiqirip yan'ghanda uninggha: — Mana, Dawut En-Gedidiki
chölde turuwétiptu, dégen xewer bérildi.

□ **23:15 «Zif chölidiki bir ormanliqta..»** — yaki «Zif chölidiki xoresh shehiride...». □ **23:16 «Yonatan... *Dawutni* .... righbetlendürdi»** — ibraniy tilida: «Yonatan ... uning (Dawutning) qolini küchlendürdi» déyilidu. □ **23:28 «Séla-hammahlékot»** — menisi belkim «ayrighuchi Qoram tash».

2 Saul emdi pütkül Israildin xillan'ghan üch ming ademni élip Dawut bilen ademlirini izdigili «Yawa tékiler» qoram tashliqigha chiqti.
3 U yolning yénidiki qoy qotanliriga kelgende, shu yerde bir ghar bar idi. U teret qilish üchün ghargha kirdi; Dawut bilen ademliri gharning ichkiriside olturatti.
4 Dawutning ademliri uninggha: — Mana Perwerdigarning sanga: — Öz düshminingni séning qolunggha bérimen, néme sanga layiq körünse shuni qilghin, dégen küni del mushu kün iken, dédi. Dawut qopup Saulning tonining péshini tuydurmay késiwaldi.
5 Lékin Saulning tonining péshini keskini üchün Dawut könglide qattiq epsuslandi.
6 U öz ademlirige: — Perwerdigar méni Perwerdigar Özi mesih qilghan ghojamgha bundaq qolumni uzartishtin saqlisun, chünki u Perwerdigarning mesihliginidur, dédi.
7 Shu söz bilen Dawut öz ademlirini tosup Saulgha chéqilghili qoymidi. Saul bolsa qopup ghardin chiqip öz yoligha ketti.
8 Andin Dawutmu turup ghardin chiqip Saulning keynidin: — I ghojam padishah! — dep chaqirdi. Saul keynige qarawidi, Dawut égilip yüzini yerge yaqqan halda tezim qildi.
9 Dawut Saulgha mundaq dédi: — «Mana, Dawut séni qestleshke purset izdewatidu, deydighan kishilerning sözige némishqa qulaq salila?
10 Mana bügün öz közliri bilen kördiliki, Perwerdigar bügün gharda silini öz qolumgha bergenidi. Beziler manga uni öltürüwetkin, dédi; lékin men silini ayap: — Ghojamgha qolumni uzartmaymen, chünki u Perwerdigarning mesihliginidur, dédim.
11 Qarisila, i ata, qolumdiki tonlirining péshige. Silini öltürmey tonlirining péshini keskenlikimdin shuni bilsileki, könglümde silige ya yamanliq ya asiyliq yoq, silige gunah qilghinim yoq, lékin sili jénimni alghili paylimaqtila. □
12 Perwerdigar men bilen silining otturimizda höküm qilsun, méning hésabimni silidin Perwerdigar alsun; lékin méning qolum silige kötürülmeydu.
13 Konilar: — «Rezillik rezillerdin chiqidu» dep éytqaniken, lékin öz qolum silige kötürülmeydu.
14 Israilning padishahi kimni tutqili chiqti? Kimni qoghlap yüridu? Bir ölük itni, xalas! Yalghuz bir bürgini, xalas!
15 Perwerdigar soraqchi bolup men bilen silining otturimizda höküm chiqarsun! U heq-naheqni ayrip, dewayimni sorap méni silining qolliridin xalas qilip, adalet yürgürgey!» — dédi.
16 Dawut Saulgha bu sözlerni éytqanda Saul: — Bu séning awazingmu, i oghlum Dawut? — dédi. Andin Saul yuqiri awaz bilen yighlap ketti.
17 U Dawutqa: — «Sen mendin adilsen, chünki sen manga yaxshiliq qayturdung, lékin men sanga yamanliq qayturdum.
18 Sen bügün manga yaxshiliq qilghanliqingni obdan körsitip berding; Perwerdigar méni qolunggha tapshurghan bolsimu, sen méni öltürmiding.
19 Birsi öz düshminini tapsa, uni aman-ésen ketkili qoyamdu? Perwerdigar séning manga bügün qilghan yaxshiliqing üchün sanga yaxshiliq yandurghay.
20 Emdi mana, shuni bildimki, sen jezmen padishah bolisen, Israilning padishahliqi séning qolungda tiklinidu.
21 Lékin hazir Perwerdigar bilen manga qesem qilghinki, mendin kéyin méning neslimni yoqatmay, namimni atamning jemetidin öchürmigeysen», dédi.
22 Shuning bilen Dawut Saulgha qesem qildi. Saul öz öyige yénip ketti; Dawut ademliri bilen qorghan-qiyagha chiqip shu yerde turdi.

□ **24:11 «könglümde silige ya yamanliq ya asiyliq yoq» —** ibraniy tilida «qolumda silige ya yamanliq ya asiyliq yoq».

25

Samuil ölidu

1 Samuil öldi. Pütkül Israil yighilip uning üchün matem tutti; ular uni uning Ramahdiki öyide depne qildi. Dawut bolsa qopup Paran chölige bardi.■

Dawut, Nabal, Abigail

2 Emdi tirikchiliki Karmelde bolghan, Maonda olturuqluq bir adem bar idi. Bu kishi bek bay bolup üch ming qoy, bir ming öchkisi bar idi. U öz qoylirini Karmelde qirqiwatatti.
3 U ademning ismi Nabal bolup, ayalining ismi Abigail idi; ayali hem pem-parasetlik hem ept-turqi chirayliq, lékin éri qattiq qol we rezil idi; u Kalebning ewladidin idi.□
4 Dawut chölde turup Nabalning öz qoylirini qirqiydighanliqini anglap
5 on yash yigitni u yerge mangdurup ulargha: — Siler Karmelge chiqip Nabalning qéshigha bérip, mendin uninggha salam éytinglar.
6 Uninggha: — «Yashighaysen; sizge tinch-amanliq bolghay, öyingizge tinch-amanliq bolghay, hemme barliqingizgha tinch-amanliq bolghay!
7 Men qirqighuchilarning sizde ish bashlighanliqini anglidim. Sizning padichiliringiz biz tereplerde turghanda ulargha héch zexme yetküzmiduq; biz Karmelde turghan waqitta ularning héch tersisi yitip ketmidi.
8 Öz yigitliringizdin sorisingiz ular sizge dep béridu. Shunga biz qutluq bir künide kelduq, shunga yigitlirimiz neziringizde iltipat tapsun; öz qolingizgha néme chiqsa shuni keminiliringizge we oghlingiz Dawutqa néme chiqsa shuni bergeysiz», denglar, — dédi.
9 Dawutning yigitliri u yerge bérip bu geplerning hemmisini Dawutning namida uninggha éytip andin jim turup saqlidi.
10 Nabal Dawutning xizmetkarlirigha jawab bérip: — Dawut dégen kim? Yessening oghli dégen kim? Bu künlerde öz ghojilirini tashlap kétiwatqan xizmetkarlar tola.
11 Men özümning yémek-ichmeklirimni we yung qirqughuchilirimgha soyghan göshni kelgen jayi namelum bolghan kishilerge béremdim? — dédi.□
12 Dawutning yigitliri kelgen yoligha yénip ketti. Yénip kélip ular Dawutqa hemme gepni dep berdi.
13 Dawut öz ademlirige: — Her biringlar öz qilichinglarni ésinglar, dédi. Shuning bilen herbiri öz qilichini *tasmisigha* asti, Dawutmu öz qilichini asti. Andin töt yüzche adem Dawut bilen chiqti, we ikki yüz kishi jabduqlar bilen qaldi.
14 Emma Nabalning xizmetkarliridin biri uning ayali Abigailgha: — Dawut elchilerni chöldin ghojimizgha salam bérishke ewetkeniken; lékin u ularni tillap kayip ketti.
15 Bu ademler bolsa, bizge köp yaxshiliq qilghan. Biz dalada ularning yénida yürgen waqitlirimizda bizge héch yamanliq kelmidi, bizning héch nersimizmu yitip ketmigenidi.
16 Biz ularga yéqin jayda qoy baqqan waqitta ular kéche-kündüz bizge sépildek bolghanidi.
17 Emdi bu ishtin xewerdar boldila, qandaq qilish kéreklikini oyliship baqqayla. Bolmisa, ghojimizgha we pütkül öydikilirige bir bala-qaza kelmey qalmaydu. U shunche kaj bir ademki, héchkim uninggha söz qilishqa pétinalmaydu, dédi.□
18 Abigail derhal ikki yüz nan, ikki tulum sharab, besh pishurulghan qoy, besh séah qomach, bir yüz kishmish poshkili, ikki yüz enjür poshkili élip ésheklerge artip □

■ **25:1** 1Sam. 28:3 □ **25:3 «U ademning ismi Nabal bolup…»** — «Nabal»ning menisi «exmeq, qopal». □ **25:11 «yémek-ichmikim»** — ibraniy tilida «nénim we süyüm». □ **25:17 «U shunche kaj bir ademki…»** — ibraniy tilida «U Bélialning (Sheytanning) shundaq bir oghliki…». □ **25:18 «besh séah qomach»** — «séah» üchtin bir efah, yeni ashliq-danlarning ölchem birliki idi, texminen 9 litr.

19 öz yigitlirige: — Méning aldimda béringlar; mana, men keyninglardin baray, dédi. Lékin
u öz éri Nabalgha bu ishni démidi.
20 U öz éshikige minip taghning étikidin chüshkende, mana Dawut ademliri bilen uning
uduligha chüshüp uning bilen uchrashti.
21 Dawut eslide: — Men bu kishining mélini chölde bikardin bikar qoghdap, uning
barliqidin héchnémini yittürgüzmigenidim; lékin u yaxshiliqning ornida manga yamanliq
qildi.
22 Uning ademliridin etigiche birer erkekni qaldurup qoysam, Xuda men Dawutni
uningdinmu artuq jazalighay, dégenidi. □
23 Abigail Dawutni körüp, aldirap éshektin chüshüp, Dawutning aldida yiqilip yüzini
yerge yéqip tezim qildi;
24 uning putligha ésilip mundaq dédi: — «I ghojam, bu qebihlik manga hésablansun; emdi
shuni ötünimenki, dédeklirining silige söz qilishigha ijazet qilip, dédiklirining sözige qulaq
salghayla: —
25 ötünimenki, ghojam bu rezil adem Nabalgha pisent qilmighayla; chünki uning mijezi
xuddi ismigha oxshashtur; uning ismi «kaj», derweqe uningda kajliq tolimu éghirdur.
Lékin men dédekliri bolsa ghojam ewetken yigitlerni körmidim. □
26 Emdi i ghojam, Perwerdigarning hayati bilen we séning jéning bilen qesem ichimenki,
Perwerdigar silini öz qolliri bilen qan töküp intiqam élishtin saqlidi. Emdi düshmenlirimu,
sili ghojamgha yamanliq qilmaqchi bolghanlarmu Nabalgha oxshash bolsun.
27 Emdi dédekliri ghojamgha élip kelgen bu sowghat bolsa ghojamgha egeshken yigit-
lerge teqsim qilinsun.
28 Silidin ötünimenki, dédeklirining sewenlikini kechürgeyla; chünki sili, i ghojam Perw-
erdigarning jenglirini qilip kelgenliri üchün, barliq künliride silide yamanliq tépilmighini
üchün Perwerdigar jezmen jemetlirini mezmut qilidu.
29 Birsi qopup silini qoghlap janlirini izdise, sili ghojamning jéni Perwerdigar Xudalirin-
ing qéshidiki tirikler xaltisi ichide orilip saqlinidu, lékin düshmenlirining janlirini bolsa, u
salghugha sélip chörüp tashlaydu.
30 Emdi Perwerdigar sili ghojam toghrisida éytqan barliq yaxshi wedilirige emel qilip,
silini Israilgha bash qilghanda shundaq boliduki,
31 sili ghojamning naheq qan tökmigenlikliri yaki öz intiqamlirini almighanliqliri üchün
köngüllirige putlikashang yaki derd bolmaydu. We Perwerdigar ghojamgha nusret
berginide sili öz dédeklirini yad qilghayla».
32 Dawut Abigailgha: — Séni bügün méning bilen uchrishishqa ewetken Israilning Xudasi
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulghay!
33 Emdi eqil-parasitingge barikalla, sangimu barikalla! Chünki sen bügün méni öz qolum
bilen qan töküp intiqam élishtin tostung.
34 Lékin méni sanga ziyan-zexmet yetküzüshtin saqlighan Israilning Xudasi Perwerdi-
garning hayati bilen qesem qilimenki, sen méning aldimgha tézlinip kelmigen bolsang,
Nabalning ademliridin héch erkek etigiche tirik qalmas idi, dédi.□
35 Andin Dawut uning özige keltürgen nersilirini qolidin tapshurup élip uninggha: —
Tinch-aman öyüngge barghin, mana sözliringge qulaq sélip, könglüngni qobul qildim, dédi.
36 Abigail Nabalning qéshigha keldi; mana, u öyide shahane ziyapettek bir ziyapet

□ **25:22 «Uning ademliridin etigiche birer erkekni qaldurup qoysam...» —** mushu yerde «birer erkek» ibraniy tilida «tamgha qarap birer siygüchi» bilen ipadilinidu. **«Xuda men Dawutni uningdinmu artuq jazalighay»** — yaki «Xuda Dawutning düshmenlirige uningdinmu artuq qilghay» (bezi kona köchürmilerde shundaq yézilidu). □ **25:25 «ghojam bu rezil adem Nabal» —** ibraniy tilida «ghojam bélialning (Sheytanning) bu oghli Nabal» déyilidu. **«uning ismi «kaj», derweqe uningda kajliq tolimu éghirdur»** — ibraniy tilida «Nabal» dégenning menisi «kaj». □ **25:34 «Nabalning ademliridin héch erkek etigiche tirik qalmas idi» —** mushu yerde «erkek» ibraniy tilida «tamgha qarap siygüchi» bilen ipadilinidu.

ötküzüwatatti. Nabal könglide xushal idi we intayin mest bolup ketkenidi. Shunga Abigail etisi tang atquche uninggha héch néme démidi.
37 Lékin etisi Nabal mestliktin yéshilgende ayali uninggha bolghan weqelerni dep bériwidi, uning yüriki ölgendek bolup, özi tashtek bolup qaldi.
38 We shundaq boldiki, texminen on kündin kéyin Nabalni Perwerdigar urdi we u öldi.
39 Dawut Nabalning ölginini anglap: — Perwerdigar mubarektur. Chünki U men Nabaldin tartqan haqaret üchün dewayimni sorap Öz qulini yamanliqtin saqlidi; eksiche Perwerdigar Nabalning yamanliqini öz béshigha yandurdi, dédi. Andin Abigailni öz emrimge alay dep, uninggha söz qilghili elchi mangdurdi.
40 Dawutning xizmetkarliri Karmelge Abigailning qéshigha kélip uninggha: — Séni emrimge alay dep Dawut sanga söz qilghili bizni ewetti, dédi.
41 Abigail bolsa qopup yüzini yerge tegküdek tezim qilip: — Mana, dédiking ghojamning xizmetkarlirining putlirini yuyushqa qul bolsun, dédi. □
42 Andin Abigail shu haman özige hemrah bolghan besh chörisi bilen éshekke minip Dawutning elchilirining keynidin bérip, uning ayali boldi.
43 Dawut Yizreellik Ahinoamni hem xotunluqqa alghanidi. Shuning bilen bu ikkisi uninggha xotun boldi.
44 Lékin Saul Dawutqa xotun qilip bergen qizi Miqalni Gallimdiki Laishning oghli Faltigha xotunluqqa bergenidi.■

26

Dawut Saulni yene rehim qilip ayaydu

1 Emdi Zifliqlar Gibéahgha Saulning qéshigha kélip: — Dawut Yeshimon'gha yéqin Haqilah égizlikige yoshurunuwaptu emesmu? — dédi.
2 Saul qopup Israildin xillan'ghan üch ming ademni élip, Zif chölide Dawutni izdigili u yerge bardi.
3 Saul bolsa yol boyida, Yeshimon'gha yéqin Haqilah égizlikide chédir tikti. Dawut chölde turuwatatti; u Saulning chölge öz keynidin chiqqinidin xewer tapqanda
4 Dawut paylaqchilarni mangdurup Saulning rastla kelgenlikini bildi.
5 Dawut qopup Saul chédir tikken jaygha bardi; u Saul bilen qoshun serdari, Nerning oghli Abner yatqan yerni kördi. Saul bolsa qoshun istihkami ichide uxlap yatqanidi, ademliri chédirlirini uning etrapigha tikkenidi.
6 Dawut emdi Hittiylardin bolghan Aximelek we Yoabning inisi Zeruiyaning oghli Abishaygha: — Kim men bilen leshkergahgha chüshüp, Saulning yénigha baridu? — dep soridi. Abishay: — Men séning bilen baray, dédi.
7 Shuning bilen Dawut we Abishay kéchide qoshun bar yerge bériwidi, mana Saul qoshun istihkami ichide uxlap yatqanidi; uning neyzisi tekiyisining yénida yerge qadaqliq turatti; Abner bilen ademliri uning etrapida yatatti.
8 Abishay Dawutqa: — Xuda bügün düshminingni qolunggha tapshurdi. Sendin ötünimenki, manga neyze bilen birla sanjip uni yerge qadap qoyushqa ijazet bergeysen! Ikki qétim sanjishimning lazimi yoqtur, dédi.
9 Dawut Abishaygha: — Uni yoqatmighin. Kim Perwerdigarning mesih qilghinigha qol uzitip gunahgha tartilmighan? — dédi.
10 Dawut yene: — Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, Perwerdigar jezmen uni uridu; ya uning ölidighan küni kélidu ya u jengge chüshüp halak bolidu.

□ **25:41 «Mana, dédiking ghojamning xizmetkarlirining putlirini yuyushqa qul bolsun»** — Israilda we ottura sherqte shundaq adet barki, öyge méhman kelse, sahibxan yaki xizmetkarliri ularning putlirini yuyidu. ■ **25:44** 2Sam. 3:15

11 Perwerdigar méni Perwerdigarning mesihliginige qol uzitishidin saqlighay! Emma
uning béshidiki neyze bilen su idishini alghin, andin kéteyli, dédi.
12 Shuning bilen Dawut neyze bilen idishni Saulning béshining yénidin élip, ikkisi chiqip
ketti. Emma héchkim körmidi, tuyupmu qalmidi hem oyghinip ketmidi, belki hemmisi
uxlawerdi; chünki Perwerdigar bir qattiq uyquni ularning üstige chüshürgenidi.
13 Dawut uduldiki terepke ötüp yiraqraq bir döngning töpiside turdi; ularning ariliqi
yiraq idi.
14 Dawut qoshun bilen nerning oghli Abnerge towlap: — Jawab bermemsen, i Abner! —
dédi. Abner: — Padishahqa towlighuchi kim sen? — dédi.
15 Dawut Abnerge: — Sen batur emesmu? Israilda sanga kim teng kéleleydu? Némishqa
ghojang padishahni qoghdimiding? Chünki xelqtin bir kishi ghojang padishahni halak
qilghili kiriptu.
16 Séning bundaq qilghining yaxshi emes! Perwerdigarning hayati bilen *qesem qili-
menki*, Perwerdigar mesih qilghan ghojanglarni qoghdimighanliqinglar üchün ölümge
layiq boldunglar. Emdi padishahning neyzisi we béshining yénidiki su idishining qey-
erdilikige qarap béqinglar, dédi.
17 Saul Dawutning awazini tonup: — Bu séning awazingmu, i oghlum Dawut! — dédi.
Dawut: — I ghojam padishah, bu méning awazimdur, dédi.
18 U yene: — Némishqa ghojam öz qulini mundaq qoghlaydu? Men néme qiliptimen?
Qolumda néme yamanliq bar?
19 Emdi ghojam padishah öz qulining sözige qulaq salghay. Perwerdigar silini manga
qarshi qozghatqan bolsa bir hediye-qurbanliq uning könglini razi qilghay; lékin insan
baliliri bolsa, ular Perwerdigarning aldida lenetke qalsun, chünki ularning emdi méni
Perwerdigarning mirasidin behrimen bolushtin mehrum qilip, méni bashqa ilahlargha
ibadet qil, dégini bolidu. □
20 Emdi méning qénim Perwerdigarning huzuridin yiraq yerge tökülmisun; chünki tagh-
larda bir keklikni owlighandek Israilning padishahi bir yalghuz bürgini izdigili chiqiptu,
dédi.■
21 Saul: — Men gunah qildim; yénip kelgin i oghlum Dawut; méning jénim bügün
közliringde eziz sanalghini üchün men sanga bundin kéyin héch ziyan-zexmet
yetküzmeymen; mana, exmeqliq qildim, bek éziptimen, dédi.
22 Dawut jawab bérip: — Mana padishahning neyzisi, ghulamlardin biri kélip uni
yandurup alsun.
23 Perwerdigar her ademning heqqaniyliqi bilen sadiqliqigha qarap yandurghay.
Chünki bügün Perwerdigar silini méning qolumgha tapshurdi, lékin men Perwerdigar-
ning mesihliginige qol uzitishni xalimidim.
24 Mana, bügün silining janliri méning közlirimde eziz bolghandek méning jénim Perw-
erdigarning közide eziz bolghay, u méni hemme awarichiliktin qutquzghay, dédi.
25 Saul Dawutqa: — Ey oghlum Dawut, beriketlen'geysen. Sen jezmen ulugh ishlarni
qilisen, ishliring jezmen rawajliq bolidu, dédi. Andin Dawut öz yoligha ketti, Saulmu öz
jayigha yénip bardi.

□ **26:19 «... Perwerdigar silini manga qarshi qozghatqan bolsa bir hediye-qurbanliq uning könglini razi qilghay...»** — menisi: (1) Dawut melum yamanliq qilghan bolsa, Perwerdigar uni qurbanliq arqiliq kechürüm qilidu; (2) Perwerdigar Saulni jazalash üchün uni Dawutqa qarshi chiqishqa qozghighan bolsa, shübhisizki, u qurbanliq arqiliq Saulni kechürüm qilidu. **«chünki ularning emdi méni Perwerdigarning mirasidin behrimen bolushtin mehrum *qilmaqchi*...»** — mushu yerde «Perwerdigarning mirasi»: (1) Xuda Israilgha wede qilghan Qanaan zéminini; (2) Xudaning ibadet chédiridiki tüzümi arqiliq bolghan köp imtiyazlardin, jümlidin kahin-lawiylar arqiliq Xudaning telim-kalamini anglashtin behrimen bolushni öz ichige alidu. ***«ularning*** méni bashqa ilahlargha ibadet qil, dégini bolidu» — Dawut özi Israilning zéminide turmighan bolghachqa, Xudaning ibadet chédirigha baralmaydu.
■ **26:20** 1Sam. 24:15

27

Dawut Filistiylerge qoshulidu

1 Dawut könglide: — Haman bir küni Saulning qolida halak bolidighan oxshaymen.
Shunga Filistiylerning zéminigha tézdin qéchip kétishimdin bashqa amal yoq.
Shundaq qilsam Saul Israil zémini ichide méni tépishtin ümidsizlinip, izdeshtin qol üzidu, we men
uning qolidin qutulimen, dep oylidi.
2 Shuning bilen Dawut qopup uninggha egeshken alte yüz ademni élip Gatning
padishahi Maoqning oghli Aqishning qéshigha bardi.
3 Emdi Dawut we ademliri, yeni herbiri öz ailisidikiler bilen bille Gatta Aqish bilen turdi.
Dawut ikki ayali, yeni Yizreellik Ahinoam we Nabalning tul xotuni Karmellik Abigail
bilen bille shu yerde turdi.
4 Saul: — Dawut Gatqa qéchiptu, dégen xewerni anglighanda, uni yene izdep yürmidi.
5 Dawut Aqishqa: — Eger közlirining aldida iltipat tapqan bolsam, olturushum üchün
sehradiki bir sheherdin bizge bir jay bergeyla; qulung qandaqmu shahane sheherde
silining qashlirida tursun, dédi.
6 U küni Aqish uninggha Ziklag shehirini berdi. Shuning üchün Ziklag bügünki kün'giche
Yehuda padishahlirigha tewe bolup kelmekte.
7 Dawut Filistiylerning zéminida turghan waqit bir yil töt ay boldi.
8 Dawut bolsa öz ademliri bilen chiqip Geshuriylargha, Gezriylerge we Amaleklerge
hujum qilip, ularni bulang-talang qilip turatti (chünki ular qedimdin tartip Shurigha
kirish yolidin tartip Misir zéminighiche bolghan shu yurtta turatti).
9 Dawut *herqétim* zémindikilerni qirip er yaki ayal bolsun, birnimu tirik qaldurmaytti we
qoy, kala, éshek, töge we kiyim-kécheklerni élip Aqishning yénigha yénip kéletti.
10 Aqish: — Bügün qaysi jaylarni bulang-talang qildinglar, dep soraytti; Dawut: —
Yehuda zéminining jenub teripini, Yerahmeelliklerning jenub teripini we Kéniylerning
jenub teripini bulang-talang qilduq, deytti.
11 Dawut er yaki ayallarning birinimu Gatqa tirik élip kelmeytti; chünki u: — Ular bizning
toghrimizdin, «Dawut undaq-mundaq qildi» dep gep qilishi mumkin, deytti. Dawut
Filistiylerning zéminida turghan waqtida u daim shundaq qilatti.
12 Shunga Aqish Dawutqa ishendi: — «Emdi u xelqi Israilni özidin seskendürüwetti; méning
xizmitimde menggü qul bolidu», dep oylidi.

28

En-Dordiki jaduger ayal

1 U künlerde Filistiyler Israilgha qarshi jeng qilish üchün öz qoshunlirini yighdi. Aqish
Dawutqa: — Bilishing kérekki, ademliringni élip méning bilen jezmen jengge chiqishing
lazim, dédi.
2 Dawut Aqishqa: — Undaqta sili qullirining néme qilalaydighanliqini bilip qalila — dédi.
Aqish Dawutqa: — Mana, séni özümge menggülük pasiban qilay, dédi.
3 (Samuil ölgenidi we pütkül Israil uning üchün matem tutup uni öz shehiri bolghan
Ramahda depne qilghanidi. Saul bolsa jinkeshler bilen palchilarni zémindin qoghlap
chiqardi). □ ■
4 Filistiyler topliship chiqip Shunemde chédir tikti. Saulmu hem pütkül Israilni yighip,
Gilboahda chédir tikti.
5 Saul emdi Filistiylerning qoshun bargahini körgende qorqup, yüriki su bolup ketti.

□ **28:3 «Saul bolsa jinkeshler bilen palchilarni zémindin qoghlap chiqardi» —** mushu yerde «jinkeshler» ölgenlerning rohlirini chaqirghuchilarni körsitidu. Mushundaq heriketler Tewratta qattiq men'i qilin'ghan; emeliyette, undaq qilghan kishiler daim dégüdek jinlar teripidin aldinip kétidu. ■ **28:3** 1Sam. 25:1

6 Saul Perwerdigardin yol soridi; lékin Perwerdigar ya chüsh bilen ya «urim» bilen ya peyghemberler arqiliq uninggha jawab bermidi. □
7 Shuning bilen Saul xizmetkarlirigha: — Manga palchi jinkesh bir xotunni tépip béringlar, men bérip uningdin yol soray, dédi. Xizmetkarliri uninggha: — En-Dorda jinkesh bir xotun bar iken, dédi. □
8 Saul niqablinip, bashqa kiyimlerni kiyip ikki ademni hemrah qilip bardi. Ular kéchisi bérip xotunning qéshigha keldi. U xotun'gha: — Manga jin chaqirip pal échip, men dégen birsini qéshimgha keltürgin, dédi.
9 Xotun uninggha: — Mana, Saulning qilghanlirini, yeni zémindin jinkeshlerni we palchilarni yoqatqanliqini özüng bilisen; némishqa méni öltürüshke jénimgha tuzaq qoyisen, dédi.
10 Saul uninggha Perwerdigar bilen qesem qilip: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, bu ish üchün sanga jaza bolmaydu, dédi.
11 Xotun: — Sanga kimni chiqirimen? — dep soridi. U: — Manga Samuilni chiqarghin, dédi.
12 Xotun Samuilni körgende qattiq awaz bilen chirqiridi, andin Saulgha: — Némishqa méni gollaysen? Sen özüng Saulghu! — dédi.
13 Padishah uninggha: — Qorqmighin! Némini kördüng? — dédi. U Saulgha: — Men bir ilahning yerdin chiqqinini kördüm, dédi.
14 U: — Uning qiyapiti qandaq iken? dédi. Xotun: — Qéri bir boway chiqiwatidu; u yépincha kiygeniken, dédi. Saul: — U Samuil iken, dep bilip, yüzini yerge yéqip tezim qildi.
15 Samuil Saulgha: — Némishqa méni aware qilip chiqarding? — dédi. Saul: — Men tolimu perishan boldum; chünki Filistiyler manga qarshi jeng qiliwatidu, we Xuda mendin yiraqlap, manga yaki peyghemberler arqiliq yaki chüshler arqiliq héch jawab bermeywatidu. Shunga méning néme qilishim kéreklikini manga bildürgeysen dep, séni chaqirdim, dédi.
16 Samuil: — Perwerdigar sendin yiraqlap, düshmining bolghandin kéyin némishqa mendin meslihet soraysen? — dédi.
17 —Perwerdigar Özi üchün men arqiliq éytqinini qildi; Perwerdigar padishahliqni qolungdin yirtip élip, qoshnanggha, yeni Dawutqa berdi. □
18 Sen Perwerdigarning sözige qulaq salmay, uning Amaleklerge qaratqan qattiq ghezipini yürgüzmigining üchün Perwerdigar bügün sanga shu ishni qildi.
19 Perwerdigar özüng bilen Israilnimu Filistiylerning qoligha tapshuridu; ete sen we oghulliring méning bilen bille bolisiler; we Perwerdigar Israilning qoshuninimu Filistiylerning qoligha tapshuridu, dédi.
20 Saul shuan yerge düm yiqildi, Samuilning sözliridin qattiq qorqup ketti; bir kéchekündüz tamaqmu yémigechke, maghdurimu qalmidi.
21 Ayal emdi Saulning qéshigha bérip uning tolimu perishan bolghinini körüp, uninggha: — Mana, dédekliri jénini alqinigha élip qoyup tapilighanliriga binaen qildim.
22 Emdi silidin ötünimen, dédiklirining sözige kirgeyla; méni silining aldiliriga bir chishlem nan keltürüshke unighayla; shuning bilen sili yep quwwet tépip andin öz yolliriga kételeyla, dédi.

□ **28:6 «Perwerdigar ya chüsh bilen ya «urim» bilen ... uninggha jawab bermidi» —** «urim» birxil tash. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. □ **28:7 «Manga palchi jinkesh bir xotunni tépip béringlar» —** «palchi jinkesh xotun» ibraniy tilida: «palchi jini bar xotun» yaki «palchi jinni chaqirghuchi xotun» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu sözler uninggha chaplashaqan jin xéli küchlük iken, dégenni puritidu. □ **28:17 «Perwerdigar özi üchün men arqiliq éytqinini qildi; Perwerdigar padishahliqni ... qoshnanggha, yeni Dawutqa berdi» —** oqurmenlerning éside barki, Samuil eslide Saulgha: «Perwerdigar bügün Israilning padishahliqini sendin yirtip élip sendin ewzel bolghan bir yéqiningha tapshurdi» dep Xudaning jazasini uqturghanidi (15:28).

23 Lékin u ret qilip: — Yémeymen, dep unimidi. Uning xizmetkarliri hem ayalmu yéyishni
uninggha dewet qilishti; u yerdin qopup kariwatta olturdi.
24 Ayalning öyide bir bordaq mozay bar idi. U derhal uni soydi; hem xémir yughurup
pétir nan pishürüp berdi.
25 U uni Saul bilen xizmetkarlirining aldigha qoydi. Ular yep bolup, shu kéchisi ketti.

29

Filistiy emirler Dawutni öz sépidin chiqiriwétidu

1 Filistiyler hemme qoshunlirini yighip Afekte jem qildi; Israillar Yizreeldiki bulaqning
yénida chédir tikti.
2 Filistiylerning serdarliri yüz yaki mingdin eskerni bashlap, sep tizip keldi; ularning
keynidin Dawut öz ademlirini bashlap Aqish bilen chiqip sep tüzdi.
3 Filistiylerning emirliri: — Bu Ibraniylar bu yerde néme ish qilidu? — dédi. Aqish Filis-
tiylerning emirlirige: — Bu Israilning padishahi Saulning xizmetkari Dawut emesmu?
U bu yerde birnechche kün, birnechche yillardin béri men bilen turghan emesmu? U
manga kelgen kündin tartip bu kün'giche uningdin héch eyib bayqimidim, dédi.
4 Emma Filistiylerning emirliri uninggha achchiqlandi. Filistiylerning emirliri uning-
gha: — Uni qayturuwet! Bu kishi sen özüng uninggha orunlashturghan jaygha ketsun;
biz bilen bille soqushqa chüshmisun, bolmisa, u soqushta bizge reqib bolup qélishi
mumkin. Bu adem öz ghojisi bilen némisi arqiliq yarishidu? Bu ademlerning bashlirini
élish bilen bolmamdu? ■
5 Bu qiz-ayallar burun uning toghrisida ussul oynap qoshaq qétip: — Saul minglap
öltürdi, we Dawut on minglap öltürdi, dégen Dawut emesmu? — dédi.■
6 Aqish Dawutni chaqirip uninggha: — Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilip*
éytimenki, sen durus ademsen, séning méning bilen leshkergahda xizmette bolushung
közlirimde yaxshi ishtur; chünki manga kelgen künidin tartip bu kün'giche sendin héch
yamanliq bayqimidim. Lékin sen emirlerge yaqmapsen. □
7 Shunga tinch-aman yénip ketkin, bolmisa Filistiylerning emirlirini narazi qilip
qoyisen, dédi.
8 Dawut Aqishqa: — Men néme qildim? Silining qashliriga kelgen kündin tartip bu
kün'giche qilghan qaysi *yamanliqim* üchün méni ghojam padishahning düshmenliri bilen
soqushqili barghuzmayla? — dédi.
9 Aqish Dawutqa jawab bérip: — Közlirimde Xudaning bir perishtisidek manga yaxshi
ikenlikingni bilimen. Lékin Filistiylerning emirliri séni biz bilen bille jengge chiqmisun
dewatidu, dédi.
10 Shunga ete seherde qopunglar, özüng we bille kelgenler, yeni men xojangning
xizmetkarliri; seherde qopunglar, tang yorushi bilenla chiqip kétinglar, dédi.
11 Shunga Dawut öz ademliri bilen seherde turup Filistiylerning zéminigha mangdi.
Filistiyler bolsa Yizreelge chiqti.

30

Dawut Amaleklerdin bala-chaqilirini qutquzidu

1 Shundaq boldiki, Dawut we ademliri üchinchi küni Ziklagqa yétip keldi; mana, Amalek-
ler jenub terepke we Ziklagqa hujum qilip, Ziklagni weyran qilip ot qoyup köydürgenidi.

■ **29:4** 1Tar. 12:20 ■ **29:5** 1Sam. 18:7 □ **29:6 «séning méning bilen leshkergahda xizmette bolushung…» —** ibraniy tilida «séning méning bilen leshkergahgha kirip-chiqishing».

2 Ular sheherdiki qiz-ayallarni, chong bolsun, kichik bolsun, ularning hemmisini esirge
aldi. Ulardin héchkimni öltürmey, hemmisini élip, yoligha chiqqanidi.
3 Dawut öz ademliri bilen sheherge kelgende, mana, sheher alliqachan köyüp tügigenidi;
ularning ayalliri we oghul-qizliri esirge élin'ghanidi.
4 Emdi Dawut we uning bilen bille bolghan xelq qattiq yigha-zar kötürüshti, taki
maghduri qalmighuche yighlashti.
5 Dawutning ikki ayali, Yizreellik Ahinoam bilen Karmellik Nabaldin tul qalghan
Abigailmu esirge élin'ghanidi.
6 Dawut qattiq azablandi; chünki barliq xalayiq, herbiri öz oghul-qizliri üchün qayghu-
rup ghezeplinip uni chalma-kések qilip öltüreyli, déyishiwatatti. Emma Dawut özini
Xudasi Perwerdigardin küch-quwwetlendürdi.
7 Dawut Aximelekning oghli kahin Abiyatargha: — Efodni yénimgha élip kelgin, dédi.□
8 Dawut Perwerdigardin: — Bu qoshunni qoghlaymu? Ulargha yétishelermenmu? —
dep soridi. U: — Qoghla; sen jezmen ulargha yétishiwalisen hem hemmisini qayturup
kéleleysen, dédi.
9 Dawut we uning bilen bille bolghan alte yüz adem bérip Bésor wadisigha yétip kelgende,
keynide sörülüp qalghanlar shu yerde qaldi.
10 Dawut özi töt yüz adem bilen dawamliq qoghlap mangdi; ikki yüz adem halsirap
ketkechke, Bésor wadisidin ötelmey keynide qalghanidi.
11 Ular dalada Misirliq bir ademni uchratti. Ular uni Dawutning qéshigha élip kélip,
uninggha nan bérip yégüzdi, su ichküzdi;
12 uninggha bir parche enjür poshkili bilen ikki kishmish poshkilinimu berdi. U
bularni yep, uninggha qaytidin jan kirdi; chünki u üch kéche-kündüz nan yémigen, sumu
ichmigenidi.
13 Dawut uningdin: — Sen kimge tewe? Sen qeyerliksen? — dep soridi. U: — Men Misirliq
yigit bolup, bir Amalekning qulimen. Lékin men üch kün ilgiri késel bolup qalghachqa,
ghojam méni tashliwetti.
14 Biz esli Keretiylerning yurtining jenub teripige we Yehuda zéminigha we Kalebn-
ing zéminining jenub teripige hujum qilip bulang-talang qilduq; shundaqla Ziklagni
köydurüwetkeniduq, dédi.
15 Dawut uningdin: — Bizni u *düshmen* qoshuni terepke bashlap baralamsen, dédi.
U: — Xudaning nami bilen men séni öltürmeymen, séni ghojangning qolighimu tutup
bermeymen dep qesem qilsila, silini u qoshunning qéshigha bashlap baray, dédi.
16 Uni u yerge bashlap barghanda, mana ular pütkül yerge yéyilip, yep-ichip Filis-
tiylerning zéminidin hem Yehuda zéminidin alghan chong oljiliridin xush bolup ussul
oynishiwatatti.
17 Emma Dawut shu küni gugumdin tartip ikkinchi küni kechkiche ularni urup qirdi.
Tögige minip beder qachqan töt yüz yigittin bashqa héchbir adem qéchip qutulmidi;
18 we Dawut Amalekler buluwalghan hemme nersini yandurup aldi; özining ikki ayalin-
imu qutquzuwaldi.
19 Amalekler élip ketken oghul-qiz, mal-mülükler we bashqa hemme nersini Dawut
ulardin qayturuwaldi. Héchnéme, chong bolsun kichik bolsun chüshüp qalmighanidi.
20 *Dawutning ademlidi* qayturuwalghan mallirining aldigha *olja alghan* bashqa qoy we
kala padilarni sélip heydep kétiwatatti. *Uning ademliri* kétiwétip: — Bular Dawutning
oljisi, déyishti; Dawut ularning hemmisini özige aldi.□

□ **30:7 «Efodni yénimgha élip kelgin» —** «efod» toghruluq 2:18diki izahatni körüng. □ **30:20 «Dawutning ademlidi qayturuwalghan mallirining aldigha … bashqa qoy we kala padilarni sélip heydep kétiwatatti» —** belkim Amalekler ilgiri Dawut we ademliridin buluwalghan mal emes, belki Amaleklerning özlirining bashqa malliri bolushi mumkin.

21 Dawut halsizlinip özi bilen bille baralmighan Bésor wadisining boyida qaldurup
ketken ikki yüz ademning qéshigha yétip keldi; ular Dawut we uning bilen kelgen
ademlerning aldigha chiqti, Dawut xelqning qéshigha bérip ularga salam qildi.
22 Lékin Dawut bilen barghanlarning arisidiki rezil ademler we erzimeslerning hem-
misi qopup: — Bular biz bilen barmighandin kéyin biz yandurup alghan oljidin ularga
héch néme bermeyli. Ular peqet herbiri öz xotun-balilirini élip ketsun, dédi. □
23 Emma Dawut: — Yaq, i buraderlirim; Perwerdigar bizge teqsim qilghanni *ularghimu*
teqsim qilmisaq bolmaydu. Chünki U bizni qoghdap bizningkige tajawuz qilghanlarni
qolimizgha tapshurdi.
24 Bu ishta kim silerge maqul deydu? Chünki soqushqa chüshkenning ülüshi qandaq bolsa
yük-taqlargha qarighuchilarningmu ülüshi shundaq bolidu; hemme adem teng bölüshsun
— dédi.
25 Shu kündin tartip bu Israil üchün höküm-belgilime qilip békitildi. Bügün'giche hem
shundaq.
26 Dawut Ziklagqa yétip kelgende, oljidin dostliri bolghan Yehuda aqsaqallirigha ewetip:
— Mana, Perwerdigarning düshmenliridin alghan olja silerge bir sowghat bolsun, dédi.
27 U oljidin hem Beyt-Eldikilerge, jenubiy Ramottikilerge, Yattirdikilerge,
28 Aroerdikilerge, Sifmottikilerge, Eshtemoadikilerge,
29 Raqaldikilerge, Yerahmeelliklerning sheherliridikilerge we Kéniylerning
sheherliridikilerge,
30 Xormahtikilerge, Qorashandikilerge, Ataqtikilerge, □
31 Hébrondikilerge we Dawut we ademliri bille yürgen hemme yerdikilerge sowghat
ewetti.

31

Saul qaza qilidu, Israil meghlup bolidu
1Tar. 10:1-12

1 Emdi Filistiyler Israil bilen jeng qildi. Israilning ademliri Filistiylerning aldidin qéchip,
Gilboa téghida qirip yiqitildi.
2 Filistiyler Saul we uning oghullirini tap bésip qoghlawatatti. Filistiyler bolsa Saulning
oghulliri Yonatan, Abinadab, Melkishuani urup öltürdi.
3 Saulning etrapini urush qaplidi; oqyachilar Saulgha yétishti; u ya oqi bilen éghir
yarilanduruldi.
4 Andin Saul yaragh kötürgüchisige: — Qilichingni sughurup méni sanjip öltürüwetkin;
bolmisa bu xetnisizler kélip méni sanjip, méni xorluqqa qoyushi mumkin, dédi. Lékin
yaragh kötürgüchisi intayin qorqup kétip, unimidi. Shuning bilen Saul qilichni élip üstige
özini tashlidi.
5 Yaragh kötürgüchisi Saulning ölginini körüp, umu oxshashla özini qilichning üstige
tashlap uning bilen teng öldi.
6 Shuning bilen Saul, üch oghli, yaragh kötürgüchisi we uning hemme ademliri shu künde
biraqla öldi.
7 Emdi wadining u teripidiki hemde Iordan deryasining bu yéqidiki Israillar eskerlirin-
ing qachqanliqini we Saul bilen oghullirining ölginini körginide, sheherlerni tashlap
qachti, Filistiyler kélip u jaylarda orunlashti.□
8 Emdi shundaq boldiki, etisi Filistiyler öltürülgenlerning kiyim-kécheklirini salduruwal-
ghili kelgende Gilboa téghida Saul bilen oghullirining ölük yatqanliqini kördi.

□ **30:22 «rezil ademler we erzimesler...»** — ibraniy tilida: «rezil ademler we Bélialning (Iblisning) oghulliri...».
□ **30:30 «Qorashandikilerge...»** — yaki «Borashandikilerge...». □ **31:7 «Iordan deryasining bu yéqi...»** — belkim
Iordan deryasining gherbiy teripini körsitidu.

9 Ular uning béshini késip sawut-yaraghlirini saldurup bularni Filistiylerning zéminining hemme yerlirige apirip butxanilirida we xelqning arisida bu xush xewerni tarqatti. □ ■
10 Ular uning sawut-yaraghlirini Ashtarot butxanisida qoyup ölükini Beyt-Shan shehiridiki sépilgha ésip qoydi.
11 Emdi Yabesh-Giléadta olturghuchilar Filistiylerning Saulgha néme qilghinini anglighanda
12 ularning ichidiki hemme baturlar atlinip kéchiche méngip, Saul bilen oghullirining ölüklirini Beyt-Shandiki sépildin chüshürüp, ularni Yabeshke élip bérip u yerde köydürdi.
13 Andin ularning söngeklirini Yabeshtiki yulghunning tüwige depne qilip yette kün roza tutti.

□ **31:9 «Ular ... sawut-yaraghlirini saldurup bularni Filistiylerning zéminining hemme yerlirige apirip butxanilirida ...xush xewerni tarqatti» —** yaki «Ular ... sawut-yaraghlirini saldurup, élanchilarni Filistiylerning zéminining hemme yerlirige ewetip butxanilirida ...xush xewerni tarqatti». ■ **31:9** 1Tar. 10:9

Samuil «2»

Saul we Yonatan üchün hesret chékish

1 Saul ölgendin kéyin, Dawut Amaleklerni qirghin qilip yénip kelgende, u Ziklagda ikki kün turdi. ■
2 Üchinchi küni shundaq boldiki, mana Saulning leshkergahidin kiyimi yirtiq we béshigha topa-chang chachqan bir adem keldi. U Dawutning qéshigha kelgende, yerge yiqilip bash urdi.
3 Dawut uningdin: Nedin kelding? dep soridi. U jawap bérip: Israilning leshkergahidin qéchip keldim — dédi.
4 Dawut uningdin: Ish qandaq boldi? Manga dep bergin, dédi. U: Xelq jengdin qachti, xelqtin bek jiq kishi soqushta öldi. Saul bilen oghli Yonatanmu öldi, — dédi.
5 Dawut xewer élip kelgen yigittin: Saul bilen oghli Yonatanning ölginini qandaq bilding? — dep soridi.
6 Uninggha xewer bergen yigit: Men tasadipiy Gilboa téghigha chiqqanidim, mana Saul neyzige yölinip turuptu; jeng harwiliri we atliqlar uninggha hujum qilip uni qoghlawatatti.
7 U keynige qarap méni körüp chaqirdi. Men «Mana men», dédim.
8 U: Özüng kim bolisen, dep mendin soriwidi, men Amaleklerdinmen, dédim.
9 U yene manga: Üstümde turup méni öltürüwetkin; gerche jénim mende bolsimu, men bek azaplinip kétiwatimen — dédi. □
10 Shunga men uning üstide turup, uni öltürdüm, chünki, u shu halda yiqilsila, tirik qalmaydighanliqini bilettim. Andin béshidiki tajni we bilikidiki bilezükni élip mushu yerge ghojamgha élip keldim, — dédi.□
11 Shuan Dawut öz kiyimlirini yirtip, tilma-tilma qiliwetti; uning bilen bolghan barliq ademlermu hem shundaq qildi. ■
12 Ular Saul bilen oghli Yonatan üchün, Perwerdigarning xelqi üchün, shundaqla Israilning jemeti üchün matem tutup ah-zar kötürüp kechkiche roza tutti; chünki ular qilich astida yiqilip qaza qilghanidi.
13 Dawut uning özige xewer bergen yigittin: Qeyerdin sen? — dep soridi. U: Men bir Amalek musapirning oghlimen — dédi.
14 Dawut uninggha: Sen qandaqmu Perwerdigarning mesih qilghinini halak qilishqa qolungni sozushtin qorqmiding? — dédi.□
15 Andin Dawut öz ghulamliridin birini chaqirip uninggha: Buyaqqa kel, uninggha étilip bérip, uni öltürgin — dep buyrudi. Shuning bilen u uni uruwidi, *Amalek* öldi.
16 Dawut uninggha: Qan qerzing béshinggha chüshsun! Chünki öz aghzing Perwerdigarning mesih qilghinini öltüringinge guwahliq bérip eyiblidi, — dédi.
17 Shuning bilen Dawut Saul bilen oghli Yonatan üchün matem tutup mundaq bir nezme oquddi

---

■ **1:1** 1Sam. 30:17 □ **1:9 «men bek azaplinip kétiwatimen»** — yaki «méning béshim ayliniwatidu». □ **1:10 «Shunga men uning üstide turup, uni öltürdüm, … andin … tajni we … bilezükni élip … ghojamgha élip keldim»** — «1Sam.» 30-babtiki tepsilatlargha qarighanda, bu yigitning dégenlirining hemmisi yalghan, Dawuttin melum in'am yaki mertiwige érishish meqsitide éytqan bolsa kérek; lékin yalghanchiliqi özining hayatigha zamin bolidu. ■ **1:11** 2Sam. 3:31; 13:31 □ **1:14 «Perwerdigarning mesih qilghini»** — Xuda békitken padisah, démekchi. «Tebirler»ni körüng.

18 (u «Oqya» dep atalghan bu nezmini pütkül Yehuda xelqige ögitinglar, dep buyrudi.
Derweqe u «Yashar» dégen kitabta pütülgenidi): — □ ■
19 — I Israil, séning güzel ezizing yuqiri jayliringda qirghin bolup yatidu!
Palwanlar shundaq dehshetlik yiqildighu!? □
20 Gat shehiride bu xewerni bermenglar,
Ashkélonning kochilirida uni élan qilmanglar,
Filistiyining qizliri shadlanmisun,
Xetnisizlerning qizliri tentene qilmisun! ■
21 I Gilboa taghliri, üstünglargha ne shebnem bolmisun, ne yamghur chüshmisun,
Ne silerde kötürülme hediyeler üchün hosul béridighan étizlar yene körünmisun!
Chünki u yerde palwanlarning qalqini bulghandi;
Saulning qalqini yagh bilen sürülmeydighan boldi.□
22 Qirilidighanlarning qénini tökmey,
Palwanlarning ténidiki yéghini chapmay,
Yonatanning oqyasi héchqachan *jengdin* yan'ghan emes,
Saulning qilichi héchqachan qinigha qaytqan emes.
23 Saul bilen Yonatan hayat waqtida söyümlük hem yéqimliq idi,
Ular ölümidimu bir-biridin ayrilmidi;
Ular bürkütlerdin chaqqan, shirlardin küchlük idi.
24 I Israil qizliri, Saul üchün yighlanglar,
U silerni bézep qizghuch kiyimlerni kiydürüp,
Kiyimliringlarni altun zibu-zinnet bilen zinnetligenidi.□
25 Palwanlar keskin jengde shundaq dehshetlik yiqildighu!?
Yonatan yuqiri jayliringda qirghin bolup yatidu!
26 Sen üchün hesrette qaldim, i inim Yonatan! Manga shunche söyümlük iding!
Manga bolghan muhebbiting qaltis idi,
Hetta qiz-ayallarning muhebbitidin artuq idi. □
27 Palwanlar shundaq dehshetlik yiqildighu!
Jeng qoralliri shundaq dehshetlik weyran qilindighu!»

2

Dawut Mesih qilinip padishah bolidu

1 Andin kéyin Dawut Perwerdigardin yol sorap: Yehuda sheherlirining birige
chiqaymu? dédi; Perwerdigar uninggha: — Chiqqin, dédi. Dawut, nege chiqay? — dep
soriwidi, U: Hébron'gha chiqqin — dédi.

□ **1:18 «Derweqe u «Yashar» dégen kitabta pütülgenidi»** — mushu yerde «u» «Oqya» dep atalghan nezmining özini yaki Dawutning bu nezmini ögetkenlikini körsitidu. «Oqya» dégen nezme bolsa belkim töwendiki 19-27-ayettiki mersiyeni körsitishi mumkin. **««Yashar» dégen kitab»** – hazir yoqilip ketken qedimki bir kitab («Ye.» 10:12-13ni körüng). ■ **1:18** Ye. 10:13 □ **1:19 «séning güzel ezizing»** — ibraniy tilida «séning güziling». Bu Israilning peziletlik qehrimanliri bolghan Saul we Yonatanni körsitidu. ■ **1:20** Mik. 1:10 □ **1:21 «I Gilboa taghliri, üstünglargha ne shebnem bolmisun, ne yamghur chüshmisun,... hosul béridighan étizlar yene körünmisun!»** — Saul we Yonatan Gilboa taghliri üstide yiqilip ölgenidi. **«palwanlarning qalqini bulghandi»** – yaki «palwanlarning qalqini haqaret qilindi» yaki «palwanlarning qalqini lenetlik nersidek tashlandi». **«Saulning qalqini yagh bilen sürülmeydighan»** – kona zamanlarda jengchiler qalqanning térisi (qalqanning bir qismigha tére ishlitetti) qurup yérilip ketmisun dep, qalqanlargha may süretti. Mushu yerde «sürüsh» ibraniy tilida «mesih qilish» bilen ipadilinidu. □ **1:24 «U silerni bézep qizghuch kiyimlerni kiydürüp...»** — qizil yaki qizghuch rext intayin qimmetlik idi. □ **1:26 «Manga bolghan muhebbiting qaltis idi»** — «qaltis» yaki «karamet» dégen bu söz ibraniy tilida adette Xudagha xas bolghan xususiyetlerni körsitidu.

2 Shuning bilen Dawut ikki ayali bilen, yeni Yizreellik Ahinoam we esli Karmellik
Nabalning ayali bolghan Abigail bilen u yerge chiqti.
3 Dawut uning bilen birge bolghan ademlerning herbirini hem ularning herbiri öz
öyidikilerni u yerge élip chiqti; ular Hébronning sheherliride olturaqlashti.
4 Yehudaning ademlirimu u yerge kélip Dawutni Yehuda jemetige padishah bolushqa
mesih qildi. Dawutqa Saulni depne qilghanlar Yabesh-Giléadtikiler, dep xewer bérildi;
5 Dawut Yabesh-Giléadtikilerge elchiler ewetip ulargha: — «Ghojanglar bolghan Saulgha
shundaq yaxshiliq qilip, uni depne qilghininglar üchün Perwerdigar silerge bext-
beriket ata qilghay.
6 Perwerdigar silergimu méhribanliq we öz wapaliqini körsetkey; siler bundaq qilghin-
inglar üchün menmu bu yaxshiliqinglarni silerge qayturimen.
7 Emdi hazir gheyretlik bolunglar; chünki ghojanglar Saul öldi, Yehuda jemeti méni
mesih qilip, özlirige padishah qildi» — dep xewer yetküzdi.

Dawutning qoshuni Saulning qoshuni bilen soqushidu

8 Emma Saulning qoshunining serdari Nerning oghli Abner Saulning ughli Ishboshetni
Mahanaimgha élip bérip,
9 uni Giléadqa, Geshuriylargha, Yizreelge, Efraimgha, Binyamin'gha we shundaqla
pütkül Israilgha padishah qildi. □
10 Saulning oghli Ishboshet padishah bolghanda qiriq yashqa kirgenidi. U Israilning
üstide ikki yil seltenet qildi. Halbuki, Yehuda jemeti Dawutqa egishetti.
11 Dawutning Hébronda Yehuda jemeti üstide seltenet qilghan waqti yette yil alte ay
boldi.■
12 *Bir küni* Nerning oghli Abner Saulning oghli Ishboshetning ademliri bilen Ma-
hanaimdin chiqip Gibéon'gha bardi. □
13 Shu chaghda Zeruiyaning oghli Yoab bilen Dawutning ademliri chiqip ular bilen
Gibéondiki kölning yénida uchrashti. Ulardin bir terep kölning u yéqida, yene bir terep
kölning bu yéqida olturdi.
14 Abner Yoabqa: Yigitler qopup aldimizda éliship oynisun — dédi. Yoab: Qopsun — dédi.□
15 Ular békitilgen san boyiche Binyamin bilen Saulning oghli Ishboshet tereptin on ikki
kishi we Dawutning ademliridin on ikki kishi chiqip otturigha ötti.
16 Ular bir-birining béshini qamallap tutup herbiri reqibining biqinigha qilichi bilen
sanjishti, hemmisi yiqilip öldi. Shuning bilen u yer «Qilich bislirining étizi» dep ataldi;
u Gibéondidur.□
17 U kündiki bolghan soqushush intayin esheddiy boldi; Abner bilen Israilning ademliri
Dawutning ademliri teripidin meghlup qilindi.
18 Shu yerde Zeruiyaning oghulliri Yoab, Abishay we Asahel dégen ücheylen bar idi.
Asahel xuddi daladiki jerendek chaqqan idi.
19 Asahel Abnerning keyidin qoghlap yügürdi; Abnerge egiship onggha yaki solgha
burulmay tap bésip qoghlidi.
20 Abner keynige qarap: Sen Asahelmusen? — dep soridi. U: — Shundaq, men shu, dep
jawab berdi.

□ **2:9 «Geshuriylargha» —** yaki «Ashurlar (Asuriyelikler)». **«...pütkül Israilgha padishah qildi»** — mushu yerde «pütkül Israil» asasen Israilning shimaliy we sherqiy terepliri, yeni on bir qebilini körsitidu. Dawut bolsa Yehuda qebilisige padishah boldi. ■ **2:11** 2Sam. 5:5; 1Pad. 2:11 □ **2:12 «Ishboshetning ademliri» —** ibraniy tilida «Ishboshetning xizmetkarliri» — mushu yerde shübhisizki, eskerlirini körsitidu. □ **2:14 «Yigitler qopup aldimizda éliship oynisun» —** emeliyette bolsa bu «oyun» emes, belki musabiqe xaraktéridiki soqushush. Ikki tereptin belgilen'gen ademler otturigha chiqidu, bir terep qarshi terepning adimini pütünley yatquzuwetse, shu terep ghelibe qilghan bolup «oyun» axirlishidu. Lékin bu qétim bir terep éniq ghelibe qilmighan bolghachqa, «oyun» axir bérip ikki qoshunning chong soqushigha aylandi. □ **2:16 «Qilich bislirining étizi» —** yaki «chaqmaq tashliri étizi». Ibraniy tilida: «Helqut-Hazzurim».

21 Abner uninggha: Ya onggha ya solgha burulup yigitlerning birige hujum qilip uning
yarighini özüngge tartiwalghin, dédi. Lékin Asahel uni qoghlashtin burulushqa unimidi.
22 Abner Asahelge yene: Méni emdi qoghlimay burulup ketkin; men séni néme dep
urup yiqitqudekmen? Undaq qilsam akang Yoabning aldida qandaqmu yüzümni
kötürüleymen? — dédi. □
23 Lékin Asahel yenila qoghlashtin toxtimidi; shuning bilen Abner neyzisining tutqu-
chini uning qorsiqigha tiqiwetti. Neyze dümbisini tiship chiqti; u shu yerde yiqilip
öldi. Shundaq boldiki, Asahel yiqilip ölgen yerge hazir kélidighan herbir kishiler u yerde
toxtap qalidu.□
24 Shuning bilen Yoab bilen Abishay Abnerni qoghlashti. Kün patqanda ular Gibéonning
chölige mangidighan yolning boyigha, Giah yézisining udulidiki Ammah édirliqigha yétip
keldi;
25 Binyaminlar bolsa Abnerning keynide qoshundek sep bolup, bir döng töpisige chiqip
turdi.
26 Abner Yoabni chaqirip: Qilich daim ademlerni yep turushi kérekmu? Bu ishlarning
aqiwiti peqet öch-adawettin ibaret bolidighanliqini bilmemsen? Sen qachan'ghiche
xelqlerge: «Qérindashliringlarni qoghlashtin toxtanglar» dep buyrumay turiwérisen?
27 Yoab: Xudaning hayati bilen qesem qilimenki, eger sen mushu sözni qilmighan
bolsang, köpchilikning héchbiri qérindashlirini qoghlashtin etigen'gichimu yanmaytti —
dédi.
28 Buning bilen Yoab kanay chaldi; hemme *Yehudalar* shuan toxtidi we qayta Israilni
qoghlimidi, ular bilen qayta jeng qilishmidi.
29 Abner bilen ademliri bolsa kéchiche méngip, Arabah tüzlenglikidin chiqip, Iordan
deryasidin ötüp Bitron dégen pütkül yurtni kézip ötüp, Mahanayimgha yétip keldi.
30 Yoab Abnerni qoghlashtin yénip barliq ademlerni jem qildi. Asaheldin bashqa
Dawutning ghulamliridin on toqquz adem yoq chiqti;
31 Lékin Dawutning ademliri Binyaminlardin we Abnerning ademliridin üch yüz atmish
kishini urup öltürgenidi.
32 Ular Asahelni élip Beyt-Lehemde öz atisining qebriside depne qildi; andin Yoab bilen
ademliri kéchiche méngip, tang atqanda Hébron'gha yétip keldi.

3

1 Halbuki, Saulning jemeti bilen Dawutning jemeti ottursidiki jeng uzun waqitqiche
dawamlashti; Dawutning jemeti barghanséri kücheydi, lékin Saulning jemeti
barghanséri ajizlashmaqta idi.
2 Hébronda Dawut bir qanche oghulluq boldi, uning tunjisi Amnon bolup, Yizreellik
Ahinoamdin tughuldi; ■
3 ikkinchisi Kiléab bolup Karmellik Nabalning ayali bolghan Abigaildin tughuldi.
Üchinchisi Abshalom idi. U Geshorning padishahi Talmayning qizi Maakahdin tughul-
ghanidi,
4 tötinchisi Adoniya bolup Haggittin tughulghan idi. Beshinchisi Shefatiya bolup
Abitaldin tughulghan idi.
5 Altinchisi Yitriam bolup Dawutning ayali Eglahdin tughuldi. Dawutning bu alte
oghlining hemmisi Hébronda tughuldi.

□ **2:22 «men séni néme dep urup yiqitqudekmen»** — mushu yerde «urup yiqitish» öltürüshni bildüridu. □ **2:23 «Asahel … ölgen yerge hazir kélidighan herbir kishiler u yerde toxtap qalidu»** — démek, Asahelning hörimiti üchün toxtaydu. Bashqa birxil terjimisi: «Asahel yiqilip ölgen yerge kelgen herbir kishiler u yerde toxtap qaldi». ■ **3:2** 1Tar. 3:1-9

6 Saulning jemeti bilen Dawutning jemeti otturisidiki jeng dawamida, Abner Saulning
jemetide öz hoquqini kücheytti.
7 Emdi Saulning bir kiniziki bar idi; u Ayahning qizi bolup, ismi Rizpah idi. Bir küni
Ishboshet Abnerge: Némishqa atamning kéniziki bilen bille boldung? — dédi.■
8 Abner Ishboshetning bu sözlirige intayin achchiqlinip mundaq dédi: — «Men
bügünki kündimu atang Saulning jemetige, uning uruq-tughqanlirigha we dostlirigha
méhribanliq körsitip, séni Dawutning qoligha tapshurmighan tursam, méni Yehudagha
tewe bir itining béshidek körüp, bügün bu xotun üchün méni gunahqa buyru-
maqchimusen? □
9 Men Perwerdigarning Dawutqa qesem bilen wede qilghinidek qilmisam Xuda menki
Abnerni qattiq ursun we uningdin artuq ursun! □
10 — yeni, padishahliqni Saulning jemetidin yötkep, Dawutning textini Dandin Beer-
Shébaghiche pütkül Israil bilen Yehudaning üstige tiklimisem!».□
11 Ishboshet Abnerdin qorqup, uninggha jawaben bir éghiz söz qilishqimu jür'et qi-
lalmidi.
12 Abner bolsa özi üchün elchilerni Dawutning qéshigha mangdurup uninggha: Zémin
kimningki? Men bilen ehde tüzgin, méning qolum séning teripingde bolup, pütkül Israilni
sanga mayil qilimen — dédi.□
13 Dawut jawab bérip: — Bolidu, men sen bilen ehde qilay. Peqet birla ishni telep qilay;
méning qéshimgha kelgende Saulning qizi Miqalni élip kelmiseng, yüzümni körelmeysen,
dédi.
14 Andin Dawut Ishboshetning qéshigha elchilerni mangdurup: Men bir yüz Filistiyning
xetniliki bedili bilen alghan ayalim Miqalni manga qayturup bergin — dédi.□ ■
15 Ishboshet adem ewetip Miqalni uning éridin, yeni Laishning oghli Paltiyeldin élip
keldi. □ ■
16 Lékin uning éri Baxurimghiche uning keynidin yighlighan péti egiship mangdi. Axir
bérip Abner uninggha: — Yénip ketkin, déwidi, u qaytip ketti.
17 Emdi Abner Israilning aqsaqallirigha: Siler burun Dawut üstimizge padishah bolsun,
dégen arzu-istekte boldunglar.
18 Emdi hazir heriket qilinglar; chünki Perwerdigar Dawut toghrisida: — Qul-
bendem Dawutning qoli bilen Israil xelqimni Filistiylerning qolidin, shundaqla barliq
düshmenlirining qolidin qutquzimen, — dégenidi.
19 Abner yene Binyaminlarning quliqighimu mushu sözlerni éytti. Andin Israil
bilen Binyaminning pütkül jemetining arzu-isteklirini Dawutning quliqigha éytishqa
Hébron'gha bardi.
20 shundaq qilip Abner yigirme ademning hemrahliqida Hébron'gha Dawutning
qéshigha kelgende Dawut Abner we uning ademlirige bir ziyapet teyyarlidi.
21 Abner Dawutqa: Men qozghilip pütkül Israilni ghojam padishahning aldigha jem
qilay, ular séning bilen ehde qilishsun, andin sen öz könglüng xalighanning barliqi üstidin
seltenet qilalaydighan bolisen, dédi. Shuning bilen Dawut Abnerni yolgha sélip qoydi, u

---

■ **3:7** 2Sam. 21:8, 10, 11 □ **3:8 «Saulning ... uruq-tughqanlirigha...»** — ibraniy tilida «Saulning... qérindashlirigha». □ **3:9 «Xuda menki Abnerni qattiq ursun we uningdin artuq ursun!»** — ibraniy tilida «Xuda Abnerning béshigha mundaq ish chüshürsun yaki téximu éghir ish chüshürsun». □ **3:10 «Dandin Beer-Shébaghiche»** — «Dan» Israilning eng shimaliy yurti, «Beer-Shéba» Yehudaning eng jenubidiki jay idi. □ **3:12 «Abner bolsa özi üchün elchilerni Dawutning qéshigha mangdurup uninggha....»** — mushu yerde «özi üchün» dégenning ibraniy tilida üch xil chüshenchisi bar: — (1) «Abnerning özi üchün» (Ishboshet bilmigen halda); (2) «uning üchün» (yeni Ishboshet üchün); (3) «neq meydanda». Biz birinchi terjimige mayilmiz. □ **3:14 «Men bir yüz Filistiyning xetniliki bedili bilen alghan ayalim Miqalni manga qayturup bergin»** — mushu ish toghruluq «1Sam.» 18:20-27ni körüng. ■ **3:14** 1Sam. 18:25, 27 □ **3:15 «Laishning oghli Paltiyel»** — «1Sam.» 25:44de «Laishning oghli Falti» yaki «Laishning oghli Palti» dep atilidu. ■ **3:15** 1Sam. 25:44

aman-ésen qaytip ketti.□

Abner öltürülidu

22 Mana, shu esnada Dawutning ademliri bilen Yoab bir yerge hujum qilip nurghun olja élip qaytip keldi. Lékin Abner shu chaghda Hébronda Dawutning qéshida yoq idi; chünki Dawutning uzitip qoyushi bilen aman-ésen qaytip ketkenidi.
23 Yoab we uning bilen bolghan pütkül qoshun yétip kelgende, xelq uninggha: Nerning oghli Abner padishahning qéshigha keldi, padishah uni yolgha sélip qoyushi bilen u aman-ésen qaytip ketti — dédi.
24 Andin Yoab padishahning qéshigha bérip: Bu séning néme qilghining?! Mana, Abner qéshinggha keptu! Némishqa uni yolgha sélip qoydung? U hazir kétiptu!
25 Sen Nerning oghli Abnerni bilisen'ghu! Uning kélishi jezmen séni aldash üchün, séning chiqip-kiridighan yolungni, shundaqla barliq ish-paaliyitingni biliwélish üchündur, — dédi.
26 Yoab Dawutning qéshidin chiqishi bilen u xewerchilerni Abnerning keynidin mangdurdi. Ular uni Sirah quduqining yénidin yandurup élip keldi; lékin Dawut bu ishtin bixewer idi.
27 Abner Hébron'gha yénip kelgende Yoab uni sheher qowuqida uchritip, «Sanga deydighan mexpiy sözüm bar idi» dep uni bir chetke ekilip u yerde inisi Asahelning qan qisasini élish üchün qorsiqigha pichaq saldi, shuning bilen u öldi.■
28 Kéyin, Dawut bu ishni anglap: Men we padishahliqim Perwerdigarning aldida Nerning oghli Abnerning aqqan qéni üchün menggü bigunahdurmiz;
29 *uning qénini aqquzush* gunahi Yoabning béshigha we atisining jemetining béshigha qaynam bolup chüshsun; Yoabning ailisidin aqma yara késili, yaki maxaw késili, yaki hasigha tayan'ghuchi, qilichtin ölgüchi yaki ash-tülüksizler öksümisun! — dédi.□
30 Shundaq qilip, Abner Gibéondiki jengde ularning inisi Asahelni öltürgini üchün, Yoab bilen inisi Abishay uni öltürdi.
31 Dawut Yoabqa we uninggha egeshken barliq xelqqe: Kiyimliringlarni yirtinglar! Böz kiyim kiyinglar! Abnerning *méyiti* aldida matem tutunglar! dédi. Dawut padishah *Abnerning* jinazisining keynidin mangdi.
32 Ular Abnerni Hébronda depne qildi, padishah Abnerning qebrisining yénida awazini kötürüp yighlidi; xelqning hemmisimu yighlashti.
33 Padishah Abner üchün mersiye oqup:
— «Abnerning exmeqtek ölgini toghrimu?
34 Qolliring baghlaghliq bolmisimu,
Putlurung ishkellik bolmisimu,
Lékin sen kishilerning rezillerning qolida yiqilghinidek, yiqilip ölgensen!» — dédi.
Shuning bilen xelqning hemmisi uning üchün yene yighlashti.
35 Andin barliq xelq Dawutning yénigha kélip, uninggha kün patquche tamaq yéyishni ötündi. Emma Dawut qesem ichip: Men kün patmasta ya nan ya bashqa herqandaq nersini tétisam, Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun, — dédi.□
36 Barliq xelq buni bayqap, bu ishtin razi boldi; emeliyette padishah qilghan herbir ish barliq xelqni razi qilatti.
37 Shuning bilen barliq xelq, shundaqla pütkül Israil shu küni Nerning oghli Abnerning öltürülishining padishahning körsetmisi emeslikini bilip yetti.

□ **3:21 «Men qozghilip pütkül Israilni ghojam padishahning aldigha jem qilay...»** — yaki «Men hazir chiqip pütkül Israilni ghojam padishahning aldigha jem qilay...» yaki «Men ornumdin turup ghojam padishahning aldigha jem qilay...». ■ **3:27** 2Sam. 2:23; 1Pad. 2:5 □ **3:29 «hasigha tayan'ghuchi»** — yaki «chaq égirgüchi». □ **3:35 «Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun»** — ibraniy tilida «Xuda méning béshigha bundaq yaki undaq qilsun yaki uningdin téximu artuq qilsun!».

38 Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilemsiler? Bügün Israilda bir serdar, ulugh bir zat yiqildi! □
39 Gerche men Mesih qilinip padishah tiklen'gen bolsammu, men ajiz bir bendimen. Bu ademler, yeni Zeruiyaning oghullirining wehshiyilikini men kötürelmigüdekmen; Perwerdigar rezillik qilghuchining rezillikini öz béshigha qaytursun! — dédi.

4

Ishboshet öltürülidu
1 Saulning oghli Abnerning Hébronda ölginini anglighanda qoli boshiship ketti, barliq Israil dekke-dükkige chüshti.
2 Saulning oghlining qoshunining aldin yürer qismida ikki serdari bolup, birining ismi Baanah, yene birining ismi Rekab idi. Ular Binyamin qebilisidin bolghan Beerotluq Rimmonning oghulliri idi (chünki Beerot Binyamin qebilisige tewe hésablinatti; ■
3 lékin Beerotluqlar Gittaimgha qéchip bérip u yerde bu kün'giche musapirdek yashawatidu).
4 Saulning oghli Yonatanning bir oghli bolup, puti aqsaq idi. Saul bilen Yonatanning ölgenliki toghruluq xewer Yizreelge yetkende, u besh yashqa kirgen idi. Inik anisi uni élip qachti; lékin shundaq boldiki, u aldirap yügürgechke, bala chüshup kétip, aqsaq bolup qalghanidi. Uning ismi Mefiboshet idi.■
5 Emdi bir küni Beerotloq Rimmonning oghulliri Rekab bilen Baanah chingqi chüsh waqtida Ishboshetning öyige bardi. Ishboshet chüshlük uyquda uxlawatqanidi.
6 Ular bughday alimiz dégenni bahane qilip, öyining ichkirige kirip, Ishboshetning qorsiqigha *pichaq* sanjidi. Andin Rekab we Baanah qéchip ketti
7 (ular Ishboshet hujrisida kariwatta yatqinida, öyge kirip, uni öltürgenidi). Ular uning kallisini késip, andin kallisini élip kéchiche Arabah tüzlenglikidin méngip ötti.
8 Ular Ishboshetning kallisini Hébron'gha, Dawutning qéshigha élip bérip, padishahqa: Mana, bu janablirining jénini izdigen düshmenliri Saulning oghli Ishboshetning kallisi! Bügün Perwerdigar ghojam padishahni Saul bilen neslidin intiqam élishqa muyesser qildi — dédi.
9 Dawut Beerotluq Rimmonning oghulliri Rekab bilen inisi Baanahgha: Méni barliq qiyinchiliqlardin qutquzghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki,
10 burun birsi Dawutqa xush xewer élip keldim, dep oylap, manga: — Mana, Saul öldi, dep kelgende, men uni élip Ziklagta öltürüwettim. Berheq, mana bu uning yetküzgen xewirining mukapati bolghanidi! ■
11 Emdi men shundaq qilghan yerde, rezil ademler öz öyide orunda yatqan bir heqqaniy kishini öltürgen bolsa, men néme qilay?! Uning aqqan qan qerzini silerning qol-unglardin élip, silerni yer yüzidin yoqatmamdim? — dédi.
12 Dawut ghulamlirigha buyruq qiliwidi, ular bularni qetl qildi. Ularning qol-putlirini késip, ularni Hébrondiki kölning yénida ésip qoydi; lékin ular Ishboshetning béshini élip Hébronda Abnerning qebriside depne qildi.□ ■

□ **3:38 «Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilemsiler?...»** — ibraniy tilida «Padishah öz xizmetkarlirigha: Bilmemsiler...?». ■ **4:2** Ye. 9:17; 18:25 ■ **4:4** 2Sam. 9:3-13 ■ **4:10** 2Sam. 1:15 □ **4:12 «*Rekab bilen Baanahning* qol-putlirini késip, ularni Hébrondiki kölning yénida ésip qoydi»** — «ularni» belkim Rekab bilen Baanahning qol-putlirinila emes, belki jesetlirini körsitishi mumkin. ■ **4:12** 2Sam. 3:32

5

Dawut Israilgha padishah bolushqa mesih qilinidu
1Tar. 11:1-9; 14:1-17

1 Andin kéyin Israilning barliq qebililiri Hébron'gha Dawutning qéshigha kélip: Qarisila, biz özlirining et-söngekliridurmiz!
2 Burun Saul bizning üstimizde seltenet qilghandimu Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yolbashchi bolghan özliri idila; Perwerdigar silige: Sen Méning xelqim Israilning padichisi bolup, ularni baqisen, Israilning emiri bolisen, dégenidi — dédi.□ ■
3 Shuning bilen Israilning hemme aqsaqalliri Hébron'gha padishahning qéshigha keldi; Dawut padishah Hébronda, Perwerdigarning aldida ular bilen ehde tüzüshti. Andin ular Dawutni Israilgha padishah bolushqa mesih qildi.
4 Dawut padishah bolghanda ottuz yashqa kirgen bolup, qiriq yil seltenet qildi.
5 U Hébronda Yehudaning üstide yette yil alte ay seltenet qilip, Yérusalémda pütkül Israil bilen Yehudaning üstide ottuz üch yil seltenet qildi.■
6 Padishah öz ademliri bilen Yérusalémgha chiqip, shu zéminda turghan Yebusiylar bilen jeng qilghili bardi. Ular Dawutqa: Sen bu yerge kirelmeysen, belki hetta korlar bilen aqsaqlar séni chékindüridu! — dédi. Chünki ular: «Dawut bu yerge qet'iy kirelmeydu», dep oylaytti. □
7 Lékin Dawut Zion qorghinini aldi (bu yer Dawutning shehiri dep atilidu).□
8 Dawut u küni: Kimki Yebusiylarni uray dése sünggüch bilen chiqishi kérek, andin u Dawut qin-qinidin öch köridighan bu kor, aqsaqlar bilen *hésablishalaydu*, dédi. Shuning bilen «Qorlar ya aqsaqlar öyge kirmisun» deydighan maqal peyda boldi.□ ■
9 Shundaq qilip Dawut qorghanda turdi we u yerni «Dawutning shehiri» dep atidi. Dawut sheherning etrapigha Millodin tartip ich terepkiche imaret saldi. □
10 Dawut barghanséri qudret tapti; samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar uning bilen bille idi.
11 Turning padishahi Hiram Dawutning qéshigha elchilerni ewetti we ular bilen qoshup, kédir yaghachliri, yaghachchilar we tashchilarni ewetti; ular Dawut üchün bir orda yasap berdi.
12 Dawut Perwerdigarning özini Israilgha padishah tiklep, öz xelqi Israil üchün özining padishahliqini güllendürgenlikini bilip yetti.
13 Dawut Hébrondin kelgendin kéyin Yérusalémdin yene ayallarni we kénizeklerni aldi; shuning bilen Dawutqa yene köp oghul-qizlar tughuldi. ■

□ **5:2 «Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yolbashchi bolghan özliri idila»** — ibraniy tilida «Israilning chiqishida hem kirishide ulargha bashlighuchi idila» dégenlik bilen ipadilinidu; mushu ibare Israilning barliq paaliyetlirinimu körsitishi mumkin. ■ **5:2** 2Sam. 7:7; Zeb. 78:71-72 ■ **5:5** 2Sam. 2:11; 1Pad. 2:11; 1Tar. 3:4 □ **5:6 «belki hetta korlar bilen aqsaqlar séni chékindüridu! — dédi. Chünki ular: «Dawut bu yerge qet'iy kirelmeydu», dep oylaytti»** — bu ikki jümlining bashqa birxil terjimisi: — «belki sen korlar bilen aqsaqlarni heydiwetmiseng, bu yerge kirelmeysen, — dédi, Dawutni hergiz bu yerge kirmeydu, dep oylatti». □ **5:7 «Zion qorghinini»** — «Zion» Yérusalémning ichidiki égizlik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. Kéyin «Zion» dégen isim bezide pütkül Yérusalém shehirigimu we bezide Israilning özigimu wekillik bolghan. □ **5:8 «Kimki Yebusiylarni uray dése, sünggüch bilen chiqishi kérek»** — bu sirliq sözning menisi peqet yéqinda arxéologlar tekshürüp tapqan tarixiy izlardin éniqlandi. Eslide Yérusalém shehirining astida mexpiy bir su yoli bar idi; sheherde bu su yoligha tutishidighan tik bir quduq bar idi. Dawutning ademliri shu quduqtin yamiship chiqqan bolsa kérek. **«korlar ya aqsaqlar öyge kirmisun»** — bu sözning menisi belkim (1) héchqandaq butperes ademlerning (mesilen, Yebusiylarning) padishahning ordisigha kirishige ruxset yoq; (2) Dawut Yebusiylar tayan'ghan herqandaq butlar («kor we aqsaqlar)ni hergiz öyige kirishke ruxset qilmaytti (démek, butlar «kor», «aqsaq»lardek héchnéme qilalmaydu). Bu söz korlar we aqsaqlarning özlirini körsetmeydu, chünki kéyin aqsaq bolghan Mefiboshet herküni Dawut bilen hemdastixan olturatti. ■ **5:8** 1Tar. 11:6 □ **5:9 «Millodin tartip ich terepkiche imaret saldi»** — «Millo»: «pelempeylik yer» dégen menide bolushi mumkin. ■ **5:13** 1Tar. 3:9; 14:3-7

14 Yérusalémda uningdin tughulghanlarning isimliri mana mundaq idi: Shammua,
Shobab, Natan, Sulayman,
15 Ibhar, Élishua, Nefeg, Yafiya,
16 Élishama, Éliada we Élifelet.

Filistiye bilen jeng qilish

17 Filistiyler Dawutning Israilgha padishah bolushqa mesihlen'ginini anglighanda, ular
hemmisi Dawutni tutqili chiqti, Dawut buni anglapla, qorghan'gha chüshti.
18 Filistiyler kélip «Refayim jilghisi»da yéyilip turdi; □
19 Dawut Perwerdigardin yol sorap: Filistiylerge qarshi atlinaymu? Ularni qolumgha
tapshurarsenmu? — dédi. Perwerdigar Dawutqa: Chiqqin! Chünki, Men Filistiylerni
jezmen qolunggha tapshurimen — dédi.
20 U waqitta Dawut Baal-Perazimgha bardi. U yerde Dawut ularni tarmar qildi. U:
— «Perwerdigar méning aldimda düshmenlirim üstige xuddi kelkün yarni élip ketkendek
bösüp kirdi» — dédi. Shuning bilen u yerni «Baal-Perazim» dep atidi. □ ■
21 Filistiyler u yerde öz mebudlirini tashlap ketti; Dawut bilen ademliri ularni élip ketti.
22 Emdi Filistiyler yene chiqip «Refayim jilghisi»da yéyilip turdi.
23 Dawut Perwerdigardin yol soridi. Perwerdigar: Sen u yerge chiqmay, belki ularning
keynidin aylinip ötüp üjme derexlirining udulidin hujum qilghin — dédi,□
24 Shundaq boliduki, sen üjme derexlikining üstidin ayagh tiwishini anglishing bilenla
derhal atlan; chünki shu tapta Perwerdigar Filistiylerning qoshunigha hujumgha
chiqqan bolidu, — dédi.
25 Dawut Perwerdigarning uninggha emr qilghinidek qilip, Filistiylerni Gibéondin Gez-
ergiche qoghlap qirdi.□

6

Dawut ehde sanduqini Yérusalémgha ekilidu
1Tar. 13:1-14; 15:25-29;16:1-3

1 Dawut Israilning arisidin barliq serxil ademlerni yighiwidi, bular ottuz ming chiqti.
2 Andin Dawut we uninggha egeshkenlerning hemmisi Xudaning ehde sanduqini
yötkep kélish üchün Yehudadiki Baalahgha chiqti; sanduq *muqeddes* nam bilen, yeni
kérublarning otturisida olturghuchi samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdi-
garning nami bilen atalghanidi. □
3 Ular Xudaning ehde sanduqini döngde olturushluq Abinadabning öyide yéngi bir
harwigha sélip, uni shu yerdin élip chiqti. Abinadabning oghulliri Uzzah bilen Ahiyo
u yéngi harwini heydidi. ■
4 Ular harwini Xudaning ehde sanduqi bilen döngde olturushluq Abinadabning öyidin
élip chiqti; Ahiyo ehde sanduqining aldida mangdi.
5 Dawut bilen pütkül Israil jemetidikiler Perwerdigarning aldida tentene qilip küy oqup
chiltar, tembur, dap, daqa-dumbaq we changlar chélip ussul oynidi.□
6 Lékin ular Nakonning xaminigha kelgende, kalilar aldigha müdürep ketkenliki üchün,
Uzzah qolini sozup Xudaning ehde sanduqini tutiwaldi.

□ **5:18 «Refayim jilghisi»** — Yérusalémgha yéqin, Hinnom jilghisining jenubiy teripide. □ **5:20 «Baal-perazim»** — «bösüp chiqquchilarning Rebbi» dégen menide. ■ **5:20** Yesh. 28:21 □ **5:23 «üjme derexliri»** — bu bizning qiyasimiz. Ibraniy tilida «yighlighuchi derexler». Zadi qaysi derex ikenliki bizge namelum. Bashqa bir qiyas «xine derexliri». □ **5:25 «Gibéondin»** — yaki «Gébadin». □ **6:2 «Yehudadiki Baalah»** — (yaki «Baalah-Yehudagha») — bashqa ismi «Kiriat-Yéarim» («1Sam.» 7:2, «1Tar.» 13:6ni körüng). ■ **6:3** 1Sam. 6:7, 8; 7:1, 2 □ **6:5 «tentene qilip küy oqup... »** — yaki «herxil archa yaghachliridin yasalghan sazlarni chélip...». **«daqa-dumbaq»** — yaki «shaqildaq(lar)».

7 Perwerdigarning ghezipi Uzzahqa qozghaldi; u xata qilghini üchün, uni Xuda shu yerde urdi. Shuning bilen Uzzah Xudaning ehde sanduqining yénigha yiqilip öldi.
8 Lékin Dawut bolsa Perwerdigarning Uzzahning ténini böskenlikige achchiqlandi we u yerni «Perez-Uzzah» dep atidi; u yer bügünki kün'giche shundaq atilidu. □
9 U küni Dawut Perwerdigardin qorqup: Perwerdigarning ehde sanduqini özümningkige qaysi yol bilen ekélermen? — dédi.
10 Shuning üchün Dawut Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»ge, öziningkige yötkeshni xalimidi; Dawut uni élip bérip, Gatliq Obed-Édomning öyide qaldurdi.
11 Perwerdigarning ehde sanduqi Gatliq Obed-Édomning öyide üch ay turdi; Perwerdigar Obed-Édom we uning pütkül öyidikilerni beriketlidi.
12 Dawut padishahqa: — «Perwerdigar Öz ehde sanduqi wejidin Obed-Édom we uning barini beriketlidi» dep éytildi. Shunga Dawut Xudaning ehde sanduqini Obed-Édomning öyidin élip chiqip, xushluq bilen Dawutning shehirige élip keldi. □
13 Perwerdigarning sanduqini kötürgenler alte qedem méngip, shundaq boldiki, u bir buqa bilen bir bordaq mozayni qurbanliq qildi. □
14 Dawut bolsa kanap efodni kiyip Perwerdigarning aldida küchining bariche ussul oynaytti; □
15 Dawut bilen Israilning pütkül jemeti tentene qilip warqiriship, kanay chéliship Perwerdigarning ehde sanduqini élip chiqiwatatti.
16 Perwerdigarning ehde sanduqi Dawutning shehirige élip kirilginide, Saulning qizi Miqal dérizidin qarap, Dawut padishahning sekrep Perwerdigarning aldida ussul oynawatqanliqini körüp, uni öz könglide mensitmidi.
17 Ular Perwerdigarning ehde sanduqini élip kirip, Dawut uning üchün tiktürgen chédirning ottursida qoydi. Andin Dawut Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini sundi.
18 Dawut köydürme qurbanliq bilen inaqliq qurbanliqlirini keltürüp bolup, xalayiqqa samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning namida bext-beriket tilidi.
19 U pütkül Israil jamaitige, er bilen ayallarning herbirige birdin qoturmach, birdin xorma poshkili we birdin üzüm poshkilini teqsim qilip berdi. Andin xelqning herbiri öz öyige yénip ketti.□
20 Dawut öz ailisidikilerni mubareklesh üchün yénip kelgende, Saulning qizi Miqal uning aldigha chiqip: Bügün Israilning padishahi özini shunche shereplik körsettimu, qandaq? U xuddi pes bir ademning nomussizlache özini yalingachlighinigha oxshash, xizmetkarlirining dédeklirining köz aldida özini yalingachlidi!□
21 Dawut Miqalgha: Undaq *shadlan'ghinim* Perwerdigar aldida idi. U atang we uning pütkül jemetini örüp, méni Perwerdigarning xelqi bolghan Israil üstige bashlamchi qilip tiklidi. Shunga men Perwerdigarning aldida ussul oynaymen!
22 Emeliyette men özümni téximu erzimes qilip, öz nezirimde özüm töwen bolushqa razimen. Lékin sen éytqan u dédeklerning neziride bolsa, hörmetke sazawer bolimen —

□ **6:8 «Perez-Uzzah» —** «Uzzahgha bösüp kirish» dégen menide. □ **6:12 «Perwerdigar Öz ehde sanduqi wejidin…» —** ibraniy tilida «Perwerdigar Xudaning ehde sanduqi wejidin…». □ **6:13 «Perwerdigarning sanduqini kötürgenler alte qedem méngip, shundaq boldiki, u bir buqa bilen bir bordaq mozayni qurbanliq qildi» —** «alte qedem» bizningche bu deslepki alte qedemni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «Ular her alte qedem mangghanda, bir qétim buqa we bordaq mozay qurbanliq qildi». Lékin undaq bolsa, ilgerlesh bek asta bolatti! □ **6:14 «Dawut bolsa kanap efodni kiyip…» —** «efod» adette peqet kahinlar kiyidighan jilitkidek qisqa bir köynek idi. Bizning «tebirler»imizni körüng. Dawutning efodni kiyishi belkim ussul oynashqa azade bolush üchün idi (14-ayetni körüng). □ **6:19 «birdin xorma poshkili» —** yaki «bir yutum sharab» yaki «bir parche gösh». □ **6:20 «…öz ailisidikilerni mubareklesh üchün…» —** «mubareklesh» mushu yerde «bext-beriket tilesh»ni öz ichige alidu. **«Bügün Israilning padishahi … xizmetkarlirining dédeklirining köz aldida özini yalingachlidi!» —** «özini yalingachlidi» dégen gep erkinrek ussul oynashqa Dawutning «efod»ni kiygenlikini körsitidu.

dédi.
23 Saulning qizi Miqal bolsa, ölidighan künigiche bala tughmidi.

7

Perwerdigarning Dawutqa qilghan ulugh wediliri
1Tar. 17:1-5

1 Padishah öz ordisida turatti, Perwerdigar uninggha etrapidiki barliq düshmenliridin aram bergendin kéyin,
2 padishah Natan peyghemberge: Mana qara, men kédir yaghichidin yasalghan öyde olturimen, lékin Xudaning ehde sanduqi bir chidirning ichide turuwatidu — dédi.□
3 Natan padishahqa jawap bérip: Könglüngde néme oylighining bolsa, shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning bilen billidur — dédi.
4 Lékin kéchide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi Natan'gha kélip mundaq déyildi:
5 — Bérip qulum Dawutqa dégin: «Perwerdigar: — «Sen derweqe Manga turidighan'gha öy salmaqchimusen?» — deydu. □
6 — «Men Israillarni Misirdin chiqarghandin tartip, bu kün'giche bir öyde olturmidim, belki bir chédirni makan qilip, kézip yürdüm.
7 Men Özüm barliq Israillar bilen yürgen hemme yerlerde, xelqim Israilni padichi bolup béqishqa emr qilghanlargha, yeni Israilning herqandaq qebilisining bir *yétekchisige*: Némishqa Manga kédir yaghachtin bir öy yasimaysiler? — dep baqqanmu? □
8 Emdi qulum Dawutqa mundaq dégin: — Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — Séni xelqim Israilgha bashlamchi qilip tiklesh üchün séni yaylaqlardin, qoy béqishtin élip keldim, — deydu,
9 — we meyli qeyerge barmighin, Men haman séning bilen bille boldum we séning aldingdin barliq düshmenliringni yoqitip keldim; yer yüzidiki ulughlar nam-shöhretke ige bolghandek séni ulugh nam-shöhretke sazawer qildim. ■
10-11 Men xelqim bolghan Israilgha bir jayni békitip, ularni shu yerde tikip östürimen; shuning bilen ular öz zéminida turidighan, parakendichilikke uchrimaydighan bolidu. Reziller desleptidikidek, shundaqla Men xelqim Israil üstige hökümranliq qilishqa hakimlarni teyinligen künlerdikidek, ulargha qaytidin zulum salmaydu. Men hazir sanga hemme düshmenliringdin aram berdim. Emdi Menki Perwerdigar sanga shuni éytip qoyayki, Men séning üchün bir öyni qurup bérimen!» — deydu.□

12 «Künliring toshup, ata-bowiliring bilen *ölümde* uxlighiningda, Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornungda turghuzup, padishahliqini mezmut qilimen. □ ■
13 Méning namim üchün bir öyni yasighuchi u bolidu, we Men uning padishahliq textini ebedgiche mustehkem qilimen. ■

□ **7:2 «Xudaning ehde sanduqi bir chidirning ichide turuwatidu»** — mushu yerde «chédirning ichide» ibraniy tilida «perdiler ichide» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **7:5 «qulum Dawut»** — «qul» dégen uqum toghruluq «tebirler»imizni körüng. □ **7:7 «Israilning herqandaq qebilisining bir yétekchisi...»** — «1Tar.» 17:6de «Israilning herqandaq yétekchi hakimi» déyilidu. ■ **7:9** 2Sam. 8:6,14 □ **7:10-11 «Men séning üchün bir öy qurup bérimen»** — Dawut esli Xuda üchün bir öy qurmaqchi bolghan, lékin Xuda Dawutqa: Sanga bir öy (aile, jemet, sulale dégen menide) qurup bérimen» dep jawab béridu. □ **7:12 «Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornungda turghuzup, ...»** — mushu yerde «pushtingdin» — ibraniy tilida «ich-baghringdin». ■ **7:12** 1Pad. 8:20 ■ **7:13** 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10

14 Men uninggha ata bolimen, u Manga oghul bolidu. Eger u qebihlik qilsa, uninggha
insanlarning tayiqi bilen we adem balilirining sawaq-dumbalashliri bilen terbiye
bérimen. □ ■
15 Emma Men séning aldingda örüwetken Sauldin méhir-shepqitimni juda qilghinimdek,
uningdin méhir-shepqitimni juda qilmaymen.
16 Shuning bilen séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmut
qilinidu; texting ebedgiche mezmut turghuzulidu».□
17 Natan bu barliq sözler we barliq wehiyni héchnéme qaldurmay, Dawutqa éytip berdi.
18 Andin Dawut padishah kirip, Perwerdigarning aldida olturup mundaq dédi: «I, Reb
Perwerdigar, men zadi kim idim, méning öyüm néme idi, Sen méni mushu derijige
köturgüdek?
19 Lékin, i Reb Perwerdigar, *méning bu mertiwem* Séning neziringde kichikkine bir ish
hésablandi; chünki Sen men qulungning öyining yiraq kelgüsi toghruluq sözliding; bu
hemmila ademge daim bolidighan ishmu, i, Reb Perwerdigar? □
20 Emdi Dawut Sanga yene néme désun? Sen Öz qulungni tonuysen, i, Reb Perwerdigar!
21 Sen söz-wedeng wejidin, Öz könglüngdikige asasen bu ulugh ishning hemmisini qulung
bilsun dep békitip qilghansen.
22 Shunga Sen ulughsen, i Perwerdigar; qulaqlirimiz barliq anglighinidek, Séning
tengdishing yoq, Sendin bashqa héchqandaq ilah yoqtur.■
23 Xelqing Israildek yene bashqa bir el barmu, ular jahanda alahide turidu? — Chünki
Sen Xuda ularni Misirdin qutquzup Özüngge xas bir xelq qilish üchün, shundaqla
nam-shöhretke ige bolush üchün, Özüng barding; Sen Özüng üchün Misirdin, ellerdin
we ularning ilahliridin qutquzup chiqqan xelqing aldida zémining üchün ulugh we
dehshetlik ishlarni qilding. □ ■
24 Sen xelqing Israilni Özüng üchün ebedgiche bir xelq bolushqa békitting; Sen, i Perw-
erdigar, ularning Xudasi boldung.
25 Emdi hazir, i Perwerdigar Xuda, Öz qulung we uning öyi toghrisida éytqan wedengge
ebedgiche mezmut emel qilghin; Sen dégenliring boyiche ishni ada qilghaysen!
26 Séning naming ebedgiche ulughlinip: — Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Per-
werdigar Israilning üstide turidighan Xudadur, dep éytilsun, shundaqla Öz qulungning
öy-sulalisi séning aldingda mezmut turghuzulsun.
27 Chünki Sen, i samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi
Öz qulunggha: Men sanga bir öy-sulale qurup bérimen, dep wehiy qilding; shunga qulung
bu duani séning aldingda qilishqa jür'et qildi.
28 Emdi sen, i Reb Perwerdigar, birdinbir Xudadursen, Séning sözliring heqiqettur we Sen
bu bext-iltipatni Öz qulunggha wede qilding; ■

□ **7:14 «uninggha insanlarning tayiqi bilen we adem balilirining sawaq-dumbalashliri bilen terbiye bérimen»** — démek, Dawutning ewladliridin bolghan padishahlar gunah qilsa, Xuda ularga insaniy wasite (belkim düshmenning wasitisi) bilen terbiye béridu. ■ **7:14** Zeb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ **7:16 «...séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmut qilinidu»** — yaki «...séning öyüng we séning padishahliqing aldimda hemishe mezmut qilinidu». □ **7:19 «méning bu mertiwem Séning neziringde kichikkine bir ish hésablandi»** — démek, «Sen (alliqachan) méni mushu (yuqiri) derijige köturgenikensen...» dégen söz (18-ayetni körüng) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng. ■ **7:22** Qan. 3:24; 4:35; 32:39; 1Sam. 2:2; Zeb. 86:8; Yesh. 45:5, 18, 22; Mar. 12:29, 32 □ **7:23 «ularni... qutquzup Özüngge xas bir xelq qilish üchün, shundaqla nam-shöhretke ige bolush üchün, özüng barding»** — tékistning éniq menisi shuki, Israilni Misirdin qutquzush üchün Xuda Özi shexsen Misirgha barghan. **«...ularni... ellerdin we ularning ilahliridin qutquzup chiqqan»** — mushu ibare belkim Xudaning Israil aldida Pelestin zéminida turuwatqan butperes ellerni qoghliwétishini körsitishi mumkin. ■ **7:23** Qan. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Zeb. 147:19-20 ■ **7:28** Yuh. 17:17

29 shunga qulungning öy-jemetini Séning aldingda menggü turushqa nésip qilip beriketligeysen; chünki Sen, i Reb Perwerdigar, buni wede qilghansen; bu bext-iltipating bilen Öz qulungning öy-jemeti ebedgiche bext-iltipatqa nésip bolidu».

8

Dawut etrapidiki ellerni özige béqindüridu
1Tar. 18:1-14

1 Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Dawut Filistiylerge hujum qilip, ularni boysundurdi. Shundaq qilip, Dawut Filistiylerning qolidin merkiziy sheherning hoquqini aldi.□
2 U hem Moabiylargha hujum qilip, ularnimu meghlup qildi. U ularni yerge yatquzup, tana bilen ölchep, ikki tana kelgenlerni öltürdi, bir tana kelgenlerni tirik qaldurdi. Moabiylar bolsa Dawutqa béqinip, uninggha séliq tapshurdi.
3 Andin Zobahning padishahi Rehobning oghli Hadad'ézer Efrat deryasigha chiqip, shu yerdiki hakimiyetni özige qaytidin tartiwalmaqchi bolghanda, Dawut uninggha hujum qilip, meghlup qildi.
4 Dawut uning qoshunidin bir ming yette yüz atliq eskerni we yigirme ming piyade eskerni esir qildi; Dawut harwa atlirining piyini kestürdi, lékin özige yüz harwiliq atni qaldurup qoydi.□ ■
5 Demeshqtiki Suriyler Zobahning padishahi Hadad'ézerge yardem bérish üchün chiqti, lékin Dawut Suriylerdin yigirme ikki ming ademni öltürdi. □
6 Andin Dawut birnechche bargah eskerlerni Demeshqtiki Suriylerning zéminida turghuzdi; shuning bilen Suriyler Dawutqa béqinip uninggha séliq tapshurdi. Dawut qeyerge barsa, Perwerdigar uninggha nusret béretti.□
7 Dawut Ḥadad'ézerning ghulamlirigha teminlen'gen altun qalqanni tartiwélip, Yérusalémgha keltürdi
8 we Ḥadad'ézerning sheherliri bolghan Bitah bilen Birotay sheherliridinmu intayin köp misni qolgha chüshürdi.□
9 Xamatning padishahi Toy Dawutning Ḥadad'ézerning pütün qoshunini meghlup qilghinini anglap,
10 öz oghli Yoramni Dawutning halini sorashqa we Dawutning Ḥadad'ézer bilen jeng qilip uni meghlup qilghinigha uni tebrikleshke ewetti. Chünki Ḥadad'ézer daim Toy bilen jeng qilip kéliwatatti. Yoram bolsa kümüsh, altun we mis qacha-buyumlarni élip keldi. □
11-12 Dawut padishah mushularni we özi béqindurghan hemme ellerdin, jümlidin Suriylerdin, Moabiylardin, Ammoniylardin, Filistiylerdin we Amaleklerdin olja alghan altun-kümüshlerni Perwerdigargha atap béghishlidi. Bular Zobahning padishahi Rehobning oghli Ḥadad'ézerdin alghan oljini öz ichige alidu. □
13 Dawut Suriylerni meghlup qilip, yeni on sekkiz ming ademni «Shor wadisi»da öltürüp yan'ghanda, uning nam-dangqi xéli chiqqanidi. ■
14 U Édomda esker bargahlirini turghuzdi; pütün Édomda bargahlarni qurdi. Shuning bilen Édomiylarning hemmisi Dawutqa béqindi. Dawut qeyerge barsa, Perwerdigar uninggha nusret béretti.

□ **8:1 «...merkiziy sheherning hoquqini aldi»** — yaki «Metteg-Ammah shehirini aldi». □ **8:4 «bir ming yette yüz atliq esker»** — yaki «bir ming yette yüz jeng harwisi». ■ **8:4** 1Tar. 18:4 □ **8:5 «Demeshqtiki Suriyler»** — yeni «Demeshqtiki Suriyelikler». □ **8:6 «Suriyler»** — yaki «Aramiylar». Hazirqi Suriyedikiler ulardin, yeni Aramiylardin chiqqan. □ **8:8 «Bitah»** — yaki «Tébah» — «1Tar.» 18:8ni körüng. □ **8:10 «Toy ... öz oghli Yoramni ... tebrikleshke ewetti»** — «1Tar.» 18:10da «Yoram» «Xadoram» dégen bashqa bir isim bilen atilidu. □ **8:11-12 «Suriylerdin»** — yaki «Édomlardin» — 14-ayetni we «1Tar.» 18:11ni körüng. ■ **8:13** Zeb. 60:1-4

15 Dawut pütkül Israil üstige seltenet qildi; u pütkül xelqini sorap, adil hökümler chiqirip adalet yürgüzetti.

Orda emeldarliri
2Sam. 20:23-26; 1Tar. 18:15-17

16 Zeruiyaning oghli Yoab qoshunning serdari boldi; Ahiludning oghli Yehoshafat mirza boldi;
17 Axitubning oghli Zadok bilen Abiyatarning oghli Aximelek kahin boldi; Séraya diwan bégi boldi.
18 Yehoyadaning oghli Binaya Keretiyler bilen Peletiylerning yolbashchisi boldi; Dawutning oghullirimu kahin boldi.□

9

Mefiboshetke shepqet körsitish

1 Dawut: Saulning öyidin tirik qalghan birersi barmikin, bar bolsa men Yonatanning hörmitide uninggha shapaet körsitey? — dédi.
2 Emdi Saulning ailisidiki Ziba dégen bir xizmetkar qalghanidi. Ular uni Dawutning qéshigha chaqirdi. Kelgende, padishah uningdin: Sen Zibamu? dep soridi. U: Péqir men shu! — dédi.■
3 Padishah: Saulning ailisidin birersi tirik qaldimu? Men uninggha Xudaning shapaitini körsitey dewatimen, — dédi. Ziba padishahqa: Yonatanning bir oghli tirik qaldi; uning ikki puti aqsaydu — dédi.□ ■
4 Padishah uningdin: U qeyerde, dep soridi. Ziba padishahqa: U Lo-Dibarda, Ammielning oghli Makirning öyide turidu — dédi.
5 Shunga Dawut padishah kishi ewetip uni Lo-Dibardin, Ammielning oghli Makirning öyidin élip keldi.
6 Saulning newrisi, Yonatanning oghli Mefiboshet Dawutning aldigha kelgende, yüzini yerge yiqip, tezim qildi. Dawut: *Sen* Mefiboshetmu? — dep chaqiriwidi, u: Péqir shu! — dep jawap qayturdi.
7 Dawut uninggha: Qorqmighin, atang Yonatan üchün, sanga shapaet qilmay qalmaymen; bowang Saulning hemme yer-zéminlirini sanga qayturup bérey, sen hemishe méning dastixinimdin ghizalinisen — dédi.□
8 Mefiboshet tezim qilip: Qulung néme idi, mendek bir ölük it aliyliri qedirligüdek néme idim? — dédi.
9 Andin padishah Saulning xizmetkari Zibani chaqirip uninggha: Saulning we pütkül ailisining hemme teelluqatini mana men ghojangning oghlining qoligha berdim.
10 Sen bilen oghulliring we xizmetkarliring uning üchün shu zéminda tériqchiliq qilip, chiqqan mehsulatlirini ghojangning oghligha yéyishke tapshurunglar. Ghojangning oghli Mefiboshet men bilen hemishe hemdastixan bolup ghizalinidu, — dédi (Zibaning on besh oghli we yigirme xizmetkari bar idi).

□ **8:18 «Keretiyler bilen Peletiyler» —** belkim Dawutqa alahide muhapizetchiler yaki alahide zerbidar eskerler bolghan bolushi mumkin idi. **«Dawutning oghullirimu kahin boldi»** — mushu yerde «kahin» belkim (1) ularning Xudaning ibaditide adettiki kahinlardin bashqa alahide wezipiliri barliqini; (2) hakimiyette birxil wezirlikini körsitishi mumkin («1Tar.» 18:17nimu körüng). ■ **9:2** 2Sam. 16:1-4; 19:17 □ **9:3 «Yonatanning bir oghli tirik qaldi; uning ikki puti aqsaydu» —** Zibaning bu sözni déyishi, belkim, Dawutning Saulning jemetidikilerni izdeshtiki meqsiti öz textige héchqandaq tehdit bolmasliqi üchün, ularni yoqitish, dep oylisa kérek; shunga u Mefiboshetni aqsaq deydu — aqsaq bir adem textke héchqandaq tehdit bolmaydu, elwette. ■ **9:3** 2Sam. 4:4 □ **9:7 «bowang Saul» —** ibraniy tilida «atang Saul» dégen söz bilen ipadilinidu. «Ata» dégenning ibraniy tilida menisi kengdur.

11 Ziba padishahqa: Ghojam padishah qullirigha buyrughanning hemmisige keminiliri emel qilidu, — dédi. Padishah Dawut *yene*: Mefiboshet bolsa padishahning bir oghlidek dastixinimdin taam yésun — *dédi*.
12 Mefiboshetning Mika dégen kichik bir oghli bar idi. Zibaning öyide turuwatqanlarning hemmisi Mefiboshetning xizmetkarliri boldi.
13 Emdi Mefiboshet Yérusalémda turatti; chünki u hemishe padishahning dastixinidin taam yep turatti. Uning ikki puti aqsaq idi.

10

Dawut we Ammoniylar
1Tar. 19:1-19

1 Kéyin shundaq ish boldiki, Ammoniylarning padishahi öldi we uning Hanun dégen oghli ornida padishah boldi.
2 Dawut bolsa: Uning atisi manga iltipat körsetkendek men Nahashning oghli Hanun'gha iltipat körsitey, — dédi. Andin Dawut atisining petisige *Hanunning* könglini sorashqa öz xizmetkarliridin birnechchini mangdurdi. Dawutning xizmetkarliri Ammoniylarning zéminigha kelgende,
3 Ammoniylarning emeldarliri ghojisi Hanun'gha: Sili Dawutni rastla atilirining hörmiti üchün qashliriga köngül sorap adem ewetiptu, dep qaramla? Dawutning xizmetkarlirini qashliriga ewetkini sheherni paylap uningdin melumat élish, andin bu sheherni aghdurush üchün emesmu? — dédi.
4 Shuning bilen Hanun Dawutning xizmetkarlirini tutup, saqallirining yérimini chüshürüp, kiyimlirining beldin töwinini kestürüp, kötini échip ketküzüwetti.
5 Bu xewer Dawutqa yetküzüldi; u ularni kütüwélishqa aldigha adem mangdurdi; chünki ular intayin nomus hés qilghanidi. Padishah ulargha: Saqal-burutunglar öskichilik Yérixo shehiride turup, andin yénip kélinglar, — dédi.
6 Ammoniylar özlirining Dawutning nepritige uchrighanliqini bilip, adem ewetip Beyt-Rehobdiki Suriyler bilen Zobahdiki Suriylerdin yigirme ming piyade esker, Maakahning padishahidin bir ming adem we Tobdiki ademlerdin on ikki ming ademni yallap keldi.
7 Dawut buni anglap, Yoabning pütkül jenggiwar qoshunini *ularning aldigha* mangdurdi.
8 Ammoniylar chiqip sheherning derwazisining aldida sep tüzidi; Zobah bilen Rehobdiki Suriyler we Tob bilen Maakahning ademliri dalada sep tüzidi; □
9 Yoab jengning aldi hem keynidin bolidighanliqigha közi yétip, Israildin bir qisim serxil ademlerni ilghap, Suriyelerge qarshi sep tüzidi;
10 qalghanlarni Ammoniylargha qarshi sep tizghin dep inisi Abishayning qoligha tapshurp, uninggha:
11 — Eger Suriyler manga küchlük kelse, sen manga yardem bergeysen; emma Ammoniylar sanga küchlük kelse, men bérip sanga yardem bérey.
12 Jür'etlik bolghin! Öz xelqimiz üchün we Xudayimizning sheherliri üchün baturluq qilayli. Perwerdigar Özige layiq körün'ginini qilghay! — dédi.
13 Emdi Yoab we uning bilen bolghan ademler Suriylerge hujum qilghili chiqti; Suriyler uning aldida qachti.
14 Ammoniylar Suriylerning qachqinini körgende, ularmu Abishaydin qéchip, sheherge kiriwaldi. Yoab bolsa Ammoniylar bilen jeng qilishtin chékinip, Yérusalémgha yénip keldi.

□ **10:8 «sheherning derwazisi» —** «sheher» belkim ularning paytexti Rabbahni körsitidu (14-ayetni körüng).

15 Suriyler bolsa özlirining Israillarning aldida meghlup bolghinini körgende, yene jem bolushti.
16 Ḥadad'ézer ademlerni ewetip, *Efrat* deryasining néri teripidiki Suriylerni *yardemge* chaqirip, ularni yötkep keldi; ular Xélam shehirige kelgende, Ḥadad'ézerning qoshunining serdari Shobak ulargha bashchiliq qildi.
17 Bu xewer Dawutqa yetkende, u pütkül Israilni yighdurup, Iordan deryasidin ötüp, Xélam shehirige bardi. Suriyler Dawutqa qarshi sep tizip, uninggha hujum qildi.
18 Suriyler yene Israildin qachti. Dawut bolsa yette yüz jeng harwiliqni, qiriq ming atliq eskerni qirdi hem qoshunining serdari Shobakni u yerde öltürdi. □
19 Ḥadad'ézerge béqin'ghan hemme padishahlar özlirining Israil aldida yéngilginini körgende, Israil bilen sülh qiliship ulargha béqindi. Shuningdin kéyin Suriyler Ammoniylargha yene yardem birishke jür'et qilalmidi.

11

Dawutning éghir gunahi

1 Shundaq boldiki, yéngi yilning béshida, padishahlar jengge atlan'ghan waqitta Dawut Yoabni ademliri bilen hemde hemme Israilni jengge mangdurdi; ular Ammoniylarning zéminini weyran qilip, Rabbah shehirini muhasirige aldi. Lékin Dawut Yérusalémda qaldi. □ ■
2 Bir küni kechte Dawut kariwattin qopup, padishah ordisining ögiziside aylinip yüretti; ögzidin u munchida yuyuniwatqan bir ayalni kördi. Bu ayal bek chirayliq idi.
3 Dawut adem ewetip, ayalning xewirini soridi; birsi uninggha: — Bu Éliamning qizi, Hittiy Uriyaning ayali Bat-Shéba emesmu? — dédi.
4 Dawut kishi ewetip, uni qéshigha ekeltürdi (u waqitta u adettin pakliniwatqanidi). U uning qéshigha kelgende, Dawut uning bilen bille boldi; andin u öz öyige yénip ketti.□ ■
5 Shuning bilen u ayal hamilidar boldi, hem Dawutqa: Méning boyumda qaptu, dep xewer ewetti.
6 Shuning bilen Dawut Yoabqa xewer yetküzüp: Hittiy Uriyani méning qéshimgha ewetinglar, dédi. Yoab Uriyani Dawutning qéshigha mangdurdi.
7 Uriya Dawutning qéshigha kelgende, u Yoabning halini, xelqning halini we jeng ehwalini soridi.
8 Andin Dawut Uriyagha: Öz öyüngge bérip putliringni yughin, dédi. Uriya padishahning ordisidin chiqqanda, padishah keynidin uninggha bir sowgha ewetti. □
9 Lékin Uriya öz öyige barmay, padishahning ordisining derwazisida, ghojisining bashqa qul-xizmetkarlirining arisida yatti.
10 Ular Dawutqa: Uriya öz öyige barmidi, dep xewer berdi. Dawut Uriyadin: Sen yiraq seperdin kelding emesmu? Némishqa öz öyüngge ketmiding? — dep soridi.
11 Uriya Dawutqa: Mana, ehde sanduqi, Israillar we Yehudalar bolsa kepilerde turup, ghojam Yoab bilen ghojamning xizmetkarliri ochuq dalada chédir tikip yétiwatsa, men

---

□ **10:18 «qiriq ming atliq esker»** — yaki «qiriq ming piyade eskerni» — «1Tar.» 19:18ni körüng. Shu yerde «yette ming jeng harwisi» déyilidu. Perqining sewebi belkim: (1) qolimizdiki köchürmilerde köchürgüchining sewenliki bolushi mumkin; (2) ikki ayette xatirilen'gen sanlarni hésablash nuqtisi oxshimaydighan bolushi mumkin. □ **11:1 «yéngi yilning béshida»** — Xuda Yehudiy xelqige tapshurghan kaléndar boyiche «yéngi yil» etiyazda bashlinatti («Mis.» 12:1). ■ **11:1** 1Tar. 20:1-3 □ **11:4 «u waqitta u adettin pakliniwatqanidi»** — yaki «u waqitta u yéngila paklan'ghanidi». Musagha chüshürülgen qanun boyiche («Law.» 15:19-20) er kishining öz ayalining adet waqtida (7 kün hésablinatti) uning bilen bille yétishigha bolmaytti, bolmisa u ibadetke nisbeten «napak» qilinatti (ayal kishining «adettin yéngila paklan'ghan» waqtida hamilidar bolushi eng mumkin bolghan waqit, elwette). «Pak» bolsun «napak» bolsun bashqa birsining ayaligha tégish intayin éghir gunahdur, elwette. ■ **11:4** Law. 15:19-24; 18:19 □ **11:8 «Öz öyüngge bérip...»** — ibraniy tilida «Öz öyüngge chüshüp» — orda Yérusalémning bek yuqiri bir jayida idi. **«putliringni yughin...»** — démek, «rahetlen».

yep-ichip, ayalim bilen yétishqa öyümge baraymu? Séning jéning bilen we hayating bilen qesem qilimenki, men undaq ishni qilmaymen — dédi.
12 Dawut Uriyagha: Bügün bu yerde qalghin, ete séni ketküzwétimen, — dédi. Uriya u küni we etisi Yérusalémda qaldi.
13 Dawut uni chaqirip hemdastixan qilip, yep-ichküzüp mest qildi. Lékin shu kéchisi Uriya öz öyige barmay, chiqip ghojisining qul-xizmetkarlirining arisida öz kariwitida uxlidi.
14 Etisi Dawut Yoabqa xet yézip, Uriyaning alghach kétishige berdi.
15 Xette u: Uriyani soqush eng keskin bolidighan aldinqi septe turghuzghin, andin uning öltürülüshi üchün uningdin chékinip turunglar, dep yazghanidi.
16 Shuning bilen Yoab sheherni közitip, Uriyani palwanlar *keskin soqushqan* yerge mangdurdi.
17 Sheherdiki ademler chiqip, Yoab bilen soqushqanda xelqtin, yeni Dawutning adem-liridin birnechchisi yiqildi; Uriyamu öldi.
18 Yoab adem ewetip jengning hemme weqeliridin Dawutqa xewer berdi.
19 U xewerchige mundaq tapilidi: Padishahqa jengning hemme weqelirini dep bolghin-ingda,
20 eger padishah ghezeplinip séningdin: Soqushqanda némishqa sheher sépiligha shundaq yéqin bardinglar? Ularning sépilidin ya atidighanliqini bilmemtinglar?
21 Yerubbeshetning oghli Abimelekni kim öltürginini bilmemsen? Bir xotun sépildin uninggha bir parche yarghunchaq téshini étip, u Tebez shehiride ölmidimu? Némishqa sépilgha undaq yéqin bardinglar? — Dése, sen: Silining qulliri Hittiy Uriyamu öldi, dep éytqin — dédi.□ ■
22 Xewerchi bérip Yoab uninggha tapshurup ewetken xewerning hemmisini Dawutqa dep berdi.
23 Xewerchi Dawutqa: Düshmenler bizdin küchlük kélip, dalada bizge hujum qildi; lékin biz ulargha zerbe bérip chékindürüp, sheherning derwazisighiche qoghliduq.
24 Andin ya atquchilar sépildin qul-xizmetkarliringgha ya étip, padishahning qul-xizmetkarliridin birnechchini öltürdi. Qulliri Uriyamu öldi — dédi.
25 Dawut xewerchige: Yoabqa mundaq dégin: — Bu ish neziringde éghir bolmisun, qilich ya uni ya buni yeydu; sheherge bolghan hujuminglarni qattiq qilip, uni ghulitinglar, dep éytip uni jür'etlendürgin — dédi.
26 Uriyaning ayali éri Uriyaning ölginini anglap, éri üchün matem tutti.
27 Matem künliri ötkende Dawut adem ewetip uni ordisigha keltürdi. Shuning bilen u Dawutning ayali bolup, uninggha bir oghul tughdi. Lékin Dawutning qilghan ishi Perwerdigarning neziride rezil idi.

12

Natan peyghember Dawutqa tenbih béridu

1 Perwerdigar Natanni Dawutning qéshigha mangdurdi. U Dawutning qéshigha kélip uninggha mundaq dédi: «Bir sheherde ikki adem bar bolup, birsi bay, yene birsi kembeghel idi.
2 Bayning intayin tola qoy we kala padiliri bar idi.
3 Lékin kembeghelning özi sétiwélip baqqan kichik bir saghliq qozidin bashqa bir nersisi yoq idi. Qoza kembeghelning öyide baliliri bilen teng ösüp chong boldi. Qoza uning

□ **11:21 «Bir xotun sépildin uninggha bir parche yarghunchaq téshini étip, u … ölmidimu?»** — bu weqe «Hak.» 9:50-57de tépilidu. ■ **11:21** Hak. 9:52, 53

yéginidin yep, uning ichkinidin ichip, uning quchiqida uxlidi; uning neziride u öz qizidek idi.
4 Bir küni bir yoluchi bayningkige keldi. Emma u özige kelgen méhman üchün özining qoy yaki kala padiliridin birini yégüzüshke teyyarlashqa közi qiymay, belki kembeghelning qozisini tartiwélip soyup, kelgen méhman üchün teyyarlidi».
5 Dawut buni anglap u kishige qattiq ghezeplendi. U Natan'gha: Perwerdigarning hayati bilen *qesem qilimenki*, shuni qilghan adem ölümge layiqtur!
6 U héch rehimdilliq körsetmey bu ishni qilghini üchün qozigha töt hesse tölem tölisun — dédi.□ ■
7 Natan Dawutqa: Sen del shu kishidursen! Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men séni Israilning üstide padishah bolghili mesih qildim we Saulning qolidin qutquzdum; ■
8 Men ghojangning jemetini sanga bérip, ghojangning ayallirini quchiqinggha yatquzup, Israilning jemeti bilen Yehudaning jemetini sanga berdim. Eger sen buni az körgen bolsang, Men sanga yene hessilep bérettim; □
9 Némishqa Perwerdigarning sözini közge ilmay, uning neziride rezil bolghanni qilding? Sen Hittiy Uriyani qilich bilen öltürgüzüp, uning ayalini özüngge ayal qilding, sen uni Ammoniylarning qilichi bilen qetl qilding.
10 Emdi sen Méni közge ilmay, Hittiy Uriyaning ayalini özüngge ayal qilghining üchün, qilich séning öyüngdin ayrilmaydu».
11 Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana öz öyüngdin sanga yamanliq keltürüp, közliringning aldida ayalliringni élip, sanga yéqin birsige bérimen, u bolsa küpkündüzde ayalliring bilen yatidu. ■
12 Sen bolsang u ishni mexpiy qilding, lékin Men bu ishni pütkül Israilning aldida kündüzde qilimen» — dédi.
13 Dawut Natan'gha: — Men Perwerdigarning aldida gunah qildim — dédi. Natan Dawutqa: Perwerdigar hem gunahingdin ötti; sen ölmeysen.
14 Halbuki, bu ish bilen Perwerdigarning düshmenlirige kupurluq qilishqa purset bergining üchün, séningdin tughulghan oghul bala choqum ölidu, — dédi.
15 Shuning bilen Natan öz öyige qaytip ketti. Perwerdigar Uriyaning ayalidin Dawutqa tughulghan balini shundaq urdiki, u qattiq késel boldi.
16 Dawut bala heqqide Xudagha yélindi. U roza tutup, kéchilerde ichkirige kirip yerde düm yatatti. □
17 Uning jemetining aqsaqalliri qopup uning qéshigha bérip, uni yerdin qopurmaqchi boldi; lékin u unimidi we ular bilen tamaq yéyishni ret qildi.
18 Yettinchi küni bala öldi. Dawutning xizmetkarliri bala öldi, dégen xewerni uninggha bérishtin qorqup: «Bala tirik waqitida padishah bizning sözlirimizge qulaq salmidi, emdi biz qandaqmu uninggha bala öldi, dep xewer bérimiz? U özini zeximlendürüshi mumkin!» — déyishti.
19 Lékin Dawut xizmetkarlirining pichirlashqinini körüp, balining ölginini uqti. Shunga Dawut xizmetkarliridin: Bala öldimu? dep soridi. Ular: Öldi, — dep jawab berdi.
20 Shuning bilen Dawut yerdin qopup, yuyunup, *xushbuy* may bilen mesihlinip, kiyimlirini yenggüshlep, Perwerdigarning öyige kirip ibadet qildi; andin öz öyige qaytip özige tamaq ekeltürüp yédi.
21 Xizmetkarliri uninggha: Silining bu néme qilghanliri? Bala tirik chaghda roza tutup yighlidila, lékin bala ölgendin kéyin qopup tamaq yédila, — dédi.

□ **12:6 «bu ishni qilghini üchün qozigha töt hesse tölem tölisun» —** «Mis.» 22:1ni körüng. ■ **12:6** Mis. 22:1 ■ **12:7** 1Sam. 16:13 □ **12:8 «Men ghojangning jemetini sanga bérip, ghojangning ayallirini quchiqinggha yatquzup...» —** «ghojang» Saul padishahni körsitidu. ■ **12:11** Qan. 28:30; 2Sam. 16:22 □ **12:16 «U roza tutup, kéchilerde ichkirige kirip yerde düm yatatti» —** yaki «U roza tutup, kéchide ichkirige kirip yerde düm yatti».

22 U: Men: «Kim bilsun, Perwerdigar manga shapaet körsitip, balini tirik qaldurarmikin» dep oylap, bala tirik waqitta roza tutup yighlidim.
23 Lékin emdi u ölgendin kéyin némishqa roza tutay? Men uni yandurup alalaymenmu? Men uning yénigha barimen, lékin u yénimgha yénip kélelmeydu, — dédi
24 Dawut ayali Bat-Shébagha teselli berdi. U uning qéshigha kirip uning bilen yatti; u bir oghul tughiwidi, Dawut uni Sulayman dep atidi. Perwerdigar uni söydi, □ ■
25 we Natan peyghember arqiliq wehiy yetküzüp, uninggha Perwerdigar üchün «Yedidiya» dep isim qoydi.□

Dawutning qoshunliri Ammoniylarni meghlup qilidu
1Tar. 20:1-3

26 Yoab Ammoniylarning shahane paytexti Rabbahqa hujum qilip uni aldi. ■
27 Andin Yoab xewerchilerni Dawutning qéshigha mangdurup: Men Rabbahqa hujum qilip, sheherning su bar qismini aldim.
28 Hazir sen qalghan eskerlerni yighip, sheherni qamal qilip, uni ishghal qilghin; bolmisa men sheherni alsam, méning ismim bilen atilishi mumkin — dédi.
29 Shunga Dawut hemme xelqni jem qilip, Rabbahqa hujum qilip uni aldi.
30 U ularning padishahining tajini uning béshidin aldi. Uning üstidiki altunning éghirlighi bir talant idi, we uning közide bir göher bar idi. Kishiler bu tajni Dawutning béshigha kiygüzdi, Dawut bolsa u sheherdin nurghun olja aldi.□ ■
31 Emma u yerdiki xelqni sheherdin chiqirip ularni here, xaman tépidighan tirnilar we tömür paltilar bilen ishletti yaki xumdanda qattiq emgekke saldi; Dawut Ammoniylarning hemme sheherliride shundaq qildi; andin Dawut barliq xelq bilen Yérusalémgha yénip keldi. □ ■

13

Dawutning qizi Tamar ziyankeshlikke uchraydu

1 Dawutning oghli Abshalomning Tamar dégen chirayliq bir singlisi bar idi. Bu ishlardin kéyin, Dawutning oghli Amnon uninggha ashiq bolup qaldi.
2 Amnon singlisi Tamarning ishqida shunche derd tarttiki, u késel bolup qaldi. Emma Tamar téxi qiz idi; shuning bilen Amnon'gha uni bir ish qilish mumkin bolmaydighandek köründi.
3 Lékin Amnonning Yonadab isimlik bir dosti bar idi. U Dawutning akisi Shiméahning oghli idi. Bu Yonadab tolimu hiyliger bir kishi idi.
4 U Amnon'gha: Sen padishahning oghli turup, némishqa kündin kün'ge bundaq jüdep kétisen? Qéni, manga éytip ber, dédi. Amnon uninggha: Men inim Abshalomning singlisi Tamargha ashiq boldum, dédi.□
5 Yonadab uninggha: Sen aghrip orun tutup, yétip qalghan boluwal; atang séni körgili kelgende uninggha: Singlim Tamar kélip manga tamaq bersun; uning tamaq etkinini

□ **12:24 «Dawut uni Sulayman dep atidi» —** «Sulayman» ibraniy tilida «shalom» — aman-tinchliq, xatirjemlik dégen menidiki söz bilen munasiwetlik. ■ **12:24** 1Tar. 22:9; Mat. 1:6 □ **12:25 «Natan peyghember arqiliq ... uninggha ... «Yedidiya» dep isim qoydi» —** «Yedidiya»: «Perwerdigar söygen», dégen menide. ■ **12:26** 1Tar. 20:1-3 □ **12:30 «altunning éghirlighi bir talant idi» —** «bir talant» belkim 34 kilogramdur. **«uning közide bir göher bar idi»** — yaki «uninggha birnechche göher qadaldi». ■ **12:30** 1Tar. 20:2 □ **12:31 «u ... ularni here, xaman tépidighan tirnilar we tömür paltilar bilen ishletti yaki xumdanda qattiq emgekke saldi» —** bashqa birxil terjimisi: «u ... ularni herilerning tégige bésip yaki xaman tépidighan tirnilar astigha yaki paltining astigha aldi yaki ularni xumdandin ötküzdi» (démek, ularni intayin qiynidi). ■ **12:31** 1Tar. 20:3 □ **13:4 «kündin kün'ge ...» —** ibraniy tilida «etigendin etigen'ge...».

körüshüm üchün, aldimda tamaq étip bersun, men uning qolidin tamaq yey, dep éytqin, dédi.
6 Shuning bilen Amnon yétiwélip özini késel körsetti. Padishah uni körgili kelgende, Amnon padishahqa: Ötünimen, singlim Tamar bu yerge kélip, manga ikki qoturmach teyyar qilip bersun, andin men uning qolidin élip yey, dédi.
7 Shuning bilen Dawut ordisigha adem ewetip Tamargha: Sendin ötünimenki, akang Amnonning öyige bérip, uninggha yégüdek bir néme teyyarlap bergin, dep éytti.
8 Tamar Amnonning öyige bardi; u yatqanidi. U un élip yughurup, qoturmachlarni köz aldida etti.
9 Andin u qoturmachni qazandin élip, uning aldigha qoydi. Lékin u yigili unimidi; u: — Hemme adem méning qéshimdin chiqip ketsun, dédi. Shuning bilen hemme kishiler uning qéshidin chiqip ketti.
10 Andin Amnon Tamargha: Taamni ichkiriki hujrigha élip kirgin, andin qolungdin élip yeymen, — dédi. Tamar özi etken qoturmachni ichkiriki hujrigha, akisi Amnonning qéshigha élip kirdi.
11 Tamar ularni uninggha yégüzüp qoymaqchi boluwidi, u uni tutuwélip: I singlim, kel! Men bilen yatqin! dédi.
12 Lékin u uninggha jawab bérip: Yaq, i aka, méni nomusqa qoymighin! Israilda bundaq ish yoq! Sen bundaq peskeshlik qilmighin!
13 Men bu shermendichilikni qandaqmu kötürüp yüreleymen?! Sen bolsang Israilning arisidiki exmeqlerdin bolup qalisen. Ötünüp qalay, peqet padishahqa désengla, u méni sanga tewe bolushtin tosimaydu, — dédi.
14 Lékin u uning sözige qulaq salmidi. U uningdin küchlük kélip, uni zorlap ayagh asti qilip uning bilen yatti.
15 Andin Amnon uninggha intayin qattiq nepretlendi; uning uninggha bolghan nepriti uninggha bolghan eslidiki muhebbitidin ziyade boldi. Amnon uninggha: Qopup, yoqal! — dédi.
16 Tamar uninggha: Yaq! Méni heydigen gunahing sen héli manga qilghan shu ishtin betterdur, dédi. Lékin Amnon uninggha qulaq salmidi,
17 belki xizmitidiki yash yigitni chaqirip: Bu *xotunni* manga chaplashturmay, sirtqa chiqiriwet, andin ishikni taqap qoy, dédi. □
18 Tamar tolimu rengdar bir könglek kiygenidi; chünki padishahning téxi yatliq bolmighan qizliri shundaq kiyim kiyetti. Amnonning xizmetkari uni qoghlap chiqirip, ishikni taqiwaldi.
19 Tamar béshigha kül chéchip, kiygen rengdar könglikini yirtip, qolini béshigha qoyup yighlighan péti kétiwatatti.
20 Akisi Abshalom uninggha: Akang Amnon sen bilen yattimu? Hazirche jim turghin, singlim. U séning akang emesmu? Bu ishni könglügge almighin, — dédi. Tamar akisi Abshalomning öyide köngli sunuq halda turup qaldi.
21 Dawut padishahmu bolghan barliq ishlarni anglap intayin achchiqlandi.
22 Abshalom bolsa Amnon'gha ya yaxshi, ya yaman héch gep qilmidi. Chünki Abshalom singlisi Tamarni Amnonning xorlighanliqidin uni öch köretti.

Abshalom Amnonni öltüridu

23 Toluq ikki yil ötüp, Efraimgha yéqin Baal-Hazorda Abshalomning qirqighuchiliri qoylirini qirqiwatatti; u padishahning hemme oghullirini teklip qildi. □

□ **13:17 «bu xotunni manga chaplashturmay...»** — ibraniy tilida «buni manga chaplashturmay...». □ **13:23 «ikki yil ötüp,... Baal-Hazorda Abshalomning qirqighuchiliri qoylirini qirqiwatatti»** — ibraniy tilida: «... ikki yil ötüp,... Abshalomning ...Baal-Hazorda (qoy) qirqighuchiliri bar idi».

24 Abshalom padishahning qéshigha kélip: Mana qulliri qoylirini qirqitiwatidu, padishah we xizmetkarlirining silining qulliri bilen bille bérishini ötünimen, — dédi.
25 Padishah Abshalomgha: Yaq, oghlum, biz hemmimiz barmayli, sanga éghirchiliq chüshüp qalmisun, — dédi. Abshalom shunche désimu, u barghili unimidi, belki uninggha amet tilidi.
26 Lékin Abshalom: Eger bérishqa unimisila, akam Amnonni biz bilen barghili qoysila, — dédi.
Padishah uningdin: Némishqa u séning bilen baridu?» — dep soridi. □
27 Emma Abshalom uni köp zorlighini üchün u Amnonning, shundaqla padishahning hemme oghullirining uning bilen bille bérishigha qoshuldi.
28 Abshalom öz ghulamliriga buyrup: Segek turunglar, Amnon sharab ichip xush keyp bolghanda, men silerge Amnonni urunglar désem, uni derhal öltürünglar. Qorqmanglar! Bularni silerge buyrughuchi men emesmu? Jür'etlik bolup baturluq körsitinglar — dédi.
29 Shuning bilen Abshalomning ghulamliri Amnon'gha Abshalom özi buyrughandek qildi. Shuan padishahning hemme oghulliri qopup, her biri öz qéchirigha minip qachti.
30 Shundaq boldiki, ular téxi yolda qéchip kétiwatqanda, «Abshalom padishahning hemme oghullirini öltürdi. Ularning héch biri qalmidi» dégen xewer Dawutqa yetküzüldi.
31 Padishah qopup kiyimlirini yirtip yerde düm yatti; uning hemme qul-xizmetkarliri bolsa kiyimliri yirtiq halda yénida turatti. ■
32 Emma Dawutning akisi Shiméahning oghli Yonadab uninggha: — Ghojam, ular padishahning oghulliri bolghan hemme yigitlerni öltürdi, dep xiyal qilmisila. Chünki peqet Amnon öldi; u ish Amnonning Abshalomning singlisi Tamarni xar qilghan kündin bashlap Abshalomning aghzidin chiqarmighan niyiti idi.
33 Emdi ghojam padishah «Padishahning hemme oghulliri öldi» dégen oyda bolup köngüllirini biaram qilmisila. Chünki peqet Amnonla öldi — dédi.
34 Abshalom bolsa qéchip ketkenidi. *Yérusalémdiki* közetchi ghulam qariwidi, mana, gherb teripidin taghning yénidiki yol bilen nurghun ademler kéliwatatti.□
35 Yonadab padishahqa: Mana, padishahning oghulliri keldi. Del qulliri dégendek boldi — dédi.
36 Sözini tügitip turiwidi, padishahning oghulliri kélip qattiq yigha-zar qildi. Padishah bilen xizmetkarlirimu qattiq yighlashti.
37 Lékin Abshalom bolsa Geshurning padishahi, Ammihudning oghli Talmayning qéshigha bardi. Dawut oghli üchün her küni haza tutup qayghurdi.□
38 Abshalom qéchip, Geshurgha bérip u yerde üch yil turdi.
39 Dawut padishahning qelbi Abshalomning yénigha bérishqa intizar boldi; chünki u Amnon'gha nisbeten teselli tapqanidi, chünki u ölgenidi.□

14

Abshalom Yérusalémgha qaytip kélidu

□ **13:26 «Eger bérishqa unimisila, akam Amnonni biz bilen barghili qoysila» —** Abshalom atisi Dawutning gumanini qozghap qoymasliq üchün (tekellup boyiche) uni awwal teklip qilidu. U padishah qoshulmasaliqi mumkin, dep biletti (padishah derweqe unimidi); shuning bilen u tekellüp bilen padishahning tunji oghli Amnonni teklip qilalaytti. ■ **13:31** 2Sam. 1:11 □ **13:34 «gherb teripidin…» —** yaki «uning keyni teripidin…». □ **13:37 «Abshalom bolsa Geshurning padishahi, Ammihudning oghli Talmayning qéshigha bardi» —** Talmay Abshalomning chong atisi (apisining atisi) idi («1Tar.» 2:3). □ **13:39 «Dawut padishahning qelbi Abshalomning yénigha bérishqa intizar boldi» —** bu ayetning birinchi qismi toghruluq bashqa birxil chüshenche: «Dawut padishah qelbide «men chiqip Abshalomni uray» dégen niyettin yénip qaldi».

1 Emdi Zeruiyaning oghli Yoab padishah qelbining Abshalomgha telmüriwatqanliqini bayqidi. □
2 Shuning üchün Yoab Tekoagha adem ewetip u yerdin danishmen bir xotunni ekeldürüp uninggha: Sendin ötüney, özüngni matem tutqan kishidek körsitip qariliq kiyimi kiyip, özüngni etirlik may bilen yaghlimay, belki özüngni ölgüchi üchün uzun waqit hazidar bolghan ayaldek qilip □
3 *Dawut* padishahning qéshigha bérip uninggha mundaq dégin, — dédi.
Shundaq qilip, Yoab démekchi bolghanlirini u ayalgha ögetti.
4 Shuning bilen Tekoaliq bu ayal padishahning aldigha bérip, tezim qilip, bash urup: I padishahim, méni qutquziwalghayla, — dédi.
5 Padishah uningdin: Néme derding bar? dep soridi. U jawap bérip: Men derweqe bir tul xotunmen! Érim ölüp ketti;
6 Dédeklirining ikki oghli bar idi. Ikkisi étizliqta urushup qélip, arigha chüshidighan adem bolmighachqa, biri yene birini urup öltürüp qoydi.
7 Mana, hazir pütün öydikiler dédeklirige qarshi qopup, inisini öltürginini bizge tutup bergin; inisining jénini élip, qetl qilghini üchün biz jan'gha jan alimiz. Shuning bilenmu miras alghuchini yoqitimiz, dewatidu. Ular shundaq qilip yalghuz qalghan choghumni öchürüp, érimge ne nam ne yer yüzide ewladmu qaldurghili qoymaydu, — dédi.
8 Padishah ayalgha: Öyüngge barghin, men ehwalgha qarap sen toghruluq höküm chiqirimen, — dédi.
9 Tekoaliq ayal padishahqa: I, ghojam padishah, bu ishta gunah bolsa, hemmisi méning bilen atamning jemeti üstide bolsun, padishah we uning texti bilen munasiwetsiz bolsun, — dédi. □
10 Padishah: Birer kim sanga *bu toghruluq* gep qilsa, uni méning qéshimgha élip kelgin, u séni yene aware qilmaydighan bolidu, — dédi.
11 Ayal jawab bérip: Undaqta padishah Perwerdigar Xudalirini yad qilghayla, qan'gha qan intiqam alghuchilarning oghlumni yoqatmasliqi üchün, ularning halak qilishigha yol qoymighayla, — dédi. Padishah: Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Séning oghlungning bir tal chéchi yerge chüshmeydu, — dédi.□
12 Lékin ayal: Dédekliri ghojam padishahqa yene bir sözni dégili qoyghayla, déwidi, u: Éytqin — dédi.
13 Ayal yene mundaq dédi: Emdi sili némishqa Xudaning xelqige shuninggha oxshash ziyanliq bir ishni niyet qildila? Padishah shu gépi bilen özini gunahkar qilip békitiwatidu, chünki u özi palighan kishini qayturup ekelmidi.
14 Derweqe hemmimiz choqum ölüp, yerge tökülgen, qaytidin yighiwalghili bolmaydighan sudek bolimiz. Lékin Xuda ademning jénini élishqa emes, belki Öz palan'ghinini Özige qayturup ekilishke ilaj qilidu.□

□ **14:1 «...Yoab padishah qelbining Abshalomgha telmüriwatqanliqini bayqidi» —** bashqa birxil terjimisi: «...Yoab padishah qelbining Abshalomgha öch bolghanliqini bayqidi». Biraq Yoabning ishletken tedbiridin (2-23) qarighanda, bizning terjimimizni shu ehwalgha bekrek maslishidu, dep qaraymiz. □ **14:2 «özüngni etirlik may bilen yaghlimay,...» —** ibraniy tilida «özüngni etirlik may bilen mesihlimey,...». Kona zamanlarda ottura sherqtiki eller arisida kishilerde (erler we ayallardimu) yüzlirini etirlik may bilen sürüsh aditi bar idi. Lékin matem tutqanlar qayghuni bildürüsh üchün shundaq qilmaytti. □ **14:9 «bu ishta gunah bolsa,...» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi bashqa birsini bikardin-bikar öltürgen bolsa, öltürülgüchining yéqin uruq-tughqanlirining uning üchün qisas élish hoquqi bar idi («Chöl.» 35:9-34). Birsi birersini tasadipiyliqtin öltürüp qoysa, öltürgüchi kishi chetelge yaki «panahliq shehiri»ge qachsa bolatti. Emma mushu yerde padishah shu ayalning tughqanlirining «qisas élish»tin ibaret qanunluq hoquqini tosmaqchi bolidu. Kéyin u shuni biliduki, hemme sözler peqet bir temsildur, xalas. □ **14:11 «padishah Perwerdigar Xudalirini yad qilghayla...» —** dégenning menisi belkim «padishah Perwerdigarning nami bilen qesem qilghayla...». □ **14:14 «Xuda... palan'ghinini Özige qayturup ekilishke ilaj qilidu» —** ibraniy tilida: «Xuda... Özining palighinini Özidin palandi qaliwermeslikige ilaj qilidu» dégen söz bilen ipadilinidu.

15 Emeliyette, méning ghojam padishahqa shu ish toghrisidin söz qilghili kélishimning sewebi, xelq méni qorqatti. Lékin dédekliri: Bu gepni padishahqa éytay! Padishah belkim öz chörisining iltimasini beja keltürer, dégen oyda boldi.
16 Chünki padishah anglishi mumkin, chörisini hem oghlumni Xudaning mirasidin teng yoqatmaqchi bolghan kishining qolidin qutquzup qalar. □
17 Shunga dédekliri, ghojam padishahning sözi manga aramliq bérer, dep oylidim. Chünki ghojam padishah Xudaning bir perishtisidek yaxshi-yamanni perq etküchidur. Perwerdigar Xudaliri sili bilen bille bolghay!
18 Padishah ayalgha jawab bérip: Sendin ötünimenki, men sendin sorimaqchi bolghan ishni mendin yoshurmighaysen, dédi. Ayal: Ghojam padishah söz qilsila, dédi.
19 Padishah: Bu gepliringning hemmisi Yoabning körsetmisimu, qandaq? — dédi. Ayal jawab bérip: I, ghojam padishah, silining janliri bilen qesem qilimenki, ghojam padishah éytqanliri ongghimu, solghimu qaymaydighan heqiqettur. Derweqe silining qulliri Yoab manga shuni tapilap, bu sözlerni dédeklirining aghzigha saldi. □
20 Yoabning bundaq qilishi bu ishni hel qilish üchün idi. Ghojamning danaliqi Xudaning bir perishtisiningkidek iken, zéminda yüz bériwatqan hemme ishlarni bilidiken, — dédi.
21 Shuning bilen padishah Yoabqa: Maqul! Mana, bu ishqa ijazet berdim. Bérip u yigit Abshalomni élip kelgin, dédi.
22 Yoab yerge yiqilip bash urup, padishahqa bext-beriket tilidi. Andin Yoab: I ghojam padishah, öz qulungning telipige ijazet berginingdin, öz qulungning séning aldingda iltipat tapqinini bügün bildim, — dédi.
23 Andin Yoab qozghilip, Geshurgha bérip Abshalomni Yérusalémgha élip keldi.
24 Emma padishah: — U méning yüzümni körmey, öz öyige barsun, dégenidi. Shunga Abshalom padishahning yüzini körmey, öz öyige ketti.
25 Emdi pütkül Israil teweside Abshalomdek chirayliq dep maxtalghan adem yoq idi. Tapinidin tartip choqqusighiche uningda héch eyib yoq idi.
26 Uning chéchini chüshürgende (u her yilning axirida chéchini chüshüretti; chéchi éghirliship ketkechke, shunga uni chüshüretti), chéchini padishahning «ölchem taraza»si bilen tartsa ikki yüz shekel chiqatti. □
27 Abshalomdin üch oghul we Tamar isimlik bir qiz tughuldi. Qizi tolimu chirayliq idi.
28 Abshalom padishahning yüzini körmey, Yérusalémda toptoghra ikki yil toshquche turdi;
29 Abshalom Yoabqa adem mangdurup, özini padishahning qéshigha ewetishini ötündi, emma u kelgili unimidi. Abshalom ikkinchi qétim uning yénigha adem ewetti, lékin Yoab kélishni xalimidi.
30 Shuning bilen Abshalom öz xizmetkarlirigha: — Yoabning méningkige yandash arpa tériqliq bir parche étizliqi bar. Bérip uninggha ot qoyunglar, dep buyrudi. Shundaq qilip, Abshalomning xizmetkarliri Yoabning bu bir parche étizliqigha ot qoydi.
31 Andin Yoab qozghilip Abshalomning öyige kirip uningdin: Némishqa xizmetkarliring étizliqimgha ot qoydi! — dep soridi.
32 Abshalom Yoabqa jawab bérip: Mana, men sanga adem ewetip: Qéshimgha kelsun, andin padishahning qéshigha manga wakaliten barghuzup uninggha: Men némishqa Geshurdin yénip kelgendimen? U yerde qalsam, yaxshi bolattiken, dep éytquzmaqchi idim. Emdi padishah bilen didarlashsam deymen; mende qebihlik bolsa, u méni öltürsun, — dédi.

□ **14:16 «Xudaning mirasi»** — shübhisizki, tul xotun we oghligha (Xudaning birnechche dewr ilgiri Israil xelqining ejdadlirigha tapshurghan körsetmisige asasen) («Ye.» 12:7 qatarliqlar) miras qalghan zéminini körsitidu. □ **14:19 «Yoabning körsetmisi»** — ibraniy tilida: «Yoabning qoli». **«ghojam padishah éytqanliri ongghimu, solghimu qaymaydighan heqiqettur»** — ibraniy tilida «Birsi ghojam padishah éytqanliridin ongghimu, solghimu burulsa, u heqiqette turmaydu». □ **14:26 «ikki yüz shekel»** — 1.4 kilogram bolushi mumkin.

33 Shuning bilen Yoab padishahning qéshigha bérip, uninggha bu xewerni yetküzdi. Padishah Abshalomni chaqirdi; u padishahning qéshigha kélip, padishahning aldida tezim qilip bash urdi; padishah Abshalomni söydi.

15

Abshalom padishahqa isyan kötüridu

1 Bu ishlardin kéyin Abshalom özige jeng harwisi bilen atlarni teyyarlatti hem öz aldida yügüridighan ellik eskerni békitti.
2 Abshalom tang seherde qopup, derwazigha baridighan yolning yénida turatti. Qachan birsi dewayimni kessun dep, padishahqa erz tutqili kelse, Abshalom uni chaqirip: Sen qaysi sheherdin kelding, — dep soraytti. U kishi: Qulung Israilning palanchi qebilisidin keldi, dése,
3 Abshalom uninggha: Mana, dewayinglar durus we heq iken, lékin padishah teripidin özige wakaliten erzingni anglashqa qoyulghan adem yoq, deytti.
4 Andin Abshalom yene: Kashki, men zéminda soraqchi qilinsam'idi, her kimning erzi yaki dewayi bolup, méning qéshimgha kelse, uninggha adalet körsitettim! — deytti.
5 Birkim uninggha tezim qilghili aldigha barsa, Abshalom qolini uzutup, uni tutup söyetti.
6 Abshalom shundaq qilip padishahning höküm chiqirishigha kelgen Israilning herbir ademlirining köngüllirini utuwalatti.
7 Töt yil ötkende, Abshalom padishahqa: Méning Hébronda Perwerdigargha ichken qesimimni ada qilishim üchün, shu yerge bérishqa ijazet berseng; □
8 chünki qulung Suriyediki Geshurda turghinimda qesem ichip: Eger Perwerdigar méni Yérusalémgha qaytursa, men Perwerdigargha ibadet qilimen, dep éytqanidi, — dédi.
9 Padishah uninggha: Tinch-aman bérip kelgin, dédi, u qozghilip Hébron'gha ketti.
10 Lékin Abshalom Israilning hemme qebililirige mexpiy elchilerni mangdurup: Burgha awazini anglighininglarda: «Abshalom Hébronda padishah boldi!» dep élan qilinglar, dédi.
11 Emdi ikki yüz adem teklip bilen Abshalom bilen birge Yérusalémdin barghanidi. Ular heqiqiy ehwaldin bixewer bolghachqa, saddiliq bilen barghanidi.
12 Abshalom qurbanliq ötküzgende, u adem ewetip Dawutning meslihetchisi bolghan Gilohluq Ahitofelni öz shehiri Gilohdin élip keldi. Shuning bilen qest barghanséri kücheydi, Abshalomgha egeshkenler barghanséri köpüyüwatatti.

Dawut Yérusalémdin qachidu

13 Dawutqa bir xewerchi kélip: Israilning ademlirining köngülliri Abshalomgha mayil boldi, — dédi.
14 Shuning bilen Dawut Yérusalémda uning bilen bolghan hemme qul-xizmetkarlirigha: Qopup qachayli! Bolmisa, Abshalomdin qutulalmaymiz. Ittik kéteyli; bolmisa, u tuyuqsiz üstimizge bésip kélip, bizge bala keltürüp sheher xelqini qilich bisi bilen uridu, dédi.
15 Padishahning qul-xizmetkarliri padishahqa: Ghojam padishah néme békitse, shuni qilimiz, dédi.
16 Shuning bilen padishah pütün ailisidikilerni élip, chiqip ketti; emma padishah kénizekliridin onni ordigha qarashqa qoydi.

□ **15:7 «töt yil ötkende...»** — bezi kona köchürmilerde «qiriq yil ötkende...» déyilidu. Bu belkim köchürmichining xataliqidin bolghan.

17 Padishah chiqip ketkende hemme xelq uninggha egeshti; ular Beyt-Merhakta turup qaldi. □
18 Hemme xizmetkarliri uning bilen bille *Kidron éqinidin* ötüwatatti; barliq Keretiyler, barliq Peletiyler, barliq Gatliqlar, yeni Gat shehiridin chiqip uninggha egeshken alte yüz adem padishahning aldida mangatti. □ ■
19 Padishah Gatliq Ittaygha: Sen némishqa biz bilen barisen? Yénip bérip padishahning qéshida turghin; chünki sen öz yurtungdin musapir bolup palan'ghansen. □
20 Sen peqet tünügünla kelding, men bügün qandaqsige séni özüm bilen bille sersan qilay? Men bolsam, nege baralisam, shu yerge barimen. Qérindashliringni élip yénip ketkin; Xudaning rehim-shepqiti we heqiqiti sanga yar bolghay! — dédi.
21 Lékin Ittay padishahqa jawab bérip: Perwerdigarning hayati bilen we ghojam padishahning hayati bilen qesem qilimenki, meyli hayat yaki mamat bolsun, ghojam padishah qeyerde bolsa, qulung shu yerdimu bolidu! — dédi.
22 Dawut Ittaygha: Emdi senmu bérip *éqindin* ötkin, dédi. Shuning bilen Gatliq Ittay hemme ademliri we uning bilen mangghan barliq bala-chaqiliri ötüp ketti. □
23 Hemme xelq ötüwatqanda, pütkül shu yurttikiler qattiq awaz bilen yighlidi. Padishah özimu Kidron éqinidin ötkende, barliq xelq chöllük teripige qarap yol aldi.■
24 We mana, Zadok bilen Lawiylarmu Xudaning ehde sanduqini kötürüp bille keldi; ular Xudaning ehde sanduqini yerde qoydi. Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar bolsa, qurbanliqlarni sunup turatti. □
25 Padishah Zadokqa: Xudaning ehde sanduqini sheherge yandurup élip kirgin. Men eger Perwerdigarning közliride iltipat tapsam, U choqum méni yandurup kélidu we U manga ehde sanduqini we Öz makanini yene körgüzidu;
26 lékin U méning toghramda: Sendin xursenlikim yoq, dése, mana men; U méni qandaq qilishni layiq körse, shundaq qilsun, — dédi.
27 Padishah kahin Zadokqa: Sen aldin körgüchi emesmu? Sen we öz oghlung Aximaaz we Abiyatarning oghli Yonatan, yeni ikkinglarning ikki oghlunglar sanga hemrah bolup tinch-aman sheherge qaytqin.
28 Mana, men silerdin xewer kelgüche chöldiki ötkellerde kütüp turay, — dédi.
29 Shuning bilen Zadok bilen Abiyatar Xudaning ehde sanduqini Yérusalémgha qayturup bérip, u yerde qaldi.
30 Lékin Dawut Zeytun téghigha chiqqanda, béshini yépip yalang ayagh bolup yighlawatatti; uning bilen bolghan hemme xelqning herbiri béshini yépip yighlap chiqiwatatti.
31 Birsi kélip Dawutqa: Ahitofelmu Abshalomning qestige qatnashqanlar ichide iken, dédi. Shuning bilen Dawut dua qilip: I Perwerdigar, Ahitofelning meslihetini exmeqanilikke aylandurghaysen, dédi.
32 Dawut taghning choqqisigha, yeni adette u mexsus Xudagha ibadet qilidighan jaygha yetkende, Arkiliq Hushay toni yirtiq, béshigha topa-chang chéchilghan halda uning aldigha keldi.
33 Dawut uninggha: Méning bilen barsang, manga yük bolup qalisen;
34 lékin sheherge qaytip bérip Abshalomgha: I padishah, men bügün'ge qeder atangning qul-xizmetkari bolghandek, emdi séning qul-xizmetkaring bolay, diseng, sen men üchün

---

□ **15:17 «Beyt-Merhak» —** yaki «yiraqtiki orda». □ **15:18 «Kidron deryasidin» —** bu sözler ibraniy tékistide yoq, lékin «ötüwatatti» dégen söz bu menini körsitidu (23-ayetni körüng). Kidron éqini Yérusalémning sherqiy teripige yéqin bolup, Iordan deryasigha mangghanda uningdin ötüshi kérek. ■ **15:18** 2Sam. 8:18; 1Pad. 1:38; 1Tar. 18:17 □ **15:19 «yénip bérip padishahning qéshida turghin...» —** Dawut «padishah» dégen sözni ishlitip, Abshalom «yéngi padishah»ni körsitidu. 34-ayetnimu körüng. □ **15:22 «éqindin ötkin» —** belki Kidron deryasidin (23-ayetni körüng). ■ **15:23** Yuh. 18:1 □ **15:24 «Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar bolsa, qurbanliqlarni sunup turatti» —** bashqa birxil terjimisi: «Barliq xelq sheherdin chiqip ötküche Abiyatar saqlap turup, andin ötti».

Ahitofelning meslihetini bikar qiliwételeysen.
35 Mana Zadok we Abiyatar dégen kahinlarmu shu yerde sen bilen bille bolidu emesmu? Padishahning ordisidin néme anglisang, Zadok bilen Abiyatar kahinlargha éytqin.
36 mana, ularning ikki oghli, yeni Zadokning oghli Aximaaz bilen Abiyatarning oghli Yonatanmu shu yerde ularning yénida turidu. Herném anglisang, ular arqiliq manga xewer yetküzgin — dédi.
37 Shuning bilen Dawutning dosti Hushay sheherge bardi; Abshalommu del shu chaghda Yérusalémgha kirdi.

16

Dawut Zibadin sowghatlarni qobul qilidu

1 Dawut taghning choqqisidin emdila ötüshige Mefiboshetning xizmetkari Ziba ikki yüz nan, bir yüz kishmish poshkili, yüz yazliq méwe poshkili we bir tulum sharabni ikki éshekke artip uning aldigha chiqti. □
2 Padishah Zibagha: Bularni néme üchün ekelding? dédi. Ziba: Ésheklerni padishahning ailisidikiler ménishi üchün, nanlar bilen yazliq miwilerni ghulamlarning yéyishi üchün, sharabni chölde hérip ketkenlerning ichishi üchün ekeldim — dédi.
3 Padishah: Ghojangning oghli nede? — dep soridi. Ziba padishahqa jawab bérip: U yenila Yérusalémda qaldi, chünki u: Bügün Israil jemetidikiler atamning padishahliqini manga yandurup béridu, dep olturidu — dédi. ■
4 Padishah Zibagha: Mana Mefiboshetning hemmisi sanga tewe bolsun, dédi, Ziba: Men silige tezim qilimen; silining aldilirida iltipat tapsam, i ghojam padishah, — dédi.
5 Dawut padishah Bahurimgha kelgende, mana Saulning jemetidin bolghan, Géraning oghli Shimey isimlik bir adem shu yerdin uning aldigha chiqti; u bu yaqqa kelgech kimdu birini qarghawatatti. ■
6 U Dawutning özige we Dawut padishahning barliq xizmetkarliriga qarap tashlarni atti; hemme xelq bilen barliq palwanlar padishahning ong teripide we sol teripide turatti.
7 Shimey qarghap: Yoqal, yoqal, hey sen qanxor, iplas! □
8 Sen Saulning ornida padishah boldung, lékin Perwerdigar uning jemetining qénini séning béshinggha qayturdi; emdi Perwerdigar padishahliqni oghlung Abshalomning qoligha berdi; mana, özüngning rezilliking séning üstüngge chüshti, chünki sen bir qanxorsen! — dédi.
9 Zeruiyaning oghli Abishay padishahqa: Némishqa bu ölük it ghojam padishahni qarghisun? U yerge bérip uning béshini keskili manga ijazet bergeysen! — dédi.■
10 Lékin padishah: I Zeruiyaning oghulliri, méning bilen néme karinglar? U qarghisa qarghisun! Eger Perwerdigar uninggha, Dawutni qarghighin, dep éytqan bolsa, undaqta kim uninggha: Némishqa bundaq qilisen? — déyelisun?
11 Dawut Abishaygha we barliq xizmetkarlirigha: Mana öz pushtumdin bolghan oghlum méning jénimni izdigen yerde, bu Binyamin kishi uningdin artuqraq qilmamdu? Uni qarghighili qoyghin, chünki Perwerdigar uninggha shundaq buyruptu.
12 Perwerdigar belkim méning derdlirimni nezirige élip, bu ademning bügün méni qarghighanlirining ornida manga yaxshiliq yandurar, dédi.
13 Shuning bilen Dawut öz ademliri bilen yolda méngiwerdi. Shimey bolsa Dawutning uduldiki tagh baghrida mangghach qarghaytti hem tash étip topa-chang chachatti.

□ **16:1 «yüz yazliq méwe poshkili»** — yaki «yüz enjür poshkili». ■ **16:3** 2Sam. 19:27 ■ **16:5** 1Pad. 2:8 □ **16:7 «hey sen qanxor, iplas!»** — «iplas» ibraniy tilida: «Iblis (Béliyal)ning oghli». ■ **16:9** 1Sam. 24:15; 2Sam. 9:8

14 Padishah we uning bilen bolghan xelqning hemmisi hérip, menzilge barghanda u
yerde aram aldi.

Ahitofelning mesliheti

15 Emdi Abshalom barliq Israillar bilen Yérusalémgha keldi; Ahitofel uning bilen bille idi.
16 Dawutning dosti arkiliq Hushay Abshalomning qéshigha kelgende, u Abshalomgha:
Padishah yashisun! Padishah yashisun! — dédi.
17 Abshalom Hushaygha: Bu séning dostunggha körsitidighan himmitingmu? Némishqa
dostung bilen barmiding? — dédi.
18 Hushay Abshalomgha: Yaq, undaq emes, belki Perwerdigar we bu xelq hemde
Israillarning hemmisi kimni tallisa, men uninggha tewe bolay we uning yénida turimen.
19 Shuningdin bashqa kimning xizmitide bolay? Uning oghlining qéshida xizmet qil-
mamdim? Séning atangning qéshida xizmet qilghandek, emdi séning qéshingda xizmet
qilay, — dédi.
20 Andin Abshalom Ahitofelge: Meslihetliship yol körsitinglar; qandaq qilsaq bolar? —
dédi.
21 Ahitofel Abshalomgha: Atangning ordisigha qarighili qoyghan kénizekliri bilen bille
yatqin; shuning bilen pütkül Israil séning özüngni atanggha nepretlik qilghanliqingni
anglaydu; shundaq qilip sanga egeshkenlerning qolliri küchlendürülidu, dédi.
22 Shuning bilen ular Abshalom üchün ordining ögziside bir chédir tikti; Abshalom
hemme Israilning közliri aldida öz atisining kénizekliri bilen bille boldi.
23 U künlerde Ahitofelning bergen mesliheti xuddi kishi Xudadin sorap érishken söz-
kalamdek hésablinatti. Uning Dawutqa we Abshalomgha bergen hemme meslihetimu
hem shundaq qarilatti.

17

Ahitofelning mesliheti bikar qilinidu

1 Ahitofel Abshalomgha: Manga on ikki ming ademni talliwélishqa ruxset berseng, men
bügün kéche qozghilip, Dawutni qoghlay;
2 Men uning üstige chüshkinimde u hérip, qolliri ajiz bolidu; men uni alaqzade
qiliwétimen, shundaqla uning bilen bolghan barliq xelq qachidu. Men peqet padishah-
nila urup öltürimen,
3 andin hemme xelqni sanga béqindurup qayturimen. Sen izdigen adem yoqalsa, hemme
xelq séning qéshinggha qaytidu; shuning bilen hemme xelq aman-ésen qalidu, dédi.□
4 Bu meslihet Abshalomgha we Israilning barliq aqsaqalliriga yaqti,
5 lékin Abshalom: Arkiliq Hushaynimu chaqiringlar; uning sözinimu anglayli, — dédi.
6 Hushay Abshalomning qéshigha kelgende, Abshalom uninggha: Ahitofel mundaq-
mundaq éytti; u dégendek qilaylimu? Bolmisa, sen bir meslihet bergin, — dédi.
7 Hushay Abshalomgha: Ahitofelning bu waqitta bergen mesliheti yaxshi emes, — dédi.
8 Hushay yene mundaq dédi: «Sen atang bilen ademlirini bilisen'ghu — ular palwanlar-
dur, hazir daladiki baliliridin juda qilin'ghan chishi éyiqtek peyli yaman. Atang bolsa
heqiqiy jengchidur, öz ademliri bilen birge qonmaydu.
9 Mana u hazir bir gharda ya bashqa bir yerde mökünüwalghan bolsa kérek. Mubada
u awwal xelqimiz üstige chüshse shuni anglighan herkim: Abshalomgha egeshkenler
qirghinchiliqqa uchraptu, — deydu. □

□ **17:3 «Sen izdigen adem yoqalsa, hemme xelq séning qéshinggha qaytidu» —** ibraniy tilida: «Barliq ademning qaytip kélishi, sen izdigen ademning jénigha barawerdur». □ **17:9 «Mubada u awwal xelqimiz üstige chüshse...» —** yaki «Deslepte xelq(imiz)din nechchisi yiqilip öltürülse,...»

10 U waqitta hetta shir yürek palwanlarning yüreklirimu su bolup kétidu; chünki pütkül
Israil atangning batur ikenlikini, shundaqla uninggha egeshkenlerningmu palwan
ikenlikini bilidu.
11 Shunga meslihetim shuki, pütkül Israil Dandin tartip Beer-Shébaghiche séning
qéshinggha téz yighilsun (ular déngizdiki qumlardek köptur!). Sen özüng ularni bashlap
jengge chiqqin.
12 Biz uni qeyerde tapsaq, shebnem yerge chüshkendek uning üstige chüsheyli. Shuning
bilen uning özi we uning bilen bolghan kishilerdin héch kimmu qalmaydu.
13 Eger u bir sheherge kiriwalsimu, pütkül Israil shu yerge arghamchilarni élip kélip,
sheherni hetta uningdiki kichik shéghil-tashlarnimu qaldurmay sörep ekilip, derya jil-
ghisigha tashliwétimiz».
14 Abshalom bilen Israilning hemme ademliri: Arkiliq Hushayning mesliheti Ahitofel-
ning meslihetidin yaxshi iken, déyishti. Chünki Perwerdigar Abshalomning béshigha
bala kelsun dep, Ahitofelning yaxshi meslihetining bikar qilinishini békitkenidi.
15 Hushay Zadok bilen Abiyatar kahinlargha: Ahitofelning Abshalom bilen Israilning
aqsaqalliriga bergen mesliheti mundaq-mundaq, emma méning meslihetim bolsa
mundaq-mundaq;
16 hazir siler derhal adem ewetip Dawutqa: Bu kéchide chölning kéchikliride qonmay,
belki téz ötüp kétinglar, bolmisa padishah we uning bilen bolghan hemme xelq halak
bolushi mumkin, dep yetküzünglar — dédi.
17 U waqitta Yonatan bilen Aximaaz En-Rogelde kütüp turatti; ular bashqilarning körüp
qalmasliqi üchün sheherge kirmidi; bir dédekning chiqip ulargha xewer bérishi békitildi.
Ular bérip Dawut padishahqa xewerni yetküzdi.
18 Lékin bir yash yigit ularni körüp qélip, Abshalomgha dep qoydi. Emma bu ikkiylen
ittik bérip, Bahurimdiki bir ademning öyige kirdi. Bu ademning hoylisida quduq bar
idi; ular shuninggha chüshüp yoshurundi.
19 Uning ayali quduqning aghzigha yapquchini yépip üstige soqulghan bughdayni töküp
qoydi; shuning bilen héch ish ashkarilanmidi.
20 Abshalomning xizmetkarliri öyge kirip ayalning qéshigha kélip: Aximaaz bilen
Yonatan qeyerde? — dep soridi. Ayal: Ular ériqtin ötüp ketti, dédi. Kelgenler ularni izdep
tapalmay, Yérusalémgha qaytip ketti.
21 Ular ketkendin kéyin, bu ikkiylen quduqtin chiqip, bérip Dawut padishahqa xewer
berdi. Ular Dawutqa: Qopup, sudin ötkin; chünki Ahitofel séni tutush üchün shundaq
meslihet bériptu, — dédi.
22 Shuning bilen Dawut we uning bilen bolghan barliq xelq qozghilip Iordan deryasidin
ötti; tang atquche Iordan deryasidin ötmigen héchkim qalmidi.
23 Ahitofel öz meslihetini qobul qilmighanliqini körüp éshikini toqup, öz shehiridiki öyige
bérip, öyidikilerge wesiyet tapshurghandin kéyin, ésilip öliwaldi. U öz atisining qebriside
depne qilindi.
24 Shu ariliqta Dawut Mahanaimgha yétip kelgenidi, Abshalom we uning bilen bolghan
Israilning hemme ademlirimu Iordan deryasidin ötüp bolghanidi.
25 Abshalom Yoabning ornida Amasani qoshunning üstige serdar qilip qoydi. Amasa
bolsa Yitra isimlik bir Israilliq kishining oghli idi. U kishi Nahashning qizi Abigail bilen
yéqinchiliq qilghanidi. Nahash Yoabning anisi Zeruiya bilen acha-singil idi.
26 Israil bilen Abshalom Giléadning zéminida bargah tikti.
27 Dawut Mahanaimgha yétip kelgende, Ammoniylarning Rabbah shehiridin bolghan
Nahashning oghli Shobi bilen Lo-Dibarliq Ammielning oghli Makir we Rogélimdin
bolghan Giléadliq Barzillay dégenler ■

■ **17:27** 2Sam. 19:31, 32; 1Pad. 2:7

28 yotqan-körpe, das, qacha-qucha, bughday, arpa, un, qomach, purchaq, qizil mash, qurughan purchaqlar,
29 hesel, qaymaq we qoylarni keltürüp, kala sütide qilin'ghan qurut-irimchik qatarliqlarni Dawut bilen xelqqe yéyish üchün élip keldi, chünki ular: Shübhisizki, xelq chölde hérip-échip, ussap ketkendu, dep oylighanidi.

18

Abshalomning ölüshi

1 Dawut özi bilen bolghan xelqni yighip éditlidi we ularning üstige mingbéshi bilen yüzbéshi qoydi.
2 Andin Dawut xelqni üch bölekke bölüp jengge chiqardi; birinchi bölekni Yoabning qol astida, ikkinchi bölekni Zeruiyaning oghli, Yoabning inisi Abishayning qol astida we üchinchi bölekni Gatliq Ittayning qol astida qoydi. Padishah xelqqe: Berheq, menmu siler bilen jengge chiqimen, dédi.
3 Lékin xelq: Sili chiqmisila, eger biz qachsaq düshmen bizge perwa qilmaydu; hetta yérimimiz ölüp ketsekmu bizge perwa qilmaydu. Chünki özliri bizning on mingimizge barawer bolila. Yaxshisi sili sheherde turup bizge hemdem bolushqa teyyar turghayla, dédi.
4 Padishah ulargha: Silerge néme layiq körünse, shuni qilimen, — dédi. Shuning bilen xelq yüzdin, mingdin bolup sheherdin chiqiwatqanda, padishah derwazining yénida turdi.
5 Padishah Yoab bilen Abshay we Ittaygha: Men üchün Abshalomgha yaxshi muamilide bolup ayanglar, dédi. Padishahning *hemme serdarlirigha* Abshalom toghrisida shundaq tapilighinida, barliq xelq tapilighinini anglidi.
6 Andin xelq Israil bilen soqushqili meydan'gha chiqti; soqush Efraimning ormanliqida boldi.
7 U yerde Israil Dawutning ademliridin meghlup boldi. U küni ular qattiq qirghin qilindi — yigirme mingi öldi.
8 Soqush shu zémin'gha yéyildi; ormanliq yewetkenler qilichta ölgenlerdin köp boldi.

9 Abshalom Dawutning ghulamliri bilen tuyuqsiz uchriship qaldi; Abshalom öz qéchirigha minip, chong dub derixining qoyuq shaxlirining tégidin ötkende, uning béshi derex shéxigha kepliship qélip, u ésilip qaldi; u min'gen qéchir bolsa aldigha kétip qaldi. □
10 Birsi buni körüp Yoabqa xewer bérip: Mana, men Abshalomning bir dub derixide sanggilap turghinini kördüm, dédi.
11 Yoab xewer bergen ademge: Néme! Sen uni körüp turup, némishqa uni urup öltürüp yerge chüshürmiding? Shundaq qilghan bolsang, sanga on kümüsh tengge we bir kemer bérettim, — dédi.
12 U adem Yoabqa: Qolumgha ming kümüsh tengge tegsimu, qolumni padishahning oghligha uzatmayttim! Chünki padishahning hemmimiz aldida sanga, Abishaygha we Ittaygha: Méning üchün her biringlar Abshalomni ayanglar, dep buyrughinini angliduq.
13 Eger men öz jénimni tewekkul qilip, shundaq qilghan bolsam (herqandaq ish padishahtin yoshurun qalmaydu!) sen méni tashlap, düshmining qatarida köretting, — dédi.
14 Yoab: Séning bilen bundaq déyishishke cholam yoq! — dédi-de, qoligha üch neyzini élip derexte sanggilaqliq halda tirik turghan Abshalomning yürikige sanjidi. □

□ **18:9 «uning béshi ... kepliship qélip, u ésilip qaldi»** —Ibraniy tilida: «uning béshi ... kepliship qélip, u asman-zémin otturisida ésilip qaldi». □ **18:14 «derexte sanggilaqliq halda tirik turghan Abshalomning yürikige sanjidi»** — ibraniy tilida «derexning yürikide sanggilaqliq tirik turghan Abshalomning yürikige sanjidi» dégen sözler bilen ipadilinidu.

15 Andin Yoabning yaragh kötürgüchisi bolghan on ghulam Abshalomning chörisige yighilip, uni urup öltürdi.
16 Andin Yoab kanay chaldi; xelq Israilni qoghlashtin yandi; chünki Yoab qoshunni chékinishke chaqirdi.
17 Ular Abshalomni ormanliqtiki chong bir azgalgha tashlap üstige nurghun tashlarni döwilep qoydi. Israillar bolsa qéchip herbiri öz makanigha ketti. □
18 Abshalom tirik waqtida padishah wadisida özige bir abide turghuzghanidi. Chünki u: Méning namimni qaldurdighan'gha oghlum yoq dep, u tash abidini öz nami bilen atighanidi. Shuning bilen bu tash bügün'ge qeder «Abshalomning yadikari» dep atilidu.□

Dawut Abshalomning ölümidin xewer tapidu

19 Zadokning oghli Aximaaz *Yoabqa*: Perwerdigar séni düshmenliringdin qutquzup sen üchün intiqam aldi, dep padishahqa xewer bérishke méni derhal mangghuzghin, — dédi.
20 Lékin Yoab uninggha: Sen bügün xewer bermeysen, belki bashqa bir küni xewer bérisen; padishahning oghli ölgini tüpeylidin, bügün xewer bermeysen, dédi.
21 Shuning bilen Yoab Kushiygha: Bérip padishahqa körginingni dep bergin, dédi. Kushiyliq Yoabqa tezim qilip yügürüp ketti.□
22 Lékin Zadokning oghli Aximaaz Yoabqa yene: Qandaqla bolmisun bu Kushiyning keynidin yügürüshke manga ijazet bergin, — dédi. Yoab: I oghlum, sanga héchqandaq söyünchi bergüdek xewer bolmisa, némishqa yügürüshni xalaysen? — dédi.
23 U yene: Qandaqla bolmisun, méni yügürgüzgin, dédi. Yoab uninggha: Mang, yügür, dédi, Aximaaz Iordan deryasidiki tüzlenglik bilen yügürüp Kushiyge yétiship uningdin ötüp ketti.
24 Dawut ichki-tashqi derwazining otturisida olturatti. Közetchi derwazining ögzisidin sépilning üstige chiqip, béshini kötürüp qariwidi, mana bir ademning yügürüp kéliwatqinini körди. □
25 Közetchi warqirap padishahqa xewer berdi. Padishah: Eger u yalghuz bolsa uningda choqum xewer bar, dédi. Xewerchi bolsa yéqinliship kéliwatatti.
26 Andin közetchi yene bir ademning yügürüp kelginini körди. Közetchi derwaziwen'ge: Mana yene bir adem yalghuz yügürüp kéliwatidu, — dédi. Padishah: Bumu xewerchi iken, dédi.
27 Közetchi: Awwalqisining yügürüshi manga Zadokning oghli Aximaazning yügürshidek köründi, — dédi. Padishah: U yaxshi adem, xush xewer yetküzidu, — dédi.
28 Aximaaz padishahqa towlap: Salam! dep padishahqa yüzini yerge tegküzüp tezim qilip: Ghojam padishahqa ziyan yetkürüshke qollirini kötürgen ademlerni meghlubiyetke muptila qilghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! — dédi.□
29 Padishah: Abshalom salametmu? — dep soridi. Aximaaz jawab bérip: Yoab padishahning quli we péqirlirini mangdurghanda, péqir kishilerning chong qalaymiqanchiliqini körдum, lékin néme ish bolghanliqini bilmidim, — dédi.
30 Padishah: Boldi, buyaqta turup turghin, dédi. U bir terepke bérip turdi.
31 We mana, Kushiy yétip keldi; Kushiy: Ghojam padishah xush xewerni anglighayla. Perwerdigar bügün asiyliq qilip qozghalghan hemmisidin silini qutquzup, ulardin intiqam aldi, dédi.

□ **18:17 «Israillar bolsa qéchip herbiri öz makanigha ketti»** — ibraniy tilida: «Israillar bolsa qéchip herbiri öz chédirigha ketti». □ **18:18 «Méning namimni qaldurdighan'gha oghlum yoq...»** — Abshalomning bu sözidin qarighanda, uning üch oghli (14:27) hemmisi baldur ölgenidi. □ **18:21 «Shuning bilen Yoab Kushiygha... dédi»** — «Kushiy»: Hebesh, Éfiopiyelik. Éfiopiyeliklerning bügün'ge qeder uzun'gha yügürüshte dangqi bar. □ **18:24 «Dawut ichki-tashqi derwazining otturisida olturatti»** — ibraniy tilida «Dawut ikki derwazining otturisida olturatti». Perzimizche «bu ikki derwaza» sheherning ichki we tashqi qowuqi bolsa kérek. □ **18:28 «Salam!»** — (ibraniy tilida «Shalom»)ning menisi: «Tinchliq! Xatirjemlik!».

32 Padishah Kushiygha: Yigit Abshalom salametmu? dep soridi. Kushiy: Ghojam
padishahning düshmenliri we silini qestleshke qozghalghanlarning hemmisi u yigitke
oxshash bolsun! — dédi.
33 Padishah tolimu azablinip, derwazining töpisidiki balixanigha yighlighan péti chiqti;
u mangghach: I oghlum Abshalom! I oghlum, oghlum Abshalom! Kashki, men séning
ornungda ölsem bolmasmidi! I Abshalom, méning oghlum, méning oghlum! dédi.

19

1 Birsi Yoabqa: Padishah Abshalom üchün yighlap matem tutmaqta, dep xewer berdi.
2 Shuning bilen shu kündiki nusret xelq üchün musibetke aylandi; chünki xelq shu künide:
Padishah öz oghli üchün qayghu-hesret tartiwatidu, dep anglidi.
3 U küni xelq soqushtin qéchip xijalette qalghan ademlerdek, oghriliqche sheherge kirdi.
4 Padishah yüzini yépip: I, oghlum Abshalom, i Abshalom, méning oghlum, méning
oghlum! — dep qattiq awaz bilen peryad kötürdi.
5 Lékin Yoab padishahning öyige kirip, uning qéshigha kélip: Öz jéningni, oghulliring bilen
qizliringning jénini, ayalliringning jéni bilen kénizekliringning jénini qutquzghan hemme
xizmetkarlarning yüzini sen bügün xijalette qaldurdung!
6 Sen özüngge nepretlinidighanlarni söyisen, séni söyidighanlargha nepretlinidighandek
qilisen! Chünki sen bügün serdarliringni yaki xizmetkarliringni neziringde héchnerse
emes dégendek qilding! Chünki bügün Abshalom tirik qélip, biz hemmimiz ölgen bolsaq,
neziringde yaxshi bolattiken, dep bilip yettim.
7 Emdi chiqip xizmetkarliringning könglige teselliy bergin; chünki men Perwerdigar
bilen qesem qilimenki, eger chiqmisang, bügün kéche héch adem séning bilen qalmaydu.
Bu bala yashliqingdin tartip bügünki kün'giche üstüngge chüshken herqandaq baladin
éghir bolidu, — dédi.
8 Shuning bilen padishah chiqip derwazida olturdi, hemme xelqqe: Mana, padishah
derwazida olturidu, dégen xewer yetküzülgende, ularning hemmisi padishahning
qéshigha keldi. Emma Israillar bolsa hemmisi qéchip, öz öyige qaytip ketti. □
9 Emdi Israil qebilisidiki hemme xelq ghulghula qiliship: Padishah bizni
düshmenlirimizning qolidin azad qilghan, bizni Filistiylerning qolidin qutquzghanidi.
Emma, u hazir Abshalom tüpeylidin zémindin özini qachuruwatidu.
10 Lékin biz üstimizge padishah bolushqa mesih qilghan Abshalom bolsa jengde öldi.
Emdi némishqa padishahni yandurup élip kélishke gep qilmaysiler? déyishti. □
11 Dawut padishah Zadok bilen Abiyatar kahinlargha adem ewetip: Siler Yehudaning
aqsaqalliriga: *Padishah mundaq deydu*: — Hemme Israillarning padishahni ordisigha
qayturup kéleyli, déyishken teliplirining hemmisi padishahning quliqigha yetken yerde,
némishqa siler bu ishta ulardin kéyin qalisiler?
12 Siler méning qérindashlirim, méning et-ustixanlirim turup, némishqa padishahni élip
kélishte hemmisidin kéyin qalisiler?! — denglar.
13 We shundaqla yene Amasaghimu: Padishah mundaq deydu: — Sen méning et-
ustixanlirim emesmusen? Eger séni Yoabning ornida méning qéshimda daim turidighan
qoshunning serdari qilmisam, Xuda méni ursun hem uningdin artuq jazalisun —
denglar, — dédi.■

□ **19:8 «...hemmisi qéchip, öz öyige qaytip ketti» —** ibraniy tilida «... hemmisi qéchip, öz chédirigha qaytip ketti». Mushu ayettiki «Israillar» Abshalomgha egeshken Israillarni körsitidu, elwette (ularning köpinchisi Yehuda we Binyamindin bashqa on qebilidin idi). □ **19:10 «...némishqa padishahni yandurup élip kélishke gep qilmaysiler?» —** ibraniy tilida «némishqa padishahni yandurup élip kélishke süküt qilisiler?». ■ **19:13** 2Sam. 17:25

14 Buning bilen u Yehudadiki ademlerning köngüllirini bir ademning könglidek özige mayil qildi. Ular padishahqa adem mangdurup: Sen özüng bilen hemme xizmetkarliring birge yénip kélinglar, dep xewer yetküzdi.
15 Shuning bilen padishah yénip Iordan deryasighiche keldi. Yehudadiki ademler padishahni Iordan deryasidin ötküzimiz dep, padishahning aldigha Gilgalgha barghanidi.
16 Bahurimdin chiqqan Binyaminliq Géraning oghli Shimey aldirap kélip, Yehudadiki ademler bilen chüshüp, padishahning aldigha chiqti.■
17 Shimeyge Binyamin qebilisidin ming adem egeshti; ular bilen Saulning jemetide xizmetkar bolghan Ziba, uning on besh oghli we yigirme xizmetkarimu uninggha qoshulup keldi; bularning hemmisi Iordan deryasidin ötüp padishahning aldigha chiqti.
18 Bir kéme padishahning ixtiyarigha qoyulup, aile tawabiatlirini ötküzüsh üchün uyan-buyan ötüp yüretti. Padishah Iordan deryasidin ötkende, Géraning oghli Shimey kélip uning aldida yiqilip turup □
19 padishahqa: Ghojam qulligha qebihlik sanimighayla; ghojam padishah Yérusalémdin chiqqan künde qullirining qilghan qebihlikini eslirige keltürmigeyla; u padishahning könglige kelmisun.
20 Chünki qulliri özining gunah qilghinimni obdan bilidu; shunga mana, men Yüsüpning jemetidin hemmidin awwal bügün ghojam padishahni qarshi élishqa chiqtimmen, — dédi.
21 Zeruiyaning oghli Abishay buni anglap: Shimey Perwerdigarning mesih qilghinini qarghighan tursa, ölümge mehkum qilinish lazim bolmamdu? — dédi.
22 Lékin Dawut: I Zeruiyaning oghulliri, silerning méning bilen néme karinglar? Bügün siler manga qarshi chiqmaqchimusiler? Bügünki künde Israilda ademler ölümge mehkum qilinishi kérekmu? Bügün Israilgha padishah ikenlikimni bilmeymenmu? — dédi.□
23 Andin padishah Shimeyge: Sen ölmeysen, — dédi. Padishah uninggha qesem qildi.
24 Emdi Saulning newrisi Mefiboshet padishahni qarshi alghili keldi. Padishah ketken kündin tartip saq-salamet qaytip kelgen kün'giche, u ya putlirining tirniqini almighan ya saqilini yasimighan we yaki kiyimlirini yumighanidi.
25 U padishahni qarshi alghili Yérusalémdin kelgende, padishah uningdin: I Mefiboshet, némishqa méning bilen barmiding? — dep soridi.□
26 U: I, ghojam padishah, qulliri aqsaq bolghachqa, éshikimni toqup, minip padishah bilen bille baray, dédim. Emma xizmetkarim méni aldap qoyuptu;
27 u yene ghojam padishaning aldida qullirining gheywitini qildi. Lékin ghojam padishah Xudaning bir perishtisidektur; shuning üchün silige néme layiq körünse, shuni qilghayla. ■
28 Chünki atamning jemetining hemmisi ghojam padishahning aldida ölgen ademlerdek idi; lékin sili öz qullirini özliri bilen hemdastixan bolghanlar arisida qoydila; méning padishahning aldida peryad qilghili néme heqqim bar? — dédi.□
29 Padishah uninggha: Némishqa ishliring toghrisida sözliwérisen? Méning hökümüm, sen bilen Ziba yerlerni bölüshiwélinglar, — dédi.

■ **19:16** 2Sam. 16:5; 1Pad. 2:8 □ **19:18 «Bir kéme padishahning ixtiyarigha qoyulup, aile tawabiatlirini ... ötüp yüretti»** — beziler: «Ular özlirini padishahning ixtiyarigha qoyup, derya kéchikide aile tawabiatlirini ... ötüp yüretti» dep terjime qilidu. □ **19:22 «..siler manga qarshi chiqmaqchimusiler?»** — ibraniy tilida «...siler manga qarshi bolmaqchimusiler?» □ **19:25 «U ... Yérusalémdin kelgende...»** — yaki, «u ... Yérusalémgha kelgende...». ■ **19:27** 2Sam. 16:3 □ **19:28 «...atamning jemetining hemmisi ghojam padishahning aldida ölgen ademlerdek idi»** — menisi belkim, «biz hemmimiz eslide séning aldingda ölümge mehkum qilinishqa layiq iduq».

30 Mefiboshet padishahqa: Ghojam padishah aman-ésen öz öyige kelgendin kéyin, Ziba
hemmisini alsimu razimen! — dédi.
31 Giléadliq Barzillaymu Rogélimdin chüshüp padishahni Iordan deryasidin ötküzüp
qoyushqa kélip, padishah bilen bille Iordan deryasidin ötti.
32 Emdi Barzillay xéli yashan'ghan bir adem bolup, seksen yashqa kirgenidi. Padishah
Mahanaimda turghan waqitta, uni qamdighan del mushu adem idi; chünki u xéli katta
bir kishi idi. ■
33 Padishah Barzillaygha: Méning bilen barghin, men sendin Yérusalémda özümningkide
xewer alimen, dédi.
34 Lékin Barzillay padishahqa: Méning birnechche künlük ömrüm qalghandu, padishah
bilen birge Yérusalémgha baramdim? □
35 Qulliri seksen yashqa kirdim. Yaxshi-yamanni yene perq ételeymenmu? Yep-
ichkinimning temini tétalamdim? Yigit neghmichiler bilen qiz neghmichilerning
awazini angliyalamdim? Némishqa qulliri ghojam padishagha yene yük bolimen?
36 Qulliri peqet padishahni Iordan deryasidin ötküzüp andin azraq uzitip qoyay dégen;
padishah buning üchün némishqa manga shunche shapaet körsitidila?
37 Qullirining ölgende öz shehirimde, atam bilen anamning qebrisining yénida yétishim
üchün qaytip kétishige ijazet bergeyla. Emdi mana, bu yerde öz qulliri Kimham bar
emesmu? U ghojam padishah bilen ötüp barsun, uninggha özlirige néme layiq körünse
shuni qilghayla, — dédi.
38 Padishah: Kimham méning bilen ötüp barsun; sanga néme layiq körünse uninggha
shuni qilay, shundaqla sen mendin her néme sorisang, sanga qilimen, — dédi.
39 Andin xelqning hemmisi Iordan deryasidin ötti, padishahmu ötti. Andin padishah
Barzillayni söyüp uninggha bext tilidi; Barzillay öz yurtigha yénip ketti.
40 Padishah Gilgalgha chiqti, Kimham uning bilen bardi. Yehudadiki barliq ademler
bilen Israilning xelqining yérimi padishahni deryadin ötküzüp uzitip qoyghanidi.
41 Andin mana, Israilning barliq ademliri padishahning qéshigha kélip: Némishqa
qérindashlirimiz Yehudaning ademliri oghriliqche padishahni we padishahning aile-
tawabiatlirini, shundaqla Dawutqa egeshken hemme ademlerni Iordan deryasidin
ötküzüshke muyesser bolidu? — dédi.
42 Yehudaning hemme ademliri Israilning ademlirige jawap bérip: Chünki padishah
bilen bizning tughqanchiliqimiz bar, némishqa bu ish üchün bizdin xapa bolisiler? Biz
padishahningkidin bir némini yiduqmu, yaki u bizge bir in'am berdimu? — dédi.
43 Israilning ademliri Yehudaning ademlirige jawab bérip: Qebile boyiche alghanda,
padishahning *on ikki* ülüshtin oni bizge tewedur, silerge nisbeten bizning Dawut
bilen téximu chongraq buraderchilikimiz bar. Némishqa bizni közge ilmaysiler?
Padishahimizni yandurup élip kélishke awwal teshebbus qilghanlar biz emesmiduq? —
dédi. Emma Yehudaning ademlirining sözliri Israilning ademlirining sözliridin téximu
qattiq idi.□

20

Shébaning kötürgen isyani

1 We shundaq boldiki, shu yerde Binyamin qebilisidin, Bikrining oghli Shéba isimlik bir
iplas bar idi. U kanay chélip: —

■ **19:32** 2Sam. 17:27-29; 1Pad. 2:7 □ **19:34 «Méning birnechche künlük ömrim qalghandu?»** — ibraniy tilida «Méning ömrümdiki yillarning künliri qanchidu?» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **19:43 «padishahning on ikki ülüshtin oni bizge tewedur»** — dégen ibare belkim Israilning on qebile ikenlikini, Yehudaning Binyaminni qoshqanda peqet ikki qebile ikenlikini körsitidu.

Bizning Dawutta héchqandaq ortaq nésiwimiz yoq; Yessening oghlidin héchqandaq mirasimiz yoq! I Israil, herbirliringlar öz öyünglerge yénip kétinglar, — dédi.□
2 Shuning bilen Israilning hemme ademliri Dawuttin yénip Bikrining oghli Shébagha egeshti. Lékin Yehudaning ademliri Iordan deryasidin tartip Yérusalémghiche öz padishahigha ching baghlinip, uninggha egeshti.
3 Dawut Yérusalémgha kélip ordisigha kirdi. Padishah ordigha qarashqa qoyup ketken ashu on kénizekni bir öyge qamap qoydi. U ularni baqti, lékin ulargha yéqinchiliq qilmidi. Shuning bilen ular u yerde tul ayallardek ölgüche qamalghan péti turdi.
4 Andin padishah Amasagha: Üch kün ichide Yehudaning ademlirini chaqirip, yighip kelgin; özüngmu bu yerde hazir bolghin, dédi.
5 Shuning bilen Amasa Yehudaning ademlirini chaqirip yighqili bardi. Lékin uning undaq qilishi padishah békitken waqittin kéyin qaldi,
6 u waqitta Dawut Abishaygha: Emdi Bikrining oghli Shéba bizge chüshüridighan apet Abshalomning chüshürginidin téximu yaman bolidu. Emdi ghojangning xizmetkarlirini élip ularni qoghlap barghin. Bolmisa, u mustehkem sheherlerni igiliwélip, bizdin özini qachurushi mumkin, — dédi.
7 Shuning bilen Yoabning ademliri we Keretiyler, Peletiyler, shundaqla barliq palwanlar uninggha egiship chiqti; ular Yérusalémdin chiqip, Bikrining oghli Shébani qoghlighili bardi.
8 Ular Gibéondiki qoram tashqa yéqin kelgende Amasa ularning aldigha chiqti. Yoab üstibéshigha jeng libasini kiyip, bélige ghilapliq bir qilichini asqan kemer baghlighanidi. U aldigha méngiwidi, qilich ghilaptin chüshüp ketti.
9 Yoab Amasadin: Tinchliqmu, inim? — dep soridi. Yoab Amasani söymekchi bolghandek ong qoli bilen uni saqilidin tutti.
10 Amasa Yoabning yene bir qolida qilich barlighigha diqqet qilmidi. Yoab uning qorsiqigha shundaq tiqtiki, ücheyliri chiqip yerge chüshti. Ikkinchi qétim sélishning hajiti qalmighanidi; chünki u öldi. Andin Yoab bilen inisi Abishay Bikrining oghli Shébani qoghlighili ketti.■
11 Yoabning ghulamliridin biri Amasaning yénida turup: Kim Yoab terepte turup Dawutni qollisa, Yoabqa egeshsun, deytti.
12 Emma Amasa öz qénida yumilinip, yolning ottursida yatatti; uni körgen xelqning herbiri toxtaytti. U kishi hemme xelqning toxtighinini körüp, Amasaning jesitini yoldin étizliqqa tartip qoydi hem bir kiyimni uning üstige tashlidi.
13 Jeset yoldin yötkelgendin kéyin xelqning hemmisi Bikrining oghli Shébani qoghlighili Yoabqa egeshti.
14 Shéba bolsa Beyt-Maakahdiki Abelgiche we Bériyliklerning yurtining hemme yerlirini kézip Israilning hemme qebililiridin ötti. *Bériyliklermu* jem bolup uninggha egiship bardi.
□
15 Shuning bilen Yoab we ademliri kélip, Beyt-Maakahdiki Abelde uni muhasirige aldi. Ular sheherning chörisidiki sépilning udulida bir istihkam saldi; Yoabqa egeshkenlerning hemmisi kélip, sépilni örüshke bazghanlawatqanda,
16 Danishmen bir xotun sheherdin towlap: Qulaq sélinglar! Qulaq sélinglar! Yoabni bu yerge chaqirip kélinglar, méning uning bilen sözleshmekchi bolghinimni uninggha éytinglar, — dédi.
17 U yéqin kelgende xotun uningdin: Sili Yoabmu? — dep soridi. U: Shundaq, men shu, dédi. Xotun uninggha: Dédeklirining sözini anglighayla, dédi. U: Anglawatimen, dédi.
18 Xotun: Konilarda Abelde meslihet tapqin, andin mesililer hel qilinidu, dégen gep bar;

□ **20:1 «Bikrining oghli Shéba isimlik bir iplas»** — «bir iplas» ibraniy tilida «Sheytan (Bélial)ning bir oghli». **«herbirliringlar öz öyünglerge yénip kétinglar»** — ibraniy tilida: «herbirliringlar öz chédirigha yénip kétinglar». ■ **20:10** 1Pad. 2:5 □ **20:14 «Bériyliklermu jem bolup...»** — yaki «U yerdiki kishilermu jem bolup...».

19 Israilning tinch we mömin bendiliridin birimen; sili hazir Israildiki ana kebi chong bir sheherni xarap qiliwatidila; némishqa Perwerdigarning mirasini yoqatmaqchi bolila? — dédi.□
20 Yoab jawap bérip: Undaq ish mendin néri bolsun! Mendin néri bolsun! Méning héchnémini yutuwalghum yaki yoqatqum yoqtur;
21 ish undaq emes, belki Efraimdiki édirliqtin Bikrining oghli Shéba dégen bir adem Dawut padishahqa qarshi qolini kötürüptu. Peqet uni tapshursanglar, andin sheherdin kétimen, dédi. Xotun Yoabqa: Mana uning béshi sépildin silige tashlinidu, — dédi.
22 Andin xotun öz danaliqi bilen hemme xelqqe meslihet saldi; ular Bikrining oghli Shébaning béshini késip, Yoabqa tashlap berdi. Yoab kanay chaldi, uning ademliri shuni anglap, sheherdin kétip, herbiri öz öyige qaytti. Yoab Yérusalémgha padishahning qéshigha bardi.□
23 Emdi Yoab pütkül Israilning qoshunining serdari idi; Yehoyadaning oghli Binaya bolsa Keretiyler bilen Peletiylerning üstige serdar boldi.
24 Adoniram baj-alwan'gha bash boldi, Ahiludning oghli Yehoshafat bolsa diwan bégi boldi;
25 Shéwa katip, Zadok bilen Abiyatar kahin idi;
26 Yairliq Ira bolsa Dawutqa xas kahin boldi.□

21

Gibéonluqlar qisas soraydu

1 Emma Dawutning künliride uda üch yil acharchiliq boldi. Dawut uning toghruluq Perwerdigardin soridi. Perwerdigar uninggha: Acharchiliq Saul we uning qanxor jemetidikiler sewebidin, yeni uning Gibéonluqlarni qirghin qilghinidin boldi, dédi. □
2 Padishah Gibéonluqlarni chaqirip, ular bilen sözleshti (Gibéonluqlar Israillardin emes idi, belki Amoriylarning bir qaldisi idi. Israil eslide ular bilen ehde qilip qesem ichkenidi; lékin Saul Israil we Yehudalargha bolghan qizghinliqi bilen ularni öltürüshke intilgenidi).□ ■
3 Dawut Gibéonluqlargha: Silerge néme qilip bérey? Men qandaq qilip bu gunahni kafaret qilip yapsam, andin siler Perwerdigarning mirasigha bext-beriket tiliyeleysiler? — dédi.□
4 Gibéonluqlar uninggha: Bizning Saul we uning jemetidikilerdin altun-kümüsh sorash heqqimiz yoq, we bizning sewebimizdin Israildin bir ademnimu ölümge mehkum qildurush heqqimiz yoq, dédi. Dawut: Siler néme désenglar, men shundaq qilay, dédi.
5 Ular padishahqa: Burun bizni yoqatmaqchi bolghan, bizni Israilning barliq pasilliri ichide turghudek yéri qalmisun dep, bizni halak qilishqa qestligen héliqi kishining,
6 hazir uning erkek neslidin yettisi bizge tapshurup bérilsun, biz Perwerdigarning tallighini bolghan Saulning Gibéah shehiride, Perwerdigarning aldida ularni öltürüp, ésip qoyayli, dédi. Padishah: — Men silerge choqum tapshurup bérimen, dédi.

□ **20:19 «sili hazir Israildiki ana kebi chong bir sheherni xarap qiliwatidila» —** «ana kebi chong bir sheher» dégenning menisi belkim, bashqa sheherler Abelge béqinidu. Bashqa birxil terjimisi «bir sheher we Israildiki bir ana bolghuchini xarab qiliwatidila». □ **20:22 «shuni anglap... herbiri öz öyige qaytti» —** ibraniy tilida: «shuni anglap... herbiri öz chédirigha qaytti». □ **20:26 «Yairliq Ira bolsa Dawutqa xas kahin boldi» —** yaki «Yairliq Ira bolsa Dawutning bash weziri boldi». □ **21:1 «Emma Dawutning künliride uda üch yil acharchiliq boldi...» —** 21-24-bablar belkim tarixqa qoshulghan qoshumche söz bolup, «Samuil (2)»diki yillar ariliqida yüz bergen bashqa muhim ishlarni teswirleydu. □ **21:2 «Israil eslide ular bilen ehde qilip qesem ichkenidi» —**Bu ish «Yeshua» 9-babta xatirilen'gen. ■ **21:2** Ye. 9:19 □ **21:3 «... Andin siler Perwerdigarning mirasigha bext-beriket tiliyeleysiler» —** démek, ularning Israilgha bolghan bu adiwiti tügeydu.

7 Lékin Dawut bilen Saulning oghli Yonatanning Perwerdigar aldida ichishken qesimi wejidin padishah Saulning newrisi, Yonatanning oghli Mefiboshetni ayidi.■
8 Padishah Ayahning qizi Rizpahning Saulgha tughup bergen ikki oghli Armoni we Mefiboshetni we Saulning qizi Miqal Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üchün béqiwalghan besh oghulni tutup, □
9 Gibéonluqlarning qoligha tapshurdi. Bular ularni döngde Perwerdigarning aldida ésip qoydi. Bu yetteylen bir künde öltürüldi; ular öltürülgende arpa ormisi aldidiki künler idi.
10 Andin Ayahning qizi Rizpah böz rextni élip, qoram üstige yéyip saldi. U orma bashlan'ghandin tartip asmandin yamghur chüshken waqitqiche, u yerde olturup kündüzi qushlarning jesetlerning üstige qonushigha, kéchisi yirtquchlarning ularni dessep cheylishige yol qoymidi.
11 Birsi Saulning kéniziki, Ayahning qizi Rizpahning qilghanlirini Dawutqa éytti.
12 Shuning bilen Dawut Yabesh-Giléadtikilerning qéshigha bérip, u yerdin Saulning we uning oghli Yonatanning söngeklirini élip keldi (Filistiyler Gilboada Saulni öltürgen künide ularning jesetlirini Beyt-Shandiki meydanda ésip qoyghanidi; Yabesh-Giléadtikiler eslide bularni shu yerdin oghriliqche élip ketkenidi). ■
13 Dawut Saul bilen uning oghli Yonatanning söngeklirini shu yerdin élip keldi; ular ésip öltürülgen yetteylenning söngeklirinimu yighip qoydi,
14 andin shularni Saul bilen oghli Yonatanning söngekliri bilen Binyamin zéminidiki Zélada, atisi kishning qebriside depne qildi. Ular padishah emr qilghandek qildi. Andin Xuda *xelqning* zémin toghruluq dualirini ijabet qildi.□

Filistiyle bilen qayta jeng qilish
1Tar. 20:4-8

15 Filistiyler bilen Israilning ottursida yene jeng boldi, Dawut öz ademliri bilen chüshüp, Filistiyler bilen soqushti. Emma Dawut tolimu charchap ketti;
16 Rafahning ewladliridin bolghan Ishbi-Binob Dawutni öltürmekchi idi; uning mis neyzisining éghirliqi üch yüz shekel idi; uninggha yene yéngi sawut baghlaqliq idi. □
17 Lékin Zeruiyaning oghli Abishay uninggha yardemge kélip Filistiyni qilichlap öltürdi. Shu küni Dawutning ademliri uninggha qesem qilip: Sen yene biz bilen jengge chiqmighin! Bolmisa Israilning chirighi öchüp qalidu, — dédi.■
18 Bu ishtin kéyin shundaq boldiki, Gobta Filistiyler bilen yene jeng boldi; u waqitta Hushatliq Sibbikay Rafahning ewladidin bolghan Safni öltürdi. ■
19 Gobta yene bir qétim Filistiyler bilen jeng boldi; u chaghda Beyt-Lehemlik Yairning oghli El-Hanan Gatliq Goliyatning inisini öltürdi. Uning neyzisining sépi bapkarning xadisidek idi.□
20 Yene bir jeng Gatta boldi; u yerde égiz boyluq bir adem bar idi, qollirining altidin barmaqliri, putlirining altidin barmaqliri bolup jemiy yigirme töt barmiqi bar idi. U hem Rafahning ewladi idi.
21 U Israillarning aldida turup ularni mazaq qildi; lékin Dawutning akisi Shimiyaning oghli Yonatan uni öltürdi.

■ **21:7** 1Sam. 18:3; 20:15, 42; 23:18 □ **21:8 «Saulning qizi Miqal Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üchün béqiwalghan besh oghul...» —** Miqal belkim achisi Merabning bu besh oghlini béqiwalghan (6:23ni, «1Sam.» 18:19ni körüng). Bezi kona köchürmilerde «Merabning Meholatliq Barzillayning oghli Adriel üchün tughup bergen besh oghlini» déyilidu. ■ **21:12** 1Sam. 31:10-13 □ **21:14 «Andin Xuda xelqning zémin toghruluq dualirini ijabet qildi» —** «zémin toghruluq dualiri» — démek, qehetchilikning tügitilishi üchün. □ **21:16 «Rafahning ewladliridin bolghan Ishbi-Binob» —** «Rafahning ewladliri» hemmisi dégüdek yoghan ademler idi (18, 20, 22ni körüng). **«uning mis neyzisining éghirliqi»** — yaki «uning neyzining mis béshining éghirliqi». **«300 shekel»** — belkim 3.5 kilogram idi. **«uninggha yene yéngi sawut baghlaqliq idi»** — yaki, «uninggha yene yéngi bir qorali bar idi». ■ **21:17** Pend. 13:9 ■ **21:18** 1Tar. 20:4 □ **21:19 «Beyt-Lehemlik Yair» —** bezi kona köchürülmilerde «Yair» «Yair-Origim» dep atilidu. **«Goliyatning inisi»** — bezi kona köchürmilerde peqet «Goliyat» déyilidu.

22 Bu töt kishi Gatliq Rafahning ewladi bolup, hemmisi Dawutning qolida yaki uning
xizmetkarlirining qolida öltürüldi.

22

Dawutning medhiye küyi
Zəb. 18

1 Perwerdigar uni barliq düshmenliridin hem Saul padishahning qolidin qutquzghan
küni, u Perwerdigargha bu küyni éytti: —□

2 U mundaq dédi: — Perwerdigar méning xada téghim, méning qorghinim, méning
nijatkarimdur!
3 Xuda méning qoram téshimdur, men Uninggha tayinimen —
U méning qalqinim, méning qutquzghuchi münggüzüm,
Méning égiz munarim we bashpanahim, méning qutquzghuchimdur;
Sen méni zorawanlardin qutquzisen!□ ■
4 Medhiyilerge layiq Perwerdigargha men nida qilimen,
Shundaq qilip, men düshmenlirimdin qutquzulimen;
5 Chünki ölümning asaretliri méni qorshiwaldi,
Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti;□
6 Tehtisaraning taniliri méni chirmiwaldi,
Ölüm sirtmaqliri aldimgha keldi.
7 Qiynalghinimda men Perwerdigargha nida qildim,
Xudayimgha peryad kötürdüm;
U ibadetxanisidin awazimni anglidi,
Méning peryadim Uning quliqigha kirdi.
8 Andin yer-zémin tewrep silkinip ketti,
Asmanlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti;
Chünki U ghezeplendi.
9 Uning dimighidin is örlep turatti,
Aghzidin chiqqan ot hemmisini yutuwetti;
Uningdin kömür choghliri chiqti;
10 U asmanlarni éngishtürüp égip chüshti,
Puti astida tum qarangghuluq idi.
11 U bir kérub üstide perwaz qildi,
U shamalning qanatlirida köründi.
12 U qarangghuluqni, shundaqla yighilghan sularni,
Asmanlarning qoyuq bulutlirini,
Öz etrapida chédiri qildi.
13 Uning aldida turghan yoruqluqtin,
Otluq choghlar chiqip ötti;
14 Perwerdigar asmanda güldürlidi;
Hemmidin aliy Bolghuchi awazini yangratti;
15 Berheq, U oqlirini étip, *düshmenlirimni* tarqitiwetti;

□ **22:1 «...u Perwerdigargha bu küyni éytti»** — Zebur, 18-küy we uning izahatliri bilen sélishturung. □ **22:3 «...méning qutquzghuchi münggüzüm»** — ibraniy tilida «....nijatimning münggüzi». **«Sen méni zorawanlardin qutquzisen!»** — ibraniy tilida «Sen méni zorawanliqtin qutquzisen». ■ **22:3** Ibr. 2:13 □ **22:5 «Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti»** — ibraniy tilida «Ixlassizlarning qiyan-tashqinliri méni qorqitiwetti».

Chaqmaqlarni chaqturup, ularni qiyqas-süren'ge saldi;□
16 Shuning bilen déngizning tekti körünüp qaldi,
Alemning ulliri ashkarilandi,
Perwerdigarning tenbihi bilen,
Dimighining nepisining zerbisi bilen.
17 U yuqiridin qolini uzitip, méni tutti;
Méni ulugh sulardin tartip aldi.
18 U méni küchlük düshminimdin,
Manga öchmenlerdin qutquzdi;
Chünki ular mendin küchlük idi.
19 Külpetke uchrighan künümde, ular manga qarshi hujumgha ötti;
Biraq Perwerdigar méning tayanchim idi.
20 U méni kengri-azade bir jaygha élip chiqardi;
U méni qutquzdi, chünki U mendin xursen boldi.
21 Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap manga iltipat körsetti;
Qolumning halalliqini U manga qayturdi;
22 Chünki Perwerdigarning yollirini tutup keldim;
Rezillik qilip Xudayimdin ayrilip ketmidim;
23 Chünki uning barliq hökümliri aldimdidur;
Men Uning belgilimiliridin chetnep ketmidim;
24 Men Uning bilen ghubarsiz yürdum,
Özümni gunahtin néri qildim.
25 We Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap,
Köz aldida bolghan halalliqim boyiche qilghanlirimni qayturdi.
26 Wapadar-méhribanlargha Özüngni wapadar-méhriban körsitisen;
Ghubarsizlargha Özüngni ghubarsiz körsitisen;
27 Sap dilliqlargha Özüngni sap dilliq körsitisen;
Tetürlerge Özüngni tetür körsitisen;
28 Chünki Sen ajiz mömin xelqni qutquzisen;
Biraq közliringni tekebbur üstige tikip,
Ularni shermende qilisen;
29 Chünki Sen Perwerdigar méning chiraghimdursen;
Perwerdigar méni basqan qarangghuluqni nurlanduridu;■
30 Chünki Sen arqiliq düshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm;
Sen Xudayim arqiliq men sépildin atlap öttüm.□
31 Tengrim — Uning yoli mukemmeldur;
Perwerdigarning sözi sinap ispatlan'ghandur;
U Özige tayan'ghanlarning hemmisige qalqandur.■
32 Chünki Perwerdigardin bashqa yene kim ilahtur?
Bizning Xudayimizdin bashqa kim qoram tashtur?■
33 Tengri méning mustehkem qorghinimdur;
U yolumni mukemmel, tüp-tüz qilidu;
34 U méning putlirimni kéyikningkidek qilidu;
U méni yuqiri jaylirimgha turghuzidu;
35 Qollirimni urush qilishqa ögitidu,

□ **22:15 «berheq, u ... düshmenlirimni tarqitiwetti»** — ibraniy tilida «berheq, U ... ularni tarqitiwetti». 18-ayetni körüng. ■ **22:29** Pend. 13:9 □ **22:30 «düshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm»** — «yügürüp öttüm» dégen mushu sözler «bösüp öttüm» dégen menini öz ichige alidu. ■ **22:31** Qan. 32:4; Dan. 4:34; Zeb. 12:6; 119:140; Pend. 30:5; Weh. 15:3 ■ **22:32** Qan. 32:39; 1Sam. 2:2; Zeb. 86:8; Yesh. 45:5

Shunglashqa bileklirim mis kamanni kéreleydu;
36 Sen manga nijatingdiki qalqanni berding,
Séning mulayim kemterliking méni ulugh qildi.
37 Sen qedemlirim astidiki jayni keng qilding,
Méning putlirim téyilip ketmidi.
38 Men düshmenlirimni qoghlap yoqattim,
Ular halak bolmighuche héch yanmidim.
39 Qayta turalmighudek qilip,
Ularni halak qilip yanjidim,
Ular putlirim astida yiqildi.
40 Sen jeng qilishqa küch bilen bélimni baghliding;
Sen manga hujum qilghanlarni putum astida égildürdüng;
41 Düshmenlirimni manga arqini qilip qachquzdung,
Shuning bilen men manga öchmenlerni yoqattim.
42 Ular telmürdi, biraq qutquzidighan héchkim yoq idi;
Hetta Perwerdigargha qariwidi, Umu ulargha jawab bermidi.
43 Men ularni soqup yerdiki topidek qiliwettim;
Kochidiki patqaqtek men ularni cheyliwettim;
Ularning üstidin pétiqdiwettim.
44 Sen méni xelqimning nizaliridin qutquzghansen;
Sen méni ellerning béshi bolushqa saqliding;
Manga yat bolghan bir xelq xizmitimde bolmaqta.
45 Yat eldikiler manga zeipliship teslim bolidu;
Anglishi bilenla ular manga itaet qilidu;
46 Yat eldikiler chüshkünlíship kétidu;
Ular öz istihkamliridin titrigen halda chiqip kélidu;
47 Perwerdigar hayattur!
Méning Qoram Téshim mubareklensun;
Nijatim bolghan qoram tash Xuda aliydur, dep medhiyilensun!
48 U, yeni men üchün toluq qisas alghuchi Tengri,
Xelqlerni manga boysundurghuchidur;
49 U méni düshmenlirim arisidin chiqarghan;
Berheq, Sen méni manga hujum qilghanlardin yuqiri kötürdüng;
Zorawan ademdin Sen méni qutuldurdung.
50 Mushu seweblik men eller arisida sanga teshekkür éytimen, i Perwerdigar;
Namingni ulughlap küylerni éytimen;■
51 U bolsa Özi tikligen padishahqa zor qutquzushlarni béghishlaydu;
Özi mesih qilghinigha,
Yeni Dawutqa hem uning neslige menggüge özgermes muhebbetni körsitidu.

23

Dawutning axirqi sözliri

1 Töwendikiler Dawutning axirqi sözliridur: — Yessening oghli Dawutning béshariti,
Yuqiri mertiwige kötürülgen,
Yaqupning Xudasi terepidin mesihlen'gen,
Israilning söyümlük küychisining bésharet sözliri mana: —
2 Perwerdigarning Rohi men arqiliq söz qildi,

■ **22:50** Rim. 15:9

Uning sözliri tilimdidur.
3 Israilning Xudasi söz qildi,
Israilning Qoram Téshi manga shundaq dédi: —
Kimki ademlerning arisida adalet bilen seltenet qilsa,
Kimki Xudadin qorqush bilen seltenet qilsa,
4 U quyash chiqqandiki tang nuridek,
Bulutsiz seherdek bolidu,
Yamghurdin kéyin asman süzük bolushi bilen,
Yumran maysilar tupraqtin chiqidu, mana u shundaq bolidu.□
5 Berheq, méning öyüm Tengri aldida shundaq emesmu?
Chünki U men bilen menggülük ehde tüzdi,
Bu ehde hemme ishlarda mupessel hem mustehkemdur;
Chünki méning barliq nijatliq ishlirimni,
Hemme intizarliqimni,
U berq urghuzmamdu?□
6 Lékin iplaslarning hemmisi tikenlerdek,
Héchkim qolida tutalmighachqa, chöriwétilidu.□
7 Ulargha qol uzatquchi özini tömür qoral we neyze sépi bilen qorallandurmisa bolmaydu;
Ular haman turghan yéride otta köydürüwétilidu!

Dawutning palwanliri
1Tar. 11:10-47

8 Dawutning palwanlirining isimliri töwendikidek xatirilen'gendur: —
Taxkimonluq Yosheb-Bashsebet serdarlarning béshi idi. U bir qétimliq jengde neyze oynitip, sekkiz yüz ademni öltürgenidi.□
9 Kéyinkisi Axoxiy Dodoning oghli Eliazar idi; Filistiyler yighilip jeng qilmaqchi boldi; shu waqitta Dawut we uninggha hemrah bolup chiqqan üch palwan ularni jengge chaqirdi; Eliazar shu üchtin biri idi. Lékin Israillar chékindi; □
10 u qozghilip, taki béliki télip, qoli qilichqa chapliship qalghuche Filistiylerni qirdi. U küni Perwerdigar Israillarni chong nusretke érishtürdi. Xelq uning qéshigha qaytqanda peqet olja yighish ishila qalghanidi.
11 We uningdin kéyinkisi Hararliq Agiyning oghli Shammah idi. Bir küni Filistiyler qoshun bolup yighilghanidi; yéqin etrapta qoyuq ösken bir qizil mashliq bar idi. Kishiler Filistilerning aldidin qachqanidi, □
12 Shammah bolsa qizil mashliq otturisida mezmut turup, uni qoghdap Filistiylerni qirdi; shuning bilen Perwerdigar *Israillargha* ghayet zor nusret ata qildi.
13 Orma waqtida ottuz yolbashchi ichidin yene üchi Adullamning gharigha chüshüp, Dawutning yénigha keldi. Filistiylerning qoshuni Refayim wadisigha bargah qurghanidi;
14 u chaghda Dawut qorghanda idi, Filistiylerning qarawulgahi bolsa Beyt-Lehemde idi.

□ **23:4 «U quyash chiqqandiki tang nuridek,...»** — yaki «quyash chiqqandek, tang nuridek,...». □ **23:5 «Berheq, méning öyüm Tengri aldida shundaq emesmu? Chünki U men bilen... ehde berdi»** — bashqa birxil terjimisi: «Méning öyüm Tengri aldida shundaq bolmisimu, lékin U men bilen... ehde berdi». □ **23:6 «iplaslarning hemmisi»** — ibraniy tilida: «Bélial (Sheytan)ning oghullirining hemmisi». □ **23:8 «U bir qétimliq jengde neyze oynitip, sekkiz yüz ademni öltürgenidi»** — kona köchürülmilerning köpinchiside: «Uning bashqa ismi «Eznliq Adino»; chünki u bir qétimdila sekkiz yüz ademni öltürgenidi» déyilidu. Biz mushu yerde grék tilidiki («LXX») terjimisige egishimiz («1Tar.» 11:11ni körüng). □ **23:9 «...Axoxiy Dodoning oghli...»** — yaki «...Axoxining newrisi, Dodoning oghli,...» □ **23:11 «Bir küni Filistiyler qoshun bolup yighilghanidi»** — bashqa birxil terjimisi: «Bir küni Filistiyler Léhi (yézisi)da yighilghanidi».

15 Dawut ussap: Ah, birsi manga Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su
ekilip bergen bolsa yaxshi bolatti! — déwidi,
16 bu üch palwan Filistiylerning leshkergahidin bösüp ötüp, Beyt-Lehemning der-
wazisining yénidiki quduqtin su tartti we Dawutqa élip keldi; lékin u uningdin ichkili
unimidi, belki suni Perwerdigargha atap töküp:
17 — I Perwerdigar, bundaq ish mendin néri bolsun! Bu üch ademning öz hayatigha
tewekkul qilip bérip ekelgen bu su ularning qénigha oxshash emesmu! — dédi. Shuning
üchün u ichishke unimidi. Bu üch palwan qilghan ishlar del shular idi.
18 Zeruiyaning oghli Yoabning inisi Abishay bu üchining béshi idi. U üch yüz adem bilen
qarshiliship neyzisini piqiritip ularni öltürgen. Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide
nami chiqqanidi.
19 U bu ücheylenning ichide eng hörmetliki idi, shunga ularning béshi idi; lékin u awwalqi
ücheylen'ge yetmeytti.
20 Yehoyadaning oghli Binaya Kabzeeldin bolup, bir batur palwan idi; u köp qaltis
ishlarni qilghan. U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen. Yene qar yaghqan bir küni
azgalgha chüshüp, bir shirni öltürgenidi. □
21 U hem küchtünggür bir misirliqni öltürgenidi. Misirliqning qolida bir neyze bar idi,
lékin Binayaning qolida bir hasila bar idi. U misirliqning qolidin neyzisini tartiwélip, öz
neyzisi bilen uni öltürdi.
22 Bu ishlarni Yehoyadaning oghli Binaya qilghan bolup, u üch palwan arisida nam
chiqarghanidi.
23 U ottuz yolbashchi ichide hörmetlik idi. Lékin u awwalqi üch palwan'gha yetmeytti.
Dawut uni özining pasiban bégi qildi.
24 Ottuz yolbashchi ichide Yoabning inisi Asahel, Beyt-Lehemlik Dodoning oghli El-
Hanan bar idi.
25 *Buningdin bashqa*: Harodluq Shammah, Harodluq Élika,
26 Patliliq Helez, Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira,
27 Anatotluq Abiézer, Hushatliq Mibonnay,
28 Axohluq Zalmon, Nitofatliq Maharay,
29 Nitofatliq Baanahning oghli Xeleb, Binyaminlardin Gibéahliq Ribayning oghli Ittay, □
30 Piratonluq Binaya, Gaash wadiliridin Hidday,
31 Arbatliq Abi-Albon, Barhumluq Azmawet,
32-33 Shaalbonluq Eliyahba, Yashenning oghulliri, Hararliq Shammahning *oghli*
Yonatan, Hararliq Shararning oghli Ahiyam, □
34 Maakatiy Axasbayning oghli Elifelet, Gilonluq Ahitofelning oghli Éliyam,
35 Karmellik Hezray, Arbiliq Paaray,
36 Zobahdin bolghan Natanning oghli Igal, Gadliq Banni,
37 Ammoniy Zelek, Beerotluq Naharay (u Zeruiyaning oghli Yoabning yaragh
kötürgüchisi idi),
38 Yitriliq Ira, Yitriliq Gareb
39 we Hittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning hemmisi ottuz yette kishi idi. □

□ **23:20 «U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen»** — yaki «U Moabtiki ikki shirdek kishini öltürgen». □ **23:29 «Baanahning oghli Xeleb»** — yaki «Baanahning oghli Xeled». □ **23:32-33 «Hararliq Shammahning oghli Yonatan»** — ibraniy tilida «oghli» dégen söz tépilmaydu. Yonatanning Shammah (Shagi) bilen bolghan munasiwiti «1Tar.» 11:34din körülidu. □ **23:39 «... we hittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning hemmisi ottuz yette kishi idi»** — bu tizimlikte Yehudiy emeslerdin birnechchisi bar — mesilen Ammonluq Zelek, Hittiy Uriya we Moabliq Yitma bar.

24

Dawutning Israillarni royxetke élish gunahi
1Tar. 21

1 Perwerdigarning ghezipi Israilgha yene qozghaldi. Shuning bilen U ularni jazalash üchün Dawutni qozghiwidi, u adem chiqirip, ulargha: — Israillar bilen Yehudaliqlarning sanini al, dédi.□
2 Padishah öz yénida turghan qoshun serdari Yoabqa: Barghin, Dandin tartip Beer-Shébaghiche Israilning hemme qebililirining yurtlirini kézip, xelqni sanap chiqqin, men xelqning sanini biley, dédi.
3 Yoab padishahqa: Bu xelq hazir meyli qanchilik bolsun, Perwerdigar Xudaying ularning sanini yüz hesse ashurghay. Buni ghojam padishah öz közi bilen körgey! Lékin ghojam padishah némishqa bu ishtin xush bolidikin? — dédi. □
4 Emma Yoab bilen qoshunning bashqa serdarliri unimisimu, padishahning yarliqi ulardin küchlük idi; shuning bilen Yoab bilen qoshunning bashqa serdarliri Israilning xelqini sanighili padishahning qéshidin chiqti.
5 Ular Iordan deryasidin ötüp Yaazerge yéqin Gad wadisida Aroerde, yeni sheherning jenub teripide bargah tikti.
6 Andin ular Giléadqa we Taxtim-Hodshining yurtigha keldi. Andin Dan-Yaan'gha kélip aylinip Zidon'gha bardi.
7 Andin ular Tur dégen qorghanliq sheherge, shundaqla Hiwiylar bilen Qanaaniylarning hemme sheherlirige keldi; andin ular Yehuda yurtining jenub teripige, shu yerdiki Beer-Shébaghiche bardi.
8 Shundaq qilip ular pütkül zéminni kézip, toqquz ay yigirme kün ötkendin kéyin, Yérusalémgha yénip keldi.
9 Yoab padishahqa xelqning sanini melum qilip: Israilda qilich kötüreleydighan baturdin sekkiz yüz mingi, Yehudada besh yüz mingi bar iken, dédi.
10 Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi we Perwerdigargha: Bu qilghinim éghir gunah boluptu. I Perwerdigar, qulungning qebihlikini kötürüwetkeysen; chünki men tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi.□
11 Dawut etigende turghanda Perwerdigarning sözi Dawutning aldin körgüchisi bolghan Gad peyghemberge kélip:
12 — «Bérip Dawutqa éytqin, Perwerdigar: —
Men üch *bala-qazani* aldinggha qoyimen, ularning birini talliwalghin, men shuni üstüngge chüshürimen, deydu — dégin» — déyildi.
13 Shuning bilen Gad Dawutning qéshigha kélip buni uninggha dédi. U uninggha: «Yette yilghiche zéminingda acharchiliq sanga bolsunmu? Yaki düshmenliring üch ayghiche séni qoghlap, sen ulardin qachamsen? We yaki üch kün'giche zéminingda waba tarqalsunmu? Emdi sen obdan oylap, bir néme dégin, men méni Ewetküchige néme dep jawap bérey?» — dédi.
14 Dawut Gadqa: Men tolimu tenglikte qaldim! Sendin ötüneyki, biz Perwerdigarning qoligha chüsheyli; chünki Uning rehimdilliqi zordur; insanning qoligha peqet chüshüp qalmighaymen! — dédi.

□ **24:1 «*Xuda* ularni jazalash üchün Dawutni qozghiwidi, u ...: — Israillar bilen Yehudaliqlarning sanini al, dédi»** — shübhisizki, Dawut esli shu niyette idi. Meqsiti belkim öz ulughluqini körsitish yaki shuninggha oxshash tekebburluq niyiti bolsa kérek. Perwerdigar Israilgha ghezipini körsitish üchün, Dawutning bu yaman ishni qilishigha yol qoydi.
□ **24:3 «Lékin ghojam padishah némishqa bu ishtin xush bolidikin?»** — ghelite ish shuki, hetta Xudadin qorqmaydighan Yoabtek bir kishi bu ishning Xudagha yaqmaydighanliqini bilidu. □ **24:10 «Dawut xelqning sanini alghandin kéyin, wijdani azablandi... tolimu exmeqanilik qiptimen, dédi»** — «xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

15 Shuning bilen Perwerdigar etigendin tartip békitilgen waqitqiche waba chüshürdi. Dandin tartip Beer-Shébaghiche yetmish ming adem öldi.
16 Emdi perishte qolini Yérusalémgha uzutup sheherni halak qilay dégende, Perwerdigar éghir hökümidin pushayman qilip, xelqni halak qiliwatqan Perishtige: Emdi boldi qilghin; qolungni yighqin, — dédi. U waqitta Perwerdigarning Perishtisi Yebusiy Arawnahning xaminining yénida idi.□
17 Dawut xelqni yoqitiwatqan perishtini körgende Perwerdigargha: Mana, gunah qilghan men, qebihlik qilghuchi mendurmen. Lékin bu qoylar bolsa néme qildi? Séning qolung méning üstümge we atamning jemetining üstige chüshsun! — dédi. □

Dawut xamanni sétiwélip qurban'gah quridu

18 Shu küni Gad Dawutning qéshigha kélip uninggha: Bérip Yebusiy Arawnahning xaminigha Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasighin, dédi.
19 Dawut Gadning sözi boyiche Perwerdigar buyrughandek qildi.
20 Arawnah qarap padishah bilen xizmetkarlarning öz teripige kéliwatqinini körüp, aldigha chiqip padishahning aldida yüzini yerge tekküzüp, tezim qildi.
21 Arawnah: Ghojam padishah néme ish bilen qullirining aldigha keldilikin? — dep soridi. Dawut: Xelqning arisida wabani toxtitish üchün, bu xamanni sendin sétiwélip, bu yerde Perwerdigargha bir qurban'gah yasighili keldim, — dédi.
22 Arawnah Dawutqa: Ghojam padishah özliri némini xalisila shuni élip qurbanliq qilsila. Mana bu yerde köydürme qurbanliq üchün kalilar bar, otun qilishqa xaman tépidighan tirnilar bilen kalilarning boyunturuqliri bar.
23 I padishah, buning hemmisini menki *Arawnah* padishahqa teqdim qilay, dédi. U yene padishahqa: Perwerdigar Xudaliri silini qobul qilip shepqet körsetkey, dédi.
24 Padishah Arawnahgha: Yaq, qandaqla bolmisun bularni sendin öz nerxide sétiwalmisam bolmaydu. Men bedel tölimey Perwerdigar Xudayimgha köydürme qurbanliqlarni hergiz sunmaymen, — dédi. Andin Dawut xaman bilen kalilarni ellik shekel kümüshke sétiwaldi.□
25 Andin Dawut u yerde Perwerdigargha bir qurban'gah yasap, köydürme qurbanliqlar bilen inaqliq qurbanliqliri qildi. Perwerdigar zémin üchün qilghan dualarni qobul qilip, waba Israilning arisida toxtidi.

□ **24:16 «Perwerdigarning Perishtisi»** — bu alahide shexs toghruluq bizning «Tebirler»imizni körüng. □ **24:17 «Lékin bu qoylar bolsa nime qildi?»** — «bu qoylar» Xudaning xelqini körsitidu. □ **24:24 «ellik shekel»** — belkim 600 gram etrapida idi.

Padishahlar «1»

Dawut padishah oghli Sulaymanni öz ornigha textke olturghuzidu

1 Dawut padishah xéli yashinip qalghanidi; uni yotqan-ediyal bilen yapsimu, u issi-maytti.
2 Xizmetkarliri uninggha: — Ghojam padishah özliri üchün, aldilirida turidighan bir pak qiz tapquzayli; u padishahtin xewer élip, silining quchaqlirida yatsun; shuning bilen ghojam padishah issiyla — dédi.
3 Ular pütkül Israil zéminini kézip güzel bir qizni izdep yürüp, axiri Shunamliq Abishagni tépip padishahning aldigha élip keldi. □
4 Qiz intayin güzel idi; u padishahtin xewer élip uning xizmitide bolatti, emma padishah uninggha yéqinchiliq qilmaytti.□
5 Emma Haggitning oghli Adoniya mertiwisini kötürmekchi bolup: «Men padishah bolimen» dédi. U özige jeng harwiliri bilen atliqlarni we aldida yüridighan ellik eskerni teyyar qildi □ ■
6 (uning atisi héchqachan: «Némishqa bundaq qilisen?» dep, uninggha tenbih-terbiye béripmu baqmighanidi hem u nahayiti kélishken yigit bolup, anisi uni Abshalomdin kéyin tughqanidi). □ ■
7 U Zeruiyaning oghli Yoab we kahin Abiyatar bilen meslihet qiliship turdi. Ular bolsa Adoniyagha egiship uninggha yardem béretti. ■
8 Lékin kahin Zadok we Yehoyadaning oghli Binaya, Natan peyghember, Shimey, Rey we Dawutning öz palwanliri Adoniyagha egeshmidi.
9 Adoniya qoy, kala we bordighan torpaqlarni En-Rogelning yénidiki Zohelet dégen tashta soydurup, hemme aka-ukilirini, yeni padishahning oghulliri bilen padishahning xizmitide bolghan hemme Yehudalarni chaqirdi. □ ■
10 Lékin Natan peyghember, Binaya, palwanlar we öz inisi Sulaymanni u chaqirmidi.
11 Natan bolsa Sulaymanning anisi Bat-Shébagha: — «Anglimidingmu? Haggitning oghli Adoniya padishah boldi, lékin ghojimiz Dawut uningdin xewersiz.
12 Emdi mana, öz jéning we oghlung Sulaymanning jénini qutquzushqa méning sanga bir meslihet bérishimke ijazet bergeysen.
13 Dawut padishahning aldigha bérip uninggha: — Ghojam padishah özliri qesem qilip öz keminilirige wede qilip: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup textimde olturidu» dégen emesmidile? Shundaq turuqluq némishqa Adoniya padishah bolidu? — dégin.
14 Mana, padishah bilen sözliship turghiningda, menmu séning keyningdin kirip sözüngni ispatlaymen, — dédi.
15 Bat-Shéba ichkiri öyge padishahning qéshigha kirdi (padishah tolimu qérip ketkenidi, Shunamliq Abishag padishahning xizmitide boluwatatti).

□ **1:3 «Shunamliq Abishag»** — yaki «Shunemlik Abishag». □ **1:4 «padishah uninggha yéqinchiliq qilmaytti»** — ibraniy tilida «padishah uni tonumaytti» dégen ibare bilen ipadilinidu. □ **1:5 «Haggitning oghli Adoniya»** — Adoniya Dawutning oghulliridin biri. Haggit Dawutning ayalliridin biri idi («2Sam.» 3:4) **«öz aldida yüridighan... eskerler»** — démek, ular özlirining xususiy muhapizetchiliri idi. ■ **1:5** 2Sam. 15:1 □ **1:6 «uning atisi ... uninggha, *yeni Adoniyagha*** tenbih-terbiye béripmu baqmighanidi hem u ... kélishken yigit bolup, anisi uni Abshalomdin kéyin tughqanidi» — Abshalom Dawutning yene bir ayali Maakahdin tughulghan oghli idi. Adoniya Dawutning tötinchi oghli bolup, shu chaghda belkim Dawutning oghulliri arisida «chongi» hésablinatti. (2:15ni körüng). Adoniya belkim atisi teripidin erke chong qilin'ghanliqi hem özining kélishkenlikidin shundaq meghrurlinip ketken oxshaydu. ■ **1:6** 1Tar. 3:2 ■ **1:7** 1Pad. 2:22, 28 □ **1:9 «En-Rogel»** — buning menisi belkim «Rogelning buliqi» yaki «Pak qizning buliqi». ■ **1:9** Ye. 15:7; 18:16

16 Bat-Shéba padishahqa éngiship tezim qildi. Padishah: — Néme teliping bar? — dep soridi.
17 U uninggha: — I ghojam, sili Perwerdigar Xudaliri bilen öz dédeklirige: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup textimde olturidu» dep qesem qilghanidila.
18 Emdi mana, Adoniya padishah boldi! Lékin i ghojam padishah, silining uningdin xewerliri yoq.
19 U köp kalilarni, bordaq torpaqlar bilen qoylarni soydurup, padishahning hemme oghullirini, Abiyatar kahinni we qoshunning serdari Yoabni chaqirdi. Lékin qulliri Sulaymanni u chaqirmidi.
20 Emdi, i ghojam padishah, pütkül Israilning közliri silige tikilmekte, ular ghojam padishahning özliridin kéyin textliride kimning olturidighanliqi toghrisida ulargha xewer bérishlirini kütishiwatidu;
21 bir qarargha kelmisile, ghojam padishah öz ata-bowiliri bilen bille uxlashqa ketkendin kéyin, men bilen oghlum Sulayman gunahkar sanilip qalarmizmikin, — dédi.
22 Mana, u téxi padishah bilen sözliship turghinida Natan peyghembermu kirip keldi.
23 Ular padishahqa: — Natan peyghember keldi, dep xewer berdi. U padishahning aldigha kiripla, yüzini yerge yéqip turup padishahqa tezim qildi.
24 Natan: — I ghojam padishah, sili Adoniya mendin kéyin padishah bolup méning textimde olturidu, dep éytqanidilimu?
25 Chünki u bügün chüshüp, köp buqa, bordighan torpaqlar bilen qoylarni soydurup, padishahning hemme oghullirini, qoshunning serdarlirini, Abiyatar kahinni chaqirdi; we mana, ular uning aldida yep-ichip: «Yashisun padishah Adoniya!» — dep towlashmaqta.
26 Lékin qulliri bolghan méni, Zadok kahinni, Yehoyadaning oghli Binayani we qulliri bolghan Sulaymanni u chaqirmidi.
27 Ghojam padishah kimning özliridin kéyin ghojam padishahning textide olturidighanliqini öz qulligha uqturmay u ishni buyrudilimu? — dédi.
28 Dawut padishah: — Bat-Shébani aldimgha qichqiringlar, dédi. U padishahning aldigha kirip, uning aldida turdi.
29 Padishah bolsa: — Jénimni hemme qiyinchiliqtin qutquzghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki,
30 men eslide Israilning Xudasi Perwerdigar bilen sanga qesem qilip: «Séning oghlung Sulayman mendin kéyin padishah bolup ornumda méning textimde olturidu» dep éytqinimdek, bügünki künde men bu ishni choqum wujudqa chiqirimen, — dédi.
31 We Bat-Shéba yüzini yerge yéqip turup padishahqa tezim qilip: — Ghojam Dawut padishah ebediy yashisun! — dédi.
32 Dawut padishah: — Zadok kahinni, Natan peyghemberni, Yehoyadaning oghli Binayani aldimgha chaqiringlar, dédi. Ular padishahning aldigha keldi.
33 Padishah ulargha: — Ghojanglarning xizmetkarlirini özünglargha qoshup, Sulaymanni öz qéchirimge mindürüp, Gihon'gha élip béringlar;
34 u yerde Zadok kahin bilen Natan peyghember uni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilsun. Andin kanay chélip: — Sulayman padishah yashisun! dep towlanglar. □
35 Andin u textimde olturushqa bu yerge kelgende, uninggha egiship ménginglar; u méning ornumda padishah bolidu; chünki men uni Israil bilen Yehudaning üstige padishah bolushqa teyinlidim, — dédi.

□ **1:34 «Zadok kahin bilen Natan peyghember uni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilsun» —** «mesih qilish»: — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüshi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilish» yaki «mesihlesh» déyilgen. Shu murasimdin kéyin mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilip, höküm sürüshke Xudaning hoquqigha ige, dep qarilatti. Kahinlar we bezi waqitlarda peyghembernimu öz wezipisige békitish üchün «mesih qilinish» murasimi ötküzületti.

36 Yehoyadaning oghli Binaya padishahqa jawab bérip: — Amin! Ghojam padishahning Xudasi Perwerdigarmu shundaq buyrusun!
37 Perwerdigar ghojam padishah bilen bille bolghandek, Sulayman bilen bille bolup, uning textini ghojam Dawut padishahningkidin téximu ulugh qilghay! — dédi.
38 Zadok kahin, Natan peyghember, Yehoyadaning oghli Binaya we Keretiyler bilen Peletiyler chüshüp, Sulaymanni Dawut padishahning qéchirigha mindürüp, Gihon'gha élip bardi. □
39 Zadok kahin ibadet chédiridin may bilen tolghan bir münggüzni élip, Sulaymanni mesih qildi. Andin ular kanay chaldi. Xelqning hemmisi: — Sulayman padishah yashisun! — dep towlashti. ■
40 Xelqning hemmisi uning keynidin egiship, sunay chélip zor shadliq bilen yer yérilghudek tentene qilishti. □
41 Emdi Adoniya we uning bilen jem bolghan méhmanlar ghizalinip chiqqanda, shuni anglidi. Yoab kanay awazini anglighanda: — Némishqa sheherde shunche qiyqas-süren sélinidu? — dep soridi.
42 U téxi sözini tügetmeyla, mana Abiyatar kahinning oghli Yonatan keldi. Adoniya uninggha: — Kirgin, qeyser ademsen, choqum bizge xush xewer élip kelding, — dédi.
43 Yonatan Adoniyagha jawab bérip: — Undaq emes! Ghojimiz Dawut padishah Sulaymanni padishah qildi!
44 We padishah özi uninggha Zadok kahinni, Natan peyghemberni, Yehoyadaning oghli Binayani we Keretiyler bilen Peletiylerni hemrah qilip ewitip, uni padishahning qéchirigha mindürdi;
45 andin Zadok kahin bilen Natan peyghember uni padishah bolushqa Gihonda mesih qildi. Ular u yerdin chiqip shadliq qilip, pütkül sheherni qiyqas-süren bilen lerzige saldi. Siz anglawatqan sada del shudur.
46 Uning üstige Sulayman hazir padishahliq textide olturiwatidu.
47 Yene kélip padishahning xizmetkarliri kélip ghojimiz Dawut padishahqa: «Xudaliri Sulaymanning namini silining kidin ewzel qilip, textini silining kidin ulugh qilghay!» dep bext tilep mubarekleshke kélishti. Padishah özi yatqan orunda sejde qildi
48 we padishah: — «Bügün méning textimge olturghuchi birsini teyinligen, öz közlirimge shuni körgüzgen Israilning Xudasi Perwerdigar mubareklensun!» — dédi — dédi.
49 Shuni anglap Adoniyaning barliq méhmanliri hoduqup, ornidin qopup herbiri öz yoligha ketti.
50 Adoniya bolsa Sulaymandin qorqup, ornidin qopup, *ibadet chédirigha* bérip qurban'gahning münggüzlirini tutti.□
51 Sulayman'gha shundaq xewer bérilip: — «Adoniya Sulayman padishahtin qorqidu; chünki mana, u qurban'gahning münggüzlirini tutup turup: — «Sulayman padishah bügün manga shuni qesem qilsunki, u öz qulini qilich bilen öltürmeslikke wede qilghay» dédi», — déyildi.
52 Sulayman: — U durus adem bolsa béshidin bir tal chach yerge chüshmeydu. Lékin uningda rezillik tépilsa, ölidu, dédi.
53 Sulayman padishah adem ewitip uni qurban'gahdin élip keldi. U kélip Sulayman padishahning aldida éngiship tezim qildi. Sulayman uninggha: — Öz öyüngge ketkin, —

□ **1:38 «Keretiyler bilen Peletiyler» —** bular bolsa Dawutning xususiy muhapizetchiliridin idi («2Sam.» 8:18ni körüng). Keretiyler eslide Krét arilidin kelgen bolushi mumkin idi. ■ **1:39** 1Sam. 20:24 □ **1:40 «Xelqning hemmisi ... sunay chélip zor shadliq bilen yer yérilghudek tentene qilishti» —** ibraniy tilida: «Xelqning hemmisi ... sunay chélip zor shadliq bilen tentene qiliship yerni yériwetti». Mumkinchiliki barki, yer derweqe awazlar bilen yérilip ketkenidi. Mesihning kélishidimu chong yer tewresh bolidu («Zek.» 14:5, «Weh.» 6:12, 16:18). □ **1:50 «Adoniya ... Sulaymandin qorqup, ... ibadet chédirigha bérip qurban'gahning münggüzlirini tutti» —** shu chaghlarda «qurban'gahning münggüzlirini tutush» padishahtin himaye tileshni bildürüshning ipadisi idi.

dédi.

2

Dawut Sulayman'gha axirqi nesihetni qilidu

1 Dawutning ölidighan waqti yéqinlashqanda, oghli Sulayman'gha tapilap mundaq dédi: —
2 «Emdi yer yüzidikilerning hemmisi baridighan yol bilen kétimen. Yüreklik bolup, erkektek
bolghin!
3 Sen barliq qiliwatqan ishliringda hemde barliq niyet qilghan ishliringda rawaj
tépishing üchün Musagha chüshürülgen qanunda pütülgendek, Perwerdigar Xudayingning yollirida méngip, Uning belgilimiliri, Uning emrliri, Uning hökümliri we agahguwahliqlirida ching turup, Uning tapshuruqini ching tutqin. □ ■
4 Shundaq qilghanda Perwerdigar manga: «Eger ewladliring öz yoligha köngül bölüp,
Méning aldimda pütün qelbi we pütün jéni bilen heqiqette mangsa, sanga ewladingdin
Israilning textide olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep éytqan sözige emel qilidu.■
5 Emma Zeruiyaning oghli Yoabning manga qilghinini, yeni uning özi qandaq qilip
Israilning qoshunidiki ikki serdarni, yeni Nériyaning oghli Abner bilen Yeterning oghli
Amasani urup öltürüp, tinch mezgilde jengde tökülgendek qan töküp, bélige baghlighan
kemerge we putigha kiygen keshige jengde tökülgendek qan chéchip, dagh qilghanliqini
bilisen. ■
6 Sen uni danaliqinggha muwapiq bir terep qilip, uning aq béshining görge salamet
chüshüshige yol qoymighaysen.□
7 Lékin Giléadliq Barzillayning oghulligha méhribanliq körsitip, dastixiningdin nan
yégüzgin; chünki men akang Abshalomdin qachqinimda, ular yénimgha kélip manga
shundaq qilghan.■
8 We mana Bahurimdin kelgen Binyamin qebilisidin Géraning oghli Shimey yéningda
turidu. U men Mahanaimgha baridighanda, esheddiy lenet bilen méni qarghidi. Kéyin
u Iordan deryasigha bérip méning aldimgha kelgende, men Perwerdigarning *nami* bilen
uninggha: «Séni qilich bilen öltürmeymen» dep qesem qildim. ■
9 Emma hazir uni gunahsiz dep sanimighin. Özüng dana kishi bolghandin kéyin
uninggha qandaq qilishni bilisen; herhalda uning aq béshini qanitip görge chüshürgin».□
10 Dawut öz ata-bowliri bilen bir yerde uxlidi. U «Dawutning shehiri» *dégen jayda* depne
qilindi.□ ■
11 Dawutning Israilgha seltenet qilghan waqti qiriq yil idi; u Hébronda yette yil seltenet
qilip, Yérusalémda ottuz üch yil seltenet qildi.■

Sulaymanning orni mustehkemlinidu

12 Sulayman atisi Dawutning textide olturdi; uning selteniti xéli mustehkemlendi. ■

□ **2:3 «barliq niyet qilghan ishliringda...»** — ibraniy tilida: «sen qeyerge burulsang,...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:3** Qan. 17:18; 29:9; Ye. 1:7 ■ **2:4** 2Sam. 7:12; Zeb. 132:12 ■ **2:5** 2Sam. 3:27; 20:10 □ **2:6 «uning aq béshining görge salamet chüshüshige yol qoymighaysen»** — mushu yerde «gör» «tehtisara» dégenni bildüridu. ■ **2:7** 2Sam. 17:27; 19:31 ■ **2:8** 2Sam. 16:5; 19:19 □ **2:9 «...herhalda uning aq béshini qanitip görge chüshürgin»** — mushu yerde «gör» «tehtisara» dégenni bildüridu. **«Zeruiyaning oghli Yoab... Binyamin qebilisidin Géraning oghli Shimey»** — bu ikki ademning Sulayman'gha düshmen bolidighanliqigha Dawut padishahning közi yetti. Eslide u ularni jazalashqa toghra kéletti; biraq öz éghir gunah sadir qilghanliqi tüpeylidin («2Sam.» 11-bab) xijalette qélip, qoli bu ishlargha héch barmaytti. □ **2:10 «Dawut öz ata-bowliri bilen bir yerde uxlidi»** — mushundaq ibariler üstide «Yaritilish»tiki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. **««Dawutning shehiri» dégen jay»** — «Dawutning shehiri»: — Zionni, yeni Yérusalémdiki égiz döngge jaylashqan, Dawut qurghan qel'eni körsitidu. ■ **2:10** Ros. 2:29; 13:36 ■ **2:11** 1Tar. 29:27 ■ **2:12** 1Tar. 29:23; 2Tar. 1:1

13 Emma Haggitning oghli Adoniya Sulaymanning anisi Bat-Shébaning qéshigha bardi. U uningdin: — Tinchliq meqsitide keldingmu? — dep soridi. U: — Shundaq, tinchliq meqsitide, dédi.
14 U yene: — Sanga bir sözüm bar idi, dédi. U: — Sözüngni éytqin, dédi.
15 U: — Bilisenki, padishahliq eslide méningki idi, we pütün Israil méni padishah bolidu dep, manga qaraytti. Lékin padishahliq mendin kétip, inimning ilkige ötti; chünki Perwerdigarning iradisi bilen u uningki boldi. ■
16 Emdi sanga bir iltimasim bar. Méni yandurmighin, dédi. U: — Éytqin, dédi.
17 U: — Sendin ötünimen, Sulayman padishahqa men üchün éytqinki — chünki u sanga yaq démeydu! — U Shunamliq Abishagni manga xotunluqqa bersun, dédi.
18 Bat-Shéba: — Maqul; sen üchün padishahqa söz qilay, dédi.
19 Bat-Shéba Adoniya üchün söz qilghili Sulayman padishahning aldigha bardi. Padishah qopup aldigha bérip, anisigha tezim qildi. Andin textige bérip olturup padishahning anisigha bir textni keltürdi. Shuning bilen u uning ong yénida olturup, uninggha: —
20 Sanga kichikkine bir iltimasim bar. Méni yandurmighin, dédi. Padishah uninggha: — I ana, sorawergin, men séni yandurmaymen, dédi.
21 U: — Akang Adoniyagha Shunamliq Abishagni xotunluqqa bergüzgin, dédi.
22 Sulayman padishah jawab bérip anisigha: — Némishqa Adoniya üchün Shunamliq Abishagni soraysen? U akam bolghaniken, uning üchün, Abiyatar kahin üchün we Zeruiyaning oghli Yoab üchün padishahliqnimu sorimamsen! — dédi.□
23 Sulayman padishah Perwerdigar bilen qesem qilip mundaq dédi: — Adoniya shu sözni qilghini üchün ölmise, Xuda méni ursun yaki uningdin artuq jazalisun!
24 Méning ornumni mustehkem qilghan, atamning textide olturghuzghan, Öz wedisi boyiche manga bir öyni qurghan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Adoniya bügün ölümge mehküm qilinidu, dédi.□ ■
25 Shuning bilen Sulayman padishah Yehoyadaning oghli Binayani bu ishqa ewetti; u uni chépip öltürdi.
26 Padishah Abiyatar kahin'gha: — Mang, Anatottiki öz étizliqinggha barghin. Sen ölümge layiqsen, lékin sen Reb Perwerdigarning ehde sanduqini atam Dawutning aldida kötürgenliking tüpeylidin, we atamning tartqan hemme azab-oqubetliride uninggha hemderd bolghining üchün, men hazir séni ölümge mehkum qilmaymen, dédi.■
27 Andin Sulayman Abiyatarni Perwerdigargha kahin bolushtin juda qilip heydidi. Shuning bilen Perwerdigarning Elining jemeti toghruluq Shilohda éytqan sözi emelge ashuruldi.□ ■
28 Buning xewiri Yoabqa yetkende (chünki Yoab Abshalomgha egeshmigen bolsimu, Adoniyagha egeshkenidi) Yoab Perwerdigarning chédirigha qéchip qurban'gahning münggüzlirini tutti. ■
29 Sulayman padishahqa: «Mana, Yoab Perwerdigarning chédirigha qéchip bérip, qurban'gahning yénida turidu» dégen xewer yetküzüldi. Sulayman Yehoyadaning oghli Binayani shu yerge ewetip: — Mang, uni öltürüwetkin, dédi.
30 Binaya Perwerdigarning chédirigha bérip uninggha: — «Padishah séni buyaqqa chiqsun!» dédi, dédi. U: — Yaq, mushu yerde ölimen, dédi. Binaya padishahning yénigha

---

■ **2:15** 1Tar. 22:9; 28:5 □ **2:22 «Némishqa Adoniya üchün Shunamliq Abishagni soraysen? U akam bolghaniken, uning üchün, ... padishahliqnimu sorimamsen!»** — mumkinchiliki barki, Adoniya atisining kénizikini emrige alsa, xelq uni atisigha barawer iken, shunga padishah bolushqa layiq dep qaraytti. Sulaymanning közliri bu ishqa yetti. □ **2:24 «*Perwerdigar*...** Öz wedisi boyiche manga bir öyni qurghan...» — «öy» mushu yerde Sulaymandin bolidighan shahane sulalini körsitidu. ■ **2:24** 2Sam. 7:12, 13 ■ **2:26** 1Sam. 22:20-23; 2Sam. 15:24 □ **2:27 «Perwerdigarning Elining jemeti toghruluq Shilohda éytqan sözi emelge ashuruldi»** — bu söz «1Sam.» 2:27-36de we 3:11-14de xatirilen'gen. ■ **2:27** 1Sam. 2:31-36 ■ **2:28** 1Pad. 1:50

qaytip uninggha xewer bérip: — Yoab mundaq-mundaq dédi, manga shundaq jawab berdi, dédi.
31 Padishah uninggha: — U özi dégendek qilip, uni chépip öltürgin we uni depne qilghin. Shuning bilen Yoab tökken naheq qan mendin we atamning jemetidin kötürülüp ketkey.
32 Shundaq qilip atam Dawut bixewer ehwalda u özidin adil we ésil ikki ademni, yeni Israilning qoshunining serdari nerning oghli Abner bilen Yehudaning qoshunining serdari Yeterning oghli Amasani qilichlighini üchün, Perwerdigar u tökken qanni öz béshigha yanduridu.
33 Ularning qéni Yoabning béshi we neslining béshigha menggü yan'ghay; lékin Dawut, uning nesli, jemeti we textige ebedil'ebedgiche Perwerdigardin tinch-xatirjemlik bolghay, dédi.
34 Yehoyadaning oghli Binaya chiqip uni chépip, ölümge mehkum qildi. Andin u chöldiki öz öyide depne qilindi.
35 Padishah Yehoyadaning oghli Binayani uning ornigha qoshunning serdari qildi; padishah Abiyatarning ornigha Zadokni kahin qilip teyinlidi.■
36 Andin kéyin padishah Shimeyni chaqirip uninggha: — Yérusalémda özüngge bir öy sélip u yerde olturghin. Bashqa héch yerge chiqma.
37 Eger sen chiqip Kidron jilghisidin ötseng, shuni éniq bilip qoyki, shu künde sen sheksiz ölisen. Séning qéning öz béshinggha chüshidu, dédi.
38 Shimey padishahqa: — Ghojamning sözi berheqtur. Ghojam padishah éytqandek qulliri shundaq qilidu, dédi. Shuning bilen Shimey uzun waqitqiche Yérusalémda turdi.
39 Üch yildin kéyin shundaq boldiki, Shimeyning qulliridin ikkisi qéchip Maakahning oghli, Gatning padishahi Aqishning qéshigha bardi. Shimeyge: — Mana qulliring Gat shehiride turidu, dégen xewer yetküzüldi.
40 Shimey éshikini toqup qullirini izdigili Gatqa, Aqishning yénigha bardi. Andin u yénip öz qullirini Gattin élip keldi.
41 Sulayman'gha: — Shimey Yérusalémdin Gatqa bérip keldi, dep xewer yetküzüldi.
42 Padishah Shimeyni chaqirtip uninggha: — Men séni Perwerdigar bilen qesem qildurup: — Shuni éniq bilip qoyki, sen qaysi küni chiqip birer yerge barghan bolsang, sen shu künide sheksiz ölisen, dep agahlandurup éytmighanmidim? Özüngmu, men anglighan söz berheq, dégenidingghu?
43 Shundaq bolghaniken, némishqa özüng Perwerdigar aldida qilghan qesimingni buzup, men sanga buyrughan buyruqumnimu tutmiding? — dédi.
44 Padishah Shimeyge yene: Sen atam Dawutqa qilghan hemme rezillikni obdan bilisen, u könglüngge ayandur. Mana Perwerdigar rezillikingni öz béshinggha yanduridu. ■
45 Lékin Sulayman padishah bolsa beriketlinip, Dawutning texti Perwerdigarning aldida ebedil'ebed mustehkem qilinidu, dédi.
46 Andin padishahning buyruqi bilen Yehoyadaning oghli Binaya chiqip uni chépip öltürdi. Padishahliq bolsa Sulaymanning qolida mustehkem qilindi.■

3

Perwerdigar Sulayman'gha danaliq béridu
2Tar. 1:1-12

1 Sulayman Misirning padishahi Pirewn bilen ittipaq tüzüp Pirewnning qizini xotunluqqa aldi. Öz ordisi, Perwerdigarning öyi we Yérusalémning chörisidiki sépilni yasap pütküzgüchilik u uni «Dawutning shehiri»ge apirip turghuzdi.■

■ **2:35** 1Sam. 2:35 ■ **2:44** 2Sam. 16:5, 6, 7 ■ **2:46** 2Tar. 1:1 ■ **3:1** 1Pad. 7:8

2 Shu waqitlarda Perwerdigarning nami üchün bir ibadetxana yasalmighini üchün xelq «yuqiri jaylar»da qurbanliqlirini qilatti.□ ■
3 Sulayman Perwerdigarni söyüp, atisi Dawutning belgiligenliride mangatti. Peqet «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.□
4 Padishah qurbanliq qilghili Gibéon'gha bardi; chünki u yer «ulugh yuqiri jay» idi. Sulayman u yerdiki qurban'gahda bir ming köydürme qurbanliq sundi. ■
5 Perwerdigar Gibéonda Sulayman'gha kéchisi chüshide köründi. Xuda uninggha: — Méning sanga néme bérishimni layiq tapsang, shuni tiligin, dédi.■
6 Sulayman jawaben mundaq dédi: — Qulung atam Dawut Séning aldingda heqiqet, heqqaniyliq we könglining semimiyliki bilen mangghanliqi bilen Sen uninggha zor méhribanliqni körsetkeniding; we Sen shu zor méhribanliqni dawam qilip, bügünki kündikidek öz textide olturghili uninggha bir oghul berding.
7 Emdi i Perwerdigar Xudayim, qulungni atam Dawutning ornida padishah qilding. Emma men peqet bir gödek bala xalas, chiqish-kirishnimu bilmeymen. ■
8 Öz qulung Sen tallighan xelqing, köplükidin sanap bolmaydighan hésabsiz ulugh bir xelq arisida turidu. ■
9 Shunga Öz qulunggha xelqingning üstide höküm qilishqa yaxshi-yamanni perq étidighan oyghaq bir qelbni bergeysen; bolmisa, kim bu ulugh xelqing üstige höküm qilalisun? — dédi.
10 Sulaymanning shuni tilikini Rebni xush qildi.
11 Xuda uninggha: — Sen shuni tiligining üchün — Ya özüng üchün uzun ömür tilimey, ya özüng üchün dölet-bayliq tilimey, ya düshmenliringning janlirini tilimey, belki toghra höküm qilghili oyghaq bolushqa özüng üchün eqil-parasetni tiligining üchün, ■
12 mana, sözüng boyiche shundaq qildim. Mana sanga shundaq dana we yorutulghan qelbni berdimki, sendin ilgiri sanga oxshaydighini bolmighan, sendin kéyinmu sanga oxshaydighini bolmaydu. ■
13 Men sen tilimigen nersinimu, yeni dölet-bayliq we shan-shöhretni sanga berdim. Shuning bilen barliq künliringde padishahlarning arisida sanga oxshash bolidighini chiqmaydu. ■
14 Eger atang Dawut mangghandek Méning yollirimda méngip, belgilimilirim we emrlirimni tutsang künliringni uzartimen, dédi.
15 Sulayman oyghan'ghanda, mana bu bir chüsh idi. U Yérusalémgha kélip Perwerdigarning ehde sanduqining aldigha kélip, öre turup köydürme qurbanliqlarni qilip, teshekkür qurbanliqlirini ötküzüp, hemme xizmetkarlirigha ziyapet qilip berdi.

Sulaymanning danaliqi ayan bolidu

16 Shuningdin kéyin ikki pahishe ayal padishahning qéshigha kélip uning aldida turdi.

□ **3:2 «xelq «yuqiri jaylar»da qurbanliqlirini qilatti» —** «yuqiri jaylar»: — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: — Birsi manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitetti). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarghimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng). ■ **3:2** Qan. 12:5 □ **3:3 «Sulayman Perwerdigarni söyüp, atisi Dawutning belgiligenliride mangatti; peqet «yuqiri jaylar»da … xushbuy yaqatti» —** «Dawutning belgiligenliri»: — shübhisizki, Musa peyghemberge chüshürülgen barliq belgilimilerni öz ichige alghan. Ularning ichide, qurbanliq qilish «yuqiri jaylar»da emes, belki Perwerdigar békitken jaydila bolushi kérek, dep békitilgen («Qan.» 12:10-14). ■ **3:4** 2Tar. 1:3 ■ **3:5** 1Pad. 9:2 ■ **3:7** 2Tar. 2:7 ■ **3:8** 2Tar. 1:9 ■ **3:11** 2Tar. 1:11 ■ **3:12** Top. 1:16 ■ **3:13** Mat. 6:33; Ef. 3:20

17 Birinchi ayal: — I ghojam! Men we bu xotun bir öyde olturimiz; u men bilen öyde
turghinida bir balini tughdum.
18 Men balini tughup üch kündin kéyin u xotunmu bir bala tughdi. Biz ikkiylen u yerde
olturduq; öyde bizdin bashqa héch yat adem yoq idi, yalghuz biz ikkiylen öyde iduq.
19 Shu kéchide bu xotunning balisi öldi; chünki u balisini bésip öltürüp qoyghanidi.
20 U yérim kéchide qopup dédekliri uxlap qalghanda, yénimdin oghlumni élip öz
quchiqigha sélip, özining ölgen oghlini méning quchiqimgha sélip qoyuptu.
21 Etisi qopup balamni émitey désem mana ölük turidu. Lékin etigende qarisam, u men
tughqan bala emes idi, dédi.
22 Ikkinchi ayal: — Yaq, undaq emes. Tirik qalghini méning oghlum, ölgini séning oghlung,
dédi. Lékin birinchi ayal: — Yaq, ölgini séning oghlung, tirik qalghini méning oghlum, dédi.
Ular shu halette padishahning aldida taliship turatti.
23 Padishah: — Biri: «Tirik qalghini méning oghlum, ölgini séning oghlung» deydu. Emma
yene biri: «Yaq, ölgini séning oghlung, tirik qalghini méning oghlum» deydu, dédi.
24 Padishah: Manga bir qilich élip kélinglar, dédi. Ular qilichni padishahqa élip kelgende
25 padishah: Tirik balini otturidin késip ikki parche qilip yérimini birige, yene bir yérimni
ikkinchisige béringlar, dédi.
26 U waqitta tirik balining anisi öz balisigha ichini aghritip padishahqa: — Ah ghojam!
Tirik balini uninggha bersile, hergiz uni öltürmigeyle! — dep yalwurdi. Lékin ikkinchisi:
— Uni ne méningki ne séningki qilmay, otturidin késinglar, dédi.
27 Padishah jawaben: — Tirik balini uninggha béringlar, uni héch öltürmenglar; chünki bu
balining anisi shudur, dédi.
28 Pütkül Israil padishahning qilghan hökümi toghrisida anglidi we ular padishahtin
qorqti, chünki ular Xudaning adil hökümlerni chiqirish danaliqining uningda barliqini
kördi.

4

Sulaymanning emeldarliri we xizmetkarliri

1 Sulayman padishah pütkül Israilgha padishah boldi.
2 Uning chong emeldarliri munular: — Zadokning oghli Azariya kahin idi;
3 Shishaning oghulliri Élixoref we Axiyah katiplar idi; Ahiludning oghli Yehoshafat
diwanbégi idi;
4 Yehoyadaning oghli Binaya qoshunning bash serdari idi. Zadok bilen Abiyatar
kahinlar idi;
5 Natanning oghli Azariya nazaret bégi, Natanning yene bir oghli Zabud hem kahin we
padishahning meslihetchisi idi.
6 Axishar ordining ghojidari, Abdaning oghli Adoniram baj-alwan bégi idi.■
7 Pütkül Israil zéminida Sulayman padishahning özi üchün we ordidikiliri üchün yémek-
ichmek teminleydighan, on ikki nazaretchi teyinlen'genidi; ularning herbiri yilda bir
aydin yémek-ichmek teminleshke mes'ul idi.
8 Ularning ismi töwende xatirilen'gen: Efraim taghliq rayonigha Ben-Xur;
9 Makaz, Shaalbim, Beyt-Shemesh we Élon-Beyt-Hanan'gha Ben-Deker;
10 Arubotqa Ben-Xesed; u yene Sokoh we Xefer dégen barliq yurtqimu mes'ul idi; □
11 yene Nafat-Dorgha Ben-Abinadab (u Sulaymanning qizi Tafatni xotunluqqa alghan);
12 Taanaq, Megiddo we Yizreelning töwenki teripidiki Zaretanning yénida bolghan
pütkül Beyt-Shan'gha, shundaqla Beyt-Shandin tartip Abel-Meholahghiche, Joknéamdin
ötküche bolghan zéminlargha Ahiludning oghli Baana;

■ **4:6** 1Pad. 12:18 □ **4:10 «Sokoh» —** yaki «Soko».

13 Ramot-Gilé adqa Ben-Geber; u yene Gilé ad yurtigha jaylashqan, Manassehning oghli
Yairgha tewe bolghan kentler we hem Bashandiki yurt Argob, jümlidin u yerdiki sépili,
mis baldaqliq qowuqliri bolghan atmish chong shehergimu mes'ul idi.
14 Mahanaimgha Iddoning oghli Ahinadab;
15 Naftaligha Aximaaz (u Sulaymanning qizi Basimatni xotunluqqa alghanidi).
16 Ashir we Alotqa Hushayning oghli Baanah;
17 Issakargha Paruahning oghli Yehoshafat;
18 Binyamin zéminigha Élaning oghli Shimey;
19 Gilé ad zéminigha (eslide Amoriylarning padishahi Sihon we Bashanning padishahi
Ogning zémini idi) Urining oghli Geber. U shu yurtqa birdinbir nazaretchi idi.

Sulaymanning döliti we shöhriti

20 Yehuda bilen Israilning ademliri déngiz sahilidiki qumdek nurghun idi. Ular yep-
ichip, xushalliq qilatti.
21 We Sulayman bolsa *Efrat* deryasidin tartip Filistiylerning zéminigha we Misirning
chégralirighiche bolghan hemme padishahliqlarning üstide seltenet qilatti. Ular ulpan
keltürüp Sulaymanning pütün ömride uning xizmitide bolatti.
22 Sulaymanning ordisigha kétidighan künlük teminat üchün ottuz kor tasqighan aq un,
atmish kor qara un, □
23 on bordighan uy, yaylaqtin keltürülgen yigirme uy, yüz qoy kétetti; buningdin bashqa
bughilar, jerenler, kiyikler we bordighan toxular lazim idi.
24 Chünki u Tifsahdin tartip Gazaghiche, *Efrat* deryasining bu teripidiki hemme yurt-
larning üstide, yeni *Efrat* deryasining bu teripidiki barliq padishahlarning üstide höküm
süretti; uning töt etrapi tinch idi.
25 Sulaymanning pütkül künliride Dandin tartip Beer-Shébaghiche Yehuda bilen Israil
ademlirining herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixining tégide aman-ésen olturatti.■
26 Sulaymanning jeng harwilirining atliri üchün töt ming atxanisi, on ikki ming chewen-
dizi bar idi.□ ■
27 Mezkur nazaretchilerning herbiri özige békitilgen ayda Sulayman padishahqa we un-
ing dastixinigha kelgenlerning hemmisining yémek-ichmeklirini kémeytmey teminleytti.
28 Xelq bolsa herbiri özige békitilgen norma boyiche at-qéchirlar üchün arpa bilen saman-
larni *nazaretichiler bar* yerge élip kéletti.
29 Xuda Sulayman'gha déngiz sahilidiki qumdek danaliq, intayin mol pem-paraset ata
qilip, uning qelbini keng qilip zor yorutti. □
30 Shuning bilen Sulaymanning danaliqi barliq sherqtikilerning danaliqidin we
Misirdiki barliq danaliqtin ashti.
31 Chünki u barliq ademlerdin, jümlidin ezrahliq Étan bilen Maxolning oghulliri Héman,
Kalkol we Darda dégenlerdin dana idi; we uning shöhriti etrapidiki hemme eller arisida
yéyildi.
32 U éytqan pend-nesihet üch ming idi; uning shéir-küyliri bir ming besh idi.
33 U Liwandiki kédir derixidin tartip tamda ösidighan lépekgülgiche derex-giyahlarning
hemmisini bayan qilip xatiriligenidi; u yene mal we haywanlar, qushlar, hasharet-
ömiligüchiler we béliqlar toghrisida bayan qilip xatiriligenidi.

□ **4:22 «ottuz kor»** — bir kor on litr, 30 kor 300 litr. ■ **4:25** Law. 26:5 □ **4:26 «töt ming atxanisi»** — köp kona köchürmilerde «qiriq ming atxanisi» déyilidu. Lékin biz bu sanni köchürgüchilerning xataliqi dep qaraymiz. «2Tar.» 9:25de we bu tékistning bezi grék terjimiliride «töt ming» déyilidu. **«on ikki ming chewendizi»** — yaki «on ikki ming éti». ■ **4:26** 1Pad. 10:26; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **4:29 «uning qelbini keng qilip zor yorutti»** — yaki «uning köksi-qarnini bek keng qildi».

34 Sulaymanning danaliqini anglighili kishiler barliq ellerdin kéletti, shundaqla uning danaliqi toghruluq xewer tapqan yer yüzidiki hemme padishahlardin kishiler kelmekte idi.

5

Ibadetxanini qurushqa matériyallarni toplash
2Tar. 2:1-17

1 Turning padishahi Hiram Sulaymanni atisining ornigha padishah bolushqa mesih qilin'ghan dep anglap, öz xizmetkarlirini uning qéshigha ewetti; chünki Hiram Dawutni izchil söygüchi idi. ■
2 Sulayman Hiramgha adem ewitip mundaq uchurni yetküzdi: —
3 «Özüng bilisenki, atam Dawutning düshmenlirini Perwerdigar uning puti astigha qoyghuche, u etrapida her terepte jeng qilghanliqi tüpeylidin Perwerdigar Xudasning namigha bir ibadetxana yasiyalmidi. ■
4 Emdi hazir Perwerdigar Xudayim manga hemme tereptin aram berdi; héchbir düshminim yoq, héchbir bala-qaza yoq.
5 Mana, Perwerdigarning atam Dawutqa: «Men séning ornunggha öz textingge olturghuzghan oghlung bolsa, u méning namimgha bir ibadetxana yasaydu» dep éytqinidek, men Perwerdigar Xudayimning namigha bir ibadetxana yasay dep niyet qildim; ■
6 emdi men üchün *ademliringge* Liwandin kédir derexlirini késinglar, dep yarliq chüshürgin; méning xizmetkarlirim séning xizmetkarliringgha hemdemde bolidu. Séning békitkining boyiche xizmetkarliringgha bérilidighan ish heqqini sanga töleymen; chünki özüngge ayanki, derex késishte arimizda héchkim Zidondikilerdek usta emes».
7 Hiram Sulaymanning sözini anglighanda intayin xushal bolup: — Bügün bu ulugh xelq üstige höküm sürüshke Dawutqa shundaq dana bir oghul bergen Perwerdigargha teshekkür éytilsun! — dédi.
8 Hiram Sulayman'gha adem ewitip: — Sen manga qoyghan telepliringni anglap qobul qildim. Men séning kédir yaghichi we archa yaghichi toghruluq arzu qilghanliringning hemmisini ada qilimen;
9 Méning xizmetkarlirim shularni Liwandin déngizgha apiridu; men ularni sal qilip baghlap, déngiz bilen sen manga békitken yerge yetküzimen, andin shu yerde ularni yeshküzimen. Shuning bilen sen ularni tapshuruwélip, élip kétisen. Buning hésabigha sen teleplirim boyiche ordidikilirim üchün yémek-ichmek teminligeysen, — dédi.
10 Shundaq qilip, Hiram Sulayman'gha barliq telipi boyiche kédir yaghachliri we archa yaghachlirini berdi.
11 Sulayman Hiramgha ordidikilirining yémek-ichmikige yigirme ming kor bughday we yigirme bat sap zeytun méyini ewetip berdi. Her yili Sulayman Hiramgha shundaq béretti. □
12 Perwerdigar Sulayman'gha wede qilghandek uninggha danaliq bergenidi. Hiram bilen Sulaymanning arisida inaqliq bolup, ikkisi ehde tüzüshti. ■
13 Sulayman padishah pütün Israildin hashargha ishlemchilerni békitti, ularning sani ottuz ming idi.
14 U bularni nöwet bilen her ayda on mingdin Liwan'gha ewetetti; shundaq qilip, ular bir ay Liwanda tursa, ikki ay öyide turdi. Adoniram hasharchilaning üstide turatti.

■ **5:1** 2Sam. 5:11; 1Tar. 14:1 ■ **5:3** 1Tar. 28:3 ■ **5:5** 2Sam. 7:13; 1Tar. 22:10; 2Tar. 1:18 □ **5:11** **«yigirme bat»** — bir «bat» texminen 27 litr, 20 bat 540 litr. ■ **5:12** 1Pad. 3:12

15 Sulaymanning yetmish ming hammili, taghlarda ishleydighan seksen ming tashchisi
bar idi.
16 Uningdin bashqa Sulaymanning mensepdarliridin ish üstige qoyulghan üch ming üch
yüz ish béshi bar idi; ular ishlemchilerni bashquratti.
17 Padishah yarliq chüshürüshi bilen ular ibadetxanining ulini sélishqa yonulghan,
chong we qimmetlik tashlarni késip keltürdi.
18 We Sulaymanning tamchiliri bilen Hiramning tamchiliri we Geballiqlar qoshulup
tashlarni oyup, öyni yasash üchün yaghach hem tashlarni teyyarlap qoydi.□

6

Muqeddes ibadetxanining qurulushi
2Tar. 3:1-14

1 Israillar Misirdin chiqqandin kéyinki töt yüz seksininchi yili, Sulaymanning Israilning
üstidiki seltenitining tötinchi yilining ikkinchi éyida, yeni Zif éyida u Perwerdigarning
öyini yasashqa bashlidi.■

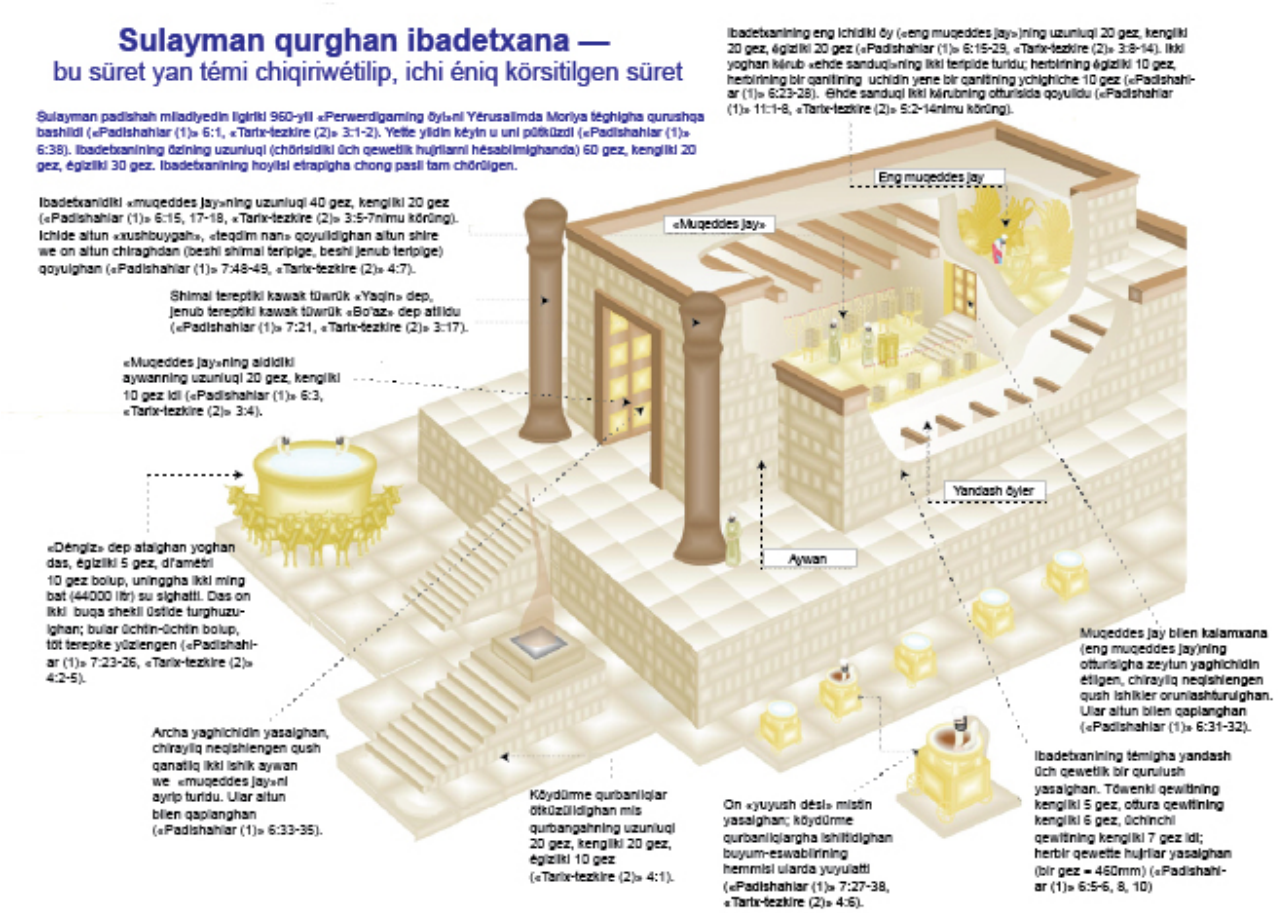

Sulayman padishah qurghan ibadetxana

□ **5:18 «Geballiqlar»** — yaki «Biblosluqlar», yaki «girweklerni kesküchiler». ■ **6:1** 2Tar. 3:2; Ros. 7:47

2 Sulayman padishah Perwerdigargha yasighan ibadetxanining uzunluqi atmish gez, kengliki yigirme gez we égizliki ottuz gez idi. □
3 Ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning aldidiki aywanning uzunluqi ibadetxanining kengliki bilen barawer bolup, yigirme gez idi. Ibadetxanining aldidiki aywanning kengliki on gez idi.■
4 U ibadetxanigha rojeklik dérize-penjirilerni ornatti. □
5 Ibadetxana témigha, yeni muqeddes jay we «kalamxana»ning témigha yandash *üch qewetlik* bir imaretni saldi we uning ichige hujrilarni yasidi.□
6 *Tashqiriqi imaretning* töwenki qewitining kengliki besh gez, ottura qewitining kengliki alte gez, üchinchi qewitining kengliki yette gez idi. Chünki ibadetxanining tashqi témida limlarni ornatqan töshükler bolmasliqi üchün u tamgha tekche chiqirilghanidi.□
7 Ibadetxana pütünley teyyar qilip élip kélin'gen tashlardin bina qilin'ghanidi. Shundaq qilghanda, uni yasighan waqitta ne bolqa ne palta ne bashqa tömür eswablarning awazi u yerde héch anglanmaytti.
8 Töwenki qewetning hujrilirining kirish ishiki ibadetxanining ong teripide idi; bir aylanma pelempey ottura qewetke andin ottura qewettin üchinchi qewetke chiqatti.□
9 Shundaq qilip *Sulayman* ibadetxanini yasap püttürdi. Ibadetxanining üstige xarlimlarni békitip, uni kédir taxtaylar bilen qaplidi.
10 U ibadetxanigha yandash imaretning qewetlirining égizlikini besh gezdin qildi. Shu imaretning qewetliri ibadetxanigha kédir limliri arqiliq tutushuqluq idi.

11 Perwerdigarning sözi Sulayman'gha kélip mundaq déyildiki: —
12 «Sen Manga yasawatqan bu ibadetxanigha kelsek, eger sen belgilimilirimde méngip, hökümlirimge riaye qilip, barliq emrlirimni tutup ularda mangsang, Men atang Dawutqa sen toghruluq éytqan sözümge emel qilimen; ■
13 Men Israillarning arisida makan qilip öz xelqim Israilni esla tashlimaymen».
14 Sulayman ibadetxanini yasap püttürdi.
15 Ibadetxanining tamlirining ich teripini u kédir taxtayliri bilen yasap, ibadetxanining tégidin tartip torusning limlirighiche yaghach bilen qaplidi; we archa taxtayliri bilen ibadetxanigha pol yatquzdi.
16 U ibadetxanining arqa témidin yigirme gez ölchep ara tam yasap, ichkiriki xanini hasil qildi; u tégidin tartip torus limlirighiche kédir taxtayliri bilen qaplidi. Bu eng ichkiriki xana bolup, yeni «kalamxana», «eng muqeddes jay» idi.□
17 Uning aldidiki öy, yeni muqeddes xanining uzunluqi qiriq gez idi.

□ **6:2 «ibadetxanining uzunluqi...»** — ibraniy tilida «öyning uzunluqi...». **«Perwerdigargha yasighan ibadetxaninging uzunluqi atmish gez...»** — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez»ni belkim bir «jeynek» déyishke toghra kélidu — Yeni ademning jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliq (texminen 45 santimétr) idi. ■ **6:3** Yuh. 10:23; Ros. 3:11; 5:12 □ **6:4 «U ibadetxanigha rojeklik dérize-penjirilerni ornatti»** — bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin bolghini bilen herhalda bu sözler dérizilerni körsitidu. □ **6:5 «Ibadetxana témigha, yeni muqeddes jay we «kalamxana»ning témigha...»** — mushu yerde «kalamxana» «eng muqeddes jay»ning bashqa birxil ismidur. 6:16ni we izahatini körüng. «Kalamxana» déyilishining sewebi, «eng muqeddes jay» ichide «ehde sanduqi» bar idi, «ehde sanduqi» ichide Xudaning Israil bilen tüzgen ehdinamisi saqlaqliq idi. □ **6:6 «...ibadetxanining tashqi témida limlarni ornatqan töshükler bolmasliqi üchün u tamgha tekche chiqirilghanidi»** — limning yene bir uchi «tashqi imaret»ning tashqi témigha békitilishi üchün shu terepte töshük téshilgen bolsa kérek. «Ibadetxana sxémisi»ni körüng. □ **6:8 «Töwenki qewetning hujrilirining kirish ishiki ibadetxanining ong teripide idi»** — biz mushu yerde («töwenki qewet» dégen sözler bilen) kona grék tilidiki terjimige egeshtuq. «ibadetxanining ong teripi» ibadetxanining jenubiy teripidur. ■ **6:12** 2Sam. 7:13; 1Pad. 2:4; 9:4; 1Tar. 22:10, 19 □ **6:16 «Bu eng ichkiriki xana bolup, yeni «kalamxana», «eng muqeddes jay» idi»** — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) «ehde sanduqi» ichide turatti; we uning üstige belkim bezi waqtida, bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bésharetliri ulargha kélishi mumkin idi.

18 Ibadetxanining ichki tamlirigha qapaq we chéchekning nusxiliri neqish qilin'ghanidi. Ibadetxana pütünley kédir taxtaylar bilen qaplan'ghanidi. Héch tash körünmeytti.
19 Perwerdigarning ehde sanduqini u yerde qoyush üchün, u ibadetxanining ichkiridiki kalamxanini yasidi.
20 Kalamxanining uzunluqi yigirme gez, toghrisi yigirme gez, égizliki yigirme gez idi; u uni sap altundin qaplidi, shundaqla uning aldidiki kédir yaghachliq qurban'gahnimu shundaq qaplidi. □
21 Sulayman ibadetxanining ichini sap altun bilen qaplidi; u ichki kalamxanining aldini altun zenjirler bilen tosidi; kalamxanini altun bilen qaplidi.
22 Shu teriqide u pütkül ibadetxanini, yeni pütkül ibadetxanining ichini altun bilen toluq qaplighanidi. Kalamxanigha teelluq bolghan qurban'gahnimu pütünley altun bilen qaplighanidi.□
23 Kalamxanigha u zeytun yaghichidin ikki kérubning sheklini yasidi. Herbirining égizliki on gez idi. □ ■
24 Bir kérubning bir qanitining uzunluqi besh gez we yene bir qanitining uzunluqi hem besh gez bolup, bir qanitining uchidin yene bir qanitining uchighiche on gez idi.
25 Ikkinchi kérubning ikki qaniti qoshulup on gez idi. Ikki kérubning chong-kichikliki we shekli oxshash idi.
26 Bir kérubning égizliki on gez bolup, ikkinchi kérubningkimu hem shundaq idi.
27 U kérublarni ichkiriki xanida qoydi. Kérublarning qanatliri yéyilip turatti. Birsining bir qaniti bir tamgha tégip, ikkinchisining qaniti udulidiki tamgha tégip turatti; ikkisining ichidiki qanatliri xanining otturisida bir-birige tégiship turatti. ■
28 U kérublarni altun bilen qaplidi.
29 U ibadetxanining tamlirining pütkül ich chörsini, yeni ichkiriki xanining we hem tashqiriqi xanining chörisini kérub bilen xorma derexlirining shekilliri we chéchek nusxiliri bilen neqish qildi.
30 Ibadetxanining polini, yeni ichkiriki xanining hem tashqiriqi xaniningkini altun bilen qaplidi.
31 Kalamxanining kirish éghizigha u zeytun yaghichidin étilgen qosh ishiklerni yasidi. Ishiklerning késhekliri we béshi öyning toghrisining beshtin bir qismi idi. □
32 Bu qosh ishikler zeytun yaghichidin étilgenidi; u ishiklerning üstige kérublar, xorma derexliri we chéchek nusxiliri neqish qilinip zinnetlen'genidi; u ishiklerni, jümlidin kérub bilen xorma derexlirining neqishlirini altun bilen qaplidi.
33 Ibadetxanining tashqi xanisining ishikining késheklirini zeytun yaghichidin yasidi; ular öyning toghrisining töttin bir qismi idi; □
34 qosh qanatliq ishik bolsa archa yaghichidin yasaldi. Bir qaniti yéyilip qatlinatti, ikkinchi qanitimu yéyilip qatlinatti.
35 U ularning üstige kérublar, xorma derexliri we chéchek nusxilirini neqish qildi; andin ularning üstige, jümlidin neqishler üstige altun qaplidi.
36 Ichkiriki hoylining témini bolsa u üch qewet yonulghan tash bilen bir qewet kédir yaghichidin yasidi.

□ **6:20 «u … uning aldidiki kédir yaghachliq qurban'gahnimu shundaq qaplidi» —** bu ichidiki qurban'gahqa qurbanliqlar sunulmaytti; u «xushbuydan» yaki «xushbuygah» idi. □ **6:22 «Kalamxanigha teelluq bolghan qurban'gah» —** bu «qurban'gah», yeni «xushbuydan» adette kalamxanining sel aldida, «muqeddes jay»ning ichide idi. □ **6:23 «Kérublar» —** kérublar bolsa Xudaning höküm-jazalirini yetküzidighan, intayin küchlük perishtilerdur. Mesilen, «Yar.» 3:24 we «Ez.» 10-babni körüng. ■ **6:23** Mis. 25:18 ■ **6:27** Mis. 25:20 □ **6:31 «Ishiklerning késhekliri we béshi öyning toghrisining beshtin bir qismi idi» —** bashqa terjimisi: «Ishiklerning késhekliri besh chasiliq idi». Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **6:33 « *késhekler* öyning toghrisining töttin bir qismi idi» —** bashqa terjimisi: «ular (késhekler) töt chasiliq idi». Ibraniy tékistni chüshinish tes.

37 *Sulaymanning seltenitining* tötinchi yilining Zif éyida Perwerdigarning ibadetxanisining uli sélindi. □
38 We on birinchi yilining Bul éyida, yeni sekkizinchi ayda ibadetxanining héchyéri qaldurulmay, layihe boyiche pütünley tamam boldi. Shundaq qilip uning öyni yasishigha yette yil ketti.□

7

Ordining qurulushi

1 Sulayman öz ordisini bolsa, on üch yilda yasap püttürdi.□ ■
2 U yasighan bu «Liwan ormini sariyi»ning uzunluqini yüz gez, kenglikini ellik gez we égizlikini ottuz gez qildi. Kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar we tüwrüklerning üstige kédir limliri qoyulghanidi. □
3 Tüwrüklerning üstidiki lim kötürüp turghan ögzisimu kédir yaghichidin idi. Limlar jemiy qiriq besh bolup her qatarda on beshtin idi.
4 Uning üch qewet dérizisi bar idi, üch qewettiki dériziler bir-birige udulmu'udul idi.□
5 Barliq ishikler we késhekler töt chasiliq qilin'ghandi; ishikler üch közneklik bolup, ishikler bir-birige udulmu'udul idi.□
6 U uzunluqini ellik gez, toghrisini ottuz gez qilip, tüwrüklük bir dehliz yasidi; uning aldida yene bir dehliz bar idi, we uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi.□
7 Andin kéyin u soraq soraydighan texti üchün «Soraq dehlizi» dep atalghan yene bir dehlizni yasidi. U dehlizning tégidin tartip torusning limlirighiche kédir yaghichi bilen qaplan'ghanidi.
8 *Sulayman* özi olturidighan saray, yeni dehlizning arqa hoylisigha jaylashaqan sarayning layihisi «*soraq* öyi»ningkige oxshash idi. Sulayman öz emrige alghan Pirewnning qizi üchün shu dehlizge oxshash bir sarayni yasatti. □ ■

□ **6:37 «tötinchi yilining Zif éyida...»** — «Zif» éyi ikkinchi ay. Bu belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, Aprél yaki May ayliri bolushi mumkin idi. □ **6:38 «layihe boyiche pütünley tamam boldi»** — mushu yerde «layihe» belkim Dawut Muqeddes Rohning körsetmisi arqiliq aldin körsetken sxémisini körsitidu «1Tar.» 28:19). □ **7:1 «Sulayman öz ordisini bolsa, on üch yilda yasap püttürdi»** — Sulayman ibadetxanini qurushqa 7 yil, öz ordisini qurushqa 13 yil waqit serp qildi. Pütkül muqeddes kitabta «7» dégen reqem bezide Xuda we uning mukemmellikige baghliq, «13» bolsa gunah we asiyliq bilen baghliq bolidu. Bizde héch guman yoqki, Sulaymanning öz ordisigha 13 yil serp qilishi uning alliqachan tekebbur bolup ketkenlikini puritip béridu. Héch bolmighanda, u köprek waqtini öz öyi üstige serp qilghan. ■ **7:1** 1Pad. 9:10 □ **7:2 «Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning qurulushida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenliktin bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üchün «ormandek» körün'gen bolsa kérek. □ **7:4 «üch qewettiki dériziler bir-birige udulmu'udul idi»** — bu ayettiki bezi ibraniy sözler intayin az uchraydighan bolghachqa, menisini peqet perez qilghili bolidu. Bashqa bir terjimisi belkim: «üch qewettiki herbir dérize közneklik idi». □ **7:5 «ishikler üch közneklik bolup, ishikler bir-birige udulmu'udul idi»** — köp bashqa xil terjimiliri uchrishimu mumkin. □ **7:6 «uning aldida yene bir dehliz bar idi, we uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi»** — bu ayetning ikkinchi qismidiki ibraniyche ibariler intayin az uchraydighan bolghachqa, menisini peqet perez qilghili bolidu. «...uning aldida yene tüwrüklük aywan bar idi» dégenning bashqa birxil terjimisi «...uning aldida yene tüwrükler we pelempey bar idi». □ **7:8 «...yeni dehlizning arqa hoylisigha jaylashaqan sarayning...»** — bashqa birxil terjimisi «...yeni shu öydin ayrim bolghan, bir hoyliliq, dehliz ichige jaylashqan öyning...». ■ **7:8** 1Pad. 3:1

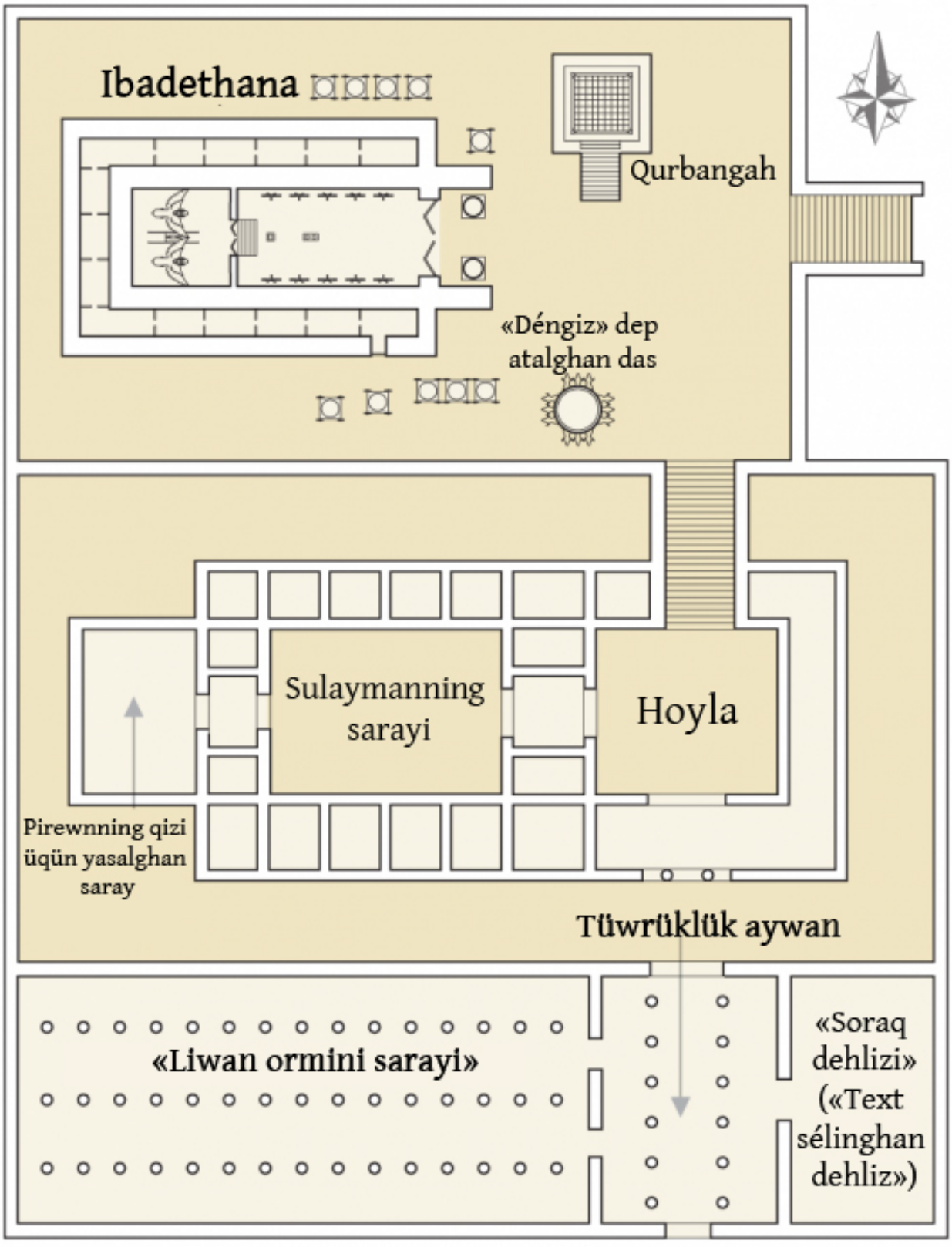

Sulayman ḳurghan ibadethana wə dergah-saray

Dawut padishah qaytidin salghan sheherdin Sulayman yéngi qurup salghan

9 Bu imaretlerning hemmisi ichkiriki tamliridin tartip chong hoylining tamlirighiche, ulidin tartip ögzining pewazighiche qimmet tashlardin, yeni ölchem boyiche oyulup andin ich-téshi here bilen késilgen tashlardin yasalghanidi.
10 Ulliri bolsa chong we qimmet tashlardin, uzunluqi on gez we sekkiz gez bolghan tashlardin qilin'ghanidi.
11 Ullarning üstige yene békitilgen ölchem boyiche oyulghan qimmet ésil tashlar we kédir limliri qoyulghanidi.
12 Chong hoylining chörisidiki tam üch qewet oyulghan tash we bir qewet yonulghan kédir limliridin yasalghanidi. Perwerdigarning ibadetxanisining ichkiriki hoylisining témi we yene ordidiki dehlizining témimu shundaq yasalghanidi.□

Usta misker Hiramning ibadetxanidiki ishliri
2Tar. 3:15-17; 2Tar. 4; 2Tar. 5:1

13 Sulayman padishah adem ewetip Hiramni turdin keltürdi. ■
14 U kishi Naftali qebilisidin bolghan bir tul xotunning oghli bolup, atisi turluq bir misker idi. Hiram miskerchilikte türlük ishlarni qilishqa tolimu usta, pem-parasetlik we bilimlik idi. U Sulayman padishahning qéshigha kélip, uning hemme ishini qildi. ■
15 U özi ikki tüwrükni mistin yasidi. Herbir tüwrükning égizliki on sekkiz gez bolup, aylanmisi on ikki gez idi.■
16 Bu tüwrüklerning üstige qoyush üchün mistin ikki tajni quyup yasap, uning üstige qoydi. Bir tajning égizliki besh gez, ikkinchi tajning égizlikimu besh gez idi.
17 Tüwrüklerning töpisidiki tajlar torlargha oxshash zinnetlinip, zenjirler we torlan'ghan halqilar bilen toquqluq idi. Bir tajning shundaq yette qatar tor halqiliri bar idi, ikkinchi tajningmu hem shundaq yette qur tor halqiliri bar idi.
18 U yene anarlarni, yeni tüwrüklerning üstidiki herbir tajni yépip turidighan tor halqilarning üstige ikki qatar anarni yasidi. U birinchi we ikkinchi tajghimu oxshashla shundaq qildi.
19 Aywandiki tüwrüklerning üstidiki tajliri niluper shekillik bolup, égizliki töt gezdin idi.
20 Ikki tüwrükning tajliridiki tor halqilirigha yéqin tompiyip chiqqan jayning üstide qewetmu-qewet chöridigen ikki yüz anar nusxisi bar idi. Ikkinchi tajning chörisimu oxshash idi.
21 U tüwrüklerni ibadetxanining aldidiki aywan'gha tiklidi. Ong teripige birni tiklep namini «Yaqin», sol teripige birni tiklep, namini «Boaz» atidi. □
22 Tüwrüklerning üsti niluper sheklide yasalghanidi. Buning bilen tüwrüklerning ishliri pütkenidi.
23 U mistin «déngiz» dep atalghan yoghan das yasidi. Uning bir girwikidin yene bir girwikigiche on gez kéletti. Uning aylamisi ottuz gez idi. ■
24 Dasning girwiki asti chöridep qapaq nusxiliri bilen zinnetlen'genidi. Bular dasning chörisining herbir gézige undin, ikki qatar qoyulghan idi. Ular das bilen bir waqitta quyup chiqirilghanidi. ■
25 Das on ikki buqa shekli üstide turghuzulghanidi. Bularning üchi shimal terepke, üchi gherb terepke, üchi jenub terepke, üchi sherq terepke yüzlen'genidi. «déngiz» bularning üstide idi; ularning arqisi ich teripide idi.

□ **7:12 «ordidiki dehlizining témi...»** — yaki «ibadetxanidiki aywinining témi...» ■ **7:13** 2Tar. 2:12 ■ **7:14** Mis. 31:3 ■ **7:15** 2Pad. 25:16, 17; Yer. 52:21 □ **7:21 «Ong teripige birni tiklep namini «Yaqin», sol teripige birni tiklep, namini «Boaz» atidi»** — «Yaqin» dégenning menisi belkim «u mustehkemleydu», «Boaz»ning menisi belkim «uningda küch bar». Ongdin solgha oqughanda «U (Perwerdigar) küch bilen uni (bu öyni) mustehkemleydu». ■ **7:23** 2Tar. 4:2; Yer. 52:20 ■ **7:24** 2Tar. 4:3

26 Dasning qélinliqi aliqanning kenglikidek bolup, uning girwiki piyalining girwikidek, shekli échilghan niluperdek idi. Uninggha ikki ming bat su sighatti.□
27 Uningdin bashqa u mistin on teglikni yasidi. Herbir teglikning uzunluqi töt gez, kengliki töt gez bolup, égizliki üch gez idi.
28 Bu teglikler shundaq yasalghanidiki, ularning *resimlik* taxtiliri bar idi; taxtiliri ramkilar ichige ornitilghanidi.
29 Ramkilarning otturisidiki resim taxtaylirida we ramkilarning özidimu shirlar, buqilar we kérublarning süretlik zinnetliri bar idi; shirlar we buqilarning asti we üsti zenjirsiman gül chembirek sheklide zinnetlen'genidi. □
30 Herbir teglikning mis oqliri bilen töt chaqi bar idi; teglikning dasni kötürüp turidighan töt burjikide jazisi bar idi; das astidiki putlirining her teripide torlan'ghan quyma gül shaxliri ornitilghanidi.
31 Her teglikning ichide chongqurluqi bir gez kélidighan «kichik teglik» bolup, aghzi dügilek idi; kichik teglikning uzunluqi bir yérim gez idi; aghzining etrapida neqishler bar idi; ularning ramkiliri dügilek emes, belki töt chasiliq idi.□
32 Töt chaqi resimlik taxtayliri astida bolup, ularning oqliri teglikke békitilgenidi. Herbir chaqning égizliki bir yérim gez idi.
33 Chaqlarning qurulmisi jeng harwilirining chaqliridek idi. Ularning qazanliri, qasqanliri, chétiqliri we oqlirining hemmisi mistin quyulghanidi.
34 Herbir teglikning töt burjikide birdin töt tutquchi bar idi; ular tegliktin chiqip turatti we ular teglik bilen teng quyulghan. □
35 Herbir teglikning töpiside égizliki yérim gez kélidighan bir yumilaq jaza bar idi. Herbir teglikning töpiside tirek we resimlik taxtaylar bar idi. Ular teglik bilen teng quyulghan.
36 U mushu tirek we resim taxtayliridiki bosh orunlargha kérub, shir we xorma derexlirining nusxilirini we chörisige torlan'ghan gül shaxlirini neqish qildi.
37 Shu teriqide u mushu on teglikni yasap boldi. Hemmisi bir nusxida quyulup, oxshash chongluqta we shekilde idi.
38 U mistin on das yasighan bolup, herbir dasqa qiriq bat su sighatti; herbir dasning toghrisi töt gez idi. On teglikning herbirining töpiside birdin das bar idi. ■
39 U besh dasni ibadetxanining ong yénida we beshni ibadetxanining sol yénida qoydi; mis déngizni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoydi.
40 Hiram shulargha teelluq das, kürek we qacha-quchilarnimu yasap teyyar qildi. Shundaq qilip Hiram Sulayman padishah üchün Perwerdigarning öyining barliq qurulush xizmitini pütküzdi: —
41 ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip turidighan ikki torni yasitip püttürdi,
42 shu ikki tor üstige qaychilashturulghan töt yüz anarni yasatti. Bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki; apqursiman ikki bashni yépip turatti.
43 U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni,
44 «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi,
45 qazanlarni, küreklerni we qacha-quchilarnimu teyyar qildi. Hiram Perwerdigarning öyi üchün Sulayman padishahning emri bilen yasighan bu hemme nersiler parqiraydighan mistin idi.

□ **7:26 «ikki ming bat»** — bir bat 22 litr bolushi mumkin idi; undaqta 2000 bat 44000 litr idi. «Déngiz»ning shekli «dangqan shekli»diki das bolsa kérek. □ **7:29 «gül chembirek sheklide zinnetlen'genidi»** — ibraniy tilidiki nusxisida qandaq menide ishlitilgini bizge téxi éniq emes. □ **7:31 «Her teglikning ichide chongqurluqi bir gez kélidighan «kichik teglik» bolup, … ularning ramkiliri dügilek emes, belki töt chasiliq idi»** — pütkül ayetning menisini alimlar téxi toluq éniqlighan emes. Bizning «pereziy sxéma»mizni körüng. □ **7:34 «Herbir teglikning töt burjikide birdin töt tutquchi bar idi»** — mushu yerde ibraniy tilida «burjek» («müriliri») dégen bu sözning mushu yerde qandaq menide ishlitilgini téxi éniq emes. «Tutquchi» dégen menisi éhtimalliqqa eng yéqin. ■ **7:38** 2Tar. 4:6

46 Padishah ularni Iordan tüzlenglikide, Sukkot bilen Zaretanning otturisida, *shu yerdiki*
séghizlayda qélip yasap, quydurup chiqti.
47 Bu nersiler shunche köp bolghachqa, Sulayman ularning éghirliqini ölchimidi. Shuning
bilen misning éghirliqi melum bolmidi.
48 Sulayman yene Perwerdigarning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti: — yeni altun
xushbuygahni, «teqdim nan» qoyulidighan altun shireni, □ ■
49 Kalamxana aldida turidighan sap altun chiraghdanlarni (beshni ong yénida, beshni
sol yénida) yasatti; we shularning gülsiman zinnetlirini, chiraghlirini, chiragh qisquch-
lirini altundin yasatti;
50 das-piyalilirini, pichaqlirini, qachilirini, texsilirini we küldanlarning hemmisini sap
altundin yasatti; u ichkiriki xanining, yeni eng muqeddes jayning qatlinidighan, qosh
qanatliq ishiklerning girelirini we öydiki muqeddes jayning *ishiklirining* girelirini al-
tundin yasatti.
51 Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üchün qilduridighan hemme qurulushlar
tamam bolghanda, u atisi Dawut *Xudagha* atighan nersilerni (yeni kümüsh, altun we
türlük bashqa buyumlarni) ekeltürüp Perwerdigarning öyining xezinilirige qoydurdi.■

8

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha ekilip qoyidu
2Tar. 5:2-14; 2Tar. 6; 2Tar. 7:1-10

1 Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»din, yeni
Ziondin yötkep kélish üchün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining
beglirini Yérusalémgha öz yénigha yighilishqa chaqirdi.□ ■
2 Buning üchün Israilning hemme ademliri Étanim éyida, yeni yettinchi aydiki békitilgen
héytta Sulayman padishahning qéshigha yighildi. □
3 Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kötürüp *mangdi*.
4 Ular Perwerdigarning ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq
muqeddes buyumlarni kötürüp élip chiqti. Kahinlar bilen Lawiylar mushularni élip
chiqti.□
5 Sulayman padishah we uning aldigha yighilghan barliq Israil jamaiti ehde sanduqin-
ing aldida méngip, köplikidin sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalilarni
qurbanliq qilishatti.
6 Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxanining ichki «kalamx-
ana»sigha, yeni eng muqeddes jaygha élip kirip, kérublarning qanatlirining astigha qoydi.□
7 Chünki kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa,
ehde sanduqi bilen uni kötürüp turidighan baldaqlarni yépip turatti.
8 Bu baldaqlar nahayiti uzun bolghachqa, kalamxanining aldidiki muqeddes jayda
turup, ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlirini körgili bolatti, biraq öyning

□ **7:48 «teqdim nanlar»** — bashqa xil terjimiliri: «huzuriy nan»lar, «Xudaning huzuridiki nan»lar) yaki «tizilghan nan». Ular we altun shire toghruluq «Mis.» 25:23-30 we «Law.» 24:5-9ni körüng. ■ **7:48** Mis. 25:23; 30:1 ■ **7:51** 2Sam. 8:7, 11; 2Tar. 5:1 □ **8:1 ««Dawut shehiri»..., yeni Zion...»** — «Zion» Yérusalémning ichidiki égizlik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. ■ **8:1** 2Sam. 5:9; 6:12, 17; 2Tar. 5:2 □ **8:2 «yettinchi aydiki békitilgen héyt»** — yeni «kepiler héyti» yaki «méwe hosul héyti». Bu héyt 7-ayning 15-22 künliride ötküzülidu («Law.» 23:34-43). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnishishi lazim idi. □ **8:4 «jamaet chédiri»** — yeni «jamaet yighilidighan chédir» yaki «ibadet chédiri». □ **8:6 «kalamxana»** — 6:16 we izahatini körüng.

sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki bügün'ge qeder shu yerde turmaqta. □
9 Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan
ikki tash taxtidin bashqa héchnerse yoq idi (Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyin
Perwerdigar ular bilen horebde ehde tüzgenidi).□ ■
10 We shundaq boldiki, kahinlar muqeddes jaydin chiqishighila, bir bulut Perwerdigar-
ning ibadetxanisini qapliwaldi.
11 Kahinlar bulut tüpeylidin öz wezipilirini öteshke öre turalmaytti; chünki Perwerdigar-
ning julasi Perwerdigarning öyini toldurghanidi.■
12 Bu peytte Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi;
■
13 lékin, *i Perwerdigar*, men derweqe Séning üchün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen
menggü turidighan bir öyni yasidim, dédi.□
14 Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti
uning aldida turatti.
15 U mundaq dédi: — «Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U
Öz aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U
Dawutqa yene: —
16 «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kündin buyan namim üchün
bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qebililirining sheherliridin héchqaysisini
tallimidim; biraq xelqim bolghan Israilgha hökümranliq qilsun dep Dawutni tallidim»
dégenidi. ■
17 Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish
arzu-niyiti bar idi. ■
18 Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglüngde Méning namimgha bir öy yasashqa
qilghan niyiting yaxshidur;
19 emma shu öyni sen yasimaysen, belki séning pushtungdin bolidighan oghlung, u
Méning namimgha atap shu öyni salidu», dégenidi.
20 Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek,
atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning
namigha atap bu öyni saldim.
21 Öyde ehde sanduqi üchün bir jayni rastlidim; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning
ata-bowilirimizni Misir zéminidin élip chiqqanda, ular bilen tüzgen ehde *taxtiliri* bar-
dur».

Sulayman Israil üchün dua qilidu

22 Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning
qurban'gahining aldida turup, qollirini asman'gha qaritip kötürüp ■
23 mundaq dua qildi: — «I Israilning Xudasi Perwerdigar! Ne yuqiriqi asmanda ne
töwenki yerde sendek Xuda yoqtur; aldingda pütün qelbi bilen mangidighan qulliring
üchün ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsetküchisen.
24 Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdung; Sen Öz aghzing bilen
éytqan sözüngge mana bügünkidek Öz qolung bilen emel qilding.

□ **8:8 «bu baldaqlar taki bügün'ge qeder shu yerde turmaqta» —** «bügün'ge qeder...» dégen sözler ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtida xatirilen'gen, elwette, we shunglashqa shuni ispatlayduki, «Padishahlar»ning köp qisimliri Yehudadikilerning sürgün bolushidin ilgiri yézilghan. «2pad.» 24-25 bablirini belkim kéyinki bir pütükchi qoshup yazghan bolushi mumkin. □ **8:9 «Horeb téghi» —**Sinay téghining bashqa bir ismidur. ■ **8:9** Mis. 34:27 ■ **8:11** Mis. 40:34, 35; 2Tar. 7:2 ■ **8:12** Mis. 20:21; Law. 16:2; Qan. 4:11; 5:22; 2Tar. 6:1 □ **8:13 «séning üchün bir heywetlik makan» —** yene birxil terjimisi «séning üchün bur turalghu makan». **«heywetlik makan»** – yene birxil terjimisi «turalghu makan». ■ **8:16** 2Sam. 7:6; 2Tar. 6:5 ■ **8:17** 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; 2Tar. 6:7 ■ **8:22** 2Tar. 6:12

25 Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning ewladliring öz yolliriga segek bolup sen Méning aldimda mangghandek mangidighan bolsa, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen. ■
26 Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurulghay, dep ötünimen!
27 Lékin Xuda Özi rastla yer yüzide makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen asmanlarning asmini séni sighduralmighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu Séning makaning bolalisun?! ■
28 Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, qulungning bügün Sanga kötürgen nidasi we tilikini anglighaysen;
29 shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namim u yerde ayan bolsun» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasigha qulaq salghaysen. □ ■
30 qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijisigha qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda ularni kechürgeysen.
31 Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini békitish üchün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse, □
32 Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip öz bendiliring otturisida höküm chiqarghaysen; gunahi bar ademni gunahqa tartip, öz yolini öz béshigha yandurup, gunahsiz ademni aqlap, öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.
33 Öz xelqing Israil Séning aldingda gunah qilghini üchün düshmendin yéngilse, Sanga qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip, Sanga dua bilen iltija qilsa,
34 Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-bowiliriga teqdim qilghan zémin'gha qayturup kelgeysen.
35 Ular Sanga gunah qilghini üchün asman étilip yamghur yaghmaydighan qiliwétilgen bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yénip towa qilsa,
36 Sen asmanda turup qulaq sélip, qulliringning we xelqing Israilning gunahini kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz xelqingge miras qilip bergen zéminning üstige yamghur yaghdurisen!
37 Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler Dan almisa ya hal chüshse ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya düshmenler ularning zémindiki sheherlirining qowuqliriga hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apet ya késellik bolsa,
38 Séning xelqing bolghan Israildiki herqandaq kishi öz könglidiki wabani bilip, ulardin herqaysi kishi qollirini bu öyge sunup, herqandaq dua yaki iltija qilghan bolsa,
39 emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen; Sen herbir ademning qelbini bilgechke, amal qilip özining yollirini özige yandurghaysen (chünki Senla, yalghuz Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen);
40 shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömrining hemme künliride sendin qorqidighan bolidu.

■ **8:25** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 2:4; Zeb. 132:12 ■ **8:27** 2Tar. 2:5; Yesh. 66:1; Yer. 23:24; Ros. 7:49 □ **8:29** **«u jaygha qarap qilghan duasigha...»** — yaki bolmisa: «u jay toghrisidiki duasi...». ■ **8:29** Qan. 12:11 □ **8:31** **«Eger birsi öz qoshnisigha ... ishning rast-yalghanliqini békitish üchün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse...»** — bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 5:11-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurban'gahning aldigha kelse...» — mumkinchiliki barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üchün qurban'gahning aldigha kélish kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurban'gahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «qurban'gah öz aldida turghandek» hésablinatti.

41 Öz xelqing Israildin bolmighan, Séning ulugh naming tüpeylidin yiraq-yiraqlardin
kelgen musapir bolsa
42 (chünki ular Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan biliking toghrisida
angliylaydu), — undaq birsi kélip bu öy terepke qarap dua qilsa,
43 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u musapir
Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yüzidiki
barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing Israildek Sendin qorqidighan bolup, men
yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu.□
44 Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen düshmini bilen jeng qilishqa
chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy
terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa,
45 Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke
érishtürgeysen.
46 Eger ular sanga gunah sadir qilghan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi
yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni düshmenlirining qoligha tapshurghan bolsang,
bular ularni yiraq-yéqin'gha, özlirining zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa, ■
47 lékin ular sürgün qilin'ghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan
yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qebihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinsa,
48 — eger ularni sürgün qilghan düshmenlirining zéminida pütün qelbi we pütün jénidin
Séning teripingge yénip, Sen ularning ata-bowiliriga teqdim qilghan zémin'gha, Sen
tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip,
Sanga qarap dua qilsa,
49 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijasini
anglap ular üchün höküm chiqirip,
50 Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini, Sanga ötküzgen hemme itaetsizlik-
lirini kechürüm qilghaysen we ularni sürgün qilghanlarning aldida ulargha rehim
tapquzghaysenki, shular ulargha rehim qilsun
51 (chünki ular Özüng Misirdin, yeni tömür tawlash péchidin chiqarghan Öz xelqing we
Öz mirasingdur);
52 Séning közliring Öz qulungning iltijasigha we Öz xelqingning iltijasigha ochuq bolghay,
ular her ishta sanga nida qilip tiliginide ulargha qulaq salghaysen;
53 chünki Sen ata-bowilirimizni Misirdin chiqarghiningda Öz qulung Musa arqiliq
éytqiningdek, Sen xelqingni Özüngge xas mirasing bolsun dep, yer yüzidiki hemme eller
arisidin ularni ayrim élip talliding, i Reb Perwerdigar!».■
54 Sulayman Perwerdigargha shu barliq dua we iltijalirini qilip bolghanda, qollirini
asman'gha qarap kötürüp Perwerdigarning qurban'gahining aldida tizlinip turghan
yerdin qopup,
55 öre turup Israilning barliq jamaitige yuqiri awazda bext tilep mundaq dédi: —
56 «Uning barliq wede qilghini boyiche Öz xelqi Israilgha aram bergen Perwerdigar
mubarektur! U Öz quli Musaning wasitisi bilen qilghan hemme méhribane wedilerning
héchbiri yerde qalmidi!■
57 Perwerdigar Xudayimiz ata-bowilirimiz bilen bolghandek biz bilen bille bolghay; U
ne bizdin waz kechmisun ne bizni tashlimisun;
58 buning bilen U qelbimizni Uning yollirida méngishqa, Özi ata-bowilirimizgha
buyrughan emrler, belgilimiler we hökümlerni tutushqa Özige mayil qilghay;

□ **8:43 «bu öy Séning naming bilen atilidu»** — bu ibare Xudaning ibadetxanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu. ■ **8:46** 2Tar. 6:36; Pend. 20:9; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8, 10 ■ **8:53** Mis. 19:5; Qan. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2 ■ **8:56** Ye. 21:45

59 méning Perwerdigarning aldida iltija qilghan bu sözlirim kéche-kündüz Perwerdigar Xudayimizning yénida tursun; shuning bilen Öz qulung üchün toghra höküm qilip, xelqing Israil üchün toghra höküm qilip, her kündiki derdige yetkeysen;
60 shuning bilen yer yüzidiki hemme eller Perwerdigar Özi Xudadur, Uningdin bashqisi héchqaysisi yoqtur dep bilgey, ■
61 shundaqla bügün qilghininglargha oxshash Uning belgilimiliride méngishqa we emrlirini tutushqa qelbinglar Perwerdigar Xudayimizgha mukemmel bolghay!».

Sulayman ibadetxanini Xudagha ataydu

62 We padishah pütün Israil bilen bille Perwerdigarning aldida qurbanliqlarni qildi.
63 Sulayman Perwerdigargha inaqliq qurbanliqi süpitide yigirme ikki ming kala we bir yüz yigirme ming qoy qurbanliq qildi. Padishah bilen barliq Israillar shundaq qilip Perwerdigarning öyini uninggha béghishlidi. ■
64 Shu küni padishah Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilip, u yerde köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeliri we inaqliq qurbanliqilirining yaghlirini sundi; chünki Perwerdigarning aldida turghan mis qurban'gah köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeliri we inaqliq qurbanliqilirining yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi. ■
65 Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerdin kelgen zor bir jamaet Perwerdigar Xudayimizning aldida yette kün we yene yette kün, jemiy on töt kün'gichilik héyt ötküzdi. □
66 Sekkizinchi künide u xelqni qayturdi; ular padishahning bextini tilidi; andin ular Perwerdigarning Öz quli Dawutqa we xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üchün qelbide shad-xuram bolup öz öy-chédirlirige qaytip ketti.□

9

Perwerdigar Sulayman'gha wede hem agah béridu
2Tar. 7:11-22

1 Sulayman Perwerdigarning öyi, padishah ordisi we shundaqla qurushni arzu qilghan bashqa qurulushlarni könglidikidek pütküzüp bolghanda, ■
2 Perwerdigar Sulayman'gha Gibéonda körün'gendek emdi ikkinchi qétim uninggha köründi.■
3 Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen Méning aldimda qilghan dua we iltijayingni anglidim; Méning namim uningda ebedgiche ayan qilinishi üchün, sen yasighan bu öyni Özümge muqeddes qildim. Méning közlirim we könglüm shu yerde hemishe bolidu. ■
4 Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek, senmu sanga buyrughinimning hemmisige muwapiq emel qilish üchün, belgilimilirim we hökümlirimni tutup, pak köngül we durusluq bilen aldimda mangsang,
5 Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep wede qilghinimdek, Men padishahliq textingni Israilning üstide ebedgiche mehkem qilimen. ■

■ **8:60** Qan. 4:35, 39 ■ **8:63** 2Tar. 7:5-10 ■ **8:64** 2Tar. 7:7 □ **8:65 «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...»** — yaki «Libo-Xamattin tartip». **«...jamaet Perwerdigar Xudayimizning aldida yette kün we yene yette kün, jemiy on töt kün'gichilik héyt ötküzdi»** — «kepiler héyti»ning békitilgen waqti yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette kün qoshti. □ **8:66 «Sekkizinchi künide»** — démek, ikkinchi «yette kün»din kéyinki künde. ■ **9:1** 2Tar. 7:11 ■ **9:2** 1Pad. 3:5 ■ **9:3** Qan. 12:11; 1Pad. 8:29 ■ **9:5** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 6:12; 2:4; 1Tar. 22:10; Zeb. 89:28-29; 132:12

6 Lékin özüng ya oghulliring Manga egishishtin waz kéchip Men aldinglarda qoyghan
emrlirim bilen belgilimilirimni tutmay, belki bashqa ilahlarning qulluqigha kirip
ulargha sejde qilsanglar, ■
7 shu chaghda Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin üzüp chiqirimen; we Öz
namimni körsitishke Özümge muqeddes qilghan bu öyni nezirimdin tashlaymen we Israil
hemme xelqler arisida söz-chöchek we tapa-tenining obyékti bolidu; ■
8 Bu öy gerche hazir körkem körünsimu, shu zamanda uningdin ötkenlerning hemmisi zor
heyran qéliship üshqirtip: «Perwerdigar bu zémin'gha we bu öyge némishqa shundaq qildi?»
dep soraydu.□ ■
9 Kishiler: — Chünki *zémindiki xelqler* öz ata-bowilirini Misir zéminidin chiqarghan
Perwerdigar Xudasini tashlap, özlirini bashqa ilahlargha baghlap, ulargha sejde
qilip qulluqida bolghanliqi üchün, Perwerdigar bu pütkül külpetni ularning béshigha
chüshürüptu, dep jawab béridu.

Tashqi ishlar we bashqa qurulushlar
2Tar. 8:1-18

10 Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman u ikki öyni, yeni Perwerdigarning öyi
bilen padishah öyini yasap bolghandin kéyin, ■
11 Turning padishahi Hiram Sulayman'gha barliq telepliri boyiche kédir derexliri, archa
derexliri we altun teminligini üchün Sulayman padishah uninggha Galiliye ölkisidin
yigirme sheherni berdi.
12 Hiram Sulayman uninggha bergen sheherlerni körüshke Turdin chiqip keldi; lékin
ular uninggha héch yaqmidi.
13 U: — Hey buradirim, sen mushu manga bergining zadi qandaq sheherler?! — dédi. U
ularni «Kabulning yurti» dep atidi, we ular bügünki kün'giche shundaq atilidu. □
14 Hiram bolsa padishahqa bir yüz yigirme talant altun ewetkenidi.□

15 Sulayman padishah Perwerdigarning öyini, öz öyini, Milloni, Yérusalémning sépilini,
Hazorni, Megiddoni we Gezer sheherlirini yasash üchün hashargha tutqan ish-
ligüchilerning ishliri mundaq: — □
16 (Misirning padishahi Pirewn chiqip Gezerge hujum qilip élip, uni otta köydürüp, she-
herde turuwatqan Qanaaniylarni qirip, sheherni toy sowghisi süpitide Sulaymanning
xotuni bolghan öz qizigha bergenidi)
17 Sulayman Gezer bilen töwenki Beyt-Horonni bina qildi;
18 u Baalat bilen öz zéminidiki chölge jaylashqan Tadmornimu yéngidin yasidi, ■
19 shundaqla özige xas hemme ambar sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni, «atliqlar
sheherliri»ni we Yérusalémda, Liwanda we özi soraydighan barliq zéminda xalighinini
bina qildi.
20 Israillardin bolmighan Amoriylar, Hittiylar, Perizziyler, Hiwiylar we Yebusiylardin
Israil zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa,

■ **9:6** 2Sam. 7:14; Zeb. 89:30-32 ■ **9:7** Qan. 28:37; Yer. 7:15 □ **9:8 «bu öy gerche hazir körkem körünsimu,...» —** bashqa birxil terjimisi (bezi kona tékistlerge egiship): «bu öy bir xarabe bolidu,...» ■ **9:8** Qan. 29:23; 2Tar. 7:21; Yer. 22:8 ■ **9:10** 2Tar. 8:1 □ **9:13 «Kabulning yurti» —** «kabul» dégenning menisi belkim «cheklik» bolushi mumkin. Ibraniy tilida sözning ahangi «erzimes»ke yéqin kélidu. □ **9:14 «bir yüz yigirme talant altun» —** bir talant (altun) belkim 27 kilogram idi. 120 talant 3240 kilogram; hazirqi pulda bolsa (2008-yili) 100 milyon dollar bolidu. □ **9:15 «Millo» —** belkim Yérusalémdiki égizlikke jaylashqan bir qel'e yaki istihkam idi. ■ **9:18** 2Tar. 8:6

21 Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqitalmighan ellerning qalduq ewladlirini
qulluq hashargha tutti. Ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi. □
22 Lékin Sulayman Israillardin héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker, xizmetkar,
hökümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi. ■
23 Bulardin Sulaymanning ishlirini bashquridighan, yeni ishligüchilerning üstige qoyul-
ghan chong nazaretchiler besh yüz ellik idi.
24 Pirewnning qizi Dawutning shehiridin köchüp Sulayman uning üchün yasighan öyde
olturghinida, u Millo qel'esini yasidi.■
25 Sulayman Perwerdigargha yasighan qurban'gahda yilda üch qétim köydürme qur-
banliqlar bilen inaqliq qurbanliqlirini sunatti we Perwerdigarning aldidiki *xushbuy-
gahta* xushbuy yaqatti. Shu teriqide u ibadetxanining ishlirini pütküzdi.□
26 Sulayman padishah Ézion-Geberde bir türküm kémilerni yasidi. U yer bolsa Édom
zéminida, Qizil déngiz boyidiki Élatning yénida idi. □
27 Hiram öz xizmetkarliri, yeni déngizchiliqni obdan bilidighan nechche kémichilerni
Sulaymanning xizmetkarligha qoshulup kémilerde ishleshke ewetti.
28 Ular Ofirgha bérip, u yerdin töt yüz yigirme talant altunni élip kélip, Sulayman
padishahqa apardi.□

10

Shébaning ayal padishahi Sulaymanni izdep kélidu
2Tar. 9:1-12

1 Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning Perwerdigarning nami bilen baghlin-
ishliq bolghan dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili keldi.
2 U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong
debdebe bilen Yérusalémgha keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken
hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti. ■
3 Sulayman uning hemme sorighanliriga jawab berdi. Héchnéme padishahqa qarang-
ghu emes idi, belki hemmiside uninggha jawab berdi.
4 Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan orda-saraygha,
5 dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushliriga, xizmetkarlirin-
ing qatar-qatar turushliriga, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiyliriga we uning
Perwerdigarning öyide atap sun'ghan köydürme qurbanliqliriga qarap, üni ichige
chüshüp ketti.□

6 U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglighan
xewer rast iken;

□ **9:21 Israillar pütünley yoqitalmighan ellerning qalduq ewladliri...» —** bu ishlarning tarixi «Yeshua peyghem-
ber» dégen qismida pütülgen. Tewrattiki «Yeshua»ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16da xatirilen'genlerdin bashqa
hasharchilar bolsa kérek idi. **«Ular (Qanaaniylar qatarliqlar) bügünki kün'giche shundaq bolup keldi»** — bu söz
Israillar téxi öz wetinide turghan waqtida xatirilen'gen, elwette. ■ **9:22** Law. 25:39 ■ **9:24** 2Tar. 8:11 □ **9:25**
«Shu teriqide u ibadetxanining ishlirini pütküzdi» — bu jümlining menisi belkim Sulayman héytlerni mushu
ibadetxanida ötközüshliri bilen herbir bashqa «ibadet jayliri», bolupmu «yuqiri jaylar»ning inawetsizlikini körsetti.
Démek, shu chaghdin bashlap Perwerdigar qurbanliqlarni qobul qilghan jay peqet Yérusalémdiki ibadetxanila idi.
□ **9:26 «Qizil déngiz boyidiki Élat» —** yaki «Qizil déngiz boyidiki Élat» (hazirqi nami «Élat»). □ **9:28 «töt yüz yigirme**
talant altun» — bir talant (altun) belkim 27 kilogram idi. Undaqta 420 talant 11340 kilogram. ■ **10:2** 2Tar. 9:1;
Mat. 12:42; Luqa 11:31 □ **10:5 «.. uning *, yeni Shébaning ayal padishahning*...** üni ichige chüshüp ketti» — ibraniy
tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldi.

7 Emma men kélip öz közlirim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenidim; we mana, men yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglighan xewerdin ziyade iken.
8 Silining ademliri némidégen bextlik-he! Hemishe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarlar neqeder bextliktur!
9 Silidin söyün'gen, silini Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Perwerdigar Israilgha menggülük baghlighan muhebbiti üchün, U silini toghra höküm we adalet sürgili padishah qildi, dédi.
10 U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qildi. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sun'ghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar uningdin kéyin héch körün'gen emes
11 (Hiramning Ofirdin altun epkélidighan kémilirimu Ofirdin yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichi we yaqut-göherlerni élip keldi.
12 Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üchün we padishahning ordisi üchün pelempey-salasunlar yasatti hem neghme-nawachilar üchün chiltarlar we sazlarni shuningdin yasatti. Shu waqittin kéyin shundaq zor miqdardiki ésil sendel yaghichi bu waqitqiche héch keltürülmidi ya körülüp baqmidi). ■
13 Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha öz shahane saxawitidin bergendin bashqa, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri
2Tar.9:13-28

14 Sulayman'gha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi. □
15 Bu kirimdin bashqa, tijaretchilerdin, oqetchilerning sodisidin, barliq Erebiye padishahliridin we öz zéminidiki emeldarlardin hem altun keltürüldi.
16 Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel altun ketti; □ ■
17 shundaqla üch yüz qalqanni yapilaqlan'ghan altundin yasidi; herbir qalqanni yasashqa üch mina altun ishlitildi; padishah ularni «Liwan ormini sariyi»gha ésip qoydi.□ ■
18 Padishah pil chishliridin chong bir textni yasap, uni tawlan'ghan altun bilen qaplatti. ■
19 Textning alte qewetlik pelempiyi bar idi. Textning bash yölenchüki yumilaq bolup, orunduqning ikki yénida tayan'ghuchisi bar idi, herbir tayan'ghuchning yénida birdin öre turghan shirning heykili bar idi.
20 Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq elde uninggha oxshash yasalghini yoq idi.
21 Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalghan; «Liwan ormini sariyi»diki barliq qacha-quchilar tawlan'ghan altundin yasalghan; ularning héchqaysisi kümüshtin yasalmighan; Sulaymanning künliride kümüsh héchnémige erzimeytti.
22 Chünki padishahqa qarashliq déngizda yüridighan, Hiramning kémilirige qoshulup «Tarshish kéme» etritimu bar idi; «Tarshish kéme etriti» üch yilda bir qétim kélip altun-kümüsh, pil chishliri, maymunlar we tozlarni ekéletti.□

■ **10:12** 2Tar. 9:11 □ **10:14 «666 talant»** — 22 tonna. □ **10:16 «600 shekel»** — 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin. ■ **10:16** 1Pad. 14:26 □ **10:17 «üch mina altun»** — «mina» éghirliq birliki idi, hazirqi birliklerde qanche ikenliki éniq emes. ■ **10:17** 1Pad. 7:2 ■ **10:18** 2Tar. 9:17 □ **10:22 «Tarshish kéme»** —Belkim Tarshish dégen portqa bérip kélish sepirige chidamliq bolghan kémini körsitetti. «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki Britaniyeni yaki üchining hemmisini körsitidu. Bezi ilimlar Somaliyening (sherqiy Afriqaning) déngiz boyida tötinchi bir Tarshishmu bolghan, dep qaraydu.

23 Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi. ■
24 Xuda Sulaymanning könglige salghan danaliqni anglash üchün yer yüzidikiler hemmisi uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti.
25 Kelgenlerning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; yeni kümüsh qacha-quchilar, altun qacha-quchilar, kiyim-kéchekler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti. □
26 We Sulayman jeng harwiliri we atliq eskerlerni yighdi; uning bir ming töt yüz jeng harwisi, on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turuwatqan Yérusalémgha orunlashturdi.■
27 Padishah Yérusalémda kümüshni tashtek köp, kédir derexlirini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexlirige oxshash nurghun qildi.□ ■
28 Sulayman alghan atlar Misirdin we Kuwedin idi; padishahning tijaretchiliri ularni Kuwedin békitilgen bahada alatti. □ ■
29 Misirdin élip kelgen bir jeng harwisining bahasi alte yüz kümüsh tengge, her at bolsa yüz ellik tengge idi; we ular yene Hittiylarning padishahliri hem Suriye padishahliri üchünmu oxshash bahada élip chiqti.□ ■

11

Sulayman köp ayallarni élip, ularning ézitquluqi bilen butpereslikke téyilip kétidu

1 Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewnning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayalliriga chüshkenidi. □ ■
2 Perwerdigar eslide mushu eller toghruluq Israillargha: «Ularning qizlirini izdep barmanglar, we ularni silerningkilerge kirgüzmenglar; chünki ular köngülliringlarni choqum öz mebudlirigha azduridu» dep agahlandurghan. Biraq Sulaymanning köngli del shulargha baghlandi. ■
3 Uning yette yüz ayali, yeni xanishi we üch yüz kéniziki bar idi; ayalliri uning könglini azdurup buriwetkenidi.
4 Shundaq boldiki, Sulayman yashan'ghanda, uning ayalliri uning könglini bashqa ilahlargha azdurup buruwetti; shuning üchün uning köngli atisi Dawutningkidek Perwerdigar Xudasigha mutleq sadiq bolmidi.
5 Shunga Sulayman Zidoniylarning mebudi Ashtarotni, Ammoniylarning yirginchlik mebudi Milkomni izdidi; ■
6 Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning neziride rezillik qildi; u atisi Dawut Perwerdigargha egeshkendek izchilliq bilen egeshmidi.

■ **10:23** 1Pad. 3:12, 13 □ **10:25 «tétitqular»** — yaki «xushbuy buyumlar». **«Ular her yili belgilik miqdarda shundaq qilatti»** — yaki «yilmuyil ular shundaq qilatti». ■ **10:26** 1Pad. 5:20; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **10:27 «kédir derexlirini...»** — yaki «kédir yaghichini...». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishlitipla qalmay, shu chirayliq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). **«jenubiy tüzlengliktiki...»** — ibraniy tilida «Shefelahdiki...». «Shefelah» bu yerning (tüzlenglikning) ismi. ■ **10:27** 2Tar. 1:15; 9:27 □ **10:28 «padishahning tijaretchiliri ularni Kuwedin békitilgen bahada alatti»** —Bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «padishahning tijaretchiliri ularni karwan'gha qoshup alatti». «Kuwe» bolsa hazirqi Türkiyening jenubiy teripide. ■ **10:28** 2Tar. 1:16; 9:28 □ **10:29 «bir jeng harwisining bahasi alte yüz kümüsh tengge...»** — mushu ayettiki «tengge»ning qimmiti hazirghiche éniq emes. Eger «shekel» bolsa 11.4 gramni körsitidu. ■ **10:29** 2Tar. 1:17 □ **11:1 «Lékin Sulayman padishahning köngli Pirewnning qizidin bashqa köp chetellik ayallargha, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Édomiy, Zidoniy, Hittiy ayalliriga chüshkenidi»** — bu babta xatirilen'gen hemme ishlar «Qanun Sherhi»diki emrlerge xilap. «Qan.» 17:16-20ni körüng. ■ **11:1** Qan. 17:17 ■ **11:2** Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ **11:5** Hak. 2:13; 2Pad. 23:13

7 Andin Sulayman Yérusalém aldidiki édirliqta Moabiylarning yirginchlik mebudi Kémosh
hem Ammoniylarning yirginchlik mebudi Milkom üchün bir «yuqiri jay»ni yasidi; □ ■
8 shuningdek özining mebudlirigha xushbuy yaqidighan we qurbanliq qilidighan herbir
yat ellik ayali üchünmu u shundaq qildi;
9-10 Shunga Perwerdigar Sulaymandin renjidi; gerche U uninggha ikki qétim körün'gen
bolsimu, shundaqla uninggha del mushu ish toghruluq, yeni bashqa ilahlarni izdimes-
likini tapilighan bolsimu, uning köngli Israilning Xudasi Perwerdigardin aynip ketti; u
Perwerdigarning tapilighinigha emel qilmidi. ■
11 Shuning üchün Perwerdigar Sulayman'gha mundaq dédi: — «Sen shundaq qiliwérip,
Méning sanga buyrughan ehdem bilen belgilirimni tutmighining üchün, Men jezmen
padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkariggha bérimen. □ ■
12 Lékin atang Dawutning wejidin séning öz künliringde Men shundaq qilmaymen, belki
oghlungning qolidin uni yirtiwétimen.
13 Lékin pütün padishahliqni uningdin yirtiwetmeymen, belki qulum Dawutning we-
jidin we Özüm tallighan Yérusalém üchün oghlunggha bir qebilini qaldurup qoyimen».
14 Emma Perwerdigar Sulayman'gha bir düshmen, yeni Édomluq Hadadni qozghidi, u
kishi Édomning padishahining neslidin idi.
15-16 Eslide Dawut Édom bilen *jeng qilghan* waqitta, qoshunning serdari Yoab Édomning
hemme erlirini yoqatqanidi (chünki Édomdiki hemme erlerni yoqatquche, Yoab bilen
barliq Israillar u yerde alte ay turghanidi); u öltürülgenlerni kömgili chiqqanda □ ■
17 Hadad atisining birnechche Édomiy xizmetchiliri bilen Misirgha qéchip ketkenidi.
Hadad u chaghda kichik bala idi.
18 Ular Midiyan zéminidin chiqip Paran'gha keldi. Ular Parandin birnechche ademni
élip özlirige qoshup Misirgha, yeni Misirning padishahi Pirewnning qéshigha keldi.
Pirewn uninggha bir öy teqsim qilip, ozuq-tülükmu teminlidi hemde bir parche yernimu
uninggha teqdim qildi.
19 Hadad Pirewnning neziride köp iltipat tapqan bolup, u öz xotunining singlisini, yeni
Tahpenes xanishning singlisini uninggha xotun qilip berdi.
20 Tahpenesning singlisi uninggha bir oghul, Génubatni tughup berdi. Tahpenes Pirew-
ning ordisida uni özi chong qildi. Andin Génubat Pirewnning ailisi, yeni Pirewnning
oghulliri arisida turdi.□
21 Hadad Misirda: «Dawut ata-bowilirining arisida uxlap qaldi» we «Qoshunning serdari
Yoabmu öldi» dep anglighanda Pirewn'ge: — Méning öz yurtumgha bérishimgha ijazet
qilghayla, dédi.
22 Pirewn uninggha: — Séning öz yurtumgha baray dégining néme dégining, méning
qéshimda sanga néme kemlik qilidu? — dédi. U jawaben: — Héch nerse kem emes, emma
némila bolmisun méni ketkili qoyghayla, dédi.
23 Xuda Sulayman'gha yene bir düshminini qozghidi; u bolsa ghojisi, yeni Zobahning
padishahi Hadad'ézerning yénidin qéchip ketken Éliadaning oghli Rezon idi. ■
24 Dawut *Zobahliqlarni* qetl qilghanda Rezon ulardin bir top ademni özige toplap
ularning serdari boldi. Andin kéyin bular Demeshqqe bérip u yerde turup, Demeshq

---

□ **11:7 «yirginchlik mebud Milkom» —** «Milkom» ibraniy tilida mushu yerde «Moleq» dep ipadilinidu. ■ **11:7** 2Pad. 23:13 ■ **11:9-10** 1Pad. 3:5; 9:2; 1Pad. 6:12 □ **11:11 «Men jezmen padishahliqni sendin yirtiwétip xizmetkar-inggha bérimen» —** «yirtiwétip ... bérimen» — démek, Perwerdigar padishahliqini Sulaymandin zorawanliq bilen tartiwélip uning qol astidiki birsige bermekchi. 28-33-ayetni körüng. ■ **11:11** 1Pad. 12:15 □ **11:15-16 «*Dawut* öltürülgenlerni kömgili chiqqanda...» —** öz ademlirini kömüsh üchün, démek. Bu sözge qarighanda Yoabning Édomlarni shundaq öltürüshi qisas meqsitide idi. ■ **11:15-16** 2Sam. 8:14; 1Tar. 18:12, 13 □ **11:20 «Tahpenes Pirewnning ordisida uni özi chong qildi» —** yaki «Tahpenes Pirewnning ordisida uni özi emchektin ayridi». ■ **11:23** 2Sam. 8:3; 10:18

üstidin höküm sürdi. □ ■
25 Shuning bilen Hadad Israilgha awarichilik tughdurghandin bashqa, Rezon Sulaymanning barliq künliride Israilning düshmini idi; u Israilni öch köretti, özi Suriye üstide padishah idi.
26 Sulaymanning Yeroboam dégen bir xizmetkari bar idi. U Zeredahdin kelgen Efraimiy Nibatning oghli bolup, anisi Zeruah isimlik bir tul ayal idi. Yeroboammu padishahqa qarshi chiqti. □ ■
27 Uning padishahqa qarshi chiqishtiki sewebi mundaq idi: Sulayman Millo qel'esini yasighanda, atisi Dawutning shehiridiki sépilning bir bösükini yasawatatti;
28 Yeroboam qawul qeyser yigit idi; Sulayman yigitning ishchan we chaqqan ikenlikini körüp, uni Yüsüpning jemetige buyrulghan ishning üstige qoydi.
29 Shu künlerde Yeroboam Yérusalémdin chiqiwatqanda, uni izdewatqan Shilohluq Axiyah peyghember uni yolda uchratti. Axiyah yipyéngi bir tonni kiywalghanidi. Ikkisi dalada yalghuz qalghanda
30 Axiyah üstidiki tonni qoligha élip, uni yirtip on ikki parche qilip
31 Yeroboamgha mundaq dédi: — «Özüngge on parchini alghin; chünki Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, padishahliqni Sulaymanning qolidin yirtiwétip on qebilini sanga bérimen. ■
32 Biraq Qulum Dawutning wejidin we Yérusalém, yeni Israilning hemme qebililiridin tallighan sheher üchün bir qebile uninggha qalidu.
33 — Chünki ular Méni tashlap Zidoniylarning ayal mebudi Ashtarotqa, Moabiylarning mebudi Kémoshqa we Ammoniylarning mebudi Milkomgha sejde qilip, uning atisi Dawutning qilin'ghinidek qilmay, Méning belgilimilirim bilen hökümlirimge emel qilmay, nezirimde durus bolghanni qilmidi, Méning yollirimda mangmidi;
34 lékin pütkül padishahliqni uning qolidin tartiwalmaymen; chünki Men tallighan, Öz emrlirim we belgilimilirimni tutqan qulum Dawutni dep, uning ömrining barliq künliride uni höküm sürgüchi qilip qaldurimen.
35 Emma padishahliqni uning oghlining qolidin tartip élip, sanga bérimen, yeni on qebilini bérimen.
36 Lékin Méning namimning shu yerde bolushigha Özüm tallighan sheher Yérusalémda, Méning aldimda qulum Dawut üchün hemishe yoruq bir chiragh bolsun dep, uning oghligha bir qebilini bérey. □ ■
37 Men séni tallap, séni barliq xalighan yerler üstide höküm sürgüzimen, sen Israilgha padishah bolisen.
38 We shundaq boliduki, eger sen hemme buyrughanlirimni anglap, Méning yollirimda méngip, nezirimde durus bolghanni qilip, qulum Dawut qilghandek Méning belgilirim bilen emrlirimni tutsang, emdi Men sen bilen bille bolimen we Dawutqa bir jemet tikliginimdek, sangimu mustehkem bir jemet tikleymen we Israilni sanga teqdim qilimen. □
39 Dawutning neslini shu ishlar tüpeylidin xarlap pes qilimen, lékin menggülük emes»».

□ **11:24 «Dawut Zobahliqlarni qetl qilghanda Rezon ulardin bir top ademni özige toplap ularning serdari boldi. Andin kéyin bular Demeshqqe bérip...»** — bashqa birxil terjimisi: «Rezon bir top ademni özige qoshup ularning serdari boldi. Dawut ularni öltürmekche bolghanda, ular Demeshqqe bérip...». ■ **11:24** 2Sam. 8:3 □ **11:26 «Efraimiy Nibat»** — mushu ayette «Efraimiy» ibraniy tilida «Efratliq» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **11:26** 2Tar. 13:6 ■ **11:31** 1Sam. 15:28 □ **11:36 «Méning aldimda qulum Dawut üchün yoruq bir chiragh bolsun»** — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadiq bolghanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa, sen arqiliq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu. ■ **11:36** 1Pad. 15:4; Zeb. 132:17-18; Pend. 13:4 □ **11:38 «Dawutqa bir jemet tikliginimdek...»** — ibraniy tilida «Dawutqa bir öy tikliginimdek...».

40 Shuning üchün Sulayman Yeroboamni öltürüshke purset izdeytti. Lékin Yeroboam qéchip Misirning padishahi Shishakning qéshigha bardi; Sulayman ölgüche u Misirda turdi.
41 Sulaymanning bashqa ishliri, uning hemme qilghan emelliri we uning danaliqi bolsa «Sulaymanning Emelliri» dégen kitabqa pütülgen emesmidi? □ ■
42 Sulaymanning Yérusalémda Israilning üstide höküm sürgen waqti qiriq yil boldi. ■
43 Sulayman ata-bowilirining arisida uxlidi we atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Andin oghli Rehoboam ornida padishah boldi.

12

Rehoboam padishahliqidin mehrum bolidu
2Tar. 10:1-19; 11:1-4

1 Rehoboam Sheqemge bardi; chünki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi. ■
2 Nibatning oghli Yeroboam shu ishni anglighanda, shundaq boldiki, u téxi Misirda idi (chünki Yeroboam Sulayman padishahtin qéchip Misirda turuwatatti). ■
3 Emdi ular adem ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilen Yeroboam we pütkül Israil jamaiti kélip Rehoboamgha söz qilip:
4 — Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atilirining bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti.■
5 U ulargha: — Hazirche qaytip üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilen xelq tarilip ketti.
6 Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide turghan moysipitlardin meslihet sorap: — Bu xelqqe béridighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? — dédi.
7 Ular uninggha: — Eger sili raziliq bilen bügün bu xelqning xizmitide bolimen désile, (we derweqe ularning xizmitide bolsila) ulargha yaxshi sözler bilen jawab qilsila, ular silining barliq künliride xizmetliride bolidu, dédi.
8 Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayrip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldida xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap
9 ularga: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yénikletkeyla» dep tiligen bu xelqqe jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bérisiler? — dédi.
10 Uning bilen chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqqe söz qilip: — «Méning chimchilaq barmiqim atamning bélidin tomraqtur.
11 Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa, men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih bérimen», dégeyla, — dédi.□
12 Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üchinchi küni uning qéshigha keldi.
13 Padishah moysipitlarning uninggha bergen meslihetini tashlap, xelqqe qattiqliq bilen jawab berdi.
14 U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen

□ **11:41** **««Sulaymanning Emelliri» dégen kitab»** — bu kitabtin hazir xewirimiz yoq. ■ **11:41** 2Tar. 9:29-31 ■ **11:42** 2Tar. 9:30 ■ **12:1** 2Tar. 10:1 ■ **12:2** 1Pad. 11:40 ■ **12:4** 2Tar. 10:4 □ **12:11** **«chayanliq qamchilar»** — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu.

tenbih-terbiye bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.

15 Shuning bilen padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Perwerdigar teripidin bolghan; chünki buning bilen Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasitiside Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi.■

16 Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab bérip: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Öz öy-chédirliringlargha qaytinglar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol, — dédi. Shuning bilen Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti.□ ■

17 Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. □

18 Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-kések qilip öltürdi. U chaghda Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti.■

19 Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, bügün'ge qeder uninggha qarshi chiqip keldi. □ ■

20 Israilning hemmisi Yeroboamning yénip kelgenlikini anglighanda, adem ewetip uni xelqning jamaitige chaqirdi. Ular uni pütkül Israilning üstige resmiy padishah qildi. Yehuda qebilisidin bashqa héchkim Dawutning jemetige egeshmidi.

21 Rehoboam Yérusalémgha qaytip kélip, Israilning jemeti bilen jeng qilip, padishahliqni Sulaymanning oghli bolghan özige qayturup ekilish üchün Yehudaning pütkül jemetidin we Binyamin qebilisidin bir yüz seksen ming xillan'ghan jenggiwar eskerni toplidi.■

22 Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: —■

23 «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamgha, pütün Yehuda bilen Binyaminning jemetige we xelqning qalghanlirigha söz qilip: —

24 «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumgha chiqmanglar, qérindashliringlar Israillar bilen jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünglargha qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi.

Ular Perwerdigarning sözige qulaq saldi. Perwerdigarning sözi boyiche ular öylirige qaytip ketti.

■ **12:15** 1Pad. 11:11, 31 □ **12:16 «...Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti»** — ibraniy tilida «Israillar öz chédirlirigha qaytip kétishti». ■ **12:16** 2Sam. 20:1 □ **12:17 «Yehuda sheherliride olturghan Israillar»** — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebililiridin bolghan. ■ **12:18** 1Pad. 4:6; 5:14 □ **12:19 «Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, ... uninggha qarshi chiqip keldi»** — bu tarixta mushu yerdin bashlap «Israil» dégen söz adette «shimaliy padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu. ■ **12:19** 2Pad. 17:21 ■ **12:21** 2Tar. 11:1 ■ **12:22** 2Tar. 11:2

Қanaan (Pelestin) zémini — «Padishahlar»ning dewri

«Israil» we «Yehuda» dégen ikki padishahliq (bir-biridin bölün'gen)

Yeroboam altun mozaylarni yasaydu

25 Yeroboam bolsa Efraim taghliqidiki Sheqem shehirini yasap shu yerde turdi; kéyin u
yerdin chiqip Penuelni yasidi. ■
26 Rehoboam könglide öz-özige: — Emdi padishahliq Dawutning jemetige yénishi
mumkin.
27 Eger bu xelq Perwerdigarning öyide qurbanliq qilishqa Yérusalémgha chiqsa, bu
xelqning qelbi öz ghojisi, yeni Yehuda padishahi Rehoboamgha yene mayil bolidu,
andin ular méni öltürüp yene Yehuda padishahi Rehoboamning teripige yanarmikin,
dédi.
28 Padishah meslihet sorap, altundin ikki mozay heykilini yasitip xelqqe: — Yérusalémgha
chiqish silerge éghir kélidu. I Israil, mana silerni Misir zéminidin chiqarghan ilahlar! —
dédi.■
29 Birini u Beyt-Elde, yene birini Danda turghuzup qoydi.
30 Bu ish gunahqa seweb boldi, chünki xelq mozaylirining birining aldida bash urghili
hetta Dan'ghiche baratti.
31 U hem «égiz jaylar»da *ibadet* öylirini yasidi we hem Lawiydin bolmighan ademlerni
kahin qilip teyinlep qoydi.□ ■
32 Yeroboam yene sekkizinchi ayning on beshinchi künini xuddi Yehudaning zéminidiki
héytke oxshash bir héyt qilip békitti. U özi qurban'gah üstige qurbanliq qilghili chiqti.
Shundaq qilip u Beyt-Elde özi etküzgen mozay mebudlirige qurbanliq ötküzdi. U yene
Beyt-Elde saldurghan shu «égiz jaylar» üchün kahinlarni teyinlidi. □
33 U Beyt-Elde yasighan qurban'gah üstige sekkizinchi ayning on beshinchi küni (bu
ay-künni u öz meyliche tallighanidi) qurbanliqlarni sunushqa chiqti; shu teriqide u
Israillargha bir héyt yaratti; u özi qurban'gah üstige qurbanliqlarni sundi we xushbuy
yaqti.□

13

Namsiz bir peyghember Beyt-El toghruluq bésharet béridu

1 We mana, Perwerdigarning buyruqi bilen Xudaning bir adimi Yehudadin chiqip Beyt-
Elge keldi; shu peytte Yeroboam xushbuy yéqishqa qurban'gahning yénida turatti;
2 shu adem qurban'gahgha qarap Perwerdigarning emri bilen chaqirip: — I qurban'gah,
i qurban'gah! Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Dawutning jemetide Yosiya isimlik
bir oghul tughulidu. U bolsa séning üstüngde xushbuy yaqqan «yuqiri jaylar»diki kahin-
larni soyup qurbanliq qilidu; shundaqla séning üstüngde adem söngekliri köydürülidu! —
dédi.□ ■
3 U küni u bir bésharetlik alametni jakarlap: Perwerdigarning mushu sözini ispatlay-
dighan alamet shu boliduki: — Mana, qurban'gah yérilip, üstidiki küller tökülüp kétidu,
— dédi.
4 We shundaq boldiki, Yeroboam padishah Xudaning adimining Beyt-Eldiki qur-
ban'gahqa qarap jakarlighan sözini anglighanda, u qurban'gahta turup qolini sozup: —
Uni tutunglar, dédi. Lékin uninggha qaritip sozghan qoli shuning bilen shu péti qurup
ketti, uni özige yene yighalmidi.

■ **12:25** Mis. 32:30 ■ **12:28** Mis. 32:8; 2Pad. 17:16 □ **12:31 «u hem … ibadet öylirini yasidi»** — yaki «u hem ibadet öyini yasidi». Emma 32-ayetni körüng. ■ **12:31** Chöl. 3:10; 1Pad. 13:33; 2Pad. 17:32; 2Tar. 11:15 □ **12:32 «Yehudaning zéminidiki héyt»** — mushu yerde «héyt» yettinchi ayning on beshinchi künide ötküzülgen «orma héyti» yaki «kepiler héyti» idi. □ **12:33 «*Yeroboam* özi qurban'gah üstige qurbanliqlarni sundi we xushbuy yaqti»** — mushundaq ishlarni peqet Lawiy qebilisi, Harunning jemetidin bolghanlar, yeni heqiqiy kahinlar qilishqa bolatti, elwette. □ **13:2 «séning üstüngde adem söngekliri köydürülidu»** — mushu heriket bu qurban'gahni «napak» yaki «haram» qiliwetken bolatti. ■ **13:2** 2Pad. 23:15-20

5 Andin Xudaning adimi Perwerdigarning sözi bilen éytqan möjizilik alamet yüz bérip,
qurban'gah hem yérilip üstidiki küller tökülüp ketti.
6 Padishah Xudaning adimidin: — Perwerdigar Xudayingdin méning heqqimde
ötün'geysenki, qolumni eslige keltürgey, dep yalwurdi. Xudaning adimi perwrerdigar-
ning iltipatini ötün'ginide, padishahning qoli yene özige yighilip eslige keltürüldi.■
7 Padishah Xudaning adimige: — Méning bilen öyümge bérip özüngni qutlandurghin, men
sanga in'am bérey, dédi.
8 Lékin Xudaning adimi padishahqa jawab bérip: — Sen manga ordangning yérimini
bersengmu, séning bilen barmaymen yaki bu yerde nan yep su ichmeymen. ■
9 Chünki Perwerdigar Öz sözini yetküzüp manga buyrup: «Sen ne nan yéme ne su ichme,
barghan yolung bilen qaytip kelme» dégen, dédi.
10 Shuning bilen u Beyt-Elge kelgen yol bilen emes, belki bashqa bir yol bilen qaytip
ketti.
11 Lékin Beyt-Elde yashan'ghan bir peyghember turatti. Uning oghulliri kélip Xudaning
adimining u küni Beyt-Elde qilghan barliq emellirini uninggha dep berdi, shundaqla
uning padishahqa qilghan sözlirinimu atisigha éytip berdi.
12 Atisi ulardin, u qaysi yol bilen ketti, dep soridi; chünki oghulliri Yehudadin kelgen
Xudaning adimining qaysi yol bilen ketkinini körgenidi.□
13 U oghullirigha: — Manga éshekni toqup béringlar, dep tapilidi. Ular uninggha éshekni
toqup bergende u uninggha minip
14 Xudaning adimining keynidin qoghlap ketti. U uni bir dub derixining astida
olturghan yéridin tépip uningdin: — Yehudadin kelgen Xudaning adimi senmu? — dep
soridi. U: — Men shu, dep jawab berdi.
15 U uninggha: — Méning bilen öyümge bérip nan yégin, dédi.□
16 U jawaben: — Men ne séning bilen qaytalmaymen, ne séningkige kirelmeymen; men
ne bu yerde séning bilen nan yep su ichelmeymen;
17 chünki Perwerdigar öz sözi bilen manga tapilap: «U yerde nan yéme, su ichmigin;
barghan yolung bilen qaytip kelmigin» dégen, dédi.
18 *Qéri peyghember* uninggha: — Men hem sendek bir peyghemberdurmen; we bir
perishte Perwerdigarning sözini manga yetküzüp: — «Uninggha nan yégürüp, su ichküzgili
özüng bilen öyüngge yandurup kel» dédi, dep éytti. Lékin u shuni dep uninggha yalghan
éytiwatatti.■
19 Shuning bilen *Xudaning adimi* uning bilen yénip öyde nan yep su ichti.
20 Lékin ular dastixanda olturghinida, Perwerdigarning sözi uni yandurup ekelgen qéri
peyghemberge keldi.
21 U Yehudadin kelgen Xudaning adimini chaqirip: — Perwerdigar mundaq deydu: —
«Sen Perwerdigarning sözige itaetsizlik qilip, Perwerdigar Xudayingning buyrughan
emrini tutmay,
22 belki yénip, U sanga: — Nan yéme, su ichme, dep men'i qilghan yerde nan yep su
ichkining tüpeylidin, jesiting ata-bowiliringning qebriside kömülmeydu», dep towlidi.
23 We shundaq boldiki, Xudaning adimi nan yep su ichip bolghanda, uninggha, yeni özi
yandurup ekelgen peyghemberge éshekni toqup berdi.
24 U yolgha chiqti. Kétiwatqinida, yolda uninggha bir shir uchrap, uni öltürüwetti.
Shuning bilen uning ölüki yolda tashlinip qaldi, éshiki bolsa uning yénida turatti; shirmu
jesetning yénida turatti.■

■ **13:6** Mis. 8:4; 9:28; 10:17; Chöl. 21:7; Ros. 8:24 ■ **13:8** Chöl. 22:18 □ **13:12 «...chünki oghulliri ... qaysi yol bilen ketkinini körgenidi» —** yaki, «andin oghulliri ... qaysi yol bilen ketkinini uninggha körsetti». □ **13:15 «öyümge bérip nan yégin» —** «nan yégin» uyghurlarning «chay iching» déginidek, «tamaq yégin» dégen menide. ■ **13:18** Gal. 1:8 ■ **13:24** 1Pad. 20:36

25 Mana birnechche adem ötüp kétiwétip, yolda tashlinip qalghan jeset bilen jesetning yénida turghan shirni kördi; ular qéri peyghember turghan sheherge kélip u yerde shu xewerni yetküzdi.
26 Uni yoldin yandurghan peyghember buni anglap: — U del Perwerdigarning sözige itaetsizlik qilghan Xudaning adimidur. Shunga Perwerdigar uni shirgha tapshurdi; Perwerdigar uninggha qilghan sözi boyiche shir uni titma-titma qilip öltürdi, dédi.
27 U oghulligha: — Manga éshekni toqup béringlar, dédi; ular uni toqup berdi.
28 U yolda tashlaqliq jeset bilen jesetning yénida turghan éshek we shirni tapti. Shir bolsa ne jesetni yémigenidi ne éshéknimu talimighanidi.
29 Peyghember Xudaning adimining jesitini élip éshekke artip yandi. Qéri peyghember uning üchün matem tutup uni depne qilghili sheherge kirdi.
30 U jesetni öz qebristanliqida qoydi. Ular uning üchün matem tutup: — Ah buradirim! — dep peryad kötürdi.
31 Uni depne qilghandin kéyin u öz oghulligha: — Men ölgende méni Xudaning adimi depne qilin'ghan görge depne qilinglar; méning söngeklirimni uning söngeklirining yénida qoyunglar;
32 chünki u Perwerdigarning buyruqi bilen Beyt-Eldiki qurban'gahqa qarighan we Samariyediki sheherlerning «yuqiri jay»liridiki *ibadet* öylirige qarighan, uning jar qilghan sözi emelge ashurulmay qalmaydu, — dédi.□ ■
33 Lékin Yeroboam bu weqedin kéyinmu öz rezil yolidin yanmay, belki «yuqiri jaylar»gha herxil xelqtin kahinlarni teyinlidi; kim xalisa, u shuni «muqeddes qilip» *kahinliq mensipige* béghishlaytti; shuning bilen ular «yuqiri jaylar»da *qurbanliq qilishqa* kahin bolatti. □ ■
34 Shu ish tüpeylidin Yeroboam jemetining hésabigha gunah bolup, ularning yer yüzidin üzüp élinip halak bolushigha seweb boldi.

14

Xuda yene Yeroboamni agahlanduridu

1 U waqitta Yeroboamning oghli Abiyah késel bolup qaldi.
2 Yeroboam ayaligha: — Ornungdin qopup, héchkim séning Yeroboamning ayali ikenlikingni tonumighudek qilip öz qiyapitingni özgertip, Shilohqa barghin. Mana manga: «Bu xelqning üstide padishah bolisen» dep éytqan Axiyah peyghember u yerde olturidu. ■
3 Qolunggha on nan, birnechche poshkal, bir quta heselni élip uning qéshigha barghin. U yigitimizning néme bolidighanliqini sanga dep béridu, dédi.
4 Yeroboamning ayali shundaq qilip, Shilohqa bérip Axiyahning öyige keldi. Axiyahning közliri qériliqtin kor bolup körelmeytti.
5 Lékin Perwerdigar Axiyahqa: — Mana, Yeroboamning ayali öz oghli toghrisida sendin sorighili kélidu, chünki u késeldur. Uninggha mundaq-mundaq dégin; chünki u kelgende bashqa qiyapetke kiriwalghan bolidu, dep éytqanidi.
6 U ishiktin kirgende Axiyah ayagh tiwishini anglap mundaq dédi: — «Hey, Yeroboamning ayali, kirgin; némishqa bashqa qiyapetke kiriwalding? Sanga bir shum xewerni bérish manga buyruldi. □

□ **13:32 «chünki *peyghember*** Perwerdigarning buyruqi bilen ... jar qilghan sözi emelge ashurulmay qalmaydu, — dédi» — bu sirliq weqe üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:32** 2Pad. 23:16 □ **13:33 «...u shuni «muqeddes qilip» kahinliq mensipige béghishlaytti» —** mushu yerde «muqeddes qilip» (kahinliq mensipige béghishlash») intayin kinayilik gep. Xudagha kahin bolush üchün «muqeddes qilip Xudagha atilishi» kérek idi. Lékin mushu yerde mushu «kahinlar» butlargha atilidu. ■ **13:33** 1Pad. 12:31, 32 ■ **14:2** 1Pad. 11:31 □ **14:6 «Sanga bir shum xewerni bérish manga buyruldi» —** «manga buyruldi» dégenlik ibraniy tilida: «men ewetildim» dégen bilen ipadilinidu.

7 Bérip Yeroboamgha mundaq dégin: — «Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Men séni xelqning arisidin élip kötürüp, öz xelqim Israilgha hökümran qilip ■
8 Padishahliqni Dawutning jemetidin yirtiwétip, sanga berdim; lékin sen Méning emrlirimni tutup, nezirimde peqet durus bolghannila qilishta pütün qelbidin manga egeshken qulum Dawutqa oxshash bolmiding,
9 Belki özüngdin ilgiri kelgenlerning hemmisidin artuq rezillik qilip, méning ghezipimni qozghap, Méni arqanggha tashlap, bérip özüngge gheyriy ilahlarni, quyma mebudlarni yasatting.
10 Shuning üchün Men Yeroboamning jemetige bala chüshürüp, Yeroboamning Israildiki xandanidin hemme erkekni, hetta ajiz yaki méyip bolsimu hemmisini üzüp tashlaymen, ademler poq-tézeklerni süpürgendek Yeroboamning jemetidin qalghinini yoq bolghuche süpürimen.□ ■
11 Yeroboamdin bolghanlardin sheherde ölginini itlar yeydu; sehrada ölginini asmandiki qushlar yeydu. Chünki Perwerdigar shundaq söz qilghandur.
12 Emdi sen bolsang, qopup öz öyüngge barghin; ayighing sheherge kirgen haman, bala ölidu.
13 Pütün Israil uning üchün matem tutup uni depne qilidu. Chünki Yeroboamning jemetidin qebrige qoyulidighan yalghuz shula bolidu; chünki Yeroboamning jemetining arisida Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida peqet shuningda pezilet tépildi.
14 Emdi Perwerdigar Özige Yeroboamning jemetini üzüp tashlaydighan, Israilning üstige höküm süridighan bir padishahni tikleydu. Derheqiqet, u pat arida bolidu! ■
15 Perwerdigar Israilni urup, xuddi suda lingship qalghan qumushtek qilip qoyidu, ata-bowiliriga teqdim qilghan bu yaxshi zémindin qomurup, ularni *Efrat* deryasining u teripige tarqitidu; chünki ular özige «Asherah butlar»ni yasap Perwerdigarning ghezipini qozighidi. □ ■
16 Yeroboamning sadir qilghan gunahliri tüpeylidin, uning Israilni gunah qildurghini tüpeylidin, Xuda Israilni tashlap béridu!»».
17 Shuning bilen Yeroboamning ayali qopup, yolgha chiqip Tirzahqa qaytip keldi. U öyining bosughisidin atlishigha bala öldi.
18 Ular uni depne qildi. Perwerdigarning Öz quli Axiyah peyghember arqiliq éytqan sözidek, pütün Israil uning üchün matem tutti.
19 Emdi Yeroboamning bashqa ishliri, yeni jengliri we qandaq seltenet qilghanliri toghrisida mana, «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur. □
20 Yeroboamning seltenet qilghan waqti yigirme ikki yil bolup, u öz ata-bowilirining arisida uxlidi. Oghli Nadab uning ornida höküm sürdi.

Rehoboamning selteniti
2Tar. 12:1-16

21 We Sulaymanning oghli Rehoboam bolsa Yehudaning üstige höküm sürdi. Rehoboam padishah bolghanda qiriq bir yashqa kirgenidi; u Perwerdigarning Öz namini ayan qilish üchün, Israilning hemme qebililiri arisidin tallighan Yérusalém shehiride on yette yil höküm sürdi; uning anisining ismi Naamah bolup, Ammoniy idi. ■

■ **14:7** 1Pad. 12:15 □ **14:10 «hemme erkek» —** ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu. **«...hetta ajiz yaki méyip bolsimu hemmisini üzüp tashlaymen»** — bashqa birxil terjimisi: «... yaki kichik yaki chong bolsa, hemmisini tashlaymen». **«ademler poq-tézeklerni süpürgendek ... yoq bolghuche süpürimen»** — yaki «ademler tézek köydürgendek ... yoq bolghuche köydüriwétimen». ■ **14:10** 1Sam. 25:22, 34; 1Pad. 15:29; 16:11; 21:21; 2Pad. 9:8 ■ **14:14** 1Pad. 15:28, 29 □ **14:15 «Asherah butlar» —** belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **14:15** 2Pad. 17:18 □ **14:19 «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» —** bu kitab Tewrattiki «Tarix-Tezkire» dégen kitab emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-Tezkire»ning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi. ■ **14:21** 2Tar. 12:13

22 Yehudalar bolsa Perwerdigarning neziride yamanliq qildi; ular öz ata-bowiliri sadir
qilghanliridin ziyade gunahlarni qilip, uning hesetlik ghezipini qozghighanidi.
23 Chünki ular «yuqiri jaylar»ni, «but tüwrük»lerni we hem herbir égiz dönglar üstide, herbir
kök derexlerning astida «Asherah» butlarni yasidi.
24 We zéminda kespiy bechchiwazlarmu bar idi. Ular Perwerdigar eslide Israillarning
aldidin heydep chiqarghan ellerning barliq yirginchlik haram ishlirini qilatti. □
25 Rehoboam padishahning seltenitining beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning
padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qildi. ■
26 U Perwerdigarning öyidiki göher-bayliqlarni hem padishahning ordisidiki göher-
bayliqlarni élip ketti; u hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun siparlarnimu élip
ketti. ■
27 Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip,
ularni padishah ordisining kirish yolini saqlaydighan pasiban beglirining qoligha
tapshurdi.
28 Shundaq qilip, padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasi-
banlar u sipar-qalqanlarni kötürüp chiqatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekirip
qoyushatti.
29 Emma Rehoboamning bashqa ishliri we qilghinining hemmisi «Yehuda padishahlirin-
ing tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?□
30 Rehoboam bilen Yeroboam barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turghanidi.
31 Rehoboam öz ata-bowilirining arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de depne qilindi.
Uning anisining ismi Naamah bolup, bir Ammoniy idi. Rehoboamning oghli Abiyam
atisining ornida padishah boldi.□

15

Abiyah Yehudagha höküm süridu
2Tar. 13:1-23

1 Nibatning oghli Yeroboam padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida Abiyam
Yehudaning üstige padishah bolup □ ■
2 Yérusalémda üch yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Maakah bolup, Abishalomning
qizi idi. □ ■
3 Abiyamning qelbi bowisi Dawutning könglidek Xudasi Perwerdigargha pütünley
béghishlan'ghan emes idi, belki atisi Rehoboamning uningdin ilgiri qilghan barliq
gunahlirida mangatti.
4 Shundaqtimu Dawutning sewebidin Xudasi Perwerdigar Yérusalémda uninggha *yoruq*
bir chiraghni qaldurush üchün, Dawutning ewladini uningdin kéyinmu tiklep turghuzdi

---

□ **14:24 «kespiy bechchiwazlar»** — bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik bolup, pul üchün bechchiwazliq qilatti. ■ **14:25** 2Tar. 12:2 ■ **14:26** 1Pad. 10:16, 17; 2Tar. 9:15 □ **14:29 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-Tezkire» dégen kitab emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-Tezkire»ning muellipliri uningdin köp uchurlar alghanidi. □ **14:31 «Rehoboamning oghli Abiyam»** — mushu yerde we 15:1-8de ibraniy tilida «Abiyah»ning imlasi «Abiyam» bolidu. □ **15:1 «Abiyam»** — bashqa xil shekli «Abiyah». ■ **15:1** 2Tar. 13:1 □ **15:2 «Abishalomning qizi»** — yaki «Abshalomning qizi». Bu «Abishalom» Dawutning oghli Abshalom bolushi mumkin. ■ **15:2** 2Tar. 13:2

we Yérusalémni qoghdidi. □ ■
5 Chünki Dawut Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, Hittiy Uriyagha qilghanliridin bashqa ömrining hemme künliride Perwerdigar uninggha emr qilghanliridin chiqmidi.■
6 Emdi *Abiyamning* pütün ömride Rehoboam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turdi.□
7 Abiyamning bashqa ishliri we qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? Abiyam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turatti.
8 Abiyam öz ata-bowilirining arisida uxlidi; ular uni «Dawutning shehiri»de depne qildi. Andin oghli Asa ornida padishah boldi.■

Asa Yehudagha höküm süridu
2Tar. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

9 Israilning padishahi Yeroboam seltenitining yigirminchi yilida Asa Yehudaning üstige padishah bolup
10 Yérusalémda qiriq bir yil seltenet qildi. Uning chong anisining ismi Maaqah bolup, Abishalomning qizi idi. □
11 Asa atisi Dawut qilghandek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.
12 U kespiy bechchiwazlarni zémindin heydep, ata-bowiliri yasatqan hemme yirginchlik mebudlarni yoqitiwetti. □ ■
13 U yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «Asherah» tüwrükni yasighini üchün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip Kidron jilghisida köydürüwetti. □ ■
14 «Yuqiri jaylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi ömrining barliq künliride Perwerdigargha pütünley béghishlan'ghanidi.
15 Hem atisi hem u özi *Perwerdigargha* atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüsh bilen altunni we türlük qacha-quchilarni Perwerdigarning öyige keltürdi.■
16 Emdi Asa we Israilning padishahi Baasha barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turdi.
17 Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardi-keldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilip yasidi. ■
18 U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerde qalghan barliq altun-kümüsh we padishahning ordisidiki xezinilerde qalghan altun-kümüshni élip xizmetkarlirining qoligha tapshurdi; andin Asa padishah ularni Demeshqte turushluq Suriye padishahi

---

□ **15:4 «Dawutning ewladi» —** ibraniy tilida «Dawutning oghli». **«Shundaqtimu Dawutning sewebidin Xudasi Perwerdigar Yérusalémda uninggha yoruq bir chiraghni qaldurush üchün, Dawutning ewladini ... turghuzdi we Yérusalémni qoghdidi» —** Xudaning Dawutqa bir «chiragh» qaldurghanliqi, belkim uning kéyinki köp dewrlerge: «Dawut Méning sadiq qulum idi» dep ispatlash üchün daim uning xandanidikilerdin birini Yérusalémdiki textide olturghuzup kéliwatqanliqini körsitidu. Shuningdek, Xuda bu ish arqiliq (Dawutning ewladlirining uzun'ghiche textte olturushi), eslide Dawutqa: Kelgüsi bir zamanda séning ewlading (Mesih) dunyagha kélip, dunyani Xudaning padishahliqi qilidu» dégen wedemni choqum emelge ashurimen, depmu körsitidu. ■ **15:4** 1Pad. 11:36 ■ **15:5** 2Sam. 11:4, 15; 12:9 □ **15:6 «Abiyamning pütün ömride Rehoboam bilen Yeroboam bir-biri bilen jeng qiliship turdi» —** shübhisizki, mushu ayette «Rehoboam» bolsa Rehoboam jemetini we «Yeroboam» bolsa Yeroboam jemetini körsitidu. ■ **15:8** 2Tar. 13:23 □ **15:10 «uning chong anisining ismi Maaqah bolup...» —** bu ibaride ibraniy tilida «chong anisi» dégen «uning anisi» bilen ipadilinidu. Ibraniy tilida gahi waqitlarda «ata» yaki «ana» ademning ejdadini körsitidu. Mesilen, 11-ayetni körüng. □ **15:12 «kespiy bechchiwazlar» —** bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik idi. ■ **15:12** 1Pad. 22:47 □ **15:13 «u yene chong anisi Maaqahni ... xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti» —** «xanishliq mertiwisi»: Bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti. ■ **15:13** 2Tar. 15:16 ■ **15:15** Law. 5:15 ■ **15:17** 2Tar. 16:1

Hézionning newrisi, Tabrimmonning oghli Ben-Hadadqa ewetti we shular bilen bu xewerni yetküzüp: —■
19 «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silining arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüsh bilen altundin hediye ewettim; emdi Israilning padishahi Baasha bilen bolghan ehdiliridin qollirini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsun» — dédi.
20 Ben-Hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlirini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Beyt-Maaqahdiki Abel, pütkül Kinneret yurti bilen Naftalining pütkül zéminini béqindurdi.
21 Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasashtin qolini yighip, Tirzahqa bérip turdi.
22 Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademlirini héchbirini qoymay chaqirip yighdi; ular Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilen yaghachlarni Ramahtin toshup élip ketti. Asa padishah mushularni ishlitip Binyamin zéminidiki Gébani we Mizpahni mehkem qilip yasidi.
23 Emdi Asaning bashqa ishliri, uning zor qudriti, uning qilghinining hemmisi, shundaqla yasighan sheherler toghrisida «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? Lékin qérighanda, uning putida bir késel peyda boldi.
24 Asa öz ata-bowiliri arisida uxlidi we Dawutning shehiride depne qilindi. Andin uning oghli Yehoshafat ornida padishah boldi.■

Nadab Israil üstige höküm süridu

25 Yehudaning padishahi Asaning seltenitining ikkinchi yilida Yeroboamning oghli Nadab Israil üstige höküm sürüshke bashlidi; u Israilgha ikki yil padishah boldi.
26 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip atisining yolida méngip, atisining Israilni gunahqa putlashturghan gunahlirida mangdi.
27 Lékin Issakar jemetidin bolghan Axiyahning oghli Baasha uninggha qest qilip, uni Filistiylerning tewesidiki Gibbétonda öltürdi. Shu chaghda Nadab pütün Israillar bilen birlikte Gibbéton'gha qorshap hujum qiliwatatti.
28 Yehuda padishahi Asaning seltenitining üchinchi yilida Baasha Nadabni öltürüp, özi uning ornida padishah boldi.
29 We shundaq boldiki, u padishah bolghanda Yeroboamning pütkül jemetini chépip öltürdi; Perwerdigarning quli Shilohluq Axiyahning wasitisi bilen éytqan sözi emelge ashurulup, u Yeroboamning jemetidin nepisi barlarni birinimu qoymay pütünley yoqatti. ■
30 Bu ish Yeroboamning sadir qilghan gunahliri hem uning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliri tüpeylidin boldi; u shular bilen Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qattiq qozghighanidi.
31 Nadabning bashqa ishliri bilen qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
32 Asa we Israilning padishahi Baasha barliq künliride bir-biri bilen jeng qiliship turdi.

Baasha Israil üstige höküm süridu

33 Yehudaning padishahi Asaning seltenitining üchinchi yilida Axiyahning oghli Baasha pütün Israil üstige Tirzahta höküm sürüshke bashlidi; u yigirme töt yil seltenet qildi.
34 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Yeroboamning yolida yürüp, Israilni gunahqa patquzghan gunahida mangdi.

■ **15:18** 1Pad. 20:1; 2Tar. 16:2-14 ■ **15:24** 2Tar. 16:13; 17:1 ■ **15:29** 1Pad. 14:10, 14

16

1 Perwerdigarning sözi Hananining oghli Yehugha kélip Baashani eyiblep mundaq déyildi: —
2 «Mana, Men séni topa-chang ichidin chiqirip, xelqim Israilgha hökümran qilip qoydum. Lékin sen Yeroboamning yolida yürüp xelqim Israilni gunahqa putlashturdung, ular gunahliri bilen ghezipimni qozghidi. ■
3 Mana, Men Baashani öz jemeti bilen süpürüp yoqitip, jemetingni Nibatning oghli Yeroboamning jemetige oxshash qilimen. ■
4 Baashadin bolghanlardin sheherde ölginini itlar yeydu; sehrada ölginini asmandiki qushlar yeydu».■
5 Baashaning bashqa ishliri we uning qilghanliri bilen qudriti toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
6 Baasha öz ata-bowiliri arisida uxlidi we Tirzahta depne qilindi; andin uning oghli Élah ornida padishah boldi.
7 Baashaning Perwerdigarning neziride qilghan barliq rezilliki tüpeylidin, Perwerdigarning Baashaning béshigha we uning jemetining béshigha chüshürgini toghruluq sözi Hananining oghli Yehu peyghember arqiliq bérilgenidi. Chünki u Yeroboamning jemeti qilghinigha oxshash qilip öz qollirining ishliri (jümlidin Yeroboamning jemetini chépip öltürgenliki) bilen Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

Élah Israil üstige höküm süridu

8 Yehuda padishahi Asaning seltenitining yigirme altinchi yilida, Baashaning oghli Élah Tirzahta Israilgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi.
9 Lékin uning jeng harwilirining yérimigha serdar bolghan xizmetkari Zimri uninggha qest qildi; *Élah* Tirzahta Tirzahtiki ordisidiki ghojidar Arzaning öyide sharab ichip mest bolghanda
10 Zimri kirip uni chépip öltürdi. Bu waqit Yehudaning padishahi Asaning seltenitining yigirme yettinchi yili idi. Zimri Élahning ornida padishah boldi.■
11 U padishah bolup öz textide olturushi bilenla u Baashaning barliq jemetini chépip öltürdi; u uning uruq-tughqanliri we dostliridin bir erkeknimu tirik qaldurmidi. □
12 Shundaq qilip Zimri Perwerdigarning Yehu peyghember arqiliq Baashani eyibligen sözini emelge ashurup, Baashaning pütkül jemetini yoqatti.
13 Bu ish Baashaning barliq gunahliri bilen uning oghli Élahning gunahliri, jümlidin ularning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliri, erzimes butliri bilen Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghap, shundaq boldi.□
14 Élahning bashqa ishliri we qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

Zimri Israil üstige höküm süridu

15 Yehudaning padishahi Asaning seltenitining yigirme yettinchi yilida Zimri Tirzahta yette kün seltenet qildi. Xelq Filistiylerge tewe bolghan Gibbétonni qorshiwélip bargah tikkenidi.
16 Bargahda turghan xalayiq: — «Zimri qest qilip padishahni öltürdi» dep anglidi. Shuning bilen pütkül Israil shu küni bargahda qoshunning serdari Omrini Israilgha padishah qildi.

■ **16:2** 1Pad. 14:7 ■ **16:3** 1Pad. 15:29 ■ **16:4** 1Pad. 14:11; 15:29; 16:12 ■ **16:10** 2Pad. 9:31 □ **16:11 «uning uruq-tughqanliri we dostliridin bir erkeknimu tirik qaldurmidi»** — buningda «(herbir) erkek» ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu. □ **16:13 «erzimes butliri bilen...»** — ibraniy tilida «yoq bolghan nersiliri bilen...»

17 Andin Omri Israilning hemmisini yéteklep, Gibbétondin chiqip, Tirzahni qorshidi.
18 We shundaq boldiki, Zimri sheherning élin'ghanliqini körüp, padishah ordisidiki qorghan'gha kirip, ordigha ot qoyuwetti, özi köyüp öldi.
19 Bu ish özining gunahliri üchün, yeni Perwerdigarning neziride rezillik qilip, Yeroboamning yolida yürüp, Israilni gunahqa putlashturghan gunahta mangghini üchün shundaq boldi.
20 Zimrining bashqa ishliri we qest qilghini toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
21 Emma Israil xelqi ikkige bölünüp, ularning yérimi Ginatning oghli Tibnini padishah qilishqa uninggha egeshti; bashqa yérimi bolsa Omrige egeshti.
22 Emdi Omrige egeshken xelq Ginatning oghli Tibnige egeshken xelqtin küchlük chiqti. Tibni öldi; Omri padishah boldi.
23 Yehudaning padishahi asaning ottuz birinchi yilida Omri Israilgha padishah bolup on ikki yil seltenet qildi. U Tirzahta alte yil seltenet qildi.
24 U Shemerdin Samariye égizlikini ikki talant kümüshke sétiwélip, shu égizlik üstige qurulushlarni sélip bir sheher bina qilip, uni égizlikning esliy igisi Shemerning nami bilen «Samariye» dep atidi.
25 Omri Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi, özidin ilgiriki padishahlarning hemmisidin better bolup yamanliq qildi.
26 U Nibatning oghli Yeroboamning hemme yollirida, shundaqla jümlidin uning Israilni gunahqa putlashturghan gunahi ichide mangdi; ular erzimes butliri bilen Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghidi.
27 Omrining bashqa ishliri, uning qilghanlirining hemmisi, körsetken qudriti toghrisida «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
28 Omri ata-bowiliri arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin uning oghli Ahab ornida padishah boldi.

Ahab xelqni butpereslikke téximu azduridu

29 Yehuda padishahi Asaning seltenitining ottuz sekkizinchi yilida Omrining oghli Ahab Israilgha padishah boldi. Omrining oghli Ahab Samariyede yigirme ikki yil Israilning üstide seltenet qildi.
30 Emma Omrining oghli Ahab Perwerdigarning neziride özidin ilgirikilerning hemmisidin ashurup yamanliq qildi.
31 We shundaq boldiki, u Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida yürüsh anche éghir gunah emestek, u Zidoniylarning padishahi Etbaalning qizi Yizebelni xotunluqqa aldi we shuning bilen u Baal dégen butning qulluqida bolup, uninggha sejde qildi.
32 U Samariyede yasighan Baalning butxanisi ichige Baalgha bir qurban'gah yasidi.
33 Ahab hem bir «Asherah but»nimu yasatti; Ahab shundaq qilip uningdin burun ötken Israilning hemme padishahlirining Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghighan ishliridin ashurup yamanliq qildi.
34 Uning künliride Beyt-Ellik Xiel Yérixo shehirini yasidi; lékin u uning ulini salghanda tunji oghli Abiram öldi; we derwazilirini salghanda uning kenji oghli Segub öldi; shuning bilen Perwerdigarning nunning oghli Yeshua arqiliq *Yérixo toghruluq* éytqan sözi emelge ashuruldi.□ ■

□ **16:34 «u uning ulini salghanda tunji oghli Abiram öldi; we derwazilirini salghanda uning kenji oghli Segub öldi. Shuning bilen Perwerdigarning ... Yeshua arqiliq éytqan sözi emelge ashuruldi» —** Yeshua peyghemberning Yérixo shehirige qarita leniti toghruluq «Yeshua» 6:26ni körüng. ■ **16:34** Ye. 6:26

17

Iliyas peyghember meydan'gha chiqidu

1 Emdi Giléadta turuwatqanlardin bolghan Tishbiliq Iliyas Ahabqa: — Men xizmitide
turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, méning
sözümsiz bu yillarda ne shebnem ne yamghur chüshmeydu, dédi. □ ■
2 Andin Perwerdigarning sözi uninggha kélip: —
3 Bu yerdin kétip, meshriq terepke bérip, Iordan deryasining u teripidiki qérit éqinining
boyida özüngni yoshurghin;
4 we shundaq boliduki, sen éqinning süyidin ichisen; mana, sanga u yerde ozuq yetküzüp
bérishke qagha-quzghunlarni buyrudum, déyildi.
5 Shuning bilen u Perwerdigar buyrughandek qilip, Iordan deryasining u teripidiki qérit
éqinigha bérip, u yerde turdi.
6 Qagha-quzghunlar etigende nan bilen gösh, her kechte yene nan bilen gösh yetküzüp
béretti. U özi éqinning süyidin ichetti.
7 Lékin zéminda yamghur yaghmighini üchün birmezgildin kéyin éqin su qurup ketti.
8 U waqitta Perwerdigarning sözi uninggha kélip: —
9 Ornungdin turup Zidondiki Zarefatqa bérip, u yerde turghin; mana, Men u yerdiki bir
tul xotunni séni béqishqa buyrudum, déyildi.■
10 U ornidin turup Zarefatqa bérip, sheherning derwazisigha kelgende, mana u yerde bir
tul xotun otun térip turatti. U tul xotunni chaqirip: — Ötünimen, qachida manga ichkili
azraq su élip kelgeysen, dédi.
11 U su alghili mangghanda, u yene: — Ötünimen, manga qolungda bir chishlem nanmu
alghach kelgeysen, dédi.
12 Emma u: — Perwerdigar Xudayingning hayati bilen, sanga qesem qilimenki, mende
héch nan yoq, peqet idishta bir changgal un, kozida azghine may bar, mana ikki tal otun
tériwatimen; andin bérip özüm bilen oghlumgha nan étip, uni yep ölimiz, dédi.
13 Iliyas uninggha: — Qorqmighin; bérip éytqiningdek qilghin; lékin awwal bir kichik
toqach étip, manga élip kelgin; andin özüng bilen oghlunggha nan etkin.
14 Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Perwerdigar yer yüzige
yamghur yaghduridighan kün'gichilik idishtiki un tügimeydu we kozidiki may
kémeymeydu», dédi.
15 Shuning bilen u bérip, Iliyasning éytqinidek qildi we u, Iliyas we ayalning öyidikiler xéli
künlergiche yédi.
16 Perwerdigarning Iliyas arqiliq éytqan sözi boyiche, idishtiki un tügimidi we kozidiki
maymu kémeymidi.
17 Shu ishlardin kéyin shundaq boldiki, öyning igisi bolghan bu ayalning oghli késel boldi.
Uning késili shundaq éghirliship kettiki, uningda nepes qalmidi.
18 Ayal Iliyasqa: — I Xudaning adimi, méning sen bilen néme alaqem bar idi? Sen
gunahimni yadqa keltürüp, oghlumning jénigha zamin bolushqa keldingmu? — dédi.
19 U uninggha: — Oghlungni qolumgha bergin, dep uni uning quchiqidin élip özi
olturghan balixanigha élip chiqip öz ornigha qoyup,
20 Perwerdigargha peryad qilip: — I Xudayim Perwerdigar, men méhman bolghan bu
tul xotunning oghlini öltürüsh bilen uning béshighimu bala chüshürdungmu? — dep nida
qildi.

□ **17:1 «Giléadta turuwatqanlardin bolghan Tishbiliq Iliyas...»** — «Iliyas» ibraniy tilidiki «Éliyah» dégenning erebche teleppuzidur. «Éliyah»ning menisi «Perwerdigar (Yah) méning Xudayim». «Iliyas» oqurmenlerge tonush bolghachqa, peyghemberning namining erebche teleppuzini ishlettuq. **«Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigar»** —Ibraniy tilida «Men uning (Xudaning) aldida turuwatqan, Israilning Xudasi Perwerdigar» dégen söz bilen ipadilinidu. Iliyas özini padishahning ordisida daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu. ■ **17:1** Yaq. 5:17 ■ **17:9** Luqa 4:25, 26

21 U balining üstige üch qétim özini chaplap, Perwerdigargha peryad qilip: — I Perwerdigar Xudayim, bu balining jéni özige yene yénip kirsun! — dep nida qildi.□
22 Perwerdigar Iliyasning peryadini anglidi; balining jéni uninggha yénip kirishi bilen u tirildi.
23 Iliyas balini balixanidin élip chüshüp, öyge kirip, anisigha tapshurup berdi. Iliyas: — Mana oghlung tiriktur, dédi.
24 Ayal Iliyasqa: — Men shu ish arqiliq emdi séning Xudaning adimi ikenlikingni, aghzingdin chiqqan Perwerdigarning sözi heqiqet ikenlikini bildim, dédi.

18

Iliyas peyghember Israilni towa qilishqa chaqiridu

1 Uzun waqit ötüp, Perwerdigarning sözi *qurghaqchiliqning* üchinchi yilida Iliyasqa kélip: — Sen bérip özüngni Ahabning aldida ayan qilghin, we Men yer yüzige yamghur yaghdurimen, déyildi.
2 Shuning bilen Iliyas özini Ahabning aldida ayan qilghili chiqip ketti. Acharchiliq bolsa Samariyede qattiq idi.
3 Ahab ordisidiki ghojidar Obadiyani chaqirdi (Obadiya tolimu teqwadar kishi bolup Perwerdigardin intayin qorqatti.
4 Yizebel Perwerdigarning peyghemberlirini öltürüp yoqitiwatqanda Obadiya yüz peyghemberni élip elliktin-elliktin ayrim-ayrim ikki ghargha yoshurup, ularni nan we su bilen baqqanidi).
5 Ahab Obadiyagha: — Zéminni kézip hemme bulaq we hemme jilghilargha bérip baqqin; u yerlerde at-qéchirlarni tirik saqlighudek ot-chöp tépilarmikin? Shundaq bolsa bizning ulaghlirimizning bir qismini soymay turalarmiz, dédi.
6 Ular herbiri jaylargha bölünüp mangdi; Ahab öz aldigha mangdi, Obadiyamu öz aldigha mangdi.
7 Obadiya öz yolida kétip barghanda, mana, uninggha Iliyas uchridi. U uni tonup yerge yiqilip düm yétip: Bu rast sen, ghojam Iliyasmu? — dep soridi.
8 U uninggha: — Bu men. Bérip öz ghojanggha: — Iliyas qaytip keldi! dep éytqin, dédi.
9 U Iliyasqa mundaq dédi: — «Sen qandaqsige keminengni öltürgili Ahabning qoligha tapshurmaqchi bolisen, men zadi néme gunah qildim?
10 Öz Xudaying Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, ghojam adem ewetip séni izdimigen héch el we memliket qalmidi. Shu el, memliketler: «U bu yerde yoq» dése, padishah ulargha séni tapalmighan'gha qesem ichküzdi.
11 Lékin sen manga hazir: — «Bérip ghojanggha: — Iliyas qaytip keldi! dégin» — deysen!
12 Men qéshingdin ketkendin kéyin, Perwerdigarning Rohi séni men bilmigen yerge élip baridu; shundaqta men Ahabqa xewer yetküzüp, lékin u séni tapalmisa, méni öltüridu. Emeliyette, kemineng yashliqimdin tartip Perwerdigardin qorqup kelgenmen.
13 Yizebel Perwerdigarning peyghemberlirini öltürgende méning qandaq qilghinim, yeni men Perwerdigarning peyghemberliridin yüzni elliktin-elliktin ayrim-ayrim ikki ghargha yoshurup, ularni nan we su bilen teminlep baqqanliqim sen ghojamgha melum qilin'ghan emesmu?
14 Emdi sen hazir manga: — «Bérip ghojanggha: — Mana Iliyas keldi dégin», — déding. Shundaq qilsam u méni öltüridu!».

□ **17:21 «bu balining jéni özige yene yénip kirsun!»** — «balining jéni»: Ibraniy tilida «jan» we «nepes» bir sözdur.

15 Lékin Iliyas: — Men xizmitide turuwatqan samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men jezmen bügün uning aldida ayan
bolimen, dédi.□
16 Shuning bilen Obadiya Ahabning qéshigha bérip uninggha xewer berdi. Ahab Iliyas
bilen körüshkili bardi.
17 Ahab Iliyasni körgende uninggha: — Bu senmu, i Israilgha bala keltürgüchi?! — dédi.■
18 U jawab bérip: — Israilgha bala keltürgüchi men emes, belki sen bilen atangning
jemetidikiler! Chünki siler Perwerdigarning emrlirini tashlap Baal dégen butlargha
tayinip egeshkensiler.
19 Emdi adem ewetip Karmel téghida pütkül Israilni yénimgha jem qil, shundaqla Yizebel-
ning dastixinidin ghizalinidighan Baalning töt yüz ellik peyghembiri bilen Asherahning
töt yüz peyghembirini yighdur, — dédi.
20 Shuning bilen Ahab Israillarning hemmisige ademlerni ewetip, peyghemberlerni
Karmel téghigha yighdurdi.
21 Iliyas barliq xelqqe yéqin kélip: — Qachan'ghiche ikki pikir arisida arisaldi turisiler?
Eger Perwerdigar Xuda bolsa, uninggha egishinglar; Baal Xuda bolsa, uninggha egish-
inglar, dédi. Emma xelq uninggha jawab bermey, ün-tin chiqarmidi.■
22 Iliyas xelqqe: — Perwerdigarning peyghemberliridin peqet men yalghuz qaldim.
Emma Baalning peyghemberliri töt yüz ellik kishidur.
23 Emdi bizge ikki buqa bérilsun. Ular özlirige bir buqini tallap, soyup parchilap otunning
üstige qoysun, emma ot yaqmisun. Menmu bashqa bir buqini teyyar qilip ot yaqmay
otunning üstige qoyay.
24 Siler bolsanglar, öz ilahliringlarning namini chaqirip nida qilinglar. Men bolsam,
Perwerdigarning namini chaqirip nida qilimen. Qaysi Xuda ot bilen jawab berse, shu
Xuda bolsun, dédi. Hemme xelq: — Bu obdan gep, dep jawab berdi.
25 Iliyas Baalning peyghemberlirige: Siler köp bolghach awwal özünglar üchün bir buqini
tallap teyyar qilinglar; andin héch ot yaqmay öz ilahinglarning namini qichqirip nida
qilinglar, dédi.
26 Ular uning dégini boyiche özlirige bérilgen buqini élip uni teyyar qildi. Etigendin
chüshkiche ular Baalning namini qichqirip: — I Baal, bizge jawab bergin! dep nida
qildi. Lékin héch awaz yaki héch jawab bolmidi. Ular raslan'ghan qurban'gah chöriside
toxtimay sekreytti.
27 Chüsh kirgende Iliyas ularni zangliq qilip: — Ünlükrek qichqiringlar; chünki u bir
ilah emesmu? Belkim u chongqur xiyalgha chömüp ketkendu, yaki ish bilen chiqip
ketkendu, yaki bir seperge chiqip ketkendu? Yaki bolmisa u uxlawatqan bolushi
mumkin, uni oyghitishinglar kérek?! — dédi.
28 Ular téximu ünlük chaqirip öz qaidisi boyiche qan'gha milinip ketküche özlirini qilich
we neyze bilen tilatti.
29 Chüshtin kéyin ular «bésharet bériwatqan» haletke chüshüp kechlik qurbanliq
waqtighiche shu halette turdi. Lékin héch awaz anglanmidi, yaki jawab bergüchi
yaki ijabet qilghuchi melum bolmidi.□
30 Iliyas hemme xelqqe: — Yénimgha yéqin kélinglar, dédi. Hemme xelq uninggha yéqin
kelgendin kéyin u Perwerdigarning shu yerdiki yiqitilghan qurban'gahini qaytidin
qurup chiqti.

□ **18:15 «Men xizmitide turuwatqan Israilning Xudasi Perwerdigar»** — ibraniy tilida «Men uning (Xudaning) aldida turuwatqan, Israilning Xudasi Perwerdigar» dégen söz bilen ipadilinidu. Iliyas özini padishahning ordisida daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu. ■ **18:17** Am. 7:10 ■ **18:21** Ye. 24:15 □ **18:29 «Chüshtin kéyin ular «bésharet bériwatqan» haletke chüshüp kechlik qurbanliq waqtighiche shu halette turdi»** — «bésharet bériwatqan» ibraniy tilida «peyghemberchiliq qiliwatqan» dégen ibare bilen ipadilinidu. «kechlik qurbanliq» chüshtin kéyin saet üchlerde bolatti.

31 Iliyas on ikki tashni aldi. Bu tashlarning sani Perwerdigarning «Naming Israil bolsun» dégen sözini tapshuruwalghan Yaqupning oghulliridin chiqqan qebililerning sani bilen oxshash idi. ■
32 Shu tashlardin u Perwerdigarning nami bilen bir qurban'gahni yasidi. U qurban'gahning chöriside ikki séah dan patqudek azgal kolidi. □
33 Andin u otunni rastlap, buqini parchilap otunning töpisige qoydi.
34 U: — Töt idishni sugha toshquzup uni köydürme qurbanliq we otunning üstige tökünglar, — dédi. Andin: Yene bir qétim qilinglar» — déwidi, ular shundaq qildi. U yene: — Üchinchi mertiwe shundaq qilinglar, dédi. Ular üchinchi mertiwe shundaq qilghanda
35 su qurban'gahning chörisidin éqip chüshüp, kolan'ghan azgalnimu su bilen toldurdi.
36 Kechlik qurbanliqning waqti kelgende Iliyas peyghember qurbanliqqa yéqin kélip mundaq dua qildi: — Ey Perwerdigar, Ibrahim bilen Ishaq we Israilning Xudasi, Özüngning Israilda Xuda bolghiningni ashkara qilghaysen, shundaqla méning Séning qulung bolup bularning hemmisini buyruqung bilen qilghanliqimni bügün bildürgeysen. ■
37 Manga ijabet qilghaysen, ey Perwerdigar, ijabet qilghaysen; shuning bilen bu xelqqe sen Perwerdigarning Xuda ikenlikingni hemde ularning qelblirini toghra yolgha yandurghuchi özüng ikenlikingni bildürgeysen, dédi.
38 Shuning bilen Perwerdigarning oti chüshüp köydürme qurbanliqni, otunni, tashlarni we topini köydürüp azgaldiki sunimu yoqitiwetti.
39 Xelqlerning hemmisi buni körüpla, ular düm yiqilip: — Perwerdigar, u Xudadur, Perwerdigar, u Xudadur, déyishti.
40 Iliyas xelqqe buyrup: — Baalning peyghemberlirini tutunglar, héchqaysini qoyup bermenglar, — dédi. Ular ularni tutqanda Iliyas ularni kishun jilghisigha élip bérip, u yerde qetl qildurdi.
41 Iliyas Ahabqa bolsa: — Chiqip yep-ichkin. Chünki qattiq yamghurning shaldirlighan awazi anglanmaqta, — dédi.
42 Ahab qopup yep-ichish üchün chiqti. Emma Iliyas Karmelning choqqisigha chiqip yerge éngiship, béshini tizining otturisigha qoyup tizlinip
43 xizmetkarigha: — Chiqip déngiz terepke qarighin, dédi. U chiqip sepsélip qarap: — Héchnerse körünmeydu, dédi. U jemiy yette qétim: — Bérip qarap baqqin, dep buyrudi.
44 Yettinchi qétim kelgende u: — Mana, déngizdin chiqiwatqan, adem aliqinidek kichik bir bulutni kördum — dédi. Iliyas uninggha: — Chiqip Ahabqa: — «Harwini qétip töwen'ge chüshkin, bolmisa yamghur séni tosuwalidu», dep éytqin, — dédi.
45 Angghuche asman bulut bilen tutulup, boran chiqip qattiq bir yamghur yaghdi. Ahab harwigha chiqip Yizreelge ketti.
46 Perwerdigarning qoli Iliyasning wujudida turghach, u bélini baghlap Ahabning aldida Yizreelning kirish éghizighiche yügürüp mangdi.

19

Iliyas peyghember Yizebeldin qachidu

1 Lékin Ahab Iliyasning hemme qilghinini, jümlidin hemme peyghemberlerni qilichlap öltürginini Yizebelge éytip berdi.
2 Yizebel bolsa Iliyasqa bir xewerchi ewetip: — Eger ete mushu waqitqiche sen shularning janlirigha qilghiningdek men séning jéningni oxshash qilmisam, ilahlar mangimu shundaq qilsun hemde uningdinmu ziyade qilsun! — dep éytquzdi.

■ **18:31** Yar. 32:27; Ye. 4:5, 20; 2Pad. 17:34 □ **18:32 «ikki séah» —** bir séah belkim 13.5 litr idi, 2 séah 27 litr. ■ **18:36** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32

3 U buni bilgende, öz jénini qutquzmaq üchün qéchip Yehuda tewesidiki Beer-Shébagha bardi. U u yerde öz xizmetkarini qaldurup qoyup,
4 Özi chölning ichige qarap bir kün yol mangdi. U u yerdiki bir shiwaqning qéshigha kélip uning astida olturup, özining ölümige tilek tilep: — I Perwerdigar emdi boldi, jénimni alghin; némila dégenbilen men ata-bowilirimdin artuq emesmen, — dédi.
5 U shu shiwaq astida yétip uxlap qaldi. Mana bir perishte uni noqup uninggha: — Qopup, nan yégin, dédi.
6 U qarisa béshida qiziq choghlarda pishiwatqan bir poshkal we bir koza su turatti. U yep-ichip yene uxlighili yatti.
7 Andin Perwerdigarning perishtisi yene kélip ikkinchi qétim uni noqup uninggha: — Qopup nan yégin. Bolmisa yolungning éghirini kötürelmeysen, dédi.
8 U qopup yep-ichti. Shu taamdin alghan quwwet bilen u qiriq kéche-kündüz méngip Xudaning téghi Horebge yétip bardi. □ ■
9 U u yerdiki ghargha kirip qondi. We mana, Perwerdigarning sözi uninggha kélip mundaq déyildi: — I Iliyas, bu yerde néme qiliwatisen?□
10 U jawab bérip: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üchün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning ehdengni tashlap qurban'gahliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni qilich bilen öltürdi. Men, yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatidu, dédi.□ ■
11 U uninggha: — Chiqip, Perwerdigarning aldida taghda turghin, dédi. Mana, Perwerdigar ötüp kétiwatatti; *uning aldida* zor küchlük bir shamal chiqip, taghlarni sundurup, qoram tashlarni parchilap chéqiwetti. Lékin Perwerdigar shamalda emes idi. Shamaldin kéyin bir yer tewresh boldi. Lékin Perwerdigar yer tewreshte emes idi.
12 Yer tewreshtin kéyin bir lawuldighan ot kötürüldi. Lékin Perwerdigar otta emes idi. Ottin kéyin boshqina, mulayim bir awaz anglandi.□
13 We shundaq boldiki, Iliyas shuni anglap, yüzini yépinchisi bilen orap gharning aghzigha bérip turdi. Mana, bir awaz chiqip uninggha: — I Iliyas, sen bu yerde néme qiliwatisen? — dédi.
14 U jawab bérip: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üchün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning ehdengni tashlap qurban'gahliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni qilich bilen öltürdi. Men yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatidu, dédi.
15 Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Barghin, kelgen yolung bilen qaytip, andin Demeshqning chölige barghin. U yerge barghanda Hazaelni Suriye üstige padishah bolushqa mesih qilghin. □
16 Andin Nimshining oghli Yehuni Israilning üstige padishah bolushqa mesih qilghin; öz ornunggha peyghember bolushqa Abel-Meholahliq Shafatning oghli Élishanimu mesih qilghin.

□ **19:8 «Xudaning téghi Horeb» —** «Horeb téghi» del Paran chöl-bayawanigha jaylashqan, Musa peyghember turup Israil üchün «Tewrat qanuni»ni qobul qilghan «Sinay téghi»dur. ■ **19:8** Mis. 34:28; Mat. 4:2 □ **19:9 «U u yerdiki ghargha kirip qondi» —** ibraniy tilida «U **ashu** ghargha kirip qondi» déyilidu. «Ashu ghar» dégen sözge qarighanda oylaymizki, bu ghar tonush bir jay bolsa kérek. Yehudiy ölimilar bu gharni Xuda Musa peyghemberni yoshurup qoyghan jay idi dep qaraytti, biz bu pikirge qayilmiz («Mis.» 33:21-22ni körüng). □ **19:10 «Perwerdigar üchün zor otluq muhebbet bilen heset qildim» —** démisekmu, Iliyasning: «otluq muhebbet bilen heset qildim» dégini özining Israilning Xudagha emes, belki türlük yirginchlik butlargha ibadet qilghanliqigha qarap «ibadet peqet Xudaghila mensup bolush kérek» dep butlargha yaki butlarning keynide turuwtqan jin-sheytanlargha we ularning wekili bolghan saxta peyghemberlerge bolghan hesitini körsitidu. ■ **19:10** Rim. 11:3 □ **19:12 «boshqina, mulayim bir awaz anglandi» —** yaki «yénik, bosh bir tinish awaz anglandi». □ **19:15 «Hazaelni Suriye üstige padishah bolushqa mesih qilghin» —** «mesih qilish» toghrisida 1:34diki izahatni körüng.

17 We shundaq boliduki, Hazaelning qilichidin qéchip qutulghan herbirini Yehu öltüridu;
Yehuning qilichidin qéchip qutulghan herbirini Élisha öltüridu. ■
18 Lékin Israilda yette ming kishini, yeni Baalning aldida tizlirini pükmigen we uninggha
aghzini söygüzmigen herbirini özümge saqlap qaldurdum, — dédi.□ ■
19 U u yerdin chiqip, Shafatning oghli Élishani tapti. U chaghda u yer heydewatatti; uning
aldida on ikki jüp uy bar idi, u on ikkinchisi bilen qosh heydewatatti. Iliyas kélip uning
üstige öz yépinchisini tashlap artip qoydi. □
20 U uylarni tashlap Iliyasning keynidin yügürüp kélip: — Méni bérip atam bilen anamni
söygili qoyghin, andin men kélip sanga egishey, — dédi. U uninggha: — Qaytqin; men
sanga néme qildim? — dédi.□
21 U uningdin ayrilip, özi ishletken bir jüp uyni soyup, ularning jabduqini otun qilip,
göshini pishurup xelqqe bériwidi, ular yédi. Andin u ornidin qopup Iliyasning keynidin
egiship, uning xizmitide boldi.

20

Xuda Israilni Suriyedin qutquzidu

1 Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini jem qildi; u ottuz ikki padishahni
at we jeng harwiliri bilen élip chiqip, Samariyege qorshap hujum qildi.
2 U elchilerni sheherge kirgüzüp Israilning padishahi Ahabning qéshigha ewetip uning-
gha: —
3 «Ben-Hadad mundaq deydu: — Séning kümüsh bilen altunung, séning eng chirayliq
xotunliring bilen baliliringmu méningkidur» dep yetküzdi.
4 Israilning padishahi uninggha: — I ghojam padishah, sili éytqanliridek men özüm we
barliqim silining kidur, dep jawab berdi.
5 Elchiler yene kélip: — «Ben-Hadad söz qilip mundaq deydu: — Sanga derweqe: — Séning
kümüsh bilen altunungni, séning xotunliring bilen baliliringni manga tapshurup bérisen,
dégen xewerni ewettim.
6 Lékin ete mushu waqitlarda xizmetkarlirimni yéninggha ewetimen; ular ordang bilen
xizmetkarliringning öylirini axturup, séning közliringde néme eziz bolsa, ular shuni
qoligha élip kélidu» — dédi.
7 U waqitta Israilning padishahi zémindiki hemme aqsaqallarni chaqirip ulargha: —
Bu kishining qandaq awarichilik chiqarmaqchi bolghanliqini bilip qélinglar. U manga
xewer ewetip mendin xotunlirim bilen balilirim, kümüsh bilen altunlirimni telep
qilghinida men uninggha yaq démidim, dédi.
8 Barliq aqsaqallar bilen xelqning hemmisi uninggha: — Qulaq salmighin, uninggha
maqul démigin, dédi.
9 Buning bilen u Ben-Hadadning elchilirige: — Ghojam padishahqa, sili adem ewetip,
öz keminiliridin deslepte sorighanning hemmisini ada qilimen; lékin kéyinkisige maqul
déyelmeymen, dep béringlar, — dédi. Elchiler yénip bérip shu sözni yetküzdi.

■ **19:17** 2Pad. 9:14-37 □ **19:18 «uninggha aghzini söygüzmigen herbirini özümge saqlap qaldurdum, — dédi»** — Xudaning Iliyas peyghemberge éytqan sözlirining ehmiyiti, shundaqla Iliyasning Horeb téghigha sepirining meqsiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **19:18** Rim. 11:4 □ **19:19 « *Iliyas*...** Shafatning oghli Élishani tapti... uning üstige öz yépinchisini tashlap artip qoydi» — Iliyas mushu herikiti bilen «Sen Élishagha peyghemberlik xizmitim tapshuruldi» dégendek idi. □ **19:20 «Qaytqin; men sanga néme qildim?»** — Iliyasning bu dégini belkim Élishagha: «Peyghemberlik yoli tes, séningde Xudaning chaqiriqi bolmisa manga hergiz egeshme!» dégendek bir agah bolushi mumkin. «Padishahlar (2)» 2-babta Iliyas Élishagha yene buninggha oxshap kétidighan sözni qilidu.

10 Ben-Hadad uninggha yene xewer ewetip: — «Pütkül Samariye shehiride manga egeshkenlerning qolliriga ochumlighudek topa qélip qalsa, ilahlar mangimu shundaq qilsun we uningdin ashurup qilsun!» — dédi.
11 Lékin Israilning padishahi jawab bérip: — «Sawut-qorallar bilen jabdun'ghuchi sawut-qorallardin yéshin'güchidek maxtinip ketmisun!» dep éytinglar, — dédi.□
12 Ben-Hadad bu sözni anglighanda herqaysi padishahlar bilen chédirlirida sharab ichishiwatatti. U xizmetkarlirigha: — Sepke tizilinglar, dédi. Shuni déwidi, ular sheherge hujum qilishqa tizilishti.

Perwerdigar Israilni qutquzidu

13 U waqitta bir peyghember Israilning padishahi Ahabning qéshigha kélip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu zor bir top ademni kördüngmu? Mana, Men bu küni ularni séning qolunggha tapshurimen; shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», dédi.
14 Ahab: — Kimning wasitisi bilen bolidu? dep soridi. U: — Perwerdigar mundaq deydu: «Waliylarning ghulamliri bilen bolidu», dédi. U yene: — Kim hujumni bashlaydu? — dep soridi. U: — Sen özüng, dédi.
15 U waqitta waliylarning ghulamlirini saniwidi, ularning sani ikki yüz ottuz ikki neper chiqti. Andin kéyin u hemme xelqni, yeni barliq Israillarni saniwidi, ularning sani yette ming neper chiqti.
16 Israillar sheherdin chüsh waqtida chiqti. Ben-Hadad bilen shu padishahlar, yeni yardemge kelgen ottuz ikki padishah bolsa chédirlirida sharab ichip mest bolushqanidi.
17 Waliylarning ghulamliri yürüshte awwal mangdi. Ben-hadad adem ewetiwidi, ular uninggha xewer bérip: — «Samariyedin ademler kéliwatidu» — dédi.
18 U: — Eger sülhi tüzüshke chiqqan bolsa ularni tirik tutunglar, eger soqushqili chiqqan bolsimu ularni tirik tutunglar, dédi.
19 Emdi waliylarning bu ghulamliri we ularning keynidiki qoshun sheherdin chiqip,
20 herbiri özige uchrighan ademni chépip öltürdi. Suriyler qachti; Israil ularni qoghlidi. Suriyening padishahi Ben-Hadad bolsa atqa minip atliqlar bilen qéchip qutuldi.
21 Israilning padishahi chiqip hem atliqlarni hem jeng harwilirini bitchit qilip Suriylerni qattiq qir-chap qildi.
22 Peyghember yene Israilning padishahining qéshigha kélip uninggha: — Özüngni mustehkemlep, özüngni obdan dengsep, néme qilishing kéreklikini oylap baqqin. Chünki kéler yili etiyazda Suriyening padishahi sen bilen jeng qilghili yene chiqidu, dédi.
23 Suriyening padishahining xizmetkarliri uninggha mundaq dédi: — «Ularning ilahi tagh ilahi bolghachqa, ular bizge küchlük keldi. Lékin biz tüzlenglikte ular bilen soqushsaq, jezmen ulargha küchlük kélimiz.
24 Emdi shundaq qilghayliki, padishahlarning herbirini öz mensipidin chüshürüp, ularning ornida waliylarni tikligeyla.
25 Andin sili mehrum bolghan qoshunliriga barawer bolghan yene bir qoshunni, yeni atning ornigha at, harwining ornigha harwa teyyar qildurup özlirige yighqayla; biz tüzlenglikte ular bilen soqushayli; shuning bilen ulargha küchlük kelmemduq?». U ularning sözige qulaq sélip shundaq qildi.
26 Kéyinki yili etiyazda Ben-Hadad Suriylerni éditlap toluq yighip, Israil bilen jeng qilghili Afek shehirige chiqti.

□ **20:11 «Sawut-qorallar bilen jabdun'ghuchi sawut-qorallardin yéshin'güchidin maxtinip ketmisun!» —** dégen maqal-temsilning menisi belkim «Jeng aldida turup özüngni ghelibichi sanima» — «Chüchürini xam sanima» dégendek.

27 Israillarmu özlirini éditlap, ozuq-tülük teyyarlap, ular bilen jeng qilishqa chiqti. Israillar ularning udulida bargah tikliwidi, Suriylerning aldida xuddi ikki top kichik oghlaq padisidek köründi. Lékin Suriyler pütkül zéminni qaplighanidi.
28 Emma Xudaning adimi Israilning padishahining qéshigha kélip uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Suriyler: Perwerdigar tagh ilahidur, jilghilarning ilahi emes, dep éytqini üchün, Men bu zor bir top ademning hemmisini séning qolunggha tapshurimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler», dédi.
29 Ikki terep yette kün bir-birining udulida bargahlirida turdi. Yettinchi küni soqush bashlandi. Israillar bir künde Suriylerdin yüz ming piyade eskerni öltürdi.
30 Qalghanlar Afek shehirige qéchip kiriwaldi; lékin sépili örülüp ulardin yigirme yette ming ademning üstige chüshüp bésip öltürdi. Ben-Hadad özi beder qéchip sheherge kirip ichkiridiki bir öyge möküwaldi.
31 Xizmetkarliri uninggha: — Mana biz Israilning padishahlirini rehimlik padishahlar dep angliduq; shuning üchün bellirimizge böz baghlap bashlirimizgha kula yögep Israilning padishahigha teslimge chiqayli. U silining janlirini ayarmikin? — dédi.
32 Shuning bilen ular bellirige böz baghlap bashligha kula yögep Israilning padishahining qéshigha bérip uninggha: — Keminiliri Ben-Hadad: «Jénimni ayighayla», dep iltija qildi, dédi. U bolsa: — U téxi hayatmu? U méning buradirim, dédi.
33 Bu ademler bu sözni yaxshiliqning alamiti, dep oylap, derhalla uning bu sözini ching tutuwélip: — Ben-Hadad silining buraderliridur! — dédi. U: — Uni élip kélinglar, dep buyrudi. Shuning bilen Ben-Hadad uning qéshigha chiqti; shuning bilen u uni qolidin tartip jeng harwisigha chiqardi.
34 Ben-Hadad uninggha: — Méning atam silining atiliridin alghan sheherlerni silige qayturup bérey. Atam Samariyede reste-bazarlirini tikligendek sili özliri üchün Demeshqte reste-bazarlarni tikleyla, — dédi. Ahab: — Bu shert bilen séni qoyup bérey, dédi. Shuning bilen ikkisi ehde qilishti we u uni qoyup berdi.
35 Peyghemberlerning shagirtlirining biri Perwerdigarning buyruqi bilen yene birige: — Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. Lékin u adem uni urghili unimidi. □
36 Shuning bilen u uninggha: — Sen Perwerdigarning sözini anglimighining üchün mana bu yerdin ketkiningde bir shir séni boghup öltüridu, — dédi. U uning yénidin chiqqanda, uninggha bir shir uchrap uni öltürdi.
37 Andin kéyin u yene bir ademni tépip uninggha: — Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. U adem uni qattiq urup zeximlendürdi.
38 Andin peyghember bérip öz qiyapitini özgertip, közlirini téngiq bilen téngip yol boyida padishahni kütüp turdi.
39 Padishah shu yerdin ötkende u padishahni chaqirip: — Keminiliri keskin jeng meydanigha chiqqanidim, we mana, bir adem manga burulup, bir kishini tapshurup: «Bu kishige ching qarighin, herqandaq sewebtin u yoqap ketse, sen öz jéningni uning jénining ornigha töleysen; bolmisa bir talant kümüsh töleysen», dédi.
40 Lékin men keminiliri u-bu ish bilen bend bolup kétip, uni yoqitip qoydum, dédi. Israilning padishahi uninggha: — Özüng békitkiningdek sanga höküm qilinidu! — dédi.
41 U derhal közliridin téngiqni éliwetti; Israilning padishahi uni tonup uning peyghemberlerdin biri ikenlikini kördi.
42 Peyghember uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men halaketke békitken ademni qolungdin qutulghili qoyghining üchün séning jéning uning jénining ornida élinidu; séning xelqing uning xelqining ornida élinidu», dédi.■
43 Shuning bilen Israilning padishahi xapa bolup, gheshlikke chömgen halda Samariyege qaytip ordisigha kirdi.

□ **20:35 «Peyghemberlerning shagirtliri»** — bu ibare söz ibraniy tilida «peyghemberlerning oghulliri» dégenlik bilen ipadilinidu. ■ **20:42** 1Pad. 22:37, 38

21

Ahab qatilliq qilip Nabotni öltüridu

1 Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Yizreellik Nabotning Yizreelde, Samariyening
padishahi Ahabning ordisining yénida bir üzümzarliqi bar idi.
2 Ahab Nabotqa söz qilip: — Öz üzümzarliqingni manga bergin, méning öyümge yéqin
bolghach, uni bir sey-köktatliq bagh qilay. Uning ornida sanga obdanraq bir üzümzarliq
bérey yaki layiq körseng bahasini neq bérimen, dédi.
3 Emma Nabot Ahabqa: — Perwerdigar méni ata-bowilirimning mirasini sanga sétishni
mendin néri qilsun, dédi.
4 Ahab Yizreellik Nabotning: «Ata-bowilirimning mirasini sanga bermeymen» dep éytqan
sözidin xapa bolup gheshlikke chömgen halda ordisigha qaytti; u kariwatta yétip yüzini
tam terepke örüp nanmu yémidi.
5 Xotuni Yizebel uning qéshigha kélip: Rohiy keypiyating némishqa shunche töwen,
némishqa nan yémeysen? — dédi.
6 U uninggha: — Men Yizreellik Nabotqa söz qilip: «Üzümzarliqingni manga pulgha
berseng, yaki layiq körseng uning ornigha bashqa üzümzarliq bérey» dédim. Lékin u:
«Sanga üzümzarliqimni bermeymen» dédi, — dédi.
7 Xotuni Yizebel uninggha: — Sen hazir Israilning üstige seltenet qilghuchi emesmu?
Qopup nan yep, könglüngni xush qilghin; men sanga Yizreellik Nabotning üzümzarliqini
érishtürimen, dédi.
8 Andin u Ahabning namida bir xet yézip, üstige uning möhürini bésip, xetni Nabotning
shehiride uning bilen turuwatqan aqsaqallar we mötiwerlerge ewetti.
9 Xette u mundaq yazghanidi: — «Roza tutush kérek dep buyrup, xelqning arisida Nabotni
törde olturghuzghin;
10 ikki ademni, yeni Béliyalning balisini uning udulida olturghuzup, ularni Nabotning
üstidin erz qilghuzup: «Sen Xudagha we padishahqa lenet oqudung» dep guwahliq
bergüzünglar. Andin uni élip chiqip chalma-kések qilip öltürünglar».□
11 Sheherning ademliri, yeni uning shehiride turuwatqan aqsaqalar bilen mötiwerler
Yizebelning ulargha ewetken xétide pütülgendek qildi;
12 ular rozini buyrup, xelqning arisida Nabotni törde olturghuzdi.
13 Andin u ikki adem, yeni Béliyalning baliliri xelqning aldida Nabot üstidin erz qilip:
«Nabot Xudagha we padishahqa deshnem qildi» dep guwahliq berdi. Shuning bilen
ular Nabotni sheherning tashqirigha sörep élip chiqip, tashlar bilen chalma-kések qilip
öltürdi.
14 Andin ular Yizebelge adem ewetip: «Nabot chalma-kések qilip öltürüldi» dep xewer
berdi.
15 Yizebel Nabotning chalma-kések qilinip öltürülgenlikini anglighanda Ahabqa: Qopup,
Yizreellik Nabotning sanga pulgha bergili unimighan üzümzarliqini tapshurup alghin;
chünki Nabot hayat emes, belki öldi, dédi.
16 Shundaq boldiki, Ahab Nabotning ölgenlikini anglap, Yizreellik Nabotning
üzümzarliqini igilesh üchün shu yerge bardi.
17 Lékin Perwerdigarning sözi Tishbiliq Iliyasqa kélip mundaq déyildi: —
18 «Qopup bérip, Samariyede olturushluq Israil padishahi Ahab bilen uchrashqin; mana
u Nabotning üzümzarliqida turidu; chünki uni igiliwélish üchün u yerge bardi.
19 Uninggha: — «Adem öltürdüngmu, yérini igiliwaldingmu?» — dégin. Andin uninggha
yene söz qilip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Nabotning qénini itlar yalighan jayda
séning qéningnimu itlar yalaydu» — dégin».

□ **21:10 «Béliyalning balisi» —** ibraniy tilida «Bélial» Iblisning (yeni Sheytanning) yene bir ismi. Démek, bu söz tolimu iplas ademni körsitidu.

20 Ahab Iliyasqa: — I düshminim, méni taptingmu? — dédi. U jawaben mundaq dédi: — Rast, men séni taptim; chünki sen Perwerdigarning neziride rezillik qilish üchün özüngni sétiwetting.
21 Perwerdigar: «Mana, Men üstüngge bala chüshürüp neslingni yoqitip, sen Ahabning Israilda qalghan jemetidiki hemme erkekni, hetta ajiz yaki méyip bolsun, hemmisini üzüp yoqitimen; □ ■
22 we sen Méning ghezipimni qozghap Israilni gunahqa azdurghining üchün séning jemetingni Nibatning oghli Yeroboamning jemeti we Axiyahning oghli Baashaning jemetige oxshash qilimen» — deydu, — dédi.■
23 — Yizebel toghrisidimu Perwerdigar söz qilip: «Yizreelning sépilining téshida itlar Yizebelni yeydu. ■
24 Ahabning jemetidikilerdin sheherde ölgenlerni itlar yeydu; sehrada ölgenlerni bolsa asmandiki qushlar yeydu» dédi
25 (Berheq, xotuni Yizebelning qutritishliri bilen Perwerdigarning neziride rezillik qilghili özini satqan Ahabdek héchkim yoq idi. ■
26 U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep qoghliwetken Amoriylarning qilghinidek qilip, yirginchlik butlargha tayinip egiship, lenetlik ishlarni qilatti).
27 Lékin Ahab bu sözlerni anglighanda öz kiyimlirini yirtip bedinige böz yögep, roza tutti. U böz rextte yatatti, jimjit mangatti.
28 U waqitta Perwerdigarning sözi Tishbiliq Iliyasqa kélip: —
29 «Ahabning Méning aldimda özini qandaq töwen tutuwatqanliqini kördüngmu? U özini Méning aldimda töwen tutuwatqanliqi tüpeylidin, bu balani uning künliride keltürmeymen, belki uning oghlining künliride uning jemetige keltürimen» — déyildi.

22

Ahab jengde ölidu
2Tar. 18:2-34

1 Üch yilghiche Suriye bilen Israilning otturisida jeng bolmighachqa, ular tinchliqta ötti.
2 Üchinchi yilda bolsa Yehudaning padishahi Yehoshafat Israilning padishahini yoqlap bardi.
3 Israilning padishahi öz xizmetkarlirigha: — Giléadtiki Ramot bizningki ikenlikini bilisilerghu? Shundaq iken, némishqa biz jim olturup, téxiche Suriyening padishahining qolidin uni almaymiz? — dédi.
4 U Yehoshafatqa: — Jeng qilghili méning bilen Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep soridi. Yehoshafat Israilning padishahigha jawab bérip: — Biz silining-méning dep ayrimaymiz; méning xelqim özlirining xelqidur, méning atlirim silining atliridur, dédi.□
5 Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ötünimenki, bügün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédi.
6 Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüzche ademni yighdurup ulardin: — Soqushqili Giléadtiki Ramotqa chiqsam bolamdu, yoq? — dep soriwidi, ular: — Chiqqin, Reb uni padishahning qoligha béridu, déyishti.

□ **21:21 «Men ... neslingni yoqitip,...»** — yaki «Men neslingni...köydüriwétip,...». **«Ahabning Israilda qalghan jemetidiki hemme erkek»** — ibraniy tilida: «Ahabning Israilda qalghan jemetide, tamgha qarap siyidighan herbiri» dégenlik bilen ipadilinidu. **«hetta ajiz yaki méyip bolsun, hemmisini...»** — buning bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...». ■ **21:21** 2Pad. 9:7, 8, 9 ■ **21:22** 1Pad. 15:29; 16:3, 11 ■ **21:23** 2Pad. 9:35, 36, 37 ■ **21:25** 1Pad. 16:33 □ **22:4 «Biz silining-méning dep ayrimaymiz»** —Ibraniy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu.

7 Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa, yol sorighudek Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmu? — dep soridi.□
8 Israilning padishahi Yehoshafatqa jawab bérip: — Perwerdigardin yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda qutluqni emes, belki balayi'apetni körsitip bésharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oghli Mikayadur, dédi. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédi.
9 Andin Israilning padishahi bir chakirini chaqirip uninggha: — Chaqqan bérip, Imlahning oghli Mikayani chaqirtip kel, dep buyrudi.
10 Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlirini kiyiship, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide olturushti. Ularning aldida peyghemberlerning hemmisi bésharet bermekte idi. ■
11 Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap chiqip: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzler bilen Suriylerni yoqatquche üsüp ursila», dédi.
12 Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet bérip: «Giléadtiki Ramotqa chiqip sözsiz muweppeqiyet qazinila; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshuridiken», déyishti.
13 Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ötünimen, séning sözüngmu ularning sözi bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédi.
14 Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Perwerdigar manga néme éytsa, men shuni éytimen, dédi.
15 U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: I Mikaya, jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, u uninggha jawab bérip: — Chiqip muweppeqiyet qazinisen; chünki Perwerdigar sheherni padishahning qoligha béridu, dédi.□
16 Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmasliqqa qesem ichküzüshüm kérek?! — dédi.
17 Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaytsun», dédi, — dédi.
18 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balayi'apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.
19 Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm. ■
20 Perwerdigar: «Kim Ahabni Giléadtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa aldaydu?» — dédi. Birsi undaq, birsi mundaq déyishti;
21 shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldida turup: «Men bérip alday», dédi. Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen aldaysen?» — dep soriwidi,
22 u: — «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi. Perwerdigar: — «Uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi.

□ **22:7 «Bulardin bashqa, yol sorighudek Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmu?»** — Yehoshafat (5-ayette): «Bügün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla» deydu . Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ibraniy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni (awwal) ishletmey, belki «Xuda» (ibraniy tilida «Elohim») yaki «Reb» («Adonay») dep ishlitidu. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning bésharetliridin qattiq guman qilghan bolsa kérek. 7-ayet we kéyinki ayetlernimu körüng. ■ **22:10** 2Tar. 18:9 □ **22:15 «Perwerdigar sheherni padishahning qoligha béridu»** — shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik teleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (16-ayetni körüng). ■ **22:19** 2Tar. 18:18; Ayup 1:6-12; 2:1

□
23 Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberliringning aghzigha yalghanchi bir rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balayi'apet körsitip sözlidi» — dédi.
24 Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp, sanga söz qilishqa bardi?! — dédi.
25 Mikaya jawab bérip: — Özüngni yoshurush üchün ichkiridiki öyge yügürgen künide shuni körisen, dédi.□
26 Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup bérip, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup,
27 ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindan'gha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiynap nan bilen suni az-az bérip turunglar» — dégin, dep buyrudi.
28 Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi.■

29 Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Giléadtiki Ramotqa chiqti.
30 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqqayla, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.
31 Suriyening padishahi jeng harwiliri üstidiki ottuz ikki serdargha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.
32 we shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: — Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha hujum qilghili buruldi. Lékin Yehoshafat peryad kötürdi.
33 jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlimay, burulup kétip qélishti.
34 Emma bireylen qarisighila bir oqya étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining mürisidin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chünki men yaridar boldum, dédi.
35 U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah bolsa Suriylerning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Zexmidin qéni harwining tégigiche éqip, kech kirgende u öldi.
36 Kün patarda qoshun arisida bir qattiq sada anglinip: — Her adem öz shehirige yansun! Herbiri öz yurtigha yénip ketsun! — déyildi.
37 Padishah öldi, kishiler uni Samariyege élip keldi; ular padishahni Samariyede depne qildi.
38 Birsi padishahning harwisini Samariyening kölide *yughanda* (bu köl pahishe ayallar yuyunidighan jay idi), Perwerdigarning éytqan sözi emelge ashurulup, itlar uning qénini yalidi.
39 Ahabning bashqa ishliri, qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning yasighan «pil chish sariyi» we bina qilghan hemme sheherler toghruluq «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
40 Ahab ata-bowiliri arisida uxlidi. Andin uning oghli Ahaziya ornida padishah boldi.

□ **22:22 «U *roh*:** - «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi. Perwerdigar: — «uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi» — bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenliki körünidu. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilalmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlargha Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu. □ **22:25 «Özüngni yoshurush üchün ichkiridiki öyge yügürgen küni...»** — yaki «Özüngni yoshurush üchün öydin öyge yügürgen küni...». ■ **22:28** Mik. 1:2

Yehoshafat Yehuda üstide höküm süridu
2Tar. 20:30-37; 21:1

41 Asaning oghli Yehoshafat Israilning padishahi Ahabning seltenitining tötinchi yilida Yehudagha padishah boldi. ■
42 Yehoshafat padishah bolghanda ottuz besh yashta idi, u Yérusalémda yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi.
43-44 U her ishta atisi Asaning barliq yollirida yürüp, ulardin chiqmay Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xalayiq yenila «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.
45 We Yehoshafat bilen Israilning padishahi otturisida tinchliq boldi.
46 Yehoshafatning bashqa ishliri, uning körsetken qudriti, qandaq jeng qilghanliri toghrisida «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
47 U atisi asaning künliride zémindin qoghliwétilmigen kespiy bechchiwazlarni zéminidin heydep chiqardi.□
48 U waqitta Édomning padishahi yoq idi, belki bir waliy höküm süretti.
49 Yehoshafat Ofirdin altun élip kélish üchün bir «Tarshish kéme» etritini qurdi. Lékin kémiler héchyerge baralmidi; chünki ular Ezion-Geberde urulup weyran bolghanidi.□
50 U waqitta Ahabning oghli Ahaziya Yehoshafatqa: — Méning xizmetkarlirim séning xizmetkarliring bilen kémilerde barsun, dédi. Lékin Yehoshafat unimidi.
51 Yehoshafat öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining qebriside depne qilindi. Andin oghli Yehoram ornida padishah boldi.

Ahaziya Israil üstide höküm süridu

52 Ahabning oghli Ahaziya Yehudaning padishahi Yehoshafatning seltenitining on yettinchi yilida Samariyede Israilning üstide padishah bolup ikki yil seltenet qildi.
53 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip atisining yolida we anisining yolida yürüp, shundaqla Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning yolida mangdi;
54 u atisi qilghanning hemmisini qilip, Baalning qulluqida bolup, uninggha sejde qilip, Israilning Xudasi Perwerdigarning ghezipini qozghidi.

■ **22:41** 2Tar. 20:31 □ **22:47 «kespiy bechchiwazlar» —** bu kishiler butpereslikke yaki butxanilargha munasiwetlik idi. □ **22:49 «Yehoshafat ... bir «Tarshish kéme» etritini qurdi» —** «Tarshish kéme» belkim Tarshish dégen portqa bérip kélishtiki uzun seperge chidamliq bolghan kémini körsitetti. «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki Britaniyeni yaki üchining hemmisini körsitidu.

Padishahlar «2»

«Padishahlar» — kitabning dawami

1 Ahab ölgendin kéyin Moab Israilgha isyan kötürdi.■

Iliyas peyghember Ahaziyagha tenbih béridu

2 Ahaziya Samariyede turghanda *ordisidiki* balixanining penjirisidin yiqilip chüshüp, késel bolup qaldi. U xewerchilerni ewetip ulargha: — Ekron shehiridiki ilah Baal-Zebubdin méning toghramda, késilidin saqiyamdu, dep soranglar, dédi.
3 Lékin Perwerdigarning Perishtisi bolsa Tishbiliq Iliyasqa: — Ornungdin tur, Samariye padishahining elchilirining aldigha bérip, ulargha: — Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili mangdinglarmu?
4 Shuning üchün Perwerdigar hazir mundaq dédiki: «Sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen» dégin, — dédi.
Shuning bilen Iliyas yolgha chiqti.
5 Xewerchiler padishahning yénigha qaytip keldi; u ulardin: Némishqa yénip keldinglar, dep soridi.
6 Ular uninggha: — Bir adem bizge uchrap bizge: — Silerni ewetken padishahning yénigha qaytip bérip uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili ademlerni ewettingmu? Shuning üchün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» denglar, — dédi.
7 Padishah ulardin: Silerge uchrap bu sözlerni qilghan adem qandaq adem iken? — dep soridi.
8 Ular uninggha: U tüklük, bélige tasma baghlighan adem iken, dédi. Padishah: U Tishbiliq Iliyas iken, dédi.
9 Andin padishah bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen Iliyasning qéshigha mangdurdi; bu kishi Iliyasning qéshigha barghanda, mana u bir döngning üstide olturatti. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah séni chüshüp kelsun! deydu, dédi.
10 Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan asmandin ot chüshüp, uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.
11 Shuning bilen padishah yene bir ellikbéshini uning qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah éytti: Séni derhal chüshüp kelsun! — dédi.
12 Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan Xudaning oti asmandin chüshüp uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.
13 Padishah emdi üchinchi bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdi; ellikbéshi bérip Iliyasning aldigha chiqip, tizlinip uninggha yalwurup: I Xudaning adimi, méning jénim bilen séning bu ellik qulungning janliri neziringde eziz bolsun!
14 Derweqe, asmandin ot chüshüp, ilgiriki ikki ellikbéshini ularning qol astidiki ellik adimi bilen köydürüwetti. Lékin hazir méning jénim séning neziringde eziz bolsun, dédi.
15 Perwerdigarning Perishtisi Iliyasqa: Sen chüshüp uning bilen barghin; uningdin qorqmighin, dédi. U ornidin turup uning bilen chüshüp padishahning qéshigha bérip

■ **1:1** 2Pad. 3:5

16 padishahqa: Perwerdigar söz qilip: «Israilda wehiy sorighili bolidighan Xuda yoqmu,
Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili elchilerni ewettingghu? Shuning üchün sen
chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» deydu, — dédi.
17 Shuning bilen Iliyas dégendek, Perwerdigarning sözi boyiche Ahaziya öldi. Uning
oghli bolmighachqa, Yehoram uning ornida padishah boldi. Bu Yehoshafatning oghli,
Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili idi. □
18 Emdi Ahaziyaning bashqa ishliri, uning qilghan emelliri bolsa, ular «Israil
padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?□

2

Iliyas asman'gha kötürülidu

1 Perwerdigar Iliyasni qara quyunda asman'gha kötürmekchi bolghan waqitta Iliyas
bilen Élisha Gilgaldin chiqip kétiwatatti.
2 Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimen, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Beyt-
Elge mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem
qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen! dédi. Shuning bilen ular Beyt-Elge chüshüp
keldi.
3 U waqitta Beyt-Eldiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uninggha: Bilem-
sen, Perwerdigar bügün ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunglar,
dédi.□
4 Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni
Yérixogha mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating
bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi. Shuning bilen ular ikkisi
Yérixogha bardi.
5 U waqitta Yérixodiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uninggha: Bilem-
sen, Perwerdigar bügün ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunglar,
dédi.□
6 Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni
Iordan deryasigha mangghuzdi, dédi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning
hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi, shuning bilen ular
ikkisi méngiwerdi.
7 Emdi peyghember shagirtliridin ellik kishi bérip, ularning udulida yiraqtin qarap
turatti. Emma u ikkiylen Iordan deryasining boyida toxtap turdi.
8 Iliyas yépinchisini qatlap, uning bilen suni uriwidi, su ikkige bölünüp turdi; ular ikkisi
quruq yoldin ötti.
9 Ötüp bolghandin kéyin Iliyas Élishagha: Men sendin ayrilmasta, séning özüng üchün
mendin néme tiliking bolsa, dewergin, dédi. Élisha: Séning üstüngde turghan Rohning
ikki hessisi üstümge qonsun, — dédi.

□ **1:17 «...Yehoram uning ornida padishah boldi»** — bu «Yehoram» belkim Ahaziyaning inisi. U Yehudaning padishahi Yehoram dégen adem emes. **«Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili...»** — mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. □ **1:18 «...ular «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan. □ **2:3 «peyghember shagirtliri»** — ibraniy tilida «peyghemberning oghulliri». Bular belkim öz yurtini tashlap, melum bir peyghemberge egiship uningdin telim-terbiye alidighan we shundaqla Xudadin peyghemberlik iltipat-qabiliyetni tileydighan ademler idi. **«Perwerdigar bügün ghojangni sendin élip kétidu»** — «sendin» ibraniy tilida «béshingdin» dep ipadilinidu. Démek, kéyin Iliyas Élishaning béshi bolmaydu. □ **2:5 «Perwerdigar bügün ghojangni sendin élip kétidu?»** — «sendin» ibraniy tilida «béshingdin» dep ipadilinidu.

10 U: Bu tilikingge érishmek qiyindur; men sendin élip kétilgen waqtimda, méni körüp
tursang, sanga shundaq bérilidu; bolmisa, bérilmeydu, — dédi.
11 We shundaq boldiki, ular sözliship mangghanda, mana, otluq bir jeng harwisi bilen
otluq atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwetti we Iliyas qara quyunda asman'gha
kötürülüp ketti.
12 Élisha buni körüp: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri! — dep
warqiridi. Andin u uni yene körelmidi. U öz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parche
qiliwetti.□ ■
13 Andin u Iliyasning uchisidin chüshüp qalghan yépinchisini yerdin élip, Iordan
deryasining qirghiqigha qaytip keldi.
14 U Iliyasning üstidin chüshüp qalghan yépinchisi bilen suni urup: «Iliyasning Xudasi
Perwerdigar nedidur?», dédi. Élisha suni shundaq urghanda su ikkige bölündi; Élisha
sudin ötüp ketti.
15 Yérixodiki peyghember Shagirtliri qarshi qirghaqta turup uni kördi we: «Iliyasning rohi
Élishaning üstididur» dep uning aldigha bérip, bash urup tezim qildi.
16 Ular uninggha: Mana séning keminiliring arisida ellik ezimet bar; ötünimiz, bular
ghojangni izdigili barsun. Perwerdigarning Rohi belkim uni kötürüp taghlarning bir
yéride yaki jilghilarning bir teripide tashlap qoydimiki, dédi. Lékin u: Siler hech ademni
ewetmenglar, dédi.
17 Emma ularning uni qistawérishi bilen u xijalet bolup: Adem ewetinglar, dédi. Shunga
ular ellik kishini ewetti; bular üch kün uni izdidi, lékin hech tapalmidi.
18 Ular Élishaning yénigha qaytip kelgende (u Yérixoda turuwatatti) u ulargha: Men
derweqe silerge «Izdep barmanglar!» démidimmu? — dédi.

Élisha peyghemberning peyghemberlik hoquqi namayan bolidu

19 Sheherdiki ademler Élishagha: Ghojam körgendek, sheher özi obdan jaydidur, lékin su
nachar we tupraq tughmastur, dédi.
20 U: Yéngi bir koza élip kélip, ichige tuz qoyup, manga béringlar, dédi. Ular uni élip kélip
uninggha berdi.
21 U bulaqning béshigha bérip uninggha tuzni tökti we: Perwerdigar mundaq deydu: —
«Men bu sularni saqayttim; emdi ulardin qayta ölüm bolmaydu we yerning tughmasliqi
bolmaydu» — dédi.□
22 Xuddi Élishaning éytqan bu sözidek, u su taki bügün'ge qeder pak bolup keldi.
23 Élisha Yérixodin chiqip Beyt-Elge bardi. U yolda kétip barghanda, bezi balilar sheherdin
chiqip uni zangliq qilip: Chiqip ket, i taqir bash! Chiqip ket, i taqir bash! — dep
warqirashti.
24 U burulup ulargha qarap Perwerdigarning nami bilen ulargha lenet oqudi; shuning
bilen ormanliqtin ikki chishi éyiq chiqip, balilardin qiriq ikkini yirtiwetti.
25 U u yerdin kétip, Karmel téghigha bérip, u yerdin Samariyege yénip bardi.

3

Moab Israil bilen jeng qilidu

□ **2:12 «Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri!»** — belkim Élisha hazir körgen jeng harwisi we atlirini körsitidu. Iliyas peyghember Israil arisida turghan waqtida Xudaning samawiy küchliri uning wasitisi bilen Israilgha yardemde bolatti. Shu nuqtidin peyghemberning özi Israilgha nisbeten «jeng harwisi we atliq eskerliri» bolatti. Lékin u asman'gha kötürülgendin kéyin qandaq bolar? ■ **2:12** 2Pad. 13:14 □ **2:21 «Men bu sularni saqayttim»** — yaki «Men bu sularni tazilidim».

1 Yehuda padishahi Yehoshafatning seltenitining on sekkizinchi yili, Ahabning oghli
Yehoram Samariyede Israilgha padishah bolup, on ikki yil seltenet qildi.
2 U özi Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti, lékin atisi bilen anisi qilghan
derijide emes idi. U atisi yasatqan «Baal tüwrüki»ni élip tashlidi. ■
3 Lékin u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida
ching turup, ulardin hech yanmidi.
4 Moabning padishahi Mésha nahayiti chong qoychi idi; u Israilning padishahigha yüz
ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti. □
5 Emdi shundaq boldiki, Ahab ölüp ketkendin kéyin Moabning padishahi Israilning
padishahigha yüz örüdi. ■
6 U waqitta Yehoram padishah Samariyedin chiqip hemme Israilni *jeng üchün* éditlidi.
7 U yene adem ewitip Yehudaning padishahi Yehoshafatqa xewer bérip: Moabning
padishahi mendin yüz öridi; Moab bilen soqushqili chiqamsen? — dédi. U: Chiqimen;
bizde méning-séning deydighan gep yoqtur, méning xelqim séning xelqingdur, méning
atlirim séning atliringdur, dédi.□ ■
8 U yene: Qaysi yol bilen chiqayli, dep soridi. Yehoram: Biz Édom chölining yoli bilen
chiqayli, dep jawab berdi.
9 Andin Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Édomning padishahigha
qoshulup mangdi. Ular yette kün aylinip yürüsh qilghandin kéyin, qoshun we ular élip
kelgen at-ulaghlargha su qalmidi.
10 Israilning padishahi: Apla! Perwerdigar biz üch padishahni Moabning qoligha
chüshsun dep, bir yerge jem qilghan oxshaydu, dédi.
11 Lékin Yehoshafat: Perwerdigardin yol sorishimiz üchün bu yerde Perwerdigarning
bir peyghembiri yoqmu? — dédi. Israilning padishahining chakarliridin biri: Iliyasning
qoligha su quyup bergen Shafatning oghli Élisha bu yerde bar, dédi.■
12 Yehoshafat: Perwerdigarning söz-kalami uningda bar, dédi. Shuning bilen Israilning
padishahi bilen Yehoshafat we Édomning padishahi uning qéshigha chüshüp bardi.
13 Élisha Israilning padishahigha: — Méning séning bilen néme karim! Öz atangning
peyghemberliri bilen anangning peyghemberlirining qéshigha barghin, dédi.
Israilning padishahi: Undaq démigin; chünki Perwerdigar bu üch padishahni Moabning
qoligha tapshurush üchün jem qilghan oxshaydu, — dédi.■
14 Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki,
eger Yehudaning padishahi Yehoshafatning hörmitini qilmighan bolsam, séni közge
ilmighan yaki sanga qarimighan bolattim. □ ■
15 Lékin emdi bérip bir sazchini manga élip kélinglar, — dédi.
Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti. □
16 U: Perwerdigar söz qilip: «Bu wadining hemme yérige ora kolanglar» dédi, — dédi andin
yene:
17 — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ya shamal ya yamghur körmisenglarmu,
bu wadi sugha tolup, özünglar bilen at-ulaghliringlar hemmisi su ichisiler».
18 Lékin bu Perwerdigarning neziride kichik ish bolup, u Moabnimu silerning qollir-
inglargha tapshuridu.

■ **3:2** 1Pad. 16:32 □ **3:4 «yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti»** — yaki «yüz ming qozining we yüz ming qochqarning yungini olpan ewetetti». ■ **3:5** 2Pad. 1:1 □ **3:7 «bizde méning-séning deydighan gep yoqtur»** — ibraniy tilida «men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:7** 1Pad. 22:4 ■ **3:11** 1Pad. 22:7 ■ **3:13** 1Pad. 18:19 □ **3:14 «Men xizmitide turuwatqan»** — ibraniy tilida «Men Uning (Xudaning) aldida turuwatqan» dégen söz bilen ipadilinidu. Élisha özini padishahning ordisida daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15 «Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti»** — yaki «Sazchi chalsa, Perwerdigarning qoli... chüshetti».

19 Siler barliq mustehkem sheherlerni we barliq ésil sheherlerni bösüp ötüp, barliq yaxshi derexlerni késip tashlap, hemme bulaqlarni tindurup, hemme munbet ékinzarliqni tashlar bilen qaplap xarab qilisiler» — dédi.
20 We etisi etigenlik qurbanliq sunulghan waqtida, mana, su Édom zémini tereptin éqip kélip, hemme yerni sugha toshquzdi.
21 Emma Moablarning hemmisi: Padishahlar biz bilen jeng qilghili chiqiptu, dep anglighan bolup, sawut-qalqan kötüreligüdek chong-kichik hemmisi chégrada tizilip septe turdi.
22 Ular etisi seherde qopup qarisa, kün nuri ularning udulidiki su üstige chüshkenidi; künning sholisida su ulargha qandek köründi. Ular: —
23 Bu qan iken! Padishahlar urushup bir-birini qirghan oxshaydu. I Moablar! Derhal oljining üstige chüshüp bölishiwalayli! dédi.
24 Lékin ular Israilning leshkergahigha yetkende, Israillar ornidin qopup Moablargha hujum qilishi bilen ular beder qachti. Israillar ularni sürüp-toqay qiliwetti.
25 Ular sheherlerni weyran qilip, herbir adem tash élip, hemme munbet ékinzarliqni tolduruwetküche tash tashlidi. Ular hemme bulaq-quduqlarni tindurup, hemme yaxshi derexlerni késiwetti. Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi. Shu sheherge bolsa, salgha atquchilar uninggha chörgilep hujum qildi.□
26 Moabning padishahi jengning özige ziyade qattiq kelginini körüp özi bilen yette yüz qilichwazni élip Édomning padishahigha hujum qilip bösüp ötüshke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi.
27 Shuning bilen textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip, sépilning töpiside uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi. Shuning bilen bu üch padishah Moab padishahtin ayrilip, herqaysisi öz yurtigha kétishti.□

4

Élisha peyghember tul xotun we uning oghullirigha yardem béridu

1 Peyghember shagirtliridin birining tul qalghan xotuni Élishagha peryad qilip: Séning qulung bolghan méning érim ölüptu. Bilisenki, séning qulung Perwerdigardin qorqqan adem idi. Emdi qerz igisi méning ikki oghlumni qulluqqa alghili keldi.■
2 Élisha uningdin: Séning üchün néme qilay? Dégine, öyüngde némeng bar? — dep soridi. U: Dédikingning öyide kichik bir koza maydin bashqa héchnerse yoq, — dédi.□
3 U: Bérip hemme qoshniliringdin chögün-koza, yeni bosh chögün-kozilarni ötne alghin, ular az bolmisun.

□ **3:25 «Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi» —** buning menisi belkim «Ular Kir-Hareset shehirining özini weyran qilmidi» dégendek bolsa kérek. □ **3:27 «Perwerdigarning qattiq qehri...» —** ibraniy tilida «uning qattiq qehri...». **«Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi» —** Israilning shu chaghda némishqa Perwerdigarning qehrige uchrash sewebi mushu yerde éytilmaydu. Birnechche alim mushu «qehr»ni Perwerdigardin emes, belki Édom teripidin kelgen, dep qarap, töwendikidek terjime bilen sherh bérip chüshendüridu: «(26) Moabning padishahi ... Édomning padishahigha hujum qilip bösüshke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi. (27) Shuning bilen uning (Édomning) textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip kélip, sépilning üstide uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil qattiq qehrge uchrighanidi (Édomlar: «Biz Israillar bilen ittipaqdash bolghachqa, biz ularning kasapitige uchriduq» dep Israilgha qattiq ghezeplen'genidi». Démek, shu alimlar shu «qehr» Édomlar teripidin keldi, dep qaraydu). Biraq bizningche bundaq terjimide ikki muhim nuqtini pereziy terjime qilghan bolghachqa, uninggha qayil bolmiduq. Shunga biz yenila ayettiki «qehr»ni Xuda teripidin bolghan, dep qaraymiz. ■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2 «kichik bir koza may» —** bu may belkim zeytun méyi idi.

4 Andin özüng bilen oghulliring öyge kirgin, ishikni yépip hemme chögün-kozilargha may
qachilighin. Toshqanlirini bir chetke élip qoyghin, — dédi.
5 Shuning bilen u u yerdin ayrilip oghulliri bilen öyge kirip ishikni yapti. Oghulliri
chögün-kozilarni uning aldigha élip kelgende, u may quydi.
6 We shundaq boldiki, chögün-kozilarning hemmisi tolghanda u oghligha: Yene bir koza
élip kel, dédi. Emma oghli: Emdi koza qalmidi, dédi. U waqitta may toxtap qaldi.
7 Emdi u bérip Xudaning adimige xewer yetküzdi. U: Bérip mayni sétiwet, qerzingni
tügetkin; andin qalghan pul bilen özüng we oghulliringning jénini béqinglar, dédi.

Élisha ölgen balini tirildüridu

8 Bir küni Élisha Shunem shehirige bardi. U yerde bir bay ayal bar idi we u uni öz öyide
tamaqqa tutup qaldi. Shuningdin kéyin herqachan u yerdin ötüp mangsa, u uning öyige
kirip ghizalinatti.
9 Bir küni u öz érige: Bu yerdin daim ötidighan kishi Xudaning bir muqeddes adimi
ikenlikini bilip yettim.
10 Biz ögzide uninggha bir kichikrek öy salayli. Uninggha öyde kariwat, shire, orunduq
we chiraghdan teyyarlap béreyli; we shundaq bolsunki, u qachanla yénimizgha kelse shu
öyde tursun, — dédi.
11 Emdi peyghember bir küni u yerge kelgende, shu balixanigha kirip yétip qaldi.
12 U öz xizmetkari Gehazigha: Sen u Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni
chaqirghanda, ayal uning qéshigha keldi.
13 Peyghember xizmetkarigha: Sen uninggha: «Sili bizning ghémimizni yep mushundaq
özlirini köp aware qildila; men sili üchün néme qilip bérey? Padishahqa yaki qoshun
serdarigha birer teleplirini yetküzeymu?» — dégin, dédi.
Ayal buninggha jawab bérip: — Men öz xelqim arisida yashawatimen, boldi! dédi.
14 Emdi Élisha Gehazidin, uninggha néme qilip bérish kérek? — dep soridi. Gehazi: Uning
oghul balisi yoq iken, we érimu qéri iken, dédi.
15 U: Uni chaqirghin, dédi. Ayalni chaqiriwidi, ayal ishikke kélip turdi.
16 Peyghember uninggha: Kéler yili texminen mushu waqitta quchaqlirida bir oghulliri
bolidu, dédi. U: Yaq, i ghojam! I Xudaning adimi, dédikingge yalghan éytmighin, dédi.□ ■
17 Emdi Élisha uninggha dégendek u ayal hamilidar bolup, ikkinchi yili békitilgen waqitta
oghul tughdi.
18 Bala ösüp chong boldi. Bir küni shundaq boldiki, u atisi bar yerge, ormichilarning
qéshigha chiqip ketti.
19 U atisigha: Way béshim, way béshim, dep waysidi. U xizmetkarigha, uni anisining
qéshigha élip barghin, dédi.
20 U uni kötürüp anisining yénigha apirip qoydi. Bala anisining étikide chüshkiche olturdi,
andin ölüp qaldi.
21 Andin anisi chiqip, uni Xudaning adimining öyidiki kariwatqa yatquzup qoyup,
ishikni yépip chiqip ketti.
22 U érini chaqirip uninggha: Ghulamlardin birini mangdurghin, u bir éshekni élip
kelsun; men uni chapturup, Xudaning adimining qéshigha derhal bérip kéley, dédi.
23 Éri uninggha: Némishqa uning qéshigha bügün barisen? Bügün ya yéngi ay ya shabat
küni bolmisa, dédi. Ayali uninggha, Hemme ish tinchliq — dédi.□

□ **4:16 «mushu waqitta»** — yaki «etiyazda». ■ **4:16** Yar. 18:10, 14 □ **4:23 «némishqa uning qéshigha bügün barisen?»** — éri belkim ayalining bérish meqsitini chüshenmidi. Érining sözige qarighanda «yéngi ay» yaki «shabat küni» peyghemberler bilen körüshüsh qolayliq waqit bolatti. **«Hemme ish tinchliq»** — yaki «xatirjem bolghin».

24 U éshekni toqutup ghulamigha: Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin, dédi.□
25 Shuning bilen u Karmel téghigha bérip Xudaning adimi aldigha keldi. We shundaq boldiki, Xudaning adimi uni yiraqtinla körüp öz xizmetkari Gehazigha: Mana Shunemlik ayal kéliwatidu;
26 Sen uning aldigha yügürüp bérip uningdin: Sili tinchliqmu? Erliri tinchliqmu? Baliliri tinchliqmu?» — dep sorighin, dédi.
— Hemme ish tinchliq, dep éytti ayal.
27 Emdi taghqa chiqip Xudaning adimining qéshigha kelgende, u uning putlirini quchaqlidi. Gehazi uning yénigha bérip uni ittiriwetmekchi boldi; lékin Xudaning adimi: — Uni öz ixtiyarigha qoyghin; chünki uning köngli intayin sunuq we Perwerdigar bu ishni manga démey yoshuruptu, dédi.
28 Ayal: Men ghojamdin bir oghul tilidimmu? Manga yalghan söz qilmighin, dep sendin ötünmidimmu? — dédi.□ ■
29 Peyghember Gehazigha: — Bélingni ching baghlap, méning hasamni élip mangghin. Birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin. Méning hasamni balining yüzige qoyghin, dédi.□ ■
30 Balining anisi: Perwerdigarning hayati bilen we séning hayating bilen qesem qilimenki, sendin ayrilmaymen, dédi. Élisha ornidin turup uning keynidin egeshti.
31 Gehazi ulardin burun bérip hasisini balining yüzige qoyghanidi. Emma héch awaz yaki tiwish chiqmidi. Shuning bilen u yénip Élishaning aldigha bérip uninggha: Bala oyghanmidi, dédi.
32 Élisha öyge kélip qarisa, mana, bala uning kariwitida ölük yatatti.
33 U bala bilen özini ayrim qaldurup, ishikni yépiwétip Perwerdigargha dua qildi. ■
34 Andin u kariwatqa chiqip balining üstige özini qoyup aghzini uning aghzigha, közlirni uning közlirige, qollirini uning qolligha yéqip yatti. Shuning bilen balining bedini issishqa bashlidi.
35 U chüshüp öyde u yaq-bu yaqqa méngip andin yene kariwatqa chiqip yene balining üstige égildi. U waqitta bala yette qétim chüshkürdi, andin közlirini achti.■
36 Peyghember Gehazini chaqirip uninggha: Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirip qoydi. U Élishaning yénigha kelgende. U uninggha: Oghullirini kötürüp alsila, dédi.
37 U öyige kiripla uning ayighi aldigha yiqilip düm yatti, béshi yerge tegküdek tezim qildi. Andin öz oghlini kötürüp chiqip ketti.

Acharchiliqta bolghan möjiziler

38 Élisha Gilgalgha yénip bardi. Shu chaghda yurtta acharchiliq bolghanidi. Peyghemberlerning shagirtliri Élishaning yénida olturghanda u öz xizmetkarigha: Sen chong qazanni ésip peyghemberlerning shagirtlirigha shorpa pishurup bergin, dédi.
39 Ulardin birsi otyash tergili dalagha chiqip yawa qapaq pélikini tépip, uningdin yawa qapaq üzüp étikini toldurup kélip, toghrap qazan'gha saldi; chünki ular bularning ziyanliq ikenlikini bilmeytti.□

□ **4:24 «Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin»** — ghulami belkim éshekning yénida yügürüp, ayalgha hemrah bolsa kérek. □ **4:28 «men ghojamdin bir oghul tilidimmu?»** — oqurmenlerning éside barki, bu ayal eslide Élishadin birer nerse tilimekchi emes idi. U oghul perzent körüshke zor intizar bolsimu, yene oghul tileshtin qorqatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16 □ **4:29 «birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin»** — ottura sherqte yolda kétiwatqanlar bir-biri bilen salamlashqanda adette uzun waqit kétetti. ■ **4:29** Luqa 10:4 ■ **4:33** Mat. 6:6 ■ **4:35** 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ **4:39 «yawa qapaq»** — biz perizimiz boyiche shundaq terjime qilduq. Lékin bu ösümlük we méwisining zadi néme ikenliki bizge hazir namelum.

40 Andin ular yenglar dep ademlerge usup berdi. Lékin ular tamaqni yégili bash-lighanda: I Xudaning adimi, qazanda ölüm bar, dep warqirashti. Héchkim uningdin yéyelmidi.
41 Élisha: Azraqqine un élip kélinglar, dédi. U shuni qazan'gha tashlap: Xelqqe usup bergin, yésun, dédi. We mana, qazanda héch zeher qalmidi.■
42 Emdi Baal-Shalishahdin bir adem kélip, Xudaning adimige arpa hosulining tunji méwisidin ash-nan, yeni yigirme arpa nanni we bir xalta kök bashni élip kéliwidi, u: Xelqqe yégili aldigha qoyghin, dédi.
43 Uning xizmetkari: Shuni bir yüz ademning aldida qandaq qoyalaymen? dédi. Élisha: Xelqqe yégili bergin; chünki Perwerdigar mundaq deydu: Ular yeydu we uningdin éship qalidu, dédi.■
44 Shuning bilen u shuni ularning aldida qoydi; ular yédi we del Perwerdigarning déginidek, uningdin éship qaldi.

5

Suriyening qoshunining serdari Naamanning saqaytilishi

1 Suriye padishahining qoshun serdari Naaman öz ghojisining aldida tolimu qedirlendi we izzetlendi, chünki Perwerdigar uning qoli arqiliq Suriyege nusretler bergenidi. U batur jengchi bolghini bilen, lékin maxaw késilige giriptar bolup qalghanidi.
2 Emdi Suriyler top-top bolup, bulangchiliqqa chiqip Israildin bir kichik qizni tutup kelgenidi; bu qiz Naamanning ayalining xizmitini qilatti.
3 U xanimgha: Kashki, méning ghojam Samariyediki peyghemberning qéshida bolsidi! U uni maxaw késilidin saqaytatti, dédi.
4 Naaman bérip xojisigha: — Israilning yurtidin bolghan kichik qiz mundaq-mundaq éytti, dédi.
5 Suriye padishahi: Yaxshi! Sen barghin, men Israilning padishahigha bir mektup ewetimen, dédi. Naaman on talant kümüsh bilen alte ming shekel altun we hem on kishilik kiyimni élip Israilgha bardi.□
6 U mektupni Israilning padishahigha apirip tapshurup berdi. Mektupta: — «Bu mektup sanga yetkende bilgeysenki, men öz xizmetkarim Naamanni séning qéshinggha mangdurdum. Sen uni maxaw késilidin saqaytqaysen», dep pütülgenidi.
7 Israilning padishahi xetni oqup bolup, öz kiyimlirini yirtip-yirtiwetti we: — Men Xudamu? Kishini öltürüp hem tirildüreleymenmu? Némishqa u kishi: — Bu ademni maxaw késilidin saqaytqin, dep hawale qilidu? Qéni, oylinip körünglar, u derweqe men bilen jeng qilghili bahane izdeydu, dédi.■
8 We shundaq boldiki, Xudaning adimi Élisha Israilning padishahining öz kiyimlirini yirtqinini anglighanda, padishahqa adem ewitip: Némishqa öz kiyimliringni yirtting? U kishi hazir bu yerge kelsun, andin u Israilda bir peyghember bar iken dep bilidu, dédi.
9 Naaman atliri we jeng harwisi bilen kélip, Élishaning öyining ishiki aldida toxtidi.
10 Élisha bir xewerchini mangdurup Naaman'gha: — Bérip Iordan deryasida yette qétim yuyunup kelgin; shundaq qilsang etliring eslige kélip pakiz bolisen, dédi.
11 Lékin Naaman achchiqlinip yénip kélip: — Mana, u choqum chiqip, méning bilen körishidu, öre turup Xudasi Perwerdigarning namigha nida qilip, *yara* jayning üstide qolini silkip, maxaw késilini saqaytidu, dep oylap kelgenidim.

■ **4:41** Mis. 15:25 ■ **4:43** Yuh. 6:9, 11 □ **5:5 «on talant kümüsh»** — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 306 kilogram kümüsh idi. «Alte ming shekel altun» — 70 kilogramche bolushi mumkin idi. ■ **5:7** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6

12 Demeshqning deryaliri, yeni Abarna bilen Farpar *deryasining suliri* Israilning
hemme suliridin yaxshi emesmu? Men ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dédi.
U qattiq ghezeplinip burulup yolgha chiqti.
13 Lékin uning xizmetkarliri uning qéshigha bérip: — I atam, eger peyghember silige éghir
bir ishni tapilighan bolsa, qilmasmidila? Undaq bolghan yerde, u silige sugha chüshüp
yuyunup, pakiz bolisila, dégen bolsa shundaq qilmamla? — déyishti.
14 Shunga u chüshüp, Xudaning adimining sözige binaen Iordan deryasida yette qétim
chömüldi. Shuning bilen uning éti paklinip, kichik balining étidek bolup saqaydi.■
15 Shuning bilen u barliq hemrahliri bilen Xudaning adimining qéshigha qaytip kélip,
uning aldida turup: — Mana emdi pütkül yer yüzide Israildin bashqa yerde Xuda yoq
iken, dep bilip yettim; emdi hazir, öz keminengdin bir sowghatni qobul qilghin, dédi.
16 Lékin Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qili-
menki, héch némini qobul qilmasmen, dédi. *Naaman* tola ching turuwalsimu, héch qobul
qilmidi.
17 Andin Naaman mundaq dédi: — Eger qobul qilmisang, keminengge topidin ikki
qéchir yük bérilsun; chünki kemineng bundin kéyin Perwerdigardin bashqa héchqandaq
ilahlargha köydürme qurbanliq yaki inaqliq qurbanliqini keltümeydu. □
18 Lékin Perwerdigar keminengning shu bir ishini kechürüm qilghay: ghojamning özi
Rimmonning butxanisigha sejde qilmaq üchün kirgende, méning qolumgha yölense men
Rimmonning butxanisida tiz püksem, mushu amalsiz tiz pükkinim üchün Perwerdigar
men keminengni kechürgey, dédi.□
19 Élisha uninggha: — Sen aman-xatirjemlitke ketkin, dédi. U uningdin ayrilip azghine
yol mangdi.
20 Lékin Xudaning adimi Élishaning xizmetkari Gehazi könglide: — Mana, u Suriyelik
Naaman élip kelgen nersiliridin ghojam héchnémini almay, uni bikar ketküzüwétiptu.
Lékin Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men uning keynidin yügürüp
bérip, uningdin azraq bir nerse alay, dep oylidi.
21 Shuni dep Gehazi Naamanning keynidin bardi. Naaman bir kimning keynidin
yügürüp kéliwatqinini körüp, harwisidin chüshüp uning aldigha bérip: Hemme ish
tinchliqmu? — dep soridi.
22 U: — Tinchliq, — dédi, — emma ghojam méni mangdurup: Mana emdi Efraim
taghliqidin peyghemberlerning shagirtliridin ikki yigit qéshimgha keldi. Bulargha bir
talant kümüsh bilen ikki kishlik kiyim bersile, dep éytti, — dédi.
23 Naaman: — Ikki talant kümüshni qobul qilghin, dep uni zorlap ikki talant kümüshni
ikki xaltigha chégip, ikki kishilik kiyimni chiqirip berdi. Bularni Naaman ghulamliridin
ikki yigitke yüdküzdi; ular Gehazining aldida bularni kötürüp mangdi.
24 U turghan döngge yetkende bularni ularning qolliridin élip öyige tiqip qoydi; andin bu
ademlerni ketküzüwetti.
25 Andin u ghojisining aldigha kirip turdi. Élisha uningdin: — I Gehazi, nege bérip
kelding? — dep soridi. U jawab bérip: Qulung héchyerge barmidi, — dédi.
26 Élisha uninggha: — Melum bir kishi harwisidin chüshüp, keynige yénip, séning
aldinggha kelgende, méning rohim shu chaghda séning bilen birge barghan emesmu? Bu
kishiler kümüsh bilen kiyim, zeytun baghliri bilen üzümzarlar, qoy bilen kala, malaylar
bilen kénizeklerni qobul qilidighan waqitmu?
27 Lékin hazir Naamanning maxaw késili sanga hem neslingge menggüge chaplishidu, —
dédi. Shuning bilen u Élishaning qéshidin chiqqanda qardek aq bolup qaldi.■

■ **5:14** Luqa 4:27 □ **5:17 «inaqliq qurbanliqi» —** yaki peqet «qurbanliq». Adette bu söz «inaqliq qurbanliqi» yaki «teshekkür qurbanliqi»ni bildüridu. Uning topini telep qilishi belkim Israildiki shu topa (qurban'gah süpitide) üstide öz qurbanliqlirini qilmaqchi bolghan bolushi mumkin. □ **5:18 «Rimmon» —** Suriyening «boran chiqarghuchi but»i idi. ■ **5:27** Chöl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20

6

Paltining béshini su üstide leylitishi

1 Peyghemberlerning shagirtliri Élishagha: — Mana bizge séning aldingda turuwatqan yérimiz tar keldi.
2 Iordan deryasining boyigha bérip, herbirimiz birdin yaghach élip, shu yerde turidighan'gha bir turalghu öy yasayli, — dédi.
— Béringlar, dep jawab berdi u.
3 Ularning biri yene: — Iltipat qilip qeminiliring bilen birge barghin, dédi. U: — Bille baray, dédi.
4 U ular bilen mangdi. Ular Iordan deryasigha bérip, derex késishke bashlidi.
5 Lékin ularning biri derex késiwatqanda paltining béshi sugha chüshüp ketti. U warqirap: — Way ghojam, bu ötne alghan palta idi, dédi.
6 Xudaning adimi: Nege chüshti, dep soridi. U chüshken yerni körsitip berdi. U bir shaxni késip, uni sugha tashliwidi, Paltining béshi leylep chiqti.
7 U: Uni qolunggha alghin, déwidi, u kishi qolini uzutup uni tutuwaldi.

Élisha pütün bir qoshunni meghlup qilidu

8 Suriyening padishahi Israil bilen jeng qiliwatatti. U öz xizmetkarliri bilen meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti.□
9 Xudaning adimi Israilning padishahigha xewer ewitip: — Sen palanchi-pokunchi yerge bérishtin éhtiyat qilghin, chünki Suriyler u yerge chüshmekchi, dédi.
10 U waqitlarda Israilning padishahi Xudaning adimi özige körsetken jaygha adem ewetip u yerdiki ademlirige éhtiyat qilishni agahlandurdi. Bundaq ish birqanche qétim boldi.□
11 Buning sewebidin Suriyening padishahi könglide qattiq achchiqlinip, öz xizmetkarlirini chaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padishahi teripide turidighanliqini manga körsitip bermemsiler?! — dep soridi.
12 Lékin xizmetkarlirining biri: — I ghojam padishah undaq emes; belki Israilda turidighan Élisha dégen peyghember sen yatqan hujrangda qilghan sözliringni Israil padishahigha éytip béridu, — dédi.
13 U: Bérip uning nede ikenlikini paylap kélinglar, men adem mangdurup uni tutup kéley, dédi. Ular: — U Dotan shehiride iken, dep xewer qildi.
14 Shuning bilen u shu yerge atliqlar, jeng harwiliri we zor bir qoshunni mangdurdi. Ular kéchisi yétip kélip sheherni qorshiwaldi.
15 Xudaning adimining maliyi seherde turup chiqsa, mana, bir atliqlar we jeng harwiliri qoshuni sheherni qorshiwalghanidi. Malay uninggha: Apla, i ghojam, qandaq qilarmiz? — dédi.
16 Lékin u: Qorqmighin; mana biz bilen birge bolghanlar ular bilen birge bolghanlardin köptur, dédi.
17 Emdi Élisha dua qilip: I Perwerdigar, malayimning közlirini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. U waqitta Perwerdigar yigitning közlirini achti we u eyni ehwalni kördi; mana, pütkül tagh Élishani chöridep turghan yalqunluq at we jeng harwiliri bilen tolghanidi.
18 Suriyler chüshüp u terepke kelgende, Élisha Perwerdigargha dua qilip: Bu xelqni korluq bilen urghin, dédi. Shuning bilen U Élishaning tiliki boyiche ularni korluq bilen urdi.

□ **6:8 «...meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep bé**kitetti**» —** yaki «... meslihetliship, ular uninggha: — Palanchi-pokunchi jayda hujum qilghayla, dédi». □ **6:10 «birqanche qétim» —** ibraniy ilida «bir qétim, ikki qétim emes» dégen sözler bilen ipadilinidu.

19 Élisha ulargha: Bu *siler izdigen* yol emes we *siler izdigen* sheher emes; méning keynimdin egishinglar, silerni siler izdigen ademning qéshigha bashlap baray, dep ularni Samariyege bashlap bardi.
20 We shundaq boldiki, ular Samariyege kirgende Élisha: I Perwerdigar, ularning közlirini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. Perwerdigar ularning közlirini achti; we mana, ular Samariyening otturisida turatti.
21 Israilning padishahi ularni körgende Élishadin: I atam, ularni öltürüwéteymu? Ularni öltürüwéteymu? dep soridi.
22 U: — Sen ularni öltürme; hetta özüng qilich we oqyaying bilen esir qilghanliringni öltürmeydighan yerde, bularni öltürüshke bolamti? Éksiche, ularning aldigha nan, su qoyghin; shuning bilen ular yep-ichip öz ghojisigha yénip ketsun, dédi.□
23 Shundaq qilip, u ulargha chong ziyapet berdi; ular yep-ichip bolghandin kéyin, andin ularni yolgha saldi. Ular ghojisining yénigha qaytti. Shuningdin kéyin Suriyedin bulangchilar shaykiliri Israilning zéminigha qayta bésip kirmidi.

Perwerdigar Samariyeni qutquzidu

24 Kéyin shundaq boldiki, Suriyening padishahi Ben-Hadad pütkül qoshunini yighip Samariyeni muhasirige aldi.
25 Shuning bilen Samariyede zor acharchiliq boldi. Ular uni shunche uzun qamal qildiki, bir éshek béshi seksen shekel kümüshke, we kepter mayiqining bir chinisining töttin biri besh shekel kümüshke yaraytti. □
26 Israilning padishahi sépilning üstidin ötkende, bir ayal uninggha: I ghojam padishah, yardem bergine! dep peryad kötürdi.
27 U: Eger Perwerdigar sanga yardem bermise, men sanga qandaq yardem qilay? Ya xamandin ya üzüm kölchikidin yardem tépilamdu?, — dédi.
28 Padishah emdi uningdin yene: Néme derding bar? dep soridi. U: Mana bu xotun manga: Oghlungni bergin, biz uni bügün yeyli. Ete bolsa méning oghlumni yeymiz, dédi.
29 U waqitta biz méning oghlumni qaynitip pishurup yéduq. Etisi men uninggha: Emdi sen oghlungni bergin, uni yeyli désem, u öz oghlini yoshurup qoydi, — dédi.■
30 Padishah ayalning sözini anglap kiyimlirini yirtip-yirtiwetti. U sépilda kétiwatqanda, xelq uning kiyimining ichige, yeni étige böz kiygenlikini körüp qaldi.
31 *Padishah*: — Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bügün ténide qalsa, Xuda méning béshimni alsun we uningdinmu artuq jazalisun! — dédi.□ ■
32 Emma Élisha öz öyide olturatti; aqsaqallarmu uning bilen bille olturghanidi. Padishah uning aldigha bir ademni mangdurghanidi. Lékin u xewerchi u yerge yétip barmayla, Élisha aqsaqallargha: — Mana bu jallatning balisining béshimni alghili adem mangdurghanliqini kördünglarmu? Emdi xewerchi kelgende ishikni ching taqap ichidin tiriwélinglar. Mana uning keynidin kelgen ghojisining qedimining awazi angliniwatmamdu? — dédi.

□ **6:22 «...bularni öltürüshke bolamti?»** — démek, sen özüng mushu Suriylerni esirge tutqan emessen; hetta ularni shundaq tutqan bolsangmu, u chaghda (kona «urush exlaqi» boyiche) ularni öltürüwetmeytting. □ **6:25 «seksen shekel»** — 900 gram, «besh shekel» 55 gram bolatti. Mushu yerdiki «bir chinining töttin biri»ning hejimi belkim 0.25 litrche idi; «chine» ibraniy tilida «kab» bilen ipadilinidu. ■ **6:29** Qan. 28:53 □ **6:31 «Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bügün ténide qalsa...»** — Israilning padishahi (Yoram, 8-babni körüng) némishqa Élishagha shundaq öch? Shübhisizki, u padishahni butperesliki (3:3ni körüng) üchün daim eyibligechke, uninggha öch idi; Élisha yene, bu balayi'apetler del butpereslikimizdin béshimizgha chüshken, dep agah bergen bolsa kérek. ■ **6:31** 1Pad. 19:2

33 U ular bilen sözlishiwatqanda, mana xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi Perwerdigar teripidin keldi; men zadi néme dep Perwerdigargha yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi.□

7

1 Élisha: Perwerdigarning sözini anglanglar! Perwerdigar mundaq deydu: — Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida bir xalta aq un bir shekelge we ikki xalta arpa bir shekelge sétilidu, — dédi.□
2 Emma padishah bélikini tutup mangghan qoshun emeldari bolsa, Xudaning adimige: Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq ishning bolushi mumkinmu?! dédi. U: — Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen, dédi.
3 Emdi derwazining tüwide töt maxaw késili bar adem olturatti. Ular bir-birige: Néme üchün mushu yerde ölümni kütüp olturimiz? ■
4 Sheherge kireyli dések, sheherde acharchiliq bolghachqa, u yerde ölimiz; bu yerde oltursaqmu ölimiz. Qopup Suriylerning leshkergahigha kéteyli. Ular bizni ayisa tirik qalimiz; bizni öltüreyli dése ölimiz, xalas, — déyishti.
5 Shuni dep ular kechqurun Suriylerning leshkergahigha barghili qopti. Leshkergahining qéshigha yétip kelgende, mana héch kishi yoq idi.
6 Chünki Perwerdigar Suriylerning leshkergahigha jeng harwiliri, atlar we zor chong qoshunning sadasini anglatqanidi. Shuni anglap ular bir-birige: Mana, Israilning padishahi bishek Hittiylarning padishahlirini we Misirliqlarning padishahlirini üstimizge hujum qilghili yalliwaptu, déyishti; ■
7 kechqurun qozghilip chédirlirini, at bilen éshéklirini tashlap leshkergahni shu péti qoyup, öz janlirini qutquzush üchün beder qachqanidi.
8 Maxaw késili bar ademler leshkergahning yénigha kélip, bir chédirgha kirip, yep-ichip uningdin kümüsh bilen altunni we kiyimlerni élip yoshurup qoyushti. Andin ular yénip kélip, yene bir chédirgha kirip u yerdiki oljinimu élip yoshurup qoyushti.
9 Andin ular bir-birige: Bizning bundaq qilghinimiz durus emes. Bügün qutluq xewer bar kündur, lékin biz tinmay turuwatimiz. Sehergiche qalsaq bu yamanliq béshimizgha chüshidu. Uning üchün emdi bérip padishahning ordisidikilerge bu xewerni yetküzeyli, dédi.
10 Shuning bilen ular bérip sheherning derwazisidiki pasibanlarni chaqirip ulargha: Biz Suriylerning leshkergahigha chiqsaq, mana héchkim yoq iken, hetta ademning shepesimu yoqtur; belki atlar baghlaqliq, éshekler baghlaqliq bolup, chédirlar eyni péti turidu, dédi.
11 Derwazidiki pasibanlar shu xewerni towlap élan qilip, padishahning ordisigha xewer yetküzdi.
12 Padishah kéchisi qopup xizmetkarlirigha: — Men Suriylerning bizge néme qilmaqchi bolghinini silerge dep bérey. Ular bizning acharchiliqta qalghinimizni bilip, leshkergahdin chiqip dalada mökünüwélip: — Israillar sheherdin chiqsa, biz ularni tirik tutup, andin sheherge kireleymiz, déyishken gep, dédi.
13 Xizmetkarliridin biri jawab bérip: — Birnechche kishini sheherde qalghan atlardin beshni élip (ularning aqiwiti bu yerde qalghan Israilning barliq kishilirining kidin, hetta halak bolghanlarningkidin better bolmaydu!), ularni körüp kélishke eweteyli, dédi.

□ **6:33 «xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi... yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi» —** xewerchi, shübhisizki, padishahning öz sözlirini yetküzüwatidu. □ **7:1 «xalta» —** mushu ayette «xalta» (ibraniy tilida «séah») texminen 4 litrche kélidu. ■ **7:3** Law. 13:46 ■ **7:6** Yesh. 13:4

14 Shuning bilen ular ikki jeng harwisi bilen ulargha qatidighan atlarni teyyar qildi. Padishah ularni Suriylerning qoshunining keynidin ewetip: — Bérip ehwalni körüp kélinglar, dep buyrudi.
15 Bular ularning izidin Iordan deryasighiche qoghlap bardi; we mana, pütkül yol boyi Suriyler aldirap qachqanda tashliwetken kiyim-kéchek we herxil eswab-üsküniler bilen tolghanidi. Elchiler yénip kélip padishahqa shuni xewer qildi.
16 U waqitta xelq chiqip Suriylerning leshkergahidin oljilarni talidi; shuning bilen Perwerdigarning éytqan sözidek, bir xalta aq un bir shekelge, ikki xalta arpa bir shekelge sétildi.
17 Emdi padishah bilikini tutup mangghan héliqi emeldarni derwazini bashqurushqa teyinlep qoyghanidi. Emdi xalayiq derwazidin *étilip chiqqanda* uni dessep-cheyliwetti we shuning bilen u öldi. Bu ish padishah Xudaning adimini tutmaqchi bolup, uning aldigha barghanda, del Élisha éytqandek boldi.
18 Shuning bilen Xudaning adimi padishahqa éytqan shu söz emelge ashuruldi: «Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida ikki xalta arpa bir shekelge we bir xalta aq un bir shekelge sétilidu».
19 Emma héliqi emeldar Xudaning adimige: — «Mana, hetta Perwerdigar asman'gha tünglük achsimu, undaq bir ishning bolushi mumkinmu?!» dégenidi. U: — «Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen», dégenidi.
20 Uninggha hem del shundaq boldi; chünki xelq uni derwazida dessep öltürgenidi.

8

Élisha yene bir qétim Shunemlik ayalgha yardem béridu

1 Élisha özi oghlini tirildürgen ayalgha nesihet qilip: — Sen we öz öydikiliring bilen bérip, qeyerde olturghudek jay tapsang, u yerde turghin; chünki Perwerdigar: — Acharchiliq bolsun, dep békitti. Bu acharchiliq zéminda yette yilghiche tügimeydu, dédi.■
2 Shuning bilen u ayal Xudaning adimi éytqandek öz öydikiliri bilen bérip, Filistiylerning yurtida yette yilghiche turdi.
3 We shundaq boldiki, yette yil ötkende, ayal Filistiylerning yurtidin yénip keldi; u padishahtin öyi bilen zéminini özige qayturup bérishni iltimas qilghili bardi.
4 Shu waqitta padishah Xudaning adimining xizmetkari Gehazi bilen sözliship uninggha: — Élisha qilghan hemme ulugh emellerni manga bayan qilip bergin, dewatatti.
5 We shundaq boldiki, u padishahqa Élishaning qandaq qilip bir ölükni tirildürgenlikini dep bériwatqanda, Élisha oghlini tirildürgen shu ayal padishahtin öz öyi we zéminini qayturup bérishni iltimas qilghili keldi. Gehazi: — I padishah ghojam, mana, bular men éytqan ayal we Élisha ölümdin tirildürgen oghli del shu, dédi.
6 Padishah ayaldin soriwidi, u shu weqeni uninggha dep berdi. Shuning bilen padishah bir aghwatni belgilep: — Uning hemme teelluqatlirini yandurup bergin we shuningdek öz yurtidin ketken kündin tartip bu waqitqiche yéridin chiqqan hosulning barliq kirimini uninggha bergin, dédi.

Élisha Hazael bilen körüshidu

7 Emdi Élisha Suriyening padishahi Ben-Hadad késel yatqinida Demeshqqe keldi. Padishahqa: Xudaning adimi bu yerge keldi, dep xewer bérildi.

■ **8:1** 2Pad. 4:34

8 Padishah Hazaelge: — Özüng bir sowgha élip, Xudaning adimining aldigha bérip uning
bilen körüshüp, u arqiliq Perwerdigardin méning toghramda: «U bu késeldin saqiyamdu,
saqaymaydu» dep sorighin, — dédi.■
9 Shuning bilen Hazael uning bilen körüshüshke bardi. U özi bilen Demeshqtiki herxil
ésil mallardin qiriq töge sowgha élip, uning aldigha bérip: «Oghlung Suriyening padishahi
Ben-Hadad méni ewetip, bu késeldin saqiyimenmu, saqaymaymenmu?» dep soraydu, —
dédi.
10 Élisha uninggha: — Bérip uninggha: — Choqum saqiyisen, dep éytqin. Lékin Perwerdi-
gar manga qandaqla bolmisun u choqum ölidu, dep wehiy qildi, dédi.
11 Xudaning adimi taki Hazael xijil bolup ketküche uninggha tikilip qarap turdi, andin
Xudaning adimi yighlashqa bashlidi.
12 Hazael: — Ghojam némishqa yighlayla! dep soridi. U: — Men séning Israillargha
qilidighan yaman ishliringni bilimen; chünki sen ularning qorghanlirini köydürüp,
yigitlirini qilich bilen öltürüp, ushshaq balilirini chörüp tashlap, hamilidar ayallirining
qarnini yériwétisen, dédi.■
13 Hazael: — Menki ittek bir qulung néme idim, undaq ulugh ishlarni qilalamtim? Élisha:
— Perwerdigar manga séning Suriyening padishahi bolidighanliqingni melum qildi,
dédi.
14 U Élishaning qéshidin chiqip ghojisining yénigha bardi. Ben-hadad uningdin: — Élisha
sanga néme dédi, dep soridi. U: — U manga silining toghrilirida, choqum saqiydu, dep
éytti, dédi.
15 Etisi Hazael bir parche bözni élip, sugha chilap padishahning yüzini etti. Shuning bilen
u öldi; we Hazael uning ornida padishah boldi.

Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi bolushi atisi bilen 2Tar. 21:2-20

16 Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining beshinchi yilida,
Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehu-
daning padishahi boldi. □ ■
17 U padishah bolghanda ottuz ikki yashta bolup, Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi.
18 U Ahabning jemeti qilghandek Israil padishahlirining yolida yürdi (chünki uning ayali
Ahabning qizi idi); u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi .
19 Lékin Perwerdigar Dawutqa: — Séning bilen oghulliringgha «menggü öchmeydighan
chiragh» bérimen dégen wedisi tüpeylidin u Yehudani xarab qilishni xalimidi.□ ■
20 Uning künliride Édom Yehudaning idare qilishigha isyan kötürüp, azad bolup öz
aldigha bir padishahliq tiklidi. ■
21 Shuning bilen Yoram hemme jeng harwiliri bilen yolgha chiqip Zair shehirige ötti. U
kéchisi ornidin turup, özini we jeng harwilirining serdarlirini qorshiwalghan Édomlargha

---

■ **8:8** 1Pad. 14:2, 3; 2Pad. 1:2 ■ **8:12** 2Pad. 10:32; 12:17; 13:7 □ **8:16 «Yoram» —** «Yehoram»ning bashqa birxil shekli. Mushu ayette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. **«Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi»** — démek, Yehoshafat we oghli Yehoram ikkisi teng seltenet qilidu. ■ **8:16** 2Tar. 21:4, 5 □ **8:19 «Dawut ... bir chiragh... bérimen» —** «1Pad.» 11:36 we izahatni körüng. «Chiragh» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu, elwette; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadiq bolghanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa: Sen arqiliq pütkül dunyani soraydighan Mesih tughulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu. ■ **8:19** 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zeb. 132:17-18 ■ **8:20** Yar. 27:40; 2Tar. 21:8

hujum qilip, ularni meghlup qildi; lékin axirida *Yehuda* leshkerliri öz öylirige qéchip ketti. □
22 Shuning bilen Édomlar Yehudaning hökümranliqidin bügün'giche azad boldi. U waqitta Libnahmu isyan kötürüp azad boldi.
23 Emdi Yoramning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? □
24 Yoram öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénida depne qilindi. Oghli Ahaziya uning ornida padishah boldi.■

Ahaziya seltenet qilidu
2Tar. 22:1-6

25 Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining on ikkinchi yili, Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya Yehudagha padishah boldi. ■
26 Ahaziya padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padishahi Omrining qizi idi. ■
27 *Ahaziya* Ahabning jemetining yolida yürüp Ahabning jemeti qilghandek, Xudaning neziride rezil bolghanni qildi; chünki u Ahabning küy'oghli bolup uninggha hemjemet idi.
28 Ahabning oghli Yoram Suriyening padishahi Hazael bilen Giléadtiki Ramotta soqushqanda Ahaziya uninggha hemdemliship soqushqa chiqqanidi. Suriyler Yoramni zeximlendürdi.
29 Yoram padishah Ramahda Suriye padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmini dawalitish üchün, Yizreelge yénip keldi. Ahabning oghli Yoram késel bolghachqa, Yehudaning padishahi, Yehoramning oghli Ahaziya uni yoqlighili Yizreelgimu bardi.■

9

Yehu padishah bolidu

1 Élisha peyghember peyghemberlerning shagirtliridin birini chaqirip, uninggha: — «Bélingni baghlap bu may qachisini qolunggha élip, Giléadtiki Ramotqa barghin. ■
2 U yerge barghanda Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehuni tépip, öyige kirip, uni öz buraderliri arisidin ornidin turghuzup, ichkiriki öyge bashlap kir.
3 Andin qachidiki mayni béshigha quyup: Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim, dégin; shuni dep bolupla ishikni échip, qéchip chiqqin, hayal bolma» — dédi.■
4 Shuning bilen shu yash peyghember yigit Giléadtiki Ramotqa bardi.
5 U yerge kelgende, mana, qoshunning serdarliri u yerde olturatti. U: — I serdar, sanga bir sözüm bar, dédi.
Yehu: — Qaysimizgha? — dep soridi.
U: — Sanga, i serdar, dédi.
6 U qopup öyge kirdi. Yigit béshigha mayni quyup uninggha mundaq dédi: Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Perwerdigarning xelqige, yeni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim.

□ **8:21 «Yoram hemme jeng harwiliri bilen...»** — «Yoram» yaki «Yehoram». **«Zair shehirige ötti»** — yeni Iordan deryasidin ötti. **«axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti»** — eyni tékistte «Yehuda» dégen söz yoq. Lékin mushu yerde «leshkerler» (ibraniy tilida «xelq») Yehudiy leshkerlerni körsetse kérek. □ **8:23 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire»ning özi emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan. ■ **8:24** 2Tar. 21:19 ■ **8:25** 2Tar. 22:1 ■ **8:26** 2Tar. 22:2 ■ **8:29** 2Pad. 9:15; 22:6, 7 ■ **9:1** 1Pad. 19:16 ■ **9:3** 2Tar. 22:7

7 Sen öz ghojang Ahabning jemetini yoqitisen; chünki öz qullirim peyghemberlerning qéni üchün we Perwerdigarning hemme qullirining qéni üchün Yizebeldin intiqam alay. □
8 Ahabning pütkül jemeti yoqilidu; Ahabning jemetidin Israildiki hemme erkeklerni hetta ajiz yaki méyip bolsun hemmisini halak qilimen. □ ■
9 Men Ahabning jemetini Nibatning oghli Yeroboamning jemetidek we Axiyahning oghli Baashaning jemetidek yoq qilimen. ■
10 Itlar Yizebelni Yizreeldiki shu parche yerde yeydu. Héchkim uni depne qilmaydu».
Shuni dep bolupla yigit ishikni échip qéchip ketti. □ ■
11 Yehu öz ghojisining xizmetkarlirining qéshigha yénip chiqqanda, ular uningdin: — Hemme ish tinchliqmu? Bu telwe séni néme ish bilen izdep keptu? — dep soridi.
U ulargha: Siler shu kishi we uning sepsetelirini bilisiler, — dédi.□
12 Ular: Yalghan éytma! Bizge dep bergine! déwidi, u: — U manga mundaq-mundaq dep, Perwerdigar mundaq deydu: — «Séni Israilning üstide padishah bolushqa mesih qildim» dep éytti — dédi.
13 Shuning bilen ularning hemmisi tonlirini sélip, pelempeyde yéyip uninggha payandaz qildi. Ular kanay chélip: «Yehu padishah boldi!» dep jakarlashti.
14 Shuning bilen Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehu Yoramni qestlimekchi boldi. U waqitta Yoram bilen barliq Israillar Giléadtiki Ramotta turup, u jayni Suriyening padishahi Hazaelning hujumidin muhapizet qiliwatatti.
15 Emdi Yoram padishah Suriyening padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmidin saqiyish üchün Yizreelge yénip kelgenidi. Yehu bolsa *özige egeshkenlerge*: Silerge layiq körünse, Yizreelge bérip xewer bergüdek héchkimni sheherdin qachurmanglar, dégenidi.■
16 Yehu bir jeng harwisini heydep Yizreelge bardi, chünki Yoram u yerde késel bilen yatqanidi (Yehudaning padishahi Ahaziya Yoramni yoqlighili chüshüp kelgenidi).
17 Emdi közetchi Yizreelning munarida turup, Yehu qatarliq bir top ademlerni kördi. U: «Bir top ademlerni körduм» dédi. Yoram: Bir atliq kishini ularning aldigha ewetinglar, u ulardin: — Hemme ish tinchliqmu? — dep sorisun, dédi.
18 Shuning bilen atliq bir kishi ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.
Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, — dédi. Közetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi» — dédi.
19 Shuning bilen u yene bir atliq kishini mangdurdi. U ularning aldigha bérip: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.
Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, dédi.
20 Közetchi *padishahqa* xewer bérip: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi. Emdi ularning harwa heydishi Nimshining oghli Yehuning heydishidek iken, chünki u telwilerche heydeydu, dédi.
21 Yoram: — Harwini qétinglar, dep buyruwidi, uning jeng harwisini qétip teyyarlidi. Andin Israilning padishahi Yoram bilen Yehudaning padishahi Ahaziya, herbiri öz jeng harwisigha olturup, Yehuning aldigha bérishqa chiqti; ular uning bilen Yizreellik

---

□ **9:7 «Yizebeldin intiqam alay» —** ibraniy tilida «Yizebelning qolidin intiqam alay». □ **9:8 «hemme erkekler» —** ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dep ipadilinidu. **«ajiz yaki méyip bolsun hemmisini» —** bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...». ■ **9:8** 1Pad. 21:21 ■ **9:9** 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11 □ **9:10 «Yizreeldiki shu parche yer» —** Ahab padishah Nabottin qestlep taritiwalghan yerni körsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni körüng. ■ **9:10** 1Pad. 21:23 □ **9:11 «sepseteliri» —** yaki peqet «gepliri». ■ **9:15** 2Pad. 8:29

Nabotning étizliqida uchrashti.□
22 Yoram Yehuni körgende, «I Yehu, hemme ish tinchliqmu? dep soridi. U: — Anang Yizebelning qilghan buzuqchiliqliri we jadugerliki shunche jiq tursa, qandaqmu tinchliq bolidu?! — dédi. □
23 Shuning bilen Yoram harwini yandurup Ahaziyagha: «I Ahaziya, asiyliq!» dep warqirap beder qachti.
24 Yehu oqyasini qoligha élip, oq sélip Yoramning *keyni teripidin* uning ikki mürisining ariliqidin atti. Ya oqi uning yürikidin téship chiqti we u öz harwisigha yiqilip chüshti.
25 Yehu öz yénidiki emeldari Bidkargha: Uni élip Yizreellik Nabotning étizliqigha tashlighin. Yadingda bolsunki, men bilen sen uning atisi Ahabning keynidin bille mangghanda, Perwerdigar uning toghrisida mundaq bir höküm-wehiyni éytqan: —□
26 «Men tünügün Nabotning qéni bilen uning oghullirining qénini kördüm, deydu Perwerdigar: Mana bu *qan qerzini* del bu étizliqta sanga yandurimen, deydu Perwerdigar». Emdi Perwerdigarning shu sözi boyiche, uni élip shu yerge tashlighin, — dédi.■
27 Yehudaning padishahi Ahaziya buni körgende «Baghdiki rawaq yoli» bilen qachti. Lékin Yehu uning keynidin qoghlap: «Uni étinglar!» dep buyruwidi, ular uni Ibléamning yénida, Gur égizlikige chiqqan yolda atti. U Megiddoghiche qéchip u yerde öldi. □ ■
28 Shuning bilen uning xizmetkarliri uning jesitini jeng harwisigha sélip, Yérusalémgha élip bérip, «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénigha öz qebriside depne qildi
29 (Ahabning oghli Yoramning seltenitining on birinchi yilida Ahaziya Yehudagha padishah bolghanidi).
30 Yehu emdi Yizreelge keldi, Yizebel shuni anglap közlirige sürme sürüp, chachlirini tarap, dérizidin qarap turatti.
31 Yehu derwazidin kirgende u uninggha: I Zimri, öz ghojangning qatili, hemme ish tinchliqmu? — dep soridi.□ ■
32 Yehu béshini kötürüp, dérizige qarap turup: — Men terepte turidighan kim bar? dep soriwidi, ikki-üch aghwat dérizidin uninggha qaridi.
33 U: Shu ayalni töwen'ge tashlanglar, déyishigila, ular uni töwen'ge tashlidi. Shuning bilen uning qéni hem tamgha hem atlargha chéchildi. U uni atligha dessitip üstidin ötüp ketti.
34 Andin u öyge kirip yep-ichkendin kéyin: Bu leniti ayalning jesitini tekshürüp, uni depne qilinglar. Chünki némila bolmisun u padishahning melikisidur, dédi. ■
35 Lékin ular uni depne qiliwéteyli dep bériwidi, uning bash söngiki, ayaghliri we qolining alqinidin bashqa héch yérini tapalmidi.
36 Ular yénip kélip bu xewerni uninggha dégende u: — Bu ish Perwerdigar Öz quli Tishbiliq Iliyas arqiliq éytqan munu sözining emelge ashurulushidur: — «Itlar Yizreeldiki shu parche yerde Yizebelning göshini yeydu. ■
37 Yizebelning ölüki sirtta, Yizreeldiki shu parche yerde qighdek yéyilip kétidu we shuning bilen héchkim: «U Yizebel iken» déyelmeydu» — dédi.

10

Yehu Ahabning jemetidikilerni yoqitidu

□ **9:21 «ular uning bilen Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti»** — «1Pad.» 21:1-24ni körüng. □ **9:22 «buzuqchiliq»** — mushu yerde hem zinaxorluqning özi hem köchme menide butpereslikni körsetse kérek. □ **9:25 «...mundaq bir höküm-wehiyni éytqan»** — ibraniy tilida «...mundaq bir yükni salghan». Adette «yük» Xudaning hökümi yaki jazasini jakarlaydighan wehiyi idi. ■ **9:26** 1Pad. 21:19 □ **9:27 ««Baghdiki rawaq yoli» bilen»** — yaki «Beyt-Haggan'gha baridighan yol bilen». ■ **9:27** 2Tar. 22:7-9 □ **9:31 «Zimri»** — 44 yil ilgiri Israil padishah Élahdin yüz örüp uni öltürgen. «1Pad.» 16:9-20ni körüng. ■ **9:31** 1Pad. 16:18 ■ **9:34** 1Pad. 16:31 ■ **9:36** 1Pad. 21:23

1 Emdi Samariyede Ahabning yetmish oghli bar idi. Yehu xetlerni yézip Samariyege, yeni Yizreeldiki emeldar-aqsaqallargha we Ahabning jemetidiki pasibanlargha ewetti. Xetlerde mundaq déyildi: —
2 «Siler bilen bille ghojanglarning oghulliri, jeng harwiliri bilen atlar, qorghanliq sheher we sawut-qorallarmu bardur; shundaq bolghandin kéyin bu xet silerge tegkende,
3 öz ghojanglarning oghulliridin eng yaxshisini tallap, öz atisining textige olturghuzup, ghojanglarning jemeti üchün soqushqa chiqinglar!».
4 Lékin ular dekke-dükkige chüshüp intayin qorqushup: Mana ikki padishah uning aldida put tirep turalmighan yerde, biz qandaqmu put tirep turalaymiz? — déyishti.
5 Shuning bilen orda béshi, sheher bashliqi, aqsaqallar bilen pasibanlar Yehugha xewer yetküzüp: Biz séning qulliringmiz; sen herném e buyrusang shuni qilimiz; héchkimni padishah qilmaymiz. Sanga néme muwapiq körünse shuni qilghin, dep éytti.
6 Yehu ikkinchi xetni yézip, xette: — «Eger men terepte bolup, méning sözlirimge kirishke razi bolsanglar öz ghojanglarning oghullirining bashlirini élip, ete mushu waqitta Yizreelge, méning qéshimgha ularni keltürünglar. Emdi padishahning oghulliri yetmish kishi bolup, özlirini baqqan sheherning ulughlirining qéshida turatti. □
7 Xet ularga tegkende ular shahzadilerni, yetmisheylenning hemmisini öltürüp, bashlirini séwetlerge sélip, Yizreelge Yehugha ewetti.
8 Bir xewerchi kélip Yehugha: Ular shahzadilerning bashlirini élip keldi, dep xewer bergende, u: Ularni ikki döwe qilip, derwazining aldida ete etigen'giche qoyunglar, dédi.
9 Etigende u chiqip, u yerde turup pütkül xalayiqqa: Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi? □
10 Emdi shuni bilinglarki, Perwerdigarning héch sözi, yeni Perwerdigar Ahabning jemeti toghrisida éytqinidin héchbir söz yerde qalmaydu. Chünki Perwerdigar Öz quli Iliyas arqiliq éytqinigha emel qildi, — dédi.■
11 Andin kéyin Yehu Yizreelde Ahabning jemetidin qalghanlarning hemmisi, uning teripidiki barliq erbablar, dost-aghiniliri we kahinlirini héch kimni qaldurmay öltürdi.
12 Andin u ornidin turup, Samariyege bardi. Yolda kétiwétip «padichilargha tewe Beyt-Eked»ke yetkende □
13 Yehu Yehuda padishahi Ahaziyaning qérindashliri bilen uchrashti. U ulardin: Siler kim? — dep soridi.
«Ahaziyaning qérindashliri, padishahning oghulliri we xanishning oghulliridin hal sorighili barimiz, dédi.□ ■
14 U: Ularni tirik tutunglar! dep buyrudi. Andin ademliri ularni tirik tutti, andin hemmisini Beyt-Ekedning quduqining yénida öltürüp, ularning héch birini qoymidi. Ular jemiy qiriq ikki adem idi.
15 U u yerdin kétip barghanda uning aldigha chiqqan Rekabning oghli Yehonadabqa yoluqti. U uninggha salam qilip: Méning könglüm sanga sadiq bolghandek, séning könglüngmu manga sadiqmu? — dédi.
Sadiq, dédi Yehonadab.
Yehu: — Undaq bolsa qolungni manga bergin, dédi. U qolini bériwidi, Yehu uni jeng

---

□ **10:6 «bashlirini élinglar»** — Yehuning telipi belkim qesten müjmel déyilgenidi. Ibraniy tilida «bashlirini élish» dégenlik «özlirini élip kélish» yaki «öltürüsh» dégen ikki bisliq menide idi. Aqsaqallar we pasibanlar padishahning oghullirini öltürgendin kéyin, Yehu ularni «Ular men bilen teng bu ishlargha mes'ul» dep körsiteleytti. □ **10:9 «Siler bigunahsiler; mana, men özüm ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi?»** — Yehu hiyligerlik bilen sheherdiki we Yizreeldiki emeldarlarni men terepte turidu, men bilen teng mushu ishlargha mes'ul, dep xalayiqqa körsetmekchi. ■ **10:10** 1Pad. 21:19, 21, 29 □ **10:12 ««padichilargha tewe Beyt-Eked»ke»** — yaki «qoy padichilar yighilidighan jay»gha...» □ **10:13 «hal sorighili barimiz»** — ibraniy tilida «hal sorighili chüshimiz». ■ **10:13** 2Tar. 22:8

harwisigha élip chiqip, öz yénida jay bérip □
16 uninggha: Men bilen bérip, Perwerdigargha bolghan qizghinliqimni körgin, dédi. Shuning bilen u uni jeng harwisigha olturghuzup heydep mangdi.
17 U Samariyege kelgende Ahabning jemetidin Samariyede qalghanlarning hemmisini qirip tügetküche öltürdi. Bu ish Perwerdigarning Iliyasqa éytqan sözining emelge ashurulushi idi.■

Yehuning Baal dégen butning kahin-peyghemberlirini qetl qilishi

18 Andin Yehu hemme xalayiqni yighdurup, ulargha mundaq dédi: — Ahab Baalning xizmitini az qilghan, lékin Yehu uning xizmitini köp qilidu.
19 Buning üchün Baalning barliq peyghemberlirini, uning qulluqida bolghanlarning hemmisi bilen barliq kahinlirini manga chaqiringlar; héchkim qalmisun, chünki Baalgha chong qurbanliq sun'ghum bar; herkim hazir bolmisa jénidin mehrum bolidu, dédi. Lékin Yehu bu ishni baalpereslerni yoqitish üchün hiyligerlik bilen qildi.
20 Shuning bilen Yehu: Baalgha xas bir héyt békitinglar, déwidi, ular shundaq élan qildi.
21 Yehu pütkül Israilgha teklip ewetkende, barliq baalperesler keldi; ulardin héchbiri kem qalmay keldi. Ular Baalning butxanisigha kirdi; shuning bilen Baalning butxanisi bu béshidin yene bir béshighiche liq toldi.
22 U *murasim* kiyimi bégige: Hemme Baalpereslerge *ibadet* kiyimlirini echiqip ber, déwidi, u kiyimlerni ulargha echiqip berdi.
23 Yehu bilen Rekabning oghli Yehonadab Baalning butxanisigha kirip baalpereslerge: Tekshürüp béqinglar, bu yerde Perwerdigarning bendiliridin héchbiri bolmisun, belki peqet baalperesler bolsun, dédi.
24 Ular teshekkür qurbanliqliri bilen köydürme qurbanliqlarni ötküzgili kirdi. Yehu seksen adimini téshida qoyup ulargha: Men silerning ilkinglargha tapshurghan bu ademlerdin birsi qolunglardin qéchip ketse, jénining ornida jan bérisiler, dédi.□
25 Ular köydürme qurbanliqni ötküzüp bolushighila, Yehu orda pasibanliri we serdarlargha: Kirip ularni qetl qilip, héchkimni chiqqili qoymanglar, dep buyrudi. Shuning bilen orda pasibanliri bilen serdarlar ularni qilich bisi bilen qetl qilip, ölüklerni shu yerge tashliwetti. Andin Baalning butxanisining ichkirige kirip
26 but tüwrüklerni Baalning butxanisidin élip chiqip köydürüwetti.
27 Ular yene Baalning tüwrük-heykilini chéqip, Baalning butxanisini yiqitip uni bügün'ge qeder hajetxanigha aylandurdi.
28 Yehu shu yol bilen Baalni Israil ichidin yoq qildi.

Yehuning seltenitining xulasisi

29 Yehu Nibatning oghli Yeroboamning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliridin, yeni Beyt-El bilen Dandiki altun mozay butliridin özini yighmidi. ■
30 Perwerdigar Yehugha: Sen obdan qilding; Méning nezirimge muwapiq körün'ginini ada qilip, Ahabning jemetige könglümdiki hemme niyetni beja qilip pütküzgining üchün, séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dédi.■
31 Lékin Yehu pütün qelbidin Israilning Xudasi Perwerdigarning muqeddes qanunida méngishqa köngül bölmidi; u Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboamning gunahliridin néri turmidi.

□ **10:15 «sanga sadiq» —** ibraniy tilida «könglüngge sadiq» dep ipadilinidu. **«sanga sadiq bolghandek»** — yaki «sanga durus bolghandek». **«manga sadiqmu»** — yaki «manga durusmu». Bu ayettiki «Rekabning oghli Yehonadab» «Yer.» 35:1-16de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab (Yonadab)»qa oxshash adem bolushi mumkin. ■ **10:17** 2Tar. 22:8 □ **10:24 «teshekkür qurbanliqliri» —** yaki peqet «qurbanliqlar». ■ **10:29** 1Pad. 12:28 ■ **10:30** 2Pad. 15:12

32-33 Shu künlerde Perwerdigar Israilning zéminini késip-késip azaytishqa bashlidi. Chünki Hazael Iordan deryasining meshriq teripidin bashlap Israilning chégraliridin bösüp ötüp ulargha hujum qildi; u barliq Giléad yurtini, Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip Giléadtin ötüp Bashan'ghiche, Gad, Ruben we Manassehning barliq yurtlirini ishghal qildi.
34 Emdi Yehuning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
35 Yehu öz ata-bowiliri arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yehoahaz uning ornida padishah boldi.
36 Yehuning Israilning üstide Samariyede seltenet qilghan waqti yigirme sekkiz yil idi.

11

Xanish Ataliyaning öltürülüshi
2Tar. 22:10-12; 23:1-21

1 Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, barliq shah neslini öltürüshke qozghaldi.■
2 Lékin Yoram padishahning qizi, yeni Ahaziyaning singlisi Yehoshéba öltürülüsh aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Yoash shu yol bilen Ataliyadin yoshurup qélinip öltürülmidi.
3 Andin kéyin *inik anisi* bilen Perwerdigarning öyide alte yilghiche yoshurunup turdi. Shu waqitlarda Ataliya zéminda seltenet qildi.
4 Yettinchi yili Yehoyada adem ewetip Kariylar hem orda pasibanlirining yüzbéshilirini Perwerdigarning öyige chaqirtip kélip, ular bilen ehde qilishti. U ulargha Perwerdigarning öyide qesem ichküzüp, padishahning oghlini körsetti. □ ■
5 Andin ulargha buyrup: Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen üchtin biri padishahning ordisida pasibanliq köziti qilsun.
6 Üchtin biri Sür dégen derwazida tursun we üchtin biri orda pasibanlar hoylisining keynidiki derwazida tursun; shundaq qilip siler orda üchün pasibanliq qilisiler. □
7 Shabat künide pasibanliq nöwitini qilip bolghan üchtin ikki qismi Perwerdigarning öyide padishahning qéshida pasibanliq qilsun.
8 Siler padishahning etrapida turup, herbiringlar qolunglargha öz qoralinglarni élip, kimdekim sépinglardin ötkili urunsa uni öltürünglar; padishah chiqip-kirse uning bilen bille yürünglar, dédi.
9 Yüzbéshilar kahin Yehoyada barliq tapilighanlirini beja keltürüshti; herbir yüzbéshi öz ademlirini, hem shabat künide pasibanliq nöwitige kelgenlerni hem pasibanliq nöwitidin yan'ghanlarni qaldurup qaldi; andin Yehoyada kahinning qéshigha keldi. ■
10 Kahin bolsa Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqanlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.
11 Orda pasibanliri tizilip, herbiri öz qolida qoralini tutup, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche qurban'gah bilen ibadetxanini boylap padishahning etrapida turdi.

■ **11:1** 2Tar. 22:10 □ **11:4 «Kariylar»** — belkim bir türküm chetellik leshkerlerni körsitidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **11:4** 2Tar. 23:1 □ **11:6 «Sür dégen derwazi»** — yaki «Ul derwazisi». ■ **11:9** 2Tar. 23:8

12 Yehoyada shahzadini otturigha chiqirip uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, padishah bolushqa *xushbuy may bilen* mesih qildi. Hemmeylen chawak chélip: — «Padishah yashisun!» dep towlashti.
13 Ataliya orda pasibanliri bilen xelqning towlashlirini anglighanda, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi.
14 U qariwidi, mana padishah qaide-resim boyiche tüwrükning yénida turatti. Padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi; barliq yurt xelqi shadlinip, kanay chélishatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.
15 Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilargha: Uni sepliringlar otturisidin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshse qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — U Perwerdigarning öyide öltürülmisun, dep éytqanidi.
16 Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; we u padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi.□
17 Yehoyada: — «Perwerdigarning xelqi bolayli» dep Perwerdigarning we padishah bilen xelqning otturisida bir ehde toxtatti; padishah bilen xelqning otturisida hem bir ehde baghlandi. ■
18 Andin barliq zémindiki xelq Baalning butxanisigha bérip uni buzup tashlidi; uning qurban'gahliri bilen mebudlirini chéqip pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi. Andin kéyin *Yehoyada* kahin Perwerdigarning öyige pasibanlarni teyinlidi.
19 Andin u yüzbéshilar, Kariylar, orda pasibanliri we yurtning hemme xelqini özi bilen élip kélip, padishahni Perwerdigarning öyidin bashlap chüshüp, ordidiki «Pasibanlarning derwazisi»din padishahning ordisigha kirgüzdi; Yoash padishahliq textige olturdi.
20 Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani padishahning ordisining yénida qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

Yehoash Yehudagha padishah bolidu
2Tar. 24:1-27
21 Yehoash yette yashqa kirgende padishah boldi.

12

1 Yehuning seltenitining yettinchi yilida Yehoash padishah boldi; u qiriq yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Beer-Shébaliq Zibiyah idi. □
2 Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi. □

□ **11:16 «ular uninggha yol boshitip … at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi»** — yaki «ular uni tutup padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, shu yerde uni öltürdi». ■ **11:17** 2Tar. 23:16 □ **12:1 «Yehoash»** — «Yoash»ning bashqa shekli. □ **12:2 «Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, … durus bolghanni qildi.»** — bu sözge qarighanda Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni körüng).

3 Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip
xushbuy yaqatti.□
4 Yehoash kahinlargha: — Perwerdigarning öyige Xudagha atalghan hemme pul, jümlidin
royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlerning puli we herkim ixtiyari
bilen Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen hemme pulni □ ■
5 kahinlar xezinichilerdin tapshuruwélip Perwerdigarning öyining qaysi yéri buzulghan
bolsa, shu pulni ishlitip shularni ongshisun, dédi.□
6 Lékin Yehoash padishahning seltenitining yigirme üchinchi yilighiche, kahinlar ibade-
txanining buzulghan yerlirini téxiche onglimighanidi.
7 Andin Yehoash padishah Yehoyada kahin we bashqa kahinlarni chaqirip ulargha:
— Némishqa ibadetxanining buzulghan yerlirini ongshimidinglar? Mundin kéyin
xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulghan yerlirini onglat-
manglar, dédi.□
8 Shuning bilen kahinlar maqul bolushup: Biz buningdin kéyin xelqtin pul almaymiz
hem özimiz ibadetxanining buzulghan yerlirinimu ongshimaymiz, dédi.
9 Emdi Yehoyada kahin bir sanduqni élip chiqip, yapquchidin bir töshük téship uni
qurban'gahning yénigha qoydi; kishiler Perwerdigarning öyige kirgende, u ong terepte
turatti. Derwazigha qaraydighan kahinlar Perwerdigarning öyige keltürülgen barliq
pulni uninggha salatti.
10 We shundaq bolattiki, ular sanduqta köp pul chüshkenlikini körse, padishahning katipi
bilen bash kahin ibadetxanigha chiqip, Perwerdigarning öyidiki pulni xaltigha chigip,
sanap qoyatti.
11 Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish bashlirigha ölchep-hésablap
béretti. Ular bolsa uni Perwerdigarning öyini ongshaydighan yaghachchi bilen tamchi-
lar,
12 tashchilar bilen tashtirashlargha béretti. Ular mushu pulni Perwerdigarning öyining
buzulghan yerlirini ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni
sétiwélishqa, shuningdek ibadetxanini ongshashqa we hemme bashqa chiqimgha ish-
litetti. □
13 Lékin Perwerdigarning öyige keltürülgen pul ibadetxanigha atilidighan kümüsh qacha-
quchilar, pichaqlar, piyaliler, kanaylar, ya altundin yaki kümüshtin yasalghan bashqa
herqandaq nersilerni yasitishqa ishlitilmeytti.
14 Ular belki shu pulni ish béshilirigha bérip, Perwerdigarning öyini ongshitatti.
15 Ular pulni ish béjirgüchilerning ishlemchilerge teqsim qilip bérishi üchün tapshuratti;
lékin uning hésawatini qilmaytti; chünki bular insap bilen ish qilatti.

□ **12:3 «yuqiri jaylar»** — Tewrattiki «Kan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsi Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitetti). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarghimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng). □ **12:4 «royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlerning puli»** — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni körüng. ■ **12:4** 2Pad. 22:3-21 □ **12:5 «kahinlar xezinichilerdin...»** — yaki «kahinlar öz tonushliridin...». «Kahinlar» — ibraniy tilida «Herbir kahin...» déyilidu — démek, herbir kahinning bu ishqa bolghan ayrim mes'uliyiti barliqi sel tekitlinidu. □ **12:7 «...Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulghan yerlirini onglatmanglar»** — bu sözge qarighanda kahinlar héch bolmighanda ibadetxanini ongshitish xizmitide mes'uliyetsizlik qilghan bolsa kérek. Bu sözlerdin ular mushu pullarni xiyanet qilghanliqi natayin. Bashqa birxil terjimisi: «Muningdin bashlap ibadetxanining buzulghan yerlirini onglitish meqsitide bashqa xezinichilerdin pul almanglar». 8-ayet bizning terjimimizge masraq kélidu. □ **12:12 «tashtirashlar»** — yeni tash neqishchiler idi.

16 Lékin itaetsizlik qurbanliqi puli bilen gunah qurbanliqigha munasiwetlik pullar
Perwerdigarning öyige élip kélinmeytti; u kahinlargha tewe idi.
17 U waqitta Suriye padishahi Hazael Gat shehirige hujum qilip, uni ishghal qildi. Andin
Hazael Yérusalémgha hujum qilishqa yüzlendi. ■
18 Shuning bilen Yehudaning padishahi Yehoash öz ata-bowiliri bolghan Yehuda
padishahliri Yehoshafat, Yoram we Ahaziya Perwerdigargha teqdim qilghan hemme
muqeddes buyumlarni, we özi teqdim qilghanlirini Perwerdigarning öyi hem padishah-
ning ordisining xeziniliridin izdep tapqan barliq altun'gha qoshup, hemmisini Suriyen-
ing padishahi Hazaelge ewetti; andin Hazael Yérusalémdin chékindi.■
19 Yoashning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining
tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?□
20 Emdi *Yehoashning* xizmetkarliri uninggha qest qilip Silla dawini teripidiki Millo
qel'eside uni öltürdi. ■
21 Uning xizmetkarliridin Shiméatning oghli Yozaqar we Shomerning oghli Yehozabad
uni zeximlendürdi, shuning bilen u öldi. U öz ata-bowilirining arisida «Dawutning
shehiri»de depne qilindi. Oghli Amaziya uning ornida padishah boldi.

13

Yehoahaz Israil üstidin höküm süridu

1 Ahaziyaning oghli, Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining yigirme üchinchi
yili, Yehuning oghli Yehoahaz Samariyede Israilgha padishah bolup, Samariyede on
yette yil seltenet qildi.
2 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan
Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirigha egiship mangdi; u ulardin héch chiqmidi.
3 Buning üchün Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi; u ularni Suriyening
padishahi Hazaelning we Hazaelning oghli Ben-Hadadning qoligha tapshurup berdi.
4 Yehoahaz Perwerdigardin rehim tilidi; we Perwerdigar Israilning qisilip qalghanliqini
körüp duasigha qulaq saldi. Chünki Suriyening padishahi ulargha zulum qiliwatatti.
5 Perwerdigar Israilgha bir qutquzghuchi teyinlidi; shuning bilen ular Suriylerning
qolidin azad bolup qutuldi. Kéyin Israil yene burunqidek öz öy-chédirliride makanlashti.
6 Lékin ular Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboam jemetining gunahliridin
chiqmidi; ular yenila shu yolda mangatti. Hetta Samariyede bir «Asherah» butmu
qalghanidi.□
7 *Suriyening padishahi* Yehoahazgha peqet ellik atliq leshkerni, on jeng harwisi bilen
on ming piyade eskirinila qaldurghanidi. Chünki u Yehoahazning *qoshunini* yoqitip
xamandiki topa-changdek qiliwetkenidi.
8 Emdi Yehoahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenі-
tining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen
emesmidi?
9 Yehoahaz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli
Yoash ornida padishah boldi.

Yoash Samariye üstidin höküm süridu •••• «Yoash»ning bashqa shekli «Yehoash»

■ **12:17** 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23 ■ **12:18** 2Pad. 18:15 □ **12:19 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» uningdin köp uchurlar alghanidi. ■ **12:20** 2Pad. 14:5 □ **13:6 ««Asherah» butlar»** — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin.

10 Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining ottuz yettinchi yilida Yehoahazning oghli Yehoash Samariyede Israilgha padishah bolup, on alte yil seltenet qildi. □
11 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchqaysisini tashlimidi; u shu yolda mangatti.
12 Emdi Yoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
13 Yoash ata-bowilirining arisida uxlidi we Yeroboam uning textige olturdi. Yoash Samariyede Israilning padishahliri arisida depne qilindi.

Élishaning axirqi béshariti

14 Élisha öz ejilini yetküzidighan késel bilen yatti. Israilning padishahi Yoash uning qéshigha kélip uning yüzige éngiship yighlap: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» dep peryad kötürdi.□ ■
15 Élisha uninggha: Bir ya bilen ya oqlirini keltürgin, dédi. U ya bilen ya oqlirini keltürgende
16 Élisha Israilning padishahigha: Qolungni yagha sélip tutqin, dédi. U qolini qoyghanda Élishamu qollirini padishahning qollirining üstige qoyup, uninggha:
17 — Meshriq tereptiki dérizini achqin, dédi. U uni achqanda Élisha: Atqin, dédi. U étiwidi, Élisha uninggha: Mana bu Perwerdigarning nusret ya oqi, yeni Suriyening üstidin nusret qazinidighan ya oqidur. Sen Suriylerni yoqatquche Afeqte ular bilen jeng qilisen, dédi.■
18 Andin u: — Ya oqlirini qolunggha alghin, dédi. Ularni alghanda, Élisha Israilning padishahigha: Ular bilen yerge urghin, dédi. U üch qétim urup toxtidi.
19 Xudaning adimi uninggha achchiqlinip: Sen besh-alte qétim urushunggha toghra kéletti. Shundaq qilghan bolsang, sen Suriylerni urup yoqitip üzül-késil meghlup qilatting; lékin emdi Suriylerni urup, peqet üch qétimla meghlup qilalaysen, dédi.
20 Élisha ölüp depne qilindi.
Emdi her yili, yil béshida Moablardin top-top bulangchilar yurtqa parakendichilik salatti.
21 Bir küni shundaq boldiki, xelq bir ölgen ademni yerlikige qoyuwatqanda, mana, ular bir top bulangchilarni körüp qaldi, ular jesetni Élishaning görige tashlidi. Jeset Élishaning ustixinigha tegkende, u tirilip, qopup tik turdi.
22 Emma Suriyening padishahi Hazael bolsa Yehoahazning hemme künliride Israilgha zalimliq qilatti.
23 Lékin Perwerdigar ulargha méhriban bolup ich aghritatti; Ibrahim bilen Ishaq we Yaqupqa baghlighan ehdisi tüpeylidin U ulargha iltipat qilip, ularni bügün'ge qeder halak qilmay, Öz huzuridin chiqiriwétishni xalimighanidi.
24 Suriyening padishahi Hazael öldi we oghli Ben-Hadad uning ornida padishah boldi.
25 Andin kéyin Yehoahazning oghli Yehoash Hazaelning oghli Ben-Hadadning qolidin Hazael öz atisi Yehoahazdin jengde tartiwalghan sheherlerni yanduruwaldi. Yehoash uni urup, üch qétim meghlup qilip, shuning bilen Israilning sheherlirini yandurwaldi.

□ **13:10 «Yehoash»** — «Yoash»ning bashqa shekli. □ **13:14 «Israilning jeng harwisi»** — yaki «Israilning jeng harwiliri». **«Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!»** — dégen ibare belkim padishahning Élisha peyghemberge bolghan hörmitini bildüretti — Élisha peyghember (Iliyas peyghemberdek) Israilgha hem bashpanah hem özi «bir kishilik qoshun»dek bolup kelgenidi. ■ **13:14** 2Pad. 2:12 ■ **13:17** 1Pad. 20:30

14

Amaziyaning Yehudagha bolghan selteniti
2Tar. 25:1-28

1 Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yoashning seltenitining ikkinchi yilida *Yehudadiki* Yoashning oghli Amaziya Yehudagha padishah boldi.
2 Padishah bolghanda u yigirme besh yashqa kirgenidi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisi Yérusalémliq Yehoaddan idi.■
3 Amaziya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti, lékin ejdadi Dawut qilghandek emes, belki atisi Yoashning barliq qilghanliri boyiche ish köretti. □
4 Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.
5 We shundaq boldiki, selteniti uning qolida muqim bolghanda, u padishah atisini öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi.
6 Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Atilarni oghulliri üchün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ya oghullirini atiliri üchün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üchün ölümge mehkum qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgüchilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi.■
7 U «Shor wadisi»da Édomiylardin on ming eskerni öltürdi we jeng qilip Sélani ishghal qilip uni Yoqteel dep atidi; bügün'giche u shundaq atilip kelmekte.
8 Andin kéyin Amaziya Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yehoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, *jeng meydanida* yüz turane körüsheyli» dédi.
9 Israilning padishahi Yehoash Yehudaning padishahi Amaziyagha elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: — «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: Öz qizingni oghlumgha xotunluqqa bergin, dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.
10 Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip ketting. Emdi yayrap pexirlen, biraq öyde qalghin; némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?».□
11 Emma Amaziya qulaq salmidi. Israilning padishahi Yehoash jengge chiqti; shuning bilen u Yehudaning padishahi Amaziya bilen Yehudadiki Beyt-Shemeshte uchriship soqushti.
12 Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige qéchip ketti.
13 We Israilning padishahi Yehoash Beyt-Shemeshte Ahaziyaning newrisi, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziyani esir qilip, Yérusalémgha élip bardi; u Yérusalémning sépilining Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölikini örüwetti.□
14 U Perwerdigarning öyidin hemde padishahning ordisidiki xezinidin tépilghan barliq altun-kümüsh, hemme qacha-quchilarni buliwaldi we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti.

■ **14:2** 2Tar. 25:1 □ **14:3 «ejdadi Dawut» —** ibraniy tilida «atisi Dawut». ■ **14:6** Qan. 24:16; Ez. 18:20 □ **14:10 «Némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» —** Yehoash éytqan temsilning omumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirdek ulugh ademmen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablighili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi. □ **14:13 «töt yüz gezlik…» —** Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluq idi.

15 Emma Yehoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning
Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining
Tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
16 Yehoash öz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede Israilning padishahlirining
arisida depne qilindi. Oghli Yeroboam uning ornigha padishah boldi.
17 Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yehoash ölgendin kéyin, Yehoashning oghli,
Yehudaning padishahi Amaziya on besh yil ömür kördi.
18 Emdi Amaziyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda
padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
19 U Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi, Laqish shehirige qéchip ketti; lékin
qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip u yerde uni öltürdi. ■
20 Andin ular uni atlargha artip Yérusalémgha élip bardi. U Yérusalémda ata-bowilirining
arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi.
21 Yehudaning barliq xelqi uning on alte yashqa kirgen oghli Azariyani tiklep, uni atisi
Amaziyaning ornida padishah qildi ■
22 (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Élat shehirini qaytidin
yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi).□

Yeroboam II-ning Israil üstige padishah bolushi

23 Yehudaning padishahi Yoashning oghli Amaziyaning seltenitining on beshinchi
yilida, Israilning padishahi Yehoashning oghli Yeroboam höküm sürüshke bashlap,
Samariyede qiriq bir yil seltenet qildi.
24 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan
Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchbirini tashlimidi.
25 Israilning Xudasi Perwerdigarning öz quli Gat-Heferlik Amittayning oghli Yunus
peyghember arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, u *shimalda* Xamat rayonigha kirish
éghizidin tartip *jenubta* «Arabah déngizi»ghiche Israilning chégralirini kéngeytip eslige
keltürdi. □ ■
26 Chünki Perwerdigar Israilning tartqan azablirining intayin qattiq ikenlikini kördi;
ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi. □
27 Perwerdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoqitimen» dégen emes idi; shunga
U Yehoashning oghli Yeroboamning qoli bilen ularni qutquzdi.
28 Emdi Yeroboamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning
seltenitining qudriti we qandaq jeng qilip, esli Yehudagha tewe bolghan Demeshq bilen
Xamatni yanduruwalghanliqi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta
pütülgen emesmidi?
29 Yeroboam ata-bowiliri, yeni Israilning padishahlirining arisida uxlidi we oghli Zek-
eriya uning ornida padishah boldi.

15

Azariya — yeni Uzziya — Yehudagha seltenet qilidu
2Tar. 26:1-23

■ **14:19** 2Tar. 25:27 ■ **14:21** 2Tar. 26:1 □ **14:22** **«padishah ...Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi»** — yaki «padishah atisi öz ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Azariya Élat shehirini qaytidin yasap uni Yehudagha yene tewe qildi» □ **14:25** **«Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...»** — yaki «Libo-Xamattin tartip...». **«Arabah déngizi»** — «Ölük déngiz»dur. ■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26** **«ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi»** — bashqa birxil terjimisi: «meyli qul bolsun, hör bolsun, Israilgha medetkar yoq idi».

1 Israilning padishahi Yeroboamning seltenitining yigirme yettinchi yilida Amaziyaning oghli Azariya Yehudaning padishahi boldi. □ ■
2 On alte yashqa kirgende padishah bolup Yérusalémda ellik ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, u Yérusalémliq idi. ■
3 U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.
4 Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.
5 Emma Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti we padishahning oghli Yotam ordini bashqurup yurtning xelqining üstige höküm süretti.□
6 Azariyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
7 Azariya ata-bowilirining arisida uxlidi; kishiler uni «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining arisida depne qildi. Oghli Yotam uning ornida padishah boldi.

Israil üstige yene birnechche padishah qisqa waqit seltenet qilidu

8 Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz sekkizinchi yilida, Yeroboamning oghli Zekeriya Samariyede Israilgha padishah bolup, alte ay seltenet qildi.
9 U ata-bowiliri qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.
10 Yabeshning oghli Shallum uninggha qest qilip, uni xelqning aldida urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.
11 Zekeriyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
12 *Uning öltürülüshi* Perwerdigarning Yehugha: — Séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dégen sözini emelge ashurdi. Derweqe shundaq boldi.■
13 Yabeshning oghli Shallum Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida padishah bolup, Samariyede toluq bir ay seltenet qildi.
14 Gadining oghli Menahem Tirzahdin chiqip, Samariyege kélip, Yabeshning oghli Shallumni shu yerde urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.
15 Shallumning bashqa ishliri, jümlidin uning qest qilishliri, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.
16 Shu chaghda Menahem Tipsah shehirige hujum qilip, u yerde turuwatqanlarning hemmisini öltürdi; u yene Tirzahdin tartip uninggha tewe barliq zéminlirini weyran qildi. Ular ten bérip derwazini achmighini üchün sheherge shundaq hujum qildiki, hetta uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip öltürdi.

Menahemning Israil üstige bolghan selteniti

17 Yehuda padishahi Azariya seltenitining ottuz toqquzinchi yilida, Gadining oghli Menahem Israilgha padishah bolup, Samariyede on yil seltenet qildi.
18 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, pütün ömride Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

□ **15:1 «Azariya»** — «Azariya»ning bashqa shekli «Uzziya». ■ **15:1** 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3 □ **15:5 «Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti»** — bu weqe toghruluq «2Tar.» 26:16-21ni körüng. ■ **15:12** 2Pad. 10:30

19 Asuriyening padishahi Pul Israil zéminigha tajawuz qildi; u waqitta Menahem:
«Padishahliqimning mustehkemliki üchün manga yardem qilghayla» dep uninggha ming
talant kümüsh berdi. □ ■
20 Menahem Asuriyening padishahigha béridighan shu pulni Israilning hemme bay
ademlirige baj sélish bilen aldi; u herbiridin ellik shekel kümüsh aldi. Shuning bilen
Asuriyening padishahi qaytip ketti we bu zéminda turup qalmidi.□
21 Menahemning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining
tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
22 Menahem ata-bowilirining arisida uxlidi we oghli Pekahiya ornida padishah boldi.

Pekahiyaning Israil üstige bolghan selteniti

23 Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ellikinchi yilida, Menahemning oghli
Pekahiya Samariyede Israilgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi.
24 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan
Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.
25 We uning serdari Remaliyaning oghli Pikah uninggha qest qilip uni Samariyede,
padishah ordisidiki qel'ede öltürdi; shu ishta Argob bilen Ariye we ellik Giléadliq kishi
Pikah terepte turdi; u Pekahiyani öltürüp uning ornida padishah boldi.
26 Pekahiyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil
padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Pikahning Israil üstige bolghan selteniti

27 Yehudaning padishahi Azariyaning seltenitining ellik ikkinchi yilida, Remaliyaning
oghli Pikah Samariyede Israilgha padishah bolup, yigirme yil seltenet qildi.
28 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Israilni gunahqa putlashturghan
Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.
29 Israilning padishahi Pikahning künliride Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser kélip
Iyon, Abel-Beyt-Maakah, Yanoah, Kedesh, Hazor, Giléad, Galiliye, jümlidin Naftalining
pütkül zéminini ishghal qilip, shu yerdiki xelqni tutqun qilip, Asuriyege élip bardi.■
30 Elahning oghli Hoshiya Remaliyaning oghli Pikahgha qest qilip uni öltürdi. Uzziyan-
ing oghli Yotamning seltenitining yigirminchi yilida, u Pikahning ornida padishah
boldi. □
31 Pikahning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil
padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Yotamning Yehuda üstige bolghan selteniti
2Tar. 27:1-9

32 Israilning padishahi Remaliyaning oghli Pikahning seltenitining ikkinchi yilida,
Uzziyaning oghli Yotam Yehudagha padishah boldi.
33 U padishah bolghanda yigirme besh yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil
seltenet qildi. Uning anisining ismi Yerusha idi; u Zadokning qizi idi.■
34 Yotam atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bol-
ghanni qilatti.
35 Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip
xushbuy yaqatti.
Perwerdigarning öyining «Yuqiriqi derwaza»sini yasighuchi shu idi.

□ **15:19 «ming talant kümüsh»** — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 30.6 tonna kümüsh idi. ■ **15:19** 1Tar. 5:26 □ **15:20 «ellik shekel»** — belkim 570 gram kümüsh bolatti. ■ **15:29** Yesh. 8:23 □ **15:30 «Uzziya»** — «Azariya»ning ikkinchi sheklidur. ■ **15:33** 2Tar. 27:1-9

36 Yotamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
37 Shu chaghlarda Perwerdigar Suriyening padishahi Rezin bilen Remaliyaning oghli Pikahni Yehudagha hujum qilishqa qozghidi.■
38 Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we ata-bowilirining arisida atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Oghli Ahaz ornida padishah boldi.

16

Ahazning Yehuda üstige bolghan selteniti
2Tar. 28:1-27

1 Remaliyaning oghli Pikahning on yettinchi yilida, Yotamning oghli Ahaz Yehudagha padishah boldi. ■
2 Ahaz padishah bolghanda yigirme yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qilghanidi. U atisi Dawut qilghandek emes, eksiche Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmidi.
3 U Israilning padishahlirining yolida mangatti, hetta Perwerdigar Israilning aldidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlirigha egiship, öz oghlini ottin ötküzüp köydürdi. ■
4 U «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herbir kök derexlerning astida qurbanliq qilip, küje köydüretti.
5 Shu waqitta Suriyening padishahi Rezin bilen Israilning padishahi, Remaliyaning oghli Pikah Yérusalémgha hujum qilip, *padishah* Ahazni muhasirige élip qorshiwalghini bilen, lékin uni meghlup qilalmidi. ■
6 Ashu waqitta Suriyening padishahi Rezin Élat shehirini Suriyege qayturuwaldi we shu yerde turuwatqan Yehudalarni heydiwetti. Andin Suriyler kélip u yerde olturaqlashti; ular bügün'giche shu yerde turmaqta.
7 Ahaz Asuriyening padishahi Tiglat-Pileserge elchilerni ewetip: Men silining qulliri, silining oghulliri bolimen; manga hujum qiliwatqan Suriyening padishahining qolidin we Israilning padishahining qolidin qutquzushqa chiqqayla, dédi.
8 Shuni éytip Ahaz Perwerdigarning öyi we padishahning ordisidiki xezinilerdiki kümüsh bilen altunni sowgha qilip, Asuriyening padishahigha ewetti.■
9 Asuriyening padishahi uning telipige qoshuldi; shuning bilen Asuriyening padishahi Demeshqqe hujum qilip uni ishghal qildi; uningdiki ahalini tutqun qilip Kir shehirige élip bardi we Rezinni öltürdi.
10 Ahaz padishah emdi Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser bilen körüshkili Demeshqqe bardi we shundaqla Demeshqtiki qurban'gahni kördi. Andin Ahaz padishah shu qurban'gahning resimini, uning barliq yasilish tepsilatlirining layihisini sizip, uni Uriya kahin'gha yetküzdi.
11 Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah Demeshqtin ewetken barliq tepsilatlar boyiche bir qurban'gah yasidi. Ahaz padishah Demeshqtin yénip kelmeste, Uriya kahin uni shundaq teyyar qilghanidi.
12 Padishah Demeshqtin yénip kélip, qurban'gahni körüp, qurban'gahqa bérip, uning üstige qurbanliq sundi;
13 u qurban'gahning üstige köydürme qurbanliq we ashliq hediyesini köydürüp, «sharab hediye»sini töküp, «inaqliq qurbanliqi»ning qénini chachti.

■ **15:37** 2Pad. 16:5; Yesh. 7:1 ■ **16:1** 2Tar. 28:1 ■ **16:3** Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31 ■ **16:5** Yesh. 7:1 ■ **16:8** 2Tar. 28:21

14 Shundaq qilip u Perwerdigarning huzurining aldidiki mis qurban'gahni élip uni Perwerdigarning öyi bilen özining qurban'gahining otturisidin ötküzüp, öz qurban'gahining shimal teripige qoydurdi. □
15 Ahaz padishah Uriya kahin'gha buyruq qilip: Mushu chong qurban'gah üstige etigenlik köydürme qurbanliq bilen kechlik ashliq hediyesini, padishahning köydürme qurbanliqi bilen ashliq hediyesini, hemme yurtning pütün xelqining köydürme qurbanliqi, ashliq hediye we sharab hediyelirini köydürüp sunisen. Köydürme qurbanliqlarning barliq qanliri we bashqa qurbanliqlarning barliq qanlirini ushbu qurbanliqning üstige tökisen. Mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üchün bolsun, dédi.□
16 Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah buyrughanning hemmisini ada qildi.
17 Ahaz padishah das tegliklirige békitilgen taxtaylarni késip ajritip, daslarni tegliklirdin éliwetti; u mis «déngiz»ni tégidiki mis uylarning üstidin kötürüp élip, uni tash taxtayliq bir meydan'gha qoydurdi. ■
18 U Asuriye padishahini razi qilish üchün Perwerdigarning öyige tutishidighan «Shabat künidiki aywanliq yol» bilen padishah tashqiridin kiridighan yolni étiwetti.
19 Ahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
20 Ahaz öz ata-bowiliri arisida uxlidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi; oghli Hezekiya ornida padishah boldi.

17

Hoshiya Israil üstige höküm süridu

1 Yehudaning padishahi Ahazning seltenitining on ikkinchi yilida, Élahning oghli Hoshiya Samariyede Israilgha padishah bolup, toqquz yil seltenet qildi.
2 U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; lékin uningdin ilgiri ötken Israilning padishahliridek undaq rezillik qilmaytti.
3 Asuriyening padishahi Shalmanezer uninggha hujum qilghili chiqqanda, Hoshiya uninggha béqinip sowgha-salam berdi.
4 Emma Asuriyening padishahi Hoshiyaning asiyliq qilmaqchi bolghinini bayqidi; chünki Hoshiya burunqidek Asuriyening padishahigha yilliq sowgha-salam yollimay, belki Misirning padishahi sogha elchilerni mangdurghanidi. Uning üchün Asuriyening padishahi uni tutup, baghlap zindan'gha soliwetti.
5 Andin Asuriyening padishahi chiqip pütkül *Israil* zéminini talan-taraj qilip, Samariyeni üch yilghiche qamal qildi. ■
6 Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Asuriyening padishahi Samariyeni ishghal qilip, Israillarni Asuriyege sürgün qilip, ularni Xalah shehiri, Gozandiki Xabor deryasining boyliri we Médialarning sheherlirige orunlashturdi.■

Israil, yeni shimaliy padishahliqning gunahliri we jazalinishi — xulase

7 Mana, shundaq ishlar boldi; chünki Israillar özlirini Misirning padishahi Pirewnning qolidin qutquzup, Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasigha gunah qilip bashqa ilahlardin qorqup

□ **16:14 «Perwerdigarning öyi»** — mushu yerde ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni körsitidu. □ **16:15 «mis qurban'gah bolsa méning yol sorishim üchün bolsun»** — padishahning sözining menisi belkim «bu qurban'gahning wasitisi bilen Perwerdigardin yol soraymen». Qiziq yéri shuki, Ahazdek bir insan butpereslikke bérilip ketkendin kéyin, yenila Perwerdigardin yol sorimaqchi bolidu. ■ **16:17** 1Pad. 7:23-51 ■ **17:5** 2Pad. 18:9 ■ **17:6** 2Pad. 18:10; Yesh. 8:4

8 Perwerdigar Israillarning aldidin heydiwetken yat elliklerning qaide-belgilimiliride, shundaqla Israilning padishahliri özliri chiqarghan qaide-belgilimiliride mangghanidi. ■
9 We Israillar öz Perwerdigar Xudasigha qarshi chiqip, yoshurunlarche toghra bolmighan ishlarni qildi; ular barliq sheherliride közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche «yuqiri jaylar»ni yasidi. □
10 Ular hemme égiz dönglerde we hemme kök derexlerning astida «but tüwrük» we «Asherah» buti turghuzdi. □
11 Perwerdigar ularning aldidin heydep chiqarghan *yat* ellikler qilghandek, ular hemme «yuqiri jaylar»da xushbuy yaqatti we Perwerdigarning ghezipini keltüridighan herxil rezil ishlarni qilatti.
12 Gerche Perwerdigar ularga: — «Bu ishni qilmanglar!» dégen bolsimu, ular butlarning qulluqigha bérilip ketkenidi.■
13 Perwerdigar hemme peyghemberler bilen hemme aldin körgüchilerning wasitisi bilen hem Israilni hem Yehudani agahlandurup: Rezil yolliringlardin yénip, ata-bowiliringlargha tapilan'ghan we qullirim bolghan peyghemberler arqiliq silerge testiqlighan pütün qanun'gha boysunup, Méning emrlirim we Méning belgilimilirimni tutunglar, dégenidi. □ ■
14 Lékin ular qulaq salmay, Perwerdigar Xudasigha ishenmigen ata-bowiliri qilghandek, boyunlirini qattiq qildi. ■
15 Ular Uning belgilimilirini, shundaqla U ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdini we ulargha tapshurghan agah-guwahlarni chetke qaqqan; ular erzimes nersilerge egiship, özliri erzimes bolup chiqti; Perwerdigar ularga: — Etrapinglardiki elliklerning qilghinidek qilmanglar, dégen del shu ellerge egiship, rezillik qilatti. □
16 Ular Xudasi bolghan Perwerdigarning barliq emrlirini tashlap, özliri üchün quyma mebudlarni, yeni ikki mozayni quydurdi, bir «Asherah but» qildurdi, asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlargha bash urdi we Baalning qulluqigha kirdi. □ ■
17 Ular öz oghulliri bilen qizlirini ottin ötküzdi, palchiliq we jadugerlik ishletti, shundaqla Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilish üchün, özlirini sétip Uning ghezipini qozghidi. □ ■
18 Shuning üchün Perwerdigar Israilgha intayin achchiqlinip, ularni Öz neziridin néri qildi; Yehudaning qebilisidin bashqa héchqaysisi öz *zéminida* qaldurulmidi.■
19 Lékin Yehudamu öz Xudasi Perwerdigarning emrlirini tutmidi, belki Israil chiqarghan qaide-belgilimiler ichide mangdi. ■
20 Uning üchün Perwerdigar Israilning barliq neslini chetke qaqti; ularni Öz neziridin tashlighan künigiche *zéminida* xarliqqa qaldurup, bulangchilarning qoligha tapshurup berdi. □

■ **17:8** Law. 18:3 □ **17:9 «közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche» —** menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche». □ **17:10 ««Asherah» butlar» —** belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Qan. 5:7, 8, 9 □ **17:13 «testiqlighan» —** yaki «ewetken». ■ **17:13** Yer. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Qan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15 «erzimes nersiler» —** mushu yerde butlarni körsitidu. □ **17:16 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» —** ibraniy tilida «asmandiki qoshun» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28 □ **17:17 «oghul-qizlirini ottin ötküzüsh» —** belkim ularni «insan qurbanliqi» qilishtin ibaret bolushi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Qan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Hosh. 1:6 ■ **17:19** Law. 18:3 □ **17:20 «Perwerdigar.... ularni Öz neziridin tashlighan küni» —** buningda közde tutulghini Xudaning Israillarni Öz zéminidin sürgün qildurush künidin ibarettur (23-ayetnimu körüng). Israil xelqining «Xudaning neziridin tashlinishi», yeni sürgün bolushi ulargha nisbeten Xudaning eng dehshetlik jazasi, elwette.

21 U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi. Ular Nibatning oghli Yeroboamni padishah qildi we Yeroboam bolsa Israilni Perwerdigarning yolidin yandurup, ularni éghir bir gunahqa patquzup azdurdi. □ ■
22 Israillar Yeroboamning qilghan hemme gunahlirida yürüp, ulardin chiqmidi.
23 Axir bérip Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerning wasitisi bilen éytqandek, Israilni Öz neziridin néri qildi; Israillar öz yurtidin Asuriyege élip kétilip, u yerde bügün'ge qeder turup keldi.□
24 Emma Asuriyening padishahi Babil, Kuttah, Awwa, Xamat we Sefarwaimdin xelqni yötkep Israilning ornigha Samariyening sheherlirige makanlashturdi. Ular shuning bilen Samariyege igidarchiliq qilip sheherlerde olturdi.
25 We shundaq boldiki, ular u yerde deslepte olturghinida Perwerdigardin qorqmighanidi; Perwerdigar ularni qiyma-jiyma qilidighan birnechche shirlarni ularning arisigha ewetti.
26 Shuning bilen Asuriyening padishahigha xewer yetküzülüp: — Sili yötkep Samariyening sheherliride makanlashturghan xelqler shu yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu; shunga U ularning arisigha shirlarni ewetti; mana bular ularni öltürmekte, chünki xelq yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu, déyildi.
27 Shuning bilen Asuriyening padishahi emr qilip: — Siler u yerdin élip kelgen kahinlarning birini yene u yerge apiringlar; u u yerde turup, ulargha u yurtning ilahining qaide-yosunlirini ögetsun, — dédi.
28 Uning buyruqi bilen ular Samariyedin yötkigen kahinlarning biri kélip, Beyt-Elde turup Perwerdigarning qorqunchini ulargha ögetti.
29 Lékin shu xelqlerning herbiri öz ilahlirining butlirini yasap, Samariyelikler salghan «yuqiri jaylar»diki ibadetgahlar ichige turghuzdi; herbir xelq özi turghan sheherde shundaq qildi.
30 Babildin kelgenler Sukkot-Binot dégen mebudni yasidi, Kuttin kelgenler Nergal butni, Xamattin kelgenler Ashima butni,
31 Awwiylar Nibhaz bilen Tartak butlarni yasidi; Sefarwiylar Sefarwaimdiki butliri bolghan Adrammelek bilen Anammelekke öz balilirini atap otta köydürdi.

32 Ular emdi mushundaq halette Perwerdigardin qorqup, öz arisidiki her türlük ademlerni özliri üchün «yuqiri jaylar»diki butxanilarda qurbanliqlarni sunidighan kahin qilip békitken. ■
33 Ular Perwerdigardin qorqatti we shuning bilen teng qaysi eldin kelgen bolsa, shu elning qaide-yosunlirida öz ilahlirining qulluqidimu bolatti.■
34 Bügün'ge qeder ular ilgiriki adetler boyiche méngip kelmekte; ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu. □ ■
35 Perwerdigar ular bilen bir ehde qiliship ulargha buyrup: — «Bashqa ilahlardin qorqmay, ulargha sejde qilmay yaki ulargha bash urmay we ulargha qurbanliq qilmanglar —■

□ **17:21 «U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi»** — ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jemetidin yirtiwalghanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni körüng. ■ **17:21** 1Pad. 12:16, 17, 26 □ **17:23 «U yerde *, yeni Asuriyede*** bügün'ge qeder turup keldi» — mushu sözler «Tarix-tezkire»ning Yehudadikiler Babil impériyesidin qaytip kélish (miladiyedin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri xatirilen'genlikini ayan qilidu. ■ **17:32** 1Pad. 12:31 ■ **17:33** Zef. 1:5 □ **17:34 «Ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu»** — yaki «Ular Perwerdigardin qorqmay, özlirining belgilimiliri we hökümlirige muwapiq ish körmeydu we Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu». Bu terjime toghra bolsa, «özlirining belgilimiliri we hökümliri» dégen bu söz ularning öz ilahlirining belgilimiliri we hökümlirini körsitidu. ■ **17:34** Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31 ■ **17:35** Hak. 6:10

36 peqet zor qudret we uzatqan biliki bilen silerni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigardinla qorqunglar, uninggha sejde qilinglar we uninggha qurbanliq sununglar.
37 U siler üchün pütküzgen belgilimiler, hökümler, qanun we emrni bolsa, ularni ebedgiche köngül bölüp tutunglar; bashqa ilahlardin qorqmanglar.
38 Men siler bilen qilghan ehdini untumanglar ya bashqa ilahlardin qorqmanglar,
39 belki Xudayinglar Perwerdigardin qorqunglar; we U silerni hemme düshmenliringlarning qolidin qutquzidu» — dégenidi.
40 Lékin ular qulaq salmay, ilgiriki qaide-yosunlarni yürgüzetti.
41 Mushu eller shu teriqide Perwerdigardin qorqatti hem oyma mebudlarning qulluqida bolatti; ularning baliliri bilen balilirining balilirimu shundaq qilatti; öz atabowiliri qandaq qilghan bolsa, ularmu bügünki kün'giche shundaq qilip keldi.

18

Hezekiya Yehudaning üstide höküm süridu
2Tar. 29:1-2; 31:1

1 Élahning oghli, Israilning padishahi Hoshiyaning seltenitining üchinchi yilida, Yehudaning *sabiq* padishahi Ahazning oghli Hezekiya Yehudagha padishah boldi. ■
2 U padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zekeriyaning qizi idi.
3 Hezekiya bolsa atisi Dawutning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti.
4 U «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrükler»ni chéqip «Asherah»larni késip tashlap, Musa yasatqan mis yilanni chéqip pare-pare qilip (chünki u chaghqiche Israillar uninggha xushbuy yaqatti), uninggha «Nehushtan!» dep isim qoydi. □ ■
5 Hezekiya Israilning Xudasi Perwerdigargha tayandi. Bu jehette ne uningdin kéyin kelgen ne uningdin ilgiri ötken Yehuda padishahlirining arisidiki héchbiri uninggha yetmeytti. □
6 U Perwerdigargha ching baghlinip uninggha egishishtin chiqmay, belki Perwerdigar Musagha buyrughan emrlerni tutatti.
7 Perwerdigar uning bilen bille idi; u qaysila ishqa chiqsa shuningda rawajliq bolatti. U Asuriye padishahining hakimiyitige qarshi chiqip uninggha béqindi bolushtin yandi.
8 U Filistiylerge hujum qilip ularni Gaza shehiri we uning etrapidiki zéminlirighiche, közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche bésip meghlup qildi.□ ■
9 We shundaq boldiki, Hezekiya padishahning seltenitining tötinchi yilida, yeni Israilning *sabiq* padishahi Élahning oghli Hoshiyaning seltenitining yettinchi yilida, Asuriyening padishahi Shalmanezer Samariyege hujum qilip uni qamal qildi. ■
10 Üch yildin kéyin ular sheherni aldi; Hezekiyaning seltenitining toqquzinchi yili, yeni Israil padishahi Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Samariye ishghal qilindi. ■
11 Andin Asuriyening padishahi Israillarni Asuriyege élip kétip, ularni Xalahda, Gozandiki Xabor deryasining boylirida we Médialarning sheherliride makanlashturdi.

■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4 «Nehushtan!»** — «bir parche mis, xalas!» dégen menide. Bu yilan toghruluq «Chöl.» 21:4-9ni körüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5 «bu jehette»** — démek, Xudagha tayinish jehette, iman-ishenchni ipadilesh terepte. □ **18:8 «közet munaridin mustehkem qorghan'ghiche»** — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghan'ghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche». ■ **18:8** Yesh. 14:29, 30 ■ **18:9** 2Pad. 17:3 ■ **18:10** 2Pad. 17:6

12 Chünki ular öz Xudasi Perwerdigarning awazigha itaet qilmidi, belki Uning ehdisige, yeni Perwerdigarning quli Musa buyrughanning hemmisige xilapliq qildi; ular yaki qulaq salmidi, yaki emel qilmidi.

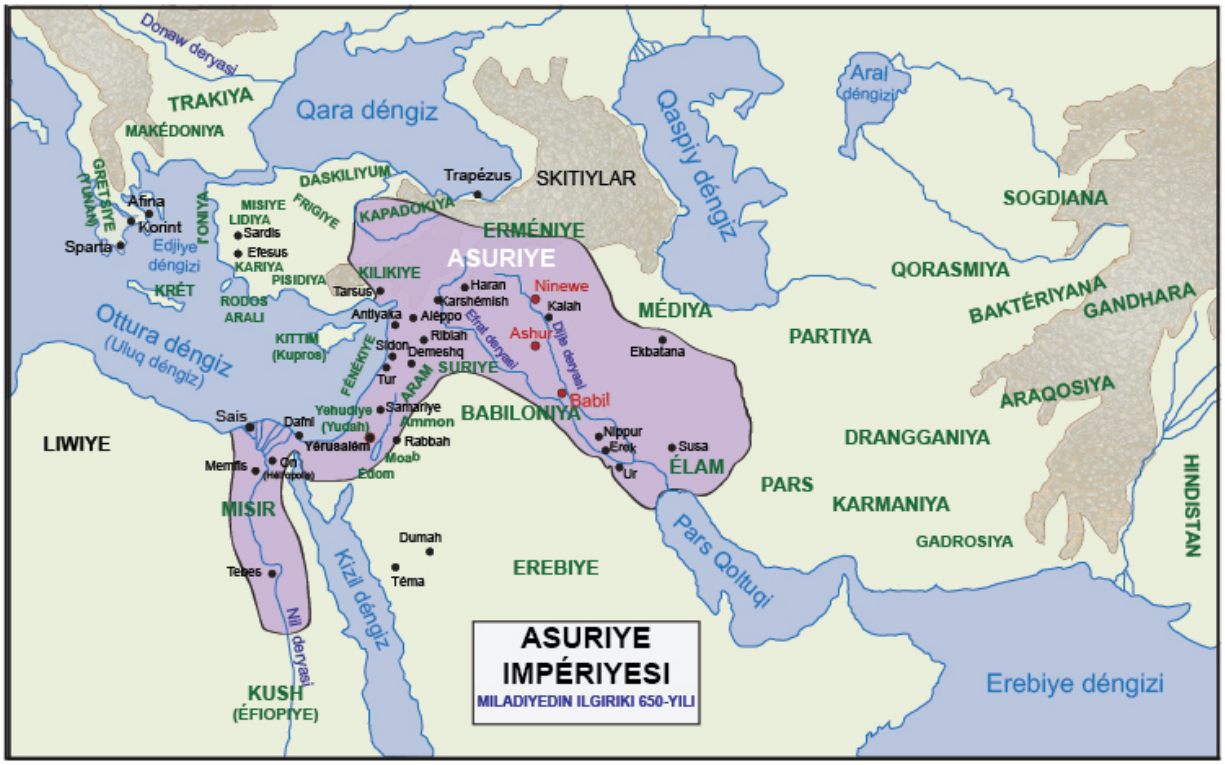

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu
2Tar. 32:1-9; Yesh. 36:1-22

13 Hezekiya padishahning seltenitining on tötinchi yili, Asuriyening padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qildi. ■

14 U waqitta Yehudaning padishahi Hezekiya Laqishqa adem ewetip, Asuriyening padishahigha: Men gunahkar! Mendin chékin'geyla, üstümge herném chüshürsile shuni *töleymen*, — dédi.
Asuriyening padishahi Hezekiyagha üch yüz talant kümüsh bilen ottuz talant altun toxtitip qoydi. □

15 Hezekiya Perwerdigarning öyidiki we padishahning ordisining xezinisidiki barliq kümüshni élip berdi.

16 Shuning bilen bir waqitta Yehudaning padishahi Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin we özi eslide qaplatqan ishik késheklirídin altunni ajritip élip, Asuriyening padishahigha berdi.□

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yesh. 36:1 □ **18:14 «yüz talant kümüsh bilen ottuz talant altun»** — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 9.06 tonna kümüsh we 0.906 tonna altun idi. □ **18:16 «Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin ... altunni ajritip élip...»** — bu tékistte «altun» dégen sözning özi yoq. Lékin ibadetxana ichidiki barliq yaghachlargha chaplan'ghan métal altun bolushi kérek idi («1Pad.» 6:32-35ni körüng).

17 Shu chaghda Asuriye padishahi Sennaxérib Tartan, Rab-Saris we Rab-Shakehlirini
chong qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha, Hezekiyaning yénigha ewetti. Ular
Yérusalémgha chiqip keldi. Chiqqanda, ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda,
yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi. □
18 Ular padishahni chaqirghanda, Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim,
ordining diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar ularning yénigha
keldi.
19 We Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: —
«Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi,
denglar: —
Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némidi?
20 Sen: «Urush qilishqa tedbir-meslihetimiz hem küchimiz bar, deysen — bu peqet bir
quruq gep, xalas! — Sen zadi kimge tayinip manga qarshi ökte qopisen? □
21 Mana emdi sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen. Birsi uninggha
yölense, uning qoligha sanjip kiridu; Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning
hemmisi shundaq bolidu!■
22 Eger siler manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — désenglar,
Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu
ibadetgah aldidila ibadet qilishinglar kérek» dep, uninggha atalghan «yuqiri jaylar»ni
hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri
emesmidi?□
23 Emdi hazir xojayinim Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kélinglar: — «Eger silerde
ularghа mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!»□
24 Silerde undaqlar bolmisa, xojayinimning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir
leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Gerche siler jeng harwiliri we atlarni élish
üchün Misirgha tayinisiler!
25 Men mushu yerni halak qilish üchün Perwerdigarsiz keldimmu? Chünki Perwerdigar
manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin» — dédi!».

26 Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —
Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile,
gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun! — dédi.□
27 Biraq Rab-Shakeh: —
Xojayinim méni mushu gepni xojayininglargha we silergila éytishqa ewetkenmu?
Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlargha déyishke ewetken emesmu?

□ **18:17 «Tartan» —** Asuriye qoshunlirining bash serdarining, «Rab-Saris» bash aghwatning, «Rab-Shakeh» padishahning meslihetchisining unwani bolushi mumkin idi. **«Ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi»** — mushu yer del Yeshaya peyghember Ahaz padishah bilen körüshüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan yer («Yesh.» 7-babni körüng). □ **18:20 «urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar... sen zadi kimge tayinip manga qarshi ökte qopisen?» —** mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar oxshaydu. ■ **18:21** Yesh. 36:6; Ez. 29:6, 7 □ **18:22 «... Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» —** Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem xata yol bilen qurulghan, «Perwerdigargha atap» ibadet qilidighan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette. □ **18:23 «Eger silerde ularghа mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!» —** bu kinayilik, hejwiy gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi. □ **18:26 «aramiy tili» —** Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletken.

Chünki ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi. □
28 Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: «Ulugh padishah, yeni Asuriye
padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.
29 — «Padishah mundaq deydu: — Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni
padishahning qolidin qutquzalmaydu.
30 Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye
padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol
qoymanglar!
31 Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: — Men
bilen sülhiliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning
üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su
kölchikinglardin su ichisiler;
32 ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni, üzümzarliri we
zeytun derexliri bar, hesel chiqiridighan bir zémin'gha, yeni zémininglargha oxshash bir
zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar! Shuning bilen siler tirik qélip, ölmeysiler!
Hezekiya silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dése uninggha qulaq salmanglar!□
33 El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin
qutquzghanmu?
34 Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim, Xéna we Iwwah
sheherlirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?!
35 Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq
iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?» — dédi.
36 Emma xelq süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishah-
ning buyruqi shuki: —
«Uninggha jawab bermenglar».
37 Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna
we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklirini yirtiship, Hezekiyaning
yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

19

Hezekiya Xudadin yol soraydu
2Tar. 32:20-21; Yesh. 37:1-38

1 Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklirini yirtip, özini böz bilen
qaplap Perwerdigarning ibadetxanisigha kirdi.
2 U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahin-
larning aqsaqallirini böz qaplan'ghan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge
ewetti.■
3 Ular uninggha: —
Hezekiya mundaq deydu: —
«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün
awarichilik, reswa qilinidighan, mazaq qilinidighan bir künidur.

□ **18:27 «... Ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!»** — sheher muhasirige chüshüp, uningda ash we su qalmighan halette xelqler mushundaq qilishqa mejbur bolidu. □ **18:32 «...men kélip silerni ... zémininglargha oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!»** — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldamchi idi. ■ **19:2** Yesh. 1:1

4 Öz xojayini bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning mushu barliq geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üchün uning dekkisini bérermikin? Shunga qélip qalghan qaldisi üchün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng» — dédi.
5 Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi.
6 Yeshaya ulargha: —
«Xojayininglargha: — Perwerdigar mundaq dédi: —
«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu Manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma;
7 Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.□
8 Rab-Shakeh özi kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqan padishahning yénigha keldi.
9 Chünki padishah: «Mana, Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglighanidi. Lékin u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —□
10 «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq dengarisaldilar: —
«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma;
11 mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni öz ilah-butliriga atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qutquzulamsen? □
12 Ata-bowilirim halak qilghan ellerning öz ilah-butliri ularni qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu, Télassarda turghan Édenlernichu?
13 Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»».□
14 Shuning bilen Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi.
15 We Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: —
«I kérublar otturisida turghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —
Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen. □

□ **19:7 «... Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» —** Yeshayaning mushu wehiyini diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning (6-ayettiki) telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghan (mesilen, «Yesh.» 10:5-21, 14:24-25ni körüng). Biraq Hezekiya we ordisidikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni («Yesh.» 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghan oxshaydu. □ **19:9 «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» —** bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ **19:11 «öz ilah-butliriga atap halak qilish» —** bu dégenlik ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadilinidu. □ **19:13 «Xamat, Arpad, Sefarwaim, Xéna we Iwwah» —** mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge bügün'ge qeder namelum. □ **19:15 «kérublar otturisida turghan» —** muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Ornining ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin tartip Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda shu textning üstide, yeni «kérublar otturisida» turghanidi. Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturisida turghan» dégini, sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur.

16 I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan geplirini anglighaysen!
17 I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni, shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □
18 ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanliri, yaghach we tash, xalas; shunga asuriylar ularni halak qildi.
19 Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlargha Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüsh üchün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».
20 Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —
— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —
«Séning Manga Sennaxérib toghruluq qilghan duayingni anglidim.
21 Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —
«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,
Séni mazaq qilip külidu;
Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;
22 sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?
Sen kimge qarshi awazingni kötürüp,
Neziringni üstün qilding?
Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!□
23 Elchiliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip; —
«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqisigha,
Liwan tagh baghriligha yétip keldimki,
Uning égiz kédir derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;
Men uning eng chet turalghusigha,
Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen.□
24 Özüm quduq kolap yaqa yurtning süyini ichtim;
Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim — déding.□
25 — Sen shuni anglap baqmighanmiding?
Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,
Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,
Hazir uni emelge ashurdumki,
Mana, sen qel'e-qorghanliq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;
26 Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,
Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;
Ular ösiwatqan ot-chöptek,
Yumran kök chöplerdek,

□ **19:17 «shulargha béqindi bolghan yurtlar» —** mushu ibarini sözmusöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Biz sherhlesh üchün uni qoshtuq. □ **19:22 «kupurluq» —** kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu. □ **19:23 «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi» —** bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibraniy tilida «karmel» dégen söz bilen ipadilinidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwanning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti. Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **19:24 «... Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutiwettim» —** yuqiriqi 22-ayette padishah özining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen Liwan rayonidiki eng yuqiri taghlargha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 24-ayettiki «putum... qurutiwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini ittiripériqni tosup, suni qurutiwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiwételeymen» dégen menmenlikni bildürmekchi.

Özgzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi.□
27 Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga
qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;
28 Séning Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikingning, hakawurliship ketkenlikingning
quliqimgha yetkenliki tüpeylidin,
Men qarmiqimni burningdin ötküzimen,
Yüginimni aghzinggha salimen,
We özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□
29 I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki,
Mushu yili özlükidin ösken,
Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu;
Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;
Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler.□
30 Yehuda jemetining qéchip qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,
Yuqirigha qarap méwe béridu;
31 Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,
Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni
ada qilidu.
32 Shunga, Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —
U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,
Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;
Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,
Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.
33 U qaysi yol bilen kelgen bolsa,
U yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu — deydu Perwerdigar,
34 — Chünki Özüm üchün we Méning qulum Dawut üchün uni etrapidiki sépildek qoghdap
qutquzimen». ■
35 Shu kéche shundaq boldiki, Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklerning
bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi; mana, kishiler etigende ornidin
turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi!□ ■
36 Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige
qaytip turdi.
37 We shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda,
oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular bolsa Ararat

---

□ **19:26 «özgzidiki ot-chöpler...»** — bu dégenlikning bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin. □ **19:28 «Men qarmiqimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...»** — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti. □ **19:29 «Mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu; üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler»** — mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üchün hem xelqni qutquzush üchün bérilgen. Urush waqtida tériqchiliq qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, qoshunidin qélip qalghanliri parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üchinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüshke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilerning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üchün, bu ikkinchi möjize bérildi. Shundaqtimu, mezkur «Padishahlar» dégen kitabqa qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untuydu, Xudagha wapasizliq qiliwéridu. ■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35 «Perwerdigarning Perishtisi»** — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 18-babni körüng). «Tebirler»nimu körüng. ■ **19:35** Yesh. 37:36

dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi.□ ■

20

Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu
2Tar. 32:24; Yesh. 38:1-22

1 Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: —
«Perwerdigar mundaq deydu: —
— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen» — dédi.■
2 *Hezekiya* bolsa yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip: —
3 I Perwerdigar, Séning aldingda méning heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.
We Hezekiya yighlap éqip ketti.
4 Yeshaya chiqip ordidiki ottura hoyligha yetmeste, Perwerdigarning sözi uninggha yétip mundaq déyildi: —
5 Yénip bérip xelqimning bashlamchisi Hezekiyagha mundaq dégin: —
«Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —
«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, Men séni saqaytimen. Üchinchi künide Perwerdigarning öyige chiqisen. □
6 Künliringge Men yene on besh yil qoshimen; shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Özüm üchün we qulum Dawut üchün Men bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdaymen.
7 (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlanglar, dédi. Ular uni élip kélip, yarisigha chapliwidi, u saqaydi.
8 Hezekiya Yeshayadin: Perwerdigar méni saqaytip, üchinchi küni uning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan'gha qandaq bésharetlik alamet bolidu? — dep sorighanidi.
9 Yeshaya: — Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üchün Perwerdigardin shundaq bésharetlik alamet boliduki, sen quyashning pelempey üstige chüshken sayisining on basquch aldigha méngishi yaki on basquch keynige yénishini xalamsen? — dédi.
10 Hezekiya: Quyash sayisining on basquch aldigha méngishi asan; saye on bashquch keynige yansun, dégenidi.
11 Shuning bilen Yeshaya peyghember Perwerdigargha nida qildi we U quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey basquchiliri üstige chüshken sayisini yandurup, on basquch keynige mangdurdi).

Babil padishahidin kelgen elchiler •••• Chong bir xataliq
2Tar. 32:31-33; Yesh. 39:1-8

□ **19:37 «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» —** mushu weqe Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi. ■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yesh. 37:38 ■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yesh. 38:1 □ **20:5 «atang Dawut» —** Hezekiya Dawut peyghemberning on üchinchi ewladi idi.

12 Shu peytte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan, Hezekiyani késel bolup yétip qaptu, dep anglap, xetler hediye bilen ewetti. □
13 Hezekiya bolsa elchilerning gépini tingshap, ulargha barliq xezine-ambarlirini, kümüshni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallar ambiridiki hemmini we bayliqlirining barliqini körsetti; ordisi we pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.
14 Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérip, uningdin: —
«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.
Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen» dédi.
15 Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.
Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin men ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.
16 Yeshaya Hezekiyagha: Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —
17 — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we bügün'ge qeder ata-bowiliring toplap, saqlap qoyghan hemme Babilgha élip kétilidu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar.
18 — Hemde Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu.□
19 Hezekiya emdi öz-özige «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?», dep Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi.□
20 Hezekiyaning bashqa emelliri, jümlidin uning seltenitining qudriti, uning qandaq qilip sheherge su teminlesh üchün köl, shundaqla su apiridighan nor yasighanliqi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?■
21 Hezekiya ata-bowilirining arisida uxlidi; oghli Manasseh ornida padishah boldi.

21

Manassehning Yehudaning üstidiki selteniti
2Tar. 33:1-9, 20

□ **20:12 «Mérodaq-Baladan»** — yaki «Bérodaq-Baladan». **«Babil padishahi Mérodaq-Baladan... xetler hediye bilen ewetti»** — Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, bu ish, yeni 20-babta we «Yesh.» 38-39-babta teswirlen'gen ishlar «2pad.» 18:17-37 we 19-babtiki ishlardin **ilgiri** yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Mushu ish toghruluq «Yesh.» 39:1diki izahatni körüng. □ **20:18 «Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu ... ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu»** — körünüshte addiy körün'gen mushu weqe üchün némishqa mushu qattiq jazaliq söz chiqidu? Pikrimizche, üch sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan ademmen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Mushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittipaqqa qatnishishqa teklip qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedin qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittipaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, «Yesh.» 56:4-ayettiki izahatni körüng. □ **20:19 «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?» —** Hezekiya mushu sözlerni yene ochuq éytishi mumkin. **«Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken»** — mushu ayette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi. ■ **20:20** 2Tar. 32:30

1 Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet
qildi. Uning anisining ismi Hefzibah idi. ■
2 U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklerning yirginchlik
adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.
3 U atisi Hezekiya buzup yoqatqan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baalgha atap
qurban'gahlarni saldurup, Israilning padishahi Ahab qilghandek bir Asherah mebud
yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlargha bash urdi we ularning qulluqigha
kirdi. □ ■
4 U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perw-
erdigar: Men Yérusalémda Méning namimni qoyimen, dégenidi. ■
5 U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni
atap yasatti. □
6 Öz oghlini ottin ötküzdi; jadugerchilik bilen palchiliq ishletti, özige jinkeshler bilen
epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip uning
ghezipini qozghidi.
7 U yasatqan «Asherah» oyma mebudni *Xudaning* öyige qoydi. Shu öy toghruluq
Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israil-
ning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni
ebedgiche qaldurimen; ■
8 eger Israil peqet Men ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni Öz qulum Musa ularga
buyrughan barliq qanun'gha muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning put-
lirini ata-bowiliriga teqsim qilghan bu zémindin qaytidin néri qilmaymen», dégenidi.
9 Lékin ular qulaq salmaytti; shunglashqimu, Manasseh ularni shundaq azdurdiki, ular
Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklerdin ashurup rezillik qilatti.
10 Shunga Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerning wasitisi arqiliq mundaq
dédi: —
11 Yehudaning padishahi Manasseh bu yirginchlik ishlarni qilip, hetta uningdin ilgiri
ötken Amoriylar qilghan barliq rezilliktin ziyade rezillik qilip, uning butliri bilen
Yehudanimu gunahqa azdurghini üchün ■
12 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —
«Mana, Yérusalém bilen Yehudaning üstige shundaq balayi'apet keltürimenki, kimki uni
anglisila qulaqliri zingildap kétidu.
13 Men Samariyeni ölchigen tana we Ahabning jemetini tekshürgen tik ölchigüch yip
bilen Yérusalémni tekshürtimen; kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp
qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen. □
14 Men mirasimning qalghanliridinmu waz kéchip, düshmenlirining qoligha tapshuri-
men; ularni hemme düshmenlirige bulang-talang obyékti we olja qilip bérimen; □
15 Chünki ular Méning nezirimde rezil bolghanni qilip, ularning ata-bowiliri Misirdin
chiqqan kündin tartip bügün'giche ghezipimni qozghap keldi».

■ **21:1** 2Tar. 33:1 □ **21:3 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar»** — ««asmanning qoshuni» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler, yeni jin-sheytanlar bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). ■ **21:3** 2Pad. 18:4 ■ **21:4** Qan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zeb. 132:13, 14; Yer. 32:34 □ **21:5 «asmanning qoshuni»** — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu. ■ **21:7** 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27 ■ **21:11** Yer. 15:4 □ **21:13 «Samariyeni ölchigen tana»** — shübhisizki, Xudaning Samariyening üstige chüshürgen jaza hökümini körsitidu; «Ahabning jemetini tekshürgen tik ölchigüch yip» — Xudaning Ahabning jemetining üstige chüshürgen jaza hökümini körsitidu. «Am.» 7:7-8ni körüng. **«kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen»** — bu söz, belkim, Xudaning Yérusalémdin barliq ahalisini yiraq qilip, uni astin-üstin qiliwétidighanliqini körsitidu. 14-ayetni körüng. □ **21:14 «mirasim»** — Israildiki on ikki qebile; «mirasimning qalghanliri» — Israildin yalghuz qalghan qebile, yeni Yehudani körsitidu.

16 Manasseh emdi pütkül Yérusalémni bir chétidin yene bir chétigiche qan'gha toldurup,
köp naheq qan tökküzdi we oxshashla özi qiliwatqan gunahi bilen Yehudalarni azdurup,
ularning Perwerdigarning neziridiki rezillikni qilishigha seweb boldi.
17 Manassehning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin u sadir qilghan
gunah «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
18 Manasseh ata-bowilirining arisida uxlidi we öz öyining béghida, yeni Uzzahning
béghida depne qilindi. Andin oghli Amon uning ornida padishah boldi.■

Amonning Yehudaning üstidiki selteniti
2Tar. 33:21-25

19 Amon padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda ikki yil seltenet
qildi. Uning anisining ismi Meshullemet idi; u Yotbahliq Haruzning qizi idi.
20 Amon atisi Manasseh qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.
21 U atisi mangghan barliq yollarda mangatti; u atisi qulluqida bolghan butlarning
qulluqida bolup, ulargha sejde qilip,
22 Perwerdigarning yolida yürmey, öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni terk qildi.
23 Emdi Amonning xizmetkarliri padishahni qestlep, uni öz ordisida öltürdi.
24 Lékin yurt xelqi Amon padishahni qestligenlerning hemmisini öltürdi; andin yurt
xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.
25 Amonning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining
tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
26 U Uzzahning béghida öz qebriside depne qilindi. Andin oghli Yosiya uning ornida
padishah boldi.■

22

Yosiyaning Yehudaning üstidiki selteniti
2Tar. 34:1-28

1 Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi.
Uning anisining ismi Yedidah idi; u Bozkatliq Adayaning qizi idi. ■
2 Yosiya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning
barliq yolida yürüp, ne onggha ne solgha chetnep ketmidi.
3 Padishah Yosiya seltenitining on sekkizinchi yilida, padishah Meshullamning newrisi,
Azaliyaning oghli katip Shafanni Perwerdigarning öyige ewetip:
4 «Bash kahin Hilqiyaning qéshigha chiqip shuni buyrughinki, u Perwerdigarning öyige
élip kélin'gen, derwaziwenler xelqtin yighqan pulni sanisun.
5-6 Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchi-
largha tapshurup bersun. Bular hem Perwerdigarning öyidiki buzulghan yerlerni
ongshashqa öyde ishligüchilerge, yeni yaghachchilar, tamchilar we tashtirashlargha
bersun. Ular mushu pul bilen öyni ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan
tashlarni sétiwalsun, dégin» — dédi.
7 Lékin ularning qoligha tapshurulghan pulning hésabi qilinmidi. Chünki ular insap
bilen ish qilatti.
8 Bash kahin Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide bir Tewrat kitabini
taptim, dédi. Shuni éytip Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi. U uni oqudi.
9 Andin kéyin katip Shafan padishahning qéshigha bérip padishahqa xewer bérip: —
Xizmetkarliri ibadetxanidiki pulni yighip Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish
béshilirining qolliriga tapshurup berdi, dédi.

■ **21:18** 2Tar. 33:20 ■ **21:26** Mat. 1:10 ■ **22:1** 2Tar. 34:1

10 Andin katip Shafan padishahqa: Hilqiya manga bir kitabni berdi, dédi. Andin Shafan
padishahqa uni oqup berdi.
11 We shundaq boldiki, padishah Tewrat kitabining sözlirini anglighanda, öz kiyimlirini
yirtti.□
12 Padishah Hilqiya kahin bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikayaning oghli Akbor
bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: —
13 Bérip men üchün we xelq üchün, yeni pütkül Yehudadikiler üchün bu tépilghan
kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu
kitabning sözlirige, uningdiki bizlerge pütülgenlirige emel qilishqa qulaq salmighanliqi
tüpeylidin Perwerdigarning bizge qozghalghan ghezipi intayin dehshetlik, dédi.
14 Shuning bilen Hilqiya kahin, Ahikam, Akbor, Shafan we Asayalar Xarxasning
newrisi, Tikwahning oghli kiyim-kéchek bégi Shallumning ayali ayal peyghember
Huldahning qéshigha bérip, uning bilen sözleshti. U Yérusalém shehirining ikkinchi
mehelliside olturatti.
15 U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni
ewetken kishige mundaq denglar: —
16 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi oqughan kitabning
hemme sözlirini emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet
chüshürimen.
17 Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri
bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üchün Méning qehrim bu yerge qarap yandi
hem öchürülmeydu.
18 Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa
shundaq denglar: Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar shun-
daq deydu: —
19 Chünki könglüng yumshaq bolup, mushu jay we uningda turghuchilarning weyrane
we lenetke aylandurulidighanliqi toghrisida ularni eyiblep éytqan sözlirimni anglighin-
ingda, Perwerdigarning aldida özüngni töwen qilip, kiyimliringni yirtip, Méning aldimda
yighlighining üchün, Menmu duayingni anglidim, deydu Perwerdigar.
20 Buning üchün séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrengge aman-xatirjemlik
ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq
külpetlerni körmeydu».
Ular yénip bérip, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

23

Yosiya padishah islahat qilidu
2Tar. 34:29-30; 35:1-27

1 Padishah ademlerni ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini öz
qéshigha chaqirtip keldi. ■
2 Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémda
turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen peyghemberler, yeni barliq xelq, eng
kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin u Perwerdigar-
ning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi.□

□ **22:11 «padishah Tewrat kitabning sözlirini anglighanda...»** — tépiwélin'ghan kitab Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin'ghan kitab» choqum bu ishni tekitleydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan. ■ **23:1** 2Tar. 34:29
□ **23:2 «Hemme sözlirini ularghа oqup berdi»** — ibraniy tilida: «hemme sözlirini ularning qulaqlirigha oqup berdi».

3 Padishah tüwrükning yénida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egiship
pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilim-
ilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdige emel qilimen dep ehdige özini baghlidi.
Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi.□
4 Andin kéyin padishah bash kahin Hilqiya bilen orun basar kahinlargha we hem
derwaziwenlerge: — Baalgha, Asherah butigha we asmanning barliq qoshunigha atap
yasalghan barliq eswab-üskünilerni Perwerdigarning öyidin chiqiriwétinglar, dep emr
qildi; u bularni Yérusalémning sirtida, Kidron étizliqida köydürdi we küllirini Beyt-Elge élip
bardi.
5 U Yehuda padishahlirining Yehuda sheherliridiki «yuqiri jaylar»da hemde
Yérusalémning etrapliridiki «yuqiri jaylar»da xushbuy yandurushqa tikligen but
kahinlirini, shuningdek Baalgha, quyashqa, aygha, yultuz türkümlirige hemde
asmanning barliq qoshunigha xushbuy yaqquchilarni ishtin heydiwetti. □
6 U Perwerdigarning öyidin Asherah butni élip chiqip Yérusalémning sirtigha élip bérip,
Kidron jilghisigha apirip shu yerde köydürüp kukum-talqan qilip ézip, topisini addiy
puqralarning qebriliri üstige chéchiwetti.
7 Andin u Perwerdigarning öyige jaylashqan bechchiwazlarning turalghulirini chéqip
ghulatti; bu öylerde yene ayallar Asherah butqa chédir toquytti.
8 U Yehuda sheherliridin barliq kahinlarni chaqirtip, özige yighdi. Andin u Gebadin
tartip Beer-Shébaghiche kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghi-
wetti; u «derwazilardiki yuqiri jaylar»ni chéqip buzdi; bular «Sheher bashliqi Yeshuaning
quwiqi»ning yénida, yeni sheher quwiqigha kirish yolining sol teripide idi □
9 (emdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yérusalémda Perwerdigarning qurban'gahigha
chiqishi cheklen'genidi; lékin ular dawamliq öz qérindashliri bilen birge pitir nanlardin
yéyishige muyesser idi).
10 Yosiya héchkim öz oghli yaki qizini Molekke atap ottin ötküzmisun dep, Hinnomning
oghlining jilghisidiki Tofetnimu buzup bulghiwetti. □
11 Perwerdigarning öyige kiridighan yolning éghizida Yehuda padishahliri quyashqa
teqdim qilip qoyghan atlarni shu yerdin yötkep, «quyash harwiliri»ni otta köydürdi (ular
ibadetxanining hoyliliriga jaylashqan, Natan-Melek dégen aghwatning öyining yénida
turatti). □
12 Padishah yene Yehuda padishahliri Ahazning balixanisining ögziside saldurghan
qurban'gahlarni we Manasseh Perwerdigarning öyining ikki hoylisigha yasatqan qur-
ban'gahlarni chéqip kukum-talqan qiliwetti; u ularning topisini u yerdin élip, Kidron
jilghisigha chéchiwetti.
13 Israilning padishahi Sulayman Yérusalémning meshriq teripige we «Halak téghi»ning
jenubigha Zidoniylarning yirginchlik buti Ashtarot, Moabiylarning yirginchlik buti
Kémosh we Ammonlarning yirginchlik buti Milkomgha atap yasatqan «yuqiri jay-
lar»nimu padishah buzup bulghiwetti. □

□ **23:3 «tüwrükning yénida» —** yaki «peshtaq üstide». **«kitabta pütülgen ehdige...»** — ibraniy tilida «kitabta pütülgen ehde sözlirige...». □ **23:5 «...ishtin heydiwetti» —** yaki «... halak qildi». □ **23:8 «Gébadin Beer-Shébaghiche» —** «Géba» Yehudaning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. **«U ... barliq kahinlarni chaqirtip, ... andin u ... kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti»** — Yosiya mushu yerlerni bulghash bilen butpereslerning kéyin u yerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ishlitishini mumkin emes qilish üchün idi. **«derwazilardiki yuqiri jaylar»** — yaki «tawapgahlarni». □ **23:10 «öz oghli yaki qizini... ottin ötküzüsh» —** insaniy qurbanliqlarni körsitishi mumkin. **«Hinnomning oghlining jilghisi»** — bu yer yene «Hinnomning jilghisi», yeni «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). □ **23:11 «quyashqa teqdim qilip qoyghan atlar» —** bu atlar tirik atlar yaki at heykili bolushi mumkin idi. **«Natan-Melek dégen aghwatning öyi»** — belkim muqeddes ibadetxanining birer hoylisida bolushi mumkin idi. □ **23:13 «Halak téghi» —** mushu yerde «Zeytun téghi»ni körsitidu. Butpereslikin bulghinip ketkini tüpeylidin uninggha shundaq hejwiy, kinayilik isim qoyulghan.

14 U but tüwrüklerni parchilap, Asherah butlirini késip yiqitip, ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi.□ ■
15 U yene Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboam Beyt-Elde saldurghan qurban'gah bilen «yuqiri jay»ni, ularni buzup chaqti, andin kéyin «yuqiri jay»ni köydürüp kukum-talqan qiliwetti, Asherah butinimu köydürüwetti. ■
16 Yosiya burulup qarap, taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi, shu yol bilen uni bulghiwetti. Bu ishlar Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözining emelge ashurulushi idi. □ ■
17 Andin Yosiya: Köz aldimdiki bu qebre téshi kimning? — dep soridi.
Sheherdikiler uninggha: Bu Yehudadin kelgen, silining Beyt-Eldiki qurban'gahni buzghan mushu ishlirini bésharet qilghan Xudaning adimining qebrisi iken, dédi.
18 Yosiya: — Uni qoyunglar, héchkim uning söngeklirini midirlatmisun, dep buyrudi. Shuning bilen ular uning söngekliri bilen Samariyedin kelgen peyghemberning söngeklirige héchkimni tegküzmidi.
19 Andin Yosiya Israilning padishahliri Perwerdigarning ghezipini qozghighan, Samariyening sheherliride yasatqan «yuqiri jaylar»diki barliq öylerni chaqti; u ularni Beyt-Elde qilghandek qilip, yoqatti. ■
20 U u yerlerdiki «yuqiri jaylar»gha xas bolghan hemme kahinlarni qurban'gahning üstide öltürüp, qurbanliq qildi, andin ularning üstige adem söngeklirini köydürdi; u axirda Yérusalémgha yénip bardi.

Yosiya padishah «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu
2Tar. 35:1-19

21 Padishah barliq xelqqe yarliq chüshürüp: — Bu ehde kitabida pütülgendek, Xudayinglar Perwerdigargha «ötüp kétish héyti»ni ötküzünglar, dep buyrudi. ■
22 «Batur hakimlar» Israilning üstidin höküm sürgen künlerdin tartip, ne Israil padishahlirining waqitlirida ne Yehuda padishahlirining waqitlirida undaq bir «ötüp kétish héyti» ötküzülüp baqmighanidi;
23 Yosiya padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida, Perwerdigargha atap bu «ötüp kétish héyti» Yérusalémda ötküzüldi.
24 Shuningdek Yosiya Yehuda yurtida we Yérusalémda peyda bolghan jinkeshler we palchilarni, terafim mebudliri, herqandaq butlar we barliq bashqa lenetlik nersilerni zémindin yoqatti. Uning shundaq qilishining meqsiti, Hilqiya kahin Perwerdigarning öyidin tapqan kitabta xatirilen'gen Tewrattiki sözlerge emel qilishtin ibaret idi.□ ■
25 Uningdek Musagha chüshürülgen qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah uningdin ilgiri bolmighanidi we uningdin kéyinmu uninggha oxshash birsi bolup baqmidi. □

□ **23:14 «U but tüwrüklerni parchilap,... ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi» —** Yosiyaning mushu yerlerni «ademlerning söngekliri» bilen toldurushi butpereslerning kéyin u yerlerni «bulghan'ghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ularni ishlitishini mumkin emes qilish üchün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Chöl. 33:52; Qan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33 □ **23:16 «Yosiya ... taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurban'gah üstide köydürdi» —** yuqiriqi izahatni körüng. **«Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldin'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözi» —** «1Pad.» 13:30-32ni körüng. ■ **23:16** 1Pad. 13:2 ■ **23:19** 2Tar. 34:6 ■ **23:21** Mis. 12:3; Qan. 16:2; 2Tar. 35:1 □ **23:24 «terafim mebudliri» —** kichik, élip yürgüdek «qolayliq butlar» idi. ■ **23:24** Law. 19:31; 20:27; Qan. 18:11; Yesh. 8:19 □ **23:25 «uningdek ... qanun'gha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah ... bolup baqmidi» —** bu sözler uning Perwerdigargha qaytip qattiq towa qilishi we heqqaniyliqqa bolghan intilishliri jehette éytilidu.

26 Lékin Perwerdigarning achchiqi Manassehning Özini renjitken barliq rezillikliri
tüpeylidin Yehudagha tutashqandin kéyin, Özining shiddetlik ghezipidin yanmidi.
27 Perwerdigar: — Israilni tashlighandek Yehudanimu Öz közümdin néri qilimen we
Özüm tallighan bu sheher Yérusalémni we Men: — «Méning namim shu yerde bolidu»
dégen shu ibadetxanini terk qilimen, dédi.□ ■
28 Yosiyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining
tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
29 Uning künliride Misirning padishahi Pirewn-Neko Asuriyening padishahigha hujum
qilghili Efrat deryasigha bardi. U chaghda Yosiya padishah Pirewn bilen soqushushqa
chiqti; lékin Pirewn uni körüp Megiddoda uni öltürdi.
30 Xizmetkarliri uning ölükini jeng harwisigha sélip Megiddodin Yérusalémgha élip kélip,
uni öz qebriside depne qildi. Yurt xelqi Yosiyaning oghli Yehoahazni mesih qilip,
atisining ornida padishah qildi.■

Yehoahazning Yehudaning üstidiki selteniti
2Tar. 36:1-4

31 Yehoahaz padishah bolghanda yigirme üch yashta bolup, üch ay Yérusalémda seltenet
qildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahliq Yeremiyaning qizi idi.
32 Yehoahaz bowiliri barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni
qildi.
33 Emdi Pirewn-Neko uning Yérusalémda seltenet qilmasliqi üchün, uni Xamat yurtidiki
Riblahda solap qoydi we *Yehuda* zéminigha yüz talant kümüsh bilen bir talant altun séliq
chüshürdi. □
34 Andin Pirewn-Neko Yosiyaning oghli Éliakimni atisining ornida padishah qilip, ismini
Yehoakimgha özgertti. U Yehoahazni özi bilen Misirgha élip ketti; Yehoahaz Misirgha
kélip shu yerde öldi.□ ■
35 Yehoakim kümüsh bilen altunni Pirewn'ge berdi; lékin Pirewnning shu buyruqini
ijra qilip pulni tapshurush üchün yurtqa herbir ademning chamigha qarap baj-alwan
qoyghanidi; altun we kümüshni u yurtning xelqidin, herbirige salghan ölchem boyiche
Pirewn-Nekogha bérishke yighqanidi.■
36 Yehoakim padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, on bir yil Yérusalémda
seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahliq Pedayaning qizi idi.
37 Yehoakim bowiliri barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni
qilatti.

24

Yehoakim Yehuda üstige seltenet qilidu

1 Uning künliride Babilning padishahi Néboqadnesar *Yehudagha* hujum qilishqa
chiqti; Yehoakim uninggha üch yilghiche béqindi boldi, andin uningdin ténip uning
hökümranliqigha qarshi chiqti. ■
2 Shu waqitlarda Perwerdigar uninggha hujum qilishqa Kaldiyler bulangchilar shay-
isi, Suriyler bulangchilar shaykisi, Moabiylar bulangchilar shaykisi, we Ammoniylar
bulangchilar shaykilirini qozghidi; u ularni Yehudani halak qilish üchün qozghidi.

□ **23:27 «shu ibadetxanini...»** — ibraniy tilida «shu öyni...». ■ **23:27** 2Pad. 17:18, 20; 24:3 ■ **23:30** 2Tar. 36:1
□ **23:33 «yüz talant kümüsh»** — bir talant belkim 30.6 kilogram idi. □ **23:34 «Éliakim»** — bu isimning menisi «Xuda (Elohim) turghuzidu»; «Yehoakim» dégenning menisi «Perwerdigar (Yahweh) turghuzidu». Pirewnning undaq qilishtiki meqsiti belkim birxil hejwiy-kinayilik qilish yaki Xudagha bolghan kupurluq bolsa kérek. ■ **23:34** Mat. 1:11 ■ **23:35** 2Tar. 36:5-8 ■ **24:1** 2Tar. 36:6

Bu ishlar Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberler arqiliq agah qilghan söz-kalamining emelge ashurulushi idi. ■
3 Derweqe Perwerdigarning éytqinidek, Manassehning gunahliri tüpeylidin Yehudani Öz közliridin néri qilish üchün, bu ishlar ularning béshigha chüshti.
4 Chünki *Manassehning* naheq qan töküp, Yérusalémni naheq qanlar bilen toldurghini tüpeylidin, Perwerdigar *Yehudalarni* epu qilishqa köngli unimaytti.
5 Yehoakimning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?
6 Yehoakim ata-bowilirining arisida uxildi; oghli Yehoakin uning ornida padishah boldi.
7 Misirning padishahi bolsa öz yurtidin ikkinchi chiqmidi. Chünki Babilning padishahi «Misir éqini»din tartip Efrat deryasighiche bolghan Misir padishahigha tewe zéminni tartiwalghanidi.□

Yeho'akin seltenet qilidu
2Tar. 36:9-10

8 Yehoakin padishah bolghanda on sekkiz yashta bolup, üch ay Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Nehushta idi; u Yérusalémliq Elnatanning qizi idi.
9 Yehoakin atisining barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.
10 Babilning padishahi Néboqadnesarning serdarliri Yérusalémgha jeng qilghili chiqip, sheherni qamal qildi. □ ■
11 Uning serdarliri sheherni qamal qilip turghanda Néboqadnesar özimu sheherning sirtigha chiqti.
12 Andin Yehudaning padishahi Yehoakin bilen anisi, barliq xizmetkarliri, emeldarliri we aghwatliri Babil padishahining aldigha chiqip uninggha ten berdi. Shundaq qilip Babilning padishahi öz seltenitining sekkizinchi yilida uni esir qilip tutti. □
13 Néboqadnesar Perwerdigarning öyidiki barliq xeziniler bilen padishahning ordisidiki xezinilerni élip ketti; Perwerdigar agah berginidek, u Israilning padishahi Sulayman Perwerdigarning ibadetxanisi üchün yasatqan hemme altun qacha-eswablarni késip sökti. ■
14 Yérusalémning barliq ahalisini, jümlidin hemme emeldarlar, hemme batur palwanlar, jemiy bolup on ming esirni we barliq hünerwenler we tömürchilernimu élip ketti; yurttiki xelqtin eng namratlardin bashqa héchkim qalmidi.
15 U Yehoakinni Babilgha élip ketti we shuningdek padishahning anisini, padishahning ayallirini, uning aghwatliri we yurttiki mötiwerlerni esir qilip Yérusalémdin Babilgha élip bardi. ■
16 U batur-palwanlarning hemmisini (yette ming idi), hünerwen we tömürchilerni (jemiy bir ming idi) — bularning hemmisi jenggiwar ademler bolup, Babilning padishahi ularni esir qilip, Babilgha élip ketti.■
17 Andin Babilning padishahi Yehoakinning taghisi Mattaniyani uning ornida padishah qilip, uning ismini Zedekiyagha özgertti.■

Zedekiya Yehuda üstide seltenet qilidu
2Tar. 36:11-21; Yer. 52:1-30

18 Zedekiya padishah bolghanda yigirme bir yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi.

■ **24:2** 2Pad. 20:17; 23:27 □ **24:7 «Misir éqini»** — Nil deryasi emes, belki Sinay chölining sherq teripidiki kichik deryadur. □ **24:10 «serdarliri»** — ibraniy tilida «xizmetkarliri». ■ **24:10** Dan. 1:1 □ **24:12 «aghwatliri»** — yaki «ordidiki ghojidarliri». ■ **24:13** 2Tar. 20:17; Yesh. 39:6 ■ **24:15** 2Tar. 36:10; Est. 2:6 ■ **24:16** Yer. 52:28 ■ **24:17** Yer. 37:1; 52:1

19 Zedekiya Yehoakimning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.
20 Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi: — awwal, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.

25

Néboqednesar Yérusalém shehirige bösüp kirip, uni ishghal qilidu

1 Andin shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; hemde uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qashapoteylerni qurushti. □ ■
2 Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.
3 Shu yili tötinchi ayning toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üchünmu héch ash-ozuq qalmighanidi. □ ■
4 Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide beder tikiwétishti. Ular padishahning baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (kaldiyler bolsa sheherning heryénida turatti). Ular *Iordan jilghisidiki* «Arabah tüzlengliki»ni boylap qéchishti.
5 Lékin kaldiylerning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.
6 We ular padishahni tutup, Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; ular shu yerde uning üstige höküm chiqardi.
7 *Babil padishahi* Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; andin Zedekiyaning közlirini oyuwetti; u uni mis kishenler bilen baghlap, Babilgha élip bardi.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilinishi

8 We beshinchi ayning yettinchi künide (bu Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmetkari, pasiban bégi Nébozar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □
9 U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti.
10 We pasiban bégi yétekchilikidiki kaldiylerning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.
11 Pasiban bégi Nébozar-Adan sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □
12 Lékin pasiban bégi zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchiliq qilishqa qaldurdi.

□ **25:1 «*Néboqednesarning* seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi küni»** — miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ **25:1** 2Tar. 36:17 Yer. 32:2; 39:1; 52:4 □ **25:3 «zémindikiler üchünmu héch ash-ozuq qalmighanidi» —** bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üchünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu. ■ **25:3** Yer. 52:6 □ **25:8 «beshinchi ayning yettinchi küni... Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili...» —** miladiyedin ilgiri 586-yili, 14-Awghust idi. «Yer.» 52:12nimu körüng. □ **25:11 «qalghan hünerwenler» —** yaki «top-top ademler».

13 Kaldiyler Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklirini we
Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «déngiz»ni chéqip, barliq mislirini Babilgha
élip ketti. □ ■
14 Ular yene *ibadette ishlitilidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, piyale-
texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti;
15 xushbuydanlar we qachilarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasal-
ghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □
16 We Sulayman *padishah* Perwerdigarning öyi üchün mistin yasatqan ikki tüwrük we
«déngiz»ni, shundaqla das tegliklirini élip ketti; bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh
mumkin emes idi.
17 Birinchi tüwrükning égizliki on sekkiz gez, uning üstidiki taji bolsa mis bolup, égizliki
üch gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisida bézelgenidi, hem-
misi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisida
bézelgenidi.□ ■
18 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we
ibadetxanidiki üch neper ishikbaqarnimu esirge aldi.
19 U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan
orda meslihetchiliridin beshini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshun-
ning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □
20 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardi.
21 Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti.
Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

22 Yehuda zéminida qalghan kishilerni, yeni Babil padishahi Néboqadnesar qaldurghan
kishilerni bolsa, u ularni idare qilish üchün, ularning üstige Shafanning newrisi,
Ahikamning oghli Gedaliyani teyinlidi. ■
23 Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining
Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümranliq qilishqa
belgiligenlikini anglap qaldi; shuning bilen *bu leshker bashliqliri ademliri bilen* Mizpah
shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqlar bolsa Netaniyaning oghli Ishmail,
Karéahning oghli Yohanan, Netofatliq Tanxumetning oghli Séraya we Maakat jemetidin
birsining oghli Jaazaniya idi. ■
24 Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda oltur-
aqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu» dep
qesem qildi.
25 Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade Elishamaning newrisi, Netaniyaning
oghli Ishmail on adem élip kélip, Gedaliyani hem Mizpahda uning yénida turghan
Yehudiylar we Kaldiylerni urup öltürdi.
26 Shuning bilen barliq xelq, kichik bolsun, chong bolsun, we leshker bashliqliri ornidin
turup Misirgha kirdi; chünki ular Kaldiylerdin qorqatti.

□ **25:13 «das tegliklіri» —** bular bolsa «déngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üchün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ **25:13** 2Pad. 20:17; Yer. 20:5; 27:19 □ **25:15 «xushbuydanlar we qachilarni bolsa, ... ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» —** bu altun-kümüsh we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar Yeremiya peyghemberning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impératori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi («Yer.» 27:21-22ni körüng). □ **25:17 «gez» *yaki «jeynek»»** — jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimétr. **«égizliki üch gez idi»** — «Yer.» 52:22de «besh gez» déyilidu. Seweb, belkim üstidiki perdazlirini öz ichige alidu. ■ **25:17** 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yer. 52:21 □ **25:19 «bir aghwat emeldar» —** yaki peqet «bir emeldar». ■ **25:22** Yer. 40:5, 9 ■ **25:23** Yer. 40:7

Yehoakinning sürgün bolush jeryani
Yer. 52:31-34

27 We shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni munu ish yüz berdi; Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; □
28 U uninggha mulayim söz qilip, uning ornini özi bilen birge Babilda turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi;
29 Shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyesser boldi.
30 Uning nésiwisi bolsa, *Babil* padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni uninggha ömrining herbir küni muyesser qilin'ghan.

□ **25:27 «on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni» —** «Yer.» 52:31de «on ikki ayning yigirme beshinchi küni» déyilidu. Azad bolush jeryanida nechche kün ötse kérek.

Tarix-tezkire «1»

Adem'atidin Ibrahimghiche bolghan nesebname
Yar. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

1 Adem'ata, Shét, Énosh,
2 Kénan, Mahalalél, Yared,
3 Hanox, Metushelah, Lemex,
4 Nuh. Nuhtin Shem, Ham, Yafetler törelgen.

Yafetning ewladliri

5 Yafetning oghulliri Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi.
6 Gomerning oghulliri Ashkinaz, Difat we Togarmah idi. □
7 Yawanning oghulliri Élishah, Tarshish idi, Kittiylar bilen Rodaniylar uning ewladliri idi.

Hamning ewladliri

8 Hamning oghulliri kush, Misir, Put we Qanaan idi. □
9 Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamaning oghli Shéba we Dédan idi.
10 Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti zeberdes bir adem bolup chiqti.
11 Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar,
12 Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiyler Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.
13 Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen.
14 Uning ewladliri yene yebusiylar, amoriylar, girgashiylar,
15 Ḥiwiylar, Arkiylar, Siniylar,
16 Arwadiylar, Zemariylar we Xamatiylar idi.

17 Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; *Aramning oghulliri* Uz, Hul, Geter, Meshek idi. □
18 Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahtin Éber töreldi. □
19 Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u yashighan dewrde yer yüzi bölünüp ketkenidi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □
20 Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah,
21 Hadoram, Uzal, Diklah,
22 Ébal, Abimael, Shéba, □
23 Ofir, Hawilah, Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi.

Ibrahimning ejdadlirining nesebnamisi

24 Shem, Arfaxshat, Shélah,

□ **1:6 «Difat»** — yaki «Rifat» («Yar.» 10:3ni körüng). □ **1:8 «Misir»** — ibraniy tilida «Mizraim». **«Put»** — Put Liwiyeliklerning ejdadi boldi. □ **1:17 «Aramning oghulliri»** — «Aramning oghulliri» dégen sözler bezi kona köchürmilerdin yoqap ketken. «Yar.» 10:3 bilen sélishturung. □ **1:18 «Éber»** — menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «Ibraniy» belkim bu sözdin chiqqan. □ **1:19 «Peleg»** — dégen sözning teleppuzi «bölünüsh»ke yéqindur. «U yashighan dewrde yer yüzi bölünüp ketkenidi» — üch imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munaridiki weqede, Xudaning tilni bölüshi bilen ellernimu bölgenlikini, shundaqla «yer yüzidikiler bölünüp ketken»likini körsitidu; (2) yer-zéminning bölünüp ketkenlikini körsitidu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide bir quruqluq idi, andin kéyin choqum melum waqitta hazirqi Asiya, Yawropa, Afriqa, Amérika qit'elirige bölünüp ketken); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergenlikini körsitidu. Biz shu axirqi imkaniyetke mayilmiz. □ **1:22 «Ébal»** — «Yar.» 28:10de «Obal».

25 Éber, Peleg, Reu,
26 Sérug, Nahor, Terah,
27 andin Abram dunyagha keldi (Abram bolsa Ibrahimning özi).

Ibrahimning ewladliri
Yar. 25:12-18

28 Ibrahimning oghulliri Ishaq bilen Ismail idi. □
29 Töwendikiler ularning ewladliri: Ismailning tunji oghli Nébayot bolup, qalghanliri Kédar, Adbeel, Mibsam,
30 Mishma, Dumah, Massa, Hadad, Téma,
31 Yetur, Nafish, Qedemah; bularning hemmisi Ismailning oghulliri idi.
32 Ibrahimning toqili Keturahdin törelgen oghullar Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuah idi. Yoqshanning oghulliri Shéba bilen Dédan idi. ■
33 Midiyanning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida, Eldaah idi. Bularning hemmisi Keturahning ewladliri.

34 Ibrahimdin Ishaq töreldi. Ishaqning oghulliri Esaw bilen Israil idi. □ ■
35 Esawning oghulliri Élifaz, Réuel, Yeush, Yaalam we Korah idi.
36 Élifazning oghulliri Téman, Omar, Zefi, Gatam, Kénaz, Timna we Amalek idi. □
37 Réuelning oghulliri Nahat, Zerah, Shammah bilen Mizzah idi.

Séirning ewladliri
Yar. 36:20-30

38 Séirning oghulliri Lotan, Shobal, Zibion, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi.
39 Hori bilen Homam Lotanning oghulliri idi (Timna Lotanning singlisi idi). □
40 Shobalning oghulliri Alyan, Manahat, Ebal, Shefi bilen Onam idi. Zibionning oghulliri Ayah bilen Anah idi. □
41 Anahning oghli Dishon idi. Dishonning oghulliri Hamran, Eshban, Itran bilen Kéran idi. □
42 Ézerning oghulliri Bilhan, Zaawan, Yaakan idi. Dishanning oghulliri uz bilen Arran idi.□

Édom padishahliri
Yar. 36:31-43

43 Israillargha hökümranliq qilidighan padishah bolmighan zamanlarda, Édom zéminigha padishah bolghanlar munu kishiler: Béorning oghli Béla; uning paytexti Dinhabah dep atilatti.
44 Béla ölgendin kéyin Bozrahliq Zerahning oghli Yobab uning ornigha padishah boldi.
45 Yobab ölgendin kéyin Temanlarning yurtidin bolghan Husham uning ornigha padishah boldi.
46 Husham ölgendin kéyin Bédadning oghli Hadad uning ornigha padishah boldi; Hadad dégen bu adem Moab dalasida Midiyanlarni tarmar qilghan, uning paytextining ismi Awit idi.

□ **1:28 «Ismail»** — ibraniy tilida «Ishmail». ■ **1:32** Yar. 25:1-6 □ **1:34 «Israil»** — tunji ismi Yaqup, elwette. ■ **1:34** Yar. 25:24-27; 35:27-29 □ **1:36 «Zefi»** — yaki «Zefo» — «Yar.» 36:11ni körüng. **«Timna we Amalek»** — bashqa birxil terjimisi: «Timnadin bolghan Amalek». «Yar.» 36:12ni körüng. □ **1:39 «Timna Lotanning singlisi»** — bu «Timna» belkim 36-ayettiki «Timna». 36-ayettiki izahatni körüng. □ **1:40 «Alyan»** — yaki «Alwan» — «Yar.» 36:23ni körüng. **«Shefi»** — yaki «Shéfo» — «Yar.» 36:23ni körüng. □ **1:41 «Hamran»** — «Yar.» 36:23de «Hemdan». □ **1:42 «Yaakan»** — «Yar.» 36:23de bashqa sheklide «Akan» dep oqulidu. **«Dishan»** — bezi kona köchürmilerde «Dishon» tépilidu. «Dishan» toghridur. 38-ayetni we «Yar.» 36:28ni körüng.

47 Hadad ölgendin kéyin Masrekahliq Samlah uning ornigha padishah boldi.
48 Samlah ölgendin kéyin derya boyidiki Rehobottin kelgen Saul uning ornigha padishah boldi. □
49 Saul ölgendin kéyin Akborning oghli Baal-Hanan uning ornigha padishah boldi.
50 Baal-Hanan ölgendin kéyin Hadad uning ornigha padishah boldi. Uning paytextining ismi Pay idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, Mey-Zahabning newrisi, Matredning qizi idi. □
51 Andin Hadad öldi.

Édomdiki qebile bashliqliri

52 Édomluqlarning qebile bashliqliri: Qebile bashliqi Timna, qebile bashliqi Aliya, qebile bashliqi Yetet, qebile bashliqi Oholibamah, qebile bashliqi Élah, qebile bashliqi Pinon, □
53 Qebile bashliqi Kénaz, qebile bashliqi Téman, qebile bashliqi Mibzar,
54 Qebile bashliqi Magdiyel, qebile bashliqi Iram; bularning hemmisi Édomdiki qebile bashliqliridur.

2

Israil — yeni Yaqup— uning ewladliri

1 Israilning oghulliri Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar, Zebulun,
2 Dan, Yüsüp, Binyamin, Naftali, Gad we Ashirdin ibaret.

Yehudaning ewladliri

3 Yehudaning oghli Ér, Onan we Shilah idi. Bu ücheylen Qanaanliq Shuyaning qizidin bolghan. Yehudaning tunji oghli Ér Perwerdigarning neziride rezil bolghanliqidin Perwerdigar uning jénini alghan.
4 Yehudagha kélini Tamardin Perez bilen Zerah törelgen. Yehudaning jemiy besh oghli bolghan.□
5 Perezning oghulliri Hezron bilen Hamul idi.
6 Zerahning oghulliri Zimri, Étan, Héman, Kalkol bilen Dara qatarliq besh idi.
7 Karmining oghli Akar idi. Akar bolsa Xuda lenet qilghan nersini élip, «Israilgha bala-qaza keltürgüchi» bolup chiqti.□
8 Étanning oghli Azariya idi.

Hezronning ewladliri

9 Hezrondin törelgen oghullar Yerahmiyel, Ram we Kaleb idi.□
10 Amminadab Ramdin törelgen; Nahshon Amminadabtin törelgen; Nahshon Yehuda qebilisining bashliqi bolghan.
11 Salmon Nahshondin törelgen; Boaz Salmondin törelgen. □
12 Obed Boazdin törelgen; Yesse Obeddin törelgen.

□ **1:48 «derya»** — belkim Efrat deryasini körsitidu. □ **1:50 «Pay»** — yaki «Pau» — «Yar.» 36:39ni körüng. □ **1:52 «Édomluqlarning qebile bashliqliri»** — buning awwalqi xewerlirini oqurmenlerge qolayliq yaritish üchün en'eniwiy tertipdiki 1-ayettin -2-ayettke köchürüp qoyduq. **«Aliya»** — yaki «Alwa» — «Yar.» 36:40ni körüng. □ **2:4 «... kélini Tamardin... törelgen»** — mushu qiziq weqe «Yar.» 38-babta xatirilinidu. □ **2:7 «Akar»** — ibraniy tilida «aware, külpet, bala-qaza» dégenni bildüridu. «Yeshua» 6:1 we 7:25ni körüng. Shu yerde Akar «Akan» dep atilidu. □ **2:9 «Kaleb»** — «Kaleb» mushu yerde «Kalubay» sheklide. 18-ayetni körüng. □ **2:11 «Salmon»** — yaki «Salma». «Rut» 4:21ni körüng.

13 Yessening oghullirining tunjisi Éliab, ikkinchisi Abinadab, üchinchisi Shimiya, □
14 tötinchisi Netanel, beshinchisi Radday,
15 altinchisi Ozem, yettinchisi Dawut idi.
16 Zeruiya bilen Abigail ularning singlisi idi. Zeruiyaning Abishay, Yoab we Asahel dégen üch oghli bar idi. □
17 Amasa Abigaildin töreldi; Amasaning atisi Ismaillardin bolghan Yeter idi.□

Kalebning ewladliri

18 Kaleb Azubah (Yériot depmu atilidu)tin oghul kördi; *Azubahtin* bolghan oghulliri Yesher, Shobab we Ardon idi. □
19 Azubah ölgendin kéyin Kaleb yene Efratni aldi; Efrat uninggha Xurni tughup berdi.
20 Xurdin Uri töreldi; Uridin Bezalel töreldi.
21 Kéyin Hezron Giléadning atisi Makirning qizini élip bir yastuqqa bash qoyuwidi (u atmish yashqa kirgende uni alghan), uningdin Segub töreldi.
22 Segubtin Yair töreldi; Yairning Giléad zéminida yigirme üch shehiri bar idi.
23 Geshur bilen Aram shu yurttikilerdin «Yairning yéza-qishlaqliri»ni, Kinatni we uninggha qarashliq yézilar bolup jemiy atmish yéza-sheherni tartiwaldi.
Yuqiriqilarning hemmisi Giléadning atisi Makirning ewladliridur.
24 Hezron Kaleb-Efratahda ölgendin kéyin, ayali Abiyah uninggha Ashxorni tughdi; Ashxor Tekoaning atisi idi.

Yerahmiyelning ewladliri

25 Hezronning tunji oghli Yerahmiyelning oghulliri Ram, Bunah, Oren, Ozem we Axiyah idi.
26 Yerahmiyelning Atarah dégen yene bir ayali bar idi, u Onamning anisi idi.
27 Yerahmiyelning tunji oghli Ramning oghulliri Maaz, Yamin we Éker idi.
28 Onamning oghulliri Shammay bilen Yada idi; Shammayning oghulliri Nadab bilen Abishur idi.
29 Abishurning ayalining ismi Abihayil bolup, Abihayildin uninggha Ahban bilen Molid töreldi.
30 Nadabning oghullri Seled bilen Appayim idi; Seled ta ölgüche oghul perzent körmigen.
31 Yishi Appayimning oghli; Shéshan Yishining oghli; Axlay Shéshanning oghli idi.
32 Shammayning inisi Yadaning oghulliri Yeter bilen Yonatan idi; Yeter taki ölgüche oghul perzent körmigen.
33 Pelet bilen Zaza Yonatanning oghulliri idi. Yuqiriqilarning hemmisi Yerahmiyelning ewladliridur.
34 Shéshan qiz perzent körüp, oghul perzent körmigenidi; Shéshanning Misirliq Yarxa deydighan bir maliyi bar idi.
35 Shéshan qizini maliyi Yarxagha xotunluqqa bergen, uningdin Yarxagha Attay törelgen.
36 Attaydin Natan; Natandin Zabad törelgen.
37 Zabadtin Iflal; Iflaldin Obed törelgen.
38 Obedtin Yehu; Yehudin Azariya törelgen.
39 Azariyadin Helez; Helezdin Elasah törelgen.
40 Elasahtin Sismay; Sismaydin Shallum törelgen.
41 Shallumdin Yekamiya; Yekamiyadin Elishama törelgen.

□ **2:13 «Shimiya» —** «1Sam.» 17:13de «Shammah». □ **2:16 «Abishay» —** yaki «Abshay». □ **2:17 «Amasaning atisi Ismaillardin bolghan Yeter» —** «2Sam.» 17:25ni körüng. Yeter (Itra) belkim eslide Ismaillar arisida tughulghan yaki turghanidi. □ **2:18 «Kaleb Azubah (Yériot depmu atilidu)din oghul kördi» —** yaki «Kaleb Azubahdin oghul tapti, shundaqla Yériottin oghul kördi». **«Azubahtin bolghan oghulliri Yesher...» —** ibraniy tilida «Uningdin bolghan oghulliri Yesher...».

Kalebning bashqa ewladliri

42 Yerahmiyelning inisi Kalebning oghulliri töwendikiler: Misha uning tunji oghli bolup,
Zifning atisi idi; Marishahmu uning oghli bolup, Hébronning atisi idi. □
43 Hébronning oghulliri Korah, Tappuah, Rekem we Shéma idi.
44 Shémadin Raham törelgen; u Yorkéamning atisi idi; Shammay Rekemdin törelgen.
45 Maon Shammayning oghli; Maon Beyt-Zurning atisi idi.
46 Kalebning toqili Efahdin Haran, Moza we Gazez törelgen. Harandin Gazez törelgen.
47 Yaxdayning oghulliri Regem, Yotam, Geshan, Pelet, Efah we Shaaflar idi.
48 Kalebning toqili Maakahdin Shéber bilen Tirxanah törelgen;
49 Uningdin yene Madmannahning atisi Shaaf, Makbinaning atisi we Gibéahning atisi
Shiwa törelgen. Aksah Kalebning qizi idi.
50 Yuqiriqilarning hemmisi Kalebning ewladliri.
Efratahning tunji oghli Xurning oghulliri: Kiriat-Yéarimning atisi Shobal, □
51 Beyt-Lehemning atisi Salma, Beyt-Gaderning atisi Xaref idi.
52 Kiriat-Yéarimning atisi Shobalning ewladliri: Xaroeh hemde Manaxatlarning yérimi
idi.□
53 Kiriat-Yéarim jemetliridikiler itriyler, putiylar, shumatiylar, mishraiylar bolup, bu
jemetlerdin yene zoratiylar bilen eshtayoliylar ayrilip chiqqan.
54 Salmaning ewladliri Beyt-Lehem bilen Nitofatlar, Atrot-Beyt-Yoablar, Manahatlarn-
ing yérim qismi, zoriylar,
55 Yabezde olturaqliship qalghan Tewrat xettatliri, yeni tiratiylar, shimyatiyler bilen
sukatiylar idi. Bularning hemmisi kéniyler bolup, Rekab jemetining bowisi Xamatning
ewladliridin idi.□

3

Dawutning oghulliri

1 Dawutning Hébronda tughulghan oghulliri: tunji oghli Amnon bolup, Yizreellik Axi-
noamdin bolghan; ikkinchi oghli Daniyal Karmellik Abigaildin bolghan;
2 üchinchi oghli Abshalom Geshurning padishahi Talmayning qizi Maakahdin bolghan;
tötinchi oghli Adoniya bolup, Haggittin bolghanidi;
3 beshinchi oghli Shefatiya bolup, Abitaldin bolghanidi; altinchi oghli Itriyam bolup,
uning ayali Eglahdin bolghanidi.
4 Bu alte oghul Dawuttin Hébronda törelgen; u Hébronda yette yil alte ay, Yérusalémda bolsa
ottuz üch yil seltenet qilghan.
5 Yérusalémda uninggha Ammiyelning qizi Bat-Shuadin bu töteylen törelgen: ular
Shimiya, Shobab, Natan we Sulayman idi.□
6 Yene Ibhar, Elishama, Elifelet, □
7 Nogah, Nefeg, Yafiya,
8 Elishama, Eliyada, Elifelet qatarliq toqquz oghul bolghan.
9 Bularning hemmisi Dawutning oghulliri idi; uningdin bashqa toqalliridin bolghan
oghullar bar idi; Tamar ularning singlisi idi.

□ **2:42 «Marishahmu uning oghli bolup, Hébronning atisi idi» —** bu ayetning ikkinchi qismini chüshinish tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. □ **2:50 «Efratah» —** ibraniy tilida «Efrat» uning qisqartilghan sheklidur. 19-ayetni körüng. **«Xurning oghulliri» —** ibraniy tilida «Xurning oghli» — mushu yerde birnechche oghullirini öz ichige alidu. □ **2:52 «Manaxatlar» —** yaki «Menuxiylarning» □ **2:55 «Tewrat xettatliri» —** belkim xelqning xizmitide bolup Tewrat köchürmilirini yézip chiqquchilar idi. **«Rekab jemetining...» —** yaki «Beyt-Rekabning...». □ **3:5 «Bat-Shua» —** yaki «Bat-Shéba» — «1Sam.» 11:3ni körüng. □ **3:6 «Elishama» —** yaki «Elishua» — 14:5ni körüng. **«Elifelet» —** yaki «Elpelet» — 14:5ni körüng.

Sulaymanning ewladliri

10 Sulaymanning oghli Rehoboam, Rehoboamning oghli Abiya, Abiyaning oghli Asa,
Asaning oghli Yehoshafat,
11 Yehoshafatning oghli Yoram, Yoramning oghli Ahaziya, Ahaziyaning oghli Yoash, □
12 Yoashning oghli Amaziya, Amaziyaning oghli Azariya, Azariyaning oghli Yotam,
13 Yotamning oghli Ahaz, Ahazning oghli Hezekiya, Hezekiyaning oghli Manasseh,
14 Manassehning oghli Amon, Amonning oghli Yosiya idi.
15 Yosiyaning oghulliri: tunji oghli Yohanan, ikkinchi oghli Yehoakim, üchinchi oghli
Zedekiya, tötinchi oghli Shallum idi.
16 Yehoakimning oghulliri: oghli Yekoniyah bilen oghli Zedekiya. □

Padishah jemetining nesebnamisi — Sürgün bolghandin kéyin

17 Sürgün qilin'ghan Yekoniyahning oghulliri: — Shéaltiel uning oghli idi; □
18 yene Malqiram, Pedayah, Shenazzar, Yekamiya, Hoshama we Nebadiya idi.
19 Pedayahning oghulliri Zerubbabel bilen Shimey idi; Zerubbabelning perzentliri: —
Meshullam bilen Hananiya we ularning singlisi Shélomit idi;
20 Uning yene Hashubah, Ohel, Berekiya, Hasadiya, Yushab-Hesed qatarliq besh oghli
bar idi.
21 Hananiyaning oghulliri Pilatiya we Yeshaya idi; uning ewladliri yene Réfayaning
oghulliri, Arnanning oghulliri, Obadiyaning oghulliri we Shékaniyaning oghulliri idi.
22 Shékaniyaning ewladliri munular: uning oghli Shémaya; Shémayaning oghulliri Hattush,
Yigéal, Bariya, Néariya, Shafat bolup jemiy alte idi. □
23 Néariyaning oghulliri Elyoyinay, Hezekiya, Azrikam bolup jemiy üch idi.
24 Elyoyinayning oghulliri Xodawiya, Eliyashib, Pelaya, Akkub, Yohanan, Délaya, Anani
bolup jemiy yette idi.

4

Yehuda ewladlirining tekrar bayan qilinishi

1 Yehudaning oghulliri Perez, Hezron, Karmi, Xur we Shobal idi.
2 Shobalning oghli Réayadin Jahat töreldi; Jahattin Axumay bilen Laxad töreldi. Bular
Zoratiy jemetidin idi.
3 Étamning oghulliri Yizreel, Ishma, Idbash idi; ularning singlisining ismi Hazililponi idi.
□
4 Gedorning atisi Penuel; Xushahning atisi Ézer idi; bularning hemmisi Beyt-Lehemning
atisi bolghan Efratahning tunji oghli Xurdin törelgen.
5 Tekoaning atisi Ashxurning Hélah we Naarah dégen ikki ayali bar idi.
6 Naarah Ashxurgha Axuzzam, Hefer, Temeni, Axashtarini tughup berdi; bularning
hemmisi Naarahning oghulliri.
7 Hélahning oghulliri Zeret, Zohar bilen Etnan we
8 Koz idi; Kozdin Anob, Hazzibiba bilen Xarumning oghli Axarhelning jemetliri töreldi.

□ **3:11 «Yoram»** — bezi yerlerde «Yehoram» déyilidu. □ **3:16 «Yekoniyah»** — bashqa shekli «Yehoakin». □ **3:17 «Shéaltiel»** — bashqa shekli «Salatiel». □ **3:22 «Yigéal»** — yaki «Igal». □ **4:3 «Étamning oghulliri Yizreel,...»** — yaki «Étamning atisidin bolghan: Yizreel,...» (köp kona köchürmilerde «atisi» déyilidu). Mushu yerde bir qisim qedimki terjime nusxiliridin paydilinip «oghulliri» dep alduq.

9 Yabez öz qérindashliri ichide hemmidin bek hörmetlik idi, anisi: «Tughuti üstide bek azaplandim» dep uninggha Yabez dégen isimni qoyghan. □
10 Yabez Israilning Xudasigha nida qilip: «Méni nahayiti köp beriketligen bolsang, zéminimni kéngeytseng, qolung bilen méni yölep, bala-qazadin saqlap, manga azab-oqubetni körsetmigeysen!» — dep tilidi. Xuda uning tiligini ijabet eylidi.
11 Shuxahning inisi Kélubtin Méxir törelgen; Méxir Éshtonning atisi idi.
12 Éshtondin Beyt-Rafa, Paséah we Ir-Nahashning atisi Téxinnah töreldi; bularning hemmisi Rikahliqlar idi. □
13 Kénazning oghli Otniyel bilen Séraya idi; Otniyelning oghli Xatat bilen Méonotay idi.
14 Méonotaydin Ofrah töreldi. Sérayadin «Hünerwenler jilghisi»dikilerning ejdadi bolghan Yoab töreldi (ular eslide hünerwenler idi). □
15 Yefunnehning oghli Kalebning oghulliri Iru, Élah bilen Naam idi; Élahning oghli Kénaz idi.
16 Yehallilelning oghulliri Zif bilen Zifah, Tiriya bilen Asariyel idi.
17-18 Ezraning oghulliri: — Yeter, Méred, Éfer we Yalonlar; Méred Pirewnning qizi Bitiyani aldi; u hamilidar bolup Meriyem, Shammay bilen Éshtémoaning atisi Ishbahni tughdi. Bular Bitiyadin bolghan oghullar. Méredning Yehudalardin bolghan ayali bolsa Gedorning atisi Yeredni, Sokohning atisi Heber bilen Zanoahning atisi Yekutiyelni tughdi.
19 Nahamning singlisi Xodiyaning ayalidin Garmiliq Kéilahning atisi bilen Maakat jemetidin bolghan Éshtémoaning atisi törelgen.
20 Shimonning oghulliri Amnon we Rinnah, Ben-Hanan bilen Tilon idi.
Yishining oghulliri Zohet bilen Bin-Zohet idi.
21 Shélah Yehudaning oghli idi; uningdin törelgen Lékahning atisi Ér, Mareshahning atisi Laadah we Beyt-Ashbiyada olturaqlashqan chekmen toqughuchilarning jemetliri
22 we yene Yokim, Kozibaliqlar, Yoash bilen Saraf (bular ikkisi Moab yurtigha hökümranliq qilghan) we Yashubi-Lehemlermu bar idi (bularning hemmisi qedimki xatirilerdur).
23 Bular Nétayim we Gederahda olturaqlashqan bolup, kulalchilar idi; ular shu yerde turup padishahning xizmitide bolatti.

Shiméonning ewladliri

24 Nemuel we Yamin, Yarib, Zerah bilen Saul Shiméonning oghulliri idi. □
25 Shallom Saulning oghli; Mibsam Shallomning oghli, Mishma Mibsamning oghli idi.
26 Mishmaning ewladliri töwendikiler: — Mishmaning oghli Xammuil; Xammuilning oghli Zakkur; Zakkurning oghli Shimey idi.
27 Shimeyning on alte oghli, alte qizi bar idi; uning aka-inilirining perzenti köp bolmighachqa, ularning herqaysisining jemetining perzentliri Yehuda jemetiningkidek undaq köp bolmighan.
28 Ular Beer-shéba, Moladah, Hazar-Shual,
29 Bilxah, Ézem, Tolad,
30 Bétuel, Xormah, Ziklag,
31 Beyt-Markabot, Hazar-Susim, Beyt-Biri we Shaaraimgha makanlashqanidi. Taki Dawut padishahning dewrigiche bularning hemmisi ularning sheherliri idi.

□ **4:9 «Yabez öz qérindashliri ichide... anisi: «Tughuti üstide bek azaplandim» dep uninggha Yabez dégen isimni qoyghan» —** Yabezning Yehuda jemetining qaysi ailisidin chiqqanliqi toghruluq bashqa xewirimiz yoq. Korning ailisidin bolushi mumkin (8-ayetni körüng). Ibraniy tilida «azab» we «Yabez» dégenning teleppuzi yéqin. □ **4:12 «Ir-Nahashning atisi» —** yaki «Nahash shehiridikilerning atisi». □ **4:14 «Hünerwenler jilghisi» —** ibraniy tilida «Gé-Xarashim». □ **4:24 «Nemuel» —** «Yar.» 46:10de «Yemuel».

32 Ular olturaqlashqan jaylar Étam, Ayin, Rimmon, Token we Ashan qatarliq besh
shehernimu öz ichige alghan.
33 We bu sheherlerning öpchürisidiki barliq yéza-kentler taki Baalgha qeder shulargha
qaraytti. Bular bolsa ular makanlashqan jaylar bolup, ularning öz nesebnamilirimu bar
idi. □
34 *Ularning jemet bashliri* Méshobab, Yamlek, Amaziyaning oghli Yoshah,
35 Yoél, Yosibiyaning oghli Yehu (Yosibiya Sérayaning oghli, Séraya Asielning oghli idi),
36 Elyoyinay, Yaakobah, Yeshohaya, Asaya, Adiel, Yesimiel, Binaya
37 we Shifining oghli Zizalar idi (Shifi Allonning oghli, Allon Yedayaning oghli, Yedaya
Shimrining oghli, Shimri Shémayaning oghli idi).
38 Yuqirida xatirilep ötülgen isimlarning hemmisi herqaysi jemet bashliri idi; bularning
jemetlirining hemmisi nahayiti güllen'genidi.
39 Ular qoy padiliriga otlaq izlep taki Gedor éghizighiche, yeni jilghining kün chiqish
teripigiche barghanidi.
40 Ular shu yerde yapyéshil, nahayiti munbet bir otlaq tapqan; u yer tolimu keng, hem
taza hem tinch idi. Ilgiri shu yerde olturaqlashqanlar Hamdikilerdin iken.
41 Yuqirida tilgha élip ötülgen kishiler Yehudaning padishahi Hezekiyaning zamanida
shu *Hamdikilerning* chédirlirigha we u yerlerde olturushluq Mionluqlargha hujum qilip
ularni tamamen yoqatqanidi, taki bügün'ge qeder; ular shularning yerlirige makan-
lashti, chünki u yerlerde padilirini baqqudek otlaq bar idi.
42 Shu chaghlarda Shiméonlardin yene besh yüz kishi Séir téghigha qarap mangdi,
ularning yolbashchiliri Yishining oghulliri Pilatiya, Néariya, Réfaya bilen Uzriel idi;
43 ular qéchip tirik qalghan Amaleklernimu öltürüp, bügün'ge qeder shu yerde makanli-
ship ötüwatidu.

5

Rubenning ewladliri

1 Israilning tunji oghli Rubenning oghulliri munular: —
(Ruben gerche tunji oghul bolghini bilen, lékin *atisining toqili bilen* zina qilghanliqi
üchün, uning chong oghulluq hoquqi Israilning oghli bolghan Yüsüpning oghulliriga
ötküzüwétilgen. Shunga nesebname boyiche u chong oghul hésablanmaydu. □
2 Yehuda qérindashliri ichide üstünlükke ige bolghan bolsimu we idare qilghuchi un-
ingdin chiqqan bolsimu, lékin chong oghulluq hoquqi Yüsüpke tewe bolup ketken): —□
3 Israilning tunjisi Rubenning oghulliri munular: — Hanox we Pallu, Hezron we Karmi.
4 Yoélning ewladliri munular: — *Yoélning* oghli Shémaya, Shémayaning oghli Gog, Gogning
oghli Shimey,
5 Shimeyning oghli Mikah, Mikahning oghli Réaya, Réayaning oghli Baal,
6 Baalning oghli Beerah; Beerah Asuriye padishahi Tilgat-Pilneser teripidin tutqun qilip
kétilgen. U chaghda u Ruben qebilisining bashliqi idi.□
7 Uning iniliri nesebnamiside xatirilen'gendek, jemetlirining tarixi boyiche yolbashchi
bolghan Jeiyel, Zekeriya we Béla dep pütülgenidi
8 (Béla Azazning oghli, Azaz Shémaning oghli, Shéma Yoélning oghli idi). Yoéllar Aroerde,
Nébo we Baal-Méon'ghiche sozulghan jaylarda turatti.

□ **4:33 «Baalgha qeder...»** — yaki «Baalatqa qeder...». □ **5:1 atisining toqili bilen zina qilghanliqi üchün...»** — ibraniy tilida «atisining yatqan ornini bulghighini üchün...» bilen ipadilinidu. «Yar.» 35:22ni körüng. □ **5:2 «idare qilghuchi»** — belkim Dawut padishah we uning ewladlirini körsitidu. □ **5:6 «Asuriye»** — Asuriye ibraniy tilida «Ashur».

9 Ular yene kün chiqishqa qarap taki Efrat deryasining bu teripidiki chölning kirish éghizigha qeder olturaqlashti; chünki ularning Giléad yurtidiki charwa malliri köpiyip ketkenidi.
10 Saulning seltenitining künliride ular Hagariylar bilen urush qilishti; Hagariylar ularning qolida meghlup bolghandin kéyin ular Giléadning kün chiqish teripidiki pütün zéminda Hagariylarning chédirlirida makanlashti.

Gadning ewladliri

11 Ularning udulida Gadning ewladliri taki Salikahgha qeder Bashan zéminigha makanlashqanidi.
12 Bashanda makanlashqanlardin qebile bashliqi Yoél, muawin qebile bashliqi Shafam bar idi; yene Yanay bilen Shafatmu bar idi.
13 Ularning uruq-tughqanliri jemetnamiler boyiche Mikail, Meshullam, Shéba, Yoray, Yakan, Ziya we Éber bolup, jemiy yette idi.
14 Yuqiridikilerning hemmisi Abihayilning oghulliri idi. Abihayil Xurining oghli, Xuri Yaroyahning oghli, Yaroyah Giléadning oghli, Giléad Mikailning oghli, Mikail Yeshishayning oghli, Yeshishay Yahdoning oghli, Yahdo buzning oghli idi;
15 Gunining newrisi, Abdielning oghli Axi ularning jemet béshi idi.
16 Ular Giléadqa, Bashan'gha we Bashan'gha tewe yéza-kentlerge, shundaqla pütkül Sharon yayliqigha, taki töt chétigiche makanlashqanidi.
17 Bularning hemmisi Yehuda padishahi Yotam we Israil padishahi Yeroboamning seltenitining künliride nesebnamilerge pütülgenidi.
18 Ruben, Gad qebililirining we Manasseh yérim qebilisining batur, qalqan-qilich tutalaydighan, oqya atalaydighan hem jengge mahir qiriq töt ming yette yüz atmish jenggiwar adimi bar idi.
19 Ular Hagariylar, Yeturlar, Nafishlar we Nodablar bilen jeng qilghan.
20 Ular jeng qilghanda medet tépip, Hagariylar we ular bilen ittipaqdashlarning hemmisi ularning qoligha tapshurulghan; chünki ular jeng üstide Xudagha nida qilghan; ular Uninggha tayan'ghachqa, Xuda ularning tiligini ijabet qilghan.
21 Ular yene düshmenning charwa-mallirini, jümlidin ellik ming töge, ikki yüz ellik ming qoy, ikki ming éshikini olja alghan we yüz ming janni esir alghan.
22 Bu urush Xudaning niyitidin bolghachqa, düshmendin ölgenler nahayiti köp bolghan; sürgün qilin'ghuche ular shularning yérini ishghal qilip turghan.

Manassehning yérim qebilisi

23 Manassehning yérim qebilisidikiler Bashandin Baal-hermon, Sénir, Hermon téghigha qeder bolghan zéminda yéyilip makanlashti. Ular zor köpeygen.
24 Ularning jemet bashliqliri Éfer, Ishi, Eliyel, Azriel, Yerimiya, Xodawiya we Yahdiyel idi; ularning hemmisi nahayiti batur jengchiler, meshhur mötiwerler, shundaqla herqaysisi öz jemetige jemet béshi idi.
25 Ular ata-bowilirining Xudasidin yüz örüp, buzuqluq qilip Xuda eslide özliri aldida yoqatqan shu yerdiki taipilerning ilahlirigha egiship ketti. □
26 Shuning bilen Israilning Xudasi Asuriye padishahi Pul (yeni Asuriye padishahi Tilgat-Pilneser)ning rohini qozghishi bilen, u ularni, yeni Ruben qebilisidikilerni, Gad qebilisidikilerni we Manasseh yérim qebilisidikilerni Xalah, Xabor we Xaragha hem

□ **5:25 «buzuqluq qilish»** — ibraniy tilida «buzuqluq qilish» «pahishiwazliq qilish» bilen ipadilinidu. Köchme menisi, Xudagha wapasizliq qilip butlarning keynidin méngishtin ibaret. Uning üstige bu butpereslikke munasiwetlik «butqa atalghan pahishiwazliq» dégen heriketlermu bar idi.

Gozan deryasi boyigha sürgün qilip élip ketti; ularning ewladliri taki bügün'ge qeder téxiche shu yerde makanlishiip turmaqta.

6

Lawiylarning, jümlidin bash kahinlarning nesebnamisi

1 Lawiyning oghulliri Gershon, Kohat we Merari.
2 Kohatning oghli Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi.
3 Amramning perzentliri Harun, Musa we Meryem idi. Harunning oghli Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar idi.□
4 Eliazardin Finihas, Finihastin Abishua,
5 Abishuadin Bukki, Bukkidin Uzzi,
6 Uzzidin Zerahiya, Zerahiyadin Mérayot,
7 Mérayottin Amariya, Amariyadin Axitub,
8 Axitubtin Zadok, Zadoktin Aximaaz,
9 Aximaazdin Azariya, Azariyadin Yohanan,
10 Yohanandin Azariya (bu Azariya Yérusalémda Sulayman salghuzghan muqeddes öyde kahinliq xizmitide bolghan),
11 Azariyadin Amariya, Amariyadin Axitub,
12 Axitubtin Zadok, Zadoktin Shallum,
13 Shallumdin Hilqiya, Hilqiyadin Azariya,
14 Azariyadin Séraya, Sérayadin Yehozadak töreldi;
15 Perwerdigar Néboqadnesarning wastisi bilen Yehudadikiler bilen Yérusalémdikilerni sürgün qilidighan chaghda, bu Yehozadakmu sürgün qilin'ghan.

Lawiyning bashqa ewladliri

16 Lawiyning oghli Gershom, Kohat we Merari.□
17 Gershomning oghullirining ismi Libni we Shimey idi.
18 Kohatning oghulliri Amram, Izhar, Hébron we Uzziel idi.
19 Merarining oghulliri Mahli we Mushi idi. Bular Lawiylargha mensup herqaysi jemetler ichidiki aililer idi.
20 Gershomning ewladliri töwendikiche: Gershomning oghli Libni, Libnining oghli Jahat, Jahatning oghli Zimmah,
21 Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Iddo, Iddoning oghli Zerah, Zerahning oghli Yiyatiray idi.
22 Gohatning ewladliri töwendikiche: Gohatning oghli Amminadab, Amminadabning oghli Korah, Korahning oghli Assir,
23 Assirning oghli Elkanah, Elkanahning oghli Ébiasaf, Ébiasafning oghli Assir,
24 Assirning oghli Tahat, Tahatning oghli Uriel, Urielning oghli Uzziya, Uzziyaning oghli Shaul idi.
25 Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot, □
26 Aximotning oghli Elkanah, Elkanahning oghli Zofay, Zofayning oghli Nahat, □
27 Nahatning oghli Éliab, Éliabning oghli Yeroham, Yerohamning oghli Elkanah idi.□

□ **6:3 «Meryem»** — ibraniy tilida «Maryam». □ **6:16 «Gershom»** — yaki «Gershon». □ **6:25 «Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot,...»** — töwendiki izahatni körüng. □ **6:26 «Elkanahning oghulliri Amasay we Aximot, Aximotning oghli Elkanah, Elkanahning oghli...»** — (25-26-ayetlerde) yaki «Elkanahning oghulliri — uning (yeni Aximotning) oghli Elkanah, Elkanahning oghli...». Kona köchürmilerde nechche wariyant bar. □ **6:27 «Yerohamning oghli Elkanah idi...»** — grék tilidiki terjimisi (LXX)de: «Elkanahning oghli Samuil» dégen sözler mushu yerde qoshulidu. Derweqe, Elkanahning oghli Samuil idi («1Sam.» 1:1-20ni körüng.

28 Samuilning oghulliri töwendikiche: tunji oghli Yoél, ikkinchi oghli Abiya idi.
29 Merarining ewladliri töwendikiche: Merarining oghli Mahli, Mahlining oghli Libni, Libnining oghli Shimey, Shimeyning oghli Uzza,
30 Uzzaning oghli Shimiya, Shimiyaning oghli Haggiya, Haggiyaning oghli Asaya idi.

Dawut neghme-nawa ishlirigha qoyghan mexsus ademler

31 Dawut ehde sanduqi obdan orunlashturulghandin kéyin Perwerdigarning öyide neghmichilik ishlirigha mes'ul bolushqa töwendiki kishilerni qoydi. □
32 Ular taki Sulayman Yérusalémda Perwerdigarning öyini yasatqan'gha qeder, «jamaet chédiri»ning aldida küy éytish xizmitini ötep keldi. Ular wezipisini belgilen'gen tertipi bilen ötigenidi. □
33 Töwendikiler wezipe ötigen ademler we ularning ewladliri: — Kohatning ewladliri ichide: — neghmichi Héman bar idi. Héman Yoélning oghli, Yoél Samuilning oghli idi.
34 Samuil Elkanahning oghli, Elkanah Yerohamning oghli, Yeroham Eliyelning oghli, Eliyel Toahning oghli,
35 Toah Zufning oghli, Zuf Elkanahning oghli, Elkanah Mahatning oghli, Mahat Amasayning oghli,
36 Amasay Elkanahning oghli, Elkanah Yoélning oghli, Yoél Azariyaning oghli, Azariya Zefaniyaning oghli,
37 Zefaniya Tahatning oghli, Tahat Assirning oghli, Assir Ébiasafning oghli, Ébiasaf Korahning oghli,
38 Korah Izharning oghli, Izhar Kohatning oghli, Kohat Lawiyning oghli, Lawiy Israilning oghli idi.
39 *Hémanning* ong teripide xizmette turghan qérindishi Asaf idi. Asaf bolsa Berekiyaning oghli, Berekiya Shimiyaning oghli,
40 Shimiya Mikailning oghli, Mikail Baasiyaning oghli, Baasiya Malkiyaning oghli, □
41 Malkiya Étnining oghli, Étni Zerahning oghli, Zerah Adayaning oghli,
42 Adaya Étanning oghli, Étan Zimmahning oghli, Zimmah Shimeyning oghli,
43 Shimey Jahatning oghli, Jahat Gershomning oghli, Gershom Lawiyning oghli idi.
44 *Héman bilen Asafning* sol teripide xizmette turghan qérindashliri Merarining ewladliridin Étanlar idi. Étan bolsa Kishining oghli idi, Kishi Abdining oghli, Abdi Malluqning oghli,
45 Malluq Hashabiyaning oghli, Hashabiya Amaziyaning oghli, Amaziya Hilqiyaning oghli,
46 Hilqiya Amzining oghli, Amzi Banining oghli, Bani Shémerning oghli,
47 Shémer Mahlining oghli, Mahli Mushining oghli, Mushi Merarining oghli, Merari Lawiyning oghli idi.

Harun ewladlirining wezipiliri

48 Ularning qalghan Lawiy qérindashliri bolsa hemmisi Xudaning öyi, yeni ibadet chédiridiki *bashqa* xizmetlerni béjirishke atalghanidi.
49 Harun we uning ewladliri bolsa Xudaning xizmetkari Musaning tapilighinidek köydürme qurbanliq sunulidighan qurban'gahta qurbanliqlar sunup, xushbuygahda xushbuy yéqip, muqeddesgahdiki barliq xizmetlerni ada qilatti, shundaqla Israillar üchün kechürüm-kafaret ishlirini qilatti.□

□ **6:31 «ehde sanduqi obdan orunlashturulghan...»** — ibraniy tilida «ehde sanduqi aramliqqa qoyulghan...» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **6:32 «jamaet chédiri»** — yaki «ibadet makan-chédiri». «1Pad.» 8:4ni körüng. □ **6:40 «Baasiya»** — yaki «Maasiyah». □ **6:49 «Muqeddesgah»** — yaki «eng muqeddes jay». **«kafaret»** — «gunahlarni yépish» dégen gep.

50 Harunning ewladliri töwendikiche: Harunning oghli Eliazar, Eliazarning oghli Finihas,
Finihasning oghli Abishuya,
51 Abishuyaning oghli Bukki, Bukkining oghli Uzzi, Uzzining oghli Zerahiya,
52 Zerahiyaning oghli Mérayot, Mérayotning oghli Amariya, Amariyaning oghli Axitub,
53 Axitubning oghli Zadok, Zadokning oghli Aximaaz idi.

Harun ewladlirining sheherliri

54 Töwendikiler Harunning ewladlirining öz zémini ichide makan tutup olturghan yerliri:
— Kohat jemetining yerliri bolsa (mushu yerler chek tashlash arqiliq ulargha teqsim
qilin'ghan): —□
55 Yehuda zéminidiki Hébron we Hébronning töt etrapidiki étizliqliri ulargha teqsim
qilin'ghan
56 (lékin bu sheherning etrapidiki otluqlar we sheherge qarashliq yéza-kentler bolsa
Yefunnehning oghli Kalebke bérildi).
57 Harunning ewladlirigha «panahliq shehiri» Hébron bérildi; buningdin bashqa Libnah
bilen uninggha tewe étizliqlar, Yattir, Éshtémoa we uninggha tewe étizliqlar, □
58 Hilen we uninggha tewe étizliqlar, Debir we uninggha tewe étizliqlar, □
59 Ashan we uninggha tewe étizliqlar, Beyt-Shemesh we uninggha tewe étizliqlarmu
teqsim qilin'ghan;
60 Yene Binyamin qebilisidiki zémindin Géba we uninggha tewe étizliqlar, Allemet we
uninggha tewe étizliqlar, Anatot we uninggha tewe étizliqlar bölüp bérilgen. Ular jemetliri
boyiche érishken sheher jemiy on üch boldi.
61 Kohatning bashqa ewladlirigha bolsa tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, Man-
asseh yérim qebilisining zéminidin on sheher bölüp bérildi.□
62 Gershomning ewladlirigha, jemetige qarap, Issakar qebilisi, Ashir qebilisi, Naftali
qebilisi we Bashan yurtidiki Manasseh yérim qebilisining zéminidin on üch sheher bölüp
bérildi.
63 Merarining ewladlirigha, jemetige qarap, tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche,
Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Zebulun qebilisidin on ikki sheher bölüp bérildi.
64 Israillar shundaq qilip bu sheherlerni we ulargha tewe étizliqlarning hemmisini
Lawiylargha bölüp berdi.
65 Ular tashlan'ghan chekke chiqqini boyiche, yene yuqirida nami atalghan sheherlerni
Yehuda qebilisidin, Shiméon qebilisidin we Binyamin qebilisidin élip ulargha berdi.
66 Kohatning ewladliridin bolghan bezi jemetlerge Efraim qebilisining zémini tewesidiki
sheherlerdin bölüp bérilgenlirimu boldi.
67 Israillar ulargha *yene ikki* «panahliq shehiri», yeni Efraim taghliqigha jaylashqan
Shekem we uninggha tewe étizliqlarni we Gezer we uninggha tewe étizliqlarni berdi;
68 Yene Yokmiyam we uninggha tewe étizliqlarni, Beyt-Horon we uninggha tewe
étizliqlarni,
69 Ayjalon we uninggha tewe étizliqlarni, Gat-Rimmon we uninggha tewe étizliqlarni
ulargha berdi.
70 *Israillar yene* Manasseh yérim qebilisidin Anér we uninggha tewe étizliqlarni, Biléam
we uninggha tewe étizliqlarni Kohatning qalghan jemetlirige berdi.

□ **6:54 «chek tashlan'ghanda» —** Yeshua peyghember bolghan waqtida, Israilning herbir qebilisi igileydighan yerler chek tashlash arqiliq békitilgenidi «Yeshua» 21-babni körüng. □ **6:57 «panahliq shehiri» —** «Chöl.» 35:6-34ni we shu ayetlerdiki izahatlarni körüng. □ **6:58 «Hilen» —** yaki «Hilez» yaki «Holon» («Ye.» 21:15). □ **6:61 «Manasseh yérim qebilisining zéminidin on sheher bölüp bérildi» —** bezi kona köchürmilerde «Manasseh yérim qebilisining zéminidin, Efraim qebilisi (zémini)din we dan qebilisi (zémini)dinmu on sheher bölüp bérildi» déyilidu. 66-ayetnimu körüng.

71 Gershomning ewladlirigha Manasseh yérim qebilisidiki jemetlerning zéminidin
Bashandiki Golan we Golan'gha tewe étizliqlar, Ashtarot we uninggha tewe étizliqlar
bérildi;
72 Issakar qebilisidin Kedesh we uninggha tewe étizliqlar, Dabirat we uninggha tewe
étizliqlar, □
73 Ramot we uninggha tewe étizliqlar, Anem we uninggha tewe étizliqlar bérildi;
74 Ashir qebilisidin ulargha Mashal we uninggha tewe étizliqlar, Abdon we uninggha
tewe étizliqlar,
75 Xukok we uninggha tewe étizliqlar, Rehob we uninggha tewe étizliqlar bérildi;
76 Naftali qebilisidin Galiliyediki Kedesh we uninggha tewe étizliqlar, Hammon we
uninggha tewe étizliqlar, Kiriatayim we uninggha tewe étizliqlarmu bérildi.
77 Merarining qalghan ewladlirigha bolsa Zebulun qebilisidin Rimmono we uninggha
tewe étizliqlar, Tabor we uninggha tewe étizliqlar bérildi; □
78 Yene Ruben qebilisiningkidin, Iordan deryasining u teripidin, Yérixoning sherqiy
udulidiki, yeni Iordan deryasining künchiqish boyidiki yerlerdin chöldiki Bezer we
uninggha tewe étizliqlar, Yahzah we uninggha tewe étizliqlar,
79 Kedemot we uninggha tewe étizliqlar, Méfaat we uninggha tewe étizliqlar bérildi;
80 Gad qebilisidinmu bolsa ulargha Giléadtiki Ramot we uninggha tewe étizliqlar, Ma-
hanaim we uninggha tewe étizliqlar,
81 Heshbon we uninggha tewe étizliqlar, Yaazer we uninggha tewe étizliqlar bérildi.

7

Issakarning ewladliri

1 Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yashub we Shimron dégen töteylen idi.
2 Tolaning oghulliri: — Uzzi, Réfaya, Yériyel, Yahmay, Yibsam we Samuildin ibaret,
bularning hemmisi jemet béshi idi. Dawutning zamanida Tolaning adem sani neseb-
namilerde yigirme ikki ming alte yüz batur jengchi dep xatirilen'gen.
3 Uzzining oghli Izraqiya idi, Izraqiyaning oghulliri Mikail, Obadiya, Yoél we Ishiya idi.
Bu besheylenning hemmisi jemet béshi idi.
4 Nesebnamiler boyiche ular bilen bille hésablan'ghanlardin jenggiwar ottuz alte ming
adem bar idi; chünki ularning xotun, bala-chaqiliri nahayiti köp idi.
5 Bularning Issakarning barliq jemetliri ichidiki batur jengchi qérindashliri bilen
qoshulup, neseb boyiche tizimgha élin'ghan jemiy seksen yette ming adimi bar idi.

Binyaminning ewladliri

6 Binyaminning Béla, Beker we Yediyayel dégen üch oghli bar idi.
7 Bélaning Ézbon, Uzzi, Uzziel, Yerimot we Iri dégen besh oghli bolup, hemmisi jemet béshi
idi; ularning nesebnamilirige tizimgha élin'ghan jemiy yigirme ikki ming ottuz töt batur
jengchi bar idi.
8 Bekerning oghulliri Zémirah, Yoash, Eliézer, Elyoyinay, Omri, Yeremot, Abiya, Anatot
we Alamet idi. Bularning hemmisi Bekerning oghulliri bolup,
9 Jemet bashliri idi; ularning nesebnamilirige tizimgha élin'ghan jemiy yigirme ming
ikki yüz batur jengchi bar idi.

□ **6:72 «Dabirat»** — yaki «Dobrat». □ **6:77 «Merarining qalghan ewladliriga bolsa Zebulun qebilisidin Rimmono...»** — bezi kona köchürmilerde (mesilen, Tewratning grék tilidiki terjimisi LXXde) mushu yerde «Merarining qalghan ewladliriga bolsa Zebulun qebilisidin Yokniyam we uninggha tewe otlaqlar, Kartah we uninggha tewe étizliqlar we Rimmono.... » déyilidu.

10 Yediyayelning oghli Bilhan idi; Bilhanning oghulliri Yeush, Binyamin, Exud, Kenaanah, Zétan, Tarshish we Axishahar idi;
11 Bularning hemmisi Yediyayelning ewladliri, jemet bashliri we batur jengchiler idi. Ularning nesebnamilirige tizimlan'ghanlarning jengge chiqilaydighanliri jemiy on yette ming ikki yüz idi.
12 Shuppiylar we Xuppiylar bolsa yene Irning ewladliri idi; Xushiylar Axerning ewladliri idi.□

Naftalining ewladliri

13 Naftalining oghulliri: Yahziel, Guni, Yezer, Shallom; bularning hemmisi Bilhahning oghulliri idi.

Manassehning ewladliri

14 Manassehning oghulliri: — Uning Suriyelik toqilidin Asriel törelgen; uningdin yene Giléadning atisi Makir tughulghan.
15 Makir Shuppiylar we Xuppiylar arisidinmu ayal alghan (Makirning singlisining ismi Maakah idi). Makirning yene bir ewladining ismi Zelofihad idi, Zelofihadning peqet birnechche qizila bolghan. □
16 Makirning ayali Maakah oghul tughup, uninggha Peresh dep at qoyghan; Pereshning inisining ismi Sheresh idi; Shereshning oghli Ulam we Rakem idi.
17 Ulamning oghli Bédan idi. Bularning hemmisi Giléadning ewladliri; Giléad Makirning oghli, Makir Manassehning oghli idi.
18 Giléadning singlisi Hammolekettin Ishhod, Abiézer we Mahalah tughulghan. □
19 Shémidaning oghulliri Axiyan, Shekem, Likxi we Aniam idi.

Efraimning ewladliri

20 Efraimning ewladliri: Uning oghli Shutilah, Shutilahning oghli Bered, Beredning oghli Tahat, Tahatning oghli Éliadah, Éliadahning oghli Tahat,
21 Tahatning oghli Zabad, Zabadning oghli Shutilah idi (Ézer bilen Éliad Gatliqlarning charwa mallirini bulang-talang qilghili chüshkende, shu yerlik Gatliqlar teripidin öltürülgen.
22 Ularning atisi Efraim bu baliliri üchün xéli künlergiche matem tutqachqa, uning buraderliri uninggha teselli bergili kelgen.
23 Efraim ayali bilen bille qayta bir yastuqqa bash qoyghan. Ayali hamilidar bolup, bir oghul tughqan; Efraim uninggha ailem bala-qazagha yoluqti dep, Bériyah dep isim qoyghan. □
24 Uning qizi Üstün Beyt-Horon bilen Töwen Beyt-Horonni we Uzzen-Sheerahni bina qilghan).
25 Bériyahning oghli Réfah bilen Reshef idi; Reshefning oghli Télah, Télahning oghli Tahan, □
26 Tahanning oghli Ladan, Ladanning oghli Ammihud, Ammihudning oghli Elishama,
27 Elishamaning oghli Nun, Nunning oghli Yeshua idi.□

□ **7:12 «Axer» —** yaki «Axiram» («Chöl.» 26:38ni körüng). □ **7:15 «Makirning singlisi» —** ibraniy tilida «uning singlisi». **«Makirning yene; bir ewladining ismi...»** — ibraniy tilida «Ikkinchisining ismi ...» déyilidu. Perzimizche «ikkinchisi» mushu yerde «(uning) yene bir ewladi» dégen menide. □ **7:18 «Giléadning singlisi» —** ibraniy tilida «uning singlisi». □ **7:23 «Bériyah» —** Bériyahning menisi «bala-qaza» bilen baghliq. □ **7:25 «Bériyahning oghli» —** ibraniy tilida «uning oghli». Bezi alimlar «uning» dégenni yuqiridiki Shutilahni körsitidu, dep qaraydu. **«Bériyahning oghli Réfah bilen Reshef idi...»** — yaki «Bériyahning oghli Réfah idi, Réfahning oghli Reshef idi...». □ **7:27 «Yeshua» —** bu «Yeshua» Yeshua peyghemberdur (mushu yerde «Yehoshua» déyilidu).

Efraimlarning sheherliri

28 Efraimlarning zémini we makanlashqan yerliri Beyt-El we uninggha tewe yéza-kentler
bolup, künchiqish teripide Naraan, künpétish teripide Gezer bilen uninggha tewe yéza-
kentler; Shekem we uninggha tewe yéza-kentler, taki Gaza we uninggha tewe yéza-
kentlergiche sozulatti.
29 Manasseh qebilisining zéminigha tutashqan yene Beyt-Shéan we uninggha tewe yéza-
kentler; Taanaq we uninggha tewe yéza-kentler; Megiddo we uninggha tewe yéza-kentler;
Dor we uninggha tewe yéza-kentlermu bar idi. Israilning oghli Yüsüpning ewladliri mana
mushu yerlerge makanlashqanidi.

Ashirning ewladliri

30 Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah; ularning Sérah dégen
singlisimu bar idi.
31 Bériyahning oghli Xeber bilen Malkiel bolup, Malkiel Birzawitning atisi idi.
32 Xéberdin Yaflet, Shomer, Xotam we ularning singlisi Shuya törelgen.
33 Yafletning oghulliri Pasaq, Bimhal we Ashwat; bular Yafletning oghulliri idi.
34 Shemerning oghulliri Axi, Rohgah, Xubbah we Aram idi. □
35 *Shemerning* inisi Helemning oghli Zofah, Yimna, Shelesh we Amal idi;
36 Zofahning oghli Suah, Harnefer, Shual, Béri, Imrah,
37 Bézer, Xod, Shamma, Shilshah, Itran we Beerah idi. □
38 Yeterning oghulliri Yefunneh, Pispah we Ara idi.
39 Ullaning oghulliri Arah, Xanniel we Riziya idi.
40 Bularning hemmisi Ashirning ewladliri bolup, her qaysisi jemet bashliri, alamet
batur jengchiler, yolbashchilar idi; ularning jemetliri boyiche nesebnamige tizim-
lan'ghanda, jengge chiqilaydighanliri jemiy yigirme alte ming idi.

8

Binyaminning ewladliri — dawami

1 Binyaminning tunji oghli Béla, ikkinchi oghli Ashbel, üchinchi oghli Axarah, □
2 tötinchi oghli Noxah, beshinchi oghli Rafa idi.
3 Bélaning oghulliri Addar, Géra, Abihud,
4 Abishua, Naaman, Axoah,
5 Géra, Shéfufan we Huram idi.
6-7 Töwendikiler Exudning ewladliri: —
Naaman, Axiyah we Géra (eslide ular Gébaliqlarning jemet béshi idi. Gébaliqlar Manahatqa
köchürüwétilgenidi. Bularni köchürüwetküchi bolsa Géra idi; uningdin Uzza bilen Axihud
törelgen).
8 Shaharaim Hushim bilen Baara dégen ikki ayalini qoyuwetkendin kéyin Moab diyarida
oghul perzent körgen.
9 Uning Xodesh dégen ayalidin Yobab, Zibiya, Mésha, Malkam,
10 Yeuz, Shaqiya, Mirmah dégen oghullar törelgen; uning bu oghullirining hemmisi jemet
béshi bolghanidi. □

□ **7:34 «Shemer» —** bu Shemer shübhisizki 32-ayettiki «Shomer»ning wariyanti. **«Shemerning oghulliri Axi, Rohgah…»** — bashqa birxil terjimisi: «uning inisi Shemerning oghulliri Rohgah,…». □ **7:37 «Itran» —** belkim «Yeter»ning bashqa bir shekli bolushi mumkin (38-ayetni körüng). □ **8:1 «Binyaminning tunji oghli Béla, ikkinchi oghli Ashbel, üchinchi oghli Axarah…» —** mushu babta Binyaminning ewladlirining nesebnamisi köp yerlerde peqet bezi yéza-kentler bilen baghlan'ghan halda körünidu. Sewebi, Binyamin qebilisidikiler éghir gunah sadir qilip Xudaning qattiq jazasigha uchrighandin kéyin, pütkül Israil ichige tarilip ketkenidi. □ **8:10 «Shaqiya» —** yaki «Shobiya».

11 Hushimdinmu uninggha Abitub, Elpaal dégen oghullar törelgen.
12 Elpaalning oghulliri Éber, Misham we Shémed (Shémed Ono bilen Lod dégen ikki sheherni we ulargha tewe yéza-kentlerni bina qilghan), □
13 Bériyah we Shéma idi. U ikkisi Ayjalondikiler ichide jemet bashliri bolup, Gat ahalisini qoghliwetkenidi.
14 Axiyo, Shashaq, Yeremot,
15 Zebadiya, Arad, Éder,
16 Mikail, Ishpah we Yoxa bolsa Bériyahning oghulliri idi.
17 Zebadiya, Meshullam, Hizki, Xéber,
18 Ishméray, Yézliya we Yobablarning hemmisi Elpaalning oghulliri idi.
19 Yakim, Zikri, Zabdi,
20 Eliyenay, Ziltay, Eliyel,
21 Adaya, Béraya we Shimratlar Shimeyning oghulliri idi.
22 Ishpan, Éber, Eliyel, □
23 Abdon, Zikri, Hanan,
24 Hananiya, Élam, Antotiya,
25 Éfdéah we Penueller Shashaqning oghulliri idi.
26 Shamshiray, Shéxariya, Ataliya,
27 Yaaréshiya, Eliya we Zikrilar Yerohamning oghulliri idi.
28 Yuqiriqilarning hemmisi nesebnamilerde xatirilen'gen jemet béshi idi; bular hemmisi mötiwerler bolup, Yérusalémgha makanlashqanidi.

29 Gibéonning atisi Jeiyel Gibéon'gha makanlashqanidi; uning ayalining ismi Maakah idi. □
30 Uning tunji oghli Abdon, qalghan oghulliri Zur, Kish, Baal, Nadab,
31 Gédor, Axiyo, Zéker we Miklot idi; □
32 Miklottin Shiméya törelgen. Bularmu qérindashliri bilen Yérusalémda qoshna olturushatti.
33 Nerdin Kish törelgen; Kishtin Saul törelgen; Sauldin Yonatan, Malkishua, Abinadab we Ésh-Baal törelgen.
34 Mérib-Baal Yonatanning oghli idi; Mikah Mérib-Baaldin törelgen.
35 Mikahning oghulliri Piton, Melek, Tariya we Ahaz idi.
36 Ahazdin Yehoaddah törelgen; Yehoaddahdin Alemet, Azmawet we Zimri törelgen; Zimridin Moza törelgen;
37 Mozadin Binéa törelgen; Binéaning oghli Rafa, Rafaning oghli Éliasah, Éliasahning oghli Azel idi.
38 Azelning alte oghli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokéru, Ishmail, Shéariya, Obadiya we Hanan idi; bularning hemmisi Azelning oghulliri idi.
39 Azelning inisi Yéshekning tunji oghlining ismi Ulam, ikkinchi oghlining ismi Yéush, üchinchi oghlining ismi Elifelet idi.
40 Ulamning oghullirining hemmisi batur jengchi, oqyachi idi; ularning oghulliri we newriliri nahayiti köp bolup, jemiy bir yüz ellik idi.
Yuqiriqilarning hemmisi Binyamin ewladliridin idi.

□ **8:12 «Shémed»** — yaki «Shémer». □ **8:22 «Ishpan»** — yaki «Ishpah». □ **8:29 «Jeiyel»** — Tewratning grék tilidiki terjimisi (LXX)de «Jiyel» tépilidu. □ **8:31 «Miklot»** — «Miklot» Tewratning grék tilidiki terjimisi (LXX)diki bezi köchürmilerde tépilidu. 32-ayetni körüng.

9

1 Pütkül Israillar neseb boyiche tizimgha élin'ghanidi. Mana, ular «Israil padishahlirining xatirisi» dégen kitabgha pütülgendur.

Babilgha sürgün bolushtin qaytip Yérusalémgha makanlashqan Israillar

2 Yehudalar bolsa asiyliq qilghanliqidin Babilgha sürgün qilin'ghan.
Hemmidin awwal qaytip kélip öz zémini we öz sheherlirige makanlashqanlar bolsa bir qisim Israillar, kahinlar, Lawiylar we ibadetxana xizmetkarliri idi. □
3 Yérusalémgha makanlashqanlar bolsa Yehuda qebilisi, Binyamin qebilisi, Efraim qebilisi we Manasseh qebilisidin bir qisimliri idi.
4 Ularning ichide Yehudaning oghli Perezning ewladliridin Utay bar idi; Utay Ammihudning oghli, Ammihud Omrining oghli, Omri Imrining oghli, Imri Banining oghli idi.
5 Shilohning ewladliri ichide uning tunji oghli Asaya we uning oghulliri bar idi.
6 Zerahning ewladliridin Yeuél we ularning uruq-tughqanliri bolup jemiy alte yüz toqsan adem bar idi.
7 Binyaminning ewladliri ichide Hassinuahning ewrisi, Hodawiyaning newrisi, Meshullamning oghli Sallu bar idi;
8 yene Yerohamning oghli Yibniya, Mikrining newrisi, Uzzining oghli Élah we Ibiniyaning ewrisi, Réuelning newrisi, Shefatiyaning oghli Meshullam
9 hemde ularning uruq-tughqanliri bar idi; ular nesebnamisi boyiche tizimlan'ghanda jemiy toqquz yüz ellik alte adem idi. Yuqirida tilgha élin'ghanlar öz jemetige jemet béshi idi.

Yérusalémda turushluq kahinlar

10 Kahinlar ichide Yedaya, Yehoyarib, Yaqin we
11 Azariya bar idi. Azariya Xudaning öyini bashqurghuchi bolup, Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi.
12 Yene Malkiyaning ewrisi, Pashxurning newrisi, Yerohamning oghli Adaya hemde Adiyelning oghli Maasay bar idi; Adiyel Yahzerahning oghli, Yahzerah Meshullamning oghli, Meshullam Meshillémitning oghli, Meshillémit Immerning oghli idi.
13 Ularning qérindashliri hemmisi jemet bashliri bolup, jemiy bir ming yette yüz atmish adem idi; ularning hemmisi Xudaning öyidiki xizmetlerni qilishqa békitilgen iqtidarliq kishiler idi.

Yérusalémda turushluq Lawiylar

14 Lawiy qebilisidin Merarining ewladliri ichide Hashabiyaning ewrisi, Azrikamning newrisi, Hashshubning oghli Shémaya bar idi;
15 Yene Baqbaqqar, Heresh, Galal we Asafning ewrisi, Zikrining newrisi, Mikaning oghli Mattaniya;
16 yene Yedutunning ewrisi, Galalning newrisi, Shémayaning oghli Obadiya hemde Elkanahning newrisi, Asaning oghli Berekiya bar idi; bularning hemmisi Nitofatliqlarning yéza-kentlirige makanlashqanidi.

Lawiylarning wezipiliri

17 Derwaziwenler Shallum, Aqqub, Talmon, Aximan we ularning qérindashliri idi; Shallum ularning béshi idi.

□ **9:2 «ibadetxana xizmetkarliri»** — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni körüng.

18 Ular taki hazirghiche sherq tereptiki «padishahning derwazisi»da *derwaziwenlik* qilip
kelmekte; ular ilgiri Lawiylarning chédirgahida derwaziwenlik qilghanidi.
19 Korening ewrisi, Ébiasafning newrisi, Korahning oghli Shallum hemde uning atisining jemetidiki qérindashliri bolghan Korahiylar *Xudaning öyining* xizmitini bashquratti,
chédirning ishiklirini baqatti; ularning ata-bowiliri eslide Perwerdigarning chédirgahini
bashqurushqa qoyulghan, *ibadet* chédirining ishikini baqqanidi. □
20 Ilgiri Eliazarning oghli Finihas ularning yolbashchisi bolghan; Perwerdigar uning
bilen bille bolghan.
21 Meshelemiyaning oghli Zekeriya bolsa jamaet chédirining derwaziweni bolghanidi.
22 Derwaziwenlikke tallan'ghan bu kishiler jemiy ikki yüz on ikki kishi idi; ular öz yéza-
kentliride, nesebliri boyiche tizimlan'ghan (eslide Dawut we aldin körgüchi Samuil ularni
amanet qilin'ghan wezipilirige békitkenidi.
23 Ular we ularning ewladliri Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédirning ishik-
derwazilirini béqishqa békitilgenidi).□
24 Sherqiy, gherbiy, shimaliy we jenubiy ishik-derwazilirida derwaziwenler
békitilgenidi.
25 Ularning yéza-kentlerde olturushluq qérindashliri bolsa her yette künde nöwet boyiche
kélip ular bilen birge xizmette bolatti.
26 Töt derwaziwen bégi Lawiylardin idi; ulargha tapshurulghini Perwerdigarning
öyidiki ambar-xezinilerni béqish idi.
27 Béqish mes'uliyiti ularning üstide bolghachqa, ular kéchide Perwerdigarning öyining
etrapidiki orunlirida turatti hemde her küni etigende ishik-derwazilarni échishqa mes'ul
idi.
28 Ulardin bir qismi *ibadetxana* xizmitide ishlitilidighan eswab-üskünilerge mes'ul idi;
ular sanap epchiqip, sanap epkirip qoyatti.
29 Ularning yene bir qismi tapshurulghini boyiche qacha-quchilar we muqeddes jaydiki
barliq eswab-üsküniler, shundaqla aq un, sharab, zeytun méyi, mestiki we xushbuy
buyumlargha mes'ul idi.
30 Kahinlarning oghulliridin beziler xushbuy buyumlardin etir yasaytti.
31 Lawiylardin Mattitiyah, yeni Korahiylardin Shallumning tunji oghlining wezipisi
qazan néni étishke mes'ul idi.
32 Ularning qérindashliri, Kohatning ewladliri ichide «teqdim nan»gha mes'ul bolup, her
shabat küni tizidighan'gha nanlarni teyyarlaytti.
33 Lawiylarning jemet bashliri bolghan neghmichiler ibadetxanidiki öylerde turup,
bashqa xizmetlerni qilmay, kéche-kündüz öz ishliri bilenla bolatti.
34 Yuqiridiki kishilerning hemmisi Lawiylar ichidiki yolbashchilar bolup, hemmisi öz
nesebi boyiche jemet béshi idi; bularning hemmisi Yérusalémda turatti.

Saulning ata-bowiliri, Jeiyelning ewladliri

35 Gibéonning atisi Jeiyel Gibéon'gha makanlashqanidi. Uning ayalining ismi Maakah
idi.
36 Uning tunji oghli Abdon, qalghan oghulliri Zur, Kish, Baal, Ner, Nadab,
37 Gédor, Axiyo, Zekeriya we Miklot idi.
38 Miklottin Shiméyam törelgen. Bularmu özlirining qérindashlirining yénida Yérusalémda
qoshna olturushatti. □

□ **9:19 «chédir»** — «chédir» mushu yerde Xudaning qaytidin qurulghan öyini körsitishi kérek. **«Perwerdigarning chédirgahi»** — mushu yerde belkim muqeddes ibadet chédirining özini emes, belki Israillar chöl-bayawanda kézip yürginide «muqeddes chédir»ning etrapidiki Lawiy-kahinlarning chédirgahini körsitishi mumkin. □ **9:23 «Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédir»** — mushu yerde Dawut dewridiki «muqeddes chédir» hemde shundaqla Sulayman qurghan kéyinki muqeddes öyni körsitishi kérek. □ **9:38 «Shiméyam»** — 8:32de «Shiméya».

39 Nerdin Kish törelgen, Kishtin Saul törelgen, Sauldin Yonatan, Malkishuya, Abinadab
we Ésh-Baal törelgen.
40 Mérib-Baal Yonatanning oghli idi; Mérib-Baaldin Mikah törelgen. □
41 Mikahning oghulliri Piton, Melek, Tahriya we Ahaz idi. □
42 Ahazdin Yarah töreldi; Yarahdin Alemet, Azmawet we Zimri törelgen. Zimridin Moza
törelgen; □
43 Mozadin Binéa törelgen; Binéaning oghli Réfaya, Réfayaning oghli Éliasah, Éliasahning
oghli Azel idi.□
44 Azelning alte oghli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokéru, Ishmail, Shéariya, Obadiya
we Hanan idi; bularning hemmisi Azelning oghulliri.

10

Saul we uning oghullirining qetl qilinishi
1Sam. 31:1-13

1 Filistiyler Israillargha hujum qiliwidi, Israillar Filistiylerning aldidin qachti, ular
Gilboa téghida qirip yoqitildi.
2 Filistiyler Saul bilen uning oghullirini tap bésip qoghlidi; ular axiri Saulning oghul-
liridin Yonatan, Abinadab, malki-shualarni urup öltürdi.
3 Saulgha qarshi jeng intayin shiddetlik boldi; oqyachilar Saulgha yétiship oqya étip uni
yarilandurdi. □
4 Andin Saul yaragh kötürgüchisige: Qilichingni sughurup méni sanjip öltürüwetkin;
bolmisa bu xetnisizler kélip méni sanjip, méni xorluqqa qoyushi mumkin, dédi. Lékin
yaragh kötürgüchisi intayin qorqup kétip, unimidi. Shuning bilen Saul qilichni élip üstige
özini tashlidi.
5 Yaragh kötürgüchisi Saulning ölginini körüp, umu oxshashla özini qilichning üstige
tashlap uning bilen teng öldi.
6 Shuning bilen Saul, üch oghli hem pütün ailisidikiler shu künde biraqla öldi.
7 Emdi wadida turghan Israillar eskerlirining qachqanliqini we Saul bilen oghullirining
ölginini körginide, ular sheherlirini tashlap qachti, Filistiyler kélip u jaylarda orunlashti.
8 Emdi shundaq boldiki, etisi Filistiyler öltürülgenlerning kiyim-kécheklirini salduruwal-
ghili kelgende Gilboa téghida Saul bilen oghullirining ölük yatqanliqini kördi-de,
9 kiyimlirini saldurup, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde bularni Fil-
istiylerning zéminining hemme yerlirige apirip, öz butlirigha we xelqqe xush xewer
yetküzdi. □
10 Ular Saulning sawut-yaraghlirini ularning butxanisida qoyup, kallisini Dagon butx-
anisigha ésip qoydi.
11 Emdi Yabesh-Giléadda olturghuchilar Filistiylerning Saulgha barliq qilghanlirini an-
glighanda
12 ularning ichidiki hemme baturlar atlinip, Saul bilen oghullirining jesetlirini élip,
ularni Yabeshke qayturup kélip, Yabeshtiki dub derixining tüwige depne qildi we yette
kün roza tutti.
13-14 Shuning bilen Saul Perwerdigargha qilghan wapasizliqi üchün öldi; u Perw-
erdigarning söz-kalamigha kirmey we hetta Perwerdigardin yol sorimay, belki palchi

□ **9:40 «Mérib-Baal»** — «2Sam.» 4:4de «Mefiboshet». □ **9:41 «Tahriya»** — 8:35de «Tariya». □ **9:42 «Yarah»** — 8:36de «Yehoaddah». □ **9:43 «Réfaya»** — 8:36de «Rafa». □ **10:3 «Oqyachilar Saulgha yétiship oqya étip uni yarilandurdi»** — yaki «oqyachilar Saulgha yétiship, u oqyachilardin azablandi». □ **10:9 «...kiyimlirini saldurup, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde bularni Filistiylerning zéminining hemme yerlirige apirip...»** — yaki «..kiyimlirini saldurup, kallisini we sawut-yaraghlirini élip ketti hemde elchilerni Filistiylerning zéminining hemme yerlirige ewetip, ... xush xewer yetküzdi».

jinkeshning yénigha bérip uningdin yol sorighanidi. Shunga Perwerdigar uni öltürüp, padishahliqini Yessening oghli Dawutqa ötküzüp berdi.

11

Dawutning Yehudiyege padishah bolushqa mesih qilin'ghanliqi
2Sam. 5:1-10

1 U chaghda barliq Israil jamaiti Hébron'gha kélip Dawutning qéshigha yighiliship: «Qarisila, biz özlirining et-söngekliridurmiz!
2 Burun Saul bizning üstimizde seltenet qilghandimu Israil xelqige jengge chiqip-kirishke yolbashchi bolghan özliri idila. Özlirining Xudaliri bolghan Perwerdigarmu özlirige: — Sen Méning xelqim Israilning padichisi bolup ularni baqisen we Israilning emiri bolisen, dégenidi» — dédi.□
3 Shuning bilen Israil aqsaqallirining hemmisi Hébron'gha kélip padishah Dawutning qéshigha kélishti; Dawut Hébronda Perwerdigarning aldida ular bilen bir ehde tüzüshti. Andin ular Perwerdigarning Samuilning wastisi bilen éytqini boyiche, Dawutni Mesih qilip, Israilni idare qilishqa padishah qilip tiklidi.■

Dawutning Yérusalémni ishghal qilishi

4 Dawut bilen barliq Israil xelqi Yérusalémgha keldi (Yérusalém shu chaghda «Yebus» dep atilatti, zémindiki ahale bolghan Yebusiylar shu yerde turatti).
5 Yebus ahalisi Dawutqa: «Sen bu yerge héchqachan kirelmeysen!» dédi. Biraq Dawut Zion dégen qorghanni aldi (shu yer «Dawutning shehiri» depmu atilidu). □
6 Dawut: «Kim aldi bilen Yebusiylargha hujum qilsa, shu kishi yolbashchi we serdar bolidu» dédi. Zeruiyaning oghli Yoab aldi bilen atlinip chiqip, yolbashchi boldi.
7 Dawut qorghanda turatti, shunga kishiler u qorghanni «Dawut shehiri» dep atashti.
8 Dawut sheherni Millodin bashlap töt etrapidiki sépilighiche yéngiwashtin yasatti; sheherning qalghan qismini Yoab yasatti. □
9 Dawut kündin kün'ge qudret tapti, chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar uning bilen bille idi.

Dawutning palwanliri
2Sam. 23:8-39

10 Töwendikiler Dawutning palwanliri ichide yolbashchilar idi; ular Perwerdigarning Israilgha éytqan sözi boyiche pütkül Israil bilen birliship, Dawutning padishahliqini mustehkem qilip, birlikte uni padishah qilishqa küchidi.
11 Töwendikiler Dawutning palwanlirining tizimliki boyiche xatirilen'gendur: — Hakmoniylardin bolghan Yashobiam yolbashchilar ichide béshi idi; u neyzisini piqiritip bir qétimdila üch yüz ademni öltürgen. □
12 Uningdin qalsa Axoxiy Dodoning oghli Eliazar bolup, u «üch palwan»ning biri idi;
13 Ilgiri Filistiyler Pas-Dammimda jeng qilishqa yighilghanda, u Dawut bilen u yerde idi. U yerde arpa ösüp ketken bir étizliq bolup, xelq Filistiylerning aldidin beder qachqanidi;

□ **11:2 «jengge chiqip-kirishke yolbashchi» —** ibraniy tilida «Israilning chiqishida hem kirishide ulargha bashlighuchi idila» dégenlik bilen ipadilinip, Israilning barliq paaliyetlirini körsitidu. ■ **11:3** 1Sam. 16:1, 13; 2Sam. 5:3 □ **11:5 «Zion dégen qorghan» —** «Zion» Yérusalémning ichidiki égizlik bolup, shu yerge daim qorghan sélinip turatti. Kéyin ibadetxanimu Zionda qurulghan. □ **11:8 «Millo» —** «pelempeylik yer» dégen menide bolushi mumkin. □ **11:11 «yolbashchilar ichide» —** bu ibarining bashqa xil terjimisi «ottuzi ichide»

14 ular bolsa étizliqning otturisida turuwélip, hem étizliqni qoghdighan, hem Filistiylerni
tarmar qilghan; Perwerdigar ene shu yol bilen ularni ghayet zor ghelibige érishtürgen.
15 Ottuz yolbashchi ichidin *yene* ücheylen Qoram tashliqtiki Adullamning gharigha
chüshüp Dawutning yénigha keldi. Filistiylerning qoshuni bolsa «Refayim jilghisi»da
bargah qurghanidi.
16 Bu chaghda Dawut qorghanda, Filistiylerning qarawulgahi Beyt-Lehemde idi.
17 Dawut ussap: «Ah, birsi manga Beyt-Lehemning derwazisining yénidiki quduqtin su
ekilip bergen bolsa yaxshi bolatti!» déwidi,
18 bu üch palwan Filistiylerning leshkergahidin bösüp ötüp, Beyt-Lehemning der-
wazisining yénidiki quduqtin su tartti we Dawutqa élip keldi; lékin u uningdin ichkili
unimidi, belki suni Perwerdigargha atap töküp:
19 «Xudayim bu ishni mendin néri qilsun! Men hayatining xewpte qélishigha qarimighan
bu kishilerning qénini ichsem qandaq bolidu? Chünki buni ular hayatining xewpte
qélishigha qarimay élip kelgen!» dédi. Shunga Dawut bu suni ichkili unimidi. Bu üch
palwan qilghan ishlar del shular idi.
20 Yoabning inisi Abishay üchining béshi idi; u üch yüz adem bilen qarshiliship neyzisini
piqiritip ularni öltürdi. Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi.
21 U mushu «üch palwan» ichide hemmidin bek hörmetke sazawer bolghan bolsimu, lékin
yenila awwalqi ücheylen'ge yetmeytti.
22 Yehoyadaning oghli Binaya Kabzeeldin bolup, bir batur palwan idi; u köp qaltis
ishlarni qilghan. U Moabiy Arielning ikki oghlini öltürgen. Yene qar yaghqan bir küni
azgalgha chüshüp, bir shirni öltürgenidi.
23 U yene qolida bapkarning oqidek bir neyzisi bar, boyining égizliki besh gez kélidighan
bir Misirliqni qetl qildi; u bir hasa bilen uninggha hujum qilip, uning neyzisini qolidin
tartiwélip öz neyzisi bilen öltürdi.
24 Yehoyadaning oghli Binaya mana bu ishlarni qilghan. Shuning bilen üch palwan
ichide nam chiqarghanidi.
25 Mana, u héliqi ottuz palwandinmu bekrek shöhret qazan'ghan bolsimu, lékin aldinqi
üch palwan'gha yetmeytti. Dawut uni özining pasiban bégi qilip teyinligen.
26 Qoshundiki palwanlar bolsa: —
Yoabning inisi Asahel, Beyt-Lehemlik Dodoning oghli Elhanan,
27 Harorluq Shammot, Pilonluq Helez,
28 Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira, Anatotluq Abiézer,
29 Xushatliq Sibbekay, Axohluq Ilay,
30 Nitofatliq Maharay, Nitofatliq Baanahning oghli Xeleb,
31 Binyamin ewladliridin Gibéahliq Ribayning oghli Ittay, Piratonluq Binaya,
32 Gaash wadiliridin kelgen Xuray, Arbatliq Abiyel,
33 Baharumluq Azmawet, Shalbonluq Élyahba,

11:14 «Ular bolsa étizliqning otturisida turuwélip,... Perwerdigar ... Ularni ghayet zor ghelibige érishtürgen» — mushu ayette «ular» belkim Dawut we «üch palwan»ni körsitidu. «2Sam.» 23:11-12de Eliazarning awwal bu jengni bashlighanliqi körsitilidu. **11:20 «...Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi»** — bu ayetning yene birnechche xil terjimisi bar. 21-ayettiki izahatni körüng. **11:21 «Shuning bilen u bu «üch palwan» ichide nami chiqqanidi. U mushu «üch palwan» ichide hemmidin bek hörmetke sazawer bolghan bolsimu, lékin yenila awwalqi ücheylen'ge yetmeytti»** — 20-21-ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Shuning bilen u «üch palwan» bilen teng shöhret qazan'ghan. U «üch palwan»din ikki hessilep hörmetke ige bolghan we ularning béshi bolghan bolsimu, lékin ulardin biri bolmidi». Emma bizningche terjimimiz «2Sam.» 23:18-19ge mas kélidu. **11:22 «Moabiy Arielning ikki oghli»** — yene birxil terjimisi: — «Moabtiki ikki shir...» yaki «Moabtiki ikki shirdek kishini...». **11:23 «besh gez»** — ikki métrdin artuq (2.2 métr). **11:24 «üch palwan ichide nam chiqarghanidi»** — yaki «üch palwan bilen teng nam chiqarghanidi». **11:29 «Sibbekay»** — yaki «Mebbunay» («2Sam.» 23:27ni körüng). **11:32 «Xuray»** — «2Sam.» 23:31de «Hidday».

34 Gizonluq Hashemning oghulliri, Hararliq Shagining oghli Yonatan, □
35 Hararliq Sakarning oghli Ahiyam, Urning oghli Élifal,
36 Mekeratliq Hefer, Pilonluq Axiyah,
37 Karmellik Hezro, Ezbayning oghli Naaray,
38 Natanning inisi Yoél, Hagrining oghli Mibhar,
39 Ammonluq Zelek, Zeruiyaning oghli Yoabning yaragh kötürgüchisi bolghan Beerotluq Naharay,
40 Itriliq Ira, Itriliq Gareb,
41 Hittiy Uriya, Ahlayning oghli Zabad,
42 Ruben qebilisidin Shizaning oghli, Rubenler ichide yolbashchi bolghan Adina we uninggha egeshken ottuz adem,
43 Maakahning oghli Hanan, Mitniliq Yoshafat,
44 Ashtaratliq Uzziya, Aroerlik Xotamning oghli Shama bilen Jeiyel,
45 Shimrining oghli Yédiyayel bilen uning inisi tiziliq Yoxa,
46 Mahawiliq Eliyel, Elnaamning oghulliri Yeribay bilen Yoshawiya, Moabliq Yitma, □
47 Eliyel, Obed we Mezobaliq Yaasiyellerdin ibaret idi.

12

Dawutqa béqin'ghan Binyamin palwanliri

1 Dawut kishning oghli Saulning bésimi sewebidin Ziklagda yoshurunup yatqan chaghda munu kishiler Dawutning yénigha kélishti (ularning hemmisi Dawutqa jeng qilishta yardem bergen baturlardin idi;
2 oqya bilen qorallan'ghan bolup, ong qoli bilenmu, sol qoli bilenmu oqya we salgha atalaytti; ular Saulning Binyamin qebilisidin bolghan tughqanliri idi):
3 — ularning yolbashchisi Axiézer, andin qalsa Yoash bolup, ikkisi Gibéahliq Shémaahning oghli idi; yene Azmawetning oghli Yeziyel bilen Peletmu; yene Berakah bilen Anatotluq Yehu,
4 Gibéonluq Yishmayamu bar idi. Yishmaya «ottuz palwan» ichide batur bolup shu ottuzigha yétekchilik qilghuchi idi; yene Yeremiya, Yahaziyel, Yohanan we Gederatliq Yozabad,
5 Eluzay, Yerimot, Bialiya, Shemariya, Xarufluq Shefatiya,
6 Korahliqlardin bolghan Elkanah, Yishiya, Azarel, Yoézer we Yashobiamlar;
7 yene Gedorluq Yerohamning oghli Yoélah bilen Zebadiya bar idi.

Dawutqa béqin'ghan Gad palwanliri

8 Gad qebilisidin beziler chöldiki qorghan'gha bérip Dawutqa béqindi. Ularning hemmisi jengge mahir, qalqan we neyze bilen qorallan'ghan batur jengchiler idi; ularning turqi beeyni shirgha, chaqqanliqi beeyni taghdiki böken'ge oxshaytti.
9 Ularning birinchisi Ézer, ikkinchisi Obadiya, üchinchisi Éliab,
10 tötinchisi Mishmannah, beshinchisi Yeremiya,
11 altinchisi Attay, yettinchisi Eliyel,
12 sekkizinchisi Yohanan, toqquzinchisi Elzabad,
13 oninchisi Yeremiya, on birinchisi Makbannay idi.

□ **11:34 «Hashemning oghulliri» —** yaki «Yashenning oghulliri». («2Sam.» 23:33ni körüng). □ **11:46 «...Moabliq Yitma» —** bu tizimlikte birnechche Yehudiy emesler — mesilen, Ammonluq Zelek, Hittiy Uriya we Moabliq Timna bar.

14 Bularning hemmisi Gad qebilisidin, qoshun ichide serdarlar idi; eng kichiki yüz leshkerge, eng chongi ming leshkerge yétekchi idi. □
15 Birinchi ayda, Iordan deryasi téship qirghaqtin ashqan chaghda, deryadin ötüp, sherqqe we gherbke qaraydighan barliq jilghilardikilerni tiripiren qilip qachurghanlar del mushu ademler idi.□

Dawutqa béqin'ghan Binyaminlar we Yehudalar

16 Binyamin qebilisi bilen Yehuda qebilisidinmu kishiler qorghan'gha kélip Dawutqa béqin'ghan.
17 Dawut chiqip ularni qarshi élip: «Eger siler tinchliq niyitide manga yardem bérishke kelgen bolsanglar, siler bilen bir jan bir dil bolimen, lékin qollirimda héch naheqliq bolmighan méni düshmenlirimge sétiwetmekchi bolsanglar, ata-bowilirimning Xudasi buni nezirige élip höküm chiqarghay!» — dédi.
18 Bu chaghda Xudaning Rohi héliqi ottuz palwanning yolbashchisi Amasaygha chüshiwidi, u:
«Ah Dawut, biz sanga béqinduqmiz;
Ah Yessening oghli, biz sen bilen billidurmiz;
Özüngge aman-tinchliq, aman-tinchliq bolghay!
Sanga yardem bergüchilergimu aman-tinchliq bolghay!
Chünki séning Xudaying sanga medetkardur»
Shuning bilen Dawut ularni élip qélip, «zerbidar etret bashliqliri» qildi.□

Dawutqa béqin'ghan Manassehler

19 Dawut ilgiri Filistiyler bilen birlikte Saulgha qarshi urushqa atlan'ghanda, Manasseh qebilisidiki beziler Dawut terepke ötti (lékin ular *Filistiylerge* yardem bermidi, chünki Filistiylerning emirliri: «Dawut öz ghojisi Saul terepke ötüp kétishi mumkin, undaqta béshimiz ketmey qalmaydu!» dep meslihetliship ularni qayturup ketmekchi bolghanidi). □
20 Dawut Ziklagqa qaytip barghanda, Manasseh qebilisidiki Adnah, Yozabad, Yediyayel, Mikail, Yozabad, Élixu, Ziltaylar kélip uninggha qoshuldi. Bularning hemmisi Manasseh qebilisining mingbéshiliri idi.
21 Ular Dawut qaraqchilargha qarshi jeng qilghanda uninggha yardemleshti; ularning hemmisi batur palwanlar, qoshundiki yolbashchilar idi. □
22 Chünki shu künlerde Dawutqa yardem bérish üchün her küni ademler kélip qoshulup, xuddi Xudaning qoshunidek zor bir qoshun bolup ketkenidi.

Dawutqa kélip qoshulghan qoshunlar

23 Perwerdigarning söz-kalami emelge ashurulup, Saulning padishahliqini Dawutqa élip bermekchi bolghan qorallan'ghan jengchiler yolbashchiliri bilen Hébron'gha, uning yénigha keldi. Ularning sani töwendikiche: —
24 Yehudalardin qalqan we neyze bilen qorallan'ghanlar jemiy alte ming sekkiz yüz kishi bolup, hemmisi jengge teyyarlan'ghanidi.

□ **12:14 «Eng kichiki yüz leshkerge, eng chongi ming leshkerge yétekchi idi» —** bashqa birxil terjimisi: «eng kichiki yüz ademge, eng chongi ming ademge yétiytti». □ **12:15 «birinchi ay» —** Mart yaki Aprél. □ **12:18 «Xudaning Rohi» —** mushu yerde ibraniy tilida peqet «Roh» déyilidu. □ **12:19 «Ular filistiylerge yardem bermidi, chünki Filistiylerning emirliri: «Dawut öz ghojisi Saul terepke ötüp kétishi mumkin, undaqta béshimiz ketmey qalmaydu!» dep meslihetliship ularni qayturup ketmekchi bolghanidi» —** «1Sam.» 29:4ni körüng. □ **12:21 «Ular Dawut qaraqchilargha qarshi jeng qilghanda uninggha yardemleshti» —** közde tutqini belkim «1Sam.» 30-babta xatirilen'gen ishlar; shu chaghda Dawut Amalek qaraqchilirigha hujum qilghan.

25 Shiméonlardin jengge teyyarlan'ghan batur jengchiler jemiy yette ming bir yüz kishi,
26 Lawiylardin jemiy töt ming alte yüz kishi;
27 Yehoyada Harunlarning jemet béshi bolup, uninggha egeshkenler jemiy üch ming yette yüz kishi idi.
28 Yene yash bir batur jengchi Zadok we uning jemetidin yigirme ikki yolbashchi bar idi.
29 Binyaminlardin, Saulning uruq-tughqanliridinmu üch ming kishi bar idi; shu chaghqa qeder bularning köpinchisi Saul jemetini qollap kelmekte idi.
30 Efraimlardin, öz jemetliride yüz-abroy tapqan batur ezimetler jemiy yigirme ming sekkiz yüz kishi idi.
31 Manasseh yérim qebilisi ichide nami pütülgen, Dawutni padishah qilip tikleshke kelgenler jemiy on sekkiz ming kishi idi.
32 Issakarlardin zaman-weziyetni chüshinidighan, Israilning qandaq qilishi kéreklikini bilidighan yolbashchilar jemiy ikki yüz kishi idi; ularning hemme qérindashliri ularning emrige boysunatti.
33 Zebulunlardin jengge teyyarlan'ghan, herxil qoral-yaraghlar bilen qorallan'ghan, ala köngüllük qilmaydighan, Dawutning yardimige kelgen jemiy ellik ming kishi idi.
34 Naftalilardin yolbashchi bolghan ming kishi bar idi; ulargha egiship qoligha qalqan we neyze alghanlar jemiy ottuz yette ming kishige yétetti.
35 Danlardin jengge teyyarlan'ghan jemiy yigirme sekkiz ming alte yüz kishi idi.
36 Ashirlardin jengge chiqip qoshun sépige atlinishqa teyyar bolghan jemiy qiriq ming kishi idi.
37 Iordan deryasining sherq teripidiki Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Manasseh yérim qebilisidin qoligha herxil qoral-yaragh élip jengge teyyarlan'ghan jemiy bir yüz yigirme ming kishi idi.
38 Yuqirida tilgha élin'ghan bu ezimetlerning herbiy yürüshi tekshi bolup, Dawutni pütkül Israil üstige padishah qilip tiklesh üchün bir jan bir dil bolup, Hébron'gha kélishkenidi; qalghan Israillarmu bir niyet bir meqsette Dawutni padishah qilip tiklimekchi bolushqanidi.
39 Ular shu yerde Dawut bilen üch kün bille yep-ichip ghizalandi, chünki ularning qérindashliri ulargha teyyarlap qoyushqanidi.
40 Ularning öpchürisidiki xelqler, hetta Issakar, Zebulun we Naftalilarning zéminidikiler éshek, töge, qéchir we kalilargha artip ulargha nahayiti köp ozuqluq élip kelgen; ular zor miqdarda un, enjür poshkili, üzüm poshkili, sharab, zeytun méyi we nurghun qoy-kalilarni yetküzüp bérishkenidi; pütkül Israil shad-xuramliqqa chömgenidi.

13

Ehde sanduqining apirilishida bolghan balayi'qaza
2Sam. 6:1-11

1 Dawut mingbéshi, yüzbéshi we barliq yolbashchilar bilen meslihetleshti;
2 andin pütün Israil ammisigha: «Eger siler maqul körsenglar, shundaqla bu ishni Xudayimiz Perwerdigardin dep bilsenglar, biz Israilning zéminlirining herqaysi jayliriga shu yerde qalghan qérindashlirimizgha hemde ular bilen bille sheherlerde we étizliqlirida turuwatqan kahin hem Lawiylargha mushu yerge yighilish toghruluq adem eweteyli.
3 Biz Xudayimizning ehde sanduqini meshege yötkep kéleyli; chünki Saulning künliride héchqaysimiz *ehde sanduqi* aldida Xudadin yol sorap baqmiduq» dédi.
4 Bu ishni pütün amma toghra tapqachqa, hemmeylen maqul bolushti.

5 Shunga Dawut Misirning Shihor deryasidin tartip Xamat éghizighiche bolghan pütkül Israil xelqini chaqirtip kélip, Xudaning ehde sanduqini Kiriat-Yéarimdin yötkep kelmekchi boldi. □
6 Andin Dawut bilen pütkül Israil Xudaning ehde sanduqini yötkep kélish üchün Baalahqa, yeni Yehudagha tewe bolghan Kiriat-Yéarimgha keldi; ikki kérubning otturisida olturghuchi Perwerdigar bu ehde sanduqi üstige Öz namini qoyghanidi.
7 Ular Xudaning ehde sanduqini Abinadabning öyidin élin'ghan yéngi bir harwigha qoydi; Uzzah bilen Axiyo harwini heydidi. □
8 Dawut bilen barliq Israil jamaiti Xudaning aldida he dep neghme-nawa qilip, chiltar, tembur, dap, changlar we kanay-sunaylar chalatti.
9 Lékin ular Kidon xaminigha kelgende kalilar aldigha müdürep kétip yiqilghanda Uzzah ehde sanduqini yöliwalay dep qolini uninggha sozdi.
10 Uzzahning ehde sanduqigha qoli tegkenliki üchün, Xuda uninggha ghezeplinip uni urup öltürdi. Shuning bilen Uzzah shu yerde Xudaning aldida öldi. □
11 Lékin Dawut Perwerdigarning Uzzahning ténini böskenlikige achchiqlandi we u yerni «Perez-Uzzah» dep atidi; u yer taki hazirghiche shu nam bilen atilip kelmekte. □
12 Shu küni Dawut Xudadin qorqup: «Men zadi qandaq qilip Xudaning ehde sanduqini bu yerge yötkep kéleleymen?» dédi.
13 Shunga Dawut ehde sanduqini özi turuwatqan «Dawut shehiri»ge yötkep kelmey, Gatliq Obed-Édomning öyige apirip qoydi.
14 Xudaning ehde sanduqi Obed-Édomning öyide üch ay turdi; Perwerdigar Obed-Édomning ailisini we uning barliq teelluqatlirini beriketlidi.

14

Tur padishahi Dawutning orda sélishigha yardemlishidu
1Sam. 5:11-25

1 Tur padishahi Hiram Dawut bilen körüshüshke elchilerni, shundaqla uning üchün orda sélishqa kédir yaghichi, tashchi we yaghachchilarni ewetti.
2 Bu chaghda Dawut Perwerdigarning özini Israil üstige hökümranliq qilidighan padishah bolushqa jezmen tikleydighanliqini körüp yetti; chünki Perwerdigar Öz xelqi Israil üchün uning padishahliqini güllendürgenidi.

Dawutning Yérusalémda körgen oghulliri

3 Dawut Yérusalémda yene birmunche xotun aldi hemde yene oghul-qizlarni kördi.
4 Töwendikiler uning Yérusalémda körgen perzentlirining isimliri: Shammuya, Shobab, Natan, Sulayman,
5 Ibhar, Elishuya, Elpelet,
6 Nogah, Nefeg, Yafiya,
7 Elishama, Beeliyada we Elifelet.□

□ **13:5 «Misirning Shihor deryasidin tartip Xamat éghizighiche»** — jenubtin shimalghiche Israilning pütkül zéminini körsitidu. «Xamat éghizi» dégenning bashqa xil terjimisi: «Libo-Xamat». □ **13:7 «Ular Xudaning ehde sanduqini Abinadabning öyidin élin'ghan yéngi bir harwigha qoydi»** — yaki «ular Xudaning ehde sanduqini yéngi bir harwigha qoyup, uni Abinadabning öyidin élip chiqti». □ **13:10 «Uzzahning ehde sanduqigha qoli tegkenliki üchün, Xuda uninggha ghezeplinip uni urup öltürdi»** — muqeddes qanun boyiche peqet kahinlar ehde sanduqigha qol tegküzüshke we uni kötürüshke bolatti. Uni kala harwisi üstige qoyushqa bolmaytti. Shunga Dawut we pütkül Israillar mushu ishta eyiblik idi. □ **13:11 «Perez-Uzzah»** — menisi «Uzzahgha bösüp kirish». □ **14:7 «Beeliyada»** — yaki «Eliya». «2Sam.» 5:16ni körüng.

Dawutning Filistiylerni ikki qétim yenggenliki

8 Dawutning mesih qilinip pütkül Israilning üstige padishah qilin'ghanliqini anglighan
Filistiylerning hemmisi Dawut bilen qarshilishish pursitini izlep keldi; Dawut buni
anglap ulargha qarshi jengge atlandi.
9 Filistiyler «Refayim jilghisi»gha bulang-talang qilghili kirdi.
10 Dawut Xudadin: «Men Filistiylerge qarshi jengge chiqsam bolamdu? Ularni méning
qolumgha tapshuramsen?» dep soriwidi, Perwerdigar uninggha: «Jengge chiq, Men
ularni sözsiz qolunggha tapshurimen» dédi.
11 Filistiyler Baal-Perazimgha hujum qilghili kelgende, Dawut ularni shu yerde
meghlup qildi we: «Xuda méning qolum arqiliq düshmenlirim üstige xuddi kelkün yarni
élip ketkendek bösüp kirdi» dédi. Shunga u yer «Baal-Perazim» dep atalghan. □
12 Filistiyler özlirining butlirini shu yerge tashlap qachqanliqtin, Dawut ademlirige
ularni köydürüwétishni tapilidi.
13 Filistiyler yene héliqi jilghigha bulang-talang qilghili kiriwidi,
14 Dawut yene Xudadin yol soridi. Xuda uninggha: «Ularni arqisidin qoghlimay, egip
ötüp, ulargha üjmilikning udulidin hujum qilghin.
15 Sen üjme derexlirining üstidin ayagh tiwishini anglishing bilenla jengge atlan; chünki
u chaghda Xuda séning aldingda Filistiylerning qoshunigha hujumgha chiqqan bolidu»
dédi. □
16 Shuning bilen Dawut Xudaning dégini boyiche ish tutup, Filistiylerning qoshunigha
Gibéondin Gezergiche qoghlap zerbe berdi.
17 Shu sewebtin Dawutning shöhriti barliq yurt-zéminlargha pur ketti, Perwerdigar uning
qorqunchini barliq ellerning üstige saldi.

15

Ehde sanduqini yötkeshning teyyarliqi

1 Dawut Dawut shehiride özige öy-ordilar saldurdi, hem Xudaning ehde sanduqigha jay
hazirlidi we uninggha chédir tiktürdi.
2 U chaghda Dawut: «Xudaning ehde sanduqini Lawiylardin bölek kishilerning
kötürüshige bolmaydu, chünki Perwerdigar uni kötürüshke we menggü özining xizmitide
bolushqa shularni tallighanidi» dédi.
3 Andin Dawut Perwerdigarning ehde sanduqini hazirlap qoyghan yerge yötkesh üchün
pütkül Israillarni Yérusalémgha yighdi.
4 Dawut yene Harunning ewladlirini we Lawiylarni yighdi:
5 Kohatning ewladliri jemet béshi bolghan Uriyel we uning qérindashliri bir yüz yigirme
kishi;
6 Merari ewladliridin jemet béshi bolghan Asaya we uning qérindashliridin ikki yüz
yigirme kishi;
7 Gershomning ewladliridin jemet béshi bolghan Yoél we uning qérindashliri bir yüz ottuz
kishi;
8 Elizafanning ewladliridin jemet béshi bolghan Shémaya we uning qérindashliri ikki yüz
kishi;
9 Hébronning ewladliridin jemet béshi bolghan Eliyel we uning qérindashliri seksen kishi;
10 Uzziyelning ewladliridin jemet béshi bolghan Amminadab we uning qérindashliri bir
yüz on ikki kishi idi.

□ **14:11 «Baal-Perazim» —** «Igem bösüp kirdi» dégen menide. □ **14:15 «üjme derexliri» —** bu bizning qiyasimiz. Ibraniy tilida «yighlighuchi derexler». Zadi qaysi derex ikenliki bizge namelum. Bashqa bir qiyas «xine derexliri».

11 Dawut kahinlardin Zadok bilen Abiyatarni, shuningdek lawiliylardin Uriyel, Asaya, Yoél, Shémaya, Eliyel we Amminadabni chaqirtip kélip ularga:
12 «Siler Lawiy jemetining bashlirisiler; özünglarni we silerning qérindashliringlarni Israilning Xudasi Perwerdigarning ehde sanduqini men teyyarlap qoyghan yerge kötürüp kélish üchün pak qilinglar. □
13 Chünki ilgiri siler shundaq qilmay, belgilen'gen tertip boyiche uningdin yol sorimighinimizdin Xudayimiz Perwerdigar bizge zerbe bergen» dédi. □
14 Shuning bilen kahinlar bilen Lawiylar Israilning Xudasi Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp méngish üchün özlirini pak qildi.
15 Lawiylar emdi Musaning Perwerdigarning söz-kalami bilen tapilighini boyiche, Xudaning ehde sanduqini baldaq bilen mürisige élip kötürdi.

Neghme-nawachilar hörmet etriti

16 Dawut yene Lawiylarning yolbashchiliriga özlirining qérindashliridin neghmichilerni teyinleshni buyrudi; ular jümlidin tembur, chiltar, janglar qatarliq herxil sazlarni chélip awazini yuqiri kötürüp shad-xuramliq ichide küy éytishqa teyinlendi.
17 Shunglashqa, Lawiylar Yoélning oghli Hémanni we uning jemetidiki Berekiyaning oghli Asafni hem ularning qérindashliridin bolghan Merarilardin Kushayahning oghli Étanni belgilidi.
18 Ular bilen birlikte yene qérindashliridin Zekeriya, Bin, Yaaziyel, Shémiramot, Yehiyel, Unni, Éliab, Binayah, Maaséyah, Mattitiyah, Elifeleh, Mékniya hem derwaziwen Obed-Édom bilen Jeiyelni ikkinchi derijilik etret qilip teshkillidi.
19 Neghmichi Héman, Asaf we Étanlar mis changlar chélip, yangraq awaz chiqiratti;
20 Zekeriya, Yaaziyel, Shémiramot, Yehiyel, Unni, Éliab, Maaséyah we Binayalar tembur chélip «Alamot uslubi»da tengkesh qilatti; □
21 Mattitiyah, Elifeleh, Mékniya, Obed-Édom, Jeiyel we Azaziyalar chiltar chélip bashlamchiliq qilip, «Sheminit uslubi»da tengkesh bolatti. □
22 Lawiylarning yolbashchisi Kenaniya muzikigha nahayiti pishshiq bolghachqa, mexsus neghme-nawachiliqqa mes'ul bolup muzika ögitetti.
23 Berekiya bilen Elkanah ehde sanduqigha mes'ul ishikbaqarlar idi.
24 Shebaniya, Yehoshafat, Netanel, Amasay, Zekeriya, Binaya we Eliézer qatarliq kahinlar Xudaning ehde sanduqi aldida kanay chalatti; Obed-Édom bilen Yehiyahmu ehde sanduqigha mes'ul ishikbaqar qilinip qoyulghanidi.□

Ehde sanduqi «Dawut shehiri»ge yötkep kélinidu
1Sam. 6:16-23

25 Shuning bilen Dawut Israil aqsaqalliri we mingbéshi qatarliqlar bilen birge Obed-Édomning öyidin xushalliqqa chömgen halda Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp chiqqili bardi.
26 We shundaq boldiki, *Dawutlar* Xuda Perwerdigarning ehde sanduqini kötürüp mangghan Lawiylargha yardem bergenlikini körüp, yette buqa we yette qochqar qurbanliq qildi.

□ **15:12 «özünglarni... pak qilinglar»** — ibraniy tilida «özünglarni... pak-muqeddes qilinglar». Bu «pak-muqeddeslik» resmiy ish bolup, «Mis.» 29-babta we «Law.» 7-babta körsitilgendek: (1) ölük nersilerge tegmeslik; (2) tenlirini yuyush; (3) pakiz kiyim-kéchekni kiyish; (4) özining gunahini tilesh üchün «gunah qurbanliqi sunush dégen töt ishni öz ichige élishi mumkin idi. □ **15:13 «zerbe bergen»** — ibraniy tilida «bösüp basqan». □ **15:20 «Alamot uslubi»** — buning menisi bizge éniq emes; belkim «(ayalche) yuqiri awaz bilen» dégenni bildürüshi mumkin. □ **15:21 «Sheminit uslubi»** — buning menisi bizge éniq emes; belkim «erenche töwen awaz bilen» dégenni bildürüshi mumkin. □ **15:24 «Yehiyah»** — «Yehiyah» we «Jiyel» dégen bir isimdur.

27 Dawut we shundaqla ehde sanduqini kötüridighan Lawiylar hemde neghmichiler
hem neghme-nawa béshi bolghan Kenaniyalarning hemmisi kanap libas kiyishkenidi;
Dawut uning üstige yene kanap efod kiygenidi. □
28 Pütkül Israil xelqi emdi shu teriqide tentene qilip, burgha, kanay, jangjang, tembur,
chiltar qatarliq türlük sazlar bilen yuqiri awazda muzika chélip, Perwerdigarning ehde
sanduqini kötürüp kélishti.
29 Perwerdigarning ehde sanduqi Dawut shehirige yétip kelgende Saulning qizi Miqal
penjirdin töwen'ge qarap turatti; u Dawutning sekrep oynap-chélip tentene qili-
watqinini körüp ichide uni zangliq qildi.

16

Medhiye oqush, bext tilesh

1 Ular Xudaning ehde sanduqini kötürüp kirip Dawut uninggha hazirlap qoyghan
chédirning otturisigha qoyup, andin Xudaning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqliq
qurbanliqi sundi.
2 Dawut köydürme qurbanliqi bilen inaqliq qurbanliqi sunup bolghandin kéyin Perw-
erdigarning namida xelqqe bext tilidi.
3 U yene er-ayal démey Israillarning her birige birdin nan, birdin xorma poshkili, birdin
üzüm poshkili üleshtürüp berdi.□

Lawiylarning ehde sanduqi aldidiki wezipiliri

4 Dawut bir qisim Lawiylargha Perwerdigarning ehde sanduqi aldida xizmette bolush,
yeni dua-tilawet oqush, Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytish we
küy-munajat oqushni buyrudi. □
5 Ularning yolbashchisi bolsa Asaf, andin Zekeriya idi; bashqiliri bolsa Jeiyel,
Shémiramot, Yehiyel, Mattitiyah, Éliab, Binaya, Obed-Édom we Jeiyeller idi. Ular tembur-
chiltar chélishqa qoyuldi; Asaf bolsa changlarni chalatti.
6 Binaya bilen Yahaziyeldin ibaret ikki kahin Xudaning ehde sanduqi aldida herdaim
kanay chélishqa qoyuldi.

Dawutning Perwerdigargha Hemdusana oqughan küyi

7 Shu küni Dawut Asaf we qérindashlirini Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytishqa
belgilep ulargha birinchidin munu küyni tapshurdi: —

8 «Perwerdigargha teshekkür qilinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar,
Uning qilghanlirini eller arisida ayan qilinglar!■
9 Uninggha naxshilar éytip, Uni küylenglar,
Uning pütkül karamet möjiziliri üstide séghinip oylininglar.
10 Muqeddes namidin pexirlinip danglanglar,
Perwerdigarni izdigüchilerning köngli shadlansun!
11 Perwerdigarni we Uning qudritini izdenglar,
Uning yüz-huzurini toxtimay izdenglar.
12 Uning yaratqan möjizilirini,

□ **15:27 «efod»** — adette kahinlar alahide kiyidighan pinjekke oxshash bir kiyim idi («Mis.» 28-babni körüng. Undaq kiyim kiyiwélish özini Xudagha alayiten béghishlashni bildüretti. □ **16:3 «birdin xorma poshkili»** — yaki «bir parchidin gösh». □ **16:4 «dua-tilawet oqush»** — yaki «eslesh», «tentene qilish». ■ **16:8** Zeb. 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47, 48

Karamet alametlirini hem aghzidin chiqqan hökümlirini este tutunglar,
13 I uning quli Israilning nesli,
Özi tallighanliri, Yaqupning oghulliri!
14 U, Perwerdigar — Xudayimiz,
Uning hökümliri pütkül yer yüzididur.
15 U Özi tüzgen ehdini ebediy yadinglarda tutunglar —
— Bu uning ming ewladqiche wedileshken sözidur —
16 Ibrahim bilen tüzgen ehdisi,
Yeni Ishaqqa ichken qesimidur.
17 U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi,
Israilgha ebediy ehde qilip bérip: —□
18 «Sanga Qanaan zéminini bérimen,
Uni mirasing bolghan nésiweng qilimen» — dédi.
19 U chaghda siler ajiz idinglar, adiminglar az hem u yerde musapir idinglar;
20 Bu eldin u elge, bir qebilidin yene bir qebilige köchüp yürgen.
21 Perwerdigar herqandaq ademning ularni bozek qilishigha yol qoymidi,
Ularni dep padishahlarghimu tenbih bérip: —
22 «Men mesih qilghanlargha tegme,
Peyghemberlirimge yaman ish qilma!» — dédi.
23 Pütün jahan, Perwerdigarni küylenglar,
Nijatini her küni élan qilinglar!
24 Uning julasini ellerde bayan qilinglar,
Uning möjizilirini barliq xelqler arisida jakarlanglar.
25 Chünki Perwerdigarimiz ulughdur,
Zor hemdusanagha layiqtur;
U barliq ilahlardin üstün, Uningdin qorqush kérektur;□
26 Chünki barliq ellerning ilahliri — butlar xalas,
Biraq Perwerdigar asman-pelekni yaratqandur.
27 Shanushewket we heywet Uning aldida,
Qudret we xushluq Uning jayididur.
28 Perwerdigargha teelluqini bergeysiler, i el-qebililer,
Perwerdigargha shan-sherep we qudretni bergeysiler!□
29 Perwerdigarning namigha layiq bolghan shan-shöhretni Uninggha bergeysiler;
Sowgha-salam élip Uning aldigha kiringlar,
Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar;□
30 Pütkül yer-yüzi, Uning aldida titrenglar!
Dunya mezmut qilin'ghan, u tewrenmes esla.
31 Asmanlar shadlansun, we yer-jahan xush bolsun,
Eller arisida élan qilinsun: —
«Perwerdigar höküm süridu!».
32 Déngiz-okyan we uninggha tolghan hemme chuqan sélip jush ursun!
Dalilar hem ulardiki hemme yayrisun!
33 U chaghda ormandiki pütkül derexler Perwerdigar aldida yangritip naxsha éytidu;
Chünki mana, U pütün jahanni soraq qilishqa kélidu!

□ **16:17 «U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi» —** mushu yerde «Yaqup» Yaqupning özini (Israil xelqi emes) körsitidu. □ **16:25 «Uningdin qorqush kérektur» —** yaki «U qorqunchluqtur». □ **16:28 «Perwerdigargha... qudretni bergeysiler» —** mushu sözler belkim shuni bildüriduki, Xudagha shan-sherep keltürsek, mushu qilghinimiz Uninggha biz arqiliq Özining küch-qudritini körsitish imkaniyitini yaritidu. □ **16:29 «Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar» —** yaki «Perwerdigargha pak-muqeddes éginler bilen sejde qilinglar».

34 Perwerdigargha teshekkür éytinglar!
Chünki U méhribandur,
Ebediydur Uning méhir-muhebbiti.
35 We: Bizni qutquzghin, i nijatimiz bolghan Xuda!
Bizni *yéninggha* yighiwalghaysen,
Muqeddes naminggha teshekkür qilishqa,
Yayrap Séni medhiyileshke,
Bizni ellerdin qutquzup chiqqaysen! — denglar!
36 Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha,
Ezeldin ta ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulsun!
Pütkül xelq «Amin!» dédi hemde Perwerdigargha hemdusana oqushti.

Ibadet chédiridiki bashqa wezipiler

37 *Dawut* shu yerde, yeni Perwerdigarning ehde sanduqi aldida her kündiki wezipige muwapiq, ehde sanduqi aldidiki xizmette dawamliq bolushqa Asaf bilen uning qérindashlirini qaldurup qoydi;
38 Ularning ichide Obed-Édom bilen uning qérindashliridin atmish sekkiz kishi bar idi; shuningdek Yedutunning oghli Obed-Édom bilen Xosah derwaziwenlikke qoyuldi.
39 Kahin Zadok bilen uning kahin qérindashliri Gibéon égizlikidiki Perwerdigarning chédiri aldida,
40 Perwerdigarning Israilgha tapilighan qanun-ehkamlirida barliq yézilghini boyiche, herküni etisi-axshimi köydürme qurbanliq qurban'gahi üstide Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqlarni sunushqa qoyuldi.
41 Ular bilen bille bolghanlar, yeni Héman, Yedutun we qalghan tallan'ghanlar, shundaqla barliq ismi tizilghanlar Perwerdigargha teshekkür-rehmet éytishqa qoyuldi (chünki Uning özgermes muhebbiti ebedgichidur!).
42 Héman we Yedutun bolsa neghmichilikke, jümlidin kanay, jang-jang we barliq medhiye sazlirini chélishqa mes'ul qilindi. Yedutunning oghulliri derwazigha qarashqa qoyuldi.
43 Bu ishlardin kéyin barliq xelq öz öylirige qaytishti; Dawutmu öz öyidikilerge bext tileshke qaytti.

17

Dawutning Perwerdigargha öy sélish niyiti
2Sam. 7:1-15

1 Dawut öz öyide turuwatqan chéghida, Natan peyghemberge: «Qara, men kédir yaghichidin yasalghan öyde turuwatimen, Perwerdigarning ehde sanduqi bolsa chédir perdiliri astida turuwatidu» dédi.
2 Natan Dawutqa: «Könglüngde pükkenliringge emel qilghin; chünki Xuda sen bilen billidur» — dédi.
3 Shu küni kéchide Xudaning sözi Natan'gha kélip yetti:
4 «Sen bérip qulum Dawutqa mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: Sen Men üchün turalghu öy salsang bolmaydu.
5 Chünki men Israillarni bashlap chiqqan kündin tartip bügün'ge qeder bir öyde turup baqmighanmen, peqet bu chédirdin u chédirgha, bir chédirgahdin bashqa birige yötkilip yürdüm, xalas.
6 Men Israil xelqi bilen bille meyli qeyerge barmay, héchqachan Israilning birer hakimigha, yeni Méning xelqimni béqishni tapilighan birersige: Némishqa siler Manga kédir yaghichidin öy sélip bermeysiler? — dédimmu?

7 Emdi sen qulum Dawutqa mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar éytiduki, Men séni emdi yaylaqlardin, qoylarning arqisidin élip, xelqim
Israilning üstige emir bolush üchün chaqirtip chiqtim.
8 Meyli qeyerge barmighin, Men haman séning bilen bille boldum we séning aldingdin
barliq düshmenliringni yoqitip keldim; yer yüzidiki ulughlar nam-shöhretke ige bolghan-
dek séni nam-shöhretke sazawer qildim.
9-10 Men xelqim bolghan Israilgha bir jayni békitip, ularni shu yerde tikip östürimen;
shuning bilen ular öz zéminida turidighan, parakendichilikke uchrimaydighan bolidu.
Reziller desleptidikidek we men xelqim Israil üstige hökümranliq qilishqa hakimlarni
teyinligen künlerdikidek, ulargha qaytidin zulum salmaydu. Men barliq düshmenliringni
sanga béqindürdimen. We menki Perwerdigar sanga shuni éytip qoyayki, men séning
üchün bir öyni yasap bérimen!
11 Séning künliring toshup, ata-bowiliringning yénigha qaytqan waqtingda séning nes-
lingdin, yeni oghulliringdin birini séning ornungni basidighan qilimen; Men uning
padishahliqini mustehkem qilimen.
12 U Manga bir öy yasaydu, Men uning padishahliq textini menggü mustehkem qilimen.
13 Men uninggha ata bolimen, u Manga oghul bolidu; méhri-shepqitimni séningdin awwal
ötken *idare qilghuchidin* juda qilghinimdek uningdin hergiz juda qilmaymen;
14 uni Méning öyümde we Méning padishahliqimda menggü turghuzimen; uning texti
menggü mezmut bolup turghuzulidu».
15 Natan bu barliq sözler we barliq wehiyni héchnéme qaldurmay, Dawutqa éytip berdi.

Dawutning duasi we hemdusanasi
2Sam. 7:18-29

16 Shuning bilen Dawut kirip Perwerdigarning aldida olturup mundaq dédi: «I Xuda
Perwerdigar, men zadi kim idim, méning öyüm néme idi, Sen méni mushu derijige
köturgüdek?
17 Lékin i Xuda Perwerdigar, *bu mertiwige kötürgining* séning neziringde kichikkine bir ish
hésablandi; chünki Sen men qulungning öyining yiraq kelgüsi toghruluq sözliding we méni
ulugh mertiwilik zat dep qariding, i Xuda Perwerdigar!□
18 Sen kemineng üstige chüshürgen shundaq shan-sherep toghruluq Dawut Sanga néme
diyelisun? Chünki Sen derweqe Öz qulungni Özüng bilisen.
19 Ah Perwerdigar, péqir qulung üchün hemde Öz könglüngdiki niyiting boyiche bu barliq
ulughluqni körsitip, bu chong ishlarning hemmisini ayan qilding.
20 Ah Perwerdigar, quliqimiz toluq anglighini boyiche Sanga teng kelgüdek héchkim yoq;
Séningdin bölek héchbir ilah yoqtur.
21 Dunyada qaysi bir el xelqing Israilgha teng kélelisun? Ularni Özüngge xas birdinbir
xelq bolush üchün qutuldurushqa barding hemde Misirdin qutuldurup chiqqan xelqing
aldidin yat ellerni qoghlap chiqirip, ulughwar we beheywet ishlar arqiliq Öz namingni
tikliding!
22 Sen xelqing Israilni menggü Özüngning xelqing qilding; ah Perwerdigar, Senmu
ularning Xudasi boldung.
23 Ah Perwerdigar, emdi péqir qulung we uning öyi toghruluq qilghan wedeng menggüge
emel qilinsun; Sen dégenliring boyiche ishni ada qilghaysen!

□ **17:17 «bu mertiwige kötürgining»** — démek, «Sen méni mushu derijige köturgen» dégen söz (18-ayet) uning padishah bolghanliqini körsitidu. Lékin Xuda bu imtiyazdin yene köp imtiyazlarni qoshup bermekchi. 9-16-ayetlerni qaytidin körüng. **«méni ulugh mertiwilik zat dep qariding»** — bashqa birxil terjimisi «méni yuqiridiki (shu) insanning qatarida qariding». Bu terjimisi toghra bolsa «yuqiridki insan», yeni Mesih toghruluq bésharet bolidu.

24 Amin, wedeng emel qilinsun, shundaqla naming menggü ulughlansun, kishiler:
«Samawi qoshunning Serdari Perwerdigar Israilning Xudasi, heqiqeten Israilgha Xudadur!» désun; we shundaq bolup, péqir qulung Dawutning öy-jemeti Séning aldingda
mezmut turghuzulsun.
25 Ah Xudayim, Sen péqir qulunggha sanga öy yasaymen, dégen wehiy keltürdüng;
shunga qulung Séning aldingda mushundaq dua qilishqa jür'et qildi.
26 Ah Perwerdigar, Sen birdinbir Xudadursen, Sen péqir qulunggha mushundaq ametni
bérishni wede qilding;
27 Emdi péqir qulungning öy-jemetige iltipat qilip, uning Séning aldingda menggü turushigha saqlighaysen. Chünki Sen, ah Perwerdigar, *péqirning öy-jemetige* iltipat qilding
we shuning bilen u menggüge bext-iltipatqa nésip bolidu».

18

Dawut Filistiy, Moabiy we Zobahlarni meghlup qilidu
2Sam. 8:1-15

1 Shu ishtin kéyin shundaq boldiki, Dawut Filistiylerge hujum qilip ularni boysundurup,
ularning qolidin Gatni we uninggha tewe yéza-kentlerni tartiwaldi.
2 U yene Moabiylargha hujum qildi; Moabiylar uninggha béqinip, olpan töleydighan boldi.
3 Zobahning padishahi Ḥadad'ézer öz tewesini Efrat deryasighiche kéngeytishke atlinip
chiqqanda, Dawut taki Xamatqa qeder uninggha hujum qildi.
4 Dawut uning ming jeng harwisini olja aldi, yette ming atliq leshkirini, yigirme
ming piyade leshkirini esir aldi. Dawut barliq jeng harwilirining atlirining péyini
qirqitiwétip, peqet yüz harwigha qoshqidek atnila élip qaldi.

Dawut Suriylerni meghlup qilidu

5 Demeshqtiki Suriyler Zobahning padishahi Ḥadad'ézerge yardem bérishke keldi; Dawut
Suriylerdin yigirme ikki ming eskerni öltürdi.
6 Dawut Suriyediki Demeshq rayonigha qarawul etretlirini turghuzuwidi, Suriyler
Dawutqa béqinip, uninggha olpan töleydighan boldi. Dawut qeyerge *jengge* chiqmisun,
Perwerdigar uni qoghdap turdi. □
7 Dawut Ḥadad'ézerning xizmetkarliri ishlitidighan altun qalqanlarning hemmisini
Yérusalémgha élip qaytti.
8 U yene Ḥadad'ézerge tewe Tibhat bilen kundin ibaret ikki sheherdin nurghun mis olja
aldi; kéyinki zamanlarda Sulayman mushu mislarni ishlitip mis köl, mis tüwrükler we
bashqa barliq mis eswablarni yasatqan.□
9 Xamat padishahi Tow Dawutning Zobah padishahi Ḥadad'ézerning pütün qoshunini
meghlup qighanliqini anglap, □
10 Öz oghli Hadoramni Dawutqa salam bérip, uning Ḥadad'ézer bilen jeng qilip, uni
meghlup qilghan ghelibisini tebrikleshke ewetti. Chünki Tow eslide Ḥadad'ézer bilen
daim urushup turatti. Hadoram herxil altun, kümüsh, mis eswab-jabduqlarni sowgha
qilip ekeldi.
11 Dawut padishah bu eswab-jabduqlarni herqaysi ellerdin, jümlidin Édom, Moab, Ammonlardin, Filistiylerdin we Amaleklerdin olja alghan altun-kümüshler bilen qoshup
hemmisini Perwerdigargha béghishlidi.

□ **18:6 «Perwerdigar uni qoghdap turdi» —** yaki «Perwerdigar ghelibige érishtürüp turdi». □ **18:8 «Tibhat» —** yaki «Tebah». □ **18:9 «Tow» —** «2Sam.» 9:9de «Toy».

Dawut Édomlarni meghlup qilidu

12 Zeruiyaning oghli Abishay «Shor wadisi»da Édomiylardin on sekkiz ming ademni öltürdi.
13 Dawut Édomda qarawul etretlirini turghuzdi; Édomlarning hemmisi Dawutqa béqindi. Dawut qeyerge jengge chiqmisun, Perwerdigar uni qoghdap turdi.□

Dawutning muhim xizmetkarliri
2Sam. 8:16-18; 20:23-26

14 Dawut padishah bolup pütün Israil üstige hökümranliq qilip, barliq xelqige adalet we heqqaniyliq bilen muamile qildi.
15 Zeruiyaning oghli Yoab qoshun'gha serdar, Ahiludning oghli Yehoshafat mirza,
16 Axitubning oghli Zadok bilen Abiyatarning oghli Abimelek *bash* kahin, Shawsha katip,
17 Yehoyadaning oghli Binaya Keretiyler bilen Peletiylerning yolbashchisi idi; Dawutning oghulliri uning yénidiki emeldarlar boldi.□

19

Dawutning elchiliri haqaretlinidu
2Sam. 10:1-19

1 Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Ammonlarning padishahi Nahash öldi; oghli Hanun ornigha padishah boldi.
2 Dawut: «Nahash manga iltipat körsetkini üchün, uning oghli Hanun'gha iltipat körsitimen» dep, atisining petisige uning könglini sorashqa Hanunning yénigha elchilerni ewetti. Dawutning elchiliri Ammonlarning zémin'gha yétip kélip, könglini sorighili Hanun bilen körüshmekchi boldi.
3 Lékin Ammonlarning emeldarliri Hanun'gha: «Dawutni rastla atilirining izzet-hörmitini qilip silige köngül sorighili adem ewetiptu, dep qaramla? Uning xizmetkarlirining özlirining aldiliriga kélishi bu yerni küzitish, aghdurmichiliq qilish, charlash üchün emesmidu?» — dédi.
4 Shuning bilen Hanun Dawutning xizmetkarlirini tutup, ularning saqal-burutlirini chüshürgüziwétip hem kiyimlirining beldin töwinini kestürüwétip andin ularni qoyuwetti.
5 Beziler kélip Dawutqa elchilerning ehwalini uqturdi; u ularni kütüwélishqa aldigha adem ewetti, chünki ular tolimu iza-ahanette qalghanidi. Shunga padishah ulargha: «Saqal-burutinglar öskichilik Yérixo shehiride turup andin yénip kélinglar» dédi.

Ammonlar urushqa teyyarlinidu

6 Ammonlar özlirining Dawutning nepritige uchrighanliqini bildi, Hanun we Ammonlar Aram-Naharaim, Aram-Maakah we Zobahdin jeng harwisi we atliq leshker yallashqa adem ewetip ming talant kümüsh berdi. □
7 Ular ottuz ikki ming jeng harwisi, shundaqla Maakah padishahi bilen uning qoshunini yalliwaldi; ular Medebaning aldigha kélip bargah qurdi. Ammonlarmu jeng qilish üchün herqaysi sheherliridin kélip jem bolushti.
8 Dawut buni anglap Yoab bilen barliq esker qoshunini *ularning aldigha* chiqardi.

□ **18:13 «Perwerdigar uni qoghdap turdi** — yaki «Perwerdigar ghelibige érishtürüp turdi». □ **18:17 «Keretiyler bilen Peletiyler»** — belkim Dawutqa alahide muhapizetchiler yaki alahide zerbidar eskerler bolushi mumkin idi.
□ **19:6 «Aram-Naharaim»** — yaki «Mésopotamiye». «Aram» bolsa Suriyening kona namidur. **«ming talant kümüsh»** — ming talant kümüsh 30000 kilogramche bolushi mumkin.

9 Ammonlar chiqip sheher derwazisining aldida sep tüzüp turdi; jengge atlinip chiqqan padishahlarmu dalada ayrim sep tüzüp turushti.

Suriyler bilen Ammonlar meghlup bolup chékinidu

10 Yoab özining aldi-keynidin hujumgha uchraydighanliqini körüp, pütün Israildin bir qisim serxil ademlerni tallap, Suriyler bilen jeng qilishqa ularni septe turghuzdi;
11 u qalghan ademlirini inisi Abishaygha tapshurdi, shuningdek ular özlirini Ammonlar bilen jeng qilishqa sep qilip teyyarlidi.
12 Yoab Abishaygha: «Eger Suriyler manga küchlük kelse, sen manga yardem bergeysen; emma Ammonlar sanga küchlük kelse, men bérip sanga yardem bérey.
13 Jür'etlik bolghin! Öz xelqimiz üchün we Xudayimizning sheherliri üchün baturluq qilayli. Perwerdigar Özige layiq körün'ginini qilghay! — dédi.

Dawut Suriyler bilen Ammonlarni meghlup qilidu

14 Emdi Yoab we uning bilen bolghan ademler Suriylerge hujum qilghili chiqti; Suriyler uning aldidin qachti.
15 Suriylerning qachqanliqini körgen Ammonlarmu Yoabning inisi Abishayning aldidin qéchip, sheherge kiriwaldi. Andin Yoab Yérusalémgha qaytip keldi.
16 Suriyler bolsa özlirining Israillarning aldida meghlup bolghinini körgende, elchi ewetip, *Efrat* deryasining u teripidiki Suriylerni chaqirtip keldi. Ḥadad'ézerning qoshunining serdari bolghan Shofaq ulargha yétekchi idi.
17 Buningdin xewer tapqan Dawut pütkül Israil xelqini yighip Iordan deryasidin ötüp, Suriylerning yénigha kélip ulargha qarshi sep tüzüp turdi. Dawutning sep tüzgenlikini körgen Suriyler jengge atlandi.
18 Suriyler Israillarning aldidin qachti; Dawut Suriylerdin yette ming jeng harwiliqni we qiriq ming piyade leshkerni öltürdi we yene Suriylerning serdari Shofaqni öltürdi. □
19 Ḥadad'ézerning emeldarliri Israil aldida yéngilginini körgende, Dawut bilen sülh qilip uninggha béqindi; shuningdin kéyin Suriyler ikkinchi Ammoniylargha yardem bérishni xalimaydighan boldi.□

20

Yoabning Ammonlarning paytexti Rabbahni hujum qilip alghanliqi
2Sam. 12:26-31

1 Shundaq boldiki, yéngi yilning béshida, padishahlar jengge atlan'ghan waqitta, Yoab küchlük qisimni bashlap kélip, Ammonlarning yerlirini weyran qilip, andin Rabbahni muhasirige aldi. U chaghda Dawut Yérusalémda turuwatatti. Yoab Rabbahgha hujum qilip sheherni weyran qilip tashlidi. □
2 Dawut ularning padishahining béshidin tajni éliwidi (altunining éghirliqi bir talant chiqti, uninggha yaqutlar qondurulghanidi), kishiler bu tajni Dawutning béshigha kiydürüp qoydi. Dawut sheherdin yene nurghun jeng gheniymetlirini élip ketti. □ ■

□ **19:18 « qiriq ming piyade leshker» —** yaki « qiriq ming atliq». «2Sam.» 10:18ni körüng. Uningda «yette yüz jeng harwisi» déyilidu. Perqining sewebi belkim: (1) qolimizdiki köchürmilerde köchürgüchining sewenliki bolushi mumkin; (2) ikki ayette xatirilen'gen sanlarni hésablash nuqtisi oxshimaydighan bolushi mumkin. □ **19:19 «Ḥadad'ézerning emeldarliri» —** yaki «Ḥadad'ézerge béqin'ghanlar» — «2Sam.» 10:19ni körüng □ **20:1 «yéngi yilning béshida» —** Xuda Yehudiy xelqige tapshurghan kaléndar boyiche «yéngi yil» etiyazda bashlinatti («Mis.» 12:2). □ **20:2 «Dawut ularning padishahining béshidin tajni éliwidi ...» —** yaki «Dawut buti Milkomning béshidin tajni éliwidi ...». **«éghirliqi bir talant»** — bir talant belkim 30 kilogram idi. ■ **20:2** 2Sam. 12:30

3 U yene sheherdiki xelqni élip chiqip here, jotu we palta bilen ishleshke saldi;
Dawut Ammonning herqaysi sheherliridiki xelqlernimu shundaq ishletti; andin Dawut
köpchilik bilen Yérusalémgha qaytti.

Dawut Filistiylerni üch qétim meghlup qilidu. Töt gigantning qetl qilinishi
2Sam. 21:18-22

4 Shu weqedin kéyin *Israillar* Gezerde Filistiyler bilen soqushti; u chaghda Xushatliq
Sibbikay Refayiylardin bolghan Sippay isimlik birini öltürüwetti, Filistiyler tiz pükti. □
5 Kéyinche *Israillar* bilen Filistiyler yene soqushti; Yairning oghli Elhanen Gatliq Goliy-
atning inisi Laxmini öltürdi; bu ademning neyzisining destisi bapkarning oqidek tom
idi.
6 Kéyinki waqitlarda Gatta yene soqush boldi; u yerde nahayiti bestlik bir adem bar idi,
uning qolidimu, putidimu altidin barmaq bolup, jemiy yigirme töt barmiqi bar idi; umu
Refayiylardin idi. □
7 Bu adem Israillarni tillighili turuwidi, Dawutning akisi Shimiyaning oghli Yonatan
chiqip uni öltürüwetti.
8 Bular Gatliq Rafaning ewladliri bolup, hemmisi Dawut we uning xizmetkarlirining
qolida öldi.

21

Dawutning gunahi — u ahalini sanaqtin ötküzidu
2Sam. 24:1-25

1 Sheytan Israillargha zerbe bérish üchün, Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke
éziqturdi. □
2 Shunga Dawut Yoabqa we xelqning yolbashchilirigha: «Siler Beer-Shébadin Dan'ghiche
arilap Israillarni sanaqtin ötküzüp kélip méning bilen körüshünglar, ularning sanini
biley» dédi. □
3 Lékin Yoab jawaben: —«Perwerdigar Öz xelqini hazir meyli qanchilik bolsun, yüz hesse
ashuruwetkey. Lékin i xojam padishahim, ularning hemmisi özüngning xizmitingde
turuwatqanlar emesmu? Xojam bu ishni zadi néme dep telep qilidu? Xojam Israilni
némishqa gunahqa muptila qilidila?» — dédi.□
4 Lékin padishahning sözi Yoabning sözini bésip chüshti; shunga Yoab chiqip pütün Israil
zéminini arilap Yérusalémgha qaytip keldi.
5 Yoab sanaqtin ötküzülgen xelqning sanini Dawutqa melum qildi; pütün Israilda qolida
qilich kötüreleydighan ademler bir milyon bir yüz ming; Yehudalardin qolida qilich
kötüreleydighan ademler töt yüz yetmish ming bolup chiqti.
6 Biraq Lawiylar bilen Binyaminlarla sanaqqa kirmidi; chünki padishahning bu buyruqi
Yoabning neziride yirginchlik idi.

□ **20:4 «Refayiylar»** — belkim gigantlar idi. «2Sam.» 21:16-22ni körüng. □ **20:6 «Refayiylar»** — ibraniy tilida «Rafaning nesli» dégen sözler bilen ipadilinidu. Démek, «Refayiylar» Rafaning ewladliri. □ **21:1 «Sheytan Israillargha zerbe bérish üchün, Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke éziqturdi»** — «sanaqtin ötküzüsh» dégen söz Israilning eskiriy küchini közde tutidu. 5-ayetni körüng. Bashqa birxil terjimisi «Düshmenning Israillargha zerbe bermekchi bolghini Dawutni Israillarni sanaqtin ötküzüshke aldiratti» («Sheytan» we «düshmen» ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu). Bizningche «éziqturidu» yaki «aldiratti» dégen söz bir rohiy küchning mewjutluqini körsitidu, shunga «Sheytan» dep terjime qilduq. «2Sam.» 24:1nimu körüng. □ **21:2 «Beer-Shébadin Dan'ghiche»** — «Beer-Shéba» Israil zénimining eng jenubiy chétide, «Dan» bolsa eng shimaliy chétide idi. □ **21:3 «Xojam Israilni némishqa gunahqa muptila qilidila?»** — qiziq yéri shuki, Yoab adette Xudadin anche qorqmaydighan adem bolup, mushu waqitlarda xojisigha qarighanda, Xudaning iradisini obdan biletti. «Xelqni sanaqtin ötküzüsh» dégen gunah toghruluq «Samuil»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

Perwerdigar jaza chüshüridu

7 Xuda bu ishni yaman körgechke, Israillargha zerbe berdi. □
8 Dawut Xudagha: «Men bu ishni qilip chong gunah ötküzüptimen; emdi menki qulungning bu qebihlikini kechürüshingni tileymen, chünki men tolimu exmiqane ish qiptimen» — dédi.
9 Perwerdigar Dawutning aldin körgüchisi bolghan Gadqa:
10 Sen bérip Dawutqa éytip: «Perwerdigar mundaq deyduki, Men sanga üch bala-qazani aldingda qoyimen; shuningdin birini talliwal, Men shuni béshinglargha chüshürimen» dégin, — dédi.
11 Shuning bilen Gad Dawutning yénigha kélip: «Perwerdigar mundaq deydu:
12 «Qéni tallighin: Ya üch yil acharchiliqta qélishtin, ya üch ay düshmenlerning aldidin qéchip, yawliring teripidin qoghlap qilichlinishidin we yaki üch kün Perwerdigarning qilichining urushi — yeni waba késilining zéminda tarqilishi, Perwerdigarning Perishtisining Israilning pütün chégrisini xarab qilishidin birini tallighin». Emdi oylinip kör, bir néme dégin; men méni ewetküchige néme dep jawap bérey?» dédi.
13 Dawut Gadqa: «Men bek qattiq tenglikte qaldim; emdi Perwerdigarning qoligha chüshey deymen, chünki U tolimu shepqetliktur. Peqet insanlarning qoligha chüshmisem, deymen» dédi.
14 Shu seweblik Perwerdigar Israilgha waba tarqatti; Israillardin yetmish ming adem öldi.
15 Xuda Yérusalémni weyran qilip tashlash üchün bir Perishtini ewetti; u weyran qiliwatqanda, Perwerdigar ehwalni körüp özi chüshürgen bu bala-qazadin pushayman qilip qaldi-de, weyran qilghuchi Perishtige: «Bes! Emdi qolungni tart!» dédi. U chaghda Perwerdigarning Perishtisi Yebusiy Ornanning xaminining yénida turatti. □
16 Dawut béshini kötürüp, Perwerdigarning Perishtisining asman bilen yerning ariliqida, qolidiki ghilaptin sughurghan qilichini Yérusalémgha tenglep turghanliqini kördi. Dawut bilen aqsaqallarning hemmisi böz rextke oralghan halda yerge düm yiqildi.
17 Dawut Xudagha: «Xelqning sanini élip chiqishni buyrughuchi men emesmu? Gunah qilip bu rezillik ötküzgüchi mendurmen; bu bir pada qoylar bolsa, zadi néme qildi? Ah, Perwerdigar Xudayim, qolung Öz xelqingge emes, belki manga we méning jemetimge chüshkey, wabani Öz xelqingning üstige chüshürmigeysen!» dédi.

Dawut qurban'gah sélip qurbanliq sunidu

18 Perwerdigarning Perishtisi Gadqa: Sen bérip Dawutqa éytqin, u Yebusiy Ornanning xaminigha chiqip Perwerdigargha bir qurban'gah salsun, déwidi,
19 Dawut Gadning Perwerdigarning namida éytqini boyiche shu yerge chiqti.
20 U chaghda Ornan bughday tépiwatatti; Ornan burulup Perishtini körüp, özi töt oghli bilen möküwalghanidi.
21 Dawut Ornanning yénigha kelgende, u béshini kötürüp Dawutni körüp, xamandin chiqip keldi-de, béshini yerge tegküdek égip Dawutqa tezim qildi.
22 Dawut Ornan'gha: «Xelq ichide taralghan wabani tosup qélish üchün, mushu xamanni we etrapidiki yerni manga sétip berseng, bu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah salay deymen. Sen toluq baha qoyup bu yéringni manga sétip berseng» dédi.
23 — Alsila, ghojam padishahimning qandaq qilghusi kelse shundaq qilghay; qarisila, qurbanliq qilishqa kalilarni bérey, xaman tépidighan tirnilarni otun qilip qalisila, bughdayni ash hediyesige ishletsile; bularning hemmisini men özlirige tuttum, dédi Ornan Dawutqa.

□ **21:7 «Xuda bu ishni yaman körgechke, Israillargha zerbe berdi» —** némishqa «xelqni sanaqtin ötküzüsh» gunah hésablinidu? Bu toghruluq «Samuil»diki «qoshumche söz»imizni körüng. □ **21:15 «Ornan» —** yaki «Arawna». «2Sam.» 24:16ni körüng.

24 «Yaq», — dédi Dawut Ornan'gha, — «qandaqla bolmisun men toluq bahasi boyiche sétiwalimen; chünki men séningkini éliwélip Perwerdigargha atisam bolmaydu, bedel tölimey köydürme qurbanliqni hergiz sunmaymen».
25 Shuning bilen Dawut alte yüz shekel altunni ölchep Ornan'gha bérip u yerni sétiwaldi.□
26 Dawut u yerge Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi we köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqi sunup, Perwerdigargha nida qildi; Perwerdigar uning tiligini qobul körüp, jawaben asmandin köydürme qurbanliq qurban'gahigha ot chüshürdi.
27 Perwerdigar Perishtisini buyruwidi, U qilichini qaytidin ghilipigha saldi.

Muqeddes ibadetxana sélish ornini békitish

28 U chaghda, Dawut Perwerdigarning Yebusiylardin bolghan Ornanning xaminida uning tilikige jawab bergenlikini körüp, shu yerde qurbanliq sunushqa bashlidi.
29 U chaghda, Musa chölde yasatqan Perwerdigarning chédiri we köydürme qurbanliq qurban'gahi Gibéonning égizlikide idi;
30 lékin Dawut Perwerdigarning Perishtisining qilichidin qorqup, u yerning aldigha bérip Xudadin yol sorashqa jür'et qilalmaytti.

22

1 Shunga Dawut: «Mana bu Perwerdigar Xudaning öyi bolidighan jay, mana bu Israil üchün köydürme qurbanliq sunidighan qurban'gah bolidu» — dédi.

Muqeddes ibadetxana salidighan matériyallarni hazirlash

2 Dawut Perwerdigarning öyini saldurush üchün Israil zéminidiki yat eldikilerni yighishni buyrudi hem tashlarni oyushqa tashchilarni teyinlidi.
3 Ishik-derwazilargha ishlitishke miq we gire-baldaq yasash üchün nurghun tömür teyyarlidi; yene nurghun mis teyyarlidiki, uning éghirliqini tarazilap bolmaytti; □
4 u yene san-sanaqsiz kédir yaghichi teyyarlidi, chünki Zidonluqlar bilen Turluqlar Dawutqa nurghun kédir yaghichi yetküzüp bergenidi.
5 Dawut könglide: «Oghlum Sulayman téxi yash, bir yumran köchet xalas, Perwerdigargha sélinidighan öy nahayiti beheywet we katta bolushi, shan-shöhriti barliq yurtlargha yéyilishi kérek; shuning bilen bu öyge kétidighan matériyallarni hazirlap qoyushum kérek» dep oylidi. Shunga Dawut ölüshtin ilgiri nurghun matériyal hazirlap qoydi.

Dawut Sulayman'gha muqeddes öy sélishni wesiyet qilidu

6 Dawut oghli Sulaymanni qichqirip uninggha Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha öy sélishni tapilidi.
7 Dawut Sulayman'gha mundaq dédi: «I oghlum, men eslide Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy sélishni oylighan,
8 lékin Perwerdigarning manga: «Sen nurghun ademning qénini töktüng, nurghun chong jenglerni qilding; séning Méning namimgha atap öy sélishinggha bolmaydu, chünki sen Méning aldimda nurghun ademning qénini yerge töktüng.
9 Qara, séningdin bir oghul törülidu; u aram-tinchliq adimi bolidu, Men uni her tereptiki düshmenliridin aram tapquzimen; uning ismi derweqe Sulayman atilidu, u texttiki künliride Men Israilgha aram-tinchliq we asayishliq ata qilimen. □

□ **21:25 «alte yüz shekel altun» —** 600 shekel 7 kilogramche bolatti. «2Sam.» 24:24 boyiche u «xaman we kalilar» üchün 50 shekel kümüsh béridu. Mushu yerde u shubhisizki Ornanning pütkül «yer»ini sétiwalidu. □ **22:3 «gire-baldaq» —** yaki «ilmek-ilgekler». □ **22:9 «uning ismi derweqe Sulayman atilidu» —** «Sulayman» dégen isim ibraniy tilidiki «shalom» (tinchliq, xatirjemlik»ke baghliq (ereb tilida «salam»).

10 U Méning namimgha atap öy salidu; u Manga oghul bolidu, Men uninggha ata
bolimen; Men uning Israil üstidiki padishahliq textini menggü mezmut qilimen» dégen
söz-kalami manga yetti.
11 I oghlum, emdi Perwerdigar séning bilen bille bolghay! Shuning bilen yolung rawan
bolup, Uning séning toghruluq bergen wedisi boyiche Perwerdigar Xudayingning öyini
salisen.
12 Perwerdigar sanga pem we eqil bergey we Israilni idare qilishqa körsetme bergey, séni
Perwerdigar Xudayingning muqeddes qanunigha emel qilidighan qilghay.
13 Shu waqitta, Perwerdigar Israillar üchün Musagha tapshurghan belgilime-hökümlerge
emel qilsang, yolung rawan bolidu. Qeyser, batur bol! Qorqma, hoduqupmu ketme. □
14 Qara, men Perwerdigarning öyi üchün japa-müsheqqetlirim arqiliq yüz ming talant
altun, ming ming talant kümüsh we intayin köp, san-sanaqsiz mis, tömür teyyarlidim;
yene yaghach we tash teyyarlidim; buninggha yene sen qoshsang bolidu. □
15 Buningdin bashqa séningde yene tash keskü chi, tamchi, yaghachchi hem herxil
xizmetlerni qilalaydighan nurghun ustilar bar;
16 altun-kümüsh, mis, tömür bolsa san-sanaqsiz; sen ishqa tutushushqa ornungdin tur,
Perwerdigarim séning bilen bille bolghay!» □

Dawut emeldarlargha Sulaymanning öy sélishigha yardemlishishni wesiyet qilidu

17 Dawut yene Israildiki emeldarlargha oghli Sulayman'gha yardem bérishni tapilap:
18 «Xudayinglar bolghan Perwerdigar siler bilen bille emesmu? Her etrapinglarda silerge
tinch-aramliq bergen emesmu? Chünki U bu zémindiki ahalini qolumgha tapshurdi;
zémin Perwerdigarning aldida we xelqining aldida tizginlendi.
19 Emdi siler pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen qet'iy niyetke kélip, Xudayinglar bol-
ghan Perwerdigarni izlenglar; Perwerdigarning ehde sanduqini we Xudaning muqed-
desxanisidiki qacha-eswablirini Uning namigha atap sélin'ghan öyige apirip qoyush
üchün, Perwerdigar Xudaning muqeddesxanisini sélishqa ornunglardin qopunglar!»
dédi.□

23

Lawiylarning wezipisi we guruppilinishi

1 Dawut qérip künliri toshay dep qalghanda, oghli Sulaymanni Israil üstige padishah qilip
tiklidi.
2 Dawut Israildiki emeldarlarni, kahinlarni we Lawiylarni yighdi.
3 Lawiylardin ottuz yashtin ashqanlarning hemmisi sanaqtin ötküzüldi; tizimlan'ghini
boyiche, ulardin erler jemiy ottuz sekkiz ming kishi idi.
4 Dawut: «Bularning ichide yigirme töt ming kishi Perwerdigarning öyini bashqurush
xizmitige, alte ming kishi emeldar we sotchiliqqa,
5 töt ming kishi derwaziwenlikke we yene töt ming kishi men yasighan sazlar bilen
Perwerdigargha hemdusana oqush ishigha qoyulsun» — dédi.
6 Dawut ularni Lawiyning oghli Gershon, Kohat we Merari jemetliri boyiche guruppi-
largha böldi: —
7 Gershoniylardin Ladan bilen Shimey bar idi;

□ **22:13 «hoduqupmu ketme»** — yaki «gheyretsiz bolma». □ **22:14 «yüz ming talant altun»** — az dégende 3000 tonna altun. **«ming ming talant»** — az dégende 30000 tonna kümüsh. □ **22:16 «altun-kümüsh, mis, tömür bolsa san-sanaqsiz»** — yaki «zerger, misker, tömürchiler bolsa sanaqsizdur». □ **22:19 «Emdi siler pütün qelbinglar, pütün jéninglar bilen qet'iy niyetke kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarni izlenglar»** — ibraniy tilida «Emdi Perwerdigar Xudayinglarni izleshke jan-dilinglarni ching qilinglar» dégen bilen ipadilinidu.

8 Ladanning oghli: tunji oghli Yehiyel, yene Zitam bilen Yoéldin ibaret üch kishi idi;
9 Shimeyning oghlidin Shélomit, Haziyel we Harandin ibaret üch kishi idi; yuqiriqilar
Ladanning jemet bashliqliri idi.
10 Shimeyning oghulliri Jahat, Zina, Yeush we Bériyah, bu töteylenning hemmisi Shimeyning oghli idi. □
11 Jahat tunji oghul, Ziza ikkinchi oghul idi; Yeush bilen Bériyahning ewladliri köp
bolmighachqa, bir *jemet guruppisi* dep hésablan'ghan.
12 Kohatning oghulliri Amram, Izhar, Hébron we Uzziyeldin ibaret töt kishi idi.
13 Amramning oghli Harun bilen Musa idi. Harun bilen uning ewladliri eng muqeddes
buyumlarni paklash, Perwerdigarning aldida menggüge *qurbanliqlarni* sunush, uning
xizmitini qilish, menggü uning namidin bext tilep dua bérishke ayrilghanidi. □
14 Xudaning adimi Musagha kelsek, uning ewladliri Lawiy qebilisidin dep hésablinip
pütülgen.
15 Musaning oghli Gershom bilen Eliézer idi.
16 Gershomning oghulliridin Shebuyel chong oghli idi.
17 Eliézerning oghli Rehabiya idi; Eliézerning bashqa oghli bolmighan, lékin Rehabiyaning
oghulliri nahayiti köp idi. □
18 Izharning tunji oghli Shélomit idi.
19 Hébronning oghulliri: tunji oghli Yériya, ikkinchi oghli Amariya, üchinchi oghli Yahaziyel, tötinchi oghli Jekamiyam idi.
20 Uzziyelning oghulliri: tunji oghli Mikah, ikkinchi oghli Yishiya idi.
21 Merarining oghli Mahli bilen Mushi idi; Mahlining oghli Eliazar bilen Kish idi.
22 Eliazar ölgende oghli yoq, qizlirila bar idi; ularning tughqanliri, yeni Kishning
oghulliri u qizlarni emrige aldi.
23 Mushining Mahli, Éder we Yeremot dégen üchla oghli bar idi.
24 Yuqiriqilarning hemmisi Lawiyning ewladliri bolup, jemetliri boyiche, yeni jemet
bashliri boyiche yigirme yashtin ashqan erkekler royxetke élin'ghan; ular Perwerdigarning öyidiki wezipilerni öteshke ismiliri boyiche tizimlan'ghanidi.
25 Chünki Dawut: «Israilning Xudasi Perwerdigar Öz xelqige aram bérip, Özi menggü
Yérusalémda makan qilidu;
26 shuning bilen Lawiylarning muqeddes chédirni we uning ichidiki herqaysi qachaeswablarni kötürüp yürüshning hajiti yoq» dégenidi.
27 Shunga Dawutning jan üzüsh aldidiki wesiyiti boyiche, Lawiylarning yigirme yashtin
yuqirilirining hemmisi sanaqtin ötküzülgenidi.
28 Ularning wezipisi bolsa Harunning ewladlirining yénida turup, Perwerdigarning
öyining ishlirini qilish idi; ular hoyla-aramlarni bashqurush, barliq muqeddes buyumlarni pakiz tutush, qisqisi, Perwerdigarning öyining xizmet wezipilirini béjirishke mes'ul idi;
29 yene «tizilghan teqdim nan», ash hediye unliri, pétir qoturmachlar, qazan nanliri we
mayliq nanlargha, shundaqla herxil ölchesh eswabliriga mes'ul idi;
30 ular yene herküni etigende öre turup Perwerdigargha teshekkür éytip hemdusana
oquytti, herküni kechlikimu shundaq qilatti.
31 Yene shabat küni, her yéngi ayda, shuningdek békitilgen héyt-bayramlarda sunulidighan
barliq köydürme qurbanliqlargha mes'ul idi. Özlirige qaritilghan belgilime boyiche, ular
daim Perwerdigarning aldigha békitiligen sani we nöwiti bilen xizmette turatti. □

□ **23:10 «Zina»** — 11-ayette «Ziza». □ **23:13 «qurbanliqlarni sunush»** — yaki «xushbuy yéqish». □ **23:17 «Eliézerning oghli»** — ibraniy tilida «Eliézerning oghulliri». □ **23:31 «Yene shabat küni, her yéngi ayda, shuningdek békitilgen héyt-bayramlarda sunulidighan barliq köydürme qurbanliqlargha mes'ul idi»** — Lawiylar özliri qurbanliqlarni sunmaytti, biraq ularni teyyarlashqa mes'ul idi.

32 Ular jamaet chédirini hem muqeddes jayni baqatti, shundaqla özlirining Perwerdigarning öyidiki xizmette boluwatqan qérindashliri, yeni Harunning ewladlirigha qaraytti.

24

Dawut kahinlarni nöwet-guruppilargha bölidu

1 Harun ewladlirining nöwetchilikke bölünüshi töwendikiche: Harunning oghli Nadab, Abihu, Eliazar we Itamar.
2 Nadab bilen Abihu atisidin burun ölüp ketken hem perzent körmigenidi; shunga Eliazar bilen Itamar kahinliqni tutatti.
3 Dawut we Eliazarning ewladliridin Zadok we Itamarning ewladliridin Aximelek ularning qérindashlirini guruppilargha bölüp, wezipisi boyiche ishqa qoydi;
4 Eliazarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar Itamarning ewladliridin jemet béshi bolghanlardin köp ikenlikini bilip, ularni shuninggha asasen ayrip nöwet-guruppilargha böldi. Eliazarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar on alte kishi idi, Itamarning ewladliridin jemet béshi bolghanlar sekkiz kishi idi;
5 ular chek tashlash yoli bilen tengshep nöwet-guruppilargha bölündi. Shundaq qilip muqeddesxanidiki ishlargha mes'ul bolghanlar we Xudaning aldidiki ishlargha mes'ul bolghanlar hem Eliazarning ewladliridinmu hem Itamarning ewladliridinmu boldi. □
6 Lawiy Netanelning oghli Shémaya katip bolsa padishah, emeldarlar, kahin Zadok, Abiyatarning oghli Aximelek, shundaqla kahinlarning we Lawiylarning jemet bashliqliri aldida ularning ismini pütüp qoydi. Eliazarning ewladliri ichidin bir jemet tallandi, andin Itamarning ewladliri ichidinmu bir jemet tallandi.
7 Birinchi chek Yehoyaribqa, ikkinchi chek Yedayagha,
8 üchinchi chek Harimgha, tötinchi chek Séorimgha,
9 beshinchi chek Malkiyagha, altinchi chek Miyamin'gha,
10 yettinchi chek Hakkozgha, sekkizinchi chek Abiyagha,
11 toqquzinchi chek Yeshuagha, oninchi chek Shékaniyagha,
12 on birinchi chek Eliyashibqa, on ikkinchi chek Yakimgha,
13 on üchinchi chek Huppagha, on tötinchi chek Yeshebiabqa,
14 on beshinchi chek Bilgahqa, on altinchi chek Immerge,
15 on yettinchi chek Hézirgha, on sekkizinchi chek Happizezge,
16 on toqquzinchi chek Pitahiyagha, yigirminchi chek Yehezkelge, □
17 yigirme birinchi chek Yaqin'gha, yigirme ikkinchi chek Gamulgha,
18 yigirme üchinchi chek Délayagha, yigirme tötinchi chek Maaziyagha chiqti.
19 Mana bu ularning xizmet tertipi; bu Israilning Xudasi Perwerdigar ularning atisi Harunning wastisi bilen buyrughan nizam boyiche, Perwerdigarning öyige kirish nöwiti idi.

Lawiyning bashqa ewladlirining wezipisi

20 Lawiyning qalghan ewladliri munular: Amramning ewladliridin Shubayel; Shubayelning ewladliri ichide Yehdéya bar idi.
21 Rehabiyagha kelsek, uning oghulliri, jümlidin tunji oghli Yishiya bar idi.
22 Izharning oghulliri ichide Shélomot; Shélomotning oghulliri ichide Jahat bar idi.

□ **24:5 «muqeddesxanidiki ishlargha mes'ul bolghanlar» —** belkim ibadetxanidiki ishlarni körsitidu; «Xudaning aldidiki ishlargha mes'ul bolghanlar» bolsa belkim sot-soraq ishlirigha mes'ul idi. Eliazar we Itamar dégen ikki jemettin ikki xil wezipini üstige alghanlar bar idi. □ **24:16 «Yehezkel» —** Ezakiyal dégen ismining bashqa bir shekli.

23 Hébronning oghulliri: tunji oghli Yeriya, ikkinchisi Amariya, üchinchisi Yahaziyel, tötinchisi Jekamiyam idi. □
24 Uzziyelning oghulliri: Mikah; Mikahning oghulliridin Shamir bar idi.
25 Mikahning inisi Isshiya idi; Yisshiyaning oghulliri ichide Zekeriya bar idi.
26 Merarining oghulliri: Mahli we Mushi; Yaaziyaning oghli Béno idi. □
27 Merarining oghli Yaaziyadin bolghan ewladliri Béno, Shoham, Zakkur we Ibri bar idi.
28 Mahlining oghli Eliazar idi; Eliazarning oghli yoq idi.
29 Kishke kelsek, uning oghulliri ichide Yerahmiyel bar idi.
30 Mushining oghulliri Mahli, Éder we Yerimot idi. Yuqiriqilarning hemmisi Lawiyning ewladliri bolup, jemetliri boyiche pütülgenidi.
31 Ularmu ularning qérindashliri Harunning ewladlirigha oxshash, Dawut padishah, Zadok, Aximelek we shuningdek kahinlar we Lawiylarning jemet bashliqlirining aldida chek tartti; herqaysi jemet bashliri we ularning tughqanliridin eng kichiklirimu oxshashla chek tartti.□

25

Dawut neghmichilerni teshkil qilidu

1 Dawut bilen qoshunning serdarliri Asaf, Héman we Yedutunlarning oghullirighimu wezipe yüklep, ularni chiltar, tembur we jang-janglar chélip, bésharet bérish xizmitige qoydi. Ulardin wezipige qoyulghanlarning sani töwendikiche:
2 Asafning oghulliridin Zakkur, Yüsüp, Nitaniya we Asharilah bar idi; Asafning oghullirining hemmisi Asafning körsetmisige qaraytti; Asaf padishahning körsetmisi boyiche bésharet bérip sözleytti.
3 Yedutun'gha kelgende, uning Gedaliya, Zéri, Yeshaya, Shimey, Hashabiya we Mattitiyah dégen alte oghli bolup, atisi Yedutunning körsetmisige qaraytti. Yedutun Perwerdigargha teshekkür éytip medhiye oqush üchün chiltar chélip bésharet béretti.□
4 Hémanning bolsa, uning Bukkiya, Mattaniya, Uzziyel, Shebuyel, Yerimot, Hananiya, Hanani, Eliyata, Giddalti we Romamti-Ézer, Yoshbikasha, Malloti, Hotir we Maxaziot dégen oghulliri bar idi.
5 Bularning hemmisi Hémanning oghulliri bolup, Xudagha bolghan medhiyisini yangritish üchün qoyulghan (Héman bolsa padishahqa Xudaning söz-kalamini yetküzidighan aldin körgüchi idi); Xuda Héman'gha on töt oghul, üch qiz ata qilghanidi. □
6 Bularning hemmisi atilirining bashlamchiliqida bolup, Perwerdigarning öyide neghme-nawa qilish üchün, jang-jang, tembur we chiltar chélip Xudaning öyidiki wezipisini öteytti. Asaf, Yedutun we Héman *bu ishlarda* padishahning körsetmisige qaraytti. □

□ **24:23 «Hébronning oghulliri»** — bezi kona köchürmilerde peqet «uning oghulliri» déyilidu. Lékin 23:19ni körüng. □ **24:26 «Merarining oghulliri: Mahli we Mushi; Yaaziyaning oghli Béno idi»** — bu ayetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar. □ **24:31 «Ularmu ularning qérindashliri Harunning ewladlirigha oxshash,... herqaysi jemet bashliri we ularning tughqanliridin eng kichiklirimu oxshashla chek tartti.»** — mushu qalghan Lawiylarning néme wezipiliri barliqi mushu yerde éniq éytilmaydu. □ **25:3 «Gedaliya, Zéri, Yeshaya, Shimey, Hashabiya we Mattitiyah»** — bezi kona köchürmilerde «Shimey» dégen isim yoqap ketken. □ **25:5 «Xudagha bolghan medhiyisini yangritish»** — ibraniy tilida «münggüzni (yaki burghini) kötürüsh» dégen sözler bilen ipadilinidu. Münggüz bolsa ademning (yaki Xudaning) ulughluqini körsitidu. **«Xudagha bolghan medhiyisini yangritish»** – Hémanning qizlirimu bu medhiye xizmitide idi. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «Bularning hemmisi Hémanning oghulliri bolup, Xudaning Héman'gha bolghan söz-kalami boyiche uning izzet-hörmitini kötürüsh üchün uninggha bérilgenidi (Héman bolsa padishahning aldin körgüchisi idi); Xuda Héman'gha on töt oghul, üch qiz ata qilghanidi». □ **25:6 «Bularning hemmisi atilirining bashlamchiliqida bolup□...»** — «atiliri» Asaf, Yedutun we Hémandin ibaret. Asaf we Hémanlar herbiri Zeburdiki nechche küylerni yazghan (mesilen 50-, 73-82-küy, 88-küy. Yedutun 39-, 62- we 77-küyde tilgha élinidu).

7 Ular we ularning qérindashlirining sani jemiy ikki yüz seksen sekkiz idi (ular hemmisi
Perwerdigarni medhiyilesh neghme-nawaliqida alahide terbiye körgen, küy éytishqa
usta idi).
8 Bular chong-kichikige, ustaz-shagirtliqigha qarimay hemmisi birdek chek tartip gu-
ruppilargha bölün'genidi.

Yigirme töt medhiyilesh guruppisi

9 Birinchi chek Asafning oghli Yüsüpke, ikkinchi chek Gedaliyagha chiqti; u, uning iniliri
we oghulliri bolup jemiy on ikki kishi idi; □
10 üchinchi chek Zakkurgha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki kishi
idi;
11 tötinchi chek Izrigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki kishi idi;
□
12 beshinchi chek Netaniyagha chiqti; u uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
13 altinchi chek Bukkiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup on ikki kishi idi;
14 yettinchi chek Yesharilahqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi; □
15 sekkizinchi chek Yeshayagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
16 toqquzinchi chek Mattaniyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on
ikki kishi idi;
17 oninchi chek Shimeyge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki kishi
idi;
18 on birinchi chek Azarelge chiqti; u we uning oghulliri, iniliri bolup jemiy on ikki kishi
idi; □
19 on ikkinchi chek Hasabiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
20 on üchinchi chek Shubayelge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
21 on tötinchi chek Mattitiyahqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
22 on beshinchi chek Yerimotqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
23 on altinchi chek Hananiyagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
24 on yettinchi chek Yoshbikashagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on
ikki kishi idi;
25 on sekkizinchi chek Hananigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
26 on toqquzinchi chek Mallotigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on
ikki kishi idi;
27 yigirminchi chek Eliyatagha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
28 yigirme birinchi chek Hotirgha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki
kishi idi;
29 yigirme ikkinchi chek Giddaltigha chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on
ikki kishi idi;

□ **25:9 «uning iniliri»** — yaki «uning qérindashliri». 10-18-ayetlerdiki «iniliri»mu shundaq. □ **25:11 «Izri»** — yaki «Zéri» (25:3ni körüng). □ **25:14 «Yesharilah»** — yaki «Asharilah» (25:2ni körüng). □ **25:18 «Azarel»** — yaki «Uzziyel» (25:4ni körüng).

30 yigirme üchinchi chek Maxaziotqa chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki kishi idi;
31 yigirme tötinchi chek Romamti-Ézerge chiqti; u, uning oghulliri we iniliri bolup jemiy on ikki kishi idi.

26

Derwaziwenlerning guruppilinishi

1 Derwaziwenlerning guruppilinishi töwendikidek boldi: Korah jemetidikilerdin Asafning ewladliri ichide Korening oghli Meshelemiya bar idi.
2 Meshelemiyaning birnechche oghli bolup, tunjisi Zekeriya, ikkinchisi Yediyayel, üchinchisi Zebadiya, tötinchisi Yatniyel,
3 beshinchisi Élam, altinchisi Yehohanan, yettinchisi Elyoyinay idi.
4 Obed-Édomning oghulliri: tunji oghli Shémaya, ikkinchisi Yehozabad, üchinchisi Yoah, tötinchisi Sakar, beshinchisi Netanel,
5 altinchisi Ammiyel, yettinchisi Issakar, sekkizinchisi Péultay; derweqe Xuda Obed-Édomgha bext-saadet ata qilghanidi.
6 Uning oghli Shémayamu birnechche oghul perzent körgen bolup, hemmisi ata jemeti ichide yolbashchi idi, chünki ular batur ezimetler idi. □
7 Shémayaning oghulliri: Otni, Réfayel, Obed we Elzabad idi. Elzabadning iniliri Élixu bilen Semakiyaning ikkisi batur idi.
8 Bularning hemmisi Obed-Édomning ewladliri bolup, ular we ularning oghulliri, qérindashlirining hemmisi *Xudaning* xizmitide qolidin ish kélidighan ademler idi. Obed-Édomning ewladi jemiy atmish ikki adem idi.
9 Meshelemiyaning oghulliri we qérindashliri bar idi; hemmisi batur bolup, jemiy on sekkiz adem idi.
10 Merarining ewladi bolghan Xosahning birnechche oghli bar idi, chong oghli Shimri (Shimri eslide tunji oghul bolmisimu, atisi uni chong oghul qilip tikligen),
11 ikkinchi oghli Hilqiya, üchinchisi Tebaliya, tötinchisi Zekeriya idi. Xosahning oghulliri we qérindashliri jemiy bolup on üch adem idi.
12 Yuqiriqilarning hemmisi jemet bashliri boyiche derwaziwenlerning guruppilargha bölünüshi idi; ularning hemmisige qérindashliri bilen bille Perwerdigarning öyidiki xizmet wezipisi tapshurulghanidi.
13 Ular, meyli chong bolsun yaki kichik bolsun, öz jemeti boyiche chek tartip herbir derwazigha belgilendi.
14 Sherqiy derwazida derwaziwenlik qilishqa chek chiqqini Shelemiya boldi; andin ular uning oghli Zekeriya (aqilane meslihetchi idi) üchün chek tartti; uninggha shimaliy derwazining derwaziwenlik chéki chiqti.
15 Jenubiy derwazining chéki Obed-Édomgha chiqti. Uning oghulliri ambar-xezinilerge mes'ul boldi.
16 Shuppim bilen Xosahqa gherbiy derwazining we shuningdek dawan yolidiki Shalleket derwazisining chéki chiqti; derwaziwenler yandiship turatti. □
17 Sherqiy derwazigha herküni alte Lawiy derwaziwen mes'ul idi; shimaliy derwazigha herküni töt adem, jenubiy derwazigha herküni töt adem mes'ul idi; ambar-xezinilerning herbirige ikki adem bir guruppa bolup qaraytti.
18 Gherb tereptiki dehlizning aldidiki yolda töt kishi, dehlizning özide ikki kishi pasibanliq qilatti.

□ **26:6 «ular batur ezimetler idi»** — yaki «ular mötiwerler idi». □ **26:16 «derwaziwenler yandiship turatti»** — yaki «derwaziwenler udulmu'udul turatti».

19 Yoquridiki kishiler derwaziwenlerning guruppilinishi bolup, Korahning we Merarining ewladliridin idi.

Muqeddes öyning xezinisini bashquridighan Lawiylar

20 Ularning *bashqa* Lawiy qérindashliridin Xudaning öyidiki xezinilerni we muqeddes dep béghishlan'ghan buyumlar xezinisini bashqurushqa Axiyah qoyuldi. □
21 Gershon jemetidiki Ladanning ewladliridin, Gershoniy Ladan jemetige yolbashchi bolghini: Jehiyeli idi; □
22 Jehiyelining oghulliri Zétam bilen uning inisi Yoél idi; ular Perwerdigarning öyidiki xezinilerge mes'ul idi.
23 Amram jemeti, Izhar jemeti, Hébron jemeti we Uzziyel jemetidikilermu *wezipige qoyuldi*:
24 Musaning newrisi, Gershomning oghli Shibuel bash xezinichi boldi.
25 Uning Eliézerdin bolghan qérindashliri: Eliézerning oghli Rehabiya, Rehabiyaning oghli Yeshaya, Yeshayaning oghli Yoram, Yoramning oghli Zikri, Zikrining oghli Shélomit idi.
26 Mushu Shélomit bilen uning qérindashliri muqeddes dep béghishlan'ghan buyumlar saqlinidighan barliq xezinilerni bashquratti; bu buyumlarni eslide Dawut padishah, jemet bashliqliri, mingbéshilar, yüzbéshilar we qoshun serdarliri béghishlighanidi.
27 Ular jenggahlarda bulang-talang qilip kelgen mal-mülüklerdin we oljidin Perwerdigarning öyini puxta qilishqa béghishlighanidi. □
28 *Bularning ichidimu* aldin körgüchi Samuil, Kishning oghli Saul, Nerning oghli Abner we Zeruiyaning oghli Yoablar muqeddes dep ayrighan nersiler bar idi; barliq muqeddes dep ayrilghan nersilerni Shélomit bilen uning qérindashliri bashquratti.

Mensepke qoyulghan we hakim bolghan Lawiylar

29 Izhar jemetidin Kénaniya we uning oghulliri *muqeddes öyning* sirtida Israilda mensepdar we sotchilar qilip qoyuldi.
30 Hébron jemetidin Hashabiya we uning qérindashliri, hemmisi batur bolup, Iordan deryasining gherbiy teripide Israilda mensep tutup, Perwerdigarning xizmitige we padishahning ishlirigha mes'ul bolushqa qoyulghan. Ular jemiy birming yette yüz kishi idi.
31 Hébron jemeti ichide, jemetning nesebnamisi boyiche Yeriya jemet béshi idi. Dawutning seltenitining qiriqinchi yili *nesebnamilerni* tekshürüsh arqiliq Giléadning Yaazer dégen yéride bu jemettinmu batur ezimetler tépildi.
32 Yeriyaning qérindashliridin yene jemiy bolup ikki ming yette yüz kishi bar idi; ularning hemmisi batur bolup, shu jemet bashliri idi; padishah Dawut ularni Ruben qebilisi, Gad qebilisi we Manasseh yérim qebilisidiki Xudagha we padishahning xizmitige dair barliq ishlarni bashqurushqa qoydi.

27

Israilning herbiy teshkilati

1 Töwendikiler Israillar ichide padishahning xizmitide herbiy qisimlargha mes'ul bolghan herqaysi jemet bashliri, mingbéshi, yüzbéshi we barliq mensepdarlar idi. Ular sanigha qarap qisimlargha bölün'genidi. Ular her yili ay boyiche nöwetliship turatti, her qisimda yigirme töt ming adem bar idi.

□ **26:20 «Lawiy qérindashliri»** — yaki «Lawiylardin bolghan Axiyah». □ **26:21 «Ladan»** — yene «Libni» déyilidu, «Jehiyeli» yene «Jehiyel» depmu atilidu (6:17, 23:7). □ **26:27 «puxta qilishqa»** — yaki «rémont qilishqa».

2 Birinchi aydiki birinchi nöwetchi qoshun'gha Zabdiyelning oghli Yashobiam mes'ul bolghan, uning ashu qismida yigirme töt ming adem bar idi.
3 U Perez ewladliridin bolup, birinchi aydiki ashu qoshun qismining serdarlirini bashquratti.
4 Ikkinchi aydiki nöwetchi qoshun'gha mes'ul kishi Ahohluq Doday bolup, uning qoshunining orunbasar serdari Miklot bar idi; bu qisimda yigirme töt ming adem bar idi.
5 Üchinchi aydiki üchinchi nöwetchi qoshunning serdari kahin Yehoyadaning oghli Binaya idi; u uning ashu qoshunigha bash bolup, uningda yigirme töt ming adem bar idi.
6 Bu Binaya «ottuz palwan»ning biri bolup, ashu ottuz ademni bashquratti; uning qismida yene uning oghli Ammizabad bar idi.
7 Tötinchi aydiki tötinchi nöwetchi qoshunning serdari Yoabning inisi Asahel idi; uningdin kéyin oghli Zebadiya uning ornini basti. Uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.
8 Beshinchi aydiki beshinchi nöwetchi qoshunning serdari Izrahliq Shamxut idi, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.
9 Altinchi aydiki altinchi nöwetchi qoshunning serdari Tekoaliq Ikkeshning oghli Ira idi, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.
10 Yettinchi aydiki yettinchi nöwetchi qoshunning serdari Efraim ewladliri ichidiki Pilonluq Helez bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.
11 Sekkizinchi aydiki sekkizinchi nöwetchi qoshunning serdari Zerah jemetidiki Xushatliq Sibbikay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. □
12 Toqquzinchi aydiki toqquzinchi nöwetchi qoshunning serdari Binyamin qebilisidiki Anatotluq Abiezer bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.
13 Oninchi aydiki oninchi nöwetchi qoshunning serdari Zerah jemetidiki Nitofatliq Maharay bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi. □
14 On birinchi aydiki on birinchi nöwetchi qoshunning serdari Efraim qebilisidiki Piratonluq Binaya bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.
15 On ikkinchi aydiki on ikkinchi nöwetchi qoshunning serdari Otniyel jemetidiki Nitofatliq Helday bolup, uning qismida yigirme töt ming adem bar idi.

Israilning qebile bashliqliri

16 Israilning herqaysi qebililirini idare qilip kelgenler töwendikiler: Rubeniylar üchün Zikrining oghli Eliézer qebile bashliqi idi; Shiméoniylar üchün qebile bashliqi Maakahning oghli Shefatiya;
17 Lawiy qebilisi üchün Kemuelning oghli Hasabiya qebile bashliqi idi; Haruniylar üchün jemet béshi Zadok;
18 Yehuda qebilisi üchün Dawutning akisi Élixu qebile bashliqi idi; Issakariylar üchün Mikailning oghli Omri qebile bashliqi idi;
19 Zebuluniylar üchün Obadiyaning oghli Yishmaya qebile bashliqi idi; Naftali qebilisi üchün Azriyelning oghli Yerimot qebile bashliqi idi;
20 Efraimiylar üchün Azaziyaning oghli Hoshiya qebile bashliqi idi; Manasseh yérim qebilisi üchün Pidayaning oghli Yoél qebile bashliqi idi;
21 Giléadta makanlashqan Manasseh yérim qebilisi üchün Zekeriyaning oghli Iddo qebile bashliqi idi; Binyamin qebilisi üchün Abnerning oghli Yaasiyel qebile bashliqi idi;
22 Dan qebilisi üchün Yerohamning oghli Azarel qebile bashliqi idi. Yuqiridikiler Israil qebililiri üchün qebile bashliqi idi.
23 Dawut Israillar ichide yigirme yashtin töwenlerni tizimlimighan; chünki Perwerdigar Israillarning sanini asmandiki yultuzdek köp qilimen dégenidi.

□ **27:11 «Zerah»** — yaki «Zarhi». □ **27:13 «Zerah»** — yaki «Zarhi».

24 Zeruiyaning oghli Yoab sanini élishqa kirishken, lékin tügimigen; chünki mushu ish wejidin *Xudaning* ghezipi Israillarning béshigha yaghdurulghan; shu sewebtin Israillarning sani «Dawut padishahning yilnamiliri» dégen xatirige kirgüzülmigen.

Padishah ordisidiki mal-mülük we ish-oqetni bashqurghuchi emeldarlar

25 Padishahning ambar-xezinilirini bashqurghuchi Adiyelning oghli Azmawet idi; dala, sheher, yéza-kent we munarlardiki ambar-xezinilerni bashqurghuchi Uzziyaning oghli Yonatan idi.
26 Étiz-ériqlarda tériqchiliq qilghuchilarni bashqurghuchi Kélubning oghli Ezri idi;
27 Üzümzarliqlarni bashqurghuchi Ramahliq Shimey; üzümzarliqlardiki sharab ambarlirini bashqurghuchi Shifmiliq Zabdi;
28 Shefelah tüzlenglikidiki zeytun we üjme derexlirini bashqurghuchi Gederlik Baal-Hanan idi; may ambarlirini bashqurghuchi Yoash; □
29 Sharonda béqilidighan kala padilirini bashqurghuchi Sharonluq Sitray; jilghilardiki kala padilirini bashqurghuchi Adlayning oghli Shafat;
30 tögilerni bashqurghuchi Ismaillardin Obil; ésheklerni bashqurghuchi Mironotluq Yehdiya;
31 qoy padilirini bashqurghuchi Xagarliq Yaziz idi. Bularning hemmisi Dawut padishahning mal-mülkini bashqurghuchi emeldarlar idi.

Dawutning muhim emeldarliri

32 Dawutning taghisi Yonatan meslihetchi bolup, danishmen hem Tewrat xettatchisi idi; Xaqmonining oghli Yehiyel padishahning oghullirining ustazi idi. □
33 Ahitofelmu padishahning meslihetchisi idi; Arkliq Hushay padishahning jan dosti idi.
34 Ahitofeldin kéyin Binayaning oghli Yehoyada bilen Abiyatar uning ornigha meslihetchi boldi; Yoab padishahning qoshun serdari idi.

28

Dawut muqeddes öy sélish arzusini jakarlaydu

1 Dawut Israildiki barliq emeldarlarni, herqaysi qebile bashliqliri, nöwetliship padishahning xizmitini qilidighan qoshun béshi, mingbéshi, yüzbéshi, padishah we shahzadilerning barliq mal-mülük, charwa mallirini bashquridighan emeldarlarni, shuningdek mehrem-ghojidarlar, palwanlar we barliq batur jengchilerni Yérusalémgha chaqirtip keldi. □
2 Padishah Dawut ornidin turup mundaq dédi:
— I buraderlirim we xelqim, gépimge qulaq sélinglar: Könglümde Perwerdigarning ehde sanduqi üchün bir aramgah, Xudayimizning textiperisi bolidighan bir öy sélish arzuyum bar idi hemde uni sélishqa teyyarliqmu körüp qoyghanidim.
3 Lékin Xuda manga: «Sen Méning namimgha atap öy salsang bolmaydu, chünki Sen jengchi, adem öltürüp qan tökkensen» dédi.
4 Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar atamning pütün jemetidin méni ebedil'ebed Israilgha padishah bolushqa tallidi; chünki U Yehudani yolbashchi bolushqa tallighan; U Yehuda jemeti ichide atamning jemetini tallighan, atamning oghulliri ichide mendin razi bolup, méni pütün Israilgha padishah qilip tikligen;

□ **27:28 «Shefelah tüzlengliki»** — ibraniy tilida «Shefelah» — peqet birla tüzlenglikni körsitidu, Yérusalémning jenubiy teripige jaylashqan. □ **27:32 «Tewrat xettatchisi»** — yaki «Tewratshunas» yaki «katip». □ **28:1 «mehrem-ghojidarlar»** — yaki «mehrem-aghwatlar».

5 méning oghullirim ichidin (Perwerdigar derweqe manga köp oghul ata qilghan) U
yene oghlum Sulaymanni Perwerdigarning padishahliqining textige olturup, Israilgha
hökümran bolushqa tallidi.
6 U manga: «Séning oghlung Sulayman bolsa Méning öyüm we hoylilirimni salghuchi
bolidu; chünki Men uni Özümge oghul bolushqa tallidim, Menmu uninggha ata bolimen.
7 U Méning emr-belgilimilirimge bügünkidek ching turup riaye qilidighan bolsa, uning
padishahliqini menggü mustehkem qilimen» dégenidi.
8 Shunga bügün Perwerdigarning jamaiti pütkül Israil xelqining, shundaqla Xuday-
imizning aldida *shuni éytimen*: — Bu yaxshi yurtqa igidarchiliq qilish üchün we kelgüside
baliliringlargha menggülük miras qilip qaldurush üchün, siler Xudayinglar Perwerdi-
garning barliq emrlirini izdep tutunglar.
9 — I, sen oghlum Sulayman, atangning Xudasi bolghan Perwerdigarni bil, sap dil we
pidakarliq bilen Uning xizmitide bolghin. Chünki Perwerdigar jimi ademning könglini
közitip turidu, barliq oy-niyetlirini perq étidu. Sen Uni izdiseng, U Özini sanga tapquzidu;
Uningdin ténip ketseng, séni menggü üzüp tashlaydu.
10 Emdi sen köngül qoyghin, Perwerdigar muqeddesxana qilish üchün bir öyni sélishqa
séni tallidi; batur bol, uni ada qil!».

Dawut muqeddesxanining layihisi toghrisida Sulayman'gha körsitidu

11 Dawut *muqeddesgahning* dehlizi, xaniliri, xeziniliri, balixaniliri, ichki öyliri we
kafaret textidiki öyining layihisining hemmisini oghli Sulayman'gha tapshurdi; □
12 *Xudaning* Rohidin tapshuruwalghini boyiche u Perwerdigarning öyining hoyliliri,
töt etrapidiki kichik öyler, muqeddesxanidiki xezinler, muqeddes dep béghishlan'ghan
buyumlar qoyulidighan xezinilerning layihilirini qaldurmay uninggha körsetti. □
13 Yene kahinlar bilen Lawiylarning guruppilinishi, Perwerdigarning öyidiki herxil
wezipiler, shuningdek Perwerdigarning öyige éhtiyajliq barliq eswablar toghrisidiki
belgilimilerni körsetti;
14 we herxil ishlargha kéreklik altun eswablarni yasitishqa kétidighan altun, herxil
ishlargha kéreklik kümüsh eswablarni yasitishqa kétidighan kümüsh,
15 altun chiraghdanlargha, ulargha tewe altun chiraghlargha, yeni herbir chiraghdan
we chiraghlargha kétidighan altun; kümüsh chiraghdanlargha, yeni herbir chiraghdan
we shuninggha tewe chiraghlar üchün kétidighan kümüshni tapshurup berdi. U herbir
chiraghdan'gha ishlitish ornigha qarap kéreklikini berdi;
16 nan tizidighan altun shirelerni yasitishqa, yeni herbir shire üchün kéreklik altun
berdi; kümüsh shirelerni yasitishqa kéreklik kümüsh berdi;
17 wilka-ilmekler, texse-piyale we chögünlerni yasashqa, altun chiniler, yeni herxil
chinini yasashqa kéreklik bolghan sap altun berdi; kümüsh chinilerni yasashqa, yeni
herbir chine üchün kéreklik kümüsh berdi;
18 xushbuygah yasashqa kéreklik ésil altun berdi. U yene qanatlirini kérip Perwerdi-
garning ehde sanduqini yépip turidighan altun kérublar qaraydighan *kafaret* textining
nusxisini tapshurup berdi. □

□ **28:11 «kafaret texti» —** yaki «rehim texti», «rehimgah». «Mis.» 25:17-22ni körüng. **«kafaret textidiki öyi»** — ibadetxanining eng ichkiridiki öy bolup, yene «eng muqeddes jay» dep atilidu. □ **28:12 «Xudaning Rohidin tapshuruwalghini boyiche...» —** ibraniy tilida «Rohtin tapshuruwalghini boyiche...». Bizningche «Roh» mushu yerde choqum Xudaning Rohini körsitidu. Démek, muqeddesgahning barliq nusxiliri we ishliri Xudaning körsetmiliri bilen boldi. □ **28:18 «...xushbuygah yasashqa kéreklik ésil altun berdi» —** bu 14-18-ayetlerdiki «berdi... berdi.. berdi» toghruluq: Dawut padishah Sulayman'gha (1) herbir nerse üchün qanchilik altun-kümüsh kérek bolghanliqini körsetti; (2) emeliyette qanchilik kérek bolsa shuni berdi, dégen menide. Bizningche ikkinchi wariyant toghridur. 29:2ni körüng. **«kafaret texti»** — bashqa birxil terjimisi «harwa». Lékin mushu yerde choqum eng muqeddes jaydiki rehimgah (kafaret texti)ni körsitidu.

19 «Bularning hemmisi, Perwerdigar Öz qolini üstümge qoyghanda manga körsetken barliq
nusxa-endiziler bolghachqa, men yézip qoydum» dédi Dawut.

Dawut Sulayman'gha dawamliq nesihet qilidu

20 Dawut yene oghli Sulayman'gha: «Sen batur we jasaretlik bol, buni ada qil; qorqma,
alaqzadimu bolup ketme; chünki Perwerdigar Xuda, méning Xudayim séning bilen
bille bolidu; taki Perwerdigarning öyidiki kéyinki ibadet xizmiti üchün teyyarliq ishliri
tügigen'ge qeder U sendin héch ayrilmaydu yaki tashlapmu qoymaydu.
21 Qara, Xudaning öyidiki barliq xizmitini béjiridighan kahinlar we Lawiylarning gu-
ruppiliri teyyar turidu; séning yéningda herxil hünerge usta, herbir xizmetke teyyar
turghan hünerwenlermu raziliq bilen turidu; uning üstige emeldarlar we barliq xelq
séning emringni kütidu» dédi.

29

Dawut we xalayiqning Xudaning öyi üchün béghishlighanliri

1 Dawut pütkül jamaetke söz qilip mundaq dédi:
— Xuda Özi tallighan oghlum Sulayman téxi yash, bir yumran köchet, xalas, bu qurulush
bolsa tolimu chong; chünki bu muqeddes orda insan üchün emes, belki Perwerdigar
Xuda üchün yasilidu.
2 Men Xudayimning öyi üchün pütün küchümni chiqirip, altun bilen yasilidighanlirigha
altun, kümüsh bilen yasilidighanlirigha kümüsh, mis bilen yasilidighanlirigha mis,
tömür bilen yasilidighanlirigha tömür, yaghach bilen yasilidighanlirigha yaghach tey-
yarlap qoydum; yene aq héqiq, közlük yaqut, renglik tash we herxil ésil tashlarni, yene
nahayiti köp mermerni yighip qoydum. □
3 Men Xudayimning öyidin söyünidighanliqim üchün Xudayimning öyini sélishqa tey-
yarlighan barliq nersilerdin bashqa, özümning teelluqatidin altun-kümüshlerni Xuday-
imning öyige atidim;
4 yeni öyning tamlirini qaplash üchün Ofir altunidin üch ming talant, sap kümüshtin yette
ming talant teqdim qildim; □
5 altundin yasilidighanlirigha altun, kümüshtin yasilidighanlirigha kümüsh we
hünerwenlerning qoli bilen herxil yasilidighanlirigha kérek bolghinini teqdim qildim.
Bügün yene kimlerning Perwerdigargha birnéme atighusi bar?».
6 Shuning bilen Israil qebililiridiki herqaysi jemet bashliri, qebile bashliqliri, mingbéshi,
yüzbéshi we padishahning ishliriga mes'ul bolghan ghojidarlarmu béghishlashqa
kirishti.
7 Ular Xudaning öyidiki ibadet xizmetliri üchün besh ming talant altun we on ming darik
altun, on ming talant kümüsh, on sekkiz ming talant mis we bir yüz ming talant tömür
teqdim qildi. □
8 Yaquti barlar yaqutni Perwerdigarning öyining xezinisige, yeni Gershoniy Yehiyelning
qoligha tapshurdi.
9 Xalayiq kishilerning mundaq öz ixtiyarliqi bilen teqdim qilghanliqliridin xushal bolup
kétishti; chünki ular chin qelbidin Perwerdigargha teqdim qilishqanidi. Dawutmu
alamet xush boldi.

□ **29:2 «közlük yaqut»** — yaki «sürme». □ **29:4 «Ofir»** — altun chiqidighan dangliq jay. **«talant»** — bir talant 30.6 kilogram bolushi mumkin; shunga 3000 talant altun 101 tonna bolidu, 7000 talant kümüsh 235 tonna bolushi mumkin. □ **29:7 «talant ... darik...»** — bir talant 30.6 kilogram bolushi mumkin; bir darik belkim 8-9 gram idi. Shundaq bolghanda, altundin 168 tonna hem 80-90 kilogram, kümüshtin 336 tonna, mistin 606 tonna, tömürdin 3365 tonna teqdim qildi.

Dawut Perwerdigargha hemdusana oquydu

10 Shunga Dawut pütkül jamaet aldida Perwerdigargha teshekkür-medhiye éytip mundaq dédi:
— «Ah Perwerdigar, bowimiz Israilning Xudasi, Sen ebedil'ebedgiche hemdusanagha layiqsen.
11 I Perwerdigar, ulughluq, küch-qudret, shan-sherep, shanu-shewket we heywet Sanga mensuptur; asmandiki we yerdiki bar-yoqi Séningkidur; i Perwerdigar, padishahliq Séningkidur, hemmidin üstün bolghan idare qilghuchisen.
12 Dölet bilen izzet Séningdinla kélidu, Sen hemmige hökümdarsen. Küch bilen qudret Séning qolungda; herkimni ulugh we qudretlik qilish peqet qolungdindur.
13 Emdi, ah Xudayimiz, biz Sanga teshekkür oquymiz, shan-shereplik naminggha medhiye oquymiz!
14 Mana mushundaq özlükümizdin teqdim qilalaydighan bolghan men kim idim, xelqim néme idi? Chünki barliq nerse Sendin kélidu, biz peqet Öz qolungdin kelginidin Özüngge qayturduq, xalas!
15 Biz Séning aldingda yaqa yurtluqlar, barliq ata-bowilirimizgha oxshash musapirmiz, xalas; yer yüzidiki künlirimiz goya bir saye, ümidsiz ötküzülidu. □
16 I Xudayimiz Perwerdigar, biz Séning naminggha atap öy sélishqa teyyarlap yighqan bu bayliq-dunyaning hemmisi Séning qolungdin kelgen, esli Séningkidur.
17 I Xudayim, shuni bilimenki, Sen insanning qelbini sinap, durusluqtin xursen bolisen; men bolsam durus qelbimdin bularni ixtiyaren teqdim qildim; we bu yerde hazir turghan xelqingningmu Sanga teqdim qilghinini xushal-xuramliq bilen kördüm.
18 I Perwerdigar, ata-bowilirimiz bolghan Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi, Öz xelqingning könglidiki bundaq oy-niyetni menggü mustehkem qilghaysen, könglini Özüngge tartquzghaysen!
19 Oghlum Sulayman'gha Séning emrliring, agah-guwahliqliring we belgilimiliringni tutup, hemmini ada qilip, men hazirlap qoyghanlirimni ishlitip ordini yasashqa durus bir qelb bergeysen».

Jamaet Perwerdigargha ibadet qilidu

20 Dawut pütün jamaetke: «Siler Xudayinglar bolghan Perwerdigargha teshekkür-hemdusana oqup medhiyilenglar!» dewidi, pütün jamaet ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqup sejde qildi; ular Perwerdigar hem padishah aldida bash urdi.
21 Etisi ular Perwerdigargha atap qurbanliqlar we köydürme qurbanliqlarni keltürdi; shu küni ular ming buqa, ming qochqar, ming qozini sharab hediyeliri bilen qoshup teqdim qildi, shundaqla yene pütün Israil üchün nurghun qurbanliqlarni teqdim qildi.□

Xelq Sulaymanni textke olturghuzup padishah qilidu

22 Ular shu küni Perwerdigarning aldida alamet xushal bolup ghizalandi. Ular Dawutning oghli Sulaymanni ikkinchi qétim padishah tiklesh murasimi ötküzdi; uni Perwerdigarning aldida shah bolushqa, Zadokni kahin bolushqa mesih qildi.□
23 Shuningdin kéyin Sulayman Perwerdigargha tewe textke olturup, atisi Dawutning ornigha padishah boldi we intayin rawaj tapti; pütkül Israil xelqi uninggha itaet qildi.

□ **29:15 «yer yüzidiki künlirimiz goya bir saye, ümidsiz ötküzülidu» —** «ümidsiz ötküzülidu» belkim bu dunyagha bolghan ümidsizlikni bildüridu. □ **29:21 «ular Perwerdigargha atap qurbanliqlar ... keltürdi;» —** mushu yerde «qurbanliqlar» belkim «inaqliq qurbanliqliri»ni körstidu; hem sun'ghuchining özi, hemrahliri hem kahinlarmu uningdin bir qismini yéyeleytti. □ **29:22 «Ular ... ghizalandi» —** ibraniy tilida «yep-ichti». **«ikkinchi qétim padishah tiklesh»** — birinchi qétim 23:1de xatirilinidu.

24 Barliq emeldarlar, palwanlar we shundaqla padishah Dawutning oghullirining
hemmisi Sulayman'gha béqinip boysundi.
25 Perwerdigar Sulaymanni Israil xelqi aldida nahayiti ulugh qildi; U uninggha ata
qilghan shahane heywet shundaq yuqiriki, uningdin ilgiri ötken herqandaq Israil
padishahlirida héch bolup baqqan emes.

Dawut alemdin ötidu

26 Yessening oghli Dawut pütün Israilgha shundaq padishah bolghanidi.
27 Uning Israilgha hökümranliq qilghan waqti jemiy qiriq yil boldi; u Hébronda yette yil,
Yérusalémda ottuz üch yil seltenet qildi.
28 U uzun ömür, dölet-bayliq we izzet-hörmet körüp, xéli köp yashap, alemdin ötti; ornigha
uning oghli Sulayman padishah boldi.
29 Padishah Dawutning barliq ishliri, bashtin axirighiche mana aldin körgüchi Samuil-
ning xatiriliri, Natan peyghemberning xatiriliri we aldin körgüchi Gadning xatiriliride
pütülgendur.
30 Uning selteniti, körsetken küch-quwwiti, shundaqla uning, Israil we herqaysi dölet-
memliketlerning béshidin ötken weqelermu shu xatirilerde pütülgendur.

Tarix-tezkire «2»

Sulayman Israil üstige höküm süridu
1Pad. 3:1-15

1 Dawutning oghli Sulaymanning hökümranliqi mustehkemlendi; chünki uning Xudasi
Perwerdigar uning bilen bille bolup, uni bek büyük qildi.
2 Sulayman pütkül Israillarni, mingbéshi, yüzbéshi, soraqchi we pütkül Israilning qebile-
jemet bashliqliri bolghan emeldarlarni chaqirtip ulargha söz qildi.
3 Sulayman barliq jamaet bilen birlikte Gibéonning égizlikige bardi; chünki u yerde
Xudaning «jamaet chédiri», yeni Perwerdigarning quli Musa bayawanda yasatqan chédir
bar idi. □
4 Xudaning ehde sanduqini bolsa Dawut Kiriat-Yéarimdin élip chiqip, özi uninggha
teyyarlighan yerge ekelgenidi; chünki u Yérusalémda ehde sanduqi üchün bir chédir
tiktürgenidi.
5 Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel yasighan mis qurban'gah bolsa *Gibéonda*, yeni
Perwerdigarning jamaet chédiri aldida idi; Sulayman jamaet bilen birlikte bérip, shu
yerde *Perwerdigardin* tilek tilidi.
6 Sulayman jamaet chédirining aldidiki mis qurban'gahning yénigha, Perwerdigarning
aldigha kélip, qurban'gahta ming malni köydürme qurbanliq qildi.
7 Shu kéchisi Xuda Sulayman'gha ayan bolup, uninggha: — Sen némini tiliseng, shuni
bérimen, dédi.
8 Sulayman Xudagha: — Sen atam Dawutqa zor méhir-muhebbet ata qilghan, méni uning
ornigha padishah qilding.
9 I Perwerdigar Xuda, emdi Sen atam Dawutqa bergen wedengni puxta orunlighaysen;
chünki Sen méni yerdiki topidek nurghun xelqqe hökümranliq qilidighan padishah
qilding.
10 Emdi Sen manga bu xelqqe yétekchilik qilghudek danaliq we bilim bergeysen; undaq
bolmisa Séning munchiwala chong bu xelqingge kim höküm sürelisun? — dédi.□
11 Xuda Sulayman'gha: — Men séni xelqimge padishah qilip tiklidim. Emdi sen
mushundaq niyetke kélip, ne bayliq, mal-mülük, ne izzet-hörmet we düshmenliringning
janlirini tilimey, ne uzun ömür körüshni tilimey, belki bu xelqimge höküm sürüshke
danaliq we bilim tiligen ikensen,
12 Danaliq we bilim sanga teqdim qilindi; we Men sanga bayliq, mal-mülük we izzet-
hörmetmu bérey; shundaq boliduki, séningdin ilgiri ötken padishahlarning héchbiride
undaq bolmighan, séningdin kéyin bolghusi padishahlardimu undaq bolmaydu, dédi.

Sulaymanning béyishқa bashlishi
1Pad. 10:26-29

13 Bu ishtin kéyin Sulayman Gibéon égizlikidiki «jamaet chédiri»din Yérusalémgha qaytip
kélip, Israil üstide seltenet qildi.
14 Sulayman jeng harwiliri bilen atliq leshkerlerni toplidi: — uning bir ming töt yüz jeng
harwisi, on ikki ming atliq leshkiri bar idi; u bularni «jeng harwisi sheherliri»ge hem
padishahning yénida turush üchün Yérusalémgha orunlashturdi.

□ **1:3 «Gibéonning égizliki» —** yaki «Gibéondiki «yuqiri jay»gha». **«jamaet chédiri»** — yaki «(Xuda bilen) körüshüsh chédiri». □ **1:10 «bu xelqqe yétekchilik qilghudek» —** bu ibare ibraniy tilida «bu xelqning aldida chiqip-kirgüdek» dégen sözler bilen ipadilinidu.

15 Padishah Yérusalémda altun-kümüshlerni tashlardek köp, kédir derexlirini tüzlengliktiki üjme derexliridek köp qildi. □
16 Sulaymanning atliri Misirdin hem kuwedin keltürületti; padishahning sodigerliri kuwedin toxtitilghan bahasi boyiche sétiwalatti. □
17 Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi alte yüz kümüsh tengge, herbir atning bahasi bir yüz ellik kümüsh tengge idi; at-harwilar yene Hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene shu *sodigerlerning wastisi* bilen sétiwélinatti.□

2

Sulayman ibadetxanini sélish üchün matériyallarni toplaydu

1 Sulayman Perwerdigarning namigha atap bir öy hem padishahliqi üchün bir orda sélish niyitige keldi. □
2 Shuningdin kéyin Sulayman yetmish ming ademni hammalliqqa, seksen ming ademni taghda tash késishke, üch ming alte yüz kishini nazaretchilikke teyinlidi. ■
3 Sulayman Tur padishahi Huramgha adem ewetip: «Özliri atam Dawutning turalghusi bolsun dep orda sélishigha kédir yaghichi yetküzüp bergen idilighu, mangimu shundaq qilghayla. □
4 Mana, men emdi Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy salmaqchimen; öy uning aldida xushbuy yéqish, «teqdim nanlar»ning üzülmey qoyulushi, herküni ete-axshamlirida, shabat künliride, yéngi ayning birinchi künide we Perwerdigar Xudayimiz békitip bergen héyt-ayemlerde köydürme qurbanliqlarning sunulushi üchün bolidu. Bu ishlar Israil xelqige menggülük bir belgilime bolidu.
5 Men salmaqchi bolghan öy ajayip heywetlik bolidu; chünki bizning Xudayimiz hemme ilahlardin üstündur.
6 Lékin asmanlar we asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sighduralmaydighan tursa, kim Uninggha öy salalisun? Men kim idim, qandaqmu Uninggha öy saldurghudek qudretke ige bolay? Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdekla ademmen, xalas!□
7 Emdi özliri manga atam Dawut Yehudada we Yérusalémda teyyarlap qoyghan ustilar bilen bille ishlesh üchün, altun-kümüshte, mis we tömürde ishleshke pishshiq, sösün, toq qizil we kök renglik yip ishleshke puxta hem neqqashliqni bilidighan bir ustamni ewetkeyla.
8-9 Hem manga Liwandin kédir, archa-qarighay we sendel derexlirini yetküzüp bergen bolsila; chünki özlirining xizmetkarlirining Liwanda yaghachni késishke ustiliqini bilimen; mana, manga köplep yaghachlarni teyyarlap bérish üchün méning xizmetkarlirim özlirining xizmetkarliri bilen bille ishlisun; chünki men salidighan öy intayin heywetlik we ajayib karamet bolidu.

□ **1:15 «kédir derexliri»** — yaki «kédir yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishlitipla qalmay, shu chirayliq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). □ **1:16 «Sulaymanning atliri Misirdin … sétiwalatti»** — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin keltürületti; padishahning soda karwanliri kuwedin toxtitilghan bahasi boyiche türküm-türküm sétiwalatti». □ **1:17 «Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi … herbir atning bahasi … at-harwilar yene hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene … sétiwélinatti»** — Tewrat, «Qan.» 17:16de Israil padishahliriga atlarni élish üchün Misirgha bérish men'i qilin'ghanidi. □ **2:1 «orda»** — ibraniy tilida «öy». ■ **2:2** 1Pad. 5:15-32 □ **2:3 «Huram»** — bezi yerlerde «Hiram» dep atilidu. □ **2:6 «Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdekla ademmen, xalas!»** — bashqa birxil terjimisi: «Öy peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdek bir jay bolidighan tursa, xalas!».

10 Mana, men özlirining yaghach késidighan xizmetkarlirigha yigirme ming kor bughday, yigirme ming kor arpa, yigirme ming bat sharab, yigirme ming bat zeytun méyi bérimen» — dédi.□
11 Turning padishahi Huram Sulayman'gha jawaben mektup yollap: «Perwerdigar Öz xelqini söygechke U özlirini ularning üstige padishah qildi» — dédi.
12 Huram yene: «Asman-pelek bilen yer-zéminni yaratqan Israilning Xudasi Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishah Dawutqa yorutulghan, pemparasetlik, Perwerdigar üchün bir öy, uning padishahliqi üchün bir orda salalaydighan bir danishmen oghul berdi. □
13 Mana men hazir özlirige hünerde kamaletke yetken, eqil-paraset bilen yorutulghan, Huram-Abi dégen bir ademni ewetey.
14 Uning anisi Dan qebilisilik bir ayal, atisi Turluq iken. U altun, kümüsh, mis, tömür, tashlar, yaghachchiliq ishliriga mahir, sösün, toq qizil, aq we kök renglik yip ishleshke puxta, herxil neqqashliq ishlirighimu usta, tapshurulghan herqandaq layihige amalini qilalaydu. Bu kishi özlirining hünerwenliri bilen we atiliri bolghan xojam Dawutning hünerwenliri bilen bille ishlisun.
15 Emdi xojam tilgha alghan bughday, arpa, may we sharab bolsa, bularni öz xizmetkarliriga yetküzüp bergeyla.
16 Biz bolsaq silige qanche kérek bolsa Liwanda shunche yaghach késip, sal qilip baghlap, déngiz arqiliq Yoppagha yetküzüp bérimiz; andin sili u yerdin Yérusalémgha toshup ketsile bolidu» dédi.
17 Atisi Dawut Israil zéminida turushluq yaqa yurtluqlarni sanaqtin ötküzgendek, Sulaymanmu ularni sanaqtin ötküzdi. Ular jemiy bir yüz ellik üch ming alte yüz adem chiqti.
18 U ulardin yetmish ming kishini hammalliqqa, seksen ming kishini taghda tash késishke we ish qiliwatqanlar üstidin nazaret qilip turushqa üch ming alte yüz kishini teyinlidi.

3

Ibadetxanini sélish
1Pad. 6:1-38; 7:13-51

1 Sulayman Yérusalémda Perwerdigar atisi Dawutqa ayan bolghan Moriya téghida, yeni Yebusiy Ornanning xaminida, Dawut teyyar qilip qoyghan yerde, Perwerdigarning öyini sélish ishini bashlidi.
2 Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ayning ikkinchi küni u qurulushni bashlidi. □
3 Sulayman salghan Xudaning öyining uli mundaq: — uzunluqi (qedimki zamanda qollan'ghan ölchem boyiche) atmish gez, kengliki yigirme gez idi. □
4 Öyning aldidiki aywanning uzunluqi yigirme gez bolup, öyning kenglikige toghra kéletti; égizliki yigirme gez idi; u ichini sap altun bilen qaplatti. □
5 U öyning chong zélining tamlirini archa-qarighay taxtayliri bilen qaplatti, andin kéyin sap altun qaplatti we üstige xorma derixining shekli bilen zenjir neqishlirini oydurdi.

□ **2:10 «yigirme ming kor» —** bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yeni belkim 44,000 tonna bolidu. **«yigirme ming bat»** – bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu. □ **2:12 «orda» —** ibraniy tilida «öy». □ **3:2 «Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ay...» —** bu waqit belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda bolushi mumkin idi. □ **3:3 «uzunluqi ... atmish gez, kengliki yigirme gez» —** muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» ademning qolining jeynikidin barmaqlirining uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ **3:4 «öyning ... égizliki yigirme gez idi» —** kona köchürmilerning köpinchisi mushu yerde «bir yüz yigrime gez idi» déyilidu. Biz mushu yerde kona «Suriyak» terjimisi we grék tilidiki bir kona terjimisige egishimiz.

6 U öyni alamet chirayliq qilip tamlirini yene ésil tash-yaqutlar bilen zinnetletti. U
ishletken altunlar pütünley parwayim altuni idi.
7 U pütün öyni, öyning limliri, ishik bosugha-késhekliri, barliq tamliri we ishiklirini altun
bilen qaplidi; u tamgha kérublarning neqishlirini oydurdi.
8 Sulayman yene eng muqeddes jayni yasatti; uning uzunluqi yigirme gez bolup (öyning
kengliki bilen teng idi), kenglikimu yigirme gez idi; u uning ichini pütünley sap altun
bilen qaplatti; altun jemiy bolup alte yüz talalnt idi. □
9 Altun miqning éghirliqi jemiy ellik shekel boldi. Balixanilirining ichimu altun bilen
qaplandi.□
10 Eng muqeddes jay ichide u ikki kérubning heykilini yasap, ularni pütünley altun bilen
qaplidi.
11 Ikki kérubning qanitining uzunluqi jemiy yigirme gez idi; bir kérubning bir qanitining
uzunluqi besh gez bolup, öyning témigha tégip turatti; ikkinchi tereptiki qanitining
uzunluqimu besh gez bolup, ikkinchi bir kérubning qanitigha yétetti.
12 Yene bir kérubning qanitining uzunluqimu besh gez bolup, umu öy témigha tégip
turatti; ikkinchi bir qanitining uzunluqimu besh gez bolup, aldinqi bir kérubning
qanitigha yétetti.
13 Bu ikki kérubning qanatliri yéyilghan halda bolup, uzunluqi jemiy yigirme gez kéletti;
ikkila kérub öre turghuzulghan bolup, yüzliri öyning ichige qaraytti.
14 Sulayman yene kök renglik, sösün renglik, toq qizil we aq renglik yip toqulmiliridin
we nepis kanaptin *öyning ichidiki* perdisini yasatti, uning üstige kérublarni keshte qilip
toqutti.
15 Öyning aldigha yene égizliki ottuz besh gez kélidighan ikki tüwrük yasap qoydurdi; her
tüwrükning béshining égizliki besh gez kéletti.
16 U yene (ichki kalamxanidikidek) marjansiman zenjir yasitip, tüwrük bashliri üstige
ornatti; u yüz dane anar yasitip ularni zenjirlerge ornatti. □
17 U bu ikki tüwrükni öyning aldigha, birsini ong teripide, birsini sol teripide turghuzdi;
u ong tereptikisini Yaqin, sol tereptikisini Boaz dep atidi.□

4

1 Uzunluqi yigirme gez, kengliki yigirme gez, égizliki on gez kélidighan bir mis qurban'gah
yasatti.
2 U mistin «déngiz» yasatti; uning shekli dügilek bolup, u girwikidin bu girwikigiche on
gez kéletti; égizliki besh gez, aylanmisi ottuz gez idi. □
3 «Déngiz»ning sirtqi asta qismi buqining shekli bilen chörüldürüp bézelgen bolup, buqilar
herbir gezge ondin, ikki qatar qilinip, mis «déngiz» bilen teng quyup chiqilghanidi.
4 Mis «déngiz»ni on ikki mis buqa kötürüp turatti; uning üchi shimalgha, üchi gherbke,
üchi jenubqa, üchi sherqqe qarap turatti. «déngiz» buqining dümbisige yatquzulghan
bolup, buqilarning quyruqi ichi terepte idi.

□ **3:8 «alte yüz talalnt»** — 600 talant belkim 18.4 tonna idi. □ **3:9 «ellik shekel»** — 50 shekel belkim 600 gram. □ **3:16 «kalamxana»** — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) sélin'ghan «ehde sanduqi» bar idi; we uning üstige belkim bezi waqtida, Bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bésharetliri ulargha kélishi mumkin idi. □ **3:17 «Yaqin» ... «Boaz»** — «Yaqin» dégen söz «U mustehkemleydu» dégen menide; «Boaz» belkim «küch bilen» yaki «qudrette» dégen menide bolushi mumkin. Ikki tüwrükning menisi shu chaghda «U (Xuda) buni (muqeddes öyini) qudret bilen mustehkemleydu» dégenlik bolidu. □ **4:2 «déngiz»** — kahinlar yuyunidighan chong bir dastur.

5 Mis déngizning qélinliqi bir alqan bolup, chörisi chinining girwikidek niluper sheklide
qilin'ghan, uninggha üch ming bat su patatti. □
6 U yene on «yuyush dési» yasitip, beshini mis déngizning ong teripige, beshini sol teripige
qoyghuzdi; köydürme qurbanliqlargha ishlitidighan buyum-eswablirining hemmisi
shu daslarda yuyulatti; «déngiz» bolsa kahinlarning yuyunushi üchün ishlitiletti.
7 U yene belgilen'gen shekilde on altun chiraghdan yasitip muqeddes jayning ichige
ornatti; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoydurdi.
8 Yene on shire yasitip muqeddes jayning ichige qoyghuzdi; uning beshini ong terepke,
beshini sol terepke qoyghuzdi. U yene yüz dane altun chine yasatti.
9 U yene «kahinlar hoylisi», chong hoyla we chong hoylining derwazilirini yasatti we
derwazilarning hemmisini mis bilen qaplatti.
10 U mis «déngiz»ni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoyghuzdi.
11 Huram yene qazan, kürek we qacha-quchilarni etküzdi. Huram shu teriqide Sulay-
man padishah üchün Xudaning öyining barliq qurulush xizmitini püttürdi, □
12 Yeni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip
turidighan ikki torni yasitip püttürdi.
13 Shu ikki tor üstige qaychilashturulghan töt yüz anarni yasatti; bir torda ikki qatar anar
bolup, tüwrük üstidiki apqursiman ikki bashni yépip turatti.
14 U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni,
15 «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi.
16 Qazan, kürek, wilka-ilmekler, we munasiwetlik barliq eswablarni Huram-Abi Perw-
erdigarning öyini dep Sulayman padishahqa parqiraydighan mista yasitip berdi.
17 Padishah bularni Iordan tüzlenglikide, Sukkot bilen Zeredatah otturisida, *shu yerdiki*
séghiz layda qélip yasap, quydurup chiqti. □
18 Sulayman yasatquzghan bu eswablarning sani intayin köp idi; ketken misning
éghirliqini ölchep bolmaytti.
19 Sulayman yene Xudaning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti — yeni altun xushbuy-
gahni, «teqdim nan» qoyulidighan shirelerni
20 we sap altunda qilin'ghan chiraghdanlar bilen chiraghlirini yasatquzdi; bu chiragh-
lar belgilime boyiche ichki «kalamxana» aldida yandurush üchün boldi. □
21 U yene chiraghdanning gülliri, chiragh we pilik qaychilirining hemmisini altundin
qildurdi (ular sap aldundin idi).
22 U yene péchaqlar, tawaqlar, piyale-qacha we küldanlarning hemmisini sap altundin
qildurdi. U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki
qatlima ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirini altundin qildurdi.□

5

1 Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning öyi üchün qilidighan barliq qurulushlar
tamam bolghanda, u atisi Dawut *Xudagha* atap béghishlighan nersilerni (yeni kümüsh,
altun we hemme bashqa buyumlarni) élip kélip, Perwerdigarning öyining xezinilirige
qoydurdi.

□ **4:5 «üch ming bat su» —** üch ming bat mushu yerde belkim texminen 30000 litr bolsa kérek idi. Ibadetxanidiki sxémilarni körüng. □ **4:11 «Huram» —** yeni Huram-abi. 2:13ni körüng. □ **4:17 «Zeredatah» —** yaki «Zaretan» («1Pad.» 17:46ni körüng). □ **4:20 «kalamxana» —** «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng. □ **4:22 «péchaqlar» —** yaki «pilik qaychiliri» yaki «laxshigirlar». **«U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlima ishikler ... altundin qildurdi»** — bashqa birxil terjimisi «U öyning ishikliri, yeni eng muqeddes jayning ichige kiridighan qatlima ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirining turum-ülgüjeklirini altundin qildurdi».

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha élip kiridu
1Pad. 8:1-66

2 Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»din, yeni
Ziondin yötkep kélish üchün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining
beglirini Yérusalémgha yighilishqa chaqirdi.
3 Buning üchün Israilning hemme ademliri Étanim éyida, yeni yettinchi ayda, békitilgen
héytta padishahning qéshigha yighildi □
4 Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kötürüp *mangdi*.
5 Ular ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq muqeddes buyumlarni
kötürüp élip chiqti. Kahinlar bolghan Lawiylar mushularni élip chiqti.□
6 Sulayman padishah we barliq Israil jamaiti ehde sanduqining aldida méngip, köplikidin
sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalini qurbanliq qiliwatatti.
7 Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxanining ichki «kalamx-
ana»sigha, yeni eng muqeddes jaygha élip kirip kérublarning qanatlirining astigha qoydi.
□
8 Kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa, ehde
sanduqi bilen uni kötürüp turidighan baldaqlarni yépip turatti.
9 Bu baldaqlar sanduqning tutquchliridin nahayiti uzun chiqip turghachqa, kalamx-
anining aldida turup ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlirini körgili bolatti,
biraq öyning sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki bügün'ge qeder shu yerde
turmaqta. □
10 Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan
ikki taxtaydin bashqa héchnerse yoq idi (Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyin
Perwerdigar ular bilen Horebde ehde tüzgenidi).□
11 Kahinlar muqeddes jaydin chiqishti (shu yerde hazir bolghan barliq kahinlar, öz
nöwitige qarimay özlirini Xudagha atap pakizlighanidi; □
12 neghme-nawachi barliq Lawiylar, jümlidin Asaf, Héman, Yedutun we ularning oghul-
liri hem qérindashliri chekmen tonlirini kiyiship, qurban'gahning sherqide turup chang,
tembur we chiltarlar chélishiwatqanidi; ular bilen bille kanay chéliwatqan yene bir yüz
yigirme kahin bar idi)
13 we shundaq bolduki, kanaychilar bilen neghme-nawachilar hemmisi birdek chélip,
bir awaz bilen Perwerdigargha teshekkür-hemdusana éytiwatqanda, yeni kanaylar,
janglar we herxil sazlarni chélip, yuqiri awaz bilen «Perwerdigar méhribandur, özgermes
muhebbiti ebedil'ebedgichidur» dep Perwerdigarni medhiyelewatqanda — shu haman
ibadetxana, yeni Perwerdigarning öyi bir bulut bilen tolduruldi;
14 kahinlar eshu bulut tüpeylidin wezipilirini ötüshke turalmaytti, chünki Perwerdigar-
ning julasi Xudaning öyini toldurghanidi.

6

1 Bu peytte Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi;

□ **5:3 «yettinchi ayda békitilgen héyt»** — bu héyt «kepiler héyti» (yene «chédir héyti» yaki «méwe hosul héyti»mu dep atilatti), 7-ayning 15-22 künliride ötküzülidu («Law.» 23:34). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnishishi lazim idi. □ **5:5 «jamaet chédiri»** — yaki «jamaet yighilidighan chédir», yeni «ibadet chédiri». □ **5:7 «kalamxana»** — «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng. □ **5:9 «bügün'ge qeder...»** — bu ibare shuni ispatlayduki, «Tarix-tezkire»ning xatirilirining köpinchisi ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtida, sürgün bolushtin ilgiri yézilghan (36-bab, 11-23-ayetlerni belkim kéyinki bir xatirichi qoshup yazghan). □ **5:10 «Horeb téghi»** — Sinay téghining bashqa bir ismidur. □ **5:11 «Kahinlar... özlirini Xudagha atap pakizlighanidi»** — mushu «pakizlash» Tewrattiki taharet belgilimilerge emel qilishtin ibaret idi (mesilen, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni körüng).

2 Lékin, *i Perwerdigar*, men Séning üchün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen menggü
turidighan bir öyni yasidim, dédi.□
3 Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti
uning aldida turatti.
4 U mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U Öz
aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U eslide
Dawutqa: —
5 «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kündin buyan namim üchün
bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qebililirining sheherliridin héchqaysisini
tallimidim, yaki xelqim Israilgha hökümran bolushqa héchqaysi ademni tallimidim;
6 halbuki, Men namim shu yerde bolsun dep Yérusalémni tallidim we xelqim bolghan
Israilgha hökümranliq qilsun dep Dawutni tallidim» dégenidi.
7 Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish
arzu-niyiti bar idi.
8 Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglüngde Méning namimgha bir öy yasashqa
qilghan niyiting yaxshidur;
9 emma shu öyni sen yasimaysen, belki pushtungdin bolidighan oghlung, u Méning
namimgha atap shu öyni salidu», dégenidi.
10 Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek,
atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning
namigha atap bu öyni saldim.
11 Men bu öyde ehde sanduqini qoydum; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning Israillar
bilen tüzgen ehde *taxtiliri* bardur» dédi.

Sulayman Israil üchün dua qilidu

12 Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning
qurban'gahining aldida turup qollirini kötürüp: —
13 (chünki baya Sulayman mistin uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égizliki üch gez
kélidighan bir peshtaq yasitip, tashqiriqi hoylining otturisigha jaylashturghanidi. U ene
shu peshtaq üstige chiqip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asman'gha
qarap ghulichini yayghanidi)
14 — u mundaq dua qildi: — I Israilning Xudasi Perwerdigar! Ne asmanda ne zéminda
Sendek Xuda yoqtur; Séning aldingda pütün qelbi bilen mangidighan Öz qulliring üchün
ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitisen.
15 Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdung; Sen Öz aghzing bilen
éytqan sözüngni mana bügünkidek Öz qolung bilen wujudqa chiqarding.
16 Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning
ewladliring öz yolliriga segek bolup sen Méning aldimda mangghandek, qanunumgha
emel qilip mangsila, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem
bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen.
17 Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurul-
ghay, dep ötünimen!
18 Lékin Xuda Özi rastla yer yüzide insanlar bilen makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen
asmanlarning asmini Séni sighduralmaydighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu
Séning makaning bolalisun?!
19 Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning dua we iltijasigha qulaq sélip, qulungning
Sanga kötürgen nidasi we tilikini anglighaysen.

□ **6:2 «heywetlik makan» —** yene birxil terjimisi «turalghu-makan».

20 Shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namimni u yerde
ayan qilimen» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap
qilghan duasigha qulaq salghaysen. □
21 Qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijalirigha
qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda
ularni kechürgeysen.
22 Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini
békitish üchün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurban'gahingning aldigha kelse, □
23 Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip Öz bendiliring otturisida höküm
chiqarghaysen; gunahi bar ademning gunahini özige qayturup, öz yolini öz béshigha
yandurup, gunahsiz ademni aqlap öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.
24 Öz xelqing Israil Séning aldingda gunah qilghini üchün düshmendin yéngilse, ya-
manliqidin qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip sanga dua bilen iltija qilsa,
25 Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-
bowiliriga we özlirige teqdim qilghan zémin'gha qayturup kelgeysen.
26 Ular Sanga gunah qilghini üchün asman étilip yamghur yaghmaydighan qiliwétilgen
bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni
qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yénip towa qilsa,
27 Sen asmanda turup qulaq sélip, qulliringning we xelqing Israilning gunahini
kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz
xelqingge miras qilip bergen zéminning üstige yamghur yaghdurisen!
28 Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler dan almisa ya hal chüshse
ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya düshmenler ularning zémindiki
sheherlirining qowuqliriga hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apet ya késellik
bolsa,
29 undaqta barliq xelqing Israil bolsun, herqandaq kishi bolsun, özige kelgen apetni we
öz derdini bilip, qollirini bu öyge sunup, meyli qandaq dua yaki iltija qilsun,
30 emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen, Sen
herbir ademning qelbini bilgechke, özining yollirini özige yandurghaysen (chünki Senla,
peqet Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen);
31 shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömrining
hemme künliride Sendin qorqup yolliringda mangidighan bolidu.
32 Öz xelqing Israildin bolmighan, Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan
biliking tüpeylidin yiraq-yiraqlardin kelgen musapir bolsa, u kélip bu öy terepke qarap
dua qilsa,
33 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u musapir
Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yüzidiki
barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing Israildek Sendin qorqidighan bolup, men
yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu. □
34 Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen düshmini bilen jeng qilishqa
chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy
terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa,

□ **6:20 «Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasi» —** yaki bolmisa: «öz qulungning u jay toghrisidiki duasi...» □ **6:22 «Eger... ishning rast-yalghanliqini békitish üchün qesem ichküzülse...» —** bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 11:5-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurban'gahning aldigha kelse...» mumkinchiliki barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üchün qurban'gahning aldigha kélish kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurban'gahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «neq qurban'gah aldida turghandek» hésablinatti. □ **6:33 «bu öyning Séning naming bilen atalghini» —** bu ibare Xudaning ibadetxanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu.

35 Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke érishtürgeysen.
36 Eger ular Sanga gunah sadir qilghan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni düshmenlirining qoligha tapshurghan bolsang, bular ularni yiraq-yéqin'gha, öz zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa,
37 lékin ular sürgün qilin'ghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qebihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinsa,
38 — eger ularni sürgün qilghanlarning zéminida pütün qelbi we pütün jénidin Séning teripingge yénip, Sen ularning ata-bowiliriga teqdim qilghan zémin'gha, Sen tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip dua qilsa,
39 Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijalirini anglap ular üchün höküm chiqirip, Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini kechürüm qilghaysen;
40 emdi i Xudayim, Sendin ötünimen, bu yerde qilghan dualargha közüng ochuq, quliqing ding bolghay!
41 Emdi ornungdin turghin, i Perwerdigar Xuda,
Sen qudritingning ipadisi bolghan ehde sanduqung bilen,
Öz aramgahinggha kirgeysen!
Kahinliring heqqaniyliq bilen kiydürülsun,
Mömin bendiliring yaxshiliqingdin shadlansun!
42 I Perwerdigar Xuda, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen;
Qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbitingni ésingde tutqaysen!».□

7

Sulayman ibadetxanini Xudagha béghishlaydu

1 Sulayman duasini tügitishigila, asmandin ot chüshüp köydürme qurbanliq hemde bashqa qurbanliqlarni qoymay köydürüwetti; Perwerdigarning shan-sheripi öyni toldurdi.
2 Perwerdigarning shan-sheripi öyni tolduruwetkechke, kahinlar Perwerdigarning öyige kirelmidi.
3 Ot chüshkenlikini we Perwerdigarning shan-sheripi öyning üstide toxtighanliqini körüp, Israillarning hemmisi tash yatquzulghan meydanda yükünüp bash urup: «Perwerdigar méhribandur, Uning özgermes muhebbiti menggügiche turidu!» dep Perwerdigargha ibadet qilip teshekkür-medhiye oqushti.
4 Padishah we pütkül xelq Perwerdigarning aldida qurbanliqlirini sundi.
5 Sulayman padishah yigirme ikki ming kala, bir yüz yigirme ming qoyni qurbanliq qilip sundi. Shundaq qilip padishah we pütkül xelq Xudaning öyini *Xudagha* béghishlidi.
6 Kahinlar we shundaqla Perwerdigargha atighan sazlarni tutqan Lawiylar öz orunlirida turatti (padishah Dawut bu sazlarni Perwerdigarning medhiyiside ishletkili yasighanidi, *u Perwerdigargha*: «Uning özgermes muhebbiti ebedgichidur» dep medhiye oqughinida ularni ishlitetti); kahinlar Lawiylarning udulida turup kanay chélishatti; Israillarning hemmisi shu yerde öre turushqanidi.
7 Sulayman Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilip, u yerde köydürme qurbanliqlar we inaqliq qurbanliqlirining yaghlirini sundi;

□ **6:42 «Özüng mesih qilghining»** — bu, belkim Dawutning ewladi bolghan Sulayman padishahning özi üchün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq «Zebur» 2-küy we izahatlarni körüng. **«qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbiting»** — shübhisizki, bu ibare Xudaning Dawutqa qilghan barliq wedilirini öz ichige alidu.

chünki Sulayman yasatqan mis qurban'gah köydürme qurbanliqlar, ash hediyiliri we qurbanliqlarning yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi.
8 Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerdin kelgen zor bir jamaet héyt ötküzdi. □
9 Sekkizinchi küni ular tentenilik bir ibadet yighilishi ötküzdi; ular yette kün qurban'gahni Xudagha atap béghishlighanidi andin ular yene yette kün héyt ötküzdi. □
10 Yettinchi ayning yigirme üchinchi küni padishah xelqni öz öy-chédirlirige qayturdi; ular Perwerdigarning Dawutqa, Sulayman'gha we Öz xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üchün qelbide shad-xuram bolup qaytip ketti.

11 Shundaq qilip Sulayman Perwerdigarning öyini we padishahning ordisini yasap püttürdi. Sulaymanning könglige Perwerdigarning öyide we özining ordisida néme qilish kelgen bolsa, shu ishlarning hemmisi ongushluq pütti.□

Perwerdigar Sulayman'gha wede hem agah béridu
1Pad. 9:1-9

12 Andin Perwerdigar kéchide Sulayman'gha ayan bolup uninggha: «Men séning duayingni anglidim we Özümgimu bu jayni «qurbanliq öyi» bolushqa tallidim.
13 Eger Men asmanni yamghur yaghmaydighan qilip étiwetsem yaki chéketkilerge zémindiki mehsulatlarni yep tashlashni buyrusam we yaki xelqim arisigha waba tarqitiwetsem,
14 *shu chaghda* namim bilen atalghan bu xelqim özini kemter tutup, dua qilip yüzümni izlep, rezil yolliridin yansa, Men asmanda turup anglap, ularning gunahini kechürimen we zéminini saqaytimen. □
15 Emdi bu yerde qilin'ghan dualargha Méning közlirim ochuq we qulaqlirim ding bolidu.
16 Men emdi namim menggü bu yerde ayan qilinsun dep bu öyni tallap, uni Özümge muqeddes qildim; közümmu, qelbimmu hemishe shu yerde bolidu.
17 Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek senmu sanga buyrughinimning hemmisige muwapiq emel qilish üchün belgilimilirim we hökümlirimni tutup aldimda mangsang,
18 Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bolmaydu» dep ehde qilghinimdek, Men séning padishahliq textingni Israilning üstide mehkem qilimen.
19 Biraq eger siler Méningdin yüz örüp, Men silerning aldinglarda jakarlighan belgilimilirim we emrlirimni tashlap, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip choqunsanglar,
20 shu chaghda Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin yulup tashlaymen; we Öz namimni körsitishke Özümge muqeddes qilghan bu öyni nezirimdin tashlaymen we Israilni hemme xelqler arisida söz-chöchek we tapa-tenining obyékti qilimen;
21 bu öy gerche hazir ulugh bolsimu, shu zamanda uningdin ötkenlerning hemmisi qattiq heyran qiliship: «Perwerdigar bu zémin'gha we bu öyge némishqa shundaq qilghandu?» dep soraydu. □
22 Kishiler: — Chünki *zémindiki xelqler* ata-bowilirining Xudasi, yeni ularni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigarni tashlap, özlirini bashqa ilarhlargha baghlap, ulargha sejde

---

□ **7:8 «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...»** — yaki «Libo-Xamattin tartip...». □ **7:9 «... Yene yette kün héyt ötküzdi»** — «kepiler héyti» békitilgen waqit yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette kün qoshti. □ **7:11 «orda»** — bu ayette «öy» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **7:14 ...*ularning*** zéminini saqaytimen — mushu dégenlik Xudaning qehetchilik, chéketkiler we wabalar yetküzgen ziyanni eslige keltürüshini körsitidu. □ **7:21 «bu öy gerche hazir ulugh bolsimu...»** — bashqa birxil terjimisi: «bu öy bir xarabe bolidu,...»

qilip qulluqida bolghanliqi üchün, U bu pütkül külpetni ularning béshigha chüshürüptu, dep jawab béridu.

8

Qurulushlar we soda-sétiqlar
1Pad. 9:10-28

1 Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman Perwerdigarning öyi bilen padishahning
öyini yasap bolghandin kéyin,
2 u Hiram özige sowgha qilghan sheherlerni qaytidin qurup chiqti; Israillar shu yerde
olturaqlashti.□
3 Sulayman Xamat-Zobah shehirige bérip uni ishghal qildi.
4 U yene chöldiki Tadmorni we özining Xamatta qurghan barliq xezine sheherlirini yene
ongshitip qurdi.
5 U yene Üstünki Beyt-Horon bilen Astinqi Beyt-Horonni sépil, baldaqliq qowuqliri
bolghan qorghanliq sheherlerge aylandurdi;
6 Baalatni, shundaqla özige xas hemme xezine sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni,
atliqlarni orunlashturghan sheherlerni we Yérusalémda, Liwanda we özi soraydighan
barliq zéminda xalighinini bina qildi.
7 Israildin bolmighan Hittiylar, Amoriylar, Perizziyler, Hiwiylar we Yebusiylardin *Israil*
zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa,
8 Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqatmighan ellerning qalghan ewladlirini
qulluq hashagha tutti. Ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi. □
9 Lékin Israillardin Sulayman öz ishliri üchün héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker,
hökümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi.
10 Bulardin padishah Sulaymanning ishligüchilerning üstige qoyghan chong
nazaretchiliri bolup, ikki yüz ellik idi.□
11 Sulayman Pirewnning qizini «Dawutning shehiri»din özi uninggha saldurghan ordigha
ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq
emes; chünki Perwerdigarning ehde sanduqi barghanliki jaylarning hemmisi muqed-
destur», — dédi. □
12 Sulayman bu chaghda Perwerdigarning qurban'gahida, yeni *muqeddes jayning* ay-
wanining aldigha saldurghan qurban'gahta Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq
teqdim qilatti;
13 — yeni Musa peyghemberning tapshuruqi boyiche, her küni, shabat künliride, ayning
birinchi künliride we her yilda üch qétim ötküzülidighan alahide héyt künliride — «pétir nan
héyti», «heptiler héyti» we «kepiler héyti»diki künlerde békitilgen burchluq qurbanliqlarni
qilatti. □

□ **8:2 «Hiram»** — yaki «Huram», yeni Turning padishahi. □ **8:8 «Israillar pütünley yoqatmighan eller...»** — bu weqeler Yeshua peyghember zamanida bolghan. Tewrattiki «Yeshua»ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16de xatirilen'genlerdin bashqa hasharchilar bolsa kérek idi. **«ular bügünki kün'giche shundaq bolup keldi»** — bu söz Israillar téxi öz wetinide turghan waqtida xatirilen'gen, elwette. □ **8:10 «chong nazaretchiliri... Ikki yüz ellikIdi»** — «1Pad.» 9:23de bu san besh yüz ellik déyilidu. Belki bu sanlar bashqa-bashqa waqittiki ehwallarni körsitishi mumkin. □ **8:11 «Sulayman Pirewnning qizini ... özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes»** — uning shundaq orunlashturushining sewebi, Pirewnning qizi Yehudiy bolmighachqa we belkim Perwerdigardin qorqmighanliqi üchün idi. □ **8:13 «pétir nan héyti»** — yene «ötüp kétish héyti» yaki «pasxa héyti» dep atilidu. Emeliyette «ötüp kétish héyti» «pétir nan héyti»ning birinchi künidila ötküzülidu. **«kepiler héyti»** — «heptiler héyti» — yeni «deslepki hosul héyti» dep atilidu.

14 Sulayman yene atisi Dawutning belgilep bergini boyiche kahinlarning xizmetlirining we Lawiylarning burchlirining ada qilinishi üchün nöwet-guruppilarni békitti; Lawiylarning her küni medhiye oqush we kahinlarning aldida xizmetlerni ada qilish burchi bar idi. Sulayman yene derwaziwenlerni nöwiti boyiche her derwazining xizmitini qilishqa békitti; chünki Xudaning adimi Dawutning buyruqi shundaq idi.
15 *Kahin-lawiylar* padishahning kahinlargha we Lawiylargha buyrughanliridin, meyli qandaq ish bolsun yaki xezinilerge dair ish bolsun héch bash tartmaytti.
16 Perwerdigarning öyini sélishta, öy uli sélin'ghan kündin tartip pütküche Sulaymanning barliq qurulush ishliri puxta tamamlandi. Shundaq qilip Perwerdigarning öyi pütti.
17 Andin Sulayman Édom zéminida *Qizil* déngiz boyidiki Ezion-Geberge we Élatqa qarap mangdi.
18 Huram *padishah* öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yolliriga pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular Sulaymanning xizmetkarliri bilen bille Ofirgha bérip, u yerdin töt yüz ellik talant altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi. □

9

Shébaning ayal padishahi danaliqni izdep kélidu
1Pad. 10:1-3

1 Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili Yérusalémgha keldi. U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong debdebe bilen keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti.
2 Sulayman uning hemme sorighanliriga jawab berdi. Héchnéme Sulayman'gha qarangghu emes idi, belki hemmiside uninggha jawab berdi.
3 Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan orda-saraygha,
4 dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushliriga, xizmetkarlirining qatar-qatar turushliriga, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiyliri we ularning kiygen kiyimlirige we uning Perwerdigarning öyide atap sun'ghan köydürme qurbanliqliriga qarap, üni ichige chüshüp ketti.□
5 U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglighan xewer rast iken;
6 emma men kélip öz közlirim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenidim; we mana, men hetta yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglighan xewerdin ziyade iken.
7 Silining ademliri némidégen bextlik-he! Hemishe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarliri neqeder bextliktur!
8 Silidin söyün'gen, silini özi üchün Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Xudaliri Israilgha baghlighan muhebbiti üchün, ularni menggü mezmut tursun dep U silini toghra höküm we adalet sürgili ular üstige padishah qildi, dédi.
9 U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qildi. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sun'ghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar shuningdin kéyin héch körün'gen emes

□ **8:18 «töt yüz ellik talant altun»** — 450 talant belkim 15 tonna idi. **«Huram öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yolliriga pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular … Ofirgha bérip, u yerdin … altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi»** — Huramning kémiliri belkim yuqirida 17-ayette tilgha élin'ghan Ezion-Geber we Élat dégen portlargha bérip-kéletti. □ **9:4 «üni ichige chüshüp ketti»** — ibraniy tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldi.

10 (Ofirdin altunlarni epkélidighan Huramning xizmetkarliri we Sulaymanning
xizmetkarliri yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichini we yaqut-göherlernimu
élip keldi.
11 Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üchün we padishahning ordisi
üchün pelempeyler yasap hem neghme-nawachilar üchün chiltarlar we sazlarni shun-
ingdin yasatti. Shundaq ésil sendel yaghichi Yehuda zéminida bu waqitqiche héch
körülüp baqmighanidi). □
12 Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha uning özige qilghan sowghiliridin
ashurup sowgha tutti, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni
berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri
1Pad. 10:14-29

13 Sulayman'gha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi. □
14 Bu kirimdin bashqa, oqetchi-tijaretchiler, barliq ereb padishahlar we öz zéminidiki
emeldarlarmu altun-kümüshlerni élip Sulayman'gha tapshuratti.
15 Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel
altun ketti . □
16 Shundaqla üch yüz qalqanni yapilaqlan'ghan altundin yasidi; herbir qalqanni
yasashqa üch yüz shekel altun ishlitildi; padishah ularni «Liwan ormini sariyi»gha ésip
qoydi.□
17 Padishah pil chishliridin chong bir text yasap, uni sap altun bilen qaplatti.
18 Textning alte qewetlik pelempiyi bar idi, uning bir altun putperisi text bilen tutiship
turatti; orunduqning ikki yénida tayan'ghuchisi bar idi, herbir tayan'ghuchning yénida
birdin öre turghan shirning heykili bar idi.
19 Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning
heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq
elde uninggha oxshash yasalghini yoq idi.
20 Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalghan; «Liwan ormini
Sarayi»diki barliq qacha-quchilar tawlan'ghan altundin yasalghan; Sulaymanning
künliride kümüsh héchnéme hésablinatti.
21 Chünki padishahning kémiliri Huramning xizmetkarliri bilen bille Tarshishqa bérip
turatti; «Tarshish kéme»ler her üch yilda bir qétim kélip altun-kümüsh, pil chishliri,
maymunlar we tozlarni ekéletti.□
22 Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün
idi.
23 Xudaning Sulaymanning könglige salghan danaliqini anglash üchün yer yüzidiki barliq
padishahlar uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti;
24 kelgenlerning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; yeni kümüsh qacha-quchilar, altun
qacha-quchilar, kiyim-kéchekler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip
kéletti. Her yili ular belgilik miqdarda shundaq qilatti. □

□ **9:11 «shundaq ésil sendel yaghichi» —** yaki «undaq sazlar». □ **9:13 «alte yüz atmish alte talant» —** 666 talant, 22 tonna. □ **9:15 «alte yüz shekel» —** 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin. □ **9:16 «üch yüz shekel» —** 300 shekel belkim 3.5 kilogramgha yéqin. **«Liwan ormini sariyi» —** Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning qurulushida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenliktin bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üchün «ormandek» körün'gen bolsa kérek. □ **9:21 «Tarshish —** «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki Britanniyeni yaki üchining hemmisini körsitidu. **«Tarshish kéme» —** belkim Tarshish dégen portqa bérip kélish sepirige chidamliq bolghan kémini körsitetti. □ **9:24 «tétitqular» —** yaki «xushbuy buyumlar».

25 We Sulaymanning jeng harwisigha qatidighan atliri üchün töt ming éghili bar idi, shuningdek on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turidighan Yérusalémgha orunlashturdi. □
26 Sulayman *Efrat* deryasidin Filistiye zéminighiche taki Misirning chégrisigha qeder bolghan barliq padishahliqlar üstidin hökümranliq qildi.
27 Padishah Yérusalémda kümüshni tashtek köp, kédir derexlirini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexlirige oxshash nurghun qildi. □
28 Kishiler atlarni Misirdin we herqaysi yurtlardin Sulayman'gha yetküzüp bérip turatti.

29 Sulaymanning bashqa emelliri bashtin axirighiche «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohluq Axiyahning bishariti», shundaqla Nibatning oghli Yeroboam toghruluq «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüshler» dégen kitablargha pütülgen emesmidi? □ ■
30 Sulayman Yérusalémda turup pütün Israilning üstidin qiriq yil seltenet qildi.
31 Sulayman ata-bowiliri arisida uxlidi; xalayiq uni atisi Dawutning shehiride depne qildi; uning oghli Rehoboam uning ornigha padishah boldi.□

10

Israil ikkige bölünüp kétidu — shimaliy qebililer Rehoboamgha qarshi chiqidu
1Pad. 12:1-24

1 Rehoboam Sheqemge bardi; chünki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi.
2 Nibatning oghli Yeroboam shu ishni anglighanda shundaq boldiki, Misirdin qaytip keldi (chünki u Sulayman padishahtin qéchip Misirda turuwatatti).
3 Emdi xalayiq adem ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilen Yeroboam we pütkül Israil kélip Rehoboamgha: —
4 Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atilirining bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti.
5 U ularga: — Hazirche qaytip üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilen xelq tarilip ketti.
6 Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide turghan moysipitlardin meslihet sorap: — Bu xelqqe béridighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? — dédi.
7 Ular uninggha: — Eger sili raziliq bilen bügün bu xelqni xush qilip ularga méhriban muamile körsitip, ularga yaxshi sözler bilen jawab qilsila, ular silining barliq künliride xizmetliride bolidu, dédi.
8 Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayrip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldida xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap
9 ularga: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yénikletkeyla» dep tiligen bu xelqqe jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bérisiler? — dédi.

□ **9:25 «jeng harwisigha qatidighan atliri üchün töt ming éghil» —** yaki «atlar üchün töt ming éghili, jeng harwiliri we...». **«on ikki ming atliq eskiri»** — yaki peqet «on ikki ming atliri». □ **9:27 «kédir derexliri» —** yaki «kédir yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédir yaghichini ishlitipla qalmay, shu chirayliq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). **«jenubiy tüzlenglik»** — ibraniy tilida «Shefelah» — bu yer ismi. □ **9:29 «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohluq Axiyahning bishariti» we «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüshler» —** mushu üch kitabtin hazir xewirimiz yoq. ■ **9:29** 1Pad. 11:41-43 □ **9:31 «Sulayman... ata-bowiliri arisida uxlidi» —** mushu ibare we uninggha oxshap kétidighan ibariler üstide «Padishahlar»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

10 Uning bilen chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqqe söz qilip: — «Méning chimchilaq barmiqim atamning bélidin tomraqtur.
11 Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqunglarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen», dégeyla, — dédi.□
12 Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üchinchi küni uning qéshigha keldi.
13 Rehoboam padishah moysipitlarning meslihetini tashlap köpchilikke qattiqliq bilen jawab berdi.
14 U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men uni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.
15 Shuning bilen padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Xuda teripidin bolghan; chünki buning bilen Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasitiside Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi.
16 Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab bérip: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Herbiringlar öz öy-chédirliringlargha qaytinglar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol — dédi. Shuning bilen Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti.□
17 Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. □
18 Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-kések qilip öltürdi. U chaghda Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti.
19 Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, bügün'ge qeder uninggha qarshi chiqip keldi. □

11

Rehoboamning ishliri

1 Rehoboam Yérusalémgha kélip, Israil bilen jeng qilip padishahliqni özige qayturup ekilish üchün Yehuda bilen Binyamin jemetidin bir yüz seksen ming xillan'ghan jenggiwar eskerni toplidi.
2 Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: —
3 «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamgha, Yehuda bilen Binyamindiki Israillargha söz qilip: —□
4 «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumgha chiqmanglar, qérindashliringlar bilen jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünglargha qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi. We ular Perwerdigarning sözlirige qulaq saldi, Yeroboamgha hujum qilishtin yandi.

□ **10:11 «chayanliq qamchilar»** — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu, elwette. □ **10:16 «öy-chédirlirigha qaytip kétishti»** — «ibraniy tilida «öz chédirlirigha qaytip kétishti». □ **10:17 «Yehuda sheherliride olturghan Israillar»** — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebililiridin bolghan, elwette. Bashqa qebilidikilermy bolushi mumkin. □ **10:19 «Israil»** — bu tarixta mushu yerdin bashlap adette «shimaliy padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu. □ **11:3 «Yehuda bilen Binyamindiki Israillar»** — belkim Yehuda qebilisidikiler, Binyamin qebilisidikiler (özlirini «Israillar» dep hésablighan, elwette) hem Yehuda we Binyamin yurtlirida turushluq bashqa qebililerdin kelgen Israillarni körsetse kérek.

5 Rehoboam Yérusalémda turatti, we Yehudada qorghanliq sheherlerni salghuzghanidi.
6 U Beyt-Lehem, Étam, Tekoa,
7 Beyt-Zur, Sokoh, Adullam,
8 Gat, Mareshah, Zif,
9 Adorayim, Laqish, Azikah,
10 Zorah, Ayjalon, Hébronni yasatti; bularning hemmisi qorghanliq sheherler bolup, Yehuda we Binyaminning zéminida idi. □
11 U barliq qel'e-qorghanlarni mustehkemlidi we ularda serdarlarni teyinlidi, zapas ashliq, may we sharablarni teyyarlidi. □
12 U yene herqaysi sheherlerni köpligen qalqan we neyziler bilen qorallandurup, alamet mustehkemliwetti. Yehuda bilen Binyamin uning teripide turatti.□
13 Pütkül Israilda turuwatqan kahinlar bilen Lawiylar qaysi yurtta bolmisun uning teripide turatti.
14 Chünki Yeroboam bilen uning oghulliri Lawiylarni chetke qéqip, ularning Perwerdigarning xizmitide bolup kahinliq ötküzüshini chekligenliki üchün, ular özlirining otlaqliri we mal-mülkini tashlap Yehuda zémin'gha we Yérusalémgha kélishkenidi
15 (chünki Yeroboam «yuqiri jaylar»diki xizmet üchün «téke ilahliri» we özi yasighan mozay mebudlirining qulluqida bolushqa özi üchün kahinlarni teyinligenidi). □
16 We bu *Lawiylargha* egiship, Israilning hemme qebililiridin könglide Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip-izdeshke irade tikligenler ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha qurbanliq qilish üchün Yérusalémgha kélishti.
17 Shundaq qilip ular Yehuda padishahliqining küchini ashurup, Sulaymanning oghli Rehoboamni üch yil küchlendürdi; chünki *Yehudadikiler* üch yil Dawutning we Sulaymanning yolida mangghanidi.
18 Rehoboam Mahalatni emrige aldi. Mahalat Dawutning oghli Yerimotning qizi; uning anisi Yessening oghli Éliabning qizi Abihayil idi.
19 Mahalattin Rehoboamgha Yeush, Shémariya we Zaham dégen oghullar töreldi.
20 Kéyinki waqitlarda Rehoboam yene Abshalomning *newre* qizi Maakahni emrige aldi; u uninggha Abiya, Attay, Ziza we Shélomitlarni tughup berdi.
21 Rehoboam Abshalomning *newre* qizi Maakahni emrige alghan barliq ayalliri we kénizekliridin bekrek söyetti; chünki u jemiy on sekkiz ayal we atmish kénizekni emrige alghan; u jemiy yigirme sekkiz oghul, atmish qiz perzent körgen.
22 Rehoboam Maakahdin bolghan oghli Abiyani qérindashliri ichide hemmidin chong shahzade qilip tiklidi, chünki u uni padishahliqqa waris qilmaqchi idi.
23 Rehoboam aqilanilik bilen ish körüp, oghullirini Yehudaning barliq zéminliri we Binyaminning barliq zéminliridiki barliq qorghanliq sheherlerge orunlashturup, ularni nahayiti köp zapas ozuq-tülük bilen teminlidi; u yene ulargha nurghun xotun élip berdi.

□ **11:10 «Zorah»** — yaki «Zoréah». □ **11:11 «barliq qel'e-qorghanlar»** — belkim yuqirida tilgha élin'ghan sheherlerni, bolmisa ulardin ayrim turidighan qel'e-qorghanlarni körsitidu. □ **11:12 «uning teripide turatti»** — yaki «uninggha tewe idi». □ **11:15 «yuqiri jaylar»** — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsi Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüm tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birnechche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitkenidi). Biraq Israillar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilghan. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarghimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qildi (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni körüng).

12

Rehoboam Perwerdigargha yüz öriydu
1Pad. 14:21-31

1 Rehoboamning padishahliqi mustehkem bolghanda, shundaqla kücheygende, shundaq
boldiki, u Perwerdigarning qanun-ehkamlirini terk qildi we pütkül Israillarmu uning-
gha egiship ketti.
2 We ularning Perwerdigargha wapasizliq qilghini tüpeylidin, Rehoboam seltenitining
beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning padishahi Shishak Yérusalémgha hujum
qozghidi.
3 Shishak bir ming ikki yüz jeng harwisi, atmish ming atliq eskerni bashlap keldi; u özi
bilen bille Misirdin élip chiqqan leshkerler, jümlidin Liwiyelikler, Sukkiyler we Éfiopiyler
san-sanaqsiz idi.
4 U Yehudagha tewe bolghan qorghanliq sheherlerni ishghal qildi, andin Yérusalémgha
hujum qilishqa keldi.
5 Bu chaghda Shishak sewebidin Yehuda emeldarliri Yérusalémgha yighilishqanidi; Shi-
maya peyghember Rehoboam we emeldarlarning yénigha kélip ulargha: — Perwerdigar
mundaq deydu: — «Siler méningdin waz kechkininglar üchün, Menmu silerdin waz kéchip
Shishakning qoligha tapshurdum» deydu, dédi.
6 Shuni anglap, Israil emeldarliri bilen padishah özlirini töwen qilip: — Perwerdigar
adildur, déyishti.
7 Perwerdigar ularning özlirini töwen qilghanliqini körüp Perwerdigarning sözi Shi-
mayagha yétip kélip: —«Ular özlirini töwen qilghaniken, Men ularni halak qilmay, belki
ulargha azghine nijat körsitimen we Méning qaynap turghan ghezipim Shishakning qoli
bilen Yérusalémgha tökülmeydu. □
8 Halbuki, ularning Manga béqinish bilen dunyadiki padishahliqlargha béqinishning
qandaq perqi barliqini bilip yétishi üchün, ular Shishakqa béqindi bolidu» — déyildi.
9 Shuning bilen Misir padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qilip, Perwerdigarning
öyidiki xezine-bayliqlar bilen padishahning ordisidiki xezine-bayliqlarni élip ketti. U
hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun sipar-qalqanlarni qoymay élip ketti.
10 Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip,
ularni padishah ordisining kirish yolini saqlaydighan pasiban beglirining qoligha
tapshurdi.
11 Padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasibanlar u qalqan-
larni élip tutup turatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekélip qoyushatti.
12 Shuning bilen padishah özini töwen qilghandin kéyin, Perwerdigarning ghezipi un-
ingdin yénip, uni tamamen yoqitiwetmidi; Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar
tépildi. □
13 Padishah Rehoboam Yérusalémda asta-asta qudret tépip, öz seltenitini süretti. Re-
hoboam textke chiqqan chéghida qiriq bir yashta idi; u Yérusalémda, yeni Perwerdigar
Öz namini tiklesh üchün pütkül Israil qebililiri ichidin tallighan sheherde on yette yil
seltenet qildi; Rehoboamning anisining ismi Naamah bolup, u Ammoniy idi.
14 Rehoboam könglide Perwerdigarni izdeshni niyet qilmighanliqi tüpeylidin rezillik
qildi.
15 Rehoboamning barliq qilghan ishliri bashtin-axirighiche neseb xatiriliridiki «Shimaya
peyghemberning sözliri» we «Aldin körgüchi Iddoning sözliri»de pütülgen emesmidi?
Rehoboam bilen Yeroboam otturisida urushlar toxtimay bolup turatti.

□ **12:7 «... ularghа azghine nijat körsitimen»** — yaki «...ularni bir'azdin kéyin qutquzimen» yaki «...ularni waqtinche qutquzimen». □ **12:12 «Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi»** — yaki «Yehudadikiler azraq yaxshiliqni kördi».

16 Rehoboam ata-bowiliri arisida uxlidi, «Dawutning shehiri»ge depne qilindi. Oghli Abiya uning ornigha padishah boldi.

13

Abiya Yehuda üstige höküm süridu
1Pad. 15:1-8

1 Padishah Yeroboamning seltenitining on sekkizinchi yili Abiya Yehudaning üstige padishah boldi.
2 U Yérusalémda üch yil seltenet qildi; uning anisining ismi Mikaya bolup, u Gibéahliq Uriyelning qizi idi. Abiya bilen Yeroboam otturisida urush boldi.
3 Abiya jeng qilish üchün xillan'ghan jengchilerdin töt yüz mingni bashlap chiqti; Yeroboammu xillan'ghan batur jengchilerdin sekkiz yüz mingni bashlap chiqip, Abiyagha qarshi sep tüzüp turdi.
4 Abiya Efraim taghliq rayonidiki Zemarayim téghigha chiqip mundaq dédi: — «I Yeroboam we Israil xelqi, gépimge qulaq sélinglar!
5 Bilmemsiler, Israilning Xudasi Perwerdigar «tuzluq ehde» qilip, Israilning üstidiki padishahliqni Dawutqa we uning ewladlirigha menggüge teqdim qilghan'ghu? □
6 Lékin Dawutning oghli Sulaymanning quli, Nibatning oghli Yeroboam qozghilip öz ghojisidin yüz öridi.
7 Shuning bilen bezi muttehemler, «Béliyalning baliliri» uning yénigha yighilip, Sulaymanning oghli Rehoboam bilen qarshilishishqa özlirini küchlendürdi; Rehoboam u chaghda téxi yash, sebiy balidek bolghachqa, ulargha teng kélelmidi. □
8 Emdi siler Perwerdigarning Dawutning ewladlirining qoligha tapshurghan padishahliqigha qarshi chiqip «özimizni körsitimiz» deysiler; silerning adiminglar derweqe köptur; silerde yene Yeroboam silerge yasap bergen, ilahlar dep qarilidighan altun mozaylar bar.
9 Siler Perwerdigarning kahinliri bolghan Harunning ewladliri bilen Lawiylarni qoghliwétip, yer yüzidiki bashqa eller qilghinidek özliringlargha *xalighanche* kahin tikliwalghan emesmidinglar? Kimdekim bir torpaq we yette qozini élip kélip özümni *kahinliqqa* béghishlaymen dése, u Xuda bolmighan butlargha kahin bolalaydu!
10 Lékin biz bolsaq, Perwerdigar bizning Xudayimizdur, biz uningdin waz kechmiduq; Perwerdigarning xizmitide bolghan kahinlar bolsa Harunning ewladliridur, Lawiylar ularning xizmitide turmaqta. □
11 Ular her küni etisi-axshimi Perwerdigargha köydürme qurbanliqlarni sunup, ésil xushbuy yaqidu. Pakiz shirege «teqdim nanlar»mu tizip qoyulidu, her küni kechte ular altun chiraghdan üstidiki chiraghlarni yandurulidu; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarning tapshuruqigha emel qilip kéliwatimiz. Biraq siler bolsanglar uningdin waz kechtinglar.
12 Qaranglar, Xuda bizni Bashlighuchi bolup biz bilen billidur; qollirigha kanay alghan, silerge hujum qilishqa signal chilishqa teyyar turidighan uning kahinlirimu biz bilen billidur. I Israil baliliri, ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar bilen jeng qilmanglar; chünki siler hergiz ghelibe qazinalmaysiler».

□ **13:5 «tuzluq ehde» —** démek, tuz bilen ipadilen'gen. «Law.» 2:13 we «Chöl.» 18:19ni körüng. Tewrat we Injilda (uyghurlar arisida bolghandek) tuz bolsa «menggülük»ning, «chirimasliq»ning we «tem»ning simwolidur. □ **13:7 «Béliyal» —** Sheytanning bashqa bir ismidur. «Béliyalning baliliri» iplas ademlerni bildüridu. □ **13:10 «Lawiylar ularning xizmitide turmaqta» —** yaki «Lawiylar uning xizmitide turmaqta» — yeni Xudaning xizmitide.

13 Lékin Yeroboam ularning arqisidin hujum qilmaq üchün böktürme qoyghanidi. Shundaqki, Israillar Yehudalarning aldi teripide idi we böktürme qoshun ularning arqa teripide saqlap turatti.
14 Yehudalar burulup qarisa, mana özliri aldi-arqidin hujumgha uchrawatatti; ular Perwerdigargha peryad kötürdi, kahinlarmu kanaylarni chaldi.
15 Buning bilen Yehudalar qattiq chuqan kötürüshti; we shundaq boldiki, Yehudalar qattiq chuqan kötürüshüwatqanda, Xuda Yeroboam bilen barliq Israillarni Abiya bilen Yehudalarning aldidin urup tére-pereng qildi.
16 Israillar Yehudalarning aldidin qachti; Xuda ularni Yehudalarning qoligha tapshurdi.
17 Abiya bilen uning ademliri Israillarni qattiq qirghin qildi; Israillardin xillan'ghan besh yüz ming esker qetl qilindi.
18 Bu chaghda Israillar töwen qilindi; Yehudadikiler ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha tayan'ghanliqi üchün ghelibe qazandi. □
19 Abiya Yeroboamning keynidin qoghlap mangdi; u uning ilkidin birqanche shehirini, yeni Beyt-El we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni, Yéshanah we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni, Efron we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni tartiwaldi.
20 Yeroboam Abiyaning künliride qaytidin küchlinelmidi. Perwerdigarning uni urushi bilen u öldi.
21 Abiya bolsa özini qudret tapquzdi; u on töt xotun élip, yigirme ikki oghul, on alte qiz perzent kördi.
22 Abiyaning bashqa ishliri, uning mangghan yolliri we éytqan sözliri «Iddo peyghemberning tehlili»de pütülgendur.

14

Asa Yehuda üstide höküm süridu — uning étiqadi
1Pad. 15:9-12

1 Abiya ata-bowiliri arisida uxlidi, kishiler uni «Dawut shehiri»ge depne qildi. Oghli Asa uning ornigha padishah boldi. Asa padishah bolghan künlerde on yil tinch ötti.
2 Asa Xudasi Perwerdigarning neziride durus we toghra bolghanni qildi.
3 U yat ellerdin kelgen but qurban'gahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrük»lerni örüp chéqip, Asherah butlirini kisip tashlidi, □
4 Yehudalargha ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni izdeshni, muqeddes qanun-emrlerni tutushni emr qildi.
5 U yene Yehuda zéminidiki herbir sheherlerdin «yuqiri jaylar»ni we «kün tüwrükliri»ni yoqatti. U chaghda pütün padishahliq uning hökümranliqida tinch-asayishliqta ötti. □
6 U yene Yehuda zéminida birnechche qorghanliq sheherlerni saldurdi, chünki yurt-zémin aramliqta boldi; Perwerdigar uninggha aramliq bergechke, shu yillarda héch urush bolmidi.
7 U Yehudalargha: — Zémin aldimizda tinch turghanda, bu sheherlerni sépil bilen qorshalghan, munarliq, baldaqliq qowuqliri bolghan sheherler qilip qurayli; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarni izdiginimiz üchün U tinchlik berdi; biz Uni izdep kelduq we U bizning töt etrapimizda bizge aramliq berdi, dédi. Shuning bilen ular qurulushni bashlidi we ishliri ongushluq boldi.

□ **13:18 «töwen qilindi»** — yaki «meghlup qilindi». □ **14:3 «u yat ellerdin kelgen but qurban'gahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip…»** — 11:15 we izahatini körüng. **««Asherah» butlar»** — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. □ **14:5 «kün tüwrükliri»** — yaki «isriqgahlar» yaki «quyash mebudliri».

8 Asaning qoshuni bar idi; Yehuda qebilisidin qalqan we neyze bilen qorallan'ghan üch
yüz ming eskiri, Binyamin qebilisidin sipar we oqya bilen qorallan'ghan ikki yüz seksen
ming kishilik; ularning hemmisi batur ezimetler idi.
9 U chaghda Zerah isimlik bir Éfiopiy milyon kishilik qoshuni bilen üch yüz jeng
harwisini bashlap, *Asagha* hujum qozghap Mareshahgha keldi. □
10 Asa uning bilen qarshilishishqa atlandi; ular Mareshahqa yéqin Zefatah jilghisigha
kélip, bir-birige qarshi sep tüzüp turushti.
11 Asa Xudasi Perwerdigargha nida qilip: — I Perwerdigar, Öz bendengge yardem
berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üchün héchqanche ish emes. I Perwerdigar Xu-
dayimiz, bizge yardem qilghaysen; chünki biz Sanga tayinimiz we Séning namingda bu
zor qoshun'gha qarshi atlinip chiqtuq. I Perwerdigar, Sen bizning Xudayimizdursen,
insanlar Séningdin ghalip kelmisun! — dédi.□
12 Shuning bilen Perwerdigar Asa we Yehudalar aldida Éfiopiylerni urup tiripiren qili-
wetti, Éfiopiyler qachti.
13 Asa öz ademliri bilen birlikte ularni taki Gerarghiche qoghlidi; Éfiopiyler shundaq
yiqitildiki, ulardin bir ademmu tirik qalmidi; chünki ular Perwerdigarning aldida we
uning qoshuni aldida kukum-talqan qilindi. Yehudalar ghayet zor jeng ghenimetlirini
qoligha élip ketti.
14 Ular yene Gerar etrapidiki barliq sheherlerge hujum qilip ishghal qildi; chünki
Perwerdigardin zor bir qorqunch mushu sheherlerdikilerni basqanidi. Yehudalar yene
hemme sheherni birnimu qoymay bulang-talang qildi, chünki ularda tolimu köp mal-
mülük bar idi.
15 Ular yene mal baqqan charwichilarning chédir-qotanlirighimu zerb qilip, nahayiti köp
qoy we tögilerni élip Yérusalémgha qaytti.

15

Azariya peyghember Asagha agah we righbet béridu; Asa uninggha emel qilidu

1 Xudaning Rohi Odedning oghli Azariyaning üstige chüshti.
2 Shuning bilen u Asa bilen körüshüshke chiqip uninggha: — I Asa, pütkül Yehudalar we
Binyaminlar, manga qulaq sélinglar! Siler Perwerdigar bilen bille bolghininglarda, Umu
siler bilen bille bolidu. Siler Uni izlisenglar U silerge tapquzulidu; lékin siler Uningdin
waz kechsenglar U silerdin waz kéchidu.
3 Israillar uzun künlergiche heqiqiy Xuda, telim béridighan kahin we qanun-ehkamlardin
juda bolup yürdi;
4 Lékin ular qiyinchiliqta qalghan waqitlarda Israilning Xudasi Perwerdigargha qaytip,
Uni izdidi we U ulargha özini tapquzdi.
5 U waqitlarda chiqip-kirip turghanlargha héch aramliq bolmighan, chünki herqaysi el-
yurtlar malimanchiliq ichide turatti.
6 Xuda ularni herxil qiyinchiliq-malimanchiliq ichide qaldurghachqa, memliket bilen
memliket, sheher bilen sheher özara soqushup weyran boldi.
7 Lékin siler bolsanglar, qeyser bolunglar, mezmut turup qolliringlarni boshatmanglar,
chünki emelliringlarning ejir-inami bardur, dédi.
8 Asa bu geplerni we Oded peyghember bergen bésharetni anglighanda u dadilliship,
pütün Yehuda we Binyamin zéminlirida, shundaqla Efraimning taghliq rayonlirida

□ **14:9 «Éfiopiy»** — yaki «Hebesh» (bir milletning nami). Ibraniy tilida «Kushiy». □ **14:11 «Öz bendengge yardem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üchün héchqanche ish emes»** — yaki «küchlükler bilen ajizlar otturisidiki jengde Séningdin bölek yardemchi yoqtur».

qolgha chüshürgen herqaysi sheherlerdiki yirginchlik butlarni yoqatti we yene Perwerdigarning öyidiki aywan aldida turghan Perwerdigar qurban'gahini yéngibashtin yasatti. □
9 U barliq Yehudalar we Binyaminlarni, shuningdek ularning arisida olturaqlashqan barliq Efraimiy, Manassehiy, Shiméoniy musapirlirini yighdi (chünki nurghun Israillar Asaning Xudasi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini körgen bolup, Israildin chiqip Asa terepke ötkenidi).
10 Asaning seltenitining on beshinchi yili üchinchi ayda ular Yérusalémgha yighildi.
11 Shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliridin yette yüz buqa we yette ming qoyni Perwerdigargha atap qurbanliq qildi. □
12 Ular yene ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni pütün qelbi we bütün jéni bilen izdeshke bir ehde tüzüshti;
13 ehdide, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni izdimigen qéri-yash, er-ayal démey hemmisi öltürülsun, déyildi. □
14 Ular yuqiri awaz bilen warqirash we kanay hem burgha chélish bilen Perwerdigargha qesem bérishti.
15 Pütkül Yehuda jamaiti ichken qesimidin shadlandi; chünki ular pütün qelbi bilen qesem ichken bolup, Perwerdigarni tolimu telmürüp izdidi; we U ulargha Özini tapquzdi. Perwerdigar ulargha töt etrapida aramliq ata qildi. □
16 Asa padishah yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «ashérah» tüwrükni yasighini üchün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip, ayagh astida cheylidi we Kidron jilghisida köydürüwetti.□ ■
17 «Yuqiri jaylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi *Perwerdigargha* pütünley béghishlan'ghanidi. ■
18-19 Hem atisi hem u özi Perwerdigargha atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüsh bilen altunni we türlük qacha-quchilarni Xudaning öyige keltürdi.■

16

Asaning ishench qilmaydighan yerliri
1Pad. 15:16-24

1 Shu waqittin tartip taki Asaning seltenitining ottuz beshinchi yilighiche urush bolup baqmidi. Asaning seltenitining ottuz altinchi yili, Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardi-keldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilip yasidi. □
2 U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerdin we padishahning ordisidiki xezinilerdin altun-kümüshni élip ularni Demeshqte turushluq Suriye padishahi Ben-Hadadqa ewetip we bu xewerni yetküzüp: —
3 «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silining arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüsh bilen altun ewettim; emdi Israilning padishahi

---

□ **15:8 «Asa bu geplerni we Oded peyghember bergen bésharetni anglighanda...»** — ikki imkaniyet bar: (1) Azariya atisi Odedning ismi bilen atilatti; (2) uning atisimu Asagha bésharet bergenidi. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz; chünki tékistte «bu geplerni we... bésharetni anglidi» déyilidu. **«yirginchlik butlar»** — ibraniy tilida «yirginchlik nersilerni». □ **15:11 «shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliri...»** — 14:14-15ni körüng. □ **15:13 «qéri-yash»** — yaki «chong-kichik». □ **15:15 «tolimu telmürüp izdidi»** — ibraniy tilida «barliq intizarliqi bilen izdidi». □ **15:16 «chong anisi»** — mushu yerde ibraniy tilida «anisi» bilen ipadilinidu. **«xanish mertiwisi»** — bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti. ■ **15:16** 1Pad. 15:13 ■ **15:17** 1Pad. 15:14 ■ **15:18-19** 1Pad. 15:15 □ **16:1 «16-bab»** — biz 15:19ni 16-bab ichige kirgüzduq.

Baasha bilen bolghan ehdiliridin qollirini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsun» — dédi.
4 Ben-hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlirini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Abel-mayim, Naftalidiki barliq ambar sheherlirini béqindurdi.
5 Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasashtin qolini yighip, qurulushlarning hemmisini toxtatti.
6 Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademlirini bashlap, Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilen yaghachlarni Ramahtin toshup élip ketti. U mushularni ishlitip Gébani we Mizpahni mehkem qilip yasidi.
7 U chaghda, aldin körgüchi Hanani Yehuda padishahi asaning yénigha kélip uninggha: — Özüng Perwerdigar Xudayinggha emes, belki Suriye padishahigha tayan'ghanliqing üchün Suriye padishahining qoshuni öz qolungdin qutuldi.
8 Éfiopiyler bilen Liwiyelikler chong bir qoshun emesmidi? Jeng harwiliri we atliq eskerliri intayin köp emesmidi? Lékin sen peqet Perwerdigargha tayan'ghanda, u ularni qolunggha tapshurghanidi.
9 Chünki Perwerdigar köngli Manga tamamen sadiq bolghanlargha yardemde bolup, Özümni qudretlik körsitey dep, közlirini pütün yer yüzide uyan-buyan yügürtidu. Sen bu ishta bek exmeqliq qilding. Emdi buningdin kéyin urushlardin xalas bolalmaysen, dédi.
10 Buni anglapla Asa aldin körgüchige intayin ghezeplinip, uni zindan'gha solap qoydi; uning bu sözige qehri qaynap ketti. U shu waqitlarda xelqtin bezilirige zulum sélishqa bashlighanidi.
11 Mana, Asaning qilghan ishliri bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur. □
12 Asaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida putida bir késel peyda boldi; we késili barghanséri éghirliship ketti; lékin u aghrighandimu Perwerdigarni izdimidi, belki peqet téwiplardinla yardem izdidi.
13 Asa seltenitining qiriq birinchi yilida öldi, ata-bowiliri arisida uxlidi.
14 Xelqler uni «Dawut shehiri»de özige atap teyyarlitip kolighan qebrige depne qildi. Ular uni ettarlarning usuli bilen tengshelgen hertürlük dora-dermandin bolghan bir arilashma pürkelgen jinazigha yatquzdi hemde uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi.□

17

Yehoshafat Yehudagha seltenet qilidu

1 Oghli Yehoshafat Asaning ornigha padishah boldi; u Israil padishahliqigha taqabil turush üchün özini kücheytti.
2 U herbiy küchlirini Yehudaning hemme qorghanliq sheherlirige orunlashturdi hemde Yehuda zéminigha we atisi Asa ishghal qilghan Efraimdiki herqaysi sheherlerge mudapie küchlirini turghuzdi.
3 Perwerdigar Yehoshafat bilen bille boldi, chünki u atisi Dawutning bashta yürgüzgen yollirida méngip Baal butlirini izdimidi,
4 belki atisining Xudasinila izdep, Uning emrliride méngip, Israillarning qilmishlirini dorimidi.

□ **16:11 «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»** — mumkinchiliki barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **16:14 «uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi»** — yaki «uning hörmitide chong bir gülxan yandurdi».

5 Shunga, Perwerdigar uning padishahliqtiki hökümranliqini mustehkemlidi; pütkül Yehudadikiler uninggha salam-sowghilarni sunup turdi; shuning bilen uning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi.
6 U Perwerdigarning yollirida mangghachqa, gheyretlik boldi; uning üstige u Yehuda zéminidin «yuqiri jaylar»ni we Asherah butlirini yoqatti.
7 Uning seltenitining üchinchi yili özining emeldarliridin Ben-Hayil, Obadiya, Zekeriya, Netanel, Mikayalarni Yehudaning sheherliride xelqqe telim bérishke ewetti. □
8 Ular bilen bille barghanlardin yene Shémaya, Netaniya, Zebadiya, Asahel, Shemiramot, Yonatan, Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya qatarliq birqanche Lawiylar, shundaqla yene Elishama bilen Yehoram dégen ikki kahinmu bar idi.
9 Ular Perwerdigarning Tewrat qanuni kitabini alghach bérip, Yehuda zéminidiki barliq sheherlerni arilap yürüp xelq arisida telim béretti.
10 Yehudaning etrapidiki memliketlerning hemmisini Perwerdigarning qorqunchi basti we ular Yehoshafat bilen urush qilishqa pétinalmaytti.
11 Filistiylerdin beziliri Yehoshafatqa sowgha-salamlar we kümüsh olpanlirini tap-shurdi; Ereblermu padiliridin uninggha yette ming yette yüz qochqar, yette ming yette yüz téke sowgha qildi.
12 Yehoshafat barghanséri karamet qudret tépip, Yehudada birnechche qorghan we ambar shehiri bina qildi.
13 U Yehudaning herqaysi sheherliride nurghun maddiy eshya zapisi teyyarlidi; Yérusalémdimu uning zeberdes batur jengchiliri bar idi.
14 Jemetliri boyiche ularning sani töwendikiche: —
Yehuda qebilisidiki mingbashliri ichide Adnah serdar bolup, batur jengchilerdin üch yüz minggha bashlamchiliq qilatti;
15 Adnahning qol astida Yehohanan serdar bolup, ikki yüz seksen ming ademge bash-lamchiliq qilatti; □
16 Yehohananning qol astida Zikrining oghli Amasiya bar idi; u Perwerdigargha özini atiwetken adem bolup, ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti.
17 Binyamin qebilisi ichide Éliyada dégen batur bir jengchi bolup, oqya we qalqan bilen qorallan'ghan ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti;
18 Éliyadaning qol astida Yehozabad bolup, jengge teyyar qoshundin bir yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti.
19 Bularning hemmisi padishahning xizmitide hazir turatti; padishahning yene pütün Yehuda zéminidiki qorghanliq sheherlerge orunlashturulghan ademliri bolsa, ularning sirtida idi.□

18

Yehoshafat Ahab bilen ittipaqdash bolidu
1Pad. 22:2-36

1 Yehoshafatning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi; u Ahab bilen qudiliship ittipaqlashti.
2 Birnechche yildin kéyin u Ahab bilen körüshüshke Samariyege bardi. Ahab bolsa uninggha we uning hemrahlirigha atap nurghun kala, qoy soydi; andin u uni Giléadtiki Ramotqa bille hujum qilishqa unatti.
3 Israil padishahi Ahab Yehuda padishahi Yehoshafattin: — Özliri méning bilen bille Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep soriwidi, u: — Biz silining-méning

□ **17:7 «Mikayalar» —** yaki «Mikalar». □ **17:15 «Yehohanan» —** yaki «Yohanan». □ **17:19 «bularning hemmisi» —** belkim 14-18-ayettiki yolbashchilar we 18-ayettiki «jengge teyyar turidighanlar»ni körsitidu.

dep ayrimaymiz; méning xelqim özlirining xelqidur. Men özliri bilen bille jeng qilishqa barmay turmaymen, dep jawap berdi. □
4 Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ötünimenki, bügün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédi.
5 Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüz ademni yighdurup ulardin: — Biz jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq?» dep soriwidi, ular: «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha béridu, déyishti.□
6 Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa yol sorighudek, Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmidu? — dep soridi.
7 Israilning padishahi Yehoshafatqa jawab bérip: — Perwerdigardin yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda qutluqni emes, belki daim balayi'apetni körsitip bésharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oghli Mikayadur, dédi. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédi.
8 Andin Israilning padishahi bir chakirini qichqirip uninggha: — Chaqqan bérip, Imlahning oghli Mikayani chaqirtip kel, dep buyrudi.
9 Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlirini kiyiship, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide olturushti; ularning aldida peyghemberlerning hemmisi bésharet bermekte idi.
10 Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzler bilen Suriylerni yoqatquche üsüp ursila», dédi.
11 Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet bérip: «Giléadtiki Ramotqa chiqip sözsiz muweppeqiyet qazinila; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshuridiken», déyishti.
12 Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ötünimen, séning sözüngmu ularningki bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédi.
13 Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Xudayim manga néme éytsa, men shuni éytimen, dédi.
14 U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: — I Mikaya, jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, u uninggha jawab bérip: — Chiqip muweppeqiyet qazinisiler; chünki *düshmininglar* qolliringlargha tapshurulidu, dédi. □
15 Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmasliqqa qesem ichküzüshüm kérek?! — dédi.
16 Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaytsun» dédi, — dédi.
17 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balayi'apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.
18 Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning Öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm.

□ **18:3 «Biz silining-méning dep ayrimaymiz» —** ibraniy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **18:5 «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha béridu» —** Yehoshafat: «Awwal Perwerdigarning sözini sorap kelgeyla» deydu (4-ayet). Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ibraniy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni ishletmey, belki «Xuda» (ibraniy tilida «Elohim») dep ishlitidu. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning bésharetliridin qattiq guman qilghan bolsa kérek. Kéyinki ayetlerni körüng. □ **18:14 «Chiqip muweppeqiyet qazinisiler; chünki düshmininglar qolliringlargha tapshurulidu» —** shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik, hejwiy teleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (15-ayetni körüng).

19 Perwerdigar: «Kim Ahabni Gilé adtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa
aldaydu?» — dédi. Birsi undaq, birsi mundaq déyishti;
20 shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldida turup: «Men bérip alday» dédi.
Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen aldaysen?» dep soriwidi,
21 u: «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi.
Perwerdigar: «Uni aldap ilkingge alalaysen; bérip shundaq qil» — dédi. □
22 Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberliringning aghzigha bir yalghanchi rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balayi'apet körsitip sözlidi» — dédi.
23 Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp sanga söz qilishqa bardi?! — dédi.
24 Mikaya jawab bérip: Özüngni yoshurush üchün ichkiridiki öyge yügürgen künide shuni körisen, dédi.□
25 Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup bérip, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup,
26 Ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindan'gha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiynap, nan bilen suni az-az bérip turunglar» — denglar, dep buyrudi.
27 Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi.
28 Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Gilé adtiki Ramotqa chiqti.
29 Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqsila, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.
30 chünki shundaq boldiki, Suriyening padishahi jeng harwisi serdarlirigha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.
31 We shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: — Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha oliship hujum qilmaqchi boldi; lékin Yehoshafat peryad kötürdi, Perwerdigar uninggha yardem berdi. Xuda ularni uningdin yiraqlashturdi;
32 chünki shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlimay, burulup kétip qélishti.
33 Emma bireylen qarisighila bir oqya étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining mürisidin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chünki men yaridar boldum, dédi.
34 U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah kechkiche Suriylerning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Kün pétishi bilen u öldi.

19

Yehoshafat Xudadin agah qobul qilidu

1 Yehuda padishahi Yehoshafat aman-ésen Yérusalémdiki ordisigha qaytip keldi.

□ **18:21 «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen» —** bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenliki körünidu. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlargha Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu. □ **18:24 «ichkiridiki öyge yügürgen küni» —** yaki «öydin öyge yügürgen küni».

2 Aldin körgüchi Hananining oghli Yehu padishah Yehoshafatning aldigha chiqip: — Séning rezillerning yardimide bolup, Perwerdigargha öch bolghanlarni söygining durusmu? Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi béshinggha chüshidighan boldi.
3 Halbuki, sen asherah butlirini zémindin yoqitip tashlighining we Xudani izdeshke niyet qilghining üchün sendimu yaxshiliq tépildi, dédi.
4 Yehoshafat Yérusalémda olturatti; kéyinki waqitlarda u xelq arisigha chiqip, Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche seper qilip, xelqni towa qildurup ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha yandurdi. □
5 U yene Yehuda tewesidiki barliq qorghanliq sheherlerde soraqchilarni teyinlidi;
6 u soraqchilargha: — Öz qilghanliringlargha éhtiyatchan bolunglar; chünki silerning höküm chiqirishinglar insan üchün emes, belki Perwerdigar üchündur; siler höküm chiqarghininglarda u choqum siler bilen bille bolidu.
7 Emdi Perwerdigarning wehimisi köz aldinglarda bolsun; öz qilghanliringlargha éhtiyatchan bolunglar; chünki Perwerdigar Xudayimizda naheqliq yoq, yüz-xatir qilish yoq, para yéyishmu yoqtur, dédi.
8 Yehoshafat Lawiylardin, kahinlardin we Israil jemetlirining bashliridin bezilerni Yérusalémgha qayturup kélip, ularni Yérusalémdimu Perwerdigarning höküm lirini chiqirish we xelqning erz-dewalirini bir terep qilishqa teyinlidi. □
9 Yehoshafat ulargha: — Siler bu ishlarni Perwerdigarning qorqunchida bolup sadaqetlik bilen chin könglünglardin béjiringlar.
10 Herqaysi sheherlerde turidighan qérindashliringlarning aldinglargha élip kelgen barliq erz-dewasi, meyli u xun dewasi bolsun, qanun-emr we höküm-belgilimiler toghrisidiki erz-dewa bolsun, ularning Perwerdigar aldida gunahkar bolup qalmasliqi üchün, shundaqla Perwerdigarning ghezipi öz béshinglargha we qérindashliringlarning béshigha kélip qalmasliqi üchün, ularni haman agahlandurup turunglar; shundaq qilsanglar, gunahkar bolmaysiler.
11 Perwerdigargha teelluq ishlarda silerni bash kahin Amariya bashquridu; padishahqa dair ishlarda, silerni Yehuda jemetining yolbashchisi Ismailning oghli Zebadiya bashquridu; silerning xizmitinglarda turidighan Lawiylar bar. Jasaretlik bolup ishliringlarni qilinglar we Perwerdigar ishni durus qilghuchilar bilen bille bolidu! — dédi.

20

Ajayib bir nusret

1 Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Moabiylar, Ammoniylar we Maoniylardin beziliri birliship kélip Yehoshafatqa hujum qilishqa chiqti.
2 *Chaparmenler* kélip Yehoshafatqa: — *Ölük* déngizning u qétidin, yeni Édomdin silige hujum qilghili zor bir qoshun chiqip keldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dédi (Hazazon-Tamar yene «En-Gedi» depmu atilidu).
3 Buni anglighan Yehoshafat qorqup, Perwerdigarni izdeshke niyet baghlap, pütün Yehuda teweside «roza tutushimiz kérek» dep jakarlidi.
4 Yehudalar emdi Perwerdigardin yardem tiligili yighildi; xelq Yehudaning herqaysi sheherliridin chiqip Perwerdigardin yardem tileshke kélishti.
5 Yehoshafat Yehuda we Yérusalémdiki jamaet arisigha chiqip, Perwerdigar öyining yéngi hoylisining aldida öre turup

□ **19:4 «Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche» —** Beer-Shéba Yehuda zéminidiki eng jenubiy chégra, Efraim taghliqi bolsa shimaliy chégra idi. □ **19:8 «Perwerdigarning hökümlirini chiqirish» —** yaki «Perwerdigar üchün höküm chiqirish». Bu terjime toghra bolsa, belkim ibadetxanidiki ishlarni (yeni, puqralargha ait bolmighan ishlarni) körsitishi mumkin.

6 mundaq dua qilip: —
«I Perwerdigar, ata-bowilirimizning Xudasi, Sen ershte turghuchi Xuda, barliq el-memliketlerning üstidin höküm sürgüchi emesmiding? Séning qolung küch-qudretke tolghandur, héchkim Séni tosalmaydu.
7 I Xudayimiz, Sen bu zémindiki ahalini Öz xelqing Israillar aldidin qoghlap, uni Öz dostung Ibrahimning neslige menggülük miras qilip bergen emesmiding?
8 Ular shu yerde turdi hem shu yerde Séning naminggha atap bir muqeddesxana sélip:
9 «Mubada béshimizgha birer balayi'apet kelse, meyli u qilich, jaza, waba, acharchiliq bolsun, qiyinchiliqta qalghan waqtimizda, mushu öy, yeni Séning aldingda turup, Sanga murajiet qilsaq (chünki Séning naming mushu öydidur), Sen anglaysen we qutquzisen» dégenidi.
10 Emdi mana, bu yerge Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikiler bésip kéliwatidu! Ilgiri Israillar Misir zéminidin chiqqan chaghda Sen Israillarning ulargha tajawuz qilishigha yol qoymighaniding; u chaghda Israillar ularni yoqatmay u yerdin aylinip ötken.
11 Emdi qara, hazir ularning yaxshiliqimizni qandaq yol bilen qayturmaqchi boluwatqinigha! Ular bizni Sen bizge miras qilip bergen bu zémindin qoghlap chiqarmaqchi boluwatidu.
12 I Xudayimiz, Sen ularning üstidin höküm chiqarmamsen? Chünki bizning bizge hujum qilishqa kéliwatqan bu zor qoshun bilen qarshilashqudek küchimiz yoq; néme qilishimiznimu bilmey qalduq; lékin bizning közimiz Sanga tikilip turmaqta» — dédi.
13 Bu chaghda pütün Yehuda xelqi, ularning quchaqtiki baliliri, xotun bala-chaqilirining hemmisi Perwerdigarning aldida turatti.
14 We shu peytte Perwerdigarning Rohi jamaetning otturisida turghan Lawiylardin Asafning ewladi bolghan Mattaniyaning chewrisi, Jeiyelning ewrisi, Binayaning newrisi, Zekeriyaning oghli Yahaziyelge chüshti;
15 U: — I pütün Yehuda xelqi, siler Yérusalémda turuwatqanlar we padishah Yehoshafat, qulaq sélinglar! Perwerdigar silerge mundaq deydu: — «Siler bu zor qoshundin qorqup ketmenglar we alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu jeng silerningki emes, belki Xudaning Öziningkidur.
16 Ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin chiqip kélidu we siler ularni Yeruel chölining aldidiki jilgha éghizida uchritisiler.
17 Siler bu dörem jengde urushushunglarning hajiti bolmaydu; peqet sepke tizilip turunglar, siler bilen bille bolghan Perwerdigarning nijat-nusritini körünglar! I Yehuda, i Yérusalémdikiler, qorqmanglar, alaqzadimu bolup ketmenglar; ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar, Perwerdigar choqum siler bilen bille bolidu!» — dédi.
18 Bu gepni anglap Yehoshafat béshini yerge tegküzüp tizlandi we barliq Yehuda xelqi hem Yérusalémdikiler Perwerdigar aldida düm yiqilip Perwerdigargha sejde qildi.
19 Kohat ewladi we Korah ewladi ichidiki Lawiylardin bolghanlar orunliridin turushup intayin küchlük awaz bilen Israilning Xudasi Perwerdigarni medhiyileshti.
20 Pütün xelq etisi qaq seherde turup Tekoa chölige qarap atlandi; ular atlinip kétiwatqanda, Yehoshafat ornidin turup ulargha: — I Yehuda xelqi, i Yérusalémdikiler, gépimge qulaq sélinglar! Xudayinglar Perwerdigargha tayininglar, choqum mezmut turghuzulisiler; Uning peyghemberlirige ishininglar, yolunglar choqum rawan bolidu! — dédi.
21 Andin u xelq bilen obdan meslihetliship, Perwerdigarning muqeddes beheywetlikini medhiyilep, Uninggha atap ghezel-küy éytidighanlarni: «Siler Perwerdigargha rehmet-teshekkür éytinglar, chünki Uning özgermes muhebbiti menggülüktur!» dep oqushqa teyinlep, qoshunning aldida mangdurdi. □

□ **20:21 «muqeddes beheywetlikini medhiyilep...»** — yaki «pak-muqeddeslikning güzellikide medhiyilep...». «Zeb.» 29:2ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «shahane kiyimlerni kiygen...».

22 Ular tentene qilip hemdusana oqushi bilen, Perwerdigar Yehuda xelqige hujum qilishqa chiqqan Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikilerge pistirma qoshunni ewetip, ularni tarmar qildurdi. □
23 Shuning bilen Ammoniylar bilen Moabiylar Séir téghidikilerge hujum qilishqa ötti, ularni birini qoymay qiriwetti; ular Séir téghidikilerni qirip tügetkendin kéyin yene özliri bir-birini qirghin qilishqa chüshkenidi.
24 Yehudalar chöldiki közetgahqa kélip shu zor qoshun terepke qarisa, mana qéchip qutulghan birmu adem yoq bolup, hemme yerni ölük qaplap ketkenidi. □
25 Yehoshafat özining ademliri bilen düshmendin olja bulang-talang qilishqa kelgende, ular ölükler bilen bille nurghun mal-mülük we köp qimmetlik buyumlarni tapti. Ular salduruwalghanlirining toliliqidin élip kitelmey qaldi; olja shunche köp bolghachqa, uni yighiwélishqa üch kün ketti.
26 Ular tötinchi küni Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi; shunga u yer taki bügün'ge qeder «Berakah jilghisi» dep atilip kelmekte. □
27 Andin barliq Yehudadikiler we Yérusalémdikiler Yehoshafatning bashlamchiliqida xushal-xuram bolup Yérusalémgha qaytti; chünki Perwerdigar ularni düshmenliri üstidin ghalib qilip xushalliqqa chömdürgenidi.
28 Ular Yérusalémgha tembur, chiltar we kanaylar chélip kélip, Perwerdigarning öyige kirdi.
29 Barliq el-memliketler Perwerdigarning Israilning düshmenlirige qarshi chiqip jeng qilghanliqini anglighanda, Xudaning wehimisi ularning üstige basti.
30 Shuning bilen Yehoshafatning padishahliqi tinch-asayishliqta boldi; uning Xudasi uning töt etrapini tinch qilghanidi.
31 Shundaq qilip Yehoshafat Yehuda üstige höküm sürdi. U textke chiqqan chaghda ottuz besh yashta idi; u Yérusalémda yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi. ■
32 Yehoshafat qaymay atisi Asaning yolida méngip, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.
33 Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xelq téxiche köngüllirini ata-bowilirining Xudasigha mayil qilmighanidi.
34 Yehoshafatning qalghan ishliri bolsa, mana bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»gha kirgüzülgen «Hananining oghli Yehuning bayan sözliri»de pütülgendur.□
35 Bu ishlardin kéyin Yehuda padishahi Yehoshafat tola rezil ishlarni qilghan Israil padishahi Ahaziya bilen ittipaq tüzdi.
36 Yehoshafat Tarshishqa baridighan kémilerni yasashqa uning bilen shirikleshti; shu kémilerni ular Ezion-Geberde yasatti.
37 U chaghda Mareshahliq Dodawahuning oghli Eliézer Yehoshafatni eyiblep uninggha bésharet bérip: — Ahaziya bilen ittipaq tüzgining üchün Perwerdigar séning yasighanliringni buzuwétidu» dédi. Derweqe, kéyinki waqitlarda u kémiler buzghunchiliqqa uchrap Tarshishqa mangalmidi.

□ **20:22 «Perwerdigar ... pistirma qoshunni ewetti,...»** — mushu sirliq sözler (1) Perwerdigar Ammoniylar qatarliqlargha hujum qilishqa perishtilerni ewetti; (2) Perwerdigarning Özi ularga ushtumtut hujum qildi, dep körsitishi mumkin. □ **20:24 «közetgah»** — yaki «közet munari». □ **20:26 «...Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi..»** — démisekmu, «Berakah» dégenning menisi «mubareklesh» yaki «bext-beriket tilesh» dégen menide. ■ **20:31** 1Pad. 22:41-51 □ **20:34 «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»** — bu kitab Tewrattiki ushbu «Tarix-Tezkiriler» emes, biraq shübhisizki, ushbu kitabning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi.

21

Yehoram Yehuda üstige höküm süridu
2Pad. 8:16-24

1 Yehoshafat ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawut shehiri»de depne qilindi; oghli Yehoram uning ornigha padishah boldi.
2 *Yehoramning* birnechche inisi, yeni Yehoshafatning Azariya, Yehiyel, Zekeriya, Azariyahu, Mikail we Shefatiya dégen oghulliri bar idi; ularning hemmisi Israil padishahi Yehoshafatning oghulliri idi. □
3 Ularning atisi ulargha nurghun altun, kümüsh we qimmetlik buyumlarni, shundaqla Yehuda zéminidiki birqanche qorghanliq sheherni sowgha qildi; peqet padishahliqni bolsa, Yehoram chong oghli bolghachqa, uninggha berdi.
4 Yehoram atisining padishahliq textige chiqip hoquqini mustehkemlidi. Andin u barliq inilirini, shundaqla Yehudadiki birqanche emeldarlarni qilichlap qetl qildi.
5 Yehoram textke olturghinida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi.
6 U Ahab jemetidikilerge oxshash, Israilning padishahliri mangghan yolda mangdi, chünki u Ahabning qizini emrige alghanidi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.
7 Biraq Perwerdigar Dawut bilen tüzgen ehdisi seweblik, Dawutqa we uning ewladlirigha menggü öchmeydighan bir chiragh qalduray dep, wede qilghini boyiche Dawutning jemetini yoq qilip tashlashni xalimidi.
8 *Yehoramning* seltenitidiki künlerde Édomlar Yehudadin ayrilip chiqip, öz aldigha özlirige hökümranliq qilidighan bir padishah tiklidi.
9 Yehoram, serdarliri we barliq jeng harwiliri *Iordan deryasidin* ötüp, kéchide qozghilip chiqip, özlirini qorshiwalghan Édomiylargha we jeng harwisi serdarlirigha hujum qilip ghalib keldi.
10 Halbuki, Édomiylar shuningdin étiwaren Yehudagha qarshi chiqip, taki bügün'ge qeder Yehudaning hökümranliqidin ayrilip turdi. Yehoram ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni tashlighini üchün Libnahliqlarmu shu chaghda uninggha qarshi chiqip uning qolidin ayrilip chiqti.
11 Uning üstige, Yehoram yene Yehudaning taghlirida «yuqiri jaylar»ni yasitip, Yérusalémda turuwatqanlarni buzuqchiliqqa putlashturdi, Yehudalarnimu shundaq azdurdi.□
12 Shu waqitlarda Iliyas peyghember teripidin yézilghan bir mektup Yehoramgha tegdi, uningda mundaq déyildi: «Séning bowang Dawutning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Sen atang Yehoshafatning yollirida mangmay, shuningdek Yehuda padishahi Asaningmu yollirini tutmay, □
13 belki Israil padishahlirining yollirida méngip, Yehudalarni we Yérusalémda turuwatqanlarni xuddi Ahab jemetidikiler buzuqchiliqlar qilghandek buzuqchiliqlargha putlashturghanliqing üchün, shundaqla atangning jemetidikilerni, yeni özüngdin yaxshi bolghan iniliringni qetl qilghining üchün,
14 Perwerdigar séning xelqingni, xotun bala-chaqiliringni we barliq mal-mülküngge alamet zor zerb bilen uridu.
15 U sénimu éghir wabalar bilen urup, üchey-baghringni éghir késelge muptila qiliduki, késiling kündin kün'ge éghirliship, ücheyliring éqip chiqidu»» déyilgenidi.

□ **21:2 «Azariyahu»** — yaki «Azariya». □ **21:11 «buzuqchiliqqa putlashturdi…»** — mushu ayettiki «buzuqchiliq» rohiy jehettin éytilidu, démek Perwerdigargha wapasizliq qilip butlargha choqunup ketkenlikni körsitidu. Shundaqtimu, shu chaghdiki butpereslikning jismaniy jehettinmu buzuqchiliq we pahishiwazliq bilen zich munasiwiti bar idi. □ **21:12 «… Iliyas peyghember teripidin yézilghan bir mektup Yehoramgha tegdi»** — bu mektup Yehoramning qoligha yétip kelgen waqitta, Iliyas belkim asman'gha kötürülgen bolushi mumkin.

16 Kéyinki waqitlarda Perwerdigar Filistiylerning we Éfiopiylerning yénidiki Ereblerning
rohini Yehoramgha qarshi qozghatti.
17 Shuning bilen ular Yehuda zéminigha zerb qilip bésip ötti we padishah ordisidiki barliq
mal-mülükni bulang-talang qilip, oghulliri bilen xotunlirini tutqun qilip élip ketti; ular
kenji oghli Yehoahazdin bölek oghulliridin birinimu qaldurmidi.
18 Bu weqedin kéyin Perwerdigar Yehoramni urup, ücheylirini saqaymas éghir késelge
giriptar qildi.
19 We shundaq boldiki, uning késili kündin-kün'ge éghirliship, ikki yil waqit ötüshke az
qalghanda, késellik tüpeylidin ücheyliri téshilip chüshti, u tolimu azablinip öldi; uning xelqi
ata-bowilirini izzetlep ulargha xushbuy yaqqandek, uninggha héchqandaq xushbuy
yéqip olturmidi.
20 Yehoram textke chiqqan chéghida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet
qildi we u dunyadin ketkende héchkim uninggha qayghu-hesret chekmidi. Xalayiq uni
«Dawut shehiri»ge depne qildi, lékin padishahlar qebristanliqigha depne qilmidi.

22

Ahaziya Yehuda üstige höküm süridu
2Pad. 8:25-29; 9:27-29

1 Yérusalémda turuwtqanlar Yehoramning kenji oghli Ahaziyani uning ornigha padishah
qilip tiklidi; chünki Erebler bilen bille bargahqa bésip kirgen qaraqchilar Ahaziyaning
akilirini qoymay öltürüwetkenidi. Shuning bilen Yehuda padishahi Yehoramning oghli
Ahaziya seltenet qildi. □
2 Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda bir yil seltenet
qildi. Uning anisining ismi Ataliya bolup, Omrining *newre* qizi idi. □
3 Ahaziyamu Ahab jemetining yolliriga mangdi; chünki uning anisi uni rezillikke
ündeytti.
4 U Ahab jemeti qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; chünki
uning atisi ölgendin kéyin Ahab jemetidikiler uni halaketke élip baridighan rezil nesi-
hetlerni béretti.
5 U ularning nesihitige egiship, Israil padishahi Ahabning oghli Yehoram bilen birlikte
Giléadtiki Ramotqa bérip Suriye padishahi Hazael bilen soqushti; shu chaghda Suriyler
Yehoramni zeximlendürdi.
6 Andin Yehoram Ramahda Suriye padishahi bilen soqushqan chaghdiki jarahetlirini
dawalitish üchün Yizreelge qaytti. Andin Yehoramning oghli Yehuda padishahi Azariya
Ahabning oghli Yehoramning késel bolup qalghanliqi sewebidin uni yoqlighili Yizreelge
bardi.
7 Halbuki, Ahaziyaning Yehoramni yoqlighili barghini del özini halaketke élip
baridighan, Xuda békitken ish idi. Chünki u barghandin kéyin Yehoram bilen birlikte
Nimshining oghli Yehugha qarshi soqushushqa chiqti. Mushu Yehu eslide Perwerdigar
teripidin Ahabning jemetini yoqitish üchün mesih qilin'ghanidi.
8 We shundaq boldiki, Yehu Xuda békitken hökümni Ahab jemetining üstige
yürgüzgen waqtida, u Yehudadiki emeldarlarni we Ahaziyaning xizmitide bolghan
qérindashlirining oghullirini uchritip, ularni qoymay öltürüwetti.

□ **22:1 «Erebler bilen bille bargahqa bésip kirgen qaraqchilar...»** — mushu ayettiki «bargah» belkim Yehudadik-
iler Erebler bilen qarshilishqa teyyarlinish üchün dalada tikken herbiy bargahni körsitidu. Bezi terjimanlar «sheher»
dep terjime qilidu. □ **22:2 «Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi»** — köp kona köchürmilerde
«...qiriq ikki yashta idi» déyilidu. Bu qétim bezi qedimki köchürmiler we terjime nusqisigha we «2Pad.» 8:26ge asasen
«yigirme ikki yash» dep terjime qilduq.

9 Yehu Ahaziyanimu izdidi; kishiler uni tutuwaldi (u Samariyege yoshurunuwalghanidi). Ular uni Yehuning aldigha apirip öltürdi. Ular uni depne qildi, chünki kishiler: «Bu dégen Perwerdigarni chin könglidin izdigen Yehoshafatning newrisidur» dégenidi. Ahaziyaning jemetide padishahliqni qoligha alghudek birer adem qalmidi.

Xanish Ataliya Yehuda üstidin höküm süridu
2Pad. 11:1-3

10 Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, Yehuda jemetidiki barliq shah neslini öltürüshke qozghaldi.
11 Lékin padishahning qizi Yehoshébiyat öltürülüsh aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Shundaq qilip padishah Yehoramning qizi, (yeni Ahaziyaning singlisi), *bash* kahin Yehuyadaning xotuni Yehoshébiyat Yoashni Ataliya öltürüwetmisun dep Ataliyadin yoshurup qoydi. □
12 Andin kéyin Yoash ular bilen Perwerdigarning öyide alte yil yoshurunup turdi; u chaghda Ataliya Yehuda zéminida seltenet qilatti.

23

1 Yettinchi yili, Yehoyada jasaretke kélip, Yerohamning oghli Azariya, Yehohananning oghli Ismail, Obedning oghli Azariya, Adayaning oghli Maaséyah we Zikrining oghli Elishafat qatarliq birqanche yüzbéshini chaqirip ular bilen ehde tüzdi. □ ■
2 Ular Yehuda zéminini arilap, Yehudadiki herqaysi sheherlerdin Lawiylarni we Israildiki chong yolbashchilarni yighdi; ular Yérusalémgha kélishti.
3 Pütkül jamaet Xudaning öyide padishah bilen ehdileshti. Yehoyada ulargha: — Padishahning oghli Perwerdigarning Dawutning ewladliri toghruluq wede qilghinidek choqum seltenet qilidu.
4 Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen kahinlar bilen Lawiylarning üchtin biri herqaysi derwazilarni muhapizet qilsun;
5 üchtin biri padishah ordisini, üchtin biri «Ul derwazisi»ni muhapizet qilsun; bashqilarning hemmisi Perwerdigar öyining hoylilirida bolsun.
6 Lékin kahinlar hem wezipe öteydighan Lawiylardin bölek héchkimni Perwerdigarning öyige kirgüzmisun (kahin-lawiylar pak-muqeddes dep hésablan'ghachqa kirishige bolidu). Bashqa xelqning herbiri Perwerdigar özige békitken jaylarni közet qilsun.
7 Lawiylarning herbiri qoligha qorallirini élip padishahni orap tursun; öz meyliche muqeddes öyge kirishke urun'ghan herkim öltürülsun; siler padishah kirip-chiqip yürginide uning yénidin ayrilmanglar, — dédi.■
8 Lawiylar bilen Yehudalarning hemmisi kahin Yehoyadaning barliq tapilighanlirini beja keltürüshti. Lawiylarning herbiri shabat küni nöwetchilikke kirgen we nöwetchiliktin chüshkenlerni öz yénida qaldurup qaldi; chünki kahin Yehoyada héchkimni nöwetchiliktin chüshüshke qoymidi.
9 Andin Yehoyada kahin Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqan-siparlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.
10 U yene köpchilikni, herbiri qoligha öz neyzisini tutqan halda, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche, qurban'gah bilen ibadetxanini boylap padishahning etrapida turghuzdi.

□ **22:11 «Yehoshébiyat»** — yaki «Yehoshéba». □ **23:1 «Yehoyada jasaretke kélip...»** — yaki «Yehoyada özini küchlendürüp...» ■ **23:1** 2Pad. 11:4-20 ■ **23:7** Weh. 14:1, 4, 5

11 Andin ular shahzadini élip chiqip, uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, uni padishah qildi; Yehoyada we uning oghulliri *xushbuy may bilen* uni mesih qildi we «Padishah yashisun!» dep towlashti.
12 Ataliya xelqlerning chépiship yürgenlikini we padishahni teriplewatqanliqini anglap, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi.
13 U qarisa, mana padishah öyning derwazisida, tüwrükning yénida turatti; padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi, barliq yurtning xelqi shadlinip kanay chélishatti, neghmichiler herxil sazlarni chélip, jamaetni bashlap medhiye oqutuwatatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.
14 Emma Yehoyada kahin qoshun'gha mes'ul bolghan yüzbéshilarni chaqirtip ulargha: — Uni sepliringlar otturisidin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshse qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — Uni Perwerdigarning öyi ichide öltürmenglar, dep éytqanidi.
15 Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; u ordining «At derwazisi» bilen padishahning ordisigha kirgende *leshkerler* uni shu yerde öltürdi.□
16 Yehoyada, pütkül jamaet we padishah birlikte: «Perwerdigarning xelqi bolayli» dégen bir ehdini tüzüshti.
17 Andin barliq xelq Baalning butxanisigha bérip uni buzup tashlidi; uning qurban'gahliri bilen mebudlirini chéqip pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurban'gahlarning aldida öltürdi.
18 Andin kéyin Yehoyada kahin Perwerdigarning öyidiki barliq mes'uliyetlerni Lawiy qebilisining kahinlirining qoligha tapshurdi. Kahinlarni bolsa, eslide Perwerdigarning öy ishliriga nöwet bilen qarashqa, Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq sunushqa Dawut teyinligenidi. Ular qurbanliqlarni Dawutning körsetmiliri boyiche, xushal-xuramliq ichide neghme-nawa oqughan halda Musagha tapshurulghan Tewrat-qanunida pütülginidek sunushqa mes'ul idi.
19 *Yehoyada* yene Perwerdigar öyining herqaysi derwaziligha derwaziwenlerni teyinlidiki, herqandaq ishlardin napak qilin'ghan ademler kirgüzülmeytti.
20 U yene yüzbéshiliri, aqsöngekler, xelq ichidiki yolbashchilar we yurtning hemme xelqini bashlap kélip, padishahni Perwerdigar öyidin élip chüshüp, «Yuqiriqi derwaza» arqiliq ordigha ekirip, padishahliq textige olturghuzdi.
21 Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

24

Yoash — yeni Yehoash — Yehudagha seltenet qilidu
2Pad. 12:1-22

1 Yoash textke chiqqan chéghida yette yashta idi, u Yérusalémda qiriq yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Beer-Shébaliq idi. □
2 Yehoyada kahin hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. □
3 Yehoyada uninggha ikki xotun élip berdi, u birqanche oghul-qiz perzent kördi.
4 Shuningdin kéyin Yoash Perwerdigarning öyini qayta yasitish niyitige keldi,

□ **23:15 «...uninggha yol boshitip berdi» —** buning bashqa birxil terjimisi: «uni qolgha aldi». □ **24:1 «Yoash» —** «Yehoash»ning bashqa shekli. □ **24:2 «Yehoyada ... hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti» —** bu sözge qarighanda, Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni körüng).

5 u kahinlarni we Lawiylarni yighip ulargha: — Xudayinglarning öyini onglitip turush üchün Yehuda sheherlirige bérip, barliq Israillardin yilliq iane toplanglar; bu ishni tézdin béjiringlar! — dédi. Lékin Lawiylar bu ishni béjirishke anche aldirap ketmidi. □
6 Buni uqqan padishah bash kahin Yehoyadani chaqirtip uninggha: — Özliri némishqa Lawiylargha Perwerdigarning quli Musa Israil jamaitige Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédir üchün belgiligen bajni Yehuda we Yérusalémdin élip kélishke buyrumidila? — dédi □
7 (chünki eslide rezil xotun Ataliya we uning oghulliri Xudaning öyige bösüp kirip, Perwerdigarning öyidiki barliq muqeddes buyumlarni élip Baal butlirigha atap teqdim qiliwetkenidi).
8 Shuning bilen padishah buyruq chüshürüp, bir sanduq yasitip Perwerdigar öyining derwazisining sirtigha qoyghuzdi;
9 andin: «Xudaning quli Musa chölde Israillarning üstige békitken bajni yighip ekilip Perwerdigargha tapshurunglar» dégen bir uqturush Yehuda bilen Yérusalém teweside chiqirildi.
10 Barliq emeldarlar we barliq xelq xushal halda bajni ekilip sanduq tolghuche uninggha tashlidi.
11 Lawiylar pul sanduqini padishah bu ishqa mes'ul qilghan kishining aldigha ekelgende, ular baj pulining köp chüshkenlikini körse, andin padishahning katipi bilen Bash kahinning adimi kélip pul sanduqini öngtürüp quruqdighandin kéyin, yene esli ornigha apirip qoyatti. Herküni shundaq bolup turdi; nahayiti köp pul yighildi.
12 Padishah bilen Yehoyada pulni Perwerdigar öyidiki ish béjirgüchilerge tapshurdi; ular *buning bilen* Perwerdigarning öyini ongshash we eslige keltürüsh üchün tashchilar bilen yaghachchilarni, tömürchiler bilen miskerlerni yallidi.
13 Ishlemchiler toxtimay ishlidi, ongshash ishi ularning qolida ongushluq élip bérildi; shundaq qilip ular Perwerdigarning öyini eslidiki ölchem-lahiyesi boyiche yasidi, shundaqla uni tolimu puxta qilip yasap chiqti.
14 Ular ishni püttürgendin kéyin éship qalghan pulni padishah bilen Yehoyadaning aldigha ekilip tapshurdi. Ular buning bilen Perwerdigarning öyi üchün herxil eswab-buyumlarni, jümlidin ibadet xizmitidiki herxil buyumlar, köydürme qurbanliqlargha munasiwetlik qacha-qucha, qazan-texsiler we herxil altun-kümüsh bashqa buyumlarni yasatti. Yehoyadaning barliq künliride, ular Perwerdigarning öyide köydürme qurbanliqni daim sunup turdi.
15 Yehoyada qérip, yashaydighan yéshi toshup öldi; u ölgen chaghda bir yüz ottuz yashta idi.
16 Ular uni «Dawut shehiri»de padishahlar qatarida depne qildi, chünki u Israilgha hem Xudagha we uning öyige nisbeten nahayiti chong töhpe körsetkenidi.
17 Yehoyada ölgendin kéyin Yehudadiki yolbashchilar padishahning aldigha kélip uninggha bash urdi; padishah ular körsetken meslihetni maqul kördi.
18 Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning öyidin waz kéchip, Asherah we butlarning qulluqigha kirishti. Ularning bu gunahi seweblik Xudaning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning béshigha keldi.
19 Shundaq bolsimu, Perwerdigar ularni Özige yandurush üchün yenila ularning arisigha peyghemberlerni ewetti; bu peyghemberler gerche ularni agahlandurghan bolsimu, lékin ular yenila qulaq salmidi.

□ **24:5 «Xudayinglarning öyini onglitip turush üchün ...., barliq Israillardin yilliq iane toplanglar» —** yaki «Her yili Xudayinglarning öyini onglitish üchün... barliq Israillardin iane toplanglar». □ **24:6 «Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédir» —** yaki «höküm-guwahliq chédiri» — «ibadet chédiri»ning bashqa bir atalghusi. **«Perwerdigarning quli Musa ... Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédir üchün belgiligen baj...»** — Musaning bu buyruqi toghruluq «Mis.» 30:11-16ni körüng.

20 U chaghda Xudaning Rohi bash kahin Yehoyadaning oghli Zekeriyagha chüshti, u
xelqning aldida öre turup ulargha: — Xuda mundaq deydu: «Siler némishqa Perw-
erdigarning emirlirige xilapliq qilisiler? Siler héch rawajliq körmeysiler, chünki siler
Perwerdigardin waz kechtinglar we Umu silerdin waz kechti», — dédi.
21 Xalayiq *Zekeriyani* öltürüshke qestlidi; axir ular uni padishahning emri boyiche
Perwerdigar öyining hoylisida chalma-kések qilip öltürüwetti.
22 Padishah Yoash Zekeriyaning atisi Yehoyadaning özige körsetken shepqitini yad etmek
tügül, eksiche uning oghlini öltürüwetti. Zekeriya jan üzüsh aldida: — Perwerdigar bu
ishni nezirige élip, uning hésabini alsun! — dédi.
23 Shu yilning axirida Suriyening qoshuni Yoashqa hujum qilip keldi; ular Yehudagha
we Yérusalémgha tajawuz qilip kirip, xelq ichidiki yolbashchilarni öltürüp, ulardin
alghan pütün urush gheniymetlirini Demeshq padishahining aldigha élip bardi.
24 Derweqe Suriye qoshunidin peqet az bir qisim eskerler kelgen bolsimu, lékin Yehu-
dalar ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenliki üchün Perwerdigar
chong bir qoshunni ularning qoligha tapshurdi; ular Yoashqa jaza ijra qildi.
25 Suriyler Yoashni tashlap ketken chaghda (chünki u qattiq aghrip qalghanidi) uning
öz xizmetkarliri bash kahin Yehoyadaning oghlining qéni üchün intiqam élish kérek dep
uni qestlidi; ular uni kariwitidila öltürüwetti. U shu yol bilen öldi; kishiler uni Dawut
shehiride depne qilghini bilen, biraq padishahlarning qebristanliqigha depne qilmidi.
□
26 Uni qestligenler munular: — Ammoniy ayal Shimiyatning oghli Zabad bilen Moabiy
ayal Simritning oghli Yehozabad idi.
27 Yoashning oghulliri, uninggha qaritilghan qattiq we nurghun agah bésharetler, shun-
daqla uning Xudaning öyini yéngibashtin sélishqa dair ishliri «padishahlarning tezkiriliri»
dégen kitabning izahlirigha pütülgendur. Yoashning oghli Amaziya uning ornigha
padishah boldi.□

25

Amaziya Yehuda üstige höküm süridu
2Pad. 14:1-22

1 Amaziya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi, u Yérusalémda yigirme
toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yehoaddan bolup, Yérusalémliq idi.
2 Amaziya Perwerdigarning neziride toghra bolghan ishlarni qildi, lékin pütün köngli
bilen qilmidi.
3 We shundaq boldiki, u padishahliqini mustehkemliwalghandin kéyin padishah atisini
öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi.
4 Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Ne atilarni oghulliri
üchün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ne oghullirini atiliri üchün ölümge mehkum
qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üchün ölümge mehkum qilinsun» dep
pütülgen emri boyiche, u öltürgichilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi.
5 Amaziya Yehudalarni yighip, jemetlirige qarap pütün Yehudalarni we Binyaminlarni
mingbéshi we yüzbéshilar astigha békitti; u ulardin yigirme yashtin ashqanlarning sanini
éliwidi, jengge chiqalaydighan, qoligha neyze we qalqan alalaydighan xil leshkerdin üch
yüz ming adem chiqti.

□ **24:25 «chünki u qattiq aghrip qalghanidi» —** yaki «chünki éghir késelge chüshkenidi». Bezi terjimanlar «chünki u éghir yarilandi» dep terjime qilghini bilen, ibraniy tékistte éghir bir késel körsitilidu. **«kahin Yehoyadaning oghlining qéni»** — yaki «kahin Yehoyadaning oghullirining qéni». □ **24:27 «padishahlarning tezkiriliri» —** Tewrattiki «padishahlar» dégen kitab emes. Chünki tilgha élin'ghan tepsilatlar shu kitabta tépilmaydu.

6 U yene bir yüz talant kümüsh serp qilip Israildin yüz ming batur jengchi yalliwaldi.□
7 Lékin Xudaning bir adimi uning aldigha kélip: — I padishahim, Israil qoshunini özliri bilen bille barghuzmighayla; chünki Perwerdigar Israillar yaki Efraimiylarning héchqaysisi bilen bille emes.
8 Hetta sili choqum shundaq qilimen, baturane küresh qilimen désilimu, Xuda özlirini düshmen aldida yiqitidu, chünki Xuda insan'gha yardem bérishkimu qadirdur, insanni yiqitishqimu qadirdur, dédi.
9 Amaziya Xudaning adimige: — Emise men Israilning yallanma qoshunigha bergen yüz talant kümüshni qandaq qilsam bolidu? — dep soriwidi, Xudaning adimi uninggha: — Perwerdigar özlirige buningdinmu ziyade köp bérishke qadirdur, dep jawab berdi.

10 Shuning bilen Amaziya Efraimdin özige keltürülgen yallanma qoshunni ayrip chiqip, öylirige qayturuwetti; shu sewebtin ular Yehudalargha bek ghezeplinip, qattiq qehr ichide öylirige qaytip kétishti.
11 Amaziya jasaritini urghutup, özining xelqini bashlap «Shor wadisi»gha bérip Séirlardin on ming ademni yoqatti. □
12 Yehudalar yene on ming ademni tirik tutuwélip, tik yarning léwigha apirip, yardin ittiriwidi, ularning hemmisi pare-pare qilinip tashlandi.
13 Halbuki, Amaziya özi bilen bille jeng qilishqa ruxset qilmay qayturuwetken yallanma eskerler Samariyedin Beyt-Horun'ghiche bolghan Yehudaning herqaysi sheherlirige hujum qilip kirip üch ming ademni qirip tashlidi hem nurghun mal-mülükni bulap ketti.
14 Lékin shundaq boldiki, Amaziya Édomiylarni meghlup qilip qaytip kelgen chaghda u Séirlarning butlirinimu élip kélip, ularni özi üchün mebud qilip, ulargha bash urdi we ulargha xushbuy yaqti. □
15 Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Amaziyagha qozghaldi, U uning aldigha bir peyghemberni ewetti. Peyghember uninggha: — Öz xelqini séning qolungdin qutquzalmighan bu xelqning ilahlirini zadi néme dep izdeysen? — dédi.
16 We shundaq boldiki, u padishahqa téxi söz qiliwatqanda, padishah uninggha: — Biz séni padishahning meslihetchisi qilip tikligenmu? Qoy, bu gépingni! Ölgüng keldimu néme? — dédi. Shuning bilen peyghember geptin toxtidi-de, yene: — Bu ishni qilghining hem nesihitimge qulaq salmighining üchün Perwerdigar séni yoqitishni qarar qildi, dep bilimen, — dédi.
17 Shuningdin kéyin Amaziya meslihetliship, Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, *jeng meydanida* yüz turane körüsheyli» dédi.
18 Israilning padishahi Yoash Yehudaning padishahi Amaziyagha elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: «Öz qizingni oghlumgha xotunluqqa bergin!» — dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.
19 Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip yayrap ketting. Emdi öyüngde qalghining yaxshi; némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?».□

□ **25:6 «bir yüz talant kümüsh» —** 100 talant kümüsh belkim 3400 kilogram kümüsh bolushi mumkin. □ **25:11 «Amaziya jasaritini urghutup...» —** yaki «Amaziya özini kücheytip,...». **«Séir» —** Édomning ikkinchi ismi. □ **25:14 «... ulargha xushbuy yaqti» —** yaki «... ulargha qurbanliqlarni köydürdi». □ **25:19 «Sen derweqe ... yayrap ketting. ... némishqa ... özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» —** Yehoash éytqan temsilning omumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirdek ulugh ademmen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésablighili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi.

20 Emma Amaziya qulaq salmidi. Bu ish Xudadin keldi; chünki ular Édomning
ilahlirini izdigenidi, Xuda ularni *Yoashning* qoligha chüshsun dep ene shundaq orun-
lashturghanidi.
21 Shuning bilen Israil padishahi Yoash jengge atlinip chiqti; ikki terep, yeni u Yehuda
padishahi Amaziya bilen Beyt-Shemeshte, jeng meydanida yüz turane uchrashti.
22 Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige
qéchip ketti.
23 Israil padishahi Yoash Beyt-Shemeshte Yehoahazning newrisi, Yoashning oghli
Yehuda padishahi Amaziyani esir qilip Yérusalémgha élip bardi; we u Yérusalémning
sépilining Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir
bölikini örüwetti.□
24 U Xudaning öyide, Obed-Édom mes'ul bolup saqlawatqan we padishahning ordisidiki
xezinidin tépilghan barliq altun-kümüsh, qacha-quchilarni buliwaldi we képillik süpitide
birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti.
25 Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendin kéyin, Yoashning oghli, Yehudan-
ing padishahi Amaziya on besh yil ömür kördi.□
26 Amaziyaning qalghan emelliri bolsa, mana ularning hemmisi bashtin axirighiche
«Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgen emesmidi?□
27 Amaziya Perwerdigardin waz kechkendin bashlapla Yérusalémda beziler uni
qestleshke kirishkenidi; shuning bilen u Laqish shehirige qéchip ketti; lékin
qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip, u yerde uni öltürdi.
28 Andin ular uni atlargha artip Yérusalémgha élip bardi. U Yérusalémda ata-bowilirining
arisida «Yehudaning shehiri»de depne qilindi. □

26

Uzziya Yehuda üstige höküm süridu
2Pad. 15:1-7

1 Yehudaning barliq xelqi uning on alte yashqa kirken oghli Uzziyani tiklep, uni atisi
Amaziyaning ornida padishah qildi □
2 (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin, Élat shehirini qaytidin
yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi).□
3 Uzziya textke chiqqan chéghida on alte yash idi; u Yérusalémda jemiy ellik ikki yil
padishahliq qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, Yérusalémliq idi.
4 U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni
qildi.
5 Xuda bergen alamet körünüshler bilen yorutulghan Zekeriya Uzziyagha telim
bergechke, u hayat waqtida Uzziya Xudani izdidi; we u Perwerdigarni izdigen künlerde
Xuda uning ishlirini rawan qildi.

□ **25:23 «Yehoahaz» —** «Ahaziya»ning bashqiche ipadilinishi. Bu Yehoahaz (Ahaziya) Yehuda padishahi, 25-ayettiki «Yehoahaz» emes. **«töt yüz gezlik bir bölik..»** — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluqi, yeni 0.454 métr uzunluq idi. □ **25:25 «Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendin kéyin, ... Amaziya on besh yil ömür kördi» —** 23-ayettiki izahatni körüng. □ **25:26 «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» —** mumkinchiliki barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **25:28 «Yehudaning shehiri» —** belkim «Dawutning shehiri»ni körsitidu. «2Pad.» 14:20ni körüng. □ **26:1 «Uzziya» —** bashqa shekli «Ahaziya». «2Pad.» 14:21ni körüng. □ **26:2 «padishah ... Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi» —** yaki «atisi öz ata-bowilirining arisida uxlighandin kéyin Uzziya Élat shehirini yasap Yehudagha yene tewe qildi».

6 U chiqip Filistiylerge hujum qildi we Gatning sépilini, Jabnehning sépilini we Ashdodning sépilini chaqturuwetti. Yene Ashdod etrapida, shundaqla Filistiyler arisida birnechche sheher berpa qildi.
7 Xuda uning Filistiyler we Gur-baalda turuwatqan Erebler bilen Maonlargha qarshi urushigha yardem berdi.
8 Ammoniylar Uzziyagha olpan tölidi; Uzziya tolimu qudretlik bolup, nam-shöhriti taki Misirning chégrisighiche tarqaldi.
9 Uzziya Yérusalémdiki «Burjek derwazisi»da, «Jilgha derwazisi»da we sépilning qayrilidighan yéride munarlar saldi we ularni ajayip mustehkem qildi.
10 U yene chöllerde birmunche közet munarlirini salghuzdi we köp quduqlarni kolatti; chünki uning Shefelah tüzlenglikide we égizlikte nurghun charwisi bar idi; u yene tériqchiliqqa amraq bolghachqa, taghlarda we étiz-baghlarda *nurghun* baghwenlerni we üzümchilerni yallap ishletti.□
11 Uzziyaning yene urushqa mahir qoshuni bar idi. Qoshun katip Jeiyel we emeldar Maaséyah éniqlighan san'gha asasen qisim-qisimlar boyiche bölünüp, padishahning serdarliridin biri bolghan Hananiyaning yétekchiliki astida sep bolup jengge chiqatti.
12 Bu batur jengchiler ichidiki herqaysi jemet bashliri jemiy ikki ming alte yüz kishi idi.
13 Ularning yétekchiliki astidiki qoshun jemiy üch yüz yetmish yette ming besh yüz bolup, hemmisi ishta qabil, jengde mahir idi, ular padishahqa yardemliship düshmen'ge hujum qilalaytti.
14 Uzziya pütkül qoshunidiki leshkerlirini qalqan, neyze, dobulgha, sawut, oqya we salghilar bilenmu qorallandurghanidi.
15 U yene Yérusalémda ustilar ijad qilghan oq béshi we yoghan tashlarni atquchi üskünilerni yasitip, ularni sépil munarlirigha we burjeklirige orunlashturghanidi. Uning nam-shöhriti yiraq-yiraqlargha ketkenidi, chünki u alamet yardemlerge érishkechke, karamet qudret tapqanidi.
16 Lékin u kücheygendin kéyin, meghrurlinip ketti we bu ish uni halaketke élip bardi. U Xudasi Perwerdigargha itaetsizlik qilip, xushbuygah üstide xushbuy yaqimen dep Perwerdigarning öyige kirdi.
17 Kahin Azariya bilen Perwerdigarning bashqa kahinliridin seksen ezimet uning arqidin kirdi;
18 Ular padishah Uzziyani tosup: — I Uzziya, Perwerdigargha xushbuy yéqish sanga tewe ish emes, belki xushbuy yéqishqa muqeddes xizmetke atalghan kahinlar bolghan, Harunning ewladligha mensuptur; muqeddesxanidin chiqqin, chünki itaetsizlik qilip qoydung; sen Xuda Perwerdigardin izzet tapalmaydighan bolup qalisen, dédi.
19 Uzziya qattiq ghezeplendi; u xushbuy yaqqili turghan halette, qolida bir xushbuydanni tutup turatti; u Perwerdigarning öyidiki xushbuygahning yénida turup kahinlargha ghezepliniwatqan chaghda, kahinlarning aldidila uning pishanisigha maxaw örlep chiqti.
20 Bash kahin Azariya bilen bashqa kahinlar qarisa, mana, birdinla uning pishanisigha maxaw örlep chiqqanidi; ular derhal uni chiqiriwétishke itterdi; u özimu chiqip kétishke aldiridi, chünki Perwerdigar uni urghanidi.
21 Padishah Uzziyani taki ölgüche maxaw késili chirmiwaldi; u maxaw késili bolghachqa, ayrim bir öyde turdi; shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi. Uning oghli Yotam ordining ishlirini bashqurup, yurt soridi. □
22 Uzziyaning bashqa emelliri bolsa bashtin axirighiche Amozning oghli Yeshaya peyghember teripidin yézip qaldurulghandur.

□ **26:10 «étiz-baghlarda...» —** yaki «Karmelde...». Emma Karmel shimaliy padishahliqta. □ **26:21 «shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi» —** maxaw késilige giriptar bolghanlar «napak» dep hésablinip, muqeddes ibadetxanigha kirishke qet'iy ruxset qilinmaytti.

23 Uzziya özining ata-bowiliri arisida uxlidi; beziler: — «U maxaw bolghan adem» dégechke, u ata-bowiliri qatarida yatquzulghan bolsimu, padishahlar qebristanliqigha tewe *chetrek* bir yerlikke depne qilindi. Andin oghli Yotam uning ornigha padishah boldi.

27

Yotam Yehuda üstige höküm süridu
2Pad.15:32-38

1 Yotam textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi; uning anisining ismi Yerusha bolup, Zadokning qizi idi.
2 U atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi (lékin u Perwerdigarning muqeddesxanisigha kirmidi). Lékin xelq yenila buzuq ishlarni qiliwerdi.
3 Perwerdigar öyining yuqiriqi derwazisini yasatquchi Yotam idi; u yene Ofeldiki sépildimu nurghun qurulushlarni qildi. □
4 U Yehudaning taghliq rayonida sheherlerni bina qildi, ormanliqlardimu qel'e-qorghanlar we közet munarlirini yasatti.
5 U Ammoniylarning padishahi bilen urush qilip ularni yengdi; shu yili Ammoniylar uninggha üch talant kümüsh, ming tonna bughday, ming tonna arpa olpan berdi; Ammoniylar ikkinchi we üchinchi yilimu uninggha oxshash olpan élip keldi. □
6 Yotam Xudasi Perwerdigar aldida yollirini toghra qilghini üchün qudret tapti.
7 Yotamning qalghan ishliri, jümlidin qilghan jengliri we tutqan yollirining hemmisi mana «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur. □
8 U textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi.
9 Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»ge depne qilindi; oghli Ahaz uning ornigha padishah boldi.

28

Ahaz Yehuda üstige höküm süridu
2Pad. 16:1-20

1 Ahaz textke chiqqan chéghida yigirme yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. U atisi Dawutqa oxshash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmay,
2 Belki Israilning padishahlirining yoligha kirip mangdi; u hetta Baallargha atap mebudlarni quydurdi;
3 Perwerdigar Israillar zéminidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlirini dorap, Hinnom jilghisida küje köydürdi, özining perzentlirini ottin ötküzüp köydürdi; □
4 Yene «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herqaysi kökergen derex astida köydürme qurbanliq qildi we küje köydürdi.

□ **27:3 «Ofel»** — kona Yérusalémdiki bir qisim égiz rayon idi. □ **27:5 «üch talant kümüsh»** — belkim 3400 kilogram kümüsh idi. **«ming tonna bughday»** — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. **«ming tonna arpa»** — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. □ **27:7 «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»** — mumkinchiliki barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur. □ **28:3 «Hinnom jilghisi»** — ibraniy tilida «Ge-Hinnom», ereb tilida «jehennem». Bu yirginchlik jay toghruluq «Yer.» 17:31-32ni we izahatlirini körüng. **«küje köydürdi»** — yaki «qurbanliqlarni köydürdi». **«perzentlirini ottin ötküzüp köydürdi»** — belkim Ahazning perzentlirini insan qurbanliqi qilghanliqini körsitishi mumkin.

5 Shunga, uning Xudasi Perwerdigar uni Suriye padishahining qoligha tapshurdi;
Suriyler uni tarmar keltürüp, Yehudadin nurghun xelqni tutqun qilip Demeshqqe élip
ketti. Xuda yene uni Israil padishahining qoligha tapshurdi, Israil padishahi *Yehudada*
chong qirghinchiliq élip bardi.
6 Remaliyaning oghli Pikah Yehudada bir kün ichide bir yüz yigirme ming ademni
öltürdi, ularning hemmisi ezimetler idi; buning sewebi, ular ata-bowilirining Xudasi
Perwerdigardin waz kechkenidi.
7 Zikri isimlik bir Efraimiy ezimet bar idi; u padishahning oghli Maasiyahani, ordining
bash ghojidari Azrikam we padishahning bash weziri Elkanahni qetl qildi.
8 Israillar öz qérindashliridin ikki yüz ming ayal, oghul-qiz balilarni tutqun qilip élip ketti;
ular yene Yehudadin nurghun urush gheniymetlirini bulang-talang qilip Samariyege
eketti.
9 Lékin u yerde Perwerdigarning Oded isimlik bir peyghembiri bar idi; u Samariyege
qaytip kelgen qoshunning aldigha chiqip ulargha: — Qaranglar, ata-bowanglarning
Xudasi Perwerdigar Yehudalarni achchiqida silerning qolunglargha tapshurdi we siler
pelekke yetken qehri-ghezep bilen ularni öltürdünglar.
10 Emdi siler yene Yérusalémliqlarni mejburiy özünglargha qul-didek
qilmaqchi boluwatisiler. Lékin siler özünglarmu Xudayinglar Perwerdigar aldida gunah-
itaetsizlikler ötküzdunglarghu?
11 Emdi gépimge qulaq sélinglar! Qérindashliringlardin tutqun qilip kelgenlerni qaytu-
ruwétinglar, chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi béshinglargha chüshey dep qaldi, dédi.
12 Shuning bilen Efraimlarning birqanche yolbashchiliri, yeni Yohananning oghli
Azariya, Meshillimotning oghli Berekiya, Shallumning oghli Hezekiya we Hadlayning
oghli Amasa qozghilip chiqip jengdin qaytip kelgen qoshunni tosuwélip
13 ulargha: — Bu tutqunlarni bu yerge élip kirsenglar bolmaydu; bizning Perw-
erdigarning aldida gunahimiz turup, yene téximu köp gunahlar we itaetsizliklerni
aynitmaqchimusiler? Chünki bizning itaetsizlikimiz hélimu intayin éghirdur, Israilning
béshigha otluq qehr-ghezep chüshey dep qaldi, dédi.
14 Shuning bilen leshkerler tutqunlar bilen urush gheniymetlirini yolbashchilar we
pütkül jamaet aldida qaldurup qoydi.
15 Yuqirida ismi tilgha élin'ghan kishiler qozghilip, tutqunlarni bashlap chiqti, urush
gheniymetliri ichidin kiyim-kéchek we ayaghlarni ularning arisidiki barliq yalingach,
yalang ayagh turghanlargha kiygüzüp, hemmisini yémek-ichmek bilen ghizalandurdi,
üstibashlirini maylidi, barliq ajizlarni ésheklerge mindürüp, hemmisini «Xorma derexliri
shehiri» dep atilidighan Yérixogha, öz qérindashlirining qéshigha apirip qoydi, andin
Samariyege qaytti.
16 Bu chaghda Ahaz padishah Asuriyening padishahlirigha yardem tilep adem ewetti,
17 chünki Édomiylar yene Yehudagha hujum qilip nurghun ademni tutqun qilip ketkenidi.
18 Filistiylermu Shefelah tüzlenglikidiki we Yehudaning jenubidiki sheherlerge tajawuz
qilip kirip, Beyt-Shemesh, Ayjalon, Gederot, Sokoh we Sokohqa tewe yéza-qishlaqlarni,
Timnah we Timnahqa tewe yéza-qishlaqlarni, Gimzo we Gimzogha tewe yéza-qishlaqlarni
ishghal qilip, shu yerlerge jaylashqanidi.
19 Perwerdigar Yehudaning padishahi Ahaz tüpeylidin Yehudani xorluqqa qaldurdi;
chünki Ahaz Yehudani itaetsilikke éziqturdi we özi Perwerdigargha éghir asiyliq qildi.
20 Asuriyening padishahi Tiglat-Pilneser derweqe uning yénigha keldi, lékin yardem
bérishning ornigha, uninggha köp awarichiliklerni keltürdi.
21 Chünki Ahaz Perwerdigarning öyidin, padishahning ordisidin, shundaqla emeldar-
larning öyliridin köp mal-dunyani chiqirip, Asuriye padishahigha bergen bolsimu, lékin
uninggha héch paydisi bolmidi.

22 Mushundaq intayin müshkül peytte bu padishah Ahaz Perwerdigar aldida téximu éghir qebihlikke chöküp ketti.
23 U özini meghlup qilghan Demeshqning ilahlirigha qurbanliq sundi, chünki u: «Suriyening padishahlirining ilahliri ulargha yardem qildi, shunga menmu ulargha qurbanliq sunup, ularni mangimu yardem béridighan qilimen» dédi. Lékin eksiche bu butlar uning özini, shundaqla barliq Israillarni halaketke élip bardi. □
24 Ahaz Perwerdigarning öyidiki eswab-buyumlarni yighip élip chiqip, ularni késip-ézip pare-pare qiliwetti; we Perwerdigarning öyining derwazilirini péchetliwetti. Hem özi üchün Yérusalémning herbir doqmushida qurban'gahlarni salghuzdi.
25 U yene Yehudaning herqaysi sheherliride bashqa ilahlargha xushbuy yéqish üchün «yuqiri jaylar»ni salghuzdi, shundaq qilip ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ghezipi qozghaldi.
26 Mana, uning qalghan ishliri, jümlidin barliq tutqan yolliri bashtin-axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur.
27 Ahaz ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni Yérusalém shehirige depne qildi, lékin uni Israil padishahlirining qebristanliqigha depne qilmidi. Oghli Hezekiya uning ornigha padishah boldi.

29

Hezekiya höküm süridu; u muqeddesxanini tazilaydu

1 Hezekiya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zekeriyaning qizi idi. □
2 *Hezekiya* atisi Dawut barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.
3 U textke chiqqan birinchi yilining birinchi éyida Perwerdigar öyining derwazilirini achturup, yéngibashtin yasatti.
4 U kahinlar bilen Lawiylarni *Xudaning öyige* chaqirip kélip, *aldinqi* hoylisining meydanining sherq teripige yighip,
5 ulargha: — I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar; özünglarni Xudagha atap pakizlanglar we ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigarning öyini uninggha muqeddes qilip pakizlanglar, muqeddesxanidin barliq paskina nersilerni chiqirip tashlanglar.
6 Chünki bizning ata-bowilirimiz asiyliq qilip, Xudayimiz Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Uningdin waz kechti, Perwerdigarning turalghusidin yüzini örüp, Uninggha arqini qildi.
7 Ular aywanning ishiklirini étiwetken, chiraghlarni öchüriwetken, xushbuy yaqmighanidi we muqeddesxanida Israilning Xudasigha héch köydürme qurbanliqlarni sunmaydighan bolup ketkenidi;
8 Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning üstige chüshüp, xuddi öz közünglar bilen körüp turghininglardek, ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyéktke aylandurup qoydi. □
9 Shu sewebtin ata-bowilirimiz qilich astida qaldi; oghul-qizlirimiz we xotunlirimizmu tutqun qilindi.

□ **28:23 «özini meghlup qilghan Demeshqning ilahliri»** — bu sözler Ahazning oyliri, elwette; lékin melum tereptin éytqanda, uning butperesliki uni heqiqeten meghlubiyetke uchratqanidi. □ **29:1 «Abiya»** — yaki «Abi». «2Pad.» 18:2ni körüng. □ **29:8 «ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyékt...»** — yaki «ularni ademlerge dehshet salidighan, qorqunch basturidighan hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyékt».

10 Emdi men Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarning ghezipining bizdin yandurulushi üchün, Uning bilen ehdilishish niyitige keldim.
11 I balilirim, ghapil bolmanglar; chünki Perwerdigar silerni Öz aldida turup xizmitide bolushqa, Uning xizmetkari bolup xushbuy yéqishqa tallighan, dédi.□
12 Shuning bilen Lawiylardin töwendikiler ornidin turup otturigha chiqti: — Kohatlardin bolghan Amasayning oghli Mahat we Azariyaning oghli Yoél, Merarilardin Abdining oghli Kish, Yehallelelning oghli Azariya, Gershonlardin Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Éden,
13 Elizafanning ewladliridin Shimri bilen Jeiyel, Asafning ewladliridin Zekeriya bilen Mattaniya;
14 Hémanning ewladliridin Yehiyel bilen Shimey, Yedutunning ewladliridin Shémaya bilen Uzziyeller.
15 Ular qérindashlirini yighip, özlirini *Xudagha* atap paklidi, padishahning tapshuruqi, Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning öyini pakizlashqa kirdi.
16 Kahinlar Perwerdigarning öyining ichkirisige pakizlashqa kirdi; ular Perwerdigarning muqeddes jayidin tapqan barliq napak-nijis nersilerni Perwerdigar öyining hoylisigha toshup chiqti; andin ularni Lawiylar élip chiqip, *sheher sirtidiki* Kidron jilghisigha apirip tökti.
17 Ular birinchi ayning birinchi künidin bashlap, öyni qaytidin Xudagha atap pakizlashqa kiriship, sekkizinchi küni Perwerdigar öyining aywinigha chiqti; ular *yene* sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap, birinchi ayning on altinchi künige kelgende ishni tügetti.□
18 Andin ular Hezekiya padishahning aldigha kirip: — Biz Perwerdigarning pütkül öyini, jümlidin köydürme qurbanliq qurban'gahini we uningdiki barliq qacha-qucha, eswablarni, «teqdim nan» tizilidighan shireni we shire üstidiki barliq qacha-qucha, eswablarni pakizliwettuq;
19 Ahaz padishah texttiki chéghida asiyliq qilip tashliwetken barliq qacha-qucha, eswablarni teyyarlap tex qilip, pakizlap qoyduq; mana, ular hazir Perwerdigarning qurban'gahi aldigha qoyuldi, dédi.
20 Hezekiya padishah etigende tang seher ornidin turup sheherdiki emeldarlarni yighip Perwerdigarning öyige chiqti.
21 Ular padishahliq üchün, muqeddesxana we pütün Yehudalar üchün gunah qurbanliqi qilishqa yette buqa, yette qochqar, yette qoza we yette téke élip keldi; *padishah* Harun ewladliri bolghan kahinlargha bularni Perwerdigarning qurban'gahigha sunushni buyrudi.
22 Ular buqilarni boghuzlidi, kahinlar qénini élip, qurban'gahqa septi; andin ular qochqarlarnimu boghuzlap, qénini qurban'gahqa septi; qozilarnimu boghuzlap, ularning qéninimu qurban'gahqa septi.
23 Axirida gunah qurbanliqi qilinidighan tékilerni padishah we jamaet aldigha yétilep kéliwidi, *padishah we jamaet* qollirini tékiler üstige qoyushti. □
24 Kahinlar tékilerni boghuzlap, qénini barliq Israillarning gunahi üchün kechürümkafaret süpitide qurban'gahqa septi; chünki padishah: «Köydürme qurbanliq we gunah qurbanliqi barliq Israillar üchün sunulsun» dégenidi.
25 Padishah yene Lawiylarni Perwerdigar öyide Dawutning, *Dawut* padishahning aldin körgüchisi gadning we Natan peyghemberning buyrughinidek jangjang, tembur we

□ **29:11 «...xushbuy yéqishqa...»** — yaki «...qurbanliq qilishqa...». □ **29:17 «ular yene sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap...»** — yaki «shundaq qilip ular sekkiz kün ichide Xudaning öyini (muqeddes jayni) pakizlighan boldi...». □ **29:23 «padishah we jamaet qollirini tékiler üstige qoyushti»** — «Law.» 4□13-26ni körüng.

chiltar qatarliq sazlarni tutup, sep bolup turushqa teyinlidi (chünki eslide bu emr Perwerdigardin, öz peyghemberlirining wastisi bilen tapilan'ghanidi).
26 Shuning bilen Lawiylar Dawutning sazlirini, kahinlar kanaylarni tutqan halda turushti.
27 Hezekiya köydürme qurbanliq qurban'gah üstige sunulsun, dep buyrudi. Köydürme qurbanliq sunulghan haman, Perwerdigargha atalghan neghme-nawa qilinishqa, kanaylar chélinishqa we Israilning padishahi Dawutning sazliri tengkesh qilinishqa bashlidi.
28 Pütkül köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghuche, pütkül jamaet sejdige olturushti, neghme-nawachilar neghme-nawa qilishti, kanaychilar kanay chélip turdi.
29 Köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghanda, padishah we uning bilen hazir bolghanlarning hemmisi tizlinip sejde qilishti.
30 Hezekiya padishah we emeldarlar yene Lawiylargha Dawutning we aldin körgüchi Asafning shéirliri bilen Perwerdigargha Hemdusana oqushni buyrudi; shuning bilen ular xushal-xuramliq bilen Perwerdigargha hemdusana oqushup, bash égip sejde qilishti.
31 Hezekiya: — Siler emdi özünglarni Perwerdigargha muqeddes bolushqa béghishlighanikensiler, aldigha kélinglar, qurbanliqlar, teshekkür qurbanliqlirini Rebning öyige keltürüp sununglar, dewidi, jamaet qurbanliqlar we teshekkür qurbanliqlirini keltürüshti; xalighanlar köydürme qurbanliqini keltürüshti. □
32 Jamaet élip kelgen köydürme qurbanliqlar töwendikiche: — yetmish buqa, yüz qochqar, ikki yüz qoza; bularning hemmisi Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqqa ekilin'genidi.
33 Bulardin bashqa Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üch ming qoymu bar idi. □
34 Kahinlar bek az bolghachqa, köydürme qurbanliq mallirining térisini soyushqa ülgürelmeytti; shunga Lawiy qérindashliri taki mallar soyulup bolghuche hem bashqa kahinlar özlirini *Xudagha* atap paklap bolghuche yardemleshti (chünki Lawiylar özlirini *Xudagha* atap paklash ishida kahinlargha nisbeten bekrek ixlasmen idi).
35 Uning üstige köydürme qurbanliqlar nahayiti köp idi, shundaqla inaqliq qurbanliqlirining méyi we köydürme qurbanliqlargha qoshulghan sharab hediyilirimu nahayiti köp idi.
Shundaq qilip Perwerdigar öyidiki ibadet xizmetliri yéngibashtin eslige keltürüldi.
36 Xuda Öz xelqige bu ishlarni orunlashturghanliqi üchün Hezekiya we pütkül xelq tolimu xushal bolushti; chünki bu ishlar bek tézla béjirilip bolghanidi.

30

«Ötüp kétish héyti» yéngibashtin tebriklinidu

1 Hezekiya pütün Israilgha we Yehudagha adem ewetip hemde Efraimlar bilen Manassehlerge xet yézip, ularni Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni séghinip «ötüp kétish héyti»ni ötküzüsh üchün Yérusalémgha, Perwerdigarning öyige yighilishni chaqirdi
2 (Padishah, emeldarliri we Yérusalémdiki barliq jamaet bilen bille meslihetliship, ikkinchi ayda ötüp kétish héytini ötküzeyli dep qarargha kélishti.

□ **29:31 «aldigha kélinglar, qurbanliqlar,...»** — mushu yerde «qurbanliqlar» belkim «inaqliq qurbanliqliri»ni körsitidu. 32-36-ayetlerge qarighanda, «köydürme qurbanliqlar» bu ikki xil qurbanliqlar (inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqliri)din sirt idi. Oqurmenlerning éside barki, inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqlirini kahinlar bilen shu qurbanliqlarni sun'ghuchilar yéyishke bolatti; «köydürme qurbanliqlar» pütünley Xudagha atap köydürületti.
□ **29:33 «Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üch ming qoymu...»** — bu ayettiki kala-qoylar belkim inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbaliqliri süpitide béghishlan'ghan bolushi mumkin.

3 Lékin paklan'ghan kahinlar yétishmigechke, xelqmu Yérusalémgha yighilip
bolmighachqa, héytni waqtida ötküzelmidi).
4 Padishah we pütkül jamaet bu pilanni nahayiti yaxshi boptu, dep qaridi.
5 Shuning bilen ular pütkül Israilning Beer-Shébadin Dan'ghiche barliq xelqini
Yérusalémgha kélip, Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip ötüp kétish héytini
ötküzüshke chaqiriqname eweteyli, dep békitti; chünki ular héytni uzun waqitlardin
buyan pütülgen belgilime boyiche ötküzülmigenidi. □
6 Chaparmenler padishah bilen emeldarlarning xetlirini élip, pütün Israil we Yehuda
yurtini kézip, padishahning yarliqi boyiche mundaq xewerni jakarlidi: «I Israillar,
Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha yénip kélinglar, shundaq
qilsanglar U Asuriye padishahlirining changgilidin qutulghan qaldinglarning yénigha
yénip kélidu.
7 Ata-bowanglar we qérindishinglargha oxshash bolmanglar; ular öz ata-bowilirining Xu-
dasi Perwerdigargha asiyliq qilghachqa, U xuddi siler körgendek ularni xarabichilikke
tapshurghan.
8 Ata-bowanglargha oxshash boynunglarni qattiq qilmanglar; Perwerdigarning otluq
ghezipining silerdin kötürülüp kétishi üchün, emdi siler Perwerdigargha béqininglar, U
menggüge Özige xas dep atighan muqeddesxanigha kélip, Xudayinglar bolghan Perw-
erdigarning xizmitide bolunglar.
9 Eger siler Perwerdigargha qaytsanglar, qérindashliringlar we bala-chaqiliringlar özlirini
tutqun qilghanlarning aldida rehim-iltipatqa ériship, bu yurtqa qaytip kélidu; chünki
Xudayinglar bolghan Perwerdigar shapaetlik we rehimliktur; siler Uning teripige
ötsenglar, U silerdin yüz örümeydu».
10 Chaparmenler shehermu-sheher bérip, taki Zebulun'ghiche Efraim we Manassehning
yurtlirini kézip chiqti; lékin u yerdikiler ularni zangliq qilip mesxire qilatti.
11 Halbuki, Ashir, Manasseh we Zebulunlardin beziliri özlirini töwen tutup Yérusalémgha
keldi.
12 Uning üstige, Xudaning qoli Yehudalarning üstide bolup, ularni bir niyette padishah-
ning we emeldarlarning Perwerdigarning sözige asasen chiqarghan emrini ishqa ashu-
rushqa bir jan bir dil qildi.
13 Shuning bilen ikkinchi ayda nurghun kishiler pétir nan héytini ötküzüsh üchün
Yérusalémgha yighilghanidi; toplan'ghan xelq zor bir türküm adem idi. □
14 Ular qozghilip Yérusalém shehiridiki qurban'gahlarni buzup yoqitip, isriqgahlarnimu
élip chiqip, Kidron jilghisigha apirip tashlidi.
15 Ular ikkinchi ayning on tötinchi küni ötüp kétish héytigha atalghan *qozilarni* soydi.
Kahinlar bilen Lawiylar buninggha qarap xijil bolup, özlirini *Xudagha* muqeddes bo-
lushqa paklap, köydürme qurbanliqlarni Perwerdigarning öyige élip kélishti.
16 Ular Xudaning adimi bolghan Musagha chüshürülgen Tewrat qanunigha asasen,
belgilime boyiche öz orunliriga kélip turushti. Kahinlar Lawiylarning qolidin qanni
élip *qurban'gahqa* septi.
17 Jamaet ichide paklinip bolmighanlar xéli bolghachqa, Lawiylar paklanmighan barliq
kishilerning ornida ötüp kétish héytigha béghishlan'ghan qozilarni Perwerdigargha atash
üchün soyushqa mes'ul idi.
18-19 Chünki Efraim we Manasseh, Issakar we Zebulundin kelgen köpinchisi, xéli köp bir
türküm kishiler paklanmay turupla, Tewrat belgilimisige xilap halda ötüp kétish héytigha
atap soyulghan qoza göshlirini yéyishke kirishti; biraq Hezekiya ular heqqide dua qilip:
— Kimki öz ata-bowisining Xudasi bolghan Perwerdigarni chin könglidin izlesh niyitige

□ **30:5 «Beer-Shébadin Dan'ghiche pütkül Israil»** — Beer-Shéba Israilning jenubiy chégrisida, Dan shimaliy chégrisida idi. □ **30:13 «pétir nan héyti»** — «ötüp kétish héyti» bilen bashlinidu.

kelgen bolsa, gerche ular muqeddesxanigha ait paklinish belgilimisige muwapiq pak qilinmisimu, méhriban Perwerdigar ularni epu qilghay, dédi.□
20 Perwerdigar Hezekiyaning duasigha qulaq sélip xelqni epu qildi. □
21 Yérusalémda turuwatqan Israillar pétir nan héytini yette kün shundaq xushalliq ichide ötküzdi; Lawiylar bilen kahinlar her küni Perwerdigargha atalghan medhiye sazliri bilen Perwerdigargha hemdusana oqushti.
22 Hezekiya Perwerdigarning wehiylirini chüshendürüshke mahir Lawiylargha ilham bérip turdi; xelq yette kün héyt qurbanliqlirini yédi; ular inaqliq qurbanliqlirini sunup, ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni medhiyilidi.□
23 Barliq jamaet yene yette kün héyt ötküzüsh toghruluq meslihetlishiP, yene xushal-xuramliqqa chömgen halda yette kün héyt ötküzdi.
24 Chünki Yehudaning padishahi Hezekiya jamaetke ming buqa we yette ming qoy hediye qildi; emeldarlarmu jamaetke ming buqa, on ming qoy hediye qildi. Nurghun kahinlar özlirini *Xudagha* atap paklidi.
25 Pütkül Yehuda jamaiti, kahinlar, Lawiylar, Israildin chiqqan barliq jamaet, jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi alamet xushal bolushti. □
26 Yérusalémni ghayet zor xushalliq keypiyat qaplidi; chünki Israilning padishahi Dawutning oghli Sulaymanning zamanidin buyan, Yérusalémda mundaq tentene bolup baqmighanidi.
27 Axirida Lawiylardin bolghan kahinlar ornidin qopup, xelqqe bext-beriket tilidi; ularning sadasi Xudagha anglandi, duasi asmanlargha, Uning muqeddes turalghusigha yetti.

31

1 Bu ishlarning hemmisi tügigendin kéyin, bu yerde hazir bolghan Israillarning hemmisi Yehudaning herqaysi sheherlirige bérip, u yerlerdiki «but tüwrük»lerni chéqip, Asherah butlirini késip tashliwetti; yene Yehuda we Binyamin zéminda, shundaqla Efraim we Manasseh zéminining herqaysi yerliridiki «yuqiri jaylar» we qurban'gahlarni, hemmisini buzup yoqatquche söküp tashlidi. Shuningdin kéyin Israil xelqining herqaysisi öz tewelikige, öz sheherlirige qaytip kétishti.

Muqeddesxanining ishlirining tertipke sélinishi

2 Hezekiya kahinlar bilen Lawiylarni nöwet-guruppilargha bölüp, kahinlar bilen Lawiylarning herqaysisini özige xas xizmitige békitip, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliri sunup, Perwerdigar öyining hoylilirida, ishik-derwaziliri ichide wezipe ötep, Perwerdigargha teshekkür-medhiye oquydighan qildi.
3 Padishah yene öz mélidin bir ülüshni élip köydürme qurbanliqlar üchün ishlitishke buyrudi; bular Perwerdigarning Tewrat qanunida pütülgini boyiche etigenlik we kechlik köydürme qurbanliqlar, shabat küni, yéngi ay we héyt-bayram künliridiki köydürme qurbanliqlar üchün ayrildi.
4 Padishah yene kahinlar bilen Lawiylarning Perwerdigarning Tewrat qanunini ching ijra qilishi üchün, teqdim qilishqa tégishlik ülüshini ulargha béringlar, dep Yérusalémda turushluq xelqqe buyrudi.

□ **30:18-19 «ularni epu qilghay»** — ibraniy tilida «ular üchün kechürüm-kafaret qilghay». □ **30:20 «xelqni epu qildi»** — ibraniy tilida «xelqni saqaytti». □ **30:22 «Perwerdigarning wehiyliri»** — ibraniy tilida «Perwerdigarning bilimi» — bu bilim wehiy arqiliq kelgechke, «wehiyler» dep terjime qilduq. □ **30:25 «jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...»** — bashqa birxil terjimisi: «jümlidin Israildin chiqqan, Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...».

5 Bu buyruq chiqirilishi bilenla, Israillar hosul-mehsulatlirining deslepki élin'ghan qismi ashliq, yéngi sharab, *zeytun* méyi we hesellerni hemde étizliqtin chiqqan herxil mehsulatlarning hosulliridin ekilishti, yene herxil nersilirining ondin birini öshrige türkümlep ekilishti.
6 Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar bilen Yehudalarmu qoy-kalilirining ondin birini öshrige we Perwerdigar Xudasigha atalghan muqeddes buyumlarning ondin birini öshrige ekilip, döwe-döwe döwiliwetti. □
7 Üchinchi aydin bashlap döwilinip, yettinchi aygha kelgende toxtidi.
8 Hezekiya emeldarlar bilen bille kélip, döwe-döwe bolghan bu mehsulatlarni körüp Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqudi we Uning xelqi bolghan Israillargha bext-saadet tilidi. □
9 Hezekiya kahinlar bilen Lawiylardin bu döwe-döwe mehsulatlar toghruluq soriwidi,
10 Zadok jemetidin bolghan bash kahin Azariya uninggha jawap bérip: — Xelq Perwerdigarning öyige hediye keltürgili bashlighandin buyan toyghudek yéduq, yene nurghun éship qaldi. Chünki Perwerdigar Öz xelqini beriketligen, shunga éship qalghinimu shunche köp, dédi.
11 Hezekiya Perwerdigarning öyide ambarlarni teyyarlashni buyruwidi, ular shundaq qildi.
12 Ular semimiy-sadaqetlik bilen hediyelerni, ondin bir öshre we Xudagha alahide atalghan nersilerni ambarlargha ekirdi. Lawiylardin bolghan Kononiya bash ambarchi, inisi Shimey muawin bash ambarchi boldi.
13 Kononiya we inisi Shimeyning qol astida Yehiyel, Azariya, Naxat, Asahel, Yerimot, Yozabad, Éliyel, Yismaqiya, Mahat we Binayalar nazaret qilish xizmitige mes'ul boldi; bularning hemmisini Hezekiya padishah bilen Xudaning öyining bashqurghuchisi Azariyaning körsetmisi bilen ishleytti.
14 Sherqiy derwazining derwaziwini Lawiy Yimnahning oghli Kore Xudagha xalis qilin'ghan hediye-sowghatlargha mes'ul idi; u Perwerdigargha sunulghan we «eng muqeddes» bolghan nersilerni teqsim qilatti. □
15 Éden, Minyamin, Yeshua, Shémaya, Amariya we Shékaniyalar uning qol astida bolup, ular kahinlarning herqaysi sheherliride, chong-kichiklikige qaralmay, nöwet boyiche öz qérindashlirigha bularni üleshtürüp bérishke teyinlendi;
16 Buningdin bashqa, ular nesebnamige tizimlan'ghan üch yashtin yuqiri erkeklerdin, her küni nöwiti boyiche Perwerdigarning öyige kirip, yüklen'gen wezipisini orunlaydighanlarning hemmisigimu teqsim qilip béretti. □
17 Ular nesebi tizimlan'ghan jemetliri boyiche kahinlarghimu hemde yigirme yashtin ashqan Lawiylargha nöwiti we wezipisige qarap teqsim qilip béretti;
18 nesebnamide «*Lawiy jamaiti*» *dep*, pütülginige qarap bularning barliq kichik baliliriga, xotunliri we oghul-qiz perzentlirigimu teqsim qilip béretti; chünki ular sadaqetlik bilen özlirini Xudagha atap paklinip, muqeddes bolushqa béghishlighanidi.

□ **31:6 «Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar» —** 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu körüng. Bu ibarige qarighanda shimaliy padishahliq («Israil») Asuriye impériyesi teripidin sürgün qilin'ghan mezgilde yaki hetta shuningdin ilgiri, shimaliy padishahliqtiki «on qebile»dinYehuda terepke qéchip, Yehuda sheherliride olturaqlashqanlar az emes idi. **«Xudagha atalghan muqeddes buyumlar»** — bu «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» belkim barliq mehsulatlardin ondin biri idi. «Qan.» 14:28-29 boyiche, mushu buyumlarni xelq «öz ishik-derwaziliri ichide Lawiylar we kembegheller üchün toplash kérek» idi. Bizningche 6-ayettiki «ondin biri» «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar»din élin'ghan ondin birini körsitidu. Bu «ondin biri» shu chaghda Yérusalémgha apirilatti. □ **31:8 «döwe-döwe bolghan bu mehsulatlar» —** 6-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **31:14 ««eng muqeddes» bolghan nersiler» —** kahinlargha bérishke alahide békitilgen, bezi qurbanliqlardin ayrip élin'ghan melum qisimni körsitidu. «Law.» 2-, 6- we 7-bablarni körüng. □ **31:16 «üch yashtin ashqanlar» —** bu ayetke qarighanda, kahinlarning kichik oghul baliliri xizmet nöwiti kelgen atilirining igidarchiliqida ibadetxanigha kirishke ruxset idi.

19 Herqaysi sheherlerning etraplirida olturaqlashqan, Harunning ewladliri bolghan kahinlargha bolsa, herbir sheherde mexsus tizimlan'ghan adem qoyulghanidi; ular kahinlar ichidiki barliq erkeklerge we shundaqla nesebnamide pütülgen barliq Lawiylargha tégishlik ülüshlirini béretti.
20 Hezekiya pütün Yehuda zéminida shundaq qildi; u öz Xudasi bolghan Perwerdigar aldida yaxshi, durus we heq bolghanni qildi.
21 Meyli Perwerdigarning öyidiki xizmetlerge ait ishta bolsun, meyli Tewrat qanunigha hem emrlirige emel qilish niyitide Xudasini izdeshte bolsun, u pütün qelbi bilen qildi we ronaq tapti.

32

Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu
2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yesh. 36:1-22; 37:1-38

1 Bu barliq ishlarni we sadaqetlik emellerni béjirgendin kéyin, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilip, qorghanliq sheherlirige hujum qilip bösüp kirip, ularni ishghal qilish üchün ularni qorshiwaldi.
2 Hezekiya Sennaxéribning kelgenlikini körüp, uning Yérusalémgha hujum qilish niyitining barliqini bilgende,
3 emeldarliri we batur ezimetliri bilen sheher sirtidiki bulaq-ériqlarni tosuwétish toghruluq meslihetleshti; ular uni qollidi.
4 Shuning bilen nurghun kishiler yighilip: «Néme üchün Asuriye padishahlirigha mol su menbesini tépiwélishigha qalduridikenmiz?» dep barliq bulaq közlirini étiwetti we u yurt otturisidin éqip ötidighan ériqni tosuwetti.
5 Hezekiya özini gheyretlendürüp, buzulup ketken sépillarni yéngibashtin onglatti, üstige qarawulxanilarni saldurdi, yene bir tashqi sépilmu yasatti hemde Dawut shehiridiki «Millo» qel'esini mustehkemlidi; u yene nurghun qoral-yaragh we qalqanlarni yasatti.
6 U xelqning üstige serdarlarni teyinlidi andin ularni sheher derwazisidiki meydan'gha, öz aldigha yighdurup, ulargha ilham-righbet bérip:
7 — Iradenglarni ching qilip batur bolunglar, Asuriye padishahidin we uninggha egeshken zor qoshundin qorqmanglar yaki alaqzade bolup ketmenglar; chünki biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur. □
8 Uning bilen birge bolghini nahayiti bir insaniy etlik bilek, xalas; lékin biz bilen bille bolghuchi bolsa bizge medetkar bolup, biz üchün jeng qilghuchi Xudayimiz Perwerdigar bardur! — dédi. Xelq Yehudaning padishahi Hezekiyaning sözlirige ishinip tayandi.■
9 Shuningdin kéyin Asuriye padishahi Sennaxérib pütkül küch-qoshuni bilen Laqish shehirini muhasirige aldi; shu chaghda u xizmetkarlirini Yérusalémgha, Yehudaning padishahi Hezekiyagha, shundaqla Yérusalémda turuwatqan barliq Yehudalargha ewetip, ulargha mundaq sözlerni yetküzüp: —
10 «Asuriye padishahi Sennaxérib: «Yérusalém muhasire ichide turuqluq, siler zadi némige tayinip uningda téxiche turuwatisiler?
11 Hezekiya silerge: «Perwerdigar Xudayimiz bizni Asuriye padishahining changgilidin qutulduridu», dep ishendürüp, silerni achliq we ussuzluqtin ölümge tapshurmaqchi boluwatmamdu?

□ **32:7 «biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur» —** yaki «biz bilen Bolghuchi uning bilen bolghuchidin ulughdur». «2Pad.» 6:16ni körüng. ■ **32:8** Yer. 17:5; 1Yuh. 4:4

12 Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq
qiliwettighu? Andin Yehudadiki we Yérusalémdikilerge: — «Siler birla qurban'gah aldida
sejde qilisiler we shuning üstigila xushbuy yaqisiler» dep emr qilghan emesmidi? □
13 Méning we méning ata-bowilirimning barliq el xelqlirige néme qilghanliqini bilmem-
siler? El-yurtlarning ilah-butliri öz zéminini méning qolumdin qutquzushqa birer amal
qilalighanmu?
14 Méning ata-bowilirim üzül-késil yoqatqan eshu el-yurtlarning but-ilahlirining qaysi-
biri öz xelqini méning qolumdin qutquzalighan? Undaqta silerning Xudayinglar silerni
méning qolumdin qutquzalamti?
15 Siler emdi Hezekiyagha aldanmanglar, silerni shundaq qayil qilishigha yol qoy-
manglar yaki uninggha ishinipmu olturmanglar; chünki meyli qaysi elning, qaysi
padishahliqning ilahi bolsun, héchqaysisi öz xelqini méning qolumdin yaki méning ata-
bowilirimning qolidin héch qutquzup chiqalmidi; silerning Xudayinglar silerni méning
changgilimdin téximu qutulduruwalalmaydu emesmu? — deydu» — dédi.
16 *Sennaxéribning* xizmetkarliri dawamliq yene Perwerdigar Xudani we Uning
xizmetkari Hezekiyani haqaretleydighan geplernimu qildi.
17 Andin Sennaxérib téxi xet yézip, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni haqaretlep,
zangliq qilip: «Xuddi herqaysi el-yurtlarning ilahliri öz xelqini méning changgilimdin
qutquzalmighandek, Hezekiyaning Xudasimu Uning xelqini méning changgilimdin
qutquzalmaydu» dédi.
18 Ular sheherni élish gherizide Yérusalém sépilide turuwatqan xelqni qorqutup, pati-
paraqchiliqqa chömdürüsh üchün Yehudiy tilida ünlük towlap turdi.
19 Ular Yérusalémning Xudasini xuddi yer yüzidiki yat xelqlerning insanning qolida
yasalghan ilahlirigha oxshitip sözlidi.
20 Shuning tüpeylidin Hezekiya padishah we Amozning oghli Yeshaya peyghember dua
qilip asman'gha qarap nida qiliwidi,
21 Perwerdigar bir Perishte ewetti, u Asuriye padishahi qoshunining leshkergahigha
kirip, pütkül batur jengchilerni, emeldalar we serdarlarni qoymay qiriwetti. Shuning
bilen Asuriye padishahi shermende bolup öz yurtigha qaytip ketti. Özining butxanisigha
kirgen chéghida öz pushtidin bolghan oghulliri uni qilich bilen chépip öltürdi.
22 Ene shu teriqide, Perwerdigar Hezekiyani we Yérusalém ahalisini Asuriye padishahi
Sennaxéribning we bashqa barliq düshmenlerning changgilidin qutquzup qaldi we ularni
her terepte qoghdidi. □
23 Nurghun kishiler hediyelerni Perwerdigargha atash üchün Yérusalémgha ekeldi, shun-
daqla nurghun ésil nersilerni ekilip Yehuda padishahi Hezekiyagha sundi; shuningdin
étiwaren Hezekiya barliq el-yurtlarning izzet-hörmitige sazawer boldi.

Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu
2Pad. 20:1-21; Yesh. 38:1-22; 39:1-8

24 Shu künlerde Hezekiya késel bolup sakratqa chüshüp qaldi; u Perwerdigargha tilawet
qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti. □

□ **32:12 «Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? ... Yérusalémdikilerge: — «Siler birla qurban'gah aldida sejde qilisiler ...» dep emr qilghan emesmidi?» —** Sennaxéribning elchisi intayin hiyligerlik bilen qilin'ghan bu gep bilen xelqqe: — «Hezekiya Perwerdigargha heqiqeten ishenmeydu. U peqet hemminglar Yérusalémda qurbanliqlirnglarni qilishinglar kérek dep silerdin paydilanmaqchi» dep gumanlandurmaqchi. □ **32:22 «her terepte qoghdidi» —** yaki «her terepte eminlikke érishtürdi» yaki «her terepte yétekchilik qildi». □ **32:24 «Hezekiya ... Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti» —** «Yesh.» 38-babni körüng.

25 Lékin Hezekiya özige körsitilgen iltipatqa muwapiq teshekkür éytmidi; u könglide
tekebburliship ketti. Shunga Xudaning ghezipi uninggha we shuningdek Yehuda we
Yérusalémdikilerge qozghaldi.
26 Lékin Hezekiya we Yérusalémdikiler tekebburliqidin yénip özlirini töwen tutup yürgechke,
Perwerdigarning ghezipi Hezekiyaning künliride ulargha chüshmidi.
27 Hezekiyaning dunyasi tolimu köp, izzet-hörmiti qewetla yuqiri idi; u özige altun,
kümüsh, göher-yaqut, xushbuy dora-dermek, qalqan we herxil qimmetlik buyumlarni
saqlaydighan xezinilerni saldurdi;
28 u yene ashliq, yéngi sharab we zeytun méyi saqlaydighan ambarlarni, yene her türlük
mallar we padiliri üchün éghil-qotanlarni saldurdi.
29 U özige sheherler bina qildurdi we nurghun qoy-kalilargha ige boldi, chünki Xuda
uninggha ghayet köp depine-dunya ata qilghanidi.
30 Hezekiyadin ibaret bu kishi Gihon éqinining yuqiri éqimidiki suni tosup, suni toptoghra
Dawut shehirining künpétish teripige éqip kélidighan qilghanidi. Hezekiya barliq qilghan
emelliride ronaq tapti.
31 Halbuki, Babil emirlirining elchiliri kélip Hezekiya bilen körüshüp, Yehuda zéminida
yüz bergen bu möjizilik alamet toghruluq gep sorighan chaghda, uning könglide néme
barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti. □
32 Hezekiyaning qalghan ishliri we yaxshi emelliri bolsa, mana ular «Yehuda we Israil
padishahlirining tarixnamisi»da, Amozning oghli Yeshaya peyghemberning körgen
wehiylik xatiriside pütülgendur.
33 Hezekiya ata-bowiliri arisida uxlidi; ular uni Dawut ewladliri qebristanliqi égizlikide
depne qildi; u ölgen chaghda barliq Yehuda xelqi bilen Yérusalémdikiler uninggha hörmet
bildürdi. Uning ornigha oghli Manasseh padishah boldi.

33

Manasseh seltenet qilidu; uning rezil ishliri
2Pad. 21:1-18

1 Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet
qildi.
2 U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklerning yirginchlik
adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.
3 U atisi Hezekiya chéqip tashlighan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baallargha atap
qurban'gahlarni saldurup, asherah mebudlarni yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-
yultuzlargha bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. □
4 U Perwerdigarning öyidimu qurban'gahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perw-
erdigar: «Yérusalémda Méning namim menggü qalidu» dégenidi.
5 U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurban'gahlarni
atap yasatti. □

□ **32:31 «...uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti» —** «Yesh.» 39-babni körüng. □ **33:3 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» —** yaki «asmanning qoshuni», yeni asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarni körsitidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng). □ **33:5 «asmanning qoshuni» —** mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu.

6 U Ben-Hinnomning jilghisida öz balilirini ottin ötküzdi; jadugerchilik, palchiliq we demidichilik ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip Uning ghezipini qozghidi. □
7 U yasatqan oyma mebudni Xudaning öyige tiklidi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulayman'gha: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedgiche qaldurimen;
8 Eger Israil peqet Men Musaning wasitisi bilen ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni barliq qanun, belgilimiler we hökümlerge muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowiliriga békitken bu zémindin qaytidin néri qilmaymen» — dégenidi.
9 Lékin Manasseh Yehudalarni we Yérusalémdikilerni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israillarning aldidin halak qilghan yat elliklerning qilghinidinmu ashurup rezillik qilatti.
10 Perwerdigar Manasseh we uning xelqige agahlandurup sözligen bolsimu, lékin ular qulaq salmidi.
11 Shu sewebtin Perwerdigar Asuriye padishahining qoshunidiki serdarlarni ularning üstige hujumgha saldurdi. Ular Manassehni ilmek bilen élip, mis zenjir bilen baghlap Babilgha ekeldi. □
12 Manasseh mushundaq azabqa chüshkende Xudasi Perwerdigargha yalwurup, ata-bowilirining Xudasi aldida özini bek töwen tutti.
13 U dua qiliwidi, *Perwerdigar* uning duasigha qulaq sélip, tilikini qobul qilip, uni Yérusalémgha qayturup, padishahliqigha qaytidin ige qildi. Manasseh shu chaghdila Perwerdigarningla Xuda ikenlikini bilip yetti.
14 Bu ishlardin kéyin Manasseh «Dawut shehiri»ning sirtigha, jilgha otturisidiki Gihonning künpétish teripidin taki Béliq derwazisi aghzighiche, Ofelni chöridep sépil yasatti we uni nahayiti égiz qildi; Yehudaning herqaysi qorghanliq sheherliride qoshun serdarlirini teyinlidi.
15 U yene Perwerdigar öyidin yat elliklerning mebudliri bilen *özi qoyghan* butni, özi Perwerdigar öyining téghi bilen Yérusalémda yasatquzghan barliq qurban'gahlarni éliwétip, sheher sirtigha tashlatquziwetti.
16 *Manasseh* Perwerdigar qurban'gahini yéngibashtin tiklitip, qurban'gahqa inaqliq qurbanliqi bilen teshekkür qurbanliqlirini sundi we Yehudalargha Israilning Xudasi Perwerdigarning xizmitige kirishni buyrudi.
17 Shundaqtimu, xelq qurbanliqni yenila «yuqiri jaylar»da ötküzetti; lékin ularning qurbanliqliri özlirining Xudasi Perwerdigarghila sunulatti.
18 Manassehning qalghan ishliri, jümlidin uning Xudasigha qilghan duasi we aldin körgüchilerning Israilning Xudasi Perwerdigarning namida uninggha éytqan gepliri bolsa, mana ular «Israilning padishahlirining xatiriliri» dégen kitabta pütülgendur.
19 Uning duasi, Xudaning uning tileklirini qandaq ijabet qilghanliqi, uning özini töwen qilishidin ilgiri qilghan barliq gunahi we wapasizliqi, shundaqla uning qeyerde «yuqiri jaylar» saldurghanliqi, Asherah mebudliri hem oyma mebudlarni tikligenliki bolsa, mana hemmisi «Aldin körgüchilerning xatiriliride» pütülgendur. □
20 Manasseh ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni öz ordisigha depne qildi; oghli Amon ornigha padishah boldi.

□ **33:6 «Ben-Hinnomning jilghisi» —** yeni «Hinnomning oghlining jilghisi». «Yeshua» 8:29ni körüng. Bu jilgha esli «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). **«...balilirini ottin ötküzüsh» —** belkim «insaniy qurbanliq»ni körsitishi mumkin. □ **33:11 «ular Manassehni ilmek bilen élip...» —** Asuriye padishahliri tutqunlarni xarlash üchün ilmeklerni burnidin ötküzüp yétileytti. «Yesh.» 37:29 we «Hab.» 1:15 bilen sélishturung. □ **33:19 «Aldin körgüchilerning xatiriliride» —** yaki «Hozayning xatiriliride».

Amon seltenet qilidu
2Pad. 21:19-26

21 Amon textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda ikki yil seltenet
qildi.
22 U atisi Manasseh qilghinidek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. U atisi
Manasseh yasatqan barliq oyma mebudlargha qurbanliq sundi we ularning qulluqigha
kirdi.
23 U özini Perwerdigar aldida atisi Manasseh özini töwen tutqandek töwen tutmidi; bu
Amonning bolsa gunah-qebihlikliri barghanséri éship bardi.
24 Kéyin uning xizmetkarliri uni qestlep öz ordisida öltürüwetti.
25 Lékin Yehuda zéminidikiler Amon padishahni qestligenlerning hemmisini öltürdi;
andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.

34

Heqqaniy padishah Yosiya seltenet qilidu
2Pad. 22:1-20

1 Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi.
2 U Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning yollirida
yürüp, ne onggha ne solgha chetnep ketmidi.
3 Uning seltenitining sekkizinchi yili, u téxi güdek chéghidila, atisi Dawutning Xudasini
izleshke bashlidi; seltenitining on ikkinchi yiligha kelgende Yehuda bilen Yérusalémdiki
«yuqiri jaylar», asherah mebudliri, oyma butlar we quyma butlarni yoqitip, zéminni
pakizlashqa kirishti.
4 Xelq uning köz aldidila «Baallar»ning qurban'gahlirini chéqip tashlidi; u qur-
ban'gahlarning üstige égiz qilip orunlashturulghan «kün tüwrükliri»larni késip tashlidi; u
yene Asherah mebudliri, oyma-quyma butlarni chéqip, uning topisini bu mebudlargha
qurbanliq sun'ghanlarning qebrilirige chéchiwetti. □
5 *But* kahinlirining ustixanlirini qurban'gahlirining üstide köydürüwetti; shundaq qilip,
u Yehuda bilen Yérusalémni pakizlidi.
6 U Manasseh, Efraim, Shiméon hetta Naftalighiche ularning herqaysi sheherliride we
etrapidiki xarabilerde shundaq qildi;
7 U qurban'gahlarni chéqip, asherah mebudliri we oyma butlarni kokum-talqan
qiliwetti, pütün Israildiki «kün tüwrükliri»ning hemmisini késip tashlap, Yérusalémgha
qaytti.□
8 Uning seltenitining on sekkizinchi yili Yehuda zéminini we muqeddesxanini pakizlap
bolghandin kéyin, Azaliyaning oghli Shafan, sheher bashliqi Maaséyah we Yoahazning
oghli tezkirichi Yoahni Xudasi bolghan Perwerdigarning öyini onglashqa ewetti.
9 Shuning bilen ular bash kahin Hilqiyaning aldigha kélip, uninggha Perwerdigarning
öyige béghishlap ekelgen pulni tapshurdi. Bu pulni eslide derwaziwen Lawiylar Man-
asseh, Efraim we Israilning qaldisidin, shuningdek Yehuda we Binyamin zéminidikiler
we Yérusalémdikilerdin yighqanidi. □
10 Ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha
tapshurup berdi. Bular hem pulni Perwerdigarning öyini ongshash we mustehkem-
leshke ishligüchilerge berdi;

□ **34:4 «kün tüwrükliri»** — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqgahlar». □ **34:7 «kün tüwrükliri»** — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqgahlar». □ **34:9 «Efraim we Israilning qaldisi»** — Asuriye impériyesi shimaliy padishahliq («Israil»)tin ahalining köp qismini tutqun qilip élip ketkenidi; ayette tilgha élin'ghan mushu xelq yurtta qaldurulghan Israillar idi.

11 ular bolsa pulni Yehuda padishahliri xarabileshtürgen öy-imaretlerge lazimliq késip-oyulghan tashlarni we tüwrük-limlargha yaghach sétiwalishqa yaghachchilar bilen tamchilargha tapshurup berdi.
12 Bu ademler sadaqetlik bilen ishlidi. Ularni bashquridighan, nazaretke mes'ul Lawiy Merarining ewladliridin Jahat bilen Obadiya, Kohatning ewladliridin Zekeriya bilen Meshullam bar idi; bu Lawiylarning hemmisi herxil sazlarghimu mahir idi;
13 ular yene hammallar we herxil ishlar üstidiki nazaretchilerni bashquratti; Lawiylardin pütükchilermu, emeldarlarmu, derwaziwenlermu bar idi.
14 Ular Perwerdigar öyige béghishlap ekelgen pullarni élip chiqidighan chaghda, Hilqiya kahin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen Tewrat qanuni kitabini tépiwaldi.
15 Hilqiya katip Shafan'gha: — Men Perwerdigarning öyide Tewrat-qanuni kitabini tépiwaldim, dédi. Shuni éytip, Hilqiya kitabni Shafan'gha berdi.
16 Shafan uni padishahning yénigha apardi we uninggha: «Xizmetkarliri tapshurulghan ishlarni bolsa, hemmisini ada qiliwatidu.
17 Ular Perwerdigar öyige *béghishlan'ghan* pullarni töküp, uni nazaretchiler we ishchilarning qoligha tapshurup berdi» dep melumat berdi. □
18 Shafan katip yene padishahqa: — Hilqiya kahin yene manga bir oram kitab berdi dep uni padishah aldida oqudi.
19 We shundaq boldiki, padishah Tewrat qanunidiki sözlerni anglap, öz kiyimlirini yirtti.
20 Padishah Hilqiya bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikahning oghli Abdon bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: —
21 Bérip men üchün we Israilda hem Yehudada qaldurulghan xelq üchün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu kitabta barliq pütülgenlerge emel qilmay, Perwerdigarning sözini tutmighanliqi tüpeylidin, Perwerdigarning bizge tökülidighan ghezipi intayin dehshetlik boldi, dédi. □
22 Shuning bilen Hilqiya we padishah teyinligen kishiler ayal peyghember Huldahning qéshigha bardi; Huldah Xasrahning newrisi, Tokihatning oghli kiyim-kéchek bégi Shallumning ayali idi; u özi Yérusalém shehirining ikkinchi mehelliside olturatti. Ular uning bilen bu ishlar toghruluq sözleshti.
23 U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —
24 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi aldida oqulghan bu kitabtiki barliq lenetlerni emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen.
25 Chünki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üchün Méning qehrim bu yerge tökülidu, öchürülmeydu.
26 Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa, mundaq denglar: — Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —
27 Chünki könglüng yumshaq bolup, Xudaning mushu jay we uningda turghuchilarni eyiblep éytqan sözlirini anglighiningda, Uning aldida özüngni töwen qilding, shuningdek özüngni shundaq töwen qilghiningda, kiyimliringni yirtip, Méning aldimda yighlighining üchün, Menmu duayingni anglidim, deydu Perwerdigar.
28 Mana, séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrengge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

□ **34:17 «pullarni töküp...» —** yaki «kümüshni éritip,...» □ **34:21 «tépiwélin'ghan kitab» —** Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélin'ghan kitab» choqum bu ishni tekitleydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan.

Ular yénip bérip, bu xewerni padishahqa yetküzdi.
29 Padishah adem ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini chaqirtip keldi.
30 Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen Lawiylar, shundaqla barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlrini ulargha oqup berdi.□
31 Padishah öz ornida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdige emel qilimen dep özini ehdige baghlidi. □
32 Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi.
U yene Yérusalémda turuwatqanlarning hemmisini we Binyamindiki xelqnimu bu ehde aldida turghuzup uninggha özini baghlatti. Shuning bilen Yérusalémda turuwatqanlar Xudaning, yeni ata-bowilirining Xudasining ehdisi boyiche ish qilidighan boldi.
33 Yosiya Israillargha qarashliq yurtlardin barliq yirginchlik nersilerni chiqirip tashlap, Israilda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudasining xizmitige kiridighan qildi. *Yosiyaning* barliq künliride xelq ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha egishishtin héch yanmidi.

35

Yosiya «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu
2Pad. 23:21-23

1 Yosiya Perwerdigarni séghinip ötüp kétish héytini Yérusalémda ötküzmekchi boldi; birinchi ayning on tötinchi küni ular ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soydi.
2 Padishah kahinlarning wezipilirini belgilidi, ularni Perwerdigarning öyidiki xizmetni qilishqa righbetlendürdi.
3 U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: — Siler muqeddes ehde sanduqini Israil padishahi Dawutning oghli Sulayman saldurghan öyge ekirip orunlashturunglar; emdi uni mürenglerde kötürüp yürüsh wezipisi qalmidi. Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla Uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar. □
4 Shuning üchün jemitinglar we nöwet-guruppanglar boyiche, Israilning padishahi Dawutning yazghini we uning oghli Sulaymanning yazghinigha asasen, özünglarni obdan teyyarlanglar.

□ **34:30 «... ularga oqup berdi» —** ibraniy tilida: «... ularning qulaqlirigha oqup berdi». □ **34:31 «ushbu kitabta pütülgen ehdige...» —** ibraniy tilida «ushbu kitabta pütülgen ehde sözlirige...». □ **35:3 «U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: —» —** bashqa ikki xil terjimisi: (1) «U yene pütkül Israilgha telim béridighan, özlirini Perwerdigargha atap béghishlighan Lawiylargha...»; (2) «uU yene pütkül Israilgha Perwerdigargha xas muqeddes ishlar toghruluq telim béridighan Lawiylargha...». **«... Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar»** — bu pütkül ayettiki xewerge qarighanda: (1) melum sewebtin ehde sanduqi eng muqeddes jaydin yötkiwétilgenidi. Mumkinchiliki bolghan sewebliri bolsa (a) Yosiya ibadetxanini paklash üchün uni waqitliq yötkep turghan; (e) melum bir rezil padishah butpereslik meqsiti bilen uni u yerdin yötkiwetkenidi; (b) kahinlar butpereslerning rezil niyetliridin qoghdash üchün uni yötkep yoshurup qoyghanidi; (p) kahinlar Yérusalémni bulang-talang qilidighan tajawuzchilarning changgilidin qutuldurush üchün uni yötkep yoshurup qoyghanidi (mesilen, 12:9 we 25:4). (2) bu ayetke qarighanda Lawiylarning (shundaqla kahinlarning) eng muhim we chong roli hazir (ibadetxanida Perwerdigarning medhiye ishliridin bashqa) Israilgha telim bérish kérek idi (30:22ni körüng). Israil sürgün bolghandin kéyin Ezra bularning yaxshi bir ülgisi bolghanidi.

5 Siler öz ata jemetliringlarning nöwet-guruppa tertipi boyiche qérindashliringlardin ibaret
shu addiy xelq-puqralar jemet-jemetlirige wekil bolup, muqeddesgahta turisiler; her-
bir guruppida Lawiy jemetidin birnechche adem bolsun.
6 Siler ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soyusiler, özünglarni paklanglar, *Israildiki*
qérindashliringlar üchün, yeni ularning Perwerdigar Musaning wastisi bilen tapilighan
söz-kalamigha béqinishi üchün, hemme ishni teyyar qilinglar, dédi.
7 Yosiya shu yerde hazir bolghan barliq xelq-puqralarning ötüp kétish héytigha atighan
qurbanliqi bolsun dep, jemiy ottuz ming qoza we oghlaq, we yene üch ming buqa hediye
qildi; bu mallarning hemmisi padishahning mélidin chiqirilghanidi.
8 Uning emeldarlirimu öz ixtiyarliqi bilen xelqqe we kahinlar bilen Lawiylargha
qurbanliq méli «kötürme hediye» qildi; Perwerdigarning öyini bashqurghuchilardin
Hilqiya, Zekeriya we Yehiyelmu ikki ming alte yüz qoza-öchke bilen üch yüz buqini
kahinlargha ötüp kétish héytigha atap qurbanliq qilish üchün hediye qilip tapshurdi.
9 Lawiylarning yolbashchiliri bolghan Konaniya we uning qérindashliridin Shémaya bilen
Netanel, shundaqla Hashabiya, Jeiyel we Yozabadmu besh ming qoza bilen besh yüz
buqini Lawiylarning héytqa atap qurbanliq qilishigha «kötürme hediye» qildi.
10 Shundaq qilip, ötilidighan wezipiler orunlashturup bolun'ghandin kéyin, padishahn-
ing tapilighini boyiche, kahinlar öz ornida turdi, Lawiylarmu özlirining nöwet-guruppa
tertipi boyiche turushti.
11 Lawiylar ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni boghuzlidi; kahinlar ularning qolidin
qanni élip qurban'gahqa septi we shuning bilen bir waqitta Lawiylar qurbanliq mal-
ning térisini soydi.
12 Köydürme qurbanliqqa sunulidighan mallarni bolsa, ular xelq-puqralargha wekil
bolghan jemetler boyiche xelqqe bölüp bérip, ularni Musaning kitabida yézilghinigha
muwapiq, Perwerdigargha sunushqa teyyarlidi. Sunulidighan buqilarnimu shundaq
qildi.
13 Andin belgilime boyiche ular ötüp kétish héytigha atalghan qoza-öchkilerni otqa qaqlap
kawap qildi; bashqa qurbanliqlardin qalghan, yeni Xudagha atalghan qisimlarni
qazanda, dangqanda yaki dasta pishurup tézdin xelq-puqralargha üleshtürüp berdi;
14 shuningdin kéyin özlirige we kahinlargha qurbanliqlardin teyyarlidi, chünki kahin-
lar, yeni Harunning ewladliri kech kirgüche köydürme qurbanliq qilish we maylarni
köydürüsh bilen aldirash bolup ketkenidi; shunga Lawiylar özlirige we kahinlar bolghan
Harunning ewladlirighimu qurbanliqlardin *gösh* teyyarlap qoyushti.
15 Nawa-neghmichiler, yeni Asafning ewladliri Dawut, Asaf, Héman we *Dawut* padishah-
ning aldin körgüchisi Yedutunning tapshuruqi boyiche öz orunlirida turushti; derwazi-
wenler herqaysisi öz derwazisi aldida turdi; ularning ish ornidin ajrishining hajiti
bolmidi, chünki ularning qérindashliri bolghan Lawiylar qurbanliqlardin teyyarlap
qoyatti.
16 Shundaq qilip, shu bir kün ichide Yosiya padishahning tapshuruqi boyiche,
ötüp kétish héyti ötküzülüp, Perwerdigarning qurban'gahigha köydürme qurbanliqlar
sunulushi bilen Perwerdigargha béghishlap ötküzülgen ibadet toluq orunlandi.
17 Shu chaghda hazir bolghan Israillar ötüp kétish héytini ötküzüp bolghandin kéyin, yette
kün pétir nan héytini ötküzdi.
18 Samuil peyghemberning zamanidin buyan Israilda ötüp kétish héyti mundaq
ötküzülüp baqmighanidi; Israil padishahlirining héchqaysisimu Yosiya, kahinlar, Lawiy-
lar we shu yerde hazir bolghan Yehudalar bilen Israillar we Yérusalémda turuwatqanlar
ötküzgendek mundaq ötüp kétish héyti ötküzüp baqmighanidi.
19 Bu qétimqi ötüp kétish héyti Yosiyaning seltenitining on sekkizinchi yili ötküzüldi.

Yosiyaning selteniti axirlishidu

20 Yosiya *muqeddes* öyning hemme ishini mushundaq tertipke sélip bolghandin kéyin,
Misir padishahi Neqo Efrat deryasining boyidiki Karkémish shehiride urushqa chiqti,
Yosiya uning aldini tosqili chiqti.
21 Neqo Yosiyaning aldigha elchilerni ewetip uninggha: «I Yehuda padishahi, özlirining
méning bilen néme karliri bar? Bügün men sili bilen urushqili emes, belki méning bilen
urush qiliwatqan jemet bilen urushqili chiqqanmen; yene kélip, Xuda méni téz hujum
qil, dédi; Xudaning silini halak qiliwetmesliki üchün, Uning ishigha kashila qilmisila,
chünki U méning bilen billidur» dédi.
22 Lékin Yosiya uning bilen qarshilishishtin yanmidi, eksiche özini niqablap uninggha
jeng qilghili chiqti; u Xudaning Neqoning wastisi bilen éytqan gépige qulaq salmay,
Megiddo tüzlenglikige kélip Neqo bilen tutushti.
23 Oqyachilar Yosiya padishahqa oq étip uninggha *tegküzdi*; padishah xizmetkarlirigha:
— Men éghir yarilandim, méni élip kétinglar, dédi.
24 Uning xizmetkarliri uni jeng harwisidin yölep chüshürüp, uning ikkinchi jeng har-
wisigha yatquzup Yérusalémgha élip méngiwidi, u shu yerde öldi. U ata-bowilirining
qebristanliqigha depne qilindi; barliq Yehuda we Yérusalémdikiler Yosiyagha teziye
tutushti.
25 Yerimiya *peyghember* Yosiya üchün mersiye oqudi; neghme-nawachi er-ayallarning
hemmisi taki bügün'giche Yosiyani teriplep mersiye oqup kelmekte; u ish Israilda
belgilimige aylandi. Mana bular «mersiyeler» dégen kitabqa pütülgendur. □
26 Yosiyaning qalghan ishliri, uning Perwerdigarning Tewrat kitabida yézilghanlirigha
egeshken yaxshi emelliri,
27 qilghanliri bashtin-axirighiche hemmisi «Yehuda we Israil padishahlirining Tarix-
Tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

36

Yehoahaz seltenet qilidu
2Pad. 23:31-35

1 *Yehuda* zéminidiki xelq Yosiyaning oghli Yehoahazni tallap, Yérusalémda atisining
ornigha padishah qilip tiklidi.
2 Yehoahaz textke chiqqan chéghida yigirme üch yashta idi; u Yérusalémda üch ay seltenet
qildi.
3 Misir padishahi uni Yérusalémda padishahliqtin bikar qildi we Yehuda zéminigha bir yüz
talant kümüsh, bir talant altun jerimane qoydi. □
4 Andin Misir padishahi Yehoahazning ornigha uning inisi Éliakimni Yehuda bilen
Yérusalém üstige padishah qilip, uning ismini Yehoakimgha özgertti; andin Neqo inisi
Yehoahazni Misirgha élip ketti.

Yehoakim seltenet qilidu
2Pad. 23:36-37; 24:1-7

5 Yehoakim textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta bolup, u Yérusalémda on bir yil
seltenet qildi; u Perwerdigar Xudasining neziride rezil bolghanni qildi.
6 Babil padishahi Néboqadnesar uninggha hujum qilghili chiqip, uni mis zenjir bilen
baghlap Babilgha élip ketti.
7 Nébuqadnesar yene Perwerdigar öyidiki bir qisim eswab-buyumlarni Babilgha apirip,
özining Babildiki butxanisigha qoydi.

□ **35:25 «Yeremiya ... mersiye oqudi»** — yaki «Yeremiya... mersiye yazdi». □ **36:3 «bir yüz talant kümüsh»** — 100 talant kümüsh belkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram bolushi mumkin.

8 Yehoakimning qalghan ishliri, uning yirginchlik ishliri, uningdiki eyibler bolsa mana, «Israil we Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur. Uning oghli Yehoakin uning ornigha padishah boldi.

Yehoakin seltenet qilidu
2Pad. 24:8-17

9 Yehoakin textke chiqqan chéghida on sekkiz yashta bolup, u Yérusalémda üch ay on kün seltenet qildi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. □
10 Yéngi yil ötkende, Néboqadnesar adem ewetip Yehoakinni Perwerdigar öyidiki ésil buyumlar bilen birlikte Babilgha ekeldürüp, Yehoakinning taghisi Zedekiyani Yehuda we Yérusalém üstige padishah qilip tiklidi.□

Zedekiya seltenet qilidu
2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yer. 52:1-30

11 Zedekiya textke chiqqan chéghida yigirme bir yashta bolup, Yérusalémda on bir yil seltenet qildi;
12 u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; Yeremiya peyghember uninggha Perwerdigarning sözlirini yetküzgen bolsimu, u Yeremiyaning aldida özini töwen qilmidi;
13 u özini Xudaning namida *béqinish* qesimini ichküzgen Néboqadnesardin yüz öridi; boynini qattiq qilip, Israilning Xudasi Perwerdigargha towa qilip yénishqa könglini jahil qildi.
14 Uning üstige, kahinlarning barliq bashliri bilen xelqning hemmisi yat elliklerning hemme yirginchlik ishlirini dorap, asiyliqlirini ashurdi; ular Perwerdigar Yérusalémda Özige atap muqeddes qilghan öyni bulghiwetti.
15 Ularning ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqige we turalghusigha ichini aghritqachqa, tang seherde ornidin turup elchilirini ewetip ularni izchil agahlandurup turdi. □
16 Biraq ular Xudaning elchilirini mazaq qilip, söz-kalamlirini mensitmeytti, peyghemberlirini zangliq qilatti; axir bérip Perwerdigarning qehri örlep, qutquzghili bolmaydighan derijide xelqining üstige chüshti.□

Babillar Yérusalémni weyran qilidu

17 Perwerdigar shuning bilen kaldiylerning padishahini ulargha hujumgha séliwidi, padishah ularning muqeddes öyide yashlirini qilichlidi; qiz-yigitler, qérilar, béshi aqarghanlargha héch ich aghritip olturmay, hemmini öltürüwetti; *Xuda* bularning hemmisini *Kaldiye* padishahining qoligha tapshurdi.
18 Kaldiye padishahi Xudaning öyidiki chong-kichik démey, barliq qacha-buyumlarni, shundaqla Perwerdigar öyidiki xezinilerni, shuningdek padishahning we emeldarlirining xezinilirini qoymay, Babilgha élip ketti.
19 Kaldiyler Xudaning öyini köydürüwetti, Yérusalémning sépilini chéqiwetti, sheherdiki hemme orda-qorghanlargha ot qoyup köydürüp, Yérusalémdiki barliq qimmetlik qacha-buyumlarni chéqip kukum-talqan qildi.
20 Qilichtin aman qalghanlarning hemmisini *Kaldiye padishahi* Babilgha tutqun qilip eketti; ular taki Pars padishahliqining seltenitikiche Babil padishahi we ewladlirining qulluqida bolup turdi.

□ **36:9 «on sekkiz yashta»** — bezi kona köchürmilerde «sekkiz yashta» déyilidu. □ **36:10 «Yehoakinning taghisi»** — ibraniy tilida «Yehoakinning qérindishi». □ **36:15 «Perwerdigar .... tang seherde ornidin turup... ewetip...»** — Xudaning ularni baldur we köp qétim agahlandurghanliqini bildüridu. □ **36:16 «qutquzghili bolmaydighan derijide»** — ibraniy tilida «dawalighusiz derijide».

21 Bularning hemmisi Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen *aldin* éytqan *agah* sözi ishqa ashurulush üchün boldi. Shuning bilen zémin özige tégishlik shabat künlirige muyesser boldi; chünki zémin yetmish yil toshquche xarabilikte turup «shabat tutup» dem élip rahetlendi.□ ■

Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2 22 Pars padishahi Qureshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qureshning rohini qozghishi bilen pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilip püküp: —

23 «Pars padishahi Qoresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi bolghan Perwerdigar yer yüzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; U shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémda Özige bir öy sélishqa buyrudi. Shuning üchün aranglarda Xudaning xelqi bolghan herqaysinglargha bolsa, uning Xudasi Perwerdigar uning bilen bille bolghay, u shu yerge chiqsun!» dédi.

□ **36:21 «Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen éytqan sözi..»** — körsitilgen bu söz «Yer.» 25:11, 29:10 qatarliq ayetlerde tépilidu. **«zémin «shabat tutup» dem aldi»** — intayin hejwiy geptur. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan Tewrat qanuni boyiche («Law.» 25:4) zémin her yettinchi yilida bir yil («shabat yili»da) dem élishi kérek idi — démek, uningda héch tériqchiliq qilishqa bolmaytti. Emeliyette Israillar zéminni igiligendin tartip Yeremiya peghemberning dewrigiche bolghan 490 yilda zémin héch «dem alghan» emes idi. Shunga zéminning xelqtin alidighan 70 yilliq aramliq qerzi bar idi; xelq Babilda 70 yil sürgün bolghanda zémin ulardin, shundaqla ularning rezillikidin «dem aldi». Bu témida yene «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **36:21** Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

Ezra

Padishah Qoreshning Perwerdigar üchün ibadetxana sélishqa yarliq chüshürüshi
2Tar. 36:22,23; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

1 Pars padishahi Qoreshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qoreshning rohini qozghishi bilen pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilip püküp: —
2 «Pars padishahi Qoresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi Perwerdigar yer yüzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; u shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémda Özige bir öy sélishqa buyrudi. □
3 Shuning üchün aranglarda Xudaning xelqi bolghanlardin herqaysinglargha bolsa, uning Xudasi *Perwerdigar* uning bilen bille bolghay, u Yehuda zéminidiki Yérusalémgha chiqsun, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyini salsun! U bolsa Xudadur, makani Yérusalémdidur!
4 *Sürgünlükte* qalghan xelq qeyerlerde makanlashqan bolsa, *u Yérusalémgha chiqsun*; shu yerdiki ademler ulargha altun, kümüsh, mal-mülük, charpaylarni teminlep yardem bersun we shuningdek Yérusalémda jaylashqan Xudaning shu öyi üchün xalis hediyelerni teqdim qilsun» — dédi.□

Qaytishqa teyyarlinish

5 Shuning bilen Yehuda we Binyamindiki qebile bashliqliri, kahinlar, Lawiylar, shundaqla Xuda teripidin rohi qozghitilghan barliq xelq orunliridin qopup Yérusalémdiki Perwerdigarning öyini *yéngiwashtin* sélishqa bérishqa teyyarlandi.
6 Etraptiki kishilerning hemmisi kümüsh qacha-qucha, altun, mal-mülük, charpaylar we qimmet bahaliq buyumlar bilen ularni qollap quwwetlidi, buningdin bashqa sunulidighan herxil ixtiyariy hediye-qurbanliq süpitide herxil sowghatlarni teqdim qildi.
7 Padishah Qoresh Perwerdigarning öyidiki qacha-quchilirinimu, yeni ilgiri Néboqadnesar Yérusalémdin ekilip öz ilahining butxanisigha qoyup qoyghan qacha-quchilarnimu élip chiqti. □ ■
8 Pars padishahi Qoresh xezine bégi Mitredatni buyrup bu qacha-quchilarni aldurup chiqti; Mitredat shularni Yehudaning emiri Sheshbazargha sani boyiche sanap tapshurup berdi. ■
9 Qacha-quchilarning sani mundaq: — altun das ottuz, kümüsh das ming, pichaq yigirme toqquz, □
10 altun piyale ottuz, bir-birige oxshash bolghan kümüsh piyale töt yüz on; bashqa qacha-quchilar bir ming. □
11 Barliq altun-kümüsh qacha-qucha, besh ming töt yüz. Sürgün qilin'ghan xelq Babildin Yérusalémgha élip kélin'gen chaghda, Sheshbazar bu qacha-quchilarning hemmisini élip kelgenidi.

□ **1:2 «Yehuda zémini»** — kéyinki waqitlarda «Yehudiye» déyilidu. □ **1:4 «qalghan xelq»** — impériyede tirik qalghan Yehudiy xelqi. □ **1:7 «ilgiri Néboqadnesar Yérusalémdin ekilip öz ilahining butxanisigha qoyup qoyghan qacha-quchilar»** — bu weqe «2Tar.» 36:7de teswirlinidu. ■ **1:7** 2Pad. 24:13; 2Tar. 36:7 ■ **1:8** Ezra 5:14 □ **1:9 «altun das»** — yaki «altun petnus». □ **1:10 «bir-birige oxshash bolghan kümüsh piyale töt yüz on»** — yaki «süpiti töwenrek kümüsh piyale töt yüz on» yaki «ikkinchi birxil kümüsh iyale töt yüz on» yaki «kümüsh piyale ikki ming töt yüz on». Bashqiche terjimilermu uchrishi mumkin.

2

Birinchi qétim qaytqan Yehudalar •••• «Neh.» 7:6-73ni körüng

1 Töwendikiler Néboqadnesar teripidin Babilgha sürgün qilin'ghan *Yehudiye* ölkisidikilerdin,
ularning ewladliri qaytip kélip, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige
ketkenler: —
2 — ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Séraya, Reilaya, Mordikay, Bilshan, Mispar,
Bigway, Rehum we Baanahlar bilen bille qaytip keldi. Emdi Israil xelqining ichidiki
erkeklerning sani töwendikiche: —□

3 Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi;
4 Shefatiyaning ewladliri üch yüz yetmish ikki kishi;
5 Arahning ewladliri yette yüz yetmish besh kishi;
6 Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz
on ikki kishi;
7 Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;
8 Zattuning ewladliri toqquz yüz qiriq besh kishi;
9 Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi;
10 Banining ewladliri alte yüz qiriq ikki kishi;
11 Bibayning ewladliri alte yüz yigirme üch kishi;
12 Azgadning ewladliri bir ming ikki yüz yigirme ikki kishi;
13 Adonikamning ewladliri alte yüz atmish alte kishi;
14 Bigwayning ewladliri ikki ming ellik alte kishi;
15 Adinning ewladliri töt yüz ellik töt kishi;
16 Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi;
17 Bizayning ewladliri üch yüz yigirme üch kishi;
18 Yorahning ewladliri bir yüz on ikki kishi;
19 Hashumning ewladliri ikki yüz yigirme üch kishi;
20 Gibbarning ewladliri toqsan besh kishi;
21 Beyt-Lehemlikler bir yüz yigirme üch kishi;
22 Nitofaliqlar ellik alte kishi;
23 Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi;
24 Azmawetlikler qiriq ikki kishi;
25 Kiriat-Arimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemiy yette yüz qiriq üch kishi;
□
26 Ramahliqlar bilen Gébaliqlar jemiy alte yüz yigirme bir kishi;
27 Mikmashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi;
28 Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemiy ikki yüz yigirme üch kishi;
29 Néboliqlar ellik ikki kishi;
30 Magbishning ewladliri bir yüz ellik alte kishi;
31 ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;
32 Harimning ewladliri üch yüz yigirme kishi;
33 Lod, Hadid we Ononing ewladliri jemiy yette yüz yigirme besh kishi; □
34 Yérixoluqlar üch yüz qiriq besh kishi;
35 Sinaahning ewladliri üch ming alte yüz ottuz kishi.

Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

□ **2:2 «Séraya» —** yaki «Saraya». □ **2:25 «Kiriat-Arimliqlar» —** yaki «Kiriat-Yéarimliqlar». □ **2:33 «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...» —** yaki «Lodliqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...».

36 Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmish üch kishi;
37 Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi;
38 Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi;
39 Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.
40 Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodawiyaning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmish töt kishi;
41 Ghezelkeshlerdin: — Asafning ewladliri bir yüz yigirme sekkiz kishi.
42 Derwaziwenlerning neslidin: — Shallumning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemiy bir yüz ottuz toqquz kishi.

Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar

43 Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabbaotning ewladliri, □
44 Kirosning ewladliri, Siyahaning ewladliri, Padonning ewladliri,
45 Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Akkubning ewladliri,
46 Hagabning ewladliri, Shamlayning ewladliri, Hananning ewladliri, □
47 Giddelning ewladliri, Gaharning ewladliri, Réayahning ewladliri,
48 Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri, Gazzamning ewladliri,
49 Uzzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri, Bisayning ewladliri,
50 Asnahning ewladliri, Meunimning ewladliri, Nefussimning ewladliri,
51 Bakbukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri,
52 Bazlutning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri,
53 Barkosning ewladliri, Siséraning ewladliri, Témahning ewladliri,
54 Neziyaning ewladliri bilen Xatifaning ewladliri.
55 Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — Sotayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Pirudaning ewladliri,
56 Yaalahning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri,
57 Shefetiyaning ewladliri, Xattilning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning ewladliri bilen amining ewladliri.
58 Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning ewladliri jemiy üch yüz toqsan ikki kishi.

Kélip chiqishi naéniq kishiler •••• «Neh.» 7:61-65ni körüng

59 Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addan we Immerdin kelgen bolsimu, lékin ular özlirining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi ikenlikini ispatlap bérelmidi.
60 Bular Délayaning ewladliri, Tobiyaning ewladliri we Nikodaning ewladliri bolup, jemiy alte yüz ellik ikki kishi;
61 kahinlarning ewladliri ichide Xabayaning ewladliri, Kozning ewladliri bilen Barzillayning ewladliri bar idi; Barzillay Giléadliq Barzillayning bir qizini alghachqa ularning éti bilen atalghanidi. □
62 Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmidi; shunga ular «napak» hésablinip kahinliqtin qalduruldi.

□ **2:43 «Ibadetxana xizmetkarliri» —** ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körüng. □ **2:46 «Shamlay» —** yaki «Shalmay». □ **2:61 «Kozning ewladliri» —** yaki «Hakkozning ewladliri».

63 Waliy ularghа: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeysiler, dédi.□

Qaytip kelgüchilerning omumiy sani •••• «Neh.» 7:66-69ni körüng

64 Pütün jamaet jemiy qiriq ikki ming üch yüz atmish kishi;
65 buningdin bashqa ularning yene yette ming üch yüz ottuz yette qul-dédiki bar idi; yene ikki yüz er-ayal ghezelchisi bar idi.
66 Ularning yette yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri,
67 töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

Muqeddes öy üchün teqdim qilin'ghan mal-mülükler •••• «Neh.» 7:70-73nimu körüng

68 Jemet kattiwashliridin beziliri Yérusalémgha we Perwerdigarning öyige kelgen chaghda, Xudaning shu öyi esli ornigha yéngiwashtin sélinishi üchün chin könglidin sowghatlarni teqdim qildi.
69 Ular özlirining qurbigha qarap qurulush xezinisige atmish bir ming darik altun, besh ming mina kümüsh we yüz qur kahin toni teqdim qildi. □
70 Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar we bir qisim xelq qoshulup, ghezelkeshler, derwaziwenler, ibadetxana xizmetkarliri öz sheherlirige makanlashti; qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti.□

3

Qurban'gahning yéngiwashtin sélinishi

1 Israil xelqi herqaysisi öz sheherliride makanlashqanidi; yettinchi aygha kelgende, xelq bir ademdek bolup Yérusalémgha yighildi.
2 Yozadakning oghli Yeshua bilen uning kahin qérindashliri, Shéaltielning oghli Zerubbabel we uning qérindashlirining hemmisi orunliridin qopup, Xudaning adimi Musa pütken qanun kitabida pütülginidek Perwerdigargha köydürme qurbanliq sunush üchün Israilning Xudasining qurban'gahini sélishqa kirishti. ■
3 Gerche ular shu yerlik xelqlerdin qorqsimu, lékin qurban'gahni eslidiki uli üstige sélip, uningda Perwerdigargha atap etigenlik we kechlik köydürme qurbanliq ötküzüshke kirishti. ■
4 Ular yene *muqeddes qanunda* pütülgini boyiche «kepiler héyti»ni ötküzüp, her küni belgilen'gen telepke muwapiq san boyiche künlük köydürme qurbanliqni sunushatti. ■

□ **2:63 «Waliy» —** ibraniy tilidiki «Tirshata» eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». **«urim we tummim»** — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilda sürgün bolghan waqtida yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ularghа tebir bérip menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmidi. □ **2:69 «darik» —** (yaki «draxma») — mushu yerde u Pars impériyesidiki birxil altun tengge; mushu yerde bularning jemiy qimmiti belkim 400-500 gram altun idi; «mina» birxil kümüsh tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüshning jemiy éghirliqi belkim 1800-2700 kilogramche idi. □ **2:70 «Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar... Ibadetxana xizmetkarliri öz sheherlirige makanlashti; qalghan Israil ... öz sheherlirige makanlashti» —** bu ayetning menisi belkim: (1) Kahinlar, Lawiylar qatarliqlar özige yéngiwashtin teqsim qilin'ghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdiki xizmette bolush üchün yéruslémgha yéqin bolghan, shundaqla ularghа teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler **eslide** özige xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashtin ularghа teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti. Köp sheher-yézilar weyran bolghachqa, yaki yat ellerning igidarchiliqi astida bolghachqa, belkim herxil imkaniyet teng bolushi mumkin idi. ■ **3:2** Qan. 12:5, 6 ■ **3:3** Chöl. 28:3 ■ **3:4** Law. 23:34; Chöl. 29:12

5 Shuningdin kéyin ular yene her künlük köydürme qurbanliqlar, yéngi ay qurbanliqi
we Perwerdigarning barliq muqeddes dep békitilgen héytliri üchün teqdim qilinidighan
köydürme qurbanliqlarni, shuningdek herbir kishining könglidin Perwerdigargha atap
sunidighan ixtiyariy qurbanliqlirini sunup turatti. ■
6 Shundaq qilip ular yettinchi ayning birinchi künidin bashlap, köydürme qurbanliqlarni
Perwerdigargha atap sunushqa bashlidi; lékin Perwerdigarning öyining uli téxi sélinmidi.
7 Ular tashchilar bilen yaghachchilargha pul tapshurdi we shundaqla Pars padishahi
Qoreshning ijaziti bilen Zidonluqlar bilen Turluqlargha kédir yaghichini Liwandin
Ottura déngiz arqiliq Yoppagha ekeldürüsh üchün ularga yimek-ichmek we zeytun
méyini teminlidi.

Muqeddes ibadetxanining yéngiwashtin sélinishi

8 Jamaet Yérusalémdiki Xudaning öyige kelgendin kéyin ikkinchi yili ikkinchi ayda
Shéaltiyelning oghli Zerubbabel, Yozadakning oghli Yeshua we ularning kahin we Lawiy
qérindashlirining qaldisi, shuningdek sürgünlüktin qaytip Yérusalémgha kelgenlerning
hemmisi qurulushta ish bashlidi; ular yene yigirme yashtin ashqan Lawiylarni Perw-
erdigarning öyini sélish qurulushigha nazaretchilikke qoydi.
9 Yeshua we uning oghulliri hem qérindashliri, Kadmiyel bilen uning oghulliri, yeni
Yehudaning ewladliri Xudaning öyide ishleydighan ishchilarni nazaret qilishqa bir
niyette atlandi; Hénadadning oghulliri, ularning oghullirimu we qérindash Lawiylar
ularga yardemleshti.□
10 Tamchilar Perwerdigarning öyige ul salidighan chaghda kahinlar xas kiyimlirini
kiyip, kanaylirini chélip, Asafning ewladliri bolghan Lawiylar jangjang chélip, hemmisi
qatar-qatar sep bolup turghuzuldi; ular Dawut belgiligen körsetmiler boyiche Perwerdi-
gargha Hemdusana oqushti.
11 Ular Perwerdigargha atap özara: — «Perwerdigar méhribandur, uning Israilgha bol-
ghan méhir-muhebbiti menggülüktur» dep hemdusana we rehmet-teshekkür éytishti.
Bu chaghda Perwerdigarning öyining uli sélinip bolghachqa, xalayiq Perwerdigarni
medhiyilep towlap tentene qilishti. ■
12 Lékin kahinlardin, Lawiylardin we jemet bashliqliridin nurghunliri, yeni eslide
ilgiriki öyni körgen nurghun qéri ademler köz aldida sélin'ghan bu öyning uligha qarap,
ün sélip yighlap kétishti; nurghun bashqa kishiler xushal bolup tentene qilip towlashti;
□
13 we xelq hetta kimlerning tentene qilishiwatqanliqi bilen kimlerning
yighlawatqanliqini ayriwalalmay qaldi; chünki jamaet tentene qilip qattiq towlishatti;
we bu awaz yiraq-yiraqlargha anglinatti.

4

Öyni yéngiwashtin sélishning tosqunluqqa uchrishi

1 Yehuda we Binyamindiki reqibler sürgünlüktin qaytip kelgenler Israilning Xudasi
Perwerdigargha atap öyni yéngiwashtin salmaqchiken, dégen gepni anglap,

---

■ **3:5** Chöl. 28:11-15; Neh. 10:34 □ **3:9 «Yehudaning ewladliri» —** «Yehuda» mushu yerde belkim «Xodawiya» dégen isimning warianti bolushi mumkin (2:40ni körüng). **«bir niyette atlandi»** — ibraniy tilida: «bir ademdek bolup ornidin turdi». ■ **3:11** Zeb. 136 □ **3:12 «öyni körgen nurghun qéri ademler ... ün sélip yighlap kétishti» —** bezilerning yighlishi xushalliqtin boldi; bezilerning «Bu öy eslidiki oydek heywetlik bolmaydighan boldi» dep oylap hesret-qayghudin boldi («Hag.» 2:3ni körüng).

2 Zerubbabel we jemet bashliqliri bilen körüshüp: — Biz siler bilen bille salayli; chünki bizmu silerge oxshashla silerning Xudayinglarni izlep, bizni bu yerge ekelgen Asuriye padishahi Ésar-Haddonning künliridin tartip uninggha qurbanliq sunup kéliwatimiz, déyishti. ■
3 Lékin Zerubbabel, Yeshua bilen Israilning bashqa jemet bashliqliri ulargha: — Xudayimizgha öy sélishta silerning biz bilen héchqandaq alaqenglar yoq; belki Pars padishahi Qoresh bizge buyrughandek, peqet biz özimizla Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha öy salimiz, déyishti.■
4 Shuningdin kéyin shu yerdiki ahale Yehudalarning qolini ajiz qilip, ularning qurulush qilishigha kashila tughdurup turdi.
5 Ular yene Pars padishahi Qoreshning barliq künliridin taki Pars padishahi Darius textke olturghan waqitqiche, daim meslihetchilerni sétiwélip, Yehudalar bilen qériship, qurulush nishanini buzushqa urunup turdi.□

Reqiblerning Yehudalar üstidin erz qilishi

6 Ahashwérosh textke chiqqan deslepki waqitlarda ular uninggha Yehudiye we Yérusalém ahalisi üstidin bir erzname yazdi. □
7 Shuningdek Artaxshashta künliride Bishlam, Mitridat, Tabeel we ularning qalghan shériklirimu Pars padishahi Artaxshashtagha aramiy tilida bir erz xétini yazdi; xet aramiy tilidin terjime qilindi.□
8 Waliy Rehum bilen diwan bégi Shimshay padishah Artaxshashtagha Yérusalém üstidin töwendikidek erzname yazdi: — □
9 «Mezkur mektupni yazghanlardin, waliy Rehum, katip bégi Shimshay we ularning bashqa hemrahliri bolghan soraqchilar, mupettishler, mensepdarlar, katiplar, arqiwiliqlar, Babilliqlar, Shushanliqlar, yeni Élamiylar □
10 we ulugh janabiy Osnappar Samariye shehirige we *Efrat* deryaning mushu teripidiki bashqa yerlerge orunlashturghan ahalimu bar □
11 (mana bu ularning padishahqa yazghan xétining köchürülmisi) — özlirining deryaning mushu teripidiki xizmetkarliridin padishah aliliri Artaxshashtagha salam!
12 Padishah aliylirige melum bolsunki, özliri tereptin biz terepke kelgen Yehudiylar Yérusalémgha kélishti; ular ashu asiy we sésiq sheherni quruwatidu, ulini yasap püttürdi,

---

■ **4:2** 2Pad. 17:29-41 ■ **4:3** Ezra 1:1, 2, 3 □ **4:5 «Pars padishahi Darius»** — miladiyedin ilgiriki 522-486-yillarda Pars textige olturghan. □ **4:6 «Ahashwérosh»** — bezi alimlar Pars impératori bolghan mushu «Ahashwérosh»ni «Kserksis I» ning özi shu (miladiyedin ilgiriki 486-464-yillar), dep qaraydu. Biraq ispat barki, «Ahashwérosh» yaki «Kserksis» dégen söz eslide isim emes, belki Pars impératorining omumiy bir unwani idi. Shunga biz «Ahashwérosh» dep atalghan padishahni Kambisis (miladiyedin ilgiriki 529-521-yillar), dep qaraymiz. □ **4:7 «Artaxshashta»** — «Artaxshashta» bilen «Artakserksis» bir ademning nami bolup, tarixta u «Artakserksis» dégen (grékche) ismi bilen tonulghan. Bu padishah Kambisis we Darius Xistaspis (miladiyedin ilgiriki 522-486-yillar) ariliqida ötken bolsa kérek. Shunga u: (1) Kambisisni öltürüp textini tartiwalghan «Smerdis» dégen jadugerni (yette ay textke olturghan) yaki bolmisa: (2) Kambisis impérator bilen birlikte hökümranliq qilghan bizge hazir namelum «Artaxshashta» (Artakserksis») isimlik bashqa birsini körsitishi mumkin. U kéyinki alemshumul impérator «Artakserksis» (miladiyedin ilgiriki 486-425-yillar) bolushi mumkin emes; chünki shu kishi 24-ayette tilgha élin'ghan Darius impératordin **kéyin** hökümranliq qildi. □ **4:8 «...Yérusalém üstidin töwendikidek erzname yazdi»** — bu ayettin bashlap 6:18giche «Ezra»ning tékisti aramiy tilida yézilghan. □ **4:9 «...soraqchilar, mupettishler, mensepdarlar, katiplar...»** — yaki «...Dinayliqlar, Afarsatqiliqlar, Tarpellikler, Arfasliqlar,...». **«Shushanliqlar, yeni...»** — yaki «Susa (shehiri)dikiler, yeni...». □ **4:10 «Ulugh janabiy Osnappar»** — Osnappar bolsa Asuriye impératori «Ashurbanipal»ning aramiy tilidiki nami. U miladiyedin ilgiriki 669-yili atisi Ésarhaddonning textige warisliq qildi; miladiyedin ilgiriki 645-yilliri etrapida u Élamning paytexti Shushanni ishghal qilip, uningdiki puqralardin bezilerni Samariyege, shundaqla ottura sherqtiki bashqa yerlerge sürgün qildi. **«derya»** —mezkur kitabta mushu yerdin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu; «mushu teripi» — gherbiy teripi, elwette.

sépilni yasap chiqti we sépilning ullirini bir-birige ulap yasawatidu. □
13 Emdi ulugh padishah aliylirige shu melum bolghayki, mubada bu sheher onglansa, sépil pütküzülse, ular baj tapshurmaydighan, olpan tölimeydighan we paraq tapshurmaydighan boluwalidu, bundaq kétiwerse padishahlarning xezinisige sözsiz ziyan bolidu.
14 Biz ordining tuzini yep turup, padishahimizning bundaq bihörmet qilinishigha qarap turushimizgha qet'iy toghra kelmeydu, shu sewebtin padishahimizgha melum qilishqa jür'et qilduq. □
15 Shuning üchün *aliylirining* ata-bowilirining tarixnamisini sürüshte qilishlirini teshebbus qilimiz; sili tarixnamidin bu sheherning ehwalini bilip, uning padishahlarghimu, herqaysi ölkilergimu ziyan yetküzüp kelgen asiy bir sheher ikenlikini, qedimdin tartip bu sheherdikiler aghdurmichiliq térighanliqini bilgeyla; del shu sewebtin bu sheher weyran qilin'ghanidi.
16 Shunga biz aliylirigha shuni uqturmaqchimizki, eger bu sheher qurulsa, sépilliri pütküzülse, undaqta silining deryaning mushu teripidiki yerlerge héchqandaq igidarchiliqliri bolmay qalidu».

Padishahning ish toxtitilsun dep yarliq chüshürüshi

17 Padishah mundaq jawab yollidi: —
«Waliy Rehum, diwan bégi Shimshaygha we Samariye hem Deryaning shu teripidiki bashqa yerlerde turushluq hemrahliringlargha salam! □
18 Silerning bizge yazghan erz xétinglar méning aldimda éniq qilip oqup bérildi. □
19 Tekshürüp körüshni buyruwidim, bu sheherning derweqe qedimdin tartip padishahlargha qarshi chiqip isyan qozghighan, sheherde daim asiyliq-qozghilang kötürüshtek ishlarning bolup kelgenliki melum boldi.
20 Ilgiriki waqitlarda qudretlik padishahlar Yérusalémgha hökümranliq qilip, Deryaning shu teripidiki pütün yerlerni idare qilip kelgen, ular shulargha béqinip baj, olpan we pariqini tapshurup kelgeniken.
21 Emdi siler buyruq chüshürüp u xelqni ishtin toxtitinglar, mendin bashqa yarliq chüshürülmigüche, bu sheherni yéngiwashtin qurup chiqishqa bolmaydighanliqi uqturunglar.
22 Bu ishni ada qilmay qélishtin pexes bolunglar; padishahlargha ziyan keltüridighan apet némishqa küchiyiwéridiken?».
23 Padishah Artaxshashtaning yarliqining köchürülmisi Rehumgha, diwan bégi Shimshay hem ularning hemrahliriga oqup bérilishi bilenla, ular alman-talman Yérusalémdiki Yehudalarning qéshigha chiqip, herbiy küch ishlitip, ularni ishni toxtitishqa mejbur qildi.
24 Shuning bilen Yérusalémdiki Xudaning öyidiki ishlar toxtidi; ish taki Pars padishahi Darius textke chiqip ikkinchi yilighiche toxtaghliq qaldi.

5

Muqeddes öyni yene bir qétim yéngiwashtin sélish

□ **4:12 «sépilni yasap chiqti we sépilning ullirini bir-birige ulap yasawatidu»** — mushu gep birinchidin öz-özige zit kélidu. Qandaqsige sépil ulliri téxi «bir-birige ulanmay» turup sépil yasilip bolidu? 13-ayette xatirilen'gen öz bayanlirimu ularning shu sözige reddiye bolidu. Ikkinchidin, bu sözler pütünley yalghan. Yehudiy xelqi peqet ibadetxana (Qoresh padishahning eslidiki yarliqi boyiche) quruwatatti. Sépilning özi bolsa, xarabilik ehwalda idi. Mesilen «Neh.» 1:3ni körüng. □ **4:14 «bundaq bihörmet qilinishigha...»** — yaki «bundaq ziyan tartishigha...». □ **4:17 «Deryaning shu teripi»** — Efrat deryasining gherbiy teripi. □ **4:18 «aldimda éniq qilip oqup...»** — yaki «aldimda terjime qilinip oqup....».

1 Bu chaghda peyghemberler, yeni Hagay peyghember bilen Iddoning oghli Zekeriya peyghember Yehudiye we Yérusalémdiki Yehudiylargha bésharet bérishke bashlidi; ular Israilning Xudasining namida ularga bésharet bérishti. ■
2 Shuning bilen Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yozadakning oghli Yeshua qopup Yérusalémdiki Xudaning öyini yéngiwashtin sélishqa bashlidi; Xudaning peyghemberliri ular bilen bille bolup ularga yardem berdi.
3 Shu chaghda Deryaning gherb teripining bash waliysi Tattinay bilen Shétar-Boznay hem ularning hemrahliri ularning yénigha kélip: «Kim silerge bu öyni yéngiwashtin sélishqa, bu qurulushni püttürüshke buyruq berdi?» dep soridi. □
4 Ular yene: «Bu qurulushqa mes'ul bolghuchilarning ismi néme?» dep soridi.
5 Lékin Xudaning neziri Yehuda aqsaqallirining üstide idi, shunga bash waliy qatarliqlar padishah Dariusqa melum qilghuche, shundaqla uningdin bu heqte birer jawab yarliq kelgüche ularning qurulush ishini tosmidi.

Padishah Dariusqa yene bir erz melum qilinishi

6 Deryaning gherb teripining waliysi Tattinay bilen Shétar-Boznay hem ularning hemrahliri, yeni Deryaning gherb teripidiki afarsaqliqlar padishah Dariusqa xet ewetti; xetning köchürülmisi mana töwendikidek:
7 Ular padishahqa ewetken melumatta mundaq déyilgen: «Darius aliylirigha chongqur aman-ésenlik bolghay!
8 Padishahimizgha shu ish yétip melum bolsunki, biz Yehudiyege, ulugh Xudaning öyige bérip körduqki, shu öy yoghan tashlar bilen yasiliwatidu, tamliriga limlar ötküzülüp sélinmaqta; bu qurulush téz sür'ette ongushluq élip bériliwétiptu. □
9 Andin biz u yerdiki aqsaqallardin: — Kim silerge bu öyni sélishqa, bu qurulushni püttürüshke buyruq berdi? — dep soriduq.
10 We aliylirigha melum bolsun üchün ularning isimlirini soriduq, shuningdek ularning bashliqlirining ismilirini pütüp xatirilimekchi iduq.
11 Ular bizge: «Biz asman-zéminning Xudasining qulliri, biz hazir buningdin uzun yillar ilgiri sélin'ghan öyni yéngiwashtin séliwatimiz. Mushu öyni eslide Israilning ulugh bir padishahi saldurghanidi.
12 Lékin ata-bowilirimiz asmandiki Xudaning ghezipini keltürüp qoyghachqa, Xuda ularni Kaldiyelik Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghan; u bu öyni chaqturuwétip, xelqni Babilgha tutqun qilip eketken. ■
13 Lékin Babil padishahi Qoreshning birinchi yili padishah Qoresh Xudaning bu öyini yéngiwashtin sélishqa yarliq chüshürgen. ■
14 We Néboqadnesar Yérusalémdiki bu ibadetxanidin élip Babil butxanisigha apirip qoyghan Xudaning öyidiki altun-kümüsh qacha-quchilarnimu padishah Qoresh ularni Babil butxanisidin epchiqturup, Sheshbazar isimlik bir kishige tapshurghan; u uni bash waliy qilip teyinligenidi ■
15 hem uninggha: — Bu qacha-quchilarni élip ularni Yérusalémdiki ibadetxanigha apirip qoyghin; Xudaning öyi esli jayigha yéngiwashtin sélinsun, dep buyrughan.
16 Andin shu Sheshbazar dégen kishi kélip, Yérusalémdiki Xudaning öyige ul salghan; ene shu waqittin bashlap hazirghiche yasiliwatidu, téxi pütmidi» dep jawap berdi.
17 Emdi aliylirigha layiq körünse, padishahimizning shu yerde, yeni Babildiki xezinini axturup béqishini, u yerde padishah Qoreshning Yérusalémdiki Xudaning öyini yéngiwashtin sélish toghrisida chüshürgen yarliqining bar-yoqluqini tekshürüp béqishini

■ **5:1** Hag. 1:1; Zek. 1:1 □ **5:3 «bu qurulushni...»** — yaki «bu tamni...». □ **5:8 «...téz sür'ette ongushluq élip bériliwétiptu»** — yaki «...estayidilliq bilen ongushluq élip bériliwétiptu». ■ **5:12** 2Tar. 36:16-21 ■ **5:13** 2Tar. 36:22,23; Ezra 1 ■ **5:14** Ezra 1:8

soraymiz hem padishahimizning bu ish toghrisida öz iradisini bizge bildürüp qoyushini ötünimiz».

6

Padishah Dariusning ilgiriki padishahning yarliqini tépishi

1 Andin padishah Darius Babildiki dölet-bayliqlar saqlan'ghan «Arxiplar öyi»ni tekshürüp chiqishqa yarliqlarni chüshürdi. □
2 Média ölkisidiki Axméta qel'esidin bir oram qeghez tépildi, uningda mundaq bir xatire pütülgen: □
3 «Padishah Qoreshning birinchi yili, padishah Qoresh Yérusalémdiki Xudaning öyige dair mundaq bir yarliq chüshüridu: — «Qurbanliq sunulidighan orun bolush üchün bu öy yéngiwashtin sélinsun; uli puxta sélinsun, öyning igizliki atmish gez, kengliki atmish gez bolsun. □
4 Üch qewet yoghan tash, bir qewet yéngi yaghach bilen sélinsun, barliq xirajet padishahliq xezinisidin chiqim qilinsun.
5 Eslide Néboqadnesar Yérusalémdiki ibadetxanidin élip Babilgha apirip qoyghan, Xudaning öyidiki altun-kümüsh qacha-quchilarning hemmisi qayturup kélinip, Yérusalémdiki ibadetxanigha qaytidin yetküzülüp, herbiri öz jayigha qoyulsun; ular Xudaning öyige quyulsun!».

Padishahning muqeddes öyni dawamliq yéngiwashtin sélishqa buyruq chüshürüshi

6 *Dariustin yarliq chüshürülüp*: «— Shunga, i deryaning shu teripining bash waliysi Tattinay we Shétar-Boznay hem silerning hemrahliringlar, yeni Deryaning shu teripidiki afarsaqliqlar, emdi siler u yerdin néri kétinglar! □
7 Xudaning öyining qurulushi bilen karinglar bolmisun; Yehudiylarning bash waliysi bilen Yehudiylarning aqsaqallirining Xudaning bu öyini eslidiki ornigha sélishigha yol qoyunglar.
8 Shuningdek men Xudaning bu öyining sélinishi üchün Yehudalarning aqsaqalliri toghruluq silerge buyruq chüshürdumki: — Deryaning gherb teripidin, padishahliq xezinisige tapshurulghan baj kirimidin siler kéchiktürmey shu ademlerge toluq xirajet ajritip béringlar, qurulush héch toxtap qalmisun. □
9 Ulargha néme kérek bolsa, jümlidin asmandiki Xudagha köydürme qurbanliq sunushqa, meyli erkek torpaq bolsun, qochqar yaki qozilar bolsimu, shular bérilsun; yene Yérusalémdiki kahinlarning belgiligini boyiche bughday, tuz, sharab yaki zeytun maylar bolsun shularning birimu kem qilinmay, her küni temin étip turulsun.
10 Shuning bilen ular asmandiki Xudagha xushbuy qurbanliqlarni keltürüp, padishahqa we padishahning ewladlirigha uzun ömür tilisun. □
11 Men yene buyruymenki, kimki bu yarliqni özgertse, shu kishining öyining bir tal limi sughuruwélinip tiklen'gendin kéyin, shu kishi uninggha ésip mixlap qoyulsun, öyi exletxanigha aylanduruwétilsun! □

□ **6:1 «Arxiplar öyi»** — aramiy tilida «Oram arxiplar öyi». □ **6:2 «Axméta»** — tarixta bu qel'e adette «Ekbatana» dégen nami bilen tonulghan. □ **6:3 «Öyning igizliki atmish gez, kengliki atmish gez…»** — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ **6:6 «Deryaning shu teripi»** — Efrat deryasining gherb teripini körsitidu. □ **6:8 «kéchiktürmey…»** — yaki «estayidilliq bilen…». □ **6:10 «padishahning ewladliriga uzun ömür tilisun»** — aramiy tilida «padishah we uning oghullirining hayatini tilisun». □ **6:11 «exletxanigha aylanduruwétilsun!»** — yaki «hajetxanigha aylanduruwétilsun!».

12 We Özining namini shu yerde qaldurghan Xuda mushu Yérusalémdiki öyini özgertishke yaki buzushqa qol uzartqan herqandaq padishah yaki xelqni halak qilsun! Men Darius mushu yarliqni chüshürdum, estayidilliq bilen beja keltürülsun!» déyildi.

Ibadetxanining pütküzülüshi

13 Andin Deryaning gherb teripining bash waliysi Tattinay, Shétar-Boznay we ularning hemrahliri padishah Dariusning ewetken yolyoruqi boyiche estayidilliq bilen shu ishni beja keltürdi.
14 Yehudiylarning aqsaqalliri qurulushni dawamlashturup, Hagay peyghember we Iddoning oghli Zekeriyaning bésharet bérishliri bilen shu ishta ronaq tapti. Ular Israilning Xudasining emri boyiche, shundaqla Qoresh, Darius we Artaxshashta qatarliq Pars padishahlirining emri boyiche ishlep, öyni yéngiwashtin qurup chiqish ishini püttürdi.
15 Bu öy Darius padishahi seltenitining altinchi yili, Adar éyining üchinchi küni pütküzüldi.

Öyning Xudagha atilishi

16 Israillar — kahinlar, Lawiylar we qalghan sürgünlüktin qaytip kelgen xelqlerning hemmisi Xudaning bu öyini uninggha atash murasimini xushal-xuramliq bilen ötküzdi.
17 Öyni Xudaning Özige atash murasimida ular yüz torpaq, ikki yüz qochqar we töt yüz qoza sundi hem Israil qebililirining sani boyiche barliq Israil üchün gunah qurbanliqi süpitide on ikki tékini sundi.
18 Ular yene Yérusalémdiki Xudaning ibadet-xizmitini öteshke, Musaning kitabida yézilghini boyiche, kahinlarni öz nöwiti boyiche, Lawiylarni guruppiliri boyiche turghuzdi.□ ■

Ötüp kétish héytining ötküzülüshi

19 Birinchi ayning on tötinchi küni sürgünlüktin qaytip kelgenler «ötüp kétish héyti»ni ötküzdi. ■
20 Chünki kahinlar we Lawiylar bir niyet bilen birlikte paklinish resimlirini ötküzüp, hemmisi paklandi; andin ular barliq sürgünlüktin qaytip kelgenler we ularning qérindishi bolghan kahinlar we hem özliri üchün ötüp kétish héytigha atighan *qozilirini* soydi.
21 Sürgünlüktin *yéngila* qaytip kelgen Israillar we shuningdek Israilning Xudasi Perwerdigarni izdep, özlirini zémindiki yat elliklerning bulghashliridin ayrip chiqqan barliq kishiler qoza göshlirini birlikte yéyishti.
22 Ular pétir nan héytini xushal-xuramliq ichide yette kün ötküzdi; chünki Perwerdigar ularni xushalliqqa chömdürdi hem Asuriye padishahining könglini ularga mayil qilip, Özining öyini — Israilning Xudasining öyini qurushqa ularning qolini mustehkemlidi.□

7

Kahin Ezraning Babildin qaytip kélishi

1 Shu ishlardin kéyin Pars padishahi Artaxshashta seltenet sürgen mezgilde Ezra dégen kishi *Babildin Yérusalémgha chiqti.* U Sérayaning oghli, Séraya Azariyaning oghli, Azariya Hilqiyaning oghli,

---

□ **6:18 «Musaning kitabi»** — belkim Tewratning 1-, 2-, 3-, 4- we 5-qisimlirini körsitidu. ■ **6:18** Chöl. 3:6, 32; 8:11; 1Tar. 24:1 ■ **6:19** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Chöl. 28:16; Qan. 16:2 □ **6:22 «Asuriye padishahining köngli»** — Pars impératorini «Asuriye padishahi» dep atash qiziq ish. Shübhisizki, Pars impératori «Babil padishahi», shundaqla «Asuriye padishahi» dégen unwanlargha warisliq qilghan.

2 Hilqiya Shallumning oghli, Shallum Zadokning oghli, Zadok Axitubning oghli,
3 Axitub Amariyaning oghli, Amariya Azariyaning oghli, Azariya Mérayotning oghli,
4 Mérayot Zerahiyahning oghli, Zerahiyah Uzzining oghli, Uzzi Bukkining oghli,
5 Bukki Abishuaning oghli, Abishua Finihasning oghli, Finihas Eliazarning oghli, Eliazar bolsa bash kahin Harunning oghli idi;
6 — Ezra dégen bu kishi Babildin qaytip chiqti. U Israilning Xudasi Perwerdigar Musagha nazil qilghan Tewrat qanunigha pishqan tewratshunas idi; uning Xudasi bolghan Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa, u némini telep qilsa padishah shuni bergenidi. □
7 Padishah Artaxshashtaning yettinchi yili bir qisim Israillar, kahinlar, Lawiylar, ghezelkeshler, derwaziwenler we ibadetxana xizmetkarliri uning bilen birlikte Yérusalémgha qaytip chiqti. □
8 *Ezra* emdi padishahning seltenitining yettinchi yili beshinchi ayda Yérusalémgha yétip keldi.
9 Birinchi ayning birinchi küni u Babildin chiqishqa teyyarlandi; Xudaning shepqetlik qoli uningda bolghachqa, u beshinchi ayning birinchi küni Yérusalémgha yétip keldi.
10 Chünki Ezra köngül qoyup Perwerdigarning Tewrat-qanunini chüshinip tehsil qilishqa hem uninggha emel qilishqa we shuningdek Israil ichide uningdiki höküm-belgilimilerni ögitishke niyet qilghanidi.

Padishah Artaxshashtaning Ezragha tapshurghan yarliq xéti

11 Mana bu padishah Artaxshashta kahin hem Tewratshunas Ezragha tapshurghan yarliq xétining köchürülmisi: — (Ezra Perwerdigarning emrlirige ait ishlargha hem Uning Israillargha tapshurghan belgilimilirige pishqan tewratshunas idi): —
12 «Menki padishahlarning padishahi Artaxshashtadin asmanlardiki Xudaning mukemmel Tewrat-qanunigha pishqan tewratshunas kahin Ezragha salam! □
13 Emdi men shundaq yarliq chüshürimenki, padishahliqimda turuwatqan Israillardin, shundaqla ularning kahin we Lawiyliridin kimler Yérusalémgha bérishni xalisa, hemmisi séning bilen bille barsa bolidu.
14 Chünki sen padishah we uning yette meslihetchisi teripidin teyinlen'gen ikensen, qolungdiki Xudaning qanun kitabida éytilghanliri boyiche, Yehudiye we Yérusalémgha tekshürüsh-hal sorashqa ewetilgensen.
15 Sen padishah we uning meslihetchiliri öz ixtiyari bilen Israilning Xudasigha sun'ghan altun-kümüshlerni kötürüp bérip uninggha teqdim qil (uning makani Yérusalémdidur); ■
16 Shuningdek qolung pütkül Babil ölkiside qanchilik altun-kümüshlerni tapalisa, shuni xelq we kahinlar Yérusalémdiki Xudaning öyige teqdim qilishqa öz ixtiyari bilen bergen sowghatlargha qoshup aparghin.
17 Sen bu pullargha éhtiyatchanliq bilen qurbanliqlar üchün torpaq, qochqar, qoza we qoshumche ashliq hediyeliri hem sharab hediyeliri sétiwélip, bularni Yérusalémdiki Xudayinglarning öyidiki qurban'gahqa sun'ghin.
18 Qalghan altun-kümüshlerni sen we jemetingdikilerge qandaq qilish muwapiq körünse, Xudayinglarning iradisi boyiche shundaq qilinglar.

□ **7:6 «qaytip chiqti» —** muqeddes kitabta «Yérusalémgha bérish», yaki «Yérusalémgha kélish» dégen söz daim dégüdek «Yérusalémgha chiqish» dégen ibare bilen ipadilinidu (mesilen, «Yer.» 31:6). **«Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa...»** — Tewratta «Perwerdigarning qoli uningda bolghachqa» dégen sözler köp yerlerde uchraydu, u: «Perwerdigar uninggha medet bergechke» dégen menini bildüridu. □ **7:7 «ibadetxana xizmetkarliri» —** ibraniy tilida «Netiniylar». 2:43ni körüng. □ **7:12 «Xudaning mukemmel Tewrat-qanuni» —** bu ayettiki «mukemmel» dégen sözning bashqa terjimilerdiki orni bizning terjimimizdikige oxshash bolmasliqi mumkin: — Mesilen «Artaxshashtadin... Xudaning qanunigha **mukemmel** Tewratshunas bolghan kahin ezragha...» yaki «Artaxshashtadin... Ezragha **mukemmel** salam (xatirjemlik) bolghay». ■ **7:15** Ezra 8:25

19 Séning Xudayingning öyidiki ishlargha ishlitishke sanga bergen qacha-quchilarni Yérusalémdiki Xudaning aldigha qoy.
20 Eger shuningdek sanga Xudayingning öyidiki qalghan ishlargha chiqim qilidighan'gha néme xirajet kérek bolsa, sen padishah xezinisidin élip ishletkin.
21 Shuning bilen menki padishah Artaxshashtadin deryaning shu gherb teripidiki barliq xezine beglirige shundaq buyruq chüshürimenki, asmandiki Xudaning Tewrat-qanunining alimi bolghan kahin Ezra silerdin némini telep qilsa, siler estayidilliq bilen uning déginidek béjiringlar.
22 Uning alidighini kümüsh yüz talantqiche, bughday yüz korghiche, sharab yüz batqiche, zeytun méyi yüz batqiche bolsun, tuzgha chek qoyulmisun. □
23 Asmanlardiki Xuda némini emr qilsa, shu asmanlardiki Xudaning öyi üchün estayidilliq bilen béjirilsun; némishqa *Xudaning* ghezipini padishah we oghullirining padishahliqigha chüshürgüdekmiz?
24 Biz shunimu silerge melum qilimizki, omumen kahinlar, Lawiylar, ghezelkeshler, derwaziwenler, ibadetxana xizmetkarliri we Xudaning bu öyide xizmet qilidighanlarning héchqaysisidin baj, olpan we paraq élishqa bolmaydu.
25 Emdi sen ey Ezra, Xudayingning sende bolghan hékmitige asasen, Deryaning shu gherb teripide Xudayingning Tewrat-qanunini bilgen, barliq xelqning dewasini soraydighan, ularni idare qilidighan soraqchi we hakimlarni teyinligin; we Tewrat-qanunini bilmeydighanlargha bolsa, ulargha bularni ögitinglar. □
26 Xudayingning qanunigha we padishahliqning qanunigha riaye qilmaydighanlar bolsa, uning üstidin adaletlik bilen höküm chiqirilsun; u ölümge, yaki sürgün'ge yaki malmülkini musadire qilishqa we yaki zindan'gha tashlashqa höküm qilinsun».

Ezraning Xudagha Hemdusana oqushliri

27 *Ezra mundaq dédi* — Ata-bowilirimizning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishahning könglige, Yérusalémdiki Perwerdigarning öyini shundaq körkem bézesh niyitini saldi,
28 yene méni padishah we meslihetchiliri aldida hem padishahning möhterem emirliri aldida iltipatqa érishtürdi. Perwerdigar Xudayimning qoli mende bolup, U méni gheyretlendürgechke, özüm bilen bille *Yérusalémgha* chiqishqa Israillar ichidin birnechche mötiwerlerni yighdim.

8

Ezra bilen bille qaytqanlarning sani

1 Padishah Artaxshashta seltenet sürüp turghan waqitta, Babildin méning bilen bille qaytqanlarning ata jemet bashliqliri we ularning nesebnamiliri töwendikiche: —
2 Finihasning ewladliridin Gershon, Itamarning ewladliridin Daniyal, Dawutning ewladliridin Hattush,
3 Shékaniyaning ewladliridin, yeni Paroshning ewladliridin Zekeriya we uning bilen nesebnamide tizimlan'ghan erkekler jemiy bir yüz ellik kishi; □

□ **7:22 «kümüsh yüz talantqiche, bughday yüz korghiche, sharab yüz batqiche,...»** — bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki hazir bizge namelum, belkim 45 kilogram bolushi mumkin; shunga 100 talant kümüsh belkim 4 tonniche bolatti; bir «kor» 220 litr, 100 kor bughday 30 tonna, bir «bat» 22 litr, 100 bat 2200 litr bolatti. □ **7:25 «Emdi sen ey Ezra, Xudayingning sende bolghan hékmitige asasen...»** — ibraniy tilida «Emdi sen qolungda tutqan Xudayingning hékmitige asasen...». □ **8:3 «Shékaniyaning ewladliridin»** — bashqa birxil terjimisi (2-ayet bilen birleshtürülüp): «Dawutning ewladliridin, Hattush, yeni Shékaniyaning oghli, Paroshning ewladliridin... ».

4 Pahat-Moabning ewladliridin Zerahiyahning oghli Elyoyinay we uning bilen bille qaytqan erkekler ikki yüz kishi;
5 Shékaniyaning ewladliridin bolghan Yahaziyelning oghli we uning bilen bille qaytqan erkekler üch yüz kishi; □
6 Adinning ewladliridin Yonatanning oghli Ebed we uning bilen bille qaytqan erkekler ellik kishi;
7 Élamning ewladliridin Ataliyaning oghli Yeshaya we uning bilen bille qaytqan erkekler yetmish kishi;
8 Shefatiyaning ewladliridin Mikailning oghli Zebadiya we uning bilen bille qaytqan erkekler seksen kishi;
9 Yoabning ewladliridin Yehiyelning oghli Obadiya we uning bilen bille qaytqan erkekler ikki yüz on sekkiz kishi;
10 Shélomitning ewladliridin Yosifiyaning oghli we uning bilen bille qaytqan erkekler bir yüz atmish kishi; □
11 Bibayning ewladliridin Bibayning oghli Zekeriya we uning bilen bille qaytqan erkekler yigirme sekkiz kishi;
12 Azgadning ewladliridin Hakkatanning oghli Yohanan we uning bilen bille qaytqan erkekler bir yüz on kishi;
13 Adonikamning ewladliridin eng axirida qaytqanlarning isimliri Elifelet, Jeiyel we Shémaya bolup, ular bilen bille qaytqan erkekler atmish kishi; □
14 Bigwayning ewladliridin Utay bilen Zabbud we ular bilen bille qaytqan erkekler yetmish kishi.

Lawiylar bilen ibadetxana xizmetkarliri — yeni «netaniylar» — ularning chaqirtilishi

15 — Men ularni Axawagha aqidighan Deryaning boyigha yighdim; biz u yerde chédir tikip üch kün turduq. Xelqni we kahinlarni arilap qarisam u yerde Lawiylar yoq iken. □
16 Shunga men bashliqlardin Eliézer, Ariyel, Shémaya, Elnatan, Yarib, Elnatan, Natan, Zekeriya bilen Meshullamlarni we ularga qoshup oqumushluq alimlardin Yoarib bilen Elnatanni chaqirtip kélip,
17 ularga hawale qilip Kasifiya dégen yerge, Iddo dégen Ataman bilen körüshüshke ewettim. Men Kasifiya dégen yerde Iddogha we uning ibadetxana xizmetkarliri bolghan qérindashlirigha deydighan geplerni aghzigha sélip, ularning bu yerge Xudayimizning öyi üchün xizmet qilidighan xizmetchilerni bizge ekélishni ötündum.
18 Xudayimizning shapaetlik qoli bizde bolghachqa, ular bizge Israilning ewrisi, Lawiyning newrisi Mahlining ewladliri ichidin oqumushluq bir ademni, yeni Sherebiyani we uning oghulliri hem qérindashliri bolup jemiy on sekkiz kishini bashlap keldi.
19 Ular yene Hashabiya we uning bilen bille Merarining ewladliridin Yeshaya hem uning qérindashliri hem ularning oghulliri bolup, jemiy yigirme kishini,
20 Yene ilgiri Dawut we uning emirliri Lawiylarning xizmitide bolushqa teyinligen «Netiniylar»din ikki yüz yigirme kishini bashlap keldi, bularning hemmisi isimliri bilen tizimlandi.□

Qaytip kélishke teyyarlinish

□ **8:5 «Shékaniyaning ewladliridin bolghan Yahaziyelning oghli»** — kona grékche terjimisi (LXX)de «Zattuning ewladliridin Yahaziyelning oghli Shékaniya» déyilgen. Bu kona terjime toghra bolushi mumkin. □ **8:10 «Shélomitning ewladliridin Yosifiyaning oghli»** — kona grékche terjimisi (LXX)de «Banining ewladliridin Yosifiyaning oghli Shélomit» déyilgen. Bu kona terjime toghra bolushi mumkin. □ **8:13 «Adonikamning ewladliridin eng axirida qaytqanlar...»** — yaki «Adonikamning ewladliridin, yeni eng axirida qaytqanlar...» □ **8:15 «Lawiylar yoq iken»** — kahinlar özliri Lawiylar, elwette (peqet Harunning ewladliri kahin bolidu); mushu yerde déyiliwatqini kahinliqtin bashqa rohiy xizmet qilalaydighan Lawiylarni körsitidu. □ **8:20 «Netiniylar»** — ibadetxana xizmetkarliri.

21 Shu chaghda Axawa deryasi boyida men Xudayimizning aldida özümizni töwen
qilip, özimiz we kichik balilirimiz hem barliq mal-mülkimiz üchün Xudayimizdin aq yol
tileshke roza tutayli, dep jakarlidim.
22 Chünki biz eslide padishahqa: «Xudayimizning qoli Uni barliq izdigenlerning üstige
iltipat körsitishke qoyulidu; lékin Uning qudriti bilen ghezipi Özini tashlighanlargha
zerbe bérishke teyyardur» dégeniduq, emdi yene uningdin yoldiki düshmenlerge taqabil
turushqa piyade we atliq leshkerler teyinlep bérishni telep qilghanliqimdin xijil bolup
qaldim.
23 Shuning bilen biz roza tutup Xudayimizdin shu ish toghruluq ötünduq, u duayimizni
ijabet qildi.

Muqeddes öy üchün hediye qilin'ghan sowghatlar

24 Men kahin bashliri ichidin on ikki ademni we Sherebiya, Hashabiya we ular bilen
bille bolghan aka-ukiliridin on ademni tallap,
25 ulargha altun, kümüsh we qacha-quchilarni, yeni padishah, uning meslihetchiliri,
emirliri we shuningdek shu yerde turuwatqan barliq Israillar «köydürme hediye»
süpitide Xudayimizning öyige hediye qilghan sowghatlarni tapshurdum. ■
26 Men kümüshtin alte yüz ellik talant, yüz talant éghirliqtiki kümüsh qacha-qucha, yüz
talant altunni ularning qoligha ölchep tapshurdum.□
27 Ulargha tapshurghanlirimdin yene altun das yigirme bolup, qimmiti ming darik,
süpetlik we walildap parqiraydighan mis chong das ikki bolup, altundek qimmetlik idi.
□
28 Men ulargha: — Siler Perwerdigargha muqeddestursiler, qacha-quchilarmu muqed-
destur, altun-kümüshler ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigargha ixtiyariy hediye
qilin'ghan sowghattur.
29 Taki Yérusalémdiki Perwerdigarning öyidiki ambar-xezinilerge yetküzüp, kahinlar we
Lawiylarning bashliri we Israillarning qebile-jemet bashliqlirining aldida tarazidin
ötküzgüche bularni obdan qarap qoghdanglar, dédim.
30 Shuning bilen kahinlar bilen Lawiylar Yérusalémdiki Xudayimizning öyige
apiridighan, tarazidin ötküzülgen shu altun-kümüsh we qacha-quchilarni
tapshuruwaldi.

Yérusalémgha yétip kélish

31 Shuning bilen birinchi ayning on ikkinchi küni biz Axawa deryasining boyidin
qozghilip Yérusalémgha chiqishqa mangduq. Xudayimizning qoli üstimizde bolghachqa,
u bizni düshmenlirimizdin we yolda paylap turghan qaraqchilardinmu qutquzdi.
32 Biz Yérusalémgha kélip u yerde üch kün turduq;
33 tötinchi küni Xudayimizning öyide altun-kümüsh we qacha-quchilar tarazida ölchinip
kahin Uriyaning oghli Meremotning qoligha tapshuruldi; uning yénida Finihasning
oghli Eliazar, yene Lawiylardin Yeshuaning oghli Yozabad bilen Binnuiyning oghli
Noadiyahlar bar idi.
34 Hemme nerse sani boyiche we éghirliqi boyiche ölchendi we shuning bilen bille
herbirining éghirliqi pütüp qoyuldi.

■ **8:25** Ezra 7:14, 15 □ **8:26 «kümüshtin alte yüz ellik talant... yüz talant altun...»** — shu dewrdiki Israillar arisida bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki bizge éniq emes; «kümüshning talanti» bolsa belkim 45 kilogram, «altunning talanti» belkim 90 kilogram bolushi mumkin; shunga 650 talant kümüsh belkim 29 tonniche bolatti, 100 talant kümüsh 6.5 tonniche, 100 talant altun 9 tonniche bolatti. □ **8:27 «darik» —** (yaki «draxma») — Pars impéryesidiki birxil altun tengge; mushu yerde bu daslarning qimmiti 400-500 kilogram altun'gha barawer idi.

35 Shu chaghda esli élip kétilgenlerning ewladliri, yeni sürgünlüktin qaytqanlar Israillarning Xudasigha «köydürme qurbanliq» süpitide pütkül Israil üchün on ikki torpaq, toqsan alte qochqar, yetmish yette qoza sundi, yene gunah qurbanliqi süpitide on ikki téke sundi; bularning hemmisi Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq idi.
36 Ular padishahning yarliq xetlirini padishahning waliyligha we Deryaning bu gherb teripidiki hökümdarlargha tapshuruwidi, ular xelqqe we Xudaning öyining ishligha izchil yardem berdi.

9

Xelqning yat ellerge egiship sadaqetsizliq qilishi — Ezraning Israilning gunahlirini tonup dua qilishi

1 Bu ishlar pütkendin kéyin emirler méning bilen körüshkili yénimgha kélip: — Israillar, kahinlar we Lawiylar özlirini mushu zéminlardiki taipilerdin, yeni ularning yirginchlik adetliridin ayrip turmidi, — démek, ular Qanaaniylar, Hittiylar, Perizziyler, Yebusiylar, Ammoniylar, Moabiylar, Misirliqlar we Amoriylargha egiship mangdi.
2 Chünki ular bu yat taipilerdin özlirige we oghulligha xotun élip bérip, *Xudagha* xas muqeddes nesilni mushu zéminlardiki taipiler bilen arilashturuwetti; uning üstige, emirler bilen emeldarlar bu sadaqetsizlikning bashlamchiliridur, — déyishti.
3 Men bu ishni anglapla könglek bilen tonumni yirtip, chach-saqallirimni yulup ghem-qayghugha chüshüp olturup kettim.
4 We Israilning Xudasining sözliridin qorqup titrigenlerning herbiri sürgünlüktin qaytip kelgenlerning sadaqetsizliki tüpeylidin yénimgha keldi. Men taki kechlik qurbanliq sunulghuche ghem-qayghugha chömüp olturdum.
5 Kechlik qurbanliq waqtida men özümni töwen qilghan halettin turup, könglek we tonum yirtiq halda Xudayim Perwerdigargha yüzlinip tizlinip olturup, qollirimni yéyip,
6 dua qilip: — «Ah Xudayim, shermendilikte yüzümni sanga qaritishtin iza tartmaqtimen, i Xudayim; chünki qebihliklirimiz toliliqidin bashlirimizdin ashti, asiyliq-itaetsizlikimiz asmanlargha taqashti. ■
7 Ata-bowilirimizning künliridin tartip bügün'ge qeder zor itaetsizlikte yürüp kelduq, shunga qebihliklirimiz tüpeylidin biz, bizning padishahlirimiz we kahinlirimiz xuddi bügünki kündikidek herqaysi yurtlardiki padishahlarning qoligha chüshüp, qilichqa, sürgünlükke, bulang-talanggha, nomusqa tapshurulduq.□
8 Emdi hazir azghine waqit Xudayimiz közlirimizni nurlandurup, qulluqimizda bizge azghina aram bérilsun dep, qéchip qutulghan bir qaldini saqlap qélip, bizge özining muqeddes jayidin xuddi qaqqan qozuqtek muqim orun bérip, bizge Xudayimiz Perwerdigardin iltipat körsitildi. □
9 Chünki biz hazir qullarmiz; halbuki, Xudayimiz mushu qulluqimizda yenila bizni tashliwetmey, belki Pars padishahlirining aldida rehimge érishtürüp, Xudayimizning öyini sélip, xarabileshken jaylirini yéngiwashtin onglashqa bizni rohlandurdi, shundaqla bizni Yehudiye we Yérusalémda sépilliq qildi. □
10-11 I Xuda, biz bu *iltipatlar* aldida yene néme déyeleymiz? Chünki biz yenila Séning mömin bendiliring bolghan peyghemberler arqiliq tapilghan emrliringni tashliwettuq; Sen *ular arqiliq*: «Siler kirip miras qilip igileydighan zémin bolsa, shu zémindiki taipilerning

■ **9:6** Zeb. 38:4 □ **9:7 «nomusqa tapshurulduq» —** ibraniy tilida «yüzi chüshkenlikige tapshurulduq». □ **9:8 «bizge özining muqeddes jayidin xuddi qaqqan qozuqtek muqim orun bérip,...» —** «Yesh.» 22:20-24ni körüng. □ **9:9 «...bizni Yehudiye we Yérusalémda sépilliq qildi» —** «sépilliq» mushu yerde asasen köchme menide ishlitilgen bolsa kérek. Chünki Yérusalémdiki sépil mushu waqitta téxi qurulmighanidi («Neh.» 1-babni körüng).

nijisliqi bilen bulghan'ghan bir zémin; chünki ular türlük napakliqlarni qilip, yirginchlik adetliri bilen bu zéminni bu chettin u chétighiche tolduruwetti. ■
12 Shunga siler qizliringlarni ularning oghulligha bermenglar, oghulliringlargha ularning qizlirini élip bermenglar; siler küchiyip, zéminning nazu-németliridin yéyishke, zéminni ebedil'ebed ewladliringlargha miras qilip qaldurush üchün menggü ularning aman-tinchliqi yaki menpeitini hergiz izdimenglar» — dégeniding.
13 Bizning rezil qilmishlirimiz we nahayiti éghir itaetsizlikimiz tüpeylidin bu hemme bala-qaza béshimizgha kelgenidi we Sen, i Xudayimiz, qebihliklirimizge tégishlik bolghan jazayimizni yéniklitip, bizge bügünkidek nijatliq iltipatni körsetken turuqluq, □
14 biz qandaqmu yene emrliringge xilapliq qilip, bundaq yirginchlik qaidilerni tutqan bu taipiler bilen nikahliniwérimiz? Mubada shundaq qilidighan bolsaq, Sen bizge ghezeplinip, bizge bir qaldi yaki qutulghudek birsinimu qaldurmay yoqatmay qalamsen?
15 I Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar, Sen heqqaniydursen! Shu sewebtin biz bügünkidek qutulup qalghan bir qaldimiz. Qara, biz Séning aldingda itaetsizliklirimizde turuwatimiz, shunga Séning aldingda héchqaysimiz tik turalmay qalduq» — dédim.

10

Gunahini tonup, qilghan duaning netijisi

1 Ezra dua qilip, gunahini tonup yighlap Xudaning öyi aldida yiqilip düm yatqan chaghda, Israillardin nahayiti chong bir jamaet, er-ayallar we balilar uning yénigha kélip yighildi; köpchilikmu qattiq yighlap kétishti.
2 Élamning ewladliridin, Yehiyelning oghli Shékaniya ezragha: — Biz Xudayimizgha sadaqetsizlik qilip bu zémindiki yat taipilerdin xotun aptuq. Halbuki, Israil üchün yenila ümid bar;
3 biz emdi Xudayimiz bilen ehdilisheyli, xojamning we Xudayimizning emrliridin qorqup titrigenlerning nesihitige asasen bu xotunlarni we ulardin törelgen perzentlerni yolgha sélip qoyayli. Hemme ish Tewrat qanuni boyiche qilinsun.
4 Tur! Bu ish sanga baghliqtur, biz séni qollaymiz; jür'etlik bolup ishni ada qilghin, — dédi.
5 Shuning bilen Ezra ornidin qopup, kahinlarning Lawiylarning we pütkül Israil jamaitining bashliqlirini shu söz boyiche ish qilimiz, dep qesem ichishke ündidi, ular qesem ichti.
6 Andin Ezra Xudaning öyi aldidin qopup Eliyashibning oghli Yehohananning öyige kirdi; u u yerge kelgende ghizamu yémidi, sumu ichmidi, chünki u sürgünlüktin qaytip kelgenlerning sadaqetsizliki üchün échinatti.
7 Shuning bilen Yehudiye we Yérusalémda sürgünlüktin qaytip kelgenlerning hemmisige jakarlinip, Yérusalémgha yighilinglar,
8 emirler we aqsaqallarning nesihiti boyiche, kimki üch kün ichide yétip kelmise, uning pütün mal-mülki musadire qilinidu, sürgündin qaytip kelgenlerning jamaitidinmu ayrilidu, dep, jakarname chiqirildi.
9 Shuning bilen Yehuda we Binyamindiki barliq erler üch kün'giche Yérusalémgha yighilip boldi. U toqquzinchi ayning yigirminchi küni idi; barliq xelq Xudaning öyining hoylisidiki meydan'gha kélip olturdi, köpchilik bu ishtin qorqachqa, shuningdek qattiq yaghqan yamghur tüpeylidin, titrep kétishti.

■ **9:10-11** Law. 18:25, 27; Qan. 7:3 □ **9:13 «bizge bügünkidek nijat iltipatini körsetken» —** bu ibarining bashqa birxil terjimisi: «bizge bügünkidek qutuldurulghan qaldi qaldurghan».

10 Kahin Ezra ornidin qopup ulargha: — Siler Xudagha sadaqetsizlik qilip yat taipilerning qizlirini xotunluqqa élip Israillarning itaetsizlikini ashurdunglar.
11 Emdi siler ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar aldida gunahinglarni tonup, uning neziride durus bolghanni qilip, özünglarni bu zémindiki taipilerdin we bu yat ellik xotunliringlardin arini ochuq qilinglar, dédi.
12 Pütün jamaet yuqiri awazda jawap bérip: — Maqul, biz özlirining shu gepliri boyiche ish körimiz.
13 Biraq ademler bek köp, yene kélip yamghur pesli bolghachqa talada turalmaymiz; uning üstige bu dégen bir-ikki künde pütidighan ish emes, chünki bizde bu ishta itaetsizlik qilghanlar nahayiti köptur! □
14 Xudaning mushu ish tüpeyli kelgen qattiq ghezipining bizdin ketküche, bashliqlirimiz pütkül jamaetke wekil bolup Perwerdigarning aldida tursun; bizning herqaysi sheherlirimizde yat ellerdin xotun alghanlarmu belgilen'gen waqitta shu sheherning aqsaqal we hakimliri bilen birlikte kélip bu ishni bir terep qilsun, — dédi.
15 Bu ishqa peqet Asahelning oghli Yonatan bilen Tiqwahning oghli Yahziya qarshi chiqti, Meshullam bilen Lawiy Shabbitay ularni qollidi.
16 Shuning bilen sürgündin qaytip kelgenler ene shundaq qildi. Kahin Ezra we ata jemetlirining bashliqliri bolghanlar jemeti boyiche bu ishqa ayrildi; ularning hemmisi ismiliri boyiche tizimlandi. Ular oninchi ayning birinchi küni bu ishni tekshürüp bir terep qilishqa kirishti.
17 Ular yat ellik xotunlarni alghan erlerning soriqini birinchi ayning birinchi küni tügetti.

Yat ellerdin xotun alghanlarning tizimliki

18 Kahinlarning ewladliri ichide yat ellik xotunlarni alghanlardin mushular chiqti: — Yozadakning oghli Yeshuaning we uning qérindashlirining ewladliridin: — Maaséyah, Eliézer, Yarib, Gedaliya.
19 Ular xotunlirimizni yolgha sélip qoyimiz dep *qesem qilip* qol bérishti we gunahi üchün itaetsizlik qurbanliqi süpitide qoy padisidin bir qochqarni sundi.
20 Immerning ewladliridin Hanani bilen Zebadiya;
21 Harimning ewladliri ichide Maaséyah, Éliyah, Shémaya, Yehiyel we Uzziya; □
22 Pashxurning ewladliridin Elyoyinay, Maaséyah, Ismail, Netanel, Yozabad we Elasah.
23 Lawiylar ichide Yozabad, Shimey, Kélaya («Kélita»mu déyilidu), Pitahiya, Yehuda bilen Eliézer;
24 ghezelkeshler ichide Eliyashib; derwaziwenler ichide Shallum, Telem, Uri.
25 Israillardin: — Paroshning ewladliridin Ramiya, Yizziya, Malkiya, Miyamin, Eliazar, Malkiya, Binaya;
26 Élamning ewladliridin Mattaniya, Zekeriya, Yehiyel, Abdi, Yerimot bilen Éliyah;
27 Zattuning ewladliridin Elyoyinay, Eliyashib, Mattaniya, Yerimot, Zabad bilen Aziza;
28 Bibayning ewladliridin Yohohanan, Hananiya, Zabbay bilen Atlay;
29 Banining ewladliridin Meshullam, Malluq, Adaya, Yashub, Shéal bilen Ramot; □
30 Pahat-Moabning ewladliridin Adna, Jilal, Binaya, Maaséyah, Mattaniya, Bezalel, Binnuiy bilen Manasseh;
31 Harimning ewladliridin Eliézer, Yishiya, Malkiya, Shémaya, Shiméon,
32 Binyamin, Malluq we Shemariya;
33 Xashumning ewladliridin Mattinay, Mattatah, Zabad, Elifelet, Yeremay, Manasseh we Shimey;

□ **10:13 «chünki bizde bu ishta itaetsizlik qilghanlar nahayiti köptur!»** — bashqa bir xil terjimisi: «chünki biz bu ishta bek éghir itaetsizlik qilghanmiz». □ **10:21 «Éliyah»** — bu isim ereb tilida, shundaqla uyghur tilida «Iliyas» déyilidu. □ **10:29 «Ramot»** — yaki «Yeremot».

34 Banining ewladliridin Maday, Amram, Uel,
35 Binaya, Bediya, Kéluhay,
36 Waniya, Meremot, Eliyashib,
37 Mattaniyah, Mattinay, Yaasu,
38 Bani, Binnuiy, Shimey,
39 Shelemiya, Natan, Adaya,
40 Maknadibay, Shashay, Sharay,
41 Azarel, Shelemiya, Shemariya,
42 Shallum, Amariya, Yüsüp;
43 Néboning ewladliridin Jeiyel, Mattitiyah, Zabad, Zébina, Yadday, Yoél we Binaya.
44 Bularning hemmisi yat ellik xotunlarni alghanlar idi, we shuningdek ulardin bezilerning xotunliri perzentmu körgenidi.□

TEWRAT DEWRINING TARIXINI KÖRSITIDIGHAN XERITE

□ **10:44 «we shuningdek ulardin bezilerning xotunliri perzentmu körgenidi» —** bashqa bir xil terjimisi: — «... we shuning bilen ular xotunlirini we perzentlirini yolgha séliwetti». Bu ayetning tékistte kemtüklük bolushi mumkin. Shunga menisi éniq emes.

Nehemiya

Yérusalémning échinishliq, xarabliq haliti

1 Haqaliyaning oghli Nehemiya shundaq bayan qildiki: — Yigirminchi yili Kislew éyida, men Shushan qel'eside turattim, □
2 Öz qérindashlirimdin biri bolghan Hanani bilen birnechche kishi Yehudiyedin chiqip keldi; men ulardin sürgünlüktin qutulup qalghan Yehudalar we Yérusalém toghrisida soridim.
3 Ular manga: — Sürgünlüktin qutulghan xelqning qaldisi *Yehudiye* ölkiside qattiq japa-musheqqet astida we ahanet ichide qaldi. Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi, dep éytip berdi.

Nehemiyaning Yérusalém üchün roza tutup dua qilishi

4 Men bu geplerni anglap olturup yighlap kettim, birnechche kün'giche nale-peryad kötürüp, asmanlardiki Xuda aldida roza tutup, dua qilip
5 mundaq dédim: — «I asmandiki Xuda Perwerdigar, Özini söyüp, emrlirini tutqanlargha özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchi ulugh we dehshetlik Tengri, ■
6 emdi Séning aldingda mushu peytte qulliring Israillar üchün péqir qulungning kéche-kündüz qiliwatqan bu duasigha quliqing sélin'ghay, közüng ochuq bolghay! Men biz Israillarning Séning aldingda sadir qilghan gunahlirimizni étirap qilimen; menmu, atamning jemetimu gunah qilduq!
7 Biz Séning yolunggha tetür ish qilip, Sen qulung Musagha tapilighan emrliring, belgilimiliring we hökümliringni héch tutmiduq.
8-9 Séning Öz qulung Musagha tapilap: «Eger siler wapasizliq qilsanglar, silerni pütün taipilerning arisigha tarqitiwétimen; lékin Manga yénip kélip, Méning emrlirimni tutup emel qilsanglar, gerche aranglardin hetta asmanlarning eng chétige qoghliwétilgenler bolsimu, Men ularni shu yerdin yighip, Méning namimni tikleshke tallighan jaygha élip kélimen» dégen sözüngni yad qilghaysen, dep ötünimen. ■
10 Bularning hemmisi Séning qulliring we Séning xelqing, Özüngning zor qudriting we küchlük qolung bilen hörlükke qutquzdung.
11 I Rebbim, qulungning duasigha hem Séning namingdin eyminishtin söyün'gen qulliringningmu duasini quliqing tingshighay; bügün qulungning ishlirini ongushluq qilghaysen, uni shu kishining aldida iltipatqa érishtürgeysen».
Shu waqitta men padishahning saqiysi idim.

2

Padishahning Nehemiyaning Yérusalémni, jümlidin sépilini qayta ongshap chiqishigha ruxset qilishi

1 We shundaq boldiki, padishah Artaxshashtaning yigirminchi yili Nisan éyi, padishahning aldigha sharab keltürülgenidi; men sharabni élip padishahqa sundum. Buningdin ilgiri men padishahning aldida héchqachan ghemkin körün'gen emes idim.

□ **1:1 «yigirminchi yili» —** Pars padishahi Artaxshashtaning yigirminchi yilini körsitidu (2:1ni körüng). ■ **1:5** Mis. 20:6; 34:7; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4 ■ **1:8-9** Qan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

2 Shuning bilen padishah méningdin: — Birer késiling bolmisa, chiraying némishqa
shunche ghemkin körünidu? Könglüngde choqum bir derd bar, dewidi, men intayin
qorqup kettim.
3 Men padishahqa: — Padishahim menggü yashighayla! Ata-bowilirimning qebriliri
jaylashqan sheher xarabilikke aylan'ghan, derwaza-qowuqliri köydürüwétilgen tursa,
men qandaqmu ghemkin körünmey? — dédim.
4 Padishah méningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soriwidi, men asmandiki
Xudagha dua qilip,
5 andin padishahqa: — Eger padishahimning könglige muwapiq körünse, qulliri özlirining
aldida iltipatqa érishken bolsa, méni Yehudiyege ewetken bolsila, ata-bowilirimning
qebriliri jaylashqan sheherge bérip, uni yéngiwashtin qurup chiqsam, dédim.
6 Padishah (shu chaghda xanish padishahning yénida olturatti) mendin: — Sepiringge
qanchilik waqit kétidu? Qachan qaytip kélisen? — dep soridi. Shuning bilen padishah
méni ewetishni muwapiq kördi; menmu uninggha qaytip kélidighan bir waqitni békittim.
7 Men yene padishahtin: — Aliyirigha muwapiq körünse, manga *Efrat* deryasining u
qétidiki waliylargha méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush toghruluq yarliq
xetlirini pütüp bergen bolsila; □
8 We yene padishahliq ormanliqigha qaraydighan Asafqa muqeddes öyge tewe bolghan
qel'ening derwaziliri, shuningdek sheherning sépili we özüm turidighan öyge kétidighan
limlarni yasashqa kéreklik yaghachlarni manga bérish toghruluqmu bir yarliqni pütüp
bergen bolsila, dédim. Xudayimning shepqetlik qoli üstümde bolghachqa, padishah
iltipat qilip bularning hemmisini manga berdi. ■
9 Shuning bilen men deryaning u qétidiki waliylarning yénigha bérip padishahning
yarliqlirini tapshurdum. Padishah yene birnechche qoshun serdarliri bilen atliq
leshkerlernimu manga hemrah bolushqa orunlashturghanidi.
10 Horonluq Sanballat bilen Ammoniy Tobiya dégen emeldar Israillarning menpeetini
izdep adem keptu, dégen xewerni anglap intayin narazi boldi.□

Nehemiyaning kéchisi sépilni charlashqa chiqishi

11 Men Yérusalémgha kélip üch kün turdum.
12 Andin kéchisi men we manga hemrah bolghan birnechche adem ornimizdin tur-
duq (men Xudayimning könglümge Yérusalém üchün néme ishlarni qilishni salghanliqi
toghrisida héchkimge birer néme démigenidim). Özüm min'gen ulaghdin bashqa
héchqandaq ulaghmu almay,
13 kéchisi «Jilgha qowuqi»din chiqip «Ejdiha buliqi»gha qarap méngip, «Tézek qowuqi»gha
kélip, Yérusalémning buzuwétilgen sépillirini we köydürüwétilgen qowuq-derwazilirini
közdin kechürdum.
14 Yene aldigha méngip «Bulaq qowuqi» bilen «Shahane köl»ge keldim; lékin shu yerde men
min'gen ulaghning ötüshike yol bek tar kelgechke,
15 kéchide men jilgha bilen chiqip sépilni közdin kechürüp chiqtim. Andin yénip «Jilgha
qowuqi»din sheherge kirip, öyge qayttim.
16 Emeldarlarning héchqaysisi méning nege barghanliqimni we néme qilghanliqimni
bilmey qélishti, chünki men ya Yehudiylargha, kahinlargha, ya emir-hakimlargha we
yaki bashqa xizmet qilidighanlargha héchnéme éytmighanidim.

Nehemiyaning xelqni sépilni qayta sélishqa ilhamlandurushi

□ **2:7 «Efrat deryasining u qéti...»** — mezkur kitabta mushu yedin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. «U qéti...» — deryaning gherbiy teripi. **«...méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush»** — yaki «...sepirimde méni algha sürüsh». ■ **2:8** Dan. 9:25 □ **2:10 «Tobiya dégen emeldar»** — ibraniy tilida «Tobiya dégen qul».

17 Kéyin men ulargha: — Siler béshimizgha kelgen balayi'apetni, Yérusalémning xarabige aylan'ghanliqini, sépil qowuqlirining köydürüwétilgenlikini kördünglar; kélinglar, hemmimiz haqaretke qéliwermeslikimiz üchün Yérusalémning sépilini qaytidin yasap chiqayli, — dédim.
18 Men yene ulargha Xudayimning shepqetlik qolining méning üstümde bolghanliqini we padishahning manga qilghan geplirini éytiwidim, ular: — Ornumizdin turup uni yasayli! — déyiship, bu yaxshi ishni qilishqa öz qollirini quwwetlendürdi.
19 Lékin Horonluq Sanballat, xizmetkar Ammoniy Tobiya hem ereb bolghan Geshem bu ishni anglap bizni zangliq qilip mensitmey: — Silerning bu qilghininglar néme ish? Siler padishahqa asiyliq qilmaqchimusiler? — déyishti.
20 Men ulargha jawab bérip: — Asmanlardiki Xuda bolsa bizni ghelibige érishtüridu we Uning qulliri bolghan bizler qopup qurimiz. Lékin silerning Yérusalémda héchqandaq nésiwenglar, hoququnglar yaki yadnamenglar yoq, — dédim.

3

Sépilni böleklerge bölüp ongshashqa buyrulushi •••• Kona sheherning xeritisini körüng

1 Shu chaghda bash kahin Eliyashib we uning kahin qérindashliri qopup «Qoy qowuqi»ni yéngiwashtin yasap chiqti; ular qowuqning qanatlirini ornitip, uni *Xudagha* atap muqeddes dep békitti; ular «Yüzning munari» bilen «Hananiyelning munari»ghiche bolghan ariliqtiki sépilni ongshap, uni muqeddes dep békitti; □
2 Uninggha tutash qismini Yérixoluqlar yasidi; yene uninggha tutash qismini Imrining oghli Zakkur yasidi.
3 «Béliq qowuqi»ni Senaahning oghulliri yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti.
4 Uninggha tutash qismini Hakozning newrisi, Uriyaning oghli Meremot yasidi; uninggha tutash qismini Meshezabelning newrisi, Berekiyaning oghli Meshullam yasidi. Uninggha tutash qismini Baanahning oghli Zadok yasidi. □
5 Uninggha tutash qismini Tekoaliqlar yasidi; lékin ularning chongliri öz xojisining ishini zimmisige ilishqa unimidi.
6 «Kona qowuq»ni Pasiyaning oghli Yehoda bilen Bésodiyaning oghli Meshullam yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti. □
7 Ularning yénidiki tutash qismini Gibéonluq Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi. □
8 Ularning yénidiki tutash qismini zergerlerdin bolghan Xarhayaning oghli Uzziyel yasidi. Uninggha tutash qismini xushbuy buyum yasaydighan etirchilerdin Hananiya yasidi. Ular Yérusalém *sépilini* taki «Qélin tam»ghiche ongshap yasidi. □
9 Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimining hakimi bolghan Xurning oghli Réfaya yasidi.

□ **3:1 «Yüzning munari» —** bashqa xil terjimiler: — «Hamméahning munari» yaki «Méahning munari». **«muqeddes dep békitti»** — némishqa shundaq békitidu? Uning «Qoy qowuqi» dep atilishning sewebi belkim ibadetxanida sunulidighan qurbanliqlar (köpinchisi qoylar, elwette) shu derwazidin sheherge élip kiriletti. Shunga qurbanliqlarning kirish yolini «muqeddes» dep békitish tolimu muwapiq idi — démek, shu derwazidin qurbanliqlardin bashqa héchqandaq nersilerni élip kirishke bolmaytti. □ **3:4 «Hakozning...» —** yaki «Kozning...». □ **3:6 «Pasiyaning oghli Yehoda» —** yaki «Pasiyaning oghli Yoyada». □ **3:7 «Derya» —** Efrat deryasi. **«Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi»** — bashqa birxil terjimisi: «Melatiya... we Yadon yasidi; bular Deryaning gherbiy teripidiki waliylar idare qilidighan Gibéonluqlar we Mizpahliqlar idi». □ **3:8 «... ongshap yasidi» —** yaki «...suwap chiqti».

10 Ularning yénida, Xarumafning oghli Yedaya özining öyining ududlidiki qismini yasidi.
Ularning yénidiki qismini Xashabniyaning oghli Hattush yasidi.
11 Harimning oghli Malkiya bilen Pahat-Moabning oghli Hashshub sépilning bashqa bir
böliki bilen «Xumdanlar munari»ni yasidi.
12 Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimining hakimi Xalloheshning oghli
Shallom özi we uning qizliri yasidi.
13 «Jilgha qowuqi»ni Hanun bilen Zanoah shehirining ahalisi yasidi. Ular uni yasap,
uning qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti we yene «Tézek qowuqi»ghiche ming
gez sépilnimu yasidi.
14 «Tézek qowuqi»ni Beyt-Hakkerem yurtining bashliqi Rekabning oghli Malkiya yasidi;
ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti.
15 «Bulaq qowuqi»ni Mizpah yurtining bashliqi Kol-Hozehning oghli Shallum yasidi.
U uni yasap, ögzisini yépip, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqlirini ornatti we yene
shahane baghning yénidiki Siloam kölining sépilini «Dawutning shehiri»din chüshidighan
pelempeygiche yéngiwashtin yasidi.□
16 Uningdin kéyinki tutash qismini Dawutning qebrilirining ududlidiki we uningdin
kéyinki sün'iy kölge hem uning keynidiki «Palwanlarning öyi»ge qeder Beyt-Zur yurtining
yérimining hakimi, Azbukning oghli Nehemiya yasidi.
17 Uningdin kéyinki tutash qismini Lawiylar — Yeni Banining oghli Rehum yasidi,
uning yénidiki tutash qismini Kéilahning yérim yurtining hakimi Hashabiya öz yurtigha
wakaliten yasap chiqti.
18 Uning yénidiki tutash qismini ularning qérindashliri — Kéilahning ikkinchi yérimining
hakimi, Hénadadning oghli Baway yasidi. □
19 Uning yénida, Mizpahning hakimi Yeshuyaning oghli Ézer qoral-yaragh ambirigha
chiqish yolining ududlida, sépilning doqmushidiki yene bir bölikini yasidi.
20 Zabbayning oghli Baruq uningdin kéyinki yene bir bölikini, yeni sépilning doqmushidin
taki bash kahin Eliyashibning öyining derwazisighiche bolghan bölikini köngül qoyup
yasidi.
21 Uning yénida Hakozning newrisi, Uriyaning oghli Meremot sépilning Eliyashibn-
ing öyining derwazisidin taki Eliyashibning hoylisining axirighiche bolghan yene bir
bölikini yasidi. □
22 Bulardin kéyinki bir qismini Iordan tüzlenglikidikiler, kahinlar yasidi.
23 Bularning yénida, Binyamin bilen Hashshub öz öyining ududlidiki bölikini yasidi.
Ulardin kéyin Ananiyaning newrisi, Maaséyahning oghli Azariya öz öyining yénidiki
qisimni yasidi.
24 Uning yénida, Azariyaning öyidin taki sépilning doqmushighiche bolghan yene bir
bölikini Hénadadning oghli Binnuiy yasidi.
25 *Uning yénida*, Uzayning oghli Palal padishah ordisining doqmushi, shuningdek or-
didiki choqchiyip turghan, zindan hoylisining yénidiki égiz munarning ududlidiki bölikini
yasidi. Uningdin kéyinki bir bölikini Paroshning oghli Pidaya yasidi.
26 Emdi Ofelde turidighan ibadetxana xizmetkarliri künchiqish tereptiki «Su
qowuqi»ning ududlidiki we choqchiyip turghan munarning ududlidiki sépilni yasidi.
□
27 Choqchiyip turghan chong munarning udulida Tekoaliqlar taki Ofel sépilighiche
bolghan ikkinchi bir bölikini yasidi.
28 «At qowuqi»ning yuqiri bir bölikini kahinlar herbiri öz öyining ududlidiki qismini yasidi.

□ **3:15 «shahane baghning yénidiki Siloam köli» —** mushu yerde ibraniy tilida «shahane baghning yénidiki Shélah köli» déyilidu. □ **3:18 «Baway» —** yaki «Binnuiy». □ **3:21 «Hakozning newrisi» —** yaki «Kozning newrisi». □ **3:26 «ibadetxana xizmetkarliri» —** ibraniy tilida «Netaniylar».

29 Immerning oghli Zadok ularning yénida, kéyinki qismini, öz öyining udulidiki bir bölikini yasidi. Uning yénidiki tutash qismini «sherqiy derwaza»ning derwaziweni Shékaniyaning oghli Shémaya yasidi.
30 Uning yénida, Shelemiyaning oghli Hananiya bilen Zalafning altinchi oghli Hanun ikkinchi bir bölikini yasidi; ularning yénida, Berekiyaning oghli Meshullam öz qorusining udulidiki bir bölekni yasidi.
31 Uning yénida, shu yerdin tartip ibadetxana xizmetkarliri bilen sodigerlerning qoruliridin ötüp, «Tekshürüsh qowuqi»ning udulidiki sépil doqmushining balixanisighiche bolghan bölikini zergerlerdin bolghan Malkiya yasidi. □
32 Doqmushning balixanisi bilen «Qoy qowuqi»ning ariliqidiki bölekni zergerler bilen sodigerler yasidi.

4

Sanballatning xapa bolushi we mesxire qilishi

1 Shundaq boldiki, Sanballat bizning sépilni yéngiwashtin ongshawatqanliqimizni anglap ghezeplinip, qehri bilen Yehudalarni mesxire qildi.
2 U öz qérindashliri we Samariye qoshuni aldida: — Bu zeip Yehudalar néme qiliwatidu? Ular özlirini shundaq mustehkemlimekchimu? Ular qurbanliqlarni sunmaqchimu? Ular bir kün ichide püttürüshmekchimu? Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken? — dédi. □
3 Uning yénida turuwatqan Ammoniy Tobiya: — Ular herqanche yasisimu, bir tülke sépilning üstige yamiship chiqsa, ularning tash témini örüwétidu! — dédi.

Nehemiyaning duasi

4 — I Xudayimiz, qulaq sélip anglighaysen, kemsitilmektimiz, ularning qilghan haqaretlirini öz béshigha yandurghaysun; ularni tutqun qilip élip bérilghan yaqa yurtta xeqning oljisigha aylandurghaysun!
5 Ularning qebihlikini yapmighaysen, gunahliri aldingdinmu öchürüwétilmisun; chünki ular sépilni ongshawatqanlarning könglige azar berdi!
6 Shundaqtimu sépilni yéngiwashtin ongshawerduq; uni ulap, égizlikini yérimigha yetküzduq; chünki köpchilik köngül qoyup ishlidi.

□ **3:31 «udulidiki sépil doqmushining balixanisighiche»** — yaki «udulidiki sépil doqmushigha chiqish yolighiche» yaki «udulidiki sépil doqmushidiki pelempeygiche». □ **4:2 «Ular özlirini shundaq mustehkemlimekchimu?»** — yaki «ular öz meyliche shundaq kétiwerse bolamdu?» yaki «özlirige tayinip bu ishni qilalamdu?». Tékistning ibraniy tilini chüshinish sel tes. **«Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken?»** — bu mesxire sözliri ichide bir-birige zit kélidighan ishlar bar. Qarighanda, gerche Sanballat mazaq qilghini bilen, uning qurulushqa bolghan ghezipi uningda bu ish püttürülüshi mumkin, dégendek birxil qorqunchning barliqigha ispat bolidu.

Yérusalémning qowuq-derwaziliri

(Nehemiya dewri - «Nehemiya» 3-babni körüng)

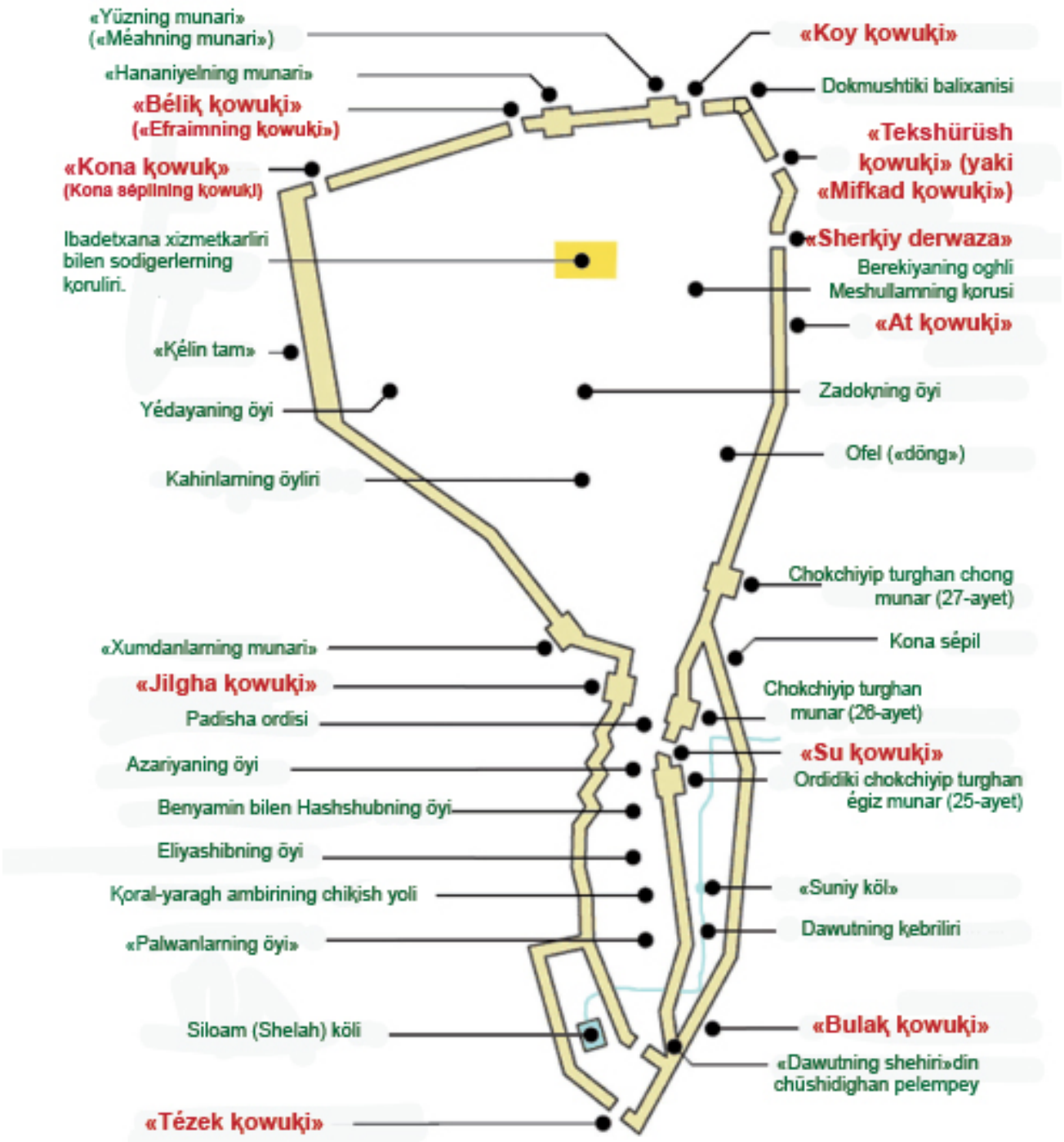

Yérusalémning qowuqliri (Nehemiya qayta qurghan)

Düshmenlerning tosqunluq we buzghunchiliq qilishqa qestlishi

7 Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, Erebler, Ammoniylar, Ashdodluqlar Yérusalém
sépillirini yéngiwashtin ongshash qurulushining yenila élip bériliwatqanliqini, sépil
bösüklirining étiwétilgenlikini anglap qattiq ghezepke kélishti-de,
8 birlikte Yérusalémgha hujum qilip uningda qalaymiqanchiliq tughdurushni qestleshti.
9 Shunga biz Xudayimizgha iltija qilduq hem ularning sewebidin kéche-kündüz közetchi
qoyup, özlirimiz ulardin mudapielenduq.
10 Bu chaghda Yehudiyedikiler: — Ishchi-hammallar halidin ketti, shuningdek
chalma-kések exletler yenila nahayiti köp, biz sépilni ongshashqa hetta sépilghimu
yéqinlishalmiduq! — déyishti.
11 Shuning bilen bir waqitta düshmenlirimiz: — Ular sezmeste, ular körmeste, ularning
arisigha kiriwélip ularni öltürüp, qurulushni toxtitiwétimiz! — déyishti.
12 We shundaq boldiki, ularning etrapida turuwatqan Yehudalarmu yénimizgha on qétim
kélip: — Qaysi terepke qarisanglar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi! —
dep xewer yetküzüshti. □
13 Shunga men xelqni jemet-jemet boyiche, qoligha qilich, neyze we oqyalirini élip, sépili
pes bolghan yaki hujumgha ochuq turghan yerlerde sépilning arqisida qarawulluqta
turushqa qoydum.
14 Közdin kechürüp chiqqandin kéyin ornumdin qopup mötiwerler bilen emeldarlar
we bashqa xelqqe: — Ulardin qorqmanglar; ulugh we dehshetlik Rebni ésinglarda
tutunglar, öz qérindashliringlar, oghul-qizliringlar, ayalliringlar we öy-makaninglar üchün
jeng qilinglar, dédim.

Bir tereptin ishlesh, bir tereptin mudapielinish

15 Shundaq boldiki, özlirining suyiqestini bilip qalghanliqimiz düshmenlerning quliqigha
yétip barghach, shuningdek Xuda ularning suyiqestini bitchit qilghach, biz hemmimiz
sépilgha qaytip, herbirimiz esli ish ornimizda ishni dawamlashturiwerduq.
16-17 Ene shu chaghdin bashlap xizmetkarlirimning yérimi ish bilen boldi, yérimi qoligha
neyze, qalqan, oqya tutqan, dobulgha-sawut kiygen halda yürüshti. Serdar-emeldarlar
sépilni ongshawatqan barliq Yehuda jemetidikilerning arqisida turdi. Hem yüklerni
toshuwatqanlar hem ulargha yük artiwatqanlarmu bir qolida ishlep, bir qolida yaragh-
lirini ching tutushqanidi.
18 Tamchilarning herbiri bellirige qilich-xenjerlirini asqan halda *sépilni* yasawatatti;
kanaychi bolsa yénimda turatti.
19 Men mötiwerler, emeldarlar we bashqa xelqqe: — Bu qurulush nahayiti chong, dairisi
keng; biz hemmimiz sépilda bölek-bölekler boyiche tarqilip ishlep, bir-birimizdin yiraq
turuwatimiz.
20 Shunga meyli qeyerde bolunglar, kanay awazini anglisanglarla, biz bar shu yerge
kélip yighilinglar; Xudayimiz biz üchün jeng qilidu, — dédim.■
21 Biz ene shu teriqide ishliduq; xelqning yérimi tang atqandin tartip yultuz chiqquche
neyzilirini ching tutup turushti.
22 U chaghda men yene xelqqe: — Hemmeylen öz xizmetkari bilen kéchini Yérusalémgha
kirip ötküzsun, shundaq bolsa ular kéchisi bizning muhapizetchilikimizni qilidu, kündüzi
ishleydu, dédim.

□ **4:12 «qaysi terepke qarisanglar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi!»** — esli ayetning köchürülmisi kemtük bolghachqa, menisini jayida chiqirish tes bolup qaldi; shunga mushu Yehudiylarning éytqan sözlirining birnechche xil terjimiliri bar. Lékin asasiy menilirining hemmisi düshmenlerning hertereplime qestlesh-lirini körsitidu. ■ **4:20** Mis. 14:25; Qan. 1:30; 28:7

23 Shundaq qilip ya men, ne qérindashlirim, ya xizmetkarlirim yaki manga egeshken muhapizetchilerning héchqaysisi kiyimlirini sélishmidi; herbiri hetta sugha barghandimu özining yaraghlirini éliwalatti.□

5

Namratlarning nalisi

1 U chaghda xalayiq we ularning xotunliri öz qérindashliri bolghan Yehudalar üstidin shikayet qilip qattiq dad-peryad kötürüshti.
2 Beziler: — Biz we oghul-qizlirimizning jan sanimiz köp, kün kechürishimiz üchün toyghudek ashliq almisaq bolmaydu, déyishti.
3 Yene beziler: — Biz acharchiliqta qalghan waqtimizda ashliq élip yeymiz dep étizlirimiz, üzümzarliqlirimizni we öylirimizni renige bérishke mejbur bolduq, déyishti.
4 We yene beziler: — Padishahning étizlirimiz we üzümzarliqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq. □
5 Gerche bedenlirimiz qérindashlirimizning bedenlirige, perzentlirimiz ularning perzentlirige oxshash bolsimu, lékin oghul-qizlirimizni qul-dédek bolushqa tapshurmay amalimiz bolmidi; emeliyette qizlirimizdin beziliri alliqachan dédek bolupmu ketti; ularni bedel tölep hörlükke chiqirishqa qurbimiz yetmidi, chünki bizning étizlar we üzümzarliqlirimiz hazir bashqilarning qolididur, — déyishti.

Nehemiyaning mötiwerler bilen mensepdarlarni ghezep bilen eyiblishi

6 Men ularning dad-peryadlirini we éytqan bu geplirini anglighandin kéyin qattiq ghezeplendim.
7 Könglümde birer qur oyliniwalghandin kéyin, mötiwerler bilen emeldarlarni eyiblep: — Siler öz qérindashliringlargha qerz bérip ulardin ösüm alidikensiler-he! — dep tenbih berdim. Andin ularning sewebidin chong bir yighin échip ■
8 ularni: — Biz küchimizning yétishiche yat taipilerge sétiwétilgen qérindishimiz Yehudalarni qayturup sétiwalduq, lékin siler bizni ularni qayturup sétiwalsun dep qérindashliringlarni yene sétiwetmekchi boluwatamsiler? — dep eyibliwidim, ular deydighan gep tapalmay, shük turup qaldi.
9 Andin men ulargha yene: — Silerning bu qilghininglar qamlashmaptu. Siler düshmenlirimiz bolghan taipiler aldida bizni ahanetke qaldurmay, Xudayimizning qorqunchida mangsanglar bolmasmidi?
10 Menmu, qérindashlirim we xizmetkarlirim ulargha pul we ashliq ötne bérip turup ösüm alsaq alattuq! Silerdin ötünimen, mundaq ösüm élishtin waz kécheyli! □

□ **4:23 «herbiri hetta sugha barghandimu özining yaraghlirini éliwalatti» —** yaki «herbiri ong qolidin yaraghlirini chüshürüshmidi» yaki «herbireylen peqet yuyun'ghandila kiyimlirini salatti». Eyni tékist kemtüktek körünidu. □ **5:4 «Padishahning étizlirimiz we üzümzarliqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq» —** yaki «padishahning baj-séliqini töleshke étizlirimiz we üzümzarliqlirimizni renige bérip pul qerz alduq». ■ **5:7** Mis. 22:24 □ **5:10 «Menmu, qérindashlirim we xizmetkarlirim ulargha pul we ashliq ötne bérip turup ösüm alsaq alattuq» —** bashqa birxil terjimisi: — (1) «menmu, qérindashlirim, xizmetkarlirimmu ulargha pul we ashliq ötne bérip turuwatimiz» yaki: — (2) «menmu, qérindashlirim, xizmetkarlirimmu ulargha pul we ashliq ötne bérip turayli». Nehemiyaning xaraktéri bek séxiy bolghachqa, belkim ösümsiz ötne-qerzni köp bergen bolushi mumkin idi. Uning üstige, qérindashlargha ötne bérip ösüm élish Musa peyghemberge nazil qilin'ghinigha xilapliq («Mis.» 22:25, «Pend.» 15:5). Shunga bu ikkinchi xil terjimini toghra emes, dep qaraymiz. **«mundaq ösüm élishtin waz kécheyli!» —** yaki «mushundaq qerzge reni élishtin waz kécheyli!».

11 Ötünüp qalay, siler del bügün ularning étizlirini, üzümzarliq, zeytunzarliq we öylirini
qayturup béringlar, we shuningdek siler ulardin ündürüwalghan pul, ashliq, yéngi mey-
sharab we yéngi zeytun maylirining ösümini ulargha qayturup béringlar, dédim.□
12 Ular: — Qayturup bérimiz, emdi ulardin héch ösüm almaymiz; sili néme désile, biz
shundaq qilimiz, déyishti. Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni bu wede boyiche
shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm. □
13 Men tonumning péshini qéqip turup: — Kim mushu wedini ada qilmisa, Xuda shu
yol bilen uning özini öz öyidin we mal-mülkidin mehrum qilip qéqiwetsun! Shu yol bilen
uning hemme némisi quruqdilip qalghuche qéqiwétilsun! — dédim. Pütkül jamaet birdek:
«Amin!» déyishti hem Perwerdigargha Hemdusana oqushti. Andin köpchilik shu wedisi
boyiche déginidek qilishti.

Pak-diyanetlik we addiy-sadda Nehemiya

14 Shuningdek, Yehudiye zéminida ulargha waliy bolushqa tiklen'gen kündin buyan, yeni
padishah Artaxshashtaning yigirminchi yilidin ottuz ikkinchi yilighiche bolghan on
ikki yil ichide ne men, ne méning uruq-tughqanlirim waliyliq nénini héch yémiduq.
15 Mendin ilgiri waliy bolghanlar xelqqe éghirchilik sélip, ulardin *kündilik* ashliq, mey-
sharab we shuningdek qiriq shekel kümüsh élip kelgeniken; hetta ularning xizmetkar-
lirimu xelqning üstidin hoquqwazliq qilip kelgeniken. Lékin men Xudadin qorqidigh-
inim üchün undaq qilmidim. □
16 Men derweqe sépilning qurulushighila bérilgechke, biz hetta birer étiznimu sétiwalmiduq;
méning barliq xizmetkarlirimmu qurulushta ishleshke shu yerge yighilatti.
17 Etrapimizdiki yat ellerdin bizning yénimizgha kelgenlerdin bölek, méning bilen bir
dastixanda ghiza yeydighanlar Yehudiylar we emeldarlardin bir yüz ellik kishi idi.
18 Herküni bir kala, xillan'ghan alte qoy teyyarlinatti, yene manga bezi uchar qushlar
teyyarlinatti; her on künde bir qétim herxil mol mey-sharab bilen teminlinetti. Shundaq
bolsimu men yenila «waliy néni»ni telep qilmidim; chünki qurulush Ishi xelqning üstidiki
éghir yük idi.
19 — Ah Xudayim, men mushu xelq üchün qilghan barliq ishimni yad etkeysen, manga
shapaet körsetkeysen!.■

6

Sanballatning qurulushqa tosqunluq qilish suyiqesti

1 Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, ereb bolghan Geshem we düshmenlirimizning
qalghan qismi méning sépilni yéngiwashtin ongshap chiqqanliqimni, sépilning emdi
bösüklirining qalmighanliqini anglap (lékin u chaghda men téxi sépil qowuqlirining
qanatlirini ornatmighanidim),

□ **5:11 «...bügün ularning étizlirini, üzümzarliq, zeytunzarliq we öylirini qayturup béringlar...»** — mushu étiz qatarliq mülükler eslide qerz-ötnilerge «rene» süpitide qoyulghan bolup, qerz igiliri ularni tartiwalghan bolsa kérek. **«pul, ashliq...we yéngi zeytun maylirining ösümini»** — ibraniy tilida «pul, ashliq, ...we yéngi zeytun maylirining yüzdin biri» yaki «ösümi bir pirsent» — qandaq terjime qilinishtin qet'iynezer, mushu sözler choqum ösümning özini körsitishi kérek. □ **5:12 «Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni ... shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm»** — kahinlar eslide qerz igiliri emes; ularning mes'uliyiti bashqilarning shu wedisini ada qilishigha nazaretchilik qilishtin ibaret idi. Eslide kahinlar ösüm bérish toghruluq muqeddes qanun-belgilimilerni bilishi kérek idi, shundaqla bundaq weziyetke yol qoymasliqi kérek idi. □ **5:15 «qiriq shekel kümüsh»** — «shekel» éghirliq miqdari, bir shekel kümüsh bolsa belkim 11.4 gram idi. Mushu yerde «qiriq shekel» belkim herküni xelqtin alghan pulni körsitishi mumkin. ■ **5:19** Neh. 13:22

2 Sanballat bilen Geshem manga: — Kelsila, biz Ono tüzlenglikidiki Kefirim kentide
körüsheyli! — dep adem ewetiptu. Emeliyette ular manga qest qilmaqchi iken. □
3 Shunglashqa men elchilerni ewetip: — Men ulugh bir ish bilen shughullini-
watqanliqimdin siler terepke chüshmeymen. Men qandaqmu silerning qéshinglargha
barimen dep, ishni tashlap uni toxtitip qoyay? — dédim.
4 Ular uda töt qétim mushu teriqide adem ewetti, men her qétim shundaq jawap berdim.
5 Andin Sanballat beshinchi qétim shu teriqide öz xizmetkarigha péchetlenmigen xetni
qoligha tutquzup ewetiptu.
6 Xette: «Herqaysi eller arisida mundaq bir gep tarqilip yüridu, we Geshemmu shundaq
deydu: — Sen we Yehudalar birge isyan kötürmekchi ikensiler; shunga sen sépilnimu
yéngiwashtin ongshashqa kirishipsen; éytishlargha qarighanda sen özüngni ulargha
padishah qilmaqchikensen. □
7 Sen yene Yérusalémda özüng toghruluq: «Mana, Yehudiyede özimizning bir padishahimiz
bar!» dep jar sélip teshwiq qilishqa birnechche peyghember qoyupsen. Emdi bu
gepler sözsiz padishahning quliqigha yétip bayan qilinidu. Shunga, kelgin, biz birlikte
meslihetlishiwalayli» déyilgeniken.
8 Men uninggha: «Sen éytqan ishlar héchqachan qilin'ghan emes; bular belki öz
könglüngdin oydurup chiqarghining, xalas» dep jawap qayturdum.
9 Emeliyette, ular: «Mushundaq qilsaq ularning qoli maghdursizlinip, qurulush ishi ada
qilinmay qalidu!» dep oylap bizni qorqatmaqchi idi.
— «Emdi méning qolumni ishta téximu küchlendürgeysen!».

Yalghan peyghember Shémayaning tehdit sélishi

10 Mehetabelning newrisi, Délayaning oghli Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi;
men uning öyige kelsem u: — Biz Xudaning öyide, ibadetxanining ichide körüsheyli
we ibadetxanining derwaza qanatlirini étip qoyayli; chünki ular séni öltürgili kélidu;
shübhisizki, kéchisi kélip séni öltürmekchi boldi! — dédi.□
11 Men: — Manga oxshash bir adem qandaqmu qéchip ketsun? Mendek bir adem jénimni
qutquzimen dep qandaqmu ibadetxanigha kiriwalghudekmen? Men hergiz u yerge
kiriwalmaymen! — dep jawap berdim.
12 Chünki men qarisam, uning Xuda teripidin ewetilgen emes, belki Tobiya bilen
Sanballat teripidin sétiwélinip, manga zéyan yetküzmekchi bolup bu bésharet bergenlikige
közüm yetti.
13 Uni sétiwélishidiki meqset, méni qorqutup, shularning déginidek qilghuzup gunah
qildurushtin ibaret idi. Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa
shikayet qilalaydighan bolatti.□
14 — «Ah Xuda, Tobiya bilen Sanballatni ésingda tutup, ularning qilghanlirigha yarisha
öz béshigha yandurghaysen, shundaqla méni qorqatmaqchi bolghan ayal peyghember
Noadiya bilen bashqa peyghemberlerningmu qilghanlirini öz béshigha yandurghay-
sen!».

Qayta ongshashning tamamlinishi

□ **6:2 «Kefirim kentide»** — yaki «kentlerning biride». □ **6:6 «Geshem»** — ibraniy tilida mushu yerde «Gashmu» — Geshemning yene bir shekli. □ **6:10 «Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi** — özini qamiwélishning sewebi éniq emes; «resimiy napak» bolghanliqi yaki qesem ichkenliki seweb bolghan bolushi mumkin. □ **6:13 «Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti»** — Sanballat we Tobiyaning bu eqli xéli hiyle-mikirlik idi. Nehemiya kahin emes; shunga (1) u ibadetxanigha napak halda yaki éhtiyatsizliq bilen kirse gunah ötküzüshi mumkin idi; (2) «muqeddes jay»ning özige kirgen bolsa gunahi téximu éghir bolatti; qaysila ehwalda bolsun öz xelqi aldidiki nam-abruyi chüshken bolatti we shuning tüpeylidin qurulush ishi toxtitilghan bolatti.

15 Élul éyining yigirme beshinchi küni sépil pütti, pütün qurulushqa ellik ikki kün waqit ketti.
16 Shundaq boldiki, düshmenlirimiz buningdin xewer tapti we etrapimizdiki barliq eller qorqup kétishti; öz neziride heywiti bek chüshüp ketti we bu *qurulushni* Xudayimizning Özi élip barghan ish ikenlikini bilip yetti.
17 Shu künlerde Yehudiyediki mötiwerler Tobiyagha nurghun xet yazdi, Tobiyamu ularga jawaben daim xet yézip turdi.
18 Chünki Yehudiyede Tobiyagha baghlinip qélip, qesem ichken nurghun kishiler bar idi; chünki u Arahning oghli, Shékaniyaning küy'oghli idi, hemde uning oghli Yohanan Berekiyaning oghli Meshullamning qizini xotunluqqa alghanidi.
19 Shuningdek ular yene méning aldimda pat-pat Tobiyaning yaxshi ishlirini tilgha élip qoyushatti hem méning geplirimnimu uninggha yetküzüp turushatti; Tobiya bolsa manga pat-pat tehdit sélip xet yézip turatti.

7

Hanani bilen Hananiyaning birlikte bashqurushqa qoyulushi

1 Sépil ongshilip bolup, men derwazilarni ornitip, derwaziwenlerni, ghezelkeshlerni we Lawiylarni békitip teyinligendin kéyin shundaq boldiki,
2 Men inim Hanani bilen qel'e serdari Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum; chünki Hananiya ishenchlik adem bolup, Xudadin qorqushta köp ademlerdin éship kétetti. □
3 Men ulargha: — Kün issighuche Yérusalémning qowuqliri échilmisun; qowuqlarning qanatliri étilgende, baldaqlar taqalghan waqitliridimu derwaziwenler yénida turup közet qilisun; shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békitilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim. □
4 Sheher chong hem kengri bolghini bilen ahale az, öyler téxi sélinmighanidi.

Birinchi qétim qaytip kelgen Yehudiylar •••• «Ezra» 2:1-35ni körüng

5 Xudayim könglümge mötiwerler, emeldarlar we xelqning herbirini nesebnamisi boyiche royxetke élishqa ularni yighish niyitini saldi. Men awwal birinchi qétim qaytip kelgen ademlerning nesebnamisini taptim, uningda mundaq pütülgenidi: —

□ **7:2 «inim Hanan» —** Nehemiyaning inisi 1:2, 3de tilgha élinidu. **«Men inim Hanani bilen ... Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum»** – Yérusalémni bashqurushqa ademlerni qoyush, Nehemiyaning Artaxshashtaning yénigha qaytmaqchi ikenlikini körsitishi mumkin (2:6ni körüng). **«Hananiya ishenchlik adem bolup...»** – ibraniy tilida «u ishenchlik adem bolup..». Bezi alimlar «u» Hananini körsitidu, dep qaraydu. □ **7:3 «derwaziwenler yénida turup közet qilisun» —** ibraniy tilida «ular yénida turup közet qilisun». **«shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békitilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim»** – bashqa birxil terjimisi: «shuningdek Yérusalémning qowuqliri chüsh waqtida ochuq turmisun; qowuqlar étilgende, baldaqliri taqalghinida derwaziwenler yénida turup közet qilisun; Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar élinip, közet nöwetlirige qoyup békitilsun; beziler alahide nöwettiki közette tursun, beziler öz öyining udulida közette tursun». Yene bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

6 Töwendikiler Yehudiye ölkisidikilerdin, esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün
qilin'ghanlardin, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige ketti: —□ ■
7 Ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Azariya, Raamiya, Nahamani, Mordikay, Bilshan,
Misperet, Bigway, Nehum we Baanahlar bille qaytip keldi. Emdi Israil xelqining ichidiki
erkeklerning sani töwendikiche: —
8 Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi;
9 Shefatiyaning ewladliri üch yüz yetmish ikki kishi;
10 Arahning ewladliri alte yüz yetmish besh kishi;
11 Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz
on sekkiz kishi;
12 Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;
13 Zattuning ewladliri sekkiz yüz qiriq besh kishi;
14 Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi;
15 Binnuiyning ewladliri alte yüz qiriq sekkiz kishi;
16 Bibayning ewladliri alte yüz yigirme sekkiz kishi;
17 Azgadning ewladliri ikki ming üch yüz yigirme ikki kishi;
18 Adonikamning ewladliri alte yüz atmish yette kishi;
19 Bigwayning ewladliri ikki ming atmish yette kishi;
20 Adinning ewladliri alte yüz ellik besh kishi;
21 Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi;
22 Hashumning ewladliri üch yüz yigirme sekkiz kishi;
23 Bizayning ewladliri üch yüz yigirme töt kishi;
24 Harifning ewladliri bir yüz on ikki kishi; □
25 Gibéonning ewladliri toqsan besh kishi; □
26 Beyt-Lehemlikler bilen Nitofaliqlar jemiy bir yüz seksen sekkiz kishi;
27 Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi;
28 Beyt-Azmawetlikler qiriq ikki kishi.
29 Kiriat-yéarimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemiy yette yüz qiriq üch kishi;
30 Ramahliqlar bilen Gébaliqlar jemiy alte yüz yigirme bir kishi;
31 Mikmashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi;
32 Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemiy bir yüz yigirme üch kishi;
33 ikkinchi bir Nébodikiler ellik ikki kishi;
34 ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi;
35 Harimning ewladliri üch yüz yigirme kishi;
36 Yérixoluqlar üch yüz qiriq besh kishi;
37 Lod, Hadid we Ononing ewladliri jemiy yette yüz yigirme bir kishi; □
38 Sinaahning ewladliri üch ming toqquz yüz ottuz kishi.

Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar •••• «Ezra» 2:36-42ni körüng

□ **7:6 «Töwendikiler... esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghanlardin...»** — bu tizimlik bilen «Ezra» 2-babtiki tizimlik otturisida ademlerning isimliri, sani we tizimlik tertipide bezide azraq perqler bar. Bu perqler ikki tizimlikning heqiqet ikenlikige téximu ispat béridu. Ikkinchi tizimlikni Yérusalémda, birinchi tizimlikni Babilda qilghan bolushi mumkin. Ikkinchi tizimlik axirida Yérusalémgha yétip kélip olturaqlashqanlarni körsitidu; birinchi tizimlikte xatirilen'gen beziliri shübhisizki, kéyin niyitidin éynip, Yérusalémgha barmay qalghan yaki barghandin kéyin, yene Babilgha qaytip ketkenidi; shundaqla Yérusalémgha qaytish yolida ölgenler bolushimu mumkin. Eslidiki tizimlikke xatirilenmigen bolsimu, lékin kéyin Yérusalémgha barimen dep «qaytish»qa qatnashqanlarmu bar bolsa kérek; ular ikkinchi tizimlikke xatirilen'gen. ■ **7:6** Ezra 2 □ **7:24 «Harif»** — «Ezra» 2:18de «Yorah». □ **7:25 «Gibéon»** — «Ezra» 2:20de «Gibbar». □ **7:37 «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...»** — yaki «Lodluqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...».

39 Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmish üch kishi;
40 Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi;
41 Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi;
42 Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.
43 Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodwahning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmish töt kishi.□
44 Ghezelkeshlerdin: — Asafning ewladliri bir yüz qiriq sekkiz kishi.
45 Derwaziwenlerning neslidin: — Shallumning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemiy bir yüz ottuz sekkiz kishi.

Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar •••• «Ezra» 2:43-58ni körüng
46 Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabbaotning ewladliri. □
47 Kirosning ewladliri, Siyaning ewladliri, Padonning ewladliri, □
48 Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Shalmayning ewladliri,
49 Hananning ewladliri, Giddelning ewladliri, Gaharning ewladliri,
50 Réayahning ewladliri, Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri,
51 Gazzamning ewladliri, Uzzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri,
52 Bisayning ewladliri, Meunimning ewladliri, Nefussesimning ewladliri, □
53 Bakbukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri,
54 Bazlitning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri, □
55 Barkosning ewladliri, Sisé raning ewladliri, Témahning ewladliri,
56 Neziyaning ewladliri bilen Xatifaning ewladliridin ibaret.
57 Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — Sotayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Péridaning ewladliri, □
58 Yaalaning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri,
59 Shefetiyaning ewladliri, Xattilning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning ewladliri bilen Amonning ewladliridin ibaret. □
60 Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning ewladliri jemiy üch yüz toqsan ikki kishi.

Kélip chiqishi naéniq kishiler •••• «Ezra» 2:59-63
61 Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addon, Immerdin kelgen bolsimu, lékin ular özlirining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi ikenlikini ispatlap bérelmidi.
62 Bular Délayaning ewladliri, Tobiyaning ewladliri we Nikodaning ewladliri bolup, jemiy alte yüz qiriq ikki kishi;
63 Kahinlardin Xabayaning ewladliri, kozning ewladliri bilen Barzillayning ewladliri bar idi; Barzillay Giléadliq Barzillayning bir qizini alghachqa ularning éti bilen atalghanidi. □
64 Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmidi; shunga ular «napak» hésablinip kahinliqtin qalduruldi.

□ **7:43 «Xodwah»** — «Ezra» 2:40de «Xodawiya». □ **7:46 «ibadetxana xizmetkarliri»** — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlan'ghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körüng. □ **7:47 «Siya»** — «Ezra» 2:47de «Siyaha». □ **7:52 «Nefussesim»** — «Ezra» 2:50de «Nefussim». □ **7:54 «Bazlit»** — yaki «Bazlut» «Ezra» 2:52. □ **7:57 «Périda»** — yaki «Péruda» «Ezra» 2:55. □ **7:59 «Amon»** — yaki «Ami» «Ezra» 2:57. □ **7:63 «Kozning ewladliri»** — yaki «Hakkozning ewladliri».

65 Waliy ulargha: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeysiler, dédi.□

Qaytip kelgüchilerning omumiy sani •••• «Ezra» 2:64-67nimu körüng

66 Pütün jamaet jemiy qiriq ikki ming üch yüz atmish kishi; □
67 Buningdin bashqa ularning yene yette ming üch yüz ottuz yette qul-dédiki bar idi; yene ikki yüz qiriq besh er-ayal ghezelchisi bar idi. Ularning yette yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri,
69 töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

Ibadetxana üchün teqdim qilin'ghan sowghatlar •••• «Ezra» 2:68-70nimu körüng

70 Jemet kattiwashliridin beziliri *ibadetxana* qurulushi üchün hediyelirini teqdim qildi; waliy xezinige ming darik altun, ellik das we besh yüz ottuz qur kahin toni teqdim qildi; □
71 jemet kattiwashliridin beziliri qurulush xezinisige yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüsh; □
72 xelqning qalghini yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüsh, atmish yette qur kahin tonini teqdim qildi.
73 Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler we bir qisim xelq qoshulup, ibadetxana xizmetkarliri, shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti.□

8

Tewratshunas Ezraning Tewrat-qanun kitabini oqup bérishi

1 Yettinchi aygha kelgende, Israillarning hemmisi öz sheherlirige kélip orunliship boldi. Bu chaghda pütün xalayiq xuddi bir ademdek bolup «Su qowuqi» aldidiki meydan'gha yighilip, tewratshunas Ezradin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Israilgha tapilighan Tewrat-qanun kitabini keltürüshni telep qildi.
2 Yettinchi ayning birinchi küni kahin Ezra Tewrat-qanun kitabini jamaetke, yeni er-ayallar, shundaqla anglap chüshineleydighan barliq kishilerning aldigha élip chiqti; □

□ **7:65 «Waliy» —** ibraniy tilidiki «Tirshata», eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». **«urim we tummim»** — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilda sürgün bolghan waqtida yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ulargha tebir bérip menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmidi. □ **7:66 «qiriq ikki ming üch yüz atmish kishi» —** bu «Ezra» 2:64diki san'gha oxshash; shübhisizki, bu Yérusalémgha yétip kélip, Babilgha qaytmay, Yehudiyede heqiqiy olturaqlashqanlarning sanidur. □ **7:70 «darik» —** (yaki «draxma») — mushu yerde Pars impériyesidiki birxil altun tengge, bir darikning éghirliqi 0.4-0.5 gram bolushi mumkin; mushu yerde bu daslarning qimmiti 0.4-0.5 kilogram altun'gha barawer idi. □ **7:71 «mina» —** birxil kümüsh tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüshning jemiy éghirliqi belkim 800-1200 kilogramche idi. □ **7:73 «Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler... shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti» —** bu ayetning menisi belkim: (1) kahinlar, Lawiylar qatarliqlar özige yéngiwashtin teqsim qilin'ghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdiki xizmette bolush üchün Yérusalémgha yéqin bolghan, shundaqla ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler **eslide** özige xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashtin ulargha teqsim qilin'ghan sheherlerde makanlashti. Köp sheher-yézilar weyran bolghachqa, yaki yat ellerning igidarchiliqi astida bolghachqa, belkim herxil imkaniyet teng bolushi mumkin idi. □ **8:2 «yettinchi ayning birinchi küni» —** bu kün «kanaylar chélish héyti» idi. Adette shü héyt üchün barliq xelqning Yérusalémgha yighilishining zörüriyiti bolmaytti; lékin yettinchi ayning oninchi künidiki «kafaret küni» we kéyinki «kepiler héyti»da (14-21-küni) yighilishi muqeddes qanunda telep qilin'ghanidi.

3 «Su qowuqi»ning aldidiki meydanda, etigendin chüshkiche, er-ayallargha, shundaqla anglap chüshineleydighan kishilerge oqup berdi. Pütkül jamaetning qulaqliri Tewrat-qanun kitabidiki sözlerde idi.
4 Tewratshunas Ezra mexsus mushu ishqa hazirlan'ghan yaghach munberge chiqip turdi; uning ong teripide turghini Mattitiya, Shéma, Anayah, Uriya, Hilqiya bilen Maaséyahlar idi; sol teripide turghini Pidaya, Mishael, Malkiya, Hashom, Hashbaddana, Zekeriya bilen Meshullam idi.
5 Ezra pütkül xalayiqning köz aldida kitabni achti, chünki u pütün xalayiqtin égizde turatti; u kitabni achqanda, barliq xalayiq ornidin qopti.
6 Ezra ulugh Xuda bolghan Perwerdigargha medhiyeler oquwidi, barliq xalayiq qollirini kötürüp jawaben: «Amin! Amin!» déyishti; andin tizlinip, pishanisini yerge yéqip, Perwerdigargha sejde qildi.
7 Andin kéyin Lawiylardin Yeshuya, Bani, Sherebiya, Yamin, Akkub, Shabbitay, Xodiya, Maaséyah, Kélita, Azariya, Yozabad, Hanan we Pélayalar xalayiqqa Tewrat qanunini chüshendürdi; jamaet öre turatti.
8 Ular jamaetke kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup berdi we oqulghanni chüshiniwélishi üchün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi.□
9 Waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezra we xelqqe qanunning menisini ögitidighan Lawiylar pütkül jamaetke: — Bügün Xudayinglar bolghan Perwerdigargha atalghan muqeddes kündur, yigha-zar qilmanglar! — dédi. Chünki xalayiqning hemmisi Tewrat qanunidiki sözlerni anglap yigha-zar qilip kétishkenidi.
10 Andin *Nehemiya* ulargha: — Siler bérip nazu-németlerni yep, sherbetlerni ichinglar, özige *yimek-ichmek* teyyarliyalmighanlargha yémek-ichmek bölüp béringlar; chünki bügün Rebbimizge atalghan muqeddes bir kündur. Ghemkin bolmanglar; chünki Perwerdigarning shadliqi silerning küchünglardur, dédi.
11 Lawiylarmu: — Bügün muqeddes kün bolghachqa, tinchlininglar, ghemkin bolmanglar! — dep jamaetni tinchlandurdi.
12 Jamaet qaytip bérip, yep-ichishti, bashqilarghimu yimek-ichmek üleshtürüp berdi, shad-xuramliqqa chömdi; chünki ular bérilgen telim sözlirini chüshen'genidi.

«Kepiler héyti» ötküzüsh

13 Etisi xalayiq ichidiki qebile kattiwashliri, kahinlar we Lawiylar tewratshunas Ezraning yénigha yighilip, Tewrat qanunidiki sözlerni téximu chüshinip pem-parasetke érishmekchi boldi.
14 Ular Tewrat qanunida Perwerdigar Musaning wastisi bilen Israillargha yettinchi aydiki héytta kepilerde turushi kérekliki pütülgenlikini uqti, ■
15 shundaqla özliri turuwatqan barliq sheherlerde we Yérusalémda: «Siler taghqa chiqip, zeytun shéxi bilen yawa zeytun shaxlirini, xadas öjme shaxlirini, xorma derexlirining shaxlirini we yopurmaqliri baraqsan derex shaxlirini ekilip, Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti. □
16 Shuning bilen xalayiq chiqip shax ekilip özliri üchün, herbiri öylirining ögziliride, hoylilirida, Xudaning öyidiki hoylilarda, «Su qowuqi»ning chong meydanida we «Efraim derwazisi»ning chong meydanida kepilerni yasap tikti.

□ **8:8 «Ular … kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup … chüshiniwélishi üchün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi» —** bu chüshendürüsh jeryani, shübhisizki, aramiy tiligha we belkim bashqa birnechche tillargha terjime qilishnimu öz ichige alghan. ■ **8:14** Mis. 23:16; Law. 23:34; Chöl. 29:12-39; Qan. 16:13, 14, 15 □ **8:15 «…Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti» —** belgilime «Law.» 23:34-44, «Qan.» 16:13-17ni körüng.

17 Sürgünlüktin qaytip kelgen pütkül jamaet kepilerni yasap tikti we shundaqla kepilerge
jaylashti; Nunning oghli Yeshuaning künliridin tartip shu kün'giche Israillar undaq qilip
baqmighanidi. Hemmeylen qattiq xushal bolushti.
18 Birinchi kündin axirqi kün'giche *Ezra* herküni Xudaning Tewrat-qanun kitabini
oqudi. Ular yette kün héyt ötküzdi; sekkizinchi küni belgilime boyiche tentenilik ibadet
yighilishi ötküzüldi.

9

Xelqning roza tutup gunahini tonushi

1 Shu ayning yigirme tötinchi küni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-béshigha topa
chachqan halda yighildi;
2 Israil nesli özlirini barliq yat taipilerdin ayrip chiqti, andin öre turup özlirining gu-
nahlirini we ata-bowilirining ötküzgen qebihliklirini étirap qildi.
3 Ular shu künning töttin biride öz yéride turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdi-
garning Tewrat-qanun kitabini oqudi; künning yene töttin biride özlirining gunahlirini
tonudi we Xudasi bolghan Perwerdigargha sejde qildi.
4 Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar
pelempeylerde turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigargha ünlük awaz bilen nida
qildi.□

Hemdusana we dua

5 Lawiy Yeshua, Kadmiyel, Bani, Hashabiniya, Sherebiya, Xodiya, Shebaniya
we Pitahiyalar: «Ornunglardin qopup Xudayinglar bolghan Perwerdigargha
ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturunglar» — dédi we mundaq *dua-hemdusana
uqudi*: —
«*I Xuda*, insanlar Séning shanu-shewketlik namingni ulughlisun! Berheq, barliq
teshekkür-medhiyiler naminggha yétishmeydu!
6 Sen, peqet Senla Perwerdigardursen; asmanlarni, asmanlarning asminini we ularn-
ing barliq qoshunlirini, yer we yer üstidiki hemmini, déngizlar we ular ichidiki hem-
mini yaratquchidursen; Sen bularning hemmisige hayatliq bergüchisen, asmanlarning
barliq qoshunliri Sanga sejde qilghuchidur. □ ■
7 Sen berheq Perwerdigar Xudadursen, Sen Abramni talliding, uni Kaldiyening Ur
shehiridin élip chiqting, uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding. □ ■
8 Sen uning qelbining Özüngge sadiq-ishenchilik ikenlikini körüp, uning bilen ehde
tüzüp Qanaaniylarning, Hittiylarning, Amoriylarning, Perizziylerning, Yebusiylarning
we Girgashiylarning zéminini uning ewladlirigha teqdim qilip bérishni wede qilding; Sen
heqqaniy bolghanliqingdin, sözliringni ishqa ashurdung.■
9 Sen ata-bowilirimizning Misirda jebir-zulum chékiwatqanliqini körüp, ularning Qizil
déngiz boyidiki nalisigha qulaq salding. ■
10 Sen Misirliqlarning ulargha qandaq yoghanchiliq bilen muamile qilghanliqini
bilginingdin kéyin Pirewn, uning barliq xizmetchiliri we uning zéminidiki barliq

□ **9:4 «Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup,...»** — yaki «Yeshua, Bani, ... we Kénanilar Lawiylarning pelempiyide turup,...». □ **9:6 «Sen, peqet senla Perwerdigardursen»** — ibraniy tilida: «Sen, peqet Senla i Perwerdigar, «U»dursen» dégen sözler bilen ipadilinidu. Mushu étiqadchilargha nisbeten peqet bir «U» bardur. ■ **9:6** Yar. 1; Zeb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Weh. 14:7 □ **9:7 «Sen berheq Perwerdigar Xudadursen»** — ibraniy tilida: «berheq, i Perwerdigarxuda, sen «u»dursen» dégen sözler bilen ipadilinidu. 6-ayetnimu körüng. **«uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding»** — «Yar.» 1:17ni körüng. ■ **9:7** Yar. 11:31, 32; 12:1 ■ **9:8** Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4 ■ **9:9** Mis. 3:7; 14:10

xelqqe möjizilik alamet we karametlerni körsitip, Özüng üchün bügün'ge qeder saqlinip kéliwatqan ulugh bir nam-shöhretni tikliding. ■
11 Sen yene *ata-bowilirimiz* aldida déngizni bölüp, ular déngizning otturisidin quruq yer üstidin méngip ötti; ularni qoghlap kelgenlerni chongqur déngiz tégige tashlap gherq qiliwetting, xuddi jushqunluq déngizgha tashlan'ghan tashtek gherq qilding. ■
12 Sen ularni kündüzi bulut tüwrüki bilen, kéchisi ot tüwrüki bilen yétekliding, bular arqiliq ularning mangidighan yolini yorutup berding. ■
13 Sen Sinay téghigha chüshüp, asmanda turup ular bilen sözliship, ulargha toghra höküm, heqiqiy ishenchlik qanunlar, yaxshi belgilimiler we emrlerni ata qilding. ■
14 Sen ulargha Özüngning muqeddes shabat kününgni tonuttung, qulung Musaning wastisi bilen ulargha emrler, belgilimiler we Tewrat qanunini tapiliding.
15 Sen ulargha ach qalghanda yésun dep asmandin nan, ussighanda ichsun dep qoram tashtin su chiqirip berding; Sen ulargha bérishke qolungni kötürüp qesem qilghan eshu zéminni kirip igilenglar, déding. ■
16 Lékin ular, yeni ata-bowilirimiz meghrulinip, boyni qattiqliq qilip emrliringge qulaq salmidi.
17 Ular itaet qilishni ret qildi, Séning ularning otturisida yaratqan karamet möjiziliringni yad etmidi, belki boyni qattiqliq qildi, asiyliq qilip, qul qilin'ghan jaygha ketmekchi bolup, öz aldigha yolbashchi tiklidi. Lékin Sen epuchan, méhir-shepqetlik hem rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, zor méhir-muhebbetlik Tengridursen; shunga Sen ularni tashliwetmiding. ■
18 Ular hetta téxi özlirige bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silerni Misirdin élip chiqqan ilah!» dégen waqtida hem qattiq kupurluq qilghinida, ■
19 Sen tolimu rehimdil bolghanliqing üchün ularni yenila bayawanda tashlap qoymiding; kündüzi bulut tüwrüki ularning üstidin néri ketmey, ulargha yol bashlidi; kéchisi ot tüwrükimu ulardin néri ketmey, ulargha nur bérip, mangidighan yolini körsetti. ■
20 Sen Özüngning méhribane Rohingni chüshürüp ulargha telim berding; Sen ularning yéyishi üchün «manna»ni ayimiding, ussuzluqini qandurush üchün suni berding. ■
21 Sen ularni bayawanda qiriq yil qamdap kelding; héchnémisi kem bolmidi, kiyimliri konirimidi, putlirimu ishshimidi. ■
22 Sen padishahliqlar we taipilerni ularning qoligha berding, bularni ularning zéminigha chégralar qilip berding. Shuning bilen ular Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini we Bashan padishahi Ogning zéminini igilidi. □ ■
23 Sen ularning perzent-ewladlirini asmandiki yultuzlardek awuttung; Sen ularni ata-bowiliriga: «Siler bu zéminni igileshke uninggha kiringlar» dep teqdim qilghan zémin'gha bashlap kirding. ■
24 Ularning ewladliri kirip u zéminni igilidi; Sen u zéminda turuwatqan Qanaan ahalisini ularga béqindurdung hem zémindiki padishahlarni we ularning qebile-qowmlirini: «Siler ulargha xalighanche muamile qilinglar» dep ularning qoligha tapshurdung. ■
25 Ular mustehkem sheherlerni, munbet yerlerni ishghal qilip, herxil ésil buyumlargha tolghan öylerge, kolap qoyulghan quduqlargha, üzümzarliqlar, zeytunluqlar we intayin köp méwilik derexlerge ige boldi; yep-ichip semrip, Séning zor méhribanliqingdin söyünüshti!
26 Lékin ular gedenkeshlik qilip Séningdin yüz örüp, Tewrat qanunungni arqisigha tashlidi, ularni yéninggha yandurmaq üchün agah-guwahliq yetküzgen peyghemberliringni

---

■ **9:10** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14 ■ **9:11** Mis. 14:22-31 ■ **9:12** Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zeb. 105:39 ■ **9:13** Mis. 19:20; 20:1-21 ■ **9:15** Mis. 16:14; 17:6; Chöl. 20:9 ■ **9:17** Mis. 34:7; Chöl. 14:4,18; Zeb. 86:5 ■ **9:18** Mis. 32 ■ **9:19** Mis. 13:22; 40:38 ■ **9:20** Chöl. 11:17; Ye. 5:12 ■ **9:21** Qan. 2:7; 8:4; 29:5 □ **9:22 «Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini...»** — yaki «Sihon padishahning zéminini, yeni Heshbonning padishahining zéminini...» ■ **9:22** Chöl. 21:21, 33 ■ **9:23** Yar. 22:17 ■ **9:24** Ye. 1-13

öltürüp esheddiy kupurluq qildi. ■

27 Shunga Sen ularni jebir-zulum salghuchilarning qoligha tapshurdung, derweqe ular ularni qiynidi; ular qiynalghan waqitlirida Sanga yalwurushqanidi, Sen asmanlarda turup ulargha qulaq salding, zor rehimdilliqing boyiche ulargha qutquzghuchilarni ewetetting, ular bularni ezgüchilerning qolidin qutquzatti. ■

28 Lékin ular aramliqqa érishkendin kéyin yene Séning aldingda rezillik qilishqa bashliwidi, Sen ularni yene düshmenlirining qoligha tapshurdung, ular ularning üstidin hökümranliq qildi; ular yene Séning aldingda nale-peryat qilishiwidi, Sen asmanlarda turup qulaq sélip, rehimdilliqliring boyiche ularni yénish-yénishlap qutquzdung.

29 Sen ularni Özüngning Tewrat-qanununggha qaytishqa agahlandurdung; lékin ular meghrurlinip, emrliringge qulaq salmidi, hökümliring aldida gunah qildi (insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu). Ular jahilliq bilen boynini tolghap, gedenkeshlik qilip sanga qulaq sélishni ret qildi. □ ■

30 Ulargha uzun yil sewr-taqet qilding, Rohing peyghemberliringning wastisi bilen agah-guwahliq bergen bolsimu, ular yenila qulaq salmidi; shunga Sen ularni herqaysi el-yurtlardiki taipilerning qoligha tapshurdung. ■

31 Halbuki, Sen zor rehimdilliqliring tüpeylidin ularning neslini pütünley qurutuwetmiding hem ularni tashliwetmiding; chünki Sen méhir-shepqetlik hem rehimdil Tengridursen.

32 Emdi ah Xudayimiz, ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitidighan ulugh, qudretlik we dehshetlik Tengri, emdi Séningdin bizning, padishahlirimizning we emirlirimizning, kahinlirimizning, peyghemberlirimizning, ata-bowilirimizning shundaqla Özüngning barliq xelqingning Asuriye padishahining zamanidin buyan bügün'giche béshimizgha chüshken barliq azab-oqubetlerni kichik ish dep qarimasliqingni ötünimiz.

33 Béshimizgha kelgen barliq ishta Sen adilsen; chünki Séning qilghining heqiqet boyiche boldi, bizning qilghinimiz rezilliktur. ■

34 Padishahlirimiz, emirlirimiz, kahinlirimiz bilen ata-bowilirimizning hemmisi Séning Tewrat qanununggha emel qilmay, emrliringge we Séning ulargha ispatlap bergen agah-guwahliqlirinngha héch qulaq salmidi.

35 Ular Sen ulargha muyesser qilghan padishahliqta turushtin, ulargha ata qilghan zor memurchiliqtin we shuningdek ularning aldigha yayghan bu keng munbet zémindiki turmushtin behrimen boluwatqan bolsimu, lékin ular Séning ibadet-xizmitingde bolmidi yaki özlirining rezil qilmishliridin yanmidi.

36 Mana, biz bügün qullarmiz! Sen méwisi bilen nazu-németliridin yéyishke ata-bowilirimizgha teqdim qilip bergen zéminda tursaqmu, biz mana uningda qul bolup qalduq!

37 *Zémin* Sen bizning gunahlirimiz üchün bizni idare qilishqa békitken padishahlargha mol mehsulatlirini bérip turidu; ular bedenlirimizni hem charwa mallirimizni öz meyliche bashqurup kéliwatidu; biz zor derd-elemde bolduq».

38 «— Biz mana mushu barliq ishlar tüpeyli muqim bir ehdini tüzüp yézip chiqtuq; emirlirimiz, Lawiylirimiz bilen kahinlirimiz buninggha öz möhürlirini basti».

■ **9:26** 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21 ■ **9:27** Hak. 2:14-23 □ **9:29** **«insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu» —** bu ayette körsitilgen «hayat» peqet jismaniy hayatni emes, belki heqiqiy, rohiy hayatni körsitidu, elwette. **«Ular jahilliq bilen boynini tolghap...» —** ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...». ■ **9:29** Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12 ■ **9:30** 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15 ■ **9:33** Qan. 32:4; Dan. 9:14

10

Möhür basqanlar

1 Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar Haqaliyaning oghli, waliy Nehemiya bilen
Zedekiya idi; □
2 Andin *kahinlardin* Séraya, Azariya, Yeremiya,
3 Pashxur, Amariya, Malkiya,
4 Hattush, Shebaniya, Malluq,
5 Harim, Meremot, Obadiya,
6 Daniyal, Ginniton, Baruq,
7 Meshullam, Abiya, Miyamin,
8 Maaziyah, Bilgay, Shémayalar; ular kahinlar idi.
9 Lawiylardin: — Azaniyaning oghli Yeshua, Hénadadning ewladliridin Binnui bilen
Kadmiyel
10 we ularning qérindashliridin Shebaniya, Xodiya, Kélita, Pélaya, Hanan,
11 Mika, Rexob, Hashabiya,
12 Zakkor, Sherebiya, Shebaniya,
13 Xodiya, Bani, Béninu idi.
14 Jamaet bashliqliridin: Parosh, Pahat-Moab, Élam, Zattu, Bani,
15 Bunni, Azgad, Bibay,
16 Adoniya, Bigway, Adin,
17 Atér, Hezekiya, Azzur,
18 Xodiya, Hashum, Bizay,
19 Harif, Anatot, Nébay,
20 Magpiyash, Meshullam, Hézir,
21 Meshezabel, Zadok, Yaddua,
22 Pilatiya, Hanan, Anaya,
23 Hoshiya, Hananiya, Hashshub,
24 Halloxesh, Pilxa, Shobek,
25 Rehum, Hashabnah, Maaséyah,
26 Axiyah, Hanan, Anan,
27 Malluq, Harim, Baanahlar idi.

Ehdining mezmuni: — Tewrat qanunigha emel qilish

28 Qalghan xelq: — Kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler, ibadetxanining
xizmetkarliri we shuningdek özlirini zéminlardiki taipilerdin ayrip chiqip, Xudaning
Tewrat qanunigha qaytqanlarning herbiri we ularning ayalliri we oghul-qiz perzentliri
qatarliq hidayet tépip yorutulghanlarning hemmisi
29 öz qérindashliri bolghan mötiwerler bilen qoshulup: «Özimizni qarghish qesimi bilen
ehdige baghlap, Xudaning quli Musa arqiliq jakarlighan Tewrat qanunida méngip,
Rebbimiz Perwerdigarning barliq emirliri, höküm-belgilimilirini tutup emel qilimiz;
30 qizlirimizni bu yurttiki yat elliklerge yatliq qilmaymiz hem oghullirimizghimu ularn-
ing qizlirini élip bermeymiz; ■
31 bu yurttiki yat ellikler shabat künide mal-tawar we ashliqlirini ekilip satmaqchi
bolsa, shabat künliri yaki herqaysi bashqa muqeddes künlerdimu ulardin qet'iy héchnéme
sétiwalmaymiz; her yettinchi yili yerni tériqsiz aq qaldurimiz hem barliq qerzlerni
kechürüm qilimiz» — déyishti.■

□ **10:1** «Buninggha **birinchi bolup möhür basqanlar ... waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi»** — Zedekiyamu kahin bolushi mumkin idi. 8-ayetni körüng (Nehemiyadin bashqa bu tizimliktiki ademler hemmisi kahinlar idi).
■ **10:30** Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ **10:31** Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Qan. 5:1-15

Muqeddes öyge teqdim bérish toghrisidiki belgilimiler

32 Biz yene özimizge herbir adem her yili Xudayimizning öyining xizmet xirajiti üchün üchtin bir shekel kümüsh bérishke belgilimilerni békittuq;
33 bu pul «tizilidighan teqdim nan»lar, daimiy ashliq hediyeler, daimiy köydürme qurbanliqlar, shabat küni bilen yéngi aylardiki köydürme qurbanliqlar, qereli békitilgen héytlarda qilinidighan köydürme qurbanliqlar üchün, herxil muqeddes buyumlar üchün, Israilgha kafaret keltüridighan gunah qurbanliqliri üchün, shuningdek Xudayimizning öyidiki barliq xizmetlerning xirajiti üchün ishlitilsun dep belgilendi. ■
34 Biz yene ata jemetlirimiz boyiche kahinlar, Lawiylar we xelq arisida chek tashlap, her yili belgilen'gen qerelde Xudayimizning öyige Tewrat qanunida pütülginidek Perwerdigar Xudayimizning qurban'gahida qalash üchün otun yetküzüp bérish nöwetlirini békittuq;
35 yene her yili étizimizdiki tunji pishqan hosulni, hemme méwilik derexlerning tunji pishqan méwilirini Perwerdigarning öyige yetküzüp bérishni, ■
36 shundaqla Tewrat qanunida pütülginidek, tunji oghlimizni we kala, qoy-oghlaq padiliridin tunji charpiyimizni Xudaning öyige apirip, u öyde wezipe ötewatqan kahinlargha epkélishni, ■
37 herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni, shundaqla barliq «kötürme hediye»lirimizni teqdim qilishni, herxil derexlerdin deslepki pishqan méwilerni, yéngi sharab, yéngi zeytun méyini Xudayimizning öyining xezine-ambarlirigha apirip bérishni, yeni kahinlargha yetküzüp bérishni, shuningdek étizlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini Lawiylargha bérishni békittuq; Lawiylar bizning tériqchiliqqa tayinidighan sheherlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini tapshuruwalsun dep békittuq; □ ■
38 shuningdek, Lawiylar chiqqan hosulning ondin birini tapshuruwalghan chaghda Harunning ewladliridin kahin bolghan birsi ular bilen bille bolsun, Lawiylar eshu ondin bir ülüshning yene ondin bir ülüshini ayrip Xudaning öyige, uning xezine-ambarlirigha saqlashqa tapshursun dep belgiliduq. ■
39 Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin, yéngi zeytun méyidin «kötürme hediye» qilip muqeddes jaydiki eswab-üsküniler saqlinidighan xezine-ambarlargha, yeni wezipe öteydighan kahin, derwaziwen we ghezelkeshler turidighan jaygha tapshurushi kérek. Biz Xudayminizning öyining hajetliridin hergiz özimizni tartmaymiz!□

11

Mensepdarlar bilen puqralarning jaylishishi

1 U chaghda xelq ichidiki emirler Yérusalémda turatti; qalghan puqralar chek tashlinish bilen ondin biri muqeddes sheher Yérusalémda olturaqliship, qalghan ondin toqquzi bashqa sheherlerde olturaqlashti.
2 Öz ixtiyari bilen Yérusalémda olturaqlishishqa otturigha chiqqanlargha bolsa, jamaet ulargha bext-beriket tilidi.
3-4 Yehudiye ölkisidin, Yérusalémgha makanliship qalghan beg-emirler töwendikidek (Israillar, kahinlar, Lawiylar, ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarlirining

■ **10:33** Chöl. 28:29 ■ **10:35** Mis. 23:19; Law. 19:23 ■ **10:36** Mis. 13:2; Chöl. 3:13; 8:17 □ **10:37 «herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni» —** buning bashqa birxil terjimisi: — «siler deslepki hosuldin chiqqan undin,... (teqdim qilishni békittuq)». Biraq «Ez.» 44:30diki menisidin qarighanda terjimimiz toghra bolushi mumkin. ■ **10:37** Law. 23:17; Chöl. 15:19; 18:12, 24, 25; Qan. 18:4 ■ **10:38** Chöl. 18:26 □ **10:39 «Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin,...» —** ibraniy tilida mushu jümlining béshida «chünki» bardur.

ewladliri Yehudiye sheherliride, herbiri öz tewelikide makanlashqan bolsimu, Yehudalardin we Binyaminlardin beziliri Yérusalémda makanlashti): — Bularning ichide, Yehudalardin: — Perezning ewladidin bolghan Uzziyaning oghli Ataya; Uzziya Zekeriyaning oghli, Zekeriya Amariyaning oghli, Amariya Shefatiyaning oghli, Shefatiya Mahalalélning oghli idi.
5 Yene Baruqning oghli Maaséyah; Baruq Kol-Hozehning oghli, Kol-Hozeh Hazayaning oghli, Hazaya Adayaning oghli, Adaya Yoaribning oghli, Yoarib Zekeriyaning oghli, Zekeriya Shilonining oghli. □
6 Yérusalémgha makanlashqan barliq Perez jemetidikiler jemiy töt yüz atmish sekkiz kishi bolup, hemmisi ezimetler idi.
7 Binyaminning ewladliridin: — Meshullamning oghli Sallu; Meshullam Yoedning oghli, Yoed Pidayaning oghli, Pidaya Kolayaning oghli, Kolaya Maaséyahning oghli, Maaséyah Itiyelning oghli, Itiyel Yeshayaning oghli.
8 Uninggha egeshkenler, Gabbay we Sallay idi; shulargha munasiwetlik jemiy toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi. □
9 Zikrining oghli Yoél ularni bashquridighan emeldar idi; Sinuahning oghli Yehuda sheherning muawin hakimi idi.□
10 Kahinlardin: — Yoaribning oghli Yedaya bilen Yaqin,
11 shundaqla Xudaning öyining bash ghojidari Séraya; Séraya Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi;
12 yene uning qérindashliridin ibadetxanidiki xizmette bolghanlardin jemiy sekkiz yüz yigirme ikki kishi bar idi; yene Yerohamning oghli Adaya bar idi; Yeroham Pélaliyaning oghli, Pélaliya Amzining oghli, Amzi Zekeriyaning oghli, Zekeriya Pashxurning oghli, Pashxur Malkiyaning oghli idi;
13 uning qérindashlirining hemmisi jemet bashliqi bolup, jemiy ikki yüz qiriq ikki kishi idi; yene Azarelning oghli Amashsay bar idi; Azarel Axzayning oghli, Axzay Meshillimotning oghli, Meshillimot Immerning oghli idi;
14 yene ularning qérindashliridin, palwan-ezimetlerdin, jemiy bir yüz yigirme sekkiz kishi bar idi; Gédolimning oghli Zabdiyel ularni bashquridighan emeldar idi.
15 Lawiylardin: — Hashshubning oghli Shémaya bar idi; Hashshub Azrikamning oghli, Azrikam Hashabiyaning oghli, Hashabiya Bunning oghli idi;
16 yene Lawiylarning qebile bashliqliri bolghan Shabbitay bilen Yozabad bolup, Xudaning öyining téshidiki ishlargha mes'ul idi.
17 Yene Mikaning oghli Mattaniya dua waqitlirida teshekkür-rehmetler éytishqa yétekchilik qilatti; Mika Zabdining oghli, Zabdi Asafning oghli idi; Bakbukiya qérindashliri ichide muawinliq wezipisini öteytti; yene Shammuaning oghli Abda bar idi; Shammua Galalning oghli, Galal Yedutunning oghli idi.
18 Muqeddes sheherde turuwatqan Lawiylarning hemmisi ikki yüz seksen töt kishi idi.
19 Derwaziwenlerdin: — derwazilarda közette turidighan Akkub bilen Talmon we ularning qérindashliri bar idi; ular jemiy bir yüz yetmish ikki kishi idi.
20 Qalghan Israillar, kahinlar, Lawiylar Yehudiye sheherliride, herbiri öz mirasida makanlashti.
21 Ibadetxanining xizmetkarliri bolsa Ofel döngige makanlashti; ibadetxanining xizmetkarlirini Zixa bilen Gishpa bashqurdi.□

□ **11:5 «Zekeriya Shilonining oghli» —** bezi terjimilerde «Zekeriya Shélahning ewladliridin idi» dep terjime qilinidu (Yar.» 46:12, «Chöl.» 26:20ni körüng). □ **11:8 «shulargha munasiwetlik jemiy toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi» —** bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **11:9 «Sinuah» —** yaki «Hasinoah». □ **11:21 «Ofel» —** («döng» dégen menide) Yérusalémdiki égiz rayon idi.

22 Yérusalémda Lawiylarni bashqurghuchi Banining oghli Uzzi idi; Bani Hashabiyaning oghli, Hashabiya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikaning oghli idi — démek, Uzza Asafning ewladliridin, yeni Xudaning öyidiki xizmetke mes'ul bolghan ghezelkeshlerdin idi.
23 Chünki padishah ular toghruluq yarliq chüshürgen bolup, ghezelkeshlerning her künlük ozuq-tülükini, shundaqla öteydighan wezipisini békitkenidi.□
24 Yehudaning oghli Zerahning ewladliridin Meshezabelning oghli Pitahiya puqralarning barliq ishlirida padishahning meslihetchisi idi.□
25 Yéza-qishlarqlar we ulargha tewe etrapidiki jaylarda Yehudalardin beziliri turatti; Kiriat-Arba we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Dibon we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Yekabziyel we uning tewesidiki yéza-kentlerde,
26 shundaqla Yeshua, Moladah, Beyt-Pelet,
27 Hazar-Shual, Beer-Shéba we uning tewesidiki yéza-kentlerde,
28 Ziklag, Mikona we uning tewesidiki yéza-kentlerde,
29 En-Rimmon, Zorah, Yarmut, □
30 Zanoah, Adullam we bu ikki yerge tewe qishlaqlarda, Laqish we uninggha tewe yerlerde, Azikah we uninggha tewe yéza-kentlerde makanlashti; ular makanlashqan yerler Beer-Shébadin taki Hinnom jilghisigha qeder sozuldi.
31 Binyaminlar bolsa Géba, Mikmash, Ayja, Beyt-El we uning tewesidiki yéza-kentlerde, □
32 beziliri Anatot, Nob, Ananiya,
33 Hazor, Ramah, Gittaim,
34 Hadid, Zeboim, Niballat,
35 Lod, Ono, shundaqla Hünerwenler jilghisida makanlashqanidi.
36 Eslide Yehudiyege teyinlen'gen Lawiylar qisimliridin beziliri Binyamin qebilisining zéminigha makanlashti.

12

Birinchi «qaytish»ta qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

1 Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yeshua bilen birlikte *sürgünlüktin* chiqqan kahin we Lawiylar töwendikiler: — *kahinlar* Séraya, Yeremiya, Ezra, □
2 Amariya, Malluq, Hattush,
3 Shékaniya, Rehum, Meremot,
4 Iddo, Ginnitoy, Abiya, □
5 Miyamin, Maadiya, Bilgah,
6 Shémaya, Yoarib, Yedaya,
7 Sallo, Amok, Hilqiya we Yedaya. Bular bolsa Yeshuaning künliride kahin bolghanlar we ularning qérindashlirining jemet bashliqliri idi.
8 Lawiylardin bolsa Yeshua, Binnuiy, Kadmiyel, Sherebiya, Yehuda, Mattaniyalar; Mattaniya we uning qérindashliri teshekkür-rehmetler éytishqa mes'ul boldi.
9 Ularning qérindashliri Bakbukiya bilen Unni nöwiti boyiche ular bilen udulmu'udul xizmette turatti.
10 Yeshuadin Yoyakim töreldi, Yoyakimdin Eliyashib töreldi, Eliyashibtin Yoyada töreldi, □

□ **11:23 «her künlük ozuq-tülükini, shundaqla...»** — buning bashqa birxil terjimisi «her künlük mes'uliyiti, yeni...». □ **11:24 «padishahning meslihetchisi»** — ibraniy tilida «padishahning yénida turghuchi» dégen sözler bilen ipadilinidu. «Padishah» mushu yerde Pars padishahini körsitidu, elwette. □ **11:29 «Zorah»** — yaki «Zoréah». □ **11:31 «Ayja»** — «Ayja»ning yene bir ismi «Ayi». □ **12:1 «...kahinlar Séraya, Yeremiya, Ezra,...»** — bu Ezra «Ezra» dégen kitabtiki «Ezra» emes. «Tewratshunas Ezra» bolsa, Zerubbabeldin 90 yildin kéyin Yérusalémgha kelgen. □ **12:4 «Ginnitoy»** — yaki «Ginniton». □ **12:10 «Yoyada»** — yaki «Yehoyada».

11 Yoyadadin Yonatan töreldi, Yonatandin Yaddua töreldi.
12 Yoyakimning künliride kahinlardin jemet bashliqi bolghanlar munular: — Séraya jemetige Méraya; Yeremiya jemetige Hananiya;
13 Ezra jemetige Meshullam; Amariya jemetige Yehohanan;
14 Méliku jemetige Yonatan; Shebaniya jemetige Yüsüp; □
15 Harim jemetige Adna; Mérayot jemetige Helkay;
16 Iddo jemetige Zekeriya; Ginniton jemetige Meshullam;
17 Abiya jemetige Zikri; Minyamin bilen Moadiyalarning jemetige Piltay;
18 Bilgah jemetige Shammua; Shémaya jemetige Yehonatan;
19 Yoarib jemetige Mattinay; Yedaya jemetige Uzzi;
20 Sallay jemetige Kallay; Amok jemetige Éber; □
21 Hilqiya jemetige Hasabiya; Yedaya jemetige Netanel.
22 Eliyashib, Yoyada, Yohanan we Yadduaning künliride Lawiylarning jemet bashliqliri tizimlan'ghan we oxshashla, Pars padishahi Darius texttiki chaghlarghiche kahinlarmu tizimlinip kelgen.
23 Jemet bashliqi bolghan Lawiylar taki Eliyashibning newrisi Yohananning waqtighiche tezkirinamide tizimlinip kelgen. □ ■
24 Lawiylarning jemet bashliqi bolghan Hasabiya, Sherebiya, Kadmiyelning oghli Yeshualar qérindashliri bilen udulmu'udul turup, Xudaning adimi Dawutning emri boyiche nöwetlishiip medhiye-munajat, teshekkür-rehmetler éytip turatti.
25 Mattaniya, Bakbukiya, Obadiya, Meshullam, Talmon bilen Akkublar derwaziwenler bolup, sépil qowuqlirining ambarlirigha qaraytti.
26 Bu kishiler Yozadakning newrisi, Yeshuaning oghli Yoyakimning künliride, shuningdek waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlen'gen.□

Yéngi sépilning Xudagha atap tapshurulushi

27 Yérusalém sépilini *Xudagha* atap tapshurush murasimi ötküzülidighan chaghda, jamaet Lawiylarni turghan herqaysi jaylardin izdep tépip, ularni teshekkür-rehmetler éytish, ghezel oqush, chang, tembur we chiltarlarni chélishqa, xushal-xuramliq bilen atap tapshurulush murasimi ötküzüshke Yérusalémgha élip keldi.
28 Ghezelkeshlar Yérusalémning etrapidiki tüzlengliktin, Nitofatliqlarning yéza-kentliridin,
29 Beyt-Gilgaldin, Géba bilen Azmawet étizliqliridin yighilghanidi; chünki ghezelkeshlar Yérusalémning töt etrapigha özlirige mehelle-qishlaqlar quruwalghanidi.
30 Kahinlar bilen Lawiylar özlirini paklidi, andin xelqni we sépil derwazilirini hem sépilning özinimu paklidi.
31 Men *Nehemiya* Yehudaning emirlirini bashlap sépilgha chiqip, teshekkür-hemdusana oquydighan ikki chong etret ademni uyushturdum, bir etret sépilning ong teripide «Tézek qowuqi»gha qarap mangdi,
32 ularning arqisidin Hoshaya bilen Yehudaning emirlirining yérimi mangdi;
33 yene Azariya, Ezra, Meshullam,
34 Yehuda, Binyamin, Shémaya, Yeremiyamu mangdi;

□ **12:14 «Méliku» —** yaki «Malluq». **«Shebaniya»** — bezi qedimiy köchürmilerde «Shékaniya» déyilidu. □ **12:20 «Sallay» —** yaki «Sallu». □ **12:23 «Eliyashibning newrisi» —** ibraniy tilida «Eliyashibning oghli». **«tezkiriname»** — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» dégen qisim emes; «Tarix-tezkire»de undaq tizimlik yoq. ■ **12:23** 1Tar. 9:10-34 □ **12:26 «bu kishiler ... waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlen'gen» —** Lawiylar we kahinlarning nesebnamiliri némishqa shunche muhim? Özining kélip chiqishi ispatlanmighanlar kahinliq xizmette yaki ibadetxanidiki Lawiylargha ait xizmette bolushqa muyesser bolalmaytti. Bügün'ge qeder Yehudiylar arisida kimler Lawiylardin, kimler kahinlar jemetidin ikenliki xatirilinip kelmekte.

35 shuningdek kahinlarning oghulliridin beziliri qolligha kanay alghan halda mangdi:
— Ulardin Yonatanning oghli Zekeriya bar idi (Yonatan Shémayaning oghli, Shémaya
Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikayaning oghli, Mikaya Zakkurning oghli, Zakkur
Asafning oghli idi).
36 Uning qérindashliridin Shémaya, Azarel, Milalay, Jilalay, Maayi, Netanel, Yehuda,
Hananiyalar bar idi; ular qolligha Xudaning adimi Dawutning sazlirini élishqanidi;
tewratshunas Ezra ularning béshida mangghanidi.
37 Ular «Bulaq qowuqi»gha kélip «Dawutning shehiri»ning pelempiyige chiqip, «Dawutning
ordisi»din ötüp, künchiqish tereptiki «Su qowuqi»gha keldi.
38 Teshekkür-hemdusana oquydighan ikkinchi etret sol terep bilen mangdi, men we
jamaetning yérimi ularning arqidin méngip, sépil üstide «Xumdanlar munari»din ötüp,
udul «Keng sépil»ghiche méngip,□
39 «Efraim qowuqi», «Kona qowuq», «Béliq qowuqi» üstidin ötüp, «Hananiyel munari» we
«Yüzning munari»din ötüp, udul «Qoy qowuqi»gha kélip, andin «Qarawullar qowuqi»da
toxtiduq. □
40 Andin teshekkür-hemdusana oquydighan ikki etret adem Xudaning öyide öz orunlirida
turdi; men bilen emeldarlarning yérimimu shu yerde turduq;
41 kahinlardin Éliakim, Maaséyah, Minyamin, Migaya, Elyoyinay, Zekeriya bilen
Hananiyalar karnaylirini élip turushti;
42 yene Maaséyah, Shémaya, Eliazar, Uzzi, Yehohanan, Malkiya, Élam bilen Ézermu
turushti; ghezelkeshler Yizraqiyaning yétekchilikide jarangliq ghezel oqushti.
43 Shu küni jamaet nahayiti chong kölemlik qurbanliqlarni sundi hem bek xushal
bolup kétishti, chünki Xuda ularni zor shadliq bilen shadlandurghanidi; ayallar bilen
balilarmu shundaq shadlandi; Yérusalémdiki bu xushalliq sadaliri yiraq-yiraqlargha
anglandi.

Lawiylar bilen kahinlargha kéreklik nersilerning hazirlinishi

44 U chaghda bir qisim kishiler kötürme qurbanliqlar, deslepki pishqan hosullar we
öshrilerni saqlaydighan xezine-ambarlargha mes'ul bolushqa teyinlendi; herqaysi she-
herlerdiki étizliqlardin, Tewrat qanunida kahinlargha we Lawiylargha bérishke bel-
gilen'gen ülüshler shu yerde saqlinatti. Chünki Yehuda xelqi öz xizmitide turuwatqan
kahinlar bilen Lawiylardin xushal idi.
45 *Kahinlar bilen Lawiylar*, ghezelkeshler bilen derwaziwenlermu, öz Xudasining tapi-
lighan wezipisini we shuningdek paklash wezipisining hemmisini Dawutning we uning
oghli Sulaymanning emri boyiche öteytti. ■
46 Chünki qedimde, Dawutning we Asafning künliride, ghezelkeshlerge yétekchilik qil-
ishqa hem Xudagha teshekkür-hemdusana küylirini oqushqa yétekchiler bolghanidi.
47 Zerubbabelning künliride we Nehemiyaning künliride ghezelkeshlerning we derwazi-
wenlerning ülüshlirini, her künlük teminatini pütkül Israil xelqi béretti; ular yene Lawiy-
lar üchün muqeddes hésablan'ghan nersilerni üleshtürüp béretti; Lawiylarmu muqeddes
hisablan'ghan nersilerdin Harunning ewladligha bérip turatti.

13

Ammoniylar bilen Moabiylarning muqeddes öyge kirishige ruxset qilinmasliqi

□ **12:38 «sol terep»** — ibraniy tilida «tetür terep». □ **12:39 «Yüzning munari»** — yaki «Méahning munari». **«Qarawullar qowuqi»** — yaki «Zindan derwazisi». ■ **12:45** 1Tar. 25

1 Shu künde Musaning kitabi jamaet aldida oqup bérildi, kitabta: Ammoniylar bilen
Moabiylar menggü Xudaning jamaitige kirmisun, ■
2 Chünki ular Israillarni ozuqluq we su ekilip qarshi almay, eksiche ularni qarghashqa
Balaamni yalliwalghan; halbuki, Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylanduri-
wetken, dep yézilghan sözler chiqti. □ ■
3 Shundaq boldiki, jamaet bu qanun sözlirini anglap barliq shalghut kishilerni ilghap
chiqiriwetti.

Tobiyaning öy saymanlirining chiqirip tashlinishi

4 Bu ishtin awwal, Xudayimizning öyining xezinisini bashqurushqa mes'ul kahin
Eliyashib Tobiyaning tughqini bolup, □
5 uninggha kengri bir öyni teyyarlap bergenidi. Shu öyde ilgiri ashliq hediyeler,
mestiki, qacha-qucha, shuningdek Lawiylar, ghezelkeshler we derwaziwenlerge
bérishke buyrulghan ashliq öshriler, yéngi sharab we yéngi zeytun méyi, shundaqla
kahinlargha atalghan «kötürme qurbanliq»lar saqlinatti.
6 Bu waqitlarda men Yérusalémda emes idim; chünki Babil padishahi Artaxshashtaning
ottuz ikkinchi yili men padishahning yénigha qaytip ketkenidim; bir mezgildin kéyin
men yene padishahtin ruxset élip
7 Yérusalémgha qaytip barsam, Eliyashibning Xudaning öyidiki hoylilarda Tobiyagha öy
hazirlap bergenlikidek rezil ishni uqtum.
8 Bu ishni méni qattiq azablidi, men Tobiyaning öyidiki barliq öy jahazlirini qoymay
talagha tashlatquziwettim.
9 Men yene emr qilip, u öylerni paklatquzup, andin Xudaning öyidiki qacha-qucha, ashliq
hediyeler bilen mestikni u yerge ekirgüzüp qoydum.

Lawiylargha hediye qilinidighan öshrilerning yéngiwashtin békitilishi

10 Men yene xeqlerning Lawiylarning élishqa tégishlik ülüshlirini bermigenlikini, hetta
wezipige qoyulghan Lawiylar bilen ghezelkeshlerning herbirining öz yer-étizliqigha
qéchip ketkenlikini bayqidim;
11 shunga men emeldarlar bilen soqushup, ularni eyiblep: — Némishqa Xudaning öyi
shundaq tashliwétildi?! — dep, *Lawiylarni* yighip ularni ilgiriki ornigha yéngiwashtin
turghuzdum. □
12 Andin barliq Yehudiye xelqi ashliq öshrisini, yéngi sharab we yéngi zeytun méyini
xezine-ambarlirigha élip kélip tapshurdi.
13 Men xezine-ambarlargha mes'ul bolushqa xezinichi-ambarchilarni teyinlidim; ular
kahin Shelemiya, tewratshunas Zadok bilen Lawiylardin bolghan Pidaya idi; ularning
qol astida Mattaniyaning newrisi, Zakkurning oghli Hanan bar idi; chünki bularning
hemmisi sadiq, ishenchlik dep hésablinatti; ularning wezipisi qérindashlirigha tégishlik
ülüshlerni üleshtürüp bérish idi.
14 — «Ah Xudayim, mushu ish yüzisidin méni yad eyligeysen, Xudayimning öyi we
uninggha ait xizmetler üchün körsetken méhrimni öchürüwetmigeysen!»□

Xelqqe shabat künini hörmetleshni jékilesh

■ **13:1** Qan. 23:2, 4, 5 □ **13:2** **«Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylanduriwetken»** — «Qan.» 23:5ni körüng. «Rut»diki «qoshumche söz»imizde shu ish toghruluq toxtilimiz. ■ **13:2** Chöl. 22:5; Ye. 24:9 □ **13:4** **«kahin Eliyashib Tobiyaning tughqini bolup...»** — yaki «kahin Eliyashib Tobiya bilen qoyuq munasiwette bolup...». □ **13:11** **«Lawiylarni yighip»** — ibraniy tilida «ularni yighip». □ **13:14** **«uninggha ait xizmetler»** — yaki «uning (yeni, ibadetxanining) xizmetchiliri».

15 Shu künlerdimu men Yehudiyede bezilerning shabat künliride sharab kölcheklirini
cheylewatqinini, önchilerni baghlap, bularni we shuningdek sharab, üzüm, enjür we
herxil yüklerni ésheklerge artip, toshup yürgenlikini kördüm; ular bularni Yérusalémgha
shabat künide élip kirdi; ularning mushu ash-tülüklerni sétip yürgen küni men ularni
guwahliq bérip agahlandurup qoydum.
16 Yene Yehudiyede turuwatqan bezi Turluqlar béliq we herxil mal-tawarlarni toshup
kélip shabat küni Yehudiyeliklerge satidiken, yene kélip bularni Yérusalémda satidiken!
□
17 Shu sewebtin men Yehudiye emirliri bilen soqushup, ularni eyiblep: — Silerning
shabat künini bulghap, rezil ish qilghininglar némisi? ■
18 Ilgiri ata-bowanglar oxshash ishni qilghan emesmu, shuning bilen Xudayimiz
bizning béshimizgha we bu sheherge hazirqi bu balayi'apetni yaghdurghan emesmu?
Emdi siler shabat künini bulghap, Israilning béshigha Xudaning ghezipini téximu yagh-
duridighan boldunglar, dédim.
19 Shunga, shundaq boldiki, shabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yérusalém qowuqlirigha
chüshken waqtida, men sheher qowuqlirini étishni buyrudum we shuningdek shabat
küni ötüp ketküche qowuqlarni achmasliq toghrisida buyruq chüshürdum. Men yene
héchqandaq yükning toshulup qowuqlardin kirgüzülmesliki üchün xizmetkarlirimning
bezilirini sheher qowuqlirigha közetchi qilip turghuzup qoydum. □
20 Shundaq bolsimu sodigerler we herxil mal-tawar satidighanlar bir-ikki qétim
Yérusalémning sirtida tünidi.
21 Men ularni agahlandurup: — Siler némishqa sépilning aldida tüneysiler? Yene shundaq
qilidighan bolsanglar, men üstünglargha qol salimen, déwidim, ular shuningdin bashlap
shabat künide kelmidi. □
22 Andin shabat künining muqeddeslikini saqlash üchün, men Lawiylargha: — Özünglarni
paklanglar; andin kélip sépil derwazilirini béqinglar, dédim.
— «I Xudayim, mushu ish yüzisidinmu méni yad eyligeysen, Özüngning zor özgermes
muhebbiting bilen méni ayighaysen!»

Yat ellikler bilen nikahlinishning men'i qilinishi

23 Shu künlerde men yene Ashdod, Ammon we Moab qizlirini xotunluqqa alghan bezi
Yehudalarni bayqidim.
24 Ularning perzentlirining yérimi Ashdodche sözleydiken (we yaki yuqiriqi ellerning
birining tilida sözleydighan) we Yehudiy tilida shözliyelmeydiken.
25 Men ularni *soqushup* eyiblidim, ularni qarghidim, bir nechchisini urup chach-
saqallirini yuldum, Xudaning nami bilen qesem ichküzüp: — Silerning qizliringlarni
ularning oghulligha bermeysiler, oghulliringlarghimu, özünglarghimu ulardin qiz
almaysiler!
26 Israil padishahi Sulayman mushundaq ishlarda gunah sadir qilghan emesmu?
Nurghun eller arisida uninggha oxshash héchqandaq padishah yoq idi; u öz Xudasi
teripidin söyülgen, Xuda uni pütkül Israil üstige padishah qilip tikligen bolsimu, lékin
hetta unimu yat ellik ayallar azdurup gunahqa patquzghan. ■
27 Emdi silerning gépinglargha kirip bundaq chong rezillik qilip, yat ellik qizlarni élip
Xudayimizgha wapasizliq qilimizmu? — dédim.

□ **13:16 «Yehudiyede turuwatqan..»** — yaki «Yérusalémda turuwatqan..». Ibraniy tilida «shu yerde turuwatqan..».
■ **13:17** Mis. 20:8; Law. 19:30 □ **13:19 «shabat künidin ilgiri»** — oqurmenlerning éside barki, ottura sherqte yéngi
kün kechte, kün pétishi bilen bashlinidu (mesilen, «Yar.» 1:5ni körüng). □ **13:21 «men üstünglargha qol salimen»**
— ibraniy tilida «üstünglargha bir qol ewetimen» — Bu ibraniy tilida (yénik bir ipade bolghachqa) yumurluq gep idi.
■ **13:26** 1Pad. 11:4; 1Pad. 3:13; 2Tar. 1:12

28 Bash kahin Eliyashibning newrisi, Yoyadaning oghulliridin biri Horonluq Sanballatning küy'oghli idi; men uni yénimdin qoghliwettim.
29 — «I Xudayim, Sen ularni yadingda tutqaysen, chünki ular kahinliqqa dagh tegkügüchiler, kahinliq hem Lawiylargha tewe ehdinimu bulghighuchilardur!».
30 Shuning bilen men ularni yat elliklerning bulghashliridin néri qilip paklandurdum we kahinlar bilen Lawiylarning wezipilirinimu *yéngiwashtin* belgilep, herkimni özining ishigha ige qildim.
31 Men yene öz waqtida otun-yaghach élip kélinishi we deslepki hosulni yetküzüp turushqimu adem orunlashturdum.

«Ah Xudayim, méni yadingda tutup, manga shapaet körsetkeysen!».

Ester

Padishah Ahashwérosh̀ning wezir-wuzralargha katta ziyapet bérishi

1 Ahashwérosh (Hindistandin Hebeshistan'ghiche bir yüz yigirme yette ölkige
hökümranliq qilghan Ahashwérosh)ning texttiki künliride shundaq bir weqe boldi: —
□
2 Shu künlerde, u padishah Ahashwérosh Shushan qel'esidiki shahane textide olturgh-
inida, □
3 u seltenet sürüp üchinchi yili barliq emirliri we beg-hakimlirigha ziyapet berdi; Pars we
Médianing qoshuni, shuningdek herqaysi ölkilerning ésilzadiliri we beglirining hemmisi
uning huzurigha hazir boldi. □
4 U seltenitining bayliqining shanu-shewkiti we heywitining katta julasini köp künler,
yeni bir yüz seksen kün körgezme qildi. □
5 Bu künler ötüp ketkendin kéyin padishah yene Shushan qel'esidiki barliq xelqqe chong-
kichik démey, ordining charbéghidiki hoylida yette kün ziyapet berdi.
6 U yer aq we kök kendir yiptin toqulghan perdiler bilen bézelgen bolup, bu perdiler
mermer tash tüwrüklerge békitilgen kümüsh halqilargha aq renglik kendir yip we sösün
yungluq shoynilar bilen ésilghanidi; aq qashtash we aq mermer tashlar, sedep we
qara mermer tashlar yatquzulghan meydan üstige altun-kümüshtin yasalghan diwanlar
qoyulghanidi. □
7 Ichimlikler altun jamlarda tutup ichiletti; jamlar bir-birige oxshimaytti; shahane mey-
sharablar padishahning seltenitige yarisha mol idi.
8 Sharab ichish qaidisi boyiche, zorlashqa ruxset qilinmaytti; chünki padishah or-
didiki barliq ghojidarlargha, herkimning ichishi öz xahishi boyiche bolsun, dep békitip
bergenidi.
9 Xanish Washtimu padishah Ahashwéroshning ordisida ayallar üchün ziyapet berdi.

Xanish Washtining yarliqqa qarshiliq körsitishi

10 Yettinchi küni Ahashwérosh padishah sharabtin keypi chagh bolghinida, aldida
xizmitide turghan Mehuman, Bizta, Harbona, Bigta, Abagta, Zétar, Karkas dégen yette
heremaghisini □
11 xanish Washtining puqralar we emirlerning aldida güzellikini körsetsun dep, uni
xanishliq tajini kiyip kélishke charqirghili ewetti; chünki u tolimu chirayliq idi.
12 Lékin heremaghiliri xanish Washtigha padishahning emrini yetküzgende, u kélishni ret
qildi; shuning bilen padishah intayin ghezeplinip, uning qehri örlidi.

Washtining xanishliqtin qaldurulushi

□ **1:1 «Ahashwérosh»** — Pars impératori bolghan mushu «Ahashwérosh» «Kserksis I»ning özi shu (miladiyedin ilgiri 486-464-yillar). Ispat barki, «Ahashwérosh» (pars tilida «Ahashwérosh», grék tilida «Kserksis» déyilidu) dégen söz kishining ismi bolmastin, belki Pars impératorining omumiy bir unwani idi. **«Hebeshstan»** — hazirqi Éfiopiye. □ **1:2 «Shushan»** — gahi waqitlarda «Suza» dep atilidu. □ **1:3 «Médianing qoshuni»** — bezi alimlar bu sözni «Médianing qoshun serdarliri» dep chüshinidu. □ **1:4 «U ... ziyapet berdi... ...seltenitining bayliqining shanu-shewkiti we heywitining katta julasini... körgezme qildi»** — bezi tarixshunaslar shu katta ziyapetning meqsiti Pars impériyesining Jawan (Grétsiye)ge tajawuz qilishini pilanlash we teyyarliq körüsh üchün idi, dep qaraydu. □ **1:6 «aq qashtash»** — yaki «qizil mermer». □ **1:10 «yette heremaghisi»** — heremaghiliri ordidiki nurghun ishlarda muhim orunda turidighan xizmetchiler bolup, köp hallarda ular orda toqallirini bashqurush ishigha mes'ul bolatti. Ular pichiwétilgen erler bolup, qizlargha chéqilmaytti we perzentmu qalduralmaytti.

13 Shu waqitlarda padishahning ishliri toghruluq qanun-ehkamlarni pishshiq bilgenlerdin meslihet sorash aditi bar idi; shunga padishah weziyetni pishshiq chüshinidighan danishmenlerdin soridi
14 (u chaghda danishmenlerdin uning yénida Karshina, Shétar, Admata, Tarshish, Meres, Marséna, Memukan qatarliq yette Pars bilen Médianing emirliri bar idi; ular daim padishah bilen körüshüp turatti, padishahliqta ular aldinqi qatarda turatti). □
15 Padishah ulardin: — Xanish Washti menki padishah Ahashwéroshning heremaghilar arqiliq yetküzgen emrim boyiche ish qilmighini üchün uni qanun boyiche qandaq bir terep qilish kérek? — dep soridi.
16 Memukan padishah we emirlerning aldida jawap bérip: — Xanish Washti aliylirining zitigha tégipla qalmay, belki padishahimiz Ahashwéroshning herqaysi ölkiliridiki barliq emirler we barliq puqralarningmu zitigha tegdi.
17 Chünki xanishning shu qilghini barliq ayallarning quliqigha yetse, ular «Padishah Ahashwérosh: «Xanishi Washtini yénimgha élip kélinglar» dep emr qilsa, u kelmeptu!» dep öz erlirini mensitmeydighan qilip qoyidu.
18 Pars we Médiadiki melike-xanimlar xanishning bu ishini anglap, bügünla padishahning barliq beg-emirlirige shuninggha oxshash deydighan bolidu, shuning bilen mensitmeslik we xapiliq üzülmeydu. □
19 Padishahimgha muwapiq körünse, aliyliridin mundaq bir yarliq chüshürülsun, shuningdek u Parslar we Médialarning menggü özgertilmeydighan qanun-belgilimiliri ichige pütülgeyki, Washti ikkinchi padishah Ahashwéroshning huzurigha kelmigey; uning xanishliq mertiwisi uningdin yaxshi birsige bérilgey. □
20 Aliylirining jakarlighan yarliqi pütün seltenitige yétip anglan'ghan haman (uning seltenitining zémini bipayan bolsimu), ayallarning herbiri öz érige, meyli chong bolsun kichik bolsun ulargha hörmet qilidighan bolidu, — dédi.
21 Memukanning bu gépi padishah bilen emirlirini xush qildi; padishah uning gépi boyiche ish kördi.
22 U padishahning barliq ölkilirige, herbir ölgige öz yéziqi bilen, herqaysi el-milletke öz tili bilen xetlerni ewetip: «Herbir er kishi öz ailisi ichide xojayin bolsun, shundaqla öz ana tili bilen sözlisun» dégen emrni chüshürdi. □

2

Yéngi xanish tallash

1 Bu ishlar ötüp, padishah Ahashwéroshning ghezipi bésilghanda, u Washtini séghinip, uning qilghinini hem uning üstidin chiqirilghan yarliqi heqqide eslep oylinip qaldi. □
2 Shu sewebtin padishahning xizmitide turghan ghojidarlar uninggha: — Aliyliri üchün sahibjamal yash qizlarni izdep tépip keltürgeyla;
3 aliyliri padishahliqidiki herqaysi ölkilerde barliq güzel qizlarni yighip, Shushan qel'esidiki heremsaraygha keltürüshke emeldarlarni teyin'geyla; qizlar ordidiki qiz-ayallargha mes'ul bolghan heremaghisi Hégayning qoligha tapshurulghay; ulargha kéreklik upa-englikler teminlen'gey.
4 Aliylirini söyündürgen qiz Washtining ornini bésip xanish bolsun, dédi.

□ **1:14 «daim padishah bilen körüshüp turatti»** — ibraniy tilida «daim padishahning yüzini körüp turatti». □ **1:18 «...xapiliq üzülmeydu»** — ibraniy tilida «....xapaliq kupaye bolidu» yaki «...xapaliq yéterlik bolidu!». □ **1:19 «Parslar we Médialarning menggü özgertilmeydighan qanun-belgilimiliri ichige pütülgeyki...»** — oqurmenlerge ayanki, Pars-Média impériyesining barliq qanunliri chiqirilghandin kéyin qet'iy özgertishke, bikar qilishqa bolmaydu, dep békitilgen. □ **1:22 «öz ana tili bilen sözlisun»** — bu sözning meqsiti belkim er kishining öz öyide qaysi tilning ishlitilishige hoquqi bar dep tekitlesh üchün bolsa kérek. □ **2:1 «eslep oylinip qaldi»** — ibraniy tilida bu sözlerdin birxil pushaymanning puriqi chiqidu.

Bu gep padishahni xush qildi we u shundaq qildi.

Esterning ordigha kirgüzülüshi

5 Shushan qel'eside Binyamin qebilisidin, Kishning ewrisi, Shimeyning newrisi, Yairning oghli Mordikay isimlik bir Yehudiy bar idi
6 (Kish bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yekoniyah bilen bir top kishilerni tutqun qilip Yérusalémdin eketkende, ular bilen bille esir qilinip kétilgenidi). ■
7 Mordikay özining taghisining qizi Hadassahni (yeni Ester) béqip chong qilghanidi, chünki uning ata-anisi yoq idi. Bu qiz güzel, teqi-turqi kélishken idi; ata-anisi ölüp ketken bolghachqa Mordikay uni öz qizi qatarida béqip chong qilghanidi.
8 Padishahning emri we yarliqi jakarlan'ghandin kéyin nurghun qizlar Shushan qel'esige keltürülüp Hégayning qoligha tapshuruldi; shundaq boldiki, Estermu ordigha keltürülüp ordidiki qiz-ayallargha mes'ul bolghan Hégayning qoligha tapshuruldi.
9 Ester Hégaygha yaqqan bolup, u uninggha iltipat körsetti; u tézla uninggha upa-englik we tégishlik yémekliklerni teminlidi hem ordidin uninggha tallan'ghan yette kénizekni berdi; andin uni kénizekliri bilen heremsarayning eng ésil jayidin orun berdi.
10 Ester özining milliti we tégi-tektini héchkimge éytmidi, chünki Mordikay uninggha buni ashkarilimasliqni tapilighanidi.
11 Mordikay Esterning hal-ehwalidin xewer tépish we uninggha qandaq muamile qilinidighanliqini bilish üchün, herküni heremsarayning hoylisi aldida aylinip yüretti.
12 Qizlargha ait resmiyet boyiche, herbir qizning ordigha kirip padishah Ahashwérosh bilen bille bolush nöwitidin awwal, on ikki ay bedinini tazilishi kérek idi, chünki qizlarning «tazilinish künliri» mundaq yol bilen ada qilinatti: — alte ay murmekki méyi bilen, alte ay etir-englik we shundaqla qizlarning bedinini pakizlaydighan bashqa buyumlar bilen perdaz qilinishi kérek idi.
13 Qiz padishahning huzurigha kiridighan chaghda mundaq qaide bar idi: — Ordigha kirgende uning néme telipi bolsa, shular heremsaraydin uninggha bériletti.
14 Qiz axshimi kirip kétip, etisi etigende qaytip chiqqanda heremsarayning «ikkinchi bölüm»ige qayturulup, toqal-kénizeklerge mes'ul bolghan padishahning heremaghisi Shaashghazning qoligha tapshurulatti; padishah u qizgha amraq bolup qélip, ismini atap chaqirmighuche, u ikkinchi ordigha kirip padishah bilen bille bolmaytti.
15 Mordikayning taghisi Abixailning qizi Ester, yeni Mordikay öz qizi qilip béqiwalghan qizning padishah bilen bille bolushqa kirish nöwiti kelgende, u qizlargha mes'ul bolghan padishahning heremaghisi Hégay özige teyyarlap bergen nersilerdin bashqa héchnersini telep qilmidi. Esterni körgenlerning hemmisi uni yaqturup qalatti.

Esterning xanish qilip tiklinishi

16 Padishah Ahashwérosh seltenet sürüp yettinchi yilining oninchi éyigha, yeni Tebet éyigha kelgende, Ester uning bilen bille bolushqa shahane ordigha bashlap kirildi . □
17 Padishah Esterni bashqa barliq qizlardin yaxshi körüp qalghachqa, shundaqla Ester uning iltipati hem amraqliqigha érishken bolghachqa, padishah xanish tajini uning béshigha kiydürüp, uni Washtining ornigha xanish qilip tiklidi.
18 Andin padishah özining barliq emirliri we beg-hakimliriga Esterning izzet-hörmiti üchün katta ziyapet berdi; u yene herqaysi ölkilerge baj-alwandin azad mezgil bolsun dep élan chiqardi hemde shahane bayliqliridin séxiyliq bilen in'amlarni berdi.□

■ **2:6** 2Pad. 24:14 □ **2:16 «yettinchi yilining oninchi éyi» —** «Ester» dégen kitabta aylar eger san boyiche élin'ghan bolsa, ibraniy kaléndaridiki waqitni körsitidu. Eger aylar ismi bilen élin'ghan bolsa, Pars kaléndaridiki waqitni körsitidu. Ushbu ayettiki waqit texminen miladiyedin ilgiriki 478-yilning on ikkinchi éyigha toghra kélidu. □ **2:18 «baj-alwandin azad mezgil bolsun dep élan chiqardi» —** yaki «dem élish bolsun dep élan chiqardi». Ibraniy tilida ««bir «azad» jakarlidi».

Mordikayning suyiqestni pash qilishi

19 Ikkinchi qétim qizlar shundaq yighilghan waqitta Mordikayning orda derwazisida
olturidighan orni bar bolghanidi □
20 (Ester Mordikayning tapilighini boyiche, özining milliti we tégi-tektini yenila bashqi-
largha éytmighanidi; chünki Ester Mordikayning gépini ilgiri baqqan waqtida anglighan-
dek anglaytti).
21 U künlerde, Mordikay orda derwazisidiki ornida olturghan waqtida, padishahn-
ing Bigtan we Teresh dégen ikki derwaziwen heremaghisi padishah Ahashwéroshqa
ghezeplinip, uninggha qol sélishni qestlewatqanidi.
22 Bu suyiqestni Mordikay sézip qélip, uni xanish Esterge éytti; Ester bu ishni Mordikayn-
ing namida padishahqa sözlep berdi.
23 Bu ish sürüshte qiliniwidi, rast bolup chiqti we u ikkisi dargha ésildi. Bu weqe
padishahning köz aldida tarix-tezkire kitabida pütüldi.

3

Hamanning Yehudiylarning neslini yoqitish suyiqesti

1 Bu ishlardin kéyin padishah Ahashwérosh Agagiylardin bolghan Hammidataning
oghli Hamanning mensipini östürdi; padishah uning ornini östürüp, özi bilen bille
ishleydighan barliq emirlerningkidin yuqiri qildi.
2 Padishah uning heqqide emr qilghachqa, orda derwazisida turghan padishahning
barliq emeldarliri Hamanning aldida tezim qilip bash uratti; lékin Mordikay bolsa
Haman'gha ne tezim qilmidi, ne bash urmidi. □
3 Orda derwazisida turghan padishahning xizmetkarliri Mordikaydin: — Sili némishqa
padishahning emrige xilapliq qilidila? — dep soraytti.
4 Shundaq boldiki, ular her küni nesihet qilishqan bolsimu, u qulaq salmighandin kéyin,
ular: — Qéni, Mordikayning qilghan bu ishigha yol qoyulamdu-yoq, bir köreylichu, dep
buni Haman'gha éytti; chünki u ulargha özining Yehudiy ikenlikini éytqanidi. □
5 Haman Mordikayning özige bash urup tezim qilmighanliqini körüp qattiq ghezeplendi.
6 Lékin u «Mordikayning üstige qol sélishni kichikkine bir ish» dep hésablidi; chünki ular
Mordikayning millitini uninggha dep qoyghanidi; shunga Haman Ahashwéroshning
pütkül padishahliqidiki Yehudiylarni, yeni Mordikayning xelqini biraqla yoqitish yolini
izdep yürdi.

Hamanning Yehudiylarning neslini qurutuwétishni qestlishi

□ **2:19 «Ikkinchi qétim qizlar shundaq yighilghan waqit» —** bu «yighilish» dégenning néme ikenliki hazir éniq emes. Bezi alimlar padishah Esterni xanish dep tikligendin kéyin, ikkinchi bir toqalni almaqchi idi, dep qaraydu. «Mordikayning orda derwazisida olturidighan orni bar idi» dégen sözler Mordikayning mensepdar bolup tiklen'genlikini körsitidu. Chünki shu künlerde melum jayning emeldarliri yaki aqsaqalliri, shundaqla soraqchilar ish béjirish üchün sheher derwazisida yaki orda derwazisida olturatti. □ **3:2 «...Mordikay bolsa Haman'gha ne tezim qilmidi, ne bash urmidi» —** Mordikayning tezim qilmasliqi yaki bash urmasliqining sewebi belkim Tewrattiki «Qan.» 25:17-19diki xatire tüpeylidin bolsa kérek. Haman Amalek idi, Amalekler bolsa Israilning kona reqibi idi. Haman eslide Samuil peyghember öltürgen Amalek bolghan Agag padishahning ewladi bolghachqa, belkim Yehudiy xelqige téximu öch bolushi mumkin («Mis.» 17:8-16, «1Sam.» 15:17-23, «Qan.» 25:17-19ni körüng). Melum bir kishige tezim qilish Tewratqa xilap ish emes. Tewrat dewride Israillar öz padishahlirigha shundaq tezim qilatti yaki gahi waqitlarda bir-birige tezim qilatti. «Yar.» 23:7, «1Sam.» 24:8, «2Sam.» 14:4, «1Pad.» 1:16ni körüng. U «butpereslik» hésablanmaytti. □ **3:4 «Mordikayning qilghan bu ishigha yol qoyulamdu-yoq, bir köreylichu?» —** ibraniy tilida «Mordikayning ishliri turalamdu-yoq, bir köreylichu?» déyilidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Qéni Mordikay gépide axirighiche ching turalamdikin, bir köreylichu?».

7 Padishah Ahashwéroshning on ikkinchi yili birinchi ayda, yeni Nisan éyida, birsi Hamanning aldida *qutluq* ay-künni békitish üchün her kün, her ay boyiche «pur», yeni chek tashliwidi, on ikkinchi aygha, yeni «Adar éyi»gha chiqti. □
8 Haman padishah Ahashwéroshqa: — Padishahliqlirining herqaysi ölkiliridiki el-milletler arisida chéchilip yashawatqan bir xelq bar; ularning qanun-belgilimiliri bashqa xelqlerningkige oxshimaydu, ular aliylirining qanun-belgilimilirigimu boysunmaydu; shunga ularning yashishigha yol qoyush aliyligha héch payda yetküzmeydu.
9 Eger padishahimgha layiq körünse, ularni yoqitish toghruluq yarliq pütüp chüshürgeyla; mana men öz yénimdin on ming talant kümüshni aliylirining xezinilirige sélish üchün padishahliqning ishlirini bashquridighan xadimlarning qoligha tapshurimen, dédi.□
10 Shuning bilen padishah özining barmiqidin üzükni siyrip chiqirip, Yehudiylarning reqibi, Agagiy Hammidataning oghli Haman'gha bérip:
11 — Shu kümüshlerni özüngge in'am qildim, u xelqnimu sanga tapshurdum, ularni qandaq qilishni xalisang, shundaq qil! — dédi.□

Padishahning Hamanning Yehudiylarning neslini qurutushigha ruxset qilishi

12 Andin birinchi ayning on üchinchi küni padishahning mirziliri chaqirilip, yarliq Hamanning barliq tapilighini boyiche pütüldi; u herqaysi ölkilerge öz yéziqida, herqaysi el-milletke öz tilida yazdurulup, herbir ölkilerning waliyligha, herbir el-milletning emirlirige ewetildi; yarliq padishah Ahashwéroshning namida pütülgen bolup, uning üzük möhüri bilen péchetlendi.
13 Yarliq mektupliri chaparmenlerning qoli bilen padishahliqning herqaysi ölkilirige yetküzüldi; uningda bir kün ichide — On ikkinchi ayning, yeni Adar éyining on üchinchi küni qéri-yash, balilar we ayallar démey, barliq Yehudiylarni qoymay qirip, öltürüp, nesli qurutuwétilsun, ularning mal-mülki olja qilinsun, déyilgenidi.
14 Shu yarliq herbir ölkide jakarlinish üchün, shundaqla shu küni herbir xelq shundaq qilishqa teyyar bolup turushi üchün, mektupning köchürme nusxiliri herbir el-milletke élan qilinmaqchi boldi.
15 Chaparmenler padishahning emri boyiche derhal yolgha chiqti; yarliq Shushan qel'esining özidimu élan qilindi. Bu chaghda padishah Haman bilen sharab ichishke olturghanidi. Lékin Shushan shehiridikiler dekke-dükkige chömüp kétishti.

4

Yehudiylarning yarliq tüpeylidin qayghugha chömüshi we roza tutushi

1 Mordikay boluwatqan ishlardin xewer tapqandin kéyin éginlirini yirtip, üstige böz artip, we usti-béshigha kül chéchip, sheherning otturisigha chiqip nahayiti qattiq we elemlik peryad kötürdi.

□ **3:7 ««pur», yeni chek ... on ikkinchi aygha, yeni «Adar éyi»gha chiqti»** — chekning on ikkinchi aygha chiqishi intayin ajayib ish idi. Biz shu ish toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **3:9 «on ming talant»** — bir «talant»ning toptoghra qanchilik ikenliki hazir bizge namelum, Pars impériyesi boyiche belkim 34-45 kilogram bolushi mumkin; shunga 10000 talant kümüsh belkim az dégende 340 tonniche bolatti; bu pewqul'adde köp pul padishahning yilliq kirimining üchtin ikki qismigha barawer bolup, para hésablinatti; shübhisizki, mushu para belkim Yehudiy xelqi yoqitilsa, ular tapshuridighan bajlarning ornigha bolsun dep bérilgen; lékin u Yehudiylar tapshurushqa tégishlik bajdin xélila köp idi. Haman «xelq»ning Yehudiy xelqi ikenlikini tilgha élishqa pétinalmidi; chünki burunqi Pars impératorliri Yehudiy xelqige chong hörmet bildürüp kelgenidi. □ **3:11 «Shu kümüshlerni özüngge in'am qildim»** — bashqa birxil terjimisi: «Emdi bu séning pulung bolghandin kéyin, qobul qilay».

2 U orda derwazisi aldigha kélip toxtap qaldi; chünki boz yépin'ghan herqandaq ademning orda derwazisidin kirishige ruxset yoq idi.
3 Padishahning emri we yarliqi yetküzülgen herqaysi ölkilerde Yehudiylar arisida qattiq nale-peryad kötürüldi; ular roza tutup, köz yéshi qilip, yigha-zar qildi; nurghun kishiler boz yépinip külde éghinap yétishti.

Mordikayning Esterdin padishahtin rehim tilishini telep qilishi

4 Esterning xizmitide bolghan dédekliri we heremaghiliri bu ishni uninggha éytiwidi, xanishning köngli intayin éghir boldi; Mordikayning bozni tashlap, kiyiwélishigha kiyimkéchek chiqartip berdi, lékin Mordikay qobul qilmidi.
5 Shuning bilen Ester özining xizmitide bolushqa padishah teyinlep ewetken heremaghiliridin Hataq isimlik birini chaqirip, uni Mordikayning qéshigha bérip, bu ishning zadi qandaq ish ikenlikini, néme sewebtin boluwatqanliqini ting-tinglap kélishke ewetti.
6 Shuning bilen Hataq orda derwazisi aldidiki meydan'gha kélip Mordikay bilen körüshti.
7 Mordikay béshigha kelgen hemme ishni, Haman Yehudiylarning neslini qurutuwétish üchün padishahning xezinilirige tapshurushqa wede qilghan kümüshning sanini qaldurmay éytip berdi.
8 Mordikay yene Hataqqa Shushanda jakarlan'ghan, Yehudiylarni yoqitish toghrisidiki yarliqning köchürmisini Esterning körüp béqishigha yetküzüp bérishke tapshurdi hemde uninggha Esterge ehwalni chüshendürüp, ordigha kirip padishah bilen körüshüp öz xelqi üchün padishahtin ötünüp iltija qilip béqishqa ündeshni tapilidi.
9 Hataq qaytip kélip Mordikayning geplirini Esterge yetküzdi.
10 Ester Hataqqa Mordikaygha éytidighan geplerni tapshurup, uni Mordikayning yénigha yene ewetti: —
11 «Padishahning barliq xizmetkarliri we herqaysi ölke xelqliri, meyli er bolsun ayal bolsun, chaqirtilmay turup ichki hoyligha, padishahning huzurigha öz meyliche kirse, padishah uninggha iltipat körsitip altun hasisini tenglep ölümdim kechürüm qilmisa, undaqta u kishige nisbeten béshigha chüshidighan birla qanun-belgilime bardur: — u ölüm jazasini tartidu. Hazir méning padishah bilen körüshüshke chaqirtilmighinimgha ottuz kün boldi».
12 Esterning sözliri Mordikaygha yetküzülüwidi,
13 Mordikay munu geplerni Esterge yetküzüshni hawale qildi: —
«Sen könglüngde men ordida yashawatimen, shunga barliq bashqa Yehudiylardin bixeter bolup qutulimen, dep xiyal eylime.
14 Eger bu chaghda sen jim turuwalsang, Yehudiylargha bashqa tereptin medet we nijat chiqishi mumkin; lékin u chaghda sen öz ata jemeting bilen qoshulup yoqitilisen. Kim bilsun, séning xanishliq mertiwisige érishkining del bügünki mushundaq peyt üchün bolghanmu?».□
15 Ester Mordikaygha mundaq dep jawab qayturdi: —
16 «Sen bérip, Shushandiki barliq Yehudiylarni yighqin; ménin üchün roza tutup, üch kéche-kündüz héch yémenglar, héch ichmenglar; men hem dédeklirimmu shundaq roza tutimiz. Andin kéyin men qanun'gha xilapliq qilip padishahning huzurigha kirimen, manga ölüm kelse, öley!».
17 Shuning bilen Mordikay u yerdin kétip, Esterning tapilighinidek qildi.

□ **4:14 «...sen öz ata jemeting bilen qoshulup yoqitilisen» —** eger Xuda Yehudiylarni bashqa yol bilen qutquzsa, Esterning ehwali beribir nahayiti xeterlik bolatti. Chünki shu chaghqiche ordidikilerdin xéli köp ademler uning Mordikaygha tughqan we shundaqla Yehudiy millitidin ikenlikini bilgen bolushi mumkin idi.

5

Esterning ziyapet ötküzüp padishah bilen Hamanni méhman qilishi

1 Üchinchi küni Ester shahane kiyimlirini kiyip, ordining ichkiriki hoylisigha kirip, padishahning öylirining udulida turdi; padishah bolsa öz shahane öyidiki textide, öydin derwazigha qarap olturatti.
2 Padishah xanish Esterning hoylida turghinini kördi; xanish uning neziride iltipat tapqach, u qolidiki altun hasisini uninggha tenglidi. Ester aldigha kélip shahane hasining uchigha qolini tegküzdi.
3 Padishah uningdin: — I xanishim Ester, birer ishing barmidi? Néme teliping bar? Hetta padishahliqimning yérimini telep qilsangmu shu sanga bérilidu, dédi.
4 — Eger aliyliriga layiq körünse, padishahimning Hamanni élip özlirige teyyarlighan ziyapitimge daxil bolup qedem teshrip qilishlirini ötünimen, — dédi Ester.
5 Padishah: — Téz bérip Hamanni qichqirip kélinglar, Esterning déginidek qilinsun, — dédi. Shuning bilen padishah Hamanni élip Ester teyyarlighan ziyapetke bardi.
6 Dastixan üstide sharab ichiliwatqanda padishah Esterge: — Néme teliping bar? U sanga bérilidu; néme iltijaying bar? Hetta padishahliqimning yérimini telep qilsangmu shundaq qilinidu, dédi.
7 Ester uninggha jawab bérip: — Méning telipim we iltijayim bolsa, —
8 Mubada men aliylirining neziride iltipatqa érishken bolsam, shundaqla padishahimgha méning telimni ijabet qilish hem iltijayimni orundash muwapiq körünse, aliylirining Hamanni birge élip ete silerge teyyarlaydighan ziyapitimge yene bir qétim daxil bolushlirini ötünimen; ete men choqum padishahimning emri boyiche ish qilimen, — dédi.

Hamanning dar teyyarlishi

9 Shu küni Haman könglide yayrap, xushal-xuram qaytip chiqti; lékin Mordikayning orda derwazisida uning aldida ne ornidin qopmay ne midirlimay olturghanliqini körgende, köngli uninggha qattiq qehr-ghezepke toldi.
10 Lékin Haman ghezipini bésiwélip, öyige keldi-de, dost-aghinilirini we xotuni Zereshni chaqirtip,
11 özining bayliqlirining shan-sheripi, perzentlirining köplüki, shundaqla padishahning özini qandaq östürüp barliq hörmet-izzetke sazawer qilghanliqi, özini qandaq qilip padishahning hemme emirliri we emeldarliridin üstün mertiwige ige qilghanliqi toghrisida bir-birlep sözlep ketti.
12 Haman yene: — Silerge désem, xanish Ester méningdin bashqa méhman chillimay, peqet padishah bilen ikkimiznila özi teyyarlighan ziyapetke chillighanidi, etimu méni padishah bilen bille özi *teyyarleydighan ziyapetke* chillidi.
13 Shughinisi, orda derwazisida olturghan héliqi Mordikay dégen Yehudiyni körginimde, bularning hemmisi manga tolimu menisiz tuyulidu, dédi.
14 Andin ayali Zeresh we barliq dost-aghiniliri uninggha jawab bérip: — Ellik gez égizliktiki dardin birni teyyarlap, ete etigende padishahtin Mordikayni darghaésishni telep qilsila bolmidimu, shuningdin kéyin xushal yayrighan halda padishah bilen bille ziyapetke baridila, déyishti. Bu gep Hamanni xush qiliwetti, shuning bilen u dar yasitip qoydi.

6

Padishahning Mordikayning xizmet körsetkenlikini, lékin uninggha heq bermigenlikini bilishi

1 Shu küni kéchisi padishahning uyqusi qéchip, tarix-tezkirinamini ekeldürdi we bular
uning aldida oqup bérildi.
2 Bir yerde: «Padishahning Bigtana, Teresh deydighan orda derwazisini baqidighan ikki
heremaghisi bar idi, ular padishah Ahashwéroshqa qol sélishqa qestligende, Mordikay
bu ishni pash qilip xewer yetküzgen, dep pütülgenidi.
3 Padishah: — Bu ish üchün Mordikaygha qandaq nam-shöhret we izzet-ikram nail
qilindi? — dep soridi.
— U héch némige érishmidi, — dep jawap bérishti padishahning yénidiki xizmette bolghan
ghulamliri.
4 — Orda hoylisida kim bar? — dep soridi padishah. Bu chaghda Haman padishahtin
Mordikayni özi teyyarlap qoyghan dargha ésishni telep qilghili kélip, ordining tashqiriqi
hoylisigha kirgenidi. □
5 — Mana, Haman hoylida turidu, — déyishti padishahning ghulamliri uninggha.
— Kirsun, — dédi padishah.
6 Haman kiriwidi, padishah uningdin: — Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen
kishige néme ishlarni qilishi kérek? — dep soriwidi, Haman könglide: «Padishah izzet-
hörmitini qilishni yaxshi körgen kishi méningdin bashqa yene kim bolatti?» — dep oylidi-
de
7 padishahqa:
— Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige
8 padishahim daim kiyidighan shahane kiyim-kéchek we daim minidighan arghimaq,
yeni béshigha shahane taj-belge taqalghan arghimaq élip kélinip,
9 shahane kiyim bilen arghimaqni padishahning eng muhterem emirliridin birige
tutquzsun, u kiyimni padishahim izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige kiygüzüp
we uni arghimaqqa mindürüp sheher meydan-kochilirini aylandursun we uning al-
dida: «Qaranglar! Padishah izzet-hörmitini qilishni yaxshi körgen kishige mushundaq
muamile qilinidu!» dep jakarlap mangsun, — dédi.
10 Shuning bilen padishah Haman'gha: — Téz bérip déginingdek shahane kiyim bilen
arghimaqni epkel, orda derwazisining aldida olturghan awu Yehudiy Mordikaygha del
sözüngdek qilghin; séning dégenliringning birersimu kem bolup qalmisun! — dédi.
11 Shundaq qilip Haman shahane kiyim bilen arghimaqni ekélip, aldi bilen
Mordikaygha shahane kiyimni kiygüzdi, andin uni arghimaqqa mindürüp, sheher
meydan-kochilirini aylandurdi we uning aldida: — «Mana, padishah izzet-hörmitini
qilishni yaxshi körgen kishige mushundaq muamile qilinidu!» dep jakarlap mangdi.
12 Mordikay yenila orda derwazisining aldigha qaytip bardi; Haman bolsa ghem-
qayghugha pétip, béshini chümkigen halda aldirap-ténep öz öyige qaytip ketti. □
13 Haman xotuni Zereshke we barliq dost-aghinilirige béshigha kelgenlirining hem-
misini éytip berdi. Andin uning danishmenliri bilen xotuni Zeresh buni anglap un-
inggha: — Mordikayning aldida yéngilishqa bashlaptila; u eger Yehudiylarning neslidin
bolsa, uni yéngelmeyla, eksiche sözsiz uning aldida meghlup bolidila, déyishti.
14 Ular téxi Haman bilen sözlishiwatqan chéghida, padishahning heremaghiliri kélip
Hamanni Ester teyyarlighan ziyapetke bérishqa aldiratti.

□ **6:4 «Orda hoylisida kim bar?» —** yaki «orda hoylisigha kirgen ashu kishi kim?». □ **6:12 «orda derwazisining aldigha qaytip bardi» —** bu söz belkim emeldarliq wezipisini qaytidin bashlighanliqini körsitishi mumkin.

7

Esterning padishahqa Hamanning yaman gherizini éytishi

1 Shuning bilen padishah bilen Haman xanish Esterning ziyapitige daxil bolushqa keldi. □
2 Padishah ikkinchi qétimliq ziyapet üstide sharab ichiliwatqanda Esterdin: — I xanish Ester, néme teliping bar? U sanga ijabet qilinidu. Néme iltimasing bar? Hetta padishahliqimning yérimini iltimas qilsangmu shundaq qilinidu, — dédi.
3 — Eger nezerliride iltipatqa érishken bolsam, i aliyliri, we padishahimgha muwapiq körünse, méning iltimasim öz jénimni ayighayla, shuningdek méning telipim öz xelqimni saqlighayla;
4 chünki biz, yeni men we méning xelqim birge yoqitilip, qirilip, neslimizdin qurutulushqa sétiwétilduq. Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, süküt qilghan bolattim; lékin padishahimning tartidighan ziyininimu düshmen tölep bérelmeytti, — dep jawap berdi Ester.□
5 Padishah Ahashwérosh xanish Esterdin: — Bundaq qilishqa pétin'ghan kishi kim iken? U qeyerde?! — dep soridi. Ester jawaben: —
6 Bu düshmen we zeherxende mana mushu rezil Haman! — déwidi, Haman padishah bilen xanish aldida shu zamatla dekke-dükkige chüshti.

Hamanning özi teyyarlighan dargha ésilishi

7 Shuning bilen padishah qehri-ghezepke kélip ziyapet-sharab üstidin turdi-de, charibaghqa chiqip ketti; Haman bolsa xanish Esterdin jénini tileshke qaldi; chünki u padishahning özige jaza bermey qoymaydighan niyetke kelgenlikini körüp yetkenidi.
8 Padishah charibaghdin ziyapet-sharab dastixinigha qaytip kelginide Hamanning özini Ester yölen'gen diwan'gha tashlighiniche turghinini kördi-de: —
— Qara, uning ordida méning aldimdila xanishqa zorluq qilghiliwatqinini?! — déwidi, bu söz padishahning aghzidin chiqishi bilenla ademler Hamanning bash-közini chümkep qoydi. □
9 Padishahning aldida turuwatqan heremaghiliridin Harbona isimlik birsi: — Yene bir ish bar, mana, Haman aliylirining hayati üchün gep qilghan Mordikayni ésish üchün, ellik gez igizlikte yasatqan dar teyyar turidu, u dar hazir mushu Hamanning hoylisida, déwidi, padishah: — Hamanni uninggha ésinglar! — dédi.
10 Shuning bilen ular Hamanni u Mordikaygha teyyarlap qoyghan dargha asti; shuning bilen padishahning ghezipi bésildi.

8

Mordikayning yuqiri mertiwige östürülüshi

□ **7:1 «...Esterning ziyapitige daxil bolushqa keldi» —** ibraniy tilida «... Esterning ziyapitige ichishke keldi».
□ **7:4 «Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, süküt qilghan bolattim; lékin padishahimning tartidighan ziyininimu düshmen tölep bérelmeytti» —** bashqa birxil terjimisi: — «Eger biz qul we dédeklikke sétiwétilgen bolsaq, men süküt qalattim; chünki biz tartidighan külpetning padishahni aware qilghuchiliki yoq idi». «Düshmen padishahimning tartidighan ziyininimu tölep bérelmeytti» dégenning menisi belkim birinchidin, Yehudiylar qul-dédek qilinsa baj tölimeytti; ikkinchidin, Xuda Ibrahimgha: «Kim sen we ewladliringni qarghighan bolsa men uni qarghaymen, sen we ewladliringni kim beriketligen bolsa men uni bériketleymen» dep wede qilghanidi («Yar.» 12:2-3). Kim Yehudiy xelqige ziyankeshlik qilsa, Xudaning jazasini tartidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **7:8 «bash-közini chümkep qoydi» —** belkim ölüm jazasigha mehkum qilin'ghanlar padishahning yüzini körmisun dep shundaq qilghan bolsa kérek.

1 Padishah Ahashwérosh shu küni Yehudiylarning düshmini Hamanning öy-zéminini iltipat qilip xanish Esterge berdi; Mordikaymu padishahning huzurigha keltürüldi, chünki Ester özining Mordikay bilen tughqan ikenlikini padishahqa dep bergenidi.
2 Padishah özining Hamandin qayturuwalghan üzükini chiqirip Mordikaygha berdi, Estermu Mordikayni Hamanning öy-jayini bashqurushqa qoydi.

Esterning padishahtin Hamanning suyiqestini bikar qilishni tilishi

3 Ester yene padishahning aldigha kélip ayighigha yiqilip, közige yash alghan halda padishahtin Agagiylardin bolghan Haman keltürüp chiqqan balayi'apetni hem uning Yehudiylarni yoqitish suyiqestini bikar qilishni yélinip ötündi.
4 Padishah altun hasisini Esterge tengliwidi, Ester ornidin qopup padishahning aldida turdi.
5 — Eger aliyliri maqul körse, eger men padishahning aldida iltipatqa érishken bolsam, eger padishahim bu ishni toghra dep qarisa, shuningdek mendin memnun bolsa, yarliq chüshürüp Agagiylardin Hammidataning oghli Haman yazghan mektuplarni, yeni padishahimning herqaysi ölkisidiki Yehudiylarni yoqitish toghrisidiki mektuplarni bikar qilidighan bir yarliq yézilishini tileymen. □
6 Chünki men öz xelqimge chüshidighan bu balayi'apetke qandaqmu chidap qarap turalaymen? Öz tughqanlirimning yoqitilishigha qandaqmu chidap qarap turalaymen? — dédi Ester padishahqa.
7 Padishah Ahashwérosh xanish Ester bilen Yehudiy Mordikaygha: — Mana, Haman Yehudiylargha ziyankeshlik qilmaqchi bolghachqa, men uning öy-zéminini Esterge berdim we uning özini ular dargha asti. □
8 Emdi siler özünglarning toghra tapqini boyiche méning namimda Yehudiylar üchün bir yarliq yézip, méning üzük möhürümni bésinglar; chünki padishahning namida yézilghan, padishahning üzük möhüri bésilghan yarliqni héchkim bikar qilalmaydu, dédi.□
9 Shu chaghda, üchinchi ayda, yeni Siwan éyining yigirme üchinchi küni, padishahning mirzilirining hemmisi chaqirip kélindi. Ular Mordikayning barliq buyrughini boyiche yarliq yazdi; yarliq Yehudalarning ishi toghruluq Hindistandin Hebeshstan'ghiche bir yüz yigirme yette ölkining waliyligha, ölke bashliqi we beglirige yézilghan bolup, mektuplar herqaysi ölkige öz yéziqi bilen, herqaysi el-milletlerge öz tili bilen, shundaqla Yehudiylargha öz yéziqi bilen, öz tilida pütülgenidi. □
10 Mordikay yarliqni padishah Ahashwéroshning namida yézip, uninggha padishahning üzük möhürini basti; yarliq mektuplirini padishahliqning atliqliri bilen, yeni tolpar-largha, at qéchirlargha we tögilerge min'gen chewendazlar arqiliq herqaysi jaylargha yollidi. □
11 Yarliqta: «Padishah herqaysi sheherlerdiki Yehudiylarning uyushup, öz hayatini qoghdishigha, shundaqla özlirige düshmenlik qilidighan her millet we her qaysi ölkilerdiki küchlerni, jümlidin ularning bala-chaqilirini qoymay yoqitishigha, qirishigha, neslini qurutushigha, shundaqla mal-mülkini olja qilishigha ijazet bérildi;
12 bu ish bir künde, yeni on ikkinchi ayning, yeni Adar éyining on üchinchi küni padishah Ahashwéroshning herqaysi ölkiliride ijra qilinsun» dep pütülgenidi.

□ **8:5 «shuningdek mendin memnun bolsa...»** — ibraniy tilida «uning köz aldida uni memnun qilghudek bolsam...».
□ **8:7 «Yehudiylargha ziyankeshlik qilmaqchi bolghachqa,...»** — ibraniy tilida «Yehudiylargha qolini uzartmaqchi bolghachqa,...». □ **8:8 «...chünki padishahning namida yézilghan, padishahning üzük möhüri bésilghan yarliqni héchkim bikar qilalmaydu»** — bu Pars impériyesidiki asas qanun idi. Del shu sewebtin eslidiki yarliqning özini biwasite bikar qilishqa bolmaytti. Buning ornida uning aqiwitining aldini élish tedbiri körsitilgen ikkinchi bir yarliq yézilishi kérek bolatti. □ **8:9 «Hebeshstan»** — hazirqi Éfiopiye. □ **8:10 «at qéchirlargha we tögilerge...»** — yaki «alahide béqip kéliniwatqan atlargha...». Bu ayettiki ulaghlarning xillirining birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

13 Yarliq herqaysi ölkige ewetilip, perman süpitide élan qilinsun, Yehudiylarning eshu küni düshmenliridin intiqam élishqa teyyarlinip qoyushi üchün yarliqning köchürülmisi herqaysi el-milletlerge uqturulsun, dep békitildi.
14 Shuning bilen chewendazlar tolparlargha we qéchirlargha minip padishahning buyruqi boyiche jiddiy yolgha atlandi; yarliq Shushan qel'esidimu jakarlandi.
15 Mordikay kök we aq renglik shahane kiyim kiyip, béshigha katta altun tajni taqap, sösün reng kendir yépinchini yépinip, padishahning huzuridin chiqti; Shushan sheherdiki xelq xushalliqqa chömüp tentene qilishti.
16 Yehudiylar yoruqluq, shad-xuramliq we izzet-ikramgha muyesser boldi.
17 Herqaysi ölke, herqaysi sheherlerde, padishahning emr-yarliqi yétip barghanliki yerlerde, Yehudiylar shad-xuramliqqa chömüp, ziyapet qilip mubarek bir künni ötküzüshti; nurghun yerlik ahaliler özlirini Yehudiy déyishiwaldi; chünki Yehudiylardin qorqush wehimisi ularni bésiwalghanidi.□

9

Yehudiylarning öz düshmenlirini meghlup qilishi

1 On ikkinchi ay, yeni Adar éyining on üchinchi küni, padishahning emri bilen yarliqi ijra qilinishqa az qalghan chaghda, yeni Yehudiylarning düshmenliri ularning üstidin ghalib kélishke ümid qilip kütken küni, eksiche Yehudiylarning öz düshmenlirining üstidin ghalib kélidighan künige aylinip ketti.
2 Yehudiylar padishah Ahashwéroshning herqaysi ölkiliridiki özliri turushluq sheherlerde ulargha qest qilmaqchi bolghanlargha hujum qilish üchün yighilishqa bashlidi; héchkim ularning aldida turalmaytti; ulardin bolghan qorqunch herbir el-milletni basqanidi.
3 Herqaysi ölkilerdiki begler, waliylar, ölke bashliqliri, shundaqla padishahning ishlirini ijra qilghuchilarning hemmisi Yehudiylarni qollidi; chünki Mordikaydin bolghan qorqunch ularni basqanidi.
4 Chünki Mordikay dégen kishi ordida intayin nopuzluq bolup, nam-shöhriti hemme ölkilerge tarqalghanidi; uning hoquqi barghanséri chongiyip kétiwatatti.
5 Shuning bilen Yehudiylar özlirining hemme düshmenlirini qilichlap, qirghin qilip yoqatti; özlirige öch bolghanlargha qandaq qilishni xalisa shundaq qildi.
6 Shushan qel'esidila Yehudiylar besh yüz ademni qetl qilip yoqatti.
7 Ular yene Parshandata, Dalfon, Aspata,
8 Porata, Adaliya, Aridata,
9 Parmashta, Arisay, Ariday we Wayizatani qetl qildi;
10 bu on adem Hammidataning newrisi, Yehudiylarning düshmini bolghan Hamanning oghli idi; lékin ular ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi.
11 Shu küni Shushan qel'eside qetl qilin'ghan adem sani padishahqa melum qilindi.
12 Padishah xanish Esterge: — Yehudiylar Shushan qel'eside besh yüz ademni qetl qilip yoqitiptu, yene Hamanning on oghlini qetl qiptu; ular padishahning bashqa ölkiliride néme qildikin? Emdi néme iltimasing bar? U sanga bérilidu. Yene néme teliping bar? Umu beja eylinidu, — dédi.
13 — Aliyligha muwapiq körünse, Shushandiki Yehudiylarning etimu bügünki yarliqta déyilgendek ish qilishigha hemde Hamanning on oghlining *jesetlirini* dargha ésip qoyushqa ijazet bergeyla, dédi Ester.
14 Padishah shundaq qilishqa buyruq chüshürdi; yarliq Shushan qel'eside chiqirilghanda, kishiler Hamanning on oghlini dargha ésip qoyushti.

□ **8:17 «özlirini Yehudiy déyishiwaldi» —** yaki «özliri Yehudiy bolushti».

15 Adar éyining on tötinchi küni Shushandiki Yehudiylar yene yighilip üch yüz ademni öltürdi; lékin ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi.
16 Padishahning herqaysi bashqa ölkiliridiki qalghan Yehudiylar yighilip öz janlirini saqlashqa septe turup özlirige öch bolghanlardin jemiy yetmish besh ming ademni öltürdi, emma ularning mal-mülkini olja qilishqa qol salmidi. Shuning bilen ular düshmenliridin qutulup aramliqqa muyesser boldi.
17 Bu Adar éyining on üchinchi künidiki ish idi; on tötinchi küni ular aram aldi, shu künni ziyapet bérip shadlinidighan kün qilip békitti.
18 Lékin Shushandiki Yehudiylar bolsa on üchinchi, on tötinchi künliri topliship jeng qildi; on beshinchi küni ular aram aldi, shu künni ziyapet bérip shadlinidighan kün qilip békitti.
19 Shu sewebtin sehradiki Yehudiylar, yeni yéza-qishlaqlarda turuwatqan Yehudiylar Adar éyining on tötinchi künini ziyapet bérip shadlinidighan mubarek kün békitip, bir-birige sowgha-salam bérishidighan boldi.
20 Mordikay bu weqelerni xatirilep hemde Ahashwéroshning herqaysi ölkilirining yiraq-yéqin jaylirida turuwatqan barliq Yehudiylargha mektuplarni yollidi.
21 Shundaq qilip u ularning arisida heryili Adar éyining on töt, on beshinchi künini bayram qilip ötküzülsun dep békitti;
22 u bu ikki künni Yehudiylarning düshmendin qutulup aramliqqa érishken küni süpitide, shu ayni ularning qayghu-hesriti shadliqqa, yigha-zarliri mubarek kün'ge aylan'ghan ay süpitide eslep, bu ikki künni ziyapet qilip shadlinidighan, köpchilik bir-birige salam-sowgha béridighan, kembeghellerge xeyr-éhsan qilidighan kün qilishqa buyrudi.
23 Shu sewebtin Yehudiylar deslep bashlighan shu *héytni* dawamlashturushqa we shuningdek Mordikayning ulargha yazghanlirinimu orunlaydighan'gha wede bérishti.
24 Chünki eslide barliq Yehudiylarning küshendisi bolghan Agagiy Hammidataning oghli Haman Yehudiylarni halak qilishni qestligen, shundaqla ularni neslidin qurutup yoqatmaqchi bolup «pur», yeni chek tashlighanidi.
25 Lékin bu ish padishahning quliqigha yetkende, padishah mektuplarni yézip, Haman qestligen rezil ish, yeni uning Yehudiylarni qest qilghan ishi uning öz béshigha yansun, dep yarliq chüshürdi; hem kishiler uni we uning oghullirini dargha asti.□ ■

«Purim» bayrimining kélip chiqish tarixi

26 Shunglashqa, kishiler «pur» (chek) dégen isim boyiche bu ikki künni «Purim bayrimi» dep atidi; shunga Yehudiylar eshu xette pütülgenliri boyiche, hem körgen, hem bashtin ötküzgenlirige asasen, □
27 özliri, ewladliri hemde özliri bilen birleshken barliq kishilerning pütülgen ehkamni tutup, belgilen'gen waqitta eshu ikki künni her yili menggü üzüldürmey bayram qilishini qarar qildi,
28 shundaqla bu ikki kün herbir dewrde, herbir jemet-ailide, herqaysi ölke, herqaysi sheherde xatirilinip tebriklnip tursun we «Purim bayrimi» bolidighan mushu künlerning tebriklinishi Yehudiy xelqi ichide menggü üzülüp qalmisun, xatirilesh paaliyetliri ularning uruq-nesli arisidinmu yoqap ketmisun, dep qarar qildi.
29 Andin Abixailning qizi, xanish Ester we Yehudiy Mordikay Yehudiylargha yazghan «Purim bayrimi» toghrisidiki shu ikkinchi xetni toluq hoquqi bilen tekitlep, yene bir xetni yollidi.

□ **9:25 «Lékin bu ish padishahning quliqigha yetkende...»** — ibraniy tilida: «Lékin u padishahning aldigha kelgende» déyilidu. Shunga bezi terjimilerde: «Lékin u (Ester) padishahning aldigha kirgende,...» déyilidu. ■ **9:25** Est. 8:8 □ **9:26 «Purim»** — «chek tashlash» dégen menisi.

30 Mordikay xatirjemlik we heqiqetning sözlirini yetküzidighan mektuplarni
Ahashwéroshning padishahliqidiki bir yüz yigirme yette ölkidiki barliq Yehudiylargha
ewetip,
31 Shu «Purim» künliri belgilen'gen waqitlirida ötküzülsun, shuningdek Yehudiy
Mordikay we xanish Esterning tapilighanliri boyiche, shundaqla ularning öz-özige
we neslige békitkenliri boyiche eyni waqittiki tutulghan rozilar we kötürülgen nida-
peryadlar eslep xatirilensun, dep tekitlidi. □
32 Esterning yarliqi «Purim bayrimi»diki shu ishlarni békitip berdi; bu ish tarix-
namighimu pütüldi.

10

Mordikayning shöhriti we utuqi

1 Padishah Ahashwérosh quruqluq we déngiz aralliridiki ahalilerning hemmisige alwan
töligüzetti.
2 Uning nopuz-heywiti we qudritini ayan qilghan barliq qilghan-etkenliri, shundaqla
Mordikayning padishahning östürüshi bilen érishken katta shöhriti toghrisidiki tepsilat-
lar Média we Pars padishahlirining tarix-tezkiriliride pütülgen emesmu?
3 Chünki Yehudiy Mordikayning mertiwisi padishah Ahashwéroshtin kéyinla ikkinchi
orunda turatti; u daim öz xelq-millitining bextini közlep, barliq neslidikilerge
aman-ésenlik tilek sözlirini qilatti, Yehudiylarning arisida zor izzet-hörmet tépip,
qérindashlirining qedirlishige érishkenidi.

□ **9:31 «...eyni watittiki tutulghan rozilar we kötürülgen nida-peryadlar eslep xatirilensun» —** bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «...xelqler xuddi özliri we ewladliri üchün roza tutush we qariliq tutush waqtini belgileshni qarar qilghandek». Lékin bizningche bu sözler choqum Ester we Shushandiki Yehudiylarning roza tutup pütkül xelqi üchün kötürgen nida-peryadlirini esleshni körsitidu.

Ayup

Ixlasmenlik hem awatliq

1 «Uz» dégen yurtta, Ayup isimlik bir adem yashighanidi. Bu adem bolsa qusursiz, durus,
Xudadin qorqidighan, yamanliqtin özini yiraq tutidighan adem idi. ■
2 Uningdin yette oghul we üch qiz tughuldi.
3 Uning yette ming qoy, üch ming töge, besh yüz jüp kala, besh yüz mada éshek qatarliq
mal-mülki bar idi. Uning malayliri bek köp idi; u sherqliqler ichide hemmidin ulugh idi.
4 Uning oghulliri nöwet boyiche békitken künde öz öyide bashqilar üchün dastixan sélip
ziyapet qilatti. Bu künlerde ular adem ewetip üch singlisini ular bilen bille tamaqlin-
ishqa chaqiritatti.
5 Ularning shu ziyapet künliri ayaghlishi bilen Ayup adem ewetip ularni Xuda aldida
paklinishqa orunlashturatti. U tang seherde ornidin turup ularning sanigha asasen
köydürme qurbanliqlarni qilatti. Chünki Ayup: «Balilirim gunah qilip qoyup, könglide
Xudagha bihörmetlik qilip qoyamdikin» dep oylaytti. Ayup herdaim ene shundaq qilip
turatti. □

Ershtiki birinchi qétimliq kéngesh; Sheytan soqunup kiridu

6 Bir küni, Xudaning oghulliri Perwerdigarning huzurigha hazir boldi. Sheytanmu
ularning arisigha kiriwaldi. □
7 Perwerdigar Sheytandin: — Nedin kelding? — dep soridi.
Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Yer yüzini kézip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip
chörgilep keldim, dédi.■
8 Perwerdigar uninggha: — Méning qulum Ayupqa diqqet qilghansen? Yer yüzide
uningdek mukemmel, durus, Xudadin qorqidighan hem yamanliqtin yiraq turidighan
adem yoq, — dédi.
9 Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Ayup Xudadin bikardin bikar qorqmighandu?
10 Özüng uning özi, ailisidikiliri hem uning hemme nersisining etrapigha qasha qoyghan
emesmu? Sen uning qoligha beriket ata qilding, shuning bilen uning teelluqati terep-
tereptin güllinip awumaqta. □
11 Eger Sen qolungni sozup, uning hemme nersilirige tégip qoysang, u Sendin yüz örüp,
Séni tillimisa *Sheytan bolmay kétey*! — dédi.
12 Perwerdigar Sheytan'gha: — Mana, uning hemme nersisini séning qolunggha tutquz-
dum! Biraq uning özige tegküchi bolma! — dédi.
Shundaq qilip Sheytan Perwerdigarning huzuridin chiqip ketti.

■ **1:1** Ayup 2:3 □ **1:5 «Ayup adem ewetip ularni Xuda aldida paklinishqa orunlashturatti» —** bashqa birxil terjimisi: «Ayup ularni chaqirishqa adem ewetip, ularni Xuda aldida paklanduratti». **«paklinish»** — eyni chaghdiki qurbanliq qilish üchün «ademni paklandurrush»ning qandaq élip bérilidighanliqi bizge namelum. Belkim yuyundurulup, pakiz kiyimlerni kiydürüsh dégendek ish bolushi mumkin. **«köydürme qurbanliq»** — qedimki zamanlarda melum bir haywan (qoy, kala, qatarliq)ni soyup, uning qénini yerge éqitiwétip, andin uning pütün ténini Xudagha atap köydürüshtin ibarettur. Bu xil qurbanliq gunahni tilesh yaki Xudagha ibadet qilish meqsitide qilinidu. **«Xudagha bihörmetlik qilish»** — mushu söz ibraniy tilida «baruq» dep élinidu. «Baruq» adette «beriket, bext» dégen menini bildüridu. Shu dewrde ademler bir-biri bilen xoshlashqanda «beriketlik bolsun» dep bext tileytti. Shu sewebtin «bext tilesh» («baruq») «xoshlishish»ni bildürüpmu qélishi mumkin idi. Démek, mushu yerde bu ibare «Balilirim Xudadin xoshliship («xuddi widalashqandek») ayrilip kétemdikin» dégen menide bolushi mumkin. □ **1:6 «Xudaning oghulliri» —** mushu yerde éhtimal muqeddes perishtilerni körsitidu. 38:7ni körüng. **«Sheytanmu ularning arisigha kiriwaldi»** — Xuda néme üchün Sheytanning özining huzurigha kirip, özini erkinlik bilen haqaretlishige yol qoyidu? Bu muhim mesile toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:7** 1Pét. 5:8 □ **1:10 «etrapigha qasha qoyghan» —** yaki «etrapigha tosaq qoyghan».

Birinchi sinaq

13 Bir küni, Ayupning oghul-qizliri chong akisining öyide tamaq yep, sharab ichip olturatti.
14 Bir xewerchi Ayupning yénigha kélip uninggha: — Kalilar bilen yer heydewatattuq, éshekler etrapta otlawatatti;
15 Shébaliqlar hujum qilip kala-ésheklerni bulap ketti. Ishlewatqan yashlarni qilichlap öltüriwetti. Yalghuz menla qutulup qélip, silige xewer yetküzüshke nésip boldi, — dédi.
16 Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Asmandin Xudaning oti chüshüp qoylar we ishlewatqan yashlarni köydüriwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüshke nésip boldum, — dédi.
17 Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Kaldiyler üch tereptin hujum qilip tögilerni bulap élip ketti, ishlewatqan yashlarni qilichlap öltürüwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüshke nésip boldum, — dédi.
18 Bu ademning gépi téxi tügimey turupla, yene birsi yügürüp kélip Ayupqa: — Oghulliri we qizliri chong akisining öyide tamaq yep, sharab ichip olturghinida,
19 tuyuqsiz, chöldin qattiq bir boran chiqip öyning töt bulungini qattiq soqup, öy ghulap chüshüp yashlarni öltürüwetti; yalghuz menla qutulup qaldim, silige xewer yetküzüshke nésip boldum, — dédi.
20 Ayup bolsa buni anglap ornidin des turup, tonini yirtip, chéchini chüshüriwétip, özini yerge tashlap Xudagha ibadet qildi: —
21 Men apamning qorsiqidin yalingach chüshken, u yergimu yalingach qaytimen; hemmini Perwerdigar *manga* bergen, emdi Perwerdigar *mendin* élip ketti; Perwerdigarning namigha teshekkür-medhiye qayturulsun! — dédi.■
22 Bularning hemmiside Ayup gunah qilmidi we yaki Xudani héchqandaq nalayiqliq bilen eyiblimidi.

2

Ershtiki ikkinchi qétimliq kéngesh; Sheytan yene soqunup kiridu; ikkinchi sinaq

1 Yene bir küni, Xudaning oghulliri Perwerdigarning huzurigha hazir bolushqa keldi. Sheytanmu ularning arisigha kiriwaldi.□
2 Perwerdigar Sheytandin: — Nedin kelding? — dep soridi. Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Yer yüzini kézip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip chörgilep keldim, — dédi.
3 Perwerdigar uninggha: — Méning qulum Ayupqa diqqet qilghansen? Yer yüzide uningdek mukemmel, durus, Xudadin qorqidighan hem yamanliqtin yiraq turidighan adem yoq. Meyli sen Méni uni bikardin-bikar yutuwétishke dewet qilghan bolsangmu, u yenila sadaqetlikide ching turuwatidu, — dédi.
4 Sheytan Perwerdigargha jawaben: — Her adem öz jénini dep térisini bérishkimu razi bolidu, hetta hemme némisinimu bérishke teyyardur; □
5 Biraq Sen hazir qolungni sozup uning söngek-etlirige tegseng, u Sendin yüz örüp tillimisa *Sheytan bolmay kétey*! — dédi.
6 Perwerdigar Sheytan'gha: — Mana, u hazir séning qolungda turuwatidu! Biraq uning jénigha tegme! — dédi.

■ **1:21** Top. 5:14; 1Tim. 6:7 □ **2:1 «Xudaning oghulliri» —** 1:6, 38:7 we izahatlarni yene körüng. □ **2:4 «Her adem öz hayatini saqlap qélish üchün térisini bérishkimu razi bolidu» —** ibraniy tilida: «Her adem öz hayatini saqlap qélish üchün térining ornigha tére bérishkimu razi bolidu» dégen ibare ishlitilgen — menisi belkim biz terjime qilghinimizdek bolushi kérek.

7 Shundaq qilip Sheytan Perwerdigarning huzuridin chiqip, Ayupning bedinini tapinidin béshighiche intayin azabliq hürrek-hürrek yarilar bilen toshquziwetti.□
8 Ayup bolsa bedinini tatilash-ghirdash üchün bir sapal parchisini qoligha élip, küllükke kirip olturdi. □
9 Ayali uninggha: — Ejeba sen téxiche öz sadaqetlikingde ching turuwatamsen? Xudani qargha, ölüpla tügesh! — dédi.□
10 Lékin Ayup uninggha: — Sen hamaqet ayallardek gep qiliwatisen. Biz Xudaning yaxshiliqini qobul qilghanikenmiz, ejeba uningdin kelgen külpetnimu qobul qilishimiz kérek emesmu? — dédi. Ishlarda Ayup éghizda héchqandaq gunah ötküzmidi.

Ayupning üch dostining uni yoqlap kélishi

11 Ayupning dostliridin ücheylen uninggha chüshken külpettin xewerdar boldi. Ular, yeni Témanliq Élifaz, Shuxaliq Bildad we Naamatliq Zofar dégen kishiler bolup, öz yurtliridin chiqip, Ayupqa hésdashliq bildürüsh hem teselli bérish üchün uning yénigha bérishqa bille kélishkenidi.
12 Ular kélip yiraqtinla uninggha qariwidi, uni toniyalmay qaldi-de, awazlirini kötürüp yighlap tashlidi. Herbiri öz tonlirini yirtiwétip, topa-changlarni asman'gha étip öz bashliriga chéchishti.
13 Ular uning bilen bille daq yerde yette kéche-kündüz olturdi, uninggha héchkim gep qilmidi; chünki ular uning derd-elimining intayin azabliq ikenlikini körüp yetkenidi.

3

Ayupning sözlishi — uning hayatqa lenet oqup, ölümge intizar bolushi

1-2 *Yette kündin* kéyin, Ayup éghiz échip *ehwaligha qarita* özining körüwatqan künige lenet oqup mundaq dédi: —■
3 «Men tughulghan ashu kün bolmighan bolsa boptiken!
«Oghul bala apiride boldi!» déyilgen shu kéche bolmighan bolsa boptiken!□
4 Shu künni zulmet qaplighan bolsa boptiken!
Ershte turghan Tengri köz aldidin shu künni yoqitiwetken bolsa boptiken,
Quyash nuri uning üstige chüshürülmise boptiken!
5 Shu künni qarangghuluq hem ölümning kölenggisi öz qoynigha alsa boptiken!
Bulutlar uni yutup ketse boptiken,
Shu künni kün qarangghulatquchilar qorqitip ketküziwetken bolsa boptiken!□
6 Shu kechni — Zulmet tutup ketse boptiken;
Shu kün yil ichidiki *bashqa* künler bilen bille shatlanmisa boptiken!
Shu kün ayning bir küni bolup sanalmisa boptiken!
7 Mana, shu kéchide tughut bolmisa boptiken!
U kéchide héchqandaq shad-xuramliq awaz yangrimisa boptiken!

□ **2:7 «intayin azabliq hürrek-hürrek yarilar»** — bu késelning qaysi késel ikenlikini éniq dep bérish qiyin. Bezi doxturlar uni «yawa chéchek késili» dep qaraydu. □ **2:8 «küllükke kirip olturush»** — qedimki zamanlarda matem tutush yaki qattiq qayghuni bildürüsh üchün ademler kül döwiside olturatti. Qedimki sheherlerning sirtida adette chong bir «kül döwisi» bolidu, Ayup shu kül döwisi üstige olturghan bolushi mumkin. □ **2:9 «Xudani qargha!»** — Ayupning ayalining uninggha Xudani qargha dep bu nesihet qilishi, mushu arqiliq Xuda teripidin jéning élinsun dégen menide. «Xudani qargha!» — Ibraniy tilida «baruq» dégen söz bilen ipadilinidu, «Xuda bilen xoshlishish», «Xudadin waz kéchish» dégendek menilerde. 1:5diki izahatni körüng. **«ölüpla tügesh!»** — ibraniy tilida «ölüwergin!». ■ **3:1-2** Yer. 15:10; 20:14 □ **3:3 «Oghul bala apiride boldi!»** — bu gepni perishtiler qilghan bolushi mumkin. □ **3:5 «kün qarangghulatquchilar»** — buning néme ikenlikige hazir birnéme déyish tes. Belkim jadugerlerning bir xil jadugerlikni ishlitip künni qarangghulitishqa intilidighanliqini körsitishi mumkin.

8 Künlerge lenet qilghuchilar shu kün'ge lenet qilsa boptiken!
Léwiatanni qozghashqa pétinalaydighanlar shu kün'ge lenet qilsa boptiken!□
9 Shu kün tang seherdiki yultuzlar qarangghulashsa boptiken!
U kün quyash nurini bihude kütse boptiken!
Shu kün sübhining qapaqlirining échilishini bihude kütse boptiken!
10 Chünki shu kün méni kötürgen baliyatquning ishiklirini etmigen,
Méning közlirimni derd-elemni körelmes qilmighan.
11 Ah, némishqa anamning qorsiqidin chüshüpla ölüp ketmigendimen?!
Némishqa qorsaqtin chiqqandila nepestin qalmighandimen?
12 Némishqa méni qobul qilidighan étekler bolghandu?
Némishqa méni émitidighan emchekler bolghandu?
13 Mushular bolmighan bolsa, undaqta men menggü tinch yétip qalattim,
Menggülük uyqugha ketken bolattim, shu chaghda aram tapqan bolattim.
14 Shu chaghda özliri üchünla xilwet jaylargha mazar salghan yer yüzidiki padishahlar hem meslihetchiler bilen,□
15 Yaki altun yighqan,
Öyliri kümüshke tolghan beg-shahzadiler bilen bolattim;
16 Qorsaqtin mezgilsiz chüshüp ketken yoshurun balidek,
Nurni körmey chachrap ketken balidek hayat kechürmigen bolattim.
17 Ashu yerde reziller awarichiliktin xaliy bolidu,
Ashu yerde halidin ketkenler aram tapidu;□
18 Ashu yerde esirler rahette jem bolidu,
Ular ezgüchilerning awazini anglimaydu;
19 Ghériblarmu hem ulughlarmu ashu yerde turidu,
Qul bolsa xojayinidin azad bolidu.
20 Japa tartquchigha néme dep nur bérilidu?
Némishqa derd-elemge chömgenlerge hayat bérilidu?
21 Ular teshnaliq bilen ölümni kütidu,
Biraq u kelmeydu;
Ular ölümni yoshurun göherni kézip izdigendinmu ewzel bilidu,
22 Ular görni tapqanda zor xushal bolup,
Shad-xuramliqqa chömidu.
23 Öz yoli éniqsiz ademge,
Yeni Tengrining tosiqi sélin'ghan ademge némishqa *nur we hayat* bérilidu?
24 Shunga tamiqimning ornigha nalilirim kélidu;
Méning qattiq peryadlirim sharqiratmidek sharqiraydu.
25 Chünki men del qorqqan wehshet öz béshimgha chüshti;
Men del qorqidighan ish manga keldi.
26 Mende héch aramliq yoqtur!

□ **3:8 «Léwiatan»** — chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. «Léwiatanni qozghash» bolsa, bezi kona medeniyetlerde: «bu yoghan haywanni qozghap ornidin turghuzup pütün quyashni tosup yépip, qarangghuluq chüshüreleymiz» dégen közqarashtur. Ayupning özi mundaq «qarangghulashturush usuli»gha ishenmesliki mumkin, biraq shéirlik tekitlesh üchün bu sélishturmini ishlitidu. Démek, Ayup mushu yerde özi tughulghan künining mushu ejdihagha oxshash qorqunchluqliqini we taqabil turushning intayin teslikini bildürmekchi bolghan bolushi mumkin. □ **3:14 «özliri üchünla xilwet jaylargha mazar salghan yer yüzidiki padishahlar hem meslihetchiler»** — bu ayettiki «mazar» belkim Misirdiki chong éhramlarni körsitishi mumkin. Meyli chong, heywetlik bolsimu, beribir ademni ölümdin qoghdiyalmaydu. Bu jümlini yene «özi üchünla hazir xarabliship ketken jaylarni qurghan padishahlar...» dep terjime qilghili bolidu. □ **3:17 «Ashu yerde *rəzillər* halidin** ketkenler aram tapidu» — mushu yerde Ayupning sözi Xudaning adalitidin gumanlinishigha yéqin kélidu. U, reziller bashqa ademlerge oxshash görde teng bolup oxshash dem alalaydu, dewatqandek menide sözleydu.

Hem héch xatirjem emesmen!
Héch tinch-amanliqim yoqtur!
Biraq parakendichilik haman üstümge chüshmekte!».

4

Élifazning söz qilishi •••• «Adem Xudaning aldida heqqaniy bolalmaydu»

1 Témanliq Élifaz jawaben mundaq dédi: —
2 «Birsi sen bilen sözleshmekchi bolsa, éghir alamsen?
Biraq kim aghzigha kelgen gepni yutuwatalaydu?
3 Qara, sen köp ademlerge telim-terbiye bergen ademsen,
Sen jansiz qollargha küch bergensen,
4 Sözliring deldengship aran mangidighanlarni righbetlendürgen,
Tizliri pükülgenlerni yöligensen.
5 Biraq hazir nöwet sanga keldi,
Shuningliq bilen halingdin ketting,
Balayi'apet sanga tégishi bilen,
Sen alaqzade bolup ketting.□
6 Ixlasmenliking tayanching bolup kelmigenmu?
Yolliringdiki durusluq ümidingning asasi emesmidi?
7 Ésingge al, kim bigunah turup weyran bolup baqqan?
Duruslarning hayati nede üzülüp qalghan?□
8 Men körginimdek, gunah bilen yer aghdurup awarichilik térighanlar,
Oxshashla hosul alidu.■
9 Tengrining bir nepisi bilenla ular gumran bolidu,
Uning ghezipining partlishi bilen ular yoqilip kétidu.□ ■
10 Shirning hörkireshliri,
Hem esheddiy shirning awazi *bar bolsimu*,
Shir arslanlirining chishliri sundurulidu;□
11 Batur shir bolsa ow tapalmay yoqilishqa yüzlinidu,
Chishi shirning küchükliri chéchilip kétidu.
12 — Mana, manga bir söz ghayibane keldi,
Quliqimgha bir shiwirlighan awaz kirdi,
13 Tün kéchidiki ghayibane körünüshlerdin chiqqan oylarda,
Ademlerni chongqur uyqu basqanda,
14 Qorqunch we titrekmu méni basti,
Söngek-söngeklirimni titritiwetti;
15 Köz aldimdin bir roh ötüp ketti;

□ **4:5 «Balayi'apet sanga tégishi bilen, sen alaqzade bolup ketting!»** — démey turalmaymizki, Élifazning «Balayi'apet sanga tégishi bilen» dégini Ayupning échinishliq ehwalini nahayiti yénik chaghlighan bir sözdur. □ **4:7 «Ésingge al, kim bigunah turup weyran bolup baqqan? Duruslarning hayati nede üzülüp qalghan?»** — Élifazning bayani, shübhisizki, qiyamet künide emelge ashurulidu. Biraq bundaq sözlerning bu dunyada herdaim emelge ashurulushi natayin. Ayupning dostlirining hemmisi: «Bu dunyada gunah sadir qilghan herqandaq ademge külpet keltürülidu; Ayupqa külpet keldi; shunga u choqum melum bir éghir gunahni qilghan» dep perez qilidu. Bu közqarashni Ayup qobul qilmisimu, lékin bundaq gepler uni intayin azablaydu hem uni Xudaning adalitidin gumanlinishqa türtke bolidu. Ularning sözliridin qarighanda, Ayup we uning dewridikilerning qiyamet küni toghrisida asasen xewiri yoq idi. ■ **4:8** Ayup 15:35; Zeb. 7:14-16; Pend. 22:8; Yesh. 59:4; Hosh. 10:13; Gal. 6:7, 8 □ **4:9 «nepisi»** — «nepsi» emes. ■ **4:9** Yesh. 11:4 □ **4:10 «Shirning hörkireshliri, hem esheddiy shirning awazi bar bolsimu,...»** — bashqa bir xil terjimisi: «Shirning hörkireshliri hem esheddiy shirning awazi jim bolidu...».

Bedinimdiki tüklirim hürpiyip ketti.□
16 U roh ornida midirlimay turdi, biraq turqini körelmidim;
Köz aldimda bir gewde turuptu;
Shiwirlighan bir awaz anglandi: —□
17 «Insan balisi Tengridin heqqaniy bolalamdu?
Adem öz Yaratquchisidin pak bolalamdu?□
18 Mana, U Öz qulligha ishenmigen,
Hetta perishtilirinimu «Nadanliq qilghan!» dep eyibligen yerde,■
19 Uli topilardin bolghan insanlar,
Laydin yasalghan öylerde turghuchilar qandaq bolar!?
Ular perwanidinmu asanla yanjilidu!□
20 Ular tang bilen kech ariliqida kukum-talqan bolidu;
Ular héchkim nezirige almighan halda menggüge yoqilidu.□
21 Ularning chédir tanisi yulup tashlan'ghan'ghu?
Ular héch danaliqqa téxi érishmeyla ölüp kétidu!». □

5

Élifazning sözini dawamlashturushi

1 Qéni, iltija qilip baq, sanga jawab qilghuchi barmikin?
Muqeddeslerning qaysisidin panah tileysen?□
2 Chünki exmeqning achchiqi özini öltüridu,
Qehri nadanning jénigha zamin bolidu.□
3 Men öz közüm bilen exmeqning yiltiz tartqanliqini körgenmen;
Lékin shu haman uning makanini «Lenetke uchraydu!» dep bildim,□
4 Uning baliliri amanliqtin yiraqtur;
Ular sheher derwazisida sot qilin'ghanda basturuldi;

□ **4:15 «bir roh ötüp ketti» —** andin bu roh Élifazgha gep qilidu. «Ayup» 1-2-babtiki xewerdin qarighanda, rohning gépi yalghan bolghachqa, bu roh Sheytandin kelgen yaman bir roh ikenlikige bizde qilche guman yoq. Töwendiki izahatlarnimu körüng. □ **4:16 «Shiwirlighan bir awaz anglandi» —** bashqa bir xil terjimisi: «süküt ichide bir awaz anglandi». □ **4:17 «Insan balisi Tengridin heqqaniy bolalamdu?» —** bashqa bir xil terjimisi: «Insan balisi Tengri aldida heqqaniy bolalamdu?». ■ **4:18** Ayup 15:15; 2Pét. 2:4 □ **4:19 «Laydin yasalghan öylerde turghuchilar qandaq bolar!?» —** roh éytqan bu sözler (17-21-ayetler) pütünley yalghan shikayet sözliridur; chünki biz kitabning béshida Xudaning Ayupni «Méning qulum Ayup» dep atap uninggha bolghan ishenchisi toghrisidiki xatirilerni köreleymiz. Hemme rohlarning sözining toghra bolushi natayin! Shuning üchün tekitleymizki, barliq «rohlarning sözliri»ni, shundaqla insanlarning sözlirinimu muqeddes yazmilar (Tewrat, Zebur, Injil)diki toluq heqiqetlerge asasen tekshürüp ispatlash tolimu zörürdur. **«Ular perwanidinmu asanla yanjilidu!»** — rohning mushu sözining köchme menisi: Insan balisi Xudaning aldida héchnéme hésablanmaydu, shunga Xudaning heqqaniyliqigha ademning eqli qilche yetmeydu, dégenliktur. Démek, insanlar Xudaning heqqaniyliqini qet'iy chüshinelmeydu. Biraq Ayupning qarishi undaq emestur. Ayup: — Gerche adem we Xudaning arisida insanlarning gunahi sewebidin zor hang peyda bolghan bolsimu, insanlarning beribir öz wijdanida heqqaniyliq toghrisidiki birxil ghil-pal körünidighan chüshenchisi bolidu, dep qaraydu. □ **4:20 «Ular héchkim nezirige almighan halda menggüge yoqilidu» —** rohning bu sözi yenila bir aldamchiliqtur; Injilgha asesen, Xuda hetta quchqachning yerge yiqilghininimu nezirige alidu. □ **4:21 «Ular... héch danaliqqa téxi érishmeyla ölüp kétidu!» —** Élifaz ademning hayatini chédirgha oxshitidu; chédirning taniliri yulun'ghada chédir derhal ghulap kétidu. Élifazning bu sözige qarighanda, hayatning bir meqsiti danaliqqa érishishtur. Melum nuqtidin éytqanda bu sözning asasi bar. □ **5:1 «Muqeddesler» —** mushu yerde belkim muqeddes perishtilerni körsitidu. □ **5:2 «Qehri nadanning jénigha zamin bolidu» —** yaki «Körmesliki nadanning jénigha zamin bolidu». Élifazning bu sözining menisi: Ayupning achchiqlinip, Xudagha qaqshishi xeterlik ish; Xuda uninggha jawab kelmigen yerde, Xuda we insanning ariliqida turidighan bir «kélishtürgüchi»dinmu yardem tilesh pütünley bihude ish, dégenlik bolushi mumkin. □ **5:3 «Lékin shu haman uning makanini «lenetke uchraydu!» dep bildim» —** bashqa birxil terjimisi: «Lékin men derhal uning makanigha lenet oqudum».

Ulargha héchkim himayichi bolmaydu.
5 Uning hosulini achlar yep tügitidu;
Ular hetta tiken arisida qalghanlirinimu élip tügitidu;
Qiltaqchimu uning mal-mülüklirini yutuwélishqa teyyar turidu.
6 Chünki awarichilik ezeldin topidin ünüp chiqmaydu,
Külpetmu yerdin ösüp chiqqanmu emes.
7 Biraq uchqun yuqirigha uchidighandek,
Insan külpet tartishqa tughulghandur.□
8 Ornungda men bolsam, Tengrighila murajiet qilattim,
Men ishimni Xudayimghila tapshuriwétettim.
9 U hésabsiz karametlerni,
San-sanaqsiz möjizilerni yaritidu.■
10 U yerge yamghur teqdim qilidu;
U dala üstige su ewetip béridu.■
11 U pes orunda turidighanlarning mertiwisini üstün qilidu;
Matem tutqanlar amanliqqa kötürülidu.■
12 U hiyligerlerning niyetlirini bikar qiliwétidu,
Netijide ular ishini püttürelmeydu.□ ■
13 U mekkarlarni öz hiyligerlikidin tuzaqqa alidu;
Egrilerning neyrengliri éqitip kétilidu.□ ■
14 Kündüzde ular qarangghuluqqa uchraydu;
Chüshte tün kéchidek silashturup mangidu.■
15 Biraq u miskinlerni mekkarlarning qilichi we aghzidin qutquzidu,
Ularni küchlüklerning changgilidin qudretlik qoli bilen qutquzidu.
16 Shunga, ajizlar üchün ümid tughulidu,
Qebihlik aghzini yumidu.■
17 Qara, Tengri ibret bergen adem bextliktur,
Shunga, Hemmige Qadirning terbiyisige sel qarima jumu!■
18 Chünki U ademni yarilanduridu, andin yarini tangidu;
U sanjiydu, biraq Uning qolliri yene saqaytidu.■
19 U séni alte qiyinchiliqtin qutquzidu;
Hetta yette külpette héchqandaq yamanliq sanga tegmeydu.□ ■
20 Acharchiliqta U sé ning ülümingge,
Urushta U sanga urulghan qilich zerbisige nijatkar bolidu.
21 Sen zeherlik tillarning zerbisidimu bashpanahliq ichige yoshurunisen,
Weyranchiliq kelgende uningdin héch qorqmaydighan bolisen.
22 Weyranchiliq we qehetchilik aldida külüpla qoyisen;
Yer yüzidiki haywanlardinmu héch qorqmaysen.
23 Sen daladiki tashlar bilen ehdidash bolisen;
Yawayi haywanlarmu sen bilen inaq ötidu.■

□ **5:7 «Insan külpet tartishqa tughulghandur»** — yaki «Insan japa tartishqimu tughulghandur». Kirish sözimizde éytqinimizdek, oqurmenlerning éside bolsunki, Ayupning üch dostining bergen pikirliride xéli köp xataliq yerliri bar. Kéyin Xuda shu xata gepliri üchün ularni eyibleydu. 42:7-9ni körüng. ■ **5:9** Ayup 9:10; Zeb. 72:18; Rim. 11:33 ■ **5:10** Zeb. 104:10 ■ **5:11** 1Sam. 2:7; Zeb. 113:7, 8 □ **5:12 «U hiyligerlerning niyetlirini bikar qiliwétidu, netijide ular ishini püttürelmeydu»** — bu ayet Injilda («1Kor.» 1:19) rosul Pawlus teripidin neqil keltürülgen, shunga shübhisizki uni toghra dep bilimiz. ■ **5:12** Neh. 4:9; Zeb. 33:10; Yesh. 8:10 □ **5:13 «U mekkarlarni öz hiyligerlikidin tuzaqqa alidu»** — Élifazning bu jümlisimu Injilda («1Kor.» 3:19) rosul Pawlus teripidin neqil keltürülgen, shunga shübhisizki unimu toghra dep bilimiz. ■ **5:13** 1Kor. 3:19 ■ **5:14** Qan. 28:29 ■ **5:16** Zeb. 107:42 ■ **5:17** Pend. 3:11, 12; Ibr. 12:5; Yaq. 1:12; Weh. 3:19 ■ **5:18** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6; Hosh. 6:1 □ **5:19 «... alte qiyinchiliq... yette külpette ... »** — bu «alte... yette...» dégen ibare «herxil..., herqandaq...» dégenni bildüridu. ■ **5:19** Zeb. 91 ■ **5:23** Hosh. 2:20

24 Sen chédiringning tinch-amanliqta bolidighanliqini bilip yétisen;
Mal-mülküngni éditliseng, hemme némengning tel ikenlikini bayqaysen.
25 Nesling köp bolidighanliqini,
Perzentliringning ot-chöptek köp ikenlikini bilisen.□
26 Sen öz waqtidila yétilip yighilghan bir bagh bughdaydek,
Peqet waqit-saiting piship yétilgendila yerlikingge kirisen.
27 Biz özimiz buni tekshürüp körgenmiz — ular heqiqeten shundaqtur.
Shunga özüng anglap bil, bularni özüngge tetbiqlap oylap baq».

6

Ayup yene sözleydu — «Méning dadlishim heq»

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 «Ah, méning derdlik zarlirim tarazida ölchense!
Ah, béshimgha chüshken barliq balayi'qaza bular bilen bille tarazilansa!□
3 Shundaq qilinsa u hazir déngizdiki qumdin éghir bolup chiqidu;
Shuning üchün sözlirim telwilerche boluwatidu.■
4 Chünki Hemmige Qadirning oqliri manga sanjilip ichimde turuwatidu,
Ularning zehirini rohim ichmekte,
Tengrining wehimiliri manga qarshi sep tüzüp hujum qiliwatidu.□ ■
5 Yawa éshek ot-chöp tapqanda hangramdu?
Kala bolsa yem-xeshek üstide möremdu?
6 Tuz bolmisa temsiz nersini yégili bolamdu?
Xam tuxumning éqining temi barmu?
7 Jénim ulargha tegsimu seskinip kétidu,
Ular manga yirginchlik tamaq bolup tuyulidu.
8 Ah, méning teshna bolghinim kelsidi!
Tengri intizarimni ijabet qilsidi!
9 Ah, Tengri méni yanjip tashlisun!
U qolini qoyuwétip jénimni üzüp tashlashqa muwapiq körsidi!
10 Shundaq bolsa, manga teselli bolatti,
Hetta rehimsiz aghriqlarda qiynalsammu, shadlinattim;
Chünki Muqeddes Bolghuchining sözliridin tanmighan bolattim!□
11 Mende ölümni kütküdek yene qanchilik maghdur qaldi?
Méning sewr-taqetlik bolup hayatimni uzartishimning néme netijisi bolar?
12 Méning küchüm tashtek chingmu?
Méning etlirim mistin yasalghanmidi?
13 Özümge yardem bergüdek maghdurum qalmidi emesmu?
Herqandaq eqil-tedbir mendin qoghliwétilgen emesmu?

□ **5:25 «Nesling köp bolidighanliqini, perzentliringning ot-chöptek köp ikenlikini bilisen» —** Élifaz Ayupning on balisidin hem barliq mal-mülkidin ayrilip qalghanliqini pütünley ésidin chiqirip qoyghandek qilatti. □ **6:2 «... Ah, béshimgha chüshken barliq balayi'qaza bular *, yeni derdlik zarlirim*** bilen bille tarazilansa!» — Ayupning bu sözi: «derdlik zarlirim» we béshimgha chüshken bala-qazalar tarazada sélishturulsa, emeliyette méning zarlirimning az ikenliki körünidu, dégen menini öz ichige élishi mumkin. ■ **6:3** Pend. 27:3 □ **6:4 «Ularning zehirini rohim ichmekte» —** yaki, «Ularning zeheri rohimni yep kétidu». ■ **6:4** Zeb. 38:1-3 □ **6:10 «Hetta ... shadlinattim; chünki Muqeddes Bolghuchining sözliridin tanmighan bolattim!» —** Ayupning bundaq oylishi: «Eger hazir Xuda méning jénimni alsa, men Uningdin yüz örümigen mana mushu chaghdila alsa boptiken; biraq bu azab-oqubetler dawamlashturulsa, mende néme özgirishler bolar, men Xudadin tanimenmu qandaq? Shunga yaxshisi U hazir méni epketse, qattiq bir zerbe bilen epketse meyli» dégendek menini béridu.

Buraderlirining Ayupni daghda qoyushi

14 Ümidsizlinip kétiwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur;
Bolmisa u Hemmige qadirdin qorqushtin waz kéchishi mumkin.□
15 Biraq buraderlirim waqitliq «aldamchi ériq» süyidek,
Manga héligerlik bilen muamile qilmaqta;
Ular suliri éqip tügigen ériqqa oxshaydu.□
16 Érigen muz suliri ériqqa kirgende ular qaridap kétidu,
Qarlar ularning ichide yoqilip kétidu,
17 Ular pesilning illishi bilen qurup kétidu;
Hawa issip ketkende, izidin yoqilip kétidu.□
18 Seperdashlar mangghan yolidin chiqip, ériqqa burulidu;
Ular ériqni boylap méngip, chölde ézip ölidu.
19 Témaliq karwanlarmu ériq izdep mangdi;
Shébaliq sodigerlermu ulargha ümid bilen qaridi;□
20 Biraq ular ishen'ginidin ümidsizlinip nomusta qaldi;
Ular ashu yerge kélishi bilen parakendichilikke uchridi.
21 Mana siler ulargha oxshash *manga tayini* yoq bolup qaldinglar;
Siler qorqunchluq bir wehimini körüpla qorqup kétiwatisiler.
22 Men silerge: «Manga béringlar»,
Yaki: «Manga mal-mülükliringlardin hediye qilinglar?» — dégenni qachan dep baqqan?□
23 Yaki: «Méni ézitquchining qolidin qutquzunglar!»
Yaki «Zorawanlarning qolidin görüge pul bersenglar!» dep baqqanmu?
24 Manga ögitip qoyunglar, süküt qilimen;
Nede yoldin chiqqanliqimni manga körsitip béringlar.
25 Toghra sözler némidégen ötkür-he!
Biraq eyibliringlar zadi némini ispatliyalaydu?!□
26 Ümidsizlen'gen kishining gepliri ötüp kétidighan shamaldek tursa,
Peqet sözlernila eyiblimekchimusiler?□
27 Siler yétim-yésirlarning üstide chek tashlishisiler!
Dost-buradiringlar üstide sodilishisiler!□
28 Emdi manga yüz turane qarap béqinglar;
Aldinglardila yalghan söz qilalamdim?
29 Ötünimen, boldi qilinglar, gunah bolmisun;
Rast, qaytidin oylap béqinglar,

□ **6:14 «Ümidsizlinip kétiwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur; bolmisa ...»** — ayetning bashqa birnechche terjimiliri bar. Bularning biri: «Hetta u Hemmige Qadirdin qorqushtin ayrilghan bolsimu, ümidsizlinip kétiwatqan kishige dosti méhribanliq körsetmiki zörürdur». □ **6:15 «aldamchi ériq»** — chöl bayawanda tuyuqsiz éqishtin toxtaydighan ériq. Yoluchilarning mushundaq ériqqa ishinishi intayin xeterlik, elwette. 20-21-ayetlerni körüng. □ **6:17 «Hawa issip ketkende, izidin yoqilip kétidu»** — démek, eng kérek bolghan waqitta bu ériqlar ghayib bolidu. □ **6:19 «Shébaliq sodigerlermu ulargha ümid bilen qaridi»** — yaki «Shébaliq sodigerlermu ulargha uchrashni ümid qilatti». □ **6:22 «Manga mal-mülükliringlardin hediye qilinglar?» — dégenni qachan dep baqqan?»** — Ayup u dostlirigha héchqachan qerzdar bolup baqmighan. U: «Silerdin pul yaki mal-mülük kütkinim yoq, silerdin kütkinim peqet azraq hésdashliq yaki méhribanliq, xalas» démekchi. □ **6:25 «Biraq eyibliringlar zadi némini ispatliyalaydu?»** — shu waqitqiche Ayupning üch dosti arisidin peqet Élifaz söz qilghan. Ayup «eyibliringlar» (köplük shekli) dégen sözi bilen ulargha: «Siler yénimgha kélishtin awwal ehwalim toghruluq **til biriktürüwalghan oxshaysiler**» dep puritiwatidu. □ **6:26 «Ümidsizlen'gen kishining gepliri ötüp kétidighan shamaldek tursa,...»** — Ayup bu gepliri bilen özümning bezi sözlirimning heddidin éship ketkenlikini bilimen, dep étirap qilghan bolsa kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Siler peqet sözlernila eyiblimekchimusiler, ümidsizlen'gen kishining gepliri nahayiti ötüp kétidighan bir shamaldekla dep qarimaqchisiler?». □ **6:27 «Dost-buradiringlar üstide sodilishisiler!»** — bashqa birxil menisi: «Siler dost-buraderler üchün ora kolishisiler».

Chünki özümning toghriliqim *tarazida* turidu.□
30 Tilimda xataliq barmu?
Tilim yamanliqni zadi tétiyalmasmu?

7

Insanlarning turmush azabliri

1 Insan'gha zéminda jewre-japa chékidighan turmush békitilgen emesmu?
Uning künliri bir medikarningkige oxshash emesmu?
2 Qul kechqurunning sayisige teshna bolghandek,
Medikar öz emgikining heqqini kütkendek,
3 Mana bihude aylar manga békitilgen,
Gheshlikke tolghan kéchiler manga nésip qilin'ghan.□
4 Men yatqinimda: «Qachan qoparmen?» dep oylaymen,
Biraq kech uzundin uzun bolidu,
Tang atquche pütün bir kéche men tolghinip yatimen.
5 Etlirim qurtlar hem topa-changlar bilen qaplandi,
Térilirim yérilip, yiringlap ketti.□
6 Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ötidu,
Ular ümidsizlik bilen ayaghlishay dep qaldi.□
7 *Ah Xuda*, méning jénim bir nepesla xalas.
Közüm yaxshiliqni qaytidin körmeydighanliqi ésingde bolsun;■
8 Méni Körgüchining közi ikkinchi qétim manga qarimaydu,
Sen neziringni üstümge chüshürginingde, men yoqalghan bolimen.□
9 Bulut ghayib bolup, qayta körünmigendek,
Oxshashla tehtisaragha chüshken adem qaytidin chiqmaydu.□
10 U yene öz öyige qaytmaydu,
Öz yurti uni qayta tonumaydu.
11 Shunga men aghzimni yummay,
Rohimning derd-elimi bilen söz qilay,
Jénimning azabidin zarlaymen.
12 Némishqa Sen üstümdin közet qilisen?
Men *xeterlik* bir déngizmu-ya?
Yaki déngizdiki bir ejdihamumen?□
13 Men: «Ah, yatqan ornum manga rahet béridu,
Körpem nale-peryadimgha derman bolidu» — désem,
14 Emdi Sen chüshler bilen méni qorqutiwatisen,

□ **6:29 «Chünki özümning toghriliqim tarazida turidu»** — yaki: «Chünki bu ishta heq men tereptidur». □ **7:3 «Mana bihude aylar manga békitilgen,...»** — bu jümle Ayupning azabi ashu kün'giche belkim birnechche ay uzartilghanliqini körsitidu. Uning dostlirining Ayupning qéshigha kelgüche qilghan sepiri uzun bolghan bolsa kérek. □ **7:5 «Etlirim qurtlar hem topa-changlar bilen...»** — yaki «Etlirim qurtlar hem qaqach-chaqalar bilen...». □ **7:6 «Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ötidu»** — bapkarning mokisi intayin téz, toxtimay heriket qilidu. **«Ular ümidsizlik bilen...»** — ibraniy tilida «ümidsizlik» we «yip» ahangdash söz. Ayup mushu ayette öz hayatini toqulidighan gilemge oxshitip, «yip toxtap qalghudek» démekchi. ■ **7:7** Ayup 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Zeb. 90:5, 6, 9; 102:11; 103:15; 144:4; Yesh. 40:6; Yaq. 4:14; 1Pét. 1:24 □ **7:8 «Sen neziringni üstümge chüshürginingde, men yoqalghan bolimen»** — bu 7-8-ayette, 21-ayetke oxshash, Ayup «I Xuda, Sen baldur manga rehim qilmisang, kéchikip qalisen!» dégendek qilatti. □ **7:9 «Tehtisara»** — mushu yerde «tehtisara» (ibraniy tilida «shéol») dégen yer «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlerning rohliri barghan jayni körsitidu. Éniq turuptiki, Ayupning bu sözlerni éytqanda gördin tirildürülüsh toghrisida xewiri köp emes idi. □ **7:12 «Némishqa Sen üstümdin közet qilisen?»** — Ayup: «Men alemning amanliqigha birxil xewp yetküzemdim-ya?» dep Xudadin sorimaqchi oxshaydu.

Ghayibane alametler bilen manga wehime salisen.
15 Shuning üchün boghulushumni, ölümni,
Bu söngeklirimge qarap olturushtin artuq bilimen.□
16 Men öz jénimdin toydum;
Méning menggüge yashighum yoq,
Méni meylimge qoyiwetkin,
Méning künlirim bihudidur.□ ■
17 Insan balisi némidi?
Sen némishqa uni chong bilisen,
Néme dep uninggha köngül bérisen?■
18 Her etigende uni sürüshtürüp kélisen,
Her nepes uni sinaysen!
19 Qachan'ghiche méningdin neziringni almaysen,
Manga qachan'ghiche aghzimdiki sériq suni yutuwalghudek aram bermeysen?
20 Men gunah qilghan bolsammu,
i insaniyetni Közetküchi, Sanga néme qiliptimen?!
Men Sanga yük bolup qaldimmu?
Buning bilen méni Özüngge zerbe nishani qilghansenmu?
21 Sen némishqa méning itaetsizlikimni kechürüm qilip,
Gunahimni saqit qilmaysen?
Chünki men pat arida topining ichide uxlaymen;
Sen méni izdep kélisen, lékin men mewjut bolmaymen».□

8

Shuxaliq Bildad sözleydu — Ilgiriki dewrlerdiki azab-oqubetler toghruluq guwahliq

1 Andin Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —
2 «Sen qachan'ghiche mushularni sözleysen?
Aghzingdiki sözler küchlük shamaldek qachan'ghiche chiqidu?
3 Tengri adaletni burmilighuchimu?
Hemmige Qadir adilliqni burmilamdu?■
4 Séning baliliring Uning aldida gunah qilghan bolsa,
U ularnimu itaetsizlikining jazasigha tapshurghan, xalas.□
5 Biraq eger özüng hazir chin könglüngdin Tengrini izdisengla,
Hemmige Qadirgha iltija qilsangla,■
6 Eger sen sap dil hem durus bolghan bolsang,
Shübhisizki, U sen üchün oyghinidu,
Choqum séning heqqaniyliqinggha tolghan turalghungni güllendüridu.

□ **7:15 «... boghulushumni, ölümni, bu söngeklirimge qarap olturushtin artuq bilimen»** — Ayupning késili, belkim, boghnuqush késili (dem siqilish késili) bolushi mumkin. Bu ayet yene mundaqmu terjime qilinidu, yeni: «Gélimni siqquchi bolsa boynumni, ölüm bolsa söngeklirimni tallidi». □ **7:16 «Méning künlirim bihudidur»** — yaki «Méning künlirim bir nepes, xalas!». ■ **7:16** Zeb. 62:9; 144:4 ■ **7:17** Zeb. 8:4; 144:3; Ibr. 2:6 □ **7:21 «...sen méni izdep kélisen, lékin men mewjut bolmaymen»** — 7-bab, 7-8-ayet üchün bérilgen izahatnimu körüng. Mushu yerde, Ayupning ichidiki étiqad hem gumanning bir-birige bolghan kürishi körünidu. Ayup bir tereptin Xudani düshminimdek ish qildi, lékin yene bir tereptin U kelgüside Öz dostini izdigendek méni izdep kélidu, biraq tapalmaydu, deydu. ■ **8:3** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Dan. 9:14 □ **8:4 «Séning baliliring Uning aldida gunah qilghan bolsa, U ularnimu itaetsizlikining jazasigha tapshurghan, xalas»** — Bildadning bu bayani rehimsizlik bilen qilin'ghan sözlerdur; bu sözler Ayupning yarisigha tuz sépip uni téximu azabqa salidu. Chünki Ayupning hesriti del mushu ish tüpeylidin boluwatatti; biraq Bildadning Ayupning balilirining ötküzgen birer gunahi toghrisida héchqandaq ispati yoqtur. Biz bolsaq, uning balilirining emeliyette öz gunahi sewebidin ölmigenlikini bilimiz. ■ **8:5** Ayup 22:23

7 Sen deslepte étibarsiz qaralghan bolsangmu,
Biraq sen axirida choqum téximu güllinisen.
8 Shunga sendin ötüneyki, ötkenki dewrlerdin sorap baqqin,
Ularning ata-bowilirining izdinishlirigimu köngül qoyghin■
9 (Chünki biz bolsaq tünügünla tughulghanmiz;
Künlirimiz peqet bir saye bolghachqa, héchnémini bilmeymiz).□ ■
10 Sanga körsetme bérip ögeteleydighan ular emesmu?
Ular öz könglidikini sanga sözlimemdu?
11 Latqa bolmisa yékenler égiz öselemdu?
Qomushluqtiki ot-chöpler susiz öselemdu?
12 Ular yéshil péti bolup, téxiche orulmighan bolsimu,
Herqandaq ot-chöptin téz tozup kétidu.■
13 Tengrini untughan kishilerning hemmisining aqiwetliri mana shundaqtur;
Iplaslarning ümidi mana shundaq yoqqa kéter.■
14 Chünki uning tayan'ghini chürük bir nerse, xalas;
Uning ishen'gini bolsa ömüchükning toridur, xalas.
15 U öz uwisigha yölinidu, biraq u mezmut turmaydu;
U uni ching tutuwalghan bolsimu, biraq u berdashliq bérelmeydu.
16 U quyash astida kökligen bolsimu,
Uning pilekliri öz béghini qaplighan bolsimu,
17 Uning yiltizliri tash döwisige chirmiship ketken bolsimu,
U tashlar arisida orun izdigen bolsimu,
18 Lékin *Xuda* uni ornidin yuliwetse,
Ashu yer uningdin ténip: «Men séni körmigen!» — deydu.□
19 Mana uning yolining shadliqi!
Uningdin kéyin ornigha bashqiliri tupraqtin ünidu.
20 Qara, Xuda durus ademni tashlimaydu,
Yaki yamanliq qilghuchilarning qolini tutup ularni yölimeydu.□
21 U yene séning aghzingni külke bilen,
Lewliringni shadliq awazliri bilen tolduridu,
22 Sanga nepretlen'genlerge shermendilik chaplinidu,
Eskilerning chédiri yoqitilidu».

9

Ayup bergen jawabi — «Insan balisi qandaq qilip Xuda aldida adil bolalaydu?»

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 Way, séningla toghra, *dunyani* heqiqeten sen dégendek dep bilimen!

■ **8:8** Qan. 4:32 □ **8:9 «Künlirimiz peqet bir saye...»** — Bildadning bu dégini, uning u dewridiki ata-bowilirining (özining zamani bilen sélishturghanda) intayin uzun ömürlük bolghanliqini körsitishi mumkin. (Tewrattiki «Yaritilish» qismigha asasen, Adem'atimizdin bashlap Nuh peyghemberning dewrigiche nurghun ademler birnechche yüz yil yashighanidi). ■ **8:9** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Ayup 7:5, 6, 7; Zeb. 39:5, 13; 102:11; 144:4 ■ **8:12** Zeb. 129:5-6; Yer. 17:6 ■ **8:13** Ayup 11:20; 18:14; Zeb. 112:10; Pend. 10:28 □ **8:18 «... Lékin Xuda uni ornidin yuliwetse, ashu yer uningdin ténip: «Men séni körmigen!» — deydu»** — mushu yerlerde Bildad Ayup uchrighan balayi'apetni shu birnechche ishqa oxshatqan bolushi mumkin: — awwal -15-ayette, u «yamanlarning öyining ghulap kétishi» toghruluq sözleydu; ikkinchi, 16-ayettiki «pilekler» dégen söz, ibraniy tilida «perzentler»nimu körsitidu. Üchinchi, mushu ayette belkim «ashu yer» dégen söz Ayupning yurtdashlirini körsitidu; ular uni chetke qéqip: «Sendek Xuda lenet qilghan ademni tonumaymiz» dégen menilerdimu éytilghan bolushi mumkin. □ **8:20 «... yamanliq qilghuchilarning qolini tutup ularni yölimeydu»** — yaki «...yamanliq qilghuchilarni qoligha küch bermeydu».

Biraq insan balisi qandaq qilip Tengri aldida heqqaniy bolalisun?■
3 Hetta eger birsi uning bilen dewalishishqa pétinalisa,
Shu *kishi* mesililerning mingdin birigimu jawab bérelmeydu.□
4 Uning qelbide chongqur danaliq bardur,
U zor küch-qudretke igidur;
Kimmu Uninggha qarshi chiqip, yürikini tom qilip,
Kéyin tinch-aman qalghan?
5 U taghlarni ghezipide ghulatqanda,
Ulargha héch bildürmeyla ularni yulup tashlaydu.
6 U yer-zéminni tewritip öz ornidin qozghitidu,
Shuning bilen uning tüwrükliri titrep kétidu.
7 U quyashqa kötürülme dep söz qilsila, u qopmaydu;
U *xalisa* yultuzlarningmu nurini péchetlep qoyalaydu.
8 Asmanlarni keng yayghuchi peqet udur,
U déngiz dolqunliri üstige dessep yüridu.■
9 U yette qaraqchi yultuz, Orion yultuz türkümi we qelb yultuz topini,
Jenubiy yultuz türkümlirinimu yaratqan.□
10 U hésablighusiz ulugh ishlarni,
Sanap tügitelmeydighan karamet ishlarni qilidu.■
11 Qara, U yénimdin ötidu, biraq men Uni körmeymen;
U ötüp kétidu, biraq Uni bayqiyalmaymen.□
12 Mana, U élip kétidu, kim Uni Öz yolidin yanduralisun?
Kim Uningdin: «Néme qiliwatisen» dep sorashqa pétinalisun?□
13 Tengri ghezipini qayturuwalmaydu;
Rahabning yardemchiliri Uning ayighigha bash égidu.□
14 Shundaq turuqluq, men qandaqmu uninggha jawab béreleyttim.
Men munazire qilghudek qandaq sözlerni talliyalayttim?
15 Mubada men heqqaniy bolsammu,
Men yenila Uninggha jawab bérelmeyttim;
Men peqet sotchimgha iltijala qilalayttim.
16 Men Uninggha iltija qilghan we U manga jawab bergen bolsimu,
Men téxi Uning sadayimni anglighanliqigha ishench qilalmighan bolattim;
17 U boran-chapqunlar bilen méni ézidu,
U yarilirimni sewebsiz awutmaqta.
18 U manga hetta nepes élishqimu ruxset bermeydu,
Eksiche U manga derd-elemni yükliwetti.
19 Küch-qudret toghrisida gep qilsaq, mana, Uningdin küchlük *yene bashqa kim* bar?

■ **9:2** Ayup 14:4; 25:4; Zeb. 143:2 □ **9:3 «Hetta eger birsi uning bilen dewalishishqa pétinalisa, shu kishi mesililerning mingdin birigimu jawab bérelmeydu»** — buning yene bashqa ikki xil terjimisi bolushi mumkin: (1) «Eger Xuda birsi bilen dewalishishni layiq körse, u kishi mingdin bir mesiligimu jawab bérelmeydu»; (2) «Eger Xuda birsi bilen dewalishishni layiq körse, Xuda u kishining mingdin bir mesilisigimu jawab bermeydu». ■ **9:8** Yar. 1:6 □ **9:9 «Jenubiy yultuz türkümlirinimu yaratqan»** — yaki: «Jenubiy asmandiki xezinilerni yaratqan». ■ **9:10** Ayup 5:9; Zeb. 72:18; 77:14; 86:10; Rim. 11:33 □ **9:11 «U yénimdin ötidu»** — yaki: «U yénimdin ötse». **«U ötüp kétidu»** — yaki: «U ötüp ketse». □ **9:12 «U élip kétidu»** — yaki: «U élip ketse» yaki «U bulap ketse». □ **9:13 «Rahab»** — «Rahab»ning mundaq üch xil mene mumkinchiliki bar: — (1) hakawurluq; (2) Misir impériyesining yene bir ismi (qedimki dunyada hakawwurluqta dangqi chiqqan); (3) eng chong mumkinchiliki bar menisi shuki, déngizdiki zor, qorqunchluq bir haywanning ismi. Bu yoghan haywanning yene bir ismi «léwiatan» bolushi mumkin (yuqiriqi 3-bab, 8-ayettiki izahatni körüng). U muqeddes kitabtiki bashqa birnechche yerlerde Sheytanning bir simwolidur. Shunga mushu yerde «Rahabning yardemchiliri» belkim Sheytanning yardemchilirini körsetgen bolushi mumkin.

Adaletke kelsek, kim Uni sotqa chaqiralisun?!□
20 Men özümni aqlimaqchi bolsam, öz aghzim özümni gunahqa paturar,
Qosursiz bolghan bolsam, U yenila méni egri dep békiter.□
21 Biraq men eslide éyibsiz idim.
Meyli, özümning qandaq bolidighanliqim bilen perwayim pelek!
Öz jénimdin toydum!
22 Hemme ish oxshash iken; shunga men deymenki,
U duruslarnimu, yamanlarnimu oxshashla yoqitidu.□ ■
23 Tuyuqsiz béshigha qaza kélip ölse,
U bigunahlargha qilin'ghan bu sinaqqa qarap külidu.□
24 Yer yüzi yamanlarning qoligha tapshuruldi;
Biraq U sotchilarning közlirini bu adaletsizlikni körelmeydighan qilip qoyidu;
Mushundaq qilghuchi U bolmay, yene kim bolsun?

25 Méning künlirim yeltapanning yügürüshidinmu téz ötidu;
Ular mendin qéchip kétidu,
Ularning héchqandaq yaxshiliqi yoqtur.■
26 Ular qomush kémilerdek chapsan ötüp kétidu;
Alghur bürküt owni tutqili shungghughandek téz mangidu.□
27 Eger: «Nale-peryadtin toxtap,
Chirayimni tutuldurmay xush chiray bolay» désemmu,
28 Men yenila azablirimning hemmisidin qorqup yürimen;
Chünki Séni méni bigunah hésablimaydu dep bilimen.□
29 Men haman eyiblik adem bolsam,
Men bihude japa tartip néme qilay?
30 Hetta qar süyi bilen yuyunup,
Qolumni shunche pakizlighan bolsammu,■
31 Sen yenila méni ewrezge chömüldürisenki,
Öz kiyimimmu mendin nepretlinidighan bolidu!
32 Chünki U men Uninggha jawab béreligüdek, manga oxshash adem emes.
Méning Uning bilen sotta dewalashquchilikim yoqtur.□ ■

□ **9:19 «Adaletke kelsek, kim uni sotqa chaqiralisun?!»** — esli tékistni chüshinish sel tesh. Bashqa xil terjimiliri bolushi mumkin. □ **9:20 «... Qosursiz bolghan bolsam, u yenila méni egri dep békiter»** — Ayupqa mubada Xudaning aldida özini aqlash pursiti kelsimu, u Xudaning zor küch-qudriti bilen aghzining échilmas qilinishidin, yaki hetta «mashina ademdek» öz aghzi bilen özini eyiblep kétishidin qorqidu. «Xuda hemmidin küchlük, shunga U adil» dégen közqarash dunyadiki herbir zalimning: «Küch-hoquq dégen heqtur» dégen közqarishigha yéqin kélidu. Ayup mushu yerde «Xuda manga undaq muamile qilsa, adil bolmaydu» démekchi bolidu. Kitabning kéyinki qisimlirida, Xudaning hem hemmidin küchlük hem shuning bilen birge pütünley adil ikenliki aydinglishidu. □ **9:22 «... men deymenki, u duruslarnimu, yamanlarnimu oxshashla yoqitidu»** — nahayiti éniqki, bu babtiki 14-ayettin 34-ayetkiche Ayup Xudaning namini bir qétimmu tilgha almay, peqet Uni: «U... Uning... Uni... Sen....» dep ataydu. Belkim u Xudaning zor küch-qudiritige hem özining hazirqi qorqunchluq ehwalini chongqur oylap, bek qorqup ketken bolsa kérek. ■ **9:22** Top. 9:2, 3; Mal. 3:14 □ **9:23 «... U bigunahlargha qilin'ghan bu sinaqqa qarap külidu»** — bu ayet Ayupning jan achchiqidin, shundaqla Xudagha bolghan gumanidin éytqan bayanlirining ichide eng qattiqi bolushi mumkin. ■ **9:25** Ayup 7:6, 7 □ **9:26 «qomush kémiler»** — qedimki Misirda köp ishlitilgen, Nil deryasida nahayiti téz mangidighan birxil kéme. □ **9:28 «... Séni méni bigunah hésablimaydu dep bilimen»** — Ayup yenila Xudaning adalitidin gumanlinidu. 31-ayette bolsa uning ümidi belkim eng töwen derijige chüshken bolushi mumkin. ■ **9:30** Yer. 2:22 □ **9:32 «Chünki U ... manga oxshash adem emes. Méning Uning bilen sotta dewalashquchilikim yoqtur»** — bu bayan belkim kitabtiki soralghan eng chongqur soal bolushi mumkin; démek, adem Xuda bilen qandaqmu kélishelisun? ■ **9:32** Top. 6:10; Yer. 49:19

33 Otturimizda her ikkimizni öz qoli bilen teng tutidighan kélishtürgüchi bolsidi!□
34 U Özining tayiqini mendin yiraq qilsun,
Uning wehimisi méni qorqatmisun;■
35 Shundila men Uningdin qorqmay sözliyeleyttim;
Biraq ehwalim undaq emestur!

10

Séghiz lay kulalchi bilen sözlishidu

1 Men öz jénimdin nepretlinimen;
Öz derdimni töküwalay;
Qelbimdiki ah-zarimni sözliwalay.
2 Men Tengrige: «Méning gunahimni békitme; manga körsetkinki,
Sen zadi néme üchün men bilen dewalishisen?
3 Ademni ezgining,
Öz qolung bilen yaratqiningni chetke qaqqining Sanga paydiliqmu?
Yamanlarning suyiqestige nur chachqining yaxshimu?□
4 Séning közüng insanningkidek ajizmu?
Sen ademler körgendek xire köremsen?□
5 Séning künliring ölidighan insanning künliridek cheklikmu?
Séning yilliring insanning yilliridek qisqimu?□
6-7 Sen méning rezil adem emeslikimni bilip turup,
Séning qolungdin qutuldurghudek héchkimning yoqluqini bilip turup,
Némishqa méning xataliqimni sorap yürisen?
Némishqa méning gunahimni sürüshtürisen?» — deymen.
8 — Sen Öz qolliring bilen méni shekillendürüp, bir gewde qilip yaratqansen;
Biraq Sen méni yoqatmaqchisen!
9 Sen layni yasighandek méni yasighiningni ésingde tutqaysen, dep yélinimen;
Sen méni yene tupraqqa qayturamsen?■
10 Sen *ustiliq bilen* méni süttek quyup chayqap,
Méni irimchiktek uyutqan emesmu?□ ■
11 Sen tére hem et bilen méni kiyindürgensen,
Ustixan hem pey bilen birleshtürüp méni toqughansen.
12 Sen manga hayat hem méhir-shepqet teqdim qilghansen,

□ **9:33 «Otturimizda … kélishtürgüchi bolsidi!»** — Ayup: Adem bilen Xudaning otturisida turidighan, bir qoli bilen Xudani tutidighan, bir qoli bilen insanni tutidighan kélishtürgüchi bolsidi! dep éytqan bu kélishtürgüchi Injilda del Eysa Mesihning özi ikenliki ayan qilinidu («1Tim.» 2:5) ■ **9:34** Ayup 13:20; 33:7 □ **10:3 «Öz qolung bilen yaratqiningni chetke qaqqining Sanga paydiliqmu?»** — Ayup belkim: — «Sen manga hem pütün insan'gha shunche yaxshi ejringni singdurgenikensen, némishqa bu yaxshi nersengge shundaq ziyan yetküzisen?» démekchi. U töwendiki 8-12-ayetlerde bu sözining menisini kéngeytidu. □ **10:4 «Séning közüng insanningkidek ajizmu?»** — ibraniy tilida: «Séning közliri etlik közlermu?». □ **10:5 «séning künliring … cheklikmu? Séning yilliring insanning yilliridek qisqimu?»** — Ayup bu jümliliride hemme imkaniyetni ottura qoyidu; andin u hemmisini dégüdek chetke qaqidu — Xuda ademni ezginige xushalmu-ya? U ademdek kalte pemlikmu-ya, yaki uning ömri qisqa bolup özini jazalashqa ülgürelmemdu-ya? (undaq bolmisa, men zadi némishqa shundaq azabqa qaldurulimen?) dep oylaydu Ayup. ■ **10:9** Yar. 2:7; 3:19 □ **10:10 «Sen … méni irimchiktek uyutqan emesmu?»** — Ayupning «méni süttek quyup chayqap, … irimchiktek uyutqan» dégen sözliri Xudaning öz ténini shunche ajayibliq bilen murekkep yaratqanliqini bildüridu. ■ **10:10** Zeb. 139:15,16

Sen söygüng bilen rohimdin xewer alding.□
13 Biraq bu ishlar Séning qelbingde yoshuruqluq idi;
Bularning eslide qelbingde püküklikini bilimen.
14 Gunah qilghan bolsam, Sen méni közitip yürgen bolatting;
Sen méning qebihlikimni jazalimay qoymaytting.
15 Rezil hésablan'ghan bolsam, manga bala kéletti!
Hem yaki heqqaniy hésablansammu, qattiq nomusqa chömüp, azabqa chömginimde,
Béshimni yenila kötürüshke jür'et qilalmayttim;
16 Hetta *béshimni* kötürüshke jür'et qilsammu,
Sen esheddiy shirdek méning péyimge chüshetting;
Sen manga karamet küchüngni arqa-arqidin körsitetting.■
17 Sen méni eyibleydighan guwahchiliringni qaytidin aldimgha keltürisen;
Manga qaritilghan ghezipingni zor qilisen;
Küchliring manga qarshi dolqunlap kelmekte.□
18 Sen eslide némishqa méni baliyatqudin chiqarghansen?
Kashki, men chachrap ketken bolsam, héch adem méni körmes idi!■
19 Men héchqachan bolmighan bolattim!
Baliyatqudin biwasite görge apirilghan bolattim!
20-22 Méning azghine künlirim tügey dégen emesmu?
Shunga men barsa kelmes yerge barghuche,
— Qarangghuluq, ölüm saye bolghan zémin'gha,
— Zulmet bir zémin'gha, yeni qarangghuluqning özining zéminigha,
Ölüm sayisining zéminigha,
Tertipsiz, hetta öz nuri qapqarangghu qilin'ghan shu zémin'gha barghuche,
Manga azraq jan kirish üchün,
Ishingni bir deqiqe toxtat, mendin néri bol!».

11

Zofarning birinchi sözi — «saxta ademlerning aqiwiti»

1 Andin Naamatliq Zofar jawaben mundaq dédi: —□
2 «Gep mundaq köp tursa, uni jawabsiz qaldurghili bolmas?
Sözmen kishi özini aqlisa bolamdu?

□ **10:12 «Sen söygüng bilen…»** — ibraniy tilida: «sen yoqlishing bilen…». **«… Sen söygüng bilen rohimdin xewer alding»** — 8-12-ayette, Ayup Xudaning insanning ténini shunche karamet ustiliq bilen birleshtürüp yasap, shepqet-söygü körsetkendin kéyin, Xudaning herbir ademge nisbeten ulugh, karamet bir pilani bolushi kérek, dep qaraydu. Biraq Ayup özining ishida mundaq ajayib pilanni körelmey, eksiche Xudaning uning barliqini astin-üstün qiliwetkenlikini körüp qorqup kétip: «Biraq bu ishlar séning qelbingde yoshuruqluq idi» (13-ayet) dep, Xuda méning dostum emes, düshminim bolup chiqqan dep gumanlinidu. Ayupning Xudaning dostluqidin mehrum bolghanmen dégen héssiyati we uningda Xudaning uning bilen bille bolghanliq sézimining yoqluqi, shübhisizki uning üchün hemmidin azabliq ish idi. ■ **10:16** Yesh. 38:13; Yigh. 3:10 □ **10:17 «Méni eyibleydighan guwahchiliring»** — Ayupning bu dégini, belkim, Xudaning uni «Sen gunah qilding, shunga jazalanding» dep eyibleydighan birnechche guwahchini orunlashturghan, dep körsetmekchi; guwahchilar bolsa, uning üch dostini, öz béshigha chüshken külpetlerni hemde késelning azablirini öz ichige alsa kérek. ■ **10:18** Ayup 3:11 □ **11:1 «Naamatliq Zofar»** — Ayupqa söz qilidighan uning üchinchi dostidur. Biz Ayupning bu üch dostini sélishturidighan bolsaq, Élifaz edeblikrek, bashqilardin sel méhribandek körünidu; söz qilish tertipidin qarighanda, uning yéshi belkim eng chong, axirda sözleydighan Zofar eng kichik bolushi mumkin. Élifaz öz tejribisini, yeni özining körgen ghayibane alamitini bekrek tekitleydu; Bildad bolsa en'enichi bolup, ilgiriki dewrdikiler meyli néme dégen bolmisun, shu toghra dep qaraydu; Zofar bolsa héssiyatchan, qopal, ammibab maqal-temsillerge amraq, «Jamaetning pikri beribir toghridur» dep qaraydu (3-ayettimu «köpchilik» dégen söz tekitlinidu). Bezide uning gep-sözliridin yamanlarning jazalinishidin uning nahayiti huzur alidighanliqi chiqip turidu.

3 Séning sepseteliring köpchilikning aghzini tuwaqlisa bolamdu?
Sen mazaq qilip sözligendin kéyin, héchkim bu ishni yüzüngge salmisunmu?
4 Chünki sen: «Méning eqidilirim saptur,
Men sen *Xudaning* aldida pakmen» — déding.□
5 Ah, Tengri gep qilsidi!
Aghzini échip séni eyiblisidi!
6 Shundaq qilip U danaliqning sirlirini sanga échip bersidi!
Chünki danaliq ikki terepliktur!
Tengrining gunahingning xéli bir qismini kötüriwétip, ulardin ötidighanliqini obdan bilip qoy!□
7 Sen Tengrini izdigen teqdirdimu Uni tüptin tonuyalamsen?!
Hemmige Qadirning cheksizlikini chüshinip yételemsen?
8 *Bundaq danaliq* asmandin égizdur, *uninggha érishishke* néme amaling bar?
U tehtisaradin chongqurdur, sen némini bileleysen?
9 Uning uzunluqi yer-zémindin uzundur,
Kengliki déngiz-okyanlardin kengdur.
10 U ötüp kétiwétip, ademni qamisa, uni soraqqa chaqirsa, kimmu Uni tosalisun?
11 Chünki U saxta ademlerni obdan bilidu,
U tekshürmey turupla aldamchiliqni alliqachan körüp bolghan.□ ■
12 «Insan tughulup bir yawa éshekning texiyige aylan'ghuche,
Nadan adem dana bolur!».□ ■
13 Biraq sen bolsang, eger qelbingni toghrilatsang,
Qolungni Xudagha qarap sozsang,
14 Qolungdiki qebihlikni özüngdin néri qilsang,
Chédirliringda héch yamanliqni turghuzmisangla,
15 Sen u chaghda yüzüngni qusursiz kötürüp yürisen,
Tewrenmes, qorqunchsiz bolisen;
16 Japayingni untuysen,
Hetta éqip ötüp ketken suni oylighandek ularni esleysen;
17 Künliring chüshtiki nurdin yoruq bolidu,
Séni hazir qarangghuluq basqini bilen, tangdek parlaq bolisen.■
18 Ümiding bar bolghachqa, sen himayige ige bolisen,
Sen etrapinggha xatirjem qarap aram élip olturisen.■
19 Rast, sen yatqiningda, héchkimning weswesisi bolmaydu,
Eksiche nurghunlighan kishiler séning himmitingni izdep kélidu.□ ■
20 Biraq rezillerning közliri nuridin kétidu,
Ulargha qéchishqa héch yol qalmaydu,

□ **11:4 «Méning eqidilirim saptur»** — emeliyette Ayup bundaq söz qilmidi. □ **11:6 «Tengrining gunahingning xéli bir qismini kötüriwétip, ulardin ötidighanliqini obdan bilip qoy!»** — Zofarning bu sözliri: «Xuda gunahliringning birnechchisini ésidin chiqirip, peqet ularning bir qismining tégishlik jazasini sanga chüshürüwatidu», dégen menini bildüridu. □ **11:11 «U tekshürmey turupla aldamchiliqni alliqachan körüp bolghan»** — yene bir xil terjimisi: «We ademler bayqiyalmaydighan gunahinimu köreleydu». ■ **11:11** Zeb. 10:11, 14; 35:21-23; 94:11 □ **11:12 «Insan tughulup bir yawa éshekning texiyige aylan'ghuche, nadan adem dana bolur!»** — bu ayetning yene ikki xil terjimisi: «Nadan kishi danaliqqa érishmes, insan tughulghanda yawa éshekning texiyige oxshashtur, xalas» yaki «Yawa éshekning texiyi tughulup insan'gha aylan'ghuche, nadan bir adem dana bolur». Bu söz belkim ashu dewrdiki bir maqal bolsa kérek. ■ **11:12** Ayup 5:8; 22:21; Top. 3:18 ■ **11:17** Zeb. 37:6; 92:14; 112:4; Pend. 4:18 ■ **11:18** Law. 26:5 □ **11:19 «... Eksiche nurghunlighan kishiler séning himmitingni izdep kélidu»** — mushu gepning ajayib yéri shuki, axirda Zofarning özi Ayupning himmitige hajetmen bolidu (42-bab). ■ **11:19** Law. 26:6; Zeb. 3:5-6; 4:8; Pend. 3:24

Ularning ümidi nepisi toxtashtin ibaret bolidu, xalas». □ ■

12

Ayup yene söz qilidu •••• «Xudaning küch-qudriti, Uning adilliqi we körünüshte bolghan adilsizliqi»

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 Siler berheq el-ehlisiler!
Ölsenglar hékmetmu siler bilen bille kétidu!
3 Méningmu silerdek öz eqlim bar,
Eqilde silerdin qalmaymen;
Bunchilik ishlarni kim bilmeydu?!
4 Men öz dostlirimgha mazaq obyékti boldum;
Mendek Tengrige iltija qilip, duasi ijabet bolghan kishi,
Heqqaniy, durus bir adem mazaq qilindi!■
5 Rahette olturghan kishiler könglide herqandaq külpetni nezirige almaydu;
Ular: «Külpetler putliri teyilish aldida turghan kishigila teyyar turidu» dep oylaydu.□
6 Qaraqchilarning chédirliri awatlishidu;
Tengrige haqaret keltüridighanlar aman turidu;
Ular özining ilahini öz alqinida kötüridu.□ ■
7 Emdi haywanlardinmu sorap baq,
Ular sanga ögitidu,
Asmandiki uchar-qanatlarmu sanga deydu;
8 We yaki yer-zémin'gha gep qilsangchu,
Umu sanga ögitidu;
Déngizdiki béliqlar sanga söz qilidu.
9 Bularning hemmisini Perwerdigarning qoli qilghanliqini kim bilmeydu?
10 Barliq jan igiliri, barliq et igiliri,
Jümlidin barliq insanning nepisi uning qolididur.
11 Éghizda taamni tétighandek,
Qulaqmu sözining toghriliqini sinap baqidu emesmu?■
12 Yashan'ghanlarda danaliq rast tépilamdu?
Künlirining köp bolushi bilen yorutulush kélemdu?
13 Uningdila danaliq hem qudret bar;
Uningdila yolyoruq hem yorutush bardur.□
14 Mana, U xarab qilsa, héchkim qaytidin qurup chiqalmaydu;
U qamap qoyghan ademni héchkim qoyuwételmeydu.■
15 Mana, U sularni toxtitiwalsa, sular qurup kétidu,
U ularni qoyup berse, ular yer-zéminni bésip weyran qilidu.
16 Uningda küch-qudret, chin hékmetmu bar;
Aldighuchi, aldan'ghuchimu uninggha tewedur.

□ **11:20 «Ularning ümidi nepisi toxtashtin ibaret bolidu, xalas»** — Zofarning bu sözi Ayupqa qaritilghan héchqandaq hésdashliq bolmighan bir agahlandurush bolup: «Mundaq kétiwerseng, sende peqet nepisingni toxtitishtin bashqa ümid qalmaydu» dégenlik. ■ **11:20** Ayup 8:13,14; 18:14 ■ **12:4** Ayup 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Pend. 14:2 □ **12:5 «Rahette olturghan kishiler... : «külpetler putliri teyilish aldida turghan kishigila teyyar turidu» dep oylaydu»** — esli tékistni chüshinish sel tes. Bashqa xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ **12:6 «Ular özining ilahini öz alqinida kötüridu»** — démek, ular butpereslar. Bashqa bir xil terjimisi: «Tengri hetta ularning qoligha molchiliq béridu». ■ **12:6** Ayup 21:7; Zeb. 73:11, 12; Yer. 12:1; Hab. 1:3, 4 ■ **12:11** Ayup 6:30; 34:3 □ **12:13 «Uningdila»** — Xudadila, démekchi. ■ **12:14** Ayup 9:12; 11:10; Weh. 3:7

17 U meslihetchilerni yalingach qildurup, yalap élip kétidu,
Soraqchilarni reswa qilidu.■
18 U padishahlar *el-ehlige* salghan kishenlerni yéshidu,
Andin shu padishahlarni yalingachlap, chatraqlirini lata bilenla qaldurup *shermende qilidu*.□
19 U kahinlarni yalingayagh mangdurup élip kétidu;
U küch-hoquqdarlarni aghduridu.□
20 U ishenchlik qaralghan zatlarning aghzini étidu;
Aqsaqallarning eqlini élip kétidu.■
21 U aqsöngeklerning üstige haqaret tökidu,
U palwanlarning belwéghini yéship *ularni küchsiz qilidu*.□ ■
22 U qarangghuluqtiki chongqur sirlarni ashkarilaydu;
U ölümning sayisini yorutidu.■
23 U el-yurtlarni ulughlashturidu hem andin ularni gumran qilidu;
El-yurtlarni kéngeytidu, ularni tarqitidu.■
24 U zémindiki el-jamaetning kattiwashlirining eqlini élip kétidu;
Ularni yolsiz desht-bayawanda sersan qilip azduridu.■
25 Ular nursizlandurulup qarangghuluqta yolni silashturidu,
U ularni mest bolup qalghan kishidek galdi-guldung mangduridu.

13

Ayupning dostlirigha sözleshtin toxtap, yene Xudagha qarap sözlishi

1 Mana, méning közüm bularning hemmisini körüp chiqqan;
Méning quliqim bularni anglap chüshen'gen.
2 Silerning bilgenliringlarni menmu bilimen;
Méning silerdin qélishquchilikim yoq.
3 Biraq méning arzuyum Hemmige qadir bilen sözlishishtur,
Méning Xuda bilen munazire qilghum kélidu.□
4 Siler bolsanglar töhmet chaplighuchilar,
Hemminglar yaramsiz téwipsiler. ■
5 Siler peqetla süküttе turghan bolsanglar'idi!
Bu siler üchün danaliq bolatti!■
6 Méning munaziremge qulaq sélinglar,
Lewlirimdiki muhakimilerni anglap béqinglar.
7 Siler Xudaning wakaletchisi süpitide boluwélip biadil söz qilamsiler?

■ **12:17** 2Sam. 15:31; 17:14,23; Yesh. 19:12; 29:14; 1Kor. 1:19 □ **12:18 «U padishahlar el-ehlige salghan kishenlerni yéshidu, andin shu padishahlarni yalingachlap, ... shermende qilidu»** — mushu padishahlar mustebit bolushi natayin; ular puqrilargha salghan kishenlerni belkim adilliq bilen salghan bolushi mumkin. Bashqa birnechche xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ **12:19 «kahinlar»** — xelqqe wakaliten qurbanliq qilghuchilar, ular üchün dua qilghuchilar. ■ **12:20** Ayup 32:9; Yesh. 3:2, 3 □ **12:21 «U aqsöngeklerning üstige haqaret tökidu, U palwanlarning belwéghini yéship ularni küchsiz qilidu»** — mushu aqsöngek, palwanlar eslide melum bir gunah yaki zalimliqni qilghanliqi natayin. Ayup bu yerde: Xuda tashqi körünüshte sewebsiz halda bu ésilzade kishilerge herxil külpet chüshüridu hem shuning bilen bir waqitta, bashqa nurghun kishilerni qiyinchiliqqa duchar qilidu, démekchi bolghan bolushi mumkin. Chünki «aqsaqallarning eqli élip kétilgen» déyish arqiliq ularning meslihet béridighan ademliriningmu ehwalining xeterlik ikenlikidin bésharet béridu. Bu palaketler melum bir gunahdin chiqqan bolushimu yaki undaq bolmasliqimu mumkin. Ayupning yuqiriqi sözlirige qarighanda 23-25-ayetlerde déyilgen awatchiliq hem külpetler oxshashla yüz bergendek körinidu. ■ **12:21** Zeb. 107:40 ■ **12:22** Mat. 10:26; 1Kor. 4:5 ■ **12:23** Zeb. 107:38 ■ **12:24** Zeb. 107:4-5, 40 □ **13:3 «...méning Xuda bilen munazire qilghum kélidu»** — yaki «...méning Xuda bilen dewalashqum kélidu». ■ **13:4** Ayup 16:2 ■ **13:5** Pend. 17:28

Uning üchün hiyle-mikirlik gep qilmaqchimusiler?■
8 Uninggha yüz-xatire qilip *xushamet* qilmaqchimusiler?!
Uninggha wakaliten dewa sorimaqchimusiler?
9 U ich-baghringlarni axturup chiqsa, siler üchün yaxshi bolattimu?
Insan balisini aldighandek uni aldimaqchimusiler?
10 Siler yüz-xatire qilip yoshurunche xushamet qilsanglar,
U choqum silerni eyibleydu.□
11 Buningdin köre Uning heywisining silerni qorqatqini,
Uning wehimisining silerge chüshkini tüzük emesmu?
12 Pend-nesihetinglar peqet külge oxshash sözler, xalas;
Siler *ishench baghlighan* istihkaminglar peqet lay istihkamlar, xalas.□
13 Méni ixtiyarimgha qoyuwétip zuwan sürmenglar, méni gep qilghili qoyunglar.
Béshimgha herném̈e kelse kelsun!
14 Qandaqla bolmisun, jénim bilen tewekkul qilimen,
Men jénimni alqinimgha élip qoyimen!□
15 U jénimni alsimu men yenila Uni kütimen, Uninggha tayinimen;
Biraq qandaqla bolmisun men tutqan yollirimni Uning aldida aqlimaqchimen; □ ■
16 Bundaq qilishim manga nijatliq bolidu;
Chünki iplas bir adem uning aldigha baralmaydu.
17 Sözlirimni diqqet bilen anglanglar,
Bayanlirimgha obdan qulaq sélinglar.
18 Mana, men öz dewayimni tertipliq qilip teyyar qildim;
Men özümning heqiqeten aqlinidighanliqimni bilimen.
19 Men bilen bes-munazire qilidighan qéni kim barkin?
Hazir süküt qilghan bolsam, tiniqtin toxtighan bolattim!□
20 *Ah Xuda*! Manga peqet ikki ishnila qilip bergin;
Shundaq bolghandila, men özümni Sendin qachurmaymen:■
21 — Qolungni mendin yiraq qilghin;

■ **13:7** Ayup 17:5; 32:21; 36:4 □ **13:10 «.... Siler yüz-xatire qilip yoshurunche xushamet qilsanglar, u choqum silerni eyibleydu» —** Ayupning sözliri ichide ademni heyran qalduridighan nurghun meniler ipadilinidu. Ayupning bu bayani ulardin intayin gewdilik bolghan bir misal hésablinidu. U üch dostigha nahayiti keskin halda Xudagha xushametchilik qilishqa bolmaydighanliqini bildüridu. 12-babta u Xudaning adalitidin gumanlinip turup sözligen bolsimu, biraq u mushu yerde Xuda heqiqetni intayin etiwarlaydu. Xuda durus, lilla gepni bek söyidu, kishilerning Xudagha wakaletchi boluwélip, özining yaki bashqilarning chirayliq pikrini ipadilishige qet'iy bolmaydu, dégen közqarashni ipadileydu. Xudaning hörmitige layiq sözlerni qilish üchün, Uning insan'gha bergen wehiysini asas qilish hem shuning bilen bir waqitta réalliqtin qet'iy ayrilmay turup, bu dunyadiki körünerlik pakitlargha yüzlinish zörürdur. Meyli Xudagha, meyli bashqilargha xushametlik yaki yalghan gep qilishqa qet'iy bolmaydu. U üch dostigha agahlanduriduki, Xudagha xushametchilik qilsa, Xuda ularni jazalaydu. Bu gep Ayupning Xudaning adalitige qet'iy ishen'genlikini körsitidu hem uning hazirqi étiqadi hem gumani arisidiki ichide bolghan küreshni bizge ayan qilidu. □ **13:12 «Siler ishench baghlighan istihkaminglar peqet lay istihkamlar...» —** yaki «Siler ishench baghlighan jawablar peqet lay istihkamlar...». □ **13:14 «Qandaqla bolmisun, jénim bilen tewekkul qilimen» —** sözmusöz bolsa: «Qandaqla bolmisun (yani «némishqa») etlirimni chishimda élip küresh qilimen?» — u özini keskin küresh qilmaqchi bolghan bir haywan'gha oxshitidu. **«Men jénimni alqinimgha élip qoyimen!»** — yaki: «Némishqa jénimni alqinimgha élip qoydum?». □ **13:15 «U jénimni alsimu men yenila Uni kütimen, Uninggha tayinimen...» —** bu ayet Ayupning étiqadqa eng tolghan bayanliridin biri. Ibraniy tilida «kütüsh» we «tayinish» bir péil bilenla ipadilinidu. ■ **13:15** Zeb. 23:4; Pend. 14:32 □ **13:19 «Men bilen bes-munazire qilidighan qéni kim barkin? Hazir süküt qilghan bolsam, tiniqtin toxtighan bolattim!» —** bu tékistning töt xil terjimisi yaki chüshenchisi bar: — (1) Ayup birersining özi bilen bes-munazire qilalaydighanliqigha ishenmeydu; hetta birsi bes-munazirige chiqsila: «Men Uning soaligha pisent qilmay, bu dunyadin kétimen» dégendek; (2) ...undaq adem chiqsa, men gep qilmay süküttе ölüp kétishke razimen!; (3) U kimning özini eyiblishidin qet'iynezer, süküt qilishqa qet'iy unimaydu; (4) Birsining özi bilen yene bes-munazire qilghusi bolsa, téz bolushi kérek, chünki u pat arida dunyadin kétidu. Biz üchinchisini ishlettuq. ■ **13:20** Ayup 9:34; 33:7

— Wehimeng méni qorqatmisun.□
22 Andin méni sot qilishqa chaqir, men sanga jawab bérimen;
Yaki men Sanga *dewayimdin* söz qilsam, Senmu manga jawab bérisen.

Ayup dewasini dawamlashturidu

23 Méning qebihliklirim hem gunahlirim zadi qanchilik?
Itaetsizlikim hem gunahimni manga körsitip ber!
24 Némishqa didaringni mendin yoshurisen?
Némishqa méni Öz düshmining dep bilding?■
25 Uyaq-buyaqqa uchuruwétilidighan anchiki bir yopurmaqni wehimige salmaqchimusen?
Qurup ketken paxalni qoghlimaqchimusen?
26 Chünki Sen méning üstümdin zeherdek erzlerni yazisen,
Sen yashliqimdiki qebihliklirimni manga qayturuwatisen.■
27-28 Men chirip ketken bir nerse,
Men peqet küye yégen bir kiyimla bolghinim bilen,
Lékin Sen méning putlirimni kishenleysen,
Hemme yollirimni közitip yürisen;
Tapanlirimgha mangmasliq üchün chek sizip qoyghansen. ■

14

Ölümdin kéyin qandaq bolidu?

1 Anidin tughulghanlarning künliri azdur,
Palaket uninggha yardur.■
2 U güldek dunyagha kélip andin tozuydu,
U *quyash aldidin* sayige oxshash qéchip kétidu.■
3 Biraq Sen téxi shundaq bir ajiz bolghuchigha közüngni tikip,
Méni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?□ ■
4 Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — héchkim!□ ■
5 *Insanning* künliri békitilgendikin,
Uning aylirining sani Séning ilkingde bolghandikin,
Sen uning ötse bolmaydighan cheklirini békitkendikin,■
6 Uning bir'az dem élishi üchün uningdin közüngni élip qachqin,
Shuning bilen medikardek uninggha öz künliridin söyünüsh nésip bolsun!□ ■
7 Chünki derex késiwétilgendin kéyin, qayta ösüshtin ümid bar;
Buningliq bilen uning yumran bixliri tügep ketmeydu;

□ **13:21 «Manga peqet ikki ishnila qilip bergin... qolungni mendin yiraq qilghin; — wehimeng méni qorqatmisun» —** birinchi ish bolsa, Xudaning Öz qolini uningdin yiraq qilishi bilen u azraq dem alalaydu; ikkinchi ish, Xudaning wehimisi bolmisa u jür'etlik bolup söz qilidu, dégenlik. ■ **13:24** Ayup 16:9; 19:11; 33:10; Yigh. 2:5 ■ **13:26** Zeb. 25:7 ■ **13:27-28** Ayup 33:11 ■ **14:1** Zeb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yaq. 4:14 ■ **14:2** Ayup 8:9; Zeb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yesh. 40:6; 1Pét. 1:24 □ **14:3 «Méni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?» —** yaki «Uni Öz aldinggha soraqqa tartiwatamsen?». ■ **14:3** Ayup 7:17,18; 10:20 □ **14:4 «Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — héchkim!» —** démek, insan balisi Xudaning aldida qandaq qilip pak bolalaydu hem qobul qilinalaydu? Ayupning özi 19-babta bésharet qilip bu soalgha jawab béridu. ■ **14:4** Yar. 5:3; Zeb. 51:5-7; Yuh. 3:6; Rim. 5:12; Ef. 2:3 ■ **14:5** Ayup 7:1 □ **14:6 «Uning bir'az dem élishi üchün ... medikardek uninggha öz künliridin söyünüsh nésip bolsun!» —** Ayupning dégini boyiche insanlargha adettiki turmushning (medikarningkidek) japasi kupaye, shunga u bu japaliq hayat künliridin azraqqine huzur alsun, «bu adettiki japagha téximu köp japa artmighaysen» dégen menide. ■ **14:6** Ayup 7:1, 2, 16, 19; 10:20

8 Uning yiltizi yerde qurup ketken bolsimu,
Uning kötiki topida ölüp ketken bolsimu,
9 Biraq suning puriqi bilenla u yene kökiridu,
Yumran ot-chöptek yéngi bixlarni chiqiridu.
10 Biraq adem bolsa ölidu, ilajsiz ongda yatidu, berheq,
Insan nepestin qalidu, andin nede bolidu?
11 Déngizdiki sular pargha aylinip tügep ketkendek,
Deryalar qaghjirap qurup ketkendek,
12 Oxshashla adem yétip qalsila qaytidin turmaydu;
Asmanlar yoqimighuche, ular oyghanmaydu, uyqudin turmaydu.
13 Ah, tehtisaragha méni yoshurup qoysang idi,
Gheziping ötüp ketküche méni mexpiy saqlap qoysang idi,
Méni ésingge alidighan bir waqit-saetni manga békitip berseng idi!□
14 Adem ölse, qayta yashamdu?
Shundaq bolsa manga shundaq özgirish waqti kelgüche,
Mushu japagha tolghan künlirim ötküche, sewr-taqet bilen kütettim!□
15 Shundaq bolsa Sen méni chaqirsang, jawab bérettim;
Sen Öz qolung bilen yaratqininggha ümid-arzuyung bolatti.□
16 Biraq Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap,
Gunahimni közitiwatisen'ghu!□ ■
17 Itaetsizlikim xaltigha sélinip péchetlendi,
Gunahlirimni döwe-döwe qilip saqlap qoydung.□
18 Derweqe taghmu yimirilip yoqalghandek,
Tash öz ornidin tewrinip ketkendek,
19 Sular tash-shéghillarni upritip yoqatqandek,
Topanlar zémindiki topini süpürüp ketkendek,
Sen ademning ümidini yoq qilisen.
20 Sen menggüge uning üstidin ghalib kélisen,
Shunga u dunyadin kétidu; uning chirayini tutuldurisen,
Uni Öz yéningdin yiraq qilisen.
21 Uning oghulliri hörmetke érishidu, biraq u buni bilmeydu;
Ular pes qilinsimu,
Biraq uning bulardinmu xewiri bolmaydu.
22 U *peqet* öz ténidiki aghriqidinla azablinidu,
U könglide özi üchünla hesret-nadamet chékidu. □

□ **14:13 «tehtisara»** — ölgenlerning rohliri baridighan jayni körsitidu. Yenila 7-bab, 9-ayettiki izahatni körüng. □ **14:14 «Adem ölse, qayta yashamdu? Shundaq bolsa ... sewr-taqet bilen kütettim!»** — Ayupning insanning ülümdin (yeni tehtisaradin) tirilishi toghrisida xewiri yoq. Biraq u bundaq ish bolsila, neqeder yaxshi bolatti, undaq ümid we sewr-taqet bilen Xudaning orunlashturushini («shundaq özgirish»ni) kütettim, deydu. Kéyin u özining tirilishi toghruluq bésharet béridu (19-babta). □ **14:15 «Shundaq bolsa ... Sen Öz qolung bilen yaratqininggha ümid-arzuyung bolatti»** — Ayup yenila Xudaning Özi tüjüpilep yaratqan hemme insan'gha bolghan ajayib ümid-arzusigha étiqad qilghanliqini bildüridu. □ **14:16 «Biraq Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap...»** — yaki «Chünki Sen hazir herbir dessigen qedemlirimni sanap...». ■ **14:16** Ayup 31:4; 34:21; Zeb. 56:8; 139:1-5; Pend. 5:21; Yer. 32:19 □ **14:17 «Itaetsizlikim xaltigha sélinip péchetlendi...»** — bezi terjimanlar Ayupning mushu sözlirining menisini, Xuda Ayupning gunahlirini yapqaniken, dep qaraydu. Biz eksiche, Ayupning mushu sözining menisini Xuda uni téximu eyiblesh üchün gunahlirini döwe-döwe qilip péchetlep saqlap qoyghan, dep chüshinimiz. □ **14:22 «U peqet öz ténidiki aghriqidinla azablinidu, ... hesret-nadamet chékidu»** — Ayup mushu yerde insan görge chüshkendin kéyin öz ténining chirip ketkenlikini hés qilip qiynilidu, dep oylighan bolushi mumkin.

15

Élifaz yene sözleydu — Yamanlarning aqiwiti

1 Témanliq Élifaz buninggha jawaben mundaq dédi: —
2 Danishmen kishining quruq shamaldek sepsete bilen jawab bérishi toghrimu?
Danishmen qorsiqini issiq meshriq shamili bilen toyghuzsa bolamdu?
3 Paydisiz sözler bilen,
Tayini yoq gepler bilen munazirilishishi muwapiqmu?
4 Berheq, sen iman-ixlasni yoq qiliwetmekchisen,
Xudaning aldida dua-istiqametke tosalghu bolisen.
5 Chünki qebihliking aghzinggha söz salidu,
Sen mekkarlarning tilini tallap qollinisen.
6 Men emes, belki öz aghzing özüngning gunahingni békitidu,
Öz lewliring sanga qarshi guwahliq béridu.□
7 Sen insanlar ichide tunji bolup tughulghanmu?
Sen tagh-dawanlardin awwal apiride bolghanmu?
8 Tengrining mexpiy kéngishini anglap kelgenmusen?
Danaliq sen bilenla cheklinemdu?■
9 Sen bilgenlerni bizning bilmeydighanlirimiz barmu?
Sen chüshen'genni bizning chüshenmeydighinimiz barmu?
10 Aqsaqallar hem qérilar bizning teripimizde turidu,
Ular séning atangdinmu yashta chongdur.□ ■
11 Tengrining teselliliri,
Yeni sanga mulayimliq bilen éytqan mushu söz sen üchün azliq qilamdu?
12 Némishqa köngülning keynige kirip kétisen?
Közüngni némige parqiritisen?
13 Shundaq qilip sen rohingni Tengrige qarshi turghuzdung,
Éghizingdin shundaq sözlerning chiqishigha yol qoyuwatisen!
14 Insan néme idi? Öz-özini pakliyalighudek?
Anidin tughulghan adem balisi néme idi? Heqqaniy bolalighudek?■
15 Qara, *Xuda* Öz muqeddeslirigimu ishenmigen yerde,
Asmanlarmu uning neziride pak bolmighan yerde,□ ■
16 Yirginchlik bolghan, sésip ketken,
Qebihlikni su ichkendek ichidighan insan balisi zadi qandaq bolar?□
17 Men sanga körsitey, manga qulaq sal;
Közüm körgenni bayan qilmaqchimen.
18 Danishmenler ata-bowiliridin bularni anglighan,
Yoshurmay bularni bayan qilghan: —
19 (Peqet shularghila, *yeni ata-bowilirighila* yer-zémin tapshurulghanidi,

---

□ **15:6 «Öz lewliring sanga qarshi guwahliq béridu»** — Élifaz mushu yerde Ayupning Xuda aldida jazalan'ghan gunahi hem hakawurluqi uning öz aghzi bilen qilghan achchiq hem ötkür sözliride körünidu, démekchi. Biraq Élifaz bilen ikki dostining Ayupning aghzidin chiqqan shu achchiq ötkür sözlerge mes'uliyiti bar. ■ **15:8** Rim. 11:34 □ **15:10 «Aqsaqallar hem qérilar bizning teripimizde turidu... »** — Élifaz ilgiriki dewrlerdiki ata-bowilirining közqarishini öziningkige oxshash dep qarawatidu. ■ **15:10** Ayup 32:7 ■ **15:14** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 14:4; Zeb. 14:2-3; 51:5; Pend. 20:9; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8,10 □ **15:15 «Qara, Xuda Öz muqeddeslirigimu ishenmigen yerde...»** — mushu yerdiki «muqeddesler» Xudaning perishtilirini körsetse kérek. Élifaz héliqi yaman rohning eslide uninggha dégen geplirige (4:15-21) ishinip , qaytilaydu. ■ **15:15** Ayup 4:18; 25:5 □ **15:16 «Qebihlikni su ichkendek ichken bir adem»** — mushu gep, shübhisizki, Ayupning özini körsitidu.

Ularning arisidin yat adem ötüshke pétinalmaytti)□
20 — Rezil adem barliq künliride azablinidu,
Zalim kishige yillar sanaqliqla békitilgendur.□
21 Uning quliqigha wehimilerning awazi kiridu,
Bayashatliqida bulangchi uning ustige bésip chüshidu.■
22 Qarangghuluqtin qutulushqa uning közi yetmeydu,
U qilich bilen chépilishqa saqlan'ghandur.
23 U ash izdep: «Zadi nedin tépilar?» dep yolda ténep yüridu,
U zulmet künining uninggha yéqinlashqanliqini bilidu.□ ■
24 Derd-elem hem azab uninggha wehime qilidu,
Hujumgha teyyar bolghan padishahtek uning üstidin ghelibe qilidu.
25 Chünki u Tengrige qarshi qolini kötürgen,
Hemmige qadirgha küch körsetmekchi bolghan,
26 Shunga u boynini qattiq qilip,
Köp qewetlik qalqanni kötürüp uninggha qarap étilidu.
27 Yüzini yagh basqan bolsimu,
Béqinliri semrep ketken bolsimu,
28 U xarabe sheherlerde,
Adem qon'ghusi kelmeydighan,
Kések düwiliri bolushqa békitilgen öylerde yashaydu;□
29 U héch béyimaydu,
Uning mal-mülki bolsa üzülüp qalidu,
Uning teelluqatliri zémin üstide kéngeymeydu.
30 U qarangghuluqtin qéchip qutulalmaydu,
Yalqun uning shaxlirini köydürüp qurutidu,
Xudaning bir nepisi bilen u *dunyadin* kétidu.□
31 U saxtiliqqa tayanmisun!
U aldinip ketken, shunga saxtiliqning özi uning in'ami bolidu;
32 Uning küni téxi toshmay turupla,
Uning shéxi téxi kökirip bolmayla, bu ishlar emelge ashurulidu.■
33 Üzüm téli silkinip, tong üzümler chüshürüwétilgendek,
Zeytun derixining chéchiki échilipla tökülüp ketkendek bolidu.□
34 Chünki iplaslarning jemeti tughmas bolidu,
Ot para yégenlerning chédirlirini köydüriwétidu.
35 *Biraq* ular *herdaim* yamanliqni oylap, qebihlik tughduridu,

---

□ **15:19 «Peqet shularghila, yeni ata-bowilirighila yer-zémin tapshurulghanidi, ularning arisidin yat adem ötüshke pétinalmaytti» —** Élifaz bu söz bilen bu ata-bowilarning Xuda aldida heqqaniy bolghanliqini, shunga Xuda ularning yer-zéminini yat ademlerning basturup kirishidin qoghdighanliqini körsetmekchi; shuning bilen ularning mediniyiti urush-jédelning dexlige uchrimay, tedriji tereqqiy qilip, bilimi pellige yetkenidi, démekchi bolushi mumkin. □ **15:20 «Rezil adem barliq künliride azablinidu, zalim kishige yillar sanaqliqla békitilgendur» —** bu söz hem töwendiki 35-ayetkiche bolghan sözlerning hemmisi Ayupqa biwasite qaritilip déyilgen bolushi mumkin. ■ **15:21** 1Tés. 5:3 □ **15:23 «U ash izdep: «Zadi nedin tépilar?» dep yolda ténep yüridu» —** bashqa birxil terjimisi: «U yoldin ténip kétip, qorultazlar üchün yem bolidu». ■ **15:23** Ayup 18:12; Zeb. 109:10 □ **15:28 «U xarabe sheherlerde..., kések düwiliri bolushqa békitilgen öylerde yashaydu» —** qedimde bezi sheherler Xudaning leniti bilen weyran bolghan bolup, Xudaning lenitige uchrighan bu jaylarda adettiki kishiler ularni qaytidin qurup u yerde olturaqlishishqa pétinalmaytti. Biraq (Élifazning déyishiche) bu rezil kishiler (jümlidin Ayupning özi?) Xudadin qorqmay undaq yerlerde turushtin bash tartmaytti. □ **15:30 «Xudaning bir nepisi bilen u dunyadin kétidu» —** ibraniy tilida «Uning bir nepisi bilen u dunyadin kétidu». ■ **15:32** Ayup 22:16; Zeb. 55:23 □ **15:33 «Üzüm téli silkinip, tong üzümler chüshürüwétilgendek...» —** adette üzüm téli pishmighan üzümlirini tashlimaydu. Biraq Élifaz shu oxshitishi bilen, mundaq ademlerning ishliri téxi héch pishmighan bolup bikargha kétidu, démekchi.

Könglide haman hiyle-mikir teyyarlaydu. ■

16

Ayup yene jawab béridu — Ershte turidighan Guwahchi

1 Andin Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 Men mushundaq geplerni köp anglighanmen;
Siler hemminglar azab yetküzidighan ajayib teselli bergüchi ikensiler-he!■
3 Mundaq watildap qilghan gepliringlarning chéki barmu?
Silerge mundaq jawab bérishke zadi néme qutratquluq qildi?
4 Xalisamla özüm silerge oxshash söz qilalayttim;
Siler méning ornumda bolidighan bolsanglar,
Menmu sözlerni baghlashturup éytip, silerge zerbe qilalaytim,
Béshimnimu silerge qaritip chayqiyalayttim!
5 Halbuki, men eksiche aghzim bilen silerni righbetlendürettim,
Lewlirimning tesellisi silerge dora-derman bolatti.
6 Lékin méning sözlishim bilen azabim azaymaydu;
Yaki gépimni ichimge yutuwalisammu, manga néme aramchiliq bolsun?
7 Biraq U méni halsizlandürüwetti;
Shundaq, Sen pütkül ailemni weyran qiliwetting!□
8 Sen méni qamalliding!
Shuning bilen *ehwalim manga* guwahliq qilmaqta;
Méning oruq-qaqshal *bedinim* ornidin turup özümni eyiblep guwahliq qilidu!□
9 Uning ghezipi méni titma qilip,
Méni ow oljisi qilidu;
U manga qarap chishini ghuchurlitidu;
Méning düshminimdek közini alayitip manga tikidu.□ ■
10 *Ademler* manga qarap *mazaq qiliship* aghzini achidu;
Ular nepret bilen mengzimge kachatlaydu;
Manga hujum qilay dep sep tüzidu.
11 Xuda méni eskilerge tapshurghan;
Méni rezillerning qoligha tashliwetkeniken.
12 Eslide men tinch-amanliqta turattim, biraq u méni pachaqlidi;
U boynumdin silkip bitchit qiliwetti,
Méni Öz nishani qilghaniken.■
13 Uning oqyachiliri méni qapsiwaldi;
Héch ayimay U üchey-baghrimni yirtip,
Ötümni yerge töküwetti.
14 U u yer-bu yérimge üsti-üstilep zexim qilip bösüp kiridu;
U palwandek manga qarap étilidu.
15 Téremning üstige böz rext tikip qoydum;

■ **15:35** Zeb. 7:14; Yesh. 59:4; Hosh. 10:13 ■ **16:2** Ayup 13:4 □ **16:7 «Biraq U méni halsizlandürüwetti; shundaq, Sen pütkül ailemni weyran qiliwetting!** — 8 we 9-ayettiki «U» we «Sen» Xudani körsitidu. □ **16:8 «Sen méni qamalliding!»** — yaki: «Sen méni qurutuwetting!». **«Shuning bilen ehwalim manga guwahliq qilmaqta!»** — Ayupning shu bichare ehwali: «Sen choqum éghir bir gunah qilghansen, bolmisa bu külpet béshinggha chüshmigen bolatti» dep özige guwahliq qilghandek qilidu. □ **16:9 «Uning ghezipi méni titma qilip,...»** — yaki «U tumshuqi bilen méni titma qilip,...». Mushu yerde Ayup Xudani özige yirtquch haywandek zerbe qiliwatidu, dep éytmaqchi. ■ **16:9** Ayup 10:16,17; 13:24 ■ **16:12** Ayup 7:20; Yigh. 3:12

Öz izzet-hörmitimni topa-changgha sélip qoydum.□ ■
16-17 Gerche qolumda héchqandaq zorawanliq bolmisimu,
Duayim chin dilimdin bolghan bolsimu,
Yüzüm yigha-zaridin qizirip ketti;
Qapaqlirimni ölüm sayisi basti.□
18 Ah, yer-zémin, qénimni yapmighin!
Nale-peryadim toxtaydighan'gha jay bolmighay!□
19 Biraq mana, asmanlarda hazirmu manga shahit Bolghuchi bar!
Ershlerde manga kapalet Bolghuchi bar!
20 Öz dostlirim méni mazaq qilghini bilen,
Biraq közüm téxiche Tengrige yash tökmekte.□
21 Ah, insan balisi dosti üchün kélishtürgüchi bolghandek,
Tengri bilen adem otturisidimu kélishtürgüchi bolsidi!■
22 Chünki yene birnechche yil ötüshi bilenla,
Men barsa qaytmas yolda méngip qalimen.□

17

1 Méning rohim sunuq,
Künlirim tügey deydu,
Görler méni kütmekte.□
2 Etrapimda aldamchi mazaq qilghuchilar bar emesmu?
Közümning ularning échitquluqigha tikilip turushtin bashqa amali yoqtur.
3 Ah, jénim üchün Özüng xalighan kapaletni élip Özüngning aldida manga borun bolghaysen;

□ **16:15 «Téremning üstige böz rext tikip qoydum; öz izzet-hörmitimni topa-changgha sélip qoydum»** — bu ayettiki «böz rext» qedimki zamanlarda ademning qattiq matem tutush, pushayman qilish yaki towa qilishinimu ipadileytti. Mushu yerde, shübhisizki, «matem tutush»ni bildürmekchi. «Öz izzet-hörmitimni topa-changgha sélip qoydum» dégini ibraniy tilida «Münggüzümni topa-changgha sélip qoydum» dégenliktur. Kalining yaki buqining münggüzi ademning küch-qudriti hem abruyining simwoli bolidu. ■ **16:15** Ayup 30:19 □ **16:16-17 «Qapaqlirimni ölüm sayisi basti»** — yaki «Zulmetlik qarangghuluq sayisi basti». □ **16:18 «Nale-peryadim toxtaydighan'gha jay bolmighay!»** — démek, «Ijabet bolmighuche peryadim herdaim hem Xudagha hem ademlerge awarichilik bolsun». □ **16:20 «Öz dostlirim méni mazaq qilghini bilen...»** — ayetning birinchi qismining yene birxil terjimisi, «Manga wakalet bolghuchi méning dostum iken». ■ **16:21** Ayup 31:35; Top. 6:10; Yesh. 45:9; Rim. 9:20 □ **16:22 «Yene birnechche yil ötüshi bilenla, men barsa qaytmas yolda méngip qalimen»** — Ayup bezide «bu dunyadin pat arida kétimen» dep, bezide «birnechche yil azablar méni kütidu» dep oylaydu. U birinchi imkaniyetni nisbeten yaxshi dep qaraydu, elwette. □ **17:1 «méning rohim sunuq»** — yaki «Nepisim siqilip ketti».

Sendin bashqa kim méni qollap borun bolsun?□ ■
4 Chünki Sen *dostlirimning* könglini yoruqluqtin qaldurghansen;
Shunga Sen ularni ghelibidinmu mehrum qilisen!
5 Gheniymet alay dep dostlirigha peshwa atqan kishining bolsa,
Hetta balilirining közlirimu kor bolidu.
6 U méni el-yurtlarning aldida söz-chöchekke qoydi;
Men kishiler yüzümge tüküridighan adem bolup qaldim.■
7 Derd-elemdin közüm torliship ketti,
Barliq ezalirim kölenggidek bolup qaldi.
8 Bu ishlarni körüp duruslar heyranuhes bolidu;
Bigunahlar iplaslargha qarshi turushqa qozghilidu.
9 Biraq heqqaniy adem öz yolida ching turidu,
Qoli pak yüridighan ademning küchi toxtawsiz ulghiyidu.□
10 Emdi qéni, hemminglar, yene kélinglar;
Aranglardin birmu dana adem tapalmaymen.■
11 Künlirim axirlishay dep qaptu,
Muddialirim, könglümdiki intizarlar üzüldi.■
12 Bu ademler kéchini kündüzge aylandurmaqchi;
Ular qarangghuluqqa qarap: «Nur yéqinlishiwatidu» déyishiwatidu.□
13 Eger kütsem, öyüm tehtisara bolidu;
Men qarangghuluqqa ornumni raslaymen.□
14 «Chirip kétishni: «Sen méning atam!»,
Qurtlarni: «Apa! Acha!» dep chaqirimen!□
15 Undaqta ümidim nede?
Shundaq, ümidimni kim körelisun?
16 Ümidim tehtisaraning tömür penjiriliri ichige chüshüp kétidu!

□ **17:3 «Ah, jénim üchün Özüng xalighan kapaletni élip Özüngning aldida manga borun bolghaysen» —** bu sözler Xudagha éytilghan, elwette. «Borun» (képil bolghuchi) — qedimki zamanlarda, birsi melum bir ishta eyiblen'güchi bolsa, sotchi höküm qilghuche eyiblen'güchi waqitliq erkin bolalmaydu, belki qamap qoyulidu. Biraq uning melum bir dosti uninggha kapalet bérishke razi bolsa, eyiblen'güchi erkin yüriwerse bolidu. Kapalet bergüchi uning qéchip ketmeslikige toluq kapalet bergen bolushi kérek idi. Eger qéchip ketse uning ornida erkinliktin mehrum bolidu; andin höküm qilin'ghandin kéyin (öz dosti gunahkar dep hésablan'ghan bolsa) dostining ornida tégishlik jazani öz üstige alghan bolidu. Kapalet bergüchi bolsa hörmetke sazawer, jamaetning ishenchisige ige bolghan bolushi kérek, elwette. Shunga Ayup mushu yerde özining hem dostliri teripidin hem Xuda teripidin eyiblen'güchi ikenlikini hés qilip: «Xuda, Sen méni bu ishlarda eyibligüdek yéri yoq dep bilisen, shunga men üchün kapalep bolalmamsen?» — dégendek jasaretlik dua qilidu. (Bezi alimlar bu sözning bashqa bir chüshenchisi bar dep qaraydu. Ularning pikriche, Ayup 2-ayette: — «Etrapimdikiler aldamchi, mazaq qilghuchilar bolmisa Ayup bolmay kétey! Közümning... amali yoqtur» dégen qesemni ichidu; 3-ayette u Xudadin bu qesemni ada qilishqa (kimning toghra bolsa uni aqlash, kimning xata bolsa uni jazalashqa) kapaletchi hem guwahchi bolushni ötünidu, andin 4-ayette (shu alimlarning pikriche) uIltijasining Xuda teripidin béjirilishini ötünidu: «Chünki Sen dostlirimning könglini yoruqluqtin qaldurghansen; shunga Sen ularni ghelibidinmu mehrum qilmisang bolmaydu!» — dégendek). ■ **17:3** 2Kor. 5:19 ■ **17:6** Ayup 30:9 □ **17:9 «... Qoli pak yüridighan ademning küchi toxtawsiz ulghiyidu» —** Ayupning étiqadi yenila urghup téship turidu. Mushu yerde u Xudaning öz düshmini bolup chiqqanliqini hés qilghini bilen, qandaqla bolmisun özining heqqaniy yolda ching turidighanliqini éytip, Xuda axirda hemme ishlirimni ongshaydu, dep bésharet béridu. ■ **17:10** Ayup 6:29 ■ **17:11** Ayup 7:6; 9:25 □ **17:12 «Bu ademler kéchini kündüzge aylandurmaqchi; ular qarangghuluqqa qarap: «Nur yéqinlishiwatidu» déyishiwatidu» —** Ayup dostlirimni heqiqetni yormilap, aqni qara, qarini aq dewatidu, shundaqla manga quruq ümidlerni («Nur yéqinlishidu!» dep) yetküzmekchi, deydu. □ **17:13 «Tehtisara» —** 7-bab, -9-ayet we shu ayettiki izahatni körüng. □ **17:14 «Méning atam!» —** bu ibarining qedimde «Bégim!» «Teqsir!» dégen menisimu bar idi.

Biz birlikte topigha kirip kétimiz! □ ■

18

Bildadmu «Yamanlarning yaman aqiwiti» toghruluq söz qilidu

1 Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —
2 Sendek ademler qachan'ghiche mundaq sözlerni toxtatmaysiler?
Siler obdan oylap béqinglar, andin biz söz qilimiz.
3 Biz némishqa silerning aldinglarda haywanlar hésablinimiz?
Némishqa aldinglarda exmeq tonulimiz?□
4 Hey özüngning ghezipide özüngni yirtquchi, séni depla yer-zémin tashliwétilemdu?!
Tagh-tashlar öz ornidin kötürülüp kétemdu?!□ ■
5 Qandaqla bolmisun, yaman ademning chirighi öchürülidu,
Uning ot-uchqunliri yalqunlimaydu.
6 Chédiridiki nur qarangghuluqqa aylinidu,
Uning üstige asqan chirighi öchürülidu.
7 Uning mezmut qedemliri qisilidu,
Özining nesihetliri özini mollaq atquzidu.
8 Chünki öz putliri özini torgha ewetidu,
U del torning üstige desseydighan bolidu.
9 Qiltaq uni tapinidin iliwalidu,
Tuzaq uni tutuwalidu.■
10 Yerde uni kütidighan yoshurun arghamcha bar,
Yolida uni tutmaqchi bolghan bir qapqan bar.
11 Uni her tereptin wehimiler bésip qorqitiwatidu,
Hem ular uni iz qoghlap qoghlawatidu.■
12 Maghdurini acharchiliq yep tügetti;
Palaket uning yénida paylap yüridu.□ ■
13 Ölümning chong balisi uning térisini yewatidu;
Uning ezalirini shoraydu.□
14 U öz chédiridiki amanliqtin yulup tashlinidu,
Ölümning tunjisi uni «wehimilerning padishahi»ning aldigha yalap apiridu.■
15 Öyidikiler emes, belki bashqilar uning chédirida turidu;

□ **17:16 «tehtisara» —** 7-bab, -9-ayet we shu ayetning izahatini körüng. **«Ümidim tehtisaraning tömür penjiriliri ichige chüshüp kétidu! Biz birlikte topigha kirip kétimiz!»** — bu jümlining soal jümle sheklide qilin'ghan terjimisimu uchraydu: «Ümidim tehtisaraning tömür penjiriliri ichige chüshüp qalarmu? Biz birlikte topigha kirip kétermizmu?». ■ **17:16** Ayup 3:17,18,19; 30:23,24 □ **18:3 «Biz némishqa silerning aldinglarda haywanlar hésablinimiz?» —** «siler» dégen sözge qarighanda, Bildadning bu sözining peqet Ayupqila qilin'ghan emeslikini bildüridu. Ularning yénida gep anglighuchilardin beziler Ayupning jasaretlik sözlirini anglap uninggha qol qoydimu-ya? □ **18:4 «Hey özüngning ghezipide özüngni yirtquchi, séni depla ... tagh-tashlar öz ornidin kötürülüp kétemdu?!» —** Ayup 16-bab, 9-ayette, «U (Xuda)ning ghezipi méni titma qildi» dégen. Bildad, shübhisizki, bu gepni mazaq qilip: «Séning yirtilishing Xudaning ghezipi bilen emes, belki öz-özüngning ghezipi bilendur» démekchi. Bildad yene Xuda insandin ulugh hem aliy bolghachqa, Ayup uning bilen didarlishay, huzurigha kirip uning bilen sözlishey dep öz eqlidin adashqan, dep mazaq qilidu — démekchi. Bildad «Insanning Xuda bilen biwasite sözlishishi, körüshüshi zadi mumkin emes» dégen közqarashta bolidu. Biraq Ayup axirida heqiqeten Xuda bilen körüshidu; uning üstige biz Ayupni Xudani özining eng yéqin hemrahi dep bilgen kishi, dep köreleymiz (29:4). ■ **18:4** Ayup 13:14; Zeb. 113:6; Yesh. 54:10; Mat. 10:29-31; Rim. 8:32 ■ **18:9** Ayup 5:5 ■ **18:11** Ayup 15:21; Yer. 6:25; 46:5; 49:29 □ **18:12 «Maghdurini acharchiliq yep tügetti» —** bashqa bir xil terjimisi «Balayi'apet uni yutuwétishke achközlük bilen kütiwatidu...» ■ **18:12** Ayup 15:23 □ **18:13 «ölümning chong balisi» —** belkim birxil késelni (Ayupning késilini?) körsitidu. ■ **18:14** Ayup 8:13, 14; 11:20; Pend. 10:28

Turalghusining üstige günggürt yaghdurulidu.□
16 Uning yiltizi tégidin qurutulidu;
Üstidiki shaxliri késilidu.
17 Uning eslimisimu yer yüzidikilerning ésidin kötürülüp kétidu,
Sirtlarda uning nam-abruyi qalmaydu.□ ■
18 U yoruqluqtin qarangghuluqqa qoghliwétilgen bolup,
Bu dunyadin heydiwétilidu.
19 El-yurtta héchqandaq perzentliri yaki ewladliri qalmaydu,
U musapir bolup turghan yerlerdimu nesli qalmaydu.■
20 Uningdin kéyinkiler uning künige qarap alaqzade bolidu,
Xuddi aldinqilarmu chöchüp ketkendek.□
21 Mana, qebih ademning makanliri shübhisiz shundaq,
Tengrini tonumaydighan kishiningmu orni choqum shundaqtur. □

19

Ayup yene söz qilidu: — «Men Xudani körimen!»

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 «Siler qachan'ghiche jénimni azablimaqchisiler,
Qachan'ghiche méni söz bilen ezmekchisiler?
3 Siler méni on qétim xarlidinglar;
Manga uwal qilishqa nomus qilmaysiler.□
4 Eger méning sewenlikim bolsa,
Men emdi uning *derdini* tartimen.
5 Eger siler méningdin üstünlük talashmaqchi bolsanglar,
Yüzüm aldida sherm-hayani körsitip méni eyiblimekchi bolsanglar,
6 Emdi bilip qoyunglarki, manga uwal qilghan Tengri iken,
U tori bilen méni chirmashturup tartti;
7 Qara, men nale-peryad kötürüp «Zorawanliq!» dep warqiraymen,
Biraq héchkim anglimaydu;
Men warqiraymen, biraq manga adalet kelmeydu.
8 U yolumni méni ötüwalmisun dep chit bilen tosup qoydi,
Qedemlirimge qarangghuluq saldi.
9 U mendin shan-sheripimni mehrum qildi,
Béshimdin tajni tartiwaldi.
10 U manga her tereptin buzghunchiliq qiliwatidu, men tügeshtim;
Ümidimni U derexni yulghandek yuluwaldi.
11 Ghezipini manga qaritip qozghidi,
Méni Öz düshmenliridin hésablidi.■
12 Uning qoshunliri sep tüzüp atlandi,

□ **18:15 «...bashqilar uning chédirida turidu»** — yaki « ...ot uning chédirida turidu». □ **18:17 «Sirtlarda...»** — yaki: «Yaylaqlarda...» yaki «Dalada...». ■ **18:17** Zeb. 109:13; Pend. 10:7 ■ **18:19** Yesh. 14:22; Yer. 22:30 □ **18:20 «Xuddi aldinqilar chöchüp ketkendek»** — Bildad éytqan «aldinqilar»ning öz dewridiki rezil ademlerning ehwaligha qarap chöchüp ketkenlikini körsitishi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Meshriqtikiler uning künige qarap alaqzade bolidu, meghribtikiler uning künige qarap alaqzade bolidu, meshriqtikilermu chöchüp kétidu». □ **18:21 «Mana, qebih ademning makanliri shübhisiz shundaq, Tengrini tonumaydighan kishiningmu orni choqum shundaqtur»** — Bildadning bu sözliride: «qebih adem», «Tengrini tonumaydighan kishi» dégini, «sen Ayuptin bashqa kishi emes» démekchi. □ **19:3 «Siler méni on qétim xarlidinglar»** — mushu yerdiki «on qétim» dégini «nurghun qétim»ning birxil ipadisi. ■ **19:11** Ayup 13:24; 16:9; 33:10; Yigh. 2:5

Pelempeylirini yasap manga hujum qildi,
Ular chédirimni qorshawgha élip bargah tikiwaldi.
13 U qérindashlirimni mendin néri qildi,
Tonushlirimning méhrini mendin üzdi.■
14 Tughqanlirim mendin yatliship ketti,
Dost-buraderlirim méni unutti.
15 Öyümde turghan musapirlar, hetta dédeklirimmu méni yat adem dep hésablaydu;
Ularning neziride men musapir bolup qaldim.□
16 Men chakirimni chaqirsam, u manga jawab bermeydu;
Shunga men uninggha aghzim bilen yélinishim kérek.□
17 Tiniqimdin ayalimning qusqusi kélidu,
Aka-ukilirim sésiqliqimdin bizar.□
18 Hetta kichik balilar méni kemsitidu;
Ornumdin turmaqchi bolsam, ular méni haqaretleydu.■
19 Méning sirdash dostlirimning hemmisi mendin nepretlinidu,
Men söygenler mendin yüz öridi.■
20 Et-térilirim ustixanlirimgha chapliship turidu,
Jénim qil üstide qaldi.□ ■
21 Ah, dostlirim, manga ichinglar aghrisun, ichinglar aghrisun!
Chünki Tengrining qoli manga kélip tegdi.
22 Siler némishqa Tengridek manga ziyankeshlik qilisiler?
Siler némishqa etlirimge shunche toymaysiler!□

Qutquzghuchi toghruluq bésharet

23 Ah, méning sözlirim yézilsidi!
Ular bir yazmigha pütüklük bolghan bolatti!
24 Ular tömür qelem bilen qoghushun ichige yézilsidi!
Ebedil'ebed tash üstige oyup pütülgen bolatti!□

Mis. 6:6; Law. 25:47-49; Ayup 33:23-24; Yuh. 11:25; 1Cor. 15:20-22

25 Biraq men shuni bilimenki, özümning Hemjemet-Qutquzghuchim hayattur,

---

■ **19:13** Zeb. 31:11-12; 38:12; 69:8; 88:8, 18 □ **19:15 «öyümde turghan musapirlar»** — yaki «öyümdiki méhmanlar». **«hetta dédeklirimmu méni yat adem dep hésablaydu»** — Ayupning öyide turghan musapirlar (belkim eslide uning himayisige ériship uning xizmetchiliri bolghanlar) hazir uni yat adem, musapir dep qaraydu. □ **19:16 «Men chakirimni chaqirsam, u manga jawab bermeydu; shunga men uninggha aghzim bilen yélinishim kérek»** — Ayupning eslide chakirigha buyruq bérish üchün söz qilishi belkim hajetsiz idi, uning bir imasi yaki qarap qoyushi kupaye idi. □ **19:17 «Aka-ukilirim»** — ibraniy tilida «Anamning baliyatqusidiki oghullar». **«Aka-ukilirim sésiqliqimdin bizar»** — yaki «Aka-ukilirim yélinishlirimdin bizar». ■ **19:18** Ayup 30:1 ■ **19:19** Zeb. 41:9; 55:12-14 □ **19:20 «Jénim qil üstide qaldi»** — ibraniy tilini sözmusöz terjime qilsaq: «Jénim chishlirimning térisining üstidila qaldi». ■ **19:20** Ayup 30:30; Zeb. 102:5; Yigh. 4:8 □ **19:22 «Siler némishqa etlirimge shunche toymaysiler!»** — erebler (we belkim ibraniylar) bezide «ademning étini yéyish» dégenni «ademge töhmet chaplash» dégen menide ishlitidu. Ayupning dostliri uning azablirini az dep, uning azablirigha yene «Xuda séni tashliwetti» dégen wehimini artip qoyghan. □ **19:24 «Ah, méning sözlirim yézilsidi! … … Ebedil'ebed tash üstige oyup pütülgen bolatti!»** — uning bu arzusi (23-24-ayet) emelge ashuruldi. Biz hazir uning muqeddes kitabgha pütüklük sözlirini oquwatimiz (bashqa xil terjimisi uchrishi mumkin).

U axiret künide yer yüzide turup turidu!□
26 Hem méning bu tére-etlirim buzulghandin kéyin,
Men yenila ténimde turup Tengrini körimen!□
27 Uni özümla eyni halda körimen,
Bashqa ademning emes, belki özümning közi bilen qaraymen;
Ah, qelbim buninggha shunche intizardur!□
28 Eger siler: «Ishning yiltizi uningdidur,
Uni qandaq qilip qistap qoghliwételeymiz?!» — désenglar,□
29 Emdi özünglar qilichtin qorqqininglar tüzük!
Chünki *Xudaning* ghezipi qilich jazasini élip kélidu,
Shuning bilen siler *Xudaning* sotining quruq gep emeslikini bilisiler».

20

Zofarmu yamanlarning aqiwiti üstide söz qilidu

1 Andin Naamatliq Zofar jawaben mundaq dédi: —
2 «Méni biaram qilghan xiyallar jawab bérishke ündewatidu,
Chünki qelbim biaramliqta örtenmekte.□
3 Men manga haqaret keltürüp, méni eyibleydighan sözlerni anglidim,
Shunga méning roh-zéhnim méni jawab bérishke qistidi.
4 Sen shuni bilmemsenki,
Yer yüzide Adem'atimiz apiride bolghandin béri,
5 Rezillerning ghalibe tentenisi qisqidur,
Iplaslarning xushalliqi birdemliktur.■
6 Undaq kishining shan-sheripi asman'gha yetken bolsimu,
Béshi bulutlargha taqashsimu,
7 Yenila özining poqidek yoqap kétidu;
Uni körgenler: «U nedidur?» deydu.
8 U chüshtek uchup kétidu,
Qayta tapqili bolmaydu;

□ **19:25 «…özümning Hemjemet-Qutquzghuchim hayattur» —** Ayup eslide 9-babta Xuda hem özümning otturisida kélishtürgüchi bir «elchi» yaki «arichi» bolsa idi, dégen intizarini bildürdi. U hazir bu yerde özining mundaq bir «kélishtürgüchi»sining heqiqeten barliqini jakarlaydu; ibraniy tilida «goél» («hemjemet-qutquzghuchi») dégen bu söz, adette birsi melum awarichilikke uchrighanda, uninggha tughqanchiliq (hemjemetlik) qilip uni qutquzush üchün «bedel töleydighan qutquzghuchi tughqini»ni bilduridu. Bu Qutquzghuchi-Nijatkarining bolghanliqining netijisi bolsa: — U kelgüside öz közi bilen Xudasini köreleydu hemde shu chaghda Xuda uning béshigha chüshkenliri toghrisida uninggha jawab béridighanliqidin ibarettur. Bu bayan intayin heyran qalarliq, hem bezi jehetlerdin Ayupning bayanlirining ichide uning étiqadining eng yuqiri pellisi süpitide julalinip turidu. «Goél» toghruluq yene «Rut»tiki «kirish söz» we «qoshumche söz»imizni körüng. **«U axiret künide yer yüzide turup turidu!»** — yaki: «U axirqi bolghuchi bolup yer yüzide turidu». □ **19:26 «Men yenila ténimde turup Tengrini körimen!» —** mushu yerde esli tékistni chüshinish sel tes. «Men ténimdin sirt (démek, roh tendin ketkendin kéyin) Xudani körimen!» dégen bashqa bir xil terjimisi bar. Bu xil terjime toghra bolsa, undaqta uning menisi «Hazirqi ténimdin sirt…» dégenlik bolsa kérek. Meyli qaysi xil menide éytilghan bolsun, Ayupning közi özining Xudasini körüshige yetken. □ **19:27 «Ah, qelbim buninggha shunche intizardur!» —** mushu yerde sözmusöz terjime qilsaq: «Méning böreklirim (yüreklirim, démek) ichimde tügey dep qaldi!». Ibraniylar üchün, «börekler» ademning héssiyatlirining, wijdaniningmu chongqur yiltizidur. Shuning bilen bu jümle, Ayupning Xudani körüshtin ibaret zor intizarigha özining berdashliq bérelmeywatqanliqini bildürgen bolushi mumkin. □ **19:28 «Eger siler: «Ishning yiltizi uningdidur, uni qandaq qilip qistap qoghliwételeymiz?!» — désenglar,…» —** Ayup öz dostlirining «Ayupning yoshurun gunahlirini pash qilmighuche hergiz boldi qilmayli» dégen pozitsiyide turuwatqanliqini bildürmekchi. □ **20:2 «Méni biaram qilghan xiyallar jawab bérishke ündewatidu, chünki qelbim biaramliqta örtenmekte» —** Zofarning bir ishlargha bekmu jiddiyliship kétidighan xaraktéri bu sözliridin chiqip turidu. ■ **20:5** Zeb. 37:35,36

Kéchidiki ghayibane alamettek u heydiwétilidu.
9 Uni körgen köz ikkinchi uni körmeydu,
Uning turghan jayi uni qayta uchratmaydu.
10 Uning oghulliri miskinlerge shepqet qilishqa mejburlinidu;
Shuningdek u hetta öz qoli bilen bayliqlirini qayturup béridu.
11 Uning ustixanliri yashliq maghdurigha tolghan bolsimu,
Biraq *uning maghduri* uning bilen bille topa-changda yétip qalidu.
12 Gerche rezillik uning aghzida tatliq tétighan bolsimu,
U uni til astigha yoshurghan bolsimu,
13 U uni yutqusi kelmey méhrini üzelmisimu,
U uni aghzida qaldursimu,□
14 Biraq uning qarnidiki tamiqi özgirip,
Kobra yilanning zeherige aylinidu.
15 U bayliqlarni yutuwétidu, biraq ularni yanduridu;
Xuda ularni ashqazinidin chiqiriwétidu.
16 U kobra yilanning zeherini shoraydu,
Char yilanning neshtiri uni öltüridu.
17 U qaytidin ériq-östenglerge hewes bilen qariyalmaydu,
Bal we sériq may bilen aqidighan deryalardin huzurlinalmaydu.
18 U érishkenni yutalmay qayturidu,
Tijaret qilghan paydisidin u héch huzurlinalmaydu.
19 Chünki u miskinlerni ézip, ularni tashliwetken;
U özi salmighan öyni igiliwalghan.
20 U achközlüktin esla zérikmeydu,
U arzulighan nersiliridin héchqaysisini saqlap qalalmaydu.□
21 Uninggha yutuwalghudek héchnerse qalmaydu,
Shunga uning bayashatliqi menggülük bolmaydu.
22 Uning toqquzi tel bolghanda, tuyuqsiz qisilchiliqqa uchraydu;
Herbir ézilgüchining qoli uninggha qarshi chiqidu.
23 U qorsiqini toyghuziwatqinida,
Xuda dehshetlik ghezipini uninggha chüshüridu;
U ghizaliniwatqanda *ghezipini* uning üstige yaghduridu.
24 U tömür qoraldin qéchip qutulsimu,
Biraq mis oqya uni sanjiydu.
25 Tegken oq keynidin tartip chiqiriwélginide,
Yaltiraq oq uchi öttin chiqiriwélginide,
Wehimiler uni basidu.□
26 Zulmet qarangghuluq uning bayliqlirini yutuwétishke teyyar turidu,
Insan püwlimigen ot uni yutuwalidu,
Uning chédirida qélip qalghanlirinimu yutuwétidu.□
27 Asmanlar uning qebihlikini ashkarilaydu;
Yer-zéminmu uninggha qarshi qozghilidu.

□ **20:13 «U uni yutqusi kelmey méhrini üzelmisimu,...»** — ibraniy tilida «uni ayap méhrini üzelmisimu». Démek, aghzida qalduriwermekchi bolidu. **«U uni *, yeni rezillikni* aghzida qaldursimu...»** — Zofarning bu bayani intayin zeherxendilikke tolghan bolup, bu sözler shübhisizki, Ayupni biwasite eyiblesh üchün qaritilidu; u: «rezillik aghzida tatliq tétighan» we «uni til astigha yoshurghan», hem 20-ayettiki «Miskinlerni ézip, ularni tashliwetken», «özi salmighan bir öyni özi igiliwalghan» dep teswirligen kishi del Ayuptin bashqa kishi emes idi. □ **20:20 «U achközlüktin esla zérikmeydu»** — ibraniy tilida: «Uning ashqazini héch xatirjemlikni bilmeydu». Oqurmenler 22-24-ayetlerning bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. □ **20:25 «Yaltiraq oq uchi öttin chiqiriwélginide, wehimiler uni basidu»** — Zofar yaman ademlerning kelgüsidiki azabliridin bek huzurlinidighandek qilatti. □ **20:26 «Insan püwlimigen ot»** — Xudaning Özining otini körsetse kérek.

28 Uning mal-dunyasi élip kétilidu,
Xudaning ghezeplik künide kelkün ulghiyip öy-bisatini ghulitidu.□
29 Xudaning rezil ademge belgiligen nésiwisi mana shundaqtur,
Bu Xuda uninggha békitken mirastur». □

21

Ayup yene söz qilidu — Xudaning jahanni idare qilishi

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 «Geplirimge qulaq sélinglar,
Bu silerning manga bergen «tesellilіringlar»ning ornida bolsun!
3 Söz qilishimgha yol qoysanglar;
Söz qilghinimdin kéyin, yene mazaq qiliwéringlar!
4 Méning shikayitim bolsa, insan'gha qaritiliwatamdu?
Rohim qandaqmu bitaqet bolmisun?
5 Manga obdan qaranglarchu? Siler choqum heyran qalisiler,
Qolunglar bilen aghzinglarni étiwalisiler.
6 Men bu ishlar üstide oylansamla, wehimige chömimen,
Pütün etlirimni titrek basidu.□
7 Némishqa yamanlar yashiwéridu,
Uzun ömür köridu,
Hetta zor küch-hoquqluq bolidu?■
8 Ularning nesli öz aldida,
Perzentliri köz aldida mezmut ösidu,□
9 Ularning öyliri wehimidin aman turidu,
Tengrining tayiqi ularning üstige tegmeydu.
10 Ularning kaliliri jüplense uruqlimay qalmaydu,
Iniki mozaylaydu,
Moziyinimu tashlimaydu.
11 *Reziller* kichik balilirini qoy padisidek talagha chiqiriwéridu,
Ularning perzentliri taqlap-sekrep ussul oynap yüridu.
12 Ular dap hem chiltargha tengkesh qilidu,
Ular neyning awazidin shadlinidu.
13 Ular künlirini awatchiliq ichide ötküzidu,
Andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétidu.□

□ **20:28 «Uning mal-dunyasi élip kétilidu»** — yaki «Kelkün öyini éqitip kétidu». □ **20:29 «Xudaning rezil ademge belgiligen nésiwisi mana shundaqtur, bu Xuda uninggha békitken mirastur»** — Zofarning bayanliri jemleshtürülginide, u dégen «rezil adem» emeliyette töt-besh pütünley bashqa-bashqa yol bilen ölgen! □ **21:6 «Men bu ishlar üstide oylansamla, wehimige chömimen, pütün etlirimni titrek basidu»** — Ayupning bundaq qorqup kétishi uning töwendiki sözliri bilen chüshendürülidu. Ayup taki özini palaket basqan'gha qeder Xudani Hemmige Qadir, pütünley adil hem pütünley méhriban dep ishinip kelgenidi. Biraq u emdilikte bashqa bir qorqunchluq éhtimalliqqa yüzlinishke mejbur boluwatatti. Xuda rasttinla adaletlik, rasttinla yaxshimu? Jahandiki bezi ehwallar buninggha tetür guwahliq bériwatqandek qilatti. Yaman ademler béyip kitiwatidu, durus ademler éziliwatidu. Xuda bu ishlargha pisent qilmamdu? U eslide tesewwur qilmighan bu éhtimalliqlar uni hazir intayin qorqitiwatatti. ■ **21:7** Zeb. 17:9-12; 73:12; Yer. 12:1; Hab. 1:16 □ **21:8 «Ularning *, yeni yamanlarning* nesli öz aldida, perzentliri köz aldida mezmut ösidu»** — Ayup Zofarning baya qilghan sözlirini xulase qilip, ularga reddiye béridu; yamanlar yoqalmaydu, ularning perzentliri «Öz bayliqlirini miskinlerge qayturidu» emes, belki ular öz aldigha rawaj tapidu. □ **21:13 «Ular künlirini awatchiliq ichide ötküzidu, andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétidu»** — Ayup bundaq yamanlar ömürwayet azadilikte yashighandin kéyin héch azablanmay, héch jazalanmay dunyadin kétidu, dewatidu. «Andin közni yumup achquchila tehtisaragha chüshüp kétidu» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Ular xatirjemlikte tehtisaragha chüshidu».

14 Hem ular Tengrige: «Bizdin néri bol,
Bizning yolliring bilen tonushqimiz yoqtur!» — deydu,■
15 — «Hemmige Qadirning xizmitide bolushning erzigüdek neri bardu?
Uninggha dua qilsaq bizge néme payda bolsun?!».■
16 Qaranglar, ularning bexti öz qolida emesmu?
Biraq yamanlarning nesihiti mendin néri bolsun!□ ■
17 Yamanlarning chirighi qanche qétim öchidu?
Ularni özlirige layiq külpet basamdu?
Xuda ghezipidin ulargha derdlerni bölüp béremdu?■
18 Ular shamal aldidiki éngizgha oxshash,
Qara quyun uchurup kétidighan paxalgha oxshashla yoqamdu?
19 Tengri uning qebihlikini balilirigha chüshürüshke qalduramdu?
Xuda bu jazani uning özige bersun, uning özi buni tétisun!
20 Özining halakitini öz közi bilen körsun;
Özi Hemmige Qadirning qehrini tétisun!□
21 Chünki uning békitilgen yil-ayliri tügigendin kéyin,
U qandaqmu yene öz öydikiliridin huzur-halawet alalisun?
22 Tengri kattilarning üstidinmu höküm qilghandin kéyin,
Uninggha bilim ögiteleydighan adem barmidur?!□ ■
23 Birsi saq-salamet, pütünley ghem-endishsiz, azadilikte yilliri toshqanda ölidu;
24 Béqinliri süt bilen sémiz bolidu,
Ustixanlirining yiliki xéli nem turidu.
25 Yene birsi bolsa achchiq armanda tügep kétidu;
U héchqandaq rahet-paraghet körmigen.
26 Ular bilen bille topa-changda teng yatidu,
Qurutlar ulargha chaplishidu.■

27 — Mana, silerning némini oylawatqanliqinglarni,
Méni qarilash niyetliringlarni bilimen.□
28 Chünki siler mendin: «Ésilzadining öyi nege ketken?
Rezillerning turghan chédirliri nedidur?» dep sorawatisiler.□
29 Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu?
Ularning shu bayanliriga köngül qoymidinglarmu?□
30 *Démek*, «Yaman adem palaket künidin saqlinip qalidu,
Ular ghezep künidin qutulup qalidu!» — *deydu*.■

■ **21:14** Ayup 22:17 ■ **21:15** Mis. 5:2; Mal. 3:14 □ **21:16** **«Qaranglar, ularning bexti öz qolida emesmu?»** — bashqa bir xil terjimisi: «Qaranglar, ularning awatliqi öz qoli bilen kelmes» (awatliqi Xudadin kelgen, démekchi). ■ **21:16** Ayup 22:18 ■ **21:17** Ayup 20:29; Zeb. 11:5-6 □ **21:20** **«Hemmige Qadirning qehrini tétisun!»** — ibraniy tilida «Hemmige Qadirning qehrini ichsun!». □ **21:22** **«kattilar»** — ibraniy tilida «aliylar». Belkim mushu yerde perishtilerni körsitishi mumkin. **«Uninggha bilim ögiteleydighan adem barmidur?!»** — Ayup ularning «Yamanlar tézla jazalinidu» dégenlirining natoghriliqini ispatlighanidi. Biraq u hazir: «Silerning bu sözliringlarda ching turiwélishinglar «Xuda bizning pikrimizni anglap andin bu ishlarni shundaq orunlashturushi kérek» dégenlikke barawer» démekchi. ■ **21:22** Yesh. 40:13; Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 ■ **21:26** Ayup 17:14 □ **21:27** **«... silerning némini oylawatqanliqinglarni, méni qarilash niyetliringlarni bilimen»** — dostlirining sözlirining köpinchisi daritma gep; biraq, xéli roshenki, bu yerde Ayupqa qaritip hujum qilinidu. □ **21:28** **«Siler mendin: «Ésilzadining öyi nege ketken?» *dep sorawatisiler*»** — ularning mushu «ésilzade» dégini, shübhisizki, Ayupni körsitidu. **«Siler mendin: «... Rezillerning turghan chédirliri nedidur?» dep sorawatisiler»** — Ayup yene mushu yerde: Silerning bu soalliringlar méni daritip körsitidighanliqini bilimen, dewatidu. □ **21:29** **«Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu?»** — Zofar: «Iplaslarning xushalliqi birdemliktur», shundaqla bu ish «yer yüzide Adem'atimiz apiride bolghandin béri» hemme ademge ayan — dégen. Biraq Ayup yiraq yurtlargha bérip kelgenlerning bayanliri bashqiche, deydu. ■ **21:30** Pend. 16:4

31 Kim *rezilning* tutqan yolini yüz turane eyibleydu?
Kim uninggha öz qilmishi üchün tégishlik jazasini yégüzidu?
32 Eksiche, u heywet bilen yerlikige kötürüp méngilidu,
Uning qebrisi közet astida turidu.
33 Jilghining chalmiliri uninggha tatliq bilinidu;
Uning aldidimu sansiz ademler ketkendek,
Uning keynidinmu barliq ademler egiship baridu.
34 Siler némishqa manga quruq gep bilen teselli bermekchi?
Silerning jawabliringlarda peqet saxtiliqla tépilidu! □

22

Élifaz yene söz qilidu: — •••• Xata perezler — Ayupqa qaritilghan hujumlar

1 Andin Témanliq Élifaz mundaq dédi: —
2 Adem Xudagha qandaqmu payda keltürelisun?
Dana ademlermu Uninggha néme payda keltürelisun?
3 Sen heqqaniy bolsangmu, Hemmige Qadirgha néme behre béreleytting?
Yolliring eyibsiz bolghan teqdirdimu, sen Uninggha néme gheniymetlerni élip kéleleysen?□
4 Uning séni eyibleydighanliqi,
We Uning sanga shikayetler yetküzidighini séning ixlasmen bolghining üchünmu-ya?
5 Séning rezilliking zor emesmu?
Séning gunahliring hésabsiz emesmu?
6 Sen qérindashliringdin sewebsiz képillik alghansen;
Sen yalangtüshlerni kiyim-kéchekliridin mehrum qiliwetkensen.■
7 Halsizlan'ghanlargha su bermiding,
Ach qalghanlargha ashnimu ayap bermiding,
8 Gerche sen yer-zéminlik bolghan qoli uzun adem bolsangmu,
Yer-zémin tutup hörmetlinip kelgen adem bolsangmu,
9 Sen tul xotunlarnimu quruq qol yandurghansen,
Yétim-yésirlarning qolinimu yanjitiwetkensen.□
10 Mana shu sewebtin etrapingda tuzaqlar yatidu,
Ushtumtut peyda bolghan wehimimu séni basidu.
11 Shu sewebtinmu séni qarangghuluq bésip körelmes qildi,
Bir kelkün kélip séni gherq qildi.
12 Tengri ershalaning choqqisida turidu emesmu?
Eng égiz yultuzlarning neqeder aliy ikenlikige qarap baq!
13 Biraq sen: «Tengri némini bilidu?
U rast shunche zulmet qarangghuluqta birnémini perq ételemdu?!» dewatisen.
14 Yene: «Qoyuq bulutlar uni tosiwalidu,

□ **21:34 «Siler némishqa manga quruq gep bilen teselli bermekchi? Siler yoluchilardin shuni sorimidinglarmu?»** — oqurmenler bayqisunki, Ayupning üch dosti awwal sel éghir-bésiqraq söz qilidu, andin gep qilghanséri achchiq hem telwelik bilen sözleydu; Ayup bolsa awwal intayin telwilerche we jiddiyliqta söz qilghan bolsimu, lékin uning sözliri barghanséri temkin bolidu. □ **22:3 «... Yolliring eyibsiz bolghan teqdirdimu, sen uninggha néme gheniymetlerni élip kéleleysen?»** — 1-bab, 8-ayette, Xudaning Ayuptin alghan raziliqi, xursenliki nahayiti roshen bayan qilinidu. Yene kélip, Tewratning «Yaritilish» dégen qismida biz Xudaning insanlarning gunahlliri tüpeylidin bolghan intayin azablinidighanliqi toghrisida xewerdar bolimiz. Shunga Élifazning 2-ayet we 3-ayettiki bu sözlirining tolimu xata ikenlikini bilishimiz lazim. ■ **22:6** Mis. 22:26, 27; Qan. 24:6, 10-13 □ **22:9 «Sen ... yétim-yésirlarning qolinimu yanjitiwetkensen»** — shuni chongqur chüshinishimiz kérekki, Élifazning bu shikayetliri pütünley asassizdur.

Shunga U pelek üstide aylinip mangghinida bizni körmeydu!» — deysen.
15 Yaman ademler mangghan kona yolni senmu tutiwéremsen?
16 Ular waqti toshmay turupla élip kétilgen,
Ularning ulliri kelkün teripidin éqitilip kétilgen.□
17 Ular Tengrige: «Bizdin néri bol!»
Hemmige Qadir bizni néme qilalisun?» — deytti.■
18 Biraq ularning öylirini ésil nersiler bilen toldurghan del Uning Özidur,
Men bolsam yamanlarning nesihitidin yiraqlashqanmen!□ ■
19 Heqqaniylar ularning berbat bolghanliqini körüp shadlinidu;
Bigunahlar ularni mazaq qilip: —■
20 «Bizge qarshi chiqquchilar shübhisiz weyran bolidu,
Ot ularning bayliqlirini yutuwetmemdu?» — deydu.
21 *Shunga* Xudagha boysunup Uni tonusang,
Shu chaghdila sen aman bolisen;
Shuning bilen sanga amet kélidu.
22 Uning aghzidin kelgen nesihetnimu qobul qil,
Uning sözlirini könglüngge püküp qoy.□
23 Sen Hemmige Qadirning yénigha qaytip kelseng, muqerrerki,
Qaytidin qurulup chiqalaysen;
Eger sen qebihlikni chédirliringdin yiraqlashtursang,■
24 Eger sen altunungni topa-chang üstige tashliyalisang,
Ofirdiki altunungni shiddetlik éqinning tashlirigha qoshuwetseng,□
25 Undaqta Hemmige Qadirning Özi sanga altun bolidu.
Séning üchün serxil kümüshmu bolidu.
26 U chaghda sen Hemmige Qadirdin söyünisen,
Yüzüngni Tengrige qarap kötüreleysen.
27 Sen Uninggha dua qilsang, U qulaq salidu,
Shundaqla senmu ichken qesemliringge emel qilisen.
28 Sen qarar qilghan ish emelge ashidu,
Yolliring üstige nur chüshidu.
29 Ademler pes qilin'ghanda, sen ulargha: «Ornunglardin turunglar!» deysen,
Shuning bilen *Xuda* chirayi sun'ghanlarni qutquzidu.■
30 U hetta gunahi bar ademnimu qutquzidu,
U qolungdiki halalliqtin qutquzulidu. □

23

Ayup jawab béridu — Ishench-étiqadning guman bilen bolghan kürishi

□ **22:16 «Ular waqti toshmay turupla …, ularning ulliri kelkün teripidin éqitilip kétilgen» —** bu yerde Nuh peyghemberning dewride topan éqitip ketken rezil ademler körstilgen bolushi mumkin. ■ **22:17** Ayup 21:14 □ **22:18 «Ularning öylirini ésil nersiler bilen toldurghan del uning özidur» —** Élifaz mushu yerde Ayupning «Yamanlar bezide béyip awatlishidu» dégen pikrining toghriliqini azraq qobul qilghandek qilghini bilen yenila: «Yamanlar téz berbat bolidu» deydu. ■ **22:18** Ayup 21:16 ■ **22:19** Zeb. 107:42 □ **22:22 «*Xudaning* aghzidin kelgen nesihetnimu qobul qil,…» —** Élifaz özining baya dégen geplirini «Xudaning aghzidin kelgen nesihet» dep qarisa kérek. ■ **22:23** Ayup 8:5, 6 □ **22:24 «Eger sen … Ofirdiki altunungni shiddetlik éqinning tashlirigha qoshuwetseng» —** Élifaz belkim Ayupni altunlargha intayin ach köz adem dep qaraydu. Uning bu sözlirining nurghun ademlerge payda yetküzeleydighini bilen, Ayup ach köz adem bolmighachqa, uninggha héch yardem bermeydu. Bu ayette déyilgen «Ofirdiki altun» nahayiti ésil bir xil altunni körsitidu. ■ **22:29** Pend. 29:23 □ **22:30 «U hetta gunahi bar ademnimu qutquzidu, u qolungdiki halalliqtin qutquzulidu» —** qiziq ish shuki, Élifazning özi axirda Ayupning duasi arqiliq qutquzulidu (42-bab).

1 Ayup jawaben mundaq dédi: —
2 «Bügünmu shikayitim achchiqtur;
Uning méni basqan qoli ah-zarlirimdinmu éghirdur!□
3 Ah, Uni nedin tapalaydighanliqimni bilgen bolsam'idi,
Undaqta Uning olturidighan jayigha barar idim!
4 Shunda men Uning aldida dewayimni bayan qilattim,
Aghzimni munaziriler bilen toldurattim,
5 Men Uning manga bermekchi bolghan jawabini bileleyttim,
Uning manga némini démekchi bolghanliqini chüshineleyttim.
6 U manga qarshi turup zor küchi bilen méning bilen talishamti?
Yaq! U choqum manga qulaq salatti.
7 Uning huzurida heqqaniy bir adem uning bilen dewalishalaytti;
Shundaq bolsa, men öz Sotchim aldida menggügiche aqlan'ghan bolattim.
8 Epsus, men algha qarap mangsammu, lékin U u yerde yoq;
Keynimge yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen.□
9 U sol terepte ish qiliwatqanda, men Uni bayqiyalmaymen;
U ong terepte yoshurun'ghanda, men Uni körelmeymen;□
10 Biraq U méning mangidighan yolumni bilip turidu;
U méni tawlighandin kéyin, altundek sap bolimen.□
11 Méning putlirim uning qedemlirige ching egeshken;
Uning yolini ching tutup, héch chetnimidim.■
12 Men yene Uning lewlirining buyruqidin bash tartmidim;
Men Uning aghzidiki sözlerni öz köngüldikilirimdin qimmetlik bilip qedirlep keldim.□
13 Biraq Uning bolsa birla muddiasi bardur, kimmu Uni yolidin buruyalisun?
U könglide némini arzu qilghan bolsa, shuni qilidu.■
14 Chünki U manga némini irade qilghan bolsa, shuni berheq wujudqa chiqiridu;
Mana mushu xildiki ishlar Uningda yene nurghundur.
15 Shunga men Uning aldida dekke-dükkige chüshimen;
Bularni oylisamla, men Uningdin qorqup kétimen.□
16 Chünki Tengri könglümni ajiz qilghan,
Hemmige Qadir méni sarasimige salidu.
17 Halbuki, men qarangghuluq ichide ujuqturulmidim,

□ **23:2 «Bügünmu shikayitim achchiqtur»** — bu ayettiki «bügün» dégen söz Ayupning dostliri bilen bolghan munazirilirining birnechche kün dawamlashqanliqigha ispat bolidu. Élifaz 22-bab, 29-ayette «Xuda chirayi sun'ghanlarni qutquzidu» dégenidi. Ayup yene bu yerde Élifaz éytqan «Shikayet (erz)» dégen sözini qesten ishlitip özini «chirayi sun'ghanlardin» emeslikini körsetmekchi bolghan bolushi mumkin. □ **23:8 «Epsus, men algha qarap mangsammu, lékin U u yerde yoq; keynimge yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen»** — yene birxil terjimisi: «Biraq men sherqqe mangimen, lékin U u yerde yoq; gherbke yansammu, Uning sayisinimu körelmeymen». □ **23:9 «U sol terepte ... U ong terepte yoshurun'ghanda, men Uni körelmeymen»** — Ayup öz ehwalidin Xudaning yaxshiliqliridin héchqandaq ispat körelmeydu we Xudaning hazir uninggha nisbeten némini qiliwatqanliqini héch bilmeydu. □ **23:10 «Biraq U méning mangidighan yolumni bilip turidu»** — bu ayetning birinchi qismining yene bir xil terjimisi: «U (Xuda) Özining manga bolghan yolini bilidu». Shübhisizki, Ayupning bundaq dégini yenila uning étiqadining eng parlaq bayanliridin biri hésablinidu. Biz yenila uninggha qayil bolmay turalmaymiz. ■ **23:11** Ayup 31:4-8 □ **23:12 «...Uning aghzidiki sözlerni öz köngüldikilirimdin qimmetlik bilip...»** — yaki «...Uning aghzidiki sözlerni öz nepsimdin qimmetlik bilip...». ■ **23:13** Zeb. 33:9; 115:3; 135:6 □ **23:15 «Bularni , *yeni 14-ayettiki «mushu xildiki ishlar»ni* oylisamla, men Uningdin qorqup kétimen»** — Ayup emdi némishqa Xuda aldida biaram bolup, öz ishlirini oylisa qorqup kétidu? 14-ayette u Xuda uning üchün békitilgen ishlar (yeni uning hazir tartiwatqan azab-oqubetler) toghrisida söz qilghandin kéyin, u: «Uningda nurghunlighan mushundaq ishlar bardur» deydu — démek, u: «Méning hazirghiche tartqan azablirimdin yene nurghun «mushundaq ishlar» aldimda barmikin?» dep intayin qiynilidu.

We yaki yüzümni oriwalghan zulmet-qarangghuluqqimu héch süküt qilmidim. □

24

Miskinlik we jinayet

1 — Némishqa Hemmige Qadir *soraq* künlirini békitmeydu?
Némishqa Uni tonughanlar Uning shu künlirini bikardin-bikar kütidu?
2 Mana, ademler pasil qilin'ghan tashlarni yötkiwétidu;
Ular zorawanliq bilen bashqilarning padilirini bulap-talap özliri *ochuq-ashkara* baqidu;□ ■
3 Ular yétim-yésirlarning éshikini bulap heydep kétidu;
Ular tul xotunning kalisini képillik üchün éliwalidu.□
4 Ular miskinlerni yoldin néri ittiriwétidu;
Shuning bilen zémindiki ézilgenlerning hemmisi möküshüwalidu.■
5 Mana, ular desht-bayawanlardiki yawayi ésheklerdek,
Tang seherde olja izdesh «xizmiti»ge chiqidu;
Janggal ular we ularning baliliri üchün yémeklik teminleydu.□
6 Ular yamanning *kaliliri* üchün dalada ot-chöp oridu,
Uning üchün ashqan-tashqan üzümlirini tériydu;□
7 Ular kéchini kiyimsiz yalang ötküzidu,
Soghuqta bolsa yépin'ghudek kiyimi yoqtur.
8 Ular taghqa yaghqan yamghurlar bilen süzme bolup kétidu,
Panahsizliqidin tashni quchaqlishidu.
9 Ademler atisiz balilarni emchektin bulap kétidu,
Ular miskinlerdin *bowaqlarni* képillikke alidu.□
10 *Miskinler bolsa* kiyimsiz, yéling ötidu,
Bashqilar üchün bughday baghlirini kötürsimu, yenila ach qalidu;■
11 Ular bashqilarning öyide zeytunlarni cheylep yagh chiqarghan bolsimu,
Hoylilirida sharab kölchikini cheyligen bolsimu,
Yenila ussuzluqta qalidu.■
12 Sheherdin ademlerning ah-zarliri chiqip turidu,
Qilich yégenlerning janliri nale-peryad kötüridu;
Biraq Tengri héchkimning iplasliqini eyiblimeydu.□
13 — Nurgha qarshi isyan kötüridighanlarmu bar;

□ **23:17 «Halbuki, men qarangghuluq ichide ujuqturulmidim, we yaki yüzümni oriwalghan zulmet-qarangghuluqqimu héch süküt qilmidim» —** bu ayetning esli tekistini chüshinish sel tes. Yene bir xil terjimisi: «Chünki men qarangghuluq chüshkende jandin üzülmiginim bilen, U méning yüzümni zulmet-qarangghuluqtin qoghdap qutquzmighan». □ **24:2 «Mana, ademler pasil qilin'ghan tashlarni yötkiwétidu» —** mushu bab 1-12-ayettiki «ademler» belkim chöl-bayawanda turuwatqan miskin jinayetchilerni körsitidu (bolupmu 5-12-ayetlerni körüng). **«...tashlarni yötkiwétidu»** — yaki «tashlarni yötkep kétidu». ■ **24:2** Qan. 19:14; 27:17; Pend. 22:28; 23:10 □ **24:3 «Ular tul xotunning kalisini képillik üchün éliwalidu» —** bu kalisi belkim hem süt üchün hem yer heydesh üchünmu ishlitilidu. ■ **24:4** Pend. 28:28 □ **24:5 «...ular desht-bayawanlardiki yawayi ésheklerdek,...» —** bu yaman ademler sheher-yézilardin heydiwétilgen bolup, desht-bayawanda jan béqishtin bashqa amali yoq idi. □ **24:6 «Ular yamanning kaliliri üchün dalada ot-chöp oridu, uning üchün ashqan-tashqan üzümlirini tériydu» —** roshenki, yer igisi bolghan mushu rezil adem bu «chüprendiler»ge öz ashliq hosulini élishta yaki üzüm hosulini üzüshte héch ishenmeydu. □ **24:9 «Ular miskinlerdin bowaqlarni képillikke alidu» —** yaki «Ular miskinlerdin képillik alidu». ■ **24:10** Law. 19:13 ■ **24:11** Qan. 25:4; Yaq. 5:4 □ **24:12 «... Biraq Tengri héchkimning iplasliqini eyiblimeydu» —** kéyin Ayup bu sözidin hem mushuninggha oxshash bashqa sözliridin towa qilip: «Nesihetni tuturuqisiz sözler bilen xireleshtürgen kim?» dep sözidin yanidu (42-bab). Biraq bu babtiki 1-12-ayetlerdin roshen chüshinimizki, u mundaq kishilerning, hetta uningdin yiraq turghan ézilgüchilerning ehwaligha ichini aghritip köngül böletti.

Ular nurning yollirini bilmeydu,
Uning teriqiliride turmaydu.
14 Qatil tang nuri kélishi bilen ornidin turup,
Kembegheller we miskinlerni öltüridu;
Kéchide u oghridek yüridu.□ ■
15 Zinaxormu «Méni héch köz körmeydu» dep zawal waqtini kütidu,
Bashqilar méni tonumisun dep ayalning chümbilini yüzige tartiwalidu.■
16 Qarangghuluqta *oghrilar* öyning tamlirini kolap téshidu;
Kündüzde ular özlirini öz öyige qamap qoyidu;
Ular nurni tonumaydu.■
17 Ular üchün tang seher ölüm sayisidek tuyulidu;
Ular qap-qarangghuluqning wehimilirini dost tutidu.□
18 Ular sularning yüzidiki köpüklerdek yoqap ketsun!
Ularning yer-zémindiki nésiwisi lenet qilin'ghanki,
Shunga ulardin héchkim üzümzarliqqa yene mangmisun!□
19 Qurghaqchiliq hem tomuz issiq qar sulirinimu yep tügitidu;
Tehtisaramu oxshashla gunah qilghanlarni yep tügetsun!
20 Uni, tughqan anisimu untusun!
Qurt shölgeylirini éqitip uni yésun!
Eske héch élinmisun!
Shuning bilen heqqaniysizliq derextek késilsun!□
21 U balisi yoq tughmaslardin olja alidu,
U tul xotunlarghimu héch shepqet körsetmeydu.
22 Biraq *Xuda* Öz qudriti bilen mundaq küch-hoquqi barlarning *künini* uzartidu;
Ular hetta hayatidin ümidsizlensimu qaytidin ornidin turidu.□
23 *Xuda* yenila ularni amanliqta muqimlashturidu,
Shunga ular xatirjem bolidu;
U ularning yollirini közde tutqan emesmu?□
24 Ularning mertiwisi birdemlik östürülidu,
Andin ular yoq bolidu;
Ular ongda qaldurulidu, andin bashqa ademlerge oxshashla yighip élip kétilidu;
Ular peqetla pishqan serxil bughday bashaqliridek késilip kétidu.□
25 Bu ishlar mundaq bolmisa, qéni kim méni yalghanchi dep ispatliyalaydu.
Méning geplirimni kim quruq gep déyeleydu?».

□ **24:14** «Qatil **tang nuri kélishi bilen ornidin turup, kembegheller we miskinlerni öltüridu»** — belkim tang seherdiki ghuwaliqtin hem kishining bixestelikidin paydilinip yoshurun zerbe qilip bulap-talaydu. ■ **24:14** Zeb. 10:8, 9 ■ **24:15** Zeb. 10:10-11; Pend. 7:8, 9 ■ **24:16** Ayup 38:15; Yuh. 3:20 □ **24:17** «**Ular üchün tang seher ölüm sayisidek tuyulidu»** — yaki «Tang seher ular üchün qap-qarangghuluq bolidu». □ **24:18** «**Ular sularning yüzidiki köpüklerdek yoqap ketsun!»** — 18-20-ayetlerdiki péillarni buyruq sheklide yaki kelgüsi zaman sheklide terjime qilishqa bolidu. Shunga -18-20-ayetlerning bashqa birxil terjimisi: «Ular sularning yüzidiki köpüklerdek yoqap kétidu; ularning yer-zémindiki nésiwisi lenet qilin'ghan, shuning bilen ulardin héchkim üzümzarliqqa yene mangmaydu... qatarliq» bolidu. Biraq biz terjimimizni aldi-keynidiki ayetlerge maslashturup alduq. □ **24:20** «**Qurt shölgeylirini éqitip uni yésun!»** — yaki: «Qurt uning jorisi bolsun!». □ **24:22** «**...Ular hetta hayatidin ümidsizlensimu qaytidin ornidin turidu»** — bu ayettiki esli tékistni chüshinish sel tes. Bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **24:23** «**U ularning yollirini közde tutqan emesmu?»** — Ayup mushu yerde Xudaning yamanlarning yollirini közde tutqini bilen ularni alahide jazalimaydighanliqini, belki ularni adettikidek ölüm künige saqlaydighanliqini körsetmekchi bolushi mumkin. □ **24:24** «**Ular *, yeni yamanlar*** peqetla pishqan serxil bughday bashaqliridek késilip kétidu» — Ayup yenila, yamanlarning héch jazalanmay hayatning peyzini sürüp andin pishqan serxil bughdaydek héch azablanmay bu dunyadin kétidighanliqini körsetse kérek.

25

Bildad yene sözleydu — Xudaning ulughluqi

1 Shuxaliq Bildad jawaben mundaq dédi: —
2 «Uningda hökümranliq hem heywet bardur;
U asmanlarning qeridiki ishlarnimu tertipke salidu.□
3 Uning qoshunlirini sanap tügetkili bolamdu?
Uning nuri kimning üstige chüshmey qalar?
4 Emdi insan balisi qandaqmu Tengrining aldida heqqaniy bolalisun?
Ayal zatidin tughulghanlar qandaqmu pak bolalisun?■
5 Mana, Uning neziride hetta aymu yoruq bolmighan yerde,
Yultuzlarmu pak bolmighan yerde,■
6 Qurt bolghan insan,
Sazang bolghan adem balisi *uning aldida* qandaq bolar?». □ ■

26

Ayupning axirqi sözliri — Bildadni eyiblesh

1 Ayup *Bildadqa* jawaben mundaq dédi: —
2 «Maghdursiz kishige qaltis yardemlerni bériwetting!
Bilekliri küchsiz ademni karamet qutquzuwetting!
3 Eqli yoq kishige qaltis nesihetlerni qiliwetting!
We uninggha alamet bilimlerni namayan qiliwetting!
4 Sen zadi kimning mediti bilen bu sözlerni qilding?
Sendin chiqiwatqini kimning rohi?

Xudaning ulughluqi — Ayupning bayani

5 — «Erwahlar, yeni su astidikiler,
Shundaqla u yerde barliq turuwatqanlar tolghinip kétidu;
6 Berheq, *Xudaning* aldida tehtisaramu yépinchisiz körünidu,
Halaketningmu yapquchi yoqtur.■
7 U *yerning* shimaliy *qutupini* alem boshluqigha sozghan,
U yer *sharini* boshluq ichide muelleq qilghan;□ ■
8 U sularni qoyuq bulutliri ichige yighidu,
Bulut ularning éghirliqi bilenmu yirtilip ketmeydu.
9 U ayning yüzini yapidu,
U bulutliri bilen uni tosidu.□ ■
10 U sularning üstige chember sizip qoyghan,

□ **25:2 «U asmanlarning qeridiki ishlarnimu tertipke salidu» —** Bildadning bu sözliri belkim Sheytanning eslide Xudagha qarshiliq qilip ershte isyan kötürgenlikini, andin Xudaning Sheytanni ershtin heydiwétip, ershtiki ishlarni qaytidin tertipke keltürgenlikini körsitidu. ■ **25:4** Ayup 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16 ■ **25:5** Ayup 15:15 □ **25:6 «Sazang bolghan adem balisi uning aldida qandaq bolar?» —** dostlirining Ayupqa eng axiri bergen jawabi Bildadning bu sözliridur. Uning bayani bek qisqa bolup, «yamanlarning aqiwiti» toghrisida gep qilmaydu, peqetla Xudaning ulughluqini sözleydu. Qarighanda ular yenila Ayupning réalliqqa yüzlinidighan sözlirige jawab tapalmaydu. ■ **25:6** Ayup 4:19; Zeb. 22:6 ■ **26:6** Zeb. 139:8, 11-12; Pend. 15:11; Ibr. 4:13 □ **26:7 «U yerning shimaliy qutupini alem boshluqigha sozghan» —** ibraniy tilida: — «U shimaliy terepler alem boshluqida sozghan». Bu ibarining yerning shimalini emes, belki asmanning shimalidiki tereplerni körsitishi mumkinchilikimu bar. **«yer shari» —** eyni tékistte «yer». Biraq xéli roshenki, Ayup yer-zéminning mutleq ayrim turidighan bir jisim ikenlikidin toluq xewerdar idi. ■ **26:7** Zeb. 104:2 □ **26:9 «U ayning yüzini yapidu» —** yaki «U texti bolghan ershning yüzini yapidu». ■ **26:9** Ayup 9:8; Zeb. 104:2, 3

Buning bilen U yoruqluq hem qarangghuluqning chégrasini békitken.□ ■
11 Asmanlarning tüwrükliri tewrep kétidu,
Uning eyibini anglapla alaqzade bolup kétidu.
12 U dengizni qudriti bilen tinchlanduridu;
Öz hékmiti bilen Rahabni pare-pare qilip yanjiwétidu.□ ■
13 Uning Rohi bilen asmanlar bézelgen,
Uning qoli téz qachqan ejdihani sanjiydu. □ ■
14 Mana, bu ishlar peqet uning qilghanlirining kichikkine bir qismidur, xalas;
Uning söz-kalamidin anglawatqinimiz nahayiti pes bir shiwirlash, xalas!
Uning pütkül zor qudritining güldürmamisini bolsa kimmu chüshinelisun?!». □

27

Ayupning qaytidin öz heq-semimiylikini bayan qilishi

1 Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —
2 «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilen,
Jénimni aghritqan Hemmige Qadirning heqqi bilen qesem qilimenki,□
3 Ténimde nepes bolsila,
Tengrining bergen Rohi dimighimda tursila,
4 Lewlirimdin heqqaniysiz sözler chiqmaydu,
Tilim aldamchiliq bilen héch shiwirlimaydu!□
5 Silerningkini toghra déyish mendin yiraq tursun!
Jénim chiqqan'gha qeder durusluqumni özümdin ayrimaymen!
6 Adilliqimni ching tutuwérimen, uni qoyup bermeymen,

□ **26:10 «Buning bilen u yoruqluq hem qarangghuluqning chégrasini békitken» —** ilim-pen jehettinmu, bu sözlerning top-toghra ikenliki ispatlan'ghan. ■ **26:10** Yar. 1:9; Ayup 38:8; Zeb. 33:7; 104:5-9; Pend. 8:29; Yer. 5:22 □ **26:12 «U dengizni qudriti bilen tinchlanduridu» —** «tinchlanduridu» dégenning ikki xil terjimisi bar: — «tinchlanduridu» yaki «dolqunlitidu». Biraq «dolqunlitidu» bolsa kéyinki ayet bilen maslashmaydu. **«Rahab» —** «Rahab»ning üch xil menisi bar. 9-bab, 13-ayettiki izahatni körüng. Mushu yerde, shübhisizki, dengizdiki ashu zor, qorqunchluq haywanni körsitidu, hem shuning bilen bir waqitta u Sheytanning bir körünüshidur. Bu ayet belkim Sheytanning deslepte Xudagha qarshiliq qilip isyan kötürgenlikini, andin Xudaning uni ershtin heydep dengizgha tashlighanliqini körsitidu, shundaqla eng axirida uni bitchit qiliwétidighanliqidin bésharet qilidu. 13-ayetni hem izahatinimu körüng. ■ **26:12** Yesh. 51:15 □ **26:13 «téz qachqan ejdiha —** yaki «yorghilima ejdiha». **«téz qachqan ejdiha» —** belkim yuqiriqi «léwiatan»ni (9-izahatni körüng) yaki Sheytanning özini körsitidu. Eger ikkinchi menisi toghra bolsa, bu Tewrattiki «Yaritilish» 3-babtiki bésharet bilen oxshaydu. Démek, axirda Xuda Öz Mesihi arqiliq Sheytanni pütünley meghlub qilidu. Bezi alimlar: «U Öz qoli bilen «ejdiha yultuz türkümi»ni yasighan» depmu terjime qilidu. ■ **26:13** Zeb. 33:6 □ **26:14 «Bu ishlar peqet uning qilghanlirining kichikkine bir qismidur, xalas» —** ibraniy tilida «Bu ishlar peqet uning yollirining eng chétidiki burjiki, xalas». **«Uning pütkül zor qudritining güldürmamisini bolsa kimmu chüshinelisun?!» —** Ayupning bu üch dosti Xuda hemmidin ulugh we aliy bolghanliqi üchün Uninggha yéqinlishish mumkin emes, dep qaraydu. Biraq Ayup üchün (gumanliq nuqtiinezerdin emes, étiqadning nuqtiineziridin sözligen waqitlarda) Xudaning ulughluqi Uning insanni paklap Özige yéqinlashturush imkaniyitini yaritip béridu. Shunga u Xudaning ulughluqidin shadlinidu. □ **27:2 «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilen...» —** Ayupning mushu yerde «(Xuda) méning heqqimni tartiwalghan» dégini belkim Xudaning héch sewebni körsetmey uni jazalap, uningdin «adaletke bolghan heqqi»ni yaki uning bu ishlar toghruluq «dewalishish» pursitini «tartiwalghan»liqini körsitidu. □ **27:4 «Méning heqqimni tartiwalghan Tengrining hayati bilen, jénimni aghritqan Hemmige Qadirning heqqi bilen qesem qilimenki, ... lewlirim... tilim aldamchiliq bilen héch shiwirlimaydu!» —** bu qesem (2-4-ayet) belkim pütkül muqeddes kitab ichide eng ajayib, eng ghelite qesem hésablinishi mumkin. U Xuda heqqimni tartiwalghan hem jénimni aghritqan dégini bilen, yenila Xudaning heqqide qesem ichidu. Körünüshte chong ziddiyet bardek qilsimu, biraq uning herbir sözining tégide uning chongqur étiqadi ipadilinip turidu.

Wijdanim yashighan héchbir künümde méni eyiblimisun!□
7 Méning düshminim rezillerge oxshash bolsun,
Manga qarshi chiqqanlar heqqaniysiz dep qaralsun.□
8 Chünki Tengri iplas ademni üzüp tashlighanda,
Uning jénini alghanda,
Uning yene néme ümidi qalar?■
9 Balayi'apet uni bésip chüshkende,
Tengri uning nale-peryadini anglamdu?■
10 U Hemmige Qadirdin söyünemdu?
U herdaim Tengrige iltija qilalamdu?□
11 Men Tengrining qolining qilghanliri toghrisida silerge melumat bérey;
Hemmige Qadirda néme barliqini yoshurup yürmeymen.
12 Mana siler alliburun bularni körüp chiqtinglar;
Siler némishqa ashundaq pütünley quruq xiyalliq bolup qaldinglar?
13 Rezil ademlerning Tengri békitken aqiwiti shundaqki,
Zorawanlarning Hemmige Qadirdin alidighan nésiwisi shundaqki: —■
14 Uning baliliri köpeyse, qilichlinish üchünla köpiyidu;
Uning perzentlirining néni yétishmeydu.□ ■
15 Uning özidin kéyin qalghan ademliri ölüm bilen biwasite depne qilinidu,
Buning bilen qalghan tul xotunliri matem tutmaydu.□ ■
16 U kümüshlerni topa-changdek yighip döwilisimu,

□ **27:6 «... Wijdanim yashighan héchbir künümde méni eyiblimisun!»** — 5- hem 6-ayettiki bayanlarning ikki menisi bar: — birinchidin, meyli yamanlarning yolliri awatlashqan bolsimu, Ayup durus, diyanetlik bolushqa intilishini hergiz tashlimaydu; ikkinchidin, uning qarishiche «Hemme gunahini Xudagha étirap qilip towa qilish bilen öz wijdanimgha xilapliq héch ish qalmidi; eger shundaq qilmighan bolsam, yalghan éytattim» dégen idiyisini ipadileydu. □ **27:7 «Manga qarshi chiqqanlar heqqaniysiz dep qaralsun»** — Ayup «Méni heqqaniysiz dégüchiler (Xuda adil bolsa) özliri heqqaniysiz dep qarilishi kérek» dep tileydu. Kona qanunlargha asasen, birsi bashqa birawgha yalghandin jinayet chaplisa, yalghanliqi ispatlinishi bilen u del shu jinayetke tégishlik jaza bilen jazalinishi kérek idi. Xuda Ayupni heqqaniy dep ispatlisa, üch dostining gunahi bar dégenlik. Shuning üchün bu söz hem uning bir tiliki hem dostlirigha bolghan semimiy agahlandurushi bolup qalidu. ■ **27:8** Mat. 16:26; Luqa 12:20 ■ **27:9** Ayup 35:12; Zeb. 18:41; 66:18; 109:7; Pend. 1:28; 28:9; Yesh. 1:15; 16:12; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4; Yuh. 9:31; Yaq. 4:3 □ **27:10 «*Rezil adem*** Hemmige Qadirdin söyünemdu? U herdaim Tengrige iltija qilalamdu?» — Ayupqa nisbeten Xudaning uning qéshida hazir bolghanliqi, uning Xuda bilen alaqide bolushi uning hayatidiki eng bextlik ishtur. Bu bayanida u yamanlarda undaq xushalliqning yoqluqini, mundaqlarning Xudagha iltija qilalmaydighanliqini bayqighanliqini ayan qilidu. Diqqet qilishimizgha erziyduki, Ayup nurghun qétim Xudagha iltija qilip sözleydu, bashqilargha söz qilishtin toxtap turup Xudagha biwasite gep qilidu. Biraq uning üch dosti (hem axirida sözligen Élixu) bir qétimmu Xudagha biwasite sözlimeydu. ■ **27:13** Ayup 20:29 □ **27:14 «*Rezil ademning*** baliliri köpeyse, qilichlinish üchünla köpiyidu; uning perzentlirining néni yétishmeydu» — Ayupning yamanlarning aqiwitini teswirligen hem shundaqla dostlirining sözige sel qoshulghandek pozitsiyisini bildürgen bu bayani uning bayanliri ichide chüshinishke eng tes bolghan bayanlardur. Chünki bu sözlerning menisi éniq bolghini bilen, uning ilgiriki dégenlirige qarimuqarshi bolup chiqidu. Ilgiri u: «Yamanlar jazalanmasliqining sewebi néme? Némishqa shunche köp reziller héch jazalanmay miskinlerni xalighanche ézidu? Bezide yamanlar péshkellikke uchraydu, biraq gunahsizlarmu oxshashla uchraydu; héchqandaq tertipni bayqighili bolmaydu» — dégendek sözlerni qilghanidi. Mana bu bayanlarda «Uning baliliri köpeyse, qilichlinish üchünla köpiyidu; uning perzentlirining néni yétishmeydu...» dégen sözler éytilidu. Bu zadi qandaq gep? Biz bu mesilige nisbeten shundaq qaraymizki, Ayupning réalliqqa yüzlinishtiki jüriti mushu yerde öz-özige teselli bérish üchün sel ajizliq qilghan bolushi mumkin. Biz «qoshumche söz»imizde bu ish toghruluq yene azraq toxtilimiz. ■ **27:14** Qan. 28:41; Hosh. 9:13 □ **27:15 «Qalghan ademliri ölüm bilen biwasite depne qilinidu»** — «ölüm» mushu yerde belkim birxil waba yaki birxil éghir késelni körsitidu. **«biwasite depne qilinidu»** — démek, héchqandaq daghdughisiz tézdin depne qilinidu. Belkim yuqumluq késel yaki waba bilen ölgen bolsa kérek. **«...qalghan tul xotunliri matem tutmaydu»** — belkim balayi'apet ulargha yéqinlishishi bilen yaki oxshash seweb bilen resmiy matem tutushqa ülgürelmeydu. Buningdin körüwélishqa boliduki, Ayupning peqet bir ayali bar idi hem «bir er, bir xotunluq» bolushni quwwetligen (29-babnimu körüng). Uning déyishiche, yamanlar köp xotunluq bolushi mumkin. ■ **27:15** Zeb. 78:64

Kiyim-kécheklerni laydek köp yighsimu,
17 Bularning hemmisini teyyarlisimu,
Biraq kiyimlerni heqqaniylar kiyidu;
Bigunahlarmu kümüshlerni bölüshidu.■
18 Uning yasighan öyi perwanining ghozisidek,
Üzümzarning közetchisi özige salghan kepidek bosh bolidu.
19 U bay bolup yétip dem alghini bilen,
Biraq eng axirqi qétim kéliduki,
Közini achqanda, emdi tügeshtim deydu.■
20 Wehimiler kelkündek béshigha kélidu;
Kechte qara quyun uni changgiligha alidu.□ ■
21 Sherq shamili uni uchurup kétidu;
Shiddet bilen uni ornidin élip yiraqqa étip tashlaydu.□
22 Boran uni héch ayimay, béshigha urulidu;
U uning changgilidin qutulush üchün he dep urunidu;
23 Biraq *shamal* uninggha qarap chawak chalidu,
Uni ornidin «ush-ush» qilip qoghliwétidu».□

28

Danaliqni izdesh

1 — «Shübhisizki, kümüsh tépilidighan kanlar bar,
Altunning tawlinidighan öz orni bardur;□
2 Tömür bolsa yer astidin qéziwélinidu,
Mis bolsa tashtin éritilip élinidu.
3 Insanlar *yer astidiki* qarangghuluqqa chek qoyidu;
U yer qerigiche charlap yürüp,
Qarangghuluqqa tewe, ölümning sayiside turghan tashlarni izdeydu.□
4 U yer yüzidikilerdin yiraq jayda tik bolghan quduqni kolaydu;
Mana shundaq adem ayagh basmaydighan, untulghan yerlerde ular arghamchini tutup boshluqta pulanglap yüridu,
Kishilerdin yiraqta ésilip turidu.
5 Ashliq chiqidighan yer,

■ **27:17** Pend. 28:8; Top. 2:26 ■ **27:19** Zeb. 49:16-20 □ **27:20 «Kechte qara quyun uni changgiligha alidu»** — Ayupning «qara quyun»ni tilgha élishi shundaq bir qara quyunning yiraqtin kéliwatqanliqini puritidu. 38-babta bu qara quyun ularning üstige chüshidu. ■ **27:20** Ayup 15:21; 18:11 □ **27:21 «Sherq shamili uni uchurup kétidu»** — Pelestinde «sherq shamili» ewjige chiqqan waqtida intayin qorqunchluq, esheddiy bolup pütün derexlernimu yulup yiraqlargha tashliwételeydu. □ **27:23 «Biraq shamal ... uni ornidin «ush-ush» qilip qoghliwétidu»** — «ush-ush qilish» mesxire qilishni bildüridu. □ **28:1 «Altunning tawlinidighan öz orni bardur»** — yaki «altunning chayqilidighan öz orni bardur». Danaliq tewsiye qilin'ghan 28-babtiki bu güzel shéirni bezi alimlar Ayupning öz sözi emes, belki kitabning yazghuchisi tékistke qisturup qoshqan bir shéir, dep qaraydu. Buning meqsiti, oqurmenlerning heqiqiy danaliqni tehlil qilishigha yardem bolsun dégen süpette shéirni otturigha qoyghan. Biz bu pikirge qayil bolduq. Bu pikirge bir ispat, 29-bab: — «Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —» dégen sözler bilen bashlinidu, qarighanda 27:23-ayet bilen baghliq. Bashqa alimlar bu bayanlar Ayupning öz aghzidin chiqqan bayanlardur, «1-ayetning «shübhisizki» (yaki «chünki») dégen baghlighuchi bilen bashlinishi buninggha ispat bolalaydu», dép qaraydu. Qaysi pikir toghra bolushidin qet'iynezer, bu babtiki heqiqetler shübhisizki Ayupning étiqadining hem u muyesser bolghan wehiylirining tégi hem uli bolghanidi. Kéyin biz mezkur kitabni yazghuchining kim ikenliki toghruluq chüshenche bérimiz. □ **28:3 «Insanlar yer astidiki qarangghuluqqa chek qoyidu»** — démek, insanlar yaqutlarni izdeshte yer astidiki qarangghuluqni chiraghlar bilen yorutidu; 4-5-ayetlerde ularning arghamchilargha ésilip yer astigha chüshüp xeterge tewekkül qilghanliqi teswirlinidu.

Tekti kolan'ghanda bolsayalqundek körünidu;
6 Yerdiki tashlar arisidin kök yaqutlar chiqidu,
Uningda altun rudisimu bardur.
7 U yolni héchqandaq alghur qush bilmeydu,
Hetta sarning közimu uninggha yetmigen.
8 Hakawur yirtquchlarmu u yerni héch dessep baqmighan,
Esheddiy shirmu u jaydin héchqachan ötüp baqmighan.
9 Insan balisi qolini chaqmaq téshining üstige tegküzidu,
U taghlarni yiltizidin qomuriwétidu.
10 Tashlar arisidin u qanallarni chapidu;
Shundaq qilip uning közi herxil qimmetlik nersilerni köridu;□
11 Yer astidiki éqinlarni téship ketmisun dep ularni tosuwalidu;
Yoshurun nersilerni u ashkarilaydu.□
12 Biraq danaliq nedin tépilar?
Yorutulushning makani nedidu?
13 Insan baliliri uning qimmetliklikini héch bilmes,
U tiriklerning zéminidin tépilmas.
14 *Yer* tégi: «Mende emes» deydu,
Déngiz bolsa: «Men bilenmu bille emestur» deydu.■
15 Danaliqni sap altun bilen sétiwalghili bolmaydu,
Kümüshnimu uning bilen bir tarazida tartqili bolmas.■
16 Hetta Ofirda chiqidighan altun, aq héqiq yaki kök yaqut bilenmu bir tarazida tartqili bolmaydu.□
17 Altun we xrustalnimu uning bilen sélishturghili bolmaydu,
Ésil altun qacha-quchilar uning bilen héch almashturulmas.
18 U ünche-marjan, xrustalni ademning ésidin chiqiridu;
Danaliqni élish qizil yaqutlarni élishtin ewzeldur.
19 Éfiopiyediki sériq yaqut uninggha yetmes,
Sériq altunmu uning bilen beslishelmeydu.
20 Undaqta, danaliq nedin tépilidu?
Yorutulushning makani nedidu?■
21 Chünki u barliq hayat igilirining közidin yoshurulghan,
Asmandiki uchar-qanatlardinmu yoshurun turidu.
22 Halaket we ölüm peqetla: «Uning shöhritidin xewer alduq» deydu.■
23 Uning mangghan yolini chüshinidighan,
Turidighan yérini bilidighan peqetla bir Xudadur.
24 Chünki Uning közi yerning qerigiche yétidu,
U asmanning astidiki barliq nersilerni köridu.
25 U shamallarning küchini tarazigha salghanda,
Dunyaning sulirini ölchigende,■
26 Yamghurlargha qanuniyet chüshürginide,
Güldürmamining chaqmiqigha yolini békitkinide,
27 U chaghda U danaliqqa qarap uni bayan qilghan;
Uni nemune qilip belgiligen;

□ **28:10 «Tashlar arisidin u qanallarni chapidu»** — bu qanallar belkim yer astidiki suni tonillardin chiqirish üchün kolan'ghan. □ **28:11 «Yer astidiki éqinlarni téship ketmisun dep ularni tosuwalidu»** — bashqa birxil terjimisi: «U éqinlarning menbilirini izdep tapidu». ■ **28:14** Ayup 28:22 ■ **28:15** Pend. 3:14; 8:11, 19; 16:16 □ **28:16 «Ofirda chiqidighan altun»** — Ofir dégen yerdiki altun nahayiti sap idi. ■ **28:20** Ayup 28:12 ■ **28:22** Ayup 28:14 ■ **28:25** Pend. 8:29

Shundaq, U uning bash-ayighigha qarap chiqip,□
28 Insan'gha: «Mana, Rebdin qorqush danaliqtur;
Yamanliqtin yiraqlishish yorutulushtur» — dégen». □ ■

29

Ilgiriki bextlik künlerni eslesh

1 Ayup bayanini dawamlashturup mundaq dédi: —
2 «Ah, ehwalim ilgiriki aylardikidek bolsidi,
Tengri mendin xewer alghan künlerdikidek bolsidi!□
3 U chaghda Uning chirighi béshimgha nur chachqan,
Uning yoruqluqi bilen qarangghuluqtin ötüp ketken bolattim!
4 Bu ishlar men qiran waqtimda,
Yeni Tengri chédirimda manga sirdash *dost* bolghan waqitta bolghanidi!□
5 Hemmige Qadir men bilen bille bolghan,
Méning yash balilirim etrapimda bolghan;
6 Méning basqan qedemlirim sériq maygha chömülgen;
Yénimdiki tash men üchün zeytun may deryasi bolup aqqan;□
7 Sheher derwazisigha chiqqan waqtimda,
Keng meydanda ornum teyyarlan'ghanda,□
8 Yashlar méni körüpla eyminip özlirini chetke alatti,
Qérilar bolsa ornidin turatti,
9 Shahzadilermu geptin toxtap,
Qoli bilen aghzini étiwalatti.
10 Aqsöngeklermu tinchlinip,
Tilini tangliyigha chapliwalatti.
11 Qulaq sözümni anglisila, manga bext tileytti,
Köz méni körsila manga yaxshi guwahliq béretti.
12 Chünki men manga himaye bol dep yélin'ghan ézilgüchilerni,
Panahsiz qalghan yétim-yésirlarnimu qutquzup turattim.■
13 Halak bolay dégen kishi manga bext tileytti;
Men tul xotunning könglini shadlandurup naxsha yangratquzattim.
14 Men heqqaniyliqni ton qilip kiyiwaldim,
U méni öz gewdisi qildi.
Adaletlikim manga yépincha hem selle bolghan.■

□ **28:27 «U chaghda *Xuda*** danaliqqa qarap uni bayan qilghan» — buning menisi belkim Xudaning dunyaning yaritilishi arqiliq danaliqni bayan qilghanliqini öz ichige alidu. □ **28:28 «Mana, Rebdin qorqush danaliqtur; yamanliqtin yiraqlishish yorutulushtur»** — bu babtiki sözler insan balilirining yer astida ésil tashlarni izdishini tenqid qilghan emes, belki ularning u ishta ishletken parasitige hem jüritige qayil bolghan. Biraq meyli ademning qanche parasiti, qanche jüriti bolsun, özining bu xususiyetlirigila tayansa danaliqqa érishmeydu; peqetla Reb Perwerdigardin eyminishke bashlisila, danaliqqa érishishkimu bashlaydu; yamanliqtin towa qilip yiraqlashsila, yorutulushqa bashlaydu. Bu shübhisizki, Ayupning étiqadining hem u muyesser bolghan wehiylirining tégi hem uli bolghanidi. ■ **28:28** Zeb. 111:10; Pend. 1:7; 9:10 □ **29:2 «Ah, ehwalim ilgiriki aylardikidek bolsidi!»** — bu bayan'gha qarighanda, Ayupni balayi'apet basqanliqigha birnechche ay bolghanidi. □ **29:4 «... qiran waqtimda, yeni Tengri chédirimda manga sirdash dost bolghan waqitta bolghanidi!»** — éniq turuptuki, Ayup esli Xuda bilen yéqin dostluqta ötkenidi. Héchqandaq gumanimiz yoqki, bu dostluqning sézimidin mehrum bolush uninggha nisbeten eng azabliq ish boldi. □ **29:6 «... Yénimdiki tash men üchün zeytun may deryasi bolup aqqan»** — bu ayette körsitilgini Ayupning ilgiri intayin bay halini teswirleydu. □ **29:7 «Keng meydanda ornum teyyarlan'ghanda»** — sheherning (chong) derwazisi yaki uning aldidiki meydan bolsa sheherning aqsaqalliri hem qaziliri yighilidighan, dewalarni anglaydighan jay idi. ■ **29:12** Zeb. 72:12-14; Pend. 21:13 ■ **29:14** Yesh. 59:17; Ef. 6:10-17; 1Tés. 5:8

15 Men korgha köz bolattim,
Tokurgha put bolattim.
16 Yoqsullargha ata bolattim,
Manga natonush kishining dewasinimu tekshürüp chiqattim.□
17 Men adaletsizning hinggayghan chishlirini chéqip tashlayttim,
Oljisini chishliridin élip kétettim.□
18 Hem: «Méning künlirim qumdek köp bolup,
Öz uwamda rahet ichide ölimen» deyttim;
19 Hem: «Yiltizim sularghiche tartilip baridu,
Shebnem pütün kéchiche shéximgha chapliship yatidu;
20 Shöhritim herdaim mende yéngilinip turidu,
Qolumdiki oqyayim herdaim yéngi bolup turidu» deyttim.□
21 Ademler manga qulaq salatti, kütüp turatti;
Nesihetlirini anglay dep süküt ichide turatti.
22 Men gep qilghandin kéyin ular qayta gep qilmaytti,
Sözlirim ularning üstige shebnem bolup chüshetti.
23 Ular yamghurlarni kütkendek méni kütetti,
Kishiler *waqtida yaghqan* «kéyinki yamghur»ni qarshi alghandek sözlirimni aghzini échip ichetti!□
24 Ümidsizlen'ginide men ulargha qarap külümsireyttim,
Yüzümdiki nurni ular yerge chüshurmeytti.□
25 Men ulargha yolini tallap körsitip bérettim,
Ularning arisida kattiwash bolup olturattim,
Qoshunliri arisida turghan padishahdek yashayttim,
Biraq buning bilen matem tutidighanlargha teselli yetküzgüchimu bolattim». □

30

Hazirqi bextsiz künler

1 — «Biraq hazir bolsa, yashlar méni mazaq qilidu,
Ularning dadilirini hetta padamni baqidighan itlar bilen bille ishleshke yol qoyushnimu yaman körettim.
2 Ularning maghduri ketkendin kéyin,
Qolidiki küch manga néme payda yetküzelisun?

□ **29:16 «Manga natonush kishining dewasinimu tekshürüp chiqattim»** — Ayupning bu aditi nahayiti az uchraydighan pezilet bolup, Ayupning intayin aliyjanab ikenlikini ispatlaydu. Uning mana mushundaq ishliri tüpeylidinmu nurghun düshmenliri peyda bolghan bolushi mumkin. □ **29:17 «Men adaletsizning hinggayghan chishlirini chéqip tashlayttim, oljisini chishliridin élip kétettim»** — Ayupning peziliti hergiz xiyalpereslerning chirayliq nezeriyiliri emes. □ **29:20 «Qolumdiki oqyayim herdaim yéngi bolup turidu» deyttim»** — «oqya» mushu yerde belkim adilliq üchün küresh qilidighan öz baturliqining, jüritining simwoli bolushi mumkin. □ **29:23 «kéyinki yamghur»** — Pelestinde 3-ayda yaghidu. U etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. □ **29:24 «Ümidsizlen'ginide men ulargha qarap külümsireyttim, yüzümdiki nurni ular yerge chüshurmeytti»** — esli tékistni chüshinish sel tes. Belkim uning menisi: «Méning ulargha ümid yetküzidighan yüzümning nuri meghlup bolghan emes» — démek, men ulargha bergen ümid yoqqa chiqqan emes, démekchi. Bashqa bir xil terjimisi: «Méning yüz nurum ulargha chéchilishi bilenla ular qayta ümidsizlenmidi». Ikki xil terjimining menisi bir-birige yéqin. Bashqa xil terjimilirimu uchrishi mumkin. □ **29:25 «Men ulargha yolini tallap körsitip bérettim...»** — bashqa birxil terjimisi: «Men ulargha hakim bolushqa tallan'ghanidim; ...». **«...Ularning arisida ... qoshunliri arisida turghan padishahdek yashayttim, biraq buning bilen matem tutidighanlargha teselli yetküzgüchimu bolattim»** — gerche uning mertiwisi bek yuqiri bolsimu, u héchqachan hakawurluq qilmighanidi, eksiche péshkellikke uchrighichilargha teselli hem yardemlerni bérip turatti.

3 Yoqsuzluq hem achliqtin yiglep ketken,
Ular uzundin buyan chölderep ketken desht-bayawanda quruq yerni ghajaydu.
4 Ular emen-shiwaqni chatqallar arisidin yulidu,
Shumbuyining yiltizlirinimu térip özlirige nan qilidu.
5 Ular el-yurtlardin heydiwétilgen bolidu,
Kishiler ularni körüpla oghrini körgendek warqirap tillaydu.
6 Shuning bilen ular sürlük jilghilarda qonup,
Tashlar arisida, gharlar ichide yashashqa mejbur bolidu.
7 Chatqalliq arisida ular hangrap kétidu,
Tikenler astida ular dügdiyip olturishidu;
8 Nadanlarning, nam-abruyisizlarning baliliri,
Ular zémindin sürtoqay heydiwétilgen.
9 Men hazir bolsam bularning hejwiy naxshisi,
Hetta söz-chöchikining destiki bolup qaldim!■
10 Ular mendin nepretlinip,
Mendin yiraq turup,
Yüzümge tükürüshtinmu yanmaydu.■
11 Chünki *Xuda* méning hayat rishtimni üzüp, méni japagha chömdürgen,
Shuning bilen shu ademler aldimda tizginlirini éliwetken.
12 Ong yénimda bir top chüprende yashlar ornidin turup,
Ular putumni turghan yéridin ittiriwetmekchi,
Ular sépilimgha hujum pelempeylirini kötürüp turidu;□
13 Ular yolumni buzuwétidu,
Ularning héch yölenchüki bolmisimu,
Halakitimni ilgiri sürmekte.
14 Ular sépilning keng bösük jayidin bösüp kirgendek kirishidu;
Weyranilikimdin paydilinip chong tashlardek domilap kirishidu.□
15 Wehimiler burulup méni öz nishani qilghan;
Shuning bilen hörmitim shamal ötüp yoq bolghandek heydiwétildi,
Awatchiliqimmu bulut ötüp ketkendek ötüp ketti.
16 Hazir bolsa jénim qachidin tökülüp ketkendek;
Azabliq künler méni tutuwaldi.
17 Kéchiler bolsa, manga söngeklirimgiche sanjimaqta;
Aghriqlirim méni chishlep dem almaydu.
18 *Aghriqlar* zor küchi bilen manga kiyim-kéchikimdek boldi;
Ular könglikimning yaqisidek manga chaplishiwaldi.□
19 Xuda méni sazliqqa tashliwetken,
Men topa-changgha we külge oxshash bolup qaldim.
20 Men Sanga nale-peryad kötürmektimen,
Biraq Sen manga jawab bermeysen;

■ **30:9** Ayup 17:6; Zeb. 69:11-12; Yigh. 3:14, 63 ■ **30:10** Ayup 19:19 □ **30:12** **«Ong yénimda bir top chüprende yashlar ornidin turup...» —** bu yashlar belkim yuqirida déyilgen miskinlerdin bashqa bir top kishiler bolushi mumkin. □ **30:14** **«Ular *, yeni ashu yashlar*** sépilning keng bösük jayidin bösüp kirgendek kirishidu... chong tashlardek domilap kirishidu» — eger (biz 2-babta izahat qilghinimizdek) Ayup sheher sirtidiki chong kül döwiside olturghan bolsa, u mundaq yashlarning mazaq qilishidin héch qoghdighuchisiz qalidu. Buningdin bashqa yashlar belkim uning hazirqi ajizliqidin paydilinip, u eslide bir terep qilghan ishlarni hazir öz menpeitige buraydu. □ **30:18** **«Aghriqlar zor küchi bilen manga kiyim-kéchikimdek boldi; ular könglikimning yaqisidek manga chaplishiwaldi» —** bashqa bir xil terjimisi: — «Zor küch bilen kiyim-kéchikim makchiyip ketti; manga könglekning yaqisi chapliship ketti», esli tékistni chüshinish sel tes. Yene bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda) zor küch bilen kiyim-kéchikimni tutuwaldi; u manga könglikimning yaqisi chaplashqandek méni baghlap qoydi».

Men ornumdin tursam, Sen peqetla manga qarapla qoyisen.
21 Sen özgirip manga bir zalim boldung;
Qolungning küchi bilen manga zerbe qiliwatisen;
22 Sen méni kötürüp Shamalgha mindürgensen;
Boran-chapqunda teelluqatimni yoq qiliwetkensen.□
23 Chünki Sen méni axirida ölümge,
Yeni barliq hayat igilirining «yighilish öyi»ge keltüriwatisen.■
24 U halak qilghan waqtida kishiler nale-peryad kötürsimu,
U qolini uzatqanda, duaning derweqe héchqandaq netijisi yoq;□
25 Men künliri tes kishi üchün yighlap *dua qilghan* emesmu?
Namratlar üchün jénim azablanmidimu?□ ■
26 Men özüm yaxshiliq kütüp yürginim bilen, yamanliq kélip qaldi;
Nur kütkinim bilen, qarangghuluq keldi.
27 Ichim qazandek qaynap, aramliq tapmaywatidu;
Azabliq künler manga yüzlendi.□
28 Men quyash nurini körmeymu qaridap yürmektimen;
Xalayiq arisida men ornumdin turup, nale-peryad kötürimen.□
29 Men chilbörilerge qérindash bolup qaldim,
Huwqushlarning hemrahi boldum.□ ■
30 Térem qariyip mendin ajrap kétiwatidu,
Söngeklirim qiziqtin köyüp kétiwatidu. ■
31 Chiltarimdin matem mersiyesi chiqidu,
Néyimning awazi haza tutquchilarning yighisigha aylinip qaldi». □

31

Özini aqlash üchün qesem ichish

1 «Men közüm bilen ehdileshken;
Shuning üchün men qandaqmu qizlargha hewes qilip köz tashlap yürey?□
2 Undaq qilsam üstümdiki Tengridin alidighan nésiwem néme bolar?

□ **30:22 «Sen méni kötürüp Shamalgha mindürgensen; boran-chapqunda teelluqatimni yoq qiliwetkensen»** — oylaymizki, qara quyun asta-asta ulargha yéqinlishiwatidu. ■ **30:23** Ibr. 9:27 □ **30:24 «U halak qilghan waqtida kishiler nale-peryad kötürsimu, U qolini uzatqanda, duaning derweqe héchqandaq netijisi yoq»** — bu jümlini üch xil terjime qilishqa bolidu. Birinchisi, yuqiriqi terjime. Ikkinchisi bolsa, «Shübhisizki adem derd-elemdin nale-peryad kötürginide, weyran qilin'ghan kishige kim qol tegküzüp ziyankeshlik qilidu?». Üchinchi xil terjimisi «Adem yiqilip kétiwatqinida qolini midirlitip qoymamdu? U halak bolay déginide nale-peryad kötürüshke bolmamdu?». Esli ibraniyche tékistni chüshinish sel tes. □ **30:25 «Men künliri tes kishi üchün yighlap dua qilghan emesmu? Namratlar üchün jénim azablanmidimu?»** — emdi kim Ayup üchün yighlaydu? Néme térisang shuni orisen, dégen gep toghrimu? ■ **30:25** Zeb. 35:13,14; Rim. 12:15 □ **30:27 «Ichim qazandek qaynap, aramliq tapmaywatidu; azabliq künler manga yüzlendi»** — uning aldida héch ümid qalmighandek qilatti. □ **30:28 «Men quyash nurini körmeymu qaridap yürmektimen»** — buning ikki menisi bar: (1) Ayupning téni késeldin qaridap ketti; (2) u özi ailisidikiler üchün matem tutup qara kiyim kiygen. Bu ikki ehwal teng bolushi mumkin. □ **30:29 «Huwqushlarning...»** — yaki «tögiqushlarning...». **«Men chilbörilerge qérindash bolup qaldim, huwqushlarning hemrahi boldum»** — chilböriler hem huwqushlar chöl-bayawanlarda Ayuptek yigane yashaydu; ikkilisi Ayuptek nahayiti mungluq nale-peryad kötüridu. ■ **30:29** Ayup 17:14; Zeb. 102:6; Mik. 1:8 ■ **30:30** Zeb. 119:83; Yigh. 4:8; 5:10 □ **30:31 «Néyimning...»** — yeni, «Méning «ney»imning...» □ **31:1 «Men közüm bilen ehdileshken; shuning üchün men qandaqmu qizlargha hewes qilip köz tashlap yürey?»** — mana biz bu yerdin Ayupning özining birdin bir hemriyi bolghan ayaligha sadiq bolup ötkenlikini körüwalalaymiz. U öz ayaligha peqet sirttin qarighandila emes, belki chin yürikidin sadaqetmen idi. U bu babta nishan qilghan pezilet, Mesih Eysa Injilda telep qilghan peziletke nahayiti yéqin kélidu (yeni, ademning qelb-oylirini bashquridighan heqqaniyliq hem méhir-muhebbet). Injil, «Matta» 5-7-babni körüng.

Hemmige qadirdin alidighan mirasim néme bolar?
3 Bu gunahning netijisi heqqaniysizlargha bala-qaza emesmu?
Qebihlik qilghanlargha külpet emesmu?
4 U méning yollirimni körüp turidu emesmu?
Herbir qedemlirimni sanap turidu emesmu?■
5 Eger saxtiliqqa hemrah bolup mangghan bolsam'idi!
Eger putum aldamchiliq bilen bille bolushqa aldirighan bolsa,
6 (Men adilliq mizanigha qoyulghan bolsam'idi!
Undaqta Tengri eyibsizlikimdin xewer alalaytti!)
7 Eger qedimim yoldin chiqqan bolsa, könglüm közümge egiship mangghan bolsa,
Eger qolumgha herqandaq dagh chaplashqan bolsa,
8 Undaqta men térighanni bashqa birsi yésun!
Bixlirim yulunup tashliwétilsun!□
9 Eger qelbim melum bir ayaldin azdurulghan bolsa,
Shu niyette qoshnamning ishik aldida paylap turghan bolsam,■
10 Öz ayalim bashqilarning tügminini tartidighan kün'ge qalsun,
Bashqilar uni ayaq asti qilsun.□
11 Chünki bu esheddiy nomusluq gunahtur;
U soraqchilar teripidin jazalinishi kérektur.
12 *Bu gunah* bolsa ademni halak qilghuchi ottur;
U méning barliq tapqanlirimni yulup alghan bolatti.
13 Eger qulumning yaki dédikimning manga qarita erzi bolghan bolsa,
Ularning dewasini közümge ilmighan bolsam,
14 Undaqta Tengri méni soraqqa tartishqa ornidin turghanda qandaq qilimen?
Eger U mendin soal-soraq alimen dep kelse,
Men Uninggha qandaq jawab bérimen?■
15 Méni baliyatquda apiride qilghuchi ularnimu apiride qilghan emesmu.
Men bilen u ikkimizni anilirimizning baliyatqusida töreldürgüchi bir emesmu?■
16 Eger miskinlerni öz arzu-ümidliridin tosqan bolsam,
Eger tul xotunning köz nurini qarangghulashturghan bolsam,
17 Yaki özümning bir chishlem nénimni yalghuz yégen bolsam,
Uni yétim-yésir bilen bille yémigen bolsam
18 (Emeliyette yash waqtimdin tartip oghli ata bilen bille bolghandek umu men bilen bille turghanidi,
Apamning qorsiqidin chiqqandin tartipla tul xotunning yölenchüki bolup keldim),
19 Eger kiyim-kéchek kemlikidin halak bolay dégen birige,
Yaki chapansiz bir yoqsulgha qarap olturghan bolsam,
20 Eger uning belliri *kiyimsiz qélip* manga bext tilimigen bolsa,
Eger u qozilirimning yungida issinmighan bolsa,
21 Eger sheher derwazisi aldida «*Höküm chiqarghanlar arisida* méning yölenchüküm bar» dep,
Yétim-yésirlargha ziyankeshlik qilishqa qol kötürgen bolsam,
22 Undaqta mürem taghiqidin ajrilip chüshsun!
Bilikim ügisidin sunup ketsun!
23 Chünki Tengri chüshürgen balayi'apet méni qorqunchqa salmaqta idi,
Uning heywitidin undaq ishlarni qet'iy qilalmayttim.

■ **31:4** 2Tar. 16:9; Ayup 34:21; Pend. 5:21; 15:3; Yer. 32:19 □ **31:8** **«Bixlirim yulunup tashliwétilsun!»** — «bixlirim» dégen sözning «balilirim» dégen köchme menisimu bar. ■ **31:9** Ayup 24:15; Pend. 7:25 □ **31:10** **«Öz ayalim bashqilarning tügminini tartidighan kün'ge qalsun»** — bashqa bir xil terjimisi: «Ayalim bashqa birsi bilen bille bolsun». ■ **31:14** Zeb. 44:20-21 ■ **31:15** Ayup 34:19; Pend. 14:31; 17:5

24 Eger altun'gha ishinip uni öz tayanchim qilghan bolsam,
Yaki sap altun'gha: «Yölenchükümsen!» dégen bolsam,■
25 Eger bayliqlirim zor bolghanliqidin,
Yaki qolum alghan gheniymettin shadlinip ketken bolsam,■
26 Eger men quyashning julasini chachqanliqini körüp,
Yaki ayning aydingda mangghanliqini körüp,■
27 Könglüm astirtin azdurulghan bolsa,
Shundaqla *bulargha choqunup* aghzim qolumni söygen bolsa,
28 Bumu soraqchi aldida gunah dep hésablinatti,
Chünki shundaq qilghan bolsam men yuqirida turghuchi Tengrige wapasizliq qilghan bolattim.
29 Eger manga nepretlen'gen kishining halakitige qarighinimda shadlinip ketken bolsam,
Béshigha külpet chüshkenlikidin xushal bolghan bolsam —■
30 (Emeliyette u tügeshsun dep qarghap, uning ölümini tilep aghzimni gunah ötküzüshke yol qoymighanmen)■
31 Eger chédirimdikiler men toghruluq: «Xojayinimizning dastixinidin yep toyunmighan qéni kim bar?» démigen bolsa,□
32 (Musapirlardin kochida qalghini ezeldin yoqtur;
Chünki ishikimni herdaim yoluchilargha échip kelgenmen)■
33 Eger Adem'atimizdek itaetsizliklirimni yapqan,
Qebihlikimni könglümge yoshurghan bolsam,
34 Hemde shuning üchün pütkül xalayiq aldida uning ashkarilinishidin qorqup yürgen bolsam,
Jemiyetning kemsitishliri manga wehime qilghan bolsa,
Shuning bilen men talagha chiqmay yürgen bolsam,... □
35 — Ah, manga qulaq salghuchi birsi bolsidi!
Mana, imzayimni qoyup bérey;
Hemmige Qadir manga jawab bersun!
Reqibim méning üstümdin erz yazsun!□
36 Shu erzni zimmemge artattim emesmu?
Choqum tajlardek béshimgha kiyiwalattim.
37 Men Uninggha qedemlirimning pütün sanini hésablap bérettim;
Shahzadidek men Uning aldigha barattim.□
38 Eger öz étizlirim manga qarshi guwah bolup chuqan kötürse,
Uning chünekliri bilen birge yighlashsa,

■ **31:24** Mar. 10:24; 1Tim. 6:17 ■ **31:25** Zeb. 62:10 ■ **31:26** Qan. 4:19 ■ **31:29** Pend. 17:5 ■ **31:30** Mat. 5:44; Rim. 12:14 □ **31:31 «Eger chédirimdikiler men toghruluq: «xojayinimizning dastixinidin yep toyunmighan qéni kim bar?» démigen bolsa...»** — derweqe, Ayupning bu gépi hem shuninggha oxshash nurghun sözliri heqiqet bolmighan bolsa, emdi öz yurtidikiler, chédirdikiler uni anglapla guwahliq qilip derhal inkar qilatti. ■ **31:32** Ibr. 13:2; 1Pét. 4:9 □ **31:34 «Eger Adem'atimizdek itaetsizliklirimni yapqan... ... Jemiyetning kemsitishliri manga wehime qilghan bolsa, shuning bilen men talagha chiqmay yürgen bolsam,...»** — (33-34-ayet) eslide Adem'atimiz gunahini Xudadin yoshurmaqchi bolup derexler ichige möküwalghanidi. Emiliyette adem öz gunahlirini Xudaning aldida ochuq-ashkara étirap qilsila derhal uning yardimige érisheleydu. Shundaq qaraymizki, Ayup mushu yerde «Eger gunah qilghan bolsam, Xudaning aldida étirap qilattim; undaqta xalayiqtin héch qorqmayttim» démekchi. Bezi ademlerning gunah qilmasliqining birdinbir sewebi bashqilarning körüp qalmasliqi üchün bolidu — yeni xalayiqning pikridin bolghan qorqunchisidinla, xalas. Ayup hergiz bundaq xildiki ademlerdin emes, herdaim Xudani öz aldida eng aliy orun'gha qoyidu. □ **31:35 «Hemmige Qadir manga jawab bersun! Reqibim méning üstümdin erz yazsun!»** — biz «méning reqibim» dégen bu sözni yenila Xudani körsitidu, dep tehlil qilimiz. Yene bezi sherhchiler uni Ayupning üch dostlini körsitidu, dep qaraydu. □ **31:37 «Men uninggha qedemlirimning pütün sanini hésablap bérettim»** — «Uninggha» yeni Xudagha, démekchi.

39 Chünki chiqarghan méwisini heq tölimey yégen bolsam,
Höddigerlerni halsizlandurup nepisini toxtatqan bolsam,
40 Undaqta bughdayning ornida shumbuya össun!
Arpining ornida mestek össun.

Mana shuning bilen *men* Ayupning sözliri tamam wessalam!» □

32

Yash yigit Élixu söz qilidu •••• U Xudaning Rohidin kelgen telim toghrisida sözleydu •••• «Hemmige qadirning Rohi ademge telim béridu»

1 Shuning bilen bu üch kishi Ayupqa jawab bérishtin toxtidi; chünki ular Ayupning
qarishida özini heqqaniy dep tonuydighanliqini bildi.
2 Andin Buziliq Ramning ailisidin bolghan Baraxelning oghli Élixu isimlik yigitning
ghezipi qozghaldi; uning ghezipi Ayupqa qarita qozghaldi, chünki u Xudani emes, belki
özini toghra hésablighanidi; □
3 Uning ghezipi Ayupning üch dostlirighimu qaritildi, chünki ular Ayupqa reddiye
bergüdek söz tapalmay turup, yenila uni gunahkar dep békitkenidi.
4 Biraq Élixu bolsa Ayupqa jawab bérishni kütkenidi, chünki bu töteylenning körgen künliri
özidin köp idi.
5 Élixu bu üch dostning aghzida héchqandaq jawabi yoqluqini körgendin kéyin, uning
ghezipi qozghaldi.
6 Shuning bilen Buziliq Baraxelning oghli Élixu éghiz échip jawaben mundaq dédi: —
«Men bolsam yash, siler bolsanglar yashan'ghansiler;
Shundaq bolghachqa men tartinip, bilgenlirimni silerge ayan qilishtin qorqup keldim.■
7 Men: «Yéshi chong bolghanlar *awwal* sözlishi kérek;
Yillar köpeyse, ademge danaliqni ögitidu», dep qarayttim;□
8 Biraq herbir insanda roh bar;
Hemmige Qadirning nepisi uni eqil-idrakliq qilip yorutidu.□ ■
9 Lékin chonglarning dana bolushi natayin;
Qérilarning toghra höküm chiqaralishimu natayin.■
10 Shunga men: «Manga qulaq sélinglar» deymen,
Menmu öz bilginimni bayan eyley.
11 Mana, siler toghra sözlerni izdep yürgininglarda,
Men sözliringlarni kütkenmen;
Silerning munazirenglargha qulaq salattim;
12 Shundaq, silerge chin könglümdin qulaq saldim;
Biraq silerdin héchqaysinglar Ayupqa reddiye bermidinglar,

□ **31:40 «Arpining ornida mestek össun!»** — «mestek» bughdaygha ziyan yetküzidighan birxil ösümlük; yene «kürmek» depmu atilidu. □ **32:2 «Buziliq... Élixu»** — toghruluq: «Buz» dep atilidighan bu jemetning Édom milliti bilen, yeni «Ölük Déngiz»ning sherq teripide turidighan bir millet bilen munasiwiti bar idi. Élixu belkim bu jemettikilerdin bolghan bolushi mumkin. Bu adem deslepte bizge tonushturulmighan; biraq u choqum bu töteylenning yénida ularning geplirini anglap olturghanlardin biri idi. ■ **32:6** Ayup 32:4, 7; 15:10 □ **32:7 «Yéshi chong bolghanlar»** — ibraniy tilida «künliri köp bolghanlar». **«Yillar köpeyse, ademge danaliqni ögitidu»** — yaki «Yashan'ghan adem kishilerge danaliqni ögitidu». □ **32:8 «Biraq herbir insanda roh bar; Hemmige Qadirning nepisi uni eqil-idrakliq qilip yorutidu»** — shübhisizki, Élixuning bu sözi u chüshinip yetken chong heqiqetlerning biridur. Töteylen jümlidin Ayupning özimu buni tilgha köp almighan. Élixu Xudaning Rohi (Muqeddes Roh) herbir insan'gha özining rohi hem wijdani arqiliq wehiy bérip, söz qilip sawaq ögitidu dégen telimni béridu. Insanning Xudaning Rohining telimini anglimaydighanliqining sewebliri toghrisida u kéyin azraq sözleydu. ■ **32:8** Ayup 12:13; 38:36; Pend. 2:6; Top. 2:26; Dan. 1:17; 2:21 ■ **32:9** Ayup 12:12

Héchqaysinglar uning sözlirige jawab bérelmidinglarki,
13 Siler: «Heqiqeten danaliq taptuq!» déyelmeysiler;
Insan emes, belki Tengri uninggha reddiye qilidu.□
14 Uning jengge tizilghan hujum sözliri manga qaritilghan emes;
Hem men bolsam silerning gepliringlar boyiche uninggha jawab bermeymen
15 (Bu ücheylen heyranuhes bolup, qayta jawab bérishmidi;
Hemme söz ulardin uchup ketti.
16 Men kütüp turattim, chünki ular gep qilmidi, belki jimjit öre turup qayta jawab bermidi);□
17 Emdi özümning nöwitide men jawab bérey,
Menmu bilginimni körsitip bérey.
18 Chünki deydighan sözlirim liq toldi;
Ichimdiki Roh manga türtke boldi;□
19 Mana, qorsiqim échilmighan sharab tulumigha oxshaydu;
Yéngi sharab tulumliri partlap kétidighandek partlaydighan boldi.
20 Shunga men söz qilip ichimni boshitay;
Men lewlirimni échip jawab bérey.
21 Men héchkimge yüz-xatire qilmaymen;
We yaki héch ademge xushamet qilmaymen.
22 Men xushamet qilishni ögenmigenmen; undaq bolidighan bolsa,
Yaratquchum choqum tézla méni élip kétidu». □

33

Élixuning birinchi bayani — Xuda ademlerge bergen terbiyiler

1 «Emdilikte, i Ayup, bayanlirimgha qulaq salghaysen,
Sözlirimning hemmisini anglap chiqqaysen.
2 Mana hazir lewlirimni achtim,
Aghzimda tilim gep qilidu.
3 Sözlirim könglümdek durus bolidu,

□ **32:13 «Siler: «heqiqeten danaliq taptuq!» déyelmeysiler; insan emes, belki Tengri uninggha reddiye qilidu»** — Élixu: Üch dostning Ayupning sözige reddiye bergüdek jawabni tapalmighanliqining bir sewebi ularning öz pikri-tejribisige tayan'ghanliqi, Xudaning özidinla biwasite danaliq izdimigenlikidin boldi, dep qaraydu. Uning közqarishi bu jehettin toghra bolushi mumkin. □ **32:16 «*Bu ücheylen heyranuhes bolup, ... Men kütüp turattim, chünki ular ... Jimjit öre turup qayta jawab bermidi*»** — bu sözler (15-16-ayet) bizge kitabning yazghuchisining, yeni bu ishlarni xatiriligüchining kim ikenlikige nisbeten yip uchi teminleydu. Kitabtiky nesriy (shéiriyet sheklide bolmighan) qisimlarda peqet bu yerdila «men» dégen almashni uchritimiz. Shunga biz shundaq qaraymizki, mezkur kitabni yazghuchi Élixu bolushi kérek. Biz uning ershte bolghan kéngeshlerdin qandaq xewerdar bolghanliqini bilmeymiz. Shunisi éniqki, u özi bayan qilghandek «herbir ademge telim bergüchi bolghan Xudaning Rohi»ning wehiysi arqiliq shu ishlarni bilgen; shuning bilen u bu ishlarni xatire qaldurghan bolsa kérek. □ **32:18 «Ichimdiki Roh manga türtke boldi»** — Élixu ikkinchi qétim Muqeddes Rohning tesirini tilgha alidu. U Ayupqa bermekchi bolghan telimini del mushu Rohtin kelgen, démekchi. □ **32:22 «Men xushamet qilishni ögenmigenmen; undaq bolidighan bolsa, yaratquchum choqum tézla méni élip kétidu»** — shübhisizki, héchkimge yüz-xatire qilmasliq toghridur; bu lilla gep qilishtiki aldinqi bir shert. Biraq Élixu Ayupning «**Xudagha** xushamet qilish» gunahtur, dégen sözini (7:11-13ni körüng) chüshenmigendek qilatti; shunga Élixu peqetla «**ademge** xushamet qilish» toghrisida sözleydu.

Lewlirim sap bolghan telimni bayan qilidu.□
4 Tengrining Rohi méni yaratqan;
Hemmige Qadirning nepisi méni janlanduridu.□
5 Jawabing bolsa, manga reddiye bergin;
Sözliringni aldimgha sepke qoyup jengge teyyar turghin!
6 Mana, Tengri aldida men sanga oxshash bendimen;
Menmu laydin shekillendürülüp yasalghanmen.■
7 Berheq, men sanga héch wehime salmaqchi emesmen,
We yaki men salghan yük sanga bésim bolmaydu.□
8 Sen derweqe quliqimgha gep qildingki,
Öz awazing bilen: —■
9 «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen;
Men sap, mende héch gunah yoq...
10 Mana, Xuda mendin seweb tépip hujum qilidu,
U méni Öz düshmini dep qaraydu;■
11 U putlirimni kishenlerge salidu,
Hemme yollirimni közitip yüridu» — dégenlikingni anglidim.□ ■
12 Mana, men sanga jawab béreyki,
Bu ishta géping toghra emes;
Chünki Tengri insandin ulughdur.
13 Sen némishqa uning bilen dewaliship: —
U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» dep yürisen?□
14 Chünki Tengri heqiqeten gep qilidu;
Bir qétim, ikki qétim,

□ **33:3 «Sözlirim könglümdek durus bolidu, lewlirim sap bolghan telimni bayan qilidu» —** biz Élixuning sözlirining bezilirini nahayiti durus, shundaqla Xudaning Rohining telimi bilen kelgen, dep qarisaqmu, bezi jaylarda u yenila öz natiqliqi bilen söz qilidu. Eger bizning Élixu mezkur kitabning yazghuchisi dégen pikrimiz toghra bolidighan bolsa, u jezmen bu jehette öz kemchilikini sezmey qalmaydu. Shundaqtimu u biz üchün bu emeliy söhbetni teswirlep qaldurghan; özining néme dégenlikinimu (sözmen bolsimu)biz üchün semimiylik bilen xatirileydu. Bezide biz hetta uning sözliridin uni bir hakawur adem oxshaydu dep perez qilip qalimiz. Halbuki, bizmu bilip yétishimiz kérekki, melum kishining sözmen bolup ketkenliki bilen geplirining hemmisi quruq bolushi natayin. Biz hemme ademning sözini sewr-taqet hem diqqet bilen anglishimizgha toghra kélidu. Buningdin sirt, Élixuning shéir shekilde bolghan bayanliri bashqa sözligüchilerning shéiriy sewiyisige yetmeydu. Bu yene uning bizge bu emeliy ishlarni, emeliy bayanlarni eyni-eyni qeyt qilghanliqini ispatlaydu. □ **33:4 «Hemmige Qadirning nepisi méni janlanduridu» —** yaki «Hemmige Qadirning nepisi manga jan bergen». ■ **33:6** Ayup 9:35; 23:10 □ **33:7 «Berheq, men sanga héch wehime salmaqchi emesmen» —** Élixu mushu yerde Ayupqa bashqilarning sözlirining éghir kelgenlikini, shundaqla uning özining bezi xiyalliridin qorqup ketkenlikini azraq sézip, uni xatirjem qilmaqchi bolghan bolushi mumkin. ■ **33:8** Ayup 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5 ■ **33:10** Ayup 13:24; 16:9; 19:11 □ **33:11 «*Ayupning*** «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen; men sap, mende héch gunah yoq... Mana, Xuda mendin seweb tépip ... Hemme yollirimni közitip yüridu» — dégenlikingni anglidim» — (9-11-ayetler) Élixu Ayupqa: «Quliqimgha mundaq gep qilding» dep uning qilghan üch gépini eyibleydu. Birinchisi söz: «Men héch itaetsiz bolmay pak bolimen; men sap, mende héch gunah yoq...». Emeliyette, Ayup bu sözlerni qilmighan; u peqet Xudagha: «Herbir gunahimni étirap qilip kechürüm qilindim, hazir wijdanimgha xilap héch gunahimning barliqini bilmeymen» dégendek sözlerni qilghan. Bu söz özini pütünley sap, pütünley bigunah, dégenlik emes, elwette. Élixu mushu yerde xataliq ötküzidu. Ikkinchisi söz: «Mana, Xuda seweb tépip manga hujum qilidu, U méni Öz düshmini dep qaraydu» — Bu söz rastla 13:24de we yene 14:7de tépilidu. Üchinchisi söz: «U méning putlirimni kishenlerge salidu, hemme yollirimni közitip yüridu» — bu söz 13:27de tépilidu. ■ **33:11** Ayup 13:27; 14:16 □ **33:13 «Sen némishqa ... — «U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» dep yürisen?» —** Ayup eslide «U Özi qilghan ishliri toghruluq héch chüshenche bermeydu» démigen; belki u Xudaning **bezi** qilghan ishlirini, bolupmu öz béshigha chüshürgenlirini chüshendürmeydighanliqini éytqanidi. Élixuningmu mushu yéride xataliqi bar. Bashqa bir xil terjimisi: «Sen némishqa uning bilen dewaliship: — «U insanning hemme sözlirige héch jawab bermeydu» dep yürisen?».

Lékin insan buni sezmeydu;□
15 Chüsh körgende, kéchidiki ghayibane alamette,
— (Qattiq uyqu insanlarni basqanda,
Yaki orun-körpiliride ügdek basqanda) —
16 — Shu chaghlarda U insanlarning quliqini achidu,
U ulargha bergen nesihetni *ularning yürikige* möhürleydu.□
17 Uning meqsiti ademlerni *yaman* yolidin yandurushtur,
Insanni tekebburluqtin saqlashtur;□
18 Buning bilen *Xuda* ademning jénini köz yetmes hangdin yandurup, saqlaydu,
uning hayatini qilichlinishtin qoghdaydu.
19 Yaki bolmisa, u orun tutup yétip qalghinida aghriq bilen,
Söngeklirini öz-ara soqushturup biaram qilish bilen,
Terbiye qilinidu.
20 Shuning bilen uning pütün wujudi taamdin nepretlinidu,
Uning jéni herxil nazu-németlerdin qachidu.■
21 Uning éti közdin yoqilip kétidu,
Eslide körünmeydighan söngekliri börtüp chiqidu.
22 Buning bilen jéni köz yetmes hanggha yéqin kélidu,
Hayati halak qilghuchi perishtilerge yéqinlishidu;
23 Biraq, eger uning bilen bir terepte turidighan kélishtürgüchi bir perishte bolsa,
Yeni mingining ichide birsi bolsa,
— Insan balisigha toghra yolni körsitip béridighan kélishtürgüchi bolsa,□
24 Undaqta *Xuda* uninggha shepqet körsitip: «Uni hangdin chüshüp kétishtin qutquzup qoyghin,
Chünki Men nijat-qutulushqa kapalet aldim» — deydu.□
25 Buning bilen uning etliri baliliq waqtidikidin yumran bolidu;
U yashliqigha qaytidu.
26 U Tengrige dua qilidu, U shepqet qilip uni qobul qilidu,

□ **33:14 «Bir qétim, ikki qétim» —** belkim «birnechche qétim» we shuningdek «herxil yol bilen» dégenni körsitidighan bir ibare bolushi mumkin. □ **33:16 «... U insanlarning quliqini achidu, U ulargha bergen nesihetni ularning yürikige möhürleydu» —** biz Élixuning bu sözini nahayiti ehmiyiti bar dep qaraymiz. U Xuda Öz Rohi arqiliq insan'gha sözlirini yetküzüp nesihet qilidu, deydu; eger insan bu sözlerge qulaq salmisa, Xuda yenila shepqiti bilen chüshler arqiliq insan quliqini échip bu agahlandurushlirini hem nesihitini békitip möhürleydu. Ikkinchi qurning bashqa bir xil terjimisi: «U ularni agahlar bilen qorqitidu». □ **33:17 «Uning meqsiti ademlerni yaman yolidin yandurushtur, insanni tekebburluqtin saqlashtur» —** Élixuning chüshendürüshi boyiche éytqanda, insanning eng chong mesilisi tekebburluqtin ibaret. Xuda Öz iltipati arqiliq awwal insan'gha Rohi arqiliq nesihet qilidu; anglimisa u chüshler arqiliq nesihetni békitidu; yene anglimisa késellik yaki bashqa müshküllükler bilen ademni agahlandurup, uni halakettin yanduridu (18-22-ayetler). Bu jazalash emes, belki Xudaning muhebbitidin chiqqan terbiyidur; U mana mushular arqiliq insanni öz tekebburluqining aqiwitidin qoghdap qalidu. Élixuning bu telimi insan üchün zor ehmiyetke ige; Élixuning telimi Ayupning ehwali toghrisida chüshenche bermigen bilen, uning sözlirining Ayupqa azraq paydisi tegken bolsa kérek; azab-oqubetler bolsa, derweqe qelbidiki tekebburluqni ashkarilaydu. Ayupning axirida qilghan towiliri asasen öz tekebburluqigha nisbeten bolghan (42-bab). ■ **33:20** Zeb. 107:18 □ **33:23 «Eger uning bilen bir terepte turidighan kélishtürgüchi bir perishte bolsa...» —** «perishte» dégen söz emeliyette «xewer yetküzguchi» dégen menide. Tewrat birinchi qisim («Yaritilish») «Perwerdigarning Perishtisi»ni bizge tonushturidu; bu Perishte birdinbir, nahayiti sirliq zat. Uni körgenlermu: «Biz Xudaning Özini körgen» déyishidu. Bu Perishte «Uz yéri»de turghan Ismail hem anisi Hejerge körünüp ularni ussuzluqtin qutquzghan. Héch bolmighanda, Élixu mushu yerde ademni gunahtin qutquzush xizmiti peqet insan hem Xuda otturisida turidighan, shundaqla insandin üstün turidighan mundaq bir zat teripidin bolidu, deydu. Bu «Xudaning Perishtisi» Élixu «mingdin bir» dégen bu Perishte Ayup ilgiri bésharet qilghan «Kélishtürgüchi» hem «Qutquzghuchum» dégen zattin bashqa birsi emes. Élixu bu yerde bizge yenila nahayiti ehmiyetlik telim hem karamet bir bésharetni bériwatidu. **«Insan balisigha toghra yolni körsitip béridighan ...»** — yaki «Insan balisigha uning (démek, Xudaning) heqqaniyliqi körsitip béridighan...». □ **33:24 «... Men nijat-qutulushqa kapalet aldim» —** ibraniy tilida «... Men nijat-qutulushqa kapalet taptim».

U xushal-xuram tentene qilip Uning didarini köridu,
Hemde *Xuda* uning heqqaniyliqini özige qayturidu.■
27 U ademler aldida küy éytip: —
«Men gunah qildim,
Toghra yolni burmilighanmen,
Biraq tégishlik jaza manga bérilmidi!□
28 U rohimni hanggha chüshüshtin qutquzdi,
Jénim nurni huzurlinip köridu» — deydu.
29 Mana, bu emellerning hemmisini Tengri ademni dep,
Ikki hetta üch mertem ayan qilidu,□
30 Meqsiti uning jénini hangdin yandurup qutquzushtur,
Uni hayatliq nuri bilen yorutush üchündur.■
31 I Ayup, manga qulaq salghaysen;
Ününgni chiqarma, men yene söz qilay.
32 Eger sözliring bolsa, manga jawab qiliwergin;
Sözligin! Chünki imkaniyet bolsila méning séni aqlighum bar.
33 Bolmisa, méningkini anglap oltur;
Süküt qilghin, men sanga danaliqni ögitip qoyay».

34

Élixuning ikkinchi bayani — Ayupni yene eyiblesh, Yaratquchining xaraktérini teswirlesh

1 Élixu yene jawaben mundaq dédi: —
2 «I danishmenler, sözlirimni anglanglar,
I tejribe-sawaqliq ademler, manga qulaq sélinglar.
3 Éghiz taam tétip baqqandek,
Qulaq sözning temini sinap baqidu.■
4 Özimiz üchün némining toghra bolidighanliqini bayqap tallayli;
Arimizda némining yaxshi bolidighanliqini bileyli!
5 Chünki Ayup: «Men heqqaniydurmen»,
We: «Tengri méning heqqimni bulap ketken» — deydu.□ ■
6 Yene u: «Heqqimge ziyan yetküzidighan, yalghan gepni qilishim toghrimu?
Héch asiyliqim bolmighini bilen, manga sanjilghan oq zexmige dawa yoq» — deydu,□ ■
7 Qéni, Ayupqa oxshaydighan kim bar?!
Uninggha nisbeten bashqilarni haqaretlesh su ichkendek addiy ishtur.□

■ **33:26** Zeb. 50:15; Yesh. 58:9 □ **33:27 «U ademler aldida küy éytip: ...»** — yaki «U ademlerge qarap:...» yaki «U ademler aldida étirap qilip:...». □ **33:29 «Ikki, hetta üch mertem ayan qilidu»** — «ikki, üch mertem» dégen söz adette «birnechche mertem»ni körsitidu. Démek, üch qétim bilen toxtimaydu; bu bayan Xudaning bizge bolghan chongqur méhri-shepqitini ayan qilidu; biraq héchkim bu pakittin paydilinay dep Xudaning sewr-taqitini Sinimisun, bu intayin xeterlik ish, elwette! ■ **33:30** Zeb. 56:13 ■ **34:3** Ayup 12:11 □ **34:5 «... Ayup: «Men heqqaniydurmen», we: «Tengri méning heqqimni bulap ketken» — deydu»** — Ayup «Men heqqaniy» dégen sözni biwasite éytmighan bolsimu, derweqe uning gep-sözliridin shu mene chiqip turidu. «Xuda méning heqqimni tartiwalghan» dégen sözni u 27:2de éytqan. «Méning heqqim» dégen söz toghruluq shu ayettiki izahatni körüng. ■ **34:5** Ayup 27:2 □ **34:6 «Yene u (Ayup): «... Héch asiyliqim bolmighini bilen, manga sanjilghan oq zexmige dawa yoq» — deydu»** — derweqe, Ayup 6:4de Xuda méni oq étip yarilandurdi, dégen. Biraq bizningche u Élixuning özini mushu yerde eyibligini boyiche: «Xuda méni yalghan gep qilishqa mejburlaydu» dep éytqan emes. Oqurmenler özi bu sözning toghra yaki natoghra ikenlikini oyliyalaydu. ■ **34:6** Ayup 6:4 □ **34:7 «Uninggha (Ayupqa) nisbeten bashqilarni haqaretlesh su ichkendek addiy ishtur»** — Ayupning (qattiq azabtin dégen) bezi sözliri intayin achchiqlan'ghanliqidin éytilghini bilen, bizningche «Bashqilarni haqaretlesh uninggha nisbeten su ichkendek addiy ishtur» dégen bu söz heddidin éship ketken.

8 U qebihlik qilghuchilargha hemrah bolup yüridu,
U reziller bilen bille mangidu.□
9 Chünki u: «Adem Xudadin söyünse,
Bu uninggha héchqandaq paydisi yoq» dédi.□
10 Shunga, i danishmenler, manga qulaq sélinglar;
Rezillik Tengridin yiraqta tursun! Yamanliq Hemmige Qadirdin néri bolsun!■
11 Chünki U ademning qilghanlirini özige qayturidu,
Her bir ademge öz yoli boyiche tégishlik nésiwe tapquzidu.■
12 Derheqiqet, Tengri héch eskilik qilmaydu,
Hemmige Qadir hökümni hergiz burmilimaydu.
13 Kim Uninggha yer-zéminni amanet qilghan?
Kim Uni pütkül jahanni bashqurushqa teyinlidi?□
14 U peqet könglide shu niyetni qilsila,
Özining Rohini hem nepisini Özige qayturuwalsila,□ ■
15 Shuan barliq et igiliri birge nepestin qalidu,
Ademler topa-changgha qaytidu.□ ■
16 Sen danishmen bolsang, buni angla!
Sözlirimning sadasigha qulaq sal!
17 Adaletke öch bolghuchi höküm sürelemdu?
Sen «Hemmidin Adil Bolghuchi»ni gunahkar békitemsen?!□ ■
18 U bolsa padishahni: «Yarimas!»,
Mötiwerlerni: «Reziller» dégüchidur.□
19 U ne emirlerge héch yüz-xatire qilmaydu,
Ne baylarni kembeghellerdin yuqiri körmeydu;

□ **34:8 «U (Ayup) qebihlik qilghuchilargha hemrah bolup … reziller bilen bille mangidu» —** Élixuning bu gépige ispat barmu? Bizningche yoq. Biraq bu söz köchme menide éytilghan bolsa «Ayup éghizda yamanlarning yolida mangidu» dégen menidimu bolushi mumkin. □ **34:9 «Chünki u: «Adem Xudadin söyünse, bu uninggha héchqandaq paydisi yoq» dédi» —** bizningche, Ayup bu sözni démigen; u özining reziller héch jazalanmay, yamanliqini qiliwéridighanliqini körgenlikini éytqan; biraq u yene özining ularning yaman yolida hergiz mangmaydighanliqini éniq éytqan; shunga Élixuning bu gépi sel adil bolmidi, dep qaraymiz. ■ **34:10** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 36:23; Zeb. 92:15; Rim. 9:14 ■ **34:11** Zeb. 62:12; Pend. 24:12; Yer. 17:10; 32:19; Ez. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Ef. 6:8; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 22:12 □ **34:13 «Kim Uninggha yer-zéminni amanet qilghan? Kim Uni pütkül jahanni bashqurushqa teyinlidi?» —** Élixuning bu munazirisi (10-13), belkim, Xuda shunche yuqiri orunda turghandin kéyin, Uninggha héch adem para yégüzelmeydu, Uning hökümige héchqandaq tesir yetküzelmeydu, dégenlik. Biraq u eger: «Xuda bizdin intayin yuqiri turghachqa, Uning adilliqi biz tonughan hem chüshinidighan adilliqtin pütünley bashqiche, pütünley bashqa xaraktérida» démekchi bolsa, biz uning bu pikrige qoshulmaymiz. □ **34:14 «Özining Rohini hem nepisini Özige qayturuwalsila,…» —** yaki «Özi (Xuda) uning rohini hem nepisi Özige qayturuwalsila…» ■ **34:14** Zeb. 104:28-29; Top. 12:7 □ **34:15 «U peqet könglide shu niyetni qilsila, özining Rohini hem nepisini özige qayturuwalsila, shuan barliq et igiliri birge nepestin qalidu, ademler topa-changgha qaytidu (14-15)» —** démek, Xuda insanni yaratqandin kéyin, hemme ish «aptomatik halda» dawamlashmaydu. Xuda herdaim, her nepiside insandin xewer alidu – bolmisa u hayat qalmaydu. ■ **34:15** Yar. 3:19; Top. 12:7 □ **34:17 «Adaletke öch bolghuchi höküm sürelemdu?» —** dégen bu mesile «Ayup» dégen bu kitabning tüp mesilisi hésablinidu. Bu yerde Élixu bu rétorik soalgha héchqandaq jawab yaki ispat bermeydu. Küch-hoquqluq bolushning, adaletlik bolushqa barawer bolushi natayin. Xuda Özining yaxshiliqini, méhir-muhebbitini, hemme sözige bolghan wapadarliqini, toluq adalitini bolsa qilghan ishliri arqiliq ispatlaydu. Bolupmu Zebur hem Injilgha asasen, Xuda axirda Özi barliq qilghan hökümlirini herbir insan'gha éniq namayan qilidu; shu küni Xudaning adil hökümlirige héchkim reddiye bérelmeydu; u chaghda Uning mutleq adilliqi hemme insan'gha ispatlinip toluq ayan bolidu. ■ **34:17** Yar. 18:25; Ayup 5:18; 8:3; 21:22; Rim. 3:5 □ **34:18 «U bolsa padishahni: «Yarimas!», mötiwerlerni: «Reziller» dégüchidur» —** buning bashqa birxil terjimisi: «Padishahlargha: «Yarimas!», mötiwerlerge: «Reziller!» dégili bolamdu?»

Chünki ularning hemmisini U Öz qoli bilen yaratqandur.□ ■
20 Közni yumup achquche ular ötüp kétidu,
Tün yérimida xelqlermu tewrinip dunyadin kétidu;
Ademning qolisiz ulughlar élip kétilidu.
21 Chünki Uning nezeri ademning yollirining üstide turidu;
U insanning bar qedemlirini körüp yüridu.■
22 Shunga qebihlik qilghuchilargha yoshurun'ghudek héch qarangghuluq yoqtur,
Hetta ölümning sayisidimu ular yoshurunalmaydu.□ ■
23 Chünki Tengri ademlerni aldigha höküm qilishqa keltürüsh üchün,
Ularni uzun'ghiche közitip yürüshining hajiti yoqtur.□
24 U küchlüklerni tekshürüp olturmayla pare-pare qiliwétidu,
Hem bashqilarni ularning ornigha qoyidu;
25 Chünki ularning qilghanliri uninggha éniq turidu;
U ularni kéchide öriwétidu, shuning bilen ular yanjilidu.
26 U yamanlarni xalayiq aldida kachatlighandek ularni uridu,
27 Chünki ular uninggha egishishtin bash tartqan,
Uning yolliridin héchbirini héch etiwarlimighan.■
28 Ular shundaq qilip miskinlerning nale-peryadini Uning aldigha kirgüzidu,
Shuning bilen U ézilgüchilerning yalwurushini anglaydu.□
29 U süküttе tursa, kim aghrinip qaqshisun.
Meyli eldin, meyli shexstin bolsun,
Eger U *shepqitini körsetmey* yüzini yoshuruwalsa, kim Uni körelisun?□
30 Uning meqsiti iplaslar hökümranliq qilmisun,
Ular el-ehlini damigha chüshürmisun dégenliktur.
31 Chünki buning bilen ulardin birsi Tengrige: «Men tekebburluq qilghanmen;
Men toghrini yene burmilimaymen;
32 Özüm bilmiginimni manga ögitip qoyghaysen;
Men yamanliq qilghan bolsam, men qayta qilmaymen» — dése,□
33 Sen Uning békitkinini ret qilghanliqing üchün,
U peqet séning pikring boyichila insanning qilghanlirini Özige qayturushi kérekmu.
Men emes, sen qarar qilishing kérektur;
Emdi bilgenliringni bayan qilsangchu!
34 Eqli bar ademler bolsa,
Gépimni anglighan dana kishi bolsa: —

□ **34:19 «U ne emirlerge héch yüz-xatire qilmaydu, ne baylarni kembeghellerdin yuqiri körmeydu; chünki ularning hemmisini U Öz qoli bilen yaratqandur» —** Ayup bu gepni anglighanda gep qilghan bolsa: «Men Xudaning méning ishlirimni del ashundaq bitereplik bir terep qilishini kütmektimen!» déyishi mumkin idi. Élixuning bu gépi uninggha anche teselli bérelmeydu. ■ **34:19** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 37:24; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17 ■ **34:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; Zeb. 34:15-17; Pend. 5:21; 15:3; Yer. 16:17; 32:19 □ **34:22 «Shunga qebihlik qilghuchilargha yoshurun'ghudek héch qarangghuluq yoqtur... ular yoshurunalmaydu» —** démek, Xuda barliq ishlarni biraqla köreligechke, uning sotchi bolushqa toluq salahiyiti bar. ■ **34:22** Zeb. 139:11-12; Am. 9:2, 3; Ibr. 4:13 □ **34:23 «Chünki Tengri ademlerni aldigha höküm qilishqa ... uzun'ghiche közitip yürüshining hajiti yoqtur» —** bu ayetning bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **34:27** Zeb. 28:4-5; Yesh. 5:12 □ **34:28 «Ular (reziller) shundaq qilip miskinlerning nale-peryadini uning aldigha kirgüzidu, ... U (Xuda) ézilgüchilerning yalwurushini anglaydu» —** Élixu belkim bu sözlirini Ayupqa daritip éytidu: «Sen mundaq rezil ishlarni qilghanmu?». □ **34:29 «U süküttе tursa, kim aghrinip qaqshisun?» —** ayetning birinchi qismining bashqa birxil terjimisi «U ishlarni tinchlandursa, kim aghrinip qaqshisun?». Ayetning ikkinchi qismida, «Xudaning Öz yüzini yoshurghanliqi», shübhisizki, uning kishilerge melum birxil jaza-sawaq bérishini bildüridu. □ **34:32 «...Özüm bilmiginimni manga ögitip qoyghaysen; men yamanliq qilghan bolsam, men qayta qilmaymen» —** Élixu shübhisizki, Ayupni shundaq bir iqrarni (31-32-ayettiki sözler bilen) qilishqa dewet qiliwatidu. Biraq Ayupta tekebburluq bolghini bilen, u hergizmu «iplas» yaki «munapiq»lardin emes.

35 «Ayup sawatsizdek gep qildi;
Uning sözliride eqil-parasettin eser yoq» — deydu.
36 Ayup rezil ademlerdek jawab bergenlikidin,
Axirghiche sinalsun!□
37 Chünki u öz gunahining üstige yene asiyliqni qoshidu;
U arimizda *ahanet bilen* chawak chélip, Tengrige qarshi sözlerni köpeytmekte».

35

Élixuning üchinchi bayani — «Xuda kéchide at qilghan naxshilar»

1 Élixu yenila jawab bérip mundaq dédi: —
2 «Sen mushu gépingni, yeni «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstündur» dégininingni toghra dep qaramsen?□
3 Shundaq bolghanliqi üchün sen: «Heqqaniyliqning manga néme paydisi bolsun?
Gunah qilmighinimning gunah qilghinimgha qarighanda artuqchiliqi nede?» dep soriding .□ ■
4 Özüm sözler bilen sanga *jawab bérey*,
Sanga hem sen bilen bille bolghan ülpetliringge jawab bérey;□
5 Asmanlargha qarap baqqin;
Pelektiki bulutlargha sepsalghin;
Ular sendin yuqiridur.
6 Eger gunah qilghan bolsang, undaqta Tengrige qaysi ziyankeshlikni qilalaytting?
Jinayetliring köpeysimu, undaqta uninggha qandaq ziyanlarni salalar iding?
7 Sen heqqaniy bolghan teqdirdimu, Uninggha néme béreleytting?
U séning qolungdin némimu alar-he?□ ■
8 Séning eskilikliring peqet sendek bir insan'ghila,
Heqqaniyliqing bolsa peqet insan balilirighila tesir qilidu, xalas.
9 Ademler zulum köpiyip ketkenlikidin yalwuridu;
Küchlüklerning bésimi tüpeylidin ular nale-peryad kötüridu.□

□ **34:36 «Ayup rezil admlerdek jawab bergen...»** — Élixuning bu sözi bolsa nahayiti éghir shikayet hésablinidu. Töwende Élixu Ayupni «asiyliq qilghan» depmu eyibleydu. Biraq derd-elemdin, ümidsizliktin, qattiq aghriqlardin chiqqan achchiq hem gumanliq gepni «asiyliq» dégili hergiz bolmaydu. Bu jehette Élixu sel heddidin ishipraq sözligen. «U axirghiche sinalsun!» déyishmu «bir yanda azade olturghan» kishiler üchün démekke asan geptur! □ **35:2 «Sen (Ayup) mushu gépingni, yeni «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstündur» dégininingni toghra dep qaramsen?»** — bu sözmu bek qattiq éytilghan. Ayup eslide «Men heqqaniy» dégini hem Xudaning adalitidin bezi gumanliq geplerni qilghini bilen, emeliyette qap yüreklik qilip «Heqqaniyliqim Tengriningkidin üstün» dégen gepni qilip baqmighan. Oqurmenler öziliri birnéme désun. □ **35:3 «...sen (Ayup): «Heqqaniyliqning manga néme paydisi bolsun? Gunah qilmighinimning gunah qilghinimgha qarighanda artuqchiliqi nede?» dep soriding»** — Élixu yuqirida Ayupni eyiblep: «Sen «Adem Xudadin söyünse, buning uninggha héchqandaq paydisi bolmaydu» dégensen» (9:34) déginini hazir tekrarlaydu. ■ **35:3** Ayup 34:9 □ **35:4 «Sanga hem sen bilen bille bolghan ülpetliringge jawab bérey»** — «ülpetliring» dégen söz belkim Ayupning üch dostini emes, belki uning bilen oxshash közqarashta bolghanlarni (hazirmu Ayupning yénida olturghanlarni?) körisitishi mumkin. □ **35:7 «Sen heqqaniy bolghan teqdirdimu, Uninggha néme béreleytting? U séning qolungdin némimu alar-he?»** — Élixuning bu közqarishi Élifazningkige (22:3-ayettiki) oxshaydu. Biz yenila awwalqi ayettiki izahatni tekrarlaymiz: — «1:8-ayette, Xudaning Özide Ayuptin alghan raziliqi, xursenliki nahayiti gewdilinip turidu. Shuning bilen bir waqitta biz Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimda Xudaning insanning tüpeylidin bolghan azabliridin xewerdar bolimiz. Xuda gerche ulughluq igisi bolsimu, U yenila bizdin xursenlik izdeydu yaki bizdin renjiydu hem azablinidu. Shuning üchün Élixuning 5-8-ayettiki bu sözliri intayin xata éytilghan sözlerdur». ■ **35:7** Ayup 22:2; Zeb. 16:2; Rim. 11:35 □ **35:9 «Küchlüklerning bésimi tüpeylidin...»** — ibraniy tilida «Küchlüklerning biliki tüpeylidin...».

10 Biraq héchkim: «Kéchilerde insanlargha naxsha ata qilghuchi yaratquchum Tengrini
nedin izdishim kérek?» démeydu.
11 Uning bizge ögitidighini yer-zémindiki haywanlargha ögitidighinidin köp,
Hem asmandiki uchar-qanatlargha ögitidighinidin artuq emesmu?
12 Ular nale-peryad kötüridu, biraq rezil ademlerning hakawurluqining tesiri tüpeylidin,
Uni Xuda ijabet qilmaydu.□ ■
13 Berheq, Tengri quruq duagha qulaq salmighan yerde,
Hemmige Qadir mushulargha ehmiyet bermigen yerde,
14 Sen: «Men Uni körelmeymen» déseng, *U qandaq qulaq salsun*?
Dewaying téxi Uning aldida turidu,
Shunga Uni kütüp turghin.□
15 Biraq U hazir *towa qilish pursiti bérip*, Öz ghezipini téxi tökmigen ehwalda,
Ayup özining tekebburluqini bilmemdighandu?□ ■
16 Chünki Ayup quruq gep üchün aghzini achqan,
U tuturuqsiz sözlerni köpeytken».

36

Élixuning tötinchi bayani: — Azablardin alghan terbiye

1 Élixu sözini dawamlashturup mundaq dédi: —
2 «Méni birdem sözligili qoysang,
Men yene Tengrige wakaliten qilidighan sözümning barliqini sanga ayan qilimen.
3 Bilimni yiraqlardin élip keltürimen,
Ademlerni Yaratquchimni heqqaniy dep hésablaydighan qilimen.□
4 Méning gépim heqiqeten yalghan emestur;
Bilimi mukemmel birsi sen bilen bille bolidu.□
5 Mana, Tengri dégen ulughdur,
Biraq U héchkimni kemsitmeydu;
Uning chüshinishi chongqurdur, meqsitide ching turidu.□ ■
6 U yamanlarni hayat saqlimaydu;

□ **35:12 «Ular (özilgenler) nale-peryad kötüridu, biraq rezil ademlerning hakawurluqining tesiri tüpeylidin, uni Xuda ijabet qilmaydu» —** Élixu belkim jemiyet arisidiki yamanlarning hakawurluqi melum bir derijidin éship ketken bolsa, jemiyetning ularni cheklimigen sewenlikmu bar bolushi mumkin, démekchi. Undaqta pütkül jemiyet, jümlidin bezi bigunah kishilermu ularning wejidin Xudaning terbiye-jazalishigha uchrimay qalmaydu, démekchi. Uning gépining orunluq yéri bolushi mumkin. Biraq Ayup (meyli uning hakawur yéri bolsun) bu «reziller»ning qatarigha kirmeydu. ■ **35:12** Ayup 27:9; Pend. 1:28; 15:29; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; Yuh. 9:31 □ **35:14 «Dewaying téxi Uning aldida turidu, shunga Uni kütüp turghin» —** 23:8-10ni körüng. Élixu aldida éytqan sözliri bilen Ayupni asassiz eyibligen bolsimu, «Dewaying téxi Uning aldida turidu, shunga Uni kütüp turghin» dégen bu söz, shübhisizki, Ayupqa del jayida qilin'ghan sözdur. Élixu héch bolmighanda, Ayupning heqiqeten bir «dewasi» barliqini étirap qilidu. Ayetning bashqa birxil terjimisi: «Hemmige Qadir mushulargha ehmiyet bermigen yerde (13-ayet), séning: «Men Uni körelmeymen; dewayim Uning aldida turidu, men Uni kütüwatimen» déginingdin kéyin qandaq bolar?». □ **35:15 «Biraq U ... Öz ghezipini téxi tökmigen ehwalda, Ayup özining tekebburluqini bilmemdighandu?» —** bu sözmu bek qattiq éytilghan söz bolup, Ayupni intayin tekebbur adem dep jezmleshtüridu. Biraq Ayup gerche Xudagha qarita bezi achchiq, azabliq geplerni qilghan bolsimu, u yenila Xudadin eyminidighan kishi idi. Bashqa birxil terjimisi: «Yene kélip, sen téxi: «Uning ghezipi héch jaza bermeydu, U asiyliqni héch nezerige almaydu» deysen!» ■ **35:15** Ayup 11:6 □ **36:3 «Bilimni yiraqlardin élip keltürimen...» —** Élixu béridighan misallarni «yiraqlardin» almaqchi — démek, uzun tarix hem tebiettin almaqchi. □ **36:4 «Bilimi mukemmel birsi» —** Élixu özini bek yuqiri chaghlisa kérek; chünki u 37-babta del bu sözler bilen Xudaning Özini teswirleydu. □ **36:5 «Biraq U héchkimni kemsitmeydu» —** Élixuning ayettiki bu birinchi jümlisini alahide ehmiyetlik dep qarighinimiz bilen u yenila uning 35-bab -7-ayettiki bayanigha sel zit kélidu. ■ **36:5** Ayup 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23

Biraq ézilgenler üchün adalet yürgüzidu.□
7 U heqqaniylardin közini élip ketmeydu,
Belki ularni menggüge padishahlar bilen textte olturghuzidu,
Shundaq qilip ularning mertiwisi üstün bolidu.■
8 We eger ular kishenlen'gen bolsa,
Japaning asaritige tutulghan bolsa,
9 Undaqta U ulargha qilghanlirini,
Ularning itaetsizliklirini,
Yeni ularning körenglep ketkenlikini özlirige körsetken bolidu.
10 Shuning bilen U qulaqlirini terbiyige échip qoyidu,
Ularni yamanliqtin qaytishqa buyruydu.
11 Ular qulaq sélip Uninggha boysunsila
Ular *qalghan* künlirini awatchiliqta,
Yillirini xushluqta ötküzidu.
12 Biraq ular qulaq salmisa, qilichlinip dunyadin kétidu,
Bilimsiz halda nepestin toxtap qalidu.
13 Biraq könglige iplasliqni pükkenler yenila adawet saqlaydu;
U ulargha asaret chüshürgendimu ular yenila tilawet qilmaydu.
14 Ular yash turupla jan üzidu,
Ularning hayati bechchiwazlar arisida tügeydu.□ ■
15 Biraq U azab tartquchilarni azablardin bolghan terbiye arqiliq qutquzidu,
U ular xar bolghan waqtida ularning quliqini achidu.
16 U shundaq qilip sénimu azarning aghzidin qistangchiliqi yoq keng bir yerge jelp qilghan bolatti;
Undaqta dastixining maygha toldurulghan bolatti.□ ■
17 Biraq sen hazir yamanlargha qaritilghan tégishlik jazalargha toldurulghansen;
Shunga *Xudaning* hökümi hem adaliti séni tutuwaldi.□
18 Ghezipingning qaynap kétishining séni mazaqqa bashlap qoyushidin hushyar bol;
Undaqta hetta zor kapaletmu séni qutquzalmaydu.
19 Yaki bayliqliring,
Yaki küchüngning zor tirishishliri,
Özüngni azab-oqubettin néri qilalamdu?
20 Kéchige ümid baghlima,
Chünki u chaghda xelq öz ornidin yoqilip kétidu.□
21 Hushyar bol, eskilikke burulup ketme;
Chünki sen *qebihlikni* derdke *sewr bolushning* ornida tallighansen.
22 Mana, Tengri küch-qudriti tüpeylidin üstündur;

□ **36:6 «U yamanlarni hayat saqlimaydu; biraq ézilgenler üchün adalet yürgüzidu»** — Élixu eslide «Men silerning (üch dostning) gepliringlar boyiche uninggha jawab bermeymen» dégini bilen, u yenila bu ayette ularning addiy xulasilirige qaytip keldi. ■ **36:7** Zeb. 33:18; 34:15-16; 113:8 □ **36:14 «bechchiwazlar»** — ibraniy tilida bu söz «hezilek er pahishe»ni körsitidu. ■ **36:14** Ayup 22:16 □ **36:16 «U (Xuda) shundaq qilip sénimu azarning aghzidin qistangchiliqi yoq keng bir yerge jelp qilghan bolatti; undaqta dastixining maygha toldurulghan bolatti»** — Élixuning 8-15-ayettiki bergen telimi shuki, nurghun azab-oqubetler emiliyette jazalash emes, belki Xudaning terbiyisi bolidu. Shübhisizki, bu telimning ehmiyiti bar. Biraq u yenila Ayupning asasiy ehwalini chüshenmeydu. U töwende (17-ayette) yenila Ayupni xata eyibleydu. ■ **36:16** Zeb. 23:5 □ **36:17 «Biraq sen hazir yamanlargha qaritilghan tégishlik jazalargha toldurulghansen; shunga Xudaning hökümi hem adaliti séni tutuwaldi»** — 17-21-ayetlerning bashqa xil terjimiliri uchrishi mumkin. Esli tékistni chüshinish sel tes. □ **36:20 «Kéchige ümid baghlima»** — bu tolimu selbiy menide ishlitilgen. Belkim Élixu: Ayup bashqilar özini körmeydighan, özi yaman ishlarni qilalaydighan waqitni ümid bilen kütmekte, démekchi bolushi mumkin.

Uningdek ögetküchi barmu?□
23 Kim Uninggha mangidighan yolni békitip bergenidi?
We yaki Uninggha: «Yaman qilding?» déyishke pétinalaydu?■
24 Insanlar tebrikleydighan Xudaning emellirini ulughlashni untuma!
25 Hemme adem ularni körgendur;
Insan baliliri yiraqtin ulargha qarap turidu».

Xudaning karamet emelliri — •••• Uning zor heywisi dehshetlik qara quyunda ayan bolidu
26 « — Berheq, Tengri ulughdur, biz Uni chüshinelmeymiz,
Uning yillirining sanini tekshürüp éniqlighili bolmaydu.■
27 Chünki U suni tamchilardin shümürüp chiqiridu;
Ular pargha aylinip andin yamghur bolup yaghidu.
28 Shundaq qilip asmanlar *yamghurlarni* quyup bérip,
Insan baliliri üstige molchiliq yaghduridu.
29 Biraq kim bulutlarning toqulushini,
Uning *samawi* chédirining gümbür-gümbür qilidighanliqini chüshinelisun?
30 Mana, U chaqmiqi bilen etrapini yoruq qilidu,
Hetta déngiz tektinimu yoruq qilidu.□
31 U bular arqiliq xelqler üstidin höküm chiqiridu;
Hem ular *arqiliqmu* mol ashliq béridu.■
32 U qollirini chaqmaq bilen tolduridu,
Uninggha uridighan nishanni buyruydu.
33 *Xudaning* güldürmamisi uning kélidighanliqini élan qilidu;
Hetta kalilarmu sézip, uni élan qilidu. □

37

Élixuning tötinchi bayanining dawami — Xudaning karamet emellirini körsetkenlirini ayan qilish •••• Qara quyunning yéqinlishishi
1 Shundaq, yürikimmu buni anglap tewrinip kétiwatidu,
Yürikim qépidin chiqip kétey, dédi.
2 Mana anglighina! Uning hörkirigen awazini,
Uning aghzidin chiqiwatqan güldürmama awazini angla!□ ■
3 U awazini asman astidiki pütkül yerge,
Chaqmiqini yerning qerigiche yetküzidu.
4 Chaqmaqtin kéyin bir awaz hörkireydu;
Öz heywitining awazi bilen u güldürleydu,

□ **36:22 «Mana, Tengri küch-qudriti tüpeylidin üstündur; Uningdek ögetküchi barmu?»** — Élixuning telimidiki intayin yaxshi nuqta shuki, Xudaning «ögetküchi»dur, U del Özining Rohi arqiliq insan'gha yolyoruq béridu. ■ **36:23** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 34:10; Rim. 9:14 ■ **36:26** Zeb. 90:2; 92:8; 93:2; 102:12; Yesh. 63:16; Yigh. 5:19; Dan. 6:27; Ibr. 1:12 □ **36:30 «Mana, U chaqmiqi bilen etrapini yoruq qilidu, hetta déngiz tektinimu yoruq qilidu»** — chaqmaq déngizning chongqur yerlirige téship yétidu. ■ **36:31** Ayup 37:13 □ **36:33 «Xudaning güldürmamisi uning kélidighanliqini élan qilidu; hetta kalilarmu sézip, uni élan qilidu»** — Ayup 28-babta boran-chapqun dégen sözni tilgha alghan. Buning bir sewebi bir boran-chapqunning heqiqeten ulargha yéqinlishiwatqanliqini anglighini bolushi mumkin. Emdi Élixuning boran-chapqunni tepsiliy teswirlishining sewebi hazirning özide boran (emeliyette qara quyun)ning ularning béshigha chüshüwatqinini körsetken bolushi mumkin. 38:1ni körüng. □ **37:2 «Uning aghzidin chiqiwatqan güldürmama awazi»** — ibraniy tilida «Uning aghzidin chiqiwatqan ghurqirashliri» yaki «Uning aghzidin chiqiwatqan gürgireshliri». ■ **37:2** Zeb. 29:3-4

Awazi anglinishi bilenla héch ayanmay chaqmaqlirinimu qoyuwétidu.
5 Tengri awazi bilen karamet güldürleydu,
Biz chüshinelmeydighan nurghun qaltis ishlarni qilidu.■
6 Chünki u qargha: «Yerge yagh!»,
Hem höl-yéghin'gha: «Küchlük yamghur bol!» deydu.■
7 U barliq insanni özining yaratqanliqini bilsun dep,
Hemme ademning qolini bular bilen tosup qoyidu;□
8 Yawayi haywanlar öz uwisigha kirip kétidu,
Öz qonalghusida turghuzulidu.
9 Boran-chapqun kohiqaptin kélidu,
Hem soghuq-zimistan taratquchi shamallardin kélidu.□
10 Tengrining nepisi bilen muz hasil bolidu;
Bipayan sular qétip qalidu.■
11 U yene qoyuq bulutlargha mol nemlik yükleydu,
U chaqmaq kötüridighan bulutni keng yéyip qoyidu.
12 Ular pütkül yer-zémin yüzide U buyrughan ishni ijra qilish üchün,
Uning yolyoruqliri bilen heryaqqa burulidu.
13 Yaki terbiye tayiqi bolushi üchün,
Yaki Öz dunyasi üchün,
Yaki Öz rehimdillikini körsitish üchün U *bulutlirini* keltüridu.□ ■
14 I Ayup, buni anglap qoy,
Tengrining karamet emellirini tonup yétip shük tur.□
15 Tengrining bulutlarni qandaq septe turghuzghanliqini bilemsen?
Uning bulutining chaqmiqini qandaq chaqturidighanliqinimu bilemsen?
16 Bulutlarning qandaq qilip boshluqta muelleq turidighanliqini,
Bilimi mukemmel Bolghuchining karametlirini bilemsen?
17 Hey, Uning qandaq qilip yer-zéminni jenubdiki shamal bilen tinchlandurup,
Séni kiyim-kéchikingning ottek issitqinini bilemsen?
18 Sen Uninggha hemrah bolup asmanni xuddi quyup chiqarghan eynektek,
Mustehkem qilip yayghanmiding?!■
19 Uninggha némini déyishimiz kéreklikini bizge ögitip qoyghin!
Qarangghuluqimiz tüpeylidin biz dewayimizni jayida sepke qoyalmaymiz.
20 Uninggha «Méning Sanga gépim bar» déyish yaxshimu?
Undaq dégüchi adem yutulmay qalmaydu!
21-23 Emdi shamallar kélip bulutlarni tarqitiwétidu,

■ **37:5** Ayup 5:9; 9:10; 36:26 ■ **37:6** Zeb. 147:16 □ **37:7 «U hemme ademning qolini bular bilen tosup qoyidu»** — qar yaki qattiq yamghur yaghsa, ademler xizmet qilishqa sirtqa chiqalmaydu, yawayi haywanlarmu chiqalmaydu. Biz bu addiy ishtin sawaq élishimiz kérek. Biz «Hemmige Qadir» emesmiz, qolimiz hem bilimimiz cheklik, Xudaning zor küch-qudriti aldida kemterleshkinimiz tüzük. □ **37:9 «taratquchi shamallar...»** — bu söz belkim melum bir shamalning mexsus atalghusi bolushi kérek. Bashqa bir xil terjimisi «Soghuq-zimistan shimaldin kélidu». ■ **37:10** Ayup 38:29, 30; Zeb. 147:17, 18 □ **37:13 «Yaki terbiye tayiqi bolushi üchün, yaki Öz dunyasi üchün, yaki Öz rehimdillikini körsitish üchün u bulutlirini keltüridu»** — Élixuning «yaki Öz dunyasi üchün» dégen bu ibarisi sel sirliq. Yaghidighan yamghurning «terbiye tayiqi bolushi üchün» yaki «Öz rehimdilliqini körsitish üchün» dégenning meniliri éniq, biraq «Öz dunyasi üchün» némini körisitdu? Xudaning meqsetliri awwalqi birinchisi hem ikkinchiside insanlargha merkezleshken bolup, Xudaning «Öz dunyasi üchün» dégen meqsitini uning Öz dunyasidin huzur élishi üchün dések bolamdu-bolmamdu? Xudaning herbir qilidighan Ishi insanlar üchünla bolushi kérekmu? — kéyinki bablarda Xudaning insanlar bilen **biwasite munasiwiti yoq** birqanche ishliri tilgha élinidu. Mundaq ishlarning alahidiliki toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq sözleymiz. ■ **37:13** Mis. 9:18,23; 1Sam. 12:18,19; Ezra 10:9; Ayup 36:31 □ **37:14 «I Ayup, buni anglap qoy, Tengrining karamet emellirini tonup yétip shük tur»** — belkim u Ayupni ularning üstidiki boran-chapqunning karametlirini bayqashqa ündeydu. ■ **37:18** Yar. 1:6

Biraq bulutlar arisidiki quyash nurigha ademler biwasite qarap turalmaydu.
Quyashning altun renggi shimal tereptinmu peyda bolidu;
Tengrining huzurida dehshetlik heywet bardur.
Hemmige Qadirni bolsa, biz Uni mölcherliyelmeymiz;
Qudriti qaltistur, Uning adaliti ulugh, heqqaniyliqi chongqur,
Shunga U ademlerge zulum qilmaydu.□ ■
24 Shunga ademler Uningdin qorqidu;
Könglide özini dana chaghlaydighanlargha U héch étibar qilmaydu».□

38

Perwerdigarning Özi Ayupqa jawab béridu — Ayupning soallirining yeshmisi

1 Andin Perwerdigar qara quyun ichidin Ayupqa jawab bérip mundaq dédi: —
2 «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen zadi kim?□ ■
3 Erkektek bélingni ching baghla;
Shunda Men sendin soray,
Andin sen Méni xewerdar qil!□
4 Men yer-zéminni apiride qilghinimda, sen zadi nede iding?
Bularni chüshen'gen bolsang, bayan qiliwer.■
5 Kim yer-zéminning ölchimini békitken?
— Sen buni bilmemsen?
Kim uning üstige tana tartip ölchigen?
6-7 Tang seherdiki yultuzlar bille küy éytishqan waqtida,
Xudaning oghulliri xushalliqtin tentene qilishqan waqtida,
Yer-zéminning ulliri nege paturulghan?
Kim uning burjek téshini salghan?□
8 Baliyatqudin chiqqandek, déngiz süyi bösüp chiqqanda,
Kim uni derwazilar ichige bend qilghan?■
9 Men bulutni déngizning kiyimi qilghanda,
We qap-qarangghuni uning zakisi qilghanda,

□ **37:21-23 «Emdi shamallar kélip bulutlarni tarqitiwétidu, biraq bulutlar arisidiki quyash nurigha ademler biwasite qarap turalmaydu» —** Élixuning bu sözimu sirliq. Terjime qilish tes bolghini bilen, sherhimizche u Ayupning ehwalini hazirqi bu bulutluq, tutuq (boran-chapqunluq) kün'ge oxshatmaqchi bolsa kérek. Xuda bulutlarni tarqitip tuyuqsiz körünse, Ayup quyashqa biwasite qariyalmighan'gha oxshash uningghimu qariyalmaytti, démekchi. Biraq Xudaning heywiti, körkemliki hemme tereptin, hetta shimal teripidin peyda bolidu, deydu. Élixuning bayanining bashqa xil menilirimu bar bolushi mumkin. ■ **37:21-23** Ayup 9:4; 12:13, 16; 36:5; Zeb. 93:1; 99:4 □ **37:24 «Shunga ademler Uningdin qorqidu; könglide özini dana chaghlaydighanlargha U héch étibar qilmaydu» —** bashqa ikki xil terjimisimu bar: — «Shunga ademler Uningdin qorqidu; U könglide danaliq barlargha étiwar qilamdu?» we yaki «Shunga, ademler, Uningdin qorqunglar! Shübhisizki, könglide danaliq barlar Uningdin eyminidu!». □ **38:2 «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen zadi kim?» —** Perwerdigarning bu soali kimni körsitidu? Kéyinki 42-babta Ayupmu soalgha jawaben: «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim? Shuning bilen men chüshenmigenlirimni dep saldim, ademning eqli yetmeydighan tilsimat ishlarni éytip tashlidim» dep jawabkarliqni özige alidu. Ayup özi shundaq dégini bilen, Xuda bu sözni qilghanda axirqi qétimqi sözligüchi Élixu idi. Körginimizdek uning bezi gepliri del jayida éytilghan, hetta bésharet bolghini bilen, uningmu sözide xataliq az emes. Dostlarning sözliridimu xataliq köp idi. Shunga biz Xudaning bu sözi Ayup, Élixu we Ayupning üch dostidin ibaret besheylenni öz ichige alidu, dep qaraymiz. ■ **38:2** Ayup 42:3 □ **38:3 «Erkektek bélingni ching baghla» —** «heqiqiy erkek» yaki «heqiqiy oghul bala» dégenning néme ikenliki Xuda aldida turghandila andin bilinidu. Xudaning aldida turup Uninggha jawab bérelmeydighan, özining mes'uliyitini öz zimmisige élishtin bash tartqan kishi erkek emestur. ■ **38:4** Pend. 8:29 □ **38:6-7 «Xudaning oghulliri» —** 1-babtiki izahatimizdek, belkim muqeddes perishtilerni körsitidu. «Tang seherdiki yultuzlar» bolsa bizningche oxshashla perishtilerni körsitidu. Perishtilerning yultuzlar bilen zich munasiwiti bardur. ■ **38:8** Yar. 1:9; Ayup 26:10; Zeb. 33:7; 104:6-9; Pend. 8:29; Yer. 5:22

10 Men uning üchün pasil kesken waqitta,
Uni cheklep baldaqlarni hem derwazilarni salghanda,
11 Yeni uninggha: «Mushu yergiche barisen, pasildin ötme,
Séning tekebbur dolqunliring mushu yerde toxtisun» dégende, sen nede iding?□
12 Sen tughulghandin béri seherni «Chiq» dep buyrup baqqanmusen?
Sen tang seherge özi chiqidighan jayini körsetkenmusen?
13 Sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerinimu yorutquzup höküm sürgüzüp,
Shundaqla rezillerni titritip yer-zémindin qoghlatquzghanmusen?□
14 Shuning bilen yer-zémin séghiz laygha bésilghan möhür izliridek özgertilidu;
Kiygen kiyimdek hemme éniq bolidu;□
15 Hem shuning bilen rezillerning «nur»i ulardin élip kétilidu;
Kötürülgen bilekler sundurulidu.□
16 Déngizdiki bulaqlargha seper qilip yetkenmusen?
Okyanlarning qeride méngip baqqanmusen?
17 Ölümning derwaziliri sanga ashkarilan'ghanmu?
Ölüm sayisining derwazilirini körgenmusen?
18 Eqling yer-zéminning chongluqigha yetkenmu?
Hemmisini bilgen bolsang éniq bayan qil!
19 Nur turushluq jaygha baridighan yol nede?
Qarangghuluqning bolsa, esliy orni nede?
20 Sen *buni bilip* ularni öz chégrasigha apiralamsen?
Ularning öyige mangidighan yollarni bilip yételemsen?
21 Hee, rast, sen bilisen, chünki sen ularning chaghliridin ilgiri tughulghansen,
Künliringning sani derheqiqet köptin köptur!
22 Qar qachilan'ghan xezinilerge kirip kördüngmu.
Möldür ambirlirinimu körüp baqtingmu?
23 Bularni azab-oqubetlik zaman'gha qaldurdum,
Jeng we urush küni üchün teyyarlap qoydum.□
24 Chaqmaq dégen qandaq yol bilen yérilidu?
Sherq shamili yer yüzide qandaq yol bilen tarqitilidu?
25 Yamghur kelkünining chüshidighan qanilini chépip teyyarlighan kimdu?

□ **38:11 «Séning tekebbur dolqunliring mushu yerde toxtisun» —** déngiz-okyanlar hem yer-zéminning ariliqidiki tengpungluq emeliyette nahayiti nazuk bir ish. Yer yüzining üchtin ikkisi déngiz. Géologiye ilmi dunyayimizning ilgiri pütünley déngiz astida yatqanliqini ispatlaydu. Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimda Xudaning yer-zéminni déngizdin égizlitishi hem déngizdin ayriwétishi xatirilen'gen. Nuh peyghember dewridiki kelkündin kéyin Xuda dunyani axiretkiche ikkinchi qétim ashundaq dunyawiy kelkün bilen chömüldürmeymen, dep insaniyetke wede bergen. □ **38:13 «Sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerinimu yorutquzup höküm sürgüzüp...» —** ibraniy tilida «sen shundaq qilip seherge yer yüzining qerinimu tutquzup». **«Sen ... seherge yer yüzining qerinimu yorutquzup höküm sürgüzüp, shundaqla rezillerni titritip yer-zémindin qoghlatquzghanmusen?» —** toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «... Sen shundaq qilip, seher nurigha yer yüzining burjeklirini tutquzup, rezillerni zémindin silkip tashlatquziwetkenmusen?» (bu xil terjime toghra bolsa, yer-zémin yotqan'gha oxshitilidu; nurning kélishi xuddi yotqanni silkigendek, rezillerni qoghdaydighan qarangghuluqni yoqitidu). □ **38:14 «Shuning bilen yer-zémin séghiz laygha bésilghan möhür izliridek özgertilidu» —** kéchide herbir nersining shekli éniq körünmeydu, elwette. Quyash nuri astida her yerning shekli ochuq körünidu. □ **38:15 «Hem shuning bilen rezillerning «nur»i ulardin élip kétilidu; kötürülgen bilekler sundurulidu» —** démek, reziller üchün qarangghuluq ularning «nur»i, «kündüz»i, yeni «xizmet qilish» waqti bolidu. Tang seher kélishi bilen ularning «nuri» élip kétilidu, shunglashqa ular yaman ishlarni qiliwermeydu, belki jazalashqa uchraydu. Bu söz yene qiyamet künining nurining kélishi bilen, hazirqi gunahliq dunyaning qarangghuluqini buzup tashlaydighanliqinimu körsetken bir bésharet bolsa kérek. □ **38:23 «Bularni azab-oqubetlik zaman'gha qaldurdum, jeng we urush küni üchün teyyarlap qoydum» —** 22- hem 23-ayette Xudaning qar we möldürni ademlerning rezillikini chekleshke we yaki insan'gha terbiye bérishke qoral süpitide ishlitidighanliqi körsitilidu.

Güldürmamining chaqmiqi üchün yol teyyarlighan kimdu?□
26 Shundaq qilip yamghur héch adem yoq bolghan yer yüzige,
Héch ademzatsiz desht-bayawan'gha yaghdurulmamdu?
27 Shuning bilen chölleshken, qurghaq tupraqlar qandurulidu,
Ot-chöp bix urup köklep chiqmamdu?□ ■
28 Yamghurning atisi barmu?
Shebnemni kim tughqandu?
29 Muz bolsa kimning baliyatqusidin chiqidu?
Asmandiki aq qirawni bolsa kim dunyagha keltüridu?
30 Shu chaghda su qétip tashtek bolidu,
Chongqur déngizlarning yüzi qétip tutashturulidu.
31 «Qelb yultuzlar topi»ning baghlimini baghliyalamsen?
Orionning rishtilirini boshitalamsen?□ ■
32 «On ikki Zodiak yultuz türkümliri»ni öz peslide élip chiqiralamsen?
«Chong Éyiq türkümi»ni Küchükliri bilen yétekliyelemsen?□

33 Asmanning qanuniyetlirini bilip yetkenmusen?
Asmanning yer üstige süridighan hökümlirini sen belgilep qoyghanmu?■
34 Sen awazingni kötürüp bulutlarghiche yetküzüp,
Yamghur yaghdurup özüngni qiyan-tashqinlargha basturalamsen?
35 Sen chaqmaqlarni buyrup öz yoligha mangduralamsen?
Uning bilen ular: «Mana biz!» dep sanga jawab béremdu?
36 Ademning ich-baghrigha danaliq béghishlap kirgüzgen kimdu?
Eqilge chüshinish qabiliyitini bergen kimdu?■
37 Bulutlarni danaliq bilen sanighan kim?
Asmanlardiki su tulumlirini tökidighan kim?
38 Buning bilen topa-changlarni qaturup uyul qildurghan,
Chalmilarni bir-birige chaplashturghuzghan zadi kim?

Haywanatlarning hayatliq sirliri

39 «Chishi shir üchün ow owlap yüremsen,
Shir küchüklirining ishtihasini qanduramsen?■
40 Ular uwilirida zongziyip yürgen waqtida,
Chatqalliq ichide turup tuzaq qoyup, *sen ulargha olja bérelemsen*?
41 Yémi kemchil bolup, ézip kétip yiraqqa kétip qalghanda,

□ **38:25 «Yamghur kelkünining chüshidighan qanilini chépip teyyarlighan kimdu?»** — yamghurning yer yüzining melum bir yérige chüshidighanliqini, bashqa bir yérige chüshmeydighanliqini Xuda awwal alahide békitkenlikini körsitidu. □ **38:27 «Yamghur ... héch ademzatsiz desht-bayawan'gha yaghdurulidu... Ot-chöp bix urup köklep chiqmamdu? (26-27-ayet)»** — Xudaning qilidighan nurghun ishlirining körünüshte ademler bilen munasiwiti yoqtek qilidu hem ademning közige körünmeydu. Hazirqi tebiiy penlerge asasen bilimizki, eslide kéreksiz dep qaralghan haywanlar hem ösümlükler tebietning tengpungluqini asrashqa tolimu kérek. Dunyadiki bezi kichikkine ishlar tebiiy muhit tengpungluqigha chong tesir yetküzidu. Buningdin sirt, Xuda Ayupqa: «Men ademzatsiz desht-bayawanda ösken gül-giyahlarning güzellikidin (meyli sanga héch ehmiyetsiz bolsimu) huzur alghum bolsa, séning néme karing? We Men eger sen körelmeydighan hem meqsitimni chüshenmeydighan shunche köp ishlarni qilsam, özüngning ishlirida qilghanlirimni chüshenmigen bolsangmu, séning bashqa ishliringda körsetken muhebbitimge qarap Manga tayinip ishenseng bolmamdu? Eger bu ishlar peqet Özümningla raziliqim üchün bolsa senmu razi bolamsen?» — dégendek bolsa kérek. Biz axirda bu témida yene toxtilip ötimiz. ■ **38:27** Zeb. 107:35 □ **38:31 «Qelb yultuzlar topi»** — bu türkümning yultuzlirining derweqe bir-birige baghlinip turushida sirliq bir küch bar. Orion yultuz türkümidiki bezi yultuzlarning bir-birige baghlinidighan sirliq küchimu bar. ■ **38:31** Ayup 9:9; Am. 5:8 □ **38:32 «Chong Éyiq türkümi»** — bu yultuz türkümi «Yette Qaraqchi» yaki «Yette Qozuq» depmu atilidu. ■ **38:33** Yer. 31:35 ■ **38:36** Ayup 32:8; Top. 2:26; Dan. 1:17 ■ **38:39** Zeb. 104:21

Baliliri Tengrige iltija qilip nale-peryad kötürgende,
Tagh qaghiliri hem baliliri üchün yemni teminligen kimdu? ■

39

Haywanatlarning hayatliq sirliri – dawami

1 Sen taghdiki yawa öchkilerning qachan tughidighanliqini bilemsen?
Jerenlerning balilighanliqini közitip baqqanmusen?■
2 Ularning boghaz bolghili nechche ay bolghanliqini saniyalamsen?
Ularning balilaydighan waqtidin xewiring barmu?
3 Ular qeddini püküp, yétip balilirini tughidu,
Ular özidiki tolghaqni chiqirip tashlaydu;
4 Ularning baliliri küchlinip yétilidu,
Ular dalada ösüp, *anisining* yénidin chiqip qaytip kelmeydu.□
5 Yawa éshekni dalagha qoyuwétip erkinlikke chiqarghan kim?
Shash éshekning noxtilirini yéshiwetken kim?□
6 Chöl-bayawanni uning öyi qilghanmen,
Shorluqnimu uning turalghusi qilghanmen.■
7 U sheherning qiyqas-sürenliridin yiraq turup uni mazaq qilidu;
U éshekchining warqirishinimu anglimaydu.
8 U taghlarni öz yayliqim dep kézidu,
Shu yerdiki hemme gül-giyahni izdep yüridu.
9 Yawa kala bolsa xizmitingge kirishke razi bolamdu?
Séning oqurungning yénida turushqa unamdu?□
10 Yawa kalini tana bilen baghlap, tapqa chüshürelemsen?!
U sanga egiship jilghilarda méngip tirna tartamdu?
11 Uning küchi zor bolghanliqi üchün uninggha tayinamsen?
Emgikingni uninggha amanet qilamsen?
12 Danliringni öyge kötürüp ekilishni uninggha tapshuramsen?
«*Danlirimni* xaminimgha yighishturidu» dep uninggha ishenemsen?

Tögiqush

13 Tögiqush qanatlirini shadliq bilen qaqidu,
Biraq bular leylekning qanat uchliri hem peylirige yétemdu? □
14 U tuxumlirini yerge tashlap qoyidu,
Tuxumlirim topida issitilsun, deydu.
15 Ularning tasadipiy dessilip yanjilidighanliqini,

■ **38:41** Zeb. 147:9; Mat. 6:26 ■ **39:1** Zeb. 29:9 □ **39:4 «Ular (yawa öchkiler) dalada ösüp, anisining yénidin chiqip qaytip kelmeydu» —** kéyinki «qoshumche söz»imizdiki söhbitimizni körüng. □ **39:5 «Shash éshek» —** bu belkim «yawa éshek»ning yene birxil atilishi bolushi mumkin. Erebler uni yawayi haywanlar arisida qoghlap tutush eng qiyin dep qaraydu. **«noxtiliri»** – yaki «asaretliri». ■ **39:6** Ayup 24:5; Yer. 2:24 □ **39:9 «Yawa kala»** ***yaki «awraq» —*** epsus, biz hazir bu heywetlik haywanlarni körelmeymiz. 1627-yili ularning nesli qurighan. Bu haywan nahayiti yoghan bolup, intayin küchlük idi. Uningdin bolghan haywanlardin peqet pil we su étila bar idi. Uni boyunturuqqa chétip ishqa sélish hergiz mumkin emes, elwette! □ **39:13 «Tögiqush qanatlirini shadliq bilen qaqidu, biraq bular leylekning qanat uchliri hem peylirige yétemdu?» —** bizning terjimimiz toghra bolsa u «Tögiqushning chirayliq qanatliri bolghini bilen, u héch uchalmaydu, leylek chirayliq uchidu» dégen menide (leylek bolsa chong, alichipar, küchlük bir qush). Yene bir xil terjimisi: «Qanat uchliri hem peyliri méhribanliqni bildüremdu?», yeni «Tögiqushning qanatliri méhribanliqni körsetmeydu, chünki u öz tuxumlirini yerge salghandin kéyin ular bilen bezide kari bolmaydu» dégen menide bolidu. Tögiqush toghruluq kéyinki söhbitimizni körüng.

Dalidiki birer haywanning asanla ularni dessep-cheyleydighanliqini untuydu.
16 Balilirini özining emestek baghrini qattiq qilidu;
Uning tughutining ejri bikargha kétidu,
Biraq u pisent qilmighandek turidu.□
17 Chünki Tengri uni kem eqil qilghan,
Uninggha danaliqni bermigen.
18 Halbuki, u yügürüsh aldida meydisini yuqirigha kötürginide,
At hem atliqlarni kemsitip mazaq qilidu. □

At

19 Sen atqa küch béghishlighanmiding?
Sen uning boynigha yelpünüp turidighan yaylini kiygüzgenmiding?
20 Sen uni heywetlik purqushliri bilen ademni qorqutidighan,
Chéketkidek sekreydighan qilalamsen?
21 U esheddiylik bilen yer tatilap-zoxchup,
Öz küchidin shadlinip kétidu,
Qoralliq qoshun bilen jeng qilishqa atlinidu.
22 U qorqunchqa nisbeten külüpla qoyidu,
Héchnémidin qorqmaydu;
Qilichning bisidin u yanmaydu.
23 Oqdan, julaliq neyze,
Görzimu uning yénida sharaqshiydu,
24 U yerni achchiq hem ghezep bilen yutuwétidu,
Jeng kanayini bir anglapla hayajanlinip qin-qinigha patmay kétidu.
25 Kanaylarning awazi bilenla u: «Ayhay!» deydu,
U jengni yiraqtin purap bolidu.
U serkerdilerning towlashlirini, jengchilerning warqirashlirini xushalliq bilen anglaydu.

Sar we bürküt

26 Sar séning eqling bilen uchamdu,
Qanatlirini jenubqa qarap kéremdu?□
27 Bürküt buyruqung bilen yuqirigha perwaz qilip kötürülemdu,
Uwisini yuqirigha salamdu?■
28 U qoram tashning üstide makanlishidu,
U taghning choqqisigha qonidu,
Tik qiyanimu turalghusi qilidu.
29 Shu yerdin u owni paylap bayqiwalidu,
Közliri yiraq-yiraqlarni közitidu.
30 Uning baliliri qan shoraydu;
Öltürülgenler nede bolsa, u shu yerde bolidu». □ ■

□ **39:16 «Balilirini özining emestek baghrini qattiq qilidu; uning tughutining ejri bikargha kétidu, biraq u pisent qilmighandek turidu» —** eger bashqa haywanlar tögiqushning uwisini bayqap qalghan bolsa, tögiqush ular tuxumlirimni yémisun dep, bezide özi tuxumlirini dessep chéqiwétidu. Kéyinki söhbitimiznimu körüng. □ **39:18 «U yügürüsh aldida meydisini yuqirigha kötürginide, at hem atliqlarni kemsitip mazaq qilidu» —** tögiqush intayin téz yügüreleydu, chölde yaki qumluqta bolsa attin ittik mangalaydu. Uni owlash intayin tes. □ **39:26 «Sar séning eqling bilen uchamdu, qanatlirini jenubqa qarap kéremdu?» —** bu ayet, belkim, sarning pesillik köchüshini körsitidu. ■ **39:27** Yer. 49:16; Ob. 4 □ **39:30 «Öltürülgenler nede bolsa, u shu yerde bolidu» —** bürküt hem sar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «Mat.» 24:28nimu körüng. ■ **39:30** Mat. 24:28; Luqa 17:37

40

Perwerdigar Ayupqa yene söz qilidu

1 Perwerdigar Ayupqa yene jawaben: —
2 «Hemmige Qadir bilen dewalashidighan kishi uninggha terbiye qilmaqchimu?
Tengrini eyibligüchi kishi jawab bersun!» — dédi.□
3 Ayup bolsa Perwerdigargha jawaben: —
4 «Mana, men héchnémige yarimaymen;
Sanga qandaq jawab béreleymen?
Qolum bilen aghzimni étip geptin qalay;■
5 Bir qétim dédim, men yene jawab bermeymen;
Shundaq, ikki qétim désem men qayta sözlimeymen» — dédi. □

Perwerdigar kinayilik söz qilidu

6 Andin Perwerdigar qara quyun ichidin Ayupqa jawab bérip mundaq dédi: —
7 «Erkektek bélingni ching baghla,
Andin Men sendin soray;
Sen Méni xewerdar qilghin.
8 Sen derweqe Ménıng hökümimni pütünley bikargha ketküzmekchimusen?
Sen özüngni heqqaniy qilimen dep, Méni natoghra dep eyiblimekchimusen?■
9 Séning Tengrining bilikidek *küchlük* bir biliking barmu?
Sen Uningdek awaz bilen güldürliyelemsen?
10 Qéni, hazir özüngni shan-sherep hem salapet bilen béziwal!
Heywet hem körkemlik bilen özüngni kiyindürüp,
11 Ghezipingning qehrini chéchip tashlighin,
Shuning bilen herbir tekebburning közige tikilip qarap,
Andin uni pesleshtürgin.□
12 Rast, herbir tekebburning közige tikilip qarap,
Andin uni boysundurghin,
Rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qil!□
13 Ularni birge topigha kömüp qoy,
Yoshurun jayda ularning yüzlirini képen bilen étip qoyghin;

□ **40:2 «Tengrini eyibligüchi kishi jawab bersun!»** — Ayup Xudani heqiqeten (Uning muhebbitidin gumanlinip) eyibligen. Biraq Xuda uning semimiylikini üch dostning chirayliq gépidin yaxshi köridighandek qilatti. ■ **40:4** Zeb. 39:9-10 □ **40:5 «Bir qétim dédim.... ikki qétim désem...»** — Ayupning bu kemterlik sözi belkim «Méning sözlirim köplikidin alliburun chektin éship ketti» dégenlik bolushi mumkin. ■ **40:8** Zeb. 51:4, 6; Rim. 3:4 □ **40:11 «Ghezipingning qehrini chéchip tashlighin, shuning bilen herbir tekebburning közige tikilip qarap, andin uni pesleshtürgin»** — Xudaning küch-qudriti hem ghezipi peqetla heqqaniy meqsette bolidu, hergiz xalighanche peqet insanlarning mejburiy «ibadet»igha érishish üchün emes. Mesilen, mushu yerde tekebburlarni derhal halak qilish emes, ularga sewr-taqitini körsitip, rehim-shepqetke érishish pursitini yaritip awwal: «Tekebburlarni pesleshtürüsh»te ishlitilidu. □ **40:12 «Rast, herbir tekebburning közige tikilip qarap, andin uni boysundurghin, rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qil!»** — Xuda Ayupni Öz alimining textige olturushqa teklip qilidu. Ayup bu orunda olturghinida toghra höküm chiqiralamdu, chiqiralmamdu? Bu ish peqetla küch-qudret mesilisi emes. Ademde «tekebburlar»ni pesleshtürüp, «rezillerni öz ornida dessep yer bilen yeksan qilip» jazalighudek danaliqmu bolmisa, hemme ishni bilgen bolmisa we pütünley adil bolmisa bolmaydu. Xudaning rezillerning yer yüzige höküm sürüshide Öz meqsiti hem pilani bar. Emdi uning bu pilanini chüshenmise, herbir ademning ehwalini etrapliq bilmise, xata höküm chiqarmay qalmaydu. Xuda toghruluq Injilda déyilgendek: «Rebbimiz Öz wedisini (yeni rezillikni jazalash, Özining heqqaniy qilghan kishilirini Öz yénigha élishqa bolghan wedisini) orundashni (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta» («2Pét.» 3:9). Yamanlarning kéyinrek towa qilishini kim bileleydu? Buni bilidighan peqet Xudadur. Ayupning qiyamet künidin asasen xewiri yoq, hem Xuda mushu yerde uninggha u toghrisida héchnerse démigen.

14 Shundaq qilalisang, Men séni étirap qilip maxtaymenki,
«Ong qolung özüngni qutquzidu!».

Bégémottin alghan sawaq

15 Men séning bilen teng yaratqan bégémotni körüp qoy;
U kalidek ot-chöp yeydu.□
16 Mana, uning bélidiki küchini,
Qorsaq muskulliridiki qudritini hazir körüp qoy!
17 U quyruqini kédir derixidek égidu,
Uning yotiliridiki singirliri bir-birige ching toqup qoyulghan.
18 Uning söngekliri mis turubidektur,
Put-qolliri tömür choqmaqlargha oxshaydu.
19 U Tengri yaratqan janiwarlarning béshidur,
Peqet uning Yaratquchisila uninggha Öz qilichini yéqinlashturalaydu.□
20 Taghlar uninggha yémeklik teminleydu;
U yerde uning yénida daladiki herbir haywanlar oynaydu.
21 U sedepgül derexlikining astida yatidu,
Qomushluq hem sazliqning salqinida yatidu.
22 Sedepgüllükler öz sayisi bilen uni yapidu;
Östengdiki tallar uni orap turidu.
23 Qara, derya téship kétidu, biraq u héch hoduqmaydu;
Hetta Iordandek bir deryamu uning aghzigha örkeshlep urulsimu, yenila xatirjem turiwéridu.
24 Uning aldigha bérip uni tutqili bolamdu?
Uni tutup, andin burnini téship chülük ötküzgili bolamdu? □

41

Léwiatandin alghan sawaq

1 Léwiatanni qarmaq bilen tartalamsen?
Uning tilini arghamcha bilen *baghlap* basalamsen?□
2 Uning burnigha qomush chülükni kirgüzelemsen?
Uning éngikini tömür neyze bilen téshelemsen?
3 U sanga arqa-arqidin iltija qilamdu?
Yaki sanga yawashliq bilen söz qilamdu?
4 U sen bilen ehde tüzüp,
Shuning bilen sen uni menggü malay süpitide qobul qilalamsen?
5 Sen uni qushqachni oynatqandek oynitamsen?

□ **40:15 «Bégémot»** — ibraniy tilidiki bir söz. Uyghur tiligha bu söz erebchidin qobul qilin'ghan bolup, «su éti» dégen haywanni körsitidu. Biraq mushu ayetler teswir qilghan haywan «su éti» emes. Mesilen, 16-ayette uning quyruqining kédir derixidek chong hem uzun bolidighanliqi körsitilidu. 19-ayette uning haywanlar ichide eng chongi ikenliki körsitilidu — démek, u birxil intayin chong otxor haywan. Uning toghrisidiki ayetlerni yighip, yekün chiqarsaq, hazir nesli qurighan «brontosawr»ni (dinozawrning bir türi) körsitishi mumkin. Bu zor chong haywanning uzunluqi 20 métr, éghirliqi 100 tonna chiqatti. Hazirqi zamandiki alimlarning bolsa belkim bu xulasige qarshi chiqish mumkinchiliki bolghini bilen, bu teswir özi Ayupning dewride bu atalmish «tarixning ilgiri»diki haywanning uning bilen zamandash bolghanliqigha qaltis ispat körsitidu. □ **40:19 «Peqet uning Yaratquchisila uninggha Öz qilichini yéqinlashturalaydu»** — bu ayetning ikkinchi qismini chünishish tes. Bashqa xil terjimisimu uchrishi mumkin. □ **40:24 «...Uni tutup, andin burnini téship chülük ötküzgili bolamdu?»** — bégémotning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **41:1 «Léwiatan»** — yuqiriqi 3-bab, 8-ayettiki izahatni körüng.

Dédekliringning huzuri üchün uni baghlap qoyamsen?
6 Tijaretchiler uning üstide sodilishamdu?
Uni sodigerlerge bölüshtürüp béremdu?
7 Sen uning pütkül térisige atarneyzini sanjiyalamsen?
Uning béshigha changgak bilen sanjiyalamsen?!
8 Qolungni uninggha birla tegküzgendin kéyin,
Bu jengni eslep ikkinchi undaq qilghuchi bolmaysen!
9 Mana, «*uni boysundurimen*» dégen herqandaq ümid bihudiliktur;
Hetta uni bir körüpla, ümidsizlinip yerge qarap qalidu emesmu?
10 Uning jénigha tégishke pétinalaydighan héchkim yoqtur;
Undaqta Méning aldimda turmaqchi bolghan kimdur?□
11 Asman astidiki hemme nerse Méning tursa,
Méning aldimgha kim kélip «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken,
Men uninggha qayturushqa tégishlikmu?□ ■
12 *Léwiatanning* ezaliri,
Uning zor küchi,
Uning tüzülüshining güzelliki toghruluq,
Men süküt qilip turalmaymen.
13 Kim uning sawutluq tonini salduruwételisun?
Kim uning qosh éngiki ichige kiriwalalisun?□
14 Kim uning yüz derwazilirini achalalisun?
Uning chishliri etrapida wehime yatidu.
15 Qasiraqlirining sepliri uning pexridur,
Ular bir-birige ching chaplashturulghanki,□
16 Bir-birige shamal kirmes yéqin turidu.
17 Ularning herbiri öz hemrahlirigha chaplashqandur;
Bir-birige zich yépishturulghan, héch ayrilmastur.
18 Uning chüshkürüshliridin nur chaqnaydu,
Uning közliri seherdiki qapaqtektur.
19 Uning aghzidin otlar chiqip turidu;
Ot uchqunliri sekrep chiqidu.
20 Qomush gülxan'gha qoyghan qaynawatqan qazandin chiqqan hordek,
Uning burun töshükidin tütün chiqip turidu;
21 Uning nepisi kömürlerni tutashturidu,
Uning aghzidin bir yalqun chiqidu.
22 Boynida zor küch yatidu,
Wehime uning aldida sekriship oynaydu.
23 Uning etliri qat-qat birleshtürülüp ching turidu;
Üstidiki *qasiraqliri* yépishturulup, midirlimay turidu.
24 Uning yüriki beeyni tashtek mustehkem turidu,

□ **41:10 «Uning jénigha tégishke pétinalaydighan héchkim yoqtur; undaqta Méning aldimda turmaqchi bolghan kimdur?»** — léwiatan insan'gha ögitidighan eng ulugh ish Xudaning Öz heywisini gewdilendürüshtur; insanlar léwiatanning ulughluqini hem tilsim körkemlikige qarap Xudadin eyminishi kérektur. Oqurmenlerning «qoshumche söz»imizni körüshini ümid qilimiz. □ **41:11 «Méning aldimgha kim kélip «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken»** — bashqa birxil terjimisi: «manga kim awwal bir nerse bergeniken, andin «manga tégishlikini bergine» dep baqqan iken?». ■ **41:11** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Zeb. 24:1; 50:12; Rim. 11:35; 1Kor. 10:26, 28 □ **41:13 «...Kim uning qosh éngiki ichige kiriwalalisun?»** — bashqa nechche xil terjimiliri bar, mesilen: — «...Kim uning ikki qur chishliri ichige kiriwalalisun?» yaki «...Kim uninggha yügenni yéqinlashturalisun?». □ **41:15 «Qasiraqlirining sepliri uning pexridur, ular bir-birige ching chaplashturulghanki...»** — bashqa birxil terjimisi: «Uning pütün dümbisi qasiraqlardur, ular bir-birige ching chaplashturulghanki...»

Hetta tügmenning asti téshidek mezmut turidu.
25 U ornidin qozghalsa, palwanlarmu qorqup qalidu;
Uning tolghinip shawqunlishidin alaqzade bolup kétidu.□
26 Birsi qilichni uninggha tegküzsimu, héch ünümi yoq;
Neyze, atarneyze we yaki changgaq bolsimu beribir ünümsizdur.
27 U tömürni samandek,
Misni por yaghachtek chaghlaydu.
28 Oqya bolsa uni qorqitip qachquzalmaydu;
Salgha tashliri uning aldida paxalgha aylinidu.
29 Toqmaqlarmu paxaldek héchnéme hésablanmaydu;
U neyze-sheshberning tenglinishige qarap külüp qoyidu.□
30 Uning asti qismi bolsa ötkür sapal parchiliridur;
U lay üstige chong tirna bilen tatilighandek iz qalduridu.□
31 U déngiz-okyanlarni qazandek qaynitiwétidu;
U déngizni qazandiki melhemdek waraqshitidu;
32 U mangsa mangghan yoli parqiraydu;
Adem *buzghunlarni körüp* chongqur déngizni ap'aq chachliq boway dep oylap qalidu.
33 Yer yüzide uning tengdishi yoqtur,
U héch qorqmas yaritilghan.
34 U büyüklerning herqandiqigha *jür'et bilen* nezer sélip, qorqmaydu;
U barliq meghrur haywanlarning padishahidur». □

42

Perwerdigargha sirdash dost bolush

1 Ayup Perwerdigargha jawab bérip mundaq dédi: —
2 «Hemme ishni qilalaydighiningni,
Herqandaq muddiayingni tosiwalghili bolmaydighinini bildim!
3 «Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim?»
Berheq, men özüm chüshenmigen ishlarni dédim,
Men eqlim yetmeydighan tilsimat ishlarni éyttim.□ ■
4 Anglap baqqaysen, sözlep bérey;
Men Sendin soray, Sen méni xewerdar qilghaysen.
5 Men quliqim arqiliq xewiringni anglighanmen,
Biraq hazir közüm Séni köriwatidu.□
6 Shuning üchün men öz-özümdin nepretlinimen,

□ **41:25 «Uning tolghinip shawqunlishidin alaqzade bolup kétidu» —** bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. □ **41:29 «sheshber» —** béshi tikendek bolghan uzun birxil neyze. □ **41:30 «Uning asti qismi bolsa ötkür sapal parchiliridur» —** yaki «Uning asti qismi bolsa, beeyni qiyiq tashlardur». □ **41:34 «U barliq meghrur haywanlarning padishahidur» —** bashqa birxil terjimisi: «U barliq meghrur bolghuchilarning padishahidur». Oqurmenlerning léwiatandin alghan sawaqlar toghruluq «qoshumche söz»diki söhbitimizni körüshini ümid qilimiz. □ **42:3 ««Nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen kim?» Berheq, men özüm chüshenmigen ishlarni dédim...» —** Ayup Xudaning (38:2) sorighan soaligha jawab berginide, Xudaning Özige esli tenbih bergen sözlirini qobul qilip xataliqini iqrar qilip, jawab bérip: — «Men!» dégendek, özige bu jawabkarliqni alidu. Biraq yuqirida déginimizdek, uning üch dosti hem Élixumu oxshashla «nesihetni tuturuqsiz sözler bilen xireleshtürgen» idi, dep qaraymiz. ■ **42:3** Ayup 38:2; Zeb. 40:5; 131:1; 138:6; 139:6 □ **42:5 «Anglap baqqaysen, sözlep bérey; men Sendin soray, Sen méni xewerdar qilghaysen» —** bezi sherhchiler bu sözlerni Xudaningki (38:3, 40:7), Ayup peqet ularni neqil keltürüp eslitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche Ayup ularni özining chin könglidiki gépi qilip ishlitidu.

Shuning bilen topa-changlar we küller arisida towa qildim». □

Eslige keltürülüsh

7 Perwerdigar Ayupqa bu sözlerni qilghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar Témanliq Élifazgha mundaq dédi: —
«Méning ghezipim sanga hem ikki dostunggha qarap qozghaldi; chünki siler Méning toghramda Öz qulum Ayup toghra sözligendek sözlimidinglar.□
8 Biraq hazir özünglar üchün yette torpaq hem yette qochqarni élip, qulum Ayupning yénigha bérip, öz-özünglar üchün köydürme qurbanliq sununglar; qulum Ayup siler üchün dua qilidu; chünki Men uni qobul qilimen; bolmisa, Men öz nadanliqliringlarni özünglargha qayturup bérey; chünki siler Méning toghramda qulum Ayup toghra sözligendek toghra sözlimidinglar».□
9 Shuning bilen Témanliq Élifaz, Shuxaliq Bildad we Naamatliq Zofar ücheylen bérip Perwerdigar ulargha déginidek qildi; hemde Perwerdigar Ayupning duasini qobul qildi.
10 Shuning bilen Ayup dostliri üchün dua qiliwidi, Perwerdigar uni azab-qiyinchiliqliridin qayturup, eslige keltürdi; Perwerdigar Ayupqa burunqidin ikki hesse köp berdi. □
11 Shuning bilen uning barliq aka-uka, acha-singil we uninggha ilgiri dost-aghine bolghanlarning hemmisi uning yénigha keldi. Ular uning öyide olturup uning bilen bille tamaqlandi; uninggha hésdashliq qiliship, Perwerdigar uninggha keltürgen barliq azab-oqubetler toghrisida teselli bérishti; hemde herbir adem uninggha bir tenggidin kümüsh, birdin altun halqa bérishti. □
12 Perwerdigar Ayupqa kéyinki künliride burunqidin köprek bext-beriket ata qildi; uning on töt ming qoyi, alte ming tögisi, bir ming qoshluq kalisi, bir ming mada éshiki bar boldi.
13 Uningdin yene yette oghul, üch qiz tughuldi. □
14 U qizlirining birinchisining ismini «Yémimah», ikkinchisining ismini «Keziye», üchinchisining ismini «Keren-xapuq» dep qoydi. □

□ **42:6 «Topa-changlar we küller arisida towa qildim» —** qedimde qattiq towa qilish, pushayman qilish, matem tutushlar «topa-changlar we küller arisida» olturush arqiliq bildürületti. □ **42:7 «Méning ghezipim ... qozghaldi; chünki siler Méning toghramda Öz qulum Ayup toghra sözligendek sözlimidinglar» —** Xudaning bu sözi, bolupmu «Méning qulum Ayup **Méning** toghramda toghra sözligen» dégini, bizge achquch bolup, üch dostning we Ayupning bayanliridin toghra we natoghra yerlirini perq étish üchün halqiliq rol oynighusi. □ **42:8 «Qulum Ayup siler üchün dua qilidu» —** roshenki, Xuda Ayupqa ishinidu, közi Ayupning dosti üchün dua qilishqa razi bolidighanliqigha yétidu. □ **42:10 «Perwerdigar uni azab-qiyinchiliqliridin qayturup, eslige keltürdi» —** ibraniy tilida: «Perwerdigar Ayupni esirlikidin eslige keltürdi». □ **42:11 «herbir adem uninggha bir tenggidin kömüsh, birdin altun halqa bérishti» —** ashu waqitta belkim tengge-tilladek pul yoq, peqet altun-kümüsh parchiliri bolushi mumkin. □ **42:13 «Uningdin yene yette oghul, üch qiz tughuldi» —** Perwerdigar Ayupqa «tirilish» toghruluq biwasite héchqandaq gep qilmidi. Biraq tékistte (10-ayet) mundaq déyilidu: — «Perwerdigar uninggha burunqidin ikki hesse köp berdi». Haywanlarning sani bolsa ikki hesse derijide köpeytildi. Mesilen, eslide uning yette ming qoyi bar idi; hazir uning on töt ming qoyi bar boldi, qatarliqlar. Biraq eslide uning «on balisi, yeni yette oghli, üch qizi» bar idi; hazir bolsa uning on töt oghli, alte qizi bar bolush kérekqu? Emeliyette u qiyamet künide qaytidin eslidiki yette oghli, üch qizi bilen jem bolidu. Shu chaghda u heqiqeten on baliliqla emes, belki yigirme baliliq bolidu. Ayup yéngi balilirining oninchisi bilen toxtap qélishi bilen, belkim bu «ikki hesse» dégen ish kelgüside choqum bir tirilishni körsitidu, men eslidiki on söyümlük balamdin peqet waqitliq ayrildim, dep oylashqa bashlighan bolsa kérek. Shunga bizningche tirilish toghruluq bu ishlardin bésharet aldi. Démek, «Perwerdigar uninggha burunqidin ikki hesse köp berdi» — qiyamet küni Ayup ularning tirildürülüshi bilenla yenila xushalliq bilen ular bilen jem bolup, on töt oghli, alte qizi bilen didarliship, «yéngi asman, yéngi zémin»da bille olturup ghizalinidu. □ **42:14 «Yémimah» —** «paxtek» dégen menide. «Keziye» — «darchin» (xushpuraqliq bir xil etir) dégen menide. «Keren-xapuq» — «sürme münggüz» (sürmige tolghan bir münggüz) dégen menide.

15 Pütkül zéminda Ayupning qizliridek shunche güzel qizlarni tapqili bolmaytti; atisi
ularni aka-ukiliri bilen oxshash mirasxor qildi.□
16 Bu ishlardin kéyin Ayup bir yüz qiriq yil yashap, öz oghullirini, oghullirining oghul-
lirini, hetta tötinchi ewladqiche, yeni ewrilirinimu körgen.
17 Shuning bilen Ayup yashinip, künliridin qanaet tépip alemdin ötti.

□ **42:15 «atisi ularni aka-ukiliri bilen oxshash mirasxor qildi» —** belkim yéngi ailisi üchün minnetdarliqini bildürüsh, yaki uning hazirqi bayliqlirining molluqini bildürüsh üchün shundaq qilghan.

Zebur

1

Birinchi Bölüm •••• 1-küy •••• Itaetmen ademning bexti

1 Rezillerning gépi boyiche mangmaydighan,
Gunahkarlarning yolida turmaydighan,
Mesxire qilghuchining ornida olturmaydighan adem bext tapur!■
2 Uning xursenliki peqet Perwerdigarning tewrat-qanunidilidur;
U Perwerdigarning qanunini kéche-kündüz séghinip oylaydu.■
3 U xuddi ériq boyigha tikilgen,
Öz peslide méwisini béridighan,
Yopurmaqliri solashmaydighan derextektur;
U némila qilsa ronaq tapidu.□ ■
4 Rezil ademler bolsa undaq bolmas;
Ular xuddi shamal uchuriwetken tozandektur.■
5 Shuning üchün reziller soraq künide tik turalmaydu,
Gunahkarlar heqqaniylarning jamaitide héch béshini kötürüp turalmaydu.
6 Chünki Perwerdigar heqqaniylarning yolini könglige pükken;
Rezillerning yoli bolsa yoqilidu.

2

2-küy •••• Xudaning Mesihi barliq ellerni idare qilidu

1 Eller némishqa chuqan salidu?
Néme üchün xelqler bikardin-bikar suyiqest oylaydu?□ ■
2 Dunyadiki padishahlar sepke tizilip,
Emeldarlar qara niyet eyliship,
Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshiliship: —□
3 «Ularning cheklimilirini chörüwéteyli,
Ularning asaretlirini buzup tashlayli!» — déyishidu.□
4 Asmanda olturghuchi külidu,
Reb ularni mazaq qilidu;
5 Hem achchiqida ulargha sözlep,
Qehri bilen ularni wehimige sélip: —
6 «Özüm bolsam Zionda, yeni muqeddes téghimda,

■ **1:1** Zeb. 26:4-5; Pend. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Kor. 15:33; Ef. 5:11 ■ **1:2** Qan. 6:6-9; 17:19; Ye. 1:8; Zeb. 112:1; 119:1 □ **1:3 «U némila qilsa ronaq tapidu»** — bu yerdiki «u», Xudaning yolida mangidighan ademlerni körsitidu. ■ **1:3** Yer. 17:8 ■ **1:4** Ayup 21:18; Zeb. 35:5; Yesh. 17:13; 29:5; Hosh. 13:3 □ **2:1 «Eller némishqa chuqan salidu?»** — Zeburdiki küylerde, «eller» yaki «yat eller» bolsa, Israil xelqidin bashqa herbir xelq-milletni körsitidu. ■ **2:1** Ros. 4:25 □ **2:2 «Perwerdigar we Uning Mesihi»** — «Mesih» mushu yerde, kona bir örp-adetke qaritilghan. Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah tiklinish murasimida béshigha puraqliq zeytun méyi quyulatti. Bu «mesih qilish» («mesihlesh») dep atalghan. «Yeshaya» kitab, 61-babta «mesih qilish» dégen söz bolsa, kélidighan Qutquzghuchining wujudigha may emes, belki Muqeddes Roh quyulidighanliqini körsitidu. Mushu ayettimu oxshashla, «Mesih» Muqeddes Roh bilen «mesih qilin'ghan adem»ni körsitidu. □ **2:3 «Ularning cheklimilirini chörüwéteyli, Ularning asaretlirini buzup tashlayli!»** — «Ular» «Xuda we Uning Mesihi»ni körsitidu.

Özüm mesih qilghan padishahni tiklidim».□

Xuda teyinligen Mesih-Padishah söz qilidu

7 «Men *ershtiki* permanni jakarlaymenki,
Perwerdigar manga: —
«Sen Méning oghlum;
Özüm séni bügünki künde tughuldurdum;■
8 Mendin sora, Men sanga miras bolushqa ellerni,
Teelluqung bolushqa yer yüzini chet-chetlirigiche bérimen;■
9 Sen tömür tayaq bilen ularni bitchit qiliwétisen;
Sapal chinini kukum-talqan qilghandek, sen ularni pare-pare qiliwétisen» — dédi».□ ■
10 Emdi, hey padishahlar, eqildar bolunglar!
Jahandiki soraqchilar sawaq élinglar;
11 Perwerdigardin qorqush bilen uning xizmitide bolunglar;
Titrek ichide xushallininglar!□
12 Oghulning ghezipining qozghalmasliqi üchün,
Uni söyünglar;
Chünki uning ghezipi sella qaynisa,
Yolunglardila halak bolisiler;
Uninggha tayan'ghanlar neqeder bextliktur!□ ■

3

3-küy •••• Seherdiki dua

1 Dawut öz oghli Abshalomdin qéchip yürgen künlerde yazghan küy: —

I Perwerdigar, méni qistawatqanlar neqeder köpiyip ketken,
Men bilen qarshilishiwatqanlar némidégen köp!□ ■
2 Nurghunlar men toghruluq: —
«Xudadin uninggha héch nijat yoqtur!» déyishiwatidu.
Sélah!□
3 Biraq Sen, i Perwerdigar, etrapimdiki qalqandursen;
Shan-sheripim hem béshimni yöligüchidursen!□
4 Awazim bilen men Perwerdigargha nida qilimen,
U muqeddes téghidin ijabet béridu.

□ **2:6 «Zion.., yeni muqeddes téghim..»** — «Zion téghi» Yérusalém we muqeddes ibadetxana bu tagh üstige qurulghan. «Zion» (yaki «Sion») eslide «körünerlik» dégen menide. U Xudaning Öz xelqige himaye bolghanliqigha simwol qilinidu. **«Özüm mesih qilghan padishahni tiklidim»** — yuqiridiki 2-ayettiki, «Mesih» toghrisidiki izahatni körüng. ■ **2:7** Ros. 13:33; Ibr. 1:5; 5:5 ■ **2:8** Zeb. 22:27; 72:8 □ **2:9 «Sen tömür tayaq bilen ularni bitchit qiliwétisen»** — yaki: «Sen tömür tayaq bilen ularni bashqurisen». ■ **2:9** Weh. 2:27; 19:15 □ **2:11 «Titrek ichide xushallininglar!»** — bashqa birxil terjimisi: «titrek ichide yashanglar!». □ **2:12 «Uni (Oghulni) söyünglar»** — buning menisi belkim «Xudaning oghli bilen eplishiwélinglar». **«Chünki uning ghezipi sella qaynisa...»** — yene birxil terjimisi «Chünki uning ghezipi tézla qozghilidu...». ■ **2:12** Zeb. 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18; Yer. 17:7; Rim. 9:33; 10:11; 1Pét. 2:6 □ **3:1 «Dawut öz oghli Abshalomdin qéchip yürgen künlerde...»** — mushu weqe, «2Sam.» 15-18-babta xatirilen'gen. ■ **3:1** 2Sam. 15,16,17,18 □ **3:2 «Xudadin uninggha héch nijat yoqtur!»** — démisekmu, «nijat» «(Xudadin kelgen) qutquzush» dégenni bildüridu. **«Sélah»** — mushu söz belkim küy chalghan waqtida muzikidiki bir «pauza»ni körsitishi mumkin; shuning bilen uning: — «Toxta, oylan!» dégen imasi bolushi mumkin. □ **3:3 «Shan-sheripim hem béshimni yöligüchidursen!»** — «méning shan-sheripim» dégen ibare ikki bisliq söz bolup, belkim: (1) Dawutning medhiyisining témisi Xuda Özidur; (2) Xudaning Dawutning öz Xudasi bolghanliqi, bu nahayiti pexirlik, shereplik ishtur, dégen ikki menini bildürüshi mumkin.

Sélah.
5 Men bolsam yattim, uxlidim;
Oyghandim, chünki Perwerdigar manga yar-yölek bolidu.■
6 Méni qorshap sep tüzgen tümenligen ademler bolsimu,
Men ulardin qorqmaymen!■
7 I Perwerdigar, ornungdin tur!
Méni qutquz, i Xudayim!
Méning barliq düshmenlirimning testikige salghaysen;
Rezillerning chishlirini chéqiwetkeysen!
8 Nijatliq bolsa Perwerdigardindur;
Berikiting Öz xelqingde bolsun!
Sélah!■

4

4-küy •••• Kéchidiki dua

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy. —

Men nida qilghinimda, manga jawab bergeysen,
I manga heqqaniyliqim ata qilghuchi Xuda!
Bésim astida qalghanda Sen méni kengrichilikke chiqarding;
Manga méhir-shepqet körsitip, duayimni angla!□
2 I insan baliliri, siler méning shan-sheripimni qachan'ghiche ahanetke qaldurisiler?
Qachan'ghiche bihudilikni söyüp,
Yalghanni izdep yürisiler?
Sélah.□
3 Biraq shuni bilip qoyunglarki,
Perwerdigar ixlasmenlerni Özige xas qilghan;
Men Uninggha nida qilghinimda, Perwerdigar anglaydu.
4 Achchiqinglargha bérilip, gunah qilmanglar;
Öz ornunglarda yétip, qelbinglarda chongqur oylinip,
Süküt qilinglar.
Sélah.■
5 Heqqaniyliq bilen qurbanliqlarni qilinglar,
We Perwerdigargha tayininglar.■
6 Köp xelq: — «Kim bizge yaxshiliq körsitelisun?» — dep sorimaqta;
Jamalingning nuri üstimizge chüshsun, i Perwerdigar!
7 Ashliq we yéngi sharabliri molchiliq bolghanlarning xushalliqidinmu,
Ménig qelbimni bekrek xushalliqqa toldurdung.
8 Men yatay, hem xatirjemlikte uxliwalay;

■ **3:5** Zeb. 4:8 ■ **3:6** Zeb. 27:3 ■ **3:8** Pend. 21:31; Yesh. 43:11; Yer. 3:23; Hosh. 13:4; Weh. 7:10; 19:1
□ **4:1** **«Neghmichilerning béshi»** — yaki «Bash sazchi». Dawut ibadetxanida özining hem bashqilarning küylirini oqush üchün mexsus xorchilar hem sazchilarni orunlashturghan. Mushu yerdiki «bash sazchi» shübhisizki shularni bashquridighan ademni körsitidu. Dawut bash sazchining mushu küyni öz muzikisi bilen ibadetxanida oqushini orunlashtur□an bolsa kérek. **«I manga heqqaniyliq ata qilghuchi Xuda!»** — ibraniy tilida: «I heqqaniyliqimning Xudasi!». Bashqa birxil terjimisi: «I men üchün adaletni sorighuchi Xuda!» □ **4:2** **«Qachan'ghiche bihudilikni söyüp, yalghanni izdep yürisiler?»** — bu ayet belkim «yalghan ilah»lar, yeni butlar toghruluq éytilghan. Sözligüchining «méning shan-sheripim» dégini bolsa, Xudadur. Mushu ademler uni söyüp, uni izdeshning ornidaButlarni izdeydu.
■ **4:4** Ef. 4:26 ■ **4:5** Qan. 33:19; Zeb. 51:16-19

Chünki méni bixeterlikte yashatquchi peqetla Sen, i Perwerdigar!■

5

5-küy •••• Seherdiki ümid

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, neyler bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Méning sözlirimge qulaq salghaysen, i Perwerdigar,
Méning ahlirimgha köngül bölgeysen.
2 Kötürgen peryadlirimni angla, méning Padishahim, méning Xudayim,
Chünki sangila dua qilimen.
3 I Perwerdigar, seherde Sen awazimni anglaysen;
Men seherde özümni Sanga qaritimen,
Yuqirigha köz tikimen.□
4 Chünki Sen rezilliktin huzur alghuchi ilah emesdursen;
Yamanliq hergiz Sen bilen bille turmaydu.
5 Pochi-tekebburlar közüng aldida turalmaydu;
Qebihlik qilghuchilarning hemmisi Sanga yirginchliktur.
6 Yalghan sözligüchilerning hemmisini halak qilisen;
Perwerdigar qanxor, aldamchi kishilerge nepret qilur.
7 Biraq men bolsam, méhri-shepqitingning kengrichilikidin öyüngge kirimen;
Sanga bolghan eyminishtin muqeddes ibadetxananggha qarap sejde qilimen;
8 Méni öch körgenler tüpeylidin Öz heqqaniyliqing bilen méni yétekligeysen, i Perwerdigar;
Yolungni aldimda tüz qilghin.
9 Chünki ularning aghzida héchqandaq semimiylik yoqtur;
Ularning ichki dunyasi bolsa pasiqliqtur,
Ularning galliri échilghan qebridek sésiqtur,
Ular tili bilen xushamet qiliwatidu.■
10 Ularning gunahini békitkeysen, i Xuda;
Ular öz pilanliri bilen özliri mollaq atsun;
Ularni özlirining nurghunlighan itaetsizlikliri bilen heydep chiqarghaysen;
Chünki ular Sanga asiyliq qildi.■
11 Shundaq qilghanda Sanga tayan'ghanlarning hemmisi shadlinidu;
Ular menggü shadliq bilen tentene qilidu;
Sen ularni qoghdaysen;
Séning namingni söygenler séningdin yayraydu.
12 Chünki Sen, i Perwerdigar, heqqaniy ademge bext ata qilisen;
Uni shapaiting bilen qalqan kebi oraysen.

6

6-küy •••• Qayghu ichidiki dua

■ **4:8** Law. 26:5; Qan. 12:10; 33:28; Zeb. 3:6 □ **5:3 «I Perwerdigar, seherde Sen awazimni anglaysen;...»** — «seherde» dégen sözge qarap bezi alimlar 3-, 4- hem 5-küyler, Dawutning Abshalomdin qéchish jeryanidiki üch kün ichidiki dualiri, dep qaraydu (3-küyde «kech» hem «seher» bar, 4-de bolsa «kech», 5-de «seher» bar). ■ **5:9** Zeb. 12:2-3; 36:1-3; 52:2; 62:4; Rim. 3:13 ■ **5:10** Zeb. 7:14-15; 9:15-16; 35:7-8; 59:12

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar hem sekkiz tarliq arfa bilen
oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —
Perwerdigar, gheziping tutqanda méni eyiblime;
Qehring kelgende méni edeplime.□
2 Manga shapaet qilghin, i Perwerdigar, chünki men zeipliship kettim;
I Perwerdigar, méni saqaytqin, chünki méning ustixanlirim wehimige chüshti.■
3 Méning jénim dehshetlik dekke-dükkige chüshti;
I Perwerdigar, qachan'ghiche shundaq bolidu?
4 Yénimgha qayt, i Perwerdigar, jénimni azad qilghaysen,
Özgermes muhebbiting üchün méni qutquzghin.
5 Chünki ölümde bolsa Sanga séghinishlar yoq;
Tehtisarada kim Sanga teshekkürlerni éytsun?□
6 Méning uh tartishlirimdin maghdurum qalmidi;
Tün boyi orun-körpemni kölchek qilimen;
Yashlirim bilen kariwitimni chöktürimen.
7 Derdlerdin közüm xireliship ketti;
Barliq küshendilirim tüpeylidin közüm kardin chiqiwatidu.
8 I qebihlik qilghuchilar, hemminglar mendin néri bolunglar;
Chünki Perwerdigar yigha awazimni anglidi.■
9 Perwerdigar tilawitimni anglidi;
Perwerdigar duayimni ijabet qilidu;
10 Düshmenlirimning hemmisi yerge qarap qalidu, ular zor parakendichilikke duchar
bolidu;
Tuyuqsiz keynige yénip xijalette qalidu.

7

7-küy •••• Xuda Öz heqqaniyliqini körsetkey!

1-2 Dawutning «Shiggaon»i: — Kush isimlik bir Binyaminliqning sözliri toghruluq éytqan
küyi: —

I Perwerdigar, méning Xudayim, men Sanga tayandim;
Ulardin biri shirdek méni titma-titma qiliwetmisun,
Qutquzghuchi yoqluqidin paydilinip méni éziwetmisun,
Méni barliq qoghlighuchilardin qutquzghin,
Ulardin xalas qilghin;□
3 I Perwerdigar Xudayim, eger qolumda qebihlik qilghan bolsam,
Eger shundaq qilghan bolsam: —
4 Eger men bilen inaq ötküchige yamanliq qayturghan bolsam,
— (Eksiche men bilen bikardin-bikar düshmenleshkennimu qutquzdum) —□
5 — Undaqta, düshmen méni qoghlap tutuwalsun,
U jénimni cheylep yer bilen yeksan qilsun,

□ **6:1 «sekkiz tarliq arfa»** — bashqa bir terjimisi «sekkiz enlik küy». ■ **6:2** Zeb. 38:3 □ **6:5 «Tehtisarada kim sanga teshekkürlerni éytsun?»** — «tehtisara» ölgüchilerning rohliri qiyamet künini kütidighan jay (ibraniy tilida «shéol» déyilidu). ■ **6:8** Mat. 7:23; 25:41; Luqa 13:27 □ **7:1-2 «Dawutning «Shiggaon»i»** — «Shiggaon» belkim «dolqunluq», «otluq», «ashiqliq bilen» dégen menide bolup, bu söz küyning éytilidighan ahangini bildüridu. **«Kush isimlik bir Binyaminliqning sözliri»** — «Kush» dégen kishi toghruluq bashqa xewirimiz yoq. Héch bolmighanda u Dawutqa ziyankeshlik qilmaqchi bolghan. □ **7:4 «... (Eksiche men bilen bikardin-bikar düshmenleshkennimu qutquzdum) —...»** — «bashqa birxil terjimisi: «...Yaki manga azar qilghuchini bikardin-bikar bulighan bolsam, ...».

Shöhritimni tupraqqa kömsun!
6 I Perwerdigar, gheziping bilen ornungdin turghin,
Méni ezgenlerning qehrige taqabil turushqa qeddingni ruslighin,
We méning üchün oyghan'ghin;
Sen sot we hökümni békitkenidingghu!
7 Xelqlerdin bolghan jamaet etirapinggha olishidu;
Sen ular üchün pelektiki ornunggha qaytip barghaysen.□
8 Perwerdigar xelqlerning üstidin höküm chiqiridu;
I Perwerdigar, öz heqqaniyliqim boyiche,
We özümde bolghan durusliqim boyiche,
Manga höküm chiqarghaysen.
9 Ah, rezillerning yamanliqi axirlashsun!
Heqqaniy ademni ching turghuzghaysen;
I, adem qelblirini hem ichlirini sinighuchi heqqaniy Xuda! □ ■
10 Méning qalqinim bolsa,
Durus niyetliklerni qutquzghuchi Xudadidur;
11 Xuda adil sotchidur,
U kün boyi gunahtin renjiydighan Ilahtur;
12 Birsi *yaman* yolidin yanmisa,
U qilichini bileydu,
Ya oqini tartip betlep qoyidu.
13 Shundaq ademler üchün U ölüm qorallirini teyyarlidi;
U oqlirini köydürgüchi oq qildi.
14 Mana, mushundaq kishiler tolghaqta qebihlik tughmaqchi,
Uning boyida qalghini yamanliqtur;
Uning tughqini bolsa saxtiliqtur.■
15 U bir orini kolap, uni chongqur qildi;
U özi kolighan origha yiqilip chüshti.■
16 Özining yamanliqi béshigha qaytip kélidu,
Öz zorawanliqi bolsa öz üstige qaytip chüshidu.
17 Men Perwerdigarni heqqaniyliqi bilen medhiyeleymen,
Hemmidin yuqiri turghuchi Perwerdigarning namini yangritip, küy qilip éytimen.

8

8-küy •••• Xudaning insan balisigha bolghan ulugh pilani

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta orunlansun dep, Dawut yazghan küy: —

I, Öz heywengni asmanlardinmu yuqiri tikligen Perwerdigar Rebbimiz,
Pütkül yer yüzide naming shunche shérepliktur!□
2 Öz reqibliring tüpeylidin,
Düshmen we qisaschilarning aghzini étishke,
Bowaqlar we emgüchilerning aghzidin küch tiklidingsen.■

□ **7:7 «Sen ular üchün pelektiki ornunggha qaytip barghaysen»** — bashqa birxil terjimisi: «Ularning üstidin höküm sürgin». □ **7:9 «adem qelblirini hem ichlirini sinighuchi»** — «ichliri» dégen söz ibraniy tilida «börekliri» déyilidu. ■ **7:9** 1Tar. 28:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Weh. 2:23 ■ **7:14** Ayup 15:35; Yesh. 59:4 ■ **7:15** Ayup 4:8; Zeb. 9:15; 10:2; 35:7-8; 94:13; 119:85; Pend. 5:22; 26:27; Top. 10:8 □ **8:1 ««Gittif»ta orunlansun dep...»** — «Gittif» alimlarning perziche «Gat» shehiridin chiqqan birxil saz. ■ **8:2** Mat. 21:16

3 Men barmaqliringning yasighini bolghan asmanliringgha,
Sen mezmut békitken ay-yultuzlargha qarighinimda,
4 Sen insanni séghinidikensen,
Emdi adem dégen néme idi?
Sen uning yénigha kélip yoqlaydikensen,
Insan balisi qanchilik néme idi?■
5 Chünki Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békittingsen,
Sen uninggha shan-sherep we shöhretlerni taj qilip berding.□
6 Uni qolungning yasighanlirini idare qilishqa tikliding;
Sen barliq nersilerni uning puti astigha qoyghansen,■
7 Jümlidin barliq qoy-kalilar,
Daladiki barliq janiwarlar,
8 Asmandiki uchar-qanatlar,
Déngizdiki béliqlar,
Déngizlarning yolliridin ötküchilerning barliqini puti astigha qoydung.
9 I Perwerdigar Rebbimiz, pütkül yer yüzide naming némidégen shereplik-he!

9

9-küy •••• Xuda Öz sheripi hem adalitini körsetkey!

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Mut-Labben» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Men Sen Perwerdigarni pütün qelbim bilen medhiyeleymen;
Men Séning qilghan barliq karametliringni bayan qilay;□
2 Men Sendin xushal bolup shadlinimen;
Séning namingni naxsha qilip éytimen, i Hemmidin Aliy!
3 Méning düshmenlirimning keynige yénishliri bolsa,
Del ularning séning didaring aldida yiqilip, yoqilishidin ibaret bolidu.
4 Chünki Sen méning heqqim hem dewayimni soriding;
Sen textke olturup, heqqaniylarche sotliding.
5 Sen ellerge tenbih bérip, rezillerni halak qilding;
Sen ularning namini menggüge öchürüwetkensen.
6 I düshminim! Halaketliring menggülük boldi!
Sen sheherlirini yulup tashliwetting,
Hetta ularning namlirimu yoqap ketti;
7 Biraq Perwerdigar menggüge olturup *höküm süridu*;
U Öz textini sot qilishqa teyyarlap békitken;
8 Alemni heqqaniyliq bilen sot qilghuchi Udur;
Xelqlerning üstidin U adilliq bilen höküm chiqiridu;■
9 Hem U Perwerdigar ézilgüchilerge égiz panah,
Shundaqla azabliq künlerde égiz panahdur.■
10 Namingni bilgenler bolsa Sanga tayinidu;
Chünki Sen, i Perwerdigar, Özüngni izdigenlerni hergiz tashlighan emessen.

■ **8:4** Ayup 7:17; Zeb. 144:3; Ibr. 2:6 □ **8:5 «Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békittingsen...»** — bashqa ikki xil terjimisi bar: (1) «Sen uning ornini Xudaningkidin azghine töwen békitkensen»; (2) «Sen uning ornini perishtilerningkidin bir mezgillikla töwen qilghansen». ■ **8:6** 1Kor. 15:27 □ **9:1 ««Mut-Labben» dégen ahangda oqulsun dep»** — «Mut-Labben» belkim «oghulning ölümi» dégen menide. ■ **9:8** Zeb. 96:13; 98:9 ■ **9:9** Zeb. 37:39; 46:1-3; 91:1-2

11 Zionda turghuchi Perwerdigargha küylerni yangritinglar!
Uning qilghanlirini xelqler arisida bayan qilinglar;
12 Chünki *tökülgen* qanning soriqini qilghuchi udur,
U del shundaq kishilerni esleydu,
Xar qilin'ghanlarning nale-peryadlirini U untughan emes.
13 Manga shepqet körsetkin, i Perwerdigar,
Méning öchmenlerdin körgen xorluqlirimgha nezer salghinki,
Méni ölüm derwaziliri aldidin kötürgeysen;
14 Shundaq qilghanda men Zion qizining derwazilirida turup,
Sanga teelluq barliq medhiyilerni jakarlaymen;
Men nijatliq-qutquzushungda shadlinimen.□
15 Eller bolsa özliri kolighan origha özliri chüshüp ketti,
Özliri yoshurup qoyghan torgha puti qapsilip qaldi.■
16 Perwerdigar chiqarghan hökümi bilen tonular;
Rezil ademler öz qolida yasighini bilen ilinip qaldi.
Xiggaon — Sélah.□
17 Reziller,
Yeni Xudani untughan barliq eller,
Yandurulup, tehtisaragha tashlinidu.□
18 Chünki namratlar menggüge estin chiqirilmaydu;
Möminlerning ümidi menggü öchmey, turiwéridu.
19 I Perwerdigar, ornungdin turghin;
Adem balilirining ghelibe qilishigha yol qoymighin;
Huzurung aldida barliq eller sotlansun.
20 Ularni dekke-dükkige chüshür, i Perwerdigar;
Eller özlirini biz peqet adem baliliri xalas, dep bilsun!
Sélah!

10

10-küy •••• — 10-küy 9-küy dawami •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Némishqa, i Perwerdigar, yiraqta turisen?
Némishqa azabliq künlerde özüngni yoshurisen?□
2 Rezil ademler tekebburluqi bilen ajiz möminlerni tap basturup qoghlap yüridu;
Ular özliri tapqan hiyliler bilen ilinip, bablinidu.□ ■
3 Chünki reziller öz arzu-hewesliri bilen maxtinidu;
Ach közler üchün bext tileydu;
Perwerdigarni bolsa közige ilmaydu.□

□ **9:14 «...men Zion qizining derwazilirida turup,... » —** «Zion qizi» Yérusalémni körsitidu. ■ **9:15** Zeb. 7:16; Pend. 5:22 □ **9:16 «Xiggaon — Sélah» —** «Xiggaon» belkim «séghinip oylinish» dégenni bildüridu; shundaqla yene belkim: — «muzika pes awazliq bolushi kérek» dégenni bildürüshi mumkin. □ **9:17 «...yandurulup, tehtisaragha tashlinidu» —** «tehtisara» toghruluq 6-küy, 5-ayettiki izahatni, shundaqla «Tebirler»ni körüng. □ **10:1 «Némishqa, i Perwerdigar, yiraqta turisen? Némishqa azabliq künlerde özüngni yoshurisen?» —** 10-küyning 9-küy bilen sirliq alaqisi bar; 9-küy hem 10-küydiki ayetler ibraniy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Bu ikki küydiki taq ayetlerning herbiri ibraniy élipbe tertipige asasen yéngi herp bilen bashlinidu (mesilen, uyghur tili bolsa, a-, e-, b- qatarliq herpler bilen bashlan'ghan'gha oxshash). 9-küy hem 10-küyni bir-birige baghlighanda, toluq «élipbelik nusxa» peyda bolidu. Kéyin mushundaq küyni «élipbe tertipilik» küy dep ataymiz. □ **10:2 «Ular özliri tapqan hiyliler bilen ilinip, bablinidu» —** yaki «Ajizlar ularning hiyliliri bilen ilinip qalidu». ■ **10:2** Zeb. 7:16; 9:15-16; Pend. 5:22 □ **10:3 «Ach közler üchün bext tileydu; Perwerdigarni bolsa közige ilmaydu» —** yaki «Ach közler ademni tillap, Perwerdigarni chetke qaqidu».

4 Ular chirayidin hakawurluq yaghdurup,
Xudani izdimeydu;
Ular barliq xiyallirida: «Héchbir Xuda yoqtur!» deydu.■
5 Ularning yolliri hemishe rawan bolidu;
Séning hökümliring ularning neziridin yiraq we üstün turidu;
Ularning reqibliri bolsa, ulargha qarap «tüfi!» dep mazaq qilidu.
6 *Rezil adem* könglide: «Men héch tewrenmey turiwérimen!
Dewrdin-dewrge héch musheqqetke uchrimaymen» — deydu.
7 Uning aghzi qarghash, aldamchiliq hem zulumgha tolghan;
Tili astida eskilik we qebihlik yatidu.■
8 U mehellilerde yoshurunche marap olturidu;
U pinhan jaylarda gunahsizlarni öltürüwétidu;
Közliri yoqsullarni közleydu;
9 U chatqalliqida yatqan shirdek yoshurunche paylap yatidu;
U möminlerni tutuwélish üchün yoshurunche marap yatidu;
Möminlerni tutuwélip, ularni öz torigha chüshüridu.
10 *Yoqsullar* ézilidu, pükülidu;
Derdmenler uning yawuzluqliri bilen yiqilidu.□
11 U könglide: «Tengri buni untup qaldi,
U yüzini yépiwélip, qarimaydu;
Buni hergiz körmeydu» — deydu.□ ■
12 Ornungdin turghin, i Perwerdigar;
I Tengrim, qolungni kötürgin;
Ézilgen möminlerni untuma!
13 Rezil adem némishqa *Sen* Xudani közige ilmaydu?
U könglide: «*Xuda* buni sürüshtürmeydu!» — deydu.
14 Sen buni körgensen;
Sen Öz qolung bilen yamanliq hem zulumni özlirige qayturush üchün,
Özüng bularni közlep yürisen;
Derdmenler özlirini Sanga amanet qilidu;
Chünki Sen yétim-yésirlerge yar-yölek bolup kelgensen;
15 Rezil, yaman ademning bilikini sunduruwetkeysen;
Uning rezillikini birmubir sürüshtürüp, üzül-késil yoqatqaysen.
16 Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishahdur;
Imansiz eller bolsa *Perwerdigarning* zéminidin yoqilar.□ ■
17 18 Perwerdigar, Sen ajiz möminlerning armanlirini anglaysen;
Ularning dilini toq qilisen;
Yétim-yésirlar we ézilgüchiler üchün adaletni yaqlap,
Yer yüzidiki insanlarning *ajiz-möminlerge* qaytidin wehime salghuchi bolmasliqi üchün,
Quliqingni ding tutisen.

■ **10:4** Zeb. 14:1-3; 53:1-3 ■ **10:7** Rim. 3:14 □ **10:10** **«Derdmenler uning yawuzluqliri bilen yiqilidu» —** «yawuzluqliri» belkim köchme menide bolup, shirning küchlük putlirini yaki chishlirini we yaki owchilarning torlirini (9-ayet) körsitishi mumkin. □ **10:11** **«U yüzini yépiwélip, qarimaydu» —**yaki «U yüzini yépip qarimaydu» yaki «U yüzini yoshurup qarimaydu» ■ **10:11** Zeb. 64:5; 73:11; 94:7 □ **10:16** **«Imansiz eller bolsa Perwerdigarning zéminidin yoqilar» —** ibraniy tilida «eller» mushu yerde Xudaning yolini ret qilidighan yat ellerni körsitidu. **«Perwerdigarning zémini» —** ibraniy tilida «uning zémini». Xudaning bu zémini bolsa, Israilgha miras qilghan Qanaan zémini (Pelestin)dur. ■ **10:16** Zeb. 29:10; 93:1; 145:13; 146:10; Yer. 10:10; Yigh. 5:19; Dan. 3:33; 6:27; 1Tim. 1:17

11

11-küy •••• «Qéni, qachmamsen?»

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Perwerdigarni bashpanahim qildim;
Emdi siler qandaqmu manga: «Qushtek öz téghinggha uchup qach!
2 Chünki mana, reziller kamanni tartip,
Qarangghuluqtin köngli duruslargha qaritip atmaqchi bolup,
Ular oqni kirichqa sélip qoydi;
3 «Ullar halak qilinsa,
Emdi heqqaniylar némimu qilar?»» — dewatisiler?□
4 Perwerdigar Özining muqeddes ibadetxanisididur,
Perwerdigarning texti asmanlardidur;
U nezer salidu,
Uning sezgür közliri insan balilirini közitip, sinaydu.□
5 Perwerdigar heqqaniy ademni sinaydu;
Rezillerge we zorawanliqqa xushtarlargha u ich-ichidin nepretlinidu.
6 U rezillerge qapqanlar, ot we günggürtni yaghduridu;
Pizhghirim qiziq shamal ularning qedehidiki nésiwisi bolidu.□
7 Chünki Perwerdigar heqqaniydur;
Heqqaniyliq Uning amriqidur;
Köngli duruslar Uning didarini köridu.

12

12-küy •••• Rezil dunyadin saqlash

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, shéminit bilen oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Qutquzghaysen, Perwerdigar, chünki ixlasmen adem tügep ketti;
Ademler arisidin sadiq möminler ghayip boldi.□ ■
2 Herbirsi öz yéqinlirigha yalghan éytidu;
Xushametchi lewlerde, aliköngüllük bilen sözlishidu.
3 Perwerdigar barliq xushametchi lewlerni,
Hakawurlarche sözleydighan tilni késiwetkey!
4 Ular: «Tilimiz bilen ghelibe qilimiz;
Lewlirimiz bolsa özimizningkidur;
Kim bizge Reb bolalisun?» — deydu.
5 «Ézilgüchi ajizlarni basqan zulum wejidin,
Miskinlerning ahuzarliri wejidin,
Hazirla ornumdin turay» — deydu Perwerdigar,
«Men ulargha, ular zariqip kütken azadliqni yetküzimen».□
6 Perwerdigarning sözliri bolsa sap sözlerdur;

□ **11:3 «Ullar halak qilinsa,..»** — «Ullar» jamaetning yaki jemiyetning ullirini körsitidu. □ **11:4 «Uning sezgür közliri insan balilirini közitip, sinaydu»** — «Uning sezgür közliri» ibraniy tilida «uning köz qapaqliri». □ **11:6 «Pizhghirim qiziq Shamal ularning qedehidiki nésiwisi bolidu»** — «ularning qedehidiki nésiwisi» kinayilik, hejwiy gep. □ **12:1 «shéminit bilen oqulsun dep...»** — «shéminitsh» belkim, «sekkiz tarliq saz» yaki «sekkiz notiliq küy» dégen menide. ■ **12:1** Yesh. 57:1 □ **12:5 «Men ulargha, ular zariqip kütken azadliqni yetküzimen»** — bashqa birxil terjimisi: «Ularni «tüfi!» dep mazaq qilghuchilardin azad qilimen»

Ular yette qétim saplashturulghan,
Sapal qazanda tawlan'ghan kümüshtektur.■
7 Sen Perwerdigar, ularni saqlaysen;
Sen *mö*minlerni mushu dewrdin menggüge qoghdaysen;□
8 *Chü*nki rezil ademler heryanda ghadiyip yürüshidu,
Peskeshlik insan baliliri arisida aliyjanabliq dep maxtalmaqta!

13

13-küy •••• Qachan'ghiche, i Perwerdigar?

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, qachan'ghiche?
Sen méni menggüge untumsen?
Qachan'ghiche didaringni mendin yoshurisen?
2 Qachan'ghiche herküni qayghurup, qelbimde?
Qachan'ghiche düshminim mendin shadlinip ghalib yüridu?
3 Manga qara, manga jawab bergin, i Perwerdigar Xudayim!
Ölüm uyqusi méni bésip kelgüche,
Közümni yorutqaysen,
4 Düshminimning: «Men küchiyip uning üstidin ghelibe qildim» démesliki üchün,
Reqiblirim sentürülgenlikimni körüp shadlanmasliqi üchün,
közümni yorutqaysen!
5 Biraq men bolsam Séning özgermes muhebbitingge özümni tapshurdum;
Yürikim Séning nijatliqingdin shadlinidu;
6 Men Perwerdigargha naxsha éytimen;
Chünki U manga zor méhribanliqni körsetti.

14

14-küy •••• Qarangghu dunya

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Exmeq kishi könglide: «Héchbir Xuda yoq» — deydu.
Ular chirikliship,
Yirginchlik qebihlikni qilishti;
Ularning ichide méhribanliq qilghuchi yoqtur;■
2 Perwerdigar ershte turup, adem balilirini közitip:
«Bu insanlarning arisida insapni chüshinidighan birersi barmidu?
Xudani izdeydighanlar barmidu?
3 Hemme adem yoldin chiqti,
Hemme adem chirikliship ketti,
Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur.
4 Nanni yégendek Mening xelqimni yutuwalghan bu qebihlik qilghuchilar héchnémini bilmemdu?» — deydu.
Ular Perwerdigargha héchbir iltija qilmaydu.

■ **12:6** 2Sam. 22:31; Zeb. 18:30; 19:8; 119:140; Pend. 30:5 □ **12:7 «Sen Perwerdigar, ularni saqlaysen» —** «ular» 5-ayette tilgha élin'ghan «ézilgenler» we «miskinler»ni körsitidu. ■ **14:1** Zeb. 10:4; 53:1-3; Rim. 3:10

5 Mana ularni ghayet zor qorqunch basti;
Chünki Xuda heqqaniylarning dewrididur.
6 «Siler ézilgenlerning könglige pükken ümidini yoq qilmaqchi bolisiler;
Biraq Perwerdigar uning bashpanahidur!»□
7 Ah, Israilning nijatliqi Ziondin chiqip kelgen bolsa idi!
Perwerdigar Öz xelqini asarettin chiqirip,
Azadliqqa érishtürgen chaghda,
Yaqup shadlinidu,
Israil xushallinidu!□

15

15-küy •••• Kim Xuda aldida turalaydu?
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, kim chédiringda turalaydu?
Kim pak-muqeddes téghingda makanlishidu?
2 Kimki tamamen durusluqta mangsa,
Heqqaniyliqni yürgüzse,
Könglide heqiqetni sözlise;■
3 Tili bilen gep toshumisa,
Öz yéqinigha yamanliq qilmisa,
Qoshnisining eyibini kolap achmisa,
4 Pes ademni közge ilmisa,
Perwerdigardin eyminidighanlarni hörmetlise,
Özige ziyanliq bolghan teqdirdimu ichken qesimini özgertmise,
5 Pulni xeqlerge ösümge bermise,
Bigunahlarning ziyinigha para almisa;
Kimki mushularni qilsa,
Menggüge tewrenmes.

16

16-küy •••• Axiretkiche Xudagha baghlighan cheksiz ümid
1 Dawut yazghan «Mixtam» küyi:

Méni saqlighin, i Tengri,
Chünki men Sanga tayinimen.□
2 Méning jénim Perwerdigargha: «Sen méning Rebbimdursen;

□ **14:6 «Biraq Perwerdigar uning bashpanahidur!»** — yaki «Chünki Perwerdigar uning bashpanahidur!». Bizningche «biraq» toghra kélidu — démek, Xuda Öz xelqining bozek qilin'ghinigha qarap, ularni qoghlashqa heriket qilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Gerche Perwerdigar uning bashpanahi bolsa!» □ **14:7 «Israil xushallinidu!»** — «Israil» toghruluq — oqurmenler Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimni oqughan bolsa, éside boliduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga Tewrattiki bashqa yerlerde yaki Zeburda «Yaqup» yaki «Israil» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz. ■ **15:2** Zeb. 24:4; Yesh. 33:15 □ **16:1 «Dawut yazghan «Mixtam» küy»** — «Mixtam» bezi alimlarning perziche «ünsiz dua» yaki «yoshurun göher» dégen menide.

Sendin bashqa méning bext-saaditim yoqtur» — dédi.□ ■
3 Yer yüzidiki muqeddes bendiliring bolsa,
Ular aliyjanablardur,
Ular méning hemme xushalliqimdur.
4 Kim bashqa ilahni izdeshke aldirisa,
Ularning derdliri köpiyip kétidu.
Gheyriy ilahlargha atap hediye qanlirini tökmeymen,
Ularning namlirini tilimghimu almaymen.
5 Perwerdigar bolsa méning mirasim hem qedehimdiki nésiwemdur;
Chek tashlinip érishken nésiwemni özüng saqlaysen;□ ■
6 *Nésiwemni belgiligen* siziqlar manga güzel yerlerni békitkendur;
Berheq, méning güzel mirasim bardur!□
7 Manga nesihet bergen Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen;
Hetta kéchilerdimu wijdanim manga ögitidu.□
8 Men Perwerdigarni herdaim köz aldimdin ketküzmeymen;
U ong yénimda bolghachqa,
Men hergiz tewrenmeymen.■
9 Shunga méning qelbim shadlandi,
Méning rohim téximu kötürülidu,
Méning ténim aman-ésenlikte turidu;□
10 Chünki jénimni tehtisarada qaldurmaysen,
Shundaqla Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen.□ ■
11 Sen manga hayat yolini körsitisen;
Huzurungda tolup tashqan shad-xuramliq bardur;
Ong qolungda menggülük behre-lezzetlermu bardur.

17

17-küy •••• Tekebburlarning bésimidin qutquzghaysen!

1 Dawutning duasi: —
Heqqaniy telepni angla, i Perwerdigar, méning nidayimgha köngül qoyghin;

□ **16:2 «Sendin bashqa méning bext-saaditim yoqtur» —** bashqa birxil terjimisi — «Méning yaxshiliqim (hergiz) séningkige yetmeydu». ■ **16:2** Ayup 22:2; 35:7; Rim. 11:35 □ **16:5 «Perwerdigar bolsa méning mirasim hem qedehimdiki nésiwemdur» —** Xudaning «Öz xelqining mirasi» bolghanliqi toghruluq «Yar.» 15:1, «Chöl.» 18:20, «Zeb.» 73:26ni we izahatlirini körüng. **«Chek tashlinip érishken nésiwemni özüng saqlaysen» —** Israillar Yeshua peyghemberning yétekchiliki bilen Qanaan (Pelestin) zéminini igiligen waqtida, her qebilining, her ailining teelluqi chek tashlash bilen békitilgen («Ye.» 18-19-bab). Musa peyghemberge tapshurulghan qanun boyiche, bu teelluqat bolsa menggüge mushu aile ewladlirigha miras qaldurulidu. ■ **16:5** Yigh. 3:24 □ **16:6 «Nésiwemni belgiligen siziqlar manga güzel yerlerni békitkendur» —** yuqiriqi 5-ayettiki chek belgiligen jay siziqlar bilen békitilgen. Dawut belkim mushu sözlerni köchme menide ishlitip: «Hayatim we turmushumni her jehettin Xuda yaxshi békitken» — démekchi bolsa kérek. □ **16:7 «Hetta kéchilerdimu wijdanim manga ögitidu» —** «wijdanim» ibraniy tilida «böreklirim» dégen söz bilen bildürülidu. ■ **16:8** Ros. 2:25 □ **16:9 «Méning rohim téximu kötürülidu» —** «rohim» ibraniy tilida «shan-sheripim» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **16:10 «Chünki jénimni tehtisarada qaldurmaysen» —** Tewrat we Injil boyiche, «dozax» yaki «jehennem» peqetla axiret künidin kéyin bashlinidu. Uningdin ilgiri, ölüp ketken ademlerning rohi bir orun'gha, yeni «tehtisara»gha baridu. Mesih Eysa krést ke mixlan'ghandin kéyin, «tehtisara»da chong bir özgirish yüz berdi. Bu yerde biz u toghruluq toxtalmaymiz. Biraq mushu ayette, Dawut peyghember «Mesih» (Qutquzghuchi)ning görde turmay tirildürülidighanliqini aldin éytqan. «Tebirler»nimu körüng. **«Séning Muqeddes Bolghuching» —** muqeddes kitabta, «muqeddes» «ulugh» emes, belki «mutleq pak», «Xudagha xas», «pütünley Xudagha atalghan» dégen menini bildüridu. «Muqeddes Bolghuching» choqum Mesihni körsitidu. **«Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishtin saqlaysen» —** ibraniy tilida «Séning Muqeddes Bolghuchingni chirishni körgüzmeysen». Démek, görge qoyulghan bolsimu, téni chirimaydu (téz tirildürülidu). ■ **16:10** Ros. 2:31; 13:35

Méning duayimgha qulaq salghin,
U yalghanchi lewlerdin chiqqan emes.
2 Huzurungdin hökümüm chiqirilghay!
Közüng néme durus ikenlikini perq etkey!
3 Sen méning qelbimni sinighansen,
Sen kéchidimu manga yéqinliship közetting;
Sen méni tawlap közüngdin kechürdingsen,
Méningdin héchbir sewenlik tapalmiding;
Könglümde: Aghzim itaetsizlik qilmisun! — dep niyet qildim.
4 Adem balilirining hayattiki ishlirida,
Lewliringdin chiqqan sözler bilen zorawanlarning yolliridin özümni néri qildim.
5 Méning qedemlirim yolliringdin chiqmighan,
Putlirim téyilip ketmigen.
6 Men Sanga iltija qildim,
Chünki tileklirimni ijabet qilisen, i Tengrim;
Manga qulaq salghin,
Sözlirimni anglighin.
7 I, Özüngge tayan'ghanlarni qarshi chiqquchilardin ong qolung bilen Qutquzghuchi,
Karametliringni körsitip, özgermes muhebbitingni ayan qilghaysen!□
8 Méni köz qarichuqungdek saqlighaysen;
Qanatliring sayiside méni yoshurghaysen;
9 Méni bulimaqchi bolghan rezil ademlerdin,
Méni qorshiwalghan esheddiy küshendilirimdin yoshurghin;
10 Ularning baghrini may qaplap, qétip ketken;
Ularning éghizliri tekebburlarche sözleydu;□
11 Ular yolimizni toriwélip,
Bizni yerge urushqa közini alaytip, □
12 Oljigha ach közlük bilen tikilgen shirdek,
Yoshurun jaylarda marap yüridighan yash shirdektur.
13 Ornungdin turghaysen, i Perwerdigar,
Uning yolini tosup, yer bilen yeksan qilghaysen,
Jénimni rezil ademdin qutquzghin, qiliching bilen;
14 *Méni* Öz qolung bilen kishilerdin,
Yeni mushu dewrdiki kishilerdin qutquzghin;
Ularning nésiwisi bolsa mushu dunyadiladur;
Sen ularning qarnini németliring bilen toldurisen;
Ularning köngli perzentliri bilen qandi,
Baliliriga bayliqlirini qalduridu.
15 Men bolsam, heqqaniyliqta yüzüngge qarighuchi bolimen;
Oyghan'ghinimda, Séning didaringdin söyünimen!□

18

18-küy •••• Alemche qutquzush

□ **17:7 «özgermes muhebbitingni ayan qilghaysen!»** — «özgermes muhebbiting» eslide köplük sheklide «özgermes muhebbitinglar». □ **17:10 «Ularning baghrini may qaplap, qétip ketken...»** — bu ibare ularning intayin tekebburluqi, bashqilargha héch köngül bölmeydighanliqi, ularni közge ilmaydighanliqini körsitidu. □ **17:11 «Bizni yerge urushqa közini alaytip,...»** — yaki «Méni yerge urushqa közini alaytip,...». □ **17:15 «...Oyghan'ghinimda, Séning didaringdin söyünimen!»** — «oyghan'ghinimda» ölümdin oyghinip, tirilgende, démek.

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Perwerdigarning quli Dawut
yazghan küy; Perwerdigar uni barliq düshmenliridin hem Saul padishahning qolidin
qutquzghan küni, u Perwerdigargha munu küyning sözlirini éytti: —

Ah, Perwerdigarim, méning küch-qudritim,
Men séni söyimen!
2 Perwerdigar méning xada téghim, méning qorghinim, méning nijatkarimdur!
Méning Tengrim, méning qoram téshim, men Uningdin himaye tapimen;
U méning qalqinim, méning qutquzghuchi münggüzüm, méning égiz munarimdur!□
3 Medhiyilerge layiq Perwerdigargha nida qilimen,
Shunda düshmenlirimdin qutquzulimen;
4 Ölümning asaretliri méni qorshiwaldi,
Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti;□
5 Tehtisaraning taniliri méni chirmiwaldi,
Ölüm sirtmaqliri aldimgha keldi.
6 Qiynalghinimda men Perwerdigargha nida qildim,
Xudayimgha peryad kötürdüm;
U ibadetxanisidin awazimni anglidi,
Méning peryadim Uning huzurigha keldi,
Uning quliqigha kirdi.
7 Shu chagh yer-zémin tewrep, silkinip ketti,
Taghlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti;
Chünki U ghezeplendi.□
8 Uning dimighidin is örlep turatti,
Aghzidin chiqqan ot hemmisini yutuwetti;
Uningdin kömür choghliri chiqti;□
9 U asmanlarni tezim qildurup chüshti,
Puti asti tum qarangghuluq idi.
10 Bir kérubni minip perwaz qildi,
Shamalning qanatlirida ghuyuldap uchup keldi.□
11 U qarangghuluqni özining yoshurunidighan jayi qildi,
Sularning qarangghusini,
Asmanlarning qoyuq bulutlirini,
Öz etrapida chédiri qildi.
12 Uning aldidiki yoruqluqtin,
Qoyuq bulutlar, möldür, otluq choghlar chiqip ötti;
13 Perwerdigar asmanda güldürlidi;
Hemmidin Aliy Bolghuchi awazini yangratti,
Möldür we otluq choghlar bilen.
14 Berheq, U oqlirini étip, *düshmenlirimni* tarqitiwetti;
Chaqmaqlarni chaqturup, ularni qiyqas-chuqan'gha saldi;□

□ **18:2 «méning qutquzghuchi münggüzüm»** — ibraniy tilida «nijatliqimning münggüzi». □ **18:4 «Ixlassizlarning yamrap kétishi méni qorqitiwetti»** — ibraniy tilida «Ixlassizlarning qiyan-tashqinliri méni qorqitiwetti». □ **18:7 «...Taghlarning ulliri dehshetlik tewrendi, silkinip ketti; chünki U ghezeplendi...»** — bu küydiki sözler tedrijiy halda Dawutning özining ehwalidin ayrilip, Dawutning bolghusi ewladi Mesihning hayatigha ötidu. Küyde Mesihning hayati, japa-musheqqet tartidighanliqi, axirida uning shan-sherepke érishidighanliqi we pütkül alemge padishah bolidighanliqi körsitilidu. Démek, bu küyning özi ulugh bir bésharettur. □ **18:8 «Uningdin kömür choghliri chiqti»** — yaki «Uningdin kömür choghliri tutashturuldi». □ **18:10 «Bir kérubni minip perwaz qildi»** — «kérub» intayin küchlük birxil qanatliq perishte. «Tebirler»ni körüng. □ **18:14 «U oqlirini étip, düshmenlirimni tarqitiwetti»** — ibraniy tilida «U oqlirini étip, ularni tarqitiwetti». 17-ayetni körüng.

15 Shuning bilen dé̈ngizlarning tekti körünüp qaldi,
Alemning ulliri ashkarilandi,
Tenbihing bilen,
Dimighingdin chiqqan nepesning zerbisi bilen, i Perwerdigar.

16 U yuqiridin qolini uzitip, mé̈ni tutti;
Mé̈ni ulugh sulardin tartip aldi.
17 U mé̈ni küchlük düshminimdin,
Hem manga öchmenlik qilghuchilardin qutquzdi;
Chünki ular mendin küchlük idi.
18 Külpetke uchrighan künümde, ular manga qarshi hujumgha ötti;
Biraq Perwerdigar mé̈ning tayanchim idi.
19 U mé̈ni kengri-azade bir jaygha élip chiqardi;
U mé̈ni qutquzdi, chünki U mendin xursen boldi.
20 Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap manga iltipat körsetti;
Qolumning halalliqini U manga qayturdi;
21 Chünki Perwerdigarning yollirini tutup keldim;
Rezillik qilip Xudayimdin ayrilip ketmidim;
22 Chünki Uning barliq hökümliri aldimdidur;
Men Uning belgilimilirini özümdin néri qilmidim;
23 Men Uning bilen ghubarsiz yürdum,
Özümni gunahtin néri qildim;
24 Shuning üchün Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap,
Köz aldidiki qolumning halalliqigha qarap, qilghanlirimni qayturdi.□
25 Wapadar-méhribanlargha Özüngni wapadar-méhriban körsitisen;
Ghubarsizlargha Özüngni ghubarsiz körsitisen;
26 Sap dilliqlargha Özüngni sap dilliq körsitisen;
Tetürlerge Özüngni tetür körsitisen;
27 Chünki ajiz mömin xelqni qutquzghuchi Özüngdursen;
Biraq tekebbur közlerni shermende qilisen;
28 Chirighimni julaliq qilghan Sendursen;
Perwerdigar Xudayim mé̈ni basqan qarangghuluqni nurlanduridu;
29 Chünki Sen arqiliq *düshmen* qoshuni arisidin yügürüp öttüm;
Sen Xudayim arqiliq men sépildin atlap öttüm.□
30 Tengrim — Uning yoli mukemmeldur;
Perwerdigarning sözi sinap ispatlan'ghandur;
U Özige tayan'ghanlarning hemmisige qalqandur.
31 Chünki Perwerdigardin bashqa yene kim ilahtur?
Bizning Xudayimizdin bashqa kimmu qoram tashtur?
32 Yeni bélimni küch-quwwet bilen orighuchi Tengri,
Yolumni tüptüz, mukemmel qilghuchi Tengridur;
33 U mé̈ning putlirimni kéyikningkidek *uchqur* qilidu,
Shuning bilen mé̈ni égiz jaylirimda turghuzidu;
34 Qollirimni urush qilishqa ögitidu,
Shunglashqa bileklirim mis kamanni kéreleydu;

□ **18:24 «Perwerdigar heqqaniyliqimgha qarap, köz aldidiki qolumning halalliqigha qarap, qilghanlirimni qayturdi» —** shübhisizki, mushu 19-24-ayetlerde Mesihning pak-ghubarsizliqi, gunahsizliqi bésharet qilinidu. Dawut özi toghruluq bu sözlerni hergiz déyelmeytti. Mesilen, 25-küy, 7-ayet we 51-küyni körüng. □ **18:29 «Sen arqiliq düshmen qoshuni arisidin yügürüp öttüm» —** «yügürüp öttüm» dégen sözler «bösüp öttüm» dégen menini öz ichige alidu.

35 Sen manga nijatliqing bolghan qalqanni ata qilding,
Néning ong qolung méni yölidi;
Séning mulayim kemterliking méni ulugh qildi.
36 Sen qedemlirim astidiki jayni keng qilding,
Méning putlirim téyilip ketmidi.
37 Men düshmenlirimni qoghlap yettim;
Ular halak bolmighuche héch yanmidim.
38 Qaytidin ornidin turalmas qilip ularni yanjiwettim,
Ular putlirim astida yiqildi.
39 Sen jeng qilishqa küch bilen bélimni baghliding;
Sen manga hujum qilghanlarni putum astida égildürdüng;
40 Düshmenlirimni köz aldimda arqisigha yandurup qachquzdung,
Shuning bilen manga öchmenlerni yoqattim.
41 Ular peryad kötürdi, biraq qutquzidighan héchkim yoq idi;
Hetta Perwerdigargha nida qildi, Umu ulargha jawab bermidi.
42 Men ulargha soqqa bérip, shamal uchurghan topidek qiliwettim;
Kochidiki patqaqtek, ularni töküwettim.
43 Sen méni xelqning nizaliridin qutquzghansen;
Sen méni ellerning béshi qilghansen;
Manga yat bolghan bir xelq xizmitimde bolmaqta.□
44 Sözümni anglapla ular manga itaet qilidu;
Yat eldikiler manga bicharilerche teslim bolidu;
45 Yat eldikiler chüshkünlishiр kétidu;
Ular öz istihkamliridin titrigen halda chiqip kélidu;
46 Perwerdigar hayattur!
Méning Qoram Téshim mubareklensun!
Nijatliqim bolghan Xuda *hemmidin* aliydur, dep medhiyilensun!
47 U, men üchün toluq qisas alghuchi Tengri,
Xelqlerni manga boysundurghan *Xudadur*;
48 U méni düshmenlirimdin qutquzghan;
Berheq, Sen méni manga hujum qilghanlardin yuqiri kötürdüng;
Zorawan ademdin Sen méni qutuldurdung.
49 Shuning üchün men eller arisida Sanga rehmet éytimen, i Perwerdigar;
Namingni ulughlap küylerni éytimen;
50 *Perwerdigar* Özi tikligen padishahqa zor nusretlerni béghishlaydu;
Özi mesih qilghinigha,
Yeni Dawutqa hem uning neslige menggüge özgermes muhebbitini körsitidu.□

19

19-küy •••• Alem hem Tewrat Xudaning sheripidur!
1 Dawut yazghan küy: —

Ershler Tengrining ulughluqini jakarlaydu,
Asman gümbizi Uning qoli yasighanlirini namayan qilidu;
2 Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu;

□ **18:43 «Sen méni xelqning nizaliridin qutquzghansen» —** shübhisizki, mushu bésharette éytilghan «xelq» Dawut padishahning öz qowmi bolghan Yehudiy xelqini körsitidu. □ **18:50 «Özi mesih qilghinigha, yeni Dawutqa hem uning neslige...» —** «Mesih qilghini» yeni «Mesih» toghruluq 2-küydiki izahatlarni körüng.

Kéche-kéchilep ular bilimni ayan qiliwatidu.□
3 Tilsiz hem awazsiz bolsimu, ularning sadasi *alemge* anglanmaqta.□
4 Ularning ölchem tanisi yer yüzide tartilmaqta;
Ularning sözliri alemning chétigiche yetmekte.
Ularning ichide *Xuda* quyash üchün chédir tikken,□ ■
5 *Quyash* hujrisidin toygha chiqqan yigittek chiqidu,
Beygige chüshidighan palwandek shadlinidu;■
6 Asmanlarning bir chétidin örleydu,
Jahanning u chétigiche chörgileydu,
Uning hararitidin héchqandaq mexluqat yoshurunalmaydu.
7 Perwerdigarning tewrat-qanuni mukemmeldur,
U insan wujudini yéngilaydu;
Perwerdigar bergen höküm-guwahlar muqim-ishenchlik ,
U nadanlarni dana qilidu.□ ■
8 Perwerdigarning körsetmiliri durus,
U qelbni shadlanduridu;
Perwerdigarning permanliri yoruqluqtur,
U közlerni nurlanduridu.□
9 Perwerdigardin eyminish pak ishtur, u menggü dawamlishidu;
Perwerdigarning hökümliri heqtur,
Herbiri tamamen heqqaniyettur.
10 Ular altundin, berheq köp sap altundin qimmetliktur;
Heseldin, hesel jewhiridin shérindur;■
11 Ular bilen qulung oyghitilidu;
Insan ulargha riaye qilishta ching tursa chong mukapat bardur.
12 Kim öz xataliqlirini bilip yételisun?
Méni bilip-bilmey qilghan gunahlirimdin saqit qilghaysen;
13 Öz qul-chakaringni bashbashtaq gunahlardin tartqaysen;
Bu gunahlarni manga xojayin qildurmighaysen;
Shuning bilen men qusursiz bolimen,
Éghir gunahtin xaliy bolghaymen.
14 I Perwerdigar, méning Qoram Téshim we Hemjemet-Nijatkarim,

---

□ **19:2 «Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu»** — «ular» ershler we asman gümbizini körsitidu. **«Ularning sözliri kün-künler deryadek éqiwatidu; kéche-kéchilep ular bilimni ayan qiliwatidu»** – ayetning bashqa birxil terjimisi «Kün bashqa bir kün'ge geplirini tökidu, kéche bashqa bir kéchige söz qilmaqta». □ **19:3 «Tilsiz hem awazsiz bolsimu, ularning sadasi alemge anglanmaqta»** — bashqa birxil terjimisi «Alemde herqandaq bir til ularning sadasini anglap chüshineleydu». □ **19:4 «Ularning ölchem tanisi yer yüzide tartilmaqta»** — bu «ölchem tanisi» belkim insanning tesewwur-oylirini ölchigüchi bolushi mumkin. ■ **19:4** Rim. 10:18 ■ **19:5** Top. 1:5 □ **19:7 «Perwerdigarning tewrat-qanuni mukemmeldur»** — «Tewrat-qanun» tooghruluq: «Tewrat» (torah) ibraniy tili bolup, mushu yerde «qanun, telim, yolyoruq» dégen menide ishlitilidu. «Tewrat qanuni» dégen ibare adette Musa peyghember arqiliq keltürülgen Tewrattiki «Yaritilish», «Misirdin chiqish», «Lawiylar» «Chöl-Bayawandiki seper» hem «Qanun sherhi» dégen aldinqi besh qisimning qanun-permanliq mezmunini körsitidu. ■ **19:7** 2Sam. 22:31; Zeb. 18:30 □ **19:8 «Perwerdigarning permanliri yoruqluqtur»** — yaki «Perwerdigarning permanliri roshendur» yaki «Perwerdigarning permanliri paktur». ■ **19:10** Zeb. 119:72,103,127; Pend. 8:11

Aghzimdiki sözler, qelbimdiki oylinishlar neziringde meqbul bolghay!□

20

20-küy •••• Israil xelqi Xuda Mesih qilghan padishahning ghelibisi üchün dua qilidu

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Külpetlik künde Perwerdigar sanga ijabet qilghay!
Yaqupning Xudasining nami séni égizde aman saqlighay!□
2 U Öz muqeddes jayidin sanga medet ewetkey,
Ziondin sanga küch-quwwet bergey;
3 Barliq «ashliq hediye»liringni yad qilghay,
Köydürme qurbanliqingni qobul qilghay!
Sélah!
4 Könglüngdiki teshnaliqlarni sanga ata qilghay,
Könglüngge pükken barliq arzuliringni emelge ashurghay.
5 Bizler ghelibengni tebriklep tentene qilimiz,
Xudayimizning namida tughlirimizni tikleymiz;
Perwerdigar barliq telepliringni emelge ashurghay!
6 Hazir bildimki, Perwerdigar Özi mesih qilghinini qutquzidu;
Muqeddes ershliridin uninggha qudretlik qutquzghuchi qolini uzartip jawab béridu.□
7 Beziler jeng harwiliriga,
Beziler atlargha *tayinidu*;
Biraq biz bolsaq Perwerdigar Xudayimizning namini yad étimiz;
8 Ular tizi püklinip yiqildi;
Biraq biz bolsaq, qeddimizni ruslap tik turimiz.
9 I Perwerdigar, padishahqa ghelibe bergeysen;
Nida qilghinimizda bizge ijabet qilghaysen!□

21

21-küy •••• Xuda tikligen padishah toghruluq bir küy

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

□ **19:14 «I Perwerdigar, méning Qoram Téshim we Hemjemet-Nijatkarim»** — «Hemjemet-Nijatkar» yaki «hemjemet-qutquzghuchi» toghruluq: — Ibraniy tilida «goél» dégen bu sözning alahide menisi bar. Birsi kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember tapshuruwalghan qanun'gha asasen, mushu kishining özining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetliri bu kishini hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi» öz qérindishini hör qilmaqchi bolsa, uni qutquzalaytti. Hoquqni ishlitish «hemjemet-qutquzghuchi»ning öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. Birsi öz uruq-tughqinigha «hemjemet-qutquzghuchi» bolup uni qutquzmaqchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Shunga peyghemberler Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üchün pat-pat del mushu sözni ishlitidu. Démek, Xuda Öz bendisige yaki xelqige «hemjemet»lik qilip, ularning «goél»i, yeni «hemjemet-qutquzghuchi»si bolidu. Uning Öz xelqini qutquzushi Öz ixtiyariliqi bilen, elwette! □ **20:1 «Yaqupning Xudasining nami séni égizde aman saqlighay!»** — «Yaqupning Xudasi» dégen mushu ibaride «Yaqup» hem hezriti Yaqupning özini hemde uningdin chiqqan Israil xelqinimu körsitidu. □ **20:6 «Perwerdigar Özi mesih qilghini»** — yeni Israilning padishahi; mushu yerde Dawutni körsitidu. Biraq shübhisizki, bu küy bir bésharet bolup, kelgüsidiki Qutquzghuchi-Mesihnimu körsitidu. 2-küydiki izahatlarni we «Tebirler»nimu körüng. □ **20:9 «I Perwerdigar, padishahqa ghelibe bergeysen; nida qilghinimizda bizge ijabet qilghaysen!»** — bashqa birxil terjimisi: — «I Perwerdigar, ghelbige érishtürgeysen! Biz nida qilghan künde Padishah bizge jawab bergey!»

Padishah qudritingdin shadlinidu, i Perwerdigar;
Ghelibe-nijatliqingdin u neqeder xursen bolidu!
2 Sen uning köngül tilikini uninggha ata qilding,
Lewlirining telipini ret qilghan emessen.
Sélah!
3 Chünki Sen ésil beriketler bilen uni qarshi alding;
Uning béshigha sap altun taj kiydürdüng.
4 U Sendin ömür tilise, Sen uninggha berding,
Yeni uzun künlerni, taki ebedil'ebedgiche berding.
5 U Séning bergen ghelibe-nijatliqingdin zor sherep quchti;
Sen uninggha izzet-heywet hem shanu-shewket qondurdung.
6 Sen uning özini menggülük beriketler qilding;
Didaringning shadliqi bilen uni zor xursen qilding;□
7 Chünki padishah Perwerdigargha tayinidu;
Hemmidin Aliy Bolghuchining özgermes muhebbiti bilen u héch tewrenmeydu.
8 Séning qolung barliq düshmenliringni tépip, ashkare qilidu;
Ong qolung Sanga öchmenlik qilghanlarni tépip ashkare qilidu;□
9 Séning didaring körün'gen künde, ularni yalqunluq xumdan'gha salghandek köydürisen;
Perwerdigar derghezep bilen ularni yutuwétidu;
Ot ularni köydürüp tügitidu.
10 Ularning tuxumini jahandin,
Nesillirini kishilik dunyadin quritisen;
11 Chünki ular Sanga yamanliq qilishqa urundi;
Ular rezil bir neyrengni oylap chiqqini bilen,
Emma ghelibe qilalmidi.
12 Chünki Sen ularni keynige burulushqa mejbur qilding;
Sen ularning yüzige qarap oqyayingni chenleysen.
13 I Perwerdigar, Öz küchüng bilen ulughluqungni namayan qilghaysen;
Shuning bilen biz naxsha éytip qudritingni medhiyileymiz.

22

22-küy •••• Eng éghir azab-oqubette qilghan dua •••• Bésharetlik küy •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Ayjelet-xashshahar» (tang seherde kelgen medet) dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

«Ah Ilahim, Ilahim, némishqa mendin waz kechting?
Sen némishqa méni qutquzushtin shunche yiraqsen?

□ **21:6 «Sen uning özini menggülük beriketler qilding»** — bu söz belkim Dawutning ewladi bolghan, kelgüsidiki Qutquzghuchi-Mesihning Xudaning Ibrahimgha bergen eng ulugh wedisini emelge ashuridighanliqini körsitishi mumkin. Shu wede: «Sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen ... Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile we qebililerge bext-beriket ata qilinidu» déyilidu («Yar.» 12:1-3de xatirilen'gen). Bashqa birxil terjimisi: «Sen uninggha menggülük beriketlerni békitting». □ **21:8 «Séning qolung barliq düshmenliringni tépip, ... Ong qolung Sanga öchmenlik qilghanlarni tépip ashkare qilidu...»** — 8-ayettin bashlap, bésharetlik sözler biwasite padishahqa éytilghan bolsa kérek. Roshenki, bu ayetler padishah Dawutning ewladi bolghan, kelgüsidiki Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu.

Némishqa qattiq peryadlirimdin shunche yiraq turisen,□ ■
2 Xudayim, kündüzde nida qildim, lékin Sen héch jawab qilmaysen;
Kéchidimu men shundaq peryad qilishtin aram alalmaymen.□ ■
3 Biraq i Israilning medhiyilirini öz makaning qilghuchi,
Sen dégen pak-muqeddestursen!
4 Ata-bowilirimiz séni tayanchi qilghan,
Ular sanga tayan'ghan, sen ularni qutquzghan.
5 Ular Sanga nida qilishliri bilen qutulghan;
Sanga tayinish bilen ularning ümidi héch yerde qalghan emes.■
6 Biraq men bolsam adem emes, bir qurtmen,
Insan teripidin *töhmet bilen* reswayialem qilin'ghanmen,
Xalayiq teripidin kemsitilgenmen.□ ■
7 Méni körgenlerning hemmisi mazaq qilip külidu,
Bashlirini silkiship aghzilirini pürüshtürüp: ■
8 «U Perwerdigargha özini tapshurghan emesmu?!
Emdi Perwerdigar uni qutquzsun!
Perwerdigar uningdin xursen bolsa eger,
Uni qutuldursun!» — déyishidu.■
9 Biraq méni apamning qorsiqidin chiqarghuchi özüngdursen;
Hetta emchektiki waqtimdimu méni özüngge tayandurghansen;
10 Tughulghinimdin tartipla, men özümni qoynunggha tashlighanmen;
Anamning baliyatqusidiki waqtimdila, Sen méning Tengrim bolup kelgensen.■
11 Mendin yiraqlashma;
Chünki riyazet méni qistap keldi;
Manga yardemde bolghuchi yoqtur.
12 Nurghun buqilar méni qorshiwaldi;
Bashanning küchlük buqiliri méni oriwaldi;□
13 Ular ademni titma qilghuchi hörkirewatqan shirdek,
Aghzilirni chong échip manga tikilip turidu.
14 Men tökülgen sudek boldum,
Hemme söngeklirim izidin chiqip ketti;
Yürikim momdek érip ketti,
Ich-baghrimda zeipliship érip ketti.
15 Qaghjirap ketken sapal parchisidek maghdurum qalmidi,
Tilim tangliyimgha chapliship ketti,
Sen *Perwerdigar* méni ölümning topa-changlirigha qoyghansen.■

□ **22:1 «Izahat»** — Dawut peyghember hayatida nurghun azab-oqubetlerni tartqan bolsimu, lékin u bu küyde éytilghan shunchiwala éghir azab-oqubetlerni tartqan emes. Shunga shübhisizki, Dawut özidin kéyinki birsining tartidighan azablirini körsetken bolsa kérek. Oqurmenler bu azablarning kimge qaritilghanliqi toghruluq özliri xulasige kelsun. **««ayjelet-xashshahar» (tang seherde kelgen medet)»** — bezi alimlar: «Tang seherdiki chishi jeren» dep terjime qilidu. Bu belkim küyning témisining hem uning ahangining nami bolsa kérek. ■ **22:1** Mat. 27:46; Mar. 15:34 □ **22:2 «Kéchidimu men shundaq peryad qilishtin aram alalmaymen»** — yaki «kéchidimu men peryad qilsam, biraq aram tapmaymen» ■ **22:2** Mat. 27:45 ■ **22:5** Zeb. 25:2-3; 31:1; Yesh. 49:23; Rim. 9:33 □ **22:6 «men bolsam adem emes, bir qurtmen»** — ibraniy tilida «qurt» «kokkus ilikus» (qizil qurt) dégen qurtni körsitidu. Bu xil qurtning chishisi tuxumlighanda özini derexke chaplashturup, salghan tuxumlirini öz bedini bilen qoghdaydu. Shundaq qilip u ölgüche chaplashqan yerdin midirlimay turidu. Ölüshi bilen uningdin qipqizil bir suyuqluq chiqip, hemme etrapini qizil qilidu. Ademler bu qizil suyuqluqni boyaq üchün ishlitidu. Bu ishlar Mesih Eysaning kréstke mixlinishigha bésharet bolmamdu? ■ **22:6** Yesh. 41:14 ■ **22:7** Mat. 27:39 ■ **22:8** Mat. 27:43 ■ **22:10** Yesh. 49:1 □ **22:12 «Bashanning küchlük buqiliri méni oriwaldi»** — Pelestinning Bashan rayonidiki buqilar yoghan, küchlük idi. Bu yerde yaman ademler hem ularning keynide turghan yaman jin-rohlarni körsetse kérek. ■ **22:15** Yuh. 19:28

16 Ghaljir itlar manga olashti,
Bir top reziller méni qistap kélip,
Méning qolum we putumni sanjip teshti.■
17 Söngeklirimning hemmisini saniyalaymen,
Ustixanlirim manga tikilip qarap turghandek qilidu.
18 Ular kiyimlirimni öz arisida üleshtürüwatidu,
Könglikimge érishish üchün chek tashlishiwatidu.□ ■
19 Biraq, i Perwerdigar, mendin yiraqlashma!
I Küch-Qudritim bolghuchim, yardemge téz kelgeysen!
20 Jénimni qilichtin qutquzghin,
Méning yalghuz jénimni itning changgilidin qutuldurghin.□
21 Méni shirning aghzidin qutquzghin;
Shundaq, Sen iltijalirimni ijabet qilip yawa kalilarning münggüzliridin qutquzghansen!□
22 Men Séning namingni qérindashlirimgha élan qilimen;
Chong jamaet ichide turup Sanga bolghan medhiyilirimni jakarlaymen;■
23 Perwerdigardin eymen'güchiler, Uni medhiyilenglar!
Yaqupning barliq nesilliri, Uninggha shan-sherep keltürünglar!
Israilning pütün ewladliri, Uningdin eymininglar.□
24 Chünki U özilgüchining ashu xarlinishlirini neziridin saqit qilghan emes,
Yaki Uningdin héch yirgen'gen emes;
Uningdin Öz wisalini héch yoshurghan emes;
Belki U iltija qilip awazini kötürginide,
Uninggha qulaq sélip anglighan.
25 Chong jamaet ichide manga oqulghan medhiyiler Özüngdindur,
Xudadin eymen'güchilerning aldida ichken qesemlirimni ishqa ashurimen;□ ■
26 Ajiz möminler qorsiqi toyghuche tamaqlinidu;
Perwerdigarni izdigenler Uni medhiyeleydu;
Silerning qelbinglar menggü yashnaydu!□ ■
27 Zéminning eng chétidikilermu bu ishni qelbide tutup , towa qilip Perwerdigarning aldigha kélidu;
El-milletlerning barliq jemetliri aldingda ibadet qilidu;■
28 Chünki padishahliq Perwerdigarghila tewedur;
U el-milletler arisida höküm sürgüchidur.
29 Jahandiki baylarmu Uning aldidin yep-ichip, ibadet qilidu;

■ **22:16** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:33; Yuh. 19:23,37; 20:25 □ **22:18 «Könglikimge érishish üchün chek tashlishiwatidu»** — yaki «Chapinimgha érishish üchün chek tashlishiwatidu». ■ **22:18** Luqa 23:34; Yuh. 19:24 □ **22:20 «Méning yalghuz jénim»** — yaki «Méning kichik jénim» yaki «Méning qimmetlik jénim». Sözlügüchi éghir yalghuzluq hés qiliwatqan bolsa kérek. □ **22:21 «...iltijalirimni ijabet qilip yawa kalilarning münggüzliridin qutquzghansen!»** — «yawa kala» hazir nesli qurughan. Ular esli intayin küchlük, adettiki kalidin ikki hesse chong idi. Mushu yerde «yawa kalilar» esheddiy rezil ademlerge yaki jin-sheytanlargha simwol bolidu. ■ **22:22** Ibr. 2:12 □ **22:23 «Yaqupning barliq nesilliri»** — Israil xelqi, elwette. **«Israilning ewladliri»** – Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken, shuning bilen u «Israil qowmining ejdadi» bolghan. □ **22:25 «Chong jamaet ichide manga oqulghan medhiyiler Özüngdindur»** — bashqa ikki xil terjimisi «Chong jamaette méning medhiyilirimning témisi Sendin chiqqandur...» yaki «Chong jamaette méning Sanga medhiyilerni oqushqa muyesser bolghanliqim Sendin chiqqandur...». ■ **22:25** Zeb. 18:49; 35:18; 52:9; 111:1 □ **22:26 «Ajiz möminler qorsiqi toyghuche tamaqlinidu»** — «tamaqlinidu» dégen bu söz mushu yerde héyt qurbanliqliridin yaki «teshekkür qurbanliqliri» («rehmet qurbaliqliri»)din tamaqlinishni körsitishi mumkin. ■ **22:26** Qan. 4:29; Zeb. 69:32; 149:4; Yesh. 25:6; Zef. 2:2; Yuh. 11:26 ■ **22:27** Zeb. 2:8; 72:10-11; 86:9

Tupraqqa kirey dep qalghanlarmu, hetta öz jénini saqliyalmaydighanlarmu Uninggha sejde qilidu;□
30 Kelgüsidiki bir ewlad Uning xizmitide bolidu;
Bu ewlad Reb üchün Öz perzentliri hésablinidu.■
31 Kéyin ular kélip, shu chaghda tughulidighan bir qowmgha Uning heqqaniyliqini jakarlap shuni élan qiliduki,
«U buni emelge ashurdi!»■

23

23-küy •••• Perwerdigar méni baqquchi padichimdur! •••• 1-ayettiki izahatni körüng
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méni baqquchi Padichimdur,
Mohtaj emesmen héch nersige;□ ■
2 U méni yumran chöplerde yatquzup dem aldurar;
Tinch aqidighan sularni boylitip baqidu;
3 U wujudumni yéngilaydu;
U heqqaniyliq yolida Öz nami üchün yétekleydu;□
4 Hetta men ölüm sayisi bolghan jilghidin ötsemmu,
Héch yamanliqtin qorqmaymen;
Chünki Sen men bilen billidursen;
Séning hasang hem tayiqing manga tesellidur.■
5 Méni xar qilghuchilarning köz aldida manga keng dastixan salisen;
Méning béshimni may bilen mesih qilisen;
Qedehim tashidu;
6 Berheq, barliq künlirimde yaxshiliq we özgermes shepqet manga egiship hemrah bolidu;
Menggüdin-menggüge Perwerdigarning dergahida yashaymen!□

24

24-küy •••• Perwerdigarning ghelibisi
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha mensüptur, jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar;

□ **22:29 «Jahandiki baylarmu ...»** — ibraniy tilida «Jahandiki sémizlermu...» — köchme menisi «baylar» bolushi mumkin. **«tupraqqa kirey dep qalghanlarmu, hetta öz jénini saqliyalmaydighanlarmu Uninggha sejde qilidu»** — démek, hem baylar hem miskinler (küyde bésharet bérilgen ishlar tüpeylidin) Xudagha ibadet qilidu. ■ **22:30** Yesh. 53:8, 10; Yesh. 8:18; Zeb.89:29; Mat. 1:1; Yuh 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9 ■ **22:31** Zeb. 52:9; 102:18; Luqa 24:46, 47; Rim. 3:22-25 □ **23:1 «Bu ulugh küy toghruluq izahat»** — Pelestindiki qoylar bilen padichining munasiwiti nahayiti yéqin. U ular bilen kéche-kündüz bille bolidu, ulargha isim qoyidu. Yéngi yaylaqqa köchkende, padichi qoylarning béshida méngip, ularni chaqirip yétekleydu; ularning béshi tikenlikte yarilinip qalsa, padichi may bilen sürüp «mesih qilidu»; bezi padichilar hetta amraq qoylirigha alahide qedehtin sharab ichuridu. ■ **23:1** Yesh. 40:11; Yer. 23:4; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Pét. 2:25; Weh. 7:17 □ **23:3 «U wujudumni yéngilaydu»** — «yéngilaydu» ibraniy tilida bu söz «towigha qayturidu» yaki «towa qilduridu» dégen menini öz ichige alidu. ■ **23:4** Zeb. 3:6; 118:6 □ **23:6 «barliq künlirimde yaxshiliq we özgermes shepqet manga egiship hemrah bolidu»** —yaki «barliq künlirimde manga egiship hemrah bolghan özgermes shepqet némidigen yaxshi!». **«menggüdin-menggüge Perwerdigarning dergahida yashaymen!»** — «Perwerdigarning dergahi» ibraniy tilida «Perwerdigarning öyide». Dawut bu küyni yazghanda Yérusalémdiki muqeddes ibadetxana téxi mewjut emes idi.

Uninggha teelluqtur yer yüzi we uningda turiwatqanlarmu;■
2 Chünki jahanning ulini chongqur dengizlar üstige orunlashturup,
Yerni sular üstige ornatqan Udur.
3 Perwerdigarning téghigha kim chiqalaydu?
Uning muqeddes jayigha kim kirip turalaydu? ■
4 — Qolliri gunahtin pakiz, dili sap,
Quruq nersilerge telmürüp qarimighan,
Yalghan qesem qilmighan kishi kireleydu. □
5 Bundaq kishi bolsa Perwerdigardin bextni,
Öz nijatliqi bolghuchi Xudadin heqqaniyliqni tapshuruwalidu we *uni* kötürüp yüridu;□
6 Bu dewr Uni izdigüchi dewrdur,
Yeni Séning didaringni izdigüchiler, i Yaqupning *Xudasi*!
Sélah!□
7 I qowuqlar, béshinglarni kötürünglar!
Keng échilinglar!
I menggülük ishikler, kötürülünglar!
Shuning bilen shan-sherep igisi Padishah kiridu!□
8 Shan-sherep igisi Padishah dégen kim?
U Perwerdigardur, u küchlük we qudretliktur!
Perwerdigar, jeng meydanida qudretliktur!
9 I qowuqlar, béshinglarni kötürünglar!
Keng échilinglar!
I menggülük ishikler, béshinglarni kötürünglar!
Shuning bilen shan-sherep igisi Padishah kiridu!
10 Shan-sherep igisi Padishah dégen kim?
Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, shan-sherep igisi Padishahtur!
Sélah!

25

25-küy •••• Yéteklesh we bashpanah bolush heqqide dua •••• 1-ayettiki izahatni körüng
1 Dawut yazghan küy.

Perwerdigar, jénim Sanga telmürüp qaraydu;□
2 Sanga tayinimen, i Xudayim;
Méni yerge qaritip xijalette qaldurmighaysen;
We yaki düshmenlirimni üstümdin ghalib qilip shadlandurmighaysen;■
3 Berheq, Séni kütküchilerdin héchqaysisi shermende bolmas;
Biraq héchbir sewebsiz xainliq qilghuchilar shermende bolidu.■

■ **24:1** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zeb. 50:12; 1Kor. 10:26,28 ■ **24:3** Zeb. 15:1; Yesh. 33:14,15 □ **24:4 «Quruq nersilerge telmürüp qarimighan» —** «quruq nersiler» butlarni körsitidu. □ **24:5 «... tapshuruwalidu we uni kötüridu» —** bu ikki péil ibraniy tilida birla péil bilen ipadilinidu. □ **24:6 «...Yeni Séning didaringni izdigüchiler, i Yaqupning Xudasi!» —** yene birxil terjimisi «Yeni Séning didaringni izdigüchiler bolghan Yaquptin ibarettur». □ **24:7 «I qowuqlar, béshinglarni kötürünglar! Keng échilinglar! I menggülük ishikler, kötürülünglar!» —** qedimki zamanlarda qowuqlar échilghanda yuqiridin kötürületti. □ **25:1 «25-küy toghruluq izahat» —** 25-küy «élipbe tertipilik» bir küy. Küyde 22 ayet bolup, ibraniy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Küydiki 22 ayetning herbiri ibraniy élipbe tertipige asasen yéngi herp bilen bashlinidu (mesilen, uyghur tilida herpler a-, e-, b- tertipide bashlan'ghan'gha oxshash). Biz bundaq küylerni «élipbe tertipilik küy» dep ataymiz. ■ **25:2** Zeb. 22:4-5; 31:1; 34:5 ■ **25:3** Yesh. 28:16; Rim. 10:11

4 Méni Séning izliringni bilidighan qilghaysen, i Perwerdigar;
Yolliringni manga ögitip qoyghaysen.■
5 Méni heqiqitingde mangdurup, manga ögetkeysen;
Chünki özüng méning nijatliqim bolghan Xudayimdursen;
Men kün boyi Sanga qarap telmürimen;
6 Öz rehimdilliqliringni, özgermes méhirliringni yadinggha keltürgeysen, i Perwerdigar!
Chünki ular ezeldin tartip bar bolup kelgendur;■
7 Méning yashliqimdiki gunahlirimni,
Shundaqla itaetsizliklirimni ésingge keltürmigeysen;
Özgermes muhebbiting, méhribanliqing bilen, méni ésingge keltürgeysen, i Perwerdigar;
8 Perwerdigar méhriban we durustur;
Shunga U gunahkarlarni durus yolgha salidu.
9 Möminlerni yaxshi-yamanni perq étishke U yétekleydu;
Möminlerge Öz yolini ögitidu.
10 Uning ehdisi we höküm-guwahlirini tutqanlarning hemmisige nisbeten,
Perwerdigarning barliq yolliri özgermes muhebbet we heqiqettur.
11 Öz naming üchün, i Perwerdigar,
Qebihlikim intayin éghir bolsimu,
Sen uni kechüriwetkensen.
12 Kimki Perwerdigardin eymense,
Xuda Özi tallighan yolda uninggha *heqiqetni* ögitidu;
13 Uning jéni azade-yaxshiliqta yashaydu,
Uning nesli yer yüzige miras bolidu.
14 Perwerdigar Özidin eyminidighanlar bilen sirdashtur;
U ularga Öz ehdisini körsitip béridu.
15 Méning közlirim hemishe Perwerdigargha tikilip qaraydu;
Chünki U putlirimni tordin chiqiriwétidu.
16 Manga qarap méhir-shepqet körsetkeysen;
Chünki men ghéribane, derdmendurmen.
17 Könglümning azarliri köpiyip ketti;
Méni basqan qismaqlardin chiqarghaysen.
18 Derdlirimni, azablirimni neziringge alghin,
Barliq gunahlirimni kechürgeysen!
19 Méning düshmenlirimni neziringge alghin,
Chünki ular köptur;
Ular manga chongqur öchmenlik bilen nepretlinidu.
20 Jénimni saqlighaysen, méni qutquzghaysen;
Méni shermendilikte qaldurmighaysen;
Chünki men Séni bashpanahim qildim.
21 Köngül sapliqi we durusluq méni qoghdighay;
Chünki men Sanga ümid baghlap kütüwatimen.□
22 I Xuda, Israilni barliq külpetliridin qutquzup hörlükke chiqarghaysen!

26

26-küy •••• Barliq rezilliktin yiraqlishishqa intilish

■ **25:4** Zeb. 27:11; 86:11; 119:33 ■ **25:6** Zeb. 103:17; 106:1; 107:1; 117:2; 136; Yer. 33:11 □ **25:21** **«Chünki men Sanga ümid baghlap kütüwatimen»** — yaki «Chünki sanga telmürüp qaraymen».

1 Dawut yazghan küy: —

Men üchün höküm chiqarghaysen, i Perwerdigar;
Chünki men öz durusluqumda turup mangdim;
Men Perwerdigargha tayinip kelgenmen;
Men téyilip ketmeymen.□ ■
2 Méni sinap baqqaysen, i Perwerdigar, méni tekshürüp baqqin;
Wijdanimni, qelbimni tawlighaysen;□
3 Chünki özgermes muhebbitingni köz aldimda tutqanmen;
Men heqiqitingni özümge yétekchi qilip mangdimmen.
4 Men yalghanchilar bilen hemdastixan olturmidim;
Saxtipezlerge hemrah bolushqa kirmeymen.■
5 Yamanliq qilghuchilar jamaitidin yirginimen;
Reziller bilenmu olturmaymen.
6 Qollirimni gunahsizliqta yuyimen;
Shunda, qurban'gahingni aylinip yüreleymen.
7 We hem teshekkürlerni anglitimen;
Barliq karametliringni jakarlaymen.
8 I Perwerdigar, makaning bolghan öyni,
Shan-sheriping turghan jayni söyüp keldim;
9 Jénimni gunahkarlar bilen,
Hayatimni qanxorlar bilen bille élip ketmigeysen;
10 Ularning qolida suyiqestler bardur,
Ong qoli parilerge toldi.
11 Men bolsam, durusluqumda méngip yüriwérimen;
Méni hörlükke chiqirip qutquzghaysen,
Manga méhir-shepqet körsetkeysen.□
12 Putum bolsa tüptüz jayda turidu;
Jamaetler arisida turup Perwerdigargha teshekkür-medhiyiler qayturimen.

27

27-küy •••• Xudani kütkin!

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méning nurum we nijatliqimdur;
Men yene kimdin qorqay?
Perwerdigar hayatimning qorghinidur;
Men kimning aldida titrey? ■
2 Yamanliq qilghuchilar «Uning etlirini yeyli» dep manga hujum qilghanda,
Reqiblirim, düshmenlirim manga yéqinlashqanda,
Putliship, yiqildi ular.
3 Zor qoshun bargah qurup méni qorshawgha alsimu,
Qelbimde héch qorqunch yoq;
Manga urush qozghisimu, yenila xatirjem turiwérimen.

□ **26:1 «Men Perwerdigargha tayinip kelgenmen; men téyilip ketmeymen»** — yene birxil terjimisi «Men héch tewrenmes Perwerdigargha tayinip keldim». ■ **26:1** Zeb. 7:8 □ **26:2 «wijdanim»** — yaki «niyetlirim». Bu söz ibraniy tilida «börekler» dégen bilen ipadilinidu. ■ **26:4** Ayup 31:5; Zeb. 1:1 □ **26:11 «Méni hörlükke chiqirip qutquzghaysen»** — mushu «hörlükke chiqirish» gunahning asaritidin qutquzushni körsitidu. ■ **27:1** Yesh. 10:17; 60:19,20; Mik. 7:8; Luqa 1:79; Yuh. 1:4; 8:12; Weh. 21:23

4 Perwerdigardin birla nersini tilep keldim;
Men shuninggha intilimektimenki: —
Ömür boyi Perwerdigarning öyide bolsam,
Perwerdigarning güzellikige qarap yürsem,
Uning ibadetxanisida turup, yéteklishige muyesser bolsam, deymen.□
5 Béshimgha kün chüshkende, U méni sayiwini astigha alidu;
Méni chédirining ichide aman saqlap yoshuruwalidu.
U méni uyultash üstige muqim turghuzidu.
6 Shunga hazir etrapimdiki düshmenlirim aldida béshim yuqiri kötürülidu.
Uning muqeddes chédirida tentene qilip qurbanliqlar sunimen;
Naxsha-küyler éytimen, munajatlarni éytimen Perwerdigargha!
7 Nida qilghinimda awazimni anglighaysen, i Perwerdigar;
Manga méhir-shepqet körsitip, ijabet qilghaysen.
8 Öz könglüm: «Uning didarini izdenglar!» deydu;
Didaringni, i Perwerdigar, özüm izdeymen.
9 Mendin Özüngni qachurmighaysen!
Ghezeplen'gende qulungni néri qoghlimighaysen;
Sen méningdin yardimingni ayimay kelding;
Sen mendin ayrilmighaysen, méni tashliwetmigeysen, i Nijatkarim Xuda!□
10 Ata-anam méni tashliwetsimu,
Perwerdigar méni quchiqigha alidu. □
11 Manga Öz yolungni ögetkeysen, i Perwerdigar;
Küshendilirim *paylap yürmekte*,
Méni tüz yolgha bashlighaysen.■
12 Méni reqiblirimning meylige tapshurmighaysen,
Chünki manga qara chaplashmaqchi bolghan yalghanchilar xéli köptur,
Ularning nepeslirimu zorawanliqtur.
13 Ah, Perwerdigarning méhribanliqini tiriklerning zéminide körüshke közüm yetmigen bolsa...!
14 Perwerdigarni telmürüp kütkin!
Jigerlik bol, qelbing merdane bolsun!
Shundaq qil, Perwerdigarni telmürüp kütkin!■

28

28-küy •••• Perwerdigargha tayinish

1 Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, Sanga nida qilimen;
I méning Qoram Téshim, manga süküt qilmighaysen;
Chünki Sen jimjit turuwalisang,

□ **27:4 «... Ömür boyi Perwerdigarning öyide bolsam, ... Uning ibadetxanisida turup, yéteklishige muyesser bolsam»** — Dawut peyghemberning zamanida «Xudaning öyi», yeni «muqeddes ibadetxana» téxi sélinmighanidi (oghli Sulayman kéyin yasidi). Ibadetxana Musa peyghember arqiliq yasalghan «muqeddes chédir» idi. Shuning bilen Dawutning «muqeddes ibadetxana» dégini belkim rohiy jehettin, yeni Xudaning Öz huzur-dergahini körsitidu, dep chüshinishimiz kérek. □ **27:9 «Mendin Özüngni qachurmighaysen!»** — ibraniy tilida «Yüzüngni mendin yoshurmighaysen!». □ **27:10 «Ata-anam méni tashliwetsimu,...»** — Dawut Saul padishah teripidin qoghlan'ghan. Saul uni «jinayetchi» dep hésablighan chaghlirida, Dawut ata-anisi teripidin bir mezgil chetke qéqilghan bolushi mumkin idi. Kéyin ular uning bilen bille boldi. Tewrat «1Sam.» 21-, -22-babni körüng. ■ **27:11** Zeb. 25:4-5, 9, 12; 86:11; Zeb. 119. ■ **27:14** Yesh. 25:9; 33:2; Hab. 2:3

Men chongqur hanggha chüshidighanlargha oxshashla bolimen.■
2 Sanga peryad kötürginimde,
Séning muqeddes kalamxananggha qolumni kötürginimde,
Méning iltijalirimning sadasini anglighaysen!□
3 Méni reziller we qebihlik qilghuchilar bilen bille tashliwetmigeysen;
Ular aghzida yéqinliri bilen dostane sözleshsimu,
Könglide öchmenlik bardur.■
4 Ularning qilmishlirigha qarap,
Ishlirining yamanliqigha qarap ish tutqaysen;
Qolining qilghanliri boyiche özlirige yandurghaysen;
Tégishlik jazani özlirige qayturghaysen.
5 Chünki ular ne Perwerdigarning qilghanlirini,
Ne qollirining ishligenlirini héch nezirige almaydu,
Perwerdigar ularni ghulitip, qaytidin bash kötürgüzmeydu.
6 Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun;
Chünki U méning iltijalirimning sadasini anglighan.
7 Perwerdigar méning küchüm, méning qalqinimdur;
Méning könglüm uninggha ishendi,
Shuning bilen yardem taptim;
Shunga könglüm zor shadlinidu,
Öz küyüm bilen men Uni medhiyileymen.
8 Perwerdigar Öz *xelqining* küchidur,
Shundaqla mesih qilghinigha qutquzghuchi qorghandur.□
9 Öz xelqingni qutquzghaysen,
Mirasingni beriketlik qilghaysen;
Ularni padichidek béqip ozuqlandurghaysen,
Menggüge ularni kötürüp yürgeysen.□

29

29-küy •••• Perwerdigarning heywisi
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha bergeysiler, i Qudretlik Bolghuchining perzentliri,
Perwerdigargha shanu-shewket, küch bergeysiler!□ ■
2 Perwerdigargha Öz namigha layiq shanu-shewket bergeysiler;
Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar!
3 Perwerdigarning sadasi chongqur sular üstide höküm süridu;

■ **28:1** Zeb. 30:3; 35:22; 143:7 □ **28:2 «Séning muqeddes kalamxananggha qolumni kötürginimde»** — «kalamxana» muqeddes chédirdiki «eng muqeddes jay»ni körsitidu. Némishqa mushu yerde «eng muqeddes jay» «kalamxana» déyilidu? Sewebi, «eng muqeddes jay» ichide «ehde sanduqi» yatidu, «ehde sanduqi» ichide Xuda Israil bilen tüzgen ehdiname (Xudaning söz-kalami) saqlaqliq idi. ■ **28:3** Zeb. 12:1-2; Yer. 9:7 □ **28:8 «Perwerdigar ... mesih qilghinigha qutquzghuchi qorghandur»** — Xudaning «mesih qilghini»: — (1) Xuda Israillar üstige tikligen padishah; (2) axirda u dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesihni körstidu. «Mesih» toghruluq 2-küydiki izahatlarni hem «Tebirlerni» körüng. □ **28:9 «Öz xelqingni qutquzghaysen, mirasingni beriketlik qilghaysen;...»** — Xudaning Öz xelqi del Özining mirasi ikenliki muqeddes kitabta köp yerlerde tilgha élinidu. □ **29:1 «Perwerdigargha bergeysiler,... Perwerdigargha shanu-shewket, küch bergeysiler!»** — bu sirliq sözning menisi néme? Menisi choqum shuki, Xudaning xelqi uninggha ishinip tayan'ghachqa, shundaqla medhiye oqughachqa, Xuda ularning hayatida Öz küch-qudritini (shundaqla Öz shan-sheripini) körsitishige sharait béridu. ■ **29:1** Zeb. 96:7, 8

Shan-sherep igisi bolghan Tengri güldürmamilarni yangritidu;
Perwerdigar büyük déngizlar üstide höküm süridu.■
4 Perwerdigarning sadasi küchlüktur;
Perwerdigarning sadasi heywetke tolghandur;
5 Perwerdigarning sadasi kédir derexlirini sündüriwétidu;
Berheq, Perwerdigar Liwandiki kédirlarni sündüriwétidu.
6 U ularni mozay oynaqlawatqandek oynaqlitidu;
Yawa kalining balisi oynaqlawatqandek, U Liwan we Sirion téghini oynaqlitidu.□
7 Perwerdigarning sadasi chaqmaqlarning yalqunlirini shaxlitiwétidu;□
8 Perwerdigarning sadasi chöl-jezirini zilzilige salidu;
Perwerdigar Qedeshtiki chöl-jezirini zilzilige salidu;□
9 Perwerdigarning sadasi dub derexlirini heryan tolghitidu,
Ormanliqlarni yalingachlaydu;
Uning muqeddes ibadetxanisida bolghan hemmisi «shanu-shewket!» dep tentene qilidu.
□
10 Perwerdigar topan üstige hökümranliq qilip olturidu;
Berheq, Perwerdigar menggüge padishah bolup höküm sürüp olturidu.□
11 Perwerdigar Öz xelqige qudretni bexsh étidu;
Öz xelqini aman-xatirjemlik bilen beriketleydu.

30

30-küy •••• Perwerdigarning Dawutning kérilip ketkenlikini jazalap, andin saqaytishi
1 Muqeddes ibadetxanini Xudagha atashni tebriklep, Dawut yazghan küy: —

Men Séni aliy dep ulughlaymen, i Perwerdigar,
Chünki Sen méni pestin yuqiri kötürdüng,
Düshmenlirimni üstümdin xushallandurmiding.
2 I Perwerdigar Xudayim, men Sanga nale kötürdüm,
Sen méni saqaytting.
3 I Perwerdigar, Sen tehtisaradin jénimni élip chiqting,
Hanggha chüshidighanlar arisidin manga hayat bérip saqliding.
4 Perwerdigargha küy éytinglar, i Uning ixlasmen bendiliri,
Uning pak-muqeddeslikini yad étip teshekkür éytinglar.■
5 Chünki Uning ghezipi deqiqide ötüp kétidu,
Shapaiti bolsa ömürwayet bolidu;
Yigha-zar kéchiche qonup qalsimu,
Xushalliq tang seher bilen teng kélidu.
6 Men bolsam öz rahet-paraghitimde: «Menggüge tewrenmey muqim turimen» — dédim.
7 Perwerdigar, shapaiting bilen, méning téghimni mustehkem turghuzghaniding;
Emma Sen didaringni qachurup yoshurdung;

■ **29:3** Mis. 9:23 □ **29:6 «Sirion téghi» —** Liwanning eng égiz tagh choqqisi, yene bir nami «Hermon». □ **29:7 «Perwerdigarning sadasi chaqmaqlarning yalqunlirini shaxlitiwétidu» —** bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarning sadasi ot yalqunlirini yirtiwétidu». Biraq aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, chaqmaqlarni körsitishi mumkin. □ **29:8 «Perwerdigar Qedeshtiki chöl-jezirini zilzilige salidu» —** «Liwan taghliri» (6-ayet) — Qanaan (Pelestin)ning shimal teripi, «Qedeshtiki chöl-jezire» uning jenubiy teripi. □ **29:9 «Perwerdigarning sadasi dub derexlirini heryan tolghitidu» —** bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarning sadasi marallargha oghlaqlarni tughdurghuzidu». □ **29:10 «Perwerdigar topan üstige hökümranliq qilip olturidu» —** «topan» belkim Nuh peyghember dewridiki topanni körsitidu, bu yerde köchme menide bolup, dunyadiki qalaymiqanchiliqnimu körsitidu. ■ **30:4** Zeb. 97:12

Men alaqzade bolup kettim;
8 Men Sanga nale-peryad kötürdüm, i Perwerdigar;
Men *Sen* Rebke iltija qildim: —
9 — Méning qénim tökülüp, hanggha kirsem néme paydisi bardur?
Topa-chang Séni medhiyilemdu? U heqiqitingni jakarliyalamdu?□
10 Anglighaysen, i Perwerdigar, manga shepqet körsetkeysen;
I Perwerdigar, manga yardemde bolghaysen!
11 Sen matem qayghusini ussul oynashlargha aylandurdung;
Haziliq böz kiyimimni salduriwétip,
Manga xushalliqni belwagh qilip baghliding;
12 Shunga méning rohim süküt qilmay,
Sanga küyler oqusun!
I Perwerdigar, méning Xudayim, Sanga ebedil'ebedgiche teshekkürlerni éytimen!□

31

31-küy •••• Bésim astida

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Sen Perwerdigarni, men bashpanah qildim;
Méni héchqachan yerge qaritip qoymighaysen;
Öz heqqaniyliqing bilen méni azad qilip qutquzghaysen;■
2 Manga qulaq salghaysen, méni tézrek qutquzuwalghaysen;
Manga qoram tash,
Özümni qoghdaydighan qorghanliq qel'e bolghaysen.
3 Chünki Sen méning uyultéshim, méning qorghinimdursen;
Shunga Öz naming üchün méni yétekligeysen, méni bashlighaysen.
4 Manga yoshurun sélin'ghan tuzaqtin qedemlirimni tartqaysen;
Chünki Sen méning bashpanahimdursen.
5 Men rohimni qolunggha tapshurdum;
Sen manga nijatliq qilip hörlükke chiqarghansen, i Perwerdigar, heq Tengri.■
6 Yalghan ilahlargha choqunidighanlardin yirginip keldim;
Men bolsam Perwerdigargha étiqad qilimen.
7 Özgermes muhebbiting bilen xushal bolup shadlinimen;
Chünki méning xarliqimni kördüngsen;
Jénimning azap-oqubetliridin xewer tapting.
8 Méni düshmenlirimning qoligha chüshürmiding,
Belki putlirimni kengri jaygha turghuzdung.
9 I Perwerdigar, manga rehim-shepqet körsetkeysen,
Chünki béshimgha külpet chüshti;
Derd-elemdin közüm tügüshey dep qaldi,
Jénim, wujudummu shundaq.□
10 Hayatim qayghu-hesret bilen,
Yillirim ghem-ghusse bilen uprawatidu.

□ **30:9 «Méning qénim tökülüp, hanggha kirsem néme paydisi bardur?»** — Dawutning késili (2- hem 3-ayetni körüng) belkim bir yaridin bolghanmu, yaki özining qanash késili barmidi? □ **30:12 «shunga méning rohim süküt qilmay,...»** — «rohim» bu yerde ibraniy tilida «shan-sheripim» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **31:1** Zeb. 22:4-5; 25:2, 3; 71:1, 2; Yesh. 49:23 ■ **31:5** Luqa 23:46 □ **31:9 «...Jénim, wujudummu shundaq»** — yaki «Jénim, ichimmu shundaq».

Gunahim tüpeylidin maghdurum kétey dep qaldi,
Ustixanlirim sizip ketti.
11 Men reqiblirimning iza-ahanitige qaldim,
Yéqinlirim aldida téximu shundaq;
Tonushlirimghimu bir wehime boldum;
Kochida méni körgenlermu mendin dajip qachidu. ■
12 Hemmeylen méni ölgen ademdek, könglidin chiqirip tashlashti;
Puchuq chinidek bolup qaldim.
13 Chünki nurghunlarning töhmetlirini anglidim,
Wehime terep-tereplerde turidu;
Ular manga hujum qilishqa meslihetlishiwatidu,
Jénimni élishqa qest qilishiwatidu.
14 Biraq men Sanga tayinimen, i Perwerdigar;
«Sen méning Xudayim!» — dédim.
15 Méning künlirim Séning qolungdidur;
Méni düshmenlirimning qolidin hem manga ziyankeshlik qilghuchilardin qutquzghaysen.
16 Qulunggha didaringning jilwisini chüshürgeysen;
Özgermes muhebbiting bilen manga nijatliq ata qilghaysen.
17 I Perwerdigar, méni yerge qaritip qoymighaysen;
Chünki men Sanga iltija qildim;
Reziller yerge qarap qalsun;
Ularning tehtisarada zuwani tutulsun;
18 Yalghan lewler zuwandin qalsun!
Ular heqqaniylarni xalighanche mazaq qilip tekebburluq bilen sözlimekte!
19 Özüngni bashpanah qilghanlar üchün insan balilirining köz aldida körsetken iltipatliring,
Yeni Özüngdin qorqidighanlar üchün, saqlighan iltipat-németliring neqeder moldur!■
20 Sen ularni insanlarning suyiqestliridin Öz huzurungdiki yoshurun dalda jaygha alisen;
Sen ularni til-ahanetlerdin sayiwiningde yoshurup qoyisen.
21 Perwerdigargha teshekkür-medhiyiler yollansun!
Chünki U özgermes muhebbitini zulmetlik bir sheherde ajayib nimayen qildi! □
22 Chünki men dekke-dükkide hoduqup: —
Séni, méni közidin chiqirip qoydimikin, dep qorqqanidim;
Halbuki, men nale kötürüp yélin'ghinimda, peryadimgha qulaq salding.
23 Perwerdigarni söyünglar, i Uning barliq mömin bendiliri!
Perwerdigar Özige sadiqlarni qoghdaydu,
Hem tekebburluq bilen ish qilghuchilarning qilmishlirini öz béshigha hessilep qayturidu!
24 I Perwerdigarni telmürüp kütkenler,
Jigerlik bol, qelbing merdane qilinsun!■

■ **31:11** Ayup 19:13; Zeb. 38:11 ■ **31:19** Yesh. 64:3; 1Kor. 2:9 □ **31:21 «Chünki U özgermes muhebbitini zulmetlik bir sheherde ajayib nimayen qildi! »** — ayetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar, mesilen «zulmetlik bir sheherde» dégenning birnechche terjimiliri bar. Bizningche Dawut Saul padishahning ziyankeshlikidin qachqanda, yat yurtlarda musapir bolghan waqitlirini eslewatidu. Mesilen, «1Sam.» 21-, 27-babni körüng. ■ **31:24** Zeb. 27:14

32

32-küy •••• Gunahni étirap qilip, Xudadin kechürüm sorash; •••• Xuda jawaben bésharet béridu

1 Dawut yazghan «Masqil»: —

Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan,
Gunahliri yépilghan kishi bextliktur!□ ■
2 Perwerdigar rezillikliri bilen hésablashmaydighan,
Rohida héchqandaq hiylilik yoq kishi bextliktur!
3 Men *gunahimni iqrar qilmay*, süküttе turuwalghanidim,
Kün boyi ahu-pighan ichide,
Söngeklirim chirip ketti;
4 Chünki méni basqan qolung manga kéche-kündüz éghir boldi;
Yazdiki qurghaqchiliqtek yilikim qaghjirap ketti.
Sélah!□
5 Emdi gunahimni Séning aldingda étirap qildim,
Qebihlikimni Sendin yoshuriwermeydighan boldum;
Men: «Perwerdigargha asiyliqlirimni étirap qilimen» — dédim,
Shuning bilen Sen méning rezil gunahimni kechürüm qilding.
Sélah!■
6 Shunga Séni tapalaydighan peytte,
Herbir ixlasmen Sanga dua bilen iltija qilsun!
Chong topanlar örlep, téship ketkende,
Sular shu kishige hergiz yéqinlashmaydu.□
7 Sen méning dalda jayimdursen;
Sen méni zulumdin saqlaysen;
Etrapimni nijatliq naxshiliri bilen qaplaysen!
Sélah.■
8 — «Men sen méngishqa tégishlik yolda séni yétekleymen hem terbiyleymen;
Méning közüm üstüngde bolushi bilen sanga nesihet qilimen.□
9 Eqli yoq bolghan at yaki éshektek bolma;
Ularni chekleshke tizginleydighan yügen bolmisa,
Ular hergiz sanga yéqin kelmeydu».■
10 Rezillerge chüshüdighan qayghu-hesretler köptur,
Biraq méhir-shepqetler Perwerdigargha tayan'ghan kishini chörideydu;
11 I heqqaniylar, Perwerdigar bilen shadlinip xursen bolunglar;
Köngli duruslar, xushalliqtin tentene qilinglar!

□ **32:1 «Dawut yazghan «Masqil»»** — «Masqil» dégen sözning menisi bizge namelum; bezi alimlar uni «terbiyilik» bildüridu, dep qaraydu; yeni beziler uni «mahirliq bilen éytilsun» dégenni bildüridu, dep qaraydu. ■ **32:1** Rim. 4:6, 7 □ **32:4 «Sélah!»** — menisi éniq emes. Zeburdiki herbir küy naxsha qilip éytilghan waqitta, «Sélah» belkim pedidiki birdem toxtashni (pauz) körsitip, «toxta, oylan» dégen menide ishlitilishi mumkin. ■ **32:5** Zeb. 38:18; 51:3; Pend. 28:13; 1Yuh. 1:9 □ **32:6 «Shunga séni tapalaydighan peytte, herbir ixlasmen Sanga dua bilen iltija qilsun!»** — «shunga» dégen mushu muhim söz Xudaning kechürümini izdigen ademge ümid bérishi kérek (5-ayetni körüng). **«Chong topanlar örlep téship ketkende, sular shu kishige yéqinlashmaydu»** — mushu sözler oqurmenlerge Nuh peyghemberning dewridiki topanni eslitidu. Topan kélishtin burun Xudani izdigenler üchün «Xudani tapalaydighan peyt» bolidu; lékin topan bésip kelgendin kéyin Xudani izdeydighan héchqandaq purset qalmaydu. ■ **32:7** Zeb. 27:5; 31:20 □ **32:8 «Méning közüm üstüngde bolushi bilen...»** — (1) Xuda Özini söygenlerni herdaim közide tutidu; (2) qedimde padishahlar xizmetchilirige peqet köz ishariti bilenla yol körsitetti. ■ **32:9** Pend. 26:3; Yaq. 3:3

33

33-küy •••• Perwerdigarning méhribanliqi jahan'gha tolghan

1 Ey heqqaniylar, Perwerdigar üchün tentene qilinglar!
Medhiyilesh duruslar üchün güzel ishtur.■
2 Rawab bilen Perwerdigarni medhiyilenglar;
Ontargha tengkesh bolup, uninggha küylerni éytinglar.□
3 Uninggha atap yéngi bir munajat-naxshini éytinglar;
Mahirliq bilen chélip, awazinglarni yuqiri yangritinglar.■
4 Chünki Perwerdigarning sözi berheqtur;
Uning barliq ishliri wedilirige sadaqetliktur.
5 U heqqaniyet hem adaletni yaxshi körgüchidur;
Yer-zémin Perwerdigarning méhribanliqi bilen tolghandur.■
6 Perwerdigarning sözi bilen asmanlar yaritilghan,
Uning aghzidiki nepes bilen ularning barliq qoshunlirimuyaritilghandur;□ ■
7 U déngizdiki sularni bir yerge yighip döwileydu;
U okyanlarni ambarlar ichide saqlap turidu;□
8 Pütkül yer yüzidikiler Perwerdigardin eymensun;
Dunyadiki pütün jan igiliri Uningdin qorqup, hörmetlisun;
9 Chünki Uning bir sözi bilenla ish püttürülgenidi;
Uning bir emri bilenla dégenliri berpa qilin'ghanidi.
10 Perwerdigar ellerning pilanini tosiwétidu;
U qowmlarning xiyallirini bikar qiliwétidu.■
11 Perwerdigarning nesiheti menggüge turidu;
Qelbidiki oyliri dewrdin-dewrge ishqa ashurulidu.■
12 «Perwerdigar bizning Xudayimizdur» deydighan qowm bextliktur!
Yeni Öz mirasi bolushqa tallighan xelq bextliktur!■
13 Perwerdigar ershtin yerge nezer salidu,
U pütkül insanlarni körüp turidu.
14 Turalghusidin yer yüzidikilerning hemmisige qaraydu;
15 U ularning herbirining qelblirini Yasighuchidur;
Ularning barliq ishlirini dengsep chiqquchidur.
16 Padishah bolsa qoshunlirining köplüki bilen ghalib bolalmaydu;
Palwan özining zor küchi bilen özini qutquzalmaydu;
17 Tolpargha tayinip xewp-xeterdin qutquzulush bihudiliktur,
U zor küchi bilen héchkimni qutquzalmaydu;
18-19 Mana, ularning jénini ölümdin qutquzush üchün,
Qehetchilikte ularni hayat saqlash üchün,
Perwerdigarning közi Özidin eyminidighanlarning üstide turidu,
Özining özgermes muhebbitige ümid baghlighanlarning üstide turidu.■
20 Bizning jénimiz Perwerdigargha telmüridu;

■ **33:1** Zeb. 92:1; 135:3; 147:1 □ **33:2 «Rawab bilen Perwerdigarni medhiyilenglar»** — «rawab» bu ayette hem Zeburdiki bashqa ayetlerde ishlitilgende, «rawab» dégen söz rawabqa oxshap kétidighan bir sazni körsitidu. **«Ontargha tengkesh bolup, uninggha küylerni éytinglar»** — «ontar» on tarliq chiltardek bir saz. ■ **33:3** Zeb. 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; Yesh. 42:10; Weh. 5:9; 14:3 ■ **33:5** Zeb. 45:7; 119:64; Ibr. 1:9 □ **33:6 «ularning (asmanlarning) barliq qoshunliri»** — bir tereptin quyash, ay, yultuzlarni körsetse, yene bir tereptin barliq perishtilerni körsitidu. ■ **33:6** Yar. 1:6, 7 □ **33:7 «U déngizdiki sularni bir yerge yighip döwileydu»** — bashqa birxil terjimisi: «U déngizdiki sularni küplerge yighidu». **«U okyanlarni ambarlar ichide saqlap turidu»** — bu ayetning menisi sirliq bolghini bilen, Xudaning sularni toluq idare qilidighanliqini körsetkenlikidin héchqandaq shübhe yoq. ■ **33:10** Yesh. 19:3 ■ **33:11** Pend. 19:21; 21:30; Yesh. 46:10 ■ **33:12** Zeb. 65:4; 144:15 ■ **33:18-19** Ayup 36:7; Zeb. 34:15; 1Pét. 3:12

Bizning yardemchimiz,
Bizning qalqinimiz U bolidu.
21 Shunga Uning bilen qelbimiz shadlinip kétidu;
Chünki Uning muqeddes namigha tayinip ishenduq.
22 I Perwerdigar, biz Sangila ümid baghlighinimizdek,
Séning özgermes muhebbitingmu üstimizde bolghay!

34

34-küy •••• Xudaning méhribanliqigha medhiye •••• «élipbe tertipilik» küy •••• 1-ayettiki izahatni körüng.
1 Dawut yazghan küy: —
(Dawut Abimelek *padishahning* aldida yürüsh-turushini bashqiche qiliwalghanda, *Abimelek* uni heydiwetken waqitta yazghan)

|□| Men herqandaq waqitlarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen;
Uni medhiyilesh aghzimdin chüshmeydu.□ ■
2 |□| Qelbim Perwerdigarni iptixarlinip medhiyeleydu,
Möminler buni anglap shadliqta bolidu.
3 |□| Men bilen bille Perwerdigarni ulughlanglar,
Birlikte Uning namigha medhiyiler yangritayli.
4 |□| Perwerdigarni izdidim,
U méning duayimni ijabet qildi,
Méni basqan barliq wehime-qorqunchlirimdin qutquzdi.
5 |□| *Möminler* Uninggha telmürüp nurlandi;
|□|Yüzliri yerge qaritilmidi.
6 |□| *Men* péqir-bichare *Uninggha* nida qildi,
Perwerdigar anglap, méni hemme awarichiliklerdin qutquzdi.
7 |□| Perwerdigarning Perishtisi Uningdin eyminidighanlarni qoghdap etrapigha chédirini tikidu,
Ularni qutquzidu.□
8 |□| Perwerdigarning méhribanliqini tétip, bilgin,
Uninggha ishinip tayan'ghan adem némidégen bextliktur!
9 |□| I Uning muqeddes bendiliri, Perwerdigardin eymininglar!
Chünki Uningdin eyminidighanlarning héch nersisi kem bolmas.
10 |□| Küchlük arslanlar ozuqsiz qélip ach qalsimu,
Emma Perwerdigarni izdigüchilerning héchbir yaxshi nersisi kem bolmas.■
11 |□| Kélinglar balilirim, manga qulaq sélinglar;
Men silerge Perwerdigardin eyminishni ögitip qoyay.
12 |□| Hayatni etiwarlaydighan kishi kim?

□ **34:1 « א alef, ibraniy tilidiki birinchi herp»** — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Herbir ayet aldida ibraniy herpler körsitilidu (10-küyge bérilgen, «élipbe tertipilik küy» toghruluq izahatnimu körüng). **«Men herqandaq waqitlarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturimen»** — «teshekkür-medhiye qayturush» dégen söz ibraniy tilida «(Xudagha) rehmet éytish», «uni ulughlash» dégen menide kélidu, uning yene «Xudani xursen qilish» dégen menisimu bar. «Teshekkür-medhiye qayturush» dégenning ibraniy tilidiki shekli ereb tilidiki «mubareklesh» dégen sözge oxshap kétidu; démek, Xudagha ««barek» (beriket) yetküzüsh». ■ **34:1** 1Sam. 21:13 □ **34:7 ««Perwerdigarning Perishtisi» *yaki «Perwerdigarning Elchisi»)»*** — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» bezi ishlarda Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 16:7-14, 18-babni, «Tebirler»nimu körüng). ■ **34:10** Ayup 4:11

Kimning uzun we yaxshi künlerni körgüsi bar?■
13 |□| Undaqta tilingni yamanliqtin tartip yür,
Lewliring mekkarliqtin néri bolsun;
14 |□| Yamanliqtin ayrilip yiraq bolup, güzel emellerni qilip yür;
Aman-xatirjemlikni izdep, uni qoghlap yür.□
15 |□| Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu,
Uning quliqi ularning iltijalirigha ochuq turidu;■
16 |□| Perwerdigarning chirayi rezillik qilghuchilargha qarshi chiqar,
Ularning herqandaq nam-xatirilirini yer yüzidin élip tashlar;
17 |□| Heqqaniylar iltija qilidu,
Perwerdigar anglaydu, ularni barliq azab-musheqqetliridin qutquzidu;
18 |□| Perwerdigar köngli sunuqlargha yéqindur,
Rohi ézilgenlerni qutquzidu.□ ■
19 |□| Heqqaniylar duch kelgen awarichilikler köptur;
Biraq Perwerdigar ularni bularning hemmisidin qutquzidu.■
20 |□| *U heqqaniyning* söngeklirini saq qalduridu,
Ulardin birsimu sunup ketmeydu.■
21 |□| Yamanliqning özi rezillerni öltüridu;
Heqqaniylargha nepretlinidighanlar gunahta qalidu.
22 |□| Perwerdigar Öz qullirining janlirini bedel tölep hörlükke chiqiridu;
Uninggha tayan'ghanlardin héchkimge gunah békitilmeydu.□

35

35-küy •••• Ziyankeshlik hem ahanette qalghanda qilghan dua

1 Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, men bilen élishqanlar bilen élishqaysen;
Manga jeng qilghanlargha jeng qilghaysen!
2 Qolunggha sipar we qalqan alghin;
Manga yardemge ornungdin turghaysen;
3 Neyzini sughurup, méni qoghlawatqanlarning yolini tosqaysen;
Méning jénimgha: «Men séning nijatliqingdurmen!» — dégeysen!
4 Méning hayatimgha chang salmaqchi bolghanlar yerge qaritilip shermende bolghay;
Manga qest eyligenler keynige yandurulup reswa bolghay.■
5 Ular goya shamalda uchqan samandek tozup ketkey;
Perwerdigarning Perishtisi ularni tarqitiwetkey! ■
6 Ularning yoli qarangghu we téyilghaq bolghay,
Perwerdigarning Perishtisi ularni qoghliwetkey!
7 Chünki ular manga orunsiz ora-tuzaq teyyarlidi;
Jénimni sewebsiz élishqa ular uni kolidi.
8 Halaket tuydurmastin ularning béshigha chüshkey,

■ **34:12** 1Pét. 3:10 □ **34:14 «Aman-xatirjemlikni izdep...»** — yaki «hemmeylen bilen inaq ötüshke tiriship,...». ■ **34:15** Ayup 36:7; Zeb. 33:18; 1Pét. 3:12 □ **34:18 «Perwerdigar köngli sunuqlargha yéqindur, rohi ézilgenlerni qutquzidu»** — bu ayettiki «köngli sunuqlar» hemde «rohi ézilgenler», shübhisizki, towa qilghanlarni körsitidu. ■ **34:18** 2Tim. 3:11 ■ **34:19** 2Tim. 3:12 ■ **34:20** Yuh. 19:36 □ **34:22 «Perwerdigar Öz qullirining janlirini bedel tölep hörlükke chiqiridu»** — bu yerde ishletken péil («bedel tölep hörlükke chiqiridu») adette qullarni (melum bahada) qulluqtin azad qilish, hör qilishni bildüridu. ■ **35:4** Zeb. 40:14; 70:2-3 ■ **35:5** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; Yesh. 29:5; Hosh. 13:3

Özi yoshurun qurghan torgha özi chüshkey,
Halaketke yiqilghay.
9 U chaghda jénim Perwerdigardin söyünidu,
Uning nijatliq-qutquzushidin shadlinidu!
10 Méning hemme ustixanlirim: — «I Perwerdigar, kimmu Sanga tengdash kélelisun?» — deydu,
— «Sen ézilgen möminlerni küchlüklerning changgilidin,
Ézilgenler hem yoqsullarni ularni bulighuchilardin tartiwélip qutquzisen».
11 Yawuz, yalghan guwahchilar qopup,
Xewirim bolmighan gunahlar bilen üstümdin shikayet qilmaqta.
12 Ular méning yaxshiliqimgha yamanliq qilip,
Méni panahsiz yétim qilip qoyghanidi!
13 Lékin men bolsam, ular késel bolghanda,
Bözni yögep kiyiwaldim;
Ularni dep roza tutup, özümni töwen qildim;
Emdi duayim bolsa hazir baghrimgha yénip keldi!□
14 Men bu ishlardin dost yaki qérindishimning béshigha chüshken ishqa oxshash meyüslinip yürdum,
Men öz anisigha haza tutqandek, béshimni sélip yürdüm.
15 Biraq men putliship ketkinimde,
Ular xushal bolushup ketkenidi,
Bir yerge jem boldi;
Derweqe jem bolushup mushu zorawanlar manga qarshi chiqishti,
Biraq xewirim yoq idi.
Ular méni pare-pare qilish üchün toxtimay zerbe bérishti.
16 Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we talash qilghan xudasizlardek,
Ular manga chishlirini ghuchurlitip xiris qilishti.□
17 I Reb, qachan'ghiche perwa qilmaysen?
Jénimni ularning halakitidin qutquzghaysen,
Méning birdinbir hayatimni *mushu* yirtquch shirlarning aghzidin tartiwalghaysen!
18 Zor jamaet arisida men Sanga teshekkür éytimen;
Nurghunlighan xelq arisida Séni medhiyileymen.■
19 Yalghan seweb bilen manga reqib bolghanlarni üstümdin shadlandurmighaysen;
Mendin sewebsiz nepretlen'genlerni özara köz qisishturmighaysen!■
20 Ular dostane söz qilmaydu,
Zémindiki tinchliqperwerlerge pitne-ighwa toqumaqta.
21 Ular manga qarap éghizini yoghan échip:
«Way-way! Kütkünimizni öz közimiz bilen körüwalduq!» — déyishidu.
22 I Perwerdigar, Sen bularni körüp chiqting, süküt qilmighaysen;
I Reb, mendin Özüngni yiraqlashturmighaysen;
23 Qozghalghaysen,
Men üchün höküm chiqirishqa oyghan'ghaysen,
I méning Xudayim — Rebbim!

□ **35:13 « ... ular késel bolghanda, bözni yögep kiyiwaldim» —** «böz kiyim»ni kiyiwélish (haza tutqandek) özi yaki bashqilar üchün qattiq dua qilishning birxil ipadisi idi. **«... duayim bolsa hazir baghrimgha yénip keldi!»** — bu ibarining menisi belkim: — (1) Xuda jawab bermigen bolsimu (késel adem saqaymidi), biraq dua qilghuchini beriketlidi; yaki (2) derweqe késel adem saqaydi, biraq qérishqandek dua qilghuchigha ziyankeshlik qildi. Bizningche 2-imkaniyet toghridur. □ **35:16 «Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we talash qilghan xudasizlardek,...» —** bashqa birxil terjimisi: — «Xuddi bir chishlem poshkal üstide chaqchaq we xuddi ezweylep mazaq qilghuchi exlaqsizlardek,...». ■ **35:18** Zeb. 40:9,10; 111:1 ■ **35:19** Yuh. 15:25

24 Méning ishim üstide öz heqqaniyliqing boyiche höküm chiqarghaysen, i Perwerdigar Xudayim;
Ularni méning *ongushsizliqimdin* shadlandurmighaysen!
25 Ular könglide: «Wah! Wah! Ejeb obdan boldi!» — déyishmisun;
Yaki: «Uni yutuwettuq!» — déyishmisun.
26 Méning ziyinimdin xushal bolghanlar yerge qaritilip shermende bolghay;
Méningdin özlirini üstün tutquchilarning kiyim-kéchiki xijalet we nomussuzluq bolsun!
27 Méning heqqaniyliqimdin söyün'genler tentene qilip shadlansun!
Ular hemishe: «Öz qulining aman-ésenlikige söyün'gen Perwerdigar ulughlansun!» — dégey.□
28 Shu chaghda méning tilim kün boyi heqqaniyliqing toghruluq sözleydu, medhiyilerni yangritidu.

36

36-küy •••• Gunahkar insan we Xudaning méhribanliqi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy: —

Rezil ademning asiyliqi méning qelbimde bir bésharetni peyda qilidu: —
«Uning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur!».□
2 Chünki u öz-özini maxtayduki,
U öz-özige: — «Mende gunah tépilmas, qilghinim yirginchlik ish emestur!» — deydu. □
3 Aghzidiki sözler qebihlik we hiyligerliktur;
Peziletlik ish qilish parasitidin u alliburun mehrumdur.
4 U ornida yatqandimu gunahni közleydu;
U durus bolmighan yolgha méngishni irade qilidu;
Yamanliqtin héch nepretlenmeydu.
5 I Perwerdigar, özgermes muhebbiting ershlerge taqishidu;
Heqiqet-sadiqliqing bulutlargha yétidu!■
6 Heqqaniyliqing büyük taghlardek,
Hökümliring tilsimatliq chongqur déngizlardektur.
I Perwerdigar, Sen ademler we haywanlarni saqlighuchidursen;
7 Séning özgermes muhebbiting neqeder qimmetliktur, i Xuda!
Shunga insan baliliri qanatliring sayiside panahlinidu.
8 Ular öyüngdiki mol dastixandin toyghuche behrimen bolidu;
Sen ulargha huzur-halawetliringning deryasidin ichküzisen.
9 Chünki Sendila bardur hayatliq buliqi;
Nurungda bolup nurni körimiz.
10 Ah, Özüngni tonup, bilgenlerge muhebbitingni,
Köngli duruslarghimu heqqaniyliqingni körsitishni dawamlashturghaysen.
11 Tekebburlarning putining manga hujum qilishigha yol qoymighaysen;

□ **35:27 «Méning heqqaniyliqimdin söyün'genler tentene qilip shadlansun! Ular hemishe: «Öz qulining aman-ésenlikige söyün'gen Perwerdigar ulughlansun!» — dégey»** — Dawut peyghember mushu ayette belkim özidin kéyin kélidighan, öz ejdadi bolghan Qutquzghuchi-Mesih toghruluq bésharet béridu. □ **36:1 «Perwerdigarning quli Dawut yazghan küy»** — ibraniy tilida: «Perwerdigarning qulining, Dawutning küyi». □ **36:2 «U öz-özige: — «Mende gunah tépilmas, qilghinim yirginchlik ish emestur!» — deydu»** — belkim u özini aldimaqchi bolup: «Méning gunahim anche éghir emes», démekchi. Toluq ayetning yene birxil terjimisi: «Uning gunahining yirginchliki ashkarilan'ghan bolsimu, u yenila öz özini maxtaydu». ■ **36:5** Zeb. 57:10; 108:4

Rezillerning qoli méni ornumdin qoghliwetmisun;
12 Mana, yamanliq qilghuchilar yiqildi!
Ghulitiwétildi, ornidin qayta turalmaydu!

37

37-küy •••• Yaxshilar bilen yamanlarning teqdiri •••• «élipbe tertiplik» küy

1 Dawut yazghan küy: —

|□| Yamanliq qilghuchilar tüpeylidin özüngni köydürme,
Nakeslerge heset qilma.■
2 Chünki ular ot-chöplerdek tézla üzüp tashlinidu,
Yumran ösümlüklerge oxshash tozup kétidu.
3 |□| Perwerdigargha tayan, tiriship yaxshiliq qil,
Zéminda makanliship yashap, Uning wapa-heqiqitini ozuq bilip huzurlan.□
4 «Perwerdigarni xursenlikim» dep bilgin,
U arzu-tilekliringge yetküzidu.
5 |□| Yolungni Perwerdigargha amanet qil;
Uninggha tayan, U choqum *tilikingni* ijabet qilidu.■
6 |□| U heqqaniyliqingni nurdek,
Adalitingni chüshtiki quyashtek chaqnitidu.
7 |□| Perwerdigarning aldida tinch bolup, Uni sewrchanliq bilen küt;
Haramdin ronaq tapqan adem tüpeylidin,
Yaman niyetliri ishqa ashidighan kishi tüpeylidin özüngni köydürme.
8 |□| Achchiqingdin yan, ghezeptin qayt,
Özüngni köydürme;
U peqet séni yamanliqqa élip baridu.
9 Chünki yamanliq qilghuchilar zémindin üzüp tashlinidu;
Perwerdigargha telmürüp kütkenler bolsa,
Zémin'gha igidarchiliq qilidu.
10 |□|: Közni yumup achquchila, rezil adem halak bolidu;
Uning makanigha sepsélip qarisang, u yoq bolidu.
11 Biraq yawash-möminler zémin'gha mirasliq qilidu,
We cheksiz arambexshliktin huzurlinidu.■
12 |□| Rezil adem heqqaniygha qest qilidu;
Uninggha chishlirini ghuchurlitip xiris qilidu;
13 Lékin Reb uninggha qarap külidu;
Chünki *Reb* uning béshigha kélidighan künni köridu.
14 |□| Yawashlar we yoqsullarni yiqitish üchün,
Yoli duruslarni qirip tashlash üchün,
Reziller qilichini ghilipidin sughurup élip,
Oqyasining kirichini tartip teyyarlidi.
15 Lékin qilichi bolsa öz yürikige sanjilidu,
Oqyaliri sunduruwétilidu.
16 |□| Heqqaniylardiki «az»,
Köpligen yamanlarning bayliqliridin ewzeldur.

■ **37:1** Pend. 23:17; 24:1 □ **37:3** **«Uning wapa-heqiqitini ozuq bilip huzurlan»** — bashqa birxil terjimisi: «wapaliq-sadiqliqqa intilgin». ■ **37:5** Zeb. 22:9-10; 55:22; Pend. 16:3; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pét. 5:7 ■ **37:11** Mat. 5:5

17 Chünki rezillerning bilekliri sundurulidu;
Lékin Perwerdigar heqqaniylarni yöleydu;
18 |□| Perwerdigar köngli duruslarning künlirini bilidu;
Ularning mirasi menggüge bolidu.
19 Ular éghir künlerde yerge qarap qalmaydu;
Qehetchiliktimu ular toq yüridu.
20 |□| Biraq reziller halak bolidu;
Perwerdigar bilen qarshilashquchilar chimenzardiki gül-giyahdek tozup kétidu;
Ular tügeydu;
Is-tütündek tarqilip tügeydu.□
21 |□| Rezil adem ötne élip qayturmaydu;
Emma heqqaniy adem méhribanliq bilen ötne béridu;
22 Chünki *Perwerdigar* rehmet qilghanlar zémin'gha ige bolidu,
Biraq uning lenitige uchrighanlar üzüp tashlinidu;
23 |□| Merdane ademning qedemliri Perwerdigar teripidindur;
Reb uning yolidin xursen bolidu. □
24 U téyilip ketsimu, yiqilip chüshmeydu;
Chünki Perwerdigar uning qolini tutup yölep turidu.
25 |□| Men yash idim, hazir qérip qaldim;
Lékin heqqaniylarning tashliwétilgenlikini,
Yaki perzentlirining nan tiligenlikini esla körgen emesmen;
26 U kün boyi merd-méhriban bolup ötne béridu;
Uning ewladlirimu xelqqe beriket yetküzidu.
27 |□| Yamanliqni tashlanglar, yaxshiliq qilinglar,
Menggü yashaysiler!
28 Chünki Perwerdigar adaletni söyidu,
U Öz mömin bendilirini tashlimaydu;
Ular menggüge saqlinidu;
|□| Lékin rezillerning ewladliri üzüp tashlinidu.
29 Heqqaniylar yer-jahan'gha ige bolidu,
Ebedil'ebedgiche uningda makan tutup yashaydu.
30 |□| Heqqaniy ademning aghzi danaliq jakarlaydu;
Uning tili adil hökümlerni sözleydu;
31 Qelbide Xudaning *muqeddes* qanuni turidu;
Uning qedemliri téyilip ketmes.□ ■
32 |□| Reziller heqqaniy ademni paylap yüridu;
Ular uni öltürgüdek peytni izdep yüridu.
33 Lékin Perwerdigar uni düshmenning changgiligha chüshürmeydu;
Yaki hökümde uni gunahqa pütmeydu.
34 |□| Perwerdigarni telmürüp küt,
Uning yolini ching tutqin;
U séning mertiwengni kötürüp, zémin'gha ige qilidu ,
Reziller halak qilin'ghanda,
Sen buni körisen.
35 |□| Men rezil ademning zomigerlik qiliwatqinini kördüm,

□ **37:20 «Ular tügeydu; is-tütündek tarqilip tügeydu» —** bashqa birxil terjimisi: «Ular tügeydu; qozilarning yéghidek köyüp kétidu». □ **37:23 «Reb uning yolidin xursen bolidu» —** yaki: «U (merdane kishi) uning (yeni, Rebning) yolidin xursen bolidu». □ **37:31 «Qelbide Xudaning muqeddes qanuni turidu» —** ibraniy tilida «Qelbide Xudasining muqeddes qanuni turidu». ■ **37:31** Zeb. 40:8; Yesh. 51:7

U xuddi aynighan baraqsan yapyéshil derextek ronaq tapqan.□
36 Biraq u ötüp ketti,
Mana, u yoq boldi;
Men uni izdisemmu, u tépilmaydu.
37 |□| Mukemmel ademge nezer sal,
Durus insan'gha qara!
Chünki bundaq ademning axir köridighini arambexsh xatirjemlik bolidu.
38 Itaetsizler bolsa birlikte halak bolishidu;
Ularning kélechiki üzülidu;
39 |□| Biraq heqqaniylarning nijatliqi Perwerdigardindur;
U éghir künlerde ularning küchlük panahidur.
40 Perwerdigar yardem qilip ularni saqlaydu;
U ularni rezillerdin saqlap qutquzidu;
Chünki ular Uni bashpanahi qilidu.

38

38-küy •••• Éghirchiliqta qalghan kishining iltija duasi
1 Dawut yazghan küy: —
(Eslime üchün)

I Perwerdigar, ghezipingde tenbih bermigeysen,
Qehringde méni jazalimighaysen! ■
2 Chünki oqliring méni zeximlendürüp sanjidi,
Qolung üstümdin qattiq basti.
3 Qattiq gheziping tüpeylidin etlirimde héch saqliq yoq,
Gunahim tüpeylidin ustixanlirimda aram yoqtur.
4 Chünki gunahlirim boyumdin tashti;
Ular kötürelmigüsiz éghir yüktek méni bésiwaldi.
5 Exmeqliqimdin jarahetlirim sésip, shelwerep ketti.
6 Azabtin bellirim tolimu pükülüp ketti,
Kün boyi ghemge pétip yürimen!
7 Chatiraqlirim otqa toldi,
Etlirimning saq yéri yoqtur.
8 Men tolimu halsirap, ézilip kettim;
Qelbimdiki azab-qayghu tüpeylidin hörkireymen.
9 Reb, barliq arzuyum köz aldingdidur;
Uh tartishlirim Sendin yoshurun emes;
10 Yürikim jighildap, halimdin kettim;
Közlirimning nuri öchti.
11 Yar-buraderlirimmu méni urghan waba tüpeylidin, özlirini mendin tartti;
Yéqinlirimmu mendin yiraq qachti.
12 Jénimni almaqchi bolghanlar tuzaq quridu;
Manga ziyanni qestligenler zehirini chachmaqta;
Ular kün boyi hiyle-mikirlerni oylimaqta.
13 Lékin men gas ademdek anglimaymen,

□ **37:35** «Men **rezil ademning zomigerlik qiliwatqinini kördüm, u xuddi aynighan baraqsan yapyéshil derextek ronaq tapqan»** — démek, rezil adem zomigerlik yoli bilen sirtidin qarighanda chirayliq chong bir derextek baraqsan bolidu. ■ **38:1** Zeb. 6:1

Gacha ademdek aghzimni achmaymen;
14 Berheq, men angliyalmaydighan gaslardek bolup qaldim;
Aghzimda qilidighan reddiye-tenbih yoq.
15 Chünki ümidimni Sen Perwerdigargha baghlidim;
Reb Xudayim, Sen iltijayimgha ijabet qilisen.
16 Chünki men: — «Ular méning üstümge chiqip maxtanmighay;
Bolmisa, putlirim téyilip ketkende, ular shadlinidu» — dédim men.
17 Chünki men deldengship, tügishey dep qaldim,
Azabim köz aldimdin ketmeydu.
18 Chünki men öz yamanliqimni iqrar qilimen;
Gunahim üstide qayghurimen. ■
19 Lékin düshmenlirim jushqun hem küchlüktur;
Qara chaplap, manga nepretlen'genlerning sani nurghundur.
20 Wapagha japa qilidighanlar bolsa, men bilen qarshilishidu;
Chünki men yaxshiliqni közlep, intilimen.
21 I Perwerdigar, mendin waz kechmigeysen!
I Xudayim, mendin yiraqlashmighaysen!
22 I Reb, méning nijatliqim,
Manga chapsan yardem qilghaysen!

39

39-küy •••• Xudaning terbiyisini chüshinip yétish

1 Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy: —

«Tilim gunah qilmisun dep,
Yollirimgha diqqet qilimen;
Reziller köz aldimda bolsa, men aghzimgha bir köshek salimen» — dégenidim.□
2 Men süküt qilip, zuwan sürmidim,
Hetta yaxshiliq toghrisidiki sözlernimu aghzimdin chiqarmidim;
Biraq dil azabim téximu qozghaldi.□
3 Könglümde zerdem qaynidi,
Oylan'ghanséri ot bolup yandi;
Andin tilim ixtiyarsiz sözlep ketti.
4 I Perwerdigar, öz ejilimni,
Künlirimning qanchilik ikenlikini manga ayan qilghin;
Ajiz insan balisi ikenlikimni manga bildürgin.
5 Mana, Sen künlirimni peqet nechche ghérichla qilding,
Séning aldingda ömrüm yoq hésabididur.
Berheq, barliq insanlar tik tursimu, peqet bir tiniqla, xalas.
Sélah. ■
6 Berheq, herbir insanning hayati xuddi bir kölenggidur,
Ularning aldirap-saldirashliri bihude awarichiliktur;
Ular bayliqlarni toplaydu, lékin kéyin bu bayliqlarni kimning qoligha jughlinidighanliqini bilmeydu.

■ **38:18** Zeb. 32:5 □ **39:1** **«Yedutun»** — Dawut peyghember «medhiye Xori»ning yétekchisi dep békitken kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng).**«Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan»** — bashqa birxil terjimisi: «Neghmichilerning yétekchisige tapshurulup, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep...». □ **39:2** **«Hetta yaxshiliq toghrisidiki sözlernimu aghzimdin chiqarmidim»** — bashqa birxil terjimisi: «Herqandaq paydisiz sözdin qaldim». ■ **39:5** Zeb. 62:9-10; 144:4

7 I Reb, emdi men némini kütimen?
Méning ümidim sangila baghliqtur.
8 Méni barliq asiyliqlirimdin qutquzghaysen,
Méni hamaqetlerning mesxirisige qaldurmighaysen.
9 Süküt qilip zuwan sürmidim;
Chünki mana, mushu *jazani* Özüng yürgüzgensen.
10 Méni salghan wabayingni mendin néri qilghaysen;
Chünki qolungning zerbisi bilen tügishey dep qaldim.
11 Sen tenbihliring bilen kishini öz yamanliqi üchün terbiyiligininghde,
Sen xuddi nersilerge küye qurti chüshkendek, uning izzet-ghururini yoq qiliwétisen;
Berheq, herbir adem bir tiniqla, xalas. Sélah.
12 I Perwerdigar, duayimni anglighaysen,
Peryadimgha qulaq salghaysen!
Köz yashlirimgha süküt qilmighaysen!
Chünki men pütkül ata-bowilirimdek,
Séning aldingda yaqa yurtluq, musapirmen, xalas!■
13 Manga tikken közüngni mendin néri qilghaysenki,
Men barsa kelmes jaygha ketküche,
Méni bir'az bolsimu rahettin behrimen qilghaysen.

40

40-küy •••• Bésharet — Dawutning ewladi bolghan Qutquzghuchi-Mesih, Dawut arqiliq kélidu
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha telmürüp, küttüm, küttüm;
U manga égilip peryadimni anglidi.
2 U méni halaket orikidin,
Shundaqla patqaq laydin tartiwaldi,
Putlirimni uyultash üstige turghuzup,
Qedemlirimni mustehkem qildi.
3 U aghzimgha yéngi naxsha-munajatni,
Yeni Xudayimizni medhiyileshlerni saldi;
Nurghun xelq buni körüp, qorqidu,
Hem Perwerdigargha tayinidu.
4 Tekebburlardin yardem izdimeydighan,
Yalghanchiliqqa ézip ketmeydighan,
Belki Perwerdigarni öz tayanchisi qilghan kishi bextliktur!
5 I Perwerdigar Xudayim,
Séning biz üchün qilghan karametliring we oy-niyetliringni barghanséri köpeytip, san-sanaqsiz qilghansen,
Kimmu ularni bir-birlep hésablap Özüngge *rehmet qayturup* bolalisun!
Ularni sözlep bashtin-axir bayan qilay désem,
Ularni sanap tügitish mumkin emes.□
6 Ne qurbanliq, ne ash hediyeler Séning telep-arzuyung emes,
Biraq Sen manga *sezgür* qulaqlarni ata qilding;

■ **39:12** Law. 25:23; 1Tar. 29:15; Zeb. 119:19; Ibr. 11:13; 1Pét. 2:11 □ **40:5 «Kimmu ularni bir-birlep hésablap özüngge rehmet qayturup bolalisun!» —** bashqa birxil terjimisi: «Kimmu Sanga tengdash bolup séni tosalisun?!».

Ne köydürme qurbanliq, ne gunah qurbanliqini telep qilmiding;□ ■
7 Shunga jawab berdimki —
«Mana men keldim!» — dédim.
Oram yazma desturda men toghruluq pütülgen: — □
8 «Xudayim, Séning könglüngdiki iradeng méning xursenlikimdur;
Séning Tewrat qanunung qelbimge pütüklüktur».■
9 Büyük jamaet arisida turup men heqqaniyliqni jakarlidim;
Mana bularni özümde qilche élip qalghum yoqtur,
I Perwerdigar, Özüng bilisen.■
10 Heqqaniyliqingni qelbimde yoshurup yürmidim;
Wapadarliqingni we nijatliqingni jakarlidim;
Özgermes muhebbiting we heqiqitingni büyük jamaetke héch yoshurmastin bayan qildim.
11 I Perwerdigar, méhribanliqliringni mendin ayimighaysen;
Özgermes muhebbiting we heqiqiting herdaim méni saqlighay!
12 Chünki sansiz külpetler méni oriwaldi;
Qebihliklirim méni bésiwélip, körelmeydighan boldum;
Ular béshimdiki chéchimdin köp,
Jasaritim tügiship ketti.
13 Méni qutquzushni toghra tapqaysen, i Perwerdigar!
I Perwerdigar, téz kélip, manga yardem qilghaysen!
14 Méning hayatimgha chang salmaqchi bolghanlar biraqla yerge qaritilip reswa qilinsun;
Méning ziyinimdin xursen bolghanlar keynige yandurulup shermende bolghay.■
15 Méni: — «Wah! Wah!» dep mesxire qilghanlar öz shermendilikidin alaqzade bolup ketsun!
16 Biraq Séni izdigüchilerning hemmisi Sende shadlinip xushal bolghay!
Nijatliqingni söygenler hemishe: «Perwerdigar ulughlansun» déyishkey!
17 Men ézilgen hem yoqsul bolsammu,
Biraq Reb yenila méni yad étidu;
Sen méning Yardemchim, méning azad qilghuchim;
I Xudayim, kéchikmey kelgeysen!

41

41-küy •••• Aghriqning duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —
Ghérib-ajizlargha ghemxorluq qilghan kishi neqeder bextlik-he!
Éghir künlerde Perwerdigar uninggha panah bolidu. □
2 Perwerdigar uni qoghdap, uni aman saqlaydu;

□ **40:6 «...Sen manga sezgür qulaqlarni ata qilding»** — bashqa birxil terjimisi bolushi mumkin: «sen méning qulaqlirimni sanjiding». Musa peyghember arqiliq chüshürülgen muqeddes qanun boyiche, bir qulning öz xojayinigha menggü xizmette bolghusi bolsa, buni belgilesh üchün xojayin uning quliqigha bigiz sanjiydu («Mis.» 21-babni körüng). Bu xil terjime toghra bolsa, bu Mesihning Xudagha menggülük sadiqliqini bildüridighan sözdur. **«Ne qurbanliq, ne ash hediyeler... ne köydürme qurbanliq, ne gunah qurbanliqini telep qilmiding»** — «Law.» 1-7-babta telep qilin'ghan besh xil asasiy qurbanliqlarning hemmisi mushu 6-ayette tilgha élinidu. ■ **40:6** Law. 2:1; 3:1; 4:13; Ibr. 10:5-12 □ **40:7 «Oram yazma desturda men toghruluq pütülgen»** — «oram yazma destur» Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanunni körsitidu. ■ **40:8** Zeb. 37:31; Yesh. 51:7 ■ **40:9** Zeb. 35:18; 111:1 ■ **40:14** Zeb. 35:4,26; 70:2; 71:13 □ **41:1 «Ghérib-ajizlargha»** —ibraniy tilida: «Ghérib-ajiz kishige».

U zéminda turup bextiyar yashaydu;
Sen uni düshmenlirining ixtiyarigha chüshürmeysen!
3 Orun tutup zeipliship yatqinida, Perwerdigar uninggha derman bolidu;
Sen uning yatqan orun-körpilirini raslap tüzeshtürüp turisen.□
4 Men iltija qilip: — «I Perwerdigar, manga méhribanliq körsetkeysen,
Jénimgha shipaliq bergeysen;
Chünki men aldingda gunah qildim» — dédim. □
5 Düshmenlirim men toghruluq: —
«U qachanmu ölüp, nami-nesli qurup kéter?» — dep manga yamanliq tileydu.
6 Birsi méni körgili kelgen bolsa,
U aldamchi sözlerni qilidu;
Ular keynimdin könglide shumluq toplap,
Andin sirtlargha chiqip shu ishlarni tarqitip po atidu;
7 Manga öch bolghanlarning hemmisi manga qarita özara kusurlishidu,
Ular manga ziyankeshlik qestide bolidu.
8 Ular: «Uning béshigha jin-sheytandin bir késel chaplashti;
Emdi u orun tutup yétip qaldi;
U qaytidin turalmaydu» — déyishidu.
9 Hetta sirdishim dep ishen'gen qedinas dostum,
Men bilen hemdastixan bolup tuzumni yégenmu manga put atti.□ ■
10 Biraq Sen Perwerdigar, manga rehim qilghaysen;
Düshmenlirimdin intiqam élishqa,
Méni turghuzghaysen;
11 Düshminimning üstümdin ghelibe qilip shadlanmighinidin,
Séni mendin söyünidu, dep bilimen.
12 Biraq manga kelsek, durus bolghanliqimdin, sen méni yöleysen;
Sen méni menggü Öz huzurungda qed kötürütküzüp turghuzisen.
13 Israilning Xudasi Perwerdigargha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulghay!
Amin! Amin!

42

Ikkinchi Bölüm •••• 42-küy •••• Xudagha teshna bolghan musapirning duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan «Masqil»: —

Kéyik ériqlardiki sugha teshna bolghandek,
Jénim sanga teshnadur, i Xuda.□
2 Méning jénim Xudagha, hayat Tengrige intizardur;
Ah, men qachanmu Xudaning huzurida körünüshke müyesser bolimen?■

□ **41:3 «Sen uning yatqan orun-körpilirini raslap tüzeshtürüp turisen»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen uni yatqan ornidin turghuzup eslige keltürisen». □ **41:4 «Chünki men aldingda gunahkar boldum»** — ibraniy tilida «Chünki mən aldingda gunahkar boldum» dégen terjimisi bolidu. □ **41:9 «Men bilen hemdastixan bolup tuzumni yégen...»** — ibraniy tilida «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégen...». ■ **41:9** Yuh. 13:18 □ **42:1 «Korahning oghulliri üchün yézilghan «Masqil»»** — «Korah» Musa we Harun peyghemberge qarshi isyan kötürgen kishi. Biraq körünüp turiduki, uning ewladliri Xudaning yolida mangatti. Ular belkim «kahin» (qurbanliq qilghuchi) bolup, muqeddes ibadetxanida ibadet xizmitide Zeburdiki yéqimliq medhiye naxshilirini éytish bilen shughullan'ghan. Bu küydin qarighanda, yazghuchi Israilning shimaliy padishahliqidiki Liwan dégen xilwet taghliq rayonigha sürgün qilin'ghan. **«Masqil»** — «Masqil»ning menisi bizge namelum; bezi alimlar uni «terbiyilik» dégenni bildüridu, dep qaraydu; yeni beziler uni «mahirliq bilen éytilsun» dégenni bildüridu, dep qaraydu. ■ **42:2** Zeb. 63:1-2

3 Méning kéche-kündüz yéginim köz yashlirim bolup kelgen;
Xeqler kün boyi mendin: «Xudaying qeyerde?» dep soraydu.■
4 Ötken künlerni eslep,
Jénimning derdlirini töküwatimen
(Men köpchilik bilen kétiwétip,
Xudaning öyige tentene qilip méngip,
Xushalliqta Hemdusana oqup, naxsha éytip,
Héytni tebrikligen top-top qoshundek, jamaet bilen bille barattim!).
5 — I jénim, Sen ténimde némishqa bundaq qayghurisen?
Némishqa ichimde bundaq meyüslinip ketting?
Xudagha ümid baghla;
Chünki Uning jamalidin chiqqan nijatliqtin,
Men Uni yenila ulughlaymen, — Méning Xudayimni!■
6 Jénim ichimde meyüslinip ketti;
Shunga men Séni séghinimen;
Hetta musapirliqta Iordan deryasi boyidiki wadilarda,
Hermon taghlirida, Mizar téghidimu Séni séghinimen.
7 Séning sharqiratmiliringning awazlirigha,
Chongqur hang bilen chongqur hang masliship hörkirimekte.
Séning hemme dolqunliring hem qaynam-tashqinliring méni gherq qildi.
8 Kündüzi Perwerdigar özgermes muhebbitini *manga* buyruydu,
Kéchiliri Uning naxshisi,
We hem hayatim bolghan Tengrige qilghan dua manga hemrah bolidu.
9 Men Qoram Téshim bolghan Xudagha: —
«Méni némishqa untup qalding?
Men némishqa düshmenning zulumigha uchrap,
Hemishe azab chékip yürüwatimen?» — deymen.■
10 Söngeklirimni ezgendek reqiblirim méni mesxire qilip eyibleydu;
Ular kün boyi mendin: «Xudaying qeyerde?» — dep sorimaqta.
11 I jénim, ténimde némishqa bundaq qayghurisen?
Némishqa ichimde bundaq meyüslinip ketting?
Xudagha ümid baghla;
Chünki men Uni yenila medhiyileymen,
Yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!
U méning Xudayimdur!

43

43-küy •••• Sergerdanning duasi •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 I Perwerdigar, men toghruluq höküm chiqarghaysen,
Dewayimni eqidisiz bir xelq aldida sorighaysen;
Méni hiyliger hem qebih ademdin qutuldurghaysen. □
2 Chünki Sen panahgahim bolghan Xudadursen;
Némishqa méni tashlawetkensen?
Némishqa düshmenning zulumigha uchrap,
Hemishe azab chékip yüriwatimen?» — deymen.■
3 Öz heqiqiting we nurungni ewetkin,

■ **42:3** Zeb. 80:5 ■ **42:5** Zeb. 43:5 ■ **42:9** Zeb. 35:11-17; 38:6; 43:2 □ **43:1 «Izahat»** — köp alimlar 42- hem 43-küy eslide bir küy idi, dep qaraydu. ■ **43:2** Zeb. 35:11-17; 38:6; 42:10

Ular méni yétekligey!
Méni muqeddes téghinggha,
Makaninggha élip kelgey! □
4 Shuning bilen men Xudaning qurban'gahi aldigha baray,
Yeni méning cheksiz xushluqum bolghan Tengrining yénigha baray;
Berheq, chiltar chélip Séni medhiyileymen, i Xuda, méning Xudayim!
5 I jénim, sen némishqa bundaq qayghurisen?
Némishqa ichimde bundaq biaram bolup kétisen?
Xudagha ümid baghla!
Chünki men Uni yenila medhiyileymen,
Yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!□ ■

44

44-küy •••• Meghlubiyettin kéyinki munajat

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan «Masqil»: —

I Xuda, öz qulaqlirimiz bilen angliduq,
Atilirimiz bizge bayan qilip,
Öz künliride, yeni qedimki zamanlarda Séning qilghan zor ishliringni uqturghanidi;
2 Sen *ata-bowilirimizning aldida* Öz qolung bilen yat ellerni qoghliwétip,
Ularning *zéminigha ata-bowilirimizni* orunlashturdung;
Yat qowmlargha apet chüshürüp, ularni tarqitiwetting.□ ■
3 Berheq, bowilirimiz zéminni öz qilichi bilen alghini yoq,
Öz biliki bilen özlirini qutquzghinimu yoq;
Bu belki Séning ong qolung, Séning biliking we jamalingning nurining qilghinidur;
Chünki Sen ulardin xursenlik tapting.
4 Sen Özüng méning padishahimdursen, i Xuda,
Sen Yaqup üchün ghelibiler buyrughuchidursen.□
5 Sen arqiliq biz reqiblirimizni heydiwétimiz;
Naming bilen özimizge qarshi turghanlarni cheyleymiz;
6 Chünki öz oqyayimgha tayanmaymen,
Qilichimmu méni qutquzalmaydu.
7 Chünki Sen bizni reqiblirimizdin qutquzdung,
Bizge öch bolghanlarni yerge qaratting.
8 Xudani kün boyi iptixarlinip maxtaymiz;
Namingni ebedil'ebedgiche medhiyileymiz.
Sélah!
9 Biraq Sen *hazir* bizni tashlawétip ahanetke qaldurdung;
Qoshunlirimiz bilen jengge bille chiqmaysen. ■
10 Sen reqiblirimiz aldida bizni chékindürdüng;

□ **43:3 «Makaninggha élip kelgey!»** — ibraniy tilida «Makanliringgha élip kelgey!». □ **43:5 «Chünki men Uni yenila medhiyileymen, yeni chirayimgha salametlik, nijatliq ata qilghuchi Xudayimni medhiyileymen!»** — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Uning jamalidin chiqqan nijatliq bilen, men Uni yenila ulughlaymen, méning Xudayim!». ■ **43:5** Zeb. 42:5,11 □ **44:2 «Yat qowmlargha apet chüshürüp, ularni (démek, yat ellerni) tarqitiwetting»** — bashqa birxil terjimisi: «Yat qowmlargha apet chüshürdung, biraq ularni (démek, öz xelqingni) ronaq tapquzdung». ■ **44:2** Mis. 15:17; Zeb. 80:9-9 □ **44:4 «Sen Yaqup üchün ghelibiler buyrughuchidursen»** — bu yerde «Yaqup» Israil xelqini körsitidu, elwette. ■ **44:9** Zeb. 60:3; 74:1; 89:38-39; 108:11

Bizni öchmenlerge xalighanche talan-taraj qildurdung.
11 Soyushqa tapshurulghan qoylardek, bizni ularga tapshurdung,
Eller arisigha bizni tarqitiwetting.
12 Sen Öz xelqingni bikargha sétiwetting,
Uning qimmitidin Özüng héch béyip ketmiding;
13 Sen bizni qoshna ellerning mesxirisige qaldurghansen;
Etrapimizdikilerge ahanet, zangliq obyékti qildingsen.■
14 Sen bizni eller arisida söz-chöchekke qoydungsen,
Yat qowmlar bizge bash chayqiship qarashmaqta.
15-16 Mesxire hem kupurluq éytquchilarning awazi tüpeylidin,
Düshmenler we öch alghuchilar tüpeylidin,
Kün boyi uyatim aldimdin ketmeydu,
Yüzümning nomusi méni chirmiwaldi.
17 Mana bularning hemmisi béshimizgha chüshti;
Biraq biz Séni untumiduq,
Yaki ehdengge héch asiyliq qilmiduq;
18 Qelbimiz héch yanmidi, Sanga sadaqetsizlik qilmiduq,
Qedemlirimiz yolungdin héch ézip ketmidi.
19 Biraq Sen bizni chilböriler makanida ezding,
Bizge ölüm sayisini chaplashturdung.
20 Eger biz Xudayimizning namini untughan bolsaq,
Yaki yat bir ilahqa qol kötürgen bolsaq,
21 Xuda Sen choqum buni sürüshte qilmas idingmu,
Qelbtiki sirlarni bilip turidighan tursang?
22 Biraq Sen tüpeyli biz kün boyi qirilmaqtimiz;
Boghuzlinishni kütüp turghan qoylar kebi hésablanmaqtimiz.■
23 Oyghan, i reb! Némishqa uxlap yatisen?
Ornungdin tur, bizni menggüge tashlawetmigeysen!
24 Némishqa yüzüngni bizdin yoshurisen?
Némishqa külpetlirimizge, uchrighan zulumlirimizgha pisent qilmaysen?
25 Qarighina, jénimiz tupraqta béghirlap yüridu;
Ténimiz yerge chaplashti;
26 Ornungdin turup bizge yardemde bolghaysen!
Özüngning özgermes muhebbiting sewebidin,
Bizlerni hörlükke chiqarghaysen!

45

45-küy •••• Padishahning toy munajiti •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Niluperler» dégen ahangda oqulsun dep, Korahning oghulligha tapshurulghan, «söyümlük yar üchün» dégen «Masqil» munajat-naxsha: —

Qelbimdin güzel ish toghrisida sözler urghup chiqmaqta;
Padishahqa béghishlighan munajitimni éytimen;
Tilim goya mahir shairning qelimidur;□

■ **44:13** Zeb. 79:4; 80:6; Yer. 24:9 ■ **44:22** Rim. 8:36 □ **45:1 «izahat»** — gerche bu küy Sulaymanning toy künini tebrikleshke yézilghan bolsimu, uningdiki sözler bésharet bolup, alemning padishahi bolidighan Mesihnimu aldin'ala körsitidu. **«padishahqa béghishlighan munajitimni éytimen»** — ibraniy tilida «padishahqa béghishlighan esirimni éytimen».

2 Insan baliliri ichide sen eng güzeldursen;
Lewliring shapaet bilen toldurulghandur;
Shunga Xuda sanga menggüge rehmet qildi.
3 I büyük bolghuchi,
Qilichingni asqin yéninggha,
Heywiting we shanu-shewkiting bilen!
4 Heqiqet, kemterlik hem adaletni algha sürüshke atlan'ghiningda,
Shanu-shewket ichide ghelibe bilen algha bas!
Shuning bilen ong qolung özüngge karamet qorqunchluq ishlarni körsitidu!■
5 Séning oqliring ötkürdur,
Ular padishahning düshmenlirining yürikige sanjilidu;
Pütün eller ayighinggha yiqitilidu.
6 Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur;
Padishahliqingdiki Shahane hasang, adaletning hasisidur.□ ■
7 Sen heqqaniyliqni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen;
Shunga Xuda, yeni séning Xudaying, séni hemrahliringdin üstün qilip shadliq méyi bilen mesih qildi.□
8 Séning kiyimliringdin murmekki, muetter we darchin hidi kélidu;
Pil chishi sarayliridiki sazendilerning tarliq sazliri séni xursen qilidu. ■
9 Padishahlarning melikiliri hörmetlik kénizekliringning qatarididur;
Xanishing Ofirdiki sap altun *zibu-zinetlerni* taqap ong qolungda turidu;□
10 «Anglighin, i qizim, körgin, sözlirimge qulaq salghin;
Öz qebileng we ata jemetingni untup qal!
11 Shuning bilen padishah güzel jamalinggha meptun bolidu;
U séning xojang, sen uninggha sejde qil».
12 Tur shehirining qizi *aldingda* sowgha bilen hazir bolidu;
Xalayiq arisidiki baylar séning shapaitingni kütidu;□ ■
13 Shahane qizning ichki dunyasi pütünley parlaqtur,
Uning kiyimlirimu zer bilen keshtilen'gen;□
14 U keshtilik kiyimler bilen padishahning huzurigha keltürülidu;
Keynidin uninggha qoldash kénizeklermu bille yéninggha élip kélinidu;□
15 Ular xushal-xuram, shadliq ichide bashlap kélinidu;
Ular birlikte padishahning ordisigha kirishidu.
16 «Ata-bowiliringning ornigha oghulliring chiqidu;
Sen ularni pütkül jahan'gha hakim qilisen.□
17 Men séning namingni ewladdin-ewladqa yad etküzimen;
Shunglashqa barliq qowmlar séni ebedil'ebedgiche medhiyileydu».

■ **45:4** Zek. 9:9 □ **45:6 «Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur»** — Injildiki «ibraniylargha» dégen qisimda (1-babta) körsetkendek, bu sözler (shundaqla kéyinki 7-ayetkiche) bésharetlik süpette padishahning özige (yeni Mesihke) éytilidu («Ibr.» 1:8-9). ■ **45:6** Ibr. 1:8 □ **45:7 «Shunga Xuda ... séni ... shadliq méyi bilen mesih qildi»** — «mesih qilish» toghruluq 2-küydiki izahatlarni hem «Tebirler»ni körüng. ■ **45:8** Yesh. 61:1-2; Ros. 10:38 □ **45:9 «hörmetlik kénizekliringning qatarididur»** — yaki «möhterrem méhmanliringning qatarididur». □ **45:12 «Tur shehirining qizi»** — Tur shehiridiki puqralarni körsitishi mumkin. ■ **45:12** Zeb. 72:10-11 □ **45:13 «Shahane qizning ichki dunyasi pütünley parlaqtur»** — bashqa birxil terjimisi: «Padishahning qizi ichki hujrida shérepliktur». □ **45:14 «Keynidin uninggha qoldash kénizeklermu bille yéninggha élip kélinidu»** — «yéninggha» toy qiliwatqan padishahning yénini körsetse kérek. □ **45:16 «Ata-bowiliringning ornigha oghulliring chiqidu; sen ularni pütkül jahan'gha hakim qilisen...»** — bu sözler (16- hem 17-ayet) padishahqa biwasite éytilidu.

46

46-küy •••• Xuda bashpanahtur

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Pak qizlar üchün» dégen ahangda oqulsun
dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan küy: —

Xuda panahgahimiz we qudritimizdur;
Külpetler chüshken haman hazir bolidighan bir yardemchidur. □
2-3 Shunga yer-zémin öngtürülüp, taghlar gümürülüp déngiz teglirige chüshüp ketsimu,
Uning dolqunliri shawqunlinip qaynam bolsimu,
Örkeshliri bilen taghlar silkinip ketsimu,
Qorqmaymiz.
Sélah.
4 Xudaning shehirini — Yeni Hemmidin Aliy Bolghuchi makanlashqan muqeddes jayni,
Xursen qilidighan éqinliri shaxlighan bir derya bardur.
5 Xuda uning otturisididur;
U yer hergiz tewrimeydu;
Xuda tang étish bilenla uninggha yardemge kélidu.
6 *Barliq* eller qaynap, padishahliqlar titrep ketti;
U awazini qoyuwetken haman,
Yer érip kétidu.
7 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar biz bilen bille;
Yaqupning Xudasi égiz qorghinimizdur!
Sélah!
8 Kélinglar, Perwerdigarning qilghanlirini körünglar!
U yer yüzide qilghan karamet weyranchiliqlarni körünglar!□
9 U, jahanning u chétigiche bolghan urushlarni toxtitidu;
U oqyalarni sunduridu,
Neyzilerni oshtuwétidu,
Jeng harwilirini otta köydüriwétidu.
10 U: «Toxtash, méning Xuda ikenlikimni bilip qoyush!
Men pütkül eller arisida ulughlinimen;
Men yer yüzide “büyük” dep qarilimen» — deydu.
11 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar biz bilen bille,
Yaqupning Xudasi bizning égiz qorghinimizdur!

47

47-küy •••• Xuda menggü ghelibe qilghuchidur

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün
yézilghan küy: —
Barliq qowmlar, Xudani alqishlanglar!
Uninggha yuqiri awazinglar bilen xushalliq tentenisini yangritinglar!
2 Chünki Hemmidin Aliy Bolghuchi, Perwerdigar, dehshetlik we heywetliktur,
Pütkül jahanni sorighuchi büyük Padishahtur. □
3 U bizge xelqlerni boysundurup,

□ **46:1 «Pak qizlar üchün»** — ibraniy tilida «Alamot» déyilidu. Bashqa birxil menisi: «Ayallarning yuqiri awazliq küyi üchün yézilghan» dégen bolushi mumkin. □ **46:8 «... U (Perwerdigar) yer yüzide qilghan karamet weyranchiliqlarni körünglar»** — Perwerdigarning «weyranchiliq»lirining intayin ijabiy netijisi bar — 9-ayetni körüng. □ **47:2 «...Perwerdigar, dehshetlik we heywetliktur»** — ibraniy tilida «dehshetlik» hem «heywetlik» bir söz bilenla ipadilinidu.

Bizni el-milletler üstige hakim qilidu.□
4 U biz üchün mirasimizni tallap,
Yeni Özi söygen Yaqupning pexri bolghan zéminni békitip berdi.
Sélah!
5 Xuda tentene sadasi ichide,
Perwerdigar sunay sadasi ichide yuqirigha kötürüldi;
6 Xudagha naxsha-küy éytinglar, naxsha-küy éytinglar!
Padishahimizgha naxsha-küy éytinglar, naxsha-küy éytinglar!
7 Xuda pütkül jahanning padishahidur;
Zéhninglar bilen uninggha naxsha-küy éytinglar!
8 Xuda eller üstide höküm süridu;
U Özining pak-muqeddeslikining textide olturidu.
9 El-yurtlarning kattiliri jem bolup,
Ibrahimning Xudasining xelqige qoshuldi;
Chünki jahandiki barliq qalqanlar Xudagha tewedur;
U neqeder aliydur!□

48

48-küy •••• Zion — Xudaning shehiri

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan küy: —

Ulughdur Perwerdigar,
Xudayimizning shehiride, Uning muqeddesliki turghan taghda,
U zor medhiyelerge layiqtur!
2 Égizlikidin körkem, Zion téghi,
Pütkül jahanning xursenlikidur;
Shimaliy terepliri güzeldur,
Büyük padishahning shehiridur!□ ■
3 Xuda qorghanlirida turidu,
Bu yerde U égiz panahgah dep tonulidu;
4 Mana, padishahlar yighildi,
Ular sheherni bésip ötüp, jem boldi.
5 *Sheherni* körüpla ular alaqzade boldi;
Dekke-dükkige chüshüp beder qéchishti.
6 U yerde ularni titrek basti,
Tolghaq yégen ayaldek ular azablandi;
7 Sen Tarshishtiki kémilerni sherq shamili bilen weyran qiliwetting.□
8 Quliqimiz anglighanni,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shehiride,
Xudayimizning shehiride,

□ **47:3 «... Bizni el-milletler üstige hakim qilidu»** — ibraniy tilida: — «...El-milletlerni putimiz astida qilidu». □ **47:9 «...jahandiki barliq qalqanlar Xudagha tewedur»** — «qalqanlar» belkim dunyadiki barliq qoral-yaraqlarni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: — «padishahlar». □ **48:2 «Shimaliy terepliri güzeldur»** — yene birxil terjimisi «Zafon téghi choqqiliridek güzeldur». Kona butpereslik riwayetliri boyiche, «Zafon téghi» dunyadiki eng égiz, eng muqeddes, eng ulugh jay idi. Mumkinchiliki barki, küy muellipi mushu yerde Zionni uninggha oxshitidu. ■ **48:2** Mat. 5:35 □ **48:7 «Tarshishtiki kémiler»** — bu ayet belkim bir bésharettur. Dunyadiki barliq padishahlar jem bolup Yérusalémgha hujum qilmaqchi. Ulargha Tarshishtiki kémilermu (kona zamanlarda eng küchlük kémiler) yardem béridu. Biraq Xuda Öz shehirini qoghdap ularni halak qilidu.

Biz hazir öz közimiz bilen shundaq körduq;
Xuda menggüge uni mustehkem qilidu.
Sélah.
9 Biz séning muqeddes ibadetxanang ichide turup, i Xuda,
Özgermes muhebbitingni séghinduq.
10 Naminggha layiqtur,
Jahanning chet-chetlirigiche yetküzülgen medhiyiliring, i Xuda;
Séning ong qolung heqqaniyliq bilen tolghan.
11 Séning adil hökümliringdin,
Zion téghi shadlan'ghay!
Yehuda qizliri xushal bolghay!□
12 Zion téghini aylinip méngip,
Etrapida seyli qilinglar;
Uning munarlirini sanap béqinglar;
13 Kéyinki ewladqa uni bayan qilish üchün,
Sépil-istihkamlirini köngül qoyup közitinglar,
Qorghanlirini közdin kechürünglar.
14 Chünki bu Xuda ebedil'ebed bizning Xudayimizdur;
U ömürwayet bizning yétekchimiz bolidu!

49

49-küy •••• Pütün insan'gha bérilgen nesihet-agahlandurush

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan küy: —

I barliq xelqler, köngül qoyup anglanglar!
Yer yüzide turuwatqanlar, qulaq sélinglar!
2 Meyli addiy puqra, ya ésilzadiler,
Ya bay, ya gadaylar bolsun, hemminglar anglanglar!
3 Aghzim danaliqni sözleydu,
Dilim eqilge uyghun ishlarni oylap chiqidu.□
4 Quliqim hékmetlik temsilni zen qoyup anglaydu,
Chiltar chélip sirliq sözni échip bérimen.■
5 Éghir künlerde, méni qiltaqqa chüshürmekchi bolghanlarning qebihlikliri etrapimda bolsimu,
Men némishqa qorqidikenmen?
6 Ular bayliqlirigha tayinidu,
Mal-mülüklirining zorluqi bilen chongchiliq qilidu;
7-9 Insan menggüge yashap,
Gör-hangni körmesliki üchün,
Héchkim öz buraderining hayatini pul bilen qayturuwalalmaydu;
We yaki Xudagha uning jénini qutuldurghudek bahani bérelmeydu;
(Chünki uning jénining bahasi intayin qimmet,
We bu baha boyiche bolghanda, menggüge qerz tapshurushi kérektur)□

□ **48:11 «Yehuda qizliri xushal bolghay!»** — «Yehuda qizliri» bu yerde Yehudaning sheher-yézilirini körsitidu.
□ **49:3 «Aghzim danaliqni sözleydu»** — ibraniy tilida «Aghzim danaliqlarni sözleydu». ■ **49:4** Zeb. 78:2; Mat. 13:35
□ **49:7-9 «We bu baha boyiche bolghanda, menggüge qerz tapshurushi kérektur»** — yene birxil terjimisi: «We mushu baha bolsa, uni ebediy töliyelmeydu».

10 Hemmige ayanki, danishmen ademlermu ölidu;
Hemme adem bilen teng, nadan we hamaqetler bille halak bolidu,
Shundaqla ular mal-dunyasini özgilerge qaldurup kétidu.
11 Ularning könglidiki oy-pikirler shundaqki:
«Öy-imaritimiz menggüge,
Makan-turalghulirimiz dewrdin-dewrgiche bolidu»;
Ular öz yerlirige isimlirini nam qilip qoyidu.□
12 Biraq insan özining nam-izzitide turiwermeydu,
U halak bolghan haywanlardek kétidu.
13 Ularning mushu yoli del ularning nadanliqidur;
Lékin ularning keynidin dunyagha kelgenler, yenila ularning éytqan sözlirige apirin oquydu.
Sélah.
14 Ular qoylardek tehtisaragha yatquzulidu;
Ölüm ularni öz ozuqi qilidu;
Etisi seherde duruslar ularning üstidin höküm yürgüzidu;
Ularning güzelliki chiritilishqa tapshurulidu;
Tehtisara bolsa ularning heywetlik makanidur!□
15 Biraq Xuda jénimni tehtisaraning ilkidin qutquzidu;
Chünki U méni qobul qilidu.
Sélah.
16 Birsi béyip kétip,
Aile-jemetining abruyi ösüp ketsimu,
Qorqma;
17 Chünki u ölgende héchnersisini élip kételmeydu;
Uning shöhriti uning bilen bille *görge* chüshmeydu.
18 Gerche u ömür boyi özini bextlik chaghlighan bolsimu,
(Berheq, kishiler ronaq tapqiningda, elwette séni haman maxtaydu)
19 Axiri bérip, u yenila ata-bowilirining yénigha kétidu;
Ular menggüge yoruqluqni körelmeydu.
20 Insan izzet-abruyda bolup, lékin yorutulmisa,
Halak bolidighan haywanlargha oxshash bolidu, xalas.

50

50-küy •••• Samawiy Sotchi sükütini buzup sözleydu: — •••• «heqiqiy ibadet» dégen néme?
1 Asaf yazghan küy: —

Qadir Xuda, yeni Perwerdigar éghiz échip,
Künchiqishtin künpétishqiche yer yüzidikilerge murajiet qildi. □ ■

□ **49:11 «Ularning könglidiki oy-pikirler shundaqki: «Öy-imaritimiz menggüge...»; Ular öz yerlirige isimlirini nam qilip qoyidu» —** toluq ayetning yene birxil terjimisi «Ular yerlirige öz isimlirini nam qilip qoyghini bilen, ularning shu yerliri dewrdin-dewrgiche ularning yatidighan jayi, yeni ularning qebriliri bolidu, xalas». □ **49:14 «Etisi seherde duruslar ularning üstidin höküm yürgüzidu» —** «etisi seher» bu yerde, shübhisizki, qiyamet küni, yeni ölümdin tirilish künini körsitidu. **«Ular qoylardek tehtisaragha yatquzulidu... Tehtisara bolsa ularning heywetlik makanidur!»** — toluq ayetning bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. □ **50:1 «Asaf yazghan küy» —** «Asaf» Dawut padishahning dewride muqeddes ibadetxanida Xudani medhiyelesh xizmitide neghmichilerning béshi idi. U belkim muqeddes ibadetxanidiki «Xudani medhiyilesh medrisi»ning asaschisi bolushi mumkin. Zeburdiki «Asaf yazghan küy» déyilgen küylerning bezilirini Asaf özi yazghan, bezilirini, shübhisizki, bashqilar uning hörmitige uning nami bilen yazghan. ■ **50:1** 1Tés. 4:14-17

2 Güzellikning jewhiri bolghan Zion téghidin,
Xuda julalidi.
3 Xudayimiz kélidu, U hergizmu süküt ichide turmaydu;
Uning aldida yewetküchi ot kélidu;
Uning etrapida zor boran-chapqun qaynaydu. □
4 Öz xelqini soraq qilish üchün,
U yuqiridin asmanlarni,
Yernimu guwahliqqa chaqiridu: —
5 «Méning mömin bendilirimni,
Yeni Men bilen qurbanliq arqiliq ehde tüzgüchilerni huzurumgha chaqirip yighinglar!»
6 Asmanlar uning heqqaniyliqini élan qilidu,
Chünki Xuda Özi soraq qilghuchidur!
Sélah.
7 «Anglanglar, i xelqim, Men söz qilay;
I Israil, Men sanga heqiqetni éytip qoyayki,
Menki Xuda, séning Xudayingdurmen.
8 Hazir eyibliginim séning qurbanliqliring sewebidin,
Yaki hemishe aldimda sunulidighan köydürme qurbanliqliring sewebidin emes; □
9 Men séning éghilingdin héchbir öküzni,
Qotanliringdin héchbir tékini almaqchi emesmen.
10 Chünki ormanliqlardiki barliq haywanatlar Manga mensuptur,
Minglighan taghdiki mal-waranlarmu Méningkidur;
11 Taghlardiki pütün uchar-qanatlarni bilimen,
Daladiki barliq janiwarlar Méningkidur.
12 Qarnim achsimu sanga éytmaymen;
Chünki alem we uninggha tolghan hemme nersiler Méningkidur. ■
13 Ejeba, Men öküzning göshini yemdimen?
Tékining qénini ichemdimen?
14 Qurbanliq süpitide Xudagha teshekkürlerni éyt;
Hemmidin Aliy Bolghuchigha qilghan wedengge wapa qil. ■
15 Béshinggha kün chüshkende Manga murajiet qil;
Men séni qutuldurimen,
Sen bolsang Méni ulughlighaysen».
16 Lékin rezillerge Xuda shundaq deydu: —
«Méning emirlirimni bayan qilishqa néme heqqing bar?
Ehdemni tilgha alghudek sen kim iding?
17 Sen Méning telimlirimdin yirgending,
Sözlirimni ret qilding emesmu?□
18 Oghrini körseng, sen uningdin zoq alding,
Zinaxorlar bilen shérik boldung;
19 Aghzingdin yaman gep chüshmeydu;

□ **50:3 «... Uning etrapida zor boran-chapqun qaynaydu»** — bezi alimlar bu jümlidiki «Uning» «Xudaning» emes, belki «otning» körsitidu, dep qaraydu. □ **50:8 «Hazir eyibliginim séning qurbanliqliring sewebidin... emes»** — mushu yerde «qurbanliq» ibraniy tilida «zébah». Bu xil qurbanliq Xudagha alahide rehmet éytish meqsitide, Xuda bilen ehde qilghanda yaki Xudagha mexsus qesem ichkende qilinidighan qurbanliq. Uningdin qurbanliq sun'ghuchi we kahin yéyishke bolatti. **«... köydürme qurbanliqliring sewebidin emes»** — «köydürme qurbanliq» ibraniy tilida «olah». Bu xil qurbanliq Xudagha bolghan sapIbadetni bildürüsh yolida, qurbanliqning hemmisi köydürületti; démek, ne qurbanliq qilghuchi kahin, ne qurbanliq sun'ghuchi adem uning kichikkine bir parche göshinimu yémeytti («Law.» 1-babni körüng). ■ **50:12** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zeb. 24:1; 1Kor. 10:26,28 ■ **50:14** Qan. 23:22; Ayup 22:27; Zeb. 76:11; Top. 5:3, 4, 5 □ **50:17 «... Sözlirimni ret qilding emesmu?»** — ibraniy tilida: «Sözlirimni arqanggha tashliwetting emesmu?».

Tiling yalghanchiliqni toquydu.
20 Öz qérindishingning yaman gépini qilip olturisen,
Anangning oghligha töhmet qilisen.
21 Sen bu ishlarni qilghiningda, Men ün chiqarmidim;
Derweqe, sen Méni özüngge oxshash dep oyliding;
Lékin Men séni eyiblep,
Bu ishlarni köz aldingda eyni boyiche sanga körsitimen.
22 — I, Tengrini untughanlar, buni köngül qoyup anglanglar!
Bolmisa, silerni pare-pare qiliwétimen;
Héchkim silerni qutquzalmaydu.
23 Biraq qurbanliq süpitide rehmet éytqanlarning herqaysisi Manga sherep keltüridu;
Shundaq qilip, uninggha Öz nijatliqimni körsitishimge yol teyyarlighan bolidu.□

51

51-küy •••• Éghir gunah üchün kechürüm tilesh duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy. Bu *küy* Natan peyghember uning yénigha kélip, uni Bat-Shéba bilen bolghan zinaxorluqi toghruluq eyibligendin kéyin yézilghan: —

Özgermes muhebbiting bilen, i Xuda, manga méhir-shepqet körsetkeysen!
Rehimdilliqliringning köplüki bilen asiyliqlirimni öchürüwetkeysen!□ ■
2 Méni qebihlikimdin yiltizimghiche yuwetkeysen,
Gunahimdin méni tazilighaysen.
3 Chünki men asiyliqlirimni tonup iqrar qildim;
Gunahim hemishe köz aldimda turidu.
4 Séning aldingda, peqet Séning aldingdila gunah ötküzüp,
Neziringde rezil bolghan ishni sadir qildim;
Shu wejidin, Sen *méni eyiblep* sözliseng, adilliqing ispatlinidu;
Méni soraq qilghiningda, Özüngning pakliqi ispatlinidu.
5 Mana, men tughulghinimdila, yamanliqta idim,
Anamning qarnida peyda bolghinimdila men gunahta boldum.
6 Berheq, Sen ademlerning chin qelbidin semimiylik telep qilisen;
Ichimdiki yoshurun jaylirimda Sen manga danaliqni bildürisen.
7 Méni *gunahlirimdin* zofa bilen tazilighaysen,
Hem men pak bolimen;
Méni pakpakiz yughaysen, men qardinmu aq bolimen.□ ■
8 Manga shad-xuram awazlarni anglatqaysen;
Shuning bilen Sen ezgen ustixanlirim yene shadlinidu.
9 Gunahlirimdin chirayingni yoshurup,
Yamanliqlirimni öchüriwetkeysen.
10 Mende pak qelb yaratqaysen, i Xuda;

□ **50:23 «... Shundaq qilip, uninggha Öz nijatliqimni körsitishimge yol teyyarlighan bolidu»** — ibraniy tilida: «Shundaq qilip, uninggha Xudaning nijatliqini körsitishimge yol teyyarlighan bolidu». Bizningche sözligüchi Mesihdur (22-ayetnimu körüng). □ **51:1 «Bu küy Natan peyghember uning yénigha kélip, uni Bat-Shéba bilen bolghan zinaxorluqi toghruluq eyibligendin kéyin yézilghan»** — bu ishlar Tewrat, «2Sam.» 11-12-babta xatirilen'gen. ■ **51:1** 2Sam. 11:4; 12:1 □ **51:7 «Méni gunahlirimdin zofa bilen tazilighaysen»** — «zofa» (yeni lépekgül) toghruluq: bezi «gunahni yughuchi qurbanliq (gunah qurbanliqi)»larda qurbanliqning qénini yaki uning bilen munasiwetlik pakizlash süyini gunahkar ademning ténige sépish üchün zofa ishlitiletti. ■ **51:7** Law. 14:4, 6; Chöl. 19:6,18

Wujumdiki sadiq rohimni yéngilighaysen.
11 Méni huzurungdin chiqiriwetmigeysen;
Méningdin Muqeddes Rohingni qayturuwalmighaysen.
12 Ah, nijatliqingdiki shadliqni manga yéngibashtin hés qildurghaysen;
Itaetmen roh arqiliq méni yöligeysen.□
13 Buning bilen men itaetsizlerge yolliringni ögitey,
We gunahkarlar yéninggha qaytidu.
14 Qan töküsh gunahidin méni qutuldurghaysen,
I Xuda, manga nijatliq bergüchi Xuda,
Shuning bilen tilim heqqaniyliqingni yangritip küyleydu.
15 I Rebbim, lewlirimni achqaysen,
Aghzim medhiyiliringni bayan qilidu.
16 Chünki Sen qurbanliqni xush körmeysen;
Bolmisa sunar idim;
Köydürme qurbanliqlardinmu xursenlik tapmaysen.
17 Xuda qobul qilidighan qurbanliqlar sunuq bir rohtur;
Sunuq we ézilgen qelbni Sen kemsitmeysen, i Xuda;
18 Shapaiting bilen Zion'gha méhribanliqni körsetkeysen;
Yérusalémning sépillirini yéngibashtin bina qilghaysen!
19 U chaghda Sen heqqaniyliqtin bolghan qurbanliqlardin, köydürme qurbanliqlardin,
Pütünley köydürülgen köydürme qurbanliqlardin xursenlik tapisen;
U chaghda ademler qurban'gahinggha buqa-öküzlerni teqdim qilishidu.

52

52-küy •••• Xudaning hökümi we shepqiti

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil»; Édomluq Doeg Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut Aximelekning öyige kirdi» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan: —
I nochi batur,
Néme üchün rezillikingdin maxtinisen?
Tengrining özgermes muhebbiti menggülüktur. □ ■
2 Ötkür ustira kebi,
Tiling zeher chachmaqchi,
U yalghanchiliq toquwatidu.
3 Sen yaxshiliqning ornida yamanliqni,
Heq sözleshning ornida yalghanchiliqni yaxshi körisen;
4 Haman ademni nabut qilidighan sözlerni yaxshi körisen, i aldamchi til!□
5 Berheq, Tengri oxshashla séni menggüge yoqitidu;

□ **51:12 «Itaetmen Roh arqiliq méni yöligeysen»** — «Itaetmen roh» Xudaning Muqeddes Rohi uning rohida itaetmenlikni hasil qilidu, shuning bilen uning rohi ««itaetmen bir roh» bolidu. □ **52:1 «Édomluq Doeg Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut Aximelekning öyige kirdi» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan»** — shu chaghda Saul padishah Dawut peyghemberni öltürmekchi idi. Dawut peyghember qéchip, Abimelek dégen bir kahin (yeni Xudaning ibadetxanisidiki xizmetchisi)ning öyi aldigha kélip yardem soridi. Abimelek yardem berdi. Kéyin Saul padishah Abimelek we uning ailisidikilerni pütünley dégüdek qiriwetti (Tewrat «1Sam.» 21-, 22-bab). **«...Néme üchün rezillikingdin maxtinisen? Tengrining özgermes muhebbiti menggülüktur»** — bashqa xil terjimiliri: — (1) «... Némishqa kün boyi maxtinisen, Tengri aldida yirginchlik boldungsen»; (2) «... Némishqa mömin bendilerge yetküzgen ziyandin maxtinisen? Kün boyi tiling halaketni oylaydu». ■ **52:1** 1Sam. 22:9-23 □ **52:4 «Haman ademni nabut qilidighan sözler»** — ibraniy tilida «Haman ademni yutuwétidighan sözler».

U séni tutuwalidu, yeni öz chédiringdin tartip chiqidu;
Tiriklerning zéminidin séni yiltizingdin qomurup tashlaydu.
Sélah.
6 Heqqaniylar buni körüp qorqushidu,
We uni mesxire qilip külüp: —
7 «Qaranglar, Xudani öz yölenchisi qilmighan adem,
Peqet öz bayliqlirining köplükige tayan'ghan adem;
U ach közlüki bilen küchlendi» — deydu.
8 Men bolsam Xudaning öyide ösken baraqsan zeytun derextekmen,
Men Xudaning özgermes muhebbitige menggüge tayinimen. □
9 Men Sanga ebedil'ebed teshekkür éytimen;
Chünki Sen bu ishlarni qildingsen;
Mömin bendiliring aldida naminggha telmürüp kütimen;
Mushundaq qilish eladur.□

53

53-küy •••• Qarangghu dunya

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Maxalat ahangida Dawut yazghan «Masqil»:

Exmeq kishi könglide: «Héchbir Xuda yoq» — deydu.
Ular chirikliship,
Nepretlik qebih ishlarni qilishti;
Ularning ichide méhribanliq qilghuchi yoqtur.□ ■
2 Xuda ershte turup, insan balilirini közitip:
«Bu insanlarning arisida, insapni chüshinidighan birersi barmidu?
Xudani izdeydighanlar barmidu?■
3 Hemme adem yoldin chiqti,
Hemme adem chirikliship ketti,
Méhribanliq qilghuchi yoqtur, hetta birimu.
4 Nanni yégendek Ménıng xelqimni yutuwalghan,
Qebihlik qilghuchilarning bilimi yoqmidu?» — deydu.
Ular Perwerdigargha héchbir iltija qilmaydu.
5 Qorqqudek héch ish bolmisimu,
Mana ularni ghayet zor qorqunch basti;
Chünki Xuda séni qorshawgha alghanlarning ustixanlirini parchilap chéchiwetti;
Sen ularni xijilliqqa qoydung;
Chünki Xuda ularni neziridin saqit qildi.
6 Ah, Israilning nijatliqi Ziondin chiqip kelgen bolsa idi!
Xuda Öz xelqini asaritidin chiqirip, azadliqqa érishtürgen chaghda,
Yaqup shadlinidu,
Israil xushal bolidu!

□ **52:8 «Men bolsam Xudaning öyide ösken baraqsan zeytun derextekmen»** — «zeytun derixi» eng uzun ömürlük derexlerdin biri. □ **52:9 «Mömin bendiliring aldida naminggha telmürüp kütimen; mushundaq qilish eladur»** — bashqa birxil terjimisi «Mömin bendiler aldida namingni telmürüp kütimen; chünki naming ewzeldur». □ **53:1 «Maxalat ahangida Dawut yazghan «Masqil»»** — «maxalat»ning menisi bizge namelum. ■ **53:1** Zeb. 10:4; 14:1; Rim. 3:12 ■ **53:2** Rim. 3:11

54

54-küy •••• Satqunluqqa uchrighanda qilghan dua

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil» (Zif shehiridikiler Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut bizning mushu yurtimizgha möküwalghan, sili bilmemdila?» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan):

I Xuda, Öz naming bilen méni qutquzghaysen;
Zor qudriting bilen dewayimni sorighaysen. □ ■
2 I Xuda, duayimni anglighaysen;
Aghzimdiki sözlerge qulaq salghaysen.
3 Chünki yat ademler manga hujum qilishqa ornidin turdi;
Zomigerler méning jénimni owlimaqta;
Ular Xudani nezirige héch ilmaydu.
Sélah.□
4 Qara, Xuda manga yardem qilghuchidur;
Reb jénimni yöleydighanlar arisididur.
Sélah.
5 U düshmenlirimning yamanliqini özige qayturidu;
I Xuda, Öz heqiqiting bilen ularni üzüp tashlighaysen.
6 Men Sanga xalis qurbanliqlar sunimen;
Namingni medhiyeleymen, i Perwerdigar;
Shundaq qilish eladur.□
7 Chünki U méni barliq bala-qazalardin qutquzdi;
Düshmenlirimning meghlubiyitini öz közum bilen kördüm.

55

55-küy •••• Satqunluqqa uchrighanning derd-elemlirini töküsh duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, Dawut yazghan «Masqil»: —

I Xuda, duayimni anglighaysen;
Tilikimdin özüngni qachurmighaysen,
2 Manga qulaq sélip, jawab bergeysen;
Men dad-peryad ichide kézip,
Ah-zar chékip yürimen;
3 Sewebi düshmenning tehditliri, rezillerning zulumliri;
Ular béshimgha awarichiliklerni tökidu;
Ular ghezeplinip manga adawet saqlaydu.
4 Ichimde yürikim tolghinip ketti;
Ölüm wehshetliri wujudumni qaplidi.
5 Qorqunch we titrek béshimgha chüshti,
Dehshet méni chömküwaldi.

□ **54:1 «Zif shehiridikiler Saul padishahning yénigha bérip: «Dawut bizning mushu yurtimizgha möküwalghan, sili bilmemdila?» dep ayghaqchiliq qilghandin kéyin yézilghan»** — bu weqeler «1Sam.» 23:14-29-ayetlerde bayan qilinidu. ■ **54:1** 1Sam. 23:19-28; 26:1 □ **54:3 «Yat ademler ... ornidin turdi»** — yaki «Tekebbur ademler ... ornidin turdi». □ **54:6 «Men Sanga xalis qurbanliqlar sunimen»** — «xalis qurbanliqlar»: Musa peyghember tüzgen nizam boyiche, «xalis qurbanliq» Xudaning körsetken melum iltipati yaki shepqiti üchün rehmetlerni bildüridighan birxil qurbanliq.

6 Men: — «Kepterdek qanitim bolsichu kashki,
Uchup bérip aramgah tapar idim» — dédim.
7 — «Yiraq jaylargha qéchip,
Chöl-bayawanlarda makanlishar idim;
Sélah.
8 Boran-chapqunlardin,
Qara quyundin qéchip, panahgahgha aldirar idim!».
9 Ularni yutuwetkeysen, i Reb;
Tillirini bölüwetkeysen;
Chünki sheher ichide zorawanliq hem jédelxorluqni kördüm.
10 Ular kéche-kündüz sépiller üstide ghadiyip yürmekte;
Sheher ichini qabahet we shumluq qaplidi.
11 Haram arzu-hewesler uning ichide turidu,
Saxtiliq we hiyle-mikirlik, kochilardin ketmeydu.

12 Eger düshmen méni mesxire qilghan bolsa, uninggha sewr qilattim;
Biraq méni kemsitip, özini maxtighan adem manga öchmenlerdin emes idi;
Eger shundaq bolghan bolsa, uningdin özümni qachurattim;
13 Lékin buni qilghan sen ikenlikingni — Méning buradirim, sirdishim, eziz dostum bolup chiqishingni oylimaptimen!
14 Xalayiqqa qétilip, Xudaning öyige ikkimiz bille mangghaniduq,
Özara shérin paranglarda bolghaniduq;□
15 Mushundaq *satqunlarni* ölüm tuyuqsiz chöchitiwetsun!
Ular tehtisaragha tirik chüshkey!
Chünki ularning makanlirida, ularning arisida rezillik turmaqta.

16 Lékin men bolsam, Xudagha nida qilimen;
Perwerdigar méni qutquzidu.
17 Etigini, axshimi we chüshte,
Derdimni töküp peryad kötürimen;
U jezmen sadayimgha qulaq salidu.
18 U manga qarshi qilin'ghan jengdin méni aman qilidu;
Gerche köp ademler méni qorshawgha alghan bolsimu.
19 Tengri — ezeldin textte olturup kelgüchi!
U nalemni anglap ularni bir terep qilidu;
(Sélah)
Chünki ularda héch özgirishler bolmidi;
Ular Xudadin héch qorqmaydu.
20 *Héliqi buradirim* özi bilen dost bolghanlargha musht kötürdi;
Öz ehdisini buzup tashlidi.
21 Aghzi sériq maydinmu yumshaq,
Biraq köngli jengdur uning;
Uning sözliri yaghdinmu siliq,
Emeliyette sughurup alghan qilichlardur.
22 Yükümngni Perwerdigargha tashlap qoy,
U séni yöleydu;
U heqqaniylarni hergiz tewretmeydu.□

□ **55:14 «Xalayiqqa qétilip, Xudaning öyige ikkimiz bille mangghaniduq, özara shérin paranglarda bolghaniduq» —** Dawut özige ushtumtut xainliq qilghan kishi bilen bolghan ilgiriki dostluq munasiwitini ésige keltüridu. □ **55:22 «Yükümngni Perwerdigargha tashlap qoy» —** «yüküng» ibraniy tilida «amanet qilin'ghining» yaki «sanga tapshurulghan».

23 Biraq, sen Xuda ashu rezillerni halaket hangigha chüshürisen;
Qanxorlar we hiyligerler ömrining yériminimu körmeydu;
Biraq men bolsam, sanga tayinimen.

56

56-küy •••• Ziyankeshlikke uchrighuchining duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Xilwettiki dub derexliridiki paxtek» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küy (Filistiyler Gat shehiride uni esirge alghanda yézilghan): —

I Xuda, manga shepqet körsetkeysen,
Chünki insanlarning nepsi yoghinap méni qoghlimaqta;
Kün boyi ular men bilen jeng qilip méni basmaqta;■
2 Méni közligen reqiblirimning nepsi yoghinap kün boyi méni qoghlimaqta;
Manga heywe qilip jeng qilghuchilar intayin köptur!
3 Men qorqqan künümde,
Men Sanga tayinimen.
4 Men söz-kalamini ulugh dep medhiyeleydighan Xudagha,
Xudaghila tayinimen;
Men qorqmaymen;
Nahayiti bir et igisi méni néme qilalisun?
5 Ular kün boyi sözlirimni burmilaydu,
Ularning barliq oyi manga ziyankeshlik qilishtur;
6 Ular top bolup ademni qestiliship, yoshurunidu;
Péyimge chüshüp, jénimni élishni kütidu.
7 *Gunah* bilen gunahni yépip qachsa bolamdu?
Gheziping bilen ellerni yerge urghaysen, i Xuda!
8 Méning sersanliqlirimni özüng sanap kelgen;
Közdin aqqan yashlirimni tulumunggha toplap saqlighaysen;
Bular deptiringde pütüklük emesmu?
9 Shuning bilen men Sanga nida qilghan künde,
Düshmenlirim chékinidu;
Men shuni bildimki — Xuda men tereptidur!
10 Xudani — Uning söz-kalamini ulughlaymen!
Perwerdigarni — Uning söz-kalamini ulughlaymen!
11 Xudanila tayanchim qildim —
Men qorqmaymen, nahayiti shu bir insan méni néme qilalisun?■
12 Sanga qilghan wedilirimge wapa qilimen, i Xuda;
Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen.
13 Chünki Sen jénimni ölümdin qutuldurghansen;
Sen putlirimni putlishishtin saqlimamsen?
Shuning bilen men Xudaning huzurida, tirikler turidighan yoruqluqta mangimen.

57

57-küy •••• Éghir künlerdiki étiqad

■ **56:1** 1Sam. 21:12,13,14 ■ **56:11** Zeb. 118:6

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi, (u Saul padishahtin qéchip, öngkürde yoshurunuwalghan chaghda yézilghan): —
I Xuda, manga shepqet körsetkeysen,
Manga shepqet körsetkeysen,
Chünki jénim Séni panahim qildi.
Mushu balayi'apet ötüp ketküche, qanatliring sayiside panah tapimen. □ ■
2 Xudagha, yeni Hemmidin Aliy Bolghuchigha,
Özüm üchün hemmini orunlaydighan Tengrige nida qilimen;
3 U ershtin yardem ewetip méni qutquzidu;
Manga qarap nepsi yoghinap, méni qoghlawatqanlarni U reswa qilidu;
Sélah;
Xuda Öz méhir-shepqiti we heqiqitini ewetidu!
4 Jénim shirlar arisida qaldi;
Men nepisi yalqun kebi bolghanlar arisida yatimen!
Adem baliliri —
Ularning chishliri neyze-oqlardur,
Ularning tili — ötkür qilichtur!
5 I Xuda, ershlerdin yuqiri ulughlan'ghaysen,
Shan-sheriping yer yüzini qaplighay! ■
6 Ular qedemlirimge tor qurdi;
Jénim égilip ketti;
Ular méning yolumgha orek kolighanidi,
Lékin özliri ichige chüshüp ketti. ■
7 Iradem ching, i Xuda, iradem ching;
Men medhiye naxshilarni éytip,
Berheq Séni küyleymen! ■
8 Oyghan, i rohim!
I neghme-sazlirim, oyghan!
Men seher quyashinimu oyghitimen! □
9 Men xelq-milletler arisida séni ulughlaymen, i Reb;
Eller arisida Séni küyleymen! ■
10 Chünki özgermes muhebbiting ershlerge yetküdek ulughdur;
Heqiqiting bulutlargha taqashti. ■
11 I Xuda, ershlerdin yuqiri ulughlan'ghaysen,
Shan-sheriping yer yüzini qaplighay!

58

58-küy •••• Zalim hökümranlarni Xuda jazalighay!

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi: —

I qudret igiliri, siler heqiqeten adaletni sözlewatamsiler?

□ **57:1 «Dawut yazghan «Mixtam» küyi» —** «Mixtam» 16-küydiki izahatni körüng. **«U Saul padishahtin qéchip, öngkürde yoshurunuwalghan chaghda yézilghan»** — bu weqeler «1Sam.» 24-babta bayan qilinidu. ■ **57:1** 1Sam. 22:1; 24:4 ■ **57:5** Zeb. 108:5 ■ **57:6** Zeb. 7:15-16; 9:16 ■ **57:7** Zeb. 108:1-5 □ **57:8 «Oyghan, i rohim!» —** bu ayettiki «rohim» ibraniy tilidiki «shan-sheripim» dégen sözning terjimsi. «Neghme-sazlirim!» ibraniy tilida «lira (rawabdek bir saz) we chiltar»ni bildüridu. ■ **57:9** Zeb. 18:49; 22:22; 108:3 ■ **57:10** Zeb. 36:5-6; 108:4

I insan baliliri, adil höküm chiqiramsiler?□
2 Yaq, siler könglünglerde yamanliq teyyarlaysiler;
Yer yüzide öz qolunglar bilen qilidighan zorawanliqni ölchewatisiler.
3 Reziller anisining qorsiqidila ézip kétidu;
Ular tughulupla yoldin adiship, yalghan sözleydu.
4 Ularning zehiri yilanning zehiridur;
Ular öz quliqini pütük qilghan gas kobra yilandek,■
5 Meyli yilanchilar shunche chirayliq séhirlisimu,
U ney awazigha qet'iy qulaq salmaydu.□
6 I Xuda, ularning aghzidiki chishlirini sunduruwetkeysen!
Mushu yash shirlarning tongkay chishlirini chéqiwetkeysen, i Perwerdigar!
7 Ular éqip ketken sulardek ötüp ketkey;
Ular oqlarni chenlep atqanda,
Oqliri uchsiz bolup ketkey!
8 Qulule yol mangghanda izi yoqilip ketkendek,
Ular yoqap ketsun;
Ayalning chüshüp ketken hamilisidek,
Ular kün körmisun!
9 Qazan yantaqlarning issiqini sezgüche,
(Meyli ular yumran péti, yaki ot tutashqan bolsun)
U ularni tozutiwétidu.□
10 Heqqaniy adem *Xudaning* intiqamini körgende xushal bolidu;
Öz izlirini rezillerning qénida yuyidu.
11 Shunga ademler: «Derweqe, heqqaniylar üchün in'am bardur;
Derweqe yer yüzide höküm yürgüzgüchi bir Xuda bardur» — deydu.

59

59-küy

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi; (bu *küy* Saul padishah Dawutning öyini közleshke paylaqchilarni ewetip, uni öltürüwetmekchi bolghan chaghda yézilghan): —

I Xudayim, düshmenlirimning changgilidin qutquzghaysen;
Manga qarshi turghanlardin méni égizde aman saqlighaysen.□ ■
2 Méni yamanliq qilghuchilar changgilidin qutquzuwalghaysen,
Qanxor ademlerdin méni qutquzghaysen.
3 Chünki mana, ular jénimni élish üchün paylimaqta,
Zorawanlar manga qarshi top bolushup qestleshmekte;
Bu *qilghini* mende bolghan birer asiyliq üchün emes,
Yaki gunahim üchün emes, i Perwerdigar;

□ **58:1 «Siler heqiqeten adaletni sözlewatamsiler?»** — bashqa birxil terjimisi: «Adalet zuwansiz bolup qaldimu? Némishqa sözlimeysiler?». Buninggha oxshap kétidighan bashqa birnechche terjimiler bar. Belkim sürgün bolghan Dawutning közde tutqini (esli özini hörmetleydighan) ordidiki emeldarlarning uning dewasini Saul padishah aldida sözlimigini. ■ **58:4** Zeb. 140:3 □ **58:5 «Meyli yilanchilar shunche chirayliq séhirlisimu»** — «yilanchi»: chélip yilanlarni oynitidighan kishi. □ **58:9 «Qazan yantaqlarning issiqini sezgüche, (meyli ular yumran péti, yaki ot tutashqan bolsun) u ularni tozutiwétidu»** — toluq ayetning birnechche xil terjimiliri bar; ularning hemmisining omumiy menisi bu terjimige oxshap kétidu. □ **59:1 «Bu küy Saul padishah Dawutning öyini közleshke paylaqchilarni ewetip, uni öltürüwetmekchi bolghan chaghda yézilghan»** —Bu weqe «1Sam.» 19-babta bayan qilinidu. ■ **59:1** 1Sam. 19:12

4 Mende héch sewenlik bolmisimu, ular yügürüp manga qarshi sep salidu;
Méning yardimimge kélishke oyghan,
Halimni neziringge alghaysen.
5 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Israilning Xudasi,
Barliq el-yurtlarni sotlap-jazalashqa ornungdin turghaysen;
Qestleshni niyet qilghüchilarning héchqaysisigha rehim qilmighaysen.
Sélah.
6 Ular kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip,
Sheherni aylinip laghaylap yürmekte.□
7 Qara, ularning aghzidin éqiwatqan shölgeylirini!
Lewliridin qilichlar chiqip turidu;
Ular: «Kim angliyalaydu?» — deydu.■
8 Lékin Sen Perwerdigar ularni mesxire qilisen;
Barliq ellerni mazaq qilisen!■
9 I méning küchüm Bolghuchi!
Men Sanga telmürüp qarap yürimen;
Chünki Xuda méning yuqiri panahgahimdur.
10 Manga özgermes muhebbitini körsetküchi Xuda méning aldimda mangidu;
Xuda manga düshmenlerning meghlubiyitini körsitidu.
11 Biraq, *i Xuda*, bularni qetl qilmay turghay;
Bolmisa méning xelqim Séni untuydu.
Öz küchüng bilen ularni sersan qilghaysen,
Ularning béshini éghirlashturghaysen;
I Reb, bizning qalqinimiz!
12 Ularning aghzining buzuqluqi tüpeylidin,
Lewlirining sözliri tüpeylidin,
Ulardin chiqiwatqan qarghashlar hem aldamchiliqlar tüpeylidin,
Ular öz tekebburluqi ichide tuzaqqa chüshkey!
13 Gheziping bilen bu ishlargha xatime bergeysen,
Xatime bergeysen!
Shuning bilen ular yoq bolidu;
Shuning bilen yer yüzning chet-chetlirigiche Xudaning heqiqeten Yaqupqa hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!
Sélah.□
14 Derweqe, ular hazirghiche kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip,
Sheherni aylinip laghaylap yüridu.
15 Itlardek ular ozuq izdep her yerde qatraydu;
Qarni toymighuche huwlap yürmekte;
16 Lékin men bolsam qudritingni küyleymen,
Berheq, seherlerde özgermes muhebbitingni naxsha qilip yangritimen;
Chünki Sen men üchün yuqiri qorghan,
Éghir künlirimde panahgah bolup kelgensen.
17 I méning küchüm Bolghuchi, Sanga küylerni éytimen;

□ **59:6 «Ular («qestleshni niyet qilghüchilar») kéchisi qaytip kélip, ghaljir ittek ghazh-ghuzh qilip, sheherni aylinip laghaylap yürmekte» —** kona Qanaan (Pelestin) sheherliride ow izdigen itlar belkim kündüzde kishilerning jay-hoylilirigha kirishke pétinalmaytti, peqet ademler uxlighanda kiridu. Dawut xalayiq söygen adem bolghachqa, uni öltürmekchi bolghan kishiler belkim kündüzde qol sélishqa pétinalmaytti, peqet kéchide uning öyige bésip kiridu. ■ **59:7** Zeb. 10:11; 55:21; 57:4; 94:7 ■ **59:8** Zeb. 2:4 □ **59:13 «Shuning bilen yer yüznining chet-chetlirigiche Xudaning heqiqeten Yaqupqa hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!» —** bashqa birxil terjimisi: «Shuning bilen ularga Xudaning heqiqeten Yaqupqa hem yerning chet-chetlirigiche hökümdarliq qilidighanliqi ayan bolghay!».

Chünki Xuda méning yuqiri qorghinimdur,
Manga özgermes muhebbet körsetküchi Xudayimdur.■

60

60-küy •••• Meghlubiyettin kéyinki dua

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Guwahliq niluperi» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan «Mixtam» küyi: —
(Dawut Aram-Naharaim we Aram-Zobahdiki Suriyelikler bilen jeng qilghanda, *uning serdari bolghan* Yoab jengge qayta bérip, «Shor wadisi»da Édomdikilerdin on ikki ming eskerni qilichlighan chaghda yézilghan)

I Xuda, Sen bizni chetke qaqting;
Bizni pare-pare qiliwetting,
Sen bizdin renjiding;
Emdi bizni yéninggha qayturghin! □ ■
2 Sen zéminni tewritip yériwetkeniding;
Emdi uning bösüklirini saqaytqaysen;
Chünki u deldengship ketti!
3 Sen Öz xelqingge külpet-xarliqlarni körgüzdüng;
Sen bizge alaqzadilikning sharabini ichküzdüng.
4 Sen Özüngdin eyminidighanlargha tugh tiklep bergensen;
U heqiqetni ayan qilishqa kötürülidu.
(Sélah).□
5 Öz söygenliring nijatliq tépishi üchün,
Ong qolung bilen qutquzghaysen,
Duayimni ijabet qilghaysen.■
6 Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen: —
«Men tentene qilimen,
Men Shekem diyarini bölüp bérimen,
Sukkot wadisini *teqsim qilishqa* ölcheymen. □
7 Giléad Manga mensuptur,
Manassehmu Manga mensuptur;
Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur,
Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur;□
8 Moab Méning yuyunush jawurumdur;
Édomgha choruqumni tashlaymen;

■ **59:17** 2Sam. 8:3,13; 1Tar. 18:3,12; Zeb. 144:10 □ **60:1** **«Dawut Aram-Naharaim we Aram-Zobahdiki Suriyelikler bilen jeng qilghanda, uning serdari bolghan Yoab jengge qayta bérip, «Shor wadisi»da Édomdikilerdin on ikki ming eskerni qilichlighan chaghda yézilghan» —** bu weqe Tewrat, «2Sam.» 8-babta bayan qilinidu. ■ **60:1** 2Sam. 8:3, 13; 1Tar. 18:3, 12; Zeb. 44:9-10; 74:1; 108:11; 144:10 □ **60:4** **«Sen Özüngdin eyminidighanlargha tugh tiklep bergensen; u heqiqetni ayan qilishqa kötürülidu» —** toluq ayetning birnechche xil terjimiliri bar. Ayettiki ibraniy tilini chüshinish tes. ■ **60:5** Zeb. 108:6-13 □ **60:6** **«Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen...» —** yaki «Xuda Öz muqeddes jayida shundaq dégen...» **«Men Shekem diyarini bölüp bérimen, Sukkot wadisini (teqsim qilishqa) ölcheymen»** — Xudaning mushu sözliri belkim Yeshua peyghember arqiliq, Qanaan (Pelestin) zéminini Israillargha bölüp-bölüp teqsim qilghanliqini körsitidu. □ **60:7** **«Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur» —** ibraniy tilida «Efraim bolsa béshimdiki qoghdighuchidur». **«Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur» —** bashqa birxil terjimisi «Yehuda Méning shahane hasamdur».

Filistiye, Méning sewebimdin tentene qilinglar!»□

9 Kim Méni bu mustehkem sheherge bashlap kirelisun? Kim Méni Édomgha élip baralisun?
10 I Xuda, Sen bizni rasttinla chetke qaqtingmu?
Qoshunlirimiz bilen bille jengge chiqmamsen?
11 Bizni zulumlardin qutulushqa yardemleshkeysen,
Chünki insanning yardimi bikardur!
12 Xuda arqiliq biz choqum baturluq körsitimiz;
Bizge zulum qilghuchilarni cheyligüchi del U Özidur!

61

61-küy •••• «Mendin yuqiri Qoram Tash»
1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep Dawut yazghan küy: —

I Xuda, peryadimni anglighaysen;
Duayimgha qulaq salghaysen!
2 Yerning chet-chetliride turup,
Yürikim zeipliship ketkende,
Men Sanga murajiet qilimen: —
Sen méni özümdin yuqiri Qoram Tashqa yétekleysen! □
3 Chünki Sen manga panahgah,
Düshminim aldida mustehkem munar bolup kelgensen.
4 Men chédiringni menggülük turalghum qilimen;
Qanatliring sayiside panah tapimen.
Sélah.
5 Chünki Sen, i Xuda, qesemlirimni angliding;
Özüngdin eyminidighanlargha tewe mirasni mangimu berdingsen.□
6 Padishahning künlirige kün qoshup uzartisen;
Uning yilliri dewrdin-dewrgiche bolidu.□
7 U Xudaning aldida menggü höküm süridu;
Uni aman saqlashqa muhebbet we heqiqetni békitip teminligeysen;
8 Shuning bilen aldingda ichken qesemlirimge her küni emel qilimen;
Men namingni menggü küyleymen!

□ **60:8 «Moab Méning yuyunush jawurum» —** belkim Moabning Xuda we Uning xelqi üchün meynet xizmet qilidighanliqini bildüridu. **«Édomgha choruqumni tashlaymen»** — ayagh kiyimni melum yer üstige tashlash ashu yerge ige bolghanliqni bildürüshi mumkin; yaki bolmisa, Édomning öz igisining ayaghlirini élip yighishturidighan quldek ikenlikini körsitishimu mumkin. **«Filistiye, Méning sewebimdin tentene qilinglar!»** — Dawut padishahning dewride Filistiye Dawutqa, shundaqla Xudaning Özige boysunup, bextlik hayatqa ige bolghan («2Sam.» 1:8ni, shundaqa «Yar.» 12:1-3nimy körüng). □ **61:2 «Men özümdindin yuqiri Qoram Tash» —** Xudani körsitidu, elwette. «Mendin yuqiri» dégen ibare belkim Dawutning gerche padishah bolsimu, «Özümni nahayiti üstün, qabiletlik adem hésablimaymen, herdaim Xudadin yol sorishim kérek» dégendek, hemmimizni kichik péilliq bolushqa, ündeydu. □ **61:5 «Özüngdin eyminidighanlargha tewe miras...» —** ibraniy tilida «Namingdin eyminidighanlargha tewe miras...». □ **61:6 «Padishahning künlirige kün qoshup uzartisen; uning yilliri dewrdin-dewrgiche bolidu» —** Dawut özi Israilgha padishah bolup qiriq yil höküm sürgen. Shübhisizki, u bu yerde öz ewladi bolidighan Qutquzghuchi-Mesih toghruluq bésharet béridu.

62

62-küy •••• Xudani telmürüp kütüsh

1 Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy: —

Jénim Xudaghila qarap sükütte kütidu;
Méning nijatliqim uningdindur. □
2 Peqet Ula méning qoram téshim we méning nijatliqim,
Méning yuqiri qorghinimdur;
Men unchilik tewrinip ketmeymen.□
3 Siler qachan'ghiche shu ajiz bir insan'gha hujum qilisiler?
Hemminglar qingghiyip qalghan tamni,
Irghanglap qalghan qashani ghulatqandek, uni ghulatmaqchisiler?
4 Uni shöhret-heywitidin chüshürüwétishtin bashqa, ularning héch mesliheti yoqtur;
Yalghanchiliqlardin xursen ular;
Aghzida bext tiligini bilen,
Ular ichide lenet oquydu.
Sélah.
5 I jénim, Xudaghila qarap sükütte kütkin;
Chünki méning ümidim Uningdindur.
6 Peqet U méning qoram téshim hem méning nijatliqim,
Méning yuqiri qorghinimdur;
Men tewrinip ketmeymen.
7 Nijatliqim hem shan-shöhritim Xudagha baghliqtur;
Méning küchüm bolghan qoram tash, méning panahgahim Xudadidur.
8 I xalayiq, Uninggha herdaim tayininglar!
Uning aldida ich-baghringlarni tökünglar;
Xuda bizning panahgahimizdur!
Sélah.
9 Addiy bendiler peqet bir tiniq,
Ésilzadilermu bir aldam söz xalas;
Tarazigha sélinsa ularning qilche salmiqi yoq,
Bir tiniqtinmu yéniktur.
10 Zomigerlikke tayanmanglar;
Bulangchiliqtin xam xiyal qilmanglar,
Bayliqlar awusimu, bularghа könglünglarni qoymanglar;
11 Xuda bir qétim éytqanki,
Mundaq déginini ikki qétim anglidimki: —
«Küch-qudret Xudagha mensuptur».
12 Hem i Reb, Sanga özgermes muhebbetmu mensuptur;
Chünki Sen herbir kishige öz emilige yarisha qayturisen.■

63

63-küy •••• Xudagha intizar bolush

□ **62:1 «Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Dawut yazghan küy»** — «Yedutun»: Dawut peyghember «medhiye xori»ning yétekchisi dep békitken, Yedutun isimlik bir kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng). Yene birxil terjimisi: «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep Dawut yazghan küy: —....». □ **62:2 «Men unchilik tewrinip ketmeymen»** — yaki bashqa birxil terjimisi «Zor éghirchiliqtimu tewrenmeymen». ■ **62:12** Ayup 34:11; Pend. 24:12; Yer. 32:19; Ez. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 2Kor. 5:10; Ef. 6:8; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17; Weh. 22:12

1 Dawut yazghan küy (u Yehudadiki chöl-bayawanda bolghan chaghda yézilghan): —

I Xuda, Sen méning ilahimdursen,
Teshnaliq bilen Séni izdidim!
Men qurghaq, changqaq, susiz zéminda turup,
Jénim Sanga intizar, etlirim telmürüp intilarki —■
2 Muqeddes jayingda Sanga köz tikip qarighinimdek,
Men yene zor qudriting we ulughluqungni körsem!
3 Özgermes muhebbiting hayattinmu ezizdur;
Lewlirim Séni medhiyileydu;
4 Shu sewebtin tirik bolsamla, Sanga teshekkür-medhiye oquymen,
Séning namingda qollirimni kötürimen.
5 Jénim nazunémetlerdin hem mayliq göshlerdin qanaetlen'gendek qanaetlendi;
Aghzim échilip xush lewlirim Sanga medhiyilerni yangritidu;□
6 Ornumda yétip Séni esliginimde,
Tün kéchilerde Séni séghinip oylinimen.
7 Chünki Sen manga yardemde bolup kelgensen;
Séning qaniting sayiside shad-xuramliqta naxshilarni yangritimen.
8 Méning jénim Sanga ching chapliship mangidu,
Séning ong qolung méni yölimekte.
9 Biraq jénimni yoqitishqa izdewatqanlar yer tektilirige chüshüp kétidu.
10 Ularning qéni qilich tighida tökülidu,
Ular chilbörilerge yem bolidu.
11 Lékin padishah Xudadin shadlinidu;
Uning nami bilen qesem qilghanlarning hemmisi rohlinip shadlinidu;
Chünki yalghan sözligüchilerning zuwani tuwaqlinidu.

64

64-küy •••• Amanliq tilesh duasi

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

I Xuda, ahlirimni kötürgende, méni anglighaysen!
Hayatimni düshmenning wehshilikidin qughdighaysen!
2 Qara niyetlerning yoshurun suyiqestliridin,
Yamanliq eyligüchi qagha-quzghunlardin aman qilghaysen.
3-4 Ular tillirini qilichtek ötkür bilidi;
Mukemmel ademni yoshurun jaydin étish üchün,
Ular oqini betligendek zeherlik sözini teyyarlidi.
Ular qilche eymenmey tuyuqsiz oq chiqiridu.
5 Ular betniyette bir-birini righbetlendürüp,
Yoshurun tuzaq qurushni meslihetliship,
«Bizni kim köreleytti?» — déyishmekte.
6 Ular qebihlikke intilip: —
«Biz izdinip, etrapliq bir tedbir tépip chiqtuq!» — deydu;
Insanning ich-baghri we qelbi derweqe chongqur we *bilip bolmas* bir nersidur!
7 Lékin Xuda ulargha oq atidu;

■ **63:1** 1Sam. 22:5; 23:14,15 □ **63:5 «Jénim nazunémetlerdin hem mayliq göshlerdin qanaetlen'gendek qanaetlendi» —** Yehudiylar üchün mayliq gösh intayin ésil tamaq hésablinidu.

Ular tuyuqsiz zeximlinidu.
8 Ular öz tili bilen putlishidu;
Ularni körgenlerning hemmisi özini néri tartidu.□
9 Hemme ademni qorqunch basidu;
Ular Xudaning ishlirini bayan qilidu,
Berheq, ular uning qilghanlirini oylinip sawaq alidu.
10 Heqqaniylar Perwerdigarda xushal bolup,
Uninggha tayinidu;
Köngli durus ademler rohlinip shadlinidu.

65

65-küy •••• Medhiye we teshekkür
1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy-naxsha: —

Zionda, medhiye süküt ichide Séni kütidu, i Xuda;
Sanga qilghan wede emelge ashurulidu.□
2 I, dua Anglighuchi, Séning aldinggha barliq et igiliri kélidu.
3 Gunahliq ishlar, asiyliqlirimiz,
Kelkün basqandek mendin ghalip kélidu;
Lékin Sen ularni yépip kechürüm qilisen;□
4 Sen tallap Özüngge yéqinlashturghan kishi némidégen bextlik!
U hoyliliringda makanlishidu;
Bizler Séning makaningning, yeni muqeddes ibadetxanangning berikitidin qanaet tapimiz;
5 Sen heqqaniyliqni namayan qilidighan karamet we dehshet ishlar bilen bizge jawab,
I nijatliqimiz bolghan Xuda,
Pütkül yer-déngizlarning chet-chetliridikilergiche tayanchi Bolghuchi!
6 Béling qudret bilen baghlan'ghan bolup,
Küchüng bilen taghlarni berpa qilghansen;
7 Déngizlarning örkeshligen shawqunlirini,
Dolqunlarning shawqunlirini,
Hemde ellerning chuqanlirini tinjitquchisen!
8 Jahanning chet-chetliride turuwatqanlar karametliringdin qorqidu;
Sen künchiqishtikilerni, künpétishtikilerni shadlandurisen;
9 Yer yüzining *ghémini yep* yoqlap kélip, uni sughirisen,
Uni tolimu munbetleshtürisen.
Xudaning derya-ériqliri sugha tolghandur;
Shundaq qilip sularni teyyarlap,
Kishilerni ashliq bilen teminleysen.
10 Térilghu étizlarning chöneklirini sugha qandurisen,
Qirlirini tarashlaysen,
Tupraqni mol yéghinlar bilen yumshitisen;
Uningda ün'genlerni beriketleysen.
11 Sen németliringni yilning hosuligha taj qilip qoshup bérisen;

□ **64:8 «Ularni körgenlerning hemmisi özini néri tartidu»** — bashqa birxil terjimisi «ularni körgenlerning hemmisi béshini silkiydu». □ **65:1 «Zionda, medhiye süküt ichide Séni kütidu, i Xuda»** — bashqa birxil terjimisi «Zionda, Séning aldingda, süküt bolidu, medhiyimu bolidu». □ **65:3 «Lékin sen ularni (yeni gunahliq ishlar, asiyliqlirimizni) yépip kechürüm qilisen»** — ibraniy tilida «ularni yépip kafaret qilisen». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

Qedemliringdin bayashatliq heryan'gha tamidu;
12 Daladiki yaylaqlarghimu tamidu;
Tagh-dawanlar shat-xoramliqni özlirige belwagh qilidu;
13 Köklemler qoy padiliri bilen kiyin'gen,
Jilghilar maysilargha qaplinidu;
Ular xushalliq bilen tentene qilidu,
Berheq, ular naxshilarni yangritishidu!

66

66-küy •••• Ibadetke türtke bolidighan guwahliq

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun dep, küy-naxsha: —

Pütkül jahan, xushalliq bilen Xudagha tentene qilinglar!
2 Uning namining ulughluqini naxsha qilip jakarlanglar,
Uning medhiyilirini shereplik qilinglar!
3 Xudagha: «Séning qilghanliring neqeder qorqunchluqtur!
Qudriting zor bolghach,
Düshmenliring aldingda zeipliship teslim bolidu;
4 Barliq yer yüzidikiler Sanga sejde qilip,
Séni küylep, naxsha éytishidu;
Ular namingni küylep naxsha qilip éytidu» — denglar!
Sélah!
5 Kélinglar, Xudaning qilghanlirini körünglar;
Insan baliliri aldida qilghan karametliri qorqunchluqtur.
6 U déngizni quruqluqqa aylandurdi;
Ejdadlirimiz deryadinmu piyade ötti;
Biz u yerde uningdin xursen bolduq. ■
7 U qudriti bilen menggü höküm süridu;
Uning közliri ellerni közitip turidu;
Asiyliq qilghuchilar meghrurlanmisun!
Sélah!■
8 I qowmlar, Xudayimizgha teshekkür-medhiye éytinglar;
Uninggha bolghan medhiye-hemdusanalarni yangritinglar!
9 U jénimizni hayatliq ichige tikken,
Putlirimizni téyildurushlargha yol qoymaydu.
10 Chünki Sen, i Xuda, bizni siniding;
Kümüshni otta tawlighandek bizni tawliding.
11 Sen bizni torgha chüshürdung;
Bélimizge éghir yükni yükliding.
12 Xeqlerni béshimizgha mindürdüng;
Biz ot we kelkünni bésip öttuq;
Sen axir bizni kengrichilikke chiqarding.
13 Men köydürme qurbanliqlarni élip öyüngge kirey;
Sanga qilghan qesemlirimge emel qilimen;
14 Berheq, béshimgha kün chüshkende lewlirim chiqarghan,
Éghizim éytqan wedilirimni emelge ashurimen.
15 Men Sanga bordaq mallarni köydürme qurbanliq qilip sunimen,

■ **66:6** Mis. 14:21-31; Ye. 3:14 ■ **66:7** 2Tar. 16:9; Ayup 28:24; Zeb. 33:13-14

Qochqarlarning yéghini xush puritip köydürimen;
Öküz we öchkilerni ekilip sunimen.
Sélah!
16 Xudadin eymin'güchi hemminglar, kélinglar, qulaq sélinglar!
Uning men üchün qilghan karametlirini bayan qilimen;
17 Aghzim échip uninggha peryad kötürdüm,
Uning ulughluqini jakarlighan medhiyiler tilimda boldi.
18 Könglümde gunahni közlep yürgen bolsam,
Reb *duayimni* anglimighan bolatti.
19 Biraq Xuda anglidi;
U duayimgha qulaq saldi.
20 Xudagha teshekkür-medhiye yaghdurulsun!
U méning duayimni yandurmidi,
Hem mendin özgermes muhebbitini élip ketmidi!

67

67-küy •••• Dunya üchün nijatliq bardur!

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen chélinsun, dep yézilghan küy-naxsha: —

Xuda bizge méhir-shepqet körsitip, bizni beriketlep,
Öz jamalining nurini üstimizge chachqay!
Sélah!■
2 Shundaq qilghanda yolung pütkül jahanda,
Qutuldurush-nijatliqing barliq eller arisida ayan bolidu.
3 Barliq qowmlar Séni medhiyiligey, i Xuda;
Barliq qowmlar Séni medhiyiligey!
4 Jimi qowmlar xushalliq bilen tentene qilip küyligey,
Chünki Sen xelq-milletlerge adilliq bilen höküm chiqirisen,
Yer yüzidiki taipilerni, Sen yétekleysen;
Sélah.
5 Barliq qowmlar Séni medhiyiligey, i Xuda;
Barliq qowmlar Séni medhiyiligey!
6 We yer-zémin köklirini ündüridu;
Xuda, bizning Xudayimiz, bizni beriketleydu;
7 Xuda bizni beriketleydu;
Shuning bilen yer yüzündikiler chet-yaqilarghiche uningdin eyminishidu!

68

68-küy •••• Ghelibe munajiti

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy-naxsha: —

Xuda ornidin turdi, düshmenlirini tiripiren qiliwétidu!
Uninggha öchmenler Uning aldidin beder qachidu! ■
2 Is-tütek uchurulghandek, ularni uchurup yoqitisen,
Mom otta éritilgendek,

■ **67:1** Chöl. 6:25; Zeb. 4:6 ■ **68:1** Chöl. 10:35

Reziller Xudaning aldida halak bolidu.
3 Biraq heqqaniylar xushallinidu,
Ular Xuda aldida rohlinip,
Tentene qilip shadlinidu.
4 Xudagha küyler éytinglar,
Uning namini naxsha qilip yangritinglar;
Chöl-bayawanlargha Min'güchige bir yolni kötürüp yasanglar;
Uning nami «Yah»dur;
Uning aldida shadlininglar.□
5 Yétimlargha ata bolghuchi,
Tul xotunlarning dewasini sorighuchi,
Öz muqeddes makanida turghan Xudadur.
6 Xuda ghériblarni öy-ochaqliq qilidu;
U mehbuslarni awatliqqa chiqiridu;
Lékin asiylarni qaghjiraq yerde qalduridu.
7 I Xuda, Öz xelqingning aldida mangghiningda,
Chöl-bayawandin ötüp seper qilghiningda,
— (Sélah) —
8 Xudaning huzuri aldida,
Yeni Israilning Xudasining huzuri aldida,
Yer-jahan tewrinip,
Asmanlarmu yéghin yaghdurdi;
Awu Sinay téghimu tewrinip ketti.■
9 Sen, i Xuda, Öz mirasing *bolghan zémin-xelq* üstige xasiyetlik bir yamghur yaghdurdung;
Ular halsizlan'ghanda ularni küchlendürdüng.
10 Séning baqqan padang u yerge makanlashti;
Méhribanliqing bilen möminler üchün teyyarliq qilding, i Xuda!□
11 Reb emr qildi;
Uni jakarlighuchi qiz-ayallar némidégen zor bir qoshundur!
12 «Padishahlar hem qoshunliri beder qéchishti, beder qéchishti!» — *déyishti*;
Öyde olturghan qiz-ayallar bolsa oljilarni bölishiwalidu;
13 Siler qoy baqqanda padilar arisida yatqan bolsanglarmu,
Zéminglar emdi qanatlirigha kümüsh sepken,
Peyliri parqiraq altun bilen bézelgen paxtektek bolidu;□
14 Hemmige Qadir Xuda padishahlarni zéminda tiripiren qiliwetkende,
Yer Zalmon téghidiki qardek aqirip ketti.
15 Bashan téghi qudretlik bir tagh,
Bashan téghi égiz choqqiliri köp bir taghdur;□

□ **68:4 «Chöl-bayawanlargha Min'güchi»** — yaki «Bulutlargha Min'güchi...». Qaysi menisi toghra bolsun Xudaning özini körsitidu. 7-ayetni körüng. ■ **68:8** Mis. 19 □ **68:10 «Séning baqqan padang»** — Israil xelqini körsitidu, elwette. □ **68:13 «Siler qoy baqqanda padilar arisida yatqan bolsanglarmu, zéminglar emdi qanatlirigha kümüsh sepken, peyliri parqiraq altun bilen bézelgen paxtektek bolidu»** — bu ayetni ibraniy tilida chüshinish tes, herxil terjimiliri bar. Menisi belkim, Israil xelqi eslide kembeghel ehwalda yashighan bolsimu (qoy baqquchi bolup), Xuda Pelestin zéminining hemme yérige köp oljini (altun-kümüsh qatarliqlar) chéchip, ularni béyitti (14-ayetni körüng). □ **68:15 «Bashan téghi qudretlik bir tagh, Bashan téghi égiz choqqiliri köp bir taghdur»** — bashqa terjimiliri: «Xudaning téghi Bashan téghidektur — köp choqqiliq bir taghdek, Bashan téghidektur» yaki «Bashan téghi Xudaning téghidur, Bashan téghi égiz choqqiliri köp bir taghdur».

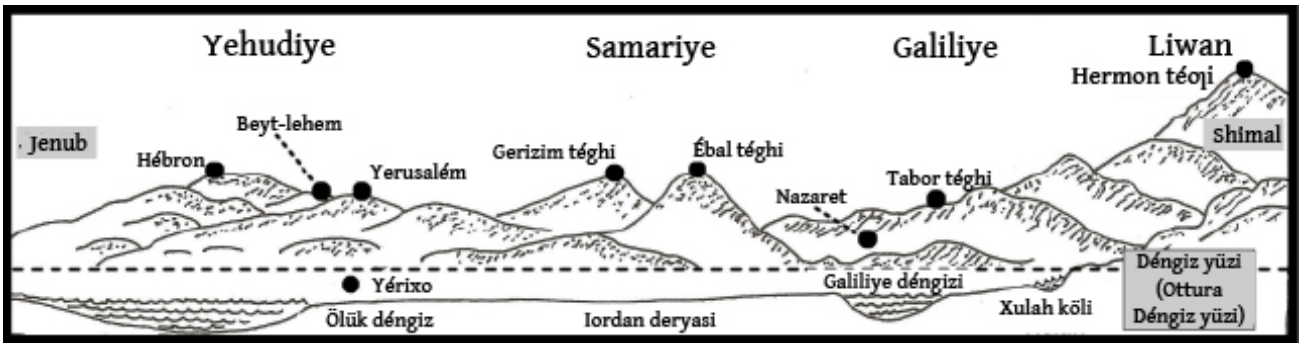

Israiliyening tagh-jilghiliri

16 Ey égiz choqqiliq taghlar,
Néme üchün Xuda Öz makani qilishni xalighan taghqa heset bilen qaraysiler?
Derweqe, Perwerdigar shu taghda menggü turidu! □ ■
17 Xudaning jeng harwiliri tümen-tümen,
Milyon-milyondur;
Reb ular arisida turidu;
Sinay téghidiki muqeddes jayda turidu.□ ■
18 Sen yuqirigha kötürüldung,
Insanlarni tutqun qilghuchilarni Özüng esir qilip élip ketting;
Yah Xuda ularning arisida turushi üchün,
Hetta asiyliq qilghanlar *arisida turushi* üchünmu,
Sen insan arisida turup iltipatlarni qobul qilding.□ ■
19 Reb medhiyilensun;
Chünki U her küni yüklirimizni kötürmekte;
Yeni nijatliqimiz bolghan Tengri!
Sélah.□
20 Bizning Tengrimiz birdinbir nijatkar Tengridur;
Rebge, yeni Perwerdigarghila, ölümge baghliq ishlar tewedur.□
21 Berheq, Xuda Öz düshmenlirining béshini yaridu,
Öz gunahlirida dawamliq kétiwéridighanlarning chachliq kallisini U chaqidu. □
22 Reb mundaq dédi: «*Öz xelqimni* Bashan diyaridinmu,
Déngizlarning chongqur jayliridinmu qayturup kélimen;□ ■

□ **68:16 «Xuda Öz makani qilishni xalighan (tallighan) tagh»** — Yérusalémdiki Zion téghi. ■ **68:16** Zeb. 87:1, 2; 132:13 □ **68:17 «Reb... Sinay téghidiki muqeddes jayda turidu»** — buning menisi belkim: «Xuda Sinay téghida qandaq qilghan bolsa, U Yérusalémdiki (Zion téghidiki) muqeddes ibadetxanisida turup shundaq qilishni dawamlashturidu — démek, sürlük, shan-shereplik halette bolup, peyghemberler arqiliq kalam-wehiylirini ayan qilishni dawamlashturidu» dégendek. ■ **68:17** Qan. 33:2 □ **68:18 «Sen yuqirigha kötürüldung, insanlarni tutqun qilghuchilarni özüng esir qilip élip ketting; Yah Xuda ularning arisida turushi üchün, hetta asiyliq qilghanlar arisida turushi üchünmu, Sen insan arisida turup iltipatlarni qobul qilding»** — bu muhim hem sirliq ayetke Injilda, «Ef.» 4-babta tebir bérilidu; Qutquzghuchi-Mesih insan arisida özi insan bolup, insanlarni tutqun qilghuchilar (yeni gunah, ölüm we jin-sheytanlardin ibaret) üstidin ghelibe qilip, asmanlargha kötürülüp, insanlarni qutquzush hem ularni (ishen'gen insalarni) Xudaning yéngi bir «muqeddes ibadetxana»si qilish üchün ershtiki atisidin iltipatlarni qobul qilidu. ■ **68:18** Ef. 4:8; Chöl. 17:21; Ye. 9:23; Ezra 8:20 □ **68:19 «...U her küni yüklirimizni kötürmekte»** — bashqa birxil terjimisi «... U herküni üstimizge yaxshiliqlarni yükleydu». □ **68:20 «Rebge, yeni Perwerdigarghila, ölümge baghliq ishlar tewedur»** — yaki bashqa birxil terjimisi «Rebde, yeni Perwerdigardila, ölümdin qutulush yollirimu bar». □ **68:21 «Öz gunahlirida dawamliq kétiwéridighanlarning chachliq kallisini U (Xuda) chaqidu»** — «chachliq kalla»: bezi xelqler: «Bashta chach köp bolsa, küch köp bolidu» dégen xurapiy közqarashni qobul qilghan bolsa kérek. □ **68:22 «Öz xelqimni Bashan diyaridinmu, déngizlarning chongqur jayliridinmu qayturup kélimen»** — «Öz xelqimni» ibraniy tilida «ularni» dep élin'ghan. Biz «ularni» dégen sözni «Öz xelqimni» dep terjime qilduq. Bezi alimlar «ular»ni Israilning düshmenliri dep qaraydu (ular Xuda shu düshmenlerni Israil ulardin qisas alsun dep qayturghan, dep qaraydu). ■ **68:22** Mis. 14:29; Chöl. 21:33

23 Shundaq qilip *sen xelqim*ning puti qan'gha,
Yeni düshmenliringning qénigha milinidu,
Itliringning tili buningdinmu nésiwisini *yalaydu*».
24 Ular Séning mangghanliringni kördi, i Xuda;
Yeni méning Ilahim, méning Padishahimning muqeddes jayigha kirip mangghanlirini
kördi;□
25 Aldingda munajatchilar, keyningde chalghuchilar mangdi,
Otturisida dapchi qizlar bar idi:
26 «Jamaetlerde Xuda Rebge teshekkür-medhiye éytinglar,
— I Israil bulaqliridin chiqqanlar!» — déyishti.
27 U yerde ularning bashlamchisi bolghan kichik Binyamin qebilisi mangidu;
Yehuda emirliri, zor bir top ademler,
Zebulunning emirliri, Naftalining emirlirimu bar.
28 Séning Xudaying küchüngni buyrup békitken;
Özüng biz üchün qilghiningni mustehkemligeysen, i Xuda!
29 Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanang wejidin,
Padishahlar Sanga atap hediyelerni élip kélidu;■
30 Ah, héliqi qomushluqtiki *yirtquch* janiwarni,
Küchlüklerning topini,
Taipilerdiki torpaqlarnimu eyibligeysen;
Andin ularning herbiri kümüsh tenggilerni ekilip Sanga tiz püküshidu;
Urushxumar xelqlerni tiripiren qiliwetkeysen! □
31 Mötiwer elchiler Misirdin kélidu,
Éfiopiye bolsa Xudagha qarap qollirini tézdin kötüridu.
32 I yer yüzidiki el-yurtlar, Xudani naxsha bilen medhiyilenglar;
Rebni medhiyilep küylerni éytinglar!
(Sélah)
33 Asmanlarning üstige,
Qedimdin bar bolghan asmanlarning üstige Min'güchi toghruluq küy éytinglar!
Mana, U awazini anglitidu,
Uning awazi küchlüktur!
34 Xudani küchlük dep bilip jakarlanglar,
Uning heywisi Israil üstide,
Uning küchi bulutlarda turidu;
35 I Xuda, muqeddes jayliringdin sürlük körünisen!
Israilning birdinbir Tengrisi!
Xelqqe küch-qudret bergüchi bolsa, Udur!
Xudagha teshekkür-medhiye oqulsun!

69

69-küy •••• Zor derd-elem we azablardin kéyinki ghelibe

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Niluperler» dégen ahangda oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

□ **68:24 «Ular Séning mangghanliringni kördi, i Xuda... Padishahimning muqeddes jayigha kirip mangghanlirini kördi»** — bu ayettiki «ular» Xudaning düshmenlirini körsitishi bolsa kérek. Xudaning «muqeddes jayigha kirip mangghanliri» dégenni chüshinish üchün «Mis.» 40:16-38 we «1Pad.» 8:1-11ni körüng. ■ **68:29** 1Pad. 10:10, 24, 25; 2Tar. 32:23; Zeb. 72:10; 76:11-12 □ **68:30 «qomushluqtiki yirtquch janiwar»** — belkim Misirni Nil deryasidiki timsahqa oxshitidu.

Méni qutquzghaysen, i Xuda!
Sular jénimdin ötti;
2 Turghudek jay yoq chongqur patqaqliqqa chöküp kettim;
Suning chongqur yérige chüshüp kettim,
Kelkün méni gherq qildi.
3 Peryadlirimdin halimdin kettim;
Gallirim qurup ketti;
Xudayimgha telmürüp, közümdin kétey dep qaldim;
4 Sewebsiz manga öch bolghanlar chachlirimdinmu köptur;
Méni yoqatmaqchi bolghanlar,
Qara chaplap men bilen düshmenlishidighanlar küchlüktur;
Shu chaghda özüm bulimighan nersini qayturimen. □
5 I Xuda, méning nadanliqim özüngge ayan;
Méning qebihliklirim Sendin yoshurun emestur.
6 Méning sewebimdin, i Reb, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
Özüngge umid baghlap kütkenler yerge qarap qalmighay;
I Israilning Xudasi, Özüngni izdigüchiler méning sewebimdin shermende bolmighay;
7 Chünki Séni dep men reswachiliqqa uchridim;
Shermendilik yüzümge chaplandi.
8 Men öz qérindashlirimgha yat,
Anamning baliliriga yaqa yurtluq boldum.
9 Chünki méni *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbet chulghuwalghanidi;
Sanga haqaret qilghanlarning haqaretlirimu méning üstümge chüshti;□ ■
10 Men yighlidim, jénim roza tutti,
Bumu manga eyib dep qaraldi.
11 Men bözni kiyimim qilip kiysem,
Shuning bilen ularning söz-chöchikige qaldim.□
12 Sheher qowuqida olturghanlarning tene gépige qaldim,
Meyxorlarning naxshisining témisi boldum.
13 Biraq men shepqitingni körsetken waqtingda duayimni sanga nishanlidim, i Perwerdigar;
I Xuda, özgermes muhebbitingning zorluqidin,
Nijatliq ishenchide manga jawab bergeysen; □
14 Méni patqaqliqtin qutquzuwalghaysen,
Méni chöktürmigeysen;
Manga öchmen bolghanlardin,
Suning chongqur yéridin qutuldurghaysen;
15 Kelkün suliriga méni gherq qildurmighaysen;
Déngiz teglirigimu méni yutquzmighaysen;
Tégi yoq hangning méni hap étip aghzini yumuwélishigha yol qoymighaysen!
16 Duayimni ijabet qilghaysen, i Perwerdigar,

□ **69:4 «Sewebsiz manga öch bolghanlar chachlirimdinmu köptur; méni yoqatmaqchi bolghanlar, qara chaplap men bilen düshmenlishidighanlar küchlüktur; shu chaghda özüm bulimighan nersini qayturimen»** — toluq bésharettiki bu sirliq söz Mesih kréstke mixlan'ghan waqitta emelge ashuruldi. «Shu chaghda» Mesih Iblis insanlardin buliwalghan amanliqni, insanlarning Xuda bilen bolghan inaqliqini insanlargha nijatliq yolida qayturup élip berdi. Bu küydiki bésharetlerning hemmisi Mesih we uning jekken azablirini we azabliri arqiliq qazan'ghan ghelibisini körsitidu. □ **69:9 «Méni muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbet chulghuwalghanidi»** — «Yh.» 2:17ni körüng. ■ **69:9** Yuh. 2:17; Rim. 15:3 □ **69:11 «Men bözni kiyimim qilip kiysem..»** — «böz kiyim»ni kiyiwélish (haza tutqandek) özi yaki bashqilar üchün qattiq dua qilishning birxil ipadisi. □ **69:13 «Nijatliq ishenchide manga jawab bergeysen»** — ibraniy tilida «Nijatliqing ishenchide manga jawab bergeysen».

Chünki özgermes muhebbiting yaxshidur;
Mol rehimdilliqing bilen manga yüzlen'geysen;
17 Jamilingni qulungdin yoshurmighaysen;
Chünki béshimgha kün chüshti;
Tézdin manga jawab bergeysen.
18 Jénimgha yéqinlashqaysen,
Uninggha hemjemet-qutquzghuchi bolghaysen;
Düshmenlirim aldida méni hörlükke chiqarghaysen;
19 Özüng méning reswaliqta hem hörmetsizlikte qalghinimni,
Qandaq haqaretlen'ginimni bilisen;
Reqiblirimning hemmisi Özüngge ayandur.
20 Haqaret qelbimni pare qildi;
Men qayghugha chömüp kettim;
Azghine hésdashliqqa telmürgen bolsammu, yoq boldi;
Teselli bergüchilernimu izdidim, lékin birsinimu uchritalmidim.
21 Berheq, ular ozuqumgha öt süyi,
Ussuzluqumgha sirkini berdi. ■
22 Ularning dastixini özlirige qiltaq,
Ularning halawiti qapqan bolghay.■
23 Közliri torliship körmeydighan bolup ketkey;
Bel-putlirini titrekke salghaysen;■
24 Qehringni ularning üstige chüshürgeysen,
Ghezipingning otliri ulargha tutashqay;
25 Ularning makani xarabe bolghay,
Chédirliri chölderep qalghay; ■
26 Chünki ular Sen urghan'gha téximu ziyankeshlik qilmaqta;
Sen zeximlendürgenlerning azabigha gep bilen azab qoshmaqta.
27 Ularning gunahigha gunah qoshqaysen,
Heqqaniyliqingning nésiwisige ularni érishtürmigeysen.
28 Ular hayatliq deptiridin öchürülgey;
Heqqaniylarning qatarigha pütülmigey.
29 Biraq men bolsam bir ézilgen derdmen;
Nijatliqing, i Xuda, méni yuqirigha kötürüp qutquzghay;
30 Men munajat oqup Xudaning namini medhiyileymen;
Teshekkürler bilen uni ulughlaymen;
31 Bu bolsa Perwerdigarni xursen qilish üchün,
Öküz teqdim qilghandin ewzeldur;
Münggüz-tuyaqliri saq torpaq bergendinmu artuqtur.
32 Yawash möminler buni körüp xushal bolidu;
Xudani izdigenler —
Qelbinglar yéngilinidu.
33 Chünki Perwerdigar yoqsullarning iltijasini anglaydu,
Özige tewe esir qilin'ghanlarni u kemsitmeydu;
34 Asman-zémin Uni medhiyilisun!
Déngiz-okyanlar hem ularda yürgüchi barliq janiwarlar Uni medhiyiligey!
35 Chünki Xuda Zionni qutquzidu;
Yehudaning sheherlirini qayta bina qilidu;

■ **69:21** Mat. 27:34,48; Mar. 15:23; Yuh. 19:28,29 ■ **69:22** Rim. 11:9 ■ **69:23** Yesh. 6:9; 29:10; 44:18; Rim. 11:10
■ **69:25** Ros. 1:20

Ular ashu yerde olturaqliship, igilik tikleydu.
36 Uning qullirining nesilliri uninggha miras bolidu,
Uning namini söygenler u yerlerde makanlishidu.

70

70-küy •••• «Perwerdigar, téz kelgeysen!»

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «eslitish üchün» oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, méni qutquzushqa aldirighaysen!
Perwerdigar, téz kélip manga yardem qilghaysen!■
2 Méning jénimni izdewatqanlar yerge qaritilip reswa qilinsun;
Méning ziyinimdin xursen bolghanlar keynige yandurulup shermende bolghay.■
3 Méni: — «Wah! Wah!» dep mesxire qilghanlar öz shermendilikidin keynige yan'ghay!
4 Biraq Séni izdigüchilerning hemmisi Sende shadlinip xushal bolghay!
Nijatliqingni söygenler hemishe: «Xuda ulughlansun» déyishkey.
5 Biraq men ézilgenmen, hem yoqsulmen;
Yénimgha tézdin kel, i Xuda!
Sen méning yardemchim, méning azad qilghuchim;
I Perwerdigar, kéchikmey kelgeysen!

71

71-küy •••• Qérighanda éytqan dua

1 Sendin, Perwerdigardin panah tapimen;
Méni hergiz yerge qaratmighaysen. ■
2 Öz heqqaniyliqingda méni qutuldurghaysen;
Manga qulaq salghaysen,
Méni qutquzghaysen!
3 Manga özüm daim panahlinidighan turalghu qoram tash bolghaysen;
Sen méni qutquzushqa buyruq chüshürgeysen;
Chünki Sen égiz téshim, qorghinimdursen.
4 Xudayim, méni rezillerning qolidin,
Heqqaniyetsiz, rehimsiz ademdin azad qilghaysen;
5 Chünki Sen méning ümidimdursen, i Reb Perwerdigar,
Yashliqimdin tartipla méning tayanchimdursen;
6 Baliyatqudiki waqittin bashlap men Sanga tayinip keldim,
Özüng méni anamning qarnidin chiqarghuchisen;
Medhiyemning témisi bolsa herdaim Sen toghruluqtur.□
7 Men nurghunlargha gheyriy yaki karamet sanaldim;
Chünki Sen méning mustehkem panahgahimdursen. □
8 Aghzim kün boyi medhiyiliring hem shan-sheripingge tolidu;

■ **70:1** Zeb. 40:13-17 ■ **70:2** Zeb. 35:4,26; 71:13 ■ **71:1** Zeb. 22:5; 25:2, 3; 31:1-3; Yesh. 49:23 □ **71:6** **«Özüng méni anamning qarnidin chiqarghuchisen» —** bashqa birxil terjimisi: — «Anamning qarnidila méni asriding». □ **71:7** **«Men nurghunlargha gheyriy yaki karamet sanaldim; chünki Sen méning mustehkem panahgahimdursen» —** démek, Dawutning tarixi nurghun ademlerge Xudaning wediside turidighanliqini ispatlighan we Xudagha tayinishqa righbet bolghan.

9 Emdi qérighinimda méni tashlimighaysen;
Maghdurum ketkinide, mendin waz kechmigeysen.
10 Chünki düshmenlirim manga qarshi sözlishidu;
Jénimni élishqa közlewatqanlar qestliship: —
11 «Xuda uningdin waz kechti;
Uni qoghlap tutuwélinglar,
Chünki qutuldurudighanlar yoqtur» — déyishidu.
12 I Xuda, mendin yiraqlashmighaysen;
I Xudayim, manga yardemge téz kelgeysen!
13 Jénimgha küshende bolghanlar shermende bolup yoqitilisun;
Ziyinimgha intilgenler reswaliq hem shermendichilik bilen qaplansun;■
14 Biraq men bolsam, izchil ümidte bolimen,
Séni téximu medhiyileymen.
15 Heqqaniyliqing, nijatliqing aghzimda kün boyi bayan qilinidu;
Bular san-sanaqsizdur, bilginimdin köp artuqtur.
16 Men Reb Perwerdigarning büyük ishlirini jakarlighan halda kélimen;
Séning heqqaniyliqingni yad étip jakarlaymen —
Peqet Séningkinila!□
17 I Xuda, Sen yashliqimdin tartip manga ögitip kelgensen;
Bügün'ge qeder Séning qilghan karamet ishliringni jakarlap kéliwatimen.
18 Emdi hazir men qérip, aq chachliq bolghinimda, i Xuda,
Men bu dewrge *küchlük* bilikingni *jakarlighuche*,
Kéler ewladning hemmisige qudritingni ayan qilghuche,
Méni tashliwetmigeysen!
19 I ulugh karamet ishlarni qilghan Xuda,
Heqqaniyliqing pelekke taqashti;
Sanga kimmu oxshash bolalisun!
20 Sen manga köp hem éghir külpetlerni körsetkenikensen,
Méni qaytidin yéngilaysen, yer tegliridin qayturup élip chiqisen;
21 Sen méning izzet-hörmitimni téximu yuqiri qilip,
Her tereptin manga teselli bérisen.
22 Men Séni rawab chélip medhiyileymen,
Séning heqiqitingni medhiyileymen, i Xudayim;
Chiltar chélip Séni küyleymen, i Sen, Israilning Muqeddisi!□
23 Sanga küyler éytqinimda, lewlirim tentene qilidu,
Özüng hörlükke chiqarghan jénimmu shundaq rohlinip éytidu;
24 Tilim kün boyi heqqaniyliqing toghrisida sözleydu;
Chünki manga yamanliq qilmaqchi bolghanlar yerge qaritilip reswa qilinidu.

72

72-küy •••• Textke olturidighan padishahning oghli toghruluq dua-tilewet hem bésharet •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Sulayman üchün: —
I Xuda, padishahqa hökümliringni tapshurghaysen;

■ **71:13** Zeb. 35:4, 26; 40:14-15; 70:2-3 □ **71:16 «Men Reb Perwerdigarning büyük ishlirini jakarlighan halda kélimen» —** bashqa birxil terjimisi: «Men Reb Perwerdigarning zor qudriti bilen algha mangimen». □ **71:22 «Men Séni rawab chélip medhiyileymen» —** «rawab» mushu yerde rawabqa intayin oxshap kétidighan bir xil saz.

Padishahning oghligha Öz heqqaniyliqingni bergeysen. □
2 Shundaq bolghanda u Öz xelqing üchün heqqaniyliq bilen,
Sanga tewe ézilgen möminler üchün adilliq bilen höküm chiqiridu;
3 Taghlar xelqqe tinch-amanliq élip kélidu,
Édirliqlarmu heqqaniyliq bilen shundaq qilidu.
4 Padishah xelq arisidiki ézilgenlerge adil hökümlerni chiqiridu;
U namratlarning balilirini qutquzidu,
Zalimlarni bitchit qilidu.
5 Shundaq bolghanda kün we ay yoq bolup ketmisila,
Ewladtin-ewladqa xelq Sendin eyminidu.□ ■
6 U bolsa goya yéngidin orghan otlaqqa yaghqan yamghurdek,
Yer sughiridighan höl-yéghinlardek chüshidu.■
7 Uning künliride heqqaniylar ronaq tapidu;
Ay yoq bolghuche tinch-amanliq téship turidu.
8 U déngizdin-déngizlarghiche,
Efrat deryasidin yer yüzining chetlirigiche höküm süridu.□
9 Chöl-bayawanda yashawatqanlar uning aldida bash qoyidu;
Uning düshmenliri topilarni yalaydu.
10 Tarshishning we arallarning padishahliri uninggha hediyeler teqdim qilidu,
Shéba we Sébaning padishahlirimu sowghatlar sunidu. □
11 Derweqe, barliq padishahlar uning aldida sejde qilidu;
Pütkül eller uning xizmitide bolidu;
12 Chünki u peryad kötürgen yoqsullarni,
Panahsiz ézilgenlerni qutulduridu; ■
13 U yoqsul-ajizlargha ichini aghritidu,
Yoqsullarning jénini qutquzidu;
14 Ularning jénini zulum-zomigerliktin hörlükke chiqiridu,
Ularning qéni uning neziride qimmetliktur.
15 *Padishah* yashisun!
Shébaning altunliridin uninggha sunulidu;
Uning üchün dua toxtawsiz qilinidu;
Uninggha kün boyi bext tilinidu;
16 Yer yüzidiki hosul mol bolidu,
Hetta tagh choqqiliridimu shundaq bolidu.
Migh-migh chüshken méwiler Liwandiki ormanlardek tewrinidu;
Sheherdikiler bolsa daladiki ot-yéshilliqtek güllinidu;
17 Uning nami menggüge öchmeydu,
Uning nami quyash yoqalghuche turidu;
Ademler uning bilen özlirige bext tileydu,
Barliq eller uni bextlik dep atishidu.
18 Israilning Xudasi, Perwerdigar Xudagha teshekkür-medhiye bolghay!
Karamet ishlarni Yaratquchi yalghuz Udur!

□ **72:1 «I Xuda, padishahqa hökümliringni tapshurghaysen; padishahning oghligha Öz heqqaniyliqingni bergeysen» —** shübhisizki, bu ulugh bésharetning toluq menisi Sulaymanning özini emes, belki uning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. **«Sulayman üchün»** — bashqa birxil terjimisi «Sulaymanningki» yaki «Sulayman'gha tewe». □ **72:5 «Sendin eyminidu» —** démek, Xudadin eyminidu. ■ **72:5** Zeb. 89:36,37 ■ **72:6** 2Sam. 23:4 □ **72:8 «Efrat deryasi» —** ibraniy tilida peqet «Derya» déyilidu. Shübhisi yoqki, bu ibare Efrat deryasini körsitidu. □ **72:10 «Tarshish.. arallar... Shéba...Séba...» —** «Tarshish»ning del qaysi jay ikenliki hazir éniq emes, Ispaniye, shimaliy Afriqa yaki En'gliyeni bildürüshi mumkin. Lékin shübhe yoqki, mushu ayettiki «Tarshish» hem «arallar» dengizdiki eng chet yerlerni bildüridu. **«Shéba hem Séba» —** hazirqi Erebistanda. ■ **72:12** Ayup 29:12

19 Uning shereplik namigha menggüge teshekkür-medhiye oqulsun!
Uning shan-shöhriti pütkül dunyani qaplighay! Amin! We amin!

20 Yessening oghli Dawutning dualiri shuning bilen tamam boldi. □

73

Üchinchi bölüm •••• 73-küy •••• Xatalashqinini tonup yétish

1 Asaf yazghan küy: —

Derweqe Xuda Israilgha,
Qelbi sap bolghanlargha méhribandur;
2 Lékin özüm bolsam, putliship yiqilip chüshüshke tasla qaldim;
Ayaghlirim téyilip ketkili qil qaldi;
3 Chünki rezillerning ronaq tapqanliqini körüp,
Hakawurlargha heset qildim;■
4 Chünki ular ölümide azablar tartmaydu,
Eksiche téni mezmut we saghlam turidu.□
5 Ular insan'gha xas japani körmeydu,
Yaki xeqlerdek balayi'apetke uchrimaydu.
6 Shunga meghrurluq marjandek ulargha ésilidu,
Zorluq-zomigerlik tondek ulargha chaplishidu.
7 Ular semrip ketkenlikidin közliri tompiyip chiqti;
Ularning qelbidiki xiyaletler heddidin éship kétidu.
8 Bashqilarni mesxire qilip zeherlik sözleydu;
Halini üstün qilip diwinip, doq qilidu.
9 Ular aghzini pelekke qoyidu,
Ularning tilliri yer yüzini kézip yüridu.
10 Shunga *Xudaning* xelqi mushulargha mayil bolup,
Ularning dégenlirini su ichkendek axirighiche ichip: —
11 «Tengri qandaq bileleytti?»,
«Hemmidin Aliy Bolghuchida bilim barmu?» — deydu.
12 Mana bular rezillerdur;
Ular bu dunyada rahet-paraghetni köridu,
Bayliqlarni toplaydu.
13 «Ah, heqiqeten bikardin-bikar könglümni paklanduruptimen,
Gunahsiz turup qolumni artuqche yuyup keptimen;
14 Bikargha kün boyi japa chékiptimen;
Shundimu her seherde *wijdanning* eyibige uchrap keldim!».
15 Biraq men: — «Bundaq *désem*,
Bu dewrdiki perzentliringge asiyliq qilghan bolmamdimen?» — dédim.□
16 Ularni kallamdin ötküzey désem,
Közümge shundaq éghir köründi.

□ **72:20 «Dawutning dualiri shuning bilen tamam boldi» —** bu küy Dawut peyghemberning eng axirqi duasi boldi. Biraq «Zebur»ning kéyinki bölümliride biz uning bashqa dua-küylirini uchritimiz. ■ **73:3** Ayup 21:7-15; Zeb. 37:1; Yer. 12:1, 2 □ **73:4 «Chünki ular ölümide azablar tartmaydu, eksiche téni mezmut we saghlam turidu» —** bashqa birxil terjimisi: «Chünki ularda tartqan azablar yoq, ular téni mezmut we saghlamdur». □ **73:15 «Bundaq désem, bu dewrdiki perzentliringge asiyliq qilghan bolmamdimen?» —** Asaf Xudadin aghrinip, gumanlirini shundaq op'ochuq éytishning aqiwitini oylawatidu. Özining bundaq déyishi étiqadi ajizlargha nisbeten «asiyliq» hem ularni étiqadida putlashturidighan ish, dep qaraydu.

17 Tengrining muqeddes jayligha kirgüche shundaq oylidim;
Kirgendila *yamanlarning* aqiwitini chüshendim.
18 Derweqe Sen ularni téyilghaq yerlerge orunlashturisen,
Ularni yiqitip pare-pare qiliwétisen.
19 Ular közni yumup achquchila shunche parakende bolidu,
Dehshetler ularni bésip yoqitidu!
20 Sen i Reb, chüshtin oyghan'ghandek oyghinip,
Ornungdin turup ularning siyaqini közge ilmaysen.
21 Yüreklirim qaynap,
Ichlirim sanjilghandek bolghan chaghda,
22 Özümni héchnéme bilmeydighan bir hamaqet,
Aldingda bir haywan ikenlikimni bilip yettim.
23 Halbuki, men hemishe Sen bilen bille;
Sen méni ong qolumdin tutup yöliding;
24 Öz nesiheting bilen méni yétekleysen,
Shan-sheripngni namayan qilghandin kéyin,
Axirida Sen méni özüngge qobul qilisen.
25 Ershte Sendin bashqa méning kimim bar?
Yer yüzide bolsa Sendin bashqa héchkimge intizar emesmen.
26 Etlirim hem qelbim zeiplishidu,
Lékin Xuda qelbimdiki qoram tash hem menggülük nésiwemdur!
27 Chünki mana, Sendin yiraq turghanlar halak bolidu;
Wapasizliq qilghan pahishe ayaldek Sendin waz kechkenlerning herbirini yoqitisen.
28 Biraq men üchün, Xudagha yéqinlishish ewzeldur!
Uning barliq qilghan ishlirini jakarlash üchün,
Reb Perwerdigarni tayanchim qildim.□

74

74-küy •••• Tajawuzchiliqqa uchrighan chaghdiki azabliq dua

1 Asaf yazghan «Masqil»: —
I Xuda, Sen némishqa menggüge bizni tashliwetting?
Némishqa ghezipingni tütün chiqarghandek Öz yayliqingdiki qoyliringgha chiqirisen?□
2 Özüng rene tölep azad qilghan jamaitingni,
Yeni Öz mirasing bolushqa qedimde ulargha hemjemet bolup qutquzghan qebilini,
Özüng makan qilghan Zion téghini yadinggha keltürgeysen!
3 Qedemliringni mushu menggülük xarabliqlargha qaratqaysen,
Düshmenler muqeddes jayingda gumran qilghan barliq nersilerge *qarighaysen*;
4 Reqibliring jamaetgahingning otturisida hör-pör qilidu;
Möjizatlar saqlan'ghan orun'gha ular öz tughlirini tikti. □

□ **73:28 «Uning barliq qilghan ishlirini jakarlash üchün,...»** — ibraniy tilida: «Séning uning barliq qilghan ishlirini jakarlash üchün,...». □ **74:1 «I Xuda, Sen némishqa menggüge bizni tashliwetting? Némishqa ghezipingni tütün chiqarghandek Öz yayliqingdiki qoyliringgha chiqirisen?»** — bu küy belkim Babil padishahi Néboqadnisar miladiyedin ilgiriki 597-yili Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilip, köp Israillarni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin yézilghan. □ **74:4 «möjizatlar saqlan'ghan orun'gha ular (düshmenler) öz tughlirini tikti»** — Xudaning ibadexanidiki «muqeddes jay»ida Israil xelqining tarixidiki birnechche «möjizatlar» saqlinip kelgenidi. Mesilen, Musa peyghember dewridiki ««manna»gha tolghan altun qacha», «Harunning bixlighan hasisi» qatarliqlar. Bularni weyran qilip, düshmenler ashu yerde öz tughlirini tikti. Ibraniy tilida «tugh» we «karamet» dégen sözler birla söz bilen ipadilinidu.

5 Herbiri özlirini körsitiship, palta oynitip orman kesküchidek,
6 Ular hazir *muqeddes jayingdiki* neqishlerni ala qoymay, palta-bolqilar bilen chéqiwetti;
7 Ular muqeddes jayinggha ot qoydi;
Öz namingdiki makanni bulghap, yer bilen teng qiliwetti. ■
8 Ular könglide: «Biz bularning hemmisini yoqitayli» dep,
Tengrining zémindiki jamaetgahlirining herbirini köydürüwetti.□
9 Bizge esletme bolghan möjizatlarni héch körelmeymiz;
Peyghemberlermu kelmeske ketti;
Arimizdimu bu ishlarning qachan'ghiche bolidighanliqini bilidighan birsi yoqtur. □
10 Qachan'ghiche, i Xuda, reqibing Séni mesxire qilidu?
Düshmen namingni menggüge haqaretlemdu?
11 Sen qolungni, yeni ong qolungni némishqa tartiwalisen?
Qolungni qoynungdin élip, ularni yoqatqaysen!
12 Biraq Xuda qedimdin padishahim bolup kelgen,
Yer yüzining otturisida qutquzushlarni élip barghuchi Udur.□
13 Sen déngiz süyini küchüng bilen böldung,
Sulardiki ejdihalarning bashlirini yarding. ■
14 Déngizdiki léwiatanning bashlirini chéqip,
Uning göshini ozuq qilip chöldiki yawayilargha bölüp berding. □
15 Yerni yérip bulaqlarni, ériqlarni aqquzdung,
Sen toxtimay éqiwatqan deryalarni qurutuwetting. □ ■
16 Kün Séning, tünmu Séningkidur;
Ay bilen quyashni orunlashturdung. ■
17 Yer yüzining chégralirini belgiliding;
Yaz bilen qishni — Sen shekillendürdüng.
18 Shuni ésingde tutqaysen, i Perwerdigar: —
Bir düshmen Séni mesxire qildi,
Hamaqet bir xelq namingni haqaretlidi.
19 Paxtikingni yirtquch haywanlargha tutup bermigeysen;
Ézilgen möminliringning hayatini menggü untumighaysen.
20 Öz ehdengge qarighaysen,
Chünki zémindiki qarangghu bulung-puchqaqlar zorluq-zumbuluqning turalghuliri bilen toldi.
21 Ézilgüchilerni nomus bilen yandurmighaysen;

■ **74:7** 2Pad. 25:9 □ **74:8 «Ular könglide: «Biz bularning hemmisini yoqitayli» dep, Tengrining zémindiki jamaetgahlirining herbirini köydürüwetti» —** Xudaning peqet birla (Sulayman qurghan) ibadetxanisi bar idi. Biraq uningdin ilgirimu Xudagha ibadet qilidighan jaylar mewjut idi — mesilen: «Shiloh» dégen jayda «muqeddes chédir» bar idi («Ye.» 18:1). Xudaning namini yoqitish üchün düshmenler bularning hemmisini köydürüwetti. □ **74:9 «Peyghemberlermu kelmeske ketti» —** Babil padishahi Néboqadnisar Daniyal hem Ezakiyal peyghemberlerni sürgün qilip Babilgha baldur élip ketkenidi. Yeremiya peyghember bolsa bir türküm lükchekler teripidin Misirgha élip kétilgenidi. □ **74:12 «Yer yüzining otturisida qutquzushlarni élip barghuchi Udur» —** «yer yüzining otturisi» belkim «ottura sherq»ni körsitishi mumkin. ■ **74:13** Mis. 14:21-31 □ **74:14 «Déngizdiki léwiatanning bashlirini chéqip,...» —** «léwiatan» déngiz chongqur tektide yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. Töwendiki izahatni, «Tebirler»nimu körüng. **«...Uning göshini ozuq qilip chöldiki yawayilargha bölüp berding» —** «ejdihalar» (13-ayet) hem «léwiatan» — shübhisizki, bu yerde jin-sheytanlarning küch-qudretlirini körsitidu. Xuda Israilni Misirdin azad qilghanda, u mushu qudretler üstidin ghelibe qildi. Mushu ayet boyiche «léwiatan»ning béshi köp bolidu. Injil «Wehiy» qismida uning béshi yette ikenliki körsitilidu. Tewrat «Ayup» 41-bab, 1-ayettiki, «Yesh,» 27:1-ayettiki izahatlirimizni hem Injildiki «Wehiy» 12- hem 13-bablarni körüng. □ **74:15 «Yerni yérip bulaqlarni, ériqlarni aqquzdung, Sen toxtimay éqiwatqan deryalarni qurutuwetting» —** mushu weqelerning tepsilatlirini chüshinish üchün, Tewrattiki «Misirdin chiqish» hem «Yeshua» dégen qisimlarni körüng. ■ **74:15** Mis. 17:5, 6; Chöl. 20:11; Ye. 3:13; Zeb. 105:41; Yesh. 48:21 ■ **74:16** Yar. 1:14-19

Ézilgenler, yoqsullar namingni medhiyiligey.
22 Ornungdin turghin, i Xuda,
Öz dewayingni sorighaysen;
Hamaqet kishining Özüngni kün boyi mesxire qiliwatqinini ésingde tutqaysen.
23 Düshmenliringning chuqanlirini untumighaysen;
Sanga qarshi qozghalghanlarning dawrangliri toxtimay kötürülmekte.

75

75-küy •••• Adil soraqchi Xuda

1 Neghmichilerning béshigha «Halak qilmighaysen» dégen ahangda oqulsun dep tapshurulghan, Asafning küy-naxshisi: —

Sanga teshekkür éytimiz, i Xuda, teshekkür éytimiz!
Chünki naming bizge yéqindur;
Buni, qilghan karametliring ispatlap jakarlaydu.
2 *Menki Perwerdigar*: — «Men békitken waqitni ixtiyarimgha alghinimda,
Adalet bilen soraq qilimen;
3 Yer hem yerning üstide turuwatqanlar tewrinip tursimu,
Uning tüwrüklirini turghuzghuchi Özümdurmen» — dédi.
Sélah.
4 Maxtan'ghanlargha: — «Maxtanmanglar»,
Hem rezillerge «Münggüzüngni kötürme» — dédim; □
5 «Münggüzüngni yuqiri kötürme;
Boynungni qattiq qilip ghadiyip sözlime!»
6 Chünki kötürülüsh sherqtin yaki gherbtin emes,
Yaki jenubtinmu kelmeydu; □
7 Chünki Xuda sotchidur;
U birsini kötüridu, birsini chüshüridu.
8 Chünki Perwerdigarning qolida bir qedeh turidu;
Uningdiki sharab köpüklishiwatidu;
U ebjesh sharab bilen toldi;
Xuda uningdin tökidu;
Derweqe yer yüzidiki barliq reziller uning dughini qoymay ichiwétidu;
9 Men bolsam, menggüge guwahliq bérimen: —
Yaqupning Xudasigha küylerni éytimen.
10 «Men rezillerning münggüzlirining hemmisini késip tashlaymen;
Biraq heqqaniylarning münggüzliri kötürülidu!». □

76

76-küy •••• Perwerdigar ellerdin hésab alidu

1 Neghmichilerning béshigha, tarliq sazlarda chélinsun dep tapshurulghan, Asafning küy-naxshisi: —

□ **75:4 «Münggüzüngni yuqiri kötürme»** — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhriti yaki küch-qudritini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken münggüz emes, elwette! □ **75:6 «... jenubtin emes»** — yaki «(jenubtiki) chöl-bayawandin emes». □ **75:10 «Men rezillerning münggüzlirining hemmisini késip tashlaymen; biraq heqqaniylarning münggüzliri kötürülidu!»** — sözlügüchi (mushu 10-ayette) Xudaning Özi yaki Dawut padishahning ewladi bolghan Mesih bolsa kérek.

Yehudada Xuda tonulghandur;
Uning nami Israilda ulughdur.
2 Uning panahiy jayi Salémda,
Zion téghida Uning makani bar. □
3 U yerde U otluq oqlarni,
Qalqan, qilich hem jeng qorallirini chéqip tashlidi.
Sélah.
4 Özüng ow-olja taghliridin neqeder shereplik, neqeder elasen!□
5 Baturlar bulandi;
Ular uzun uyqugha ketti;
Palwanlarning héchqaysisi öz qolini kötürelmidi.
6 Séning eyiblishing bilen, i Yaqupning Xudasi,
Jeng harwisi hem atlar ölüktek uxlitildi.
7 Sendin, Sendin qorqush kérektur;
Ghezeplen'giningde kim aldingda turalisun?
8-9 Yer yüzidiki barliq yawash möminlerni qutquzush üchün,
Sen Xuda soraq qilishqa ornungdin turghan waqtingda,
Asmandin hökümni chiqirip anglatquzdung;
Yer bolsa wehimige chüshüp, süküt qildi.
Sélah.
10 Chünki insanlarning qehri Sanga shöhret keltüridu;
Ularning qalghan qehri Sanga belwagh bolidu.□
11 Perwerdigar Xudayinglargha qesem qilip, emel qilinglar;
Uning etrapidiki yurttikiler qorqushi kérek bolghuchigha hediyeler sunsun;
12 U emirlerningmu rohini sunduridu;
U yer yüzidiki padishahlargha dehshetliktur.

77

77-küy •••• Derdmen derdini töküp teselli tapidu

1 Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Asaf yazghan küy: —

Awazim Xudagha kötürüldi, men peryad qilimen;
Awazim Xudagha kötürüldi, U manga qulaq salidu. □
2 Béshimgha kün chüshkende, men Rebni izdidim;
Kéchiche qolumni *duagha* kötürüp, bosh qoymidim;
Jénim tesellini xalimay ret qildi.
3 Men Xudani eslep séghindim, ah-zar qildim;
Séghinip oylinip, rohim parakende boldi.
Sélah.
4 Sen méning közümni yumdurmiding;

□ **76:2 «Uning panahiy jayi Salémda»** — ibraniy tilida: «Uning uwisi Salémda». Bu söz belkim Xudani shirgha oshitidu. Tewrattiki «Hoshiya» dégen qisimda Xuda «Yehudaning shiri» dep atilidu. **«Salém»** — «Yérusalém»ning qisqartip éytilishi. □ **76:4 «ow-olja taghliri»** — belkim top-top döwilen'gen ow-oljilarni körsitidu. □ **76:10 «Insanlarning qehri Sanga shöhret keltüridu; ularning qalghan qehri Sanga belwagh bolidu»** — bu sirliq söz belkim (1) Xuda insanning barliq asiyliq-qarshilishishlirini axirida Özining shöhritige hem muddialirigha aylanduridu; (2) insanlarning Öz qehri özige keltürgen külpetler yénik bolup qalghan bolsa, «qalghan qehr»ni Xuda Özi toluqlap jazalirini éghirlashturidu. □ **77:1 «Neghmichilerning béshi Yedutun'gha tapshurulghan, Asaf yazghan küy...»** — «Yedutun» Dawut peyghember «medhiye xori»ning béshi dep békitken, Yedutun isimlik bir kishini körsitidu («1Tar.» 16:41ni körüng). Yene birxil terjimisi: «Neghmichilerning béshigha tapshurulghan, «Yedutun» (medhiyilesh dégen menide) ahangida oqulsun dep, Asaf yazghan küy...».

Chongqur gheshlik ilkide bolghanliqimdin sözliyelmeyttim.
5 Men: «Kona zamandiki künlerni,
Qedimki yillarni xiyal qilimen;
6 Kéchilerde éytqan naxshamni esleymen;
Könglümde chongqur xiyal sürimen» — *dédim*;
Rohim intilip izdimekte idi;
7 — «Reb menggüge tashliwétemdu?
U qaytidin iltipat körsetmemdu?
8 Uning özgermes muhebbiti emdi menggüge tügep kettimu?
Uning wedisi ewladtin-ewladqiche inawetsiz bolamdu?
9 Tengri méhir-shepqitini körsitishni üntudimu?
U ghezeplinip Öz rehimdilliqini toxtitiwettimu?».
Sélah.
10-11 Andin men mundaq dédim: — «Bundaq désem bolmaydu, bu *étiqadimning* ajizliqi emesmu!
Hemmidin Aliy Bolghuchining ong qolining yillirini,
Yeni Yahning qilghanlirini — yad étimen;
Qedimdin buyanqi karametliringni esleymen.
12 Séning barliq ishligenliring üstide séghinip oylinimen;
Séning qilghanliring üstide istiqamet qilimen;
13 I Xuda, yolung bolsa pak-muqeddesliktidur;
Xudadek ulugh bir ilah barmidur?
14 Möjiziler Yaratquchi Ilahdursen;
El-milletler ara Sen küchüngni namayan qilding.
15 Öz biliking bilen Öz xelqingni,
Yeni Yaqup we Yüsüpning perzentlirini hörlükke chiqarghansen;
Sélah.□ ■
16 Sular Séni kördi, i Xuda, sular Séni kördi;
Titrek ularni basti,
Déngiz tegliri patiparaq boldi.□
17 Qara bulutlar sularni töküwetti;
Asmanlar zor sadasini anglatti;
Berheq, Séning oqliring terep-terepke étildi.■
18 Güldürmamangning awazi qara quyunda idi,
Chaqmaqlar jahanni yorutti;
Yer yüzi alaqzade bolup tewrendi. ■
19 Séning yolung okyan-déngizlarda,
Qedemliring chongqur sulardidur,
Ayagh izliringni tapqili bolmaydu.
20 Sen qoy padisini baqqandek,
Musa we Harunning qoli bilen Öz xelqingni yétekliding».■

□ **77:15 «Öz biliking bilen... Yaqup we Yüsüpning perzentlirini hörlükke chiqarghansen»** — ibraniy tilidiki péilning (gaal) mushu yerde: «Yaqup we Yüsüpning perzentlirige hemjemet bolup, hörlükke chiqarghansen» dégen toluq menini bildüridu. «Gaal» we «goél» toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **77:15** Mis. 15:11 □ **77:16 «Sular Séni kördi, i Xuda, sular Séni kördi; titrek ularni basti, déngiz tegliri patiparaq boldi»** — Asaf hazir «Misirdin chiqish»tiki ishlarni esleydu. «Sular» bu yerde Israillar möjize bilen ötken «Qizil déngiz»ni, andin Iordan deryasini körsitidu. ■ **77:17** Mis. 14:21 ■ **77:18** Mis. 14:24 ■ **77:20** Zeb. 78:53; 80:2; Hab. 3:15; Mar. 6:48; Yuh. 6:19

78

78-küy •••• Tarixning tépishmaqliri •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Asaf yazghan «Masqil»: —
I Méning xelqim, telimimni anglanglar,
Aghzimdiki sözlerge qulaq sélinglar. □
2 Men aghzimni bir temsil bilen achimen,
Qedimki tépishmaqlarni élan qilimen.□ ■
3 Biz bularni anglighan, bilgen,
Ata-bowilirimiz ularni bizge éytip bergen.
4 Biz bularni ularning ewladliridin yoshurmaymiz,
Kélidighan dewrge Perwerdigarning medhiyilirini,
Uning küch-qudritini,
Uning qilghan karamet ishlirini bayan qilimiz.
5 Chünki U Yaqupta bir agah-guwahni békitken,
Israilda bir qanunni ornatqan;
U ata-bowilirimizgha bularni öz perzentlirige ögitishni buyrughan;■
6 Shundaq qilip kéler dewr,
Yeni tughulidighan balilarmu bularni bilsun,
Ularmu ornidin turup öz balilirigha bularni ögetsun;
7 Perzentliri ümidini Xudagha baghlisun,
Tengrining qilghanlirini untumisun,
Belki Uning emrlirige kirsun;
8 Ular ata-bowilirigha oxshimisun dep,
Yeni jahil hem asiy bir dewr,
Öz qelbini durus qilmighan,
Rohi Tengrige wapaliqta turmighan bir dewrge oxshimisun dep, U shundaq *buyrughandur*.■
9 Mana Efraimning ewladliri,
Qorallan'ghan oqyachilar bolsimu,
Jeng künide septin yandi.
10 Ular Xudaning ehdisini tutmidi,
Belki Uning Tewrat-qanunida méngishni ret qildi.
11 Ular Uning qilghanlirini,
Özlirige körsetken karametlirini untudi.
12 U Misirning zéminida, Zoanning dalasida,
Ularning ata-bowilirining köz aldida möjizilerni körsetkenidi;
13 U déngizni bölüwétip,
Ularni otturisidin ötküzgen;
Sularni döwe-döwe qilip tiklidi.■
14 U kündüzde bulut bilen,
Kéchide ot nuri bilen ularni yéteklidi.■
15 Chöl-bayawanda tashlarni yériwetti,
Chongqur surlardin urghup chiqqandek ichimlikni mol qildi;■
16 U xada tashtin östeng-éqinlarni hasil qildi,

□ **78:1 «I Méning xelqim, telimimni anglanglar... qedimki tépishmaqlarni élan qilimen (2-ayet)»** — oqurmenler bu küy körsetken weqelerni Tewrattiki «Misirdin chiqish», «Chöl-bayawandiki seper», «Batur hakimlar» hem «Samuil (1)», «Samuil (2)» dégen qisimlardin tapalaydu. □ **78:2 «... qedimki tépishmaqlarni élan qilimen»** — «tépishmaqlar» toghruluq 1-ayettiki ishahatni körüng. ■ **78:2** Zeb. 49:5; Mat. 13:35 ■ **78:5** Qan. 4:9; 6:7 ■ **78:8** Mis. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Qan. 9:6, 13; 31:27 ■ **78:13** Mis. 14:21 ■ **78:14** Mis. 13:21; Zeb. 105:39 ■ **78:15** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 105:41; 1Kor. 10:4

Suni deryalardek aqquzdi.
17 Biraq ular yene Uning aldida gunah qiliwerdi,
Chölde Hemmidin Aliy Bolghuchigha asiyliq qildi.
18 Ular könglide Tengrini sinidi,
Nepsini qandurushqa yémeklikni telep qildi.
19 Ular Xudani haqaretlep: — «Tengri chöl-deshtte dastixan salalamdu?■
20 Mana U qoram tashni uruwidi,
Sular urghup,
Éqinlar bulaqtek téship chiqti;
Emdi U bizge nanmu bérelemdu?
Öz xelqini gösh bilen teminliyelemdu?» — déyishti.□ ■
21 Shuning bilen Perwerdigar anglap, ghezeplendi;
Yaqupqa ot tutashti,
Israilgha achchiqi kötürüldi; ■
22 Chünki ular Xudagha ishenmidi,
Uning nijatliqigha ular tayanmidi,
23 U ershtin bulutlarni buyrup,
Asman derwazilirini achqanidi;
24 U ular üstige «manna»ni yaghdurup,
Ulargha ershtiki ashliqni bergenidi;□ ■
25 Shuning bilen insanlar küch igilirining nénini yégenidi;
U ulargha qan'ghuche ozuqni ewetkenidi. □ ■
26 Emdi U asmanda sherq shamili chiqirip,
Küchi bilen jenub shamilinimu élip keldi; ■
27 U göshni chang-tozandek ular üstige chüshürdi,
Déngizlar sahilidiki qumlardek uchar-qanatlarni yaghdurdi.
28 U bularni ularning bargahining otturisigha,
Chédirlirining etrapigha chüshürdi.
29 Ular bolushiche yep toyushti,
Chünki ularning nepsi tartqinini *Xuda* ulargha keltürgenidi.
30 Lékin ular nepsi tartqinidin téxi zérikmeyla,
Göshni éghizlirida téxi chaynawatqinidila,
31 Xudaning ghezipi ulargha qarita qozghaldi;
U ulardin eng qametliklirini qiriwetti,
Israilning serxil yashlirini yerge uruwetti.■
32 Mana, shundaq bolsimu,
Ular yenila dawamliq gunah qiliwerdi,
Uning möjizilirige téxichila ishenmidi;
33 Shunga U ularning künlirini bihudilikte,
Yillirini dekke-dükkilik ichide tügetküzdi.
34 U ularni öltürgili turghanda,
Andin ular Uni izdidi;
Ular yolidin yénip, intilip Tengrini izdidi;

■ **78:19** Chöl. 11:1, 4 □ **78:20 «Ular... (yeni xelq) mana U qoram tashni uruwidi, sular urghup, éqinlar bulaqtek téship chiqti; emdi u bizge nanmu bérelemdu?» — déyishti» —** bu weqe Tewrat, «Chöl.» 11-babta bayan qilin'ghan. ■ **78:20** Mis. 17:6; Chöl. 20:11 ■ **78:21** Chöl. 11 □ **78:24 «U ular üstige «manna»ni yaghdurup, ularga ershtiki ashliqni bergenidi» —** «manna» asmandin chüshidighan birxil ash idi. «Mis.» 16-babni körüng. ■ **78:24** Mis. 16:14 □ **78:25 «... Insanlar küch igilirining nénini yégenidi» —** « «küch igiliri» shübhisizki, perishtilerni körsitidu. ■ **78:25** Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3 ■ **78:26** Chöl. 11:31 ■ **78:31** Chöl. 11:33; 1Kor. 10:5

35 Ular Xudaning ularning uyultéshi ikenlikini,
Hemmidin Aliy Bolghuchi Tengrining ularning hemjemet-qutquzghuchisi ikenlikini ésige keltürdi.
36 Biraq ular aghzi bilen Uninggha xushamet qildi,
Tili bilen Uninggha yalghan söz qildi;
37 Chünki ularning köngli Uninggha sadiq bolmidi,
Ular Uning ehdisini ching tutmidi.
38 Biraq U yenila rehimdil idi;
Qebihlikini kechürüp, ularni yoqatmidi;
U qayta-qayta Öz ghezipidin yandi,
U qehrini qozghighini bilen hemmini tökmidi.
39 U ularning peqet et igiliri,
Ketse qaytip kelmes bir nepes ikenlikini yad etti.
40 Ular chöl-deshtte shunche köp qétim Uning achchiqini keltürdi.
Shunche köp qétim bayawanda könglige azar berdi!
41 Berheq, ular qaytidin yoldin chetnep Tengrini sinidi,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining yürikini zéde qildi.
42-43 Ular Uning qolini *eslimidi*;
Ularni zomigerning changgilidin hörlükke qutquzghan künini,
Qandaq qilip Misirda karametlerni yaritip,
Zoan dalasida möjizilerni körsetkinini ésidin chiqardi.
44 U *Misirliqlarning* deryalirini, éqinlirini qan'gha aylandurup,
Ularni ichelmes qilip qoydi;■
45 Ularning arisigha neshterlik chiwinlarni top-topi bilen ewetti,
Halak qilar paqilarni mangdurdi;■
46 Ularning ziraetlirini képinek qurtlirigha tutup bérip,
Mehsulatlirini chéketkilerge berdi;■
47 Üzüm tallirini möldür bilen urdurup,
Enjürlirini qiraw bilen üshshütiwetti. ■
48 U kalilirini möldürge soqturup,
Mallirini chaqmaq otlirida *köydüriwetti*.
49 U ulargha ghezipining dehshetlikini —
Qehrini, achchiqini hem éghir külpetlerni,
Balayi'apet élip kélidighan bir türküm perishtilernimu chüshürdi.
50 U Öz ghezipi üchün bir yolni tüzlep qoydi;
Ularning jénini ölümdin ayimay,
Belki hayatini wabagha tapshurdi; ■
51 U Misirda barliq tunji tughulghan balilarni,
Hamning chédirlirida ularning ghururi bolghan tunji oghul balilirini qiriwetti.■
52 U padichidek Öz xelqini Misirdin seperge atlandurup,
Chöl-bayawandin ularni qoy padisidek bashlap mangdi;
53 Ularni aman-ésen yétekligechke,
Ular qorqunchtin xaliy bolup mangdi;
Düshmenlirini bolsa, déngiz yutup ketti. ■
54 U ularni Öz muqeddes zéminining chégrasigha,
Ong qoli igiliwalghan bu taghliqqa élip keldi.
55 U ellerni ularning aldidin qoghliwétip,

■ **78:44** Mis. 7:20 ■ **78:45** Mis. 8:2,20 ■ **78:46** Mis. 10:13 ■ **78:47** Mis. 9:23 ■ **78:50** Mis. 9:6 ■ **78:51** Mis. 12:29; Zeb. 105:36 ■ **78:53** Mis. 14:27,28; 15:10

Zémin üstige tana tartquzup ölchep, ulargha teqsim qildi;
Israil qebililirini ularning chédirlirigha olturaqlashturdi.■
56 Biraq ular Xudani, Hemmidin Aliy Bolghuchini sinap achchiqlandurdi,
Uning tapshurghan guwah-agahlirini tutmidi;
57 Belki ata-bowliridek yoldin téyip asiyliq qildi,
Xain oqyadek qéyip ketti.
58 Ular égizlikte qurghan ibadetgahlar bilen Uning ghezipini qozghidi,
Oyma butliri bilen Uning yürikini örtidi.■
59 Xuda ularni anglap ghezeplendi,
Israildin intayin yirgendi.
60 U Shilohdiki makanini,
Yeni U insan arisida turghan chédirni tashlap ketti,□
61 Özining qudret belgisini bulap kétishke,
Shan-sheripini ishghaliyetchilerning qoligha berdi; □ ■
62 Öz xelqini qilichqa tapshurdi,
Özining mirasi bolghanlardin intayin ghezeplendi.
63 Ot ularning yigitlirini yalmidi,
Qizliri toy naxshilirida maxtalmaytti.
64 Ularning kahinliri qilich astida yiqildi,
Lékin tul xotunliri haza tutmidi.□ ■
65 Andin Reb birsi uyqudin oyghandek oyghandi,
Sharabtin jasaretlen'gen palwandek towlidi.
66 U reqiblirini urup chékindürüp,
Ularni tügimes reswagha qaldurdi. □ ■
67 Yüsüpning chédirini shallap, ret qildi;
Efraim qebilisini tallimidi;□
68 Belki Yehuda qebilisini,
Yaxshi körgen Zion téghini tallidi.
69 *Shu yerde* muqeddes jayini tagh choqqiliridek,
Yer-zéminni ebediy ornatqandek mezmut bina qildi;
70 U Öz quli Dawutni tallap,
Uni qoy qotanliridin chaqiriwaldi; ■
71 Qozilirini émitidighan saghliqlarni egiship béqishtin ayrip,
Uni Öz xelqi Yaqupni, mirasi bolghan Israilni béqishqa chiqardi. ■
72 Dawut ularni qelbidiki durusluqi bilen baqti,
Qolining epchilliki bilen ularni yéteklidi.

■ **78:55** Ye. 13:7; Zeb. 136:21,22 ■ **78:58** Qan. 32:16,21 □ **78:60 «U (Reb) Shilohdiki makanini, Yeni U insan arisida turghan chédirni tashlap ketti» —** 60-66-ayetlerdiki weqeler «1Sam.» 1-6-babta bayan qilin'ghan. □ **78:61 «Özining qudret belgisini bulap kétishke, shan-sheripini ishghaliyetchilerning qoligha berdi» —** bu ayette Xudaning «qudret belgisi» we «shan-sheripi» Uning ehde sanduqini körsitidu. ■ **78:61** 1Sam. 4:10,11 □ **78:64 «Ularning kahinliri qilich astida yiqildi» —** «kahin» ibadetxanida qurbanliq qilish xizmitide bolghan mexsus xadim. ■ **78:64** 1Sam. 4:11,18,19 □ **78:66 «U reqiblirini urup chékindürüp...» —** bu jümle ibraniy tilida ikki bisliq. Ikkinchi menisi «U reqiblirining kasisigha urup,..». Tewrat, «1Sam.» 5-babta, Xuda butperes Filistiyeliklerge waba chüshürüp, ularni buwasirlar bilen qiynidi. ■ **78:66** 1Sam. 5:6; 6:4 □ **78:67 «Reb... Yüsüpning chédirini shallap, ret qildi; Efraim qebilisini tallimidi...» —** 67-72-ayetlerde, Xudaning Dawut peyghemberni Öz xelqining padishahi bolushqa, Zion (Yérusalém)ni Öz muqeddes ibadetxanisining qurulush jayi bolushqa tallash jeryanini bayan qilinidu. Hezriti Dawut bolsa Yüsüp yaki Efraim qebililiridin emes, belki Yehuda qebilisidin idi. ■ **78:70** 1Sam. 16:11; 2Sam. 7:8 ■ **78:71** 2Sam. 5:2; 1Tar. 11:2

79

79-küy •••• Yurtni basqan balayi'apettin kötürülgen nale-zar

1 Asaf yazghan küy: —

I Xuda, eller Öz mirasinggha bösüp kirdi;
Ular Séning muqeddes ibadetxanangni bulghidi;
Yérusalémni döwe-döwe xarabilerge aylandurdi. □
2 Ular qulliringning jesetlirini asmandiki uchar-qanatlargha yem qilip,
Mömin bendiliringning etlirini daladiki haywanatlargha tashlap berdi.
3 Ular xelqingning qanlirini Yérusalém etrapida sudek aqquzdi,
Jesetlirini kömgili birer ademmu qaldurmidi.
4 Qoshnilirimiz aldida reswagha qalduq,
Etrapimizdikilerge mesxire we mazaq obyékti bolduq.■
5 Qachan'ghiche, i Perwerdigar?
Sen menggüge ghezeplinemsen?
Séning yüriking ot bolup örtiniwéremdu? □ ■
6 Qehringni Séni tonumighan eller üstige,
Namingni bilmigen padishahliqlar üstige tökkeysen! ■
7 Chünki ular Yaqupni yalmap,
Uning makanini xarabilikke aylanduruwetti.
8 Ata-bowilirimizning qebihliklirini bizge hésablimighaysen;
Rehimdilliqliring bizning yénimizgha chapsan kelgey!
Chünki biz intayin pes ehwalgha chüshürülduq. ■
9 Öz namingning shöhriti üchün bizge yardem qilghaysen, i nijatliqimizning Xudasi,
Naming üchün bizni qutquzghaysen, gunahlirimizni kafaret qilip kechürgeysen;
10 Eller némishqa: «Ularning Xudasi qeyerde?» dep mazaq qilishidu?
Qulliring tökken qan qerzining hésabi eller arisida, köz aldimizda qilinsun.
11 Esirlerning ah-zarliri aldinggha kelgey;
Bilikingning ulughluqi bilen, ölümge buyrulghanlarni saqlighaysen.
12 I Reb, yat qoshnilirimizning Sanga qilghan zor haqaritini yette hesse qoshup özlirige,
Yeni ularning ichi-baghrigha qayturghaysen;
13 Shundaq qilip, Séning xelqing — Özüng baqqan qoyliring bolghan bizler,
Sanga menggüge teshekkürler éytimiz,
Ewladtin ewladqiche Séning medhiyiliringni ayan qilimiz.

80

80-küy •••• Xuda yolida yurtning güllinishi üchün dua •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 «Niluperler» dégen ahangda; bir guwahliq; Asaf yazghan küy: —
Qulaq salghaysen, i Israilning padichisi,
Yüsüpni qoy padisidek béqip yétekligüchi;
I kérublar otturisida Olturghuchi,

□ **79:1 «I Xuda, eller Öz mirasinggha bösüp kirdi; ular Séning muqeddes ibadetxanangni bulghidi; Yérusalémni döwe-döwe xarabilerge aylandurdi»** — bu küy Babil padishahi Néboqadnisar miladiyedin ilgiriki 597-yili Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilip, nurghun Israillarni esirge élip Babilgha élip ketkendin kéyin yézilghan bolsa kérek. ■ **79:4** Zeb. 44:14; 80:6 □ **79:5 «Séning yüriking ot bolup örtiniwéremdu?»** — ibraniy tilida «Séning hesiting ot bolup örtiniwéremdu? ». ■ **79:5** Zeb. 89:46 ■ **79:6** Yer. 10:25 ■ **79:8** Yesh. 64:8

Nurlan'ghaysen!□
2 Efraim, Binyamin, Manassehlerning aldida qudritingni qozghighaysen,
Bizlerni qutquzghili kelgeysen!
3 I Xuda, bizni Öz yéninggha qayturghaysen!
Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!■
4 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
Xelqingning dualirigha bolghan gheziping qachan'ghiche yalqunlap turidu?
5 Sen köz yashlirini ulargha ozuq ornida qilding,
Köz yashlirini qacha-qachilap ulargha ichküzdung.
6 Bizni qoshnilirimizgha talashqa qoydung;
Düshmenlirimiz bizni mesxire qilishidu.□ ■
7 I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
Bizni Öz yéninggha qayturghaysen!
Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!
8 Sen Misirdin bir tüp üzüm köchitini élip kelding;
Yat ellerni heydiwétip, ornigha uni tikting. ■
9 Uning aldida yerni keng achting;
U chongqur yiltiz tartip, pütün zémin'gha yéyildi.
10 Uning sayisi taghlarni qaplidi;
Gholliri qudretlik kédir derexliridek östi;□
11 U shaxlirini déngizghiche,
Pileklirini *Efrat* deryasi boylirighiche uzartti.
12 Sen némishqa uning qashalirini buzup,
Méwisini ötüp kétiwatqanlarning üzüp élishigha yol qoydung?
13 Mana ormanliqtiki yawa tongguzlar uni yériwatidu,
Daladiki haywanatlar uningdin ozuqlinidu.
14 I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, Sendin ötünimizki,
Yénimizgha qaytqaysen!
Ershtin halimizgha nezer salghaysen,
Kélip bu üzüm télidin xewer alghaysen!□
15 Yeni ong qolung tikken bu yiltizdin,
Özüng üchün mezmut yétishtürgen bu oghlungdin xewer alghaysen!
16 Mana u otta köydürüldi,
Késiwétildi;
Yüzüngdiki tenbihiy qarishingni körüp ular halak bolmaqta;
17 Qolungni ong qolungdiki ademge,

□ **80:1** «Qulaq **salghaysen, i Israilning padichisi, Yüsüpni qoy padisidek béqip yétekligüchi; i kérublar otturisida Olturghuchi, nurlan'ghaysen!»** — bu küy belkim Israilning jenubiy teripide (jenubiy padishahliqida, yeni «Yehuda»da) miladiyedin ilgiriki 734-722 yillarda yézilghan; shu waqitlarda Asuriye impériyesi Israil shimaliy padishahliqigha bösüp kirip, bulangchiliq qilip, ularning köp ademlirini esirge aldi. Jenubiy padishahliqtiki bir qisim kishiler epsuslinip, shimalidiki qérindishliri üchün dua qilidu. **«kérublar otturisida Olturghuchi»** — Xudaning muqeddes ibadetxanisidiki «eng muqeddes jay»da ehde sanduqining ikki yénida altundin yasalghan birdin «kérub», yeni küchlük perishtining séymasi turidu. Xuda eslide Öz huzurining bu ikki kérub otturisida bolushigha wede qilghan. ■ **80:3** Zeb. 4:6; 31:16; 67:1-2; Dan. 9:17 □ **80:6 «Bizni qoshnilirimizgha talashqa qoydung»** — bezi kona köchürmilerde: — «Sen bizni qoshnimizgha mazaq obyékti qilding» dégen sözler tépilidu. ■ **80:6** Zeb. 44:13-14; 79:4 ■ **80:8** Yesh. 5; Yer. 2:21; Ez. 15; 17:3-10; Yuh. 15:1 □ **80:10 «qudretlik kédir derexliridek..»** — yaki «Tengrining kédir derexliridek...». □ **80:14 «... Kélip bu üzüm télidin xewer alghaysen»** — ibraniy tilida: — «...bu üzüm télini yoqlighaysen» dégen bilen ipadilinidu.

Yeni Özüng üchün mezmut yétishtürgen Insan oghligha qondurghaysen;□ ■
18 Shundaq qilghanda biz Sendin hergiz chékinmeymiz;
Bizni yéngilighaysen, shunda biz namingni chaqirip Sanga iltija qilimiz.
19 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
Bizni Öz yéninggha qayturghaysen!
Jamalingning nurini chachqaysen, shunda biz qutquzulimiz!

81

81-küy •••• Héyt-bayramda Xudaning guwah-xitabini Israilgha eslitish

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup «Gittif»ta chélinsun dep, Asaf yazghan küy: —
Küch-quwwitimiz bolghan Xudagha küy éytip yangritinglar,
Yaqupning Xudasigha shadlinip tentene qilinglar! □
2 Naxshini yangritip, dapni élip,
Yéqimliq chiltar hem rawabni chélinglar!
3 Yéngi ayda, belgilen'gen waqitta,
Bayram-héyt künimizde naghra-sunay chélinglar!
4 Chünki bu Israil üchün békitilgen belgilime,
Yaqupning Xudasining bir permanidur.
5 U Misir zéminida yürüsh qilghanlirida,
(Shu yerde biz chüshenmeydighan bir tilni anglap yürettuq)
U buni Yüsüpke guwah qilip berdi;□
6 — «Uning mürisini yüktin saqit qildim,
Uning qoli séwet kötürüshtin azad boldi;
7 Qistaqchiliqta nida qilding,
Men séni azad qildim;
Güldürmama chiqqan mexpiy jaydin sanga jawab berdim;
«Meribah» suliri boyida séni sinidim».
Sélah.□
8 — «Tingsha, xelqim, Men séni guwahlar bilen agahlandurmen;
I Israil, Manga qulaq salsang idi!
9 Arangda yat ilah bolmisun,
Yat eldiki ilahqa bash egmigin!
10 Séni Misirdin élip chiqqan Perwerdigar Xudayingdurmen;
Aghzingni yoghan ach, Men uni toldurimen.
11 — Biraq xelqim sadayimgha qulaq salmidi,
Israilning Manga baghlan'ghusi yoq idi;
12 Shunga Men ularni öz tersaliqigha qoyuwettim;
Ular öz meslihetliri bilen méngiwéretti.

□ **80:17 «ong qolungdiki adem... yeni Özüng üchün mezmut yétishtürgen Insan oghli..»** — «ong qolungdiki adem», «Özüng üchün mezmut yétishtürgen Insan oghli» shübhisizki Mesih toghruluq aldin'ala éytilghan bésharetlik söz. ■ **80:17** Zeb. 110:1; Dan. 7:13, 14; Mat. 16:27; Ibr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Pét. 3:22 □ **81:1 «Neghmichilerning béshigha tapshurulup «Gittif»ta chélinsun dep, Asaf yazghan küy»** — ««Gittif»»ning mumkinchiliki bar bir menisi: «Gat shehirining sazi». □ **81:5 «Shu yerde biz chüshenmeydighan bir tilni anglap yürettuq»** — ibraniy tilida «Shu yerde **men** chüshenmeydighan bir tilni yürettim» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu belkim Xuda Öz xelqige wakaliten sözlishini, ular bilen birge bolushini körsitishi mumkin. **«U buni Yüsüpke guwah qilip berdi»** — «buni» belkim 3-ayette tilgha élin'ghan héytlarni, shundaqla shu héytlarni sazlar bilen jakarlashni körsetse kérek. □ **81:7 «... «Meribah» suliri boyida séni sinidim»** — «Meribah» («élishish», «jédel») dégen menide. «Meribah» ikki jayning ismi; shu yerlerde bolghan weqelerning birinchisi Tewrat «Mis.» 17-babta, ikkinchisi «Chöl.» 20-babta xatirilen'gen.

13 — Ah, Méning xelqim Manga qulaq salsa idi!
Israil Méning yollirimda yürse idi!
14 Ularning düshmenlirini tézla égildürer idim,
Qolumni reqiblirige burap, ularni basar idim.
15 Perwerdigargha nepretlen'güchiler Uning aldida zeipliship boysunar idi;
Ularning shu axiriti menggüge bolatti;
16 Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim,
Berheq, qoram tashtin hesel aqquzup séni qandurar idim».□

82

82-küy •••• Xudaning aliy soti

1 Asaf yazghan küy: —
Xuda Öz ilahiy mejliside turup riyasetchilik qilidu,
U ilahlar arisida höküm chiqiridu;□
2 — Qachan'ghiche siler naheq höküm chiqirisiler,
Qachan'ghiche rezillerge yüz-xatire qilisiler?
Sélah.
3 Gadaylar we yétim-yésirlarning dewasini soranglar,
Ézilgenler hem hajetmenlerge adaletni körsitinglar;□
4 Miskinler hem namratlarni qutquzunglar,
Ularni rezillerning changgilidin azad qilinglar!■
5 Ular bularni bilmey we chüshenmey zulmette kézip yürmekte,
Shunga yerning ulliri tewrenmekte.
6 Men éyttim: — «Siler ilahlarsiler,
Hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghulliri siler;
7 Shundaq bolsimu siler insan'gha oxshash ölisiler,
Herqandaq emir-begke oxshashla yiqilisiler».□
8 — Turghin, i Xuda, yer-yüzini soraq qilghaysen!
Chünki Sen barliq ellerge waris bolghuchisen!□ ■

83

83-küy •••• Düshmenlerning suyiqestliri heqqide dua

1 Asafning küy-naxshisi: —

I Xuda, ün chiqarmay turuwalma,

□ **81:16 «Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim» —** «Sanga ash-bughdayning eng ésilini yégüzer idim». □ **82:1 «Xuda Öz ilahiy mejliside turup riyasetchilik qilidu, U ilahlar arisida höküm chiqiridu» —** bizningche, bu mejliske qatnashqan «ilahlar»ning Xudaning xelqige sotchi bolghan yaki Öz xelqi arisida hoquq-mes'uliyiti bar ademler ikenliki töwendiki ayetlerdin körülidu. Melum jehetlerdin, ular Xudadek ademler üstidin höküm chiqiridu; shuning üchün ular bu mes'uliyetning éghirliqini obdan chüshinishi kérek. **«u ilahlar arisida höküm chiqiridu»** — bashqa sherhchiler bolsa «ilahlar» dégenni yer yüzidiki padishah-hoquqdarlarni körsitidu, dep qaraydu. Muzu sherhchiler 6-ayettiki «siler ilahlar» dégenni kinayilik söz dep qaraydu; chünki shu dewrdiki padishahlardin köp qismi özlirini «Xuda» dep qaraytti, xelqidin özige ibadet qilishini telep qilatti. Lékin Rebbimizning «Yh.» 10:33-36da éytqan sherhi boyiche, bu sözler kinayilik söz emes; shunga yuqiriqi chüshendürüshimiz toghra, dep qaraymiz. □ **82:3 «...yétim-yésirlarning dewasi» —** ibraniy tilida «... atisizlarning dewasi». ■ **82:4** Pend. 24:11 □ **82:7 «Shundaq bolsimu siler insan'gha oxshash ölisiler, herqandaq emir-begke oxshashla yiqilisiler» —** 1-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **82:8 «Sen barliq ellerge waris qilisen» —** bu söz belkim Mesihke éytilishi mumkin. ■ **82:8** Zeb. 2:8; Ibr. 1:2

Jim turuwalma, süküt qilip turuwalma, i Tengrim!
2 Chünki mana, Séning düshmenliring dawrang qilmaqta,
Sanga öchmenler bash kötürmekte.
3 Ular quwluq bilen Séning xelqingge suyiqest qilidu,
Séning himaye qilip qedirligenliring bilen qarshilishishni meslihetlishidu.
4 Ular: — «Yürünglar, ularni millet qataridin yoq qilayli!
Israilning nami ikkinchi tilgha élinmisun!» — démekte.
5 Ular hemnepes, hemdil meslihetleshti;
Ular Sanga qarshi ittipaq tüzdi.
6 Mana, Édom we Ismaillarning chédirliri,
Moab hem Hagriylar;
7 Gebal, Ammon, we Amalek;
Filistiye hemde Tur ahaliliri,
8 Asuriyemu ulargha qoshuldi;
Ular Lut oghulligha yar-yölek bolup kelgen.
Sélah.□
9 Sen Kishon deryasida Midiyaniylargha,
Siséragha we Yabin'gha qandaq taqabil turghan bolsang,
Ularghimu shundaq qilghaysen;
10 Bular En-Dor yézisida qirilghanidi,
Yer üchün tizek-oghutqa aylan'ghanidi.
11 Ularning emirlirini Oreb we Zéebke,
Ularning dahiylirini Zebah hem Zalmunnagha oxshash qilghaysen;□
12 Chünki ular: «Xudaning chimen-yaylaqlirini özimizge mülük qiliwalayli!» — dep éytqan.
13 I Xudayim, ularni domilinidighan qamghaqtek,
Shamalda uchurulghan saman kebi soruwetkeysen.
14 Ot ormanliqqa tutashqan'gha oxshash,
Yalqun taghlarni köydürgen'ge oxshash,
15 Sen yene ularni borining bilen qoghlighaysen,
Qara quyuning bilen wehimige salghaysen;
16 Ularning Séning namingni izdishi üchün,
Ularning yüzlirini sherm-haya bilen chömdürgeysen, i Perwerdigar!
17 Ular nomustin ebediy shermende bolsun,
Jahan'gha reswa bolup yoqitilsun.
18 Ular bilsunki,
Naming Perwerdigar bolghan Senla pütkül jahandiki Eng Aliy Bolghuchidursen.

84

84-küy •••• Perwerdigarning huzurini séghinish

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta chélinsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan küy: —

Makanliring neqeder ezizdur,

□ **83:8 «Ular Lut oghulligha yar-yölek bolup kelgen» —** «Lutning oghulliri» Moab we Ammon dégen xelqler bolup shekillen'gen. □ **83:11 «Ularning emirlirini Oreb we Zéebke, Ularning dahiylirini Zebah hem Zalmunnagha oxshash qilghaysen» —** Siséra, Yabin, (9-ayet) Oreb, Zéeb, Zebah hem Zalmunnagha chétishliq weqelerni bilish üchün «Batur hakimlar» 7-, 8-bablarni körüng.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar!□
2 Jénim Perwerdigarning hoyliliriga teshna bolup,
Séghinip hetta halidin kétidu,
Dilim we etlirim hayat Tengrige telmürüp nida qilidu;■
3 Mana, hetta mubarek quchqachmu bir makanni tapqan,
Qarlighachmu özige hem bala tughidighan uwa yasaydighan jayni tapqan,
— Yeni Séning qurban'gahliringdin,
I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
— Méning Padishahim, méning Xudayim!
4 Séning öyüngde turuwatqanlar bextliktur!
Ular üzlüksiz Séni medhiyileydu.
Sélah.
5 Küch-qudriti Sendin bolghan kishi bextliktur —
Qelbide kötürülme yollar bolghanlar;□
6 Yigha wadisidin ötkende,
Ular uni bulaqliqqa aylandurar;
Berheq, küz yamghurliri uni beriketlerge tolduridu.□
7 Ular küchige-küch ulap méngiwéridu;
Herbiri Zion'gha yétip kélip, Xudaning huzurida hazir bolidu.
8 I samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, duayimni anglighaysen;
I Yaqupning Xudasi, qulaq salghaysen!
Sélah.
9 Qara, i qalqinimiz bolghan Xuda,
Özüng mesih qilghiningning yüzige iltipat bilen qarighin!□
10 Chünki Séning hoyliliringda ötken bir kün
Bashqa yerde ötken ming kündin eladur;
Rezillerning chédirliride yashighandin köre,
Xudayimning öyining bosughisida turghinim yaxshidur.□
11 Perwerdigar Xuda quyash we qalqandur,
Perwerdigar shapaet we shan-shöhret bexsh étidu;
Durus mangghanlardin U herqandaq iltipatni héch ayimaydu;
12 Samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
Bextliktur Sanga tayan'ghan insan!■

85

85-küy •••• Israilning üzül-késil towa qilishi üchün méhir-shepqet telep qilish

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Korahning oghulliri üchün yézilghan küy: —

□ **84:1 «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Gittif»ta chélinsun dep»** — «Gittif»ning mumkinchiliki bar bir menisi: «Gat shehirining sazi». ■ **84:2** Zeb. 42:2; 63:1-2 □ **84:5 «...qelbide kötürülme yollar bolghanlar»** — «kötürülme yollar» — kötürüp yasalghan, Yérusalémgha tawap qilidighan yoluchilar mangidighan yollar bolsa kérek. □ **84:6 «Yigha wadisidin ötkende»** — «Yigha wadisi» yaki «baka wadisi». Ibraniy tilida «baka» birinchidin «yigha»ni bildüridu, ikkinchidin bir xil üjme derixini bildüridu, yene «yighlaydighan derex» — késilgen bolsa derex süyi yighlighandek chiqidu. Dawut peyghember ikki qétim bir «Baka wadisi» (yeni «Refayim jilghisi»)da ghelibe qildi hem ashu yerde uning üch jan-dosti jénini tewekkül qilip uninggha su élip keldi («2Sam.» 5-, 23-babta). **«küz yamghurliri uni beriketlerge tolduridu»** — Qanaanda (Pelestinde) küz yamghurliri yerni heydesh, hem uruq sélishqa teyyar qilidu. □ **84:9 «Özüng mesih qilghiningning yüzige iltipat bilen qarighin!»** — «mesih qilghini», 2-küydiki izahatlarni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. □ **84:10 «Xudayimning öyining bosughisida turghinim yaxshidur»** — yene birxil terjimisi: «Xudayimning öyide ishikbaqar bolghinim yaxshidur». ■ **84:12** Zeb. 2:12; 34:8

Sen Öz zéminingghа iltipat körsitip,
Yaqupni sürgünlüktin qayturghaniding, i Perwerdigar.
2 Xelqingning qebihlikini kechürüm qilip,
Barliq gunahlirini yapqaniding.
Sélah.
3 Sen pütün qehringni ichingge qayturuwélip,
Ghezipingning esheddiylikidin yan'ghanidingsen.
4 Emdi bizni Öz yéninggha qayturghaysen, i nijatliqimiz bolghan Xuda!
Bizge bolghan achchiqinggha hay bergeysen!□
5 Sen bizge ebediy ghezeplinemsen?
Ewladtin-ewladqiche ghezipingni sozamsen?
6 Xelqing Özüngdin shadlinishi üchün,
Bizni qaytidin yéngilimamsen?■
7 Bizge özgermes muhebbitingni körsetkeysen, i Perwerdigar,
Bizge nijatliqingni ata qilghaysen!
8 Tengri Perwerdigarning némilerni deydighanliqigha qulaq salay;
Chünki U Öz xelqige, Öz mömin bendilirige aman-xatirjemlikni sözleydu;
Ular yene hamaqetlikke qaytmisun!
9 Zéminimizda shan-shöhretning turushi üchün,
Derheqiqet, Uningdin eyminidighanlargha Uning nijatliqi yéqindur;
10 Özgermes muhebbet we heqiqet özara körüshti;
Heqqaniyet we aman-xatirjemlik bir-birini söyüshti;□ ■
11 Heqiqet yerdin ünüp chiqmaqta,
Heqqaniyet ershlerdin qaraydu.
12 Perwerdigar beriket béridu,
Zéminimiz hosulini béridu;■
13 Heqqaniyet Uning aldida mangidu,
Uning qedemlirige yol hazirlaydu!□

86

86-küy •••• Yalghuzluqta, qiynalghan künde shapaet tilesh
1 Dawutning duasi:

Quliqingni men terepke tutqin, i Perwerdigar, manga jawab bergeysen;
Chünki men ézilgen we hajetmendurmen.
2 Jénimni saqlighaysen,
Chünki men Sanga mömindurmen;
I Sen Xudayim, Sanga tayan'ghan qulungni qutquzghaysen;
3 Manga méhir-shepqet körsetkeysen, i Reb,
Chünki men kün boyi Sanga nida qilimen.
4 Qulungning jénini shad qilghin,

□ **85:4** «Emdi **bizni Öz yéninggha qayturghaysen, i nijatliqimiz bolghan Xuda! Bizge bolghan achchiqinggha hay bergeysen!»** — Xudaning Israilgha rehimdilliq körsitiwatqinini körüp (3-ayetni körüng), mushu küyning muellipi Xudadin Israilni üzül-késil towa qildurghaysen, ularni Öz yéninggha, shundaqla Öz yurtigha qayturghaysen, dep dua qilishni bashlaydu. ■ **85:6** Zeb. 71:20; 80:18; 138:7 □ **85:10** «**Özgermes muhebbet we heqiqet özara körüshti; heqqaniyet we aman-xatirjemlik bir-birini söyüshti**» — bu sirliq sözler shübhisizki, Mesihning özini qurbanliq qilghinida, emelge ashuruldi. ■ **85:10** Ibr. 7:2 ■ **85:12** Zeb. 67:6 □ **85:13** «Heqqaniyet **Uning aldida mangidu, uning qedemlirige yol hazirlaydu!**» — yene birxil terjimisi: «Heqqaniyet Uning aldida mangidu, hem özini Uning qedemlirige ornitidu».

Chünki jénim Sanga telmürüp qaraydu;
5 Chünki Sen Reb, méhriban, kechürümchan Sen!
Özengge iltija qilghanlarning hemmisige zor méhir-muhebbet körsetküchidursen!
6 Méning duayimgha qulaq salghin, i Perwerdigar,
Yélinishlirimning sadasini anglighaysen;
7 Béshimgha kün chüshkende,
Men Sanga iltija qilimen,
Chünki Sen manga jawab bérisen.■
8 Ilahlar arisida Séning tengdishing yoqtur, i Reb;
Qilghan ishliringningmu tengdishi yoqtur.□ ■
9 Sen yaratqan barliq eller kélip séning aldingda sejde qilidu, i Reb,
Namingni ulughlaydu.
10 Chünki Sen nahayiti büyüksen,
Möjizilerni Yaratquchidursen;
Sen Xudadursen, yalghuz Senla.
11 Öz yolungni manga ögetkeysen, i Perwerdigar,
We Séning heqiqitingde yürimen;
Naminggha hörmet-eyminishte bolushum üchün, qelbimni pütün qilghaysen.■
12 Ya Rebbim Xuda, pütün qelbim bilen Séni medhiyileymen,
Ebedil'ebed namingni ulughlaymen.
13 Chünki manga bolghan méhir-muhebbiting zordur,
Sen tehtisaraning tegliridin jénimni qutquzisen;
14 I Xuda, tekebburlar manga qarshi kötürüldi,
Esheddiylerning jamaiti jénimni izdimekte,
Ular Séni nezirige almeydu!■
15 Emma Sen, Reb, rehimdil we shepqetlik Ilahsen,
Asanliqche achchiqlanmaysen,
Méhir-muhebbet hem heqiqet-sadiqliqing téship turidu.■
16 Men terepke burulup, shepqet körsetkeysen;
Öz qulunggha küchüngni bergeysen,
Dédikingning oghlini qutquzghaysen!
17 Manga öchmenlerning uni körüp xijil bolushi üchün,
Iltipatingni körsitidighan bir alametni manga körsetkin;
Chünki Sen Perwerdigar, manga yardem qilding,
Manga teselli bérip kelgensen.

87

87-küy •••• Zionning ulughluqi

1 Korahning oghulliri üchün yézilghan küy-naxsha: —
Uning uli bolsa muqeddes taghlardidur.□
2 Perwerdigar Zionning derwazilirini söyidu,
Yaqupning barliq makan-jayliridinmu ewzel köridu;
3 Séning sheripingge ulugh ishlar éytilmaqta, i Xudaning shehiri!
Sélah.

■ **86:7** Zeb. 18:6; 50:15; 55:16-17 □ **86:8** **«Ilahlar arisida Séning tengdishing yoqtur, i Reb...»** — bu ayet «ilahlar»ning heqiqiy mewjut ikenlikini étirap qilmaydu, elwette. ■ **86:8** Qan. 3:24; Zeb. 136:4 ■ **86:11** Zeb. 25:4-5; 27:11; 119:33 ■ **86:14** Zeb. 54:3-5 ■ **86:15** Mis. 34:6; Chöl. 14:18; Neh. 9:17; Zeb. 103:8; 145:8; Yo. 2:13 □ **87:1** **«Uning uli bolsa muqeddes taghlardidur»** — «Uning uli» — Xudaning uli, démek.

4 «Méni tonup bilgenler arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen;
Mana Filistiye, Tur bilen Éfiopiye;
Mana bu adem shu yerde tughulghan» — deymen.□
5 Berheq, Zion toghruluq shundaq éytilidu: —
«Bu adem, palanchi-pokunchi uningda tughulghan,
Hemmidin Aliy Bolghuchining Özi uni mustehkemleydu».
6 Xelq-qowmlarni xatiriliginide Perwerdigar: —
«Bu kishi bu yerde tughulghan» — dep alahide xatirige yézip qoyidu.
Sélah.□
7 Naxshichilar, ussulchilar shuni teng éytidu: —
«Méning barliq bulaq-menbelirim séningdidur!»□

88

88-küy •••• Tum qarangghuluq

1 Korahning oghulliri üchün yézilghan küy-naxsha: —
Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Maxalat-léanot» ahangida oqulsun dep, Ezraliq Héman yazghan «Masqil»: —

I Perwerdigar, nijatliqim bolghan Xuda,
Kéche-kündüz Sanga nale qilip keldim.□
2 Duayim Séning aldinggha kirip ijabet bolsun;
Nidayimgha qulaq salghaysen;
3 Chünki derdlerdin jénim toyghan,
Hayatim tehtisaragha yéqinlashqan,
4 Hanggha chüshüwatqanlar qatarida hésablinimen;
Küch-madari qurughan ademdek bolup qaldim.
5 Ölükler arisigha tashlan'ghanmen,
Qirilip qebride yatqanlardek;
Sen ularni yene eslimeysen,
Ular qolungdin üzüp élinip yiraq qilin'ghan.□
6 Sen méni hangning eng tégige,
Zulmetlik jaylargha, déngizning chongqur yerlirige chömdürdüng.
7 Qehring üstümge éghir yüktek basti,
Barliq dolqunliring bilen méni qiyniding.
8 Mendin dost-buraderlirimni yiraqlashturdung;
Ularni mendin yirgendürdüng;
Men qamalghanmen, héch chiqalmaymen.
9 Közlirim azab-oqubettin xireleshti;

□ **87:4 «... arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen» —** «Rahab» bu yerde Misirni bildüridu (menisi: «tekebbur». «Yesh.» 30:7ni körüng). **««Méni tonup bilgenler arisida Rahab bilen Babilni tilgha alimen... mana bu adem shu yerde tughulghan» — deymen»** — sözligüchi Xuda Özi bolsa kérek. □ **87:6 ««Bu kishi bu yerde tughulghan» — dep alahide xatirige yézip qoyidu» —** bu sirliq söz Xudaning Yehudiy bolmighan («yat ellik») Özige étiqad qilghuchilarni étiqadi arqiliq «Özümge tewe adem, Özümning ailemdiki adem» dep hésablap, ularga iltipat qilip: «Yérusalémda tughulghan» dep hésablaydighanliqini körsitidu. □ **87:7 «Méning barliq bulaq-menbelirim séningdidur!» —** «séningda» belkim Zionda dégen menide. Bezi alimlar menisini «Xuda Özide» dep qaraydu. □ **88:1 «Neghmichilerning béshigha tapshurulup, «Maxalat-léanot» ahangida oqulsun dep...» —** «Maxalat-léanot»ning menisi namelum; bezi alimlar «ajizliqtiki derdler» yaki «xarliqtin chiqqan késel» dep terjime qilidu. □ **88:5 «Ular qolungdin üzüp élinip yiraq qilin'ghan» —** menisi, belkim: «Xudaning insanlargha daim körsitidighan köyümidin ayrilighan» dégendek.

Her küni Sanga nida qilimen, i Perwerdigar,
Qollirimni Sanga kötürüp keldim.
10 Ölüklerge möjize körsitersenmu?
Merhumlar ornidin turup Sanga teshekkür éytarmu?
11 Özgermes muhebbiting qebride bayan qilinarmu?
Halaket diyarida sadiqliq-heqiqiting maxtilarmu?
12 Karametliring zülmette tonularmu?
Heqqaniyliqing «untulush zémini»de bilinermu?
13 Biraq men bolsam, Perwerdigar, Sanga peryad kötürimen,
Tang seherde duayim aldinggha kiridu.
14 I Perwerdigar, némige jénimni tashliwetting?
Némige jamalingni mendin yoshurdung?
15 Yashliqimdin tartip men ézilgen, bimardurmen;
Wehshetliringni körüwérip héch halim qalmidi.
16 Qehring üstümdin ötti;
Wehimiliring méni nabut qildi.
17 Ular kün boyi tashqin suliridek méni orawaldi,
Tamamen méni chömdürdi.
18 Jan dostlirimni, aghinilirimni méningdin yiraqlashturdung,
Méning eziz dostum bolsa qarangghuluqtur!□

89

89-küy •••• Xudaning Dawut üchün békitken menggülük ehdisi — némishqa meghlubiyet hem munqerzlik bolidu?

1 Ezrahliq Étan yazghan «Masqil»: —
Perwerdigarning özgermes muhebbitini ebediy küyleymen,
Aghzimda dewrdin-dewrgiche heqiqet-sadaqitingni ayan qilimen.□
2 Chünki men: Özgermes muhebbet menggüge tiklinip mangidu,
Sen heqiqet-sadaqitingni ershielada mustehkemlewatisen — dep bildim;
3 Sen dédingki: —
«Men talliwalghinim bilen ehde tüzgenmen;
Qulum Dawutqa qesem qildim: —
4 Séning ewladingni menggü dawam qildurimen,
Textingni ewladtin-ewladqa qurup chiqimen».
Sélah.
5 Hem asmanlarmu Séning möjiziliringni tebrikleydu, i Perwerdigar,
Muqeddeslerning jamaitide ular heqiqet-sadaqitingni medhiyileydu;□ ■
6 Chünki asmanlarda Perwerdigarning tengdishi barmu?
Qudret Igisining oghulliri arisida Perwerdigargha oxshaydighan kim bar?
7 Tengrining heywisi muqeddeslerning mejlisidikilerni qattiq titritidu,
Uning etrapidikilerning hemmisi üchün U qorqunchluqtur.
8 I Perwerdigar, samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

□ **88:18 «Méning eziz dostum bolsa qarangghuluqtur!»** — bashqa birxil terjimisi «Yar-buraderlirim qarangghuluqqa kömülüp qaldi». □ **89:1 «Ezrahliq Étan yazghan «Masqil»: — ...»** — eger bu «Étan» Dawut padishahning dewride yashighan («1Pad.» 4:31-ayettiki «Étan») bolsa, bu küy bésharet bolushi kérek. Undaq bolmisa Dawutning xanidani texttin mehrum bolghandin kéyin (Babilda sürgün bolghandin kéyin) bashqa bir Étan yazghan. □ **89:5 «Muqeddeslerning jamaitide ular heqiqet-sadaqitingni medhiyileydu»** — «muqeddesler» hem 6-ayettiki «qudret igisining oghulliri» perishtilerni körsetse kérek. ■ **89:5** Zeb. 19:1-2

Qudretlik Yah,
Sanga oxshaydighan kim bar?
Etrapingda heqiqet-sadaqiting turuqluqtur.
9 Déngizning meghrurluqi üstidin höküm sürisen,
Dolqunliri örkeshligende, sen ularni tinchlandurisen;
10 Rahabni ölgüdek yanjidingsen,
Küchlük biliking bilen düshmenliringni tiripiren qilip tarqitiwetting.□
11 Asmanlar séningki, yermu Séningkidur,
Jahan hem uninggha tolghan hemmini berpa qilding.■
12 Shimal we jenubni, ularni yaratqansen,
Tabor we Hermon choqqiliri namingni yangritip küyler.
13 Qudretlik bilek séningkidur;
Küchlüktur Séning qolung, ong qolung hem kötürüklüktur.
14 Textingning uli heqqaniyliq hem adalettur,
Muhebbet hem heqiqet-sadaqet daim didaring aldida mangidu.■
15 Tentene sadasini bilgen xelq bextliktur;
Ular Séning jamalingning nurida mangidu, i Perwerdigar!□
16 Ular namingda kün boyi shad bolar,
Heqqaniyliqingda ular kötürüldi.
17 Chünki ularning küchining shan-sheripi özüngdursen,
Séning iltipating bilen münggüzimiz kötürülidu.□
18 Chünki Perwerdigar bizning qalqinimiz,
Israildiki Muqeddes Bolghuchi Shahimizdur.□

19 Sen burun Öz mömin bendengge ghayibane alamette körünüp söz qilip shuni dégenidingsen: —
«Men bir ezimet üstige yardimimni qondurdum,
El arisidin men talliwalghan birsini kötürdüm;□
20 Qulum Dawutni taptim,
Muqeddes méyim bilen Men uni mesih qilip tiklidim.■
21 Qolum uninggha yar bolushqa békitilgen,
Bilikim uni küchlendüridu.
22 Düshmen uningdin héch alwan-séliq almaydu,
Peskesh adem uni qistimaydu;■
23 Belki Men reqiblirini uning aldida yanjiymen,
Uni öch körgenlerni yer bilen yeksan qilimen;
24 Öz heqiqet-sadaqitim hem méhir-muhebbitim uninggha yar bolar,
Hem Méning namim bilen uning münggüzi kötürülidu.
25 Men uning qolini déngiz üstide,
Ong qolini deryalar üstide qoyimen.
26 U Méni chaqirip deyduki: —
«Sen méning Atam, méning Tengrim,

□ **89:10 «Rahabni ölgüdek yanjidingsen»** — «Rahab» hem déngiz ejdihasi (jin-sheytanlarning bir ipadisi) hem Misirning bir leqimi idi. Menisi «meghrur»dur («Yesh.» 30:7ni körüng). ■ **89:11** Zeb. 24:1, 2 ■ **89:14** Zeb. 85:13; 97:2 □ **89:15 «Tentene sadasi»** — yaki «Ghalibiyetning warqirishi», yaki «Héytliq tenteniler». □ **89:17 «Séning iltipating bilen münggüzimiz kötürülidu»** — «münggüz» melum elning yaki ademning shan-sheripini, küch-qudritini bildüridu. □ **89:18 «Chünki Perwerdigar bizning qalqinimiz, Israildiki Muqeddes Bolghuchi Shahimizdur»** — bashqa birxil terjimisi: «Chünki qalqinimiz Perwerdigardin, Shahimiz Israildiki Muqeddes Bolghuchidindur». □ **89:19 «Sen burun Öz mömin bendengge ghayibane alamette körünüp söz qilip shuni dégenidingsen...»** — bu toghruluq «2Sam.» 7:8-17ni körüng. ■ **89:20** 1Sam. 16:1,13 ■ **89:22** 2Sam. 7:10

Nijatliqim bolghan qoram téshimdursen!».■
27 Men yene uni Méning tunji oghlum dep,
Dunya padishahliridin eng yuqurisi qilimen.■
28 Méning muhebbitimni uning üchün ebediy qaldurimen,
Méning ehdem uning bilen mehkem turidu;
29 Men uning neslini ebediyleshtürimen,
Uning textini asmanning künliridek dawam qildurimen.
30 Mubada oghulliri Tewrat-qanunumdin chiqip,
Hökümlirim boyiche yürmise,■
31 Belgilimilirimni buzsa,
Emrlirimge itaet qilmisa,
32 — U waqitta itaetsizlikini tayaq bilen,
Gunahini yara-jarahet bilen jazalaymen.
33 Lékin muhebbitimni uningdin üzüp qoymaymen,
Heqiqet-sadaqitimge xiyanet qilmaymen;
34 Men tüzgen ehdemni esla buzmaymen,
Lewlirimdin chiqqanlirini héch özgertmeymen.
35 Men bir qétim pak-muqeddeslikimge qesem ichtim —
Dawutqa qeti yalghan sözlimeymen: —■
36 «Uning ewladi ebediy dawamlishar;
Uning texti köz aldimdiki quyash kebi turar;■
37 U ay kebi menggülük mustehkemliner,
Asmandiki turghun guwahchidek mezmut turar».
Sélah.□

38 Biraq Sen bularni chetke qéqip, ténip ketting;
Sen mesih qilghan padishahqa qattiq ghezeplending.■
39 Qulung bilen tüzgen ehdidin waz kechting,
Uning tajini yerge tashlap dagh tegküzdung.
40 Uning barliq tam-pasillirini yiqitip,
Qel'elirini xarabilikke aylandurdung.■
41 Yoldin ötüwatqanlarning hemmisi uni bulimaqta,
U barliq qoshniliri aldida reswa boldi.■
42 Uni ezgenlerning ong qolini yuqiri kötürdüng,
Pütkül düshmenlirini xushal qilding.
43 Berheq, Sen uning qilichining bisini qayriwetting,
Jengde uni tik turghuzmiding.
44 Uning julaliqini yoqitip,
Uning textini yerge örüwettingsen.■
45 Yashliq künlirini Sen qisqartting,
Uni xijaletke chömdürdüng.
Sélah.
46 Qachan'ghiche, i Perwerdigar?
Özüngni ebediy yoshuriwéremsen?
Qehring ot kebi menggü yanarmu?
47 Manga nisbeten, ömürning qis ikenlikini este tutqin!

■ **89:26** 2Sam. 7:14; Ibr. 1:4, 5 ■ **89:27** Zeb. 2:7; 72:11; Kol. 1:15-18 ■ **89:30** 2Sam. 7:14 ■ **89:35** Ibr. 6:13,17,18 ■ **89:36** Mat. 27:45 □ **89:37 «U ay kebi menggülük mustehkemliner, asmandiki turghun guwahchidek mezmut turar» —** «asmandiki turghun guwahchi» yene ayni körsitishimu mumkin. ■ **89:38** Zeb. 22:1; Mat. 27:46; Yesh. 53:3-6, 10 ■ **89:40** Zeb. 80:12-13 ■ **89:41** Zeb. 80:12-13 ■ **89:44** Yesh. 53:7-8

Némishqimu barliq insan balilirini bihudilikke yaratqansen?
48 Qéni, qaysi adem yashap ölümni körmeydiken?
U jénini tehtisaraning changgilidin qutquzalamdiken?
Sélah.■
49 Sen heqiqet-sadaqitingde Dawutqa qesem ichken,
Awwalqi méhir-muhebbetler qeyerde qaldi, ya Rebbim?■
50 Qulliring uchrawatqan mesxirilerni yad etkeysen, i Reb —
Men ichimde pütkül küchlük ellerning mazaqlirini kötürüp yürimen —
51 Düshmenliringning Özüng mesih qilghanning qedemlirini qanchilik mesxiriliginini,
I Perwerdigar, yad etkeysen!
52 Perwerdigargha menggüge teshekkür-medhiye qayturulsun!
Amin! Amin!

90

Tötinchi bölüm •••• 90-küy •••• Hayatni qedirleydighan danaliq

1 Xudaning adimi bolghan Musaning duasi: —
Ya Rebbim,
Sen barliq dewrde bizge makan bolup kéliwatisen;
2 Taghlar wujudqa kelmestin burun,
Sen yer we alemni shekillendürmestin burun,
Ezeldin ebedgiche Tengridursen.
3 Sen insanni tupraqqa aylandurup: —
«Hey, insan baliliri, qaytinglar!» — deysen.
4 Mana, Séning neziringde ming yil —
Ötüp ketken tünügünki bir kün,
Tündiki bir jésektur, xalas.
5 Sen ademlerni su tashqinidek élip kétisen,
Ular ötüp ketken bir uyqudek,
Tang seherde ünüp chiqqan ot-chöpke oxshaydu —
6 Etigende ular kökirip ünidu,
Kéchisi bolsa késilip, soliship kéter.
7 Chünki biz gheziping bilen yoqaymiz,
Qehring bilen dekke-dükkide qalimiz.
8 Sen qebihliklirimizni köz aldinggha,
Yoshurun qilmishlirimizni jamalingning nuri aldigha qoydung.
9 Barliq künlirimiz derghezipingastida ötüp kétidu,
Yillirimizni bir uh tartish bilenla tügitimiz.
10 Ömrimizning yilliri yetmish yil,
Maghdurimiz bar bolsa seksen yil;
Biraq ularning pexri japa we bihudiliktur;
Hayat tézlik bilen üzer,
Mana, biz uchup kettuq.
11 Sanga bolghan hörmet-eyminishning az-köplükige qarap hésablinidighan,
Achchiqingning shidditini kim bilsun?
12 Shunga könglimizni danaliqqa qoyushimiz üchün,
Künlirimizni sanashni bizge ögetkeysen!
13 Yénimizgha qaytqaysen, i Perwerdigar, Séni qachan'ghiche...?!

■ **89:48** Zeb. 49:6-12, 15 ■ **89:49** 2Sam. 7:15

Qulliringgha rehim qilghaysen!
14 Bizni etigende özgermes muhebbiting bilen qandurghaysen;
Undaqta barliq künlirimizde küylerni yangritip shadlinimiz.
15 Sen bizni japagha chömgen künlerge asasen,
Külpetni körgen yillirimizgha asasen yene xursen qilghin!
16 Ulugh ishliring qulliringgha körün'gey,
Shanu-shewkiting ularning oghullirighimu ashkara bolghay!
17 Perwerdigar Xudayimizning shérin merhemiti üstimizde bolghay,
Qolimizning ishlirini üstimizge beriketlik qilghaysen,
Berheq, qolimizning ishlirini beriketlik qilghaysen!

91

91-küy •••• Xudaning herxil yamanliqtin, jin-sheytanlardin qoghdishi

1 Eng Aliy Bolghuchining mexpiy jayida turghuchi,
Hemmige qadirning sayiside aramxuda yashaydu.
2 Men Perwerdigarni: —
«Méning bashpanahim, Méning qorghinim;
Méning Xudayim, Uninggha tayinimen» — deymen.
3 Berheq, U qiltaqchining toziqidin séni qutulduridu,
Shum waba-qazadin hem xalas étidu.■
4 U peyliri bilen séni yapidu;
Qanatliri astida panah tapisen;
Uning heqiqiti sanga qalqan hem istihkamdur.■
5 Sen ne kéchidiki wehimidin,
Ne kündüzi uchuwatqan oqtin,■
6 Ne qarangghuluqta kezgüchi wabadin,
Ne chüsh waqtida weyranchiliq qilghuchi halakettin qorqmaysen.
7 Séning yéningda mingi yiqilip,
Ong yéqingda on mingi ghulap chüshsimu,
Lékin bala-qaza sanga yéqinlashmaydu.
8 Sen peqet közliring bilen béqip,
Pasiqlargha bérilgen jazani körisen.
9 Perwerdigarni panahim dep bilgining üchün,
Hemmidin Aliy Bolghuchini makan qilghining üchün,
10 Béshinggha héch palaket chüshmeydu,
Héch waba chédiringgha yéqinlashmaydu.
11 U Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu,
Shuning bilen ular pütkül yolliringda séni saqlaydu.■
12 Ayighing tashqa urulup ketmesliki üchün,
Ular séni qollirida kötürüp yüridu.■
13 Shir we kobra yilan üstidin bésip ötisen,
Arslan we ejdihani dessep-cheyleysen.■
14 «U Manga muhebbitini baghlighanliqi üchün,
Men uni qutuldurimen;
U namimni ten alghini üchün yuqirida saqlaymen.
15 U Manga nida qilidu, Men uninggha jawab bérimen;

■ **91:3** Zeb. 124:7 ■ **91:4** Zeb. 57:1 ■ **91:5** Ayup 5:19,20; Pend. 3:25; Küy. 3:8 ■ **91:11** Zeb. 34:7; Mat. 4:6; Luqa 4:10 ■ **91:12** Luqa 4:11 ■ **91:13** Ayup 5:22,23

Éghir kün uni basqanda uning bilen bille bolimen;
Men uni xalas qilip, izzet-hörmetke sazawer qilimen.
16 Uzaq ömür bilen uni qandurimen,
Hem nijatliqimni uninggha körsitimen».

92

92-küy •••• Medhiye
1 Shabat küni üchün bir küy-naxsha: —

Perwerdigargha teshekkür éytish,
Namingni küylesh eladur, i Hemmidin Aliy Bolghuchi!□
2 Özgermes muhebbitingni seherde,
Kéchilerde bolsa, heqiqet-sadaqitingni jakarlash,
3 On tarliq saz we rawabni chélip,
Chiltar bilen mungluq ahangda chélish eladur!
4 Chünki Sen Perwerdigar, Öz qilghining arqiliq méni xursen qilding,
Qolliringning qilghanliri bilen men rohlinip naxsha éytimen.
5 Perwerdigar, qilghan ishliring némidégen ulughdur!
Oyliring nahayiti chongqurdur!
6 Bighem kishi buni bilmes,
Hamaqet buni chüshenmes,■
7 Reziller ot-chöptek aynighanda,
Qebihlik qilghuchilarning hemmisi güllen'gende,
Menggü halak bolup kétidighanlar shulardur!□
8 Lékin Sen, i Perwerdigar, ebedil'ebed üstün turisen.
9 Chünki mana düshmenliring, i Perwerdigar,
Mana düshmenliring yoqilidu;
Barliq qebihlik qilghuchilar tiripiren qiliwétilidu!
10 Münggüzümni yawayi buqiningkidek kötürisen;
Béshim yéngi may sürkep, mesih qilinidu.
11 Méni qest qilghanlarning *meghlubiyitini* öz közum köridu;
Manga qarshilishishqa qozghalghan rezillik qilghuchilarning *ten bergenlikinimu* quliqim anglaydu.
12 Heqqaniy adem xorma derixi kebi güllep-yashnaydu;
U Liwandiki kédr derixidek ösidu.■
13 Perwerdigarning öyige tikilgenler,
Xudayimizning hoylilirida güllinidu;
14 Ular qérighandimu yene méwe béridu,
Suluq hem yéshil ular;
15 Shuning bilen ular Perwerdigar durustur, dep ispatlaydu;
U méning qoram téshimdur,
Uningda héch naheqlik yoqtur!

□ **92:1 «Shabat küni üchün bir küy-naxsha...»** — «shabat küni» — shenbe küni, yeni Xuda Yehudiy xelqige békitken aram élish küni. ■ **92:6** Zeb. 94:8; Pend. 12:1 □ **92:7 «Menggü halak bolup kétidighanlar shulardur!»** — yaki «Bu ularning halak bolushi üchün bolidu!». ■ **92:12** Hak. 9:15; Hosh. 14:6

93

93-küy •••• Perwerdigar qudretlik hökümrandur

1 Perwerdigar höküm süridu!
U heywetni kiyim qilip kiygen;
Perwerdigar kiyin'gen,
U bélini qudret bilen baghlighan;
Berheq, shunga dunya mezmut qilin'ghan,
U tewrenmes esla.
2 Séning texting qedimdila berpa qilin'ghan;
Sen ezeldin bar bolghuchisen!
3 Kelkün-tashqinlar öz sadasini kötürdi, i Perwerdigar,
Kelkün-tashqinlar öz sadasini kötürdi!
Kelkün-tashqinlar urghuchi dolqunlirini yuqiri kötürdi!
4 Köp sularning shawqunliridin,
Déngiz-okyandiki qudretlik dolqunlardin,
Üstün turghan Perwerdigar qudretliktur!□
5 Séning agah-guwahliqliring némidégen ishenchliktur!
Künler yoq bolghuche, i Perwerdigar,
Öyüngge pak-muqeddeslik ebedil'ebed rawadur.

94

94-küy •••• Intiqam alghuchi Xuda adil sotlisun!

1 I itiqamlar alghuchi Tengri, Perwerdigar!
I intiqamlar alghuchi Tengri, parlighaysen!
2 Kötürülgin, Özüngni kötürgin, i jahanni Soraq Qilghuchi,
Meghrurlargha jazasini bergin!
3 Qachan'ghiche reziller, i Perwerdigar,
Qachan'ghiche reziller tentene qilip yüriwéridu?
4 Qachan'ghiche hakawurlarche sözlep walaqshiydu,
Qebihlik qilghuchilarning hemmisi yoghan gep qilip yüridu?
5 Ular xelqingni ézidu, i Perwerdigar,
Séning mirasinggha jebir-japa salmaqta.
6 Tul ayal we ghérip-musapirlarni qirip,
Yétim-yésirlerni öltürüp: —
7 «Yah körmeydu»,
«Yaqupning Xudasi köngül bölmeydu», — deydu.■
8 Siler köngül qoyunglar, i elning hamaqetliri!
Exmeqler, qachan dana bolisiler?■
9 Qulaqni tikligüchining Özi anglimamdu?
Közni Yasighuchining Özi körmemdu?■
10 Ellerni terbiyiligüchi,
Insan'gha eqil-bilim ögetküchining Özi ademni eyiblimemdu?
11 Perwerdigar insanning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu.■

12 Sen terbiyiligen adem bextliktur, i Yah,

□ **93:4 «Déngiz-okyandiki qudretlik dolqunlar»** — «dolqunlar» ibraniy tilida «chéqiwetküchiler». ■ **94:7** Zeb. 10:11,13; 59:7 ■ **94:8** Zeb. 92:6; Pend. 12:1 ■ **94:9** Mis. 4:11 ■ **94:11** 1Kor. 3:20

Yeni Sen Tewrat-qanunungdin eqil ögitidighan kishi bextliktur!
13 Shundaq qilip, taki pasiqlar üchün orek kolan'ghuche —
Sen uni yaman künlerdin xatirjem saqlaysen.
14 Chünki Perwerdigar Öz xelqini terk etmeydu,
Yaki Öz mirasidin waz kechmeydu.■
15 Chünki höküm-perman hoquqi haman adaletke qaytidu,
Barliq dili duruslar bolsa, uning keynidin mangidu.□
16 Men üchün yamanlar bilen qarshilishishqa kim ornidin turidu?
Men üchün qebihlik qilghuchilar bilen qarshilishishiqa kim meydan'gha chiqidu?
17 Eger Perwerdigar manga yardemde bolmighan bolsa,
Jénim baldur chiqip süküt diyarida yatar idi.□
18 Ayighim putlishay déginide,
Özgermes muhebbiting, i Perwerdigar, méni yölidi.
19 Ichimdiki köpligen ghem-endishiler arisida,
Séning teselliliring jénimni söyündürdi.
20 Insapsizliqni qanun'gha aylanduridighan,
Ach köz olturghan bir text,
Sen bilen alaqide bolamdu?
21 Ular heqqaniylarning jénigha hujum qilishqa yighilidu,
Bigunah qanni tökidighan hökümlerni chiqarmaqta.
22 Biraq Perwerdigar méning égiz qorghinim bolidu;
He, méning Xudayim panah Qoram Téshimdur.
23 U ularning qebihlikini öz béshigha salidu,
Ularning öz yawuzluqliri bilen ularni üzüp tashlaydu,
Berheq, Perwerdigar Xudayimiz ularni üzüp tashlar.

95

95-küy •••• Heqiqiy ibadet qilish üchün anglash kérek

1 Kélinglar, Perwerdigarni yangritip küyleyli,
Nijatliqimiz bolghan Qoram Téshimizgha tentene qilayli!
2 Teshekkürler bilen uning aldigha kéleyli,
Uninggha küyler bilen tentene qilayli!
3 Chünki Perwerdigar — büyük bir ilahtur,
Pütkül ilahlar üstidiki büyük bir Padishahtur.□
4 Yerning tegliri Uning qolididur,
Taghlarning choqqilirimu Uningkidur.
5 Déngiz Uningki, U uni yaratqan;
Quruqluqni Uning qolliri shekillendürdi.
6 Kélinglar, Uninggha bash urup sejde qilayli,
Perwerdigar Yaratquchimiz aldida tiz pükeyli!
7 Chünki U bizning Xudayimizdur,

■ **94:14** 1Sam. 12:22; Rim. 11:1, 2 □ **94:15 «Chünki höküm-perman hoquqi haman adaletke qaytidu, barliq dili duruslar bolsa, uning keynidin mangidu» —** démek, adil padishah-emirler yene hoquq tutidu, yaki hazir hoquq tutuwatqan padishah towa qilidu; andin durus ademler ularni qollaydu. □ **94:17 «süküt diyari» —** ölümni körsitidu. □ **95:3 «... Perwerdigar — büyük bir ilahtur, pütkül ilahlar üstidiki büyük bir padishahtur» —** bu ayettiki «ilahlar»: (1) taipilar choqunidighan butlarni (emeliyette ularning keynide turghan jin-sheytanlarni — «Zeb.» 96:4-5, «1Kor.» 8:4-6 we 10:19-21ni körüng) yaki (2) Xudaning sözige mes'ul bolghan Israil hakimlirini körsitishi mumkin.

Biz bolsaq Uning yayliqidiki xelq,
Uning qoli baqidighan qoylarmiz.
Bügün, eger Uning awazini anglisanglar,■
8 Eyni chaghlarda Meribahda bolghandek, chöl-bayawandiki Massahda bolghan kündek,
Yürikinglarni jahil qilmanglar!□ ■
9 Mana shu yerde ata-bowiliringlar Méni sinidi, ispatlidi hem qilghinimni kördi.■
10 Men qiriq yil shu dewrdin bizar bolup: —
«Bular könglide adashqan bir xelqtur,
Méning yollirimni héch bilip yetmigen» — dédim.■
11 Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: —
«Ular hergiz Méning aramgahimgha kirmeydu» — dédim.□

96

96-küy •••• Alem Igisi kélidu!

1 Perwerdigargha atap yéngi naxsha éytinglar!
Pütkül yer yüzi, Perwerdigarni küylenglar!■
2 Perwerdigargha naxsha éytinglar, namigha teshekkür-medhiye qayturunglar,
Nijatliqini her küni élan qilinglar!
3 Uning shan-shöhritini eller arisida,
Uning möjizilirini barliq xelqler arisida jakarlanglar!
4 Chünki Perwerdigar ulugh, zor medhiyelerge layiqtur!
U barliq ilahlardin üstün, Uningdin qorqush kérektur;□
5 Chünki barliq xelqlerning ilahliri — Butlar xalas,
Biraq Perwerdigar asman-pelekni yaratqandur.□
6 Shanu-shewket we heywet Uning aldida,
Muqeddes jayida qudret we güzellik körünidu.
7 Perwerdigargha *teelluqini* bergeysiler, i el-qebililer,
Perwerdigargha shan-shöhret we qudretni bergeysiler!□
8 Perwerdigargha Öz namigha layiq shan-shöhretni bergeysiler;
Sowgha-salam élip hoylilirigha kiringlar!
9 Perwerdigargha pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar;
Pütkül yer-yüzi, Uning aldida titrenglar!□ ■
10 Eller arisida élan qilinglar: —
«Perwerdigar höküm süridu!
Shunga mana, dunya mezmut qilin'ghan, u tewrenmes esla.
U adilliq bilen xelqler üstide höküm chiqiridu.

■ **95:7** Zeb. 100:3; Ibr. 3:7 □ **95:8 «Eyni chaghlarda Meribahda bolghandek, chöl-bayawandiki Massahda bolghan kündek, yürikinglarni jahil qilmanglar!»** — «Meribah» we «Massah» dégen jaylarda Israillar Xudadin yüz örüp, Musa peyghemberge qarshi isyan-asiyliq kötürgen. Bu weqeler «Mis.» 17-bab, «Chöl.» 20-babta xatirilen'gen. ■ **95:8** Mis. 17:7; Chöl. 20:1,3,13; Qan. 6:16 ■ **95:9** Ibr. 3:9 ■ **95:10** Ibr. 3:17 □ **95:11 «Ular hergiz Méning aramgahimgha kirmeydu»** — «Méning aramgahim» (1) Xuda Israillargha wede bergen Qanaan (Pelestin) zéminini körsitidu. Misirdin chiqip chöl-bayawanda qiriq yil sersan bolup yürgen shu dewrde Israillar itaetsizlik qilip u zémin'gha kirmigen. (2) «Aramgah» peqet zéminnila emes, belki yene Xudaning panahi, yétekchiliki hem shepqiti astida yashashni öz ichige alidu (Injil, «Ibraniylargha», 4-babnimu körüng). ■ **96:1** 1Tar. 16:23-33 □ **96:4 «Uningdin qorqush kérektur»** — yaki «U dehshetlik-qorqunchluqtur». □ **96:5 «...barliq xelqlerning ilahliri — butlar xalas»** — «butlar» ibraniy tilida «erzimesler». □ **96:7 «Perwerdigargha shan-shöhret we qudretni bergeysiler!»** — mushu sözler belkim shuni bildüriduki, Xudagha Özige layiq shan-sherep keltürsek, bu qilghinimiz uninggha biz arqiliq Öz küch-qudritini téximu körsitish imkaniyitini yaritidu. □ **96:9 «... pak-muqeddeslikning güzellikide sejde qilinglar»** — yaki «... pak-muqeddes éginlerni kiyip sejde qilinglar». ■ **96:9** Zeb. 29:2

11 Asmanlar shadlansun, yer-jahan xush bolsun,
Déngiz-okyan we uninggha tolghan hemme chuqan sélip jush ursun!
12 13 Dalalar hem ulardiki hemme yayrisun!
U chaghda ormandiki pütkül derexler Perwerdigar aldida yangritip naxsha éytidu;
Chünki mana, U kélidu!
U jahanni soraq qilishqa kélidu;
U alemni adilliq bilen,
Xelqlerni Öz heqiqet-sadaqitide soraq qilidu.■

97

97-küy •••• Perwerdigarning selteniti kélidu!
1 Perwerdigar höküm süridu!
Yer-zémin xush bolsun,
Köpligen arallar shadlansun!■
2 Bulutlar we qarangghuluq Uning etrapididur,
Heqqaniyet we adalet textining ulidur;
3 Uning aldida ot yalquni yüridu,
Etraptiki düshmenlirini köydürüp tashlaydu;
4 Uning chaqmaqliri jahanni yorutti,
Yer buni körüp titrep ketti;■
5 Perwerdigarning aldida,
Pütkül zéminning igisining aldida,
Taghlar momdek érip kétidu.
6 Asmanlar Uning heqqaniyitini jakarlaydu,
Barliq xelqler Uning shan-sheripini köridu.■
7 Oyma heykellerge choqun'ghanlar,
Butlar bilen maxtinip yürgüchilerning hemmisi uyatta qalidu.
Barliq ilahlar, Uninggha sejde qilinglar!□

8 Séning hökümliring sewebidin, i Perwerdigar,
Zion anglap shadlandi,
Yehuda qizliri xush boldi.
9 Chünki Sen Perwerdigar pütkül yer yüzi üstidiki eng aliysidursen;
Sen barliq ilahlardin neqeder yuqiridursen!
10 Perwerdigarni söygenler, yamanliqtin nepretlininglar!
U mömin bendilirining jénidin xewer alidu,
Rezillerning changgilidin xalas qilidu.■
11 Heqqaniylar üchün nur,
Dili duruslar üchün shadliq térilghandur;
12 Perwerdigardin shadlininglar, i heqqaniylar,
Uning pak-muqeddeslikini yad étip teshekkür éytinglar!

■ **96:12** Zeb. 98:7-8; Weh. 19:11 ■ **97:1** Zeb. 93:1; 96:10 ■ **97:4** Zeb. 77:16-18; Weh. 4:5 ■ **97:6** Zeb. 19:1; 50:6 □ **97:7** «Oyma **heykellerge choqun'ghanlar, butlar bilen maxtinip yürgüchiler...»** — «butlar» ibraniy tilida «erzimesler». **«barliq ilahlar, uninggha sejde qilinglar!»** — «ilahlar» bu yerde, shundaqla 86-, 95-, 96- we 97-küyde körsitilgendek, perishtilerni, yaki bolmisa butlarning keynidiki jin-sheytanlarni körsitidu. 94:3 we izahatini körüng. ■ **97:10** Am. 5:15; Rim. 12:9

98

98-küy •••• Perwerdigar pütkül dunyagha hökümranliq qilishqa kélidu!

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha atap yéngi naxsha éytinglar;
Chünki U karamet möjizilerni yaratti;
Uning ong qoli hem muqeddes biliki
Özige zeper-nijat keltürdi.
2 Perwerdigar Öz nijatliqini ayan qildi;
Heqqaniyitini ellerning köz aldida ashkara körsetti.
3 U Israil jemetige bolghan méhir-muhebbitini hem heqiqet-sadaqitini ésige aldi,
Zéminning chet-yaqilirimu Xudayimizning nijatliqini kördi.
4 Perwerdigargha awazinglarni kötürünglar, pütkül yer yüzi;
Tentene qilip awazinglarni kötürünglar, naxsha éytinglar!
5 Perwerdigargha chiltar chélip naxsha éytinglar,
Chiltar bilen, küyning sadasi bilen!
6 Kanay hem sunay awazliri bilen,
Padishah bolghan Perwerdigar aldida tentene qilinglar;
7 Déngiz-okyan hem uninggha tolghan hemme jush urup,
Jahan hem uningda yashawatqanlar shawqunlisun!
8 Kelkün-tashqinlar chawak chalsun;
Perwerdigar aldida taghlar qoshulup tentene qilip naxsha éytsun;
9 Chünki mana, U yerni soraq qilishqa kélidu;
U alemni adilliq bilen,
Xelqlerni Öz heqiqet-sadaqitide soraq qilidu.

99

99-küy •••• Muqeddes Xudagha medhiye

1 Perwerdigar höküm süridu!
Xelqler titrisun!
U kérublar otturisida olturidu;
Yer-jahan zilzilige kelsun!
2 Perwerdigar Zionda büyüktur,
U barliq xelqler üstide turidighan aliydur.
3 Ular ulugh we sürlük namingni medhiyileydu;
U pak-muqeddestur!
4 Padishahning qudriti adaletke béghishlan'ghandur;
Özüng durusluqni mehkem ornatqansen;
Sen Yaqup arisida adalet we heqqaniyet yürgüzgen.
5 Perwerdigar Xudayimizni ulughlanglar!
Textiperi aldida égilip sejde qilinglar —
U muqeddestur!
6 Uning kahinliri arisida Musa we Harun bar idi,
Namini chaqirghanlar ichide Samuilmu hazir idi;
Ular Perwerdigargha iltija qilip, chaqirdi,
U ulargha jawab berdi.
7 Xuda bulut tüwrükide ulargha sözlidi;
Ular U tapshurghan agah-guwahliqlargha hem nizam-belgilimige emel qilishatti.

8 I Perwerdigar Xudayimiz, Sen ulargha jawab berding;
Yaman qilmishliriga yarisha jaza bergen bolsangmu,
Sen ularni kechürgüchi Ilah iding.
9 Perwerdigar Xudayimizni ulughlanglar!
Uning muqeddes téghida égilip sejde qilinglar!
Chünki Perwerdigar Xudayimiz muqeddestur!

100

100-küy •••• Pütkül yer yüzi Perwerdigargha medhiye yangritinglar!

1 Teshekkür éytish üchün yézilghan küy: —

I pütkül yer-jahan, Perwerdigargha awazinglarni kötürünglar!
2 Xushalliq bilen Perwerdigarning xizmitide bolunglar,
Huzurigha tentene-naxshilar bilen yéqinlishinglar!
3 Bilip qoyunglarki, Perwerdigar heq Xudadur;
Bizni yaratqan Uning Özidur, biz emes!
Biz uning xelqidurmiz,
Öz yayliqida baqqan qoyliridurmiz.□ ■
4 Derwaziliriga teshekkür éytishlar bilen,
Hoyliliriga medhiyeler bilen kiringlar;
Uni medhiyilep, namigha teshekkür-medhiye qayturunglar!
5 Chünki Perwerdigar méhribandur;
Uning méhir-muhebbiti ebedil'ebedgiche,
Uning heqiqet-sadaqiti ewladtin-ewladqichidur!

101

101-küy •••• Adil padishah bolushqa bel baghlash

1 Dawut yazghan küy: —

Men özgermes muhebbet hem adalet toghruluq naxsha éytimen,
Séni, i Perwerdigar, naxshilar bilen küyleymen.
2 Men mukemmel yolda éhtiyat bilen ish körimen;
Sen qachanmu yénimgha kélisen!?
Öz öy-ordamda sap köngül bilen yürimen.
3 Héch pasiq nersini köz aldimgha keltürmeymen,
Yoldin chetnigenlerning qilmishliriga nepretlinimen;
Bundaqlar manga héch yépishmas esla.
4 Egri köngül méningdin yiraq kétidu,
Héch rezillikni tonughum yoqtur.
5 Kimki öz yéqinining keynidin töhmet qilghan bolsa,
Men uni yoqitimen;
Neziri üstün, dili tekebbur ademni men sighdurmaymen;
6 Közlirim zémindiki möminlerdidur,
Ular ordamda men bilen bille tursun!

□ **100:3 «Bizni yaratqan Uning Özidur, biz emes!»** — yene birxil terjimisi: «U bizni yaratqan, biz Uningkidurmiz».
■ **100:3** Zeb. 95:6-7; Ez. 34:30, 31

Kim mukemmel yolda mangsa, u méning xizmitimde bolidu.
7 Aldamchiliq yürgüzgenlerning öy-ordamda orni bolmaydu,
Yalghan sözligenler köz aldimda turmaydu.
8 Perwerdigarning shehiridin yamanliq qilghuchilarni üzüp tashlash üchün,
Her seherde zémindiki barliq rezil ademlerni yoqitimen.□

102

102-küy

1 Ézilgenning duasi: U halidin ketkende, dad-peryadini Perwerdigar aldigha tökkende: —

Duayimni anglighaysen, i Perwerdigar;
Peryadim aldinggha yétip kirsun!
2 Yüzüngni mendin qachurmighaysen;
Qisilghan künümde manga qulaq salghaysen;
Men nida qilghan künde, manga téz jawab bergin!
3 Mana, künlirim is-tütektek tügep kétidu,
Ustixanlirim otun-choghlargha oxshash köydi!■
4 Yürikim zexme yep chöpler xazan bolghandek qurup ketti,
Hetta nénimni yéyishni untudum.
5 Men ahu-zar tartqanliqimdin,
Etlirim süngeklirimge chapliship qaldi.
6 Chöl-bayawandiki saqiyqushtek,
Weyranchiliqta qonup yürgen huwqushqa oxshaymen.
7 Uxlimay segek turup közettimen;
Ögzide yalghuz qalghan qushqach kebimen.
8 Düshmenlirim kün boyi méni mesxire qilmaqta,
Méni haqaretligenler ismimni lenet ornida ishletmekte.
9-10 Qehring hem achchiqing tüpeylidin,
Külni nan dep yewatimen,
Ichimlikimni köz yéshim bilen arilashturimen;
Chünki Sen méni kötürüp, andin yerge urdung.
11 Künlirim quyash uzartqan kölenggidek yoqulay dep qaldi,
Özüm bolsam chöpler xazan bolghandek qurup kettim.□
12 Lékin Sen, Perwerdigar, ebediy turisen,
Séning nam-shöhriting dewrdin-dewrgichidur.
13 Sen ornungdin turisen,
Zion'gha rehim qilisen;
Chünki uninggha shepqet körsitish waqti keldi,
He, waqit-saiti yétip keldi!
14 Chünki qulliring uning tashliridin xursenlik tapidu,
Hem tupriqighimu ichini aghritidu;
15 Eller Perwerdigarning namidin,

□ **101:8 «Her seherde zémindiki barliq rezil ademlerni yoqitimen»** — démek, Dawut her etigende xelqning dewalirini sorap sot achatti. Bu ish mukemmel bolmighan bolsimu, kelgüside Dawutning ewladi Qutquzghuchi-Mesihning bundaq ishni mukemmel qilidighanliqigha ishinimiz. Dawutning shundaq adil soraq qilishi Mesihning kelgüsidiki soraq qilishigha bésharet bolidu. ■ **102:3** Zeb. 37:20 □ **102:11 «Künlirim quyash uzartqan kölenggidek yoqulay dep qaldi»** — «quyash uzartqan kölenggidek» — quyash patqanda, kölenggiler uzirap, andin tuyuqsiz ghayip bolidu.

Yer yüzidiki shahlar shan-sheripingdin eyminidu.
16 Mana, Perwerdigar Zionni qaytidin qurghanda,
U Öz shan-sheripide körünidu!
17 U ghérib-miskinning duasigha étibar béridu;
Ularning duasini hergiz kemsitmeydu.
18 Bular kelgüsi bir ewlad üchün xatirilinidu;
Shuning bilen kelgüside yaritilidighan bir xelq Yahni medhiyeleydu;□
19-20 Chünki U esirlerning ah-zarlirini anglay dep,
Ölümge buyrulghanlarni azad qilay dep,
Égizdiki muqeddes jayidin éngiship nezer saldi,
Ershlerdin Perwerdigar yerge qaridi;
21-22 Shundaq qilip, ular Perwerdigarning xizmitide bolayli dégende,
Yeni el-memliketler jem yighilghan waqtida —
Perwerdigarning nami Zionda,
Uning shérepliri Yérusalémda jakarlinidu!

23 Biraq U méni yolda maghdursizlandurup,
Künlirimni qisqartti.
24 Men: «Tengrim, ömrümning yérimida méni élip ketme!» — dédim.
— «Séning yilliring dewrdin dewrgichidur,□
25 Sen yerni elmisaqtinla berpa qilghansen,
Asmanlarni hem qolliring yasighandur;
26 Ular yoq bolup kétidu,
Biraq Sen dawamliq turiwérisen;
Ularning hemmisi kiyimdek konirap kétidu;
Ularni kona ton kebi almashtursang,
Shunda ular kiyim-kéchek yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu.
27 Biraq Sen özgermigüchidursen,
Yilliringning tamami yoqtur.
28 Qulliringning balilirimu turiwéridu,
Ularning ewladi huzuringda mezmut yashaydu!».

103

103-küy •••• «Xudaning méhribanliqigha teshekkür éytish»
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigargha teshekkür qaytur, i jénim;
I pütün wujudum, Uning muqeddes namigha teshekkür qaytur!
2 Perwerdigargha teshekkür qaytur, i jénim,
Untuma uning barliq méhrimbanliq-beriketlirini;

□ **102:18 «Bular kelgüsi bir ewlad üchün xatirilinidu; shuning bilen kelgüside yaritilidighan bir xelq Yahni medhiyeleydu»** — «Zeb.» 22:30-31ni, «Yesh.» 53:10ni körüng. □ **102:24 «Séning yilliring dewrdin dewrgichidur...»** — 24-28-ayetlerdiki sözlerni («Séning yilliring...» dégen sözlerdin bashlap) Xudaning qulining Xudagha éytqini emes, belki **Xudaning Öz qulining iltijasigha bergen jawabi** dep qaraymiz. Ayetlerning baghlinish jehetliridin shundaq qariduq. Kona grékche terjimisidiki (LXXdiki) qarashmu shundaq. Shunga bu sözler Dawutning ewladi bolghan Mesihke éytilghan, dep qaraymiz. Injil, «Ibr.» 1-babnimu körüng. (Miladiyedin ilgiriki 3-esirde, Grék impériyəsidə tarilip ketken köp Yəhudiylar ibraniy tilini bilmeytti. Ular Tewratni oquyalmighachqa, xu chaghda ularni dəp, Tewratning bir Grékqe terjimisi ixlen'gen. Bu terjime «Septu'agint» deyilidu (qisqichə LXX)).

3 U pütkül qebihlikliringni kechüridu,
Barliq késelliringge dawa qilidu;
4 Hayatingni hangdin hörlükke qutquzidu,
Béshinggha méhir-muhebbet hem rehimdilliqlarni taj qilip kiygüzidu.
5 Könglüngni nazunémetler bilen qanduridu;
Yashliqing bürkütningkidek yéngilinidu.□
6 Perwerdigar barliq ézilgenler üchün heqqaniyliq hem adaletni yürgüzidu;
7 U Öz yollirini Musagha,
Qilghanlirini Israillargha namayan qilghan.
8 Perwerdigar rehimdil we shepqetliktur,
U asanliqche achchiqlanmaydu,
Uning méhir-muhebbiti téship turidu.■
9 U uzun'ghiche eyiblewermeydu,
Yaki ta menggüge ghezipide turiwermeydu.■
10 U bizge gunahlirimizgha qarita muamilide bolghan emes,
Bizge qebihliklirimizge qarita tégishlikini yandurghan emes.
11 Asman yerdin qanchilik égiz bolsa,
Uningdin qorqidighanlargha bolghan muhebbitimu shunchilik zordür.
12 Sherq gherbtin qanchilik yiraqta bolsa,
Bizdiki asiyliqlarnimu shunche yiraqlashturdi.
13 Ata balilirigha qandaq köyün'gen bolsa,
Perwerdigarmu Özidin qorqidighanlargha shundaq méhribandur.
14 Chünki U Özi bizning jismimizni bilidu,
Tupraqtin ikenlikimizni U ésige alidu.
15 Insan bolsa — uning künliri ot-chöpke oxshaydu,
Daladiki güldek ünüp chiqip chéchekleydu;■
16 Uning üstidin shamal uchup ötidu,
U yoq bolidu, esliy makanimu uni qayta tonumaydu.
17-18 Lékin Özidin qorqidighanlargha,
Öz ehdisige wapa qilghanlargha,
Körsetmilirini orunlash üchün ularni éside tutqanlargha,
Perwerdigarning méhir-muhebbiti ezeldin ebedgiche,
Heqqaniyiti ewladtin ewladlirigichidur.■
19 Perwerdigar textini ershte qurghan,
Uning selteniti hemmining üstidin höküm süridu;
20 I sözige qulaq salghuchi,
Kalamini ijra qilghuchi, qudriti zor bolghan Uning perishtiliri,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
21 I siler, Uning barliq qoshunliri,
Iradisini ada qilghuchi xizmetkarliri,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!■
22 I, Uning barliq yasighanliri,
Hökümranliqi astidiki barliq jaylarda Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
I méning jénim, Perwerdigargha teshekkür qaytur!

□ **103:5 «Könglüngni nazunémetler bilen qanduridu»** — bashqa birnechche xil terjimiliri arisida «Yilliringni nazunémetler bilen qanduridu» déyilidu. ■ **103:8** Mis. 34:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Neh. 9:17; Zeb. 86:15; 145:8; Yer. 32:18 ■ **103:9** Yesh. 57:16; Yesh. 3:5 ■ **103:15** Ayup 14:1, 2; Zeb. 90:5, 6; Yaq. 1:10, 11; 1Pét. 1:24 ■ **103:17-18** Qan. 7:9 ■ **103:21** Yar. 32:1; 1Pad. 22:19; Ef. 3:10; Kol. 1:16

104

104-küy •••• Xudaning yaratqanliqidin huzurlinish

1 Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytur, i jénim!
I Perwerdigar Xudayim, intayin ulughsen;
Shanu-shewket we heywet bilen kiyin'gensen;
2 Libas bilen pürken'gendek yoruqluqqa pürken'gensen,
Asmanlarni chédir perdisi kebi yayghansen.■
3 U yuqiriqi rawaqlirining limlirini sulargha ornatqan,
Bulutlarni jeng harwisi qilip,
Shamal qanatliri üstide mangidu;■
4 U perishtilirini shamallar,
Xizmetkarlirini ot yalquni qilidu.■
5 Yerni U ulliri üstige ornatqan;
U esla tewrinip ketmeydu.■
6 Libas bilen oralghandek, uni chongqur déngizlar bilen orighansen,
Sular taghlar choqqiliri üstide turdi.□
7 Séning tenbihing bilen sular beder qachti,
Güldürmamangning sadasidin ular tézdin yandi;
8 Taghlar örlep chiqti,
Wadilar chüshüp ketti,
Sular Sen békitken jaygha chüshüp ketti.□
9 Ular téship, yerni yene qaplimisun dep,
Sen ulargha cheklime qoyghansen.
10 *Tengri* wadilarda bulaqlarni échip urghutidu,
Suliri taghlar arisida aqidu.
11 Daladiki herbir janiwargha ussuluq béridu,
Yawayi éshekler ussuzluqini qanduridu.
12 Köktiki qushlar ularning boyida qonidu,
Derex shaxliri arisida sayraydu.
13 U yuqiridiki rawaqliridin taghlarni sughiridu;
Yer Séning yasighanliringning méwiliridin qandurulidu!
14 U mallar üchün ot-chöplerni,
Insanlar üchün köktatlarni östüridu,
Shundaqla nanni yerdin chiqiridu;
15 Ademning könglini xush qilidighan sharabni,
Insan yüzini parqiritidighan mayni chiqiridu;
Insanning yürikige nan bilen quwwet béridu;
16 Perwerdigarning derexliri,
Yeni Özi tikken Liwan kédir derexliri *su ichip* qanaetlinidu.
17 Ene ashular arisigha qushlar uwa yasaydu,
Leylek bolsa, archa derexlirini makan qilidu.
18 Égiz choqqilar tagh öchkilirining,
Tik yarlar sughurlarning panahi bolidu.□

■ **104:2** Yar. 1:6; Ayup 26:7 ■ **104:3** Zeb. 18:10-11; Yesh. 19:1; Weh. 14:14 ■ **104:4** Ibr. 1:7 ■ **104:5** Ayup 26:7; 38:4, 5, 6; Zeb. 24:1-2; 78:69 □ **104:6 «Libas bilen oralghandek, uni chongqur dengizlar bilen orighansen, sular taghlar choqqiliri üstide turdi»** — bu ayet belkim Nuh peyghember dewridiki topanni körsitidu (9-ayetni körüng). Bezi alimlar uni yaritilish jeryanidiki üchinchi künini körsitidu, dep qaraydu. □ **104:8 «Taghlar örlep chiqti, wadilar chüshüp ketti, sular Sen békitken jaygha chüshüp ketti»** — bashqa birxil terjimisi «Ular (sular) taghlargha chiqip, wadilardin chüshüp, sen békitken jaygha éqip ketti». □ **104:18 «Tik yarlar sughurlarning panahi bolidu»** — «sughurlar» (yaki «sichqanlar») kichik bir haywan.

19 Pesillerni békitmek üchün U ayni yaratti,
Quyash bolsa pétishini bilidu.
20 Sen qarangghuluq chüshürisen, tün bolidu;
Ormandiki janiwarlarning hemmisi uningda shipir-shipir kézip yüridu.
21 Arslanlar olja izdep hörkireydu,
Tengridin ozuq-tülük sorishidu;■
22 Quyash chiqipla, ular chékinidu,
Qaytip kirip uwilirida yatidu.
23 Insan bolsa öz ishigha chiqidu,
Ta kechkiche méhnette bolidu.
24 I Perwerdigar, yasighan herxil nersiliring neqeder köptur!
Hemmisini hékmet bilen yaratqansen,
Yer yüzi ijat-bayliqliring bilen toldi.
25 Ene büyük bipayan déngiz turidu!
Uningda san-sanaqsiz ghuzh-ghuzh janiwarlar,
Chong we kichik haywanlar bar.
26 Shu yerde kémiler qatnaydu,
Uningda oynaqlisun dep sen yasighan léwiatanmu bar;□
27 Waqtida ozuq-tülük bergin dep,
Bularning hemmisi Sanga qaraydu.■
28 Ulargha berginingde, tériwalidu,
Qolungni achqiningdila, ular nazunémetlerge toyidu.
29 Yüzüngni yoshursang, ular dekke-dükkige chüshidu,
Rohlirini alsang, ular jan üzüp,
Yene tupraqqa qaytidu.■
30 Rohingni ewetkiningde, ular yaritilidu,
Yer-yüzi yéngi *bir dewr bilen* almishidu.
31 Perwerdigarning shan-shöhriti ebediydur,
Perwerdigar Öz yaratqanliridin xursen bolidu.
32 U yerge baqqinida, yer titreydu,
Taghlargha tegkinide, ular tütün chiqiridu.
33 Hayatla bolidikenmen, Perwerdigargha naxsha éytimen;
Wujudum bolsila Xudayimni küyleymen.■
34 U sürgen oy-xiyallirimdin söyünse!
Perwerdigarda xushallinimen!
35 Gunahkarlar yer yüzidin tügitilidu,
Reziller yoq bolidu.
I jénim, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qaytur!
Hemdusana!□

105

105-küy •••• Xuda Israil xelqige körsetken möjize hem shapaetlerning tarixi

1 Perwerdigargha teshekkür éytinglar,
Uning namini chaqirip iltija qilinglar,

■ **104:21** Ayup 38:39,40; Yesh. 31:4 □ **104:26** **«Uningda oynaqlisun dep sen yasighan léwiatanmu bar»** — «léwiatan» — 74:14-ayettiki hem «Ayup» 41:1-ayettiki izahatlarni körüng. ■ **104:27** Zeb. 145:15 ■ **104:29** Zeb. 30:7 ■ **104:33** Zeb. 63:4; 146:2 □ **104:35** **«Hemdusana!»** — bu yerde (shundaqla Zeburning bashqa yerliride) «Hemdusana» ibraniy tilidiki «Halléluyah», yeni «Yahni medhiyilenglar» dégen sözni bildüridu.

Uning qilghanlirini xelqler arisida ayan qilinglar!□ ■
2 Uninggha naxshilar éytip, Uni küylenglar;
Uning pütkül karamet möjiziliri üstide séghinip oylininglar.
3 Muqeddes namidin pexirlinip danglanglar,
Perwerdigarni izdigüchilerning köngli shadlansun!■
4 Perwerdigarni hemde Uning küchini izdenglar,
Didar-huzurini toxtimay izdenglar.
5 Uning yaratqan möjizilirini,
Karamet-alametlirini hem aghzidin chiqqan hökümlirini este tutunglar,
6 I Uning quli Ibrahim nesli,
Özi tallighanliri, Yaqupning oghulliri!
7 U, Perwerdigar — Xudayimiz,
Uning hökümliri pütkül yer yüzididur.
8 Özi tüzgen ehdisini ebediy yadida tutidu —
— Bu Uning ming ewladqiche wedishleshken sözidur, —
9 Yeni Ibrahim bilen tüzgen ehdisi,
Ishaqqa ichken qesimidur.
10 U buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi,
Israilgha ebediy ehde qilip bérip: —□ ■
11 «Sanga Qanaan zéminini bérimen,
Uni mirasing bolghan nésiweng qilimen», — dédi,■
12 — Gerche shu chaghda ularning sani az,
Étiwargha élinmighan, shu yerdiki musapirlar bolsimu.■
13 Ular u yurttin bu yurtqa,
Bu eldin u qebilige kézip yürdi;
14 U héchkimning ularni ézishige yol qoymidi,
Ularni dep padishahlarghimu tenbih bérip: —■
15 Men mesih qilghanlirimgha tegme,
Peyghemberlirimge yaman ish qilma! — dédi.□
16 U ashu yurtqa acharchiliqni buyrudi,
Tirek bolghan ash-nanni qurutuwetti.□
17 U ulardin burun bir ademni ewetkenidi,
Yüsüp qul qilip sétilghanidi.□ ■
18 Uning putliri zenjirde aghridi,
Uning jéni tömürge kirip qisildi;
19 Shundaqla ta özige éytilghan wehiy emelge ashurulghuche,
Perwerdigarning söz-kalami uni sinap tawlidi;
20 Pirewn ademlirini ewetip uni boshatquzdi,
Qowmlarning hökümdari uni hörlükke chiqardi.

□ **105:1** «Uning **(Perwerdigarning) qilghanlirini xelqler arisida ayan qilinglar!»** — bu ulugh küyde «Yar.» 12-41 bablar, «Mis.» 1-24 bablardiki tarix közde tutulidu. ■ **105:1** 1Tar. 16:8-22 ■ **105:3** Zeb. 34:2-3 □ **105:10** «U **buni Yaqupqimu nizam dep jezmleshtürdi...»** — bu yerde «Yaqup» Yaqupning özini (Israil xelqi emes) körsitidu. ■ **105:10** Yar. 28:13; 35:11; 1Tar. 16:17 ■ **105:11** Yar. 13:15; 15:18 ■ **105:12** 1Tar. 16:19 ■ **105:14** Yar. 35:5 □ **105:15** «Men **mesih qilghanlirimgha tegme, peyghemberlirimge yaman ish qilma!»** — mesilen, «Yar.» 20:3-7. □ **105:16** «U... **tirek bolghan ash-nanni qurutuwetti»** — sözmusöz terjime qilghanda «U pütün nan (nanni kötüridighan) hasisini sunduriwetti». Mumkinchiliki barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Herhalda omumiy menisi terjime qilghinimizdek bolsa kérek. □ **105:17** «U **ulardin burun bir ademni ewetkenidi»** — Xuda Yüsüpni ewetti. Emeliyette Yüsüpning aka-ukilirining özini Misirliqlargha qul bolushqa sétiwétishi del Xudaning pilani idi; shunga «Xuda Yüsüpni ewetti» dégili bolidu. ■ **105:17** Yar. 37:28,36; 45:5

21 Uni öz ordisigha ghojidar qilip qoydi,
Pütün mal-mülkige bashliq qilip teyinlep,■
22 Öz wezirlirini uning ixtiyarida bolup terbiyilinishke,
Aqsaqalligha danaliq ögitishke tapshurdi.
23 Shuning bilen Israil Misirgha keldi,
Yaquplar Hamning zéminida musapir bolup yashidi.□
24 *Perwerdigar* Öz xelqini köp nesillik qilip,
Ezgüchiliridin küchlük qildi.■
25 U *Misirliqlarning* qelbide Öz xelqige nepret hasil qildi,
Ularni Öz qulligha hiyle-mikirlik bolushqa mayil qildi.■
26 U Öz quli bolghan Musani,
Özining tallighini Harunni yollidi.■
27 Ular *Misirda* ilahiy alametlerni ayan qilip,
Ham zéminida uning möjizilirini ornatti.■
28 Perwerdigar qarangghuluqni ewetip,
Zéminni zulmetke qaplitiwetti;
Misirliqlar Uning emrige qarshi turghan emesmu?□
29 U ularning sulirini qan'gha aylandurdi,
Béliqlirini qurutiwetti.
30 Ularning yerlirini mizh-mizh paqilar basti,
Shah-emirlirining hujrilirighimu ular tolup ketti.
31 U bir söz bilenla, ghuzh-ghuzh chiwinlar bésip keldi;
Hemme bulung-puchqaqlarda ghing-ghing uchar chümüliler.
32 U yamghurning ornigha möldür yaghdurup,
Bu zémin'gha yalqunluq ot chüshürdi.
33 U üzüm tallirini, enjur derexlirini urdi,
Zémindiki derexlerni sunduruwetti.
34 U bir söz qilishi bilenla, chéketkiler keldi,
Sansiz yutqur hasharetler mizhildap,
35 Zéminida bar bolghan giyahlarni yutuwetti,
Étizlarning barliq hosullirini yep tügetti.
36 *Axirda* zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni,
Ularning ghururi bolghan birinchi oghul balilirini qiriwetti.■
37 Öz xelqini bolsa, altun-kümüshlerni kötürgüzüp chiqardi,
Qebililiride birsimu yiqilip chüshüp qalghini yoq.
38 Ularning chiqqinigha Misir xushal boldi,
Chünki ularning wehimisi *Misirliqlargha* chüshti.■
39 U ulargha bulutni sayiwen bolushqa,
Otni tünde nur bolushqa berdi.
40 Ular soridi, U bödinilerni chiqardi,
Ularni samawiy nan bilen qandurdi.
41 U tashni yardi, sular bulduqlap chiqti;
Qaqasliqta deryadek aqti.

■ **105:21** Yar. 41:40 □ **105:23** **«Shuning bilen Israil Misirgha keldi, Yaquplar Hamning zéminida musapir bolup yashidi»** — bu ayette «Israil» hem «Yaquplar» hezriti Yaqup we uning ailisidikilirini (shu chaghda 70che adem) körsitidu. ■ **105:24** Mis. 1:7, 9 ■ **105:25** Mis. 1:9,10,12 ■ **105:26** Mis. 3:10; 4:12 ■ **105:27** Mis. 7:9 □ **105:28** **«Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, zéminni zulmetke qaplitiwetti; Misirliqlar Uning emrige qarshi turghan emesmu?»** — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar qarangghuluqni ewetip, qarangghuluqlar bolsa Uning buyruqigha qarshiliq körsetmidi». ■ **105:36** Zeb.78:51 ■ **105:38** Mis. 12:33

42 Chünki U bergen muqeddes sözini,
Öz quli Ibrahimni este tutti.■
43 U xelqini shad-xuramliq bilen,
Öz tallighinini shadiyane tenteniler bilen *azadliqqa* chiqardi.■
44 U largha ellerning zéminlirini bérip,
Ularni xelqlerning ejir-méhnetlirige muyesser qildi,
45 Bu, ularning Uning belgilimilirini tutup,
Qanunlirigha itaet qilishi üchün idi!
Hemdusana!■

106

106-küy •••• Xudaning wapadarliqi we sewr-taqiti; insanning wapasizliqi

1 Hemdusana!
Perwerdigargha teshekkür éytinglar!
Chünki U méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti.□ ■
2 Perwerdigarning qudretlik qilghanlirini kim sözlep béreleydu?
Uning bar shan-shöhritini kim jakarlap béreleydu?
3 Bextliktur adaletni tutqan,
Daim heqqaniyliqni yürgüzgen kishi!
4 Xelqingge bolghan himmiting bilen méni esligeysen, i Perwerdigar;
Nijatliqing bilen yénimgha kélip xewer alghin!□
5 Shuning bilen, Sen tallighanliringning berikitini körey,
Öz élingning shadliqi bilen shad bolay,
Öz mirasing *bolghan xelqing* bilen pexirlinip, yayrap yürey!
6 Biz ata-bowilirimiz qatarida gunah ötküzduq,
Qebihlik qilduq, yamanliq eyliduq.■
7 Misirda turghan ata-bowilirimiz möjiziliringni nezirige almay,
Köp méhribanliqliringni ésige almidi;
Belki déngizda, Qizil Déngiz boyida isyan kötürdi.■
8 Biraq U qudritimni namayan qilay dep,
Öz nami üchün ularni qutquzdi.■
9 Uning Qizil Déngizgha tenbih bérishi bilen,
U qupquruq boldi;
Xuddi qaghjiraq chöllüktin yéteklep mangghandek,
U ularni déngiz tegliridin *quruq* ötküzdi.■
10 Ularni öch körgenlerning qolidin hörlükke chiqardi,
Ulargha hemjemet bolup düshmen changgilidin qutquzdi.
11 Yawlarni sular basti,
Ularning héchbirsi saq qalmidi.■
12 Shundila ular Uning sözlirige ishench qildi;
Ular Uni küylidi.■

■ **105:42** Yar. 15:14 ■ **105:43** Mis. 14:8; Chöl. 33:3 ■ **105:45** Mis. 19:4, 5, 6; Qan. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25 □ **106:1** **«Perwerdigar... méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti...»** — bu küyde Tewrattiki «Mis.» 1-24-bablar, «Chöl.» 11-17, 20-bablar, «Yeshua», «Batur hakimlar» hem «Padishahlar» dégen qisimlardiki tarix közde tutulidu. ■ **106:1** 1Tar. 16:34-36; Zeb. 107:1; 118:1; 136:1 □ **106:4** **«Nijatliqing bilen yénimgha kélip xewer alghin!»** — ibraniy tilida: «Nijatliqing bilen méni yoqlighaysen» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **106:6** Law. 26:40; Yer. 3:25; Dan. 9:5 ■ **106:7** Mis. 14:11,12 ■ **106:8** Mis. 9:16 ■ **106:9** Mis. 14:21,22,29 ■ **106:11** Mis. 14:27; 15:5 ■ **106:12** Mis. 14:31; 15:1

13 Ular Uning qilghanlirini shunche téz untudi,
Nesihetini kütmidi;
14 Belki dalada ach közlükke baladek bérildi,
Chöl-bayawanda Tengrini sinidi.■
15 Shunga U sorighinini ulargha berdi,
Biraq jüdetküchi bir késelni janlirigha tegküzdi.■
16 Ular bargahda Musagha heset qildi,
Xudaning muqeddes bendisi Harunnimu körelmidi.■
17 Yer échilip Datanni yutuwetti,
Abiramni ademliri bilen qapsiwaldi.■
18 Egeshküchiliri arisida ot yéqildi;
Yalqun rezillerni köydüriwetti.■
19 Ular Horeb téghida mozay butni yasidi,
Quyma heykelge sejde qilip,■
20 Özlirining pexir-shöhriti bolghuchining ornigha,
Ot-chöp yeydighan öküzning süritini almashturdi.
21 Misirda ulugh ishlarni körsetken Nijatkari Tengrini ular untudi.
22 Derweqe, Ham diyarida möjiziler yaratqan,
Qizil Déngiz boyida qorqunchluq ishlarni körsetken Xudani *untudi*.
23 U ularni halak qilimen dégenidi —
Öz tallighini Musa qehrini yandurush üchün Uning aldida arichi bolup tik turmighan bolsa,
— Derweqe shundaq qilghan bolar idi.■
24 Ular yene güzel zéminni kemsitip ret qildi,
Uning wedisige ishenmidi;■
25 Belki chédirlirida qaqshap yürüp,
Perwerdigarning awazigha qulaq salmidi.
26 Shunga U ulargha qesem qilip qol kötürüp: —
Silerni chölde yiqitip tügeshtürimen —■
27 Ewladliringlarnimu eller arisida yiqitip tügeshtürüp,
Yaqa yurtlar ara tarqitiwétimen» — dédi.■
28 Ular Baal-Péor butqa özini étip choqunup,
Ölüklerge atighan qurbanliqlarni yédi.□ ■
29 Ular qilmishliri bilen Uning achchiqini keltürdi,
Ular arisida waba qozghaldi;
30 Finihas turdi-de, höküm yürgüzdi,
Shuning bilen waba tosuldi;
31 Bu ish *Finihasqa* heqqaniyet dep hésablandi,
Uning nesligimu ewladidin ewladighiche, ebediy shundaq hésablandi.
32 Ular yene *Perwerdigarni* méribah suliri boyida ghezepke keltürdi,
Ularning sewebidin Musaghimu zerer yetti;■
33 Chünki ular uning rohini tériktürdi,

■ **106:14** Mis. 16:3; Chöl. 11:4,6,33; Zeb. 78:18; 1Kor. 10:6 ■ **106:15** Chöl. 11:20, 33; Zeb. 78:29-31; Yesh. 10:16 ■ **106:16** Chöl. 16 ■ **106:17** Chöl. 16:31,32,33; Qan. 11:6 ■ **106:18** Chöl. 16:35,46 ■ **106:19** Mis. 32:4 ■ **106:23** Mis. 32:11,32; Qan. 9:13,14; 10:10 ■ **106:24** Chöl. 14:1, 2 ■ **106:26** Chöl. 14:28 ■ **106:27** Zeb. 44:10-14; Ez. 20:23 □ **106:28 «Ular Baal-Péor butqa özini étip choqunup, ölüklerge atighan qurbanliqlarni yédi» —** «ölüklerge qurbanliq qilish», «yagh puritish» qatarliq herqandaq paaliyetler Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. ■ **106:28** Chöl. 25:3; 31:16; Weh. 2:14 ■ **106:32** Chöl. 20:12; Zeb. 95:8

Uning lewliri bixestilikte gep qilip saldi.□
34 Ular Perwerdigarning emrige xilapliq qilip,
Shu yerdiki qowmlarni yoqatmidi;
35 Belki yat eller bilen ariliship,
Ularning qiliqlirini ögendi;■
36 Ularning butliriga choqundi,
Bular özlirige bir tuzaq bolup chiqti;
37 Chünki ular öz oghul-qizlirini soyup, jinlargha qurbanliqqa béghishlidi.■
38 Shundaq qilip ular bigunah qanni,
Yeni Qanaandiki butlargha atap qurbanliq qilip, öz oghul-qizlirining qénini tökti;
Zémini qan'gha bulghinip ketti.■
39 Ular öz qilmishliri bilen bulghandi;
Qiliqliri bilen pahishe ayaldek buzuldi.
40 Shunga Perwerdigar Öz xelqidin qattiq ghezeplendi,
U Öz mirasidin yirgendi;
41 Ularni yat ellerning qoligha berdi,
Ulargha öchmenler ular üstidin hökümranliq qildi.
42 Düshmenliri ularni ezdi,
Ular yaw qoli astida égilip püküldi.
43 Köp qétim *Perwerdigar* ularni qutquzdi;
Biraq ular bolsa, öz xahishliri bilen Uninggha asiyliq qildi,
Ular öz qebihliki bilen pes halgha chüshti.
44 Shundaqtimu U ularning nale-peryadini anglighanda,
Ularning jebir-japaliriga étibar berdi;
45 Hem ular bilen tüzgen ehdisini eslidi,
Zor méhir-shepqiti bilen, ghezipidin yandi,□
46 U ularni sürgün qilghanlarning qelbide rehim oyghatti.
47 Bizni qutquzghaysen, i Perwerdigar Xudayimiz!
Muqeddes naminggha teshekkür éytishqa,
Tentene qilip Séni medhiyileshke,
Bizni eller arisidin yéninggha yighiwalghaysen!■
48 Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha,
Ezeldin ta ebedgiche teshekkür-medhiye qayturulsun!
Pütkül xelq «Amin» désun!
Hemdusana! ■

107

Beshinchi Bölüm •••• 107-küy •••• Xudaning barliq insanlargha körsetken méhribanliqi üchün teshekkür éytinglar!

1 Ah, Perwerdigargha teshekkür éytinglar!
Chünki U méhribandur, ebediydur Uning méhir-muhebbiti!■
2 Perwerdigar yaw qolidin qutquzghanlar,
U hemjemet bolup qutquzghan xelqi buni dawamliq bayan qilsun —

□ **106:33 «Chünki ular uning rohini tériktürdi»** — bezi terjimilerde «uning rohi» Musaning rohi emes, belki Xudaning Rohi dep chüshendürülidu. **«... Ular uning rohini tériktürdi, uning lewliri bixestilikte gep qilip saldi»** — «Chöl.» 20:7-13ni körüng. ■ **106:35** Hak. 2:2; 3:5, 6 ■ **106:37** Law. 18:21; Qan. 12:31; 2Pad. 16:3; 17:17; 21:6; 2Tar. 28:3; 33:6 ■ **106:38** Chöl. 35:33 □ **106:45 «Zor méhir-shepqiti bilen,...»** — ibraniy tilida: «Zor méhir-shepqetliri bilen...». ■ **106:47** 1Tar. 16:35 ■ **106:48** 1Tar. 16:36 ■ **107:1** Zeb. 107:1; 118:1; 136:1

3 Yeni U sherq bilen gherbtin, shimal bilen jenubtin,
Herqaysi yurtlardin yighiwélin'ghanlar buni éytsun!□
4 Ular chöl-bayawanni kézip pinhan yolda adashti,
Adem makanlashqan héchbir sheherni tapalmastin.
5 Ach hemde ussuz bolup,
Jéni chiqay dep qaldi.
6 Andin Perwerdigargha peryad qildi,
U ularni musheqqetliridin azad qildi.
7 Makanlashqudek sheherge yetküche,
U ularni tüz yolda bashlidi.
8 Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üchün,
Insan baliliriga körsetken möjiziliri üchün!
9 Chünki U changqighan köngülni qandurdi,
Ach qalghan janni ésil németler bilen toldurdi.
10 Zülmette, ölüm kölenggiside yashighanlar,
Tömür kishen sélinip, azab chekkenlerni bolsa,
11 (Chünki ular Tengrining emirlirige qarshiliq qildi,
Hemmidin Aliy Bolghuchining nesihetini kemsitti)
12 — U ularni japa-musheqqet tartquzup kemter qildi,
Ular putliship yiqildi, ulargha yardemge birsimu yoq idi.
13 Andin Perwerdigargha yélinip peryad qildi,
U ularni musheqqetliridin azad qildi.
14 Ularni zulmet hem ölüm sayisidin chiqirip,
Ularning zenjir-asaretlirini sundurup tashlidi.
15 Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üchün,
Insan baliliriga körsetken möjiziliri üchün!
16 Mana U mis derwazilarni pare-pare qilip,
Tömür taqaqlarni késip tashlidi.
17 Hamaqetler öz itaetsizlik yolliridin,
Qebihlikliridin azablargha uchraydu;
18 Könglide herxil ozuq-tülüktin bizar bolup,
Ölüm derwaziliriga yéqinlishidu.
19 Andin Perwerdigargha yélinip peryad qilidu,
U ularni musheqqetliridin azad qilidu.
20 U söz-kalamini ewetip, ularni saqaytidu,
Ularni zawalliqliridin qutquzidu.
21 Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üchün,
Adem baliliriga körsetken möjiziliri üchün!
22 Qurbanliq süpitide teshekkürler éytsun,
Uning qilghanlirini tentenilik naxshilar bilen bayan qilsun!□ ■
23 Kémilerde déngizgha chüshüp qatnighuchilar,
Ulugh sularda tirikchilik qilghuchilar,■

□ **107:3 «... U... shimal bilen jenubtin... yighiwélin'ghanlar buni éytsun!»** — bezi kona köchürmilerde «jenubtin» dégenning ornida «déngizdin» déyilidu; yeni «U... shimal bilen déngizdin... yighiwélin'ghanlar buni éytsun!» déyilidu (ibraniy tilida ikki sözning perqi chong emes, yeni «yami» bilen «Yamin»). □ **107:22 «Qurbanliq süpitide teshekkürler éytsun,...»** — yaki «Teshekkür qurbanliqliri atisun,...». «Teshekkür qurbanliqi» Musa peyghemberge chüshürülgen qanun békitken alte xil qurbanliqlardin biri. ■ **107:22** Law. 7:12; Zeb. 50:14 ■ **107:23** Weh. 18:17

24 Bular Perwerdigarning ishlirigha guwahchidur,
Chongqur okyanda körsetken karametlerni körgüchidur.
25 Chünki U bir söz bilenla shiddetlik shamalni chiqirip,
Dolqunlirini örkeshlitidu;
26 Kémichiler asman-pelek örleydu,
Sularning tehtilirige chüshidu,
Dehshettin ularning jéni érip kétidu.
27 Ular mest ademdek eleng-seleng irghanglaydu,
Herqandaq eqil-charisi tügeydu;
28 Andin Perwerdigargha yélinip peryad qilidu,
U ularni musheqqetliridin azad qilidu.
29 U boranni tinchitidu,
Su dolqunlirimu jim bolidu.
30 Shuning bilen ular tinchliqidin shadlinidu;
U ularni teshna bolghan aramgahigha yéteklep baridu.
31 Ular Perwerdigargha teshekkür éytsun!
Uning özgermes muhebbiti üchün,
Insan baliliriga körsetken möjiziliri üchün!
32 Ular xelqning jamaitidimu Uni ulughlisun,
Aqsaqallar mejliside Uni medhiyilisun.
33 U deryalarni chölge,
Bulaqlarni qaqasliqqa aylanduridu.
34 Ahalisining yamanliqi tüpeylidin,
Hosulluq yerni shorluq qilidu.
35 U yene chöl-bayawanni kölge,
Changqaq yerni bulaqlargha aylanduridu;■
36 Achlarni shu yerge jaylashturup,
Ular olturaqlashqan bir sheherni berpa qilidu;
37 Ular étizlarni heydep-térip, üzümzarlarni berpa qilidu;
Bular hosul-mehsulatni mol béridu.
38 U ulargha beriket béridu,
Shuning bilen ularning sani xélila éship baridu,
U ularning mal-waranlirini héch azaytmaydu.
39 Ular yene jebir-zulum, bala-qaza hem derd-elemge yoluqup,
Sani aziyip, püküldidu.
40 U ésilzadiler üstige kemsitishlirini tökidu,
Yolsiz desht-sehrada ularni sergerdan qilidu;
41 Lékin miskin ademni jebir-zulumdin yuqiri kötürüp saqlaydu,
Uning aile-tawabatini qoy padisidek köp qilidu.■
42 Buni köngli duruslar körüp shadlinidu;
Pasiqlarning aghzi étilidu.■
43 Kimki dana bolsa, bularni bayqisun,
Perwerdigarning méhir-shepqetlirini chüshensun!

108

108-küy •••• Xudaning ghelibisige bolghan teshna-tilawet

1 Dawutning küy-naxshisi: —

■ **107:35** Yesh. 41:18 ■ **107:41** 1Sam. 2:8; Zeb. 113:7, 8 ■ **107:42** Ayup 5:16; 22:19

Iradem ching, i Xuda, iradem ching;
Men medhiye naxshilirini éytip,
Berheq, Séni küyleymen, pütün rohim bilen!□
2 I neghme-sazlirim, oyghan!
Men seher quyashinimu oyghitimen!
3 Xelq-milletler arisida Séni ulughlaymen, i Perwerdigar;
Eller arisida Séni küyleymen!
4 Chünki özgermes muhebbiting ershlerge yetküdek ulughtur;
Heqiqiting bulutlargha taqashti. ■
5 I Xuda, shan-shöhriting ershlerdin yuqiri ulughlan'ghay,
Shan-sheriping yer yüzini qaplighay!
6 Öz söygenliringning nijatliq tépishi üchün,
Ong qolung bilen qutquzghaysen,
Duayimni ijabet qilghaysen.
7 Xuda Öz pak-muqeddeslikide shundaq dégen: —
«Men tentene qilimen,
Men Shekem diyarini bölüp bérimen,
Sukkot wadisini *teqsim qilishqa* ölcheymen.
8 Giléad Manga mensuptur,
Manassehmu Manga mensuptur;
Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur,
Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur;□
9 Moab Méning yuyunush jawurumdur;
Édomgha chorughumni tashlaymen;
Men Filistiye üstidin tentene qilimen!».□
10 Kim Méni bu mustehkem sheherge bashlap kirelisun?
Kim Méni Édomgha élip baralisun?
11 I Xuda, Sen bizni rasttinla chetke qaqtingmu?
Qoshunlirimiz bilen bille jengge chiqmamsen? ■
12 Bizni zulumlardin qutulushqa yardemleshkeysen,
Chünki insanning yardimi bikardur!
13 Xuda arqiliq biz choqum baturluq körsitimiz;
Bizge zulum qilghuchilarni cheyligüchi del U Özidur!

109

109-küy •••• Intiqam üchün oqulghan dua

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

□ **108:1 «Dawutning küy-naxshisi: —....»** — oqurmenler köreleyduki, bu küyning ayetliri 57-küydiki 7-11-ayetler, 60-küydiki 5-12-ayetlerge oxshap kétidu. Shunga bu ayetlerning izahatliri mushu küygimu tewe, elwette. **«... Séni küyleymen, pütün rohim bilen!»** — «rohim» mushu yerde ibraniy tilidiki «méning sheripim»ning terjimisi. ■ **108:4** Zeb. 36:5; 57:10 □ **108:8 «Efraim bolsa béshimdiki dubulghamdur»** — ibraniy tilida «Efraim bolsa béshimdiki qoghdighuchidur». **«Yehuda Méning emr-perman chiqarghuchimdur»** — bashqa birxil terjimisi «Yehuda Méning shahane hasa mdur». □ **108:9 «Moab Méning yuyunush jawurum»** — belkim Moabning Xuda we Uning xelqi üchün meynet xizmet qilidighanliqini bildüridu. **«Édomgha choruqumni tashlaymen»** — ayagh kiyimni melum yer üstige tashlash ashu yerge ige bolghanliqni bildürüshi mumkin; yaki bolmisa, Édomning öz Igisining ayaghlirini élip yighishturidighan quldek ikenlikini körsitishimu mumkin. **«Filistiye, Méning sewebimdin tentene qilinglar!»** — Dawut padishahning dewride Filistiye Dawutqa, shundaqla Xudaning özige boysunup, bextlik hayatqa ige bolghan («2Sam.» 8:1ni, shundaqa «Yar.» 12:1-3nimy körüng). ■ **108:11** Zeb. 60:1-3

I medhiyemning Igisi Xudayim, jim turma!
2 Mana rezillerning aghzi, mekkarlarning aghzi köz aldimda yoghan échildi;
Ular yalghanchi til bilen manga qarshi sözlidi.
3 Nepretlik sözler bilen méni chulghap,
Ular bikardin-bikar manga zerbe bermekte.■
4 Muhebbitim üchün ular manga qarshi shikayetchi boldi,
Men bolsam — duagha bérildim.
5 Yaxshiliqim üchün yamanliq,
Söygüm üchün nepret qayturdi.
6 Herbirining üstide rezil bir adem teyinligeysen,
Uning ong yénida bir dewager tursun.■
7 U soraq qilin'ghanda eyibdar bolup chiqsun,
Duasi gunah dep hésablansun.■
8 Künliri qisqa bolsun,
Mensipini bashqisi igilisun.
9 Baliliri yétim qalsun,
Xotuni tul bolsun.
10 Oghulliri sergerdan tilemchi bolsun,
Turghan xarabilikliridin nan izdep.
11 Jazanixor uning igiliki üstige tor tashlisun,
Méhnet ejrini yatlar bulap-talisun.
12 Uninggha méhribanliq körsitidighan birsi bolmisun,
Yétim qalghan baliliriga iltipat qilghuchi bolmisun.
13 Uning nesli qurutulsun;
Kéler ewladida namliri öchürülsun.
14 Ata-bowilirining qebihlikining eyibliri Perwerdigarning yadida qalsun,
Anisining gunahi öchürülmisun.
15 Bularning eyibliri daim Perwerdigarning köz aldida bolsun,
Shuning bilen U ularning nam-emilini yer yüzidin öchürüp tashlaydu.■
16 Chünki *rezil kishi* méhribanliq körsitishni héch ésige keltürmidi,
Belki ézilgen, yoqsul hem dili sunuqlarni öltürmekke qoghlap keldi.
17 U lenet oqushqa amraq idi,
Shunga lenet uning béshigha kélidu;
Bext tileshke rayi yoq idi,
Shunga bext uningdin yiraq bolidu.
18 U lenetlerni özige kiyim qilip kiygen;
Shunga bular aqqan sudek uning ich-baghrigha,
Maydek, söngeklirige kiridu;
19 Bular uninggha yépin'ghan tonidek,
Herdaim baghlan'ghan belwéghidek chaplansun.
20 Bular bolsa méni eyibligüchilerge Perwerdigarning békitken mukapati bolsun!
Ménig yaman gépimni qilghanlarning in'ami bolsun!
21 Biraq Sen, Perwerdigar Rebbim,
Öz naming üchün ménig teripimde bir ish qilghaysen,
Méhir-muhebbiting ela bolghachqa,
Méni qutquzghaysen;
22 Chünki men ézilgen hem hajetmendurmen,
Qelbim xeste boldi.

■ **109:3** Zeb. 69:4 ■ **109:6** Zek. 3:1, 2 ■ **109:7** Pend. 15:8; 28:9 ■ **109:15** Ayup 18:17; Zeb. 34:16

23 Men quyash uzartqan kölenggidek yoqilay dep qaldim,
Chéketke qéqiwétilgendek chetke qéqiwétildim.
24 Roza tutqinimdin tizlirim kétidu,
Etlirim sizip kétidu.
25 Shunglashqa men ular aldida reswa boldum;
Ular manga qarashqanda, béshini silkishmekte.
26 Manga yardemleshkeysen, i Perwerdigar Xudayim,
Özgermes muhebbiting boyiche méni qutquzghaysen;
27 Shuning bilen ular buning Séning qolungdiki ish ikenlikini,
Buni qilghuchining Sen Perwerdigar ikenlikini bilsun.
28 Ular lenet oquwersun, Sen bext ata qilghaysen;
Ular hujum qilishqa turghanda, xijalette qalsun,
Biraq qulung shadlansun!
29 Méni eyibligüchiler xijalet bilen kiyinsun,
Ular öz shermendilikini özlirige ton qilip yépinsun.
30 Aghzimda Perwerdigargha zor teshekkür-medhiye qaytürimen;
Berheq, köpchilik arisida turup Uni medhiyileymen;
31 Chünki hajetmenning jénini gunahqa békitmekchi bolghanlardin qutquzush üchün,
Perwerdigar uning ong yénida turidu.

110

110-küy •••• Kelgüsidiki alemning Padishahi — Dawutning ewladi Mesih
1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar méning Rebbimge: —
«Men séning düshmenliringni textipering qilghuche,
Ong yénimda olturghin» — dédi.□
2 Perwerdigar qudritingni körsitidighan shahane hasangni Ziondin uzitidu;
Düshmenliring arisida höküm sürgin!□
3 Küchüngni körsitidighan künde,
Öz xelqing xalis qurbanliq kebi pida bolidu;
Muqeddes heywitingde,
Shu yashliq dewringdikidek,
Sanga hazirmu shebnemler seherning baliyatqusidin yéngi chiqqandek chüshidu;□
4 Perwerdigar shundaq qesem ichti,
Hem buningdin yanmaydu: —

□ **110:1 «Men séning düshmenliringni textipering qilghuche» —** «textiper» padishah textke olturghanda puti turidighan jay. □ **110:2 «Perwerdigar qudritingni körsitidighan shahane hasangni Ziondin uzitidu» —** bu sözning menisi belkim: Xuda yer yüzide öz seltenitini qurghanda, tikligen padishah Mesihning küch-qudriti hem hoquqi Yérusalémdin chiqip her yerge yétip baridu. □ **110:3 «Öz xelqing xalis qurbanliq kebi pida bolidu» —** «xalis qurbanliq», 54-küy, 6-ayettiki izahatni körüng. **«Muqeddes heywitingde, shu yashliq dewringdikidek, sanga hazirmu shebnemler seherning baliyatqusidin yéngi chiqqandek chüshidu» —** déhqanlargha melum bolghinidek, shebnem adette peqet yapyéshil otyashlar we derexlerning üstige chüshidu. Quruq-qaqshal bolup qalghan derexlerge chüshmeydu. Köchme menisi, Mesih menggüge yapyéshil derextek yash turiwéridu.

«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen».□ ■
5 Ong teripingde bolghan Reb ghezipini körsetken künde padishahlarni urup pare-pare
qiliwétidu;
6 U eller arisida sotlaydu;
Jay-jaylarni jesetler bilen tolduridu;
Keng zéminning béshini yaridu;■
7 U yolda ériqtin su ichidu;
U shunga kishining béshini yöligüchi bolidu.□

111

111-küy •••• Xudaning ulughluqini séghinish •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Hemdusana!
Köngli duruslarning meshripide,
Hem jamaette turup,
Perwerdigargha pütün qelbim bilen teshekkür éytimen.□
2 Perwerdigarning yasighanliri ulughdur;
Bulardin xursen bolghanlar izdinip ularni sürüshtürmekte.
3 Uning ejri sherep we heywettur,
Uning heqqaniyliqi menggüge turidu.
4 U Öz möjizilirini yad etküzidu;
Perwerdigar muhebbetlik hem rehimdilliktur.
5 U Özidin eyminidighanlarni ash bilen teminleydu;
Öz ehdisini hemishe yad étidu.
6 U emelliridiki qudritini Öz xelqige körsitip,
Bashqa ellerning miras-zéminini ulargha teqdim qildi.
7 Uning qoli qilghanliri heqiqet-sadaqet we adilliqtur;
Uning barliq körsetmiliri ishenchliktur.
8 Bular ebedil'ebedgiche inawetliktur;
Heqiqette hem durusluqta chiqirilghandur.
9 U Öz xelqige nijatliq ewetti;
Öz ehdisini emr qilip menggüge békitti;
Muqeddes hem sürlüktur Uning nami.
10 Perwerdigardin qorqush danaliqning bashlinishidur;
Uning hökümlirini tutqanlarning hemmisi yorutulghan ademlerdur;
Uning medhiyisi menggü turidu.

□ **110:4 «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen»** — Melkizedek dégen adem hezriti Ibrahimgha kahin (Xudagha wekil bolup qurbanliqni qobul qilghuchi) bolghan hem Ibrahim alghan oljidin ondin birini alghan («Yar.» 14-bab). Démek, u Ibrahimdin ulugh idi, shunglashqa Ibrahimning ewladliridin bolghan kahinlardinmu ulugh idi. «Yar.» 14-babta déyilginiche, bu sirliq ademning ata-anisi yoq idi. Injil «Ibraniylargha», 8- hem 10-babni körüng. «Melkizedek»ning menisi: «Heqqaniyliqning padishahi» «Amanliq padishahi». Undaqta bu yerde «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dep békitilishi alemde uning eng aliy kahin dep békitilgenlikini körsitidu. ■ **110:4** Ibr. 5:6; 6:20; 7:17 ■ **110:6** Weh. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10 □ **110:7 «U yolda ériqtin su ichidu; u shunga kishining béshini yöligüchi bolidu»** — bu sirliq gep belkim Mesihning kichik péil ikenlikini, hemde özining kichik péil möminlerge teselli béridighanliqini körsitidu. **«U shunga kishining béshini yöligüchi bolidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Shunga u (öz) béshini kötüridu». □ **111:1 «Hemdusana! Köngli duruslarning meshripide, hem jamaette turup...»** — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Biraq ibraniy tilini terjime qilish jeryanida jümle tertiplirini özgertish kérekliki tüpeylidin, «élipbelik» nusxini körsitelmiduq.

112

112-küy •••• Xudadin eyminidighan kishi •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 Hemdusana!
Perwerdigardin eyminidighan,
Uning emrlirini zor xursenlik dep bilidighan adem bextliktur!□ ■
2 Uning nesli zéminda turup küch-qudretlik bolidu;
Duruslarning dewri bextlik bolidu.
3 Uning öyide dölet hem bayliqlar bolidu;
Heqqaniyliqi menggüge turidu.
4 Qarangghuluqta turghan durus ademge nur peyda bolidu;
U shepqetlik, rehimdil hem heqqaniydur.
5 Xeyrxah, ötne bérip turidighan ademning bexti bolidu;
U öz ishlirini adilliq bilen yürgüzidu.□
6 Berheq, u ebediy tewritilmeydu;
Heqqaniy adem menggüge eslinidu.
7 U shum xewerdin qorqmaydu;
Uning köngli toq halda, Perwerdigargha tayan'ghan.
8 Dili mehkem qilin'ghan, u qorqmaydu;
Axirida u reqiblirining meghlubiyitini köridu.
9 U özining kini merdlerche tarqatqan,
Yoqsullargha béridu;
Uning heqqaniyliqi menggüge turidu;
Uning münggüzi izzet-shöhret bilen kötürülidu.
10 Rezil adem buni körüp chidimaydu,
Chishlirini ghujurlitidu, u érip kétidu;
Rezillerning arzu-hewisi yoqitilidu.

113

113-küy •••• Xuda shepqitini körsitish üchün Özini töwen tutidu

1 Hemdusana!
Medhiyilenglar, i Perwerdigarning qulliri,
Perwerdigarning namini medhiyilenglar!
2 Hazirdin bashlap, ebedil'ebedgiche,
Perwerdigarning namigha teshekkür-medhiye qayturulsun!■
3 Kün chiqardin kün patargha,
Perwerdigarning nami medhiyilinishke layiqtur!■
4 Perwerdigar ellerdin yuqiri kötürüldi;
Shan-sheripi ershlerdin yuqiridur.
5 Kimmu Perwerdigar Xudayimizgha teng bolalisun —
Öz makani yuqirida bolsimu,
6 Asmanlargha hem yerge qarash üchün,
Özini töwen qilghuchigha?

□ **112:1** «Hemdusana! **Perwerdigardin eyminidighan, Uning emrlirini zor xursenlik dep bilidighan adem bextliktur!...»** — bu küy «élipbe tertipilik» küy. Biraq ibraniy tilini terjime qilish jeryanida jümle tertiplirini özgertish kérekliki tüpeylidin, «élipbe tertipilik» nusxini körsitelmiduq. ■ **112:1** Zeb. 1:1, 2 □ **112:5** «U **öz ishlirini adilliq bilen yürgüzidu»** — bashqa ikki xil terjimisi bar: — «U öz adilliqi bilen öz ishlirini yürüshtüridu» yaki «Dewada bolsa höküm uning teripide bolidu». Mumkinchiliki barki, yazghuchi bu üch menining hemmisini közde tutqan. ■ **113:2** Dan. 2:20 ■ **113:3** Mal. 1:11

7 Namrat kishini U topa-changdin kötüridu;
Qighliqtin yoqsulni yuqirilitidu;■
8 Uni ésilzadiler qatarigha,
Yeni Öz xelqining ésilzadiliri arisigha olturghuzidu;
9 U tughmas ayalni öyge orunlashturup,
Uni oghullarning xushal anisi qilidu.
Hemdusana!

114

114-küy •••• Xudaning Israil xelqining Misirdin chiqishida ulargha namayan qilghan ulughluqi

1 Israil Misirdin,
Yaqup jemeti yat tilliq ellerdin chiqqanda, ■
2 Shu chaghda Yehuda *Xudaning* muqeddes jayi,
Israil uning seltiniti boldi,
3 Déngiz buni körüp beder qachti,
Iordan deryasi keynige yandi;
4 Taghlar qochqarlardek,
Döngler qozilardek oynaqlidi.
5 Ey déngiz, sen néme boldung, qachqili?
Iordan deryasi, yolungdin yan'ghili?
6 Taghlar qochqarlardek,
Döngler qozilardek oynaqlighili?
7 I yer yüzi, Rebning jamalidin,
Yaqupning Xudasining jamalidin tewren;
8 U qoram tashni kölchekke,
Chaqmaq téshini mol bulaq sulirigha aylanduridu.□ ■

115

115-küy •••• Butlargha choqun'ghanlar hem Xudagha ibadet qilghanlar

1 Bizge emes, i Perwerdigar, bizge emes —
Özgermes muhebbiting üchün, heqiqet-sadaqiting üchün,
Öz naminggha shan-sherep keltürgeysen.
2 Eller némishqa «Ularning Xudasi qeyerde?» dep *mazaq* qilishidu?
3 Biraq Xudayimiz bolsa ershlerdidur;
Némini xalisa, U shuni qilghandur.
4 Ularning butliri bolsa peqet kümüsh-altundin ibaret,
Insanning qolliri yasighinidur, xalas.
5 Ularning aghzi bar, biraq sözliyelmeydu;
Közliri bar, körmeydu;■
6 Qulaqliri bar, anglimaydu,
Burni bar, puriyalmaydu;
7 Qolliri bar, siliyalmaydu;

■ **113:7** 1Sam. 2:8; Zeb. 107:41 ■ **114:1** Mis. 13:3 □ **114:8** **«U qoram tashni kölchekke, chaqmaq téshini mol bulaq sulirigha aylanduridu» —** «chaqmaq téshi» tashlar ichide eng qattiq tash hésablinidu. «Qan.» 8:15ni körüng.
■ **114:8** Mis. 17:6; Chöl. 20:11 ■ **115:5** Qan. 4:28; Yer. 10:3, 4, 5, 9-16

Putliri bar, mangalmaydu;
Kaniyidin héchbir sada chiqarmaydu.
8 Ularni yasighanlar ulargha oxshashtur,
Ulargha tayan'ghanlarmu shundaqtur.
9 I Israil, Perwerdigargha tayininglar;
U silerge yardem qilghuchinglar hem qalqininglardur.
10 I Harun jemeti, Perwerdigargha tayininglar;
U silerge yardem qilghuchi hem silerning qalqininglardur.□
11 Perderdigardin eyminidighanlar, Perwerdigargha tayininglar;
U silerge yardem qilghuchi hem qalqininglardur.
12 Perwerdigar bizni eslep keldi;
U bext ata qilidu;
U Israil jemetige bext ata qilidu;
U Harun jemetige bext ata qilidu;
13 Perwerdigardin eyminidighanlargha,
Chongliri hem kichiklirigimu bext ata qilidu.
14 Perwerdigar silerge qoshlap béridu,
Silerge hem perzentliringlargha;
15 Silerge Perwerdigar teripidin bext ata qilin'ghan,
Asman-zéminni Yaratquchidin beriketlen'gen!
16 Asmanlar bolsa Perwerdigarning asmanliridur;
Biraq zéminni bolsa insan balilirigha tapshurghandur.
17 Ölükler Yahni medhiyiliyelmeydu,
Süküt diyarigha chüshüp ketkenlermu shundaq;
18 Biraq bizler hazirdin bashlap Yahqa ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimiz!
Hemdusana!

116

116-küy •••• Xudaning iltipatigha guwahliq bérish

1 Men Perwerdigarni söyimen,
Chünki U méning awazimni, yélinishlirimni anglighan.
2 Chünki U quliqini manga saldi,
Shunga men barliq künlirimde Uninggha iltija qilip chaqirimen.
3 Ölüm asaretliri méni chirmiwaldi;
Tehtisaraning derdliri méni tutuwaldi;
Men péshkellikke yoluqtum, elem tarttim;■
4 Shuning bilen men Perwerdigarning namigha toxtimay nida qildim: —
«Sendin ötünimen, i Perwerdigar,
Jénimni qutuldurghaysen!
5 Shepqetliktur Perwerdigar, heqqaniydur;
Xudayimiz rehimdildur.
6 Perwerdigar nadanni saqlaydu;
Men xarab ehwalgha chüshürüldum, U méni qutquzdi.
7 Hey jénim, qaytidin xatirjem bol;
Chünki Perwerdigar séxiylik, méhribanliq körsetti;■

□ **115:10** «U **silerge yardem qilghuchi hem silerning qalqininglardur»** — ibraniy tilida «U ulargha yardem qilghuchi hem ularning qalqininglardur» déyilidu. 10-11-ayetlerdimu shundaq. ■ **116:3** 2Sam. 22:5, 6 ■ **116:7** Zeb. 13:6

8 Chünki Sen jénimni ölümdin, közlirimni yashlardin,
Ayaghlirimni putlishishtin qutquzghansen.
9 Men Perwerdigar aldida tiriklerning zéminida mangimen;
10 Ishen'ginim üchün mundaq söz qilghanmen: —
«Men qattiq xar qilin'ghanmen».□ ■
11 Jiddiyleshkinimdin: — «ademlerning hemmisi yalghanchi!» — Dégenmen.■
12 Manga körsetken barliq yaxshiliqlirini men néme bilen Perwerdigargha qayturimen?
13 — Nijatliq qedehini qolumgha alimen,
We Perwerdigarning namini chaqirip iltija qilimen;
14 Men qilghan qesemlirimni Perwerdigar aldida ada qilimen;
Berheq, Uning barliq xelqi aldida ularni ada qilimen.
15 Perwerdigarning neziride,
Öz mömin bendilirining ölümi qimmetlik ishtur!
16 Ah Perwerdigar, men berheq Séning qulungdurmen;
Men Séning qulungdurmen, dédikingning oghli ikenmen;
Sen méning asaretlirimni yeshkensen;
17 Men Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen,
Perwerdigarning namini chaqirip iltija qilimen;□
18 Men qilghan qesemlirimni Perwerdigar aldida ada qilimen;
Berheq, Uning barliq xelqi aldida ularni ada qilimen;
19 Perwerdigarning öyining hoylilirida,
Séning otturungda turup, i Yérusalém,
Qesemlirimni ada qilimen!
Hemdusana!

117

117-küy •••• Xudaning pütkül dunyagha bolghan muhebbiti

1 Perwerdigarni medhiyilenglar, barliq eller;
Hemme xelqler, Uni maxtanglar!■
2 Chünki bizge baghlighan özgermes muhebbiti ghelibiliktur;
Hem Perwerdigarning heqiqet-sadaqiti menggülüktur!
Hemdusana!

118

118-küy •••• «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!»

1 Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki U méhribandur;
Uning méhir-muhebbiti menggüdur!
2 Israil: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!
3 Harun jemeti: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!
4 Perwerdigardin qorqidighanlar: «Uning méhir-muhebbiti menggüdur» — désun!
5 Qistaqta qélip Yahgha nida qildim;
Yah jawab bérip, méni kengri-azadilikte turghuzdi.

□ **116:10 «Ishen'ginim üchün söz qilghanmen» —** (yaki «Ishendim, shunga söz qildim...») — buning menisi, belkim, méning Xudagha derdimni töküshüm hergiz bikargha ketmeydu, démekchi («2Kor.» 4:13nimu körüng). ■ **116:10** 2Kor. 4:13 ■ **116:11** Rim. 3:4 □ **116:17 «Men Sanga teshekkür qurbanliqlirini sunimen» —** «teshekkür qurbanliqi» Musa peyghember arqiliq békitilgen yene birxil qurbanliq («Law.» 7-babni körüng). ■ **117:1** Rim. 15:11

6 Perwerdigar men tereptidur, men qorqmaymen;
Insan méni néme qilalisun?■
7 Perwerdigar manga yardem qilghuchilar arisida bolup, méning teripimdidur;
Öchmenlirimning meghlubiyitini körimen.
8 Perwerdigarni bashpanahim qilish,
Insan'gha tayinishtin ewzeldur;■
9 Perwerdigarni bashpanahim qilish,
Emirlerge tayinishtin ewzeldur.
10 Barliq eller méni qorshiwaldi;
Biraq Perwerdigarning nami bilen ularni halak qilimen;□ ■
11 Ular méni qorshiwaldi; berheq, qorshiwaldi;
Biraq Perwerdigarning nami bilen men ularni halak qilimen;
12 Ular herilerdek méni qorshiwaldi;
Ular yéqilghan yantaq otidek tézla öchürülidu;
Chünki Perwerdigarning nami bilen men ularni halak qilimen.
13 Sen *düshmen* méni zerb bilen itterding,
Yiqilghili tas qaldim;
Biraq Perwerdigar manga yardemde boldi.
14 Küchüm we naxsham bolsa Yahdur;
U méning nijatliqim boldi!
15 Heqqaniylarning chédirlirida shadliq we nijatliqning tenteniliri yangritilmaqta;
Perwerdigarning ong qoli zeper quchmaqta!
16 Perwerdigarning ong qoli égiz kötürülgen!
Perwerdigarning ong qoli zeper quchmaqta!■
17 Men ölmeymen, belki yashaymen,
Yahning qilghanlirini jakarlaymen.
18 Perwerdigar manga qattiq terbiye bergen bolsimu,
Biraq U méni ölümge tapshurmidi.
19 Heqqaniyet derwazilirini manga échip béringlar;
Men kirimen, Yahni medhiyileymen.■
20 Bu Perwerdigarning derwazisidur;
Heqqaniylar buningdin kiridu!
21 Men sanga teshekkür éytimen;
Chünki Sen manga jawab qayturdung,
Hem méning nijatliqim boldung.
22 Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
Burjek téshi bolup tiklendi.□ ■
23 Bu ish Perwerdigardindur,
Bu közimiz aldida karamet boldi.■
24 Bu Perwerdigar yaratqan kündur;
Biz uningda shadlinip xursen bolimiz.
25 Qutquzghaysen, i Perwerdigar, Sendin ötünimen;
Sendin ötünimen, bizni yashnatqaysen!□ ■

■ **118:6** Rim. 8:31 ■ **118:8** Zeb. 62:8, 9; 146:3; Yer. 17:5, 7 □ **118:10** **«Barliq eller méni qorshiwaldi; biraq Perwerdigarning nami bilen ularni halak qilimen;...»** — bu küydiki 10-29-ayetler kimni körsetkenlikini oqurmenler Injil, «Matta», «Markus» hem «Luqa» qismiliridiki axirqi nechche bablardin köreleydu. ■ **118:10** Zeb. 18:43□ 47□ 48; Yesh. 11:1-10; Rim. 15:12 ■ **118:16** Luqa 1:51 ■ **118:19** Yesh. 26:2 □ **118:22** **«Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi»** — «Mat.» 20:42ni körüng. ■ **118:22** Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Ef. 2:20; 1Pét. 2:4, 7 ■ **118:23** Yesh. 29:14 □ **118:25** **«Qutquzghaysen, i Perwerdigar!»** — ibraniy tilida «Hoshanna!» dégen söz. «Mat.», 21:9ni körüng. ■ **118:25** Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9, 10; Yuh. 12:13

26 Perwerdigarning namida Kelgüchige mubarek bolsun!
Biz Perwerdigarning öyide turup sanga «Mubarek!» dep towliduq.
27 Perwerdigar Tengridur;
U üstimizge nur bergen;
Héytliq qurbanliqni tanilar bilen baghlanglar,
— Qurban'gahning münggüzlirige ilip baghlanglar.□
28 Sen méning Ilahimdursen,
Men Sanga teshekkür éytimen;
Méning Xudayim, men Séni ulughlaymen.
29 Perwerdigargha teshekkür éytinglar;
Chünki U méhribandur;
Uning méhir-muhebbiti menggüdur!

119

119-küy •••• Xudaning söz-kalami göherdur! •••• «Élipbe tertipilik» küy — 1-ayettiki izahatni körüng

1 |□| (Alef) Yolda mukemmel bolghanlar,
Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!□ ■
2 Uning agah-guwahlirini tutqanlar,
Uni chin qelbi bilen izdigenler,
3 Héchbir heqsizliqni qilmighanlar bextliktur!
Ular uning yollirida mangidu.
4 Körsetmiliringge estayidil emel qilishimiz üchün,
Özüng ularni békitkensen.
5 Ah, yollirimning yönilishi belgilimiliringge emel qilishqa békitilgey!
6 Shuning bilen barliq emr-permanliringni etiwarlisam,
Men yerge qarap qalmaymen.
7 Séning heqqaniy hökümliringni öginip,
Durus köngüldin Sanga teshekkür éytimen.
8 Men belgilimiliringni choqum tutimen;
Méni pütünley tashliwetmigeysen!
9 |□| (Bet) Yash bir yigit qandaq qilip öz yolini pak tutalaydu?
Séning söz-kalamingni anglap emel qilish bilenla.
10 Pütün qelbim bilen men Séni izdidim;
Méni emrliringdin adashturmighaysen;
11 Gunah qilip Sanga qarshi chiqmasliqim üchün,
Sözüngni könglümge mehkem püküwaldim.
12 Mubarekdursen Perwerdigar,

□ **118:27 «Héytliq qurbanliqni tanilar bilen baghlanglar, — qurban'gahning münggüzlirige ilip baghlanglar»** — muqeddes ibadetxanidiki qurban'gahning töt bürjikining herbirige bir «münggüz» (ilmek) békitilgen. «Muqeddes chédir»ni körsitidighan sxémilarni körüng. □ **119:1 « א (Alef) Yolda mukemmel bolghanlar, Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!»** — bu 119-küy «élipbe tertipilik» küy. Her sekkiz ayet bir guruppa bolidu. Herbir guruppidiki sekkiz ayet oxshash herb bilen bashlinidu, herbir guruppa (jemiy 22 guruppa) ibraniy tilining élipbelik tertipi boyiche yéngi bir herp bilen bashlinidu. **«Perwerdigar Tewrat-qanunida mangidighanlar bextliktur!»** — «Tewrat» (torah) dégen söz ibraniy tili bolup, eslide «yolyoruq», «terbiye» dégen menide, bu yerde: «qanun», «telim», «Xuda bergen barliq kitablar» dégen omumiy menide ishlitilidu. Adette Musa peyghember arqiliq keltürülgen Tewrattiki «Yaritilish» «Misirdin chiqish» «Lawiyliqlar» «Chöl-bayawandiki seper» hem «Qanun sherhi» dégen aldinqi besh qisimni körsitidu. ■ **119:1** Zeb. 1:1

Manga Öz belgilimiliringni ögetkeysen.
13 Lewlirim bilen men bayan qilimen,
Aghzingdiki barliq hökümliringni.
14 Türlük bayliqlardin shadlan'ghandek,
Agah-guwahliqliringgha egeshken yolda shadlandim.
15 Men körsetmiliring üstide séghinip oylinimen;
Izliringgha qarap oylinimen.
16 Belgilimiliringni xursenlik dep bilimen;
Söz-kalamingni untumaymen.
17 |□| (Gimel) Qulunggha méhribanliqni körsetkeysen, shuning bilen men yashaymen,
Kalaminggha boysunimen.■
18 Tewrat-qanunungdin karamet sirlarni körüshüm üchün,
Közlirimni achqaysen!
19 Men bu dunyada musapirmen;
Emrliringni mendin yoshurmighaysen.■
20 Hökümliringge herqachan intizar bolup,
Yürikim ézilip kétey dep qaldi.
21 Sen lenetke buyrulghan tekebburlargha tenbih bérisen,
Ular emrliringdin adiship kétidu.
22 Mendin ahanet hem mesxirini yiraqqa ketküzgeysen;
Chünki agah-guwahliqliringni tutimen.
23 Emirler olturup yaman gépimni qilishmaqta;
Séning qulung bolsa belgilimiliring üstide séghinip oylaydu.
24 Séning agah-guwahliqliring méning xursenlikim,
Méning meslihetchilirimdur.■
25 |□| (Dalet) Méning jénim tupraqqa yépishqan;
Söz-kalaming boyiche méni yéngilandurghaysen.
26 Öz yollirimni aldingda ochuq bayan qildim,
Sen manga jawab berding;
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.■
27 Méni körsetmiliringning yolini chüshinidighan qilghaysen,
Andin men karametliring üstide séghinip oylinimen.
28 Jénim qayghu bilen érip kétidu;
Söz-kalaming boyiche méni küchlendürgeysen.
29 Mendin aldamchi yolni néri qilghaysen;
Shepqet qilip manga Tewrat-qanunungni béghishlighaysen;
30 Men heqiqet-sadaqet yolini talliwaldim;
Hökümliringni aldimda qoydum.
31 Agah-guwahliringni ching tutimen;
Perwerdigar, méni uyatqa qaldurmighaysen.
32 Sen méning qelbimni keng-azade qilishing bilen,
Emrliring yoligha egiship yügürimen.
33 |□| (Xé(I Perwerdigar, belgilimiliringning yolini manga ayan qilghaysen;
Men uni axirghiche tutimen.
34 Méni yorutqaysen, men Tewrat-qanunungni tutimen,
Shundaqla pütün qelbim bilen uninggha emel qilimen.
35 Méni emrliringning yolida mangidighan qilghaysen;

■ **119:17** Zeb. 103:2; 116:7 ■ **119:19** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Zeb. 39:12; Ibr. 11:13 ■ **119:24** Zeb. 43:3; 112:1; 119:35, 47, 77, 174; ■ **119:26** Zeb. 25:4; 27:11; 86:11

Chünki ularni xursenlik dep bilimen.
36 Méning qelbimni shexsiy menpeetke emes,
Belki agah-guwahliqliringgha mayil qilghaysen.
37 Közlirimni saxtini körüshtin yandurghaysen;
Méni yolungda janlandurghaysen;
38 Sen qulunggha bolghan wedengni emelge ashurghaysen;
Shuning bilen xeqler Sendin eyminidu.□
39 Men qorqqan shermendilikni néri ketküzgeysen;
Chünki Séning hökümliring eladur.
40 Mana, men körsetmiliringge teshna bolup keldim;
Öz heqqaniyitingde méni janlandurghaysen;
41 |□|: (Waw) We méhir-muhebbetliring yénimgha kelsun, i Perwerdigar;
Wedeng boyiche nijatliqing yénimgha kelsun;□
42 Shunda mende méni mesxire qilghuchigha bergüdek jawab bolidu;
Chünki sözüngge tayinimen.
43 We aghzimdin heqiqetning sözini élip tashlimighaysen;
Chünki hökümliringge ümid baghlidim;
44 Shunda men Séning Tewrat-qanunungni her qachan tutimen,
Berheq, ebedil'ebedgiche tutimen;
45 Shunda men azadilikte mangimen;
Chünki körsetmiliringni izdidim.
46 Shunda men padishahlar aldida agah-guwahliqliring toghruluq sözleymen,
Bu ishlarda men yerge qarap qalmaymen.
47 We emrliringni xursenlik dep bilimen,
Chünki ularni söyüp keldim;
48 Men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup intilimen,
We belgilimiliring üstide séghinip oylinimen.□
49 |□| (Zain) Sen qulunggha bergen sözüngni,
Yeni manga ümid béghishlighan kalamingni esligeysen.
50 U bolsa derdimge bolghan tesellidur;
Chünki söz-wedeng méni janlandurdi.
51 Tekebburlar esheddiy haqaretligini bilen,
Lékin Tewrat-qanunungdin héch chetnimidim.
52 Qedimde békitilgen hökümliringni yadimgha keltürdüm, i Perwerdigar,
Shundaq qilip özümge teselli berdim.
53 Tewrat-qanunungni tashliwetken reziller wejidin,
Otluq ghezep mende qaynap tashti.
54 Musapir bolup turghan jayimda,
Körsetmiliring méning naxshilirim boldi.
55 Kéchide, i Perwerdigar, namingni eslep yürdum,
Tewrat-qanunungni tutup keldim.■
56 Men buninggha nésip boldum,
Chünki men körsetmiliringke itaet qilip keldim.

□ **119:38 «Sen qulunggha bolghan wedengni emelge ashurghaysen; Shuning bilen xeqler Sendin eyminidu»** — bashqa birnechche terjimiliri bar, jümlidin: «Séning eyminishingge bérilgen qulung üchün wedengni emelge ashurghaysen». □ **119:41 « ו: (Waw) We méhir-muhebbetliring yénimgha kelsun, i Perwerdigar.…»** — mushu sekkiz ayet (41-48-ayet) hemmisi ibraniy tilida: «waw» bilen bashlinidu; uyghur tilidiki «we» mushu «waw»din (ereb tilining wasitisi bilen) kelgen. □ **119:48 «men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup intilimen»** — yaki «men söyüp kelgen emrliringge qollirimni sozup kötürimen». ■ **119:55** Zeb. 16:7; 42:8

57 |□| (Xet) Özüng méning nésiwemdursen, i Perwerdigar;
«Séning söz-kalamingni tutay» — dédim.□
58 Men pütün qelbim bilen didaringgha intilip yélindim;
Wedeng boyiche manga shapaet körsetkeysen.□
59 Men yolliring üstide oylandim,
Ayaghlirimni agah-guwahliqliringgha qaritip buridim.
60 Men aldiridim, héch kéchikmidim,
Séning emrliringge emel qilishqa.
61 Rezillerning asaretliri méni chirmiwalghini bilen,
Men Tewrat-qanunungni héch untumidim.
62 Heqqaniy hökümliring üchün,
Tün kéchide teshekkür éytqili qopimen.
63 Men Sendin qorqidighanlarning,
Körsetmiliringge egeshkenlerning hemmisining ülpitidurmen.
64 Jahan, i Perwerdigar, Séning özgermes muhebbiting bilen toldi;
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.
65 |□| (Tet) Söz-kalaming boyiche, i Perwerdigar,
Öz qulunggha méhribanliqni körsitip kelgensen.
66 Manga obdan perq étishni we bilimni ögetkeysen;
Chünki men emrliringge ishendim.
67 Men azabqa uchrashtin burun yoldin azghan,
Biraq hazir sözüngni tutimen.
68 Sen méhribandursen, méhribanliq qilisen,
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.
69 Tekebburlar manga qara chaplashti;
Biraq körsetmiliringge pütün qelbim bilen itaet qilimen.
70 Ularning qelbi tuymas bolup ketti;
Biraq men bolsam Tewrat-qanunungni xursenlik dep bilimen.□
71 Azabqa uchrighinim yaxshi boldi,
Shuning bilen belgilimiliringni ögendim.
72 Men üchün aghzingdiki qanun-telim,
Minglighan altun-kümüsh tenggidin ewzeldur.■
73 |□| (Yod) Séning qolliring méni yasighan, méni mustehkemlidi;
Méni yorutqaysen, emrliringni öginimen.■
74 Sendin eyminidighanlar méni körüp shadlinidu;
Chünki men söz-kalaminggha ümid baghlap keldim.
75 I Perwerdigar, Séning hökümliringning heqqaniy ikenlikini,
Wapadarliqingdin méni azabqa salghiningni bilimen.□
76 Ah, qulunggha bergen wedeng boyiche,
Özgermes muhebbiting teselliyim bolsun.
77 Méning yashishim üchün,
Rehimdilliqliring yénimgha kelsun;
Chünki Tewrat-qanunung méning xursenlikimdur.

□ **119:57 «Özüng méning nésiwemdursen, i Perwerdigar; «Séning söz-kalamingni tutay» — dédim» —** bashqa birxil terjimisi: — «Méning nésiwem, i Perwerdigar, Séning söz-kalamingni tutushtin ibarettur, — dédim». □ **119:58 «Men pütün qelbim bilen didaringgha intilip yélindim» —** yaki «Men pütün qelbim bilen iltipatinggha intilip yélindim». □ **119:70 «Ularning qelbi tuymas bolup ketti» —** dégen söz ibraniy tilida «Ularning qelbi mayliq bolup ketti» dep élin'ghan. ■ **119:72** Zeb. 19:10 ■ **119:73** Ayup 10:9; Zeb. 139:13-16 □ **119:75 «Séning hökümliringning heqqaniy ikenlikini ... bilimen» —** ibraniy tilida «Séning hökümliringning heqqaniyliqtur ... dep bilimen».

78 Tekebburlar xijalette qalsun;
Chünki ular manga yalghanchiliq bilen tetürlük qilghan;
Men bolsam, körsetmiliring üstide séghinip oylinimen.
79 Sendin eyminidighanlar men terepke burulup kelsun;
Agah-guwahliqliringni bilgenlermu shundaq bolsun.
80 Könglüm belgilimiliringde mukemmel bolsun;
Shuning bilen yerge qarap qalmaymen.
81 |□| (Kaf) Jénim nijatliqinggha telmürüp halidin kétey dewatidu;
Men söz-kalaminggha ümid baghlidim.
82 Közüm söz-wedengge telmürüp tügishey dédi,
«Sen qachanmu manga teselli bérersen» — dep.
83 Chünki men islinip qurup ketken tulumdek boldum,
Biraq belgilimiliringni untumaymen.
84 Qulungning künliri qanche bolidu?
Manga ziyankeshlik qilghanlarni qachan jazalaysen?
85 Tekebburlar manga orilarni kolighan;
Bu ishlar Tewratinggha muxaliptur;
86 Séning barliq emrliring ishenchliktur;
Ular yolsizliq bilen méni qistimaqta;
Manga yardem qilghaysen!
87 Ular méni yer yüzidin yoqatqili qil qaldi;
Biraq men bolsam, körsetmiliringdin waz kechmidim.
88 Özgermes muhebbiting boyiche méni janlandurghaysen,
We aghzingdiki agah-guwahliqliringni tutimen.
89 |□| (Lamed) Menggüge, i Perwerdigar,
Söz-kalaming ershlerde békitilgendur.
90 Séning sadaqiting dewrdin-dewrgichidur;
Sen yer-zéminni muqim békitkensen, u mewjut bolup turidu.■
91 Séning höküm-qanuniyetliring bilen bular bügünki kündimu turidu;
Chünki barliq mewjudatlar Séning xizmitingdidur.□
92 Séning Tewrat-qanunung xursenlikim bolmighan bolsa,
Azabimda yoqap kéter idim.
93 Men Séning körsetmiliringni hergiz untumaymen;
Chünki mushular arqiliq manga hayatliq berding;
94 Men Séningkidurmen, méni qutquzghaysen;
Chünki men körsetmiliringni izdep keldim.
95 Reziller méni halak qilishni kütmekte;
Biraq men agah-guwahliringni könglümde tutup oylaymen.
96 Men hemme mukemmellikning chéki bar dep bilip yettim;
Biraq Séning emr-kalaming cheksiz kengdur!
97 |□| (Mem) Ah, méning Tewrat-qanununggha bolghan muhebbitim neqeder chongqurdur!
Kün boyi u méning séghinip oylaydighinimdur.
98 Emrliring herdaim men bilen bille turghachqa,
Méni düshmenlirimdin dana qilidu;
99 Barliq ustazlirimdin köp yorutulghanmen,
Chünki agah-guwahliring séghinishimdur.

■ **119:90** Top. 1:4 □ **119:91 «Séning höküm-qanuniyetliring bilen bular bügünki kündimu turidu» —** «bular» bolsa 89-ayette tilgha élin'ghan Xudaning söz-kalami we 90-ayette tilgha élin'ghan yer-zémin bolsa kérek.

100 Men qérilardin köprek chüshinimen,
Chünki körsetmiliringge itaet qilip keldim.
101 Söz-kalaminggha emel qilishim üchün,
Ayaghlirimni hemme yaman yoldin tarttim.□
102 Hökümliringdin héch chiqmidim;
Chünki manga ögetken Sen özüngdursen.
103 Sözliring tilimgha shunche shérin tétiydu!
Aghzimda heseldin tatliqtur!■
104 Körsetmiliringdin men yorutuldum;
Shunga barliq saxta yolni öch körimen.
105 |□| (Nun) Söz-kalaming ayighim aldidiki chiragh,
Yolumgha nurdur.
106 Qesem ichtim, emel qilimenki,
Men heqqaniy hökümliringni tutimen.■
107 Zor azab-oqubetlerni chektim, i Perwerdigar;
Söz-kalaming boyiche méni janlandurghaysen.
108 Qobul qilghaysen, i Perwerdigar, aghzimdiki xalis qurbanliqlarni,
Manga hökümliringni ögetkeysen.□
109 Jénimni aliqinimda daim élip yürimen,
Biraq Tewrat-qanunungni peqet untumaymen.
110 Reziller men üchün qiltaq qurdi;
Biraq körsetmiliringdin adashmidim.
111 Agah-guwahliqliringni miras qilip menggüge qobul qildim;
Chünki ular könglümning shadliqidur.
112 Men könglümni belgilimiliringge menggüge *emel qilishqa*,
Yeni axirghiche emel qilishqa mayil qildim.
113 |□| (Sameq) Ala köngüllerni öch körüp keldim;
Söyginim bolsa, Tewrat-qanunungdur.□
114 Sen méning dalda jayim, méning qalqanimdursen;
Söz-kalaminggha ümid baghlidim.
115 Men Xudayimning emrlirige emel qilishim üchün,
Mendin néri bolunglar, i rezillik qilghuchilar!
116 Yashishim üchün,
Wedeng boyiche méni yöligeysen;
Ümidimning aldida méni yerge qaratmighaysen.
117 Méni qollap quwwetligeysen, shunda men aman-ésen yürimen;
We belgilimiliringni herdaim qedirleymen.
118 Belgilimiliringdin azghanlarning hemmisini neziringdin saqit qilding;
Chünki ularning aldamchiliqi quruqtur.
119 Sen yer yüzidiki barliq rezillerni dashqaldek shallap tazilaysen;
Shunga men agah-guwahliqliringni söyimen.
120 Etlirim Séningdin bolghan eyminishtin titreydu;
Hökümliringdin qorqup yürimen.
121 |□| (Ayin) Men durus hökümlerni we adaletni yürgüzdum;
Méni ezgüchilerge tashlap qoymighaysen;

□ **119:101 «Ayaghlirimni hemme yaman yoldin tarttim» —** «tarttim» — ibraniy tilida «baghlidim» yaki «chüsheklidim».
■ **119:103** Zeb. 19:10; Pend. 8:11 ■ **119:106** Neh. 10:30 □ **119:108 «Aghzimdiki xalis qurbanliqlar» —** «xalis qurbanliq» Musa peyghember alahide belgiligen birxil qurbanliq idi. Biraq bu yerde bu ibare peqet köchme menide ishlitilgen. □ **119:113 «Ala köngüller» —** yaki «estayidil emesler».

122 Öz qulung üchün yaxshiliqqa kapalet bolghaysen;
Tekebburlargha méni ezgüzmigeysen.
123 Közüm nijatliqinggha teshna bolup,
Hem heqqaniyiting toghruluq wedengge telmürüp tügishey dep qaldi;
124 Özgermes muhebbiting bilen qulunggha muamile qilghaysen;
Belgilimiliringni manga ögetkeysen.
125 Men Séning qulungdurmen;
Agah-guwahliqliringni bilip yétishim üchün méni yorutqaysen.
126 Perwerdigar heriketke kélish waqti keldi!
Chünki ular Tewrat-qanunungni bikar qiliwétidu.
127 Shu sewebtin emrliringni altundin artuq söyimen,
Sap altundin artuq söyimen;
128 Shunga hemme ishlarni bashquridighan barliq körsetmiliringni toghra dep bilimen;
Barliq saxta yolni öch körimen.
129 |□| (Pé(Agah-guwahliqliring karamettur;
Shunga jénim ulargha egishidu.
130 Sözliringning yéshimi nur élip kélidu;
Nadanlarnimu yorutidu.■
131 Aghzimni échip hasirap kettim,
Chünki emrliringge teshna bolup keldim.
132 Namingni söygenlerge bolghan aditing boyiche,
Jamalingni men terepke qaritip shepqet körsetkeysen.
133 Qedemlirimni sözüng bilen toghrilighaysen;
Üstümge héch qebihlikni höküm sürgüzmigeysen.
134 Méni insanning zulumidin qutuldurghaysen,
Shuning bilen Séning körsetmiliringge itaet qilimen.
135 Jamalingning nurini qulungning üstige chachturghaysen;
Manga belgilimiliringni ögetkeysen.■
136 Közlirimdin yash ériqliri aqidu,
Chünki insanlar Tewrat-qanununggha boysunmaydu.
137 |□| (Tsade) Heqqaniydursen, i Perwerdigar;
Hökümliring toghridur.
138 Sen agah-guwahliqliringni heqqaniyliqta buyrughan;
Ular tolimu ishenchliktur!
139 Otluq muhebbitim özümni yoqitidu,
Chünki méni xar qilghuchilar sözliringge pisent qilmaydu.
140 Sözüng toluq sinap ispatlan'ghandur;
Shunga qulung uni söyidu.■
141 Men tériqtekturmen, kemsitilgenmen,
Biraq körsetmiliringni untumaymen.
142 Séning heqqaniyiting ebediy bir heqqaniyettur,
Tewrat-qanunung heqiqettur.
143 Péshkellik we azab manga chirmishiwaldi;
Biraq emrliring méning xursenliklirimdur.
144 Séning agah-guwahliqliringning heqqaniyliqi ebediydur;
Yashighin dep, méni yorutqaysen.
145 |□| (Kof) Men pütün qelbim bilen Sanga nida qildim, i Perwerdigar;
Manga jawab bergeysen;

■ **119:130** Zeb. 19:7 ■ **119:135** Zeb. 4:6 ■ **119:140** 2Sam. 22:31; Zeb. 12:6; 18:30; Pend. 30:5

Men belgilimiliringni tutimen.
146 Men Sanga nida qilimen;
Méni qutquzghaysen; agah-guwahliqliringgha egishimen.
147 Men tang atmay ornumdin turup peryad kötürimen;
Söz-kalaminggha ümid baghlidim.■
148 Wediliring üstide séghinip oylinish üchün,
Tündiki jésekler almashmay turup közüm échilidu.■
149 Özgermes muhebbiting boyiche awazimni anglighaysen;
I Perwerdigar, hökümliring boyiche méni janlandurghaysen.
150 Qebih niyetke egeshkenler manga yéqinlashti,
Ular Tewrat-qanunungdin yiraqtur.
151 I Perwerdigar, Sen manga yéqin turisen;
Barliq emrliring heqiqettur.
152 Uzundin béri agah-guwahliqliringdin ögendimki,
Ularni menggüge inawetlik qilghansen.
153 |□| (Resh) Méning xar bolghinimni körgeysen, méni qutuldurghaysen;
Chünki Tewrat-qanunungni untumidim.
154 Méning dewayimni sorighaysen, hemjemet bolup méni qutquzghaysen;
Wedeng boyiche méni janlandurghaysen.
155 Nijatliq rezillerdin yiraqtur;
Chünki ular belgilimiliringni izdimeydu.
156 Rehimdilliqliring köptur, i Perwerdigar;
Hökümliring boyiche méni janlandurghaysen.
157 Manga ziyankeshlik qilghuchilar hem méni xar qilghuchilar köptur;
Biraq agah-guwahliqliringdin hech chetnimidim.
158 Men asiyliq qilghuchilargha qarap yirgendim,
Chünki ular sözüngni tutmaydu.□
159 Séning körsetmiliringni shunche söygenlikimni körgeysen;
Özgermes muhebbiting boyiche méni janlandurghaysen, i Perwerdigar.
160 Söz-kalamingni mujessemligende andin heqiqet bolur;
Séning herbir adil hökümüng ebediydur.□
161 |□| (Shiyn) Emirler bikardin-bikar manga ziyankeshlik qilidu;
Biraq yürikim kalaming aldidila titreydu.
162 Birsi zor olja tapqandek,
Wedengdin xushallinimen.
163 Saxtiliqtin nepretlinip yirginimen;
Söyginim Tewrat-qanunungdur.
164 Heqqaniy hökümliring tüpeylidin,
Künde yette qétim Séni medhiyileymen.
165 Tewratingni söygenlerning zor xatirjemliki bar;
Hech nerse ularni putliyalmas.
166 Men nijatliqinggha ümid baghlap küttüm, i Perwerdigar,
Emrliringge emel qilip.
167 Jénim agah-guwahliqliringgha egishidu,
Ularni intayin söyimen.

■ **119:147** Zeb. 5:3; 88:13; 130:6 ■ **119:148** Zeb. 57:8; 63:1, 6 □ **119:158 «Men asiyliq qilghuchilargha qarap yirgendim» —** yaki «Men asiyliq qilghuchilargha qarap azablandim». □ **119:160 «Söz-kalamingni mujessemligende andin heqiqet bolur» —** bu nahayiti muhim bir jümle. Toluq, etrapliq heqiqetni peqet muqeddes kitabtiki bir ayettinla bilgili bolmaydu, belki köp ayetlerning yighindisi arqiliqla («mujessemligende») andin «toluq heqiqet» yaki «her tereplik heqiqet» chiqidu.

168 Barliq yollirim aldingda bolghach,
Körsetmiliring hem agah-guwahliqliringgha egishimen.
169 |□| (Taw) Méning peryadim aldinggha yéqin kelsun, i Perwerdigar;
Kalaming boyiche méni yorutqaysen.
170 Yélinishim aldinggha kelsun;
Wedeng boyiche méni qutuldurghaysen.
171 Manga belgilimiliringni ögitishing üchün,
Lewlirimdin medhiyiler urghup chiqidu.
172 Tilim sözüngni küylep naxsha éytidu,
Chünki emrliringning hemmisi heqqaniydur.
173 Qolung manga yardemge teyyar bolsun;
Chünki men körsetmiliringni talliwaldim.
174 Men nijatliqinggha telmürüp teshna bolup keldim, i Perwerdigar;
Séning Tewrating méning xursenlikimdur.
175 Jénim yashisun, u Séni medhiyileydu,
Séning hökümliring manga yardem qilsun.
176 Men yoldin adashqan qoydek temtirep qaldim;
Qulungni izdigeysen;
Chünki emrliringni untup qalghinim yoq.■

120

120-küy •••• Urushqaq xelq arisida

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Béshimgha kün chüshkende men Perwerdigargha nida qildim;
U manga jawab berdi.□
2 I Perwerdigar, jénimni yalghan sözleydighan lewlerdin,
Aldamchi tildin qutuldurghaysen.■
3 Sanga néme bérilidu,
Sanga néme qoshulushi kérek,
Ey aldamchi til?
4 — Palwan atqan ötkür oqlar,
Archa choghliri sanga tegsun!■
5 Meshek diyarida musapir bolup yashighinimgha,
Kédar chédirliri arisida turghinimgha halimgha way!□
6 Men tinchliqqa öchler arisida uzundin buyan turuwatimen;
7 Men tinchliqperwermen;
Biraq gep qilsam, ular urushimizla, deydu.

■ **119:176** Yesh. 53:6; Luqa 15:4-7 □ **120:1** **«Yuqirigha chiqish naxshisi»** — bundaq mawzuluq küydin jemiy 15i bar. Buning menisi toghruluq alimlarning üch xil pikri bar: (1) Yérusalémdiki ikkinchi ibadetxana ichide hoyligha chiqidighan 15 pelempey bar idi; héyt waqitlirida herbir pelempeyde toxtap bir küy éytilghan. (2) Yérusalémgha tawab qilish héytigha barmaqchi (ibraniy tilida bu «chiqmaqchi» dégen söz bilen ipadilinidu) bolghan yoluchilar bu naxshilarni éytqan; (3) bu 15 küy Israillar Babil impériyesidiki sürgünlüktin qutulup chiqip, Yérusalémgha qaytip kelgenliki (ibraniy tilida «chiqqanliqi»)ni tebrikleydighan naxshilar idi. Bizningche üch pikirning hemmisi toghra bolushi mumkin. ■ **120:2** 1Sam. 24:10; 26:19 ■ **120:4** Zeb. 11:2; 59:7 □ **120:5** **«Meshek diyarida .... Kédar chédirliri arisida...»** — «Meshek» — Israil zéminidin eng chet jay dep hésablan'ghan (belkim hazirqi muskwa yaki Türkiye); Kédardikiler bolsa Israilning Ereb qoshniliri hem reqibliri idi. Bu yerde ular belkim Xudani étirap qilmaydighan herxil ellerni bildüridu.

121

121-küy •••• Reb himaye qilghuchimdur

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Közlirimni taghlar terepke kötürüp qaraymen;
Méning yardimim qeyerdin kélur?
2 Méning yardimim Perwerdigardindur;
Asman-zéminni Yaratquchidindur.
3 U putungni héch téyildurmaydu;
Séni saqlighuchi héch müdimeydu!
4 Mana, qara, Israilni saqlighuchi hem müdimeydu, hem uxlimaydu!
5 Perwerdigar séning saqlighuchingdur;
Perwerdigar ong yéningdiki sayiwendur.
6 Quyash kündüzde, ay kéchide sanga zerer yetküzmeydu;
7 Perwerdigar barliq yamanliqtin séni saqlaydu;
U jéningni saqlaydu;
8 Perwerdigar chiqishingni, kirishingni,
Buningdin kéyin ebedil'ebedgiche saqlaydu.

122

122-küy •••• Yérusalémning bextidin xushal bolush

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Ular manga: «Perwerdigarning öyige chiqayli» — déginide,
Shadlandim.
2 Putlirimiz derwaziliring ichide turushqa nésip boldi, i Yérusalém!
3 I Yérusalém, sen jipsilashturulup retlik sélin'ghan bir sheherdursen;
4 Qebililer u yerge chiqidu,
Yahning qebililiri chiqidu;
Israilgha bérilgen körsetme boyiche,
Perwerdigarning namigha teshekkür éytish üchün chiqidu.□
5 Chünki u yerde höküm chiqirishqa textler sélindi,
Dawutning jemetidikilerge textler sélindi.
6 Yérusalémning aman-xatirjemlikini izdep dua qilinglar;
Séni söygenler ronaq tapidu.□
7 Istihkamliring ichide aman-xatirjemlik bolsun,
Ordiliring ichide awat-aramliq bolsun!
8 Qérindashlirim hem yar-buraderlirim üchün,
Men: «Aman-xatirjemlik ichingde bolsun» — deymen.
9 Perwerdigar Xudayimizning öyi üchün,
Séning ronaq tépishinggha intilimen!

□ **122:4 «Qebililer.. . Israilgha bérilgen körsetme boyiche... chiqidu»** — bu yolyoruq-körsetme Musa peyghember arqiliq bérilgenidi. Héyt künliride (yilda üch qétim) Israil qebililirining erkekliri (qiz-ayallar ixtiyaren) Yérusalémgha chiqip ibadet qilishi kérek idi. □ **122:6 «Yérusalémning aman-xatirjemlikini izdep dua qilinglar»** — ibraniy tilida: «Yérushalom»ning «shalom»i üchün dua qilinglar». «Shalom» «tinch-amanliq», «Yérushalom» bolsa «Tinch-amanliq sheher» dégen menide (ibraniy tilida «shalom», ereb tilida «salam»).

123

123-küy •••• Zor xarliq astida
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

I ershlerde Turghuchisen,
Sanga béshimni kötürüp qaraymen;□ ■
2 Mana, qulliringning közi öz xojayinining qolliriga qandaq qarighan bolsa,
Dédeklerning közi öz sahibesining qolliriga qandaq qarighan bolsa,
Bizning közimiz Perwerdigar Xudayimizgha shundaq qaraydu.
Ta bizge shepqet körsetküche qaraydu.
3 Bizge shepqet körgüzgeysen, i Perwerdigar,
Bizge shepqet körgüzgeysen;
Chünki biz yetküche xorluq tartqanmiz.
4 Jénimiz ghojamlarning mazaqlirini,
Hakawurlarning xorluqlirini yetküche tartqandur.

124

124-küy •••• Qutulush üchün rehmetler
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Eger biz terepte turghini Perwerdigar bolmighan bolsa,
— Ah, Israil shundaq désun —
2 Biz terepte turghini Perwerdigar bolmighan bolsa,
Kishiler bizge hujumgha qozghalghanda,
3 Ularning ghezipi bizge tutashqanda,
— Shu chaghda ular bizni tirik yutuwétetti;
4 *Shu chaghda* sular bizni gherq qiliwétetti;
Kelkün béshimizdin ötetti;
5 Dawalghughan sular béshimizdin ötetti!
6 Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay!
Ularning chishlirigha ow bolushqa bizni qoyup bermidi.
7 Jénimiz tutquchilarning basmiqidin qéchip chiqqan qushtek qachti;
Basmaq sundurulup, biz qachtuq!■
8 Érishken yardimimiz Perwerdigarning namididur,
Asman-zémin Yaratquchining namididur!■

125

125-küy •••• Xudaning zor himayisi
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigargha tayan'ghanlar Zion téghidektur;
Uni tewretkili bolmaydu,
U menggülük turidu.
2 Yérusalém! Taghlar uning etrapini orughan,

□ **123:1 «Sanga béshimni kötürüp qaraymen»** — ibraniy tilida: «Sanga közlirimni kötürüp qaraymen». ■ **123:1** Zeb. 115:3 ■ **124:7** Pend. 6:5 ■ **124:8** Zeb. 121:2

Hem Perwerdigar hazirdin ta ebedgiche Öz xelqining etrapini oraydu.
3 Chünki rezillerning hoquq hasisi heqqaniylarning nésiwisini bashqurmaydu;
Bolmisa heqqaniylarmu qollirini qebihlikke uzartishi mumkin.
4 Perwerdigar, méhribanlargha méhribanliq qilghaysen;
Köngli duruslarghimu shundaq bolsun.
5 Biraq egri yollargha burulup ketkenlerni bolsa,
Perwerdigar ularni qebihlik qilghuchilar bilen teng shallaydu.
Israilgha aman-xatirjemlik bolghay!

126

126-küy •••• Sürgün bolushtin azad bolush
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigar Ziondin sürgün bolghanlarni qayturup kelgende,
Biz chüsh körgendekla bolduq;□
2 Aghzimiz külkige,
Tilimiz shadlinishqa toldi;
Shu tapta eller arisida ular: —
«Perwerdigar ularga zor ishlarni qilip berdi» — déyishti.■
3 Perwerdigar derweqe biz üchün zor ishlarni qildi,
Biz bulardin shadlinimiz.
4 Jenubtiki quruq ériqlar *shar-shar sulargha* aylandurulghandek,
Biz tutqunlarnimu öz erkimizge qayturghaysen, i Perwerdigar;□
5 Köz yashlirini éqitip térighanlar shadliq bilen orar;
6 Yighlap yürüp chachidighan uruqni kötürgen kishi,
Berheq, shadliq-tentene bilen orighan baghlirini kötürüp qaytip kélidu.

127

127-küy •••• Xuda bergen nésiweni héchkim tartiwalalmaydu
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Sulayman yazghan küy: —

Perwerdigar Özi öy salmisa,
Salghuchilar bikardin-bikar uninggha ejir singdüridu;
Perwerdigar sheherni saqlimisa,
Közetchiler bikardin-bikar oyghaq turidu.
2 Silerning seherde ornunglardin qopushunglar,
Kech bolghanda yétishinglar,
Japa-musheqqetni nandek yégininglar bikardin-bikardur;

□ **126:1 «Perwerdigar Ziondin sürgün bolghanlarni qayturup kelgende...»** — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Zionning ehwalini eslige qayturghanda...». ■ **126:2** Ayup 8:21 □ **126:4 «Jenubtiki quruq ériqlar shar-shar sulargha aylandurulghandek...»** — qattiq yamghur yaghghandin kéyin, Pelestinning jenub teripidiki süyi yoq ériq-deryalar yérim saet ichidila küchlük hem xeterlik dawalghughan deryalargha aylandurulidu. **«Biz tutqunlarnimu öz erkimizge qayturghaysen, i Perwerdigar»** — bu ikkinchi «tutqunluq» némini bildüridu? Babil impériyesige sürgün bolghan Yehudiylar azad bolup Pelestin'ge qaytip kelgendin kéyin, yene bek éghir musheqqetler hem ziyankeshlikke uchridi («Nehemiya» hem «Ezra» qisimlirini körüng). «Tutqunluq» belkim köchme menide bolup, u éghir ehwalni körsitidu.

Chünki U Öz söyginige uyquni béridu.□
3 Mana, balilar Perwerdigardin bolghan mirastur,
Baliyatquning méwisi Uning mukapatidur;
4 Yashliqta tapqan balilar,
Baturning qolidiki oqlardek bolidu.
5 Oqdéni mushular bilen tolghan adem bextliktur;
Sheher derwazisida turup düshmenler bilen sözlishiwatqinida,
Ular yerge qarap qalmaydu.□

128

128-küy •••• Xudadin eyminidighan kishining bextliki
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Perwerdigardin qorqidighanlar,
Uning yollirida mangidighanlarning herbiri bextliktur!
2 Chünki sen öz qolungning ejrini yeysen;
Bextlik bolisen, ronaq tapisen;
3 Ayaling bolsa öyüng ichide méwilik üzüm télidek bolidu;
Baliliring dastixaningni chöridep, zeytun derexliridek tizilip olturidu;
4 Mana, Perwerdigardin qorqidighan kishi shundaq bextni köridu.
5 Perwerdigar sanga Zion téghidin bext ata qilghay;
Sen ömrüng boyiche Yérusalémning awatliqini körgeysen;
6 Perzentliringning perzentlirini körgeysen;
Israilgha aram-tinchliq bolghay!

129

129-küy •••• Uzun dawam qilghan japa-musheqqetni eslesh
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

«Yashliqimdin tartip ular köp qétim méni xar qilip keldi» —
— Ah, Israil hazir buni désun —
2 «Ular yashliqimdin tartip köp qétim méni xar qilip keldi,
Biraq üstümdin ghelibe qilghan emes.
3 Qosh heydigüchiler dümbemde heydigen,
Chöneklirini intayin uzun tartqan».
4 Perwerdigar heqqaniydur;
U rezillerning asaretlirini sunduruwetti;
5 Ular shermende bolup arqisigha yandurulsun,
Ziondin nepretlinidighanlarning hemmisi!
6 Ular ögzide ünüp chiqqan chöptek bolsun;
Üzülmey turupla soliship kétidighan;■
7 Ot-chöp orighuchigha uningdin bir tutammu chiqmaydu;

□ **127:2 «Japa-musheqqetni nandek yégininglar bikardin-bikardur»** — bashqa birxil terjimisi: «Japa-musheqqet bilen tapqan nanni yégininglar bikardin-bikardur». **«Chünki U Öz söyginige uyquni béridu»** — bashqa birxil terjimisi: «Chünki U Öz söyginige uxlighan waqtida béridu». □ **127:5 «Sheher derwazisida turup düshmenler bilen sözlishiwatqinida»** — «sheher derwazisi» xalayiq yighin achidighan, jem bolidighan jay idi. ■ **129:6** Ayup 8:12; 40:10

Bagh baghlighuchigha bir quchaqmu chiqmaydu;
8 Ötüp kétiwatqanlarmu: «Perwerdigarning berikiti üstünglarda bolghay;
Perwerdigarning nami bilen silerge bext tileymiz!» — dégen salamni héch bermeydu.□

130

130-küy •••• Azabliq peryad
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Chongqur yerlerdin Sanga peryad kötürimen, i Perwerdigar;
2 I Reb, awazimni anglighaysen;
Qulaqliringni yélinish sadayimgha salghaysen;
3 Eger Sen Yah, qebihliklerni sürüshtürüp sanisang,
Emdi Reb, kim tik turalaydu?■
4 Biraq Sende meghpiret-kechürüm bardur;
Shunga Sendin eyminishke bolidu.■
5 Perwerdigarni kütüwatimen;
Jénim kütüwatidu;
Uning sözige ümid baghlidim.■
6 Tün jésekchilirining seherge bolghan teshnasidin artuq,
Berheq, tün jésekchilirining seherge bolghan teshnasidin artuq,
Jénim Rebke teshna bolup kütmekte.■
7 I Israil, Perwerdigargha ümid baghlanglar;
Chünki Perwerdigarda özgermes muhebbet bardur;
Uningda zor nijatliqlarmu bar;
8 U Israilni barliq qebihlikliridin bedel tölep qutquzidu.

131

131-küy •••• Kemterlikke intilish
1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, könglüm tekebbur emes,
Nezirimmu üstün emes;
Men chong ishlar bilenmu,
Yaki chamim yetmeydighan karamet ishlar bilenmu meshghul bolmaymen;■
2 Berheq, anisining quchiqida yatqan emchektin ayrilghan balidek,
Öz jénimni bésiwélip tinchlandurdum;
Könglüm ichimde emchektin ayrilghan balidektur.
3 Israil Perwerdigargha ümid baghlisun;
Hazirdin bashlap, ebedil'ebedgiche!

□ **129:8 «Ötüp kétiwatqanlarmu: «Perwerdigarning berikiti üstünglarda bolghay; Perwerdigarning nami bilen silerge bext tileymiz!» — dégen salamni héch bermeydu.»** — démek, mushu küydiki 4- hem 5-ayetning menisi: Rezil kishilerdin héch hosul bolmaydu, ulardin héch yaxshiliq yaki bext-xushalliq kelmeydu yaki ularning béshigha chüshmeydu. ■ **130:3** Zeb. 143:2 ■ **130:4** 2Sam. 24:14 ■ **130:5** Zeb. 27:14; 40:1; 62:1; Hab. 2:3 ■ **130:6** Zeb. 5:3; 119:147; 123:1, 2 ■ **131:1** 2Tar. 32:25; Zeb. 101:4-5; Pend. 6:17; 16:5

132

132-küy •••• Xudaning ehde sanduqi we Xudaning Dawutqa bolghan wedisi •••• 1-ayettiki izahatni körüng

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

I Perwerdigar, Dawut üchün u tartqan barliq jebir-japalarni yad etkeysen;□
2 U Perwerdigargha qandaq qesem ichken,
Yaquptiki qudret Igisige qandaq wede qilghan: —
3-5 «Perwerdigargha turar jayni,
Yaqupning qudretlik Igisige makanni tapmighuche,
Öyümdiki hujrigha kirmeymen,
Kariwattiki körpemge chiqmaymen,
Közümge uyquni,
Qapaqlirimgha mügdeshni bermeymen».■
6 Mana, biz uning xewirini Efratahda angliduq;
Uni ormanliq étizlardin taptuq;□
7 Uning turar jayliriga bérip kireyli,
Uning textiperi aldida sejde qilayli;
8 Ornungdin turghin, i Perwerdigar,
Sen qudritingning ipadisi ehde sanduqung bilen,
Öz aramgahinggha kirgin!
9 Kahinliring heqqaniyliq bilen kiyindürülsun,
Mömin bendiliring tentenilik awazni yangratsun!
10 Qulung Dawut üchün,
Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen;□
11 Perwerdigar Öz heqiqiti bilen Dawutqa shu qesemni qildi,
U uningdin héch yanmaydu: —
U: — «Öz pushtingdin chiqqan méwidin birsini textingde olturghuzimen;■
12 Perzentliring Méning ehdemni,
Hem Men ulargha ögitidighan agah-guwahlirimni tutsa,
Ularning perzentliri menggüge textingde olturidu» — dégen.
13 Chünki Perwerdigar Zionni tallighan;
U Öz makani üchün uni xalighan.
14 Mana U: — «Bu menggüge bolidighan aramgahimdur;
Mushu yerde turimen;
Chünki Men uni xalaymen.■

□ **132:1 «I Perwerdigar, Dawut üchün u tartqan jebir-japalarni yad etkeysen;....»** — bu küy birinchidin, Dawutning Perwerdigar üchün ibadetxana qurushqa ichken qesimini bildüridu hem shu chaghdiki Xudaning Dawutqa jawab bérip qilghan wedisini («2Sam.» 7-bab) eslitidu; ikkinchidin, Dawutning kéyin Xudaning ehde sanduqini Kiriat-Yéarim (yeni Efratah, öz yurti bolghan Beyt-Lehemge yéqin) dégen jaydin ekilip, tentenilik halda Yérusalémgha kirgüzgenlikinimu eslitidu. Bu küy belkim Dawutning bir ewladi (Sulayman yaki uningdin kéyinki birsi) padishah bolghanda qilghan duasi bolushi mumkin. **«Dawut ... tartqan barliq jebir-japalar»** — mushu yerde belkim Dawutning Xuda üchün muqeddes bir öyni yasashqa bolghan ejirini körsitishi mumkin. ■ **132:3-5** 1Tar. 15:1 □ **132:6 «...biz uning xewirini Efratahda angliduq» —** «uning xewiri» belkim birinchidin Xudaning ehde sanduqini körsitidu; ikkinchidin bésharetlik halda Mesihning Beyt-Lehemde tughulushini körsitishi mumkin. **«Uni ormanliq étizlardin taptuq»** — yaki «Uni Yaarning étizliridin taptuq». «Yaar» «Kiriat-Yéarim» bolushi mumkin («1Sam.» 7:1ni körüng). □ **132:10 «Qulung Dawut üchün, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen» —** belkim Dawutning padishah bolidighan ewladi üchün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq yuqiriqi 2-küy we izahatlarni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **132:11** 2Sam. 7:12; 1Pad. 8:25; 2Tar. 6:16; Luqa 1:69 ■ **132:14** Zeb. 68:16; 132:8

15 Men uning rizqini intayin zor beriketleymen;
Uning yoqsullirini nan bilen qandurimen;
16 Uning kahinlirigha nijatliqni kiygüzimen,
Uning mömin bendiliri shadliqtin tentenilik awazni yangritidu.■
17 Men bu yerde Dawutning münggüzini bixlandurimen;
Özümning mesih qilghinim üchün yoruq bir chiragh békitkenmen;■
18 Uning düshmenlirige shermendilikni kiygüzimen;
Emma uning kiygen taji béshida ronaq tapidu» — dédi.

133

133-küy •••• Birlikning bexti

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»; Dawut yazghan küy: —

Qara, mana, qérindashlar birlikte turush némidégen yaxshi, némidégen shérindur!
2 U Harunning béshigha tökülüp, saqilidin aqqan awu qimmetlik maydek,
U Harunning saqilidin éqip,
Kiyim-kéchekning yaqisigha chüshken qimmetlik maygha oxshaydu;□
3 U yene Hermon téghidiki shebnemning Zion taghlirigha chüshüshige oxshaydu;
Chünki shu yerde Perwerdigar beriketni —
Yeni menggülük hayatni buyrughan!□

134

134-küy •••• Ibadet

1 «Yuqirigha chiqish naxshisi»

Mana, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar,
I, kéchiche Perwerdigarning öyide turidighan,
Perwerdigarning barliq qulliri!
2 Muqeddes jayda turup qolliringlarni kötürüp Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
3 Asman-zéminni Yaratquchi Perwerdigar silerni Ziondin beriketligey!□

135

135-küy •••• Xudaning qilghan ulugh emelliri üchün ibadet

1 Hemdusana! Perwerdigarning namini medhiyilenglar,
Uni medhiyilenglar, Perwerdigarning qulliri!

■ **132:16** 2Tar. 6:41 ■ **132:17** Luqa 1:69 □ **133:2** **«U Harunning béshigha tökülüp, saqilidin aqqan awu qimmetlik maydek, u Harunning saqilidin éqip, kiyim-kéchekning yaqisigha chüshken qimmetlik maygha oxshaydu»** — hezriti Harunni bash kahin qilip tiklesh üchün, u alahide puraqliq mexsus may bilen «mesih qilin'ghan». Tewrat, «Mis.», 30:22-38-ayetlerni körüng. □ **133:3** **«U yene Hermon téghidiki shebnemning Zion taghlirigha chüshüshige oxshaydu....»** — «Hermon téghi» Pelestindiki eng égiz tagh bolup, etrapida herküni chüshken shebnem intayin mol bolup, hemme janiwarni janlanduridu. U Zion taghliridin 300 kilométr yiraq. Zion téghigha chüshidighan shebnem azdur; mol shebnem Zion'gha chüshse, u zor we ajayib beriket bolatti, elwette. □ **134:3** **«...Perwerdigar silerni Ziondin beriketligey!»** — ibraniy tilida «teshekkür-medhiye qayturush» (1-ayet) hem «beriketlesh» dégenler birla söz («barak») bilen ipadilinidu.

2 Uni medhiyilenglar, Perwerdigarning öyide turghanlar,
Xudayimizning hoylilirida turghanlar!
3 Yahni medhiyilenglar, chünki Perwerdigar méhribandur;
Uning namigha küy éytinglar;
Chünki mushundaq qilish shérindur;
4 Chünki Yah Yaqupni Öziningki bolushqa,
Israilni Öz mirasi bolushqa talliwaldi.■
5 Chünki özüm bilimenki, Perwerdigar ulughdur;
Rebbimiz barliq ilahlardin üstündur.□
6 Perwerdigar néme ishni muwapiq körgen bolsa,
U asmanlarda,
Zéminda,
Déngizlarda hem uning barliq tegliridimu shuni qilghandur.
7 U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;
Yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilidu;
Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu.■
8 U Misirdiki tunji oghullarni halak qildi,
Insanlarning bolsun, haywanlarning bolsun hemmini urup halak qildi.■
9 U alametlerni, möjizilerni aranglargha ewetti, i Misir;
Pirewn we uning hemme qulliri üstige ewetti.■
10 U ulugh ellerni uruwetti,
Qudretlik padishahlarni öltürüwetti;■
11 Amoriylarning padishahi Sihonni,
Bashanning padishahi Ogni,
Qanaandiki barliq padishahliqlarni uruwetti.
12 Ularning zéminini miras qilip,
Öz xelqi Israilgha miras bolushqa teqdim qildi.■
13 Séning naming, Perwerdigar, menggüge,
Shöhret-xatireng dewrdin-dewrgichidur.■
14 Chünki Perwerdigar Öz xelqining dewasini soraydu;
Öz qulliriga rehim qilidu.■
15 Ellerning butliri bolsa peqetla kümüsh-altundin ibarettur,
Ularni insanning qolliri yasighandur, xalas.■
16 Ularning aghzi bar, biraq sözlimeydu;
Közliri bar, biraq körmeydu;
17 Qulaqliri bar, biraq anglimaydu,
Aghzida héch nepes yoqtur.
18 Ularni yasighanlar ulargha oxshap qalidu,
Ulargha tayan'ghanlarmu shundaqtur.
19 Israil jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
Harun jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
20 Lawiy jemeti, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar;
Perwerdigardin qorqidighanlar, Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturunglar!
21 Yérusalémda makanlashqan Perwerdigargha Ziondin teshekkür-medhiye éytilsun!
Hemdusana!

■ **135:4** Mis. 19:5; Qan. 7:6; Tit. 2:14; 1Pét. 2:9 □ **135:5 «Perwerdigar... barliq ilahlardin üstündur»** — bu ayet «ilahlar»ning heqiqiy mewjut ikenlikini étirap qilmaydu, elwette. 95:3 we izahatini körüng. ■ **135:7** Yer. 10:13; 51:16 ■ **135:8** Mis. 12:12,29; Zeb. 78:51 ■ **135:9** Mis. 7,8,9,10,14 ■ **135:10** Ye. 12 ■ **135:12** Zeb. 78:55 ■ **135:13** Mis. 3:15, Zeb. 102:12 ■ **135:14** Qan. 32:36, Zeb. 90:13 ■ **135:15** Zeb. 115:4

136

136-küy •••• Perwerdigarning muhebbitige teshekkür éytinglar!

1 Perwerdigargha teshekkür éytinglar, U méhribandur;
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
2 Ilahlarning ilahigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;□
3 Reblerning Rebbige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
4 Zor karametlerni birdinbir Yürgüzguchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
5 Eqil-paraset arqiliq asmanlarni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
6 Zéminni sular üstide sozup Turghuzghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
7 Ulugh nur jisimlirini Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
8 Kündüzni bashquridighan quyashni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
9 Kéchini bashqurdighan ay hem yultuzlarni Yasighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
10 Ularning tunjilirini urup, Misirgha zerb bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
11 Israilni ular arisidin chiqarghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
12 Küchlük qol hem uzatqan bilek bilen ularni Chiqarghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
13 Qizil déngizni bölek-bölek Bölgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
14 Hem Israilni uning otturisidin Ötküzgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
15 Qizil déngizda Pirewnni qoshunliri bilen süpürüp tashlighuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
16 Öz xelqini chöl-bayawandin Yétekligüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
17 Büyük padishahlarni Uruwetküchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
18 Hem meshhur padishahlarni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
19 Jümlidin Amoriylarning padishahi Sihonni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
20 — Hem Bashan padishahi Ogni Öltürgüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■
21 Ularning zéminini miras üchün Bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;■

□ **136:2 «Ilahlarning ilahigha teshekkür éytinglar»** — «ilahlar» toghruluq 95:3 we izahatini körüng. ■ **136:5** Yar. 1:1 ■ **136:6** Zeb. 24:1-2 ■ **136:7** Yar. 1:14 ■ **136:8** Yar. 1:16 ■ **136:10** Mis. 12:29; Zeb. 78:43,51 ■ **136:11** Mis. 12:31,51; 13:3,17 ■ **136:12** Mis. 6:6 ■ **136:13** Mis. 14:21,22; Zeb. 78:13 ■ **136:15** Mis. 14:24 ■ **136:16** Mis. 15,16,17,19; Zeb. 78:52 ■ **136:17** Chöl. 21:24,25,34,35; Ye. 12:1; Zeb. 135:10,11 ■ **136:20** Qan. 3:1-7 ■ **136:21** Ye. 12:6

22 Buni bendisi Israilgha miras qilip bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
23 Halimiz xarab ehwalda, bizlerni Esligüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
24 Bizni ezgenlerdin qutuldurghuchigha teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
25 Barliq et igilirige ozuq Bergüchige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur;
26 Ershlerdiki Tengrige teshekkür éytinglar,
Chünki Uning muhebbiti menggülüktur!

137

137-küy •••• Babilda sürgün bolushning derd-elimi

1 Babildiki derya-ériqlar boyida biz olturduq;
Zionni esliginimizde, berheq yigha kötürduq;
2 Chiltarimizni arisidiki sögetlerge ésip qoyduq.
3 Chünki bizni sürgün qilghanlar bizdin naxsha telep qildi;
Bizni zarlatquchilar bizdin tamasha telep qilip: —
«Hey, Zion naxshiliridin birni bizge éytqina» — déyishti.■
4 Yaqa yurtta turup Perwerdigarning naxshisini qandaqmu éytayli?
5 Ey Yérusalém, men séni untusam,
Ong qolum *maharitini* untusun!□
6 Séni eslimisem,
— Yérusalémni eng chong xursenlikimdin ewzel körmisem —
Tilim tanglayimgha chapliship qalsun!
7 I Perwerdigar, Édom baliliridin hésab alghanda, Yérusalémning béshigha chüshken künini yadinggha keltürgeysen;
Chünki ular: «Uni yer bilen yeksan qilinglar,
Ulighiche yer bilen yeksan qilinglar!» déyishti.■
8 I bulinish aldida turghan Babil qizi,
Bizge qilghan qilmishliringni özüngge qayturghuchi bextliktur!■
9 Bowaqliringni élip tashqa atquchi kishi bextliktur!

138

138-küy •••• Shepqetke rehmetler

1 Dawut yazghan küy: —

Pütün qelbim bilen Sanga teshekkür éytimen;
Barliq ilahlar aldida Séni küyleymen.□
2 Pak-muqeddeslikingning ibadetxanisigha qarap bash urimen,
Özgermes muhebbiting hem heqiqet-sadaqiting üchün namingni tebrikleymen;

■ **137:3** Zeb. 79:1 □ **137:5 «Ong qolum maharitini untusun!»** — yaki «Ong qolumni untughan bolsam!».
■ **137:7** Yer. 49:7; Ez. 25:12 ■ **137:8** Yer. 50:15,29; Weh. 18:6 □ **138:1 «Barliq ilahlar aldida Séni küyleymen»** — «ilahlar» toghruluq 95:3 we izahatini körüng.

Chünki Sen pütün nam-shöhritingdinmu bekrek, wedengde turidighiningni ulugh qilghansen.□
3 Sanga nida qilghan künide, manga jawab bergensen;
Jénimgha küch kirgüzüp, méni righbetlendürgensen.
4 Aghzingdiki sözlerni anglighanda, i Perwerdigar,
Jahandiki barliq shahlar Séni medhiyileydu;
5 Ular Perwerdigarning yollirida yürüp naxsha éytidu,
Chünki ulughdur Perwerdigarning shan-sheripi.
6 Chünki Perwerdigar aliydur;
Biraq U hali boshlargha nezer salidu;
Tekebbularni bolsa U yiraqtin tonup yétidu.■
7 Zulmet-musheqqetler arisida mangghan bolsammu,
Sen méni janlandurisen;
Düshmenlirimning ghezipini tosushqa qolungni uzartisen,
Ong qolung méni qutquzidu.
8 Perwerdigar manga tewe ishlarni pütküzidu;
Méhir-muhebbiting, i Perwerdigar, menggülüktur;
Öz qolliring yasighanni tashlap ketmigeysen!

139

139-küy •••• Xuda qelbni Bilgüchidur
1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

I Perwerdigar, Sen méni tekshürüp chiqting,
Hem méni bilip yetting;
2 Özüng olturghinimni, turghinimnimu bilisen;
Yiraqta turuqluq könglümdikini bilisen.
3 Basqan qedemlirimni, yatqanlirimni ötkemengdin ötküzdung;
Barliq yollirim Sanga ayandur.
4 Berheq, tilimgha bir söz kéle-kelmestinla, i Perwerdigar,
Mana Sen buni eyni boyiche bilmey qalmaysen.
5 Sen méni aldi-keynimdin orap turisen,
Qolungni méning üstümge qondurghansen.
6 Bundaq bilim manga shunchilik tilsimat bilinidu!
Shundaq yüksekki, men uni bilip yételmeydikenmen.
7 Rohingdin néri bolushqa nelergimu baralayttim?
Huzurungdin özümni qachurup nelerge baralayttim?
8 Asmanlargha chiqsam, mana Sen ashu yerde;
Tehtisarada orun salsammu, mana Sen shu yerde;■
9 Seherning qanatlirini élip uchup,
Déngizning eng chet yerliride tursam,
10 Hetta ashu jayda qolung méni yétekleydu,
Ong qolung méni yöleydu.
11 Men: «Qarangghuluq méni yapsa,

□ **138:2** «Chünki **Sen pütün nam-shöhritingdinmu bekrek, wedengde turidighiningni ulugh qilghansen»** — bashqa birxil terjimisi: «chpnki sen öz nam-shöhriting hem wedengni hemmidin üstün qilding». Lékin bizningche menisi shuki, Xudagha nisbeten öz wediside turush hetta nam-shöhritidin yuqiri turidu. ■ **138:6** Zeb. 113:4-7 ■ **139:8** Ayup 26:6; Am. 9:2, 3, 4; Ibr. 4:13

Etrapimdiki yoruqluq choqum kéche bolidu» — désem,
12 Qarangghuluqmu Sendin yoshurunalmaydu,
Kéchimu Sanga kündüzdek aydingdur,
Qarangghuluqmu *Sanga* yoruqtektur.
13 Berhek, Sen méning ichlirimni yasighansen;
Anamning qorsiqida méni toqughansen;□
14 Men Séni medhiyileymen,
Chünki men sürlük we karamet yasalghanmen;
Séning qilghanliring karamet tilsimattur;
Buni jénim obdan bilidu.
15 Men yoshurun jayda yasalghinimda,
Yer tegliride epchillik bilen toqulup shekillendürülginimde,
Ustixanlirim Sendin yoshurun emes idi.■
16 Ezalirim téxi apiride bolmighan künlerde,
Ular yasiliwatqan künlerde,
Közüng téxi shekillenmigen jismimni körüp yetkenidi;
Ularning hemmisi alliburun deptiringde yézilghanidi.□
17 Ah Tengrim, oyliring manga neqeder qimmetliktur!
Ularning yighindisi shunche zordur!
18 Ularni sanay désem, ular dengizdiki qumlardinmu köptur;
Uyqudin közümni achsam, men yenila Sen bilen billidurmen!□
19 Ah, Sen rezillerni öltürüwetseng iding, i Xuda!
Qanxor kishiler, mendin yiraq bolush!
20 Chünki ular Séning toghruluq hiylilik bilen sözleydu;
Séning sheherliring ular teripidin azduruldi.□
21 Sanga öchmen bolghanlargha, i Perwerdigar, menmu öchqu?
Sanga qarshi chiqqanlargha menmu yirginimen'ghu?
22 Ulargha chish-tirniqimghiche öchturmen;
Ularni öz düshmenlirim dep hésablaymen.
23 Méni közitip tekshürgeysen, i Tengrim!
Méning qelbimni bilip yetkeysen!
Méni sinap, ghemlik oylirimni bilgeysen;■
24 Mende *Özüngge* azar bergüdek yolning bar-yoqluqini körgeysen;
We méni menggülük yolungda yétekligeysen!

140

140-küy •••• Ahanetchiler hem zomigerler arisida

1 Neghmichilerning béshigha tapshurulup oqulsun dep, Dawut yazghan küy: —

Rezil ademdin, i Perwerdigar, méni azad qilghaysen;
Zorawan kishidin méni saqlighaysen.

□ **139:13 «Berheq, Sen méning ichlirimni yasighansen»** — yaki «Chünki Sen méning ichlirimni yasighansen». «Ichlirim» bolsa ibraniy tilida «böreklirim» dégen söz bilen ipadilinidu (bezi waqitlarda börekler wijdanni bildüridu). Bashqa birxil terjimisi: «Berheq, Sen méning ichlirimge igidursen». ■ **139:15** Ayup 10:8,10; Top. 11:5 □ **139:16 «Ularning hemmisi alliburun deptiringde yézilghanidi»** — yene birxil terjimisi: «Ular yoq bolghan waqitta, manga békitilgen künlirimning hemmisi deptiringde yézilghan». □ **139:18 «Uyqudin közümni achsam, men yenila Sen bilen billidurmen!»** — «uyqudin közümni achsam» bu yerde belkim tirilish künini puritidu. □ **139:20 «Séning sheherliring ular teripidin azduruldi»** — bashqa birxil terjimisi: «séning düshmenliring namingni bikar ishlitidu». ■ **139:23** Ayup 31:6; Zeb. 17:3; 26:2

2 Ular könglide yamanliqlarni oylimaqta;
Ular her küni jem bolushup urush chiqarmaqchi.
3 Tilini yilanningkidek ittik qilidu;
Kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu;
Sélah.■
4 Rezil ademning qolliridin méni aman qilighaysen, i Perwerdigar;
Putlirimni putlashni qestleydighan zorawan kishidin saqlighaysen.
5 Tekebburlar men üchün qiltaq, tanilarni yoshurup teyyarlidi;
Yol boyida tor yaydi,
Men üchün tuzaqlarni saldi;
Sélah.■
6 Men Perwerdigargha: «Sen méning Tengrimdursen» — dédim;
Yélinishlirim sadasigha qulaq salghaysen, i Perwerdigar;
7 Perwerdigar Reb nijatliqimning küchidur;
Sen jeng künide béshimni yépip qoghdighansen.
8 Rezil ademning ümidini ijabet qilmighaysen, i Perwerdigar;
Ularning hiylilirini aqquzmighaysen;
Bolmisa özlirini chong tutuwalidu.
Sélah.
9 Méni qorshiwalghanlarning bolsa,
Lewliridin chiqqan shumluq ularning öz béshigha chüshsun;□
10 Üstige choghlar yaghdurulsun;
Ular otqa,
Qaytidin chiqalmighudek hanglargha tashliwétilsun;
11 Tili chéqimchi ademning yer yüzide orni bolmisun;
Balayi'apet zorawanlarni tügeshküche owlaydu;
12 Men bilimenki, Perwerdigar ézilgenlerning dewasini soraydu,
Yoqsulning heqqini élip béridu;
13 Berheq, heqqaniylar naminggha teshekkür éytidu;
Köngli duruslar huzurungda yashaydu.

141

141-küy •••• Rezillik bilen muresse qilghili bolmaydu

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, men Sanga nida qildim;
Yénimgha tézdin kelgeysen;
Sanga nida qilghinimda awazimni anglighaysen.
2 Duayimni anglighiningda, Sanga sunulghan xushbuydek yéqimliq bolsun,
Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik qurbanliqtek qobul bolsun.□ ■
3 Aghzim aldida közetchi turghuzghaysen, i Perwerdigar;
Lewlirim derwazisini saqlighaysen;
4 Könglümni héchqandaq yaman ishqa,

■ **140:3** Zeb. 58:4-5; Rim. 3:13 ■ **140:5** Yer. 18:22 □ **140:9 «Méni qorshiwalghanlarning bolsa, lewliridin chiqqan shumluq ularning öz béshigha chüshsun» —** bashqa birxil terjimisi: «Méni qorshighanlarning bashlamchilirigha bolsa, öz lewliridin chiqqan shumluq özlirige chüshsun». □ **141:2 «Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik qurbanliqtek qobul bolsun» —** yaki «Qolumning kötürülüshi sunulghan kechlik ashliq hediyedek qobul bolsun» — ibadetxanida kahinlar kechlik qurbanliq yaki hediye sunushtin awwal, qoli bilen shu qurbanliq-hediyelerni Xuda aldida kötüretti. ■ **141:2** Mis. 29:30; Weh. 5:8; 8:3

Qebihlik qilghuchilargha shérik bolup, rezillik qilishqa mayil qilmighaysen.
Méni ularning németliridin hech yégüzmigeysen!
5 Heqqaniy adem méni ursun —
Bu manga méhribanliqtur;
Manga tenbih bersun —
Bu bolsa, béshim ret qilmaydighan, quyulghan ésil maydek bolidu.
Chünki méning duayim yenila shularning rezilliklirige qarshi bolidu.□
6 Ularning hakimliri tik yarlardin tashliwétilgende,
Xelq méning sözlirimni anglaydu;
Chünki bu sözler shérindur.□
7 Birsi otun yarghanda yerge chéchilghan yérindilardek,
Mana, ustixanlirimiz tehtisara ishiki aldida chéchiwétildi;□ ■
8 Berheq, közlirim Sangila tikilip qaraydu, Perwerdigar Rebbim;
Sanga tayinimen;
Jénimni xarab qilip tashliwetmigeysen.
9 Ularning manga salghan qiltiqidin,
Qebihlik qilghuchilarning tuzaqliridin méni saqlighaysen;
10 Reziller özining torlirigha yiqilsun,
Men bolsam — ötüp kétimen.

142

142-küy •••• Yar-yöleksizliktiki dua

1 Dawut gharda yoshurunup turghan waqitta yazghan «Masqil»: —

Men Perwerdigargha awazimni anglitip nale-peryad kötürimen;
Perwerdigargha awazim bilen yélinimen;□
2 Uning aldida dad-zarlirimni tökimen;
Uninggha awarichilikimni éytimen.
3 Rohim ichimde tügishey dep qalghanda,
Shu chaghda basqan yolumni bilgensen;
Men mangghan yolda ular manga qiltaq saldi.■
4 Ong yénimgha qarap baqqaysen;
Etrapimda méni tonuydighan adem yoqtur;
Panahgah yoqap ketti;
Héch adem jénimgha köyünmeydu.
5 Men Sanga peryad kötürdüm, i Perwerdigar;
Sanga: «Sen méning Bashpanahimsen,
Tiriklerning zéminida bolghan Nésiwemdursen» — dédim.■
6 Méning peryadimgha qulaq salghaysen;
Chünki men intayin xarab ehwalgha chüshürüldum;

□ **141:5 «Chünki méning duayim yenila shularning rezilliklirige qarshi bolidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Chünki méning duayim ularga (rezillerge) külpet chüshkende ular üchün dawamlishiwéridu» (ibraniy tilida «yamanliq» hem «külpet» bir söz bilen ipadilinidu). □ **141:6 «Xelq méning sözlirimni anglaydu; chünki bu sözler shérindur»** — «shérin» belkim mushu yerde «jayida, orunluq» dégen menide. □ **141:7 «Birsi otun yarghanda yerge chéchilghan yérindilardek, mana, ustixanlirimiz tehtisara ishiki aldida chéchiwétildi»** — ayetning birnechche terjimiliri bar. Ibraniy tilidiki nusxisida, mushu söz intayin ixcham bolup, chüshinish tes. ■ **141:7** Ez. 37:1,11,12
□ **142:1 «Dawut gharda yoshurunup turghan waqitta yazghan «Masqil»: —....»** — Dawut peyghember Saul padishahtin qéchip, ikki qétim gharda yoshurun'ghan waqtidiki weqeler «Tewrat, «1Sam.» -22- hem 24-babta yézilghan.
■ **142:3** Zeb. 77:3 ■ **142:5** Zeb. 16:5

Méni qoghlighuchilirimdin qutuldurghaysen;
Chünki ular mendin küchlüktur.■
7 Séning namingni tebriklishim üchün,
Jénimni türmidin chiqarghaysen;
Heqqaniylar etrapimda olishidu;
Chünki Sen manga zor méhribanliq körsitisen.

143

143-küy •••• Rohim tügishey dep qaldi!

1 Dawut yazghan küy: —

Perwerdigar, duayimni anglighaysen;
Yélinishlirimgha qulaq salghaysen;
Heqiqet-sadaqitingde hem heqqaniyitingde manga jawab bergeysen.
2 Öz qulungni soraqqa tartishqa turmighaysen;
Chünki neziringde tiriklerning héchbiri heqqaniy ispatlanmaydu.■
3 Chünki düshmen jénimgha ziyankeshlik qilmaqta,
U hayatimni depsende qildi;
Méni xuddi ölgili uzun bolghanlardek,
Qarangghu jaylarda turushqa mejbur qilidu.
4 Shunga rohim ichimde tügishey dep qaldi;
Ichimde qelbim sundi.
5 Men qedimki künlerni esleymen;
Séning barliq qilghanliring üstide séghinip oylinimen;
Qolliring ishligenlirini xiyalimdin ötküzimen.■
6 Qollirimni Sanga qarap sozup intilimen;
Jénim changqighan zémindek Sanga teshnadur.
Sélah.
7 Manga tézdin jawab bergeysen, i Perwerdigar;
Rohim halidin kétidu;
Didaringni mendin yoshurmighaysen;
Bolmisa men hanggha chüshidighanlardek bolimen.
8 Méhir-muhebbitingni tang seherde anglatqaysen;
Chünki tayan'ghinim Sen;
Méngishim kérek bolghan yolni manga bildürgeysen;
Chünki jénim Sanga telmürüp qaraydu;■
9 Méni qutuldurghaysen, i Perwerdigar, düshmenlirimdin;
Bashpanah izdep Séning yéninggha qachimen.
10 Öz iradengge emel qilishimqa méni ögetkeysen;
Chünki Sen méning Xudayimdursen;
Séning méhriban Rohing méni tüptüz zéminda yétekligey;□
11 Öz nam-shöhriting üchün méni janlandurghaysen, i Perwerdigar;
Öz heqqaniyitingde jénimni awarichiliktin azad qilghaysen.
12 Hem méhir-shepqitingde düshmenlirimni üzüp tashliwetkeysen;
Jénimni xar qilghanlarning hemmisini halak qilghaysen;

■ **142:6** Zeb. 41:2; 79:8; 116:6 ■ **143:2** Rim. 3, 4; Gal. 3, 4 ■ **143:5** Zeb. 77:5-12 ■ **143:8** Zeb. 25:1 □ **143:10** **«...méni tüptüz zéminda yétekligey»** — yaki «..méni tüz köngüllerning zéminida yétekligey», «...méni diyanetlik zéminda yétekligey».

Chünki men Séning qulungdurmen.■

144

144-küy •••• Padishahning nijatliqi — xelqning bexti

1 Dawut yazghan küy: —

Qollirimgha jeng qilishni,
Barmaqlirimgha urushni ögitidighan,
Méning Qoram Téshim Perwerdigargha teshekkür-medhiye qayturulsun!■
2 Méning özgermes shepqitim we méning qorghinim,
Méning égiz munarim we nijatkarim,
Méning qalqinim we tayan'ghinim, men Uningdin himaye tapimen;
U Öz xelqimni qol astimda boysundurghuchidur!■
3 I Perwerdigar, Sen uningdin xewer alidikensen, adem dégen zadi néme?
Uning toghruluq oylaydikensen, insan balisi dégen néme?■
4 Adem bolsa bir nepesturla, xalas;
Uning künliri ötüp kétiwatqan bir kölenggidur, xalas.■
5 I Perwerdigar, asmanlarni égildürüp chüshkeysen;
Taghlargha tégip ulardin is-tütek chiqarghaysen;■
6 Chaqmaqlarni chaqquzup ularni tarqitiwetkeysen;
Oqliringni étip ularni qiyqas-süren'ge salghaysen;■
7 Yuqiridin qolliringni uzitip,
Méni azad qilghaysen;
Méni ulugh sulardin,
Yaqa yurttikilerning changgilidin chiqarghaysen.
8 Ularning aghzi quruq gep sözleydu,
Ong qoli aldamchi qoldur.□
9 I Xuda, men Sanga atap yéngi naxsha éytimen;
Ontargha tengkesh bolup Sanga küylerni éytimen.□
10 Sen padishahlargha nijatliq-ghelibe béghishlaysen;
Qulung Dawutni ejellik qilichtin qutuldurisen.
11 Méni qutuldurghaysen, yat yurttikilerning qolidin azad qilghaysen;
Ularning aghzi quruq gep sözleydu,
Ong qoli aldamchi qoldur.
12 Shundaq qilip oghullirimiz yashliqida puxta yétilgen köchetlerge oxshaydu,
Qizlirimiz ordiche neqishlen'gen tüwrüklerdek bolidu;
13 Ashliq ambarlirimiz toldurulup,
Türlük-türlük ozuqlar bilen teminleydighan,
Qoylirimiz otlaqlirimizda minglap, tümenlep qozilaydighan;
14 Kalilirimiz boghaz bolidighan;
Héchkim bésip kirmeydighan, héchkim *jengge* chiqmaydighan;
Kochilirimizda héch jédel-ghowgha bolmaydighan; □

■ **143:12** Zeb. 86:14-16; 116:16 ■ **144:1** 2Sam. 22:35; Zeb. 18:34 ■ **144:2** 2Sam. 22:48; Zeb. 18:47-48 ■ **144:3** Ayup 7:17; Zeb. 8:4; 31:7; Ibr. 2:6 ■ **144:4** Ayup 8:9; 14:2, 3; Zeb. 39:5-6; 62:9; 102:11; Yaq. 4:14 ■ **144:5** Zeb. 18:7-9; 104:32 ■ **144:6** 1Sam. 7:10; 2Sam. 22:8; Zeb. 18:13-14 □ **144:8 «Ong qoli aldamchi qoldur» —** belkim qesem qilghanda qolini yalghandin kötürgen yaki bashqilar bilen kélishkende yalghandin qollashqan. □ **144:9 «Ontargha tengkesh bolup sanga küylerni éytimen» —** «ontar» on tarliq chiltardek bir saz. □ **144:14 «Kalilirimiz boghaz bolidighan...» —** bashqa birxil terjimisi: «Ulaghlirimiz éghir yüklerni kötüridighan....».

15 Ehwali shundaq bolghan xelq némidégen bextliktur!
Xudasi Perwerdigar bolghan xelq bextliktur!

145

145-küy •••• Xudaning qilghan ulugh emellirini kéyinki ewladqa bayan qilish •••• «Élipbe tertipilik» küy

1 Medhiye: Dawut yazghan küy: —
|□| Men Séni medhiyilep ulughlaymen, Xudayim, i Padishah;
Naminggha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimen.
2 |□| Herküni Sanga teshekkür-medhiye qayturimen,
Naminggha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturimen!
3 |□| Ulughdur Perwerdigar, zor medhiyilerge layiqtur!
Uning ulughluqini sürüshtürüp bolghili bolmas;■
4 |□| Bir dewr yéngi bir dewrge Séning qilghanliringni maxtaydu;
Ular qudretlik qilghanliringni jakarlaydu;■
5 |□| Men heywitingning shereplik julaliqini,
We karamet möjiziliringni séghinip sözleymen;
6 |□|: Shuning bilen ular qorqunchluq ishliringning qudritini bayan qilidu;
Menmu ulugh emelliringni jakarlaymen!
7 |□| Ular zor méhribanliqingni eslep, uni mubareklep tarqitidu,
Heqqanliyliqing toghruluq yuqiri awazda küyleydu.■
8 |□| Perwerdigar méhir-shepqetlik hem rehimdildur;
Asan ghezeplenmeydu, U zor méhir-muhebbetliktur;■
9 |□| Perwerdigar hemmige méhribandur;
Uning rehimdilliqliri barche yaratqanlirining üstididur;
10 |□| Séning barliq yasighanliring Séni medhiyileydu, i Perwerdigar,
Séning mömin bendiliring Sanga teshekkür-medhiye qayturidu.
11 |□| Ular padishahliqingning sheripidin xewer yetküzidu,
Küch-qudritingni sözleydu;
12 |□| Shundaq qilip insan balilirigha qudretlik ishliring,
Padishahliqingning shereplik heywisi ayan qilinidu.
13 |□| Séning padishahliqing ebediy padishahliqtur,
Selteniting ewladtin-ewladqichidur.□
14 |□| Perwerdigar yiqilay dégenlerning hemmisini yöleydu,
Égilip qalghanlarning hemmisini turghuzidu.
15 |□| Hemmeylenning közliri Sanga tikilip kütidu;
Ulargha öz waqtida rizqini teqsim qilip bérisen;■
16 |□| Qolungni échishing bilenla,
Barliq jan igilirining arzusini qandurisen.
17 |□| Perwerdigar barliq yollirida heqqaniydur,
Yasighanlirining hemmisige muhebbetliktur.
18 |□| Perwerdigar Özige nida qilghanlarning hemmisige yéqindur,

■ **145:3** Ayup 5:9; Zeb. 48:1; 96:4; 150:2 ■ **145:4** Qan. 4:9; 6:7 ■ **145:7** Zeb. 119:171-172 ■ **145:8** Mis. 34:6, 7; Chöl. 14:18; Zeb. 86:15; 103:8 □ **145:13 «izahat»** — yéqinda bezi kona köchürülmilerdin 13- we 14-ayetning ariliqida: — «❜Perwerdigar wediside ching turidu; barliq yaratqanlirigha méhribandur» dégen mezmun bolghan yene bir nusxisi tépilghan (ibraniy tilida «Nun» bilen bashlinidu). ■ **145:15** Zeb. 104:27

Özige heqiqette nida qilghanlarning hemmisige yéqindur;
19 |□| U Özidin eyminidighanlarning arzusini emelge ashuridu;
Ularning peryadini anglap ularni qutquzidu.
20 |□| Perwerdigar Özini söygenlerning hemmisidin xewer alidu;
Rezillerning hemmisini yoqitidu.
21 |□| Aghzim Perwerdigarning medhiyisini éytidu;
Barliq et igiliri ebedil'ebed uning muqeddes namigha teshekkür-medhiye qayturghay!

146

146-küy •••• Xuda medhiyilensun!

1 Hemdusana!
I jénim, Perwerdigarni medhiyile!
2 Men hayat bolsamla, Perwerdigarni medhiyileymen;
Wujudum bar bolsila Xudayimgha küy éytimen.
3 Ésilzadilergimu,
Insan balisighimu tayanmanglar,
Ularda héch medet-nijatliq yoqtur.■
4 Mana, uning nepisi kétidu,
U öz tupriqigha qaytip kétidu;
Shu kündila arzu-niyetliri yoqap kétidu.□
5 Yaqupning Tengrisi medetkari bolghan adem,
Perwerdigar Xudasini öz ümidi qilghan adem bextliktur!
6 U asmanlarni, zéminni,
Déngizni hem uningda bar mewjudatlarni yaratqandur;
U heqiqet-sadaqette menggü turidu;
7 Ézilgüchiler üchün U höküm süridu;
Ach qalghanlargha nan béridu.
Perwerdigar mehbuslarni azad qilidu;
8 Perwerdigar korlarning közlirini achidu;
Perwerdigar égilip qalghanlarni turghuzidu;
Perwerdigar heqqaniylarni söyidu.■
9 Perwerdigar musapirlardin xewer alidu;
Yétim-yésirlerni, tul xotunni yöleydu;
Biraq rezillerning yolini egri-bügri qilidu.
10 Perwerdigar menggüge höküm süridu;
I Zion, séning Xudaying dewrdin-dewrgiche höküm süridu!
Hemdusana!■

147

147-küy •••• Hemmige Qadir Xudagha hemdusanalar éytilsun!

1 Hemdusana! Yahni medhiyilenglar!
Berheq, bundaq qilish shérindur;
Xudayimizni küylenglar!

■ **146:3** Zeb. 118:8, 9 □ **146:4** **«U öz tupriqigha qaytip kétidu»** — ibraniy tilida: «adem» hem «tupraq, topa» bir sözdur. ■ **146:8** Zeb. 145:14; 147:3; Mat. 9:30; Luqa 13:13; Yuh. 9:7,32 ■ **146:10** Mis. 15:18; Zeb. 145:13

Medhiye oqush insan'gha yarishidu.■
2 Perwerdigar Yérusalémni bina qilmaqta;
Israilning sürgün qilin'ghanlirini U yighip kélidu;□
3 U köngli sunuqlarni dawalaydu;
Ularning yarilirini tangidu.■
4 U yultuzlarning sanini sanaydu;
Ularning hemmisige bir-birlep isim qoyidu.□ ■
5 Ulughdur Rebbimiz, zor qudretliktur;
Uning chüshinishi cheksizdur.
6 Perwerdigar yawash möminlerni yölep kötüridu;
Rezillerni yergiche töwen qilidu.
7 Perwerdigargha teshekkürler bilen naxsha éytinglar;
Küylerni chiltargha tengshep éytinglar!
8 U asmanni bulutlar bilen qaplitidu,
Zémin'gha yamghurni békitidu,
Taghlarda ot-chöplerni östüridu;■
9 Mallargha ozuq,
Tagh qaghisining chüjiliri zarlighanda, ulargha ozuq béridu;
10 At küchidin U zoq almaydu;
Ademning chebdes putlirini xursenlik dep bilmeydu;
11 Perwerdigar belki Özidin eyminidighanlarni,
Özining özgermes muhebbitige ümid baghlighanlarni xursenlik dep bilidu.
12 Perwerdigarni maxtanglar, i Yérusalém;
Xudayingni medhiyile, i Zion.
13 Chünki U derwaziliringning taqaqlirini mehkem qilidu;
Séningde turuwatqan perzentliringge bext-beriket berdi.
14 U chet-chégraliringda aram-tinchliq yürgüzidu,
Séni bughdayning ésili bilen qanaetlendüridu.
15 U Öz emr-bésharetlirini yer yüzige ewetidu;
Uning söz-kalami intayin téz yügüridu.■
16 U aq qarni yungdek béridu,
Qirawni küllerdek tarqitidu.
17 Uning muzini nan uwaqliridek qilip parchiliwétidu;
Uning soghuqi aldida kim turalisun?
18 U sözini ewetip, ularni éritidu;
Uning shamilini chiqirip, sularni aqquzidu.
19 U Öz söz-kalamini Yaqupqa,
Belgilimilirini hem hökümlirini Israilgha ayan qilidu;
20 U bashqa héchbir elge mundaq muamile qilmighandur;
Uning hökümlirini bolsa, ular bilip baqqan emes.
Hemdusana!■

■ **147:1** Zeb. 33:1; 92:2; 135:3 □ **147:2** **«Perwerdigar Yérusalémni bina qilmaqta; Israilning sürgün qilin'ghanlirini U yighip kélidu» —** bu ayetke qarighanda, mushu küy Israil Babilgha sürgün bolghanliqidin qaytip kelgendin kéyin yézilghan. ■ **147:3** Mis. 15:26; Ayup 5:18 □ **147:4** **«U... ularning hemmisige bir-birlep isim qoyidu» —** bashqa birxil terjimisi: «U... ularni (yultuzlarni) ismilirini chaqirip opuqqa chiqiridu». ■ **147:4** Yesh. 40:26 ■ **147:8** Ayup 38:26, 27; Zeb. 104:13-14; Hosh. 2:23, 24 ■ **147:15** Zeb. 33:9 ■ **147:20** Ros. 14:16

148

148-küy •••• Pütkül alem, Perwerdigarni ulughlanglar!

1 Hemdusana!
Perwerdigarni asmanlardin medhiyilenglar;
Yuqiri jaylarda Uni medhiyilenglar;■
2 Uni medhiyilenglar, barliq perishtiliri;
Uni medhiyilenglar, barliq qoshunliri!
3 Uni medhiyilenglar, i quyash hem ay,
Uni medhiyilenglar, hemme parlaq yultuzlar;
4 Uni medhiyilenglar, asmanlarning asmanliri,
Asmandin yuqiri jaylashqan sular!
5 Bular Perwerdigarning namini medhiyilisun;
Chünki U buyrughan haman, ular yaratilghandur;■
6 U ularni ebedil'ebedgiche turghuzdi;
Ular üchün waqti ötmeydighan belgilimini buyrughan.■
7 Perwerdigarni zémindin medhiyilenglar,
Déngizdiki barliq ejdihalar, déngizning barliq tegliri;
8 Ot, möldüz, qar, tuman,
Uning sözige emel qilidighan judunluq shamal;
9 Taghlar hem barliq döngler,
Méwilik derexler, barliq kédir derexliri,
10 Yawayi haywanlar, barliq mal-waranlar,
Ömiligüchiler hem uchar-qanatlar;
11 Jahan padishahliri we barliq qowmlar,
Emirler hem yer yüzidiki barliq hakim-sotchilar;
12 Hem yigitler hem qizlar,
Bowaylar we yashlar, —
13 Hemmisi Perwerdigarning namini medhiyilisun;
Chünki peqetla Uning nami aliydur;
Uning heywiti yer hem asmandin üstün turidu.■
14 Hem U Öz xelqining münggüzini,
Yeni barliq muqeddes bendilirining medhiyisini égiz kötürgüzgen;
Ular Israil baliliri,
Özige yéqin bir xelqtur!
Hemdusana!□ ■

149

149-küy •••• Qiyamet künidiki ghelibe üchün medhiyilenglar!

1 Hemdusana!
Perwerdigargha atap yéngi bir naxshini oqunglar;
Mömin bendilerning jamaitide Uning medhiyisini éytinglar!
2 Israil öz Yaratquchisidin shadlansun;
Zion oghulliri öz Padishahidin xush bolghay!■

■ **148:1** Luqa 2:14; Weh. 5:13 ■ **148:5** Yar. 1:6-31; Zeb. 33:6, 9 ■ **148:6** Ayup 14:5,13; 26:10; 38:33; Zeb. 104:5; 119:91; Yer. 31:35; 33:25 ■ **148:13** Pend. 18:10; Yesh. 12:4 □ **148:14 «Öz xelqining münggüzini, yeni barliq muqeddes bendilirining medhiyisi...»** — Tewratta «münggüz» adette ademning nam-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ayette u Israilning Xudagha bolghan medhiyilirini bildüridu. Bu ayettiki «kötürüsh» ademning qoli bilen kötürüsh emes, belki Xuda ularning medhiye awazlirini kötürüshini bildüridu. ■ **148:14** Zeb. 132:17 ■ **149:2** Zeb. 100:3

3 Ular Uning namini ussul bilen medhiyilisun;
Uninggha küylerni dap hem chiltargha tengshep éytsun!■
4 Chünki Perwerdigar Öz xelqidin söyüner;
U yawash möminlerni nijatliq bilen bézeydu;
5 Uning mömin bendiliri shan-sherepte rohlinip shad bolghay,
Orunlirida yétip shad awazini yangratqay!□
6 Aghzida Tengrige yüksek medhiyiliri bolsun,
Qollirida qosh bisliq qilich tutulsun;■
7 Shuning bilen ular eller üstidin qisas,
Xelqlerge jaza beja yürgüzidu;
8 Ellerning padishahlirini zenjirler bilen,
Aqsöngeklirini tömür kishenliri bilen baghlaydu;■
9 Ularning üstige pütülgen hökümni beja keltüridu —
Uning barliq mömin bendiliri mushu sherepke nésip bolidu!
Hemdusana!■

150

150-küy •••• Axirida — peqet Hemdusana!

1 Hemdusana!
Tengrini Uning muqeddes jayida medhiyilenglar;
Qudriti parlap turidighan ershlerde Uni medhiyilenglar;■
2 Uni qudretlik ishliri üchün medhiyilenglar;
Ghayet ulughluqi üchün Uni medhiyilenglar;
3 Uni burgha sadasi bilen medhiyilenglar;
Uni rawab hem chiltar bilen medhiyilenglar;
4 Uni dap hem ussul bilen medhiyilenglar;
Uni tarliq sazlar hem ney bilen medhiyilenglar;
5 Uni jarangliq changlar hem yangraq changlar bilen medhiyilenglar;
6 Barliq nepes igiliri Yahni medhiyilisun!
Hemdusana!

■ **149:3** Zeb. 81:2-4 □ **149:5** **«Orunlirida yétip shad awazini yangratqay!»** — «orunlirida yétish» belkim: — (1) Yehudiylarning örp-adetliri boyiche, ziyapetlerde méhmanlar üchün körpiler sélinip, méhmanlar yénichilap yétip dastixandin alidu; shunga mushu yerde xushalliq ziyapetlerni körsitidu; (2) mömin bendiler shunche xushal bolup, xushalliqidin uxliyalmaydu; (3) özlirining aman-ésen yétip-qopushliri üchün shadlinishi kérek. ■ **149:6** 2Tés. 2:8; Ibr. 4:12; Weh. 1:16 ■ **149:8** Mat. 18:18 ■ **149:9** Qan. 4:6 ■ **150:1** Yesh. 6:3

Pend-nesihetler

Pend-nesihetlerning qedir-qimmiti

1 Israil padishahi Dawutning oghli Sulaymanning pend-nesihetliri: —■
2 Bu pend-nesihetler sanga eqil-paraset, edep-exlaqni ögitip, séni ibretlik sözlerni
chüshinidighan qilidu;
3 sanga danaliq, heqqaniyliq, pem-paraset we durusluqning yolyoruq-terbiyisini qobul
qilduridu.
4 Bu *pend-nesihetler* nadanlarni zérek qilip, yashlarni bilimlik we sezgür qilidu;
5 bularga qulaq sélishi bilen danalar bilimini ashuridu, yorutulghan kishiler téximu
dana meslihetke érishidu, □
6 shundaqla pend-nesihetler hem temsillerning menisini, danishmenlerning hékmetliri
hem tilsim sözlirini chüshinidighan qilinidu.

Yashlargha nesihet

7 Perwerdigardin qorqush bilimning bashlinishidur;
Exmeqler danaliqni we terbiyini közge ilmaydu.■
8 I oghlum, atangning terbiyisige qulaq sal, anangning söz-nesihetidin ayrilma;
9 chünki ular séning béshinggha taqalghan gül chembirek, boynunggha ésilghan marjan
bolidu.
10 I oghlum, yamanlar séni azdursa, ulargha egeshmigin.
11 Eger ular: — Yür, tuzaq qurup adem öltüreyli;
Yoshuruniwélip, birer bigunah kelgende urayli!□
12 Tehtisaradek ularni yutuwéteyli,
Saq bolsimu, hanggha chüshkenlerdek ularni yiqitayli;□
13 Ulardin xilmuxil qimmetlik mal-dunyagha ige bolup,
Öylirimizni olja bilen toldurimiz.
14 Biz bilen shérik bol,
Hemyanimiz bir bolsun, dése, —
15 I oghlum, ulargha yoldash bolma,
Özüngni ularning izidin néri qil!□
16 Chünki ularning putliri rezillikke yügüridu,
Qolini qan qilish üchün aldiraydu.■
17 Herqandaq uchar qanat tuyup qalghanda tuzaq qoyush bikar awarichiliktur;
18 Lékin bular del öz qénini töküsh üchün saqlaydu;
Öz janlirigha zamin bolushni kütidu.
19 Nepsi yoghinap ketken herbir ademning yollirining aqiwiti mana shundaq;
Haram mal-dunya öz igilirining jénini alidu.■

Danaliq sadasi

20 *Büyük* danaliq kochida ochuq-ashkara xitab qilmaqta,

■ **1:1** 1Pad. 4:32; Weh. 3:9 □ **1:5 «yorutulghan kishi» —** ibaraniy tilida «ishlarni, mesililerni, bashqa ademni obdan chüshinidighan kishi» dégen menide. ■ **1:7** Ayup 28:28; Zeb. 111:10; Pend. 9:10; Top. 12:13 □ **1:11 «...tuzaq qurup adem öltüreyli» —** ibraniy tilida «...tuzaq qurup qan tökeyli». □ **1:12 «Tehtisara» —** ölgüchilerning rohliri qiyamet künini kütidighan jay (ibraniy tilida «shéol» dégen söz). □ **1:15 «Özüngni ularning izidin néri qil!» —** ibraniy tilida «Putungni ularning yolidin néri qil!». ■ **1:16** Yesh. 59:7; Rim. 3:15 ■ **1:19** Ayup 8:13

Chong meydanlarda sadasini anglatmaqta.□
21 Kocha doqmushlirida ademlerni chaqirmaqta,
Sheher derwazilirida sözlirini jakarlimaqta: —
22 I saddilar, qachan'ghiche mushundaq nadanliqqa bérilisiler?
Mesxire qilghuchilar qachan'ghiche mesxiriliktin huzur alsun?
Exmeqler qachan'ghiche bilimdin nepretlensun?!□
23 Tenbihlirimge qulaq sélip mangghan yolunglardin yan'ghan bolsanglar idi!
Rohimni silerge töküp bérettim,
Sözlirimni silerge bildürgen bolattim.
24 Lékin chaqirsam, anglimidinglar;
Qolumni uzartsam, héchqaysinglar qarimidinglar.■
25 Nesihetlirimning hemmisige perwa qilmidinglar,
Tenbihimni anglashni qilche xalimidinglar.
26 Shunga, béshinglargha balayi'qaza kelgende külimen,
Wehime silerge yétishi bilen mesxire qilimen.
27 Halaket élip kelgen wehime üstünglerge chüshkende,
Weyranchiliq silerge quyuntazdek kelgende,
Siler éghir qayghugha we azabqa muptila bolghininglarda —■
28 U chaghda mushu kishiler mendin ötünüp chaqiridu,
Men perwa qilmaymen,
Méni telmürüp izdisimu, tapalmaydu.
29 Ular bilimge nepretlen'ginidin,
Perwerdigardin eyminishni tallimighinidin,
30 Méning nesihitimni qilche qobul qilghusi yoqluqidin,
Tenbihimgimu perwa qilmighininglardin,
31 Ular öz béshini yeydu,
Öz qestliridin toluq azab tartidu;
32 Chünki saddilarning yoldin chiqishi öz jénigha zamin bolidu;
Exmeqler rahetlik turmushidin özlirini halak qilidu.
33 Lékin manga qulaq salghanlar aman-ésen yashaydu,
Balayi'qazalardin, ghem-endishlerdin xaliy bolup, xatirjem turidu.

2

Danaliqning méwisi

1 I oghlum, eger sözlirimni qobul qilsang,
Nesihetlirimni qelbingge pükseng,
2 Egerde danaliqqa qulaq salsang,
Yoruqluqqa érishishke köngül berseng,
3 Eger eqil-parasetke teshna bolup iltija qilsang,
Yoruqluqqa érishish üchün yuqiri awazda yélinsang,

□ **1:20 «danaliq»** — «Pend-nesihetler»de «danaliq» peziletlik bir ayalning süpitide körünidu. Bu «peziletlik ayal» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18de bayan qilin'ghan «pahishe ayal» bilen sélishturulushi «pend-nesihetler»ning muhim bir témisidur. □ **1:22 «saddilar»** — «Pend-nesihetler»de «saddilar» (yaki «nadanlar») dégenning «ögenmigenler», «sawatqa érishmigenler» dégen bashqa xil terjimilirimu bar. **«Exmeqler qachan'ghiche bilimdin nepretlensun?!»** — oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkin, «danaliq» mushu yerde «nadanlar»gha («saddilar»gha) biwasite söz qilsimu, lékin «exmeqler»ge we «mesxire qilghuchilar»gha biwasite sözlimeydu. Chünki rezil yollarni tutqachqa, ulargha héchqandaq biwasite nesihet tesir qilmaydu (8:4, 9:4, 7-8nimu körüng). ■ **1:24** Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 13:10 ■ **1:27** Ayup 27:9; 35:12; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4

4 Eger kümüshke intilgendek intilseng,
Yoshurun göherni izdigendek izdiseng,■
5 Undaqta Perwerdigardin *heqiqiy* qorqushni bilidighan bolisen,
We sanga Xudani tonush nésip bolidu.
6 Chünki Perwerdigar danaliq bergüchidur;
Uning aghzidin bilim bilen yoruqluq chiqidu.■
7 U durus yashawatqanlar üchün mol hékmet teyyarlap qoyghandur,
U wijdanliq ademler üchün qalqandur.
8 U adilliq qilghuchilarning yollirini asraydu,
Ixlasmen bendilirining yolini qoghdaydu.
9 U chaghda heqqaniyliq, adilliq we durusluqni,
Shundaqla herqandaq güzel yolni chüshinidighan bolisen.
10 Danaliq qelbingge kirishi bilenla,
Bilim könglüngge yéqishi bilenla,
11 Pem-paraset séni qoghdaydu,
Yoruqluq séni saqlaydu.
12 Ular séni yaman yoldin,
Tili zeher ademlerdin qutquzidu;
13 Yeni toghra yoldin chetnigenlerdin,
Qarangghu yollarda mangidighanlardin,
14 Rezillik qilishni huzur köridighanlardin,
Yamanliqning ziyanlirini xushalliq dep bilidighanlardin,
15 Yeni egri yollarda mangidighanlardin,
Qingghir yolda mangidighanlardin qutquzidu.
16 *Danaliq* séni buzuq ayaldin,
Yeni shirin sözler bilen azdurmaqchi bolghan namehrem ayallardin qutquzidu.■
17 *Bundaq ayallar* yash waqtida tegken jorisini tashlap,
Xuda aldidiki nikah qesimini untughan wapasizlardindur.
18 Uning öyige baridighan yol ölümge apiridighan yoldur,
Uning mangidighan yolliri ademni erwahlar makanigha bashlaydu.
19 Uning qéshigha barghanlarning birimu qaytip kelgini yoq,
Ulardin birimu hayatliq yolliriga érishkini yoq.
20 *Shularni chüshenseng* yaxshilarning yolida mangisen,
Heqqaniylarning yollirini tutisen.
21 Chünki durus adem zéminda yashap qalalaydu,
Mukemmel kishi bu yerde makanlishalaydu.■
22 Lékin reziller zémindin üzüp tashlinidu,
Wapasizlar uningdin yuluwétilidu.■

3

Yashlargha semimiy agahlandurush

1 I oghlum, telimimni untuma,
Dégenlirimni hemishe könglüngde ching tut.□
2 Chünki u sanga beriketlik künler, uzun ömür we xatirjemlik qoshup béridu.□ ■
3 Méhriban we heq-semimiy bolushtin waz kechme,

■ **2:4** Mat. 13:44 ■ **2:6** 1Pad. 3:9,12; Yaq. 1:5 ■ **2:16** Pend. 5:3; 6:24; 7:5 ■ **2:21** Zeb. 37:29 ■ **2:22** Ayup 18:17; Zeb. 104:35 □ **3:1 «ching tut»** — dégen söz ibraniy tilida: «qoghda, mudapie qil» dégen meninimu bildüridu. □ **3:2 «beriketlik künler»** — ibraniy tilida «künlerning uzunluqi». ■ **3:2** Qan. 8:1; 30:20

Bularni boynunggha ésiwal,
Qelbingge pütiwal.□ ■
4 Shundaq qilghanda Xuda we bendilerning neziride iltipatqa layiq bolisen, danishmen
hésablinisen.□

5 Öz eqlingge tayanmay, Perwerdigargha chin qelbing bilen tayan'ghin;
6 Qandaqla ish qilsang, Perwerdigarni tonushqa intil;
U sanga toghra yollarni körsitidu.□ ■
7 Özüngni eqilliq sanima;
Perwerdigardin eyminip, yamanliqtin yiraq bol.■
8 Shundaq qilghiningda, bu ishlar derdingge derman,
Ustixanliringgha yilik bolidu.□
9 Perwerdigarning hörmitini qilip mal-dunyayingdin hediyelerni sun'ghin,
Étizingdin tunji chiqqan mehsulatliringdin Uninggha atighin;■
10 Shundaq qilghiningda, ambarliring ashliqqa tolup tashidu,
Sharab kölcheklіringde yéngi sharab éship-téship turidu.■
11 I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige biperwaliq qilma,
Uning tenbihidin bezme.■
12 Chünki, ata eziz körgen oghligha tenbih-terbiye bergendek,
Perwerdigar kimni söygen bolsa uninggha tenbih-terbiye béridu.■
13 Danaliqqa muyesser bolghan kishi,
Yoruqluqqa ige bolghan kishi némidégen bextlik-he!
14 Chünki danaliqning paydisi kümüshning paydisidin köptur,
Qimmiti sap altunningkidinmu ziyadidur.■
15 U leel-yaqutlardin qimmetliktur,
Intizar bolghan herqandaq nersengdin héchbirimu uninggha teng kelmestur.■
16 Danaliqning ong qolida uzun ömür,
Sol qolida bayliq we shöhret bardur.
17 Uning yolliri sanga xush puraq tuyulur,
Uning barliq teriqiliri séni aram tapquzur.
18 U özini tapqan ademge «hayatliq derixi»dur,
Uni ching tutqan kishi némidégen bextlik!□
19 Perwerdigar danaliq bilen yer-zéminni berpa qildi,
Hékmet bilen asmanni ornatti.
20 Uning bilimi bilen yerning chongqur qatlamliri yérildi,
Hemde bulutlardin shebnem chüshti.□ ■
21 I oghlum! *Danaliq bilen bilimni* közüngdin chiqarma,
Pishqan hékmet we pem-parasetni ching tut.
22 Shuning bilen ular jéninggha jan qoshidu,
Boynunggha ésilghan ésil marjandek sanga güzellik qoshidu.
23 Shu chaghda yolungda aman-ésen mangalaysen,

□ **3:3 «qelbingge pütiwal»** — ibraniy tilida «qelbingdiki taxtaygha pütüwal» (Musa peyghemberge tapshurulghan muqeddes qanun ikki tash taxtaygha pütülgenidi). ■ **3:3** Mis. 13:9; Qan. 6:8 □ **3:4 «iltipatqa layiq bolisen»** — mushu yerde ibraniy tilida «iltipat» dégen söz ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi «güzellik»tur. □ **3:6 «Qandaqla ish qilsang,...»** — ibraniy tilida «Barliq yolliringda...». ■ **3:6** 1Tar. 28:9 ■ **3:7** Rim. 12:16 □ **3:8 «derdingge derman... bolidu»** — ibraniy tilida «kindikingge salametlik... bolidu». ■ **3:9** Mis. 23:19; 34:26; Qan. 26:2-11; Mal. 3:10; Luqa 14:13 ■ **3:10** Qan. 28:8 ■ **3:11** Ayup 5:17; Ibr. 12:5 ■ **3:12** Weh. 3:19 ■ **3:14** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; Pend. 8:11,19; 16:16 ■ **3:15** Pend. 8:11 □ **3:18 «hayatliq derixi»** — shübhisizki, «Éren baghchisi»diki Adem'atimiz we Hawa'animizning behrimen bolushigha teyyarlan'ghan «hayatliq derixi»ni körsitidu (Tewrat, «Yar.» 2:9). □ **3:20 «yerning chongqur qatlamliri yérildi»** — belkim Nuh peyghemberning waqtidiki «chong topan» bilen munasiwetlik bezi ishlarni körsitishi mumkin («Yar.» 7:11) ■ **3:20** Yar. 1:9,10

Yolda putlashmaysen.■
24 Yatqanda héch némidin qorqmaysen,
Yétishing bilenla tatliq uxlaysen.■
25 Béshinggha dehshetlik wehime chüshkende qorqmighin,
Rezillerning weyranchiliqidin ghem qilmighin!□ ■
26 Chünki Perwerdigar séning tayanchingdur,
U putungni qapqanlardin néri qilidu.

27 Peqet qolungdin kelsila, hajetmenlerdin yaxshiliqni ayimighin.
28 Qolum-qoshniliring séningdin ötne sorap kirse, «Qaytip kétip, ete kelgin, ete bérey» — démigin.
29 Qoshnanggha ziyankeshlik niyitide bolma,
Chünki u sanga ishinip yéningda xatirjem yashaydu.
30 Birsi sanga ziyan yetküzmigen bolsa,
Uning bilen sewebsiz majiralashma.□
31 Zulumxor kishige heset qilma,
Uning yol-tedbirliridin héchnémini tallima.■
32 Chünki qingghir yollarni mangidighanlar Perwerdigarning neziride yirginchliktur,
Lékin Uning sirdash dostluqi durus yashawatqan ademge teelluqtur.■
33 Perwerdigarning leniti rezillik qilghuchining öyididur,
Lékin U heqqaniy ademning öyige bext ata qilur.■
34 Berheq, mesxire qilghuchilarni U mesxire qilidu,
Lékin kichik péil kishilerge shepqet körsitidu.■
35 Danalar shöhretke warisliq qilidu,
Lékin hamaqetler reswa qilinidu.□

4

Xikmet we danaliqning paydisi

1 I oghullar, atanglarning nesihetlirini anglanglar,
Köngül qoysanglar,
Yoruqluqqa érishisiler.
2 Chünki silerge ögitidighanlirim yaxshi bilimdur,
Körsetmilirimdin waz kechmenglar.
3 Chünki menmu atamning yumran balisi idim,
Anamning arzuluq yalghuz oghli idim,■
4 Atam manga ögitip mundaq dédi:
— Sözlirimni ésingde tut;
Körsetmilirimge riaye qil,
Shuning bilen yashnaysen.■
5 Danaliqni alghin, eqil tap,
Éytqan sözlirimni untuma, ulardin chiqma.
6 *Danaliqtin* waz kechme, u séni saqlaydu;

■ **3:23** Zeb. 37:23-24; 91:9-12 ■ **3:24** Law. 6:19; Ayup 11:19; Zeb. 3:5; 4:8; 91:5, 6 □ **3:25** **«Rezillerning weyranchiliqidin ghem qilmighin!»** — yaki «Rezillerning béshigha chüshken weyranchiliqtin ghem qilmighin!». ■ **3:25** Ayup 5:21 □ **3:30** **«sewebsiz majiralashma»** — yaki «sewebsiz dewalashma». ■ **3:31** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 23:17 ■ **3:32** Ayup 29:4; Zeb. 25:9,12,14 ■ **3:33** Law. 26:14-45; Qan. 28:15-68; Mal. 2:2 ■ **3:34** Yaq. 4:6; 1Pét. 5:5 □ **3:35** **«Lékin hamaqetler reswa qilinidu»** — yaki «Lékin U (Xuda) hamaqetlerni nomusqa qalduridu» (ibraniy tilida kinaye ishlitip, axirqi söz «kötürülidu» bolidu). ■ **4:3** 1Tar. 29:1 ■ **4:4** 1Tar. 28:9

Uni söygin, u séni qoghdaydu.
7 Danaliq hemme ishning béshidur;
Shunga danaliqni alghin;
Barliqingni serp qilip bolsangmu, eqil tapqin.■
8 *Danaliqni* ezizligin, u séni kötüridu,
Uni ching quchaqlighanda, séni hörmetke sazawer qilidu.
9 Béshinggha taqalghan gül chembirektek *sanga güzellik élip kélidu*,
Sanga shöhretlik taj in'am qilidu.■
10 I oghlum, qulaq salghin, sözlirimni qobul qilghin,
Shunda ömrüngning yilliri köp bolidu.
11 Men sanga danaliq yolini ögitey,
Séni durusluq yollirigha bashlay.
12 Mangghiningda qedemliring cheklenmeydu,
Yügürseng yiqilip chüshmeysen.■
13 Alghan terbiyengni ching tut,
Qolungdin ketküzmigin;
Obdan saqlighin uni,
Chünki u séning hayatingdur.

14 Yaman ademler mangghan yolgha kirme,
Rezillerning izini basma.■
15 Ularning *yolidin* özüngni qachur,
Yoligha yéqin yolima;
Uningdin yandap ötüp ket,
Néri ketkin.
16 Chünki *yamanlar* birer rezillik qilmighuche uxliyalmas,
Birersini yiqitmighuche uyqusi kelmes.
17 Yamanliq ularning ozuqidur,
Zorawanliq ularning sharabidur.
18 Lékin heqqaniylarning yoli goya tang nuridur,
Kün chüsh bolghuche barghanséri yoruydu.
19 Yamanlarning yoli zulmet kéchidek qapqarangghu,
Ular yiqilip, némige putliship ketkinini bilmeydu.

20 I oghlum, sözlirimni köngül qoyub angla,
Geplirimge qulaq sal.
21 Ularni közüngde tutqin,
Yürikingning qétida qedirlep saqlighin.
22 Chünki sözlirim tapqanlar üchün hayattur,
Ularning pütün ténige salametliktur.■
23 Qelbingni «hemmidin eziz» dep sap tut,
Chünki barliq hayat ishliri qelbtin bashlinidu.
24 Aghzingni egri geptin yiraq tart,
Lewliring ézitquluqtin néri bolsun.
25 Közüngni aldinggha tüz tikkin,
Neziringni aldinggha toghra tashla;
26 Mangidighan yolungni obdan oylan'ghin,
Shundaq qilsang ishliring puxta bolidu.
27 Onggha, solgha qaymighin;

■ **4:7** Pend. 23:23 ■ **4:9** Pend. 1:19 ■ **4:12** Zeb. 91:9-12 ■ **4:14** Zeb. 1:1; Pend. 1:10,15 ■ **4:22** Pend. 4:13

Qedemliringni yamanliq yolidin néri tart.■

5

Buzuqchiliq-pahishiwazliqning aqiwiti balayi'apettur, sadiqliqning netijisi bext-saadettur

1 I oghlum, danaliqimgha köngül qoyghin,
Idraklik sözlirimge qulaq salghin.
2 Shundaq qilghiningda ishqa sezgürlük bilen qaraydighan bolisen,
Lewliring pem-parasettin ayrilmaydu.
3 Chünki buzuq xotunning aghzidin hesel tamidu,
Lewliri zeytun yéghidin siliqtur;■
4 Lékin uning aqiwiti kekridek achchiq,
Ikki bisliq qilichtek ötkür.
5 Uning qedemliri ölüm girdawigha élip baridu,
Tutqan yoli görge bashlaydu.□ ■
6 Hayatliq yolini qilche bilgüm yoq dep,
Basqan qedemliri turaqsiz bolidu,
Nege baridighanliqini héch bilmeydu.
7 Shunga, i oghullirim, sözlirimni köngül qoyup anglanglar,
Méning dégenlirimdin chiqmanglar.
8 Undaq xotundin yiraq qach!
Ishiki aldighimu yéqin yolima!
9 Bolmisa, izzet-abruyungni bashqilargha tutquzup qoyisen,
Yashliq yilliringni rehimsizlerning qoligha tapshurisen!■
10 Yat ademler bayliqliring bilen özini tolduridu,
Japaliq ejirliringning méwisi yaqa yurtluqning öyige ötüp kétidu;
11 Ejilingde nale-peryad kötürginingde,
Ezayi-bedining yem bolghanda,
12 Shu chaghda sen: — «Ah, nesihetlerdin némanche nepretlen'gendimen!
Könglümde tenbihlerni némanche kemsitkendimen!
13 Némishqa ustazlirimning sözini anglimighandimen?
Manga terbiye bergenlerge qulaq salmighandimen?
14 Jemiyettimu, jamaet aldidimu herxil nomusqa qalghandek boldum!» — dep qalisen.□

15 Özüngning kölchikingdiki suni ichkin,
Öz buliqingdin éqiwatqan sudin huzurlan.□
16 Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketse *bolamdu*?
Ériqliringdiki sular kochilarda éqip yürse bolamdu?
17 Bular sangila xas bolsun,

■ **4:27** Qan. 5:32; 28:14 ■ **5:3** Pend. 2:16; 6:24 □ **5:5 «gör»** — ibraniy tilida «shéol», yeni «tehtisara» déyilidu, u ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer. ■ **5:5** Pend. 7:27 ■ **5:9** Pend. 6:34,35 □ **5:14 «herxil nomusqa qalghandek boldum!»** — yaki «pütünley zawalliqqa chüshkendekmen!». □ **5:15 «Özüngning kölchikingdiki su..., öz buliqingdin éqiwatqan sudin huzurlan»** — shübhisizki, özining ayalining muhebbitini körsitidu.

Yat kishilerge tegmisun!□
18 Buliqing bext-beriketlik bolghay!
Yashliqingda alghan xotunung bilen huzurlan.□
19 U chishi kéyiktek chirayliq! Jerendek söyümlük!
Uning baghridin hemishe qanaette bolghaysen,
Uning qaynaq muhebbitidin daim xushalliqqa patqaysen.□
20 I oghlum, némishqa yat ayalgha sheyda bolisen?
Némishqa yat xotunning qoynigha özüngni atisen?
21 Chünki insanning hemme qilghanliri Perwerdigarning köz aldida ashkaridur,
U uning hemme mangghan yollirini tarazigha sélip turidu.■
22 Yaman ademning öz qebihlikliri özini tuzaqqa chüshüridu,
U öz gunahi bilen sirtmaqqa élinidu.
23 U yolyoruqtin mehrum bolghanliqidin jénidin ayrilidu,
Chékidin ashqan hamaqetliki tüpeylidin yoldin ézip kétidu.

6

Yene birnechche nesihet

1 I oghlum, eger dostunggha borun bolghan bolsang,
Yat kishining qerzini töleshke qol bériship wede bergen bolsang,□
2 Eger öz sözüngdin ilin'ghan bolsang,
Öz wedeng bilen baghlinip qalsang,
3 U yéqiningning qoligha chüshkenliking üchün,
Amal qilip özüngni uningdin qutquz —
Derhal yéqiningning yénigha bérip, özüngni kemter tutup *shu ishtin* xaliy qilishini ötünüp sora.
4 Jeren shikarchining qolidin qutulushqa tirishqandek,
Qush owchining qolidin chiqishqa tirishqandek,
Qutulmighuche uxlap yatma,
Hetta ügdep arammu alma.■

Chümüle

6 I hurun, chömülining yénigha bérip *uningdin ögen*,
Uning tirikchilik yolligha qarap dana bol.
7 Ularning bashliqi, emeldari, hökümdari yoq bolsimu,
8 Lékin ular yazda yilning éhtiyaji üchün ash topliwalidu,
Hosul peslide ozuq teyyarliwalidu.
9 I hurun, qachan'ghiche uxlap yatisen?
Qachan ornungdin turisen?■
10 Sen: — Birdem köz yumuwalay, birdem uxliwalay,

□ **5:17 «Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketse bolamdu? ... Bular sangila xas bolsun, yat kishilerge tegmisun!»** — 16-17-ayetler shübhisizki, köchme menide. Bizningche köchme menisi: «Ishqi muhebbetliringni yat ayalgha berme, peqet öz jorangghila béghishla; bolmisa intayin nomus ish bolidu, reste-kochilarda reswa bolisen» dégendek bolsa kérek. Bezi alimlar mushu ayettiki «sular» balilarni körsitidu, dep qarap, mundaq terjime qilidu: — «Bulaqliring urghup her yerge tarqilip ketsun,ériqliringdiki sular kochilarda éqip yürsun (démek, «perzentliring urghughan bulaqlardek her yerge tarqalsun!»); peqetla sangila xas bolsun, yat ayaldin bolghan bolmisun!». □ **5:18 «Buliqing bext-beriketlik bolghay!»** — «buliqing» mushu ayette «öz ayaling»ni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng. □ **5:19 «Uning baghridin...»** — ibraniy tilida «Uning emchekliridin...». ■ **5:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; 34:21; Pend. 15:3; Yer. 16:17; 32:19 □ **6:1 «borun»** — képil bolghan kishi. ■ **6:4** Zeb. 132:4-5; Pend. 20:13 ■ **6:9** Pend. 13:4; 20:4; 24:33,34

Birdem qolumni qoshturup yétiwalay, — deysen.
11 Lékin uxlap yatqanda, miskinlik qaraqchidek kélip séni basidu,
Yoqsulluq xuddi qoralliq bulangchidek hujumgha ötidu.

12 Erzimes, peyli buzuq adem hemmila yerde yalghan éytip, peslikni sözleydu.□
13 U köz qisip,
Putliri bilen ishare qilip,
Barmaqliri bilen körsitidu;
14 Könglide aldamchiliqla yatidu,
U daim rezillikning koyida bolidu,
Hemmila yerde jédel-majira tériydu.
15 Shunga uninggha békitilgen balayi'qaza uni tuyuqsiz basidu,
U biraqla dawalighusiz yanjilidu.

16 Perwerdigar nepretlinidighan alte nerse bar,
Berheq, yette nerse Uninggha yirginchliktur.
17 Ular bolsa,
Tekebburluq bilen qaraydighan köz,
Yalghan sözleydighan til,
Bigunahlarning qénini töküzidighan qol,■
18 Suyiqest oylaydighan köngül,
Yamanliq qilishqa téz yügüreydighan putlar,■
19 Yalghan sözleydighan saxta guwahchi,
Burader-qérindashliri arisigha bölgünchilik salghuchi kishidur.

Zinaxorluqtin özüngni tart

20 I oghlum, atangning emrige emel qil;
Anangning körsetmisidin chiqma.■
21 Ularning sözini qelbingge téngip,
Ularni boynunggha marjandek qilip ésiwal.■
22 Yolgha chiqqiningda ular séni yétekleydu,
Uxlighiningda ular séni saqlaydu,
Uyqudin oyghan'ghiningda ular séni xewerlendüridu.■
23 Chünki *Xudaning* permani yoruq chiragh,
Uning muqeddes qanuni nurdur;
Terbiyening tenbihliri bolsa hayatliq yolidur.■
24 Ular séni buzuq xotundin saqlighuchi,
Yat xotunning shérin sözliridin yiraq qilghuchidur.■
25 Uning guzellikige könglüngni baghlimighin,
Uning qash-köz oynitishi séni esirge almisun.
26 Chünki buzuq ayallar tüpeylidin ademler bir parche nan'ghimu zar bolidu,
Yat ademning *zinaxor* ayali bolsa kishining qimmetlik jénini özige ow qiliwalidu.
27 Otni qoynunggha salsang,
Öz kiyimingni köydürmemsen?
28 Choghning üstide dessep mangsang putungni köydürmemsen?
29 Bashqilarning ayali bilen bir orunda yatidighan kishi shundaq bolidu;
Kim uninggha tégip ketse aqiwitidin qutulalmaydu.

□ **6:12 «Erzimes»** — ibraniy tilida «Bélialning oghli» déyilidu. «Bélial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu. ■ **6:17** Pend. 30:13 ■ **6:18** Rim. 3:15 ■ **6:20** Pend. 1:8 ■ **6:21** Pend. 3:3 ■ **6:22** Pend. 3:23,24 ■ **6:23** Zeb. 19:7-9; 119:105 ■ **6:24** Pend. 2:16; 5:3; 7:5

30 Ach qalghanda qorsiqini toyghuzush üchün oghriliq qilghan kishini bashqilar kemsitmeydu;
31 Shundaq turuqluq u tutulup qalsa,
Igisige yettini töleshke toghra kélidu;
U öz öyidiki hemme nersisini tapshuridu.■
32 Halbuki, bashqilarning xotuni bilen zina qilghuchi uningdinmu *better bolup*, tolimu ghepletliktur;
Undaq qilghuchi öz-özini halak qilidu.
33 U zexmet yeydu, shermende bolidu,
Uning reswasi héch öchürülmeydu.
34 Chünki künlesh oti erni derghezepke keltüridu,
Intiqam alghan künide u héch rehim qilmaydu.
35 Tölem puli bérey désengmu u qobul qilmaydu,
Herqanche sowgha-salam bersengmu uni bésiqturghili bolmaydu.

7

1 I oghlum, sözlirimge emel qil,
Tapshuruqlirimni yürikingde saqla.
2 Tapshuruqlirimgha emel qilsang, yashnaysen;
Telimlirimni köz qarichuqungni asrighandek asra.■
3 Ularni barmaqliringgha téngip qoy,
Qelb taxtanggha yéziwal.■
4 Danaliqni, sen hede-singlim, dégin,
Pem-parasetni «tughqinim» dep chaqir.
5 Shundaq qilsang, ular séni yat xotundin yiraqlashturidu,
Aghzidin siliq söz chiqidighan yochun ayaldin néri qilidu.■

Buzuq xotun

6 *Bir qétim* öyning dérize köznekliridin tashqirigha qarighinimda,
7 Birnechche yash, sadda yigitlerni kördüm,
Ularning ichidin bir eqilsizni körüp qaldim,
8 U kocha boylap buzuq *xotun turushluq* doqmushtin ötüp,
Andin uning öyi terepke qarap mangdi.
9 Kechqurun qarangghu chüshkende,
Zulmet kéche, ay qarangghusida *ishiki aldidin ötti*.
10 Mana, öydin bir xotun chiqip uni kütüwaldi;
Kiyimi pahishe ayallarningkidek bolup,
Niyiti hiyle-mikir idi.
11 Aghzi bishem-hayasiz, nahayiti jahil bir xotun,
U öyide turmaydu,■
12 Birde mehellide, birde meydanlarda,
U kochilardiki her doqmushta paylap yüridu.
13 Héliqi yash yigitni tartip, uni söyüp,
Nomussizlarche uninggha: —
14 «Öyümde «inaqliq qurbanliqi» göshi bar,

■ **6:31** Mis. 22:1, 4 ■ **7:2** Law. 18:5; Pend. 4:4 ■ **7:3** Qan. 6:8; 11:18 ■ **7:5** Pend. 5:3 ■ **7:11** Pend. 9:13

Men bügün Xudagha qesem qilghan qurbanliqni qildim,□
15 Shunga men sizni chaqirghili chiqtim,
Didaringizgha telpünüp izdidim.
Emdi sizni tépiwaldim!
16 Karwitimgha Misirning keshtilik, yolluq libas yapquchlirini yaptim.
17 Orun-körpilirimge xush puraq murmekki, muetter we qowzaq darchinlarni chachtim.■
18 Kéling, tang atquche muhebbetlisheyli, oynap huzurlinayli,
Könglimiz qan'ghuche özara eysh-ishret qilayli,
19 Érim öyde yoq, yiraq seperge chiqip ketti.
20 U bir hemyan pul élip ketti,
Ay tolghuche u öyge kelmeydu» — dédi.
21 Ayal köp shérin sözliri bilen rasa qiziqturdi,
Chirayliq gepliri bilen uni esir qiliwaldi.■
22-23 Soyushqa élip mangghan öküzdek,
Hamaqet kishi kishen bilen jazagha mangghandek,
Qiltaqqa chüshken qushtek,
Yigit uning keynidin mangdi.
Jigirini oq téship ötmiguche,
U bu ishning hayatigha zamin bolidighanliqini héch bilmeydu.

24 I oghullirim, sözlirimni köngül qoyup anglanglar,
Dégenlirimge qulaq sélinglar,
25 Qelbinglarni bundaq xotunning yoligha ketküzmenglar,
Uning aldam xaltisigha chüshüp ketmenglar.
26 Bundaq ayal nurghun kishilerni yiqitip yarilandurghan,
Uning boghuzlighan ademliri tolimu köptur,
27 Uning öyi bolsa tehtisaraning kirish éghizidur,
Ademni «halaket méhmanxanisi»gha chüshürüsh yolidur.□ ■

8

«Danaliq» xitab qilidu

1 *Qulaq sal,* danaliq chaqiriwatmamdu?
Yoruqluq sada chiqiriwatmamdu?■
2 Yollarning égiz jayliridin,
Doqmushlardin u orun alidu,
3 Sheherge kiridighan qowuqlarning yénida,
Herqandaq derwaza éghizlirida u murajiet qilmaqta: —
4 «I mötiwerler, silerge murajet qilimen,
Hey, adem baliliri, sadani siler üchün qilimen,
5 Gödek bolghanlar, zéreklikni öginiwélinglar,

□ **7:14 «inaqliq qurbanliqi» —** Musa peyghemberge tapshurulghan muqeddes qanun békitken bir xil qurbanliq, uning ehmiyiti; (1) Xuda bilen bolghan inaqliqqa érishish üchün; (2) Xudagha alahide rehmet éytish üchün; (3) Xudagha dua bilen qilghan qesimini ipadilesh üchün. Qurbanliqqa kala, qoy yaki öchkimu bolidu. Bu xil qurbanliqning alahidiliki, qurbanliq sun'ghuchi kishi uni qurbanliq qilghandin kéyin, göshidin élip yéyeleydu. Mushu yerde bu ayal: «Men Xuda aldida pak» démekchi bolidu. Bu pütünley saxtipezlik, elwette. ■ **7:17** Küy. 4:14. ■ **7:21** Pend. 1:17
□ **7:27 «tehtisara» —** ibraniy tilida «shéol», ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer. ■ **7:27** Pend. 2:18; 5:5
■ **8:1** Pend. 1:20,21

Exmeq bolghanlar, yoruqluqqa érishinglar!□
6 Manga qulaq sélinglar,
Chünki güzel nersilerni dep bérimen,
Aghzimni échip, durus ishlarni *silerge* yetküzimen.
7 Éytqanlirim heqiqettur,
Aghzim rezilliktin nepretlinidu; □
8 Sözlirimning hemmisi heq,
Ularda héchqandaq hiyligerlik yaki egitmilik yoqtur.
9 Ularning hemmisi chüshen'genler üchün éniq,
Bilim alghanlar üchün durus-toghridur.
10 Kümüshke érishkendin köre, nesihetlirimni qobul qilinglar,
Sap altunni élishtin köre bilimni élinglar.
11 Chünki danaliq leel-yaqutlardin ewzel,
Herqandaq etiwarliq nersengmu uninggha teng kelmestur.■
12 Men bolsam danaliqmen,
Zéreklik bilen bille turimen,
Istiqamettin kélip chiqqan bilimni ayan qilimen.□
13 Perwerdigardin eyminish — Yamanliqqa nepretlinish démektur;
Tekebburluq, meghrurluq, yaman yol hem shum éghizni öch körimen.
14 Mende obdan meslihetler, pishqan hékmet bar;
Men dégen yoruqluq, qudret mendidur.
15 Padishahlar men arqiliq höküm süridu,
Mensiz hakimlar adil höküm chiqarmas.
16 Men arqiliqla emirler idare qilidu,
Aliyjanablar, yer yüzidiki barliq soraqchilar *toghra* höküm qilidu.
17 Kimki méni söyse, menmu uni söyimen,
Méni telmürüp izdigenler méni tapalaydu;
18 Mende bayliq, shöhret,
Hetta konirimas, köchmes dölet we heqqaniyetmu bar.■
19 Mendin chiqqan méwe altundin,
Hetta sap altundin qimmetliktur,
Mendin alidighan daramet sap kümüshtinmu üstündur.■
20 Men heqqaniyet yoligha mangimen;
Adalet yolining otturisida yürimenki,
21 Méni söygenlerni emeliy nersilerge miras qildurimen;
Ularning xezinilirini toldurimen.
22-23 Perwerdigar ishlirini bashlishidila,
Qedimde yasighanliridin burunla,
Men uninggha tewedurmen. Ezeldin tartipla — muqeddemde,
Yer-zémin yaritilmastila,
Men tiklen'genmen.□ ■
24 Chongqur hanglar, déngiz-okyanlar apiride bolushtin awwal,

---

□ **8:5 «Gödek bolghanlar, … exmeq bolghanlar, yoruqluqqa érishinglar!»** — oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkin, «danaliq» «nadanlar»gha (yaki «gödekler» yanki «saddilar»gha) biwasite söz qilidu, peqet **bezide** «exmeqler»ge biwasite söz qilidu, lékin «mesxire qilghuchilar»gha hergiz biwasite sözlimeydu. Chünki «mesxire qilghuchilar» rezil yollarni tutqini üchün ularga héchqandaq nesihet tesir qilmaydu (1:22, 9:4, 7-8nimu körüng). □ **8:7 «Éytqanlirim heqiqettur»** — ibraniy tilida «Tanglayim heqiqetni séghinip sözleydu». ■ **8:11** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; Pend. 3:14,15; 16:16 □ **8:12 «…bilimni ayan qilimen»** — yaki «…bilimni tépip bérimen». ■ **8:18** Pend. 3:16 ■ **8:19** Pend. 3:14 □ **8:22-23 «Perwerdigar ishlirini bashlishidila…»** — ibraniy tilida «Perwerdigar yolini bashlishidila…». **«…Men tiklen'genmen»** — bashqa birxil terjimisi «…Men mesih qilindim». ■ **8:22-23** Yuh. 1:1

Men meydan'gha chiqirilghanmen;
Mol su urghup turidighan bulaqlar bolmastinla,
25-26 Égiz taghlar öz orunlirigha qoyulmastinla, töpilikler shekillenmestinla,
Perwerdigar bipayan zémin, keng dalalarni,
Alemning esliydiki topa-changlirinimu téxi yaratmastinla,
Men meydan'gha chiqirilghanmen.
27-29 U asmanlarni bina qiliwatqinida,
Déngiz yüzige upuq siziqini siziwatqinida,
Ershte bulutlarni orunlashturup,
Chongqur déngizdiki bulaq-menbelerni mustehkemlewatqinida,
Déngiz sulirini békitken dairidin éship ketmisun dep perman chüshüriwatqinida,
Bipayan zéminning ullirini quruwatqinida,
Men u yerde idim;■
30 Shu chaghda goya usta bir hünerwendek Uning yénida turghanidim,
Men herdaim Uning aldida shadlinattim, men Uning kündilik dil'arami idim; ■
31 Men Uning alimidin, yer-zéminidin shadlinip,
Dunyadiki insanlardin xursenlik tépip yürettim,
32 Shunga i balilar, emdi manga qulaq sélinglar;
Chünki yollirimni ching tutqanlar neqeder bext tapar!■
33 Alghan nesihetke emel qilip,
Dana bolghin, uni ret qilma.
34 Sözümge qulaq sélip,
Herküni derwazilirim aldidin ketmey,
Ishiklirim aldida méni kütidighan kishi neqeder bextliktur!
35 Kimki méni tapsa hayatni tapidu,
Perwerdigarning shepqitige nésip bolidu.■
36 Lékin manga gunah qilghan herkim öz jénigha ziyan keltüridu,
Méni yaman körgenler ölümni dost tutqan bolidu».□

9

Danaliqning sözining dawami, buzuq xotunning sözliri

1 Danaliq özige bir öy sélip,
Uning yette tüwrükini ornatti.
2 U mallirini soyup,
Ésil sharablirini arilashturup teyyarlap,
Ziyapet dastixinini yaydi;
3 Dédeklirini *méhman chaqirishqa* ewetti,
Özi sheherning eng égiz jaylirida turup:■
4 «I saddilar, bu yerge kélinglar, — dep chaqiriwatidu;
Nadanlargha:
5 Qéni, nanlirimdin éghiz tégip,
Men arilashturup teyyarlighan sharablardin ichinglar;

■ **8:27-29** Ayup 26:10; Yar. 7:11; Yar. 1:9, 10; Ayup 38:10, 11; Zeb. 104:6-9. ■ **8:30** Yuh. 5:17 ■ **8:32** Zeb. 119:1, 2; 128:1; Luqa 11:28 ■ **8:35** Pend. 12:2 □ **8:36 «Kimki méni tapsa hayatni tapidu, Perwerdigarning shepqitige nésip bolidu.... Méni yaman körgenler ölümni dost tutqan bolidu»** — bu 8-bab hemde 9:1-12tiki chong téma «Danaliq»tur. Bu bablardiki xewerdin qarighanda, emeliyette «Danaliq» bir shexstur. Injilda bu Shexsning Xuda bilen bille menggülük turghuchi Mesih ikenliki ayan qilinidu (mesilen «Yux.» 1:1-4, 18, «1Cor.» 1:24, 30, «Fil.» 2:5-11, «Kol.» 1:15-18, «Ibr.» 1:1-12, «1Yux.» 1:1-2, «Wex.» 22:12-13 qatarliqlarni körüng). ■ **9:3** Pend. 8:2

6 Nadanlar qataridin chiqip, hayatqa érishinglar,
Yoruqluq yolida ménginglar», — dewatidu.

7 Hakawurlargha tenbih bergüchi ahanetke uchraydu,
Qebihlerni eyibligüchi özige dagh keltüridu.
8 Hakawurlarni eyiblime, chünki u sanga öch bolup qalidu;
Halbuki, dana kishini eyibliseng, u séni söyidu.■
9 Dana ademge dewet qilsang, eqli téximu toluq bolidu;
Heqqaniy ademge durus yol körsetseng,
Bilimi téximu ashidu.

10 Perwerdigardin eyminish danaliqning bashlinishidur,
Muqeddes bolghuchini tonush yoruqluqtur.■
11 Men *danaliq* sende bolsam, künliringni uzartimen,
Ömrüngning yilliri köpiyer.■
12 Sende danaliq bolsa, paydini köridighan özüngsen,
Danaliqni mazaq qilsang ziyan tartidighanmu özüngsen.

13 Nadan xotun aghzi biseremjan, eqilsizdur,
Héchnéme bilmestur.■
14 U ishik aldida olturup,
Sheherning eng égiz jaylirida orun élip,
15 Udul ötüp kétiwatqanlargha:
16 «Kimki sadda bolsa, bu yerge kelsun!» — dewatidu,
We eqilsizlerni:
17 «Oghriliqche ichken su tatliq bolidu,
Oghrilap yégen nan temlik bolidu!» — dep charqiwatidu.■
18 Lékin chaqirilghuchi ölüklerning uning öyide yatqanliqidin bixewerdur,
Uning *burunqi* méhmanlirining alliqachan tehtisaraning teglirige chüshüp ketkenlikini u sezmes.□ ■

10

Padishah Sulaymanning hékmetlik sözliri
1 Padishah Sulaymanning pend-nesihetliri: —

Dana oghul atisini shad qilar;
Eqilsiz oghul anisini qayghu-hesretke salar.■
2 Haram bayliqlarning héch paydisi bolmas;
Heqqaniyet insanni ölümdin qutuldurar.■
3 Perwerdigar heqqaniy ademning jénini ach qoymas;
Lékin u qebihlerning nepsini boghup qoyar.
4 Hurunluq kishini gaday qilar;
Ishchanliq bolsa bayashat qilar.□ ■
5 Yazda hosulni yighiwalghuchi — dana oghuldur;
Lékin orma waqtida uxlap yatquchi — xijaletke qalduridighan oghuldur.

■ **9:8** Mat. 7:6 ■ **9:10** Ayup 28:28; Zeb. 111:10; Pend. 1:7 ■ **9:11** Pend. 10:27 ■ **9:13** Pend. 7:11 ■ **9:17** Pend. 20:17 □ **9:18 «tehtisaraning tegliri» —** «tehtisara» (ibraniy tilida «shéol») ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yer. ■ **9:18** Pend. 2:18 ■ **10:1** Pend. 15:20 ■ **10:2** Pend. 11:4 □ **10:4 «Hurunluq» —** ibraniy tilida: «qol boshluqi». **«Ishchanliq»** — ibraniy tilida: «estayidilliqning qoli». ■ **10:4** Pend. 12:24

6 Beriket heqqaniy ademning béshigha chüsher;
Emma zorawanliq yamanlarning aghzigha urar.□
7 Heqqaniy ademning yadikari mubarektur;
Yamanlarning nami bolsa, sésiq qalar.
8 Dana adem yolyoruq-nesihetlerni qobul qilar;
Kot-kot, nadan kishi öz ayighi bilen putlishar.■
9 Ghubarsiz yürgen kishining yürüsh-turushi turaqliqtur,
Yollirini egri qilghanning kiri axiri ashkarilinidu.
10 Köz isharitini qilip yüridighanlar ademni daghda qaldurar;
Kot-kot, nadan kishi öz ayighi bilen putlishar.
11 Heqqaniy ademning aghzi hayatliq buliqidur,
Emma zorawanliq yamanning aghzigha urar.□ ■
12 Öchmenlik jédel qozghar;
Méhir-muhebbet hemme gunahlarni yapar.■
13 Eqil-idraqlik ademning aghzidin danaliq tépilar;
Eqilsizning dümbisige palaq téger.■
14 Dana ademler bilimlerni ziyade toplar;
Lékin exmeqning aghzi uni halaketke yéqinlashturar.
15 Mal-dunyaliri goya mezmut sheherdek bayning kapalitidur;
Miskinni halak qilidighan ish del uning namratliqidur.
16 Heqqaniylarning ejirliri jan'gha jan qoshar,
Qebihlerning hosuli gunahnila köpeytishtur.□
17 Nesihetni anglap uni saqlighuchi hayatliq yoligha mangar;
Tenbihlerni ret qilghan kishi yoldin azghanlardur.
18 Adawet saqlighan kishi yalghan sözlimey qalmas;
Töhmet chaplighanlar exmeqtur.□
19 Gep köp bolup ketse, gunahtin xaliy bolmas,
Lékin aghzigha ige bolghan eqilliqtur.
20 Heqqaniy ademning sözi xuddi sap kümüsh;
Yamanning oyliri tolimu erzimestur.□
21 Heqqaniy ademning sözliri nurghun kishini quwwetler;
Exmeqler eqli kemlikidin öler.
22 Perwerdigarning ata qilghan berikiti ademni döletmen qilar;
U berikitige héchbir japa-musheqqet qoshmas.
23 Exmeq qebihlikni tamasha dep biler;
Emma danaliq yorutulghan kishining *xursenlikidur*.□ ■
24 Yaman kishi némidin qorqsa shuninggha uchrar;
Heqqaniy ademning arzusi emelge ashurular.
25 Yaman adem quyundek ötüp yoqar;
Lékin heqqaniy adem menggülük uldektur.
26 Adem achchiq su yutuwalghandek,
Közige is-tütek kirip ketkendek,

□ **10:6 «Emma zorawanliq yamanlarning aghzigha urar» —** bashqa birxil terjimisi: «Emma yamanlarning aghzi zorawanliqni yoshurar». ■ **10:8** Pend. 10:10 □ **10:11 «hayatliq buliqi» —** belkim «Éren baghchisi»diki «hayatliq béridighan derex»ke oxshitilghandur. **«Emma zorawanliq yamanning aghzigha urar» —** yaki «Emma yamanning aghzi zorawanliqni yoshurar». ■ **10:11** Pend. 10:6; 13:14 ■ **10:12** 1Kor. 13:7; 1Pét. 4:8 ■ **10:13** Pend. 20:30 □ **10:16 «...gunahnila köpeytishtur» —** yaki «...gunahini békiter». □ **10:18 «Adawet saqlighan kishi yalghan sözlimey qalmas» —** ibraniy tilida: «Adawet saqlighuchining lewliri yalghan bolidu». □ **10:20 «Heqqaniy ademning sözi» —** ibraniy tilida: «Heqqaniy ademning tili». **«Yamanning oyliri» —** ibraniy tilida: «yamanning köngli». □ **10:23 «yorutulghan» —** ibaraniy tilida «ishni, bashqa ademni obdan chüshinidighan» dégen menide. ■ **10:23** Pend. 14:9

Hurun ademni ishqa ewetkenmu shundaq bolar.□
27 Perwerdigardin eyminish ömürni uzun qilar,
Yamanning ömri qisqartilar.■
28 Heqqaniy ademning ümidi xursenlik élip kéler;
Lékin rezilning kütkini yoqqa chiqar.■
29 Perwerdigarning yoli durus yashawatqanlargha bashpanahdur;
Qebihlik qilghuchilargha bolsa halakettur.■
30 Heqqaniylarning orni mustehkemdur;
Yamanlar zéminda uzun turmas.
31 Heqqaniy ademning aghzidin danaliq chiqar;
Lékin shumluq til késip tashlinar.
32 Heqqaniy ademning sözi kishige mok xushyaqar;
Yaman ademning aghzidin shumluq chiqar.

11

1 Yalghan taraza Perwerdigargha yirginchliktur;
Adil jing téshi Uni xursen qilar.■
2 Tekebburluq bilen birge shermendichilik egiship kéler;
Lékin danaliq kichik péillargha hemrah bolar.■
3 Toghrilarning semimiyliki özini yétekler;
Lékin kazzaplarning egriliki özini weyran qilar.■
4 Xudaning ghezep künide mal-dunyaning paydisi bolmas;
Lékin heqqaniyet ademni ölümdin qutquzar.■
5 Kamil ademning heqqaniyliqi özini tüz yolgha bashlar;
Yaman adem öz yamanliqidin yiqilar.
6 Durus ademlerning heqqaniyliqi özlirini qutquzar;
Lékin kazzaplar öz hiyle-neyringidin tutular.
7 Rezil adem ölse, uning ümidi yoqqa chiqar;
Gunahkarning ümidi axiri quruq qalar.□
8 Heqqaniy adem qiyinchiliqtin xaliy qilinar;
Rezil adem uning ornigha tutular.■
9 Munapiqlar öz aghzi bilen yéqinini buzar;
Lékin heqqaniylar bilimi bilen qutquzular.
10 Heqqaniy adem ronaq tapsa, sheher xush bolar;
Rezil adem halak bolsa, xelq tentene qilar.
11 Toghrilarning beriket tileshliri bilen sheher gülliner;
Lékin rezillerning tili bilen weyran bolar.
12 Öz yéqinini sökidighan kishi — eqilsizdur;
Emma yorutulghan adem aghzini yighar.
13 Gep toshughuchi mexpiyetlerni ashkarilar;
Sadiq adem amanetke xiyanet qilmas.
14 Yolyoruq kem bolsa, el-yurt yiqilar;
Ulugh bir meslihetchi bolsa, el nijat tapar.□ ■

□ **10:26 «Adem achchiq su yutuwalghandek...»** — ibraniy tilida: «Achchiq su chishlargha tegkendek...». ■ **10:27** Pend. 9:11 ■ **10:28** Ayup 8:13,14; 11:20; Zeb. 112:10 ■ **10:29** Pend. 13:6 ■ **11:1** Law. 19:36; Qan. 25:13; Pend. 16:11; 20:10,23 ■ **11:2** Pend. 15:33; 16:18; 18:12 ■ **11:3** Pend. 13:6 ■ **11:4** Pend. 10:2; Ez. 7:19; Zef. 1:18 □ **11:7 «Gunahkarning ümidi...»** — bashqa birxil terjimisi, «Küchlüklerning ümidi...». ■ **11:8** Zeb. 34:19; Pend. 21:18 □ **11:14 «Yolyoruq kem bolsa...»** — bashqa birxil terjimisi, «Köp meslihetchiler bolsa,...». **«...nijat tapar»** — yaki «...bixeter turar». ■ **11:14** 1Pad. 12:1-20

15 Yatqa borun bolghan kishi ziyan tartmay qalmas;
Qol bériship képil bolushni yaman körgen kishining quliqi tinch bolar.□
16 Shapaetlik ayal izzet-hörmetni qoldin bermes;
Zorawanlar bayliqni qoldin bermes.
17 Rehimdil öz-özige bext yaritar;
Rehimsiz öz ténini aghritar.
18 Yaman ademlerning alghan ish heqqi ularni aldar, beriketsiz bolar;
Emma heqqaniyet térighuchi adem emeliy in'am alar.□
19 Heqqaniyet ademge hayatliq tapquzar;
Yamanliqni közlep yüridighan kishi ölümge yüz tutar.
20 Niyiti buzuq kishi Perwerdigargha yirginchliktur;
Emma yoli diyanetlik kishiler uning xursenlikidur.
21 Qol tutushup birleshsimu, yamanlar jazagha tartilmay qalmas;
Lékin heqqaniylarning nesli nijat tapar.□ ■
22 Chirayliq emma tétiqsiz xotun,
Choshqining tumshuqigha altun halqa salghandektur.
23 Heqqaniylarning arzusi peqet yaxshi méwe élip kéler;
Yamanlarning kütkini ghezep-neprettur.
24 Biraw merdlerche tarqatsimu, gülliner;
Yene biraw bérishke tégishlikini ayisimu, peqet namratlishar.
25 Merd adem etliner;
Bashqilarni sugharghuchi özimu sughirilar.■
26 Ashliqni satmay bésiwalghan kishi elning lenitige uchraydu;
Lékin ashliqni sétip bergüchige beriket tiliner.
27 Yaxshiliqni izdep intilgen adem shapaet tapar;
Yamanliqni izdigen adem özi yamanliq körer.■
28 Öz mal-duniyasigha tayan'ghuchi yiqilar;
Heqqaniy kishi yopurmaqtek kökirer.■
29 Öz öyige azarchiliq salghan kishi shamalgha miras bolar;
Eqilsiz adem aqilanining quli bolup qalar.
30 Heqqaniyning béridighan méwisi «hayatliq derixi»dur;
Dana kishi köngüllerni *hayatliqqa* mayil qilar.□
31 Qaranglar, heqqaniy adem bu dunyada *sewenliki üchün* bedel töligen yerde,
Reziller bilen gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?□ ■

12

1 Kimki terbiyini qedirlise, bilimnimu söygüchidur;
Lékin tenbihke nepretlen'gen nadan-hamaqettur.

□ **11:15 «Yatqa borun bolghan kishi ziyan tartmay qalmas»** — 6:1 we izahatni körüng. □ **11:18 «Yaman ademlerning alghan ish heqqi ularni aldar, beriketsiz bolar»** — ibraniy tilida «yaman ademning ish heqqi yalghan bolar». □ **11:21 «Qol tutushup birleshsimu,...»** — bashqa birxil terjimisi: — «shübhisizki,...». ■ **11:21** Pend. 16:5 ■ **11:25** Zeb. 112:9; 2Kor. 9:9 ■ **11:27** Zeb. 7:16; 9:15,16; 10:2; 57:6 ■ **11:28** Zeb. 1:3, 4; 92:12-14 □ **11:30 «hayatliq derixi»** — mushu yerde «hayatliq derixi» dégenlik, «Éren baghchisi»diki Adem'atimiz we Hawa'animizning behrimen bolushigha teyyarlan'ghan derexni körsitidu (3:18-ayetni körüng). **«... hayatliqqa mayil qilar»** — eyni tékistte «hayatliq» dégen söz yoq. Lékin heqqaniyliq yolida Xudaning mömin bendiliri ademlerning könglini özi üchün almaydu, belki ularni Xudaning yoligha jelp qilidu; shunga toluq menisi: «Kim dana bolsa kishilerning könglini nijat yoligha bashlaydu» dep qaraymiz. Mushu ayetni «Luqa» 5:10 bilen sélishturghili bolidu. □ **11:31 «Qaranglar, heqqaniy adem ...bedel töligen yerde, reziller bilen gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?»** — bu ayet Injil, «1Pét.» 4:18de neqil keltürülidu. ■ **11:31** 1Pét. 4:17,18

2 Yaxshi niyetlik adem Perwerdigarning iltipatigha érisher;
Emma Perwerdigar hiyle-mikirlik ademning gunahini békiter.
3 Ademler yamanliq qilip amanliq tapalmas;
Lékin heqqaniylarning yiltizi tewrenmes.■
4 Peziletlik ayal érining tajidur;
Emma uni uyatqa salghuchi xotun uning ustixinini chiriter.■
5 Heqqaniy ademning oy-pikri durus höküm chiqirar;
Yamanlarning nesihetliri mekkarliqtur.□
6 Yamanlarning sözliri qan tökidighan qiltaqtur;
Lékin durusning sözi ademni qiltaqtin qutuldurar.■
7 Yamanlar aghdurulup, yoqilar;
Lékin heqqaniylarning öyi mezmut turar.□ ■
8 Adem öz zérikliki bilen maxtashqa sazawer bolar;
Egri niyetlik kishi közge ilinmas.
9 Péqir turup xizmetkari bar kishi,
Özini chong tutup ach yürgen kishidin yaxshidur.■
10 Heqqaniy adem öz ulighinimu asrar;
Emma rezil ademning bolsa hetta rehimdilliqimu zalimliqtur.■
11 Tiriship tériqchiliq qilghan déhqanning qorsiqi toq bolar;
Emma xam xiyallargha bérilgen kishining eqli yoqtur.■
12 Yaman adem yamanliq qiltiqini közlep olturar;
Emma heqqaniy ademning yiltizi méwe bérip turar.
13 Yaman adem öz aghzining gunahidin tutular;
Heqqaniy adem musheqqet-qiyinchiliqtin qutular.□ ■
14 Adem öz aghzining méwisidin qanaet tapar;
Öz qoli bilen qilghanliridin uninggha yandurular.■
15 Exmeq öz yolini toghra dep biler;
Emma dewetke qulaq salghan kishi aqilanidur.■
16 Exmeqning achchiqi kelse, tézla biliner;
Zérek kishi haqaretke sewr qilar, setchilikni ashkarilimas.□
17 Heqiqetni éytqan kishidin adalet biliner;
Yalghan guwahliq qilghuchidin aldamchiliq biliner.■
18 Bezlilerning yéniklik bilen éytqan gépi ademge sanjilghan qilichqa oxshar;
Biraq aqilanining tili derdke dermandur.■
19 Rastchil menggü turghuzulidu;
Lewzi yalghan bolsa birdemliktur.□
20 Yamanliqning koyida yürgüchining könglide hiyle saqlan'ghandur;
Amanliqni dewet qilghuchilar xushalliqqa chömer.
21 Heqqaniy ademning béshigha héch külpet chüshmes;
Qebihler balayi'qazagha chömüler.
22 Yalghan sözleydighanning lewliri Perwerdigargha yirginchliktur;
Lékin lewzide turghanlargha U apirin éytar.

■ **12:3** Pend. 10:25 ■ **12:4** 1Kor. 11:7 □ **12:5 «... oy-pikri durus höküm chiqirar»** — yaki: «...oy-pikri durustur». ■ **12:6** Pend. 1:11,18; 11:9 □ **12:7 «Yamanlar aghdurulup, yoqilar»** — bashqa birxil tejimisi: «Yamanlar aghdurulghanda, yoqilar». ■ **12:7** Zeb. 37:36-40; Pend. 11:21 ■ **12:9** Pend. 13:7 ■ **12:10** Qan. 25:4 ■ **12:11** Pend. 28:19 □ **12:13 «Yaman adem öz aghzining gunahidin tutular»** — yaki «Éghizdiki itaetsizliktin rezil tuzaq chiqar». ■ **12:13** Pend. 10:14; 18:7 ■ **12:14** Pend. 13:2 ■ **12:15** Pend. 3:7 □ **12:16 «...haqaretke sewr qilar, setchilikni ashkarilimas»** — ibraniy tilida bu ikki ibare «ikki bisliq» bir söz bilenla ipadilen'gen. ■ **12:17** Pend. 14:5 ■ **12:18** Zeb. 57:4; 59:7; Pend. 16:27 □ **12:19 «rastchil»** — ibraniy tilida «heqiqetning léwi». **«lewzi yalghan bolsa birdemliktur.»** — ibraniy tilida «yalghanchi til bolsa birdemliktur».

23 Pemlik adem bilimini yoshurar;
Biraq exmeq nadanliqini jakarlar.■
24 Tirishchan qol hoquq tutar;
Hurun qol alwan'gha tutular.■
25 Köngülning ghem-endishisi kishini mükcheyter;
Lékin méhribane bir söz kishini rohlandurar.■
26 Heqqaniy kishi öz dosti bilen birge yol izder;
Biraq yamanlarning yoli özlirini adashturar.□
27 Hurun özi tutqan owni pishurup yéyelmes;
Biraq etiwarliq bayliqlar tirishchan'gha mensuptur.□
28 Heqqaniyliqning yolida hayat tépilar;
Shu yolda ölüm körünmestur.

13

1 Dana oghul atisining terbiyisige köngül qoyar;
Mesxire qilghuchi tenbihke qulaq salmas.
2 Adem durus éghizining méwisidin huzurlinar;
Tuzkorlar zorawanliqqa hewes qilip zorawanliqqa uchrar.■
3 Sözde éhtiyatchan kishi jénini saqlap qalar;
Aghzi ittik halaketke uchrar.
4 Hurunning arzu-tiliki bar, lékin érishelmes;
Lékin tirishchan etliner.
5 Heqqaniy adem yalghanchiliqtin yirginer;
Qebih bolsa sésip, shermende bolar.
6 Yoli durusni heqqaniyet qoghdar;
Lékin gunahkarni rezillik yiqitar.■
7 Beziler özini bay körsetkini bilen emeliyette quruq sölettur;
Beziler özini yoqsul körsetkini bilen zor bayliqliri bardur.■
8 Öz bayliqi görüge tutulghan bayning jénigha ara turar;
Biraq yoqsullar héch wehimini anglimas.
9 Heqqaniy ademning nuri shadlinip parlar;
Biraq yaman ademning chirighi öchürüler.■
10 Kibirliktin peqet jédel-majirala chiqar;
Danaliq bolsa nesihetni anglighanlar bilen billidur.
11 Ishlimey tapqan haram bayliq beriketsizdur;
Ter töküp halal tapqan gülliner.■
12 Telmürginige kütüp érishelmeslik köngülni sunuq qilar,
Lékin teshnaliqta érishkini «hayatliq derixi»dur.□ ■
13 *Xudaning* kalam-sözige pisent qilmighan adem gunahning tölimige qerzdar bolar;
Lékin permanni qedirligen adem yaxshiliq körer.
14 Aqilanining telimi hayatliq bergüchi bulaqtur,
U séni ölüm tuzaqliridin qutuldurar.■

■ **12:23** Pend. 13:16; 15:2 ■ **12:24** Pend. 10:4 ■ **12:25** Pend. 15:13 □ **12:26 «Heqqaniy kishi öz dosti bilen birge yol izder»** — bashqa xil terjimiliri: «Heqqaniy kishi öz dostining könglidikini tekshürer», «Heqqaniy kishi dost tutushta segek bolar» yaki «Heqqaniy kishi öz dostigha yol körsiter». □ **12:27 «Biraq etiwarliq bayliqlar tirishchan'gha mensuptur»** — bashqa birxil terjimisi: «Biraq tirishchan kishi öz teelluqatini etiwarlaydu». ■ **13:2** Pend. 12:14 ■ **13:6** Pend. 10:29; 11:3, 5, 6 ■ **13:7** Pend. 12:9 ■ **13:9** Ayup 18:5, 6; 21:17; Pend. 4:18 ■ **13:11** Pend. 10:2; 20:21 □ **13:12 «hayatliq derixi»** — «Éren baghchisi»diki, Adem'atimiz we Hawa'animizning behriman bolushigha teyyarlan'ghan derexni körsitidu (3:18ni körüng). ■ **13:12** Pend. 13:19 ■ **13:14** Pend. 10:11; 14:27

15 Aqilanilik ademni iltipatqa érishtürer;
Biraq tuzkorlarning yoli egri-bügri, japaliq bolar.
16 Pem-parasetlik adem bilimi bilen ish körer;
Hamaqet öz nadanliqini ashkarilar.■
17 Rezil alaqichi bala-qazagha uchrar;
Sadiq elchi bolsa derdke dermandur.
18 Terbiyeni ret qilghan adem namratliship uyatqa qalar;
Emma tenbihni qobul qilghan hörmetke érisher.
19 Emelge ashqan arzu kishige shérin tuyular;
Lékin exmeqler yamanliqni tashlashni yaman körer.
20 Aqilaniler bilen bille yürgen Dan. bolar;
Biraq exmeqlerge hemrah bolghan nale-peryadta qalar.□
21 Bala-qaza gunahkarlarning keynidin bésip mangar;
Lékin heqqaniylar yaxshiliqning ejrini tapar.
22 Yaxshi adem perzentlirining perzentlirige miras qaldurar;
Gunahkarlarning yighqan mal-dunyaliri heqqaniylar üchün toplinar.■
23 Yoqsulning tashlanduq yéri mol hosul bérer,
Lékin adaletsizliktin u weyran bolar.■
24 Tayaqni ayighan kishi oghlini yaxshi körmes;
Balini söygen kishi uni estayidil terbiyilep jazalar.■
25 Heqqaniy adem köngli qanaet tapquche ozuq yer;
Yamanning qorsiqi ach qalar.

14

1 Herbir dana ayal öz ailisini awat qilar;
Exmeq ayal ailisini öz qoli bilen weyran qilar.□
2 Durusluq yolida mangidighan kishi Perwerdigardin qorqar;
Qingghir yolda mangghan kishi *Xudani* közge ilmas.■
3 Exmeqning tekebbur aghzi özige tayaq bolar;
Aqilanining lewliri özini qoghdar.
4 Ulagh bolmisa, éghil pak-pakiz turar;
Biraq öküzning küchi bolghandila *sanggha* ashliq tolar.□
5 Ishenchlik guwahchi yalghan éytmas;
Saxta guwahchi yalghan gepni nepestek tinar.■
6 Hakawurlar danaliq izdep tapalmas;
Biraq yorutulghan ademge bilim élish asan'gha chüsher.□
7 Birawning aghzida bilim yoqluqini bilip yetkende,
Uningdin özüngni néri tart.
8 Eqil-parasetlik kishining danaliqi öz yolini oylinishtidur;
Exmeqlerning eqilsizliki bolsa özlirining aldinishidur.
9 Exmeqler bolsa «itaetsizlik qurbanliqi»ni közge ilmaydu,

■ **13:16** Pend. 12:23; 15:2 □ **13:20 «...nale-peryadta qalar»** — yaki «...ziyan tartar». ■ **13:22** Ayup 15:29; 27:17 ■ **13:23** Pend. 12:11; 18:9 ■ **13:24** Pend. 23:13 □ **14:1 «... öz ailisini awat qilar»** — ibraniy tilida «... öz ailisini qurar». ■ **14:2** Ayup 12:4 □ **14:4 «Ulagh bolmisa, éghil pak-pakiz turar...»** — éghilning sésiqliqi tüpeylidin éghildiki ulaghlarni chiqiriwétish tolimu exmeqanilik, elwette. ■ **14:5** Mis. 23:1; Pend. 12:17 □ **14:6 «Hakawurlar»** — yaki «Mesxire qilghuchilar».

Heqqaniylar arisida bolsa iltipat tépilar.□
10 Köngüldiki derdni peqet özila kötüreler;
Köngüldiki xushluqqimu bashqilar shérik bolalmas.
11 Yamanning öyi örülüp chüsher;
Heqqaniy ademning chédiri güllinip kéter.
12 Adem balisigha toghridek körünidighan bir yol bar,
Lékin aqiwiti halaketke baridighan yollardur.■
13 Oyun-külke bolsa qelbtiki ghem-qayghuni yapar,
Xushalliq ötüp ketkende, ghem-qayghu yenila qalar.■
14 Toghra yoldin burulup yan'ghan adem haman öz yolidin toyar;
Yaxshi adem öz ishidin qanaetliner.■
15 Saddilar hemme gepke ishinip kéter;
Lékin pem-parasetlik kishi herbir qedemni awaylap basar.
16 Dana adem éhtiyatchan bolup awarichiliktin néri kéter;
Exmeq hakawurluq qilip, özige ishinip aldigha mangar.□
17 Térikkek exmeqliq qilar;
Neyrengwaz adem nepretke uchrar.
18 Saddilar exmeqliqqa warisliq qilar;
Pem-parasetlikler bilimni öz taji qilar.
19 Yamanlar yaxshilarning aldida igiler;
Qebihler heqqaniyning derwaziliri aldida *bash urar*.
20 Namrat kishi hetta öz yéqinighimu yaman körüner.
Bayning dosti bolsa köptur.■
21 Yéqinini pes körgen gunahkardur;
Lékin miskinlerge rehim qilghan beriket tapar.
22 Yamanliq oylighanlar yoldin adashqanlardin emesmu?
Biraq yaxshiliq oylighanlar rehim-shepqet, heqiqet-sadiqliqqa muyesser bolar.■
23 Hemme méhnettin payda chiqar;
Biraq quruq paranglar ademni mohtajliqta qaldurar.
24 Aqilaniler üchün bayliqlar bir tajdur;
Exmeqlerning nadanliqidin peqet yene shu nadanliqla chiqar.
25 Heqqaniy guwahliq bergüchi kishilerning hayatini qutquzar;
Yalghan-yawidaq sözleydighan *guwahchi* yalghan gepni nepestek tinar.
26 Perwerdigardin qorqidighanning küchlük yölenchüki bar,
Uning balilirimu himayige ige bolar.
27 Perwerdigardin qorqush hayatning buliqidur;
U kishini ejellik tuzaqlardin qutquzar.□ ■
28 Padishahning shan-sheripi puqrasining köplikidindur;
Puqrasining kemliki emirning halakitidur.
29 Éghir-bésiq kishi intayin aqil kishidur;
Chéchilghaq exmeqliqni ulughlar.
30 Xatirjem köngül tenning saqliqidur;
Hesret chékish bolsa söngeklerni chiritar.

□ **14:9 «Itaetsizlik qurbanliqi» —** Musa peyghemberge tapshurulghan «muqeddes qanun»gha asasen, birsi bashqilargha gunah qilip ziyan yetküzgen bolsa, Xudadin kechürüm élish üchün awwal ziyan tartquchigha shu gunahini étirap qilip, az dégende ikki hesse tölem bérip, andin itaetsizliki üchün qilinidighan qurbanliqni («itaetsizlik qurbanliqi»ni) ibadetxanida Xudagha atap bérishi kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «Exmeqler itaetsizlikige nisbeten yéniklik bilen külüp qoyidu». ■ **14:12** Pend. 16:25 ■ **14:13** Pend. 5:4 ■ **14:14** Pend. 1:31 □ **14:16 «awarichiliktin» —** yaki «yamanliqtin». ■ **14:20** Pend. 19:4, 7 ■ **14:22** Luqa 6:38 □ **14:27 «hayatning buliqi» —** 13:14nimu körüng. ■ **14:27** Pend. 10:11; 13:14

31 Miskinni bozek qilghuchi — Perwerdigargha haqaret qilghuchidur;
Hajetmenlerge shapaet qilish Uni hörmetligenliktur.■
32 Yaman öz yamanliqi ichide yiqitilar;
Heqqaniy adem hetta sekratta yatqandimu xatirjem bolar.□
33 Yorutulghan kishining könglide danaliq yatar;
Biraq exmeqning könglidikisi ashkara bolmay qalmas.■
34 Heqqaniyet herqaysi elni yuqiri kötürer;
Gunah herqandaq milletni nomusqa qaldurar.
35 Padishahning iltipati eqilliq xizmetkarning béshigha chüsher;
Biraq uning ghezipi nomusta qaldurghuchi uyatsiz xizmetkarining béshigha chüsher.□

15

1 Mulayim jawab ghezepni basar;
Qopal söz achchiqni qozghar.■
2 Aqilanilerning tili bilimni jari qilar;
Exmeqning aghzi quruq gep töker.■
3 Perwerdigarning közi her yerde yürer;
Yaxshi-yamanlarni körüp turar.□ ■
4 Shipa yetküzgüchi til xuddi bir «hayatliq derixi»dur;
Tili egrilik kishining rohini sundurar.□ ■
5 Exmeq atisining terbiyisige pisent qilmas;
Lékin atisining tenbihige qulaq salghan zérek bolar.
6 Heqqaniyning öyide göherler köptur;
Biraq yamanning tapawiti özige awarichilik tapar.
7 Dananing lewliri bilim tarqitar;
Exmeqning könglidin héch bilim chiqmas.
8 Yamanlarning qurbanliqi Perwerdigargha yirginchliktur;
Duruslarning duasi Uning xursenlikidur.■
9 Yamanlarning yoli Perwerdigargha yirginchliktur;
Lékin heqqaniyetni intilip izdigüchini U yaxshi körer.
10 Toghra yoldin chiqqanlar azabliq terbiyini körer;
Tenbihge öch bolghuchi öler.
11 Tehtisara we halaket Perwerdigarning köz aldida ochuq turghan yerde,
Insan könglidiki oy-pikirni qandaqmu Uningdin yoshuralisun?!□ ■
12 Hakawur tenbih bergüchini yaqturmas;
U aqilanilerdin nesihet élishqa barmas.□
13 Köngül shad bolsa, xush chiray bolar;
Derd-elem tartsa, rohi sunar.■
14 Yorutulghan köngül bilimni izder;

■ **14:31** Pend. 14:21; 17:5 □ **14:32 «Yaman öz yamanliqi ichide yiqitilar; heqqaniy adem … xatirjem bolar»** — toluq ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Külpet kelgende, yaman adem heydiwétilidu; biraq heqqaniy adem sekratta yatqandimu panahliq bolar». ■ **14:33** Pend. 10:14; 12:23; 13:16 □ **14:35 «Nomusta qaldurghuchi uyatsiz xizmetkar…»** — ibraniy tilida «nomusta qaldurghuchi» we «uyatsiz» dégen ikki ibare birla ikki bisliq söz bilen bildürülidu. ■ **15:1** Pend. 25:15 ■ **15:2** Pend. 12:23; 13:16; 15:28 □ **15:3 «Yaxshi-yamanlar…»** — ibraniy tilida «yaman-yaxshilar» dégenlik bilen bildürülidu. ■ **15:3** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 16:17; 32:19 □ **15:4 «Shipa yetküzgüchi til»** — yaki «méhriban til». **«hayatliq derixi»** — 3:18-ayettiki izahatni körüng. ■ **15:4** Pend. 12:18; 13:14 ■ **15:8** Pend. 21:27; Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21 □ **15:11 «Tehtisara»** — ölgenlerning rohliri baridighan jayni körsitidu. ■ **15:11** 2Tar. 6:30; Zeb. 7:9; 44:20-21; Yer. 17:9,10; Yuh. 2:24, 25; 21:17; Ros. 1:24 □ **15:12 «Hakawur»** — yaki «mesxire qilghuchi». ■ **15:13** Pend. 17:22; 18:14

Eqilsizning aghzi nadanliqni ozuq qilar.
15 Ézilgenlerning hemme künliri teste öter;
Biraq shad köngül herkünini héyttek ötküzer.
16 Zor bayliq bilen biaramliq tapqandin,
Azgha shükür qilip, Perwerdigardin eymen'gen ewzel.■
17 Nepret ichide yégen bordaq göshte qilin'ghan katta ziyapettin,
Méhir-muhebbet ichide yégen köktat ewzel.■
18 Térikkek kishi jédel chiqirar;
Éghir-bésiq talash-tartishlarni tinchlandurar.■
19 Hurunning yoli tikenlik qashadur,
Durus ademning yoli kötürülgen yoldek daghdamdur.
20 Dana oghul atisini shad qilar;
Eqilsiz adem anisini kemsiter.■
21 Eqli yoq kishi exmeqliqi bilen xushtur;
Yorutulghan kishi yolini toghrilap mangar.■
22 Meslihetsiz ish qilghanda nishanlar emelge ashmas;
Meslihetchi köp bolghanda muddialar emelge ashurular.■
23 Kishige jayida bergen jawabidin xush bolar,
Del waqtida qilghan söz neqeder yaxshidur!
24 Hayatliq yoli eqilliq kishini yuqirigha bashlayduki,
Uni chongqur tehtisaradin qutquzar.□
25 Perwerdigar tekebburning öyini yuluwéter;
Biraq U tul xotunlargha pasillarni turghuzar.■
26 Yamanlarning oy-pikri Perwerdigargha yirginchliktur;
Biraq sap dilning sözliri söyümlüktur.□ ■
27 Ach köz kishi öz ailisige awarichilik keltürer;
Para élishqa nepretlen'gen kishi kün körer.■
28 Heqqaniy adem qandaq jawab bérishte qayta-qayta oylinar;
Yaman ademning aghzidin shumluq töküler.
29 Perwerdigar yaman ademdin yiraqtur;
Biraq U heqqaniyning duasini anglar.■
30 Xush közler köngülni shadlandurar;
Xush xewer ustixanlargha gösh-may qondurar.■
31 Hayatliqqa élip baridighan tenbihke qulaq salghan kishi danalarning qataridin orun alar.
32 Terbiyeni ret qilghan öz jénini xar qilar;
Tenbihge qulaq salghan yorutular.
33 Perwerdigardin qorqush ademge danaliq ögiter;
Awwal kemterlik bolsa, andin shöhret kéler.■

16

1 Köngüldiki niyetler insan'gha tewedur;
Biraq tilning jawabi Perwerdigarning ilkididur.■
2 Insan özining hemme qilghan ishini pak dep biler;

■ **15:16** Zeb. 37:16; Pend. 16:8 ■ **15:17** Pend. 17:1 ■ **15:18** Pend. 28:25; 29:22 ■ **15:20** Pend. 10:1 ■ **15:21** Pend. 10:23; 14:9 ■ **15:22** Pend. 11:14 □ **15:24 «tehtisara»** — ölgenlerning rohliri barghan jayni körsitidu. ■ **15:25** Pend. 2:21,22; 12:7; 14:11 □ **15:26 «oy-pikri»** — yaki «pilanliri». ■ **15:26** Pend. 6:18 ■ **15:27** Pend. 1:19 ■ **15:29** Zeb. 10:17; 34:15-19; 145:18, 19 ■ **15:30** Pend. 25:25 ■ **15:33** Pend. 1:7; 9:10; 18:12 ■ **16:1** Pend. 16:1; 19:21; 20:24; Yer. 10:23

Lékin qelbdiki niyetlerni Perwerdigar tarazigha sélip tartip körer.□ ■
3 Niyet qilghan ishliringni Perwerdigargha tapshurghin,
Shundaq qilghanda pilanliring piship chiqar.■
4 Perwerdigar barliq mewjudiyetning herbirini melum meqset bilen apiride qilghan;
Hetta yamanlarnimu balayi'apet küni üchün yaratqandur.■
5 Tekebburluqqa tolghan köngüllerning herbiri Perwerdigargha yirginchliktur;
Qol tutushup birleshsimu, jazasiz qalmas.□ ■
6 Muhebbet-shepqet we heqiqet bilen gunahlar kafaret qilinip yépilar;
Perwerdigardin eyminish ademlerni yamanliqtin xaliy qilar.□
7 Ademning ishliri Perwerdigarni xursen qilsa,
U hetta düshmenlirinimu uning bilen inaqlashturar.
8 Halal alghan az,
Haram alghan köptin ewzeldur.■
9 Insan könglide öz yolini toxtitar;
Emma qedemlirini toghrilaydighan Perwerdigardur.
10 Hetta padishahning lewlirige qaritip epsun oqulsimu,
Uning aghzi toghra hökümdin chetnimes.□
11 Adil taraza-mizanlar Perwerdigargha xastur;
Taraza tashlirining hemmisini U yasighandur.■
12 Padishah rezillik qilsa yirginchliktur,
Chünki text heqqaniyet bilenla mehkem turar.
13 Heqqaniy sözligen lewler padishahlarning xursenlikidur;
Ular durus sözlügüchilerni yaxshi körer.
14 Padishahning qehri goya ölümning elchisidur;
Biraq dana kishi *uning ghezipini* tinchlandurar.■
15 Padishahning chirayining nuri kishige jan kirgüzer;
Uning shepqiti waqtida yaghqan «kéyinki yamghur»dur.□ ■
16 Danaliq élish altun élishtin neqeder ewzeldur;
Yorutulushni tallash kümüshni tallashtin shunche üstündur!■
17 Durus ademning égiz kötürülgen yoli yamanliqtin ayrilishtur;
Öz yoligha éhtiyat qilghan kishi jénini saqlap qalar.
18 Meghrurluq halak bolushtin awwal kéler,
Tekebburluq yiqilishtin awwal kéler.■
19 Kemter bolup miskinler bilen bardi-keldide bolush,
Tekebburlar bilen haram mal bölüshkendin ewzeldur.
20 Kimki ishni pem-paraset bilen qilsa payda tapar;
Perwerdigargha tayan'ghan bolsa, bext-saadet körer.□ ■

□ **16:2 «qelbdiki niyetler»** — ibraniy tilida «(ademlerning) rohliri» déyilidu. ■ **16:2** Pend. 21:2 ■ **16:3** Zeb. 37:5; 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Pét. 5:7 ■ **16:4** Ayup 21:30 □ **16:5 «qol tutushup birleshsimu,...»** — bashqa birxil terjimisi: «shubhisizki,...». ■ **16:5** Pend. 6:17; 8:13; 11:21 □ **16:6 «...gunahlar kafaret qilinip yépilar»** — Tewrat dewride, gunahlar qurbanliqlar arqiliq «**yépilip** kechürüm qilindi» (yeni, «kafaret qilindi»). Injil dewrige kelgendila, gunahlar «élip tashlandi» (mesilen, «Yh.» 1:29). ■ **16:8** Zeb. 37:16; Pend. 15:16 □ **16:10 «Hetta padishahning lewlirige qaritip epsun oqulsimu, uning aghzi toghra hökümdin chetnimes»** — yene ikki xil terjimisi bar: (1) «Padishahning lewliride Perwerdigarning wehiyi bolsa, uning aghzi toghra hökümdin chetnimes»; (2) «Padishahning lewliri wehiyge qarap sözleydu; uning aghzi toghra hökümdin chetnimesliki kérek». ■ **16:11** Law. 19:36; Qan. 25:13-16; Pend. 11:1; 20:10, 23 ■ **16:14** Pend. 19:12; 20:2 □ **16:15 «Uning (padishahning) shepqiti waqtida yaghqan «kéyinki yamghur»dur»** — ibraniy tilida: «Uning (padishahning) shepqiti «kéyinki yamghurlar»ni epkelgen buluttur». «Kéyinki yamghurlar» Israilda 3-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurushtek halqiliq rolni oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. ■ **16:15** Pend. 19:12 ■ **16:16** Ayup 28:15; Zeb. 19:10; 119:72; Pend. 3:14,15; 8:11,19 ■ **16:18** Pend. 11:2; 17:19 □ **16:20 «Kimki ishni pem-paraset bilen qilsa payda tapar»** — yaki «nesihet sözige köngül qoyghan payda tapar». ■ **16:20** Zeb. 2:12; 34:8-9; 125:1; Yesh. 30:18; Yer. 17:7

21 Köngli dana kishi segek atilar;
Yéqimliq sözler ademlerning bilimini ashurar.
22 Pem-paraset özige ige bolghanlargha hayatliqning buliqidur;
Eqilsizlerge telim bermekning özi eqilsizliktur.■
23 Aqilane kishining qelbi aghzidin eqil chiqirar;
Uning lewzige bilimni ziyade qilar.
24 Yéqimliq sözler goya heseldur;
Köngüllerni xush qilip ten'ge dawadur.
25 Adem balisigha toghridek körünidighan bir yol bar,
Lékin aqiwiti halaketke baridighan yollardur.■
26 Ishligüchining ishtiyi uni ishqa salar;
Uning qarni uninggha heydekchilik qilar.□
27 Muttehem kishi yaman gepni kolap yürer;
Uning lewliri lawuldap turghan otqa oxshar.□ ■
28 Egri adem jédel-majira tughdurghuchidur;
Gheywetchi yéqin dostlarni ayriwéter.■
29 Zorawan kishi yéqin adimini azdurar;
Uni yaman yolgha bashlap kirer.□
30 Közini yumuwalghan kishi yaman niyetni oylar;
Léwini chishligen kishi yamanliqqa teyyardur.□ ■
31 Heqqaniyet yolida aqarghan chach,
Ademning shöhret tajidur.□
32 Asan achchiqlimaydighan kishi palwandin ewzeldur;
Özini tutuwalghan sheher alghandinmu üstündur.□
33 Chek étekke tashlan'ghini bilen,
Lékin netijisi pütünley Perwerdigardindur.

17

1 Qurbanliq göshlirige tolghan jédellik öydin,
Bir chishlem quruq nan yep, köngül tinchliqta bolghan ewzel.□ ■
2 Xizmetkar chéwer bolsa, xojisining nomusta qoyghuchi oghlini bashqurar;
Kelgüside u xojining oghli qatarida turup uning mirasni teqsim qilar.
3 Sapal qazan kümüshni tawlar, chanaq altunni tawlar,
Biraq ademning qelbini Perwerdigar sinar.■
4 Qebih kishi yaman sözlerge ishiner;
Yalghanchi pitnichilerning sözige qulaq salar.
5 Miskinlerni mesxire qilghuchi, özini Yaratquchini haqaretligüchidur;
Bashqilarning bextsizlikidin xushal bolghan kishi jazasiz qalmas.■
6 Qérilarning newriliri ularning tajidur;

■ **16:22** Pend. 13:14 ■ **16:25** Pend. 14:12 □ **16:26 «Uning qarni uninggha heydekchilik qilar»** — ibraniy tilida «Uning aghzi uninggha heydekchilik qilar». □ **16:27 «Muttehem kishi»** — ibraniy tilida «Bélialning oghli» déyilidu. «Bélial»ning menisi «erzimes» dégenlik bolup, belkim Iblisni körsitidu. ■ **16:27** Pend. 12:18 ■ **16:28** Pend. 15:18; 26:21; 29:22 □ **16:29 «Uni yaman yolgha bashlap kirer»** — ibraniy tilida «Uni yaxshi emes bir yolgha bashlap kirer». □ **16:30 «Közini yumuwalghan kishi»** — yaki «köz qisquchi kishi», «közini chimildatquchi adem». ■ **16:30** Pend. 6:13,14 □ **16:31 «Heqqaniyet yolida aqarghan chach, ademning shöhret tajidur»** — ayetning bashqa birxil terjimisi: «Aq chach bolsa ademning shöhret tajidur; u heqqaniyet yolida peyda bolidu». □ **16:32 «Özini tutuwalghan»** — ibraniy tilida: «Öz rohini idare qilidighan» dégen sözler bilen ipadilinidu. □ **17:1 «Qurbanliq göshliri»** — ibraniylar ibadetxanida Xudagha atap soyghan bezi qurbanliq göshlirining köp qismini öyige ekilip yéyishke bolatti. ■ **17:1** Pend. 15:17 ■ **17:3** Pend. 27:21; Yer. 17:10 ■ **17:5** Pend. 14:31

Perzentlerning pexri ularning atiliridur.
7 Exmeq yarishiq gep qilsa uninggha yarashmas;
Mötiwer yalghan sözlise uninggha téximu yarashmas.
8 Para — uni bergüchining neziride ésil bir göherdur;
Goya uni negila ishletse muweppeqiyetke érishidighandek.□
9 Bashqilarning xataliqini yoputup kechürgen kishi méhir-muhebbetni közler;
Kona xamanni sorighan kishi yéqin dostlarni düshmen qilar.
10 Aqilanige singgen bir éghiz tenbih,
Exmeqqe urulghan yüz derridin ünümlüktur.
11 Yamanlar peqet asiyliqni közler;
Uni jazalashqa rehimsiz bir elchi ewetiler.
12 Exmiqane ish qiliwatqan nadan kishige uchrap qalghandin köre,
Baliliridin ayrilghan éyiqqa yoluqup qalghan yaxshi.
13 Kimki yaxshiliqqa yamanliq qilsa,
Ishikidin bala-qaza néri ketmes.■
14 Jédelning bashlinishi tosmini su élip ketken'ge oxshaydu;
Shunga jédel partlashtin awwal talash-tartishtin qol üzgin.■
15 Yamanni aqlighan,
Heqqaniygha qara chaplighan,
Oxshashla Perwerdigargha yirginchliktur.■
16 Exmeqning köngli danaliqni etiwarlimisa,
Qandaqmu uning qolida danaliqni sétiwalghudek puli bolsun?□
17 *Heqiqiy* dost herdaim sanga muhebbet körsiter,
Heqiqiy qérindash yaman kününg üchün yardemge dunyagha kelgendur.
18 Eqilsiz kishi qol bérip,
Yéqini üchün képil bolidu.
19 Jédelge amraq gunahqa amraqtur;
Bosughini égiz qilghan halaketni izder.□ ■
20 Niyiti buzulghan yaxshiliq körmes;
Tilida heq-naheqni astin-üstün qilghuchi balagha yoluqar.
21 Bala exmeq bolsa, ata ghem-qayghugha patar;
Hamaqetning atisi xushalliq körmes.
22 Shad köngül shipaliq doridek ten'ge dawadur;
Sunuq roh-dil ademning yilikini qurutar.■
23 Chirik adem yeng ichide parini qobul qilar;
U adaletning yolini burmilar.□
24 Danaliq yorutulghan kishining köz aldida turar;
Biraq eqilsizning közi xiyalkeshlik qilip qutupta yürer.■
25 Galwang bala atini azabgha salar;
Uni tughquchiningmu derdi bolar.■
26 Heqqaniylargha jerimane qoyushqa qet'iy bolmas;

□ **17:8 «Para — ...goya uni negila ishletse muweppeqiyetke érishidighandek»** — bu ayet hejwiy, kinayilik söz bolup, omumiy emma epsuslinarliq bir ehwalni körsitidu; elwette, u bu ishni teriplimeydu. Bashqa birxil terjimisi: «U buni negila ishletsem muweppeqiyetke érishimen, deydu». ■ **17:13** Qan. 32:35; Pend. 20:22; 24:29; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9 ■ **17:14** Pend. 20:3 ■ **17:15** Mis. 23:7; Pend. 24:24; Yesh. 5:23 □ **17:16 «Exmeqning köngli danaliqni etiwarlimisa,...»** — ibraniy tilida «Eqmeqning héch köngli yoq tursa,...» □ **17:19 «Bosughini égiz qilghan (kishi)»** — ibraniy tilida «Derwazisini égiz qilghan (kishi)». Bundaq adem belkim özining bay ikenlikini köz-köz qilmaqchi bolidu. ■ **17:19** Pend. 16:18 ■ **17:22** Pend. 15:13 □ **17:23 «Chirik adem yeng ichide parini qobul qilar»** — ibraniy tilida «Chirik adem baghrida parini qobul qilar...» yaki «Chirik adem baghirdin parini alar...». ■ **17:24** Top. 2:14; 8:1 ■ **17:25** Pend. 10:1; 15:20; 19:13

Emirlerni adaletni qollighini üchün dumbalashqa bolmas.□
27 Bilimi bar kishi kem sözlük bolar;
Yorutulghan adem qaltis éghir-bésiq bolar.□
28 Hetta exmeqmu az sözlise dana hésablinar;
Tilini tizginligen kishi danishmen sanilar.

18

1 Köpchiliktin ayrilip yalghuz yürgen kishi haman öz nepsige chogh tartar;
Herqandaq chin hékmetke haman jan-jehli bilen qarshi chiqar.
2 Exmeq yorutulushqa qiziqmas;
Qiziqidighini peqet öz oylighanlirini körsitishla, xalas.
3 Yaman kishi kelse, nepretmu peyda bolar;
Nomussiz ish iza-ahanettin ayrilmas.□
4 Ademning sözliri chongqur sulargha oxshar;
Danaliq buliqi ériq süyidek örkeshlep aqar.
5 Yaman'gha yan bésishqa,
Soraqta heqqaniygha uwal qilishqa qet'iy bolmas.□ ■
6 Exmeqning lewliri uni jédelge bashlar;
Uning aghzi «Méni dumbala» dep teklip qilar.
7 Exmeqning aghzi öz béshigha halakettur;
Uning lewliri öz jénigha qapqandur.■
8 Gheywetxorning sözliri herxil nazunémetlerdek,
Kishining qelbige chongqur singdürüler.□ ■
9 Ishida hurun bolghan kishimu,
Buzghunchi bilen ülpetdash bolidu.□
10 Perwerdigarning nami mezmut munardur;
Heqqaniylar uning ichige yügürüp kirip yuqirida aman bolar.■
11 Bay adem mal-dunyasini «mustehkem shehirim» dep biler;
Neziride özini saqlaydighan égiz sépildek turar. ■
12 Bitchit bolushtin awwal, köngülge tekebburluq kéler;
Awwal kemterlik bolsa, andin shöhret kéler.■
13 Sözni anglimay turup, aldirap jawab bergen,
Exmeqliqini körsitip özini xijalette qaldurur.
14 Tendiki aghriq azabigha ademning öz rohi berdashliq bergüzer;
Biraq rohi sun'ghan bolsa uni kim kötürer?
15 Yorutulghanning qelbi bilimge érishmekte,
Aqilanining qulaqliri bilimni izdimekte.
16 Sowghat öz igisige ishikni daghdam échip bérer;
Uni chong erbablar aldigha yetküzer.
17 Dewa qilghanda, awwal sözligüchining sözliri orunluq körüner;
Lékin qarshi terep soal qoyup ishni sürüshtürer.■

□ **17:26 «jerimane qoyush» —** «jerimane qoyush»ning «jazalash» dégen omumiy menisimu bolushi mumkin. **«Heqqaniylargha jerimane qoyushqa qet'iy bolmas»** – ibraniy tilida «Heqqaniylargha jerimane qoyushqa yaxshi emes». □ **17:27 «qaltis éghir-bésiq bolar» —** ibraniy tilida «salqin rohi bar» dégenni bildüridu. □ **18:3 «nepretmu peyda bolar» —** yaki «peslikmu peyda bolar». □ **18:5 «qet'iy bolmas» —** ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **18:5** Law. 19:15; Qan. 1:17; 16:19; Pend. 24:23 ■ **18:7** Pend. 10:14; 12:13; 13:3 □ **18:8 «Kishining qelbige...» —** ibraniy tilida «Qorsiqining ichki yerlirige...». ■ **18:8** Pend. 26:22 □ **18:9 «kishimu...» — ...mu —** démek, hurun adem gheywəthorɋa oxshash buzghunchidur. ■ **18:10** Hak.9:51; 2Sam. 22:51; Zeb. 18:1-3; 61:3-4; Pend. 29:25 ■ **18:11** Pend. 10:15 ■ **18:12** Pend. 11:2; 15:33; 16:18 ■ **18:17** Pend. 25:8

18 Chek tashlash jédellerni tügiter;
Ghojilarning arisidiki ishnimu hel qilar.
19 Renjigen qérindashning könglini élish mustehkem sheherni élishtinmu tes;
Jédel-majira qorghanning taqaq-baldaqlirigha oxshashtur.
20 Adem *durus* sözligenlikidin qorsiqi toq bolar;
Öz könglidin chiqqan sözliridin mol hosul alar.□ ■
21 Hayat-mamat tilning ilkididur;
Kimki uning tesirini etiwarlisa uning méwisidin yer.□ ■
22 Xotunni tallap alghan kishi yaxshiliq tapidu,
U Perwerdigarning merhimitige érishken bolidu.■
23 Miskinler pes awazda yélinip sözler;
Bay bolsa qopalliq bilen jawab bérer.
24 Dostni köp tutqan kishi xarab bolar;
Lékin qérindashtinmu yéqin baghlan'ghan bir dost bardur.■

19

1 Peziletlik yolda mangghan kembeghel,
Hiyliger sözlük exmeqtin yaxshidur.■
2 Yene, gheyriti bar kishi bilimsiz bolsa bolmas;
Aldirangghu yoldin chiqar.□
3 Kishining exmeqliqi öz yolini astin-üstin qiliwéter;
Shundaq turuqluq u könglide Perwerdigardin renjip aghrinar.■
4 Bayliq dostni köp qilar;
Miskinler bar dostidinmu ayrilip qalar.■
5 Yalghan guwahliq qilghan jazalanmay qalmas;
Yalghan éytquchimu jazadin qutulalmas.□ ■
6 Tola adem séxiydin iltipat közler;
Sowghat bérip turghuchigha hemme kishi dosttur.□
7 Namratlashqandin qérindashlirimu zériker;
Uning dostliri téximu yiraq qachar;
Yalwurup qoghlisimu, ular tépilmas.■
8 Pem-parasetke érishküchi özige köyüner;
Nurni saqlighan kishining bexti bolar.
9 Yalghan guwahliq qilghan jazalanmay qalmas;
Yalghan éytquchimu halak bolar.□
10 Heshemetlik turmush exmeqqe yarashmas;
Qulning emeldarlar üstidin höküm sürüshi téximu qamlashmas.■
11 Danishmenlik igisini asanliqche achchiqlanmaydighan qilar;
Xataliqni yoputup kechürüsh uning shöhritidur.
12 Padishahning ghezipi shirning huwlishigha oxshash dehshetlik bolar;

□ **18:20 «Adem durus sözligenlikidin .. mol hosul alar»** — ayet ibraniy tilida «Aghzining méwisidin ademning qorsiqi toq bolar; lewlirining hosulidin qanaetliner» dégen sözler bilen bildürülidu. ■ **18:20** Pend. 12:14; 13:2 □ **18:21 «Kimki uning tesirini etiwarlisa uning méwisidin yer»** — yaki «Kimki öz sözlirige amraq bolsa, shu uning méwisini yer». ■ **18:21** Pend. 21:23; Yaq. 3:2 ■ **18:22** Pend. 19:14 ■ **18:24** Pend. 17:17 ■ **19:1** Pend. 28:6 □ **19:2 «bolmas»** — ibraniy tilida «yaxshi emes». **«Aldirangghu yoldin chiqar»** — ibraniy tilida «Ayaghlirini aldiratquchi kishi xata qedem basar». ■ **19:3** Yaq. 1:13,14,15 ■ **19:4** Pend. 14:20 □ **19:5 «Yalghan éytquchi...»** — ibraniy tilida «Yalghan (söz) püwligüchi....» ■ **19:5** Qan. 19:19; Pend. 21:28 □ **19:6 «Tola adem séxiydin iltipat közler...»** — yaki «Tola adem emirdin iltipat közler...». ■ **19:7** Pend. 14:20 □ **19:9 «Yalghan éytquchi...»** — ibraniy tilida «Yalghan (söz) püwligüchi...». ■ **19:10** Pend. 30:22

Uning shepqiti yumran ot-chöpke chüshken shebnemdek shérindur.■
13 Exmeq oghul atisi üchün bala-qazadur;
Urushqaq xotunning zarlashliri toxtimay témip chüshken tamche-tamche yéghin'gha oxshashtur.■
14 Öy bilen mal-mülük ata-bowilardin mirastur;
Biraq pem-parasetlik xotun Perwerdigarning iltipatidindur.■
15 Hurunluq kishini gheplet uyqugha gherq qilar;
Bikar telep acharchiliqning derdini tartar.■
16 *Perwerdigarning* emrige emel qilghan kishi öz jénini saqlar;
Öz yolliridin hézi bolmighan kishi öler.□ ■
17 Kembeghellerge rehimdilliq qilghan,
Perwerdigargha qerz bergen bilen barawerdur;
Uning shepqitini *Perwerdigar* qayturar.
18 Perzentingning terbiyini qobul qilishigha ümidwar bolup,
Uni jazalap terbiye bérip turghin;
Lékin uni ölgüche xar bolsun dégüchi bolma.□ ■
19 Qehrlik kishi jaza tartar;
Uni qutquzmaqchi bolsang, qayta-qayta qutquzushung kérek.
20 Nesihetni anglighin, terbiyeni qobul qilghin,
Undaq qilghanda kéyinki künliringde dana bolisen.
21 Kishining könglide nurghun niyetler bar;
Axirida peqet Perwerdigarning dalalet-hidayitidin chiqqan ish aqar.■
22 Kishining yéqimliqi uning méhir-muhebbitidindur;
Miskin bolush yalghanchiliqtin yaxshidur.
23 Perwerdigardin eyminish kishini hayatqa érishtürer;
U kishi xatirjem, toq yashap, bala-qaza chüshürülüshidin xaliy bolar.■
24 Hurun qolini sunup qachigha tiqqini bilen,
Ghizani aghzigha sélishqimu hurunluq qilar.■
25 Hakawurgha qilin'ghan tayaq jazasi saddigha qilin'ghan ibrettur;
Yorutulghan kishige bérilgen tenbih,
Uning bilimini téximu ziyade qilar.■
26 Atisining mélini bulighan,
Anisini öyidin heydep chiqarghan,
Reswaliq, iza-ahanet qaldurghuchi oghuldur.
27 I oghul, nesihetke quliqingni yupuruwalsang,
Eqilning telimliridin yiraqlashqiningdur.□
28 Peskesh guwahchi adaletni mazaq qilghuchidur;
Yaman ademning aghzi rezillikni yutar.□
29 Hakawurlar üchün jazalar teyyardur,
Exmeqlerning dümbisige uridighan qamcha teyyardur.□

■ **19:12** Pend. 16:14,15; 20:2 ■ **19:13** Pend. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15 ■ **19:14** Pend. 18:22 ■ **19:15** Pend. 6:9; 10:4; 20:13 □ **19:16 «Öz yolliridin hézi bolmighan kishi öler» —** yaki «Uning (démek, Perwerdigarning) yollirini kemsitken kishi öler». ■ **19:16** Pend. 3:21,22; Luqa 11:28 □ **19:18 «Lékin uni ölgüche xar bolsun dégüchi bolma» —** bashqa birxil terjimisi: «....biraq uning yigha-zarlirigha qulaq salma». ■ **19:18** Pend. 13:24; 23:13; Ef. 6:4 ■ **19:21** Ayup 23:13; Zeb. 33:11; 115:3; Yesh. 46:10 ■ **19:23** Zeb. 34:9-10 ■ **19:24** Pend. 26:15 ■ **19:25** Pend. 21:11 □ **19:27 «I oghul, ... eqilning telimliridin yiraqlashqiningdur» —** bashqa birxil terjimisi: «I oghlum, eqilning telimliridin yiraqlashturidighan sözlerni anglashtin özüngni tart!». □ **19:28 «Peskesh guwahchi» —** ibraniy tilida: «Bélialning (Iblisning) guwahchisi». □ **19:29 «Hakawurlar» —** yaki «Mesxire qilghuchilar».

20

1 Sharab kishini reswa qilar,
Haraq kishini ghaljirlashturar;
Kimki uninggha bérilip ézip ketse, eqilsizdur.
2 Padishahning ghezipi shirning hörkirishige oxshash qorqunchluqtur;
Uning achchiqini keltürgen, öz jénigha jaza chüshürer.□ ■
3 Özini majiradin néri qilish kishining izzitidur;
Biraq herbir exmeq özini basalmas.■
4 Hurun adem qishta yer heydimes;
Yighim waqtida yoqluqta qélip ashliq tiler. □
5 Kishining könglidiki oy-niyetliri chongqur sugha oxshashtur;
Yorutulghan adem ularni tartip alalaydu.□ ■
6 Özini sadiq deydighanlar köptur;
Biraq ishenchlik bir ademni kim tapalisun?
7 Heqqaniy adem diyanetlik yolda mangar;
Uning perzentlirige bext-beriket qaldurular!
8 Padishah adalet textide olturghanda,
Hemme yamanliqni közi bilen qoghlaydu.■
9 Kim özini gunahdin tazilandim,
Wijdanim paklandi, déyeleydu?■
10 Ikki xil taraza téshi,
Ikki xil küre ishlitish,
Oxshashla Perwerdigargha yirginchliktur.■
11 Hetta bala öz xisliti bilen biliner;
Uning qilghanlirining pak, durus yaki emesliki heriketliridin körünüp turar.
12 Köridighan közni, anglaydighan qulaqni,
Her ikkisini Perwerdigar yaratti.■
13 Uyqugha amraq bolma, namratliqqa uchraysen;
Közüngni échip oyghaq bol, néning mol bolar.■
14 Xéridar mal alghanda: «Nachar iken, nachar iken!» dep qaqshaydu;
Élip ketkendin kéyin *«Ésil nerse, erzan aldim» dep* maxtinidu.
15 Altun bar, leel-yaqutlarmu köptur;
Biraq bilimni béghishlighan lewler némidégen qimmetlik göherdur!■
16 Yatqa képil bolghan kishidin qerzge tonini tutup alghin;
Yat xotun'gha kapalet bergen kishidin kapalet puli al.■
17 Aldap érishken tamaq tatliqtur;
Kéyin, uning yégini shéghil bolar.■

□ **20:2 «... öz jénigha jaza chüshürer»** — ibraniy tilida: «... öz jénigha gunah qilghan bolidu». ■ **20:2** Pend. 16:14; 19:12 ■ **20:3** Pend. 17:14 □ **20:4 «Hurun adem qishta yer heydimes»** — Pelestinde bir yil alte pesilge bölinidu. On birinchi, on ikkinchi ay «qish pesli» hésablinidu. «Qish» pesli yer heydilidighan pesil, chünki bu pesilde yamghur yéghip tupraq yumshaq bolidu. □ **20:5 «Kishining könglidiki oy-niyetliri ... yorutulghan adem ularni tartip alalaydu»** — bu pend-nesihetke qarita alimlarda töwendikidek birqanche xil chüshenche bar: (1) her ademning könglide chongqur oy-niyetler bardur; yorutulghan kishi bu oy-niyetlerni (yaxshi bolsun yaman bolsun) eqli bilen chüshinip yételeydu. (2) yorutulghan kishi danishmen hem az sözleydighan kishilerdin ularning yaxshi oy-pikirlirini, yaxshi nesihetlirini alalaydu. (3) yorutulghan kishi yaman niyetlik kishilerning aghzidin ularning niyetlirini bileleydu. (4) bezi alimlar bu ayetni «herbir kishining könglide Xudadin kelgen dalalet (yolyoruq, hidayet) bardur; u chongqur quduqtiki sugha oxshaydu; ...» dep chüshinip, uning menisini: «Xudadin kelgen shu «dalalet» herbir ademning könglide bolghan bolidu, yorutulghan kishi bu dalaletni jakarlap bashqilarni yorutalaydu» dep chüshendüridu. Bizningche birinchi xil chüshenchini toghra dep qaraymiz. ■ **20:5** Pend. 18:4 ■ **20:8** Pend. 20:26 ■ **20:9** 1Pad. 8:46; Ayup 14:4; Zeb. 51:5-7; Top. 7:20; 1Yuh. 1:8 ■ **20:10** Qan. 25:13; Pend. 11:1; 20:23 ■ **20:12** Mis. 4:11; Zeb. 94:9 ■ **20:13** Pend. 19:15 ■ **20:15** Pend. 3:14,15 ■ **20:16** Pend. 11:15; 27:13 ■ **20:17** Pend. 9:17

18 Pilanlar meslihet bilen békitiler;
Pishqan körsetme bilen jeng qilghin.
19 Gep toshughuchi sirlarni ashkarilar;
Shunga walaqtekkür bilen arilashma.■
20 Kimki ata-anisini haqaret qilsa,
Uning chirighi zulmet qarangghusida öcher!■
21 Téz érishken miras haman beriketlik bolmas.■
22 Yamanliqqa yamanliq qayturay déme;
Perwerdigargha tayinip küt, U derdingge yéter.■
23 Ikki xil taraza téshi Perwerdigargha yirginchliktur;
Saxta ölchem qet'iy yarimas.□ ■
24 Insanning hayatliq qedemlirini Perwerdigar belgileydu;
Undaqta insan öz musapisini nedin bilsun?■
25 Bir nersisini yéniklik bilen «*Xudagha* atalghan!» dep wede bérish,
Qesemlerdin kéyin ikkilinip qayta oylinish,
Öz jénini qiltaqqa chüshürgen'ge barawer.
26 Dana padishah yamanlarni topanni sorughandek soruwétidu,
Xaman tepkendek tuluq bilen yanjiwéter.
27 Ademning roh-wijdani — Perwerdigarning chirighidur,
U qelbning herbir teglirini tekshürüp perq éter.
28 Méhir-shepqet we heqiqet padishahni saqlaydu;
U méhir-shepqet bilenla öz textini mustehkemleydu.
29 Yash yigitlerning qawulluqi ularning pexridur;
Qérilarning izziti aq chachliridur.■
30 Terbiye yariliri yamanliqni tazilap chiqirar,
Tayaq izliri ich-baghirni taza qilar.■

21

1 Padishahning köngli ériqlardiki sudek Perwerdigarning qolididur;
Perwerdigar qeyerge toghrilisa, shu terepke mangidu.
2 Insan özining hemme qilghan ishini toghra dep biler;
Lékin Perwerdigar qelbdiki niyetlerni tarazigha sélip tartip körer.□ ■
3 Perwerdigarning neziride,
Heqqaniyliq bilen adalet yürgüzüsh qurbanliq qilishtin ewzeldur.■
4 Tekebbur közler, meghrur qelb, yamanlarning chirighi — hemmisi gunahtur.□
5 Estayidil kishilerning oyliri ularni peqet bayashatliqqa yétekler;
Chéchilangghularning oyliri bolsa, ularni peqet yoqsuzluqqila yétekler.■
6 Yaghlima til bilen érishken bayliqlar,
Ölümni izdep yürgenler qoghlap yürgen bir tütünla, xalas.■
7 Yamanlarning zalimliqi özlirini chirmiwalar;
Chünki ular adalet yolida méngishni ret qilghan.
8 Jinayetkar mangidighan yol nahayiti egridur;

■ **20:19** Pend. 11:13 ■ **20:20** Mis. 21:17; Law. 20:9; Qan. 27:16; Mat. 15:4 ■ **20:21** Pend. 13:11; 28:20 ■ **20:22** Qan. 32:35; Pend. 17:13; 24:29; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9 □ **20:23 «qet'iy yarimas»** — ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **20:23** Pend. 20:10 ■ **20:24** Ayup 31:4; Zeb. 37:23; 139:1-3; Yer. 10:23 ■ **20:29** Pend. 16:31 ■ **20:30** Pend. 10:13 □ **21:2 «Qelbdiki niyetler»** — ibraniy tilida «qelbler» déyilidu. ■ **21:2** Pend. 16:2 ■ **21:3** 1Sam. 15:22; Zeb. 50:8-14; Yesh. 1:11, 16; Hosh. 6:6 □ **21:4 «yamanlarning chirighi»** — mushu yerde «chiragh» belkim ademning rohini, yeni ademning eng chongqur yérini körsitidu (20:27-ayetni körüng). Bashqa birxil terjimisi «yamanlarning hosuli». ■ **21:5** Pend. 10:4; 13:4 ■ **21:6** Pend. 10:2, 4; 13:11

Sap dil ademning herikiti tüptüzdur.
9 Soqushqaq xotun bilen *azade* öyde bille turghandin köre,
Özgining bir bulungida *yalghuz* yétip qopqan yaxshi.□ ■
10 Yaman kishining köngli yamanliqqila hérismendur;
U yéqinighimu shapaet körsetmes.
11 Hakawurning jazagha tartilishi, bilimsizge ibret bolar;
Dana kishi qobul qilghan nesihetlerdin téximu köp bilim alar.□ ■
12 Heqqaniy Bolghuchi yamanning öyini közler;
U haman yamanlarni yamanliqqa qoyup yiqitar.□
13 Miskinlerning nalisigha quliqini yoputup kari bolmighuchi,
Axiri özi peryad kötürer,
Biraq héchkim perwa qilmas.
14 Yoshurun sowghat ghezepni basar;
Yeng ichide bérilgen para qehr-ghezepni peseyter.□ ■
15 Adaletni beja keltürüsh heqqaniylarning xushalliqidur,
Biraq yamanliq qilghuchilargha wehimidur.
16 Hékmet yolidin ézip ketken kishi,
Erwahlarning jamaiti ichidikilerdin bolup qalar.□
17 Tamashagha bérilgen kishi namrat qalar;
Yagh chaynashqa, sharab ichishke amraq béyimas.
18 Yaman adem heqqaniy adem üchün görü pulining ornida qalar;
Ézilgen duruslarning ornigha iplaslar qalar.■
19 Soqushqaq we térikkek ayal bilen ortaq turghandin,
Chöl-bayawanda yalghuz yashighan yaxshidur.■
20 Aqilanining öyide bayliq bar, zeytun may bar;
Biraq exmeqler tapqinini utturluq buzup-chachar.
21 Heqqaniyet, méhribanliqni izdigüchi adem,
Hayat, heqqaniyet we izzet-hörmetke érisher.
22 Dana kishi küchlükler shehirining sépiligha yamishar,
Ularning tayanchi bolghan qorghinini ghulitar.
23 Öz tiligha, aghzigha ige bolghan kishi,
Jénini awarichiliklerdin saqlap qalar.■
24 Chongchiliq qilghanlar,
«Hakawur», «hali chong», «mazaqchi» atilar.
25 Hurun kishi öz nepsidin halak bolar,
Chünki uning qoli ishqa barmas;
26 Nepsi yaman bolup u kün boyi teme qilip yürer;
Biraq heqqaniy adem héchnémini ayimay sediqe qilar.■
27 Yaman ademning qurbanliqi Perwerdigargha yirginchliktur;
Rezil gherezde epkélin'gen bolsa téximu shundaqtur!■
28 Yalghan guwahliq qilghuchi halak bolar;
Eyni ehwalni anglap sözligen kishining sözi ebedgiche aqar.■

□ **21:9 «Soqushqaq xotun bilen azade öyde bille turghandin köre,...»** — yaki «Soqushqaq xotun bilen azade öyde olturghandin köre,...». ■ **21:9** Pend. 21:19; 25:24; 27:15 □ **21:11 «Hakawurning...»** — yaki «Mesxire qilghuchining...». ■ **21:11** Pend. 19:25 □ **21:12 «Heqqaniy bolghuchi»** — démisekmu «Heqqaniy Bolghuchi» Xuda Özidur. □ **21:14 «yeng ichide»** — ibraniy tilida «baghir ichide». **«Yoshurun sowghat ghezepni basar... qehr-ghezepni peseyter»** — démisekmu, bu xil pend-nesihet bundaq ishlarni teriplimeydu, peqet omumiy ehwalni teswirleydu, xalas. ■ **21:14** Pend. 17:8; 18:16 □ **21:16 «Erwahlar»** — ölüklerning rohlirini körsitidu. ■ **21:18** Pend. 11:8 ■ **21:19** Pend. 21:9; 25:24 ■ **21:23** Pend. 18:21 ■ **21:26** Zeb. 37:26 ■ **21:27** Pend. 15:8; Yesh. 1:13; Yer. 6:20; Am. 5:21 ■ **21:28** Pend. 19:5, 9

29 Yaman adem yüzini qélin qilar;
Durus kishi yolini oylap puxta basar.
30 Perwerdigargha qarshi turalaydighan héchqandaq danaliq, eqil-paraset yaki tedbir yoqtur.
31 Atlar jeng küni üchün teyyar qilin'ghan bolsimu,
Biraq ghelibe-nijat peqet Perwerdigardindur.■

22

1 Yaxshi nam zor bayliqqa ige bolushtin ewzel;
Qedir-qimmet altun-kümüshtin üstündur.■
2 Gaday bilen bay bir zéminda yashar;
Her ikkisini yaratqan Perwerdigardur.□ ■
3 Zérek kishi bala-qazani aldin körüp qachar;
Saddilar aldigha bérip ziyan tartar.■
4 Özini töwen tutup, Perwerdigardin eyminishning berikiti — bayashatliq, izzet-hörmet we hayattur.
5 Hiyligerlerning yolida tikenler, tuzaqlar yatar;
Öz yoligha hézi bolghan kishi ulardin yiraq bolar.□
6 Baligha kichikide mijezige qarap durus terbiye berseng,
Chong bolghanda u shu yoldin chiqmas.□
7 Baylar miskinlerni bashqurur;
Qerzdar qerz igisining qulidur.
8 Naheqliq uruqini chachqanning alidighan hosuli balayi'apettur;
Uning ghezep-heywisi chüsher.□ ■
9 Séxiy adem beriket tapar;
Chünki u miskinlerge öz nénidin bölüp bergüchidur.□ ■
10 Hakawurni qoghliwetseng, jédel-majira bésilar;
Kélishmeslikler we shermendichilikler tüger.
11 Pak niyetni qedirleydighan kishining sözliri güzeldur;
Shunga padishah uning bilen dost bolar.■
12 Perwerdigarning közi ilim-heqiqetni saqlar;
U iplaslarning sözlirini échip tashlap bikar qilar.□
13 Hurun adem: «Tashqirida bir shir turidu,
Kochigha chiqsam öltürülimen!» — deydu.■
14 Zinaxor ayalning aghzi chongqur bir oridur;
Perwerdigar narazi bolghan kishi uninggha chüshüp kéter.■

■ **21:31** Zeb. 20:7; 33:16-17 ■ **22:1** Top. 7:1 □ **22:2 «Gaday bilen bay bir zéminda yashar»** — ibraniy tilida: «Gaday bilen bay bir-birige yoluqar». ■ **22:2** Pend. 29:13 ■ **22:3** Pend. 27:12 □ **22:5 «Öz yoligha hézi bolghan kishi»** — ibraniy tilida «Öz jénini saqlaydighan kishi». □ **22:6 «Baligha kichikide mijezige qarap durus terbiye berseng, … yoldin chiqmas»** — bizningche bu pend herbir balining alahidiliki, xasliqi bar, shunga baligha öz mijezige, mahiyitige qarap terbiye bérish kérek, dégenni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «Baligha kichikide heqqaniy yolda méngishni ögetseng,… yoldin chiqmas». Bezi xerhchiler ayetni «kinayilik söz» dəp chüshinip: «Baligha kiqikidə özi xalighan (shexsiyetchi) yol boyiche terbiye bériwer! Mana, chong bolghanda u shu yoldin chiqmas!» dep terjime qilidu (démek, balini erkiletme!). □ **22:8 «Uning ghezep-heywisi»** — ibraniy tilida «Ghezipini yetküzidighan hasisi» déyilidu. ■ **22:8** Ayup 4:8; Hosh. 10:13 □ **22:9 «Séxiy adem»** — ibraniy tilida «séxi közlük kishi». ■ **22:9** 2Kor. 9:6 ■ **22:11** Zeb. 101:6 □ **22:12 «Perwerdigarning közi ilim-heqiqetni saqlar»** — Perwerdigar herbir dewrde, herbir yerde özini körsitidighan ispat-heqiqetni saqlaydu, hem shundaqla shu ispat-heqiqetni qedirleydighan, shulargha guwah béridighan kishilerni saqlaydu («Rim.» 1:19-20ni körüng); U yene barliq insanlargha kalam-shérif (Tawrat, Zebur, Injil) bergüchidur. ■ **22:13** Pend. 26:13 ■ **22:14** Pend. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27

15 Nadanliq sebiy balilarning qelbige baghlaghliqtur;
Biraq terbiye tayiqi buni uningdin yiraq qilar.■
16 Miskinlerni ézish bilen bay bolghan,
We baylargha sowghat sunidighan kishi,
Axiri peqet yoqsulluqta qalar.■

Ottuz hékmetlik söz
17 Qulaq sal, sanga aqilanilerning sözlirini ögitey;
Köngül qoyup bilimimni ögen'gin.
18 Ularni qelbingde ching tutsang,
Ular sanga shérin bolar,
Lewliringde sep bolup teyyar turidu.
19 Chin qelbing bilen Perwerdigargha tayinishing üchün,
Bügün *bu hékmetlik sözlerni* bashqa birsige emes,
Belki sanga yetküzdum.
20 Uningdin mana ottuzni yazdim,
Buning ichide nesihetler hem bilim bar. □
21 Bular bilen heqiqetning sözlirining derweqe heqiqet ikenlikini bileleysen,
We shundaq qilip séni ewetküchilerge heqiqetning sözliri bilen jawab qayturalaysen.

22 Yoqsuldin bulap alma, u kembeghel tursa,
Ajiz möminlerni soraq ornida bozek qilma. □ ■
23 Chünki Perwerdigar ularning dewasini kötürer,
Ulardin bulap alghanlardin bulap alar.■

24 Mijezi ittik adem bilen dost bolma,
Qehrlik adem bilen arilashma,
25 Bolmisa, uning yaman yolini öginip qélip, qiltaqqa chüshisen.

26 Bashqilargha *képil bolup* qol bergüchilerdin bolma,
Qerzlerni töleshke kapalet bergüchilerdin bolma;■
27 Séning qayturalighudek nerseng bolghan bolsa,
Ular orun-körpiliringni bikardin-bikar astingdin élip ketmigen bolatti!■

28 Ata-bowiliring pasilni belgilep bergen kona chégra tashlirini yötkime.■

29 Ishni estayidil we chaqqan béjiridighan kishini körgenmiding?
U pes ademlerning xizmitide bolmas;
Padishahlarning aldida turar.□

23

1 Katta erbab bilen hemdastixan bolsang,
Aldingdiki kim ikenlikini obdan oylan.
2 Ishtiying yaman bolsa,

■ **22:15** Pend. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17 ■ **22:16** Pend. 14:31; 17:5 □ **22:20 «Uningdin mana ottuzni yazdim»** — bu «ottuz söz» 22:22-24:22de tépilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Uningdin mana ela sözlerni yazdim». □ **22:22 «soraq orni»** — ibraniy tilida «sheher derwazisi» – yeni sot qilidighan yerni körsitidu. ■ **22:22** Mis. 23:6; Ayup 31:13; Zeb. 82:3, 4; Zek. 7:10 ■ **22:23** Mis. 22:22, 23; Zeb. 10:17-18 ■ **22:26** Pend. 6:1; 11:15 ■ **22:27** Pend. 20:16 ■ **22:28** Qan. 19:14; 27:17; Pend. 23:10 □ **22:29 «Estayidil we chaqqan»** — ibraniy tilida birla söz («mahir») bilen ipadilinidu.

Gélinggha pichaq tenglep turghandek özüngni tart.□
3 Uning nazunémetlirini tama qilma,
Ular adem aldaydighan tamaqlardur.

4 Bay bolimen dep özüngni upratma;
Özüngning zéhningni bu ishqa qaratma.□
5 *Bayliqlargha* köz tikishing bilenla, ular yoq bolidu;
Pul-mal derweqe özige qanat yasap,
Xuddi bürküttek asman'gha uchup kéter.

6 Ach közning nénini yéme,
Uning ésil nazunémetlirini tama qilma;
7 Chünki uning köngli qandaq bolghandek, özimu shundaq.
U aghzida: — Qéni, alsila, ichsile! — désimu,
Biraq könglide séni oylighini yoq.
8 Yégen bir yutum taamnimu qusuwétisen,
Uninggha qilghan chirayliq sözliringmu bikargha ketken bolidu.

9 Exmeqqe yol körsitip salma,
Chünki u eqil sözliringni közge ilmas.■

10 Qedimde békitken yerning pasil tashlirini yötkime,
Yétimlarning étizlirighimu ayagh basma;■
11 Chünki ularning Hemjemet-Qutquzghuchisi intayin küchlüktur;
U Özi ular üchün üstüngdin dewa qilar.□

12 Nesihetke köngül qoy,
Ilim-bilimlerge qulaq sal.

13 Balanggha terbiye bérishtin érinme;
Eger tayaq bilen ursang, u ölüp ketmeydu;■
14 Sen uni tayaq bilen ursang,
Belkim uni tehtisaradin qutquziwalisen.□
15 I oghlum, dana bolsang,
Méning qelbim qanche xush bolar idi!
16 Aghzingda orunluq sözler bolsa, ich-ichimdin shadlinimen.□

17 Gunah sadir qilghuchilargha reshk qilma,
Herdaim Perwerdigardin eyminishte turghin;■
18 Shundaq qilghiningda jezmen köridighan yaxshi kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikargha ketmes.■

19 I oghlum, sözümge qulaq sélip dana bol,

□ **23:2 «Özüngni tart»** — ibraniy tilida «gélinggha pichaq tenglep tur» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **23:4 «Özüngning zéhningni bu ishqa qaratma»** — bashqa birxil terjimisi: «Öz eqlingdin chékinip özüngni tart». 3:5-ayetni körüng. ■ **23:9** Pend. 9:8; Mat. 7:6 ■ **23:10** Pend. 22:28 □ **23:11 «Hemjemet-Qutquzghuchi»** — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» («goél»)ning qilidighan yene bir ishi özining jemetidiki uwal qilin'ghanlar üchün adaletni yürgüzüsh idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüsh hoquqi hem wezipisi bar idi. Mushu ayettiki «hemjemet-qutquzghuchi» bolsa Xuda Özidur, elwette. ■ **23:13** Pend. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17 □ **23:14 «tehtisara»** — ölgenlerning rohliri baridighan jayni körsitidu. □ **23:16 «ich-ichimdin shadlinimen»** — ibraniy tilida «böreklirim shadlinidu». ■ **23:17** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 24:1 ■ **23:18** Pend. 24:14

Qelbingni *Xudaning* yoligha bashlighin.
20 Meyxorlargha arilashma,
Nepsi yaman göshxorlar bilen bardi-keldi qilma;■
21 Chünki haraqkesh bilen nepsi yaman axirida yoqsulluqta qalar,
Gheplet uyqusigha patqanlargha jende kiyimni kiygüzer.

22 Séni tapqan atangning sözini angla,
Anang qérighanda uninggha hörmetsizlik qilma.■
23 Heqiqetni sétiwal,
Uni hergiz sétiwetme.
Danaliq, terbiye we yorutulushnimu al.■

24 Heqqaniy balining atisi chong xushalliq tapar;
Dana oghulni tapqan atisi uningdin xursen bolar.■
25 Ata-anangni söyündürüp,
Séni tughqan anangni xush qil.

26 I oghlum, qelbingni manga tapshur;
Közliringmu hayatliq yollirimgha tikilsun!
27 Chünki pahishe ayal chongqur oridur,
Buzuq yat ayal tar zindandur;■
28 Ular qaraqchidek möküwélip,
Insaniyet arisidiki wapasizlarni köpeyter.

29 Kimde azab bar? Kimde derd-elem? Kim jédel ichide qalar? Kim nale-peryad kötürer?
Kim sewebsiz yarilinar? Kimning közi qizirip kéter?
30 Del sharab üstide uzun olturghan,
Ebjesh sharabtin tétishqa aldirighan meyxorlar!■
31 Sharabning ajayib qizilliqigha, uning jamdiki julaliqigha,
Kishining gélidin shundaq siliq ötkenlikige meptun bolup qalma!
32 Axirida u zeherlik yilandek chéqiwalidu,
Oq yilandek neshtirini sanjiydu.
33 Köz aldingda ghelite menziriler körünidu,
Aghzingdin qalaymiqan sözler chiqidu. □
34 Xuddi déngiz-okyanlarda leylep qalghandek,
Yelkenlik kémining moma yaghichi üstide yatqandek bolisen.
35 Sen choqum: — Birsi méni urdi, lékin men yarilanmidim!
Birsi méni tayaq bilen urdi, biraq aghriqini sezmidim!» — deysen.
Biraq sen yene: «Hoshumgha kelsemla, men yenila sharabni izdeymen! — deysen.

24

1 Yamanlargha reshk qilma,
Ular bilen bardi-keldi qilishni arzu qilma;■
2 Chünki ularning köngli zorawanliqnila oylar;
Ularning aghzi azar yetküzüshni sözler.■

■ **23:20** Yesh. 5:22; Luqa 21:34; Rim. 13:13; Ef. 5:18 ■ **23:22** Pend. 1:8 ■ **23:23** Pend. 4:7 ■ **23:24** Pend. 10:1; 15:20 ■ **23:27** Pend. 22:14 ■ **23:30** Yesh. 5:11,22 □ **23:33 «ghelite menziriler körünidu»** — yaki «ghelite ayallar körünidu». ■ **24:1** Zeb. 37:1; Pend. 3:31; 23:17 ■ **24:2** Zeb. 10:7

3 Aile bolsa danaliq asasida berpa qilinar;
Chüshinish bilen mustehkemliner.
4 Bilim bilen öyning xaniliri herxil qimmetlik, ésil göherlerge toldurular.

5 Dana adem zor küchke igidur;
Bilimi bar adem qudritini ashurar.■
6 Puxta nesihetler bilen jeng qilghin;
Ghelibe bolsa Birdinbir Ulugh Meslihetchi bilen bolar.□ ■

7 Danaliq eqilsiz ademge nisbeten tolimu égiz, chüshiniksizdur;
Chonglar sheher derwazisi aldigha yighilghanda u zuwan achalmas.■

8 Eskilikni niyetligen adem «suyiqestchi» atilar.
9 Exmeqliqtin bolghan niyet gunahdur;
Hakawur kishi ademlerge yirginchliktur.

10 Béshinggha éghir kün chüshkende jasaretsiz bolsang,
Küchsiz hésablinisen.

11 *Sewebsiz* ölümge tartilghanlarni qutquzghin;
Boghuzlinish xewpide turghanlardin yardem qolungni tartma;■
12 Eger sen: «Bu ishtin xewirimiz yoqtur» déseng,
Her ademning könglini tarazigha Salghuchi buni körmesmu?
Jéningni hayat Saqlighuchi uni bilmesmu?
U herbir insan balsining öz qilghanliri boyiche ularning özige yandurmasmu?■

13 I oghlum, hesel *tapsang* istimal qil, u yaxshidur.
Here könikidin alghan hesel bolsa tatliq tétiydu;
14 Danaliq bilen tonushsang, umu könglüngge shuningdek bolar;
Uni tapqiningda jezmen yaxshi köridighan kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikargha ketmes.■

15 I rezil adem, heqqaniyning öyige yoshurun hujum qilishni kütme,
Uning turalghusini bulighuchi bolma!
16 Chünki heqqaniy yette qétim yiqilip chüsher,
Biraq axiri yene ornidin turar.
Lékin rezil kishi külpet ichige putliship chüsher.■

17 Reqibing yiqilip ketse xush bolup ketme,
Düshmining putliship chüshse shadlanma;■
18 Perwerdigar buni körgende,
Bu qiliqingni yaxshi körmey,
Belkim ghezipini reqibingge chüshürmesliki mumkin.

19 Yamanlar *rawaj tapsa*, biaram bolup ketme;
Rezillerge reshk qilma.■
20 Chünki yamanlarning kélechiki yoqtur,

■ **24:5** Pend. 21:22 □ **24:6 «Ghelibe bolsa birdinbir ulugh meslihetchi bilen bolar»** — «Birdinbir Ulugh Meslihetchi» bizningche Xuda Özini körsitishi kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Meslihetchiler köp bolsa, ghelibe bolidu». ■ **24:6** Pend. 11:14; 15:22; 20:18 ■ **24:7** Pend. 14:6 ■ **24:11** Zeb. 82:3-4 ■ **24:12** Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Yer. 32:19; Rim. 2:6; Weh. 22:12 ■ **24:14** Zeb. 19:11; 119:103; Pend. 23:18 ■ **24:16** Ayup 5:19; Zeb. 34:19; Am. 5:2; 8:14 ■ **24:17** Ayup 31:29; Pend. 17:5 ■ **24:19** Zeb. 37:1; 73:3; Pend. 3:31; 23:17; 24:1

Uning chirighimu öchürüler.■

21 I oghlum, Perwerdigardin qorqqin, padishahnimu hörmet qil.
Qutratquchilar bilen arilashma.
22 Bundaq kishilerge kélidighan balayi'apet ushtumtut bolar,
Perwerdigar bilen padishahning ularni qandaq yoqitidighanliqini bilemsen?□

Bashqa eqliye sözler

23 Bularmu aqilanilerning sözliridur: —

Sot qilghanda bir terepke yan bésish qet'iy bolmas. □ ■
24 Jinayetchige: «Eyibsiz sen» dep höküm chiqarghan kishige,
Xelqler lenet éytar;
El-yurtlar uningdin nepretliner. ■
25 Biraq ular jinayetchining gunahini échip tashlighan kishidin xursen bolar,
Ular uninggha bext-saadet tilisher.

26 Durus jawab bergüchi,
Goyaki kishining lewlirige söygüchidur.□

27 Awwal sirtta ishliringning yolini hazirlap,
Étiz-ériqliringni teyyarla,
Andin öyüngni salghin.

28 Yéqininggha qarshi asassiz guwahliq qilma;
Aghzingdin héch yalghanchiliq chiqarma.
29 «U manga qandaq qilghan bolsa, menmu uninggha shundaq qilimen,
Uning manga qilghinini özige yandurimen», dégüchi bolma.■

30 Men hurunning étizliqidin öttim,
Eqilsizning üzümzarliqi yénidin mangdim,
31 Mana, her yéridin tikenler ösüp chiqqan,
Xoxilar yer yüzini bésip ketken,
Qoruq témi örülüp ketken!
32 Ularni körgech, obdan oylandim;
Körginimdin sawaq aldim: —
33 Sen: «Yene birdem közümni yumuwalay,
Yene birdem uxliwalay,
Yene birdem put-qolumni almap yétiwalay» — déseng,■
34 Namratliq bulangchidek séni bésip kéler,
Hajetmenlik qalqanliq eskerdek sanga hujum qilar.

25

Sulaymanning pend-nesihetlirining dawami

■ **24:20** Ayup 18:5, 6; Pend. 13:9; 20:20 □ **24:22 «Perwerdigar bilen padishahning...»** — ibraniy tilida: «Ular ikkisining...». □ **24:23 «qet'iy bolmas»** — ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **24:23** Mis. 23:3, 6; Law. 19:15; Qan. 1:17; 16:19; Pend. 18:5; 28:21; Yuh. 7:24; Yaq. 2:1 ■ **24:24** Pend. 17:15; Yesh. 5:23 □ **24:26 «Durus jawab bergüchi, goyaki kishining lewlirige söygüchidur»** — ayetning bashqa birxil terjimisi «Ular durus jawab bergen kishining lewlirige söyüp qoyar». ■ **24:29** Rim. 12:17,19 ■ **24:33** Pend. 6:10,11

1 Töwende bayan qilinidighanlirimu Sulaymanning pend-nesihetliri; bularni Yehudaning padishahi Hezekiyaning ordisidikiler köchürüp xatiriligen: —

2 Perwerdigarning ulughluqi — Özining qilghan ishini ashkarilimighinida;
Padishahlarning ulughluqi — bir ishning sirini yésheliginide.■
3 Ershning égizlikini,
Zéminning chongqurluqini,
We padishahlarning könglidikini mölcherlep bilgili bolmas.
4 Awwal kümüshning poqi ayrilip tawlansa,
Andin zerger nepis bir qacha yasap chiqar.
5 Awwal padishahning aldidiki rezil xizmetkarliri qoghliwétilse,
Andin uning texti adalet üstige qurular.■
6 Padishahning aldida özüngni hemmining aldi qilip körsetme,
Uning aldidiki erbablarning ornida turuwalma;
7 Ornungni özüngdin yuqiri janabqa bérip, uning aldida pegahqa chüshürülginingdin köre,
Özgilerning séni törge teklip qilghini yaxshidur.□ ■

8 Aldirap dewagha barmighin,
Mubada bérip, yéqining *üstün chiqip* séni let qilsa, qandaq qilisen?■
9 Yéqining bilen munazirileshseng,
Bashqilarning sirini achma.
10 Bolmisa, buni bilgüchiler séni eyibleydu,
Sésiq namdin qutulalmaysen.

11 Waqti-jayida qilin'ghan söz,
Kümüsh ramkilargha tizilghan altun almilardur.
12 *Qulaqqa* altun halqa, nepis altundin yasalghan zinnet buyumi yarashqandek,
Aqilanining agahlandurushi köngül qoyghanning quliqigha yarishar.

13 Xuddi orma waqtidiki tomuzda *ichken* qar süyidek,
Ishenchlik elchi özini ewetküchilerge shundaq bolar;
U xojayinlirining köksi-qarnini yashartar.□ ■

14 Yamghuri yoq bulut-shamal,
Yalghan sowghatni wede qilip maxtan'ghuchigha oxshashtur.

15 Uzun'ghiche sewr-taqet qilinsa, hökümdarmu qayil qilinar,
Yumshaq til söngeklerdinmu öter.■

16 Sen hesel tépiwaldingmu?
Uni peqet toyghuchila ye,
Köp yéseng yanduruwétisen.

17 Qoshnangning bosughisigha az desse,
Ular sendin toyup, öch bolup qalmisun.

18 Yalghan guwahliq bilen yéqinigha qara chaplighuchi,

■ **25:2** Rim. 11:33 ■ **25:5** Pend. 20:8, 28 □ **25:7** **«Ornungni özüngdin yuqiri janabqa...»** — ibraniy tilida «Öz közüng körgen janabqa...». ■ **25:7** Luqa 14:7-11 ■ **25:8** Pend. 18:17 □ **25:13** **«Xuddi orma waqtidiki tomuzda ichken qar süyidek»** — ibraniy tilida: «Xuddi orma waqtidiki qarning salqinidek» déyilidu. ■ **25:13** Pend. 13:17 ■ **25:15** Pend. 15:1; 16:14

Xuddi gürze, qilich we ötkür oqqa oxshashtur.■
19 Sunuq chish bilen chaynash,
Tokur put *bilen méngish*,
Külpet künide wapasiz kishige ümid baghlighandektur.

20 Qish künide kishilerning kiyimini salduruwétish,
Yaki suda üstige achchiq su quyush,
Qayghuluq kishining aldida naxsha éytqandektur.□ ■

21 Düshminingning qorsiqi ach bolsa,
Nan ber;
Ussighan bolsa su ber; □ ■
22 Shundaq qilsang, béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen,
We Perwerdigar bu ishni sanga yanduridu.□

23 Shimal tereptin chiqqan shamal qattiq yamghur élip kelgendek,
Chéqimchi shum chirayni keltürer.
24 Soqushqaq xotun bilen *azade* öyde bille turghandin köre,
Ögzining bir bulungida *yalghuz* yétip-qopqan yaxshi.□ ■
25 Ussap ketken kishige muzdek su bérilgendek,
Yiraq yurttin kelgen xush xewermu ene shundaq bolar.
26 Pétiqdilip süyi léyip ketken bulaq,
Süyi bulghiwétilgen quduq,
Rezillerge yol qoyghan heqqaniy ademge oxshashtur.
27 Heselni heddidin ziyade yéyish yaxshi bolmas;
Biraq ulughluqni izdeshning özi ulugh ishtur.□
28 Özini tutalmaydighan kishi,
Weyran bolghan, sépilsiz qalghan sheherge oxshaydu.□ ■

26

1 Yazda qar yéghish,
Orma waqtida yamghur yéghish qamlashmighandek,
Izzet-hörmet exmeqqe layiq emestur.
2 Leylep uchup yürgen quchqachtek,
Uchqan qarlighach yerge qonmighandek,
Sewebsiz qarghish kishige ziyan keltürelmes.
3 Atqa qamcha, éshekke noxta lazim bolghinidek,

■ **25:18** Zeb. 11:2; 57:4; 59:7; 120:3-4; Pend. 12:18 □ **25:20 «(xam) suda üstige achchiq su quyush»** — suda üstige achchiq su quyulsa, intayin achchiq bir hid chiqidu, shunga menisi: — «yarigha tuz sepkendek» dégendek. ■ **25:20** Rim. 12:15 □ **25:21 «Düshmining...»** — ibraniy tilida «Sanga öch bolghanning...». ■ **25:21** Mis. 23:4, 5; Rim. 12:20 □ **25:22 «(düshmenning) béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen»** — buning menisi: «uni qattiq uyaldurisen». Bu ibare Misirdiki kona bir adetni körsitidu. Kishiler towa qilghanliqini bildürüsh üchün béshida bir siwet choghni kötürüp mangidu. Shunga «Uning béshigha kömür choghini toplap salisen» dégini, uning towa qilishigha yardem béreleysen» «wijdanini oyghitisen» dégenliktur. □ **25:24 «Soqushqaq xotun bilen azade öyde bille turghandin köre,...»** — yaki «Soqushqaq xotun bilen azade öyde olturghandin köre,...». ■ **25:24** Pend. 21:9,19 □ **25:27 «Biraq ulughluqni izdeshning özi ulugh ishtur»** — bizningche bu ayettiki «ulughluq» Xudaning ulughluqini körsitidu. Ibraniy tilida «ulugh» bilen «éghir» bir söz bolghachqa, bu ayetning bashqa birxil terjimisi bar: «Éghir ishlarni oylinip sürüshtürüshning özi éghir ishtur». Yene bashqa birnechche xil terjimiliri bar, jümlidin «Öz ulughluqini izdesh ulugh ish emes». □ **25:28 «Özini tutalmaydighan kishi»** — «özini tutalmaydighan» dégen söz ibraniy tilida «öz rohini idare qilalmaydighan» dep ipadilinidu. ■ **25:28** Pend. 16:32

Exmeqning dümbisige tayaq layiqtur.■
4 Exmeqning exmiqane gépi boyiche uninggha jawab bermigin,
Jawab berseng özüng uninggha oxshap qélishing mumkin.
5 Exmeqning exmiqane gépi boyiche uninggha jawab bergin,
Jawab bermiseng u özining exmeqliqini eqilliq dep chaghlar.
6 Öz putini késiwetkendek,
Öz béshigha zulmet tiligendek,
Exmeqtin xewer yollashmu shundaq bir ishtur.□
7 Tokurning kargha kelmigen putliridek,
Exmeqning aghzigha sélin'ghan pend-nesihetmu bikar bolur.
8 Salghigha tashni baghlap atqandek,
Exmeqqe hörmet bildürüshmu exmiqane ishtur.□
9 Exmeqning aghzigha sélin'ghan pend-nesihet,
Mestning qoligha sanjilghan tikendektur.
10 Öz yéqinlirini qarisigha zeximlendürgen oqyachidek,
Exmeqni yaki udul kelgen ademni yallap ishletken xojayinmu oxshashla zeximlendürgüchidur.□
11 It aylinip kélip öz qusuqini yalighandek,
Exmeq exmeqliqini qaytilar.■
12 Özini dana chaghlap memnun bolghan kishini kördüngmu?
Uninggha ümid baghlimaqtin exmeqqe ümid baghlimaq ewzeldur.■
13 Hurun adem: — «Tashqirida dehshetlik bir shir turidu,
Kochida bir shir yüridu!» — dep *öydin chiqmas*.■
14 Öz mujuqida échilip-yépilip turghan ishikke oxshash,
Hurun kariwatta yétip u yaq-bu yaqqa örülmekte.
15 Hurun qolini sunup qachigha tiqqini bilen,
Ghizani aghzigha sélishtinmu ériner.■
16 Hurun özini pem bilen jawab bergüchi yette kishidinmu dana sanar.
17 Kochida kéliwétip, özige munasiwetsiz majiragha arilashqan kishi,
Itning quliqini tutup sozghan'gha oxshash xeterge duchar bolar.
18 Öz yéqinlirini aldap «Peqet chaqchaq qilip qoydum!» deydighan kishi,
Otqashlarni, oqlarni, herxil ejellik qorallarni atqan telwige oxshaydu.
20 Otun bolmisa ot öcher;
Gheywet bolmisa, jédel bésilar.■
21 Choghlar üstige chachqan kömürdek,
Ot üstige qoyghan otundek, jédelchi jédelni ulghaytar.■
22 Gheywetxorning sözliri herxil nazunémetlerdek,
Kishining qelbige chongqur singdürüler.□ ■
23 Yalqunluq lewler rezil köngüllerge qoshulghanda,
Sapal qachigha kümüsh hel bergen'ge oxshashtur.
24 Adawet saqlaydighan adem öchini gepliri bilen yapsimu,
Könglide qat-qat suyiqest saqlaydu.

■ **26:3** Zeb. 32:8, 9,10; Pend. 10:13 □ **26:6 «Öz béshigha zulmet tiligendek»** — ibraniy tilida «xuddi ziyan ichkendek». □ **26:8 «Salghigha tashni baghlap atqandek,...»** — tash salghigha baghlap qoyulsa, uni salghidin chiqarghili bolmaydu, elwette. □ **26:10 «Öz yéqinlirini qarisigha zeximlendürgen oqyachidek, exmeqni yaki udul kelgen ademni yallap ishletken xojayinmu oxshashla zeximlendürgüchidur»** — bu pend-nesihetning bashqa birnechche xil terjimiliri bar. ■ **26:11** 2Pét. 2:22 ■ **26:12** Pend. 29:20 ■ **26:13** Pend. 22:13 ■ **26:15** Pend. 19:24 ■ **26:20** Pend. 22:10 ■ **26:21** Pend. 15:18; 29:22 □ **26:22 «Kishining qelbige chongqur singdürüler»** — ibraniy tilida «kishining qorsiqining ichki yerlirige singdürüler». ■ **26:22** Pend. 18:8

25 Uning sözi chirayliq bolsimu, ishinip ketmigin;
Qelbide yette qat iplasliq bardur.
26 U öchmenlikini chirayliq gep bilen yapsimu,
Lékin rezilliki jamaetning aldida ashkarilinar.
27 Kishige ora kolighan özi chüsher;
Tashni domilatqan kishini tash dumilap qaytip kélip uni yanjar.■
28 Saxta til özi ziyankeshlik qilghan kishilerge nepretliner;
Xushamet qilghuchi éghiz ademni halaketke ittirer.

27

1 Etiki kününg toghruluq maxtanma,
Chünki bir küni néme bolidighiningnimu bilmeysen.■
2 Séni bashqilar maxtisun, öz aghzing mundaq qilmisun,
Yat adem séni maxtisun, öz lewliring undaq qilmisun.
3 Tash éghir, qum xéli jing basar,
Biraq exmeq keltüridighan xapichiliq ikkisidin téximu éghirdur.
4 Ghezep rehimsizdur,
Qehr bolsa kelkündek ademni éqitip kéter,
Biraq kim hesetxorluq aldida taqabil turalisun?
5 Ashkara eyiblesh yoshurun muhebbettin eladur.
6 Dostning qolidin yégen zeximler sadiqliqtin bolidu;
Biraq düshmenning söyüshliri hiyligerliktur.□
7 Toq kishi hesel könikidinmu bizardur,
Ach kishige herqandaq achchiq nersimu tatliq biliner.□
8 Yurt makanidin ayrilghan kishi,
Uwisidin ayrilip yürgen qushqa oxshar.
9 Etir we xushbuy köngülni achar,
Jan köyer dostning semimiy mesliheti kishini righbetlendürer.
Jan köyer dostning semimiy, xushxuy mesliheti kishini xush qilur.
10 Öz dostungni, atangning dostinimu untuma;
Béshinggha kün chüshkende qérindishingning öyige kirip yélinma;
Yéqindiki dost, yiraqtiki qérindashtin ela.■
11 I oghlum, dana bol, könglümni xush qil,
Shundaq qilghiningda méni mesxire qilidighanlargha jawab béreleymen.
12 Zérek kishi bala-qazani aldin körüp qachar;
Saddilar aldigha bérip ziyan tartar.■
13 Yatqa képil bolghan kishidin qerzge tonini tutup alghin;
Yat xotun'gha kapalet bergen kishidin kapalet puli al.■
14 Qaq seherde turup, yuqiri awazda dostigha bext tiligenlik,
Özini qarghash hésablinar.
15 Yamghurluq kündiki toxtimay chüshken tamche-tamche yéghin,
We soqushqaq xotun bir-birige oxshashtur.■
16 Uni tizgenlesh boranni tosqan'gha,
Yaki yaghni ong qol bilen changgallighan'gha oxshashtur.

■ **26:27** Zeb. 7:15-16; 9:15; 10:2; 57:6; Top. 10:8 ■ **27:1** Yaq. 4:13, 14 □ **27:6 «Dostning qolidin yégen zeximler sadiqliqtin bolidu» —** yaki «Dostning qolidin yégen zeximler ademni heqiqetke yetküzer». □ **27:7 «Toq kishi hesel könikidinmu bizardur» —** yaki «toq kishi hesel könikini dessiwétidu». ■ **27:10** Pend. 17:17; 18:24 ■ **27:12** Pend. 22:3 ■ **27:13** Pend. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16 ■ **27:15** Pend. 19:13

17 Tömürni tömürge bilise ötkürleshkendek,
Dostlarmu bir-birini ötkürleshtürer.
18 Enjür köchitini perwish qilghuchi uningdin enjür yeydu;
Xojayinini asrap kütken qul izzet tapidu.
19 Suda ademning yüzi eks etkendek,
Insanning qelbining qandaqliqi öz yénidiki kishi arqiliq biliner.□
20 Tehtisara we halaket hergiz toymighandek,
Ademning *ach* közliri qanaet tapmas.□ ■
21 Sapal qazan kümüshni, chanaq altunni tawlar,
Adem bolsa maxtalghanda sinilar.
22 Exmeqni bughday bilen birge sendelde talqan qilip soqsangmu,
Exmeqliqi yenila uningda turar.

23 Padiliringning ehwalini obdan bilip tur,
Mal-waranliringdin yaxshi xewer al;
24 Chünki bayliqning menggü kapaliti bolmas,
Taj-textmu dewrdin-dewrgiche turamdu?
25 Qurughan chöpler orulghandin kéyin,
Yumran chöpler ösüp chiqqanda,
Tagh baghridinmu yawayi chöpler yighilghanda,
26 Shu chaghda qozilarning yungliri qirqilip kiyiming bolar;
Öchkilerni satqan pulgha bir étiz kéler,■
27 Hemde öchkilerning sütliri séning hem ailidikiliringning ozuqluqini,
Dédekliringning qorsiqini teminleshkimu yéter.

28

1 Yamanlar héchkim qoghlimisimu qachar;
Biraq heqqaniylar shir yürek batur kéler.■
2 Yurtta gunahlar köpeyse, uning emirliri köp almishar,
Lékin uni sorighuchi yorutulghan we bilimlik bolsa, yurt aman-muqim uzun turar.
3 Miskinlerge zulum séliwatqan bir kembeghel,
Xuddi *ziraetlerni* yatquzup dénini qoymaydighan qara yamghurgha oxshaydu.
4 Tewrat qanunidin waz kechkenler yamanlarni yaxshi dep maxtar;
Biraq qanunni tutquchilar ulargha qarshi küresh qilar.
5 Reziller adaletni chüshenmes;
Biraq Perwerdigarni izdigüchiler hemme ishni chüshiner.
6 Peziletlik yolda mangghan miskin kishi,
Saxta, ikki yüzlime bay ademdin yaxshidur.■
7 Tewrat-qanunigha itaet qilghan yigit eqilliq oghuldur;
Biraq nan qépilargha hemrah bolghuchi atisini nomusqa qaldurar.■
8 Jazanixorluq qilip yuqiri ösüm arqiliq bayliqlar tapqan kishi,
Axirida bularni miskinlerge xeyrixahliq qilghuchining qoligha ötküzüsh üchün toplighandur.■
9 Kimki Tewrat-qanunini anglimaymen dep quliqini yopursa,

□ **27:19 «Insanning qelbining qandaqliqi öz yénidiki kishi arqiliq biliner» —** bashqa birxil terjimisi: «Insanning qelbining qandaqliqi öz yénidiki kishining qelbige melum bolar (eks éter)». □ **27:20 «Tehtisara» —** ölgenlerning rohliri barghan jay. **«Halaket» —** belkim «halak qilghuchi» dégen yaman bir perishtidur. «Weh.» 9:11ni körüng. ■ **27:20** Top. 1:8 ■ **27:26** 1Tim. 6:8 ■ **28:1** Law. 26:36; Qan. 28:28; Yesh. 57:21 ■ **28:6** Pend. 19:1 ■ **28:7** Pend. 29:3 ■ **28:8** Law. 25:35-37

Hetta dualirimu leniti bolup qalar.
10 Kimki duruslarni yaman yolgha azdursa,
Özi kolighan orisigha özi chüsher;
Biraq pak-diyanetlik adem yaxshiliqqa mirasxor bolar.■
11 Bay derweqe özini dana sanar;
Biraq yorutulghan miskin uni haman körüp yéter.
12 Heqqaniylar ghalibiyetlik bolsa,
Jahanni tentene qaplar;
Biraq yamanlar mertiwige chiqsa, xalayiq özlirini qachurar.■
13 Öz gunahlirini yoshurghan kishi ronaq tapmas;
Biraq ularni tonup iqrar qilip, ulardin waz kechken kishi rehim-shepqetke érisher.■
14 *Perwerdigardin* herdaim qorqup yürgen kishi shunche bextliktur!
Biraq könglini tash qilghan balayi'apetke qalar.□
15 Hörkirep turghan shir,
Yaki *owni izdep* kéziwatqan éyiq qandaq bolsa,
Yoqsul puqralarning üstidiki rezil hakimmu shundaqtur.
16 Yorutulmighan emir haman zor bir zalim bolup chiqar,
Biraq haram bayliqlargha nepretlense, textide uzun olturar.
17 Qan tökken kishi qerz bilen hanggha qarap yügürer;
Uni héchkim tosmisun!□
18 Semimiy, diyanetlik yolda mangghan qutular;
Ikki yolda mangghan saxta kishi ularning biride haman yiqilip chüsher.
19 Öz yérige tiriship ishligen déhqanning néni yétip ashar;
Biraq bikar yürüp xam xiyallarni qoghlighan kishining yoqsulluqi mol bolar!
20 Rastchil kishining bexti köpiyer;
Biraq bay bolushqa aldirighan kishi jazadin qéchip qutulalmas.■
21 Birige yan bésish qet'iy bolmas;
Chünki beziler hetta bir burda nan üchünmu gunah ötküzer.□ ■
22 Nepsi toymas kishi bayliqlarni közlep aldiraydu,
U namratliqning öz béshigha chüshidighinidin bixewerdur.□
23 Bashqilarning xataliqini ochuq eyibligen kishi,
Haman xushamet qilghuchigha qarighanda köprek iltipat tapar.
24 Ata-anisining teelluqatini oghrilap, «Bu héchqandaq gunah emes» dégen kishi,
Halak qilghuchining shérikidur.
25 Nepsi toymighur kishi jédel-majira tériydu;
Biraq Perwerdigargha tayan'ghan kishi etliner.□ ■
26 Özining könglige ishen'gen kishi exmeqtur;
Biraq danaliq bilen mangghan nijat tapar.
27 Namratlargha xeyrxahliq qilidighan kishi mohtajliq tartmas;
Lékin hajetmenni körsimu körmeske salghan kishi köpligen qarghishqa uchrar.■
28 Yamanlar mertiwige chiqsa, xalayiq özlirini qachurar;

■ **28:10** Pend. 26:27 ■ **28:12** Pend. 11:10,11 ■ **28:13** Zeb. 32:3, 5; 1Yuh. 1:9, 10 □ **28:14 «Perwerdigardin herdaim qorqup yürgen kishi shunche bextliktur»** — eyni tékistte «Perwerdigar» dégen söz tépilmaydu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Gunah qilishtin herdaim qorqup yürgen kishi». □ **28:17 «Uni héchkim tosmisun!»** — bashqa birxil terjimisi: «Héchkim uninggha himaye bolmisun!». Tewrat qanuni boyiche ademni tasadipiy öltürgen kishi «panahliq sheher»lerge qachsa bolatti. Emma gunahi bar kishiler haman shu sheherlerdin himaye alalmaytti («Chöl.» 6:34-35ni körüng). ■ **28:20** Pend. 13:11; 20:21; 23:4 □ **28:21 «qet'iy bolmas»** — ibraniy tilida «yaxshi emes». ■ **28:21** Pend. 18:5; 24:23 □ **28:22 «Nepsi toymas kishi»** — ibraniy tilida «közi yaman kishi». □ **28:25 «Nepsi toymighur kishi»** — yaki «hali chong kishi». ■ **28:25** Pend. 13:10; 15:18; 29:22 ■ **28:27** Qan. 15:7,8,10; Pend. 19:17; 22:9

Lékin ular zawal tapsa, heqqaniylar rawaj tapar.■

29

1 Qayta-qayta eyiblinip turup yene boyni qattiqliq qilghan kishi,
Tuyuqsizdin dawalighusiz yanjilar.
2 Heqqaniylar güllense, puqraliri shadlinar,
Qebihler hoquq tutsa puqra nale-peryad kötürer.■
3 Danaliqni söygen oghul atisini xush qilar;
Biraq pahishilerge hemrah bolghan uning mal-mülkini buzup-chachar.■
4 Padishah adalet bilen yurtini tinch qilar;
Biraq baj-séliq salghan bolsa, uni weyran qilar.□
5 Öz yéqinigha xushamet qilghan kishi,
Uning putlirigha tor teyyarlap qoyghandur.
6 Rezil ademning gunahi özige qapqan yasap qurar;
Biraq heqqaniy kishi naxshilar bilen shadlinar.
7 Heqqaniy kishi miskinning dewasigha köngül bölür;
Biraq yamanlar bolsa bu ishni chüshenmes.■
8 Hakawur kishiler sheherni qutritip dawalghutar;
Biraq aqilaniler achchiq ghezeplerni yandurar.
9 Dana kishi exmeq bilen dewalashsa,
Exmeq hürpiyidu yaki külidu, netijisi haman tinchliq bolmas.
10 Qanxorlar pak-diyanetliklerge nepretliner;
Duruslarning jénini bolsa, ular qestler.□
11 Exmeq herdaim ichidiki hemmini ashkara qilar;
Biraq dana özini bésiwalar.■
12 Hökümdar yalghan sözlerge qulaq salsa,
Uning barliq xizmetkarliri yaman ögenmey qalmas.
13 Gaday bilen uni ezgüchi kishi bir zéminda yashar;
Her ikkisining közini nurlandurghuchi Perwerdigardur.□ ■
14 Yoqsullarni diyanet bilen sorighan padishahning bolsa,
Texti menggüge mehkem turar.■
15 Tayaq bilen tenbih-nesihet balilargha danaliq yetküzer;
Biraq öz meylige qoyup bérilgen bala anisini xijaletke qaldurar.■
16 Yamanlar güllinip ketse, naheqlik köpiyer;
Lékin heqqaniylar ularning yiqilghinini körer.■
17 Oghlungni terbiyeliseng, u séni aram tapquzar;
U könglüngni söyündürer.■
18 *Perwerdigarning* wehiysi bolmighan elning puqraliri yoldin chiqip bashpanahsiz qalar;
Lékin Tewrat-qanunigha emel qilidighan kishi bextliktur.□
19 Qulni söz bilenla tüzetkili bolmas;

■ **28:28** Pend. 28:12 ■ **29:2** Pend. 11:10; 28:12,28 ■ **29:3** Pend. 10:1; 15:20; 28:7; Luqa 15:13 □ **29:4 «Biraq baj-séliq salghan bolsa,...»** — yaki «biraq parixor bolsa,..». ■ **29:7** Ayup 29:16 □ **29:10 «Duruslarning jénini bolsa, ular qestler»** — bashqa birxil terjimisi: «biraq duruslar ularning jénidin xewer alar». ■ **29:11** Pend. 14:33 □ **29:13 «Gaday bilen uni ezgüchi kishi bir zéminda yashar»** — ibraniy tilida: «gaday bilen uni ezgüchi kishi bir-birige yoluqar». ■ **29:13** Pend. 22:2 ■ **29:14** Pend. 20:28; 25:5 ■ **29:15** Pend. 10:1; 13:24; 17:21,25; 22:15; 23:13 ■ **29:16** Zeb. 37:36; 58:10-11; 91:8 ■ **29:17** Pend. 13:24; 22:15; 23:13,14 □ **29:18 «yoldin chiqip bashpanahsiz qalar»** — bu ibare ibraniy tilida ikki bisliq bir söz bilenla ipadilen'gen.

U sözüngni chüshen'gen bolsimu, étibar qilmas.
20 Aghzini basalmaydighan kishini körgenmu?
Uningdin ümid kütkendin, exmeqtin ümid kütüsh ewzeldur.■
21 Kimki öz qulini kichikidin tartip öz meylige qoyup berse,
Künlerning biride uning béshigha chiqar.□
22 Térikkek kishi jédel-majira qozghap turar;
Asan achchiqlinidighan kishining gunahliri köptur.■
23 Meghrurluq kishini pes qilar,
Biraq kemterlik kishini hörmetke érishtürer.■
24 Oghri bilen shérik bolghan kishi öz jénigha düshmendur;
U soraqchining *guwah bérishke* agahlandurushini anglisimu, lékin rast gep qilishqa pétinalmas.□ ■
25 Insan balisidin qorqush ademni tuzaqqa chüshüridu;
Biraq kimki Perwerdigargha tayan'ghan bolsa, u bixeter kötürüler.□
26 Köp kishiler hökümdardin iltipat izdep yürer;
Biraq ademning heq-rizqi peqet Perwerdigarningla qolididur.■
27 Naheqler heqqaniylargha yirginchliktur;
Durus yolda mangghan kishiler yamanlargha yirginchliktur.

30

Agurning pend-nesihetliri

1 Töwendikiler Yakehning oghli Agurgha wehiy bilen kelgen sözlerdur:
Bu adem Itiyelge, yeni Itiyel bilen Ukalgha mundaq sözlerni dégen: — □
2 Men derweqe insanlar arisidiki eng nadini, haywan'gha oxshashturmen;
Mende insan eqli yoq.
3 Danaliqni héch ögenmidim;
Eng Pak-Muqeddes Bolghuchi heqqidimu sawatim yoqtur.
4 Kim ershke kötürülgen, yaki ershtin chüshken?
Kim shamalni qollirida tutqan?
Kim sularni Öz tonigha yögep qoyghan?
Kim yer-zéminning chégralirini belgiligen?
Uning ismi néme? Uning Oghlining ismi néme? Bilemsen-yoq?■
5 Tengrining herbir sözi sinilip ispatlinip kelgendur;
U Özige tayan'ghanlarning hemmisini qoghdaydighan qalqandur. ■
6 Uning sözlirige héch nerse qoshma;
Undaq qilsang, U séni eyibleydu,
Séning yalghanchiliqing ashkarilinidu.■

7 I *Xudayim*, Sendin ikki nersini tileymen;
Men ölgüche bularni mendin ayimighaysen: —
8 Saxtiliq we yalghanchiliqni mendin yiraq qilghaysen;

■ **29:20** Pend. 26:12 □ **29:21 «Künlerning biride uning béshigha chiqar» —** bashqa birxil terjimisi «Axirda u (qul) özige perzenttek bolup chiqar». ■ **29:22** Pend. 15:18; 26:21 ■ **29:23** Ayup 22:29; Pend. 15:33; 18:12; Yesh. 66:2; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5 □ **29:24 «...rast gep qilishqa pétinalmas» —** «Law.» 5:1ni körüng. ■ **29:24** Law. 5:1 □ **29:25 «bixeter kötürüler» —** ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu. ■ **29:26** Pend. 19:6 □ **30:1 «wehiy bilen kelgen sözler» —** ibraniy tilida «yüklen'gen sözler» dep ipadilinidu. Démek, Perwerdigarning Agurning dil-rohigha yükligen sözliri. **«Bu adem» —** Yakehning oghli Agur. ■ **30:4** Ayup 38:4; Zeb. 104:3; Yesh. 40:12 ■ **30:5** Zeb. 12:6-7; 18:30-31; 19:7-8; 119:140, 2Tim. 2:16 ■ **30:6** Qan. 4:2; 12:32; Weh. 22:18

Méni gadaymu qilmay, baymu qilmay, belki éhtiyajimgha layiqla riziq bergeysen.
9 Chünki ziyade toyup ketsem, Sendin yénip: «Perwerdigar dégen kim?» — dep qélishim mumkin.
Yaki gaday bolup qalsam, oghriliq qilip, Sen Xudayimning namigha dagh keltürüshim mumkin.

10 Xojayinining aldida uning quli üstidin shikayet qilma,
Bolmisa u séni qarghap lenet qilidu, eyibkar bolisen.

11 Öz atisini qarghaydighan,
Öz anisigha bext tilimeydighan bir dewr bar,
12 Özini pak chaghlaydighan, emeliyette meynetchilikidin héch yuyulmighan bir dewr bar,
13 Bir dewr bar — ah, kibirlikidin neziri némidégen üstün,
Hakawurluqidin hali némidégen chong!□ ■
14 Uning ajizlar we yoqsullarni yalmap yutuwétidighan chishliri qilichtek,
Éziq chishliri pichaqtek bolghan bir dewr bar!■

15 Zülükning ikki qizi bar, ular herdaim: «Bergin, bergin» dep towlishar.
Hergiz toyunmaydighan üch nerse bar, hergiz qanaetlenmeydighan töt nerse bar, ular bolsimu: —□
16 Gör, tughmas xotunning qarni,
Sugha toyunmighan qurghaq Yer.
We hergiz «boldi, toydum» démeydighan ottin ibaret.□

17 Atisini mesxire qilidighan,
Anisini kemsitidighan közni bolsa,
Qagha-quzghunlar choqular,
Bürkütning balilirimu uni yer.

18 Men üchün intayin tilsimat üch nerse bar;
Shundaq, men chüshinelmeydighan töt ish bar: —
19 Bürkütning asmandiki uchush yoli,
Yilanning tashta béghirlap mangidighan yoli,
Kémining déngizdiki yoli we yigitning qizgha ashiq bolushtiki yolidur.

20 Zinaxor xotunning yolimu shundaqtur;
U bir némini yep bolup aghzini sürtiwetken kishidek: «Men héchqandaq yamanliqni qilmidim!» — deydu.□

21 Yer-zémin üch nerse astida biaram bolar;
U kötürelmeydighan töt ish bar: —
22 Padishah bolghan qul,
Tamaqqa toyghan hamaqet,
23 Nepretke patqan, erge tegken xotun,
Öz xanimining ornini basqan dédek.□

□ **30:13 «Hakawurluqidin hali némidégen chong!»** — ibraniy tilida «Ularning qapaqliri némanche kötürülgen!». ■ **30:13** Pend. 6:17 ■ **30:14** Pend. 12:18 □ **30:15 «zülük»** — su ichide yashaydighan qanxor bir xil parazittur. □ **30:16 «Gör»** — mushu yerde «gör» ibraniy tilida «shéol», yeni «tehtisara», ölüklerning rohliri qiyamet künini kütidighan yerni körsitidu. □ **30:20 «Men héchqandaq yamanliqni qilmidim!»** — zinaxor xotunning yolining ajayibliqi bolsa özining op'ochuq gunahini héch tonumaydighanliqidin ibaret. □ **30:23 «Nepretke patqan»** — yaki «nepretlik», «nepretlen'gen».

24 Yer yüzide téni kichik, lékin intayin eqilliq töt xil janiwar bar: —
25 Chömüliler küchlük xelq bolmisimu, biraq yazda ozuq teyyarliwélishni bilidu;■
26 Sughurlar özi ajiz bir qowm bolsimu, xada tashlarning arisigha uwa salidu;
27 Chéketkilerning padishahi bolmisimu, lékin qatar tizilip retlik mangidu;
28 Keslenchükni qol bilen tutuwalghili bolidu,
Lékin xan ordilirida yashaydu.

29 Qedemliri heywetlik üch janiwar bar,
Kishige zoq bérip mangidighan töt nerse bar: —
30 Haywanatlar ichide eng küchlük, héch némidin qorqmas shir,
31 Zilwa beyge iti,
Téke,
We puqraliri qollaydighan padishahdur.□ ■

32 Eger sen exmeqliq qilip özüngni bek yuqiri orun'gha qoyuwalghan bolsang,
We yaki telwe bir oyda bolghan bolsang,
Qolung bilen aghzingni yum!□ ■
33 Kala süti qochulsa sériq may chiqar;
Birining burni mijilsa, qan chiqar;
Adawet qozghap intiqam oylisa jédel-majira chiqar.□

31

Padishahqa nesihet

1 Töwendikiler, padishah Lemuelge uning anisi arqiliq wehiy bilen kelgen sözlerdur; anisi bu sözlerni uninggha ögetken: □
2 I oghlum, i méning amriqim, qesemler bilen tiligen arzuluqum, men sanga néme dey?□
3 Küch-quwwitingni ayal-xotunlar teripige serp qilmighin;
Yaki padishahlarnimu weyran qilidighan ishlargha bérilgüchi bolma!□ ■
4 I Lemuel, sharab ichish padishahlargha layiq emes,
Emirlergimu haraqqa xumar bolush yarashmas.
5 Bolmisa ular sharab ichip, *muqeddes* belgilimilerni untup,
Bozek bendilerning heqqini astin-üstün qiliwétishi mumkin.
6 Küchlük haraq ölgüsi kelgenlerge, hesretke chömgenlerge bérilsun!
7 Ular sharabni ichip, miskinlikini untup,
Qaytidin derd-elimini ésige keltürmisun!□

■ **30:25** Pend. 6:8 □ **30:31 «zilwa beyge iti»** — yaki «beyge éti» — ibraniy tilida bu söz bek az uchraydu. **«puqraliri qollaydighan padishahdur»** — bashqa ikki xil terjimisi: «Aghdurulmas we örülmes padishahdur» yaki «Öz qoshunini bashlighan padishahdur». ■ **30:31** Ayup 39:19-28 □ **30:32 «Qolung bilen aghzingni yum!»** — belkim ibraniy tilida «boldi, bes!» dégen menini bérish mumkin. ■ **30:32** Ayup 21:5 □ **30:33 «Kala süti qochulsa ... birining burni mijilsa.... adawet qozghap intiqam oylisa ...»** — bu jümlidiki «qochulsa» «mijilsa» we «qozghap ... oylisa» ibraniy tilida oxshash bir péil bilen ipadilen'gen. □ **31:1 «Padishah Lemuel»** — bezi alimlar «Lemuel»ni Sulaymanning anisi Bat-Shéba uninggha qoyghan leqem, dep qaraydu. Israil üstidin höküm sürgüchiler arisida «Lemuel» isimlik bir padishah bizge namelum. «Lemuel» dégenning menisi: «Xuda üchün». **«wehiy bilen kelgen sözler»** — eger bu bab Agurning (30:1) sözining dawami bolsa, undaqta «wehiy bilen kelgen sözler» Perwerdigarning Agurning «dil-rohigha yükligen sözliri»ni ng dawamini körsitidu. □ **31:2 «I méning amriqim»** — ibraniy tilida «I baliyatqumning balisi!». **«qesemler bilen tiligen arzuluqum!»** — ibraniy tilida «I qesemlirimning balisi!». □ **31:3 «ayal-xotunlar teripige»** — démek, jinsiy heweslerge. ■ **31:3** Qan. 17:17 □ **31:7 «Ular sharabni ichip, ... qaytidin derd-elimini ésige keltürmisun!»** — bu sözler kinayilik, hejwiy bolghini bilen, mskinlerning sharab ichish sewebigimu hésdashliq bildüridu. Lékin ayet ularning shundaq qilidighanliqini hergiz testiqlighan emes. Közde tutulghini hökümdarlarning éghir mes'uliyitidin ibarettur.

8 Özliri üchün gep qilalmaydighanlargha aghzingni achqin,
Halak bolay dégenlerning dewaside gep qil.
9 Süküt qilma, ular üchün lilla höküm qil,
Ézilgenlerning we miskinlerning derdige derman bol.■

Peziletlik ayal

10 |□| Peziletlik ayalni kim tapalaydu?
Uning qimmiti leel-yaqutlardinmu zor éship chüshidu.□ ■
11 |□| Érining köngli uninggha tayinip xatirjem turidu,
U bolghachqa érining alghan oljisi kem emestur!
12 |□| U ömür boyi érige wapadar bolup yaxshiliq qilidu,
Uni ziyan'gha uchratmaydu.
13 |□| U qoy yungi we kendir tépip,
Öz qoli bilen jan dep ejir qilidu.
14 |□| U soda kémilirige oxshash,
Ailini béqishtiki ozuq-tülüklerni yiraq jaylardin toshuydu.
15 |□| Tang yorumasta u ornidin turidu,
Ailisidikilerge yémeklik teyyarlaydu,
Xizmetkar-dédeklerge nésiwisini teqsim qilidu.□
16 |□| U bir parche étizni özi körüp alidu;
Qoli bilen yighqan daramettin u bir üzümzar bina qilidu.
17 |□| *Ishqa qarap* u bélini küch bilen baghlar,
Bileklirini küchlendürer;
18 |□| Öz ishining paydiliqliqigha közi yéter,
Kéchiche chirighini öchürmey ish qilar.
19 |□| U qolliri bilen chaqni chörer,
Barmaqliri yip urchuqini tutar.
20 |□| Ajizlargha yardem qolini uzitar;
Hajetmenlerge qollirini sozar.
21 |□| Qar yaghqanda u ailisi toghruluq endishe qilmaydu,
Öyidikilerning hemmisige qizil kiyimler kiydürülgen.
22 |□| Kariwat yapquchlirini özi toquydu;
Özining kiyim-kéchekliri kanap we sösün rexttindur.
23 |□| Érining sheher derwazilirida abruyi bar;
Shu yerde u yurttiki aqsaqallar qataridin orun alidu.□
24 |□| U nepis kanaptin kiyim-kéchek tikip uni satidu;
Belwaghlarni tikip sodigerlerni teminleydu.
25 |□| Kiyimi küch-qudret we izzet-hörmettur;
U kélechekke ümid bilen külüp qaraydu.
26 |□| Aghzini achsila, dana söz qilidu,
Tilida méhribane nesihetler bar.
27 |□| Ailisidiki ishlardin daim xewer alidu,
Bikargha nan yémeydu.

■ **31:9** Law. 19:15; Qan. 1:16 □ **31:10 «peziletlik ayalni kim tapalaydu?...»** — kéyinki 22 ayet shéir bolup, ibraniy tilida alahide shekilge ige. Ibraniy yéziqida 22 herp bar. Bu 22 ayetning herbiri ibraniy élipbe tertipige asasen bashlinidu (mesilen, uyghur tili bolsa, a-, e-, b- qatarliq herpler bilen bashlan'ghan'gha oxshash). ■ **31:10** Pend. 12:4 □ **31:15 «... nésiwisini teqsim qilidu»** — yaki «... ishni teqsim qilidu». □ **31:23 «Érining sheher derwazilirida abruyi bar»** — kona örp-adetler boyiche, yurttiki aqsaqallar sheher derwazida yighin échip sot qilatti.

28 |□| Perzentliri ornidin turup uninggha bext-beriket tileydu;
Érimu mubareklep uni maxtap: —
29 |□| «Pezilet bilen yashighan ayallar köptur,
Biraq sen ularning hemmisidinmu éship chüshisen» — deydu.
30 |□| Güzellik séhri aldamchidur,
Hösn-jamalmu peqet bir köpük, xalas,
Peqet Perwerdigardin qorqidighan ayalla maxtilidu!
31 |□| U öz méhnitining méwiliridin behrimen bolsun!
Ejirliri uni derwazilarda hörmet-shöhretke érishtürsun!□

□ **31:31 «Ejirliri uni derwazilarda hörmet-shöhretke érishtürsun!»** — yuqiriqi izahatta déyilgendek, sheher derwaziliri aqsaqallar olturidighan orun bolup, jemiyetning eng yuqiri derijisini bildüridu.

Hékmet toplighuchi

«Hemme ish bimeniliktur!»

1 Yérusalémda padishah bolghan, Dawutning oghli «Hékmet toplighuchi»ning sözliri: —□
2 «Bimenilik üstige bimenilik!» — deydu «Hékmet toplighuchi» — «Bimenilik üstige bimenilik! Hemme ish bimeniliktur!»□ ■
3 Quyash astida tartqan japaliridin insan néme paydigha érisher?□ ■
4 Bir dewr ötidu, yene bir dewr kélidu;
Biraq yer-zémin menggüge dawam qilidu;■
5 Kün chiqidu, kün patidu;
We chiqidighan jaygha qarap yene aldirap mangidu.
6 Shamal jenubqa qarap soqidu;
Andin burulup shimalgha qarap soqidu;
U aylinip-aylinip,
Herdaim öz aylanma yoligha qaytidu.
7 Barliq deryalar déngizgha qarap aqidu, biraq déngiz tolmaydu;
Deryalar qaysi jaygha aqqan bolsa,
Ular yene shu yerge qaytidu.■
8 Barliq ishlar japagha tolghandur;
Uni éytip tügetküchi adem yoqtur;
Köz körüshtin,
Qulaq anglashtin hergiz toymaydu.
9 Bolghan ishlar yene bolidighan ishlardur;
Qilghan ishlar yene qilinidu;
Quyash astida héchqandaq yéngiliq yoqtur.■
10 «Mana, bu yéngi ish» dégili bolidighan ish barmu?
U beribir bizdin burunqi dewrlerde alliqachan bolup ötken ishlardur.
11 Burunqi ishlar hazir héch eslenmeydu;
We kelgüside bolidighan ishlarmu ulardin kéyin yashaydighanlarning ésige héch kelmeydu.□

Sulaymanning tejribisi

12 Menki hékmet toplighuchi Yérusalémda Israilgha padishah bolghanmen;
13 Men danaliq bilen asmanlar astida barliq qilin'ghan ishlarni qétirqinip izdeshke köngül qoydum —

□ **1:1 «Hékmet toplighuchi»** — yazghuchi özining Sulayman ikenlikini körsitidu. Bu nuqta 16-ayet, 2:7-ayet qatarliqlarda ispatlinidu. Kitabning nami esliy ibraniy tilida «Qohelet» déyilidu, uning menisi: «toplighuchi» «retligüchi» dégen menide bolup, biz uni «hékmet toplighuchi» (démek, «oy-pikirlerni retligüchi») dep terjime qilduq. Beziler uni yene «Telim bergüchi», «Wez éytquchi» depmu terjime qilidu. □ **1:2 «Bimenilik üstige bimenilik!»** — ibraniy tilida «bimeniliklerning bimeniliki!». Bu xuddi «Küylerning küy» «eng güzel küy» déyilgen'ge oxshashtur, «bimeniliklerning bimeniliki» belkim «hayatliq alemde «eng bimenilik ishtur!»» dégenni bildürüshi mumkin. ■ **1:2** Zeb. 62:9; 144:4 □ **1:3 «Quyash astida»** — bu «Hékmet toplighuchi»diki achquchluq sözdur. Yazghuchining bayanlirining köpinchisi «asmandin (Xudadin) kelgen wehiy» bilen emes, belki «quyash astida» yaki «aptap asti»diki közqarash bilen éytilghan. U qesten shundaq köz-qarashni sözleydu. «Kirish söz» we «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **1:3** Top. 2:22; 3:9 ■ **1:4** Zeb. 104:5 ■ **1:7** Ayup 38:8, 9, 10; Zeb. 104:8-10 ■ **1:9** Top. 3:15 □ **1:11 «... kelgüside bolidighan ishlarmu ulardin kéyin yashaydighanlarning ésige héch kelmeydu»** — démek, yéngi dewrde «yéngi» déyilgen bir ish chiqqan bolsa, shu ish emeliyette burunqi dewrdlerde mewjut bolghan ishtur. Hazirqi dewrdikiler burunqi dewrlerni bilmeydu yaki untughan, bu ishni «yéngi!» deydu.

Xulasem shuki, Xuda insan balilirining öz-özini bend qilip upritish üchün, ulargha bu éghir japani teqdim qilghan!
14 Men quyash astidiki barliq qilin'ghan ishlarni körüp chiqtim, —
Mana, hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ishtin ibarettur.
15 Egrini tüz qilghili bolmas;
Kemni toluq dep sanighili bolmas.□
16 Men öz könglümde oylinip: «Mana, men ulughlinip, mendin ilgiri Yérusalém üstige barliq höküm sürgenlerdin köp danaliqqa érishtim; méning könglüm nurghun danaliq we bilimge érishti» — dédim.
17 Shuning bilen danaliqni bilishke, shuningdek telwilik we exmiqanilikni bilip yétishke köngül qoydum; mushu ishnimu shamal qoghlighandek ish dep bilip yettim.
18 Chünki danaliqning köp bolushi bilen azab-oqubetmu köp bolidu; bilimini köpeytküchining derd-elimimu köpiydu.

2

Tamashini tétip béqish

1 Men könglümde: «Qéni, men özümge tamashining temini tétighuzup baqimen; könglüm échilsun!» — dédim. Biraq mana, bumu bimeniliktur.□ ■
2 Men külke-chaqchaqqa «Telwilik!» we tamashigha «Uning zadi néme paydisi?» — dédim.
3 Könglümde öz bedinimni sharab bilen qandaq rohlandurghili bolidighanliqini (danaliq bilen özümni yétekligen halda) bilishke bérilip izdendim, shuningdek «sanaqliq künliride insan balilirigha yaxshiliq yetküzidighan néme paydiliq ishlar bar?» dégen tügünni yeshsem dep exmiqanilikni qandaq tutup yétishim kéreklikini intilip izdidim.□
4 Men ulugh qurulushlargha kirishtim; özüm üchün öylerni saldim; özüm üchün üzümzarlarni tiktim;
5 Özüm üchün shahane bagh-baghchilarni yasidim; ularda herxil méwe béridighan derexlerni tiktim;
6 Özüm üchün ormandiki baraqsan derexlerni obdan sughirish üchün, kölcheklerni yasap chiqtim;
7 Qullargha we dédeklerge ige boldum; öyümde ulardin tughulghanlarmu méningki idi; Yérusalémda mendin ilgiri bolghanlarning hemmisiningkidin köp mal-waranlar, qoy we kala padilirim bar boldi.
8 Öz-özümge altun-kümüshlerni, padishahlarning hem herqaysi ölkilerning herxil eti-warliq alahide göherlirini yighdim; qiz-yigit naxshichilargha hemde adem balilirining dilköyerlirige, yeni köpligen güzel kénizeklerge ige boldum.□
9 Ulugh boldum, Yérusalémda mendin ilgiri bolghanlarning hemmisidin ziyade ronaq taptim; shundaq bolghini bilen danaliqim mendin ketmidi. □
10 Közlirimge néme yaqqan bolsa, men shuni uningdin ayimidim; öz könglümge héchqandaq xushalliqni yaq démidim; chünki könglüm barliq ejrimdin shadlandi; mana, bular öz ejrimdin bolghan nésiwem idi.

□ **1:15 «... toluq dep sanighili bolmas»** — démek, teminligili bolmas. □ **2:1 «könglüm échilsun»** — bu ibarining bashqa birxil terjimisi: «yaxshimu-yaxshi emesmu, körüp baqay». ■ **2:1** Luqa 12:19 □ **2:3 «Danaliq bilen özümni yétekligen halda»** — mushu ibarining menisi: «Bu ishlarning hemmiside u herdaim öz-özige diqqet qilip, qilghan ishlarning rast ehmiyiti bar-yoqluqini tekshüretti» dégenlik bolushi mumkin. **«exmiqanilikni ... tutup yétish»** — Sulaymanning «exmiqanilik»ni «tutup yétish»i bolsa hayatning ehmiyitini, ademge «yaxshiliq yetküzidighan ... paydiliq ishlar»ni tépishqa tosalghu bolidighan birer sir barmu-yoqmu?» dégen mesilini tekshürüsh üchün idi. □ **2:8 «altun-kümüshler»** — ibraniy tilida: «kümüsh-altunler». □ **2:9 «...shundaq bolghini bilen danaliqim mendin ketmidi»** — 3-ayette déyiligendek, u yenila bu qilghan ishlarning rast ehmiyiti bar-yoqluqigha diqqet qilip, tekshürüp yüretti.

11 Andin öz qolum yasighanlirining hemmisige, shundaqla singdürgen ejrimning netijisige qarisam, mana, hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ish idi; bular quyash astidiki héch paydisi yoq ishlardur.
12 Andin zéhnimni yighip uni danaliqqa, telwilik we exmiqanilikke qarashqa qoydum; chünki padishahtin kéyin turidighan adem néme qilalaydu? — qilsimu alliqachan qilin'ghan ishlardin ibaret bolidu, xalas! ■
13 Shuning bilen nur qarangghuluqtin ewzel bolghandek, danaliqning bigherezliktin ewzellikini körüp yettim.
14 Dana kishining közliri béshididur, exmeq bolsa qarangghuluqta mangidu; biraq ulargha oxshash birla ishning bolidighanliqini chüshinip yettim. □
15 Könglümde: «Exmeqke bolidighan ish mangimu oxshash bolidu; emdi méning shundaq dana bolushumning zadi néme paydisi?!» — dédim. Andin men könglümde: «Bu ishmu oxshashla bimeniliktur!» — dédim.
16 Chünki menggüge dana kishi exmeqke nisbeten héch artuq eslenmeydu; chünki kelgüsidiki künlerde hemme ish alliqachan untulup kétidu; emdi dana kishi qandaq ölidu? — Exmeq kishi bilen bille!
17 Shunga men hayatqa öch boldum; chünki quyash astida qilin'ghan ishlar manga éghir kéletti; hemmisi bimenilik we shamalni qoghlighandek ish idi.
18 Shuningdek men quyash astidiki barliq ejrimge öch boldum; chünki buni mendin kéyin kelgen kishige qaldurmasliqqa amalim yoq idi.
19 Uning dana yaki exmeq ikenlikini kim bilidu? U beribir men japaliq bilen singdürgen hemde danaliq bilen ada qilghan quyash astidiki barliq ejrim üstige höküm süridu. Bumu bimeniliktur.
20 Andin men rayimdin yandim, könglüm quyash astidiki japa tartqan barliq ejrimdin ümidsizlinip ketti.
21 Chünki ejrini danaliq, bilim we ep bilen qilghan bir adem bar; biraq u ejrini uninggha héch ishlimigen bashqa birsining nésiwisi bolushqa qaldurushi kérek. Bumu bimenilik we intayin achchiq külpettur.
22 Chünki insan quyash astida özini upritip, özining barliq emgikidin we könglining intilishliridin némige ige bolidu? ■
23 Chünki uning barliq künliri azabliqtur, uning ejri gheshliktur; hetta kéchide uning köngli héch aram tapmaydu. Bumu bimeniliktur.
24 Insan üchün shuningdin bashqa yaxshi ish yoqki, u yéyishi, ichishi, öz jénini öz ejridin huzur aldurushidin ibarettur; buni Xudaning qolidindur, dep körüp yettim. ■
25 Chünki uningsiz kim yéyelisun yaki bésip ishliyelisun? □
26 Chünki u öz nezirige yaqidighan ademge danaliq, bilim we shadliqni ata qilidu; biraq gunahkar ademge u mal-mülük yighip-toplashqa japaliq emgekni béridu, shuningdek u yighip-toplighinini Xudaning neziride yaxshi bolghan'gha tapshuridighan qilidu. Bumu bimenilik we shamalni qoghlighandek ishtin ibarettur.■

3

Hayat pesilliri

■ **2:12** Top. 1:17; 7:23 □ **2:14 «...ulargha oxshash birla ishning bolidighanliqi»** — bu «birla ish» ölümni démekchi. ■ **2:22** Top. 1:3; 3:9 ■ **2:24** Top. 3:12, 22; 5:18; 8:15 □ **2:25 «Chünki uningsiz kim yéyelisun yaki bésip ishliyelisun?»** — bashqa ikki xil terjimisi: «Uningsiz kim yéyelisun yaki huzur alalisun?» yaki «Méningdin (Sulaymandin) bashqa kim yéyelisun, yaki bésip ishliyelisun?». ■ **2:26** Ayup 27:16, 17; Pend. 28:8; Top. 3:13

1 Herbir ishning muwapiq pesli bar, asmanlar astidiki hemme arzuning öz waqtimu bar;□
2 Tughulushning bir waqti bar, ölüshningmu bir waqti bar;
Tikish waqti bar, tikilgenni söküsh waqti bar;
3 Öltürüsh waqti bar, saqaytish waqti bar;
Buzush waqti bar, qurush waqti bar;
4 Yighlash waqti bar, külüsh waqti bar;
Matem tutush waqti bar, ussul oynash waqti bar;
5 Tashlarni chöriwétish waqti bar, tashlarni yighip-toplash waqti bar;
Quchaqlash waqti bar, quchaqlashtin özini tartish waqti bar;■
6 Izdesh waqti bar, yoqaldi dep waz kéchish waqtimu bar;
7 Yirtish waqti bar, tikish waqti bar;
Süküt qélish waqti bar, söz qilish waqti bar;
8 Söyüsh waqti bar, nepretlinish waqti bar;
Urush waqti bar, tinchliq waqti bar.

Insan Xuda békitken waqit-pesillerni bilmeydu

9 Ishligen öz ishliginidin néme payda alidu? ■
10 Men Xuda insan baliliriga yükligen, ishlep japa tartish kérek bolghan ishni körgenmen.
11 U herbir ishning waqti kelgende güzel bolidighanliqini békitken; u yene menggülükni insanlarning könglige salghan; shunga, insan Xudaning öz hayatigha bashtin axirghiche némini békitkenlikini bilip yetmestur.□
12 Insanlargha hayatida shadlinish we yaxshiliq qilishtin bashqa ewzel ish yoq iken dep bilip yettim.
13 Shundaqla yene, herbir kishining yéyish-ichishi, özining barliq ejridin huzur élishi, mana bu Xudaning sowghisidur.
14 Xudaning qilghanlirining hemmisi bolsa, menggülük bolidu, dep bilimen; uninggha héchnersini qoshushqa we uningdin héchnersini éliwétishke bolmaydu; Xudaning ularni qilghanlirining sewebi insanni Özidin eymindürüshtur.
15 Hazir bolghanliri ötkendimu bolghandur; kelgüside bolidighan ish alliqachan bolghandur; Xuda ötken ishlarni soraydu.□

Adaletsiz ishlar

16 Men quyash astida yene shu ishni kördümki — soraq ornida, shu yerde hélihem rezillik turidu; heqqaniyliq turush kérek bolghan jayda, mana rezillik turidu!
17 Men könglümde: «Xuda heqqaniy hem rezil ademni soraqqa tartidu; chünki herbir arzu-meqset we herbir ishning öz waqti bar» — dédim.
18 Men könglümde: — Bundaq bolushi insan balilirining sewebidindur; Xuda ularni sinimaqchi, *bu ishlar* ular özlirining peqet haywanlargha oxshash ikenlikini körüshi üchün bolghan, dep oylidim.

□ **3:1 «Herbir ishning muwapiq pesli bar, … hemme arzuning öz waqtimu bar» —** oqurmenler ishlarning «öz pesli» yaki «öz waqti» dégenning «Xuda békitken waqit»ni yaki bolmisa peqet «muwapiq, toghra kelgen waqit»ni körsitidighanliqini perq étishi kérek. ■ **3:5** 1Kor. 7:5 ■ **3:9** Top. 1:3 □ **3:11 «U herbir ishning waqti kelgende güzel bolidighanliqini békitken…» —** bu ayet intayin muhim. Xuda insanlargha, könglide hayatining menggülük ehmiyitini sézishni ata qilghan. Biraq öz gunahliri tüpeylidin, insanlar buning ehmiyitining zadi néme ikenlikini, Xudaning özliri üchün békitken pilanining waqti-saetlirini bilip yetmeydu. «Qoshumche söz»imizde uning üstide toxtilimiz. □ **3:15 «Xuda ötken ishlarni soraydu» —** «soraydu» dégenning ibraniy tilidiki bashqa menisi «izdeydu». «Ötken ishlarni soraydu» dégenning menisi: «Xuda ötken ishlarni sürüshtürüp ademlerdin hésab alidu» dégenlik bolsa kérek. Bashqa birxil terjimisi: «Xuda ötken ishlarni yene bolghuzidu».

19 Chünki insan balilirining béshigha kélidighini haywanlarghimu kélidu, ularning köridighini oxshash bolidu. Ulardin aldinqisi qandaq ölgen bolsa, kéyinkisimu shundaq ölidu, ularda oxshashla birla nepes bardur. Insanning haywanlardin héch artuqchiliqi yoq; chünki hemme ish bimeniliktur.
20 Ularning hemmisi bir jaygha baridu; hemmisi topa-changdin chiqqan, hemmisi topa-changgha qaytidu.■
21 Kim adem balilirining rohini bilidu? U yuqirigha chiqamdu, buni kim bilidu? Haywanlarning rohi, u yer tégige chüshemdu, kim bilidu?
22 Shuning bilen men insanning öz ejridin huzurlinishidin artuq ish yoqtur, dep kördum; chünki mana, bu uning nésiwisidur; chünki uni özidin kéyin bolidighan ishlarni körüshke kim élip kélidu?

4

Jebir-zulumgha qarash

1 Andin men qaytidin zéhnimni yighip quyash astida daim boluwatqan barliq zorluq-zumbuluqni kördüm; mana,ézilgenlerning köz yashliri! Ulargha héch teselli bergüchi yoq idi; ularni ezgenlerning küchlük yölenchüki bar idi, biraqézilgenlerge héch teselli bergüchi yoq idi. □
2 Shunga men alliqachan ölüp ketken ölgüchilerni téxi hayat bolghan tiriklerdin üstün dep teriplidim;
3 shundaqla bu ikki xil kishilerdin bextliki téxi apiride bolmighan kishidur; chünki u quyash astida qilin'ghan yamanliqlarni héch körüp baqmighan.

Reqiblikning bimeniliki

4 Andin men barliq ejir we barliq xizmetning utuqliridin shuni körüp yettimki, u insanning yéqinini körelmeslikidin bolidu. Bumu bimenilik we Shamalni qoghlighandek ishtur.
5 Exmeq qol qoshturup, öz göshini yeydu.■
6 Japa chékip shamalni qoghlap ochumini toshquzimen dégendin, changgilini toshquzup xatirjemlikte bolush eladur.□

Achközlükning türtkiside ishlesh

7 Men yene zéhnimni yighip, quyash astidiki bir bimenilikni kördum;
8 birsi yalghuz, tikendek bolsimu, shundaqla ne oghli ne aka-ukisi bolmisimu — biraq uning japasining axiri bolmaydu, uning közi bayliqlargha toymaydu. U: «Men bundaq japaliq ishlep, jénimdin zadi kimge yaxshiliq qaldurimen?» — dégenni sorimaydu. Bumu bimenilik we éghir japadin ibarettur.□

Hemrahliq

9 Ikki birdin yaxshidur; chünki ikki bolsa emgikidin yaxshi in'am alidu.

■ **3:20** Yar. 3:19 □ **4:1 «Ularni ezgenlerning küchlük yölenchüki bar idi»** — bashqa birxil terjimisi: «Ularni ezgüchiler terepte küch bar idi». ■ **4:5** Pend. 6:10; 24:33 □ **4:6 «Japa chékip Shamalni qoghlap ochumini toshquzimen dégendin, changgilini toshquzup xatirjemlikte bolush eladur»** — 4-ayette menpeet-abruy izdeshning bimeniliki körsitilidu; 5-ayette «Héchnéme qilmaymen, paydisi yoq» dégen hurunluq pozitsiyini eyibleydu: 6-ayette bu ikki yolning otturidiki durus yolni körsitilidu. □ **4:8 «Birsi yalghuz, tikendek bolsimu, ...»** — ibraniy tilida «Birsi yalghuz, ikkinchisi (ikkinchi adem) yoq bolghan halda bolsimu,...». **«U: «Men bundaq japaliq ishlep, jénimdin zadi kimge yaxshiliq qaldurimen?» — dégenni sorimaydu»** — bezi bashqa terjimilerde: «U: «Men zadi kim üchün japaliq ishlep, öz jénimdin yaxshiliqni qaldurimen?» — dep ökünidu» dep oqulidu.

10 Yiqilip ketse, birsi hemrahini yölep kötüridu; biraq yalghuz halette yiqilip ketse, yöligüdek bashqa birsi yoq bolsa, bu kishining haligha way!
11 Yene, ikkisi bille yatsa, bir-birini illitidu; lékin birsi yalghuz yatsa qandaq illitilsun?
12 Yene, biraw yalghuz bir ademni yéngiwalghan bolsa, ikkisi uninggha taqabil turalaydu;
shuningdek üch qat arghamcha asan üzülmes.

Inawetning bihudiliki

13 Kembeghel emma aqil yigit yene nesihetning etiwarini qilmaydighan qéri exmeq
padishahtin yaxshidur;
14 Chünki gerche u bu padishahning padishahliqida kembeghel bolup tughulghan
bolsimu, u zindandin textke olturushqa chiqti.□
15 Men quyash astidiki barliq tiriklerning ashu ikkinchini, yeni *padishahning* ornini
basquchini, shu yigitni qollaydighanliqini kördum.
16 Barliq xelq, yeni ularning aldida turghan barliq puqralar sanaqsiz bolsimu, biraq
ulardin kéyinkiler yigittinmu razi bolmaydu; bumu bimenilik we shamalni qoghlighan-
dek ishtur.□

5

Nesihet — bashqilargha ixlasmen körünüshke tirishishtin hézi bol

1 Xudaning öyige barghanda, awaylap yürgin; exmeqlerche qurbanliqlarni sunush
üchün emes, belki anglap boysunush üchün yéqinlashqin; chünki exmeqler rezillik qili-
watqini bilmeydu. □
2 Aghzingni yéniklik bilen achma; könglüng Xuda aldida birnémini éytishqa aldirmisun;
chünki Xuda ershlerde, sen yer yüzididursen; shunga sözliring az bolsun.
3 Chünki ish köp bolsa chüshmu köp bolghandek, gep köp bolsa, exmeqning gépi bolup
qalidu.□
4 Xudagha qesem ichseng, uni ada qilishni kéchiktürme; chünki U exmeqlerdin huzur
almaydu; shunga qesimingni ada qilghin. ■
5 Qesem ichip ada qilmighandin köre, qesem ichmesliking tüzüktur. ■
6 Aghzing téningni gunahning ixtiyarigha qoyuwetmisun; perishte aldida: «Xata sözlep
saldim» déme; némishqa Xuda gépingdin ghezeplinip qolliring yasighanni halak qilidu? □
7 Chünki chüsh köp bolsa bimenilikmu köp bolidu; gep köp bolsimu oxshashtur; shunga,
Xudadin qorqqin!■

Nepisi yaman mensepdarlar

□ **4:14 «Gerche u bu padishahning padishahliqida kembeghel bolup tughulghan bolsimu,...»** — bu ayetning qaysi gewdilik ehwalni körsetkenliki hazir bizge éniq emes. □ **4:16 «...yeni ularning aldida turghan barliq puqralar»** — «ular» dégen kim? Belkim birinchi «qéri» padishah we uningdin kéyin textke olturghan yigitni körsitishi mumkin. **«barliq puqralar sanaqsiz bolsimu, biraq ulardin kéyinkiler yigittinmu razi bolmaydu»** — Sulayman melum bir misal toghruluq sözlewatidu. Bu «qéri padishah» Saul padishahqa, «yash yigit» Dawut padishahqa oxshitilidu; biraq del ularning özini körsetmeydu (Dawut zindanda yatmighan). Gepning poskallisi shuki, yurtning pikri tayanchisizdur; ikkinchi padishah peqet bir mezgilla qarshi élindi, biraq xelq tézla uningdin yüz örüp, uning töhpisini untup, uni qollimidi. Bu bir bimenilik! □ **5:1 «...exmeqlerche qurbanliqlarni sunush üchün emes, belki anglap boysunush üchün yéqinlashqin»** — bu nesihetning menisi qurbanliqlar yaxshi emes, dégenlik emes, elwette; peqet qurbanliqni exmeqlerche, bimene sunmasliq kérek, dégenliktur. □ **5:3 «... gep köp bolsa, exmeqning gépi bolup qalidu»** — bu sözlerde közde tutulghini belkim exmeqlerning bihude qesem ichidighanliqi bolushi mumkin. ■ **5:4** Chöl. 30:3; Qan. 23:20 ■ **5:5** Qan. 23:20, 21 □ **5:6 «perishte aldida»** — qaysi perishte? «Perwerdigarning perishtisi» bolushi kérek. Ibraniy tilida «elchi» we «perishte» dégenler bir söz bilenla ipadilinidu. Kahin hem perishte Xudaning «elchi»sidur («Mal.» 2:7ni körüng). ■ **5:7** Pend. 10:19

8 Sen namratlarning ézilgenlikini yaki yerlik mensepdarlarning heq-adaletni zorawanlarche qayrip qoyghanliqini körseng, bu ishlardin heyran qalma; chünki mensepdardin yuqiri yene birsi közlimekte; we ulardinmu yuqirisimu bardur. □
9 Biraq némila bolmisun yer-tupraq hemme ademge paydiliqtur; hetta padishahning özimu yer-tupraqqa tayinidu.□

Pul

10 Kümüshke amraq kümüshke qanmas, bayliqlargha amraq öz kirimige qanmas; bumu bimeniliktur.
11 Mal-mülük köpeyse, ularni yégüchilermu köpiyidu; mal igisige ularni közlep, ulardin huzur élishtin bashqa néme paydisi bolsun?
12 Az yésun, köp yésun, emgekchining uyqusi tatliqtur; biraq bayning toqluqi uni uxlatmas.□

Bayliqlargha baghliq yene bir bimenilik

13 Men quyash astida zor bir külpetni kördüm — u bolsimu, igisi özige ziyan yetküzidighan bayliqlarni toplashtur;
14 shuningdek, uning bayliqliri balayi'apet tüpeylidin yoqilishidin ibarettur. Undaq ademning bir oghli bolsa, *oghlining* qoligha qaldurghudek héchnémisi yoq bolidu.
15 U apisining qorsiqidin yalingach chiqip, ketkendimu yalingach péti kétidu; u özining japaliq emgikidin qoligha alghudek héchnémini épketelmeydu. ■
16 Mana bumu éghir elemlik ish; chünki u qandaq kelgen bolsa, yene shundaq kétidu; emdi uning shamalgha érishish üchün emgek qilghinining néme paydisi?
17 Uning barliq künliride yep-ichkini qarangghuluqta bolup, gheshliki, késelliki we xapiliqi köp bolidu.

Emgekning méwisidin huzur élish

18 Mana némining yaramliq we güzel ikenlikini kördum — u bolsimu, insanning Xuda uninggha teqdim qilghan ömrining herbir künliride yéyish, ichish we quyash astidiki barliq méhnitidin huzur élishtur; chünki bu uning nésiwisidur. ■
19 Xuda herbirsini bayliqlargha, mal-dunyagha ige bolushqa, shuningdek ulardin yéyishke, öz rizqini qobul qilishqa, öz emgikidin huzur élishqa muyesser qilghan bolsa — mana bular Xudaning sowghitidur.
20 Chünki u ömridiki téz ötidighan künliri üstide köp oylanmaydu; chünki Xuda uni könglining shadliqi bilen bend qilidu.

□ **5:8 «Sen namratlarning ézilgenlikini … körseng, bu ishlardin heyran qalma;» —** Sulayman padishah özi adil padishah bolghini bilen, uning töwendiki qatlammu-qatlam yerlik mensepdarlarning chiriklishishini tizginliyelishi chekliktur. □ **5:9 «Biraq némila bolmisun yer-tupraq hemme ademge paydiliqtur; hetta padishahning özimu yer-tupraqqa tayinidu» —** ibraniy tilida bu ayetni chüshinish tes. Bizningche Sulayman ademning diqqitini hökümetning chirikliship ketkenlikige emes, belki eng muhimigha, yeni Xudaning yaxshiliqi (tupraqtiki ziraetler arqiliq bolghan yaxshiliqi)gha qaratmaqchi. Bashqa birxil terjimisi: «Biraq omumen qilip éytqanda, özi tériqchiliq qilidighan padishah zémin'gha paydiliqtur». Bu terjimining menisi: «Zéminni bashquridighan birsi bolsa (bolupmu padishah özi tériqchiliqni chüshense), bu beribir hökümetsizliktin, qalaymiqanchiliqtin, hakimiyetsizliktin yaxshi» dégendek. Oqurmenler bashqa terjimilernimu uchritishi mumkin. □ **5:12 «…biraq bayning toqluqi uni uxlatmas» —** «bayning toqluqi» belkim ikki bisliq söz bolup: (1) uning bayliqidin ensireshliri; (2) ziyade köp tamaq yep, hezim bolmasliqini körsitishi mumkin. ■ **5:15** Zeb. 49:17-20 ■ **5:18** Top. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9

6

Hemme adem hayatning lezzitini tétiyalmaydu

1 Quyash astida bir yaman ishni kördum; u ish ademler arisida köp körülidu —
2 Xuda birsige bayliqlar, mal-dunya we izzet-hörmet teqsim qildi, shuning bilen uning öz köngli xalighinidin héchnersisi kem bolmidi; biraq Xuda uninggha bulardin huzur élishqa muyesser qilmidi, belki yat bir adem ulardin huzur alidu; mana bu bimenilik we éghir azabtur.
3 Birsi yüz bala körüp köp yil yashishi mumkin; biraq uning yil-künliri shunchilik köp bolsimu, uning jéni bextni körmise, hetta görni körmigen bolsimu, tughulup chachrap ketken bowaq uningdin ewzeldur deymen. □
4 Chünki chachrighan bala bimenilik bilen kélidu, qarangghuluqta kétidu, qarangghuluq uning ismini qaplaydu;
5 U künnimu körmigen, bilmigen; biraq héch bolmighanda u birinchisige nisbeten aram tapqandur.■
6 Berheq, héliqi kishi hetta ikki hesse ming yil yashighan bolsimu, biraq bextni körmise, ehwali oxshashtur — herbir kishi oxshash bir jaygha baridu emesmu?

Jawabsiz soallar

7 Ademning tartqan barliq japasi öz aghzi üchündur; biraq uning ishtihasi hergiz qanmaydu.
8 Shundaqta dana kishining exmeqtin néme artuqchiliqi bolsun? Namrat kishi bashqilar aldida qandaq méngishni bilgen bolsimu, uning néme paydisi bolsun?
9 Közning körüshi arzu-hewesning uyan-buyan yürüshidin ewzeldur. Bundaq qilishmu bimenilik we shamalni qoghlighandek ishtur.
10 Ötüp ketken ishlarning bolsa alliqachan nami békitilip atalghan; insanning néme ikenlikimu ayan bolghan; shunga insanning özidin qudretlik bolghuchi bilen qarshilishishigha bolmaydu.□
11 Chünki gep qanche köp bolsa, bimenilik shunche köp bolidu; buning insan'gha néme paydisi? □
12 Chünki insanning ömride, yeni uning sayidek tézla ötidighan menisiz ömridiki barliq künliride uninggha némining paydiliq ikenlikini kim bilsun? Chünki insan'gha u ketkendin kéyin quyash astida néme ishning bolidighanliqini kim dep bérelisun?■

7

Yene birqanche hékmet we pakitlar — pakitlargha yüzlinish kérek!

1 Yaxshi nam-abroy qimmetlik tutiyadin ewzel; ademning ölüsh küni tughulush künidin ewzeldur.■
2 Matem tutush öyige bérish ziyapet-toy öyige bérishtin ewzel; chünki ashu yerde insanning aqiwiti ayan qilinidu; tirik bolghanlar buni könglige püküshi kérek.■
3 Gheshlik külkidin ewzeldur; chünki chirayning perishanliqi bilen qelb yaxshilinidu.

□ **6:3 «hetta görni körmigen bolsimu,...»** — démek, u ölmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «we yaki depne qilinmighan bolsa,...». ■ **6:5** Ayup 3:16; Zeb. 58:7-8 □ **6:10 «Ötüp ketken ishlarning ... alliqachan nami békitilip atalghan»** — menisi herbir ish aldin'ala Xuda teripidin békitilgen bolsa kérek. **«Insanning néme ikenlikimu ayan bolghan»** — bashqa birxil terjimisi: «Insanning néme ikenlikimu bilin'gen (démek, Xuda teripidin)» (shunga uning bilen qarshilishish bihudiliktur). Biraq ayetni insanning ajiz bende ikenlikini tekitleydu, dep qaraymiz. □ **6:11 «Chünki gep qanche köp bolsa,..»** — mushu yerde «gep» insanning Xuda bilen qarshilishidighan geplirini körsetse kérek. Bashqa birxil terjimisi: «chünki bihudilikni köpeytidighan ishlar köptur...» ■ **6:12** Top. 8:7; Zeb. 144:4; Yaq. 4:13, 14 ■ **7:1** Pend. 22:1 ■ **7:2** Yuh. 11:31

4 Dana kishining qelbi matem tutush öyide, biraq exmeqning qelbi tamashining öyididur.
5 Exmeqlerning naxshisini anglighandin köre, dana kishining tenbihini anglighin; ■
6 Chünki exmeqning külkisi qazan astidiki yantaqlarning paraslishidek, xalas; bumu bimeniliktur. □ ■

Insanning qolidin kélidighini chekliktur

7 Jebir-zulum dana ademni nadan'gha aylanduridu,
Para bolsa qelbni halak qilidu. □
8 Ishning ayighi béshidin ewzel;
Sewr-taqetlik roh tekebbur rohtin ewzeldur.
9 Rohingda xapa bolushqa aldirima;
Chünki xapiliq exmeqlerning baghrida qonup yatidu.
10 «Némishqa burunqi künler hazirqi künlerdin ewzel?» — déme; chünki séning bundaq sorighining danaliqtin emes.

Danaliqning ewzelliki

11 Danaliq mirasqa oxshash yaxshi ish, quyash nuri körgüchilerge paydiliqtur.
12 Chünki danaliq pul panah bolghandek, panah bolidu; biraq danaliqning ewzelliki shuki, u öz igilirini hayatqa érishtüridu.
13 Xudaning qilghanlirini oylap kör; chünki U egri qilghanni kim tüz qilalisun?
14 Awat künide huzur al; we yaman künidimu shuni oylap kör: — Xuda ularning birini, shundaqla yene birinimu teng yaratqandur; shuning bilen insan özi ketkendin kéyin bolidighan ishlarni bilip yételmeydu.

«Quyash astidiki» danaliq

15 Men buning hemmisini bimene künlirimde körüp yettim; heqqaniy bir ademning öz heqqaniyliqi bilen yoqilip ketkenlikini kördüm, shuningdek rezil bir ademning öz rezilliki bilen ömrini uzaratqanliqini kördüm.
16 Özüngni dep heddidin ziyade heqqaniy bolma; we özüngni dep heddidin ziyade dana bolma; sen öz-özüngni alaqzade qilmaqchimusen? □
17 Özüngni dep heddidin ziyade rezil bolma, yaki exmeq bolma; öz ejiling toshmay turup ölmekchimusen? □

■ **7:5** Pend. 13:18; 15:31, 32 □ **7:6 «qazan astidiki yantaqlarning paraslishidek...»** — yantaqning köygen chaghdiki awazi küchlük, biraq tepti intayin qisqa. ■ **7:6** Zeb. 58:9 □ **7:7 «Jebir-zulum dana ademni nadan'gha aylanduridu,...»** — jebir-zulum yürgüzgen dana kishi özini aq-qarini perq ételmeydighan nadan qilidu. Bashqa birxil terjimisi: «Jebir-zulum yürgüzgüchi dana kishini sarang qilidu, para bolsa uni telwe qilidu». □ **7:16 «Özüngni dep heddidin ziyade heqqaniy bolma; we özüngni dep heddidin ziyade dana bolma;...»** — Sulaymanning mushu gépidin héchkim: «Heqqaniyliqning «artuq», «heddidin ziyade» deydighan derijisi bolidu» dep oylimisa kérek. Heqqaniyliq dégen heqqaniyliqtur. Bu yerde gep hejwiylik, kinayilik bilen éytilghan. Halqiliq söz «özüngni dep» — démek, heqqaniy bolmaqchi bolghan bu kishining meqsiti Xudani tonush emes, peqet Xudaning berikitigila érishish dégendin ibaret, xalas; 15-ayette déyilgen ehwalgha qarighanda, heqqaniy we dana ademlermu péshkellikke uchrishi mumkin. Undaq ehwalda ular agahlandurulmisa, «Némishqa bu külpetler béshimgha chüshti» dep «alaqzade bolup kétishi» mumkin. Bashqa birxil terjimisi we chüshenchisi: «Özüngni heddidin ziyade heqqaniy körsetme; we özüngni heddidin ziyade dana körsetme. Öz-özüngni halak qilmaqchimusen?». Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar. □ **7:17 «Özüngni dep heddidin ziyade rezil bolma, yaki exmeq bolma;...»** — héchkim Sulaymanning bu gépining menisini: «Rezillikning «normal» yaki ««eqilge sighidu» deydighan derijisi bar» dep oylimisa kérek. Bu gep belkim alliqachan rezilliship ketken ademlerge qaritip kinayilik bilen éytilghan bolushi mumkin. 15-ayettiki: «Rezillik paydiliq bolushi mumkin, rezillikimni köpeytimen» dégen'ge qarita, Sulayman bu agahni qoshup éytidu. Rezil ademler beribir ölidu; biraq rezil ademler bundaq kinayilik gepni qobul qilsa, héch bolmighanda shu yol bilen ularning béshigha chüshidighan jaza téximu awup ketmeydu. Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar.

18 Shunga, bu *agahni* ching tut, shuningdin u *agahnimu* qolungdin bermigining yaxshi;
chünki Xudadin qorqidighan kishi her ikkisi bilen utuqluq bolidu.□

Ademler gunahkar bolghachqa, danaliq nahayiti zörürdur

19 Danaliq dana kishini bir sheherni bashquridighan on hökümrandin ziyade küchlük
qilidu.
20 Berheq, yer yüzide daim méhribanliq yürgüzidighan, gunah sadir qilmaydighan
heqqaniy adem yoqtur.■
21 Yene, xeqlerning hemmila gep-sözlirige anche diqqet qilip ketme; bolmisa, öz
xizmetkaringning sanga lenet oqughanliqini anglap qélishing mumkin.
22 Chünki könglüngde, özüngningmu shuninggha oxshash bashqilargha köp qétim lenet
qilghanliqingni obdan bilisen.

Insanning danaliqining chekliklikі

23 Bularning hemmisini danaliq bilen sinap baqtim; men: «Dana bolimen» désemmu,
emma u mendin yiraq idi.
24 Barliq yüz bergen ishlar bolsa eqlimizdin yiraq, shuningdek intayin sirliqtur; kim uni
izdep bilip yételisun?□

25 Men chin könglümdin danaliq we eqliy bilimni bilishke, sürüshtürüshke we izdeshke,
shundaqla rezillikning exmeqliqini, exmeqliqning telwilik ikenlikini bilip yétishke
zéhnimni yighdim. ■
26 Shuning bilen köngli tor we qiltaq, qolliri asaret bolghan ayalning ölümdin achchiq
ikenlikini bayqidim; Xudani xursen qilidighan kishi uningdin özini qachuridu, biraq
gunahkar adem uninggha tutulup qalidu.■
27 Bu bayqighanlirimgha qara, — deydu hékmet toplighuchi — pakitlarni bir-birige
baghlap sélishturup, eqil izdidim;
28 méning qelbim uni yenila izdimekte, biraq téxi tapalmidim! — Ming kishi arisida bir
durus erkekni taptim — biraq shu ming kishi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim.
□
29 Mana körgin, méning bayqighanlirim peqet mushu birla — Xuda ademni esli durus
yaratqan; biraq ademler bolsa nurghunlighan hiyle-mikirlerni izdeydu.

8

Birnechche nesihetler

1 Kim dana kishige teng kéleleydu? Kim ishlarni chüshendürüshni bilidu? Kishining
danaliqi chirayini nurluq qilidu, yüzining sürini yorutidu.

□ **7:18 «...her ikkisi bilen utuqluq bolidu» —** démek, Xudadin qorqidighan adem Sulaymanning yuqiriqi 16-17-ayettiki ikki agahlandurushi bilen azdurushtin qutulidu. Yene bashqa birnechche xil chüshenchisimu bar. ■ **7:20** 1Pad. 8:46, 47; 2Tar. 6:36; Pend. 20:9; 1Yuh. 1:8 □ **7:24 «intayin sirliq» —** ibraniy tilida «chongqur, chongqur» dep ipadilinidu. ■ **7:25** Top. 1:17; 2:12 ■ **7:26** Pend. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14 □ **7:28 «Ming kishi arisida bir durus erkekni taptim — biraq shu ming kishi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim» —** bu bayan bizge Sulaymanning özining kéyinki hayatining qandaq bolidighanliqi toghruluq xewer bilen teminleydu. Uning qiz-ayallar toghruluq bolghan xewiri nedin kelgen? U qandaqtu «ming ayal» bilen tonushqanmu? Tewrattiki «Padishahlar» qismidin bilimizki, uning nurghunlighan ayal-kénizekliri bar idi we ularning tesiri bilen axirida Xudaning yolidin yiraqliship, butpereslikke aldinip ketkenidi.

2 Padishahning permanigha qulaq sélishingni dewet qilimen; bolupmu Xuda aldida ichken qesem tüpeylidin shundaq qilghin. □ ■
3 Uning aldidin chiqip kétishke aldirima; yaman bir dewani qollashta ching turma;
chünki padishah némini xalisa shuni qilidu. □
4 Chünki padishahning sözi hoquqtur; kim uninggha: «Özliri néme qilila?» — déyelisun?
5 Kim *padishahning* permanini tutqan bolsa héch yamanliqni körmeydu; dana kishining
köngli hem peytni hem yolni pemliyeleydu.■
6-7 Chünki herbir ish-arzuning peyti we yoli bar; insan kéyinki ishlarni bilmigechke,
uning derd-elimi özini qattiq basidu. Kim uninggha qandaq bolidighanliqini éytalisun?■
8 Héchkim öz rohigha ige bolalmas, yeni héchkimning öz rohini özide qaldurush hoquqi
yoqtur; héchkimning ölüsh künini öz qolida tutush hoquqi yoqtur; shu jengdin géchishqa
ruxset yoqtur; rezillik rezillikke bérilgüchilerni qutquzmas.■

Bezi bihude bashqa ishlar

9 Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir
ishqa, ademning adem üstige hoquq tutqanliqi bilen ulargha ziyan yetküzidighan mushu
waqitqa köngül qoydum.□
10 Shuningdek rezillerning depne qilin'ghanliqini kördüm; ular eslide muqeddes jaygha
kirip-chiqip yüretti; ular *muqeddes jaydin* chiqipla, rezil ishlarni qilghan shu sheher
ichide maxtilidu téxi! Bumu bimeniliktur!□
11 Rezillik üstidin höküm tézdin beja keltürülmigechke, shunga insan balilirining köngli
rezillikni yürgüzüshke pütünley bérilip kétidu.
12 Gunahkar yüz qétim rezillik qilip, künlirini uzartsimu, Xudadin qorqidighanlarning
ehwali ulardin yaxshi bolidu dep bilimen; chünki ular uning aldida qorqidu. □ ■
13 Biraq rezillerning ehwali yaxshi bolmaydu, uning künliri sayidek tézla ötüp, künliri
uzartilmaydu, chünki u Xuda aldida qorqmaydu.□
14 Yer yüzide yürgüzülgen bir bimenilik bar; béshigha rezillerning qilghini boyiche kün
chüshidighan heqqaniy ademler bar; béshigha heqqaniy ademlerning qilghini boyiche
yaxshiliq chüshidighan rezil ademlermu bar. Men bu ishnimu bimenilik dédim.
15 Shunga men tamashini teriplidim; chünki insan üchün quyash astida yéyish, ichish
we huzur élishtin yaxsi ish yoqtur; shundaq qilip uning emgikidin bolghan méwe Xuda
teqdim qilghan quyash astidiki ömrining barliq künliride özige hemrah bolidu.■
16-17 Könglümni danaliqni we yer yüzide qilin'ghan ishlarni bilip yétish üchün qoyghanda,
shundaqla Xuda qilghan barliq ishlarni körginimde shuni bayqidim: — Insan hetta kéche-
kündüz közlirige uyquni körsetmisimu, quyash astidiki barliq ishni bilip yételmeydu; u uni

□ **8:2 «bolupmu Xuda aldida ichken qesem tüpeylidin shundaq qilghin»** — bu qesem padishahning Xuda aldida ichken qesimi (adil, biterep bolush üchün) bolsa kérek; bezi alimlar, qesem puqralarningki (padishahqa sadiq bolush üchün), dep qaraydu. ■ **8:2** Pend. 24:21 □ **8:3 «Uning *padishahning* aldidin chiqip kétishke aldirima»** — bu söz belkim padishahqa qarshi chiqish, yaki uningdin razi bolmasliq toghruluq bir agahlandurush bolushi mumkin. **«yaman bir dewani qollashta ching turma»** — bashqa birxil terjimisi: «(padishahning) ishi sanga éghir kelsimu ada qilishni kéchiktürme». ■ **8:5** Rim. 13:3 ■ **8:6-7** Top. 6:12 ■ **8:8** Ayup 14:5; Zeb. 39:5-6 □ **8:9 «Bularning hemmisini körüp chiqtim,... ulargha ziyan yetküzidighan mushu waqitqa köngül qoydum»** — bu ayetning bashqa birnechche xil terjimisi: «Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa köngül qoydum; ademning adem üstige hoquq tutushining özige ziyan yetküzidighan waqti bar» yaki «Bularning hemmisini körüp chiqtim, shundaqla quyash astida qilin'ghan herbir ishqa köngül qoydum; ademning adem üstige hoquq tutushining ulargha (bashqa ademlerge) ziyan yetküzidighan waqti bar». □ **8:10 «...shu sheher ichide maxtilidu»** — bezi qedimki köchürülmiliride: «maxtilidu» dégenning ornida «untulidu» dégen söz tépilidu. Biz alghan nusxa aldi-keyni sözlerge baghliqqu deymiz. □ **8:12 «Gunahkar ... künlirini uzartsimu»** — bezi gunahkar melum jehettin éytqanda, puli yaki bashqa amaligha tayinip, «künlirini uzartidu». Bu ehwal waqitliq, elwette. ■ **8:12** Zeb. 37:7-12, 18-20; Pend. 1:33; Yesh. 3:10 □ **8:13 «...uning künliri sayidek tézla ötüp, künliri uzartilmaydu»** — yene birxil terjimisi: «...u künlerni sayini uzartqandek uzartmaydu». ■ **8:15** Top. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7

chüshinishke qanche intilse, u shunche bilip yételmeydu. Hetta dana kishi «Buni bilip yettim» désimu, emeliyette u uni bilip yetmeydu.□

9

Xuda bizge dostmu, düshmenmu? — ölümge yüzlinish

1 Men shularning hemmisini éniqlash üchün köngül qoydum; shuni bayqidimki, meyli heqqaniy kishi yaki dana kishi bolsun, shundaqla ularning barliq qilghanliri Xudaning qolididur, dep bayqidim; insan özige muhebbet yaki nepretning kélidighanliqini héch bilmeydu. Uning aldida herqandaq ish bolushi mumkin. □
2 Hemme ademge oxshash ishlar oxshash péti kélidu; heqqaniy we rezil kishige, méhriban kishige, pak we napak, qurbanliq qilghuchi we qurbanliq qilmighuchighimu oxshash qismet bolidu; yaxshi ademge qandaq bolsa, gunahkargha shundaq bolidu; qesem ichküchige we qesem ichishtin qorqquchighimu oxshash bolidu. ■
3 Mana hemmige oxshashla bu ishning kélidighanliqi quyash astidiki ishlar arisida külpetlik ishtur; uning üstige, insan balilirining köngülliri yamanliqqa tolghan, pütün hayatida könglide telwilik turidu; andin ular ölgenlerge qoshulidu.
4 Chünki tiriklerge qoshulghan kishi üchün bolsa ümid bar; chünki, tirik it ölgen shirdin ela.
5 Tirikler bolsa özlirining ölidighanliqini bilidu; biraq ölgenler bolsa héchnémini bilmeydu; ularning héch in'ami yene bolmaydu; ular hetta ademning ésidin kötürülüp kétidu, qayta kelmeydu.
6 Ularning muhebbiti, nepriti we hesetxorluqimu alliqachan yoqalghan; quyash astida qilin'ghan ishlarning héchqaysisidin ularning menggüge qayta nésiwisi yoqtur.

Ölümge yüzlen'gende qilghili bolidighan emeliy ishlar

7 Barghin, néningni xushalliq bilen yep, sharabingni xushxuyluq bilen ichkin; chünki Xuda alliqachan mundaq qilishingdin razi bolghan.
8 Kiyim-kéchekliring herdaim ap'aq bolsun, xushbuy may béshingdin ketmisun. □
9 Xuda sanga quyash astida teqsim qilghan bimene ömrüngning barliq künliride, yeni bimenilikte ötküzgen barliq künliringde, söyümlük ayaling bilen bille hayattin huzur alghin; chünki bu séning hayatingdiki nésiweng we quyash astidiki barliq tartqan japayingning ejridur.
10 Qolung tutqanni barliq küchüng bilen qilghin; chünki sen baridighan tehtisarada héch xizmet, meqset-pilan, bilim yaki hékmet bolmaydu.

Danaliq we tasadipiyliq

11 Men zéhnimni yighip, quyash astida kördumki, musabiqide ghelibe yeltapan'gha bolmas, ya jengde ghelibe palwan'gha bolmas, ya nan dana kishige kelmes, ya bayliqlar yorutulghanlargha kelmes, ya iltipat bilimliklerge bolmas — chünki peyt we tasadipiyliq ularning hemmisige kélidu.

□ **8:16-17 «könglümni danaliqni we yer yüzide qilin'ghan ishlarni bilip yétish üchün qoyghanda... emeliyette u uni bilip yetmeydu» —** oqurmenler bu ikki ayetning birnechche bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. □ **9:1 «...insan özige muhebbet yaki nepretning kélidighanliqini héch bilmeydu» —** démek, «Xuda uni söyidu yaki uninggha nepretlinidu? Héch insan bilmeydu». Bezi alimlar: «insan özide (bolupmu éghir künler béshigha chüshkende) némining bolidighanliqi, yaki muhebbet yaki nepretning bolidighanliqini bilmeydu» dep sherh béridu. ■ **9:2** Zeb. 73:12-14 □ **9:8 «Kiyim-kéchekliring herdaim ap'aq bolsun» —** démek, kiyim-kéchekliring herdaim pakiz bolsun.

12 Berheq, insanmu öz waqti-saitini bilmeydu; béliqlar rehimsiz torgha élin'ghandek,
qushlar tapan-tuzaqqa ilin'ghandek, bulargha oxshash insan baliliri yaman bir künde
tuzaqqa ilinidu, tuzaq béshigha chüshidu.

Danaliqning etiwarlanmasliqi

13 Men yene quyash astida danaliqning bu misalini kördum, u méni chongqur tesir-
lendürdi;
14 Kichik bir sheher bar idi; uninggha qarshi büyük bir padishah chiqip, uni qorshap,
uninggha hujum qilidighan yoghan poteylerni qurdi.
15 Biraq sheherdin namrat bir dana kishi tépilip qaldi; u uni öz danaliqi bilen qutuldurdi;
biraq kéyin, héchkim bu namrat kishini ésige keltürmidi.□
16 Shuning bilen men: «Danaliq küch-qudrettin ewzel» — dédim; biraq shu namrat kishin-
ing danaliqi kéyin közge ilinmaydu, uning sözliri anglanmaydu.■

Danaliq, exmeqliq, gunah, telwilik

17 Dana kishining jimjitliqta éytqan sözliri exmeqler üstidin hoquq sürgüchining warqi-
rashliridin éniq anglinar.
18 Danaliq urush qoralliridin ewzeldur; biraq bir gunahkar zor yaxshiliqni halak qilidu.

10

Eqil béridighan bezi hékmetler

1 Xuddi ölük chiwinler ettarning etirini sésitiwétidighandek, azraqqine exmeqliq tarazida
danaliq we izzet-hörmettinmu éghir toxtaydu.
2 Danaliqning köngli onggha mayil, exmeqningki solgha.□
3 Exmeq kishi hetta yolda méngiwatqandimu, uning eqli kem bolghachqa, u exmeq
ikenlikini hemmige ayan qilidu.

4 Hökümdarning sanga achchiqi kelse, ornungdin istépa berme; chünki tinch-
sewrichanliq xata-sewenliktin bolghan zor xapiliqni tinchitidu.
5 Quyash astida yaman bir ishni kördumki, u hökümdardin chiqqan bir xata ishtur —
6 exmeqler yuqiri mensepte, shuning bilen teng baylar pes orunda olturidu; □
7 men qullarning atqa min'genlikini, emirlerning qullardek piyade mangghanliqini
kördum.□

Turmushta uchraydighan xeterlerge danaliq kérek

8 Orini kolighan kishi uninggha yiqilishi mumkin; tamni buzghan kishini yilan chéqishi
mumkin; □ ■
9 tashlarni yötkigen kishi tash teripidin yarilinishi mumkin; otun yaridighan kishi
xewpke uchraydu.
10 Palta gal bolsa, birsi tighini bilimise, paltini küchep chépishqa toghra kélidu; biraq
danaliq ademni utuq-muweppeqiyetke érishtüridu.

□ **9:15 «...dana kishi tépilip qaldi; u uni öz danaliqi bilen qutuldurdi; ... kéyin, héchkim bu namrat kishini ésige keltürmidi» —** Élisha peyghember bilen Yeremiya peyghember buninggha obdan misal bolidu («2Pad.» 6-8-bablar, «Yer.» 27:12ni körüng. ■ **9:16** Pend. 21:22; 24:5; Top. 7:19 □ **10:2 «Danaliqning köngli onggha mayil» —** qoralni tutup, özini qoghdash teripidur. □ **10:6 «exmeqler» —** ibraniy tilida «exmeqliq» dep élin'ghan. □ **10:7 «men qullarning atqa min'genlikini... kördum» —**Pelestinde kona zamanlarda atqa minish peqet abroyluq kishilergila mensup idi. □ **10:8 «tamni buzghan kishi...» —** yaki «chitni buzghan kishi...». ■ **10:8** Pend. 26:27

11 Yilan oynitilmay turup, yilanchini chaqsa, yilanchigha néme payda?□

Danishmenler we exmeqlerning ish-sözliri

12 Dana kishining sözliri shepqetliktur; biraq exmeqning lewliri özini yutidu.
13 Sözlirining béshi exmeqliq, ayighi rezil telwiliktur;
14 emma exmeq yenila gepni köpeytidu. Biraq héchkim kelgüsini bilmeydu; uningdin kéyinki ishlarni kim uninggha éytalisun?
15 Exmeqler japasi bilen özlirini upritidu; chünki ular hetta sheherge baridighan yolnimu bilmeydu.

Exmeq hökümdarlarning chataqliri

16 I zémin, padishahing bala bolsa, emirliring seherde ziyapet ötküzse, halinggha way!■
17 I zémin, padishahing mötiwerning oghli bolsa we emirliring keyp üchün emes, belki özini quwwetlesh üchün muwapiq waqtida ziyapet ötküzse, bu séning bexting!□

Yene hékmetler

18 Hurunluqtin öyning torusi ghulay dep qalidu; qollarning boshluqidin öydin yamghur ötidu.
19 Ziyapet külke üchün teyyarlinar, sharab hayatni xush qilar; lékin pul hemme ishni hel qilar!
20 Padishahqa lenet qilma, hetta oyungdimu tillima; hujrangdimu baylarni tillima; chünki asmandiki bir qush awazingni taritidu, bir qanat igisi bu ishni ayan qilidu.■

11

Birnechche emeliy nesihet

1 Nanliringni sulargha ewet; köp künlerdin kéyin uni qaytidin tapisen.□
2 Bir ülüshni yette kishige, sekkizigimu bergin; chünki yer yüzide néme yamanliq bolidighanliqini bilmeysen.□ ■
3 Bulutlar yamghurgha tolghan bolsa, özlirini zémin üstige boshitidu; derex shimal terepke örülse, yaki jenub terepke örülse, qaysi terepke chüshken bolsa, shu yerde qalidu.
4 Shamalni közitidighanlar tériqchiliq qilmaydu; bulutlargha qaraydighanlar orma ormaydu.
5 Sen shamalning yolini bilmiginingdek yaki boyida barning hamilisining ustixanlirining baliyatquda qandaq ösidighanliqini bilmiginingdek, sen hemmini yasighuchi Xudaning qilghinini bilmeysen.□ ■

□ **10:11 «yilanchi» —** ney chélip yilanni oynatquchi adem. **«yilanchini chaqsa,..»** — yaki «xeqni chaqsa...». ■ **10:16** Yesh. 3:3, 4; Hosh. 13:11; Am. 6:4 □ **10:17 «...özini quwetlesh üchün muwapiq waqtida ziyapet ötküzse,...» —** yaki, «...özini tutup muwapiq waqtida ziyapet ötküzse,...». **«...we emirliring keyp üchün emes... ziyapet ötküzse, bu séning bexting!»** — bashqa birxil terjimisi: «...we emirliring mest bolush üchün emes, belki salmaqliq bilen öz waqtida ziyapet ötküzse, bu séning bexting!». ■ **10:20** Mis. 22:28 □ **11:1 «Nanliringni sulargha ewet... uni qaytidin tapisen» —** bu ayet belkim déngiz sodisini körsitishi mumkin; tewekkülchiling qanche chong bolsa, paydisimu shunche köp bolidu; gepning yene herxil köchme meniliri bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Néningni sular (déngizlar) üstige tashla». □ **11:2 «Bir ülüshni yette kishige, sekkizigimu bergin; chünki yer yüzide néme yamanliq bolidighanliqini bilmeysen» —** bezi alimlar, bu ayetmu soda-tijaretni körsitidu, dep qaraydu. Shuningdek uning birnechche köchme menilirimu bolsa kérek. ■ **11:2** 2Kor. 9:10 □ **11:5 «shamalning yoli...» —** ibraniy tilida «shamal» we «roh» bir söz bolup, Sulayman mushu ayette hamilining baliyatquda apiride bolidighanliqi, ösidighanliqining hemmisi Xudaning Rohi arqiliq bolidighanliqini puritip körsitidu (Injil, «Yh.» 3:1-8nimu körüng). ■ **11:5** Yuh. 3:8

6 Seherde uruqungni térighin, kechtimu qolungni ishtin qaldurma; chünki néme ishning,
u yaki bu ishning paydiliq bolidighanliqini we yaki her ikkisining oxshashla yaxshi
bolidighanliqini bilmeysen.

Hayat künlirini etiwarlash kérek, ixlasmen bolushi kérek!

7 Nur shérin bolidu, aptapni körüshmu huzurluq ishtur.
8 Shunga birsi köp yil yashighan bolsa, bularning hemmisidin huzur alsun. Halbuki, u
yene qarangghuluq künlirini éside tutsun, chünki ular köp bolidu; kelgüsidiki ishlarning
hemmisi bimeniliktur!

9 Yashliqingdin huzur al, i yigit; yashliqing künliride könglüng özüngge xushalliqni
yetküzgey; könglüng xalighini boyiche we közliring körgini boyiche yürgin; biraq shuni
bilginki, bularning hemmisi üchün Xuda séni soraqqa tartidu.
10 Emdi könglüngdin gheshlikni élip tashla, téningdin yamanliqni néri qil; chünki baliliq
we yashliqmu bimeniliktur.

12

Sözning dawami

1 Emdi yaman künler béshinggha chüshmigüche, shundaqla sen: «Bulardin héch huzurum
yoqtur» dégen yillar yéqinlashmighuche yashliqingda Yaratquchingni ésingde ching tut;
2 quyash, yoruqluq, ay we yultuzlar qarangghuliship, yamghurdin kéyin bulutlar qaytip
kelmigüche uni ésingde tutqin. □
3 Shu küni «öyning közetchiliri» titrep kétidu; palwanlar égilidu, ezgüchiler azliqidin toxtap
qalidu, dérizilerdin sirtqa qarap turghuchilar ghuwaliship kétidu; □
4 kochigha qaraydighan ishikler étilidu; tügmenning awazi pesiydu, kishiler qushlarning
awazini anglisila chöchüp kétidu, «naxshichi qizlar»ning sayrashliri sus anglinidu; □
5 kishiler égizdin qorqidu, kochilarda wehimiler bar dep qorqup yüridu; badam derixi
chichekleydu; chéketke ademge yük bolidu, shindir méwisi solishidu; chünki insan
menggülük makanigha kétidu we shuning bilen teng, matem tutquchilar kochida aylinip
yüridu; □
6 kümüsh tana üzülgüche, altun chine chéqilghuche, aptuwa bulaq yénida pare-pare
bolghuche, quduqtiki chaq kardin chiqquche, □
7 topa-chang esli tupraqqa qaytquche, roh özini bergen Xudagha qaytquche — Uni
ésingde tutqin!■
8 Bimenilik üstige bimenilik!» — deydu hékmet toplighuchi — «Bimenilik üstige bimenilik!
Hemme ish bimeniliktur!»■

Xulase

□ **12:2 «yamghurdin kéyin bulutlar qaytip kelmigüche» —** yaki «yamghurdin kéyin bulutlar yoqimighuche». □ **12:3 «öyning közetchiliri» —** ademning qapaqlirini, «palwanlar» — Ademning mörilirini, «ezgüchiler» — Chishlarni, «dérizilerdin qarighuchilar» — Közlerni körsitishi mumkin. Kéyinki ayetlerdiki bir qatar oxshitishlarmu qériliqni körsitidu. □ **12:4 «naxshichi qizlar» —** qushlarni körsitish éhtimalliqi bar. □ **12:5 «chéketke ademge yük bolidu» —** yaki «chéketke özini sörep mangidu». **«shindir méwisi»** — muhebbetni qozghaydighan méwe idi. Uning «soliship ketkenliki» belkim jinisiy muhebbetning suslashqanliqini körsitishi mumkin. □ **12:6 «quduqtiki chaq» —** quduqtin su chiqiridighan chaqni körsetse kérek. «Kümüsh tana (rishte)», «altun chine», «aptowa» we «chaq»larning tenning qaysi eza-funksiyilirini körsitidighanliqi buningda éniq déyilmigen; biraq omumiy menisi éniqtur — bedenning herbir güzellik-qabiliyiti zawalgha yüzlinidu. ■ **12:7** Yar. 2:7; 3:19; Chöl. 16:22 ■ **12:8** Zeb. 62:9; 144:4; Top. 1:2

9 Shuningdek, hékmet toplighuchi dana bolupla qalmastin, u yene xelqqe bilim ögitetti;
u oylinip, köp pend-nesihetlerni tarazigha sélip, retlep chiqti. ■
10 Hékmet toplighuchi yéqimliq sözlerni tépishqa intilgen; ushbu yézilghini bolsa durus,
heqiqet sözliridin ibarettur.
11 Dana kishining sözliri zixqa oxshaydu, ularning yighindisi ching békitilgen mixtektur.
Ular Birla Padichi teripidin bérilgendur.
12 Uning üstige, i oghlum, bulardin sirt herqandaq yézilghanlardin pexes bol; chünki köp
kitablarning yézilishining ayighi yoq, shuningdek köp öginish tenni upritidu.□

Axirqi dewet

13 Biz pütün ishqa diqqet qilayli; Xudadin qorqqin we uning emr-permanlirigha emel
qilghin; chünki bu insanning toluq mejburiyitidur; □ ■
14 chünki adem qilghan herbir ish, jümlidin barliq mexpiy ishlar, yaxshi bolsun, yaman
bolsun, Xuda ularning soriqini qilidu.■

■ **12:9** 1Pad. 5:26 □ **12:12 «...i oghlum, bulardin sirt herqandaq yézilghanlardin pexes bol» —** bashqa birxil terjimisi: «... i oghlum, bulardin agah-sawaq alghin». Biraq bizningche bu ayette Sulayman «Birla Padichi (démek, Xudadin) teripidin bérilgen» barliq muqeddes yazmilarni körsitidu. □ **12:13 «Biz pütün ishqa diqqet qilayli» —** yaki «Biz pütün ishni angliduq». **«bu insanning toluq mejburiyitidur»** — ibraniy tilida: «bu insanning barliqidur» déyilidu. Buning toluq menisi belkim: «Xudadin qorqup, uning emr-permanlirigha emel qil» — bu Xudaning insanda bolghan meqsitidur, dégendek bolushi mumkin. ■ **12:13** Qan. 6:2; 10:12; Pend. 3:7 ■ **12:14** 1Kor. 4:5; 2Kor. 5:10

Küylerning küyi

1 «Küylerning küyi» — Sulaymanning küyi.□ ■

Birinchi qisim — Muhebbetning bashlinishi •••• {1:2-5:1} •••• Birinchi xatire — toy küni üstide bolghan oylar {1:2-2:7} •••• Birinchi oylinish — Shulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitige teyyarlinish {1:2-1:8} •••• Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

2 «U otluq aghzi bilen méni söysun;
Chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur.□
3 Xushpuraqtur séning etirliring;
Quyulghan puraqliq may séning namingdur;
Shunglashqa qizlar séni söyidu.
Könglümni özüngge mehliya qilghaysen —
Biz sanga egiship yügüreyli!
— Padishah méni öz hujriliriga ekirgey!»□

Yérusalém qizliri Sulayman'gha söz qilidu

4 «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz;
Séning muhebbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz».□

Shulamit «Yérusalém qizliri»gha jawab qilidu

5 «Ular séni durusluq bilen söyidu».
— «Qara tenlik bolghinim bilen chirayliqmen, i Yérusalém qizliri!
Berheq, Kédarliqlarning chédirliridek,
Sulaymanning perdiliridek qarimen.□
6 Manga tikilip qarimanglar,
Chünki qaridurmen,
Chünki aptap méni köydürdi;
Anamning oghulliri mendin renjigen;
Shunga ular méni üzümzarlarni baqquchi qildi;

□ **1:1 «sherh»** — bu mawzu «küy-naxshilar arisidiki eng ésil küy-naxsha» dégen menide. Sulayman jemiy 1005 küy-naxsha yazghan («1Pad.» 4:32). ■ **1:1** 1Pad. 4:32 □ **1:2 «U otluq aghzi bilen méni söysun»** — ibraniy tilida «u aghzidiki söyüshliri bilen söysun!». **«chünki séning muhebbiting sharabtin shérindur»** — «muhebbiting» ibraniy tilida köplük sheklide bolup (muhebbetliring) muhebbetlishishning ipade-heriketlirini körsitidu. 2-4-ayetning sherhi: Mushu yerde Shulamit toyning birinchi ziyapiti üchün teyyarlinidu. Nikah murasimi alliqachan ötküzülgen: 2-ayette qiziq yéri shuki, Shulamit bayanini peqet «u» bilen bashlaydu — kim ikenlikini démeydu! Chünki söygüchi kishige nisbeten herdaim peqet birdinbir «u» bar! □ **1:3 «Biz sanga egiship yügüreyli!** — bu sözlerni Shulamitningki, biraq «Yérusalém qizliri»ni özi bilen birleshtürüp, «biz sanga egiship yügüreyli!» éytidu. □ **1:4 «Biz sendin xushal bolup shadlinimiz; séning muhebbetliringni sharabtin artuq eslep teripleymiz»** — bezi alimlar bu sözlerni «Shulamit»qa éytilidu, dep qaraydu. Qandaqla bolmisun Yérusalém qizliri Shulamitqa qoldash bolup u we Sulayman üchün xushal boluwatidu. □ **1:5 «Ular séni durusluq bilen söyidu»** — bu ayette Shulamit söz qilidu. Awwalqi gepni u Sulayman'gha éytidu. «Ular» — mushu yerde Yérusalém qizlirini körsitidu.

Shunga öz üzümzarimni baqalmighanmen».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

7 «Hey, jénim söyginim, dégine,
Padangni qeyerde baqisen?
Uni kün qiyamida qeyerde aram alghuzisen?
Hemrahliringning padiliri yénida chümperdilik ayallardek yürüshümning néme hajiti?» □

Sulayman Shulamitning soaligha jawab béridu

8 «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,
Padamning basqan izlirini bésip méngip,
Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin».□

Ikkinchi oylinish — toy ziyapitidiki dastixan üstide bolghan oylar •••• Sulayman Shulamitqa söz qilidu

9 «I söyümlüküm, men séni Pirewnning jeng harwiligha qétilghan bir baytalgha oxshattim;
10 Séning mengziliring tizilghan munchaqlar bilen,
Boynung marjanlar bilen güzeldur.
11 Biz sanga kümüsh közler quyulghan,

□ **1:6 «*5-6-ayet* sherhi»** — Yérusalém qizlirining Sulaymanni teriplishi Shulamitqa özining «qara tenlik» ikenlikini eslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birqanche qétim renjip uni üzümzarlarda ishleshke ewetken. Üzümzarlarda saye az bolghachqa u «qara tenlik» bolup qalghan. Ibraniy tilida «mendin renjidi» we «méni köydürdi» dégen ibariler oxshash. «öz üzümzarimni baqalmighanmen» — bu belkim köchme menide bolup: «Men herdaim dalada bolghachqa, özümni asrash, özümning güzellikimni saqlash-bézesh, perdazlash waqtim yoq idi» dégenliktur. Kédarliqlar charwichi xelq idi, herdaim chédirlarda turatti. Ularning chédirliri qapqara bolsa kérek. Biraq «Sulaymanning perdiliri» bolsa qara yaki toq renglik bolghini bilen, biraq shübhisizki, ularning üstide chirayliq gül-nusqiliri bar idi. □ **1:7 «*7-ayet* sherhi»** — Shulamit hazir ularning awwalqi muhebbetleshken künlirini eslitidu. Shu chaghlarda Sulayman padishah el-yurtlarning heqiqiy ehwalini igilesh üchün padichi qiyapitide Shulamitning yurti, yeni Galiliyege kelgen bolsa kérek. Shunga Shulamit Sulaymanni addiy bir padichi iken dep oylighan. Shulamit uninggha köyüp uni izdigende, u padilar köp bolghan yerlerde (Sulaymanning «hemrahliri» bolghan bashqa padichilar bar yerlerde) aylinip yürgen. Uning ailisini, shundaqla özini izagha qoymasliq üchün, Shulamit özi birnechche qozini élip (8-ayet), padichining qiyapitide öz chirayini körsetmeslik üchün chümperde tartiwalghan. Biraq shundaq niqablinish bilen uning qiyapiti pahishe ayalningkige oxshap qalghan (toy qiliwatqan qizlar chümperde artqandek, pahishe ayallar shu chaghda chümperde artatti. Ular shu turqida erlerge: «Men bügün kéche sen bilen toy qilghudekmen» dep ipadileytti we hemde özining kim ikenlikini yoshuralaytti, elwette). Eger u «söygen padichi» öz padisining nede ikenlikini éytqan bolsa, bundaq awarichilik yaki setlikning hajiti yoq bolatti, elwette. «Kün qiyamda» padisi héch köchmey, muqim bir jayda midirimay yétishi mumkin. **«....yénida chümperdilik ayallardek yürüshümni néme hajiti?»** — bashqa birxil terjimisi: «Némishqa ténep ketken birsidek chörgilep yürey?» □ **1:8 «I qiz-ayallar arisidiki eng güzili, eger sen buni bilmiseng,...» —** bezi alimlar, bu jawabni «Yérusalémning qizliri» bergen, dep qaraydu. **«Padichining chédiri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin»** — yaki «Padichilarning chédirliri yénida öz oghlaqliringni ozuqlandurghin». 8-ayetning sherhi: Bu ayetni sherhlesh tes. Bizningche menisi belkim töwendikidek bolidu. Sulayman padishahning jawabining köchme menisi bar. Padishahning «méning padam»i qoylar emes, belki pütkül Yehudiy xelqi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning héyt-bayram waqitlirida Yérusalémgha chiqqan izliridur, démekchi. Shunga jawabning köchme menisi: «Sen manga tégey déseng, emdi öz yurtungni tashlap, yat yurtta, yat ehwalda, yeni paytext Yérusalémda (Sulaymanning «chédiri»da, yeni uning ordisida, démek) turushqa razi bolushung kérek» dégenliktur. «Öz oghlaqliringni ozuqlandurghin» dégen söz, belkim «Manga tegseng, séningmu «bashqilarni béqish» mes'uliyiting bolidu» dégenliktur.

Altundin zibu-zinnetlerni yasap bérimiz».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

12 «Padishah toy dastixinida olturghinida, sumbul melhimim puraq chachidu; □
13 Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur,
U kökslirim arisida qonup qalidu;□
14 Méning söyümlüküm manga En-Gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur».□

Üchinchi oylinish — toy hujrisida bolghan oylar {*1:15-2:7*} *•••• Sulayman Shulamitqa söz qilidu*

15 «Mana, sen güzel, amriqim!
Mana, sen shundaq güzel!
Közliring paxteklerningkidektur!»□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

16 «Mana, sen güzel, söyümlüküm;
Berheq, yéqimliq ikensen;
Bizning orun-körpimiz yéshildur;
17 Öyimizdiki limlar kédir derixidin,
Wasilirimiz archilardindur.

2

Dawami

1 Men bolsam Sharun otliqidiki zepiran, xalas;
Jilghilarda ösken bir niluper, xalas!»□

Sulayman Shulamitqa jawab béridu

□ **1:11 «(9-11-ayet) sherhi» —** qedimki zamanlarda, ottura sherqtiki memliketlerde atlar intayin qedrilinip, «ulagh» ornida ishlitilipla qalmastin, belki ademning hemrahi dep qaralghan; Sulayman özi atlargha bek amraq idi. Misirning atliri bolsa eng ésil idi; Pirewnning atliri Misirning eng ésil éti bolup, chirayliq jabdulatti, elwette. Shuningdek ayetning yene bir nusqisi bar; Misirdiki jeng harwilirini tartqan atlar adette baytallar emes, ayghirlar idi; shunga Sulayman bu oxshitishi bilen, belkim özining Shulamit bilen bille bolghinidin hayajanlan'ghanliqini körsitidu. □ **1:12 «sumbul melhimim puraq chachidu» —** «sumbul» ottura sherqtiki nahayiti xushpuraqliq birxil ösümlük. □ **1:13 «Méning söyümlüküm, u manga bir monek murmekkidur» —** «murmekki» birxil etir. Ayallar uni kichikkine bir monek qilip baghlap boynigha ésip qoysa, u pütün kün xush puraq chéchip turidu. □ **1:14 «... En-gedidiki üzümzarlarda ösken bir ghunche xéne gülidektur» —** Qanaanda (Pelestinde) «En-Gedi»ning üzümzarliri eng ésildur. □ **1:15 «(15-ayet) sherhi» —** «Közliring paxteklerdek güzel» — yaki «közliring paxteklerningkidek güzel»; yaki «paxteklerning güzel tebiiti eks etkendek» yaki «paxteklerning qanatliri jewlan qilghandek Shulamitning közliri oynap turatti», dégen menilerni bildürüsh mumkinchiliki bar. Ottura sherqte qizlar bügün'ge qeder yüz qismidin sirt bedinining bashqa jaylirini dégüdek kiyim-kéchek bilen oriwalidighanliqi üchün, qiz-yigitler bir-biri bilen sözleshkende qizning közliri intayin muhim rol oynaydu, elwette. Izahat: — mushu ayette we töwende, «amriqim» dégen söz ibraniy tilida dostluq dégen uqumni öz ichige alidu. Shulamit Sulaymanni we Sulayman Shulamitni bu söz bilen özara «dost» dep ataydu. Dostluq heqiqiy muhebbetning muhim bir qismi; «qoshumche söz»imizde buning üstide toxtilimiz. □ **2:1 «(1:16-2:1-ayet) sherhi» —** öy-hujra bayan qilin'ghan sözlerge qarighanda, Sulayman Shulamit üchün öz yurtini eslitidighan alahide bir öyni yaki hujrini yasighan (Shulamit Galiliyelik bolup, uning yurtida kédir, archa we qarighay derexliri köp idi). Bashqa bezi alimlar bu ayetlerni, Sulayman bilen Shulamitning ormanlar arisida muhebbetleshkinini körsitidu, dep qaraydu. Biraq Yérusalém etrapida mundaq kédir, archa ormanliri yoq idi. Axirda Shulamit özini «bek addiy» dep hés qilip, özini otlaqta bolidighan kichik hem «addiy» ikki gülge oxshitidu.

2 «Tiken-jighanlar arisidiki niluperdek,
Mana insan qizliri arisida méning amriqim shundaqtur!».□

Shulamit Sulayman toghruluq söz qilidu

3 «Ormandiki derexler arisida ösken alma derixidek,
Oghul balilar arisididur méning amriqim.
Uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum;
Uning méwisi manga shérin tétidi;■
4 U méni sharabxanigha élip kirdi;
Uning üstümde kötürgen tughi muhebbettur.□
5 Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar;
Almilar bilen méni yéngilandurunglar;
Chünki muhebbettin zeipliship kettim;□
6 Uning sol qoli béshim astida,
Uning ong qoli méni silawatidu.
7 I Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar!»□

Ikkinchi xatire: Muhebbetliship yürgen künler üstidiki oylar {2:8–3:5} •••• Tötinchi oylinish — Sulaymanning etiyazda Shulamitni yoqlap kelgini toghruluq oylar {2:8–2:9} •••• Shulamit Sulayman toghruluq sözleydu

8 «Söyümlükümning awazi!
Mana, u kéliwatidu!
Taghlardin sekrep,
Édirlardin oynaqlap kéliwatidu!
9 Méning söyümlüküm jeren yaki yash bughidektur;
Mana, u bizning öyning témining keynide turidu;
U dérizilerdin qaraydu,

□ **2:2 «(2-ayet) sherhi» —** Sulayman Shulamitning oxshitishini tilgha élip, esiche bayan qilidu. Uninggha nisbeten zepiran yaki niluper «addiy» bolsimu, intayin chirayliq idi: — «Manga nisbeten séning tengdishing yoq, bashqa qizlarni sen bilen (tikenler we niluper otturisidikidek) héchqandaq sélishturghuchiliki yoqtur». ■ **2:3** Küy. 8:5 □ **2:4 «Uning üstümde kötürgen tughi muhebbettur» —** bashqa birxil terjimisi: «U manga muhebbet bilen qaridi». □ **2:5 «Méni kishmish poshkallar bilen quwwetlenglar; almilar bilen méni yéngilandurunglar» —** qedimki zamanlarda kishmish poshkallar we almilar jinsiy muhebbetni kücheytish roligha ige, dep qarilatti. □ **2:7 «Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche, uni oyghatmanglar, qozghimanglar!» —** bashqa birxil terjimisi: «waqti-saiti bolmighuche, söyümlükümni oyghatmanglar, qozghimanglar! **«(3-7-ayet) sherhi» —** 3-ayette Shulamit Sulaymanning teriplirige inkas qayturup, uni «»ge oxshitidu. Alma derixi esli Pelestin zéminida ösmeydu, peqet bashqa yurtlardin élip kélinip bezi yerlerde alahide tikilgen. Shunga alma derixi nahayiti etiwarliq idi, körgenla ademni intayin xush qiliwétetti. Bezi alimlar «uning sayisi astida dilim alemche söyünüp olturdum, uning méwisi manga shérin tétidi» dégini Shulamitning Sulayman bilen bolghan jinsiy muhebbetlishishini körsitidu, dep qaraydu. Bashqilar buni muhebbetning her teripini körsitidu, dep qaraydu. Némila bolmisun alma muhebbetning simwoli; «kishmish poshkallar» dégini bolsa, jinsiy muhebbetni qozghaydighan yémeklik hésablinatti. 7-ayet (muhebbetning waqti-saiti toghrisida) üstide üch muhim pikir bar: (1) muhebbetning öz tebiiy jeryani bolidu, bashqilar uni baldur qozghimaqchi bolsa ziyan yetküzidu; (2) (er-xotunluq munasiwette) öz jorisida qizghin muhebbetni qozghighandin kéyin uninggha dexli qilishqa bolmaydu; (3) jinsiy muhebbetke qanaet qilishning imkaniyiti bolmisa, undaqta uni qozghashqa qet'iy bolmaydu. Bu «imkaniyet» (a) peqet nikah qilin'ghan ehwaldaBolushi (e) ikki terepke muwapiq waqit bolushi kérek, elwette. Bizningche ayet belkim bu üch menining hemmisini öz ichige alidu.

U penjire-penjirilerdin marap baqidu».□

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

10 «Méning söyümlüküm manga söz qilip mundaq dédi: —
«Ornungdin tur, amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin;
11 Chünki mana, qish ötüp ketti,
Yamghur yéghip tügidi, u kétip qaldi;
12 Yer yüzide güller köründi;
Naxshilar sayrash waqti keldi,
Zéminimizda paxtekning sadasi anglanmaqta;
13 Enjür derixi qishliq enjürlirini pishurmaqta,
Üzüm talliri chécheklep öz puriqini chachmaqta;
Ornungdin tur, méning amriqim, méning güzilim, men bilen ketkin!
14 Ah méning paxtikim, Qoram tash yériqi ichide,
Qiya daldisida,
Manga awazingni anglatqaysen,
Chünki awazing shérin, jamaling yéqimliqtur!»□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

15 «Tülkilerni tutuwalayli,
Yeni üzümzarlarni buzghuchi kichik tülkilerni tutuwalayli;
Chünki üzümzarlirimiz chécheklimekte».□

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

16 «Söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen;
U niluperler arisida padisini béqiwatidu».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

□ **2:9 «(8-9-ayet) sherhi» —** mushu ayetlerde (8-9) Shulamit belkim Sulaymanning köngli özige chüshken, özini «jeren, bugha»ning süritide qoghlighan künlerni esleydu. Sulayman Shulamitni yoqlighili, uning bilen etiyazliq menziridin huzurlinishqa hemrah bolushqa teklip qilghili keldi (töwendiki 10-17-ayetlerni körüng). Jerenler, bughilarmu kona zamanlarda muhebbetning simwolliri idi. □ **2:14 «(12-14-ayet) sherhi» —** Sulayman Galiliyediki ishlirini qoyup qoyup, Shulamitni yene yoqlap bérip, uni etiyazliq menziridin bille huzurlinishqa teklip qilidu. Yéngila ötüp ketken qish bolsa ularning muhebbitini qilche sowutmidi. 12-ayet üstide; «sayrash waqti keldi» dégen ibare ikki bisliq bolup, ikkinchi menisi: «chatash waqti keldi». Bu ikki bisliqliqi belkim qesten ishlitilgen. 13-ayet üstide; paxtekler insan'gha nisbeten intayin mulayim qush dep hésablinidu, biraq «tartinchaq» bolidu. Sulayman Shulamitning köngül sözlirini anglimaqchi bolup, uning ehwalini «Qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»ke oxshitidu. U Sulaymanning muhebbiti ichide mutleq bixeter; u hergiz sözliridin renjimeydu. Uning jawabi töwende körülidu (15-ayet). □ **2:15 «(15-ayet) sherhi» —** tülkiler üzümzarlarda töshüklerni u yer, bu yerlerde kolap, ow izdep tal yiltizlirigha köp ziyan yetküzidu. Biraq bu yerdiki «üzümzar», shübhisizki, özlirining muhebbitini körsitidu. U ularning muhebbitige bezi tosalghu yaki dexli bolghan ishlarni bayqap, derhal bu ishlarni (meyli «kichik» bolsimu) bir terep qilayli dep ötünidu. Ular shu chaghda téxi er-xotub bolmisimu, bundaq tosalghularni bir terep qilish baldurluq qilmaytti. Ularning muhebbitige tosalghu bolghan nahayiti chong bir ish Sulaymanning öz xizmiti we éghir mes'uliyiti bolghan bolushi mumkin. Shulamit «özüm Sulaymanni bu xizmitini xatirjemlik bilen orundashqa toluq qoyuwétishim kérek» dep chüshinidu. «némishqa sen shunche köp waqit ishleysen, sen manga waqtingni ajratmaysen, sen méni söymeysen» dégendek pozitsiye köp er-xotunlarning muhebbitini buzup kelmekte. Shunga töwendiki 16-ayette, biz Sulaymanning öz xizmitini xatirjemlik bilen qiliwatqanliqini körimiz. Shulamit uni: «ish bilen aldirash bolghining bilen, sen yenila méni söyisen!» dégendek toluq ishench bilen Sulaymanni öz ishigha qoyuwetken oxshaydu. □ **2:16 «(16-ayet) sherhi» —** Shulamit Yérusalém qizlirigha, özining Sulaymanning muhebbiti ichide «qoram tash yériqi ichide turghan paxtek»tek tolimu bixeter ikenliki toghruluq guwahliq béridu. Sulayman özining «pada béqish» ishliri bilen xatirjem shughullinidu.

17 «Tang atquche,
Kölenggiler qéchip yoqighuche,
Manga qarap burulup kelgin, i söyümlüküm,
Hijranliq taghliri üstidin sekrep kélidighan jeren yaki bughidek bolghin!».□

3

Beshinchi oylinish — Shulamit qayta-qayta körgen «ayrilish» toghruluq bir chüsh {*3:1-3:5*}

1 «Orun-körpemde yétip, kéche-kéchilerde,
Jénimning söyginini izdep telmürüp yattim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;■
2 Men hazir turup, sheherni aylinay;
Kochilarda, meydanlarda,
Jénimning söyginini izdeymen» — dédim;
Izdidim, biraq tapalmayttim;
3 Sheherni charlighuchi jésekchiler manga uchridi, men ulardin: —
«Jénimning söyginini kördünglarmu?» — dep soridim.
4 — Ulardin ayrilipla jénimning söyginini taptim;
Uni anamning öyige,
Öz qorsiqida méni hamilidar bolghanning hujrisigha élip kirmigüche,
Uni tutuwélip qet'iy qoyup bermeyttim».□

Shulamit Yérusalém qizliriga söz qilidu

5 «I Yérusalém qizliri,
Jerenler we daladiki marallarning hörmiti bilen,
Silerge tapilaymenki,
Muhebbetning waqit-saiti bolmighuche,
Uni oyghatmanglar, qozghimanglar».□

□ **2:17 «(17-ayet) sherhi» —** yuqiriqi ayette biz «muhebbetning ishenchi»ni körduq. Hazir «muhebbetning jiddiy telipi»ni körimiz — xuddi «tézraq ishingni tügitip yénimgha qaytip kel!» dégendek. Izahat: «Hijranliq taghliri üstidin...» yaki ««Béter» taghliri üstidin...». «Béter taghliri» dégen taghlar bizge namelum; shunga terjimimizdikidek «ayriwétish» dégen menide bolushi mumkin. ■ **3:1** Top. 5:3 □ **3:4 «(1-4-ayet) sherhi» —** bizningche 1-4-ayetler Shulamit Sulaymandin ayrilghan waqitta qayta-qayta («kéche-kéchilerde») körgen bir chüshni bildüridu (qishta bolushi mumkin). Bu közqarash toghra bolsa mushu ayetlerdin biz «muhebbetning azabliri»ni körimiz. Sulaymandin ayrilish Shulamit üchün azabliq ish bolup, bu chüshni qozghap chiqardi. Biraq bu chüsh yenila Xudadin kelgen oxshaydu, chünki töwendiki 6-11-ayetlerde, Sulaymanning uni toygha élip kétishke kelgenliki bilen emelge ashurulidu. Bu chüshtin yene shuni bileleymizki, Shulamit Galiliyede turuwatqan mezgilde, Sulayman özidin waqitliq (qishta) ayrilghan waqitta, chongqur oylinidu we Yérusalémda uchraydighan barliq sinaqlargha yüzlinishke teyyar turidu. U Sulayman'gha yatliq bolushqa teyyar idi. Shübhisizki, u Sulayman bilen toy qilip, Yérusalémda turghanda uni: «U peqet «pahishe ayal»dek Sulaymanning bayliqliri üchün uninggha yatliq bolghan, xalas, dégüchilermu az bolmaydu. Chüshte körülgen «jésekchiler» shundaq gumanda bolghan kishilerge wekil bolushi mumkin. Lékin chüshte u ularning özige bolghan gumanliriga pisent qilmay, yenila Sulaymanni izdeydu. 3- we 4-ayette Shulamitning chüshide tartqan derdi körünidu: xuddi u: «Yarimni tapay dep sheherni aylinay» déginidek, lékin netijisi eksiche bolup, uninggha «sheherni aylinidighan» közetchiler uchrap qalidu (ibraniy tilida «tapti»). Belkim chüshide ular Shulamittin: «Némishqa bu qiz tün kéchide aylinidu? Pahishe ayal oxshaydu» dep gumanlan'ghan bolushi mumkin (bundaq ish ikkinchi qétim chüshide yene körünidu — 5-bab, 2-7-ayetlerde). □ **3:5 «(5-ayet) sherhi» —** Shulamit muhebbetning derdini tétip baqqandin kéyin, «muhebbetning waqit-saiti»ning muhimliqini téximu bilip yetti.

Üchinchi xatire: Er-ayal bolup birlishish üstidiki oylinishlar {3:6-5:1} •••• Altinchi oylinish — Toygha seper {3:6-3:11} •••• Yérusalém qizliri söz qilidu

6 «Bu zadi kim, chöl-bayawandin kéliwatqan?
Is-tütek tüwrükliridek,
Mürmekki hem mestiki bilen puritilghan,
Etirpurushning herxil ipar-enberliri bilen puritilghan?»□

Shulamit qizlargha jawab béridu

7 «Mana, uning textirawani,
U Sulaymanning öziningdur;
Etrapida atmish palwan yüridu,
Ular Israildiki baturlardindur.
8 Ularning hemmisi öz qilichi tutuqluq,
Jeng qilishqa terbiyilen'genlerdur;
Tünlerdiki weswesilerge teyyar turup,
Hemmisi öz qilichini yanpishigha asidu».□

Shulamit sözlirini dawam qilidu — Sulaymanning toy kéchisige teyyarlighan kariwiti

9 «Sulayman padishah özi üchün alahide bir shahane sayiwenlik kariwat yasighan;
Liwandiki yaghachlardin yasighan.
10 Uning tüwrükliri kümüshtin,
Yölenchüki altundin,
Sélinchisi bolsa sösün rexttin;
Ichi muhebbet bilen bézelgen,
Yérusalém qizliri teripidin.
11 Chiqinglar, i Zion qizliri,
Sulayman padishahqa qarap béqinglar,
Toy bolghan künide,
Köngli xushal bolghan künide,
Anisi uninggha tajni kiygüzgen qiyapette uninggha qarap béqinglar!»□

4

Yettinchi oylinish — toy kéchisi •••• Sulayman Shulamitqa söz qilip uni maxtaydu

1 «Mana, sen güzel, söyümlüküm!
Mana, sen güzel!
Chümperdeng keynide közliring paxteklerdek iken,
Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.□

□ **3:6 «(6-ayet) sherhi» —** bu ayet Sulaymanning Shulamitni yurti Galiliyedin toygha élip kélishini, yeni Sulayman uninggha ewetken textirawan'gha olturup, Yérusalémgha seper qilghanliqini körsetse kérek (7-ayetni körüng). □ **3:8 «(7-8-ayet) sherhi» —** Sulayman Shulamitni Yérusalémgha, yeni toygha bixeter élip kélish üchün, shu atmish leshkirining muhapizetchilikide textirawan bilen kelgen. □ **3:11 «(9-11-ayet) sherhi» —** Yehudiylarning toyliri uyghurlaning toyigha oxshap kétidu. Asasen 5 basquchi bar: — (1) toxtam — adette yigitning elchisi we qizning ata-aniliri bilen toxtam tüzidu. Sulayman öz-özige elchi bolup Shulamitning akiliri bilen toxtam qilghan oxshaydu (4-oylinishni körüng). (2) toygha seper. Yigit özi qizni toygha apirishqa kélidu. (3) nikah murasimi (6- we -12-oylinishni körüng) (4) toy ziyapiti (bezi waqitlarda bir heptige sozulidu) (1- we 2-oylinishni körüng) (5) toy kéchisi (3- we 7-oylinishni körüng) Bezi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kötüridighan «textirawan» yaki «shahane harwa» dep qaraydu. Biraq bizningche bu textirawan yuqirida bayan qilin'ghan ibraniy tilidiki 9-ayettiki «appiriyon» dégen, sayiwenlik kariwatni körsetse kérek. □ **4:1 «Chümperdeng keynide közliring paxteklerdek iken» —** toy qilidighan künide qiz chümperde artidu.

2 Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;
Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardin,
Ular arisida héchbiri kem emestur.□
3 Lewliring pereng tal yiptek,
Gepliring yéqimliqtur;
Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.
4 Boynung bolsa,
Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur,
Uning üstige ming qalqan ésiqliqtur;
Ularning hemmisi palwanlarning siparliridur.□
5 Ikki köksüng xuddi ikki maraldur,
Niluper arisida ozuqliniwatqan jerenning qoshkézekliridektur;
6 Tang atquche,
Kölenggiler qéchip yoqighuche,
Men özümni murmekke téghigha,
Mestiki döngige élip kétimen.□
7 Sen pütünley güzel, i söyümlüküm,
Sende héch dagh yoqtur».

Sulaymanning teklipi

8 «Liwandin men bilen kelgin, i jörem,
Men bilen Liwandin kelgin —
Amanah choqqisidin qara,
Sénir hem Hermon choqqiliridin,
Yeni shirlar uwiliridin,
Yilpizlarning taghliridin qara!»□ ■

Sulaymanning sözining dawami

9 «Sen könglümni alamet söyündürdüng, i singlim, i jörem,
Közüngning bir lep qilip qarishi bilen,
Boynungdiki marjanning bir tal halqisi bilen,
Könglümni söyündürdüng.
10 Séning muhebbiting némidégen güzel,
I singlim, i jörem!
Séning muhebbetliring sharabtin shunche shérin!

□ **4:2 «Ular arisida héchbiri kem emestur»** — yaki «ular arisida héchbiri tughmastur». □ **4:4 «Qoralxana bolushqa teyyarlighan Dawutning munaridektur»** — bashqa birxil terjimisi: «Pelempeylik qilin'ghan Dawutning munaridektur». **«izahat»** — kona zamanlarda «wetendin ayrilghan leshkerler» melum sheherge yaki memliketke qayil bolghanda, shu sheherge bolghan sadiqliqini bildürüsh üchün qalqanlirini sheherning sépilida yaki munarlirida ésip qoyatti («Ez.» 27:11ni körüng). Shunga Sulaymanning bu sözliri: «Séning güzelliking shundaqki, ming leshkerning qayilliqigha, sadiqliqigha érishküdektur» dégen menide. Yene kélip belkim Shulamitning boynigha köpligen marjanlar ésiqliq bolushi mumkin. «Sipar» kichik qalqandur. □ **4:6 «Tang atquche, kölenggiler qéchip yoqighuche, men özümni murmekke téghigha, mestiki döngige élip kétimen»** — Sulayman belkim pütün kéchi Shulamitning toluq bedinidin huzurlanmaqchi. □ **4:8 «(8-ayet) sherhi»** — bezi alimlar, bu sözler jinsiy muhebbetning yuqiri pellisini ipadileydu, dep qaraydu. Buning mumkinchiliki bar bolghini bilen, biz yene bu sözlerni Sulaymanning söyümlüki bilen bille öz padishahliqining keng zémini we heywitige Hermon téghi (Pelestindiki eng égiz tagh)ning eng égiz choqqiliridin nezer sélishqa bolghan arzusini ipadiligen, dep qaraymiz. Sulaymanning bu teklipi yawayi haywanlarning shu yerlerni makan qilghanliqi tüpeylidin xeterlik ish bolidu, elwette! ■ **4:8** Yuh. 17:24; Ef. 1:15-23

Séning etirliringning puriqi herqandaq tétitqudin peyzidur!□
11 Lewliring, i jörem, here könikidek témitidu,
Tiling astida bal we süt bar;
Kiyim-kécheklіringning puriqi Liwanning puriqidur;□
12 Sen péchetlen'gen bir baghdursen, i singlim, i jörem!
Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen.□
13 Shaxliring bolsa bir anarliq «Éren baghchisi»dur;
Uningda qimmetlik méwiler,
Xéne sumbul ösümlükliri bilen,□
14 Sumbullar we iparlar,
Kalamus we qowzaqdarchin,
Herxil mestiki derexliri,
Murmekke, muetter bilen hemme ésil tétitqular bar.□
15 Baghlarda bir fontan sen,
Hayatliq sulirini béridighan, Liwandin aqidighan bir bulaqsen».□
16 «Oyghan, shimaldiki shamal;
Kelgin, i jenubtiki shamal!
Méning béghim üstidin uchup ötkey;
Shuning bilen tétitquliri sirtqa puraq chachidu!
Söyümlüküm öz béghigha kirsun!
Özining qimmetlik méwilirini yésun!»□

5

Shulamit Sulayman'gha jawab béridu

1 «Men öz béghimgha kirdim,
Méning singlim, méning jörem;
Murmekkemni tétitqulirim bilen yighdim,
Here könikimni hesilim bilen yédim;
Sharabimni sütlirim bilen ichtim».

«Dostlirim, yenglar!

□ **4:10 «Séning muhebbiting némidégen güzel, i singlim, i jörem!»** — Sulayman Shulamitni «singlim» dep chaqiridu (12-ayettimu): — (1) qedimki zamandiki bezi shéirlarda ashiq-meshuqlar bir-birini «aka, singlim» dep chaqiratti; (2) ottura sherqtiki bezi jemiiyetlerde mötiwer kishiler öz emrige almaqchi bolghan qizgha jemiiyetning yuqiri tebiqisidin orun alghuzush üchün yaki nikahini téximu «kapaletlik» qilish üchün uni awwal «singlim» dep «béqiwalatti». □ **4:11 «Kiyim-kécheklіringning puriqi Liwanning puriqidur»** — «Liwanning puriqi» ormanliqlarning xush puriqi, elwette. □ **4:12 «Sen péchetlen'gen bir baghdursen, i singlim, i jörem! Étiklik bir bulaq, yépiqliq bir fontandursen»** — Sulaymanning Shulamitni maxtishi shuki, Shulamit özini héchqandaq bashqa ademge bermey, peqet bolghusi er üchün pak saqlap keldi. □ **4:13 «Uningda qimmetlik méwiler, xéne sumbul ösümlükliri bilen,...»** — etirler toghruluq: «sumbul» birxil xushpuraqliq ösümlük. □ **4:14 «Sumbullar we iparlar, kalamus we qowzaqdarchin, ... murmekke, muetter bilen...»** — etirler toghruluq: «kalamus» birxil qomushqa oxshaydighan ösümlüktin chiqidu. «murmekke» we «qowzaqdarchin» adette melum derexlerning qowziqidin élinidu. «Muetter» birxil ösümlükning yopurmaqliridin élinidu. □ **4:15 «Liwandin aqidighan bir bulaqsen»** — yaki «Liwandin aqidighan bir quduqsen». **«(9-15-ayet) sherhi»** — 11-15-ayetlerde Sulayman söyümlükini chirayliq baghchigha, hetta «Éren baghchisi» («Béhish»)ning özige oxshitidu. U yene Shulamitning pütün bedinidin huzurlanmaqchi ikenlikini bildüridu. □ **4:16 «(16-ayet) sherhi»** — Shulamit Sulaymanning déginidek özini uninggha toluq bermekchi bolup, muhebbetlishishke teklip qilidu. «Shimal shamili» bolsa salqin, ademni yéngilanduridu; «jenub shamili» bolsa ademni illitip rahet béridu. (Pelestin üchün «sherq shamili» qorqunchluq, hemme nersini qurutiwétidu).

Ichinglar, könglüngler xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!»□

Ikkinchi qisim {5:2-8:14} •••• Er-ayalliq muhebbettiki yaxshilinishlar — muhebbetning yéngi ipadiliri •••• Tötinchi xatire — Muhebbetni ret qilish toghrisidiki bir chüsh — u toghruluq oylinishlar {5:2-6:9} •••• Sekkizinchi oylinish — Shulamitni basqan qorqunchluq chüsh {5:2-6:3} •••• Shulamit söz qilidu — uni qara basidu

2 «Men uxlawatattim, biraq könglüm oyghaq idi: —

— Söyümlükümning awazi!
Mana, u ishikni qéqiwatidu: —
— «Manga échip ber, i singlim, i amriqim;
Méning paxtikim, méning ghubarsizim;
Chünki béshim shebnem bilen,
Chachlirim kéchidiki nemlik bilen höl-höl bolup ketti!»■

3 «Men töshek kiyimlirimni séliwetken,
Qandaqmu uni yene kiyiwalay?
Men putlirimni yudum,
Qandaqmu ularni yene bulghay?»
4 Söyümlüküm qolini ishik töshükidin tiqti;
Méning ich-baghrilirim uninggha telmürüp ketti;
5 Söyümlükümge échishqa qoptum;
Qollirimdin murmekki,
Barmaqlirimdin suyuq murmekki témidi,
Taqaqning tutquchliri üstige témidi;
6 Söyümlükümge achtim;
Biraq söyümlüküm burulup, kétip qalghanidi.
U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi;
Uni izdidim, biraq tapalmidim;
Uni chaqirdim, biraq u jawab bermidi;□
7 Sheherni aylinidighan jésekchiler méni uchritip méni urdi, méni yarilandurdi;
Sépillardiki közetchiler chümperdemni mendin tartiwaldi.
8 I Yérusalém qizliri, söyümlükümni tapsanglar,
Uninggha néme deysiler?

□ **5:1 «Men öz béghimgha kirdim, … murmekkemni tétitqulirim bilen yighdim, here könikimni hesilim bilen yédim; sharabimni sütlirim bilen ichtim» —** Sulayman Shulamitning teklipini qobul qilip uning bilen toluq muhebbetlishidu. **«Dostlirim, yenglar! Ichinglar, könglüngler xalighanche ichinglar, i ashiq-meshuqlar!»** — bu sözlerni belkim Yérusalém qizlirningkidur. Ular (yaki toy qoldashliri) ashiq-meshuqlarning muhebbettin huzurlinishlirini toluq qollaydu. Ularning (Yérusalém qizlirining) qollishi bilen Xudaning herbir er-ayalning otturisidiki muhebbitini, jümlidin jinsiy muhebbitini testiqlaydighanliqi körsitilidu; chünki u özi bu ishlarni yaratqan. ■ **5:2** Top. 5:3 □ **5:6 «U söz qilghanda rohim chiqip ketkenidi» —** bashqa birxil terjimisi: «U burulup ketkende rohim chiqip ketkenidi».

Uninggha, söygining: «Men muhebbettin zeipliship kettim! — dédi, denglar».□

Yérusalém qizliri Shulamitqa söz qilidu

9 «Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar,
I, ayallar arisidiki eng güzili?
Séning söyümlüküngning bashqa bir söyümlüktin qandaq artuq yéri bar? —
Sen bizge shundaq tapilighan'ghu?».

{*Shulamit jawab béridu*}

10 «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraq, yüreklik ezimet,
On ming arisida tughdek körünerliktur;□
11 Uning béshi sap altundindur,
Budur chachliri atning yaylidek,
Tagh qaghisidek qara.
12 Uning közliri éqinlar boyidiki paxteklerdek,
Süt bilen yuyulghan,
Yarishiqida qoyulghan;□
13 Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktektur;
Aynighan yéqimliq güllüktek;
Uning lewliri niluper,
Ular suyuq murmekkini témitidu;□
14 Uning qolliri altun turubilar,
Ichige béril yaqutlar quyulghan.
Qorsiqi neqishlik pil chishliridin yasalghan,
Kök yaqutlar bilen bézelgen.
15 Uning putliri mermer tüwrükler,
Altun üstige tiklen'gen.
Uning salapiti Liwanningkidek,
Kédir derexliridek körkem-heywetliktur.
16 Uning aghzi bekmu shérindur;
Berheq, u pütünley güzeldur;
Bu méning söyümlüküm, —
Berheq, bu méning amriqim,

□ **5:8 «(2-8-ayet) sherhi»** — Shulamit qara basqan bu chüshni körgende Sulayman bilen alliqachan toy qilghan bolsa kérek. Uning chüshide bolghan inkasi we teqezzasini 2:17de we 4:1-3de xatirilen'gen birinchi chüshidiki pozitsiyesi bilen sélishturghanda tüptin oxshimaydu. Belkim chüsh Shulamitning hayatining emeliy ehwalini, yeni uning Sulayman bilen emeliy muhebbitini eks ettürgen; chüshte körün'gen bezi ishlar, shübhisizki, Sulaymanning muhebbitining, bolupmu jinsiy muhebbet jehette Shulamitqa bolghan teleplirini körsitidu. U söyginining muhebbitige yaki muhebbitining teleplirige anche sezgür bolmaydighan bolup qalghan oxshaydu. Bu sezgürsizlik ularning muhebbitige intayin xeterlik idi; Shulamitning chüshide Sulayman kétidu. Shuning bilen Shulamit chüsh körüsh bilen muhebbetning qimmetlikini bilip yétip, ishlarni yaxshilaydu. Yene muhim bir ish diqqitimizge erziyduki, chüshte we emeliy turmushta, Sulayman (erkek bolghini bilen, padishah bolghini bilen, peyghember bolghini bilenmu) héchqachan Shulamitni «muhebbet»ke zorlimaytti, belki Shulamitning özi bilen muhebbetlishishini telep qilatti. 7-ayette: Chüshidiki jésekchiler uni pahishe ayal dep qarighachqa, uninggha shundaq muamile qilip, chümperdini uningdin tartiwalidu. □ **5:10 «Méning söyümlüküm ap'aq we parqiraq, yüreklik ezimet,...»** — bashqa birxil terjimisi: «Söyümlükümning yüzining aq yéri ap'aq, qizil yéri qipqizil...». □ **5:12 «Yarishiqida qoyulghan»** — yaki «yaqutlardek bézeshke békitilgen». □ **5:13 «Uning mengziliri bir teshtek puraqliq ösümlüktektur; aynighan yéqimliq güllüktek; uning lewliri niluper, ular suyuq murmekkini témitidu»** — ayetning ibraniy tilini chüshinish sel tes, bashqa terjimiliri uchrishi mumkin. Némila bolmisun tétitqu we xushpuraqliq ösümlük baghliri ottura sherqte intayin az idi, qimmetlik idi.

I Yérusalém qizliri!»□

6

Yérusalém qizliri sözleydu

1 «Séning söyümlüküng nege ketkendu,
Qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi?
Séning söyümlüküng qeyerge burulup ketti?
Biz sen bilen bille uni izdeyli!»□

Shulamit ulargha jawab béridu

2 «Méning söyümlüküm öz béghigha chüshti,
Tétitqu otyashliqlargha chüshti.
Baghlarda ozuqlinishqa,
Niluperlerni yighishqa chüshti.
3 Men méning söyümlükümningkidurmen,
We söyümlüküm méningkidur;
U öz padisini niluperler arisida baqidu»□

Toqquzinchi oylinish — Sulaymanning Shulamitqa qaytip kélishi — Shulamitni qayta maxtishi {*6:4-6:9*} *•••• Sulayman Shulamitqa söz qilidu*

4 «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel;
Yérusalémdek yéqimliq,
Tughlarni kötürgen bir qoshundek heywetliktursen;□
5 Ah, közliringni mendin ketküzgin!
Chünki ular méning üstümdin ghalib kéliwatidu;
Chachliring Giléad téghi baghrida yatqan bir top öchkilerdektur.
6 Chishliring yéngila yuyulushtin chiqqan qirqilghan bir top qoylardek;
Ularning hemmisi qoshkézek tughqanlardindur;
Ular arisida héchbiri kem emestur;□
7 Chümbiling keynide chékiliring parche anardur.
8 Atmish xanish, seksen kénizekmu bar;
Qizlar sanaqsiz;□ ■

□ **5:16 «Uning aghzi bekmu shérindur»** — bu belkim gep-sözlirining tatliqliqini körsitidu. **«(9-16-ayet) sherhi»** — Shulamit hazir bashqilarning aldida söyginini maxtashtin héch tartinmaydu. U hazir «qoram tashta yoshurun'ghan paxtek»tin köp dadil bolup ketti! □ **6:1 «Séning söyümlüküng nege ketkendu, qiz-ayallar arisida eng güzel bolghuchi? .... biz sen bilen bille uni izdeyli!»** — Yérusalém qizlirining 5:9-ayettiki mazaq we gumanliri pütünley yoqidi. □ **6:3 «(2-3-ayet) sherhi»** — adette bu muhebbet shéiride «bagh» Shulamitning bedinini yaki ularning muhebbitining özini körsitidu. Mushu yerde «bagh» Sulayman Shulamitqa muhebbitini körsetmekte, uning bedinidin yene huzurlanmaqta, dep qaraymiz. Shulamitning Sulaymanning özige baghlighan muhebbitige ishenchi kamil: 2:16de u: «söyümlüküm méningkidur, men uningkidurmen» deydu; hazir uninggha nisbeten söyginining özige emes, belki özining uninggha tewe bolghanliqi eng muhim ishtur. **«U öz padisini niluperler arisida baqidu»** — bashqa birxil terjimisi: «u niluper arisida ozuqlinidu». Biraq némila bolmisun buning köchme menisi terjimimizningkidek bolidu — démek, Sulayman Shulamitning bedinidin huzurlanmaqta. □ **6:4 «Sen güzel, i söyümlüküm, Tirzah shehiridek güzel»** — Tirzah shehiri intayin güzel idi. Sulaymanning dewridin kéyin u Israilning shimaliy padishahliqining waqitliq paytexti boldi («1Pad.» 15-bab). □ **6:6 «Ular arisida héchbiri kem emestur»** — yaki «ular arisida héchbiri tughmastur». □ **6:8 «Atmish xanish, seksen kénizekmu bar; qizlar sanaqsiz»** — «xanish»lar toluq ayal derijiside, «kénizekler» heremdiki «kichik xotun» derijiside, «qizlar» kelgüsidiki kénizekler idi. Bularning sanligha qarighanda Sulayman padishahliqining deslipidila Shulamitni öz emrige alghanidi. Kéyin uning 700 ayali, 300 kéniziki bolghan («1Pad.» 11-babni körüng). Biz bu ish üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:8** 1Pad. 11:3

9 Biraq méning paxtikim, ghubarsizim bolsa birdinbirdur;
Anisidin tughulghanlar ichide tengdashsiz bolghuchi,
Özini tughquchining tallighinidur.
Qizlar uni körüp, uni bextlik dep atashti,
Xanishlar we kénizeklermu körüp uni maxtashti».□

Beshinchi xatire — Yézida dem élish — Galiliyege qaytish {*6:10-8:14*} •••• *Oninchi oylinish - ««Mahanaim», yeni «ikki bargah» ussuli»* {*6:10-7:10*} •••• {*Yérusalém qizliri söz qilidu*}

10 «Tang seher jahan'gha qarighandek,
Aydek güzel, aydingdek roshen,
Illiq quyashtek yoruq,
Tughlarni kötürgen qoshunlardek heywetlik bolghuchi kimdur?»□

Shulamit Yérusalém qizlirigha söz qilidu

11 «Méghizlar béghigha chüshtüm,
Jilghidiki gül-giyahlarni körüshke,
Üzüm télining bixlighan-bixlimighanliqini körüshke,
Anarlarning chéchekligen-chécheklimigenlikini körüshke;
12 Biraq bile-bilmey,
Jénim méni kötürüp,
Ésil xelqimning jeng harwiliri üstige qoyghaniken».□

Yérusalém qizliri yene Shulamitni maxtap söz qilidu

13 «Qaytqin, qaytqin, i Shulamit —
Qaytqin, qaytqin, bizning sanga qarighumiz bardur!»

«Siler Shulamitning némisige qarighunglar bar?»

«"Ikki bargah" ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!»□

□ **6:9 «(4-9-ayet) sherhi» —** Sulaymanning bu qétimqi Shulamitni maxtighan bezi sözliri toy kéchisidikige oxshash bolghini bilen, yéngidin qoshulghan maxtashliri téximu küchlük. U yene Shulamitni qedirleydu, téximu maxtaydu. Sulaymanning uninggha baghlighan muhebbiti uning «ölchemge yetkenliki»ge asaslan'ghan emes. □ **6:10 «(10-ayet) sherhi» —** Shulamit hazir Sulaymanning muhebbitining tesiride ishenchke tolghan, küchlük zat bolup chiqti. **«Tang seher jahan'gha qarighandek»** — bashqa birxil terjimisi: «Tang seherdek nurluq körün'gen,...» □ **6:12 «(11-12-ayet) sherhi» —** Shulamit yene kemterlik bilen bundaq maxtashlargha jawab béridu; u birdinla xanish bolghan bolsimu, uning öz xelqige baghlighan hörmiti burunqidekla chongqurdur («méning ésil xelqim», deydu). U tuyuqsiz sehraliq qiz Salahiyitidin xanishliq ornigha chiqqanda héch adetlinelmigen. Eksiche, u shu etigendila «jilghidiki gül-giyahlarni körüshke, méghizlar béghigha chüshken» idi, chünki bular belkim uninggha öz yurti Galiliyeni eslitidu. 12-ayetni ibraniy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Uning menisi bizningche qandaqla bolmisun uning tuyuqsiz yuqiri orun'gha kötürülüshi bilen baghliqtur. □ **6:13 «Siler Shulamitning némisige qarighunglar bar?» —** bu sözlerni Shulamit éytidu. **«"ikki bargah" ussulgha chüshken waqtidikidek uninggha qaraymiz!» —** bu sözlerni Yérusalém qizliri éytidu.«Ikki bargah» — Ibraniy tilida «Mahanaim» dégen yerni körsitishi mumkin. «Ikki bargah» ussul belkim muhebbetni ipadileydighan bir ussul idi. Izahat: — Qiz mushu yerde «Shulamit» (shulamliq qiz) dep atilidu. U belkim Galiliyediki «Shunem» dégen sheherdin kelgen. «Shunem» kéyin «shulem» dep atalghan. «Shulamit» yaki «shulamliq» dégenning bashqa bir menisi «Sulayman xanim»; yeni bir menisi «kamil bolghuchi». Mushu yerde u yene maxtashlargha kemterlik bilen jawab béridu.

7

Sulayman Shulamitqa söz qilidu •••• Shulamit Sulayman üchün «ikki bargah» ussulini oynaydu

1 «I shahzadining qizi,
Keshliringde séning qedemliring némidégen güzel!
Tolghighan yampashliring göherlerdek,
Chéwer hünerwen qolining hüniridur.□
2 Kindiking yumulaq bir qedehtur;
Uning ebjesh sharabi kem emes;
Qorsiqing bughday döwisidur,
Etrapigha niluperler olishidu.□
3 Ikki köksüng ikki maraldek, jerenning qoshkézikidur;
4 Boynung pil chishliridin yasalghan munardur;
Közliring Bat-Rabbim qowuqi boyidiki Heshbon kölchekliridek,
Burnung Demeshqqe qaraydighan Liwan munaridektur;
5 Üstüngde béshing Karmel téghidek turidu;
Béshingdiki örüme chachliring sösün rengliktur,
Padishah büdür chachliringning mehbusidur.□
6 I söyginim, huzurlar üchün shunche güzel, shunche yéqimliqtursen!
7 Séning boyung palma derixidek,
Köksüng üzüm ghunchiliridektur.□
8 Men: — «Palma derixi üstige chiqimen,
Shaxlirini tutup yamishimen;
Köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek,
Burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...».□

Shulamit söz qilip, Sulaymanning gépini dawamlashturidu

9
«...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp,
Lewler, chishlardin téyilip chüshsun...!□
10 Men méning söyümlükümningkidurmen,
Uning teqazzasi manga qaritilidu».□

□ **7:1 «Keshliringde séning qedemliring némidégen güzel!»** — yaki «keshliringde séning putliring némidégen güzel!». □ **7:2 «Kindiking yumulaq bir qedehtur»** — bezi alimlar «kindiking» dégen söz jinsiy yolini, yaki tenning töwen qismini körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolsa Shulamit Sulayman aldida yalingach bolup ussul oynaydu. **«...uning ebjesh sharabi kem emes;..»** — «ebjesh sharab» Pelestinde ademni eng mest qilidighan sharab hésablinatti. □ **7:5 «Padishah büdür chachliringning mehbusidur»** — ulugh Sulayman padishah yézidiki bir qizgha «esir boldi»! Muhebbetning küchi zordur! □ **7:7 «Séning boyung palma derixidek, köksüng üzüm ghunchiliridektur»** — «palma derixi»ning özi ünümlük, hosulluq derex hésablinidu. Shulamit égiz boyluq we zilwa, «hosulluq» dep qaralghan oxshaydu. □ **7:8 «Palma derixi üstige chiqimen, shaxlirini tutup yamishimen; köksiliring derweqe üzüm tal ghunchiliridek...»** — palma derixining xormilirini üzüsh yaki güllirini changlashtürüp méwilik qilish üchün uninggha yamiship chiqishi kérek. Sulayman bu oxshitishta belkim ikkila menisini köchme menide ishlitidu. Hazir Shulamit bilen jinsiy munasiwet ötküzüshke bashlaydu. **«...burnungning puriqi almilardek, tanglayliringning temi eng ésil sharabdektur...»** — «almilar» dégenning bashqa birxil terjimisi «örükler». □ **7:9 «...méning söyümlükümning gélidin siliq ötüp, lewler, chishlardin téyilip chüshsun...!»** — ibraniy tilida chüshinish bek tes, bashqa köp terjimiliri uchrishi mumkin. Lékin omumiy menisi éniqki, Shulamit Sulaymanning «muhebbetlisheyli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu. □ **7:10 «(1-10-ayet) sherhi»** — 9-10-ayette Shulamit Sulaymanning «muhebbetlisheyli» dégen telipige inkas qayturup, toluq qobul qilidu.

On birinchi oylinish — Shulamitning öz yurtini yoqlashqa bolghan arzusi •••• {7:11-8:4} •••• Shulamit söz qilidu

11 «I söyümlüküm, kéleyli,
Étizlargha chiqayli;
Yézilarda tünep kéleyli,□
12 Üzümzarliqqa chiqishqa baldur orundin turayli,
Üzüm tallirining bixlighan-bixlimighanliqini,
Chécheklerning échilghan-échilmighanliqini,
Anarlarning berq urghan-urmighanliqini köreyli;
Ashu yerde muhebbetlirimni sanga béghishlaymen.
13 Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu;
Ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur,
Yéngi hem konimu bardur;
Sen üchün ularni toplap teyyarlidim, i söyümlüküm!»□

8

Dawami — Shulamit sözini dawamlashturidu

1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idi!
Séni talada uchritar bolsam, söyettim,
We héchkim méni kemsitmeytti.□
2 Men séni yétekleyttim,
Apangning öyige élip kirettim;
Sen manga telim béretting;
Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettim;
Anarlirimning sherbitidin ichküzettim.□
3 Uning sol qoli béshim astida bolatti,
Uning ong qoli méni silaytti!».

4 «Silerge tapilaymenki, i Yérusalém qizliri —
«Uning waqit-saiti bolmighuche,
Siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!»□

On ikkinchi oylinish — Yézilargha, yeni Galiliyege bolghan seper {8:5-8:7} •••• Shulamitning yurtidiki qizlar awwal sözleydu — uni tonumay qalidu

---

□ **7:11 «I söyümlüküm, kéleyli, étizlargha chiqayli; yézilarda tünep kéleyli,...»** — Shulamitning öz yurtini yene körgüsi, shu yerde Sulayman bilen dalada muhebbetleshküsi bar idi. 12-13-ayetnimu körüng. □ **7:13 «Muhebbetgüller ashu yerde öz puriqini puritidu»** — «muhbbetgül» dégen gül jinsiy muhebbetni qozghaydighan birxil gül. **«ishiklirimiz üstide herxil ésil méwe-chiwiler bardur, ...sen üchün ularni toplap teyyarlidim, i söyümlüküm!»** — Qanaanda (Pelestinde) xelqler «ishik üsti»diki bir jaza üstide herxil méwe-chéwilerni saqlaydu. □ **8:1 «Ah, apamning köksini shorighan inimdek bolsang'idi! Séni talada uchritar bolsam, söyettim, we héchkim méni kemsitmeytti»** — Pelestinde acha-ukining özara amraqliqini ochuq ipadilishi, söyüshi normal ehwal. Ashiq-meshuqlarning shundaq qilishi eyiblik dep qaralghachqa, Shulamit «Sulaymanni inimdek bolsidi!» dep tileydu. □ **8:2 «Sen manga telim béretting»** — Shulamit Sulaymanning danaliqidin ortaqlashmaqchi. Yérusalémdiki ordida turghanda Sulayman aldirash bolghachqa mushundaq purset az bolatti. Apisining öyide bolsa dexliler az bolidu. Erning ayaligha bilim, danaliqni ashurush pursitini yaritish mes'uliyiti bar. «Sen manga telim béretting» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Shu yerde apam manga ögetken». **«Men sanga tétitqu sharabidin ichküzettim; anarlirimning sherbitidin ichküzettim»** — belkim Shulamitning apisi inisini émitkendek (1-ayet), Sulayman'gha emchek salghusi barliqini bildüridu. □ **8:4 «...siler muhebbetni oyghatmanglar, qozghimanglar!»** — yaki «...uni baldur oyghatqininglar, qozghighininglarning némisi?!».

5 «Daladin chiqiwatqan bu zadi kim?
Öz söyümlükige yölinip?»

«Men alma derixi astida séni oyghatqanidim;
Ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi;
Ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

6 «Méni könglüngge möhürdek,
Bilikingge möhürdek basqaysen;
Chünki muhebbet ölümdek küchlüktur;
Muhebbetning qizghinishi tehtisaradek rehimsiz;
Uningdin chiqqan ot uchqunliri,
— Yahning dehshetlik bir yalqunidur!□
7 Köp sular muhebbetni öchürelmeydu;
Kelkünler uni gherq qilalmaydu;
Birsi: «Öy-teelluqatlirimning hemmisini bérip muhebbetke érishimen» dése,
Undaqta u adem kishining neziridin pütünley chüshüp kétidu».■

On üchinchi oylinish — Shulamitning yurtigha, öyige qayitip kélishi. Shulamit kichik singlisi toghruluq ikki akisigha söz qilidu {*8:8-8:14*}. *•••• Shulamit ikki akisigha söz qilidu*

8 «Bizning kichik singlimiz bardur,
Biraq uning köksi yoqtur;
Singlimizgha elchiler kelgen künide biz uning üchün néme qilimiz?»□

Ikki akisi jawab béridu

9 «Eger u sépil bolsa,
Biz uninggha kümüsh munar salimiz;
Eger u ishik bolsa,
Biz uni kédir taxtaylar bilen qaplaymiz».□

□ **8:5 Daladin chiqiwatqan bu zadi kim? Öz söyümlükige yölinip?» —** Shulamit esliy toygha barghan yol bilen qaytip kélidu. Ular Yérusalémdin yérixa shehiridiki yol bilen chiqip Iordan deryasi jilghisini boylap chöl-bayawandin ötüp Shunemge qaytidu. Chöl-bayawanning issiqi bilen u Sulayman'gha yölinip mangidu. U shunche özgergenki, yurttikiler uni tonumay qalidu. Shunga bu sözler Shulamitning yurtidiki qizlarning dégini bolsa kérek. **«Men alma derixi astida séni oyghatqanidim; ashu yerde apang tolghaq yep séni dunyagha chiqarghanidi; ashu yerde séni tughquchi tolghaq yep séni chiqarghanidi»** — bu sözlerni Sulayman Shulamitqa éytidu. Sulayman belkim birinchi qétim (padichining qiyapitide) del mushu alma derixi astida Shulamitni uxlawatqan pétide uchratqanliqini esleydu. Shu alma derixi del Shulamitning apisi uni tughqan jay idi. «Men alma derixi astida séni oyghatqanidim» — Mushu «oyghitish» hem uyqudin oyghitishnimu, muhebbetke oyghitishnimu körsetse kérek. Sulayman bilen Shulamit Shulamitning hayati bashlan'ghan del shu jayda («alma derixi astida) özara töwendiki ehde (6-ayet) bilen baghlishidu. □ **8:6 «Méni könglüngge möhürdek, bilikingge möhürdek basqaysen..» —** sherhi: Padishah öz möhüridin héchqachan ayrilmaydu. Möhüri bolsa adette altun-göherdin yasalghan bolup, intayin qimmetlik nerse idi. Herbir nerse üstige möhür basqanning menisi «bu méningki» dégen bolidu, elwette. Shulamit özining Sulaymandin hergiz ayrilmasliqini xalaydu, özini alemge: «men Sulaymannikidurmen» dep ispatlimaqchi bolidu. **«muhebbet... Yahning dehshetlik bir yalqunidur!»** — «Yah» — «Yahweh», yeni Perwerdigarning namining qisqa shekli. ■ **8:7** 1Kor. 13:8 □ **8:8 «(8-ayet) sherhi» —** Shulamit kichik singlisi üchün ensireydu. U yatliq bolghuche qandaq qilip uni pak saqlash kérek? Mushu soal toghruluq oylighanda belkim özining yashliq waqitlirini esleydu. □ **8:9 «(9-ayet) sherhi» —** mushu ayette Shulamitning ikki akisi uning soaligha (8-ayet) jawab béridu. Ularning singlisi özini asraydighan, nomus qilidighan qiz bolsa («sépil bolsa»), undaqta akiliri uni mukapatlaydu. Biraq eger u nomusni saqlimaydighan, xeterlik yolgha chiqmaqchi bolsa («ishik bolsa»), akiliri uni pewqul'adde qoghdaydu.

Shulamit sözi qilidu

10 «Özüm bir sépildurmen,
Hem méning köksilirim munarlardektur;
Shunga men uning köz aldida xatirjemlik tapqan birsidek boldum».□

Shulamit sözini dawam qilidu

11 «Sulaymanning Baal-Hamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baghwenlerge ijarige berdi;
Ularning hemmisi méwisi üchün ming tengge apirip bérishi kérek idi;
12 Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu;
Uning ming tenggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Shuningdek ikki yüz tengge méwisini baqquchilargha bolsun».□

Sulayman Shulamitqa söz qilidu

13 «Hey baghlarda turghuchi,
Hemrahlar awazingni anglighusi bar;
Mangimu uni anglatquzghaysen».□

Shulamit Sulayman'gha söz qilidu

14 «I söyümlüküm, téz bole,
Jeren yaki yash bughidek bol,
Tétitqular taghliri üstide yügürüp!»□

□ **8:10 «*10-ayet* sherhi»** — Shulamit derweqe «sépil» idi — bashqilarning ézitquluqlirigha toluq chidighuchiliqi bar idi, u pütünley nomusi bilen ötkenidi. Özini pak saqlighachqa u Sulaymanning ehdisini qobul qilishqa tolimu teyyar idi. U hazir belkim ikki akisi esli özige yürgüzgen qattiq muamilining zörürlükini körüp yétishi mumkin idi. U sayisiz üzümzarda ishligende «éziqturulushning éhtimali» az idi; sayisi bolghan méwilik derexliri arisida ishligen bolsa, yaman niyetlik adem teripidin éziqturulush éhtimali bar bolatti. □ **8:12 «*11-12-ayet* sherhi»** — 11-12-ayet: bu ayetlerde Shulamit özining Sulayman'gha toluq mensup ikenlikini tekitleydu. U özini Sulayman'gha béghishlighan bir üzümzargha oxshitidu. Sulaymanning barliq üzümzarlirini baqquchilar özige tégishlik in'amgha érishidu, elwette. Shuninggha oxshash Shulamit hazir Sulaymandin ikki akisi üchün tégishlik in'am bérishini soraydu. Chünki ular uni nomuschan qilip toy qilghuche uningdin xewer élip kelgenidi. 12-ayet: «Özümning üzümzarim mana méning aldimda turidu» dégen sözler Shulamitning öz shexsini Sulayman'gha béghishlighini pütünley ixtiyaren, pütünley erkinlik bilen boldi, dep ipadileydu hem tekitleydu. Erkinlik mana muhebbetning ayrilmas bir qismidur. □ **8:13 «*13-ayet* sherhi»** — Shulamitning kona dostliri (hemrahlar) belkim uningdin naxsha éytishni telep qilidu. Sulaymanningmu anglighusi kélidu. Shulamit naxsha éytip sirtqa chiqip, Sulaymanni töwendikidek chaqiridu. □ **8:14 «Tétitqular taghliri üstide yügürüp!» —** yaki «Yétitqu ösümlük taghliri üstide yügürüp!».

Yeshaya

Xudaning Israilgha bolghan «dewa»si hem chaqiriqi

1 Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha padishah bolghan waqitlarda,
Yérusalém we Yehuda toghrisida, Amozning oghli Yeshaya körgen ghayibane wehiy-
alametler: —
2 «I asmanlar, anglanglar!
I yer-zémin, qulaq sal!
Chünki Perwerdigar söz éytti: —
«Men balilarni béqip chong qildim,
Biraq ular Manga asiyliq qildi.□ ■
3 Kala bolsa igisini tonuydu,
Éshekmu xojayinining oquriga *mangidighan yolni* bilidu,
Biraq Israil bilmeydu,
Öz xelqim héch yorutulghan emes.
4 Ah, gunahkar «yat el»,
Qebihlikni toplap özige yükligen xelq,
Rezillerning bir nesli,
Nijis bolup ketken balilar!
Ular Perwerdigardin yiraqliship,
«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ni közige ilmidi,
Ular keynige yandi.□ ■
5 Némishqa yene dumbalan'ghunglar kélidu?
Némishqa asiyliq qiliwérisiler?
Pütün bashliringlar aghrip,
Yürikinglar pütünley zeipliship ketti,■
6 Béshinglardin ayighinglarghiche saq yéringlar qalmidi,
Peqet yara-jarahet, ishshiq we yiring bilen toldi,
Ular tazilanmighan, téngilmighan yaki ulargha héch melhem sürülmigen.□
7 Wetininglar chölleshti;
Sheherliringlar köyüp weyrane boldi;
Yer-zéminglarni bolsa, yatlar köz aldinglardila yutuwéliwatidu;
U yatlar teripidin depsende qilinip chölliship ketti.■
8 Emdi üzümzargha sélin'ghan chellidek,
Terxemeklikke sélin'ghan kepidek,
Muhasirige chüshken sheherdek,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — muqeddes kitab boyiche üch asman bar. «Tebirler»ni körüng. **«Chünki Perwerdigar söz éytti...»** — mushu kitabta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisidur. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm Bardurmen», «ehdiside menggü Turghuchi Xuda» dégenni bildüridu. Tebirlernimu körüng. ■ **1:2** Qan. 32:1 □ **1:4 «Ah, gunahkar «yat el»...»** — bu hejwiy, kinayilik gep. Xudagha nisbeten Israil butperes bir «yat el» bolup ketkenidi. **«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»** — Xudaning yene bir ismidur. Bu isim belkim, «Özining Israil xelqige birdinbir pak-muqeddes bolghuchi ikenlikini körsetken Xuda we Israil arisida pak-muqeddes turghuchi Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu isimni köp ishlitidu. ■ **1:4** Zeb. 78:8; Yesh. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yer. 2:30 □ **1:6 «ulargha héch melhem sürülmigen»** — yaki «ulargha héch zeytun méyi sürülmigen». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yesh. 5:5

Zionning qizi zeip qalduruldi.□
9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldur-
mighan bolsa,
Biz Sodom shehirige oxshap qalattuq,
Gomorra shehirining haligha chüshüp qalattuq.□ ■
10 I Sodomning hökümranliri, Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar,
«I Gomorraning xelqi, Xudayimizning qanun-nesihitige qulaq sélinglar!□
11 Siler zadi néme dep Manga atap nurghunlighan qurbanliqlarni sunisiler?» — deydu
Perwerdigar.
— «Men köydürme qochqar qurbanliqinglardin,
Bordaq malning yaghliridin toyup kettim,
Buqilar, paqlanlar, tékilerning qanliridin héch xursen emesmen.□ ■
12 Siler Méning aldimgha kirip kelgininglarda,
Silerdin hoyla-aywanlirimni shundaq dessep-cheyleshni kim telep qilghan? □
13 Bihude «ashliq hediye»lerni élip kélishni boldi qilinglar,
Xushbuy bolsa Manga yirginchlik bolup qaldi.
«Yéngi ay» héytliri we «shabat kün»lirige,
Jamaet ibadet sorunliriga chaqirilishlargha —
Qisqisi, qebihlikte ötküzülgen daghdughiliq yighilishlargha chidighuchilikim qalmidi.□
14 «Yéngi ay» héytinglardin, békitilgen héyt-bayriminglardin qelbim nepretlinidu;
Ular manga yük bolup qaldi;
Ularni kötürüp yürüshtin charchap kettim.
15 Qolunglarni kötürüp duagha yayghininglarda,
Közümni silerdin élip qachimen;
Berheq, köplep dualarni qilghininglarda, anglimaymen;
Chünki qolliringlar qan'gha boyaldi.■
16 Özünglarni yuyup, paklininglar;
Qilmishliringlarning rezillikini köz aldimdin néri qilinglar,
Rezillikni qilishtin qolunglarni üzünglar;■

□ **1:8 «üzümzargha sélin'ghan chellidek, terxemeklikke sélin'ghan kepidek...»** — Yérusalémning ehwalini teswirleydu; u nahayiti qil üstide turghanliqini, intayin muqimsiz ehwalda qaldurulghanliqini bildürse kérek. **«Zion»** — yaki «Zion téghi» bolsa Yérusalém shehiri, shuningdek muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. □ **1:9 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar»** — «Yeshaya» kitabida köp ishlitilidighan Xudaning bir nami. **«Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa...»** — «qaldi» (Xudaning «qaldisi») «Yeshaya» dégen kitabta köp körülidighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, Xudaning méhir-shepqiti bilen ularning arisida haman özige sadiq bir «qaldi» bolidu. **«Sodom sheherige oxshap qalattuq, Gomorraning haligha chüshüp qalattuq»** — kona zamanlarda, (Ibrahim peyghemberning dewride) bu ikki sheher Xudaning neziride nahayiti rezil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaghdurup ularni pütünley weyran qilghan. Ikki sheherning bügün'ge qeder héchqandaq izliri qalmidi («Yar.» 19-babni körüng). Yeshayaning démekchi bolghini, Xuda Özige sadiq bir «qaldisi» qaldurmighan bolsa, Israilmu bu ikki sheherge oxshash rezillik bilen tolup, oxshashla pütünley weyran bolup yer yüzidin yoqilip ketken bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yesh. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10 «I Sodomning hökümranliri,... I Gomorraning xelqi, ...»** — mushu yerde, Yeshaya peyghember öz xelqini Sodom hem Gomorradikilerge biwasite oxshitidu. □ **1:11 «köydürme qurbanliq»** — mushu xil qurbanliq Xudagha atap toluq köydürületti. ■ **1:11** Zeb. 50:8-14; Pend. 15:8; 21:27; Yesh. 66:3; Yer. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dessep-cheyleshni kim telep qilghan?»** — «dessep-cheylesh» dégen söz mushu yerde belkim xelq élip kirgen nurghunlighan qurbanliq mallirining ibadetxanining hoylilirini dessigenlikini körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «depsende qilish». □ **1:13 «ashliq hediye»ler** — «ashliq hediye» adette «köydürme qurbanliqlar» hem gha qoshulatti. **«xushbuy bolsa manga yirginchlik bolup qaldi»** — Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, her küni muqeddes ibadetxanida xushbuy yéqish kérek idi. **«shabat küni»** — bolsa shenbe küni bolup, Israillar üchün «muqeddes kün»dur, bu héchqandaq ish-emgek qilmay Xudagha séghinidighan, ibadet qilidighan kün idi. Yehudiylar bu künni «shabat küni», yeni «(xizmettin) dem élish küni» deydu. Yene 56-bab, 2-ayetni körüng. ■ **1:15** Pend. 1:28 ■ **1:16** Zeb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

17 Yaxshiliq qilishni öginiŋlar;
Adilliqni izdeŋlar,
Zomigerlerge tenbih béŋlar,
Yétim-yésirlerni naheqliqtin xalas qiliŋlar,
Tul xotunlarniŋ dewasini soraŋlar.□
18 Emdi kélinglar, biz munazire qilishayli, deydu Perwerdigar,
Silerniŋ gunahiŋlar qip-qizil bolsimu,
Yenila qardek aqiridu;
Ular qizil quruttek toq qizil bolsimu,
Yuŋdek ap'aq bolidu.□ ■
19 Eger itaetmen bolup, aŋlisaŋlar,
Zémindiki ésil mehsulattin behrimen bolisiler;
20 Biraq ret qilip yüz örisenglar,
Qilich bilen ujuqturulisiler»
— Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq dégen.

21 Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?
Eslide u adalet bilen tolghanidi,
Heqqaniyliq uni makan qilghanidi,
Biraq hazir qatillar uningda turuwatidu.□
22 Kümüshüŋ bolsa dashqalgha aylinip qaldi,
Sharabiŋgha su ariliship qaldi;■
23 Emirliring asiyliq qilghuchilar,
Oghrilargha ülpet boldi;
Ularniŋ herbiri parigha amraq bolup,
Sogha-salamlarni közlep yürmekte;
Ular yétim-yésirler üchün adalet izdimeydu;
Tul xotunlarniŋ dewasi ularning aldigha yetmeydu.□ ■
24 Shunga — deydu samawi qoshunlarniŋ Serdari bolghan Reb Perwerdigar —
Yeni Israildiki qudret Igisi éytidu: —
Men küshendilirimni *jazalap* puxadin chiqimen,
Düshmenlirimdin qisas alimen;□
25 Qolumni üstüŋge tegküzüp,
Séni tawlap, sendiki dashqalni teltöküs tazilaymen,
Sendiki barliq arilashmilarni élip tashlaymen.■
26 Hökümran-soraqchiliriŋlarni awwalqidek,
Meslihetchiliriŋlarni desleptikidek halgha keltürimen.
Kéyin sen «Heqqaniyliqniŋ Makani», «Sadiq Sheher» — dep atilisen.
27 Emdi Zion adilliq bilen,

□ **1:17 «Zomigerlerge tenbih béŋlar» —** bashqa birxil terjimisi, «Ézilgüchilerge yar-yölek bolunglar». □ **1:18 «Silerniŋ gunahiŋlar qip-qizil bolsimu» —** bu «qizil qurut» Yehudiylar bu qurutni boyaq yasash üchün ishletken. ■ **1:18** Zeb. 51:7-10 □ **1:21 «Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?» —** Yeshaya peyghember Yérusalém shehirini eslide Xudagha sadiq bir ayalgha oxshash sheher idi, biraq hazir bir pahishe ayalgha aylandi dep oxshitidu. ■ **1:22** Ez. 22:18,19; Hosh. 4:18 □ **1:23 «Sogha-salamlarni közlep yürmekte...» —** ibraniy tilida «Sogha-salamlarni qoghlap yürmekte...». ■ **1:23** Yer. 5:28; Zek. 7:10 □ **1:24 «Israildiki qudret Igisi...» —** Xudaniŋ yene bir namidur. Bu nam belkim, «Israil xelqige Özining küch-qudritini körsetküchi Xuda, Israilda turghan nahayiti qudretlik, qadir Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu namni köp ishlitidu. ■ **1:25** Yer. 6:29; Mal. 3:3

We uninggha qaytip kelgenler heqqaniyliq bilen qutquzulup hör qilinidu. □
28 Biraq asiylar we gunahkarlar birdek ujuqturulidu,
Perwerdigardin yüz örigüchiler bolsa halak bolidu.■
29 Shu chaghda siler teshna bolghan dub derexliridin nomus qilisiler,
Tallighan baghlardin xijil bolisiler.□
30 Chünki özünglar xuddi yopurmaqliri qurup ketken dub derixidek,
Susiz quruq bir baghdek bolisiler.
31 Shu küni küchi barlar otqa sham piliki,
Ularning ejri bolsa, uchqun bolidu;
Bular her ikkisi tengla köyüp kétidu,
Ularni öchürüshke héchkim chiqmaydu. □

2

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

1 Bular Amozning oghli Yeshaya Yérusalém we Yehuda toghrisida körgen kalamdur: —
2 Axir zamanlarda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu,
Hemme döng-égizlktin üstün qilip kötürülidu;
Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu.□ ■
3 Nurghun xelq-milletler chiqip bir-birige: —
«Kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha,
Yaqupning Xudasining öyige chiqqayli;
U Öz yolliridin bizge ögitidu,
Biz Uning teriqiliride mangimiz» — déyishidu.
— Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,
Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu.■
4 U eller arisida höküm chiqiridu,
Nurghun xelqlerning heq-naheqlirige késim qilidu;
Buning bilen ular qilichlirini sapan chishliri,
Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;
Bir el yene bir elge qilich kötürmeydu,
Ular hem yene urushni ögenmeydu.■
5 — «I Yaqup jemetidikiler,
Kélinglar, Perwerdigarning nurida mangayli!».

Hazirqi Yérusalém

6 — Sen Öz xelqing bolghan Yaqup jemetini tashlap qoydung;

□ **1:27 «uninggha (Zion'gha) qaytip kelgenler» —** mushu yerde «qaytip kélish» belkim ikki ishni öz ichige alidu. Birinchisi, kelgüside «towa qilip, Xudaning yénigha qaytidighanlar»; ikkinchisi, «yiraq yurttiki qulluqtin, sürgün bolushidin (yeni Xudaning jazaliq terbiyisidin) chiqip Zion'gha qaytip kelgenler». **«qutquzulup hör qilinish»** — ibraniy tilida peqet bir söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem «bedel tölep, qulluqtin qutquzup hör qilish»nimu öz ichige alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zeb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29 «dub derexliri ... baghlar...» —** mushu «dub derexliri» we «baghlar» shübhisizki, shu dewrdiki butpereslikke alahide atalghan jaylarni körsitidu. Bilishimizche mushu xil butpereslik jinsiy exlaqsizliq bilenmu munasiwetlik idi. □ **1:31 «otqa sham piliki» —** yaki «otqa termech». □ **2:2 Axir zamanlarda» —** ibraniy tilida «Künlerning axirida». **«Perwerdigarning öyi» —** Perwerdigarning ibadetxanisini körsitidu. **«Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu» —** Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. «Yeshaya» dégen kitabta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zeb. 110:2 ■ **2:4** Yo. 4:10; Mik. 4:3

Chünki ular sherqtiki xurapatlar bilen tolduruldi;
Ular Filistiylerdek pal salidu;
Ular chet'ellikler bilen qol tutushidu;□
7 Zémini bolsa altun-kümüshke tolup ketti;
Bayliqliri tügimes;
Yer-zémini atlarghimu tolup ketti,
Jeng harwiliri hem tügimes;□
8 Zémini butlar bilenmu liq bolup ketti;
Ular öz qolliri bilen yasighanlirigha,
Barmaqliri bilen shekillendürgenlirige sejde qilishidu.
9 Shuning bilen puqralar égildürülidu,
Mötiwerlermu töwen qilinidu;
Sen ularning qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen. □

«Perwerdigarning küni»

10 Emdi Perwerdigarning wehshitidin,
Heywisining shan-sheripidin özüngni qachur,
Xada tashlar ichige kiriwal,
Topa-changlar ichige möküwal!
11 Chünki ademning tekebbur közliri yerge qaritilidu,
Insanlarning hakawurluqi pes qilinidu;
Shu künide yalghuz Perwerdigarla üstün dep medhiyilinidu. ■
12 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning shundaq bir küni teyyar turidu: —
Shu küni herbir tekebbur we memedanlarning üstige,
Özini yuqiri sanighanlarning üstige chüshidu
(Shuning bilen ularning hemmisi pes qilinidu!),■
13 Shuningdek Liwanning égiz, pelekke yétidighan barliq kédir derexlirining üstige,
Bashandiki barliq dub derexlirining üstige,
14 Égiz taghlarning hemmisige,
Yuqiri kötürülgen barliq dönglerning üstige,
15 Herbir heywetlik munarning üstige,
Herbir mustehkem sépilning üstige,
16 Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,
Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige shu küni chüshüshke teyyar turidu.□
17 Ademlerning körengliki töwen qilinip chüshürülüp,
Insanlarning tekebburliqi pes qilinidu,

□ **2:6 «Ular (Israillar) Filistiylerdek pal salidu»** — mushu yerde Yeshaya kinayilik söz ishlitip, öz xelqining xurapiyliqni her tereptin, yeni sherqtin hem gherbtin (Filistiylerdin) qobul qilghanliqini körsitidu. □ **2:7 «altun-kümüshke tolup ketti... bayliqliri tügimes... yer-zémini atlarghimu tolup ketti, jeng harwiliri hem tügimes»** — mushu 6-8-ayette, Yeshaya ularning Musa peyghemberge tapshurulghan qanun — Tewrattiki «Qanun sherhi» 17-18-bablar közde tutulidu. Mushu ishlar Tewrattiki shu permanlargha xilap. □ **2:9 «... puqralar égildürülidu... ت öwen qilinidu» —** bu pésilning ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlargha bash uridighanliqini hemde kelgüside ular shübhisizki oxshashla Xudaning ghezipi aldida yerge yiqilidighanliqini bildüridu. **«... qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen»** — mushu ikki ibare ibraniy tilida ikki bisliq birla söz bilen ipadilnidu. ■ **2:11** Yesh. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **2:16 «Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,...» —** qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deydighan üch yurt bar idi. Birsi shimaliy Afriqida, birsi Ispaniyede, yene birsi En'gliyede bolushi mumkin idi. Tarshishtiki kémiler barliq bashqa ellerning kémiliridin chong we heywetlik idi. **«Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige...»** — yene birxil terjimisi: — «Shundaqla herbir güzel resim-heykellerning üstige...»

Shu künide yalghuz Perwerdigarla üstün dep medhiyilinidu.
18 Butlar bolsa hemmisi közdin yoqilidu.□
19 Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüshke ornidin turidighan chaghda,
Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup,
Xada tash gharlirining ichige,
Yer yüzidiki öngkürlerge kiriwalidu;
20 Shu künide kishiler özige choqunushqa yasighan kümüsh butliri we altun butlirini qarighu chashqanlargha we sheperenglerge tashlap béridu;
21 Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüshke ornidin turidighan chaghda,
Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisining shan-sheripidin qachurup,
Xada tash chaklirining ichige,
Yarlarning yériqlirigha kiriwalidu;
22 Ümidinglarni nepisi dimighidila turidighan insandin üzünglar,
Chünki insan zadi néme idi?!

3

Yehuda-Yérusalémning qebihlikige chüshidighan jaza

1 Chünki, qara! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,
Yérusalém we Yehudagha quwwet we yölenchük bolghan *barliq nersilerni yoq qilidu*,
— Yeni quwwet bolghan pütkül ash-nan,
Yölenchük bolghan hemme su, □
2 Palwan we leshker,
Sotchi we peyghember,
Palchi we aqsaqal,
3 Ellik béshi, mötiwer we meslihetchi,
Hünerwen ustilar we jadu qilghuchilarni yoq qilidu.
4 — «*Ularning ornigha* yashlarni emeldar qilimen,
Betxuy balilar ularning üstidin idare qilidu.
5 Puqralar bir-birini ézidu,
Herbiri qoshnisi teripidinézilidu;
Balilar qérilargha,
Muttehemler mötiwerlerge edepsizlik qilidu;
6-7 Shu küni birsi ata jemetidiki qérindishini tutuwélip, uninggha: —
«Sizning kiyim-kéchikingiz bar; bizge yétekchi bolung, bu xarabiler qolingiz astida bolsun», — deydu;
U jawaben qolini kötürüp *qesem ichip*: «Derdinglargha derman bolalmaymen;
Öyümdimu ya ash-nan ya kiyim-kéchek yoq;
Méni xelqqe yétekchi qilmanglar!» — deydu.
8 Chünki Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu,
Yehuda bolsa yiqilidu;
Sewebi, ularning tili we illetliri Perwerdigargha qarshi chiqip,
Sherep Igisining közliri aldida isyankarliq qildi.□
9 Ularning chirayi özlirige qarshi guwahliq béridu;
Ular Sodom shehiridek gunahini héch yoshurmay,

□ **2:18 «Butlar» —** ibraniy tilida: — «Erzimesler...» □ **3:1 «quwwet» we «yölenchük» —** bu ikki söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiliki barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Undaq bolsa bu sözler ikki bisliq bolup, hem mushu «tayaqlar» hem «quwwet-yölenchük»lerni teng körsitidu. □ **3:8 «...Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu...» —** yaki «...Yérusalém xarab qilinidu».

Ochuq-ashkara jakarlaydu.
Ularning jénigha way! Ular yamanliqni öz béshigha chüshürgen!
10 Heqqaniylargha éytqinki,
Ular aman-ésenlikte turidu,
Ular öz emllirining méwisini yeydu;
11 Rezillerge way! Béshigha yamanliq chüshidu,
Chünki öz qoli bilen qilghanliri özige yanidu.
12 Méning xelqimde bolsa, balilar ularni xar qilidu,
Ayallar ularni idare qilidu;
I xelqim! Silerni yéteklewatqanlar silerni azduridu,
Ular mangidighan yolliringlarni yoq qilidu.□
13 Perwerdigar Öz dewasini sorashqa orun alidu,
Xelq-milletler üstidin höküm chiqirishqa öre turidu;
14 Perwerdigar Öz xelqining aqsaqalliri we emirliri bilen dewaliship, ulargha: —
Üzümzarni yep tügetkenler siler özünglar,
Ajiz möminlerdin alghan olja öyünglarda yatidu, deydu.
15 — Silerning xelqimni ashundaq ézip,
Ajiz möminlerning yüzlirige dessep zadi néme qilghininglar? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar.

Yérusalémdiki «moda qoghlishidighan» tekebbur qiz-ayallargha chüshidighan jaza

16 Perwerdigar yene mundaq dédi: —
«Zion qiz-ayalliri tekebburluq qilip,
Qash-kirpiklirini süzüp,
Közlirini oynitip, naz qilip taytangliship,
Putlirini jildirlitip méngip yürishidu;
17 Shunga Reb Zion qiz-ayallirining bash choqqilirini taz qilidu,
Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu». □
18 Ashu küni Reb ularni güzellikidin mehrum qilidu;
— Ularning oshuq jildiraqlirini,
Bash jiyeklirini, ay shekillik marjanlirini,
19 Halqilirini, bilezüklirini, chümperde-chachwanlirini,□
20 Romallirini, oshuq zenjirlirini, potilirini, etirdanlirini, tiltumarlirini,
21 Üzüklirini, burun halqilirini,
22 Héytliq tonlirini, yopuqlirini, pürkenjilirini, hemyanlirini,
23 Eyneklirini, ap'aq ich köyneklirini, sellilirini we tor perdilirining hemmisini élip tashlaydu.
24 Emdi shundaq boliduki,
Etir puriqining ornigha betbuyluq;
Potining ornida arghamcha,
Chirayliq yasighan chachlirining ornida taz béshi,
Kélishken tonning ornida böz rextler,
Güzellikining ornida daghmal tamghisi bolidu.
25 Séning yigitliring qilichlinip,
Baturliring jengde yiqilidu.

□ **3:12 «balilar ularni xar qilidu, ayallar ularni idare qilidu» —** mushu yerde, Yeshaya belkim ularning padishahining baliliq qilidighanliqi, öz ayalliri we kénezekliri teripidin kontrol qilinidighanliqini körsetmekchi.
□ **3:17 «Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu» —** yaki «Perwerdigar ularning chékisini paxshek qilidu».
□ **3:19 «chachwan» —** birxil chümperde, niqab.

26 *Zionning* qowuqliri zar kötürüp matem tutidu;
U yalingachlan'ghan halda yerge olturup qalidu.

4

Dawami

1 Shu küni yette ayal bir erni tutuwélip, uningdin: — «Biz öz nénimizni yeymiz, öz kiyim-
kécheklirimizni kiyimiz; peqet bizni reswaliqtin xalas qilish üchün, bizni namingizgha
tewe qilishingizni ötünimiz!» — deydu. □

2 Shu küni «Perwerdigarning shéxi» uning güzelliki hem sheripini körsetküchi bolidu,
Zémin bergen méwe bolsa,
Qéchip qutulghan Israildikilerge shöhret we güzellik keltüridu.□
3 Hem shundaq ish boliduki,
Zionda qalghanlar, Yérusalémda toxtitilghanlar,
Yeni Yérusalémda hayat dep tizimlan'ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu.□
4 Shu chaghda Reb adalet yürgüzgüchi roh hem köydürgüchi roh bilen,
Zion qizlirining pasiqliqini yuyup,
Yérusalémning qan daghlirini tazilaydu.
5 Shu chaghda Perwerdigar kündüzde Zion téghidiki herbir öy,
Shundaqla barliq ibadet sorunlarning üstige is-tütek we bulut,
Kechte bolsa ot yalqunining julasini yaritidu;
Chünki shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu. □
6 Shu küni, kündüzde tomuz issiqqa saye qilidighan,
Xeterdin panahlinidighan, boran-yamghurlargha dalda bolidighan bir sayiwenlik kepe
bolidu».

5

Üzümzar naxshisi

1 Men öz söygen yarimgha,
Méning söyümlüküm üchün öz üzümzari toghruluq bir küy éytip bérey;
Söyümlükümning munbet bir döng üstide üzümzari bar idi; □
2 U hemme yérini kolap tashlarni élip tashlidi,
Eng ésil üzüm téli tikti;
U üzümzar otturisigha közitish munari saldi,
Üzümzar ichidimu sharap kölchiki qazdi,
Andin üzümdin yaxshi hosul kütti;
Biraq buning ornigha, üzümzar achchiq üzümlernila berdi.□
3 Qéni, i Yérusalémdikiler we Yehudaning ademliri,

□ **4:1 «bizni namingizgha tewe qilishingiz»** — shu dewrde, toy qilghandin kéyin, ayal érining ismi bilen chaqirilidighan adet bar idi. □ **4:2 «Perwerdigarning shéxi»** — choqum Perwerdigarning Özidin chiqqan bir zatni körsitidu. Emdi uning kim ikenliki töwende éniqlinidu. **«Perwerdigarning shéxi» uning güzelliki hem sheripini körsetküchi bolidu»** — ibraniy tilida ««Perwerdigarning shéxi» güzellik we shan-sherep üchün bolidu». □ **4:3 «...Yérusalémda hayat dep tizimlan'ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu»** — axirqi zamanda Yehudiylarning «qaldi»si éniq körünidu. □ **4:5 «shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu»** — démek, Perwerdigarning Özining shan-sheripi Yérusalémda turidu. □ **5:1 «Men öz söygen yarimgha... bir küy éytip bérey»** — peyghemberning éytqan «yar»i bolsa Xudadur. **«munbet bir döng üstide...»** — ibraniy tilida «bir münggüz, zeytun meylik oghul üstide...» □ **5:2 «...üzümzar achchiq üzümlernila berdi»** — mushu yerde «achchiq» ibraniy tilidiki «sésiq»ni bildüridu.

Men bilen üzümzarimning otturisidin höküm chiqiringlar!
4 Méning üzümzarimda qilghudek yene néme ishim qaldi?
Yaxshi üzümlerni kütkinimde,
Némishqa peqet achchiq üzümnila chiqirip berdi?■
5 Emdi hazir Öz üzümzarimni néme qilidighinimni silerge éytip bérey: —
Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu;
Uning tamlirini chéqip ghulitimen, u cheylinidu.□ ■
6 Men uni chöllükke aylandurimen;
Héchkim uni chatap-putap, perwish qilmaydu;
Jighanlar we tikenler uningda ösüp chiqidu;
Bulutlargha uning üstige héch yamghur yaghdurmanglar dep buyruymen.
7 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning üzümzari — Israil jemeti,
Uning xushalliqi bolghan ösümlük bolsa — Yehudadikilerdur;
U adalet méwisini kütken,
Biraq mana emdi zulum kördi;
Heqqaniyliqni kütken,
Biraq mana emdi nale-peryad boldi!□ ■
8 Xeqlerge héch orun qaldurmay öyni-öyge, étizni-étizgha ulighanlargha way!
Özünglarni yalghuz zéminda qaldurmaqchimusiler?■
9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar méning quliqimgha mundaq dédi: —
«Köpligen öyler,
Derweqe heywetlik, heshemetlik öyler ademzatsiz, xarab bolidu.
10 Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu,
Ottuz küre dan bolsa peqet üch küre hosul béridu. □
11 Mey ichishke aldirap tang atqanda ornidin turghanlargha,
Qarangghu chüshishige qarimay, sharabtin keyp bolghuche bésip olturghanlargha way!■
12 Ularning ziyapetliride chiltar we lira, tembur we ney, sharabmu bar;
Biraq ular Perwerdigarning qilghanliriga we qol ishliriga héch étiwar qilmaydu.□
13 Shu sewebtin öz xelqim bilimdin xewersiz bolghanliqi tüpeylidin sürgün bolup kétidu;
Ésilzadiliri échirqiship,
Puqraliri ussuzluqtin qurup kétidu.■
14 Shunga tehtisara nepsini yoghinitip,
Aghzini hang achidu;
Ularning shöhretliri, top-top ademliri, qiqas-süren kötürgüchiliri we neghme oynighuchiliri biraqla ichige chüshüp kétidu.□

■ **5:4** Yer. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ **5:5 «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu» —** bashqa birxil terjimisi: — «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u köydürülidu». ■ **5:5** Zeb. 80:12-13 □ **5:7 «mana emdi nale-peryad boldi!» —** mushu ayette wehiy-xewerni tekitlesh üchün ibraniy tilida ahangdash sözler ishlitilidu: «adalet» — «mishpat», «zulum» — «mishpaq»; «heqqaniyliq» — «tsedeqah», «nale-peryad» — «zedekah». Yeshaya peyghember herdaim mushundaq söz oyuni qilidu. ■ **5:7** Zeb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10 «Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu» —** mushu ayettiki «qiriq moluq yer» ibraniy tilida «on qosh kaliliq yer» dégenlik bolup, on qosh kala bir kün ichide aghduralaydighan yer. **«alte küp»** — ibraniy tilida «bir bat», belkim 27 litrge toghra kélidu. **«ottuz küre»** — bir «küre» bir kor, yeni 20 litr. «30 küre» bolsa ibraniy tilida «bir xomir» (300 litr), «3 küre» ibraniy tilida «bir efah» (30 litr). ■ **5:11** Pend. 23:29,30 □ **5:12 «lira» —** bir xil tarliq saz. **«Perwerdigarning qilghanliri...» —** bu ibare belkim bipayan alemning yaritilishi we ajayibliqlirini, «qol ishliri» bolsa belkim uning Israillargha körsetken nijatliq möjizilirini közde tutidu. ■ **5:13** Am. 6:7 □ **5:14 «tehtisara» —** ibraniy tilida «shéol» dégen yer, «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlerning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu.

15 Puqralar égildürülidu,
Mötiwerlermu töwen qilinidu,
Tekebburlarning közliri yerge qaritilidu;
16 Biraq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar adalet yürgüzginide üstün dep medhiyilinidu,
Pak-muqeddes bolghuchi Tengri heqqaniyliqidin pak-muqeddes dep bilinidu.
17 Shu chaghda qozilar öz yaylaqlirida turghandek otlaydu,
Musapirlarmu baylarning weyrane öyliride ozuqlinidu.□ ■
18 Qebihlikni aldamchiliqning yipliri bilen,
Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlargha way!□
19 Yeni: «*Xuda* aldirisun!
Ishlirini Özi ittikrek ada qilsun,
Shuning bilen biz uni köreleymiz!
«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ning niyet qilghini yéqinliship ishqa ashurulghay,
Biz uni biliwalayli!» — dégenlerge way!□
20 Yamanni yaxshi, yaxshini yaman dégüchilerge,
Qarangghuluqni nurning, nurni qarangghuluqning ornigha qoyghuchilargha,
Achchiqni tatliqning, tatliqni achchiqning ornigha qoyghuchilargha way!
21 Özlirini dana dep chaghlighanlargha,
Öz neziride özlirini eqilliq dep qarighanlargha way!■
22 Sharab ichishke batur bolghanlargha,
Haraqni ebjesh qilishta qehriman bolghanlargha,□
23 Yeni para üchün rezillerni aqlap,
Shuning bilen heqqaniylarning adalitini ret qilghuchilargha way!■
24 Shunga, ot yalqunliri samanlarni yutuwetkendek,
Yalqunlarda menggenler soliship yoqalghandek,
Ularning yiltizliri chirip kétidu,
Gül-chéchekliri chang-tozangdek tozup kétidu;
Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning yolyoruq-qanunini chetke qaqqan,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining söz-kalamini közge ilmighanidi.■
25 Shunga Perwerdigarning ghezipi Öz xelqige qarap qaynaydu,
U ulargha qarap qolini kötürüp, ularni urup yiqitidu.
Taghlar tewrinip kétidu;
Ölükler exletlerdek kochilar otturisida döwe-döwe bolidu.
Mushundaq ishlar bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.■
26 U yiraqtiki ellerni chaqirip tughni kötüridu,
U yer yüzining chet yaqisidin bir elni üshqirtip chaqiridu;
Mana ular tézdin aldirap kélidu!
27 Ulardin héchbiri charchap ketmeydu,
Putlishipmu ketmeydu.
Héchbiri müdgimeydu, uxlimaydu,

□ **5:17 «qozilar... otlaydu,... musapirlar... ozuqlinidu»** — démek, zémin bosh, quruq bolup ketkechke, qoylar hem yat ademler erkinlik bilen hetta baylarning öyliridin ozuqluq tapidu. ■ **5:17** Yesh. 14:30 □ **5:18 «Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlargha way!»** — démek, ular gunahlirini hetta öz ténide kötürelmeydu, kebihlikliri intayin köp hem opuchuqtur. □ **5:19 «Israildiki Muqeddes Bolghuchi»** — 1:4diki izahatni körüng. ■ **5:21** Pend. 3:7; Rim. 12:16 □ **5:22 «Haraqni ebjesh qilishta qehriman bolghanlar...»** — mushular kinayilik söz, elwette. ■ **5:23** Pend. 17:15; 24:24 ■ **5:24** Mis. 15:7; Yesh. 9:18 ■ **5:25** Yesh. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

Baghlighan belwaghliridin héchbiri boshimaydu,
Choruqlirining boghquchliridin héchbiri üzülmeydu;
28 Ularning oqliri ittik,
Barliq oqyalirining kirichliri tartilip teyyar turidu,
Atlirining tuyaqliri chaqmaq téshidek bolidu,
Jeng harwilirining chaqliri qoyuntazdek aylinidu;
29 Ularning hörkireshliri shirningkidek bolidu,
Ular arslanlardek hörkirishidu,
Derweqe, ular owgha érishkende ghazh-ghuzh qilip hörpiyishidu;
Owni qutquzghudek héchkim bolmay,
Ular uni élip kétidu.
30 Shu küni ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu;
Eger birersi yer-zémin'gha qarighudek bolsa,
Peqet qarangghuluq, derd-elemnila köridu!
Herqandaq nur bulut-tuman teripidin ghuwalishidu. □ ■

6

Xudaning Yeshayani peyghember qilip chaqirishi

1 Uzziya padishah alemdin ötken yili men Rebni kördüm;
U intayin yuqiri kötürülgen bir textte olturatti;
Uning toni muqeddes ibadetxanigha bir kelgenidi. ■
2 Uning üstide saraflar perwaz qilip turatti;
Herbirining alte tal qaniti bar idi;
Ikki qaniti bilen u yüzini yapatti,
Ikki qaniti bilen u putini yapatti,
We ikki qaniti bilen u perwaz qilip turatti. □ ■
3 Ulardin biri bashqa birsige: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, muqeddes, muqeddes, muqeddestur!
Barliq yer yüzi uning shan-sheripige tolghan!» — dep towlawatatti. □ ■
4 Towlighuchining awazidin derwazining késhekliri tewrinip ketti,
Öy is-tütek bilen qaplandi.
5 Shuning bilen men: — «Özümge way! Men tügeshtim! Chünki men lewliri napak ademmen hem napak lewlik xelq bilen ariliship turup, öz közüm bilen Padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha qaridim!» — dédim. □
6 Shuning bilen saraflardin biri qolida qurban'gahtin bir choghni laxshigirgha qisip élip, yénimgha uchup keldi;
7 u uni aghzimgha tegküzüp: — «Mana, bu lewliringge tegdi; séning qebihliking élip tashlandi, gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — dédi. □ ■

□ **5:30 «...ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu» —** ibraniy tilida «...ular dengizlar hörkürigendek uninggha hörkirishidu». Ularning owlaydighini bolsa Israildur. ■ **5:30** Yesh. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7 □ **6:2 «Saraflar» —** ibraniy tilidiki söz bolup, «köygüchiler» «köyiwatqanlar» dégenni bildüridu. Ibraniy tilidiki mushu köplük isim bolsa «üch yaki üchtin köp»ni bildüridu. Shübhisizki, ular birxil perishtidur. Ular az dégende üch bolidu, biraq zadi qanchisi barliqini bilmeymiz. ■ **6:2** Weh. 4:8 □ **6:3 «...muqeddes, muqeddes, muqeddestur» —** ibraniy tilida bir süpet ikki qétim tekralansa, intayin yuqiri derijide bolghanliqni bildüridu. Pütkül muqeddes kitabta melum bir süpetning üch qétim tekrarlinishi peqet mushu yerdila tépilidu; Xudaning pak-muqeddesliki, shübhisizki, «mukemmel, insan tessewur qilghusiz derije»de bolghanliqini bilduridu. ■ **6:3** Weh. 4:8 □ **6:5 «Men tügeshtim!» —** ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu we «men parche-parche qilindim!» hem «men süküttе turghuzuldum» dégennimu ipadileydu. □ **6:7 «... gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» —** «kafaret» toghruluq «Mis.» 25:17 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **6:7** Yer. 1:9; Dan. 10:16

8 Andin men Rebning: — «Men kimni ewetimen? Kim Bizge wekil bolup baridu?» dégen
awazini anglidim.
Shuning bilen men: — «Mana men! Méni ewetkeysen» — dédim.
9 We U: «Barghin; mushu xelqqe mundaq dep éytqin: — «Siler anglashni anglaysiler, biraq
chüshenmeysiler;
Körüshni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■
10 Mushu xelqning yürikini tash qilghin;
Ularning qulaqlirini éghir,
Közlirini kor qilghin;
Bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan,
Quliqi bilen angliyalaydighan,
Köngli bilen chüshineleydighan qilinip,
Yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti».□ ■
11 Andin men: — «Reb, bu ehwal qachan'ghiche dawamlishidu?» — dep soriwidim,
U jawaben: — «Ta sheherler xarab qilinip ahalisiz,
Öyler ademzatsiz,
Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,□
12 Perwerdigar ademlirini yiraqlargha yötkep,
Zémindiki tashliwétilgen yerler köp bolghuche bolidu» — dédi.
13 «Halbuki, zéminda ademlerning ondin birila qalidu;
Ular *zémin'gha* qaytip kélip yene yutuwétilidu,
Késilgen bir dub yaki arar derixining kötikidek bolidu;
Kötek bolsa «muqeddes nesil» bolur. □

7

Dawut jemetige sélin'ghan tehdit; •••• Qutquzghuchi-Mesihning tughulushi toghruluq bésharet

1 Yehuda padishahi Ahaz (Uzziyaning newrisi, Yotamning oghli) textke olturghan
künliride, mundaq ish boldi: —
Suriyening padishahi Rezin we Israil padishahi Remaliyaning oghli Pikah Yérusalémgha
qarshi jeng qildi, lékin üstünlükke érishelmidi.□ ■
2 Dawutning jemetige: —
«Suriye Efraim bilen ittipaqliship birleshme qoshun qurdi» — dégen xewer keldi.
Shuning bilen padishah jemetidikilerning köngli we xelqining köngli ormanlar
shamalda silkinip ketkendek silkinip ketti.□

■ **6:9** Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10 «Mushu xelqning yürikini tash qilghin»** — «yüriki tash» dégen söz, ibraniy tilida «yüriki mayliq» dep élin'ghan. **«Közlirini kor qilghin; bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan, ... yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti»** — mushu qorqunchluq sözlerge qarighanda, Yeshaya mezkur kitabtiki bésharetlerni yetküzgendin kéyin uning netijisi shundaq échinishliq boliduki, Israillarning köpinchisi öz gunahlirida téximu ching turup, halak bolush yolini tallaydighan bolidu. ■ **6:10** Yer. 5:21 □ **6:11 «Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,...»** — «zémin» Israil turuwatqan zéminni körsitidu. □ **6:13 «muqeddes nesil»** — Xudagha sadiq bolghan, yuqirida déyilgen «qaldi», yeni Xudaning mömin bendilirini, Xudagha sadiq bolghanlarni körsitidu. □ **7:1 «Israil padishahi Remaliya...»** — «Yeshaya» kitabning peqet mushu yéridila we 9:1-21-ayetlerde, «Israil» Israilning shimaliy qisim padishahliqini körsitidu. Sulayman alemdin ötüshi bilen Israil ikkige bölünüp, jenubiy qisim «Yehuda» (asasen, Yehuda we Binyamin qebilisidikiler), shimaliy qisim «Israil» yaki bezide «Efraim» (Efraim qebilisidikiler we bashqa toqquz qebilidikilerdin terkib tapqan) dep atalghanidi. Kitabta bashqa her yerlerde, «Israil» on ikki qebililik pütün Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5 □ **7:2 «Efraim»** — mushu yerde shimaliy padishahliqtiki «Israil»ning köp sanliq qebilisi. Mushu yerde «Efraim» bashqa toqquz qebilini öz ichige alidu. **«...ittipaqliship, birleshme qoshun qurdi»** — mushu ibare ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu.

3 Andin Perwerdigar Yeshayagha mundaq dédi: — «Sen we oghlung Shéar-Jashub chiqip,
kir yughuchilarning étizining boyidiki yolgha, yuqiri kölchek norining béshigha bérip,
ashu yerde Ahaz bilen körüshkin. □
4 Sen uninggha: — «Sen éhtiyat bilen könglüngni toq tut! Bu ikki köymes otqashning
kötikidin, yeni Rezin hem Suriyening we Remaliyaning oghlining deshti-ghezepliridin
qorqma, yürekzadi bolup ketme!
5 Chünki Suriye, Efraim we Remaliyaning oghli séni qestlep: —
6 «Biz Yehudagha bésip kirip, parakendichilik tughdurup, özimiz üchün talan-taraj qilip,
uninggha bir padishahni, yeni Tabeelning oghlini tikleyli!» dégenidi.□
7 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Bu söz aqmaydu, héch emelge ashmaydu;
8 Chünki Suriyening béshi Demeshq shehiri we Demeshq shehirining béshi Rezindur,
xalas;
We atmish besh yil ichide Efraim shundaq bitchit boliduki, ularni «bir xelq» dégili
bolmaydu;
9 We Efraimning béshi Samariye shehiridur,
Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas;
Siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» — dégin».□
10 Perwerdigar yene Ahazgha söz qilip: —
11 «Özüng üchün bésharet sora; meyli yerning tégide yaki pelekning qeride bolsun
sorawer» — dédi. □
12 Biraq Ahaz jawaben: «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymay-
men» — dédi.□
13 Andin *Yeshaya*: — Emdi i Dawut jemetidikiler, anglap qoyunglar, ademlerning sewr-
taqitini qoymighininglarni az dep, siler Xudayimning sewr-taqitinimu qoymighili-
watamsiler?
14 Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu: —
Mana, pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; u uning ismini «Immanuél» dep
ataydu. □ ■

□ **7:3 «oghlung Shéar-Jashub» —** «Shéar-Jashub» «bir qaldi qaytip kélidu» dégen menide. Yeshayaning bu oghlini bille élip chiqishining sewebini chüshinish üchün, 16-ayet we izahatini körüng. **«Sen … yuqiri kölchek norining béshigha bérip,…»** — shübhisizki, Ahaz ashu yerde turup, mushu qoshunlar choqum kélip bizni muhasirige alidu, shunga su mesilisini hel qilishim lazim dégen oyda idi. □ **7:6 «özimiz üchün talan-taraj qilip…» —** ibraniy tilida «özimiz üchün uninggha bösüp kirip,…». □ **7:9 «Efraimning béshi Samariye shehiridur» —** Samariye shehiri Efraimning paytexti. **«Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas,… Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas; siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler»** — hazirqi tetqiqatqa asaslan'ghanda, Suriye bilen Israil ittipaqining asasiy meqsiti Asuriye impériyesining tajawuzining aldini élishtin ibaret idi. Bu ikki dölet Yehudani ittipaqqa qoshulushqa mejburlimaqchi boldi. Ahaz padishah buni ret qildi, chünki u özi Asuriyeler bilen yoshurun halda bir «sulh» tüzmekchi bolghan yaki tüzgen. Mana bu uning Yeshayaning sözini ret qilghanliqining, yeni Xudadin bésharet sorimasliqining sewebidur. Bu ayettiki axirqi jümle: «…ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» dégen sözler ibraniy tilda ahangdash söz bilen ipadilen'gen: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Siler» dégen sözge qarighanda, bu sözler peqet Ahazghila emes, belki Dawutning pütkül jemetidikilerge éytilghan bolsa kérek. □ **7:11 «yerning tégi» —** mushu yerde «yerning tégi» «shéol»ni, yeni «tehtisara»ni, ölgenlerning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitishi mumkin. □ **7:12 «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen» —** «Xudani sinash» gunahdur; biraq mushu yerdiki «bésharet sorash» Xudaning Özining teklipi bolup, gunah hésablanmaydu. □ **7:14 «Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu…» —** mushu bésharet bolsa, ulargha ishinishige yardem bérish üchün emes, belki Xudaning ulargha bolghan naraziliqini körsitish üchün bérilidu. **«Immanuél»** — «Xuda biz bilen bille» dégen menide. ■ **7:14** Mat. 1:23; Luqa 1:31

15 Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche u pishlaq we bal yeydu. □
16 Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche, sen nepretlinidighan bu ikki padishahning yer-zéminliri tashlinip qalidu. □
17 Chünki Perwerdigar séning we atangning jemetige Efraim Yehudadin ayrilghan kündin buyan bolup baqmighan qattiq künlerni chüshüridu. U künler bolsa Asuriyening padishahidin ibarettur!
18 Shu küni Perwerdigar Misirning pinhan ériqliridiki pashilarni we Asuriyediki herilerni üshqirtip chaqiridu;
19 ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, tashlarning herbir arachlirigha, hemme yantaqlargha we hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu.□
20 Ashu küni, Reb Efrat deryasining nérisidin ijarige alghan bir ustira bilen, yeni Asuriye padishahi bilen chach chüshüridu; mushu ustira bashning chéchini, putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu; □
21 shu künlerde bir kishi yash bir siyir we ikki qoy baqidu,
22 ularning shunche köp süt berginidin u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu.□
23 We shundaq boliduki, her téli bir kümüsh tenggige yaraydighan, ming téli bar üzümzarliq bolghan herbir jay jighanliqqa we tikkenlikke aylinip kétidu; ■
24 Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu, chünki pütkül zémin jighanliqqa we tikenlikke aylinip kétidu. □
25 Ilgiri ketmen chépilghan herbir taghliq jilghilargha bolsa, — ular u yerlerge jighanlardin we tikenlerdin qorqup barmaydu;
Bu yerler peqet kalilarni otlitidighan,
Qoylar dessep-cheyleydighan jaylar bolup qalidu, xalas.

8

Asuriyening tajawuz qilishi toghrisidiki yene bir bésharet

□ **7:15 «Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» —** yaki «yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilishi üchün». **«pishlaq we bal yeydu»** — bu tamaqlar zéminning nachar ehwalgha chüshkenlikini bildüridu. Adem az bolghachqa, térilghu yerlermu az bolidu. Ademler peqet mal béqish bilen shughullinip, térilghu yerler yawayi haywnatlar, here qatarliqlargha tashlinip qalidu (21-23-ayetlerni körüng). Immanuél kembeghel sharaitlarda tughulidu hem belkim chong bolghuche shu ghörigil yémeklikini janggaldin térip yeydu, démekchi. □ **7:16 «Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» —** mushu ayettiki «bu yash bala» ikki bisliq söz bolup, belkim Immanuélning özi hem Yeshayaning oghli «Shéar-Jashub»nimu körsitishi mumkin. Démek, «Shéar-Jashub» chong bolghuche, Suriye hem Israil (shimaliy padishahliq) tashlanduq bolup turidu. Bésharettin üch yildin kéyin Suriye zémini we on üch yildin kéyin Israil zémini Asuriye padishahi teripidin bésiwélinidu. Uning tajawuzchiliqi Yehudaning zéminighiche yétip bérip, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyelmeydu. Kéyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni körüng. «Immanuél» dégen balining tughulushi heqqidiki bésharet Ahazgha emes, «Dawut jemetige» chüshidu, déyilidu. Qarighanda, «Immanuél» Dawutning jemeti ichidiki bir «pak qiz»din tughulidu. Mushu balining kim ikenlikini bilish üchün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni körüng. □ **7:19 «Ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, ...hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu» —** démek, ademler yoshurunmaqchi bolghan herbir jay bixeter bolmaydu, düshmen teripidin ishghal qilinidu. Mushu ayette ibraniy tilida ahangdash söz ishlitilgen bolghachqa, bir top hasharetning «ghung-ghung» qilip awaz chiqarghinigha oxshitilghan. □ **7:20 «Mushu ustira ... putning tüklirini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu» —** «putning tükliri» mushu yerde pütün bedendiki tüklerni körsitidighan söz bolup, sel siliqlashturup ipadiligen. Démek, Asuriye padishahi Israillarning hemmisini bulap kétidu, ularni belkim yalingach qalduridu. □ **7:22 «...u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu» —** démek, ademler shunche az, térilghu yer yoq déyerlik, ziraetlerning ornida yawa ot-chöp köp bolghachqa, ozuqluq asasen peqet süt hem bal bolidu. ■ **7:23** Law. 26:22 □ **7:24 «Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu...» —** démek, bundaq üzümzar yawayi haywanlar turidighan jaygha aylinidu. Shunga ademler u yerge baridighan bolsa, özini qoghdash yaki ow qilish üchün qorallarni kötürgen halettila baridu.

1 Perwerdigar manga: —
«Chong bir taxtayni qolunggha élip, éniq herpler bilen: — «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep
yazghin» — dédi. □
2 Men shundaq qilip özümge «ishenchlik guwahchilar» süpitide mushuni xatirileshke
kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyaning oghli Zekeriyani chaqiriwaldim. □
3 Andin men ayal peyghember bilen bille yattim. Shundaq qilip u hamilidar bolup, bir
oghul tughdi. Shuning bilen Perwerdigar manga: — «Uning ismini «Maxar-Shalal-Xash-
Baz» dep atighin; □
4 chünki bala «Dada, apa» dep chaqirishni bilgüche, Demeshq bayliqliri we Samariyediki
olja Asuriye padishahi teripidin bulap élip kétilidu» — dédi.
5 Perwerdigar yene manga söz qilip mundaq dédi: —
6 «Mushu xelq Shiloah östingidiki lerzan éqiwatqan sularni ret qilip,
Ularning ornida Rezin we Remaliyaning oghlidin xursen bolghachqa,
7 Shunga mana, Reb ularning üstige dolqunlap aqidighan, elwek Efrat deryasining
sulirini, — Yeni Asuriyening padishahini toluq heywe-shöhriti bilen élip kélidu;
U deryadek barliqériq-östengliridin téship kétidu,
Hemme qirghaqlirini bösüp tashlaydu;
8 U taki Yehudaghiche shiddet bilen téship, hetta boynighiche kélidu;
U qanatlirini yayghanda pütkül zéminingghа saye bolup chüshidu, i Immanuél!□

9 — Ghezepliniwéringlar, i eller, biraq sundurulisiler!
Jahanning barliq chet jayliri qulaq sélinglar!
Jeng üchün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!
Jeng üchün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!□
10 Pilaninglarni tüziwéringlar, u bikargha kétidu;
Meslihetinglarni qiliwéringlar, umu aqmaydu;
Sewebi — Immanuél!». □

□ **8:1 «Maxar-Shalal-Xash-Baz» —** «Oljigha aldira! Owgha chapsan bol!» dégen menide. Sözlerning menisini chüshinish üchün, 3- hem 4-ayetni körüng. □ **8:2 «kahin bolghan Uriya» —** «kahin» dégen, muqeddes ibadetxanida puqralar üchün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi. **«kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyaning oghli Zekeriya»** — emeliyette bolsa, Uriya dégen kishi Yeshaya peyghemberge qarshi bolup chiqishi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni körüng). Shundaq bolghanliqi üchün ular téximu «ishenchlik guwahliq» süpitide bolushi kérek idi. □ **8:3 «.. Men ayal peyghember bilen bille yattim» —** «ayal peyghember» Yeshayaning ayalini körsitidu. Biraq némishqa «ayal peyghember» dep atilidu? Yaki u özi peyghember boldi we yaki uning mushu oghlini tughqanliqining özi Xudaning sözining emelge ashurulushi boldi. □ **8:8 «...U qanatlirini yayghanda pütkül zéminingghа saye bolup chüshidu, i Immanuél!» —** 6-8-ayet toghruluq chüshenchimiz mundaq: Yehudadikiler Asuriye impériyesidin qorqqili turdi. «Shiloah» bolsa, Yérusalémdin ötidighan lerzan süpsüzük bir östeng idi. Xuda bu östengni özining xatirjemliki, Israilgha bermekchi bolghan aman-tinchliqigha oxshitidu. Efrat deryasi bolsa, Asuriye impériyesidiki chong deryadur. Shiloah östingining sirtqi körünüshi heywetlik emes, elwette, biraq mushu lerzan aqidighan östeng Xudaning himayisini bildüridu. Insanlarning mahiyiti bolsa heywetlik nersige ümid baghlashqa mayildur; Yehuda xelqi bolsa ishenchini Xudaning himayisige baghlighan emes, belki ular: «Suriye bilen (shimaliy) Israilning ittipaqini Asuriye impériyesige bir tosalghu» dep xatirjem we xushal idi. Xuda ularning iman-ishenchini xata qoyghanliqini ulargha körsitish üchün, Asuriye padishahi silerge «Boynunglargha yetküche» tajawwuz qilidu, deydu. «boyun'gha yetküche» — Asuriye padishahi kelgende, Yehudaning hemme yerlirini ishghal qilip, 46 sheherni qoligha aldi; peqet paytexti Yérusalém shehirini igiliyelmey, uni muhasirige aldi. Axirda u Xudaning biwasite jazasigha uchrap Asuriyege qaytti (36-37 babni körüng). 10-ayet boyiche, Israilning zémini bolsa «Immanuél»ning zéminidur; démek, «Immanuél» Israilning Padishahi, Xojayinidur. □ **8:9 «Ghezepliningлar, i eller...!» —** yene birxil terjimisi: — «Jem bolup hujum qilinglar, i eller...!». Mushu ayetke qarighanda, bésharet mushu yerde peqet Asuriyening hujumini emes, belki axirqi zamanda jimi xelq-milletning Israilgha qilidighan hujumini körsitidu. □ **8:10 «Meslihetinglarni qiliwéringlar» —** ibraniy tilida «bir söz qilishinglar». **«Sewebi — Immanuél!» —** oqurmenlerning éside bolushi kérekki, «Immanuél» pak qizdin tughulghan (7-babtiki) bésharetlik bala, ismi «Xuda biz bilen bille» dégen menide.

Xudaning Yeshayagha yolyoruq bérishi

11 Chünki Perwerdigar küchlük qolini manga tegküzüp,
Méning bu xelqning yolida mangmasliqimgha yolyoruq bérip, mundaq söz qildi: —
12 «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése, siler bolsanglar «suyiqest bar» dep yürmenglar;
Ularning qorqqinidin siler qorqmanglar,
Yaki héch wehimige chüshmenglar;□
13 Peqet samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar;
U silerning Qorqidighininglar bolsun,
Silerning wehimenglar bolsun!□
14 U bir muqeddes panahgah bolidu,
Hemde Israildiki ikki jemet üchün putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash,
Yérusalémdikiler üchünmu qiltaq we tapantuzaq bolidu;□ ■
15 Ulardin köpler *Uninggha* putliship, yiqilip, yanjilip, qiltaqqa chüshüp, esirge élinidu». ■

Yeshayaning özige egeshkenlerge gep qilishi

16 — «Bu guwahnamini yögep, Tewrat qanunini méning muxlislirim arisida péchetlep qoyghin. □
17 Men bolsam, yüzini Yaqup jemetidin yoshuruwatqan Perwerdigarni kütimen;
We men Uni telmürüp saqlaymen.□
18 Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha,
Biz Zion téghini Öz makani qilghan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Israilda namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmiz».□ ■
19 — Bashqilar silerge: — «Biz wichir-wichir, gudung-gudung qilidighan «erwahlarni chaqirghuchi»lar we daxanlardin yol sorayli» — dése, siler jawab bérip: — «Bir xelqning öz Xudasini izdep yol sorishi kérek emesmu? Tiriklerning ölüklerdin yol sorishi toghrimu?!» — denglar.■

□ **8:12 «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése...»** — mushu yerde «suyiqest»ning menisi (bizning qarishimizche): — Xelq herxil pitne-ighwalargha qulaq sélip: «Etirapimizdiki bashqa döletler yaki öz ichimizdiki xainlar suyiqest qiliwatidu» dep qorqup yüretti; mushu geplerge Yeshaya we uninggha egeshken ixlasmen Yehudiylar héch qulaq salmasliqi kérek idi. □ **8:13 «Peqet... Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar»** — yaki «peqet... Perwerdigarnila muqeddes dep bilinglar». □ **8:14 «U bir muqeddes panahgah bolidu»** — mushu ayettiki «U» belkim «Immanuél»ni, shundaqla uning qandaq ikenlikini körsitidu. U «muqeddes panahgah» yaki «muqeddes ibadetgah»gha oxshash, insanlarning Xudagha yéqinlishish yolini teminlep béridu. **«ademni yiqitidighan qoram tash»** — bu ibarining yene bir menisi «(ademler) yaman köridighan qoram tash». ■ **8:14** Yesh. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16 «Bu guwahnamini yögep... qoyghin»** — Xuda mushu yerde Yeshaya arqiliq özige egeshken muxlisligha yolyoruq béridu. Yeshaya yazghan hem sözligen guwahliqlarni, Musagha bérilgen qanun we bashqa peyghemberlerge bérilgen Tewrattiki qisimlarni bille qoshup, bixeter saqlap qoyush kérek, dégen menide. Shundaq qilghanda, birinchidin, herqandaq qalaymiqan weziyetler astida, ular mushu kitablar arqiliq néme qilish kéreklikini obdan bileleydu. Ikkinchidin, ular Yeshaya peyghemberge bérilgen bésharetlerni péchetligen bolsa, u dunyadin ketkendin kéyin, guwahliqlar aldin'ala éytqan nurghun ishlar yüz bergende, Israil xelqi mushu guwahliqlar (bésharetler)ni top-toghra iken, dep bilidu, shuningdek bularda héchqandaq oydurmiliq yoq, Yeshaya heqiqiy peyghember iken, depmu étirap qilidu. □ **8:17 «...yüzini Israil jemetidin yoshuridighan Perwerdigar»** — Xuda Öz xelqi bolghan Israilgha, gunahliri tüpeylidin, héch möjizini körsetmey, ularni düshmenliridin qoghdimaydu. Halbuki, Yeshaya we uning gépige kirgen Xudaning mömin bendiliri ümidsizlenmey, Yeshayagha oxshash «Perwerdigargha telmürüp Uni saqlimaqta» idi. □ **8:18 «Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha, biz ... namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmiz»** — mushu sözlerni qilghuchi bolsa Yeshaya peyghemberning özi; biraq «Immanuél»mu u arqiliq bésharetlik söz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni körüng). ■ **8:18** Ibr. 2:13 ■ **8:19** Qan. 18:11

20 — Tewrat qanuni we guwahname asas qilinsun! Mushularni asas qilip söz qilmisa,
ulargha tang nuri chüshmeydu!
21 Eksiche, ular qisilghan, ach halda zéminni kézip yürishidu; ach qalghan chaghda, ular
ghezeplinip asman'gha qarap, padishahini hem Xudasini qarghap tillaydu;
22 ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet, qarangghu-zulmet, hesret-nadamet we
parakendichilik turidu;
Ular qap-qarangghuluqqa heydiwétilidu. □ ■

9

Hemme mesilini hel qilghuchi bir balining tughulushi — xush xewer

1 Biraq, hesret-nadametke qalghanlargha zulmet boliwermeydu;
U ötken zamanlarda Zebulun zéminini we Naftali zéminini xar qildurghan;
Biraq kelgüside U mushu yerni, yeni «yat ellerning makani» Galiliyege, jümlidin
«déngiz yoli» boyidiki jaylar we Iordan deryasining qarshi qirghaqlirigha shan-shöhret
keltüridu; □ ■
2 Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi;
Ölüm sayisining yurtida turghuchilargha bolsa,
Del ularning üstige nur parlidi.□ ■
3 — Sen elni awuttung,
Ularning shadliqini ziyade qilding;
Xelqler hosul waqtida shadlan'ghandek,
Jeng oljisini üleshtürgen waqitta xushalliqqa chömgendek,
Ular aldingda shadlinip kétidu.□
4 Chünki Midiyanning *üstidin ghelibe qilghan* kün'ge oxshash,
Sen uninggha sélin'ghan boyunturuqni,
Mürisige chüshken epkeshni,
Ularni ezgüchining tayiqini sundurup tashliwetting.□ ■
5 Chünki *leshkerlerning* urushta kiygen herbir ötükliri,

□ **8:22 «ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet ... we parakendichilik turidu» —** Israillar asmandiki yardemni ret qilghandin kéyin, yer-yüzidin héch ümid bolmayla qalmay, hemmisi zulmet bolidu. ■ **8:22** Yesh. 5:30 □ **9:1 «Hesret-nadametke qalghan» —** mushu ibare, ibraniy tilida «ayalche rod»tiki isim bolup, matem tutuwatqan ayalgha teselli bergendek Xuda Naftalilar we Zebulunlargha teselli béridighanliqini bildüridu. **««yat ellerning makani» Galiliye»** — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp qisimliri esirge chüshüp élip kétildi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qalduruldi. Asuriye padishahi bashqa millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashturdi. Mushu kishiler qépqalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, öz-ara assimiliyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin ««yat eller» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan. Bésharetke asasen, nur del shu yerde peyda bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi toghrisidiki tepsilatlarni Injil «Mat.» 4:15-ayettin körüng. **«déngiz yoli»** — «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2 «Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi... del ularning üstige nur parlidi» —** mushu ayetlerdiki «nur» shübhisizki, Mesih-qutquzghuchidur (6-7-ayetni körüng). Biz mushu bésharetlerning emelge ashqanliqini Injildin körimiz. Mesih Eysa del 1-ayettiki töt jayda ulugh xizmitini, yeni xush xewerni tarqitish, möjizilerni yaritishni bashlidi. U xizmet qilghan üch yérim yil waqitning yérimidin köprekini belkim mushu jaylarda ötküzgen. Bu bésharettiki peillarning həmmisi «ötken zaman» sheklidə ipadilen'gen. Bu xil shəkildiki bésharet «Yeshaya»da köp uchraydu, u kelgüsidiki ishlarning jezmenlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Ef. 5:14 □ **9:3 «Sen elni awuttung, ularning shadliqini ziyade qilding...» —** mushu yerde peyghemberlerning yazmiliridiki köp bashqa bésharetlerge oxshash, kelgüsidiki, téxi yüz bermigen ishlar ötüp bolghan ishlardek tilgha élinidu. □ **9:4 «Midiyan üstidin ghelibe qilghan kün» —** texminen 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Xudaning karametliri bilen qutulghan. ■ **9:4** Hak. 7:22; Yesh. 10:26

Qan'gha milen'gen herbir tonliri bolsa peqetla ot üchün yéqilghu bolidu.□
6 Chünki biz üchün bir bala tughuldi;
Bizge bir oghul ata qilindi;
Hökümranliq bolsa uning zimmisige qoyulidu;
Uning nami: — «Karamet Meslihetchi, Qudretlik Tengri, Menggülük Ata, aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» dep atilidu.□ ■
7 U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümranliq qilghanda,
Shu chaghdin bashlap ta ebedil'ebedgiche,
Uni adalet hem heqqaniyliq bilen tikleydu, shundaqla mezmut saqlaydu,
Uningdin kélidighan hökümranliq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu.
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushularni ada qilidu. □ ■

Perwerdigarning Israilgha, yeni «shimaliy padishahliq»qa bolghan ghezipi

8 Reb Yaqup jemetige bir söz ewetti,
U pat arida Israilgha chüshidu,□
9 Barliq xelq, yeni Efraim we Samariyedikiler shu *sözning* toghriliqini bilgen bolsimu,
Lékin könglide tekebburliship yoghanliq qilip, ular: —
10 — «Xishlar chüshüp ketti,
Biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz;
Éren derexliri késilip boldi,
Biraq ularning ornida kédir derexlirini ishlitimiz» — déyishidu;□
11 Shunga Perwerdigar Rezinning küshendilirini *Israilgha* qarshi küchlendürdi,

---

□ **9:5 «Chünki leshkerlerning urushta kiygen herbir ötükliri... peqetla ot üchün yéqilghu bolidu»** — Xuda ularga shundaq beriketlerni bériduki, mushu ghelibe bolghandin kéyin (ular emes, belki Perwerdigar ular üchün qilghan ghelibe) ular shu leshkerlerning qan'gha milen'gen kiyim-kéchekliri kérek bolmaydu, ularni peqet yéqilghu üchün ishletkili bolidu, dep qaraydu. □ **9:6 «Biz üchün bir bala tughuldi; bizge bir oghul ata qilindi»** — bu bésharet gerche kelgüsidiki ishlarni körsetken bolsimu, uningdiki péillarning hemmisi «ötken zaman» sheklide ipadilen'gen. Yuqiriqi 2-ayettiki izahatni körüng. **«aman-xatirjemlik Igisi Shahzade»** — yaki «aman-xatirjemlik Bergüchi Shahzade». ■ **9:6** Yesh. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yuh. 4:10 □ **9:7 «U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümranliq qilghanda... Uningdin kélidighan hökümranliq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu...»** — mushu ikki ayet (6-7-ayet) yuqiriqi «Immanuél»ning kim ikenlikini téximu éniq körsitidu. U toghrisidiki xewerni tekrarlisaq: — (a) U Israil üchün Qutquzghuchidur. Bu babtiki 1-6-ayettiki ghelibe we bext bu bala sewebidin wujudqa kélidu. (e) U pak qizdin tughulidu (7-bab, 14-ayet). (b) U belkim kembeghel we düshmenning hökümranliqi astidiki ehwalda tughulidu (7-bab, 15- we 17-ayet). (p) U Dawutning jemetidin bolup, Dawutning textige olturidu. Xuda Dawutqa wede bergenki, uning bir ewladi Israilgha we axirida pütkül dunyagha Padishah bolidu. (Zebur, 18-küy, 22-küy, 72-küylerni körüng) (t) Bu balida Xudaning tebiiti bolidu (6-ayet). U «Qudretlik Tengri» dep atilidu. Ibraniy tilida «karamet» dégen süpet, peqet Xuda we Xudaning qilghanliri toghruluqla ishlitilidu. (j) Bu bala axirda pütün alemge aman-xatirjemlikni yetküzidu. «Uningdin kélidighan hökümranliq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu». Bulardin sirt mushu ayetlerde nurghun sawaq-xewerler bar, mushu yerde sehipe cheklik bolghanliqi üchün hazirche toxtalmaymiz. Bu balining kim ikenliki peqet Injildiki bayanlardila éniq körsitilidu. U pak qiz Meryemdin tughulghan Mesih Eysaning del özi bolup, uning bashqa biri bolushining qet'iy mumkinchiliki yoqtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yesh. 37:32 □ **9:8 «Reb ... bir söz ewetti, ... Israilgha chüshidu»** — «Israil» mushu ayetlerde (8-21de) shimaliy padishahliqni körsitidu. «Chüshidu» dégen söz mushu yerde Xudaning bir jazasining kelgenlikini körsetse kérek. □ **9:10 «Xishlar chüshüp ketti, biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz...»** — démek, «Perwerdigarning terbiye jazasi bolghan ziyanni tartqan bolsaqmu, biz yenila uning terbiye jazasigha pisent qilmay, öz küchimizge tayinip téximu yaxshi turmushni berpa qilimiz» (tashlar xishlardin, kédir derexliri éren derexliridin yaxshi, elwette). Yeroboam II padishah bolghan waqtida, Xuda (shimaliy) Israilda chong bir yer tewreshni peyda qilghan; «Xishlar chüshüp ketti,... éren derexliri késilip boldi,...» dégen sözler belkim shu yer tewresh bilen munasiwetlik.

Yaqupning düshmenlirini qozghidi.□
12 Sherqtin Suriyelikler, gherebte Filistiyler,
Ular aghzini hangdek échip Israilni yutuwalidu.
Ishlar shundaq déyilgendek bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.■
13 Biraq xelq özlirini Urghuchining yénigha téxi yénip kelmidi,
Ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdimeywatidu.
14 Shunga Perwerdigar bir kün ichide Israilning béshi we quyruqini,
Palma shéxi we qomushini késip tashlaydu;
15 Moysipit we möhteremler bolsa bashtur;
Yalghanchiliq ögitidighan peyghember — quyruqtur.
16 Chünki mushu xelqning yétekchiliri ularni azduridu,
Yéteklen'güchiler bolsa yutuwélinip yoqilidu.
17 Shunga Reb ularning yigitliridin xursenlik tapmaydu,
Yétim-yésirliri we tul xotunlirigha rehim qilmaydu;
Chünki herbiri iplas we rezillik qilghuchi,
Hemme éghizdin chiqqini pasiqliqtur.
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.■
18 Chünki rezillik ottek köyidu,
U jighan we tikenlerni yutuwalidu;
U ormanning baraqsan jayliri arisida tutishidu,
Ular is-tüteklik tüwrük bolup purqirap yuqirigha örleydu;■
19 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning derghezipi bilen zémin köydürüp tashlinidu,
Xelq bolsa otning yéqilghusi bolidu, xalas;
Héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu.□
20 Birsi ong terepte gösh késip yep, toymaydu,
Sol tereptin yalmap yepmu, qanaetlenmeydu;
Herkim öz bilikini yeydu;
21 Menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu;
Uning üstige ikkisimu Yehudagha qarshi turidu.
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. □

10

Perwerdigarning Yehudagha bolghan ghezipi

□ **9:11 «Perwerdigar Rezinning küshendilirini Israilgha qarshi küchlendürdi...»** — 7-babtiki mezmun'gha qarighanda, Suriyening padishahi Rezin Israil bilen ittipaqdash idi. Mushu sözge qarighanda uning Israil bilen ittipaqi kéyin mewjut bolup turalmaydu. Bashqilarning Israilgha qarshi chiqishi bilen umu Israilgha qarshi qozghilidu. ■ **9:12** Yesh. 5:25; 10:4 ■ **9:17** Yesh. 10:6 ■ **9:18** Yesh. 5:24; 24:6 □ **9:19 «...héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu»** — Yeroboam (II) Israilgha padishah bolghandin kéyinki 28 yil ichide, köp kishiler textni taliship urushti. Jemiy 6 Padishah textke olturghan, ichki urush-jédeller köp bolghanidi. □ **9:21 «menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu...»** —Efraim we Manasseh bolsa Israil padishahliqidiki ikki eng chong qebile. Yuqiriqi izahatta körsitilginidek ularning arisida urush-jédeller köp idi. Undaq ishlar Yeshaya déginidek, «öz bilikini özi yeydighan» ishtur.

1 Qebihlik qanunlirini tüzgüchilerge,
Azabliq perman-hökümlerni yazghuchilargha way!
2 Tul xotunlarni oljimiz qilayli,
Yétim-yésirlarni bulap-talayli dep,
Ular miskinlerge adaletni bermey,
Xelqimdiki ajiz-bécharilerdin hoquqni bulap kétidu.
3 Hésab alidighan künide,
Yeni yiraqtin kelgen tuyuqsiz balayi'apet künide,
Néme qilisiler?
Kimdin bashpanahliq izdep yürisiler?
Bayliq-shöhritinglarni nege amanet qoyisiler?□
4 Ulargha esirler arisida zongziyip olturushtin,
Yaki öltürülgenler arisida yiqilishtin bashqa héchnéme qalmidi!
Hemmisi shundaq bolsimu,
Uning ghezipi yenila yanmaydu,
Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.

Perwerdigarning Asuriye padishahi Sennaxéribqa qarita bir sözi

5 Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,
Özümning derghezipimning tayiqi bolghan Asuriyelikke way!□ ■
6 Men uni xudasiz bir «yat el»ge,
Derghezipim qaritilghan xelqimge zerbe bérishke ewetimen;
Uninggha olja tutuwélishqa,
Gheniymetni bulashqa,
Xelqimni kochilardiki lay-patqaqlarni dessigendek desseshke buyruymen.□
7 Biraq *Asuriyelikning* közde tutqini mushu emes,
U shundaq héch oylighan emes.
Uning oylighini weyran qilish,
Köp döletlerni yoqitishtin ibarettur.□
8 U: — «Méning serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?□
9 Kalno shehiri Karkémish shehirige,
Xamat shehiri Arpad shehirige,
Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?□
10 Mebudliri Samariyening we Yérusalémningkidin ulugh bolghini bilen,

---

□ **10:3 «Hésab alidighan küni» —** sözmusöz terjime qilinsa, «Xuda yoqlap kélidighan küni» dégenlik bolidu. □ **10:5 «Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,...» —** ibraniy tilida «(Ularning) qolidiki toqmaq Méning ghezipim bolghan,...». ■ **10:5** Yesh. 36:1; Yer. 25:9; Ez. 21:14 □ **10:6 «Uninggha olja tutuwélishqa, gheniymetni bulashqa ...buyruymen» —** Yeshayaning ikkinchi oghlining ismi (Mahar-Shalal-Xash-Baz)ning menisini mushu ayetttin chüshiniwalghili bolidu: «Oljigha aldira! Gheniymetke chapsan bol!». Bu sözler yene 2-ayette tépilidu; Xuda Yehudadikilerning gunahlirini Asuriye padishahi Sennaxérib arqiliq ularning béshigha chüshüridu. □ **10:7 «Biraq Asuriyelikning közde tutqini mushu emes, u shundaq héch oylighan emes...» —** démek, Xudaning meqsiti Asuriye padishahi arqiliq Israil we Yehudani jazalash idi. Biraq Asuriye padishahi mushu ishtin héch xewersiz bolup, peqet öz shexsiy menpeet-hoquqlirini, bayliq-shöhritini ashurush koyida idi. Mushu ayet bizge, Hemmige Qadir hetta rehimsiz we xudasiz shexsler, eller we impériyeler arqiliqmu Öz meqset-muddialirini emelge ashuridu, dep ögitidu. □ **10:8 «Méning serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?» —** bashqa birxil terjimisi: «Méning serdarlirimningmu hemmisi awwal padishahlar bolghan emesmu?» □ **10:9 «Kalno shehiri Karkémish shehirige, Xamat shehiri Arpad shehirige, Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?» —** démek, men Kalno, Xamat we Demeshqni asanla qolgha keltürdüm. Buningdin bashqa sheherlernimu shuninggha oxshashla asanla boysundurimen. Herbir jüp sheherning ikkinchisi birinchisining jenub teripide bolup, uni Asuriyening padishahi kéyinrek qoligha alghan. Kalno — miladiyedin ilgiriki 738-yili; Karshémish 717-yili; Xamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariye 721-720-yili; Demeshq 732-yili élin'ghan.

Méning qolum mushu mebudqa tewe bolghan padishahliqlargha ige bolushqa yetküdek tursa,
11 Samariye we uning mebudlirini qandaq qilghan bolsam, Yérusalém we uning mebudlirini oxshashla shundaq qilmamdimen?» — deydu.
12 Biraq Reb Zion téghi we Yérusalémda pütkül jaza ishini pütküzüp bolghandin kéyin, U: —
«Men Asuriye padishahining könglidiki bashbashtaqliqning aqiwitini *uninggha chüshürimen*,
Uning közliridiki kibirlik nezerlirini jazalaymen» deydu.
13 Chünki u: — «Bu ishlarni öz qolumning küchi bilen,
Öz danaliqim bilen men qilghanmen;
Chünki men eqilliqturmen;
Men ellerning pasillirini yoqattim,
Ularning xezinilirini buliwaldim,
Textke olturghanlarni batur kebi chüshürüp tashlidimmen;
14 Men qolumni bir qush uwisigha uzatqandek ellerning bayliqlirigha uzattim,
Birsi tashliwétilgen tuxumlarni tergendek men pütkül dunyani yighqanmen;
Ulardin héchbirimu qanatlirini palaqlatmidi,
Tumshuqini achmidi,
Yaki chuk-chuk qilip awaz chiqarmidi» — deydu.
15 Palta özini ishletküchisige lap atsa bolamdu?
Here heridigüchige pochiliq qilsa bolamdu?
Shundaq ish iken, xuddi tayaq özini kötürgüchisini oynitalisa bolidighandek,
Xuddi hasa yaghach emes bolghuchini kötürgendek bolatti emesmu?!□
16 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar shu *Asuriyelkning* palwanliri arisigha oruqlitish késilini ewetidu,
Uning shan-sheripining astida lawuldap yalqunlaydighan bir otni yaqidu.□ ■
17 «Israilning Nuri»ning Özi ot,
Uningdiki Muqeddes Bolghuchi yalqun bolidu,
U bir kün ichide uning jighanliri we tikenlirini köydürüp, yutuwalidu.
18 Hem uning ormanzarliq we bagh-étizlirining shan-sheripini, jan we ténini köydürüp kül qiliwétidu;
Ular beeyni jüdep kétiwatqan késel ademdek bolup qalidu.
19 Buning bilen ormanzarliqtiki derexlerning qép qalghini shunche az boliduki,
Kichik bala ularni sanap xatiriliyeleydu.□

20 Shu küni shundaq boliduki, Israilning qaldi xelqi, yeni Yaqupning jemetidin qéchip qaytqanlar özlirini urghuchigha ikkinchi tayanmaydu; belki ular heqiqeten Perwerdigar, yeni «Israildiki Muqeddes Bolghuchi»gha tayinidu.□
21 Berheq, bir «qaldi» qaytip kélidu,
Yeni Yaqupning «qaldisi» qudretlik Tengrining yénigha qaytip kélidu.□
22 I Israil, xelqing déngizdiki qumdek köp bolghini bilen,
Peqet bir qaldisi qaytidu;

□ **10:15 «yaghach emes bolghuchi» —** hasini ishletken ademni körsitidu. □ **10:16 «Asuriyelkning palwanliri» —** «palwan» ibraniy tilida «sémiz» dégen söz bilen ipadilinidu; «sémizlargha oruqluq ewetimen». Bu bésharetning emelge éshishini 36-, 37-babtin körüng. ■ **10:16** Yesh. 24:6 □ **10:19 «ormanzarliqtiki derexler» —** belkim Asuriyediki derexlernimu, ademlernimu körsitidu. □ **10:20 «özlirini urghuchi» —** bu Asuriyeni yaki Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. □ **10:21 «Berheq, bir qaldisi qaytip kélidu» —** Yeshayaning birinchi oghlining ismi (Shéar-Jashub)dur. «Qaytip kélish» — shübhisizki, hem towa qilish hem öz yurt-wetinige qaytishnimu bildüridu. Mushu ayetler hem Israildiki «shimaliy padishahliq»ni hem axirqi zamandiki Israilnimu körsitishi mumkin.

Chünki heqqaniyliq bilen yürgüzülgen, bir halaketning téship üstünglargha chüshüshi békitilgendur;■
23 Chünki bir halaketni — békitilgen bir halaketni samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar pütkül yer yüzide emelge ashuridu.□ ■
24 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
« — I Zion téghida turghan xelqim,
Asuriyedin qorqma!
U séni tayaq bilen uridighan,
We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,□
25 Peqet azghine waqit ötüshi bilenla,
Silerge qaratqan mushu derghezipim tügep,
Ghezipimni ulargha halaket chüshsun dep qaritimen.
26 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bolsa, ulargha qamcha bilen
hujum qozghaydu;
Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette
bolidu;
U hasisini déngizgha qaritip,
Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu;□ ■
27 Andin shu künide shundaq boliduki,
Uning yüki mürengdin,
Boyunturuqi boynungdin élip tashlinidu;
Mayliring sewebidin,
Boyunturuq sundurup yoqitilidu. □

Yeshayaning Asuriyening jeng yürüshini aldin'ala éytip bayan qilishi

28 Mana, ular Ayatqa yétip, Migrondin ötken,
Mixmashta yük-taqlirini qoyup qoyidu;
29 Ular bosugha-dawandin ötken,
Gébada qonup qalidu;
Ramah titrep kétidu;
Saulning yurti Gibéahdikiler bolsa qéchip ketken;
30 I Gallimning qizi, peryadingni kötür!
Hey Laish, anglap qoy!
I bichare Anatot!
31 Madmenah bolsa qachti;

■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23 «pütkül yer yüzide» —** yaki Pelestindiki (Qanaandiki) zéminni yaki pütkül yer yüzini körsitidu. ■ **10:23** Yesh. 28:22 □ **10:24 «We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,...» —** ibraniy tilida «U hasisini Misirdiki tebiqide sanga qarap kötürgendek bolsimu,...». «Misirliqlardek... hasisini kötüridighan» — Israilning Misirda bolghan tarixini körsitishi mumkin. «Hasa kötürüsh» — belkim jeng qilishni jakarlashtur. Qedimki zamanda, Israillar Misirdin chiqqan waqtida, Misirning padishahi Pirewn ularni halak qilmaqchi bolup, qoshunini ewetip qoghlighan. Biraq ularning hemmisi axirda özi halak bolghan. Asuriyeler Misirliqlargha oxshashla halak bolidu, démek. «Mis.» 1-15-bablarni körüng. □ **10:26 «Ularning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu» —** «Hak.» 7-babni körüng. Midiyanlar Israilgha hujum qilip, Xudaning möjiziliri bilen meghlup boldi. Midiyanlarning serdari Oreb qachqan bolsimu öltürüldi. Asuriye padishahi Sennaxérib qachqini bilen öz yurtida öz oghulliri teripidin öltürüldi (37-babni körüng). **«Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu»** — ibraniy tilida «U Misirdiki tebiqide hasisini kötüridu» (4-ayettiki ibare oxshashtur). Lékin «hasini kötürgüchi» mushu yerde Perwerdigar bolidu; U «uni (hasisini) Misirliqlarning üstige kötürgen»de, Misirliqlar déngizda gherq bolup halak boldi («Mis.» 14-babni körüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27 «mayliring sewebidin» —** Israil padishahliri «muqeddes may» bilen, yeni «mesih qilinishi» bilen padishah qilin'ghan. Mushu «may» Xuda Israil padishahlirigha bergen wedilirini bildürüshi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Séning semirep ketkining üchün, boyunturuq sundurulup yoqitilidu».

Gébimdikiler beder qachti;
32 Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu;
Ashu yerde u Zion qizining téghigha,
Yeni Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu. □

Asuriye yoqilidu, «Immanuél» tughulidu

33 Mana, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar chong shaxlarni shiddet bilen késiwétidu;
Shuning bilen égiz öskenler késip yiqitilidu;
Hali üstünler pesleshtürülidu.
34 U tömür *qorallar* bilen ormanliqning Baraqsan yerlirini késip qaqasliq qiliwétidu;
Liwan bolsa ulugh birsi teripidin yiqitilidu.□

11

Dawami

1 We bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu;
Uning yiltizidin ünüp chiqqan bir shax köp méwe béridu.□ ■
2 We Perwerdigarning Rohi,
Yeni danaliqning we yorutushning Rohi,
Nesihet we küch-qudretning Rohi,
Bilim we Perwerdigardin eyminishning Rohi uning üstige chüshüp turidu;□ ■
3 Uning xursenliki bolsa Perwerdigardin eyminish ibaret bolidu;
U közi bilen körginige asasen höküm chiqarmaydu,
Yaki quliqi bilen anglighinigha asasen késim qilmaydu.
4 U namratlargha heqqaniyliq bilen höküm chiqiridu,
Yer yüzidiki miskin-möminler üchün adalet bilen késim qilidu.
U jahanni aghzidiki zakon tayiqi bilen uridu,
Rezillerni lewliridin chiqqan nepesi bilen öltüridu.
5 Uning belwéghi heqqaniyliq,

□ **10:32 «Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu; ashu yerde u … Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu» —** mushu 28-32-ayetlerde, Yeshaya Asuriye qoshunining Yérusalémgha qaritidighan yürüshini aldin ala bésharet bérip bayan qilidu. Ayat bolsa Yérusalémdin 50 kilométr, Migron 22 kilométr, Mixmash 11 kilométr yiraqta; Mixmash dawanidin ötüp, Gébagha kélidu. Géba Yérusalémdin 10 kilométr, «Saulning yurti Gibéah» 5 kilométr, Gallim 4.5 kilométr, Laish 4 kilométr, Anatot 3 kilométr, Madmenah 1:5 kilométr, Gébim 800 métr, Nob téghi bolsa peqet Yérusalémdiki sépildin 200 métr yiraqliqta. Qoshun «Gébada qonup qalidu» — eslide Mixmashta qonushqa (bixeter bolush üchün) toghra kéletti, biraq ular özlirige tolimu ishench qilip bixudluq bilen algha bésip yürüsh qilidu. Bu ishlarning hemmisi dégendikidek yüz berdi. □ **10:34 «Liwan» —** Liwandiki Kédar derexliri ottura sherq boyiche eng égiz, heywetlik we eng baraqsan ösidu; mushu ayette «Liwan» Asuriyening heywetlik küch-qudritini, shundaqla ularning hakawurliqini körsitidu. Bashqa yerlerde bolsa, u haman hakawur kishilerni bildüridu. **«Ulugh birsi teripidin»** — 37-bab, 36-ayetni körüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yessening derixining kötikidin ünüp chiqidu» —** Yesse bolsa Dawut padishahning atisi. Ibraniylar Qutquzghuchi-Mesihning Dawutning ewladidin bolidighanliqini éniq biletti. Biraq mushu yerde Qutquzghuchi-Mesih hem Dawutning ewladi hem «Yessening Yiltizi»mu (11:10ni körüng) bayan qilinidu! Bu ish peqet Injildila chüshendürülgen (mesilen, «Luqa» 20:41-44). Mushu ayetlerde yene, Mesih «Yessening derixining kötikidin» chiqidu, déyilidu. Shunga Mesih Dawut padishahning xandanliqi heywetlik mezgilide emes, belki miskin mezgilide tughulidu, dégen bésharet bérilidu. ■ **11:1** Yesh. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutush Rohi» —** ademge chüshinish qabiliyitini ata qilidighan Rohtur. ■ **11:2** Yesh. 9:5

Chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu.□
6 Böre bolsa qoza bilen bille turidu,
Yilpiz oghlaq bilen bille,
Mozay, arslan we bordaq kala bilen bille yatidu;
Ularni yétiligüchi kichik bir bala bolidu.■
7 Kala éyiq bilen bille ozuqlinidu,
Ularning baliliri bille yétishidu,
Shir bolsa kalidek saman yeydu.
8 Emmeydighan bala kobra yilanning töshükige yéqin oynaydu,
Emchektin ayrilghan bala qolini zeherlik yilanning owisigha tiqidu;
9 Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héch buzghunchiliq bolmaydu;
Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,
Pütkül jahan Perwerdigarni bilish-tonush bilen qaplinidu.

10 Shu künide «Yessening Yiltizi» herqaysi el-milletler üchün tugh süpitide kötürülüp turidu;
Barliq eller Uni izdep kélip yighilidu;
We U aramgahqa tallighan jay shan-sherepke tolidu.■
11 Shu küni Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üchün, yeni Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üchün Öz qolini yene uzartidu.□
12 U ellerni chaqirish üchün bir tugh kötüridu; shundaq qilip U yer yüzining chet-chetliridin Israilning ghériblirini jem qilip, Yehudadin tarqilip ketkenlerni yighidu.
13 Shuning bilen Efraimgha bolghan hesetxorluq yoqaydu,
Yehudani xarlighanlarmu üzüp tashlinidu;
Efraim Yehudagha heset qilmaydu,
Yehuda bolsa Efraimni xorlimaydu.□
14 Biraq ular gherb terepte Filistiylerning mürisige uchup chüshidu;
Ular birlikte sherqtiki xelqlerdin olja alidu;
Ular Édom we Moab üstige qollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ulargha béqinidu.
15 Perwerdigar Misirdiki déngizning «tili»ni yoq qilidu;
U küchlük pizhghirin shamal bilen *Efrat* deryasining üstige qolini béghirlitip uchuridu,
Uni adem ayighi quruq halda méngip ötküdek yette ériq qilip uridu;□

□ **11:5 «Uning belwéghi heqqaniyliq, chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu»** — ibraniy tilida «uning böreklirige baghlan'ghuchi» déyilgen. Ibraniy tilida börekler ademning chongqur oy-pikriliri we wijdanini bildüridu. «Chatraqliq» — ademning chatriqigha yögep kiyilidighan ichki kiyim. **«chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu»** — démek, ich kiyimler beden'ge chaplashqinidek, heqqaniyliq we sadiqliq uningdin héch ayrilmaydu, uninggha intayin yéqin bolidu. ■ **11:6** Yesh. 65:25; Hosh. 2:20 ■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11 «Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üchün...»** — «ikkinchi qétim» — birinchi qétimqi bolsa belkim Babilda (miladiyedin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yeshaya mushu yerde axirqi zamanlarda bolidighan bir «qaytish» toghrisida sözleydu. Bezi alimlar «birinchi qétimqi» qaytishmu dunyaning herqaysi jaylirida bolushi kérek, shunga Yeshaya ikki «chong qaytish» toghruluq bésharet qilidu, dep qaraydu. **«Reb ... qaldisini ... Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üchün Öz qolini yene uzartidu»** — Asuriye we Misir ashu dewrdiki eng küchlük döletler idi; Patros we Kush Misirning jenubiy teripide (hazirqi Éfiopiye), Élam we Shinar sherq teripide (Asuriyedin yiraq), Xamat Iraqning shimal teripide idi. Déngizdiki arallargha Ottura Déngizning gherbi arqiliq ötkili bolidu. Démek, meyli küchlük, meyli ajiz döletler bolsun, axirqi zamanda Xuda Öz xelqini her tereptin chaqirip yighidu. □ **11:13 «Efraim»** — Efraim Israilning «shimaliy padishahliqi»gha, Yehuda «jenubiy padishahliqi»gha wekillik qilidu. □ **11:15 «Misirdiki déngizning «tili... Efrat deryasi...»** — mushu yerlerning qeyerde ikenlikini bilish üchün xeritini körüng.

16 Shuning bilen Öz xelqining qaldisi üchün,
Misirdin chiqqan künide Israil üchün teyyarlighan yolgha oxshash,
Asuriyede qalghanlar üchün ashu yerdin kélidighan bir kötürülgen égiz yol bolidu. ■

12

Israilning axirqi zamandiki bir naxshisi

1 — We shu küni sen: —
— I Perwerdigar, men Séni medhiyileymen;
Sen manga ghezeplen'gining bilen,
Gheziping mendin yötkilip ketti,
We sen manga teselli berding.
2 Mana, Tengri méning nijatimdur;
Men Uninggha tayinimen, qorqmaymen,
Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur;
U yene méning nijatim boldi, — deysen.□
3 — Shadliq bilen siler nijatliq quduqliridin su tartisiler.■
4 Shu künide siler: —
«Perwerdigargha rehmet éytinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar;
Uning emellirini xelqler arisida ayan qilinglar,
Uning namining zor abruy tapqanliqini jakarlanglar.■
5 Perwerdigargha küyler éytinglar,
Chünki U ulugh ishlarni qilghan;
Mana bu pütkül jahan'gha ayan qilinsun!
6 Ziondikiler, tentene qilip jar sélinglar;
Chünki aranglarda turghan Israildiki Muqeddes Bolghuchi büyüktur!» — deysiler.

13

Babilning weyran qilinishi

1 Amozning oghli Yeshaya körgen, shundaqla uninggha yüklen'gen Babil toghrisidiki wehiy: —□
2 *Babil* aqsöngeklirining qowuqlardin ötüp kirishi üchün,
Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar,
Ularni yuqiri awazda chaqiringlar,
Qolunglarni pulanglitip isharet qilinglar.□
3 Men bolsam, mexsus tallighanlirimgha buyruq chüshürgenmen,

■ **11:16** Mis. 14:29 □ **12:2 «Yah Perwerdigar méning küchüm we naxshamdur...»** — muqeddes kitabning mushu terjimiside biz Xudaning «Yahweh» yaki «Jexowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu namining qisqartilghan sheklidur. ■ **12:3** Yuh. 7:37,38 ■ **12:4** Yuh. 17:1,4,6,26 □ **13:1 «yüklen'gen wehiy»** — ibraniy tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilinidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmisige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. Mushu babtiki bésharetler belkim «axirqi zamandiki Babil»ni körsitishi mumkin. Biraq 17-22-ayetler qedimki dunyadiki Babilning Pars impériyesi teripidin weyran qilinishida asasen emelge ashurulghan. □ **13:2 «Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar...»** — tagh qaqas-quruq bolsa, tugh éniq körünidu. Tughning özi jengge chaqiridighan isharettur.

Öz palwanlirimni, yeni tekebburluqtin yayrap ketken ademlirimni ghezipimni beja keltürüshke chaqirdim.□
4 Anglanglar, büyük bir elning ademliridek top-top ademlerning taghlarda yangratqan qiyqas-sürenlirini,
Hemme el-yurtlar we padishahliqlar *jengge* yighilip dolqunlatqan qaynam-tashqinliqni!
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qoshunlarni jengge yighidu.
5 Ular, yeni Perwerdigar we Öz ghezipining qoralliri,
Yiraq yurttin, hetta asmanlarning qeridinmu pütkül jahanni halak qilishqa kelgen.□
6 Peryad chékip huwlanglar!
Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti;
U Hemmige qadirdin kélidighan halakettek kélidu.■
7 Buningdin herbir qol boshiship kétidu,
Hemme ademning yüriki érip kétidu.
8 Ular wehimige chüshidu;
Azab-oqubet we qayghu-hesret ularni qaplaydu,
Tolghiqi tutqan ayaldek ular tolghinip kétidu,
Ular bir-birige wehime ichide tikilip qarishidu;
Yüzliri bolsa yalqundek qizirip kétidu.□
9 Mana Perwerdigarning küni kélidu,
Shu kün jimi yer-jahanni weyran qilishqa,
Rehimsiz bolup, ghezep we qehr bilen tolghandur;
U gunahkarlarni jahandin yoqitidu.
10 Chünki asmandiki yultuzlar hem yultuz türkümliri nurini bermeydu;
Quyash bolsa chiqipla qarangghulishidu,
Aymu héch yorumaydu.■
11 Men dunyani rezilliki üchün,
Qebihlerni gunahliri üchün jazalaymen;
Hakawurlarning tekebburluqini tügel yoqitimen;
Zorawanlarning kibirlirini pes qilimen.
12 Men insanlarni sap altundin az qilimen,
Ademni hetta Ofirdiki altundin az qilimen.□
13 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning ghezipide,
Uning qaynighan qehrlik künide,
Men *Xuda* asmanlarni tewritimen,
Yer bolsa öz ornidin yötkilidu;
14 Shunga owlan'ghan bir jerendek,
Héchkim yighmaydighan bir padidek,
Herbirsi öz el-jamaitini izdep ketmekchi bolidu,
Herbiri öz yurt-makanigha qachmaqchi bolidu;

□ **13:3 «mexsus tallighanlirim»** — dégen söz ibraniy tilida «muqeddeslirim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Muqeddes» adette «pak, Xudagha mensup» dégen menide. Biraq mushu yerde belkim «Xuda Özining mexsus meqsiti üchün (meyli özliri bilsun, bilmisun) ayrim qilghanlar» dégen menide. Ayetning ikkinchi qismida oxshashla, mushu dunyadiki tekebbur ademlerni Xuda Öz meqsitini beja keltürüsh üchün, jümlidin ularning bir-birini yoqitish, shundaqla pütkül rezil dunyani halak qilishi üchün ishlitidighanliqini bildüridu (11-ayetnimu körüng). □ **13:5 «yiraq yurttin... kelgen»** — démek, Pelestindin yiraq kelgen. Mushu «dunyadiki eng axirqi urush», Pelestinde we Pelestin etrapidiki taghlar üstide yüz béridighanliqi körünidu. Xuda qorallirini «asmanning qeridinmu» chaqiridu – bu jenglerge perishtil-ermu qatnishidighan oxshaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **13:8 «yüzliri... yalqundek qizirip kétidu»** — belkim shermende bolghanliqidin bolghan. ■ **13:10** Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luqa 21:25 □ **13:12 «Ofirdiki altun»** — Ofir rayonidiki altun intayin az uchraydighan, süpetlik altun dep qarilatti.

15 Qéchip tutulghanlarning hemmisi sanjip öltürülidu;
Esirge chüshkenlermu qilichlinidu.
16 Ularning balilirimu köz aldida pare-pare qilinidu;
Ularning öyliri bulang-talang qilinidu,
Ayallirimu ayagh asti qilinidu.
17 Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialiqlarni qozghaymen,
Ular kümüshlerge héch qarimaydu,
Altundin bolsa ular zoq almaydu. □
18 Ularning oqyaliri yigitlerni ötme-töshük qiliwétidu,
Ular baliyatquning méwisige héch rehim qilmaydu,
Közliri balilarni héch ayimaydu.□
19 Padishahliqlarning göhiri,
Kaldiylerning pexirlinidighan güzelliki bolghan Babil bolsa,
Xudaning Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinige oxshash bolidu.□ ■
20 U yerde héchkim hergiz turmaydu,
Dewrdin-dewrgiche u ademzatsiz qalidu.
Erebler bolsa shu yerde chédir tikmeydu,
Malchilar padilirini shu yerde yatquzmaydu.■
21 Biraq chöl-bayawandiki janiwarlar shu yerde qonidu,
Ularning *xarab* öylirige huwlaydighan mexluqlar tolidu,
Huwqushlar shu yerde makanlishidu,
«Öchke jin»lar sekrep oynaqlishidu.□
22 Yawayi itlar qel'e-qorghanlarda,
Chilböriler uning heshemetlik ordilirida huwlishidu,
Berheq, uning waqti toshushqa az qaldi,
Uning künliri uzun'gha barmaydu.

14

Babilning yiqilishi bilen Israil Xudaning rehimini köridu. Babilning padishahining tehtisaragha chüshüshi

1 Chünki Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu,
Yene Israilni tallaydu;
U ularni öz yurt-zéminida makanlashturidu.
Shuning bilen yat ademler ular bilen birliship,
Yaqup jemetige qoshulidu. □
2 Herqaysi el-milletler ularni élip öz yurtigha apiridu;

□ **13:17 «Mana, Men ulargha qarshi turushqa Médialiqlarni qozghaymen...»** — bésharetning témisi Babilliqlargha yénip kélidu. Yuqiriqi ayetler (2-16), shübhisizki, peqet Babilnila emes, belki axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»diki pütün dunyani körsitidu. Médialiqlar «...kümüshler ... altunlar»gha qiziqmaydu — démek, ularni hujum qilishtin toxtitish üchün pul bérish kar qilmaydu. □ **13:18 «baliyatquning méwisi»** — qorsaqtiki törelmini yaki kichik bowaqni körsitidu. □ **13:19 «Sodom we Gomorra»** — qedimki zamandiki ikki rezil sheher. Xuda ularni ot bilen weyran qilghan. «Yar.» 19-babni körüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yesh. 1:9; Yer. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yer. 50:39 □ **13:21 «huwlaydighan mexluqlar»** — yaki «huwqush-müshükyapilaqlar». **«öchke jinlar»** — mushu jinlar belkim öchke sheklide bolushi mumkin. □ **14:1 «Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Israilni tallaydu ...»** — oqurmenler Tewrattiki «Yaritilish» dégen qisimni oqughan bolsa éside bar boliduki, Xuda hezriti Yaqupning ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning ewladliridin ibaret. Shunga «Yeshaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Israil» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz.

Israil jemeti bolsa Perwerdigarning zéminida ulargha qul we dédek süpitide igidarchiliq qilidu;
Ular özlirini tutqun qilghanlarni tutidu;
Özlirini ezgenlerning üstidin idare qilidu.
3 We shundaq boliduki,
Perwerdigar silerge azabtin, sarasimidin we esir bolup mejburlan'ghan musheqqetlik qulluqtin aramliq bergen künide,■
4 Siler Babil padishahi toghrisida mundaq maqal-temsilni éytisiler: —
«Qara, bu jazanixor qandaq halak boldi,
Talan-taraj qilip altun toplighuchi qandaq yoqaldi!
5 Perwerdigar rezillerning hasisini,
Hakimlarning zakon tayiqini,
6 Yeni xelq-milletlerni achchiqi bilen üzlüksiz urghanni,
Ellerge ghezep qilip tizginsiz ziyankeshlik qilghanni sunduruwetti.
7 Pütkül yer yüzi aram tépip tinchlinidu;
Ular naxsha éytip tentene qilidu.
8 Qarighaylar bolsa halingdin shadlinidu,
Liwandiki kédirlarmu: — «Sen görüngde yatquzulghandin kéyin,
Héchbir kesküchi bizni qorqatmaydu!» — deydu.□
9 Sen chüshüshüng bilen tehtisaradikiler séni qarshi élishqa sarasime bolup kétidu;
Sen üchün ölüklerning rohliri,
Jahandiki jimiki «öchke jinlar» qozghilidu;
Ellerning hemme padishahliri textliridin turghuzulidu;
10 Ularning hemmisi sanga qarap mundaq deydu: —
«Séning halingmu bizlerningkidek boshap kettimu?
Bizge oxshash bolup qaldingmusen?!»□
11 Séning shanu-heywiting chiltariliringning awazliri bilen bille tehtisaragha chüshürülüp tügidi;
Astingda chiwin qurti mizhildap kétidu,
Üstüngni sazanglar qaplap kétidu.
12 I Cholpan, Seher balisi,
Sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!
I téxi ötkendila ellerni yerge yiqitquchi,
Sen yer yüzige tashliwétilding!□
13 Sen eslide könglüngde: — «Men asmanlargha chiqimen,
Textimni Xudaning yultuzliridin üstün qilimen;
Men jamaetning téghida,
Yeni shimal tereplerdimu olturimen;□ ■

■ **14:3** Qan. 28:48 □ **14:8 «qarighaylar» we «kédirlar»** — shübhisizki, herxil padishahlar yaki padishahliqlarni köristidu. Kédir derixi bolsa yoghan, intayin chirayliq derex bolup, ulugh padishahlarni yaki padishahliqlarni bildüridu. □ **14:10 «Ularning hemmisi (ölüklerning rohliri) sanga qarap mundaq deydu: — «Séning halingmu bizlerningkidek boshap kettimu?»** — Xudagha étiqad qilmighan, tehtisarada yatqan ölüklerning rohlirining ehwali mushu yerde ayan qilinidu. Ular bu alemdikilerge héchqandaq yardem bérelmeydu; chünki ularning hali alliqachan «boshap ketken» bolidu. □ **14:12 «I Cholpan, Seher balisi, sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!»** — mushu ayetlerdiki bésharetlerde, körün'gen menzire Babil padishahidin dejjal we dejjalning keynidiki küch-yölenchüki bolghan Sheytan'gha yötkilidu. Dejjal belkim kelgüside Babilning padishahimu bolidu. Sheytanning eslide chirayliq, küchlük, parlaq bir perishte, yene «Cholpan» bolghanliqi körünidu. Mushu ayetlerdimu yultuzlar we perishtilerning bir-biri bilen munasiwetlik bolghanliqi körünidu. **«Sen yer yüzige tashliwétilding!»** — ibraniy tilida «sen yer yüzige késiwétilding». □ **14:13 «jamaetning téghida»... «shimal tereplerde»** — belkim perishtilerning samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — démek, Sheytan Xudagha mensup bolghan jamaetning tégishlik ibaditini özige qaritiwélishqa qiziqidu. ■ **14:13** Zeb. 48:2

14 Men bulutlarning égiz jayliridin yuqirigha örleymen;
Hemmidin Aliy bilen teng bolimen!» — déding.□
15 Halbuki sen tehtisaragha,
Chongqur hangning tégilirige chüshürüldung».
16 Séni körgenler sanga yéqindin sinchilap qarap: —
«Jahanni zilzilige keltürgen, padishahliqlarni titretken adem mushumidu?
17 Yer yüzini chöl-bayawan qilip,
Uningdiki sheherlerni ghulatqan,
Tutqan esirlerni öz yurtigha héch qoyup bermigen mushumidu?» — déyishidu.
18 Mana ellerning shahliri birimu qalmay «shan-sherep»te, *qarangghuluqtiki* öz öyide yétishidu,□
19 Biraq sen kemsitilgen *chirigen* bir shax kebi,
Öltürülgenlerning döwisi astida,
Qilich bilen sanjilghan, hangning tehtige chüshidighanlargha oxshash,
Ayagh astida dessep-cheylen'gen ölüktek,
Öz görüngdin mehrum bolup tashliwétilding.□
20 Sen ashu padishahlar bilen birge depne qilinmaysen,
Chünki öz yurtungni weyran qilghansen,
Öz xelqingni öltürüwetkensen;
Rezillik qilghuchilarning nesli hergiz yene tilgha élinmaydu.■
21 Ata-bowilirining qebihlikliri tüpeylidin,
Uning oghullirini qetl qilishqa teyyar qilinglar;
Shundaq qilghanda, ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu,
Yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu.□ ■
22 Chünki Men ulargha qarshi chiqimen,
— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
— Men Babildin uning namini we uning qalduqlirini, nesil-perzentlirini üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar,■
23 — We uni huwqushning makanigha, sazliqlargha aylandurimen;
Halaket süpürgisi bilen uni süpürüp tashlaymen,
— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■
24 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq qesem ichkenki,
— Men qandaq oylisam, shundaq bolidu;
Qandaq meqsetni könglümge püksem, shu tiklinidu,
25 Meqsitim Öz zéminimda Asuriyelikni qiyma-chiyma qilishtin ibaret;
Öz taghlirimda uni dessep-cheyleymen;
U salghan boyunturuq xelqimning boynidin,
U artqan yük mürisidin élip tashlinidu.□
26 Mana bu pütkül yer yüzi toghruluq irade qilin'ghan meqsettur,
Mana bu barliq ellerning üstige uzartilghan qoldur.

□ **14:14 «yultuzlar... bulutlar...»** — 13- we 14-ayettiki «yultuzlar» we «bulutlar» belkim perishtiler, asmandiki samawi qoshunlarni körsitidu. □ **14:18 «qarangghuluqtiki öz öyi»** — hem yer yüzidiki mazari hem textisarada yatqan jaynimu körsitidu. □ **14:19 «hangning tehtige...»** — ibraniy tilida «hangning tashlirigha». ■ **14:20** Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28; 109:13 □ **14:21 «ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu, yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu»** — mushu sözler tunji «Babil» shehiri, yeni «Babil munari» jaylashqan sheher bilen munasiwetlik. Ularning meqsiti özlirining namini chong körsitip, öz shehirini pütkül yez-zéminni bashquridighan qilishtin ibaret idi («Yar.» 11-babni körüng). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ **14:22** Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28 □ **14:23 «huwqush»** — bashqiche terjimisi bolushi mumkin; u choqum xilwet jaylarda turidighan bir janiwar. ■ **14:23** Yesh. 34:11; Zef. 2:14 □ **14:25 «Öz zéminimda ... Öz taghlirimda...»** — Xudaning «Öz zémini», «Öz taghliri» bolsa Israilning zémini Pelestindur.

27 Perwerdigar mundaq meqsetni pükkeniken,
Kim uni tosalisun?
Uning qoli uzartilghaniken, kim uni yanduralisun?■

Filistiye toghruluq bir söz

28 Ahaz padishah ölgen yilida mundaq wehiy yüklendi: —■
29 I Filistiye, hemminglar,
«Bizni urghan tayaq sundi» dep shadlanmanglar;
Chünki yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu,
Uning nesli bolsa dehshetlik uchar yilan bolidu.□
30 Shuning bilen yoqsullarning tunji baliliri ozuqlinidu,
Möminler bolsa tinch-amanliqta yatidu;
Biraq Men yiltizingni acharchiliq bilen yoqitimen
Qalghan qismingmu u tereptin öltürülidu.□
31 Shunga i qowuq, nale kötürgin,
I sheher, peryad chekkin!
I Filistiye, sen bolsang érip ketkensen!
Chünki shimal tereptin is-tüteklik bir tüwrük örleydu;
Uning yighilghan qoshunlirida héchkim sepsiz qalmaydu.□
32 Emdi bu elning elchilirige qandaq jawab bérish kérek? —
«Zionni tikligüchi Perwerdigardur;
Uning xelqi ichidiki ézilgüchiler uningdin bashpanah tapidu» — dégin!» □

15

Moab toghruluq bir bésharet

1 Moab toghrisida yüklen'gen wehiy;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Ar shehiri weyran qilinidu;
Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Kir shehiri yoq qilinidu;■
2 Yigha-zarlar kötürüsh üchün,
Mana u butxanisigha, Dibon'gha, shundaqla *barliq* égizliklirige chiqti;
Moab Nébo we Medeba sheherliri üchün peryad kötüridu;
Hemme bashlar taqir körünidu,

■ **14:27** 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pend. 21:30; Dan. 4:32 ■ **14:28** 2Pad. 16:20 □ **14:29 «yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu, uning nesli bolsa dehshetlik uchar yilan bolidu»** — Ahaz ölgende, Filistiylerning besh sheher ittipaqdishi Asuriyege qarshi Yehuda bilen bir ittipaqni berpa qilmaqchi bolidu. Shunga ular Yehudaning yéngi padishahi Hezekiyagha elchilerni ewetken. Bésharet shu chaghda bérilgen (32-ayetni körüng). Yeshaya peyghember mushu bésharette, ittipaqlishishni ret qilish, peqet Perwerdigarghila tayinish kérek, démekchi (yene 32-ayetni körüng). «Tayaq», yeni «yilan» belkim Ahazning özi bolushi mumkin. Filistiye Israilning zéminidin bir qismini ishghal qilghanidi. Ahaz padishah belkim ular bilen ashu zémin üstidin urushqan bolushi mumkin (Tewrattiki «2Tar.» 28-babni körüng). Uning oghli Hezekiya bolsa Filistiyege taqabil turup Israilning zéminini qayturuwalidu (Tewrattiki «2Pad.» 18-babni körüng). Shunga Hezekiya belkim bésharettiki «zeherlik yilan» bolushi mumkin. «Dehshetlik uchar yilan» bolsa, eng xeterlik yilan bolup, kelgüside Israilni barliq düshmenliridin toluq qutquzidighan Mesihni körsitidu. □ **14:30 «Qalghan qismingmu u tereptin öltürülidu»** — démek, oxshashla acharchiliqtin öltürülidu. □ **14:31 «is-tüteklik bir tüwrük örleydu»** — belkim düshmen qoshunliri purqiritidighan chang-tozanglarni körsitishi mumkin. Mushu ayetning ibraniy tilidikisini chüshinish tes. □ **14:32 «bu elning elchiliri»** — Filistiylerning elchiliri bolsa kérek. ■ **15:1** Yer. 48:1; Ez. 25:9; Am. 2:1

Jimiki saqallar késilip chüshürüldi.□ ■
3 Kochilarda ular böz kiyidu;
Ögziliride, meydanlirida, herbir adem köz yashlirini yaghdurup peryad kötüridu.
4 Heshbon'gha, Éléalah sheherlirige yigha olishidu,
Awazliri Yahaz shehirigimu yétip baridu.
Shunga Moabning eskerlirimu nida qilidu;
Uning wujud-baghrini titrek basidu.
5 Méning qelbimmu Moab üchün yigha-zar kötüridu;
Ularning qachqunliri Zoargha hem Eglat-Shéli-Shijagha beder qachidu;
Mana ular topliship, yighlighan péti Luhitqa chiqidighan dawan yoli bilen yuqirigha mangidu,
Horonaimgha chüshidighan yolda turup halakettin nale-zar kötüridu.
6 Chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu,
Ot-chöpler soliship,
Gül-giyah tügep kétidu;
Héch yap-yéshilliq qalmaydu.□
7 Shunga ular bayliqliri, tapqan-terginini yighip «Terek wadisi»din ötmekchi bolidu;
8 Ularning kötürgen yighisi Moabning chégrasigha,
Ahu-zarliri eglaimgha,
Pighanliri Beer-élimgha yétidu.
9 Dimonning suliri qan'gha tolup kétidu,
Chünki Dimonning üstige téximu köp balayi'apetni toplaymen;
Chünki Moabning qachqunliri hem zéminida qalghanliriningmu üstige bir shirni eweti-men.□

16

Dawami
1 «Emdi *ghelle-paraq* qozisini Séla *rayondin* élip,
Chöl-bayawandin ötüp zéminlarning hökümranigha,
Yeni Zion qizining téghigha ewetkin!» □
2 Uwisidin chuwulup patiparaq bolup ketken qushlardek,
Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride *alaqzade* yüridu. □

□ **15:2 «Mana u butxanisigha, Dibon'gha... chiqti» —** bashqa birxil terjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon dégen jaylargha, ... chiqti». Mushu ayette Yeshaya Moabiylarning butxanilirida we butqa choqunidighan «égizlik»liride dua qilishlirining bikar bolidighanliqini körsitidu. **«hemme bashlar taqir körünidu, jimiki saqallar késilip chüshürüldi»** — chach chüshürüsh we saqal yulush qattiq hesret, pushayman qilishni yaki matem tutushnimu bildüretti. ■ **15:2** Yer. 48:37; Ez. 7:18 □ **15:6 «Ularning qachqunliri Zoargha hem eglat-shéli-shijagha beder qachidu (5-ayet) ...chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu...» —** bilishimizche 5- we 6-ayettiki sheherler (Zoar, Nimrim qatarliqlar) Moabning jenubiy teripide. Ar, kir, Nébo, Medeba bolsa shimaliy teripide. Qarighanda bolidighan hujum shimal tereptin kelgechke, ular jenubiy terepke qachidu. Asuriye Moabgha ikki qétim hujum qildi, miladiyedin ilgiriki 715- we -711-yilida. □ **15:9 «Dimon» —** belkim «Dibon» (1-ayet) bilen oxshash bolushi mumkin, yerlikler Dibonni belkim «Dimon» dep atishi mumkin. **«shir»** — kelgüside Moabqa tajawuz qilidighan (1) Asuriye padishahini yaki (2) Babil padishahini körsitidu. □ **16:1 «ghelle-paraq qozisi» —** Moabdikiler Dawut padishahning waqtidin bashlap Israilgha béqinip kelgen, shundaqla ularning himayisige ige bolup kelgen. Ular béqin'ghanliqini bildürüsh üchün her yili qozilarni ewetken. Kéyin ular béqinishni ret qilghan (Tewrattiki «2pad.» 3-babni körüng). Shunga bésharetning menisi, ulargha: — «Siler Yehudagha yene béqinishinglar kérek; «qoza»ni ewetishinglar bilen Israilning bashpanahliqigha ige bolisiler» dégen bir nesihet, yaki bolmisa öz-özlirige dégen bir sözmu bolushi mumkin. Emeliyette (5- hem 6-ayetke qarighanda) ular axirda tekebburluqtin shundaq qilmighan. «Séla» bolsa qoyliri köp bir rayon idi. □ **16:2 «Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride alaqzade yüridu» —** Arnon deryasi Moab bilen Israilning ortaq chégrisi idi. Moab qizliri bashpanah izdep Israilgha ötmekchi. Xeritini körüng.

Moab beglirining bir-birige sözlishi

3 «Paraset bilen höküm qilinglar!»

4 «*I Zion qizi*, sayingizni chüshürüp chüshtiki yoruqluqni tün qarangghusidek qiling,
Shu ghériblarni yoshurup qoyghaysiz;
Qoghlan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!
Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz,
Ular üchün weyran qilghuchining aldida bashpanah bolghaysiz!». □

Xudaning Moab beglirige bergen wedisi

5 «*Ötünüshünglar toghra*, chünki ezgüchi yoqilidu,
Halaket yoq bolidu,
Ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu.
Özgermes méhir-shepqet bilen bir text tiklinidu;
«Dawutning chédiri» ichidiki shu text üstide birsi olturidu.
U bolsa, heqiqeten adalet yürgüzidighan, shundaqla adaletni izdeydighan,
Heqqaniyliqni ilgiri süridighan bolidu.□ ■
6 — Biz Moabning hakawurluqi toghrisida angliduq (u intayin hakawur!),
Yeni uning hakawurluqi, tekebburluqi, nochiliq qilidighanliqi toghrisida angliduq;
Biraq uning chong gepliri bikar bolidu!■
7 Shunga Moab Moab üchün zar yighlaydu;
Ularning hemmisi zar-zar yighlaydu;
Qayghu-hesretke chömüp Kir-Haresetning «kishmish poshkalliri» üchün zar-zar yighlanglar!□
8 Heshbon rayonidiki étizlar,
Sibmahdiki üzüm tallirimu yiglep kétidu;
Ellerning emirliri uning serxil ösümlüklirini buzup cheyleydu;
Ular eslide Yaazergiche yétip, chöl-dalalarni kezgenidi;
Pélekliri sozulup, «*Ölük* Déngiz»ning nérisigha yetti.□ ■
9 Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üchün yighlaymen;
I Heshbon, Éléalah, Öz köz yashlirim bilen silerni sughirimen!

□ **16:4 «I Zion qizi, … qoghlan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!» —** bu sözler choqum Moab beglirining Ziondin bashpanahliq sorishini körsitidu. **«…Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz, … bashpanah bolghaysiz!»** — mushu sözler (yene 3- we 4- ayetning birinchi yérimi) belkim Moabning elchilirining (Yeshaya peyghember béshariti bilen aldin'ala éytqan) sözliridur. Ular qoghlan'ghanlar üchün Israildin bashpanahliq soraydu. 4-ayetning ikkinichi yérimi we 5-ayet belkim Xudaning (Yeshaya peyghember arqiliq) bergen jawabi. Démek, Israil Qutquzghuchi-Mesih arqiliq Moab üchün bashpanah bolidu (biraq Moab tekebburluqidin Xudaning iltipatini ret qilidu — töwendiki 5-14-ayetlerni körüng). □ **16:5 «Ötünüshünglar toghra, chünki ezgüchi yoqilidu, halaket yoq bolidu, ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu» —** bu sözler, shübhisizki, Xudaning Moab beglirige bergen wedisidur. «Ötünüshünglar toghra» dégen söz ibraniy tékistide yoq. Biraq bizningche «chünki» dégen söz mushularning menisini ichige alidu. Xuda Moabning özidin bashpanahliqni ötünüshini qarshi alididighanliqini Yeshaya peyghember arqiliq bildüridu. Epsuski, ular tekebburluqtin ret qilidu. (6-14-ayetlerni körüng).**«Dawutning chédiri» —** kelgüsi Israilgha we alemge bolidighan Mesih-Padishah choqum Dawutning jemetidin bolidu. «Dawutning chédiri» eslide Yérusalémda tikilip muhim bir ibadet ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini körsetse kérek. ■ **16:5** Yesh. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ **16:6** Yer. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Hareset» —** 12-ayette «Kir-Heres»mu dep atilidu. **«kishmish poshkalliri» —** «Hosh.» 3:1ni körüng. Bashqa birxil terjimisi: — «ulliri». □ **16:8 «Yaazer» —** Moabning shimaliy chégrasining nérisidiraq, sherq teripi «chöl-dalalar», gherb teripi «(Ölük) Déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. ■ **16:8** Yer. 48:32, 33

Chünki yazliq méwiliringge, hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu.□ ■
10 Xushalliq méwilik baghlardin mehrum qilinip,
Shadliqmu yoq qilinidu;
Üzümzarliqlarda ne naxsha awazliri anglanmaydu,
Ne tentene qilinmaydu;
Dessigüchiler üzüm kölcheklirini cheylimeydu.
Chünki Men üzüm kölchekliridiki xushal warqirashlarni toxtattim.□
11 Shunga ich-baghrilirim Moab üchün chalghan chiltardek aghrip mungluq yangraydu,
Ichim Kir-Heresdikiler üchünmu shundaq;
12 Shundaq boliduki, Moab özini upritip dua qilghili özining «yuqiri orni»gha chiqip kelgende,
Yaki dua qilghili «muqeddes öyi»ge kirgende,
U muweppeqiyetke érishelmeydu.■
13 Mana mushu sözlerni Perwerdigar Moab toghruluq burun éytqan.
14 Biraq hazir Perwerdigar shundaq deydu: —
«Üch yil ichide medikar hésablighandek,
Moabning köpligen qoshun-ahalisi bolghini bilen,
Uning pexirlen'gen shöhriti yeksan bolidu;
Ularning qalduqliri bolsa intayin az we halsiz bolidu». □

17

Demeshq we Efraim toghruluq bir bésharet

1 Demeshq toghruluq yüklen'gen wehiy: —
Mana, Demeshq sheher bolup turuwermey, nahayiti bir döwe xarabiliqqa aylandurulidu.
2 Aroerdiki sheherler ademzatsiz bolup,
Qoy padilirigha qaldurulidu,
Ular tinch-aman yatidu,
Ularni qorqutqudek héchbir ademmu körünmeydu.
3 Efraimda bolsa, qorghanliq sheherler yoqilidu,
Demeshqning shahane hoquqi,
Suriyening qalduqliri yoqilidu;
Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu.
— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□
4 Shu küni shundaq boliduki, Yaqupning shöhriti susliship,
Ténidiki sémiz etler sizip kétidu.
5 Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin,

□ **16:9 «Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilen bille Sibmahning üzüm téli üchün yighlaymen» —** 10-ayettiki sözlügüchi Xuda bolghaniken («Men ..toxtitimen...»), 9-ayettiki sözlügüchimu shübhisizki Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibmahdiki yoqap ketken üzümzarlar üchün yighlaydu. Xuda ularni jazalashi bilen teng Özimu qayghuridu. **«hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu»** — adette hosul alghanda xushalliqtin warqirashlar bolidu, elwette. Biraq mushu yerde, düshminining ghelibisidin kéyinki tentene warqirashlar körsitilidu. Bashqa birxil terjimisi: «... Hosulunggha bolghan tentene sadasi yangrashtin toxtidi». ■ **16:9** Yer. 48:32 □ **16:10 «Dessigüchiler» —** üzüm sharabi chiqirish üchün üzümlerni kölchekke qoyup dösseydighan ademler. ■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14 «medikar hésablighandek...» —** medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette — démek, mushu «üch yil», kemmu emes, artuqmu emes del üch yilni bildüridu. □ **17:3 «Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu» —** sözmusöz terjime qilghanda, «Ular Israilning shöhritidek bolidu». Oylaymizki, mushu söz kinayilik gep bolup: — «shöhriti yoq» dégenlik (4-ayetni körüng). Bezi alimlar, kelgüside Israilning shöhriti eslige keltürülidu, shunga Demeshqningmu shöhriti bolidu, dep qaraydu.

Yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin,
Hetta Refayim jilghisida ademler bashaqlarni tergendin kéyinki haletke oxshash, *qalghini yoq déyerlik bolidu*;□
6 Halbuki, yene azraq tergüdek bashaq,
Zeytun derixi silkin'gendin kéyin,
Eng uchida ikki-üch tal méwe,
Köp méwiligen shaxlirida töt-besh tal méwe qaldurulidu,
— deydu Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar.
7 — Shu küni insan bolsa Yaratquchisigha nezirini tikidu,
Közi Israildiki Muqeddes Bolghuchida bolidu.
8 Ular öz qurban'gahlirigha, yeni öz qoli bilen yasighanlirigha,
Yaki barmaqliri bilen shekillendürgenlirige héch qarimaydu,
Ne «Asherah»largha ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu.□
9 Shu künide uning qorghanliq sheherliri,
Eslidiki Israillarning aldida chatqalliqqa we taqir taghlargha aylandurulghan xarabe sheherlerdek,
Hemmisi weyran bolup kétidu. □
10 Chünki nijating bolghan Xudani untup qalding,
Küchüng bolghan «Qoram Tash Bolghuchi»ni eslimiding;
Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen,
We yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilen,□
11 Ularni tikken künila yashartqining bilen,
Tikken etisila ularni chéchekletkining bilen,
Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!□
12 Hey! Köp xelqlerning chuqan-sürenliri!
Ular déngiz-okyanlarni urghutup dolqunlardek shawqunlarni kötüridu,
Ah, ellerning qaynam-tashqinliri!
Dolqunlan'ghan küchlük sulardek ular qaynam-tashqinlarni kötüridu.
13 Eller ulugh sularning qaynam-tashqinliridek dolqunlinip kétidu;
Biraq U ularning dekkisini bérishi bilenla, ular yiraqqa beder qéchip kétidu.
Ular taghdiki ot-chöplerning topa-topanliri shamalda yiraqlargha uchuruwétilgendek,

---

□ **17:5 «Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin, yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin, ... qalghini yoq déyerlik bolidu» —** démek, ormichi eger bilikini ishlitip orsa, nahayiti az bashaqlar qélip qalidu; Refayim (Refayiylarning) jilghisi Yérusalémning jenub teripide, u yerge kembegheller bérip ormichilar qaldurghan bughdayni téretti; elwette tergendin kéyin qalghan bughday «yoq déyerlik» bolidu; Xudaning jazasi bilen Efraimning ademliri, shöhriti, hemmisi oxshashla «yoq déyerlik» bolidu. Mushu balayi'apetler Asuriye impériyesining birnechche qétimliq tajawuzliri bilen ularning béshigha keldi. Axirida Asuriye Efraimdiki köp ahalini sürgün qildi (miladiyedin ilgiriki 722-yili). □ **17:8 «Ular öz qurban'gahliriga... ne «Asherah»largha ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu» —** mushu ayettiki qurban'gahlar we «kün tüwrükliri», shübhisizki, butlargha choqunushta ishlitidighan nersiler. «Asherahlar» dégen butlar belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlikler idi. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolsa kérek. Ademlerning xiyallirida, mushu mebud «zéminni munbetlik qilarmish» we «ayallarni tughumchan qilarmish». Bularga choqunush adetlirining herxil jinsiy exlaqsizliq bilen munasiwiti bar idi. Shu sözlerge qarighanda az bir qisim Efraimdikiler Xudaghila ümid-ishench baghlaydu. Bésharetning bir qétimliq emelge ashurulushini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayettinmu körgili bolidu. □ **17:9 «eslidiki Israillarning aldida chatqalliqqa we taqir taghlargha aylandurulghan xarabe sheherlerdek...» —** mushu kona «xarabe sheherler», Yeshua peyghemberning yétekchilikide, Israillar Xudagha tayinip zéminni ishghal qilghanda weyran qilin'ghanidi. Shu xarabe kona sheherler ulargha Xudagha tayinish kéreklikini eslitishi kérek idi. □ **17:10 «Shunga sen «serxil» ösümlüklerni tikip qoyghining bilen, we yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilen,...» —** mushu ayettiki «ösümlükler» xurapiyliq bilen tikilgen, ademni bay qilidighan yaki rawaj tapquzidighan «séhriy ösümlükler»mish. □ **17:11 «Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!» —** pütkül ayetning bashqa birnechche xil terjimisi bolushi mumkin.

Qara quyun aldida chang-tozanglar quyun bolghandek heydiwétilidu!■
14 Kechte — wehime!
Tang seherde — yoq biraq!
Mana bizni bulap ketkenlerning nésiwisi,
Bizdin olja-gheniymet éliwalghanlarning aqiwitidur!

18

Yeshayaning Éfiopiyidin kelgen elchilerge bergen béshariti

1-2 Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin! —
Sen qomush kémiler üstide elchilerni déngizdin ötküzüp ewetisen;
— I yel tapan xewerchiler,
Égiz boyluq hem siliq térilik bir elge,
Yiraq-yéqinlargha qorqunch bolidighan bir milletke,
Zémini deryalar teripidin bölün'gen,
Küchlük, tajawuzchi bir elge *qaytip* béringlar!□
3 Jahanda turuwatqanlarning hemmisi,
Jimiki yer yüzidikiler!
Taghlarda bir tugh kötürülgendila,
Körünglar!
Kanay chélin'ghandila,
Anglanglar!□
4 Chünki Perwerdigar manga mundaq dédi: —
Men tinchliqta turimen,
Nur üstide yalildap turghan issiqtek,
Issiq hosul mezgilidiki shebnemlik buluttek,
Öz turalghumda közitimen;□
5 Chünki hosul élish aldida,
Üzüm chéchekligendin kéyin,
Chéchekler üzüm bolghanda,
U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip,

■ **17:13** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Hosh. 13:3 □ **18:1-2 «Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin!»** — miladiyedin ilgiriki 715-yili, Éfiopiyening padishahi Pianqi Misirni ishghal qilip yéngi bir sulalini (Misirdiki 25-sulale) berpa qilghandin kéyin, Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni shekillendürüsh ümidide, ottura sherqtiki barliq döletlerge elchilerni ewetti. Mushu babta Yeshaya elchilerning aldigha kélip, ularni qayturmaqchi bolup, yuqiriqi xewerni yetküzidu. **«I yel tapan xewerchiler, égiz boyluq hem siliq térilik bir elge, ...zémini deryalar teripidin bölün'gen, küchlük, tajawuzchi bir elge qaytip béringlar!»** — Yeshaya peyghember elchilerni öz dölitige (Éfiopiyilikler égiz boyluq, siliq térilik, esheddiy bir xelq idi) qaytishni dewet qilidu. U ular arqiliq yene, kelgüside pütkül dunya Perwerdigargha boysunidu, dep jakarlimaqchi. Shuning bilen teng, u Yérusalémdikilerge mushu ittipaqning paydisizliqini, Perwerdigargha tayanmisa hemme ishlirining quruq bolidighanliqini dewatidu, elwette. □ **18:3 ... «tugh» ... «kanay»** — bularning némini bildüridighanliqini bilish üchün, 11-bab hem 27-babni körüng. «Tugh» hem qutulush belgisi hem dunyadiki eng axirqi urush bilen munasiwetlik. kanay Xudaning öz qowmini özige chaqirishqa ishlitilidu. □ **18:4 «Men tinchliqta turimen, nur üstide yalildap turghan issiqtek, issiq hosul mezgilidiki shebnemlik buluttek, Öz turalghumda közitimen»** — issiq hem shebnem gahida körünmigini bilen, ularning hosulgha bolghan tesiri nahayiti küchlüktur. Xudamu oxshashla daim «tinch» hem körünmeydu; u héchnémini démigendek yaki qilmighandek turidu. Bu dunyadiki nurghun ishlar xudasiz qilin'ghandek bolghini bilen (démek, Xudaning küch-qudriti shu ishlargha kérek emestek turghini bilen), Xuda haman Öz xelqi bilen bille bolidu, hemme ishlarning arqisida turidu hem belgilen'gen waqitta qolini sozidu (5- hem 6-ayetni körüng).

Hem shaxlirini késip tashlaydu.□
6 Ular yighishturulup taghdiki alghur qushlargha,
Yer yüzidiki haywanlargha qaldurulidu.
Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu,
Yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu.□
7 Shu künide samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu;
Yeni égiz boyluq hem siliq térilik bir millettin,
Yiraq-yéqinlargha qorqunch bolidighan bir eldin,
Zémini deryalar teripidin bölün'gen,
Küchlük, tajawuzchi bir millettin bérilidu;
Samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning nami bolghan jaygha,
Yeni Zion téghigha élip kélinidu. □

19

Misir jazalinip, terbiye bérilip saqaytilidu we Xudagha ibadet qilidu

1 Misir toghruluq yüklen'gen wehiy: —
Mana, Perwerdigar téz uchidighan bulut üstige minip,
Misirgha yétip kélidu;
Misirdiki butlar uning aldida tewrinip kétidu,
Misirning yüriki bolsa ichidin érip kétidu.
2 — «We Men Misirliqlarni bir-birige qarshi qutritimen;
Ularning hemmisi öz qérindashlirigha qarshi turishidu,
Öz qoshniliri bilenmu soqishidu;
Sheher bilen sheher,
Padishahliq bilen padishahliq bir-birige qarshi urishidu;
3 We Misirning rohi öz ichidin yoqap kétidu;
Men ularni meslihetsiz qaldurimen;
Shunga ular butlarni we erwahlarni,
Erwahlarni chaqirghuchilarni hem palchilarni izdep meslihet soraydu;
4 Men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümranning qoligha tapshurimen;
Esheddiy bir padishah ularning üstidin hökümranliq qilidu» — dep jakarlaydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar;□
5 Hem sular «déngiz»din yoqaydu,
Deryasi qaghjirap pütünley qurup kétidu;□
6 Deryalarni sésiqchiliq qaplaydu,

□ **18:5 «Hosul élish aldida, … chéchekler üzüm bolghanda, U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip, hem shaxlirini késip tashlaydu» —** démek, mushu dunyadiki hökümdarlar «Hosul, yeni dunyadiki barliq el-yurtlar bizningki» dégende, Xuda tuyuqsiz hemmisini ularning qolidin élip tashlap ularni yerge qaritip qoyidu. □ **18:6 «… Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu, yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu» —** bu ish waqitliq emes, belki Xudaning mushu dunyadiki hökümdarlardin hoquqni tartiwélip, ularning urush-jédellirini axirlashturup, dunyadiki haywanlargha tügimes aramliq béridighanliqini bildüridu. □ **18:7 «Shu künide … Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu… Perwerdigarning nami bolghan jaygha, yeni Zion téghigha élip kélinidu» —** démek, Éfiopiyelikler Xudani tonuydu hem Xudagha qilghan ibaditi qobul qilinidu. Shübhisizki, ular mushu yerde özila emes, belki dunyadiki barliq milletlerge wekil bolup, Perwerdigargha béqinidu. □ **19:4 «men Misirliqlarni rehimsiz bir hökümranning qoligha tapshurimen…» —** mushu bésharetni belkim awwal Éfiopiyelik Pianqi (miladiyedin ilgiriki 715-yili), Asuriyelik Sargon (20-babni körüng), Asuriyelik Sennaxérib we yaki kéyinki Pars padishahliri Kambisis (miladiyedin ilgiriki 525-yili), andin Atakserksis (III) «Oqus» qatarliqlar (miladiyedin ilgiriki 343-yili) teripidin emelge ashurulghan idi. □ **19:5 «sular «déngiz»din yoqaydu» —** mushu yerde «déngiz» Nil deryasini körsitidu.

Misirning östeng-qanalliri qaghjirap tügeydu;
Qomushlar hem yékenler solishidu;
7 Nil deryasi boyidiki yerler,
Nil deryasining quyulush aghzidiki yerler giyahsiz qalidu,
Nil deryasi boyidiki ziraetlerning hemmisi qurup, tozup, yoqilidu.
8 Béliqchilar bolsa zar qaqshaydu;
Nil deryasigha qarmaq tashlighuchilarning hemmisi nale kötüridu;
Sularning üstige tor yayghuchilarning béshi sanggilap kétidu.
9 Zighirchilar hem libas toqughuchilar xijaletchilikte qalidu,
10 Jemiyetning «tüwrük»liri pare-pare bolup,
Medikarlarning könglimu yérim bolidu.
11 Tolimu exmeq Zoan shehirining emeldarliri!
Pirewnning eng dana meslihetchiliridin exmiqane meslihetler chiqidu!
Siler qandaqmu Pirewn'ge: —
«Men bolsam danalarning ewladi,
Qedimki padishahlarning neslidurmen!» — dewatqansiler téxi?□
12 *Misir*, séning danishmenliring hazir qéni?
Ular danishmen bolsa, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Misir toghruluq némilerni könglige pükkenlikini sanga ayan qilsun!
13 Zoan shehirining emeldarliri nadanlashti,
Memfis shehirining emeldarliri aldinip ketti;
Misir qebililirining «burjek tash»liri bolsa ularni éziqturup qoydi.□
14 Perwerdigar ularning arisigha bir qaymuqturghuchi rohni arilashturiwetti;
Shunga birsi mest bolup öz qusuqida téyilip eleng-seleng bolghandek,
Ular Misirdikilerni herbir ishida eleng-seleng qiliwetti.
15 Shuning bilen Misirgha,
Bash, quyruq, palma shéxi yaki qomushlar qilalighudek héchqandaq amal qalmaydu. □ ■
16 Shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qolini ularning üstige tenglishi bilen titrep qorqidu,
17 Hemde Yehuda zémini bolsa Misirgha wehime bolup qalidu;
Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning békitken iradisi tüpeylidin,
Yeni Uning özlirige qaritilghan iradisi tüpeylidin,
Kimge Yehudaning gépi qilinsila shu chöchüydu.
18 Shu küni Qanaanning tili sözleydighan,
We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha béqinip sadiqliq qesimi qilidighan Misirning besh shehiri bolidu;
Ulardin biri «Halak shehiri» dep atilidu.□ ■
19 Shu küni Misirning zémini otturisida Perwerdigargha atalghan bir qurban'gah,
Hem chégrasida Perwerdigargha atalghan bir tüwrük bolidu.
20 Bular bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu;

□ **19:11 «Pirewn» —** Misir padishahlirining dewr-dewrgiche ishletken unwani. **«Men bolsam... qedimki padishahlarning neslidurmen!»** — Misirning örp-adetliri boyiche, padishahning meslihetchilirining hemmisi yuqiri tebiqilik yaki padishah jemetidin bolushi kérek idi. □ **19:13 «Memfis» —** yaki «Nof». **«Misir qebililirining «burjek tash»liri»** — belkim Misir jemiyitidiki mötiwerlerdur. □ **19:15 «Bash, quyruq, palma shéxi, qomush» —** belkim Misir jemiyitidiki herxil tebiqidiki ademlerni bildüridu. ■ **19:15** Yesh. 9:13 □ **19:18 «Qanaanning tili» —** «Qanaan» Pelestin, yeni Israilning zémini, hazirqi «Israiliye»ni körsitidu. Shunga ular ibraniy tilini sözlishidu. ■ **19:18** Qan. 10:20; Yer. 12:16

Chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu;
U ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu.□
21 Perwerdigar Misirliqlargha tonutulup ayan qilinidu;
Shu küni Misir Perwerdigarni tonuydu;
Ular uninggha qurbanliq ashliq hediyeliri bilen ibadet qilidu;
Ular Perwerdigargha qesem ichidu we uninggha emel qilidu.■
22 Perwerdigar Misirni uridu;
U ularni uridu hem saqaytidu;
Shuning bilen ular Perwerdigarning yénigha qaytidu,
U ularning dua-tilawitini qobul qilip ularni saqaytidu.
23 Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, égiz kötürülgen tüz yol échilidu;
Asuriyelikler Misirgha kiridu,
Misirliqlar Asuriyege kiridu;
Misir Asuriye bilen bille *Xudaning* xizmet-ibaditide bolidu.□
24 Shu küni Israil Misir we Asuriye bilen bir bolup,
Üchisi, yer yüzidikilerge bext yetküzgüchiler bolidu.
25 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha bext ata qilip: —
«Xelqim bolghan Misirgha,
Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege
We Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — deydu. □

20

Misir toghruluq yene bir bésharet

1 Asuriyening *serdari bolghan* «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili Asuriye padishahi Sargon uni ewetken (u Ashdodqa qarshi jeng qilip uni ishghal qildi): —□
2 — Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi.
U uninggha: —
«Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet, putungdiki keshingni séliwet» — dégenidi;

□ **19:20 «Bular .. Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu; chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu; u ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu...»** — (18-22-ayetler) – Mushu ayetlerdiki bésharet belkim axirqi zamanda emelge ashurulidu. Bezi alimlar bésharetler miladiyedin ilgiriki 4-1-esirlerde «qismen emelge ashurulghan» dep qaraydu. Shu zamanlarda Misir nurghun Yehudiy musapirlarni qobul qilip, ulargha Misirning chégrisigha yéqin jayda yéngi bir ibadetxanini qurushqa yol qoydi we hetta uni qurushqa yardem berdi. Miladiyedin kéyin Misirdiki mesihiy jamaetlermu nahayiti köp bolghan. ■ **19:21** Mal. 1:11 □ **19:23 «Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, égiz kötürülgen tüz yol échilidu...»** — mushu yol hélihem mewjut. Biraq Israil hem Misir we Suriyeler otturisidiki munasiwet yaxshi bolmighachqa, yol uzundin buyan étiklik halette turmaqta. □ **19:25 «Xelqim bolghan Misirgha, Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege we Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!»** — pikrimizche mushu bésharetning (1-25-ayetlerning) axirqi qismi («shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu...» yeni 16-ayettin bashlap) téxi emelge ashurulmighan. Yeshayaning dewridikiler üchün, bu bésharet ularning Misirgha qoshulushqa bolmaydighanliqini bildürgen; bundaq qilish Perwerdigargha ishenmeslikke barawer. Bésharette, ular Misirgha emes, belki Misir özlirige béqindi bolidu, déyilidu. Axirda Xuda Misirliqlarni Israillar qorqidighan Asuriyelikler bilen bille Özige, shundaqla Israilgha béqinduridu. □ **20:1 «Asuriyening serdari bolghan «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili»** — miladiyedin ilgiriki 715-yili Filistiylerning bir paytexti bolghan Ashdod Misirning qutritishi bilen Asuriye impériyesidiki asaretlerni buzup isyan kötürdi. Ikki yil ichide ular yene meghlup boldi. Misir toxtimay ularni qutritip, qoralliq yardem bérishni wede qilip, elchilerni Moabqa, Édom hem Yehudagha ewetti, Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni otturigha chiqarmaqchi boldi. Biraq miladiyedin ilgiriki 711-yili Asuriye impériyesi Ashdod shehirini ishghal qildi. Misir ulargha héch yardem qilmidi. Xuda Yeshaya arqiliq Israilgha xudasiz, tayanchisiz Misirgha tayinishning toghra emeslikini hem mundaq qilishning bihude ish ikenlikini körsitidu.

U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi.□
3 We Perwerdigar axirida mundaq dédi: —
«Méning qulum Yeshaya Misir we Éfiopiye toghruluq xewer béridighan bésharet hem karamet süpitide bolush üchün yalingach hem yalang ayagh üch yil méngip yürgendek,
4 Oxshashla Misirliq esirler we Éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun, yalingach hem yalang ayagh, kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin Misirni shermendilikte qaldurup, yalap épkétilidu. □
5 Ular bolsa qorqushup, öz tayanchisi bolghan Éfiopiyedin we pexri bolghan Misirdin ümidsizlinip kétidu.
6 Shuning bilen bu déngiz boyidikiler: —
«Mana bu Asuriye padishahining weswesidin qorqup bashpanahliq izdep barghan tayanchimizghu, bizler emdi qandaqmu qutulalaymiz?» — déyishidu»». □

21

Babil toghrisida yene bir bésharet

1 «Déngizning chöl-bayawini» toghrisida yüklen'gen bir wehiy: —
«Jenub terepte qoyuntazlar ötüp kétiwatqandek,
Dehshetlik zémindin bir némiler kéliwatidu!». □

Yeshayaning söz qilishi

2 — Azabliq bir wehiy-körünüsh manga ayan qilindi;
Xain xainliq qiliwatidu,
Bulangchi bulangchiliq qiliwatidu.
«I Élam, ornungdin tur, chiq!
Média, muhasire qilip qorshiwal!»

□ **20:2 «Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi..»** — mushu 20-babtiki bésharet nahayiti qisqa waqit ichide emelge ashurulghan. Bésharetning emelge ashurulishini körgen kishiler yuqiriqi 19-babtiki axirqi zamanlarni körsitidighan (Asuriye we Misir toghruluq) bésharetning axirida muqerrer emelge ashurulidighanliqidin héch guman qilmasliqi kérek. **«Perwerdigar ... uninggha: — «Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet...» dégenidi. U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi»** — buningdin körüshke boliduki, Yeshaya adette böz kiyim kiyip yüridighan bolushi mumkin. Yeshayaning heqiqeten «qipyalingach» yaki peqet «kalte ishtanliq» ikenlikige bir néme déyish tes. □ **20:4 «Misirliq esirler we éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun... kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin ... yalap épkétilidu»** — shu bésharet belkim 701-yili, yeni Asuriye bilen Misir soqushqan Eltekeh dégen yerde bolghan jengde emelge ashurulghan. Asuriye Misirdiki hem Éfiopiyediki nurghun esirlerni épketken. □ **20:6 «bu déngiz boyidikiliri** — Filistiyelikler hem Yehudaliqlarni körsitidu. □ **21:1 «Déngizning chöl-bayawini»** — Babilni körsitidu (9-ayetni körüng). «Déngiz» bolsa, mushu yerde Babil shehiri jaylashqan, nahayiti keng Efrat deryasini kösitidu. Emdi némishqa «déngizning chöl-bayawini» déyilidu? Yeshaya belkim Babilni kinayilik gep bilen mazaq qilidu; Babil katta, büyük sheher bolghini bilen, heqiqet jehitidin yaki menggülük rohiy bayliqlar jehitidin éytqanda nahayiti bir chöl-bayawan, xalas.

Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim.□
3 — Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi,
Tolghiqi tutqan ayalning azabliridek,
Körgenlirimdin tolghinip kettim,
Anglighinimdin parakende boldum.□
4 Shunga könglüm parakende bolup hasirap kettim,
Méni dehshet qorqunch basti;
U men zoq alidighan kéchini sarasime bolidighan kéchige aylandurdi.□ ■
5 Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu;
Ular yéyishidu, ichishidu;
«Hey ésilzadiler, ornunglardin turup qalqanni maylanglar!»□
6 Chünki Reb manga: —
«Barghin, körgenlirini eyni boyiche éytidighan bir közetchini texlep qoyghin» — dégenidi.□
7 — «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,
Jeng harwilirini éshekler bilen,
Jeng harwilirini tögiler bilen körgende,
U diqqet bilen, nahayiti diqqet bilen közetsun!»□
8 U jawaben shirdek towlidi: —

□ **21:2 «Xain xainliq qiliwatidu... bulangchiliq qiliwatidu» —** shübhisizki, Babilning üzlüksiz qiliwatqan qilmishlirini körsitidu. **«I Élam, ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!»** — ikki imkaniyet bar. Mushu bésharet yaki miladiyedin ilgiriki 689-yili Asuriye impératori Sennaxéribning Babilgha bésip kirip weyran qilghanliqini yaki miladiyedin ilgiriki 539-yili Parslar we Médialar Qoresh impératorining bashchiliqida bésip kirgenlikini körsitidu. Eger birinchi sherh toghra bolsa, u chaghda «Élam ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!» dégen sözlerni Babil padishahi Mérodaq-Baladan öz ittipaqdashliri Élam we Médiagha éytqan, bu sözler «Asuriyege hujum qil!» dégen menide bolghan bolidu. U chaghda Asuriyening impératori Sennaxérib meghlup bolghan. Kéyin u qaytidin hujim qilip Babilni ishghal qildi. Shu chaghda u Babilni pütünley weyran qilip, ularning hemme butlirinimu chéqip pare-pare qildi. Ikkinchi sherh toghra bolsa, mushu sözler Qoresh özining qoshunligha dégen gep bolidu (Babilgha hujum qil!). Bizningche bolsa bésharet Qoreshningki mushu hujumini körsitidu; biraq ikki qétimliq ishghal qilishning hemmiside oxshashla Yeshayaning körsetken körsetmisi, yeni «Babilgha ishenmenglar hem tayanmanglar!» dégini tekitlinidu. **«Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarni tügitiwettim»** — bu elwette Xudaning sözi bolushi kérek. Démek, Babilning xainliqi, tajawuzchiliq qilip olja alghanliqi, adilsizliqi, rehimsizliki qatarliqlar tüpeylidin xalayiq qattiq nale-peryadlarni kötürgenidi; Xuda ularning nale-peryadligha Xxatime béridu; chünki U Babilning özini tügeshtürgenidi. □ **21:3 «Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi, ... anglighinimdin parakende boldum» —** bu sözler elwette peyghemberning öziningki bolushi kérek. Bashqa birxil terjimisi «Men azabtin tolghinip qariyalmidim; parakendichiliktin héchnémini angliyalmidim». Bir jehettin Yeshaya peyghember mushu körünüshte melum bir sheherning Xuda teripidin jazalinishini köridu, shundaqla bek azablinidu. Biraq bashqa bir jehettin we bashqa bir derijide, Babil shehiri pütkül dunyagha wekil bolsa, u Xudaning qiyamet künide gunahning özini qandaq dehshetlik jazalishini köridu, shundaqla intayin azablinidu. Shübhisizki, mushu bésharettin élishimiz kérek bolghan sawaq del mushudur. □ **21:4 «Men zoq alidighan kéche» —** buni chüshinish tes; belkim Xuda Yeshayagha shu körünüshni körgüzgen kéchide u ayali bilen bille muhebbetleshmekchi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3 □ **21:5 «Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu» —** bashqa birxil terjimisi «Dastixan sélinglar, bir közetchi qoyunglar». **«qalqan maylanglar!»** — birxil urush teyyarliqi. Qalqan maylansa qilich-neyziler uningdin téyilip kétetti. Shunga Yeshaya mushu ayette belkim, Babilliqlar ziyapette olturghinida, düshmenning qoshunliri yolgha chiqip yürüsh qiliwatqanliqini körsitidu; shunga ziyapetning ornigha, urush teyyarliqi qilishqa toghra kéletti, dep bésharet béridu. Kéyinki (6-10) ayetlernimu körüng. Babilliqlarning ziyapetke qatnishishqa intayin amraqliqining dangqi chiqqanidi. Miladiyedin ilgiriki 539-yili, Babil ordisidikiler katta ziyapette bixud olturghan bir kéchide, Babil shehiri Médialiqlar teripidin ishghal qilindi (Tewrattiki «Daniyal» 5-babni körüng).- □ **21:6 «eyni boyiche éytidighan bir közetchi» —** démek, ishenchlik adem. Babilliqlar bixudliship olturghanliqi tüpeylidin, Xuda belkim Yeshayagha kinaye qilip, ular üchün bir közetchini belgilep qoyush kérek, démekchi. Bu «xiyaliy közetchi»ning xewerliri 7-9-ayetlerde xatirilinidu. □ **21:7 «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,... körgende,..» —** bashqa birxil terjimisi: — «Bir qoshun atliq esker jüp-jüp atlar bilen,... körgende,...». **«jeng harwilirini tögiler bilen körgende,...»** — Pars impératori Qoresh jeng qilghanda tögilerni düshmen qoshunliri ichige heydiwétip, qalaymiqanchiliq chiqiratti. U birinchi bolup ashundaq taktikini ishletken.

«Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen,
Her kéchide közette turimen;□ ■
9 — We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!»
We yene jawab bérip shundaq dégen: —
Babil bolsa yiqildi, yiqilip chüshti,
We U ularning ilahlirining herbir oyma mebudlirini yerge tashlap pare-pare qiliwetti!».□ ■

Xuda yene Özige sadiq bolghanlargha teselli béridu

10 — I Méning tépilgen danlirim,
Méning xaminimdiki bughdaylirim,
Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin anglighanni silerge éytip berdim! □

Édom toghruluq bir bésharet

11 «Dumah» toghruluq yüklen'gen wehiy;
Birsi Séirdin kélip mendin: —
«I közetchi, kéchining qanchiliki ötti? I közetchi, kéchining qanchiliki ötti?» — dep soraydu.□
12 Közetchi jawaben mundaq deydu: —
«Seher kélidu, kéchimu kélidu;
Yene sorighing bolsa, yene kélip sora;
Yolungdin qaytip manga yéqin kel!» □

Erebiye toghruluq bir bésharet

13 Erebiyening kéchisi toghruluq yüklen'gen wehiy: —

□ **21:8 «Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen, Her kéchide közette turimen» —** bu sözge qarighanda, Babilning weyran qilinishini ümid qilidighanlar uzunraq waqit kütüshi kérek bolidu. «Reb» dégenning bashqa xil terjimisi: «I xojam,...» ■ **21:8** Hab. 2:1 □ **21:9 «— We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilen kéliwatidu!» —** yuqiriqi izahatni körüng. Belkim mushu yerde düshmen qoshuni ghelibe bilen qaytip bérip, Babilning meghlup bolup yoqitilghanliqi toghrisida xewer yetküzidu. **«... U ularning ilahlirining herbir oyma mebudlirini ... pare-pare qiliwetti!»** — «U» belkim Xudaning Özi. ■ **21:9** Yer. 25:12; 51:8; Weh. 14:8; 18:2 □ **21:10 «I Méning tépilgen danlirim, Méning xaminimdiki bughdaylirim,...» —** mushu ikki ibare Israilning Xudagha sadiq bolghan, shundaqla pes orunda turidighan «qaldisi»ni körsitidu. Xudaning jaza-terbiyiliri ichide japa tartish bilen ular tawlinip, «sap bughday»dek bolghan. □ **21:11 «Dumah» —** bolsa ibraniy tilida «süküt» dégen menide. Umu Édomning kichik bir yézisi. Biraq mushu yerde Yeshaya yene «Édom» dégen isimni söz oyuni qilip tetürisiche «Dumah» dep atighan. Démek, kelgüside Édom köp issiq-soghaqlar bilen nahayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. **«Séir» —** Édomning yene bir ismi. **«i közetchi, kéchining qanchiliki ötti? I közetchi, kéchining qanchiliki ötti?» —** közetchi (yaki jésekchi)ning wezipiliri birinchidin düshmenning hujumliridin xewer bérip hemme ademni oyghitish; ikkinchidin taktakchiliq qilip kéchining qaysi waqit bolghanliqini xalayiqqa uqturush idi. Közetchi mushu yerde shübhisizki, Yeshaya peyghemberning özidur. Uningmu mushu ikki wezipisi bar idi — xalayiqni Xudaning jazasidin agahlandurush hem shu jazagha qanche uzun bolup ketkenliki hem uning qanchilik dawamlishidighanliqi toghruluq xewer yetküzüsh idi. Mushu yerde belkim Édomdin chiqqan bir elchi kélip Yeshayadin Édomni qaplap turghan, qarangghu «kéche»dek bolghan balayi'apetler qachan tügeydu? — dep soraydu. □ **21:12 «Közetchi jawaben mundaq deydu: ...» —** jawabning üch qismi bar: — (1) «seher kélidu». Démek, mushu qarangghuluq tügeydu — biraq qachan tügeydighanliqini démeydu. (2) «kéchimu kélidu» — Édomgha, dunyagha nur kélidu (mesilen 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yene bir kéche kélidu, u téximu qarangghu bolup, belkim qiyamet künliride bolidu (mesilen, 10:5, 13:10ni körüng). Yeshaya mushu toghruluq agahlanduridu. (3) «sorighing bolsa, ... manga yéqin kel!». Édom (jümlidin belkim bashqa Yehudiy emesler) mushu ishlarni éniqlimaqchi bolghan bolsa, erkinlik bilen Xudaning yénigha kélishke, Xudadin biwasite yaki peyghemberliridin sorashqa teklip qilinidu. Peqet öz yolliridin towa qilip yénip kelsila, Xuda ularni qobul qilidu.

«I Dédanliqlarning karwanliri, siler Erebiyediki janggalda qonup qalisiler;
14 Ussap ketkenlerge su apirip béringlar!
I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!
15 Chünki ular qilichlardin,
Ghilaptin élin'ghan qilichtin,
Kérilgen oqyadin,
Urushning azabidin qachidu.
16 Chünki Reb manga shundaq dégen: —
Bir yil ichide medikar hésablighandek,
Andin Kédarning bar sheripi yoqilidu,
17 Oqyachilarning qalduqliri,
Yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu;
Chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi shundaq söz qilghan».

22

Yérusalém toghruluq bir bésharet

1 Alamet körünüsh bérilgen jilgha toghrisida yüklen'gen wehiy: —
Siler hemminglar ögzilerning üstige chiqiwalghininglar zadi néme qilghininglar?
2 Siler xushalliq debdebisini kötüridighan,
Warang-churunggha tolghan yurt,
Shadlinidighan sheher;
Silerdin öltürülgenler qilich bilen chépilghan emes,
Yaki jenglerde ölgen emes;
3 Emirliringlarning hemmisi biraqla qéchishti;
Ular oqyasiz esir boldi;
Yiraqqa qachqan bolsimu,

21:13 «Erebiyening kéchisi toghruluq» — ibraniy tilida «Erebiye toghruluq» hem «kéchide» dégen ikki menilik bolghan bir sözdur. Ikkinchi menisi «kéchide» bolghan bolup, belkim «Ereblerning qarangghuluq waqti»ni körsitidu. Emeliyette (Ereblerning tarixi anche xatirilenmigen bolghachqa) del qaysi yilni körsetkenlikini hazirche éniq dep bérelmeymiz. Miladiyedin ilgiriki 715-yili Sargon II Témadiki qebililer we pütkül «Erebiye yérim arili»gha qarshi urush qilghan. Miladiyedin ilgiriki 703-yili Erebler Babildiki Mérodaq-Baladan bilen ittipaq tüzgen we Asuriyelik Sennaxérib teripidin meghlup qilinip, qattiq ziyan tartqan. Bésharet bu chaghlarning birini körsetse kérek. **«...janggalda qonup qalisiler»** — démek, chong yoldin yiraq, melum bir düshmenning qorqunchidin pinhan jayda qonush kérek. Dédanliqlar bolsa Ereblerning bir qebilisi. Téma ularning bir karwansaray shehiri. Dédan, Téma we 16-ayettiki Kédarning qeyerlikini bilish üchün xeritilerni körüng. **21:14 «... Su apirip béringlar! I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!»** — Xuda Yeshaya arqiliq Ereblerge öz qérindashlirigha yardem bérish kéreklikini uqturidu. Démek, Erebler pat yéqinda köp awarichilikke yoluqidu (15-ayetni körüng). **21:16 «Bir yil ichide medikar hésablighandek,..»** — 16-bab, 14-ayettiki izahatni körüng. Medikar ishligen waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette. **21:17 «Oqyachilarning qalduqliri, yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu»** — Kédar bolsa Erebistandiki chöllükning shimal teripide yashighan bir qebile. Mushu bésharetning keng menisi, shübhisizki, Xudagha ishenmigenler öz-ara bir-birige yardem bérishken bolsimu, xudasiz bolghanliqi üchün bu yardem menggü dawamlashmaydu. Axirghiche üzlüksiz kélidighan, chéki yoq medetni bolsa peqet Perwerdigardinla tapqili bolidu. **22:1 «Alamet körünüsh bérilgen jilgha»** — intayin sirliq bir ibare. Shübhisizki, u Yérusalémgha qaritilidu (10-ayetni we töwendikilernimu körüng). Yérusalém Zion téghining üstide bolsimu, taghlar bilen oralghan bolup, jilghigha jaylashqan dep hésablighili bolidu. Biraq bu ibare némini bildüridu? Yeshaya we bashqa peyghemberler elwette Yérusalémda nurghun «ghayibane alametler» yaki «alamet körünüshler»ni körgen. Shunga mezkur ibare nurghun «ghayibane alametler» we bésharetlerning témisi bolghan, Xuda söygen Yérusalém»ni körsitidu; yene kélip, «jilgha» töwen bolup, «xar bolush» yaki «kichik péillik»ni bildüridu; Xuda bésharetler wehiy qilsa, ularni peqet kichik péillarghila yetküzidu. Biraq -2-14-ayetler boyiche, Yérusalémdikiler Xudaning agahliriga kichik péil bolmay, eksiche éren qilmay tekebburliship ketken.

Silerdin tépiwélin'ghanlarning hemmisi birlikte esir boldi.
4 Shunga men: —
«Neziringlarni méningdin élinglar;
Méni qattiq yighlashqa qoyunglar;
Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar» — dédim.□ ■
5 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin «Alamet körünüsh bérilgen jilgha»ning béshigha bir kün chüshidu,
U bolsa awarichilik bolidighan,
Ayagh asti qilinip pétiqdilidighan,
Ademler qaymuqturulidighan,
Sépil soqulup chéqilidighan,
Taghlargha qarap yalwurup chirqiraydighan bir küni bolidu.
6 Élam jeng harwiliri we ademliri bilen, atliq eskerliri bilen oqdanni kötürüp kélidu,
Kir bolsa qalqanni échip teyyar qilidu.□
7 We shundaq boliduki,
Eng güzel jilghiliring jeng harwiliri bilen tolup kétidu,
Atliq eskerler derwazang aldida sep tartip turidu.
8 Ular Yehudaning üstidiki qalqanni élip tashlaydu;
Biraq sen *Zion* shu künide «Orman sarayi»diki qorallargha ümid baghlighansen; □
9 Siler Dawutning shehirining bösülgen jaylirining köp ikenlikini körüp,
Pestiki kölchek sulirini bir yerge yighip su ambiri qildinglar;
10 Yérusalémdiki öylerni sanap, ulardin bezilirini buzup sépilni mustehkemlesh üchün ishlettinglar,
11 Shundaqla kona kölchektiki sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar;
Biraq mushularni Yaratquchigha héch qarimidinglar,
Burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar!□
12 Shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar silerni yighlap matem tutushqa,
Chachni chüshürüp paynekbash bolushqa,
Böz kiyim kiyishke murajiet qildi.□
13 Biraq bularning ornida, mana xushalliq we shadliq,
Kalilarni soyush, qoylarni boghuzlash,
Göshlerni yéyish, sharablarni ichish,
«yeyli, icheyli, chünki ete dunyadin kétimiz» — déyishler boldi!■
14 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar teripidin quliqimgha ayan qilindiki,

---

□ **22:4 «Xelqimning bulinip...»** — ibraniy tilida «xelqimning qizining bulinip...». **«Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar»** — bu sözler belkim peyghemberning öziningkidur; biraq, shübhisizki, Xuda ular arqiliq Özining könglini bildürüwatidu. ■ **22:4** Yer. 8:23 □ **22:6 «Élam»** — Babilning qoshnisi, bésharettiki waqitlarda ular bilen ittipaqdash bolghan («Kir»ning nede ikenlikini bilmeymiz). Bu bésharet belkim Yeshayagha kelgüside Babil ittipaqdashliri bilen Yérusalémgha qattiq hujum qilidighanliqini uqturidu. □ **22:8 «Orman sarayi»** — «Orman sarayi»ni Sulayman padishah qurghan, shu yerde köp sawut-qorallar saqlan'ghanidi («1Pad.» 7-babni we 10:14-17-ayetni körüng). □ **22:11 «...sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar; biraq ... burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar»** — 8-12-ayetlerge qarighanda, Yérusalémdikiler düshmen qoshunining muhasirisige taqabil turush tedbirliri (mesilen, sawutlarni, qalqanlarni teyyarlash, sépilni mustehkemlesh, yéngi su ambirini qurush qatarliqlar)ni qollan'ghanliqini tebrikleshmekte idi, belkim buning üchün mexsus bir künni ayrighan bolushi mumkin (12-ayetni körüng — «shu küni...»). Yeshaya peyghember ularni «tedbirler»ge tayanmay, «mushularni Yaratquchi» Xudaghila tayinish kérek dep dewet qilsimu, ular qet'iy anglimaydu. □ **22:12 «yighlap matem tutush..., chachni chüshürüp paynekbash bolush..., böz kiyim kiyish...»** — bularning hemmisi towa qilishning ipadiliri idi. ■ **22:13** Yesh. 56:12; 1Kor. 15:32

«Berheq, mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar. □

Ordidiki ghojidar Shebnagha bergen agahlandurush

15 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mana shundaq deydu: —
«Barghin, mushu ghojidar,
Ordini bashquridighan mushu Shebnaning yénigha kirgin, uninggha: —□
16 Sanga mushu yerde néme bar?
Yaki mushu yerde kiming bar?
Birsi égizlikke özi üchün bir gör qazghandek,
Özi qoram tashtin bir qonalghuni yonughandek,
Özüng üchün bir gör kolidingmu?
17 Mana hey palwan, Perwerdigar séni öz changgiligha élip, ching siqimdap,
18 Andin pomdaqtek séni bipayan, yiraq bir zémin'gha tashliwétidu.
Sen ashu yerde ölisen,
Hem ashu yerde heywetlik jeng harwiliringmu qalidu,
I ghojangning jemetige shermendilik keltürgüchi!□
19 Men séni mensipingdin éliwétimen,
Shuning bilen séni ornungdin chüshüriwétimen.

Bésharetning dawami — Éliakim, ishenchlik adem

20 Shu künimu shundaq boliduki,
Men Hilqiyaning oghli Öz qulum bolghan Éliakimni chaqirimen;■
21 Séning tonungni kiydürimen,
Séning potang bilen uning bélini ching qilimen;
Hökümranliqingni uning qoligha tapshurimen;
Shuning bilen u Yérusalémdikilerge we Yehuda jemetige ata bolidu.
22 Dawut jemetining achquchini men uning müriside qoyimen;
U achsa, héchkim ételmeydu,
Etse, héchkim achalmaydu.■
23 Men uni muqim bir jaygha qozuq qilip békitimen;
U bolsa atisining jemeti üchün shereplik hoquq-text bolidu;
24 Xelq uning üstige atisining jemetining barliq shöhretlirini yükleydu;
Yeni barliq uruq-nesillirini,
Barliq kichik qacha-quchilarni,
Piyale-jamlardin tartip barliq küp-idishlarghiche asidu.
25 Shu künide — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa, égilip kétidu we késip tashlinidu;
Uning üstige ésilghan yükler üzüp tashlinidu»,
— Chünki Perwerdigar shundaq dégenidi. □

□ **22:14 «mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» —** ibraniy tilida «siler ölmigüche mushu gunah üchün kafaret qilinmaydu». □ **22:15 «... mushu ghojidar, ordini bashquridighan mushu Shebnaning yénigha kirgin...» —** mushu ayettiki «ghojidar» (yaki «xezinichi») «ayalche rod» bilen kelgen bolup, belkim Shebnaning xéli bir xushametchi, kötürmichi ikenlikini körsitishi mumkin. □ **22:18 «ghojang» —** Israil padishahi Hezekiyani körsitidu. «2Pad.» 18-babni körüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22** Weh. 3:7 □ **22:25 «Muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa,...» —** bezi sherhchiler mushu sözler Éliakimni körsitidu, dep qaraydu — démek, «u ishenchlik adem bolghini bilen, beribir yiqilip kétidu; peqet Xudaghila tayan'ghili bolidu». Biraq mushu ish oxshashla «shu künide» bolidu, déyilidu. Pikrimizche Yeshaya yene Shebnanimu körsitidu; u eslide «muqim jaygha békitilgen» bir qozuq, yeni ordidiki ishlarni bashqurghuchi idi. U bir kün ichide hoquqidin qaldurulup, Éliakim, yeni Xuda éytqan «Méning qulum», uning ornini basidu.

23

Turning aqiwiti — weyranchiliqi tüpeylidin oqulghan mersiye

1 Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: —
— I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!
Chünki u xarab qilindi,
Shu yerde öy yoq, portmu yoq.
Séprus arilidin bu xewer *kémidikiler*ge ayan qilinidu.□ ■
2 Zidondiki sodigerler déngizdin ötüp silerni teminlep keldi, i araldikiler,
Emdi shük bolunglar!□
3 Shihordiki bipayan sular üstidin yötkigen danlar,
Yeni Nil deryasining hosuli Turning daramiti bolghanidi;
U ellerning baziri bolghanidi!
4 I Zidon, xijalet bol,
Chünki déngiz — yeni Turgha qorghan bolghan déngiz deyduki: —
«Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim,
Yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!»□
5 Mushu xewer Misirgha yetkende,
Ularmu bu xewer xuddi turgha kelgendek qattiq azablinidu.
6 — Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!
I déngiz boyidikiler, ah-zar kötürünglar!□
7 Silerning qedim eyyamdin bar bolghan,
Shad-xuramliqqa tolghan shehiringlar mushumu?!
Mana ularning putliri özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötürüp baridu!□
8 Tajlarni iltipat qilghuchi bolghan,
Sodigerliri emirler bolghan,
Dellalliri jahanda abruyluqlar hésablan'ghan turning bu teghdirini kim békitken?
9 — Bularni békitküchi samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigardur!
Meqsiti bolsa shan-shöhrettin kélip chiqqan jimi tekebburluqni reswa qilish,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni pesleshtürüshtin ibaret!
10 Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayra!
Chünki *Turdin* kelgen tizgin hazir yoq.□
11 Chünki Perwerdigar qolini déngiz üstige uzitip,
Döletlerni tewritidu.
U Qanaan toghruluq emr qilghan,

□ **23:1 «Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: — I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar! …»** — Tur bolsa (xeritini körüng) déngiz boyidiki qedimki zamandiki bir «sin'gapor»gha oxshaydighan bir sheher idi. Tur shehiri ikkige bölünidu. Biri, kichik aral, uning üstige intayin mustehekem bir qel'e sélin'ghan. Ikkinchisi uduldiki déngiz boyidiki intayin puxta sépilliq sheher. Tur asasen déngiz arqiliq soda qilatti; uning kémiliri we uninggha béqindi bolghan «üch Tarshish»tiki (2:16diki izahatni körüng) kémiler ottura déngizdiki sodini pütünley dégüdek öz ilkige éliwalghan bolup, intayin béyip ketken. Tawarlarni ottura déngizdiki ellerdin import qilip, Pelestin'ge satqan; Pelestindiki mehsulatlarnimu sétiwélip déngiz arqiliq éksport qilghan. Béyighandin kéyin, Tur intayin tekebburliship ketkenidi. Déngiz boyigha jaylashqanliqi üchün uni ishghal qilish mumkin emes idi. **«Séprus arilidin…»** — yaki «Kittiylarning zéminidin…». ■ **23:1** Yer. 47:4; Ez. 26; 27; 28; Zek. 9:3, 4 □ **23:2 «Zidon»** — bolsa turgha yéqin rayon bolup, Tur bilen munasiwiti zich bolghan. Xeritilerni körüng. **«i araldikiler,…»** — Turdiki aralda turghanlar. □ **23:4 «Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim, yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!»** — démek, Turning yashliri yoqap ketti. Ularning «anisi», yeni déngiz: «balilarni héch tughmighandekmen» — deydu. Ularning yoqitilishi sewebi téxi körsitilmidi. □ **23:6 «Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!»** — démek, Turdikiler qéchishi kérek. □ **23:7 «…putliri ularni özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötüridu»** — kéme bilen emes, ularning esirge chüshüp piyade mangghanliqini tekitleydu. □ **23:10 «Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda erkin-azade yayra! Chünki Turdin kelgen tizgin hazir yoq»** — bu kinayilik, hejwiy gep. Tarshish turgha béqindi bolghandin kéyin, u hazir «erkin» bolidu. Biraq uning iqtisadiy yölenchükimu yoq bolidu.

Uningdiki qel'e-qorghanlarni yoqutulsun dep perman chüshürgen.□
12 We: —
«I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi,
Sen ikkinchi héch tentene qilmaysen,
Ornungdin turup, Séprus ariligha ötüp ketkin,
Hetta shu yerde sen héch aram tapmaysen» — dédi.□
13 Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini!
Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu;
Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üchün makan qilghan;
Poteylerni yasap, ularning saray-ordilirini weyran qilip, xarabilikke aylan-duruwetken.□
14 I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!
Chünki qorghininglar xarab qilindi.□
15 We shu küni boliduki,
Padishahning künlerni hésablighinidek,
Tur yetmish yil untulidu.
Yetmish yil ötkendin kéyin,
Turning ehwali pahishe ayalning naxshisidek bolidu;□
16 Chiltarni élip, sheherni aylinip yür,
I untulghan pahishe ayal!
Özüngge yene xeqning diqqitini tartay déseng,
Yéqimliq bir pede chélip, köprek naxshilarni éyt!
17 Emdi shundaq boliduki,
Yetmish yilning ötüshi bilen,
Perwerdigar Turni yoqlaydu;
Shuning bilen u yene özini ijarige bérip,
Yer yüzidiki hemme padishahliqlar bilen yene buzuqchiliq qilidu;
18 Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu;
U xezinige sélinmaydu yaki toplanmaydu,
Chünki uning mushu sodisi bolsa Perwerdigarning aldida turghanlar üchün ayrim qilinidu;

□ **23:11 «U Qanaan toghruluq emr qilghan...»** — Tur shehiri eslide Qanaan zéminida, dep hésablighili bolidu. □ **23:12 «I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi...»** — Zidon Asuriye teripidin basturulidu, uning qizliri, shübhisizki, basqunchiliqqa uchraydu. Töwendiki 13-ayettiki izahatni körüng. □ **23:13 «Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini! Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu; Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üchün makan qilghan...»** — miladiyedin ilgiriki 745-yili Asuriye padishahi Tiglat-Pileser «Pütkül dunyagha ige bolmaqchi bolup», keng kölemde jeng qilishqa bashlidi. U 738-yili özining herbiy qomandanini Turni idare qilishqa orunlashturghan. Tur isyan kötürüp, Asuriyening kéyinki padishahi Shalmanezerning muhasirisige qarshi jeng qildi, axirda Asuriyelikler Turni tashlap ketti. Miladiyedin ilgiriki 8-esirning axirida u yene Asuriye bilen urush qildi. Shu chaghda Tur Misir bilen ittipaq tüzüsh meqsitide söhbet ötküzgen. Miladiyedin ilgiriki 701-yili Asuriye padishahi Sennaxérib qattiq hujum qilip, Turning «yölenchüki» Zidon we etraptiki rayonlarda köp weyranchiliq qilghan, Turning sodisini asasen üzüp qoyghan. Mushu ayetlerde shu ish toghruluq agahlandurush bérilse kérek. Ayetlerde: Asuriyelikler Babil-kaldiyeni weyran qilghanliqigha, chirayliq binalarni «chöl-bayawan janiwarliri üchün makan qilghanliqi»gha qaranglar, mushu ishlardin sawaq élinglar déyilidu. Bu belkim «Silergimu mushuninggha oxshash ishlar yüz béridu» dégenliktin bésharet bolsa kérek. Mushu agahlandurushning axirqi netijisi miladiyedin ilgiriki 332-yili «büyük Iskender» teripidin chiqirilghan. Iskender pütün sépilliq sheherni, jümlidin araldiki qorghanlarnimu yer bilen yeksan qiliwetken. □ **23:14 «Tarshish»** — 2-bab, 16-ayettiki izahatni körüng. □ **23:15 «Tur yetmish yil untulidu»** — «yetmish yil» mushu mezgil belkim Asuriye padishahi Sennaxéribning miladiyedin ilgiriki 701-yilidiki weyranchliqidin bashlinidu, miladiyedin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyening küch-qudritining zawal tépishi, shundaqla Turning sodisining yene bazar tépishi bilen axirlishidu. Yeshaya ashu chaghdiki turni qéri pahishe ayalgha, xéridarlarni chaqirish üchün chiltar chélip naxsha éytqan'gha oxshitidu. Pahishe ayalgha oxshash, u pulni dep herqandaq ishni qilishqa teyyar idi.

U ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üchün ishlitilidu. □

24

Axirqi zamanlar •••• Dunyaning gunah arqiliq bulghinishi

1 Mana, Perwerdigar yer yüzini berbat, weyran qilip,
Uni astin-üstin qiliwétip,
Uningda turuwatqanlarni terep-terepke tarqitidu;
2 Shu waqitta shundaq boliduki,
Xelqler qandaq bolsa, kahin shundaq bolidu;
Qul qandaq bolsa, xojayini shundaq bolidu;
Dédek qandaq bolsa, ayal xojayini shundaq bolidu;
Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu;
Ötne alghuchi qandaq bolsa, ötne bergüchi shundaq bolidu;
Ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu.□ ■
3 Yer yüzi pütünley berbat qilinidu,
Pütünley bulang-talang qilinidu;
Chünki Perwerdigar mushu sözni qildi.
4 Yer yüzi matem tutidu, u zeiplishidu,
Jahan halsizlinip zeiplishidu,
Yer yüzidiki beg-törilermu halidin kétidu.
5 Yer-zémin özide turuwatqanlar teripidin bulghinidu;
Chünki ular körsetme-qanundin chetligen;
Tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken,
Menggülük ehdinimu yoqqa chiqiriwetken.□
6 Shunga lenet yer yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dep hésablinidu,
Shunga yer yüzidikiler yutuwélinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apet tepsilatliri

7 Yéngi sharab tügey dep qaldi,
Üzüm talliri bolsa soliship kétidu;

□ **23:18 «Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu... u ularga qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üchün ishlitilidu» —** mushu axirqi ayet Tur üchün ümid körsitidu, ular kelgüside mal-mülükke emes, belki Perwerdigargha béqinidi bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi axirqi zamanda bolushi mumkin. Biraq Israil Babildin qaytqinida (miladiyedin ilgiriki 540-yili), yéngi muqeddes ibadetxana qurulghanda, Tur uning üchün xalis matériyal teminligenliki belkim bésharetning bir «qismen» emelge ashurulushidur (Tewrattiki «Ezra» 3-bab). □ **24:2 «kahin» —** muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolghan qurbanliq qilghuchi. **«Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu... ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu»** — démek, jemiyetning herbir tebiqidikiliri oxshashla Xudaning ghezipige uchraydu. ■ **24:2** Ez. 7:12, 13 □ **24:5 «Chünki ular körsetme-qanundin chetligen; tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken...» —** qaysi körsetme-qanunlarni buzghan? Peqet Musa peyghemberge bérilginila emes, yene Nuh peyghemberge körsitilgen qanun we ehdini körsetse kérek. «Yar.» 9-babni körüng. Nuh peyghemberge hem Musa peyghemberge tapshurulghan mushu ikki ehdige asasen qatilliq qet'iy men'i qilin'ghan. Uning üstige Nuhqa tapshurulghan ehde boyiche, Xuda hawa rayini hem yer yüzidiki tebietning qanuniyetlirini békitken; biraq insanlarning qilmishliri hawa rayini buzup tashlighan, shundaqla bügünmu buzmaqta, shuningdek insanlar nurghun tebiet qanuniyetlirini özgertmekchi bolghan we bolidu. Mesilen, ailidiki er-xotunluq jinsiy munasiwetlerni buzup, bechchiwazliqni normal ish dep bilish qatarliqlar. ■ **24:6** Yesh. 9:18; 10:16

Keypliktin köngli xush ademlermu uh tartishidu;
8 Daplarning shox sadaliri toxtaydu,
Köngül échiwatqanlarning warang-churunglirimu tügeydu,
Chiltarning shadliq munglirimu toxtaydu.■
9 Sharab ichkenlerningmu naxshisi yoqaydu;
Haraq ichkenlerge haraq achchiq tuyulidu.■
10 Tertipsiz, menisiz sheher buzulidu;
Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu;□
11 Kochilarda sharab üchün nale-peryad kötürülidu;
Bar shad-xuramliq tütekke aylinidu;
Yer-zémindiki shadliq yoqaydu.□
12 Sheherde peqet weyranchiliqla qalidu,
Derwaza bolsa chéqilghan,
Hemmisi — xarab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

13 Chünki xelq-milletlerning arisida,
Yer-jahanning otturisida shundaq boliduki,
Zeytun derixini qaqqandin kéyin qép qalghan zeytunlardek,
Üzüm hosulini yighiwalghandin kéyin tergüdek birnechchila üzüm qalghandek, bir qaldisi qaldurulidu.□ ■
14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yuqiri kötüridu;
Perwerdigarning heywisige qarap tentene qilidu;
Ular déngiz tereptin süren salidu.□
15 Shunga Perwerdigarni sherqtimu,
Israilning Xudasi Perwerdigarning namini gherbtiki yiraq arallardimu ulughlanglar;
16 Jahanning chet-chetliridin biz naxshilarni angliduq: —
«Heqqaniy Bolghuchigha shan-sherep bolsun!»

Biraq men shundaq dédim: —
«Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimgha way!
Chünki xainlar xainliq qiliwatidu;

■ **24:8** Yer. 7:34; 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13 ■ **24:9** Yesh. 16:1 □ **24:10** **«Tertipsiz, menisiz sheher»** — Yeshaya qaysi sheher ikenlikini démeydu. 13-babta Babil shehiri pütün xudasiz dunyani körsetkendek (mesilen, 13-bab, 5- we 9-ayetni körüng) mushu ayetler oxshashla pütkül xudasiz dunyani bildüridu. Shübhisizki, Yeshaya oqurmenlerge yene, Babil (Babilon) shehirining birinchi qétim qurulghanliqini körsetmekchi (Tewrat, «Yar.» 11-babni körüng). Sheherler bolsa insaniyetning bar küch-qudriti, qabiliyiti we eqil-parasitining jewhiri bolidu. Biraq mushular ixlassiz, Xudagha tayanmighan halda qilin'ghan bolsa, hemmisi quruq gep bolidu, xalas. Shuning bilen mushu namsiz sheher xudasiz dunyani bildüridu. Sheher menisiz, uningki turmushi menisiz, xudasiz yashash menisiz. Bashqa peyghemberlerning sözlirige asasen (mesilen, Daniyal) kelgüside pütkül dunya bir sheher, bir mustebit hökümdar astida bolidu. Mushu sheher belkim «yéngi bir Babil» bolushi kérek. 1985-yili iraqtiki Sadam Hüseyn qedimki Babil shehirini qaytidin qurushni niyet qilghini bilen u uzun ötmey jénidin ayrildi. **«Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu»** — bashqa birxil terjimisi «hemme öyning ishiki tosulup qélip, héchkim kirelmeydu». □ **24:11** **«Kochilarda sharab üchün nale-peryad kötürülidu; bar shad-xuramliq tütekke aylinidu...»** — ghelite ish shuki, sharab xeqlerge héch teselli bérelmisimu, ular yenila uni izdeydu. Mana bu insanning tebiitidur! □ **24:12** **«Derwaza bolsa chéqilghan, hemmisi — xarab bolidu»** — derwaza héchqandaq mudapie roli qalmaydu. □ **24:13** **«Yer-jahanning otturisida»** — Israilni körsitidu. ■ **24:13** Yesh. 17:6 □ **24:14** **«Qaldilar bolsa awazlirini yuqiri kötüridu»** — yuqiridiki 6-ayette «insanlar az qalidu» déyilidu. Mushu ayettiki «qaldilar» bolsa del shu kishilerni körsitidu. Ular balayi'apet ichide towa qilip Xudani izdigenlerdur. Bu Xudagha sadiq bolghan «qaldi xelq» «Yeshaya» we Tewrattiki köp bashqa kitablarda tilgha élinidu.

Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!□
17 I yer yüzide turuwatqan insanlar!
Wehime, ora we tuzaq béshinggha chüshidu;■
18 We shundaq boliduki,
Wehime sadasidin qachqanlar origha chüshidu,
Oridin chiqqan bolsa tuzaqqa tutulidu.
Chünki asmandiki déziler échilidu,
Yer ulliri tewrep kétidu.□ ■
19 Yer mutleq dezlinip kétidu,
Yer pütünley pare-pare bolup kétidu,
Yer dehshetlik tewrinidu.
20 Yer mest ademdek ileng-sileng mangidu;
Xuddi lapastek irghangship qalidu.
Chünki uningdiki asiyliq gunahi özini qattiq basidu,
U yiqilip, ikkinchi turalmaydu.■
21 Shu künide shundaq boliduki,
Perwerdigar yuqirida turghan qoshunlarni yuqirida,
We yer yüzidiki padishahlarni yer yüzide jazalaydu.□
22 Ular orekke yighilidighan bir top esirlerdek yighiwélinidu,
Gundixanigha solap qoyulidu.
Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu.□
23 Ay uyatliqta qalidu;
Künmu xijil bolup körünmeydu;
Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Zion téghida, yeni Yérusalémda seltenitini yürgüzidu;
Uning shan-sheripi Öz aqsaqalliri aldida parlaydu! ■

25

Xudani medhiyileydighan, axirqi zamandiki naxsha

1 Perwerdigar, Sen méning Xudayim;
Men Séni üstün dep medhiyileymen,
Men Séning namingni mubarekleymen,
Chünki Sen karamet ishlarni,
Sadiqliq we heqiqet ichide qedimdin buyan qelbingge pükkenliringni beja keltürgensen.

□ **24:16 «Biraq men shundaq dédim: — «Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halimgha way! ... Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!»** — bu sözler peyghemberning Xudaning axir zamanlar toghrisida uninggha ayan qilghan wehiylirige bolghan inkasini — hem xushalliq hem xushalliq ichide bolghan qayghusini, yeni dunyaning gunahkarlarning aqiwitige qarap qayghughanliqini bildüridu. **«...xainlar xainliq qiliwatidu ... xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!»** — mushu tekrarlash, belkim, axirda her adem Xuda teripidin qutquzulmighan bolsa, nahayiti qattiq gunahqa chömüp kétidu, dégenni bildüridu. Ulargha gunah békitilgendek qilidu (Injil, «Weh.» 11:22ni körüng). Yeshaya gunahning jazasini körüpla yene nahayiti azablinidu. ■ **24:17** Yer. 48:43 □ **24:18 «Wehime.. ora.. tuzaq..»** — bu üch sözning ahangi ibraniy tilida nahayiti oxshiship kétidighan sözler. ■ **24:18** Yer. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yesh. 1:8; 19:14 □ **24:21 «...yuqirida turghan qoshunlar»** — belkim Sheytanning jinlardin terkib tapqan, töwen asmanlarda yüridighan qoshunlirini körsitidu. □ **24:22 «Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu»** — ibraniy tilida «nurghun künlerdin kéyin ular yoqlinidu». Xuda melum xelqni «yoqlisa», bu yoqlashning netijisi ularni (a) beriketlesh üchün yaki (e) jazalash üchün bolidu. Bu sirliq bésharetni Injil «Wehiy» qismidin köprek chüshinimiz. Qutquzghuchi-Mesih bu dunyagha qaytip kelgende, bar jin-sheytanlar (üstündiki qoshunlar...)ni hanggha tashlaydu. Ular yene bir ming yildin kéyin yer yüzidikilerni sinash üchün waqitliq qoyuwétilidu. «Wehiy» 19-20-bablarni körüng. ■ **24:23** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

2 Chünki Sen sheherni xarabilik,
Qel'e-qorghanliq yurtni xarab,
Yatlarning ordisini sheher bolalmas qilghansen,
U ikkinchi hergiz qurulmaydu.■
3 Shunga héliqi küchlük xelq Séni ulughlaydu,
Esheddiy ellerning héliqi shehiri Sendin qorqidu;
4-5 Chünki Sen miskinlerge qorghan,
Yoqsullarning derdi-hajitige qorghan,
Boran'gha dalda,
Issiqqa saye bolghansen;
Chünki esheddiylerning zerbe dolquni tamgha urulghan borandek,
Qaghjiraq yerni basqan issiq hawadek boldi.
Biraq issiq hawa bulut sayisi bilen tosulghandek,
Sen yatlarning chuqan-sürenlirini peseytisen;
Esheddiylerning ghelibe naxshisi pes qilinidu.
6 We mushu taghda samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar barliq qowmlar üchün ziyapet qilidu —
Mayliq yémeklikler,
Süzdürülgen kona sharablar,
Yiliki toq mayliq yémeklikler,
Süzdürülgen, yaxshi saqlan'ghan kona sharablardin bolghan ziyapet bolidu;□
7 We U mushu taghda hemme qowmlarni yapidighan chümperdini,
Barliq ellerni yapidighan yapquchni yoqitidu;
8 U ölümni menggüge yutup yoqitidu!
Reb Perwerdigar herbir yüzdiki yashlarni sürtiwétidu;
Pütkül yer-zémin aldida Öz xelqining shermendilikini élip tashlaydu;
Chünki Perwerdigar shundaq éytqan.■
9 We shu künide déyiliduki: —
«Mana, Xudayimiz mushu, biz Uninggha telmürüp kelgen,
U bizni qutquzidu;
Mana, mushu Perwerdigardur, biz Uninggha telmürüp kelgen,
Biz shadlinip Uning nijat-qutuldurushidin xursen bolimiz».
10 Chünki mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu;
We saman azgalda tézek bilen cheylen'gendek, Moab Uning putliri astida cheylinidu;□
11 *Moab* ashu *tézeklik* azgaldin üzüp chiqish üchün qolini kéridu,
Biraq uning qoli chéwer bolghini bilen, *Reb* uning tekebburluqini pes qilidu.□ ■
12 U sépilliringning égiz mudapielik qorghanlirini ghulitip,
Yer bilen yeksan qilip,
Topa-changgha aylanduridu.

26

Ikki sheher — yéngi Yérusalém we «dunyaning shehiri»

1 Shu künide Yehudaning zéminida munu naxsha éytilidu: —
«Mustehkem bir shehirimiz bar;

■ **25:2** Yesh. 21:9; 23:13; Weh. 14:8; 18:2 □ **25:6 «Yiliki toq mayliq yémeklikler» —** Yehudiylar üchün, shundaqla barliq qedimki xelqler üchün mayliq we yiliklik yémeklikler eng ésil tamaq idi. ■ **25:8** 1Kor. 15:54 □ **25:10 «Mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu» —** démek, Xuda shundaq qilip, bext we aram ata qilip, Özini tonutidu. □ **25:11 «Reb uning tekebburluqini pes qilidu» —** ibraniy tilida «U uning tekebburluqini pes qilidu». ■ **25:11** Yesh. 16:6

U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu.□ ■
2 Wapadarliqta ching turghan heqqaniy elning kirishi üchün,
Derwazilarni échip béringlar!
3 Kim özining eqide, oy-xiyali Sanga baghlighan bolsa,
Sen uni mutleq xatirjemlikte saqlaysen;
Chünki u Sanga ishench-étiqad baghlighandur.
4 Menggüge Perwerdigargha tayininglar;
Chünki Yah Perwerdigar heqiqeten ebedil'ebedlik bir qoram tashtur. □
5 Chünki U yuqirida turghanlarni peske chüshüridu;
Ashu aliy sheherni, U pes qilidu;
Uni yerge chüshürüp,
Topa-changgha aylanduridu.□
6 U put bilen cheylinidu;
U möminlerning putliri,
Miskinlerning qedemliri bilen cheylinidu!
7 Heqqaniyning yoli bolsa tüzdur;
I Eng Tüz Yolluq Bolghuchi,
Sen heqqaniy adem üchün uning yolini ong qilisen.
8 I Perwerdigar, biz derheqiqet Séning hökümliringning yolida méngip, Séni kütüp kelduq;
Jénimizning teshnaliqi shudurki, naming we shöhriting ashsun!
9 Wujudum bilen kéchilerde Sanga teshna boldummen;
Berheq, tang seherlerdimu rohim bilen ich-ichimdin Séni izdidim;
Chünki hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa,
Yer yüzidikiler heqqaniyliqni öginidu.□
10 Rezil ademge rehim körsitilsimu,
U yenila heqqaniyliqni ögenmeydu;
Hetta durusluq turghan zémindimu u yenila adilsizliq qiliwéridu,
Perwerdigarning shanu-shewkitini körmeydu.□
11 I Perwerdigar, qolung kötürüldi,
Biraq ular körmeydu.
Halbuki, Öz xelqingge bolghan otluq muhebbitingni ular köridu hem xijil bolidu;
Küshendiliring üchün *teyyarlan'ghan* ot ularni berheq yutuwétidu.
12 I Perwerdigar, Sen bizge xatirjemlik nésip qilisen;
Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen.□
13 Derweqe, i Perwerdigar Xudayimiz, ilgiri Sendin bashqa «rebler» üstimizdin hökümranliq qilghan;
Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz.□

□ **26:1 «U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu»** — «U» — Reb Perwerdigarni körsitidu, elwette. ■ **26:1** Zeb. 46:4-5; 125:1; Pend. 18:10 □ **26:4 «Yah»** — bolsa «Yahweh»ning qisqartilghan shekli (1:1-izahatni körüng). □ **26:5 «yuqirida turghanlar»** — belkim 25-bab, 11-ayettiki «yuqirida turghan qoshunlar»gha oxshash, jin-sheytanlarni körsitishi mumkin. **«Ashu aliy sheher»** — belkim dunyadiki xudasizliqqa wekillik qilidighan Babil, yeni yuqiriqi bablardiki «menisiz sheher» bolushi mumkin. □ **26:9 «Hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa»** — bu sözning ikki xil menisi bar: — birinchisi «adil qanunliring dunyada (xelqingning yaxshi qilghanliqi arqiliq) ayan qilinsa...». Ikkinchi menisi «terbiyilik jaza hökümliring dunyada peyda bolsa...». Ikkila menisi, bolupmu ikkinchi menisi toghra bolsa kérek (10-ayetni körüng). □ **26:10 «Hetta durusluq turghan zémindimu u (rezil adem) yenila adilsizliq qiliwéridu»** — adilliqni beja keltürüsh biadil muhit astida tes, elwette. Etraptikiler adil bolsa, özining adil bolmiqi asanraq bolidu. Biraq reziller yenila biadilliq qilidu. □ **26:12 «Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen»** — yaki «chünki hemme emellirimizni emeliyleshtürgüchi özüngdursen». □ **26:13 «Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz»** — Xudaning «qaldisi»i, yeni Xudagha sadiq bolghanlar, «peqet Séning méhir-shepqiting arqiliqla sadiq bolduq» dégendek étirap qilidu.

14 Ular bolsa öldi, qaytidin yashimaydu;
Erwah bolup ketti, qayta tirilmeydu;
Chünki Sen ularni jazalap yoqatting,
Ularni ademlerning ésidimu qilche qaldurmiding.□
15 Sen elni ulghaytqansen, i Perwerdigar;
Elni ulghaytqansen,
Özüngge shan-sherep keltürgensen;
Zéminning chégralirini herterepke uzartqansen. □

Israil qandaq yol bilen azad qilin'ghan?

16 I Perwerdigar, ular derd-elem ichide qalghanda, Séni izdidi;
Terbiyilik jazalishing ularning béshigha chüshkende,
Ular ah urup, pichirlap bir duani qildi: —
17 «Boshinish aldida turghan, tolghiqi tutup, aghriqtin warqirighan bir hamilidar ayaldek,
Biz Séning aldingda shundaq bolduq, i Perwerdigar.■
18 Biz ikki qat bolup,
Tolghaqqa chüshtuq,
Biraq peqet yella chiqarduq;
Yer yüzidikiler üchün héch nijat-qutquzushni yetküzmiduq;
Dunyadiki ademler héch tughulmidi». □

Xudaning Israilning duasigha bolghan jawabi

19 «Sanga tewe ölgen ademler yashaydu;
Méning jesitimning *tirilishi bilen teng* ularmu tirilidu.
I topa-changda yatqanlar, oyghinip naxsha yangritinglar!
Shebniming tang seherning shebnimidektur;
Yer-zémin özide ölgenlerni tughup béridu.□
20 I xelqim, kélinglar,
Öyünglargha kirip, keyninglardin ishiklerni étip qoyunglar;
Méning derghezipim ötküche, özüngni bir demlik yoshuruwal.■
21 Chünki qara,
Perwerdigar Öz jayidin chiqip,
Yer yüzidikilerning gunahini özlirige qayturmaqchi;
Yer bolsa üstige tökülgen qanlarni ashkarilaydu,
Özide öltürülgenlerni haman yépiwermeydu.

□ **26:14 «Ular bolsa öldi»** — mushu yerde «ular» 13-ayettiki «bashqa rebler», yer yüzidiki padishahlar yaki Israil choqun'ghan butlarning keynide turghan jin-sheytanlar bolsa kérek. □ **26:15 «Sen elni... zéminning ... herterepke uzartqansen»** — bashqa birxil terjimisi: — «Sen... eslide ularni (elni, yeni Israilni) jahanning eng chétige sürgün qilghansen». ■ **26:17** Yuh. 16:21 □ **26:18 «Dunyadiki ademler héch tughulmidi»** — bashqa birxil terjimisi «dunyada turghanlar héch yiqilmidi» (démek, urushta bizde héch ghelibe bolmidi). Biraq bizningche yuqiriqi terjimisi toghra. Shuning bilen mushu ayet Xudaning Israil toghruluq bolghan chongqur meqsiti üstide toxtilidu, dep qaraymiz. U Israil arqiliq dunyadikilerge nijat-qutquzush xewirini yetküzüp, ularni yéngi hayatqa, yeni menggülük hayatqa érishtürüp, qaytidin tughdurmaqchi. Lékin Israil Xudaning shu meqsitige qoral bolushqa layiqetsiz bolup qaldi . Shunga Xuda Özi (19-20-ayetler we töwendiki bablargha asasen) shu ishni qilidu, deydu. □ **26:19 «Sanga tewe ölgen ademler»** — bu sözni anglawatqan «qaldi»larning özi söygen merhumlarni körsitishi mumkin. **«Méning jesitimning tirilishi bilen teng ular tirilidu»** — bezide ibraniy tilida birlik san köplük sanni bildüridu; biraq mushu ayet Qutquzghuchi-Mesihning tirilishi bilen bashqilarmu tirilidu, dégen bésharetlik menide bolushimu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni körüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17

27

Sheytanning jazalinishi •••• Israillar yighilip Xudagha méwe béridu

1 Shu künide Perwerdigar Özining dehshetlik, büyük we küchlük shemshiri bilen uchqur
yilan léwiatanni,
Yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu;
U yene déngizda turghan ejdihani öltüridu.□ ■
2 Shu küni sap sharab béridighan bir üzümzar bolidu!
U toghruluq naxsha éytinglar!□
3 Özüm Perwerdigar uni saqlaymen;
Men her deqiqe uni sughirimen;
Birsi uninggha ziyan yetküzmisun dep kéche-kündüz saqlaymen.
4 Ghezep Mende qalmidi;
Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!
Undaq bolsa Men ulargha qarshi yürüsh qilattim,
Ularni yighishturup köydürüwétettim!□
5 Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun;
U Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun,
Derheqiqet, u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!□
6 Kelgüsi künlerde, Yaqup yiltiz tartidu;
Israil bixlinip, chéchekleydu,
Ular pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu. □ ■

Perwerdigarning Öz xelqige bolghan muamilisi

7 *Perwerdigar Israilni* urghanlarni urghanchilik *Israilni* urup baqqanmu?
U qirghanlardek *Israil* qirilip baqqanmu?□
8 Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen;

□ **27:1 «Perwerdigar … Shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni, yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu; u yene déngizda turghan ejdihani öltüridu» —** léwiatan chongqur déngiz astida yashaydighan qorquchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. Bezi alimlar uni timsah deydu, biraq biz uninggha ishenmeymiz (Tewrattiki «Ayup» léwiatan toghrisidiki 41-babtiki izahatlirimiz we «qoshumche sözimiz»ni körüng). «Jazalash» dégen sözdin, birxil yaman rohning küchining léwiatanning keynide turushi bilen, léwiatanni rezillikning bir wekili bolidu dep chüshinimiz. Injil «Wehiy» 12-, 13- hem 20-babqa asasen chüshinimizki, léwiatan Sheytanning özi hem özining axirqi zamandiki wekili bolghan dejjalni bildüridu. **«uchqur yilan»** — léwiatan Sheytanning asmandiki ipadisi, «tolghan'ghuchi yilan» yer yüzidiki ipadisi, «ejdiha» déngizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Weh. 12:9 □ **27:2 «sap sharab béridighan bir üzümzar» —** yaki «bek yéqimliq bir üzümzar». □ **27:4 «Ghezep Mende qalmidi» —** belkim Israilgha qaritilghan ghezepni körsitidu. **«Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!… ularni yighishturup köydürüwétettim!» —** Xudaning Öz üzümzari bolghan Israilgha (5-babni yene körüng) shunche xursenliki we qizghinliqi barki, U «ulargha bolghan qoghdash muhebbitimni körsitish pursiti bolsun üchün, bir tal tikenla peyda bolsaidi!» dep tiligendek qilidu. □ **27:5 «Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun; u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!…» —** Xuda hetta Özige qarshi turghan bir tiken'gimu towa qilish, xatirjemlikke kélish pursitini yetküzidu! Buni ikki qétim déyish, buni tekitleshtin ibaret. □ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu» —** mushu söz Babil shehirining «yer yüzini sheherler bilen qaplayli» (14:21) dégen meqsiti bilen pütünley oxshimaydu. Shu chaghda bolsa Xudaning Öz üzümzari bolghan Israildin kütken ümidi (5-babta xatirilen'gendek) köp jehetlerdin emelge ashurulidu. ■ **27:6** Zeb. 72:16 □ **27:7 «Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu? U qirghanlardek Israil qirilip baqqanmu?» —** ibraniy tilida intayin qisqartilip ipadilinidu: «U Israilni urghanlarni urghan derijide uni urup baqqanmu? U (Xuda) qirghanlardek, u (Israil) qirilip baqqanmu?». Bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Israilni bashqilar urghan derijide urup baqqanmu? Yaki Israil eller teripidin qirilghandek Perwerdigar teripidin qirilip baqqanmu?».

Sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken.□ ■
9 Emdi shu yol bilen Yaqupning qebihliki kechürüm qiliniduki, —
Uning gunahining élip tashlan'ghanliqining pishqan méwisi shu boliduki: —
U qurban'gahtiki hemme tashlarni kukum-talqan qilidu,
«Asherah»larni we «kün tüwrükliri»ni zadila turghuzmaydu.□
10 Chünki mustehkemlen'gen sheher ghérib bolup qalidu,
Ademzatsiz makan hem tashliwétilgen bayawandek bolidu;
Shu yerde mozay ozuqlinidu,
Shu yerde yétip, uning shaxlirini yeydu.□
11 Uning shaxliri solishish bilen üzülidu;
Ayallar kélip ularni otun qilip köydüriwétidu.
Chünki bu bir yorutulmighan xelq;
Shunga ularni Yaratquchi ulargha rehim qilmaydu;
Ularni Shekillendürgüchi ulargha shepqet körsetmeydu.
12 We shu küni shundaq boliduki,
Perwerdigar Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche her yerni silkiydu,
We siler bir-birlep térip yighiwélinisiler,
I Israil baliliri!□ ■
13 We shu küni shundaq boliduki,
Büyük kanay chélinidu;
Shuning bilen Asuriye zéminida tügishey dep qalghanlar,
We Misir zéminida musapir bolghanlar kélidu;
Ular Yérusalémda muqeddes tagh üstide Perwerdigargha ibadet qilidu. □

28

Efraim, yeni «shimaliy padishahliq» toghruluq bir bésharet •••• Birdinbir ul néme?

1 Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!
Munbet jilghining béshigha taqiwalghan,
Yeni ularning soliship qalghan «pexri» bolghan gülige way!

□ **27:8 «Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen; sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken» —** démek, 7-ayette déyilginidek, Xuda Israilni terbiyilep jazalighanda «ölchemdin töwen» jazalighan; sherq shamili zerbilik bolghini bilen daimliq emes, peqet turup-turup soqup turidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **27:8** Yer. 30:11; 46:28 □ **27:9 «Yaqupning qebihliki kechürüm qilinidu» —** ibraniy tilida «Yaqupning qebihliki yépilidu» yaki «Yaqupning qebihliki kafaret qilinidu». **«qurban'gahtiki hemme tashlar...» —** mushu ayettiki «qurban'gah» belkim butlargha choqunushta ishlitilidighan nerse. **«Asherah» —** «Asherah» butliri we xushbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayettiki izahatni körüng. □ **27:10 «mustehkemlen'gen sheher» —** mushu «mustehkemlen'gen sheher» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki izahatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu. □ **27:12 «Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche» —** mushu ibare Israilning barliq zéminini körsitish üchün pat-pat ishlitilidu. Xeritilerni körüng. ■ **27:12** Yesh. 17:5 □ **27:13 «Shu küni shundaq boliduki, büyük kanay chélinidu» —** Xudaning xelqini chaqiridighan, axirqi zamandiki mushu «büyük kanay» muqeddes kitabta bashqa köp yerlerde tilgha élinidu. Yeshaya özi 18-babta u toghrisida toxtilidu. Mushu yerde, Xudaning méhir-shepqitining barliq insanlar üchün ortaqliqi, Yehudiy emesler (Asuriye zéminida tügishey dep qalghanlar... Misir zéminida musapir bolghanlar) Xudagha tayan'ghan Yehudiylar bilen bille Uning padishahliqigha mirasxor bolidighanliqi éniq körünidu.

I sharabning esiri bolghanlar!□
2 Mana, Reb bir küch we qudret igisini hazirlidi;
U bolsa, möldürlük judun hem weyran qilghuchi borandek,
Dehshet bilen tashqan kelkün suliridek,
Esheddiylerche *tajni* yerge uridu.
3 Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük taji ayagh
astida cheylinidu;
4 We munbet jilghining béshida taqiwalghan,
Ularning «pexri» bolghan soliship qalghan güli bolsa,
Baldur pishqan enjürdek bolidu;
Uni körgen kishi körüpla,
Qoligha élip kap étip yutuwalidu.
5 Shu künide, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz xelqining qaldisi
üchün shereplik bir taj,
Shundaqla körkem bir chembirek bolidu.
6 U yene höküm chiqirishqa olturghanlargha toghra höküm chiqarghuchi Roh,
We derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu. □

Yérusalémdiki emirlerning ehwali •••• Kim Xudaning sözini chüshineleydu?

7 Biraq bularmu sharab arqiliq xatalashti,
Haraq bilen éziqip ketti: —
Hem kahin hem peyghember haraq arqiliq éziqip ketti;
Ular sharab teripidin yutuwélin'ghan;
Ular haraq tüpeylidin eleng-seleng bolup éziqip ketti;
Ular aldin körüshtin adashti,
Höküm qilishta éziqishti;□ ■
8 Chünki hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi. □

Emirler Yeshayani mazaq qilidu

9 «U kimge bilim ögetmekchidu?
U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» □

Yeshaya jawab béridu

□ **28:1 «Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!...»** — Efraimning begliri haraq ichishke bek amraq idi. Ularning örp-aditige asasen, abruyluq ademler olturushlarda gül taj taqaytti. Yeshaya peyghember, ularning «pexri» bolghan güli, yeni ularning «shan-sheripi» soliship kétip yoqay dep qaldi, deydu. Ach adem körüpla yewalidighan bir tal enjürdek ular yoqap kétishi mumkin. Hazir bolsa, tekebburluq qilidighan yaki eysh-ishret qilidighan waqit emes, belki towa qilip peryad kötürüsh kérek, dégenliktur. «Munbet jilgha» — shimaliy padishahliq (Israil)ning paytexti bolghan Samariye jaylashqan jilghini körsetse kérek. □ **28:6 «U yene höküm chiqirishqa olturghanlargha toghra höküm chiqarghuchi Roh, we derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu»** — mötiwerler xelq üchün höküm chiqirish, sot qilish üchün sheher derwazilirida olturatti. Bashqa birxil terjimisi: — «Düshmenni derwazisighiche chékindurgüchige küch bolidu» — démek, hujum qilidighanlargha küch bolidu. □ **28:7 «kahin»** — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolup qurbanliq qilghuchi. ■ **28:7** Yesh. 5:11 □ **28:8 «Hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi»** — mumkinchiliki barki, Yeshaya orda bilen bolghan munasiwiti bilen Yérusalémdiki erbablarning olturushigha qatnishalaydu. Töwendiki ayetlerge qarighanda, olturushning sewebi, Misir bilen Asuriyege qarshi turush ittipaqi toghrisidiki kélishim tüzgenlikni tebrikleshtin ibaret idi. Yeshaya herdaim mundaq ittipaqni tüzmeslikni teshebbus qilip, ularning mazaqlirigha uchrighan. □ **28:9 «U kimge bilim ögetmekchidu? U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?»** — mushu sözler, belkim, ziyapette olturghanlar Yeshayani mazaq qilidighan söz bolushi mumkin. Shübhisizki, ular «Peqet Xudaghila tayinishimiz kérek» dégen xewerni intayin addiy, sebiy balining közqarishi, xalas, dep qaraytti.

10 Éghizlandurulghanlargha emesmu?! Emchektin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!
Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur,
Qurmuqur, qurmuqurdur,
Bu yerde azraq,
Shu yerde azraq bolidu...□
11 Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqqe söz qilidu.□ ■
12 U ulargha: —
«Mana, aram mushu yerde,
Hali yoqlarni aram aldurunglar;
Yéngilinish mushudur» — dégen,
Biraq ular héchnémini anglashni xalimighan.□
13 Shunga Perwerdigarning sözi ulargha: —
«Wezmuwez, wezmuwezdur,
Qurmuqur, qurmuqurdur.
Mushu yerge azraq,
Shu yerge azraq bolidu;
Shuning bilen ular aldigha kétiwétip,
Putliship, ongda chüshidu,
Sundurulup,
Tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu.□ ■
14 — Shunga hey siler mazaq qilghuchilar, Yérusalémda turghan mushu xelqni idare qilghuchilar,
Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar!
15 Chünki siler: — «Biz ölüm bilen ehde tüzduq,
Tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq;
Qamcha tashqindek ötüp ketkende,
U bizge tegmeydu;
Chünki yalghanchiliqni bashpanahimiz qilduq,

□ **28:10 «Éghizlandurulghanlargha emesmu?! Emchektin ayrilghan bowaqlargha emesmu?!»** — mushu sözler, belkim, Yeshayaning jawabining bashlinishi. Yeshaya ularning «mushu közqarishing bek addiy iken» dégen mazaq geplirini özlirige qayturup: «Peqet addiy ademler, sebiy balidek kichik péil kishilerla mushularni chüshineleydu, shundaqla Xudaning sözini qobul qilalaydu. Tekebbur, özini eqilliq chaghlaydighanlar hergiz chüshinelmeydu», deydu. **«Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur, qurmuqur, qurmuqurdur, bu yerde azraq, shu yerde azraq bolidu...»** — mushu sözning üch muhim nuqtisi bar: — (1) Yeshaya mushu yerde kitabidiki bésharetlerni toluq chüshinishke tolimu muhim bir achquchni béridu. Bésharetler bir-birlep, birsi bu heqiqetni tekitlise, birsi u heqiqetni tekitleydu, hemme bésharet arqiliq bizge qandaq qilip Xudagha pütünley, etrapliq ishinip tayinishni ögitidu. (2) «wezmuwez, ... qurmuqur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» dégendek kichik balining teleppuzida éytilidu. Shuning bilen u Xudaning sözini qobul qilish üchün kichik baligha oxshash kichik péilliq bolushi kérek dep tekitleydu. (3) bala sözligendek «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» dégen sözler yene kélip yat bir tildek bolup, 11-ayetni tonushturidu. Töwendiki izahatnimu körüng. □ **28:11 «Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqqe söz qilidu»** — démek, Yérusalém we Yehudaliqlar yat bir dölet teripidin basturulup, yat yurtqa yötkilidu. Ular Xudaning addiy sözlirini «balilarche gep» dep mazaq qilip ret qilidu, netijide mushundaq awazlar ularda yamrap kétidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21 □ **28:12 «Mana, aram mushu yerde, hali yoqlarni aram aldurunglar; yéngilinish mushudur»** — bu sözler Yeshaya yetküzgen xewerning jewhiridur. Xudagha tayinish — aramliqtur! **«Duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U (Perwerdigar) mushu xelqqe söz qilidu... biraq ular héchnémini anglashni xalimighan»** — mezkur bésharet (11-13) toghruluqmu «1Kor.» 14:21-22 we uninggha baghliq «qoshumche söz»nimu körüng. □ **28:13 «Shuning bilen ular aldigha kétiwétip, putliship, ongda chüshidu, ...tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu»** — özi tallighan yoli bilen algha basqini bilen, netijisi halakettur, xalas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16

Yalghan sözler astida mökünüwalduq» — dédinglar,□
16 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, Zionda ul bolush üchün bir Tash,
Sinaqtin ötküzülgen bir tash,
Qimmetlik bir burjek téshi,
Ishenchlik hem muqim ul téshini salghuchi Men bolimen.
Uninggha ishinip tayan'ghan kishi héch hoduqmaydu, aldirimaydu.□ ■
17 We Men adaletni ölchem tanisi qilimen,
Heqqaniyliqni bolsa tik ölchigüch yip qilimen;
Möldür bashpanahi bolghan yalghanchiliqni süpürüp tashlaydu,
We kelkün möküwalghan jayini téship epkétidu.□
18 Shuning bilen ölüm bilen tüzgen ehdenglar bikar qiliwétilidu;
Silerning tehtisara bilen békitken kélishiminglar aqmaydu;
Qamcha tashqindek ötüp ketkende,
Siler uning bilen cheyliwétilisiler.
19 U ötüp kétishi bilenla silerni tutidu;
Hem seher-seherlerde,
Hem kéche-kündüzlerdimu u ötüp turidu,
Bu xewerni peqet anglap chüshinishning özila wehimige chüshüsh bolidu.
20 Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu,
Yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu.□
21 Chünki Perwerdigar Öz ishini,
Yeni Özining gheyriy emilini yürgüzüsh üchün,
Özige yat bolghan ishni wujudqa chiqirish üchün,
Perazim téghida turghinidek ornidin turidu,
U Gibéon jilghisida ghezeplen'ginidek ghezeplinidu;□
22 Shunga mazaq qilghuchilar bolmanglar;
Bolmisa, kishenliringlar ching bolidu;
Chünki men samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin bir halaket toghrisida,
Yeni pütkül yer yüzige qet'iylik bilen békitken bir halaket toghrisidiki xewerni anglighanmen.

Eqilliq déhqanning térish-yighishi toghrisida bir temsil

23 — Qulaq sélinglar, awazimni anglanglar;

□ **28:15 «Biz ölüm bilen ehde tüzduq, tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq... yalghan sözler astida mökünüwalduq» —** herqandaq kishi mushundaq sözlerni aghzi bilen démeydu, elwette. Biraq Yeshaya peyghember mushu sözlerni ularning aghzigha sélip, ularning tüzgen ehdisining heqiqiy ehmiyitini ayan qilidu. Shu chaghdiki ehde bolsa Misir bilen bolghanidi, biraq Yeshaya bésharette shuni biwasite démeydu. Buning sewebi belkim Misirdiki bu ehde kelgüside ademni téximu aldaydighan, axirqi zamandiki bir ehdini körsitidu. Mushu ehdini Israil Sheytanning wekili dejjal bilen tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Weh.» 11:2, 13:5ni körüng. □ **28:16 «Sinaqtin ötküzülgen bir tash» —** sözmusöz terjime qilghanda, «Sinaq téshi». Bu ibare bashqilarni sinaydighan hem özi sinaqtin ötken bir tash, dégen ikki menini öz ichige alsa kérek. ■ **28:16** Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Ef. 2:20; 1Pét. 2:6, 7, 8 □ **28:17 «adaletni ölchem tanisi qilimen» —** yaki «toghra höküm qilishni ölchem tanisi qilimen» (26-ayetnimu körüng). □ **28:20 «Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu, yotqan bolsa adem tügülüp yatsimu tarliq qilidu» —** bu kinayilik gep. Ular Xudaning aramliqini ret qilidu, özining aram almaqchi bolghan yoli bolsa özige héch aram bermeydu. □ **28:21 «Perazim téghi» we «Gibéon jilghisi» —** bu ikki jayda yüz bergen ishlarni chüshinish üchün, Tewrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayet qatarliqlarni körüng. Xuda ashu yerlerde Dawut padishahning textini mustehkemlesh üchün Filistiyler üstidin ikki qétim chong ghelibe qilghanidi. Biraq Yeshaya qobul qilghan wehiyge asasen, ademni jazalashtiki mushundaq ishlarning özi Xudaning muhebbetlik tebiitige pütünley gheyriy, tüptin yat kélidighan, Özi nepretlinidighan ish ikenliki ayan qilinidu.

Tingshanglar, sözlirimni anglanglar.
24 Yer heydigüchi déhqan térish üchün yerni kün boyi heydemdu?
U pütün kün yerni aghdurup,
Chalmilarni ézemdu?
25 U yerning yüzini tekshiligendin kéyin,
Qaraköz bediyanni tashlap,
Zirini chéchip,
Bughdayni taplarda sélip,
Arpini térishqa békitilgen jaygha,
Qara bughdayni étiz qirlirigha térimamdu?
26 Chünki uning Xudasi uni toghra höküm qilishqa nesihet qilidu,
U uninggha ögitidu.
27 Berheq, qaraköz bediyan chishliq tirna bilen tépilmeydu;
Tuluq zire üstide heydelmeydu;
Belki qaraköz bediyan bolsa qamcha bilen soqulidu,
Zire bolsa tömür-tayaq bilen urulup dan ajritilidu.
28 Un tartishqa danni ézish kérek, emma *déhqan* uni menggüge tépéwermeydu;
U harwa chaqliri yaki at tuyaqliri bilen uni menggüge tépéwermeydu;
29 Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu;
U nesihet bérishte karamet,
Danaliqta ulughdur. □ ■

29

Yérusalémgha chüshidighan «terbiyilik jazalash»

1 Arielge, Dawut öz makani qilghan Arielge way!
Yene bir yil yillargha qoshulsun,
Héyt-bayramlar yene aylinip kelsun;□
2 Biraq Men derd-elemni Arielge keltürimen;
Dad-peryadlar kötürülüp anglinidu;
U Manga heqiqeten bir «Ariel» bolidu.

□ **28:29 «Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu; u nesihet bérishte karamet, danaliqta ulughdur» —** 23-29-ayetlerning esli tékistliridiki bezi sözler nahayiti az uchrighachqa, bashqa birnechche xil terjimiliri uchrshi mumkin. Biraq üch ish éniq turidu: — (1) Yer heydesh hem danni soqup ajritishmu körünüshte yerge yaki dan'gha qarita «qattiq qolluq muamile» qilishqa oxshaydu; mushu ishlar belkim Xudaning bizge ishlitidighan terbiye tedbirlirini bildürushi mumkin. (2) Hemmimiz eqilliq déhqandin ögineyliki, u meqsetlik halda hemme ishni qilidu. U hergiz yer heydesh yaki dan soqup ajritishtin ibaret ikki ishni zoqlinish üchün qilmaydu; u axirqi nishan'gha qarap, herqaysi uruqlarning hosulini közleydu. Xudamu oxshashla hemmimizge oxshimaydighan terbiyilik usul qollinip, bizdin hosul chiqarmaqchi. Uning bezide muamilisi «qopal» yaki qattiq körünsimu, u beribir herqandaq danning ünüp chiqishigha kérek bolghan sharaitni obdan bilidu, herbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul chiqirish usulini bilidu. (3) Melum bir hosul üchün heydep-térish yaki dan ajritish usuli muwapiq bolghini bilen, eqilliq déhqan mushu usulni chektin ashuruwetmey ishlitidu. Xuda oxshashla hemmimizni kichik péil, muhebbetlik kishilerdin qilish üchün del qandaq hem qanchilik derijidiki muamilini ishlitish kéreklikini bilidu. ■ **28:29** Yer. 32:19 □ **29:1 «Ariel» —** Yérusalémni körsitidu, u «Xudaning qurbanliq supisining béshi» dégenlik, yeni qurban'gahqa ot salidighan orun. Mushu isim, Xudagha ibadet qilidighan jay hem Xudaning otigha uchraydighan jay ikenlikini bildüridu. Belkim shu babtiki menisi shuki, Yérusalém Perwerdigargha ibadet qilidighan orun emes, belki itaetsizlik tüpeylidin uning otluq ghezipige uchraydighan orun bolup qaldi, dégenlik. **«Yene bir yil yillargha qoshulsun»** — menisi belkim, «bir yildin kéyin» — démek (2-8-ayetke asasen), Asuriye bir yildin kéyin Yérusalémni muhasirige alidu. Undaq bolsa, bésharet miladiyedin ilgiriki 702-yili bérilgen. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Yillar köprek ötsun, héyt-bayramlar yenila ötküzülsun» qatarliq. Ikki xil terjimisi oxshashla, waqitmu yaki héyt-bayramlardiki diniy paaliyetlermu silerni qutquzmaydu, dégen menini bildüridu.

3 Chünki Men séni qapsap chédirlar tiktürüp,
Séni qamal qilip muhasire istihkamlirini salimen,
Poteyliri bilen séni qorshiwalimen.□ ■
4 Shuning bilen pes qilinisen,
Sen yer tégidin sözleydighan,
Gepliring pestin, yeni topa-changdin kélidighan,
Awazing erwahlarni chaqirghuchiningkidek yer tégidin chiqidu,
Sözliring topa-changdin shiwirlap chiqqandek bolidu;■
5 Shu chaghda düshmenliringning topi xuddi yumshaq topa-changlardek,
Yawuzlarning topi shamal uchurup tashlaydighan topandek tozup kétidu.
Bu ish birdinla, tuyuqsiz bolidu!■
6 Emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar séning yéninggha kélidu;
Güldürmama, yer tewresh, küchlük shawqun, quyuntaz, boran we yutuwalghuchi ot yalqunlar bilen sendin hésab alidu.□
7 Shundaq qilip Arielge qarshi jeng qilidighan,
Yeni uninggha we qel'e-qorghanliq mudapielerge jeng qiliwatqan barliq ellerning nurghunlighan qoshunliri kéchisi körgen chüshtiki körünüshtek yoqap kétidu.
8 Ach qalghan birsi chüsh körgende,
Chüshide bir néme yeydu;
Biraq oyghansa, mana qorsiqi quruq turidu;
Changqighan birsi chüsh körgende,
Chüshide su ichidu;
Biraq oyghansa, mana u halidin kétidu,
U yenila ussuzluqqa teshna bolidu;
Mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu. □

Rohiy qarighuluq, rohiy gheplet, Perwerdigarning dora-dermani

9 Emdi arisaldi boliwérip,
Qaymuqup kétinglar!
Özünglarni qarighu qilip, qarighu bolunglar!
Ular mest boldi, biraq sharabtin emes!
Ular ilengliship qaldi, biraq haraqtin emes!□
10 Chünki Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp,
Közünglarni étiwetti;

□ **29:3 «Men séni qapsap chédirlar tiktürüp... poteyliri bilen séni qorshiwalimen»** — bésharet Asuriyening hujumini körsetken emes, belki «barliq ellerning nurghunlighan qoshunliri»ning bir hujumini körsitidu (7-ayet); shunga u Asuriyening tajawuzidin kéyin bérilgen bolsa kérek. Uning üstige, Xuda «Ariel»ni (her qétim nijatini ret qilishi tüpeylidin) Babildin andin Rimliqlardin (miladiyedin kéyinki 70-yil) **qutquzghan emes**. Shunga bésharet axirqi zamandiki köp el-yurtlarning (7-ayet) Yérusalémgha, shundaqla Israilgha qilidighan hujumini közde tutidu. ■ **29:3** Yer. 6:3; Ez. 17:17 ■ **29:4** Yesh. 8:19 ■ **29:5** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5-6; Yesh. 17:13; 30:13 □ **29:6 «...sendin hésab alidu»** — ibraniy tilida «...séni yoqlaydu». □ **29:8 «... oyghansa, mana u halidin kétidu, u yenila ussuzluqqa teshna bolidu; mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu»** — démek, bu chüshni körgen kishi bashqa ellerning qoshunlirini körsitidu. Chüshide körgen «tamaq-su» barliq eller yutuwalmaqchi bolghan Yérusalémni körsitidu. Eller «Yérusalém bizningki» dep xam xiyal qilip, tuyuqsiz hemmidin ayrilip, meghlup bolidu. □ **29:9 «Emdi arisaldi boliwérip, qaymuqup kétinglar!...»** — bu ayet intayin muhim. Yeshaya Asuriye yaki bashqa bésip kirgen tajawuzchilardin qutulushni alliburun aldin'ala éytqan (36-37-bablarni körüng). Emdi mushu qutulushlarni körgenler yenila Xudagha ishenmey «tasadipiyliqtin bolghan» yaki «Misir bilen bolghan ittipaqtin bolghan» dése qandaq bolidu? Eger ular shu chaghda «arisaldi» bolsa, héch qarargha téxi kelmise, ular herqandaq bir ishta bash qaturidighan bolidu. Yeshaya ularning shundaq kajliq qilidighanliqini aldin bilgen (Xudaning agahini 6:10-ayette körüng). Shunga u kinaye qilip, ularni shundaq qilishqa dewet qilidu.

U peyghemberler we bash-közünglar bolghan aldin körgüchilernimu chümkiwetti.□ ■
11 Mushu körgen pütkül wehiy bolsa, siler üchün péchetliwétilgen bir yögime kitabdek
bolup qaldi;
Xeq kitabni sawatliq birsige bérip: —
«Oqup bérishingizni ötünimen» — dése, u: —
«Oquyalmaymen, chünki péchiti bar iken» — deydu.
12 Kitab sawatsiz birsige bérilip: —
«Oqup bérishingizni ötünimen» — déyilse, u: —
«Men sawatsiz» — deydu.□
13 We Reb mundaq deydu: —
«Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda,
Tili bilen Méni hörmetligende,
Biraq qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa,
Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu,
xalas;□ ■
14 Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen;
Karamet bir ishni karamet bilen qilimen;
Shuning bilen ularning danishmenlirining danaliqi yoqilidu;
Ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu». □ ■

Chong özgirishler

15 Özining pükken niyetlirini Perwerdigardin yoshurush üchün astin yerge kiriwalghan,
Öz ishlirini qarangghuluqta qilidighan,
We «Bizni kim köridu» we «Kim bizni bilgen» dégenlerge way!■
16 Ah, silerning tetürlükünglar!
Sapalchini séghiz laygha oxshatqili bolamdu?
Shundaqla ish özini Ishligüchige: «U méni ishlimigen»,
Yaki shekillendürülgen özini Shekillendürgüchige: «Uning eqli yoq» dése bolamdu?!■
17 Chünki qisqa waqit ichidila, Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu?

□ **29:10 «Perwerdigar silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp... aldin körgüchilernimu chümkiwetti»** — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, ular Perwerdigarning karametlirini yenila étirap qilmighandin kéyin, Xuda ularni téximu öz kajliqida békitip qoyidu. Shundaq qilghini bilen U ularni téxi tashliwetmigen; U ulargha eng axirqi bir pursetni yaritip béridu. Bu purset 14-ayette aldin'ala éytilidu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsiz birsige bérilip... u: — «Men sawatsiz» — deydu»** — sawatliq kishi bolsa «kitab péchetlen'gen» (péchetni buzushqa özümni aware qilmaymen) dégen bahanini körsitidu. Sawatsiz kishi bolsa elwette oquyalmaydu; biraq u sawatliq kishidinmu oqup bérishni sorimaydu. Démek, nurghun ademler bu ikki xil kishilerge oxshash Xudaning bergen wehiysige perwayim pelek dep yüriwéridu. □ **29:13 «Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda... qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa, Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas»** — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni körüng. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ **29:14 «Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen; karamet bir ishni karamet bilen qilimen»** — Xuda ulargha sewr-taqet bilen yene bir purset bermekchi. Bu pursetning néme ikenliki éniq tilgha élinmighan. Biraq bu yerde déyilgen sözlerge qarighanda bu karametning «Asuriyedin qutulush» dégen möjizidin birnechche hesse yuqiriliqi, ajayibliqi, karametliki we tilsimatliqi bar bolushi mumkin. Biz yene shundaq dep qaraymizki, Yeshaya peyghember mushu ishni kitabining qalghan qismida bizge éytip béridu; oqurmenlerning özi uni oqup chüshineleydu. **«Shuning bilen ularning danishmenlirining danaliqi yoqilidu; ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu»** — Xudaning ishligen mushu karamitining netijisi dunyadiki «danishmenlik»ni öz-özidin xijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni körüng. ««Aqillarning eqilliri» yoshuruniwalidu» — démek, ularning eqli héch esqatmaydu hem bashqilar aldida körünüshke xijil bolidu. ■ **29:14** Yer. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zeb. 94:7 ■ **29:16** Yesh. 45:9

Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?□
18 Shu künide gaslar shu yögime kitabning sözlirini anglaydighan,
Qarighular zulmet hem qarangghuluqtin chiqip közliri köridighan bolidu;■
19 Möminler bolsa Perwerdigardin téximu xursen bolidu;
Insanlar arisidiki miskinler Israildiki Muqeddes Bolghuchidin shadlinidu.
20 Rehimsiz bolghuchi yoqaydu,
Mazaq qilghuchi ghayib bolidu;
Qebihlik pursitini kütidighanlarning hemmisi halak qilinidu;
21 Mana *mushundaq ademler* ademni bir söz üchünla jinayetchi qilidu,
Derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üchün tuzaq teyyarlap qoyidu,
Heqqaniy ademning dewasini sewebsiz bikar qiliwétidu.□ ■
22 Shunga Ibrahim üchün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: —
«Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu,
Hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu;□
23 Chünki *Yaqup* qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida,
Ular namimni muqeddes dep ulughlaydighan,
Yaqupning Muqeddes Bolghuchisini pak-muqeddes dep bilidighan,
Israilning Xudasidin qorqidighan bolidu.□
24 Rohi ézip ketkenler yorutulidighan,
Qaqshap yürgenler nesihet-bilim qobul qilidighan bolidu.

30

Misir bilen ittipaqlishish — Xudagha tayanmasliqtur

1 «Asiy oghullarning ehwaligha way!» — deydu Perwerdigar,
— «Ular pilanlarni tüzmekchi, biraq Mendin almaydu;
Ular mudapie tosuqini berpa qilidu,
Biraq u Méning Rohim emes;
Shundaq qilip ular gunahi üstige gunah qoshuwalidu.
2 Ular Mendin héch sorimayla Misirgha yol aldi;

□ **29:17 «Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu? Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?»** — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilen dangqi chiqqan rayon bolup kelgen. Mushu orman bilen uning «méwilik bagh»lirining rolliri almashturulghan bolsa, undaqta yuqiri orunda turghanlar yaki tekebburlar pes (biraq yenila yaxshi we méwe béridighan) orun'gha békitilidu we kemterler bolsa yuqiri orun'gha qoyulidu, démekchi. Qandaqla bolmisun, nurghun kishilerning orunlirida almishish yüz béridu. ■ **29:18** Mat. 11:5 □ **29:21 «(Ular) derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üchün tuzaq teyyarlap qoyidu»** — sheher derwazisi sot qilidighan jay idi. ■ **29:21** Am. 5:10 □ **29:22 Shunga Ibrahim üchün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: — «Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu, hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu»** — démek: — (1) «Yaqup öz perzentliri (jemeti) toghrisida xijil bolmaydu». Yaqup hayat waqtida özining on ikki oghlining qilmishliridin nahayiti xijil bolup yüretti («Yar.» 34-babni körüng). Andin Yaqup kéyinki dewrde perzentlirining qilghanlirini körgen bolsa, téximu xijil bolghan bolatti! Biraq «hazir bolsa» (kelgüside) adil, heqqaniy, sap dilliq «yéngidin tughulghan», yéngi bir perzenti, yéngi bir Israil wujudqa kélidu; Yaqup (tirilgen waqtida) ulardin héch xijil bolmaydu, elwette. (2) «Uning chirayi tatirip ketmeydu» — Öz oghullirining bir-birige hesetxor bolghanliqi tüpeylidin Yaqup köp japa tartqan. U Yüsüpni «öltürülgen» dep uzun yillar matem tutqan, andin eng yaxshi köridighan Binyaminni «yoqap ketti» dep ensirep öley dep qalghan. Biraq öz perzentliri toghrisida ensireshning hajiti yoq — chünki «hazir bolsa» herbiri Xudaning bashpanahida aman-ésen menggü turidu, shundaqla bir-biri bilen inaq ötüshidu. □ **29:23 «Yaqup qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida...»** — mushu 22-24-ayette hem Yaqupning özini (Israilni) hem uning ewladlirini (Israillarni) körsitidu. Yaqupning özi ularni körüsh üchün ölümdin tirilishi kérek, elwette.

Pirewnning qaniti astidin panah izdep,
Misirning sayisige ishinip tayinidu yene!
3 Chünki Pirewnning qaniti bolsa silerni yerge tashlap let qilidu.
Misirning sayisige ishinip tayinish silerge bash qétimchiliq bolidu.
4 Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu,
Uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu, □
5 Awam hemmisi özige paydisi bolmaydighan,
Héch yardimi we paydisi tegmeydighan,
Belki let qilip yerge tashlaydighan,
Hetta reswa qilidighan bir xelqtin nomus qilidighan bolidu. ■

Yük artilip Misirgha méngishqa teyyarlan'ghan bichare ulaghlar!

6 Negewdiki ulaghlar toghrisida yüklen'gen wehiy: —
Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu;
Shu yerdin chishi shirlar we erkek shirlar,
Char yilan we wehshiy uchar yilanmu chiqidu;
Ular bayliqlirini ésheklerning dümbisige,
Göherlirini töge lokkiliriga yüklep,
Özlirige héch payda yetküzmeydighan bir xelqning yénigha kötürüp baridu. □
7 Misir!? Ularning yardimi bikar hem quruqtur!
Shunga Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen. □

Ishenmeslikning aqiwiti

8 — Emdi bu sözning kelgüsi zamanlar üchün,
Guwahliq süpitide ebedil'ebedge turuwérishi üchün,
Hazir bérip buni hem tash taxtigha hem yögime kitabqa yézip qoyghin.□
9 Chünki bular bolsa asiy bir xelq,
Naehli oghullar,
Perwerdigarning Tewrat-terbiyisini anglashni xalimaydighan oghullardur.□
10 Ular aldin körgüchilerge: — «Wehiyni körmenglar!»,
We peyghemberlerge: «Bizge toghra bésharetlerni körsetmenglar;

□ **30:4 «Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu, uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu,...»** — shu chaghlarda Misir yéngi bir padishah, yeni Pirewn Shabakoning qol astida küchlük, ittipaqlashqan bir döletke aylan'ghanidi. Zoan we Hanesning Misirning ikki teripide bolushi döletning küchlük birlikini tekitleydu. ■ **30:5** Yer. 2:36 □ **30:6 «Negewdiki ulaghlar toghrisida yüklen'gen wehiy»** — Negew bolsa Yehudaning jenubi qismi bolup, pütünley dehshetlik chöl-bayawan. Misirgha mangidighan bir yol Negewdin ötidu. **«...yüklen'gen wehiy»** — mushu bésharetning témisi bilen Yeshaya chaqchaq qilidu. «Wehiy»ning ibraniy tilida «yük» dégen yene bir menisi bar. Shuning bilen témini yene «Negewdiki ulaghlarning yüki» — déyishke bolidu. Ulaghlar elchilerning özini hem nurghun mal-mülük, hediyilerni kötürüp Misirgha baridighan japaliq yolda méngip hérip kétidu. Lékin Misir bilen bolidighan «ittipaq» héchnémige erzimigechke, ularning yoli bikargha kétidu. Yeshaya bichare ulaghlargha hésdashliq bildürgini bilen elchilerge héchqandaq hésdashliq bildürmeydu! **«Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu...»** — qiziq yéri shuki, Misirgha adette mangidighan yol Negewdin emes, belki Filistiyedin ötidu. Negewdin mangidighan yol nahayiti japaliqtur. Némishqa mushu yol bilen mangidikin? Hökümranlar meqset-pilanlirini Filistiyedin yaki öz xelqidin mexpiy saqlash üchün bolsa kérek. Qiziq ish shuki, Israil Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzulup chiqip, del shu yol bilen Qanaan'gha (Pelestin'ge) kelgen. Yeshaya kinayilik bilen ulardin, siler Misirdin qutquzulghandin kéyin yene ashu yerge «kelgen izinglar bilen qaytip» yardem sorashqa rast baramsiler? — dep sorimaqchi. □ **30:7 «Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen»** — «Rahab» Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq», «hali üstünlük». □ **30:8 «...Hazir bérip buni hem tash taxtigha hem yögime kitabqa yézip qoyghin»** — «buni» bizning qarishimizche, yuqiriqi 6-7-ayettiki bésharetni körsitidu. Bezi alimlar «buni» 8-14-ayetlerning mezmuni dep qaraydu. □ **30:9 «Perwerdigarning Tewrat-terbiyisi»** — «Tewrat» bolsa «terbiye», «nesihet», «yolyoruq» dégen menide.

Bizge ademni azade qilidighan, yalghan bésharetlerni körsitinglar;□
11 Senler *durus* yoldin chiqish,
Toghra teriqidin ayrilish!
Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!» — deydu.□
12 — Emdi Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Chünki siler mushu xewerni chetke qéqip,
Zulumni yölenchük qilip, burmilan'ghan yolgha tayan'ghininglar tüpeylidin,
13 Shunga mushu qebihlik silerge égiz tamning bir yériqidek bolidu,
Tam pultiyip qalghanda, u biraqla uni chéqiwétidu;■
14 Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendek U uni chéqiwétidu;
Uningdin hetta ochaqtin chogh alghudek,
Baktin su usqudek birer parchisimu qalmaydu».□ ■
15 Shunga Reb Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler;
Xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!»,
— Biraq siler ret qilghansiler.□
16 Siler: — «Yaq, biz atlargha minip qachimiz» — dédinglar,
Shunga siler rast qachisiler!
We «Biz chapqur ulaghlargha minip kétimiz» — dédinglar;
— Shunga silerni qoghlighuchilarmu chapqur bolidu.
17 Minginglar birining wehimisidin qachisiler;
Beshining wehimiside *hemminglar* qachisiler;
Qéchip, tagh üstidiki yégane bayraq xadisidek,
Döng üstidiki tughdek qalisiler. □ ■

Xudaning kütken ümidi •••• Uning axirqi pilanliri — parlaq kélechek

18 We shunga silerge méhir-shepqet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu;
Shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu;
Chünki Perwerdigar höküm-heqiqet chiqarghuchi Xudadur;
Uni kütkenlerning hemmisi bextliktur!□ ■

□ **30:10 «aldin körgüchiler»** — adette Xudaning sözini ghayibane körünüshler arqiliq bilip chüshinidighan hem ularni bashqilargha chüshendürüp béridighan peyghemberlerdur. □ **30:11 «Senler durus yoldin chiqish, toghra teriqidin ayrilish! Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!»** — mushu sözler ularning démekchi bolghan asasliq sözliri, yaki alliqachan dégen sözlerning tüp menisidur. ■ **30:13** Yesh. 29:5 □ **30:14 «Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendek u uni (tamni) chéqiwétidu»** — tam chaqquchini Xudaning Özi dep qaraymiz. Tamda peyda bolghan yériq bolsa Israilning qebihlikidur (13-ayetnimu körüng). Ademning gunahi özini ichidin (yériq tamni weyran qilghandek) weyran qilidu; uning üstige, Xudaning jazalishi uninggha chüshüsh bilen u téximu tügishidu. ■ **30:14** Yer. 19:11 □ **30:15 «Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler; xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!»** — mushu söz Yeshaya peyghemberning bésharetlirining jewhiri. □ **30:17 «Minginglar birining wehimisidin qachisiler; beshining wehimiside hemminglar qachisiler»** — Musa peyghember Tewrattiki «Law.» 26:8-ayette Xudaning mundaq wedisini xatiriligen: «(Manga tayan'ghan bolsanglar) beshinglar yüz (adem)ni, yüzünglar bir tümenni qoghliwétisiler». Emdiki ehwal buning eksiche. **«Tagh üstidiki bayraq… döng üstidiki… tugh»** — (1) démek, qalghan ademler nahayiti az. (2) mushu ikki nerse (bayraq we tugh) adette urush qilghanda ishlitilidu; urushtiki bir terep meghlup bolsa mushu nersiler tashlinip qalidu; ghelibe qilsa ular élip kétilidu; shunga ular mushu yerde meghlubiyetnimu bildüridu. ■ **30:17** Yesh. 17:6; 24:6,13 □ **30:18 «We shunga silerge méhir-shepqet körsitimen dep, Perwerdigar kütidu; shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin qozghilidu… Uni kütkenlerning hemmisi bextliktur!»** — mushu ayet belkim kitabning ademni eng heyran qalduridighan yerliridin biridur. Némishqa Israilning kajliqi, Xudaning qattiq jazalishi teswirlen'gendin kéyin ayet «shunga» bilen bashlinidu? Xudaning Israilni qattiq jazalighini bilen u eng axirda ulargha nahayiti köp rehimdilliq körsetmekchi. Yuqiriqi jazalar belkim Israilning «qaldisi»ni Xudaning nijatini qobul qilishqa teyyarlaydu. «Shunga» Xuda buni sewr-taqet bilen kütidu. ■ **30:18** Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yer. 17:7

19 Chünki xalayiq yenila Zionda, yeni Yérusalémda turidu;
Shu chaghda siler yene héch yighlimaysiler;
Kötürgen nalengde U Özini sanga intayin shepqetlik körsitidu;
U nalengni anglisila, jawab béridu.
20 Reb silerge nan üchün müshküllükni,
Su üchün azab-oqubetni bersimu,
Shu chaghda séning Ustazing yene yoshuruniwermeydu,
Belki közüng Ustazingni köridu;□
21 Siler ong terepke burulsanglar,
Yaki sol terepke burulsanglar,
Quliqing keyningdin: —
«Yol mana mushu, uningda ménginglar!» dégen bir awazni anglaysen.
22 Shu chaghda siler oyulghan mebudliringlargha bérilgen kümüsh helge,
Quyma mebudliringlargha bérilgen altun helgimu dagh tegküzisiler;
Siler ularni adet latisini tashlighandek tashliwétip: —
«Néri tur» — deysiler.
23 U sen tériydighan uruqung üchün yamghur ewetidu;
Yerdin chiqidighan ashliq-mehsulat hem küch-quwwetlik hem mol bolidu;
Shu küni malliring keng-azade yaylaqlarda yaylaydu;
24 Yer heydigen kala we éshekler bolsa,
Gürjek we ara bilen sorughan, tuzlan'ghan helep yeydu.
25 Chong qirghinchiliq bolghan küni,
Yeni munarlar örülgen küni,
Herbir ulugh taghda we herbir égiz döngde bolsa,
Enharlar we ériqlar bolidu.□
26 Perwerdigar Öz xelqining jarahitini tangidighan,
Ularning qamcha yarisini saqaytqan shu künide,
Ay sholisi quyash nuridek bolidu,
Quyash nuri bolsa yette hesse küchlük bolidu,
Yeni yette kündiki nurgha barawer bolidu. □

Asuriye hujum qilmaydu — •••• Ularning üstige chüshidighan jaza

27 Mana, Perwerdigarning nami yiraqtin kélidu,
Uning qehri yalqunlinip,
Qoyuq is-tütekliri kötürülidu;
Lewliri ghezepke tolup,
Tili yutuwalghuchi yan'ghin ottek bolidu.
28 Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu,
Shuning bilen U ellerni bimenilikni yoqatquchi ghelwir bilen tasqaydu,

---

□ **30:20 «séning Ustazing»** — mushu yerde bu söz yaki (köplük sheklide) «ustazliring» yaki (birlik sheklide) «ustazing» meniside ishlitilgen. Aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, «ustaz» bolsa kérek. «Özini yoshurghan» «Ustazing»ning kim ikenlikini chüshinish üchün mushu ayetni 8-bab, 17-ayet bilen sélishturung. □ **30:25 «Chong qirghinchiliq bolghan küni, yeni munarlar örülgen küni...»** — qaysi qirghinchiliqning bolghanliqi, qaysi munarlarning örülgenliki mushu yerde déyilmidi. Qandaqla bolmisun, mushu ishlar jismaniy hem rohiy düshmenlerning yoqitilishini bildüridu; mushu ishlar axirqi zamanlarda yüz bérishi mumkin. **«enhar»** — kichik ériq. □ **30:26 «Öz xelqining jarahiti»** — yaki «Öz xelqining sun'ghan yérini».

Shundaqla xelq-milletlerning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu.□ ■
29 Muqeddes bir héyt ötküzülgen kéchidikidek, könglünglardin naxsha urghup chiqidu,
Israilgha uyultash bolghan Perwerdigarning téghigha ney nawasi bilen chiqqan birsining xushalliqidek, könglünglar xushal bolidu.
30 Perwerdigar heywetlik awazini yangritidu;
U qaynighan qehri, yutuwalghuchi yalqunluq ot, güldürmamiliq yamghur, boranshawqun, möldürler bilen Öz bilikini sozup körsitidu.
31 Chünki Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu,
— Bashqilarni urush tayiqi *bolghan Asuriye* yanjilidu!□
32 We Perwerdigar teyyarlighan kaltek bilen her qétim uni urghanda,
Buninggha daplar hem chiltarlar tengkesh qilinidu;
U qolini oynitip zerb qilip uning bilen küresh qilidu.
33 Chünki Tofet qedimdin tartip teyyar turghanidi;
Berheq, padishah üchün teyyarlan'ghan;
Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan;
Otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar,
Perwerdigarning nepesi bolsa günggürt éqimidek uni tutashturidu. □

31

Misir bilen ittipaqlashmanglar! •••• Xuda Özi Asuriyeni yiqitidu

1 — Yardem izdep Misirgha barghanlarning haligha way!
Ular atlargha tayinip,
Köp bolghanliqidin jeng harwiliriga,
Intayin küchlük bolghanliqidin atliq eskerlerge ishinip ketti!
Biraq Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarimaydu,
Perwerdigarni izdimeydu.■
2 Biraq Umu danadur!
U külpet élip kélidu,
Dégenlirini qayturuwalmaydu;
U buzuqlarning jemetige,
Shundaqla qebihlik qilghuchilargha yardemde bolghanlargha qarshi ornidin qozghilidu.□

□ **30:28 «Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu»** — yuqiriqi 8-bab, 8-ayet bilen sélishturung. Asuriye Israilgha qandaq qilghan bolsa, Perwerdigarmu ularga (asuriylerge) shundaq qilidu. **«bimenilik bimenilikni yoqatquchi ghelwir»** — «bimenilik» belkim butlargha ishinip-tayinishni körsitidu. **«U (Perwerdigar) .... shundaqla xelq-milletlerning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu»** — Asuriye padishahi Sennaxérib tutuwalghan esirlirining aghzigha yügen sélip, ularni ashundaq rehimsiz yol bilen élip mangatti. Mushu yerde Asuriyedin bashqa ellerning tilgha élinishi, bésharetning hem shu chaghdiki Asuriyeni hem axirqi zamandiki «axirqi urush»ni körsitidighanliqini chüshendürse kérek. Undaq bolsa Asuriye padishahi yene axirqi zamandiki dejjalgha wekillik qilidu yaki «bésharetlik resim» bolidu. ■ **30:28** Yesh. 8:8 □ **30:31 «Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu, — bashqilarni urush tayiqi bolghan Asuriye yanjilidu!»** — Asuriyening Xudaning tayiqi ikenliki 10:5-ayette körsitilgen. «Bashqilarni urush tayiqi (bolghan Asuriye) yanjilidu!» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «U (Perwerdigar) uni (Asuriyeni) tayaq bilen uridu». □ **30:33 «Tofet»** — Yérusalém sirtidiki, exlet köydüridighan bir jilgha. U yene «Gé-Xinnom» — «Halaket jilghisi» dep atilip dozaqning küchlük bir simwoli bolidu (erebche «jehennem» dégen söz del bu «Gé-Xinnom»din kelgen). **«Berheq, padishah üchün teyyarlan'ghan; Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan, otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar...»** — démek, Asuriye padishahi Yehudagha qarshi yürüsh qilghanda, özi üchün teyyarlan'ghan «jesetni köydürüsh» gulxanigha qarap méngiwatatti. ■ **31:1** Zeb. 20:7; 33:16-17; Pend. 21:31; Yer. 17:5 □ **31:2 «Biraq Umu danadur!»** — «Umu» dégen söz kinayilik, hejwiy gep: «Sen Israil bek ekillik, shundaq emesmu? Lékin **Umu** (Xudamu) danaliqghu!» dégendek. Israilning héch danaliqi yoq idi.

3 Misirliqlar Tengri emes, ademler xalas;
Ularning atliri bolsa rohtin emes, ettin xalas;
Perwerdigar bolsa qolini uzartidu,
Yardem bergüchi bolsa putlishidu;
Yardem bérilgüchi bolsa yiqilidu;
Ular hemmisi biraqla yoqilidu.
4 Chünki Perwerdigar manga mundaq dégen: —
«Owni tutuwalghan shir yaki arslanni bir terep qilishqa top-top padichilar chaqirilghanda,
Shir yaki arslan ularning awazliridin héch qorqmay,
Shawqunliridin héch hoduqmay,
Belki owni astigha bésiwélip ghar-ghur talighinidek,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarmu oxshashla Zion téghi we égizlikliri üchün chüshüp jeng qilidu.□
5 Üstide perwaz qilidighan qushlardek samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz qaniti astigha Yérusalémni alidu;
Qaniti astigha élip, Zionni qutquzidu;
Uning «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu. □ ■

Xudaning towa qilishqa chaqirishi

6 Siler dehshetlik asiyliq qilghan Igenglarning yénigha towa qilip qaytinglar,
I Israil baliliri!
7 Chünki shu künide insanlar herbiri özi üchün öz qoli bilen yasighan kümüsh butlarni we altun butlarni: — «Gunahtur!» dep tashliwétidu».■

8 «Shu chaghda Asuriye qilich bilen yiqilidu,
Biraq baturning qilichi bilen emes;
Bir qilich uni yutuwalidu, biraq qilich adettiki ademningki bolmaydu;
U jénini élip qilichtin qachmaqchi bolidu,
Arisidiki yigitliri alwan'gha sélinidu.□
9 Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu;
Uning serdarliri jeng tughidin alaqzadilishidu» — dep jakarlaydu Zionda oti köyiwatqan,
Yérusalémda xumdéni yalqunlawatqan Perwerdigar. □ ■

□ **31:4 «top-top padichilar» —** bu ibare Misirni körsetse, nahayiti kinayilik gep bolidu; chünki Misirliqlar qoy we padichilargha öch idi («Yar.» 46:34ni körüng). Belkim mushu temsilning awwalqi yérimi, Xuda Israilni (shirdek, Asuriye arqiliq) jazalimaqchi bolsa, Misirliqlarni yardem bérishke chaqirish bihudiliktur. Ikkinchi yérimi bolsa, Xuda axirda Özi (qushtek Öz qaniti astigha élip — 31-ayet) Israilni Asuriyedin qutquzidu, dégen menide. **«shawqunliridin héch hoduqmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boshatmaydighan,...». **«U (Perwerdigar) Zion téghi ... üchün chüshüp jeng qilidu»** — Perwerdigar kimge qarshi chiqip jeng qilidu? Yuqiriqi ayetke qarighanda, u awwal shirdek (Asuriye arqiliq) Öz oljisi qilmaqchi bolghan Yérusalémni qoligha élish üchün küresh qilip, andin «owgha yardemchi süpitide» «uni shirdin qutquzimiz» dégen Misir bilen jeng qilidu. Héchbolmighanda, Yérusalém Xudaning (Asuriyelikler arqiliq bolghan) terbiye jazasidin özini qutquzalmaydu. Biraq 5-ayette, Xuda axirida ularni Asuriyening bésip kirishidin qutquzidu, deydu. □ **31:5 «Uning (Perwerdigarning) «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu»** — Xuda Musa peyghember dewride Israilni Misirdin qutquzghanda, Israillarning öyliridin «ötüp kétish»i bilen ularni jazalimay, ularni qutquzghan. Tepsilatliri üchün «Mis.» 12:23 we «Zeb.» 78:49ni körüng — U Özi ewetken «halak qilghuchi perishte» Israillarning öylirige yétip kelgende Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak qilghuchi perishtining yolini tosup, muhapizet qilip ularni saq qaldurghan. «Ötüp kétish» dégen söz Israilni mushu ish toghruluq eskertken bolsa kérek. «Mis.» 12:13, 23-ayet we izahatlirini körüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yesh. 2:20 □ **31:8 «Asuriye qilich bilen yiqilidu, biraq baturning qilichi bilen emes; ... qilich adettiki ademningki bolmaydu» —** démek, qilich insan teripidin emes, belki Xuda teripidin ishlitilidu (36-, 37-babni körüng). □ **31:9 «Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu...» —** «ul téshi» ularning padishahi bolushi kérek. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37

32

Yéngi padishah we uning yéngi jemiyiti

1 Mana, heqqaniyliq bilen hökümranliq qilghuchi bir padishah chiqidu;
Emirler bolsa toghra höküm chiqirip idare qilidu.■
2 Hem shamalgha dalda bolghudek,
Boran'gha panah bolghudek,
Qaghjiraq jaygha ériq-sulardek,
Changqap ketken zémin'gha qoram tashning sayisidek bolghan bir adem chiqidu.□
3 Shuning bilen körgüchilerning közliri héch torlashmaydu,
Anglaydighanlarning quliqi éniq tingshaydu; ■
4 Bengbashning köngli bilimni tonup yétidu,
Kékechning tili téz hem éniq sözleydu.
5 Pesendiler emdi peziletlik dep atalmaydu,
Piqsiq iplaslar emdi merd dep atalmaydu,
6 Chünki pesende adem peslikni sözleydu,
Uning köngli buzuqchiliq teyyarlaydu,
Iplasliq qilishqa,
Perwerdigargha dagh keltürüshke,
Achlarning qorsiqini ach qaldurushqa,
Changqighanlarning ichimlikini yoqitiwétishke niyetlinidu.
7 Berheq, iplas ademning tedbirliri qebihtur;
U qestlerni pemlep olturidu,
Möminlerni yalghan gep bilen,
Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu.□
8 Peziletlik ademning qilghan niyetliri berheq peziletliktur;
U pezilette muqim turidu.

Menggülük bextni yaki balayi'apetni — hazir tallash kérek!

9 Ornunglardin turup, i xatirjem ayallar, awazimni anglanglar!
I endishisiz qizlar, sözlirimge qulaq sélinglar!
10 Bir yil öte-ötmeyla, i bighem ayallar,
Parakende qilinisiler!
Chünki üzüm hosuli bikargha kétidu,
Méwe yighish yoq bolidu.
11 I xatirjem ayallar, titrenglar!
I endishisiz qizlar, patiparaq bolunglar!
Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglargha böz baghlanglar!□
12 Güzel étiz-baghlar üchün,
Méwilik üzüm talliri üchün meydenglargha urup hesret chékinglar!
13 Üstide tiken-yantaqlar ösidighan öz xelqimning zémini üchün,
Shad-xuram öyler, warang-churung qilip oynaydighan bu sheher üchün qayghurunglar!
14 Chünki orda tashlinidu,
Ademler bilen liq tolghan sheher ademzatsiz bolidu,
Istihkam we közet munarliri uzun zaman'ghiche peqetla yawayi éshekler zoq alidighan,

■ **32:1** Zeb. 45:4-7; Zek. 9:9 □ **32:2 «changqap ketken zémin»** — yaki «charchap ketken zémin». ■ **32:3** Yesh. 29:18; 30:21 □ **32:7 «Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu»** — bashqa birxil terjimisi: — «lilla-adil dewa qilghan yoqsulni yoqitish üchün pemlep olturidu». □ **32:11 «Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglargha böz baghlanglar!»** — bular bolsa esirge chüshüp qalghanlarning mejburiy qilidighan ishliri.

Qoy padiliri ozuqlinidighan boz yerler bolidu.
15 Taki Roh bizge yuqiridin tökülgüche,
Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche,
Méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche shu péti bolidu.□ ■
16 Shu chaghda adalet dalani,
Heqqaniyliq méwilik bagh-étizlarni makan qilidu.
17 Heqqaniyliqtin chiqidighini xatirjemlik bolidu,
Xatirjemlikning netijisi bolsa menggüge bolidighan aram-tinchliq we aman-ésenlik bolidu.
18 Shuning bilen méning xelqim xatirjem makanlarda,
Ishenchlik turalghularda we tinch aramgahlarda turidu. ■

Jaza chüshürülgendin kéyinki bext-beriket

19 Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu,
Sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu,
20 Su boyida uruq térighuchilar,
Kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur! □

33

Nijat Zion'gha kélidu

1 I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi,
Bashqilar sanga asiyliq qilmighan,
Özüng asiyliq qilghuchi,
Séning halinggha way!
Sen bulang-talangni boldi qilishing bilen,
Özüng bulang-talang qilinisen;
Sen asiyliqni boldi qilishing bilen,
Özüng asiyliqqa uchraysen;□
2 I Perwerdigar, bizge méhir-shepqet körsetkeysen;
Biz Séni ümid bilen kütüp kelduq;
Ötünimizki, Sen her seher *Israilgha* küchlük bilek-qol,
Qiyinchiliq peytliride nijatimiz bolghaysen.

□ **32:15 «Roh bizge yuqiridin tökülgüche,.....»** — mushu yerde «Roh» Xudaning Rohini bildüridu. Tékistte «kimning rohi» ikenliki déyilmigen ehwalda «Roh» dégen söz ayrim körülse, undaqta shübhisizki Xudaning Rohini körsitidu. **«Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche, méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche...»** — démek, yer yüzidiki boz yerler munbet bolidu we hazir munbet yerlermu téximu shundaq bolidu. ■ **32:15** Yesh. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yuh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18 ■ **32:18** Yer. 33:16 □ **32:20 «Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu, sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu, su boyida uruq térighuchilar, kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur!»** — (19-20) démisekmu, bu nahayiti sirliq bir sözdur. Belkim bizni axirqi zamanlardiki ikki ehwal toghrisida eslitidu. «Orman yiqilidu» — tekebburlar pes qilinidu (10-bab, 18- we 33-34-ayetni körüng). «Sheher» belkim yuqiriqi (24-babtiki) «tertipsiz sheher» bolup, Xuda teripidin weyran qilinidu. Biraq kichik péilliq turmushni tallighanlar, mesilen öz kala-ésheklirige yaxshi muamile qilghanlar bext-beriket tapidu. □ **33:1 «I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, bashqilar sanga asiyliq qilmighan, özüng asiyliq qilghuchi, séning halinggha way!...»** — mushu ayet Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. Israil padishahi Hezekiya elchilerni ewetip Sennaxérib bilen «sülh» ehdisini tüzdürgen («2Pad.», 18:13-18-ayetni körüng); ilgiriki Ahaz padishahningmu Asuriye bilen tüzgen «tinchliq» ehdisi bar idi («2Pad.» 16-babni körüng). Sennaxérib miladiyedin ilgiriki 701-yili, ikki ehdini buzup Israil (Yehuda)ning pütün zéminini bésiwélip, paytexti Yérusalémgha tehdit saldi. Uning shundaq «asiyliq» ishliri xéli köp idi. Belkim, mushu bésharettiki «asiyliq qilghuchi», «ehdini buzudighan» dégen sözler axirqi zamandiki dejjalnimu körsitishi mumkin.

3 Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu;
Sen *Xuda* qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu; □
4 Chéketke lichinkiliri ot-köklerni yighip yewalghandek,
Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu;
Chéketkiler uyan-buyan yügürgendek ademler olja üstide uyan-buyan yügürüshidu.□
5 Perwerdigar üstün turidu,
Berheq, Uning turalghusi yuqirididur;
U Zion'gha adalet we heqqaniyliq toldurdi;
6 U bolsa künliringlarning tinch-amanliqi, nijatliq, danaliq we bilimning bayliqliri bolidu;
Perwerdigardin qorqush Uning üchün göherdur. □

Israildiki hazirqi ehwal

7 Mana, ularning palwanliri sirtta turup nale-peryad kötüridu;
Sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu;□
8 Yollar ademsiz qaldi;
Ötkünchi yolchilar yoq boldi;
U ehdini buzup tashlidi;
Sheherlerni közige ilmaydu,
Ademlerni héch etiwarlimaydu.□
9 Zémin matem tutidu, zeiplishidu;
Liwan xijalettin solishidu;
Sharon chöl-bayawan'gha aylandi;
Bashan we Karmel bolsa qirip tashlandi. □

Xuda ornidin turup qutquzidu

10 Mana hazir ornumdin turimen,
— deydu Perwerdigar,
— Hazir Özümni üstün körsitimen,
Hazir qeddimni kötürimen.
11 — Silerning boyunglarda quruq ot-chöpla bar,
Paxal tughisiler;
Öz nepesliringlar ot bolup özünglarni yutuwétidu;
12 Eller bolsa hak köydürülgendek köydürilidu;

□ **33:3 «Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu; sen … qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu» —** bu, belkim, Perwerdigarning Israilning 2-ayettiki duasigha bergen jawabi bolushi mumkin. «Top-top ademlerning ghowgha-chuqanliri…» belkim Éfiopiye padishahi Tirhakahning qoshunlirining jeng yürüshini körsitidu («2Pad.» 19:9-ayetni körüng). Sennaxérib «Tirhakah kélidu» dégen xewerni anglap chékindi. Axirqi zamanlarda mushu weqege oxshaydighan yene bir weqe bolidu («Dan.» 11:44-ayetni körüng). □ **33:4 «Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu» —** bizningche «siler» Israillarni körsitidu (6-ayetni körüng). Asuriyelikler oljini ulargha tashlap qachidu (36-, 37-babni körüng). Bashqa terjimanlar «siler» dégen Israildin bashqa ellerni körsitidu, dep sherhileydu. □ **33:6 «Perwerdigardin qorqush uning üchün göherdur» —** bashqa birxil terjimisi: — «Perwerdigardin qorqush Uning ademlerge béridighan göhiri». □ **33:7 «Mana, ularning palwanliri … nale-peryad kötüridu; sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu» —** bizningche bu ayet eyni chaghdiki ehwalni körsitidu. 8-ayettiki izahatni körüng. **«palwanlar …nale-peryad kötüridu… Elchiler yighlishidu»** — 1-ayettiki izahatta déyilgendek, Asuriye padishahi Sennaxérib «sülh-ehde»ge asiyliq qilip, Israilni ishghal qilghan; ehwal 7-9-ayetlerde teswirligendek bolghan. Shu chaghda Hezekiya bilen u Sennaxéribqa ewetken elchiler ashu sülh-ehdining bir tiyin'gimu erzimigenlikini körüp, qattiq pushayman qilghan bolsa kérek. □ **33:8 «U ehdini buzup tashlidi» —** «u» belkim asiyliq qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin. □ **33:9 «Liwan… Sharon…. Bashan… Karmel…» —** chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, köktatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng.

Orulghan jighan-tikenlerdek otta köydürüwétilidu.
13 — I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar;
Yéqindikiler, Méning küch-qudritimni tonup yétinglar.□
14 Ziondiki gunahkarlar qorqidu;
Wehime iplaslarni bésiwalidu.
Ular: «Arimizdiki kim menggülük yutqur Ot bilen bille turidu?
Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» — deydu.

Soalgha jawab

15 — «Heqqaniyliq yolida mangidighan,
Durus-lilla gep qilidighan,
Zalimliqtin kelgen haram paydigha nepretlinidighan,
Parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan,
Qanning gépi bolsila quliqini yopurup anglimaydighan,
Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan;□ ■
16 U yuqirini makan qilidu;
Qoram tashlar uning qorghini bolup,
Yuqiri uning bashpanahi bolidu;
Öz risqi uninggha bérilidu,
Uning süyi kapaletlik bolidu».
17 — «Közliring Padishahni güzellikide köridu;
Közliring uzun'gha sozulghan zémin'gha nezer salidu.□
18 Könglüng wehime toghrisida chongqur oygha patidu;
Royxetchi beg qéni?
Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni?
Istihkam-munarlarni sanighuchi beg qéni?□
19 Qaytidin esheddiy xelqni körmeysen,
— Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan,
Duduqlap gep qilidighan, gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen.□
20 Ibadet héytlirimiz ötküzülidighan sheher Zion'gha qara;
Séning közüng Yérusalémning tinch-aman makan bolghanliqini,
Qozuqliri hergiz yulunmaydighan,
Taniliri hergiz üzülmeydighan,

□ **33:13 «I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar; yéqindikiler, Méning küch-qudritimni tonup yétinglar» —** mushu bésharet 10-ayettin bashlap axirqi zamanlargha ötken bolushi mumkin. □ **33:15 «Heqqaniyliq yolida mangidighan, durus-lilla gep qilidighan...» —** bu sözler 14-ayettiki «Arimizdiki kim menggülük yutqur ot bilen bille turidu? Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» dégen soalgha bolghan jawabning béshidur. **«parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan»** — bashqa birxil terjimisi: «parilar tutquzup qoyulmisun dep qolliri titrep kétidighan». **«Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan»** — menisi belkim: «rezillikni közitishni qet'iy ret qilidighan». ■ **33:15** Zeb. 15:1-2; 24:3-4 □ **33:17 «Közliring Padishahni güzellikide köridu» —** mushu yerde padishahning kim ikenliki téxi dep bérilmidi. U yuqiriqi 9-bab, 6-ayet, 11-bab, 1-9-ayet we 32-bab, 1-ayette tilgha élin'ghan padishahqa oxshash adem bolushi kérek. **«közliring Padishahni güzellikide köridu»** — «güzellikide» dégenlik, padishahning belkim bashqa ehwaldimu körünüshi mumkin. **«uzun'gha sozulghan zémin»** — belkim keng-azadilik, héch wehime körünmeydighan zémin dégen menide. □ **33:18 «Royxetchi beg qéni? Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni? Istihkam-munarlarni sanighuchi beg qéni?» —** mushu begler, shübhisizki, Israilni ayagh asti qilghan düshmenning ishghaliyetchi qoshunlirining begliri; biraq ularning rolliri anche éniq emes. Birinchisi, belkim, esirlerning tizimlikini teyyarlighan; ikkinchisi oljini xatiriliwalghan; üchinchisi sheherdiki pachaqlash kérek bolghan istihkamlarni xatiriliwalghan. □ **33:19 «Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan, ... gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen» —** bu ayet, shübhisizki, zéminining yatlar teripidin ishghal qilghanliqini yaki ular teripidin xelqning sürgün qilin'ghanliqini, shundaqla chetel tilida sözleydighan muhit ichide ötküzgen turmushni körsitidu.

Ikkinchi yötkelmeydighan chédir bolghanliqini köridu;■
21 Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünidu,
— U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu;
Palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu,
We yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu;□
22 Chünki Perwerdigar bizning nijatkar-hakimimiz,
Perwerdigar bizge qanun Bergüchidur,
Perwerdigar — bizning Padishahimiz,
U bizni qutquzidu!
23 Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu,
Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu,
Yelkenni yéyip chiqiralmisimu,
U chaghda zor bir olja üleshtürülidu;
Hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu.□
24 Shu chaghda shu yerde turghuchi: «Men késel» démeydu;
Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu. □

34

Perwerdigarning küni •••• Édomning jazalinishliri

1 Yéqin kélinglar, i eller, anglanglar!
I qowm-xelqler, qulaq sélinglar!
Yer-zémin we uningdiki barliq mewjudatlar,
Jimi alem we uning ichidin chiqqan hemme mewjudatlar,
Tingshanglar!
2 Chünki Perwerdigarning barliq ellerge qarita ghezipi bar,
Uning derghezipi ularning barliq qoshunlirigha qarshi turidu;
U ularni halaketke pütüp qoyghan,
Ularni qirghinchiliqqa tapshuruwetken;
3 Ulardin öltürülgenler sirtqa tashliwétilidu,
Jesetliridin sésiqchiliq puraydu,
Taghlar ularning qéni bilen éritilidu;
4 Asmanlardiki jimiki jisim-qoshunlar chirip yoq bolidu,
Asmanlar yögime kitabdek türülidu;
Üzüm télining yopurmaqliri xazan bolup, soliship chüshkendek,
Yiglep ketken enjür shéxidin chüshkendek,
Ularning jimiki jisim-qoshunliri yiqilidu;■

■ **33:20** Zeb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21** **«Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünidu, — U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu; palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu, we yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu»** — bu sirliq gepning menisi, perizimizche: «Perwerdigar zéminimizni beriketlik qilghandin kéyin héchqandaq nersini bashqa ellerdin kirgüzüshning hajiti yoq, shunglashqa biz kéme élip kelgen héchqandaq mehsulatlargha mohtaj emesmiz; Perwerdigar Özi bizge hemmini teminligüchidur» dégendek bolushi mumkin. □ **33:23** **«Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu, Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu, ... u chaghda zor bir olja üleshtürülidu; hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu»** — yene bir sirliq gep! Perizimizche, bu bir oxshitish bolup, Israilni bir chong kémige oxshatqan; kéme bolsa bek konirap ketken, mangalmaydighan halgha kélip qalghan bolsa kérek. Halbuki, bu Xudaning teqdim qilmaqchi bolghan berikitige héchqandaq tosalghu bolmighan; olja haman qolgha élinidu, hetta «aqsaq-tokur» we ajiz ademlermu bext-beriketke érishidu. Bezi alimlar kéme toghrisidiki sözlerni Israilning düshmenlirige qaritilghan, dep qaraydu. □ **33:24** **«Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu»** — sözmusöz terjime qilghanda: — «Shu jayni makan qilghan xelq gunahidin kötürüwétilidu» ■ **34:4** Weh. 6:13, 14

5 Chünki shemshirim asmanlarda *qan bilen* sughuruldi;
Qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimge uchrighan xelqqe,
Yeni Édom üstige jazalash üchün chüshidu;□
6 Perwerdigarning bir shemshiri bar;
U qan'gha boyaldi;
U yaghliq nersilerning yéghi bilen,
Öchke-qozilarning qéni bilen,
Qochqar börikining yéghi bilen ozuqlandurulghan;
Chünki Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi,
Édomda zor bir qirghinchiliqi bar.□ ■
7 Mushu qirghinchiliqlar bilen yawayi kalilar,
Torpaqlar we küchlük buqilarmu yiqilidu.
Ularning zémini qan'gha chömülidu,
Topa-changliri yagh bilen mayliship kétidu.□
8 Chünki Perwerdigarning qisas alidighan bir küni,
Zion dewasidiki hésab alidighan yili bar.□
9 *Édomdiki* éqinlar qarimaygha,
Uning topiliri günggürtke aylandurulidu;
Zémini bolsa köyüwatqan qarimay bolidu.
10 Uning oti kéche-kündüz öchürülmeydu;
Is-tütekliri menggüge örleydu;
U dewrdin-dewrgiche xarabilikte turidu;
Héchkim ikkinchi u yerge ayagh basmaydu.■
11 Chöl huwqushi we chirqirighuchi huwqushlar uni igiliwalidu;
Chong huwqush we qagha-quzghunlar shu yerde uwilaydu;
Xuda uninggha «tertipsizlik-bimenilikni ölcheydighan tana»ni,
We «qup-quruqluqni ölcheydighan tik ölchigüch»ni tartidu.□ ■
12 Birsi kélip *Édomning* ésilzadilirini padishahliqini *idare qilishqa* chaqirsa,
Ulardin héchkim bolmaydu;
Uning emirliri yoq qiliwétilgen bolidu.□
13 Ordilirida tikenler,

□ **34:5 «... Shemshirim asmanlarda qan bilen sughuruldi; qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimge uchrighan xelqqe, yeni Édom üstige jazalash üchün chüshidu;»** — bu ayetke qarighanda, Xudaning axirqi zamandiki jazalashliri asmanda bashlinip, kéyin yer yüzige chüshidu. 1-8-ayetlerge qarighanda, shu chaghda nurghun el-yurtlar Édomda yighilip Israilgha hujum qilmaqchi bolidu; biraq Xuda ularni yoqitidu. Édom dégen yurtning özi Israilgha köp yil qilghan rehimsiz ziyankeshliki tüpeylidin Xudaning lenitige uchraydu. □ **34:6 «U (Perwerdigarning shemshiri) yaghliq nersilerning yéghi bilen, öchke-qozilarning qéni bilen, qochqar börikining yéghi bilen ozuqlandurulghan»** — mushular (öchke-qozilarning qéni... börek yéghi qatarliqlar)ning hemmisi qurbanliqlarning muhim bölekliri bolidu. **«Perwerdigarning Bozrah shehiride bir qurbanliqi... bar»** — Bozrah shehiri Édomning paytexti (hazir «Pétra» déyilidu). Xeritilerni körüng. ■ **34:6** Yesh. 63:1, 2 □ **34:7 «küchlük buqilar»** — ibraniy tilida «küchlükler» déyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küchlük buqilar» mushu yerde «küchlük, hoquqluq begler»nimu körsetse kérek. □ **34:8 «Zion dewasi»** — mushu «dewa»ning uzun yilliq tarixi bar. Köp kishiler «Némishqa Xuda Israilgha alahide muamile qilidu?» dep qaqshap, Yehudiylargha ziyankeshlik qilip kelgen. Yehudiylarning özliri Xudagha köp qétim asiyliq qilghini bilen qandaqla bolmisun, Xudaning Ibrahimgha bergen wedisige asasen U ularni «Öz xelqim» dep qaraydu. Bu Xudaning tallishidur; bashqilar Uning bilen Israil toghruluq dewalashmaqchi bolsa özi yaman aqiwetni köridu. Gitlér gewdilik bir misalidur. ■ **34:10** Weh. 14:11; 19:3 □ **34:11 «Chöl huwqushi ... chirqirighuchi huwqushlar ...chong huwqush.. »** — mushu ayettiki qush-haywanlarning néme ikenlikini top-toghra déyish tes. ■ **34:11** Yesh. 13:21,22; Zef. 2:14; Weh. 18:2 □ **34:12 «Birsi kélip Édomning ésilzadilirini padishahliqini idare qilishqa chaqirsa, ulardin héchkim bolmaydu...»** — buning bashqa terjimiliri bar, biraq asasiy menisi: — «Édomdiki padishahliqni bashqurush üchün adem yoq»tur. Édomda héchkim, hetta eng yuqiri tebiqidikilermu qalmaydu.

Qel'e-qorghanlirida chaqqaq-jighanlar ösüp chiqidu;
U chilbörilerning makani,
«Huwqushlarning ordisi» bolidu.
14 Shu yerde chöl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jem bolidu;
Herbir «öchke jin» öz qérindishigha towlaydu;
Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu,
Uni özige aramgah qilip turidu.□
15 «Oq yilan» shu yerde uwilaydu,
Uning sayiside tuxumlaydu,
Balilirini yighip baqidu.
Qorultaz-tapqushlar herbiri öz jüpi bilen shu yerde toplinidu;□
16 Perwerdigarning yögime kitabidin izdep oqup baqqin;
Ulardin héchbiri chüshüp qalmaydu;
Héchqaysisining öz jorisi kem bolmaydu;
Chünki Özining aghzi ulargha buyrughan;
Uning Öz Rohi ularni toplighan.□
17 Chünki *Perwerdigar* Özi ular üchün chek tashlap,
Öz qoli bilen zémin'gha tana tartip ulargha teqsim qilip bergen;
Ular uninggha menggüge igidarliq qilidu,
Dewrdin-dewrgiche shu yerni makan qilidu.

35

Xudaning chöl-bayawanni güllendürüshi, •••• shundaqla Öz mömin-bendiliri üchün achqan yoli

1 — Dala hem qaghjirap ketken jaylar ular üchün xushal bolidu;
Chöl-bayawan shadlinip zepirandek chéchekleydu;□
2 U berq urup chéchekleydu,
Shadliqqa shadliq qoshulup tentene qilidu;
Liwanning shan-sheripi,
Karmel we Sharondiki güzellik we sür uninggha bérilidu;
Ular Perwerdigarning shan-sheripini,
Xudayimizning güzelliki we heywitini köridu.□
3 Ajiz qollarni küchlendürünglar,
Égilip mangidighan tizlarni chingitinglar,■
4 Yüriki aghqanlargha: — «Ching turunglar! Qorqmanglar!

□ **34:14 «Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu»** — yaki: «Tün (kéche) alwastisi shu yerde makanlishidu». □ **34:15 «Oq yilan»** — buningmu qaysi haywan ikenliki éniq emes. □ **34:16 «Perwerdigarning yögime kitabi»** — yuqirida Yeshaya Xudaning permani bilen özi yazghan matériyallarni yighip Tewrat-qanunliri bilen saqlitip qoyghan (8-babni körüng). Kéyin u yene «yögime kitab»ni tilgha aldi (29-babni körüng). «Perwerdigarning yögime kitabi» belkim Yeshayaning özi yazghan matériyalliri we Musa, Yeshua, Samuil, Dawut qatarliq peyghemberler xatiriliwalghan barliq matériyallarni körsitidu. Mushu matériyallar «muqeddes kitab»ning bashlinishliri bolushi kérek; «Perwerdigarning kitabi»da héchnerse kem emes, bizge kérek bolghan hemme tepsilatlar bar, uningda hetta qush-haywanlarning xewirimu bar, dégenliktur. Xudaning qush-haywanlargha tepsiliy halda miras qilghan teqsimati xatirilen'gen yerde, Özining mömin bendiliri üchün béghishlimaqchi bolghan miraslar muqeddes kitabta téximu éniq xatirileklik bolmamdu? «Muqeddes kitab»tin izdep oqup béqing»! **«Özining aghzi ulargha buyrughan»** — Xudaning aghzi buyrughan, elwette. □ **35:1 «Dala ... ular üchün xushal bolidu»** — Yeshaya deslepte «ular»ning kim ikenlikini démeydu. Bilish üchün bésharetni axirighiche (9-ayetkiche) oqush kérek! (bu sözler «Rim.» 8:19-22 bilen munasiwetlik). □ **35:2 «Liwanning shan-sheripi, Karmel we Sharondiki güzellik we sür...»** — Liwan, Karmel we Sharonlarning alahidilikliri yuqirida, 33-bab, 9-ayettiki izahatta teswirlinidu. **«ular Perwerdigarning shan-sheripini... köridu»** — «ular» — 1-ayettiki izahatqa qarang. ■ **35:3** Ibr. 12:12

Mana, Xudayinglargha qarap béqinglar;
Qisas kélidu — Xudaning hésab élish küni kélidu!
U Özi kélidu, silerni qutquzidu!» — deng!
5 Andin qarighuning közi échilidu,
Gasning qulaqliri ochuq qilinidu,■
6 Andin aqsaq-tokurlar kéyiktek oynaqlap sekreydu;
Gachining tili naxsha éytidu;
Chünki dalada sular,
Chöl-bayawanlarda derya-éqinlar urghup tashidu;■
7 Pizhghirin chöl-jezire kölchekke,
Changqighan yerler bulaqlargha aylinidu;
Chilbörilerning makani — ular yatqan jay,
Qomush we yékenler ösüp, chimenlikke aylinidu.
8 Shu yerde égiz kötürülgen bir yol,
Tüptüz bir yol bolidu;
U «pak-muqeddeslikning yoli» dep atilidu;
Napaklar uningdin ötüshke bolmaydu,
Shu yol mexsus shular üchün békitilip yasalghanki, —
Hetta nadanlarmu uningda ézip ketmeydu;□
9 Shu yerde shir bolmaydu,
Uning üstige héch yirtquch haywan chiqmaydu;
(Ular shu yerde héch tépilmaydu)
— Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar shu yerde mangidu!□
10 Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu,
Küylerni éytip Zion'gha yétip kélidu;
Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq qonidu;
Ular xushalliq we shadliqqa chömgen bolidu;
Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu. □ ■

36

Krizis — Asuriye padishahining bésip kirishi

1 Hezekiyaning on tötinchi yili shundaq boldiki, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qel'e-qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qildi. ■

■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yuh. 9:6 ■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yuh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8 □ **35:8 «Shu yerde égiz kötürülgen bir yol, tüptüz bir yol bolidu»** — yolning nege baridighanliqini démeydu; bilish üchün 10-ayetkiche oqush kérek. □ **35:9 «Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar»** — bolsa ibraniy tilida birla söz («gaal») bilen ipadilinidu. Mushu sözni toluq chüshinish üchün 41:14-ayetning izahatini körüng. □ **35:10 «Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu... qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu»** — bésharettiki weqeler Israilning Musa peyghember arqiliq qutquzulghanliqigha oxshaydu; shundaqla bu ishlarni yéngi bir «Misirdin chiqish» dégili bolidu. Oqurmenlerge Tewrattiki «Misirdin chiqish» dégen qisimni oqusa, shu chaghdiki weqelerni mushular bilen tepsiliy halda sélishturush nahayiti ehmiyetlik bolidu. Mushu «chiqip-qutquzush» bolsa «Misirdin chiqish»tin nechche hesse ulugh, nechche hesse shereplik bolidu. Kéyin körimizki, Xuda qutquzghan xelq peqet Misirdin emes, belki pütkül dunyadin chiqip qutquzulidu. Ular qorqunchluq desht-bayawandin ötüshining ornida, özlirini qarshi alidighan, chimenbaghqa aylandurulghan zémindin ötidu; yol hemme adem üchün tüz, ongushluq, rawan hem xetersiz bolidu. ■ **35:10** Weh. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1

2 Andin Asuriye padishahi «Rab-Shakeh» *dégen serdarni* chong bir qoshun bilen Laqish
shehiridin Yérusalémgha ewetti. U Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri
kölchekning norining béshigha kélip turdi.□

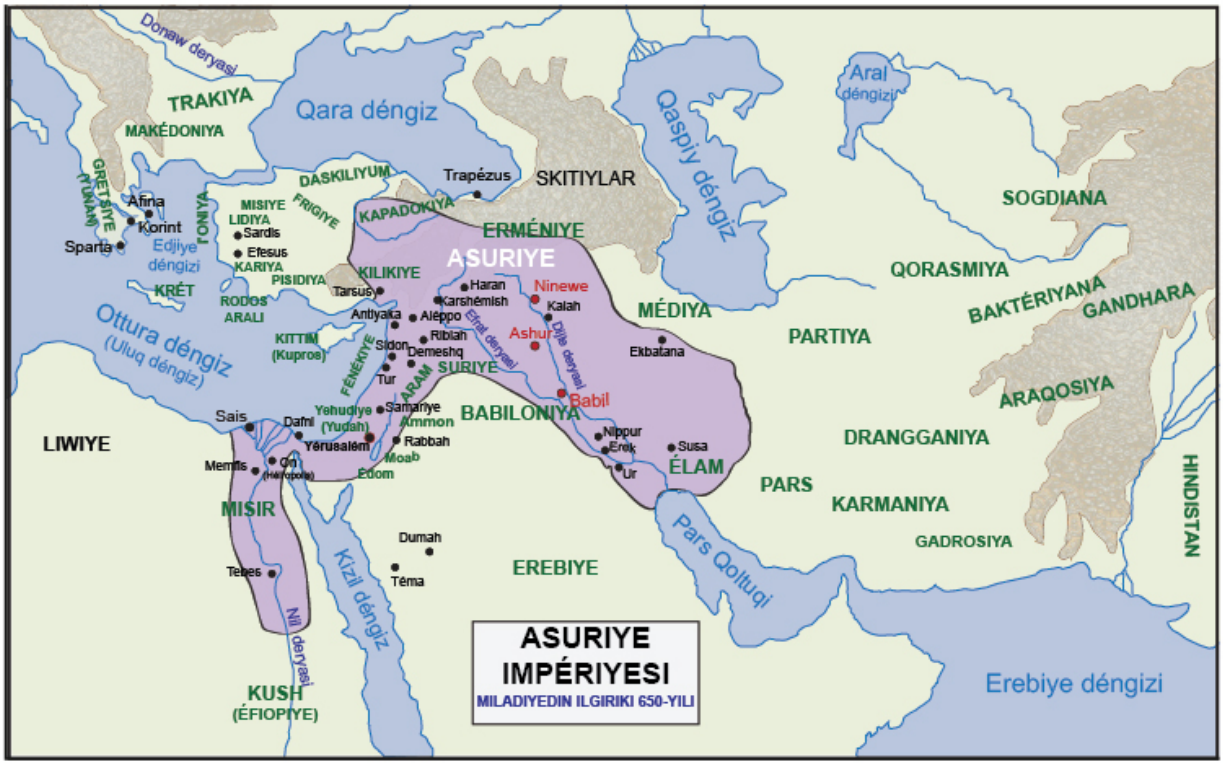

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

3 Shuning bilen Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi
bolghan Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi bolghan Yoahlar uning yénigha keldi
4-5 we Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: —
Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi,
denglar: —
«Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némiti?
Sen: (u peqet gepla, xalas!) —
«Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimge tayinip
manga qarshi ökte qopisen? □
6 Mana, sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen! Birsi
uninggha yölense, uning qoligha sanjip kiridu; mana Misir padishahi Pirewn'ge
tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu!■
7 Eger sen manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — déseng,
Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu
ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu *Perwerdigargha*

□ **36:2 «Rab-Shakeh»** — belkim Asuriyening padishahining bash meslihetchisining adettiki unwani bolushi mumkin. **«Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshi»** — mushu jay eslide del Yeshaya Ahaz padishah bilen körüshüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan jay (7-babni körüng).
□ **36:4-5 «Sen: (u peqet gepla, xalas!) — «Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimge tayinip manga qarshi ökte qopisen?»** — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar idi. ■ **36:6** Ez. 29:6, 7

atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□
8 Emdi xojam Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kel: — «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» □
9 Sende undaqlar bolmisa, xojamning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Sen jeng harwiliri we atlarni élish üchün Misirgha tayinisen téxi!
10 Men emdi mushu zéminni halak qilish üchün Perwerdigarsiz keldimmu? Perwerdigar derweqe manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin!» — dédi!»»
11 Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —
«Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun!» — dédi.□
12 Biraq Rab-Shakeh: —
«Xojam méni mushu gepni xojanglargha we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlargha déyishke ewetken emesmu? Chünki ular siler bilen birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi.□ ■
13 Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.
14 «Padishah mundaq deydu: —
«Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni qutquzalmaydu.
15 Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!».
16 Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: —
«Men bilen sülhiliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarning üzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölchikinglardin su ichisiler;
17 ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni bar hem üzümzarliri bar bir zémin'gha, — zéminglargha oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!□
18 Hezekiyaning silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dep ishendürüshige yol qoymanglar! El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu?
19 Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim shehirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?!

□ **36:7 «Hezekiya …: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?»** — Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu per-man'gha asasen: (1) butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem (2) xata yol bilen «Perwerdigargha atap» qurulghan, ibadet qilishqa béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette. □ **36:8 «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!»** — bu kinayilik gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi. □ **36:11 «Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile»** — hazirki Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishlitetti. □ **36:12 «… Ular siler bilen birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!»** — sheher muhasirige chüshüp, acharchiliq we ussuzluqta qalghanda ademler derweqe mushundaq qilishi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27 □ **36:17 «men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, — zéminglargha oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!»** — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldamchi idi.

20 Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?»».
21 Anglighuchilar süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: —
«Uninggha jawab bermenglar».
22 Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklirini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

37

Hezekiyaning dua qilishi — Perwerdigarning jawabi
2Pad. 19

1 Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklirini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning öyige kirdi. □
2 U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallirini böz yépinchaqlighan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti.
3 Ular uninggha: —
«Hezekiya mundaq deydu: —
«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün külpet chüshidighan, reswa we mazaq qilinidighan bir kündur.
4 Öz xojisi bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üchün uning dekkisini bérermikin? Shunga qép qalghan qaldilar üchün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng»» — dédi.
5 Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi.
6 Yeshaya ulargha: —
«Xojayininglargha: — «Perwerdigar mundaq dédi: —
«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; □
7 Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. U öz zéminida turghanda uni qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.
8 Rab-Shakeh kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, uning yénigha keldi; Asuriye padishahi Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqanidi.
9 Andin padishah: «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglidi. Shu xewerni anglighanda u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —□

□ **37:1 «Perwerdigarning öyi»** — Uning (Sulayman padishah qurghan) ibadetxanisi. □ **37:6 «Xojayininglargha: — «Perwerdigar mundaq dédi: — «Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma...»** — Yeshayaning mushu jawab sözlirini (6-7-ayetlerni) diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun xelqqé we Hezekiya Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghanidi (mesilen, 10-bab, 5-21-ayetlerni, 14-bab, 24-25-ayetlerni körüng). Biraq Hezekiya we ordisidikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilerni (kéyinki 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghandek qilatti. □ **37:9 «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti»** — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen.

10 «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq denglar: —
«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma;
11 Mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qandaqmu qutquzulisen? □
12 Ata-bowilirim halak qilghan ellerni bolsa, ularning ilah-butliri qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu? Télassarda turghan Édenlernichu?
13 Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»».□
14 Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi.
15 Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: —
16 «I kérublar otturisida turghan, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —
Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen. □
17 I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan hemme geplirini anglighaysen!
18 I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni we shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □
19 Ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanlar, yaghach we tash, xalas; shunga Asuriyelikler ularni halak qildi.
20 Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlargha Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüsh üchün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!».

21 Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —
— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —
«Sen Manga Sennaxérib toghruluq dua qilishing bilen,
22 Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —
«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,
Séni mazaq qilip külidu;
Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;
23 Sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?
Sen kimge qarshi awazingni kötürüp,
Neziringni üstün qilding?

□ **37:11 «ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqi anglighansen»** — «ilah-butlirigha atap halak qilish» dégen söz, ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadilinidu. □ **37:13 «Gozan, Haran, Rezef shehiri.. Télassar... Xamat.., Arpad ..., Sefarwaim, Xéna hem Iwwah...»** — (12-13-ayetlerde körsitilgen) mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge bügün'ge qeder namelum. □ **37:16 «I kérublar otturisida turghan... Perwerdigar»** — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin Ezakiyal peyghember dewrigiche Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda «kafaret texti»ning üstide, yeni «kérublar otturisida» turatti. Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturisida turghan» dégini, «Sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur. □ **37:18 «shulargha béqindi bolghan yurtlar..»** — ibraniy tilida sözmusöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Bashqa birxil terjimisi «shulargha ait». Biz sherhlesh üchün «béqindi» qoshtuq.

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!□
24 Qulliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip: —
«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqilirigha,
Liwan tagh baghirlirigha yétip keldimki,
Uning égiz kédir derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;
Men uning eng yuqiri égizlikige yamiship chiqip,
Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen.□
25 Özüm quduq kolap su ichtim;
Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim — déding.□
26 — Sen shuni anglap baqmighanmiding?
Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,
Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,
Hazir uni emelge ashurdumki,
Mana, sen qel'e-qorghanliq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;
27 Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,
Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;
Ular étizdiki ottek,
Yumran kök chöplerdek,
Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi.□
28 Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;
29 Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikingning, hakawurliship ketkenlikingning quliqimgha yetkini tüpeylidin,
Men qarmiqimni burningdin ötküzimen,
Yüginimni aghzinggha salimen,
Özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□
30 I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, —
Mushu yili özlükidin ösken,
Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu;
Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;

□ **37:23 «kupurluq»** — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu. □ **37:24 «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi»** — bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibraniy tilida «Karmel» dégen söz bilen ipadilinidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwanning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti; chünki Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **37:25 «...putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim»** — yuqiriqi 24-ayette padishah özining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen, Liwan rayonidiki eng yuqiri taghlargha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 25-ayettiki «putum... qurutiwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini ittiripériqni tosup, suni qurutiwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiwételeymen» dégen menmenlikni bildürmekchi. □ **37:27 «ögzidiki ot-chöpler...»** — bu ibarining bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin. □ **37:29 «Men qarmiqimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...»** — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti.

Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler.□
31 Yehuda jemetidiki qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,
Yuqirigha qarap méwe béridu;
32 Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,
Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.
33 Shunga Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —
U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,
Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;
Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,
Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.
34 U qaysi yol bilen kelgen bolsa,
Shu yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu, — deydu Perwerdigar.
35 — Chünki Özüm üchün we Méning qulum Dawut üchün bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen». ■
36 Shuning bilen Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklerning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi. Mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi! □ ■
37 Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi.
38 Shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi. □

38

«Yeshaya»ning ikkinchi qismi •••• Hezekiyaning éghir késilge giriptar bolushi we duasi

1 Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: —
Perwerdigar mundaq deydu: —
— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen, — dédi.□
2 Hezekiya yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip:
3 — I Perwerdigar, Séning aldingda heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

□ **37:30 «I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, — mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu; üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler» —** mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üchün hem xelqni qutquzush üchün bérilgen. Urush waqtida tériqchiliq qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, belkim qoshunidin qalghan qisimliri yenila parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üchinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüshke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilerning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üchün, bu ikkinchi möjize bérildi. Shundaqtimu, Tewrattiki «Padishahlar» dégen qisimgha qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untup Xudagha wapasizliq qiliwerdi. ■ **37:35** 2Pad. 20:6 □ **37:36 «Perwerdigarning Perishtisi» —** Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 18-babni körüng). ■ **37:36** 2Pad. 19:35 □ **37:38 «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» —** mushu weqe, Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi. □ **38:1 «Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi» —** bu sözler bilen «Yeshaya» dégen kitabning «ikkinchi qismi» bashlinidu. Kirish sözimizni körüng.

We Hezekiya yighlap éqip ketti.
4 Andin Perwerdigarning sözi Yeshayagha yétip mundaq déyildi: —
5 Bérip Hezekiyagha mundaq dégin: —
Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —
«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, künliringge yene on besh yil qoshimen; □
6 Shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen;
Men sépil bolup bu sheherni qoghdaymen.
7 Shuning bilen Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üchün Perwerdigardin mundaq bésharetlik alamet boliduki,
8 Mana, Men quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey üstige chüshken sayisini on qedem keynige yandurimen».
Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi. □ ■

Hezekiyaning öz késili toghruluq xatiriliri

9 Yehuda padishahi Hezekiya késel bolup, andin késilidin eslige kelgendin kéyin mundaq xatirilerni yazdi:
10 — «Men: «Ömrümning otturisida tehtisaraning derwaziligha bériwatimen,
Qalghan yillirimdin mehrum boldum» — dédim.
11 Men: — «Tiriklerning zéminida turup Xudayim Yahni, Yahni körelmeydighan,
Shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim.□
12 Méning turalghum charwichining chédiridek özümdin yötkilip ketti;
Men bapkar öz toqughinini türüwetkinidek hayatimni türiwettim;
U méni toqush destigahidin késiwetti;
Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen;
13 Tang atquche men kütüp, özümni tinchlandurup yürimen,
Biraq U shirgha oxshash hemme söngeklirimni sundurghandek qilidu;
Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen.
14 Men qarlighach yaki turnidek wichirlap yürimen;
Paxtektek ah-uh urimen;
Közlirim yuqirigha qarash bilen ajizliship kétidu;
I reb, méni zulum basti!
Jénimgha képil bolghin!■
15 Néme désem bolar? Chünki U manga söz qildi we Özi mushu ishni qildi!
Jénim tartqan azab tüpeylidin men bar yillirimda qedemlirimni sanap bésip awaylap mangimen.
16 I Reb, ademler mushundaq sawaqlar bilen yashishi kérek;
Rohim mushu sawaqlardin hayatini tapidu;

□ **38:5 «atang Dawut» —** Hezekiya Dawut peyghemberning on üchinchi ewladi idi. □ **38:8 «...Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi» —** Mérodaq-Baladan (39:1) Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, mushu ikki weqe (Hezekiyaning késeldin saqaytilishi we uning ishenchisini righbetlendürüshke bérilgen karamet möjize) Asuriyening padishahi tajawuzchiliq qilishtin **ilgiri**, belkim miladiyedin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bergen (39-babtiki izahatlarni körüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11 «Yahni, Yahni körelmeydighan» —** «Yah» dégen «Yahweh» dégenning qisqa shekli, démek Perwerdigarning namining birxil qisqartilip éytilishi. **«Yahni, Yahni körelmeydighan, shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim» —** Hezekiya: — «Tehtisarada bolghanda, Xudani yaki ademni körmesliki mumkin» démekchi emes; tekitleydighan ish tirik turup körüsh pursitidin mehrum bolushtur. Tehtisaraning ehwalining qandaq ikenlikidin biz 14-babta azraq melumat alalaymiz. ■ **38:14** Yesh. 59:11

Sen méni eslimge keltürüp, méni hayat qilding!
17 Mana, özümning bext-tinchliqim üchün azab üstige azab tarttim;
Manga bolghan söygüng tüpeylidin jénimni halaket hangidin chiqardingsen;
Sen hemme gunahlirimni keyningge chörüwettingsen.
18 Chünki tehtisara Sanga rehmet éytalmaydu;
Ölüm Séni medhiyiliyelmeydu;
Hanggha chüshiwatqanlar Séning heqiqet-wapaliqinggha ümid baghliyalmaydu.
19 Özüm bügün qilghinimdek Sanga rehmet éytidighanlar tirikler, tiriklerdur;
Ata bolghuchi oghulliriga heqiqet-wapaliqingni bildüridu.
20 Perwerdigar méni qutquzushqa niyet baghlighandur;
Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshlirimni éytimiz!».□
21 (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlap, yarisigha chaplanglar, u eslige kélidu», dégenidi ■
22 we Hezekiya: — «Méning Perwerdigarning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan qandaq bésharetlik alamet bérilidu?» dep sorighanidi).

39

Babil padishahidin kelgen elchiler •••• Chong bir xataliq

1 Shu peytte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini hem eslige kelgenlikini anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti.□
2 Hezekiya elchilerni xushalliq bilen kütüp, uning xezine-ambarlirida saqlan'ghan nersilirini körsetti; yeni kümüshni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydighan öyning hemmisini we bayliqlirining barliqini körsetti; uning ordisi we yaki pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.
3 Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérip, uningdin: —
«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.
Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen», dédi.
4 Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.
Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.
5 Yeshaya Hezekiyagha mundaq dédi: —
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

□ **38:20 «Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshlirimni éytimiz!» —** Xudani medhiyileydighan bu yaxshi sözlerni qilghini bilen, Hezekiya öz közi bilen körgen ikki karamet ishni (özining saqaytilishi we 7-ayettiki möjizini) éside ching saqlighan emes. Yuqiriqi bablarda dégendek, Asuriye qoshunliri bésip kirgende, u Xudaning 6-ayette xatirilen'gen wedisini untup, hoduqup ketti. Töwendiki 39-babtiki weqedimu u «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen öz wedisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7 □ **39:1 «Shu peytte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini ... anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti» —** Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, 38-, 39-babta teswirlen'gen ishlar 36- we 37-babta teswirlen'gen ishlardin **ilgiri** yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Bilimizki, «Yeshaya» (dégen kitab)ning 40-66-babliridiki xewer-bésharetler, omumiy jehettin éytqanda, kéyinki «Babil impériyesige esir bolup chüshkenler»ge, yeni sürgün bolghan Israillargha, yeni ularning «qaldisi» bolghan ewladlirigha qaritilidu. Undaqta 39-bab mushu ehwalni tonushturush rolini oynaydu.

6 — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we bügün'ge qeder ata-bowiliring toplap, saqlap qoyghan hemme nerse Babilgha élip kétilidu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar,
7 — hemde *Babilliqlar* oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu.□
8 Shuning bilen Hezekiya öz-özige: «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, *Xudaning* heqiqet-wapaliqi bolidiken'ghu» dep, Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi. □

40

Israilgha bérilgen teselli; •••• Dunyagha élip kélin'gen ümid-teselli

1 Xelqimge teselli béringlar, teselli béringlar, depla yüridu Xudayinglar;
2 Yérusalémning qelbige söz qilip uninggha jakarlanglarki,
Uning jebir-japaliq waqti axirlashti,
Uning qebihliki kechürüm qilindi;
Chünki u Perwerdigarning qolidin barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep *méhir-shepqitini* aldi.□
3 Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini!
«Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

□ **39:7 «...hemde Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu» —** körünüshte addiy körün'gen mushu weqe üchün némishqa mushu qattiq jazaliq söz (6-7-ayetler) chiqidu? Pikrimizche, üch sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan ademmen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Nushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittipaqqa qatnishishqa teklip qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedin qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittipaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, 56-bab, 4-ayettiki izahatni körüng. □ **39:8 «...«Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken»» —** mushu ayette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyeni bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi. □ **40:2 «Yérusalémning qelbige söz qilip uninggha jakarlanglarki,....» —** mezkur xewerni kimning jakarlishi kérekliki éytilmidi. Belkim mushu söz Xudaning barliq peyghemberlirige qaritilidu. Kirish sözimizde déyilginidek, kitabning qalghan qisimliri (40-66-bablar) Yeshayaning ömridin kéyinki bir dewrdiki Israillar, yeni palandi bolidighan bir dewrge yaki dewrlerge qaritilidu; sürgün qilghuchi Babil impériyesi bolghini bilen, körüp turimizki, «Yeshaya»ning birinchi qisimdikidek, ikkinchi qisimdiki bezi bésharetlermu axirqi zamanlarni körsitidu. **«Barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep méhir-shepqitini aldi»** — ibraniy tilida «gunahliri üchün ikke hessilep aldi» déyilidu. Sherhchilerning «ikki hessilep» dégen mushu ibare üstide bir-birige oxshap kétidighan üch xil közqarishi bar: — (1) Israil gunahliri üchün ikki hesse jaza aldi. Israil Xudaning «tunji oghli» bolup, bashqa el-millet bilen sélishturghanda, ikki hesse beriket alidu. U «tunji oghli» bolup, yene bashqa el-milletler bilen sélishturghanda qobul qilghan wehiy-xewirimu köp. Shunga bularni bashqa ellerge yetküzüsh mes'uliyitimu köp; gunahi bar bolsa bashqa el-milletler bilen sélishturghanda «ikki hesse» artuq jazalinishi kérek. Biraq bu bésharetke qarighanda, ularning jazalinish mezgili axirlashti. (2) «Ikki hessilep»ning menisi «del gunahigha mas kélidighan jaza» dégenliktur. (3) Xuda Israilgha zor méhir-shepqet körsitip, yeni gunahining ornigha «ikki hessilep» méhir-shepqetni yetküzidu. Bizning pikrimiz eyni shundaq (61-bab, 7-ayetni körüng). Undaqta «ikki hessilep» bolsa hem kechürüm qilinish hem Xudaning Rohini, yéngi hayatni qobul qilishtin ibarettur (mesilen, 43-bab, 25-ayettin 44-bab, 5-ayetkiche, hem 61-bab, 7-ayetnimu körüng). Mundaq zor méhir-shepqetning kélip-chiqish sirliri 53-babta ashkarilinidu. Mushu üch xil közqarashning qaysisining toghra bolushidin qet'iynezer, omumiy menisi shuki, Xuda ularni kechürüm qilmaqchi hem ulargha méhribanliqini körsetmekchi.

Chöl-bayawanda Xudayimiz üchün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!□ ■
4 Barliq jilghilar kötürülidu,
Barliq tagh-döngler pes qilinidu;
Egri-toqaylar tüzlinidu,
Ongghul-dongghul yerler tekshilinidu.
5 Perwerdigarning shan-sheripi körünidu,
We barliq ten igiliri uni teng köridu;
Chünki Perwerdigarning Öz aghzi shundaq söz qilghan!».■
6 — Anglanglar, bir awaz «jakarla» deydu;
Jakarlighuchi bolsa mundaq sorap: — «Men némini jakarlaymen?» — dédi.
jawab bolsa: — «Barliq ten igiliri ot-chöptur, xalas;
We ularning barliq wapaliqi daladiki gülge oxshash;■
7 Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,
Chünki Perwerdigarning Rohi üstige püwleydu;
Berheq, *barliq* xelqmu ot-chöptur!□
8 Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu;
Biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!»□ ■
9 — I Zion'gha xush xewer élip kelgüchi, yuqiri bir taghqa chiqqin;
Yérusalémgha xush xewerni élip kelgüchi,
Awazingni küchep kötürgin!
Uni kötürgin, qorqmighin!
Yehudaning sheherlirige: — «Mana, Xudayinglargha qaranglar» dégin!
10 Mana, Reb Perwerdigar küch-qudritide kéliwatidu,
Uning biliki Özi üchün hoquq yürgüzidu;
Mana, Uning alghan mukapati Özi bilen bille,
Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu.□ ■
11 Qoychidek U Öz padisini baqidu;
U qozilarni bilek-qoligha yighidu, ularni quchaqlap mangidu,
Émitküchilerni U mulayimliq bilen yétekleydu. ■

Israilning tengdashsiz Xudasi

12 Kim derya-okyanlarning sulirini ochumida ölchep belgiligen,
Asmanlarni ghérichlap békitken,
Jahanning topa-changlirini misqallap salghan,

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini! «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, chöl-bayawanda Xudayimiz üchün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!»** — mushu namsiz zatning awazi éytqan yol yuqiriqi 35-babtiki yol emes; ashu yol Zion'gha qaytqanlar üchün teyyarlan'ghan. Mushu yolni bolsa, **Xudaning Özining** kélishini qarshi élish üchün (söyümlük bir padishah qarshi élin'ghandek) **ademler** teyyarlishi kérek. Namsiz zatning awazning bir ipadisini körüsh üchün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayetni, «Yh.» 1:23ni körüng. Shu yerlerde «namsiz zat»ning del chümüldürgüchi Yehya peyghemberning özi ikenliki körsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23 ■ **40:5** Yuh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zeb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24 □ **40:7 «Berheq, barliq xelqmu ot-chöptur»** — mushu yerde «xelq» Israil xelqini körsitidu. □ **40:8 «Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu; biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüge turidu!»** — sherhimiz boyiche, 3-5-ayettiki awaz chümüldürgüchi Yehya peyghemberningki, 6-ayettiki birinchi namsiz zatning awazi Xudaningki; ikkinchi namsiz zatning sel ümidsizlen halette soal sorighan awazi yenila Yehya peyghemberningki. Bashqilar ikkinchi awazni Yeshayaningki yaki namsiz bir peyghemberningki, dep qaraydu. Ikkinchi awazning dégen gepliri 7-ayetni öz ichige alidu. Xuda uninggha 8-ayette «ümidsizlenme» dégen menide jawab béridu hem 9-ayette sözini dawamlashturup, Israilgha zor ümid yetküzidu. ■ **40:8** 1Pét. 1:25 □ **40:10 «Perwerdigarning biliki»** — toluq menisi kéyinki bablarda, bolupmu 53:1de ashkarilinidu. U bolsa «Perwerdigarning heqqaniy quli»ning bashqa bir namidur. ■ **40:10** Yesh. 62:11 ■ **40:11** Yesh. 49:10; Ez. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yuh. 10:11

Taghlarni tarazida tarazilap,
Dönglerni jingda tartip ornatqan?
13 Kim Perwerdigarning Rohigha yolyoruq bergen?
Kim Uninggha meslihetchi bolup ögetken?■
14 U kim bilen meslihetleshken,
Kim Uni eqilliq qilip terbiyeligen?
Uninggha höküm-heqiqet chiqirish yolida kim yétekligen,
Yaki Uninggha bilim ögetken,
Yaki Uninggha yorutulush yolini kim körsetken?
15 Mana, Uning aldida el-yurtlar Uninggha nisbeten chélekte qalghan bir tamcha sudek,
Tarazida qalghan topa-changdek hésablinidu;
Mana, U arallarni zerriche nersidek qoligha alidu;
16 Pütkül Liwan bolsa *qurban'gah* otigha,
Uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu.□
17 El-yurtlar uning aldida héchnerse emestur;
Uninggha nisbeten ular yoqning ariliqida,
Quruq-menisiz dep hésablinidu.■
18 Emdi siler Tengrini kimge oxshatmaqchisiler?
Uni némige oxshitip sélishturisiler?■
19 *Bir butqimu?!* Uni hünerwen qélipqa quyup yasaydu;
Zerger uninggha altun hel béridu,
Uninggha kümüsh zenjirlerni soqup yasaydu.
20 Yoqsullarning béghishlighudek undaq hediyiliri bolmisa, chirimeydighan bir derexni tallaydu;
U lingship qalmighudek bir butni oyup yasashqa usta bir hünerwen izdep chaqiridu.
21 Siler bilmemsiler? Siler anglap baqmighanmusiler? Silerge ezeldin éytilmighanmidu?
Yer-zémin apiride bolghandin tartip chüshenmeywatamsiler?
22 U yer-zéminning chembirikining üstide olturidu,
Uningda turuwatqanlar uning aldida chaqchiqirlardek turidu;
U asmanlarni perdidek tartidu,
Ularni xuddi makan qilidighan chédirdek yayidu;□ ■
23 U emirlerni yoqqa chiqiridu;
Jahandiki sotchi-beglerni artuqche qilidu.■
24 Ular tikildimu? Ular térildimu? Ularning gholi yiltiz tarttimu?
— Biraq U üstigila püwlep, ular soliship kétidu,
Quyun ularni topandek élip tashlaydu.
25 Emdi Méni kimge oxshatmaqchisiler?
Manga kim tengdash bolalisun?» — deydu Muqeddes Bolghuchi.
26 Közliringlarni yuqirigha kötürüp, qaranglar!
Mushu mewjudatlarni kim yaratqandu?
Ularni kim türküm-türküm qoshunlar qilip tertiplik epchiqidu?
U hemmisini nami bilen bir-birlep chaqiridu;
Uning küchining ulughluqi, qudritining zorluqi bilen,
Ulardin birimu kem qalmaydu.
27 — Némishqa shuni dewérisen, i Yaqup?

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16 «Pütkül Liwan bolsa qurban'gah otigha, uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu» —** Liwan ormanliq köp rayon. Démek, Xudagha heqiqiy layiq ibadet qilish üchün Liwandiki barliq derexler qurban'gahqa kérek bolidighan otqa yétishmeydu; uningdiki barliq kala-qoylarmu qurbanliq bolushqa yétishmeydu. ■ **40:17** Dan. 4:32 ■ **40:18** Yesh. 46:5; Ros. 17:29 □ **40:22 «chaqchiqir» —** kichik bir xil chéketke. ■ **40:22** Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 44:24 ■ **40:23** Ayup 12:21; Zeb. 107:40

Némishqa mundaq sözlewérisen, i Israil: —
«Méning yolum Perwerdigardin yoshurundur,
Xudayim méning dewayimgha éren qilmay ötiwéridu!»?
28 Siler bilmigenmusiler? Anglap baqmighanmusiler?
Perwerdigar — Ebedil'ebedlik Xuda,
Jahanning qerilirini Yaratquchidur!
U ya halsizlanmaydu, ya charchimaydu;
Uning oy-bilimining tégige hergiz yetkili bolmaydu.■
29 U halidin ketkenlerge qudret béridu;
Maghdursizlargha U berdashliqni hessilep awutidu.
30 Hetta yigitler halidin kétip charchap ketsimu,
Baturlar bolsa putliship yiqilsimu,
31 Biraq Perwerdigargha telmürüp kütkenlerning küchi yéngilinidu;
Ular bürkütlerdek qanat kérip örleydu;
Ular yügürüp, charchimaydu;
Yolda méngip, halidin ketmeydu!

41

Xudaning el-milletlerge bergen teklipi

1 — «I arallar, süküt qilip Méning aldimgha kélinglar;
Xelqlermu küchini yéngilisun!
Ular yéqin kelsun, söz qilsun;
Toghra höküm qilish üchün özara yéqinlishayli!»

Ellerning mesilisi — butperesliktur •••• Xuda Özini ispatlash üchün bergen bir bésharet

2 «Kim sherqtiki birsini oyghitip,
Uni heqqaniyliq bilen Öz xizmitige chaqirdi?
U ellerni uning qoligha tapshuridu,
Uni padishahlar üstidin hökümranliq qilduridu;
Ularni uning qilichigha tapshurup topa-changgha aylanduridu,
Ularni uning oqyasi aldida shamal uchurghan paxal-topandek qilidu.□
3 U ularni qoghliwétip,
Putini yerge tegküzmey dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu;□
4 Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip,
Bularni békitip ada qilghan kim?
Men Perwerdigar Awwal Bolghuchidurmen,
Axiri bolghanlar bilenmu bille Bolghuchidurmen;

■ **40:28** Zeb. 147:5 □ **41:2 «...uni heqqaniyliq bilen Öz xizmitige chaqirdi?» —** sözmusöz terjime qilghanda: — «Heqqaniyliqning Özi, (yeni Xuda) bu kishini öz puti aldigha chaqirdi?». □ **41:3 «U ularni qoghliwétip, putini yerge tegküzmey dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu» —** Yeshaya peyghember bésharet qilghan mushu namsiz tajawuzchining ismi kéyinrek chiqidu. Mushu yerde körimizki, (1) U qilidighan urushlar bek ongushluq bolidu; (2) Uning herbiy yürüsh süriti intayin téz bolidu; (3) Uning qilidighan urushliri bashqa ellerni hoduqturup patiparaq qiliwétidu. Bashqa birxil terjimisi: «U aman-ésenlik ichide, méngip baqmighan yol bilen kélidu».

Men dégen «U»durmen.□ ■
5 Arallar shu ishlarni körüp qorqishidu;
Jahanning chet-chétidikiler titrep kétidu;
Ular bir-birige yéqinliship, aldigha kélidu;
6 Ularning herbiri öz qoshnisigha yardem qilip,
Öz qérindishigha: «Yüreklik bol!» — deydu.
7 Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu,
Métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp: «Kepsherligini yaxshi!» deydu;
Shuning bilen uni lingship qalmisun dep butning putini mixlar bilen békitidu. □

Xudaning Israilgha ilham bérishi

8 Biraq sen, i qulum Israil,
I Özüm tallighan Yaqup,
Ibrahim Méning dostumning ewladi: —■
9 Men jahanning qeridin élip kelgen,
Yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen;
Men sanga «Sen méning qulumdursen,
Men séni tallighan,
Séni hergiz chetke qaqmaymen» — dégenidim.□
10 — Qorqma; chünki Men sen bilen billidurmen;
Uyan-buyan qarap hoduqmanglar;
Chünki Men séning Xudayingdurmen;
Men séni kücheytimen,
Berheq, Men sanga yardemde bolimen!
Berheq, Men Özümning heqqaniyliqimni bildürgüchi ong qolum bilen séni yöleymen.
11 Mana, sanga qarap ghaljirliship ketkenlerning hemmisi xijil bolup shermende bolidu;
Sanga shikayet qilghuchilar yoq déyerlik bolidu, halak bolidu.■
12 Sen ularni izdiseng, héch tapalmaysen;
Sen bilen dewalashquchilar —
Sanga qarshi urush qilghuchilar yoq déyerlik, héch bolup baqmighandek turidu.
13 Chünki Men Perwerdigar Xudaying ong qolungni tutup turup, sanga: —
«Qorqma, Men sanga yardemde bolimen!» deymen.
14 Qorqma, sen qurt bolghan Yaqup,
Israilning baliliri!

□ **41:4 «Barliqqa kel» —** yaki «Yénimgha kel». **«Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip, bularni békitip ada qilghan kim?»** — buning menisi belkim shuki, Xuda aldin'ala (peyghember arqiliq) éytqan ishlar yüz berginide, eller bésharetlerning toghra chiqidighanliqini köridu. Shundaq qilip, ular Xudaning ularni gunahlirini tashlap, Özige yéqin kélip kechürümige érishishige chaqiridighanliqini körüp yétidu. **«axiri bolghanlar»** — dunyada eng axiri hatat bolghan insanlarni körsetse kérek. **«Men dégen «U»durmen»** — mushu yerde «U» Xudaning özini körsitidu, elwette. ■ **41:4** Yesh. 43:10; 44:6; 48:12; Weh. 1:17; 22:13 □ **41:7 «Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu, métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp...» —** eller Xuda bésharet qilghan tajawuzchining kélidighanliqini bilip qorqidu (5-ayet). Biraq bésharetning emelge ashqanliqini körüshi bilen, butpereslikini tashlap Xudaning aldigha kélishining ornida, ular yenila özlirini qoghdash üchün (tumar süpitide) butlarni yasatmaqchi bolidu. ■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zeb. 135:4; Yesh. 43:1; 44:1; Yaq. 2:23 □ **41:9 «Men jahanning qeridin élip kelgen, yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen» —** oqurmenler shuni ésige keltürsunki, Xuda Ibrahimni yiraq yurttin Qanaan'gha (Pelestin'ge) chaqirghanidi; kéyin Ibrahimning ewladliri bolghan Israilni Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzghanidi. **«Séni hergiz chetke qaqmaymen»** — yene birxil terjimisi: — «Séni chetke qaqmighanmen». ■ **41:11** Mis. 23:22; Yesh. 60:12; Zek. 12:3

Men sanga yardemde bolimen!» — deydu Perwerdigar, yeni séning Hemjemet-Qutquzghuching, Israildiki Muqeddes Bolghuchi.□
15 Mana, Men séni köp hem ötkür chishliq yéngi bir dan ayrighuchi tirna qilimen;
Sen taghlarni yanjip, ularni pare-pare qiliwétisen,
Dönglernimu köküm-talqan'gha aylanduruwétisen.■
16 Sen ularni soruysen,
Shamal ularni uchurup kétidu,
Quyun ularni tarqitiwétidu;
We sen Perwerdigar bilen shadlinisen,
Israildiki Muqeddes Bolghuchini iptixarlinip medhiyeleysen.
17 Bozekler we yoqsullar su izdeydu, lékin su yoq;
Ularning tili ussuzluqtin qaghjirap kétidu;
Men Perwerdigar ularni anglaymen;
Men Israilning Xudasi ulardin waz kechmeymen.■
18 Men qaqas égizliklerde deryalarni,
Jilghilar ichide bulaqlarni achimen;
Dalani kölchekke aylandurimen,
Tatirang yerdin sularni urghutup su bilen qaplap bérimen.■
19 Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen;
Chöl-bayawanda archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen;□
20 Shundaq qilip ular bularni körüp, bilip, oylinip: —
«Perwerdigarning qoli mushularni qilghan,
Israildiki Muqeddes Bolghuchi uni yaratqan!» dep teng chüshinishidu.

Xudaning butpereslerni qutquzush toghrisidiki yene bir sözi

21 — Muhakimiliringlarni otturigha qoyunglar, deydu Perwerdigar;
— Küchlük seweblіringlarni chiqiringlar, deydu Yaqupning Padishahi.
22 — *Butliringlar* élip kirilsun,
Bizge némilerning yüz béridighanliqini éytsun;
Ilgiriki ishlarni, ularning üjür-büjürlirigiche köz aldimizda körsetsun,
Shundaqla bulardin chiqidighan netijilerni bizge bildürüsh üchün éytip bersun;
— Yaki bolmisa, kelgüsidiki ishlarni anglap bileyli;
23 Silerning ilahliq ikenlikinglarni bilishimiz üchün,
Kéyinki yüz béridighan ishlarni bizge bayan qilinglar;
Qandaqla bolmisun, Bizni hang-tang qilip uni teng köridighan qilish üchün,
Birer yaxshi ish yaki yaman bir ishni qilinglar!□

□ **41:14 «Hemjemet-Qutquzghuchi» —** ibraniy tilida «goél» dégen mushu sözning alahide menisi bar. Birsi kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember qobul qilghan muqeddes qanun'gha asasen, mushu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi»ning («goél») sétiwalghuchi ademge pul béripla, öz qérindishini hör qilip qutquzush hoquqi bar dégenliktur. Hoquqni ishlitish hemjemetning öz ixtiyarliqi bilen bolatti, elwette. U ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Yeshaya Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üchün del mushu sözni ishlitidu. Démek, Xuda Israilgha «hemjemet»lik qilip, ularning «goél»i, yeni «Hemjemet-Qutquzghuchisi» bolidu. U Öz ixtiyariyliqi bilen ularni qutquzidu. ■ **41:15** Yesh. 17:13; 29:5 ■ **41:17** Mat. 5:6 ■ **41:18** Zeb. 107:35; Yesh. 35:7; 44:3 □ **41:19 «Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen; ... archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen» —** mushu derexler (zeytun derixidin sirt) méwe üchün emes, saye bérish üchün bérilidu; birqanche xil derex birxil muhit astida teng ösüshi mumkin emes. Qarighanda bu bésharet axirqi zamanlarni körsitidu; shu chaghda Xuda Israilni yéngi bir «Misirdin chiqish» (emeliyette, «jahanning chet-chetliridin chiqirish») yoli bilen qutquzidu. □ **41:23 «Birer yaxshi ish yaki yaman bir ish qilinglar!» —** mushu ibare «Herqandaq birer ishni qilinglar!» dégenni bildüridu. Butlar yaxshi bolsun, yaman bolsun héchqandaq ish qilalmaydu, elwette.

24 Mana, siler yoqning ariliqida,
Ishligininglarmu yoq ishtur;
Silerni tallighuchi bir lenitidur.

Bésharet tekrarlinidu; Xuda barliq el-yurtlargha «Méning qulumni tonunglar» dep tonushturidu
25 Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu;
U künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu;
U birsi hak layni dessigendek, sapalchi lay cheyligendek emeldarlarning üstige hujum qilidu;□
26 Bizge uqturush üchün, kim muqeddemdin buyan buni éytqan?
Yaki Bizni «U heqiqettur» dégüzüp bu ishtin burun uni aldin'ala éytqan?
Yaq, héchkim éytmaydu;
Berheq, héchkim bayan qilmaydu;
Sözünglarni angliyalighuchi berheq yoqtur!
27 Men deslepte Zion'gha: — «Mushu ishlargha köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dédim,
Yérusalémgha xush xewerni yetküzgüchini ewetip berdim.
28 Men qarisam, shular arisida héchkim yoq —
Meslihet bergüdek héchkim yoq,
Shulardin sorisam, jawab bergüdek héchkimmu yoq.□

Dawami
29 Qaranglar, ular hemmisi quruq;
Ularning yasighanliri yoq ishtur,
Quyma mebudliri quruq shamaldek menisizdur.

42

1 Qaranglar, mana Men yöleydighan Öz qulumgha!
Jénimning xushalliqi bolghan Méning tallighinim;
Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,
Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni yetküzüp béridu.□ ■
2 U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu.□
3 Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuche,

□ **41:25 «Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu; u künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu»** — tajawuzchi téxi namsiz, biraq hazir u toghruluq yene bir pakit bar; u sherqtin hemde shimal tereptinmu kélidu. Bashqa birxil terjimisi: «Méning namimni chaqirip nida qilip kélidu». □ **41:28 «shular arisida héchkim yoq» —** «shular» shübhisizki, butperes ellerni körsitidu. □ **42:1 «Öz qulum *, yeni Perwerdigarning quli*»** — shübhisizki, Xudaning «yat eller»ge béghishlighan, ularni butpereslikten qutquzidighan jawabidur. Mushu ayettiki «Qaranglar, mana...» dégenni, 41-bab 29-ayettiki «Jawab bergüdek héchkim yoq» qatarliqlar bilen sélishturushimiz kérek. Qarighanda, Xuda tallighan mushu mulayim, muhebbetlik kishi el-yurtlargha Xudaning sözini élip kélidu. **«U ellerge höküm-heqiqet yetküzüp béridu»** — «höküm-heqiqet» (ibraniy tilida «mishpat») élip bérish» dégenlik bolup, üch menini öz ichige alidu: — (1) yuqiriqi 41-babtiki (Xuda butlar bilen muhakime qilghan) «sot»tiki «höküm-heqiqet», yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishtin ibaret. Heqiqetsizler heqiqetke érishidu; (2) Xudaning «heqqaniy qul»i Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp béridu; (3) xataliqni tüzitish, uwal bolghanlargha adaletni yürgüzidu. ■ **42:1** Yesh. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yuh. 3:34; Ef. 1:6
□ **42:2 «U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu» —** buning menisi, belkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini élan qilmaydu».

Yanjilghan qomushni sundurmaydu,
Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu;□
4 Höküm-heqiqetni yer yüzide tiklimigüche,
U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu;
Arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu.□
5 Asmanlarni yaritip ularni kergen,
Yer-zéminni hem uningdin chiqqanlarni yayghan,
Uningda turuwatqan xelqqe nepes,
Uning üstide méngiwatqanlargha roh bergüchi Tengri Perwerdigar mundaq deydu: —
6 Menki Perwerdigar séni heqqaniyliq bilen shuninggha chaqirghanmenki,
— Séning qolungni tutimen,
Séni qoghdap saqlaymen,
Hem séni xelqqe ehde süpitide,
Ellerge bir nur qilip bérimen;□
7 Qarighu közlerni échishqa,
Zindandin mehbuslarni,
Türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni *ewetimen*.□
8 Men Perwerdigardurmen; Méning namim shudur;
Shan-sheripimni bashqa birsige,
Manga tewe bolghan medhiyini oyma mebudlargha bermeymen.■
9 Mana, aldinqi ishlar bolsa emelge ashurulghan;
Silerge yéngi ishlarni jakarlaymen;
Ular téxi yüz bermigüche,
Men ularni silerge bayan qilimen.□
10 — Perwerdigargha yéngi naxsha éytinglar,
I déngizda yürgenler hem uning ichidiki hemme mewjudatlar,
Arallar hem ularda turghanlarmu,
Jahanning chet-chetliridin Uni medhiyilenglar!□ ■
11 Dala hem uningdiki sheherler,

□ **42:3 «toghra hökümler»** — yaki «höküm-heqiqet» toghruluq 42:1diki izahatni körüng. □ **42:4 «U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu...»** — «halsizlanmaydu» we «köngli yanmaydu» dégen sözler ibraniy tilida 3-ayettiki «tütep öchey dep qalghan» hem «yanjilghan» dégenler bilen yiltizdashtur. **«arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu»** — hazir (Yeshaya kitabidiki mushu yergiche) «Perwerdigarning quli» toghruluq shundaq xewirimiz bar: — (1) Xuda uni pewqul'adde yaxshi köridu, uningdin zor xushalliq alidu. (2) Xudaning Rohi uning üstige kélip turidu. (3) U talash-tartish qilmaydighan, kemter, kichik péilliq adem bolidu. (4) U intayin mulayim adem bolup, hetta «ümid yoq» bolghudek «yanjilghan qomush» yaki «tütep öchey dep qalghan pilik»kimu méhir-shepqet körsitidu. (5) U dunyagha kelgende, Xudaning heqiqetlirini, toghra hökümlirini pütün dunyagha yetküzmigüche hergiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, hetta eng chet jaylardikiler uninggha ümid baghlap, uning söz-hökümlirige teshna bolidu. □ **42:6 «Hem séni xelqqe ehde süpitide, ellerge bir nur qilip bérimen»** — «xelq» Tewratta adette Israilni körsitidu, «eller» «Israildin bashqa xelqler»ni, «Yehudiy emesler»ni körsitidu. □ **42:7 «Qarighu közlerni échishqa, zindandin mehbuslarni, türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen»** — bu ayetlerdin «Perwerdigarning quli» toghrisida shularnimu körümizki: — (7) U Xudaning zor yardimige ige bolidu; (8) undaq qilghanda uning özi bir «ehde» bolidu hem özi «nur» bolidu. (9) Bu ehdining mezmuni bolsa (5-ayet Xudaning dunyadiki barliq xelqlerning ghémide bolghanliqini körsetkendek) xelqlerning közlirini échip ularni erkinlikke chiqirishtin ibaret bolidu. (10) Xuda uni (Mesihni) ehde süpitide jahandiki barliq xelqqe hediye qilghandek «béridu». ■ **42:8** Yesh. 48:11 □ **42:9 «Mana, aldinqi ishlar bolsa emelge ashurulghan; silerge yéngi ishlarni jakarlaymen...»** — «aldinqi ishlar» belkim 41-bab, 1-4-ayettiki, «tajawuzchi»ning ishlirini körsitishi mumkin. «Yéngi ishlar» bolsa Perwerdigarning heqqaniy quli» toghruluqtur. «Tajawuzchi» we «Perwerdigarning quli»ni sélishtursaq, tajawuzchi weyranchiliq qilidu, el-yurtlar uningdin qorqup patiparaq bolup kétidu, butpereslik téximu küchiyidu; «Perwerdigarning quli» bolsa xeqlerge rehim qilidu, ademni saqaytidu, el-yurtlarni, yeni «yat eller»ni Xudagha qaritip uning nurigha yétekleydu. □ **42:10 «déngizda yürgenler»** — ibraniy tilida «déngizgha chüshkenler» — «Zeb.» 107:23ni körüng. ■ **42:10** Zeb. 33:3

Kédar qebilisidikiler turghan kentler awazini kötürsun,
Séladikiler yuqiri awazda naxsha éytsun,
Taghlarning choqqiliridin tentene qilsun!□
12 Ular Perwerdigarni ulughlisun,
Uning medhiyiliri arallardimu jakarlansun.
13 Perwerdigar palwandek chiqidu,
Batur leshkerdek otluq muhebbitini qozghaydu;
U warqiraydu, berheq shirdek hörkireydu;
Düshmenliri üstige zor küch-qudritini körsitidu.
14 — «Men ebedil'ebed süküttе turup keldim;
Jim turup özümni bésiwélip keldim;
Biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen;
Hem hasiraymen hem ingraymen!□
15 Men taghlarni hem dönglerni chölderitimen,
Ularning hemme yéshilliqlirini qurutiwétimen;
Deryalarni arallargha aylanduruwétimen;
Kölcheklernimu qaghjiritimen.
16 Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen,
Ularni ular bilmigen yollarda yétekleymen;
Ularning aldida qarangghuluqni nur,
Egri-toqay yerlerni tüptüz qilimen.
Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen,
Ulardin héch waz kechmeymen.□
17 Oyma mebudlargha tayan'ghanlar,
Quyma mebudlargha: «Siler ilahlirimizdur» dégenler bolsa,
Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,
Qattiq shermende qilinidu.■
18 — «Anglanglar, i gaslar!
Qarighular, körüsh üchün qaranglar!
19 Méning qulumdin bashqa yene kim qarighu?
Méning ewetken «elchim»din bashqa yene kim gas?
Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu?

□ **42:11 «Kédar qebilisidikiler... Séladikiler...»** — «Kédar qebilisi» ereblerning bir qebilisi idi. «Séla» bolsa Édomning bir shehiri (Séla qoram tash üstige sélin'ghan — menisi «qoram tash»). Yuqiriqi 34-babta déyilgendek, Édom Xudaning sözige qarshi turghini bilen, Édomdin Xudagha towa qilip heqiqiy ibadet qilidighanlar bolidu. □ **42:14 «Men ebedil'ebed süküttе turup keldim; jim turup özümni bésiwélip keldim; biraq hazir tolghiqi tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen; hem hasiraymen hem ingraymen!»** — «yéngi ishlar» yeni Uning «heqqaniy quli»ning dunyagha kélishi, shundaqla nurghun ademlerni gunahlirining asaretliridin qutquzushni öz ichige alidu. Xuda bu «yéngi ishlar»ni emelge ashurush üchün, hamilidar ayalning tolghiqi tutqandek bolidu (10-17-ayetler toluq bir bölümdur). Démisekmu, mushu «yéngi ishlar» Xudagha nisbeten pütkül alemdin muhimdek turidu; chünki U asman-zéminni bir söz bilenla yaratqan; biraq mushu ishlarni U teshnaliq bilen uzun, yeni ebedil'ebed kütüp kelgen hem ularni tughdurush üchün éghir japa hem azab tartqandek qilidu. Mushu intayin sirliq ishtur! **«hem hasiraymen hem ingraymen»** — ikki ishning teng qilinidighanliqini bildüridu. □ **42:16 «Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen... Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen, Ulardin héch waz kechmeymen»** — 15- we 16-ayetke qarighanda, «yéngi ishlar» dunyagha kelgende, bezi kishler üchün azabliq bolidu; yer-zémin astin-üstün bolup kétidu; shuning bilen teng Xuda bashqa birnechche «qarighular» (belkim, gunahini, jümlidin butpereslikni tonup yétidighanlar) üchün mohtajlirini teminleydighan mexsus sharaitlarni yaritip béridu. ■ **42:17** Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 44:11; 45:16

Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?□
20 Sen nurghun ishlarni körgining bilen,
Biraq neziringge héch almaysen;
Uning quliqi échilghini bilen,
U anglimaydu».■
21 Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üchün layiq kördiki,
Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti.□
22 Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelqtur;
Ularning hemmisi ora-tuzaqta tutulghan,
Gündixanilarda qamilip ghayib bolidu;
Ular gheniymet bolidu,
Héchkim qutquzmaydu;
Ular olja bolidu,
Héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu.□
23 Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun?
Kim bularni anglap kelgüsi zamanlargha köngül qoysun?□
24 Emdi kim Yaqupni olja qilghan?
Kim Israilni bulangchilargha tapshurup bergen?
Buni qilghini bolsa, biz gunah qilip kemsitken Perwerdigar emesmu?
Chünki ular Uning yollirida méngishni xalimaytti;
Yaki Uning qanunigha itaet qilmaytti.
25 Shunga U ular üstige ghezep-qehrini,
Urushning zorawanliqini töküp chüshürdi;
Bular uning etrapigha ot tutashturdi;
Biraq u tonup yetmidi;
Bular uni köydürdi, biraq u héch sawaq almidi.

43

Dawami

1 Biraq hazir i Yaqup, séni Yaratquchi Perwerdigar,
I Israil, séni Shekillendürgüchi mundaq deydu: —
«Qorqma; chünki Men sanga hemjemet bolup séni qutquzghan;
Séni Öz namim bilen atighanmen;

□ **42:19 «men bilen ehdileshkendek» —** yaki «Men bilen inaq qilin'ghandek». **«...Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu? Kim Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?»** — bir soal tughuliduki, mushu ayette déyilgen «Méning qulum» yuqiriqi «xushalliqim bolghan qulum»mu yaki bashqisimu? Tézla körimizki, u emes, belki Israilning özi bolidu (mesilen, 22-ayetni körüng). Xuda 18-ayette, Özi teripidin saqaytilghan (16-ayet), esli butperes «qarighu» bolghan el-yurtlarni («yat ellerni») özining «qarighu» xelqini, yeni Israilni nezirige élishqa chaqiridu. Démek, Israil teripidin kemsitilip «qarighu» dep hésablan'ghanlar köreleydighan bolidu, biraq (peyghemberler arqiliq) Xudaning nurini qobul qilghan Israillar bolsa, asiyliq qilip qarighu bolup qaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11 □ **42:21 «Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üchün layiq kördiki, Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti» —** Xuda Israilgha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanni bergen. Shunga ular butpereslikke tolghan dunya arisida birdinbir Xudagha ibadet qilidighan xelq bolup, zor imtiyazgha érishkenidi. Xudaning meqsiti, ular arqiliq «Méning qulum» hem «ülge» süpitide, mushu nurini pütkül dunyagha yetküzmekchi. Biraq Israillar Uning shu meqsitini héch etiwarlimay, köp jehettin Uningdin yüz örigen. □ **42:22 «Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelqtur... ular olja bolidu, héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu» —** eger Israil Xudaning sözige kirgen bolsa, nurghun eller ulargha béqindi bolatti. Biraq Uning sözige kirmigendin kéyin, ehwali del uning eksi boldi. □ **42:23 «Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun? Kim ... köngül qoysun?» —** mushu gepke qarighanda, hetta Xudaning terbiyilik jazasi béshigha chüshkendin kéyinmu anglighuchi quliqi köridighan közliri barlar yenila az bolsa kérek.

Sen Méningkidursen!
2 Sen sulardin ötkiningde, Men sen bilen bille bolimen;
Deryalardin ötkiningde, ular séni gherq qilmaydu;
Sen otta méngip yürginingde, sen köymeysen;
Yalqunlar üstüngde ot almaydu. □ ■
3 Chünki Men bolsam Xudaying Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi, Qutquzghuchingdurmen;
Séni qutuldurush üchün Misirni bedel qilip berdim,
Ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum.□
4 Sen nezirimde qimmetlik bolghachqa,
Men sanga izzet-hörmet keltürgen hem séni söygen;
Shunga Men yene ornunggha ademlerni,
Jéninggha xelqlerni tutup bérimen;
5 Qorqma, chünki Men sen bilen billedurmen;
Men neslingni sherqtin,
Séni gherbtin yighip epkélimen;■
6 Men shimalgha: — «Tapshur ularni!»
We jenubqa: — «Ularni tutup qalma!
Oghullirimni yiraqtin, qizlirimni jahanning chet-chetliridin epkélip ber;
7 Méning namim bilen atalghan herbirsini,
Men Öz shan-sheripim üchün yaratqan herbirsini epkélip ber!» — deymen,
«Men uni shekillendürdüm, Men uni apiride qildim!»».

«Sotta» — Xuda we butlar otturisida höküm chiqiringlar!
8 U «közi bar» qarighu xelqni,
Yeni «quliqi bar» gaslarni aldigha élip keldi.□
9 — «Barliq eller yighilsun,
Xelqler jem bolsun!
Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?
Yeni kim mushundaq «ilgiriki ishlar»ni *aldin'ala* bizge anglitip baqqan?
Bar bolsa, özlirini ispatlashqa guwahchilirini aldigha keltürsun;
Bolmisa, ular bu ishlarni anglighandin kéyin: — «Bu bolsa heqiqet!» dep étirap qilsun!□
10 Siler *xelqim* Méning guwahchilirim,
Hem Men tallighan qulum *men üchün* guwahchidur,
Shundaq iken, siler Méni tonup,
Manga ishinip,

□ **43:2 «sulardin... deryalardin.. otta méngip yürginingde...»** — yuqiriqi 42-bab, 25-ayette Israilgha terbiye bérilgen ot tilgha élindi. Biraq mushu sözlerge qarighanda, Xuda ulargha esheddiy qattiq terbiye (mesilen, ularni sulardin we otlardin ötküzüp) bergini bilen, U haman ularni qutquzidu. ■ **43:2** Zeb. 66:12 □ **43:3 «Séni qutuldurush üchün Misirni bedel qilip berdim, ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum»** — mushu sözler belkim Xudaning Musa peyghember arqiliq Israilni Misirdin qutquzghanliqini körsitidu. Misir padishahi Pirewn qattiq qarshi chiqishi bilen uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jenubiy teripidiki yurtlar Éfiopiye, Sébamu) zor ziyan tartqan. ■ **43:5** Yesh. 44:2; Yer. 30:10; 46:27 □ **43:8 «... «közi bar» qarighu... «quliqi bar» gaslar»** — shübhisizki Israilni körsitidu. Heyran qalarliq ish shuki, Xuda ularni Özige guwahliq qilishqa aldigha keltürgen. □ **43:9 «Barliq eller yighilsun, xelqler jem bolsun! Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?...»** — mushu ayettiki «(yat) eller» hem «xelqler» bolsa, shübhisizki, Israildin sirt barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Yeshaya» dégen kitabta «eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menisini bildüridu. Mushu yerde barliq el-yurtlar (Israildin sirt) butpereslikke chöküp ketti. Xuda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning choqun'ghan butimiz Séning «Israilni Misirdin qutquzup chiqirish»inggha oxshash ulugh bir ishni qilghan?» dégüchiler barmidu? — bar bolsa guwahchiliq qilsun» — dégendek soraydu. Elwette, Xudaning soaligha jawab bergüchi yoq.

Hem chüshinip yetkeysilerki: —
«Men dégen «U»durmen,
Mendin ilgiri héch ilah shekillenmigen,
Hem Mendin kéyinmu héch shekillenmeydu;□ ■
11 Men, Men Perwerdigardurmen;
Mendin bashqa Qutquzghuchi yoqtur».
12 — Aranglarda «yat ilah» bolmighan waqitta,
Men *meqsitimni* jakarlighan,
Men qutquzghan hem shu ishlarning dangqini chiqarghanmen;
Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler, — deydu Perwerdigar.□
13 «Berheq, ezeldin buyan Men dégen «U»durmen,
Méning qolumdin héchkim héchkimni qutquzalmaydu;
Men ish qilsam, kim tosalisun?■

Xuda Israilni Babildin qutquzidu

14 Hemjemet-Qutquzghuchinglar bolghan Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
Silerni dep Men Babilni jazalatquzup,
Ularning hemmisini, jümlidin kaldiylerni,
Qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen.□
15 Men bolsam Perwerdigar, silerge Muqeddes Bolghuchi, Israilni Yaratquchi, silerning Padishahinglardurmen.
16 Déngizdin yolni chiqarghuchi,
Dawalghughan sulardin yol achquchi Perwerdigar mundaq deydu: —
17 (U jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: —
Ular biraqla yiqilidu, turalmaydu;
Ular öchüp qalghan, chiragh pilikidek öchürülgen)□
18 — Mushu ötken ishlarni eslimenglar,
Qedimki ishlar toghruluqmu oylanmanglar;
19 Chünki mana Men yéngi bir ishni qilimen;
U hazirla barliqqa kélidu;
Siler uni körmey qalamsiler?!
Men hetta dalalardimu yol achimen,
Chöl-bayawanda deryalarni barliqqa keltürimen!■
20 Daladiki haywanlar, chilböriler hem huwqushlar Méni ulughlaydu;
Chünki Men Öz xelqim, yeni Öz tallighinimgha ichimlik teminleshke,

---

□ **43:10 «Siler xelqim Méning guwahchilirim, hem men tallighan qulum Men üchün guwahchidur,...»** — bashqa birxil terjimisi: «Siler xelqim Méning guwahchilirim, shundaqla Méning tallighan qulumsilerki,...». ■ **43:10** Yesh. 41:4; 44:8; 45:21; Hosh. 13:4 □ **43:12 «Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler...»** — démek, Xuda: «Silerni Misirdin qutquzimen» — dégen; U shundaq qilghan; andin mushu ishlarni dunyagha ayan qilghan. Xuda Israilni muxu ishlirida Özigə guwahchi bolushqa chaqiroɳan bolsimu, bu ayetke qarighanda, ular Uninggha héch guwahliq bermigen. ■ **43:13** Yesh. 14:27 □ **43:14 «Ularning hemmisini, jümlidin kaldiylerni, qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen»** — miladiyedin ilgiriki 539-yili Babil shehiri Parsliqlar teripidin ishghal qilin'ghan. Shu chaghda ularning qachqunliri kémiliri bilen Efrat deryasi yoli arqiliq qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. □ **43:17 «Déngizdin yolni chiqarghuchi ... Perwerdigar mundaq deydu: — (u jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: — ular biraqla yiqilidu, turalmaydu...)»** — (16-17-ayetler) Musa peyghember yashighan dewride, Misirning qoshunliri Israillarni «déngizda échilghan yol»da qoghlap, déngizdin ötmekchi bolup, 16-17-ayetlerde tilgha élin'ghan weqeler bilen weyran qilin'ghan. Shu yol bilen Xuda Israilni qutquzghan. Tewrat, «Misirdin chiqish», 14-babni körüng. ■ **43:19** Weh. 21:5

Dalalarda sularni,
Chöl-bayawanlarda deryalarni chiqirip bérimen.
21 Men mushu xelqni Özüm üchün shekillendürgenmen;
Ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu. □ ■

Israilning menisiz qurbanliqliri •••• Xudaning Israilgha körsetmekchi bolghan méhir-shepqiti

22 Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding,
I Israil, eksiche sen Mendin könglüng yénip harsinding;□
23 Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes,
«Inaq qurbanliq»liring bilen Méni hörmetligen emessen;
Men «ashliq hediye»ni qilish bilen séni «qulluq»qa qoymaqchi emesmen,
Xushbuy yéqip séni harsindurmaqchi bolghan emesmen!□
24 Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen,
Sen «Inaq qurbanliq»liringning yéghi bilen Méni razi qilip qanaetlendürgen emessen;
Eksiche sen gunahliring bilen Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen,
Itaetsizliking bilen Méni harsindurdung.□
25 Men, Men Özüm üchünla séning asiyliqliringni öchüriwetküchimen,
Men séning gunahliringni ésimge keltürmeymen.■
26 Emdi ötmüshüng toghruluq Méni eslitip qoyghin,
Munazire qilishayli,
Özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin!□ ■
27 Birinchi atang gunah qilghan;
Séning sherhchiliring bolsa Manga asiyliq qildi.□
28 Shunga Men ibadetxanamdiki yétekligüchilerni napak qilimen,

---

□ **43:21 «...Men mushu xelqni Özüm üchün shekillendürgenmen; ular Manga bolghan medhiyilerni éytip ayan qilidu» —** mushu 14-21-ayetlerge qarighanda, Israil Babil impériyesige esir bolup sürgün bolghandin kéyin qaytidin azad qilinidu. Shu chaghda Xuda ularning yolini ajayib teyyarlap béridu we hem yolda mohtaj bolghanlirining hemmisini (Misirdin chiqip azad bolghan waqitqa oxshash) möjiziler arqiliq teminlep béridu. Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 539-yili) azad bolghan. Shu chaghda Babilning qachqunliri (14-ayet) kémiliri bilen Efrat deryasi bilen qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. Biraq bilishimizche bu ishtin bashqa, shu chaghda bésharet qilin'ghan mushu karamet ishlar yüz bermidi. Shuning üchün közqarishimiz shuki, axirqi zamanda Israilning ikkinchi qétim Babildin (shundaqla jahanning barliq chet-yaqiliridin) qéchishi muqerrer bolidu; shu chaghda Xuda ular üchün 14-21-ayetlerde bésharet qilin'ghan karamet ishlarni qilidu. ■ **43:21** Luqa 1:74,75 □ **43:22 «Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» —** dégen ibraniy tilida ikki bisliq söz. Birinchi menisi terjime qilghinimizdek «Namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» («Özümni» dégen söz nahayiti tekitlen'gen). Ikkinchi menisi, «Sen Méning namimni héch chaqirmiding» — démek, héch dua qilmiding. Bizningche birinchisi toghra, ular köp dua qilghini bilen chin dildin emes idi. 23-24-ayetlernimu körüng. □ **43:23 «Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes...» —** yuqiriqi izahitimizdek, ikkinchi birxil terjimisi bar: — «Manga héchqandaq qurbanliqlar élip kelmiding» dégendek asasiy menide bolidu. Biraq «Yeshaya» 1-babqa asasen, ular köptin-köp qurbanliqlar qilip turatti. Ular shundaq qilghini bilen hemmisi bikar. □ **43:24 «Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen...» —** sherhimizche, mushu intayin kinayilik gep. «Pul xejlep **Manga** héch égir élip kelmigensen» — démek, élip kelgen nersiliring (köp bolsimu) Manga xuddi héchnéme élip kelmigendek bilinidu; Men ulardin intayin bizarmen, dégenliktur. **«Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen»** — egerde birsi héch towa qilmay, chin dilidin dua qilmay turup (ötken zamanlarda) qurbanliq qilsa, mushundaq ish Xudaning aldida «jadugerlik»ke barawer. Démek, «Men peqet birer «diniy paaliyet»lik ish qilsamla, Xuda choqum mendin razi bolidu, dualirimni anglaydu» dégenlik Xudani özige qul qilish bilen barawerdur. ■ **43:25** Ez. 36:22-38 □ **43:26 «Munazire qilishayli, özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin» —** démek, eger sen «Özüm pak, séning rehimdilliqliringgha kérek emesmen» dep qarisang, undaqta özüngni aqlashqa gep qil! ■ **43:26** Yesh. 1:18 □ **43:27 «Birinchi atang... » —** belkim Israilning ejdadi Yaquptur. **«séning sherhchiliring...»** — Ularning «sherhchiliri» bolsa belkim töwendiki «muqeddes ibadetxanidiki yétekchiler», yeni kahinlar idi. Démek, ular bashtin-axirghiche, hetta özliri teripidin «aliyjanab» dep hésablan'ghan rohaniylarmu gunahqa pétip ketkenidi.

Hemde Yaqupni halak lenitige uchrashqa,
Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim.□

44

Dawami

1 Biraq hazir, i Yaqup Méning qulum,
I Méning tallighinim Israil, angla! —■
2 Séni yasighan, baliyatqudin tartipla séni shekillendürgen, sanga yardemde bolghuchi
Perwerdigar mundaq deydu: —
«Qorqma, i Méning qulum Yaqup,
I Méning tallighinim «Yeshurun», qorqma!□
3 Chünki Men ussap ketkenning üstige suni,
Qaghjiraq yerning üstige kelkünlerni quyup bérimen;
Nesling üstige Rohimni,
Perzentliring üstige berikitimni quyimen;■
4 Ular yumran chöpler arisidin,
Ériq-östengler boyidiki mejnun tallardek ösidu;
5 Birsi: «Men Perwerdigargha tewemen» — deydu,
Yene birsi bolsa Yaqupning ismi bilen özini ataydu;
Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu,
Shundaqla Israilning ismini özining ismige yandash qoshidu. □
6 Israilning padishahi Perwerdigar,
Yeni Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar mundaq deydu: —
«Men bolsam Tunji hem Axiridurmen;
Mendin bashqa héch ilah yoqtur.■
7 Qéni, kim Méning qedimki xelqimni tiklep békitkinimdek bir ishni jakarlap, aldin'ala
bayan qilip, andin uni Méning aldimgha Mendek tiklep qoyalaydu?
Qéni, kim kéyinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!□
8 Qorqmanglar, sarasimige chüshüp ketmengler!
Men ilgiri mushularni silerge anglitip, aldin bayan qilghan emesmu?
Mushu toghruluq siler Méning guwahchilirimdursiler.

□ **43:28 «Men ibadetxanidiki yétekchilerni napak qilimen»** — xelq üchün qurbanliq qilghuchi bolghan bu kahinlar ölükke tegsila bir hepte «napak» dep hésablinip, qurbanliq qilishqa salahiyetsiz bolatti. Shunga, mushu gepning menisi belkim: «Siler köp ölüklerge uchraysiler (démek, bir balayi'apet chüshidu), shuning bilen Israil Méni bizar qilidighan mushu qurbanliqlarni qilalmaydighan bolidu». **«... Yaqupni halak lenitige uchrashqa, Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim»** — qarighanda, Israil üchün héchqandaq ümid qalmidi. Biraq 44-bab, 1-ayetni körüng! ■ **44:1** Yesh. 41:8; 43:5; Yer. 30:10; 46:27 □ **44:2 «Yeshurun»** — Xuda Israilgha qoyghan bir «leqem». Menisi «Méning durus bolghuchim». ■ **44:3** Yesh. 35:7; Yo. 2:28,29; Yuh. 7:38; Ros. 2:18 □ **44:5 «Birsi: «Men Perwerdigargha tewemen» — deydu... Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu...»** — hazir Xudaning «süküt qilghan» guwahchilirining tili chiqip, gep qilishqa bashlaydu. Ularning hemmisi bir-birlep Xudaning méhir-muhebbitini béshidin ötküzgen bolushi mumkin. ■ **44:6** Yesh. 41:4; 48:12; Weh. 1:8,17; 22:13 □ **44:7 «Méning qedimki xelqim»** — Xudaning xelqi Israildur. Xuda awwal Musa peyghemberge: «Men Yaqup jemetidikilerni (yeni Israilni) Misirdin qutquzimen, andin ular Manga tewe bir xelq bolidu» — dep «jakarlighan». U ishletmekchi bolghan qutquzush yolini awwal Musagha uqturup «bayan qilghan»; andin hemme bayanlirigha emel qilip ularni yéngi bir xelq bolushqa «tiklep békitken». Buni: «...qedimki xelqimni tikliginimdin tartip...» dep terjime qilish mumkinchilikimu bar, biraq bizningche yuqiriqi terjimisi aldi-keynidiki geplerge mas kélidu. **«qéni, kim kéyinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!»** — mebudlar undaq qilalaydighan bolsa özining «ilah» ikenlikini ispatlighan bolatti, elwette.

Mendin bashqa ilah barmu? Berheq, bashqa Qoram Tash yoq; héchbiridin xewirim yoqtur. □ ■
9 Oyulghan mebudni shekillendürgenlerning hemmisining ehmiyiti yoq;
Ularning etiwarlighan nersilirining héch paydisi yoqtur;
Mushulargha bolghan «guwahchilar» bolsa, özliri qarighu, héchnémini bilmes;
Derweqe netijisi ularning özlirige shermendiliktur.
10 Kim bir «ilah»ni shekillendürgen bolsa,
Héch paydisi yoq bir mebudni quyghan, xalas!
11 *Mebudning* barliq hemrahliri shermende bolidu;
Mebudni yasighuchilar bolsa ademdur, xalas;
Ularning hemmisi yighilip, ornidin turup körsun,
Ular qorqushup, shermendichilikte qalidu.□ ■
12 Mana tömürchi saymanlirini *qoligha élip*,
Choghlar üstide *mushu nersini* bazghanliri bilen soqup shekillendüridu;
Andin u küchlük qoli bilen uninggha ishleydu;
Biraq uning qorsiqi échip maghduridin qalidu;
Su ichmey u halsizlinip kétidu.■
13 Yaghachchi bolsa yaghach üstige ölchesh yipini tartidu;
U qelem bilen üstige endize sizidu;
Uni rende bilen rendileydu;
U yene perka bilen sizip jijaydu;
Axirda u uni ademning güzellikige oxshitip insan teqi-turqini shekillendüridu;
Shuning bilen u öyde turushqa teyyar qilinidu.
14 Mana u bir küni özi üchün kédir derexlirini késishke chiqidu!
(U eslide archa we dub derexlirini élip özi üchün ormanliq arisigha tikip chong qilghanidi;
U qarighaymu tikkenidi, yamghur uni ündürdi).
15 Mushu yaghachlardin otun élinidu;
Birsi uningdin élip, issinidu;
Mana, u ot yéqip, nan yéqiwatidu;
U yene uningdin élip bir ilahni yasaydu hem uninggha ibadet qilidu;
Uni oyulghan mebud qilip uninggha bash uridu.
16 Démek, yérimini otta köydüriwétidu;
Yérimi bilen gösh yeydu;
U kawab qilip qan'ghuche yeydu;
Berheq, u issinip, öz-özige: —
«Ah, rahetlinip issindimmen, otni körüwatimen!» — deydu.
17 Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu;
Bu uning mebudi bolidu;
U uning aldigha yiqilip ibadet qilidu;
U uninggha dua qilip: «Méni qutquzghaysen;
Chünki sen méning ilahimdursen» — deydu.□

□ **44:8 «Men ilgiri mushularni silerge anglitip...»** —Ibraniy tilida «Men ilgiri mushularni sanga anglitip...». ■ **44:8** Qan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yesh. 45:21 □ **44:11 «Ularning hemmisi yighilip, ornidin turup körsun, ular qorqushup, shermendichilikte qalidu» —** Yeshaya peyghemberning sözining ikki menisi bar bolushi mumkin: — (a) ular peqet mushu mebudni birlikte obdan körüp baqsila, özlirining exmeqliqini hés qilip Xudadin qorqup shermende bolidu; (e) qiyamet künide ular ornidin turup hésabini tapshurushi kérek; shu chaghda ular qorqup shermende bolidu. ■ **44:11** Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yer. 10:3 □ **44:17 «Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu; bu uning mebudi bolidu» —** eslide bu kishi butni yasash koyida emes idi. Tasadipiyliqtin yaghachtin éship qalghinini ishlitip but yasaydu. Eng ghelite ish shuki, u Yeshaya teswirligendek, özining oylimayla qilghan bir nersisige, yeni «tasadipiyliqtin» bolghan bir nersisige ishinidu.

18 Bu *kishiler* héch bilmeydu, héch chüshenmeydu;
Chünki u ularni körmisun dep közlirini,
Ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken.□
19 Ulardin héchbiride mushularni könglige keltürüp: —
«Yaghachning yérimini men otta köydürdüm,
Yérimining choghliri üstide men nan yaqtim;
Men kawabmu qilip yewaldim;
Qalghinini bir lenetlik nerse qilamtim?
Men bir parche yaghachqa bash uramtim!» — dégudek héch bilim yaki yorutulush yoqtur.
20 Uning yégini küllerdur!
Uning köngli éziqturulghan! U öz-özini azdurdi!
Shuning bilen u özining jénini qutquzalmaydu,
Yaki: «Méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?» — déyelmeydu.□
21 Mushu ishlarni ésingde tut, i Yaqup,
I Israil, chünki sen Méning qulumdursen;
Men séni yasap shekillendürdüm;
Sen Méning qulumdursen, i Israil,
Sen Méning ésimdin héch chiqmaysen!
22 Itaetsizlikliringni bulutni öchürüwetkendek,
Gunahliringni tumanni öchürüwetkendek öchürüwettim;
Méning yénimgha qaytip kel;
Chünki Men séni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldim.
23 I asmanlar, naxsha éytinglar, chünki Perwerdigar shu ishni qilghan!
I yerning tégiliri, shadlinip, yangranglar!
I taghlar, ormanlar we ulardiki herbir derexler,
Yangritip naxshilar éytinglar!
Chünki Perwerdigar Yaqupni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldi,
U Israil arqiliq güzellikini körsitidu!».

Chong qutulush •••• Qoresh padishahning wezipisi

24 «Séning Hemjemet-Qutquzghuching bolghan, séni baliyatquda yasap shekillendürgen Perwerdigar mundaq deydu: —
Men bolsam hemmini Yaratquchi,
Asmanlarni yalghuz kergenmen,
Öz-özümdinla yer-zéminni yayghan Perwerdigardurmen;■
25 (U bolsa yalghan *peyghemberlerning* bésharetlirini bikar qilghuchi,
Palchilarni qaymuqturghuchi,
Danalarni yolidin yandurghuchi,
Ularning bilimlirini nadanliqqa aylandurghuchi;
26 Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,
Rosul-elchilirining nesihetlirini muweppeqiyetlik qilghuchi,
Yérusalémgha: «Sen ahalilik bolisen»,

□ **44:18 «Bu kishiler héch bilmeydu, héch chüshenmeydu; chünki u ularni körmisun dep közlirini ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen suwiwetken»** — bu ayettiki «u» bolsa, yaki Xudaning Özi yaki mushu butni körsitidu. Butni körsetse, butning keynide bir jin-sheytan bar démekchi. Bizningche mushu menisi éhtimalgha yéqin. Beziler derweqe «butperesler xéch bilmeydu, xéch chüshenmeydu» dep étirap qilsimu, yenila tiltumar qatarliqlarni ishlitip Xudani haqaretleydu. □ **44:20 «méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?»** — «bir saxtiliq» mebudining özini körsitishi mumkin. ■ **44:24** Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 45:12

Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi;□
27 Chongqur déngizgha: «Quruq bol,
Deryaliringni qurutimen» — dégüchi;□
28 Hem Qoresh toghrisida: «U Méning qoy padichim, u Méning könglümdikige toluq emel qilip,
Yérusalémgha: «Qurulisen»,
Hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur): —□

45

Dawami

1 Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha,
Yeni ellerni uninggha béqindurush üchün Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —
(Berheq, Men uning aldida padishahlarning tambilini yeshtürüp yalingachlitimen,
«Qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen,
Shuning bilen qowuqlar ikkinchi étilmeydu) —□
2 «Men séning aldingda méngip égizliklerni tüz qilimen;
Mis derwazilarni chéqip tashlaymen,
Tömür taqaqlirini sunduruwétimen;

□ **44:26 «Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,...»** — «Öz quli» mushu yerde belkim Yeshaya peyghemberning özi; bolmisa 42-babtiki «Perwerdigarning heqqaniy quli». **«Yérusalémgha: «Sen ahalilik bolisen», Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi»** — Xuda mushu gepliride, Yeshaya peyghember özidin kéyinki bir dewr, yeni Yérusalém we Yehuda sheherliri xarabilik bolghan bir dewrge qarap söz qilidu. Mushu yerde Xuda Yérusalémgha: «Séni qaytidin qurghuzimen» dep wede qilidu. Shu yéngi dewr bolsa Yeshayadin kéyin 170 yil etrapida bolghan. □ **44:27 «...Chongqur déngizgha: «Quruq bol», «deryaliringni qurutimen» — dégüchi;...»** — mushu sözler Xudaning «Qizil Déngiz»ni hem kéyinrek Iordan deryasini qurutup Israilni Misirdin qutquzghanliqini, shundaqla axirqi zamanda bolidighan, oxshap kétidighan bir weqeni körsitidu. □ **44:28 «Qoresh toghrisida:...»** — axirida, Yeshaya peyghember yuqiriqi 41-bab, 1-7-ayette déyilgen «tajawuzchi»ning ismining «Qoresh» ikenlikini éytidu. Oqurmenlerge melumki, Qoresh padishah Pars impériyesining asaschisi bolup, miladiyedin ilgiriki 540-529-yillirida textke olturghan. U Yeshayaning dewridin texminen 150 yil kéyin yashighan. **«U Méning könglümdikige toluq emel qilip, Yérusalémgha: «Qurulisen», hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur»** — mushu bésharet boyiche Qoresh padishah Babil impériyesi weyran qilghan Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini qaytidin qurushqa perman chüshüridu. Qoresh Babil shehirini ishghal qilghandin kéyin, ademni intayin heyran qalduridighan ishi shuki, u Babildiki barliq sürgün bolghanlarni öz yurtlirigha qaytishqa ruxset bergen. Ademni téximu heyran qalduridighan shuki, u Israillargha ibadetxanisidiki altun-kümüsh, qacha-buyumlirini qayturup, hetta ibadetxanining özini qaytidin qurushqa pul bergen (miladiyedin ilgiriki 536-yili). Tewrattiki «Ezra» 1- hem 6-babni körüng. □ **45:1 «Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha .... Özi ong qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —» —** «Perwerdigarning mesih qilghini» (yaki «Perwerdigarning mesihligini») — Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun méyi sürülüshi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» déyiletti; shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Mushu atalghuni Qoreshke qarita ishletkende Xuda Israillargha: «U Men siler üchün tallap békitken padishah bolidu» deydu. Biraq Yeshaya peyghemberning dewridikilerdin köp adem: «Qoresh Yehudiylardin bolmaydu; shunga u kelgüside bizni Babildin qutquzup qoyuwetsimu, biz yenila melum bir impériyege béqindi boliwérimiz» dep, mushu bésharetni qet'iy qobul qilmaytti. Ular yene: «Xudaning Öz wedisi boyiche **Dawut padishahning** bir ewladi arqiliq bizni qutquzushi kérek» we «Xuda bizni pütünley musteqil qilishi kérek» déyishi mumkin. Xuda derweqe ulargha shundaq wede bergenidi (mesilen 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u awwal Qoresh arqiliq Yehudiylarni Babildin qutquzmaqchi bolsa, mushu pilanidin gumanlinish yaki narazi bolush uninggha asiyliq qilghan'gha barawer. Töwendiki (9-13-ayet) séghiz layning özini shekillendürgüchisige «Sen mendin néme yasaysen?!» dégini del mushu kishilerning pozitsiyisidur. **«Men ... «qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip bérimen»** — qedimki xatirilerge asaslan'ghanda, Babil shehirining dangqi chiqqan bir «qosh qanatliq derwaza»si bar idi. Babil yiqitilghanda, bu qosh qanatliq dewraza Qoreshke échildi.

3 We sanga qarangghuluqtiki göherlerni,
Mexpiy jaylarda saqlan'ghan yoshurun bayliqlarni bérimen;
Shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini,
Yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen.□
4 Men Öz qulum Yaqup,
Yeni Öz tallighinim Israil üchün,
Ismingni özüm qoyghan;
Sen Méni bilmigining bilen, Men yenila sanga isim qoydum.
5 Men bolsam Perwerdigar, Mendin bashqa biri yoq;
Mendin bashqa Xuda yoqtur;
Sen Méni tonumighining bilen, Men bélingni baghlap chingittimki,■
6 Künchiqishtin künpétishqiche bolghanlarning hemmisi Mendin bashqa héchqandaq birining yoqluqini bilip yétidu;
Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur.
7 Nurni shekillendürgüchi, qarangghuluqni Yaratquchidurmen,
Bext-xatirjemlikni Yasighuchi, balayi'apetni Yaratquchidurmen;
Mushularning hemmisini qilghuchi Men Perwerdigardurmen».
8 — «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar,
Bulutlarmu heqqaniyliq töküp bersun;
Yer-zémin échilsun;
Nijat hem heqqaniyliq méwe bersun;
Zémin ikkisini teng östürsun!
Men, Perwerdigar, buni yaratmay qoymaymen». □

Israilning Xudaning Qoresh arqiliq qilghanliridin narazi bolup gumanlinishlirigha Xudaning bergen jawabi

9 — «Öz Yaratquchisining üstidin erz qilmaqchi bolghan'gha way!
U yer-zémindiki chine parchiliri arisidiki bir parchisi, xalas!
Séghiz lay özini shekillendürgüchi sapalchigha: —
«Sen néme yasawatisen?» dése,
Yaki yasighining sanga: «Séning qolung yoq» dése bolamdu?■
10 Öz atisigha: «Sen néme tughdurmaqchi?»
Yaki bir ayalgha: — «Séni némining tolghiqi tutti?» — dep sorighan'gha way!
11 Israildiki Muqeddes Bolghuchi, yeni uni Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: —
Emdi kelgüsi ishlar toghruluq sorimaqchimusiler yene?
Öz oghullirim toghruluq, Öz qolumda ishliginim toghruluq Manga buyruq bermekchimusiler!?
12 Men peqetla yer-zéminni yasighan, uninggha insanni Yaratquchidurmen, xalas!
Öz qolum bolsa asmanlarni kergen;
Ularning samawi qoshunlirinimu sepke salghanmen.
13 Men uni heqqaniyliq bilen turghuzghan,

□ **45:3 «Men… sanga qarangghuluqtiki göherlerni,… bérimen; shuning bilen özüngge isim qoyup séni chaqirghuchini, yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen» —** derweqe, Qoreshning qilghan urushliri tosalghugha uchrimay nahayiti rawan, ademlerni heyran qalduridighan derijide téz bolghan. Shuning bilen qisqa waqit ichideU nurghun mal-mülüklerni olja qilip qolgha keltürgen. Bésharette mushu ishlar (Qoresh özi bilmigen halda) Xudaning yoshurun yardimide qilinidu, déyilidu. Qoresh özi toghruluq mushu bésharetni oqughandin kéyin, Perwerdigarning heqiqiy Xuda, shundaqla Israilning Xudasi ikenlikini bilishi kérek idi. ■ **45:5** Qan. 4:35,39; 32:39; Yesh. 44:8 □ **45:8 «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar, bulutlarmu heqqaniyliq töküp bersun; yer-zémin échilsun…» —** bu sözler belkim Israil we dunyaning (Qoresh qilghan ishlirining türtkiside) Xudagha ishinip, yaxshi méwe bérish üchün qilghan duasi bolushi kérek. ■ **45:9** Yer. 18:6; Rim. 9:20

Uning barliq yollirini tüz qildim;
U bolsa shehirimni quridu,
Ne heq ne in'am sorimay u Manga tewe bolghan esirlerni qoyup béridu» —
deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■
14 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Misirning mehsulatliri, Éfiopiyening we égiz boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu;
Ular özliri séningki bolidu,
Sanga egiship mangidu;
Özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu,
Ular sanga bash urup sendin iltija bilen ötünüp: —
«Berheq, Tengri sende turidu, bashqa biri yoq, bashqa héchqandaq Xuda yoqtur» dep étirap qilidu.□
15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!».□
16 Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu;
Mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu;■
17 Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülük nijat-qutulush bilen qutquzulidu;
Ebedil'ebedgiche xijil bolmaysiler,
Héch shermendichilikni körmeysiler.□
18 Chünki asmanlarni yaratqan, yer-zéminni shekillendürüp yasighan, uni mezmut qilghan Xuda bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
(U uni quruq-menisiz bolushqa emes, belki ademzatning turalghusi bolushqa yaratqanidi)
«Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur;■
19 — Men mexpiy halda yaki zémindiki birer qarangghu jayda söz qilghan emesmen;
Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen;
Men Perwerdigar heq sözleymen,
Tüz gep qilimen;□ ■

□ **45:13 «Men uni heqqaniyliq bilen turghuzghan, uning barliq yollirini tüz qildim»** — mushu ayettiki «uni», «uning», «u» bolsa Qoresh, elwette. Bésharet uning héch némini sorimayla Babilda sürgün bolghan Yehudiy xelqni qoyup béridighanliqini aldin'ala éytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yesh. 44:28; Ibr. 11:10 □ **45:14 «Misirning mehsulatliri, Éfiopiyening we égiz boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu; ular …sanga egiship mangidu; özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu»** — yuqiriqi ayetlerge qarighanda mushu weqe Qoreshning ish-paaliyetlirining axirqi bir netijisi bolushi kérek. Éfiopiye we Sabiya eslide Misirgha béqin'ghan bolup, shübhisizki, Yeshaya yene «Misirdin chiqish» dégen weqeni közde tutidu. Démek, Israilni sürgün qilghanlar öz ixtiyari bilen Israilgha béqindi bolmaqchi bolidu. Bezi sherhchiler, mushu bésharetni «Yehudiy emesler»ning Eysa Mesihni öz Qutquzghuchisi dep étirap qilishi, shundaqla ularning Israilning «qaldisi»i bolghan heqiqiy jamaitige qoshulushi bilen emelge ashurulghan, dep qaraydu. Yene bir közqarash bolsa, mushu ishlar axirqi zamanda Yehudiylar Xudaning qéshigha qaytqandin kéyin yüz béridu, deydu. Bizningche her ikkisining toghriliqi bar. □ **45:15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!»** — mushu söz belkim Israillarning Xudaning sirliq yolirigha, yeni «Yehudiy emesler»ning özlirige béqin'ghanliqigha qarap heyran qélip dégen gépidur. ■ **45:16** Yesh. 44:11 □ **45:17 «Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu; mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu; Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülük nijat-qutulush bilen qutquzulidu….»** — mushu sözlerge (16-17-ayetlerge) qarighanda, kishiler kelgüside mutleq ikki xilgha, yeni Xudagha tayinip itaet qilidighanlargha we butlargha bash uridighanlargha bölünüp kétidu. ■ **45:18** Yesh. 42:5; 45:5,14 □ **45:19 «Men Perwerdigar heq sözleymen»** — ibraniy tilida «Men Perwerdigar heqqaniyliqni sözleymen». **«Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen; Men Perwerdigar heq sözleymen, tüz gep qilimen»** — mushu ayet belkim 15-ayettiki «Özini yoshuruwalghuchi Xudadursen» déginige qarita éytqan siliq bir tenbih bolushi mumkin. Chünki körginimizdek, Xuda alliburun (bolupmu Yeshaya arqiliq) Özining qutulush-nijatliqini «Perwerdigarning quli arqiliq» pütkül dunyagha sunmaqchi bolghanliqini köp qétim ochuq-ashkara éytqan! ■ **45:19** Qan. 30:11

20 Yighilinglar, kélinglar;
I ellerdin qachqanlar, jem bolup Manga yéqinlishinglar;
Özi oyghan butni kötürüp, héch qutquzalmaydighan bir «ilah»qa dua qilip yüridighanlarning bolsa héch bilimi yoqtur.□ ■
21 Emdi ular öz geplirini bayan qilish üchün yéqin kelsun;
Meyli, ular meslihetliship baqsun!
Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?
Kim uzundin béri uni bayan qilghan?
U Men Perwerdigar emesmu?
Derweqe, Mendin bashqa héch ilah yoqtur;
Hem adil Xuda hem Qutquzghuchidurmen;
Mendin bashqa biri yoqtur.□ ■
22 I yer-zéminning chet-yaqiliridikiler,
Manga telpünüp qutquzulunglar!
Chünki Men Tengridurmen, bashqa héchbiri yoqtur;
23 Men Özüm bilen qesem ichkenmen,
Mushu söz heqqaniyliq bilen aghzimdin chiqti, hergiz qaytmaydu: —
«Manga barliq tizlar püküldidu,
Barliq tillar Manga *itaet ichide* qesem ichidu».■
24 Shu chaghda: «Heqqaniyliq we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu,
Kishiler del Uningla qéshigha kélidu;
Ghaljirliship, uninggha ghezeplen'genlerning hemmisi shermende bolidu.□ ■
25 Israilning ewladlirining hemmisi Perwerdigar teripidin heqqaniy qilinidu,
We ular Uni danglishidu.

46

Babildiki butlarning aqiwiti — ulaghlar ularni kötürüp kétidu •••• Xuda bolsa Öz xelqini kötüridu!
1 Bel bolsa tiz pükti, Nébo éngishiwatidu;
Ularning mebudliri ulaghlarning zémmisige, kalilarning zimmisige chüshti;
Siler kötürgen nersiliringlar emdi ulaghlargha artilghan bolup,

---

□ **45:20 «Ellerdin qachqanlar» —** ularning némishqa yaki némidin qachqanliqi mushu yerde déyilmidi. Biraq 24-ayetke qarighanda, insaniyet (axirqi zamanda) ikki qisimgha, yeni Xudagha tayan'ghanlar hem Xudagha öch bolghanlargha bölünüp kétidu; shuning bilen Xudagha öch bolghanlarXudani söygenlerge ziyankeshlik qilishi mumkin; uningdin sirt Xudagha ishen'genler: «Xudaning jazasi xudasizlarning béshigha chüshey dep qaldi» — dep qarap, ularning arisidin qéchishimiz kérek dep oylaydighan bolsa kérek. ■ **45:20** Yesh. 44:18,19 □ **45:21 «Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?» —** «mushu ish» shübhisizki, Xudaning Israilni qutquzushi bilen, U «Yehudiy emes»lerge qutquzulush pursitini, shundaqla Israil bilen bille bextlik bolush imkaniyitini teng yetküzidighanliqini körsitidu (22-24-ayet). ■ **45:21** Yesh. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10 □ **45:24 «Shu chaghda: «Heqqaniyliq we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu, ... ghaljirliship uninggha ghezeplen'genlerning hemmisi shermende bolidu» —** yene körimizki, dunya ikki bölümge ayrilidighan oxshaydu. Biri bolsa, ghaljirliship Xudagha mutleq qarshi turidighanlar; ikkinchisi, Israil, jümlidin özlirige béqinip, ular bilen bir bolghan, Israil bilen bille qutquzulghan Yehudiy emesler bolidu. ■ **45:24** Yesh. 41:11

Halsiz ulaghlargha éghir yük bolidu!□
2 Ular éngishidu, birlikte tiz pükishidu;
Ular mushu yükni qutquzalmaydu,
Belki özliri esirge chüshidu.□
3 I Yaqupning jemeti,
Shundaqla Israil jemetining qaldisi,
Ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar,
Baliyatqudiki chaghdin tartip kötürülüp kelgenler,
— Manga qulaq sélinglar!□
4 Siler qérighuchimu Men yenila shundaqturmen,
Chéchinglar aqarghuchimu Men silerni yüdüp yürimen;
Silerni yasighan Mendurmen, silerni kötürimen;
Silerni yüdüp qutquzimen.
5 Emdi Méni kimge oxshatmaqchi,
Yaki kimni Manga teng qilmaqchisiler?
Uni Manga oxshash dep,
Siler kimni Men bilen sélishturmaqchisiler?■
6 Ular bolsa hemyanidin altunni chéchip bérip,
Kümüshnimu tarazigha salidu,
Bir zergerni yalliwalidu,
U bir mebudni yasap béridu;
Ular yiqilidu, derweqe choqunidu!
7 Ular uni mürisige artidu,
Uni kötürüp, öz ornigha qoyidu;
Andin u ashu yerde öre turidu;
U ornidin qozghilalmaydu;
Birsi uninggha yélinip tileydu,
Lékin u jawab bermeydu;
U kishini awarichilikidin qutquzmaydu.■
8 Mushu ishlarni ésinglarda tutunglar;
Shundaqla özünglarni heqiqiy erkeklerdek körsitinglar;
I, itaetsizler,
Buni ésinglargha keltürünglar;
9 Ilgiriki ishlarni, yeni qedimdin bolghan ishlarni ésinglargha keltürünglar;
Chünki Men Tengridurmen, bashqa biri yoqtur;
Men Xudadurmen, Manga oxshashlar yoqtur;■
10 Men: «Méning békitkinim orunlinidu,
Könglümge barliq pükkenlerni emelge ashurmay qoymaymen» dep,
Ishning netijisini bashtila,

□ **46:1 «Bel» —** Babilning «bash but»i, «Nébo» uning «oghli» idi. Mushu bésharette Yeshaya peyghember Babil shehiri düshmenning qoligha chüshkende, xeqler butlirini saqlap qélish üchün bashqa bir yurtqa yötkimekchi bolghanliqini aldin ala köridu. Shu jeryanda butlarni yerge qoyush kérek bolghachqa, peyghember «Belning tiz pükkenlikini, Néboning éngishiwatqanliqi»ni körüp mazaq qilidu. **«Ularning mebudliri ulaghlarning zémmisige, kalilarning zimmisige chüshti...»** — butlar ulaghning bashqurushigha ötkendek qilidu. **«Siler kötürgen nersiliringlar»** — Babildiki diniy murasimlarda, puqralarning butlarni kötürüp kochilarni aylandurushi kérek idi. Biraq eslide Babilliqlar hörmet bilen «kötürgen nersiler» hazir addiy boghchilardek ulaghlargha artildi. □ **46:2 «Ular *, yeni Babilliqlar yaki ularning ulaghliri*** éngishidu, birlikte tiz pükishidu; ular mushu yükni qutquzalmaydu,...» — démek, butlar adem yaki ulaghlargha yük bolghan özlirini qutquzalmayla qalmay, belki ulaghlarnimu halsizlanduridu. □ **46:3 «I Yaqupning jemeti, ... ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar, baliyatqudiki chaghdin tartip kötürülüp kelgenler...»** — heqiqiy Xuda ademning kötürüshige mohtaj emes, belki Özi Öz xelqige ghemxorluq qilip ularni kötüridu. ■ **46:5** Yesh. 40:18, 25 ■ **46:7** Yesh. 45:20 ■ **46:9** Yesh. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12

Aldin'ala téxi qilinmighan ishlarni ayan qilip éytquchidurmen;■
11 Künchiqishtin yirtquch bir qushni,
Yeni könglümge pükkinimni ada qilghuchi bir ademni yiraq yurttin chaqirghuchidurmen.
Berheq, Men söz qilghan,
Berheq, Men uni choqum emelge ashurimen;
Buni niyet qilghanmen,
Berheq, Men uni wujudqa chiqirimen.□
12 I heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar,
Manga qulaq sélinglar: —□
13 Men heqqaniyliqimni yéqin qilimen,
U yiraqlashmaydu;
Shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu;
Men Zion'gha nijat yetküzüp,
Israilgha julaliq-güzellikimni tiklep bérimen». □

47

Israilni sürgün qilghan Babil tügeshti!

1 «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur;
I kaldiylerning qizi, textsiz bolup yerge oltur!
Chünki sen «latapetlik we nazuk» dep ikkinchi atalmaysen.■
2 «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi,
Chümperdengni échip tashla,
Könglikingni séliwet,
Pachiqingni yalingachla,
Deryalardin su kéchip öt; □
3 Uyatliqing échilidu;
Berheq, nomusunggha tégilidu;
Men intiqam alimen,
Héchkimni ayap qoymaymen. ■
4 Bizning Hemjemet-Qutquzghuchimiz bolsa,
«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqeddes Bolghuchidur.□
5 I kaldiylerning qizi, süküt qélip jim oltur,
Qarangghuluqqa kirip ket;

■ **46:10** Zeb. 33:11; Pend. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11 «Künchiqishtin yirtquch bir qushni ...yiraq yurttin chaqirghuchidurmen...»** — «yirtquch bir qush» Qoreshni körsitidu. Uning bir teripining esheddiylikini Xuda Israildin yoshurmaydu. □ **46:12 «heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar»** — Xuda yuqirida Yeshaya peyghember arqiliq 41:2-3, 25-, 44:24-45:11de Israillarni Babildin kelgüsidiki «Qoresh» dégen bir padishah arqiliq qutquzimen, dep jakarliqan. «Jahillar» bolsa Xudaning bu «Qoresh pilan»ini yaqturmaydighan Israillarni körsetse kérek; ularning yaqturmaydighanliqi bolsa Qoresh Yehudiy emes, belki Pars bolghanliqi üchün bolidu. □ **46:13 «Men heqqaniyliqimni yéqin qilimen, u yiraqlashmaydu; shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu; Men Zion'gha nijat yetküzüp... bérimen»** — Xuda yenila méhir-shepqitini körsitip, hetta «jahillar»ghimu Qoreshning ishliri arqiliq nijatqa érishishtiki pursetni keltürimen, deydu. ■ **47:1** Yesh. 26:5 □ **47:2 «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi, chümperdengni échip tashla, könglikingni séliwet, pachiqingni yalingachla, ...»** — démisekmu, mushu ishlar esirge chüshüshtiki alametler. Hem Babilliqlar, hem Parslar öz esirlirige rehimsizlik qilip ularni yalingach méngishqa mejburlaytti. ■ **47:3** Yesh. 3:17; Nah. 3:5 □ **47:4 «Hemjemet-Qutquzghuchi»** — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» (goél)ning yene qilidighan bir ishi özining uwal bolghan jemetidikiler üchün adaletni yürgüzüsh idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüsh hoquqi hem wezipisi bar idi.

Chünki buningdin kéyin ikkinchi «seltenetlerning xanishi» dep atalmaysen.□
6 Men Öz xelqimdin ghezeplendim,
Shunga Özümning mirasimni bulghiwettim,
Shuning bilen ularni qolunggha tapshurup berdim;
Sen bolsang ularga héchqandaq rehim körsetmiding;
Yashan'ghanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin éghir qilip salding;□
7 Shuning bilen sen: —
«Men menggüge xanish bolimen» dep,
Mushu ishlarni könglüngdin héch ötküzmiding;
Ularning aqiwitini héch oylap baqmidingsen.■
8 Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi,
Öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur,
Men hergiz tul ayalning japasini yaki balilardin mehrum bolushning japasini tartmaymen» — dégüchi,
I sen eysh-ishretke bérilgüchisen,
Shuni anglap qoy: —□
9 «Del mushu ikki ish,
— Balilardin mehrum bolush we tulluq —
Bir deqiqide, bir kün ichidila béshinggha teng chüshidu;
Nurghunlighan jadugerlikliring tüpeylidin,
Bek köp epsunliring üchün ular toluq béshinggha kélidu.■
10 Chünki sen özüngning rezillikingge tayan'ghansen,
Sen «Héchkim méni körmeydu» — déding;
Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup,
Sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding.□
11 Biraq balayi'apet séni bésip kélidu;
Sen uning kélip chiqishini bilmeysen;
Halaket béshinggha chüshidu;
Sen héchqandaq «hamiy puli» bilen uni tosalmaysen;
Sen héch kütmigen weyranchiliq tuyuqsiz séni bésip chüshidu.
12 Emdi qéni, yashliqingdin tartip özüngni upritip kelgen epsunliringni,
Shundaqla nurghunlighan jadugerlikliringni hazir oqup turiwer;
Kim bilsun, sen ulardin payda körüp qalamsen?
Birer némini tewritip qoyalarsen herqachan?!
13 Sen alghan meslihetliring bilen halsizlinip ketting;
Emdi asmanlargha qarap tebir bergüchiler,
Yultuzlargha qarap palchiliq qilghuchilar,
Yéngi aylarni közitip munejjimlik qilip ishlarni «aldin'ala éytquchilar» ornidin teng turup béshinggha chüshidighanlardin séni qutquzsun!
14 Mana, ular paxaldek bolup kétidu;
Ot ularni köydüriwétidu;

□ **47:5 «qarangghuluqqa kirip ket» —** «qarangghuluq» belkim zindandiki qarangghuluqni bildüridu. □ **47:6 «Özümning mirasim» —** Xuda Özining xelqini Özi üchün miras dep hésablaydu. ■ **47:7** Weh. 18:7 □ **47:8 «Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi, öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur.. dégüchi, ... Shuni anglap qoy: —» —** Xuda Öz xelqige «terbiye jazasi»ni bermekchi bolup, ularni Babilning rehimsiz qoligha tapshurushi bilen, Babilliqlarmu öz rehimsizliki tüpeylidin jazagha uchrimay qalmaydu. Babilning: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégini, bashqilargha pütünley «perwayim pelek» dégenlik hem «Men alemde yekke-yégane» dégen tekebburluqtur. ■ **47:9** Yesh. 51:19 □ **47:10 «Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup, sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» — déding» —** yuqiriqi (8-ayettiki) «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen, bashqilargha «perwayim pelek» dégenlik. Mushu yerde bolsa «Xudaghimu perwayim pelek» dégenlik.

Ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;
Biraq ularda ademni issitqudek héch kömür,
Yaki adem issin'ghudek héch gülxan yoqtur!□
15 Séni aware qilghan,
Yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu;
Herbiri öz yolini izdep kétip qalidu;
Séni qutquzghudek héchkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jahilliqi: — ular Babildin qutquzulghini bilen, gunahliridin saqit bolmaydu

1 I Yaqupning jemeti, «Israil»ning ismi bilen atalghanlar,
«Yehuda bulaqliri»din chiqqansiler,
Perwerdigarning namini ishlitip qesem qilghuchisiler,
Israilning Xudasini tilgha alghuchisiler,
Biraq bular heqiqet hem heqqaniyliqtin emes!
Munularni anglap qoyunglar: —
2 (Chünki ular «muqeddes sheher»ning namini ishlitip özlirige isim qilidu,
Téxi Israilning Xudasigha «tayinar»mish!
Uning nami bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardur!)
3 Men burunla «ilgiriki ishlar»ni aldin'ala bayan qildim;
Ular Öz aghzimdin chiqqan, Men ularni anglattim;
Men bularni tuyuqsiz wujudqa chiqirip,
Ular emelge ashuruldi;□
4 Chünki Men séning jahilliqingni, boynungning peylirining tömür,
Yüzüngning daptek ikenlikini bildim;□
5 Séning: «Méning butum mushularni qildi»,
Yaki «Oyma mebudum, quyma mebudum bularni buyrudi» — démesliking üchün,
Shunga Men baldur mushularni sanga bayan qildim;
Ish yüz bergüche ularni sanga anglitip turdum.
6 Sen bularni anglighansen;
Emdi ularning hemmisini körüp baq!
Buni rast dep étirap qilmamsiler?
Men bayatin «yéngi ishlar»ni, yeni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim,

---

□ **47:14 «Mana, ular paxaldek bolup kétidu; ot ularni köydüriwétidu; ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda ademni issitqudek héch kömür... yoqtur!»** — bu sözning menisi belkim, heqiqiy Xudaning ghezipi küchlük hem otluq; atalmish «butlarning ghezipi»ning bolsa, ademni issitqudekmu oti yoq; bashqa menisi bar déyilse: — Mushu palchilar héchnémige yarimayduki, hetta (Xudaning jazasi bilen) köydürülgen waqittimu ademni issitqudek harariti bolmaydu. □ **47:15 «Séni aware qilghan, yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu; herbiri öz yolini izdep kétip qalidu...»** — Babilda pal sélish, séhirgerlik qatarliq xurapiyliqlar belkim «eng chong soda» bolushi mumkin. Biraq bésharet boyiche palchilar xéridarliridin mehrum bolup bashqa yurtlargha yol almaqchi bolidu. Arxéologlar kona Babil shehiridin qazghan asar'etiqiler ichidin nurghun «palnamiler» hem «remmalnamiler» tépildi. Biraq bulardin héchqaysisidin «Babil weyran bolidu» dégen bésharetni tapqili bolmaydu; hemmisi «kélechiking parlaq» dégendek sözlerdur (emeliyette barliq palchiliq shundaq emesmu?!). ■ **47:15** Weh. 17:16 □ **48:3 «Ilgiriki ishlar»** — mushu ayettiki «ilgiriki ishlar» shübhisizki, Xudaning «Qoresh pilani»dur (46:12diki izahatni körüng). Mushuni jezmenlextürüsh üchün Yeshaya «qoshumche söz»diki 4-misal (48-babning alahidə shekli toghrisida) dégen grafini körüng. Ashu grafigha qarighanda, 48-bab ikki qisimgha bölünidu. Birinchi qisimdiki «ilgiriki ishlar» del «Qoresh pilani»gha barawer kélidu; 6-ayettiki «yéngi ishlar» bolsa, Perwerdigarning qulining ishlirni körsitidu. Mushu tehlil qilinish 42-babtikige oxshash. □ **48:4 «yüzüngning dap ikenlikini...»** — sözmusöz terjime qilghanda «péshanengning mistin ikenlikini...».

Sen bularni bilgen emessen.□
7 Séning: «Derweqe, méning ulardin baldur xewirim bar idi» démesliking üchün,
Ular burun emes, hazirla yaritilidu;
Mushu kündin ilgiri sen ularni anglap baqmighansen.
8 Berheq, sen qulaq salmiding,
Berheq, sen xewermu almiding,
Berheq, séning quliqing xéli burunla échilmay étiklik qaldi;
Chünki Men séning wapasizliq qiliwéridighanliqingni,
Baliyatqudiki chéghingdin tartip «asiy» dep atilidighanliqingni bildim.
9 Öz namim üchün ghezipimni kéchiktürimen,
Shöhritim üchün séni üzüp tashlimaymen dep ghezipimni bésiwaldim;■
10 Qara, Men séni tawlidim,
Biraq kümüshni tawlighandek tawlandurmidim;
Men azab-oqubetning xumdanida séni talliwaldim;□
11 Öz sewebimdin, Öz sewebimdin Men mushuni qilimen;
Méning namimgha dagh tegse qandaq bolidu?
Men Özümning shan-shöhritimni bashqa birsige ötküzüp bermeymen.■
12 I Yaqup,
I chaqirghinim Israil!
Manga qulaq salghin;
Men «U»durmen;
Men Tunjidurmen, berheq hem Axirqidurmen;■
13 Méning qolum yer-zéminning ulini salghan,
Ong qolum asmanlarni kergen;
Men ularni chaqirsamla, ular jem bolup ornidin turidu.
14 Hemminglar, jem bolup yighilinglar, anglap qoyunglar;
Butlar arisida qaysisi mushundaq ishlarni bayan qilghan?
Perwerdigar yaxshi körgen kishi bolsa uning könglidiki ishlarni Babilda ada qilidu,
Uning bilek-qoli kaldiylerning üstige zerb bilen chüshidu;□ ■
15 Men, Men söz qilghanmen;
Derheqiqet, Men uni chaqirdim;
Men uni aldigha chiqiriwaldim;
Uning yoli muweppeqiyetlik bolidu.

16 — Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar;
Men ezeldin sözümni yoshurun qilghan emes;
Sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen;

□ **48:6 «yéngi ishlar»neni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim,...»** — yuqiriqi izahatta déginimizdek, «yéngi ishlar»ni del «Perwerdigarning quli» toghruluq xush xewer dep bilimiz (42-babnimu körüng). ■ **48:9** Yesh. 43:21, 25 □ **48:10 «Kümüshni tawlighandek tawlandurmidim»** — démek, Israil kümüshning barliq dashqilini ayriwalghuche tawlan'ghandek tawlansa, belkim héchnerse qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayetnimu körüng). **«Azab-oqubetning xumdanida»** — belkim Babil impériyesining ulargha qarita qilghan ziyankeshliklirini körsitidu. ■ **48:11** Yesh. 42:8 ■ **48:12** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17; 22:13 □ **48:14 «Perwerdigar yaxshi körgen kishi»** — mushu yerde Qoreshni körsitidu. ■ **48:14** Yesh. 41:22,23

Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!□ ■
17 Hemjemet-nijatkaring Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Özüngge payda bolsun dep sanga Ögetküchi,
Sanga tégishlik bolghan yolda séni yétekligüchi Men Perwerdigar Xudayingdurmen;
18 Sen Méning permanlirimgha qulaq salghan bolsang'idi!
Undaq bolghanda bext-xatirjemliking deryadek,
Heqqaniyliqing dengiz dolqunliridek bolatti!■
19 Séning nesling bolsa uning qumliridek,
Ich-qarningdin chiqqan perzentliring qum danchiliridek sansiz bolatti!
Ularning ismi Méning aldimda hergiz öchürüwétilmeydighan yaki yoqitiwétilmeydighan bolatti!
20 Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!
Naxsha awazlirini yangritip mushuni jakarlanglar,
Bu xewerni anglitinglar,
Jahanning chet-yaqilirighiche uni yetküzüp mundaq denglar: —
«Perwerdigar Öz quli Yaqupni hemjemetlik qilip qutquzdi!□ ■
21 Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi;
U sularni tashtin aqquzup berdi;
Berheq, U tashni yarghuzdi, sular uningdin urghup chiqti!».□
22 «Reziller üchün» — deydu Perwerdigar, «bext-xatirjemlik yoqtur». ■

49

Perwerdigarning qulining sözi — •••• Xudaning uning toghruluq bergen guwahliqi

1 «I arallar, méning gépimni anglanglar,
Yiraqtiki el-yurtlar, manga qulaq sélinglar!
Baliyatqudiki chéghimdin tartip Perwerdigar méni chaqirdi;

□ **48:16 «Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar; Men ezeldin sözümni yoshurun qilghan emes; sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen»** — démek, sözligüchi Xudaning «Jakarchisi» hem Uning yénida hazir turup Uning sözini beja keltürgüchidur. Kéyinki izahatnimu körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Eger waqit dégen nersini bar déseng, mana Men Özümdurmen». **«Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!»** — sözligüchi yene «Ezeldin tartip Xuda bilen bille bolup, Uning sözini yer yüzidikilerge yetküzgüchi» bolup, axirda Xuda hem Xudaning Rohi teripidin ewetilip Özi mushu dunyagha kélidu (6-bab, 8-ayetni körüng). Töwendiki 49-babta mushu Zat, yeni «Perwerdigarning quli» toghrisidiki mezmunlarda köprek ashkarilinidu. Bashqa birxil terjimisi: «Hazir bolsa Reb Perwerdigar Méni Uning Rohi bilen ewetken!». ■ **48:16** Pend. 8:1-5; Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Qan. 32:29; Zeb. 81:13-16 □ **48:20 «Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!»** — Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 536-yili) qutulghini bilen, emeliyette intayin az bir qismi qaytip keldi. Nurghun Yehudiylar Pars impériyesining hökümranliqi astida turup, özining ashu yerdiki ehwalini yaxshi dep qaraytti. Ulardin köpligen adem soda-tijaret bilen shughullinish bilen béyip ketti. Ular érishken parawan turmushni tashlap öz yurtini qaytidin berpa qilish japasidin bash tartti. Shunga ular mushu chaqiriqqa qulaq salmaytti. Ademler mushu dunyadiki mustebitlik hökümranliqlardin emes, belki öz gunahidin, shexsiyetchilikidin, **özidin** «azad qilinish»i yaki «qutquzulush»i eng muhimdur. Qoresh bolsa ularning öz wetinige qaytish yolini achqan. Biraq gunahliridin saqit bolmisa, hemmisi quruq, bikargha kétidu. Bésharetler boyiche mushu tügünni yéshish üchün, insanni gunahdin qutquzush üchün, «Perwerdigarning quli» ewetilidu. Uning qilidighan xizmetliri töwendiki 49-55-babtiki bésharetlerning témisi bolidu. (Mushu bésharetler belkim ikkinchi qétim axirqi zamanlardimu emelge ashurulidu, shu chaghda Israil «yéngi Babil»din hem dunyadiki chet-chetlerdin Zion'gha qaytidu). ■ **48:20** Yesh. 52:11; Yer. 50:8; 51:6,45; Weh. 18:4 □ **48:21 «Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi; U sularni tashtin aqquzup berdi; ...sular uningdin urghup chiqti!»** — «Mis.» 17-babni körüng. Shu chaghda Israillar Xudadin narazi bolup qaqshap ketti. Belkim 22-ayet mushundaq ishlarnimu körsitishi mumkin. ■ **48:22** Yesh. 57:21

Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi;
2 U aghzimni ötkür qilichtek qildi;
Öz qolining sayisi astida méni yoshurup keldi,
Méni siliqlan'ghan bir oq qildi;
U méni oqdénigha sélip saqlidi,
3 We manga: «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» — dédi».
4 Emma men: —
«Méning ejrim bikargha ketti,
Héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim;
Shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur,
Méning ejrimnimu Xudayimgha tapshurdum» — dédim;
5 Emdi méni Öz quli bolushqa,
Yaqupni towa qilip uning yénigha qayturushqa méni baliyatquda shekillendürgen Perwerdigar mundaq deydu: —
(Israil qayturulup yénigha toplanmighan bolsimu,
Men yenila Perwerdigarning neziride shan-sherepke ige boldum,
Shuningdek Xudayim méning küchümdur)
6 — U mundaq deydu: —
«Séning Yaqup qebililirini *gunahtin qutquzup* turghuzushqa,
Hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturushqa qulum bolushung sen üchün zerrichilik bir ishtur;
Men téxi séni ellerge nur bolushqa,
Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatim bolushung üchün séni atidim».
7 Emdi Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, uningdiki Muqeddes Bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —
Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige,
Yeni köpchilik lenitiy dep qarighan,
Emeldarlargha qul qilin'ghan kishige mundaq deydu: —
«Sözide turghuchi Perwerdigar,
Yeni séni tallighan Israildiki Muqeddes Bolghuchining sewebidin,

---

49:1 «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi» — bashqa birxil terjimisi: «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni esletti». **49:2 «U aghzimni ötkür qilichtek qildi ...méni siliqlan'ghan bir oq qildi» —** qilichning tesiri yéqindikilerge, oqning bolsa yiraqtikilerge bolidu. **49:3 «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» —** oqurmenlerning éside bolushi kérekki, Xuda Yaqupqa yéngi bir isim, Israilni («Xuda bilen bille bolghan emir» yaki «Xudaning ghelibichisidur» dégen menide) béghishlighanidi. Shuning bilen Xuda bowisi Ibrahimgha bergen wedilirini, jümlidin eng ulughi: «Sen we ewlading dunyadiki barliq el-yurtlargha bext yetküzisen» dégenni tekrarlap uninggha tapshurghan. Biraq Yaqupning ewladliri bolghan Israillar Xudagha guwahliq bermey mushu wezipini emelge ashurmay kelgen. Mushu yerde Xuda shu wezipini hem wedisini: «Sen bolsang özüngde güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» dep, pewqul'adde «Öz quli»gha tapshurdi. **49:4 «Men: — «Méning ejrim bikargha ketti, héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim; shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur, méning ejrimnimu Xudayimgha tapshurdum» — dédim» —** mushu bésharetni chüshinish üchün 5-13-ayetlernimu körüsh kérek. Qarighanda Xuda Öz quligha «Öz xelqimni towa qilish yolida yénimgha qayturush» wezipisini tapshurghan bolsimu, qul waqit-küchini serp qilip héchqandaq netijige érishelmigendek körünidu; démek, Israil, yeni «Yaqupning qebililiri» héch towa qilmighan. Oqurmenler mushundaq ishlarning heqiqiy yüz bergen-bermigenlikini Injildin köreleydu. **49:5 «Israil qayturulup yénigha toplanmighan» —** buning bashqa birxil terjimisi «...yeni Israilni Özige qayturup yighish üchün... (méni baliyatquda shekillendürgen)....» **49:6 «*Perwerdigar* mundaq deydu: — «Séning Yaqup qebililirini gunahtin qutquzup turghuzushqa, hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturushqa qulum bolushung sen üchün zerrichilik bir ishtur...» — Perwerdigarning quli «héchqandaq netijige érishmigini bilen», yenila ümidsizlenmey dua qiliwerdi. Xuda uninggha: «Peqet Öz xelqim bolghan Yehudiylarni qayturupla qalmay, sen belki pütkül dunyagha nur we nijat bolup, Qutquzghuchi bolisen» dégen jawabni béridu.

Padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu;□
8 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen,
Nijat-qutquzulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yardemde bolushumni békitkenmen;
Men séni qoghdaymen,
Séni xelqimge ehde süpitide bérimen;
Shundaq qilip sen zéminni eslige keltürisen,
Xelqimni xarabe bolup ketken mirasligha warisliq qildurisen,■
9 Sen mehbuslargha: «Buyaqqa kélinglar»,
Qarangghuluqta olturghanlargha: «Nurgha chiqinglar» — deysen;
Ular yollar boyidimu otlap yüridu,
Hetta herbir taqir taghlardin ozuqluq tapidu;
10 Ular ach qalmaydu, ussap ketmeydu;
Tomuz issiqmu, quyash teptimu ularni urmaydu;
Chünki ulargha rehim Qilghuchi ularni yétekleydu,
U ulargha bulaqlarni boylitip yol bashlaydu.■
11 Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen,
Méning yollirim bolsa égiz kötürülidu.□
12 Mana, mushu kishiler yiraqtin kéliwatidu,
Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu,
Hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu.□
13 Xushalliqtin towlanglar, i asmanlar;
I yer-zémin, shadlan;
Naxshilarni yangritinglar, i taghlar;
Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli berdi,
Özining xar bolghan péqir-möminlirige rehim qilidu.
14 Biraq Zion bolsa: —
«Perwerdigar mendin waz kechti,
Rebbim méni untup ketti!» — deydu.
15 Ana özi émitiwatqan bowiqini untuyalamdu?
Öz qorsiqidin tughqan oghligha rehim qilmay turalamdu?
Hetta ular untughan bolsimu,
Men séni untuyalmaymen.
16 Mana, Men séni Öz alqanlirimgha oyup pütkenmen;

□ **49:7 «Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige, yeni köpchilik lenitiy dep qarighan... kishige..» —** mushu yerde «köpchilik» ibraniy tilida «yat el» dégenni ipadileydu. Lékin mushu yerde Israilni körsitidu. Démek, Israil Xudagha nisbeten «yat bir el» dep qarilidu. **«...padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu»** — mushu bésharet bilen yuqiriqi bésharetni sélishtursaq, ademni heyran qalduridu. Qul dunyagha nur we nijat bolghini bilen u ademlerning nepret-kemsitishige, chetke qéqishigha hem xorluqigha uchraydu; biraq axirda hetta dunyadiki padishahlarmu «közlirini échip körüp» qulgha bash uridu. Emma ularning «néme körgenliki» mushu yerde déyilmidi; buni bilish üchün «Yeshaya»ni dawamliq oqush kérek! ■ **49:8** 2Kor. 6:2 ■ **49:10** Weh. 7:16 □ **49:11 «... Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen, Méning yollirim bolsa égiz kötürülidu» —** shübhisizki, mushu bésharetler hem jismaniy jehetler hem rohiy jehetliridimu emelge ashurulidu. «Jismaniy jehette» qul Israil xelqini duniyaning barliq chet-yaqiliridin öz yurtigha qayturup, Yaqupning «mirasi bolghan» Pelestinni güllendürüp ularga qaytidin béghishlaydu. Mushu ishlar yene töwendiki 14-26-ayetlerde teswirlinidu. Xudaning sözige asasen bu ishlar «sen üchün bu zerrichilik ishtur». Uning quli Sheytanning we gunahning qarangghu zindanlirida uzun yatqan barliq mehbuslar üchün erkinlikke, Xudaning kechürümige, yéngi, ehmiyetlik hayatqa, jümlidin jennetke érishishtiki pursetni yaritip béridu. □ **49:12 «Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu, hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu» —** ibraniy tilidiki «Sinim» dégen söz belkim qedimki «Chin» memlikiti (qedimki «Chin» hazirqi Junggo)ni körsitish mumkin. Mushu söz üstide bashqa qarashlarmu mewjut.

Xarabe tamliring herdaim köz aldimdidur.
17 Oghul baliliring *qaytishqa* aldiriwatidu;
Eslide séni weyran qilghanlar, xarab qilghanlar séningdin yiraq kétiwatidu;
18 Béshingni égiz kötürüp etrapinggha qarap baq!
Ularning hemmisi jem bolup qéshinggha qaytip kéliwatidu!
Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Perwerdigar,
Sen ularni özüngge zibu-zinnetler qilip kiyisen;
Toyi bolidighan qizdek sen ularni taqaysen;■
19 Chünki xarabe hem chölderep ketken jayliring,
Weyran qilin'ghan zémining,
Hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu;
Eslide séni yutuwalghanlar yiraqlap ketken bolidu.□
20 Séningdin juda qilin'ghan baliliring bolsa sanga: —
«Mushu jay turushumgha bek tarchiliq qilidu;
Manga turghudek bir jayni boshitip berseng!» — deydu;
21 Sen könglüngde: —
«Men balilirimdin ayrilip qalghan,
Ghérib-musapir we sürgün bolup, uyan-buyan heydiwétilgen tursam,
Kim mushularni manga tughup berdi?
Kim ularni béqip chong qildi?
Mana, men ghérib-yalghuz qaldurulghanmen;
Emdi mushular zadi nedin kelgendur?» — deysen.
22 Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Mana, Men ellerge qolumni kötürüp isharet qilimen,
El-milletlerge körünidighan bir tughni tikleymen;
Ular oghulliringni quchiqida élip kélishidu;
Ular qizliringni hapash qilip kélidu.
23 Padishahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»
Xanishlar bolsa inik'aniliring bolidu;
Ular sanga béshini yerge tegküzüp tezim qilip,
Putliring aldidiki chang-topinimu yalaydu;
Shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisen;
Chünki Manga ümid baghlap kütkenler hergiz yerge qarap qalmaydu.
24 Oljini baturlardin éliwalghili bolamdu?
Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu?□ ■
25 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
Hetta baturlardin esirlernimu qayturuwalghili,
Esheddiylerdin oljini qutquziwalghili bolidu;
We sen bilen dewalashqanlar bilen Menmu dewalishimen,
Shuning bilen baliliringni qutquzup azad qilimen.□
26 Séni ezgüchilerni öz göshi bilen özini ozuqlandurimen;

■ **49:18** Yesh. 60:4 □ **49:19 «... xarabe hem chölderep ketken jayliring... hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu»** — bu xil mesile intayin yaxshi bir mesile, elwette. Anining yénigha qaytip kelgen baliliri shunche köpki, yurtqa patmaydu. □ **49:24 «Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu?»** — buning menisi belkim Israillar yaki bashqa milletler «heqqaniyet jazasigha uchrishi sewebidin tutqun qilinsa», undaqta heqqaniy bolghan Xuda ularni erkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqigha xilapliqmu? — démekchi. Töwendiki ayetni hem izahatnimu körüng. ■ **49:24** Mat. 12:29 □ **49:25 «Sen bilen dewalashqanlar bilen Menmu dewalishimen»** — Xudaning bu sözi belkim «silerni erkin qilishimda birsi adilliqimgha dagh chüshürgen bolsa yaki Manga: «biadil!» dep erz qilsa, Men Özüm ige, buni Özüm bir terep qilimen» démekchi. Emdi Uning qandaq qilip «bir terep qilish»i 53-babta ashkarilinidu.

Ular yéngi sharab ichkendek öz qéni bilen mest bolup kétidu;
Shundaq qilip barliq et igiliri Men Perwerdigarning séning Qutquzghuching hem Hemjemet-Nijatkaring,
Yaquptiki qudret Igisi ikenlikimni bilip yétidu. ■

50

Xudaning chaqiriqigha kim: «Mana men» — deydu?

1 Perwerdigar mundaq deydu: —
Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?
Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?
Mana, siler öz gunahliringlar arqiliq öz-özünglarni sétiwetkensiler;
Silerning asiyliqliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi.□
2 Men silerdinmu soraymen:
Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi?
Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi?
Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu?
Qutquzghudek küchüm yoqmidu?
Mana, Men bir eyiblepla déngizni qurutup,
Deryalarni chölge aylanduruwétimen;
Su bolmighachqa ularning béliqliri sésip kétidu,
Ussuzluqtin ölidu;□ ■
3 Asmanlarni qariliq bilen kiydürimen,
Ularning kiyim-kécheklirini *qara* bözdin qilimen». □

Perwerdigarning quli yene sözleydu

4 «Reb Perwerdigar méning japa chekkenlerning könglini yasashni bilishim üchün manga telim-terbiye alghuchilarning tilini teqdim qildi;
U méni her seher oyghitip turidu,
Terbiyilen'genlerning qatarida méning quliqimni oyghitidu.□
5 Reb Perwerdigar quliqimni achti;

■ **49:26** Weh. 16:6 □ **50:1** **«Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?... Silerning asiyliqliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi» —** Xuda Israilgha «öz ayalim»dek qaraydu. «Qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?» — Musa peyghember arqiliq bérilgen qanun'gha asasen, «talaq xet» bolmisa, «ajrashqanlar» qaytidin epleshse bolidu. Démek, Israilning Xudaning yénigha qaytish yoli ochuq körünidi. **«Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?»** — Xudagha qerz bergüchi yoq, elwette. Xuda «Öz menpeiti»ni közligen emes, belki ularning gunahliri tüpeylidin düshmenlerning ularni ayagh asti qilip esirge chüshürüshige yol qoyghan (oqurmenlerning éside bolsunki, Yeshaya asasen mushu bésharetlerni özidin kéyinki bir dewr üchün sözleydu). □ **50:2** **«Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi? Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Mana men» dep jawab bermidi? Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu? Qutquzghudek küchüm yoqmidu?» —** mushu sözler belkim yuqiriqi «Perwerdigar mendin waz kechti, Reb méni untup ketti!» dégen qaqshashlargha bérilgen ikkinchi bir jawab. Xuda Zionni untumidi; biraq U ulardin Öz xizmitini qilghudek ademni chaqirsa, Uning xizmitini qilishqa héchkim chiqmaydu. Birsi chiqsila, u arqiliq qutquzidighan küch-qudritini körsitip béretti. ■ **50:2** Chöl. 11:23; Yesh. 59:1 □ **50:3** **«Asmanlarni qariliq bilen kiydürimen, ularning kiyim-kécheklirini qara bözdin qilimen» —** Israilning «Misirdin chiqish» dewride mushundaq ishlar köp yüz bergen. «Misirdin chiqish»ni körüng. □ **50:4** **«...telim-terbiye alghuchilar... terbiyilen'genler...» —** ibraniy tilida «telim-terbiye alghuchilar» we töwendiki «terbiyilen'genler» hem «muxlislar» (8-bab, 16-ayet) bir söz bilen ipadilinidu. **« *Perwerdigar*** méni her seher oyghitip turidu, terbiyilen'genlerning qatarida méning quliqimni oyghitidu» — Xudaning sözini anglap, uning könglige pükkinini emelge ashurush üchün Israildin héchkim chiqmidi. Xudaning niyitidiki ishni qilishqa chiqidighini hem shundaqla shu ishini qilalighuchi peqetla Xudaning quli Mesih idi. Peqet bir qétimla emes, u «her seherde» Xudaning sözini anglap terbiyini qobul qilidu.

Men bolsam itaetsizlik qilmidim,
Yaki yolidin bash tartmidim.□ ■
6 Dümbemni sawighuchilargha,
Mengzlirimni tük yulghuchilargha tutup berdim;
Xorluq hem tükürüshlerdin yüzümni qachurmidim;
7 Biraq Reb Perwerdigar yardimimde bolidu;
Shunga men yerge qarap qalmaymen;
Shunga men *niyitimni qet'iy qilip* yüzümni almastek ching qildim;
Xijilliqqa qaldurulmaydighanliqimni bilimen.□
8 Méni Aqlighuchi yénimdidur;
Kim manga erz-shikayet qilalisun?
Bar bolsa birlikte dewalishayli;
Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa,
Aldimgha kelsun!□ ■
9 Manga yardemde bolghuchi Perwerdigardur;
Emdi méni erz qilalaydighan kimken?
Ularning hemmisi bir tal kiyimdek eskirep kétidu;
Perwaniler ularni yutuwétidu».
10 — «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan,
Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?
Qarangghuluqta mangidighan, yoruqluqi bolmighan kishi bolsa,
Perwerdigarning namigha ishinip xatirjemlensun,
Xudasigha yölensun!□
11 Mana, özliri üchün ot yaqidighan,
Etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!
Qéni, öz otunglarning nurida,
Özünglar yaqqan mesh'eller arisida ménginglar;
Biraq siler shuni qolumdin alisilerki: —
«Azab-hesret ichide yatisiler!». □

51

Nijat-qutulush silerge yéqin turidu!
1 «I heqqaniyliqqa intilgüchiler,
Perwerdigarni izdigüchiler,

□ **50:5 «Reb Perwerdigar quliqimni achti; men bolsam itaetsizlik qilmidim, yaki yolidin bash tartmidim»** — qul bolsa her seher Xudaning sözini wujudi bilen bérilip anglaydu. Bir küni u Xudaning wehiysi bilen, Xudaning köngüldikilirini emelge ashurush üchün köp japa-musheqqetlerni, ademlerning rezil xorlashlirini tartish kérek dep bilidu. Shu chaghda u bash tartmaydu, belki mushu ishlarni qobul qilishqa qet'iy bel baghlaydu (6-7-ayet). ■ **50:5** Yuh. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10 □ **50:7 «Shunga men niyitimni qet'iy qilip yüzümni almastek ching qildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «chaqmaq téshi» dégen söz bilen oxshash menide (eng qattiq tash). □ **50:8 «Méni Aqlighuchi yénimdidur; kim manga erz-shikayet qilalisun? ... Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa, aldimgha kelsun!»** — bu ayetke qarighanda, qul sot qilinip qattiq töhmet-shikayetlerge uchraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33 □ **50:10 «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan, Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?»** — bésharet boyiche «Perwerdigardin qorqush» hem «Uning qulining sözige itaet qilish»tin ibaret ikki ish emeliyette oxshashtur. □ **50:11 «Mana, özliri üchün ot yaqidighan, etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!... «Azab-hesret ichide yatisiler!»»** — bu türküm kishiler: «Xudadin héch nur kelmidi hem kelmeydu» dep öz-özige yol körsitish üchün özlirining xiyalidiki «nur»ni yaqidu. Eger «nur» Xudaning Özidin kelgen bolmisa, saxta peyghemberlerdin, insanlardiki pelsepilerdin yaki xelqning özining xiyal-tepekkuridin kelgenlirining hemmisining netijisi oxshash bolup, ular haman: — «azab-hesret ichide yatidu».

Manga qulaq sélinglar: —
Silerni yonup chiqarghan tashqa,
Silerni kolap chiqarghan orekke nezer sélinglar;
2 Atanglar Ibrahimgha, silerni tughup bergen Sarahqa nezer sélinglar;
Chünki Men uni yalghuz chéghida chaqirdim,
Uninggha bext ata qildim,
Hem uni awundurdum.
3 Chünki Perwerdigar Zion'gha teselli bermey qoymaydu;
Uning barliq xarabe yerlirige choqum teselli béridu;
U choqum uning janggallirini Éren baghchisidek,
Uning chöl-bayawanlirini Perwerdigarning béghidek qilidu;
Uningdin xushalliq hem shad-xuramliq,
Rehmetler hem naxsha awazliri tépilidu.
4 Méning xelqim, gépimni anglanglar,
Öz élim, manga qulaq sélinglar;
Chünki Mendin bir qanun-telim kélidu,
We Men höküm-heqiqitimni el-yurtlar üchün bir nur qilip tikleymen.
5 Méning heqqaniyliqim silerge yéqin,
Méning nijatim yolgha chiqti;
Méning bileklirim el-yurtlargha höküm-heqiqetni élip kélidu;
Arallar Méni kütüp umid baghlaydu,
Ular Méning bilikimge tayinidu.
6 Béshinglarni kötürüp asmanlargha,
Astinglarda turghan yer-zémin'ghimu qarap béqinglar;
Chünki asmanlar is-tütektek ghayib bolidu,
Yer-zémin bolsa bir tal kiyimdek konirap kétidu;
Uningda turuwatqanlarmu oxshashla ölidu;
Biraq nijatim bolsa ebedil'ebedgichidur,
Méning heqqaniyliqim hergiz yanjilmaydu.
7 I heqqaniyliqimni bilgenler,
Könglige qanun-telimimni pükken xelq,
Manga qulaq sélinglar;
Insanlarning haqaretliridin qorqmanglar,
Ulardiki kupurluq we ghaljirlashlardin patiparaq bolup ketmenglar;■
8 Chünki küye ularni kiyimni yewalghandek yewalidu,
Qurt yung yewalghandek yewalidu;
Biraq heqqaniyliqim ebedil'ebedgichidur,
Méning nijatim dewrdin-dewrgichidur. ■

Xudaning wedilirini anglighanlarning bir duasi

9 Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!
Qedimki waqitlarda,
Ötken zamanlardiki dewrlerde oyghan'ghiningdek oyghan!
Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken,

■ **51:7** Zeb. 37:31; 118:6-7; Yesh. 51:12 ■ **51:8** Yesh. 50:9

Ejdihani sanjip zeximlendürgen esli Sen emesmu?□
10 Déngizni, dehshetlik hanglardiki sularni qurutiwétip,
Déngizning tégilirini Sen hemjemetlik qilip qutquzghanlarning ötüsh yoli qilghan Özüng emesmu?■
11 Shunga Perwerdigar bedel tölep qutquzghanlar qaytip kélidu,
Ular naxshilarni éytip Zion'gha yétip kélidu;
Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq qonidu;
Ular xushalliq we shadliqqa érishidu;
Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu.
12 Silerge teselli bergüchi Özüm, Özümdurmen;
Ölüsh aldida turghan bir insandin,
Téni ot-chöplerge aylinip kétidighan insan balisidin qorqup ketkining némisi?□ ■
13 Asmanlarni kergen,
Yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen,
Shundaqla kün boyi halaket yürgüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen;
Emdi zalimning qehri qéni?□ ■
14 Bash egken esir bolsa tézdin boshitilidu;
U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu,
Uning risqimu tügep qalmaydu.□
15 Men bolsam déngizni qozghap, dolqunlarni hörkiretküchi Perwerdigar Xudayingdurmen;
«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur;□
16 We asmanlarni tikleshke,
Yer-zéminning ulini sélishqa,
We Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke,
Men sözümni aghzinggha quyghanmen,

□ **51:9 «Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!... Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken, ejdihani sanjip zeximlendürgen esli sen emesmu?»** — (1) mushu ayette «Perwerdigarning Biliki»ge qaritilghan bir dua körsitilidu. Mushu duagha bolghan birinchi jawab bizningche 12-ayette xatirilinidu — démek, Men herdaim segek turimen, sanga teselli hem küch bergüchidurmen. Bizningche ikkinchi jawab 53-babta ashkarilinidu. (2) «Rahab» — Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq»tur». Babilliqlarning hem Pelestinliklerning epsanilirige asasen, Xuda dunyani yaritip tertipke sélish üchün, awwal déngizda turghan bezi yaman küchler üstidin ghelibe qilishi kérek idi. Mushu küchlerning birsining ismi «Rahab» idi. Ayetke qarighanda mushu kona «epsaniler»ning melum asasi bar; mushu yerde Xuda Öz xelqini Misirdin chiqirip qutquzghanda, déngizni qurutqan, shundaq qilip déngizdiki barliq «yaman küchlirini» asanla idare qilidighanliqini körsetken. (3) Bizningche mushu yerdiki «ejdiha» 27-bab, 1-ayettiki «léwiatan»dur. «Misirdin chiqish» waqtida, Xuda uni «sanjighan», biraq téxi öltürgen emes. «Léwiatan» Sheytanning bir ipadisi bolup, (27-babta déyilgendek) axirqi zamanlarda pütünley bir terep qilinidu. ■ **51:10** Yesh. 43:16 □ **51:12 «Ölüsh aldida turghan bir insan»** — ibraniy tilida «ölüwatqan bir insan» dégen qiziq söz bilen ipadilinidu. Bizningche buning menisi, Xudani tonumighanlarning hayatimu ölgen ademge oxshash bolidu dégendin ibarettur. **«Silerge teselli bergüchi ... Özümdurmen; ... (séning) téni ot-chöplerge aylinip kétidighan insan balisidin qorqup ketkining némisi?»** — mushu ayettiki «siler» ibraniy tilida «erenche rod»ta ishlitilgen bolup, belkim barliq xelqlerni, «sen» bolsa «ayalche rod» shekilde bolup, belkim «Zion»ning özini körsitishi mumkin. ■ **51:12** Zeb. 118:6-8; Yesh. 51:7 □ **51:13 «Asmanlarni kergen, yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen, shundaqla kün boyi halaket yürgüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen...»** — mushu ayettiki «sen» ibraniy tilida «erenche rod»ta bolup, belkim Ziondin sürgün bolghanlarni (yat ellerning bozek qilishigha uchrighanlarni) körsitishi mumkin; 14-ayetni körüng. ■ **51:13** Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 44:24 □ **51:14 «U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu»** — bashqa birxil terjimisi: «Uning ölüki (jinayetchidek) origha tashliwétilmeydu». □ **51:15 ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur»** — ibraniy tilida ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning namidur».

Sen *qulumni* qolumning sayisi bilen yapqanmen. □
17 I Perwerdigarning qolidiki qehrlik qedehni ichiwetken Yérusalém,
Oyghan, oyghan, ornungdin tur;
Ademni wehimige salghuchi jam-qedehni sen ichting, biraqla kötüriwetting;■
18 Uning tughup bergen barliq baliliri arisida uni yétekligüdek héchkim yoq,
Uning béqip chong qilghan barliq baliliridin uning qolini tutup yöligüdek héchbirimu yoq.
19 Bu ikki ish béshinggha chüshti —
(Kim sen üchün ich aghritip yighlar?!)
— Bulangchiliq hem weyranchiliq,
Acharchiliq hem qilich;
Menmu sanga teselli béreleymenmikin?□ ■
20 Séning baliliring halsizlinip hoshidin ketti,
Torgha chüshken jerendek herbir kochining doqmushida yatidu;
Ular Perwerdigarning qehri bilen,
Xudayingning tenbihi bilen tolduruldi;■
21 Shunga hazir buni anglap qoy, i xar bolghan,
— Mest bolghan, biraq sharab bilen emes: —
22 Öz xelqining dewasini yürgüzgüchi Rebbing Perwerdigar,
Yeni séning Xudaying mundaq deydu: —
«Mana, Men qolungdin ademni wehimige salidighan jam-qedehni,
Yeni qehrimge tolghan qedehni éliwaldim;
Sen ikkinchi uningdin héch ichmeysen;
23 Men uni séni xarliwatqanlarning qoligha tutquzimen;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dessep ötimiz, égilip tur» dédi;
Shuning bilen sen téningni yer bilen teng qilip,
Üstüngdin ötküchiler üchün özüngni kochidiki yol qilding».

52

1 — Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal,
I Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kécheklíringni kiyiwal;
Chünki bundin bashlap sünnet qilinmighanlar yaki napaklar ichingge ikkinchi kirmeydu.□
2 Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém;

□ **51:16 «Asmanlarni tikleshke, yer-zéminning ulini sélishqa, we Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke, Men sözümni aghzinggha quyghanmen, sen qulumni qolumning sayisi bilen yapqanmen» —** mushu ayettiki «Sen» bolsa esli 9-10-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»gha éytilghan gep bolushi kérek; shunga biz «sen qulumni yapqanmen» dep terjime qilduq. Emdi 16-ayetke qarighanda Xudaning uninggha tapshurghan wezipiliri arisida, yéngi asman-zéminni berpa qilishmu bolghan bolidu. ■ **51:17** Yesh. 52:1 □ **51:19 «Menmu sanga teselli béreleymenmikin?» —** bashqa birxil terjimisi: — «Mendin bashqa héchkim sanga teselli bérelmeydu». ■ **51:19** Yesh. 47:9 ■ **51:20** Yigh. 2:11,12 □ **52:1 «— Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal, i Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kécheklíringni kiyiwal» —** bu ayetke qarighanda Xudaning ghezipi Ziondin ötti, méhir-shepqetlik küni keldi. Biraq qandaq sewebtin mundaq bolghanliqini Xuda peyghemberge téxi ayan qilmighan; töwende, 52:13-53:12de sewebi ayan qilinidu. **«güzel kiyim»** — ibraniy tilida ibadetxanida ishleydighan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarning mexsus kiyim-kécheklirini körsitidu. Démek, Ziondikilerning hemmisi kahinlar bolup, ularning Xudagha yéqinliship, mexsus ibadet qilish hoquqi bar bolidu.

Özüngni boynungdiki zenjirlerdin boshitiwetkin, i tutqun bolghan Zion qizi!□
3 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
«Siler özünglarni pulsiz sétiwetkensiler;
Pulsiz qayturup sétiwélinisiler».□
4 Chünki mundaq deydu Reb Perwerdigar: —
Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken,
Shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,□ ■
5 (Emdi hazir xelqim pulsiz élip kélin'ginide, — deydu Perwerdigar)
Méning karim bolmamdiken?
Ular üstidin hökümranliq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, —
Shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa,
Méning karim bolmamdiken?!»□ ■
6 Shunga Öz xelqim Méning namimni bilidu;
Shunga shu küni ular Méning «U» ikenlikimni, shundaqla ulargha: «Kör, Méni!» deydighanliqimni bilidu.

Perwerdigar Zion'gha kélidu!

7 Taghlar üstide xush xewer élip kelgüchining ayaghliri némidégen güzel-he!
U aram-xatirjemlikni jakarlaydu,
Bextlik xush xewerni élip kélidu,
Nijat-qutulushni élan qilidu,
U Zion'gha: «Xudaying hemmige höküm süridu!»■
8 Közetchiliringning awazini angla!
Ular awazini kötüridu,
Naxshilarni yangritip towlaydu;
Chünki Perwerdigar Zionni élip qaytqanda, ular öz közi bilen köridu!□
9 I Yérusalémning xarabiliri, naxshilarni yangritip tentene qilinglar!
Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli bergen,
U Yérusalémni hemjemetlik qilip qutquzghan!
10 Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan;

□ **52:2 «Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet; ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém» —** mushu ayetni 47-bab, 1-ayet bilen sélishtursaq, Yérusalémning ehwali Babilningkining eksiche bolidu. Shu yerde «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur; i kaldiylerning qizi, texting yoq yerge oltur!» déyilidu. Shu ayetke qarighanda Yérusalémning olturghan orni bir text bolidighanliqi éhtimalgha yéqin. □ **52:3 «pulsiz qayturup sétiwélinisiler» —** «pulsiz» yaki «pul bilen emes» — démek, mushu hörlükning bir bahasi bar. Qandaq baha téxi ayan qilinmighan; 52:13-53:12-ayetlerge kelgendila zor qimmetlik baha ayan qilinidu. □ **52:4 «Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken, shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,...» —** mumkinchiliki barki, Misirdiki Israillargha zalim bolghan Pirewn eslide Asuriyelik idi (u «Hiskos»lardin chiqqan). Emma bizningche «Asuriyelik» mushu yerde Sennaxérib qatarliq Asuriye padishahlirini körsitidu. ■ **52:4** Yar. 46:6 □ **52:5 «... (emdi hazir xelqim pulsiz élip kélin'ginide, — deydu Perwerdigar) Méning karim bolmamdiken? Ular üstidin hökümranliq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, — shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa, Méning karim bolmamdiken?!» —** 4- we 5-ayetning menisini birleshtürüp oylash kérek. Yaqupning jemeti Israil eslide Misir padishahining teklipi bilen shu yerge barghan; kéyinki dewrdiki Pirewn Israilgha asiyliq qilip ularni ézishke bashlighan. Xuda ularni karamet möjiziler bilen qutquzghan. «Yéqinda» (4-ayet) Asuriye Israilgha hujum qilghan (bu ish Xudaning terbiye jazasini qismen körsitishi üchün bolghan), biraq Xuda yenila ularni karamet yol bilen qutquzghan. «Emdi hazir...» Israillar (Xudaning jazasi ularning üstide ada qilin'ghandin kéyin) intayin biadil muamilige muptila bolsa, Xuda choqum téximu karamet ishlarni körsitip ularni qutquzidu, démekchi. ■ **52:5** Ez. 36:20,23; Rim. 2:24 ■ **52:7** Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ **52:8 «... Perwerdigar Zionni élip qaytqanda...» —** démek, Perwerdigar Zionni (Öz xelqini) eslidiki jayigha qayturidu. Bashqa ikki xil terjimisi: «Perwerdigar Zionni eslige keltürginide...», «Perwerdigar Zion'gha qaytqanda...». Emeliyette bular bir gep — «Zek.» 1:16ni körüng.

Shuning bilen yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu.□ ■
11 Chiqip kétinglar, chiqip kétinglar;
Héch napak nersige tegmey shu yerdin chiqip kétinglar;
Uning otturisidin chiqip kétinglar;
Perwerdigarning muqeddes qacha-quchilirini kötürgüchiler, özünglarni pak tutunglar;□ ■
12 Chünki siler aldirighan péti emes,
Patiparaq qachqan péti emes chiqip kétisiler;
Chünki Perwerdigar aldinglarda mangidu,
Israilning Xudasi arqa muhapizetchinglar bolidu.

Perwerdigarning qulining qurbanliqi — ölümi, depne qilinishi hem tirildürülüshi
13 « — Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,
U *alem aldida* kötürülidu, yuqiri orun'gha chiqirilidu, nahayiti aliy orun'gha érishtürülidu.□ ■

14 Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu,
— Chünki uning chirayi bashqa herqandiqiningkidin köp zeximlen'gen,
Qulning qiyapiti shu derijide buzuwétilgenki, uningda hetta adem siyaqimu qalmighan!□ ■
15 U shu yol bilen nurghun ellerning üstige *qan* chachidu.
Hetta shah-padishahlarmu uning karamitidin aghzini tutupla qalidu;
Chünki özlirige ezeldin éytilmighanni ular köreleydu,
Ular ezeldin anglap baqmighanni chüshineleydu.□ ■

53

Dawami
1 Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen?

□ **52:10 «Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan» —** démek, Xuda karamet ish qilishqa teyyar turush üchün «yengni türgen»! **«Yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu»** — mushu yerde «körüsh» belkim közi bilen körüshni hem öz béshidin ötküzüshnimu bildüridu. ■ **52:10** Zeb. 98:1-2; Luqa 3:6 □ **52:11 «muqeddes qacha-quchilar» —** Xudaning ibadetxanisida ishlitilidu. Musa peyghemberge bérilgen qanun'gha asasen bu qacha-quchilarni peqet kahinlar we ularning hemjemettikiliri (pak halette bolsa) kötürse bolidu; biraq 1-ayetke qarighanda, Xudaning barliq xelqining mushu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor. 6:17; Weh. 18:4 □ **52:13 «— Körünglarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,..» —** «Perwerdigarning quli» toghruluq «qul küylen'gen naxsha» dégen ataqliq töt shéir bar. Bu «naxshilar» 42:1-9-ayet, 49:1-13-ayet, 50:4-11-ayet hem 52:13-53:12-ayetkiche dawam qilidu. «Körünglarki... Méning qulum...» dégen sözler eng axirqi «qul küylen'gen naxsha»ning bashlinishidur. Mushu eng axirqi «naxsha» ilgiriki naxshilarning sirlirini yéship béridu. ■ **52:13** Yesh. 11:2, 3; Ef. 1:20, 21: Fil. 2:9-11 □ **52:14 «Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu» —** «séni» shubhisizki «Perwerdigarning quli»ni körsitidu. ■ **52:14** Yesh. 53:3 □ **52:15 «U shu yol bilen nurghun ellerning üstige qan chachidu» —** Tewratta, Musa peyghember arqiliq chüshürülgen qanun boyiche, qurbanliq qilin'ghan haywanning qéni arqiliq, kishilerning gunahliri «yépilatti» yaki «yuyilatti». Gahida, buni ipadilesh üchün, kahinlar (ibadetxanida haywanlarni qurbanliq qilghuchi mexsus xadimlar) qurbanliqning qénini kishilerning üstige chachatti we bu arqiliq kishilerning gunahliri yuyilatti. Biz terjimide chüshinishlik bolsun üchün «qan» dégen sözni qoshtuq. Bular ibraniy tilida bir söz bilen, yeni «chachidu» bilen ipadilinidu. Emdi mushu yerde zadi qandaq qurbanliqning qénini «chachidu»? Jawab kéyinki ayetlerde tépilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21

Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?□ ■
2 U bolsa *Perwerdigarning* aldida xuddi yumran maysidek,
Yaki xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu;
Uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu,
Biz uni körginimizde, uning bizni jelb qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu.□ ■
3 U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu;
U köp derd-elemlik adem bolup,
Uninggha azab-oqubet yar bolidu;
Shuning bilen uningdin yüzler qachurulidu;
U kemsitilidu, biz uni héch nersige erzimes dep hésabliduq.□ ■
4 Biraq emeliyette bolsa,
U bizning qayghu-hesritimizni kötürdi,
Azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi.
Biz bolsaq, bu ishlarni u wabagha uchrighanliqidin,
Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin,
Shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduq!□ ■
5 Lékin u bizning asiyliqlirimiz tüpeylidin yarilandi,
Bizning gunahlirimiz üchün zeximlendi;
Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq,
Hem qamchidin bolghan yariliri arqiliq biz shipamu taptuq. □ ■
6 Hemmimiz xuddi qoylardek yoldin ézip,
Herbirimiz özimiz xalighan yolgha mangghaniduq;
Biraq Perwerdigar hemmimizning qebihlikini uning üstige yighip yüklidi.■
7 U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi;
U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi,
Shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi.

□ **53:1 «Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen? Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?»** — mushu ayettin köreleymizki: – (1) «Perwerdigarning Biliki» bir shexs bolidu (2-, 3-ayetnimu körüng). Töwendiki 2-12-ayetlergimu qarighanda, «Perwerdigarning Biliki» bilen «Perwerdigarning quli» bir gep. (2) Perwerdigarning «ayan qilishi» yaki wehiysi bolmisa, héchkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zeb. 98:1; Yesh. 51:5, 9, 10; Yuh. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2 «U ... xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu; uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu, biz uni körginimizde, uning bizni jelb qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu»** — «Perwerdigarning quli»ning tughulushi hem uning ösüp yétilishi gerche möjize bolsimu, héchkim uning «Perwerdigarning Biliki» ikenlikini bilmey, uninggha pisent qilmaydu. Emeliyette maysa we yiltizlar qandaqmu qaghjiraq yerdin ünüp chiqsun?! ■ **53:2** Ayup 8:11 □ **53:3 «U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu,...»** — kishiler: – «Kélip chiqishi, turmushi we turqi jehettin mushundaq addiy adem qandaqmu «Perwerdigarning Biliki» bolidu?» dep oylishi mumkin. ■ **53:3** Zeb. 22:7, 8; Yesh. 49:7; 52:14; Mar. 9:12 □ **53:4 «Biraq emeliyette bolsa, u bizning qayghu-hesritimizni kötürdi, azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi. Biz bolsaq, bu ishlarni u ...Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin, shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduq!»** — bu bésharette péillar köpinche «ötken zaman sheklide» yézilghanliqi oqurmenler üchün bir az ghelite tüyulushi mumkin. Bu bésharetler bolsa, kelgüsi, yeni téxi yüz bermigen ishlarni aldin éytqan bolsa, némishqa «ötken zaman sheklide» ipadilinidu? Ishinimizki, Hemmige Qadir Xudayimiz aldida, kelgüsidiki, yeni téxi yüz bermigen ishlar xuddi burunqi yaki bügünki ishlargha oxshashla roshen hem éniq turidu, elwette. Bu bésharetlerde, Yeshaya peyghember Muqeddes Rohning qabiliyiti bilen kelgüsidiki melum bir zamanda bolup ötkinidekla, bésharet bérilgen ishlarni, alliburun yüz bérip bolghan ishlarni körgendek éniq köridu. Péilning «ötken zaman shekli»ni ishlitishning ehmiyiti shuni ispatlayduki, Xudaning neziridiki «Özining quli»ning ölümi, elmisaqtin buyanqi eng ehmiyetlik, eng muhim we eng ulugh ish, shundaqla menggülük bir pakit. ■ **53:4** Mat. 8:17 □ **53:5 «Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq»** — ibraniy tilda «bizge aram-xatirjemlik yetküzgüchi jaza uning béshigha chüshti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pét. 2:24 ■ **53:6** 1Pét. 2:25

□ ■
8 U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi,
Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!
Chünki u tiriklerning zéminidin élip kétildi,
Méning xelqimning asiyliqi üchün u waba bilen uruldi.□ ■
9 Kishiler uni reziller bilen ortaq bir görge békitken bolsimu,
Lékin u ölümide bir bay bilen bille boldi,
Chünki u héchqachan zorawanliq qilip baqmighan,
Uning aghzidin birer éghizmu hiyle-mikirlik söz tépilmas.□ ■
10 Biraq uni ézishni layiq körgen Perwerdigardur;
U uni azabqa chömüldürgüzdi.
Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,
Lékin u özining uruq-ewladlirini choqum körüp turidu,
Shundaqla uning köridighan künliri uzartilidu;
We Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, rawaj tépip emelge ashurulidu.□ ■
11 U özi tartqan japaning méwisini körüp memnun bolidu;
Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilerge heqqaniyliqni yetküzidu.
Chünki u ularning qebihliklirini özige yükliwalidu.□ ■
12 Bu ishliri üchün Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen,
Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp béridighan bolidu;
Chünki u ta ölüshke qeder «*sharab hediye*»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi,
Shundaqla özining asiyliq qilghuchilarning qatarida sanilishigha yol qoydi.

□ **53:7 «U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi»** — bashqa birxil terjimisi: «U qiynaldi, biraq özini töwen tutup aghzini achmidi». **«U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi, shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi»** — mushu paqlanlar we qoylar néme ishning öz aldida turidighanliqini bilmeydu, elwette; biraq qul bilidu hem pütün wujudi hem ixtiyari bilen özini Perwerdigarning xalighini shu dep uni qobul qilip, özini pida qilidu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8 «U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi»** — bashqa bir-ikki xil terjimisi bar: — «U qamap qoyulup, soraqqa tartilish bilen élip kétildi» yaki «U rehimsizlik bilen, héch soraqqa tartilmayla élip kétildi», yaki «U xar qilin'ghanda, u (adil) sot qilinish hoquqidin mehrum boldi». **«Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!»** — bashqa birxil terjimisi: «Özining dewridikiler bolsa, (ular arisida) kim (bu ishlargha) etiwarlidi». ■ **53:8** Zeb. 22:30; Yesh. 53:10 □ **53:9 «u ölümide ...»** — ibraniy tilida mushu yerdiki «ölümi» dégen söz, «köplük sheklide», «ölümliri» dep élin'ghan; bu söz «qul»ning ölümining dehshetlik bolghanliqini, shundaqla uning ölümining ehmiyitining köp tereplimilik bolghanliqini körsetse kérek. **«U ölümide bir bay bilen bille boldi»** — mushu bésharetning emelge ashurulushi, Injil «Mat.» 27:57-ayettin yaki «Yh.» 19:38-ayettin éniq tépilidu. ■ **53:9** 1Pét. 2:22; Mat. 27:57-60 □ **53:10 «Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...»** — yene birxil terjimisi: — «Gerche u (Xuda) uning jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» Mushu ayettiki «gunahni yuyidighan qurbanliq» (ibraniy tilida «asham» déyilidu), Musa peyghemberge chüshürülgen Tewrat 3-qisim, yeni «qurbanliqname» süpitide bolghan «Lawiylar» dégen kitabta, mushu xil qurbanliq «adem bilen Xuda»ni hemde «adem bilen adem»ni inaqlashturidighan, yeni «itaetsizlik qurbanliqi» dep atalghan («Lawiylar», 5-babni körüng). **«uning köridighan künliri uzartilidu»** — Perwerdigarning quli 8-ayetke asasen perzentsiz «ewladi yoq» halda öldi. Biraq mushu bayanlargha asasen u hazir hayat hemde uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalqi babtiki 15-ayette «qan chéchilghan» nurghun «yat eller», yeni töwendiki 11- hem 12-ayettiki özige ishen'gen, «heqqaniyliq yetküzülgen» «nurghun kishiler» bolmay kim bolsun? U ölgen bolsa, mushu ish ölümdin tirilgendin kéyin bolushi kérek; démek, Perwerdigarning quli ölümdin tirilidu. **«Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, ... emelge ashurulidu»** — mushu bayan'gha asasen, qul ölümdin tirilgendin kéyin Xuda uning qoligha alemdiki barliq ishlarni tapshuridu. ■ **53:10** Zeb. 22:30; Yesh. 53:8; Yesh. 8:18: Zeb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yuh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9 □ **53:11 «Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilerge heqqaniyliqni yetküzidu»** — mushu yerdiki «nurghun kishiler» uninggha ishinidighan mömin bendiler, yeni uning (10-ayettiki) «uruq-ewladi» bolidu. «Nurghun kishiler» déyilgini «hemme adem» dégenlik emes, elwette. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

Shuning bilen u nurghun kishilerning gunahini öz üstige aldi,
Özini asiyliq qilghuchilarning ornigha qoyup ular üchün dua qildi».□ ■

54

Perwerdigarning qulining ejirining birinchi netijisi •••• Zionning Xudaning etrapigha yighilip uning bilen inaqlishishi

1 — Tentene qil, i perzent körmigen tughmas ayal!
Naxshilarni yangrat, shadlinip towla, i tolghaq tutup baqimighan ayal!
— Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur! — deydu Perwerdigar, —
□ ■
2 Chédiringning ornini kéngeytip,
Turalghuliringning étiklirini ular yaysun;
Küchüngni héch ayimay chédir taniliringni uzartqin,
Qozuqliringni chingaytqin;□
3 Chünki sen ong we sol terepke kéngiyisen;
Séning ewlading bashqa ellerni igeleydu;
Ular ghérib sheherlerni ahalilik qilidu.
4 Qorqma, chünki sen héch xijalette bolmaysen,
Héch uyatqa qaldurulmaysen,
Chünki yerge héch qaritilip qalmaysen,
Chünki yashliqingdiki xijilchanliqni untuysen,
Tulluqungning ahanitini héch ésingge keltürelmeysen.
5 Chünki séni yaritip Shekillendürgüching bolsa séning éring,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning nami;
Hemjemet-Qutquzghuching bolsa Israildiki Muqeddes Bolghuchi,
U barliq yer-zéminning Xudasi dep atilidu.
6 Chünki Perwerdigar séni chaqirdi,
— Xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek,
Yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» —
deydu séning Xudaying;□

□ **53:12 «Bu ishliri üchün Men shu «nurghun kishiler»ni uninggha hediye qilip nésiwisi qilimen» —** «nurghun kishiler» özining ailisi (10-ayettki) «uruq-ewladi», Xuda uninggha bergen «rohiy perzentliri», «özining ademliri»dur. **«Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp béridighan bolidu»** — mushu «küchlükler» belkim 52-bab, 15-ayettiki «shah-padishahlar» qatarliqlarni körsitishi mumkin. Démek, Perwerdigarning quli «Padishahlarning Padishahi», Shahinshah bolidu. **«U ta ölüshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi»** — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «qurbanliq tüzümi»de, pütünley Xudagha atap köydürülidighan «köydürme qurbanliq» üstige «sharab hediye» tökülidu; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dep qarilidu. **«asiyliq qilghuchilarning qatarida sanaldi»** — belkim ikki menisi teng bolushi mumkin; (1) özini asiylargha wekil qilip ular üchün jaza tartti; (2) özi «jinayetchi» dep qaraldi (ibraniy tilida «asiyliq qilghuchilar» hem «jinayetchiler» bir söz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28 □ **54:1 «ghérib ayalning balilir» —** shübhisizki, ««Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi» dégenlik bilen barawerdur. Chünki mushu balilarni ghérib ayal özi tughmighan. Mushu babtiki barliq beriketler yene shübhisizki, qulning japaliq ejiridin kelgen netijidur. Qulning «birinchi wezipisi» «Yaqupni Xudagha yighip qayturush»tur. Mushu babtiki téma del shudur. ■ **54:1** Gal. 4:27 □ **54:2 «turalghuliringning étiklirini ular yaysun» —** «ular» belkim qaytip kelgen «ghérib ayalning baliliri» (1-ayet). □ **54:6 «Xuda séni ... xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek, yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» —** dégen sözler mushu yerde muhim. Israil: «Xuda méni tashlap ketti» dégen tuyghuda bolidu. Emeliyette bolsa Xuda adil bolghanliqi üchün ulardin ayrilip ketti; ularning Xudadin yüz örüshi bilen Xuda ulardin «ajriship ketken». Bu ishlar 50-bab, 1-3-ayette tilgha élin'ghan. Biraq mushu yerde Xuda Öz shepqitini körsitip bu ishlarni tilgha almaydu; U peqetla 8-, 9-ayette: — «Men (sendin ghezeplinip) bir deqiqe sendin ayrilip kettim» — deydu.

7 Men bir deqiqe sendin ayrilip kettim,
Biraq zor köyümchanliq bilen séni yénimgha yighimen;
8 Ghezipimning téshishi bilen Men bir deqiqila yüzümni sendin yoshurup qoydum;
Biraq menggülük méhir-muhebbitim bilen sanga köyümchanliq körsitimen» — deydu Hemjemet-Qutquzghuching Perwerdigar.
9 Mushu ishlar xuddi Nuh *peyghember* dewridiki topan suliridek bolidu —
Men Nuh dewridiki sular ikkinchi yer yüzini bésip ötmeydu dep qesem ichkinimdek, —
Men shundaq qesem ichkenmenki,
Sendin ikkinchi ghezeplenmeymen,
Sanga ikkinchi tenbih bermeymen.■
10 Chünki taghlar yoqilidu,
Dönglermu yötkilip kétidu,
Biraq méhir-muhebbitim sendin hergiz ketmeydu,
Sanga aram-xatirjemlik bergen ehdemmu sendin néri bolmaydu»
— deydu sanga köyümchanliq qilghuchi Perwerdigar.

Yéngi Yérusalémning parlaq kélechiki

11 I xar bolghan, boranda uyan-buyan chayqalghan, héch teselli qilinmighan *qiz*,
Mana, Men tashliringni rengdar sémont lay bilen qirlaymen,
Kök yaqutlar bilen ulungni salimen;
12 Parqiraq munarliringni leellerdin,
Derwaziliringni chaqnaq yaqutlardin,
Barliq sépilliringni jawahiratlardin qilip yasaymen.□
13 Séning baliliringning hemmisi Perwerdigar teripidin ögitilidu;
Baliliringning aram-xatirjemliki zor bolidu!■
14 Sen heqqaniyliq bilen tiklinisen;
Sen zulumdin yiraq,
(Chünki sen héch qorqmaysen)
Wehshettinmu yiraq turghuchi bolisen,
Chünki u sanga héch yéqinlashmaydu.
15 Mana, birersi haman yighilip sanga hujum qilsa,
(Biraq bu ish Méning ixtiyarimda bolghan emes),
Kimki yighilip sanga hujum qilsa séning sewebingdin yiqilidu.
16 Mana, kömür otini yelpütüp,
Özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen,
Hem xar qilish üchün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen;□
17 Sanga qarshi yasalghan héchqandaq qoral kargha kelmeydu;
Sanga erz-shikayet qilghuchi herbir tilni sen mat qilisen.
Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!

■ **54:9** Yar. 9:11 □ **54:12 «Parqiraq munarliringni leellerdin, ... barliq sépilliringni jawahiratlardin qilip yasaymen»** — kona dewrlerde bezi sheherlerdiki sépilda munarlargha aptapning eksi chüshidighan tash eynekler ornitilip, «quyashlar» dep atilatti. Mushu yerde biz «parqiraq munarlar» dep terjime qilduq. ■ **54:13** Yuh. 6:45 □ **54:16 «Mana, kömür otini yelpütüp, özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen, hem xar qilish üchün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen»** — démek, Men bolmisam mushu qorallar hem ishletmekchi bolghuchilar bolmaytti; ularning hemmisi Méning qolumda, Men bilen dost bolsang ularning wehimiliri néme hésablinatti? 17-ayetnimu körüng.

Ularning heqqaniyliqi bolsa mendindur! □

55

Perwerdigarning qulining ejirining ikkinchi netijisi •••• Uning dunyagha sun'ghan yéngi hayatqa ige bolushqa teklipi

1 Hoy! Barliq ussap ketkenler,
Sugha kélinglar!
Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar;
Mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar;□ ■
2 Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler?
Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üchün serp qilisiler?
Gépimni köngül qoyup anglanglar, yaxshisidin yenglar,
Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu;□
3 Manga qulaq sélinglar, yénimgha kélinglar;
Anglanglar, jéninglar hayatqa érishidu;
We Men siler üchün menggülük bir ehde tüzüp bérimen: —
Shu ehde — Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepqetlerdur!□ ■
4 Mana, Men uni el-yurtlargha guwahchi süpitide,
El-yurtlargha yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim —□
5 — «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen,
Séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu;
Sewebi bolsa Perwerdigar Xudaying, Israildiki Muqeddes Bolghuchining Özidur;
Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi».□
6 — Izdenglar Perwerdigarni, U Özini tapquzmaqchi bolghan peytte;
U yéqin turghan waqtida uninggha nida qilinglar!
7 Rezil adem öz yolini,

□ **54:17 «Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!»** — mushu ayetkiche Yeshaya «Perwerdigarning quli»ni peqet birlik sheklide tilgha aldi. Biraq «yéngi Yérusalém»da «Perwerdigarning qulliri» bar — yeni «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi, u gunahlirini kötürüp qutquzghan «heqqaniyliq yetküzgen»liri bar. Ular hazir belkim «Perwerdigarning quli»gha oxshash peziletlik, güzel muhebbetlik xaraktérida bolup, shundaqla uninggha oxshash Xudagha toluq ibadetlik xizmet qilidu. □ **55:1 «Sugha kélinglar!»** — ibraniy tilida «su» köplük sheklide bolup («sulargha kélinglar!»), suning köplükini bildüridu. **«Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar; mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar!»** — Xuda Yeshaya arqiliq kochidiki satarmendek pütün dunyagha söz qilidu. Biraq u héchqandaq gep satmaydu, elwette. Emdi Xudaning mushu iltipatigha pul bilen érishkili bolmisa, uninggha qandaq bahada érishkili bolidu? Jawab del 3-ayette déyilidu: — u bolsa peqetla ademning Xudagha qulaq sélishtiki diqqitidin ibaret. Chünki 53-babta körginimizdek, Xudaning méhir-shepqiti bilen Perwerdigarning quli barliq insan üchün qurban bolup bedel töleydu. ■ **55:1** Yuh. 7:37,38 □ **55:2 «Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler? Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üchün serp qilisiler?»** — oqurmenlerning éside bolush kérekki, 44-bab, 20-ayette, Xuda Özini tonumighanlar toghruluq «uning yégini küllerdur!» dégenidi. **«Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu»** — ibraniy tilida «jéninglar molchiliqtin qanaetlinidu». □ **55:3 «Men Dawutqa wede qilghan méhir-shepqetler»** — mushu sözler «Zebur» 18-küy hem 89-küydin élin'ghan. Xuda shu küylerde Dawut peyghemberge ikki wedini bergen: (1) Dawutning bir ewladi uning textide menggü olturidu. (2) mushu ewladi peqet Israilghila emes, belki jahandiki barliq el-yurtlar üstidin hökümranliq qilidu. Töwendiki 4-ayette mushu kishi del «Perwerdigarning quli» ikenliki éniq körünidu; uning shapaiti bilen mushu beriketler «ne bedel ne pul tölimeyla» wujudqa chiqidu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4 «Mana, Men uni … yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim»** — bu ayettiki «uni» — Mushu yerde yene «Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepqetler» bolghan «Perwerdigarning quli»ni körsitidu (42:6, 49:6-8ni körüng). Shuningdek 5-ayettiki «sen» dégen sözmu shübhisizki, «Perwerdigarning quli»ni körsitidu. □ **55:5 «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen, séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu… Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi»** — mushu ayette «sen» yene «Perwerdigarning öz quli»ni kersitidu, sözler uninggha éytilidu.

Naheq adem öz oy-xiyallirini tashlisun,
Perwerdigarning yénigha qaytip kelsun,
U uninggha rehimdilliq körsitidu;
Xudayimizning yénigha qaytip kelsun,
U zor kechürüm qilidu.
8 Chünki Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlar emes,
Méning yollirim bolsa silerning yolliringlar emestur;
9 Chünki asman yerdin qanche yuqiri bolghinidek,
Mana Öz yollirim silerning yolliringlardin,
Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlardin shunche yuqiridur.
10 Yamghur hem qar asmandin chüshüp,
Yer yüzini sughirip uni kökertip, chécheklitip,
Térighuchigha uruqni, yégüchige ash-nanni teminligüche qaytmaydighandek,
11 Mana Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim shundaqtur;
Öz könglümdikini emelge ashurmighuche,
Uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche,
U Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.□
12 Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler;
Aram-xatirjemlikte yéteklinip chiqisiler;
Taghlar hem döngler silerning aldinglarda naxsha yangritidu,
Dalalardiki barliq del-derexler chawak chéliship tentene qilidu;□ ■
13 Yantaqliqning ornida qarighay,
Jighanliqning ornida xadas derixi ösidu;
Mushular bolsa Perwerdigargha bir nam keltüridu,
Menggüge üzülmes karamet bolidu. □

56

«Yeshaya» 3-qismi •••• Axirqi zamanlarni, teltöküs nijatliqni kütüsh •••• Rebke teshna bolghanlarni righbetlendürüsh

1 Perwerdigar mundaq deydu: —
Adalet hem hidayette ching turunglar,
Heqqaniyliqni yürgüziwéringlar;
Chünki Méning nijatim yéqinlashti,
Heqqaniyliqim ayan qilinay dewatidu,□
2 Mushularni qilghuchi kishi,

□ **55:11 «Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim ... uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche, ... Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.»** — mushu sözler 6-10-ayetler bilen toluq baghlinidu. Xudaning oyliri gunahkar insanningkidin shunche yuqiri bolsimu, Xudaning küchlük sözi towa qilghan ademni kötürüp Özige hemrahliqqa ige qilidu; shuning bilen ular Xudaning oylirini hem yollirini chüshinishke bashlap, Xudaning sirlirida uning bilen ortaq bolush imtiyazigha érishtürülidu. □ **55:12 «Chünki siler shad-xuram halda chiqisiler...»** — ular zadi nedin chiqidu? Axirqi zamanlarda, belkim Xudaning yolida mangghanlar Zion'gha qarap öz yurtliridin chiqidighanliqini körsitidu; biraq shu ariliqta, herbir towa qilmaqchi bolghan ademning bir «chiqishi» bolushi kérek; özining tallighan yolliridin, gunahliridin, shexsiyetchilikidin, tekebburluqidin, barliq en'eniwiy közqarashliridin Xudaning yéngiliqigha hem chaqiriqigha qarap «chiqishi» kérek. Emdi mushu yol japaliq hem «xeterlik» bolghini bilen u beribir yenila jahan-alemdiki eng shad-xuram hem ehmiyetlik yoldur. ■ **55:12** 1Tar. 16:33 □ **55:13 «Yantaqliqning ornida qarighay, jighanliqning ornida xadas derixi ösidu»** — démisekmu, ikki xil derex (qarighay we xadas) «daim yéshil turidighan» derexlerdur. □ **56:1 «Adalet hem hidayet»** — (ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu) — Mushu yerde Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun-permanlarning barliq teleplirini körsitidu.

Mushularda ching turghuchi insan balisi —
Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighuchi,
Qolini herqandaq rezilliktin tartquchi kishi némidégen bextliktur!□
3 Özini Perwerdigargha baghlighan yat yurtluq adem: — «Perwerdigar choqum méni öz xelqidin ayriwétidu!»,
Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun.□
4 Chünki Perwerdigar: — Men Öz «shabat künlirim»ni saqlaydighan,
Könglümdiki ishlarni tallighan,
Ehdemde ching turidighan aghwatlargha mundaq deymenki: —
5 Men ulargha Öz öyümde,
Yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen;
Mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur;
Men ulargha üzülmes, menggülük namni bérimen.□
6 Perwerdigarning xizmitide bolushqa,
Uning namigha séghinishqa,
Uning qulliri bolushqa Perwerdigargha özini baghlighan,
Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighan,
Ehdemni ching tutqan yat yurtluqning perzentlirini bolsa,
7 Ularnimu Öz muqeddes téghimgha élip kélimen,
Méning duagah bolghan öyümde ularni xushal qilimen;
Ularning köydürme qurbanliqliri hem teshekkür qurnanliqliri Méning qurban'gahim üstide qobul qilinidu;
Chünki Méning öyüm «Barliq el-yurtlar üchün dua qilinidighan öy» dep atilidu.■
8 Israildin tarqilip ketken ghériblarni yighip qayturidighan Reb Perwerdigar: —
Men yene uninggha bashqilarni,
Yeni yighilip bolghanlargha bashqilarnimu qoshup yighimen! — deydu.

Israildiki yétekligüchilerge bolghan bir bésharet

9 — I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar,
Ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!□

□ **56:2 «Shabat küni» —** ibraniy tilida hem «yettinchi» hem «toxtitish» dégen menide. Xuda Musa peyghember arqiliq Israilgha «yettinchi küni»de, yene shenbe künide öz shexsiy ish-xizmitini toxtitip, özining hörmitide dem élishni buyrughan. Elwette, mundaq qilish herqandaq bir milletning, bolupmu Israillardek déhqanchiliq bilen shughullinidighan milletning heqiqiy iman-ishenchi bar-yoqluqini ispatlaydighan ishtur. Meyli sodiger yaki déhqan bolsun: — «Shenbe künide ishlisem alghan paydam belkim altidin bir hesse köp bolar» — dep oylishi mumkin. □ **56:3 «Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun —** «aghwat» pichiwétilgen adem. Kona jemiyetlerde ular padishahlarning yaki baylarning heremxanilirida ayal-kénizeklirini qoghdash xizmitini qilatti. Mushu yerde aghwatlar belkim barliq méyiplerge, barliq orni peslerge, barliq közge ilinmaydighan kishilerge wekillik qilishi mumkin. □ **56:5 «men ulargha Öz öyümde, yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen» —** mushu ayettiki «öyüm» bolsa, Xudaning muqeddes ibadetxanisi. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, aghwatlar we méyiplar ibadetxanigha kirishke bolmaytti; biraq «Perwerdigarning quli» qilghan ishlardin kéyin kirishke bolidighan bolghan; mushundaq bolupla qalmay, Xuda ulargha «muqim orun»ni béridu, démek xalisa menggü turidighan bir jayni béridu. Esliy ibraniyche tékistte «qol we nam-ataq ata qilimen» déyilgen. Biz uni «orun we nam-ataq ata qilimen» dep terjime qilduq. «Qol» bizningche «turushqa hoquqluq orun» dégen menide ishlitilgen bolushi mumkin. Chünki Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche aghwatlarning muqeddes chédirgha yaki muqeddes ibadetxanigha kirish hoquqi yoq idi («Qan.» 23:1) «Orun hem nam-ataq ata qilimen... » bashqa birxil terjimisi «nam-emel abidisi tikleymen,...». **«...ularghа... nam-ataq ata qilimen... mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur; Men ulargha üzülmes, menggülük namni bérimen»** — aghwatning perzent körüshi mumkin emes, elwette. ■ **56:7** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ **56:9 «I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar, ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!» —** Xuda Özining jazalishidin ölgenlerning jesetliri bilen ozuqlinishqa haywanlarni teklip qilidu.

10 *Israilning* közetchiliri hemmisi qarighu;
Ular héch bilmeydu;
Hemmisi qawashni bilmeydighan gacha itlar,
Chüshekep yatidighan, uyqugha amraqlar!
11 Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu,
Ular bolsa *xelqimni* «baqquchi»larmish téxi!
Ular yorutulushni héch bilmeydu,
Ularning hemmisi xalighanche yol tallap qéyip ketken,
Birsimu qalmay herbiri öz menpeitini közlep yürgüchiler!□
12 Ular: «Qéni, sharab keltürimen,
Haraqni qan'ghuche icheyli;
Etimu bolsa bügünkidek bolidu,
Téximu molchiliq bolidu yene!» — dewéridu.

57

Qarangghuluqta bérilgen nur

1 Heqqaniy adem alemdin ötidu,
Héchkim buninggha köngül bölmeydu;
Méhriban ademler yighip élip kétilidu,
Biraq héchkim oylap chüshinelmeyduki,
Heqqaniy ademler yaman künlerni körmisun dep yighip élip kétilidu.■
2 U bolsa aram-xatirjemlik ichige kiridu;
Yeni özlirining durus yolida mangghan herbir kishi,
Öz ornida yétip aram alidu. □

«Pahishe ayal», uning «baliliri» hem towa qilghan adem

3 Biraq senler, i jaduger ayalning baliliri,
Zinaxor bilen pahishe ayalning nesli;
Buyaqqa yéqin kélinglar;
4 Siler kimni mazaq qiliwatisiler?
Yaki kimge qarshi aghzinglarni kalchaytip,
Tilinglarni uzun chiqirisiler?
Siler bolsanglar asiyliqtin törelgen balilar,
Aldamchiliqning nesli emesmusiler?
5 Herbir chong derex astida,
Herbir yéshil derex astida shehwaniyliq bilen köyüp ketküchi,

---

□ **56:11** «Mushu **itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu, ular bolsa xelqimni** «baqquchi»larmish **téxi!»** — «baqquchi» yaki «közetchi» (yétekligüchi)ning ikki muhim roli bar: — (1) közetchilik; yeni sirttin kélidighan xewp-xeter ehwalidin xelqni agahlandurup taqabil turush charisini tépish; (2) «baqquchiliq»; öz xelqige köyünüp ularning ehwalini obdan chüshinip xewer élishtur. ■ **57:1** Zeb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2** «...durus **yolida mangghan herbir kishi, öz ornida yétip aram alidu»** — «öz ornida yétip aram alidu» dégenning menisi, «ornida sekratta yatqan» yaki «görde yatqan» dégenlik bolsa kérek; meyli qaysi menide bolsun, asasiy menisi, ular ölüshi bilenla ularning rohi Xudaning aramigha kiridu.

Kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!□
6 Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur;
Shular, shularla séning teqsimatingdur;
Shundaq, sen ulargha atap «sharab hediyesi»ni quyup,
Ulargha «ashliq hediye»nimu sunup berdingghu;
Emdi mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?□
7 Sen yuqiri, égiz bir tagh üstide orun-körpe sélip qoydung,
Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting.□
8 Ishiklerning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung,
Chünki sen Mendin ayrilding,
Sen yalingachlinip ornunggha chiqting;
Orun-körpengni kéngeytip *xéridarliring* bilen özüng üchün ehdileshting;
Ularning orun-körpisige könglüng chüshti,
Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding.□
9 Sen zeytun méyi hediyisini élip,
Etirliringni üstibéshingge bolushigha chéchip,
Padishahning aldigha barding;
Elchiliringni yiraqqa ewetip,

□ **57:5 «Herbir yéshil derex astida shehwaniyliq bilen köyüp ketküchi, kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!»** — Qanaanda (Pelestinde) butpereslik intayin peskeshliship uchigha chiqqanidi: (1) Pelestinlikler «Baal» dégen mebudqa «Yerni munbet, ayallarni tughumchan qilidu» dep choqun'ghan. Mushu butni «heriketke keltürüsh üchün» ular del-derexler (bolupmu daim yéshil turidighan derexler astida) shu mebudqa «nezir qilin'ghan» pahishe ayallar bilen jinsiy munasiwet ötküzetti; (2) ular «ölümni bashquridighan» «Moloq» dégen bashqa bir mebudni «memnun qilish» üchün, öz balilirini otqa tashlaytti yaki qilichlaytti. Yeshayaning mushu yerde bu ikki ishni tilgha élishi, bularning pajielik mahiyitini körsetmekchi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yene bir butqa atap soyidu. Biraq mushu yerde butpereslik qilidighanlar Pelestindikiler emes, belki «Pelestinliklerdin butpereslikni ögen'gen» Israillarning özi. Ular eslide özlirini Misirdin qutquzghan Xudasigha «sadiq, wapadar ayal»dek bolushi kérek idi; biraq buning ornida, ular «pahishe ayal» hem uning baliliri bolup ketkenidi. □ **57:6 «Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur»** — mushuning menisi belkim ériqta yatqan tashlar suning éritishi bilen bezide tebiiy halda ademzatning sheklige kelgen bolup, xelq teripidin öz butliri bolushqa tallinidu. Yeshaya mushu yerde «siliqlan'ghan tashlar» dégen sözni ishlitip chaqchaq qilidu. Bu ibraniy tilida «xelek» dégen birla söz bilen ipadilinidu we: «téyilghaq, aldamchi, xeterlik», dégen yene bir meninimu bildüridu. «Nésiweng» ibraniy tilida «xalaq» dégen söz bilen ipadilinidu. Musa peyghember eslide Israilgha: «Perwerdigar silerning nésiwenglardur» dégen bolsimu, ular özige tégishlik bolghan nésiwining («xalaq»ining) ornida bir «xelek»ni, yeni bir «aldamchi nerse»ni tallighan. **«mushulargha razi bolup Özümni bésiwalsam bolamti?»** — démek, mushu ishlardin ötüp jazalimay qoyushum hergiz mumkin emes. □ **57:7 «Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting»** — ular héch nomus qilmay, ochuq-ashkara (égiz tagh üstide) butpereslik qilip turatti. □ **57:8 «Ishiklerning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung»** — Musa peyghember Israillargha Xudaning pakliqini eslitish yolida öy ishikining sirtqi ikki yénigha Tewrattiki birqanche sözni oyush yaki taxta üstige pütüp chaplashni buyrughanidi. «Pahishe ayal» mushu «esletmiler»ni sirtigha emes, ichige békitken. Ayal uchigha chiqqan bir butperes bolghini bilen, yenila «Perwerdigar bar bolsa méni jazalaydu» dep ensirep (bashqilardin yoshurun halda) mushu taxtilarni békitken. Biraq uning mundaq qilghini Xudani butlarning qatarigha qoyghinigha barawer. «Pahishe ayal»gha nisbeten, mushu esletme taxtilarni ishik keynide békitish pütünley xurapiy bir ish, ular uning üchün «tiltumar»gha oxshashla, xalas (Tewratta tiltumarlar men'i qilin'ghan, elwette). **«Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding»** — eslide «sen ularda bir qolni körüp qalding» dégenlik. «Bir qol» belkim «azghine küch-hoquq»ni bildürüshi mumkin. «pahishe ayal» mushuni körüpla derhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dep 9-ayettiki ishlarni qildi.

Hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding.□
10 Sen bésip mangghan barliq yolliringda charchighining bilen,
Yene: «Poq yeptimen, boldi bes!» dep qoymiding téxi,
Ézip yürüshke yenila küchüngni yighding,
Héch jaq toymiding.
11 Sen zadi kimdin yürekzade bolup, qorqup yürisen,
Yalghan gep qilip, Méni ésingge héch keltürmey,
Könglüngdin héch ötküzmiding.
Men uzun'ghiche süküttе turup keldim emesmu?
Sen yenila Mendin héch qorqup baqmiding!□ ■
12 Séning «heqqaniyliqing»ni hem «töhpiliring»ni bayan qilimen: —
Ularning sanga héch paydisi yoqtur!
13 Chirqirighanliringda sen yighip toplighan *butlar* kélip séni qutquzsun!
Biraq shamal püw qilip ularning hemmisini uchurup kétidu,
Bir nepesla ularni élip kétidu;
Biraq Manga tayan'ghuchi zémin'gha mirasliq qilidu,
Méning muqeddes téghimgha igidarchiliq qilidu.■
14 *Shu chaghda*: — «Yolni kötürünglar, kötürünglar, uni teyyarlanglar,
Xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar» déyilidu.□
15 Chünki nami «Muqeddes» Bolghuchi,
Yuqiri hem Aliy Bolghuchi,
Ebedil'ebedgiche hayat Bolghuchi mundaq deydu: —
«Men yuqiri hemde muqeddes jayda,
Hem shundaqla rohi sunuq hem kichik péil adem bilen bille turimenki,
Kichik péil ademning rohini yéngilaymen,
Dili sunuqning könglini yéngilaymen.
16 Chünki Men hergiz menggüge erz qilip eyiblimeymen,
Hem ebedil'ebedgiche ghezeplenmeymen;
Shundaq qilsam insanning rohi Méning aldimda susliship yoqaydu,
Özüm yaratqan nepes igiliri tügishidu.■
17 Uning öz nepsaniyetlik qebihlikide Men uningdin ghezeplinip, uni urghanmen;
Men uningdin yoshurun turup, uninggha ghezeplen'genlikim bilen,
U yenila arqisigha chékin'giniche öz yolini méngiwerdi;
18-19 Men uning yollirini körüp yetken teqdirdimu,
Men uni saqaytimen;
Men uni yétekleymen,
Men lewlerning méwisini yaritimen,
Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge yene teselli bérimen;
Yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!

□ **57:9 «Sen zeytun méyi hediyisini élip,...»** — bashqa birxil terjimisi: «özüngge (xushpuraq) mayni sürtüp...». **«Sen... padishahning aldigha barding; elchiliringni yiraqqa ewetip, hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding»** — Yeshaya 1-37-bablarda xudasiz döletler bilen héch ittipaqlashmasliqni qayta-qayta dewet qilghan. Pahishe ayal «padishah»ni özige metpun qilmaqchi bolup, del «ittipaqlashmasliq»ning eksini qilmaqchi bolghan. Emdi «pahishe ayal» zadi qaysi «padishah»ning aldigha bardi? Eslide Israilning öz padishahi bar idi. Biraq Xuda Yeshaya arqiliq ulargha yene kinayilik gep qilip: Siler xudasiz elning padishahining aldigha bérip uningdin yardem sorisanglar, u padishah kelgüside silerning padishahinglar bolidu, démekchi. □ **57:11 «Men uzun'ghiche süküttе turup keldim emesmu?»** — démek, Xuda uzun waqitqiche sewr-taqet qilip Israilni jazalimay keldi. ■ **57:11** Yesh. 42:14 ■ **57:13** Zeb. 34:7-10 □ **57:14 «Yolni kötürünglar, kötürünglar, uni teyyarlanglar, xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar»** — mushu ayettiki bésharet belkim axirqi zamandiki «Zion'gha qaytish» toghruluq éytilidu. ■ **57:16** Zeb. 103:8-10; Ibr. 12:9

We Men uni saqaytimen!□
20 Biraq reziller bolsa tinchilinishni héch bilmeydighan,
Dolqunliri lay-latqilarni urghutuwatqan,
Dawalghuwatqan déngizdektur.
21 Rezillerge, — deydu Xudayim — héch aram-xatirjemlik bolmas. ■

58

Quruq diniy paaliyetler ademlerni dozaxqa élip baridu; •••• Xudagha yaqidighan «rozini tutush»

1 — Nida qilip jakarlighin,
Awazingni qoyup bérip bolushiche towla,
Awazingni kanaydek kötür,
Méning xelqimge ularning asiyliqini,
Yaqupning jemetige gunahlirini bayan qilghin.
2 Biraq ular Méni her küni izdeydighan,
Heqqaniyliqni yürgüzidighan,
Méning yollirimni bilishni xushalliq dep bilidighan,
Xudasining höküm-permanlirini tashliwetmeydighan bir elge oxshaydu;
Ular Mendin heqqaniyliqni békitidighan höküm-permanlarni soraydu;
Ular Xudagha yéqinlishishni xursenlik dep bilidu.
3 *Andin ular*: — «Biz roza tuttuq,
Emdi némishqa sen közüngge ilmiding?
Biz jénimizni qiyniduq,
Emdi némishqa buningdin xewiring yoq?» — *dep soraydu.*
— Qaranglar, roza küni öz könglünglardikini qiliwérisiler,
Xizmetchiliringlarni qattiq ishlitisiler;
4 Silerning roza tutushliringlar jenggi-jédel chiqirish üchünmu?
Qebih qolliringlar musht bilen adem urushni meqset qilghan oxshimamdu?
Hazirqi roza tutushliringlarning meqsiti awazinglarni ershlerde anglitish emestur!□
5 Men tallighan shu roza tutush küni —
Ademlerning jénini qiynaydighan künmu?
Béshini qomushtek égip,
Astigha böz we küllerni yéyish kérek bolghan künmu?
Siler mushundaq ishlarni «roza»,
«Perwerdigar qobul qilghudek bir kün» dewatamsiler?■
6 Mana, Men tallighan roza mushuki: —
Rezillik-zulumning asaretlirini boshitish,
Boyunturuqning tasmilirini yéshish,

□ **57:18-19 «Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge...»** — mushu yerde «we» yaki «yeni». **«... Men uni saqaytimen; men uni yétekleymen, men lewlerning méwisini yaritimen, ... yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu mutleq aram-xatirjemlik bolsun!»** — bu 15-18-ayetlerdiki mushu bésharet bizningche Israilni körsitidu. Biraq shundaq bolsimu, emeliyette Yeshaya qesten bizge kimni körsetkenlikini éytip bermeydu. Shuning bilen herbir gunahkar, öz gunahidin towa qilghusi bar herbir adem, mushu sözlerni dora süpitide öz gunahining yariligha yaqidu. «Lewlerge méwe yaritimen» dégenning menisi néme? Xudagha nisbeten lewlerdiki «heqiqiy méwe»ning bashlinishi towa qilidighan sözler bolushi kérek. Ademning Xudagha towa qilidighan, gunah tüpeylidin qattiq pushayminini bildüridighan sözlernimu Xuda yaratqan, ademler towa qilghanda özlirini Xudaning quchiqigha tashlishi kérek, uning rehim-shepqitige pütünley ishinishi kérek, démekchi. U beribir ajizlarning Ni-jatkar-Qutquzghuchisidur. «Küchlük ademler» bolsa belkim hergiz gunahtin qutquzulmaydu. Chünki ular Xudagha emes, belki herdaim öz-özige tayinidu. ■ **57:21** Yesh. 48:22 □ **58:4 «ershlerde»** — ibraniy tilida «yuqirida» ■ **58:5** Zek. 7:5

Ézilgenlerni boshitip hör qilish,
Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?□
7 Ash-néningni achlargha üleshtürüshüng,
Hajetmen musapirlarni himaye qilip öyüngge apirishing,
Yalingachlarni körginingde, uni kiydürüshüng,
Özüngni özüng bilen bir jan bir ten bolghanlardin qachurmasliqingdin ibaret emesmu?■
8 Shundaq qilghanda nurung tang seherdek wallide échilidu,
Salametliking tézdin eslige kélip yashnaysen;
Heqqaniyliqing aldingda mangidu,
Arqangdiki muhapizetching bolsa Perwerdigarning shan-sheripi bolidu.
9 Sen chaqirsang, Perwerdigar jawab béridu;
Nida qilisen, U: «Mana Men!» deydu.
Eger aranglardin boyunturuqni,
Tengleydighan barmaqni,
Hem töhmet geplirini yoq qilsang,□
10 Jéningni achlar üchün pida qilsang,
Ézilgenlerning hajetliridin chiqsang,
Shu chaghda nurung qarangghuluqta kötürülidu;
Zulmiting chüshtek bolidu;
11 Hem Perwerdigar séning daimliq yétekligüching bolidu,
Jéningni qurghaqchiliq bolghan waqtidimu qamdaydu,
Ustixanliringni kücheytidu;
Sen sughirilidighan bir bagh,
Suliri urghup tügimeydighan, ademni aldimaydighan bir bulaq bolisen;□
12 Sendin törelgenler kona xarabilerni qaytidin qurup chiqidu;
Nurghun dewrler qaldurghan ullarni qaytidin kötürisen,
Shuning bilen «Bösülgen tamlarni qaytidin yasighuchi,
Kocha-yol we turalghularni eslige keltürgüchi» dep atilisen.
13 Eger sen shabat künide qedemliringni sanap mangsang,
Yeni Méning muqeddes künümde özüngningki könglüngdikilerni qilmay,
Shabatni «xushalliq»,
Perwerdigarning muqeddes künini «hörmetlik kün» dep bilseng,
Hem Uni hörmetlep,
Öz yolliringda mangmay,
Öz bilginingni izdimey,
Quruq parang salmisang,□
14 Undaqta Perwerdigarni könglüngning xushalliqi dep bilisen,
Hem Men séni yer yüzidiki yuqiri jaylargha min'güzüp mangdurimen;
Atang Yaqupning mirasi bilen séni ozuqlandurimen —

□ **58:6 «Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?»** — «boyunturuq» belkim insanlargha ulagh haywanlarning qatarida muamile qilishni bildüridu. Xudaning yolyoruqining birinchi basquchi bolsa, «boyunturuqning tasmilirini yéshish»; biraq heqqaniyliqning axirqi meqsiti barliq boyunturuqlarni pachaqlap tashlashtin ibaret bolush kérek. ■ **58:7** Ez. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9 «Tengleydighan barmaq»** — hiyligerlik isharetlerni yaki erz-shikayet qilghanliqini körsetse kérek. □ **58:11 «Ademni aldimaydighan bir bulaq»** — chöl-bayawanda yürgen yoluchilar üchün bulaqlar intayin muhim, elwette. Héli bar, hazir yoq bolghan bulaqlar, «ademni aldaydighan» bulaqlar déyiletti; bundaq bulaqlar yoluchilarning jénigha zamin bolushi mumkin. □ **58:13 «Hem Uni hörmetlep...»** — mushu ibaride «Uni» yaki Perwerdigarning Özini yaki uning «shabat küni»ni körsitidu. **«Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdimey, quruq parang salmisang,...»** — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «on perman»ning tötinchisi «shabat künini muqeddes küni süpitide saqlanglar» dégen. Shabatning muhim ishliri bolsa özining héchqandaq xususiy ish-xizmetlirini qilmay, Xudani séghinishtur.

Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq söz qildi. □

59

Xudaning sözining dawami — Gunahning özini tehlil qilish

1 — Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes;
Yaki Uning quliqi anglimighudek éghir bolup qalghan emes;■
2 Biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi,
Gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi.□
3 Chünki qolliringlar qan bilen,
Barmaqliringlar qebihlik bilen milen'gen,
Lewliringlar yalghan gep éytqan,
Tilinglar kaldirlap qériship sözligen;
4 Heqqaniyliq terepte sözlgüchi yoqtur,
Heqiqet terepte turidighan höküm sorighuchi yoqtur;
Ular yoq bir nersige tayinip, aldamchiliq qilmaqta,
Ularning qorsiqidikisi ziyandash,
Ularning tughuwatqini qebihlik;■
5 Ular char yilanning tuxumlirini töreldüridu,
Ömüchükning torini torlaydu,
Kim uning tuxumlirini yése ölidu;
Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu.□
6 Ularning torliri kiyim bolalmaydu;
Özliri ishligenliri bilen özlirini yapalmaydu;
Ishligenliri bolsa qebih ishlardur;
Ularning qolida zorawanliq turidu;□ ■
7 Qedemliri yamanliq terepke yügüridu,
Gunahsiz qanni töküshke aldiraydu,
Ularning oyliri qebihlik toghrisidiki oylardur;
Barghanla yerde weyranchiliq we halaket tépilidu.■
8 Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonumaydu;
Yürüshliride héch heqiqet-adalet yoqtur;
Ular yollirini egri-toqay qiliwaldi;
Kim bularda mangghan bolsa tinch-aramliqni körmeydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

9 — Shunga heqiqet-adalet bizdin yiraq turidu;
Heqqaniyliq yétip bizni chümkigen emes;

□ **58:14 «yuqiri jaylargha min'güzüp mangdurimen» —** bu ajayib sirliq gep bolup, menisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müshkül hem xeterlik ishlar sanga asan kélidu. Emdi Xuda Özige itaet qilghanlarni némige mindüridu? — mushu yerde déyilmidi. Belkim perishtilerning küch-qudriti körsitilishi mumkin. ■ **59:1** Chöl. 11:23; Yesh. 50:2 □ **59:2 «Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes... biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi» —** mushu -1-2-ayetler bolsa 58-bab, 3-ayettiki soalgha bérilgen jawabtur. ■ **59:4** Ayup 15:35; Zeb. 7:14 □ **59:5 «Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu» —** démek, ulardin héchqandaq yaxshiliq chiqmaydu, ulargha taqabil turush intayin tes; adem «tuxumlar»ni yése, ölidu; «tuxumlar»ni buzsa, ulardin téxi xeterlik bir yilan chiqidu. □ **59:6 «ularning torliri kiyim bolalmaydu» —** mushu ayet we 5-ayetke qarighanda, «torliri» dégenlik ularning qestliri hem yamanliqlirini diniy niqab bilen yapidighan usullarni bildüridu. ■ **59:6** Ayup 8:14,15 ■ **59:7** Pend. 1:16; Rim. 3:15

Nurni kütimiz, biraq yenila qarangghuluq!
Birla ghil-pal parlighan yoruqluqnimu kütimiz,
Yenila zulmette mangimiz.
10 Qarighulardek biz tamni silashturup izdeymiz,
Közsiz bolghandek silashturimiz;
Gugumda turghandek chüshtimu putliship kétimiz,
Chet yaqilarda ölüklerdek yürimiz.□
11 Éyiqlardek nere tartimiz,
Paxteklerdek qattiq ah urimiz;
Biz höküm-heqiqetni kütüp qaraymiz, biraq u yoq;
Nijat-qutulushni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;
12 Chünki itaetsizliklirimiz aldingda köpiyip ketti,
Gunahlirimiz bizni eyiblep guwahliq béridu;
Chünki itaetsizliklirimiz herdaim biz bilen billidur;
Qebihliklirimiz bolsa, bizge roshendur: —
13 Chünki Perwerdigargha itaetsizlik qilmaqtimiz, wapasizliq qilmaqtimiz,
Uningdin yüz örimektimiz,
Zulumni hem asiyliqni terghip qilmaqtimiz,
Yalghan sözlerni oydurup, ich-ichimizdin sözlimektimiz;
14 Adalet-xalisliq bolsa yoldin yénip ketti;
Heqqaniyliq yiraqta turidu;
Chünki heqiqet kochida putliship kétidu;
Durus-diyanetningmu kirgüdek yéri yoqtur.
15 Shuning bilen heqiqet yoqay dep qaldi;
Özümni yamanliqtin néri qilay dégen adem xeqning olja nishani bolup qaldi!

Perwerdigar duani anglap ishqa kiridu

16 Hem Perwerdigar kördi;
Höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi.
We U *amal qilghudek* birmu ademning yoqluqini kördi;
Gunahkarlargha wekil bolup dua qilghuchi héchkimning yoqluqini körüp, azablinip köngli parakende boldi.
Shunga Uning Öz Biliki özige nijat keltürdi;
Uning Öz heqqaniyliqi Özini qollap chidamliq qildi;□ ■
17 U heqqaniyliqni qalqan-sawut qildi,
Béshigha nijatliq dubulghisini kiydi;
Qisas libasini kiyim qildi,
Muhebbetlik qizghinliqni ton qilip kiydi.■
18 Ademlerning qilghanliri boyiche, u ulargha qayturidu;
Reqiblirige qehr chüshüridu,
Düshmenlirige ishlirini qayturidu,

□ **59:10 «Chet yaqilarda ölüklerdek yürimiz» —** bashqa birxil terjimisi: «küchi barlar arisida ölüklerdek yürimiz».
□ **59:16 «Hem Perwerdigar kördi; höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi» —** Perwerdigar Öz mömin bendilirining duasini anglap ishqa kirishidu. **«shunga uning öz biliki özige nijat keltürdi» —** oqurmenlerning éside bolushi kérekki, «Perwerdigarning Biliki» Uning dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesihi, yeni «Perwerdigarning quli»dur. Démek, Israil özining asiyliqi, itaetsizlikini, özlirining gunahqa taqabil turalmaydighanliqini toluq iqrar qilip towa qilghan waqitta, «héch qutquzghudek adem bolmighanda», Xudaning shan-sheripini eslige keltürüsh üchün, shundaqla amalsiz qalghan insanni qutquzush üchün «Perwerdigarning Biliki» nijatni élip mushu dunyagha kélidu. Qutquzush ishlirini u yalghuz ada qilidu; «héch adem» uninggha yardem bermeydu. Yene 53-babni körüng. ■ **59:16** Yesh. 63:5 ■ **59:17** Ef. 6:17; 1Tés. 5:8

Chet arallardikilergimu u ishlirini qayturidu.
19 Shuning bilen ular gherbte Perwerdigarning namidin,
Künchiqishta Uning shan-sheripidin qorqidu;
Düshmen kelkündek bésip kirginide,
Emdi Perwerdigarning Rohi uninggha qarshi bir tughni kötürüp béridu;
20 Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu,
U Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlargha yéqinlishidu, — deydu Perwerdigar.□ ■
21 Men bolsam, mana, Méning ular bilen bolghan ehdem shuki, — deydu Perwerdigar — «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim, shundaqla Men séning aghzinggha quyghan söz-kalamim bolsa,
Buningdin bashlap ebedil'ebedgiche öz aghzingdin, neslingning aghzidin yaki neslingning neslining aghzidin hergiz chüshmeydu! — deydu Perwerdigar. □

60

Qutquzulghan Zionning parlaq kélechiki

1 — Ornungdin tur, nur chach! Chünki nurung yétip keldi,
Perwerdigarning shan-sheripi üstüngde kötürüldi!
2 Chünki qarangghuluq yer-zéminni,
Qapqara zulmet el-yurtlarni basidu;
Biraq Perwerdigar üstüngde kötürülidu,
Uning shan-sheripi séningde körünidu;
3 Hem eller nurung bilen,
Padishahlar séning kötürülgen yoruqluqung bilen mangidu.
4 Béshingni kötür, etrapinggha qarap baq;
Ularning hemmisi jem bolup yighilidu;
Ular yéninggha kélidu, —
Oghulliring yiraqtin kélidu,
Qizliring yanpashlargha artilip kötürüp kélinidu.
5 Shu chaghda körisen,
Közliring chaqnap kétidu,
Yürekliring tipcheklep, ich-ichingge patmay qalisen;
Chünki déngizdiki bayliqlar sen terepke burulup kélidu,
Ellerning mal-dunyaliri yéninggha kélidu.■
6 Top-top bolup ketken tögiler,
Hem Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu;
Shébadikilerning hemmisi kélidu;
Ular altun hem xushbuy élip kélidu,
Perwerdigarning medhiyilirini jakarlaydu.
7 Kédarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu;
Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu;
Ular Méning qobul qilishimgha ériship qurban'gahimgha chiqirilidu;

□ **59:20 «Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu, u Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlargha yéqinlishidu»** — «Rim.» 11:26 körüng. ■ **59:20** Yesh. 10:21,22; Rim. 11:26 □ **59:21 «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim»** — emdi mushu ayettiki «sen» dégen kim? Yuqiriqi 20-ayette «Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu» déyilgen. «Hemjemet-Qutquzghuchi» bolsa, 16-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»dur. Shübhisizki, mushu sözler uninggha, yeni Mesihge déyilidu. ■ **60:5** Zeb. 34:4-9; Weh. 21:26

Shuning bilen güzellik-julaliqimni ayan qilidighan öyümni güzelleshtürimen.□
8 Kepterxaniliriga qaytip kelgen kepterlerdek,
Uchup kéliwatqan buluttek kéliwatqan kimdu?
9 Chünki arallar Méni kütidu;
Shular arisidin oghulliringni yiraqtin élip kélishke,
Öz altun-kümüshlirini bille élip kélishke,
Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu.
Ular Xudaying Perwerdigarning namigha,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining yénigha kélidu;
Chünki U sanga güzellik-julaliq keltürdi.□
10 Yat ademlerning baliliri sépilliringni quridu,
Ularning padishahliri xizmitingde bolidu;
Chünki ghezipimde Men séni urdum;
Biraq shapaitim bilen sanga rehim-méhribanliq körsettim.■
11 Derwaziliring herdaim ochuq turidu;
(Ular kéche-kündüz étilmeydu)
Shundaq qilghanda ellerning bayliqlirini sanga élip kelgili,
Ularning padishahlirini aldinggha yéteklep kelgili bolidu.
12 Chünki sanga xizmette bolushni ret qilidighan el yaki padishahliq bolsa yoqilidu;
Mushundaq eller pütünley berbat bolidu.
13 Méning muqeddes jayimni güzelleshtürüshke,
Liwanning sheripi,
— Archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu;
Shundaq qilip ayighim turghan yerni shereplik qilimen.□
14 Séni xarlighanlarning baliliri bolsa aldinggha égilginiche kélidu;
Séni kemsitkenlerning hemmisi ayighinggha bash uridu;
Ular séni «Perwerdigarning shehiri»,
«Israildiki Muqeddes Bolghuchining Zioni» dep ataydu.
15 Sen tashliwétilgen hem nepretke uchrighanliqing üchün,
Héchkim zéminingdin ötmigen;
Emdilikte Men séni menggülük bir shan-shöhret,
Ewlad-ewladlarning bir xursenliki qilimen.■
16 Ellerning sütini émisen,
Padishahlarning emchikidin emgendek *méhir-shepqitige* érishsen;
Shuning bilen sen Men Perwerdigarni özüngning Nijatkaring hem Hemjemet-Qutquzghuching,
«Yaquptiki qudret Igisi» dep bilisen.□ ■

□ **60:7 «...Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu; Shébadikilerning hemmisi kélidu; ... Édarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu; Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu»** — 6-7-ayetlerde déyilgen yerlerni xeritidin körüng. Pelestinni nuqta qilip éytqanda, «Midiyan» yiraq jenubta, «Efah» Pars qoltuqining sherqiy teripide, «Shéba» Misirning jenubiy teripide, «Kédar» hem «Nébayot» sherq terepte, yeni Erebistandiki chöl-bayawanning shimal-ida. Shébadin sirt hemmisi belkim Ereb qebililiri. □ **60:9 «Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu...»** — bilishimizche, qedimki zamanlarda üch «Tarshish» bar idi (hemmisi turning mustemlikiliri). Mushu ayettiki «Tarshish» belkim Ispaniyeni (Qanaandin yiraq bolghan gherbiy terepte) körsitidu; démekchi, axirqi zamanda Xudaning yolini tutqanlar jahandiki barliq tereplerdin Zion'gha qarap kélidu. ■ **60:10** Yesh. 49:23 □ **60:13 «Liwanning sheripi, — archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu»** — Liwan dégen jaydin herxil chirayliq derexler chiqatti. ■ **60:15** Yesh. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16 «Ellerning sütini émisen, padishahlarning emchikidin emgendek méhir-shepqitige érishsen»** — démek, Zion axirqi zamanlardiki azab-oqubetlerdin ötüshi bilen (herqandaq kemsitishler, öchmenlik, nepret hem ziyankeshlikke uchrighandin kéyin) ajiz bir sebiy balidek barliq «yat eller»ning köyünüshliri hem ghemxorluqi bilen chongqur tesellige ige bolidu. **«Yaquptiki qudret Igisi»** — mushu yerde «Yaqup» hem Yaqupning özi hem uning ewladliri Israilni körsitidu. ■ **60:16** Yesh. 43:3

17 Misning ornigha altunni,
Tömürning ornigha kümüshni epkélip almashturimen;
Yaghachning ornigha misni,
Tashlarning ornigha tömürni epkélip almashturimen;
Séning hakimliringni bolsa tinch-aramliq,
Begliringni heqqaniyliq qilimen.
18 Zéminingda zorawanliqning héch sadasi bolmaydu,
Chégraliring ichide weyranchiliq we halaketmu yoq bolidu;
Sen sépilliringni «nijat»,
Derwaziliringni «medhiye» dep ataysen.
19 Ne quyash kündüzde sanga nur bolmaydu,
Ne ayning julasi sanga yoruqluq bermeydu;
Belki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu,
Séning Xudaying güzel julaliqing bolidu.
20 Séning quyashing ikkinchi patmaydu,
Éying tolunluqidin yanmaydu;
Chünki Perwerdigar séning menggülük nurung bolidu,
Hesret-qayghuluq künliringge xatime bérilidu.
21 Séning xelqingning hemmisi heqqaniy bolidu;
Yer-zémin'gha menggüge igidarchiliq qilidu;
Ularning Méning güzel julaliqimni ayan qilishi üchün,
Ular Öz qolum bilen tikken maysa,
Öz qolum bilen ishliginim bolidu.■
22 Sebiy bala bolsa minggha,
Eng kichiki bolsa ulugh elge aylinidu,
Menki Perwerdigar bularni öz waqtida tézdin emelge ashurimen.

61

Zionning parlaq kélechiki — dawami •••• «Perwerdigarning quli»ning yene bir sözi

1 «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,
Chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüshke mesihligen.
U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa,
Tutqunlargha azadliqni,
Chüshep qoyulghanlargha zindanning échiwétilidighanliqini jakarlashqa ewetti;□ ■
2 Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini,

■ **60:21** Yesh. 29:23; 45:11; Mat. 15:13 □ **61:1** **«Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda, chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüshke mesihligen» —** «mesihligen» yaki «mesih qilghan» — mushu yerde biz qaytidin bu ibarige chüshenche bérimiz, shundaqla «Mesih» toghruluq toxtilimiz. Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha may sürtülüsh kérek idi. Mushu murasim «Mesih qilinish» dep atilip, shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Muqeddes ibadetxanining xizmitini qilghan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarmu mushu xizmetke kirishish üchün «mesih qilinishi» kérek idi. «Mesih qilinish» bezide peyghemberlergimu ötküzületti. Biraq mushu ayettiki «mesih qilish» zeytun méyi bilen emes, belki Xudaning Öz Muqeddes Rohi bilen ötküzülidu; insan teripidin ötküzülmeydu, Xudaning Özi ötküzidu. «Perwerdigarning quli» toghrisidiki sözlerni yighinchaqlighanda, u «Padishah» (pütkül alemningki), Peyghember («sözümni aghzinggha quyimen») hem «Qutquzghuchi Kahin»dur (gunahkarlar üchün özini qurbanliq qilidu, gunahkarlar üchün dua qilidu). Shu üch wezipini ada qilish üchün u Xudaning Rohi bilen «mesih qilinishi» kérek idi. Mushu yerdin bashlap biz «Perwerdigarning quli»ni «Mesih» dégen nam bilen chaqirimiz. Israilning 60- hem 61-babta körsitilgen bextining, ellerning (Israil arqiliq bolghan) bextiningmu hemmisi Mesihning qilghan ishidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20

Hem Xudayimizning qisasliq künini jakarlashqa,
Barliq qayghu-hesret chekkenlerge teselli bérishke méni ewetti.□
3 Ziondiki hesret-qayghu chekkenlerge,
Küllerning ornigha güzellikni,
Hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini,
Gheshlik-meyüslük rohining ornigha,
Medhiye tonini kiydürüshke méni ewetti;
Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri»,
«Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu,
Ular arqiliq uning güzellik-julaliqi ayan qilinidu.□
4 Ular qedimki xarabzarliqlarni qaytidin quridu,
Eslide weyran qilin'ghan jaylarni qaytidin tikleydu,
Xarabe sheherlerni, dewrdin-dewrge weyranliqta yatqan jaylarni yéngibashtin quridu;■
5 Yaqa yurtluqlar turghuzulup, padiliringni baqidu;
Yatlarning baliliri qoshchiliringlar, üzümchiliringlar bolidu.
6 Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler;
Siler toghranglarda: «Ular Xudayimizning xizmetkarliri» déyilidu;
Ozuqliringlar ellerning bayliqliri bolidu,
Siler ularning shan-shereplirige ortaq bolisiler.□ ■
7 Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu;
Reswa qilin'ghanliqning ornigha ular teqsimatida shadlinip tentene qilidu;
Shuning bilen ular zémin'gha ikki hessilep igidarchiliq qilidu;
Menggülük shad-xuramliq ularningki bolidu.□
8 Chünki Men Perwerdigar toghra höküm, heqiqetni ezizleymen;
Köydürme qurbanliq qilishta herqandaq bulangchiliq we aldamchiliqqa nepretlinimen;
Men ulargha heqiqet bilen tégishlikini qayturup bérimen;
Men ular bilen menggülük bir ehdini tüzimen.□
9 Shundaq qilip ularning neslining dangqi eller arisida,

□ **61:2 «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili»** — «Law.» 25-babta körsitilgen «burgha (chélish) yili», yeni «azadliq yili», yaki «shadliq yili» bolsa «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili»ni aldin'ala ayan qilghan «bésharetlik bir resim» bolsa kérek. Injil, «Luqa» 4:18-19ni körüng. □ **61:3 «Perwerdigar... Ziondiki ... küllerning ornigha güzellikni, hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini, gheshlik-meyüslük rohining ornigha, medhiye tonini kiydürüshke méni ewetti»** — qayghu-hesret bildürüsh üchün, ademler küllerde olturatti yaki ularni péshanisigha sürtetti. Mesih bolsa «küllerning ornigha» xushalliqni bildüridighan mayni ademning péshanisigha sürtidu. **«medhiye toni»** — mushu «ton» pütün bedenni oraydighan chong bir kiyim bolup, belkim hemme gheshlik kétip, ademning pütkül wujudida Xudagha medhiye oqush peyda bolidighanliqini körsitidu. **«Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri», «Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu»** — yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayette, «chong derexler» butpereslik qilinidighan jaylar idi. Hazir ular Xudagha ibadet qilishni bildüridu. ■ **61:4** Yesh. 58:12 □ **61:6 «Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri» dep atilisiler»** — oqurmenlerge melumki, «kahin»lar muqeddes ibadetxanidiki xizmetchiler bolup, xelqlerge wekil bolup ularning herxil qurbanliqlirini Xudagha atap otta köydürgüchi idi. Buningdin sirt, Xudaning heqiqet-hökümlirini ögitish wezipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa peyghember dewride, Xuda «Barliq xelqimni Özümge atap kahinlar qilimen» dégenidi («Mis.» 19:6). Biraq xelqning köpinchisi itaetsizlik bilen mushu wedidin mehrum boldi; peqet «Lawiy» dégen qebilidikiler kahinliq rolni ötiyeligenidi. Biraq mushu ayet bizge ayan qiliduki, Xudaning eslidiki nishani haman emelge ashurulidu. **«siler ularning shan-shereblirige ortaq bolisiler»** — yaki «Ularning shan-sherepliridin tentene qilisiler». ■ **61:6** 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6; 5:10 □ **61:7 «Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu»** — «ikki hesse nésiwengler» toghruluq yene 40-bab, 2-ayetni körüng. □ **61:8 «köydürme qurbanliq»** — mushu xil qurbanliq pütün péti Xudagha (toluq ibadet qilish üchün) atap köydürületti. Adem (meyli bergüchi, meyli kahin bolsun) qurbanliqning göshidin héch yémetti. Eger mushundaq qurbanliq qilghanda, birsi Xudadin bir zerrichini qaldurghan bolsa, bu «bulangchiliq»qa barawer idi. Emdi töwende, Xuda Özi insaniyetke, Öz xelqige melum bir nersini wede qilip bermekchi bolsa, undaqta u Özining «köydürme qurbanliq» toghrisidiki muqeddes qanunigha Özi boysun'ghan'gha oxshash, U bergen nerside qilche bir kemlik hergiz bolmaydu; U insaniyetke wede qilghanliridin héchnersini qaldurmaydu.

Perzentlirining dangqi xelqi-alem arisida chiqidu;
Ularni körgenlerning hemmisi ularni tonup étirap qiliduki,
«Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur»». □

Mesih yene söz qilidu

10 — «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen,
Jénim Xudayim tüpeylidin xushallinidu;
Chünki toy qilidighan yigit özige «kahinliq selle» kiyiwalghandek,
Toy qilidighan qiz leel-yaqutlar bilen özini perdazlighandek,
U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi,
Heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi.□
11 Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,
Bagh özide térilghanlarni ündürginidek,
Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu». □

62

Mesihning sözining dawami

1 — «Taki Zionning heqqaniyliqi julalinip chaqnap chiqquche,
Uning nijati lawuldawatqan mesh'eldek chiqquche,
Zion üchün héch aram almaymen,
Yérusalém üchün hergiz süküt qilmaymen;
2 Hem eller séning heqqaniyliqingni,
Barliq padishahlar shan-sheripingni köridu;
Hem sen Perwerdigar Öz aghzi bilen sanga qoyidighan yéngi bir isim bilen atilisen,■
3 Shundaqla sen Perwerdigarning qolida turghan güzel bir taj,
Xudayingning qolidiki shahane bash chembiriki bolisen.
4 Sen ikkinchi: «Ajrashqan, tashliwétilgen» dep atalmaysen,
Zémining ikkinchi: «Weyran qilip tashliwétilgen» dep atalmaydu;
Belki sen: «Méning xushalliqim del uningda!», dep atilisen,
Hem zémining: «Nikahlan'ghan» dep atilidu;
Chünki Perwerdigar sendin xushalliq alidu,
Zémining bolsa yatliq bolidu.□
5 Chünki yigit qizgha baghlan'ghandek,

□ **61:9 «Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur»** — «Zeb.» 22:31-32ni körüng. Yuqiriqi 59:21-ayette déyilgen «ehde»ge asasen, Zionning nesli «Mesih»ning Rohi hem söz-kalamigha ige bolidu. Shübhisizki, mushu 8- hem 9-ayette shu ehde, shundaqla uning netijisi yene körsitilidu. □ **61:10 «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen... U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi, heqqaniyliq toni bilen méni pürkendürdi»** — Mesih Xudaning Zion hem el-yurtlarni qutquzushtiki xizmitini ada qilish üchün u teyyarlighan kiyim-kéchekni qobul qilidu. «Toy qilidighan yigit» hem «toy qilidighan qiz» bolsa, elwette nahayiti diqqet bilen ularning mexsus kiyimini kiyidu. Mushu kiyim peqetla mushu meqset bilenla kiyilidu; oxshashla Mesih «ademni qutquzush üchün» xushalliq bilen Xuda bergen mexsus kiyimni kiyidu. Mushu kiyim uning kim ikenlikini, néme ish qilghili kelgenlikini körsitidu; yeni nijat, mutleq heqqaniyliqtin hem «kahinliq selle» (yeni insan üchün dua qilishtiki rol)din ibarettur. Dunyada kim mushundaq «kiyim» kiyiwalghan péti peyda bolsa, herbir eqli bar adem uni Xuda ewetken Mesih dep tonup yétishi kérek. □ **61:11 «Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,... Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu»** — mushu ish Mesihning yene bir xushalliqining sewebi — uning qilidighan xizmiti choqum muweppeqiyetlik bolidu; u nijatni insaniyetke yetküzüp nurghunlighan kishilerni gunahtin qutquzidu. ■ **62:2** Yesh. 65:15 □ **62:4 «Méning xushalliqim del uningda!»** — ibraniy tilida «Xéfzibah». **«Nikahlan'ghan»** — ibraniy tilida «Biyulah».

Oghulliring sanga baghlinidu;
Toy yigiti qizdin shadlan'ghandek,
Xudaying séningdin shadlinidu.
6 Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém,
Ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu;
I Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qilmanglar!□
7 U Yérusalémni tikligüche,
Uni yer-jahanning otturisida rehmet-medhiyilerning sewebi qilghuche,
Uninggha héch aram bermenglar!».
8 Perwerdigar ong qoli hem Öz küchi bolghan biliki bilen mundaq qesem ichti: —
«Men ziraetliringni düshmenliringge ozuq bolushqa ikkinchi bermeymen;
Japa tartip ishligen yéngi sharabnimu yatlarning perzentliri ikkinchi ichmeydu;
9 Ziraetlerni orup yighqanlar özlirila uni yep Perwerdigarni medhiyileydu;
Üzümlerni üzgenler muqeddes öyümning seynalirida ulardin ichidu».
10 — Ötünglar, derwazilardin ötünglar!
Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar!
Yolni kötürünglar, kötürünglar;
Tashlarni élip tashliwétinglar;
Xelq-milletler üchün *yol körsitidighan* bir tughni kötürünglar.□ ■
11 Mana, Perwerdigar jahanning chet-yaqilirigha mundaq dep jakarlidi: —
Zion qizigha mundaq dep éytqin: —
«Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!
Qara, Uning Özi alghan mukapiti Özi bilen bille,
Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu.□
12 We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»,
«Perwerdigar hemjemetlik qilip qutquzghanlar» deydu;
Sen bolsang: «Intilip izdelgen», «Héch tashliwétilmigen sheher» dep atilisen. □

63

«Közetchiler» bir ademning kéliwatqanliqini köridu

1 «Bozrah shehiridin chiqqan, üstibéshi qéniq qizil renglik,
Kiyim-kéchekliri qaltis-karamet,
Zor küch bilen qol sélip méngiwatqan,
Édomdin mushu yerge kéliwatquchi kim?»
«Heqqaniyliq bilen sözlügüchi Men,

□ **62:6 «Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i Yérusalém, ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu; i Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qilmanglar!»** — Mesih mushu «közetchiler»ni, yeni «Perwerdigarni esletküchiler»ni özige oxshash Zion üchün toxtimay dua qilish xizmitige békitken. Ularning dualiri Öziningkige oxshash bolidu (1-ayetni körüng). □ **62:10 «Ötünglar, derwazilardin ötünglar! Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar! Yolni kötürünglar, kötürünglar; tashlarni élip tashliwétinglar»** — yolni, Israildiki tarqilip ketken, bashqa yurtlarda sürgün bolghanlar, shundaqla Xudani izdigen musapirlar bilen bille Zion'gha kelmekchi bolghanlar üchün teyyarlanglar, démekchi bolsa kérek. ■ **62:10** Yesh. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!... Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu»** — ayetning ikkinchi qismigha qarighanda, munu «nijat-qutulush» **bir shexs**, yeni Mesihning Özidur; «Uning alghan mukapiti» hem «Uning Özining in'ami» 10- hem 12-ayetke qarighanda del Özi qutquzghan «xelqim» hem «xelq-milletler»din ibarettur. □ **62:12 «We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq»... deydu»** — «ular» del 10-ayette déyilgen, Zion'gha kelmekchi bolghan «xelq» hem «xelq-milletler»dur. **«Sen bolsang: «Intilip izdelgen»,... dep atilisen»** — «sen» Zionning özini körsitidu.

Qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen».□
2 «Üstibéshingdikisi némishqa qizil,
Qandaqsige kiyim-kécheklіring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?».□ ■
3 «Men yalghuz sharab kölchikini cheylidim;
Bar el-yurtlardin héchkim Men bilen bille bolghini yoq;
Men ularni ghezipimde cheylidim,
Qehrimde ularni dessiwettim;
Ularning qanliri kiyim-kécheklirim üstige chachridi;
Méning pütün üstibéshim boyaldi;□
4 Chünki qelbimge qisas küni pükülgenidi,
Shundaqla Men hemjemetlirimni qutquzidighan yil keldi;□ ■
5 Men qarisam, yardem qilghudek héchkim yoq idi;
Héchkimning qollimaydighanliqini körüp azablinip könglüm parakende boldi;
Shunga Öz bilikim Özümge nijat keltürdi;
Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi;□ ■
6 Shuning bilen el-yurtlarni ghezipimde dessiwetkenmen,
Qehrimde ularni mest qiliwettim,
Qanlirini yerge töküwettim». □

«Xudani esletküchi közetchi»lerdin biri yene dua qilidu

7 «Men Perwerdigarning shepqetliri toghruluq eslitip sözleymen;
Perwerdigarning medhiyege layiq qilghanliri,
Uning rehimdilliqlirigha asasen,
Uning nurghunlighan shepqetlirige asasen,
Perwerdigarning bizge qilghan iltipatliri,
Israil jemetige iltipat qilghan zor yaxshiliqliri toghruluq eslitip sözleymen;
8 U ularni: — «Ular Méning xelqim,
Aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep,
Ularning Qutquzghuchisi boldi.□
9 Ularning barliq derdlirige Umu derddash idi;
«Uning yüzidiki Perishtisi» bolsa ularni qutquzghan,
U Öz muhebbiti hem rehimdilliqi bilen ularni hemjemetlik qilip qutquzghan;

□ **63:1 «Heqqaniyliq bilen sözligüchi Men, qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen»** — ayetning aldinqi qismidiki soalgha jawab bergüchi shübhisizki, 61:10-11-ayette «qaltis-karamet» kiyim-kéchek kiyiwalghan», Özi (62-babta) közetchilerni békitken Mesihdur. Biraq uning kiyim-kéchekliri bashqiche körün'gechke, u yiraqtin kéliwatqan chaghda, ular uni toniyalmighan. «Bozrah» shehiri toghruluq yene 34-babni we izahatlirini körüng. □ **63:2 «Üstibéshingdikisi némishqa qizil, qandaqsige kiyim-kécheklіring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?»** — Mesih kiyiwalghan kiyim eslide «nijatning, heqqaniyliqning» kiyimi (belkim ap'aq) bolghandin kéyin, «Némishqa qizil bolup qalghan» – dep soraydu. ■ **63:2** Weh. 19:13 □ **63:3 «Men ularni ghezipimde cheylidim»** — «ular» (nijatni ret qilghan) yat ellerni körsitidu (6-ayetni körüng). □ **63:4 «Men hemjemetlirimni qutquzidighan yili»** — démek, Xudaning nijatini qobul qilghan bendiliri mushu dunyadiki barliq bozek qilishlardin, barliq ziyankeshlerdin azad qilinip erkin bolush waqtidur. Rezillerning jazalinishi bilen ular erkin bolidu. ■ **63:4** Yesh. 61:2 □ **63:5 «Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi»** — mushu sözlerge qarighanda, insanlarni jazalash Xuda hem Uning Mesihi üchün könglige intayin éghir kélidighan tes bir ishtur. ■ **63:5** Yesh. 59:16 □ **63:6 «Qehrimde ularni mest qiliwettim»** — bundaq «mest qilish»ni chüshinish üchün, 51-bab, 17-, 21-22-ayetlerni yene körüng. Xelqlerni mest qilidighan sharab «Perwerdigarning qolidiki qehrige tolghan qedeh»tiki «sharab»tur. □ **63:8 «U ularni: — «Ular Méning xelqim, aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep, ularning Qutquzghuchisi boldi»** — mushu ayetler Xuda Israilni Misirdin qutquzup chiqarghan waqitni körsitidu. Shu chaghni Israilning «tughulushi», yeni «yéngi bir xelq, yéngi bir millet» bolushi dep hésablighili bolidu.

Ashu qedimki barliq künlerde ularni Özige artip kötürgen; □ ■
10 Biraq ular asiyliq qilip Uning Muqeddes Rohigha azar berdi;
Shunga ulardin yüz örüp U ularning düshminige aylinip,
Ulargha qarshi jeng qildi. □ ■
11 Biraq U: — «Musa peyghembirim! Méning xelqim!» dep eyni künlerni eslep toxtidi.
Emdi Öz *padisi bolghanlarni* padichiliri bilen déngizdin chiqiriwalghuchi qéni?
Özining Muqeddes Rohini ularning arisigha turghuzup qoyghuchi qéni?□
12 Uning güzel shereplik biliki Musaning ong qoli arqiliq ularni yétekligüchi boldi,
Özi üchün menggülük bir namni tiklep,
Ular aldida sularni bölüwetküchi,
13 Ularni dalada erkin kézip yüridighan attek,
Héch putlashturmay ularni déngizning chongqur yerliridin ötküzgüchi qéni?■
14 Mallar jilghigha otlashqa chüshkendek,
Perwerdigarning Rohi ularga aram berdi;
Sen Özüng güzel-shereplik bir namgha érishish üchün,
Sen mushu yollar bilen xelqingni yétekliding.
15 Ah, asmanlardin neziringni chüshürgin,
Séning pak-muqeddesliking, güzellik-sheriping turghan makaningdin *halimizgha* qarap baq!
Qéni otluq muhebbiting we küch-qudriting!?
Ichingni aghritishliring, rehimdilliqliring qéni?
Ular manga kelgende bésilip qaldimu?■
16 Chünki gerche Ibrahim bizni tonumisimu,
Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,
Sen haman bizning Atimiz;
Sen Perwerdigar bizning Atimizdursen;
Ezeldin tartip «Hemjemet-Qutquzghuchimiz» Séning namingdur.□
17 I Perwerdigar, némishqa bizni yolliringdin azdurghansen?
Némishqa Özüngdin qorqushtin yandurup könglimizni tash qilghansen?!
Qulliring üchün, Öz mirasing bolghan qebililer üchün,
Yénimizgha yénip kelgeysen!
18 Muqeddes xelqing peqet azghine waqitla *tewelikige* ige bolalighan;
Düshmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi;□ ■
19 Shuning bilen biz uzundin buyan Sen idare qilip baqmighan,
Séning naming bilen atilip baqmighan bir xelqtek bolup qalduq!

□ **63:9 «Uning (Perwerdigarning) yüzidiki Perishtisi»** — mushu zat del Tewrat-zeburda köp yerlerde «Perwerdigarning Perishtisi» dep atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10 «biraq ular asiyliq qilip uning Muqeddes Rohigha azar berdi»** — mushu sözge qarighanda «Xudaning Muqeddes Rohi» choqum Xudaning Özidin (démek, Xuda'Atidin) ayrim bir shexsdur. ■ **63:10** Chöl. 14:11; Zeb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11 «Öz padisi bolghanlar»** — Israil xelqi. **«Öz ... padichiliri»** — shübhisizki, Musa peyghember, akisi Harun hem achisi Meryem, shundaqla belkim Yeshua peyghember idi. ■ **63:13** Zeb. 105:37 ■ **63:15** Qan. 26:15 □ **63:16 «gerche Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,...»** — Ibrahim hem Israil (ularning ata-bowiliri) xéli burunla alemdin ketkenidi, elwette. Mushu sözning menisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yeni Yaqup) mushu alemde téxi turghan bolsa, bizning nachar ehwalimizni, exlaqsizliqimizni, peziletsizlikimizni körüpla intayin bizar bolup: «Mushu xelq bizning ewladimiz bolmisa kérek» — dep bizlerni étirap qilmasliqi mumkin, démekchi. □ **63:18 «Düshmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi»** — Yeshayaning ömride Xudaning muqeddes ibadetxanisi téxi mewjut idi. Shuning bilen peyghember bu bésharette özidin kéyinki bir dewrni közde tutqan bolushi kérek. Yérusalémdiki shu ibadetxana miladiyedin ilgiriki 586-yili weyran qilindi. Bésharet mushu weqedin kéyinki dewrning bolidighan héssiyatlirini, arzu-xiyallirini hem dualirini körsetse kérek. ■ **63:18** Zeb. 74:3-8

64

Duaning dawami

2 Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip,
Yerge chüshken bolsang'idi!
Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kétetti! Mana mushundaq bolghanda tuturuqqa ot yaqqandek,
Ot suni qaynatqandek,
Sen namingni düshmenliringge ayan qilghan bolatting,
Eller yüzüngdinla titrep kétetti!□
3 Sen biz kütmigen dehshetlik ishlarni qilghan waqtingda,
Sen chüshkeniding;
Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!□
4 Sendin bashqa Özige telmürüp kütkenler üchün ishligüchi bir Xudani,
Ademler ezeldin anglap baqmighan,
Qulaqqa yétip baqmighan,
Köz körüp baqmighandur!■
5 Sen heqqaniyliqni yürgüzüshni xursenlik dep bilgen ademning,
Yeni yolliringda méngip, Séni séghin'ghanlarning hajitidin chiqquchi hemrahdursen;
Biraq mana, Sen ghezepte boldung,
Biz bolsaq gunahta bolduq;
Undaq ishlar uzun boliwerdi;
Emdi biz qutquzulamduq?
6 Emdi biz napak bir nersige oxshash bolduq,
Qiliwatqan barliq «heqqaniyetlirimiz» bolsa bir ewret latisighila oxshaydu, xalas;
Hemmimiz yopurmaqtek xazan bolup kettuq,
Qebihliklirimiz shamaldek bizni uchurup tashliwetti.■
7 Séning namingni chaqirip nida qilghuchi,
Iltipatingni tutushqa qozghalghuchi héch yoqtur;
Chünki Sen yüzüngni bizdin qachurup yoshurdung,
Qebihliklirimizdin bizni solashturghuzdung.
8 Biraq hazir, i Perwerdigar, Sen bizning Atimizdursen;
Biz séghiz lay, Sen bizning sapalchimizdursen;
Hemmimiz bolsaq qolungda yasalghandurmiz;
9 I Perwerdigar, bizge qaratqan ghezipingni zor qilmighaysen,
Qebihlikni menggügiche eslep yürmigin;
Mana, qarighin, hemmimiz Séning xelqingdurmiz!■
10 Muqeddes sheherliring janggal,
Zionmu janggal bolup qaldi;
Yérusalém weyran boldi;
11 Ata-bowimiz Séni medhiyiligen jay,
Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi;

□ **64:2 «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshken bolsang'idi! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kétetti!»** — bashqa birxil terjimisi: «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chüshseng iding! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kétetti!». □ **64:3 «Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!»** — Israillar Misirdin chiqqandin kéyin, Xuda ulargha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanlirini bergen waqtida, Sinay taghliri shundaqla érip ketti. Yeshaya peyghember belkim mushu ishlarni közde tutidu. ■ **64:4** Zeb. 31:19,20; 1Kor. 2:9 ■ **64:6** Zeb. 90:5-8 ■ **64:9** Zeb. 79:8

Qedir-qimmetlik nersilirimizning hemmisi weyran qiliwétildi.□
12 Mushu ishlar aldida Özüngni chetke alamsen, i Perwerdigar?
Süküt qilip turamsen?
Bizni bolushiche xar qilip uriwéremsen?»

65

Xudaning duagha bergen jawabi •••• «Yéngi ishlar», yéngi asman-zémin

1 Ezeldin Méni izdimigenlerge Méni sorash yolini achtim;
Men Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum.
Méning namim bilen atalmighan yat bir elge Men: — «Manga qara, Manga qara» — dédim.
2 Biraq yaman yolda mangidighan,
Özining pikir-xiyaligha egiship mangidighan,
Asiyliq qilghuchi bir xelqqe bolsa Men kün boyi qolumni uzitip intilip keldim.□
3 Yeni baghlarda qurbanliq qilip,
Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp,
Köz aldimdila zerdemge tégidighan bir xelq;□
4 Ular qebriler arisida olturidu,
Mexpiy jaylardimu tünep olturidu;
Ular choshqa göshini yeydu,
Qazan-qachilirida herqandaq yirginchlik nersilerning shorpisi bar.□
5 Ular: «Özüng bilen bol,
Manga yéqinlashquchi bolma;
Chünki men sendin pakmen» — deydu;
Mushular dimighimgha kirgen is-tütek,
Kün boyi öchmey turidighan ottur!
6-7 Mana, Méning aldimda pütüklük turiduki: —
Men süküt qilip turmaymen — deydu Perwerdigar —
Belki hem silerning qebihlikliringlarni,
Shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan,
Döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklirini birlikte qayturimen,
— Shularni öz quchaqlirigha qayturimen;

□ **64:11 «...Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi»** — mushu ayettiki «öyimiz» muqeddes ibadetxana, elwette. «Öy» dégen sözning ishlitilishi bolsa, Xudaning esli ularning arisida (ibadetxanisida) turghanliqini tekitleydu. «Qedir-qimmetlik nersilirimiz»ning eng ésili bolsa yenila ibadetxanidiki buyum-jabduqlar bolghanidi. Babilliqlarning Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilghanliqi belkim mushu bésharettin kéyinki 100 yil etrapida boldi (miladiyedin ilgiriki 586-yili). Mushu ayette, peyghember (63:15-19-ayetlerdiki ehwalgha oxshash) özi ashu dewrde turghandek söz qilidu; u ashu dewrdikilerge wekil bolup dua qilidu. □ **65:2 «yaman yolda mangidighan...»** — ibraniy tilida «yaxshi emes yolda mangidighan...». □ **65:3 «(Ular)... baghlarda qurbanliq qilip, ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...»** — baghlar pat-pat «Baal» dégen butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Qurbanliqni bolsa peqet ibadetxanidila qilsa bolatti; uningdin bashqa «qurban'gah»larni peqet tashlar yaki tupraq qatarliq tebiiy matériyallardinla yasighili bolatti. **«Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...»** — yaki «xushbuyni xishliq supilar üstidimu köydürüp...». □ **65:4 «ular qebriler arisida olturidu, mexpiy jaylardimu tünep olturidu»** — mushu kishilerning mazarlarda, «mexpiy jaylar»da olturup tüneshtiki meqsiti, shübhisizki, «ata-bowilirining rohliri»gha dua qilip alaqilishish, shundaqla jin-sheytanlar bilen alaqilishish idi. Ölüklerning rohliri bilen alaqe qilishqa urunush Tewratta qet'iy men'i qilinidu.

Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen.□
8 Perwerdigar mundaq deydu: —
Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende,
Xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,
Men Öz qullirimning sewebidinla shundaq qilimenki,
Ularning hemmisini weyran qilmaymen. □
9 Shundaq qilip Men Yaquptin bir nesilni,
Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen;
Shuning bilen Méning tallighanlirim *zémin'gha* ige bolidu,
Méning qullirim shu yerde makanlishidu.□
10 Méni izdigen xelqim üchün,
Sharon bolsa yene qoy padiliriga qotan,
Axor bolsa kala padiliriga qonalghu bolidu.□
11 Biraq Perwerdigarni tashlap,
Muqeddes téghimni untughuchi,
«Teley» *dégen but* üchün dastixan salghuchi,
«Teqdir» *dégen but* üchünmu ebjesh sharabni quyup qachilarni toldurghuchisiler,□
12 Men silerni qilichqa «teqdir» qildim,
Silerning hemminglar qirghinchiliqta bash égisiler;
Chünki Men chaqirdim, siler jawab bermidinglar;
Men söz qildim, siler qulaq salmidinglar;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qiliwatisiler,
Men yaqturmaydighanni tallighansiler.
13 Shunga, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, Méning qullirim yeydu,
Siler ach qalisiler;
Mana, Méning qullirim ichidu,
Biraq siler ussuz qalisiler;
Mana, Méning qullirim shadlinidu,
Siler shermendilikte qalisiler;

□ **65:6-7 «silerning qebihlikliringlarni, shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan, döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklirini birlikte qayturimen» —** taghlarning choqqiliri yaki döngler pat-pat butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Shuning bilen Musa peyghember tagh yaki döngler üstide qurbanliq qilishnimu men'i qilghan. Ayette körsitilgen mushu qilmishliri, shübhisizki, butpereslik idi. **«Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen»** — bashqa birxil terjimisi: «Berheq, ularning qilghanlirini öz quchaqlirigha qayturuwétish Méning birinchi ishimdur». □ **65:8 «Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende, xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,...» —** Qanaanda (Pelestinde) üzümdin «özi chiqqan» shirne bolsa intayin etiwarlinidu; sewebi, uningdin ishlinidighan sharab intayin mézilik bolidu. Shunga melum bir sap üzümdin mushu «sarqindi sharab» chiqqanliqi bayqalsa, u bashqa üzüm sapaqliri bilen qoshup cheyliwétilmeydu, «shirne chiqquche» ayrim qoyulidu. Shuning bilen Xuda Özige sadiq bolghan «qaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoqatmaydu. Biz yuqiriqi bablardin bilimizki, mushu «igidar» nesil (9-ayet) del «Perwerdigarning quli»ningki, yeni Mesihning neslidur. □ **65:9 «Men Yaquptin bir nesilni, Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen» —** démek, Xuda «qaldisi»din, özige sadiq yéngi bir dewrni chiqiridu, ularni «muqeddes zémin»gha ige qilidu. □ **65:10 «Sharon bolsa yene qoy padiliriga qotan, Axor bolsa kala padiliriga qonalghu bolidu» —** Sharon bolsa Pelestinning gherb teripide, esli intayin munbet jay idi. Shu rayon belkim Asuriye (hem kéyinki Babilliqlarning) bulangchliqliri tüpeylidin qaqasliship ketken bolushi mumkin. Axor bolsa sherqiy terepte bolup anche munbet emes idi. Israillar Axorda Xudagha qattiq asiyliq qilghanidi (Tewrattiki «Yeshua» 7-babni körüng). Biraq hazir u Xudaning lenitige uchrimay, munbet bolup kétidu. Pelestindiki bu ikki jay hem ariliqidiki barliq Pelestin zéminliri gherbtin-sherqqiche pütünley eslige keltürülidu, belki téximu awat ehwalgha keltürülidu, démekchi. □ **65:11 «Teley» —** (ibraniy tilida «Gad» déylidu) Suriyediki bir but. **«Teqdir»** — yene bir but — esli ibraniy tilida «meniy»; buning menisi «teqdir» «teqsimat, sanilish» idi.

14 Mana, könglidiki shad-xuramliqtin qullirim naxsha éytidu,
Siler köngüldiki azabtin zar-zar yighlaysiler,
Roh-qelb sunuqluqidin nale-peryad kötürisiler.
15 Isminglarni Méning tallighanlirimgha lenet bolushqa qaldurisiler.
Reb Perwerdigar séni öltüridu,
Hem uning qulligha bashqa bir isimni qoyup béridu.
16 Shuning üchün kimki özige bir bextni tilise,
«Amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu;
Kimki qesem ichmekchi bolsa,
Emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu;
Chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu,
Chünki ularni közümdin yoshurdum.□
17 Chünki qaranglar, Men yéngi asmanlarni we yéngi zéminni yaritimen;
Ilgiriki ishlar héch eslenmeydu,
Hetta eske kelmeydu.
18 Eksiche siler Méning yaritidighanliqimdin xushallininglar;
Menggüge shad-xuramliqta bolunglar,
Chünki Men Yérusalémni shad-xuramliq,
Uning xelqini xushalliq bergüchi qilip yaritimen.
19 Özümmu Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen,
Shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen;
Uningda ne yigha awazi,
Ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu;□
20 Uningda yene birnechche künlük chachrap ketken bowaq bolmaydu,
Yaki waqti toshmay waqitsiz ketken boway bolmaydu;
Yüz yashqa kirgen bolsa «yigit» sanilidu,
Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu.□
21 Ular öylerni salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni berpa qilidu, ulardin méwe yeydu;

□ **65:16 «Shuning üchün kimki özige bir bextni tilise, «amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu»** — Xudaning Öz qulligha bergen wedilirini (8-14-ayettiki) emelge ashurghanliqini körgen xeqler Xudani bolsa «Amin» dégüchi Xuda (yaki «Amin»ning Igisi Xuda»), yeni mömin bendilirining dualirini anglaydighan Xuda, dep bilidu. «Amin» dégen sözning toluq menisi toghruluq «Tebirler», shundaqla «2Kor.» 1:20nimu körüng. **«Kimki qesem ichmekchi bolsa, emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu; chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu, chünki ularni közümdin yoshurdum»** — Xudaning seltenitide bolghanlar burunqi (bolupmu öz gunahliri tüpeylidin peyda bolghan) derd-elemlerni ésige keltürmeydu; chünki Xuda Özi ularning gunah-sewenliklirini untughan bolidu. □ **65:19 Özümmu Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen, shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen; uningda ne yigha awazi, ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu»** — «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» toghruluq azraq toxtitayli. Injildiki «Wehiy» dégen qisimgha asasen bilimizki, Mesih **mushu dunyada** ming yil hökümranliq qilidu. Shu hökümranliqidiki ehwal Yeshaya peyghemberning bésharitidek bolidu. U téxi axirqi «yéngi asmanlar, yéngi zémin» emes; chünki mushu ayetlerge qarighanda, ölüm dégen ish (meyli ademler uzun ömürlük bolsimu) téxi mewjut; gunah téxi mewjut; **axirqi** «yéngi asmanlar, yéngi zémin» menggülük bolidu; ularda ölümmu yoq, gunah yoq. Injildiki «Wehiy» 21-22-bablarni körüng. Mesih mushu dunyada ming yil hökümranliq qilidighan «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» bizning menggülük «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ning qandaq bolidighanliqini chüshinishimizge zor yardem béridu; bu ikkisining oxshash yerliri köp (mesilen, qorqunch, derd-elem yoqitilghanliqi); Xuda zamanlarning eng axirida ming yilliq «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ni menggülük «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»gha aylanduridu. Mesihning ming yilliq selteniti toghrisida «Tebirler»nimu körüng. □ **65:20 «Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu»** — ademlerning köpinchisi nahayiti chong yashtila ölidighan bolghachqa, «yüz yashta ölgen» bolsa, peqetla «nahayiti bir yigit» dep qarilidu; xeqler uning gunah qilghanliqini bilip qalsa, uni «shunche yash turupla ölgen, choqum Xudaning lenitige uchrighan bolsa kérek» dep qaraydu.

22 Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu;
Tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu;
Chünki xelqimning künliri derexning ömridek bolidu;
Méning tallighanlirim özliri öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu.□
23 Ularning qilghan emgiki bikargha ketmeydu;
Yaki ularning baliliri tughulghanda kélechiki toghruluq wehime mewjut bolmaydu;
Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur,
Ularning perzentlirimu shundaq.□
24 We shundaq boliduki,
Ular nida qilip chaqirmastinla,
Men ijabet qilimen;
Ular dua qilip sözlewatqinidila,
Men ularni anglaymen.
25 Böre hem paqlan bilen bille ozuqlinidu;
Shir bolsa kalidek saman yeydu;
Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu.
Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;
Héch buzghunchiliq bolmaydu, deydu Perwerdigar. □ ■

66

Xudaning jawabi — dawami

1 «Perwerdigar mundaq deydu: —
«Asmanlar Méning textim,
Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur,
Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?
Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?□ ■
2 Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan, ular shundaq bolghachqila barliqqa kelgen emesmidi? — deydu Perwerdigar, —
Lékin Men nezirimni shundaq bir ademge salimen:
— Mömin-kemter, rohi sunuq,
Sözlirimni anglighanda qorqup titrek basidighan bir ademge nezirimni salimen.
3 Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu,

□ **65:22 «Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu; tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu» —** ibraniy tilida «ularning qurulushlirida bashqilar turidighan, ularning tikkinidin bashqilar yeydighan halet bolmaydu». **«derexning ömri»** — elwette intayin uzun bolidu; derexning özi intayin muqim, puxta yashaydu; sözler mushu jehetnimu ichige alsa kérek. **«...öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu»** — ibraniy tilida «öz qoli bilen yasighanliri özi upraydu» — démek, pütün ömride toluq ishlitidu. □ **65:23 «Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» —** yaki «chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan (zat)ning neslidur». Mushu terjimisi toghra bolsa «Perwerdigar bext ata qilghan (zat)» Mesihni körsetken bolidu, elwette. □ **65:25 «Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu» —** Éren baghchisida Xuda yilan'gha: «Topa-changni yeysen» dégen lenetni chüshürgenidi. Biraq hazir uning yégenliri **peqet** topa-chang bolidu; u héch adem yaki bashqa haywan'gha ziyan yetküzelmeydu. ■ **65:25** Yesh. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1 «Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperimdur» —** «textiper» padishah textke olturghanda ayaghlirini dessetken kichik orunduq. **«Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?» —** birinchi ayet belkim Xudaning 64-bab, 11-ayettiki soalgha béridighan asasiy jawabi. Xuda «ibadetxana»ni anche muhim dep qarimisimu, insanlar Özige atap salghan ibadetxanini choqum kemsitidu dégili bolmaydu (20- hem 2-ayetke qarighanda, kelgüsidiki «ming yilliq selteniti»de bir «muqeddes ibadetxana» bolidu; biraq Xudaning neziri (2-ayetke asasen) héchqandaq öy-imarette emes, belki Özidin qorqidighan mömin bendiliride turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

Qozini qurbanliq qilghan kishi itning boynini sundurup öltüridu;
Manga hediye tutquchi choshqa qéninimu tutup bermekchidur;
Duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu;
Berheq, ular özi yaqturidighan yollirini tallighan,
Köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu.□
4 Shunga Menmu ularning külpetlirini tallaymen;
Ular del qorqidighan wehimilerni béshigha chüshürimen;
Chünki Men chaqirghinimda, ular jawab bermidi;
Men söz qilghinimda, ular qulaq salmidi;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qildi,
Men yaqturmaydighanni tallidi».■
5 «I Perwerdigarning sözi aldida qorqup titreydighanlar,
Uning déginini anglanglar: —
«Silerni namimgha *sadiq bolghanliqinglar* tüpeylidin chetke qaqqanlar bolsa,
Yeni silerdin nepretlinidighan qérindashliringlar silerge: —
«Qéni Perwerdigarning ulughluqi ayan qilinsun,
Shuning bilen shadliqinglarni köreleydighan bolimiz!» — dédi;
Biraq shermendilikte qalghanlar özliri bolidu.■
6 Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler!
Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni!
Anglanglar! — Perwerdigar Öz düshmenlirige *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» □

Israilning yéngidin tughulushi

7 — Tolghiqi tutmayla u boshinidu;
Aghriqi tutmayla, oghul bala tughidu!■
8 Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu?
Kim mushundaq ishlarni körüp baqqan?
Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu?
Deqiqe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu?
Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!□
9 Birsini boshinish halitige keltürgen bolsam, Men balini chiqarghuzmay qalamtim? — deydu Perwerdigar,
Men Özüm tughdurghuchi tursam, baliyatquni étiwétemdimen? — deydu Xudaying.
10 Yérusalém bilen bille shad-xuramliqta bolunglar;
Uni söygüchiler, uning üchün xushallininglar!
Uning üchün qayghu-hesret chekkenler,
Uning bilen bille shadliq bilen shadlininglar!

□ **66:3** «Kala **soyghan kishi ademnimu öltüridu, … duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu; berheq, ular özi yaqturidighan yollirini tallighan, köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu»** — mushu ayettiki kishiler körünüshte Xudagha ibadet qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «ashliq hediye» qilidu, xushbuynimu Xudagha atap yaqidu; biraq bundaq qilishliri bilen teng ular qatilliq qilidu, xurapiy ishlarni qilidu (itning boynini sundurush), butlargha choqunup haram qurbanliqlarnimu qilidu. ■ **66:4** Pend. 1:24; Yesh. 65:12; Yer. 7:13 ■ **66:5** Yesh. 5:19 □ **66:6** «**Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqan-sürenler! Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni! Anglanglar! — Perwerdigar Öz düshmenlirige yamanliqlirini qayturuwatidu!»** — bu bésharet Yeshayaning kéyinki dewridiki Yérusalém, jümlidin ibadetxanining weyran qilin-ishini (miladiyedin ilgiriki 586-yili) hem belkim axirqi zamanlardiki oxshap kétidighan bir ishnimu körsitidu. ■ **66:7** Weh. 12:1-6 □ **66:8** «Kimning **mushundaq ish toghruluq xewiri bardu? … Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu? Deqiqe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu? Chünki Zionning emdila tolghiqi tutushigha, u oghul balilirini tughdi!»** — mushu 7- hem 8-ayette éytilghan ishlar biraqla Yérusalémning weyran qilinishidin (6-ayet) axirqi zamanda «Zion-israil towa qilip yéngidin tughulushi» emelge ashurulup, ularning Xudaning aldida heqiqiy «Öz xelqim» bolushigha atlap ötidu.

11 Chünki siler uning teselli béridighan emchekliridin émip qanaetlinisiler;
Chünki siler qan'ghuche ichip chiqisiler,
Uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu».□
12 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
Men uninggha tashqan deryadek aram-xatirjemlikni,
Téship ketken éqimdek ellerning shan-shereplirini sunup bérimen;
Siler émisiler,
Siler yanpashqa élinip kötürülisiler,
Étekte ekilitilisiler.■
13 Xuddi ana balisigha teselli bergendek,
Men shundaq silerge teselli bérimen;
Siler Yérusalémda tesellige ige bolisiler.
14 Siler bularni körgende könglünglar shadlinidu,
Söngekliringlar yumran ot-chöptek yashnap kétidu;
Shuning bilen Perwerdigarning qoli Öz qulliriga ayan qilinidu,
U düshmenlirige qehrini körsitidu.
15 Chünki ghezipini qehr bilen,
Tenbihini ot yalqunliri bilen chüshürüshi üchün,
Mana, Perwerdigar ot bilen kélidu,
U jeng harwiliri bilen quyundek kélidu.
16 Chünki ot bilen hem qilich bilen Perwerdigar barliq et igilirini soraq qilip jazalaydu;
Perwerdigar öltürgenler nurghun bolidu.
17 «Baghchilar»gha kirish üchün pakizlinip,
Özlirini ayrim tutup,
Otturida turghuchining gépige kirgenler,
Shundaqla choshqa göshini, yirginchlik bolghanni, jümlidin chashqanlarni yeydighanlar bolsa jimisi teng tügishidu — deydu Perwerdigar.□
18 Chünki ularning qilghanliri hem oylighanliri Méning aldimdidur;
Biraq barliq eller, hemme tilda sözleydighanlarning yighilidighan waqti kélidu;
Shuning bilen ular kélip Méning shan-sheripimni köridu; □
19 We Men ularning arisida bir karamet belgini tikleymen;
Hem ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen;
Nam-shöhritimni anglimighan, shan-sheripimni körüp baqmighan Tarshishqa, Liwiyege, oqyachiliqta dangqi chiqqan Ludqa, Tubal, Grétsiyege hem yiraq chetlerdiki arallargha ularni ewetimen;
Ular eller arisida Méning shan-sheripimni jakarlaydu.□
20 Shuning bilen Israillar «ashliq hediye»ni pakiz qachilargha qoyup Perwerdigarning öyige élip kelgendek,

---

□ **66:11 «uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu» —** bashqa birxil terjimisi: — «uning shereplik baghir-köksidin könglünglar xursen bolidu». ■ **66:12** Yesh. 49:22; 60:4 □ **66:17 ««Baghchilar»gha kirish üchün pakizlinip,...» —** belkim butpereslik heriketlirige qatnishish üchün, mushu «pakizlinish» ishlirini qilidu. **«Otturida turghuchi»** — belkim butpereslikte yétekchilik «pir» rolini alghuchi. □ **66:18 «Chünki ularning qilghanliri hem oylighanliri Méning aldimdidur» —** bu ayetning birinchi yérimini terjime qilish tes. Alimlar peqet uning menisini terjime qilghinimizdek perez qilidu. □ **66:19 «ulardin qéchip qutulghanlarni ellerge ewetimen» —** «ulardin» dégenlik: (1) 16-ayette éytilghan jazaliridin («ot hem qilich»tin) yaki (2) «yat eller arisidin» dégen menini bildüridu. **«hem ulardin qéchip qutulghanarni ellerge ewetimen»** — bashqa birxil terjimisi: «hem qéchip hayat qalghanlardin bezilirini (yat) ellerge ewetimen». **«Tarshish»...«Lud»... «Tubal»...** — shübhisizki, mushu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlargha wekillik qilidu. «Tarshish» üchün 60-bab, 9-ayettiki izahatni körüng; «Lud» bolsa belkim shimaliy Afriqida; Tubal belkim hazirdiki Rusiyeni körsitidu (belkim Rusiyening kona paytexti «Tobolsk» bilen munasiwiti bar). Némishqa «Lud» toghruluq «oqyachiliqta dangqi chiqqan» déyilidu? Perizimizche, Xuda ewetken elchilerning xizmitining xeteri bar, dep körsetmekchi.

Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu;
Ularni atlargha, jeng harwilirigha, sayiwenlik harwa-zembillerge, qéchirlargha hem nar tögilerge mindürüp muqeddes téghimgha, yeni Yérusalémgha élip kélidu, — deydu Perwerdigar.□
21 Hem Men ulardin bezilirini kahinlar hem Lawiylar bolushqa tallaymen — deydu Perwerdigar.□
22 Chünki Men yaritidighan yéngi asmanlar hem yéngi zémin Özümning aldida daim turghandek,
Séning nesling hem isming turup saqlinidu.□ ■
23 Hem shundaq boliduki, yéngi aymu yéngi ayda,
Shabat künimu shabat künide,
Barliq et igiliri Méning aldimgha ibadet qilghili kélidu — deydu Perwerdigar.□
24 — Shuning bilen ular sirtqa chiqip,
Manga asiyliq qilghan ademlerning jesetlirige qaraydu;
Chünki ularni yewatqan qurtlar ölmeydu;
Ularni köydürüwatqan ot öchmeydu;
Ular barliq et igilirige yirginchlik bilinidu.

□ **66:20 «Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu» —** bizningche «shular» Xudaning xush xewirini qobul qilghan «yat eller»ni körsitidu. Ular xushal bolup, Xudaning shapaitini qayturush üchün, ziyankeshlikke uchrighan, tarqilip ketken Yehudiylarning öz yurti Yérusalémgha qaytishigha yardem qilishimiz kérek dep herxil wasitiler bilen seperde ulargha yölenchük bolidu. □ **66:21 «kahinlar» —** «kahinlar»ning xelqqe wekil bolup ularning qurbanliqlirini ibadetxanidiki qurban'gah üstide köydürüsh xizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kahinlarning yardemchiliri. Démek, mushu «Yehudiy emes»ler Israil ichide intayin imtiyazliq orunda we wezipide bolidu. □ **66:22 «yéngi asmanlar hem yéngi zémin» —** bu téma toghruluq 65:17-ayettiki izahatni körüng ■ **66:22** Yesh. 65:17; 2Pét. 3:13; Weh. 21:1 □ **66:23 «shabat küni» —** «dem élish muqeddes küni» yeni shenbe küni. Yuqiriqi 56-bab, 2-ayettiki izahatni körüng. **«Barliq et igiliri Méning aldimgha ibadet qilghili kélidu»** — pütkül insaniyet qilghan mushu ibadet ichide, Yérusalémda ötküzülgen ibadet bolsa belkim wekil bolghanlar arqiliq ötküzülidu. Jesetlerge guwahchi bolghanlar (24-ayet) mushu wekiller bolushi kérek.

Yeremiya

Xudaning Yeremiyani chaqirishi

1 Binyamin qebilisi zéminidiki Anatot yézisida turuwatqan kahinlardin bolghan Hilqiyaning oghli Yeremiyaning sözliri *töwende xatirilinidu*: —
2 Yehuda padishahi, Amonning oghli Yosiyaning künliride, yeni u textke olturghan on üchinchi yilida *Yeremiyagha* Perwerdigarning sözi keldi; ■
3 Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning künliride hemde Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Zedekiyaning on birinchi yilining axirighiche, yeni shu yilning beshinchi éyida Yérusalémdikiler sürgün qilin'ghuche uninggha Perwerdigarning sözi yene kélip turdi. ■
4 Perwerdigarning sözi manga kélip:
5 — Anangning qorsiqida séni apiride qilishtin ilgirila Men séni bilettim; sen baliyatqudin chiqishtin burun séni Özümge atap, ellerge peyghember bolushqa tiklidim, — déyildi.■
6 Men bolsam: — Apla, Perwerdigar! Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen, dédim.□ ■
7 Lékin Perwerdigar manga: — Özüngni gödek bala, déme; chünki Men séni kimge ewetsem, sen shulargha barisen; we Men séni néme de dep buyrusam, sen shuni deysen.
8 Ulardin qorqma; chünki séni qutquzush üchün Men sen bilen billidurmen, — dédi.■
9 We Perwerdigar qolini sozup aghzimgha tegküzdi; Perwerdigar manga: Mana, Öz sözlirimni aghzinggha qoydum; ■
10 Qara, mushu küni Men séni yulush, söküsh, halak qilish we örüsh, qurush we térip östürüsh üchün eller we padishahliqlar üstige tiklidim, — dédi.■

Ikki alamet körünüsh

11 We Perwerdigarning sözi manga kélip: «Yeremiya, némini körüwatisen?» — déyildi.
Men: «Badam derixining shéxini körüwatimen» — dédim.
12 Perwerdigar manga: «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümning emeliylishishi üchün sözümni közitip turimen» — dédi.□

13 We Perwerdigarning sözi manga ikkinchi qétim kélip: «Némini körüwatisen?» — déyildi.
Men: «Poruq-poruq qaynawatqan, aghzi shimal teripidin qiysayghan bir qazanni kördüm» — dédim.
14 Perwerdigar manga: — Külpet shimal tereptin kélip bu zéminda turuwatqanlarning hemmisi üstige bösüp kélidu — dédi.■
15 — Chünki mana, Men shimaliy padishahliqlarning barliq jemetlirini chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — ular kélidu, padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri

---

■ **1:2** 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30 ■ **1:3** 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yer. 52:1-30 ■ **1:5** Gal. 1:15 □ **1:6 «Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen»** — ibraniy tilida: «bala» dégen bu söz 5-16 yashtiki balini körsitidu. Kitabning bashqa melumatlirigha qarighanda bizningche Xudaning sözi Yeremiyagha kelgende u belkim texminen on alte yashqa kirgenidi. ■ **1:6** Mis. 3; 4; 6:11,29 ■ **1:8** Qan. 31:6, 8; Ye. 1:5; Ez. 3:9 ■ **1:9** Yesh. 6:6, 7; Yer. 5:14 ■ **1:10** Yer. 18:7; 2Kor. 10:4, 5 □ **1:12 «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümning emeliylishishi üchün sözümni közitip turimen»** — badam derixi baharda birinchi bolup chécheklep, baharning kelgenlikini jakarlighuchi bolghachqa ibraniy tilida «közetchi» dep atilidu. ■ **1:14** Yer. 4:6

aldigha sélip, hemme sépillargha we Yehudaning barliq sheherlirige hujumgha teyyarlinidu; □ ■
16 shuning bilen Men *Yehudadikilerning* barliq rezillikliri üchün ularning üstidin hökümlerni jakarlaymen; chünki ular Mendin waz kéchip, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, öz qolliri yasighanliriga choqundi.
17 Sen emdi bélingni baghlap ornungdin turup, sanga buyrughanlirimning hemmisini ulargha éyt; ular aldida hoduqup ketmigin; bolmisa Men séni ular aldida hoduqturimen.
18 Qara, Men bügün séni Yehudaning padishahliriga, emirlirige, kahinliriga hem pütkül zémin xelqige qarshi turghuchi mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim. □ ■
19 Ular sanga qarshi jeng qilidu, lékin séning üstüngdin ghelibe qilalmaydu — Chünki Men séni qutquzush üchün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar.

2

Israilning Perwerdigargha bolghan deslepki muhebbiti

1 Emdi Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 Bérip Yérusalémdikilerning qulaqliriga mundaq jar salghin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Men séning yash waqtingdiki wapadarliqingni, yeni qizning ashiqigha bolghan muhebbitidek séning chöl-bayawanda, yeni térilmighan yerlerde Manga egiship yürgenliringni séning üchün esleymen.
3 Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan, ular uning öz hosulining tunji méwisi dep qaralghanidi; ularni yewalmaqchi bolghanlarning hemmisi gunahkar dep hésablan'ghanidi hem ularning bashliriga balayi'apet chüshkenidi, — deydu Perwerdigar.□

Ata-bowilar arisida wapasizliqning peyda bolghanliqi

4 Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yaqupning jemeti, Israil jemetining barliq ailetawabiatliri: —
5 Perwerdigar mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar Mende zadi qandaq adaletsizliklerni bayqaptu, ular Mendin shunche yiraqlishidu? Ular némishqa bimene butlargha bash urup, özliri bimene bolup ketti?■
6 Ular héchqachan: «Bizni Misir zéminidin qutquzup chiqirip, bayawandin, yeni chöldesht we tik azgallar bilen qaplan'ghan jaylardin, qurghaqchiliq we ölüm sayisi orap turghan yerlerdin, ademzat ötmeydighan hemde insan turmaydighan shu bayawandin bizni ötküzgen Perwerdigar qéni?» dep sorap qoyushmaptighu?

□ **1:15 «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip,..»** — bashqa birxil terjimisi: «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliriga sélip...» ■ **1:15** Yer. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5 □ **1:18 «Men ... séni... mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim»** — oqurmenler shuninggha diqqet qiliduki, Xudaning bu sözliri «ötken zamanda» éytilghan. Bir qarashqa, Yeremiya peqet gödek bir yash yigittek körünsimu, lékin iman-ishenchke nisbeten Xudaning sözi alliqachan ishen'güchilerge pakit bolghan. Iman-ishenchtiki adem ishlargha Xudaning közqarishi bilen qaraydu. ■ **1:18** Yer. 6:27; 15:20 □ **2:3 «Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan»** — «...pak, alahide atalghan» dégen söz ibraniy tilidiki «Perwerdigargha «qodesh»» («Perwerdigargha muqeddeslik») dégen söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlerge belkim ayanki, «muqeddes»ning esli menisi del «Xudagha alahide atalghan, pak» dégenliktur. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche «hosulning tunji méwisi»ni bolsa Xudagha atap, Xudaning wekili bolghan kahinlargha béghishlash kérek idi. Xuda mushu yerde: «Israil alahide Méningki idi» deydu. Yene bir tereptin éytqanda Israil Xudaning «hosulining tunji méwisi» bolsa, emdi ulardin kéyin Xudaning yolida mangidighan bashqa ellerdin bolghanlarmu Xudaning yénigha kélip uninggha «hosul bolup» Xudaning Öz xelqi bolushqa kélidu. ■ **2:5** Mik. 6:3, 4

7 Men silerni méwisi hem molchiliqidin huzurlinish üchün munbet bir zémin'gha élip kelgenmen; siler kélip zéminimni bulghidinglar, Méning mirasimni yirginchlik bir nersige aylandurup qoydunglar.□
8 Kahinlar: «Perwerdigar qéni?» dep héch sorap qoymidi; Tewrat-qanun ijrachiliri méni héch tonumidi; xelq padichiliri manga asiyliq qildi; peyghemberler bolsa Baalning namida bésharet berdi, ularning hemmisi héch paydisiz bimene nersilerge egiship ketti.□ ■
9 Shunga siler bilen dewalashmaqchimen, baliliringlar hem baliliringlarning baliliri bilen dewalishimen, — deydu Perwerdigar;
10 — siler Siprustiki déngiz boyliriga ötüp béqinglar, Kédargha tekshürüshke adem ewetip béqinglar — mushundaq bir ish zadi bolup baqqanmu-yoq dep körüp béqinglar — □
11 Qaysi bir el öz ilahlirini (ular héch ilah emes, elwette) özgertkenmu? Lékin Méning xelqim özlirining shan-sheripi Bolghuchisini bolsa paydisiz-bimene bir nersige almashturghan.■
12 Buninggha ejeblininglar, i asmanlar; hang-tang bolunglar! Sarasimige chüshünglar! Chöchünglar! — deydu Perwerdigar, ■
13 — chünki Méning xelqim ikki rezil ishni qildi; ular hayatliq su menbesi bolghan Mendin waz kechti; andin özliri üchün su azgallirini, yeni su turmaydighan yériq su azgallirini yonup chiqti.■

Israil Xudagha emes, yat ilahlargha we yat ellerge tayinidu

14 Israil esli qulmidi? U xojayinning öyide tughulghan qulmidi? Némishqa emdi u oljigha aylinip qaldi?
15 Yash shirlar uni olja qilip hörkiridi; ular awazini qoyuwetti; ular *Israil* zéminini weyrane qildi; sheherliri köydürüldi, ademzatsiz qaldi. □ ■
16 Uning üstige hetta Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti.□
17 Bu ishlarni özüng keltürüp chiqarghan emesmu? — Chünki sanga yol bashlawatqinida Perwerdigar Xudayingdin waz kechkeniding.
18 Emdi bügünki künde yene Shihor deryasining süyini ichish üchün Misirning yolini basqining némisi? *Efrat* deryasining süyini ichish üchün Asuriyening yolini basqining némisi? □ ■
19 Öz rezilliking özüngge sawaq élip kélidu, özüngning yénimdin chetnep ketkining özüngge tenbih bolidu; emdi séning Perwerdigar Xudayingdin waz kechkining we Méning

□ **2:7 «Méning mirasim»** — bu söz ikki bisliq bolup, menisi: (1) Xuda «bular alahide Méningki» dégen Qanaan (Pelestin) zéminini we uning üstidiki Yehudiy xelqini körsitidu; (2) «miras qilip berginimni» dégen menide bolup, Xuda Israilgha «Silerning mirasinglar bolsun» dep tapshurghan zéminni körsitidu. Omumen bu söz shu zéminni we shundaqla, belkim, shu zémindiki xelqnimu körsitidu. □ **2:8 «Tewrat-qanun ijrachiliri»** — Tewratni xelqqe ögitishke mes'ul bolghan kahinlarni («Yer.» 18:18, «Qan.» 33:10) yaki Tewratni köchürüshke mes'ul bolghan Lawiylarni («Yer.» 8:8) körsitidu. **«xelq padichiliri»** — (yeni «baqarmenliri» yaki «baqquchilar») ibraniy tilida «qoychilar», «padichilar», «chupanlar» déyilidu. Adette bu söz chopan-qoychilarni körsitidu. Mushu yerde «xelq baqquchiliri» Israilning yétekchilirini körsitidu, elwette. **«Baalning namida bésharet berdi»** — «Baal» dégen Pelestindikilerning yirginchlik bir buti idi. ■ **2:8** Rim. 2:20 □ **2:10 «Siprus»** — Siprus arili (ibraniy tilida «Kittim») bolsa Pelestinning yiraq gherbide; Kédar bolsa Pelestinning yiraq sherqide idi — démek, sherqtin gherbkiche bolghan yerlerdimu mushundaq ish bolup baqmighan. ■ **2:11** Zeb. 106:20 ■ **2:12** Qan. 32:1; Yesh. 1:2 ■ **2:13** Küy. 4:15; Yer. 17:13 □ **2:15 «yash shirlar...hörkiridi»** — shirlar oljisini tutqandin kéyin andin hörkireydu. Mushu ayettiki «shirlar» belkim Asuriye, andin Babilni körsitidu. ■ **2:15** Yesh. 5:29; Yer. 4:7 □ **2:16 «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti»** — «Nof we Tahpanes» Misirdiki sheherlerdur. Yehuda köp qétim Misirdin yardem sorighanidi. Misir qoshulghan bolsimu, lékin eksiche Israilgha wapasizliq qilip kelgenidi. Nof kéyin «Memfis» dep atalghan. Bashqa birxil terjimisi: «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu bash choqqangni (reswa qilish üchün) ghirdiwetti». □ **2:18 «Shihor deryasining süyini ichish üchün... Efrat deryasining süyini ichish üchün....»** — «Shihor (Misirdiki bir derya yaki wadi)ning sulirini ichish» hemde «Efrat (Asuriyediki derya)ning... sulirini ichish» Israil Misirdin we Asuriyedin panah izdigenlikini körsitidu. ■ **2:18** Yesh. 31:1

qorqunchumning sende bolmasliqining intayin rezil hemde zerdapqa tolghan ish ikenlikini bilip qoy, — deydu Reb, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.■
20 Chünki sen qedimdinla Men sanga salghan boyunturuqni buzup, uning rishtini üzüp tashliwetkensen; sen: «Qulluqungda bolmaymen!» déding. Chünki barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kérilip yatqansen.□
21 Lékin Men bolsam séni esli ésil sortluq üzüm télidin, serxil uruqtin tikkenidim; sen Manga nisbeten qandaqmu yat we yawa bir sésiq üzüm téligha aylinip qalding? □ ■
22 Chünki sen shulta bilen yuyunsangmu, köp aqartquch sopun ishletsengmu séning qebihliking Méning aldimda téxi dagh bolup turidu, — deydu Reb Perwerdigar.■
23 Sen qandaqmu: «Men héch bulghan'ghan emesmen, men «Baallar»gha héch egeshmidim!» déyeleysen? Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil — sen öz yollirida uyan-buyan qatrap yüridighan chaqqaq hinggandursen! □
24 Sen chöl-bayawan'gha adetlen'gen, hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen! Küyligende kim uni tosalisun? Uni izdigen hanggilar özlirini héch upratmaydu; shu waqitlarda uni izdep tapmaq asandur. □
25 *I Israil, bikar yügürüp*, putungni ayaghsiz, gélingni ussuluqsiz qilip qoyma! Lékin sen buninggha: «Yaq! Xam xiyal qilma! Chünki men bu yat *ilahlarni* yaxshi körüp qaldim, ularning keynidin mangimen!» — déding.□
26 Oghri tutulup qélip xijaletke qalghandek, Israil jemetimu xijaletke qalidu — yeni özliri we ularning padishahliri, kahinliri we peyghemberliri —
27 ular yaghach kötikige: «Atam!» we tashqa: «Sen méni tughdurdung!» deydu; chünki ular yüzini Manga qaratmay, eksiche Manga arqisini qildi; lékin külpet béshigha chüshkende ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzghaysen!» deydu.
28 Emdi özüngge yasighan ilahliring qéni!? Külpet béshinggha chüshkende séni qutquzalaydighan bolsa, ular ornidin tursun! — Chünki sheherliring qanche köp bolsa butliringmu shunche köptur, i Yehuda!■
29 Némishqa siler Men bilen dewagha chüshmekchisiler? Siler hemminglar Manga asiyliq qilghansiler, — deydu Perwerdigar.
30 Baliliringni bikardin bikar urup qoydum; ular héch terbiyini qobul qilmidi. Öz qiliching yirtquch shirdek peyghemberliringni yewetti.■
31 I bu dewr kishiliri! Perwerdigarning sözige köngül qoyunglar! Men Israilgha chöl-bayawan yaki qapqarangghuluq basqan zémin bolup baqqanmu? Méning xelqim némishqa: «Negila barsaq öz erkimiz; emdi yéninggha yene kelmeymiz!» — deydu?■
32 Qiz zibu-zinnetlirini untuyalamdu? Toy qilidighan qiz toy kiyimlirini untuyalamdu? Lékin öz xelqim san-sanaqsiz künliride Méni untudi.■

■ **2:19** Yesh. 3:9; Hosh. 5:5 □ **2:20 «barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kérilip yatqansen» —** Israil mushu yerlerde (döng-égizlikte ... yéshil derex astida...) butpereslik paaliyetlirini ötküzgen. Ularning mundaq butperesliki Xudagha wapasizliq bolup rohiy jehette pahishiwazliq bolupla qalmay, ular Pelestindikilerning butpereslikini dorap ularning butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallar bilen yatatti. □ **2:21 «yat we yawa bir sésiq üzüm téli» —** «yat we yawa» esliy ibraniy tilida bir söz bilenla ipadilinidu. ■ **2:21** Mis. 15:17; Zeb. 44:2; 80:8 ■ **2:22** Ayup 9:30 □ **2:23 «Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil» —** «jilghida mangghan yolung...» belkim köp qisim Yehudadikiler Yérusalémgha yéqin bolghan «Hinnom jilghisi»da öz balilirini butlargha atap «insan qurbanliqi» qilghanliqini körsitidu. Israilni hinggan'gha oxshitishi belkim uning héchqandaq muqim yölünüshining bolmaydighanliqini tekitleydu. □ **2:24 «... hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen!» —** bu oxshitish shübhisizki, Israilning butlargha bolghan buzuq heweslirini, uni butperesliktin tosushning mumkin emeslikini körsitidu. □ **2:25 «putungni ayaghsizliqtin... gélingni ussuluqsiz qilip qoyma!» —** bu sözler belkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp méngish beribir bikar ishtur — butlar ademlerge yardemde bolalmaydu; (2) eger Israil butperesliki bilen Xudagha wapasizliqini dawamlashtursa, ular axir bérip ayaghsiz, changqap sürgün bolghanlar bolidu. **«Yaq! Xam xiyal qilma!»** — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ **2:28** Yesh. 2:8; Yer. 11:13 ■ **2:30** Yesh. 1:5; Yer. 5:3 ■ **2:31** Mat. 23:26-39 ■ **2:32** Yer. 3:21

33 Sen ishq izdep baridighan yollargha shunche mahir bolup ketting! Berheq, hetta eng
buzuq ayallargha yolliringni körsetting.
34 Uning üstige tonungning peshliride gunahsiz namratlarning qéni bar! Sen ularni
témingni téship oghriliqqa kirgini üchün öltürdingmu?! Ishlarning hemmisi shundaq
tursimu, □
35 sen téxi: «Mende gunah yoq; *Reb* mendin renjiwermeydu!» deysen. Bilip qoy! Men
üstüngdin höküm chiqirimen, chünki sen: «Men gunah sadir qilmidim!» — dewérisen.
36 Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen? Sen Asuriye
teripidin yerge qaritilghandek Misir teripidinmu yerge qaritilisen. □
37 Berheq, sen Misirdin qolliringni béshinggha alghan péti chiqisen; chünki Perwerdigar
sen yölenchük qilghanlarni chetke qaqti; sen ulardin héch payda körmeysen.□

3

Wapasizliq üstige wapasizliq

1 Shundaq déyiliduki, birsi ayalini qoyuwetse, ayal uningdin ajrashsa we kéyin u bashqa
erge yatliq bolghan bolsa, birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq
ish bu zéminni mutleq bulghimamdu? Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq
qilip turup yene yénimgha qaytay dewatamsen téxi?□ ■
2 Béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq; —
Sen zadi nede yat ilahlar bilen buzuqluq ötküzmigensen?!
— Sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek ularni yollar boyi kütüp olturghansen;
zéminni buzuqluqliring we rezilliking bilen bulghighansen. □
3 Shuning üchün qattiq yamghurlar tutup qélinip sanga bérilmidi hemde «kéyinki
yamghurlar» yaghmidi. Lékin sende téxi pahishe ayalning qélin yüzi bar, iza tartishni
héch bilgüng yoqtur. □
4 Hetta sen bayatin Manga: «I Atam, yashliqimdin bashlap manga yétekchi hemrah
bolup kelding!» — deysen, we: —
5 «U herdaim ghezipini saqlamdu? U ghezipini axirghiche tutamdu?» — deysen. Mana,
sen shundaq dégining bilen, lékin sen qolungdin kélishiche rezillik qilghansen.

□ **2:34 «Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üchün öltürdingmu?!» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche oghri kechte öyge bösüp kirgen bolsa u urup öltürülse öy igisi gunahsiz hésablinidu. □ **2:36 «Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen?» —** démek, Israil herdaim Xudani emes, belki yat ellerni öz yölenchüki qilmaqchi. □ **2:37 «sen Misirdin qolliringni béshinggha alghan péti chiqisen» —** démek, esir bolghan péti. □ **3:1 «...birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu?» —** «Qan.» 24:1-4-ayetlerni körsitishi mumkin. Eger peyghember mezkur bésharette bu ishni közde tutqan bolsa, undaqta bu 3-babning omumiy menisige qarighanda, Xuda mushundaq ishlarni (ajrishish andin qayta toy qilish) Yehudiylargha men'i qilghini bilen, mushu yerde Xuda «Méning ayalim bolghan Israil»ning Öz yénimgha qaytip kélidighan yoli bar, dégen oxshaydu (14-22-ayetlerde, axirqi zamanlarda Perwerdigar mushundaq cheksiz rehim-shepqetni Israil hem Yehudagha körsitidu, déyilidu). **«Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yénimgha qaytay dewatamsen téxi?»** — bashqa birxil terjimisi: «Lékin sen köp ashnilar bilen buzuqluq qilghan bolsangmu, yénimgha qaytip kel!». Xuda töwendiki 4- we -22-25-ayetlerde ularni qaytishqa chaqirishqa mushundaq rehimlik bilen ötünidu, biraq 3-babning omumiy menisige qarighanda, Xudaning sözlirini mushu yerde terjimimizdikidek «rétorik soal» dep qaraymiz. ■ **3:1** Qan. 24:1-4 □ **3:2 «béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq» —** Yehuda herdaim «yuqiri jaylar»da butpereslik ötközgenidi. **«sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek...» —** «ereb» mushu yerde belkim yol boyida olturghan pahishe ayalni kösitidu. Bezi alimlar bu söz yoluchilarni bulash üchün marap turghan qaraqchini körsitidu, deydu. □ **3:3 «kéyinki yamghur» —** Qanaanda 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu.

6 Yosiya padishahning künliride Perwerdigar manga: «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu? U barliq égiz taghqa chiqip hem barliq yéshil derex astigha kirip shu yerlerde pahishidek buzuqluq qilghan» — dédi.□ ■
7 — «Men: U bularning hemmisini qilghandin kéyin, choqum yénimgha qaytip kélidu, — dédim; lékin u qaytip kelmidi. Uning asiy singlisi, yeni Yehuda buni kördi;
8 lékin wapasiz Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérip uni qoyuwetkinimni körüp, asiy singlisi Yehuda qorqmidi, belki özimu bérip pahishilik qildi.
□
9 Shundaq boldiki, öz buzuqchiliqini shunche kichik ish dep qarighachqa, u hetta yaghach we tash bilen zina qilip zéminni bulghiwetti.
10 Bularning hemmisige qarimay Israilning asiy singlisi Yehuda téxi pütün köngli bilen emes, peqet saxtiliq bilen yénimgha qaytip kelgendek boluwaldi, — deydu Perwerdigar.
11 Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Wapasiz Israil özini asiy Yehudadin heqqaniy körsetti.
12 Barghin, shimalgha qarap bu sözlerni jakarlap mundaq dégin: —
«Qaytip kel, i yoldin chiqquchi Israil, — deydu Perwerdigar — we Men sanga qapiqimni qayta türmeymen; chünki Men rehimdil, — deydu Perwerdigar — Men ghezipimni menggüge saqlap turmaymen. □ ■
13 Peqet séning qebihlikingni, — Perwerdigar Xudayinggha asiyliq qilghanliqingni, uyan-buyan qatrap yürüp özüngni herbir yéshil derex astida yat ilahlargha béghishlighanliqingni, shuningdek awazimgha héch qulaq salmighanliqingni iqrar qilsangla *Mendin rehim-shepqet körisen* — deydu Perwerdigar.
14 Qaytip kélinglar, i yoldin chiqquchi balilar, — deydu Perwerdigar — chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen; *siler shundaq qilsanglarla* Men silerdin tallighanlarni, yeni herqaysi sheherdin birdin, herqaysi jemettin ikkidin puqrani Zion'gha qayturup kélimen. □
15 Men silerge könglümdikidek xelq padichilirini teqsim qilimen; ular silerni danaliq-bilim, eqil-paraset bilen béqip ozuqlanduridu.■
16 Shundaq boliduki, shu künlerde siler zéminda köpiyip, köp perzentlik bolghininglarda, — deydu Perwerdigar, — siler: «Perwerdigarning ehde sanduqi!» dep yene tilgha almaysiler; u héch ésinglargha kelmeydu, uni héch eslimeysiler we uni héch séghinimaysiler; siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler. □
17 Shu tapta ular Yérusalémni «Perwerdigarning texti» dep ataydu; barliq eller uninggha yighilidu, — yeni Perwerdigarning namigha, Yérusalémgha yighilidu; ular qelbidiki rezil jahilliqigha qaytidin héch egiship mangmaydu.
18 Shu künlerde Yehuda jemeti Israil jemeti bilen birlikte mangidu; ular shimal zéminidin bille chiqip Men ata-bowiliriga miras bolushqa teqdim qilghan zémin'gha kélidu.
19 Men: «Men séni balilirim qatirigha qoyup, sanga güzel zéminni, yeni köpligen ellerning zéminliri arisidiki eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!» —

□ **3:6 «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu?» —** mushu ayette «Israil» shimaliy padishahliq, yeni «on qebile»ni körsitidu. «Buzuqluq» asasen butpereslikni körsitidu; 2:20diki izahatnimu körüng. ■ **3:6** Yer. 2:20 □ **3:8 «lékin wapasiz Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérip uni qoyuwetkinimni körüp,...» —** bezi kona köchürmilerde mushu yerde «lékin wapasiz Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini bérip uni qoyuwetkinimni men kördüm,...» déyilidu. □ **3:12 «shimalgha qarap... mundaq dégin» —** bu sözler belkim Asuriye teripidin 100 yil ilgiri sürgün qilin'ghan Israil (on qebilisi)gha éytilidu. ■ **3:12** Zeb. 86:15; 103:8, 9; 145:17 □ **3:14 «chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen» —** ibraniy tilida «chünki Men silerge erdurmen». ■ **3:15** Yer. 23:4; Ez. 34:23; Ef. 4:11 □ **3:16 «(siler) uni héch séghinimaysiler» —** bashqa birxil terjimisi: «ular uni izdep tawap qilmaydu». **«siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler» —** bashqa birxil terjimisi: «ular qaytidin shundaq qilmaydu». Démisekmu «ehde sanduqi» ibadetxana tüzümining merkizi bolghachqa, bu ayet belkim ibadetxana we uninggha baghliq tüzümning (qurbanliqlar, kahinlar, nurghun qaide-yosunlar) yéngi bir ehde bilen inawetsiz qilinidighanliqini körsitidu. 31:31-34 we izahatlarni körüng.

dédim, we: «Sen Méni «méning atam» deysen, we Mendin yüz örümeysen!» — dédim.□
20 Lékin berheq, asiyliq qilghan ayal öz jörisidin ayrilghandek, siler Manga asiyliq qilghansiler, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar.
21 Yuqiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jemetidikilerning yigha-peryadliri; chünki ular öz yolini burmilighan, Perwerdigar Xudasini untughan.
22 — Qaytip kélinglar, ey yoldin chiqquchi balilar; Men silerning yoldin chiqip kétishinglargha shipa bolimen.
— «Mana, biz yéninggha barimiz; chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — denglar!
23 — Berheq, égizliklerde hem taghlarda anglitilghan *butpereslikning* qiyqas-sürenliri bihude ishtur! Berheq, Israilning qutquzush-nijati Perwerdigar Xudayimizdinladur. □ ■
24 Lékin yashliqimizdin tartipla, ata-bowilirimizning ejrini, yeni ularning kala-qoy padilirini, qiz-oghullirini ashu uyat-nomus yep ketken; □
25 Netijide biz uyat-xijilliq ichide yattuq, qalaymiqanchiliq we alaqzadilik bizni qapliwaldi; chünki yashliqimizdin tartip bügünki kün'ge qeder biz we ata-bowilirimiz hemmimiz Perwerdigar Xudayimiz aldida gunah sadir qilip kelduq, Perwerdigar Xudayimizning awazigha héch qulaq salmiduq. □

4

1 — «Bu yollirimdin burulay!» déseng, i Israil — deydu Perwerdigar — Emdi Méning yénimgha burulup qaytip kel! Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténep ketmiseng, □
2 — eger sen: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichkiningde, u qesem heqiqet, adalet we heqqaniyliq bilen bolsa, undaqta yat ellermu Uning namida özlirige bext tilishidu we Uni özining pexir-shöhriti qilidu.■
3 Chünki Perwerdigar Yehudadikiler we Yérusalémdikilerge mundaq deydu: — «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar! □ ■
4 Özliringlarni Perwerdigarning yolida sünnet qilinglar; qelbinglarni sünnet qilinglar, i Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlar! — Bolmisa, Méning qehrim partlap ot bolup silerni köydüriwétidu; qilmishliringlarning rezilliki tüpeylidin uni öchüreleydighan héchkim chiqmaydu.□ ■
5 — Yehudada mushularni élan qilip, Yérusalémda: — «Zémin-zéminda kanay chélinglar!» — dep jakarlanglar;

□ **3:19 «Men séni balilirim qatirigha qoyup,.. eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!»** — Perwerdigar mushu ayette Israilgha Özige sadiq bolghan ayalining süpitide sözleydu. □ **3:23 «butpereslikning qiyqas-sürenliri»** — «butpereslik» eyni tékistte yoq, biraq bizningche ayet buni körsitidu. Butpereslikte butlardin «yardem sorash» üchün qiyqas-süren kötürüsh kérek idi. ■ **3:23** Zeb. 121:1 □ **3:24 «ashu uyat-nomus»** — mushu ibare «Baal» dégen intayin yirginchlik mebudni körsitidu. 11-bab, 13-ayetni körüng. □ **3:25 «qalaymiqanchiliq we alaqzadilik»** — bu sözler mushu yerde ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu. □ **4:1 «Méning yénimgha burulup qaytip kel!»** — bu ibare belkim «sellimaza towa qil», «ikkilenme!», «ala köngüllük bolma!» dégen menini intayin tekitleydu. **«Eger bu yirginchliklirингni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténep ketmiseng,... »** — bashqa birxil terjimisi: «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, emdi sen sergerdan bolmaysen». ■ **4:2** Yar. 22:18; Yesh. 48:1 □ **4:3 «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar!»** — bu sirliq ayet Yehudadikilerni nadan déhqanlargha, ularning hayatlirini axtarma yerge oxshitidu. «Némishqa hayatimizdin héchqandaq bext, muweppeqiyet yoq?» dep sorisa, «Siler uruqlirini tikenler arisigha térighan déhqanlargha oxshash, héch hosulluq bolmaysiler» dep jawab bérilidu, elwette. Déhqanlar hosul körüsh üchün boz yerlirini chépip, tikenlerni yulup tashlishi kérek bolghinigha oxshash, Yehudiylar özlirini qozghap qattiq towa qilishi kérek, andin bextning hosulini köridu. ■ **4:3** Hosh. 10:12 □ **4:4 «qelbinglarni sünnet qilinglar»** — sözmusöz terjimisi: «qelbinglardiki xetnilikni élip tashlanglar». Démisekmu, Israillar etliride sünnet qilin'ghini bilen ularning köngülliri towisiz qattiq idi; shunga peyghember: «**qelbinglarni** sünnet qilinglar» dep agah béridu. ■ **4:4** Qan. 10:16; 30:6; Yesh. 65:5

«Yighilinglar! Mustehkem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar!□
6 Zionni körsitidighan bir tughni tiklenglar; derhal qéchinglar, kéchikip qalmanglar! Chünki Men külpet, yeni zor bir halaketni shimaldin élip kélimen.
7 Shir öz chatqalliqidin chiqti, «ellerni yoqatquchi» yolgha chiqti; u öz jayidin chiqip zéminingni weyran qilishqa kélidu; sheherliring weyran qilinip, ademzatsiz bolidu. ■
8 Bu sewebtin özliringlargha böz kiyim oranglar, dad-peryad kötürüp nale qilinglar! Chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi bizdin yanmidi!■
9 Shu küni shundaq boliduki, — deydu Perwerdigar, — padishahning yüriki, emirlerning yürikimu su bolup kétidu, kahinlar alaqzade bolup, peyghemberler teejjüplinidu.

10 — Andin men: — Ah, Reb Perwerdigar! Berheq Sen bu xelqni, jümlidin Yérusalémni: «Siler aman-tinch bolisiler» dep aldiding; emeliyette bolsa qilich jan'gha yétip keldi, dédim.□
11 — Shu chaghda bu xelqqe we Yérusalémgha mundaq déyilidu: «Chöl-bayawandiki égizliklerdin chiqqan issiq bir shamal xelqimning qizining yoligha qarap chüshidu; lékin u xaman sorushqa yaki dan ayrishqa muwapiq kelmeydu! □
12 — Buningdin esheddiy bir shamal Mendin chiqidu; mana, Men hazir ulargha jaza hökümlirini jakarlaymen.
13 Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!
— «Halimizgha way! Chünki biz nabut bolduq!»□
14 — «I Yérusalém, öz qutulushung üchün qelbingni rezilliktin yuyuwet; qachan'ghiche könglüngge bihude oy-xiyallarni püküp turisen? ■
15 Chünki Dan diyaridin, Efraimdiki égizliklerdinmu azab-külpetni élan qilidighan bir awaz anglitilidu: —
16 Ular: Ellerge élan qilinglar, Yérusalémghimu anglitinglar: — Mana, qorshawgha alghuchilar yiraq yurttin kéliwatidu! Ular Yehuda sheherlirige qarshi jeng chuqanlirini kötürüshke teyyar! — deydu.
17 Étizliqni mudapie qiliwatqanlardek, ular Yérusalémni qorshiwalidu; chünki u Manga asiyliq qilghan, — deydu Perwerdigar.
18 Séning yolung we qilmishliring mushularni öz béshinggha chüshürdi; bu rezillikingning aqiwitidur; berheq, u azabliqtur, yürikinggimu sanjiydu!».
19 — *Men*: «Ah, ich-baghrim! Ich-baghrim! Tolghaqqa chüshtüm! Ah, könglüm azablandi! Yürikim düpüldewatidu, süküt qilip turalmaymen; chünki men kanayning awazini anglaymen; jeng chuqanliri jénimgha sanjidi.■
20 Apet üstige apet chüshti! Pütkül zémin weyran boldi; chédirlirim deqiqide berbat qilindi, perdilirim hayt-huytning ichide yirtip tashlandi! □

□ **4:5 ««Yighilinglar! Mustehkem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar»** — bu sözler belkim bashqa peyghemberlerge, yaki «xelq padichiliri» bolghan padishah, hökümdarlar we kahinlar qatarliqlargha éytilidu (9-ayetni körüng). Démek, ular öz ixlassizliqi, itaetsizliki tüpeylidin xelqqe shundaq jar qilishqa mejbur qilinidu. ■ **4:7** Yesh. 5:29; Yer. 2:15; 5:6 ■ **4:8** Yesh. 32:12 □ **4:10 «Siler aman-tinch bolisiler»** — bu ayettiki: «Siler aman-tinch bolisiler» dégen sözler saxta peyghemberlerning sözidur (6:14, 8:11 qatarliqlarni körüng). □ **4:11 «xelqimning qizi»** — shundaqla «pak **qizim** bolghan xelqim», «Zion **qizi**» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirning **qizi**», (46:11))qe bolghan méhri-shepqitini, ulargha baghlighan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu. □ **4:13 «Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!»** — «u» kimni körsitidighanliqi éytilmaydu. Biraq aldi-keyni sözlerge qarighanda, «u» 7-ayettiki «ellerni yoqatquchi» bolghan düshmenni körsitidu. Bezi alimlar bu sözler shimaldin kélidighan «Skitlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin Skitlarning jeng harwiliri yoq hem ular sheherlerni «qorshawgha alghuchi»larmu (16-ayet) emes; shunga biz bu sözlerni Babilliqlarni we belkim axirqi zamandiki dejjalning qoshunlirini körsitidu, dep qaraymiz. ■ **4:14** Yesh. 1:16 ■ **4:19** Yesh. 21:4; Yer. 8:23 □ **4:20 «chédirilim» ... «perdilirim»...** — Yeremiya peyghember xelqining azablirini özining dep hés qilip, «xelqimning chédirlirim» we «xelqimning perdiliri» démey, belki «chédirilim» we «perdilirim» toghruluq sözleydu.

21 Qachan'ghiche tughqa qarap turushum, jeng awazlirini anglishim kérek?» — *dédim*.
22 — «Chünki Méning xelqim nadandur; ular Méni héch tonumighan; ular eqli yoq balilar, ular héch yorutulmighan; rezillikke nisbeten ular danadur, emma yaxshiliqqa nisbeten ular bilimsizdur».

23 — «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarghimu qaridim, u nursiz qaldi; □
24 taghlargha qaridim, mana, ular zilzilige keldi, barliq döngler esheddiy silkinip ketti.
25 Qarap turuwerdim, we mana, insan yoq idi, asmandiki barliq uchar-qanatlarmu özlirini daldigha aldi.
26 Men qaridim, mana, bagh-étizlar chöl-bayawan'gha aylandi, barliq sheherler Perwerdigar aldida, yeni uning qattiq ghezipi aldida weyran boldi.
27 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Pütkül zémin weyran bolidu; emma Men uni pütünley yoqatmaymen. ■
28 Buning tüpeylidin pütkül yer yüzi matem tutidu, yuqirida asman qariliq bilen qaplinidu; chünki Men shundaq söz qildim, Men shundaq niyetke kelgenmen; Men uningdin ökünmeymen, uningdin héch yanmaymen;
29 atliqlar we oqyaliqlarning shawqun-süreni bilen herbir sheherdikiler qéchip kétidu; ular chatqalliqlargha kirip möküwalidu, tashlar üstige chiqiwalidu; barliq sheherler tashlinip ademzatsiz qalidu.
30 — Sen, i halak bolghuchi, néme qilmaqchisen? Gerche sen pereng kiyimlerni kiygen bolsangmu, altun zibu-zinnetlerni taqighan bolsangmu, köz-qashliringni osma bilen perdazlighan bolsangmu, özüngni yasighining bikardur; séning ashiqliring séni kemsitidu; ular jéningni izdewatidu. □
31 Chünki men tolghaqqa chüshken ayalningkidek bir awazni, tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen; u qollirini sozup: «Halimgha way! Bu qatillar tüpeylidin halimdin kettim!» dep hasirimaqta.□

5

Yérusalém jazagha layiq

1 *Perwerdigar*: — Yérusalémning reste-kochilirida uyan-buyan aylinip yügürünglar, obdan körüp biliwélinglar; meydanliridin izdep körünglar; adalet bilen ish köridighan, wediside turushqa intilidighan birla ademni tapsanglar, shunda men bu *sheherni* kechürimen!
2 Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, *dédi*.□

Yeremiya söz qilidu

□ **4:23 «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarghimu qaridim, u nursiz qaldi…»** — démisekmu, bu ayettiki we töwendiki ayettiki ishlar Yeremiya peyghemberge Rohta körsitilgen alamet körünüshtur. Bu körünüsh: (1) Israil zémini Babilliqlarning tajawuzluqi astida bolidighan weyrane halitini; we (2) shuning bilen bir waqitta axirqi zamanlardiki halitini körsitidu. Bu halet Xuda jahanni yaratqinida yer-zéminning awwalqi shekilsiz, tertipsiz halitige oxshaydu. ■ **4:27** Yer. 5:10,18; 30:11; 46:28 □ **4:30 «özüngni yasighining»** — belkim Yehuda yat ellerdin yar-yölek izdigende yalaqchiliq qilghanliqini körsitidu. □ **4:31 «tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen»** — oqurmenlerning éside barki, «Zion» Yérusalém jaylashqan tagh bolup, «Zion» yaki «Zion qizi» dégenning özi Yérusalém yaki Israilni bildüridu. □ **5:2 «…birla ademni tapsanglar, shunda men bu sheherni kechürimen! (1-ayet)… Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, dédi»** — kéyin, Yeremiya birnechche shundaq adil, sadiq ademler (mesilen, Baruq, Ahikam, Ebed-Melek) bilen tonushqan. Lékin Perwerdigar uninggha bu sözlerni qilghanda u mushundaqlarni tapalmighan.

3 — I Perwerdigar, közüng adalet-bitereplikni izdep yüridu emesmu? Sen bularni urdung,
lékin ular azablanmaydu; Sen ularni nabut qilip tügeshtürdüng, lékin ular terbiye qobul
qilishni ret qilip keldi; ular yüzlirini tashtin qattiq qildi, ular yolidin yénishni ret qilidu»
■
4 — men: «Shübhisizki, bundaq qilghanlar peqet namratlar, ular nadanlar; chünki ular
Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilmeydu» — dédim.
5 — «Men mötiwerlerning yénigha bérip ulargha sözleymen; chünki ular Perwerdigarning
yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilidu». Biraq ularmu boyunturuqni üzül-késil
buzup, rishtilirini üzüp tashlighan.

Perwerdigar jawab béridu

6 — Shunga ormandin chiqqan bir shir ularni öltüridu, bayawandin chiqqan bir böre
ularni weyran qilidu; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu; sheherlerdin chiqqan herbiri
titma-titma qilinidu; chünki ularning asiyliqliri köpiyip, wapasizliqliri awuydu.□ ■
7 Men zadi némige asasen séni kechürimen? Séning baliliring Mendin waz kéchip, Xuda
emeslerge qesem ichmekte; Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular
zinaxorluq qilip, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu. □
8 Ular semrigen ishqwaz ayghirlar, ular herbiri öz yéqinining ayaligha hewes qilip
kishnewatidu.■
9 Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? — deydu Perwerdigar, — Méning jénim
mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?■
10 Uning üzüm chünekliridin ötüp, tallirini weyran qilinglar; lékin ularni pütünley nabut
qilmanglar; shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur; □ ■
11 chünki Israil jemeti we Yehuda jemeti Manga mutleq wapasizliq qildi, — deydu
Perwerdigar.■
12 Ular: «U héchnéme qilmaydu! Bizge héch apet chüshmeydu; ne qilich ne qehetchilikni
körmeymiz!» — dep Perwerdigardin ténip ketti.
13 Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas; *Perwerdigarning* söz-
kalami ularda yoqtur; ularning sözliri öz béshigha yansun!□
14 Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda manga mundaq
deydu: — Bu xelq mushu sözni qilghini üchün, mana, Men aghzinggha salghan sözlirimni
ot, bu xelqni otun qilimenki, ot ularni köydürüp tashlaydu.■
15 — Mana, Men yiraqtin bir elni élip kélimen, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar,
— U küchlük bir el, qedimiy bir el, tilini sen bilmeydighan we geplirini sen héch
chüshenmeydighan bir el bolidu; ■
16 ularning oqdéni yoghan échilghan bir gördur; ularning hemmisi batur palwanlardur.
17 Ular hosulingni we néningni yep kétidu, oghul-qizliringni yep kétidu, kala-qoy padilir-
ingni yep kétidu, üzüm talliringni we enjur derexliringni yep kétidu; ular sen tayan'ghan
mustehkem sheherliringni qilich bilen weyran qilidu.■

■ **5:3** Yesh. 1:5; 9:12; Yer. 2:30 □ **5:6 «ormandin chiqqan bir shir ..., bayawandin chiqqan bir böre ...; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu» —** bu ayettiki yirtquch haywanlar köchme menide bolup düshmenlerni körsitidu, elwette. ■ **5:6** Yer. 4:7 □ **5:7 «Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilip, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu» —** bu ayet belkim rohiy jehettiki wapasizliqni körsitidu. Xuda Israilni «Méning ayalim» dep ataydu (2:10, 3-babni körüng). 8-ayet jismaniy jehettiki zinaxorluqnimu körsitidu. ■ **5:8** Ez. 22:11 ■ **5:9** Yer. 5:29; 9:9 □ **5:10 «Uning üzüm chünekliridin ötüp, ... shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur» —** bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Uning sépilligha yamiship chiqip weyranchiliq qilinglar, lékin ularni pütünley nabut qiliwetmenglar; istihkamlirini élip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur». ■ **5:10** Yer. 4:27 ■ **5:11** Yer. 3:20 □ **5:13 «Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas» —** ibraniy tilida «roh» we «shamal» bir söz bilen ipadilinidu. Shubhisizki, «peyghemberler» özlirini «bizge Xudaning Rohi toldurulghan» deydu, lékin Xuda ularni peqet «shamalgha toldurulghan» deydu. ■ **5:14** Yer. 1:9-10 ■ **5:15** Qan. 28:49; Yer. 1:15; 6:22 ■ **5:17** Law. 26:16; Qan. 28:31,33

18 Halbuki, — deydu Perwerdigar, — shu künlerdimu silerni pütünley tügeshtürmeymen. ■
19 Shu chaghda *xelqing*: «Perwerdigar Xudayimiz némishqa mushu ishlarning hemmisini béshimizgha chüshürgen?» — dep sorisa, emdi sen *Yeremiya* ulargha: «Siler Mendin yüz örüp, öz zéminglarda yat ilahlarning qulluqida bolghininglardek, siler öz wetininglar bolmighan bir zéminda yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — dégin.□ ■
20 — Yaqupning jemetide shuni jakarlighinki we Yehuda arisida shuni élan qilghinki,
21 «Buni anglanglar, i nadan we eqli yoq, közi turup körmeydighan, quliqi turup anglimaydighan bir xelq: — ■
22 Mendin qorqmamsiler? — deydu Perwerdigar, — Déngiz süyi üchün sahilni menggülük cheklime qilip, «Bu yerdin ötme» dep békitken Méning aldimda tewrimemsiler? Mana, dolqunliri örkeshligini bilen ular sahil üstidin héch ghelibe qilmaydu; shawqunlighini bilen bu chektin hergiz halqip ötelmeydu.■
23 Lékin bu xelqning jahil we asiyliq köngli bardur; ular yoldin chiqip öz béshimchiliq qilip ketti.
24 Ular könglide: «Öz waqtida yamghurlarni, yeni awwalqi hem kéyinki yamghurlarni Bergüchi, bizge hosul peslini békitip aman-ésen Saqlighuchi Perwerdigar Xudayimizdin eymineyli» dégenni héch démeydu. □ ■
25 Silerning qebihlikliringlar mushu ishlarni silerge nésip qilmighan; silerning gunahliringlar silerdin beriketni mehrum qilghan.
26 Chünki xelqim arisida reziller bardur; ular pistirmida yatqan qiltaqchilardek paylap yüridu; ular tuzaq sélip, ademlerni tutuwalidu.
27 Tutqan qushlargha tolghan qepestek, ularning öyliri aldamchiliqtin érishken mallar bilen tolghan; ular shu yol bilen büyük hem bay bolup ketti.
28 Ular semrip, parqirap ketti; berheq, ular rezil ishlarni qilishqa mahir bolup ketti; ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu; namratlarning hoquqini qoghdaydighan hökümni ular chiqarmaydu.□ ■
29 Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim?! — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?□ ■

30 Zéminda intayin qorqunchluq we yirginchliq bir ish sadir qilin'ghanki —
31 Peyghemberler yalghan-saxta bésharetlerni bermekte; kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümranliq qilmaqta; Méning xelqimmu bu ishlarni yaqturidu. Lékin bularning aqiwitide qandaq qilisiler? □ ■

6

Yérusalémning halak bolushi toghruluq bésharet

■ **5:18** Yer. 4:27 □ **5:19 «yat bolghanlarning qulluqida bolisiler»** — «yat bolghanlar» belkim ikki bisliq sözler bolüp, hem «yat butlar» hem «yat ademler»nimu körsitidu. ■ **5:19** Yer. 16:10 ■ **5:21** Yesh. 6:9 ■ **5:22** Ayup 38:10, 11; Zeb. 33:7-8; 104:9 □ **5:24 «awwalqi yamghur»...«kéyinki yamghur»...** — «awwalqi yamghur» adette 11-ayda yéghip, tupraqni yumshitidu, yerni heydep uruq sélishqa teyyarlinidu. «kéyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3-yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. **«bizge hosul peslini békitip aman-ésen saqlighuchi»** — ibraniy tilida «bizge hosul peslidiki heptilerni saqlighuchi...». ■ **5:24** Qan. 11:14 □ **5:28 «ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu...»** — bashqa birxil terjimisi bolsa: «ular xeqlerning dewasini, hetta yétim-yésirlerning dewasini sorighini bilen hergiz uni adil sorimaydu». ■ **5:28** Qan. 32:15; Yesh. 1:23; Zek. 7:10 □ **5:29 «jazalimay qoyamdim»** — ibraniy tilida «yoqlimamdim?!». ■ **5:29** Yer. 5:9; 9:9 □ **5:31 «kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümranliq qilmaqta...»** — bashqa birxil terjimisi: «kahinlarmu ularning wasitisi bilen (démek, peyghemberlerning yalghan bésharetliridin paydilinip) hökümranliq qilmaqta». Lékin «Yeremiya» dégen kitabta bundaq ishlar yene tilgha élinmaydu, shunga terjimimiz belkim toghridur. ■ **5:31** Yer. 14:18; 23:25, 26; Ez. 13:6

1 Jéninglarni qutquzush üchün Yérusalém shehiridin qéchinglar, i Binyamin jemetidikiler!
Tekoa yézisida kanay chélinglar! Beyt-Hakkeremde is signalini kötürünglar! Chünki
balayi'apet, yeni dehshetlik halaket shimal tereptin peyda bolidu.□ ■
2 Zion qizi, yeni nazinin sahibjamalni, men nabut qilimen.
3 Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular
Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; ularning hemmisi özi igiligen jayda pada
baqidu.□
4 *Ular*: «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar! Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip
hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — *deydu*,
andin: □
5 «Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli, uning mustehkem ordilirini yoqitayli!» —
deydu.□
6 — Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha mundaq
deydu: — Derexlerni késip, ular bilen Yérusalém etrapida döng-poteylerni yasanglar;
chünki u jazalanmisa bolmaydighan sheherdur; uningda barliq ishlar zulum-
zomigerliktur.
7 Quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklirini urghutup chiqarmaqta;
uningdin zulmet-zorawanliq we halaket sadaliri anglanmaqta; méning köz aldimda
hemishe aghriq-késeller hem yarilan'ghanlar peyda bolmaqta. □
8 I Yérusalém, telim-terbiye qobul qil; bolmisa jénim sendin waz kéchidu, — bolmisa, Men
séni xarabilik, ademzatsiz bir zémin qiliwétimen.
9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar manga mundaq deydu: — Ular
üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm
üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin!□ ■
10 *Men*: — Men hazir kimge söz qilip agahlanduray? Ulardin anglighudek zadi kim
bar? Mana, ularning qulaqliri sünnet qilinmighan, ular héch angliyalmaydu. Mana,
Perwerdigarning sözi ulargha éghir kélidu; ulargha héch xushyaqmaydu, — *dédim*.□ ■
11 — Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilen tolup tashti; uni ichimge sighdurushtin
halsirap kettim; uni kochidiki balilar, yigitlerning meshrep sorunlirigha tökkeysen. Er-

---

□ **6:1 «Jéninglarni qutquzush üchün Yérusalém shehiridin qéchinglar... dehshetlik halaket shimal tereptin peyda bolidu» —** 4-bab, 6-ayetnimu körüp sélishturung. Shu yerde xelqqe, «Yérusalémgha qéchip kiringlar» déyilgen. Biraq hazir Yérusalémning özi halak bolidu. ■ **6:1** Yer. 1:13,14 □ **6:3 «Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; .. Hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu» —** 4-ayetke qarighanda bu ayettiki «pada baqquchiliri» we ularning «padiliri» yat ellerning padishahliri hem hökümdarliri we ularning qoshunlirini körsitidu. Bu hejwiy, kinayilik gep bolidu; chünki yuqirida (mesilen 2:8de) Yeremiya Israilning baqquchi bolghan padishahlirini «öz padiliri»ni baqmasliqi tüpeylidin eyibleydu. Biraq mushu yerde Xudani tonumaydighan «yat el padishahliri» öz «padiliri» bolghan xelqi üchün yol körsitip ularni baqidu. □ **6:4 «Ular: «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar! ....» — deydu» —** «Ular» — Ellerning «pada baqquchi»liri. □ **6:5 «(Ular): «... Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — deydu (4-ayet), andin: Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli... » — deydu» —** 4- hem 5-ayettiki bésharet shuni tekitlimekchiki, düshmenler kelgende bügüni bolmisa etisi hujum qilidu, Yehuda üstidin ghelibe qilmay ketmeydu; yene kélip, ular hujumni bashlighanda, Yehudadikiler düshmenni kéche-kündüz hujum qilip qélishi mumkin, dep héch dem alalmaydu. □ **6:7 «quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklirini urghutup chiqarmaqta» —** bashqa birxil terjimisi: «quduq éqin suni saqlighandek, u rezilliklirini saqlimaqta». □ **6:9 «Ular üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisni pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin!» —** bu sirliq jümlining menisi belkim, Yeremiya peyghember Xudaning sözlirining wasitisi bilen, kélidighan düshmenlerning héchnerse qaldurmaydighan bulang-talangliridin **ilgiri** Israilning «qaldisi»din téxi bezi kishilerni qutquzushimu mumkin, dégenlik. ■ **6:9** Yesh. 24:13 □ **6:10 «Men: — Men hazir kimge söz qilip agahlanduray?... ulargha héch xushyaqmaydu, — dédim» —** «Men» (sözligüchi) we «dédim» dégen sözler eslidiki tékistte yoq, oqurmenlerge tékistni chüshinishlik bolsun dep kirgüzduq. Chünki bizningche éytilghan gep peyghemberning özining idi. ■ **6:10** Yer. 7:26

ayallar, qérilar hem yashan'ghanlarmu buningdin mustesna bolmisun!□
12 — Ularning öyliri, étizliri ayalliri bilen bille özgilerge tapshurulidu; chünki Men qolumni zémindikilerge sozimen, — deydu Perwerdigar.■
13 — Chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahin'ghiche hemmisi oxshashla aldamchiliq qilidu; ■
14 ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur! ■
15 Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmidi, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, — deydu Perwerdigar.□
16 Shunga Perwerdigar *Öz xelqige* mundaq deydu: — Siler töt acha yolda turuwatisiler; shunga yolunglarni obdan körüp qoyunglar, qedimki, yaxshiliqqa élip barghan yollarni sorap, ularda ménginglar; shundaq qilghanda jéninglar obdan aram tapidu. Lékin ular: «Biz shularda mangmaymiz!» — deydu.■
17 Men: Silerge «Kanayning agah sadasigha qulaq sélinglar!» deydighan agah bergüchi közetchilerni tiklidim; lékin siler: «Qulaq salmaymiz» dédinglar.
18 Shunga i eller, anglanglar; guwahchilar bolup ular arisida bolidighan ishlarni bilip qoyunglar! □
19 Angla, i yer-zémin! Qara, Men bu xelqning béshigha külpet, yeni ularning oy-xiyallirining aqiwitini chüshürimen; chünki ular sözlirimge qulaq salmighan; Méning Tewrat-qanunumni bolsa, ular chetke qaqqan.
20 — Emdi zadi néme meqsette Shébadin chiqqan xushbuy, yiraq yurttin élip kélin'gen égir Manga sunulidu? Köydürme qurbanliqliringlar qobul qilarliq emes, silerning «teshekkür qurnanliq»liringlar Méni xursen qilmaydu.■
21 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu xelq aldigha putlikashanglarni salimen; shuning bilen hem atilar hem oghullar bille putlishidu; qoshnilar we dostlar oxshashla nabut bolidu.
22 Perwerdigar mundaq deydu: — Qara, shimaliy zémindin bir xelq kélidu, yer yüzining eng qeriliridin ulugh bir el qozghilidu; ■
23 ular oqya we qilich bilen qorallinidu; ular zalim, héch rehim qilmaydu; ularning awazi dengiz dolqunidek shawqunlaydu; ular atlargha minidu, jenggiwar ademlerdek sep-sep bolup turidu; ular sanga qarshi jeng qilishqa kélidu, i Zion qizi!
24 «Biz ular toghruluq xewer angliduq; qolimiz boshiship ketti; gheshlik, tolghaqta qalghan ayaldek azab bizni tutti» — *dédim*.■
25 «Dalagha chiqmanglar, yollar bilen mangmanglar, chünki düshmenning qilichi bar, terep-tereplerni wehime basidu.
26 I xelqimning qizi, sen özüngge böz kiyim kiyiwal, küller ichide éghinap yat; özüngning bir tal oghlungdin juda bolghandek qattiq yighlap matem tut; chünki bulang-talang qilghuchi bizge qarap tuyuqsiz kélidu».□ ■
27 *Perwerdigar manga*: — Men séni roda sinighuchi qilip tiklidim, xelqim bolsa xuddi tekshürülidighan rodidek bolidu; séni ularning yollirini közitip sinashqa tiklidim, — *dédi*.

□ **6:11 «Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilen tolup tashti» —** shübhisizki, Yeremiya peyghember özi toghruluq sözlewatidu. U Perwerdigarning xelqige qaratqan ghezipige özini bir qilip, Perwerdigardin ghezipini ularghа tökülshni tileydu. ■ **6:12** Qan. 28:30 ■ **6:13** Yesh. 56:11; Yer. 8:10 ■ **6:14** Yer. 8:11; Ez. 13:10 □ **6:15 «jazalashqa kelginimde» —** ibraniy tilida «yoqlighinimda» déyilidu. «Yeremiya»diki «(yénigha) kélip... jazalash» dégen söz adette ibraniy tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilinidu. ■ **6:16** Mat. 11:29 □ **6:18 «Shunga i eller, anglanglar» —** «eller», Yehudiy emes eller. «Guwahchilar bolup...» bashqa birxil terjimisi: «Ey, jamaet(chilik),...». ■ **6:20** Yesh. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8 ■ **6:22** Yer. 50:41,42,43 ■ **6:24** Yer. 4:31; 49:24; 50:43 □ **6:26 «özüngge böz kiyim kiyiwal...» —** böz kiyim kiyish, küller ichide olturush yaki yétish qattiq matem tutushni yaki towa qilishni bildüridu. ■ **6:26** Yer. 4:8

28 — Ularning herbiri asiyning asiysi, ular töhmet chaplap uyan-buyan qatrap yürmekte;
ular mis we tömürning özidur, hemmisi chirip ketkendur; □ ■
29 tömürchining körükimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip
tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmidi. □
30 Ular «dashqal kümüsh» dep atilidu; chünki Perwerdigar ularni ret qildi.■

7

Bihude diniy murasimlar

1 Perwerdigardin Yeremiyagha mundaq bir söz keldi: —
2 Perwerdigarning öyidiki derwazida turup mushu sözni jakarlap: «Perwerdigarning sözini
anglanglar, i Perwerdigargha ibadet qilish üchün mushu derwazilardin kiriwatqan
barliq Yehudalar!» — dégin.
3 — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq
deydu: — Yolliringlar hem qilmishliringlarni tüzitinglar; shundaq bolghanda Men silerni
mushu yerde muqim turghuzimen. ■
4 «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibade-
txanisi del mushudur!» dep aldamchi sözlerge tayinip ketmenglar. □
5 Eger siler heqiqeten yolliring hem qilmishliringlarni tüzetsenglar, — eger kishiler we
qoshnanglar arisida adalet yürgüzsenglar, ■
6 — eger siler musapir, yétim-yésir hem tul xotunlarni bozek qilishtin, mushu yerde gu-
nahsiz qanlarni töküshtin, — shundaqla özünglargha ziyan yetküzüp, bashqa ilahlargha
egiship kétishtin qol üzsenglar, — ■
7 shundaq qilghininglarda Men silerni mushu yerde, yeni Men ata-bowiliringlargha
qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan bu zéminda muqim turidighan qilimen.
8 Lékin mana, siler héchqandaq payda yetküzmeydighan aldamchi sözlerge tayinip ketken-
siler.
9 Emdi néme dégülük?! Oghriliq, qatilliq, zinaxorluq qilip, saxta qesem ichip, Baalgha
isriq yéqip we siler héch tonumighan yat ilahlargha egiship, □
10 andin Ména namimda atalghan mushu öyge kirip Ména aldimda turup: «Biz
qutquzulghan!» demsiler?! Mushu lenetlik ishlarda turuwérish üchün qutquzulghan-
musiler?!
11 Ména namimda atalghan mushu öy silerning neziringlarda bulangchilarning
uwisimu?! Mana, Men Özüm bu ishlarni körgenmen, — deydu Perwerdigar.■

□ **6:28 «ular mis we tömürning özidur»** — belkim xelqning tash köngüllüklikini hem shuning bilen bir waqitta ularning «chirip ketkenliqi»ning mumkinchilikini körsitidu. Némila bolmisun ular tawlighuchi izdigen altun-kümüsh emes. ■ **6:28** Ez. 22:18 □ **6:29 «tömürchining körükimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmidi»** — bu ayettiki sözler Yeremiya peyghemberning Perwerdigar Özige tapilighan wezipini orunlighandin kéyin, Perwerdigargha bergen jawabi bolsa kérek (28-ayetni körüng). Kümüshni tawlighanda, tawlighuchi qoshqan qoghushun bilen kümüshning dashqili birlishidu andin qoghushun we kümüshning dashqilining köyüp tügishi bilen kümüsh tawlinidu. Lékin Israil intayin nachar kümüshtek bolup, xelqning «dashqal»i tolimu köp bolghachqa, tawlash jeryani bikargha ketti. «Qoghushun ishlitilip tügep boldi», hetta «kümüshchining otni püwleydighan körüki»mu köyüp ketti. ■ **6:30** Yesh. 1:22 ■ **7:3** Yer. 7:3; 18:11; 26:13 □ **7:4 «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!»** — shübhisizki, Israillar Xudaning ibadetxanisini birxil «tiltumar»dek, «Xuda bizge Öz ibadetxanisini tapshurghandin kéyin, néme yamanliq qilishimizdin qet'iynezer héchkim bizge tegmeydu» — dégendek oylighanidi. ■ **7:5** Yer. 5:28 ■ **7:6** Yesh. 10:1, 2; 59:7 □ **7:9 «Baalgha isriq yéqip...»** — «Baal» dégen intayin yirginchlik birxil but. ■ **7:11** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46

12 Shunga, Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha bérip, xelqim
Israilning rezilliki tüpeylidin uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar! □ ■
13 Emdi hazir, siler mushundaq qilmishlarni sadir qilghininglar tüpeylidin, — deydu
Perwerdigar, — Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim, lékin siler
héch qulaq salmidinglar; Men silerni chaqirdim, lékin siler Manga jawab bermidinglar
— □ ■
14 emdi Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayan'ghan, shundaqla
namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlargha teqdim qilghan bu
zéminnimu shundaq qilimen; □
15 Men silerning barliq qérindashliringlar, yeni Efraimning barliq neslini heydiwetkin-
imdek silernimu közümdin yiraq heydeymen.
16 Emdi sen, *Yeremiya*, bu xelq üchün dua qilma, ular üchün nale-peryad kötürme yaki
tilek tilime, Méning aldimda turup ularning *gunahlirini* héch tilime, chünki Men sanga
qulaq salmaymen. ■
17 Ularning Yehuda sheherliride we Yérusalém kochilirida néme qilghanlirini
körüwatmamsen?
18 Balilar otun téridu, atilar ot qalaydu, ayallar qesten Méni renjitishke «Asmanning
Xanishi» üchün poshkallarni sélishqa xémirni yughuridu, shuningdek yat ilahlargha
«sharab hediye»lerni quyidu. □ ■
19 Azablinip ghezeplinidighini Menmu? — deydu Perwerdigar; — Öz yüzlirige sherm
chaplap, azablinidighini özliri emesmu?
20 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Méning ghezipim we qehrim
mushu jaygha tökülidu; insan üstige, haywan üstige, daladiki derexler üstige, tupraqtiki
méwiler üstige tökülidu; u hemmini köydüridu, uni héch öchürelmeydu.
21 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq
deydu: — Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup
qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar! □ ■
22 Chünki Men ularni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künide ata-bowiliringlargha
«köydürme qurbanliq»lar yaki bashqa qurbanliqlar toghrisida gep qilmighan we yaki
emr bermigenidim;
23 belki Men ulargha mundaq emr qilip: «Awazimgha qulaq sélinglar, shundaq qilip Men
silerning Xudayinglar bolimen, siler Méning xelqim bolisiler; Men özünglargha yaxshiliq
bolsun dep buyrughan barliq yolda ménginglar» — dep buyrughanidim. ■
24 Lékin ular héch anglimighan, Manga héch qulaq salmighan, belki öz rezil könglidiki
jahilliqi bilen öz xiyal-xahishlirigha egiship méngiwergen; ular aldigha emes, belki

---

□ **7:12 «Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha bérip, ... uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar!» —** Israil Qanaan'gha (Pelestin'ge) kirgendin kéyin, Musa peyghemberning yétekchilikide yasalghan «muqeddes chédir» awwal Shiloh dégen jaygha tiklen'gen. «1Sam.» 4-babni körüng. ■ **7:12** 1Sam. 4:11; Zeb. 78:60
□ **7:13 «Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim» —** Xudaning «tang seherde ornumdin turup,... » dégen sözliri belkim Uning ishtin xéli awwal, estayidilliq bilen ish köridighanliqini körsitidu; bezi waqitlarda Uning qayta-qayta, izchil halda melum bir ishni köridighanliqini körsitidu. ■ **7:13** 2Tar. 36:15; Pend. 1:24; Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 7:21-28 □ **7:14 «Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayan'ghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlargha teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen» —** Xuda düshmenlerning wastisi bilen Shiloh dégen jaydiki muqeddes chédirini Öz shan-sheripidin juda qilghan we shundaqla Israilni meghlup qilghan («1Sam.» 4-bab, «Zeb.», 78:40ni körüng). ■ **7:16** Mis. 32:10; Yer. 11:14; 14:11
□ **7:18 «Asmanning Xanishi» —** démisekmu, «Asmanning Xanishi» birxil ayal but idi. ■ **7:18** Yesh. 65:11; Yer. 8:2; 19:13; 44:19; Yer. 44:19 □ **7:21 «Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar!» —** oqurmenler belkim bilidiki, «köydürme qurbanliq»larning barliq göshliri «Xudagha pütünley ibadet süpitide atalsun» dep qurban'gah üstide köydürületti. Mushu yerde Muqeddes Roh Yeremiya arqiliq: «Qurbanliqliringlarning hemmisi ehmiyetsiz, shunga «köydürme qurbanliq»larning göshlirini köydürsenglarmu, yésenglarmu, Manga beribir» dep Israilgha hejwiy, kinayilik gep qilidu. ■ **7:21** Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21 ■ **7:23** Mis. 19:5; Law. 26:12; Qan. 6:3

keynige mangghan. □ ■
25 Ata-bowiliringlar Misir zéminidin chiqqandin tartip bügünki kün'ge qeder Men qullirim bolghan peyghemberlerni yéninglargha ewetip keldim; Men herküni tang seherde ornumdin turup ularni ewetip keldim.
26 Lékin xelqim anglimighan, héch qulaq salmighan; ular boynini qattiq qilghan; rezillikte ata-bowiliridin éship ketken. ■
27 Sen bu sözlerni ulargha éytisen; lékin ular sanga qulaq salmaydu; sen ularni *towa qilishqa* chaqirisen, lékin ular jawab bermeydu.
28 — Sen ulargha: — «Perwerdigar Xudasining awazini anglimighan we héch tüzitishni qobul qilmighan xelq del mushu!» — deysen. Ulardin heqiqet-wapaliq yoqap ketti; bu ularning éghizidinmu üzülüp ketti.■

Xuda yene Yehudagha söz qilidu

29 Chéchingni chüshürüp uni tashliwet; yuqiri jaylarda bir mersiye oqughin; chünki Perwerdigar Öz ghezipini chüshürmekchi bolghan bu dewrni ret qilip, uningdin waz kechti. ■
30 Chünki Yehudadikiler köz aldimda rezillik qilghan, — deydu Perwerdigar, — ular Méning namimda atalghan öyge yirginchlik nersilerni ekirip uni bulghighan;
31 we öz oghul-qizlirini otta qurbanliq qilip köydürüsh üchün «Hinnomning oghli»ning jilghisidiki Tofetning yuqiridiki jaylarni qurghan; bundaq ishni Men héch buyrumighanmen, u oyumgha héch kirip baqmighandur. □ ■
32 Shunga, mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Tofet» yaki «Ibn-Hinnomning jilghisi» emdi héch tilgha élinmaydu, belki «Qetl jilghisi» déyilidu; chünki ular Tofette jesetlerni yer qalmighuche kömidu.
33 Bu xelqning jesetliri asmandiki uchar-qanatlarning we zémindiki janiwarlarning taami bolidu; ularni ölüklerdin qorqutup heydeydighan héchkim bolmaydu. ■
34 Men Yehuda sheherliridin hem Yérusalém sheherliridin oyun-tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizining awazini mehrum qilimen; chünki zémin weyrane bolidu.■

8

1 Shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — ular Yehudaning padishahlirining ustixanlirini, ularning emirlirining ustixanlirini, kahinlarning ustixanlirini, peyghemberlerning ustixanlirini we Yérusalémda turghanlarning ustixanlirini görliridin élip chiqiridu;
2 shundaq qilip ular bularni quyash, ay we asmanlardiki barliq jisimlar astida yayidu; chünki ular bularni söygen, bularning qulluqida bolghan, bulargha egeshken, bularni izdigen, bulargha choqun'ghan; ularning jesetliri bir yerge héch yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular zémin yüzide oghut bolup yatidu. ■

□ **7:24 «ular aldigha emes, belki keynige mangghan» —** bashqa birxil terjimisi: «ular Manga yüz aldini qilmay, belki Manga keynini qilghan». ■ **7:24** Yer. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33 ■ **7:26** Neh. 9:17,29; Yer. 17:23; 19:15 ■ **7:28** Yer. 5:1-3 ■ **7:29** Ayup 1:20; Yesh. 15:2; Yer. 16:6 □ **7:31 «Tofet» —** «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégennimu bildüridu. U yene «tükürük» dégen sözning ahangighimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehirining jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghan'ghan jay dep hésablandi. «Yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlargha choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen. Démisekmu, «insan qurbanliqi» qilish Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. «Bundaq bir ishni Men héch buyrumighanmen, héch oyumgha kirip baqmighandur». ■ **7:31** 2Pad. 23:10; Yer. 2:23; 19:5, 6 ■ **7:33** Qan. 28:26; Yer. 34:20 ■ **7:34** Yesh. 24:7; Yer. 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13 ■ **8:2** Yer. 7:18; 19:13

3 Men bulardin qalghanlirini heydigen jaylarda, bu rezil jemettin barliq tirik qalghanlar hayatning ornigha mamatni tallaydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xudadin waz kéchish halaketni izdigenlik bilen barawer

4 Emdi sen ulargha mundaq dégin: Perwerdigar mundaq deydu:
— Ademler yiqilsa qaytidin turmamdu? Birsi yoldin chiqip ketse qaytip kelmemdu?
5 Némishqa Yérusalémdiki bu xelq hemishe yoldin chiqish bilenla yénimdin yiraqlap kétidu? Ular aldamchiliqni ching tutidu, yénimgha qaytip kélishni ret qilidu.
6 Men köngül qoyup anglidim; lékin ular durusluqni sözlimeydu; ularning rezillikliridin: «Men zadi némilerni qilip qoydum?!» dep towa qilidighan héchkim yoq; at jengge burulup étilghandek herbirsi öz yoligha burulup étilidu.
7 Hetta asmandiki leylekmu özige békitilgen waqtilirini bilidu; paxtek, qarlighach we turnilarmu köchüp kélidighan waqtilirini éside tutidu; lékin Méning xelqim Men Perwerdigarning ularga békitkenlirimni héch bilmeydu. ■
8 Siler qandaqmu: «Biz danadurmiz, Perwerdigarning Tewrat-qanuni bizde bardur!» deysiler? Mana, berheq, ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan. □
9 Danishmenler xijil bolidu, ular yerge qarap qaldi; mana, ular Perwerdigarning sözini chetke qaqqandin kéyin, ularda zadi néme danaliq qalidu?
10 Shunga Men ularning ayallirini bashqilargha, ularning étizlirini yéngi igilirige tapshurup bérimen; chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahin'ghiche hemmisi saxta ish köridu. ■
11 Ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur!
12 Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmidi, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, — deydu Perwerdigar.
13 Men ularning hosulini élip tashlaymen, — deydu Perwerdigar; üzüm télida üzümler, enjür derixide enjürler héch qalmidi; yopurmaqliri soliship ketti; Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu. □ ■

Kélidighan halaket — Yeremiya söz qilidu

14 «Biz némishqa mushu yerde bikar olturuwérimiz? Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde *küresh qilip* tügisheyli! Chünki Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp, bizge öt süyini berdi; chünki biz Perwerdigar aldida gunah sadir qilduq. □ ■
15 Aman-tinchliqni ümid qilip kütüp kelduq, lékin héch yaxshiliq bolmidi; shipa waqtini küttuq, lékin mana, wehime basti! ■

■ **8:7** Yer. 5:4, 5 □ **8:8** **«ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan»** — «ölima-köchürgüchiler»ning roli belkim Tewrat-qanunni köchürüsh we uninggha sherh bérish bolushi mumkin. «Basmixanilar» bolmighachqa Tewratni köchürüsh intayin muhim xizmet, elwette. Oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **8:10** Yesh. 56:11; Yer. 6:12,13,14,15 □ **8:13** **«...Men ularga néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu»** — oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **8:13** Yesh. 5:1-7; Mat. 21:19; Luqa 13:6-9 □ **8:14** **«Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde küresh qilip tügisheyli»** — yaki «Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde süküt qilayli!» ibraniy tilida «süküt qilish» we «tügeshmek» oxshash bir söz bilenla ipadilinidu. **«Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp,...»** — yaki «Perwerdigar Xudayimiz bizni süküt qildurup...». Ibraniy tilida «süküt qilish» we «ölüsh, tügesh» birla söz (damam) bilen ipadilinidu. ■ **8:14** Yer. 4:5; 9:15; 23:15 ■ **8:15** Yer. 14:19

16 Düshmen atlirining xartildashliri Dan zéminidin tartip anglanmaqta; ayghirlirining
kishneshliri pütkül zéminni qorqitip tewretmekte. Ular zémin we uningda turuwatqan
hemmini, sheherni we uningda turuwatqanlarning hemmisini yoqitishqa kélidu!».□ ■
17 — Mana, Men aranglargha yilanlarni, yeni héchkim séhirliyelmeydighan zeherlik yilan-
larni ewetimen, ular silerni chaqidu» — deydu Perwerdigar.□ ■

Peyghemberning nale-peryadi

18 *Men*: «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — *dédim*. □

Perwerdigarning mersiye sözliri

19 «Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi! *Ular*
— «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamdu?!» — *deydu*».
«Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen
ghezeplendüridu?!» □

Xelqning bolidighan nale-peryadi

20 — «Orma waqti ötüp ketti, yaz tügidi, lékin biz bolsaq yenila qutquzulmiduq!»

Peyghemberning mersiyesi

21 «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen;
Dekke-dükke méni bésiwaldi, —□
22 Giléadta tutiya tépilmamdiken?
U yerde téwip yoqmiken?
Némishqa emdi méning xelqimning qizigha dawa tépilmaydu?!».□ ■

□ **8:16 «Dan zémini»** — Israil zéminining shimaliy chétide idi; démek, düshmenler alliqachan shu zémin'gha yétip boldi. ■ **8:16** Yer. 4:15 □ **8:17 «Men aranglargha yilanlarni, yeni héchkim séhirliyelmeydighan zeherlik yilanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu»** — bu yilanlar shübhisizki, köchme menide bolup düshmenlerni körsitidu. ■ **8:17** Zeb. 58:4, 5 □ **8:18 «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!»** — bu sözler peyghemberning mersiyesi bolushi kérek. **«Méning derd-elimim dawalighusiz!»** — bashqa birxil terjimisi: «I derd-elimimge teselli berguchi!». □ **8:19 ««Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi! Ular — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamdu?!» — deydu»** — bu sözler yaki Perwerdigarningki bolushi kérek, bolmisa peyghemberningki bolidu. Kéyin biz xelqning peryadini anglaymiz: — (ular... deydu). **«intayin yiraq yurttin kötürülgen peryadining sadasi!»** — yaki «zémindiki herbir bulung-puchqaqliridin chikkan peryadining sadasi!». **«Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!»** — bu sözler Perwerdigarning peyghemberge, shundaqla ixlassiz xelqqe bergen jawabidur. □ **8:21 «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen; dekke-dükke méni bésiwaldi»** — oqurmenlerge qaytidin tekrarlap uqturimizki, mawzularni (mesilen mushu yerde «Peyghemberning mersiyesi») özimiz hörmetlik oqurmenlerge yardimi bolsun dep qoshup kirgüzduq. Ular muqeddes tékistning bir qismi emes. 8-babtiki 21-ayettin 9-babtiki 2-ayetkiche hemmisi yalghuz Yeremiya perghemberning mersiyesimu, yaki buning ichide Perwerdigarning sözliri barmu? Qandaqla bolmisun, sözler yalghuz peyghemberning sözliri bolsun, bolmisun, shubhisizki peyghemberning qayghu-hesretlik sözliri oxshashla Perwerdigarningmu qayghu-hesretlik sözlidur. □ **8:22 «Giléadta tutiya tépilmamdiken?»** — Giléad rayonida herxil shipaliq dorilar hem usta téwiplarning dangqi bar idi. Shunga bu söz peyghemberning: «Jismaniy jehette Perwerdigar siler méning xelqimge shundaq rehimdilliq qilip, etrapliq oylap, shipaliq dorilarni we dangliq téwiplarni teminligen yerde, Uning rohiy jehettimu silerning herxil gunahiy késelliringlarni saqaytishqa dora-amalliri mol emesmu? — Emdi némishqa siler Uning yén'gha kelmeysiler?!» dégendek bir soali oxshaydu. Bu 22-ayet Perwerdigarning Özining sözliri bolushimu mumkin. ■ **8:22** Yar. 37:25; Yer. 46:11; 51:8

9

Dawami

1 Ah, méning béshim suning béshi,
Közüm yashning buliqi bolsiidi!
Undaqta xelqimning qizi arisidiki öltürülgenler üchün kéche-kündüz yighlayttim!■
2 Ah, men üchün chöl-bayawanda yoluchilar chüshkidek bir turalghu bolsiidi!
Undaqta xelqimni tashlap, ulardin ayrilghan bolattim!
Chünki ularning hemmisi zinaxorlar,
Munapiqlarning bir jamaitidur!»□ ■

Perwerdigarning sözining dawami

3 — Ular oqyachi leshkerler oqyayini égildürgendek tilini yalghanchiliqqa égildürüshke teyyarlighan; ular zéminda üstünlük qazan'ghan, biraq bu semimiylik bilen bolghan emes; ular rezillik üstige rezillik qilghan, Méni héch tonup bilmigen» — deydu Perwerdigar. □ ■
4 — Herbiringlar öz yéqininglardin hézi bolunglar, qérindashliringlargha héch tayanmanglar; chünki herbir qérindash peqetla aldighuchi, xalas, herbir yéqinliring bolsa töhmetxorluqta yürmekte. ■
5 Ular herbiri öz yéqinlirigha aldamchiliq qilmaqta, héchkim heqiqetni sözlimeydu; ular öz tilini yalghan sözleshke ögitidu, ular qebihlikte özlirini upritidu.
6 Ular jebir-zulum üstige jebir-zulum qilmaqta, aldamchiliqtin yene bir aldamchiliqqa ötmekte; ular Méni tonushni ret qilidu, — deydu Perwerdigar. □
7 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularni éritip tawlap sinaymen; xelqimning qizining rezillikige Manga bashqa yol qalmidimu?
8 Ularning tili ejel oqidur; u aldamchiliqni sözleydu; herbir éghiz sözide yéqini bilen tinchamanliqni sözleydu, lékin könglide qiltaq teyyarlaydu. ■
9 Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?■

Kélidighan apet üchün Yeremiya mersiye oquydu

10 «Taghlardiki yaylaqlar üchün yigha we nale-peryad kötürimen,
Daladiki otlaqlar üchün mersiye oquymen;
Chünki ular köyüp kettiki, héchkim u yerdin ötmeydu;
Kalilarning hörkireshliri anglanmaydu;
Hem asmandiki uchar-qanatlar hem haywanatlarmu qéchip,
Shu yerdin ketti!».

Perwerdigar sözini dawam qilidu

11 — Men Yérusalémni xarablashqan top-top döwe, chilbörilerning bir turalghusi qilimen;
Yehuda sheherlirini adem turmaydighan derijide wayrane qilimen.■
12 — Kim bu ishlarni chüshinishke danishmen bolidu?

■ **9:1** Yesh. 22:4; Yer. 4:19 □ **9:2 «ularning hemmisi zinaxorlar,...»** — «zinaxorlar» belkim rohiy jehettin éytilidu, ular Xudagha wapasizliq qilip butlargha choqunup ketti. ■ **9:2** Yer. 5:7, 8 □ **9:3 «ular zéminda üstünlük qazan'ghan, biraq bu semimiylik bilen bolghan emes...»** — bashqa birxil terjimisi: «shu zéminda ular ghelibe qilghan, biraq bu heqiqetni tiklesh üchün emes...». ■ **9:3** Yesh. 59:4,13,15; Yer. 6:7 ■ **9:4** Yer. 6:28 □ **9:6 «ular qebihlikte özlirini upritidu (5-ayet)»** — 5-ayetning axirqi qismi hem 6-ayetning bash qismining bashqa birxil terjimisi: «Ular qebihlik qilip towani héch bilmeydu. (6) sen (Yeremiya) aldamchiliq arisida turuwatisen; aldamchiliqi tüpeylidin ular Méni tonushni ret qilidu...». ■ **9:8** Zeb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pend. 30:14 ■ **9:9** Yer. 5:9,29 ■ **9:11** Yer. 10:22

Kim Perwerdigarning aghzidin söz élip bularni chüshendüreleydu?
Némishqa zémin weyrane, héchkim ötmigüdek, köyüp chöl-bayawandek bolup ketti?
13 Perwerdigar deydu, — Chünki ular Men ular aldigha qoyghan Tewrat-qanunni tashliwetken, Méning awazimgha qulaq salmighan we uningda mangmighan,
14 Belki öz qelbidiki jahilliqqa egeshken, ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken,□
15 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men bu xelqqe kekrini yégüzimen, ulargha öt süyini ichküzimen, ■
16 ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri héch tonumaydighan eller arisigha tarqitimen; Men ularni yoqatquche ularning keynidin qoghlashqa qilichni ewetimen.■
17 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishke chaqiringlar, yighlashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishke adem ewetinglar!□

Yeremiya Perwerdigarning sözlirige jawab béridu

18 — Berheq, ular téz kelsun, biz üchün zor yigha kötürsunki, bizning közlirimizdinmu yashlar taramlap tökülsun, chanaqlirimizdinmu yash tamchiliri aqsun —
19 chünki Ziondin yigha awazi anglinip: — «Biz qanchilik bulang-talang qilinduq! Qanchilik shermende bolduq! Ular turalghulirimizni örüwetti, biz zéminimizni tashliduq!» — déyilidu.
20 Perwerdigarning sözini anglanglar, i ayallar,
Uning aghzidiki sözge qulaq sélinglar;
Qizinglargha yighlashni ögitinglar,
Herbiringlar yéqininglargha mersiye oqutunglar;
21 Chünki ölüm bolsa dérizilirimizdin yamiship kirgen,
Orda-istihkamlirimizghimu kirgen;
U balilarni kochilardin,
Yigitlerni reste-meydanlardin yulup tashlighan.
22 *Yéqinliringlargha* uqturup: «Perwerdigar mundaq deydu: —
Berheq, jesetler dalada tézektek yiqilidu;
Ular ormichining orghiqining astigha yiqilghan,
Lékin héchkim yighmaydighan bashaqtek yerge chéchilidu!» — denglar!■

23 Perwerdigar mundaq deydu: —
Dana kishi danaliqi bilen, küchlük kishi küchlükliki bilen, bay bayliqliri bilen pexirlinip maxtanmisun; ■
24 pexirlinip maxtighuchi bolsa shuningdin, yeni Méni, yer yüzide méhir-muhebbet, adalet we heqqaniyliqni yürgüzgüchi Men Perwerdigarni tonup yetkenlikidin pexirlinip maxtansun; chünki Méning xursenlikim del mushu ishlardindur, — deydu Perwerdigar.
25 Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xetne qilmighanlarni xetne qilin'ghanlar bilen bille jazalaymen;

□ **9:14 «(Yehuda xelqi) …ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken»** — oqurmenlerning éside barki, «Baal»lar intayin yirginchlik bir xil butlar idi. ■ **9:15** Yer. 8:14; 23:15 ■ **9:16** Law. 26:33 □ **9:17 «köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishke chaqiringlar, yighlashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishke adem ewetinglar!»** — kona zamanlarda bezi bay ademler uruq-tughqanlirini depne qilishta mushundaq «yighlashqa mahir» ayallarni «keypiyatni yaritish» üchün yallaytti (mesilen, Injil, «Mat.» 9:37ni körüng). ■ **9:22** Yer. 7:33 ■ **9:23** 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17

26 yeni Misir, Yehuda, Édom, Ammoniylar we Moabiylar, jümlidin chöl-bayawanda turuwatqan, chéke chachlirini chüshürüwetken ellerni jazalaymen; chünki bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur.□ ■

10

Butlar emes, Perwerdigarla ibadetke layiqtur

1 Perwerdigarning silerge éytqan sözige qulaq sélinglar, i Israil jemeti: —
2 Perwerdigar mundaq deydu: — Ellerning yollirini ögenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgen bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar. □
3 Chünki ellerning qaide-yosunliri bimeniliktur; hemmisi ormanliqtin késilgen derextin, yaghachchining iskinisi bilen oyulghan nersige asaslan'ghandur. ■
4 Ular buni altun-kümüsh bilen helleydu; uni yiqilmisun dep ular bolqa, mixlar bilen békitidu. ■
5 Bundaq butlar terxemeklikte turidighan bir qaranchuqtur, xalas; ular héch sözliyelmeydu; ular bashqilar teripidin kötürülüshi kérek, chünki ular mangalmaydu. Ulardin qorqmanglar; chünki ular rezillik qilalmaydu, ularning qolidin yaxshiliq qilishmu kelmeydu. ■
6 — Sanga oxshaydighan héchkim yoq, i Perwerdigar; Sen ulugh, küch-qudriting bilen naming ulughdur. ■
7 Kim Sendin qorqmay turalisun, i barliq eller üstige hökümran padishah!? Chünki bu Sanga tégishliktur; chünki ellerdiki danishmenler arisida we barliq padishahliqlar arisida Sanga oxshash héchkim yoqtur. ■
8 *Ellerning* hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghachtur, xalas! Ular telim bérelemdu!? □ ■
9 Soqup yalpaqlan'ghan kümüsh Tarshishtin élip kélinidu; altunmu Ufazdin élip kélinidu; andin hünerwen we zergerlerning qoli bu yasighinigha kök we sösün rext bilen kiyim kiygüzidu — bularning hemmisi shübhisizki, danishmen ustilarning ejridur!
10 Lékin Perwerdigar Xudaning Özi heqiqettur; U hayat Xudadur, menggülükning Padishahidur; Uning ghezipi aldida yer-zémin titreydu; eller Uning qehrini kötürelmeydu.
11 Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!».□

□ **9:26 «... Bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur» —** bu 25- we 26-ayetler Yehuda (Israil)gha intayin éghir kélishi kérek idi. Chünki Perwerdigar ularni, özliri kemisitidighan xetne qilinmighan «yat eller» qatarida «xetne qilinmighan»dek hésablaydu. Xudaning köz aldida Yehuda xetnisiz, yeni u Ibrahim xetne arqiliq tüzgen ehdige layiq emes bolup qaldi. «Köngli xetnisiz» — «köngli bu rezil dunyadiki rezil azzu-hewesliridin késilgen emes, Xuda we uning ibaditi üchün rezilliktin ayrilghan emes» dégen menide. «Ezakiyal»gha qoshulghan «qoshumche sözimiz»ni we Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni körüng). Yene kélip xetne «könglide emes» bolsa, «chéke chachlirini chüshürüwétish» (belkim butpereslerning matimining bir ipadisi)tin héchqandaq perqi yaki ehmiyiti yoqtur. ■ **9:26** Law. 26:41; Rim. 2:28,29 □ **10:2 «ellerning yollirini ögenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgen bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar» —** yat eller bundaq «asmandiki hadise-alametler»ni xurapiyliq, yeni munejjimlik yolida chüshinetti, elwette. ■ **10:3** Yesh. 44:14-17 ■ **10:4** Yesh. 41:7 ■ **10:5** Zeb. 115:4-7; Yesh. 41:23; 46:1, 7 ■ **10:6** Zeb. 86:8,10 ■ **10:7** Weh. 15:4 □ **10:8 «Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghachtur, xalas! Ular telim bérelemdu!? » —** oqurmenler ayetning bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin. ■ **10:8** Yesh. 41:29; Hab. 2:18; Zek. 10:2 □ **10:11 «Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!» —** bu ayet ibraniy tilida emes, belki aramiy tilida ipadilinidu. Éniqki, Xudaning meqsiti Öz xelqining bu heqiqetni yat ellerge ularning öz tilida bildürüshi kérek.

12 *Perwerdigar bolsa* yer-zéminni küch-qudriti bilen yasighan,
Alemni danaliqi bilen berpa qilghan,
Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur. ■
13 U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu;
U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;
U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu,
We shamalni öz xeziniliridin chiqiridu.■
14 Mushu kishilerning herbiri eqilsiz, bilimdin mehrumlardur;
Zergerlerning herbiri özliri oyghan but teripidin shermendige qalidu;
Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq, ularda héch tiniq yoqtur.■
15 Ular bimenilerdur, mazaq obyéktidur;
Jazalinish waqti ularning üstige kelgende, ular yoqitilidu.
16 Yaqupning Nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur,
Chünki barliq mewjudatni yasighuchi Shudur;
Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilidur;
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur.□ ■

Yeremiya xelqi üchün mersiye oqup dua qilidu

17 Zémindin chiqishqa yük-taqingni yighishturup al, i muhasirige élin'ghuchi qiz; □
18 chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men bu waqitta zémindikilerni élip u yerdin chöriwétimen we ularning köngli tonup yetküche azar bérimen!».■

Yeremiya xelqige wekil süpitide söz qilidu

19 Jarahitim üchün halimgha way! Méning yaram dawalighusizdur! Biraq eslide men: «Bu peqet bir késellik, xalas, uninggha chidighudekmen» — deptikenmen. □
20 Méning chédirim halak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim mendin juda bolup, ular yoq boldi; chédirimni qaytidin sozup tikküdek, chédir perdilirini asqudek héchkim qalmidi.
21 Chünki xelq padichiliri eqilsiz bolup, Perwerdigarni izdep yol sorimaydu; shunga ular danishmenlerdek ish körelmeydu, ularning barliq padisi tarqilip ketti. □
22 Anglanglar! Bir gepning shepisi! Mana, u kélidu, shimaliy zémindin chiqqan zor bir chuqan-süren! Yehudaning sheherlirini bir weyrane, chilbörilerning turalghusigha aylandurghuchi kéliwatidu! ■
23 Bilimenki, i Perwerdigar, insanning öz yolini békitishi öz qolida emestur; méngiwatqan ademning özide qedemlirini xalighanche tashlash qudriti bolmastur; ■
24 Perwerdigar, méni tüzigeysen, lékin gheziping bilen emes, adil höküming bilen tüzigeysen; bolmisa Sen méni yoqqa barawer qilisen. ■
25 Qehringni Séni tonumaydighan eller hemde naminggha nida qilmaydighan jemetler üstige tökkeysen; chünki ular Yaqupni yep ketken; berheq, ular uni yutup tügeshtürüp, turghan jayini mutleq weyran qilghan.■

■ **10:12** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 51:15 ■ **10:13** Zeb. 135:7; Yer. 51:16 ■ **10:14** Yer. 51:17,18 □ **10:16 «Yaqupning nésiwisi»** — «Yaqup» mushu yerde Yaqup we uning ewladliri bolghan Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette. ■ **10:16** Zeb. 74:2; Yer. 51:19 □ **10:17 «muhasirige élin'ghuchi qiz»** — «qiz» mushu yerde shübhisizki, pütün xelqni bildüridu. ■ **10:18** Yer. 6:24 □ **10:19 «peqet bir késellik»** — belkim xelqning béshigha chüshken külpetler «peqet waqtiliq aware, xalas» dégen héssiyatini körsitidu. Saxta peyghemberler bundaq héssiyatni köp qollaytti. □ **10:21 «xelq padichiliri»** — (yeni «pada baqquchiliri») shübhisizki, Yehudaning padishahi, wezirliri, kahinliri we peyghemberlirini körsitidu. ■ **10:22** Yer. 1:14; 4:6; 9:11 ■ **10:23** Pend. 16:1; 20:24 ■ **10:24** Zeb. 6:1; 38:1; Yer. 30:11; 46:28 ■ **10:25** Zeb. 79:6; Yer. 8:16; 9:16

11

Xelqning Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi

1 Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz mundaq idi:
2 — Bu ehdining sözlirige qulaq sélinglar; shundaqla Yehuda kishilirige, Yérusalémda turuwatqanlargha ularni yetküzünglar, □
3 — sen Yeremiya ulargha mundaq éytqin: —
— Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu ehdining sözlirige kim boysunmisa u lenette qalidu; ■
4 Men bu ehdini ata-bowiliringlarni Misir zéminidin, yeni tömür tawlaydighan xumdandin qutquzup chiqarghan künide ulargha tapilap: «Awazimgha qulaq sélip, bu sözlerge, yeni Men silerge tapshurghan barliq emrlerge emel qilinglar; shundaq qilghininglarda, siler Méning xelqim bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen; ■
5 shundaq bolghinida Men ata-bowiliringlargha: «Silerge süt hem bal éqip turidighan bir zémin teqdim qilimen» dep ichken qesemni emelge ashurimen» — dégenidim. Siler bügünki künde del shu zéminda turuwatisiler!
Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim.□ ■
6 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudaning sheherliride, Yérusalémning kochilirida bu sözlerni jakarla: — Bu ehdining barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar! □
7 Chünki Men ata-bowiliringlargha Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künidin bügünki kün'giche «Méning awazimgha qulaq sélinglar!» dep jékilep agahlandurup kéliwatimen; Men tang seherde ornumdin turup ularni agahlandurup keldim. ■
8 Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan; ularning herbiri rezil köngülliridiki jahilliqqa egiship mangghan; shuning bilen Men bu ehdidiki barliq sözlerni ularning béshigha chüshürdüm; Men bularning hemmisini ulargha tapilighanmen, lékin ular héch emelge ashurmighan.■
9 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlarning arisida bir suyiqest bayqaldi;
10 ular sözlirimni anglashni ret qilghan ata-bowilirining qebihliklirige qaytip ketti; ularning ibaditide bolayli dep bashqa ilahlargha egiship ketti. Israil jemeti hem Yehuda jemeti ata-bowiliri bilen tüzgen ehdemni buzdi.
11 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularning üstige héch qutulalmas apet chüshürimen; ular Manga peryad kötüridu, lékin Men ularni anglimaymen. ■
12 Andin Yehudaning sheherliri we Yérusalémda turuwatqanlar isriq yéqip choqun'ghan butlarni izdep ulargha peryad kötüridu; lékin apet chüshken waqtida ular bularni héch qutquzmaydu.
13 Chünki sheherliring qanche köp bolghanséri, butliring shunche köp boldi, i Yehuda; Yérusalémning kochiliri qanche köp bolghanséri, siler «yirginchlik bolghuchi»gha shunche qurban'gahlarni qurdunglar, yeni Baalgha isriq yéqish üchün qurban'gahlarni berpa qildinglar.■

□ **11:2 «Bu ehdining sözlirige qulaq sélinglar»** — bu bésharet (11:1-17)ning asas témisi (yuqiriqi mawzuyimizdek) — «xelqning Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi». Bésharet belkim Yosiya padishah höküm sürgen waqtida ibadetxanidin tépilghan «Tewrat-qanunning bir qismi» bilen munasiwetlik. U Tewratning qismi belkim «Qanun sherhi» idi, kitab Xuda Musa peyghember arqiliq Israil bilen tüzgen ehdini tekrarlaydu we tekitleydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni körüng. ■ **11:3** Qan. 27:26; Gal. 3:10 ■ **11:4** Law. 26:3,12; Qan. 4:20 □ **11:5 «Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim»** — oqurmenlerge ayanki, «Amin» dégen söz «shundaq bolsun!» dégen menide. Mushu yerde Yeremiya Perwerdigarning ehdisige boysunmighan barliq kishilerni (3-ayette) lenetke qalduridighanliqigha qoshulushni bildüridu. ■ **11:5** Qan. 7:12 □ **11:6 «Bu ehdining barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar!»** — bésharet (11:1-17)ning asas témisi toghrisidiki 2-ayettiki izahatni körüng. ■ **11:7** Yer. 7:13,25 ■ **11:8** Yer. 3:17; 7:24,26; 9:14 ■ **11:11** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4 ■ **11:13** Yer. 2:28

14 Emdi sen, *i Yeremiya*, bu xelq üchün dua qilma, ular üchün héch peryad yaki tilawet
qilma; chünki apet béshigha chüshüshi bilen ular Manga nida qilghan waqtida Men
ularni anglimaymen.■

15 — Méning söyümlük xelqimning öyümde turushigha néme heqqi? Chünki köpinchinglar
özünglarning rezil meqsetlirige yétishke orunisiler; siler rezillikinglar emelge ashqanda
xursen bolsanglar, undaqta «muqeddes göshler» mushu asiyliqinglarni silerdin élip
tashliyalamdu? □
16 Perwerdigar ismingni «Yapyéshil, mol méwilik, baraqsan zeytun derixi» dep
atighanidi; lékin *Perwerdigar* derexke shawqunlaydighan zor bir otni salidu we shaxliri
yoq qilinidu.
17 Chünki séni tikken samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar sanga qarap
külpet békitip jakarlighan; sewebi, Israil jemeti we Yehuda jemeti özining menpeetini
közlep rezillik qilip, Baalgha isriq yéqip, Méning ghezipimni keltürdi.■

Yeremiyagha qilinidighan suyiqestni Perwerdigar uninggha ayan qilidu

18 «Perwerdigar manga xewer yetküzdi, shuning bilen men chüshendim; U manga ularning
qilmishlirini ayan qildi;
19 men bolsam xuddi boghuzlashqa yétilep mangghan könük paqlandek idim; men esli
ularning manga qarap: «Derexni méwisi bilen yoqitayli, uning ismi qayta eske héch
keltürülmisun, uni tirikler zéminidin üzüp tashlayli» dégen qestlirini héch bilmeyttim;
20 lékin Sen, i adil höküm Chiqarghuchi, ademning wijdan-qelbini Sinighuchi, samawi
qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Séning ularning üstige chüshüridighan
qisasingni öz közüm bilen körüshke nésip qilghaysen; chünki dewayimni Sangila ayan
qilip tapshurdum».■

21 Shuning bilen Perwerdigar *manga* mundaq dédi: — «Perwerdigarning namida bésharet
berme, bolmisa jéning qolimizda tügishidu» — dep sanga doq qilip yürgen Anatottiki
ademler jéningni izdep yüridu. Emdi ular toghrisida mundaq sözüm bar: —
22 — bu ishqa qarap samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq
dédi: — Mana, Men ularni jazalaymen; yigitler qilich bilen ölidu, oghul-qizliri bolsa
qehetchilik bilen ölidu.
23 Ulardin héchbir qaldisi qalmaydu; chünki Men ular jazalinidighan yilida, shu Anatot-
tiki ademler üstige apet chüshürimen.

12

Yeremiya peyghemberning Perwerdigargha dad éytishi dawamlishidu

1 Men dewayimni aldinggha élip kelsem, adil bolup kelding, i Perwerdigar; lékin
Sen bilen Öz hökümliring toghruluq sözleshmekchimen; némishqa rezillerning yoli ronaq
tapidu? Asiyliq qilghuchilarning hemmisi némishqa kengri-azadilikte turidu? ■
2 Sen ularni yer yüzige tikkensen, ularmu yiltiz tartqan; ular ösüp güllinidu, ular
méwileydu; Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsen; □ ■

■ **11:14** Yer. 7:16; 14:11 □ **11:15 «muqeddes göshler»** — qurbanliqlardiki göshler, elwette. Oqurmenler ayetning bashqa köp xil terjimilirini uchritishi mumkin, lékin omumiy menisi terjimimizdikidek bolidu. ■ **11:17** Yer. 2:21 ■ **11:20** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 26:2; Weh. 2:23 ■ **12:1** Ayup 21:7; Zeb. 73:11-13; Hab. 1:3 □ **12:2 «Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsen»** — «wijdan» dégen söz mushu yerde ibraniy tilida «börekler» bilen ipadilinidu. ■ **12:2** Yesh. 29:13

3 lékin Sen, i Perwerdigar, méni bilisen; Sen méni körüp kelgensen, Özüngge bolghan sadiqliqimni sinighansen. Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayrighaysen. □ ■
4 Zémin qachan'ghiche qaghjiraydu, étizdiki ot-chöpler qachan'ghiche qurghan halette turidu? Zéminda turuwaqanlarning rezilliki tüpeylidin haywanlar hem uchar-qanatlar qachan'ghiche yoqap tügeydu? Chünki bu xelq: «*Xuda* aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu.□ ■

Perwerdigar Yeremiyagha jawab béridu

5 — Sen yügürgen leshkerler bilen besleshkende, ular séni halsiratqan bolsa, emdi sen atlar bilen besleshseng qandaq bolar? Sen peqet aman-tinchliqta turghan zémindila xatirjem bolup *Manga* ishinisen, emdi Iordan deryasi boyidiki qoyuq chatqalliqlarda qandaq yürisen? □
6 Chünki hetta öz qérindashliring, atangning jemetimu sanga asiyliq qilghan. Ularmu séni yoqitish üchün awazini qoyup bergen. Gerche ular sanga méhirlik sözlerni qilghan bolsimu, ularga ishenme!»■

Xuda Yeremiyaning dad kötürüshlirige yene bir jawab béridu

7 — Özüm ailemdin waz kéchimen, mirasimni tashliwétimen, jan-jigirimni düshmenlirining qoligha tapshurimen.
8 Méning mirasim *bolghan xelq* bolsa Manga ormanliqtiki bir shirge oxshash bolup qaldi; ular Manga qarshi awazini kötürdi; shunga Men ularni yaman körimen.
9 Méning mirasim Manga sar-bürküt yaki chilböridek bolup qaldi emesmu? Lékin uning etrapigha bashqa sar-bürkütler olashmaqta! Béringlar, ularni yewétishke barliq daladiki haywanlarni yighip kélinglar! □ ■
10 Nurghunlighan xelq padichiliri üzümzarimni halak qilidu, ular Méning nésiwemni ayagh asti qilidu, ular Méning yéqimliq nésiwemni ghérib bir chöl-bayawan'gha aylanduridu; □ ■
11 ular uni ghérib qiliwétidu; u Méning aldimda ghérib hem qaghjiraq turidu; pütkül zémin ghérib qalidu; emma héch adem buninggha könglini bölmeydu.
12 Chöl-bayawandiki barliq égizlikler üstige halak qilghuchilar ghuzhuldap chiqip kélidu; chünki Perwerdigarning qilichi zéminning bir chétidin yene bir chétigiche hemmini yutidu; héch et igisining tinch-xatirjemliki bolmaydu.

□ **12:3 «...Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayrighaysen» —** Yeremiya özining yurtdashlirining suyiqestining obyékti bolup nurghunlighan japa tartmaqta, lékin ular keng-azade yashaydighan oxshaydu. ■ **12:3** Zeb. 17:3; 139:1; Yer. 11:20 □ **12:4 «Bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» —** ibraniy tilidiki «Bu xelq: U aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» déyilidu. Bu dégenliktiki «U»ni bezi alimlar Yeremiyani körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche xelqning: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dégen sözi, Tewrat «Qan.» 32:30diki «Men (Xuda) ularning aqiwitini körimen» dégen sözning del eksidur, shunga biz «Xuda» dep terjime qilduq. ■ **12:4** Yer. 4:25; 7:20; 9:10 □ **12:5 «Iordan deryasi boyidiki quyuq chatqalliqlarda qandaq yürisen?» —** bu yer shirlar yashighan, intayin xeterlik jay idi (49:14, 50:44ni körüng). Xuda Yeremiyagha: «Ishliring téximu qiyin, téximu chataq, téximu musheqqetlik bolidu» dep agahlanduridu. ■ **12:6** Pend. 26:25 □ **12:9 «dalidiki haywanlar» —** belkim Israilni bulang-talang qilmaqchi bolghan yat ellerni bildüridu. Bu perman («Béringlar...yighip kélinglar») belkim perishtilerge éytilsa kérek. ■ **12:9** Yer. 7:33 □ **12:10 «Nurghunlighan xelq padichiliri» —** belkim yat ellerning emir-padishahlirini körsitidu. Biraq Israilning özidiki «xelq padichiliri» (padishahlar, kahinlar, peyghemberler)ning wapasizliqi bilen bu aqiwetni Israilning béshigha keltürgen, shunga «nurghunlighan pada baqquchiliri» ularnimu öz ichige élishi mumkin. Xuda «Méning üzümzarim», «Méning nésiwem» dégen ibariler bilen, belkim Öz xelqi Israilni, jümlidin ularning zéminini körsitidu. Ibraniy tilida bu ayettin 13-ayetkiche bolghan péiller «ötken zaman»da ipadilinidu; peyghember bularning hemmisini «alliqachan yüzbergendek», jezmen yüz béridu, dep bilidu. ■ **12:10** Yer. 6:3

13 *Xelqim* bughdayni térighan bolsimu, lékin tékenlerni oriydu; ular özlirini upratqini bilen,
payda körmeydu; shunga *nachar* mehsulatliringlar tüpeylidin, Perwerdigarning qattiq
ghezipi tüpeylidin, yerge qarap qalisiler.■
14 Menki Perwerdigar Öz xelqim Israilni waris qilghan mirasqa changgal salghan,
zéminimning hemme rezil qoshniliri toghruluq mundaq deymen: — Mana, Men ularni
öz zéminidin yulup alimen, shuningdek Yehuda jemetini ular arisidin yuluwalimen; □ ■
15 lékin shundaq boliduki, ularni yuluwalghandin kéyin Men bu yoldin yénip, ulargha
ichimni aghritimen, ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturi-
men.□
16 Shundaq qilip, eger (ular ötkende xelqimge Baalning ismigha qesem ichishni
ögetkendek) köngül qoyup xelqimning yollirini ögense, jümlidin Méning namimgha qesem
ichishni ögense, — emdi ulargha xelqim arisidin *muqim* orun bérilip, ular güllendürülidu.
□
17 Biraq ular anglimisa, Men shu elni mutleq yulup tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

13

Chirip ketken ich tambaldin alghan sawaq

1 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Barghin, kanap ich tambalni al, bélingge baghla;
lékin uni sugha chilima.
2 Shunga Perwerdigar manga dégendek men bir ich tambalni aldim we bélimge baghlap
qoydum.
3 Emdi Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim manga kélip mundaq déyildi: —
4 «Sen pulgha alghan, bélingge baghlan'ghan ich tambalni élip, ornungdin tur, Fratqa
bérip shu yerde tashning yériqigha yoshurup qoy».□
5 Shunga men bardim we Perwerdigar manga buyrughandek uni Fratqa yoshurup
qoydum.
6 Köp künler ötkendin kéyin, Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, Fratqa bérip, Men sanga
shu yerge yoshurushqa buyrughan ich tambalni qolunggha al» — dédi.
7 Shunga men Fratqa bardim; men yoshurghan yerdin ich tambalni kolap chiqirip
qolumgha aldim; mana, ich tambal sésip chirip ketkenidi, pütünley kiygüsiz bolghanidi.
8 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
9 Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudaning pexrini we Yérusalémning chong
pexrini mushu halda yoqitimen;
10 Méning sözlirimni anglashni ret qilghan, könglidiki jahilliqida mangidighan, bashqa
ilahlarning qulluqida bolup, ulargha ibadet qilishqa intilidighan bu rezil xelq pütünley
kardin chiqqan bu ich tambalgha oxshash bolidu.

■ **12:13** Law. 26:16; Qan. 28:38 □ **12:14 «zéminimning hemme rezil qoshniliri» —** qoshna yat ellerni körsitidu.
■ **12:14** Qan. 30:3; Yer. 32:37 □ **12:15 «ularni ...ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen» —** bu Xudaning bu yat ellerning herbirige éytqan sözliri. □ **12:16 «ulargha xelqim arisidin muqim orun bérilip, ular güllendürülidu» —** ibraniy tilida sözmusöz bolsa «ular xelqim arisida qurulidu». Bu söz köp jehetlik bolup, étiqad, exlaq, danaliq, iqtisad we parawanliq, bolupmu herxil rohiy bayliqlarni körsitidu. ■ **12:17** Yesh. 60:12 □ **13:4 «...ornungdin tur, Fratqa bérip,...» —** bashqa birxil terjimisi: «...ornungdin tur, Efrat (deryasi)gha bérip...». Yeremiyaning yurti Anatotgha yéqin «Frat» dégen kichik bir yéza idi. Efrat deryasi bolsa Pelestindin 550 kilométr yiraq. Eger toghra terjimisi «Frat» bolsa, shübhisizki, bu yenila söz oyuni arqiliq «Efrat deryasi»ni, shuningdek Efrat deryasining boyida qurulghan Asuriye impériyesini, shundaqla kéyinki Babil impériyesini körsitidu. Bu ikki impériyening Israilgha andin kéyin Yehudagha (ular shu yerge sürgün bolghan waqtida) étiqadni bulghaydighan tesiri bolghan. Asuriyening butpereslikining we Babilning pulpereslikining étiqadni bulghaydighan tesiri bar idi. Ishning bashqa birxil sherhi: ular esli Perwerdigargha «ching munasiwette baghlinish»i kérek idi. Lékin buning ornigha ular Babilgha baghlanmaqchi bolup (Hezekiya padishahning künliride) bulghinip ketken. Lékin bizningche bundaq sherhi Yeremiyaning dewrige uyghun kelmeytti.

11 Chünki xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlan'ghandek, ularmu
Manga *yéqin* bir xelq bolsun, Manga nam-abruy, medhiye we shan-sherep keltürsun
dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümge ching
baghlandurghanmen — deydu Perwerdigar, — lékin ular héch qulaq salmidi.□
12 Ulargha mushu sözni dégin: — Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu:
— «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek». Ular sanga: «Ejeba, hemme sharab
idishi sharab bilen tolushi kéreklikini obdan bilmemduq?» — deydu; □
13 Sen ulargha mundaq deysen: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, men bu zéminda
barliq turuwatqanlarni, Dawutqa wekil bolup uning textige olturghan padishahlarni,
kahinlarni we peyghemberlerni hemde Yérusalémda barliq turuwatqanlarni mestlik-
bihoshluq bilen toldurimen.
14 Men ularni bir-birige, yeni ata bilen oghullirinimu oxshashla bir-birige soqushqa sal-
imen, — deydu Perwerdigar; — Men ulargha ichimni aghritmaymen, ularni ayimaymen,
ulargha rehim qilmaymen; ularni nabut qilishqa héchnerse méni tosumaydu.
15 Anglanglar, qulaq sélinglar, hali chong bolmanglar; chünki Perwerdigar söz qilghan.
16 Emdi U béshinglargha zulmet chüshürgiche, putunglar zawal chüshken taghlarda put-
lashqandek putlashquche, U siler izdigen nurni ölüm sayisigha, qapqarangghuluqqa
aylandurghuche, Perwerdigar Xudayinglargha layiq shan-sherep qayturunglar! ■

Yeremiya öz derd-elimini xelqqe bildüridu

17 Buni anglimisanglar, silerning hakawurluqunglar tüpeylidin jénim yoshurunche yigh-
laydu; achchiq yighlap köz yashlirim éqip tashidu; chünki siler, i Perwerdigarning
padisi, sürgün qilinisiler.■

Perwerdigarning sözi dawamlishidu

18 Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar; chünki körkem
tajliringlar béshinglardin chüshürülidu» — dégin. □
19 Jenubdiki sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu;
pütkül Yehuda sürgün bolidu; ularning hemmisi esirge chüshüp sürgün bolidu. □
20 Béshingni kötür, *i Zion*, shimaldin chiqqanlargha qara; sanga tapshurulghan pada,
yeni yéqimliq padang nege ketkendu? □

□ **13:11 «...xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlan'ghandek, ularmu Manga yéqin bir xelq bolsun ... dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümge ching baghlandurghanmen» —** bu temsilning menisi belkim shuki, Israil Xudagha ching baghlan'ghan bolsa, héch bulghan-maytti (temsilde peyghember özi Xudagha wekil bolidu). Lékin bu zich munasiwettin ayrilsa, beribir yat eller (mesilen, Asuriye, Babildek) teripidin bulghinidu. 1-ayettiki «sugha chilima» dégen sirliq buyruq, belkim bu zich munasiwetning héch ayrilmasliqi kéreklikini tekitligen bolushi mumkin. □ **13:12 «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek» —** belkim xelq arisidiki maqal-temsil bolushi mumkin — menisi belkim «hemme ish ongushluq bolidu» yaki «köprek kütkün bolsang köprek alisen» qatarliqlar. Ibraniy tilida «idish» we «exmeq» bir-birige oxshap kétidu. Xelq peqetla öz keyp-sapsini (sharab buning simwoli bolup) intilip qoghlighandin kéyin Xuda ularga: «Men siler izdigininglarni öz béshinglargha chüshürimen, siler bir-biringlarni nabut qilisiler» dep jawap bergen oxshaydu. ■ **13:16** Zeb. 44:20-21 ■ **13:17** Yigh. 1:2,16 □ **13:18 «Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar... tajliringlar béshinglardin chüshürülidu» — dégin» —** padishah we xanish belkim Yehoakin we anisini körsitidu. Ular miladiyedin ilgiri 597-yili sürgün bolghan («Yer.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni körüng). □ **13:19 «Jenubdiki sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu» —** démek, héchkim chiqalmaydu, héchkim kirelmeydu. □ **13:20 «Béshingni kötür, i Zion, shimaldin chiqqanlargha qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimliq padang nege ketkendu?» —** bu ayettiki péillar «ayalche rod»ta bolup, bu sözler belkim Yérusalémgha, yeni uningda turghan «Xudaning xelqi bolghan pada baqquchiliri»gha — padishahqa, kahinlargha we «peyghemberler»ge éytilidu.

21 *Perwerdigar* séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleytting? Esli özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang! Shu tapta tolghaq tutqan ayaldek azab-oqubetler séni tutmamdu?□
22 Sen eger könglüngde: Bu ishlar némishqa béshimgha chüshti? — dep sorisang, bu ishlar qebihliking intayin éghir bolghanliqidin boldi — köyniking saldurup tashlandi, yotiliring zorawanliqta ashkarilandi. □ ■
23 Éfiopiyelik qara térisini özgertelemdu? Yaki yilpiz chipar tenggilirini özgertelemdu? Undaq bolghanda siler rezillikni qilishqa kön'genlermu yaxshiliqni qilalaydighan bolisiler!
24 Emdi chöl-bayawandiki shamal heydiwetken samandek Men silerni heydep chachimen.
25 Bu séning aqiwiting bolidu, Men sanga békitken nésiweng, — deydu Perwerdigar; chünki sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayan'ghansen. □
26 Shunga Men köynikingning peshlirini yüzüng üstige kötürüp tashlaymen, nomusung körülidu.
27 Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, égizliklerde we étizlarda bolghan buzuqchiliqliringning peskeshliki! — Barliq yirginchlikliringni kördum! Halinggha way, i Yérusalém! Sen pak qilinishni qachan'ghiche ret qilmaqchisen?!□

14

Qurghaqchiliqlar üstide bolghan mersiye

1 Yeremiyagha chüshken, Perwerdigarning qurghaqchiliqlar toghruluq sözi: —

Yeremiyaning mersiyesi we duasi

2 Yehuda matem tutidu, uning derwaziliri zawalgha yüz tutmaqta, xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kötürülmekte. □
3 Mötiwerliri chaparmenlirini su ekilishke ewetidu; ular su azgalligha baridu, lékin héch su tapalmaydu; ularning küpliri quruq qaytip kélidu; ular yerge qarap qalidu, sarasimige chüshidu; ular béshini yépip töwen sanggilitidu. □
4 Héch yamghur bolmighachqa yer yüzi yérilip ketti; yer heydigüchiler yerge qarap béshini yépip töwen sanggilitidu.
5 Maral bolsa dalada bala qozilaydu, andin qozisidin waz kéchidu; chünki ot-chöp yoq.

□ **13:21 «Perwerdigar séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleytting? Esli özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang!»** — Israilning ittipaqdashliri («dostlar»i) awwal Asuriye, andin Babilni öz ichige alghanidi. Ularning hemmisi Israil bilen bolghan munasiwitidin paydilanmaqchi bolghan, xalas (mesilen, «Yeshaya» 39-babni körüng; Babilning elchiliri Yehudaning köp melumatlirini igiligendin kéyin ulargha asiyliq qilghan). □ **13:22 «yotiliring zorawanliqta ashkarilandi»** — ibraniy tilida «tapanliring zorawanliqta yarilandi» — wapasiz ayal belkim öz yoldishi teripidin shundaq muamilige uchrishi mumkin. ■ **13:22** Yesh. 47:2, 3; Yer. 5:19; 16:10 □ **13:25 «sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayan'ghansen»** — «yalghanchiliq» mushu yerde belkim butlarni körsitidu. □ **13:27 «Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, égizliklerde we étizlarda bolghan buzuqchiliqliringning peskeshliki! ...»** — bu ayet shübhisiziki, butpereslikni körsitidu. U Xudaning köz aldida yirginchlik zinaxorluqqa oxshashtur. Lékin oqurmenlerge shu belkim ayanki, mundaq butpereslik Xudagha wapasizliq bolup rohiy jehette pahishiwazliq bolupla qalmay, Pelestindiki butpereslikte kishiler butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallargha pul bérip ular bilen yatatti. □ **14:2 «Yehuda matem tutidu, ... xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kötürülmekte»** — bizningche bu 2-9-ayetler «Yeremiyaning mersiyesi we duasi». Bizningche 1-ayette tilgha élin'ghan «Perwerdigarning qurghaqchiliqlar toghruluq sözi» resmiy halda 10-ayette bashlinidu. Bezi alimlar 2-6-ayetlerni Perwerdigarning (bésharet béridighan) sözi, 7-9-ayetlerni Yeremiyaning duasi dep qaraydu. Shübhisizki, 10-15-ayetler andin belkim 16-18-ayetler Perwerdigarning jawabi idi. □ **14:3 «ular ... sarasimige chüshidu; ular béshini yépip töwen sanggilitidu»** — kona zamanlarda béshini yépish qattiq pushyaman qilish, qattiq azablinishni bildüretti.

6 Yawa éshekler égizliklerde turup chilbörilerdek hasirap kétidu; ozuq izdep közliri qarang-
ghuliship kétidu, chünki ozuq yoq.■

Yeremiyaning duasi

7 — I Perwerdigar, qebihliklirimiz bizni eyiblep guwahliq bergini bilen, Özüngning
naming üchün bir ishni qilghaysen! Chünki bizning yolungdin chiqip kétishimiz intayin
köptur; biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.
8 I Israilning Arzusi, külpet chüshkende ularning qutquzghuchisi Bolghuchi, Sen némishqa
bizge zéminimizdiki musapirdek, bir kéchila qonmaqchi bolghan bir yoluchidek bolisen?
9 Némishqa héch amalsiz kishidek, héchkimni qutquzalmaydighan bir palwan'gha
oxshash bolisen? Lékin Sen, i Perwerdigar, arimizda turisen, biz Séning naming bilen
atalghandurmiz; bizdin waz kéchip ketme!□

Perwerdigarning sözi resmiy bashlinidu

10 Perwerdigar mushu xelqqe mundaq deydu: — Ular derheqiqet *mendin* tézip, kézishke
amraqtur; ular qedemlirini *yaman yoldin* héch tizginlimeydu; Perwerdigarning ulardin
héchqandaq xursenliki yoq; emdi hazir ularning qebihlikini ésige keltürüp ularning
gunahlirini jazalaydu.

Yalghan peyghemberlerge ishinishke bolghan jaza

11 Andin Perwerdigar manga: — Bu xelqning bext-berikiti üchün dua qilma — dédi. ■
12 — Ular roza tutqanda, peryadini anglimaymen; ular köydürme qurbanliqlarni ashliq
hediyeler bilen sun'ghanda, Men ularni qobul qilmaymen; Men ularni qilich, qehetchi-
lik we wabalar arqiliq yoqitimen.■
13 Men bolsam: — Ah, Reb Perwerdigar! Mana, peyghemberler ulargha: «Siler qilichni
héch körmeysiler, qehetchilikkimu duch kelmeysiler; chünki Men bu yerde silerning
aman-ésenlikinglargha kapaletlik qilimen» deydu, — dédim.
14 Emdi Perwerdigar manga mundaq dédi: — Peyghemberler Méning namimda yalghan
bésharetler béridu; Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrughan emesmen, we ulargha
gep qilghinim yoq. Ular silerge saxta körünüsh, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz
könglidiki xam xiyallarni éytip bésharet bermekte. □ ■
15 Shunga Perwerdigar: — Méning namimda bésharet bériwatqan, Men ewetmigen,
yeni: «Qilich we qehetchilik bu zémin'gha héch kelmeydu» deydighan peyghemberler
toghruluq: — bu peyghemberler qilich we qehetchilik bilen yoqitilidu;
16 ular bésharet bergen xelqning bolsa, qilich we qehetchilik tüpeylidin jesetliri Yérusalém
kochiliriga tashliwétilidu; ularning özlirini, ayallirini, qiz-oghullirini kömgüdek héchkim
qalmaydu; Men ularning rezillikini öz béshigha tökimen.
17 Sen ulargha shu sözni éytisen: — «Közlirimdin kéche-kündüz yash toxtimisun; chünki
méning pak qizim bolghan xelqim yarisi bösülgendek qattiq bir zerb yep, intayin éghir
yarilandi», — deydu.□ ■

■ **14:6** Yer. 12:4 □ **14:9 «biz Séning naming bilen atalghandurmiz» —** melum bir kishi bashqa birsining nami bilen atalghan bolsa uninggha mensup we uning mes'ulluqi we himayisi astida turidu. «Israil» (Xuda bilen bolghan shahzade) we «Yehuda» (medhiye) dégen isimlar Xudaning ikki namini körsetken; Xuda Özi Israilni «Méning xelqim» dep atighanidi. ■ **14:11** Mis. 32:10; Yer. 7:16; 11:14 ■ **14:12** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 6:20; 7:21,22; 11:11; Ez. 8:18; Mik. 3:4 □ **14:14 «Ular silerge saxta körünüsh, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bésharet bermekte» —** «erzimes nersiler» belkim butlarni körsitidu. ■ **14:14** Yer. 23:21; 27:15; 29:8, 9 □ **14:17 «méning pak qizim bolghan xelqim» —** «pak **qizim** bolghan xelqim», we «Zion **qizi**» «xelqimning **qizi**» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirning **qizi**», 46:11)qe bolghan méhri-shepqitini, ulargha baghlighan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu. ■ **14:17** Yer. 13:17; Yigh. 1:16; 2:18

Yeremiya duasini dawam qilidu

18 Men dalagha chiqsam, mana qilichtin öltürülgenler; sheherge kirsem, mana qehetchiliktin soliship ketkenler! Chünki peyghember hem kahin her ikkisila bilimsiz-nadan bolup, ular zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti. □
19 Sen Yehudadin némishqa waz kechting? Jéning Ziondin Zériktimu? Sen némishqa bizni shunche dawalighusiz derijide urghaniding? Biz aram-tinchliqni küttuq, lékin héch qutluq künler yoqtur; shipaliq bir waqitni küttuq, lékin mana dekke-dükke ichididurmiz! ■
20 I Perwerdigar, rezillikimizni, ata-bowilirimizning qebihlikini tonup iqrar qilimiz; chünki Séning aldingda gunah sadir qilduq. ■
21 Özüng naming üchün *Yérusalémni* közüngge ilmay qoymighaysen; shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen; ehdengni ésingge keltürgeysen, uni buzmighaysen! □
22 Eller choqunidighan «erzimesler» arisida yamghur yaghdurghuchi barmidu? Yéghinni asmanlar özlirila béremdu? *Bularni emelde körsetküchi* Sen emesmu, i Perwerdigar Xudayimiz! Shunga Séni telpünüp kütimiz; chünki Senla bularni qilghuchidursen.■

15

1 Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Musa yaki Samuil *peyghemberler* aldimda turghan bolsimu, könglüm bu xelqqe héch qarimaytti. Ularni köz aldimdin ketküzüwet! Ular Mendin néri chiqip ketsun! □ ■
2 Eger ular sendin: «Biz nege chiqip kétimiz?» dése, sen ulargha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Ölümge békitilgenler ölümge, qilichqa békitilgenler qilichqa, qehetchilikke békitilgenler qehetchilikke, sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolushqa kétidu» — deysen. □ ■
3 Chünki Men töt xil jaza bilen ularning üstige chüshimen, — deydu Perwerdigar, — öltürüsh üchün qilich, titma-titma qilish üchün itlar, yutush we halak qilish üchün asmandiki uchar-qanatlar we yer-zémindiki haywanatlarni jaza bolushqa békittim; ■
4 Yehuda padishahi Hezekiyaning oghli Manassehning Yérusalémda qilghanliri tüpeylidin Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlar arisida wehimige salghuchi bir obyékt qilimen.□ ■
5 Chünki kim sanga ichini aghritidu, i Yérusalém? Kim sen üchün ah-zar uridu? Kim ehwalingni sorashqa yolda toxtap yéninggha baridu? ■
6 Sen Méni tashliwetkensen, — deydu Perwerdigar, — sen chékinip ketting; Men üstüngge qolumni sozup séni nabut qilishqa turdum; Men *sanga* ichimni aghritishtin halsirap kettim. ■

□ **14:18 «Chünki peyghember hem kahin her ikkisila … zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti» —** peyghemberler we kahinlar soda bilen shughullanmasliq kérek idi, elwette. Mushu ayettiki «sodisi» ularning «Xudaning sözini burmilap satidighanliqi»ni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «… peyghember hem kahin her ikkisi héch bilmeydighan bir zémin'gha chiqip ketti». ■ **14:19** Yer. 8:15 ■ **14:20** Zeb. 106:6; Dan. 9:8 □ **14:21 «shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen» —** «shan-shereplik texting» belkim Yérusalémda turghan muqeddes ibadetxanini körsitidu. ■ **14:22** Zeb. 135:7; 147:8; Yesh. 30:23; Yer. 5:24; 10:13 □ **15:1 «Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Musa yaki Samuil (peyghemberler) aldimda turghan bolsimu,…» —** oqurmenlerge ayan boliduki, Musa we Samuil hezretler Israil xelqi üchün köp qétim gunahlirini tiliwalghan (mesilen, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni körüng). ■ **15:1** Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Ez. 14:14 □ **15:2 «ölümge békitilgenler ölümge… kétidu» —** mushu yerde «ölüm» belkim waba arqiliq bolghan ölümni körsitidu. ■ **15:2** Zek. 11:9 ■ **15:3** Law. 26:16; Yer. 7:33 □ **15:4 «Yehuda padishahi Hezekiyaning oghli Manassehning Yérusalémda qilghanliri …» —** «2Pad.» 21-babni körüng. ■ **15:4** Qan. 28:25 ■ **15:5** Yesh. 51:19 ■ **15:6** Yer. 5:7

7 Shunga Men ularni zémindiki sheher qowuqlirida yelpügüch bilen soriwétimen; Men ularni balilardin juda qilimen we xelqimni nabut qilimen; ular öz yolliridin héch yanmidi. ■
8 Köz aldimda ularning tul xotunliri déngiz qumliridin köpiyip kétidu; chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlerning anisigha bir halak qilghuchini élip kélimen; Men ushtumtut ularning béshigha derd we wehime chüshürimen. □
9 Yette balini tughqan ana soliship tiniqidin qalay dep qalidu; küpkündüzde bu anining quyashi tuyuqsiz *meghripke* patidu; u shermende bolup xorluq-haqaretlerge uchraydu. Ulardin qalghanlarni bolsa Men düshmenler aldida qilichqa tapshurimen, — deydu Perwerdigar.■

Yeremiya dad-peryad kötüridu, Perwerdigar jawab béridu

10 Ah, ana, halimgha way, chünki sen méni pütkül zémin bilen qarishilishidighan bir adem, ular bilen élishidighan bir adem süpitide tughqansen! Men ulargha ösümge qerzmu bermidim, yaki ulardin ösümge qerzmu almidim; lékin ularning herbiri méni qarghaydu!■
11 Perwerdigar mundaq dédi: — Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga düshmenni chirayliq uchrashturimen.□

Xelqqe bolghan söz

12 Tömür sunamdu? Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu? □ ■
13 Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen; □ ■
14 Men séni düshmenliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzimen; chünki ghezipimde bir ot qozghaldi, u üstüngge chüshüp séni köydüridu.□ ■

Yeremiya yene dad éytidu

15 I Perwerdigar, Sen halimni bilisen; méni ésingde tutqaysen, manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen we manga ziyankeshlik qilghuchilardin intiqamimni alghaysen; Sen

---

■ **15:7** Yer. 4:11 □ **15:8 «chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlerning anisigha bir halak qilghuchini élip kélimen» —** «chüsh waqti» belkim dem alidighan waqit, hujum qilishqa muwapiq idi. ■ **15:9** Am. 8:9 ■ **15:10** Ayup 3; Yer. 20:14-18 □ **15:11 «Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga düshmenni chirayliq uchrashturimen» —** bu ayettiki ibraniy tilini chüshinish tes. Halqiliq mesile shuki, bu sözlerni Xuda Yeremiyagha, yaki xelqqe éytqanmu? Xelqqe bolsa, terjimisi belkim: «Men sanga (axirida) yaxshi bolsun dep séni (zéminingdin) néri ketküzimen (démek, sürgün qilimen); külpet we balayi'apet bolghan künide Men séni düshmen bilen körüshtürimen». Bizningche sözler Yeremiyagha éytilghan; 40-bab, 1-5-ayetlerni körüng. □ **15:12 «Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu?» —** shu dewrde «qara déngiz» boyida (shimaldin) intayin qattiq birxil tömür (emeliyette, polat) ishlep chiqirilatti. Esli tékistni chüshinish tes. Bashqa bir terjimisi: «(Siler) tömür we mistek bir xelqsiler, siler shimaldin kelgen tömürni sunduralamsiler?». ■ **15:12** Yer. 6:28 □ **15:13 «Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen; » —** ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Belki u chétingdin bu chétinggiche qilghan barliq gunahliring tüpeylidin Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen». ■ **15:13** Yer. 17:3 □ **15:14 «Men séni düshmenliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzimen» —** bashqa ikki xil terjimisi: «... Men ularni (bayliqliringni) düshmenliring bilen sen héch bilmeydighan bir zémin'gha ötküzüp bérimen» yaki «Silerni héch bilmeydighan bir zéminda düshmenliringning qulluqigha ötküzüp bérimen». ■ **15:14** Qan. 32:22

ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen. □ ■
16 Sözliringge ériship, ularni yewaldim; sözliring hem méni shadlandurghuchi we qelbimning xushalliqi bolghan; chünki men Séning naming bilen atalghanmen, i Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda!
17 Men bezme qilghuchilarning sorunida oynap-külüp olturmidim; Séning méni tutqan qolung tüpeylidin yalghuz olturdum; chünki Sen méni *ularning qilghanliri bilen* qattiq ghezeplendürdung. ■
18 Méning azabim némishqa toxtimaydu, méning yaramning dawasi yoq, némishqa shipa tapmaydu? Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen?□ ■

Perwerdigarning Yeremiyagha bolghan jawabi

19 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Sen hazirqi halitingdin yénip yénimgha qaytsang, Men qaytidin séni aldimdiki xizmette turushqa yandurup kélimen; sen qimmetlik *sözler* bilen erzimes *sözlerni* perqlendüreliseng, sen yene aghzimdek bolisen; bu xelq sen terepke qaytip kelsun, lékin sen ularning teripige hergiz qaytmasliqing kérek;
20 We Men séni bu xelqqe nisbeten mistin qopurulghan, mustehkem bir sépil qilimen; ular sanga hujum qilidu, lékin ular üstüngdin ghelibe qilalmaydu; chünki Men séni qutquzushqa, ulardin xalas qilishqa sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar. ■
21 — Berheq, Men séni rezillerning changgilidin qutquzimen; esheddiylerning changgilidin qutquzidighan nijatkaring bolimen.

16

Yeremiyagha toy qilmasliq, matem tutmasliq we bezmilerge qatnashmasliq buyrulidu

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 Sen ayal zatini emringge almaysen, shundaqla mushu zéminda oghul-qiz perzent tapmaysen.
3 Chünki Perwerdigar bu yerde tughulghan oghul-qizlar, bu zéminda ularni tughqan anilar we ularni tughdurghan atilar toghrisida mundaq deydu: —
4 Ular elemlik késeller bilen ölidu; ular üchün héch matem tutulmaydu, ular kömülmeydu; ölükliri tézektek tupraq yüzide yatidu, ular qilich, qehetchilik bilen yep kétilidu; jesetliri asmandiki uchar-qanatlar we zémindiki haywanatlar üchün ozuq bolidu. ■
5 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Sen *Yeremiya*, haza boluwatqan héchbir öyge kirme, yaki ölgenler üchün ah-zar kötürüsh yaki ökünüshke barma; chünki Men bu xelqtin xatirjemlikimni, méhir-muhebbitimni we rehimdilliklirimni élip tashlidim, — deydu Perwerdigar.

□ **15:15 «Manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen» —** ibraniy tilida «méni yoqlighaysen». **«Sen ularga sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen»** — Yeremiyaning démekchi bolghini, Xuda düshmenlirige sewr-taqet qilip, özini (Yeremiyani) yene ewetip, özi arqiliq ularga towa qilish pursiti bermekchi bolsa, undaqta, eksiche, ular towa qilmay, Yeremiyani öltürüwétish xewp-xetiri bar idi. ■ **15:15** Yer. 11:20 ■ **15:17** Zeb. 1:1 □ **15:18 «Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen?» —** ottura sherqte, chöl-bayawanda bezi ériqlar tosattin yoqap ketkechke, «aldamchi ériq»lar dep atilidu. Shulargha ishen'gen, boylap mangidighan yoluchilar belkim ussuzluqtin ölüp kétishi mumkin. ■ **15:18** Ayup 6:15-30; Yer. 30:15 ■ **15:20** Yer. 1:18 ■ **16:4** Yer. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20

6 Ulughlardin tartip peslergiche bu zéminda ölidu; ular yerge kömülmeydu; héchkim
ular üchün ah-zar kötürmeydu, yaki ularni dep, ya etlirini tilmaydu, ya chachlirini
chüshürüwetmeydu; □ ■
7 ular qariliq tutqanlarni yoqlap, nan oshtumaydu, ölgenler üchün köngül sorimaydu;
ata-anisi ölgenler üchün héchkim teselli qedehini sunmaydu.
8 Sen bolsang el-yurt bilen bille yep-ichishke toy-bezme bolghan öygimu kirme;
9 chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi
mundaq deydu: — Mana, Men öz künliringlarda we öz köz aldinglarda, bu yerdin
tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizning awa-
zlirini toxtitimen.■

Sürgün bolush, andin zémin'gha qayturulush

10 Shundaq boliduki, sen bu xelqqe bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin:
«Némishqa Perwerdigar mushundaq zor bir külpetni béshimizgha chüshürüshke békitken?
Bizning qebihlikimiz zadi néme? Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan
néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu. □ ■
11 Emdi sen ulargha mundaq deysen: — Chünki ata-bowiliringlar Mendin waz kechken,
— deydu Perwerdigar, — hemde bashqa ilahlargha egiship ularning qulluqida bolghan,
ulargha choqun'ghan; ular Mendin waz kechken, Tewrat-qanunumni héch tutmighan;
12 siler bolsanglar, ata-bowililiringlardin téximu better qilghansiler; mana, herbiringlar
öz rezil könglidiki jahilliqning keynige kirip, Manga héch qulaq salmighansiler; ■
13 Shunga Men silerni bu zémindin élip, siler yaki ata-bowiliringlar héch bilmeydighan
bashqa bir zémin'gha tashlaymen; siler shu yerde kéche-kündüz bashqa ilahlarning
qulluqida bolisiler; chünki Men silerge héch méhirni körsetmeymen.■
14 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin
qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishli-
tilmeydu, ■
15 belki *shu künlerde* «Israillarni shimaliy zéminidin we Özi ularni heydigen barliq
zéminlerdin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu.
Chünki Men ularni ata-bowiliriga teqdim qilghan zéminigha qayturimen.
16 Halbuki, mana hazir bolsa, Men nurghun béliqchilarni ewetip ularni tutquzushqa
chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — andin nurghun owchilarni ewetip ularni qoghlap
owlashqa chaqirimen; ular ularni herbir taghdin, herbir égizliktin, qiya tashlarning
ghar-qisilchaqliridin tépiwalidu. □
17 Chünki közlirim ularning barliq yolliri üstide turidu; ular aldimda héch suqunalmidi,
ularning qebihliki közlirimdin héch yoshurulmidi. ■
18 Lékin Men awwal ularning qebihlikini we gunahini béshigha hessilep qayturimen;
chünki ular zéminimni yirginchlik nersilerning ölükliri bilen bulghighan, Méning mi-
rasimni lenetlik nersiliri bilen toldurghan. □ ■

□ **16:6 «etlirini tilish» we «chachni chüshürüsh»** — bular qattiq qayghuni bildüretti. «etlirini késish» aditi Tewratta men'i qilin'ghan. ■ **16:6** Law. 19:28; Qan. 14:1 ■ **16:9** Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 25:10; Ez. 26:13 □ **16:10 «Sen bu xelqqe bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «... Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu»** — shübhisizki, Yeremiyaning ularning toy-nezirlirige kirmesliki ularning qiziqishini qozghaytti. ■ **16:10** Yer. 5:19 ■ **16:12** Yer. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23 ■ **16:13** Qan. 4:27; 28:64,65 ■ **16:14** Yer. 23:7, 8 □ **16:16 «Men... nurghun béliqchilarni ... nurghun owchilarni ewetip...»** — «béliqchilar» we «owchilar» bolsa düshmenlerni körsitidu, elwette. ■ **16:17** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 32:19 □ **16:18 «yirginchlik nersiliri... lenetlik nersiliri...»** — butliri qatarliqlarni körsitidu. «Yirginchlik nersilirining ölükliri» — belkim «Derweqe, erzimesler!» dep tashliwetken butlirini yaki shu butlargha qurbanliq qilghan nersilerni körsitishi mumkin. ■ **16:18** Yer. 3:2; Ez. 43:7

Yeremiya sözi qisturidu

19 — I Perwerdigar, Sen méning küchüm we qorghinimsen, azab-oqubet künide bash-
panahimsen. Eller bolsa yer yüzining chet-chetliridin yéninggha kélidu we: «Berheq, ata-
bowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan; bu nersilerde héch
payda yoqtur. □
20 Insanlar öz-özige xudalarni yasiyalamdu?! Lékin yasighini Xuda emestur!» — deydu.

Perwerdigarning sözining dawami

21 — Shunga, mana, Men bu qétim *bu rezil xelqqe* shuni obdan bildürimen, — ulargha
Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen; shuning bilen ular Méning namimn-
ing Perwerdigar ikenlikini bilidu!□ ■

17

1 Yehudaning gunahi almas uchluq tömür qelem bilen tashtaxtay kebi yüreklirige we
qurban'gahliridiki münggüzlerge oyulghan; ■
2 balilirimu yéshil derexler boyida tiklen'gen, égiz döngler üstide yasighan *butlirining*
qurban'gahlirini we «Asherah»lirini herdaim séghinidu. □ ■
3 Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni, — séning
«yuqiri jaylar»ingmu buning sirtida emes — bu chétingdin u chétinggiche bolghan gu-
nahing tüpeylidin olja bolushqa tapshurimen; □ ■
4 Özüngning shori, Men sanga teqdim qilghan mirasing qolungdin kétidu; Men sen
tonumaydighan bir zéminda séni düshmenliringning qulluqigha tapshurimen; chünki siler
ghezipimge ot yéqip uni qozghighansiler; u menggüge köyidu.■

Birnechche hékmetlik sözler

5 Perwerdigar mundaq deydu: —
— Ademge tayan'ghan, ademning et-küchini tayanchi qilghan, qelbi Perwerdigardin
chetnigen ademning haligha lenet bolsun!
6 U chöl-bayawanda ösken qara archa chatqilidek bolidu; bext-yaxshiliq kelsimu u buni
körmeydu; u belki chöldiki qaghjiraq yerlerde, ademzatsiz shorluq bir zéminda turidu.
7 Perwerdigargha tayan'ghan, Perwerdigarni tayanch qilghan adem bext-beriketlik
bolidu! ■
8 U sular boyida tiklen'gen, ériq boyida keng yiltiz tartqan derexdek; pizhghirim issiqtin
u qorqmaydu; uning yopurmaqliri hemishe yéshildur; qurghaqchiliq yili u solashmaydu
we méwe bérishtin qalmaydu.■
9 Qelb hemmidin aldamchi, uning dawasi yoqtur. Kimmu uni chüshinelisun?

□ **16:19 «Berheq, ata-bowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan»** — «yalghanchiliq hem bimenilik» yene «saxta ilahlar», butlarni körsitidu. □ **16:21 «Shunga, mana, Men bu qétim bu rezil xelqqe shuni obdan bildürimen, — ularga Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen...»** — bu jümlidiki eng muhim söz «shunga»dur. Eger kelgüside «yat eller» Xudani obdan tonuydighan bolsa, undaqta Xudaning Öz xelqi bolghan Israil Xudani tonushi kérek emesmu? ■ **16:21** Yer. 33:2 ■ **17:1** Yer. 11:13 □ **17:2 ««Asherah»lar** — belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexliklerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin. ■ **17:2** Yer. 2:20 □ **17:3 «Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen»** — bashqa birxil terjimisi: «Dalida turghan méning téghimni bolsa, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen». Israildiki «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylargha aylandurulghanidi. ■ **17:3** Yer. 15:13 ■ **17:4** Qan. 28:68; Yer. 15:14; 16:13 ■ **17:7** Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18 ■ **17:8** Zeb. 1:3

10 Menki Perwerdigar insan qelbini közitip tekshürimen; herbirsige öz yolliri boyiche,
qilghan emellirining méwisi boyiche teqsim qilish üchün, insan wijdanini sinaymen. □ ■
11 Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek, haramdin bayliqlargha
érishken kishimu shundaq bolidu; künlirining yérimi ötmeyla érishkinidin ayrilidu, u
axirida exmeq bolup chiqidu.□

12 Shan-shereplik bir text, ezeldin yuqirigha tiklen'gen, del bizning bashpanahimiz
bolghan jaydur;
13 i Perwerdigar, Sen Israilning ümidisen! Sendin waz kechken hemmeylen yerge qarap
qalidu; Sendin yiraqlashqanlar tupraqta yatqanlar arisida tizimlinidu; chünki ular
hayatliq sulirining menbesi bolghan Perwerdigardin waz kechken. ■
14 Méni saqaytqin, i Perwerdigar, men shuning bilen jezmen saqaytilimen! Méni
qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen! — Chünki Özüng méning medhiyem-
dursen! □
15 Mana, ular manga: — Perwerdigarning söz-béshariti qéni?! Qéni, u emelge ashurul-
sun!» — deydu. ■
16 Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan
emesmen, we ejel künini héch arzu qilmighanmen, — Sen bilisen! Aghzimdin barliq
chiqqanlar Séning yüz aldingda bolghan. □
17 Manga wehime bolmighaysen; külpetlik künide Sen méning bashpanahimdursen. ■
18 Manga ziyankeshlik qilghuchilar yerge qarap qalsun, lékin méni yerge qaratmighay-
sen! Ular dekke-dükkige chüshsun, lékin méni dekke-dükkige chüshürmigeysen; ularn-
ing béshigha külpet künini chüshürgeysen; ularni ikki hessilik halaket bilen üzül-késil
pachaqlap tashlighaysen!■

«Shabat» küni — yeni shembe küni, yeni dem élish küni — rehim pursiti

19 Perwerdigar manga mundaq dégen: — Barghin, Yehuda padishahliri sheherge
kiridighan we chiqidighan «Xelqning baliliri» dégen derwazida, hemde Yérusalémning
barliq derwazilirida turghin, ulargha mundaq dégin: — □
20 Perwerdigarning sözini anglanglar, i mushu derwazilardin kiridighan Yehudaning
padishahliri, barliq Yehuda we Yérusalémda turuwatqan xalayiq!
21 Perwerdigar mundaq deydu: — Öz jéninglargha hézi bolunglar! «shabat» künide
héchqandaq yükni kötürmenglar, Yérusalémning derwaziliridin héchnersini épkirmenglar; ■
22 shabat künliride öyliringlardin héch yükni kötürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq
emgek qilmanglar; belki Men ata-bowiliringlargha buyrughinimdek, shabat künini

□ **17:10 «insan wijdanini sinaymen»** — «wijdan» ibraniy tilida «börek» dégen bilen ipadilinidu. ■ **17:10** 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9 □ **17:11 «Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek...»** — bashqa birxil terjimisi: «Xuddi tuxumlarni bésip lékin töreldürmeydighan bir kekliktek...». ■ **17:13** Zeb. 73:27; Yesh. 1:28; Yer. 2:13; Yuh. 8:8 □ **17:14 «méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen!»** — bu ayettiki «qutquzush» hergiz Yeremiyaning öz hayatining aman-ésen saqlinishini tilishila emes. Muhim ish shuki, u bu ayettiki gep bilen 1-11-ayetlerdiki bésharetke, bolupmu: «Qelb hemmidin aldamchi, uning dawasi yoqtur» dégen'ge bolghan inkasi. U birinchidin özining, ikkinchidin xelqining qelbining gunahining toluq tügitilishi (saqaytilishi)ni tileydu. «Dawasi yoq» qelbni bolsa peqet hemmige qadir bir Xuda saqaytalaydu. Bu ish del «yéngi ehde»din ibaret — 31:31-34ni körüng. ■ **17:15** Yesh. 5:19; 2Pét. 3:4 □ **17:16 «pada baqquchi»** — shübhisizki, peyghemberning xelqqe bolghan rolini körsitidu. «Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Men bolsam, balayi'apetni chüshürüsh üchün Sanga ésilmidim!» ■ **17:17** Yer. 16:19 ■ **17:18** Zeb. 35:4-5; 40:14-15; Yer. 15:15 □ **17:19 «shabat küni»** — bu bésharet (19-27-ayet)ning témisi «shabat küni», yeni shembe küni, yeni dem élish küni. Xuda mushu yerde bu kün arqiliq xelqige méhir-shepqitini körsetmekchi. ■ **17:21** Neh. 13:19

Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar. □ ■
23 Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan, belki anglimasliqqa hem terbiyini
qobul qilmasliqqa boynini qattiq qilghan. ■
24 Shundaq boliduki, siler awazimni köngül qoyup anglisanglar, — deydu Perwerdigar,
— yeni shabat künide sheher derwaziliridin héch yükni élip kirmisenglar we héch emgek
qilmasliq arqiliq shabat künini Manga pak-muqeddes bir kün hésablisanglar,
25 bu sheher derwaziliridin Dawutning textige olturidighan padishahliri we emirliri
jeng harwilirigha olturup we atlargha minip kiridu; ular, ularning emirliri, Yehudadik-
iler we Yérusalémda turuwatqanlarmu kirip-chiqishidu; bu sheher menggü awat bolidu.
■
26 Shundaq qilsanglar, xelqler Yehuda sheherliridin, Yérusalém etrapidiki yézilardin,
Binyaminning zéminidin, *gherbtiki* «Shefelah» égizlikidin, jenubtiki *taghliqtin*, Yehu-
dadiki jenubiy bayawanlardin Perwerdigarning öyige «köydürme qurbanliq»lar, «in-
aqliq qurbanliqliri», «ashliq hediye»ler we xushbuylarni tutup, *Perwerdigargha bolghan*
rehmetlirini éytishqa kiridighan bolidu.
27 Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes
hésablimay, shabat künide Yérusalémning derwaziliridin yük kötürüp kirsenglar, emdi
Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdiki ordilarni yewétidu, uni héch
öchürelmeydu.□

18

Sapalchidin alghan sawaq

1 Bu söz Perwerdigardin Yeremiyagha kélip, mundaq déyildi: —
2 «Ornungdin tur, sapalchining öyige chüshkin, Men sanga sözlirimni anglitimen».
3 Shunga men sapalchining öyige chüshtum; we mana, sapalchi ghaltek üstide bir nersini
yasawatqanidi.
4 U séghiz laydin yasawatqan qacha turup-turup qoli astida buzulatti. Shu chaghda
sapalchi shu laydin özi layiq körgen bashqa bir qachini yasaytti.
5 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
6 «I Israil jemeti, bu sapalchi qilghandek Men sanga qilalmamdim? — deydu Perw-
erdigar. — Mana, séghiz layning sapalchining qolida bolghinigha oxshash, siler Méning
qolumdisiler, i Israil jemeti. ■
7 Bezide Men melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning yulunushi,
buzulushi we halak qilinishi toghruluq sözleymen; ■
8 shu chagh Men agahlandurghan shu el yamanliqidin towa qilip yansa, Men ulargha
qilmaqchi bolghan yamanliqtin yanimen.
9 Men yene bezide melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning qurulushi
we tikip östürülüshi toghruluq sözleymen;

□ **17:22 «shabat künliride öyliringlardin héch yükni kötürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qil-
manglar... shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar»** — oqurmenkerge ayanki, Xuda
Musa peyghember arqiliq Yehudiylargha, «shabat küni» (shembe küni)ni Özini séghinishqa, héchqandaq méhnet qilmay
her adem we mal-waranning dem alidighan küni bolsun dep buyrughan. ■ **17:22** Mis. 20:8; 23:12; 31:13; Ez. 20:12
■ **17:23** Yer. 11:10; 13:10; 16:12 ■ **17:25** Yer. 22:4 □ **17:27 «Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni
shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, ... emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdiki
ordilarni yewétidu...»** — bu 19-27-ayetlerning intayin muhim bir alahidiliki we ehmiyiti bar. Perwerdigar
Israilgha méhri-shepqitini bildürüsh üchün, Öz Tewrat-qanunining teleplirini peqet birla perman'gha, yeni «shabat
künini hörmetlenglar» dégen'ge yighinchaqlaydu; ular peqet mushu addiy telepkila emel qilsa, U ularning pes ehwalini
pütünley özgerteleytti. Shundaq bolsimu, ular beribir yenila bu kichik perman'gha emel qilalmighan. Ademlerning
insaniy gunah tebiiti herdaim shundaqtur! ■ **18:6** Yesh. 45:9; 64:8; Rim. 9:20 ■ **18:7** Yer. 1:10

10 shu chagh shu el köz aldimda yamanliq qilip awazimni anglimisa, Men yene ulargha
wede qilghan, ularni beriketlimekchi bolghan yaxshiliqtin yanimen.
11 Emdi hazir Yehudadikilerge we Yérusalémda turuwatqanlargha mundaq dégin: —
«Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men silerge yamanliq teyyarlawatimen, silerge
qarshi bir pilan tüziwatimen; shunga herbiringlar rezil yolunglardin yéninglar, yollir-
inglarni we qilmishliringlarni tüzitinglar.■
12 — Lékin ular: «Yaq! Xam xiyal qilma! Biz öz pilanlirimizgha egishiwérimiz, öz rezil
könglimizdiki jahilliqimiz boyiche qiliwérimiz» — deydu.□ ■
13 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Eller arisidin: «Kim mushundaq ishni anglap
baqqan?!» dep soranglar. «Pak qiz» Israil dehshetlik yirginchlik ishni qilghan! ■
14 Liwan qarliri aydaladiki qiyaliqtin yoqap kétemdu? Uning yiraqtin chüshken muzdek
suliri qurup kétemdu?
15 Lékin Méning xelqim bolsa Méni untughan; ular yoq bir nersilerge xushbuy yaqidu;
mana, bular ularni yashawatqan yolidin, yeni qedimdin bolghan yollardin putlashtu-
rup, kötürülüp tüz qilinmighan bir yolda mangdurghan. ■
16 Shuning bilen ularning zéminini dehshet basidighan hem daim kishiler ush-ush
qilidighan obyékt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehshet bésip, béshini
chayqishidu. □ ■
17 Men xuddi sherqtin chiqqan shamaldek ularni düshmen aldida tarqitiwétimen; Men
balayi'apet künide ulargha yüzümni emes, belki arqamni qilimen».□ ■

Yeremiya özige ziyankeshlik qilghuchilarning yamanliqini öz béshigha chüshürüshini tileydu

18 Kishiler: «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye,
ya danishmenlerdin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bésharet kemlik qilmaydu.
Kélinglar, tilimizni bir qilip uning üstidin shikayet qilayli, uning sözliridin héchqaysisigha
qulaq salmayli» — déyishti.□ ■
19 — I Perwerdigar, manga qulaq salghaysen; manga qarshilishidighanlarning de-
watqanlirini anglighaysen.
20 Yaxshiliqqa yamanliq qilish bolamdu? Chünki ular jénim üchün ora kolighan; men
ulargha yaxshi bolsun dep, ghezipingni ulardin yandurush üchün Séning aldingda *dua
qilip* turghanliqimni ésingde tutqaysen.
21 Shunga baliliringni qehetchilikke tapshurghaysen, qilichning bisigha élip bergeysen;
ayalliri baliliridin juda qilinip tul qalsun; erliri waba-ölüm bilen yoqalsun, yigitler
jengde qilichlansun. ■
22 Ularning üstige basmichilarni élip kelginingde öyliridin nale-peryad anglansun; chünki
ular méni tutushqa ora kolighan, putlirim üchün qismaqlarni yoshurun salghan.

■ **18:11** 2Pad. 17:13; Yer. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15 □ **18:12 «Yaq! Xam xiyal qilma!» —** ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ **18:12** Yer. 2:25 ■ **18:13** Yer. 2:10 ■ **18:15** Yer. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25 □ **18:16 «... ularning zéminini dehshet basidighan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyékt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehshet bésip, béshini chayqishidu» —** bu heriketler (ush-ush qilish, bashni qayqishish) belkim heyran bolghanliqi, yaki mazaq qilghanliqini bildüridu. ■ **18:16** Yer. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13 □ **18:17 «sherqtin chiqqan shamal» —** Qanaanda (Pelestinde), adette hemmini qurutidighan, chang-topa tarqitidighan dehshetlik shamal bolidu. ■ **18:17** Yesh. 27:8; 29:6; Yer. 4:11,12,13; 13:24 □ **18:18 «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlerdin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bésharet kemlik qilmaydu» —** ular Yeremiyani qestlep öltürüshke bahane-seweb tapmaqchi idi. Körünerlikki, shu chaghdiki Tewrat-qanun ögitidighan kahinlar, «danishmenler» we atalmish «peyghemberler» Yeremiyaning sözi toghruluq süküt qilatti yaki ularga zit sözlerni qilatti. Ular: «Biz beribir diniy ademlermiz, diniy erbablarning sözini anglawatimiz» dep Xudaning sözini ret qilip Yeremiyani öltürüshni qestleytti. ■ **18:18** Yer. 9:7; Mal. 2:7 ■ **18:21** Zeb. 109:10

23 Emdi Sen, i Perwerdigar, ularning méni qetl qilishqa bolghan qestlirining hemmisini
obdan bilisen; ularning qebihliklirini kechürmigeysen, ularning gunahlirini közüng
aldidin yumighaysen; belki ular Séning aldingda yiqitilsun; gheziping chüshken künide
ularni bir terep qilghaysen.

19

Chéqilghan kozidin alghan sawaq

1 Perwerdigar mundaq deydu: — Barghin, sapalchidin bir sapal kozini alghin; andin
elning aqsaqalliridin we kahinlarning aqsaqalliridin birnechchini apirip,
2 «Sapal parchiliri» derwazisigha yéqin bolghan «Hinnomning oghlining jilghisi»gha bérip
shu yerde Men sanga éytidighan sözlerni jakarlighin. □
3 Mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning padishahliri
we Yérusalémdikiler! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning
Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men mushu yerge balayi'apetni chüshürimenki, kimki
uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu. ■
4 Chünki bu xelq Mendin waz kéchip, bu yerni Manga «yat» qilghan, uningda ne özliri,
ne ata-bowiliri, ne Yehuda padishahliri héch tonumighan bashqa ilahlargha xushbuy
yaqqan; ular bu yerni gunahsizlarning qanliri bilen toldurghan. ■
5 Ular Baalgha öz balilirini köydürme qurbanliqlar süpitide köydürüsh üchün Baalning
«yuqiri jaylar»ini qurghan; Men bundaq bir ishni héchqachan buyrup baqmighan, héch
éytmighan, u hergiz oyumgha kirip baqmighan.
6 Shunga mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — bu yer kelgüside «Tofet»,
yaki «Hinnomning oghlining jilghisi» dep atalmaydu, belki «Qetl jilghisi» dep atilidu. ■
7 Men bu yerde Yehuda hem Yérusalémning pilan-tedbirlirini quruq qiliwétimen; Men
ularni düshmenlirining qilichi bilen, yeni janlirini izdigüchilerning qolida yiqitimen;
Men jesetlirini asmandiki uchar-qanatlargha we yer-zémindiki haywanatlargha ozuq
bolushqa bériwétimen. ■
8 Men bu sheherni dehshet basidighan hem kishiler ush-ush qilidighan obyékt qilimen;
uningdin ötüwatqanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin dehshet bésip
üshqirtidu.
9 Men ularni düshmenlirining hem janlirini izdigüchilerning qattiq qistaydighan qorshaw-
ining bésimi astida oghullirining göshini hem qizlirining göshini yeydighan qilimen,
ularning herbiri öz yéqinining göshini yeydu.■
10 Emdi sen özüng bilen bille aparghan hemrahliringning köz aldida héliqi kozini
chéqiwetkin;
11 shundaq qilip ulargha mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Per-
werdigar mundaq deydu: — Birsi sapalchining kozisini qaytidin héch yasiyalmighudek
derijide chéqiwetkinidek Menmu bu xelq we bu sheherni shundaq chéqiwétimen. Ular
jesetlirini Tofette kömidu, hetta kömgüdek yer qalmighuche. ■

□ **19:2 «Hinnomning oghlining jilghisi»** — bezide «Hinnomning jilghisi» (ibraniy tilida «Ge-Hinnom») dep atilidu. Körünüp turuptiki, belkim sapalchilar shu yerde sapal parchilirini tashliwétetti. Kéyin, xelq shu yerge herxil exletlerni tökkechke, u yer «dozax»ning bir simwoli bolup qalghan. Shuning bilen «ge-hinnom» dégen söz «dozax»ni bildüridighan söz bolup qalghan. Ereb tili arqiliq bu söz «jehennem» sheklide uyghur tiligha kirgen. ■ **19:3** 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12 ■ **19:4** Yesh. 65:11; Yer. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13 ■ **19:6** Yer. 7:32 ■ **19:7** Yer. 15:3; 16:4 ■ **19:9** Law. 26:29; Qan. 28:53; Yigh. 4:10 ■ **19:11** Yer. 7:32

12 Men bu yerni we buningda turuwatqanlarnimu mushundaq qilimen, — deydu
Perwerdigar, — bu sheherni Tofetke oxshash qilimen. □
13 Yérusalémdiki öyler we Yehuda padishahlirining öyliri, — yeni ularning ögziliride
turup asmandiki barliq yultuz-seyyarilerge xushbuy yaqqan we Mendin bashqa
yat ilahlargha «sharab hediye»lerni tökken barliq öyliri xuddi Tofet dégen jaydek bul-
ghan'ghan jaylar bolidu.■

14 We Yeremiya Perwerdigar uni bésharet bérishke ewetken Tofettin qaytip kélip, Perw-
erdigarning öyining hoylisigha kirip turup barliq xelqqe mundaq dédi:
15 — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq
deydu: — Mana, Men bu sheher we uning barliq sheherlirige qarap éytqan bal-
ayi'apetning hemmisini ularning béshigha chüshürimen; chünki ular boynini qattiq qilip
Méning sözlirimni héchqachan anglimighan.■

20

Yeremiyaning derrige bésilip, qamap qoyulushi

1 Emdi Immerning oghli, kahin Pashxur — u Perwerdigarning öyide «amanliq saqlash
bégi»mu idi, Yeremiyaning bu bésharetlerni bergenlikini anglidi.
2 Pashxur Yeremiya peyghemberni urghuzdi we uning putini Perwerdigarning öyidiki
«Binyaminning yuqiri derwazisi»ning yénidiki taqaqqa saldi. □
3 Ikkinchi küni, Pashxur Yeremiyani taqaqtin boshatti; Yeremiya uninggha: — Perwerdi-
gar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi, dédi. □
4 — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séni özüngge we barliq agh-
iniliringge wehime salghuchi obyékt qilimen; ular düshmenlirining qilichi bilen yiqilidu;
sen öz közüng bilen buni körisen; Men barliq Yehudani Babil padishahining qoligha
tapshurimen; u ularni Babilgha sürgün qilip élip kétidu hemde ularni qilich bilen uridu.
5 Men bu sheherning hemme bayliqliri — barliq mehsulatliri, barliq qimmet nersiliri we
Yehuda padishahlirining barliq xezinilirini düshmenlirining qoligha tapshurimen; ular
ularni olja qilip buliwélip Babilgha élip kétidu. ■
6 Sen bolsang, i Pashxur, hemme öydikiliring birge sürgün bolup kétisiler; sen Babilgha
kélisen; sen shu yerde dunyadin kétisen, shu yerge kömülisen; sen hem séning yalghan
bésharetliringge qulaq salghan aghiniliringmu shundaq bolidu.

Yeremiya yene dad kötüridu

□ **19:12 «Tofet»** — bu yer toghruluq 7:31ni we izahatni körüng. «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégennimu bildüridu. U yene «tükürük» dégen sözning ahangighimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehirining jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghan'ghan jay dep hésablandi. ■ **19:13** Yer. 7:18 ■ **19:15** Yer. 7:26; 17:23 □ **20:2 «Pashxur Yeremiya peyghemberni ... taqaqqa saldi»** — «taqaq» ibraniy tilida «burighuch» dégen bolup, peqet ademning putlirini tutupla qalmay, yene belkim bedinini burap ademni qiyinaydighan birxil eswab idi. □ **20:3 «Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi»** — «Pashxur»ning menisi belkim «erkinlik». «Magir-missabib» — «terep-tereplerni wehime basidu» dégen menide. ■ **20:5** Yer. 15:13; 17:3

7 I Perwerdigar, Sen méni qayil qilip *peyghemberlikke* köndürdüng, men shundaqla köndürüldüm; Sen mendin zor kelding, shundaqla ghelibe qilding; men pütün kün tapatenining obyékti bolimen; hemme kishi méni mazaq qilidu. □
8 Men qachanla söz qilsam, «Zorawanliq hem bulangchiliq kélidu» dep jakarlishim kérek; shunga Perwerdigarning sözi méni pütün kün ahanet we mesxirining obyékti qilidu. ■
9 Lékin men: «Men uni tilgha almaymen, we yaki Uning nami bilen ikkinchi söz qilmaymen» désem, Uning sözi qelbimde lawuldap ot bolup, söngeklirimge qapsalghan bir yalqun bolidu; ichimge sighdurushqa halim qalmay, éytmay chidap turalmaymen.
10 Shundaq, qiliwérimen, gerche men nurghun kishilerning pichirlashqan qestlirini anglisammu; terep-tereplerni wehime basidu! «Uning üstidin erz qilinglar! Uning üstidin erz qilayli!» dep, barliq ülpet-hemrahlirim putlíship kétishimni paylap yürmekte; ular «U belkim aldinar, shundaq bolghanda biz uning üstidin ghelibe qilimiz, uningdin intiqam alalaymiz» déyishiwatidu. □
11 Lékin Perwerdigar bolsa qudretlik we dehshetlik bir palwandek men bilen billidur; shunga manga ziyankeshlik qilghuchilar putlíship ghelibe qilalmaydu; ular muweppeqiyet qazanmighachqa, qattiq xijil bolup yerge qarap qalidu; ularning bu reswachiliqi menggülük bolup, hergiz untulmaydu. ■
12 Emdi Sen, i heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning üstige bolghan qisasingni manga körgüzgeysen; chünki men dewayimni aldinggha qoyghanmen.□ ■
13 Perwerdigarni küy éytip maxtanglar, Uni medhiyilengler; chünki U namrat kishini rezillik qilghuchilardin qutquzghan.□

Qamaqtin chiqip yene chüshkünlükke chüshüsh

14 Méning tughulghan künümge lenet bolsun; apam méni tughqan küni mubarek bolmisun! ■
15 Atamgha xewer élip: «sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! ■
16 Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerdek bolsun; u etigende nale, chüshte alaqzadilik chuqanlirini anglisun — □ ■
17 chünki u méni baliyatqudin chüshkinimdila öltürüwetmigen; apam mening görüm bolsiidi, uning qorsiqi men bilen teng hemishe chong bolsiidi!
18 Némishqa men japa-musheqqet, azab-oqubetni körüshke, künlirimni xijalet-ahanet ichide ötküzüshke baliyatqudin chiqqandimen?■

□ **20:7 «Sen méni … köndürdüng…»** — «köndürdüng» dégen bu sözni sherhlesh sel tes. Adette u «ézitquluq qilish», «aldash» dégenni bildüridu. Tewrat, «Hosh.» 2:14-ayette bolsa u «köngül élish»ni bildüridu. Töwendiki ayetler (8-13)ge qarighanda Xuda Yeremiyani héch aldimidi — uning peyghemberlikining japa-musheqqetlikini aldin'ala uninggha körsetken (mesilen, 1-babta). Shunga bizningche «köndürüsh» toghra kélidu; shundaq déginimiz bilen, Yeremiya mushu yerde belkim, «manga duch kelgen japa-musheqqetler esli oylighinimdin köp», «Sen méni aldap qoydung» dégenni puritip dadlighan bolushimu mumkin. ■ **20:8** Yesh. 57:4 □ **20:10 «terep-tereplerni wehime basidu»** — ibraniy tilida «magor-missabib». 3-ayettiki izahatni körüng. ■ **20:11** Yer. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40 □ **20:12 «heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan…»** — «wijdan» ibraniy tilida «börek» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **20:12** Yer. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23 □ **20:13 «U namrat kishini rezillik qilghuchilardin qutquzghan»** — «namrat kishi» belkim Yeremiyaning özini körsitidu. ■ **20:14** Yer. 15:10 ■ **20:15** Ayup 3:3 □ **20:16 «Atamgha xewer élip: «Sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! (15-ayet) Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerdek bolsun…»** — peyghemberning özining qayghu-hesrettin chiqqan bu achchiq sözlirini shübhisizki, Xudaning yolyoruqi bilen biz üchün xatiriligini bilen, biz: «Xuda bularni choqum emelge ashurghan», dep qarimaymiz. Peyghemberning bu sözlirini xatirileshtiki meqsiti bizning peyghemberning shunche qiynilip ketkenlikini obdan chüshinishimiz üchündur. ■ **20:16** Yar. 19 ■ **20:18** Ayup 3:20

21

Perwerdigar Yérusalémni düshmenlerge tapshuridu

1 Padishah Zedekiya Malkiyaning oghli Pashxurni hem Maaséyahning oghli, kahin
Zefaniyani ewetkende, Yeremiyagha Perwerdigardin töwendiki munu bir söz keldi: —
□
2 (*Ular*: «Biz üchün Perwerdigardin yardem sorighin; chünki Babil padishahi
Néboqadnesar bizge hujum qilidu; Perwerdigar Özining *ötkenki* karamet qilghan ishliri
boyiche, bizgimu oxshash muamile qilip, uni yénimizdin yandurarmikin?» — *dep soridi.*
3 Yeremiya ulargha: — Zedekiyagha mundaq denglar, — dédi)
4 — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qolliringlar tutqan,
silerni qorshiwalghan Babil padishahi hem kaldiylerge sépil sirtida jeng qilishqa ish-
litidighan, jeng qoralliringlarni qayriwétimen we bularni bu sheherning otturisida
yighiwalimen; □
5 Men Özümmu sozulghan qolum we küchlük bilikim bilen, ghezipim bilen, qehrim bilen
we hessilen'gen achchiqim bilen silerge jeng qilimen!
6 Men bu sheherde turuwatqanlarni, insan bolsun, haywan bolsun urimen; ular
dehshetlik bir waba bilen ölidu.
7 Andin kéyin, — deydu Perwerdigar, — Yehuda padishahi Zedekiyani, xizmetkarlirini,
xelqni, yeni bu sheherde wabadin, qilichtin we qehetchiliktin qélip qalghanlar bolsa,
Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha, ularning düshmenlirining qoligha
we jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; Néboqadnesar ularni qilich tighi bilen
uridu; u ne ularni ayimaydu, ne ulargha ichini héch aghritmaydu, ne rehim qilmaydu.
8 Lékin sen bu xelqqe mundaq déyishing kérek: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men
aldinglarda hayat yoli we mamat yolini salimen; □
9 kim bu sheherde qalmaqchi bolsa, qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kim
sheherdin chiqip, silerni qorshiwalghan kaldiylerge teslim bolsa, u hayat qalidu; uning
jéni özige alghan oljidek bolidu. ■
10 Chünki Men bu sheherge yaxshiliq üchün emes, belki yamanliq qilish üchün yüzümni
qaratquzdum, — deydu Perwerdigar; u Babil padishahining qoligha tapshurulidu, u uni
ot sélip köydüriwétidu.

Ordidikiler toghruluq

11 We Yehuda padishahining jemeti toghruluq Perwerdigarning sözini anglanglar: —
12 I Dawutning jemeti, Perwerdigar mundaq deydu: — her etigende adalet bilen
höküm chiqiringlar, bulan'ghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; bolmisa,
qilghanliringlarning rezilliki tüpeylidin, qehrim partlap, ottek hemmini köydüridu; uni
öchüreleydighan héchkim bolmaydu; □ ■

□ **21:1 «Malkiyaning oghli Pashxur» —** démisekmu, bu 20-babtiki «Pashxur» emes; lékin bu Pashxurmu kéyinki waqitlarda Yeremiyagha ziyankeshlik qilidighan adem bolidu (29:25-27ni körüng). «Zefaniya» bolsa özining musteqil közqarishi yoq bolghan yene bir «yumilaq tawuz»gha oxshaydu. (29:29diki weqeni körüng). U belkim axirda Babilning «qarawul bégi» teripidin ölümge mehkum qilin'ghan «Zefaniya»gha oxshash adem idi (52:24-27ni körüng). □ **21:4 «kaldiyler» —** démisekmu, «kaldiyler» Babilliqlarni, bolupmu Babil leshkerlirini körsitidu. □ **21:8 «lékin sen bu xelqqe mundaq déyishing kérek» —** «bu xelq» Yérusalémda qamilip qalghan xelqni körsitidu. ■ **21:9** Yer. 38:2 □ **21:12 «I Dawutning jemeti, ...: — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar» —** qarighanda, padishahning sotliri etigende ötküzületti. Yene kélip «her etigende» dégen ibare belkim «adalet birinchi ish bolsun, her künide eng muhim ish bolsun» dégen köchme menide ishlitilgen bolushi mumkin. ■ **21:12** Yer. 22:3

13 Mana, Men sanga qarshidurmen, i jilgha üstide, tüzlengliktiki qiyada olturghuchi, yeni
«Kim üstimizge chüshüp hujum qilalisun, kim öylirimizge bésip kirelisun?!» dégüchi, —
deydu Perwerdigar. □
14 Men silerning qilmishinglarning méwisi boyiche silerge yéqinliship jazalaymen, —
deydu Perwerdigar; we Men uning ormanliqida bir ot yaqimen, u bolsa uning etrapidiki
hemmini köydürüp tügitidu.□ ■

22

Padishahqa éytilghan bir söz

1 Perwerdigar manga mundaq dédi: «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp
bu sözni shu yerde qilghin: — □
2 Perwerdigarning sözini angla, i Dawutning textige olturghuchi, Yehuda padishahi —
Sen, elemdar-xizmetkarliring we mushu derwazilardin kirip-chiqidighan xelqing, —
3 Perwerdigar mundaq deydu: Adalet we heqqaniyliq yürgüzünglar; bulan'ghan kishini
ezgüchining qolidin qutquzunglar; musapirlarni, yétim-yésirlerni we tul xotunlarni héch
xarlimanglar yaki bozek qilmanglar, gunahsiz qanlarni bu yerde tökmenglar. ■
4 Siler bu emrlerge heqiqeten emel qilsanglar, emdi Dawutning textige olturghan
padishahlar, yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri we xelqi jeng harwilirigha
olturup we atlargha minip bu öyning derwaziliridin kirip chiqishidu. □ ■
5 Biraq siler bu sözlerni anglimisanglar, Men Öz namim bilen qesem ichkenki, — deydu
Perwerdigar, — bu orda bir xarabe bolidu.□
6 Chünki Perwerdigar Yehuda padishahining öyi toghruluq mundaq deydu: — Sen
Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek bolghining bilen, berheq Men séni bir chöl-
bayawan, ademler waz kechken sheherlerdek qilimen. □
7 Men herbiri yaxshi qorallan'ghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular
«ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu. □ ■
8 Nurghun eller bu sheherdin ötüp, herbiri yéqinidin: «Némishqa Perwerdigar bu ulugh
sheherni bundaq qilghandu?» dep soraydu.■
9 We ular jawaben: «Chünki ular Perwerdigar Xudasining ehdisidin waz kéchip, bashqa
ilahlargha choqunup ularning qulluqigha kirgen» — deydu.

□ **21:13 «jilgha üstide... qiyada olturghuchi...»** — bizningche bu ordida olturghan padishah-emirlerni körsitidu. Eslide padishah ordisining qurulushi üchün, Yérusalémdiki ikki tagh arisidiki kichik jilgha «tüzlenglik» qilip tindurulghan andin uning üstige orda qurulghan. Shundaq qilip Kidron jilghisi üstide, — yeni «pelekke taqashqan» bir intayin bixeter jayda — orda körünetti. Démek, bu sözler padishah hem ordidikilerge éytilghan bolushi kérek. Bezi terjimanlar bu ayet Yérusalém shehirini körsitidu, dep qaraydu. Padishahning ordisining alahide ehwali we keynidiki ayetlerge qarighanda, bizningche u ordidikilerning özlirini körsitidu. □ **21:14 «Men uning ormanliqida bir ot yaqimen»** — «ormanliq» némin körsitidu? Ordining bir pexri bolghan Sulayman padishah bina qilghan heywetlik «Liwan ormanliqi öyi» (Liwanning kédir yaghichidin yasalghan) idi. 22:6nimu körüng. ■ **21:14** Yer. 17:27 □ **22:1 «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin»** — bizningche, bu söz belkim Zedekiyadin ilgiriki bir padishahqa éytilghan bolsa kérek, chünki bu söz birxil «qutquzush» ümidini élip kéletti; lékin 21-bab, 12-14-ayetlerde Zedekiya peqet «jazalash»ni kütidu (uninggha ikki xil jaza élip kélinidu). ■ **22:3** Yer. 7:6; 21:12 □ **22:4 «Dawutning textige olturghan padishahlar, yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri...»** — mushu yerdiki «ular» ibraniy tilida «u». Melum bir zamanda Dawutning textige olturghan padishah peqet bir bolidu, elwette. ■ **22:4** Yer. 17:25 □ **22:5 «Men Öz namim bilen qesem ichkenki..»** — ibraniy tilida «Men Özüm bilen qesem ichkenki...». □ **22:6 «Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek...»** — Giléad we Liwan güzel ormanliqliri bilen dangqi chiqqan jaylardur. Yuqirida éytqinimizdek, padishahning ordisi herxil yaghachlar bilen bézelgenidi. □ **22:7 «Men herbiri yaxshi qorallan'ghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu»** — ordidiki chirayliq yaghach tüwrük-yasaqlar toghruluq yuqiriqi 6-ayettiki izahatni körüng. ■ **22:7** Yer. 15:6 ■ **22:8** Qan. 29:23; 1Pad. 9:8

1-bésharet — Yehoahaz padishahning jazasi

10 Ölginige yighlimanglar, uning üchün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üchün
qattiq yighlanglar, chünki u öz yurtigha héchqachan qaytip kelmeydu. □
11 Chünki Yehuda padishahi Yosiyaning oghli, yeni atisi Yosiyaning ornigha textige
olturghan, bu yerdin sürgün bolghan Shallum toghruluq Perwerdigar mundaq deydu:
U hergiz bu yerge qaytmaydu; □
12 chünki u esir qilinip apirilghan yurtta ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.□

2-bésharet — Yehoakim padishahning jazasi

13 Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghanning haligha
way! U qoshnisini bikar ishlitip, emgikige héchqandaq heq bermeydu; □ ■
14 u: «Özümge kengtasha bir ordini, azade rawaqlar bilen qoshup salimen; tamliriga
dérizilerni keng chiqirimen; tamlirini kédir taxtaylar bilen bézeymen, öylirini pereng
sirlaymen» — deydu. *Uning haligha way*!
15 Sen kédir yaghichidin yasalghan taxtaylarni chaplap, *ata-bowiliring* bilen beslesh-
seng qandaqmu padishah bolushqa layiq bolisen? Séning atang yep-ichishke teshekkür
éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu? Shunga u buning yaxshiliqini
körgen. □
16 U möminlerning we namratlarning dewasini toghra sorighan; shunga xelqning ehwali
yaxshi idi. Bundaq ish Méni tonushtin ibaret emesmu?» — deydu Perwerdigar.
17 — Biraq közüng we könglüng bolsa peqet öz jazane-menpeetingge érishish, gunahsi-
zlarning qénini töküsh, zorluq-zumbuluq we bulangchiliq qilish peytini közlep tikilgen-
dur.
18 Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim toghruluq
mundaq deydu: — Xelq uning ölümide: «Ah, akam! Ah, singlim!» dep ah-zarlar
kötürmeydu; yaki uning üchün: «Ah, bégim! Ah, uning heywisi!» dep ah-zarlar
kötürmeydu; ■

□ **22:10 «Ölginige yighlimanglar, uning üchün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üchün qattiq yighlanglar...» —** (izahat: — töwendiki 10-30-ayetler bolsa, Yehudaning üch padishahining jazasi toghruluq bésharetlerdin ibaret. Shunga, bésharetler miladiyedin ilgiri 609-597-yillar mezgilide bérilgen; shübhisizki, Yeremiyaningmu bu yerde ularni bir yerde bayan qilishning meqsiti, bu erzimes padishahlarni 23-babtiki bésharette körsitilgen «heqiqiy baqquchi» — yeni Mesih bilen sélishturushtin ibarettur. Padishahlar («xelqni baqquchi») eyiblik (22), Yérusalémdikiler özlirimu eyiblik (20-23), chünki ular bu padishahlar («baqquchilar»)ning eysh-ishretlik turmushigha qiziqqan, hes-hemetlik ordisidin pexirlen'gen; ular yene bu padishahlarning choqun'ghan butlirigha choqun'ghan, shuningdek ularning yat elning padishahliri («séning ashniliring») bilen bolghan ittipaqlishishlirini toluq qollighan. Undaq ittipaqlishish Perwerdigargha tayanmasliqtin ibaret idi). (1-bésharet (10-12) toghruluq izahat: — miladiyedin ilgiri 609-yili Yosiya padishah Misir padishahi Pirewn teripidin jengde öltürülgen. U adaletlik-diyanetlik padishah bolup, nurghun xelq uning ölümige qattiq ökünüshti. Yehoahaz textide üch ayla olturghan, andin miladiyedin ilgiri 609-597-yilliri Pirewn teripidin sürgün qilin'ghan. Bu bésharet shu chaghda bérilishi kérek idi. Shunga bésharettiki «ölgini» bolsa Yosiyani, «sürgün bolghini» bolsa Yehoahazni körsitidu). □ **22:11 «Shallum» —** Yehoahazning birinchi ismi, menisi «hésab élish» bolghachqa, Yeremiya belkim uni mushu yerde qesten ishlitidu; uningdin hésab élinidighan bolidu. □ **22:12 «u esir qilinip apirilghan yurtta ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.» —** bu bésharetning emelge ashurulushi toghrisida «2Pad.» 34:23ni körüng. □ **22:13 «Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghanning haligha way!...» —** bu Yehoakimni körsitidu. Bu bésharet (13-19, 20-23) Yehoakim toghruluq bésharet. «2Pad.» 23:34-24:6dimu xatirilen'gen, Pirewn Yehoahazni sürgün qilghandin kéyin ukisi Yehoakimni «qonchaq padishah» bolushqa tikligen. U on bir yil textke olturghan, rezil padishah idi. Yehudiy tarixshunas Yoséfus Yehoakimning ölümi bésharettek bolghanliqini xatiriligen (Yoséfusning «Qedimki ishlar»i, 10-bab, 6:3). ■ **22:13** Law. 19:13; Qan. 24:14,15; Hab. 2:9 □ **22:15 «Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu?» —** «atang» bolsa durus padishah Yosiya idi. «...yep-ichishke teshekkür éytip...» ibraniy tilida peqet sözmusöz bolsa: «u yégen we ichken...» déyilidu. ■ **22:18** Yer. 16:4, 5, 6

19 u éshekning depnisidek kömülidu, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu.□ ■

Yérusalémdikilerge agah bérish

20 Liwan'gha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqilirid-inmu nale kötür; chünki séning «ashniliring»ning hemmisi nabut qilindi. □
21 Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum; lékin sen: «Anglimaymen!» — déding. Yashliqingdin tartipla bundaq qilip Méning awazimgha qulaq salmasliq del séning yolung bolup kelgen. □ ■
22 Shamal barliq «baqquchi»liringgha «baqquchi» bolup ularni uchurup kétidu, shuning bilen ashniliring sürgün bolushqa chiqidu; berheq, sen shu chaghda barliq rezilliking tüpeylidin xijil bolup reswa bolisen. □
23 I «Liwan»da turghuchi, kédir derexliri üstige uwilighuchi, sen tolghaq tutqan ayalning azabliridek, derd-elemler béshinggha chüshkende qanchilik ingrap kétersen!□

3-bésharet, 24-30-ayet •••• Koniya, yeni «Yehoakin» padishah sürgün qilinip qaytip kelmeydu

24 Öz hayatim bilen qesem ichimenki, — deydu Perwerdigar, — sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen; □
25 Men séni jéningni izdigüchilerning qoligha we sen qorqqan ademlerning qoligha, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha we kaldiylerning qoligha tapshurimen.
26 Men séni hem séni tughqan anang ikkinglarni özünglar tughulmighan yat bir yurtqa chöriwétimen; siler shu yerde ölisiler.
27 Jéninglar qaytip kélishke shunche teshna bolghan bu zémin'gha bolsa, siler hergiz qaytip kélelmeysiler.
28 Koniya dégen bu kishi chéqilghan, nezerge élinmaydighan sapal kozimu? Héchkim qarimaydighan bir qachimu? Emdi némishqa ular, yeni u we uning nesli bolghanlar chöriwétilgen, ular tonumaydighan bir yurtqa tashliwétilidu?
29 I zémin, zémin, zémin, Perwerdigarning sözini angla!

□ **22:19 «u éshekning depnisidek kömülidu, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu» —** Yehudiy tarixshunas Yoséfusning dégini boyiche bolghanda, Néboqadnesar uning jesitini Yérusalémning sépilidin sirtqa tashliwetkenidi. ■ **22:19** Yer. 15:3; 36:30 □ **22:20 «Liwan'gha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqiliridinmu nale kötür» —** bu üch jay (Liwan, Bashan, Abarim) hemmisi «yuqiri jay»lar idi. Israilning éghir bir gunahi bolsa «yuqiri jay»largha chiqip shu yerde butlargha «tawapgah» yasap ularga choqunushtin ibaret. Lékin ularga «ashnilar» bolghan butlarning hemmisi düshmen teripidin buzulidu yaki bulinip kétidu (22-ayetnimu körüng). «Ashnilar» ikkinchi menisi belkim ular ittipaqdash qilmaqchi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng). □ **22:21 «Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum» —** bu belkim Yeremiyadin ilgiriki peyghemberlerning sözlirini körsitidu. ■ **22:21** Yer. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15 □ **22:22 «baqquchilar» —** «baqquchilar», shübhisizki, padishahlar, atalmish «peyghemberler» we kahinlarni körsitidu. «Ashnilar» bolsa belkim ular choqun'ghan butlarni hemde yene özi butlargha choqun'ghan ittipaqdash qilmaqchi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng). □ **22:23 «qanchilik ingrap kétisen» —** yaki, «némidégen échinarliq bolarsen-he!» □ **22:24 «Sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen...» —** bu bésharet (24-30) Yehoakin (qisqa ismi, Koniya) padishah toghruluqtur. Yehoakin miladiyedin ilgiri 597-yili atisi Yehoakimning ornini bésip, üch ayla textte olturghan. U rezil padishah bolup, Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilin'ghan. Bu ishlar «2Pad.» 23:34-24:6de xatirilen'gen). Emeliyette Yehoakin (Koniya, yaki Yekoniyah) we Yehudaning barliq padishahliri Perwerdigarning hoquqining wekili bolghachqa, ularni uning «möhürlük üzük»i dégili bolatti. Oqurmenler bir padishahning «möhürlük üzük»ining özige shunche muhim we qedirlik bolidighanliqini tesewwur qilalaydu; eger Xuda «möhürlük üzük»ni tashliwetken bolsa, undaqta üzükte intayin yirginchlik bir ish choqum peyda bolghan bolushi kérek idi.

30 Perwerdigar mundaq deydu: — Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu.□

23

Yalghan baqquchilar we heqiqiy baqquchi; sürgünlüktin qaytip kelgen bir xelq, yéngi baqquchilar

1 Méning yayliqimdiki qoylarni halak qilghuchi we tarqitiwetküchi pada baqquchilarning haligha way! — deydu Perwerdigar. □ ■

2 Shunga Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqini shundaq béqiwatqan baqquchilargha mundaq deydu: «Siler Méning padamni tarqitiwetkensiler, ularni heydiwetkensiler we ularni izdimigensiler we ulardin héch xewer almighansiler; mana, Men silerning qilmishliringlarning rezillikini öz béshinglargha chüshürimen, — deydu Perwerdigar —

3 we padamning qaldisini bolsa, Men ularni heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen, ularni öz yaylaqlirigha qayturimen; ular awup köpiyidu.

4 Men ularning üstige ularni heqiqiy baqidighan baqquchilarni tikleymen; shuning bilen ular ikkinchi qorqmaydu yaki parakende bolmaydu, ulardin héchqaysisi kem bolmaydu, — deydu Perwerdigar. ■

5 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Dawut üchün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniyliq yürgüzidu. □ ■

6 Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz». □ ■

7 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishlitilmeydu, ■

8 belki shu künlerde «Israillarni shimaldiki zémindin we Özi ularni heydigen barliq padishahliqlardin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Andin ular öz yurtida turidu.

Saxta peyghemberler toghrisida

9 Peyghemberler toghruluq: — Méning könglüm ich-baghrimda sunuqtur; söngeklirimning hemmisi titreydu; men mest bolghan adem, sharab teripidin yéngilgen

---

□ **22:30** «Bu **adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu»** — bu 30-ayettiki muhim bir bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizge qarang. □ **23:1** **«yayliqimdiki qoylar»** — Yehudiy xelqini körsitidu, elwette. ■ **23:1** Ez. 34:2 ■ **23:4** Ez. 34:11,12 □ **23:5** «Men **Dawut üchün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniyliq yürgüzidu»** — Yehoahaz, Yehoakim we Yehoakinning ölüshi yaki sürgün bolushi bilen Dawutning jemeti «késilgen bir derex»ning kötikidek bolidu. Lékin Xuda Mesih («Heqqaniy Shax») bilen yenila bu derexni qaytidin köklitidu. «Yesh.» 11:1-6ni we «Zek.» 3:8 we 6:12ni körüng. ■ **23:5** Yesh. 4:2; 40:11; Yer. 33:14,15; Dan. 9:24; Luqa 1:32,33 □ **23:6** «Uning **künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz»»** — bu bésharet: (1) Mesihning Xudaliq tebiitini; (2) kelgüside Yehuda (ikki qebile)ning we Israil (on qebile)ning qaytidin bir bolidighanliqini körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **23:6** Qan. 33:28 ■ **23:7** Yer. 16:14,15

ademge oxshaymen; bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur; □
10 chünki zémin bolsa zinaxorlargha tolghan; ularning yügürüshliri toghra yolda emes; ularning hoquqi heqqaniyliq yolida emes. Shunga *Perwerdigarning* leniti tüpeylidin zémin qaghjiraydu; daladiki ot-chöp solishidu; □ ■
11 chünki hem peyghember hem kahin haram boldi; hetta Öz öyümdimu ularning rezil qilmishlirini bayqidim, — deydu Perwerdigar. ■
12 — Shunga ularning yoli özlirige qarangghuluqta mangidighan, téyilghaq yollardek bolidu; ular bu yollarda putliship, yiqilidu; chünki ular jazalinidighan yilida Men ularning béshigha yamanliq chüshürimen, — deydu Perwerdigar. □ ■
13 Men awwal Samariyediki peyghemberlerde exmeqliqni körgenmen; ular Baalning namida bésharet bérip, xelqim Israilni azdurghan;
14 biraq Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördum; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu; ularning hemmisi Manga Sodomdek, *Yérusalémda* turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi. □ ■
15 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar peyghemberler toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni emen bilen ozuqlandurimen, ulargha öt süyini ichküzimen; chünki Yérusalémdiki peyghemberler haramliqning menbesi bolup, haramliq ulardin pütkül zémin'gha tarqilip ketti.■
16 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet bériwatqan peyghemberlerning sözlirige qulaq salmanglar; ular silerni bimenilikke yétekleydu; ularning sözliri Perwerdigarning aghzidin chiqqan emes, belki öz könglide tesewwur qilghan bir körünüshni sözlewatidu.
17 Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlargha: «Siler aman-tinchliqta turisiler» deydu we öz könglining jahilliqida mangidighanlarning herbirige: «Héchqandaq yamanliq béshinglargha chüshmeydu» — deydu. □ ■
18 Biraq ulardin qaysi birsi Perwerdigarning kéngishide Uning söz-kalamini bayqap chüshinish we anglash üchün turghan? Ulardin kim Uning sözini qulaq sélip anglighan?
19 Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun! Uningdin qehr chiqti; berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi; u pirqirap rezillerning béshigha chüshidu. ■

□ **23:9 «bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur»** — köz aldidiki (töwende, 10-40-ayetlerde éytilghan) gunahlar, saxtiliq we shundaqla xelqning (uning Perwerdigarning heqiqiy sözlirini ulargha yetküzüshi tüpeylidin) özini ret qilghanliqi Yeremiyaning könglini parakende we sunuq qilghan. □ **23:10 «zémin bolsa zinaxorlargha tolghan»** — bu «zinaxorlar»ning kim ikenliki töwendiki 11-ayette ayan qilinidu — yeni öz hoquqini haram yolda ishlitidighan kahinlar we saxta peyghemberler. Ularning «zinaxorluqi» belkim hem jismaniy jehettiki zinaxorluq we Xudagha wapasizliq qilip butlargha choqunushnimu körsitidu. Pelestindiki butpereslik herdaim butxanidiki «pahishe ayallar» bilen baghliq idi. ■ **23:10** Yer. 5:7, 8; 9:2 ■ **23:11** Yer. 6:13; 8:10; 14:18 □ **23:12 «ular jazalinidighan yili»** — ibraniy tilida «ularni yoqlishim kérek bolghan yili» dep ipadilinidu. ■ **23:12** Zeb. 35:6; 73:18; Yer. 13:16 □ **23:14 «Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördum; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu...»** — Samariyediki peyghemberlerning saxta bésharet («Baalning namida») bergenliki héchqandaq ejeblinerlik ish emes; Samariye (Israil, yeni «shimaliy padishahliq») butperes padishahlar astida baldurla Xudaning yolidin chiqqanidi. Biraq Yérusalém (Yehuda)da Xuda ewetken heqiqiy peyghemberler köp bolghachqa, heqiqetni ulargha nisbeten xélila obdan bilishi kérek idi. **«ularning hemmisi Manga Sodomdek, Yérusalémda turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi»** — oqurmenlerge melumki, Sodom we Gomorra ikki intayin rezil sheherler bolup, Xuda ular üstige ot yaghdurup weyran qiliwetkenidi («Yar.» 19-babni körüng). ■ **23:14** Yesh. 1:9 ■ **23:15** Yer. 8:14; 9:15 □ **23:17 «Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlargha: «Siler aman-tinchliqta turisiler» deydu we...»** — bashqa birxil terjimisi: «Ular méni kemsitidighanlargha: «Perwerdigar mundaq deydu: Siler aman-tinchliqta turisiler» dewéridu we...». ■ **23:17** Yer. 6:14; 8:11; Ez. 13:10; Zek. 10:2 ■ **23:19** Yer. 30:23, 24

20 Uning könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche, Perwerdigarning ghezipi
yanmaydu; axirqi künlerde siler buni obdan chüshinip yétisiler.
21 Men bu peyghemberlerni ewetmigenmen, lékin ular xewerni jar qilishqa qatrighan;
Men ulargha söz qilmidim, lékin ular bésharet bergen. ■
22 Halbuki, ular Méning kéngishimde turghan bolsa, Méning xelqimge sözlirimni
anglatquzghan bolsa, emdi xelqimni rezil yolidin we qilmishlirining rezillikidin
yandurghan bolatti.

23 Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu? — deydu Perwerdigar, — Men yiraq-
yiraqlardiki herjayda turidighan Xuda emesmu? □
24 Birsi yoshurun jaylarda möküwalsa Men uni körelmemdimen? — deydu Perwerdigar; —
asman-zémin Men bilen toldurulghan emesmu? — deydu Perwerdigar. ■
25 Men Méning namimda yalghan bésharetler béridighan peyghemberlerning: «Bir chüsh
kördüm! Bir chüsh kördüm!» dégenlirini anglidim;
26 bundaq peyghemberler yalghan bésharetlerni béridu, ular özining könglidiki ézitqu
tesewwurliridin peyghemberler bolushiwalghan. Emdi ular bundaq ishlarni
qachan'ghiche könglige pükidu?
27 Ular herbiri qachan'ghiche öz yéqinigha éytqan chüshliri arqiliq (xuddi ata-
bowilirining Baalgha choqunup namimni untughinigha oxshash) xelqimge namimni
untuldurushni pemleydu?■
28 Chüshni körgen peyghember, chüshni éytip bersun; Méning sözümni anglighan kishi
bu sözümni estayidilliq bilen sözlisun; paxalning bughday bilen sélishturghuchilik némisi
bardu? — deydu Perwerdigar.
29 — Méning sözüm xuddi köydürgüchi bir ot we tashni chaqidighan bazghan emesmu? —
deydu Perwerdigar.
30 Shunga mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar, — ularn-
ing herbiri öz yéqinidin «Méning sözlirim»ni oghrilap doramchiliq qilidu. ■
31 Mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar, — ular öz tillirini
chaynap: «*Perwerdigar* deydu...» dep bésharet béridu.
32 Mana, yalghan chüshlerni bésharet qilip bularni yetküzüp, yalghanchiliqi we bash-
bashtaqliqi bilen Méning xelqimni azdurghanlargha qarshidurmen, — deydu Perw-
erdigar; — Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrughan emesmen; ular bu xelqqe
héchqandaq payda yetküzmeydu, — deydu Perwerdigar.■
33 Emdi yaki bu xelq, yaki peyghember, yaki kahin sendin: «Perwerdigarning sanga
yükligen sözi néme?» dep sorisa, sen ulargha: «Qaysi yük?! Men silerni Özümdin yiraq
tashlaymen, — deydu Perwerdigar. □
34 «Perwerdigarning yükligen sözi» deydighan herqaysi peyghember, kahin yaki xelq bolsa,
Men bu kishini öyidikiler bilen teng jazalaymen.
35 Emdi silerning herbiringlar öz yéqinidin we herbiringlar öz qérindishidin mushundaq:
«Perwerdigar néme jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishinglar kérek.
36 Siler «Perwerdigarning yükligen sözi» dégenni qaytidin aghzinglargha almaysiler; chünki
herbiringlarning öz sözi özige yük bolidu; chünki siler Xudayimiz, samawi qoshunlarn-

■ **23:21** Yer. 14:14 □ **23:23 «Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu?»** — ibraniy tilida «Men peqet yéqinda turidighan Xudamu?». ■ **23:24** Zeb. 139:7-12; Am. 9:2, 3 ■ **23:27** Hak. 3:7; 8:33,34 ■ **23:30** Qan. 18:20; Yer. 14:14,15 ■ **23:32** Zef. 3:4 □ **23:33 «Perwerdigarning sanga yükligen sözi néme?... Qaysi yük?!...»** — oqurmenlerge ayan boliduki, ibraniy tilida «yük» we «éghir bésharet» dégenler oxshash bir söz bilenla ipadilinidu. Perwerdigarning jawabi «Siler özünglar Manga yük!» dégen menide. Xelqning Yeremiyadin «Perwerdigarning (sanga) yükligen sözi» toghruluq sorishi hejwiy, kinayilik gep idi — bu sözning tégide: «Yeremiya herdaim bizge éghir sözler, shum xewerni yetküzidu» dégen mene bar idi. Ularning qulaqliri Perwerdigarning sözige héch échilmighanidi.

ing Serdari bolghan Perwerdigar, tirik Xudaning sözlirini burmilighansiler. □
37 Herbiringlar peyghemberdin mushundaq: «Perwerdigar sanga néme dep jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishing kérek.
38 Lékin siler: «Perwerdigarning yükligen sözi» dewergininglar tüpeylidin, mana Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki siler: «Perwerdigarning yükligen sözi» dewérisiler we Men silerge: ««Perwerdigarning yükligen sözi» démengler» dep xewer ewetkenmen,
39 shunga mana, Men silerni pütünley untuymen, Men silerni silerge we ata-bowiliringlargha teqdim qilghan sheher bilen teng yüzümdin yiraq tashlaymen; □
40 Men üstünglargha menggü reswachiliq we hergiz untulmaydighan menggülük shermendilikni chüshürimen! ■

24

Yaxshi enjürler, yaman enjürler

1 Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémdin Yehoakimning oghli, Yehuda padishahi Yekoniyah, Yehuda emir-shahzadiliri, hünerwenler we tömürchilerni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin, Perwerdigar manga Öz ibadetxanisi aldidiki ikki séwet enjürni «mana kör» dep körsetken. ■
2 Bir séwette deslepki pishqan enjürdek intayin yaxshi enjürler bar idi; ikkinchi séwette yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler bar idi.
3 Andin Perwerdigar manga: «Néme kördüng, Yeremiya?» — dep soridi. Men: «Enjürlerni kördüm; yaxshiliri bolsa intayin yaxshiken; nacharliri yégili bolmaydighan, intayin nachar iken» — dédim.
4 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
5 Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudadin sürgün bolghanlarni, yeni Méning bu yerdin kaldiylerning zéminigha ewetkenlirimni bu yaxshi enjürlerdek yaxshi dep qaraymen;
6 Men ulargha yaxshi bolsun dep közümni ulargha tikimen we ularni bu zémin'gha qayturimen; Men ularni ghulitip tashlimaymen, belki ularni qurimen; ularni yulup tashlimaymen, belki tikip östürimen.
7 Men ulargha Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidighan, Méni tonuydighan bir qelbni teqdim qilimen; shuning bilen ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen; chünki ular pütün qelbi bilen yénimgha qaytidu. ■
8 Lékin nachar enjürler, yeni yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler qandaq bolghan bolsa, — deydu Perwerdigar, — Berheq, Men Yehuda padishahi Zedekiyani, emir-shahzadilirini we Yérusalémdikilerning qalghan qismini, bu zéminda qalghanlarni we Misirda turuwatqanlarni shuninggha oxshash qilimen; ■
9 Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyékt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen; men ularni heydiwetken barliq jaylarda

□ **23:36 «herbiringlarning öz sözi özige yük bolidu»** — Yeremiyaning bu dégini bizningche mundaq: «Silerning yalghan sözliringlar, jümlidin saxta peyghemberlerning sözliri silerge jaza épkélidu; peyghemberlerning yalghan sözlirini siler yaxshi dep qobul qilip, shundaqla bir-biringlargha qaytilap éytisiler; bu yalghan bésharetler Xudaning heqiqiy «yükligen sözi» emes, belki béshinglargha Xudaning éghir jazasi bolghan «yük» chüshüridighan sözdur. □ **23:39 «Men silerni pütünley untuymen»** — yaki «silerni yiraqqa élip kétimen...» ■ **23:40** Yer. 20:11 ■ **24:1** 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10 ■ **24:7** Qan. 30:6; Yer. 30:22; 31:33; 32:38,39; Ez. 11:19; 36:26,27 ■ **24:8** Yer. 29:17

ularni reswachiliqning obyékti, söz-chöchek, tapa-tenining obyékti we lenet sözliri bolushqa tapshurimen. □ ■
10 Men ulargha hem ata-bowiliriga teqdim qilghan zémindin yoqitilghuche ular arisigha qilich, qehetchilik we wabani ewetimen.

25

Söz-kalamni anglimasliq tüpeylidin yetmish yilliq qulluqta bolush

1 Yosiyaning oghli, Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yilida (yeni Babil padishahi Néboqadnesarning birinchi yilida) Yehudaning barliq xelqi toghruluq Yeremiyagha kelgen söz, —
2 Bu sözni Yeremiya peyghember Yehudaning barliq xelqi we Yérusalémda barliq turuwatqanlargha éytip mundaq dédi: —
3 Amonning oghli, Yehuda padishahi Yosiyaning on üchinchi yilidin bashlap bügünki kün'giche, bu yigirme üch yil Perwerdigarning sözi manga kélip turghan we men tang seherde ornumdin turup uni silerge sözlep keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar;
4 we Perwerdigar silerge barliq xizmetkarliri bolghan peyghemberlerni ewetip kelgen; U tang seherde ornidin turup ularni ewetip kelgen; lékin siler qulaq salmay héch anglimidinglar. ■
5 Ular: «Siler herbiringlar yaman yolunglardin we qilmishliringlarning rezillikidin towa qilip yansanglar, Men Perwerdigar silerge we ata-bowiliringlargha qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan zéminda turuwérisiler. ■
6 Bashqa ilahlargha egiship ularning qulluqida bolup choqunmanglar; Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürmenglar; Men silerge héch yamanliq keltürmeymen» — dep jakarlighan. □
7 Lékin siler Manga qulaq salmidinglar, Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürüp özünglargha ziyan keltürdünglar, — deydu Perwerdigar.
8 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler Méning sözlirimge qulaq salmighan bolghachqa,
9 mana, Men shimaldiki hemme jemetlerni we Méning qulumni, yeni Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirtimen, ularni bu zémin'gha, uningda barliq turuwatqanlargha hemde etraptiki hemme ellerge qarshilishishqa élip kélimen; Men *mushu zémindikiler we etraptiki ellerni* pütünley weyran qilip, ularni tolimu wehimilik qilimen hem ush-ush obyékti, daimliq bir xarabilik qilimen; ■
10 Men ulardin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini, toyi boluwatqan yigit-qizining awazini, tügmen téshining sadasini we chiragh nurini mehrum qilimen; ■
11 bu pütkül zémin weyrane we dehshet salghuchi obyékt bolidu, we bu eller Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolidu.□
12 We shundaq boliduki, yetmish yil toshqanda, men Babil padishahining we uning élining béshigha, shundaqla Kaldiylerning zémini üstige öz qebihlikini chüshürüp, uni menggüge xarabilik qilimen. ■

□ **24:9 «Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyékt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen...»** — bashqa birxil terjimisi: «Men ularni heryaq-heryaqlargha yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydilishke, balayi'apet chüshüshke tapshurimen....» ■ **24:9** Qan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yer. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18 ■ **25:4** Yer. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21 ■ **25:5** 2Pad. 17:13; Yer. 18:11; 35:15; Yun. 3:8 □ **25:6 «qolliringlar yasighanlar...»** — mushu sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu. ■ **25:9** Yer. 19:8 ■ **25:10** Yesh. 24:7; Yer. 7:34; 16:9; Ez. 26:13 □ **25:11 «bu eller...»** — Yehuda we uning etrapidiki barliq ellerni körsitidu (9-ayetni körüng). «Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **25:12** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 29:10; Dan. 9:2

13 Shuning bilen Men shu zémin üstige Men uni eyibligen barliq sözlirimni, jümlidin
bu kitabta yézilghanlarni, yeni Yeremiyaning barliq ellerni eyibligen bésharetlirini
chüshürimen.
14 Chünki köp eller hem ulugh padishahlar *bu padishah hem qowmlirinimu* qul qilidu;
Men ularning qilghan ishliri we qolliri yasighanliri boyiche ularni jazalaymen. □ ■

Hem Yehuda hem ellerning Xudaning ghezipige uchrishi toghruluq bir alamet körünüsh

15 Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar manga *alamet körünüshte* mundaq dédi: —
Méning qolumdiki ghezipimge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge
ichküzgin; □ ■
16 ular ichidu, uyan-buyan irghanglaydu we Men ular arisigha ewetken qilich tüpeylidin
sarang bolidu.
17 Shunga men bu qedehni Perwerdigarning qolidin aldim we Perwerdigar méni
ewetken barliq ellerge ichküzdüm,
18 — yeni Yérusalémgha, Yehudaning sheherlirige, uning padishahlirigha we emir-
shahzadilirige, yeni ularni bügünki kündikidek bir xarabe, wehime, ush-ush obyékti
bolushqa hem lenet sözliri bolushqa qedehni ichküzdüm; □
19 Misir padishahi Pirewn'ge, xizmetkarlirigha, emir-shahzadiliriga hem xelqige
ichküzdüm; ■
20 barliq shalghut eller, uz zéminidiki barliq padishahlar, Filistiylerning zéminidiki barliq
padishahlar, Ashkélondikiler, Gazadikiler, Ekrondikilerge we Ashdodning qalduqlirigha
ichküzdüm; □ ■
21 Édomdikiler, Moabdikiler we Ammoniylar, ■
22 Turning barliq padishahliri hem Zidonning barliq padishahliri, déngiz boyidiki barliq
padishahlar, □ ■
23 Dédandikiler, Témadikiler, Buzdikiler we chéke chachlirini chüshürüwetken eller, ■
24 Erebiyediki barliq padishahlar we chöl-bayawanda turuwatqan shalghut ellerning
barliq padishahliri, ■
25 Zimridiki barliq padishahlar, Élamdiki barliq padishahlar, Médialiqlarning barliq
padishahliri, ■
26 shimaldiki barliq padishahlargha, yiraqtiki bolsun, yéqindiki bolsun, bir-birlep
ichküzdum; jahandiki barliq padishahliqlargha ichküzdüm; ularning arqidin
Shéshaqning padishahimu *qedehni* ichidu. □
27 Andin sen ulargha: «Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Per-
werdigar mundaq deydu: — Ichinglar, mest bolunglar, qusunglar, Men aranglargha
ewetken qilich tüpeylidin yiqilip qaytidin des turmanglar» — dégin.

□ **25:14 «bu padishah hem qowmlirinimu»** — ibraniy tilida «ularnimu» déyilidu. Bizningche bu «Babil padishahi hem qowmliri»ni körsitidu. ■ **25:14** Yer. 27:7 □ **25:15 «Méning qolumdiki ghezipimge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin»** — bu sözlerni Xuda Yeremiyagha alamet körünüshte éytqan, dep qaraymiz. ■ **25:15** Yer. 13:12 □ **25:18 «bügünki kündikidek»** — bu ibare belkim bésharet emelge ashurulghandin kéyin qoshulghan; bolmisa, bashqa bir mene: «bügünki künidimu bu ishlar bolghili turdi» bolushi mumkin. ■ **25:19** Yer. 46 □ **25:20 «barliq shalghut eller»** — belkim Misirda turghan, Misirliqlar bilen «ariliship ketken» bashqa milletlerni körsitidu. ■ **25:20** Yer. 47:4-7 ■ **25:21** Yer. 48; 49:1-22 □ **25:22 «déngiz boyidiki barliq padishahlar»** — belkim Tur we Zidon bilen munasiwetlik bolghan, ulargha béqin'ghan «ottura déngiz» boyidiki padishahlarni körsitidu. ■ **25:22** Yer. 47:4 ■ **25:23** Yer. 9:25; 49:8 ■ **25:24** Yer. 49:31 ■ **25:25** Yer. 49:34 □ **25:26 «Shéshaqning padishahi»** — Babilning padishahini körsitidu. Ibraniy tili élipbeside «Babil» (Babilon) dégen söz, «Shéshaq» dégen sözning «tetür»isi; yeni, ibraniy tilida 2-herp «b»ni herplerni axiridin sanighanda, 2-herp («sh») bilen almashturghili bolidu. Barliq bashqa herplerni «tetür»isi bilen oxshash yolda almashturghili bolidu. Némishqa Babil (Babilon)ni körsitish üchün mushu «shifirliq» yol ishlitilidu? Shübhisizki, shu künlerde shu dewrdiki eng küchlük memliketning «zawalgha yüzlinishi»ni körsitish üchün bezide mushundaq «daritma gep»ni ishlitish qolayliq idi.

28 We shundaq boliduki, ular qolungdin élip ichishni ret qilsa, sen ulargha: «Samawi
qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Siler choqum
ichisiler!» — dégin.
29 Chünki mana, Men Öz namim bilen atalghan sheher üstige apet chüshürgili turghan
yerde, siler jazalanmay qalamsiler? Siler jazalanmay qalmaysiler; chünki Men yer
yüzide barliq turuwatqanlarning üstige qilichni chüshüshke chaqirimen, — deydu
samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.■
30 Emdi sen *Yeremiya*, ulargha mushu bésharetning sözlirining hemmisini jakarlighin: —
Perwerdigar yuqiridin shirdek hörkireydu,
Öz muqeddes turalghusidin U awazini qoyuwétidu;
U Özi turuwatqan jayi üstige hörkireydu;
U üzüm cheyligüchiler towlighandek yer yüzide barliq turuwatqanlarni eyiblep
towlaydu.■
31 Sadasi yer yüzining chetlirigiche yétidu;
Chünki Perwerdigarning barliq eller bilen dewasi bar;
U et igilirining hemmisi üstige höküm chiqiridu;
Rezillerni bolsa, ularni qilichqa tapshuridu;
— Perwerdigar shundaq deydu.
32 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, balayi'apet eldin elge hemmisi üstige chiqip tarqilidu;
Yer yüzining chet-chetliridin dehshetlik buran-chapqun chiqidu.
33 Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu; ularga matem
tutulmaydu, ular bir yerge yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular yer yüzide tézektek
yatidu.□ ■
34 I baqquchilar, zarlanglar, nale kötürünglar!
Topa-chang ichide éghininglar, i pada yétekchiliri!
Chünki qirghin qilinish künliringlar yétip keldi,
Men silerni tarqitiwétimen;
Siler örülgen ésil chinidek parche-parche chéqilisiler.□ ■
35 Pada baqquchilirining bashpanahi,
Pada yétekchilirining qachar yoli yoqap kétidu.
36 Baqquchilarning azabliq peryadi,
Pada yétekchilirining zarlashliri anglinidu;
Chünki Perwerdigar ularning yaylaqlirini weyran qilay dewatidu;
37 Perwerdigarning dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Tinchliq qotanliri xarabe bolidu.
38 Perwerdigar Öz uwisini tashlap chiqqan shirdektur;
Ezgüchining wehshiyliki tüpeylidin,
We *Perwerdigarning* dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Ularning zémini weyrane bolmay qalmaydu. □

26

■ **25:29** 1Pét. 4:17 ■ **25:30** Yo. 3:16; Am. 1:2 □ **25:33 «Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu...»** — démisekmu, bu bésharet Babil impériyesining Pars impériyesi teripidin bitchit qilinishidin axirqi zaman'gha atlap, shu künlerdiki weqelerni körsitidu. ■ **25:33** Yer. 16:4 □ **25:34 «I baqquchilar,... i pada yétekchiliri!...»** — démisekmu, «baqquchilar» we «pada yétekchiliri» mushu ayette ellerning herxil yétekchilirini körsitidu. ■ **25:34** Yesh. 65:12; Yer. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17 □ **25:38 «ezgüchining wehshiyliki»** — yaki «ezgüchining qilichi».

Yeremiya «saxta peyghember» dep shikayet qilinidu

1 Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim textke olturghan mezgilning béshida shu söz Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —
2 Perwerdigar mundaq deydu: — Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ibadet qilish üchün Perwerdigarning öyige kirgen Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin! □
3 Ular belkim anglap qoyar, herbiri öz rezil yolidin yanar; shundaq qilsa, Men qilmishlirining rezilliki tüpeylidin béshigha külpet chüshürmekchi bolghan niyitimdin yanimen. ■
4 Sen ulargha mundaq dégin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga qulaq salmay, Men silerning aldinglargha qoyghan Tewrat-qanunumda mangmisanglar,
5 Men tang seherde ornumdin turup ewetken xizmetkarlirim bolghan peyghemberlerning sözlirini anglimisanglar (siler ulargha héch qulaq salmay kelgensiler!), ■
6 undaqta, Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen, bu sheherni yer yüzidiki barliq ellerge lenet sözi qilimen».□ ■
7 Shuning bilen kahinlar, peyghemberler we barliq xelq Yeremiyaning bu sözlirini Perwerdigarning öyide jakarlighanliqini anglidi.
8 Shundaq boldiki, Yeremiya barliq xelqqe Perwerdigar uninggha tapilighan bu sözlerning hemmisini éytip bergendin kéyin, kahinlar we peyghemberler we barliq xelq uni tutuwélip: «Sen choqum ölüshüng kérek!
9 Sen némishqa Perwerdigarning namida bésharet bérip: «Bu öy Shilohdek bolidu, bu sheher xarabe, ademzatsiz bolidu!» — déding?» — dédi.
Shuning bilen Perwerdigarning öyidiki barliq xelq Yeremiyagha doq qilip uni oriwélishti.
10 Yehuda emirliri bu ishlarni anglidi; ular padishahliq ordisidin chiqip Perwerdigarning öyige kirdi, Perwerdigarning öyidiki «Yéngi derwaza»da sotqa olturdi.
11 Kahinlar we peyghemberler emirlerge we xelqqe sözlep: «Bu adem ölümge layiq, chünki siler öz qulaqliringlar bilen anglighandek u mushu sheherni eyiblep bésharet berdi» — dédi.
12 Andin Yeremiya barliq emirlerge we barliq xelqqe sözlep mundaq dédi: — «Perwerdigar méni bu öyni eyiblep, bu sheherni eyiblep, siler anglighan bu barliq sözler bilen bésharet bérishke ewetken.
13 Hazir yolliringlarni we qilmishinglarni tüzitinglar, Perwerdigar Xudayinglarning awazini anglanglar! Shundaq bolghanda, Perwerdigar silerge jakarlighan külpettin yanidu. ■
14 Lékin men bolsam, mana, qolliringlardimen; manga közünglerge néme yaxshi we durus körülse shundaq qilinglar;
15 peqet shuni bilip qoyunglarki, méni öltürüwetsengler gunahsiz qanning jazasini öz béshinglargha, bu sheherge we uningda turuwatqanlarning béshigha chüshürisiler; chünki déginim heq, Perwerdigar heqiqeten bu sözlerning hemmisini qulaqliringlargha déyishke méni ewetken».

□ **26:2 «Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ... Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin! »** — 26-babtiki xatiriler we bésharet belkim 7-babtimu xatirilen'gen, ibadetxana ichide bolghan weqening tekrarlinishi bolushi mumkin. 3-6-ayetler Yeremiyaning shu chaghda ibadetxanida bergen bésharitining yeküni. Mushu yerdiki tekrarlinishning meqsiti bolsa, xelqning bésharetke bolghan inkasini tekitlesh üchündur. ■ **26:3** Yer. 18:8 ■ **26:5** Yer. 7:13,25; 11:7; 25:3 □ **26:6 «Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen»** — Perwerdigarning ibadet chédiri esli «Shiloh» dégen sheherde tikilgen. Israilning Xudagha bolghan wapasizliqi tüpeylidin u weyran qilinip, Xudaning «ehde sanduqi» düshmen teripidin u yerdin bulap kétilishi bilen Shiloh «Xudaning shan-sheripi uningdin yoqap ketken jay» dep atalghan («1Sam.» 4-babni körüng). ■ **26:6** 1Sam. 4:12; Zeb. 78:60; Yer. 7:12,14 ■ **26:13** Yer. 7:3

16 Emirler we barliq xelq kahinlargha we peyghemberlerge: «Bu adem ölümge layiq
emes; chünki u Perwerdigar Xudayimizning namida bizge sözlidi» — dédi.
17 Andin zémindiki bezi aqsaqallar ornidin turup xelq kéngishige mundaq dédi: —
18 «Moreshetlik Mikah Yehuda padishahi Hezekiyaning künliride barliq Yehuda xelqige
bésharet bérip: —
«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Zion téghi étizdek aghdurulidu,
Yérusalém döng-töpiler bolup qalidu,
«Öy jaylashqan tagh» bolsa,
Ormanliqning otturisidiki yuqiri jaylarla bolidu, xalas» — dégenidi.□ ■
19 Yehuda padishahi Hezekiya we barliq Yehuda xelqi Mikahni ölümge mehkum qil-
ghanmu? Hezekiya Perwerdigardin qorqup, Perwerdigardin ötün'gen emesmu? We
Perwerdigar ulargha qilmaqchi bolup jakarlighan külpettin yan'ghan emesmu? Biz *bu
yoldin yanmisaq* öz jénimiz üstige zor bir külpetni chüshürgen bolmamdimiz?».
20 (Perwerdigarning namida Yeremiyaning barliq dégenliridek bu sheherni we bu
zéminni eyiblep bésharet bergen, Kiriat-Yéarimliq Shemayaning oghli Uriya isimlik yene
bir adem bar idi.
21 Padishah Yehoakim we barliq palwanliri, barliq emirliri uning sözlirini anglighanda,
padishah uni öltürüshke intilgen; lékin Uriya buni anglighanda qorqup, Misirgha qachti.
22 Lékin Yehoakim chaparmenlerni, yeni Akborning oghli Elnatan we bashqilarni
Misirgha ewetken;
23 ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni
qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken). □
24 — Halbuki, shu chaghda Shafanning oghli Ahikam ularning Yeremiyani ölümge
mehkum qilip xelqning qoligha tapshurmasliqi üchün, uni qollidi.

27

Yeremiya xelqni Babilgha teslim bolushqa dewet qilidu

1 Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Zedekiyaning textke olturghan deslepki mezgilide,
shu söz Yeremiyagha Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —□
2 Perwerdigar manga mundaq dédi: — Asaretler we boyunturuqlarni yasap öz boynung-
gha sal; ■

□ **26:18 «Moreshetlik Mikah» —** Mikah peyghemberning yurti «Moreshet» idi («Mik.» 1:1). **««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ..»** — Mikah «muqeddes öy» yaki «ibadetxana» démeydu — ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qalghan. Bu bésharet Hezekiya padishahni belkim chongqur tesirlendürgen. 100 yildin kéyin bu aqsaqallar bésharetning Hezekiyagha bolghan tesirini tilgha élip, padishahi Yehoakimgha tesir yetküzmekchi bolup, bésharetni neqil keltüridu. **««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ormanliqning otturisidiki yuqiri jaylarla bolidu»** — «Mik.» 3:12. «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik, hejwiy geptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerlerde butlargha choqun'ghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqun'ghan jaydek «haram» bolup qalidu, hemde ormanliqning kishilerning közige azpaz chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas! ■ **26:18** Mik. 1:1; 3:12 □ **26:23 «ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken»** — bu weqe belkim Yeremiyaning sözliridin kéyin yüz bergen. Lékin uning tepsilatlirini mushu yerde (20-23-ayettiki tirnaq ichige) kirgüzüshtiki meqset, Yeremiya uchrighan xewp-xeterni körünerlik qilip körsitishtin ibaret. □ **27:1 «Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Zedekiya...» —** bezi kona köchürmilerde mushu ayette «Zedekiya»ning ornida «Yehoakim» déyilidu. Shübhisizki, «Zedekiya» toghridur (3-ayetni körüng). Bu babtiki weqeler belkim Zedekiyaning tötinchi yilida yüz bergen. ■ **27:2** Yer. 28:10

3 bu boyunturuqlarni Édomning padishahigha, Moabning padishahigha, Ammoniylarning padishahigha, Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin; □
4 herbirini öz xojayinlirigha shundaq bir xewerni yetküzüshke buyrughin: —
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Öz xojayinliringlargha mundaq denglar: —
5 Men zémin we zémin yüzide turuwatqan ademler we haywanlarni zor qudritim we sozulghan bilikim bilen yaratqanmen; we kim közümge layiq körünse, bularni shulargha teqdim qilimen. ■
6 Hazir Men bu zéminlarning hemmisini Babil padishahi, Méning qulum bolghan Néboqadnesarning qoligha tapshurdum; hetta daladiki haywanlarnimu uning qulluqida bolushqa teqdim qildim.■
7 Barliq eller uning, oghlining hem newrisining qulluqida bolidu; andin öz zéminining waqti-saiti toshqanda, köp eller we ulugh padishahlar unimu qulluqqa salidu.
8 Shundaq boliduki, qaysi el yaki padishahliq Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolushni, yeni boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyushni ret qilsa, Men shu elni Néboqadnesarning qoli arqiliq yoqatquzghuche qilich, qehetchilik we waba bilen jazalaymen, — deydu Perwerdigar.
9 — Siler bolsanglar, «Babil padishahining qulluqida héch bolmaysiler» dégen peyghemberliringlargha, palchiliringlargha, chüsh körgüchiliringlargha, rem achquchiliringlargha yaki jadugerliringlargha qulaq salmanglar; □
10 chünki ular silerge yalghanchiliq qilip bésharet béridu; *geplirige kirsenglar*, silerni öz yurtunglardin sürgün qilidu; chünki Özüm silerni yurtunglardin heydeymen, siler nabut bolisiler.
11 Lékin qaysi el boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup qulluqigha kirse, shu elni öz yurtida turghuzimen, ular uningda tériqchiliq qilip yashaydu.
12 — Men Yehuda padishahi Zedekiyaghimu shu sözler boyiche mundaq dédim: «Boynunglarni Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup uning we uning xelqining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler.
13 Emdi némishqa Perwerdigarning Babil padishahining qulluqigha boysunmighan herqaysi eller toghrisida déginidek, sen we xelqing qilich, qehetchilik we waba bilen ölmekchi bolisiler?
14 Peyghemberlerning: «Babilning qulluqida bolmaysiler» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ■
15 Men ularni ewetken emes, — deydu Perwerdigar, — lékin ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; bu sözlerning aqiwiti shuki, Men silerni yurtunglardin heydiwétimen, shuningdek nabut bolisiler; siler we silerge bésharet bergen peyghemberler nabut bolisiler».
16 Andin Men kahinlargha we bu barliq xelqqe mundaq dédim: — Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet béridighan peyghemberlerning: «Mana, Perwerdigarning öyidiki qimmetlik qacha-quchilar pat arida Babildin qayturulidu» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ■
17 Ulargha qulaq salmanglar; Babil padishahining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler; bu sheher némishqa weyran bolsun?

□ **27:3 «bu boyunturuqlarni Édom..., Moab.. , Ammoniylar.., Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin» —** tarixtin ispat barki, bu elchilerning Yérusalémgha kélishtiki meqsiti Zedekiyani Édom, Moab, Ammon, Tur we Zidon padishahlirining Babil impériyesige kötürmekchi bolghan isyan'gha ittipaqdash qilishtin ibaret. ■ **27:5** Dan. 4:14,22 ■ **27:6** Yer. 25:9 □ **27:9 «chüsh körgüchiliringlar» —** yaki «chüsh örügüchiliringlar». ■ **27:14** Yer. 14:14; 23:21; 29:8 ■ **27:16** Yer. 28:3

18 Eger bular heqiqeten peyghemberler bolsa hem Perwerdigarning sözi ularda bolsa, ular hazir Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordisida we Yérusalémning özide qalghan qimmetlik qacha-quchilar Babilgha élip kétilmisun dep samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha dua-tilawet qilsun!
19 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ikki *mis* tüwrük, *mis* «déngiz», das harwiliri we bu sheherde qalghan *qimmetlik* qacha-quchilar toghruluq mundaq deydu: — □
20 (bularni bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehoakimning oghli Yehuda padishahi Yekoniyahni Yehudadiki we Yérusalémdiki barliq ésilzad-emirler bilen teng Yérusalémdin Babilgha sürgün qilghanda u élip ketmigenidi) ■
21 Berheq, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordisida we Yérusalémda qalghan *qimmetlik* qacha-quchilar toghruluq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
22 ularmu Babilgha élip kétilidu; ular Men ulardin qaytidin xewer alidighan kün'giche shu yerde turidu, — deydu Perwerdigar: — shu waqit kelgende, Men ularni élip bu yerge qayturup bérimen.□ ■

28

Saxta peyghemberning Yeremiyagha qarshi chiqishi

1 Shu yilda, Yehuda padishahi Zekeriya textke olturghan deslepki mezgilde, yeni tötinchi yili, beshinchi ayda, Azzurning oghli, Gibéon shehiridiki Hananiya peyghember, kahinlar we barliq xalayiq aldida Perwerdigarning öyide manga: —
2 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwettim! □
3 Babil padishahi Néboqadnesar mushu yerdin épketken, Babilgha aparghan, Perwerdigarning öyidiki qacha-quchilarning hemmisini bolsa, ikki yil ötmeyla Men mushu yerge qayturup épkélimen; ■
4 we Men Yehuda padishahi, Yehoakimning oghli Yekoniyahni Yehudadin Babilgha sürgün qilin'ghanlarning hemmisi bilen teng mushu yerge qayturup bérimen, — deydu Perwerdigar, — chünki Men Babil padishahining boyunturuqini sundiriwétimen!» — dédi.
5 Andin Yeremiya peyghember kahinlar we Perwerdigarning öyide turghan barliq xalayiq aldida Hananiya peyghemberge söz qildi.
6 Yeremiya peyghember mundaq dédi: «Amin! Perwerdigar shundaq qilsun! Perwerdigar séning bésharet bergen sözliringni emelge ashursunki, U Özining öyidiki qacha-quchilar we Yehudadin Babilgha sürgün qilin'ghanlarning hemmisini mushu yerge qaytursun!
7 Lékin öz quliqinggha we barliq xelqning quliqigha sélip qoyulidighan méning bu sözümni angla!
8 — Méning we séningdin burun, qedimdin tartip bolghan peyghemberlermu nurghun padishahliqlar we ulugh döletler toghruluq, urush, apet we wabalar toghruluq bésharet bérip kelgen;

□ **27:19 «mis déngiz» —** ibadetxanida kahinlar yuyunidighan, mistin yasalghan chong bir kölchek das. «Das harwiliri» (yaki «das teglikliri») «déngiz»din kichikrek bolghan daslarni yötkeshke ishlitidighan chaqliq tegliktur. «1Pad.» 7-babni körüng. ■ **27:20** 2Pad. 24:14,15 □ **27:22 «Mén ulardin qaytidin xewer alidighan küni» —** ibraniy tilida «Men ularni yoqlaydighan küni». ■ **27:22** 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yer. 29:10 □ **28:2 «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwettim!» —** shübhisizki, bu saxta peyghemberning sözi Yeremiya 27-babta «Néboqadnesarning buyunturuqini qobul qilishinglar kérek» we «Perwerdigarning öyide qalghan qacha-quchilarmu épkétilidu» dégen bésharetni inkar qilishtin ibaret. ■ **28:3** Yer. 27:16

9 tinchliq-awatliq toghruluq bésharet bergen peyghember bolsa, shu peyghemberning sözi emelge ashurulghanda, u heqiqeten Perwerdigar ewetken peyghember dep tonulghandur!».
10 Andin Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduriwetti. □
11 Hananiya xelq aldida söz qilip: «Perwerdigar mundaq deydu: — Men shuninggha oxshash, ikki yil ötmeyla Babil padishahi Néboqadnesarning boyunturuqini barliq ellerning boynidin élip sunduriwétimen!» — dédi.
Shuning bilen Yeremiya peyghember chiqip ketti.
12 Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduriwetkendin bir'az kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
13 Barghin, Hananiyagha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Sen yaghachtin yasalghan boyunturuqni sundurghining bilen, lékin uning ornigha tömürdin bolghan boyunturuqni sélip qoydung!
14 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men shuninggha bu barliq ellerning boynigha tömürdin yasalghan boyunturuqni salimenki, ular Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolidu; berheq, ular uning qulluqida bolidu; Men uninggha hetta daladiki haywanlarnimu teqdim qilghanmen».■
15 Andin Yeremiya peyghember Hananiya peyghemberge: «Qulaq sal, Hananiya! Perwerdigar séni ewetken emes! Sen bu xelqni yalghanchiliqqa ishendürgensen!
16 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: Mana, Men séni yer yüzidin ewetiwétimen! Sen del mushu yilda ölisen, chünki sen ademlerni Perwerdigargha asiyliq qilishqa dewet qilghansen».□ ■
17 Hananiya peyghember del shu yili yettinchi ayda öldi.

29

Yeremiya sürgün qilin'ghanlargha yazghan xet

1 Yeremiyaning Yérusalémdin sürgün bolghanlar arisidiki hayat qalghan aqsaqallargha, kahinlargha, peyghemberlerge we Néboqadnesar esir qilip Babilgha élip ketken barliq xelqqe Yérusalémdin yollighan xéti: —
2 (xet padishah Yekoniyah, xanish, wezirler, Yehuda we Yérusalémdiki shahzade-emirler we hünerwenler Yérusalémdin ketkendin kéyin, ■
3 Shafanning oghli Elasahning we Hilqiyaning oghli Gemariyaning qoli bilen yollan'ghan — Yehuda padishahi Zedekiya bu kishilerni Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha yollighan). Yollighan xet mundaq: —
4 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi Yérusalémdin Babilgha sürgün'ge ewetkenlerning hemmisige mundaq deydu: —
5 Öylerni qurunglar, ularda turunglar; baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar;
6 öylininglar, oghul-qizliq bolunglar; oghulliringlar üchün qizlarni élip béringlar, qizliringlarni erlerge yatliq qilinglar; ularmu oghul-qizliq bolsun; shu yerde köpiyinglarki, aziyip ketmenglar; □

□ **28:10** «Yeremiya **peyghemberning boynidiki boyunturuq»** — 27:2ni körüng. ■ **28:14** Yer. 27:6 □ **28:16** «**séni yer yüzidin ewetiwétimen»** — Xuda bu saxta peyghemberni eslide «ewetken emes» lékin hazir U uni «ölümge ewetidu»! ■ **28:16** Qan. 13:6; Yer. 29:32 ■ **29:2** 2Pad. 24:12 □ **29:6** «oghul-qizliq **bolunglar»** — ibraniy tilida «oghul-qizlarni tughdurunglar».

7 Men silerni sürgün'ge ewetken sheherning tinch-awatliqini izdenglar, uning üchün Perwerdigargha dua qilinglar; chünki uning tinch-awatliqi bolsa, silermu tinch-awat bolisiler.
8 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Aranglardiki peyghemberler we silerning palchiliringlar silerni aldap qoymisun; siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar; □ ■
9 chünki ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; Men ularni ewetken emesmen, — deydu Perwerdigar.
10 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglargha kélip silerge iltipat körsitimenki, silerni mushu yurtqa qayturushum bilen silerge qilghan shapaetlik wedemni ada qilimen; □ ■
11 Chünki Özümning siler toghruluq pilanlirimni, apet élip kélidighan emes, tinch-awatliq élip kélidighan, axirda silerge ümidwar kélechekni ata qilidighan pilanlirimni obdan bilimen, — deydu Perwerdigar.
12 Shuning bilen iler Manga nida qilip, yénimgha kélip Manga dua qilisiler we Men silerni anglaymen. ■
13 Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chünki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler. □
14 Men Özümni silerge tapquzimen, — deydu Perwerdigar — we Men silerni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, Men silerni heydiwetken barliq ellerdin we heydiwetken barliq jaylardin yighimen, — deydu Perwerdigar, — Men silerni élip, esli sürgün qilip ayrighan yurtqa qayturimen.■
15 Siler: «Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar, □
16 emdi Perwerdigar Dawutning textige olturghan padishah we bu sheherde turuwatqan barliq xelq, yeni siler bilen bille sürgün qilinmighan qérindashliringlar toghruluq shuni deydu: —
17 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularni azablaydighan qilich, qehetchilik we waba ewetimen; shuning bilen ularni xuddi sésighan, yégili bolmaydighan nachar enjürlerdek qilimen; ■
18 ularni qilich, qehetchilik we waba bilen qoghlaymen, ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydep apirimen; ularni shu ellerge wehime, lenet, dehshet, ushush qilinidighan we reswa qilinidighan obyékt qilimen. ■
19 chünki Men tang seherde ornumdin turup, xizmetkarlirim bolghan peyghemberlerni ewetip sözlirimni ulargha éytqinim bilen, ular qulaq salmighan; siler *sürgün bolghanlarmu* héch qulaq salmighansiler, — deydu Perwerdigar.
20 Lékin i siler sürgün bolghanlar, Men Yérusalémdin Babilgha ewetkenler, Perwerdigarning sözini anglanglar: —
21 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Méning namimda silerge yalghandin bésharet béridighan Kolayaning oghli Ahab toghruluq we Maaséyahning oghli Zedekiya toghruluq mundaq deydu: — Mana,

---

□ **29:8 «siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar»** — xélqning palchilargha «Biz toghruluq bir chüsh körüp bersingiz» dégen telipi intayin külkilik, shu chaghdiki xelq heqiqeten shu derijide nadanliship ketken bolsa kérek. ■ **29:8** Yer. 14:14; 23:31; 27:15 □ **29:10 «Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglargha kélip silerge iltipat körsitimenki...»** — bu «yetmish yil» toghrisida «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **29:10** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 25:12; Dan. 9:2 ■ **29:12** Dan. 9 □ **29:13 «Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chünki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler»** — yaki «Siler pütün qelbinglar bilen Méni izdeydighan bolsanglar, siler Méni izdep tapisiler». ■ **29:14** Yer. 23:3 □ **29:15 ««Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar...»** — bu ayettiki «peyghemberler» shübhisizki, yalghan ümidlerni qozghaydighan saxta peyghemberlerni körsitidu. Mushu bésharettin köp ötmey, Daniyal hem Ezakiyal dégen heqiqiy peyghemberler Babilda bésharet qilishqa bashlidi. ■ **29:17** Yer. 24:8,10 ■ **29:18** Qan. 28:25,37; Yer. 15:4; 24:9,10

Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen, u ularni köz aldinglarda ölümge mehküm qilidu;
22 shuning bilen ular misal qilinip Babilda turghan Yehudadiki barliq sürgün qilin'ghanlarning aghzida: «Perwerdigar séni Babil padishahi Néboqadnesar otta kawab qilghan Zedekiya we Ahabdek qilsun!» dégen lenet sözi bolidu;
23 chünki ular Israil ichide iplasliq qilghan, qoshnilarning ayalliri bilen zina qilghan we Méning namimda yalghan sözlerni, Men ulargha héch tapilmighan sözlerni qilghan; Men bularni Bilgüchi we guwah Bolghuchidurmen, — deydu Perwerdigar.

Shémaya Babildin Yeremiya toghruluq yazghan xet •••• Yeremiya peyghemberning yolligan jawab xéti •••• Xudaning buning toghruluq Yeremiyagha éytqan sözi
24 «Sen Yeremiya Nehelemlik Shémayagha mundaq dégin: —
25 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki sen öz namingda Yérusalémdiki barliq xelqqe, kahin bolghan Maaséyahning oghli Zefaniyagha we barliq kahinlargha xetler yollighining tüpeylidin, —
26 (*sen Zefaniyagha mundaq yazghan*: «Perwerdigar séni kahin Yehuyadaning ornigha kahin tikligen emesmu? U séni Perwerdigarning öyide shuninggha nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üchün puti we boynigha taqaq sélishing kérek. □ ■
27 Emdi sen némishqa silerge özini peyghember qiliwalghan Anatotluq Yeremiyani eyiblimiding?
28 Chünki u hetta Babilda turuwatqan bizlergimu: «Shu yerde bolghan waqtinglar uzun bolidu; shunga öylerni sélinglar, ularda turunglar, baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar» dep xet yollidi!»)
29 — Zefaniya mushu xetni Yeremiya peyghember aldida oqudi.
30 Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
31 Barliq sürgün bolghanlargha xet yollap mundaq dégin: — Perwerdigar Nehelamliq Shemaya toghruluq munaq deydu: Chünki Men uni ewetmigen bolsammu, Shémayaning silerge bésharet bérip, silerni yalghanchiliqqa ishendürgenliki tüpeylidin, ■
32 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Nehelamliq Shémayani nesli bilen bille jazalaymen; mushu xelq arisida uning héchqandaq nesli tépilmaydu; u Men Öz xelqim üchün qilmaqchi bolghan yaxshiliqni héch körmeydu, — deydu Perwerdigar: — chünki u ademlerni Manga asiyliqqa qutratti.■

30

Xudaning xelqige teselli, righbet we ümid bérish üchün Yeremiyaning kitab yézishi
1 Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz: —□
2 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin; □

□ **29:26 «U séni ... nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üchün puti we boynigha taqaq sélishing kérek» —** oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin omumiy menisi terjimimizningkidek bolidu. ■ **29:26** Yer. 20:1, 2, 3 ■ **29:31** Yer. 28:15 ■ **29:32** Yer. 28:16 □ **30:1 «Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz..» —** oqurmenlerning éside barki, Perwerdigar Yeremiyagha «Yulush, söküsh, halak qilish we örüsh» hem «qurush we térip östürüsh»ni jakarlashqa chaqirghan (1:10). U «yulush, söküsh, halak qilish we örüsh» toghruluq bésharetler bergendin kéyin, hazir uninggha «qurush we térip östürüsh» toghruluq bésharetler (30-33-bablar) bérilidu. □ **30:2 «Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin» —** «mushu barliq sözlirim» belkim 30-31-bablarda körülidu. Sözler belkim chüsh arqiliq Yeremiyagha tapshurulghan (31:26ni körüng). Ular esli ayrim oram kitabche bolushi kérek idi.

3 Chünki mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xelqim Israil
hem Yehudani sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, ularni ata-bowiliriga teqdim
qilghan zémin'gha qayturimen, ular uninggha ige bolidu.
4 Perwerdigarning Israil toghruluq we Yehuda toghruluq dégen sözliri töwendikidek: —
5 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
Anglitilidu alaqzadilik hem qorqunchluqning awazi,
Bolsun nede aman-tinchliq!
6 Soranglar, shuni körüp béqinglarki, er bala tughamdu? Men némishqa emdi tol-
ghaqqa chüshken ayaldek herbir er kishining chatiriqini qoli bilen tutqanliqini körimen?
Némishqa yüzliri tatirip ketkendu?■
7 Ayhay, shu küni dehshetliktur! Uninggha héchqandaq kün oxshimaydu; u Yaqupning
azab-oqubet künidur; lékin u uningdin qutquzulidu. □ ■
8 Shu künide emelge ashuruliduki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Per-
werdigar, — Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen, asaretliringni
buzup tashlaymen, yat ademler uni ikkinchi qulluqqa chüshürmeydu. □
9 Shuning ornida ular Perwerdigar Xudasining hemde Men ular üchün qaytidin tikley-
dighan Dawut padishahining qulluqida bolidu.□ ■
10 Emdi sen, i qulum Yaqup, qorqma, — deydu Perwerdigar; — alaqzade bolma, i
Israil; chünki mana, Men séni yiraq yerlerdin, séning neslingni sürgün bolghan zémindin
qutquzimen; Yaqup qaytip kélidu, aram tépip azade turidu we héchkim uni qorqut-
maydu. ■
11 Chünki Men séni qutquzush üchün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar;
— Men séni tarqitiwetken ellerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley
tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay
qoyup qoymaymen.■

Perwerdigar Yehudaning yarisini saqaytidu

12 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: Séning zédeng dawalighusiz, séning yarang bolsa
intayin éghirdur. ■
13 Séning dewayingni soraydighan héchkim yoq, yarangni tangghuchi yoqtur, sanga
shipaliq dorilar yoqtur;
14 séning barliq ashniliring séni untughan; ular séning halingni héch sorimaydu. Chünki
Men séni düshmendek zerb bilen urghanmen, rehimsiz bir zalimdek sanga sawaq bolsun
dep urghanmen; chünki séning qebihliking heddi-hésabsiz, gunahliring heddidin ziyade
bolghan. □ ■
15 Némishqa zédeng tüpeylidin, derd-eliming dawalighusiz bolghanliqi tüpeylidin peryad
kötürisen? Qebihlikingning heddi-hésabsiz bolghanliqidin, gunahliring heddidin ziyade
bolghanliqidin, Men shularni sanga qilghanmen.■

■ **30:6** Yer. 4:31; 6:24 □ **30:7 «u Yaqupning azab-oqubet künidur» —** «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri bolghan Israil xelqini körsitidu, elwette. Bésharet Babildin qayturulushini körsetkini bilen, «Yaqupning azab-oqubet küni»ning toluq emelge ashurulushi axirqi zamanda bolsa kérek. ■ **30:7** Yo. 2:11; Zef. 1:15 □ **30:8 «Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen» —** «uning boyunturuqini» dégini mushu yerde awwal Néboqadnesarning qulluqini, hemde axirqi zamandiki Babil padishahi «dejjal»ning qulluqinimu körsitidu. □ **30:9 «Men ular üchün qaytidin tikleydighan Dawut padishahi...» —** «Dawut padishahi» shübhisizki, Dawutning özidin ulugh bolghan ewladi Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. ■ **30:9** Ez. 34:23,24; 37:24; Hosh. 3:5 ■ **30:10** Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 46:28 ■ **30:11** Yesh. 27:8; Yer. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28 ■ **30:12** Yer. 10:19; 15:18 □ **30:14 «séning barliq ashniliring séni untughan» —** «ashniliring» mushu yerde (1) Israilgha «silerge ittipaqdash bolayli» dégen butperes ellerni (2) Yehudadikiler choqun'ghan hem tayan'ghan butlarni körsitishi mumkin. ■ **30:14** Yer. 22:20 ■ **30:15** Yer. 5:6; 13:17

16 Lékin séni yutuwalghanlarning hemmisi yutuwélinidu; séning barliq küshendiliring
bolsa sürgün bolidu; séni bulighanlarning hemmisi bulang-talang qilinidu; séni ow
qilghanlarning hemmisini owlinidighan qilimen. ■
17 Chünki Men sanga téngiq téngip qoyimen we yariliringni saqaytimen — deydu Per-
werdigar; — chünki ular séni: «Ghérib-bichare, héchkim halini sorimaydighan Zion del
mushudur» dep haqaretligen.

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltüridu

18 Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, Men Yaqupning chédirlirini sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen,
Uning turalghuliri üstige rehim qilimen;
Sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu,
Orda-qel'e öz jayida yene ademzatliq bolidu.□
19 Shu jaylardin teshekkür küyliri we shad-xuramliq sadaliri anglinidu;
Men ularni köpeytimenki, ular emdi azaymaydu;
Men ularning hörmitini ashurimen, ular héch pes bolmaydu.■
20 Ularning baliliri qedimdikidek bolidu; ularning jamaiti aldimda mezmut
turghuzulidu;
Ularni xorlighanlarning hemmisini jazalaymen.
21 Ularning béshi özliridin bolidu,
Ularning höküm sürgüchisi özliri otturisidin chiqidu;
Men uni öz yénimgha keltürimen, shuning bilen u Manga yéqin kélidu;
Chünki yénimgha kelgüchi *jénini* tewekkül qilghuchi emesmu? — deydu Perwerdigar.□
22 — Shuning bilen siler Méning xelqim bolisiler,
Men silerning Xudayinglar bolimen.■
23 Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun!
Uningdin qehr chiqti;
Berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi;
U pirqirap rezillerning béshigha chüshidu.■
24 Könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche,
Perwerdigarning qattiq ghezipi yanmaydu;
Axirqi künlerde siler buni chüshinip yétisiler.

31

Dawami

1 Shu waqitta, — deydu Perwerdigar, — Men Israilning jemetlirining Xudasi bolimen,
ular Méning xelqim bolidu.

Israil, yeni «10 qebile» eslige keltürülüp Yehudagha baghlinip, Xuda aldida ibadet qilidu

■ **30:16** Mis. 23:22; Yesh. 41:11; Yer. 10:25 □ **30:18 «sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu»** — «sheher» Yérusalémni körsitishi kérek. «Sheher»ning bashqa birxil terjimisi «herbir sheher...». ■ **30:19** Yer. 31:4 □ **30:21 «Ularning béshi özliridin bolidu, ularning höküm sürgüchisi özliri otturisidin chiqidu...»** — bu ayet yene Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Ayet Uning hem padishah hem kahin (bashqilargha wekil bolup Xudaning aldigha dua qilishqa kélidighan) bolidighanliqini ayan qilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **30:22** Yer. 24:7; 31:1,33; 32:38 ■ **30:23** Yer. 23:19, 20; 25:32

2 Perwerdigar mundaq deydu: — Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan; Men kélip ularni aram tapquzimen. □
3 Perwerdigar yiraq yurtta bizge körünüp: «Men séni menggü bir muhebbet bilen söyüp keldim; shunga Men özgermes méhribanliq bilen séni Özümge tartip kelgenmen.
4 Men séni qaytidin qurimen, shuning bilen sen qurulisen, i Israil qizi! Sen qaytidin dapliringni élip shad-xuram qilghanlarning ussulligha chiqisen. ■
5 Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu. □ ■
6 Chünki Efraimning égizlikide turghan közetchiler: «Turunglar, Perwerdigar Xuday-imizgha ibadet qilishqa Zion'gha chiqayli!» — dep nida kötüridighan küni kélidu.□ ■
7 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —
Yaqup üchün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar,
Ellerning béshi bolghuchi üchün ayhay kötürünglar;
Jakarlanglar, medhiye oqup: «I Perwerdigar, Séning xelqingni,
Yeni Israilning qaldisini qutquzghaysen!» — denglar!□
8 Mana, Men ularni shimaliy yurtlardin épkélimen,
Yer yüzining chet-chetliridin yighimen;
Ular arisida emalar we tokurlar bolidu;
Hamilidar we tughay dégenler bille bolidu;
Ular ulugh bir jamaet bolup qaytip kélidu.■
9 Ular yigha-zarlar kötürüp kélidu,
Ular dua-tilawet qilghanda ularni yétekleymen;
Men ularniériq-östengler boyida, héch putlashmaydighan tüz yol bilen yétekleymen;
Chünki Men Israilgha ata bolimen,
Efraim bolsa Méning tunji oghlumdur.■
10 Perwerdigarning sözini anglanglar, i eller,
Déngiz boyidiki yiraq yurtlargha: —
«Israilni tarqatquchi uni qaytidin yighidu,
Pada baqquchi padisini baqqandek U ularni baqidu;
11 Chünki Perwerdigar Yaqupni bedel tölep qutuldurghan,

□ **31:2 «Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» —** «Israil» mushu yerde Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 722-yili özige sürgün qilghan on qebilini körsitidu. «Qilichtin aman qalghan xelq» yene Babilgha sürgün bolghan Yehudani körsitidu (51:50ni körüng). «Chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» dégen sözler, Israil Misirdin qutquzulup chiqip, chöl-bayawandin ötüp nurghun karamet ishlarni körgendek, mushu sürgün bolghan Israil bilen Yehuda Babil we bashqa shimaliy tereplerdin teng qutquzulup, chöl-bayawandin ötüp Xudaning iltipati bilen nurghun karamet ishlarni köridu. ■ **31:4** Yer. 30:19 □ **31:5 «Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu» —** üzümzarni östürüsh üchün uzun waqit kérek bolghachqa, ularning mewjut bolghanliqi shu chaghning aman-tinchliq künler ikenlikini körsitidu. ■ **31:5** Yesh. 65:21 □ **31:6 «Efraimning égizlikide turghan közetchiler: ...» —** «Efraim» dégenlik mushu yerni «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ni körsitidu (shimaliy padishahliqtiki on qebile bezi waqitlarda qisqiche «Efraim» dep atalghan). «Israil» Yehudadin ayrilip chiqqan waqtida, Israilning padishahi öz puqralirini burunqidek Yehuda bilen bille Yérusalémdiki ibadetxanida ibadet qilsa, undaqta özidin yüz örüp kétishi yaki yaltiyishi mumkin dep qarap, ularning Yérusalémgha barmasliqi üchün özining «ibadetxana»sini qurup uninggha butlarni salghan. Mushu bésharet, kelgüside mushundaq hesetxorluq mewjut bolmaydu, Yehuda we Efraimning Xudaning ibaditide qelbi bir bolidu, deydu. **«közetchiler»** — bularning adettiki burchi, düshmenlerning yéqin kelgenliki toghruluq agah bérish. Lékin shu künler tinch-aman bolghachqa, ularning birdinbir burji «yéngi ay»ni bayqap, bayram-héytlarning yétip kelgenlikini, shuningdek Yérusalémgha chiqayli, dep jakarlashtin ibaret bolidu. ■ **31:6** Yesh. 2:2, 3; Mik. 4:2 □ **31:7 «Yaqup üchün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar, ellerning béshi bolghuchi üchün ayhay kötürünglar; jakarlanglar, medhiye oqup...denglar!» —** bu sözler kimlerge éytilidu? Yaqup «ellerning béshi» dep atalghachqa, bu sözler «yat eller»ge éytilishi mumkin (10-ayetni körüng); yaki bolmisa sürgünlüktin yurtqa baldur qaytip kéliwatqan Yehudagha, yaki qérindashlirigha dua qilishni dewet qilip éytilidu. ■ **31:8** Yer. 3:18 ■ **31:9** Mis. 4:22

Uninggha Hemjemet bolup özidin zor küchlük bolghuchining changgilidin qutquzghan!» — dep jakarlanglar.■
12 Ular kélip Ziondiki égizliklerde shad-xuramliqta towlaydu,
Perwerdigarning iltipatidin, yeni yéngi sharabtin, zeytun méyidin, mal-waranning qoziliridin berq uridu;
Ularning jéni xuddi mol sughirilghan baghdek bolidu,
Ular ikkinchi héch solashmaydu.■
13 Shu chaghda qizlar ussulda shadlinidu,
Yigitler we moysipitlarmu teng shundaq bolidu;
Chünki Men ularning ah-zarlirini shad-xuramliqqa aylandurimen;
Men ulargha teselli bérip, derd-elimining ornigha ularni shadliqqa chömdürimen.
14 Men kahinlarni molchiliq bilen toyghuzimen,
Xelqim iltipatimgha qanaet qilidu, — deydu Perwerdigar.
15 Perwerdigar mundaq deydu: —
Ramah shehiride bir sada,
Achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,
— Bu Rahilening öz baliliri üchün kötürgen ah-zarliri;
Chünki u baliliri bolmighachqa, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu.□ ■
16 Perwerdigar *uninggha* mundaq deydu: — Yigha-zaringni toxtat, közliringni yashlardin tart; chünki munu tartqan japayingdin méwe bolidu, — deydu Perwerdigar; — ular düshmenning zéminidin qaytidu;
17 berheq, kélechiking ümidlik bolidu, — deydu Perwerdigar; — we séning baliliring yene öz chégrisidin kirip kélidu.
18 Men derweqe Éfraimning özi toghruluq ökünüp:
«Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding;
Emdi bizni towa qildurghaysen,
Biz shuning bilen towa qilip qaytip kélimiz,
Chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen;□ ■
19 Chünki biz towa qildurulushimiz bilen heqiqeten towa qilduq;
Biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq;
Biz yashliqimizdiki *qilmishning* sherm-hayasi tüpeylidin nomus qilip, xijalette qalduq!»
— dégenlikini anglidim.□ ■
20 — Éfraim Manga nisbeten jan-jiger balam emesmu?
Chünki Men uni eyibligen teqdirdimu, uni herdaim könglümde séghinimen;
Shunga ich-baghrim uninggha aghriwatidu;
Men uninggha rehim qilmisam bolmaydu, — deydu Perwerdigar.
21 — Shunga özüngge yol belgilirini békitip qoyghin;
Sen sürgün'ge mangghan yolgha, shu kötürülgen yolgha köngül qoyup diqqet qilghin;
Hazir shu yol bilen qaytip kel, i jan-jigirim Israil qizi,

■ **31:11** Yesh. 40:10; 49:24,25 ■ **31:12** Yesh. 61:11 □ **31:15 «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,..»** — «Ramah» bolsa Beyt-El we Beyt-Lehem arisidiki yéza; Yaqupning ayali Rahile (bala tughqinida) shu yerde ölüp kömülgenidi. Rahile «Israil»diki on qebilining ichidiki ikki chong qebilining ejdadi bolghan Efraim we Manassehning chong apisi idi; mushu yerde u ularning Israil zéminidin (sürgün bolup) elwida ayrilip ketkenliki üchün yighlap tashlighanliqigha simwol qilinidu. ■ **31:15** Mat. 2:17,18 □ **31:18 «Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp: «Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding; emdi bizni towa qildurghaysen, ... chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen»** — ibraniy tilida Efraimning sözlirining hemmisi «men», «méni» qatarliq almashlar bilen ipadilinidu. Chüshinishlik bolsun dep mushu ayette we 19-ayette Efraim bayan qilin'ghanda, «men» dégen sözni «biz» dep terjime qilduq. Ibraniy tilida «towa qilish» we «qaytip kélish» bir söz bilenla ipadilinidu. Mushu yerde shübhisizki, hem xelqning towa qilishini we öz yurtigha qaytip kélishinimu körsitidu. ■ **31:18** Yigh. 5:21 □ **31:19 «biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq»** — «yotini urush» dégen heriket qattiq pushayman, qattiq xijaletni bildüretti. ■ **31:19** Qan. 30:2

Mushu sheherliringge qarap qaytip kel!
22 Sen qachan'ghiche ténep yürisen, i yoldin chiqquchi qizim?
Chünki Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu:
— Ayal kishi baturning etrapida yépiship xewer alidu!□

Yehuda eslige keltürülidu

23 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürginimde Yehudaning zéminida we sheherliride xeqler yene *Yérusalém toghruluq*: «Perwerdigar séni bextliq qilghay, i heqqaniyliq turghan jay, pak-muqeddeslikning téghi!» deydighan bolidu. ■
24 Shu yerde Yehuda — sheherliridikiler, déhqanlar we pada baqquchi köchmen char-wichilar hemmisi bille turidu.
25 Chünki Men hérip ketken jan igilirining hajitidin chiqimen, herbir halidin ketken jan igilirini yéngilandurimen.
26 — Men *Yeremiya* buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlaptimen.□

Israil we Yehuda qaytidin ahalilik bolidu

27 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetide we Yehuda jemetide insan neslini we haywanlarning neslini térip östürimen.
28 Shundaq boliduki, Men ularni yulush, söküsh, halak qilish, aghdurush üchün, ulargha nezirimni salghandek, Men ularni qurush we tikip östürüsh üchünmu ulargha nezirimni salimen, — deydu Perwerdigar.

Yéngi ehde

29 Shu künlerde ular yene: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni héch ishletmeydu. □ ■
30 Chünki herbirsi öz gunahi üchün ölidu; achchiq-chüchük üzümlerni yégenlerning bolsa, özining chishi qériq sézilidu.□
31 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; ■
32 bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, Méning ular bilen tüzüshken ehdemni buzghan, — deydu Perwerdigar.
33 Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki:
— Men Öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

□ **31:22 «Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu: — ayal kishi baturning etrapida yépiship xewer alidu!»** — bu ajayib bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. Bizningche u Mesihning pak qiz Meryemdin tughulushini öz ichige alidu. ■ **31:23** Yer. 50:7 □ **31:26 «— Men Yeremiya buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlaptimen»** — bezi alimlar bu ayet kelgüsidiki Israilning ehwalini körsitip: «Ular shu chaghda: «Biz hazir oyghinip etrapqa qarisaq, yaxshi uyqudin behrimen bolduq» deydu» dep terjime qilidu. Bizningche belkim Xudaning sözi Yeremiyagha chüshide kelgendur. □ **31:29 «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu»** — démek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman aqiwitini, Xudaning jazasini körimiz. 30-ayetni körüng. ■ **31:29** Ez. 18:2, 3 □ **31:30 «achchiq-chüchük üzümlerni yégenlerning bolsa, özining chishi qériq sézilidu»** — bu 30-ayettiki maqal 29-ayettiki mequlning eksidur. «Ezakiyal peyghember» kitabida izahlighinimiz («qoshumche söz»imizde, «Ez.» 18:12 toghruluq éytilghan)dek, ata-bowilirining gunahliri bala-ewladlirigha melum bir tesiri bardur, dep eks étidu; lékin Xuda hazir yéngi ehdini (31-34ni körüng) ular bilen tüzmekchi boliduki, ularning herbirining Xuda bilen alahide munasiwet-dostluqi bar bolidu, ötkendiki ishlar ulargha héchqandaq tesir yetküzmeydu. ■ **31:31** Ibr. 8:8

Hemde ularning qelbigimu yazimen.
Men ularning Ilahi bolimen,
Ularmu Méning xelqim bolidu.□ ■
34 Shundin bashlap héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitip yürmeydu; chünki ularning eng kichikidin chongighiche hemmisi Méni tonup bolghan bolidu; chünki Men ularning qebihlikini kechürimen hemde ularning gunahini hergiz ésige keltürmeymen, — deydu Perwerdigar.■

Yéngi ehdige kapalet bérish

35 Quyashni kündüzde nur bolsun dep bergen, ay-yultuzlarni kéchide nur bolsun dep belgiligen, dolqunlirini sharqiritip déngizni qozghaydighan Perwerdigar mundaq deydu (samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur): —■
36 — Mushu belgiligenlirim Méning aldimdin yoqap ketse, — deydu Perwerdigar, — emdi Israilning ewladlirimu Méning aldimdin bir el bolushtin menggüge qélishi mumkin.
37 Perwerdigar mundaq deydu: — Yuqirida asmanlar mölcherlense, töwende yer ulliri tekshürülüp bilinse, emdi Men Israilning barliq ewladlirining qilghan hemme qilmishliri tüpeylidin ulardin waz kéchip tashlighuchi bolimen, — deydu Perwerdigar.

Yérusalém shehiri kéngeytilidu

38 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — sheher mexsus Manga atilip «Hananiyelning munari»din «Doqmush derwazasi»ghiche qaytidin qurulidu;
39 elchem tanisi qaytidin ölchesh üchün shu yerdin «Gareb döngi»giche, andin Goatqa burulup sozulidu;
40 jesetler we *qurbanliq* külliri tashlinidighan pütkül jilgha, shundaqla Kidron deryasighiche hem sherqke qaraydighan «At derwazisi»ning doqmushighiche yatqan étizlarning hemmisi Perwerdigargha pak-muqeddes dep hésablinidu; sheher qaytidin héch yulup tashlanmaydu, hergiz qaytidin aghdurup tashlanmaydu.□

32

Yeremiya bir étizni sétiwalidu

1 Yehuda padishahi Zedekiyaning oninchi yili, Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz töwende xatirilen'gen (shu yil Néboqadnesarning on sekkizinchi yili idi;
2 Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémni qorshuwalghanidi; Yeremiya peyghember bolsa Yehuda padishahining ordisidiki qarawullarning hoylisida qamap qoyulghanidi.
3-5 Chünki Yehuda padishahi Zedekiya uni eyiblep: «Némishqa sen: «Mana, Men bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen; u uni ishghal qilidu; Yehuda padishahi Zedekiya kaldiylerning qolidin qéchip qutulalmaydu; chünki u Babil padishahining qoligha tapshurulmay qalmaydu; u uning bilen yüz turane sözlishidu, öz közi bilen

□ **31:33 «shu künlerdin kéyin» —** belkim Xuda xelqini öz yurtigha qayturghandin kéyin. ■ **31:33** Yer. 24:7; 30:22; 31:33 ■ **31:34** Yesh. 54:13; Yer. 33:8; Mik. 7:18; Yuh. 6:45; Ros. 10:43 ■ **31:35** Yar. 1:16; Yesh. 51:15 □ **31:40 «jesetler we qurbanliq külliri tashlinidighan pütkül jilgha» —** mushu «jilgha» «Hinnomning jilghisi» (Ge-Hinnom)ni körsitidu (7-bab, 31-32-ayet we izahatinimu körüng). Bu jilghigha exletler hem herxil napak nersiler tashlinatti. Bu intayin napak, paskina jilghining kelgüsi zamanda (ayetning ikkinchi qismida éytilghandek) Xudagha atap muqeddes bolidighanliqi ajayib ish bolidu. Démek, Xudaning shepqiti bilen pütkül sheher we uning hemmisi intayin pak-muqeddes bolidu. Yérusalém xehirining hazirqi etrapliri bu ayetlerde körsitilgen jaylarda kéngeytelmekte. **«jesetler... tashlinidighan... jilgha» .. «Kidron deryasi»... «At derwazisi»** — sheherning jenubiy teripige, «Kidron deryasi» sherqiy teripige, «At derwazisi» bolsa belkim shimaliy teripige jaylashqanidi.

uning közige qaraydu. U Zedekiyani Babilgha apiridu, u men uninggha yéqinliship toluq bir terep qilghuche shu yerde turidu, deydu Perwerdigar; siler kaldiyler bilen qarshilashsanglarmu ghelibe qilalmaysiler! — deydu Perwerdigar» — dep bésharet bérisen?» — dep uni qamap qoyghanidi). ■
6 Yeremiya: — Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi — dédi: —
7 Mana, taghang Shallumning oghli Hanameel yéninggha kélip: «Özüng üchün Anatottiki étizimni sétiwal; chünki uni sétiwélishqa séning hemjemetlik hoququng bar» — deydighan bolidu.□
8 Andin Perwerdigarning déginidek taghamning oghli Hanameel, qarawullarning hoylisida yénimgha kélip manga: «Binyaminning zéminidiki méning Anatottiki étizimni sétiwalghaysen; chünki hemjemet hoquqi séningkidur; özüng üchün sétiwal» — dédi; andin men buning heqiqeten Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yettim.
9 Shunga men taghamning oghli Hanameeldin Anatottiki bu étizni sétiwaldim; pulni, yeni on yette shekel kümüshni girge sélip ölchidim. □
10 Men toxtam xétige imza qoyup, üstige möhürni bésip péchetlidim; buninggha guwahchilarni guwah bergüzdum, kümüshni tarazigha saldim;
11 toxtam xétini qolumgha aldim, — birside soda tüzümi we shertliri xatirilinip péchetlen'gen, yene birsi péchetlenmigenidi —
12 we men taghamning oghli Hanameelning köz aldida, bu soda xétige imza qoyghan guwahchilar we qarawullarning hoylisida olturghan Yehudiylarning hemmisi aldida xetlerni Maaséyahning newrisi, Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurdum.
13 Ularning aldida men Baruqqa mundaq tapilap dédim: —
14 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu xetlerni, yeni péchetlen'gen we péchetlenmigen bu toxtam xetlirini élip, bular uzun waqitqiche saqlansun dep sapal idish ichige salghin;
15 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Kelgüside bu zéminda hem öyler, hem étizlar, hem üzümzarlar qaytidin sétiwélinidu.
16 Men toxtam xétini Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurghandin kéyin, Perwerdigargha dua qilip mundaq dédim: —
17 «Ah, Reb Perwerdigar! Mana, Sen asman-zéminni Özüngning zor qudriting we sozulghan biliking bilen yasighansen; Sanga héchqandaq ish tes emestur; □
18 Sen minglighan kishilerge rehim-shepqet körsitisen hemde atilarning qebihlikining jazasinimu kéyin balilirining qoynigha qayturisen; ah Sen ulugh, Qudret Igisi Tengridursen — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Séning namingdur; ■
19 oy-nishanliringda ulugh, qilghan ishliringda qudretliksen; közliring bilen insan balilirining öz yolliri we qilghanlirining méwisi boyiche herbirige *inam yaki jaza* qayturush üchün, ularning barliq yollirini közligüchidursen; ■
20 — Sen bügünki kün'giche Misir zéminida, Israil ichide hem barliq insanlar arisida möjizilik alametlerni hem karametlerni ayan qilip kelgensen; shunglashqa bügün'giche Séning naming éghizdin-éghizgha tarqilip kelmekte.
21 Sen möjizilik alametler, karametler qudretlik qolung, sozulghan biliking we dehshetlik wehshet arqiliq Öz xelqing Israilni Misir zéminidin chiqarghansen; ■

■ **32:3-5** Yer. 34:3 □ **32:7 «hemjemetlik hoquqi»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, herbir Israilliqqa bir parche zémin teqsim qilin'ghan. Eger bu zéminni satmaqchi bolsa, awwal öz jemetidikilerge sétiwélish pursiti bérishi kérek idi; ular bu «hemjemet hoquqi» boyiche uni sétiwélishni xalmisa, andin bashqilargha sétishqa bolatti. □ **32:9 «on yette shekel kümüsh»** — bir shekel 11.4 gram idi; 17 shekel 194 gram idi. □ **32:17 «Sanga héchqandaq ish tes emestur»** — ibraniy tilida «Sanga héchqandaq ish karamet emestur». ■ **32:18** Mis. 34:7 ■ **32:19** Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yesh. 28:29; Yer. 16:17; 17:10 ■ **32:21** Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21

22 Sen ulargha ata-bowiliriga teqdim qilimen dep qesem qilghan, süt hem bal éqip
turidighan bu zéminni teqdim qilghansen.
23 Ular derweqe zémin'gha kirip uninggha ige bolghan; lékin ular Séning awazing-
gha qulaq salmighan, Tewrat-qanunungda mangmighan; ulargha emr qilghanlarning
héchqaysisigha emel qilmighan; shunga Sen bu külpetlerning hemmisini ularning béshigha
chüshürgensen.
24 Mana, sheherni bésip kirish üchün sépilgha sélip chiqirilghan dönglük-poteylerge
qarighaysen! Qilich, qehetchilik we waba tüpeylidin sheher hujum qiliwatqan
kaldiylerning qoligha tapshurulmay qalmaydu; Sen aldin'ala éytqining hazir emelge
ashuruldi; mana, Özüng körisen.
25 Lékin Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kaldiylerning qoligha tapshurulidighan
bolsimu, manga: «Özüng üchün étizni kümüshke sétiwal we buni guwahchilargha
körgüzgin!?» — déding».□

26 Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
27 Mana, Men Perwerdigar, barliq et igilirining Xudasidurmen; Manga tes chüshidighan
birer ish barmidu? □ ■
28 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu sheherni kaldiylerning qoligha
we Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen; ular uni igiliwalidu.
29 Bu sheherge hujum qiliwatqan kaldiyler uninggha bésip kirip ot qoyup uni
köydüriwétidu; ular sheherdikilerning öylirinimu köydüriwétidu; ular bu öylerning ögziliri
üstide Méni ghezeplendürüp Baalgha isriq yaqqan, yat ilahlargha «sharab hediye»lerni
quyghan. ■
30 Chünki Israillar we Yehudalar yashliqidin tartip köz aldimda peqet rezillikla qilip
kelmekte; Israillar peqetla öz qolliri yasighanlar bilen ghezipimni qozghighandin
bashqa ish qilmighan, — deydu Perwerdigar. □
31 Chünki bu sheher qurulghan künidin tartip bügünki kün'giche Méning ghezipim we
qehrimni shundaq qozghighuchi bolup keldiki, Men uni Öz yüzüm aldidin yoqatmisam
bolmaydu.
32 Israillar we Yehudalar — ular we ularning padishahliri, emirliri kahinliri, peyghem-
berliri, Yehuda ademliri we Yérusalémda turuwatqanlarning méni ghezeplendürgen
barliq rezilliki tüpeylidin *sheherni yoqitimen.*
33 Ular Manga yüzini qaratqan emes, belki Manga arqisini qilip tetür qarighan; gerche
Men tang seherde ornumdin turup ulargha ögetken bolsammu, ular anglimay telim-
terbiyini qobul qilishni ret qilghan. ■
34 Ular Öz namim bilen atalghan öyde yirginchlik butlirini sélip uni bulghighan;
35 ular öz oghul-qizlirini ottin ötküzüp «Molek»ke atap qurbanliq qilish üchün «Hinnomning
oghlining jilghisi»diki, Baalgha béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni qurup chiqqan; Men
ularning bundaq ish qilishini zadi buyrup baqmighanmen; ularning Yehudani gu-
nahqa patquzup, mushundaq lenetlik ish qilsun dégen oy-niyette héchqachan bolup
baqmighanmen.□ ■

□ **32:25 «Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kaldiylerning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üchün étizni kümüshke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!?» — déding» —** mumkinchiliki barki, gerche Perwerdigar Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq köp qétim Yehudgha: «Men silerni sürgün qildürimen» dep agahlandurghan bolsimu, Yeremiya yenila: ««axirqi minutta» Yehudani Babildin qutquzidu» dep oylidi. □ **32:27 «Manga tes chüshidighan birer ish barmidu?» —** ibraniy tilida «Manga karamet chüshidighan birer ish barmidu?». ■ **32:27** Chöl. 16:22 ■ **32:29** Yer. 21:10 □ **32:30 «yashliqidin tartip...» —** belkim Israilning «el bolghinidin tartip», yeni «Misirdin chiqishtin tartip» dégen menide. Bolmisa «étizni al» dégen sözning néme menisi bar? Jawab töwendiki ayetlerde, elwette. **«qolliri yasighanlar»** — dégen sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu. ■ **32:33** Yer. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19 □ **32:35 «Molek» —** Ammoniylarning choqun'ghan buti. ■ **32:35** Yer. 19:5

36 Siler mushu sheher toghruluq: «Derheqiqet, u qilich, qehetchilik we waba arqiliq Babil
padishahining qoligha tapshurulidu!» — dewatisiler; lékin Perwerdigar — Israilning
Xudasi mushu sheher toghruluq hazir mundaq deydu: —
37 Mana Men, Men ularni ghezipim, qehrim we zor achchiqim bilen heydiwetken barliq
padishahliqlardin yighimen; Men ularni qaytidin mushu yerge épkélimen, ularni aman-
tinchliqta turghuzimen. ■
38 Ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen. ■
39 Men ular we ulardin kéyin bolghan balilirini barliq künliride Mendin eyminip
yaxshiliq körsun dep, ulargha bir qelb, bir yolni ata qilimen.
40 Men ulargha iltipat qilishtin qolumni ikkinchi üzmeslikim üchün ular bilen menggülük
bir ehde tüzimen; ularning qaytidin yénimdin chetlimesliki üchün Men qelbige
qorqunchumni salimen.
41 Men ulargha yaxshiliq ata qilishtin huzur élip shadlinimen we pütün qelbim, pütün
jénim bilen ularni mushu zémin'gha tikip turghuzimen!■
42 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Men xuddi bu xelqning béshigha bu dehshetlik
külpetning hemmisini chüshürginimdek, Men ular toghruluq wede qilghan barliq bext-
beriketlerni ularning üstige chüshürimen;
43 Siler mushu zémin toghruluq: «U weyrane, ademzatsiz we haywanatsizdur;
kaldiylerning qoligha tapshurulghan!» deysiler. Lékin kelgüside uningda étizlar qay-
tidin sétiwélinidu!
44 Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida, Yehudaning sheherliride,
jenubtiki taghliq sheherliride, gherbtiki «Shefelah» égizlikidiki sheherlerde, *Yehudaning*
jenubiy bayawanliridiki sheherlerdimu kishiler qaytidin kümüshke étizlarni sétiwalidu,
toxtam xetlirige imza qoyidu, möhürlep, guwahchilarni guwahqa hazir qilidu; chünki
Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen — deydu Perwerdigar.

33

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltürimen, dep ikkinchi qétim wede qilidu

1 Yeremiya téxi qarawullarning hoylisida qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning
sözi uninggha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: —
2 Ishni qilghuchi Men Perwerdigar, ishni shekillendürgüchi hem uni békitküchi Menki
Perwerdigar mundaq deymen — Perwerdigar Méning namimdur — □
3 Manga iltija qil, Men sanga jawab qayturimen, shundaqla sen bilmeydighan, büyük
hem tilsimat ishlarni sanga ayan qilimen.
4 Chünki *düshmenning* döng-poteylirige hem qilichigha taqabil turushqa istihkamlar qilish
üchün chéqilghan bu sheherdiki öyler we Yehuda padishahlirining ordiliri toghruluq
Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —
5 «Kaldiyler bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenlerning hemmisi, peqet Men
ghezipim we qehrimde uriwetkenlerning jesetliri bilen bu öylerni toldurush üchün
kelgenler, xalas. Chünki Men ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin
örüp yoshurghanmen. □

■ **32:37** Yer. 23:3; 29:14; 31:10 ■ **32:38** Yer. 24:7; 30:22; 31:1,33 ■ **32:41** Yer. 24:6; Am. 9:15 □ **33:2** **«ishni qilghuchi»** — néme ish ikenliki belkim kéyinki 4-26-ayetlerde teswirlinidu. □ **33:5** **««Kaldiyler bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenler... peqet Men ghezipim we qehrimde uriwetkenlerning jesetliri bilen bu öylerni toldurush üchün kelgenler, xalas. Ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen»** — oqurmenler ayettiki bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin omumiy menisi terjimimizningkidek bolidu.

6 Halbuki mana, Men bu sheherge shipa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytimen, ulargha cheksiz arambexsh hem heqiqetni yéship ayan qilimen. □
7 Men Yehudani hem Israilni sürgündin qayturup eslige keltürimen; ularni awwalqidek qurup chiqimen. ■
8 Men ularni Men bilen qarshiliship gunahqa pétip sadir qilghan barliq qebihlikidin paklandurimen, Méning aldimda gunahqa pétip, Manga asiyliq qilghan barliq qebihliklirini kechürimen; ■
9 yer yüzidiki barliq eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipatni anglaydu, shuning bilen bu *sheher* kishini shadlandurup, Özümge medhiyelerni qozghap, shan-sherep keltürüp nam-shöhret hasil qilidu; eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipat we arambexshliktin *Mendin* qorqup titreydighan bolidu.
10 Perwerdigar mundaq deydu: — Siler mushu yer toghruluq: «U bir xarabilik, ademzatsiz we haywanatsiz boldi!» deysiler — durus. Lékin xarabe bolghan, ademzatsiz, ahalisiz, haywanatsiz bolghan Yehudaning sheherliride we Yérusalém kochilirida
11 yene tamashining sadasi, shad-xuramliq sadasi we toyi boluwatqan yigit-qizning awazi anglinidu, shundaqla Perwerdigarning öyige «teshekkür qurbanliqliri»ni aparghanlarning «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki Perwerdigar méhribandur, uning muhebbiti menggülüktur» deydighan awazliri qaytidin anglinidu; chünki Men sürgün bolghanlarni qayturup zémindiki awatliqni eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.■
12 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu. □
13 *Jenubiy* taghliqtiki sheherlerde, *gherbtiki* Yehudaning «Shefelah» égizlikidiki sheherlerde, jenubiy bayawanlardiki sheherlerde, Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida we Yehudaning sheherliridimu qoy padiliri ularni sanighuchining qoli astidin qaytidin ötidu, — deydu Perwerdigar.□

14 Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetige hem Yehuda jemetige éytqan shepqetlik wedemge emel qilimen.■
15 Shu künler we u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen; U zéminda toghra höküm we heqqaniyliq yürgüzidu. □ ■
16 Shu künlerde Yehuda qutquzulidu, Yérusalém arambexshte turidu; *shu chaghda* Yérusalém: «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur» dégen nam bilen atilidu.
17 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Dawutning Israil jemetining textige olturushqa layiq nesli üzülüp qalmaydu,
18 yaki Lawiylardin bolghan kahinlardin, «köydürme qurbanliq», «ashliq hediye» we bashqa qurbanliqlarni Méning aldimda daim sunidighan adem üzülüp qalmaydu.■

□ **33:6 «Halbuki mana, Men bu sheherge shipa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytimen, …»** — shübhisizki, Xuda Yeremiyagha éytqan «büyük hem tilsimat ishlar» bu ayettin bashlap uninggha échip körsitilidu. ■ **33:7** Yer. 24:6; 31:4; 32:44 ■ **33:8** Yer. 31:34 ■ **33:11** Yer. 7:34 □ **33:12 «Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu»** — 4-, 10- we bu 12-ayette, Perwerdigar Yeremiyagha «Sen bilip baqmighan hem büyük hem tilsimat ishlarni sanga körsitimen» dégen wedisi boyiche, kelgüsi zamanda karamet ishlarni körsitidighan üch bésharet bizge tonushturulidu. □ **33:13 «sanighuchining qoli astidin ötüsh»** — belkim qoylar qotan'gha qaytip kirgende, ulardin héchqaysisining kem qalmasliqi üchün tekshürülüshtur. ■ **33:14** Yer. 29:10 □ **33:15 «…u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen…»** — oqurmenlerning éside barki, Xuda Dawut padishah-peyghemberge: «Qutquzghuchi-Mesih» séning neslingdin chiqidu» dep wede bergen (mesilen, «2Sam.», 7-babni, Zeburdiki 18-, 45- we 72-küylerni hem mezkur kitab 23:5nimu körüng). ■ **33:15** Yer. 23:5 ■ **33:18** Yer. 17:26

19 Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
20 Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Méning kündüz bilen tüzgen ehdemni we kéche bilen tüzgen ehdemni buzup, kündüz we kéchini öz waqtida kelmeydighan qilip qoysanglar,
21 shu chaghda Méning Qulum Dawut bilen tüzgen ehdem buzulup, uninggha: «Öz textingge höküm süridighan bir oghlung daim bolidu» déginim emelge ashurulmaydu we xizmetkarlirim, kahinlar bolghan Lawiylar bilen tüzgen ehdem buzulghan bolidu.
22 Asmanlardiki qoshunlar bolghan yultuzlarni sanap bolghili bolmighandek, déngizdiki qumlarni ölchep bolghili bolmighandek, men qulum Dawutning neslini we Özümge xizmet qilidighan Lawiylarni köpeytimen.

23 Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
24 Bu xelqning: «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemettin waz kéchip, ularni tashlidi» déginini bayqimidingmu? Shunga ular Méning xelqimni: «Kelgüside héch bir el-dölet bolmaydu» dep közge ilmaydu. □
25 Perwerdigar mundaq deydu: — Méning kündüz we kéchini békitken ehdem özgirip ketse, yaki asman-zémindiki qanuniyetlerni békitmigen bolsam,
26 Men Yaqupning neslidin we Dawutning neslidin waz kéchip ularni tashlaydighan bolimen, shuningdek Ibrahim, Ishaq we Yaqupning nesli üstige höküm sürüsh üchün *Dawutning* neslidin adem tallimaydighan bolimen! Chünki berheq, Men ularni sürgünlüktin qayturup ularni eslige keltürimen, ulargha rehimdilliq körsitimen.■

34

Perwerdigar Zedekiyagha shum xewer yetküzidu

1 Babil padishahi Néboqadnesar, pütün qoshuni we hökümranliqigha béqin'ghan barliq padishahliqlar we ellerning hemmisi Yérusalémgha we uning etrapidiki barliq sheherlerge jeng qilghan waqtida, Perwerdigardin Yeremiyagha kelgen söz: —■
2 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Zedekiyaning yénigha bérip uninggha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen, u uninggha ot qoyup köydüriwétidu. ■
3 Sen bolsang, uning qolidin qachalmaysen; belki sen tutulup uning qoligha tapshurulisen; séning közliring Babil padishahining közlirige qaraydu, uning bilen yüz turane sözlishisen we sen Babilgha sürgün bolup kétisen.■
4 Lékin, i Yehuda padishahi Zedekiya, Perwerdigarning sözini angla; Perwerdigar séning tughrangda mundaq deydu: — Sen qilich bilen ölmeysen;
5 sen aman-tinchliqta ölisen; ata-bowiliring bolghan özüngdin ilgiriki padishahlar üchün matem tutup xushbuy yaqqandek ular oxshashla sen üchünmu *xushbuy* yaqidu; ular sen üchün: «Ah, shahim!» dep matem tutidu; chünki Men shundaq wede qilghanmen, — deydu Perwerdigar.□

□ **33:24 «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemettin waz kéchip, ularni tashlidi...»** — «ikki jemet» shübhisizki, Israil we Yehudani, yeni Xudaning pütün xelqini körsitidu; démek, pütkül Israil xelqi özining kélechiki toghruluq ümidsizlinip ketken. Bezi alimlar «ikki jemet» «Dawut jemeti hem Lawiy jemeti»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bizningche kéyinki «Méning xelqimni ... közge ilmaydu» dégen ibare hem 25-, 26-ayetler «Yaqupning nesli»ni, yeni Xudaning pütün xelqi (Israil we Yehuda)ni körsetkechke, 24-ayetmu pütün xelqni körsitishi kérek. ■ **33:26** Yer. 31:20 ■ **34:1** 2Pad. 25; Yer. 52 ■ **34:2** Yer. 21:10; 32:29 ■ **34:3** Yer. 32:4 □ **34:5 «Sen üchün xushbuy yaqidu»** — ibraniy tilida sözmusöz bolsa «sen üchün köydüridu» dégenliktur. Xeqlerning köydürgini bolsa, bizningche xushbuy bolushi kérek idi. Emeliyette Tewrat hem Injilda ölgenler üchün herqandaq qurbanliq-hediye, nezir-chiraghning héchqandaq paydisi yoq, dep körsitilidu.

6 Andin Yeremiya peyghember bu sözlerning hemmisini Yehuda padishahi Zedekiyagha
Yérusalémda éytti.
7 Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémda we Yehudadiki qalghan she-
herlerde, yeni Laqishta we Azikahta jeng qiliwatatti; chünki Yehudadiki mustehkem
sheherler arisidin peqet bularla ishghal bolmighanidi.

Öz qulligha uwal qilghanlargha agah bérish

8 Padishah Zedekiya *qullirimizgha* azadliq jakarlayli dep Yérusalémdikilerning hemmisi
bilen ehdini késip tüzgendin kéyin, Perwerdigardin töwendiki bu söz Yeremiyagha keldi
□ ■
9 (ehde boyiche herbiri öz ibraniy qullirini, er bolsun, qiz-ayal bolsun, qoyuwétishi kérek
idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi. □
10 Ehdige qoshulghan barliq emirler we barliq xelq shuninggha, yeni herqaysimiz öz
quli yaki dédikini qoyuwéteyli, ularni qulluqta qalduruwermeyli dégen sözige boysundi.
Ular boysunup ularni qoyuwetti.
11 Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédeklerni özige qaytu-
ruwaldi. Ular bularni qaytidin mejburiy qul-dédek qiliwaldi).□
12 — Shu chaghda Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
13 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men ata-bowiliringlarni Misirning
zéminidin, yeni «qulluq öyi»din chiqarghinimda, ular bilen ehde tüzgenidim;
14 *shu ehde boyiche* herbiringlar yettinchi yilida silerge özini satqan herqaysi
qérindishinglar bolghan ibraniy kishilirini qoyuwétishinglar kérek; u qulluqungda alte
yil bolghandin kéyin, sen uni azadliqqa qoyuwétishing kérek, dégenidim. Lékin ata-
bowiliringlar buni anglimay héch qulaq salmighan. ■
15 Lékin siler bolsanglar, *shu yaman yoldin* yénip, köz aldimda durus ishni körüp,
herbiringlar öz yéqinigha «azad bol» dep jakarlidinglar, shuningdek Öz namim bilen
atalghan öyde ehde tüzüdinglar;
16 lékin siler yene yénip Méning namimgha dagh keltürüp, herbiringlar öz rayigha
qoyuwetken qulni hem ixtiyarigha qoyuwetken dédekni qayturuwélip qaytidin
özünglargha qul-dédek bolushqa mejburlidinglar.
17 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Siler manga qulaq salmidinglar, herbiringlar
öz qérindishinglargha, herbiringlar öz yéqininglargha azad bolunglar dep héch jakarlimid-
inglar; mana, Men silerge bir xil azadliqni — yeni qilichqa, wabagha we qehetchilikke
bolghan bir azadliqni jakarlaymen; silerni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha bir
wehshet basquchi qilimen. ■
18 Shuning bilen Men ehdemni buzghan, köz aldimda késip tüzgen ehdining sözlirige emel
qilmighan kishilerni bolsa, ular özliri soyup ikki parche qilip, otturisidin ötken héliqi
mozaydek qilimen;

□ **34:8 «ehdini késip tüzüsh»** — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmekchi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, nimte (ikki parche) qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisidin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning ehmiyiti belkim: «Qaysimiz ehdini buzsaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démekliktur. 18-20-ayetlerni körüng. ■ **34:8** Mis. 21:2 □ **34:9 «ehde boyiche herbiri öz ibraniy qullirini, ... qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi»** — mumkinchiliki barki, bu ehde peqet bu emirlerge qolayliq bolushi üchün tüzülgenidi. Qehetchilik bolghan waqitta, öz qulligha ozuq bérish mes'uliyitidin qéchip, qullirini ketküziwétetti. □ **34:11 «Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédeklerni özige qayturuwaldi... qul-dédek qiliwaldi»** — bu weqe Babilning qoshuni Yérusalémni qorshiwélishtin waqitliq waz kéchip Misir bilen jeng qilishqa ketken waqtida bolghan bolushi mumkin. Emirler we xelq belkim xeterlik peyt bizdin ötüp ketti, Xudadin qorqiwérishimizning hajiti yoq, déyishi mumkin idi. 21-22-ayetlerni 35-bab, 5-7-ayetler bilen sélishturung. ■ **34:14** Mis. 21:2; Qan. 15:12 ■ **34:17** Qan. 28:25; Yer. 15:4; 24:9,10

19 Yehudaning emirliri we Yérusalémning emirliri, ordidiki elemdarlar, kahinlar, shuningdek mozayning ikki parchisining otturisidin ötken barliq xelqni bolsa,
20 Men ularni düshmenlirining qoligha, jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; shuning bilen jesetliri asmandiki uchar-qanatlargha we zémindiki haywanlargha ozuq bolidu; ■
21 Yehuda padishahi Zedekiya we uning emirlirinimu düshmenlirining qoligha, jénini izdigüchilerning qoligha, shundaqla silerge hujum qilishtin chikinip turghan Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurimen. ■
22 Mana, Men emr qilimen, — deydu Perwerdigar, we ular bu sheher aldigha yene kélidu; ular uninggha hujum qilip ot qoyup köydüriwétidu; we Men Yehudaning sheherlirini weyrane, héch ademzatsiz qilimen.

35

Yehudaning wapasizliqi, Rekabiylarning wapadarliqi

1 Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning künliride, Perwerdigardin Yeremiyagha söz kélip: —□
2 «Rekabning jemetidikilerning yénigha bérip ular bilen sözliship ularni Perwerdigarning öyige apirip, uning kichik öylirining birige teklip qilip ularning aldigha sharab tutqin» — déyildi.
3 Shuning bilen men Xabazziniyaning newrisi, Yeremiyaning oghli Jaazaniyani, uning ukilirini we barliq bala-chaqilirini, shuningdek Rekabning pütkül jemetini élip kélishke chiqtim;
4 Men ularni Perwerdigarning öyige, Igdaliyaning oghli, Xudaning adimi bolghan Hananning oghulligha tewelik öyge apardim; bu öy emirlerning öyining yénida, Shallumning oghli, ishikbaqar Maaséyahning öyining üstide idi;
5 men Rekabning jemetidikilerning aldigha sharabqa liq tolghan piyaliler we qedehlerni qoyup ulargha: «Sharabqa éghiz téginglar!» — dédim.
6 Ular manga mundaq dédi: «Biz sharabni ichmeymiz; chünki ejdadimiz Rekabning oghli Yonadab bizge: «Siler we oghul-ewladliringlar zadi sharab ichmenglar;
7 yene kélip öylerni qurmanglar, ne uruq térimanglar, ne üzümzarlarni tikmenglar, ne bulardin héchqaysisigha zadi ige bolmanglar; barliq künliringlarda chédirlarda turunglar; shuning bilen siler turuwatqan zéminda uzun künlerni körisiler» — dep emr qaldurghan.
8 Shuning bilen bizning ejdadimiz Rekabning oghli Yonadabning: «Barliq kününglerde zadi sharab ichmenglar» dégen awaziga qulaq sélip, biz we bizning ayallirimiz hem oghul-qizlirimiz uning emrige toluq emel qilip kelgenmiz;
9 biz yene turghudek öylerni salmighan; bizde héch üzümzar, étiz, uruq dégenler yoq;
10 belki biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanliriga emel qilip kelduq.□
11 Lékin Babil padishahi Néboqadnesar zémin'gha bésip kirgende, shundaq ish boldiki, biz: «Barayli, Kaldiylerning qoshuni hem Suriyening qoshunidin qéchip Yérusalém shehirige kireyli» — déduq. Mana shu sewebtin Yérusalémda turuwatimiz».
12 Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
13 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Barghin, Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlargha mundaq dégin: —

■ **34:20** Yer. 7:33; 16:4; 19:7 ■ **34:21** Yer. 37:11 □ **35:1** **«Yehoakimning künliride» —** bu weqe Zedekiya padishah textke olturghan waqitta, yeni yuqirida éytilghan bésharetlerdin ilgiri bolghanidi, elwette. □ **35:10** **«biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanliriga emel qilip kelduq» —** jemiy bolup 250 yilliq mezgil ichide. «Rekabning oghli Yonadab» belkim «2Pad.» 10:15de tilgha élin'ghan «Rekabning oghli Yehonadab» bolushi mumkin.

Buningdin terbiye almamsiler, shuningdek Méning sözlirimge qulaq salmamsiler? — deydu Perwerdigar.
14 — Mana, Rekabning oghli Yonadabning oghul-perzentlirige «sharab ichmenglar» dep tapilighan sözlirige emel qilinip kelgen; bügünki kün'giche ular héch sharab ichip baqmighan, chünki ular atisining emrige itaet qilghan. Lékin Men tang seherde ornumdin turup silerge söz qilip kelgen bolsammu, siler Manga héch qulaq salmighansiler. ■
15 Men tang seherde ornumdin turup qullirim bolghan peyghemberlerni ewetip: «Herbiringlar hazir öz rezil yolunglardin yénip, qilmishinglarni tüzitinglar, bashqa ilahlargha egiship choqunmanglar; shundaq qilsanglar Men ata-bowiliringlargha teqdim qilghan zéminda turuwérisiler» dep kelgenmen; lékin siler Manga qulaq salmay héch anglimighansiler. ■
16 Berheq, Rekabning oghli Yonadabning ewladliri atisining ulargha tapilighan emrige emel qilghan; lékin bu xelq Manga héch qulaq salmighandur.
17 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Yehudaning üstige hem Yérusalémning üstige Men aldin'ala éytqan barliq balayi'apetni chüshürimen; chünki Men ulargha söz qilghan, lékin ular anglimighan; Men ularni chaqirghan, lékin ular jawab bermigen».
18 Andin Yeremiya Rekab jemetige mundaq dédi: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki siler atanglar Yonadabning emrige itaet qilip, barliq yolyoruqlirini tutup, silerge tapilighanlirining hemmisi boyiche ish körüp kelgensiler, —
19 emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldimda xizmet qilghuchi hergiz üzülüp qalmaydu.□

36

Padishah Yehoakim bésharet xatirilen'gen oram yazmini köydüridu

1 Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning tötinchi yili, Yeremiyagha Perwerdigardin töwendiki söz keldi: —
2 Özüngge oram qeghez alghin; uninggha Yosiyaning künliride sanga söz qilghinimdin tartip bügünki kün'giche Men Israilni eyibligen, Yehudani eyibligen hem barliq ellerni eyibligen, sanga éytqan sözlerning hemmisini yazghin. ■
3 Yehudaning jemeti belkim Men béshigha chüshürmekchi bolghan barliq balayi'apetni anglap, herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; ular shundaq qilsa, Men ularning qebihlikini we gunahini kechürüm qilimen.
4 Shuning bilen Yeremiya Nériyaning oghli Baruqni chaqirdi; Baruq Yeremiyaning aghzidin chiqqanlirini anglap Perwerdigarning uninggha éytqan sözlirining hemmisini bir oram qeghezge yézip berdi.
5 Yeremiya Baruqqa tapilap mundaq dédi: — Özüm qamap qoyulghanmen; Perwerdigarning öyige kirishimge ruxset yoq; lékin özüng bérip kirgin;
6 Perwerdigarning öyide roza tutqan bir künide, sen aghzimdin chiqqanlirini anglap yazghan, Perwerdigarning bu oram yazmida xatirilen'gen sözlirini xelqning

■ **35:14** Yer. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33 ■ **35:15** Yer. 18:11; 25:5 □ **35:19 «Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldimda xizmet qilghuchi hergiz üzülüp qalmaydu» —** ularning Xuda aldida néme xizmet qilidighanliqi muqeddes kitabta xatirilen'gen emes; emma Yehudiylarning kéyinki xatiriliri boyiche ularning kéyinki ibadetxanida qurban'gahta ot üchün otun élip bérish xizmiti bar idi. Rekabiylar toghruluq yene «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **36:2** Yesh. 8:1; Yer. 30:2

qulaqlirigha yetküzgin; hemme sheherlerdin kelgen Yehudadikilerning quliqighimu yetküzgin.
7 Ular belkim Perwerdigar aldigha dua-tilawitini qilip herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; chünki Perwerdigarning bu xelqqe agahlandurghan ghezipi we qehri dehshetliktur.
8 Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi.□
9 Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim textke olturghan beshinchi yili toqquzinchi ayda shundaq boldiki, barliq Yérusalémdikiler hemde Yehuda sheherliridin chiqip Yérusalémgha kelgen barliq xelq üchün, Perwerdigar aldida bir mezgil roza tutushimiz kérek dep élan qilindi.
10 Shu waqit Baruq Perwerdigarning öyige kirip, pütükchi Shafanning oghli Gemariyaning öyide turup, Yeremiyaning sözlirini barliq xelqning quliqigha yetküzüp oqudi; bu öy Perwerdigarning öyining yuqiriqi hoylisidiki «Yéngi derwaza»gha jaylashqanidi. □
11 Shafanning newrisi, Gemariyaning oghli Mikah bolsa yazmidin Perwerdigarning sözlirining hemmisige qulaq saldi.
12 Andin u padishahning ordisigha chüshüp pütükchining öyige kiriwidi, mana, emirlerning hemmisi shu yerde olturatti; pütükchi Elishama, Shémayaning oghli Délaya, Akborning oghli Elnatan, Shafanning oghli Gemariya we Hananiyaning oghli Zedekiya qatarliq barliq emirler shu yerde olturatti.
13 Shuning bilen Mikah Baruqning sözligenlirini xelqning quliqigha yetküzüp oqughanda özi anglighan barliq sözlerni ulargha bayan qildi.
14 Shuning bilen barliq emirler Kushining ewrisi, Shelemiyaning newrisi, Netaniyaning oghli Yehudiyni Baruqning yénigha ewetip uninggha: «Sen xelqning quliqigha yetküzüp oqughan oram yazmini qolunggha élip yénimizgha kel» — dédi. Shuning bilen Nériyaning oghli Baruq oram yazmini qoligha élip ularning yénigha keldi.
15 Ular uninggha: «Oltur, uni quliqimizgha yetküzüp oqup ber» — dédi. Baruq uni ulargha anglitip oqudi.

16 Shundaq boldiki, ular barliq sözlerni anglighanda, alaqzade bolup bir-birige qariship: «Bu sözlerning hemmisini padishahqa yetküzmisek bolmaydu» — dédi.
17 Andin Baruqtin: «Bizge dégin emdi, sen bu sözlerning hemmisini qandaq yazding? Ularni Yeremiyaning öz aghzidin anglidingmu?» — dep soridi.
18 Baruq ulargha: «U bu sözlerning hemmisini öz aghzi bilen manga éytti, men oram qeghezge siyah bilen yazdim» — dédi.
19 Emirler Baruqqa: «Barghin, sen we Yeremiya möküwélinglar. Qeyerde bolsanglar héchkimge bildürmenglar» — dédi.
20 Shuning bilen ular oram yazmini pütükchi Elishamaning öyige tiqip qoyup, ordigha kirip padishahning yénigha kélip, bu barliq sözlerni uning quliqigha yetküzdi.
21 Padishah Yehudiyni yazmini élip kélishke ewetti, u uni Elishamaning öyidin épkeldi. Yehudiy uni padishahning quliqigha we padishahning yénida turghan barliq emirlerning qulaqlirigha yetküzüp oqudi.

□ **36:8 «Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi» —** Baruqning chong atisi Maaséyah Yérusalémning sheher bashliqi bolghanidi (32:12ni hem «2Tar.» 34:8ni körüng). U mushu ishni qilghanda belkim özining jénini we kélechikini tewekkül qilghan. Uning Yeremiyagha hemrah bolushning intayin japaliq we xeterlik ikenlikini chüshinish üchün 45-babni körüng. □ **36:10 «pütükchi Shafan» —** Shafan toghruluq «1Pad.» 22-babni körüng. **«yuqiriqi hoyla»** — bolsa «1Pad.» 6:36 hem 7:12de «ichki hoyla» dégen nam bilen atalghan. «Yéngi derwaza» «Yer.» 26:10de tilgha élin'ghan. Shübhisizki, Baruq shu yerde turup Yeremiyaning sözini oquytti, barliq xelq angliyalaytti.

22 Shu chagh toqquzinchi ay bolup, padishah «qishliq öy»ide olturatti; uning aldidiki ochaqta ot qalaqliq idi.
23 Shundaq boldiki, Yehudiy uningdin üch-töt sehipini oqughanda, padishah qelemtirashi bilen bu qismini késip, yazmining hemmisini bir-birlep otta köyüp yoqighuche ochaqtiki otqa tashlidi. □
24 Lékin bu barliq sözlerni anglighan padishah yaki xizmetkarlirining héchqaysisi qorqmidi, ulardin kiyim-kécheklirini yirtqanlar yoq idi.
25 Uning üstige Elnatan, Délaya we Gemariyalar padishahtin oram yazmini köydürmeslikini ötün'genidi, lékin u ulargha qulaq salmidi.
26 Padishah bolsa shahzade Yérahmeel, Azrielning oghli Séraya we Abdeelning oghli Shelemiyani pütükchi Baruqni we Yeremiya peyghemberni qolgha élishqa ewetti; lékin Perwerdigar ularni yoshurup saqlidi.

Ikkinchi oram yazma

27 Padishah Baruq Yeremiyaning aghzidin anglap yazghan sözlerni xatiriligen oram yazmini köydürüwetkendin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —
28 Yene bir oram qeghezni élip, uninggha Yehuda padishahi Yehoakim köydürüwetken birinchi oram yazmida xatirilen'gen barliq sözlerni yazghin.
29 We Yehuda padishahi Yehoakimgha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Sen bu oram yazmini köydürüwetting we Méning toghruluq: Sen buninggha: «Babil padishahi choqum kélip bu zéminni weyran qilidu, uningdin hem insanni hem haywanni yoqitidu» — dep yézishqa qandaqmu pétinding?» — déding.
30 Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Uning neslidin Dawutning textige olturushqa héch adem bolmaydu; uning jesiti sirtqa tashliwétilip kündüzde issiqta, kéchide qirawda ochuq yatidu. ■
31 Men uning we neslining béshigha, xizmetkarlirining béshigha qebihlikining jazasini chüshürimen; Men ularning üstige, Yérusalémda turuwatqanlarning üstige hem Yehudaning ademliri üstige Men ularga agahlandurghan barliq külpetlerni chüshürimen; chünki ular Manga héch qulaq salmighan.
32 Shuning bilen Yeremiya bashqa bir oram qeghezni élip Nériyaning oghli Baruqqa berdi; u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmida xatirilen'gen hemme sözlerni yazdi; ular bu sözlerge oxshaydighan bashqa köp sözlernimu qoshup yazdi.□

37

Zedekiya padishah bolghan chaghdiki bezi weqeler — kirish söz

1 Babil padishahi Néboqadnesar Zedekiyani Yehudaning zéminigha padishah qildi; shuning bilen u Yosiyaning oghli Yehoakimning oghli Koniyaning ornigha höküm süridi. □
2 U, yaki xizmetkarliri, yaki zémindiki xelq Perwerdigarning Yeremiya peyghember arqiliq éytqan sözlirige héch qulaq salmidi.

Zedekiya Xudadin yardem tileydu

□ **36:23 «qelemtirash bilen késish» —** adette bu saymanni diwanbégi yaki pütükchi «oram yazmilar»ni yasap teyyarlashqa ishlitetti. Mushu yerde eksiche qimmetlik bir oram yazmini yoqitish üchün ishletken. ■ **36:30** Yer. 22:19 □ **36:32 «u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmida xatirilen'gen hemme sözlerni yazdi» —** birinchi «oram yazma»ning mezmuni belkim «Yeremiya»diki 1-20-bablar idi. □ **37:1 «Koniya» —** «Yekoniyah»ning bashqa bir atilishi.

3 Padishah Zedekiya Shelemiyaning oghli Yehukalni hem kahin Maaséyahning oghli Zefaniyani Yeremiya peyghemberning yénigha ewetip uninggha: «Perwerdigar Xuday-imizgha biz üchün dua qilghaysen» — dégüzdi
4 (shu chaghda Yeremiya zindanda qamaqliq emes idi; u xelq arisigha chiqip-kirishke erkin idi.
5 Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshiwalghan Kaldiyler bularning xewirini anglap Yérusalémdin chékinip ketkenidi).□ ■
6 Andin Perwerdigarning sözi Yeremiya peyghemberge kélip mundaq déyilidi: —
7 Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Silerni manga iltija qildurup izdeshke ewetken Yehuda padishahigha mundaq denglar: — Mana, silerge yardem bérimiz dep chiqip kelgen Pirewnning qoshuni bolsa, öz zéminigha, yeni Misirgha qaytip kétidu.
8 Andin Kaldiyler bu sheherge qaytip kélip jeng qilip uni ishghal qilidu, uni ot qoyup köydüriwétidu.
9 Perwerdigar mundaq deydu: — Öz-özünglarni aldap: «Kaldiyler bizdin chékinip ketken» — démenglar; ular ketken emes!
10 Chünki gerche siler özünglargha jeng qilidighan Kaldiylerning toluq qoshunini uruwetken bolsanglarmu we ularningkidin peqet yarilan'ghanlarla qalghan bolsimu, ularning herbiri yenila öz chédiridin turup bu sheherni ot qoyup köydürüwetken bolatti.

Yeremiya qolgha élinip erz qilinidu

11 Pirewnning qoshuni tüpeylidin Kaldiylerning qoshuni Yérusalémdin chékinip turghan waqitta, shu weqe yüz berdi: —
12 Yeremiya Binyamindiki zémin'gha yol élip, shu yerdiki yurtdashliri arisidin öz nésiwisini igilesh üchün Yérusalémdin chiqqanda,
13 u «Binyamin derwazisi»gha yetkende, Hananiyaning newrisi, Shelemiyaning oghli közet bégi Iriya shu yerde turatti; u: «Sen Kaldiylerge chékinip teslim bolmaqchisen!» dep uni tutuwaldi.
14 Yeremiya: «Yalghan! Men Kaldiyler terepke qéchip teslim bolmaqchi emesmen!» — dédi. Lékin u uninggha qulaq salmidi; Iriya Yeremiyani qolgha élip uni emirler aldigha apardi.
15 Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup, uni diwanbégi Yonatanning öyidiki qamaqxanigha solidi; chünki ular shu öyni zindan'gha aylandurghanidi. □
16 Yeremiya zindandiki bir gundixanigha qamilip, shu yerde uzun künler yatqandin kéyin,
17 Zedekiya padishah adem ewetip shu yerdin ordisigha élip keldi. U shu yerde astirtin uningdin: «Perwerdigardin söz barmu?» dep soridi. Yeremiya: «Bar; sen Babil padishahining qoligha tapshurulisen» — dédi.
18 Yeremiya Zedekiya padishahqa iltija qilip: — «Men sanga yaki xizmetkarliringgha yaki bu xelqqe néme gunah qilghinimgha, bu zindan'gha qamap qoydunglar?
19 Silerge bésharet bérip: «Babil padishahi sanga yaki bu zémin'gha jeng qilishqa chiqmaydu!» dégen peyghemberliringlar qéni?» — dédi

□ **37:5 «Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshiwalghan kaldiyler bularning xewirini anglap Yérusalémdin chékinip ketkenidi»** — shu weqe belkim miladiyedin ilgiri 588-yili bolghanidi; «Pirewn» Misirning padishahi Pirewn-Xofrani körsitidu (44:30ni körüng). ■ **37:5** Yer. 34:21 □ **37:15 «Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup,...»** — mushundaq rezillik qilghan emirler Zedekiya padishahliqidiki emirler idi. 36-babta körsitilgen, Xudadin qorqqan yaxshi emirler bolsa, Yehoakim padishahliqidiki emirler idi; bu weqedin ilgirila ular Yekoniyah padishah bilen bille (miladiyedin ilgiriki 597-yili) Babilgha sürgün bolghanidi.

20 — «Emdi i padishah teqsir, sözlirimge qulaq sélishingni ötünimen; iltijayim aldingda ijabet bolsun, dep ötünimen; diwanbégi Yonatanning öyige méni qaytquzmighaysen; sen undaq qilsang, shu yerde ölimen».
21 Zedekiya padishah perman chüshürüp, Yeremiyani qarawullarning hoylisida turghuzushni, shuningdek sheherdiki hemme nan tügep ketmisila, uninggha herküni «Naway kochisi»din bir nan bérilishni tapilidi; shuning bilen Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi.■

38

Yeremiya xain dep erz qilinip su azgiligha tashlinidu

1 Mattanning oghli Sefatiya, Pashxurning oghli Gedaliya, Shemeliyaning oghli Jukal we Malkiyaning oghli Pashxurlar bolsa Yeremiyaning xelqqe: —
2 «Perwerdigar mundaq deydu: — Bu sheherde qélip qalghan ademler bolsa qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kimki chiqip Kaldiylerge teslim bolsa hayat qalidu; jéni özige oljidek qalidu; u hayat qalidu. ■
3 Perwerdigar mundaq deydu: — Bu sheher choqum Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurulidu, u uni ishghal qilidu» — dewatqan sözlirini anglidi.
4 Emirler padishahqa: «Silidin ötünimiz, bu adem ölümge mehkum qilinsun; chünki némishqa uning bu sheherde qélip qalghan jenggiwar leshkerlerning qollirini we xelqning qollirini ajiz qilishigha yol qoyulsun? Chünki bu adem xelqning menpeetini emes, belki ziyinini izdeydu» — dédi.
5 Zedekiya padishah: «Mana, u silerning qolliringlargha tapshuruldi; silerning yolunglarni tosqudek men padishah qanchilik bir adem idim?» — dédi.
6 Shuning bilen ular Yeremiyani tutup qarawullarning hoylisidiki shahzade Malkiyaning su azgiligha tashliwetti; ular Yeremiyani arghamchilar bilen uninggha chüsherdi; azgalda bolsa su bolmay, peqet patqaqla bar idi; Yeremiya patqaqqa pétip ketti.

Éfiopiyelik aghwat Yeremiyani azgaldin qutquzidu

7 Emma padishahning ordisidiki bir aghwat Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyaning su azgiligha qamap qoyulghanliqini anglidi (shu chaghda padishah bolsa «Binyamin derwazisi»da olturatti). □
8 Ebed-Melek ordidin chiqip padishahning yénigha bérip uninggha:
9 «I padishahi'alem, bu ademlerning Yeremiya peyghemberge barliq qilghini, uni su azgiligha tashliwetkini intayin esebiy rezilliktur; u ashu yerde qehetchiliktin ölüp qalidu; chünki sheherde ozuq-tülük qalmidi» — dédi.
10 Padishah Éfiopiyelik Ebed-Melekke buyruq bérip: «Mushu yerdin ottuz ademni özüng bilen élip bérip, Yeremiya peyghemberni ölüp ketmesliki üchün su azgilidin élip chiqarghin» — dédi.
11 Shuning bilen Ebed-Melek ademlerni élip ulargha yétekchilik qilip, padishahning ordisidiki xezinining astidiki öyge kirip shu yerdin lata-puta we jul-jul kiyimlerni élip, shularni tanilar bilen azgalgha, Yeremiyaning yénigha chüshürüp berdi.
12 Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyagha: — Bu lata-puta we jondaq kiyimlerni qoltuqliring hem tanilar arisigha tiqip qoyghin — dédi. Yeremiya shundaq qildi.
13 Shuning bilen ular Yeremiyani tanilar bilen tartip, su azgilidin chiqardi; Yeremiya yenila qarawullarning hoylisida turdi.

■ **37:21** Yer. 32:2 ■ **38:2** Yer. 21:9 □ **38:7 «bir aghwat Éfiopiyelik»** — «aghwat» dégen bu söz bezide peqet «emeldar»nila bildüridu.

Zedekiya astirtin meslihet soraydu, Yeremiya jawab béridu

14 Padishah Zedekiya adem ewetip Yeremiya peyghemberni Perwerdigarning öyidiki üchinchi kirish ishikige, öz yénigha aparghuzdi. Padishah Yeremiyagha: — Men sendin bir ishni sorimaqchimen; uni mendin yoshurmighaysen — dédi.
15 Yeremiya Zedekiyagha: «Men uni sanga ayan qilsam, sen méni jezmen ölümge mehkum qilmamsen? Men sanga meslihet bersem, sen anglimaysen!» — dédi.
16 Padishah Zedekiya Yeremiyagha astirtin qesem ichip uninggha: «Bizge jan-tiniq ata qilghan Perwerdigarning hayati bilen qesem ichimenki, men séni ölümge mehkum qilmaymen, yaki séni jéningni izdigüchi kishilerning qoligha tapshurmaymen» — dédi.■
17 Yeremiya Zedekiyagha: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Sen ixtiyaren Babil padishahining emirlirining yénigha chiqip teslim bolsang, jéning hayat qalidu we bu sheher otta köydürüwétilmeydu; sen we öydikiliring hayat qalisiler.
18 Lékin sen chiqip Babil padishahining emirlirige teslim bolmisang, bu sheher kaldiylerning qoligha tapshurulidu, ular uninggha ot qoyup köydürüwétidu, sen ularning qolidin qachalmaysen — dédi.
19 Padishah Zedekiya Yeremiyagha: «Men Kaldiylerge chiqip teslim bolghan Yehudiylardin qorqimen; Kaldiyler belkim méni ularning qoligha tapshurushi, ular méni qiyinqistaq qilishi mumkin» — dédi.
20 Yeremiya mundaq dédi: — Ular séni tapshurmaydu. Sendin ötünimenki, gépimge kirip Perwerdigarning awazigha itaet qilghaysen; shundaq qilsang sanga yaxshi bolidu, jéning hayat qalidu.
21 Lékin sen chiqip teslim bolushni ret qilsang, Perwerdigar manga ayan qilghan ish mundaq: —
22 mana, Yehuda padishahining ordisida qalghan barliq qiz-ayallar Babil padishahining emirlirining aldigha élip kétilidu. Shuning bilen bu *qiz-ayallar* sanga *tene qilip*: «Séning jan dostliring séni éziqturdi; ular séning üstüngdin ghelibe qildi; emdi hazir putliring patqaqqa pitip ketkende, ular yüz örüp sanga arqisini qildi!» — deydu. □
23 Séning barliq ayalliring hem baliliring kaldiylerge élip kétilidu. Sen özüng ularning qolidin qachalmaysen; chünki sen Babil padishahining qoli bilen tutuwélinisen, shundaqla sen bu sheherning otta köydürüwétilishige sewebchi bolisen.
24 Zedekiya Yeremiyagha mundaq dédi: — Sen bu söhbitimizni bashqa héchkimge chandurmighin, shundila sen ölmeysen. □
25 Emirler méning sen bilen sözleshkinimni anglap yéninggha kélip sendin: «Séning padishahqa néme dégenliringni, shundaqla uning sanga qandaq sözlerni qilghanliqini bizge éyt; uni bizdin yoshurma; shundaq qilsang biz séni öltürmeymiz» dése,
26 undaqta sen ulargha: «Men padishahning aldigha: «Méni Yonatanning öyige qaytquzmighaysen, bolmisa, men shu yerde ölimen» — dégen iltijayimni qoyghanmen» — deysen.
27 Derweqe emirlerning hemmisi Yeremiyaning yénigha kélip shuni soridi; u ulargha padishah buyrughan bu barliq sözler boyiche jawab berdi. Shuning bilen ular jimip kétip uning yénidin chiqip ketti; chünki bu ish héchkimge chandurulmighanidi.
28 Shundaq qilip Yérusalém ishghal qilin'ghuche Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi.

■ **38:16** Yesh. 57:16 □ **38:22 «séning jan dostliring séni éziqturdi»** — «séning jan dostliring» padishahning «meslihetchi»liri hem «peyghemberliri»ni körsitidu. Ular padishahni «Misirgha ittipaqdash bolup Babilgha isyan kötüreyli» dep azdurup balayi'apetni keltürgenidi. □ **38:24 «chandurmighin ...sen ölmeysen»** — belkim padishah uninggha tehdit sélish üchün emes, belki «Misirgha ittipaqdash bolayli» dégen emirler bu söhbetning mezmunini anglap qalsa Yeremiyani öltürüshi mumkin, démekchi.

39

Yérusalémning ishghal qilinishi we kéyinki weqeler

1 Yérusalém ishghal qilin'ghanda töwendiki ishlar yüz berdi: — Yehuda padishahi
Zedekiyaning toqquzinchi yili oninchi ayda, Babil padishahi Néboqadnesar we barliq
qoshuni Yérusalémgha jeng qilishqa kélip uni muhasirige aldi; ■
2 Zedekiyaning on birinchi yili, tötinchi ayning toqquzinchi künide, ular sheher sépilidin
bösüp kirdi.
3 Shuning bilen Babil padishahining emirlirining hemmisi, yeni Samgarliq Nergal-
Sharezer, bash xezinichi Nébu-Sarséqim, bash séhirger Nergal-sharezer we Babil
padishahliqining bashqa emeldarliri kirip «Ottura derwaza»da olturdi.□
4 Yehuda padishahi Zedekiya we barliq jenggiwar leshkerler ularni körüp qachmaqchi
bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti; u padishahning baghchisi arqiliq,
«ikki sépil» ariliqidiki derwazidin chiqip *Iordan jilghisidiki* «Arabah tüzlengliki»ge qarap
qéchishti.
5 Kaldiylerning qoshuni ularni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétiship uni
qolgha élip Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha
apardi; u shu yerde uning üstidin höküm chiqardi.
6 Babil padishahi Riblah shehiride Zedekiyaning oghullirini köz aldida öltürüwetti; Babil
padishahi Yehudadiki barliq mötiwerlernimu öltürüwetti.
7 U Zedekiyaning közlirini oyup, uni Babilgha apirish üchün mis kishenler bilen kishen-
lep qoydi.
8 Kaldiyler padishahning ordisini we puqralarning öylirini ot qoyup köydürüp
Yérusalémning sépillirini kömürüp tashlidi.
9 Shahane qarawul bégi Nébuzar-Adan sheherde qélip qalghan bashqa xelqni, özige teslim
bolup chiqqanlarni, yeni qalghan xelqning hemmisini qolgha élip, Babilgha sürgün
qildi.
10 Halbuki, qarawul bégi Nébuzar-Adan Yehuda zéminida héch teweliki bolmighan bezi
namratlarni qaldurdi; shu chaghda u ulargha üzümzarlar we étizlarni teqsimlep berdi.
11-12 Babil padishahi Néboqadnesar Yeremiya toghruluq qarawul bégi Nébuzar-Adan ar-
qiliq: «Uni tépip uningdin xewer al; uninggha héch ziyan yetküzme; u némini xalisa shuni
uninggha qilip ber» — dep perman chüshürgenidi.
13 Shunga qarawul bégi Nébuzar-Adan, shundaqla bash xezinichi Nébushazban, bash
séhirger Nergal-Sharezer we Babil padishahining bashqa bash emeldarlirining hemmisi
adem ewetip □
14 Yeremiyani «Qarawullarning hoylisi»din élip Shafanning newrisi, Ahikamning oghli
Gedaliyaning öz öyige apirishi üchün uning qoligha tapshurghuzdi. Lékin Yeremiya
puqralar arisida turdi.□

Xudaning sadiq adimi Ebed-Melekke bolghan wedisi

■ **39:1** 2Pad. 25:1; Yer. 52:4 □ **39:3 «bash xezinichi» —** ibraniy tilidiki «Rab-Saris» déyilidu. Bu sözning toluq menisi bizge namelum, «bash xezinichi» bizning perzimiz. **«Ottura derwaza»da olturdi** — kona zamanlarda sheher derwazisi emeldarlar yaki mötiwerler sot qilidighan, höküm chiqiridighan jay idi. □ **39:13 «bash xezinichi Nébushazban» —** 3-ayette «Nébu-Sarséqim» isimlik yene bir «bash xezinichi» tilgha élinidu. □ **39:14 «Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya» —** bu ayettiki «Shafan» 36:10-11de tilgha élin'ghan «Shafan» bolushi mumkin. Qarighanda, uning ailisidikiler Yeremiyagha yaxshi muamile qilip kelgen. **«Yeremiyani ... élip .. Gedaliyaning öz öyige apirishi üchün ...»** — alimlarning bu ayettiki «öz öyige» dégen söz toghrisida ikki pikri bar, yeni «öz öyi» (1) Yeremiyaning yurti, yene Anatotni yaki (2) Gedaliyaning «öz öyi»ni körsitidu. Gedaliya Néboqadnesarning buyruqi bilen Pelestin'ge waliy dep békitilgenidi (40:5ni we «2Pad.» 25:22ni körüng). Bizningche ikkinchi pikir toghra, chünki 40:5de Nébuzar-Adanning Yeremiyagha «Gedaliyaning yénigha qaytqin» dégen sözini bayqaymiz. Mushu waqitta Yeremiya waliy öyide keng-azadilikte turushni emes, belki namrat xelq arisida turushni tallidi.

15 Yeremiya «Qarawullarning hoylisi»da qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning sözi
uninggha kélip mundaq déyilgenidi: —
16 Barghin, Éfiopiyelik Ebed-Melekke mundaq dégin: «Samawi qoshunlarning Serdari
bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz sözlirimni
mushu sheher üstige chüshürimen; awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürimen;
shu küni bu ishlar öz közüng aldida yüz béridu.
17 Lékin shu küni Men séni qutquzimen, — deydu Perwerdigar; — Sen qorqidighan
ademlerning qoligha tapshurulmaysen;
18 chünki Men choqum séni qutquzimen; sen qilichlanmaysen, belki öz jéning özüngge
oljidek qalidu; chünki sen Manga tayinip kelgensen — deydu Perwerdigar».

40

Yeremiya ikkinchi qétim azad qilinip qoyuwétilidu

1 Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar
Yeremiyagha söz qildi. U chaghda Nébuzar-Adan Yérusalém hem Yehudadiki barliq
esirlerni élip Babilgha sürgün qilmaqchi idi; Yeremiyamu ularning arisida zenjir bilen
baghlan'ghan halda élip méngilghanidi. □
2 Qarawul bégi Yeremiyani bir chetke tartip uninggha mundaq dédi: «Perwerdigar
Xudaying mushu yerge balayi'apet chüshürimen dep agahlandurdi;
3 Mana, Perwerdigar Öz dégini boyiche shundaq qilip uni keltürdi; chünki siler Perwerdi-
gar aldida gunah sadir qilghansiler we uning awazigha qulaq salmighansiler; shunga
bu ish béshinglargha chüshti.
4 Lékin men qolungni ishkellen'gen zenjirlerdin yéship séni qoyuwétimen; men bilen bille
Babilgha bérish sanga muwapiq körünse, qéni kel, men sendin xewer alimen; emma men
bilen bille Babilgha bérishni muwapiq emes dep qarisang, kérek yoq. Mana, pütkül zémin
aldingda turidu; qeyerge bérish sanga layiq, durus körünse shu yerge barghin».
5 Yeremiya téxi yénidin mangmay turup, Nébuzar-Adan uninggha: «Boldi, Shafanning
newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha qayt; Babil padishahi uni Yehudadiki
sheherlerge hökümranliq qilishqa belgiligen; xelq arisida uning bilen bille turiwer,
yaki herqandaq bashqa yerge baray déseng shu yerge barghin» — dédi. Shuning bilen
qarawul bégi uninggha ozuq-tülük hemde bir sowghat bérip uni qoyuwetti.
6 Shuning bilen Yeremiya Mizpah shehirige, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli
Gedaliyaning yénigha keldi; u uning bilen bille, puqralar arisida turdi.

Mizpah shehiri «Yehuda ölke»sining yéngi merkizi qilinidu

7 Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining
Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümranliq qilishqa
belgiligenlikini, shuningdek uninggha Babilgha sürgün bolmighan zémindiki yoqsul er-
ayallar bala-chaqiliri bilen tapshurulghanliqini anglap qaldi;
8 shuning bilen bu leshker bashliqliri ademliri bilen Mizpah shehirige, Gedaliyan-
ing yénigha keldi; bashliqliri bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghulliri

□ **40:1 «Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyagha söz qildi...»** — Nébuzar-Adan alliqachan Yeremiya toghruluq «Yérusalémda turuwersun» dep perman chüshürgenidi (39:11-14ni körüng). Uning «xelq arisida» turghanliqi tüpeylidin, belkim tasadipiyliqtin ular sürgün qilin'ghanda ular bilen teng élip kétilgenidi. «Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi» — 2-5-ayetlerge qarighanda, Perwerdigarning bu sözi «kapir» bolghan, Babilliq leshker Nébuzar-Adan arqiliq keldi!

Yohanan hem Yonatan, Tanxumetning oghli Séraya, Netofatliq Efayning oghulliri we Maakatliq birsining oghli Yezaniya idi. □
9 Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda olturaqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu.
10 Men bolsam Kaldiyler zémin'gha kelgende *silerge* wekil bolup ularning aldida turush üchün Mizpah shehiride turimen; siler bolsanglar, sharab, enjür-xormilar we zeytun méyi mehsulatlirini élip küp-idishinglargha qoyunglar, özünglar tutqan sheherlerde turiwéringlar» — dep qesem ichti.
11 Oxshashla Moabda, Ammoniylar arisida, Édomda hem bashqa herbir yurtlarda turghan Yehudiylarmu Babil padishahi Yehudada xelqning bir qaldisini qaldurghan we ular üstige hökümranliq qilishqa Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani belgiligen dep anglidi;
12 shuning bilen barliq Yehudiylar heydep tarqitiwétilgen hemme jay-yurtlardin qaytip, Yehuda zéminigha, Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi. Ular sharab, enjür-xormilarning mehsulatlirini zor kengrichilikte aldi.

Ishmail Gedaliyani öltürüwétidu, Mizpahdiki xelqni esirge alidu

13 Karéahning oghli Yohanan we dalada qalghan leshkerlerning barliq bashliqliri Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha kélip uninggha:
14 «Sen Ammoniylar padishahi Baalis Netaniyaning oghli Ishmailni séni öltürüshke ewetkenlikini bilmemsen?» — déyishti. Lékin Ahikamning oghli Gedaliya ularning gépige ishenmidi.
15 Karéahning oghli Yohanan Mizpahda Gedaliyagha astirtin söz qilip: «Manga ruxset qilghaysen, bashqilar uningdin xewer tapquche men bérip Netaniyaning oghli Ishmailni öltürey; héchkim buni bilmeydu. Uning séni öltürüp, shuning bilen etraping-gha yighilghan Yehudadikilerning hemmisi tarqitiwétilip, Yehudaning qaldisi yoqitiwétilishining néme hajiti bar? — dédi.
16 Biraq Gedaliya Karéahning oghli Yohanan'gha: «Sen undaq qilma; chünki sen Ishmail toghruluq yalghan éytiwatisen» — dédi.

41

1 Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade, shundaqla padishahning bash emeldarliridin biri bolghan Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip Mizpahgha, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; ular shu yerde, yeni Mizpahda nan oshtup ghizalan'ghanda, □ ■
2 Netaniyaning oghli Ishmail hem u épkelgen on adem ornidin turup, Ahikamning oghli Gedaliyagha qilich chapti; ularning shundaq qilishi Babil padishahi Yehuda zémini üstige hökümranliqqa belgiligenni öltürüshtin ibaret idi.
3 Ishmail Mizpahda Gedaliyagha hemrah bolghan barliq Yehudiylar we shu yerde turuwatqan barliq Kaldiy jenggiwar leshkerlerni öltürüwetti.
4 Shundaq boldiki, Gedaliyani öltürüwetkendin kéyin, ikkinchi künigiche héchkim téxi uningdin xewer tapmighanidi,

□ **40:8 «Maakatliq birsining oghli Yezaniya»** — «Jezaniya»ning bashqa shekli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni körüng.
□ **41:1 «padishahning bash emeldarliri...»** — «padishah» choqum Zedekiyani körsitidu. ■ **41:1** 2Pad. 25:25

5 mana Sheqem, Shiloh hem Samariyedin seksen adem yétip keldi. Ular saqilini chüshürgen, kiyimlirini yirtqan, etlirini tilghan, Perwerdigarning öyige sunushqa qolida hediyelerni hem xushbuyni tutqan halda kelgenidi. □
6 Netaniyaning oghli Ishmail ularni qarshi élishqa mangghiniche yighlighan'gha sélip Mizpahdin chiqti; ulargha: «Merhemet, Ahikamning oghli Gedaliya bilen körüshüshke apirimen» — dédi.
7 Shundaq boldiki, ular sheher otturisigha yetkende, Netaniyaning oghli Ishmail we uning bilen bille bolghan ademler ularni öltürüp jesetlirini su azgiligha tashliwetti.
8 Halbuki, ular arisidin on adem Ishmailgha: «Bizni öltürüwetme, chünki dalada bizning yoshurup qoyghan bughday, arpa, zeytun méyi we hesel qatarliq ozuq-tülükimiz bar» — dédi. Shunga u qolini yighip, buraderliri arisidin ularni öltürmidi.
9 Ishmail öltürgen ademlerning jesetlirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli padishah Asa Israil padishahi Baashadin qorqup kolap yasighanidi. Netaniyaning oghli Ishmail bu azgalni jesetler bilen toldurdi. □
10 Ishmail Mizpahta turghan xelqning qaldisining hemmisini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan padishahning qizliri we Mizpahda qalghan barliq kishilerni esirge élip ketti; Netaniyaning oghli Ishmail ularni esirge élip Ammoniylarning qéshigha ötüshke yol aldi.

Yohanan xelqni Ishmailning changgilidin qutulduridu

11 Karéahning oghli Yohanan we uning qéshidiki hemme leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail sadir qilghan barliq rezilliktin xewer tapti;
12 shuning bilen ular barliq ademlirini élip Netaniyaning oghli Ishmailgha jeng qilishqa chiqti; ular Gibéondiki chong köl boyida uning bilen uchrashti.
13 Ishmailning qolida turghan barliq xelq Karéahning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqlirini körgende xushal boldi.
14 Ishmail Mizpahdin élip ketken barliq xelq yoldin yénip, Karéahning oghli Yohananning yénigha keldi.
15 Lékin Netaniyaning oghli Ishmail sekkiz adimi bilen Yohanandin qéchip, Ammoniylar teripige ötüp ketti.
16 Andin Karéahning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail Ahikamning oghli Gedaliyani öltürgendin kéyin Mizpahdin élip ketken xelqning qaldisining hemmisini öz qéshigha aldi; u ularni, yeni jenggiwar leshkerler, qiz-ayallar, balilar we orda emeldarlirini Gibéondin élip ketti.
17 Ular Kaldiyilerdin özlirini qachurush üchün Misirgha qarap yol élip Beyt-Lehemge yéqin bolghan Gérut-Qimxamda toxtap turdi.
18 Sewebi bolsa, ular Kaldiylerdin qorqatti; chünki Babil padishahi zémin üstige hökümranliqqa belgiligen Ahikamning oghli Gedaliyani Netaniyaning oghli Ishmail öltürüwetkenidi.

42

□ **41:5 «Ular saqilini chüshürgen, kiyimlirini yirtqan, etlirini tilghan...»** — démisekmu, xelq bundaq heriketler arqiliq qattiq qayghuni bildüretti. Shübhisizki, mushu yerde ularning qayghusi Xudaning Yehuda we Israil üstige jaza chüshürgenliki tüpeylidin bolghan. Emeliyette qayghuni bildürüshke «etlirini tilish» Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan.
□ **41:9 «Ishmail öltürgen ademlerning jesetlirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli...»** — bashqa xil terjimisi: «Shu azgal Ishmail Gedaliya bilen bille öltürgen ademlerning jesetlirini tashlighan yer bolup, uni esli...» — eyni ibraniy tilidiki tékistni chüshinish tes. **«Baashadin qorqup...»** — Asa padishah belkim azgalni Mizpah muhasirige élin'ghanda su saqlash üchün kolighanidi.

Qalghanlar Perwerdigardin yol soraydu, biraq uninggha qulaq salmaydu

1 Barliq leshker bashliqliri, jümlidin Karéahning oghli Yohanan hem Hoshayaning oghli
Yezaniya we eng kichikidin chongighiche barliq xelq □
2 Yeremiya peyghemberning yénigha kélip uningdin: «Telipimizni ijabet qilghaysen,
Perwerdigar Xudayinggha xelqning qaldisi bolghan bizler üchün dua qilghaysenki
(közüng körginidek burun köp bolghan bizler hazir intayin az qalduq),
3 Perwerdigar Xudaying bizge mangidighan yol, qilidighan ishni körsetkey» — dep iltija
qildi.
4 Yeremiya peyghember ulargha: «Maqul! Mana, men Perwerdigar Xudayinglargha
sözliringlar boyiche dua qilimen; shundaq boliduki, Perwerdigar silerge qandaq jawab
berse, men uni silerge héchnémisini qaldurmay toluqi bilen bayan qilimen» — dédi.
5 Ular Yeremiyagha: «Perwerdigar Xudaying séni ewetip bizge yetküzidighan sözning
hemmisige emel qilmisaq, Perwerdigar bizge heqiqiy, gépide turudighan guwahchi
bolup eyiblisun!» — dédi.
6 «Biz séni Perwerdigar Xudayimizning yénigha ewetimiz; jawab yaxshi bolsun yaman
bolsun, uning awaziga itaet qilimiz; biz Xudayimizning awaziga itaet qilghanda,
bizge yaxshi bolidu».■
7 Shundaq boldiki, on kündin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi.
8 U Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we eng kichikidin
chongighiche barliq xelqni chaqirip
9 ulargha mundaq dédi: — «Siler méni telipinglarni Israilning Xudasi Perwerdigarning
aldigha yetküzüshke ewetkensiler. U mundaq dédi: —
10 «Siler yenila mushu zéminda turiwersenglarla, Men silerni qurup chiqimen;
silerni ghulatmaymen; Men silerni tikip östürimen, silerni yulmaymen; chünki Men
béshinglargha chüshürgen balayi'apetke ökünimen. ■
11 Siler qorqidighan Babil padishahidin qorqmanglar; uningdin qorqmanglar, — deydu
Perwerdigar, — chünki Men silerni qutquzush üchün, uning qolidin qutuldurush üchün
siler bilen bille bolimen.
12 Men silerge shundaq rehimdilliqni körsitimenki, u silerge rehim qilidu, shuning bilen
silerni öz zéminglargha qaytishqa yol qoyidu.
13 Biraq siler Perwerdigar Xudayinglarning awaziga qulaq salmay «Bu zéminda qet'iy
turmaymiz» — désenglar
14 we: «Yaq. biz Misir zéminigha barayli; shu yerde ne urushni körmeymiz, ne kanay-agah
signalini anglimaymiz, ne nan'gha zar bolmaymiz; shu yerde yashaymiz» — désenglar,
15 emdi Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning bu qaldisi bolghan siler:
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq
deydu: — «Siler Misirgha kirip, shu yerde olturaqlishishqa qet'iy niyetke kelgen bol-
sanglar,
16 emdi shundaq boliduki, siler qorqidighan qilich Misirda silerge yétishiwalidu, siler
qorqidighan qehetchilik Misirda silerge egiship qoghlap baridu; shu yerde siler ölisiler.
17 Shundaq boliduki, Misirgha kirip shu yerde turayli dep qet'iy niyet qilghan ademlern-
ing hemmisi qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; ularning héchqaysisi tirik qalmaydu
we yaki Men béshigha chüshüridighan balayi'apettin qutulalmaydu.
18 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi
mundaq deydu: — Ghezipim we qehrim Yérusalémdikilerning béshigha chüshürülgendek,
siler Misirgha kirgininglarda, qehrim béshinglargha chüshürülidu; siler lenetke qa-
lidighan we dehshet basidighan obyékt, lenet sözi hem reswachiliqning obyékti bolisiler
we siler bu zéminni qaytidin héch körmeysiler. ■

□ **42:1 «Hoshayaning oghli Yezaniya»** — bu «Yezaniya» 40:8de tilgha élin'ghan «Yezaniya» bolushi mumkin. ■ **42:6** Yer. 7:23 ■ **42:10** Yer. 24:6; 31:4; 33:7 ■ **42:18** Yesh. 65:15; Yer. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18

19 Perwerdigar siler, yeni Yehudaning qaldisi toghruluq: «Misirgha barmanglar!» —
dégen. — Emdi shuni bilip qoyunglarki, men bügünki künide silerni agahlandurdum!».
20 — Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ewetkininglar «Perwerdigar
Xudayimizgha biz üchün dua qilghaysen; Perwerdigar Xudayimiz bizge néme dése,
bizge yetküzüp berseng biz shuning hemmisige emel qilimiz» dégüzgininglar özünglarni
aldap jéninglargha zamin bolushtin ibaret boldi, xalas. □
21 Men bügünki künde silerge Uning déginini éytip berdim; lékin siler Perwerdigar
Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méni silerning yéninglargha ewetken héchqaysi
ishta Uninggha itaet qilmidinglar. □
22 Emdi hazir shuni bilip qoyunglarki, siler olturaqlishayli dep baridighan jayda qilich,
qehetchilik we waba bilen ölisiler».

43

1 Shundaq boldiki, Yeremiya ularning Xudasi Perwerdigarning hemme sözlirini barliq
xelqqe éytip tügetti (Xudasi Perwerdigar Yeremiyani ulargha bu barliq sözlerni éytish
üchün ewetken), —
2 shuning bilen Hoshiyaning oghli Azariya we Karéahning oghli Yohanan we shundaqla
barliq hali chong ademler Yeremiyagha mundaq dédi: — «Sen yalghan éytiwatisen!
Xudayimiz Perwerdigar séni bizge: «Siler Misirda olturaqlishish üchün barmanglar!»
déyishke ewetken emes; □
3 belki Nériyaning oghli Baruq choqum séni bizge qarshilashturup, bizni Kaldiylerning
qoligha tapshurushqa küshkürtmekte; shuning bilen ular bizni ölümge mehkum qilidu
yaki bizni Babilgha sürgün qilidu».
4 Shuning bilen Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we barliq
xelq Perwerdigarning: «Yehuda zéminida turup qélinglar» dégen awazigha qulaq salmidi;
5 belki Karéahning oghli Yohanan we barliq leshker bashliqliri heydiwétilgen barliq
ellerdin Yehuda zéminida olturaqlishishqa qaytip kelgen Yehudaning pütün qaldisini,
6 yeni erler, qiz-ayallar, balilar we padishahning qizlirini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-
Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan herbir kishini hemde Yeremiya
peyghember hem Nériyaning oghli Baruqni élip,
7 Misir zéminigha kirip keldi; ular Perwerdigarning emrige itaet qilmidi. Ular Tahpanes
shehirige yétip keldi.

Bésharet — Néboqadnesar Misirgha bésip kirip, bulang-talang qilidu

8 Perwerdigarning sözi Yeremiyagha Tahpaneste kélip mundaq déyildi: —
9 Yehudiylarning köz aldidila, qolunggha birnechche chong tashlarni élip Pirewnning
Tahpanestiki ordisining kirish yolining yénidiki xishliq yoldiki séghiz laygha kömüp
yoshurup,
10 ulargha mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar —
Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Méning qulum bolghan Babil padishahi

□ **42:20 «— Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ... «Perwerdigar Xudayimizgha...» dégüzgininglar özünglarni aldap jéninglargha zamin bolushtin ibaret boldi, xalas» —** ayetning bashqa birxil terjimisi «Silerning méni Perwerdigar Xudayinglarning yénigha: «Perwerdigar Xudayimizgha ... » dégüzüp ewetkininglarda özünglar jéninglarni aldap qoyghansiler, xalas». □ **42:21 «Men bügünki künde silerge Uning déginini éytip berdim; lékin ... Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méni silerning yéninglargha ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar» —** shübhisizki, ularning könglidiki, yeni: «Xudaning sözige héch itaet qilmaymiz» dégen pozitsiyisi peyghemberge ayan idi. □ **43:2 «Hoshayaning oghli Azariya» —** bu adem 42:1diki «Hoshayaning oghli Yezaniya» dégen adem bilen bir bolushi mumkin.

Néboqadnesarni chaqirip épkélimen, u men kömüp yoshurghan bu tashlar üstige öz textini salidu; ularning üstige shahane chédirini yéyip tikidu. ■
11 U kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu; sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolidu; qilichqa békitilgenler qilichlinidu. □ ■
12 Men Misirdiki butlarning öylirige ot yaqturghuzimen; u ularni köydürüp, butlirini élip sürgün qilidu; qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiyiwalidu; u shu yerdin aman-ésen chiqidu. □
13 U Misir zéminidiki «Quyash ibadetxanisi»diki tüwrüklerni chéqiwétidu; u Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu.□

44

Perwerdigarning Misirgha qachqan Yehudiylargha butperesliki tüpeylidin chüshüridighan jazasi

1 Misirda turghan, yeni Migdolda, Tahpaneste, Nofta we *Misirning jenubiy teripi* Patros zéminida turghan barliq Yehudiylar toghruluq bu söz Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —□
2-3 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men Yérusalém hem Yehudadiki hemme sheherler üstige chüshürgen barliq balayi'apetni körgensiler; mana, ularning sadir qilghan rezilliki tüpeylidin bügünki künde ular xarabilik bolup, ademzatsiz qaldi; chünki ular ne özliri, ne siler, ne ata-bowiliringlar bilmeydighan yat ilahlargha choqunushqa, xushbuy yéqishqa bérip, Méni ghezeplendürgen.
4 Men tang seherde ornumdin turup qullirim bolghan peyghemberlerni silerge ewetip: «Men nepretlinidighan bu yirginshlik ishni qilghuchi bolmanglar!» — dep agahlandurghanmen.
5 Lékin ular itaet qilmighan, héch qulaq salmighan; ular rezillikidin, yat ilahlargha xushbuy yéqishtin qolini zadi üzmigen.
6 Shuning bilen qehrim hem ghezipim *ulargha* tökülgen, Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki reste-kochilarda yéqilghan, köygen; ular bügünki künde weyrane we xarabilik bolup qaldi.■
7 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Siler némishqa öz-özünglargha zor külpet keltürmekchisiler, özünglargha héchqandaq qaldi qaldurmay özünglardin, yeni Yehudaning ichidin er-ayal, bala-bowaqlarni üzmekchisiler!?
8 Némishqa öz qolliringlarning yasighini bilen, siler olturaqlashqan Misir zéminida yat ilahlargha xushbuy yéqip Méni ghezeplendürisiler? Shundaq qilip siler halak bolup yer yüzidiki barliq eller arisida lenet sözi we reswa qilinidighan bir obyékt bolisiler.

■ **43:10** Yer. 25:9; 27:6 □ **43:11 «U (Néboqadnesar) kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu»** — bu ayettiki «ölüm» belkim wabani körsitidu. 15:2nimu körüng. ■ **43:11** Yer. 15:2; Zek. 11:9 □ **43:12 «Qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiyiwalidu»** — bashqa birxil terjimisi: «U (Néboqadnesar) qoy padichisi öz tonidiki pitlarni tergendek Misir zéminidin héchnerse qaldurmay hemmini tériwalidu». Ayettiki ibraniy tili ikki bisliq bolghachqa, ikkila terjimisi belkim toghra bolushimu mumkin. Yene shuni déyishimiz kérekki, qoylar we qoy padichiliri Misirliqlargha intayin yirginchilik bolghan («Yar.» 46:34ni körüng). Shuning bilen bésharet Misirliqlar üchün intayin kinayilik, éghir gep bolushi kérek idi. □ **43:13 «Quyash ibadetxanisi»** — Misirdiki «Xéliopolis», yeni «On» dégen sheherge jaylashqan. U hazirqi Qahire shehirining on kilométr sherq teripide. **«U Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu»** — miladiyedin ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluqning bar-yoqluqi toghruluq téxi xewerimiz yoq. □ **44:1 «Nof»** — kéyin «Memfis» dep atalghan. Migdol, Tahpanes, Nof we Patros dégen jaylar asasen Misirning pütkül térritoriyesini öz ichige alghanidi. ■ **44:6** Yer. 7:20; 42:18

9 Siler Yehuda zéminida hem Yérusalémning reste-kochilirida sadir qilin'ghan rezillikni,
yeni ata-bowiliringlarning rezillikini, Yehuda padishahlirining rezillikini we ularning
ayallirining rezillikini, silerning öz rezillikinglarni hem ayalliringlarning rezillikini
untup qaldinglarmu?
10 Bügünki kün'ge qeder xelqinglar özini héch töwen tutmidi, Mendin héch qorqmidi,
ular Men silerning aldinglargha hem ata-bowiliringlarning aldigha qoyghan Tewrat-
qanunumda yaki belgilimilirimde héch mangghan emes.
11 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi
mundaq deydu: — Mana, Men béshinglargha külpet chüshürüp, barliq Yehudani halak
qilghuche silerge yüzümni qaritimen; ■
12 Men Misir zéminigha shu yerde olturaqlishayli dep qet'iy niyet qilghan Yehudaning
qaldisigha qol salimen, ularning hemmisi Misir zéminida tügishidu; Misir zéminida
yiqilidu; ularning eng kichikidin chongighiche qilich bilen, qehetchilik bilen ölidu; ular
qilich bilen we qehetchilik bilen ölidu, ular lenet oqulidighan we dehshet basquchi
obyékt, lenet sözi hem reswa qilinidighan bir obyékt bolidu. ■
13 Men Misir zéminida turuwatqanlarni Yérusalémni jazalighandek qilich bilen, qehetchi-
lik bilen we waba bilen jazalaymen;
14 shuning bilen Misir zéminida olturaqlishayli dep shu yerge kirgen Yehudaning qaldi-
sidin Yehuda zéminigha qaytishqa héchqaysisi qachalmaydu yaki héchkim qalmaydu; shu
yerge qaytip olturaqlishishqa intizar bolsimu, qachalighan az bir qismidin bashqiliri
héchqaysisi qaytmaydu».
15 Andin öz ayallirining yat ilahlargha xushbuy yaqidighanliqini bilgen barliq erler, we
yénida turghan barliq ayallar, — zor bir top ademler, yeni Misirning *shimaliy teripi we
jenubiy teripi* Patrostin kelgen barliq xelq Yeremiyagha mundaq jawab berdi: — □
16 «Sen Perwerdigarning namida bizge éytqan sözge kelsek, biz sanga héch qulaq
salmaymiz!
17 Eksiche biz choqum öz aghzimizdin chiqqan barliq sözlerge emel qilimiz; özimiz, ata-
bowilirimiz, padishahlirimiz we emirlirimiz Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki
reste-kochilarda qilghinidek bizler «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqiwérimiz we
uninggha «sharab hediye»lerni quyuwérimiz; chünki eyni chaghda bizning nénimiz pütün
bolup, toqquzimiz tel, héch külpetni körmey ötken. □ ■
18 Emma «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqishni we uninggha «sharab hediye»lerni
quyushni toxtatqinimizdin bashlap, bizning hemme nersimiz kem bolup, qilich bilen
hem qehetchilik bilen halak bolup kelduq.
19 Biz ayallar «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yaqqinimizda we uninggha «sharab
hediye»lerni quyghinimizda, bizning uninggha oxshitip poshkallarni étishimizni hem
uninggha «sharab hediye»lerni quyushimizni erlirimiz qollimighanmu?».
20 Yeremiya barliq xelqqe, hem erler hem ayallargha, mushundaq jawabni bergenlern-
ing hemmisige mundaq dédi: —
21 — «Perwerdigarning éside qélip könglige tegken ish del siler, ata-bowiliringlar,
padishahliringlar, emirliringlar shundaqla zémindiki xelqning Yehudadiki sheherlerde
hem Yérusalémdiki reste-kochilarda yaqqan xushbuyi emesmu?
22 Axirida Perwerdigar silerning qilmishinglarning rezillikige hem sadir qilghan yir-
ginchlik ishliringlargha chidap turalmighan; shunga zémininglar bügünki kündikidek
xarabilik, ademni dehshet basquchi, lenet obyékti we ademzatsiz bolghan.
23 Sewebi, siler xushbuy yaqqansiler, Perwerdigarning aldida gunah sadir qilip,

■ **44:11** Yer. 21:10; Am. 9:4 ■ **44:12** Yer. 42:15,16,17,22 □ **44:15 «Misirning shimaliy teripi we jenubiy teripi Patrostin kelgen barliq xelq» —** ibraniy tilida «Mizraimda, Patrosta turghan barliq xelq». «Mizraim» — Misirning shimaliy teripi, «Patros» — Misirning jenubiy teripidur. □ **44:17 «Asmanning xanishi» —** birxil ayal but, elwette. ■ **44:17** Yer. 7:18

Uning awazigha qulaq salmay, Uning ne Tewrat-qanunida, ne belgilimiliride ne
agah-guwahliqlirida héch mangmighansiler; shunga bügünki kündikidek bu balayi'apet
béshinglargha chüshti».
24 Yeremiya barliq xelqqe, bolupmu barliq ayallargha mundaq dédi: — «I Misirda
turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sözini anglanglar!
25 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq
deydu: — Siler ayallar öz aghzinglar bilen: «Biz «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy
yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üchün ichken qesemlirimizge choqum
emel qilimiz» dégensiler we uninggha öz qolliringlar bilen emel qilghansiler. Emdi
qesiminglarda ching turiwéringlar! Qesiminglargha toluq emel qiliwéringlar! □
26 Lékin shundaq bolghanda, i Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sözini
anglanglar! Mana, Men Özümning ulugh namim bilen qesem qilghanmenki, — deydu
Perwerdigar, — Misirning barliq zéminida turuwatqan Yehudaliq héchqaysi kishi Méning
namimni tilgha élip: «Reb Perwerdigarning hayati bilen!» dep qaytidin qesem ich-
meydu.
27 Mana, Men ularning üstige awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürüsh üchün
ularni közlewatimen; shunga Misirda turuwatqan Yehudadiki barliq kishilerning hem-
misi tügigüche qilich we qehetchilik bilen halak bolidu. ■
28 Qilichtin qutulup qachqanlar bolsa intayin az bir top ademler bolup, Misir zéminidin
Yehuda zéminigha qaytip kélidu; shuning bilen Misir zéminigha olturaqlishayli dep kelgen
Yehudaning qaldisi kimning sözining, Méningki yaki ularning inawetlik bolghanliqini
ispatlap bilip yétidu.
29 Méning silerni bu yerde jazalaydighanliqimgha, Méning sözlirimning choqum silerge
külpet keltürmey qoymaydighanliqini bilishinglar üchun silerge shu aldin'ala bésharet
boliduki, — deydu Perwerdigar,
30 — Mana, Méning Yehuda padishahi Zedekiyani uning düshmini, jénini qoghlap izdi-
gen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir
padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning
qoligha tapshurimen — deydu Perwerdigar».□

45

Baruqqa bérilgen agah hem teselli

1 Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili, Nériyaning oghli Baruq Yeremiyaning
aghzigha qarap bu sözlerni oram qeghezge yazghinida, Yeremiya peyghember uninggha
bu sözni éytqan: —
2 «Israilning Xudasi Perwerdigar sen Baruq toghruluq mundaq deydu: —
3 Sen: «Halimgha way! Chünki Perwerdigar qayghumgha derd-elem qoshup qoydi; men
ah-zarlar qilishtin charchidim, zadila aram tapalmidim!» — déding.
4 — *Yeremiya*, sen uninggha mundaq dégin: —

□ **44:25 «Siler ayallar öz aghzinglar bilen...»** — bashqa birxil terjimisi: «Siler we ayalliringlar öz aghzinglar bilen...». **««Biz «Asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üchün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler»** — mushu ayettiki heriketning igisi «ayallar» bolsimu, lékin sözler «ayallar siyghisi» bilen emes, belki «erler siyghisi» sheklide ipadilinidu. Bu belkim: «Siler erkekler ayalliringlargha boysunidighan «Saymaxunlar boldunglar» dégendek kinayilik, hejwiy gep bolsa kérek. ■ **44:27** Yer. 31:28 □ **44:30 «Méning Yehuda padishahi Zedekiyani uning düshmini, jénini qoghlap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen» —** Pirewn Xofra esli padishah Zedekiyani Néboqadnesargha isyan kötürüshke qutratqanidi. U miladiyedin ilgiriki 570-yili mexpiy öltürülgen. Shuning bilen bu ish Misirda turghan Yehudiylargha bir agah-bésharet idi.

Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qurup chiqqanlirimni hazir ghulitimen,
Men tikkenlirimni, yeni bu pütkül jahanni hazir yulup tashlaymen. □
5 Men bundaq qilghan yerde sen özüng üchün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu?
Bularni izdime; chünki mana, Men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, —
deydu Perwerdigar, — lékin jéningni sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip
bérimen». □ ■

46

46-51-bablar — Eller toghruluq bésharetler •••• «1» Misir — Misirning qoshuni Karshémish shehiride meghlup bolidu

1 Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning eller toghruluq sözi töwende: —
2 Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan,
Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar
Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilghan): — □
3 «Qalqan-siparlarni élip sepke chüshünglar! Jengge chiqishqa teyyarlininglar!
4 Atlarni harwilargha qétinglar! Atliringlargha miningla r! Béshinglargha dubulgha sélip
septe turunglar! Neyziliringlarni bilep ittiklitinglar! Sawut-quyaqlarni kiyiwélinglar! ■
5 Lékin Men némini körimen?! — deydu Perwerdigar; — Mana, mushu *leshkerler* dekke-
dükkige chüshüp chékinidu; batur-palwanliri bitchit qilinip keynige qarimay beder
qachidu! Terep-tereplerni wehime basidu! — deydu Perwerdigar.
6 — Emdi eng chaqqanlarmu qachalmaydu, batur-palwanlarmu aman-ésen qutulup
qalmaydu; mana, shimal teripide, Efrat deryasi boyida ular putliship yiqilidu!
7 Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi *kelkün kebi* kötürülgendek özini
kötürgen kimdur!? □
8 Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasidek özini kötürgen del Misir özidur;
u: «Men özümni kötürüp pütkül yer yüzini qaplaymen; men sheherler hem ularda
turuwatqanlarni yoqitimen!» — deydu.

□ **45:4 «bu pütkül jahanni...»** — yaki «bu pütkül zéminni...». Lékin 5-ayetke qarighanda «jahanni» toghridur.
□ **45:5 «Men bundaq qilghan yerde sen özüng üchün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime; chünki mana, men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, ...Lékin jéningni sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen»** — bu 45-babtiki bésharet padishah Yehoakimning textke olturghan waqtida bérilgen bolsa, némishqa mushu yerde (Yeremiya we Baruq Misirda qalghan waqitta) «oram yazma»gha qoshulghan? Belkim uning mushu yerde xatirilinish sewebi, Yeremiya we Baruq Misirda, Perwerdigargha asiyliq qilghan we asiyliq qilmaqchi bolghan Yehudaning shu az bir qaldisi arisida (yuqiriqi bésharetler körsetkendek) téximu éghir xeterde qalghan; shunga hazir bu bésharet Baruqqa téximu ehmiyetlik, téximu teselli bérishi mumkin idi. Yeremiya peyghember özi Misir zéminida ölgen yaki öltürülgen bolushi mumkin. Uning kitabining qolimizda turghanliqi üchün biz shübhisiziki Baruqqa qerzdarmiz. ■ **45:5** Yer. 21:9; 38:2; 39:18 □ **46:2 «Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan, Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilghan): — ....»** — Misir toghruluq bu bésharet Pirewnning qoshuni bitchit qilinishtin ilgiri bérilgen, mushu yerde kéyinki waqitta xatirilen'gen, elwette. Oqurmenlerning diqqitige erziyduki, «Yehudaning padishahi Yehoakimning tötinchi yili» Yehudaning kelgüsi üchün hem Yeremiyaning bésharetliri üchün intayin muhim yil bolghan. Shu yil ottura sherqtiki «küch tengpungluqi» Babilning padishahi Néboqadnesargha ötken. ■ **46:4** Yer. 51:11 □ **46:7 «Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi kelkün kebi kötürülgendek özini kötürgen kimdur!? »** — her yil Nil deryasigha kelkündek ulugh su kélidu. Bu su Misirning pütkül zéminini bésip sughiridu, Misirning zéminini baqidu, désekmu bolidu.

9 Étilinglar, i atlar! He dep algha bésip chépinglar, i jeng harwiliri! Qalqan kötürgen Éfiopiye
hem Liwiyedikiler, oqyalirini égildürgen Lidiyedikiler, palwan-baturlar jengge chiqsun!
□ ■
10 Lékin bu kün bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning künidur;
u qisasliq bir kün, yeni Öz yawliridin qisas alidighan küni bolidu; Uning qilichi kishilerni
toyghuche yutidu; u qan'ghuche ularning qanlirini ichidu; chünki samawi qoshun-
larning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning shimaliy zéminda, Efrat deryasi boyida
qilmaqchi bolghan bir qurbanliqi bar! □
11 Giléadqa chiqip tutiya izdep tap, i Misirning qizi! Lékin sen özüngge nurghun dorilarni
alsangmu bikar; sen üchün hech shipaliq yoqtur! ■
12 Eller xijaliting toghruluq anglaydu, séning peryadliring pütkül yer yüzige pur kétidu;
palwan palwan'gha putlishidu, ikkisi teng meghlup bolup yiqilidu!

Néboqadnesarning Misir zéminigha bésip kirishi toghruluq bésharet

13 Perwerdigarning Babil padishahi Néboqadnesarning Misir zéminigha tajawuz qilip
kirishi toghruluq Yeremiya peyghemberge éytqan sözi: —
14 Misirda jakarla, Migdolda élan qil, Nofta we Tahpanestimu élan qil: Ching tur, jengge
bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu; □
15 Séning baturliring némishqa süpürüp tashlinidu? Ular ching turalmaydu; chünki
Perwerdigar ularni septin ittirip yiqitiwétidu.
16 U ulardin köplirini putlashturidu; berheq, ular qachqanda bir-birige putliship
yiqilidu; shuning bilen ular: «Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge
we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» — deydu; □
17 Shu yerge *qaytqanda* ular: «Misir padishahi Pirewn peqet bir qiyqas-süren, xalas! U
peytni bilmey ötküziwetti!» — deydu.
18 Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Padishah, nami samawi qoshunlarning
Serdari bolghan Perwerdigar, — taghlar arisida Tabor téghi bolghandek, Karmel téghi
déngiz boyida *asman'gha taqiship* turghandek birsi kélidu. □
19 Emdi sen, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün bolushqa layiq yük-taqlarni teyyarlap qoy;
chünki Nof xarabe bolup köydürülidu, hech ademzatsiz bolidu.
20 Misir bolsa chirayliq bir inektur; lékin uni nishan qilghan bir köküyün kéliwatidu,
shimaldin kéliwatidu! □

□ **46:9 «Éfiopiye».. «Liwiye»... «Lidiye» —** «Éfiopiye» ibraniy tilida «Kush» déyilidu, «Liwiye» («Libya») ibraniy tilida «Put» déyilidu, «Lidiye» (hazirqi Türkiyede) ibraniy tilida «Lud» déyilidu. Bu yerlerdiki ademlerning hemmisi «yallanma leshkerler» idi. ■ **46:9** Yesh. 66:19 □ **46:10 «(Perwerdigar) Öz yawliridin qisas alidighan küni» —** mumkinchiliki barki, bésharettiki «qisas», Perwerdigarning özige sadiq bolghan padishah Yosiyani (miladiyedin ilgiriki 609-yili) öltürüwetken Pirewn-Neko üstidin alghan bir qisasni körsitidu («2Pad.» 23:29 we 33-35ni körüng). Uning üstige «Perwerdigarning küni» adette axirqi zamandiki qiyamet künini körsitidu, shunga bésharetning shu küni toghruluq melumatliri bar bolushimu mumkin. ■ **46:11** Yer. 8:22 □ **46:14 «Misirda ... Migdol... Nof ... Tahpanes...» —** bu sheherlerning hemmisi Misirda, elwette. **«Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu» —** bésharet bérilgen waqti belkim miladiyedin ilgirki 604-yili bolushi mumkin. Shu chaghda Néboqadnesar Filistiyeni ishghal qilip Misirning chégrisida tajawuz qilishqa teyyar turatti. Miladiyedin ilgirki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluq bar-yoqluqi toghruluq téxi xewerimiz yoq. □ **46:16 «Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» —** bu sözlerni belkim Misir qoshunidiki chetel «yallanma leshkerler»i éytidu (21ni körüng). □ **46:18 «Tabor» we «Karmel» —** taghliri bek égiz bolmisimu, ular etrapidiki yerlerge qarighanda kökke taqashqandek körünidu. Menisi Néboqadnesar qoshuni bilen bésip kirgende, ular bashqa padishahlar we ularning qoshunliridin zor derijide küchlük körünidu. □ **46:20 «köküyün» —** mal-waranlarni chaqidighan birxil chiwin. Bu dehshetlik köküyün «chirayliq inek» bolghan Misir we barliq «torpaqliri»ni (21-ayet) tarmar qilip heydeydu! Misirliqlar choqun'ghan but «buqa ilahi» (Afis) bolghachqa, mushu «inek» we «torpaqlar»gha nisbeten 20-21-ayetler intayin kinayilik, hejwiy sözlerdur.

21 Uning arisidiki yallanma leshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu; chünki külpetlik kün, yeni jazalinish küni ularning béshigha chüshken bolidu. □
22 *Misirning* awazi yilanningkidek «küsh-küsh» qilip anglinidu; chünki *düshmen* qoshunliri bilen atlinip, otun kesküchilerdek uninggha qarshi paltilarni kötürüp kélidu. □
23 Ormanliqi qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu, — deydu Perwerdigar, — chünki kesküchiler chéketke topidin köp, san-sanaqsiz bolidu. □
24 Misirning qizi xijalette qaldurulidu; u shimaliy elning qoligha tapshurulidu.
25 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlirini jazalaymen; berheq, Pirewn we uninggha tayan'ghanlarning hemmisini jazalaymen; □
26 Men ularni ularning jénini izdigüchiler, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha hem xizmetkarlirining qoligha tapshurimen. Biraq kéyin, *Misir* qedimki zamanlardek qaytidin ahalilik bolidu — deydu Perwerdigar.

Israil üchün ümid

27 Lékin sen, i qulum Yaqup, qorqma, alaqzade bolma, i Israil; chünki mana, Men séni yiraq yurttin, neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzup chiqirimen; shuning bilen Yaqup qaytip, xatirjemlik we arambexshte turidu, héchkim uni qorqutmaydu. ■
28 Qorqma, i qulum Yaqup, — deydu Perwerdigar, — chünki Men sen bilen billidurmen; Men séni tarqitiwetken ellerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoymaymen.■

47

«2» Filistiye toghruluq bésharet

1 Pirewn Gaza shehirige zerbe bérishtin ilgiri, Yeremiya peyghemberge kelgen, Perwerdigarning Filistiyler toghrisidiki sözi: —□
2 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, shimaldin *dolqunluq* sular örleydu; ular téship bir kelkün bolidu; u zémin we uningda turghan hemmining üstidin, sheher we uningda

---

□ **46:21 «uning arisidiki yallanma leshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu» —** ottura sherqtiki bezi köküyünler intayin zeherlik, wehshiy bolup, inek-torpaqlarni sewdayi, telwe qilip, uyan-buyan yügürtüp chéchiwétidu. **«jazalinish küni»** — ibraniy tilida «yoqlinish küni». □ **46:22 «Misirning awazi yilanningkidek «küsh-küsh» qilip anglinidu» —** menisi belkim Misir qorqunchtin chékin'gen amalsiz qalghan yilandek, uninggha peqet «küsh-küsh» qilip xapaliqini bildürüshtin bashqa héchqandaq amal qilalmaydu. □ **46:23 «Ormanliqi qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu» —** Misirda derexler az bolidu; shunga bu sélishturma-oxshitish bolushi kérek, belkim «orman» nurghunlighan xelq ahalisini körsitidu. □ **46:25 «Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlirini jazalaymen» —** Xuda «Amon» dégen but we «Misirning ilahliri»ni qandaq jazalaydu? Héch bolmighanda, bu söz Xudaning mushu butlarning «nam-abruy»lirini pütünley yoqitishini körsitidu. Bu téma toghruluq «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **46:27** Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 30:10 ■ **46:28** Yer. 10:24; 30:11 □ **47:1 «Gaza» —** Filistiyening besh chong sheherliridin biri. Bésharet (1-7) bérilgen waqit belkim miladiyedin ilgiriki 609-yili idi. Shu chaghda Pirewn-Neko Misirdin chiqip Asuriye impériyesige ittipaqdash bolup Babilgha qarshi chiqqan. Bu bésharettiki «zerbe» belkim Pirewn shimalgha qarap yürüsh qilghan, Filistiyening térritoriyesidin ötüp bolghan waqtida qilin'ghan.

turuwatqanlarning üstidin tashqin bolup basidu; shuning bilen uning ademliri nale-peryad kötüridu, zéminda barliq turuwatqanlar *azabtin* nale-zar qilidu; □
3 tolparlirining tuyaqlirining taraqshishlirini, jeng harwilirining taraqlashlirini, chaqlirining güldürleshlirini anglap, atilar öz baliliridin xewer élishqimu qolliri boshap, arqighimu qarimaydu. ■
4 Chünki barliq Filistiylerni nabut qilidighan kün, hem Tur we Zidonni ulargha yardemde bolghudek barliq qalghan ademlerdin mehrum qilidighan kün yétip keldi; chünki Perwerdigar Filistiylerni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlerning qalduqini nabut qilidu. □ ■
5 Gazaning üsti taqirliq bolidu; Ashkélon shehiridikiler dang qétip qalidu; qachan'ghiche etliringlarni tilisiler, i Filistiye küchliridin aman qalghanlar? □ ■
6 Apla, i Perwerdigarning qilichi, sen qachan'ghiche tinmaysen? Öz qininggha qaytqin, aram élip tinchlan'ghin!
7 Lékin u qandaqmu toxtiyalisun? Chünki Perwerdigar uninggha perman chüshürgen; Ashkélon shehirige hem déngiz boyidikilerge zerb qilishqa uni békitkendur!

48

«3» Moab toghruluq bésharet

1 Moab toghruluq: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Néboning haligha way! Chünki u xarabe qilinidu; Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilinidu; yuqiri qorghan bolsa xijaletke qaldurulup alaqzade bolup ketti. □ ■
2 Moab yene héch maxtalmaydu; Heshbonda kishiler uninggha: «Uni el qataridin yoqitayli» dep suyiqest qilidu; senmu, i Madmen, tügeshtürülisen; qilich séni qoghlaydu. □
3 Horonaimdin ah-zarlar kötürülidu: — «Ah, weyranchiliq, dehshetlik patiparaqchiliq!»
4 Moab bitchit qilindi! Uning kichikliridin peryadliri anglinidu.
5 Berheq, Luhitqa chiqidighan dawan yolidin toxtimay yighilar kötürülidu; Horonaimgha chüshidighan yolda halakettin azabliq nale-peryadlar anglinidu. ■

□ **47:2 «shimaldin dolqunluq sular örleydu; ular téship bir kelkün bolidu»** — démisekmu, muqeddes kitabta «kelkün» zéminni bésip kirgen zor qoshun'gha oxshitilidu. Mushu «sular» awwal Pirewnning qoshuni bolghan bolushi mumkin, keynidiki «kelkün» Pirewnning qoshunini tarmar qilghan Babilliqlardin ibaret. «Sheher» bolsa belkim Yérusalémni körsitidu. Yérusalém Babil terpidin ishghal qilin'ghanda Filistiyemu qattiq iskenjige élinip tajawuz qilin'ghan. ■ **47:3** Yesh. 5:28; Yer. 4:13; 6:23 □ **47:4 «Perwerdigar Filistiylerni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlerning qalduqini nabut qilidu»** — Filistiyler eslide Krét (ibraniy tilida «Kaftor») arilidin chiqqanidi. Ular turdikiler hem Zidondikilerge «tughqan qebililer» (Fönikiyilikler) bolghachqa, Tur we Zidon awarige uchrighan bolsa, Filistiyler ularga yardemge chiqqan bolatti. Lékin Filistiyler nabut bolghan bolsa, «ularga yardemde bolghudek ... ademlar» bolmaytti. ■ **47:4** Yer. 25:22 □ **47:5 «Gazaning üsti taqirliq bolidu»** — bezi alimlar buni «Gazadikiler qayghurup chachlirini chüshüridu» dégen menide dep qaraydu. Bizningche birinchi menisi sheher xarabilik bolup «taqir yer» bolidu. Bu söz ikki bisliq bolup ikkinchi menidimu bolushi mumkin. «Dang qétip qalidu»ning bashqa birxil terjimisi: «tügishidu». **«Filistiyening küchliridin aman qalghanlar»** — buning bashqa birxil terjimisi: «Filistiye jilghisida qalghanlar». **«qachan'ghiche etliringlarni tilisiler»** — «etlirini tilish» qattiq qayghuni bildüretti. Bu adet Tewratta men'i qilin'ghan. ■ **47:5** Qan. 14:1; Yer. 16:6; 25:20 □ **48:1 «yuqiri qorghan»** — (ibraniy tilida «Misgab») belkim bir sheherning ismi bolushi mumkin. ■ **48:1** Yer. 25:21; 27:3 □ **48:2 «...Néboning haligha way! ... Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilinidu (1-ayet); Heshbon ...Madmen,...»** — démisekmu, Nébo, Kiriatayim, Heshbon, Madmen we töwendiki ayetlerdiki Horonaim, Luxit, Aroer, Beyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabtiki sheherlerdur. Xeritini körüng. «Heshbon» bolsa Moabning chégrisigha jaylashqan bolup, bésharet boyiche bashqa sheherlerdin ilgiri belkim düshmen teripidin ishghal qilinip andin düshmenning qoshuni üchün baza bolidu. «Heshbon» we «suyiqest» («xéshab») ibraniy tilida yéqin sözlerdur. Yehudiy tarixshunas Yoséfusning xatirisi boyiche, Moab Néboqadnesar padishah teripidin miladiyedin ilgiriki 582-yili igilinip, nurghun sheherliri weyran qilin'ghan. ■ **48:5** Yesh. 15:5

6 Qéchinglar, jéninglarni élip yügürünglar! Chöldiki bir chatqal bolunglar! ■
7 Chünki sen öz qilghanliringgha we bayliqliringgha tayan'ghanliqing tüpeylidin, senmu esirge chüshisen; *butung* Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu. □ ■
8 Weyran qilghuchi herbir sheherge jeng qilidu; sheherlerdin héchqaysi qéchip qutulalmaydu; Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu.□

9 Daldigha bérip qéchish üchün Moabqa qanatlarni béringlar! Chünki uning sheherliri xarabilik, ademzatsiz bolidu □
10 (Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküshtin qaldurghan kishi lenetke qalsun!).□
11 Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tin'ghan sharabtek endishisiz bolup kelgen; u héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen. □ ■
12 Shunga , — deydu Perwerdigar, — Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen; ular uning küplirini quruqdaydu, uning chögünlirini chéqiwétidu. □
13 Ötkende Israil jemeti öz tayanchisi bolghan Beyt-El tüpeylidin yerge qarap qalghandek Moabmu Kémosh tüpeylidin yerge qarap qalidu.□ ■
14 Siler qandaqmu: «Biz batur, jenggiwar palwanmiz!» — déyeleysiler?
15 Moabning zémini xarabe qilinidu; *düshmen* ularning sheherlirining *sépilligha* chiqidu; uning ésil yigitliri qetl qilinishqa chüshidu, — deydu padishah, yeni nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.
16 — Moabning halakiti yéqinlashti, uning külpiti béshigha chüshüshke aldiraydu.
17 Uning etrapidiki hemmeylen uning üchün ah-zar kötürünglar; uning nam-shöhritini bilgenler: «Küchlük shahane hasisi, güzel tayiqimu shunche sunduruldighu!» — denglar.
18 Shan-shöhritingdin chüshüp qaghjirap ketken yerde oltur, i Dibonda turuwatqan qiz; chünki Moabni halak qilghuchi sanga jeng qilishqa yétip keldi; u istihkam-qorghanliringni berbat qilidu.
19 Yol boyida közet qil, i Aroerde turuwatqan qiz; beder tikiwatqan erdin we qéchiwatqan qizdin: «Néme boldi?» dep sora;
20 «Moab xijaletke qaldi, chünki u bitchit qilindi!» *dep jawab bérilidu*. Ah-zar tartip naleperyad kötürünglar; Arnonda: «Moab halak qilindi» — dep jakarlanglar. ■
21 Jaza hökümi tüzlenglik jayliri üstige chiqirildi; Holon, Yahaz we Mefaat üstige,
22 Dibon, Nébo hem Beyt-Diblataim üstige,

■ **48:6** Yer. 17:6 □ **48:7** **«butung Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu»** — Kémosh Moab choqun'ghan but idi. Ularning uninggha öz balilirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni körüng). ■ **48:7** Yer. 49:3 □ **48:8** **«Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu»** — «jilgha» we «tüzlenglik» Moabning jenubiy we shimaliy qismini körsitidu. □ **48:9** **«Daldigha bérip qéchish üchün Moabqa qanatlarni béringlar!»** — bu jümlidiki ibraniy tilini chüshinish tes. Oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. □ **48:10** **«Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküshtin qaldurghan kishi lenetke qalsun!»** — bu kinayilik, hejwiy sözler kelgüside Moabqa hujum qilidighan Babilliq leshkerlerge éytilidu. □ **48:11** **«Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tin'ghan sharabtek endishisiz bolup kelgen»** — sharab tinishi üchün uzun waqit midirlitilmay turushi kérek. Tin'ghan «arzanglar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. Shunga bashqa küpke quyulmay qalsa, temi qirtiq, achchiq bolidu, elwette. **«U héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen»** — bu oxshitish belkim Moabning héch qiyinchiliqqa uchrimay, körenglik qilghanliqi, tolimu kérilip ketkenlikini körsitidu. ■ **48:11** Zef. 1:12 □ **48:12** **«Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen»** — bu oxshitishtiki «sharab» Moabtiki ahalini, «küpliri», «chögünliri» uning yurt-sheherlirini körsitidu. □ **48:13** **«Beyt-El»** — mushu sheher Israil (shimaliy padishahliq)ning chong butperes merkizi bolup, ular shu yerde «altun mozay but»ni qurghan («1Pad.» 12-babni, «Hosh.» 10:5 hem 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni körüng). ■ **48:13** 1Pad. 12:29 ■ **48:20** Yesh. 16:7

23 Kiriatayim, Beyt-Gamul hem Beyt-Méon üstige,
24 Kériot, Bozrah hem Moabdiki yiraq-yéqin barliq sheherlerning üstige chiqirilidu.
25 Moabning Münggüzi késiwétilidu, uning biliki sundurulidu, — deydu Perwerdigar. □
26 — Uni mest qilinglar, chünki u Perwerdigargha aldida hakawurluq qilghan; Moab öz qusuqida éghinap yatsun, shuning bilen reswa qilinsun. □
27 Chünki sen *Moab* Israilni mazaq qilghan emesmu? U oghrilar qatarida tutuwélin'ghanmu, sen uni tilgha alsangla béshingni chayqaysen?!
28 Sheherlerdin chiqip tash-qiyalar arisini turalghu qilinglar, i Moabda turuwatqanlar; ghar aghzida uwilighan paxtektek bolunglar!
29 Biz Moabning hakawurluqi (u intayin hakawur!), yeni uning tekebburluqi, hakawurluqi, könglidiki meghrur-körengliki toghrisida angliduq. □ ■
30 Men uning nochiliq qilidighanliqini bilimen, — deydu Perwerdigar, — biraq *nochiliqi* kargha yarimaydu; uning chong gepliri bikar bolidu.
31 Shunga Men Moab üchün zar yighlaymen, Moabning hemmisi üchün zar-zar kötürimen;
Kir-Xaresettikiler üchün ah-pighan anglinidu.
32 I Sibmahtiki üzüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen üchün yighlaymen; séning péleklıring sozulup, eslide «Ölük déngiz»ning nérigha yetkenidi; ular eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi. Lékin séning yazliq méwiliringge, üzüm hosulung üstige buzghuchi bésip kélidu.□
33 Shuning bilen shadliq we xushalliq Moabning bagh-étizliridin we zéminidin mehrum qilinidu; Men üzüm kölcheklerdin sharabni yoqitimen; üzüm cheyligüchilerning tentene awazliri qaytidin yangrimaydu; awazlar bolsa tentene awazliri emes, jeng awazliri bolidu. ■
34 Chünki nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu; nale awazliri Zoardin kötürülüp, Horonaimghiche we Eglat-Shélishiyaghiche yétidu; hetta Nimrimdiki sularmu qurup kétidu. □ ■
35 Men Moabta «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilghuchilarni we yat ilahlargha xushbuy yaqquchilarni yoqitimen, — deydu Perwerdigar.□
36 — Shunga Méning qelbim Moab üchün neydek mungluq mersiye kötüridu; Méning qel-

---

□ **48:25 «Moabning münggüzi késiwétilidu» —** Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken emes, elwette! □ **48:26 «Moabni mest qilinglar» —** yuqirida (25-babta) Yeremiya «Perwerdigarning ghezipige tolghan qedeh» toghruluq sözligechke, bezi alimlar bu «mestlik» shu qedehtin ichishtin bolushi kérek, dep qaraydu. Bizningche bu bir tereptin toghra, Xudaning ghezipi béshigha chüshürülgende desleptila eqlini yoqitip aljighanliqi bolidu. Bu ayetning tekitleydighini ularning hamaqetliship ketkenlikidin ibaret. □ **48:29 «Biz Moabning hakawurluqi ..., yeni uning tekebburluqi, ... könglidiki meghrur-körengliki toghrisida angliduq» —** bu ayettiki «Biz... angliduq» dégüchi Xudaning Özidur. Xuda Özi toghruluq «Biz» dep ishletkenliki Tewrattiki bashqa yerlerdimu bar; mesilen «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni hem «Yesh.» 6:8ni körüng. Bezi alimlar ayettiki «biz»ni Yeremiya hem Yehuda xelqini körsitidu, dep qaraydu. ■ **48:29** Yesh. 16:6 □ **48:32 «I Sibmahtiki üzüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen üchün yighlaymen...» —** 30-ayettiki sözligüchi Xuda bolghandin kéyin («Men ..bilimen...») shübhisizki, 31-, 32- hem 36-ayetlerdiki sözligüchimu Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibmahdiki yoqighan üzümzarlar üchün yighlaydu. Lékin Xuda ularni jazalishi bilen ular bilen teng qayghuridu. **«Ölük déngiz»** — ibraniy tilida «Yaazer déngizi». **«Ular (séning péleklıring) eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi...» —** «Yaazer» bolsa Moabning shimaliy chégrasigha yiraqraq bolup, sherq teripi «chöl-dalilar», gherb teripi «déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. «Yazliq méwiliri» enjür, xorma we üzümlerni körsitidu. ■ **48:33** Yesh. 16:10 □ **48:34 «...nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu...» —** Éléalah Heshbonning shimaliy teripidin 2 kilométr yiraq; Yahaz uning jenubiy teripidin 2 kilométr yiraq. Bu üchisi Moabning shimaligha jaylashqan. Zoar, Horonaim we Eglat-Shélishiya Moabning jenubigha jaylashqan. Ayetning omumiy menisi, «tajawuzluq bashlandi» dégen bolup, bu xewer Moabning pütkül zéminigha pur kétidu. ■ **48:34** Yesh. 15:5, 6 □ **48:35 «yuqiri jaylar» —** butpereslikke atap béghishlan'ghan jaylar idi.

bim Kir-Herestikiler üchünmu neydek mungluq mersiye kötüridu; chünki u igiliwalghan bayliq-xeziniler yoqap kétidu.
37 Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen. □ ■
38 Moabning barliq öy ögziliri üstide we meydanlarda matem tutushtin bashqa ish bolmaydu; chünki Men Moabni héchkimge yaqmaydighan bir qachidek chéqip tashlaymen, — deydu Perwerdigar,
39 — ular pighandin zarlishidu; *Moab* shunchilik pare-pare qiliwétiliduki, u xijalettin köpchilikke arqisini qilidu; Moab etrapidiki hemme teripidin reswa qilinidighan, wehime salghuchi obyékt bolidu.□
40 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, birsi bürküttek qanatlirini kérip *perwaz qilip*, Moab üstige shungghup chüshidu. ■
41 Sheherliri ishghal bolidu, istihkamlar igiliwélinidu; shu küni Moabdiki palwanlarning yüriki tolghaqqa chüshken ayalning yürikidek bolidu. □
42 Moab el qataridin yoqitilidu; chünki u Perwerdigar aldida hakawurluq qilghan;
43 wehshet, ora we qiltaq béshinglargha chüshüshni kütmekte, i Moabda turuwatqanlar, — deydu Perwerdigar.
44 — wehshettin qachqan origha yiqilidu; oridin chiqqan qiltaqqa tutulidu; chünki uning üstige, yeni Moab üstige jazalinish yilini chüshürimen — deydu Perwerdigar.□
45 Qachqanlar Heshbon *sépilining* daldisida turup amalsiz qalidu; chünki Heshbondin ot, hem *mehrum* Sihon *padishah*ning zémini otturisidin bir yalqun partlap chiqidu we Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu. □ ■
46 Halinggha way, i Moab! Kémoshqa tewe bolghan el nabut boldi; oghulliring esirge chüshidu, qizliring sürgün bolidu.
47 Lékin, axirqi zamanlarda Moabni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.
Moab üstige chiqiridighan höküm mushu yergiche.

49

«4» Ammoniylar toghruluq höküm

1 Ammoniylar toghruluq. Perwerdigar mundaq deydu: — Israilning perzentliri yoqmiken? Uning mirasxorliri yoqmidu? Emdi némishqa Milkom Gadning zéminigha

□ **48:37 «Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen» —** démisekmu, bu heriketlerning hemmisi qattiq matemni bildüridu. ■ **48:37** Yesh. 15:2, 3; Yer. 47:5 □ **48:39 «wehime salghuchi obyékt» —** bashqilar Moabning béshigha chüshken apetke qarap «bundaq dehshetlik ish öz béshimizghimu chüshermu?» dep wehimige chüshidu. ■ **48:40** Yer. 4:13 □ **48:41 «sheherliri ishghal bolidu» —** «sheherliri»ning bashqa terjimisi «Kériyot» (sheherning ismi). □ **48:44 «jazalinish yili» —** ibraniy tilida «yoqlinishi yili». □ **48:45 qachqanlar Heshbon sépilining daldisida turup Amalsiz qalidu; chünki Heshbondin ot, hem (mehrum) Sihon padishahning zémini otturisidin bir yalqun partlap chiqidu» —** Amoriylarning padishahi Sihon nechche yüz yil ilgiri Heshbon shehirini ishghal qilghan, andin kéyin Moabning pütkül zéminini igiliwalghanidi («Chöl.» 21:28-29ni körüng). **«ot.... Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu» —** «chékilirini... bash choqqilirini...» belkim Moabning hemmisini, jümlidin «bash bolghanlarni» öz ichige élishi mumkin. Yeremiyaning béshariti aldin'ala körsetken bu halaket téximu qedimki yene bir bésharetning emelge ashurulushi bolidu («Chöl.» 24:17ni we 21:28-29ni körüng). ■ **48:45** Chöl. 21:28

warisliq qildi, Milkomgha tewe bolghan xelq némishqa Gadning sheherliride turidu? □ ■
2 Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Ammoniylarning Rabbah shehiride jeng sadalirini anglitimen; u xarabilik döng bolidu; tewe sheherliri ot qoyup küydürülidu; Israil qaytidin özlirini igiliwalghanlargha igidarchiliq qilidu, — deydu Perwerdigar. ■
3 — Zarlanglar, i Heshbon! Chünki Ayi shehiri xarabe qilin'ghan! Rabbah qizliri, özünglargha böz rextni baghlap matem tutunglar; sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar; chünki Milkom we uning kahinliri, uninggha tewelik emirliri sürgün bolidu. □ ■
4 Némishqa küch-heywitingni danglaysen? Séning küchüng éqip kétiwatidu, i: «Kim manga yéqinlishishqa pétinalisun?» dep öz bayliqliringgha tayan'ghan, asiyliq qilghuchi qiz! ■
5 Mana, Men barliq etrapingdikilerdin wehshet chiqirip üstüngge chüshürimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar, — shuning bilen siler herbiringlar heydiwétilisiler, aldi-keybingge qarimay qachisiler; qachqanlarni yene yighghuchi héchkim bolmaydu.
6 Lékin kéyinki künlerde, Ammoniylarni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.

«5» Édom toghruluq höküm

7 Édom toghruluq: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Témanda hazir danaliq tépilmamdu? Danishmenliridin nesihet yoqap kettimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?! □ ■
8 Burulup qéchinglar, pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Dédanda turuwatqanlar! Chünki Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini béshigha chüshürimen. □ ■
9 Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu? Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu, ular özlirige chushluqla buzup, oghrilaydu emesmu? □ ■
10 Men Esawni yalingachliwétimen, u yoshurun'ghudek jay qalmighuche dalda jaylirini échip tashlaymen; uning nesli, qérindashliri hem qoshniliri yoqaydu; u özi yoq bolidu.
11 Lékin yétim-yésirliringni qaldur, Men ularning hayatini saqlaymen; tul xotuninglar Manga tayansun.

□ **49:1 «Milkom» —** Ammoniylar choqun'ghan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki qebilisining biri; ularga eslide teqsim qilin'ghan zémin Iordan deryasining sherqi teripide idi. Yeremiya bésharet bergen waqitta, Gadtikiler xéli baldur Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Kéyin esliy qoshniliri bolghan Ammoniylar ularning zéminini igiliwalghanidi. Xuda ularga: «Bu zéminni Öz xelqimge teqsim qilghanidim, ular qaytip kélip uninggha qaytidin igidarchiliq qilidu» dep agahlanduridu. ■ **49:1** Am. 1:13 ■ **49:2** Am. 1:14 □ **49:3 «sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar» —** bashqa birxil terjimisi: «özünglar titma-titma tilin'ghan halda uyan-buyan yügürünglar». **«Milkom»** — Ammoniylarning bir buti idi. Bashqa ismi «Molek» idi. ■ **49:3** Yesh. 32:12; Yer. 4:8; 6:26; 48:7 ■ **49:4** Yer. 21:13; 48:7 □ **49:7 «Édom toghruluq: ...» —** bu bésharet (7-22)ning Tewrattiki «Obadiya» dégen qisim bilen köp ortaq yerliri bar. Obadiyagha «qoshumche söz»imizde chüshendürginimizdek ishinimizki, Yeremiya peyghember Xudaning yolyoruqi bilen ilgiriki peyghember Obadiyaning bésharitidiki köp sözlerni neqil keltüridu. Ikki bésharetning bezi yerliri oxshimighachqa, sözliridiki perqlerni tépip sélishturushning köp ehmiyiti bar. **«Témanda hazir danaliq tépilmamdu? Danishmenliridin nesihet yoqap kettimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?!»** — Téman Édomdiki chong sheher. Édomdikiler öz danishmenliri bilen intayin meghrurlinatti. ■ **49:7** Ob. 8 □ **49:8 «pinhan jaylar» —** ibraniy tilida «chongqur jaylar» dégen söz bilen ipadilinidu. U belkim herxil ghar-öngkürlerni öz ichige alidu. **«Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini béshigha chüshürimen»** — Édomning bashqa ismi «Esaw» idi. Mushu bésharette «Édom» yaki «Esaw» uning ewladliri bolghan Édomluqlarni körsitidu, elwette. ■ **49:8** Yer. 25:23 □ **49:9 «Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu?» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche üzüm hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellerning tériwélishi üchün bir'az wasanglarni qaldurush kérek idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bezi döletlerde bu bir adetke aylinip qalghan. ■ **49:9** Ob. 5

12 Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, *ghezipimning* qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar choqum uningdin ichmey qalmaydighan yerde, sen jazalanmay qalamsen? Sen jazalanmay qalmaysen; sen choqum uningdin ichisen. □
13 Chünki Öz namim bilen qesem ichkenmenki, — deydu Perwerdigar, — Bozrah dehshet basidighan hem reswa qilinidighan bir obyékti, xarabilik we lenet sözi bolidu; uning etrapidiki sheherliri daimliq xarabilik bolidu.□
14 Men Perwerdigardin shu bir xewerni anglashqa muyesser boldum, — we bir elchi eller arisigha ewetilgenidi —
U: «Uninggha hujum qilishqa yighilinglar! Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar!» — dep xewer béridu.□ ■
15 Mana, Men séni eller arisida kichik,
Insanlar arisida kemsitilgen qilimen.□
16 Séning özgilerge dehshet salidighanliqing,
Könglüngdiki tekebburluqung özüngni aldap qoydi;
Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi,
Turalghung égizlikning yuqiri teripide bolghuchi,
Gerche sen changgangni bürkütningkidek yuqiri yasisangmu,
Men shu yerdin séni chüshüriwétimen,
— deydu Perwerdigar.□ ■
17 — We Édom tolimu wehimilik bolidu;
Édomdin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp, ush-ush qilidu.■
18 Sodom, Gomorra we ularning etrapidiki sheherliri bilen birge örüwétilgendek Édommu shundaq bolidu, — deydu Perwerdigar, — héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ■
19 Mana, Iordan deryasidiki chawar-chatqalliqtin chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki *qoylarni* tarqatqan bir shirdek Men *Édomdikilerni* beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni Édomning üstige tikleymen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldimda turalaydighan pada baqquchi barmu? □ ■
20 Shunga Perwerdigarning Édomni jazalashtiki meqsitini, shuningdek Témandikilerni jazalash niyitini anglanglar: ularning kichiklirimu tartip épkétilidu; berheq, qilmishliri tüpeylidin Perwerdigar uning yayliqini weyrane qilidu. ■
21 Ularning yiqilip ketken sadasini anglap yer yüzidikiler tewrinip kétidu; nale-peryadliri «Qizil déngiz»ghiche anglinidu.
22 Mana, birsi bürküttek qanat yéyip perwaz qilip, Bozrah üstige shungghup chüshidu. Shu küni Édomdiki palwanlarning yüriki tolghaqqa chüshken ayalning yürikidek

□ **49:12 «ghezipimning qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar»** — Yehuda emes, belki tajawuzchilarning öter yoligha «tasadipiy» udul kélip qalghan, Yehudaning we bashqa ellerning gunahliri bilen munawetsiz bolghan bashqa ellerni körsitishi mumkin. □ **49:13 «Öz namim bilen qesem ichkenmenki...»** — ibraniy tilida «Özüm bilen qesem ichkenmenki». **«Bozrah ... reswa qilinidighan bir obyékt»** — «Bozrah» belkim Édomdiki eng muhim sheher bolushi mumkin idi. □ **49:14 «bir elchi eller arisigha ewetilgenidi»** — «eller» Israilgha yat bolghan ellerni körsitidu. **«Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar»** — «uninggha» yeni Édomgha. Belkim bu elchi düshmen ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu. ■ **49:14** Ob. 1 □ **49:15 «Men séni eller arisida kichik, insanlar arisida kemsitilgen qilimen»** — «séni» — Xuda hazir Édomni «séni» dep, ulargha biwasite söz qilidu. □ **49:16 «Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, turalghung égizlikning yuqiri teripide bolghuchi»** — démisekmu, Édom pinhanraq, chiqish intayin tes bolghan taghliq rayonda idi. «Tik qiya» («Séla») dégen söz Moabning «Séla» isimlik (hazirqi «Pétra»), intayin pinhan bir shehirini körsitishimu mumkin. ■ **49:16** Yer. 48:29 ■ **49:17** Yer. 50:13 ■ **49:18** Yar. 19:25; Yer. 50:40; Am. 4:11 □ **49:19 «daim éqiwatqan shu sular»** — Iordan deryasining özi. ■ **49:19** Ayup 41:2; Yer. 12:5; 50:44 ■ **49:20** Yer. 50:45

bolidu.□ ■

«6» Suriye paytexti Demeshq toghruluq höküm

23 Demeshq toghruluq: —
Xamat, Arpad shehiridikiler xijaletke qaldurulidu; chünki ular shum xewer anglaydu;
ularning yüriki su bolup kétidu; dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu.
□ ■
24 Demeshq zeipleshti, qéchishqa burulidu; uni wehime basidu; azablar tolghaqqa
chüshken ayalni tutqandek, azab we derd-qayghu uni tutidu. ■
25 Nam-dangqi chiqqan yurt, Men huzur alghan sheher shu derijide tashliwétilgen
bolidu!
26 Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu, jenggiwar palwanlar shu küni yoqitilidu,
— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;
27 — hem Men Demeshqning sépilige bir ot yaqimen, u Ben-Hadadning ordilirini yu-
tuwalidu.□ ■

«7» Kédar hem Hazor toghruluq höküm

28 Babil padishahi Néboqadnesar yenggen Kédar toghruluq hem Hazorning
padishahliqliri tughuluq söz: —
Perwerdigar mundaq deydu: —
«Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!» — déyilidu;
□
29 Hujum qilghanlar ularning chédirliri hem padilirini élip kétidu; ularning chédir
perdiliri, barliq qacha-qucha, tögilirini bulap kétidu; xeq ulargha: «Terep-tereplerni
wehime basidu!» dep warqiraydu.
30 Qéchip kétinglar, beder tikip pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Hazordikiler,
— deydu Perwerdigar, — chünki Babil padishahi Néboqadnesar silerge jeng qilishqa qest
qilghan, silerge qarap niyiti buzulghan.
31 — Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman
turghan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu — deydu Perwerdigar, □
32 — ularning tögiliri olja, top-top mal-waranliri gheniymet bolidu; Men chéke chachlirini
chüshürgenlerni töt shamalgha tarqitimen, ularning béshigha her etrapidin külpet
chüshürimen, — deydu Perwerdigar; □ ■
33 — Hazor bolsa chilbörilerning turalghusi, menggüge weyrane bolidu. Héchkim shu
yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ■

«8» Élam toghruluq höküm

□ **49:22 «Bozrah»** — intayin yuqiri qiya tash üstige, «bürkütning changgili»dek jaylashqanidi. ■ **49:22** Yer. 48:40,41
□ **49:23 «dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu»** — bashqa birxil terjimisi: «dawulghup ketken déngizdek ularning köngülliri héch aram tapmaydu». Xamat hem Arpad dégen ikki sheher Néboqadnesar Misirgha yürüsh qilghan chaghda (miladiyedin ilgiriki 604-yili) bésip ötken jaylar idi. Shübhisizki, Néboqadnesar ularghimu hujum qilghanidi. Mushu ikki sheher Demeshqning shimaliy teripidiki kichik padishahliqlar idi. ■ **49:23** Yesh. 17:1 ■ **49:24** Yer. 4:31; 6:24; 30:6 □ **49:27 «Ben-Hadad»** — Demeshqning köpligen padishahlirining ismi idi. ■ **49:27** Am. 1:4,14 □ **49:28 «Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!»** — bu söz Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazormu charwichi köchmen xelq bolup, chédirda yashap, sépil-derwaziliq bolmighan, elwette. □ **49:31 «Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turghan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu»** — bu sözmu belkim Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazordikiler chédirlarda turup, héch sépil-derwaziliq bolghan emes. □ **49:32 «chéke chachlirini chüshürgenler»** — «chéke chachlirini chüshürgüsh» Kédardikiler hem Hazordikilerning aditi bolsa kérek idi. ■ **49:32** Yer. 9:25; 25:23 ■ **49:33** Yer. 9:10; 10:22

34 Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan deslepki waqitlirida, Yeremiya
peyghemberge kelgen Perwerdigarning sözi mundaq idi: —
35 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men
Élamning gholluq küchi bolghan oqyasini sundurimen. □
36 Asmanlarning töt chétidin töt shamalni chiqirip Élamning üstige chüshürimen; Men
ularni bu töt shamalgha tarqitimen; shuning bilen Élamdin heydelgenlerning barmay-
dighan el-memliketler qalmaydu.
37 Men Élamni düshmenliri aldida hem jénini izdigüchilerning aldida dekke-dükkige
chüshürimen; dehshetlik ghezipimni béshigha töküp, külpetlerni chüshürimen; ularni
berbat qilghuche Men qilichni ularning keynidin qoghlashqa ewetimen.
38 Men Öz textimni Élamda tikleymen, shu yerdin padishahi we shahzadilirini yoq
qilimen, — deydu Perwerdigar.
39 — Lékin axirqi zamanlarda, Men Élamni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, —
deydu Perwerdigar.■

50

«9» Babil toghruluq höküm

1 Perwerdigar Yeremiya peyghember arqiliq Babil toghruluq, yeni Kaldiylerning zémini
toghruluq éytqan söz: —
2 Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar, tügh kötürünglar; jakarlanglar,
uni yoshurmanglar! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk
patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri
patiparaqchiliqqa chüshti!» — denglar. □ ■
3 Chünki shimaldin uninggha jeng qilmaqchi bolghan bir el kélidu; u uning zéminini
weyran qilidu, héchkim shu yerde turmaydu; insan hem haywanmu qéchip kétidu, ular
yoq bolidu.
4 Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israil xelqi kélidu, ular hem Yehuda
xelqi bilen bille kélidu, ular yighlighan halda méngip Perwerdigar Xudasini izdeshke
kélidu.
5 Ular Zionning yolini soraydu, yüzlirini uninggha qaritip: «Hergiz untulmas menggülük
bir ehde bilen özimizni Perwerdigargha baghlayli» — deydu.
6 — Méning xelqim azghan qoylardur; ularning baqquchiliri ularni azdurghan, ularni
taghlarda ténitip yürgen; ular taghdin döngge kézip yürüp, öz aramgahini untughandur.
7 Ularni uchratqanlarning hemmisi ularni yep ketken, küshendiliri ular toghruluq: «Bizde
bu ishlarda héch gunah yoq, chünki ular ata-bowilirining ümidi bolghan Perwerdigar,
yeni heqqaniyliqning yaylaq-turalghusi bolghan Perwerdigarning aldida gunah sadir
qilghan!» — dégen.■

□ **49:35 «Élamning gholluq küchi bolghan oqyasi...» —** Élam hazirqi Iran zéminida turghan bir xelq idi. Élamning qoshunining chenlep atidighan, dehshetlik mergen oqyachiliri bilen dangqi chiqqanidi. ■ **49:39** Yer. 48:47
□ **50:2 «Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar...! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti» —** Babil shehirining ishghal qilinishi Israilning birinchi sürgünidin 70 yil kéyin (miladiyedin ilgiriki 539-yili) Pars impériyesi teripidin bolghan. «Bel» hem «Marduk» (yaki «Mérodaq») Babildiki ikki chong butning ismi idi. ■ **50:2** Yesh. 46:1; Yer. 51:44 ■ **50:7** Yer. 31:23

8 *I xelqim*, Babil otturisidin qéchinglar, kaldiylerning zéminini tashlap chiqinglar, padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar. □ ■

9 — Chünki mana, shimaliy zémindin Babilgha hujum qilmaqchi bolghan zor bir top ulugh ellerni qozghaymen; ular özlirini uninggha qarshi sepke qoshidu; shuning bilen Babil shu yerdin chiqqanlar teripidin esirge chüshidu. Ularning oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidek bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu. □

10 Kaldiye bolsa olja bolidu; olja alghan barliq bulighuchilar uningdin qanaetlinidu, — deydu Perwerdigar;

11 — Chünki siler shadlan'ghansiler, siler yayrap ketkensiler, i mirasim bolghan *xelqimni* bulang-talang qilghuchilar! Chünki siler chémende turghan mozaylardek sekrigensiler, ayghirlardek xushalliqtin kishnigensiler!

12 Emdi ana *yurtung* zor xijaletke qaldurulidu; reswachiliq séni tughghuchini qaplaydu; mana, u ellerning dashqili, — bir janggal, qaghjiraq yer we chöl-bayawan bolup qalidu.

13 Perwerdigarning ghezipi tüpeylidin, uning héch ahalisi bolmaydu, belki toluq tashliwétilgen bolidu; Babildin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp ush-ush qilidu.■

14 Babilgha jeng qilish üchün uning etrapida sepke tizilinglar, barliq oqyachilar; uninggha étinglar, oqlarni héch ayimanglar; chünki u Perwerdigar aldida gunah sadir qilghan.

15 Uning etrapida jeng chuqanlirini kötürünglar; u teslim bolup qol kötüridu; munarliri örülidu, sépilliri ghulitilidu; chünki bu Perwerdigarning alghan qisasidur. Uningdin qisas élinglar; u bashqilargha néme qilghan bolsa uningghimu shuni qilinglar. ■

16 Babildin uruq térighuchi hem hosul waqtidiki orghaq salghuchilarni yoq qilinglar; zulumkarning qilichining qorqunchi tüpeylidin bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!□

17 Israil tarqitiwétilgen qoy padisidur; shirlar ularni heydiwetken; deslepte Asuriyening padishahi ularni yep ketken, axirida bu Babil padishahi Néboqadnesar uning ustixanlirini ézip ghajilighan.

18 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Asuriyening padishahining yénigha kélip, uni jazalighinimdek, men Babil padishahini hem zéminini jazalaymen. ■

19 Men Israilni qaytidin öz yayliqigha qayturimen, u Karmel téghida, Bashan zéminida ozuqlinidu, uning jéni Efraim téghi üstide hem Giléad zéminida qanaetlinidu.

20 Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israilning qebihliki izdelse, héch tépilmaydu; Yehudaning gunahliri izdelse, héch tépilmaydu; chünki Men qaldurghan qaldisini kechürüm qilimen.

21 — Mérataimning zéminigha zerb bilen jeng qilishqa, Pékodta turuwatqanlarghimu jeng qilishqa chiqinglar; ularni weyran qilinglar, qalduqinimu halak qilinglar, — deydu

---

□ **50:8 «I xelqim, Babil otturisidin qéchinglar, ... padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» —** bu sözge qarighanda ottura sherqtiki bezi padichilar tékilerni qoy padilirigha «yétekchi rol»da ishlitidu. Shunga «padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» dégini, «birinchi bolup Babildin chiqip, bashqilargha ülge bolunglar» dégen menide. ■ **50:8** Yesh. 48:20; Yer. 51:6; Weh. 18:4 □ **50:9 «Ularning oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidek bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu» —** démek, betlen'gen herbir oqi zaye ketmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «Oqlirining hemmisi jengdin qoli quruq (oljisiz) qaytip kelmeydighan batur jengchilerdek bolidu...». ■ **50:13** Yer. 49:17 ■ **50:15** Weh. 18:6 □ **50:16 «bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!» —** «herbiri... herbiri...» belki Babilda «qara emgek» qilghan chetellik emgekchilerni körsitidu. Bular nurghun Yehudiylarni öz ichige alidu, elwette. ■ **50:18** 2Pad. 19:35, 37; Yesh. 37:36, 38

Perwerdigar, — Men némini sanga buyrughan bolsam shuni ada qilinglar. □
22 Jeng sadaliri *Babil* zéminida anglinidu; u zor halaketning sadasidur!
23 Eslide pütkül yer yüzini urghan bazghan shu derijide sundurup chéqiwétildighu! Babil eller arisida shunche bir dehshet basquchi bolup chiqqantighu! □
24 Men sanga tuzaq qurdum; sen, i Babil, héch bilmeyla uninggha tutuldung; Perwerdigar bilen qarshilishishing tüpeylidin sen tépilip tutuldung.
25 Perwerdigar qoral ambirini échip, ghezipidiki qorallirini élip chiqardi; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar kaldiylerning zéminida qilidighan ishi bardur.
26 Uning her chet-chetliridin kélip uninggha hujum qilinglar, ambarlirini échiwétinglar; önchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qaldurmanglar! □
27 Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar! Ular soyulushqa chüshsun! Ularning haligha way! Chünki ularning küni, yeni jazalinish waqti yétip keldi. □
28 Anglanglar! Zion'gha kélip, Perwerdigar Xudayimizning qisasini, yeni ibadetxanisi üchün alghan qisasini jakarlaydighan, Babil zéminidin qachqan panah izdigüchilerning awazini anglanglar!
29 Babilgha hujum qilish üchün oqyachilarni, yeni barliq kamanni egküchilerni chaqiringlar; Babilning etrapida bargah qurup qorshiwélinglar; héchkimni qachquzmanglar; öz qilmishini öz béshigha chüshürünglar; u némilerni qilghan bolsa, uningghimu shuni qilinglar; chünki u Perwerdigargha — Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi körenglep ketkenidi. ■
30 Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu; shu künide uning barliq jengchi palwanliri yoqitilidu, — deydu Perwerdigar.■
31 Mana, Men sanga qarshidurmen, i körenglep ketkuchi, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — chünki séning kününg, yeni Men yéninggha yéqin kélip jazalaydighan kün yétip keldi;
32 körenglep ketkuchi putliship yiqilidu, héchkim uni qaytidin yölep turghuzmaydu; berheq, Men uning sheherlirige ot yaqimen, u uning etrapidikilerning hemmisini köydürüp yutup kétidu.
33 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Israillar Yehudalar bilen bille ézilip xorluqni körgen; ularni esir qilghanlar ularni qattiq qamap tutqanidi; ularni qoyuwétishni ret qilghan.
34 Lékin ularning Hemjemet-Qutquzghuchisi küchlüktur; samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ularning dewasini estayidilliq bilen soraydu, shuning bilen U ularning zéminigha aramliq béridu, Babildikilerge aramsizliq yetküzidu.
35 Kaldiyler üstige, Babilda turuwatqanlar üstige hemde Babilning emirliri we danishmenliri üstige qilich chüshidu, — deydu Perwerdigar;
36 qilich palchilar üstige chüshkende, ular hamaqet-exmeqlerdek körünidu; qilich ularning palwanliri üstige chüshüp, ular patiparaq bolup kétidu;
37 qilich ularning atliri üstige, jeng harwiliri üstige, ularning sepliride turghan barliq yat

---

□ **50:21 «Méraimning zémini»** — «Méraim» bolsa Babil zéminining jenubidiki bir sheher. Ismi «ikki hessilik asiyliq» dégen menide, Babilning xaraktérini körsitish üchün etey misalgha élin'ghan bolushi kérek. «Pékod»dikiler aramiyediki xelq bolup, Babilgha ittipaqdash idi; «Pékod»ning menisi «jaza»dur. Ayette bérilgen buyruqlar yenila shimaldin chiqqan qoshunlargha éytilishi kérek. □ **50:23 «bazghan»** — bashqa köp ellerni uruwetken Babilni körsitidu. □ **50:26 «... ambarlirini échiwétinglar; önchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qaldurmanglar!»** — bashqa birxil terjimisi: «... ash-bughdayni saqlighan ambarlirini échinglar; uni xarabe-xarabe qilip döwilep tashlap, uning héchnémisini qaldurmanglar!». □ **50:27 «Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar!»** — «torpaqliri» belkim hem Babilning serxil mal-waranlirini körsetken hem shuning bilen bir waqitta uning serxil leshkerlirige simwol qilin'ghan bolushi mumkin. ■ **50:29** Weh. 18:6, 7 ■ **50:30** Yer. 49:26

leshkerler üstige chüshidu, ular ayallardek bolidu; qilich xeziniliri üstige chüshidu, ular bulang-talang qilinidu.
38 Qurghaqchiliq ularning suliri üstige chüshüp, ular qurup kétidu; bularning sewebi zémini oyma butlargha tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken. □
39 Shunga chöldiki janiwarlar we chilböriler birlikte shu yerde turidu; shu yerde huwqushlar makanlishidu; u menggüge ademzatsiz bolidu, dewrdin-dewrge héch ahalilik bolmaydu.
40 Xuda Sodom we Gomorrani etrapidiki sheherliri bilen bille örüwetkinidek, héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu, — deydu Perwerdigar. ■
41 — Mana, shimaldin bir xelq, ulugh bir el chiqip kélidu; yer yüzining chet-chetliridin nurghun padishahlar qozghilidu. ■
42 Ular oqya hem neyzini tutup qorallinidu; ular wehshiy, héch rehim körsetmeydighan bolidu; atlirigha min'gende ularning awazliri déngizdek shawqunlaydu; ular jengge atlatqan ademlerdek sep-sep bolup, sanga hujum qilmaqchi, i Babil qizi!
43 Babil padishahi ularning xewirini anglapla qolliri titrep boshap kétidu; ghem-qayghu uni tutidu, tolghaqqa chüshken ayaldek azablar uni bésiwalidu. ■
44 Mana, Iordan deryasi boyidiki chawar-chatqalliqtin chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki qoylarni tarqatqan bir shirdek Men Babildikilerni beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni uning üstige tikleymen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldimda turalaydighan pada baqquchi barmu? □ ■
45 Shunga Perwerdigarning Babilni jazalashtiki meqsitini, shuningdek kaldiylerning zéminini jazalash niyitini anglanglar: Ularning kichiklirimu tartip épkétilidu; berheq, qilmishliri tüpeylidin *Perwerdigar* uning yayliqini weyrane qilidu. ■
46 Babilning ishghal qilin'ghanliqini anglap yer yüzi tewrinip kétidu; uning nale-peryadi barliq ellergiche anglinidu. ■

51

Babil toghruluq höküm — dawami

1 Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Babilni soqidighan hem «Leb-kamay»da turuwatqanlarni soqidighan bitchit qilghuchi shamalni qozghap chiqirimen; □ ■
2 Men Babilgha yat ademlerni ewetimen; ular uni soruwétidu, zéminini yer bilen yeksan qiliwétidu; uning béshigha külpet chüshken künide ular uninggha terep-tereptin qarshilishishqa kélidu. ■
3 Uning oqyachiliriga kirichni tartqudek, ornidin turghuchilargha dubulgha-sawut kiygüdek purset bermenglar; uning yigitlirining héchqaysisini ayap qoymanglar; uning pütkül qoshunini bitchit qilinglar.
4 Kaldiylerning zéminida sanjilghanlar, kochilirida qilichlan'ghanlar yiqilsun! ■

□ **50:38 «bularning sewebi zémini oyma butlargha tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken»** — bashqa birxil terjimisi: «bularning sewebi zémini oyma butlargha tolghan, chünki ular qorqunchluq mebudlirini danglap ketkenidi». ■ **50:40** Yar. 19:25; Yer. 49:18 ■ **50:41** Yer. 6:22,30 ■ **50:43** Yer. 49:24 □ **50:44 «daim éqip turidighan shu sular»** — Iordan deryasining suliri özi. ■ **50:44** Ayup 41:2; Yer. 49:19,22 ■ **50:45** Yer. 49:20 ■ **50:46** Yer. 49:21 □ **51:1 «Leb-kamay»** — Kaldiyeni bir kinayilik «shifir» arqiliq körsitidu. Shifirni ipadilesh yoli bolsa, «Kaldiye» dégen sözning herbir herpini ibraniy tilining élipbe tertipi boyiche arqidin oqulghan herp bilen almashturushtin ibaret (mesilen, uyghur tilida bolsa, «a»ni «y» bilen, «e»ni «i» bilen almashturghan'gha oxshash). «Leb-kamay» dégen sözning özi ibraniy tilida «tetürchilik qilghanlarning qelbi», «asiyliq qilghanlarning qelbi» dégenni bildüridu, bu intayin kinayilik geptur. «Shamal» bolsa, belkim 2-ayette tilgha élin'ghan «yat ademler»ni körsitidu. ■ **51:1** Yer. 4:11 ■ **51:2** Yer. 4:11; 15:7 ■ **51:4** Yer. 49:26

5 Chünki Israil yaki Yehudamu öz Xudasi teripidin, yeni samawi qoshunlarning Serdari
bolghan Perwerdigar teripidin tashliwétilgen emes; chünki *Babilning* zémini Israildiki
Muqeddes Bolghuchi aldida sadir qilghan gunah bilen tolghandur.
6 *Barliq eller*, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! Uning qe-
bihlikige chétilip qélip halak bolmanglar; chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan
waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu.□ ■
7 Babil Perwerdigarning qolidiki pütkül jahanni mest qilghuchi altun qedeh bolghan;
eller uning sharibidin ichken; eller shuning bilen sarang bolup ketken. □ ■
8 Babil tuyuqsiz yiqilip bitchit bolidu; uninggha ah-zar kötürünglar! Uning azabliri
üchün tutiya élinglar; u belkim saqaytilarmikin?■
9 — «Biz Babilni saqaytmaqchiduq, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz
öz yurtimizgha qaytayli; chünki uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asman'gha
taqiship, kökke yétidu».□ ■
10 — «Perwerdigar heqqaniyliqimizni barliqqa keltürgendur; kéleyli, Zionda Perwerdigar
Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!»□

Perwerdigar Média qoshunlirigha, andin Babilgha söz qilidu

11 — Oqlarni uchlanglar! Qalqanlarni tutunglar! Perwerdigar Médianing padishahlirin-
ing rohini urghutti; chünki Uning niyiti Babilgha qarshidur, uni berbat qilish üchündur;
bu Perwerdigarning qisasidur, yeni Uning ibadetxanisi üchün alghan qisasidur. ■
12 Babilning sépilligha qaritip jeng tughini kötürünglar; közetni téximu chingraq qil-
inglar, közetchilerni *Babilni chöriditip* septe turghuzunglar; böktürme qoyunglar; chünki
Perwerdigar Babildikilerning jazasi toghruluq némilerni dégen bolsa, U shuni könglide
pemlep, uni ada qilidu.
13 — I elwek sular üstide turghuchi, bayliqliri nurghun bolghuchi, ejiling yétip keldi,
jéning ölchinip üzülüsh waqti toshti.

14 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Özi bilen qesem qilip: «Top-
top chéketkilerdek Men séni ademler bilen toldurimen; ular séning üstüngdin ghelibe
tentenilirini kötüridu» dédi.■
15 — U bolsa yer-zéminni küch-qudriti bilen yasap,
Alemni danaliqi bilen berpa qilip,

□ **51:6 «Barliq eller, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! … chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu»** — bezi alimlar bu sözler «barliq eller»ge emes, belki Israilgha éytilidu, dep qaraydu. 45-ayette ehwal shundaq bolidu, lékin bizningche mushu yerde Babilda herbir ellerge éytilidu. Chünki 9-ayette qachqanlar «hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli» déyishidu. ■ **51:6** Yer. 50:8,15,28; Weh. 18:4 □ **51:7 «eller …. sarang bolup ketken»** — belkim Babilning gunahigha chétilip, shuningdek jazasighimu chétilip qélip tolimu dekke-dükkige chüshidu. ■ **51:7** Weh. 18 ■ **51:8** Yesh. 21:9; Yer. 8:22; Weh. 14:8; 18:2 □ **51:9 «Biz Babilni saqaytmaqchiduq, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli»** — qarighanda bu sözler Babil arisida turghan yat ellerning éytidighan sözliri. «Uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asman'gha taqiship, kökke yétidu» dégenni, Xudaning jazalirini qozghighan, kona zamandiki Babil (babel)liqlar qurmaqchi bolghan «asman'gha taqishidighan» munar bilen sélishturush paydiliq ish bolidu. («Yar.» 11:1-9ni körüng). ■ **51:9** Yer. 46:11 □ **51:10 «Perwerdigar heqqaniyliqimizni barliqqa keltürgendur»** — bezi alimlar bu sözni «Perwerdigar bizni qutquzup azad qilghandur» dep terjime qilidu. Lékin «tsedekah» (heqqaniyliq) Tewrattiki bashqa héch yerde shundaq menide tépilmaydu. Bizningche bu söz Israilning (hemmimizge oxshash) özining héchqandaq heqqaniyliqi bolmighachqa, Xuda ulargha heqqaniyliq élip kélidu, dégenni bildüridu. Bu ayettiki heqqaniliq özlikidin emes, belki Xudadin kélidu; «Perwerdigar Heqqaniyliqimizdur» — bu Mesih-Qutquzghuchining, shuningdek yéngi Yérusalémning bir namidur. 23:6ni hem 33:16ni körüng. **«kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!»** — 9-ayettiki sözlerni kelgüside Babildin qachidighan yat eller éytidu; 10-ayettiki sözlerni shübhisizki, kelgüside Kanaan (Pelestin)gha qaytip kélidighan Israilning qaldisi éytidu. ■ **51:11** Yer. 46:4; 50:28 ■ **51:14** Am. 6:8

Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur;■
16 U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu;
U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu;
U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu,
Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu.■
17 Bu *butpereslerning* herbiri eqilsiz, bilimdin mehrumlardur;
Herbir zerger özi oyghan but teripidin shermendige qalidu;
Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq,
Ularda héch tiniq yoqtur.
18 Ular bimenilerdur, mazaq obyéktidur;
Ularning üstige jazalinish waqti kelgende, ular yoqitilidu.
19 Yaqupning nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur;
Chünki hemmini yasighuchi Shudur;
Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilisidur;
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur.□ ■

Perwerdigar Israilgha söz qilidu

20 Sen *Israil* Méning görzem,
Méning jeng qoralimdursen;
Séning bilen Men ellerni bitchit qilimen,
Séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen;□ ■
21 Séning bilen hem at hem at min'güchini bitchit qilimen;
Séning bilen hem jeng harwisi hem heydigüchisini bitchit qilimen;
22 Séning bilen hem er hem ayalni bitchit qilimen;
Séning bilen hem qéri hem yashlarni bitchit qilimen;
Séning bilen hem yigit hem qizni bitchit qilimen;
23 Séning bilen hem padichi hem qoy padisini bitchit qilimen;
Séning bilen hem déhqan hem boyunturuqqa qétilghan kalilirini bitchit qilimen;
Séning bilen hem waliylar hem hökümranlarni bitchit qilimen.
24 — Men köz aldinglarda Babilning hem barliq kaldiylerning Zionda qilghan barliq rezillikini öz béshigha chüshürüp yandurimen, — deydu Perwerdigar.

25 — Mana, Men sen *Babilgha* qarshimen, i pütkül yer yüzini halak qilghuchi tagh;
Men qolumni üstüngge sozup,
Séni tik yarlardin ghulitip,
Domilitip chüshürüp, séni köyüp tügigen bir yanar tagh qilimen, — deydu Perwerdigar.
26 Shuning bilen ular sendin bürjek chiqirish üchünmu tash tapalmaydu,
Yaki ul üchünmu héchyerdin tash tapalmaydu;
Chünki sen menggüge bir weyrane bolisen, — deydu Perwerdigar.

27 — Zéminda jeng tughini kötürünglar,

■ **51:15** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 10:12 ■ **51:16** Yer. 10:13 □ **51:19** **«Yaqupning nésiwisi Bolghuchi...»** — Yaqup mushu yerde Yaqup we uning ewladliri Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette. ■ **51:19** Yer. 10:16 □ **51:20** **«Sen Israil Méning görzem, Méning jeng qoralimdursen; séning bilen Men ellerni bitchit qilimen, séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen...»** — eyni tékistte peqet «Sen méning görzem...» déyilidu. Emdi Xudaning bu sözliri kimge éytilidu? Bezi alimlar (péillarni «ötken zaman»gha özgertip) Babilgha éytilghan, dep qaraydu. Bashqilar (kelgüside Babil impériyesini weyran qilidighan) Pars impériyesige éytilidu, dep qaraydu; biraq bizningche ular Israilning özige éytilidu (24-ayetni körüng). Bashqa peyghemberlerning sözliri boyichimu, axirqi zamanlarda Israil xelqi Xudaning bir jazalash qorali bolidu (mesilen, «Yesh.» 41:5, «Zek.» 12:7ni körüng). ■ **51:20** Yer. 50:23

Eller arisida kanay chélinglar;
Babilgha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar;
Ararat, minni we Ashkinaz padishahliqlirini chaqirip yighinglar;
Uninggha hujum qilghuchi qoshunlargha bir serdar békitinglar;
Atlarni top-top chéketke léchinkiliridek zémin'gha türkümlep chiqiringlar;□
28 Uninggha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar,
— Médialiqlarning padishahliri, waliyliri we barliq hökümdarlirini, shundaqla u höküm sürgen zéminlarning barliq ademlirini teyyarlanglar!
29 Shuning bilen yer yüzi tewrinip azablinidu; chünki Perwerdigarning Babilgha qarshi baghlighan niyetliri, yeni Babilning zéminini héch adem turmaydighan chöl-bayawan qiliwétish niyiti emelge ashmay qalmaydu.

30 Babildiki palwanlar urushtin qol üzidu;
Ular qorghanlirida amalsiz olturidu;
Ularning dermani qalmaydu,
Ular ayallardek bolup qalidu;
Uning turalghuliriga ot qoyulidu;
Derwaza salasunliri sundurulidu.■
31 Yügürüp kéliwatqan bir chaparmen yene bir chaparmen'ge, bir xewerchi yene bir xewerchige Babil padishahining aldidila uchriship qélip uninggha: —
«Silining pütkül sheherliri u chettin bu chetkiche ishghal qilindi;
32 Derya kéchikliri igiliwélindi,
Qomushluqlar otta köydürüldi,
Palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!»
— dep jakarlishidu.□
33 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: —
Babilning qizi tekshilinip chingdilidighan waqti bolghan xamandek bésilidu;
Birdemdila, uning hosuli orulidighan waqti yétip bolidu!□
34-35 Zionda turghuchi qiz: — «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup,
Méni ghajilap ezgen;
U ichimni boshitilghan qachidek qilip qoyghan;
U ejdihadek méni yutup,
Özini nazu-németlirim bilen toyghuzghan,
Méni quruqdap pak-pakiz qiliwetken.
Manga, méning ténimge qilghan zorawanliqi Babilning béshigha chüshürülsun» — deydu,
We Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning béshigha tökülsun» — deydu.□
36 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

□ **51:27 «chéketke léchinkiliri» —** ibraniy tilida bu söz belkim chéketke léchinkisining ösüsh jeryanidiki eng ziyanliq basquchini körsitishi mumkin. ■ **51:30** Yer. 50:37 □ **51:32 «Derya kéchikliri igiliwélindi, qomushluqlar otta köydürüldi, palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!» — dep jakarlishidu» —** Babilning qandaq yol bilen ishghal qilin'ghanliqining tepsilatliri toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. Pars qoshuni Efrat deryasining éqish yönilishini özgertiwétidu, derya qisqa waqit ichidila qurup kétidu. Parslar su yoq deryadin méngip sheherge kirdi. Shuning bilen sheher ichidiki «derya kéchikliri» birinchi bolup igiliwélindi. Sheher etrapidiki «qomushluqlarning köydürülüshi»din meqset sheherdin qachqanlargha yoshurun'ghudek jaylar bolmisun üchün idi. □ **51:33 «uning hosuli orulidighan waqti» —** belkim ademliri we imaretliri yiqitilidighan, yeni uning jazalinish waqtini körsitidu. □ **51:34-35 «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup, méni ghajilap ezgen; ...manga, méning ténimge qilghan zorawanliqi Babilning béshigha chüshürülsun» — deydu, we Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning béshigha tökülsun» — deydu —** bu 34-35-ayettiki sözligüchi «Zionda turghuchi qiz» belkim «ademleshtürulgen» Yérusalémgha wekil kélidu. **«manga, méning ténimge qilghan zorawanliqi..»** — belkim Yérusalém we uning xelqini körsitidu.

Mana, Men séning dewayingni soraymen,
Sen üchün qisas alimen;
Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen.□ ■
37 Babil bolsa döwe-döwe xarabiler,
Chilbörilerning turalghusi bolidu;
Zémini ademni dehshet basidighan hem daim ush-ush qilinidighan obyékt bolidu,
Héch adem shu yerde turmaydu.
38 Ularning hemmisi yash shirlardek huwlishidu,
Arslanlardek bir-birige xiris qilishidu;□
39 Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu, — deydu Perwerdigar. □
40 Boghuzlashqa yétiligen qozilardek we bille yétilen'gen qochqarlar hem tékilerdek Men ularni boghuzlashqa chüshürimen.

41 Shéshaqning ishghal qilin'ghanliqigha qara!
Pütkül yer yüzining pexrining tutulghanliqigha qara!
Babilning eller arisida ademni dehshet basidighan obyékti bolghanliqigha qara!□ ■
42 Déngiz Babil üstidin örlep ketti;
U nurghunlighan dolqunlar bilen gherq boldi.□
43 Uning sheherliri ademni dehshet basidighan obyékt,
Qaghjiraq yer, bir chöl, héchkim turmaydighan zémin boldi;
Héchqandaq insan balisi qaytidin shu yerlerdin ötmeydu.
44 Men Babilda Belni jazalaymen;
Men uning aghzidin yutuwalghinini yanduriwalimen;
Eller qaytidin uninggha qarap éqip kélishmeydu;
Berheq, Babilning sépili ghulap kétidu. □
45 Uning otturisidin chiqinglar, i xelqim!
Herbiringlar Perwerdigarning qattiq ghezipidin öz jéninglarni élip beder qéchinglar!
46 Siler zéminda angliniwatqan pitne-ighwadin yürikinglarni su qilmanglar we qorqmanglar;
Bu yil bir pitne-ighwa, kéler yili yene bir pitne-ighwa chiqidu;
Zéminda zulum-zorawanliq partlaydu, hökümdarlar hökümdarlargha qarshi chiqidu.
47 Shunga mana, shu künler kéliduki,
Men Babildiki oyma mebudlarni jazalaymen;
Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu,
Uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu;□

□ **51:36 «Mana, Men séning dewayingni soraymen, sen üchün qisas alimen; Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen» —** Pars qoshuni Babildin ötidighan Efrat deryasini qurutidu. Ular shu yol bilen sheherni ishghal qilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **51:36** Yer. 50:38 □ **51:38 «Ularning hemmisi yash shirlardek huwlishidu, arslanlardek bir-birige xiris qilishidu» —** Babilliqlar haraqkeshlikidin atiqi chiqqanidi. Bu ayet belkim shularning mest bolup «shir keyp» bolghanliqini bildüridu. 39-ayetnimu körüng. Babilning padishahi Belshazar emir-wezirliri bilen bille mest bolghanda, shehiri bösülüp ishghal qilin'ghan («Dan.» 5-babni oqung). □ **51:39 «Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu» —** bu bésharetning emelge ashurulushini yene «Dan.» 5-babta körüng. □ **51:41 «Shéshaqning ishghal qilin'ghanliqigha qara» —** «Shéshaq» Babilni körsitidighan hejwiy, kinayilik bir isim. 25:26tiki izahatni körüng. ■ **51:41** Yesh. 13:19; Yer. 25:26 □ **51:42 «déngiz ... dolqunlar...» —** Tewrat-injilda köp waqitlarda simwol süpitide top-top qoshunlarni körsitidu. □ **51:44 «men Babilda Belni jazalaymen» —** «Bel» — (yaki «Marduk») Babilning eng muhim buti. □ **51:47 «...Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu, uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu» —** démek, Babil xelqi zéminidin héch qachalmaydighan bolidu.

48 Shuning bilen asman we zémin we ularda bar bolghanlar Babil üstidin shadliqtin yangraydu;
Chünki shimaldin halak qilghuchilar uninggha jeng qilishqa kélidu — deydu Perwerdigar.
49 Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek,
Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu.□
50 Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar;
Chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar,
Yérusalémni ésinglargha keltürünglar.□
51 «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq;
Shermendichiliktin yüzimiz töküldi;
Chünki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylargha bésip kirdi!».□
52 Shunga shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,
— Men uningdiki oyma mebudlarni jazalaymen;
Uning pütkül zémini boyida yarilinip jan helqumida ingrishidu.
53 Babil asmanlargha kötürülgen bolsimu,
Uning yuqiri istihkam-qorghini mustehkemlen'gen bolsimu,
Lékin Méningdin uninggha halak qilghuchilar yétip baridighan boldi, — deydu Perwerdigar.
54 Babildin nale-peryadning awazi,
Kaldiylerning zéminidin zor halaketning sadasi kötürülidu.
55 Chünki Perwerdigar Babilni halak qilmaqchi bolidu;
U uningdin warang-churunglirini yoqitidu;
Sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu,
Ularning awazi shawqunlap kélidu.□
56 Chünki halak qilghuchi uninggha, yeni Babilgha jeng qilishqa kélidu,
Shuning bilen uning palwanliri esirge chüshidu;
Ularning oqyaliri sundurulidu;
Chünki Perwerdigar — qisaslar alghuchi Tengridur;
U yamanliqni yandurmay qalmaydu.
57 — Men uning emirliri, danishmenliri, waliyliri, hökümdarliri we palwanlirini mest qilimen;
Ular menggüge uxlaydu we qaytidin héch oyghanmaydu — deydu Padishah, — Nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.
58 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Babilning keng sépilliri yer bilen yeksan qilinidu,
Uning égiz derwaziliri pütünley köydürülidu;
Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu,
El-yurtlarning özlirining japaliq ejiri peqet otqa yéqilghu bolidu.□

□ **51:49 «Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek, Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu» —** ayettiki eyni ibraniy tékistni chüshinish tes. Oqurmenler bashqa terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin omumiy menisi choqum terjimimizdek bolushi kérek. □ **51:50 «Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar; chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar, Yérusalémni ésinglargha keltürünglar» —** éniqki, bu sözler Babilda sürgün bolghan Israillargha éytilidu. □ **51:51 «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq; ...chünki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylargha bésip kirdi!» —** shübhisizki, bu sözler Babilda sürgün bolghanlarning qayghurup éytidighanliri bolidu. □ **51:55 «...sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu, ularning awazi shawqunlap kélidu» —** «sularning dolqunliri», «ularning awazi» bolsa belkim «halak qilghuchilar»ningki bolidu. Ular «déngiz»gha oxshitilghan (42-ayet); 56-ayet ularning herikitinimu körsitidu. □ **51:58 «Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu» —** ellerning bikar ishligini, «japaliq ejiri» belkim zor sheher-impériye bolghan Babilni köp méhnet singdurup qurup chiqqanliqini körsitidu («Hab.» 2:13ni körüng).

59 Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan tötinchi yili, Babilgha barghinida Mahséyahning newrisi, Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan (Séraya bash ghojidar idi). Yeremiya peyghember uninggha söz tapilighan. □
60 Yeremiya oram qeghezge Babilning béshigha chüshidighan barliq külpetlerni, — yeni Babil toghruluq pütüklük bu barliq sözlerni yazghanidi;
61 we Yeremiya Sérayagha mundaq dédi: — Sen Babilgha yétip barghanda, bu sözlerning hemmisini oqup chiqip we: —
62 «Perwerdigar, Sen bu jay toghruluq: — Men uni yeksan qilimenki, uningda héchkim, ne insan ne haywan turmaydighan, menggüge bir weyrane bolidu — dégensen» — deysen;
63 shundaq qilip bu yazmini oqup chiqqandin kéyin, uninggha tash téngip, Efrat deryasining otturisigha chörüwet,
64 we: «Men uning üstige chüshürmekchi bolghan külpetler tüpeylidin, Babil *shu tashqa* oxshashla gherq bolup qaytidin örlimeydu; ular halidin kétidu» — deysen.
Yeremiyaning sözliri mushu yerde tügidi.

52

Yérusalémning bösülüp ishghal qilinishi

1 Zedekiya Yehudagha padishah bolghanda yigirme bir yéshida idi; u Yérusalémda on bir yil höküm sürdi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi. ■
2 U *padishah* Yehoakimning qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil ishlarni qildi.
3 Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi. Birinchidin, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.
4 Shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili oninchi ayning oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; ular uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti. □ ■
5 Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.
6 Shu yili tötinchi ayning toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üchünmu héch ash-ozuq qalmighanidi. □
7 Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti. Ular padishah baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (Kaldiyler bolsa sheherning hemme teripide bar idi). Ular *Iordan jilghisidiki* «Arabah tüzlengliki»ni boylap qéchishti.
8 Lékin Kaldiylerning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.
9 We ular padishahni tutup, Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; u *shu yerde* uning üstidin höküm chiqardi.
10 Babil padishahi Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; u Yehudaning barliq emirlirinimu Riblah shehiride qetl qildi;
11 andin Zedekiyaning közlirini oyuwetti; Babil padishahi uni mis kishenler bilen baghlap Babilgha élip kélip, ölgüche zindan'gha qamap qoydi.

□ **51:59 «Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan (Séraya bash ghojidar idi),...»** — Séraya Baruqning akisi yaki ukisi idi. 32:12de uning bowisi «Maaséyah» déyilidu. ■ **52:1** 2Pad. 24:18 □ **52:4 «...uning (Néboqednesarning) seltenitining toqquzinchi yili oninchi ayning oninchi künide»** — miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ **52:4** 2Pad. 25:1; Yer. 39:1 □ **52:6 «zémindikiler üchünmu héch ash-ozuq qalmighanidi»** — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üchünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilin'ghanliqi

12 Beshinchi ayning oninchi künide (bu Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmitide bolghan, pasiban bégi Nébuzar-Adan Yérusalémgha yétip keldi. □
13 U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüriwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti.
14 We pasiban bégi yétekchilikidiki Kaldiylerning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.
15 Pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namrat kishilerdin bir qismini, sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. □
16 Lékin pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchiliq qilishqa qaldurdi.
17 Kaldiyler Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklirini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «déngiz»ni chéqip, barliq mislirini Babilgha élip ketti. □ ■
18 Ular yene *ibadette ishlitilidighan* idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, qachilar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti;
19 daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlerni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. □
20 Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üchün mistin yasatqan ikki tüwrük we «déngiz», shundaqla uning tegiliki bolghan on ikki buqini u élip ketti; chünki bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi.
21 Ikki tüwrük bolsa, herbirining égizliki on sekkiz gez, aylanmisi on ikki gez kéletti; herbirining ichi kawak bolup, misning qélinliqi töt barmaq idi. □ ■
22 Tüwrükning üstidiki béshi bolsa mis bolup, égizliki besh gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisi bilen bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisi bilen bézelgenidi.
23 Herbir tüwrükning béshining yanlirida toqsan alte anar nusxisi bar idi; torda jemiy bolup yüz anar nusxisi bar idi.
24 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üch neper ishikbaqarnimu esirge aldi.
25 U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin yettini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. □
26 Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardi.
27 Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti.
Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

□ **52:12 «Beshinchi ayning oninchi künide...(Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili...)»** — miladiyedin ilgiri 586-yili, 17-Awghust idi. □ **52:15 «qalghan hünerwenler»** — yaki «qalghan top-top ademler». □ **52:17 «das tegliklari»** — bular bolsa «déngiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élin'ghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üchün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng. ■ **52:17** Yer. 27:19 □ **52:19 «daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlerni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti»** — bu altun-kümüsh we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar, Yeremiyaning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impératori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi (27:21-22ni körüng). □ **52:21 «gez»** — (yaki «jeynek») Tewrattiki bir ölchemdur, jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 45 santimétr. ■ **52:21** 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15 □ **52:25 «bir aghwat emeldar...»** — yaki peqet «bir emeldar...».

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

28 Néboqadnesar sürgün qilghan kishilerning sani mundaq idi: — yettinchi yili üch ming yigirme üch Yehudiy;
29 Néboqadnesarning on sekkizinchi yili u Yérusalémdin sekkiz yüz ottuz ikki kishini sürgün qildi;
30 Néboqadnesarning yigirme üchinchi yili pasiban bégi Nébuzar-Adan Yehudiylardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemiy bolup sürgün qilin'ghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi.□

Yehoakinning sürgün bolushi

31 Shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi ayning yigirme beshinchi küni shu ish yüz berdi: Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, u Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; ■
32 u uninggha mulayim söz qilip, uning ornini Babilda uning bilen birge turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi;
33 shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyesser boldi.
34 Uning nésiwisi bolsa, Babil padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni u uninggha taki alemdin ötkiche ömrining herbir küni muyesser qilin'ghan.

□ **52:30** «Nébuzar-Adan **Yehudiylardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemiy bolup sürgün qilin'ghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi»** — bu sanlar «2Pad.» 24:14-16de xatirilen'gen'ge oxshimaydu. «Yeremiya»diki sanlar belkim Yérusalémdikilerni, «2Pad.»diki san pütünley Yehudadikilerni körsitishi mumkin. Bu sanlar az körünsimu, oqurmenlerning éside bolushi kérekki, Yeremiyaning hem Ezakiyalning bésharetliri boyiche Yehudadikilerning köpinchisi «qilich, qehetchilik we waba-késel» bilen ölgen bolsa kérek. ■ **52:31** 2Pad. 25:27-30

Yeremiyaning yigha-zarliri

«Yeremiya peyghemberning yigha-zarliri» •••• 1-munajat — Yérusalémning qayghu-hesriti

1 |□| (Alef) Ah!
Ilgiri ademler bilen liq tolghan sheher,
Hazir shunche yigane olturidu!
Eller arisida katta bolghuchi,
Hazir tul xotundek boldi!
Ölkiler üstidin höküm sürgen melike,
Hashargha tutuldi!□
2 |□| (Bet) U kéchiche achchiq yigha kötürmekte;
Mengzide köz yashliri taramlimaqta;
Ashniliri arisidin,
Uninggha teselli béridighan héchbiri yoqtur;
Barliq dostliri uninggha satqunluq qildi,
Ular uninggha düshmen bolup ketti.□ ■
3 |□| (Gimel) Yehuda jebir-japa hem éghir qulluq astida,
Sürgünlükke chiqti;
U eller arisida musapir boldi,
Héch aram tapmaydu;
Uni qoghlighuchilarning hemmisi,
Uninggha yétishiwélip, uni tar yolda qistaydu;□
4 |□| (Dalet) Héchkim héytlargha kelmigenliki tüpeylidin,
Zion'gha baridighan yollar matem tutmaqta.
Barliq qowuqliri chölderep qaldi,
Kahinliri ah-zar kötürmekte,
Qizliri derd-elem ichididur;
Özi bolsa,
Qattiq azablanmaqta.
5 |□| (Xé(Küshendiliri uninggha xojayin boldi,
Düshmenliri ronaq tapmaqta;
Chünki uning köpligen asiyliqliri tüpeylidin,
Perwerdigar uni jebir-japagha qoydi.
Uning baliliri kelmeske ketti,
Küshendisige esir bolup sürgün boldi. □
6 |□| (Waw) Barliq hörmet-shöhriti Zionning qizidin ketti;
Emirliri yaylaqni tapalmighan kiyiklerdek boldi;
Ularning owchidin özini qachurghudek héch dermani qalmidi.□
7 |□| (Zain) Xarlan'ghan, sergerdan bolghan künliride,

□ **1:1 «Ah! Ilgiri ademler bilen liq tolghan sheher, hazir shunche yigane olturidu!...» —** izahat: birinchi babta Yeremiya Yérusalémni musibette bolghan ayal yaki qiz süpitide teswirleydu, uning derdide qayghuridu. Qarishimizche, mushu babtiki «u» Yérusalém (Zion)ni körsitidu, shundaqla «u» musibetlik ayal yaki qiz süpitide körünidu. Birinchi babta «men» — peyghember özini Yérusalémning ornigha qoyup, musibetlik ayal yaki qiz süpitide Yérusalémning ornida qayghuridu («men» yaki «u» ayalche rodta ipadilen'gen). □ **1:2 «Ashniliri» ... «dostliri»....** — Yérusalémgha ittipaqdash bolayli dégen yat ellerni yakiYérusalémdikiler tayan'ghan butlarni körsitidu. ■ **1:2** Zeb. 6:6-7 □ **1:3 «Yehuda jebir-japa hem éghir qulluq astida...» —** bashqa birxil terjimisi «Yehuda jebir-japa hem éghir qulluqtin kéyin, ...». □ **1:5 «Düshmenliri ronaq tapmaqta» —** bashqa birxil terjimisi «Düshmenliri uni bulang-talang qildi». □ **1:6 «Barliq hörmet-shöhriti Zionning qizidin ketti» —** yaki «Barliq hörmet-shöhriti Zionning qizidin élip kétildi».

Xelqi küshendisining qoligha chüshken,
Héchkim yardem qolini sozmighan chaghda,
Yérusalém qedimde özige tewe bolghanlirini,
Qimmetlik bayliqlirini yadigha keltürmekte;
Küshendiliri uninggha mesxirilik qaraytti;
Küshendiliri uning nabut bolghanliqini mesxire qilishti.□
8 |□| (Xet) Yérusalém esheddiy éghir gunah sadir qilghan;
Shuning bilen u haram boldi;
Uning yalingachliqini körgechke,
Uni hörmetligenler hazir uni kemsitidu;
Uyatta, uh tartqiniche u keynige buruldi.□ ■
9 |□| (Tet) Uning öz heyzliri éteklirini bulghiwetti;
U aqiwitini héch oylimighandur;
Uning yiqilishi ajayib boldi;
Uninggha teselli bergüchi yoqtur;
— «Ah Perwerdigar, xarlan'ghinimgha qara!
Chünki düshmen *halimdin* maxtinip ketti!»■
10 |□| (Yod) Küshendisi qolini uning qimmetlik nersiliri üstige sozdi;
Özining muqeddes jayigha ellerning bésip kirgenlikini kördi;
Sen esli ularni ibadet jamaitingge «kirishke bolmaydu» dep men'i qilghan'ghu!
11 |□| (Kaf) Bir chishlem nan izdep,
Uning xelqining hemmisi uh tartmaqta;
Jénini saqlap qélish üchünla,
Ular qimmetlik nersilirini ashliqqa tégishti.
«Ah Perwerdigar, qara!
Men erzimes sanaldim.■
12 |□| (Lamed) Ey ötüp kétiwatqanlar,
Bu siler üchün héch ish emesmu?
Qarap baq, méning derd-elimimdek bashqa derd-elem barmidu?
Perwerdigar otluq ghezipini chüshürgen künide,
Uni méning üstümge yüklidi.■
13 |□| (Mem) U yuqiridin ot yaghdurdi, ot söngeklirimdin ötüp köydürdi.
U ularning üstidin ghelibe qildi.
U putlirim üchün tor-tuzaqni qoyup qoydi,
Méni keynimge yandurdi,
U méni nabut qildi,
Kün boyi U méni zeipleshtürdi.
14 |□| (Nun) Asiyliqlirim boyunturuq bolup boynumgha baghlandi;
Qolliri tanini ching chigip chemberchas qiliwetti;
Asiyliqlirim boynumgha artildi;
U dermanimni mendin ketküzdi;
Reb méni men qarshiliq körsitelmeydighanlarning qollirigha tapshurdi.
15 |□| (Sameq) Reb barliq baturlirimni otturumdila yerge uruwetti;
U méning xil yigitlirimni ézishke,
Üstümdin höküm chiqirishqa kéngesh chaqirdi.
Reb goya üzüm kölchikidiki üzümlerni cheyligendek,

□ **1:7 «Héchkim yardem qolini sozmighan chagh» —** Yehuda herdaim bashqa eller bilen ittipaqdash bolmaqchi bolup kelgen — lékin halqiliq peytte «ittipaqdashliri» uninggha héch yardem qilmighan. □ **1:8 «Shuning bilen u haram boldi» —** bashqa birxil terjimisi «Shunga u mazaqning obyékti boldi». ■ **1:8** Yesh. 47:3 ■ **1:9** Qan. 32:29 ■ **1:11** Yer. 52:6 ■ **1:12** Ayup 19:21; Zeb. 69:19-20; Mat. 26:38-40

Yehudaning pak qizini cheyliwetti.□
16 |□| (Ayin) Mushular tüpeylidin taramlap yighlimaqtimen;
Méning közlirim, méning közlirimdin su éqiwatidu;
Manga teselli bergüchi, jénimni eslige keltürgüchi mendin yiraqtur;
Balilirimning köngli sunuqtur,
Chünki düshmen ghelibe qildi.□ ■
17 |□| (Pé(Zion qolini sozmaqta,
Lékin uninggha teselli bergüchi yoq;
Perwerdigar Yaqup toghruluq perman chüshürdi —
Qoshniliri uning küshendiliri bolsun!
Yérusalém ular arisida nijis nerse dep qaraldi.□

Yérusalém sözleydu

18 |□| (Tsade) Perwerdigar heqqaniydur;
Chünki men Uning emrige xilapliq qildim!
Ey, barliq xelqler, anglanglar!
Derdlirimge qaranglar!
Pak qizlirim, yash yigitlirim sürgün boldi!
19 |□| (Kof) Ashnilirimni chaqirdim,
Lékin ular méni aldighanidi;
Jan saqlighudek ozuq-tülük izdep yürüp,
Kahinlirim hem aqsaqallirim sheherde nepestin qaldi.■
20 |□| (Resh) Qara, i Perwerdigar, chünki azar chékiwatimen!
Heddidin ziyade asiyliq qilghinim tüpeylidin,
Ich-baghrim qiyniliwatidu,
Yürikim örtilip ketti.
Sirtta qilich *anisini balisidin* juda qildi,
Öylirimde bolsa ölüm-waba höküm sürmekte!□ ■
21 |□| (Shiyn) *Xeqler* ah-zarlirimni anglidi;
Lékin teselli bergüchim yoqtur;
Düshmenlirimning hemmisi külpitimdin xewerdar bolup,
Bu qilghiningdin xushal boldi;
Sen jakarlighan künni ularning béshigha chüshürgeysen,
Shu chaghda ularning hali méningkidek bolidu. □
22 |□| (Taw) Ularning barliq rezillikini köz aldinggha keltürgeysen,
Barliq asiyliqlirim üchün méni qandaq qilghan bolsang,
Ularghimu shundaq qilghaysen;
Chünki ah-zarlirim nurghundur,
Qelbim azabtin zeipliship ketti!

□ **1:15 «Reb barliq baturlirimni otturumdila yerge uruwetti» —** «otturumdila» bolsa Yérusalémning otturisida. □ **1:16 «Manga teselli bergüchi, jénimgha medet bergüchi» —** Xuda Özidur. **«Balilirimning köngli sunuqtur» —** oqurmenlerning éside barki, sözligüchi hazir Yérusalém, shunga «méning balilirim» özide turuwatqanlarni körsitidu, elwette. ■ **1:16** Yer. 13:17 □ **1:17 «Qoshniliri uning küshendiliri bolsun!» —** bashqa birxil terjimisi: «Uning küshendiliri etrapigha olashsun!». ■ **1:19** Yer. 30:14 □ **1:20 «Öylirimde bolsa ölüm-waba höküm sürmekte» —** ibraniy tilida «Ichide bolsa ölüm-waba höküm sürmekte». ■ **1:20** Yesh. 16:11; Yer. 48:36 □ **1:21 «Sen jakarlighan kün...» —** Xuda Yeremiyagha we bashqa peyghemberlerge Israilni jazalaydighan bir künni hem yat ellerni jazalaydighan bir künni wehiy qilghanidi.

2

2-munajat ـ Yérusalémning jazalinishi

1 |□| (Alef) Reb ghezep buluti bilen Zion qizini shundaq qaplidi!
U Israilning sherep-julasini asmandin yerge chörüwetti,
Ghezipi chüshken künide Öz textiperini héch éside qaldurmidi.□
2 |□| (Bet) Reb Yaqupning barliq turalghulirini yutuwetti, héch ayimidi;
U qehri bilen Yehudaning qizining qel'e-qorghanlirining hemmisini ghulatti;
U padishahliqni emirliri bilen nomusqa qoyup,
Yer bilen yeksan qiliwetti.□
3 |□| (Gimel) U qattiq ghezepte Israilning hemme münggüzlirini késiwetti;
Düshmenni tosughan ong qolini Uning aldidin tartiwaldi;
Lawuldap köygen öz etrapini yep ketküchi ottek,
U Yaqupni köydürüwetti. □
4 |□| (Dalet) Düshmendek U oqyasini kerdi;
Uning ong qoli étishqa teyyarlan'ghanidi;
Közige issiq körün'genlerning hemmisini küshendisi kebi qirdi;
Zion qizining chédiri ichide,
Qehrini ottek yaghdurdi;
5 |□| (Xé(Reb düshmendek boldi;
U Israilni yutuwaldi,
Ordilirining hemmisini yutuwaldi;
Uning qel'e-qorghanlirini yoqatti,
Yehudaning qizida matem we yigha-zarlarni köpeytti.
6 |□| (Waw) U Uning kepisini baghchini pachaqlatqandek pachaqlatti;
U ibadet sorunlirini yoqitiwetti;
Perwerdigar Zionda héyt-bayramlar hem shabatlarni *xelqining* ésidin chiqiriwetti;
Ghezep oti bilen padishah hem kahinni chetke qéqiwetti.□
7 |□| (Zain) Reb qurban'gahini tashliwetti,
Muqeddes jayidin waz kechti;
U Ziondiki ordilarning sépillirini düshmenning qoligha tapshurdi;
Hetta Perwerdigarning öyide,
Ular héyt-ayem künidikidek tentene qilishti!
8 |□| (Xet) Perwerdigar Zion qizining sépilini chéqiwétishni qarar qilghan;
U uninggha *halak* ölchem tanisini tartip qoyghan;
U qolini chéqishtin héch üzmidi;
U hem istihkamlarni hem sépilni zarlatti;

□ **2:1 «Israilning sherep-julasi» ... «(Xudaning) Öz textiperi» —** bular Xudaning muqeddes ibadetxanisini közde tutushi mumkin. □ **2:2 «Yaqupning barliq turalghuliri» —** «Yaqup» mushu ayetlerde Yaqupning ewladlirini, yeni Israillarni körsitidu, elwette. **«Yehudaning qizining qel'e-qorghanlirining hemmisini ghulatti»** — «qel'e-qorghanliri» belkim Yehudaning mustehkem sheherlirini körsitidu. □ **2:3 «U qattiq ghezepte Israilning hemme münggüzlirini késiwetti» —** Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini bildüridu. Mushu yerde Israilning pexri bolghan abruyluq mötiwerlirini yaki batur ezimetlirini körsitishi mumkin. Münggüzler ademning béshidin ösken emes! **«U Yaqupni köydürüwetti»** — mushu yerde «Yaqup» Yaqupning (Israilning) zémini we sheher-yézilirini körsitidu. □ **2:6 «U Uning kepisini baghchini pachaqlatqandek pachaqlatti» —** «Uning kepisi» mushu yerde yene muqeddes ibadetxanini körsitidu; gerche ibadetxana ghayet zor imaret bolsimu, ibadetxana Xuda aldida peqet bir «kepe», waqitliq bir nerse, xalas. **«U ibadet sorunlirini yoqitiwetti»** — yaki «u ibadet sorunini yoqitiwetti». Bu kéyinki terjime toghra bolsa, umu ibadetxanini körsitidu. **«Perwerdigar Zionda héyt-bayramlar hem shabatlarni xelqining ésidin chiqiriwetti»** — «shabatlar», (yeni «shabat künliri») — «shabat» dem élish küni, Xuda Israilgha: Silerge muqeddes kün bolsun dep békitken, shenbe künini körsitidu.

Ikkisi teng halsirap qayghurmaqta.□
9 |□| (Tet) Uning derwaziliri yer tégige gherq bolup ketti;
U uning tömür-taqaqlirini pare-pare qiliwetti.
Padishahi hem emirliri eller arisigha palandi;
Tewrattiki terbiye-yolyoruq yoqap ketti,
Peyghemberliri Perwerdigardin wehiy-körünüshlerni izdep tapalmaydu.□
10 |□| (Yod) Zion qizining aqsaqalliri,
Yerde zuwan sürmey olturmaqta;
Ular bashlirigha topa-chang chéchishti;
Ular bélige böz yögiwélishti;
Yérusalémning pak qizlirining bashliri yerge kirip ketküdek boldi.
11 |□| (Kaf) Méning közlirim taramlighan yashlirimdin halidin ketti;
Ichi-baghrilirim zerdapgha toldi;
Jigirim yer yüzige tökülüp pare-pare boldi,
Chünki xelqimning qizi nabut qilindi,
Chünki sheher kochilirida narsidiler hem bowaqlar hoshsiz yatmaqta.
12 |□| (Lamed) Ular sheher kochilirida yarilan'ghanlardek halidin ketkende,
Anilirining quchiqida yétip jan talashqanda,
Aniligha: «Yémek-ichmek nede?» dep yalwurushmaqta.□
13 |□| (Mem) Men derdingge guwahchi bolup, séni némige oxshitarmen?
Séni némige sélishturarmen, i Yérusalém qizi?
Sanga teselli bérishte, némini sanga teng qilarmen, i Zionning pak qizi?
Chünki séning yarang dengizdek cheksizdur;
Kim séni saqaytalisun?□
14 |□| (Nun) Peyghemberliringning sen üchün körgenliri bimenilik hem exmeqliqtur;
Ular séning qebihlikingni héch ashkare qilmidi,
Shundaq qilip ular sürgün bolushungning aldini almidi.
Eksiche ularning sen üchün körgenliri yalghan bésharetler hem ézitquluqlardur. □
15 |□| (Sameq) Yéningdin ötüwatqanlarning hemmisi sanga qarap chawaklishidu;
Ular üshqirtip Yérusalémning qizigha bash chayqashmaqta: —
«Güzellikning jewhiri, pütkül jahanning xursenliki» dep atalghan sheher mushumidu?»□

□ **2:8 «Perwerdigar ... uninggha halak ölchem tanisini tartip qoyghan» —** démek, Hemmige Qadir Xuda Yérusalémning halak bolushini alliqachan tepsiliy ölchep qoyghanidi. □ **2:9 «Uning derwaziliri yer tégige gherq bolup ketti» —** kona zamanlarda sheherning qowuq-derwaziliri mötiwerler soraq qilish, nesihet qilish, meslihet bérishke olturidighan jay idi (5:14ni körüng). **«Tewrattiki terbiye-yolyoruq» —** yaki «Tewrat». Ibraniy tilida «tewrat» dégen söz «yolyoruq», «terbiye» dégen menide. **«Peyghemberliri Perwerdigardin wehiy-körünüshlerni izdep tapalmaydu» —** «peyghemberliri» Xudaning peyghemberliri emes, belki «Yehudaning peyghemberliri». Bu kinayilik gep, u «saxta peyghemberler»ni körsitidu (14-ayet, «Yer.» 14:13-18nimu körüng); Ezakiyal peyghember we Yeremiya peyghember alliqachan Yérusalémning weyran qilinishi toghruluq aldin'ala tepsiliy bésharet bergenidi. □ **2:12 «Yémek-ichmek nede?» —** ibraniy tilida: «Nan-sharab nede?». Qurghaqchiliq tüpeylidin belkim peqet sharabla qaldimu, su yoqmidu? □ **2:13 «Men derdingge guwahchi bolup, séni némige oxshitarmen? Séni némige sélishturarmen, i Yérusalém qizi? Sanga teselli bérishte, némini sanga teng qilarmen, i Zionning pak qizi?...» —** ayettiki barliq sözler belkim Zionning derd-elimini ölchigili bolmaydighanliqini körsitishi mumkin (axirida «yarang» toghruluq sözleydu). **«...séning yarang dengizdek cheksizdur» —** ibraniy tilida «... séning bösülgen jaying dengizdek cheksizdur». □ **2:14 «...sen üchün körgenliri yalghan bésharetler» —** «bésharetler» ibraniy tilida «yükler» yaki «yükligen bésharetler». Adette «yük» dégen söz bésharetning éghirliqini, wezinini, muhim söz ikenlikini körsitidu. Bu yerde «yük», shübhisizki, hejwiy gep bolup, mushundaq kishilerning «bésharetliri» kishilerge héch ilham yaki medet bermey, eksiche, emeliyette, ademlerge «éghir yük» artidighanliqni körsitidu.«Ézitquluq»ning bashqa birxil terjimisi «chiqirishqa (yeni, sürgün bolushqa) sewebchi» dégen bolidu. □ **2:15 «Yéningdin ötüwatqanlarning hemmisi sanga qarap chawaklishidu» —** bu «chawaklishish» mesxire qilishni bildürse kérek. Yerusalémni kürsitighan «güzellikning jewhiri» «pütkül jahanning xursenliki» dégen ibariler «Zeb.» 50:2 we 48:2din élin'ghan.

16 |□| (Pé(Barliq düshmenliring sanga qarap aghzini yoghan échip *mazaq qilmaqta*,
Ush-ush qiliship, chishlirini ghuchurlatmaqta;
Ular: «Biz uni yutuwalduq!
Bu berheq biz kütken kündur!
Biz buni öz közimiz bilen körüshke muyesser bolduq!» — démekte.
17 |□| (Ayin) Perwerdigar Öz niyetlirini ishqa ashurdi;
Qedimdin tartip Özining békitken sözige emel qildi;
U héch rehim qilmay ghulatti;
U düshmenni üstüngdin shadlandurdi;
Küshendiliringning münggüzini yuqiri kötürdi.□
18 |□| (Tsade) Ularning köngli Rebge nida qilmaqta!
I Zion qizining sépili!
Yashliring deryadek kéche-kündüz aqsun!
Özüngge aram berme;
Yash tamchiliring taramlashtin aram almisun!■
19 |□| (Kof) Tün kéchide ornungdin tur,
Kechte jések bashlinishi bilen nida qil!
Könglüngni Rebning aldigha sudek tök;
Narsidiliringning hayati üchün uninggha qolliringni kötür!
Ular barliq kochiliring doqmushida qehetchiliktin halidin ketmekte.
20 |□| (Resh) Qara, i Perwerdigar, oylap baqqaysen,
Sen kimge mushundaq muamile qilip baqqan?!
Ayallar öz méwiliri — erke bowaqlirini yéyishke bolamdu?
Kahin hem peyghemberni Rebning muqeddes jayida öltürüshke bolamdu?!■
21 |□| (Shiyn) Yashlar hem qérilar kochilarda yétishmaqta;
Pak qizlirim we yash yigitlirim qilichlinip yiqildi;
Ularni gheziping chüshken künide qirdingsen;
Ularni héch ayimay soydungsen.
22 |□| (Taw) Sen héyt-bayram künide jamaetni chaqirghandek,
Méni terep-tereplerdin bésishqa wehimilerni chaqirding;
Perwerdigarning ghezep künide qachqanlar yaki tirik qalghanlar yoq idi;
Özüm erkilitip chong qilghanlarni düshminim yep ketti.□

3

3-munajat — Jaza we ümid •••• Azab tartquchi derd-elem tökidu

1 |□| (Alef) Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum körgen ademdurmen.□
2 Méni U heydiwetti,
Nurgha emes, belki qarangghuluqqa mangdurdi;
3 Berheq, U kün boyi qolini manga qayta-qayta hujum qildurdi;

□ **2:17 «Qedimdin tartip Özining békitken sözige emel qildi...» —** Perwerdigar uzundin buyan (Musa peyghember dewridin tartip) Israilgha butpereslik we itaetsizlikning aqiwiti toghruluq agahlandurup kelgenidi. ■ **2:18** Yer. 14:17; Yigh. 1:16 ■ **2:20** Yigh. 4:10 □ **2:22 «Méni terep-tereplerdin bésishqa wehimilerni chaqirding» —** «Yer.» 20:3 we 10ni körüng. □ **3:1 «Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum körgen ademdurmen...» —** 3-babta (1-66) sözligüchi belkim Yeremiyaning özi; u bezi yerlerde (1) «Yérusalémgha wekil bolup» sözleydu; (2) (bizningche) yene bezi yerlerde Muqeddes Roh uning arqiliq Mesihning gunahimiz üchün tartidighan qurbanliq azablirini aldin'ala körsitidu. **«Men uning ghezep tayiqini yep jebir-zulum körgen ademdurmen»** — mushu ayettiki «adem» dégen söz, adette «erkek», «oghul bala», batur-palwanni körsitidu.

4 |□| (Bet) Etlirimni we térilirimni qaqshal qiliwetti,
Söngeklirimni sunduruwetti.
5 U manga muhasire qurdi,
Öt süyi we japa bilen méni qapsiwaldi.
6 U méni ölgili uzun bolghanlardek qapqarangghu jaylarda turushqa mejbur qildi.
7 |□| (Gimel) U méni chiqalmaydighan qilip chitlap qorshiwaldi;
Zenjirimni éghir qildi.
8 Men warqirap nida qilsammu,
U duayimni héch ishtimidi.
9 U yollirimni jipsilashqan tash tam bilen tosuwaldi,
Chighir yollirimni egri-toqay qiliwetti.
10 |□| (Dalet) U manga paylap yatqan éyiqtek,
Pistirmida yatqan shirdektur.
11 Méni yollirimdin burap tétma-titma qildi;
Méni tügeshtürdi.
12 U oqyasini kérip,
Méni oqining qarisi qildi.
13 |□| (Xé(Oqdénidiki oqlarni böreklirimge sanjitquzdi.□
14 Men öz xelqimge reswa obyékti,
Kün boyi ularning mesxire naxshisining nishani boldum.
15 U manga zerdabni toyghuche yutquzup,
Kekre süyini toyghuche ichküzdi.
16 |□| (Waw) U chishlirimni shéghil tashlar bilen chéqiwetti,
Méni küllerde tügüldürdi;
17 Jénim tinch-xatirjemliktin yiraqlashturuldi;
Arambexshning néme ikenlikini untup kettim.□
18 Men: «Dermanim qalmidi, Perwerdigardin ümidim qalmidi» — dédim.
19 |□| (Zain) Méning xar qilin'ghanlirimni, sergedan bolghanlirimni,
Emen we öt süyini *yep-ichkinimni* ésingge keltürgeysen!□
20 Jénim bularni herdaim eslewatidu,
Yerge kirip ketküdek bolmaqta.
21 Lékin shuni könglümge keltürüp esleymenki,
Shuning bilen ümid qaytidin yanidu, —■
22 |□| (Xet) Mana, Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri! Shunga biz tügeshmiduq;
Chünki Uning rehimdilliqlirining ayighi yoqtur;□ ■
23 Ular her seherde yéngilinidu;
Séning heqiqet-sadiqliqing tolimu moldur!■
24 Öz-özümge: «Perwerdigar méning nésiwemdur;
Shunga men Uninggha ümid baghlaymen» — deymen.■
25 |□| (Tet) Perwerdigar Özini kütkenlerge,
Özini izdigen jan igisige méhribandur;
26 Perwerdigarning nijatini kütüsh,

□ **3:13 «Oqdénidiki oqlarni böreklirimge sanjitquzdi»** — ibraniylar börekni wijdan yaki héssiyatning menbesi dep qaraytti. □ **3:17 «Jénim tinch-xatirjemliktin yiraqlashturuldi»** — bashqa birxil terjimisi: «Jénimni tinch-xatirjemliktin yiraqlashturdungsen». □ **3:19 «Méning xar qilin'ghanlirimni, sergedan bolghanlirimni, emen we öt süyini yep-ichkinimni ésingge keltürgeysen!»** — bashqa birxil terjimisi: «Méning xar qilin'ghanlirim, méning sergerdan bolghanlirimni eslisem, emen yégendek we öt süyini ichiwalghandek bolimen». ■ **3:21** Zeb. 73:17 □ **3:22 «Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri! Shunga biz tügeshmiduq;...»** — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning özgermes méhribanliqliri hergiz üzülmeydu;...» ■ **3:22** Yesh. 1:9; Hab. 3:13 ■ **3:23** Zeb. 30:5 ■ **3:24** Hab. 2:3

Uni süküt ichide kütüsh yaxshidur.□
27 Ademning yash waqtida boyunturuqni kötürüshi yaxshidur.□
28 |□| (Yod) U yégane bolup süküt qilip oltursun;
Chünki Reb buni uninggha yüklidi.
29 Yüzini topa-tupraqqa tegküzsun,
— Éhtimal, ümid bolup qalar?□ ■
30 Mengzini urghuchigha tutup bersun;
Til-ahanetlerni toyghuche ishitsun!
31 |□| (Kaf) Chünki Reb ebedil-ebed insandin waz kechmeydu;
32 Azar bergen bolsimu,
Özgermes méhribanliqlirining molluqi bilen ichini aghritidu;
33 Chünki U insan balilirini xar qilishni yaki azablashni xalighan emestur.
34 |□| (Lamed) Yer yüzidiki barliq esirlerni ayagh astida yanjishqa,
35 Hemmidin Aliy Bolghuchining aldida ademni öz heqqidin mehrum qilishqa,
36 Insan'gha öz dewasida uwal qilishqa, — Reb bularning hemmisige guwahchi emesmu?
37 |□| (Mem) Reb uni buyrumighan bolsa,
Kim déginini emelge ashuralisun?■
38 Külpetler bolsun, bext-saadet bolsun, hemmisi Hemmidin Aliy Bolghuchining aghzidin kelgen emesmu? ■
39 Emdi tirik bir insan néme dep aghrinidu,
Adem balisi gunahlirining jazasidin néme dep waysaydu?□
40 |□| (Nun) Yollirimizni tekshürüp sinap bileyli,
Perwerdigarning yénigha yene qaytayli;
41 Qollirimizni könglimiz bilen bille ershtiki Tengrige kötüreyli!
42 Biz itaetsizlik qilip sendin yüz öriduq;
Sen kechürüm qilmiding.
43 |□| (Sameq) Sen özüngni ghezep bilen qaplap, bizni qoghliding;
Sen öltürdüng, héch rehim qilmiding.
44 Sen Özüngni bulut bilen qaplighansenki,
Dua-tilawet uningdin héch ötelmes.
45 Sen bizni xelqler arisida dashqal we nijaset qilding.
46 |□| (Pé(Barliq düshmenlirimiz bizge qarap aghzini yoghan échip *mazaq qildi*;
47 Üstimizge chüshti alaqzadilik we ora-tuzaq,
Weyranchiliq hem halaket.
48 Xelqimning qizi nabut bolghini üchün,
Közümdin yashlar östeng bolup aqmaqta.
49 |□| (Ayin) Közüm yashlarni üzülmey töküwatidu,
Ular héch toxtiyalmaydu,
50 Taki Perwerdigar asmanlardin töwen'ge nezer sélip *halimizgha* qarighuche.

□ **3:26 «Uni süküt ichide kütüsh yaxshidur»** — «süküt ichide» dégenlik mushu yerde yene «sewr-taqet bilen» dégennimu bildüridu. □ **3:27 «Ademning yash waqtida boyunturuqni kötürüshi yaxshidur»** — bu ayetning belkim ikki menisi bar: — (1) adem yash waqtida japa-musheqetni körüsh yaxshi ishtur; (2) Babilning boyunturuqi yüklen'genler (sürgün bolghanlar) arisidin yashlar axirida bu boyunturuqning (texminen 60 yildin kéyin) élip tashlinishini köreleydu. Shunga shu chaghda «boyunturuqni kötürgen yashlar»ning bexti bolidu; ularga nisbeten «yashliqta boyunturuqni kötürüsh yaxshi ishtur». □ **3:29 «Yüzini topa-tupraqqa tegküzsun»** — ibraniy tilida «aghzini tupraqqa bastursun». Bu heriket qattiq dua-tilawet qilishni bildüridu. ■ **3:29** Ros. 8:22 ■ **3:37** Zeb. 33:9 ■ **3:38** Yesh. 45:7; Am. 3:6 □ **3:39 «Emdi tirik bir insan néme dep aghrinidu, adem balisi gunahlirining jazasidin néme dep waysaydu?»** — gunahlirimizning tégishlik jazasi jismaniy hem rohiy ölüm bolsa, biz tirik chaghda shu tégishlik jazani téxi tartmiduq.

51 Méning közüm Rohimgha azab yetküzmekte,
Shehirimning barliq qizlirining Hali tüpeylidin.
52 |□| (Tsade) Manga sewebsiz düshmen bolghanlar,
Méni qushtek hedep owlap keldi.
53 Ular orida jénimni üzmekchi bolup,
Üstümge tashni chöridi.
54 Sular béshimdin téship aqti;
Men: «Üzüp tashlandim!» — dédim.□
55 |□| (Kof) Hangning tüwliridin namingni chaqirip nida qildim, i Perwerdigar;
56 Sen awazimni angliding;
Qutuldurushqa nidayimgha quliqingni yupuruwalmighin!
57 Sanga nida qilghan künide manga yéqin kelding,
«Qorqma» — déding.
58 |□| (Resh) I reb, jénimning dewasini özüng soriding;
Sen manga hemjemet bolup hayatimni qutquzdung.
59 I Perwerdigar, manga bolghan uwalliqni kördüngsen;
Men üchün höküm chiqarghaysen;
60 Sen ularning manga qilghan barliq öchmenliklirini,
Barliq qestlirini kördungsen.
61 |□| (Shiyn) I Perwerdigar, ularning ahanetlirini,
Méni barliq qestligenlirini anglidingsen,
62 Manga qarshi turghanlarning shiwirlashlirini,
Ularning kün boyi keynimdin kusur-kusur qilishqanlirini anglidingsen.
63 Olturghanlirida, turghanlirida ulargha qarighaysen!
Men ularning *mesxire* naxshisi boldum.
64 |□| (Taw) Ularning qolliri qilghanliri boyiche, i Perwerdigar, béshigha jaza yandurghaysen;
65 Ularning köngüllirini kaj qilghaysen!
Bu séning ulargha chüshidighan leniting bolidu!
66 Ghezep bilen ularni qoghlighaysen,
Ularni Perwerdigarning asmanliri astidin yoqatqaysen!

4

4-munajat — Xarabilik ichide turghan Yérusalém

1 |□| (Alef) Ah! Altun shunche julasiz bolup ketti!
Sap altun shunche tutuq bolup ketti!
Muqeddes öydiki tashlar herbir kochining béshigha tökülüp chéchildi!□
2 |□| (Bet) Zionning oghulliri shunche qimmetlik,
Sap altun'gha tégishküsiz idi,
Hazir sapal kozilardek,
Sapalchining qoli yasighanlirichilikmu *qimmiti yoq* dep qariliwatidu!
3 |□| (Gimel) Hetta chilböriler emchikini tutup bérip balilirini émitidu;

□ **3:54 «Sular béshimdin téship aqti; men: «Üzüp tashlandim!» — dédim»** — oqurmenlerning éside barki, Yeremiya peyghember «su azgili»gha tashliwétilgen. Lékin mushu ayetlerde éytilghan derdler ashu sergüzeshttin éship kétidu.
□ **4:1 «Muqeddes öydiki tashlar...»** — muqeddes ibadetxanining terkibi bolghan yoghan oyulghan tashlarni körsitidu. Bezi alimlar «tashlar» muqeddes ibadetxanidiki «göher, yaqutlar»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bu göherlerni Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 605-yili Babilgha élip ketkenidi.

Lékin méning xelqim chöldiki tögiqushlargha oxshash rehimsiz boldi.□
4 |□| (Dalet) Bowaqning tili ussuzluqtin tangliyigha chaplishiwatidu;
Kichik balilar nan tilimekte,
Héchkim ularga oshtup bermeywatidu.
5 |□| (Xé(Nazunémetlerni yep kön'genler kochilarda sarghiyip yüridu;
Sösün kiyim kiydürülüp chong qilin'ghanlar tézeklikni quchaqlap yétiwatidu.
6 |□| (Waw) Xelqimning qizining qebihlikige chüshken jaza Sodomning gunahining jazasidin éghirdur;
Chünki Sodom biraqla örüwétilgenidi, héch ademning qoli uni qiynimighanidi.□
7 |□| (Zain) Xelqimning «Nazariy»liri bolsa qardin sap, süttin aq, téni qizil yaqutlardin parqiraq idi,
Teqi-turqi kök yaquttek idi.□
8 |□| (Xet) Hazir chirayliri qurumdin qara;
Kochilarda kishiler toniyalmighudek bolup qaldi;
Bir tére-bir ustixan bolup qaldi;
U qaqshalliship yaghachtek bolup ketti. □
9 |□| (Tet) Qilichta öltürülgenler qehetchilikte ölgenlerdin bextliktur;
Chünki ular qaqshal bolup ketmekte,
Tupraqning méwiliri bolmighachqa yiqitilmaqta.
10 |□| (Yod) Baghri yumshaq ayallar öz qolliri bilen balilirini qaynitip pishurdi;
Xelqimning qizi nabut qilin'ghinida balilar ularning göshi bolup qaldi.
11 |□| (Kaf) Perwerdigar qehrini chüshürüp pighandin chiqti,
Otluq ghezipini tökti;
Zionda bir ot yéqip,
Uning ullirini yutuwetti.
12 |□| (Lamed) Yer yüzidiki padishahlar we jahanda barliq turuwatqanlar bolsa,
Ne küshende ne düshmenning Yérusalémning qowuqliridin bösüp kiridighanliqigha ishenmeytti.
13 |□| (Mem) Halbuki, peyghemberlirining gunahliri tüpeylidin,
Kahnlirining qebihlikliri tüpeylidin,
Ularning *Zionda* heqqaniylarning qanlirini tökkenliki tüpeylidin,
— Bu ish *béshigha* chüshti!□
14 |□| (Nun) Hazir ular qarghulardek kochilarda ténep yürmekte,
Ular qan'gha bulghan'ghanki,
Héchkim kiyimlirige tegküchi bolmaydu. □

□ **4:3 «…méning xelqim chöldiki tögiqushlargha oxshash rehimsiz boldi»** — tögiqushlar adette öz balilirini baqmaydu; baliliri öz-özini baqidu. □ **4:6 «Xelqimning qizining qebihlikige chüshken jaza Sodomning gunahining jazasidin éghirdur; chünki Sodom biraqla örüwétilgenidi, héch ademning qoli uni qiynimighanidi»** — oqurmenlerning éside barki, Xuda Sodom shehirining üstige ot-günggürt yaghdurup jazalighan. Shuning bilen uning tartqan jazasi intayin qisqa bolghan, Yérusalémningkidek uzun'ghiche sozulghan emes, yene kélip u «ademning qoli»ning zorawanliqigha uchrighan emes. □ **4:7 «Xelqimning «Nazariy»liri bolsa qardin sap, süttin aq, … teqi-turqi kök yaquttek idi»** — «Nazariy»lar bolsa melum mezgilde yaki ömürwayet özlirini Xudagha alahide atap tapshurghan kishilerdur. Ular «Nazariy» bolghan waqitta chachlirini chüshürmeytti, héchqandaq haraq-sharab ichmeytti (Tewrat, «Chöl.» 6:1-21ni körüng). □ **4:8 «Bir tére-bir ustixan bolup qaldi»** — ibraniy tilida: «térisi ustixanlirigha chaplishidu». □ **4:13 «Peyghemberlerning gunahliri»ni emes, belki «peyghemberlirining gunahliri»** — Israilda turghan bu «peyghemberler» Xudani emes, belki xelqni razi qilish üchün söz qiliwatqan saxta peyghemberlerni körsitidu. □ **4:14 «Ular qan'gha bulghan'ghanki, héchkim kiyimlirige tegküchi bolmaydu»** — Musa peyghemberge tapilan'ghan qanun boyiche, «ölük»ke tegken adem «bulghan'ghan», «napak» hésablinatti. Ölgen nersilerge yaki «napak» ademlergimu tegken kishiler özliri bir mezgilgiche «napak» bolidu. Mushu kahinlar we peyghemberler shunche köp ademlerni öltürgenki, kiyim-kéchekliri herdaim «bulghan'ghan» bolup, héchkim ularga tégishke pétinalmaytti.

15 |□| (Sameq) Xeq ulargha: «Yoqulush! Napaklar! Yoqulush! Yoqulush, bizge tegküchi
bolushma!» dep warqirishmaqta.
Ular qéchip terep-terepke sergerdan bolup ketti;
Lékin eller: «ularning arimizda turushigha bolmaydu!» — dewatidu.
16 |□| (Pé(Perwerdigar Özi ularni tarqitiwetti;
U ularni qayta nezirige almaydu;
Kahinlarning hörmiti qilinmidi,
Yashan'ghanlarmu héch méhribanliq körmidi.□
17 |□| (Ayin) Közimiz yardemni bihude kütüp halidin ketti;
Derweqe bizni qutquzalmighan bir elni kütüp közet munarlirimizda turup kelduq.□ ■
18 |□| (Tsade) Düshmenlirimiz izimizdin qoghlap yürdi;
Shunga kochilarda yürelmeyttuq;
Ejilimiz yéqinlashti, künlirimiz toshti;
Chünki ejilimiz keldi!
19 |□| (Kof) Péyimizge chüshkenler asmandiki bürkütlerdin ittik;
Taghlardimu bizni qoghlap yügürdi,
Bayawandimu bizni böktürmide paylashti.
20 |□| (Resh) Jénimizning nepisi bolghan, Perwerdigarning Mesih qilghini ularning ora-
tuzaqlirida tutuldi;
Biz u toghrisida: «uning sayiside eller arisida yashaymiz» dep oyliduq!□
21 |□| (Shiyn) I uz zéminida turghuchi, Édomning qizi, xushal-xuram yayrighin!
Lékin bu *jaza* qedehi sangimu ötidu;
Senmu mest bolisen, yalingachlinisen!□
22 |□| (Taw) Qebihlikingning jazasigha Xatime bérilidu, i Zion qizi;
U séni sürgünlükke qayta élip ketmeydu;
Lékin, i Édom qizi, u séning qebihlikingni jazalaydu;
U gunahliringni échip tashlaydu!

5

5-munajat — Israilning rehim tilesh duasi

1 Béshimizgha chüshkenlerni ésingge keltürgeysen, i Perwerdigar;
Qara, bizning reswachiliqta qalghinimizni neziringge alghaysen!
2 Mirasimiz yatlargha,
Öylirimiz yaqa yurtluqlargha tapshuruldi. □
3 Biz yétim-yésirler, atisizlar bolup qalduq;

□ **4:16 «Perwerdigar Özi ularni tarqitiwetti» —** ibraniy tilida sözmusöz: «Perwerdigarning yüzi ularni tarqitiwetti» déyilidu. □ **4:17 «...bizni qutquzalmighan bir el» —** Israil herdaim awwal Misir bilen, andin Asuriye bilen ittipaq tüzimekchi bolup, ulardin yardem soraytti (mesilen, 5:6ni, «Yer.» 2:18ni körüng). ■ **4:17** Ez. 29:16 □ **4:20 «Perwerdigarning Mesih qilghini» —** Israilning padishahini körsitidu. «Mesih qilish» kona bir örp-adetke qaritilghan. Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah tiklinish murasimida béshigha puraqliq yagh quyulatti. Bu «mesih qilish» (yaki «mesihlesh») dep atalghan. Kéyin padishah «mesih qilin'ghan» yaki «Perwerdigarning mesih qilghini» («Perwerdigarning mesihligini») dep atalghan. «Mesih qilish» murasimi Xudaning hoquqi we alahide yardimi uninggha tapshurulghanliqini körsitidu. Eysa «Mesih»ning üstige bolsa yagh emes, belki Muqeddes Roh quyulghan. □ **4:21 «I uz zéminida turghuchi, Édomning qizi, xushal-xuram yayrighin!» —** Édom Israilgha öch bolup, herdaim Israilning béshigha külpet chüshkende xush bolidu. **«Lékin bu jaza qedehi sangimu ötidu; senmu mest bolisen, yalingachlinisen!»** — «qedeh» — Xudaning ghezipige tolghan «qedeh»ni körsitidu (mesilen, «Yer.» 25:15-17, 28ni körüng). Édom uni ichken künide «yalingach» bolup, düshmenning hujumigha muhapizetsiz qalidu, shuningdek bulang-talanggha uchrap xijaletke qaldurulidu. □ **5:2 «Mirasimiz» —** Israilgha tewe qilin'ghan zéminini körsitidu. Xuda ularga uni miras qilghanidi.

Anilirimizmu tul qaldi.
4 Ichidighan suni sétiwélishimiz kérek;
Otunni peqet pulgha alghili bolidu.
5 Bizni qoghlighuchilar tap basturup kéliwatidu;
Halsirap, héch aram tapalmaymiz.
6 Jan saqlighudek bir chishlem nanni dep,
Misir hem Asuriyege qol bérip boysun'ghanmiz.
7 Ata-bowilirimiz gunah sadir qilip dunyadin ketti;
Biz bolsaq, ularning qebihlikining jazasini kötürüshke qalduq.
8 Üstimizdin höküm sürgüchiler qullardur;
Bizni ularning qolidin azad qilghuchi yoqtur.□
9 Dalada qilich tüpeylidin,
Nénimizni tépishqa jénimizni tewekkul qilmaqtimiz.
10 Térimiz tonurdek qiziq,
Achliq tüpeylidin qizitma bizni basmaqta.
11 Zionda ayallar,
Yehuda sheherliride pak qizlar ayagh asti qilindi.
12 Emirler qolidin dargha ésip qoyuldi;
Aqsaqallarning hörmiti héch qilinmidi.
13 Yash yigitler yarghunchaqta japa tartmaqta,
Oghul balilirimiz otun yüklerni yüdüp deldengship mangmaqta.
14 Aqsaqallar sheher derwazisida olturmas boldi;
Yigitler neghme-nawadin qaldi.□
15 Shad-xuramliq könglimizdin ketti,
Ussul oynishimiz matemge aylandi.
16 Béshimizdin taj yiqildi;
Halimizgha way! Chünki biz gunah sadir qilduq!
17 Buning tüpeylidin yüreklirimiz mujuldi;
Bular tüpeylidin közlirimiz qarangghulashti —
18 — Zion téghigha qarap közlirimiz qarangghulashti,
Chünki u chölderep ketti,
Chilböre uningda paylap yürmekte.
19 Sen, i Perwerdigar, menggüge höküm sürisen;
Texting dewrdin-dewrge dawamlishidu.
20 Sen némishqa bizni daim untuysen?
Némishqa shunche uzun'ghiche bizdin waz kéchisen?
21 Bizni yéninggha qayturghaysen, i Perwerdigar!
Shundaq bolghanda biz qaytalaymiz!
Künlirimizni qedimkidek eslige keltürgeysen,
22 — Eger sen bizni mutleq chetke qaqmighan bolsang,
Eger bizdin cheksiz ghezeplenmigen bolsang!

□ **5:8 «Üstimizdin höküm sürgüchiler qullardur»** — «qullar» belkim mustebit hökümdarliqqa chiqqan qullarni körsitidu; Tewrat «Pend.» 30:21-22ni körüng. □ **5:14 «Aqsaqallar sheher derwazisida olturmas boldi»** — adet boyiche aqsaqallar sheher derwazilirida olturup sot-höküm beja keltüretti.

Ezakiyal

Xudaning alamet körünüshliri — Ezakiyalning chaqirilishi we uninggha tapshurulghan xewer

1 Ottuzinchi yili, tötinchi ayning beshinchi künide, men Kéwar deryasigha sürgün
qilin'ghanlar arisida turghan mezgilde, mana asmanlar échilip, men Xudaning alamet
körünüshlirini kördüm. □ ■
2 Tötinchi ayning beshinchi küni — Yehoakinning sürgün bolghanliqining beshinchi yili
idi —
3 Kaldiylerning zéminida, Kéwar deryasi boyida, Buzining oghli Ezakiyal kahin'gha
Perwerdigarning sözi keldi — shu yerde Perwerdigarning qoli uning wujudigha qondi.
4 Men kördüm, mana! Shimaldin boran-chapqun kötürüldi; yoghan bir bulut we uni
orap turghan bir ot, uning etrapida bir yoruqluq julalinip turatti; otturisidin, yeni shu
ot ichidin, issiqtin julalan'ghan parqiraq mistek bir körünüsh köründi.
5 Yene uning otturisidin, töt hayat mexluq köründi; ularning körünüshi shundaq idiki: —
ularda insanning qiyapiti bar idi; □
6 ularning herbirining töttin yüzi bar idi; herbirining töttin qaniti bar idi. ■
7 Ularning tüptüz putliri bar idi; tapanliri bolsa mozayning tuyaqlirigha oxshaytti; ular
parqiritilghan mistek parlap turatti.
8 Töt yénida, qanatliri astida insanningkidek birdin qoli bar idi; tötisining herbirining
töttin yüzi we töttin qaniti bar idi; □ ■
9 ularning qanatliri bir-birige tutash idi; ular yürgende héchyaqqa burulmaytti; ular
hemmisi udul aldigha yüretti.
10 Ularning yüz körünüshliri insanningkidek idi; u tötisining ong teripide shirningkidek
yüzi bar idi; tötisining sol teripide buqiningkidek yüzi bar idi; tötisining bürkütningkidek
yüzimu bar idi.■
11 Ularning yüzliri ene shundaq idi. Qanatliri yuqirida kérilip turatti; herbirining ikki
qaniti ikki teripidiki mexluqning qanitigha tutishatti; yene ikki qaniti öz ténini yépip
turatti.
12 Ularning herbiri udulgha qarap mangatti; ularda bolghan roh nege barimen dése,
ular shu yerge mangatti; ular mangghanda héchqaysi terepke burulmaytti. □
13 Hayat mexluqlarning qiyapiti bolsa, köyüp yalqunlap turghan otning choghidek,
mesh'ellerdek idi; mushu ot uyan-buyan aylinip mexluqlar arisida yüretti; ot intayin
yalqunluq idi, ottin chaqmaqlar chéqip turatti;
14 hayat mexluqlar chaqmaqtek pal-pul qilip uyaqtin-buyaqqa yügürüp turatti.
15 Men hayat mexluqlargha qaridim, mana hayat mexluqlarning herbirining yénida
yerde turidighan, ularning yüzige udullan'ghan birdin chaq turatti;

□ **1:1 «Ottuzinchi yili» —** Ezakiyalning öziningki 30-yili bolsa kérek. Ezakiyal esli kahin bolup, ottuz yashqa kirgende muqeddes ibadetxanidiki toluq kahinliq ornigha (bolupmu qurbanliq qilishqa) chiqishi kérek idi. Biraq u sürgün bolup, undaq nésiwige muyesser bolalmidi. ■ **1:1** Zeb. 137:1 □ **1:5 «ularda insanning qiyapiti bar idi» —** bu sözler, éhtimal, mushu mexluqlarning öre turghan halitini körsitidu. Mexluqlar süretlen'gen almashlar bezide erenche rodta, bezide ayalche rodta körülidu. Belkim ularning körünüshi peyghemberge bir teripi erenche qiyapette, yene bir teripi ayalche qiyapette körün'gen bolushi mumkin. ■ **1:6** Ez. 10:14 □ **1:8 «tötisining herbirining töttin yüzi we töttin qaniti bar idi» —** bezi alimlar: — «tötisining herbirining yénida ikkidin insanningkidek qoli bar idi» dep terjime qilidu — démek, herbir mexluqning töttin emes, belki ikkidin qoli bar idi. ■ **1:8** Ez. 10:8 ■ **1:10** Ez. 10:14; Weh. 4:7 □ **1:12 «ularda bolghan roh» —** belkim Xudaning Rohidur.

16 chaqlarning shekli we yasilishi béril yaqutning körünüshide idi; tötisining birxilla körünüshi bar idi; ularning shekli we yasilishi bolsa, chaqning ichide chaq bardek idi.□ ■
17 Mexluqlar mangghanda, ular yüzlen'gen töt teripining hemmisige udul mangatti; mangghanda ular héch burulmaytti.
18 Chaqlarning ultangliri bolsa, intayin égiz hem dehshetlik idi; ular tötisining ultanglirining pütün etrapi közler bilen tolghanidi. ■
19 Hayat mexluqlar mangghanda, chaqlar ulargha yandiship mangatti; hayat mexluqlar yerdin kötürülgende, chaqlarmu kötürületti. ■
20 Roh nege mang dése, ular shu yerge mangatti — démek, ularning rohi *Rohqa* egiship mangatti. Chaqlar ular bilen teng kötürületti; chünki mexluqlarning rohi chaqlirida idi.
□
21 Mexluqlar mangghanda, chaqlarmu mangatti; mexluqlar toxtighanda, chaqlarmu toxtaytti; ular yerdin kötürülginide, chaqlarmu ulargha qoshulup teng kötürületti; chünki hayat mexluqlarning rohi chaqlarda idi.
22 Hayat mexluqlarning bashliri üstide bir yoghan köz yetküsiz gümbezge oxshaydighan bir nerse turatti; u xrustaldek dehshetlik parqirap, ularning béshi üstide yéyilip turatti.
□
23 Bu gümbezdek nersining astida ularning qanatliri kérilip, bir-birige tégiship turatti; herbir mexluqning öz ténining ikki yénini yapidighan ikkidin qaniti bar idi.□
24 Ular mangghanda, men qanatlirining sadasini anglidim — u ulugh sularning sharqirighan sadasidek, Hemmige Qadirning awazidek — qoshunning yürüsh qiliwatqan chaghdiki süren-shawqunlirining sadasidek idi; ular toxtap turghan chaghlarda, ular qanatlirini töwen'ge chüshüretti.
25 We ularning béshi üstidiki gümbezdek nerse üstidin bir awaz anglandi. Ular toxtap turghan chaghlarda, ular qanatlirini töwen'ge chüshüretti.
26 Ularning béshi üstidiki gümbezdek nerse üstide, kök yaqut kebi bir textning siymasi turatti; bu text siymasining üstide, tolimu yuqirida, insan qiyapitide körün'gen bir zat turatti.
27 We men bu zatni bélining üsti teripining turqi mistek parqirghan, etrapini ot orap turghan qiyapettiki bir körünüshte kördüm; we bélining asti teripining turqi, otning qiyapitide idi, uning etrapida küchlük yoruqluq turatti.
28 Bu etrapida turghan küchlük yoruqluqning körünüshi bolsa, yamghurluq künidiki bulutta peyda bolghan hesen-hösenning körünüshidek idi. Bu bolsa Perwerdigarning shan-sheripining qiyapitining körünüshi idi. Buni körüpla men düm yiqildim; we men sözlewatqan birsining awazini anglidim.□ ■

2

Ezakiyalning wezipisi

□ **1:16 «...chaqning ichide chaq bardek idi»** — bashqa birxil terjimisi: «...bir chaq yene bir chaq bilen gireleshken idi». ■ **1:16** Ez. 10:9,10 ■ **1:18** Ez. 10:12 ■ **1:19** Ez. 10:16 □ **1:20 «Roh nege mang dése, ular shu yerge mangatti...»** — «Roh» mushu yerde belkim Xudaning Rohini körsitidu. □ **1:22 «bir yoghan köz yetküsiz gümbez»** — bu gümbez 26-ayet boyiche Xudaning textining ulini körsitidu. **«u xrustaldek dehshetlik parqirap»** — yaki «u muzsiman dehshetlik parqirap...». □ **1:23 «herbir mexluqning öz ténining ikki yénini yapidighan ikkidin qaniti bar idi»** — bashqa birxil terjimisi: «herbir mexluqning yapquchi ikki qaniti bar idi» — démek, herbirining ténini yapidighan ikki qaniti bar idi. Bizning terjimimiz boyiche, bir yölinishke uchqanda, qanatliridin ikkisini ishlitidu, yene bir yölinishke uchqanda, bashqi ikki qanitini ishlitidu. □ **1:28 «Bu etrapida turghan küchlük yoruqluqning körünüshi bolsa, yamghurluq künidiki bulutta peyda bolghan hesen-hösenning körünüshidek idi»** — bu sözler, belkim bu küchlük nurning Perwerdigarning körünüshining etrapida chembersiman shekilde bolghanliqini körsitidu. ■ **1:28** Dan. 10:9

1 We U manga: I insan oghli, ornungdin des tur, we Men sanga söz qilimen, — dédi.
2 U manga söz qilghanda, Roh manga kirip, méni des turghuzdi; we men manga söz
Qilghuchining awazini anglap turdum. □ ■
3 We U manga: — «I insan oghli, Men séni Israil balilirigha, yeni Manga asiyliq qilghan
asiy «yat eller»ge ewetimen; bügün'ge qeder hem ular hem ularning ata-bowliri Manga
yüz örüp asiyliq qilip kelmekte», — dédi.□ ■
4 — «Bu balilar bolsa nomussiz we köngli qattiqtur; Men séni ulargha ewetimen; sen
ulargha: «Reb Perwerdigar shundaq deydu!» — dégin —
5 shuning bilen ular meyli qulaq salsun, salmisun (chünki ular asiyliq qilidighan bir
jemet) — özliri arisida heqiqiy bir peyghemberning turghanliqini tonup yétidu.■
6 Emdi sen, i insan oghli, gerche sanga tiken-jighanlar hemrah bolsimu, we sen chayan-
larning arisida tursangmu, ulardin qorqma, we sözliridinmu qorqma; shundaq, ularning
sözliridin qorqma, we zerdilik qarashliridin dekke-dükkige chüshme; chünki ular asiy bir
jemettur. □ ■
7 Sen ular tingshisun, tingshimisun Méning sözlirimni ulargha yetküz; chünki ular asiyliq
qilghuchilardur.
8 We sen, i insan oghli, sanga éytqan sözlirimge qulaq sal; bu asiy jemettek tetür
bolmighin; aghzingni échip, Men sanga berginimni yégin».■
9 — Men qarisam, mana manga sozulghan bir qol turuptu; we mana, uningda bir oram
yazma turuptu.
10 U köz aldimda uni échip yéyip qoydi; uning aldi-keynining hemme yérige xet
yézilghanidi; uninggha yézilghanliri mersiye, matem sözliri we derd-elemlerdin ibaret
idi.□

3

1 We U manga: — I insan oghli, érishkiningni yégin; bu yazmini yep, bérip Israil jemetige
söz qilghin, dédi.■
2 Shuning bilen men aghzimni achtim, U manga yazmini yégüzdi.
3 U manga: — I insan oghli, qorsiqingni toq qilip, ichi-baghringni Men sanga bergen bu
oram yazma bilen toldurghin, — dédi. Shuning bilen men yédim, aghzimda u heseldek
tatliq idi. ■
4 We U manga mundaq dédi: «I insan oghli, barghin, Israil jemetige barghin, Méning
sözlirimni ulargha yetküzgin. ■
5 Chünki sen gheyriy yéziqtiki yaki tili tes bir elge emes, belki Israil jemetige ewetilding;
6 — gheyriy yéziqtiki hem tili tes, sözlirini chüshen'gili bolmaydighan köp ellerge
ewetilmiding; Men séni shulargha etetken bolsam, ular sanga qulaq salatti!

□ **2:2 «U manga söz qilghanda, Roh manga kirip, méni des turghuzdi» —** «Roh», mushu yerde shübhisizki, Xudaning Rohini körsitidu. ■ **2:2** Ez. 3:24; Dan. 10:10 □ **2:3 «Manga asiyliq qilghan asiy «yat eller»» —** mushu yerde «yat eller» kinayilik gep bolup, shübhisizki «Israil» (shimaliy padishahliq) we Yehuda (jenubiy padishahliq) dégen ikki elni kösitidu. Ular Xudagha «yat», ular chetelliklerdek butqa choqundi. «Israil» (shimaliy padishahliq) 125 yil ilgiri Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Asuriye impériyesi ghulighandin kéyin, belkim sürgün bolghan köp Israillar Babilda qélip, sürgün bolghan «Yehuda»dikiler bilen ariliship bir bolup ketken. ■ **2:3** Yer. 3:25 ■ **2:5** Ez. 33:33 □ **2:6 «gerche sanga tiken-jighanlar hemrah bolsimu, we sen chayanlarning arisida tursangmu,...» —** «tiken-jighanlar» we «chayanlar» dégenler shübhisizki, Israillarni körsitidu. ■ **2:6** Yer. 1:8, 17; Ez. 3:9; Luqa 12:4; 1Pét. 3:1 ■ **2:8** Weh. 10:9 □ **2:10 «U köz aldimda uni échip yéyip qoydi; uning aldi-keynining hemme yérige xet yézilghanidi» —** adette, «oram yazmilar»da peqet ichidila xet yéziqliq bolatti. Alimlarning bu oram yazmining «aldi-keyni»ge xet yézilghanliqi toghruluq herxil pikri bar. Shübhisizki, uning bir ehmiyiti shuki, Xudaning sap sözlirige héchkimning qoshumche sözlerni yézish mumkinchiliki yoq idi; bizningche, bu ish yene Xudaning ularni eyibleydighan sözlirining nurghunliqini tekitleydu. ■ **3:1** Yer. 15:16; 2:8; Weh. 10:9 ■ **3:3** Zeb. 19:10-11; 119:103; Weh. 10:10 ■ **3:4** Yer. 1:17

7 Biraq Israil jemeti sanga qulaq salmaydu, chünki ularning héchbiri Manga qulaq sélishni
xalimaydu; chünki pütün Israil jemetining qapiqi tong we köngli qattiqtur.
8 Mana, Men yüzüngni ularning yüzlirige qarshi tashtek, we séning péshanengni ularning
péshanilirigha qarshi tashtek qildim. ■
9 Berheq, séning péshanengni chaqmaq téshidin qattiq, hetta almastek qildim. Ulardin
qorqma, we ular tüpeylidin dekke-dükkige chüshme; chünki ular asiy bir jemettur».■
10 We U manga: — I insan oghli, Méning sanga éytmaqchi bolghan hemme sözlirimni
könglüngge püküp qoyghin, ularni köngül qoyup anglighin.
11 We hazir barghin, sürgün bolghanlargha, yeni öz élingdikilerge söz qil, ular anglisun,
anglimisun ularga: «Reb Perwerdigar shundaq deydu!» — dégin! — dédi.■
12 Shuning bilen Roh méni kötürdi, men arqamdin zor sharqirighan bir awazni anglidim
— «Perwerdigarning shan-sheripige teshekkür-medhiye öz jaylirida oqulsun!» —□ ■
13 — Hayat mexluqlarning qanatlirining bir-birige tégishken awazi, we ularning yénidiki
chaqlarning awazliri beheywet sharqiraq bir sada idi.
14 We Roh méni kötürüp, yiraqqa apardi; we men qattiq azab, rohimdiki ghezep bilen
bardim, we Perwerdigarning qoli méning wujudumda küchlük idi. □
15 Shuning bilen men Tel-Abib shehiride sürgün bolghanlar, yeni Kéwar deryasi boyida
turghanlarning yénigha yétip keldim; men ular turghan jayda olturdum; ularning
arisida yette kün hang-tang qétip olturdum.■
16 Mana yette kün toshup, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
17 «I insan oghli, Men séni Israil jemeti üchün közetchi qilip tiklidim; sen Méning
aghzimdin sözni anglap, ulargha Mendin bolghan agahni yetküzgin.■
18 Men rezillerge: «Sen jezmen ölisen» — désem, biraq sen uni agahlandurmisang — yeni
bu rezil ademni hayatqa érishsun dep rezil yolidin yandurup, uni hayatqa érishsun dep
agahlandurmisang, shu rezil adem öz qebihlikide ölidu; biraq Men uning qéni üchün
sendin hésab alimen.□ ■
19 Biraq sen ashu rezil ademni agahlandursangmu, u rezillikidin, yeni öz rezil yolidin
yanmisa, u öz qebihlikide ölidu; lékin sen öz jéningni qutquzup qalisen.
20 Yaki bolmisa bir heqqaniy adem öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlik qilidighan bolsa,
uning aldigha chomaq salsam, u ölidu; chünki sen uni agahlandurmiding, u öz gunahida
ölidu, we u qilghan heqqaniy ishlar eslenmeydu; biraq uning qéni üchün sendin hésab
alimen. ■
21 We eger sen heqqaniy ademni gunah sadir qilma dep agahlandurup tursang, we u
gunah sadir qilmisa, u chaghda u jezmen hayat qalidu, chünki u agahqa köngül qoydi;
shuning bilen sen öz jéningni qutquzup qalisen».□

■ **3:8** Yer. 1:18; Mik. 3:8 ■ **3:9** Yer. 1:8,17; 5:3; Ez. 2:6; 1Pét. 3:14 ■ **3:11** Ez. 2:5, 7 □ **3:12 «shuning bilen Roh méni kötürdi,...»** — «Roh», shübhisizki, Xudaning Rohi. ■ **3:12** Ez. 8:3 □ **3:14 «men qattiq azab, rohimdiki ghezep bilen bardim,...»** — Ezakiyalning derd-elimi we rohining achchiqliqi néme üchün? Shübhisizki, u Xudaning sözini anglap öz xelqining qattiq köngüllüklikini chüshinip yétip, intayin azablan'ghan we ularning Xudagha bolghan wapasizliqigha qattiq ghezeplen'gen. ■ **3:15** Ayup 2:13 ■ **3:17** Yesh. 62:6; Ez. 33:7; 1Tim. 3:1 □ **3:18 «Shu rezil adem öz qebihlikide ölidu»** — ibraniy tilida bu ikki bisliq söz. Birinchi menisi: «U öz qebihliki tüpeylidin ölidu». Ikkinchi menisi: «U öz qebihliki kechürüm qilinmighan halda ölidu» — démek, u Xudaning dostluqidin ayrilghan halda ölidu. Bizningche ikkinchi imkaniyet belkim toghridur. Beribir hemmimiz ölimiz; biraq Xudadin ayrilghan halda ölüsh, heqiqiy hem qorqunchluq ölümdur. ■ **3:18** Ez. 33:8 ■ **3:20** Ez. 18:24; 33:12,13 □ **3:21 «U chaghda u jezmen hayat qalidu, chünki u agahqa köngül qoydi»** — bezi alimlar, Xudaning bu sözini peqet jismaniy jehettiki «ölüm» we «hayat» dep qaraydu. Xudaning Musa peyghember arqiliq Israil bilen békitken ehdisi boyiche, Israillar uning permanlirida yürgen bolsa, omumen éytqanda, köp bextlik, uzun ömürlük bolidu. Biraq biz bu sözler belkim jismaniy tereptin bolushi mumkin bolsimu, uningdinmu muhimi, rohiy tereptinmu éytilghan, dep qaraymiz. Démek, sözler menggülük hayat we menggülük ölümge qaritilghan. Undaq bolmisa heqqaniy adem toghruluq «uning qilghan heqqaniy ishliri eslenmeydu» dégen agah sözning néme qorqunchluqi bolsun?

22 We Perwerdigarning qoli méning wujudumda turatti; U manga: — Ornungdin tur, tüzlenglikke barghin, Men shu yerde sen bilen sözlishimen, — dédi.□
23 Shuning bilen men ornumdin turup, tüzlenglikke chiqtim; we mana, men Kéwar deryasi boyida turup körgen shan-shereptek, Perwerdigarning shan-sheripi shu yerde turatti; körüpla men düm yiqildim. ■
24 We Roh ichimge kirip méni tik turghuzdi; U manga söz qilip mundaq dédi: — «Barghin, öyge kirip özüngni bend qilghin. ■
25 We sen, i insan oghli, mana, ular arghamchilarni üstüngge sélip, ular bilen séni baghlaydu; buning bilen sen talagha chiqalmay, el-yurt ichige héch kirelmeysen. □
26 Shundaqla ulargha tenbih bergüchi bolmasliqing üchün, Men séni gacha qilip, tilingni tangliyinggha chaplashturimen; chünki ular asiy bir jemettur. □ ■
27 We Men sen bilen sözleshkinimde, aghzingni échip, sen ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu!» deysen; kim anglaymen dése anglisun, kim anglimaymen dése anglimisun; chünki ular asiy bir jemettur.□ ■

4

Yérusalémning muhasirige élinishi

1 Emdi sen, i insan oghli, bir késekni élip öz aldinggha qoyghin; uning üstige bir sheherni — yeni Yérusalémni oyup qoyghin. □
2 Andin uni muhasirige élip, uninggha poteylerni qurup, sépilgha chiqidighan bir dönglük yasap, uning etrapigha bargahlarni tikip we sépilni bösküchi bazghanlarni tiklep qoyghin. ■
3 Bir tömür taxtini élip, uni özüng bilen sheherning arisigha tikle; yüzüngni uninggha qaritip tikle; u muhasirige élinidu, sen özüng uni muhasirige alisen; bu ishning özi Israil jemetige bésharet bolidu.
4 We sen, sol yéninggha yanpashlap yatqin; Israil jemetining qebihlikini öz üstüngge qoy; solgha yanpashlap qanche kün yatsang, sen shunche kün ularning qebihlikini kötürisen. □
5 Men sanga yétish kérek bolghan künlerni ularning qebihlik qilghan yilliri boyiche, yeni üch yüz toqsan kün qilip békitkenmen; shuning bilen sen Israil jemetining qebihlikini kötürisen.■

□ **3:22 «U manga: — Ornungdin tur, tüzlenglikke barghin, men shu yerde sen bilen sözlishimen, — dédi»** — Xuda Ezakiyal bilen sözlishish üchün uning bir xilwet jay («tüzlenglik» yaki «jilgha»)gha chiqishini telep qilidu. ■ **3:23** Ez. 1:3 ■ **3:24** Ez. 2:2 □ **3:25 «ular arghamchilarni üstüngge sélip, ular bilen séni baghlaydu»** — «ular» zadi kim? Bashqa ayetlerge qarighanda Ézakiyalni «baghlighanlar» el-yurttikiler emes; shunga biz shundaq qaraymizki, bu «ular» perishtilerdin ibaret. Xuda perishtiler arqiliq «ghayib arghamchilar» yaki «rohiy arghamchilar» bilen Ezakiyal peyghemberni ornidin turalmaydighan qilidu: 4-bab, 8-ayetnimu körüng. □ **3:26 «Men séni gacha qilip, tilingni tangliyinggha chaplashturimen»** — bu «gachiliq» adettiki gep-sözni körsitidu; uning ariliqta beribir Xuda bergen bésharetlerni éytish mes'uliyiti bar idi. Shunga Xudaning mushu buyruqi bilen Ezakiyal xeqler bilen héch salamlashmaytti, adettikidek geplernimu qilalmaytti. Bu gachiliq besh yildin kéyin, 24:27-ayette tügeydu. ■ **3:26** Ez. 2:5 □ **3:27 «Men sen bilen sözleshkinimde, aghzingni échip, sen ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu!» deysen...»** — bu ikki ayet (26-27)ke qarighanda, Xuda Özi peyghemberning «gachiliqi»ni gahi-gahi üzidu we shuning bilen Ezakiyal xelqke söz qilidu. Bashqa waqitlarda u héch gep qilalmaytti. ■ **3:27** Ez. 2:5, 7 □ **4:1 «bir késekni élip öz aldinggha qoyghin; uning üstige bir sheherni — yeni Yérusalémni oyup qoyghin»** — kéyinki ayetlerge qarighanda, bu «kések» Yérusalém shehirini ipadilesh üchün nahayiti chong kések bolush kérek idi. ■ **4:2** 2Pad. 25:1 □ **4:4 «Israil jemetining qebihlikini öz üstüngge qoy»** — mushu ayettiki «Israil jemeti» bolsa, «shimaliy padishahliq» (on qebile ittipaqi)ni körsitidu. 7-ayette «Yehuda» «jenubiy padishahliq»ni körsitidu. ■ **4:5** Chöl. 14:34

6 Bu künler tügigendin kéyin, sen yene ong yanpashlap yétip, Yehuda jemetining qebihlikini kötürisen; sanga qiriq künni békitkenmen, herbir kün bir yilni ipadileydu. □

7 We sen yüzüngni Yérusalémning muhasirisige qaritip, yéngingni türgen halda, uni eyiblep bésharet bérisen;

8 we mana, Men üstüngge arghamchilarni salimenki, sen muhasirining künlirini tügetmigüche uyan-buyan'gha héch örülmeysen.□

9 We sen özüngge bughday, arpa, purchaq, qizil mash tériq we qara bughdaylarni élip bir idish ichige sal; we buningdin özüng üchün tamaq teyyarlaysen; sen buni yanpashlap yatqan künlerde, yeni üch yüz toqsan künde yeysen;

10 sen yeydighan tamaq bolsa miqdari boyiche her küni yigirme shekeldin bolushi kérek; sen uni belgilen'gen waqitlarda yeysen; □

11 we *her küni* sunimu norma boyiche, yeni altidin bir hin ichisen; *her kündiki* belgilen'gen waqitlarda ichisen.□

12 Sen uni arpa kömichi sheklide qilip yeysen; sen uni ularning köz aldida insan nijasiti üstide pishurisen».

13 Perwerdigar: «Israillar Men ularni heydep chiqiridighan eller arisida turup shu haram yolda öz nénini haram yeydu» — dédi.□ ■

14 Andin men: «I Perwerdigar! Men özümni héchqachan bulghap qoymidim, we yashliqimdin tartip bügün'ge qeder men özi ölgendin, yaki yirtquchlar boghup qoyghan nersidin héch yémigenmen; héchqandaq yirginchlik göshke aghzim tégip baqmighan!» — dédim.□

15 We U manga: «Mana, Men sanga insanning nijasitining ornigha kalining tézikini berdim; sen néningni shuning üstide pishurisen» — dédi.□

16 We U manga: «I insan oghli, mana Men Yérusalémda ulargha yölenchük bolghan nanni qurutiwétimen; ular nanni tarazigha sélip, uni teshwish ichide yeydu, suni ölchem bilen

---

□ **4:6 «Men sanga yétish kérek bolghan künlerni .. üch yüz toqsan kün qilip békitkenmen; shuning bilen sen Israil jemetining qebihlikini kötürisen; (5-ayet)... kéyin, sen yene ong yanpashlap yétip, Yehuda jemetining qebihlikini kötürisen; sanga qiriq künni békitkenmen, herbir kün bir yilni ipadileydu»** — Israilning 390 yilliq jazani we Yehudaning 40 yilliq jazani körüshi toghruluq qoshumche sözimizni körüng. □ **4:8 «mana, Men üstüngge arghamchilarni salimenki, sen muhasirining künlirini tügetmigüche uyan-buyan'gha héch örülmeysen»** — yene 3-bab, 25-ayetni körüng. Bu «arghamchilar» körün'gen yaki ghayibtin bolsun, Ezakiyalning sol yanjilip andin ong yanjilip yétishigha yardem berdi. Belkim kechte (körüwatqan xelq uning öyidin chiqip ketkendin kéyin) u öz meylige qoyulghan. □ **4:10 «yigirme shekel»** — yeni yérim qadaq — texminen 230 gram. □ **4:11 «altidin bir hin»** — ondin alte litr etrapida. **«her kündiki belgilen'gen waqitlarda ichisen»** — démisekmu, bundaq yémek-ichmek acharchiliqqa yüzlen'gen ehwalda bolidu. □ **4:13 «Israillar Men ularni heydep chiqiridighan eller arisida turup shu haram yolda öz nénini haram yeydu»** — Xuda Musa peyghember arqiliq Israillargha chong-kichik teretler herdaim ademzat turghan jaylardin néri qilinishi kérek dep buyrughan (mesilen, «Qan» 23:13-14). Shunga «insan nijasiti otida» tamaq étish mushu qanun boyiche bolmaytti, elwette. ■ **4:13** Hosh. 9:3 □ **4:14 «Men özümni héchqachan bulghap qoymidim, ... héchqandaq yirginchlik göshke aghzim tégip baqmighan!»** — Xuda Musa peyghember arqiliq Israillargha bezi göshler (mesilen, choshqa göshi)ni men'i qilghan («Law.» 11-bab, «Qan.» 14-bab). Uning üstige özlikidin ölgen, yaki yirtquch haywanlar teripidin öltürülgün haywanlarning göshlernimu yéyishke bolmaytti («Law.» 22:8). Ezakiyal özi kahin bolghachqa, mushu telepler uning üchün téximu qattiq bolghan. □ **4:15 «Men sanga insanning nijasitining ornigha kalining tézikini berdim»** — alimlar Xudaning mushu sözliri üstide ikki xil pikirde bolghan: (1) Xuda Ezakiyal peyghemberge bergen buyruqini siliqlashturup, uninggha nijasitining ornida kala tézikining otida (halal dep hésablan'ghan) tamaq étishke ruxset qilghan; (2) Xuda peyghembiri üchün möjize yaritip, uning nijasitini kala tézikige aylandurghan; shuning bilen u halal halda tamaq yeydighan boldi. Bizningche 2-pikir toghridur. Chünki shuning bilen uni közitip yürgen yurtdashlar buni bilmey, uning mushu «ashni haram halda yégenliki»ge qarap nahayiti chöchüp kétetti. Bolmisa, peyghemberning ademni agahlanduridighan ish-heriketlirining ehmiyiti yoq bolatti.

alaqzidilik ichide ichidu; □ ■
17 Chünki nan we su ulardin qalidu; ular bir-birige qariship dehshet basidu, öz qebihlikidin qurup kétidu».

5

1 «We sen, i insan oghli, özüng ötkür bir qilichni al; uni ustira süpitide ishlitip, chéching we saqilinggha sürtüp qoy; andin tarazini élip alghan chachlarni teng bölgin. □
2 Muhasire künliri tügigende, üchtin birini sheher ichide köydürgin; yene üchtin birini élip sheher etrapigha chépiwetkin; yene üchtin birini shamalgha soriwetkin; Men bir qilichni sughurup ularni qoghlaymen.
3 Sen yene ulardin birnechche talni élip tonungning péshige tiqip qoyghin; □
4 bulardin yene nechche talni élip ot ichige tashlap köydüriwetkin; bulardin pütün Israil jemetige ot tutiship kétidu».
5 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu Yérusalém; Men uni ellerning del otturisigha orunlashturdum; bashqa memliketler uning öpchöriside turidu; □
6 Biraq u Méning hökümlirimge qarshiliship rezillikte ellerdinmu ashuruwetti, belgilimilirimge qarshilishishta öpchörisidiki memliketlerdinmu ashuruwetti; chünki Méning hökümlirimni ular ret qildi, Méning belgilimilirim bolsa, ularda aqmaydu.
7 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki siler öpchörenglerdiki ellerdinmu bekrek bashbashtaqliq qilghanliqinglardin, Méning belgilimilirimde mangmasliqinglardin we hökümlirimni tutmasliqinglardin, hetta öpchörenglerdiki ellerning hökümliridimu mangmasliqinglar tüpeylidin, ■
8 Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men Özümki sanga qarshimen, *i Yérusalém*; séning aranggha ellerning köz alidila jazalarni yürgüzimen;
9 We séning barliq yirginchlikliring tüpeylidin arangda Özüm qilip baqmighan hemde kelgüsi ikkinchi qilmaydighan ishni qilimen.
10 Shuning bilen atilar öz balilirini yeydighan bolidu, balilar öz atilirini yeydighan bolidu; we Men sanga jazalarni yürgüzimen, we séning barliq qalghanliringning hemmisini her tereptin chiqqan shamalgha soriwétimen. ■
11 Shunga, Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — chünki sen Méning muqeddes jayimni özüngning barliq lenetlik nersiliring hem barliq yirginchlikliring bilen bulghighining tüpeylidin, berheq, Men silerni qirghin qilimen; közüm sanga rehim qilmaydu, ichimnimu sanga aghritmaymen. □ ■
12 Sheherdikilerdin üchtin bir qismi waba késili bilen ölidu hemde aranglarda bolidighan acharchiliqtin béshini yeydu; üchtin bir qismi öpchörenglerde qilichlinidu; we Men üchtin

---

□ **4:16 «Men Yérusalémda ularga yölenchük bolghan nanni qurutiwétimen»** — sözmusöz terjime qilghanda «Men Yérusalémda «nan bolghan hasa»ni sunduriwétimen». «Yölenchük» dégen söz ibraniy tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiliki barki, qedimki zamanlarda Yehudiy xelqi öz nanlirini bir tayaqta (zixqa tizilghandek) kötürüp mangatti. Herhalda omumiy menisi bizning terjime qilghinimizdek bolidu. ■ **4:16** Law. 26:26; Yesh. 3:1; Ez. 5:16; 14:13 □ **5:1 «...uni ustira süpitide ishlitip, chéching we saqilinggha sürtüp qoy»** — chachlarni chüshürüwétishning özi matem tutushni bildüretti. □ **5:3 «...tonungning péshige tiqip qoyghin»** — Israillarning tonlirining péshide Xudaning emrlirini eslitidighan chuchilar bar idi («Chöl.» 15:38-39ni körüng). Xuda bu emri bilen Ezakiyalgha: «Kimler Méning emrlirim ichide yüridighan bolsa, Méning sözlirim uni saqlaydu» dégendek éytqan bolsa kérek. □ **5:5 «Men uni (Israilni) ellerning del otturisigha orunlashturdum; bashqa memliketler uning öpchöriside turidu»** — Xudaning buningda Israilgha bolghan meqsiti, «yat eller» u arqiliq özining heqiqiy Xuda ikenlikini, heqqaniyliqini, méhri-shepqitini körsun dégenliktur. Biraq Israil ellerge shundaq bir ülge bolmidi. Hazir ular «yat eller»ge Xudaning jazasining qandaq ikenlikige bir misal bolidu. ■ **5:7** Law. 18:24,28 ■ **5:10** Law. 26:29; Qan. 28:53; 2Pad. 6:29; Yigh. 4:10 □ **5:11 «Men silerni qirghin qilimen»** — ibraniy tilida «Men séni qirqiwétimen» déyilidu. Bu söz Ezakiyalning simwolluq heriketliri bilen baghliq (1-ayet). Bashqa birxil terjimisi: «Közüm sanga örülüp qarimaydu». ■ **5:11** Ez. 7:4

bir qismini her tereptin chiqqan shamalgha soriwétimen, andin bir qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen. □ ■
13 Shuning bilen Méning ghezipim bésiqidu, Méning qehrimni ularning üstige chüshürüp qon'ghuzup, pighandin chiqimen; Men Öz qehrimni ular üstige töküp tügetkendin kéyin, ular Men Perwerdigarning rezillikke chidimaydighan otumdin söz qilghanliqimni tonup yétidu.□
14 We Men séning öpchörengdiki eller arisida hemde ötüp kétiwatqanlarning köz aldida séni weyrane qilimen we mesxire obyékti qilimen;
15 séning üstüngge ghezep hem qehr we qehrlik eyibler bilen jazalarni yürgüzginimde sen öpchörengdiki ellerge xorluq we tapa-tenining obyékti, bir ibret hem alaqzadilik chiqarghuchi bolisen; chünki Men Perwerdigar shundaq söz qildim!■
16 Men ulargha halaket élip kelgüchi, acharchiliq zeherlik oqlirini yaghdurghinimda, silerning üstünglardiki acharchiliqni kücheytimen, we yölenchük bolghan néningni qurutiwétimen. □ ■
17 We üstünglargha öz baliliringlarni özünglardin juda qilidighan acharchiliq hem yirtquch haywanlarni ewetimen; waba késilliri we qan tökküchiler aranglargha yamrap kétidu; üstünglargha qilich chüshürimen; Menki Perwerdigar söz qildim!».■

6

Israil taghlirigha qaritilghan bésharet

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, Israilning taghlirigha yüzüngni qaritip ularni eyiblep mundaq dep bésharet bergin: —■
3 «Israilning taghliri, Reb Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar: Reb Perwerdigar taghlar we égizliklerge, wadilar we jilghilargha mundaq deydu: — Mana, Men üstünglargha bir qilichni chüshürüp, «yuqiri jay»liringlarni weyran qilimen. □
4 Shuning bilen silerning qurban'gahliringlar weyrane bolidu, «kün tüwrük»liringlar buzulidu; silerdin öltürülgenlerni butliringlarning aldigha tashlaymen. □
5 Israillardin bolghan ölüklerni öz butliri aldigha yatquzimen; qurban'gahliringlar etrapigha ustixanlirini chéchiwétimen.□
6 Siler turghan barliq jaylarda sheherler yer bilen yeksan qilinidu, «yuqiri jaylar» weyrane bolidu; shuning bilen qurban'gahliringlar halak bolidu, butliringlar chéqilip yoqilidu, «kün tüwrük»liringlar késilip ghulitilidu, we hemme yasighininglar yoq qiliwétilidu; □

□ **5:12 «Sheherdikilerdin üchtin bir qismi waba késili bilen ölidu hemde aranglarda bolidighan acharchiliqtin béshini yeydu… andin bir qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen»** — bu ayet Ezakiyalning (1-4-ayettiki) simwolluq heriketlirini chüshendürüp béridu. Körünüp turuptiki, (1-ayette) Ezakiyal sheherge salghan «ot», «waba késili hem acharchiliq»qa wekillik qilidu. ■ **5:12** Yer. 15:2 □ **5:13 «rezillikke chidimaydighan otum»** — ibraniy tilida «hesitim» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **5:15** Qan. 28:37 □ **5:16 «… yölenchük bolghan néningni qurutiwétimen»** — ibraniy tilida «nan bolghan hasang»ni sunduriwétimen»; 4-bab, 16-ayettiki izahatni körüng. ■ **5:16** Law. 26:26; 2Pad. 6:25; Yesh. 3:1; Ez. 4:16; 14:13 ■ **5:17** Law. 26:22 ■ **6:2** Ez. 36:1 □ **6:3 ««yuqiri jay»liringlarni weyran qilimen»** — «yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlargha choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen (16:21, 20:26-ayet qatarliqlarni körüng). □ **6:4 ««kün tüwrük»liringlar buzulidu»** — «kün tüwrükliri»» yaki «quyash butliri» dégenning bashqa bir terjimisi «isriqgahlar». □ **6:5 «… ölüklerni öz butliri aldigha yatquzimen; qurban'gahliringlar etrapigha ustixanlirini chéchiwétimen»** — shu chaghdiki butperesler: «qurban'gah»lirimiz jesetler yaki adem ustixanligha tégishi bilen «bulghinip», «haram» bolghan, shunga uni qaytidin ishletkili bolmaydu, dep qaraytti □ **6:6 «kün tüwrükliri»** — yaki «quyash butliri» dégenning bashqa bir terjimisi «isriqgahlar».

7 We öltürülgenler aranglarda yiqilishi bilen, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
8 Biraq Men silerdin bir qaldini qaldurimen; chünki yat memliketlerge tarqitiwétilginiglarda, silerdin eller arisida qilichtin qutulup qalghanlar bolidu.
9 We silerdin *qilichtin* qutulup qalghanlar sürgün qilin'ghan memliketlerde Mendin yan'ghan wapasiz qelbliri we butlirigha pahishiwazlardek hewes qilghan közliri bilen baghrimni pare-pare qilghanliqini ésige keltüridu; shuning bilen ular qilghan rezillikliri hem yirginchlik qilmishliri tüpeylidin öz-özliridin nepretlinidu.
10 We ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; Men mushu külpetni silerning béshinglargha chüshürimen dégenlikim bikardin-bikar emes».
11 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Aliqiningni-aliqininggha urup, putung bilen yerni tepkin: «Israil jemetining barliq qebih, yirginchlik qilmishliri üchün way! Chünki ular qilich, acharchiliq we waba késili bilen yiqilidu» — dégin!□ ■
12 Yiraqta turghan wabadin ölidu; yéqinda turghan qilich bilen yiqilidu; hem tirik qalghan, yeni muhasirige chüshken kishi acharchiliqtin ölidu; shuning bilen méning ularga bolghan qehrimni chüshürüp pighandin chiqimen.
13 Emdi ulardin öltürülgenler öz butliri arisida, ularning qurban'gahliri etrapida, öz butlirigha xushbuy yaqqan her bir égiz döng üstide, tagh choqqilirida, barliq yéshil derex we baraqsan dub astida yatqan chaghda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu. □
14 We Men Öz qolumni ularning üstige sozimen, ular her turghan jaylirida zéminni Diblattiki chöl-bayawandin better weyran qiliwétimen. Andin ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».□

7

Xatime waqti keldi!

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 «Sen angla, i insan oghli, Reb Perwerdigar Israil zéminigha mundaq dédi: Xatime! Zéminning töt bulungigha xatime bérilidu!□
3 Sanga hazir xatime bérilidu! Öz ghezipimni béshinggha chüshürimen, öz yolliring boyiche üstüngge höküm chiqirip jazalap, özüngning barliq yirginchlik ishliringni öz béshinggha yandurimen.
4 Méning közüm sanga rehim qilmaydu hem ichimnimu sanga aghritmaymen; eksiche öz yolliringni béshinggha yandurimen, öz yirginchlikliring öz arangda bolidu; andin siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».■
5 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Balayi'apet! Héch bolup baqmighan balayi'apet kélidu! Mana, u keldi!

□ **6:11 «... Aliqiningni-aliqininggha urup, putung bilen yerni tepkin» —** mushu heriketler mushu yerde kishining könglining azablan'ghanliqini bildüridu, elwette. ■ **6:11** Ez. 21:22 □ **6:13 «yéshil derex we baraqsan dub astida...» —** Israillar mushu jaylarda ölgüchilerni depne qilatti (mesilen, «Yar.» 35:8). Mumkinchiliki barki, ular kéyinrek mushu jaylarni «tawapgah»gha aylandurup, shu yerde öz ata-bowilirigha dua qilghan. Mushundaq qilmishlar Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan (mesilen, «Qan.» 18:11) □ **6:14 «ular her turghan jaylirida zéminni Diblattiki chöl-bayawandin better weyran qiliwétimen» —** bashqa birxil terjimisi: «ular her turghan jaylirida zéminni jenubiy chöl-bayawandin Riblatqiche (yeni, Israilning eng shimaliy sheherlirin biri) weyran qiliwétimen». Ibraniy tilida «Diblat» bilen «Riblat» yézilishi bir-birige nahayiti oxshiship ketkechke, köchürgüchi katiplar esliy tékistning «Riblat» dégen sözini xata köchürgen bolushimu mumkin. □ **7:2 «Xatime! Zéminning töt bulungigha xatime bérilidu!» —** ilgiriki peyghemberler (Yoél, Amos, Yeshaya, Hoshiya, Mikah qatarliqlar) Xudaning mushu jazasi toghruluq bésharet bergen. Ezakiyal peyghember mushu yerde, waqti-saiti hazir bolidu, deydu. ■ **7:4** Ez. 5:11; 8:18

6 Xatime, xatime! U sanga qarshi qozghaldi! Mana, u kéliwatidu!
7 Halaket yéninggha keldi, i zéminda turghuchi; waqit-saiti toshti, ashu kün yéqinlashti; xushalliq warqirashliri emes, belki dawalghuluq bir qiyqas-süren taghlarda anglinidu. □
8 Men tézla qehrimni üstüngge töküp, sanga qaratqan ghezipim bilen pighandin chiqimen; Men öz yolliring boyiche üstüngge höküm chiqirip jazalap, özüngning barliq yirginchlikliringni béshinggha qayturup chüshürimen.
9 Méning közüm sanga rehim qilmaydu hem ichimnimu sanga aghritmaymen; Men öz yolliringni béshinggha yandurimen, we öz yirginchlik ishliring öz aranggha chüshidu; shuning bilen siler özünglarni urghuchining Men Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
10 Mana, ashu kün! Mana u keldi! Halaket chiqip yüriwatidu! — tayaq bixlandi, hakawurluq chécheklidi! □
11 Zorawanliq yétilip rezillik tayiqi bolup chiqti; ularningkidin héchnerse qalmaydu — ularning ademler topidin, dölet-bayliqliridin yaki heywisidin héchnéme qalmaydu. □
12 Waqit-saiti keldi, küni yéqinlashti; alghuchi xushal bolup ketmisun, satquchi matem tutmisun; chünki qattiq ghezep mushu bir top kishilerning hemmisining üstige chüshidu. □
13 Chünki gerche alghuchi bilen satquchi tirik qalsimu, satquchi özi sétiwetkinige qaytidin ige bolmaydu; chünki bu top kishiler toghruluq körün'gen bésharet inawetsiz bolmaydu; ulardin héchqaysisi qebihliki bilen öz hayatini saqliyalmaydu.□
14 Ular kanayni chélip hemmini teyyarlidi, biraq héchkim jengge chiqmaydu; chünki Méning ghezipim mushu bir top kishilerning hemmisige qaritilghan.
15 Talada qilich, ichide waba we acharchiliq turidu; dalada bolghan kishini qilich, sheherde bolghan kishini bolsa, waba we acharchiliq uni yutuwétidu.
16 We ulardin qutulup qélip bulardin qachqanlar taghlarda yürüp herbiri öz qebihliki üchün jilghidiki paxteklerdek buquldap matem tutidu.
17 Herbirining qoli dermansizlinidu, tizliri süydük bilen chiliq-chiliq höl bolup kétidu; □ ■
18 Ular özige böz kiyimini baghlaydu, wehshet ularni basidu; herqaysining yüzide xijalet, bashliri taqir körünidu. □ ■

□ **7:7 «ashu kün yéqinlashti...»** — mushu «kün» «Perwerdigarning küni» yeni «qiyamet küni»ni körsitidu. Ezakiyal peyghemberning bu bésharitining ikki qétimliq emelge ashurulushi bar: — (1) Babil impériyesi Israil zéminigha tajawuz qilip Yehudiylarni pütünley sürgün qilidu; (2) kelgüside, Perwerdigarning künide; shu küni dejjalning qoshunliri Israil zéminigha tajawuz qilidu. Bu ikki weqening bir-birige oxshaydighan köp yerliri bolidu. □ **7:10 «tayaq bixlandi, hakawurluq chécheklidi!»** — mushu «tayaq» ularning zorawanliqini bildüridu — kéyinki 10-ayetni körüng. Uning «bixlan'ghanliqi» belkim uni jazalaydighan waqit-saet toshqan, démekchi. □ **7:11 «zorawanliq yétilip rezillik tayiqi bolup chiqti»** — bashqa birxil terjimisi «zorawanliq yétilip, rezillikni jazalaydighan tayaq bolup chiqti» — Biraq bizningche bu «tayaq» 10-ayettiki tayaqqa oxshash bolushi kérek. □ **7:12 «alghuchi xushal bolup ketmisun, satquchi matem tutmisun; chünki qattiq ghezep mushu bir top kishilerning hemmisining üstige chüshidu»** — balayi'apet chüshken künlerde köp nersilerning bahasi derhal chüshidu. Shu chaghda alghuchi kishi belkim: «nahayiti erzan'gha aldim» dep xushallinidu, satquchi kishi belkim «bek erzan sétiptimen» dep köngli yérim bolidu. □ **7:13 «Chünki gerche alghuchi bilen satquchi tirik qalsimu, satquchi özi sétiwetkinige qaytidin ige bolmaydu»** — eger satqan nerse yer bolsa, Musa peyghemberge chüshürülgen mirasliq toghrisidiki qanun boyiche, satquchi uni (muwapiq bahasida) qayturup sétiwélish hoquqi bar. Emdi satqan nerse yer bolsun bolmisun, uni qayturuwélish waqti bolmaydu, chünki hemme adem sürgün bolup épkétilidu. **«ulardin héchqaysisi qebihliki bilen öz hayatini saqliyalmaydu»** — bashqa birxil terjimisi «ularning qebihliki tüpeylidin, ularning héchqaysisi öz hayatini saqliyalmaydu». □ **7:17 «Herbirining qoli dermansizlinidu, tizliri süydük bilen chiliq-chiliq höl bolup kétidu»** — démek, qorqunchtin shundaq bolidu. Bashqa birxil terjimisi «Herbirining tizliri sudek ajiz bolup kétidu». ■ **7:17** Yesh. 13:7; Yer. 6:24 □ **7:18 «böz kiyimi»** — matem tutush yaki qattiq towa qilishni bildüretti. **«bashliri taqir körünidu»** — matem tutqanda, qattiq pushayman qilghanda er kishiler chachlirini chüshürüwétetti. ■ **7:18** Yesh. 15:2, 3; Yer. 48:37

19 Ular öz kümüshlirini kochilargha tashlaydu, ularning altunliri bulghan'ghan nersidek
bolidu; ularning altun-kümüshliri Perwerdigar ghezipini körsetken künide ularni qutquz-
maydu; ular bulardin achliqini qanduralmaydu, qorsiqini tolduralmaydu, chünki bu
nersiler ularga ademlerni putlashturidighan qebihlik boldi. □ ■
20 U Uning güzel bézekini heywe bilen tiklidi; biraq ular uning ichide yirginchlik mebud-
larni hemde lenetlik nersilirini yasidi; shunga Men uni ular üchün paskinchiliqqa
aylandurimen. □
21 Men uni olja süpitide yat ademlerning qoligha, ghenimet qilip yer yüzidiki rezillerge
tapshurimen; ular buni bulghaydu. □
22 Men yüzümni ulardin örüymen, we kishiler Méning eziz jayimni bulghaydu; zorawan-
lar kirip u yerni bulghaydu.
23 Zenjirni teyyarlanglar; chünki zémin qanliq jinayetlerge, sheher zorawanliqqa tol-
ghan.
24 Shunga Men eller ichidiki eng rezilini keltürimen, ular ularning öylirige ige bolidu;
Men zomigerlerning hakawurluqini yoqitimen; ularning «muqeddes jayliri» bulghinidu.
□
25 Wehshet kéliwatidu! Ular tinch-amanliqni izdeydighan bolidu, biraq héch tapal-
maydu.
26 Apet üstige apet, shum xewer üstige shum xewer kélidu; ular peyghemberdin bésharet
soraydu, biraq kahinlardin Tewratning bilimi, aqsaqallardin, moysipitlerdin nesihet
yoqap kétidu. □
27 Padishah matem tutidu, shahzade ümidsizlikke chömülidu, zémindiki xelqlerning qolliri
titrep kétidu; Men ularni öz yolliri boyiche bir terep qilimen, öz hökümliri boyiche
ularga höküm chiqirip jazalaymen; shuning bilen ular Méning Perwerdigar iken-
likimni tonup yétidu.

8

Yérusalémning jazaliri •••• Muqeddes ibadetxanida bolghan butpereslikler

1 Altinchi yili, altinchi ayning beshinchi künide shundaq emelge ashuruldiki, men
öz öyümde olturghinimda, Israilning aqsaqallirimu méning aldimda oltughinida, Reb
Perwerdigarning qoli wujudumgha chüshti.□
2 Men qaridim, mana, otning qiyapitide bir zatning körünüshi turatti; bélining töwini ot
turqida turatti; bélining üsti bolsa julalighan yoruqluq, qizitilghan mis parqirighandek
körünüsh turatti.

□ **7:19 «ularning altunliri bulghan'ghan nersidek bolidu»** — «bulghan'ghan berse» (yaki «nijis nerse») mushu yerde ikki bisliq söz bolup, yene «yiraq qilin'ghan nerse»nimu bildüridu. **«bu nersiler ularga ademlerni putlash-turidighan qebihlik boldi»** — «bu nersiler» belkim ularning altun-kümüsh bolghan bayliqliri we shundaqla ular altun-kümüshtin yasighan butlar bolsa kérek. ■ **7:19** Pend. 11:4; Zef. 1:18 □ **7:20 «U Uning güzel Bézekini heywe bilen tiklidi»** — «U» — Xudani körsitidu. **«Uning güzel bézeki»** — mushu söz bizningche muqeddes ibadetxanigha qaritilghan (bu ibadetxanini Sulayman padishah qurghan, esli intayin güzel we heywetlik idi). Ayetning bashqa birxil terjimisi: «Ular özi güzel buyumliridin pexirlen'gen, biraq ular bulardin yirginchlik mebudlarni hemde yirginchlik nersilerni yasidi; shunga men bularni ular üchün paskinchilikke aylandurimen». Mushu ayettiki «paskinchilik» ikki bisliq söz bolup, yene «yiraq qilin'ghan nerse»nimu körsitidu. □ **7:21 «Men uni olja süpitide yat ademlerning qoligha, ghenimet qilip yer yüzidiki rezillerge tapshurimen»** — «uni» muqeddes ibadetxanini körsitidu. 20-ayettiki izahatta körsitilgen ikkinchi terjime boyiche, «uni» Israillarning zibu-zinnetlirini körsitidu. □ **7:24 «ularning «muqeddes jayliri» bulghinidu»** — mushu yerde «muqeddes jayliri» belkim hejwiy, kinayilik gep bolup, Israillarning butlargha béghishlighan jaylirini körsitidu. □ **7:26 «biraq kahinlardin Tewratning bilimi... yoqap kétidu»** — «Tewrat»ning esliy menisi «yolyoruq», «terbiye». □ **8:1 «Israilning aqsaqallirimu méning aldimda oltughinida...»** — aqsaqallar belkim peyghemberdin nesihet sorighili keldi. Peyghember Xudadin jawab kütkende wehiy uninggha bérilidu.

3 U qolning körünüshidek bir shekilni sozup, béshimdiki bir tutam chachni tutti; Roh méni asman bilen zémin otturisigha kötürüp, Xudaning alamet körünüshliride Yérusalémgha, yeni ibadetxanining shimalgha qaraydighan ichki derwazisining bosughisigha apardi. Ashu yer «pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud», yeni Xudaning pak-muqeddes ghezipini qozghaydighan mebud turghan jay idi. □ ■
4 Mana, men tüzlenglikte körgen alamet körünüshtek, Israilning Xudasining shan-sheripi shu yerde turatti.■
5 U manga: — I insan oghli, béshingni kötürüp shimal terepke qarap baq, dédi. Men béshimni kötürüp shimal terepke qaridim, mana, qurban'gahning derwazisining shimaliy teripide, bosughida shu «pak-muqeddeslikke qarshilashqan mebud» turatti.
6 We u manga: — I insan oghli, ularning bundaq qilmishlirini — Israil jemetining Méni muqeddes jayimdin yiraq ketküzidighan, mushu yerde qilghan intayin yirginchlik ishlirini kördüngsen? Biraq sen téximu yirginchlik ishlarni körisen, — dédi.
7 We U méni ibadetxana hoylisining kirish éghizigha apardi, men qaridim, mana, tamda bir töshük turatti.
8 U manga: — I insan oghli, tamni kolap teshkin, dédi. Men tamni kolap teshtim, mana, bir ishik turatti.
9 U manga: — Kirgin, ularning mushu yerde qilghan rezil yirginchlik ishlirini körüp baq, dédi.
10 Men kirip qaridim, mana, etrapidiki tamlargha neqish qilin'ghan herxil ömiligüchi hem yirginchlik haywanlarni, Israil jemetining hemme butlirini kördüm.
11 We bularning aldida Israil jemetining yetmish aqsaqili turatti. Ularning otturisida Shafanning oghli Jaazaniya turatti; ularning herbiri qolida öz xushbuydénini tutup turatti; xushbuy quyuq buluttek örlep chiqti.
12 We U manga: — I insan oghli, Israil jemetidiki aqsaqallarning qarangghuluqta, yeni herbirining öz mebud neqish qilin'ghan hujrisida néme qilghanliqini kördüngmu? Chünki ular: «Perwerdigar bizni körmeydu; Perwerdigar zéminni tashlap ketti» — deydu, — dédi.□ ■
13 We U manga: — Biraq sen ularning téximu yirginchlik qilmishlirini körisen, dédi.
14 U méni Perwerdigarning öyining shimaliy derwazisining bosughisigha apardi; mana, shu yerde «Tammuz üchün matem tutup» yighlawatqan ayallar olturatti. □
15 We U manga: — I insan oghli, sen mushularni kördungmu? Biraq sen téximu yirginchlik ishlarni körisen, — dédi.
16 We U méni Perwerdigarning öyining ichki hoylisigha apardi. Mana, Perwerdigarning ibadetxanisining kirish yolida, péshaywan we qurban'gahning otturisida, yigirme besh adem, Perwerdigarning ibadetxanisigha arqisini qilip sherqqe qarap quyashqa choquniwatatti. □

□ **8:3 «Roh méni asman bilen zémin otturisigha kötürüp, … ibadetxanining shimalgha qaraydighan ichki derwazisining bosughisigha apardi» —** «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. **««pak-muqeddeslikke qarshlashqan mebud», yeni Xudaning pak-muqeddes ghezipini qozghaydighan mebud»** — ibraniy tilida ««hesetke tewe mebud», yeni (Xudaning) hesitini qozghaydighan mebud» déyilidu. ■ **8:3** Dan. 5:5 ■ **8:4** Ez. 3:23 □ **8:12 «Israil jemetidiki aqsaqallarning qarangghuluqta, yeni herbirining öz mebud neqish qilin'ghan hujrisida néme qilghanliqini kördüngmu?» —** mushu alamet körünüshlerning hemmisi ularning öz öyide («herbirining öz … hujrisida») néme qilghanliqini körsitidu. Shunga bu körünüshni asasen «simwol» dep qaraymiz; shundaqtimu buning bilen teng, ibadetxanidiki heqiqiy ehwalnimu körsitidu. ■ **8:12** Ez. 9:9 □ **8:14 «Tammuz üchün matem tutup yighlawatqan ayallar» —** «Tammuz» — yeni «ösümlüklerning padishahi» déyilgen bir bud. Riwayetler boyiche u ölüp, tehtisaragha chüshüp tehtisaraning padishahi boldi. Uning «ölümi» tüpeylidin her yili uninggha choqun'ghan ayallar «matem tutush»i kérek idi. □ **8:16 «…Perwerdigarning ibadetxanisigha arqisini qilip sherqqe qarap quyashqa choquniwatatti» —** bu babta éytilghan besh heriket ichide bu heriket eng yirginchlik boldi. Chünki: (1) uning Xudaning ibadetxanisigha arqini qilishi mutleq kupurluq bir ish; (2) u ibadetxanigha kirgen kishilerning aldida ochuq-ashkare kupurluq qildi; (3) u kupurluq del Xudadin rehim-shepqet soraydighan jayda boldi («Yoél» 2:17ni körüng).

17 We U manga: — I insan oghli, sen mushularni kördungmu? Yehuda jemeti özi mushu
yerde qilghan yirginchlik qilmishlirini yénik dep, ular yene buning üstige zéminni jebir-
zulum bilen toldurup méning achchiqimni qayta-qayta qozghatsa bolamdu? We mana,
ularning yene shaxni burnigha tutiwatqinigha qara! □
18 Shunga Men qehr bilen ularni bir terep qilimen; Méning közüm ulargha rehim
qilmaydu, ichimnimu ulargha aghritmaymen; ular quliqimgha yuqiri awazda nida
qilsimu, ularni anglimaymen, — dédi.■

9

Yette jazani beja keltürgüchiler

1 U quliqimgha küchlük bir awazda towlap: — Yéqin kélinglar, sheherge mes'ul bolghuchi-
lar, herbiringlar öz halaket qoralinglarni qolunglargha tutunglar, — dédi.
2 We mana, alte kishining *ibadetxanining* shimaligha qaraydighan «Yuqiri derwaza»
tereptin kéliwatqinini kördüm. Herbirisi qolida bitchit qilghuchi qoralini tutqan; ularn-
ing otturisida yénigha pütükchining siyahdéni ésiqliq turghan, kanap kiyimlerni kiygen
birsi bar idi; we ular *ibadetxanigha* kirip, mis qurban'gahning yénida turdi. □
3 Shu chaghda Israilning Xudasining shan-sheripi esli turghan kérubtin kötürülüp öyning
bosughisida turdi. Perwerdigar yénigha pütükchining siyahdéni ésiqliq turghan, kanap
kiyimlerni kiygen kishini chaqirip uninggha: —□
4 Sheherning otturisidin, yeni Yérusalémning otturisidin ötüp, sheher ichide ötküzülgen
barliq yirginchlik ishlar tüpeylidin ah-nadamet chekken kishilerning péshanlirige bir
belge salghin, — dédi.□
5 We manga anglitip bashqa kishilerge: — Bu kishining keynidin sheherni kézip,
ademlerni qiringlar; közünglar rehim qilmisun, ulargha ichinglarni aghritmanglar!
6 Birnimu qoymay hemmini — qérilar, yash yigit-qizlar, bowaq-balilar we ayallarni
qoymay öltürüwétinglar; peqet belge qoyulghan kishilerge yéqinlashmanglar; bu ishni öz
muqeddes jayimdin bashlanglar, — dédi.
Shunga ular Xudaning öyi aldida turghan héliqi aqsaqallardin bashlighan.
7 We U ulargha: — Öyni bulghanglar, hoylilirini öltürülgenler bilen toldurunglar; emdi
béringlar! — dédi. Shuning bilen ular chiqip sheher boyiche ademlerni qirishqa bashlidi.
8 We shundaq boldiki, ular ademlerni qirghinida, men yalghuz qaldim; özümni yerge
düm tashlidim we: — Ah, Reb Perwerdigar! Sen Yérusalémgha qaritilghan qehringni

---

□ **8:17 «ularning yene shaxni burnigha tutiwatqinigha qara!»** — «shaxni burnigha tutush» dégen heriket toghrisida üch pikir bar: — (1) qedimki zamanlarda bezi butperes milletler öz butlirigha choqun'ghanda chéchekligen bir shaxni burnigha tutatti. Shunga bu heriket butpereslikni körsitidu; (2) Yehudiylar Xudagha ibadet qilghanda oxshash heriket qilip Xudagha hörmet bildürishetti; undaq bolghanda, Xuda shundaq saxtipezlik hem butpereslik bilen baghlan'ghan ibadet ipadilirini qet'iy qobul qilmaytti; (3) undaq heriket peqetla Perwerdigargha bolghan intayin hörmetsizlikni, yeni kupurluqni bildüretti. Bizningche, belkim 2-pikir toghridur. ■ **8:18** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; Ez. 5:11; 7:4 □ **9:2 «herbirisi qolida bitchit qilghuchi qoralini tutqan...»** — yaki «herbirisi qolida jeng toqmiqini tutqan...». □ **9:3 «Israilning Xudasining shan-sheripi esli turghan kérubtin kötürülüp öyning bosughisida turdi»** — «töt mexluq» bolsa «kérub»lardin ibarettur (10-babni körüng). Biraq mushu yerde éytilghan «kérublar» belkim muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay»da qoyulghan ikki «altun kérub» sheklini körsitidu. Xudaning yoruqluq shan-sheripi shu yerde («eng muqeddes jay»da, qélin bir perde keynide) Sulayman ibadetxanini qurghandin béri turup kelgenidi. Hazir Ezakiyal köriduki, u hem ibadetxanidin hem Israilning özidin ayrilip kétidu. □ **9:4 «... ah-nadamet chekken kishilerning péshanlirige bir belge salghin»** — bu «belge» (ibraniy tilida «taw» dégen herp) qedimki zamanlarda krést yaki chapras (+) sheklide idi.

tökkende Israilning barliq qaldisini halak qilamsen? — dédim.□
9 We U manga: — Israil we Yehuda jemetining qebihliki intayin rezil; chünki ular: «Perwerdigar zéminni tashlap ketti; Perwerdigar bizni körmeydu» — deydu.
10 «Men bolsam, Méning közüm ulargha rehim qilmaydu, ichimnimu ulargha aghritmaymen; Men ularning yolini öz béshigha chüshürimen, — dédi.■
11 We mana, yénigha pütükchining siyahdénini asqan, kanap kiyimlerni kiygen kishi qilghan ishni melum qilip: «Manga Sen buyrughan ishni orundidim» — dédi.

10

Xudaning shan-sheripi ibadetxanisidin chiqip kétidu

1 Men qaridim, mana, kérublarning béshi üstidiki gümbez üstide, kök yaqutning qiyapitidek bir textning körünüshi turatti;
2 We *textke Olturghuchi* kanap kiyimlerni kiygen kishige: «Kérublarning astidiki chaqlarning arisigha kir, qolliringni kérublar arisida köyüwatqan choghlargha toldurup, ularni sheher üstige chéchiwet» — dédi. Men qaridim, u shundaq qilishqa bashlidi.
3 Bu kishi kirgende kérublar öyning ong teripide turatti; *shan-shereplik* bulut öyning ichki hoylisini toldurdi. □
4 We Perwerdigarning shan-sheripi kérub üstidin chiqip, öyning bosughisigha kelgenidi; öy bulutqa toldi, hoyla bolsa Perwerdigarning shan-sheripining julaliqigha chömgen.
5 Kérublarning qanatlirining sadasi hemmidin qadirning sözligen chaghdiki awazidek bolup, sirttiki hoyligha anglinip turatti.
6 We shundaq boldiki, *Reb* kanap kiyimlerni kiygen kishige: «Chaqlar arisidin, yeni kérublar arisidin ot alghin» — dep buyrughinida, u kirip bir chaqning yénida turdi.
7 We kérublardin biri öz qolini kérublar otturisidiki otqa sozup uningdin ot élip, kanap kiyimlerni kiygen kishining qolliriga saldi; u buni élip chiqip ketti
8 (kérublarning qanatliri astida, ademning qollirining qiyapiti körünüp turatti).
9 Men qaridim, mana, kérublarning yénida töt chaq bar idi, bir kérubning yénida bir chaq, yene bir kérubning yénida yene bir chaq turatti; chaqlarning qiyapiti bolsa béril yaqutning körünüshide idi. ■
10 Ularning shekli bolsa, tötilisining oxshash idi, yeni chaq ichide chaq bardek körünetti.
11 Kérublar mangghanda, ular yüzlen'gen tötila terepke udul qarap mangatti; mangghanda ular héch burulmaytti, belki béshi qaysi terepke qarighan bolsa, ular shu terepke mangatti; ular mangghanda héch burulmaytti.
12 Ularning pütün téni, dümbiliri, qolliri, qanatliri we ularning chaqlirimu, yeni tötisige tewe chaqlarning etrapi közler bilen tolghanidi.
13 Chaqlarni bolsa: «pirqiraydighan chaqlar!» — dep atighinini öz quliqim bilen anglidim.
14 Herbir kérubning töt yüzi bar idi; birinchisi kérubning yüzi, ikkinchisi ademning yüzi, üchinchisi shirning yüzi, tötinchisi bürkütning yüzi idi.□
15 Kérublar yuqirigha örlidi. Bular del men Kéwar deryasi boyida körgen hayat mexluqlar idi.

□ **9:8 «Sen Yérusalémgha qaritilghan qehringni tökkende Israilning barliq qaldisini halak qilamsen?»** — adette «Israilning qaldisi» dégen ibare pütün xelq arisida, Xudagha sadiq bolghan Yehudiylarni körsitidu. Biraq Ezakiyal mushu yerde (Xudaning 9-10-ayette bolghan jawabigha qarighanda) belkim Yehudani körsitidu; «shimaliy padishahliq», yene Israilning on ikki qebilisidin oni Asuriye impériyesi teripidin baldur munqeriz qilinip sürgün boldi, peqet ikki qebile, yeni «Yehuda we Binyamin» (jenubiy padishahliq) qaldi. ■ **9:10** Ez. 5:11; 7:4; 8:18 □ **10:3 «shan-shereplik bulut öyning ichki hoylisini toldurdi»** — «shan-shereplik bulut», 1:4ni körüng. ■ **10:9** Ez. 1:16 □ **10:14 «herbir kérubning töt yüzi bar idi; birinchisi kérubning yüzi...»** — 1:10-ayette, «kérubning yüzi»ning ornida, «buqining yüzi» körünidu. Shunga mumkinchiliki barki, «kérub»lar özi buqining qiyapitide körünidu.

16 Kérublar mangghanda, chaqlarmu ulargha yandiship mangatti; kérublar yerdin
örleshke qanatlirini kötürginide, chaqlarmu ularning yénidin burulup ketmeyti. ■
17 Ular turghanda, chaqlarmu turatti; ular kötürülgende, chaqlarmu ular bilen
kötürületti; chünki hayat mexluqlarning rohi chaqlarda idi. ■
18 We Perwerdigarning shan-sheripi öyning bosughisi üstidin chiqip, kérublar üstide turdi;
19 Kérublar qanatlirini kérip, köz aldimda yerdin kötürüldi; ular öydin chiqqanda,
chaqlarmu ularning yénida idi; ular Perwerdigarning öyining sherqiy derwazisida
turatti; Israilning Xudasining shan-sheripi ularning üstide yuqiri turatti.
20 Bular bolsa del men Kéwar deryasi boyida körgen, Israil Xudasining astida turghan
mexluqlar idi; ularning kérublar ikenlikini bildim. ■
21 Ularning herbirining töttin yüzi, herbirining töttin qaniti, qanatliri astida insan qoli
siyaqidiki qolliri bar idi. ■
22 Ularning yüzlirining qiyapiti bolsa, ular men Kéwar deryasi boyida körgen yüzler idi;
ularning turqi we yüzliri men körgen'ge oxshash idi; ularning herbiri öz uduligha qarap
mangatti.

11

Yétekchilerning jazalinishi

1 Roh méni kötürüp, Perwerdigarning öyining sherqiy, yeni sherqqe qaraydighan der-
wazisigha apardi; we mana, derwazining bosughisida yigirme besh adem turatti;
men ularning otturisida awamning aqsaqili bolghan, Azzurning oghli Jaazaniya hem
Benayaning oghli Pilatiyani kördüm.
2 We U manga: — I insan oghli, qebihlikni oylap chiqquchi, mushu sheherde rezil
meslihet bergüchi ademler del bulardur.
3 Ular: «Öylerni sélish waqti yéqinlashti emesmu? Bu sheher bolsa qazan, biz bolsaq,
ichidiki gösh» — deydu. □
4 Shunga ularni eyiblep bésharet bergin; — Bésharet bergin, i insan oghli! — dédi.
5 Shuning bilen Perwerdigarning Rohi wujudumgha urulup chüshüp, manga söz qil-
ghan: «Perwerdigar mundaq deydu» — dégin. «Silerning shundaq dégininglarni, i Israil
jemeti; könglünglerge pükken oy-pikringlarni, Men bilimen.
6 Siler mushu sheherde adem öltürüshni köpeytkensiler; siler reste-kochilarni
öltürülgenler bilen toldurghansiler».
7 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler öltürgen kishiler bolsa, del shu
göshtur, sheher bolsa qazandur; biraq silerni bolsa uningdin tartiwalimen.
8 Siler qilichtin qorqup kelgensiler, we Men üstünglargha bir qilich chüshürimen» — deydu
Reb Perwerdigar.
9 «Shuning bilen Men silerni sheherdin tartiwélip, yat ademlerning qoligha tapshurimen,
silerning üstünglardin höküm chiqirip jazalaymen.

■ **10:16** Ez. 1:19 ■ **10:17** Ez. 1:20 ■ **10:20** Ez. 1:3 ■ **10:21** Ez. 1:6, 8; 10:8, 14 □ **11:3 «Öylerni sélish waqti yéqinlashti emesmu? Bu sheher bolsa qazan, biz bolsaq, ichidiki gösh» —** bésharet bérilgen chaghda Yérusalém shehiri muhasirige chüshken bolsa kérek. Bu ademler «bizge chataq bolmaydu, biz yene normal turmush ötküzeleydighan bolduq» dégen qarashta bolghan idi. Ularning közqarishidin «sheher qazan, biz gösh» dégini, belkim «ot qazandiki göshni köydürmeydu, ehwalimiz intayin rahet-paraghetliktur» dégenliktur. Ezakiyal peyghember bu ibarini bashqa tereptin chüshendürüp, ularni agahlandurup bésharet qilidu. «biz gösh» dégen sözning belkim yene bir ichki menisi barki, «biz sheherde qalghan, ésil göshmiz (Xuda bizni saqlighan), biraq Ezakiyal bilen bille sürgün bolghanlar bolsa, peqet «üchey-qarin»lardur» dégen hejwiy, kinayilik gep. (Ayetning birinchi qismining bashqa bir xil terjimisi: «öylerni sélishning waqti yéqinlashmidi; sheher bolsa...»).

10 Siler qilichlinip yiqilisiler; Israil chégralirida üstünglargha höküm chiqirip jazalaymen;
we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. □
11 Bu sheher siler üchün «qazan» bolmaydu, hem silermu uningki «gösh»i bolmaysiler;
Men Israil chégralirida üstünglardin höküm chiqirip jazalaymen.
12 We siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler; siler Méning belgilimilir-
imde yürmigen, hökümlirim boyiche mangmighansiler, belki öpchörenglardiki ellerning
hökümliri boyiche mangghansiler».
13 Shundaq boldiki, Men bésharet bériwatqinimda, Benayaning oghli Pilatiya jan üzdi.
Men düm yiqildim: «Ah, Reb Perwerdigar! Sen Israilning qaldisini pütünley yoqat-
maqchimusen?» — dep qattiq awazda nida qildim.

Xudaning sürgün bolghan Israillargha yéngi wedisi — yéngi qelb, yéngi roh

14 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
15 I insan oghli, Yérusalémda turuwatqanlarning: «Perwerdigardin yiraq kétinglar! Chünki
mushu zémin bizgila miras qilip teqdim qilin'ghan!» dégen gépi, séning qérindashliring,
yeni séning qérindashliring bolghan sürgünlerge hem Israilning pütkül jemetige qaritip
éytilghan. □
16 Shunga ulargha mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Gerche Men
ularni yiraq yerlerge, eller arisigha yötkiwetken hem memliketler ichige tarqitiwetken
bolsammu, ular barghan yerlerdimu Men Özüm ulargha kichikkine bir pak-muqeddes
bashpanah bolimen».□
17 Shunga mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni ellerdin
yighimen, tarqitiwétilgen memliketlerdin silerni jem qilimen, andin Israil zéminini
silerge qayturup teqdim qilimen.
18 Shuning bilen ular u yerge qaytip kélidu, ular barliq lenetlik nersilerni hem barliq
yirginchlik ishlirini u yerdin yoq qilidu.
19 Men ulargha bir qelbni bérimen, ichinglargha yéngi bir rohni salimen; Men ularning
ténidin tashtek qelbni élip tashlaymen, ulargha méhrlik bir qelbni bérimen. □ ■
20 Shuning bilen ular Méning belgilimilirimde yüridu, Méning hökümlirimni ching tutup
ulargha emel qilidu. Ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen.■
21 Biraq köngülliri lenetlik nersilerge we yirginchlik qilmishlirigha béghishlan'ghanlar
bolsa, Men ularning yollirini öz béshigha chüshürimen», — deydu Reb Perwerdigar».■

Xudaning shan-sheripi Yérusalémdin chiqip kétidu

22 Kérublar qanatlirini yaydi, ularning chaqliri öz yénida turatti; Israilning Xudasining
shan-sheripi ular üstide yuqiri turatti;

□ **11:10 «...Israil chégralirida üstünglargha höküm chiqirip jazalaymen»** — Babil impératori Néboqadnesar Zedekiyani Israilning chégrasida (Libnah shehiride) sot qildi («2Pad.» 25:6-7, 18-21 ayetlerni körüng). □ **11:15 «Yérusalémda turuwatqanlarning: «Perwerdigardin yiraq kétinglar! Chünki mushu zémin bizgila miras qilip teqdim qilin'ghan!» dégen...** — Yérusalémdikilerning: «sürgün qilin'ghanlar (yeni Yehudadin xéli burun Babilgha sürgün qilin'ghan kishiler hemde 150 yil ilgiri sürgün qilin'ghan Israildiki on qebile) nahayiti gunahkar ademlerdur, shunga Xuda ularni sürgün qildurdi, biz bolsaq pak ademmiz, Xuda mushu zéminni bizge qaldurdi» dégen qarishi bar idi. Bundaq tekebburluqni Xuda jazalaydu. «Séning qérindashliring, yeni séning qérindashliring bolghan sürgünler» dégen tékistning bashqa birxil wariyanti: «qérindashliring bolghan uruq-tughqanliring». □ **11:16 «pak-muqeddes bashpanah»** — dégen söz ibraniy tilida «muqeddes jay» yaki «ibadetxana» dégen söz. Muqeddes ibadetxanining bir yerde qurulushi Xudaning shu yerde qoghdighuchi we bashpanah bolghanliqini bildüridu. Démek, ular (butperes) eller arisida bolsimu, Xuda (ular Uni izdigen bolsa) ulargha jismaniy hem rohiy jehette bashpanah bolup, ularni tinch saqlaydu we ulargha durus yollarda méngishqa yene yardemchi bolidu. Bashqa birxil terjimisi: «...Men ulargha qisqa waqit bir pak-muqeddes bashpanah boldum». □ **11:19 «ulargha méhrlik bir qelbni bérimen»** — ibraniy tilida sözmusöz: «ulargha göshlük bir qelbni bérimen» dégenliktur. ■ **11:19** Yer. 32:39; Ez. 36:26 ■ **11:20** Yer. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38 ■ **11:21** Ez. 9:10

23 we Perwerdigarning shan-sheripi sheherning otturisidin chiqip, sheherning sherq
teripidiki tagh üstide toxtidi. □
24 Shuning bilen Roh méni kötürüp, Xudaning Rohi bergen bu körünüshte méni
Kaldiyege, yeni sürgün bolghanlargha apardi; shuan men körgen bu körünüsh mendin
ketti. □
25 Shuning bilen men sürgün bolghanlargha Perwerdigar manga körsetken barliq ish-
larni sözlep berdim.

12

Yérusalém ahalisining sürgün bolushining süretlinishi

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, sen asiy bir jemet arisida turisen; ularning körüshke közi bar emma
körmeydu, anglashqa quliqi bar, emma anglimaydu, chünki ular asiy bir jemettur. ■
3 We sen, i insan oghli, sürgün bolghuchining yük-taqlirini teyyarlap qoyghin; we
kündüzde ularning köz aldida sürgün bolghuchidek öz jayingdin bashqa jaygha barghin.
Gerche ular asiy bir jemet bolsimu, éhtimalliqi yoq emeski, ular chüshinip yétidu.
4 Kündüzde ularning köz aldida sürgün bolushqa teyyarlighan yük-taqlardek yük-
taqliringni élip chiq; andin kech kirey dégende ularning köz aldida sürgün bolidighan
kishilerdek jayingdin chiqip ketkin; □
5 tamni kolap téship, yük-taqliringni élip chiqqin; □
6 ularning köz aldida buni mürüngge élip, gugumda kötürüp chiqip ketkin; yerni
körelmesliking üchün yüzüngni yapqin; chünki Men séni Israil jemetige bésharet qildim.□
7 We men buyrulghan boyiche shundaq qildim; kündüzde men sürgün bolghuchi
kishidek yük-taqlirimni élip chiqtim; we kech kirgende qolum bilen tamni kolap téship,
yül-taqilirimni chiqirip, gügümde ularning köz aldida müremge élip kötürüp mangdim.
8 Etigende Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyilidi: —
9 «I insan oghli, Israil jemeti, yeni asiy bir jemet, sendin: «Bu néme qilghining» dep
sorighan emesmu?
10 Ulargha: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Bu yüklen'gen wehiy Yérusalémdiki
shahzade hem shu yerdiki barliq Israil jemetidikiler toghruluqtur» — dégin.□
11 Ulargha: «Men siler üchün bésharet. Men qandaq qilghan bolsam, emdi ularghimu
shundaq ishlar qildurulidu; ular esir bolup sürgün bolidu» — dégin.
12 Ular arisidiki shahzade öz yük-taqlirini gugumde müriside kötürüp chiqidu; ular tamni
kolap téship töshüktin nersilirini chiqiridu; u öz yüzini yépip zéminni körelmeydighan
bolidu. ■

□ **11:23 «Perwerdigarning shan-sheripi ... sheherning sherq teripidiki tagh üstide toxtidi» —** bu tagh «Zeytun téghi»dur. Ezakiyal peyghember Perwerdigarning shan-sheripini shu waqitta yene körmidi. Ezakiyalning hemme bésharetlirini omumlashturup qarighanda, Xudaning shan-sheripi shu chaghda taghda uzun turmay Israil zéminidinmu mutleq ketti. Biraq kéyin (43-babta) u mushu shan-sherep yene sherq teripidin kéliwatqanliqini köridu.
□ **11:24 «Roh méni kötürüp, ... méni Kaldiyege, yeni sürgün bolghanlargha apardi» —** «Kaldiye» Babil impériyesining bir qismi. ■ **12:2** Yesh. 6:9; Yer. 5:21; Ez. 2:3-8; 3:26, 27 □ **12:4 «Kündüzde ularning köz aldida sürgün bolushqa teyyarlighan yük-taqlardek yük-taqliringni élip chiq; andin kech kirey dégende ... jayingdin chiqip ketkin;...» —** 4-6-ayetlerdiki buyruq belkim 3-ayettiki buyruqni tepsiliyrek chüshendüridu. □ **12:5 «Tamni kolap téship, ... chiqqin» —** «tam» belkim hoylining témi. □ **12:6 «...yerni körelmesliking üchün yüzüngni yapqin; chünki Men séni Israil jemetige bésharet qildim» —** bu bésharet kéyinki ayetlerde (11-14) chüshendürülidu.
□ **12:10 «Yérusalémdiki shahzade» —** Zedekiya padishahtur. Biraq Ezakiyal peyghember belkim uni erzimes dep qarighachqa, uni hergiz «padishah» démeydu. ■ **12:12** 2Pad. 25:4

13 Shuning bilen Öz torumni uning üstige yayimen, u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Kaldiylerning zémini bolghan Babilgha apirimen, biraq u u yerni öz közi bilen körmeydu; u shu yerde ölidu. □ ■
14 Uninggha yardemleshken öpchörisidikilerning hemmisini hem barliq qoshunlirini Men barliq shamalgha tarqitiwétimen; Men qilichni ghilaptin sughurup ularni qoghlaymen. ■
15 Men ularni eller arisigha tarqitiwetkinimde, memliketler ichige taratqinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.
16 Biraq ularning ichidiki az bir qismini, qilich, acharchiliq hem waba késilidin xalas qilimen; meqsitim shuki, ulargha özliri baridighan ellerde özlirige yirginchlik qilmishlirini étirap qildurushtin ibaret; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».□

17 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
18 «Insan oghli, öz néningni titrigen halda yégin, süyüngni dir-dir qilip ensirigen halda ichkin;
19 hem shu zémindiki kishilerge mundaq dep éytqin: «Reb Perwerdigar Yérusalémdikiler we Israil zéminide turuwatqanlar toghruluq mundaq deydu: «Ular öz nénini ensiresh ichide yeydu, süyini dekke-dükkide ichidu; chünki zéminde turuwatqanlarning jebir-zulumi tüpeylidin, u yer hemmisi yeksan qilinidu. ■
20 Ahalilik sheherler xarabe bolup, zémin weyrane bolidu; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».
21 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
22 «I insan oghli, Israil zéminide: «Künler uzartilidu, herbir alamet körünüsh bikargha kétidu» dégen maqalni éytqini némisi? □
23 Emdi ulargha: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men bu maqalni yoq qilimen; Israilda bu maqal ikkinchi ishlitilmeydu; sen eksiche ulargha: «Künler yéqinlashti, herbir alamet körünüshning emelge ashurulushimu yéqinlashti» — dégin.
24 Chünki Israil jemetide yalghan «alamet körünüsh» yaki ademni uchurudighan palchiliqlar qayta bolmaydu.
25 Chünki Men Perwerdigardurmen; Men söz qilimen, hem qilghan sözüm choqum emelge ashurulidu, yene kéchiktürülmeydu. Chünki silerning künliringlarda, i asiy jemet, Men söz qilimen hem uni emelge ashurimen» — deydu Reb Perwerdigar».
26 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
27 «I insan oghli, mana, Israil jemetidikiler séning toghruluq: «U körgen alamet körünüshler uzun künlerdin kéyinki waqitlarni körsitidu, u bizge yiraq kelgüsi toghruluq bésharet béridu» — deydu.
28 Shunga ulargha: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Méning sözlirimdin héchqaysisi yene kéchiktürülmeydu, belki qilghan sözüm emelge ashurulidu, deydu Reb Perwerdigar» — dégin».

□ **12:13 «...u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Kaldiylerning zémini bolghan Babilgha apirimen, biraq u u yerni öz közi bilen körmeydu; u shu yerde ölidu» —** bu bésharet téz emelge ashuruldi. Zedekiya padishah Babil impériyesining Yérusalémni qorshiwalghan muhasirisi astida bösülgen sépildin ötüp qachmaqchi idi. Babil eskerliri uni tutuwélip Néboqadnesarning aldigha élip bardi, Néboqadnesar uning közlirini oyuwetti. U Babilda öldi («Yer.» 52:11ni, «2Pad.» 25:1-7ni körüng). Mushu tékistlerde déyilgen «ishik» belkim tosulghan yaki buzulghan bolushi mumkin, shunga qéchish üchün «tamni kolash» kérek idi. ■ **12:13** Ez. 17:20 ■ **12:14** Ez. 5:10,12 □ **12:16 «shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu» —** mushu jümlidiki «ular» belkim yat eller; ular Israil jemetini basqan balayi'apetlerni Israillardin anglap, bu ishlarni Perwerdigarning jazasi dep chüshinidu. ■ **12:19** Ez. 4:16 □ **12:22 «Künler uzartilidu, herbir alamet körünüsh bikargha kétidu» —** bu maqal belkim Israillarning köp peyghemberlerning agahlandurushliriga bolghan gumanlirini yaki belki xelqning peyghemberlerning agahlandurushlirigha qulaq salmasliqqa bolghan bahanisini ipadileydu.

13

Saxta peyghemberlerge bolghan agah

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 «I insan oghli, sen Israilning bésharet bergüchi peyghemberliri, yeni öz tesewwuri bilen bésharet bergüchilerni eyiblep bésharet bérip: «Perwerdigarning sözini anglanglar!» — dégin.
3 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Öz rohigha egiship mangidighan, héch wehiyni körmigen hamaqet peyghemberlerning haligha way!
4 I Israil, séning peyghemberliring xuddi xarabiler arisida yürüwatqan tülkilerdek boldi.
5 Siler bösülgen jaylargha chiqmighansiler, uning Perwerdigarning künide bolidighan jengde puxta turushi üchün Israil jemetining buzulghan témini héch yasimidinglar.□
6 «Perwerdigar mundaq deydu» dégüchiler bolsa peqet saxta bir körünüshni we yalghan palni körgenlerdin ibarettur; Perwerdigar ularni ewetmigen; biraq ular öz sözining emelge ashurulushini ümid qilidu.
7 Siler «Perwerdigar mundaq deydu» dégininglarda, Men héch söz qilmighan tursam, siler saxta bir «alamet körünüsh»ni körgen, yalghan palni éytqan emesmu?
8 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler oydurma sözligininglar, yalghan «alamet körünüsh»lerni körgininglar tüpeylidin, emdi mana, Men silerge qarshimen, — deydu Reb Perwerdigar,
9 — Méning qolum saxta «alamet körünüsh»ni körgen we yalghan palni éytqan peyghemberler bilen qarshilishidu; ular öz xelqimning kéngishide olturmaydu, ular Israil jemetining nesebnamiside xatirilenmeydu; ular Israilning zéminigha héch kirgüzülmeydu; shuning bilen siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
10 Berheq, ular tinch-amanliq bolmighandimu «tinch-amanliq!» dep jar sélip, xelqimni éziqturghanliqi üchün, birsi népiz ara tamni qopursa, ular kélip peqet uni hak suwaq bilen aqartip qoyghanliqi üchün —
11 Tamni hak suwaq bilen aqartiwatqanlargha: «Bu tam yiqilidu!» dégin! Kelkündek bir yamghur yaghidu! I yoghan möldürler, siler chüshisiler! Dehshetlik bir shamal chiqidu;
□
12 we mana, tam örülüp chüshkende, xeq silerdin: «Siler bu tamni suwighan hak suwaq qéni!» dep sorimamdu?
13 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz qehrim bilen dehshetlik bir shamal partlitip chiqirimen; Méning achchiqimdin kelkündek bir yamghur we hemmini halak qilidighan qehrlik möldürler yaghidu.
14 Shuning bilen Men siler hak suwaq bilen aqartqan tamni ghulitip, uning ulini ashkare qilip, uni yer bilen yeksan qilimen; u ghulap chüshkende, siler uning arisida halak bolisiler; we Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
15-16 Shundaq qilip Men qehrimni tam hem uni hak suwaq bilen aqartqanlarning üstige chüshürüp pighandin chiqimen; we: «Tam yoq boldi, shundaqla uni hak suwaq bilen aqartqanlar, yeni Yérusalém toghruluq bésharet bergüchi, héch tinch-amanliq bolmighandimu u toghruluq tinch-amanliqni körsetken «alamet körünüsh»ni körgen Israilning peyghemberlirimu yoq boldi» — deymen».□

□ **13:5 «Siler bösülgen jaylargha chiqmighansiler, uning Perwerdigarning künide .. Israil jemetining buzulghan témini héch yasimidinglar» —** bu gepmu saxta peyghemberlerge éytilghan: 4-ayet boyiche ular «xarabiler arisida yürgen tülkilerdek» bolidu — belkim Israil jemiyitining buzulghan ehwaligha zadila qarimay, peqet özliri üchün kichikkine bir «uwa töshükini» kolash bilen shughulliniwatidu. □ **13:11 «Tamni hak suwaq bilen aqartiwatqanlargha: «Bu tam yiqilidu!» dégin!» —** Ezakiyal saxta peyghemberlerni mes'uliyetsiz tamchilargha oxshitidu. Népiz bir tamni puxta suwap kücheytishning ornida, ular peqet chirayliq körünüsh üchün uni hak bilen aqartidu. □ **13:15-16 «Men qehrimni tam hem uni hak suwaq bilen aqartqanlarning üstige chüshürüp pighandin chiqimen; we ... deymen» —** mezkur bésharettiki eng axirqi ayet boyiche bu «népiz tam» Yérusalémni körsitidu, emdi saxta peyghemberler uning buzuq yerlirini puxta qilmay, peqet hemmisi chirayliq körünsün dep uni «saxta bésharetler» bilen aqartidu.

«Ayal peyghemberler» toghruluq bésharet

17 «Emdi sen, i insan oghli, öz tesewwuri boyiche bésharet bergüchi öz xelqingning qizliriga yüzüngni qaritip, ularni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: —
18 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz béghishlirining herbirige *séhirlik* bilezüklerni qadap, janlarni tuzaqqa élish üchün herqandaq égiz-pakar ademlerning béshigha perenchini yasighanlargha way! Emdi siler öz xelqimning janlirini tuzaqqa chüshürüp, janliringlarni saq qaldurimiz dewatamsiler? □
19 Nechche tutam arpa, nechche chishlem nanni dep siler Manga kupurluq qilip, yalghan sözge qulaq salidighan Méning xelqimge yalghanchiliqinglar arqiliq ölmeske tégishliklirini öltürüp, tirik qalmasliqqa tégishliklirini hayat qaldurmaqchimusiler?■
20 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men silerning qushlarni tuzaqqa chüshürgendek kishilerni tuzaqqa chüshürgüchi séhirlik «téngiq»liringlargha qarshimen, Men ularni bilikinglardin yirtip tashlaymen; shuning bilen siler qushlarni tuzaqqa chüshürgendek tutqan kishilerni erkinlikke uchuriwétimen.
21 Men silerning perenjiliringlarnimu yirtip tashliwétip, xelqimni qolunglardin qutquzimen; ular yene qolunglarda olja bolup turmaydu; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
22 Siler yalghanchiliq bilen, Özüm azar bermigen heqqaniy ademlerning könglige azar bergenlikinglar üchün, shundaqla rezil ademlerning hayatini saqlap qutquzushqa ularni rezil yolidin yandurmay, eksiche ularning qolini kücheytkininglar üchün,
23 siler quruq «alamet közünüsh»lerni ikkinchi bolup körmeysiler, yaki yalghan palchiliq qilmaysiler; Men Öz xelqimni qolunglardin qutquzimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler».

14

Butpereslik qilidighanlargha way!

1 Israil aqsaqallirining beziliri Méning yénimgha kélip aldimda olturushti. ■
2 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
3 «I insan oghli, mushu ademler öz butlirini könglige tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyghanidi. Emdi ularning Méni izdep Mendin yol sorishini qobul qilamdimen?
4 Emdi ulargha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Israil jemetidiki könglide öz butlirini tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyup, andin peyghember aldigha kélidighan herbir ademni bolsa, Menki Perwerdigar uninggha butlirining köplüki boyiche jawab qayturimen.
5 Shundaq qilip Men Israil jemetining könglini Özümge igildurimen; chünki ular barliq butliri bilen Manga yat bolup ketti».
6 — Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Towa qilinglar! Butliringlardin yénip *yénimgha* qaytip kélinglar! Barliq yirginchlik qilmishinglardin yüzünglarni örünglar!
7 Chünki Israil jemetidiki özlirini Mendin ayrip, öz butlirini könglide tiklep, ademlerni putlashturidighan öz qebihlikini köz aldigha qoyup, andin Mendin sorash üchün peyghemberning aldigha kélidighan herqaysi adem yaki shuninggha oxshash Israilda

□ **13:18 «Öz béghishlirining herbirige séhirlik bilezüklerni qadap, … herqandaq égiz-pakar ademlerning béshigha perenchini yasighanlargha way!»** — ayallar bu «bilezük» we «perenje»lerni qandaq ishletkenliki anche éniq bolmisimu, lékin shübhisizki, ular arqiliq séhirlik, jadugerlik yolida herqandaq ademlerni demidi qilip öz indikige keltürmekchi bolghan; 19-ayet téximu köp tepsilatlarni bizge teminleydu. ■ **13:19** Mik. 3:5 ■ **14:1** Ez. 20:1

turuwatqan herqaysi musapirlar bolsa, Menki Perwerdigar Özüm ulargha jawab qayturimen;
8 Men mushu kishini bir agah bésharitі qilip uni söz-chöchekke qaldurushqa yüzümni uninggha qarshi qilimen; Men xelqimning arisidin uni üzüp tashlaymen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler. ■
9 Biraq peyghember özi éziqturulup, bir bésharetlik söz qilghan bolsa, u chaghda Özüm Perwerdigar shu peyghemberni ézitqugha uchratqanmen; Men uninggha qarshi qolumni uzartip, uni xelqim arisidin halak qilimen. □ ■
10 Ular qebihlikining jazasini tartidu; peyghemberge bérilidighan jaza bilen sorighuchigha bérilidighan jaza oxshash bolidu.
11 Shuning bilen Israil jemeti yene Mendin chetnep ketmeydu, yaki yene asiyliqliri bilen özlirini bulghimaydu; ular Méning xelqim, we Men ularning Xudasi bolimen» — deydu Reb Perwerdigar».

Kéliwatqan jazani hetta heqqaniy kishilermu Israildin yandurmaydu

12 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
13 «I insan oghli, melum bir zémin Manga asiyliq qilip gunah qilghanda, Men shuning bilen qolumni uninggha qarshi uzartip, ularning yölenchüki bolghan nénini quruturwétip, uning üstige acharchiliqni ewetimen hem insan we haywanlarni uningdin üzimen; □ ■
14 emdi u chaghda Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üch hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular öz heqqaniyliqi tüpeylidin peqet öz janlirinila saqliyalghan bolatti — deydu Reb Perwerdigar.□
15 Eger Men zémindin yirtquch haywanlarni ötküzsem, ular uni baliliridin juda qilsa, haywanlar tüpeylidin uningdin ötküchi héchbir adem bolmay, u weyrane bolsa,
16 emdi Men öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — mushu üch hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghulliri ne qizlirini qutquzalmaytti; ular peqet öz janlirini qutquzalaytti, zéminning özi weyrane péti qalatti.
17 Yaki bolmisa Men shu zémin'gha qilichni chüshürup, uningdin insan hem haywanni üzüwetken bolsam,
18 emdi hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — mushu üch hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghulliri ne qizlirini saqlap qutquzalmaytti; ular peqet öz janlirini qutquzalaytti.
19 Yaki bolmisa Men shu zémin'gha waba késilini chüshürup, Öz qehrimni qan töktürulüshi bilen üstige töksem, uningdin insan hem haywanni üzüwetken bolsam,
20 emdi hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üch hezret uningda turuwatqan bolsimu, ular ne öz oghlini ne qizini qutquzalmaytti; ular peqet heqqaniyliqi bilen öz janlirini qutquzalaytti.
21 Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Emdi shundaq bolghandin kéyin, insan hem haywanni üzüwétish üchün Yérusalémgha töt jazayimni, yeni qilich, acharchiliq, yirtquch haywan we waba késilini chüshürsem qandaq bolar?

■ **14:8** Qan. 28:37; Ez. 5:15 □ **14:9 «Biraq peyghember özi éziqturulup, bir bésharetlik söz qilghan bolsa, u chaghda Özüm Perwerdigar shu peyghemberni ézitqugha uchratqanmen;...»** — mushu dégini, Perwerdigar ademlerni éziqturushni xalaydu dégenlik emes, elwette. Biraq Öz adimi bolghan peyghember ademge xushamet qilmaqchi bolsa yaki öz menpeetini közlep yüridighan bolsa, emdi shu chaghda Xuda uni azdurushi, ézitqugha uchritishi yaki yaman rohlarning qoligha tapshurushi mumkin. Shu chaghda uning éytqan sözining hemmisi quruq bolidu, emma u özi uninggha ishinidu. ■ **14:9** Ez. 13:1, 2, 9 □ **14:13 «yölenchüki bolghan néni»** — ibraniy tilida «nan bolghan hasisi» déyilidu; 4:16-ayettiki izahatni körüng. ■ **14:13** Law. 26:26; Ez. 4:16; 5:16 □ **14:14 «u chaghda Nuh, Daniyal we Ayuptin ibaret üch hezret uningda turuwatqan bolsimu,...»** — Daniyal peyghember on üch yil ilgiri Babilgha sürgün bolup, andin Néboqadnesar üchün bash wezir qilin'ghan.

22 Biraq mana, uningda qélip qalghanlar bolidu, yeni oghul-qizlar uningdin chiqirilip qutquzulidu; mana, ular silerning yéninglargha chiqip, siler ularning yolliri hem qilmishlirini körüp yétisiler; shuning bilen siler Men Yérusalémgha chüshürgen külpet, yeni uninggha chüshürülgen barliq ishlar toghruluq teselli alisiler;
23 emdi siler ularning yolliri hem qilmishlirini körginінglarda, ular silerge teselli épkélidu; siler Méning uningda barliq qilghan ishlirimni bikardin-bikar qilmighanliqimni tonup yétisiler, — deydu Reb Perwerdigar».□

15

Üzüm téli toghruluq temsil

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 «I insan oghli, üzüm téli yaghichining bashqa derex yaghachliridin néme artuqchiliqi bar, uning shéxining ormandiki derexler arisida néme alahidiliki bar?
3 Uningdin birer jabduqni yasashqa matériyal alghanning paydisi barmu? Uningdin chinilerni asqudek qozuqni yasighili bolamdu?
4 Mana, u otqa yéqilghu bolghanda, ot uning ikki uchini köydürgende, otturisimu yérim köygende, emdi uni birer ishqa ishletkili bolamdu?
5 Mana, u saq bolghanda, héchqandaq ishqa ishletkili bolmighan yerde, emdi ot uni köydürüp yep ketkende, uni birer ishqa ishletkili bolamdu?
6 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men ormandiki derexler arisidiki üzüm télining yaghichini otqa tapshurghinimdek, Yérusalémda turuwatqanlarni otqa tapshurimen.
7 Yüzümni ulargha qarshi qilip qaritimen; ular bir ottin chiqsa, bashqa bir ot ularni yewétidu. Öz yüzümni ulargha qarshi bolup qaratqanda, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
8 Ularning qilghan wapasizliqliri tüpeylidin men zéminni weyrane qilimen» — deydu Reb Perwerdigar».□

16

Wapasiz Yérusalém

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, özining yirginchlik qilmishlirini Yérusalémning yüzige sélip mundaq dégin: —
3 Reb Perwerdigar Yérusalémgha mundaq deydu: «Séning esliy zating we tughulushung Qanaaniylarning zéminida bolghan; séning atang Amoriy, apang Xittiy qiz idi. □

□ **14:23 «emdi siler ularning yolliri hem qilmishlirini körginінglarda, ular silerge teselli épkélidu...» —** eslide sürgün bolghanlar Yérusalémgha chüshken balayi'apetni anglap belkim intayin azablinishi mumkin idi. Biraq qachqanlar kelgende, ularning qiyapitini we qilmishlirini körüp, ular bu ishning heqiqeten Xudaning adil jazasi ikenlikini chüshinip yétip, «bu jaza hemmisi durus» dep köngli jayigha chüshüshi kérek. □ **15:8 «... Ularning qilghan wapasizliqliri tüpeylidin Men zéminni weyrane qilimen» —** bu babtiki «üzüm téli» dégen temsil üstide «Qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **16:3 «...séning atang Amoriy, apang Hittiy qiz idi» —** Israilning ejdadi Ibrahim we ayali Sarah, elwette. Mushu ayet we kéyinki 1-14-ayetlerning belkim üch muhim mezmuni bar: (1) Ibrahim özi esli Qanaandikilerdek butperes adem idi («Ye.» 24:2) — Xuda uni zor méhir-shepqitidin Özining adimi bolushi üchün talliwalghan; (2) Perwerdigarning buyruqlirigha xilap halda, Israil Qanaan zéminigha kirgende ularning köp oghul-qizliri yerlik (butperes Qanaaniy, Amoriy, Hittiy) qiz-yigitler bilen toy qilghan; (3) Israil Qanaan zéminigha kirgende Qanaandikilerning butperes yaman adetlirini qobul qilip ulargha inatayin oxshash bolup ketkenidi.

4 Séning tughulushugha kelsek, sen tughulghan kününgde kindiking késilmigen, sen suda
yuyulup pakiz qilinmighan; héchkim sanga tuz sürkmigen yaki séni zakilimighan.
5 Héchkimning közi mushu ishlar üchün sanga rehim qilmighan yaki ichini sanga aghrit-
mighan; eksiche sen dalagha tashliwétilgensen, chünki tughulghan kününgde kemsitil-
gensen.
6 Shu chaghda Men yéningdin ötüp kétiwétip, séni öz qéningda éghinap yatqiningni körgen;
we Men öz qéningda yatqan halitingde sanga: «Yashighin!» — dédim. Berheq, sen öz
qéningda yatqan halitingde Men sanga: «Yashighin!» — dédim.
7 Men séni daladiki ot-chöplerdek aynittim; sen ösüp xéli boy tartip chirayliq bézilip
wayigha yetting; köksiliring shekillendi, chachliring üzün östi; biraq sen téxi tughma-
yalingach iding. □
8 Men yene yéningdin ötüwétip sanga qaridim; mana, ishq-muhebbet mezgiling yétip
keldi; Men tonumning péshini üstüngge yéyip qoyup, yalingachliqingni ettim; Men sanga
qesem ichip, sen bilen bir ehde tüzdum, deydu Reb Perwerdigar, we sen Méningki
boldung. □ ■
9 Men séni su bilen yuyup, qéningni téningdin yuyuwétip, sanga puraqliq mayni sürttüm.
10 Men sanga keshtilik könglekni kiygüzüp, ayighinggha delfin térisidin tikken keshlerni
saptim; séni népis kanap bilen orap, yipek bilen yépip qoydum.
11 Séni zibu-zinnetler bilen perdazlidim, qolliringgha bilezüklerni, boynunggha mar-
janni taqap qoydum;
12 burnunggha halqini, qulaqliringgha zirilerni, béshinggha güzel tajni kiygüzdum.
13 Shundaq qilip sen altun-kümüsh bilen perdazlanding; kiyim-kéchekliring népis kapap,
yipek we keshtilik rexttin idi. Yégining aq un, bal hem zeytun méyi idi; sen intayin güzel
bolup, xanish mertiwisige kötürüldung.
14 Güzelliking tüpeylidin ellerde dangqing chiqti; chünki Men sanga körkemlikimni
béghishlishim bilen güzelliking kamaletke yetti, — deydu Reb Perwerdigar.
15 — Biraq sen güzellikingge tayinip, dangqingdin paydilinip pahishe boldung; sen herbir
ötküchi kishige pahishe muhebbetliringni töktüng; güzelliking uning boldi!
16 Sen kiyim-kéchekliringdin élip özüng üchün renggareng bézelgen «yuqiri jaylar»ni yasap,
andin ularning üstide buzuqluq qilghansen. Bundaq ishlar yüz bérip baqmighan, we
ikkinchi yüz bermeydu!□
17 Sen Men sanga béghishlighan güzel zibu-zinnetlirim we altun-kümüshüm bilen erkek
mebudlarni yasap ular bilen buzuqluq qilghansen. □
18 Sen öz keshtilik kiyimliringni élip ulargha kiygüzdüng; Méning méyim we Méning
xushbuyumni ulargha sunup béghishliding;
19 Men özüngge bergen nénimni, Men sanga ozuqqa bergen aq an, zeytun méyi we balni
bolsa, sen ularning aldigha xushpuraq hediye süpitide atap sundung: ishlar del shundaq
idi! — deydu Reb Perwerdigar.
20 — Uning üstige sen Özümge tughup bergen qiz-oghulliringni élip, mebudlarning ozuqi
bolsun dep ularni qurbanliq qilding. Séning buzuqluqung azliq qilghandek,
21 sen Méning balilirimni soyup ularni ottin ötküzüp mebudlargha atap qoydungghu? ■

□ **16:7 «sen ösüp xéli boy tartip chirayliq bézilip wayigha yetting» —** axirqi jümlige qarighanda, «chirayliq bézilip wayigha yetting» dégen söz köksliri we chachliri toluq öskenlikini körsitishi mumkin. □ **16:8 «Men tonumning péshini üstüngge yéyip qoyup, yalingachliqingni ettim» —** qedimki zamanlarda erkek kishi qizning üstige kiyim-kéchikini yépishi shu qizni öz emrige almaqchi bolghanliqini bildüretti. «Rut» 3:9-ayet, «Kan.» 22:30-ayetni körüng. ■ **16:8** Yar. 22:16; 24:7 □ **16:16 «yuqiri jaylar» —** butpereslik qilidighan jaylar: 6:3-ayetning izahatini körüng. □ **16:17 «altun-kümüshüm bilen erkek mebudlarni yasap ular bilen buzuqluq qilghansen» —** «buzuqluq» bolsa butqa choqunushni insanning Xudagha bolghan wapasizliqigha oxshitidu; uning üstige, Qanaandiki butlargha choqunushtek «diniy murasimlar» köp waqitlarda shehwaniy buzuqluq, pahishiwazliq bilen baghliq idi. ■ **16:21** Yesh. 57:5

22 Séning barliq yirginchlik qilmishliring hem pahishe buzuqluqliringda, sen yashliqingda tughma-yalingach bolup öz qéningda éghinap yatqan künliringni héchqachan ésingge keltürmiding.
23 Emdi séning bu rezillikliringdin kéyin — (Way, halinggha way! — deydu Reb Perwerdigar)
24 sen yene özüng üchün bir peshtaq qurup, herbir meydan'gha bir «yuqiri jay»ni yasiding; □
25 sen herbir kochining béshida «yuqiri jay»ingni salding; sen öz güzellikingni yirginchlik qilip, téningni herbir ötküchige tutup, putungni échip özüngni bérip pahishe buzuqluqungni köpeytting.
26 Sen ishqwaz erliki chong qoshnang bolghan Misirliqlar bilen buzuqluq ötküzdüng; Méning achchiqimni qozghap, pahishe buzuqluqungni köpeytting.
27 We mana, Men Öz qolumni üstüngge uzartip, séning nésiwengni azaytip qoydum. Men séningdin nepretlinidighan, buzuq yolungdin nomus qilip chöchigenlerning, yeni Filistiylerning qizlirining qoligha tapshurdum.■
28 Sen yene qanmay yene Asuriylikler bilen buzuqluq ötküzdung; buzuqluq ötküzgendin kéyin yene qanaet qilmiding.
29 Shunga sen sodigerning zémini, yeni Kaldiye bilen bolghan buzuqluqungni köpeytip, buningdin yene qanaet qilmiding.
30 Mushundaq barliq ishlarni, yeni nomussiz pahishe ayalning ishlirini qilisen, némanche suyuq séning qelbing! — deydu Reb Perwerdigar,
31 Özüngning peshtiqingni her kochining béshida quridighan, herbir meydanda «yuqiri jay»ingni yasaydighan! Uning üstige sen pahishe ayaldek emes iding, chünki sen heqni neziringge almaytting!
32 I wapasiz ayal, érining ornida yat ademlerge köngül béridighan!
33 Xeqler pahishe ayalgha hemishe heq béridu; biraq sen ashniliringni buzuqluq muhebbetliridin huzur élishqa heryandin yéninggha kelsun dep ularning hemmisige üstek bérip in'am qilisen;
34 buzuqluqta sen bashqa ayallarning eksisen, chünki héchkim séning buzuq muhebbitingni izdep kelmidi; sen üstek berding, héch heq sanga bérilmidi — sen heqiqeten ularning eksisen!
35 Shunga, i pahishe ayal, Perwerdigarning sözini angla!
36 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Séning tenggiliring tökülüp, ashniliring bilen bolghan buzuqluqliring bilen séning uyat yéring ashkarilan'ghanliqi tüpeylidin, barliq yirginchlik mebudliring tüpeylidin, ulargha atap sun'ghan baliliringning qéni tüpeylidin —
37 shunga mana, Men séning özüngge eysh-ishret menbesi qilghan, barliq söygen hem barliq nepretlen'gen ashniliringni yighimen — Men ularni sanga qarshi chiqirip etirapingdin yighip, séning uyat yéringni ulargha ashkare qilimen, ular séning barliq uyat yéringni köridu.
38 Shuning bilen séni buzuqluq qilghan hem qan tökken ayallarni jazalighandek jazalaymen; Men qehr bilen, ottek ghezipimning telipi bilen üstüngge qanliq jazani chüshürimen;
39 We Men séni ularning qoligha tapshurimen; ular séning peshtaqliringni ghulitidu, séning «yuqiri jay»liringni chéqip tashlaydu; ular kiyim-kéchikingni üstüngdin saldurup tashlap, güzel zibu-zinnetliringni bulap-talap, séni tughma-yalingach qalduridu.

□ **16:24 «sen... herbir meydan'gha bir «yuqiri jay»ni yasiding»** — pahishe ayallar belkim kochilarda yuqiri bir jayda turup «xéridarlar»ni chaqiratti. Mushu yerde «yuqiri jay» emdi ikki bisliq bolup, yene «butqa choqunidighan jaylar»ni körsitidu. ■ **16:27** 2Tar. 28:18

40 Ular sanga qarshi bir top kishilerni yighip épkélidu, ular séni chalma-kések qilidu hem séni qilichliri bilen chépiwétidu.
41 Ular öyliringni ot bilen köydüridu, köp ayallarning köz aldida üstüngge jazalarni chüshüridu; shuning bilen Men séni pahishe ayal bolushtin qaldurimen; sen yene héchqandaq «muhebbet heqqi»ni bermeysen. ■
42 Shuning bilen Men sanga qaratqan qehrimni toxtitimen, Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep sendin kétidu; Men tinchlinip qayta achchiqlanmaymen. □
43 Sen yashliq künliringni ésingge keltürmiding, eksiche mushu qilmishliring bilen Méni ghezeplendürdüng; shunga mana, öz yolungni öz béshinggha qayturimen, — deydu Reb Perwerdigar, — shuning bilen bu buzuqluqni bashqa yirginchlik qilmishliring üstige qoshup ikkinchi qilmaysen.□ ■

Yérusalém, Samariye we Sodom

44 Mana, maqallarni ishlitidighanlarning hemmisi sen toghruluq: «Anisi qandaq bolsa, qizi shundaq bolar» dégen bir maqalni tilgha alidu.
45 Sen öz éri hem baliliridin nepretlen'gen anangning qizidursen; hem öz erliri hem baliliridin nepretlen'gen acha-singilliringning ariliqidikisen; séning anang bolsa Hittiy, séning atang Amoriy idi. □
46 Séning achang bolsa sol teripingde turghan Samariye, yeni u we uning qizliri; singling bolsa ong teripingde turghan Sodom we uning qizliri.
47 Sen ne ularning yolliridida mangmighan, ne ularning yirginchlik qilmishliri boyiche ish qilmighansen; Yaq! Belki qisqighine bir waqit ichide sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting. □
48 Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — singling Sodom, yeni u yaki qizliri sen yaki séning qizliringning qilmishliridek qilmidi; □
49 Mana, mushu singling Sodomning qebihliki — u we qizlirining tekebbuluqi, nanliri mol, endishisiz azadilik künliride ajiz-namratlarning qolini héch kücheytmigenliki idi. □ ■
50 Ular tekebburliship, Méning aldimda yirginchlik ishlarni qildi; Men buni körginimde, ularni yoqattim.■
51 Samariye bolsa séning gunahliringning yérimidekmu gunah sadir qilmidi; halbuki, sen bolsang yirginchlik qilmishliringni ularningkidin köp awutup qilding; shundaq qilip sen yirginchlik qilmishliring tüpeylidin acha-singlingni xuddi heqqaniydek

---

■ **16:41** 2Pad. 25:9; Yer. 52:13 □ **16:42 «Méning muqeddeslikimdin chiqqan ghezep» —** Ibraniy tilida «Méning hesitim». □ **16:43 «...bu buzuqluqni bashqa yirginchlik qilmishliring üstige qoshup ikkinchi qilmaysen» —** bashqa birxil terjimisi: «...bu buzuqluqni bashqa nepretlik qilmishliring üstige qoshup qilding emesmu?» ■ **16:43** Ez. 9:10; 11:21; Law. 19:29 □ **16:45 «séning anang bolsa Hittiy, séning atang Amoriy idi» —** 3-ayettiki izahatta éytilghandek: — Israilning ejdadi Ibrahim we ayali Sarah, elwette. Mushu ayet we kéyinki 1-14-ayetlerning belkim üch muhim mezmuni bar: (1) Ibrahim özi esli Qanaandikilerdek butperes adem idi («Ye.» 24:2) — Xuda uni zor méhir-shepqitidin Özining adimi bolushi üchün talliwalghan; (2) Perwerdigarning buyruqlirigha xilap halda, Israil Qanaan zéminigha kirgende ularning köp oghul-qizliri yerlik (butperes Qanaaniy, Amoriy, Hittiy) qiz-yigitler bilen toy qilghan; (3) Israil qenan zéminigha kirgende qenandikilerning butperes yaman adetlirini qobul qilip ulargha inatayin oxshash bolup ketkenidi. □ **16:47 «Belki qisqighine bir waqit ichide sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting» —** bashqa birxil terjimisi: «belki ularning qilmishlirini az dep, sen barliq yolliringda ulardin buzuq bolup ketting». □ **16:48 «singling Sodom, yeni u yaki qizliri sen yaki séning qizliringning qilmishliridek qilmidi» —** belkim oqurmenlerning éside barki, Ibrahimning dewride Sodom shehiri esli bechchiwazliq gunahi üchün Xuda teripidin ot bilen halak qilin'ghan. □ **16:49 «Mana, mushu singling Sodomning qebihliki — u we qizlirining tekebbuluqi, nanliri mol, endishisiz azadilik künliride ajiz-namratlarning qolini héch kücheytmigenliki idi» —** bu ayet Sodomning bechchiwazliqidiki asasiy gunahlirini körsitip, bügünki köp bay döletlerge yaki bay ademlerge chongqur agah béridu. ■ **16:49** Yar. 18:20-21; 19; Am. 5:12 ■ **16:50** Yar. 19:24

köründürgeniding. □
52 Sen eslide öz acha-singlingning üstidin höküm qilghuchi iding; emdi senmu, öz shermendilikingni kötürüp yür! Séning ularningkidin téximu nepretlik gunahliring tüpeylidin ular sendin heqqaniy körünidu; shunga senmu acha-singlingni heqqaniy körsetkining tüpeylidin xijaletke qélip shermendilikingni kötürüp yür!□
53 We men ularni sürgündin, yeni Sodom hem qizlirini sürgündin, Samariye hem qizlirini sürgündin chiqirip, shundaqla ularning arisigha sürgün bolghanliringni chiqirip sürgünlüktin eslige keltürimen; □
54 shuning bilen ulargha teselli berginingde, sen öz shermendilikingni kötürisen, séning barliq qilmishliring tüpeylidin xijaletke qalisen. □
55 Séning acha-singling, Sodom hem qizliri esli haligha, Samariye hem qizlirimu esli haligha kélidu; senmu we séning qizliring esliy halinglargha kélisiler.
56-57 Séning rezilliking pash qilinmay, tekebburluqta yürgen kününgde, singling Sodom aghzingda söz-chöchek bolghan emesmidi? Emdi hazir sen özüng Suriye qizliri we uning etrapidikilerning hemmisi hemde Filistiye qizliri, yeni séni közge ilmaydighan etrapingdikilerning mazaq obyékti bolup qalding.□ ■
58 Sen buzuqluqung, yirginchlik qilmishliringning jazasini kötürisen, deydu Perwerdigar.
59 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Öz qilghanliring, yeni ichken qesemingni kemsitip, ehdini buzghanliqing boyiche séni bir terep qilimen; □
60 Halbuki, Men séning bilen yashliq künliringde tüzgen ehdemni esleymen, hem sen bilen menggülük bir ehde tüzimen.
61 Shuning bilen sen özüngdin chong achiliring hemde séningdin kichik singilliringni tapshuruwalghiningda, sen yolliringni ésingge keltürüp xijaletke qalisen; chünki mushu *acha-singilliringni* sanga qizlar süpitide tapshurimen; biraq bu ishlar séningdiki ehde tüpeylidin bolmaydu. □
62 Men Öz ehdemni sen bilen tüzimen, sen Mening Perwerdigar ikenlikimni bilisen;
63 shuning bilen séni kechürüm qilghinimda, sen qilmishliringni ésingge keltürüp xijil bolup, shermendiliking tüpeylidin qaytidin aghzingni hech achmaysen» — deydu Reb Perwerdigar.

□ **16:51 «Samariye bolsa séning gunahliringning yérimidekmu gunah sadir qilmidi..»** — «Samariye» mushu yerde «Shimaliy Padishahliq»ni körsitidu. U Israilning on qebililik «Shimaliy Padishahliq»ining paytexti idi. Ularning butperesliki tüpeylidin Xuda Asuriye impériyesining wasitisi bilen miladiyedin ilgiriki 722-yilda ularni jazalap sürgün qildi. □ **16:52 «Sen eslide öz acha-singlingning üstidin höküm qilghuchi iding;...»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen acha-singlingning üstidin yaxshi bir höküm chiqarghuchi bolup qalding;...» — démek, «ularni öz qilmishliringgha sélishturup, ularni adil dep körsetting». Biraq 56-ayet bizning terjimimizni qollaydu, dep qaraymiz. □ **16:53 «men ularni sürgündin, yeni Sodom hem qizlirini sürgündin.. chiqirip, ... eslige keltürimen»** — Sodom shehiri esli «Ölük déngiz» boyida idi. «Ölük déngiz»ning etrapidiki sheherler miladiyedin ilgiriki 537-yilidin bashlap qaytidin ahalilik boldi. Sodom shehirining özining esli del qeyerde ikenlikini bilmeymiz. **«... Samariye hem qizlirini sürgündin chiqirip, shundaqla ularning arisigha sürgün bolghanliringni chiqirip sürgünlükdin eslige keltürimen»** — bu bésharet belkim Pars impératori Qoreshning Babil impériyesi sürgün qilghan xelqlerni azad qilishliri bilen (miladiyedin ilgiriki 539-yili) qismen bashlan'ghan; kelgüside toluq emelge ashurulidu, dep ishinimiz: 37-babta, «Yehuda» we «Israil»ning yéngidin «bir xelq» bolidighanliqi toghruluq yene bir bésharet bar. □ **16:54 «Shuning bilen ulargha teselli berginingde...»** — bu teselli bolsa ellerning qalghanlirining Yehuda we Yérusalémgha chüshürülgen jazani körüp «biz yamanliq qilduq, biraq ular bizdin téximu yaman qildi, téximu éghir jazani köridu» dep tapqan tesellisi bolushi kérek. □ **16:56-57 «singling Sodom aghzingda söz-chöchek bolghan emesmidi?»** — bashqa birxil terjimisi: «singling Sodomni hetta tilinggha almaytting». ■ **16:56-57** Yesh. 9:10-16 □ **16:59 «Öz qilghanliring, yeni ichken qesemingni kemsitip, ehdini buzghanliqing boyiche...»** — «ehde» shübhisizki, Xuda Musa peyghember arqiliq tüzgen ehde («Mis.» 19-20-babni körüng). □ **16:61 «...chünki mushu acha-singilliringni sanga qizlar süpitide tapshurimen; biraq bu ishlar séningdiki ehde tüpeylidin bolmaydu»** — axirqi zamanda Israil xelqi köp ellerge Xudaning yolini körsitidighan yaxshi bir ülge bolidu. Bu ishlar Musa peyghember arqiliq «kona ehde» bilen emes, belki Xudaning ular bilen yéngi «menggülük ehde»si bilen bolidu.

17

Ikki bürküt toghruluq temsil

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 I insan oghli, bir tépishmaqni otturigha qoyup, Israil jemetige bir temsilni sözlep bérip mundaq dégin: —
3 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Keng qanatliq, zich renggareng uzun peylik chong bir bürküt Liwan'gha kélip, shu yerdiki égiz kédir derixining uchidiki shaxni aldi; □
4 U eng yuqiri yumran bixini üzüwélip, uni sodigerning zéminigha apirip, tijaretchilerning shehirige tikti. □
5 U yene zémindin bashqa uruqni élip baghliq bir étizgha tikti; uni mol sular boyida sélip, süget télidek tiklidi.
6 U ösüp, keng yéyilip, pes boyluq üzüm téli bolup chiqti; uning shaxliri *bürküt* terepke qarap östi, yiltizlirimu uning astigha sozuldi. Shu yol bilen u üzüm téli bolup, shaxlandi, bixlandi.□
7 Emdi keng qanatliq, zich peylik yene bir chong bürküt peyda boldi; we mana, bu üzüm téli «U méni sugharsun» dep, tikilgen chönekliridin yiltizlirini uninggha qarap tartti, shaxlirini uninggha qarap sozdi; □
8 Mana, u obdan shaxlap méwe bersun, ésil üzüm téli bolsun dep munbet étizda, mol sular boyigha tikilgenidi».
9 Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «U ronaq tapamdu? Uni qaqshal qiliwétish üchün *bürküt* yiltizlirini yulup, méwisini késiwetmemdu? Uning yumran yopurmaqliri xazan bolidu; shu chaghda uni yiltizliridin yuluwélishqa küchlük bir bilek yaki nurghun xeqlerning héch kériki bolmaydu.
10 Emdi hetta qaytidin tikilgen bolsa, ronaq tapamdu? Sherq shamili uninggha tegkendila taza qaghjirap ketmemdu? U tikilip ösken chönekliride qaghjirap kétidu».

Temsil chüshendürülidu

11 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
12 «Asiy jemettin: «Mushu ishlarning menisini bilemsiler?» dep sorap, ulargha mundaq dégin: «Mana, Babil padishahi Yérusalémgha kélip, uning padishahi hem shahzadilirini élip özi bilen Babilgha qayturup apardi.
13 Shu waqitta u padishahning neslidin bir kishini élip uning bilen ehde tüzüp uninggha qesem ichküzdi. U yene zémindiki ésil-mötiwer bolghanlarni uning bilen élip ketti;
14 meqset, padishahliqning töwen ajiz halette bolup, qeddini rusliyalmay, peqet uning ehdisini tutushi bilen jénini jan etküzüsh üchün idi.
15 Biraq u Misir bizge atlar hem chong qoshunni teminlisun dep elchilirini shu yerge ewetip, uninggha asiyliq qildi. Emdi u ronaq tapamdu? Mundaq ishlarni qilghuchi tirik qalamdu? U ehdini buzup tirik qalamdu? □ ■

□ **17:3 «uzun peylik chong bir bürküt Liwan'gha kélip...»** — temsildiki «Liwan» Yérusalémni körsitidu. □ **17:4 «U (chong bürküt) eng yuqiri yumran bixini üzüwélip, uni sodigerning zéminigha apirip, tijaretchilerning shehirige tikti» —** temsildiki birinchi «chong bürküt» — Babilning impératori Néboqadnesar idi. U miladiyedin ilgiriki 598-yilida Yérusalémgha kélip, Yekoniya (yash padishah)ni, bezi xan ailisidikiler we zémindiki eng usta hünerwenlerni Babilgha apardi. Bu temsil 12-21-ayette chüshendürülidu. □ **17:6 «U ösüp, keng yéyilip, pes boyluq üzüm téli bolup chiqti» —** «üzüm téli» Zedekiya padishahni körsitidu. U eslide (Xudaning iradisi boyiche) Babil impératorigha béqinip ronaq tapti. □ **17:7 «Emdi keng qanatliq,... yene bir chong bürküt peyda boldi» —** ikkinchi chong bürküt shübhisizki, Misir padishahi (Psammétikus II). □ **17:15 «Biraq u (Zedekiya) Misir bizge atlar hem chong qoshunni teminlisun dep elchilirini shu yerge ewetip, uninggha (Néboqadnesargha) asiyliq qildi» —** bu ayette intayin muhim söz bar. Néboqadnesar özi butperes «kapir», idi. Biraq éniq turiduki, Xudagha ishen'gen, ishenmigen bolsun, Öz xelqidin birsi bashqa birsi bilen ehde yaki toxtam qilghan bolsa, Xuda mushundaq ehdini Özining ki dep qaraydu; herqandaq étiqadchi bashqa bir étiqadchi bilen yaki kapir bilen ehde tüzse, we ehdisini buzsa, Xudaning Özige qarshi chiqqan bolidu. 19-20-ayetni körüng. ■ **17:15** Yer. 37:5

16 Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — berheq u özini padishah qilghan padishahning zéminide, — yeni uning qesimini kemsitken, ehdisini buzghan héliqi padishahning zéminide, — uning yénida, Babilning otturisida ölidu.
17 Bolidighan jengde, ular kélip nurghun kishilerni qirish üchün *sépilgha* chiqidighan dönglüklerni sélip, poteylerni qurghanda, Pirewn küchlük qoshun hem nurghunlighan eskerlerni bashlap kelsimu, uning üchün héchnéme qilip bérelmeydu. □ ■
18 U qesemni kemsitip, ehdini buzdi; mana, u qol éliship söz berdi, biraq u mushu ishlarni qildi; shunga u tirik qéchip qutulalmaydu».
19 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, berheq, u kemsitken qesimim hemde buzghan ehdemni bolsa, bularni öz béshigha kiygüzimen. □
20 Men Öz torumni üstige yéyip tashlaymen, u Méning qiltiqimda tutulidu; Men uni Babilgha apirimen hemde shu yerde Manga qilghan mutleq wapasizliqi üchün uning üstige höküm chiqirip jazalaymen. ■
21 Uning bilen bille barliq qachqanlar, barliq qoshunliri qilich bilen yiqilidu; bulardin qalghanlar herbir shamalgha tarqitilidu; shuning bilen siler Menki Perwerdigarning söz qilghanliqini tonup yétisiler».■

Kédir derixi toghruluq bashqa bir temsil

22 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Menmu égiz kédirning uchidin bix élip tikimen; uning yapyash shaxchilirining uchidin yumran birsini üzüp, égiz heywetlik tagh üstige tikimen;
23 Israil égizlikidiki taghqa Men uni tikimen; u obdan shaxlap, méwe bérip, ésil kédir derixi bolidu; uning astigha herqandaq uchar-qanatlar qonidu; uning shaxlirining sayisida ular qonup turidu;
24 shuning bilen daladiki barliq derexler biliduki, Menki Perwerdigar égiz derexni pes qildim, pes derexni égiz qildim, yéshil derexni qaghjirattim, qaqshal derexni kökertip baraqsan qildim; Menki Perwerdigar mundaq söz qildim we shuni ada qilimen».□

18

Herbir ademning Xuda aldida bolghan jawabkarliqi

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 «Israil zémini toghruluq siler: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yése, balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni ishlitidighan kishiler zadi néme démekchisiler?□ ■
3 Men hayatim bilen qesem qilimenki, deydu Reb Perwerdigar, siler Israil ichide mushu maqalni qaytidin ishletmeysiler.

□ **17:17 «Bolidighan jengde, ular kélip nurghun kishilerni qirish üchün sépilgha chiqidighan dönglüklerni sélip,...» —** «ular» mushu yerde Babilliqlarni körsitidu. **«Pirewn küchlük qoshun hem nurghunlighan eskerlerni bashlap kelsimu, uning üchün héchnéme qilip bérelmeydu»** — derweqe Pirewnning yardimi yoqqa chiqti («Yer.» 37-bab, 5-, 21-ayetni we 32-bab, 1-2-ayetni sélishtürüp körüng). ■ **17:17** 2Pad. 25:1; Yesh. 29:3; Ez. 4:2 □ **17:19 «berheq, u kemsitken qesimim hemde buzghan ehdemni bolsa, bularni öz béshigha kiygüzimen» —** yene diqqet qilishqa erziyduki, Néboqadnesar Zedekiyagha ichküzgen qesem we uning bilen tüzgen ehdini Xuda «Méning qesimim», «Méning ehdem» deydu. ■ **17:20** Yer. 4:12; 25:31; Ez. 12:13; 32:3 ■ **17:21** Ez. 5:10, 12; 12:14; 16:40 □ **17:24 «... Menki Perwerdigar égiz derexni pes qildim, pes derexni égiz qildim, yéshil derexni qaghjirattim, qaqshal derexni kökertip baraqsan qildim» —** shübhisizki, bu axirqi temsil Qutquzghuchi-Mesih we Uning seltenitini körsitidu. Herbir Israiliy kishi Mesihning Dawut padishahning neslidin chiqqanliqini biletti. □ **18:2 «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yése, balilarning chishi qériq sézilidu» —** démek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman netijilirini, Xudaning jazasini körimiz. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ **18:2** Yer. 31:29

4 Mana, barliq janlar Méningkidur; atining jéni Méningkidek, balining jénimu Méningkidur;
gunah sadir qilghuchi jan igisi bolsa, u ölidu.

Üch misal

5 Birsi heqqaniy bolsa, adilliq we adalet yürgüzidighan bolsa,
6 — u ne taghlar üstide butqa atalghan taamni yémigen, ne Israil jemetidiki butlargha
bash kötürüp ulardin tilimigen, ne qoshnisining ayalini héch buzmighan, ne ay körgende
ayalgha yéqin kelmigen ■
7 ne héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, belki qerzdardin kapalet alghanni qay-
turidighan, bulangchiliq qilmighan, öz nénini ach qalghanlargha teqsim qilip bergen,
yéling-yalingachqa kiyim kiygüzgen; ■
8 pulni ösümge bermeydighan, jazane almaydighan, belki qolini qebihliktin tartip, ikki
adem arisida durus höküm chiqiridighan; ■
9 Méning belgilimilirimde mangidighan, bashqilargha adil muamile qilish üchün
hökümlirimni tutidighan bolsa — mana mushu kishi heqqaniy, u jezmen hayat bolidu,
deydu Reb Perwerdigar.
10 Egerde öz pushti bolghan, zorawanliq qilghuchi, qan tökküchi bolghan, shun-
daq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan, hemde yuqiriqi yaxshiliqning
héchqaysisini qilmighan, bir oghli bolsa, — yeni taghlar üstide butqa atalghan taamni
yégen, qoshnisining ayalini buzghan, □
12 ajiz-namratlargha zulum-zumbuluq ishletken, bulangchiliq qilghan, qerzdardin
kapalet alghanni qayturmighan, butlargha bash kötürüp ulardin tiligen, yirginchlik
ishlarni qilghan,
13 pulni ösümge bergen, jazane alghan bir oghli bolsa — emdi u hayat qalamdu? U hayat
qalmaydu; u mushundaq yirginchlik qilmishlarni qilghini üchün u jezmen ölidu; uning
öz qéni öz béshi üstige chüshidu.
14 Biraq mana, mushu kishimu bir oghul tapsa, u atisining sadir qilghan barliq gu-
nahlirini körgen bolsimu, hem körgini bilen shundaq qilmisa
15 — yeni taghlar üstide butqa atalghan taamni yémigen, Israil jemetidiki butlargha bash
kötürüp ulardin tilimigen, qoshnisining ayalini buzmighan,
16 héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, qerzdardin kapalet élishni héch özige tut-
mighan, bulangchiliq qilmighan, öz nénini ach qalghanlargha teqsim qilip bergen,
yéling-yalingachqa kiyim kiygüzgen, □
17 öz qolini qebihliktin tartidighan, pulni ösümge bermigen, ösüm-jazane almighan,
belki Méning hökümlirimge emel qilidighan, belgilimilirimde mangidighan bolsa — u öz
atisining qebihliki tüpeylidin ölmeydu, u jezmen hayat bolidu.
18 Uning atisi bolsa, zulum-zumbuluq ishletken, öz qérindishigha bulangchiliq qilghan,
öz xelqi arisida natoghra ishlarni qilghanliqi tüpeylidin, mana u öz qebihliki ichide ölidu.
19 Siler: «Némishqa oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu?» dep soraysiler;
biraq oghul adilliq hem adaletni yürgüzgen, Méning barliq belgilimilirimni tutup
ulargha emel qilghan; u jezmen hayat bolidu; ■

■ **18:6** Law. 18:19,20 ; Yesh. 57:7; 65:7 ■ **18:7** Mis. 22:21, 26; Law. 19:13; 25:14; Qan. 15:7; 24:12; Yesh. 58:7; Mat. 25:3 ■ **18:8** Mis. 22:25; Law. 25:35, 36 □ **18:10 «shundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan, hemde yuqiriqi yaxshiliqning héchqaysisini qilmighan, bir oghli bolsa»** — bashqa birxil terjimisi: «mushundaq yamanliqlarning birini öz qérindishigha qilghan bir oghli bar bolsa, — (atisi ulardin birini héch qilmighan bolsimu), — » □ **18:16 «héchbirige zulum-zumbuluq ishletmigen, qerzdardin kapalet élishni héch özige tutmighan»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche qerzdardin «kapalet alsa» bolatti (mesilen, pulning ornigha kiyim-kéchek, qoral-eswab alsa bolatti), biraq qerzdar uninggha kérek bolghanda, uninggha qayturup turushi kérek idi («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:6-17-ayetni körüng). ■ **18:19** Qan. 24:16; 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4

20 gunah sadir qilghuchi jan igisi ölidu. Oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu, we yaki ata oghlining qebihlikining jazasini kötürmeydu; heqqaniy kishining heqqaniyliqi öz üstide turidu, rezil kishining rezilliki öz üstide turidu;
21 we rezil kishi barliq sadir qilghan gunahliridin yénip towa qilip, Méning barliq belgilimilirimni tutup, adilliq hem adaletni yürgüzidighan bolsa, u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu.
22 Uning sadir qilghan barliq itaetsizlikliri uning hésabigha eslenmeydu; u qilghan heqqaniyliqi bilen hayat bolidu.
23 Men rezil ademning ölümidin huzur alamdimen? — deydu Reb Perwerdigar. Eksiche, mendiki huzur uning öz yolidin yénip towa qilghanlilqidin emesmu? ■
24 Heqqaniy kishi öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlik qilghan, rezil ademlerning yirginchlik qilmishliri boyiche ish qilghan bolsa, u hayat qalamdu? Uning qilghan heqqaniyliqliridin héchqaysisi eslenmeydu; ötküzgen asiyliqi, sadir qilghan gunah ichide, u ölidu.
25 Emma siler: «Rebning yoli adil emes» deysiler; emdi, i Israil jemeti, anglanglar; Méning yolum adil emesmu? Silerning yolliringlar adilsizlik emesmu? ■
26 Heqqaniy kishi heqqaniyliqidin yénip, qebihlikni ötküzgen bolsa, u ölidu; ötküzgen qebihliki bilen u ölidu.
27 Hem rezil adem ötküzgen rezillikidin yénip towa qilip, adilliq hem adalet yürgüzidighan bolsa, u öz jénini hayat saqlaydu.
28 Chünki u oylinip, barliq ötküzgen itaetsizlikliridin yandi; u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu.
29 Lékin Israil jemeti «Rebning yoli adil emes» deydu; i Israil jemeti, Méning yollirim adil emesmu? Adil bolmighini silerning yolliringlar emesmu?
30 Shunga Men üstünglargha, yeni herbiringlarni öz yolliringlar boyiche höküm chiqirip jazalaymen, i Israil jemeti, deydu Reb Perwerdigar. Qaytip yénimgha kélinglar, barliq itaetsizlikliringlardin yénip towa qilinglar; shuning bilen qebihlik silerge qiltaq bolmaydu. ■
31 Özünglardin barliq ötküzgen itaetsizlikliringlarni tashliwétinglar, özünglargha yéngi qelb we yéngi rohni tiklenglar; némishqa ölmekchisiler, i Israil jemeti? □ ■
32 Chünki ölidighan kishining ölümidin manga huzur yoqtur, deydu Reb Perwerdigar; shunga yolunglardin yénip towa qilip hayat bolunglar!».□ ■

19

Israil shahzadilirige bir mersiye

1 — «Emdi sen, Israil shahzadilirige bir mersiyeni aghzinggha élip mundaq dep oqughin: —
2 «Shirlar arisida anang qandaq bir chishi shir idi!
U yash shirlar arisida yatqan, u arslanlirini béqip quwwetlidi.
3 U arslanliridin birini chong qildi, u yash shir bolup chiqti;
U owni tutup yirtishni ögendi;
U ademlernimu yewétetti.
4 Eller uningdin xewer anglidi;
U ularning ora toziqida tutuwélindi;

■ **18:23** Ez. 33:11 ■ **18:25** Ez. 33:17,20 ■ **18:30** Mat. 3:2 □ **18:31 «Özünglargha yéngi qelb we yéngi rohni tiklenglar»** — 11:19-ayetni körüng. Bu «yéngi qelb», «yéngi roh» towa qilish yolida Xudadinla kélidu. ■ **18:31** Yer. 32:39; Ez. 11:19; 36:26 □ **18:32 «ölidighan kishining ölümidin manga huzur yoqtur, deydu Reb Perwerdigar»** — «qoshumche söz»imizde mushu muhim bab üstide toxtilimiz. ■ **18:32** Ez. 33:11

Ular uning burnigha ilmekni sélip,
Misir zéminigha épketti.■
5 Chish shir özining arminini bikar kütkinini,
Ümidning yoqalghanliqini körüp,
U bashqa bir arslinini élip,
Uni béqip yash shir qildi;
6 U shirlar arisida uyan-buyan kezdi;
U yash shir bolup,
Owni tutup yirtishni ögendi;
U ademlernimu yewétetti.
7 U ularning istihkamlirini buzup,
Ularning sheherlirini xarabe qiliwetti;
Zémin we uning üstidiki hemmisi uning hörkirigen awazi bilen dekke-dükkige chüshti.
8 Andin eller uning etrapidiki rayonlardin kélip uninggha qarshi chiqti;
Ular uning üstige torini yéyip tashlidi;
U ularning ora toziqida tutuwélindi.
9 Ular burnigha ilmek sélip qepeske solidi;
Uni Babilning padishahigha apardi;
Ular uni torlirigha éliwaldi;
Shuning bilen uning awazi Israil taghlirida qaytidin anglanmaydu.■
10 Séning anang üzümzaringda bir üzüm téli idi;
U su boyida tiklen'genidi;
Sularning molluqidin,
U intayin méwilik, köp shaxlik boldi.
11 Uning küchlük shaxliri bar idi,
Höküm sürgüchilerning shahane hasiliriga layiq idi;
Uning boyi bulutlardinmu égiz kökke taqashti,
U égizliki we shaxlirining nurghunliqi bilen körünerlik idi;
12 Biraq u qehr bilen yulundi,
U yerge tashlandi,
Sherq shamili méwisini qurutiwetti;
Uning küchlük shaxliri sunduruldi, qaghjirap ketti;
Ot ularni yutuwaldi.
13 Hazir u chöl-bayawanda,
Changqaq, susiz bir yerde tikildi;
14 Uning shaxlirining birsidin ot chiqip,
Uning bixliri hem méwisini yutuwaldi;
Shuning bilen uningda hökümdarning shahane hasisi bolghudek küchlük shéxi qalmidi.
Bu sözler mersiyedur, bular peqet mersiye üchünla ishlitilidu».□

20

Israilning asiyliqining tarixi we Xudaning uning kélechiki toghruluq pilani •••• Aqsaqallar kélip Ezakiyaldin yol soraydu

■ **19:4** 2Pad. 23:33; Yer. 22:11 ■ **19:9** 2Tar. 36:6 □ **19:14** «Uning **shaxlirining birsidin ot chiqip, uning bixliri hem méwisini yutuwaldi…»** — bu «shax» («shaxlardin birsi») Zekeriya padishah bolushi mumkin. Uning Xudagha ishenmesliki hem exmeqliqi Israilning béshigha köp balayi'apetlerni chüshürdi («2Pad.» 24:17tin-17:25-ayetkiche körüng).

1 Yettinchi yili, beshinchi ayning oninchi küni shundaq boldiki, Israilning bezi aqsaqalliri Perwerdigarni izdep uningdin sorighili méning aldimgha kélip olturdi.
2 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
3 I insan oghli, Israilning aqsaqalliriga söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Mendin sorighili keldinglar? Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar — Men silerning Mendin sorishinglargha yolgha qoymaymen.
4 Emdi ularning üstige höküm chiqiramsen, i adem balisi, höküm chiqiramsen? Ulargha ata-bowilirining yirginchlik qilmishlirini ayan qilip ulargha mundaq dégin: —■
5 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men Israilni tallighan künide, Yaqup jemetining neslige qol kötürüp qesem qilip, Misir zéminida Özümni ulargha ayan qilghinimda, yeni ulargha qol kötürüp qesem qilip ulargha: «Men Perwerdigar séning Xudayingdurmen» déginimde ■
6 — shu küni Men ularni Misir zéminidin chiqirip ular üchün alahide izdep tapqan süt hem bal éqip turidighan, hemme zémin arisidiki eng güzel zéminning güli bolghan zémin'gha kirgüzüsh üchün, qol kötürüp qesem qildim;
7 Men ulargha: «Herbiringlar öz közünglar aldidiki nepretlik nersilerni tashliwétinglar, Misirning butliri bilen özünglarni bulghimanglar; Men Perwerdigar Xudaynglardurmen» — dédim.
8 Lékin ular Manga asiyliq qilip Manga qulaq sélishni xalimaytti; héchqaysisi ne öz közi aldidiki nepretlik nersilerni tashliwetmidi, ne Misirning butliridin héch ayrilmidi. Andin Men qehrimni Misir zémini ichide ulargha töküp, ulargha qaratqan achchiqimni basimen, dédim —
9 halbuki, namimning ular turghan eller arisida bulghanmasliqi üchün, Öz namim üchün heriket qildim; chünki Men bu ellerning köz aldida ularni Misirdin chiqirishim bilen Özümni ayan qilghanidim;
10 shunga Men ularni Misir zéminidin *toluq* chiqirip, chöl-bayawan'gha apardim. □ ■
11 We Men belgilimilirimni bérip, Öz hökümlirimni ulargha ayan qildim — ulargha emel qilidighan kishi ularning sewebidin hayatqa érishidu.■
12 Özüm hem ular arisidiki bésharet bolsun dep, Méning ularni pak-muqeddes qilidighan Perwerdigar ikenlikimni bilishi üchün «shabat kün»lirimni ulargha béghishlidim; □ ■
13 lékin Israil jemeti chöl-bayawanda Manga asiyliq qildi; chünki ular Méning belgilimilirimde mangmidi, Méning hökümlirimni chetke qaqti (eger ademler bu emrlerge emel qilsa, u ularning sewebidin hayatqa érishidu) we Méning «shabat kün»lirimni qattiq bulghidi; Men ularning üstige chöl-bayawanda ular halak qilin'ghuche qehrimni tökimen dédim — ■
14 halbuki, namimning eller arisida bulghanmasliqi üchün, Öz namim üchün heriket qildim; chünki Men bu ellerning köz aldida ularni Misirdin qutquzup chiqarghanmen.
15 Men yene chöl-bayawanda ulargha süt hem bal éqip turidighan, hemme zéminning güli bolghan zémin'gha kirgüzmeymen dep, qolumni kötürüp qesem qilimen dédim
16 (chünki ularning qelbi butliriga egiship ketkechke, Méning belgilimilirimni chetke qaqqan, Méning hökümlirimde mangmighan, Méning «shabat kün»lirimni buzghan); —

■ **20:4** Ez. 22:2; 23:36 ■ **20:5** Mis. 3:8; 4:31; 6:7 □ **20:10 «shunga Men ularni Misir zéminidin toluq chiqirip, chöl-bayawan'gha apardim» —** Israilning Xudadin gumanlinip, Uninggha asiyliq qilishi Misirdin chiqish jeryanidimu, ular téxi Misir térritoriyiside bolghan chaghdimu bar idi. Shu chaghda Xuda peqet Öz nami we wedisi üchün bu «chiqirish» qutquzushini toluq ada qilip, ularni déngizdin ötküzüp chölge apardi. ■ **20:10** Mis. 13:18 ■ **20:11** Law. 18:5; Qan. 30:15, 16, 19, 20; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **20:12 «Méning ularni pak-muqeddes qilidighan Perwerdigar ikenlikimni bilishi üchün «shabat kün»lirimni ulargha béghishlidim» —** «shabat küni» shenbe küni bolup, Xuda Yehudiylargha béghishlighan dem alidighan, Xudani séghinidighan küni. ■ **20:12** Mis. 20:8; 31:13-17; 35:2 ■ **20:13** Mis. 16:28

17 halbuki, közüm ulargha rehim qilip ularni halak qilmidim yaki ularni chöl-bayawanda
tügeshtürmidim.
18 Men chöl-bayawanda ularning balilirigha mundaq dédim: «Ata-bowiliringlarning belgim-
iliride mangmanglar, ne ularning hökümlirini tutmanglar ne butliri bilen özünglarni
bulghimanglar.
19 Men Perwerdigar Xudayinglardurmen; Méning belgilimilirimde méngip, Méning
hökümlirimni tutup ulargha emel qilinglar;
20 Méning «shabat kün»lirimni pak-muqeddes dep etiwarlanglar; u silerning Méning
Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilishinglar üchün Men we siler otturimizdiki bir
bésharettur.
21 Lékin balilirimu Manga asiyliq qildi; ular ne Méning belgilimilirimde mangmighan ne
Méning hökümlirimni tutmighan (birsi ulargha emel qilsa, u ular bilen hayatqa érishidu)
ular Méning «shabat kün»lirimni bulghighan; shunga Men qehrimni ular üstige töküp
ulargha qaratqan achchiqimni chüshürüp pighandin chiqimen, dédim;
22 lékin jazadin qolumni tartip, namimni ellerning köz aldida bulghanmisun dep Öz
namim üchün heriket qildim; Men bu ellerning köz aldida ularni Misirdin qutquzup
chiqarghanmen.
23 Chöl-bayawanda Men qolumni kötürüp ulargha silerni eller arisigha tarqitimen, mem-
liketler ichige taritimen dep qesem qilimen, dédim;
24 chünki ular Méning hökümlirimni ada qilmighan, belgilimilirimni chetke qaqqan,
Méning «shabat kün»lirimni buzghan; ular közlirini ata-bowilirining butliriga tikmekte
idi;
25 shunga Men ulargha yaxshi bolmighan belgilimilerni, ularni hayatqa élip barmay-
dighan hökümlerni béghishlidim; □
26 we ularni öz-özidin seskendürüp, Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétishi üchün,
Men ularni öz hediyeliri arqiliq bulghidim, chünki ular hediye süpitide barliq tunji
balilirini atap qoyatti.□ ■
27 Shunga, i insan oghli, Israil jemetige söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar
mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar shu ishtimu Manga kupurluq qilghanki, ular
Manga wapasizliq qilghan;
28 ular Men Öz qolumni kötürüp: «Mushu zéminni silerge bérimen» dep qesem qilghan
yerge kirgende, ular shu yerdiki udul kelgen herbir yuqiri döng hem baraqsan derexni
körüpla shu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Méni achchiqlanduridighan hediyelerni
qilatti; ular shu yerdimu «xushpuraq hediye»lirini puritip, «sharab hediye»lirini töketti; □
29 shuning bilen Men ulardin: «Siler chiqidighan bu yuqiri jay dégen néme?» dep
soridim; shunga bügün'ge qeder uning ismi «Bamah»dur.□
30 Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler
ata-bowiliringlarning yolida özliringlarnimu bulghimaqchimusiler? Ularning nepretlik
qilmishligha egiship buzuqluq qilmaqchimusiler?

□ **20:25 ««yaxshi bolmighan belgilimiler» ... «hayatqa érishmeydighan hökümler»** — 26-ayettiki izahatni körüng.
□ **20:26 ««yaxshi bolmighan belgilimiler» ... «hayatqa érishmeydighan hökümler» (25-ayet)...»** — bu ikki ayet (26-25) intayin muhim. «Yaxshi bolmighan belgilimiler», «hayatqa érishmeydighan hökümler» dégenler emeliyette butpereslik diniy qaide-yosunlardin ibaret. Xuda ularning Özining ademni hayatqa érishtüridighan emr-permanlirini chetke qéqip, aldinip, intayin rezil butpereslikke béghishlinishigha yol qoyghan: 31-ayetnimu körüng. Öz balilirini Xudagha (yaki butlargha, elwette) atap qurbanliq qilish Tewratta qet'iy men'i qilin'ghan. «Kan.», 12:29-31-ayetni körüng. ■ **20:26** Ez. 16:21 □ **20:28 «ular shu yerdiki udul kelgen herbir yuqiri döng hem baraqsan derexni körüpla shu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Méni achchiqlanduridighan hediyelerni qilatti» —** Xuda Musa peyghember arqiliq «Siler **Men** békitken jayda qurbanliq qilinglar» dégen («Qan.» 12-bab). Xeqlerning öz béshimchiliq qilip «yuqiri jay»larda qurbanliq qilishliri beribir butpereslikke aylinip kétetti. □ **20:29 «shunga bügün'ge qeder uning ismi «Bamah»dur» —** «Bamah» dégenning menisi «yuqiri jay». Belkim shu chaghda uning bashqa bir hejwiy, kinayilik menisimu bar idi; biraq bügün biz uni bilmeymiz.

31 Emdi siler hediyeliringlarni sunup, öz oghulliringlarni ottin ötküzgende, siler yenila
bügün'ge qeder özünglarni barliq butliringlar bilen bulghawatisiler; emdi Men silerning
Méni izdep sorishinglargha yol qoyamdimen, i Israil jemeti?! Men hayatim bilen qesem
qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men silerning Méni izdep sorishinglargha yol
qoymaymen!
32 Shuningdek silerning könglünglerdiki «Biz yat ellerdek, bashqa yurtlardiki jemetlerdek
yaghach hem tash mebudlargha choqunimiz» dégen koyunglar emelge ashurulmaydu!
33 Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, Men berheq küchlük
qol, uzartqan bilikim hem töküp yaghdurghan qehrim bilen üstünglardin hökümranliq
qilimen.
34 Men küchlük qol, uzartqan bilikim hem töküp yaghdurulghan qehr bilen silerni
ellerdin chiqirip épkélimen, tarqitilghan memliketlerdin silerni yighimen;
35 silerni ellerge tewe bolghan chöl-bayawan'gha kirgüzüp, shu yerde üstünglardin yüz
turane höküm chiqirip jazalaymen;
36 ata-bowiliringlarning üstidin Misir zéminidiki chöl-bayawan'gha höküm chiqirip jazal-
ghinimdek, silerning üstünglardin yüz turane höküm chiqirip jazalaymen, deydu Reb
Perwerdigar.
37 Men silerni hasa astidin ötküzüp, ehdining rishtisige baghlandurimen. □
38 Men aranglardin Manga wapasizliq qilghan asiylarni shallap chiqirimen; ularni
turuwatqan jaylardin chiqirimen, biraq ular Israil zéminigha kirmeydu; shuning bilen
siler Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
39 — Emdi siler bolsanglar, i Israil jemeti, Reb Perwerdigar silerge mundaq deydu:
— Manga qulaq salmaymiz désenglar, bériwéringlar, herbiringlar öz butliringlargha
choquniwéringlar! Biraq siler yene hediyeliringlar hem mebudliringlar bilen Méning
namimni ikkinchi bulghimaysiler! □
40 Chünki Méning muqeddes téghimda, yeni Israilning égizlikidiki taghda, — deydu
Reb Perwerdigar, — barliq Israil jemeti, ularning hemmisi Manga zéminde turup
xizmet qilidu; Men u yerde ularni qobul qilimen we u yerde Men silerdin «kötürme
hediye»liringlarni, tunji hosul bolghan köktat-méwiliringlarni, shundaqla barliq muqed-
des dep ayrip béghishlighan nesriliringlarni telep qilimen.
41 Men silerni eller arisidin chiqirip, memliketlerdin élip yighqinimda, ésil xushbuydek
silerni qobul qilimen; shuning bilen ellerning köz aldida aranglarda Özümning pak-
muqeddes ikenlikimni körsitimen.
42 Ata-bowiliringlargha qolumni kötürüp: «Mushu zéminni silerge bérimen» dep qesem
qilghan Israil zéminigha silerni kirgüzginimde, siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip
yétisiler.
43 Siler u yerde öz yolliringlarni we özünglarni bulghighan barliq qilmishliringlarni
esleysiler; shuning bilen ötküzgen rezil ishliringlar tüpeylidin siler öz-özünglarni közge
ilmaysiler, öz-özünglardin nepretlinisiler.
44 Men rezil yolliringlargha asasen emes, yaki buzuq qilmishliringlargha asasen emes,
belki Öz namim üchün silerge shepqetlik muamile qilghandin kéyin, i Israil jemeti, siler
Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler, — deydu Reb Perwerdigar.

Ot we qilich arqiliq bolghan jaza

□ **20:37 «Men silerni hasa astidin ötküzüp, ehdining rishtisige baghlandurimen» —** «hasa astidin ötküzüsh» toghruluq «Law.» 27:32, «Yer.» 33:13 körüng. Qoylardin yamanlirini shallap chiqish üchün qoychi ularni bir-birlep öz hasisi astidin ötküzüp tekshüretti. □ **20:39 «Biraq siler yene hediyeliringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler!» —** bashqa birxil terjimisi: «Biraq kéyin, hetta siler Manga qulaq salmighan bolsanglarmu, siler yenila hediyeliringlar hem mebudliringlar bilen Méning namimni ikkinchi bulghimaysiler!».

45 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
46 I insan oghli, yüzüngni Téman shehirige qaritip, jenubtikilerni eyiblep, Negew ormanliq dalasini eyibleydighan bésharet bérip, — □
47 Yeni Negew ormanliq dalasigha mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini angla; Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men sanga bir ot yaqimen; u sendiki hemme yéshil derexni hemde hemme qaqshal derexni yewétidu; yalqunluq ot héch öchmeydu, jenubtin shimalghiche pütkül yer yüzi uning bilen köyüp kétidu;□ ■
48 barliq et igiliri Menki Perwerdigar uni yaqqanliqimni körüp yétidu; u héchqachan öchürülmeydu!».
49 We men: — Ah, Perwerdigar! Ular men toghruluq: «U peqet temsillernila sözlewatidu» deydu! — dédim.

21

«Qilich» heqqide

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, yüzüngni Yérusalémgha qaritip, «muqeddes jaylar»ni eyiblep, Israil zéminini eyiblep bésharet bérip,
3 Yeni Israil zéminigha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men sanga qarshidurmen; qilichimni ghilaptin sughurup, sendin hem heqqaniylar hem rezillerni üzüp tashlaymen.
4 Men sendin hem heqqaniylar hem rezillerni üzüp tashlimaqchi bolghinim üchün, qilichim barliq et igiliri, yeni jenubtin shimalghiche bolghan hemmeylen bilen qarshilishishgha ghilaptin chiqidu;
5 shuning bilen barliq et igiliri Menki Perwerdigarning Öz qilichimni ghilaptin sughurghanliqimni tonup yétidu; qilich ghilapqa qaytidin yénip kirmeydu.
6 Emdi uh tartqin, i insan oghli; ich-baghring échishqudek derd-elem bilen ularning köz aldida uh-zar qil.
7 We shundaq boliduki, ular sendin: «Némishqa uh tartisen?» dep sorighanda, sen ulargha: «Bolghan shum xewer tüpeylidin! Mana, u kélidu! Barliq yürekler érip, barliq qollar boshap kétidu, barliq rohlar zeipliship, barliq tizlar süydük bilen chiliq-chiliq höl bolup kétidu; mana u kéliwatidu! U yétip keldi! — deydu Reb Perwerdigar» — dégin.□ ■
8 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
9 I insan oghli, bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bir qilich, bir qilich, bislan'ghan, parqiritilghan!
10 U zor qirghinchiliq üchün bislan'ghan, uni yaltirashqa parqiratqan; Öz oghlumning shahane hasisi herqandaq addiy tayaqni kemsitkenliki tüpeylidin, xushal bolup kétishimizge toghra kélemdu?□
11 U qilichni parqiritilishqa, qol bilen tutushqa békitken;
Qilich bilen'gen, parqiritilghan,

□ **20:46 «Téman shehiri»** — Israilning sherqiy jenubiy chégrasigha tutishidu, «Negew» Israilning jenubiy teripini körsitidu. □ **20:47 «... pütkül yer yüzi uning bilen köyüp kétidu»** — yaki «... her ademning yüzi uning bilen köyüp kétidu». ■ **20:47** Luqa 23:31 □ **21:7 «barliq tizlar süydük bilen chiliq-chiliq höl bolup kétidu»** — démek, qorqunchtin shundaq bolidu. Bashqa birxil terjimisi «barliq tizlar sudek ajiz bolup kétidu». ■ **21:7** Yer. 6:24; 49:23; Ez. 4:17; 7:17 □ **21:10 «U zor qirghinchiliq üchün bislan'ghan, ... Öz oghlumning shahane hasisi herqandaq sddiy tayaqni kemsitkenliki tüpeylidin, xushal bolup kétishimizge toghra kélemdu?»** — oqurmenler köp xil terjimiliri bilen uchrishishi mumkin. Bu jümlining eyni tékistini chüshinish tes. «Öz oghlum» mushu yerde belkim Yehuda yaki Yehudaning padishahi Zedekiya bolushi mumkin. Zedekiya özini «yéngilmes» dep hésablighini bilen, uning Xuda mexsus teyyarlighan qilichni «bir tal yaghach tayaq»tek asanla bir terep qilishi hergiz mumkin emes.

Qetl qilghuchining qoligha tutquzushqa teyyarlan'ghandur!
12 Nale-peryad kötürüp pighan chekkin, i insan oghli,
Chünki *qilich* Méning xelqimge qarshi chiqqan;
U Israilning barliq shahzadilirige qarshi chiqqan;
Ular Öz xelqim bilen teng qilichqa tapshurulghan;
Shunga yanpishinggha qattiq urup qoyghin!□ ■
13 Chünki sinaq keldi; emdi bu «shahane hasa » bashqa yaghachlarni kemsitkini bilen, u beribir tügishidu emesmu?! — deydu Reb Perwerdigar.■
14 — Emdi sen, i insan oghli, bésharet bergin, chawak chalghin! Qilich ikki qétim, üch qétim urup qirsun! U qirghuchi qilich, ularni her tereptin qorshiwalghan zor qetl qilghuchi qilichtur!□
15 Ularning yüreklirini érisun dep, ulardin nurghunliri putliship ketsun dep, Men ularning barliq derwazilirigha tehdit salghuchi qilichni qaritip qoydum. Way! U chaqmaqtek parqiritilghan, u qirishqa sughurulghan; □ ■
16 i qilich, ong terepke ötkür bol! Sol terepke burulup chap! Bisingni qeyerge qaratqan bolsa shu yerge chap!
17 Menki Perwerdigar Öz qolum bilen chawak chalimen, Öz qehrimni töküp pighandin chiqimen; Menki Perwerdigar shundaq söz qildim.

Xudaning Babilning padishahini Yérusalémgha hujum qilishqa qaritip qoyidighanliqi

18 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
19 Sen i insan oghli, Babil padishahining qilichining méngishigha teyyarlan'ghan ikki yolni békitip qoyghin; ikkilisi bir zémindin chiqidighan bolsun; *Yérusalém* shehirige mangidighan yolning béshida bir yol belgisini tiklep qoyghin;
20 yeni qilichning yétip kélishi üchün Ammoniylarning Rabbah shehirige bir yol hemde Yehudagha, yeni istihkami mestehkem Yérusalém shehirige yene bir yolni békitip qoyghin;
21 chünki Babilning padishahi acha yolda, yeni ikki yolning béshida pal achquzidu; u oqlarni silkiydu, «köchme mebudlar»din soraydu, jigerni tekshüridu.□
22 Emdi sépilni bösküchi bazghanlarni tikleshni, qan tökүshke perman qilishni, jeng élan qilip towlashni, derwazilargha urulghuchi bazghanlarni tikleshni, sépilgha chiqidighan dönglüklerni yasashni, poteylerni qurushni, Yérusalémni *muhasirige élishni* körsitidighan pal uning ong qoliga chüshidu; ■
23 gerche bu pal ulargha yalghan körün'gini bilen, ular ichken qesemler tüpeylidin, Yehudadikilerni changgiligha alsun dep padishah ularning qebihlikini ésige keltüridu.□

□ **21:12 «shunga yanpishinggha qattiq urup qoyghin!»** — «yanpashqa urush» qattiq derd-elemning ipadisi idi. ■ **21:12** Ez. 6:11; 7:27 ■ **21:13** Yesh. 1:5; Yer. 6:28-30 □ **21:14 «bésharet bergin, chawak chalghin!»** — «chawak chélish» belkim peyghemberning Xudagha wekil bolup, Xudaning bu ishlarni toghra dégenlikini ipadilishi idi. □ **21:15 «ularning yüreklirini érisun dep, ... Men ularning barliq derwazilirigha tehdit salghuchi qilichni qaritip qoydum. Way! U chaqmaqtek parqiritilghan, u qirishqa sughurulghan»** — oqurmenler bashqa nechche xil terjimiliri bilen uchrishishi mumkin. Ibraniy tilida bu ayettiki bezi sözning menisini peqet perez qilishqila bolidu. ■ **21:15** Ez. 21:32 □ **21:21 «köchme mebudlar»** — ibraniy tilida «terafim»; kichik, qol bilen kötürgili bolghan «qolayliq butlar». **«jigerni tekүshürüsh»** — kona zamandiki palchiliqning bir usuli idi. Bilishimizche ular bir haywanni soyup, andin üchey-qarni qatarliqlarni tekshürüp, körgen alametler boyiche bir qarargha kéletti. ■ **21:22** Ez. 4:2; 17:17 □ **21:23 «gerche bu pal ulargha yalghan körün'gini bilen, ... Yehudadikilerni changgiligha alsun dep padishah ularning qebihlikini ésige keltüridu»** — pütün bu ayetning eyni tékistni chüshinish tes. «Ichken qesemler» belkim Zedekiya Néboqadnesargha ichken qesemlerni körsitidu. Néboqadnesarning meslihetchiliri bu palni yalghan dep qarighini bilen, Xuda Yérusalémni jazalansun (Néboqadnesarning changgiligha chüshsun) dep qet'iy békitken bolghachqa, Néboqadnesar beribir Rabbah shehirige emes, belki Yérusalémning asiyliqini ésige keltürüp uninggha hujum qilishni qarar qilidu.

24 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: Silerning asiyliqinglar ashkarilinip, barliq qilmishliringlarda gunahliringlar körün'gechke, qebihlikinglarni eske keltürgininglar tüpeylidin — yeni özünglar pash qilinip eske élin'ghininglar tüpeylidin, siler qolgha élinisiler.
25 Emdi sen, i Israilning munapiq hem rezil shahzadisi, qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, köridighan küning kélidu!□
26 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Sellini uningdin éliwet, tajni éliwet; ishlar öz pétida turiwermeydu; pes turghanni égiz qil, égiz turghanni pes qil;
27 uning *textini* örüwet, örüwet, örüwet! Uning hoquqining Igisi kelmigüche, u yene mewjut bolmaydu; Men uni Uninggha teqdim qilimen.□

Ammon xelqi toghruluq bésharet

28 Emdi i insan oghli, bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar Ammoniylar we ularning mazaqliri toghrisida mundaq deydu: «Bir qilich, bir qilich qetl qilishqa sughurulghan; u ademni yewétishke, chaqmaqtek yaltirashqa parqiritilghan!» — dégin!□
29 Chünki palchilar sen qilich toghrungda quruq alamet körünüshlerni körüp, sen üchün yalghandin bir pal salidu; rezillerning köridighan küni kelgende, qebihlikning jazalinish waqti-saiti toshqanda, bular séni shu qirilghan rezillerning boyunliri üstige qoshup yatquzidu!
30 Bu qilichni öz ghilapigha qayturup sal!
Men séning üstüngge özüng yaritilghan jayda, yeni sen törülgen jayda höküm chiqirip jazalaymen.
31 Shuning bilen Men üstüngge qehrimni töküp yaghdurup,
Ghezipimning oti qilip püwleymen;
Men séni qatilliqqa mahir yawuz ademlerning qoligha tapshurup bérimen;
32 Sen otqa yéqilghu bolisen;
Séning qéning öz zéminingde tökülidu;
Sen qaytidin eslenmeysen;
Chünki Menki Perwerdigar söz qilghan.

22

Yérusalém toghruluq üch bésharet •••• Birinchi: — qanliq sheher

1 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 Emdi sen, i insan oghli, qanliq sheher üstige höküm chiqarmamsen? Höküm chiqarmamsen? Emdi uning yirginchlik qilmishlirini yüzige sélip mundaq dégin: —■
3 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Öz jaza künining kélishi üchün öz ichide qan tökküchi sheher, özini bulghash üchün özige mebudlarni yasighan sheher —

□ **21:25 «i Israilning munapiq hem rezil shahzadisi» —** «rezil shahzade» Zedekiya padishahni körsitidu. Ezakiyal peyghember uni «padishah» dégüsi kelmeydu. **«qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, köridighan küning kélidu!»** — ibraniy tilida «qebihlikingning jazalinish waqti-saiti toshqinida, köridighan küning keldi!» déyilidu. Démek, köridighan künining yéqin kelgenlikini tekitileydu. □ **21:27 «Uning hoquqining igisi kelmigüche, u yene mewjut bolmaydu; Men uni uninggha teqdim qilimen» —** bu ayetning menisi, Zedekiyadin kéyin, Dawut padishahning ewladi, Israil hem alemning tégishlik padishahi Qutquzghuchi-Mesih kelgüche Israilning textige öz xelqidin bolghan héchkim padishah bolup olturmaydu. «Yar.» 49:10-tiki bésharetnimu körüng. □ **21:28 «Bir qilich, bir qilich qetl qilishqa sughurulghan; u ademni yewétishke, chaqmaqtek yaltirashqa parqiritilghan!» —** Ammoniylar özlirining mushu qilichini Israillarni soyush üchün sughurghan (kéyinki ayetletni körüng). Biraq axirida u özlirining béshigha chüshidu. ■ **22:2** Ez. 20:4; 23:36

4 Sen tökken qan tüpeylidin gunahkar boldung, yasighan mebudlar tüpeylidin özüngni bulghiding; sen öz jaza künliringni yéqinlashturdung, yilliringni toshturdung; shunga Men séni ellerge reswa, barliq memliketlerge mazaqning obyékti qildim. ■
5 Sanga yéqindikiler hemde sendin yiraqtikiler séni mazaq qilidu, i qiya-chiyagha tolghan betnamliq sheher!
6 Israilning shahzadiliri, her birining hoquqidin paydilinip ichingde qandaq qan tökkenlikige qara!
7 Séning ichingde ular ata-anisini közge ilmighan; aranglarda musapirlargha zulum-zumbuluq qilghan, yétim-yésirler hem tul xotunlargha uwal qilghan;
8 Méning pak-muqeddes nersilirimni sen kemsitken, Méning «shabat kün»lirimni bulghap buzghansen;
9 séning ichingde qan'gha teshna töhmetxor ademler bolghan; ular taghlar üstide but-pereslik éshini yégen; séning ichingde ular buzuqluq pesendilik qilghan; ■
10 sende öz atisining nomusigha tegkenler bar; ay körgen qiz-ayallarni ayagh asti qilghanlarmu bar.□ ■
11 Birsi qoshnisining ayali bilen yirginchlik buzuqluq qilghan; yene birsi öz kélinini buzup shehwaniyet qilghan; sende bolghan yene birsi öz singlisigha, yene atisining qizigha basqunchiliq qilghan. ■
12 Ular qan töküsh üchün arangda «sowghatlar»ni qobul qilghan; sen ösüm-jazane alghan; sen öz qoshniliringdin haramni mejburiy yuluwélip, Méni untughansen — deydu Reb Perwerdigar.
13 We mana, Men haramni mejburiy yuluwélishinggha we sen öz arangda tökken qan-largha qarap qolumni-qolumgha urdum! □ ■
14 Men séni bir terep qilidighan künlerdimu yüriking yenila toq, qolliring ching turiwéremdu? Menki Perwerdigar söz qildim, Özüm uni ada qilimen. ■
15 Men séni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen, otturangda bolghan pesendilikingge xatime bérimen. ■
16 Emdi sen özüng arqiliq ellerning köz aldida bulghinisen, andin Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.□

Ikkinchi bésharet: — Tawlashning netijisi — héchnéme qalmaydu!

17 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
18 I insan oghli, Israil jemeti Manga xuddi dashqal bolup chiqti; ularning hemmisi xumdanda qalghan mis, qeley, tömür we qoghushunlardur; ular kümüshning poqi bolup chiqti.■
19 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Hemminglar dashqal bolup chiqqachqa, mana emdi Men silerni Yérusalém otturisigha yighimen;
20 kishiler üstige ot püwlep, ularni éritip tawlash üchün kümüsh, mis, tömür, qoghushun we qeleyni xumdan ichige yighqandek, Men ghezipim we qehrim bilen silerni yighip *sheher* ichige sélip silerni éritimen.
21 Shundaq, Men silerni yighip, ghezipimning otini üstünglerge püwleymen, siler uning otturisida érip kétisiler;

■ **22:4** 2Pad. 21:16; Ez. 5:14; 20:30,31 ■ **22:9** Ez. 18:6,11 □ **22:10 «atisining nomusigha tegkenler» —** ibraniy tilida buning ikki menisining mumkinchiliki bar: (1) öz atisigha basqunchiliq qilghan; (2) atisining ayali (öz anisi yaki ögey anisi)gha basqunchiliq qilghan. Bizningche mushu yerde (2) toghridur. ■ **22:10** Law. 18:8,19; Ez. 18:6 ■ **22:11** Law. 18:15, 20; Yer. 5:8 □ **22:13 «sen öz arangda tökken qanlargha qarap qolumni-qolumgha urdum» —** «qol-qolgha urush» qattiq epsuslinarliq, pighanni bildüridu. ■ **22:13** Ez. 21:22 ■ **22:14** Ez. 17:24 ■ **22:15** Ez. 12:14, 15 □ **22:16 «Emdi sen özüng arqiliq ellerning köz aldida bulghinisen, andin Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen» —** oqurmenler bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Ayetning eyni tékistini chüshinish sel tes. ■ **22:18** Yesh. 1:22

22 kümüsh xumdanda éritilgendek, siler sheher otturisida éritilisiler; we siler Menki
Perwerdigarning Öz qehrimni üstünglerge tökkenlikimni tonup yétisiler.

Üchinchi bésharet: — Israilning pütün jemiyiti buzuldi!

23 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
24 I insan oghli, sheherge mundaq dégin: — Ghezep chüshken künde sen paklandurul-
mighan, yamghur chüshmigen bir zéminsen. □
25 Öz oljisini titma qilidighan, hörkireydighan shirdek ularning peyghemberliri uningda
suyiqest ishlitidu; ular janlarni yewétidu; xezinilerni, qimmetlik nersilirini buliwalidu;
ular uning otturisidiki tul xotunlarni köpeytmekte.■
26 Uning kahinliri Tewrat-qanunumni buzup tashlap, pak-muqeddes nersilirimni
bulghighan; ular pak-muqeddes bilen addiy nersilerni perq qilmaydu; ular «shabat
kün»lirimge közini yumup yüridu; shuning bilen ular arisida Manga betnam chaplinidu.
■
27 Uning ichidiki shahzadiler xuddi oljisini titma qilidighan börilerdek; ular qan
töküshidu, janlarni nabut qilishidu, haram menpeetni bulishidu. ■
28 Uning peyghemberliri ularning *qilmishlirini* «hak suwaq» bilen aqartqan, «Reb Per-
werdigar mundaq deydu!» dep saxta körünüshlerni körüwélip, pal sélip yalghanchiliq
yetküzidu; lékin Perwerdigar ulargha söz qilghan emes. ■
29 Zémindiki addiy puqralarmu jebir-zulum qiliship, bulang-talang qilidu; ular ajiz-
namratlarni bozek qilip, musapirlargha zulum sélip uwal qilidu.
30 Men ular arisidin tamni qaytidin yasitip béridighan, Méni ularning zéminini weyran
qilishimdin yanduridighan, uning yériqini etküdek, Méning aldimda turidighan arichi
bir ezimetni izdep keldim; biraq héchbirni tapalmidim. ■
31 Shunga Men qehrimni üstige tökimen; ghezipimning oti bilen Men ularni halak
qilimen; Men ularning yollirini öz béshigha qayturimen, — deydu Reb Perwerdigar.■

23

Oholah hem Oholibah — ikki ayal toghruluq bolghan temsil

1 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 I insan oghli, bir anidin tughulghan ikki ayal bar iken;
3 ular Misir zéminide pahishilik qilghan; ular yashliqta pahishilik qilghan; shu yerde
ularning köksiliri mijiqlinip, qizliq emchek topchiliri silan'ghan. ■
4 Ularning isimliri bolsa, chongining Oholah, kichikining Oholibah idi; ular Méningki idi;
ular oghul-qizlarni tughqan. Samariye bolsa Oholah, Yérusalém Oholibahdur.□
5 Oholah Méningki bolghan teqdirdimu yene buzuqluq qilghan — u ashiqlirigha, yeni
qoshniliri bolghan Asuriylerge pes arzu-heweslerde bolghan;
6 kök kiyim kiygen, emeldar-hökümdarlar, hemmisi kélishken yigitler, atqa min'gen
chewendazlar idi.

□ **22:24 «Ghezep chüshken künde sen paklandurulmighan, yamghur chüshmigen bir zéminsen»** — Xudaning ghezipi tüpeylidin, ularda belkim bir qurghaqchiliq bolghanidi. «Qan.» 28-babni körüng. ■ **22:25** Mat. 23:14 ■ **22:26** Law. 10:10; Ez. 44:23 ■ **22:27** Mik. 3:11; Zef. 3:3 ■ **22:28** Ez. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12 ■ **22:30** Zeb. 106:23 ■ **22:31** Ez. 9:10; 11:21; 16:43 ■ **23:3** Ez. 20:8 □ **23:4 «Ularning isimliri bolsa, chongining Oholah, kichikining Oholibah idi; ular Méningki idi»** — démek, Oholah Israilning shimaliy padishahliqini, Oholibah Yehudani körsitidu. «Oholah» — «uning chédiri», «Oholibah» — «méning chédirim uningdidur» dégen menilerde.

7 U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisi Asuriyening ésilzadiliri idi; öz arzu-heweslirini barliq qozghatqanlar bilen we ularning barliq mebudliri bilen u özini bulghighan.□
8 U yenila Misirda bolghan pahishilikliridin waz kechmidi; chünki uning yashliqida ashu yerdikiler uning bilen bille yatti, qizliq köksilirini silap, öz buzuqluqlirini uning üstige tökti.
9 Shunga Men uni öz ashnilirining, yeni uning arzu-heweslirini qozghatqan Asuriylerning qoligha tapshurdum; ■
10 ular uning nomusini ashkarilap, uning oghul-qizlirini élip kétip, uni qilichlap öltürüwetti; u ayallar arisida *yaman* ataqqa qaldi; uning üstige höküm chiqirilip jazalandi.

Oholibah

11 Uning singlisi Oholibah buni körüp turupmu, arzu-hewesliride hedisidin téximu buzuq, pahishilikliri hedisiningkidin köp bolup ketti.
12 U öz qoshniliri bolghan Asuriylerge pes arzu-heweslerni qozghatqan; ular emeldar-hökümdarlar, heshemetlik sawut, formilarni kiygen, atqa min'gen chewendazlar, ularning hemmisi kélishken yigitler idi. ■
13 Men uning bulghinip ketkenlikini kördum; ular ikkilisi bir yolluq idi.
14 U uning pahishiliklirini ashurdi; chünki u tamda pereng bilen süretlen'gen ademlerni, yeni Kaldiylerning resimlirini kördi;
15 ularning belliri potilar bilen oralghan, béshigha quyruqluq selliler kiyilgen; ularning hemmisi leshker béshidek, yeni tughulghan yurti Kaldiyediki Babilliqlarning qiyapitide idi.
16 U shuan ulargha qarap ularning shehwaniy hewsini qozghighan, shuning bilen ularni izdep Kaldiyege elchilerni ewetken.□
17 Shuning bilen Babilliqlar uninggha, yeni uning ashniliq orun-körpilirige yéqin kélip, uni öz zinaliri bilen bulghighan; u özini ular bilen bille bulghighandin kéyin ulardin bizar boldi.
18 U öz buzuqluqlirini ochuq qilip, nomusini ashkarilishi bilen, jénim hedisidin yirgen'gendek uningdinmu yirgendi.
19 Biraq u yene özining yashliq künlirini, yeni Misir zéminida buzuqluq pahishilik qilghan künlirini ésige keltürüp öz buzuqluqlirini téximu köpeytti.
20 Uning erliki éshek medekliridek, meniysi atlarningkidek bolghan Babilning pahishiwaz erkeklirige qarap hewesliri qozghaldi.
21 Sen yashliqingdiki buzuqluqliringgha, yeni yashliqingda Misirliqlarning emchekliringni silighinigha yene teshna bolup telmürdung.
22 Shunga, i Oholibah, — deydu Reb Perwerdigar — Mana, Men jéning hazir bizar bolghan ashniliringni özüngge qarshi qozghitimen, ularni sen bilen qarshilishishqa hemme teripingdin élip kélimen;
23 Babilliqlar, barliq Kaldiyler, Pékodlar, Shoalar, Koallar hemde Asuriylerning hemmisini ular bilen teng qozghaymen; ularning hemmisi kélishken yigitler, emeldar-hökümdarlar, ulugh begler we janablar, hemmisi atqa min'gen chewendazlardur;

□ **23:7 «U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisi Asuriyening ésilzadiliri idi»** — yaki «U öz buzuqluqini ularning üstige béghishlighan; ularning hemmisini Asuriyening ésilzadilirige béghishlighan». ■ **23:9** 2Pad. 17; 18 ■ **23:12** 2Pad. 16:7 □ **23:16 «U shuan ulargha qarap ularning shehwaniy hewsini qozghighan, shuning bilen ularni izdep Kaldiyege elchilerni ewetken»** — bundaq bayanlar belkim Yehudaning padishahliri Babildin yardem sorighanliqini, Babilliqlar bilen dostlashmaqchi bolghanliqini, shundaqla ularning butpereslikini qobul qilghanliqini körsitidu («2Pad.» 20:12-15, 21:1-9-ayetlerni körüng).

24 ular qoral-yaraqlar, jeng harwiliri, yük harwiliri hem zor bir top xelqler bilen sanga
qarshi chiqidu; ular özlirini hemme teripingde sipar-qalqanlar we dubulghalarni kiyip
sanga qarshi sepras bolidu; béshinggha chüshidighan tégishlik jazani ulargha tapshuri-
men, ular öz hökümliri boyiche jazalaydu.
25 Men muqeddeslikimdin chiqqan ghezepni sanga qaritimen; shuning bilen ular
qehr bilen séni bir terep qilidu. Ular séning burnung we qulaqliringni késiwétidu;
sendin axirqi qalghanlar qilichlinidu; ular oghul-qizliringni élip kétidu, sendin yenila
qalghanlar otta yutuwétilidu. □
26 Ular sendin kiyim-kécheklirингni éliwélip, güzel zibu-zinnetliringni bulaydu. ■
27 Shuning bilen Men sende Misir zéminida bashlan'ghan buzuqluqliringni we pahishi-
likliringni toxtitimen; sen bu ishlargha yene telmürmeysen, Misirni qayta eslimeysen.
28 — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séni özüng
nepretlen'genlerning qoligha, yeni jéning yirgen'genlerning qoligha tapshurimen;
■
29-30 ular séni öchmenlik bilen bir terep qilip, barliq ejirliringni élip kétip, séni tughma-
yalingach qaldurup, pahishilikliringning nomusini ashkarilaydu. Sen eller bilen
pahishilik qilghanliqing, ularning mebudliri bilen özüngni bulghighanliqing tüpeylidin,
séning buzuqluqliring hem pahishilikliring bularni béshinggha chüshürdi.■
31 Hedengning yolida özüng mangghansen; shunga Men uningdiki qedehni séning
qolungghimu tutquzdum.
32 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Hedengning qedehini, chongqur we chong
bir qedehni senmu ichisen; sen reswa bolup mazaq qilinisen, chünki uning hejimi
chongdur;
33 sen dehshetlik we halaket qedehi, yeni hedeng Samariyening qedehi bilen mestlik
hem derd-elemge toldurulisen;
34 sen uni ichiwétip yene yalaysen, hetta uning parchilirinimu ghajilaysen, andin
köksiliringnimu yulup tashlaysen; chünki Men shundaq söz qildim, deydu Reb Perwerdi-
gar.
35 Shuning üchün Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki sen Méni untup arqanggha
tashliwetkenliking üchün, shunga öz buzuqluqung hem pahishilikliringning jazasini
kötürisen.■
36 We Perwerdigar manga mundaq dédi: — I insan oghli, sen Oholah we Oholibamah
üstige höküm chiqiramsen? Emdi ulargha öz yirginchlik qilmishlirini ayan qilip
körsetkin. ■
37 Chünki ular buzuqluq qildi; qolliri qan boldi; ular öz butliri bilen buzuqluq qilip,
uning üstige Manga tughqan öz balilirini ularning ozuqi süpitide qurbanliq qilip ötküzüp
béghishlidi. □ ■
38 Uning üstige ular Manga shundaq ish qilghanki, oxshash bir künde ular Méning
muqeddes jayimni bulghap, «shabat kün»lirimni buzghan. ■
39 Chünki ular öz balilirimni butlirigha soyghan chaghda, ular oxshash bir künde
muqeddes jayimni bulghashqa kirdi; mana, ular Méning öyüm otturisida shundaq
qilghan.■
40 Uning üstige ademlerni yiraqtin chaqirdi, ularni élip kélishke elchi ewetti; mana, ular
keldi; sen ularni dep yuyunup, köz-qashliringgha osma qoyup, özüngni zibu-zinnetler
bilen perdazliding;

□ **23:25 «*Méning* muqeddeslikimdin chiqqan ghezep»** — ibraniy tilida «(Méning) hesitim». ■ **23:26** Ez. 16:39 ■ **23:28** Ez. 16:37; Ez. 23:17 ■ **23:29-30** Ez. 16:39; Ez. 23:25, 26 ■ **23:35** Yer. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Ez. 22:12 ■ **23:36** Ez. 20:4; 22:2 □ **23:37 «öz balilirini ularning ozuqi süpitide qurbanliq qilip ötküzüp béghishlidi»** — «(ottin) ötküzüsh» dégen söz, butpereslik toghruluq bayanlar arisida bolsa, adette insanlarni, bolupmu balilarni butlargha «qurbanliq süpitide ottin ötküzüsh»ni körsitidu. ■ **23:37** Ez. 16:21; 20:26,31 ■ **23:38** Ez. 22:8 ■ **23:39** 2Pad. 21:4-7; Ez. 16:21; Ez. 20:13, 16

41 heshemetlik bir diwanda olturdung, uning aldigha üstige Méning xushbuyum hem
zeytun méyim qoyulghan dastixanni qoydung; ■
42 ghemsiz yürgen bir top kishilerning awazi uningda anglandi; chüprende ademler bilen
bille chöl-bayawandin Sébaiylarmu élip kélindi; ular *hede-singilning* qollirigha bilezükler,
béshigha chirayliq tajlarni saldi. □
43 Emdi Men zina-buzuqluqlar bilen uprap qérighan pahishe toghruluq: «Ular emdi
uning bilen buzuqluq qiliwersun; chünki u heqiqeten *pahishe*» — dédim.□
44 — Shuning bilen ular pahishe ayalgha yéqinlashqandek uninggha yéqin bérip bille yatti;
ular shundaq qilip Oholah we Oholibamah bu ikki buzuq ayalgha yéqinliship bille yatti.
45 Biraq heqqaniy ademler ularni zinaxor ayallarni we qan tökküchi ayallarni jaza-
lighan'gha oxshash, ularning üstige höküm chiqirip jazalaydu; chünki ular zinaxor
ayallar, ularning qolliri qandur. □ ■
46 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Bir top ademlerni ulargha qarshi chiqirip
élip kélimen, ularni heryan'gha heydiwétishke we bulangchiliq qilishqa tapshurimen.
47 Bu top kishiler ularni tashlar bilen chalma-kések qilip, qilichliri bilen chépip soyidu;
ular ularning oghul-qizlirini öltüridu, öylirini ot bilen köydüriwétidu.■
48 Shuning bilen Men zéminde buzuqluqqa xatime bérimen; shuning bilen barliq ayallar
silerdin sawaq élip silerning buzuqluqliringni dorimaydu.
49 Ular buzuqluqungni öz béshinggha qayturup chüshüridu, we siler mebudliringlargha
chétishliq bolghan gunahlarni kötürisiler; siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni
tonup yétisiler.■

24

Daghliship ketken qazan

1 Toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi künide, Perwerdigarning sözi manga kélip
mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, bu künni, del mushu künning chislasini yéziwalghin; chünki del mushu
künde Babilning padishahi Yérusalémni muhasirige aldi.
3 Asiy jemetning aldigha bir temsilni qoyup mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq
deydu: — «Qazanni otning üstige qoyunglar, ot üstige qoyunglar, uninggha su qoyunglar;
■
4 gösh parchiliri, herbir ésil gösh parchilirini, put we qolini uninggha yighip sélinglar; ésil
ustixanlarnimu qoshunglar;
5 qoy padisidin eng ésillirini élinglar; ustixanlarni pishurushqa uning astigha otun toplap
qoyunglar; uni qattiq qaynitinglar, uningdiki ustixanlar obdan qaynisun.
6 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Qanxor sheherning haligha, yeni dat
basqan qazan'gha, héch déti ketmeydighan qazan'gha way! Uningdiki hemmini birdin-
birdin al; uninggha nésiwe chéki tashlanmisun! □ ■

■ **23:41** Pend. 7:17 □ **23:42 «...Sébaiylarmu élip kélindi» —** «Sébaiylar»ning bashqa birxil terjimisi: «haraqkeshler». □ **23:43 «Ular emdi uning bilen buzuqluq qiliwersun — chünki u heqiqeten pahishe» —** yaki «U heqiqeten shundaq bolsa, ular yenila hazir uning bilen rast buzuqluq qilamdu?». □ **23:45 «Biraq heqqaniy ademler ularni zinaxor ayallarni ... Jazalighan'gha oxshash, ularning üstige höküm chiqirip jazalaydu» —** bizningche bu jümlidiki «heqqaniy ademler» qattiq kinayilik, hejwiy gep idi. Chünki u Babilliqlarni körsitidu (46-47-ayetlerni körüng). Menisi belkim: «Ular siler bilen sélishturulghanda, heqqaniy ademler körünidu». ■ **23:45** Ez. 16:38 ■ **23:47** Ez. 16:41 ■ **23:49** Ez. 16:58. ■ **24:3** Yer. 1:13 □ **24:6 «Qanxor sheherning haligha, yeni dat basqan qazan'gha, héch déti ketmeydighan qazan'gha way!... uninggha nésiwe chéki tashlanmisun!» —** qazanning déti qan renggide bolup, belkim sheherning qanxorluqini bildüridu. Ayetning kéyinki qismining menisi belkim, qazanning dat basqan parchiliridek, sheherdikilermu parche-parche tarqilip kétip, héchqandaq bextning nésiwisini körmeydu dégenlik. **«uningdiki hemmini birdin-birdin al»** — yaki «uningdiki gösh parchilirini bir-biridin al». ■ **24:6** Ez. 22:2

7 Chünki u tökken qan uning otturisida turidu; u qanni topa bilen kömgili bolghudek yerge
emes, belki taqir tash üstige tökti. □
8 Qehrimni qozghash, intiqam élish üchün, u tökken qanning yépilmasliqi üchün taqir tash
üstige qaldurdum.
9 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Qanxor sheherning haligha way! Menmu
uning otun döwisini yoghan qilimen! ■
10 Otunni döwilenglar, otni yiqip chuxchulanglar, gösh obdan pishsun, dora-dermeklerni
qoshunglar, ustixanlar köyüp ketsun!
11 Andin qazanni qizitip, uningdiki misni qipqizil qilinglar, ichidiki dagh-kirlar éritilip,
uning déti chiqiriwétilish üchün uni quruq péti choghlar üstige qoyunglar!
12 Uning qilghan awarichilikliri Méni upratti;
Lékin uning qélin déti uningdin ketmidi;
Shunga uning déti otta turiwersun!
13 Séning paskinichilikingde buzuq pahishilik bardur; Men séni pakizlimaqchi boldum,
lékin sen paskinichiliqtin pakizlandurulmaymen déding; emdi qehrimni üstüngge tüküp
toxtatmighuche sen paskinichiliqtin pakizlandurulmaysen.
14 Menki Perwerdigar shundaq söz qildim; u emelge ashurulidu, Men uni ada qilimen;
Men ne buningdin yanmaymen, ne héch sanga ichimni aghritmaymen, ne uningdin
ökünmeymen; ular séning yolliring we qilmishliring boyiche üstüngge höküm chiqirip
jazalaydu — deydu Reb Perwerdigar.■

Ezakiyalning söyümlük ayalining ölümi

15 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
16 «I insan oghli, Men séning söyümlük köz qarichuqungni bir urush bilen sendin élip
kétimen; biraq sen héch matem tutma, héch yighlima, héch köz yéshi qilma;
17 süküt ichide uh-zar tartisen; ölgüchi üchün héch haza tutma; sellengni béshinggha orap,
keshliringni putunggha baghlighin; yüzüngning töwinini yépiwetme, ademler épbergen
nandin yéme».
18 Shuning bilen Men etigende xelqke söz qildim; kechqurunda ayalim öldi. Ikkinchi
küni etigende men buyrulghini boyiche ish qildim.
19 Emdi xalayiq manga: «Séning bu qilghan ishliringning némini körsetkenlikini
démemsen?» dédi.
20 Men ulargha mundaq dédim: — Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
21 Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Men Öz muqed-
des jayimni, yeni sen pexirlen'gen küch-tayanchingni, közünglarni xushal qilghuchi,
jéninglar teshna bolghan nersini bulghay dewatimen; silerning keyninglarda qalghan
qiz-oghullar qilich bilen yoqilidu.
22 Shu tapta siler Men *Ezakiyal* hazir qilghinimdek qilisiler; siler yüzünglarning töwinini
yapmaysiler, ademler épbergen nandin yémeysiler;
23 sellenglar béshinglarda, keshinglar ayaghliringda boliwéridu; siler héch matem
tutmaysiler yaki héch yighlimaysiler; siler qebihlikliringlar ichide soliship, bir-
biringlargha qariship uh-zar tartisiler.□ ■

□ **24:7 «Chünki … u qanni topa bilen kömgili bolghudek yerge emes, belki taqir tash üstige tökti» —** démek, özliri öltürgen admemlerge téximu bihörmetlik qilip ularni depne qilmighan; yene kélip, héch nomus qilmay tökken qanni yoshurushning hajiti yoq dep yürgen. ■ **24:9** Nah. 3:1; Hab. 2:12 ■ **24:14** Ez. 5:11; 23:24 □ **24:23 «siler héch matem tutmaysiler yaki héch yighlimaysiler; siler qebihlikliringlar ichide soliship, bir-biringlargha qariship uh-zar tartisiler» —** démisekmu, balayi'apet shundaq éghir boliduki, héchqandaq köz yashliri yaki matem tutushlar uninggha layiq kelmeydu. ■ **24:23** Ez. 4:17

24 Shundaq qilip Ezakiyalning özi silerge bésharet bolidu; u qandaq qilghan bolsa, siler shundaq qilisiler; bu ish emelge ashurulghanda, siler Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.■
25 — We sen, i insan oghli, Men ulardin küch-istihkamini, ular pexrilen'gen güzek göhrini, söyümlük köz qarichuqlirini, jan-jégiri bolghan qiz-oghullirini ulardin mehrum qilidighan künide,
26 — yeni shu künide, sanga bu xewerni quliqinggha yetküzüsh üchün bir qachqun yéninggha kelmemdu?
27 Shu künide aghzing échilghan bolidu, sen bu qachqun bilen sözlishisen, yene héch gacha bolmaysen; shundaq qilip ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».□

25

Eller toghruluq bésharetler •••• Birinchi bésharet — Ammon toghruluq

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, yüzüngni Ammoniylargha qaritip, ularni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: —■
3 — Ammoniylargha mundaq dégin — Reb Perwerdigarning sözini anglanglar! Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Méning muqeddes jayim bulghan'ghanda, Israil zémini weyran qilin'ghanda, Yehuda jemeti sürgün qilin'ghanda sen ulargha qarap: «Wah! Yaxshi boldi!» dégining tüpeylidin,
4 emdi mana, Men séni sherqtiki ellerning igidarchiliqigha tapshurimen; ular séning arangda bargah qurup, arangda chédirlirini tikidu; ular méwiliringni yep, sütüngni ichidu.
5 Men Rabbah shehirini tögiler üchün otlaq, Ammoniylarning yérini qoy padiliri üchün aramgah qilimen; shuning bilen siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
6 — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki sen Israil zéminigha qarap chawak chélip, putungni tépcheklitip, qelbingdiki pütün öchmenlik bilen xush bolghanliqing tüpeylidin,□
7 emdi mana, Men üstüngge qolumni uzartip, séni ellerge olja bolushqa tapshurimen; Men séni xelqler ichidin üzimen, memliketler ichidin yoqitimen; Men séni halak qilimen; shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.□

Ikkinchi bésharet — Moab toghruluq

8 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki Moab we Séirning: «Yehuda peqet barliq bashqa eller bilen oxshash, xalas» dégini tüpeylidin,■
9 shunga mana, Men Moabning yénini — chégrasidiki sheherlerni, zéminining pexri bolghan Beyt-Yeshimot, Baal-Méon we Kiriatayim sheherliridin bashlap yérip achimen;
10 ularni Ammoniylarning zémini bilen bille sherqtiki ellerge tapshurimen; Men Ammoniylarning yene eller arisida eslenmesliki üchün, ularning igidarliqigha tapshurimen;■

■ **24:24** Ez. 12:6 □ **24:27 «Shu künide aghzing échilghan bolidu, sen bu qachqun bilen sözlishisen, yene héch gacha bolmaysen» —** bu gachiliq besh yil ilgiri bashlan'ghan. 3:26-ayetni izahiti bilen we 33:22-ayetnimu körüng. ■ **25:2** Yer. 49:1 □ **25:6 «sen Israil zéminigha qarap chawak chélip, putungni tépcheklitip, qelbingdiki pütün öchmenlik bilen xush bolghanliqing tüpeylidin... —** mushu yerde «chawak chélish» we «putni tipcheklitish» intayin xushal bolup ketkenlikini bildüridu. □ **25:7 «emdi mana, men üstüngge qolumni uzartip, séni ellerge olja bolushqa tapshurimen...» —** Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti. Kéyin «Nabatiyliq» erebler sherq teripidin kélip Ammon zéminini igiliwaldi. ■ **25:8** Yer. 49:1-47 ■ **25:10** Ez. 21:37

11 we Moab üstige höküm chiqirip jazalaymen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

Üchinchi bésharet — Édomni eyiblesh

12 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — chünki Édom Yehuda jemetidin öch élip yamanliq qilip, shuningdek éghir gunahkar bolghini tüpeylidin, intiqam alghnini tüpeylidin,
13 — emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men Édomgha qolumni sozimen; shuning bilen uni zéminidin ademler hem haywanlardin mehrum qilimen; Men uni Téman shehiridin tartip weyran qilimen; ular Dédan shehirigiche qilich bilen yiqilidu.
14 Shuning bilen Men xelqim Israilning qoli arqiliq Édom üstidin Öz intiqamimni alimen; ular Méning achchiqim hem qehrim boyiche Édomda ish qilidu; Édomiylar Méning intiqamimning néme ikenlikini bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar.□

Tötinchi bésharet — Filistiyeni eyiblesh

15 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Filistiyler intiqam niyiti bilen heriket qilip, kona öchmenliki bilen Yehudani yoqitayli dep ich-ichidin öch alghini tüpeylidin,
16 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Filistiyening üstige qolumni uzartimen; Men Keretiylerni qiriwétimen, déngiz boyidikilerning qalduqlirinimu weyran qilimen.
17 Men ularning üstige qehrilik tenbihlerni chüshürüp qattiq intiqam alimen; ularning üstidin intiqam alghinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□

26

Tur we Zidonni eyiblesh

1 On birinchi yili, ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — □
2 I insan oghli, Turning Yérusalém toghruluq: «Wah! Yaxshi boldi! Ellerning derwazisi bolghuchi weyran boldi! U manga qarap qayrilip échildi; uning weyran qilinishi bilen özümni toyghuzimen!» dégini tüpeylidin,
3 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, i Tur, Men sanga qarshimen, déngiz dolqunlarni qozghighandek, köp ellerni sen bilen qarshilishqa qozghaymen;
4 ular Turning sépillirini berbat qilip, uning munarlirini chéqip yoqitidu. Uning üstidiki topilirini qirip tashlap, uni taqir tash qilip qoyimen.
5 U peqet déngiz otturisidiki torlar yéyilidighan jay bolidu; chünki Men shundaq söz qildim, deydu Reb Perwerdigar; u eller üchün olja bolup qalidu.

□ **25:11 «Moab üstige höküm chiqirip jazalaymen; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu» —** Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Moabning zéminini ishghal qildi. Kéyin «Nabatiyliq» erebler sherq teripidin kélip Moab zéminni igiliwaldi. □ **25:14 «Men xelqim Israilning qoli arqiliq Édom üstidin öz intiqamimni alimen; ular Méning achchiqim hem qehrim boyiche Édomda ish qilidu...» —** miladiyedin ilgiriki 120-yili Yehudiylarning yétekchisi Yuhanna Xirkanus Édomgha hujum qilip ulargha «towa qilip Perwerdigargha ishininglar, yaki qilichimda ölünglar» dégen tallash yolini berdi. □ **25:17 «Men ularning (Filistiylerning) üstige qehrilik tenbihlerni chüshürüp qattiq intiqam alimen» —** Filistiyler awwal Babilning padishahi Néboqadnesar teripidin azab kördi; andin Grék impériyesi teripidin ishghal qilindi; miladiyedin ilgiriki 148-146-yillarda ular Yehudiylar teripidin bir mezgil ishghal qilindi. Ularning ewladliri bügünki «Pelestinlikler»ning bir qismi. □ **26:1 «on birinchi yil» —** sürgün bolghanliqining 11-yili idi. Belkim on birinchi ay bolushi mumkin.

6 Uning quruqluqta qalghan qizliri qilich bilen qirilidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.□
7 — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Tur bilen qarshilishishqa Babil padishahi Néboqadnesar, yeni «padishahlarning padishahi»ni, atlar, jeng harwiliri bilen, atliq chewendazlar, qoshun we zor bir top ademler bilen shimal teripidin chiqirip épkélimen.
8 U quruqluqta qalghan qizlirini qilich bilen soyidu, sanga muhasire poteylirini quridu, sépilgha chiqidighan dönglükni yasaydu, sanga qarap qalqanlirini kötüridu.
9 U sépilliringgha bösküchi bazghanlarni qaritip tikleydu, qoral-paltiliri bilen munarliringni chéqip ghulitidu.
10 Uning atlirining köplükidin ularning kötürgen chang-topisi séni qaplaydu; sépilliri bösülgen bir sheherge bösüp kirgendek u séning qowuqliringdin kirgende, sépilliring atliq eskerlerning, chaqlarning hem jeng harwilirining sadasi bilen tewrinip kétidu.
11 Atlirining tuyaqliri bilen u barliq reste-kochiliringni cheyleydu; u puqraliringni qilich bilen qiridu, küchlük tüwrükliring yerge yiqilidu.■
12 Ular bayliqliringni olja, mal-tawarliringni ghenimet qilidu; ular sépilliringni buzup ghulitip, heshemetlik öyliringni xarabe qilidu; ular séning tashliring, yaghach-limliring we topa-changliringni déngiz suliri ichige tashlaydu.
13 Men naxshliringning sadasini tügitimen; chiltarliringning awazi qaytidin anglanmaydu. ■
14 Men séni taqir tash qilimen; sen torlar yéyilidighan bir jay bolisen, xalas; sen qaytidin qurulmaysen; chünki Menki Perwerdigar shundaq dégenmen, deydu Reb Perwerdigar.□
15 Reb Perwerdigar Turgha mundaq deydu: — Sen ghulap ketkiningde, yarilan'ghanlar ah-zarlighinida, otturungda qirghin-chapqun qilin'ghanda, déngizning chet yaqiliri tewrinip ketmemdu?
16 Déngizdiki shahzadiler textliridin chüshüp, tonlirini biryaqqa tashlap, keshtilik kiyimkécheklirini séliwétidu; ular özlirini qorqunch-titrek bilen pürkeydu; ular yerge olturup, héch toxtawsiz titrep, sanga qarap sarasimige chüshidu.
17 Ular sen üchün bir mersiyeni oqup sanga mundaq deydu: —
«I ahaleng déngizdikilerdin bolghan, dangqi chiqqan,
Déngiz üstidin küchlük höküm sürgen,
Öz wehshetliringni barliq déngizda turuwatqanlargha salghan sheher!
Sen we senda turuwatqanlar neqeder halak bolghan!■
18 Hazir séning ghulap ketken kününgde,
Déngiz boyidikiler titrep kétidu;
Déngizdiki arallar we qirghaqtikiler séning yoq bolup ketkiningdin dekke-dükkige chüshüp qaldi».□
19 — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Men séni ademzatsiz sheherlerdek, xarabe sheher qilghinimda,
Men üstüngge déngiz chongqurluqlirini chiqirip séni chökürginimde,
Ulugh sular séni bésip yapqanda,
20 Shu tapta Men séni hanggha chüshkenler bilen bille chüshürimen,
Qedimki zamandikilerning qatarigha chüshürimen;

□ **26:6 «quruqluqta qalghan qizliri»** — belkim turgha béqindi bolghan yézilarni körsitidu. 8-ayetnimu körüng. Bu bésharet toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **26:11** Yesh. 5:28; Yer. 47:3 ■ **26:13** Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 16:9 □ **26:14 «Men séni taqir tash qilimen; sen torlar yéyilidighan bir jay bolisen, xalas; sen qaytidin qurulmaysen»** — bu bésharet awwal Babilning impératori Néboqadnesar, andin Grék impératori «Büyük Iskender» terepliridin emelge ashuruldi. Turning hazirqi ehwali del mushu ayette éytilghandektur. Bu ishlar toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **26:17** Weh. 18:9-19 □ **26:18 «Hazir séning ghulap ketken kününgde, déngiz boyidikiler titrep kétidu...»** — bu bésharetning köp jehetlerde emelge ashurulushi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

Séni yerning tégiliride turghuzimen;
Séningde qaytidin ademzat bolmasliqi üchün,
Séni qedimki xarabiler arisigha,
Hanggha chüshkenler bilen bille bolushqa chüshürimen;
Biraq tiriklerning zéminida bolsa güzellik tiklep qoyimen;□
21 Men séni bashqilargha bir agahi-wehshet qilimen;
Sen qaytidin héch bolmaysen;
Ular séni izdeydu, biraq sen menggüge tépilmaysen»
— deydu Reb Perwerdigar.

27

Tur toghruluq yene bir bésharet — Tur shehirini chirayliq kémige oxshitish

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 Sen, i insan oghli, Tur toghruluq bir mersiyeni aghzinggha élip uninggha mundaq dégin: —
3 I déngizlarning kirish aghzida turuqluq, déngiz boyliridiki köp eller bilen sodilashquchi,
Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«I Tur, sen «Méning güzellikim kamaletke yetti!» déding.□ ■
4 Séning chégraliring bolsa déngizlarning otturisida idi;
Séni yasighanlar güzellikingni kamaletke yetküzdi.
5 Ular barliq taxtayliringni Sénirdiki qarighaylardin yasighan;
Sanga moma üchün ular Liwandin kédir derixini épkelgen;
6 Palaqliringni Bashandiki dub derexliridin yasighan;
Palubangni semshit derexliridin yasap,
Kupros déngiz boyidiki pil chishi bilen neqishligen.■
7 Yelkining Misirdin keltürülgen keshtilik libastin yasalghan, u sanga tugh bolghan;
Sayiwining bolsa déngiz boyidiki Élishahdiki kök we sösün rextlerdin idi; □
8 Zidondikiler hem Arwadtikiler séning palaq urghuchiliring idi;
Sende bolghan danishmenler, i Tur, séning yol bashlighuchiliring idi.
9 Gebaldiki aqsaqallar we uning danishmenliri sende bolup, kawakliringni étetti;
Déngiz-okyandiki barliq kémiler we ularning déngizchiliri mal almashturushqa yéninggha kéletti.
10 Parslar, Ludtikiler, Liwiyedikiler qoshun'gha tizimlinip, séning leshkerliring bolghan;
Ular qalqan-dubulghilirini üstüngge ésip, séni heywetlik qilghan; □
11 Arwadtikiler qoshuning bilen her teripingde sépilliringda turup közette bolghan;
Gammadtikilermu munarliringda turghan;
Ular qalqan-qorallirini etrapinggha, sépilliringgha ésip qoyghan;
Ular güzellikingni kamaletke yetküzgen;
12 Tawarliringning mol bolghanliqidin Tarshish sanga xéridar bolghan;
Mehsulatliringgha ular kümüsh, tömür, qeley, qoghushun tégiship bergen.□
13 Jawan, Tubal we Meshek sen bilen soda qilghan;

□ **26:20 «Biraq tiriklerning zéminida bolsa güzellik tiklep qoyimen» —** bashqa birxil terjimisi: «Sen qaytidin tiriklerning zéminida hörmetke sazawer orunda bolmaysen». □ **27:3 «I déngizlarning kirish aghzida turuqluq...» —** ibraniy tilida «kirish aghzi» dégen söz «jüplük sheklide», chünki turning ikki porti bar idi. ■ **27:3** Ez. 28:12 ■ **27:6** Yesh. 2:13 □ **27:7 «Élishah» —** belkim Kuprosni körsitidu. □ **27:10 «Liwiyedikiler» —** «Liwiye» yaki «Libya» ibraniy tilida «Put» dégen sözdur. □ **27:12 «Tarshish» —** qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» deydighan üch yurt bar bolushi mumkin idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üchinchisi En'gliye idi. Mushu yerde belkim Ispaniyini körsitidu.

Ular tawarliringgha ademlerning janliri, mis qacha-qazanlarni tégishken.□
14 Torgamah jemetidikiler mehsulatliring üchün atlar, jeng atliri we qéchirlarni tégiship bergen.
15 Dédandikiler sen bilen sodilashqan;
Déngiz boyliridiki köp xelq sanga xéridar bolghan;
Ular sanga dendan, ebnus yaghichini töligen;
16 Suriye qol hünerliringning mol bolghanliqidin sanga xéridar bolghan;
Ular mehsulatliringgha mawi yaqutlar, sösün rextlerni, keshtilerni, nepis kanap rextlerni, marjanlarni, qizil yaqutlarni tégiship bergen.□
17 Yehuda we Israil zéminidikilerdinmu sen bilen sodilashquchilar bolghan;
Tawarliringgha ular Minnitning bughdayliri, péchiniler, hesel, zeytun méyi, melhem dorilarni tégiship bergen.
18 Demeshq qol hünerliringning mol bolghanliqidin,
Herxil bayliqliring tüpeylidin sanga xéridar bolup sanga Xelbonning sharablirini, aq yunglarni tégiship bergen.
19 Wédan we Uzaldin chiqqan Jawandikiler mehsulatliringgha soqulghan tömür, qowza-qdarchin, égirni tégishkenidi.
20 Dédan sanga at toqumlirini tégiship bergen;
21 Erebistan we Kédardiki barliq shahzadiler sanga xéridar boldi;
Sanga paxlanlar, qochqarlar we öchkilerni tégiship bergen.
22 Shéba hem Raamahdiki sodigerler sen bilen tijaret qilghan;
Mehsulatliringgha ular herxil serxil tétitqular, qimmetlik jawahiratlar we altun almash-turup bergen.
23 Haran, Kanneh, Édendikiler we Shéba, Ashur, Xilmadtiki sodigerler sen bilen tijaret qilghan;□
24 Ular sanga heshemetlik kiyim-kéchek, sösün rextler we keshtiler, rengmureng gilem-lerni tégiship bergen;
Bularning hemmisi tügüncheklinip tana-arghamchilar bilen ching baghlinip, bazaring-gha kirdi.
25 Tarshishtiki kémiler tawarliringni kötürgen karwanlardek bolghan;
Shuning bilen sen déngiz-okyanning baghrida mal bilen toldurulup, intayin éghirliship ketkensen; □
26 Séning palaq orghuchiliring séni ulugh sulargha apardi;
Sherq shamili séni déngiz-okyanning baghrida pare-pare qiliwetti;■
27 Séning mal-mülükliring, bazarliring, déngizchiliring we yol bashlighuchiliring,
Kawakliringni etküchiler, sen bilen sodilashqan sodigerler, sende bolghan barliq leshk-erliring,
Jümlidin arangda toplan'ghan ademlerning hemmisi sen örülüp ketken kününgde örülüp déngiz-okyanning qoynigha gherq bolup kétidu.■
28 Yol bashlighuchiliringning ah-zarliridin daladikiler tewrep kétidu.■
29 Palaq orghuchilarning hemmisi,
Déngizchilar, déngizda barliq yol bashlighuchilar öz kémiliridin chüshidu;
Ular quruqluqta turidu;

□ **27:13 «Jawan»** — hazirqi Grétsiyedur. Tubal we Meshek eslide hazirqi Türkiye zéminida yashighan ikki qebile idi. Kéyin ular Rusiye terepke köchüp ketken bolushi mumkin. **«ademlerning janliri»** — qullar dégenlik. □ **27:16 «Suriye qol hünerliringning mol bolghanliqidin sanga xéridar bolghan...»** — bezi kona köchürme nusxilarda «Aram» (Suriye) emes, «Édom» déyilidu: 18-ayette «Demeshq» (Suriyening paytexti) toghruluq söz bolghachqa, «Édom» belkim toghridur. □ **27:23 «Ashur»** — Asuriye. □ **27:25 «éghirliship ketken»** — ibraniy tilida ikki bisliq gep bolup, uning ikkinchi menisi «hörmet-abruyluq bolghan» dégen menide. Shübhisizki, bu kinayilik gep idi. ■ **27:26** Ez. 17:1 ■ **27:27** Weh. 18:9-19 ■ **27:28** Ez. 26:10, 15

30 Ular sanga qarap awazini anglitip,
Qattiq ah-zar kötüridu;
Ular topa-chang chiqirip béshigha chachidu;
Ular küller ichide éghinaydu.
31 Ular séni dep chachlirini chüshürüp özlirini taz qilip, böz kiyimlerge oraydu;
Ular qattiq matem tutup sen üchün zor derd-elem ichide yighlaydu.□ ■
32 Ular ah-zarlirini kötürginide sen üchün bir mersiyeni oqup, sen toghruluq haza qilip mundaq deydu:
— «Tur déngiz-okyanlar otturisida, hazir jimjit qilin'ghan!
Esli kim uninggha teng kéleleytti?
33 Mehsulatliring déngiz-okyanlardin ötüp ketkende,
Sen köp xelqlerni qanaetlendürgen;
Bayliqliring we tawarliringning molluqi bilen yer yüzidiki padishahlarni béyitqansen.
34 Sen sularning chongqur tégide déngiz-okyanlar teripidin pare-pare qilin'ghanda,
Tawarliring hem arangda bolghan top-top ademliringmu örülüp gherq bolup ketti.
35 Barliq déngiz boyidikiler sanga qarap alaqzade bolghan;
Ularning padishahliri dehshet qorqup, ularning yüzlirini sur basqan.
36 Xelqler arisidiki sodigerler sanga qarap «ush-ush» qildi;
Sen özüng bir wehshet iding, emdi qaytidin bolmaysen»».□ ■

28

Turning padishahini eyibleydighan bir bésharet

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, turning shahzadisige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Séning özüngni chong tutup: «Men bir ilahturmen;
Men Xudaning textige, yeni déngiz-okyanlarning baghrida olturimen», dégensen;
(Biraq sen insan, Xuda emessen!)
Sen öz könglüngni Xudaning köngli dep oylap qalding.■
3 Mana, sen Daniyaldin danasen;
Héchqandaq sir sendin yoshurun emes;□
4 Danaliqing we eqling bilen sen bayliqlargha ige boldung,
Altun-kümüshni xeziniliringge toplap qoydung;
5 Tijarette bolghan zor danaliqing bilen bayliqliringni awuttung;
Bayliqliring tüpeylidin özüngni chong tuttung: —
6 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Sen öz könglüngni Xudaning köngli dep oylap ketkenlikingdin,
7 Emdi mana, Men yat ademler,
Yeni ellerning dehshitini üstüngge épkélimen;
Ular danaliqingning parlaqliqini yoqitishqa qilichlirini sughurup,
Shan-sheripingni bulghaydu;■
8 Ular séni hanggha chüshüridu;
Shuning bilen sen déngiz-okyanlarning qoynida öltürülgenlerning ölümide ölisen.
9 Emdi séni öltürgüchining aldida: «Men Xuda» — demsen?

□ **27:31 «böz kiyimler»** — matem tutush yaki qattiq towa qilishni bildüretti. ■ **27:31** Yer. 48:37 □ **27:36 «sodigerler sanga qarap «ush-ush» qildi»** — «ush-ush qilish» kona jemiyette mesxire qilishni bildüridu. ■ **27:36** Ez. 26:21 ■ **28:2** Yesh. 31:3 □ **28:3 «Mana, sen Daniyaldin danasen»** — shu waqitta Daniyal peyghember alliqachan Babil ordisida birnechche yil bash wezir bolghan. ■ **28:7** Yer. 6:23

Biraq sen özüngni sanjip öltüridighanning qoli astida Tengri emes, insan bolup chiqisen.
10 Sen yat ademlerning qolida xetne qilinmighanlargha layiq bolghan ölüm bilen ölisen;
Chünki Men shundaq söz qilghan», — deydu Reb Perwerdigar.□

Turning padishahi toghruluq bir mersiye

11 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
12 I insan oghli, Turning padishahi toghruluq awazingni kötürüp bu mersiyeni aghzinggha élip uninggha mundaq dégin: —
Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Sen, kamaletning jewhiri bolghan,
Danaliqqa tolghan, güzellikte kamaletke yetkeniding;□ ■
13 Sen Érem baghchisi, yeni Xudaning baghchisida bolghansen;
Herbir qimmetlik tashlar, yeni qizil yaqut, sériq göher we almas, béril yaqut, aq héqiq, anartash, kök yaqut, zumret we kök qashtash sanga yögek bolghan;
Yaqut közliring we neqqashliring altun ichige yasalghan;
Sen yaritilghan kününgde ular teyyarlan'ghanidi.
14 Sen bolsang mesihlen'gen muhapizetchi kérub idingsen,
Chünki Men séni shundaq békitkenidim;
Sen Xudaning muqeddes téghida bolghansen;
Sen otluq tashlar arisida yüretting;□
15 Sen yaritilghan kündin béri, sende qebihlik peyda bolghuche, yolliringda mukemmel bolup kelgeniding.□
16 Qilghan sodiliringning köp bolghanliqidin sen zorluq-zumbuluq bilen tolup, gunah sadir qilghan;
Shunga Men séni Xudaning téghidin haram nerse dep tashliwetkenmen;
Men séni, i muhapizetchi kérub, otluq tashlar arisidin heydep yoqatqanmen;
17 Séning könglüng güzelliking bilen tekebburliship ketti;
Parlaqliqing tüpeylidin sen danaliqingni bulghighansen;
Men séni yerge tashliwettim;
Padishahlar séni körüp yétishi üchün Men séni ular aldida yatquzdum. □
18 Séning qebihlikliringning köplüki tüpeylidin,
Qilghan sodangning adilsizliqi tüpeylidin,

□ **28:10 «Sen yat ademlerning qolida xetne qilinmighanlargha layiq bolghan ölüm bilen ölisen» —** Turdikiler adette «xetne qilinmighan»lardindur. «Ezakiyal peyghember» dégen kitabta, «xetne qilinmighan pétida ölüsh» dégen söz «Xudadin ayrilghan pétida ölüsh» dégen menini bildüridu. «Qoshumche söz»imizde biz «xetne» dégen téma üstide toxtitilimiz. □ **28:12 «Sen, kamaletning jewhiri bolghan» —** yaki «sen, kamaletning möhüri bolghan». ■ **28:12** Ez. 27:3 □ **28:14 «Sen bolsang Mesihlen'gen muhapizetchi kérub idingsen» —** «kérub» toghruluq 9:3-ayettiki izahat, «Yar.» 3:24 we «Tebirler»nimu körüng. «Kérub»lar küchlük perishtilerdur. «Mesihlinish» yaki «mesih qilinish» — Tewrattiki belgilimide, yéngi padishah, «bash kahin» hem bezi chaghlarda peyghemberlerni tiklesh üchün «mesih qilinish» murasimi ötküzületti. Murasimda béshigha puraqliq may quyulatti. Bu «mesihlesh» dep atalghan. Biraq mushu yerde bir kérub (perishte) «mesih qilin'ghan»; Xuda Özi uni alahide bir xizmet qilishqa teyyarlash üchün uni mesihligen bolsa kérek. □ **28:15 «Sen yaritilghan kündin béri, sende qebihlik peyda bolghuche, yolliringda mukemmel bolup kelgeniding» —** oqurmenler belkim hazir köriduki, Ezakiyal peyghember Tur padishahigha emes, belkim uning keynide turghan rohiy küchke söz qiliwatidu. Aldidiki 1-10-ayetler «Turning shahshzadisi» toghruluq idi; hazir téma «Turning padishahi»gha özgetilidu. Bizde héch guman yoqki, u Sheytan'gha gep qiliwatidu. Mushu yerde Sheytan toghruluq birnechche muhim xewerler bar: — (1) u Xuda teripidin yaritilghan. (2) uning Érem baghchisida alahide muhapizetchilik qilidighan xizmiti bar idi. (3) u esli intayin chirayliq we küchlük kérub (perishte) idi. (4) u Érem baghchisida bolghan waqitta Xudagha qarshi chiqqan. (5) shu gunahi tüpeylidin u Xudaning huzuridin heydiwétilgen. □ **28:17 «... Men séni yerge tashliwettim; padishahlar séni körüp yétishi üchün Men séni ular aldida turghuzdum» —** mushu 17- we kéyinki ayetlerde, Ezakiyal hem Sheytan'gha hem Tur padishahi (Ittobal II)gha söz qilidu. Tur padishahi Sheytan'gha intayin oxshap ketken.

Öz muqeddes jayliringni bulghighansen;
Men özüngdin bir otni chiqardim,
U séni köydürüp yewetti;
Shuning bilen sanga qarap turghanlarning hemmisining köz aldida,
Men séni yerde qalghan küllerge aylanduruwettim.
19 Séni tonughanlarning hemmisi sanga qarap sarasimide qalidu;
Sen özüng bir wehshet bolup qalding, emdi qaytidin bolmaysen».

Zidonni eyibleydighan bir bésharet

20 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
21 I insan oghli, yüzüngni Zidon'gha qaritip uni eyiblep bésharet bérip mundaq dégin: — □
22 Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
«Mana, Men sanga qarshi, i Zidon;
Özüm arangda ulughlinimen;
Men uning üstige höküm chiqirip jazalighinimda,
Özümni uningda pak-muqeddes ikenlimni körsetkinimde,
Ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.
23 Men ulargha wabani ewitip, reste-kochilirida qan aqquzimen;
Uninggha qarshi chiqqan qilichning her etrapida bolghanliqidin otturisida öltürülgenler yiqilidu;
Shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu;
24 Ular yene Israil jemetini közge ilmighan etrapidikiler arisida,
Israil üchün ademni sanjighuchi jighan yaki derd-elemlik tiken bolmaydu;
Shuning bilen ular Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».
25 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men ular tarqitilghan eller arisidin Israil jemetini qaytidin yighqinimda, ularda ellerning köz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsetkinimde, emdi ular Men Öz qulum bolghan Yaqupqa teqdim qilghan, özining zéminida olturidu;
26 ular uningda tinch-amanliq ichide yashap, öylerni sélip üzümzarlarni tikidu; Men ularni közge ilmaydighan etrapidikilerning hemmisining üstige höküm chiqirip jazalighinimda, ular tinch-amanliq ichide turidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar, ularning Xudasi ikenlikimni bilip yétidu».■

29

Pirewn we Misirni eyibleydighan bésharet

1 Oninchi yili, oninchi ayning on ikkinchi künide Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, yüzüngni Misir padishahi Pirewn'ge qaritip uni we Misirning barliq ehlini eyiblep bésharet bérip munu sözlerni dégin: — □
3 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «I öz-özige: «Bu derya özümningki, men uni özüm üchün yaratqanmen» dégüchi bolghan, öz deryaliri otturisida yatqan yoghan ejdiha Misir padishahi Pirewn, mana, Men sanga qarshimen!■

□ **28:21 «Zidon»** — Tur shehirining etrapida bolup, uninggha qarashliq rayon idi. ■ **28:26** Yer. 31:5 □ **29:2 «Misirning barliq ehlini eyiblep bésharet bérip...»** — Misir ikki qisimgha, yeni «töwen Misir» we «yuqiriqi Misir»gha bölün'gen. «Misirning barliq ehlini...» dégen söz bu ikki qismigha qaritilghan. ■ **29:3** Zeb. 74:13,14; Yesh. 27:1; 51:9

4 Men qarmaqlarni éngekliringge sélip, deryaliringdiki béliqlarni öz qasiraqliringgha chaplashturup séni deryaliring otturisidin chiqirimen; deryaliringdiki barliq béliqlar qasiraqliringgha chaplishidu.
5 Men séni, yeni sen we deryaliringdiki barliq béliqlarni chöl-bayawan'gha tashlaymen; sen dalagha chüshüp yiqilisen. Héchkim séni yighmaydu, depne qilmaydu; Men séni yer yüzidiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlarning ozuqi bolushqa teqdim qilimen.
6 Shuning bilen Misirda barliq turuwatqanlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; chünki ular Israil jemetige «qomush hasa» bolghan. □ ■
7 Ular séni qol bilen tutqanda, sen yérilip, ularning pütkül mürilirini tiliwetting; ular sanga tayan'ghanda, sen sunup, pütkül bellirini mitkut qiliwetting».
8 Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men üstüngge bir qilich chiqirip, sendiki insan we haywanlarni qiriwétimen.
9 Misir zémini weyrane we xarabiler bolup qalidu; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu; chünki Pirewn: «Nil deryasi méningki, men uni yaratqanmen» dégenidi.
10 Shunga mana, Men sanga hem séning deryaliringgha qarshimen; Men Misir zéminini Migdoldin Sewen'giche, yeni Éfiopiyening chégrasighiche pütünley xarabe-weyrane qiliwétimen. □
11 Qiriq yil ichide, insanning yaki haywanning ayighi uni bésip ötmeydu we uningda héch adem turmaydu.
12 Men Misir zéminini weyran qilin'ghan zéminlar arisida weyran qilimen; we uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida qiriq yil weyran bolidu; Men Misirliqlarni eller arisigha tarqitiwétimen, ularni memliketler arisigha taritimen».□
13 Biraq Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Qiriq yilning axirida Men Misirliqlarni tarqitilghan ellerdin yighip qayturimen;
14 Men Misirni sürgündin eslige keltürüp, ularni Patros zéminigha, yeni tughulghan zémin'gha qayturimen; ular shu yerde töwen derijilik bir memliket bolidu.
15 U memliketler arisida eng töwen turidu; u qaytidin özini bashqa eller üstige kötürmeydu; Men ularni peseytimenki, ular qaytidin bashqa eller üstidin höküm sürmeydu.
16 *Misir* qaytidin Israil jemetining tayanchisi bolmaydu; eksiche ular daim Israil üchün uningdin panah izdesh gunahining esletmisi bolidu; andin ular Méning Reb Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu».□ ■

Misir we Babil

□ **29:6 «qomush hasa»** — démek, tayan'ghili bolmaydighan, ishenchsiz yardem. 7-ayetni körüng. ■ **29:6** 2Pad. 18:21; Yesh. 36:6 □ **29:10 «Misir zéminini Migdoldin Sewen'giche, yeni Éfiopiyening chégrasighiche...»** — «Migdol» belkim Nil deryasining déltisida, «Sewen» bolsa hazirqi «Aswan» (chong damba yasalghan) sheherni körsitidu. □ **29:12 «zéminini weyran qilin'ghan zéminler arisida weyran qilimen»** — bu we uninggha oxshap kétidighan ibariler belkim «dunya boyiche uni eng weyrane zémin qilimen» dégen menide. **«uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida qiriq yil weyran bolidu»** — «qiriq yil weyran bolush»ni körsetken bu bésharet, belkim birinchi qétim miladiyedin ilgiriki 525-487-yillarda, Pars impératori «Kambisis»ning Misir üstidin rehimsiz höküm sürüshi, shuningdek Misirning pes orun'gha chüshürülüshi bilen emelge ashurulghan. Biraq shu dewrde Misirda «uningda héch adem turmaydu» dégen (11-ayettiki) bésharet toluq emelge ashurulmidi. Shunga bésharetning toluq emelge ashurulushi Mesihning dunyagha qaytip kélishi bilen bolidu, dep oylaymiz. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **29:16 «Misir qaytidin Israil jemetining tayanchisi bolmaydu; eksiche ular daim Israil üchün uningdin panah izdesh gunahining esletmisi bolidu»** — Israillar herdaim Misirdin panah izdep kelgen, bu Xudagha ishenmeslik gunahi bolghan. ■ **29:16** Yigh. 4:17

17 Yigirme yettinchi yili, birinchi ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
18 I insan oghli, Babil padishahi Néboqadnesar Turgha jeng qilishta qoshunini qattiq japaliq emgekke saldi; shuning bilen herbir bash taqir bolup ketti, herbir müre sürkilip yéghir bolup ketti; biraq ne u ne qoshuni Tur bilen qarshilashqan emgekte héchqandaq heq almidi;
19 shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Misir zéminini Babil padishahi Néboqadnesargha teqdim qilimen; u uning bayliqlirini élip, oljisini bulap, ghenimitini tutup élip kétidu; bular uning qoshuni üchün ish heqqi bolidu.
20 Men uninggha *Turgha* jeng qilghanning ish heqqi üchün Misir zéminini teqdim qildim; chünki ular Méni dep ejir qildi, — deydu Reb Perwerdigar.
21 — Men shu künde Israil jemeti üchün bir münggüz östürüp chiqirimen, we sen *Ezakiyalning* aghzingni ular arisida achimen; shuning bilen ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu.

30

Misir toghruluq éytilghan mersiye

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, bésharet bérip: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler dad-peryad sélip: «Way shu küni!» — denglar!» — dégin.
3 Chünki kün yéqinlashti; berheq, Perwerdigarning küni, bulutlar qaplan'ghan kün yéqinlashti; u ellerning béshigha chüshidighan kündur.
4 Shuning bilen bir qilich Misir üstige chüshidu; öltürülgenler Misirda yiqilghanda, uning zor bayliqliri bulinip ketkende, uning ulliri örülüp chüshkende, Éfiopiyelikler derd-elem tartidu.
5 Éfiopiye, Put, Lud, barliq Erebiye, Liwiye we ehde qilin'ghan zémindikilermu Misir bilen bille qilichlinidu.
6 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Misirni qollaydighanlar yiqilidu; uning küchidin bolghan pexri yerge chüshidu; Migdoldin Sewen'giche bolghan xelq qilichlinidu, — deydu Reb Perwerdigar.
7 — Ular weyran qilin'ghan zéminlar arisida weyran qilinidu; uning sheherliri xarabe qilin'ghan sheherler arisida yatidu.

29:17 «Yigirme yettinchi yili, birinchi ayning birinchi künide ... Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi» — oqurmenler belkim shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Misir toghruluq bu bésharet yuqiriqi bésharetlerdin 17 yil kéyin bérilgen. Shübhisizki, u Misir toghrisidiki bésharetlerni jem qilip toluq bolsun dep mushu yerde qoshulghan. **29:18 «Babil padishahi Néboqadnesar Turgha jeng qilishta qoshunini qattiq japaliq emgekke saldi... biraq ne u ne qoshuni Tur bilen qarshilashqan emgekte héchqandaq heq almidi» —** emeliyette Babil padishahi Néboqadnesar Tur shehirini 13 yil muhasirige aldi! U axirda Babilgha teslim boldi, biraq bu sözge qarighanda Néboqadnesar uningdin héch payda körmigen. **29:20 «Men uninggha Turgha jeng qilghanning ish heqqi üchün Misir zéminini teqdim qildim» —** ibraniy tilida mushu yerde «Turgha» dégenlik «uninggha» déyilidu. 18-ayetni körüng. **29:21 «Men shu künde Israil jemeti üchün bir münggüz östürüp chiqirimen» —** Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlerning abruy-shöhritini yaki hoquqini bildüridu. Mushu yerde Qutquzghuchi-Mesihni körsitishi mumkin. «Zebur» 132-küy, 17-ayetni körüng. Bu münggüzler ademning béshidin ösken emes, elwette! **30:3 «Perwerdigarning küni» —** adette axirqi zamandiki, her el-milletni basqan azab-oqubetlik künlerni körsitidu. Mushu yerde «Perwerdigarning küni» belkim hem yéqin arigha bolidighan we yiraq kelgüside bolidighan (axirqi zamandiki) ishlarnimu körsitidu. **30:5 «barliq Erebiye» —** yaki, «ariliship ketken top-top ademler». **«Liwiye»** — (yaki «Libya») ibraniy tilida «Lubiylar». Bezi köchürmilerde «Qubdikiler» déyilidu. Adette «Put» Liwiyeni körsitidu. **«ehde qilin'ghan zémindikiler»** — belkim (Xudaning yolyoruqlirigha xilap) Misirgha qéchip ketken Yehudiylarni körsitishi mumkin («Yer.» 44-babni körüng).

8 Shuning bilen, Men Misirgha ot salghinimda, uning yardimide bolghanlar sundurulghanda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu;
9 Shu küni elchiler Éfiopiyeni qorqitish üchün kémilerde olturup mendin chiqidu; Misirning béshigha chüshken kündek ularghimu azab-oqubet chüshidu; mana, u kéliwatidu!
10 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men yene Misirning top-top ademlirini Babil padishahi Néboqadnesarning qoli bilen tügitimen. □
11 U we uning bilen kelgen xelqi, yeni ellerning arisidiki eng dehshetliki zéminni halak qilishqa élip kélinidu; ular Misir bilen qarshilishqa qilichlarni sughurup, zéminni öltürülgenler bilen tolduridu.□ ■
12 Men Nil deryalirini qurutimen,
We zéminni rezil ademlerning qoligha sétiwétimen;
Zémin we uningda turghan hemmini yat ademlerning qolida weyrane qilimen; Menki Perwerdigar shundaq söz qilghan».
13 Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Men Nof shehiridin butlarni yoqitimen, oyghan mebudlarnimu yoqitimen; Misir zéminidin qaytidin shahzade bolmas; Men Misir zéminini qorqunchqa chüshürimen. □
14 Men Patros shehirini weyrane qilip, Zoan shehiride ot salimen, No shehiri üstidin höküm chiqirip jazalaymen. □
15 Misirning istihkami bolghan Sin shehirining üstige qehrimni tökimen; No shehirining top-top ademlirini qiriwétimen.
16 Men Misirda bir ot salimen; Sin azablardin tolghinip kétidu; No shehiri bösülidu, Nof shehiri her küni yawlargha yüzlinidu.
17 Awen we Pibeset sheherliridiki yigitler qilichlinidu; bu sheherler sürgün qilinidu.
18 Méning shu yerde Misirning boyunturuqlirini sundurghinimda, Tahpanes shehiride kün qarangghulishidu; uningda öz küchidin bolghan pexri yoqilidu; bir bulut uni qaplaydu; uning qizliri sürgün qilinidu.
19 Men shundaq qilip Misir üstidin höküm chiqirip jazalaymen; we shular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

Pirewn toghruluq yene bir bésharet

20 On birinchi yili, birinchi ayning yettinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
21 I insan oghli, Men Misir padishahi Pirewnning bilikini sundurdum; we mana, u dawalinishqa téngilmidi, yaki qilich tutushqa téngiq bilen kücheytilmidi.□
22 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men Misir padishahi Pirewn'ge qarshimen; Men uning bileklirini, hem küchlük bolghinini hem sundurulghan bilikini üzüwétimen; shuning bilen qilichini qolidin chüshürmen;
23 Misirliqlarni ellerge tarqitiwétimen, memliketler arisigha taritimen.
24 Men Babil padishahining qolini kücheytip, qilichimni uning qoligha tutquzimen; Men Pirewnning bileklirini sundurimenki, u Babil padishahi aldida ejili toshqan yarilan'ghan ademdek ah-zarlar bilen ingraydu.

□ **30:10 «Men yene Misirning top-top ademlirini Babil padishahi Néboqadnesarning qoli bilen tügitimen» —** mushu ayettiki «yene» bésharetning hem yéqin arini (Néboqadnesar arqiliq) hem yiraq kelgüsini (axirqi zamanlarni)mu körsitidighanliqini ispatlaydu. □ **30:11 «U (Néboqadnesar) ... élip kélinidu» —** démek, Néboqadnesarning tajawuz qilip kélishi Xudaning orunlashturushidur. ■ **30:11** Ez. 28:7 □ **30:13 «Nof shehiri» —** hazirqi Memfis shehiri. □ **30:14 «No shehiri» —** hazirqi Tébés shehiri. □ **30:21 «...Men Misir padishahi Pirewnning bilikini sundurdum; we mana, u ... qilich tutushqa téngiq bilen kücheytilmidi» —** bu bésharet belkim «Yer.» 37:1-10-ayetlerde teswirlen'gen weqeni körsitidu. Xofna Pirewnning qoshunliri Yérusalémni muhasirige alghan Babil qoshunigha qarshi jengge chiqqanda, meghlubiyetke uchrap Misirgha chékin'gen.

25 Men Babil padishahining bileklirini kücheytimen, we Pirewnning bilekliri sanggilap
qalidu; Men Öz qilichimni Babil padishahining qoligha tutquzghinimda, u uni Misir
zémini üstige sozghinida, ular Méning Perwerdigar ikenlimni tonup yétidu;
26 we Men Misirliqlarni eller arisigha tarqitimen, memliketler ichige taritimen; we ular
Méning Perwerdigar ikenlimni tonup yétidu».

31

Asuriye qandaq bolghan bolsa, Misir shundaq bolidu

1 On birinchi yili, üchinchi ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning sözi
manga kélip mundaq déyildi: —
2 I insan oghli, Misir padishahi Pirewn'ge we uning top-top ademlirige mundaq dégin: —
Emdi sen büyüklüküngde kim sen bilen teng bolalaydu? □
3 Mana, Asuriyemu Liwandiki bir kédir derixi idi; uning ormanliqqa saye bergen güzel
shaxliri bolup, u intayin égiz boyluq idi; uning uchi bulutlargha taqashqanidi; □ ■
4 Sular uni yoghan qilip, chongqur bulaqlar uni égiz qilip östürgendi; ériqliri uning
tüwidin, etrapidin éqip ötetti, ular öz östenglirini daladiki barliq derexlergiche ewetkenidi.
5 Shuning bilen, u bixlan'ghan waqitta, mol sular bilen égizliki barliq derexlerdin égiz
bolghan, uning shaxliri köpeygen we shaxchiliri uzun bolghan;
6 asmandiki barliq uchar-qanatlar uning shaxlirida uwilighan, shaxchiliri astida dal-
adiki barliq janiwarlar balilighan; uning sayisi astida barliq ulugh eller yashighan. ■
7 Shundaq bolup uning shaxliri kéngiyip, u büyüklükide güzelleshken; chünki uning
yiltizliri mol sulargha yetken.
8 Xudaning baghchisidiki kédir derexlermu uni tosalmaytti; qarighaylar uning shaxliri-
dek, chinar derexliri uning shaxchiliridekmu kelmeytti; Xudaning baghchisidiki
héchqandaq derex güzellikte uninggha oxshimaytti. ■
9 Men uni shaxlirining köplüki bilen güzel qilghanmen; Xudaning baghchisida bolghan
barliq derexler, yeni Éremdiki derexler uningdin heset qilghanidi.
10 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki u özini égiz kötürüp, uchini bulut-
largha taqashturup uzartqanliqi, égizlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin, □
11 emdi Men uni üzül-késil bir terep qilishqa uni ellerning arisidiki mustebitning qoligha
tapshurdum; Men uni rezilliki tüpeylidin heydep chetke qaqqanidim.
12 Yat ademler, yeni eller arisidiki eng wehshiler uni késip tashlidi. Shaxliri taghlar
we barliq jilghalargha yiqilip, uning shaxchiliri zémindiki barliq jiralargha sundurulup
yatidu; yer yüzidiki xelqler uning sayisidin chiqip uningdin néri ketti. ■
13 Uning yiqilghan gholi üstige asmandiki barliq uchar-qanatlar qonup yashaydu;
daladiki barliq janiwarlar shaxliri üstide turidu.

□ **31:2 «Emdi sen büyüklüküngde kim sen bilen teng bolalaydu?»** — Xudaning bu soali «Kimmu sen bilen teng turalaydu?» dégen'ge oxshighini bilen, emeliyette shundaq menide emes. 3-14-ayetlerdin qarighanda, Xudaning Misirgha éytqan sözi «Sen Asuriyedin héch büyük emessen, Asuriyege oxshash yerning tégigiche töwen qilinisen» dégen'ge barawer. □ **31:3 «Asuriyemu Liwandiki bir kédir derixi idi; uning ormanliqqa saye bergen güzel shaxliri bolup, u intayin égiz boyluq idi...»** — Asuriye impériyesi bu bésharettin 25 yil ilgiri, yeni miladiyedin ilgiriki 612-yili Babil teripidin halak bolghan. ■ **31:3** Dan. 4:7 ■ **31:6** Dan. 4:9 ■ **31:8** Yar. 2:8 □ **31:10 «Chünki u özini égiz kötürüp, uchini bulutlargha taqashturup uzartqanliqi, égizlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin, ...»** — ibraniy tilida bu ayetning shekli: «Chünki **sen** özüngni égiz kötürgenliking tüpeylidin, uchini bulutlargha taqashturup uzartqanliqi, égizlikidin könglining tekebburlashqanliqi tüpeylidin...». Shunga mumkinchiliki barki, ayetning birinchi jümlisi (Sen... tüpeylidin..) Misirgha éytilghan. Biraq jümle mushu ayette tügimeydu; Misirni körsetken bolsa peqet 18-ayetke kelgende tügishi kérek. 11-18-ayetler yenila Asuriyege éytilghan. ■ **31:12** Ez. 28:7; 30:11

14 Buning meqsiti, sulardin sughirilidighan derexlerning héchbiri özini égiz kötürmisun,
yaki uchini bulutlargha taqashturmisun, yaxshi sughirilidighan derexlerning héchbiri
undaq égizlikke kötürülmisun üchündur; chünki ularning hemmisi ölümge békitilgen
— yerning tégilirige chüshüshke békitilgenlerning, ölidighan adem balilirining, hanggha
chüshidighanlarning qatarididur.
15 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — U tehtisaragha chüshken künide, Men
üning üchün bir matem tutquzghanmen; chongqur sularni étiwétip uning bulaq-ériqlirini
tosuwetkenmen; shuning bilen uning ulugh suliri tizginlen'gen. Men Liwanni uning
üchün qariliq kiygüzdüm; uning üchün daladiki barliq derexler soliship ketti.
16 Men uni hanggha chüshidighanlar bilen bille tehtisaragha tashliwetkinimde, uning
yiqilghan chaghdiki sadasi bilen ellerni tewritiwettim; shuning bilen Érem baghchi-
sidiki barliq derexler, Liwandiki serxil we eng ésil derexler, yaxshi sughirilghan hemme
derexler yer tégiliride turup teselli tapqan. □ ■
17 Uning sayiside turghanlar we eller arisida uni qollaydighanlar uning bilen teng
tehtisaragha, qilich bilen öltürülgenlerning yénigha chüshken.□
18 Qéni éyte, Érem baghchisidiki derexlerning qaysisi shan-sherep we güzellikte sen
Misirgha teng kéleleytti? Biraq senmu Érem baghchisidiki derexler bilen teng yer
tégilirige chüshürülisen; sen xetne qilinmighanlar arisida, qilich bilen öltürülgenler bilen
bille yatisen; mana bu Pirewn we uning top-top ademlirining hemmisining nésiwisidur,
deydu Reb Perwerdigar.□ ■

32

Misirgha qilin'ghan mersiye

1 On ikkinchi yili, on ikkinchi ayning birinchi künide shundaq boldiki, Perwerdigarning
sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 I insan oghli, Misir padishahi Pirewn üchün bir mersiyeni aghzinggha élip uninggha
mundaq dégin: — Sen özüngni eller arisida bir shirgha oxshatqansen, biraq sen déngiz-
okyanlar arisidiki bir ejdihasen, xalas; sen palaqliship ériqliringni éship tashturup, sulirini
ayaghliring bilen chalghitip, deryalirini léyitip qoydung.□ ■
3 — Emdi Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Köp ellerning top-top ademliri aldida Öz
torumni üstüngge yéyip tashlaymen; ular séni torumda tutup tartishidu. ■
4 Men séni quruqluqta qaldurup, dalagha tashlaymen; asmandiki barliq uchar-
qanatlarni üstüngge qondurup, yer yüzidiki janiwarlarni séningdin toyundurimen;
5 göshüngni taghlar üstige qoyimen, jilghilarni pütkül ezaying bilen toldurimen;

□ **31:16 «Men uni hanggha chüshidighanlar bilen bille tehtisaragha tashliwetkinimde... ... yaxshi sughir-
ilghan hemme derexler yer tégiliride turup teselli tapqan» —** démek, Asuriye impériyesidin ilgiri ghulighan
impériyeler Asuriyening ghulap kétishige qarap «Bizdin ulugh bolghan impériyemu derweqe ghulidi» dep teselli tapidu.
■ **31:16** Yesh. 14:9 □ **31:17 «Uning sayiside turghanlar ... uning bilen teng tehtisaragha, qilich bilen
öltürülgenlerning yénigha chüshken» —** «...qilich bilen öltürülgenlerning yénigha chüshken» dégenlikning menisi belkim
shuki, resmiy depne qilinmay tehtisarada pes dep qaralghan, yaki bolmisa tehtisarada eng töwen jayda turidighan.
Ehwalning qandaq bolushidin qet'iynezer, Xuda Pirewn, Misir we qoshunlirining resmiy depne qilinmasliqi arqiliq,
Özining ulardin renjigenlikini bashqa ellerge körsitidu. □ **31:18 «Qéni éyte, Érem baghchisidiki derexlern-
ing qaysisi shan-sherep we güzellikte sen Misirgha teng kéleleytti? ....Mana bu Pirewn we uning top-top
ademlirining hemmisining nésiwisidur» —** bésharetning bu eng axirqi jümlisi, yeni 18-ayet Misir we padishahi
Pirewn'ge éytilidu. Ilgiriki 2-17-ayetlerning hemmisi Asuriye impériyesining ehwalini teswirleydu; Misirning aqiwiti
ularningkige oxshash bolidu. ■ **31:18** Ez. 28:10 □ **32:2 «Sen özüngni eller arisida bir shirgha oxshatqansen,
biraq sen déngiz-okyanlar arisidiki bir ejdihasen, xalas» —** bashqa birxil terjimisi: «Sen eller arisida bir shirdek
bolghaniding, déngiz-okyanlar arisida ejdihasen». «Ejdiha» dégen söz mushu yerde yene (Nil deryasida köp tépilidighan)
timsahnimu körsitishi mumkin. ■ **32:2** Ez. 29:3 ■ **32:3** Ez. 12:13; 17:20

6 Men qéningning éqishliri bilen zéminni hetta taghlarghichimu sughirimen; jiralar sen
bilen toshup kétidu.
7 Nurungni öchürginimde, Men asmanlarni tosuwétimen, yultuzlarni qara qilimen;
quyashni bulut bilen qaplaymen, ay nur bermeydu. ■
8 Asmanlardiki barliq parlaydighan nurlarni üstüngde qara qilip, zémiaingge qarangghu-
luqni qaplaymen, deydu Reb Perwerdigar. □
9 Men eller arisigha, yeni sen tonumighan memliketler arisigha séning halaktin *qalghan*
ademliringni élip ketkinimde, köp ellerning yürikini biaram qilimen;
10 Men köp ellerni sen bilen alaqzade qilimen, ularning padishahliri sanga qarap
dehshetlik qorqishidu; Men qilichimni ularning köz aldida oynatqinimda, yeni séning
yiqilghan küningde ularning herbiri öz jan qayghusida her deqiqe tewrinidu.
11 — Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Babil padishahining qilichi üstüngge
chiqidu.
12 Palwanlarning qilichliri bilen Men séning top-top ademliringni yiqitimen; ularning
hemmisi eller arisidiki mustebitlerdur; ular Misirning pexrini yoqitidu, uning top-top
ademliri qurutuwétilidu.■
13 Men zor sular boyidin barliq haywanlirinimu halak qilimen; insan ayighi qaytidin
ularni chalghatmaydu, haywanlarning tuyaqliri qaytidin ularni léyitmaydu. □
14 Shuning bilen Men ularning sulirini tindurimen; ularning ériqlirini süpsüzük maydek
aqturimen, deydu Reb Perwerdigar.
15 — Men Misir zéminini weyrane qilghinimda, zémin özining barliqidin mehrum bol-
ghinida, Men uningdiki barliq turuwatqanlarni uruwetkinimde, emdi ular Méning
Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.
16 — Bu bir mersiye; ular uni oquydu — Ellerning qizliri matem qilip uni oquydu; mer-
siyeni ular Misir we uning barliq top-top ademlirige oquydu, — deydu Reb Perwerdigar.

Pirewn tehtisaragha chüshidu

17 On ikkinchi yili, ayning on beshinchi künide *yene* shundaq boldiki, Perwerdigarning
sözi manga kélip shundaq déyildi: —□
18 I insan oghli, Misirning top-top ademliri üchün ah-zar chekkin; shuningdek ularni,
yeni uni küchlük ellerning qizliri bilen bille töwen'ge, hanggha chüshidighanlargha hem-
rah bolushqa yer tégilirige chüshürüp tashliwet; □
19 güzellikte sen kimdin artuq iding? Emdi chüshüp, xetne qilinmighan bilen bille yat!
20 Ular qilich bilen öltürülgenler arisigha yiqilidu; qilich sughuruldi; u we uning top-top
ademlirining hemmisi sörep apiriwétilsun!
21 Emdi palwanlarning arisidiki batur-ezimetler tehtisaraning otturisida turup *Misir*
we uni qollighanlargha söz qilidu: —«Mana, ular chüshti, ular jim yatidu — xetne
qilinmighanlar, qilich bilen öltürülgenler!».
22 — Mana, shu yerdidur Asuriye we uning yighilghan qoshuni; uning görliri öz etrapi-
didur; mana ularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan.

■ **32:7** Yesh. 13:10; Yo. 2:31, 3:15 □ **32:8 «Asmanlardiki barliq parlaydighan nurlarni üstüngde qara qilip, zémiaingge qarangghuluqni qaplaymen, deydu Reb Perwerdigar» —** yene tekrarlaymizki, bu bésharet belkim hem yéqinqi waqit (Babilning hujumi arqiliq)ni hem axirqi zamanlardiki «Perwerdigarning küni»nimu körsitidu. Axirqi zamanlardimu ellerni qorqitidighan «yéngi Babil» peyda bolushi mumkin («Weh.» 17-18-bablarni körüng). ■ **32:12** Ez. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16 □ **32:13 «zor sular» —** Nil deryasi we uning déltisini körsitidu. □ **32:17 «On ikkinchi yili, ayning on beshinchi künide...» —** belkim on ikkinchi ayda, yeni yuqiriqi bésharettin ikki hepte kéyin: 1-ayetni körüng. □ **32:18 «I insan oghli, Misirning top-top ademliri üchün ah-zar chekkin; shuningdek ularni, yeni uni küchlük ellerning qizliri bilen bille töwen'ge, hanggha chüshidighanlargha hemrah bolushqa yer tégilirige chüshürüp tashliwet» —** bashqa birxil terjimisi: «I insan oghli, Misirning top-top ademliri üchün ah-zar chekkin, sen we küchlük ellerning qizliri ah-zar chékinglar; shuningdek ularni hanggha chüshidighanlargha hemrah bolushqa yer tégilirige tashliwet».

23 Ularning görliri chongqur hangning tégididur; uning yighilghan qoshuni öz göri
etrapida turidu; ular tiriklerning zéminida ademlerge wehshet salghanlar — bularning
hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan.
24 Mana Élam we uning görining etrapida turghan uning barliq top-top ademliri;
ularning hemmisi öltürülgen, qilichlan'ghan, ular xetne qilinmighan péti yer tégilirige
chüshkenler — yeni tiriklerning zéminida ademlerge öz wehshitini salghanlar! Biraq
hazir ular hanggha chüshkenler bilen bille iza-ahanetke chömidu.
25 Kishiler uning üchün öltürülgenler arisida, top-top ademliri arisida bir orun raslighan;
xelqining görliri uning etrapididur; ularning hemmisi xetne qilinmighanlar, qilich-
lan'ghanlar; shunga ular hanggha chüshkenler bilen bille iza-ahanetke qalidu; ular
öltürülgenler arisigha yatquzulidu — gerche tiriklerning zéminida ularning wehshiti
ademlerge sélin'ghan bolsimu!
26 Mana shu yerde Meshek bilen Tubal barliq top-top ademliri bilen turidu; ularning
görliri öz etrapididur; ularning hemmisi xetne qilinmighanlar, qilichlan'ghanlar —
gerche ular tirik turuwatqanlarning zéminida öz wehshitini ademlerge salghan bol-
simu!
27 Ular jeng qoralliri bilen tehtisaragha chüshken, qilichliri öz béshi astigha qoyulghan,
xetne qilinmay turup yiqilghan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qebihlikliri öz
ustixanliri üstide bolidu — gerche ular tiriklerning zéminida baturlarghimu wehshet
salghan bolsimu!□
28 Sen *Pirewnmu* xetne qilinmighanlar arisida tarmar bolup, qilich bilen öltürülgenler
arisida yatisen.
29 Mana shu yerde Édom, uning padishahliri, barliq shahzadilirimu; ular küchlük
bolsimu, qilichlan'ghanlar bilen bille yatquzulidu; ular xetne qilinmighanlar arisida,
hanggha chüshidighanlar bilen bille yatidu.
30 Mana shimaldiki shahzadiler, hemmisi; mana barliq Zidondikiler, öltürülgenler bilen
bille chüshken; gerche öz küchi bilen wehshet salghan bolsimu, ular hazir xijalette qaldi;
ular xetne qilinmighan bolup, qilichlan'ghanlar arisida yétip, hanggha chüshidighanlar
bilen bille xijaletke qalidu.
31 Pirewn bularni köridu, shuningdek özining qilichlan'ghan top-top ademliri toghruluq,
yeni özi we qoshuni toghruluq ulardin teselli alidu, — deydu Reb Perwerdigar.
32 — Gerche Men uning wehshitini tirik turuwatqanlarning zéminigha saldurghan
bolsammu, biraq u xetne qilinmighanlar arisigha, qilich bilen öltürülgenler arisigha
yatquzulidu, — yeni Pirewn we uning barliq top-top ademliri, — deydu Reb Perwerdigar.

33

Yérusalémning ghulishi •••• Közetchining wezipisi

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 I insan oghli, el-yurtungdikilerge söz yetküzüp ulargha mundaq dégin: — Men qilichni
melum bir zémin üstige chiqarghinimda, zémindiki xelq öz arisidin bir ademni tépip uni
közetchi békétse, —
3 u qilichning zémin üstige chiqqanliqini körüp, kanay chélip xelqni agahlandursa,

□ **32:27 «ular jeng qoralliri bilen tehtisaragha chüshken, … xetne qilinmay turup yiqilghan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qebihlikliri öz ustixanliri üstide bolidu — gerche ular tiriklerning zéminida baturlarghimu wehshet salghan bolsimu!»** — démek, Meshek we Tubal dégen ikki qebilidikiler (hazirqi Rusiyediki «Moskwa» we «Tobolsk» bilen munasiwiti bar bolushi mumkin) jengde qirilip, baturlardek depne qilinmay, belki ularning qebihlikini körsitish üchün ustixanliri ochuq asman astida yatidu.

4 kimdikim kanay awazini anglap, agahni almisa, qilich kélip uni élip ketse, emdi uning qéni öz béshi üstige bolidu.
5 U kanay awazini anglap, agahni almighan; shunga uning qéni özige bolidu; u agah
alghan bolsa, jénini qutquzghan bolatti.
6 Biraq közetchi qilichning kéliwatqinini körüp, kanay chalmay, xelqni agahlandurmisa,
emdi qilich kélip ular arisidin birawni élip ketse, undaqta u öz qebihlikide élip kétilidu;
biraq uning qéni üchün Men közetchidin hésab alimen.
7 Emdi, i insan oghli, Men séni Israil jemeti üchün közetchi dep békitkenmen; sen Méning
aghzimdin xewer anglap, ulargha Mendin agah yetküzisen. ■
8 Men rezil ademge: «I rezil adem, sen choqum ölisen» désem, we özüng bu rezilni yolidin
yandurushqa söz qilmay uni agahlandurmisang, u rezil öz qebihlikide ölidu; biraq uning
qéni üchün sendin hésab alimen. □
9 Biraq sen rezilni yolidin yénish toghruluq agahlandursang, u yolidin yanmisa, u öz
qebihlikide ölidu; biraq özüng öz jéningni qutquzup qalisen.
10 Emdi sen, i insan oghli, Israil jemetige söz qilip: — Siler: «Bizning itaetsizliklirimiz
we gunahlirimiz béshimizdidur, biz ular bilen zeipliship kétiwatimiz; emdi biz qandaqmu
hayatqa érishimiz?» deysiler. □ ■
11 Ulargha sözümni yetküzüp: «Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb
Perwerdigar, — Men rezil ademning ölümidin héch xursenlikim yoqtur; peqet ularni
rezil yolidin yénip hayatqa érishsun deymen; rezil yolliringlardin yéninglar, yéninglar!
Némishqa ölgünglar kélidu, i Israil jemeti?!» — dégin.■
12 We sen, i insan oghli, el-yurtungdikilerge mundaq dégin: — Heqqaniy ademning
heqqaniyliqi asiyliq qilghan künide uni qutquzmaydu; hem rezil adem bolsa, u öz rezil-
likidin yan'ghan künide rezillikidin yiqilmaydu; heqqaniy adem gunah sadir qilghan
künide, u eslidiki heqqaniyliqi bilen hayatta turiwermeydu.■
13 Men heqqaniygha: «Sen berheq hayatqa érishsen» déginimde, u öz heqqaniyliqigha
tayinip qebihlik sadir qilsa, emdi uning heqqaniy ishliridin héchqaysisi eslenmeydu;
eksiche u ötküzgen qebihliki tüpeylidin ölidu.□
14 Emdi men rezilge: «Sen choqum ölisen» désem, biraq u gunahidin yénip, köz aldimda
adalet we heqqaniyliqni yürgürse —
15 Rezil adem qerzge kapaletke alghan nersini qayturup berse, — bulangchiliqta al-
ghanni qayturup berse — qebihlik sadir qilmay, hayat belgilimiliride mangsa — emdi
u berheq hayatqa ige bolidu, u ölmeydu.
16 Uning sadir qilghan gunahliridin héchqaysisi eslenmeydu; u adalet we heqqaniyliqni
yürgürgen — u berheq hayatqa ige bolidu.
17 Biraq el-yurtungdikiler: «Rebning yoli hemmige barawer emes» deydu; emeliyette
ularning yoli bolsa hemmige barawer emes.■
18 Heqqaniy adem öz heqqaniyliqidin yénip, qebihlikni sadir qilsa, u buningda ölidu.
19 Rezil adem öz rezillikidin yénip, adalet we heqqaniyliq yürgürse, bu ishlardin hayatqa
ige bolidu.

■ **33:7** Ez. 3:1 □ **33:8 «I rezil adem, sen choqum ölisen» —** bu agah peqet jismaniy jehetnila körsetmeydu, dep qaraymiz. Herbir adem ilgiri-kéyin (Adem'atimizning gunahining sewebidin) ölidu. Mushu yerde körsitilgen ölüsh Xudaning huzuridin, beriketliridin ayrilishtin ibaret dep qaraymiz (11-ayetnimu körüng). □ **33:10 «emdi biz qandaqmu hayatqa érishimiz?» —** yaki «emdi qandaq yashaymiz?». Bu ayetlerde «heqqaniyliq» (insanning heqqaniyliqi) ademning özlikidin chiqmaydu, belki ademning Xudaning Özige tayan'ghanliqining bir méwisi, dep ispatlinidu. «Heqqaniy adem» «öz heqqaniyliqi»gha tayansa (démek, uning közliri Xudagha emes, özige bolsa) tügishidu.
■ **33:10** Ez. 24:23 ■ **33:11** Ez. 18:23, 32 ■ **33:12** Ez. 18:24 □ **33:13 «eksiche u ötküzgen qebihliki tüpeylidin ölidu» —** ibraniy tilida «eksiche u ötküzgen qebihliki tüpeylidin, uningda ölidu». Bu ayetlerde «heqqaniyliq» (insanning heqqaniyliqi) ademning özlikidin chiqmaydu, belki ademning Xudaning Özige tayan'ghanliqining bir méwisi, dep ispatlinidu. «heqqaniy adem» «öz heqqaniyliqi»gha tayansa (démek, uning közliri Xudagha emes, özige bolsa) tügishidu.
■ **33:17** Ez. 18:25, 29; 33:20

20 Lékin siler: «Rebning yoli hemmige barawer emes» deysiler; i Israil jemeti, Men herqaysinglargha öz yolliringlar boyiche üstünglerge höküm chiqirimen!□
21 We shundaq boldiki, sürgün bolghan on ikkinchi yili, oninchi ayning beshinchi künide, Yérusalémdin qachqan birsi yénimgha kélip: «Sheher bösüldi!» — dédi.□ ■
22 Emdi qachqan ademning yétip kélishining aldinqi axshimida Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qon'ghanidi; shuning bilen U aghzimni échip qoydi; aghzim échilip, men yene gacha bolmidim. □

Israil zéminida qalghanlar toghruluq bésharet

23 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
24 I insan oghli, Israil zéminidiki xarabe jaylarda turuwatqanlar: «Ibrahim peqet bir adem turupmu bu zémin'gha miras bolghanidi; biraq biz köp ademmiz; emdi zémin beribir bizge teqdim qilindi» — dep éytiwatidu.□
25 Shunga ulargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Siler göshni qan bilen yeysiler; siler öz mebudliringlarni bash kötürüp izdeysiler; siler qan töküwatisiler; emdi siler zémin'gha miras bolamsiler? ■
26 Siler qilichinglargha tayinisiler, siler yirginchlik ishlarni chiqirisiler, herbiringlar öz qoshnisining ayaligha buzuqchiliq qilidu. Emdi siler zémin'gha miras bolamsiler?».
27 Ulargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: Men hayatim bilen qesem qilimenki, berheq, xarabe jaylarda turuwatqanlar qilichlinip yiqilidu; dalada qalghanni yawayi haywanlarning yewétishke tapshurimen; istihkamlar we gharlarda turghanlarmu waba késilidin ölidu.
28 Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilimen; uning küchidin bolghan pexri yoqilidu; Israilning taghliri weyrane boliduki, ulardin ötküchi héchbir adem bolmaydu. □
29 Ularning yürgüzgen yirginchlik qilmishliri tüpeylidin Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilghinimda ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

Ezikiyal peyghember heqiqeten qarshi élindimu?

30 — Emdi sen bolsang, i insan oghli, el-yurtungdikiler herdaim séni aghzigha élip öylirining tamlirining yénida we derwazilarda sözlep bir-birige hem herbiri öz qérindishigha sen toghruluq: «Qéni bérip, Perwerdigardin néme söz barkin, anglap kéleyli!» — deydu.

□ **33:20 «i Israil jemeti, Men herqaysinglargha öz yolliringlar boyiche üstünglerge höküm chiqirimen!» —** bu muhim babtiki 1-20-ayetlerning mezmuni toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. 32:1-33:21diki bésharetler 29-31-bablardiki Misir toghruluq bésharetlerdin xéli burun bérilgen. Lékin bésharetlerning köpinchisi Misir toghruluq bolghachqa, burun bérilgen bésharetlermu 29-31-bablardiki bésharetlerge ulap bayan qilin'ghan. □ **33:21 «sürgün bolghan on ikkinchi yili, oninchi ayning beshinchi küni... »** — bu waqit sheherning ishghal bolghinidin 18 ay kéyinki waqit bolushi mumkin. Yérusalémdin Babilgha mangidighan yol adette 4 ayliq bolatti («Ezra 7:9ni körüng). Tékistning bezi köchürmiliride «on birinchi yil» déyilidu; biraq bir qisim alimlar «on ikkinchi yil» déyish toghra dep qaraydu; chünki yene imkaniyet barki, Israil we Babil pütünley oxshimaydighan kaléndarni ishletken. Biz bu pikirge mayilmiz. ■ **33:21** 2Pad. 25; Ez. 24:26 □ **33:22 «Emdi qachqan ademning yétip kélishining aldinqi axshimida Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qon'ghanidi; shuning bilen u aghzimni échip qoydi; aghzim échilip, men yene gacha bolmidim» —** bu gachiliq texminen alte yil ilgiri bashlan'ghan (3:26-ayetni izahiti bilen we 24:32-ayetnimu körüng). □ **33:24 «Ibrahim peqet bir adem turupmu bu zémin'gha miras bolghanidi; biraq biz köp ademmiz; emdi zémin beribir bizge teqdim qilindi» —** Babildikiler Qanaanda (Pelestinde) turghan Yehudiylarning köpinchisini öltürgen yaki sürgün qilghanidi. Zéminda qaldurulghan az qisim ademler (téxi héch towa qilmighan) tekebburliship shundaq söz qilidu. ■ **33:25** Yar. 9:4; Law. 3:17 □ **33:28 «Men zéminni weyrane we chöl-bayawan qilimen» —** yaki «Men zéminni weyrane we (ademni qorqutquchi) bir wehshet qilimen».

31 Ular jamaet süpitide yéninggha kélip, Méning xelqimning süpitide aldingda olturidu; ular sözliringni anglaydu, biraq ulargha emel qilmaydu; ular aghzi bilen sanga muhebbet körsitidu, biraq köngli haram menpeetke tartidu; □ ■
32 mana, sen ular üchün peqet yéqimliq awaz bilen, sazliri obdan tengshilip éytilghan muhebbet naxshisisen, xalas; ular sözliringni anglaydu, biraq ulargha emel qilmaydu.
33 Emdi buning hemmisi emelge ashurulghinida (u berheq emelge ashurulidu!) ular bir peyghemberning ularning arisida bolghanliqini tonup yétidu».□

34

Ötmüshtiki wapasiz padichi-baqquchilar we kélechekte bolidighan «Yaxshi Padichi»

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 I insan oghli, bésharet bérip Israilni baqquchi padichilarni eyiblep mundaq dégin: — Padichilargha mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Özlirinila béqiwatqan Israilning padichirining haligha way! Padichilarning padisini ozuqlandurush kérek emesmu? ■
3 Siler yéghini özünglar yeysiler, yungini özünglar kiysiler; bordalghan ésil malni soyusiler; lékin qoylarni baqmaysiler.
4 Ajizlarni kücheytmidinglar, késellerni saqaytmidinglar, zeximlen'genlerni téngip qoymidinglar, tarqilip ketkenlerni qayturup ekelmidinglar, ézip ketkenlerni izdep barmidinglar; eksiche siler zorluq-zumbuluq we rehimsizlik bilen ular üstidin höküm sürüp kelgensiler.■
5 Ular padichisiz bolup tarqilip ketti; ular tarqilip kétip daladiki barliq haywanlargha ozuq bolup ketti.
6 Méning qoylirim barliq taghlar arisidin, her yuqiri égizlik üstide ténep ketti; Méning qoylirim pütkül yer yüzige tarqip ketti, biraq ularni tépishqa tirishquchi yaki izdigüchi yoq idi.
7 Shunga, i padichilar, Perwerdigarning sözini anglanglar: —
8 Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Qoylirimning padichisi bolmighachqa, ular ow bolup qaldi, daladiki herbir haywan'gha ozuq boldi; chünki Méning padichilirim Öz padamni izdimeydu, ular peqet özlirini baqidu, Méning qoylirimni baqmaydu.
9 — Shunga, i padichilar, Perwerdigarning sözini anglanglar!
10 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men padichilargha qarshimen; Men Öz qoylirimning hésabini ulardin alimen, we ularni padini béqishtin toxtitimen; shuning bilen padichilar özlirinimu baqmaydu; we Men qoylirimni ulargha yene ozuq bolmisun üchün ularning aghzidin qutuldurimen.
11 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Özüm öz qoylirimni izdep ularning halini soraymen;
12 padichi özining qoyliri arisida, tarap ketken qoylarni tépip baqqandek, Menmu qoylirimni izdep baqimen; ular bulutluq qarangghu künde tarilip ketken herbir jaylardin Men ularni qutuldurimen.

□ **33:31 «Ular aghzi bilen sanga muhebbet körsitidu, biraq köngli haram menpeetke tartidu» —** bashqa birxil terjimisi: «Emeliyette ular aghzida éytqan shexsiy arzu-heweslirige emel qilidu, köngli haram menpeetke tartidu». ■ **33:31** Ez. 14:1-3; 20:1-3 □ **33:33 «Emdi buning hemmisi emelge ashurulghinida ... ular bir peyghemberning ularning arisida bolghanliqini tonup yétidu» —** shübhisizki, Yérusalémdin qachqan adem kélip sheherning xewirini éytishi bilen, xelq Ezakiyalni ulugh peyghember dep bilip yetti. Epsus, ular Ezakiyalning sözlirini peqet qulaq tüwidila anglap, üzül-késil towa qilmighan. Shunga 24-29 ayette aldin éytilghan balayi'apetlermu ularning béshigha chüshürülüshi kérek. ■ **34:2** Yer. 23:1 ■ **34:4** 1Pét. 5:3

13 Men ularni xelqlerdin épkélimen, ularni memliketlerdin yighimen, öz zéminigha apirimen; Men ularni Israil taghliri üstide, ériq-üstengler boyida we zémindiki barliq turalghu jaylarda baqimen; ■
14 Men ularni ésil chimenzarda baqimen; Israil taghliri ularning yayliqi bolidu; ular shu yerde obdan yaylaqta yatidu; Israil taghliri üstide, munbet chimenzarda ozuqlinidu.
15 Men Özüm Öz padamni baqimen, ularni yatquzimen, — deydu Reb Perwerdigar.
16 — Men yoldin ténep ketkenlerni izdeymen, tarqilip ketkenlerni qayturimen; zeximlen'genlerni téngip qoyimen, ajizlarni kücheytimen; biraq semrigenler we küchlüklerni yoqitimen; padamni adalet bilen baqimen.
17 Emdi silerge kelsem, i Méning padam, Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qoy we qoy arisida, qochqarlar we tékiler arisida höküm chiqirimen. □
18 Emdi silerning yaxshi chimenzarni yéginiglar azliq qilip, chimendiki qalghan otchöplerni ayaghliringlar bilen cheyliwétishinglar kérekmu? Siler süpsüzük sulardin ichkendin kéyin, qalghinini ayaghliringlar bilen léyitiwétishinglar kérekmu?
19 Shunga Méning qoylirimgha silerning ayaghliringlar cheyliwetkenni yéyishtin, ayaghliringlar dessep léyitiwétkenni ichishtin bashqa amal yoq.
20 Shunga Reb Perwerdigar ulargha mundaq deydu: — Mana Men, Men Özüm semrigen qoylar we oruq qoylar arisida höküm chiqirimen.
21 Chünki siler müre-yanpashliringlar bilen ittirip, münggüzliringlar bilen ularni terep-terepke tarqitiwetküche üsisiler,
22 — Men ularni yene ow obyékti bolmisun dep Öz padamni qutquzimen; we Men qoy we qoy arisida höküm chiqirimen.
23 Men ularning üstige bir padichini tikleymen, u ularni baqidu; u bolsa Méning qulum Dawut; u ularni béqip, ulargha padichi bolidu; ■
24 we Menki Perwerdigar ularning Xudasi bolimen, Méning qulum Dawut ular arisida emir bolidu; Menki Perwerdigar shundaq söz qildim. □ ■
25 Men ular bilen aman-xatirjemlik béghishlaydighan ehdini tüzüp, yirtquch haywanlarni zémindin tügitimen; ular bixeter bolup janggalda turidu, ormanliqlarda qonup uxlaydu.
26 Men ularni hem égizlikim etrapidiki jaylarni beriketlik qilimen; yamghur-yéghinlarni öz peslide yaghdurimen; bular beriketlik yamghurlar bolidu.□
27 Daladiki derexler méwilirini, tupraq ündürmilirini béridu; ular öz zéminida bixeter turidu; Men ularning boyunturuq-asaretlirini sundurup, ularni qulluqqa tutqanlarning qolidin qutuldurghinimda, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu.
28 Ular yene ellerge ow bolmaydu, yer yüzidiki haywanlar yene ularni yewetmeydu; ular bixeter turidu, héchkim ularni qorqatmaydu.
29 Men ular üchün dangqi chiqqan alahide bir bostanliq jayni teminleymen; ular qaytidin zéminda acharchiliqta yiglep qalmaydu, yaki qaytidin ellerning mazaq obyékti bolmaydu. ■
30 Andin ular Menki Perwerdigar Xudasining ular bilen bille bolidighanliqimni we özlirining, yeni Israil jemetining Méning xelqim bolidighanliqini bilip yétidu, — deydu Reb

---

■ **34:13** Ez. 28:25 □ **34:17 «Emdi silerge kelsem, i Méning padam, ... — Mana, Men qoy we qoy arisida, qochqarlar we tékiler arisida höküm chiqirimen» —** Ezakiyal «padichilar»ni, yeni Israil padishahliri, kahinliri we peyghemberlirini eyiblep chiqti. U hazir xelq arisidiki ajiz-namratlarni bozek qilip kelgen baylar we mensepdarlar (semrigen we küchlük qoylar)ni eyibleshke bashlaydu. ■ **34:23** Yesh. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Yer. 30:9; Yuh. 10:11 □ **34:24 «Menki Perwerdigar ularning Xudasi bolimen, Méning qulum Dawut ular arisida emir bolidu» —** 11-ayette Perwerdigar: «Özüm qoylirimgha padichi bolimen» dep wede qilidu. Mushu ayetlerde u «Qulum Dawut»ni ulargha padichi bolushqa tikleymen, deydu. Dawuttin ulugh, Dawutning oghli bolghan Mesihde Xudaning bu ikki wedisi teng emelge ashurulghan hem ashurulidu. «Yh.» 10-bab, jümlidin Mesihning «Men Özüm yaxshi padichidurmen» dégen sözini körüng. ■ **34:24** Yesh. 55:4 □ **34:26 «Men ularni hem égizlikim etrapidiki jaylarni beriketlik qilimen» —** «égizlikim» (yaki «dönglüküm») Zion téghini körsitidu. ■ **34:29** Ez. 36:6-38

Perwerdigar.
31 — Emdi siler bolsanglar, i Méning qoylirim, Méning chimenzarimdiki qoylirim, insanlardursiler, xalas; Men bolsam silerning Xudayinglardurmen» — deydu Reb Perwerdigar.■

35

Édom, yeni Séir toghruluq bésharet

1 We Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —
2 I insan oghli, yüzüngni Séir téghigha qaritip, bésharet bérip uni eyiblep mundaq dégin: —□
3 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, i Séir téghi, Men sanga qarshimen; Men qolumni üstüngge uzartip, séni bir weyrane we chöl-bayawan qilimen.
4 Men sheherliringni xarabe qiliwétimen, we sen weyrane bolisen; andin sen Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisen.
5 Chünki sen menggüge öchmenlik saqlap kelgensen, Israillarning béshigha külpet chüshken künide, qebihlikning jazalinish waqti-saiti toshqanda, ularni qilich küchige tapshurup bergenliking tüpeylidin, ■
6 Shunga Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men sanga qan tökülüshni békittim; qan séni qoghlaydu. Sen qan töküshtin nepretlenmigenliking tüpeylidin, emdi qan séni qoghlap yüridu.
7 Men Séir téghini weyrane we chöl-bayawan qilip, uningdin bésip ötküchi hem uninggha qaytquchini üzüp tashlaymen.
8 Men uning taghlirini öltürülgenliri bilen toldurimen; séning égizlikliringde, séning jilghiliringda, séning barliq jiraliringda qilich bilen öltürülgenler yiqilidu.
9 Men séni menggüge weyrane qilimen; séning sheherliring ademzatsiz bolidu; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétisiler.
10 — Chünki sen: «Bu ikki el, ikki memliket Méningki bolidu, biz ulargha ige bolimiz» dégining tüpeylidin — gerche Men Perwerdigar shu yerde bolghan bolsammu —, □ ■
11 emdi Men hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Reb Perwerdigar, — Men séning nepritingdin chiqqan achchiqing boyiche we hesiting boyiche sanga muamile qilimen; Men üstüngge höküm chiqirip jazalishim bilen, Men ular arisida Özümni körsitimen.
12 Shuning bilen séning Israil taghlirigha qarap: «Ular weyran boldi, ular bizge yem bolushqa teqdim qilindi» dégen barliq haqaretliringni Men Perwerdigarning angligh-inimni senler tonup yétisiler.
13 Uning üstige aghzinglarda siler Manga qarshi chiqip özünglarni chong körsitip, Manga kupurluq qilghan sözünglerni köpeytkensiler; Men ularni anglidim.
14 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Pütkül yer yüzi shadlinip ketkinide, Men séni weyrane qilimen.
15 Israil jemetining mirasi weyran qilin'ghanda buningdin sen shadlan'ghiningdek, Menmu sanga shundaq qilimen; senmu, i Séir téghi we barliq Édom — silerning barliqinglar weyrane bolidu; we *Édomiylar* Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

■ **34:31** Yuh. 10:11 □ **35:2 «yüzüngni Séir téghigha qaritip, bésharet bérip uni eyiblep mundaq dégin: —» —** «Séir» Édomning bashqa bir ismi. Oqurmenlerning éside belkim barki, Yaqup we Édom uka-aka bolup, ular arisida öchmenlik peyda bolghan. Gerche Édom Yaqupni kechürüm qilghan bolsimu, uning kéyinki ewladliri bolghan Édomiylar Yaqupning ewladliri bolghan Israilgha küchlük öchmenlik saqlap kelgen. ■ **35:5** Ez. 25:15 □ **35:10 «Bu ikki el, ikki memliket méningki bolidu» —** «ikki el, ikki memliket» Yehuda we Israil (shimaliy padishahliq)ni körsitidu. ■ **35:10** Zeb. 83:12

36

Xuda Özining nami üchün Israilni eslige keltüridu

1 Emdi sen, i insan oghli, Israil taghliriga bésharet bérip mundaq dégin: — Israil taghliri, Perwerdigarning sözini anglanglar: —■
2 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Düshmenning silerge qarap: «Wah! Menggü yuqiri jaylar bizge teelluq boldi!» dégini tüpeylidin, ■
3 shunga bésharet bérip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Berheq, chünki ular silerni weyrane qilip, ellerdin qalghanliriga tewe qilishqa heryandin silerni ezgenliki tüpeylidin, we siler eller arisida söz-chöchek we töhmet obyékti bolup qalghanliqinglardin, □
4 emdi shunga, i Israil taghliri, Reb Perwerdigarning sözini anglanglar: — Reb Perwerdigar ellerdin qalghanliriga olja hem mazaq obyékti bolup qalghan taghlar, égizlikler, jiralar we jilghilargha, weyran bolghan xarabiler we tashliwétilgen sheherlerge mundaq deydu: —
5 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Xushal bolushup qelbidiki pütün öchmenliki bilen Méning zéminimni özlirige teelluq bolushqa békitip, uni bulang-talang qiliwalayli dégen ellerdin qalghanliriga we Édomdikilerning hemmisige berheq, Men *Öz xelqimge* bolghan qizghinliqimdin chiqqan achchiq otida söz qildim: —
6 Israil zémini toghruluq bésharet bérip, taghlar, égizlikler, jiralar we jilghilargha söz qilip mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Öz *xelqimge bolghan* qizghinliqimdin qehrim bilen söz qildim — chünki siler ellerning mazaq-ahanetlirini yégensiler.■
7 — Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men qolumni kötürüp shundaq qesem ichkenki, berheq, etrapinglardiki eller özining mazaq-ahanetlirini özi ishitidu.
8 Lékin siler, i Israil taghliri, shaxlinisiler, xelqim Israilgha méwe bérisiler; chünki ular pat arida qaytip kélidu.
9 Chünki mana, Men siler teripinglardidurmen; Men silerge qaraymen, siler yumshitilisiler hem térilisiler.
10 We Men üstünglerde ademlerni, yeni Israilning pütkül jemetini, ularning barliqini köpeytimen; sheherler ahalilik bolidu, xarabiler qaytidin qurulidu.
11 Men üstünglerde adem hem haywanlarni köpeytimen, ular awup nesil köridu; Men ötken zamanlardikidek silerni olturaqliq qilimen; berheq, halinglarni eslidikidin ewzel qilimen; siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.
12 Men üstünglerge ademlerni, yeni xelqim Israilni mangdurimen; ular silerge igidarchiliq qilidu, siler ularning mirasi bolisiler; siler yene ularni baliliridin juda qilmaysiler.
13 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki ularning silerge: «Siler ademlerni yeysiler, öz élinglarni balilardin juda qilghansiler!» dégini tüpeylidin,
14 emdi siler yene ademlerni yémeysiler, öz élinglarni baliliridin yene juda qilmaysiler, deydu Reb Perwerdigar.
15 — Men silerge yene ellerning mazaq-ahanetlirini anglatquzmaymen; siler ellerning tapa-tenisini yene kötürmeysiler, siler öz élinglarni qaytidin yiqitmaysiler, — deydu Reb Perwerdigar.
16 Perwerdigarning sözi manga kélip shundaq déyildi: —

■ **36:1** Ez. 6:2 ■ **36:2** Ez. 35:10 □ **36:3 «Chünki ular silerni weyrane qilip, ellerdin qalghanliriga tewe qilishqa heryandin silerni ezgenliki tüpeylidin,...»** — mushu ayettiki «ular» we «(yat) ellerdin qalghanlar» belkim (1) «Babil» we «bashqa eller»ni körsitidu; (2) axirqi zamandiki «dejjal we uninggha béqin'ghan eller»ni we ulardin «bashqa eller»ni körsitidu. Babil Israilni ishghal qilip bulang-talang qilghandin kéyin asasen uni tashlap ketti; etrapidiki eller qalghan xelqning ajizliqidin paydilinip uni téximu köprek bulang-talang qildi. ■ **36:6** Ez. 34:29

17 I insan oghli, Israil jemeti öz zéminida turghan chaghlarda, ular öz yoli hem qilmishliri
bilen uni bulghighan; Méning aldimda ularning yoli ay körgen ayalning napakliqigha
oxshash.
18 Shunga zémin'gha tökken qan üchün, zéminni mebudliri bilen bulghighanliqi üchün,
Men qehrimni ular üstige töktum;
19 Men ularni eller arisigha tarqitiwettim, ular memliketler ichige tarilip ketti; Men
ularning yolliri hem qilmishliri boyiche ularning üstige höküm chiqardim.
20 Ular baridighan herqaysi ellerge kelgende, ular toghrisida: «Bular Perwerdigarning
xelqi, biraq ular Uning zéminidin chiqqan!» — déyilgende, ular yenila Méning pak-
muqeddes namimni bulghighan; ■
21 Biraq Men Israil jemeti barghan herqaysi eller arisida bulghan'ghan pak-muqeddes
namim üchün köngül böldüm.
22 Shunga Israil jemetige mundaq dégin: — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men
bu ishni silerni dep emes, i Israil jemeti, belki siler barghan herqaysi eller arisida siler
bulghighan öz pak-muqeddes namim üchün qilimen.
23 Men eller arisida bulghan'ghan, Özümning büyük namimni pak-muqeddes dep
körsitimen; namimni del siler ular arisida bulghighan; ularning köz aldida Men
Özümni silerning aranglarda pak-muqeddes körsetkinimde, eller Méning Perwerdigar
ikenlikimni bilip yétidu, — deydu Reb Perwerdigar.
24 Men silerni eller arisidin élip, memliketler ichidin yighip, silerni öz zéminiglargha
qayturimen.
25 — Men süpsüzük suni üstünglargha chachimen, buning bilen siler pak bolisiler. Silerni
hemme paskiniliqinglardin we butliringlardin paklaymen.
26 Men silerge yéngi qelb bérimen, ichinglargha yéngi bir roh salimen; téninglardiki tash
yürekni élip tashlap, méhrlik bir qelbni ata qilimen. □ ■
27 Méning Rohimni ichinglargha kirgüzüp, silerni emr-permanlirim boyiche mangghuz-
imen, hökümlirimni tutquzimen, shuning bilen ulargha emel qilisiler;
28 siler Men ata-bowiliringlargha teqdim qilghan zéminda yashaysiler; Méning qowmim
bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen.
29 Men silerni barliq paskinichiliktin qutquzimen; Men bughdayni awun bolushqa
buyruymen; üstünglerge héch acharchiliqni qoymaymen; ■
30 Men derexlerning méwisini we étizdiki mehsulatlarni awutimenki, siler acharchiliq
tüpeyldin eller arisida shermende bolmaysiler.
31 Siler rezil yolliringlar we nachar qilmishliringlarni eslep, qebihlikliringlar we yir-
ginchlik qilghanliringlar üchün öz-özünglardin yirginisiler. ■
32 Silerge melum bolsunki, bu ishni qilishim siler üchün emes , — deydu Reb Perwerdi-
gar, — öz yolliringlar üchün xijil bolup shermende bolunglar, i Israil jemeti.□
33 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men qebihlikinglardin paklighan künide, Men
sheherlerni ahalilik qilimen, xarabe qalghan jaylarmu qaytidin qurulidu.
34 Weyran qilin'ghan zémin ötüp kétiwatqan herbirining köz aldida weyrane körünsimu,
u qaytidin térilidu.
35 Shuning bilen ular: «Bu weyran qilin'ghan zémin xuddi Érem baghchisidek boldi;
xarabe, weyran qilin'ghan sheherler hazir mustehkemlendi, ahalilik boldi» — deydu.■
36 We etrapida qalghan eller Menki Perwerdigarning buzulghan jaylarni qurghuchi
hem weyrane qilin'ghan yerlerni qaytidin térighuchi ikenlikimni bilip yétidu; Menki
Perwerdigar söz qildim, buninggha emel qilimen.■

■ **36:20** Yesh. 52:5; Rim. 2:24 □ **36:26 «...méhrlik bir qelbni ata qilimen»** — ibarniy tilida bu söz «...gösh yürekni ata qilimen» déyilgen. ■ **36:26** Yer. 32:39; Ez. 11:19 ■ **36:29** Ez. 34:29 ■ **36:31** Ez. 6:9; 20:43; 16:61,63 □ **36:32 «bu ishni qilishim siler üchün emes,...»** — démek, bu ishni Xuda Özi üchün qilidu. ■ **36:35** Yesh. 51:3; Ez. 28:13 ■ **36:36** Ez. 17:24; 22:14; 37:14

37 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Men yenila Israilning jemetining bu ishlarni
tileydighan dua-tilawetlirige ijabet qilghuchi bolimen; Men qoy padisidek ularning
ademlirini awutimen;
38 Muqeddes dep ayrilghan qurbanliq qoy padisidek, békitilgen héyt-bayramlirigha
béghishlan'ghan qoy padisi Yérusalémgha toldurulghandek, xarabe bolghan sheherler
qaytidin adem padiliri bilen toldurulidu; ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip
yétidu.

37

Quruq söngeklerge tolghan jilgha — Israilning tirilishi

1 Perwerdigarning qoli wujudumgha qondi; Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp
chiqip, bir jilghining otturisigha turghuzdi; u yer söngeklerge toldi. □
2 U méni söngekler etrapidin uyaq-buyaqqa ötküzdi; mana, bu ochuq jilghida *söngekler*
intayin nurghun idi; we mana, ular intayin qurup ketkenidi.
3 U mendin: — I insan oghli, bu söngekler qaytidin yashnamdu? — dep soridi. Men: — I
Reb Perwerdigar, sen bilisen, — dédim.
4 U manga: I insan oghli, bu söngekler üstige bésharet bérip mundaq dégin: «I quruq
söngekler, Perwerdigarning sözini anglanglar!
5 Reb Perwerdigar bu söngeklerge mundaq deydu: — Mana, Men silerge bir roh-nepes
kirgüzimen, we siler hayat bolisiler. □
6 Men üstünglerge pey-singirlerni salimen, silerni tére bilen yapimen, silerge roh-nepes
kirgüzimen; we siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler».
7 Shunga men buyrulghini boyiche bésharet berdim; men bésharet bérishimge, bir
shawqun kötürüldi, mana jalaq-julaq bir awaz anglandi, söngekler jipsiliship, bir-birige
qoshuldi.
8 Men kördum, mana, pey-singirler we et ularning üstige kélip ularni qaplidi; biraq ularda
héch roh-nepes bolmidi.
9 U manga: — I insan oghli, roh-nepeske bésharet bérip mundaq dégin: «Reb Perwerdigar
mundaq deydu: Töt tereptin shamal kelgeysiler, i roh-nepes, we mushu öltürülgenler
tirilsun üchün ularning üstige püwlengler» — dédi.□
10 Shunga men buyrulghandek bésharet bériwidim, roh-nepes ulargha kirdi-de, ular
hayat bolup tik turdi — büyük bir qoshun'gha aylandi.
11 We U manga: — I insan oghli, bu söngekler bolsa Israilning pütün jemetidur. Mana,
ular: «Bizning söngeklirimiz qurup ketti, ümidimiz üzüldi; biz tügeshtuq!» — deydu.
12 Shunga bésharet bérip ulargha mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, Men görünglerni échip, silerni görünglerdin chiqirimen, i Méning xelqim, silerni
Israil zéminigha élip kirimen;
13 Men görünglerni achqinimda, silerni görünglerdin chiqarghinimda, i Méning xelqim,
siler Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisiler.
14 We Men Öz Rohimni silerge kirgüzimen, siler hayat bolisiler; we Men silerni öz
zéminglarda turghuzimen; siler Menki Perwerdigarni shundaq sözni qilip, shuni ada
qildi, dep bilip yétisiler».

□ **37:1 «Perwerdigar méni Rohi bilen kötürüp chiqip,..»** — ibraniy tilida «Perwerdigar méni Roh bilen kötürüp chiqip,...». Démek, Perwerdigar Öz Rohi bilen peyghemberni kötürdi. □ **37:5 «men silerge bir roh-nepes kirgüzimen, we siler hayat bolisiler»** — ibraniy tilida «roh» we «nepes» bir söz. □ **37:9 «roh-nepeske bésharet bérip mundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: Töt tereptin shamal kelgeysiler, i roh-nepes,...»** — ibraniy tilida «roh» (yaki «roh-nepes») we «shamal» bir söz. «Töt tereptin shamal kelgeysiler, ...» ibraniy tilida «töt tereptiki shamaldin kelgeysiler, ...»

Ikki tayaqning bir bolushi toghruluq bésharet

15 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
16 I insan oghli, bir tayaqni élip, uning üstige «Yehuda we uning hemrahliri bolghan Israillar üchün» dep yazghin; yene bir tayaqni élip, uning üstige «Efraim we uning hemrahliri bolghan pütün Israil jemetidikiler üchün» dep yazghin;
17 we ularni bir-birige ulap qoy; ular qolungda bir bolsun.
18 Xelqimdikiler sendin: «Bu ishlar bilen némini chüshendürmekchi bizge dep bermemsen?» dep sorisa,
19 ularga: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Mana, Men Efraimning we uninggha hemrah bolghan Israil qebililirining qoli tutqan Yüsüpning tayiqini élip, uni Yehudaning tayiqigha qoshup ulap, ularni birla tayaq qilimen; ular Méning qolumda bir tayaq bolidu.
20 Sen yazghan tayaqlarni ularning köz aldida qolungda tutup ulargha shundaq dégin: —
21 «Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Mana, Men Israil balilirini barghan eller arisidin élip, ularni heryandin yighip öz zéminigha épkélimen.
22 Men ularni Israil taghlirining üstide bir el qilimen; bir padishah ularning hemmisige padishah bolidu; ular qaytidin ikki el bolmaydu, yaki qaytidin ikki padishahliqqa héch bölünmeydu. ■
23 Ular özlirini qaytidin ularning mebudliri, lenetlik ishliri yaki asiyliqlirining héchqayisisi bilen héch bulghimaydu; Men ularni gunah ötküzgen olturaqlashqan jayliridin qutquzup, ularni paklandurimen; ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen.
24 We méning qulum Dawut ulargha padishah bolidu; ularning hemmisining birla padichisi bolidu; ular Méning hökümlirimde méngip, Méning belgilimilirimni tutup ulargha emel qilidu. ■
25 Ular Méning qulum Yaqupqa teqdim qilghan, ata-bowiliringlar turup kelgen zéminda turidu; ular uningda turidu — ular, ularning baliliri, we balilarning baliliri menggü turidu — Méning qulum Dawut ularning shahzadisi bolidu. □
26 Men ular bilen aman-xatirjemlik béghishlaydighan bir ehde tüzimen; bu ular bilen menggülük bir ehde bolidu; Men ularni jayida makanlashturup awutimen; we Méning muqeddes jayimni ular arisigha menggüge tikleymen. ■
27 Méning turalghu jayim ularda bolidu; Men ularning Xudasi bolimen, ular Méning xelqim bolidu. □ ■
28 Méning pak-muqeddes jayim ular arisida menggüge tiklen'gende, emdi eller Özüm Perwerdigarning Israilni pak-muqeddes qilghuchi ikenlikimni bilip yétidu».

38

Axirqi zamanlar — «Gog»ni eyibleydighan bésharet

1 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

■ **37:22** Yuh. 10:16 ■ **37:24** Yesh. 40:11; Yer. 30:9; Ez. 34:23 □ **37:25 «Ménin**g **qulum Dawut ularning shahzadisi bolidu» —** bu sözning meniside ikki mumkinchilik bar: — (1) Xuda Dawut padishahni tirildürüp ulargha padishah süpitide tikleydu. (2) mushu sözler Dawutning ewladi Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu (34-babni körüng). Bizningche her ikkisi toghridur. Shu chaghda Xudaning selteniti yer yüzige kelgende, Dawut peyghember yer yüzide turup, Israil we alemning heqiqiy padishahi we padichisi bolghan Mesihke wekil bolup ularning padishahi bolushi mumkin. ■ **37:26** Zeb. 89:3-4; Ez. 34:25; 2Kor. 6:16 □ **37:27 «Ménin**g **turalghu jayim ularda bolidu; Men ularning Xudasi bolimen, ular Ménin**g **xelqim bolidu» —** mushu bésharet 40-48-bablarda tepsiliy halda échilidu. ■ **37:27** Ez. 11:20; 14:11

2 Insan oghli, yüzüngni Magog zéminidiki Rosh, Meshek we Tubalning emiri Gogqa qaritip
uni eyiblep bésharet bérip shundaq dégin: — □ ■
3 Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Mana, i Gog, — Rosh, Meshek we Tubalning emiri,
Men sanga qarshimen;
4 Men séni arqinggha yandurup, éngikingge ilmeklerni sélip, sen we pütün qoshunungni
— atlar we atliq eskerlerni, hemmisi toluq qorallan'ghan, sipar-qalqanlarni kötürgen,
qilich tutqan top-top kishilerni jengge chiqirimen; ■
5 Pars, Éfiopiye we Put, hemmisi qalqan-dubulgha bilen qorallinidu □
6 — Gomér we uning barliq top-top ademliri, shimalning eng qeridin kelgen Torgamah
jemeti we uning barliq top-top ademliri, bu köp eller sanga hemrah bolup bille bolidu.
□
7 Özüngni teyyarla; sen we sanga yighilghan barliq top-top ademliring teyyarlan'ghan
pétida bol; sen ulargha nazaretchilik qilisen.□
8 Köp künlerdin kéyin sen *jengge* chaqirilisen; sen axirqi yillarda qilichtin qutquzulghan,
köp ellerdin yighilghan xelqning zéminigha, yeni uzundin béri weyran qélinip kelgen Is-
rail taghliriga hujum qilisen; uning xelqi ellerdin yighilghan bolup, ularning hemmisi
aman-ésen turiwéridu;
9 sen, barliq top ademliring we sanga hemrah bolghan nurghun eller bilen bille algha
bésip, boran-chapqundek kélisen; sen yer yüzini qaplighan buluttek bolisen».■
10 — Reb Perwerdigar mundaq deydu: «Shu küni shundaq boliduki, könglüngge
bashqiche xiyallar kirip, sen rezil hiyle-neyrengni oylap chiqisen;
11 sen: «Men sépilsiz yéza-kentler jaylashqan zémin'gha bésip kirimen; men aman-ésen tu-
ruwatqan bir xelqqe yéqinlishimen — ularning hemmisi sépilsiz, taqaqsiz we derwazisiz
turuwatidu», deysen, —
12 «Shuning bilen oljilarni élip, bulang-talang qilimen; qolumni eslide weyran bolup
emdilikte makanliq bolghan jaylargha, ellerdin yighilghan, mal-dunyagha ige bolghan,
dunyaning kindikide yashawatqan xelqqe qarshi qilimen».
13 Shu tapta Shéba, Dédan, Tarshishtiki sodigerler barliq yash shirliri bilen sendin:
«Sen olja élishqa keldingmu? Sen top-top ademliringni bulang-talang qiliwélishqa —
altun-kümüshni élip kétishke, mal-dunyani élip kétishke, zor bir oljigha érishiwélishqa
yighdingmu?» — dep soraydu.□
14 Shunga bésharet bergin, i insan oghli, Gogqa shundaq dégin: — Reb Perwerdigar shun-
daq deydu: — Méning xelqim Israil aman-ésen bolidighan künini, sen bilip yetmemsen?
15 Sen öz jayingdin, yeni shimalning eng chet jayidin chiqisen, sen we sanga hemrah
bolghan nurghun eller, hemmisi atliq bolup, top-top ademler, chong qoshun bolisen.
16 Sen yer yüzini qaplighan buluttek xelqim Israilgha qarshi chiqisen — bu axirqi
zamanlarda bolidu — Men séni öz zéminimgha qarshilishishqa chiqirimen; shundaq
qilip Men sen arqiliq, i Gog, ellerning köz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni
körsetkende, ular Méni tonuydu».

□ **38:2 «yüzüngni Magog zéminidiki Rosh, Meshek we Tubalning emiri Gogqa qaritip...»** — bashqa birxil terjimisi: «yüzüngni Magog zéminidin bolghan Meshek we Tubalning kattiwash shahzadisi bolghan Gogqa qaritip...». Meshek we Tubal shu dewrlerde hazirqi Türkiyede turghan ikki qebile idi. Ularning hazirqi Rusiyediki «Moskwa» we «Tobolsk» bilen munasiwiti bar bolushi mumkin. Bezi alimlar «Rosh»ni hazirqi «Rusiye» bilen munasiwiti bar, dep qaraydu. ■ **38:2** Weh. 20:8 ■ **38:4** Ez. 29:4; 39:2 □ **38:5 «Put»** — hazirqi «Liwiye» («Libya»). □ **38:6 «Gomér»** — bezi alimlar «Gomér»ni hazirqi «Gérmaniye» bilen munasiwiti bar, dep qaraydu. «Torgamah»ning kim ikenlikini bir néme déyish tes, biraq Pelestin yaki Babilgha nisbeten «shimaliy eng qeri» bolghan jay Sibiriyedur. □ **38:7 «sen ulargha nazaretchilik qilisen»** — bashqa birxil terjimisi: «sen ulargha muhapizetchi bolisen». ■ **38:9** Ez. 30:18 □ **38:13 «Shéba, Dédan, Tarshish...»** — «Shéba» we «Dédan» — Ereb milletliri idi. «Tarshish» — chong bir soda shehiri (yuqiriqi 27:12-ayettiki izahatni körüng). «Yash shirliri» — bularga oxshaydighan, ular bilen soda qilidighan eller. Ayetning menisi belkim Gog Israilgha hujum qilghanda ularmu ehwaldin paydilanmaqchi bolidu.

17 — Reb Perwerdigar shundaq deydu: «Men qedimki zamanlarda qullirim bolghan
Israildiki peyghemberler arqiliq bésharet qilghan birsi sen emesmu? Ular shu künlerde,
shundaqla köp yillardin béri, Méning séni xelqimge qarshilishishqa chiqiridighanliqim
toghruluq bésharet bergen emesmu?□
18 We shu küni, yeni Gog Israil zéminigha qarshi chiqqan küni shundaq boliduki, — deydu
Reb Perwerdigar, — ghezipim bilen Méning qehrim örlep chiqidu.
19 Méning *Öz xelqimge* bolghan qizghinliqimdin, ghezep bilen shundaq söz qilghan-
menki, Israil zéminida zor yer tewresh bolidu; ■
20 shuning bilen déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlar, daladiki haywanlar, yer
yüzidiki ömiligüchi haywanlar we yer yüzide turghan barliq insanlar Méning yüzüm
aldida tewrinip kétidu; taghlar örülüp, tik yarlar ghulap kétidu, barliq tamlar yerge
örülüp chüshidu.
21 Men barliq taghlirimda uning bilen qarshilishishqa bir qilich chaqirimen, — deydu
Reb Perwerdigar, — herbirsining qilichi öz qérindishige qarshi chiqidu.
22 Men waba késili we qan töküsh bilen uninggha höküm chiqirip jazalashqa kirishimen;
Men uninggha, uning qoshunliri üstige, uninggha hemrah bolghan nurghun eller üstige
dehshetlik yamghur, zor möldür tashliri, ot we gün'gürt yaghdurimen;
23 Men Özümni ulughlap, Özümni pak-muqeddes dep körsitimen; we nurghun ellerning
köz aldida namayan bolimen, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu».

39

Gog we Magog toghruluq bésharetning bashqa tepsilatliri

1 «Emdi sen, i insan oghli, Gogni eyiblep bésharet bérip shundaq dégin: — Reb Perwerdigar
shundaq deydu: — Mana, i Gog, — Rosh, Meshek we Tubalning emiri, Men sanga
qarshimen;
2 Men séni arqinggha yandurup, yétkilep, séni shimalning eng qeridin chiqirimen,
Israilning taghliri üstige tajawuz qildurimen; ■
3 Men oqyayingni sol qolungdin urup tashlighuziwétimen, oqliringni ong qolungdin
chüshüriwétimen;
4 sen Israil taghlirining üstige yiqilisen; sen we séning barliq qoshunliring, sanga hemrah
bolghan eller yiqilisiler; Men séni barliq yirtquch uchar-qanatlargha gösh, daladiki
barliq haywanlargha ow bolushqa teqdim qildim. ■
5 Sen dalada yiqilisen; chünki Men shundaq söz qildim, — deydu Reb Perwerdigar.
6 Men Magog üstige we déngiz boyida aman-ésen turghanlargha ot yaghdurimen; ular
Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu.
7 Méning pak-muqeddes namimni xelqim Israil arisida tonutimen; pak-muqeddes
namimning qaytidin bulghinishqa qet'iy yol qoymaymen; eller Méning Perwerdigar,
Israilda turghan Muqeddes Bolghuchisi ikenlikimni bilip yétidu.
8 Mana, u kélidu! Bu ishlar choqum bolidu, — deydu Reb Perwerdigar, — bu del Men
éytqan künidur.
9 Israil sheherliride turuwatqanlar chiqip qorallarni, jümlidin sipar-qalqanlar, oqyalar,
toqmaqlar we neyzilerni köydürüp ot qalaydu — ular bular bilen yette yil ot qalaydu.

□ **38:17** «Men **qedimki zamanlarda qullirim bolghan Israildiki peyghemberler arqiliq bésharet qilghan birsi sen emesmu? Ular shu künlerde, shundaqla köp yillardin béri, Méning séni xelqimge qarshilishishqa chiqiridighanliqim toghruluq bésharet bergen emesmu?»** — bu ayet üstide biz «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.
■ **38:19** Ez. 36:5, 6 ■ **39:2** Ez. 38:4 ■ **39:4** Ez. 33:27

10 Daladin héch otun élinmaydu, ormanlardin héch yaghach késilmeydu; chünki ular
qorallarni ot qalashqa ishlitidu; ular özliridin olja tutqanlarni olja tutidu, özlirini bulang-
talang qilghanlarni bulang-talang qilidu, — deydu Reb Perwerdigar.
11 We shu künide shundaq boliduki, Israil zéminidin, yeni déngizning sherqiy qirghiqidin
ötidighanlarning jilghisidin Gogqa bir yerlik bolushi üchün bir orunni bérimen; bu yerlik
bolsa ötküchilerning yolini tosidu; ular shu yerde Gog we uning barliq top-top ademlirini
kömidu; u «Hamon-Gog jilghisi» dep atilidu. □
12 Israil jemeti zéminini halal qilish üchün, ularni yette ay kömidu;
13 zémindiki barliq xelq ularni yerlikke qoyidu; shuning bilen Özüm ulughlan'ghan
mushu künide bu ish ulargha sherep bolidu, — deydu Reb Perwerdigar.
14 Ular birnechche ademni zéminni dawamliq arilap, tajawuzchilarning zémin yüzide
qalghan jesetlirini kömüshtek alahide ishni qilish üchün ayriydu; ular shu yette ay
tügigende, andin jesetlerni izdesh xizmitini bashlaydu. □
15 Bu «zémindin ötküchiler» aylinip yüridu; eger birsi ademning ustixinini körgen bolsa, u
uning yénigha bir belge tikleydu; «izdep kömgüchiler» uni Hamon-Gog jilghisigha depne
qilghuche belge turidu
16 (*jilghida* «Hamonah» dep atalghan bir sheher bolidu). Ular shu yol bilen zéminni
paklaydu».□
17 — «We sen, i insan oghli, Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Herqandaq uchar-
qanatlar, daladiki barliq haywanlargha mundaq dégin: «Yighiliship kélinglar, Men silerge
qilmaqchi bolghan qurbanliqimgha, yeni Israil taghliri üstide qilin'ghan chong qur-
banliqqa heryandin jem bolunglar! Siler shu yerde gösh yep, qan ichisiler.
18 Siler baturlarning göshini, yer yüzidiki shahzadilarning qénini — qochqarlarning,
öchkilerning, torpaqlarning qénini ichisiler — ularning hemmisi Bashandiki bordalghan
mallardur!
19 Siler Men silerge qilmaqchi bolghan qurbanliqimdin, toyghuche may yep, toyghuche
qan ichisiler!
20 Siler dastixinimda atlar we jeng harwisidikiler, baturlar, barliq jengchi palwanlar
bilen toyunisiler» — deydu Reb Perwerdigar.
21 — we Men Öz shan-sheripimni eller arisigha körsitimen, barliq eller Ménıng yürgüzgen
jazalirimni we ularning üstige qoyghan qolumni köridu.
22 We shu kündin tartip Israil jemeti Ménıng Perwerdigar, ularning Xudasi ikenlikimni
bilip yétidu.
23 Eller Israil jemetining qebihliki, Manga asiyliq qilghanliqi tüpeylidin sürgün bol-
ghanliqini bilip yétidu; mana, Men yüzümni ulardin yoshurup, ularni düshmenlirining
qoligha tapshurdum; ularning hemmisi qilichlinip yiqildi.
24 Ularning paskinichiliqi we asiyliqliri boyiche Men ularni bir terep qildim, yüzümni
ulardin yoshurdum».

Xudaning Israil üchün axirqi meqsetliri

25 Shunga Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Men hazir Yaqupni sürgün bol-
ghanliqidin eslige qayturup, pütkül Israil jemeti üstige rehim qilip, Öz pak-muqeddes
namim üchün otluq qizghinliqimni körsitimen. □
26-27 Öz zéminida aman-ésen turghinida, héchkim ularni qorqutmaydighan chagh kel-
gende, Men ularni ellerdin qayturup, düshmenlirining zéminliridin yighqinimda, we köp

□ **39:11 «Hamon-Gog» —** «Gogning top-top ademliri» dégenlik. □ **39:14 «Ular birnechche ademni zéminni dawamliq arilap, tajawuzchilarning zémin yüzide qalghan jesetlirini kömüshtek alahide ishni qilish üchün ayriydu» —** bu xizmetni qilish üchün nechche ademni alahide «ayrish» kérek bolidu — chünki jesetlerge tégish ademni «napak» qilip, ibadetxanigha kirishke layaqetsiz qilidu. □ **39:16 «Hamonah» —** «zor bir top ademler» dégenlik. □ **39:25 «Öz... otluq qizghinliqim» —** ibraniy tilida «Öz... hesetim».

ellerning köz aldida Özümning pak-muqeddes ikenlikimni körsetkinimde, shu chaghda ular xijalitini we Mendin yüz örüp qilghan asiyliqining barliq gunahini kötüridu;
28 ular Méning ularni eller arisigha sürgün qildurghanliqim tüpeylidin, we andin ulardin héchqaysisini shu yerde qaldurmay öz zéminigha yighqanliqim tüpeylidin, ular Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétidu;
29 we Men yüzümni ulardin qayta héch yoshurmaymen; chünki Men Israil jemeti üstige Öz Rohimni quyghan bolimen, — deydu Reb Perwerdigar.■

40

Yéngi ibadetxanini ayan qilidighan alamet körünüsh •••• Sxémilarni körüng

1 Bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili, yilning béshida, ayning oninchi künide, yeni sheher bösülgendin on töt yil kéyin — del ashu künide Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qondi, we U méni *sheherge* apardi. □ ■
2 Xudaning alamet körünüshliride U méni Israil zéminigha apirip, intayin égiz tagh üstige orunlashturdi; taghning jenubiy teripide sheherdek bir qurulush turatti. □
3 U méni shu yerge apardi; mana qolida kanap tanisi we ölchem xadisini tutqan, misning körünüshide bolghan bir kishi; u derwazida turatti.
4 Bu kishi manga: «Insan oghli, közliring bilen körüp, quliqing bilen anglap, könglüngni men sanga körsitidighan barliq ishlargha baghlighin; chünki buning sanga körsitilishi üchün sen mushu yerge élip kélinding. Israil jemetige barliq körginingni ayan qil».
5 We mana, ibadetxanining hemme teripide tam bar idi. U kishining qolida alte gezlik ölchem xadisi bar idi; shu chaghdiki «bir gez» bir gez bir aliqan'gha toghra kéletti. U tamning kenglikini ölchidi, bir «xada» chiqti; égizliki bolsa, bir «xada» chiqti.□
6 U sherqqe qaraydighan derwazigha kélip, uning pelempeylirige chiqti; uning bosughisining kenglikini ölchidi, u bir xada chiqti. Yene bir teripining kengliki bir xada chiqti.
7 *Derwazining ichidiki* herbir «oyuq öy»ning uzunluqi bir xada, kengliki bir xada idi; oyuq öylerning ariliqi besh gez idi; derwazining ichidiki bosugha, yeni ichkirige qaraydighan dehlizning aldidiki bosughining *ikki teripining* uzunluqi *ayrim-ayrim* bir «xada» chiqti; □
8 u derwazining ichkirige qaraydighan dehlizni ölchidi, *uzunluqi* bir xada chiqti.
9 U derwazining dalinining uzunluqini ölchidi, sekkiz gez chiqti; uning késhikining yénidiki tamning qélinliqi ikki gez chiqti. Mushu dalan ichkirige qaraytti.
10 Sherqqe qarighan derwazining ichide, u teripide üchtin, bu teripide üchtin oyuq öyler bar idi. Üchilisi oxshash ölchemde idi; üch öyning ikki yan témi oxshash qélinliqta idi.

■ **39:29** Yo. 3:1; Ros. 2:17 □ **40:1 «Bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili... Perwerdigarning qoli méning wujudumgha qondi, we u méni sheherge apardi»** — Eskertish: bu 40-44 bablarda terjimimizning bezi yerliride oqurmenlerge yardimi bolsun dep bezi ayetlerge söz qoshtuq. Ular eslidiki tékistning bir qismi bolmisimu, ular tékistning menisini toghra chüshinishimizge yardem béridu. Biz adettikidek bundaq sözlerni «sus qilduq». **«bizning sürgün bolghanliqimizning yigirme beshinchi yili, yilning béshida, ayning oninchi künide..»** — bu alamet körünüsh birinchi körünüshtin 19 yil kéyin idi. ■ **40:1** Ez. 33:21 □ **40:2 «sheherdek bir qurulush turatti» —** yaki «bir sheherning qarisi turatti». □ **40:5 «ibadetxana» —** ibraniy tilida peqet «öy» déyilidu. Mushu yerde «ibadetxana» «muqeddesxana» (41-bab) we uning hoylisini öz ichige alidu. **«u kishining qolida alte gezlik ölchem xadisi bar idi»** — muqeddes kitabta ishlitilgen «gez» ademning qolining jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. «shu chaghdiki «bir gez» bir gez bir aliqan'gha toghra kéletti» — shunga bu bablarda ishlitilgen «gez» uningdin uzun, texminen 53 santimétr hésablinatti. Derwazisining qandaq ikenlikini chüshinish üchün, towendiki «kélichektiki muqeddes ibadetxana»ni körsitidighan sxémilerni körüng. **«U tamning kenglikini ölchidi, bir «xada» chiqti; égizliki bolsa, bir «xada» chiqti»** — oqurmenlerning éside bolsunki, bir «xada» alte gez idi. □ **40:7 «oyuq öy» —** démek, aldinqi témi yoq öy. «Oyuq öy»lerning aldi karidor (dehliz) bolatti.

11 U derwazini ölchidi, kengliki on gez chiqti; uning jemiy uzunluqi on üch gez idi. □
12 Bu yandiki oyuq öylerning aldida bir gez qélinliqtiki bir tosma tam bar idi, we u yandiki
oyuq öylerning aldida bir gez qélinliqta bir tosma tam bar idi; heryandiki oyuq öylerning
kengliki alte gez idi.
13 U derwazining jemiy kenglikini, yeni bu tereptiki oyuq öyning ögzisining *arqa léwidin* u
tereptiki oyuq öyning ögzisining *arqa léwighiche* yigirme besh gez chiqti; bu tereptiki oyuq
öyning ishiki bilen u tereptiki oyuq öyning ishiki bir-birige qarishatti.□
14 U ichki hoyligha kirish éghizidiki tüwrüklerni ölchidi; ularning égizliki atmish gez chiqti;
derwaza témi bu hoylining tüwrüklirini orap turghanidi. □
15 Derwazining tüwidin dalanning ichki éghizighiche ellik gez chiqti.
16 Oyuq öylerning herbirining udul témida, shundaqla oyuq öylerning ariliqida, dalanning
yénida oxshashla rojekler bar idi; mushu rojekler sirtigha qarap tariyip mangghan idi;
herbir ariliqtiki tam-tüwrüklerge palma derexliri neqqishlen'genidi.

Sirtqi hoyla — sxémini körüng

17 U méni sirtqi hoyligha apardi; mana, kichik xanilar, we sirtqi hoylini chöridep
yasalghan tash taxtayliq supa; supining üstige ottuz kichik xana sélin'ghan.
18 Bu tash taxtayliq supa hoylidiki derwazilargha tutashqan, uning kengliki ularning
uzunluqigha barawer idi; bu «pes tash supa» idi.
19 U töwenki derwazining ichi teripidin ichki hoylining sirtqi témighiche bolghan ariliqni
ölchidi; sherq we shimal tereplerningmu yüz gez chiqti.□

Bashqa ikki derwazisi

20 Andin sirtqi hoyligha kiridighan, shimalgha qaraydighan derwazining uzunluqi we
kenglikini ölchidi.
21 Uning bu teripide üchtin oyuq öy, u teripide üchtin oyuq öy bar idi; uning tüwrükliri,
dalanliri birinchi derwaziningkige oxshash idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki
yigirme besh gez.
22 Uning dériziliri, dalanliri, palma derex neqishliri sherqqe qaraydighan derwazin-
ingkige oxshash idi; kishiler uning yette basquchluq pelempiyi bilen chiqatti; uning
dalini ichkirige qaraytti. □
23 Ichki hoylida shimal we sherqtiki derwazilargha udul birdin derwaze turatti; u
derwazidin derwazighiche ölchidi, yüz gez chiqti.
24 U méni jenub terepke apardi; mana, jenubqimu qaraydighan bir derwaza bar idi; u
uning tüwrükliri, dalanlirini ölchidi, ular bashqiliriga oxshash idi.
25 Derwazining we dalinining etrapidiki dériziler bashqiliriga oxshash idi; uning
uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi.

□ **40:11 «U derwazini ölchidi»** — mushu yerde derwazining «kirish éghizi»ning sirtqi teripini körsitidu. Derwazaning özi xéli uzun bolup, uning «kirish éghizi»i, dehlizi (karidori) we «dalan»i bar idi. Sxéminimu körüng. **«uning jemiy uzunluqi»** — sirtqi tam we pelempeyni öz ichige alsa kérek. □ **40:13 «bu tereptiki oyuq öyning ishiki bilen u tereptiki oyuq öyning ishiki bir-birige qarishatti»** — bu yerdiki «ishik»ning némini körsitidighanliqini bilmeymiz. Bezi alimlar «bala tam» yaki «kün'güre» dep terjime qilidu. □ **40:14 «kirish éghizidiki tüwrükler»** — yaki «kirish éghizidiki munarlar». **«ularning (tüwrüklerning) égizliki atmish gez chiqti; derwaza témi bu hoylining tüwrüklirini orap turghanidi»** — bu ikki tüwrük intayin égizdur. Bezi alimlar ayetni «u derwazining ichki «tosma tam»lirigha ularning ariliq tamlirini qoshup jemiy uzunluqini ölchidi, jemiy bolup atmish gez idi» dégen menide chüshinidu. Biraq (undaq bolsa) bu ölchem ikki tereptiki ichki «tosma tam»lirining ariliqliri bilen jemiy uzunluqining qoshulmisi bolatti. Mundaq ölcheshning néme ehmiyiti bolsun? □ **40:19 «töwenki derwazining ichi teripidin…»** — mumkinchiliki barki, «töwenki» mushu yerde «jenubiy» dégen menide ishlitilidu. Chünki töwende «sherqiy derwaza» we «shimaliy derwaza» tilgha élinidu, biraq ayette «jenubiy derwaza» tilgha élinmaydu. □ **40:22 «uning dériziliri…»** — «dériziliri» mushu yerde uning «rojek»liri, yaki «rojeklik dérize»lirini körsitidu (16-ayetni körüng).

26 Uninggha chiqidighan yette basquch bar idi; uning dalini ichkirige qaraytti; uning tüwrükliride palma derixining neqishi bar idi, u terepte biri, bu terepte biri bar idi.
27 Ichki hoyligha kiridighan, jenubqa qaraydighan bir derwaza bar idi; u jenubiy terepte derwazidin derwazigha ölchidi, yüz gez chiqti.
28 U méni ichki hoyligha jenubiy derwazidin ekirdi; we jenubiy derwazini ölchidi; uning ölchemliri bashqa derwazilerningkige oxshash idi.
29 Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalinining ölchemliri bashqiliriningkige oxshash idi; uning we dalinining etraplirida dériziler bar idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi.
30 Etrapida uzunluqi yigirme besh gez, kengliki besh gez etrapida dalini bar idi. □
31 Uning dalini bolsa sirtqi hoyligha qaraytti; uning kirish éghizidiki ikki yan tüwrükide palma derexlerning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempiyi bar idi.
32 U méni ichki hoylida sherq terepke apardi; u tereptiki derwazini ölchidi; uning ölchemliri bashqiliriga oxshash idi.
33 Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalinining ölchemliri bashqiliriningkige oxshash idi; uning we dalinining etraplirida dériziler bar idi; uning uzunluqi ellik gez, kengliki yigirme besh gez idi.
34 Uning dalini bolsa sirtqi hoyligha qaraytti; uning *kirish éghizining* u we bu teripidiki tüwrükide palma derexlerning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempiyi bar idi.
35 U méni shimaliy derwazigha apardi, we uni ölchidi; uning ölchemliri bashqiliriga oxshash idi.
36 Uning oyuq öyliri, ariliq tamliri, dalanliri *bashqiliriga* oxshash idi; etrapida dériziler bar idi. Uning uzunluqi ellik gez, uning kengliki yigirme besh gez idi.
37 Uning dalinidiki tüwrükler sirtqi hoyligha qaraytti; uning *kirish éghizidiki* ikki yan tüwrükide palma derexlerning neqishi bar idi; uning chiqish yolining sekkiz basquchluq pelempiyi bar idi. □
38 Herbir derwaza *ikki* tüwrükining yénida ishiklik kichik öy bar idi; ular shu öylerde köydürme qurbanliqlarni yuyatti.
39 Derwazining dalinida uyanda ikkidin shire, buyanda ikkidin shire bar idi; ular shirelerning üstide köydürme qurbanliq, gunah qurbanliqi we itaetsizlik qurbanliqlirini soyidu.
40 Shimaliy derwazining dalinining kirish éghizidiki pelempeyning bir yénida ikki shire bar idi; dalanning kirish éghizining yene bir yénida ikki shire bar idi.
41 Shuningdek derwazining u yénida töt shire, bu yénida töt shire bar idi — jemiy sekkiz joza bar idi; ular ularning üstide qurbanliqlarni soyidu.
42 Yene tashtin yonup yasalghan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égizliki bir gez kélidighan töt shire bar idi; ularning üstige köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu. □
43 Derwaza ichide, tamliri üstige bir aliqan uzunluqtiki jüp ilmeklik kanarlar békitilgen. Shireler üstige qurbanliq göshliri qoyulidu.□

□ **40:30 «etrapida uzunluqi yigirme besh gez, kengliki besh gez etrapida dalini bar idi»** — eyni tékstini chüshinish tes. □ **40:37 «uning dalinidiki tüwrükler …»** — yaki «uning késhekliri …». □ **40:42 «Yene tashtin yonup yasalghan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égizliki bir gez kélidighan töt shire bar idi; ularning üstige köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoyulidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Bu töt shire yonulghan tashtin yasalghan, uzunluqi bir yérim gez, kengliki bir yérim gez, égizliki bir gez; ularning üstigimu köydürme qurbanliqlar we bashqa qurbanliqlarni soyidighan qoral-eswablar qoylidu». Biraq bundaq jozilar qoy-kalilarning jesitini qoyghudek derijide chong emes. □ **40:43 «derwaza ichide… kanarlar békitilgen. Shireler üstige qurbanliq göshliri qoyulidu»** — bezi alimlar bu shireler peqet shimaliy derwazisidila qoyulghan, dep qaraydu. Biraq 38-ayet «derwazilar»ni körsitidu.

Kahinlarning öyliri

44 Ichki hoyla ichide we ichki derwazining sirtida medhiye naxshichiliri üchün ikki kichik öy bar idi; biri shimaliy derwazining yénida, jenubqa yüzlen'gen; yene biri jenubiy derwazining yénida, shimalgha yüzlen'genidi.
45 U manga: «Jenubqa yüzlen'gen öy kahinlar, yeni ibadetxanigha mes'ullar üchündur.
46 Jenubqa yüzlen'gen öy kahinlar, yeni qurban'gah wezipisige mes'ullar üchündur. Bular bolsa Zadokning jemetining oghul perzentliri; shularla Lawiy jemetidiler arisidin Perwerdigarning yénigha xizmitide bolushqa kireleydu» — dédi.□
47 U hoylini ölchidi; uzunluqi yüz gez, kengliki yüz gez, töt chasiliq idi; qurban'gah bolsa muqeddesxana aldida turatti.□

Muqeddes jayning dalini •••• Sxémini körüng

48 U méni muqeddesxanining dalinigha apardi; u dalan éghizining ikki yénidiki tamlarning uzunluqini ölchidi; bir tereptikisi besh gez, yene bir tereptikisi besh gez chiqti; dalan éghizining *özi on töt gez idi*; dalan éghizidiki tamning *ichki teripining* kengliki bu teripi üch gez, u teripi üch gez idi. □
49 Dalanning kengliki yigirme gez, uzunluqi on bir gez idi; uninggha chiqidighan pelempey bar idi; tüwrükimu bar idi, u yénida biri, bu yénida biri bar idi.□

41

Muqeddes jay, eng muqeddes jay •••• Sxémilarni körüng

1 U méni *muqeddesxanidiki* muqeddes jayning aldigha apardi; u jayning kirish éghizining ikki teripidiki yan tamni ölchidi, her ikkisining qélinliqi alte gez chiqti.
2 Kirish éghizining kengliki bolsa on gez idi; muqeddes jayning kirish éghizidiki toghra tamning ichki teripining kenglikini ölchidi, her ikkisi besh gez chiqti; u muqeddes jayning uzunluqini ölchidi, qiriq gez chiqti; uning kengliki yigirme gez chiqti.
3 U ichkirige qarap mangdi, eng muqeddes jaygha kirish éghizidiki toghra tamning kengliki ikki gez; éghizining kengliki alte gez idi; *ikki tereptiki* toghra tamning uzunluqi bolsa, yette gez idi. □
4 U muqeddes jayning keynidiki «eng muqeddes jay»ning uzunluqini ölchidi, yigirme gez chiqti; kenglikimu yigirme gez idi. U manga: «Bu eng muqeddes jay» — dédi.□

«Muqeddesxana»gha yandash kichik xanilar

5 U muqeddesxanining témini ölchidi, qélinliqi alte gez chiqti; yandiki kichik xanilarning bolsa, kengliki töt gez idi; kichik xanilar muqeddesxanini chöridep sélin'ghanidi.

□ **40:46 «shularla Lawiy jemetidiler arisidin Perwerdigarning yénigha xizmitide bolushqa kireleydu» —** Zadoklarning shu imtiyazgha ige bolush sewebi 44:15de éytilidu. □ **40:47 «qurban'gah bolsa muqeddesxana aldida turatti» —** «muqeddesxana» hoyla ichide turidighan öy; u «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay»ni öz ichige alidu. □ **40:48 «dalan éghizining özi on töt gez idi» —** bu jümle bezi kona tékistlerde (bolupmu kona grék tilidiki LXX terjimiside) tépilidu. Emeliyette bayanlirining toluq bolushi üchün mushundaq bir jümle bolushi kérek idi. □ **40:49 «Dalanning ... uzunluqi on bir gez idi» —** bezi kona tékistlerde «on ikki gez» déyilidu. □ **41:3 «U ichkirige qarap mangdi ... kirish éghizidiki toghra tamning kengliki ikki gez...» —** alimlarning bu 1-3 ayettiki ölchemlər toghruluq bashqa-bashqa chüxinixliri bar. Sxemilirimizni körüng. □ **41:4 «U muqeddes jayning keynidiki «eng muqeddes jay»ning uzunluqini ölchidi, ... U manga: «bu eng muqeddes jay» — dédi» —** Ezakiyal kahin bolup, «muqeddes jay»gha kirdi. Biraq «eng muqeddes jay»gha kirmidi; Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche peqet «bash kahin» «eng muqeddes jay»gha kirishke hoquqluq idi.

6 Yénidiki kichik xanilar üch qewetlik, bir-birige üstileklik idi, her qewette ottuzdin xana
bar idi; kichik xanilarning limliri muqeddesxanining témigha chiqip qalmasliqi üchün,
limlar kichik xanilarning sirtqi témigha békitilgenidi.
7 Yuqirilighanséri muqeddesxanining etrapidiki kichik xanilar kéngiyip barghanidi;
chünki muqeddesxanining etrapida qurulush bolghanliqtin bina égizligenséri xanilar
kéngeygen. Shu sewebtin muqeddesxanimu égizligenséri kéngeygen. Töwendiki qewettin
yuqiridiki qewetkiche otturidiki qewet arqiliq chiqidighan pelempey bar idi.□
8 Men muqeddesxanining égiz ulluq supisi barliqini kördum; u hem yénidiki kichik
xanilarning uli idi; uning égizliki toptoghra bir «xada» idi, yeni alte «chong gez» idi. □
9-10 Yénidiki xanilarning sirtqi témining qélinliqi besh gez idi. Muqeddesxanining yénidiki
kichik xanilar bilen *kahinlarning* hujriliri ariliqidiki bosh yerning kengliki yigirme gez
idi; bu bosh yer muqeddesxanining hemme teripide bar idi.
11 Yénidiki kichik xanilargha kirish éghizi bolsa bosh yerge qaraytti; bir kirish éghizi
shimalgha, yene biri jenubqa qaraytti. Supa üstidiki xanilarni chöridigen bosh yerning
kengliki besh gez idi.
12 Gherbke jaylashqan, bosh yerge qaraydighan binaning uzunluqi yetmish gez idi;
binaning sirtqi témining qélinliqi besh gez; uning kengliki toqsan gez idi.□

Ibadetxanining yene bezi tepsilatliri

13 Héliqi kishi muqeddesxanining özini ölchidi; uning uzunluqi yüz gez idi. Bosh yerning
kengliki *yüz gez idi*, binaning tamliri qoshulup jemiy kengliki yüz gez idi.
14 Muqeddesxanining aldi teripi we sherqqe jaylashqan hoylisining kengliki yüz gez idi.
□
15-16 U *muqeddesxanining* keynidiki bosh yerge qaraydighan binaning kenglikini,
jümlidin u we bu teripidiki karidorni ölchidi, yüz gez chiqti. Muqeddesxanining «muqed-
des jay»i bilen ichki «eng muqeddes jay»i we sirtqa qaraydighan dalini bolsa, yaghach
taxtaylar bilen bézelgen; uning bosughiliri, ichidiki üch jayning etrapidiki rojekliri hem
dehlizliri bolsa, bosughisidin tartip hemme yer, poldin dérizilergiche yaghach taxtaylar
bilen bézelgen (dériziler özi rojeklik idi).
17-18 Dalandin ichki «eng muqeddes jay»ghiche bolghan torus, ichki we sirtqi
«muqeddes jay»ning tamlirining hemme yéri kérub we palma derexliri bilen ölchemlik
neqishlen'genidi. Her ikki kérub arisida bir palma derixi neqishlen'genidi; herbir
kérubning ikki yüzi bar idi. □
19 Kérubning insan yüzi bu tereptiki palma derixi neqishige qaraytti; shir yüzi u tereptiki
palma derixi neqishige qaraytti; pütkül muqeddesxanining *ichki* hemme teripi shundaq
idi;
20 dalanning poldin tartip torusighiche, shuningdek «muqeddes jay»ning tamlirigha
kérublar we palma derexliri neqish qilin'ghan.
21 «Muqeddes jay»ning ishik késhekliri bolsa, töt chasiliq idi; «eng muqeddes jay» aldidiki
ishik késheklirimu oxshash idi.

□ **41:7 «muqeddesxanining etrapida qurulush bolghanliqtin bina égizligenséri xanilar kéngeygen»** — mushu «qurulush» dégen söz pütkül «muqeddes kitab»ta peqet bir qétimla tépilidu, shunga uning menisini békitish tes. Mumkinchiliki yene barki, u «karidor» yaki «pelempey» dégen menide. □ **41:8 «uning égizliki toptoghra bir «xada» idi, yeni alte «chong gez» idi»** — oqurmenlerning éside boliduki, «chong gez» «bir gezge qoshulghan bir aliqan» (525 millimétr étrapida) (40:5ni körüng). □ **41:12 «binaning uzunluqi yetmish gez idi... uning kengliki toqsan gez idi»** — bu binaning kengliki we uzunluqi «ichki kengliki» we «ichki uzunluqi»ni körsetse kérek. Sxémimizda shundaq qiyas qilimiz. Bashqa imkaniyitimu sxémimizda körsitilidu. Alimlar binaning qaysi yölinishte (toghrisigha, uzunisigha) orunlashturulushi toghruluq ikki pikirde bar. □ **41:14 «sherqqe jaylashqan hoylisi»** — ibraniy tilida « sherqqe jaylashqan bosh yer». □ **41:17-18 «ichki we sirtqi «muqeddes jay»»** — démek, «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay».

22 «*Muqeddes jay*»*ning* égizliki üch gez, uzunluqi ikki gez bolghan qurban'gahi yaghachtin yasalghan; uning burjekliri, yüzi we tamlirining hemmisi yaghachtin yasalghan; héliqi kishi manga: «Bu bolsa Perwerdigarning aldida turidighan shiredur» — dédi.□
23 *Muqeddesxanining* «muqeddes jay» hem «eng muqeddes jay»ining herbirining qosh qanatliq ishiki bar idi.
24 Herbir qanitining ikki qatlimi bar idi; bu ikki qatlam qatlinatti; bu tereptiki qanitining ikki qatlimi bar idi; u tereptikisiningmu ikki qatlimi bar idi.
25 Ularning üstige, yeni «muqeddes jay»ning ishikliri üstige, tamlarning üstini neqishligendek, kérublar we palma derexliri neqishlen'genidi; sirtqi dalanning aldida yaghachtin yasalghan bir aywan bar idi.
26 Dalanning u we bu teripide rojekler we palma derex neqishliri bar idi. Muqeddesxanining yénidiki kichik xanilar we aldidiki aywanning sheklimu shundaq idi.

42

Sirtqi we ichki hoyla arisigha jaylashqan kahinlarning öyliri •••• Sxémilarni körüng

1 U méni sirtqi hoyligha, shimal teripige apardi; u méni yene «bosh yer»ge tutashqan, ibadetxanining shimaliy uduligha jaylashqan kichik xanilargha apardi.
2 Xanilarning jemiy uzunluqi yüz gez idi; ularning kirish yoli shimalgha qaraytti; *xanilarning* jemiy kengliki ellik gez idi.
3 Xanilar ichki hoyligha tewe yigirme gez kengliktiki «bosh yer»ge qaraytti, shundaqla sirtqi hoyligha tewe «tash taxtayliq supa»ning udulida idi. Üch qewetlik xanilarning karidorining bir teripidiki xanilar yene bir teripidiki xanilarning udulida idi.
4 Xanilarning aldida on gez kenglikte, yüz gez uzunluqta bir karidor bar idi. Xanilarning ishikliri shimalgha qaraytti; □
5 yuqiridiki xanilar töwendiki we otturisidiki öylerdin tar idi; chünki karidorlar köp orunni igiliwalghanidi.
6 Xanilar üch qewetlik idi; biraq hoyligha tutash xanilarningkidek tüwrükliri bolmighachqa, üchinchi qewettiki xanilar astinqi qewettiki we otturidiki xanilardin tar idi.□
7 Sirttiki xanilarning yénidiki, yeni hoylini xanilardin ayrip turidighan sirtqi tamning uzunluqi ellik gez idi.
8 Sirtqi hoyligha tutashqan xanilarning bolsa, jemiy uzunluqi ellik gez idi; mana, muqeddesxanigha qaraydighan teripining uzunluqi yüz gez idi.
9 Bu xanilar astida, sirtqi hoylidin kiridighan, sherq terepke qaraydighan bir kirish yoli bar idi.□

□ **41:22 ««Muqeddes jay»ning égizliki üch gez, uzunluqi ikki gez bolghan qurban'gahi yaghachtin yasalghan…»** — bu «qurban'gah» belkim qurbanliqlarning özi üchün emes, belki Perwerdigarning aldida «muqeddes nan» qoyulush üchün yasilidu; chünki axirida «Bu bolsa Perwerdigarning aldida turidighan shiredur» déyilidu. □ **42:4 «Xanilarning aldida on gez kenglikte, yüz gez uzunluqta bir karidor bar idi»** — biz mushu yerde grék terjimisi (LXX) we «Péshitta»ning tékistige egiship, «yüz gez» dep terjime qilimiz. **«… Xanilarning ishikliri shimalgha qaraytti»** — pütün ayettiki eyni tékistni chüshinish tes. Mumkinchliki barki, her qewette ikki karidor bar; shuning bilen herbir xana karidorgha, yeni «shimalgha» qaraytti. □ **42:6 «…hoyligha tutash xanilarningkidek tüwrükliri bolmighachqa, üchinchi qewettiki xanilar astinqi qewettiki we otturidiki xanilardin tar idi»** — bu jümlining menisini ibariniy tilida chüshinish tes. Binadiki tüwrüklerning qandaq orunlashturulghanliqi éniq emes. □ **42:9 «…sirtqi hoylidin kiridighan, sherq terepke qaraydighan bir kirish yoli bar idi»** — bu binadin ichki hoyligha kiridighan bir yolmu bolush kérek (13-, 14-ayet we 44:19-ayetnimu körüng).

10 Ibadetxanining jenubiy teripide, sherqiy teripige qaraydighan ichki hoylidiki tamning kengliki bilen teng bolghan, «bosh yer»ge tutashqan, ibadetxanining özige qaraydighan xanilar bar idi;
11 Ularning aldidimu bir karidor bar idi; ular shimalgha qaraydighan xanilargha oxshaytti. Ularning uzunluqi we kengliki, barliq chiqish yolliri, shekli we ishikliri oxshash idi.
12 Jenubqa qaraydighan bir yürüsh xanilarning ishiki aldidiki karidorning béshida bir kirish yoli bar idi; bu kirish yolimu sherqqe qaraydighan tamning yénida idi.
13 We u manga: «*ibadetxanining hoylidiki* «bosh yer»ge tutashliq bu shimaliy we jenubiy yürüsh xanilar bolsa, muqeddes xanilardur; Perwerdigargha yéqinlishalaydighan kahinlar shu yerlerde «eng muqeddes hediyeler»ni yeydu. Ular shu yerlerde «eng muqeddes hediyeler»ni, yeni ashliq hediyelerni, gunah qurbanliqlirini we itaetsizlik qurbanliqlirini qoyidu; chünki shu yerler muqeddestur.
14 Kahinlar Xuda aldigha kirgendin kéyin, ular «muqeddes jay»din biwasite sirtqi hoyligha chiqmaydu, belki shu yerge xizmet kiyimini sélip qoyidu, chünki bu kiyimler muqeddestur. Ular peqet bashqa kiyimlerni kiyip, andin jamaet turghan yerge chiqidu» — dédi.□
15 U shundaq qilip ibadetxanining ichki kölimini ölchigendin kéyin, u méni sherqqe qaraydighan derwzidin chiqardi we etrapidiki tamni ölchidi.
16 U sherqiy teripini ölchem xadisi bilen ölchidi; u besh yüz xada chiqti. □
17 U shimaliy teripini ölchem xadisi bilen ölchidi; u besh yüz xada chiqti.
18 U jenubiy teripini ölchem xadisi bilen ölchidi; u besh yüz xada chiqti.
19 U gherbiy teripige burulup, ölchem xadisi bilen ölchidi; u besh yüz xada chiqti.
20 U töt teripini ölchidi; etrapida awam bilen pak-muqeddes bolghan jaylarni ayrip turidighan, uzunluqi besh yüz *xada*, kengliki besh yüz *xada* tam bar idi.□

43

Perwerdigarning shan-sheripi Yérusalémgha qaytip kélidu

1 U méni derwazigha, yeni sherqqe qaraydighan derwazigha apardi;
2 Mana, Israilning Xudasining shan-sheripi sherq tereptin keldi; Uning awazi ulugh sularning sharqirighan sadasidek idi; yer yüzi uning shan-sheripi bilen yorutuldi.
3 Men körgen bu alamet körünüsh bolsa, u sheherni halak qilishqa kelgen qétimda körgen alamet körünüshtek boldi; alamet körünüshler yene men Kéwar deryasi boyida turup körgen alamet körünüshtek boldi; men düm yiqildim. ■
4 Perwerdigarning shan-sheripi sherqqe qaraydighan derwaza arqiliq ibadetxanigha kirdi;
5 Roh méni kötürüp, ichki hoyligha apardi; mana, Perwerdigarning shan-sheripi ibadetxanini toldurdi.□ ■
6 Héliqi kishi yénimda turghanda, ibadetxanining ichidin Birsining sözligen awazini anglidim;

□ **42:14 «Kahinlar ... shu yerge xizmet kiyimini sélip qoyidu...»** — «shu yer» yuqirida teswirlen'gen «yürüsh xanilar»ni körsitish kérek (44:19-ayetnimu körüng). Ichki hoylining özide kiyim-kéchekni almashturush muwapiq emestur. □ **42:16 «U sherqiy teripini ölchem xadisi bilen ölchidi; u besh yüz xada chiqti»** — ibadetxanidiki «sirtqi hoyla»ning uzunluqi we kengliki besh yüz gez idi (hésablashqa asan bolsun üchün sxémilarni körüng). Buninggha qarighanda, sirtqi hoyla témining sirtida yene bir chong tosma tam bolsa kérek. Shundaq bolghanda, bu ibadetxana intayin chong bolghan bolidu. Texminen uzunluqi we kengliki bir kilométrdin éshishi mumkin. Grék terjimisi (LXX)ning tékistte «bez yüz gez» déyilidu. □ **42:20 «U töt teripini ölchidi... uzunluqi besh yüz (xada), kengliki besh yüz (xada) tam bar idi»** — 16-ayettiki izahatni körüng. ■ **43:3** Ez. 1:4; 8:4 □ **43:5 «Roh méni kötürüp,...»** — Xudaning Muqeddes Rohi, elwette. ■ **43:5** Ez. 3:14, Ez. 11:24

7 U manga: — I insan oghli, bu Méning textim sélin'ghan jay, Men ayagh basidighan, Men
Israillar arisida menggüge turidighan jaydur; Israil jemetidikiler — ularning özliri yaki
padishahliri buzuqluqi bilen yaki «yuqiri jaylar»da padishahning jesetliri bilen Méning
pak-muqeddes namimni yene héch bulghimaydu. □ ■
8 Ular öz bosughisini Méning bosughimning yénigha, ishik késhikini Méning ishik
késhikimning yénigha salghan, ular bilen Méni peqet bir tamla ayrip turatti, ular Méning
pak-muqeddes namimni yirginchlikliri bilen bulghighan. Shunga Men ghezipim bilen
ularni yoqitiwettim.
9 Emdi hazir ular buzuqluqini, padishahlarning jesetlirini Mendin yiraq qilsun; we Men
ular arisida menggüge turimen.
10 — Emdi sen, i insan oghli, Israil jemetining öz qebihlikliridin xijalet bolushi üchün bu
öyni ulargha körsitip bergin; ular kallisida ibadetxanini ölchep baqsun.
11 Egerde ular öz qilghanliridin xijil bolsa, emdi sen mushu öyning sheklini, uning
sélinishini, chiqish yollirini, kirish yollirini we barliq layihisini we barliq belgilimilirini,
— shundaq, barliq sheklini we barliq qanunlirini ayan qilip bergin; ularning pütkül
sheklini éside tutushi hem uning belgilimilirige emel qilishi üchün, uni ularning köz
aldigha yazghin.
12 Ibadetxanining qanuni shundaq bolidu: U turghan taghning choqqisining békitilgen
pasilghiche bolghan dairisi «eng muqeddes» bolidu; mana, bu ibadetxanining qa-
nunidur.

Ibadetxanida qilidighan ibadetning belgilimiliri — qurban'gah •••• Sxémini körüng

13 Qurban'gahning «*chong* gez»de ölchen'gen ölchemliri shundaq idi: — bu gez bolsa bir
gez qoshulghan bir aliqan bolidu. Qurban'gahning etrapidiki ulining égizliki bir gez,
kengliki bir gez, etrapidiki girwiki bolsa bir aliqan idi. Mana bu qurban'gahning uli
idi. □
14 Uning ulidin astinqi tekchigiche ikki gez, kengliki bir gez idi; bu «kichik tekche»din
«chong tekche»giche töt gez, kengliki bir gez idi;
15 qurban'gahning ot supisining égizliki töt gez idi; ot supisida töt münggüz choqchiyip
chiqip turatti.
16 Qurban'gahning ot supisining uzunluqi on ikki gez, kengliki on ikki gez bolup, u töt
chasiliq idi.
17 Yuqiri tekchigichimu töt chasiliq idi, uzunluqi on töt gez, kengliki on töt gez;
etrapidiki girwiki bolsa yérim gez idi; astining kengliki bir gez idi; uninggha chiqidighan
pelempiyi sherqqe qaraytti.
18 U manga shundaq dédi: — I insan oghli, Reb Perwerdigar shundaq deydu: Bu
qurban'gah üstige köydürme qurbanliqlarni sunush we üstige qan sépish üchün uni
yasighan künide, shular uning belgilimiliri bolidu: —
19 sen Lawiy qebilisidin bolghan, yeni Méning xizmitimde bolush üchün Manga
yéqinlishidighan Zadok neslidikilerdin bolghan kahinlargha gunah qurbanliqi süpitide
yash bir torpaqni bérisen;
20 sen uning qénidin azraq élip qurban'gahning münggüzlirige, chong tekchining töt
burjikige hem etrapidiki girwekliri üstige sürisen; shuning bilen sen uni pakizlap we
uninggha kafaret qilisen.□

□ **43:7 «padishahlarning jesetliri bilen Méning pak-muqeddes namimni yene héch bulghimaydu»** — Israillar qedimki zamanlarda belkim padishahlirini «yuqiri jaylar»da depne qilip shu yerlerni tawapgahlar qiliwalghan. Bezi alimlar «jesetliri»ni «abide tashliri» dep terjime qilidu. ■ **43:7** Yer. 16:18 □ **43:13 «Mana bu qurban'gahning uli idi»** — bashqa birxil terjimisi: «qurban'gahning égizliki töwende: —...» □ **43:20 «shuning bilen sen uni pakizlap we uninggha kafaret qilisen»** — «kafaret qilish» toghruluq «Law.» 1:3 we izahatni, shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

21 Sen gunah qurbanliqi bolghan torpaqni élip uning jesitini «muqeddes jay»ning sirtida bolghan, ibadetxanidiki alahide békitilgen jayda köydürisen;
22 ikkinchi künide sen gunah qurbanliqi süpitide béjirim bir tékini sunisen; ular qurban'gahni torpaq bilen paklandurghandek téke bilen uni paklaydu.
23 Sen uni paklighandin kéyin, sen béjirim yash bir torpaq, qoy padisidin béjirim bir qochqarni sunisen;
24 sen ularni Perwerdigarning aldigha sunisen; kahinlar ularning üstige tuz sépidu we ularni Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq süpitide sunidu.
25 Yette kün sen her küni gunah qurbanliqi süpitide bir tékini sunisen; ular béjirim yash bir torpaqni, qoy padisidin béjirim bir qochqarnimu sunidu.
26 Ular yette kün qurban'gah üchün kafaret qilip uni paklaydu; shuning bilen ular uni pak-muqeddes dep ayriydu.
27 Bu künler tügigende, sekkizinchi küni we shu kündin kéyin, kahinlar silerning köydürme qurbanliqliringlarni we inaqliq qurbanliqliringlarni qurban'gah üstige sunidu; shuning bilen Men silerni qobul qilimen, — deydu Reb Perwerdigar.

44

Kahinlar we ularning wezipiliri, imtiyazliri

1 We u méni ibadetxanining sherqqe qaraydighan derwazisigha apardi; u étiklik idi.
2 Perwerdigar manga: — Bu derwaza étiklik turidu; u échilmaydu, héchkim uningdin kirmeydu; chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi uningdin kirgen; shunga u étiklik qalidu.
3 Peqet shahzade, shahzadilik süpiti bilen shu derwazining *karidorida* olturup Perwerdigar aldida nan yéyishke bolidu; u *derwaznining* dalinidin kiridu we shu yoldin chiqidu, — dédi.□
4 U méni shimaliy derwazidin chiqirip ibadetxanining aldigha apardi; men kördum, mana, Perwerdigarning shan-sheripi Perwerdigarning öyini toldurdi; men düm yiqildim.□
5 Perwerdigar manga shundaq dédi: — Insan oghli, Méning sanga Perwerdigarning öyining barliq belgilimiliri hem qanunliri toghruluq éytidighanlirimning hemmisini köngül qoyup közüng bilen kör, quliqing bilen angla; ibadetxanining kirish yoli we muqeddes jayning chiqish yollirini köngül qoyup ésingde tut.
6 Andin asiylargha, yeni Israil jemetige shundaq dégin: «Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Yirginchlik qilmishliringlargha boldi bes, i Israil jemeti!
7 Siler barliq yirginchlik qilmishliringlardin sirt, Manga nan, qurbanliq méyi we qénini sun'ghininglarda, siler yat ademlerni, qelbide xetne qilinmighan, ténide xetne qilinmighanlarni méning muqeddes jayimda, yeni Méning öyümde turup uni bulghashqa kirgüzdunglar; ular ehdemni buzdi.
8 Siler Méning pak-muqeddes nersilirimge mes'uliyet bilen sadiq bolmay, belki muqeddes jayimda özünglarning ornigha mes'ul bolushqa *yat ademlerni* ishqa qoydunglar».
9 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Israil arisida turghan yat ademlerdin, yeni qelbide xetne qilinmighan, ténide xetne qilinmighan herqandaq yat ademning Méning muqeddes jayimgha kirishige bolmaydu

□ **44:3 «u derwaznining dalinidin kiridu…»** — démek, shahzade sherqiy derwazining karodorigha hoyla arqiliq dalandin ötüp kiridu. Nan yégendin kéyin u shu yol bilen chiqip kétidu. □ **44:4 «Perwerdigarning öyi»** — pütkül ibadetxanini körsitidu.

10 lékin Israilning Mendin ézip kétishi bilen, Mendin yiraqliship azghan, mebudlirigha intilgen Lawiy jemetidikiler öz qebihlikining jazasini tartidu; □
11 halbuki, ular yenila muqeddes ornumda, öy derwazilirida nazaretchilik qilidighan we öy xizmitide bolidighan xizmetkarlar bolidu; ular xelq üchün köydürme we bashqa qurbanliqlarni soyidu; ular xelqning xizmitide bolup ularning aldida turidu. □
12 Emma xelq mebudlirigha choqun'ghanda, ular xelqning shu ishlirida, ularning xizmitide bolghanliqi, shuning bilen Israil jemetini qebihlikke élip baridighan putlikashang bolghanliqi tüpeylidin, shunga Men ulargha qolumni kötürüp qesem ichkenmenki, — deydu Reb Perwerdigar, — ular qebihlikining jazasini tartidu.
13 Shunga ular Men üchün kahinliq wezipisini öteshke Méning yénimgha yéqin kelmeydu, yaki Méning muqeddes nersilirimge, «eng muqeddes» nersilirimge yéqin kelmeydu; ular belki öz xijalitini we yirginchlik qilmishlirining jazasini tartishi kérek.
14 Biraq Men ularni öyning özining mulazimitige, uning barliq xizmitige we uningda qilinidighan barliq ishlargha mes'ul qilimen.

Zadok jemetidiki Xudagha sadiq bolghan kahinlar toghrisida

15 Biraq Israil Mendin ézip ketkende, Öz muqeddes jayimgha qarashqa sadiq kahinlar, yeni Lawiylar bolghan Zadokning ewladilir — ular xizmitimde bolushqa yénimgha yéqin kélidu; ular qurbanliqilarning méyini we qénini sunushqa Méning aldimda turidu, — deydu Reb Perwerdigar.
16 Ular muqeddes jayimgha kiridu, Méning xizmitimde bolushqa dastixinimgha yéqin kélidu; ular Méning tapshuruqumgha mes'ul bolidu.
17 We shundaq boliduki, ular ichki hoyla derwaziliridin kirgende, kanap kiyimni kiyishi kérek; ichki hoyla derwazilirida yaki muqeddesxana aldida xizmette bolghanda, ularda herqandaq yungdin bolghan nerse bolmaydu;
18 béshigha kanaptin tikilgen selle, bélining töwinige kanaptin tambal kiyidu; ular ademni terlitidighan héchqandaq nersini kiymesliki kérek. □
19 Ular xelqning aldigha sirtqi hoyligha chiqqanda, ular xizmet kiyimlirini séliwétip, ularni muqeddes «kichik xanilar»gha qoyup qoyidu; ular xelqning bu kiyimlirining pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrimasliqi üchün bashqa kiyimlerni kiyishi kérek. □
20 Ular chachlirini chüshürüwetmesliki, yaki chachlirini uzun qoyuwetmesliki lazim; ular peqet qisqa chach qoyushi kérek.
21 Ichki hoyligha kirgende héchqaysi kahin sharab ichmesliki kérek.
22 Ular tul yaki ajrashqan ayalni öz emrige almasliqi kérek; ular Israil neslidin bolghan pak qizni, yaki kahindin tul qalghan ayalni élishqa bolidu.■

□ **44:10 «... Israilning Mendin ézip kétishi bilen, Mendin yiraqliship azghan, mebudlirigha intilgen Lawiy jemetidikiler öz qebihlikining jazasini tartidu» —** Lawiy jemetidikiler, yeni Lawiylarning muqeddes ibadetxanining xizmiti üchün alahide mes'uliyiti bolghan. Tepsilatliri Tewratning «Misirdin chiqish», «Lawiylar» we «Chöl-bayawandiki seper» dégen qismilardin tépilidu. □ **44:11 «muqeddes ornum» —** mushu yerde «muqeddes jay» emes, belki pütkül ibadetxanini körsetse kérek. □ **44:18 «ular ademni terlitidighan héchqandaq nersini kiymesliki kérek» —** «terlitidighan» yaki «ter aqquzidighan» kiyim kahinlar üchün bolmaydu. Oqurmenlerning éside boliduki, Adem'atimiz gunah sadir qilghandin kéyin, Xuda uninggha: «Sen péshanengdin ter aqquzushung bilen néningni yeysen» dep lenet qilghanidi. Xudaning xizmiti Uning iltipati, küch-qudriti bilen qilinmisa bolmaydu; Xudaning nijatida yaki xizmitide ademning öz «tirishchanliqi», yaki insaniyetning gunahini eslitidighan «aqquzghan ter»ining héch orni yoq. □ **44:19 «Ular xelqning bu kiyimlirining pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrimasliqi üchün bashqa kiyimlerni kiyishi kérek» —** oqurmenlerning éside boliduki, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche addiy puqralarning kahinlarning xizmet kiyimlirige tégish hoquqi yoq idi. Ular tegküchi bolsa Xudaning jazasigha uchraytti. Shunga bu belgilime puqralarni qoghdash üchün idi. Biz «qoshumche söz»imizdimu yéngi ibadetxanidiki kahinlar we wezipiliri üstide toxtilimiz. ■ **44:22** Law. 21:13,14

23 Ular xelqimge pak-muqeddes bilen addiyning perqini ögitidu, ulargha halal bilen
haramni qandaq perq étishni körsitidu.
24 Erz-dewalarda ular höküm chiqirish ornida bolidu; ular bularning üstige öz
hökümlirim boyiche höküm chiqiridu; Men békitken barliq héyt-bayramlirim toghrisidiki
qanun-belgilimilirimni tutidu; ular Méning «shabat kün»lirimni pak-muqeddes dep eti-
warlishi kérek.
25 Özini napak qilmasliqi üchün ular ölükning yénigha héch barmasliqi kérek; halbuki,
ölgen atisi, anisi, oghli, qizi, aka-ukisi yaki éri yoq acha-singlisi üchün ular özini napak
qilishqa bolidu.
26 Özini paklandurghandin kéyin, uninggha yene yette kün sanilishi kérek;
27 u muqeddes jaygha kirgende, yeni muqeddes jayda xizmette bolushqa ichki hoyligha
kirgen shu künide, u özi üchün gunah qurbanliqini sunushi kérek, — deydu Reb Perw-
erdigar.
28 Bu ulargha miras bolidu: — Men Özüm ulargha miras bolimen; siler ulargha Israil
zéminidin héchqandaq igilikni teqsim qilmaysiler; Men ularning igiliki bolimen. ■
29 Ular ashliq hediye, gunah qurbanliqi we itaetsizlik qurbanliqliridin yeydu; Israilda
mexsus Xudagha atalghan herqandaq nerse ularningki bolidu.
30 Tunji chiqqan herqandaq mehsulatlarning ésili, barliq we herqandaq «kötürme
hediye»ler kahinlar üchün bolidu. Siler *arpa-bughdiyinglarning* hosulining tunji xémirini
kahin'gha teqdim qilishinglar kérek; shuning bilen bext-beriket öyünglerge ata qilinidu.
□ ■
31 Kahinlar özlügidin ölgen, yaki yirtquchlar boghup qoyghan héchqandaq haywan yaki
uchar-qanatlardin yéyishke bolmaydu.■

45

Zémindin Perwerdigargha atap «kötürme hediye» bolghan parche yer •••• 44:30-izahat, sxémini we xeritini körüng

1 Siler zéminni miras qilip bölüsh üchün chek tashlap teqsim qilghininglarda, siler
«kötürme hediye» süpitide zémindiki muqeddes bir ülüshni Perwerdigargha atap
sunisiler. Uning uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki yigirme ming *xada* bolidu.
Bu parche yer her tereptiki chigrisighiche muqeddes hésablinidu. □
2 U yerdin besh ming *xada* uzunluqtiki, besh ming *xada* kengliktiki töt chasiliq yer
muqeddes jaygha ayrilidu; uning etrapida bosh yer bolush üchün ellik gezlik kengliktiki
yer bölünidu. □
3 Bu ülüshtin sen uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolghan yerni
ölchep bölisen; buning ichi muqeddes jay, eng muqeddes jay bolidu.
4 Bu yer zéminning muqeddes ülüshi bolidu; u muqeddes jayning xizmitide bolghan, yeni
Perwerdigarning xizmitide bolushqa yénigha yéqin kélidighan kahinlar üchün bolidu; u
ularning öyliri üchün, shundaqla muqeddes jayning orunlishishi üchün muqeddes orun
bolidu.

■ **44:28** Chöl. 18:20; Qan. 18:1 □ **44:30 ««kötürme hediye»ler»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche bezi qurbanliqlardin we Xudagha atalghan bezi bashqa hediyelerdin «kötürme hediye»lerni mexsus kahinlar üchün ayrish kérek idi («Mis.» 25:2-3ni körüng). ■ **44:30** Mis. 13:2; 22:29,30; Chöl. 18:11 ■ **44:31** Law. 22:8 □ **45:1 «uzunluqi yigirme besh ming xada»** — texminen 78 kilométr. Bashqa birxil terjimisi «uzunluqi yigirme besh ming gez» — (yeni 13 kilométr) **«kengliki yigirme ming xada»** — texminen 63 kilométr. Biz mushu yerde grék tilidiki LXX terjimisige egishimiz. Bashqa birxil terjimisi «uzunluqi yigirme ming gez» — (yeni 10.5 kilométr). □ **45:2 «U yerdin besh ming xada uzunluqtiki, besh ming xada kengliktiki töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu»** — ibraniy tilida «U yerdin besh ming xada uzunluqta, besh ming xada kenglikte töt chasiliq yer muqeddes jaygha ayrilidu» déyilidu.

5 Uningdin sirt yene uzunluqi yigirme besh ming gez, kengliki on ming gez bolghan yer,
öyning xizmitide bolidighan Lawiylarning igiliki, yeni özliri turidighan sheherliri üchün
bolidu.
6 Siler bu «kötürme hediye» bolghan muqeddes ülüshning yénidin sheher üchün kengliki
besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada* yerni bölüp békitisiler. Bu pütkül
Israil jemeti üchün bolidu. □7 Shahzadining ülüshi bolsa, bu muqeddes ülüshning
ikki teripige tutishidu, shundaqla sheherge tewe jayning ikki teripige tutishidu, yeni
gherbiy teripi gherbke qaraydighan, sherq teripi sherqqe qaraydighan ikki parche yer
bolidu; bu parche yerlerning jemiy uzunluqi qebililerning ülüshining uzunluqi bilen
parallél bolidu.
8 Bu yer shahzadining Israil zéminidiki igiliki bolidu; we Méning shahzadilirim xelqimni
yene héch ezmeydu; zémin Israil jemetige, qebililiri boyiche bölüp teqsim qilinidu.
9 Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Boldi bes, i Israil shahzadiliri! Jebir-zulum
we bulang-talangni özünglardin néri qilip, toghra höküm chiqirip adalet yürgüzünglar;
Méning xelqimni qayta yéridin heydiwetküchi bolmanglar, — deydu Reb Perwerdigar.
10 Silerde toghra mizan, toghra efah, toghra «bat» bolsun. □ ■
11 «Efah» we «bat» bolsa bir ölchem bolsun; shuning bilen bat xomirning ondin birige,
efah xomirning ondin birige barawer bolsun; xomir bolsa ular ikkisi üchün ölchem
bolsun. □
12 Bir shekel bolsa yigirme «gerah» bolsun. Yigirme shekel, yigirme besh shekel, on besh
shekel qoshulup silerge «mina» bolidu.□ ■

Shahzade üchün «kötürme hediye»

13 Bu silerning *shahzade üchün* «kötürme hediye»nglar bolidu; bir «xomir» bughdaydin
altidin bir efah bughday, bir «xomir» arpidin altidin bir efah arpa sunisiler;
14 zeytun méyi bolsa, «bat» bilen ölchinidu, herbir «kor»din ondin bir bat sunisiler (bir
«kor» on «bat» yaki bir «xomir» bolidu, chünki on bat bir xomir bolidu).
15 Israilning süyi mol yaylaqliridin, her ikki yüz tuyaq padigha birdin paxlan sunisiler
— bular bolsa, «ashliq hediye», «köydürme qurbanliq», «inaqliq qurbanliq»lar bolup,
Israillar üchün kafaret qilish üchün bolidu, — deydu Reb Perwerdigar.
16 Zémindiki xelqning hemmisining Israilning shahzadisige sun'ghan bu «kötürme
hediye»ge töhpisi bolidu.
17 Shahzadining wezipisi bolsa, héytlerge, «yéngi ay»largha, «shabat kün»lerge, jümlidin
Israil jemetining barliq «ibadet sorun»lirigha köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyeler we
sharab hediyelerni teminleshtin ibaret; Israil jemeti üchün kafaret élip kélidighan gunah
qurbanliqi, ashliq hediye, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqlirini teminligüchi
del shu bolidu.

Héyt-bayramlar toghruluq bezi belgilimiler

18 Reb Perwerdigar shundaq deydu: — Birinchi ayning birinchi künide sen béjirim yash
bir torpaqni alisen, uning bilen sen muqeddes jayni paklaysen.

□ **45:6 «sheher üchü» —** yeni Yérusalém üchün. **«kengliki besh ming xada, uzunluqi yigirme besh ming xada» — yaki «kengliki besh ming gez, uzunluqi yigirme besh ming gez».** □ **45:10 «efah» —** quruq nersilerge ölchem idi, texminen 27 litr idi. **«bat»** — suyuq nersilerge ölchem, efahqa barawer bolup 27 litr idi. ■ **45:10** Law. 19:35,36
□ **45:11 «bat xomirning ondin birige, efah xomirning ondin birige barawer bolsun» —** «xomir»ning esliy menisi «éshek kötüreligüdek yük» idi — texminen 220-300 litr. □ **45:12 «shekel» —** kümüshning (yaki altunning) ölchimi bolup, 11.4 gramgha barawer idi. **«mina»** — (yaki «maneh») birxil tengge, 60 shekelge barawer idi. Emdi némishqa uning mushu yerde «20, 25 we 15 shekel»ge bölünüshini anche bilmeymiz. Belkim mushu bölünüshi birxil aldamchiliqning aldini élish üchün bolushi mumkin. ■ **45:12** Mis. 30:13; Law. 27:25; Chöl. 3:47

19 Kahin bu gunah qurbanliqining qénidin élip ibadetxanining ishik késheklirige, qurban'gahning yuqiri tekchisidiki töt burjekke we ichki hoylining derwazisining kirish yolining késheklirige süridu;
20 shuningdek yoldin azghanlar yaki nadanlar üchün sen shu ayning yettinchi künide oxshash ish qilishing kérek; shuning bilen sen ibadetxana üchün kafaret qilisen.

21 Birinchi ayning on tötinchi künide siler «ötüp kétish» héyti, yette künlük bir héytni ötküzisiler; pétir nanni yéyish kérek. ■
22 Shu küni shahzade özi we zémindiki barliq xelq üchün gunah qurbanliqi süpitide bir torpaqni sunidu.
23 Héytning yette künining herbiride u Perwerdigargha köydürme qurbanliqni, yeni yette künning herbiride yette torpaq we yette qochqarni, hemmisini béjirim halda sunidu; her küni gunah qurbanliqi üchün bir tékini sunidu.
24 U herbir torpaqqa bir efah ashliq hediyeni, herbir qochqargha bir efah ashliq hediyeni qoshup sunidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu. □
25 Yettinchi ayning on beshinchi künide bashlan'ghan héytta, héytning yette künining herbiride u mushundaq gunah qurbanliqliri, köydürme qurbanliqlar, ashliq hediyelerni we zeytun méyi qatarliqlarni oxshash sunushi kérek.□ ■

46

«Shabat kün»liri we «yéngi ay»lar

1 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Ichki hoylining sherqqe qaraydighan derwazisi alte «ish küni»de étiklik bolidu; biraq shabat künide u échilidu; we «yéngi ay» bolghan künliride u échilidu. □
2 Shahzade sirttin shu derwazining dalinining yoli bilen kiridu, u kirish éghizining késhek témi tüwide turidu; kahinlar bolsa uning üchün köydürme qurbanliqini, inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u derwazining bosughisida sejde qilidu andin chiqidu; biraq derwaza kechkiche étilmeydu.
3 Zémindiki xelqmu shabat künliride we «yéngi ay»larda shu derwazining kirish éghizining tüwide turup Perwerdigar aldida sejde qilidu.
4 Shabat künide shahzade Perwerdigargha sun'ghan qurbanliq bolsa alte béjirim paxlan, bir béjirim qochqar bolidu.
5 Bulargha qoshulidighan ashliq hediyeler qochqargha bir efah, paxlanlargha bolsa chamining yétishiche bolidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.
6 «Yéngi ay»ning künide u sun'ghan qurbanliq yash bir béjirim torpaq, alte paxlan, bir qochqar bolidu; ularning hemmisi béjirim bolidu.
7 Bulargha ashliq hediyelerni qushup sunidu; torpaqqa bir efah, qochqargha bir efah, paxlanlargha chamining yétishiche bolidu; herbir efah un'gha bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.
8 Shahzade kirgende, derwazining dalini bilen kiridu, we shu yol bilen chiqidu.
9 Zémindiki xelq héyt künliride békitilgen «ibadet sorun»lirigha Perwerdigar aldigha kirgende, sejde qilishqa shimaliy derwazidin kirgen kishi jenubiy derwazidin chiqidu; jenubiy derwazidin kirgen kishi shimaliy derwazidin chiqidu; u kirgen derwazidin chiqmaydu, belki uduligha méngip chiqidu.

■ **45:21** Mis. 12:3; 23:15; Law. 23:5; Chöl. 9:3; 28:16,17; Qan. 16:1 □ **45:24 «bir xin zeytun méyini»** — «bir xin» belkim texminen 6 litr. □ **45:25 «Yettinchi ayning on beshinchi künide bashlan'ghan héyt»** — yeni «kepiler héyti» yaki «kepe tikish héyti» ■ **45:25** Law. 23:33; Chöl. 29:12; Qan. 16:13 □ **46:1 «shabat küni»** — oqurmenlerning éside barki, «shabat küni» shenbe küni, dem élish künidur.

10 Xelq kirgende shahzade ular bilen bille kiridu; ular chiqqanda, bille chiqidu.
11 Héyt-bayramlarda we «ibadet sorun»lirida bolsa, u qoshumche sun'ghan ashliq hediyeler torpaqqa bir efah, qochqargha bir efah, paxlanlargha bolsa chamining yétishiche bolidu; herbir efah un'gha u bir xin zeytun méyini qoshup sunidu.
12 Shahzade Perwerdigargha xalis köydürme qurbanliqni yaki xalis inaqliq qurbanliqlirini sunmaqchi bolsa, emdi sherqqe qaraydighan derwaza uning üchün échilidu; shabat künide qilghandek, u öz köydürme qurbanliqini we inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u qaytip chiqidu; chiqqandin kéyin derwaza étilidu.

13 Her künde sen Perwerdigargha köydürme qurbanliq süpitide bir yashliq béjirim paxlanni sunisen; sen her etigini teyyarlap bérisen.
14 Her etigende sen uninggha qoshup ashliq hediye, yeni undin altidin bir efah we unni maylashqa zeytun méyidin üchtin bir hin teyyarlaysen; bu Perwerdigargha ebediy belgilime bilen békitilgen ashliq hediye bolidu.
15 Ular her etigende paxlanni, uning ashliq hediyesini zeytun méyi bilen ebediy köydürme qurbanliq süpitide sunidu.

Miraslar toghruluq bezi belgilimiler

16 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Shahzade öz mirasidin oghullirining birsige sowgha qilghan bolsa, emdi u yene ashu oghlining öz oghul-ejdadliri üchün bolidu; miras yoli boyiche u ularning igiliki bolidu.
17 Biraq u öz mirasidin uning xizmetkarlirining birige sowgha bergen bolsa, u uningki «xalas qilish yili»ghiche bolidu; shu chaghda u shahzadige qayturulidu; *shahzadining mirasi* esli öz oghullirighila mensup bolidu. □
18 We shahzade xelqqe jebir-zulum sélip, ularni mirasidin heydiwetmeydu; u oghulliriga öz igilikidin miras teqsim qilidu; shuning bilen Méning xelqim öz igilikidin tarqitilmaydu.

Kahinlarning qurbanliqlardin alghan göshni pishurushi

19 Andin *héliqi kishi* méni shimalgha qaraydighan, kahinlar üchün bolghan muqeddes «kichik xanilar»gha derwazining yénidiki kirish yoli bilen apardi; mana, uning gherb teripide mexsus bir jay bar idi;
20 u manga: «Bu kahinlar itaetsizlik qurbanliqlirini we gunah qurbanliqlirini qaynitidighan hem ashliq hediyelerni pishuridighan jaydur; bu jayni békitishtiki meqset, xelqning bu ashlarning pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrimasliqi üchün, ular bu *ashlarni* sirtqi hoyligha élip chiqmaydu. □
21 U méni sirtqi hoyligha apirip, méni hoylining töt bulungidin ötküzdi; mana, hoylining herbir bulungida *kichik* hoyla bar idi.
22 Hoylining töt bulungida, uzunluqi qiriq gez, kengliki ottuz gez bolghan tosma tamliq hoylilar bar idi; bu töt hoylining ölchemliri oxshash idi.

□ **46:17 «xalas qilish yili» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, «xalas qilish yili» yaki «burgha chélish yili» her 49 yilda bir bolidu, ashu yilida her ademning qerzi xalas qilinidu, bashqilargha sétilghan miras-zéminlar öz igisi yaki uning ewladlirigha qayturulidu. («Law.» 25-babni körüng). □ **46:20 «Bu kahinlar itaetsizlik qurbanliqlirini we gunah qurbanliqlirini qaynitidighan hem ashliq hediyelerni pishuridighan jaydur... xelqning bu ashlarning pak-muqeddeslikige tégip kétip ziyan'gha uchrimasliqi üchün, ular bu ashlarni sirtqi hoyligha élip chiqmaydu» —** oqurmenlerning éside boliduki, kahinlarning köydürme qurbanliqlardin sirt, herxil qurbanliqlardin we «hediye»lerdin bir ülüshni élip yéyish hoquqi bar idi. Ularning resmiy kirimi bolmighachqa, bu ülüshler ularning jénini baqatti. Xelq qurbanliqliri we ülüshlirini Xudagha atap sun'ghandin kéyin, «muqeddes» dep hésablinip, Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda addiy puqralarning ularni yéyishi yaki ulargha tégishi men'i qilin'ghan. Biz «qoshumche söz»imizdimu bu qurbanliqlar üstide toxtilimiz.

23 Bu töt hoyla ichide etrapida tash taxtayliq tekche bar idi; tekche astida hemme
etrapida qazan qaynitidighan *ot qalaydighan* jayliri bar idi.
24 U manga: «Bular «gösh qaynitish öyliri», mushu yerlerde öyning xizmitide bolghanlar
xelqning qurbanliqlirini qaynitidu» — dédi.□

47

Hayatliq deryasi

1 *Héliqi kishi* méni öyning derwazisigha qayta apardi. Mana, ibadetxanining bosughi-
sidin sular sherqqe qarap éqip chiqiwatatti; chünki öyning aldi sherqqe qaraytti. Sular
öyning astidin, ong teripidin, qurban'gahning jenubiy teripidin éqip chüshetti. □ ■
2 U méni shimalgha qaraydighan derwazisidin chiqardi; u méni aylandurup sherqqe
qaraydighan derwazining sirtigha apardi; mana, sular ong teripidin éqip turatti.
3 Héliqi kishi qolida ölchigüch tanini tutup, sherqqe qarap mangdi; u ming gez ölchidi,
andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning oshuqigha chiqatti.
4 U yene ming gez ölchidi; andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning tizlirigha yetti. U
yene ming gez ölchidi; andin méni sulardin ötküzdi; sular ademning bélige chiqatti.
5 U yene ming gez ölchidi; u men ötelmeydighan derya bolup chiqti; chünki sular örlep ketti;
uningda su üzgili bolatti, u ötkili bolmaydighan derya bolup chiqti.
6 U mendin: «Insan oghli, buni körgensen?» dep soridi; andin méni deryaning qirghiqigha
qayturup apardi.
7 Qirghaqqa qayttim, mana, deryaning qirghiqida, u we bu qétida, intayin köp derexler
bar idi.■
8 U manga mundaq dédi: «Bu sular yurtning sherqige chiqidu; shu yerdin ular Arabah
tüzlenglikige chüshüp, andin déngizgha kiridu. Ular déngizgha éqip kirishi bilen, déngiz
suliri saqaytilidu. □
9 We shundaq boliduki, bu «jüp derya» qaysi yerge éqip kelse, shu yerdiki barliq su
üzidighan janiwarlar yashaydu; déngizda nurghun béliqlar bolidu; chünki sular shu yerge
éqip kélidu, we déngiz suliri saqaytilidu; derya nege aqsa, shu yerning hemmisi hayatqa
ige bolidu. □
10 We shundaq boliduki, béliqchilar déngiz boyida turidu; En-Gedidin En-Eglaimgiche
ularning torliri yéyilidighan jayliri bolidu; déngiz béliqlirining «Ottura déngiz»dikidek bek
köp sortliri bolidu;
11 biraq uning zey-sazliqliri saqaytilmaydu; ular shorluq bolushqa tapshurulidu.
12 Derya boyida, u we bu qétida, ozuq bolidighan herxil derexler ösidu. Ularning yopur-
maqliri solashmaydu, ular méwisiz qalmaydu; ular her ayda yéngidin méwileydu; chünki
uni sughiridighan sular muqeddes jaydin chiqidu; ularning méwisi ozuq, ularning
yopurmaqliri dora-dermanlar bolidu.■

□ **46:24 «mushu yerlerde öyning xizmitide bolghanlar xelqning qurbanliqlirini qaynitidu —** «qurbanliqlarni qaynitish» toghruluq «Law.» 7:31-36, 8:31-ayetlerni körüng. Lawiylar we kahinlarning xelq aparghan «inaqliq qurbanliqi»lar, «gunah qurbanliqi»lar we «itaetsizlik qurbanliqi»lardin parche gösh élip yéyish hoquqi bar idi. Bu ularning qurbanliqni soyup sunushidiki «ish heqqi» idi. □ **47:1 «öyning derwazisi» —** «öy» mushu yerde pütkül ibadetxanini körsitidu. ■ **47:1** Zek. 14:8 ■ **47:7** Weh. 22:2 □ **47:8 «Arabah tüzlengliki» —** xeritini körüng. «Arabah» dégen Iordan deryasining jilghisi. **«déngiz»** — «Ölük déngiz» — bügün'ge qeder u déngiz intayin tuzluq bolghachqa, uningda héchqandaq janiwar yashimaydu. Biraq bu sular bilen uning suliri aqar su bolup, nurghun béliq-haywanlar ularda yashaydu. □ **47:9 «jüp derya» —** yuqiriqi ayetlerde «bir derya» teswirlen'gendin kéyin, némishqa «jüp derya» déyilidu? Buning sirliq menisi peqet Tewrattiki «Zek.» 14:8-ayette yéshilidu. Chünki yene bir derya ibadetxanidin chiqip gherbiy terepkimu éqip «Ottura déngiz»gha kiridu. «Yo.» 3:18nimy körüng. ■ **47:12** Weh. 22:2

Zéminni qebililer üchün bölüsh

13 Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Töwende Israilning on ikki qebilisige zémin miras süpitide bölünüp teqsim qilinip chégralar ayrilidu; Yüsüpning qebilisige ikki ülüsh bölünidu. □
14 Men qolumni kötürüp ata-bowiliringlargha qesem ichkendek, siler bir-biringlargha barawerlik bilen zéminni miras bolushqa bölisiler; u silerge miras bolidu. ■
15 Zéminning *töt* teripining chégrasi mundaq: Shimaliy teripi, «Ottura déngiz»din bashlinip Xetlonning yolini boylap, Zedad shehirining kirish éghizighiche bolidu;
16 u Xamat, Bérotah, Sibraim (Demeshq bilen Xamatning chégrisining otturisida), Hawranning chégrisida bolghan Xazar-Hattikon sheherlirini öz ichige alidu;
17 shuningdek «Ottura déngiz»din bashlan'ghan chégra Hazar-Énan'ghiche sozulidu; u Demeshqning chégrisini boylap, Xamatning shimaliy rayonining chégrasigha tutishidu; bu bolsa shimaliy teripi bolidu.
18 Sherq teripining chégrisi, Hawran bilen Demeshqning otturisidin bashlinip, Giléad we Israil zéminini bölüp turidighan Iordan deryasi bolidu. Siler buningdin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheysiler. Bu bolsa sherq teripi bolidu. □
19 Jenubiy teripi bolsa, Tamar shehiridin Méribah-Qedesh deryasining éqinlirighiche, andin Misir wadisidin «Ottura déngiz»ghiche sozulidu. Bu jenubiy chégra bolidu.
20 Gherbiy teripi bolsa «Ottura déngiz»ning özi, Xamat rayonigha kirish éghizighiche bolidu; bu gherbiy chégrisi bolidu.
21 Siler bu zéminni Israilning qebilisi boyiche öz-aranglarda ülüshüshünglar kérek.
22 Shundaq bolush kérekki, siler öz-aranglar we aranglarda olturaqlashqan, aranglarda baliliq bolghan musapirlargha uni miras bolushqa chek tashlap bölisiler; ular silerge nisbeten wetinide tughulghan Israillargha oxshash bolushi kérek. Ular siler bilen teng chek tashlap Israil qebililiri arisidin miras alsun.
23 Musapir qaysi qebile arisida olturaqlashqan bolsa, siler shu yerdin uninggha miras teqsim qilisiler, deydu Reb Perwerdigar.

48

Shimaliy tereptiki yette qebile

1 Töwende qebililer nami boyiche tizimlinidu; shimal teripide Dan qebilisining bir ülüshi bar. Uning chégrisi Israil zéminining shimaliy chégrisimu bolidu; u Xetlonning yolini boylap, Xamat rayonigha kirish éghizighiche we Hazar-Énan shehirigiche sozulghan (Hazar-Énan Demeshq chégrisigha yandash bolup, Demeshqning shimaliy teripidiki Xamat shehirining yénida). Uning ülüshi sherqtin gherbkiche sozulghandur.□
2 Danning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Ashir qebilisining bir ülüshidur.
3 Ashirning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Naftali qebilisining bir ülüshidur.
4 Naftalining chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Manasseh qebilisining bir ülüshidur.

□ **47:13 «Yüsüpning qebilisige ikki ülüsh bölünidu»** — Lawiy qebilisi zémin'gha ige bolmaydu. Yüsüpning ikki oghli, Efraim we Manasseh, ikki qebile hésablinidu («Yar.» 48:17-20ni körüng). ■ **47:14** Yar. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13 □ **47:18 «Ölük déngiz»** — ibraniy tilida «sherqiy déngiz». **«Sherq teripining chégrisi, Hawran bilen Demeshqning otturisidin bashlinip, Giléad we Israil zéminini bölüp turidighan Iordan deryasi bolidu. Siler buningdin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheysiler»** — bashqa birxil terjimisi: «Siler sherqiy chégrisidin, yeni Hawran bilen Demeshqning otturisidin, Giléad we Israil zéminidin we Iordan deryasidin «Ölük déngiz»ghiche miraslarni bölüp ölcheysiler». □ **48:1 «Xamat rayonigha kirish éghizighiche...»** — yaki «Libo-Xamat shehirigiche...».

5 Manassehning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Efraim
qebilisining bir ülüshidur.
6 Efraimning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Ruben
qebilisining bir ülüshidur.
7 Rubenning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Yehuda
qebilisining bir ülüshidur.

Otturidiki ülüsh

8 Yehudaning chégrisigha tutashqan, sherqtin gherbkiche sozulghan zémin, silerning
«kötürme hediye»nglar bolidu; uning kengliki yigirme besh ming *xada*, uning uzunluqi
qebililerge teqsim qilin'ghan ülüshtikidek bolidu; muqeddes jay uning del otturisida
bolidu.
9 Siler Perwerdigargha alahide atighan «kötürme hediye» bolsa, uzunluqi yigirme besh
ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolidu.
10 Bu muqeddes «kötürme hediye» kahilar üchün bolidu. Shimaliy teripining uzunluqi
yigirme besh ming *xada*, gherbiy teripining kengliki on ming *xada*, sherqiy teripining
kengliki on ming *xada*, jenubiy teripining uzunluqi yigirme besh ming *xada* bolidu;
Perwerdigarning «muqeddes jay»i uning del otturisida bolidu.
11 Bu yer Zadok ewladliridin bolghan, pak-muqeddes dep ayrilghan kahinlar üchün
bolidu. Israil ézip ketkende, ular Lawiylar ézip ketkendek ézip ketmigen, belki Men
tapshurghan mes'uliyetke sadiq bolghanidi.
12 Shuning bilen bu alahide «kötürme hediye» bolghan yer bolsa pütün «kötürme hediye»
bolghan zéminning ichidin bolup, ulargha nisbeten «eng muqeddes bir nerse» dep
bilinsun. U Lawiylarning ülüshige tutashqan bolidu.□
13 Kahinlarning ülüshining chégrisigha tutash bolghan yer Lawiylarning ülüshi bolidu.
Uning uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada*. Pütkül uzunluqi
yigirme besh ming *xada*, kengliki on ming *xada* bolidu.
14 Ular uningdin yerni héch satmaydu yaki almashturmaydu. Ular bu zéminning ésilini
bashqilargha héch ötküzmeydu; chünki u Perwerdigargha muqeddes dep atalghan.
15 Qalghan yer, kengliki besh ming *xada*, uzunluqi yigirme besh ming *xada*, adettiki yer
bolup, sheher üchün, yeni öyler we ortaq bosh yer üchün bolidu. Sheher uning otturisida
bolidu.
16 Sheherning ölchemliri mundaq bolidu; shimaliy teripi töt ming besh yüz *xada*, jenubiy
teripi töt ming besh yüz *xada*, sherqiy teripi töt ming besh yüz *xada*, we gherbiy teripi
töt ming besh yüz *xada* bolidu.
17 Sheherning bosh yerliri bolsa, shimalgha qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* keng-
likte, jenubqa qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikte, sherqqe qaraydighan
teripi ikki yüz ellik *xada* kenglikide, gherbke qaraydighan teripi ikki yüz ellik *xada*
kenglikte bolidu.
18 Qalghan ikki parche yer muqeddes «kötürme hediye» bolghan yerge tutiship uning-
gha parallél bolidu. Ularning uzunluqi sherqqe qaraydighan teripi on ming *xada*, gher-
bke qaraydighan teripi on ming *xada*; bular muqeddes «kötürme hediye» bolghan yerge
tutishidu; bularning mehsulatliri sheherning xizmitide bolghanlarni ozuqlanduridu.
19 Uni tériydighanlar, yeni sheherning xizmitide bolghanlar Israilning barliq qebililiri
ichidin bolidu.

□ **48:12 «Shuning bilen bu alahide «kötürme hediye» bolghan yer bolsa pütün «kötürme hediye» bolghan zéminning ichidin bolup, ulargha nisbeten «eng muqeddes bir nerse» dep bilinsun. U Lawiylarning ülüshige tutashqan bolidu» —** Lawiylarning ülüshi bu yerning shimaliy teripide bolidu; xeritini körüng.

20 Pütkül «kötürme hediye» bolsa uzunluqi yigirme besh ming *xada*, kengliki yigirme
besh ming *xada* bolidu; siler bu töt chasiliq muqeddes «kötürme hediye»ge sheherge
tewe jaylarnimu qoshup sunisiler.
21 Muqeddes «kötürme hediye» bilen sheherning igidarchiliqidiki yerning u we bu
teripidiki qalghan zéminler shahzade üchün bolidu. «Kötürme hediye»ge yandash
sherqtin sherqqe sozulghan yigirme besh ming *xada* kengliktiki yer we gherbtin gher-
bke sozulghan yigirme besh ming *xada* kengliktiki yer *qebililerning* ülüshlirige parallél
bolup, bular shahzade üchündur; muqeddes «kötürme hediye», jümlidin ibadetxanining
muqeddes jayi ularning otturisida,
22 shuningdek Lawiylarning ülüshi we sheherning igilikimu shahzadining tewelikining
otturisida bolidu. Yehudaning chégrisi we Binyaminning chégrisining otturisida bolghan
bu zéminlar shahzade üchün bolidu.

Jenubiy tereptiki besh qebile

23 Qalghan qebililerning ülüshliri bolsa: — Binyamin qebilisi üchün sherqtin gherb
terepke sozulghan bir ülüshi bolidu.
24 Binyaminning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin
Shiméon qebilisining bir ülüshidur.
25 Shiméonning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Issakar
qebilisining bir ülüshidur.
26 Issakarning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Zebulun
qebilisining bir ülüshidur.
27 Zebulunning chégrisigha yandash bolghan, sherqtin gherbke sozulghan zémin Gad
qebilisining bir ülüshidur.
28 Gadning yan teripi, yeni jenubiy teripi, pütkül zéminning jenubiy chégrisi Tamar
shehiridin Méribah-Qedesh deryasining éqinlirighiche, andin *Misir* wadisini boylap «Ottura
déngiz»ghiche sozulidu.
29 Bu siler Israilning qebililirige miras bolushqa chek tashlap bölidighan zémin bolidu;
bular ularning ülüshliri, — deydu Reb Perwerdigar.

Sheherning derwaziliri

30 Töwende sheherning chiqish yolliri bolidu; uning shimaliy teripining kengliki töt yüz
ellik *xada* bolidu;
31 sheherning qowuqliri Israilning qebililirining nami boyiche bolidu; shimaliy teripide
üch qowuq bolidu; biri Rubenning qowuqi bolidu; biri Yehudaning qowuqi bolidu; biri
Lawiyning qowuqi bolidu;
32 sherqiy teripining kengliki töt yüz ellik *xada*, uningda üch qowuq bolidu; biri
Yüsüpning qowuqi bolidu; biri Binyaminning qowuqi bolidu; biri Danning qowuqi
bolidu.
33 Jenubiy teripining ölchimi töt yüz ellik *xada*, uningda üch qowuq bolidu; biri
Shiméonning qowuqi bolidu; biri Issakarning qowuqi bolidu; biri Zebulunning qowuqi
bolidu.
34 Sherqiy teripining kengliki töt yüz ellik *xada*, uningda üch qowuq bolidu; biri Gadning
qowuqi bolidu; biri Ashirning qowuqi bolidu; biri Naftalining qowuqi bolidu.
35 Jemiy bolup uning aylanmisi on sekkiz ming *xada* bolidu; shu kündin bashlap
sheherning nami: «Perwerdigar shu yerde» bolidu.

Daniyal

Daniyal we uning dostliri •••• Daniyal Néboqadnesarning ordisida

1 Yehuda padishahi Yehoyakim textke olturup üchinchi yili, Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémgha hujum qilip uni muhasire qiliwaldi. ■
2 Reb Yehudaning padishahi Yehuyakimni, shundaqla Xudaning öyidiki qachaquchilarning bir qismini uning qoligha tapshurup berdi. U esirlerni Shinar zéminigha, özi choqunidighan mebudning butxanisigha élip bardi we bulap kelgen qachaquchilarni butxanining xezinisige qoydi.□
3 Padishah Néboqadnesar bash aghwat ghojidari Ashpinazgha esirge chüshken Israillar ichidin xan jemetidikilerdin we ésilzade yigitlerdin birnechchidin tallap élip chiqishni buyrudi. □ ■
4 Bu yashlar nuqsansiz, kélishken, danishmen-uqumushluq, mol bilimlik, mutepekkur, orda xizmitide bolushqa layaqetlik, yene kélip kaldiylerning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi. □
5 Padishah ular toghrisida ular üch yilghiche her küni padishah yeydighan nazunémetler we sharablar bilen ozuqlandurulsun, muddet toshqanda padishahning aldida xizmette bolsun dep békitti.
6 Tallan'ghan Yehuda qebilisidiki yashlardin Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalar bar idi.
7 Aghwat béshi ulargha yéngi isimlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen isimlarni qoydi.□
8 Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini *Xuda aldida* napak qilmasliqqa bel baghlidi; shunga u aghwat béshidin özining napak qilinmasliqigha yol qoyushini iltimas qildi. □ ■
9 Emdi Xuda aghwat béshini Daniyalgha iltipat we shapaet körsitidighan qilghanidi.
10 Lékin aghwat béshi Daniyalgha:
— Men öz ghojam padishahtin qorqimen. Silerning yémek-ichmikinglarni u özi belgiligen; u eger silerni bashqa qurdash yigitlerdek saghlam chiray emes iken dep qarisa, undaqta siler padishahqa méning kallamni aldurghuchi bolisiler, — dédi.

■ **1:1** 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6 □ **1:2 «Xudaning öyi» —** muqeddes ibadetxana, elwette. □ **1:3 «bash aghwat ghojidari Ashpinaz» —** «aghwat» padishah sarayidiki kénizeklerge qaraydighan, pichilghan er kishi. Ularning bashqa wezipiliri bar bolushi mumkin. Mumkinchiliki yene barki, mushu yerde «bash aghwat ghojidari» padishahlarning barliq emeldarlarning béshini körsitidu. Eger mushu toghra bolsa «bash emeldar» dep terjime qilishqa toghra kélidu. ■ **1:3** Yesh. 39:7 □ **1:4 «yene kélip kaldiylerning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi —** «Kaldiye» Babil impériyesidiki muhim bir nahiye idi, shu yerdikiler «aliyjanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisining qaide-yosunlirigha asasen munejjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi. □ **1:7 «Aghwat béshi ulargha yéngi isimlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen isimlarni qoydi» —** bu qoyghan ismilar, asasen butpereslik bilen munasiwetlik bolup, esli we yéngi ismilirining meniliri töwendikidek: — Daniyal — «Xuda méning sot qilghuchumdur» Belteshasar — «Bel (bir mebud) uning hayatini qoghdisun». Hananiya — «Perwerdigar méhir-shepqetliktur» Shadrak — «Aku (bir mebud)ning buyruqi» Mishaél — «Xudagha kim oxshiyalisun?» Mishak — «Aku (bir mebud)gha kim oxshiyalisun?» Azariya — «Perwerdigar Yardemchimdur» Ebednégo — «Négo (nur chachidighan mebud)ning quli» □ **1:8 «Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini Xuda aldida napak qilmasliqqa bel baghlidi» —** Daniyal Yehudiy bolghachqa, Musa peyghemberge bérilgen «muqeddes qanun»gha asasen, bezi göshler, mesilen choshqa, töge, toshqan göshini yéyishke bolmaytti. Qan chiqarmay boghup öltürgen bolsa, yéyishke bolmaytti. Uning üstige, Babil ordisidikiler yégen göshler we ichken sharablar mebudlargha béghishlan'ghan bolup, ashu mebudlarni medhiyilesh üchün yep-ichiletti. ■ **1:8** Law. 15:1-35; 17:12; Qan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

11 Shuning bilen Daniyal kélip aghwat béshi özige we Hananiya, Mishaél we
Azariyalargha teyinligen ghojidardin telep qilip:
12 — Keminilirini umach, köktat we su bilenla béqip on künlük sinaq qilsila.
13 Andin bizning chirayimiz bilen padishahning ésil tamiqini yégen yigitlerning chi-
rayini sélishturup baqsila, andin közitishliri boyiche keminilirige ish körgeyla! — dédi.
14 Ghojidar ularning gépige kirip, ularni on kün sinap körüshke maqul boldi.
15 On kündin kéyin qarisa, ularning chirayliri padishahning nazu-németlirini yégen
yigitlerningkidinmu nurluq we tolghan köründi.
16 Shuningdin kéyin ghojidar ulargha padishah belgiligen nazu-németlerni we ichishke
belgiligen sharabni bermey, ularning ornida umach, köktatlarni bérishke bashlidi.
17 Bu töt yigitni bolsa, Xuda ularni herxil edebiyat we ilim-meripette danishmen
we uqumushluq qildi. Daniyalmu barliq ghayibane alametler bilen chüshlerge tebir
bérishke parasetlik boldi.
18 Padishah belgiligen muddet toshqinida, aghwat béshi yigitlerning hemmisini
Néboqadnesarning aldigha élip bardi. □
19 Padishah ular bilen bir-birlep sözleshti; yash yigitlerning héchqaysisi Daniyal,
Hananiya, Mishaél we Azariyalargha yetmidi. Shunga bu töteylen padishahning xizmi-
tide qaldi.
20 Padishahqa danaliq-hékmet kérek bolghanda yaki yorutush kérek bolghan herqandaq
mesilige jawab izdigende, ularning jawabi uning seltenitidiki barliq remchi-palchi yaki
pir-ustazliriningkidin on hesse toghra chiqatti.
21 Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamliq
turdi.□

2

Néboqadnesar körgen chüsh

1 Néboqadnesar textke olturup ikkinchi yili, birnechche chüsh kördi; uning rohi parak-
ende bolup, uyqusi qachti.
2 Shunga padishah remchi-palchi, pir-ustaz, jaduger we kaldiy munejjimlerni
chüshlirige tebir bérishke chaqirishni buyrudi. Ular kélip padishahning aldida turdi.
□
3 Padishah ulargha:
— Men bir chüsh kördüm, bu chüshning menisini bilishke könglüm nahayiti tit-tit
boluwatidu, — dédi.□
4 Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): — Aliyliri menggü yashighayla! Qéni
keminlirige chüshlirini éytqayla, biz tebir bérimiz, — dédi.□
5 Padishah kaldiylerge: — Mendin buyruq! Siler awwal körgen chüshümni éytip andin
tebir bérishinglar kérek. Undaq qilmisanglar qiyma-chiyma qiliwétilisiler, öyünglar ha-
jetxanigha aylanduruwétilidu! ■
6 Lékin chüshümni éytip, uninggha tebir bérelisenglar mendin sowghatlar, in'amlar we aliy
izzettin muyesser bolisiler. Emdi chüshümni éytinglar, tebir béringlar! — dédi.

□ **1:18 «Padishah belgiligen muddet toshqinida...»** — yeni üch yil (5-ayetni körüng). □ **1:21 «Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamliq turdi»** — Pars padishahi Qoresh 66 yildin kéyin Babil impériyesini istéla qildi (miladiyedin ilgiriki 539-yili). □ **2:2 «kaldiy munejjimler»** — Kaldiye Babil impériyesidiki muhim bir rayon idi, shu yerdikiler «aliyjanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisi qaide-yosunlirigha asasen munejjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi. □ **2:3 «könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu»** — ibraniy tilida «rohim nahayiti tit-tit boluwatidu». □ **2:4 «Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): — Aliyliri menggü yashighayla! ... »** — mushu ayettin tartip 8:1kiche ayetler aramiy tilida yézilghan. ■ **2:5** Dan. 3:29

7 Ular padishahqa yene bir qétim:
— Aliyliri chüshlirini éytqayla, andin özlirige tebirini éytip bérimiz, — dédi.
8 Bu chaghda padishah jawaben:
— Shübhisiziki, siler permanimdin qaytmaydighinimni bilgechke, waqitni keynige sürüwatisiler.
9 Lékin chüshümni éytip bermisenglar, silerge peqet buyruqumla qalidu. Chünki siler waqit ehwalni özgertidu, dep bilip özara til biriktürüp, yalghanchiliq qilip méni aldimaqchi bolisiler. Shunga chüshümni éytsanglar, andin chüshümge heqiqeten tebir béreleydighanliqinglarni shu chaghdila bilimen, — dédi.
10 Kaldiyler padishahqa jawaben:
— Dunyada aliylirining sorighan ishini éytip béreleydighan héchbir adem yoqtur. Héchqandaq padishah, uning qandaq ulugh yaki küchlük bolushidin qet'iynezer, remchi-palchi, pir-ustaz yaki kaldiy munejjimlerge mundaq telepni qoyghan emes.
11 Chünki aliylirining sorighanliri heqiqeten alamet müshkül, ilahlardin bashqa héchkim uni ayan qilalmaydu. Lékin ilahlarning makani insanlar arisida emes, — dédi.
12 Padishah qattiq ghezeplinip achchiqlan'ghan halda, Babil ordisidiki barliq danishmenlerni öltürüshni emr qildi.
13 Shuning bilen padishahning barliq danishmenlerni öltürüsh toghrisidiki buyruqi chüshürüldi. Shunga *xizmetkarliri* Daniyal we uning dostlirinimu öltürüsh üchün izdidi.

Xudaning Daniyalgha chüshni we menisini ayan qilishi

14 Shu chaghda Daniyal Babildiki danishmenlerni öltürüsh emrini ijra qilghili chiqqan padishahning xususiy muhapizetchiler bashliqi Arioqqa aqilane we danishmenlerche jawab qayturup
15 uningdin: — Padishahning chüshürgen permani néme üchün shunche jiddiy? — dep soridi. Arioq ehwalni Daniyalgha éytip berdi. □
16 Daniyal derhal padishah aldigha kirip, padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi.□
17 Andin Daniyal öyige qaytip, ehwalni dostliri Hananiya, Mishaél we Azariyalargha éytip berdi.
18 U ulardin ershtiki Xudadin bu chüshning siri toghruluq rehim-shepqet iltija qilip, men Daniyal we dostlirim tötimizning Babildiki bashqa danishmenler bilen bille halak qilinmasliqimizni tilenglar, dep telep qildi.
19 Andin kéchide Daniyalgha ghayibane körünüshte shu sirning yéshimi wehiy qilindi. Shuning bilen Daniyal ershtiki Xudagha hemdusanalar oqup mundaq dédi:
20 «Xudaning nami ebedil'ebed medhiyilen'gey!
Chünki danaliq we küch-qudret Uningkidur.
21 U waqit, pesillerni Özgertküchidur;
U padishahlarni yiqitidu,
We padishahlarni tikleydu;
U danalargha danaliq, aqilanilargha hékmet béridu.
22 U chongqur we sirliq ishlarni ashkarilighuchidur,
Qarangghuluqqa yoshurun'ghan ishlarni yaxshi bilgüchidur,
Nur hemishe Uning bilen billidur.■
23 I manga danaliq we küch bergen ata-bowilirimning Xudasi,
Sanga shükür we hemdusanalar éytay!
Sen hazirla biz dua qilghan ishni manga ashkariliding,

□ **2:15 «... permani néme üchün shunche jiddiy»** — yaki «... permani néme üchün shunche qattiq?». □ **2:16 «padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi.»** — yaki «padishahtin chüshige tebir berix üchün waqit békitishni telep qildi.». ■ **2:22** Ayup 32:8

Padishahning sorighan ishini bizge körsitip berding».

Daniyalning padishahning chüshige tebir bérishi

24 Andin Daniyal padishah Babildiki danishmenlerni öltürüshke teyinligen Arioqning
aldigha bérip uninggha:
— Babildiki danishmenlerni öltürmigeyla. Méni padishahning aldigha bashlap kirgeyla,
men padishahning chüshige tebir bérey, — dédi.
25 Arioq shuan Daniyalni padishah Néboqadnesarning aldigha bashlap kirip, padishahqa:
—
«Men Yehudiy esirler ichidin aliylirining chüshige tebir béreleydighan bir kishini taptim»
— dédi.
26 Padishah Daniyal (Belteshasar depmu atilidu)gha:
«Sen méning körgen chüshümni ayan qilip, uninggha tebir bérelemsen? — dédi.
27 Daniyal padishahning aldida turup shundaq jawab berdi:
— I aliyliri, sili sorighan bu sirni danishmen, pir-ustaz, remchi-palchi we munejjimlar
özlirige yéship bérelmeydu.
28 Biraq ershte sirlarni ashkarilighuchi bir Xuda bar. U bolsa aliylirigha axirqi zaman-
ning künliride néme ishlarning bolidighanliqini ayan qildi. Emdi özlirining chüshini, yeni
aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametlerni éytip bérey: — □
29 — I aliyliri, sili uxlashqa yatqanda kelgüsidiki ishlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir
Ashkarilighuchi özlirige yüz béridighan ishlarni körsetti.
30 Manga kelsek, bu sirning manga ayan qilin'ghini méning bashqa jan igiliridin ar-
tuq hékmetke ige bolghanliqimdin emes, belki bu chüshning tebirini, shundaqla shah
aliylirining köngülliridiki oylirini özlirige melum qilish üchündur.
31 — Ey aliyliri, sili ghayibane alamette özlirining aldilirida turghan gigant bir heykelni
kördile. Bu heykel nahayiti gewdilik bolup, zor nur chaqnap turidighan heywetlik hem
qorqunchluq idi.
32 Heykelning béshi ésil altundin, kökriki we qolliri kümüshtin, bel we saghriliri mistin,
33 Yuta-pachiqi tömürdin, puti tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan.
34 Özliri uni körüwatqan chaghlirida, adem qoli bilen qézilmighan bir tash kélip heykelge
urulup uning tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putini chéqiwetti.
35 Uningdiki tömür, lay, mis, kümüsh, altunlar shuan parche-parche qilinip, shamal
ularni beeyni yazliq xamandiki topilarni uchurghandek, qayta héch tépilmighudek qilip
uchuriwetti. Lékin héliqi tash yoghinap, pütkül jahanni qaplighan ghayet zor bir taghqa
aylandi.
36 Körgen chüshliri mana shudur. Emdi biz özlirige bu chüshning menisini yéship
bérimiz.□ ■

□ **2:28 «aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametler...»** — aramiy tilida: «sili kariwatta yatqanda kallilirida körgen ghayibane alametler..» déyilidu. □ **2:36 «Emdi biz özlirige bu chüshning menisini yéship bérimiz»** — «biz» dégen bu söz shübhisizki, Daniyalning özige we üch dostigha wakaliten söz qilghinini bildüridu. ■ **2:36** Dan.7

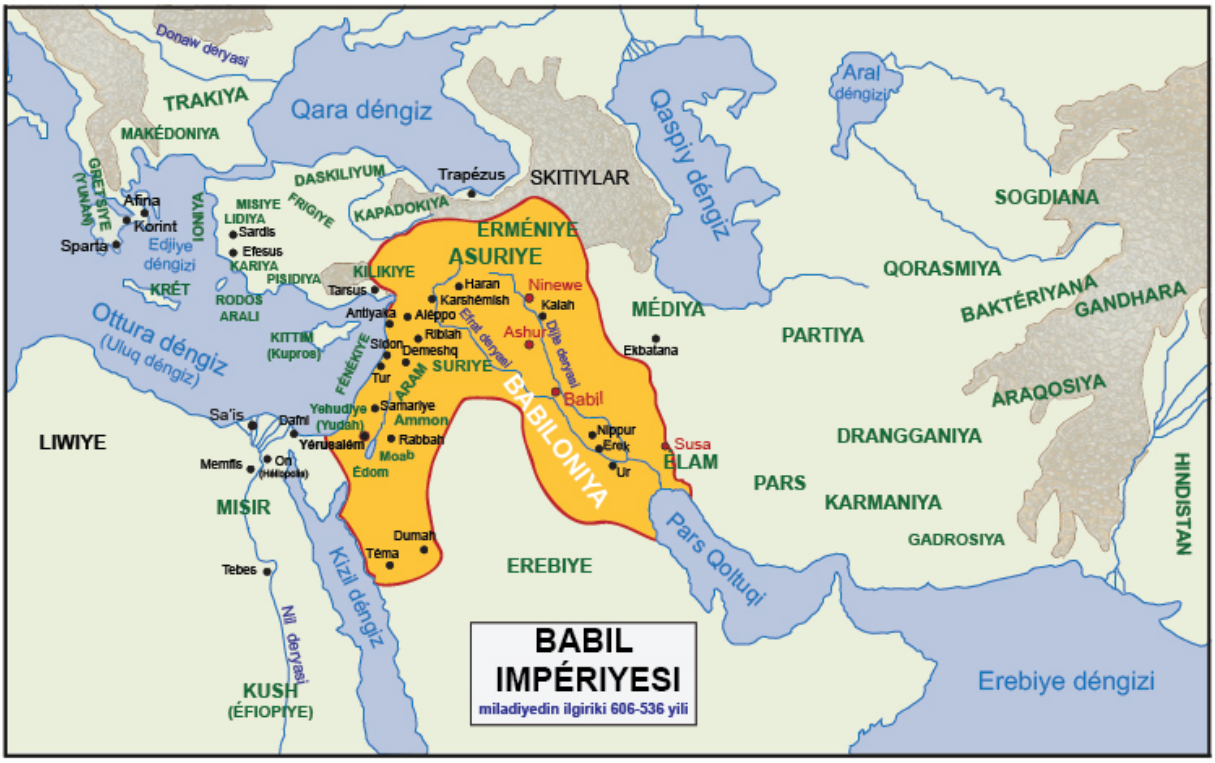

Babil impériyesi

37 Ey aliyliri, özliri pütkül padishahlarning bir padishahi, ershtiki Xuda silige padishahliq, nopuz, küch we shöhret ata qildi.

38 Insan baliliri, haywanatlar, uchar-qanatlar meyli qeyerde tursun, Xuda ularni qollirigha tapshurup silini ularning hemmisige hakim qildi. Sili u heykelning altun béshidursila.

Pars impériyesi

39 Özliridin kéyin yene bir padishahliq kélidu. Lékin u silining padishahliqlirigha yetmeydu. Uningdin kéyin üchinchi bir padishahliq, yeni mis padishahliq kélip pütkül yer yüzige hakim bolidu.

Grétsiye (Yunan) impériyesi

40 Uningdin kéyinki tötinchi padishahliq bolsa tömürdek mustehkem bolidu. Tömür barliq bashqa nersilerni chéqiwétip boysundurghinidek, shuninggha oxshash bu tömür padishahliq öz aldinqi padishahlarning hemmisini ézip chéqiwétidu.

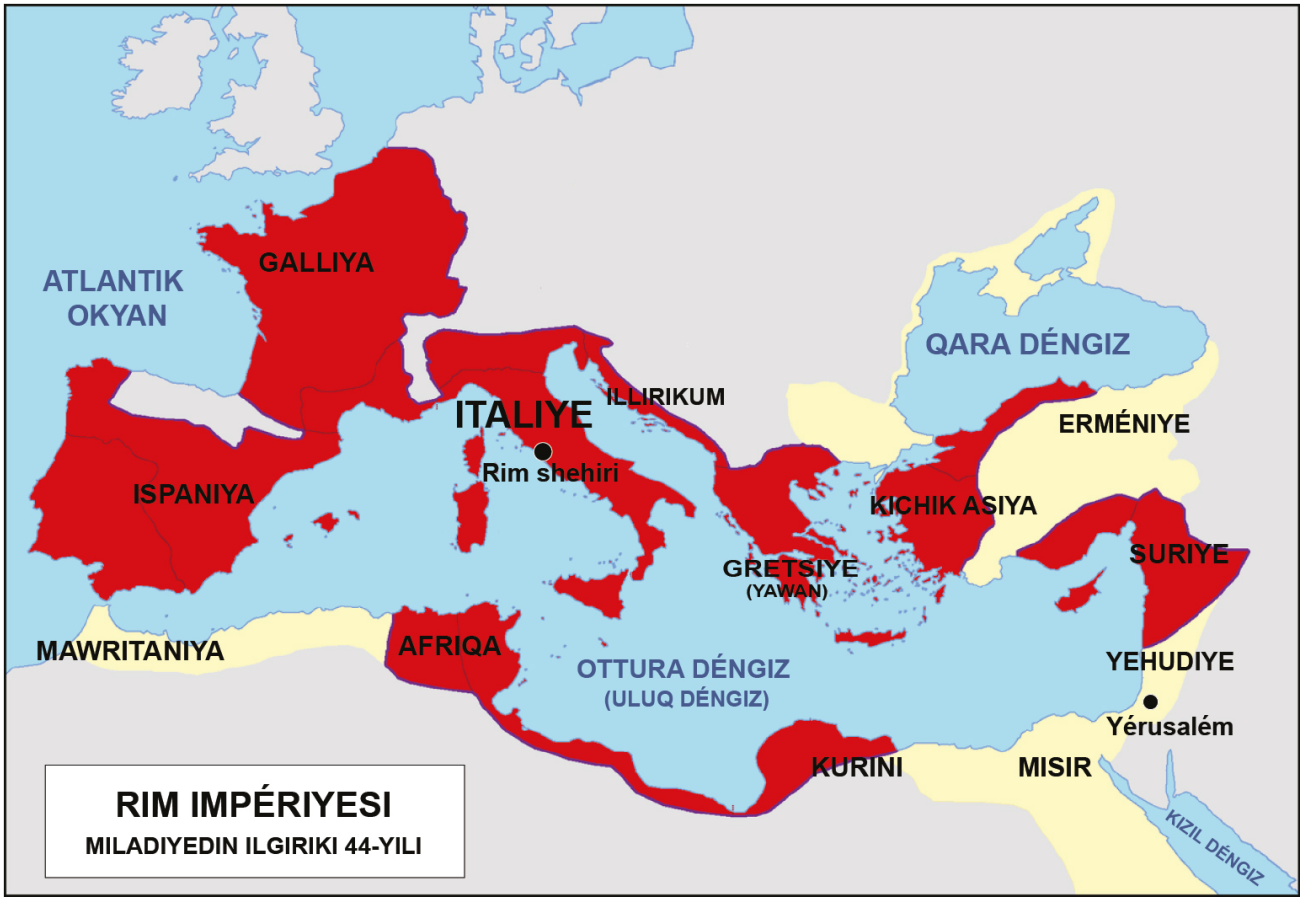

Rim impériyesi

41 Özliri körgendek tömür bilen séghiz layning arilashmisidin yasalghan put we barmaqlar
bu padishahliqning bölünme bolup kétidighinini körsitidu. Biraq bu padishahliq tömürdek
küchke ige bolidu, chünki sili körgendek, tömür bilen lay arilashqan.
42 Tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putning barmaqliri u padishahliqning
bir qismining küchiyidighanliqini, bir qismining ajizlishidighanliqini körsitidu.
43 Özliri tömür bilen layning arilashqanliqini kördile. Bu u *padishahliqning hökümdarliri*
padishahliqning puqraliri bilen ittipaqlashmaqchi bolghanliqini körsitidu. Lékin tömür
lay bilen arilashmighandek, birlship kételmeydu. □
44 U *axirqi* padishahlar textte olturghan mezgilde, ershtiki Xuda yimirilmes bir
padishahliq berpa qilidu. Bu padishahliq hergiz bashqa bir xelqqe ötmeydu; eksiche u
bu bashqa padishahliqlarni üzül-késil gumran qilip, özi menggü mezmut turidu. □ ■
45 Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki
tömür, mis, lay, kümüsh, altunni chéqiwetkenlikini kördile. Shunga ulugh Xuda aliylirigha
kelgüside yüz béridighan ishlarni bildürgen. Körgen chüshliri choqum emelge ashidu,
bérilgen tebir mutleq ishenchliktur.□ ■

Padishahning Daniyalgha in'am bérishi

□ **2:43 «padishahliqning puqraliri bilen...»** — aramiy tilida: «insanlarning nesli bilen....». □ **2:44 «U axirqi padishahlar»** — putning barmaqlirining padishahlargha wekillik qilidighanliqini körsetse kérek. Bu bab we 7-bab toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:44** Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 □ **2:45 «Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüsh, altunni chéqiwetkenlikini kördile...»** — bu babtiki bésharetler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:45** Yesh. 8:14; 28:16; Zeb. 118:22; Zek. 3:9; Mat. 21:42-44; Yuh. 3:31; 8:23

46 Andin padishah Néboqadnesar özini yerge étip Daniyalgha sejde qildi we uninggha
hediye bérip xushpuraq-isriq sélishni emr qildi.
47 Padishah uninggha:
— Derweqe, séning Xudaying ilahlar ichide eng ulugh Ilah, padishahlarning xojisi we
sirlarni ashkarilighuchi iken, chünki sen bu sirni yeshting! — dédi.
48 Andin padishah Daniyalning mertiwisini yuqiri qilip, uninggha nurghun ésil
sowghatlarni teqdim qildi. U uni pütkül Babil ölkisige hakim bolushqa teyinlidi we uni
Babildiki danishmen-eqildarlarning bash aqsaqili qildi.
49 Daniyalning padishahtin telep qilishi bilen, padishah Shadrak, Mishak we
Ebednégolarni Babil ölkisining memuriy ishlirini idare qilishqa teyinlidi. Daniyal özi
orda xizmitide qaldi.□

3

Néboqadnesarning altun heykelge choqunushni emr qilishi

1 Padishah Néboqadnesar altundin égizliki atmish gez, kengliki alte gez kélidighan bir
heykel yasap, Babil ölkisining Dura tüzlenglikige ornatti. □
2 Padishah barliq wezir, waliy, hakim, meslihetchi, xezinichi, sotchi, soraqchi-
larni shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisini padishah
Néboqadnesar ornatqan bu altun heykelni öz ilahigha atash murasimigha qatnishishqa
perman chüshürdi.
3 Shuning bilen wezirler, waliylar, hakimlar, meslihetchiler, xezinichiler, sotchilar,
soraqchilar, shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisi atash
murasimigha jem boldi. Ular heykelning aldida turdi.
4 Jakarchi yuqiri awaz bilen:
— Ey herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgenler, her xil tilda sözlishidighan qowmlar,
5 siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarning awazini
anglighan haman, yerge bash urup padishah Néboqadnesar ornatqan altun heykelge
sejde qilinglar. □
6 Kimki bash urup sejde qilmisa, shuan dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha
tashlinidu, — dep jakarlidi.
7 Shunga, sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarning awazini
anglighan haman herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgen, herxil tilda sözlishidighan
qowm yerge bash urup Néboqadnesar ornatqan altun heykelge sejde qilishti.

Kaldiylerning üch buraderning üstidin erz qilishi

8 U chaghda, bezi kaldiyler aldigha chiqip Yehudiylar üstidin erz qildi.
9 Ular padishah Néboqadnesargha:
— I aliyliri, menggü yashighayla!
10 Aliyliri sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarning awazini
anglighan haman hemmeylen yerge bash urup altun heykelge sejde qilsun,
11 shundaqla kimki yerge bash urup sejde qilmisa, u dehshetlik yalqunlap turghan
xumdan'gha tashlansun dep perman qilghanidila.

□ **2:49 «Daniyal özi orda xizmitide qaldi» —** aramiy tilida «Daniyal padishahning derwazisida turatti». Kona zamanlarda sheherning yaki ordining derwazisi bolsa, soraqchilar höküm chiqiridighan jay idi. □ **3:1 «égizliki atmish gez, kengliki alte gez...» —** «gez» (yaki «jeynek») jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimétr. □ **3:5 «lira» —** lira bolsa töt tarliq bir xil saz. **«bulman» —** bulman bolsa bir xil püwlinidighan saz.

12 Sili Babil ölkisining memuriy ishlirini bashqurushqa teyinligen birnechche Yehudiy,
yeni Shadrak, Mishak, Ebednégolar bar; i aliyliri, bu ademler silige hörmetsizlik qili-
watidu. Ular padishahning ilahlirining ibaditide bolmidi yaki padishah ornatqan altun
heykelgimu sejde qilmaydu, — dédi.
13 Shuni anglap padishah Néboqadnesar derghezep bolup, Shadrak, Mishak,
Ebednégolarni öz aldigha keltürüshni emr qildi. Shuning bilen ular bu ücheylenni
padishah aldigha epkeldi.
14 Néboqadnesar ulargha:
— Shadrak, Mishak, Ebeddnégo, siler rasttin méning ilahlirimning xizmitide bolmid-
inglarmu hem men ornatqan altun heykelge sejde qilmidinglarmu?
15 Hazir siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarning awazini
anglighan haman, men yasatqan heykelge sejde qilishqa teyyar tursanglar, yaxshi.
Lékin sejde qilmisanglar, siler derhal dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tash-
linisiler. Shu chaghda qandaq ilah kélip silerni changgilimdin qutquzuwalidikin, qéni?!
— dédi.
16 Shadrak, Mishak, Ebednégolar padishahqa jawaben:
— I Néboqadnesar, bu ishta biz özimizni aqlishimiz hajetsiz.
17 Biz sejde qilip kéliwatqan Xudayimiz bizni dehshetlik yalqunlap turghan xumdandin
qutquzalaydu; i aliyliri, U choqum özlirining ilkidin bizni qutquzidu.
18 Lékin bizni qutquzmighan teqdirdimu, aliylirige melum bolsunki, biz yenila ilahlirin-
ing xizmitide bolmaymiz we sili ornatqan altun heykelge sejde qilmaymiz, — dédi.

Üch dostning ölümge buyrulushi

19 Buni anglighan haman padishah Néboqadnesarning teri buzulup, Shadrak, Mishak,
Ebednégolargha qattiq ghezeplendi. Shuning bilen ademlirige xumdanni adettikidin
yette hesse qattiq qizitishni buyrudi.
20 U qoshunidiki eng qawul palwanlargha Shadrak, Mishak, Ebednégolarni baghlap,
dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlashni buyrudi.
21 Shuning bilen ular tonliri, ishtanliri, selliliri we bashqa libas kiyimliri sélinmighan
halda baghlinip dehshetlik yalqunlap turghan xumdan'gha tashlandi.
22 Padishahning emrining qattiqliqi bilen xumdandiki ot intayin yalqunlap yénip tu-
ratti, shunglashqa xumdandin chiqiwatqan yalqun Shadrak, Mishak, Ebednégolarni
kötürgen eskerlerni köydürüp tashlidi.
23 Shundaq qilip Shadrak, Mishak, Ebednégo ücheylen baghlaqliq halda dehshetlik
yalqunlap turghan xumdan'gha chüshüp ketti.
24 Andin Néboqadnesar chöchügen halda ornidin chachrap turup, meslihetchi wezir-
liridin:
— Biz baghlap ot ichige tashlighinimiz üch adem emesmu? — dep soridi.
— Ular jawaben «Shundaq, i aliyliri! — dédi.
25 Padishah jawaben:
— Mana, men töt ademning baghlaqsiz halda ot ichide erkin méngip yürüwatqinini
körüwatimen'ghu, ular qilche köygendek emes; hemde tötinchi kishi ilahlarning oghlidek
turidu! — dédi.

Ücheylenning xumdan otidin chiqishi we östürülüshi

26 Shuning bilen Néboqadnesar dehshetlik yalqunlap turghan xumdanning aghzigha
yéqin kélip:
— Shadrak, Mishak, Ebednégo! Hemmidin Aliy Ilahning qulliri, chiqinglar, mayaqqa
kélinglar! — dep towlidi. Shuning bilen Shadrak, Mishak we Ebednégo ottin chiqti.

27 Barliq wezirler, waliylar, hakimlar we padishahning meslihetchi wezirliri yighilip kéliship bu ücheylen'ge tikiliship qarashti; ularning qilche köygen yéri yoq idi, chach-saqallirimu köymigen, kiyim-kécheklirimu shu péti idi, üsti-béshidimu is-tütünning puriqi yoq idi.
28 Néboqadnesar mundaq dédi:
— Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha shükür-sanalar bolghay! U Öz perishtisini ewetip, Özige tayan'ghan qullirini qutquziwaldi. Ular özlirining ilahidin bashqa héchqandaq ilahqa xizmet qilmasliq üchün we yaki bash urup sejde qilmasliq üchün, peqet öz Xudayimizningla ibaditide bolimiz dep padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi. □
29 Emdi men shundaq perman chüshürimenki: Qaysi el-yurt bolsun, qaysi taipilerdin kelgen bolsun, qaysi tilda sözlishidighanlar bolsun, Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha qara chaplaydiken, pütün téni qiyma-chiyma qilinsun, öyliri hajetxanigha aylandurulsun! Chünki bundaq qutquzalaydighan bashqa ilah yoq.■
30 Shuning bilen padishah Shadrak, Mishak, Ebednégo ücheylenni östürüp, Babil ölkiside yuqiri mensepke teyinlidi.

4

Néboqadnesarning ikkinchi chüshi toghruluq yazghan xéti

1 «Menki padishah Néboqadnesardin yer yüzidiki herbir el-yurtqa, herqaysi taipilerge, herxil tillarda sözlishidighan qowmlargha aman-ésenlik éship-téship turghay!
2 Hemmidin Aliy Xuda manga körsetken alametlerni we karametlerni jakarlashni layiq taptim.
3 Uning körsetken möjizilik alametliri némidégen ulugh! Uning karametliri némedégen qaltis! Uning padishahliqi pütmes-tügimestür, Uning hakimliqi dewrdin-dewrgiche dawamlishidu!■
4 Menki Néboqadnesar öyümde bixaraman olturghinimda, ordamda bayashat turmush köchüriwatqinimda,
5 méni intayin qorqitiwetken bir chüshni kördüm, ornumda yatqinimda béshimdiki oylar we kallamdiki ghayibane alametler méni alaqzade qildi.
6 Babildiki barliq danishmenlerni aldimgha chaqirishqa perman bérip, ularning chüshümge tebir bérishini buyrudim.
7 Shuning bilen barliq remchi-palchi, pir-ustaz, kaldiyler we munejjimlar kélishti. Men chüshümni éytip berdim, lékin ular manga tebirini bérelmidi. □
8 Lékin axirda Daniyal kirdi (uning yene bir ismi Belteshasar bolup, méning ilahimning namigha asasen qoyulghan). Muqeddes ilahlarning rohi uningda iken. Men chüshümni éytip, uninggha:
9 — Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende ikenlikini, sanga héchqandaq sir tes kelmeydighanliqini bildim, shunga méning körgen chüshümdiki ghayibane alametlerni chüshendürgeysen, shundaqla uninggha tebir bergeysen, — dédim.□
10 — Men ornumda yatqinimda kallamda mundaq ghayibane alametlerni kördüm: Mana, yer yüzining otturisida bir tüp derex bar iken; u tolimu égizmish.

□ **3:28 «... Padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi» —** aramiy tilida «... Padishahning permanigha xilapliq qilip tenlirini tewekkul qildi». ■ **3:29** Dan. 2:5 ■ **4:3** Zeb. 93:1, 2; Dan. 6:27 □ **4:7 «bérelmidi» —** yaki «bermidi». □ **4:9 «Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende iken...» —** bu padishahning köz-qarishi. Daniyal özi palche emes, elwette. Palchiliq Tewratta qe'tiy men'i qilinidu.

11 U barghanséri chong hem mezmut ösüp, asman'gha taqishiptu, u dunyaning chetlirigimu körünidiken.
12 Uning yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol iken. Uningda pütkül dunyagha yetküdek ozuq bar iken. Uning astida daladiki haywanlar sayidashidiken, shaxlirida asmandiki uchar-qanatlar makan qilidiken; méwisidin barliq et igilirimu ozuqlinidiken.
13 Ornumda yétip, kallamda körgen ghayibane alametlerni körüwatimen, mana, asmandin bir közetchi muekkel, yeni muqeddes bir perishte chüshüp, □
14 mundaq jakarlidi:
— «Derexni késip, shaxlirini qirqip, yopurmaqlirini we méwilirini qéqip chüshürüp chéchiwétinglar. Derex tüwidiki yawayi haywanlar uningdin yiraqlashsun, uning shaxliridiki qushlar tézip ketsun.
15 Yerde peqet kötükinila yiltizi bilen, mis we tömür bilen chemberlep, yumran ot-chöpler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup tursun. Uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilen bille bolsun.
16 Ademiy eqlidin mehrum qilinip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérilsun, shundaqla shu halette «yette waqit» tursun.□
17 Dunyadiki jan igiliri Hemmidin Aliy Bolghuchining insanlarning padishahliqining hemmisini idare qilidighanliqi, shundaqla uning padishahliq hoquqini özi tallighan kishi (meyli u héchnémige erzimes adem bolsimu)ge béridighanliqini bilsun dep, bu höküm qarighuchi muekkellerning permani bilen, yeni muqeddes perishtilerning qarar buyruqi bilen belgilen'gendur».
18 — Men padishah Néboghadnesar mana shundaq chöshni kördum. Ey Belteshasar, chüshümge tebir bergeysen. Padishahliqimdiki danishmenler ichide men üchün buninggha tebir béreleydighan birmu adem chiqmidi. Lékin sen tebir béreleysen, chünki eng muqeddes ilahlarning rohi sende iken.
19 Shuning bilen Belteshasar depmu atalghan Daniyal bir haza heyranliqta alaqzade boldi we chüsh toghrisida oylap tolimu biaram boldi.
Padishah: — Ey Belteshasar, bu chüsh we uning tebiri séni alaqzade qilmisun, — dédi.
Belteshasar jawaben:
— I aliyliri, bu chüsh silidin nepretlen'genlerge bolsun, uning tebiri özlirige emes, düshmenlirige chüshkey! □
20-21 Barghanséri ösüp mezmut bolghan, égizliki asman'gha taqishidighan, pütkül dunyagha körünidighan, yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol bolghan, pütkül dunyagha yetküdek ozuq bolidighan, sayisida yawayi haywanlar turidighan, shaxlirida uchar qushlar makan qilidighan derex bolsa, yeni sen körgen derex — del özliridur, i aliyliri!
— Chünki sili chong we mezmut östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümranliqliri yer yüzining chetlirige yétip bardi.
22 — Chünki sili chong we mezmut östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümranliqliri yer yüzining chetlirige yétip bardi.
23 Aliyliri qarap turghan waqitlirida asmandin bir qarighuchi, yeni bir muqeddes perishte chüshüp: «Bu derexni késip, xarab qilinglar. Xalbuki, yerde kötükinila yiltizi bilen qaldururp, mis we tömür bilen chemberlep, yumran ot-chöpler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup tursun. «Yette waqit»

□ **4:13 «...muqeddes bir perishte chüshti» —** aramiy tilida «bir muqeddes bolghuchi chüshti». □ **4:16 «ademiy eqlidin mehrum qilinip» —** aramiy tilida «ademiy köngüldin mehrum qilinip». **«yawayi haywanlarning eqli»** — aramiy tilida «yawayi haywanlarning yüriki». **«...shundaqla shu halette «yette waqit» tursun»** — «yette waqit» muqeddes kitabta déyilgini boyiche, yette yilni bildüridu. Emma Babilliqlarning kaléndaridiki bir yil 360 kün bolghachqa, belkim 2520 kün bolushi kérek. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:19 «bir haza heyranliqta alaqzade boldi» —** aramiy tilida «birer saet heyranliqta alaqzade boldi».

béshidin ötkiche uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilen bille bolsun,
— deptu.
24 — I aliyliri, chüshlirining menisi mana shu — Bular bolsa Hemmidin Aliy Bolghuchining
permani bilen xojam padishahning béshigha chüshidighan ishlar —
25 Özliri kishiler arisidin heydiwétilip, yawayi haywanlar bilen bille yashaydila,
kalilardek ot-chöp bilen ozuqlandurulidila, dalada asmandiki shebnemdin chiliq-
chiliq höl bolup turidila. Taki sili Hemmidin Aliy Bolghuchining pütkül insan
padishahliqini idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq
kishige béridighanliqini bilip yetküche, yette waqit bashliridin ötidu. ■
26 «Derexning kötikini yiltizi bilen yerde qaldurunglar» dep buyrulghaniken, özliri ersh-
lerning hemmini idare qilidighannliqini bilip yetkendin kéyin padishahliqliri özlirige
qayturulidu.
27 Shunga i aliyliri, méning nesihitim silige layiq körülgey, gunahliridin qol üzgeyla,
ishta heqqaniy bolghayla, qebihlikliridin toxtap kembeghellerge rehimdillik qilghayla.
Shundaq qilghandila belkim dawamliq güllep yashnimamdila?
28 Bu ishlarning hemmisi padishah Néboqadnesarning béshigha chüshti.
29 On ikki aydin kéyin, u Babildiki padishahliq ordisining ögziside seyle qiliwétip:
30 — Qaranglar, men öz izzitim we shan-shöhritim namayan qilinsun dep, shahane
ordamning jaylishishi üchün zor küchüm bilen yasighan heywetlik Babil shehiri mushu
emesmu? — dédi.
31 Uning sözi aghzidin téxi üzülmeyla, asmandin bir awaz chüshüp:
— Ey padishah Néboqadnesar, bu söz sanga keldi: Padishahliq sendin élindi.
32 Sen kishiler arisidin heydiwétilip, yawayi haywanlar bilen bille makan qilisen we
kalilardek ot-chöp yeysen; sen Hemmidin Aliy Bolghuchining insan padishahliqini
idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige
tutquzidighanliqini bilip yetküche yette waqit béshingdin ötüp kétidu — déyildi.
33 Bu söz Néboqadnesarda shuan emelge ashti. U kishiler arisidin heydiwétilip, kalilardek
ot-chöp yep, téni shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup ketti. Uning chachliri bürkütning
peyliridek, tirnaqliri qushning tirnaqliridek ösüp ketti.
34 Emdi shu künler toshqanda, men Néboqadnesar asman'gha köz tikip qariwidim, eqil-
hoshum eslige keldi. Men Hemmidin Aliy Bolghuchigha hemdusana éytip, Menggü
Hayat Turghuchini medhiyilep, hörmet eylidim.
Uning hakimliqi menggülük hakimliqtur;
Uning padishahliqi ewladtin-ewladqidur.
35 Uning aldida yer yüzidiki barliq insanlar héchnéme hésablanmaydu;
Ershtiki qoshunlar we zémindiki insanlar arisida U néme qilishni xalisa shuni qilidu;
Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Néme qilisen?» dep sorashqa jür'et qilalisun?
36 Shuanla eqil-hoshum eslige keldi; padishahliqimning shan-sheripi, izzitim,
padishahliq heywemmu eslige keltürüldi. Meslihetchi wezirlirim we emir-ésilzadilirim
méni izdep keldi. Padishahliqim mustehlemlendi; burunqidinmu zor heywige
yéngibashtin ige boldum.
37 Emdi menki Néboqadnesar ershtiki Padishahqa hemdusana oquymen, Uni téximu
ulughlaymen we Uni izzetleymen:
— Uning qilghanliri heqtur,
Uning yolliri toghridur;
Uning tekebburluq yolida mangghanlarning heywisini chüshürüsh qudriti bardur!».

■ **4:25** Dan. 5:20,21

5

Néboqadnesarning newrisi padishah Belshazarning ziyapiti

1 Bir küni padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini teklip qilip katta ziyapet bérip, ularning aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi. □
2 Padishah Belshazar sharabni tétip körüp, özi, emir-ésilzadiliri, öz xotun-kénizekliring sharabni atisi Néboqadnesar Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanidin oljigha alghan altun-kümüshtin yasalghan jam-qachilarda ichishige shu jam-qachilarni élip chiqishni buyrudi.
3 *Newkerler* derhal bérip Xudaning Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanisidin élip kélin'gen altun jam-qachilarni élip chiqti; padishahning özi, emir-ésilzadiliri, uning xotunliri we kénizekliri ularda sharab ichti.
4 Ular sharab ichkech, altun, kümüsh, mis, tömür, yaghach we tashlardin yasalghan butlarni medhiyileshti.
5 Del shu peytte adem qolining besh barmiqi peyda bolup, chiraghdanning udulidiki ordining tam suwiqigha xet yézishqa bashlidi. Padishah xet yazghan qolning körün'gen qismini körüp, □
6 chirayi tatirip, könglide intayin alaqzade bolup ketti. Put-qolliri boshiship, putliri titrep ketti. □
7 Padishah qattiq warqirap, pir-ustazlar, kaldiyler we munejjimlarni chaqirishni buyrudi. Babildiki danishmenler kelgen haman padishah ulargha:
— Kimki tamdiki bu xetlerni oqup menisini manga dep bérelise, uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp, boynigha altun zenjir ésilip, padishahliqta üchinchi mertiwe bérilidu, — dédi.□
8 Padishahning danishmenlirining hemmisi ordigha hazir boldi; lékin ular ne xetlerni oquyalmaytti ne padishahqa menisini chüshendürüp bérelmeytti.
9 Belshazar téximu alaqzade bolup, chirayi téximu tatirip ketti. Emir-ésilzadilermu qandaq qilishni bilelmey qaldi.
10 Padishah we emir-ésilzadilerning warqirashqan awazini anglighan xanish ziyapet zaligha kirip, padishahqa mundaq dédi:
— I aliyliri, menggü yashighayla! Alaqzade bolup ketmigeyla, chirayliri tatirap ketmigey. □
11 Padishahliqlirida bir kishi bar, uningda muqeddes ilahlarning rohi bar, atiliri texttiki waqtida, bu kishide yoruqluq, danaliq we eqil-paraset, yeni ilahlargha xas eqil-paraset namayan qilin'ghanidi. Atiliri Néboqadnesar, yeni padishah atiliri uni pütün remchi-palchilar, pir-ustazlar, kaldiyler we munejjimlarning béshi qilip teyinligen. ■

□ **5:1 «padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini teklip qilip...»** — padishah Belshazar Néboqadnesarning newrisi idi. Emeliyette shu künlerde u «muawin impérator» idi; atisi Nabonidus impérator idi, lékin u adette Babilda turmaytti. **«... Ularning aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi»** – bu babtiki 30-31-ayetlerdin qarighanda, shu chaghda Pars qoshunliri Babil shehirini alliqachan qorshiwalghanidi. Emdi Babillar némishqa ziyapet qilidu? Tarixshunaslarning tehlili boyiche Babil shehiri (a) intayin mustehkem, sépili égiz sheher; (e) uningda yirgirme yilliq ozuq-tülük toplan'ghanidi. Shunga padishah özini tolimu bixeter, dep qaraytti. □ **5:5 «... chiraghdanning udulidiki ordining tam suwiqigha xet yézishqa bashlidi»** — qiziq bir ish shuki, arxéologlar qazghan asar'etiqilerge asasen, Babil ordiliridiki tamlar üstige ularning eng ulugh ghelibe-muweppeqiyetliri süret we sözler bilen xatirilen'gen. Padishah ziyapet qilghanda, maxtinish üchün özining yéqindin buyanqi urushlardiki ghelibisini we muweppeqiyetlirini yorutush üchün, chiraghdan bu resimlerning uduligha qoyghuzulatti. □ **5:6 «put-qolliri boshiship,...»** — aramiy tilida: «bel-saghrisining boghum-ügiliri boshiship,..». Bu ish-weqe «Yesh.» 45:41tiki bésharetning bir emelge ashurulushi. **«putliri titrep ketti»** – aramiy tilida: «tizliri bir-birini qaqqili turdi». □ **5:7 «uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp,...»** — qedimki zamanlarda sösün reng «shahane reng» dep hésablinatti. □ **5:10 «...warqirashqan awazini anglighan xanish ziyapet zaligha kirip,...»** — «xanish» mushu yerde Belshazarning anisi yaki chong anisi (Néboqadnesarning ayali) bolsa kérek. ■ **5:11** Dan. 2:47, 48

12 Bu kishide alahide bir rohiy xususiyet, bilim, hékmet, chüshlerge tebir béreleydighan,
tépishmaqlarni yésheleydighan we tügün-sirlarni achalaydighan qabiliyet bar idi. Shu
kishining ismi Daniyal bolup, padishah uninggha Belteshasar depmu isim qoyghan.
Shunga bu Daniyal chaqirtilsun, u choqum bu xetlerning menisini yéship béridu.

Daniyalning tamdiki xetning menisini chüshendürüshi

13 Shuning bilen Daniyal padishahning aldigha élip kélindi, padishah Daniyaldin:
— Padishah atam Yehuda ölkisidin sürgün qilip kelgen Yehudiylar ichidiki héliqi Daniyal
senmu? — dep soriwidi,
14 — Sen toghruluq xewirim bar, sende muqeddes ilahlarning rohi, shundaqla yoruqluq,
danaliq we alahide eqil-paraset bar iken dep anglidim.
15 Emdi danishmenler we pir-ustazlarni tamdiki xetni oqup, menisini manga
chüshendürüp bersun dep aldimgha chaqirtip kélindi; lékin bu ishning sirini héchqaysisi
yéship bérelmidi.
16 Biraq sen toghruluq anglighanmenki, sen sirlarni chüshendüreleydikensen we
tügünlerni yésheleydikensen. Eger bu xetlerni oqup, menisini chüshendürüp béreliseng,
sanga sösün renglik ton kiygüzülidu, boynunggha altun zenjir ésilidu, padishahliqta
üchinchi derijilik mertiwige érishisen, — dédi.
17 Daniyal padishahqa mundaq jawab berdi:
— Aliylirining in'amliri özliride qalsun, mukapatlirini bashqa kishige bergeyla. Emdi-
likte men aliyliriga bu xetni oqup, menisini chüshendürüp bérey.
18 — I aliyliri, Hemmidin Aliy Xuda atiliri Néboqadnesargha padishahliq, ulughluq, shan-
sherep we heywet berdi.
19 Uninggha bérilgen ulughluqtin herqaysi el-yurt, herqaysi taipiler we herxil tilda
sözlishidighan qowmlarning hemmisi uning aldida titrep qorqup turatti; u kimni xalisa
shuni öltüretti, kimni xalisa shuni tirik qoyatti; kimni xalisa shuni mertiwilik qilatti,
kimni xalisa shuni pes qilatti.
20 Lékin u könglide tekebburliship, roh-qelbide meghrurlinip mijezi tersaliship,
padishahliq textidin chüshürülüp, izzitidin mehrum qilindi.
21 U kishiler arisidin heydiwétilip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérildi. U
yawa éshekler bilen bille makanliship, kalilardek ot-chöp yégüzüldi, téni shebnemdin
chiliq-chiliq höl bolup ketti, taki u Hemmidin Aliy Xudaning insan padishahliqini
idare qilidighanliqini we U padishahliqning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige
béridighanliqini bilip yetküche shu halette boldi.■
22 Ey Belshazar, Néboqadnesarning oghli turup özliri bularning hemmisidin xewerliri
bolsimu, lékin özlirini töwen qilmidila.
23 Eksiche tekebburliship ershtiki Rebge qarshi turdila. Sili Uning muqeddes ibade-
txanisidin olja alghan jam-qachilarni élip kélip, özliri, emir-ésilzadiliri, öz xotunliri
we kénizeklirimu ularda sharab ichtinglar andin körmeydighan, anglimaydighan we
héchnémini chüshenmeydighan altun, kümüsh, mis, tömür, yaghach we tashlardin yasal-
ghan butlarni medhiyilidile. Halbuki, silining nepeslirini Öz qolida tutqan we silining
barliq heriketlirini Öz ilkide tutqan Xudani ulughlimidila.
24 Shunga, Xuda bu qolning körün'gen qismini ewetip bu xetlerni yazdurdi.
25 Bu xetler: «Méné, méné, tekel, upharsin» dégendin ibaret. □
26 Buning chüshendürülüshi: — «Méné» — Xuda silining padishahliqlirining hésabini qilip,
uni ayaghlashturdi.

■ **5:21** Dan. 4:22 □ **5:25 «Méné» —** «sanash» yaki «hésablash» dégen sözi bilen, **«tekel»** — «tarazida tartish» dégen sözi bilen, **«upharsin»** — «parchilinish» dégen sözi bilen ahangdash bolidu. Aramiy tilidin ibraniy tiligha terjime qilinsa «Bir mina, bir shekel, yérim mina» dégen bolidu. Mina we shekel ibraniylarning pul birlikliri idi.

27 «Tekel» — sili tarazida tartiliwidila, kem chiqtila.
28 «Peres» — padishahliqliri parchilinip, Médialiqlar bilen Parslargha tewe qilindi.□
29 Shuning bilen Belshazar derhal newkerlirige emr qiliwidi, ular Daniyalgha sösün renglik tonni kiydürüp, boynigha altun zenjirni ésip qoydi; u u toghruluq: «Padishahliq ichide üchinchi derijilik mertiwige ige bolsun» dep jakarlidi.
30 Shu kéche kaldiylerning padishahi Belshazar öltürüldi.
31 Padishahliq bolsa Médialiq Dariusning qoligha ötti. U texminen atmish ikki yashta idi.□

6

Daniyal shirlar öngküride

1 Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üchün bir yüz yigirme wezirni herqaysi yurtlarni bashqurushqa teyinleshni muwapiq kördi. □
2 Buningdin bashqa u bu wezirlerni nazaret qilip, bu wezirlerning hésabini élish, shundaqla padishahning hoquq-menpeeti ziyan'gha uchrimisun dep Daniyal we bashqa ikki kishini nazaretchilikke teyinlidi.
3 Daniyalda alahide bir rohiy xususiyet bar bolghachqa, u bashqa nazaretchilerdin we wezirlerdin iqtidarliq chiqti. Shunga padishah uni pütkül padishahliqni idare qilishqa teyinlimekchi boldi.
4 Shuning bilen bashqa nazaretchi we wezirler uning padishahliqtiki memuriy ishliridin sewenlik izdidi. Lékin ular erz qilghudek héchqandaq bahane-seweb yaki sewenlik tapalmidi. Chünki Daniyal diyanetlik we ishenchlik bolup, uningdin qilche kemchilik yaki sewenlik chiqiralmighanidi.
5 Shunga shu ademler özara:
— Daniyalning Xudasining qanunigha munasiwetlik ishliridin bashqa, uningdin eyibligüdek héchqandaq bahane tapalmaymiz, — déyishti.
6 Shunga ular özara til biriktürup padishahning aldigha kirip:
— Padishah Darius aliyliri menggü yashighayla!
7 Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazaretchi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar birlikte meslihetleshtuq; herqandaq kishi ottuz kün ichide herqandaq ilahqa herqandaq dua-tilawet qilishqa we yaki herqandaq kishidin bir nerse tileshke ruxset bolmisun, i aliyliri, peqet silidinla tilishi ruxset bolsun dégen shahane yarliqning chüshürülüshini layiq körduq. Bu perman qet'iy bolsun, kimki bu perman'gha xilapliq qilsa, u shirlar öngkürige tashlansun! □
8 Emdi, i aliyliri bu permanni békitip chüshürgeyla, uning özgertilmesliki üchün yarliqnamige imza qoyghayla; chünki Média we Pars qanuni boyiche, perman chiqirilishi bilenla özgertishke bolmaydu, — dédi. ■

□ **5:28 «peres» —** «upharsin» dégen sözning birlik shekli (25-ayette «upharsin» köplük shekilde). «Peres» («upharsin») dégenlik «Pars» sözi bilen yiltizdash bolup, bu yerde ikki bisliq mene bildüridu. Uning padishahliqi hem parchilan'ghan hem Parslargha mensup bolidu, dégenni bildüridu. □ **5:31 «Padishahliq bolsa Médialiq Dariusning qoligha ötti» —** aramiy tilida «Médialiq Darius padishahliqni qobul qildi». Babil shehirining qandaq ishghal qilin'ghanliqi heqqidiki qiziq téma toghruluq «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizde, «Babil shehirining örüwétilishi toghruluq bésharetler» dégen bayanlirimizni körüng. □ **6:1 «Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üchün...» —** mushu «Darius»ning kim ikenliki toghruluq alimlar arisida talash-tartish bar. Beziliri uni parsliq Qoresh, dep qaraydu. Lékin mushu yerde Darius «Médialiq» déyilidu we 31ge qarighanda, u Qoreshning qol astida idi («Médialiq Darius padishahliqni **qobul qildi**» déyilidu). Uning salahiyitini arxéologlar tetqiqatliri bilen éniqlishi mumkin. □ **6:7 «Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazaretchi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar...» —** ularning bu bayanidiki «barliq» dégen söz yalghanchiliq idi; chünki Daniyal uning ichide emes idi, elwette. ■ **6:8** Est. 1:9; 8:8

9 Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi.□
10 Daniyal bu yarliqnamige imza qoyulghanliqini anglap, öyige qaytti. Uning öyining
ögziside bir balixana bolup, dérizisi Yérusalémgha qaraydighan bolup, ochuq turatti. U
aditi boyiche dérizining aldida tizlinip olturup, her küni üch qétim Xudagha dua-tilawet
qilip shükür éytatti.■
11 Lékin héliqi ademler bille kélip Daniyalning Xudagha dua we tilawet qiliwatqinini
kördi.
12 Andin ular birlikte padishahning aldigha bérip perman toghrisida gep échip:
— I aliyliri, özliri: Ottuz kün ichide özliridin bashqa herqandaq ilahdin yaki herqandaq
insandin birer némini tiligen herqandaq kishi shirlar öngkürige tashlansun, dégen bir
perman'gha imza qoyghan emesmu? — dep soridi.
Padishah: — Derweqe shundaq qildim, Média we Pars qanuni boyiche permanni
özgertkili bolmaydu, — dédi.
13 Andin ular padishahqa jawaben:
— Yehudadin esir élip kélin'gen kishilerdin héliqi Daniyal, i aliyliri, silini we sili imza
qoyghan permanni közge ilmaydu, belki her künde üch qétim öz dua-tilawitini qili-
watidu, — déyishti.
14 Buni anglighan padishah öz-özige kayip, köngül qoyup Daniyalni qutqushushqa amal
tapmaqchi bolup, u kün patquche herxil qutquzush amali üstide izdinip yürdi.
15 Lékin axirda u kishiler yene özara til biriktürüp padishahning aldigha jem bolup
uninggha:
— I aliyliri, özlirige melumki, Médialar we Parslarning qanuni del shuki, padishahning
békitken herqandaq qarari yaki permanini özgertishke bolmaydu, — déyishti.
16 Shuning bilen padishahning emr qilishi bilen Daniyal tutup kélinip, shirlar öngkürige
tashlandi. Padishah Daniyalgha:
— Sen üzüldürmey ibadet qilidighan Xudaying séni qutquziwalidu! — dédi.
17 Bir tash élinip, öngkürning aghzi uning bilen étildi; Daniyalning ishliriga héchkim
arilashmisun dep uni padishah öz möhüri we uning emir-emeldarlirining möhürliri
bilen möhürlidi.
18 Andin padishah ordigha qaytip kélip kéchini roza tutup ötküzdi; özining toqal-
kénizekliridin héchqaysisini öz yénigha keltürmidi, u kéchiche uxliyalmidi. □
19 Tang étishi bilenla padishah ornidin turup, aldirap shirlar öngkürige bardi.
20 Padishah öngkürge yéqinliship azablan'ghan halda Daniyalni chaqirip:
— Ey Daniyal, Menggü Hayat Xudaning quli, sen üzülmes ibadet qilidighan Xudaying séni
shirlardin qutquziwalmidimu? — dep towlidi.
21 Daniyal jawaben:
— I aliyliri, menggü yashighayla!
22 Xudayimning perishtisini ewetip shirlarning aghzini yumdurushi bilen ular manga
héch ziyan-zexmet yetküzelmidi; chünki U mendin héchqandaq eyib körmidi. Aliylirining
aldidimu men héchqandaq ziyan yetküzgüdek ish qilmidim, — dédi.
23 Buni anglap padishah intayin xushal bolup, ademlirini Daniyalni öngkürdin élip
chiqishni buyrudi. Shuning bilen ular Daniyalni öngkürdin élip chiqti. Uningdin qilche
zéde-zexmet tapalmidi; chünki u Xudasigha tayan'ghanidi.
24 Andin padishah buyruq chüshürdi, *newkerliri* Daniyalning üstidin shikayet qilghan-
larning hemmisini tutup, ularni bala-chaqiliri we xotunliri bilen qoshup shirlar

□ **6:9 «Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi» —** 9-ayetning toluq menisini békitish tes. Aramiy tilida «Shuning bilen Darius perman we yarliqnamige qol qoydi» déyilidu. Buninggha qarighanda, ikki yazma yarliq bolghan bolsa kérek. Pars ordisidiki qaide-nizamlardin anche xewirimiz bolmighachqa, néme üchün ikki yarliq kérek bolidighinini bilmeymiz. ■ **6:10** 1Pad. 8:44; Zeb. 55:17 □ **6:18 «özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini öz yénigha keltürmidi» —** yaki, «u héchqandaq köngül échishlarnimu qilmidi». **«u kéchiche uxliyalmidi»** — aramiy tilida «uning uyqusi qachti».

öngkürige tashliwetti. Ular öngkür tégige chüshüp bolmayla shirlar étilip kélip, ularning ustixanlirinimu chaynap qiyma-chiyma qiliwetti.
25 Shu ishtin kéyin Darius padishah yer yüzide turuwatqan herqaysi el-yurt, hemme taipiler, her tilda sözlishidighan qowmlarning hemmisige mundaq pütük chüshürdi: —
«Hemminglargha amanliq éship-téship turghay!
26 Men ushbu yarliqni chüshürimenki, padishahliqimdiki herbir yurttiki puqralar Daniyalning Xudasi aldida titrep qorqsun!
— Chünki U Menggü Hayat Xudadur,
Menggü mustehkem özgermestur,
Uning padishahliqi halak qilinmas,
Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu.□ ■
27 U bala-qazadin qoghdaydu we qutquzidu,
U asmanlardimu, yer yüzidimu alamet-karametlerni yaritidu,
U Daniyalni shirlarning changgilidin qutquzdi».
28 Daniyalning bolsa shu ishlardin kéyin Darius höküm sürgen mezgilde, shundaqla Pars padishahi Quresh höküm sürgen waqitlarda ishliri rawan yürüshti.

7

Daniyalning ghayibane alametlerni bayan qilghanliqi •••• Töt zor mexluqni körüsh

1 Belshazar Babilgha padishah bolghan birinchi yili Daniyal ornida yétip chüshide birnechche ghayibane alametlerni kördi. U chüshide körgenlirini mundaq yekünlep xatiriliwaldi: —
2 Kéchide körgen ghayibane körünüshte menki Daniyal shuni kördümki, asmanning töt teripidin shamal chiqip, «Ulugh Déngiz» yüzige urulmaqta idi. □
3 Déngizdin shekilliri bir-birige oxshimaydighan töt zor mexluq chiqti.■
4 Birinchi mexluq shirgha oxshaytti, lékin bürkütning qaniti bar idi. Men uninggha qarap turghinimda, qanatliri yulundi; andin u yerdin kötürülüp, ikki puti yerge dessitilip ademdek turghuzulup, uninggha insaniy bir qelb bérildi.■
5 Mana yene bir mexluq, yeni ikkinchisi éyiqqa oxshaytti. Uning bir teripi ikkinchi bir teripidin égizlitildi. Uning chishliri üch qowurghini chishlep turatti, bir awaz uninggha: «Ornungdin tur, göshni yéyishingche yewal!» — dédi.
6 Qarap turghinimda, mana yene bir mexluq peyda boldi. U yilpizgha oxshaytti, dümbiside qushningkidek töt qaniti bar idi; uning béshi töt idi. Uninggha hakimliq hoquqi bérildi.
7 Uningdin kéyin kéchidiki ghayibane körünüshlerde qarap turghinimda, mana tötinchi bir mexluq peyda boldi. U intayin qorqunchluq, dehshetlik we ajayib küchlük idi. U yoghan tömür chishliri bilen owni chaynap ézip yutup, qalduqini putliri bilen dessep-cheyleytti. U aldinqi barliq mexluqqa oxshimaytti; uning on münggüzi bar idi.
8 Men bu münggüzlerni közitiwatqinimda, mana münggüzlerning arisidin yene bir kichik münggüz ösüp chiqti. Bu kichik münggüzning aldida eslidiki münggüzlerdin üchi yuluwétildi. Bu kichik münggüzning ademningkidek közi we chong sözleydighan aghzi bar idi.

Menggü hayat bolghuchini körüsh

□ **6:26 «Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu»** — aramiy tilida «Uning hakimiyiti axirghiche bolidu». ■ **6:26** Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luqa 1:33 □ **7:2 «Ulugh Déngiz»** — «Ottura Déngiz»ni körsetse kérek. ■ **7:3** Dan. 2:37-45 ■ **7:4** Dan. 4:34

9 Men qarap turghinimda, u yerge birnechche textning qoyulghanliqini kördüm; ularning biride, «Ezeldin Bar Bolghuchi» orun élip olturuptu. Uning kiyimliri qardek ap'aq, chachliri ap'aq qoza yungidek idi. Uning texti ot lawuldap turghan yalqunlar bolup, lawuldap köyüwatqan ot chaqlirining üstide idi. □
10 Uning aldidin goya rawan éqip turghan deryadek ot yalquni lawuldap éqip turatti; Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, Uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi. Soraq bashlan'ghanliqi jakarlinip, desturlar échildi. □ ■
11 Héliqi kichik münggüzning yoghan geplerni qiliwatqan awazidin diqqitim shuninggha tartilip qarap turattim. Qarap turghinimda, tötinchi mexluq öltürülüp, uning jesiti halak qilinip, otqa tashlap köydürülüshke tapshuruldi.
12 Qalghan üch mexluq bolsa, hakimiyitidin mehrum qilindi, lékin ularning ömri yene bir mezgil uzartildi.
13 Kéchidiki ghayibane körünüshlerde mana, men goya Insan Oghligha oxshash bir zatning asmandiki bulutlar bilen kelginini kördüm. U «Ezeldin Bar Bolghuchi»ning yénigha bérip, uning aldigha hazir qilindi. ■
14 Her el-yurt, her taipe, her xil tilda sözlishidighan qowmlar uning xizmitide bolsun dep, seltenet, shöhret we padishahliq hoquqi uninggha bérildi. Uning selteniti menggü solashmas seltenettur, uning padishahliqi menggü halak qilinmas.■

Ghayibane körünüshlerning tebiri

15 Menki Daniyalning wujudum, dil-rohim bek biaramliqqa chömdi, kallamdiki ghayibane alametler méni intayin alaqzade qildi.
16 Men yéqin turghuchilardin birining aldigha bérip, bu ghayibane alametlerning heqiqiti toghruluq soridim. U manga tebir bérip chüshendürüp mundaq dédi: — □
17 «Bu töt zor mexluq kelgüside dunyada bash kötüridighan töt padishahni körsitidu.
18 Lékin Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidu, ebedil'ebedgiche shundaq bolidu».□
19 Men bashqa üch mexluqqa oxshimaydighan tötinchi mexluq, yeni zor qorqunchluq, tömür chishliq, mis tirnaqliq, owni chaynap ézip yutup, andin qalduqlirini ayaghliri bilen dessep-cheyleydighan héliqi mexluq toghrisidiki heqiqetni,
20 shundaqla uning béshidiki on münggüzining we kéyin ösüp chiqqan kichik münggüz toghrisidiki heqiqetni téximu éniq bilmekchi boldum — uning, yeni héliqi kichikining aldida eslide bar bolghan bashqa üch münggüz yuluwétilgen, közliri we yoghan gep qilidighan aghzi bar bolup, ene bashqa münggüzlerge qarighanda téximu heywetlik idi.
21 Qarap turghinimda, u kichik münggüz Xudaning muqeddes bendiliri bilen jeng qilip ulardin üstünlükke ige boldi;
22 «Ezeldin Bar Bolghuchi» kelgende, höküm qilish hoquqi Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige bérildi. Shuning bilen békitilgen waqti kélip, *Xudaning* muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi.□
23 *Tebir bergüchi* chüshendürüp yene mundaq dédi: —

□ **7:9 «Ezeldin Bar Bolghuchi» —** eslide ibraniy tilida «Qedimki künlerdin tartip Bar Bolghuchi» — Yeni Xuda dégenliktur, elwette. □ **7:10 «...tümen minglighan» —** aramiy tilida: «... minglingan minglighan» yaki «minglighan ming» — démek, birnechche milyon. **«Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi»** — ayette közde tutulghan Xudaning xizmetchiliri perishtiler, elwette. «Weh.» 9:16ni körüng. ■ **7:10** Weh. 5:11; 20:12 ■ **7:13** Dan. 7:27; Zeb.2:6; Nah. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tés. 4:17; Weh. 1:7 ■ **7:14** Dan. 2:44; Luqa 1:33 □ **7:16 «yéqin turghuchilar» —** perishtiler bolsa kérek. □ **7:18 «... muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu» —** qiziq bir yéri shuki, «padishahliq» dégen kimningki yaki qaysi padishahliq éytilmighan. Némishqa? Jawab choqum shuki, shu chaghda peqet birla padishahliq, yeni Xudaningki bolidu. □ **7:22 «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Xudaning muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi» —** bashqa birxil terjimisi: «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri dep höküm chiqirildi».

«tötinchi mexluq kelgüsi dunyada bash kötüridighan tötinchi bir padishahliq bolup, u bashqa herqandaq padishahliqlargha oxshimaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayagh asti qilip, kukum-talqan qilidu.■
24 On münggüz bolsa, bu padishahliqtin chiqidighan hökümranliq qilidighan on padishahni körsitidu. Kéyin yene bir padishah meydan'gha chiqidu, u ilgiriki padishahlargha oxshimaydu; u üch padishahni özige boysunduridu. ■
25 U Hemmidin Aliy Bolghuchigha qarshi kupurluq sözlerni qilidu hemde Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirini halsizlanduridu. U kaléndarni, héyt-ayemlerni we muqeddes qanunlarni özgertiwétishni qestleydu. Xudaning muqeddes bendiliri «üch yérim waqit» uning hökümranliqigha tapshurulidu. □ ■
26 Andin Xudaning soti échilidu, buning bilen uning idare qilish hoquqi tartiwélinip, menggülük üzül-késil yoqitilidu.
27 Lékin uning padishahliqining hoquqi, yeni dunyadiki herqaysi padishahliqlarning selteniti we shöhriti Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige, yeni Xudaning Öz xelqige ötküzülidu. Uning padishahliqi menggü bir padishahliqtur, dunyadiki pütün hökümdarlar Uning xizmitide bolup uninggha itaet qilidu».■
28 Bu ish mana mushu yergiche boldi. Menki Daniyal, öz oylirim özümni alaqzade qildi, chirayim tatirip ketti. Biraq bu ishni qelbimde püküp saqlidim.□

8

Qochqar bilen téke heqqide ghayibane körünüsh

1 Padishah Belshazar textke olturup üchinchi yili, menki Daniyal ikkinchi bir ghayibane alametni kördüm. □
2 Ghayibane körünüshte, özümni Élam ölkisidiki Shushan qel'eside kördüm. Körünüshte men Ulay chong östingi boyida idim.
3 Béshimni kötürüp qarisam, ikki münggüzi bar bir qochqarning chong östeng aldida turghanliqini kördüm. Uning münggüzi égiz bolup, bir münggüz yene biridin égiz idi; égizrek bolghan münggüz yene birsidin kéyinrek ösüp chiqqanidi.
4 Men qochqarning gherb, shimal we jenub tereplerge üsüwatqinini kördüm. Héchqandaq haywan uninggha teng kélelmeytti we héchkim héchkimni uning changgilidin qutquzalmaytti. U néme qilishni xalisa, shuni qilatti, barghanséri heywetlik bolup kétiwatatti.
5 Men bu toghruluq oylawatattim, mana, gherb tereptin bir téke putliri yerge tegmigen halda pütün jahanni kézip yügürüp keldi. Uning ikki közi arisigha körünerlik chong bir münggüz ösüp chiqqanidi.
6 U men deslep körgen héliqi östeng boyida turghan ikki münggüzlük qochqargha qarap qehri bilen shiddetlik étildi.
7 Men uning qochqargha yéqin kélip, ghezep bilen qochqarni üsüp ikki münggüzini sunduriwetkenlikini kördüm. Qochqarning qarshiliq körsetküdek madari qalmighanidi,

---

■ **7:23** Dan. 2:40-44 ■ **7:24** Dan. 2:40-44 □ **7:25 «üch yérim waqit»** — texminen «üch yérim yil»ni körsitidu. Sel toghriraq dések, «bir waqit» («Daniyal» dégen qisimning bashqa yerliri bilen sélishturghanda) belkim Babilliqlarning ishlitidighan yili, yeni 360 künlük waqitni körsitishi mumkin. Shunga «üch yérim waqit», 1260 künni körsitidu. Esliy aramiy til nusxisida, «üch yérim waqit», «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérim waqit» dégen shekilde ipadilen'gen. Babilliqlar bezi yilligha qoshumche bir ayni «kebise ay» dep qatatti; «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérim waqit» dégen ibare qoshumche ayning bolushining mumkinchilikini yoqqa chiqiridu. Démek, «üch yérim waqit» 1290 kün emes, belki 1260 kün bolidu. ■ **7:25** Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8 ■ **7:27** Dan. 2:44 □ **7:28 «Bu ish mana mushu yergiche boldi...»** — 7-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. □ **8:1 «Padishah Belshazar textke olturup üchinchi yili...»** — 8-bab, 1-ayettin bashlap kitabning qalghan qismining hemmisi aramiy tilida emes, ibraniy tilida yézilghan.

téke uni yerge yiqitip, dessep-cheylidi, tékining changgilidin uni qutquziwalidighan adem chiqmidi.
8 Téke barghanséri heywetlik bolup ketti; lékin u xéli küchiyip bolghanda, chong münggüzi sunup chüshüp, eslidiki jayidin asmandiki töt shamalgha qarap turidighan, közge körünerlik töt münggüz ösüp chiqti.
9 Bu töt münggüzning ichidiki biridin yene bir münggüz ösüp chiqti. U kichik münggüz ösüp intayin heywetlik boldi, jenub, sherq tereplerge we «güzel zémin»gha qarap tesir küchini kéngeytti. □
10 U intayin heywetlik bolup, hetta samawiy qoshundikilerge hujum qilghudek derijige yetti, samawiy qoshundikilerdin we yultuzlardin birmunchisini yerge tashlap, ularning üstige dessidi
11 (u tolimu meghrurlinip, hetta samawiy qoshunning Serdari bilen teng bolmaqchi bolup, ibadetxanida Serdargha atap kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurdi, hemde Serdarning ibadetxanisidiki «muqeddes jay»ni weyran qiliwetti. □
12 Asiyliq tüpeylidin Xudaning xelqi we kündilik qurbanliq chong münggüzge tapshurulidu). U heqiqetni ayagh asti qilidu; uning barliq ishliri nahayiti ongushluq boldi.□
13 Keynidin, bir muqeddes *perishtining* söz qilghanliqini anglidim, shuning bilen yene bir muqeddes *perishte* söz qilghan *perishtidin*:
— Ghayibane alamette körün'gen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi, hemde muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning hem Xudaning xelqining ayagh asti qilinishi qanchilik waqit dawamlishidu? — dep sorighanliqini anglidim.□
14 Héliqi perishte manga jawaben:
— Bu ishlar ikki ming üch yüz kéche-kündüz dawamlishidu. Bu mezgildin kéyin muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay» pakizlinip eslige keltürülidu, — dédi.□

Perishte Jebrailning ghayibane alametni chüshendürüshi

15 Bu ghayibane körünüshni körgendin kéyin, menki Daniyal uning menisini oylawatqinimda, mana, aldimda ademning qiyapitide birsi peyda bolup öre turdi.
16 Ulay östingining otturisidin:
— Ey Jebrail, bu ademge ghayibane alametni chüshendürüp ber, — dégen bir ademning küchlük awazini anglidim. ■
17 *Jebrail* yénimgha keldi. Kelgende, men nahayiti qorqup kétip yerge yiqilip düm chüshtüm. U manga:
— Ey insan oghli, sen shuni chüshinishing kérekki, bu ghayibane alamet axir zaman toghrisididur, — dédi.

□ **8:9 «güzel zémin»** — Qanaan zémini (Pelestin). Ibraniy tilida «güzellikning zémini» déyilidu. □ **8:11 «Kündilik qurbanliq»** — Xudaning Musa peyghember arqiliq chüxurgen emri bilen ibadethanida her küni etigende we keqte bir qoza «köydürme qurbanliq» qilinixi kérek. Bu qurbanliqni bolsa Israil üqün eng asasliq qurbanliq dégili bolidu. «Serdarning ibadethanisi» — bu Perwerdigarning Yérusalémdiki ibadethanisini körsitidu, elwette. Muxu ibaridin «Samawiy qoxunning Serdari»ning «Perwerdigarning Perixtisi» ikenlikini körgili bolidu. «Perwerdigarning Perixtisi» Mesihning dunyagha kélixidin burunqi bir salahitidur. «Perwerdigarning Perixtisi» toghruluq baxqa izahatlirimizni körüng. □ **8:12 «Asiyliq»** — bizningchə «Asiyliq» mushu yerde belkim «kichik münggüz» (yeni dejjal)ning asiyliqini körsetse kérek (13-ayetni körüng). Bu söz yene Xudaning Öz xəlqining asiyliqinimu körsitixi mumkin. **«Xudaning helkçi»** — ibraniy tilida «qoshun». □ **8:13 «Ghayibane alamette körün'gen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi»** — bu ««weyran qilghuchi» asiyliq» bolsa del «Serdargha atap kündilik qoza qurbanliq sunushni emeldin qaldurush» (11-ayet) hemde uning ornigha intayin yirginchlik birxil but sélish. 9-bab, 26-27-ayet, 11bab -36-39-ayetnimu körüng). □ **8:14 «pakizlinip eslige keltürülidu»** — ibraniy tilida «toghra qilinidu» yaki «heqqaniy qilinidu» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **8:16** Dan. 9:21; Luqa 1:26

18 U gep qiliwatqanda men bihosh halda yerde düm yatattim. Lékin u manga shundaq
bir yénik tégipla méni turghuzdi we manga mundaq dédi: —
19 «Men hazir sanga *Xudaning* ghezipi kelgen mezgilde kéyinki ishlarning qandaq bo-
lidighanliqini körsitip bérey. Chünki bu ghayibane alamet zamanlarning békitilgen axirqi
nuqtisi toghrisididur.
20 Sen körgen ikki münggüzlük qochqar Média bilen Pars padishahlirini körsitidu.
21 Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, közining otturisidki közge körünerlik
münggüz bolsa, uning birinchi padishahidur.□
22 U münggüz sunup ketkendin kéyin ornidin ösüp chiqqan héliqi töt münggüz bu
elning töt padishahliqqa bölünidighanliqini körsitidu. Biraq ularning küchi birinchi
padishahliqqa yetmeydu.
23 Bu padishahliqlarning axirqi mezgilide, asiyliq qilghuchilarning gunahi toshushi
bilen tolimu nomussiz, chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah mey-
dan'gha chiqidu. □
24 Uning küchi xéli zor bolidu, lékin emeliyette bu küch özlükidin chiqmaydu; u misli
körülmigen weyranchiliqni keltürüp chiqiridu. Uning ishliri jezmen ongushluq bolup,
némini xalisa shuni qilalaydu. U küchlüklerni we *Xudaning* muqeddes mömin xelqini
yoqitidu.
25 Öz ustatliqi bilen uning nazariti astida herqandaq hiyle-mikirlik xéli ronaq tapidu.
U könglide tekebburliship özini chong tutidu; bashqilarning özlirini bixeter hés qilghan
waqtidin paydilinip tuyuqsiz zerb qilip nurghun kishilerni halak qilidu; u hetta
ochuqtin ochuq «Emirlerning Emiri»ge qarshi chiqidu. Lékin u axirda insanlarning
qolisiz halak qilinidu.
26 Sanga ayan qilin'ghan, axshamdin etigen'giche dawamlashqan bu ghayibane alamet
emelge ashmay qalmaydu. Lékin sen uni waqtinche mexpiy tut. Chünki u köp künler
kéyinki kelgüsi heqqididur».
27 Menki Daniyal maghdurumdin qélip, birnechche kün aghrip yétip qaldim. Kéyin
ornumdin turup yenila padishahning ishlirida boldum. Lékin bu ghayibane alamet
könglümni parakende qiliwetkenidi. Uning menisini yésheleydighan adem yoq idi.□

9

Daniyalning öz xelqige dua qilishi

1 Médialiq Ahashwéroshning oghli Dariusning birinchi yilida (u kaldiylerning zéminigha
padishah qilindi) □
2 Yeni textke olturghan birinchi yili menki Daniyal muqeddes yazmilarni oqushum
bilen Perwerdigarning Yeremiya peyghemberge yetküzgen kalam-béshariti boyiche,
Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezgili yetmish yil ikenlikini chüshinip yettim. ■
3 Shuning üchün men Reb Xudayimgha roza tutup, böz rextke yöginip, kül-topida olturup,
uninggha yélinip dua-tilawet qilish bilen izdinishke bel baghlidim.
4 Men Perwerdigar Xudayimgha dua qilip, gunahlirimizni iqrar qilip mundaq dédim:
— «Ah Reb, i Séni Öz emrliringge itaet qilghuchilargha wede-ehdengde wapadar bolup,
özgermes méhringni üzlüksiz körsetküchi ulugh, sürlük Tengrim!■

□ **8:21 «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, ...»** — ibraniy tilida «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahi bolup, ...». □ **8:23 «chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah...»** — bashqa birxil terjimisi: «xéli süyqestchi bir padishah ...». □ **8:27 «Uning (ghayibane alametning) menisini yésheleydighan adem yoq idi»** — 8-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. □ **9:1 «kaldiylerning zémini»** — Babil zéminini körsitidu. «...padishah qilindi» — Bu ibare belkim Dariusning Pars impératori Qoreshning astidiki bir padishah ikenlikini körsitidu. U pütkül Pars üstige impérator emes idi. ■ **9:2** Yer. 25:11, 12; 27:7; 29:10 ■ **9:4** Qan. 7:9

5 Biz gunah sadir qilduq, qebihlik qilduq; rezillik bilen Séning emr-hökümliringdin waz kéchip, Sanga asiyliq qilduq, ■
6 Shundaqla Séning naming bilen padishahlirimiz, emirlirimiz, ata-bowilirimiz we pütkül zémindiki xelqqe söz-kalamingni yeküzgen qulliring bolghan peyghemberlerge zadi qulaq salmiduq.
7 I Reb, heqqaniyet Sendila tépilidu, lékin Sanga asiyliq we wapasizliq qilghanliqimiz tüpeylidin, bizge, yeni Yehudalargha, Yérusalémdikilerge we barliq Israillargha, yéqinda bolsun, yiraqta bolsun, Sen bizlerni sürgünlükke heydiwetken barliq yurtlarda bolsun, peqet bügünkidek yüzimizni kötürelmigüdek shermendilikla qaldi.
8 I Reb, bizge, yeni padishahlirimizgha, emirlirimizge we ata-bowilirimizghimu yüzimizni kötürelmigüdek shermendilik qaldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.
9 I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliq qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümler tépilidu. □ ■
10 Biz Sen Perwerdigar Xudayimizning awazigha qulaq salmay, qulliring bolghan peyghemberler arqiliq aldimizgha qoyghan qanun-hökümliringde héch mangmiduq.
11 Pütkül Israil Séning Tewrat-qanununggha xilapliq qilip, awazinggha qulaq salmay Séningdin yüz öridi. Derweqe, Séning qulung Musagha chüshürülgen Tewrat-qanunida pütülgen lenet hemde uning qesemyadidiki jazalar üstimizge yaghduruldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.■
12 Sen Özüng bizge we üstimizdin hökümdarliq qilghuchimizgha qarita dégenliringge emel qilip bizge zor éghir külpetni keltürdüng; chünki Yérusalémda qilin'ghan ishlar asman astidiki herqandaq bashqa yurtta ezeldin qilin'ghan emes!
13 Musagha tapilan'ghan Tewrat-qanunida pütülgendek, bu pütün külpet bizge chüshürülgen bolsimu, i Perwerdigar Xudayimiz, lékin biz qebihliklirimizdin qol üzüp, heqiqitingni chüshinip yétidighan qilghaysen dep téxiche Sendin iltipatingni ötünmiduq.
14 Derweqe Sen Perwerdigar shu külpetni teyyarlap saqlap, bizning üstimizge chüshürdung; chünki Sen Perwerdigar Xudayimiz, barliq qilghan ishliringda adil bolup kelding; biraq awazinggha qulaq salmiduq.
15 Emdi, Öz küchlük qolung bilen xelqingni Misirdin élip chiqting, shunglashqa bügünkidek Özüngge nam-shöhret tikliding, i Reb Xudayimiz, — biz gunah sadir qilduq, biz rezillik qilduq! ■
16 Ötünimen, i Reb, pütkül heqqaniyliqinggha uyghun, Yérusalém shehiringge, yeni muqeddes téghinggha bolghan qehr-ghezipingni toxtatqaysen! Chünki bizning ötküzgen gunahlirimiz we ata-bowilirimizning qilghan qebihliklirining wejidin, Yérusalém we xelqing barliq etraptikilirimizning haqaret obyékti bolup qalduq.
17 Emdi i Xudayimiz, qulungning dua we teleplirige qulaq salghaysen, Özüng üchün weyran qilin'ghan muqeddes jayingni jamalingni körsitip yorutqaysen. □
18 I Xudayim, qulaq sélip anglighaysen! Bizning we Séning naming bilen atalghan sheherning béshigha kelgen külpetlerge nezer salghaysen! Bizning Sanga iltija qilghinimiz özimizning qandaqtur heqqaniy ish qilghanliqimizdin emes, belki Séning zor rehimdilliqliringgha tayan'ghanliqimiz sewibidindur.
19 I Reb, anglighaysen! I Reb, kechürgeysen! Qulaq sélip anglap amal qilghaysen!

■ **9:5** Zeb. 106:6; Yesh. 64:4, 5, 6 □ **9:9 «I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliq qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümler tépilidu» —** yaki «Reb Xudayimizda rehimdillik we meghpiret-kechürümler bardur; chünki biz Uning aldida gunah sadir qilduq» (démek, Xuda bizge rehimdillik körsetmigen bolsa, biz baldurla yoqitilattuq). ■ **9:9** Zeb. 130:3-8; Yigh. 3:22 ■ **9:11** Law. 26:14-45; Qan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yigh. 2:17 ■ **9:15** Mis. 32:11; Zeb. 105:7; 106:47 □ **9:17 «qulaq salghaysen, Özüng üchün ... yorutqaysen» —** ibraniy tilida «Rebning sewebi üchün ... yorutqaysen».

Özüngning nam-shöhriting üchün emdi texir qilmighaysen! Chünki Séning bu shehiring we bu xelqing Öz naming asasida atalghanidi!».□

Jebrailning bésharet bérishi we chüshendürüshi

20 Men duayimni dawamlashturup, özüm we xelqim Israilning gunahlirini iqrar qilip hemde Xudayimning muqeddes téghi üchün Perwerdigar Xudayimgha yélinip,
21 téxi dua qiliwatqinimda, deslepte manga ghayibane alamette körün'gen Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdi. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim. U kechlik qurbanliq sunush waqti idi. □
22 Jebrail manga eqil bérip mundaq dédi: —
«I Daniyal, men séni yorutup, ishlarni chongqur chüshineleydighan qilishqa keldim.
23 Sen Xudagha iltija qilishqa bashlishing bilenla, jawab-kalam bérildi; sen intayin söyülgen adem bolghachqa, men sanga uning jawab-kalamini yetküzgili keldim. Emdi bu jawab-kalam üstide puxta oylan'ghin, ghayibane körünüshni köngül qoyup chüshen'gin:
24 — «*Xuda* teripidin «yetmish hesse «yette waqit»» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen. Bu waqitlar itaetsizliklerni tizginlesh, gunahlarni tügitish, qebihlik üchün kafaret keltürüsh, menggülük heqqaniyliqni üstün orun'gha qoyush, bu ghayibane alamet bilen peyghemberlerning söz-kalamlirini emelge ashurush hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üchün békitilgendur. □
25 Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlan'ghandin tartip, Mesih dégen emir meydan'gha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu. Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürülidu, emma bu biseremjan künlerde bolidu.□ ■
26 Bu atmish ikki «yette waqit» mezgili ötkendin kéyin Mesih üzüp tashlinidu, uningda héchnerse qalmaydu. Kelgüside bolidighan emirning xelqi bu sheher bilen muqeddes

---

□ **9:19 «Özüngning nam-shöhriting üchün emdi texir qilmighaysen!» —** ibraniy tilida «Özüning sewebing üchün emdi texir qilmighaysen!». □ **9:21 «...Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdi. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim» —** buning yene birxil terjimisi: — «...Jebrail dégen zat tézla uchup kélip, manga qol tegküzdi». Esli tékistni chüshinish birqeder tes. □ **9:24 «qebihlik üchün kafaret keltürüsh» —** «gunahlarni yépip kechürüm teminlesh» dégenliktur. «Law.» 4-bab we izahatni körüng. **«peyghemberlerning söz-kalamliri» —** mushu yerde ibraniy tilida «peyghemberler» dégen söz bilen ipadilinidu. **«muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish» —** «mesihlinish» yaki «muqeddes qilinish», Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun'gha asasen, «muqeddes puraqliq may» sürülüsh bilen qilinidu («Mis.» 26:9-10ni körüng). Bu uqum ibraniy tilida ««mesih» qilinish» dégen söz bilen ipadilinidu. Buning bashqa birxil terjimisi: «Eng Muqeddes Bolghuchini mesih qilish» — démek, Qutquzghuchi-Mesihni mesih qilish. **«...«yetmish hesse «yette waqit»» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen... ... hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üchün békitilgendur» —** bu ulugh bésharet we 25-27-ayetlerdiki bésharetlerning tepsilatliri toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. □ **9:25 «... Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlan'ghandin tartip, Mesih dégen emir meydan'gha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu» —** qisqiche: — «bir waqit», yuqirdiki tehlilge asasen 360 kün bolsa, «yette hesse yette waqit» (49 waqit) we «atmish ikkining yette hessisi», (434 waqit), jemiy bolup «483 waqit», yeni «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»din «Qutquzghuchi-Mesihning meydan'gha chiqishi»ghiche 173880 kün (texminen 476 yil) bolidu. Tarixiy tetqiqatqa asasen, «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»ning chüshürülüshi miladiyedin ilgiriki 445-yili yaki 444-yili idi, undaqta «Mesih dégen Emirning meydan'gha chiqishi» miladiye 32-yili yaki 33-yili bolushi kérek. Kitabxan bu pakitlardin Qutquzghuchi-Mesihning kim ikenlikini bileleydu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. **«Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürülidu...» —** «sépil-istihkam» dégen söz ibraniy tilidiki «xaruts» dégen sözning terjimisi bolushi natayin; choqum birxil istihkamni körsitidu. «Kochilar» ichidiki, «xaruts» belkim sirttiki bir nersini körsitidu. ■ **9:25** Neh. 2:2-8; Luqa 19:35-44

ibadetxanini gumran qilidu. Bu aqiwet kelkündek bésip kélidu; axirighiche jengler dawamlishidu; u yerde bolidighan weyranchiliqlar békitilgendur. □ ■
27 U *emir Xudaning* xelqining köp qismi bilen axirqi bir «yette waqit»ta bir *dostluq* ehdisni takamul qilidu, lékin bu «yette waqit»ning yérimigha kelgende, u *ibadetxanidiki* qurbanliq we ashliq hediyelerni sunushni emeldin qalduridu. U chaghda «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» *muqeddes ibadetxanining* eng égiz jayigha qoyulidu. Taki balayi'apet, *yeni Xuda* békitken külpet weyran qilghuchi kishining béshigha yaghdurulghuche shu yerde turidu».■

10

Tigris, yeni «Dijle» deryasi boyida körgen ghayibane körünüsh

1 Qoresh Parsqa seltenet qilghan üchinchi yili, Daniyal (yene bir ismi Belteshasar bolghan)gha bir xewer wehiy qilindi. U xewer ishenchliktur — lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisididur. Daniyal bu xewerni chüshendi we ghayibane alamet toghrisida chüshenchige ige boldi.□
2 U chaghda menki Daniyal toluq üch hepte ah-zar kötürüp matem tuttum. □
3 Üch heptigiche héchqandaq nazu-német yémidim, gösh yémidim, sharab ichmidim we ténimge puraqliq may sürmidim. □
4 Birinchi ayning yigirme tötinchi küni, men ulugh derya, yeni Dijle deryasining boyida turup, ■
5 béshimni kötürüp közümni asman'gha tiktim, kanap kiyip, bélige Ufazdiki sap altun kemer baghlighan bir ademni kördüm. ■
6 Uning téni sériq yaquttek julalinip, yüzliri chaqmaqtek yaltirlap, közliri yénip turghan ottek chaqnaytti; uning put-qolliri parqirap turidighan mistek walildaytti; awazi zor bir top ademning awazidek jaranglaytti.
7 Ghayibane körünüshni yalghuz menki Daniyalla kördüm, yénimdikiler alametni körmigenidi. Emma zor bir wehime ularni bésip, intayin titrep kétishti, mökünüwalghudek yerni izdep qéchip ketti.
8 U yerde özüm yalghuz qélip bu karamet ghayibane körünüshni kördüm. Qilche maghdurum qalmidi, chirayim qattiq özgirip ölük ademdek bolup qaldim, put-qollirimda bir'azmu maghdur qalmidi. □ ■
9 Lékin uning awazini anglidim. Uning awazini anglighan haman yerge yiqilip düm chüshtüm, hoshumdin kettim.
10 Mana, tuyuqsiz bir qol manga tegdi, méni shuan yölep yerge töt putluq qilip turghuzdi.
11 Shu zat manga:
— Ey Daniyal, intayin söyülgen adem! Sözlirimni köngül qoyup anglap chüshen'gin, öre turghin! Chünki men séning yéninggha ewetildim, — dédi. U bu sözni qilishi bilen, men titrigen halda ornumdin turdum.
12 Shuning bilen u manga mundaq dédi:

□ **9:26 «Mesih üzüp tashlinidu»** — (yaki «Mesih késiwétilidu») — mushu ibare ibraniy tilida adette «öltürülidu» dep ipadileydu. **«uningda héchnerse qalmaydu»** — yaki, «uning (Mesih-qutquzghuchining) öltürülüshi özi üchün emestur». ■ **9:26** Luqa 19:41-44 ■ **9:27** Yesh. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4 □ **10:1 «lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisididur»** — yaki «lékin nahayiti qattiq sinashlar toghrisididur». □ **10:2 «toluq üch hepte ah-zar kötürüp matem tuttum»** — ibraniy tilida «toluq üch hepte... matem qildim» — bu melum bir ölgüchi uruq-tughqini üchün emes, belki Israil xelqining ölük rohiy halitige bolghan matem, elwette. □ **10:3 «ténimge puraqliq may sürmidim»** — ibraniy tilida «özümni mesih qilmidim». ■ **10:4** Yar. 2:14 ■ **10:5** Weh. 1:13, 14, 15 □ **10:8 «chirayim qattiq özgirip ...»** — ibraniy tilida «shan-sheripim qattiq özgirip ...» yaki «chirayliqliqim qattiq özgirip ...». ■ **10:8** Dan. 7:28

— «Ey Daniyal, qorqma; chünki sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke, özüngni töwen tutushqa köngül qoyghan birinchi kündin buyan séning dua-tilawiting ijabet qilindi; éytqanliring üchün men yéninggha ewetildim. □

13 Lékin, «Pars padishahliqining emiri» manga qarshi chiqip yolumni yigirme bir kün tosuwaldi. Men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. □

14 Men sanga axirqi zamanlarda xelqingning béshigha kélidighan ishlarni chüshendürgili keldim. Chünki bu ghayibane alamet köp künler kéyinki kelgüsi toghrisididur».

15 U manga bu gepni qiliwatqanda, peqetla yerge qarghinimche zuwan sürelmey turup qaldim.

16 Mana, goya ademge oxshaydighan birsi qolini uzitip lewlirimni silap qoywidi, men aghzimni échip aldimda turghuchigha:

— Teqsir, bu ghayibane körünüshtin ich-ichimdin azablinimen, maghdurumdin kettim.

17 Teqsirimning kemine qulliri qandaqmu sili teqsirim bilen sözlishishke pétinalayttim? Chünki hazirla maghdurum tügep, nepesim üzülidu, — dédim.

18 Andin goya ademge oxshaydighan biri méni yene bir qétim silap, maghdur kirgüzdi

19 we:

— I intayin söyülgen adem, qorqma! Sanga aman-xatirjemlik bolghay. Gheyretlik bol, emdi gheyretlik bol! — dédi.

U shu sözni déyishi bilenla manga téximu maghdur kirdi. Men:

— Teqsir yene söz qilghayla, chünki sili manga maghdur kirgüzdila, — dédim.

20 U mundaq dédi:

— «Méning qéshinggha némige kelgenlikimni bilemsen? Men emdi qaytip bérip, «Parstiki emir» bilen jeng qilimen; men u yerge barghandin kéyin, «Grétsiyediki emir» meydan'gha chiqidu.

21 Lékin men bérishtin awwal heqiqetning kitabida pütülgen wehiylerni men sanga bayan qilimen.

Bu ishlarda silerning emiringlar Mikaildin bashqa, manga yardem béridighan héchkim yoq.□

□ **10:12 «... sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke... köngül qoyghan» —** bu yerdiki «chüshinish» némini körsitidu? Yeremiya peyghemberge yetküzülgen «Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezgilining waqti 70 yil» toshay dégen waqitta Daniyal dua qilishqa bashlidi. Daniyalning arzu-istiki shuki, 70 yilning toshushi bilen, Xudaning selteniti derhal peyda bolsun dégenliktin ibaret idi. Lékin 7-, 8- we 9-babtiki ghayibane alametler uninggha, az dégendimu yene 70 «yette waqit»ning ötüshi kéreklikini körsetken. Shu ishlar uning déginidek: «Daniyalning könglini parakende qiliwetti. Uning menisini yésheleydighan adem yoq idi». Shuning bilen u ümidsizlenmey, bu uzun waqittiki «kéchiktürüsh»ni chüshinish üchün köngül qoyidu. 10-babtiki ghayibane alamette bolsa, bu waqitning yenila hem uzun hem japaliq ikenliki körsitilidu. Shuning bilen, bu xewerni qobul qilish üchün u gheyretlik, maghdurluq bolushi kérek.

□ **10:13 «Pars padishahliqining emiri» —** belkim intayin küchlük birxil jin bolup, Pars rayonlirida Sheytanning pilanlirini beja qilghuchi bolushi mumkin. **«Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa..» —** bu sözler mushu perishtining wezipisining shu padishahlarning qilmaqchi bolghan yamanliqini tosush yaki bolmisa, ularga yaxshi terepke yüzlinishke tesir yetküzüshtin ibaret bolghanliqini körsetse kérek. **«men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi» —** bashqa birxil terjimisi: — «lékin bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. Men uni Pars padishahlirining ishlirini bir terep qilishqa qaldurdum». **«bash emirler» —** mushu yerde Xudaning yuqiri mertiwilik perishtilirini körsetse kérek («Yeh.» 9-ayetni körüng). □ **10:21 «heqiqetning kitabi» —** muqeddes kitabni körsitidu. Shu chaghdiki «heqiqetning kitabi» Daniyal peyghemberning dewridin ilgiri barliq nazil qilin'ghan Tewrat qisimliridin terkib tapqan, elwette. **«silerning emiringlar Mikail» —** bu söz Mikail bash perishtining Israilgha alayiten mes'ul bolghanliqini ayan qilidu.

11

1 Men Médialiq Darius padishah bolghan birinchi yilidila, uni mustehkemlesh hem kücheytish üchün ornumdin qozghalghanidim.
2 Emdi men sanga heqiqetni éytip bérey: —

Buningdin kéyin Parsqa yene üch padishah hökümranliqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip, bashqa padishahlardinmu köptin köp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin qudret tépip, hemme yurtlarni Grétsiyege jeng qilishqa qozghaydu.□
3 Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydan'gha chiqidu. U zor padishahliqni idare qilip, némini xalisa shuni qilidu. □
4 Lékin u hoquq yürgüzüwatqinida, padishahliqi parchilinip asmanning töt shamal teripige bölünüp kétidu. Uning textige ewladliri warisliq qilalmaydu, kéyinki padishahliq u höküm sürgen waqtidikidek küchlük bolmaydu; chünki uning padishahliqi aghdurulup, bashqilargha tewe bolup kétidu.
5 Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu; lékin yene bir serdar uningdinmu küchlük bolidu we özining téximu chong padishahliqini soraydu. □
6 Birnechche yil ötkendin kéyin, *jenubiy padishah shimaliy padishah* bilen ittipaq tüzidu; jenubiy padishahning qizi shu ittipaqni mustehkemlesh üchün shimaliy padishahning yénigha baridu. Lékin kéyin bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu; shimaliy padishah özimu hoquqini qolida tutalmay, mezmut turalmaydu. Bu qiz we uni élip kelgenler, uning balisi hem shu waqitlarda uni qollighuchilarning hemmisige satqunluq qilinidu.□
7 Halbuki, uning *ata jemet* tughqinidin biri qoshunning hoquqini qoligha élip *padishah bolup*, shimaliy padishahning qorghinigha bésip kirip, ulargha qarshi hujum qilip chong ghelibe qilidu. □
8 U ularning ilah-butliri, quyma mebudliri we butxaniliridiki altun-kümüshtin yasalghan jam-qachilarni Misirgha élip kétidu. U birnechche yil shimaliy padishahtin özini néri qilidu. □
9 Shimaliy padishah jenubiy padishahning zéminigha bésip kiridu, lékin axiri öz yurtigha chékinidu.□
10 Shimaliy padishahning shahzadiliri qozghilip, zor qoshun teshkilleydu. Shahzadillerdin biri kelkündek kélip jenubqa bésip kiridu. Kéyin u yene jeng qilip, düshmen

□ **11:2 «Buningdin kéyin Parsqa yene üch padishah hökümranliqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip...»** — bu 11-babtiki bésharetler nahayiti tepsiliy körsitilgen. Biz mushu yerde tepsilatliri toghruluq köp izahat bermiduq, bularni «Qoshumche söz»imizge kirgüzduq. Kitabxanlarning özliri «ottura sherq»ning tarixi toghruluq herqandaq kitabtin bu bésharetlerning qandaq emelge ashurulghanliqini köreleydu. Asasen bu aldin éytilghan ishlar miladiyedin ilgiriki 530-164-yillar dawamida yüz bergen. Lékin 36-ayettin bashlap, bésharetler axirqi zamandiki ishlarghiche ötidu. □ **11:3 «Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydan'gha chiqidu»** — bu padishah «büyük Iskender», Grétsiyening birinchi impératori. □ **11:5 «Uningdiki serdarlar»** — yaki «uningdiki emirliri». **«Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu»** — bu bésharettiki «jenubiy padishah»lar shübhisizki, Misirning padishahlirini körsitidu (8-ayetni körüng), birinchisi «Pitolimi sotér» (miladiyedin ilgiriki 323-285-yillarda höküm sürgen. □ **11:6 «jenubiy padishah shimaliy padishah bilen ittipaq tüzidu»** — ibraniy tilida peqet «ular ittipaq tüzidu» déyilidu. Bu bésharettiki «shimaliy padishah» shübhisizki tarixta Suriye dégen rayonda höküm sürgen. Birinchi «shimaliy padishah» bolsa Silyuqus nikator (Silyuqus I) bolup, eslide Misir padishahi «Pitolimi sotér»ning chong génerali idi. U miladiyedin ilgiriki 312-280-yillarda textke olturghan. **«bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu»** — ibraniy tilida «bu qiz bilikining küchidin mehrum bolidu». **«uning balisi hem ...»** — ibraniy tilida «uning tughqini...». Bezi kona köchürmilerde «uni tughdurghuchi hem...» déyilidu. □ **11:7 «uning ata jemet tughqinidin biri»** — ibraniy tilida: — «uning yiltizliridin biri». **«...padishah bolup»** — ibraniy tilida «...uning (yeni jenubiy padishahning) ornigha turup,...» dep ipadilinidu. **«...biri, qoshunning hoquqini qoligha élip padishah bolup,...»** — bashqa birxil terjimisi «... biri, u bolsa uning (shimaliy padishahning) qoshunigha qarshi chiqip,...» □ **11:8 «quyma mebudliri»** — yaki «emirliri». **«butxaniliridiki altun-kümüsh...»** — yaki «ularningki altun-kümüsh...». □ **11:9 «jenubiy padishahning zémini»** — Misirni körsitidu.

qorghinighichimu bésip kiridu. □
11 Jenubiy padishah qattiq ghezepte qoshun tartip jengge atlinip, shimaliy padishahqa hujum qilidu. Shimaliy padishah zor bir qoshunni jengge salidu, lékin uning shu zor qoshuni meghlup bolup esirge élinidu.
12 Shu zor qoshunning esirge élinishi bilen jenubiy padishah intayin meghrurlinidu. U tümenligen ademlerni yoqitidu, biraq uning ghelibisi uzun dawamlashmaydu.
13 Chünki shimaliy padishah yurtigha qaytip, burunqidinmu köp we küchlük qoshun teshkilleydu. Békitilgen yillar toshqandin kéyin u zor qudretlik qoshunni köp teminatlar bilen qoshup bashlap kélidu.
14 U chaghda nurghun kishiler jenubiy padishahqa qarshi turup uninggha qarshi qozghilang kötüridu. *I Daniyal* — séning xelqing ichidiki zorawanlar mushu ghayibane alamettiki bésharetni emelge ashurmaqchi bolup, yoghanchiliq qilidu, lékin ular meghlup bolidu.
15 Shimaliy padishah potey sélip mustehkem sheherni muhasire hujumi qilip bésiwalidu. Jenubdiki küchler, hetta eng xil qoshunlarmu berdashliq bérelmeydu, ularning qarshiliq qilghudek küchi qalmaydu.
16 Shimaldiki tajawuzchi bolsa özi xalighanche ish qilidu, uninggha héchkim qarshiliq qilalmaydu. U «güzel zémin»ni ishghal qilidu; uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu. □
17 *Shimaliy padishah* bel baghlap padishahliqidiki barliq küchlerni seperwer qilip *Misirgha* yol alidu; u *Misir* bilen ehde tüzidu, özi ehdide turghandek qilidu. Biraq *Misirning* hakimiyitini aghdrurush üchün u ayallirining bir qizini *Misir* padishahigha béridu. Lékin *qizi* atisi terepte turmaydu, uni qollimaydu.□
18 Kéyin u déngiz boyidiki yurtlargha hujum qilip, nurghun ademlerni esirge alidu. Lékin yat bir serdar uning kishilerni xar qilishlirini chekleydu we eksiche, uning bu xarlashlirini özige yanduridu. □
19 U öz yurtidiki qorghanlargha chékinip kélidu. Lékin axirida u putlinip yoqilip kétidu. □
20 Kéyin uning ornigha yene bir padishah textke olturidu; u padishahliqning eng shan-shereplik jayigha bir zalim alwangbégini ewetidu. Lékin u uzun ötmeyla, malimanchiliqmu bolmay, jengmu bolmay öltürülidu».□

Perishte chüshendürüshni dawamlashturidu — esheddiy shimaliy padishah

21 — «Shuningdin kéyin pes bir adem uning ornigha chiqip shimaliy padishahliqni alidu; emma padishahliqning hörmet-shöhriti uninggha héch tewe bolmaydu, dep qarilidu; lékin u xelqning asayishliq peytidin paydilinip, yalaqchiliq wasitiliri bilen hakimiyetni tartiwalidu.
22 Zéminigha kelkündek bésip kirgen küchlerni u hem kelkündek hujum qilip yoqitidu, shuningdek u hettaki «*Xudaning* ehdiside békitilgen emir»nimu yoqitidu. □

□ **11:10 «Kéyin u yene jeng qilip,...»** — yaki «U qaytip, andin jeng qilip,..». □ **11:16 «güzel zémin»** — Qanaan zémini, yeni Pelestin. **«uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu»** — ibraniy tilida «uning halakiti uning qolida bolidu». □ **11:17 «...küchlerni seperwer qilip Misirgha yol alidu»** — «jenubiy padishahliq»ning Misir ikenliki 8-ayettin körünidu. **«u Misir bilen ehde tüzidu, özi ehdide turghandek qilidu»** — bashqa birxil terjimisi «uning bilen birnechche durus ademler bille baridu; u öz békitkinini emelge ashuridu». **«Biraq Misirning hakimiyitini aghdrurush üchün...»** — ibraniy tilida «Biraq Misirning hakimiyitini chiritish üchün...». □ **11:18 «nurghun ademlerni esirge alidu»** — yaki «nurghun yurtlarni igileydu». □ **11:19 «U öz yurtidiki qorghanlargha chékinip kélidu»** — yaki «U öz yurtidiki qorghanlargha nishan qilip diqqet qilidu». □ **11:20 «padishahliqning eng shan-shereplik jayi»** — bu yerde «eng shan-shereplik jayi» belkim muqeddes ibadetxanini körsitidu. Yene birxil terjime qilghanda, «padishahliqning shan-sheripini bézesh üchün bir zulum salghuchini ewetidu» dégendek bolidu. □ **11:22 «Xudaning ehdiside békitilgen emir»** — mushu yerde muqeddes ibadetxanidiki «bash kahin»ni körsitidu. Oniyas isimlik kishi, bash kahin we bek adil kishi bolup, Suriyening «Antioqus Épifanis» dégen padishahi teripidin miladiyedin ilgiriki 172-yili öltürülgen.

23 Shertname tüzüsh arqiliq u bashqa yurtlarni aldaydu; ademliri kichik bir qoshun
bolsimu, lékin uning küchi awup-awup, qudret tapidu.
24 U xalayiqning asayishliq peytidin paydilinip, eng bay ölkilerge tajawuz qilip kirip,
atiliri yaki atilirining atiliri zadi qilip baqmighan ishlarni qilidu, yeni u oljini,
ghenimetlerni we nurghun bayliqlarni qol astidikilirige üleshtürüp béridu; melum bir
mezgilgiche qorghanlarghimu hujum qilish qestide bolidu.
25 U öz küchini ishqa sélip chong gheyret bilen qozghilip, zor qoshunni bashlap, jenubiy
padishahqa hujum qilidu. Jenubiy padishahmu nahayiti zor qudretlik bir qoshun
bilen jengge atlinidu. Lékin jenubiy padishah xainlarning yoshurun suyiqestige uchrap,
muweppeqiyet qazinalmaydu.
26 Chünki uning nazu-németlirini yégenler uni yiqitidu. Uning qoshuni hemme yerge
tarqilidu; nurghunliri öltürülidu.□
27 Kéyin, bu ikki padishah bir-birini qestliship, yaman niyet bilen bir dastixanda tamaq
yéyiship, bir-birige yalghan gep qilishidu; lékin bu ishlar héchkimge payda yetküzmeydu,
chünki bu ishlarning axiri peqet belgilen'gen waqittila bolidu. □
28 *Shimaliy padishah* nurghun mal-mülüklerni élip öz yurtigha qaytidu. U könglide
Xudaning xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdige qarshi turidu; shuning bilen u ehdige
qarshi heriketlerni qilip, andin öz yurtigha qaytidu.
29 Belgilen'gen waqitta shimaliy padishah yenila jenubqa tajawuz qilidu; lékin bu
qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu. □
30 Chünki Kittim arilidin chiqqan kémiler hujum qilip kélidu. Shunga u derd-elem
bilen chékinidu we *Xudaning* Öz xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdisige qarap intayin
ghezeplinidu, uninggha qarshi xalighinini qilidu; shundaqla chékinip yan'ghanda
muqeddes ehdige asiyliq qilghuchilarni etiwarlaydu. □
31 Uning teripide turghan birnechche küchler qorghan bolghan muqeddes ibadetxanini
bulghaydu, «kündilik qurbanliq»ni emeldin qalduridu we «weyran qilghuchi yirginchlik
nomussizliq»ni uning ornigha qoyidu. □ ■
32 U muqeddes ehdige xainliq qilghuchilarni xushamet-hiyligerlik bilen chirik-
leshtüridu; lékin öz Xudasini dost tutquchi xelq bolsa qeyserlik bilen heriket qilidu.
33 Xelq ichidiki aqillar nurghun qérindashlirigha telim yetküzidu; lékin birnechche künler
ularning beziliri qilichta yiqilidu, otta köydürülüp öltürülidu, zindan'gha chüshidu yaki
bulang-talanggha uchraydu.
34 Yiqilghan waqitlirida, Xudaning xelqi azghine yardemge ige bolidu. Emma nurghun
kishler ularning qatirigha xushamet-hiyligerlik bilen soqunup kiridu.
35 Bezi aqillar yiqilidu. Lékin ularning yiqilishi özlirining sinilishi, tawlinish-tazilinishi,
qiyamet künigiche paklinishi üchündur. Chünki axiret Xuda belgiligen waqittila
kélidu.□ ■
36 Shimaliy padishah öz meyliche qiliwéridu; u tekebburliship, özini herqandaq
ilahlardinmu ulughlap üstün qoyup, hetta hemme Ilahlarning Ilahi Bolghuchigha

---

□ **11:26 «uning nazu-németlirini yégenler» —** démek, eng ishenchlik ademliri. □ **11:27 «bu ishlarning axiri peqet belgilen'gen waqittila bolidu» —** mushu sirliq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **11:29 «lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu» —** bashqa birxil terjimisi: — «lékin bu qétimqi axirqi ehwal ilgirikige oxshimaydu». Bu bésharet (terjimimiz boyiche) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **11:30 «Kittim arilidin chiqqan kémiler» —** «Kittim» hazirqi «Séprus» dégen ottura déngizdiki aral. Bu bésharet shübhisizki, miladiyedin ilgiriki 168-yili, Rim impériyesining kémiliri Kittim arilidin chiqip Antioqus Épifanisqa (Misirgha tajawuz qilghan waqtida) hujum qilghinini körsitidu. □ **11:31 «qorghan bolghan muqeddes ibadetxana...» —** yaki «muqeddes ibadetxana we qorghan...». **«kündilik qurbanliq»** — 8:11diki izahatni körüng. ■ **11:31** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4 □ **11:35 «Chünki axiret Xuda belgiligen waqittila kélidu» —** mushu yerde, bésharet «Antioqus Épifanis»ning dewridin, axir zaman'gha ötidu. ■ **11:35** Dan. 12:10

ajayib kupurluq söz qilidu; taki Xudaning ghezipi toluq tökülgen künigiche u dawamliq zor ronaq tapidu. Chünki Xudaning békitkini emelge ashmay qalmaydu. ■
37 Bu padishah ata-bowiliri choqun'ghan ilahlarghimu pisent qilmaydu, ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu. Emeliyette u herqandaq ilahni hörmetlimeydu, chünki u özini herqandaq ilahtin ulugh dep qaraydu. □
38 Bularning ornida u «küchler ilahi»ni hörmetleydu; uning ata-bowilirimu ezeldin choqunmighan bu ilahni bolsa u altun, kümüsh, yaqut we bashqa qimmetlik sowghatlarni teqdim qilip hörmetleydu.
39 U eng mustehkem qorghanlarni shundaq bir gheyriy ilahqa tayinip igileydu. Kimki uning hökümranliqigha béqinsa, u shulargha shereplik mensep béridu, ularni köpchilikni bashquridighan qilidu we in'am süpitide yer-zéminni teqsim qilip béridu.□
40 Axir zaman kelgende, jenubiy padishah esker chiqirip uninggha hujum qilidu. Shimaliy padishah jeng harwiliri, atliq eskerler we nurghun kémiler bilen quyundek uninggha qayturma zerbe béridu. U barliq yurtlargha tajawuz qilip, kelkündek téship keng yer-zéminlarni basidu.
41 U hetta «güzel zémin»gha bésip kiridu; nurghun eller azdurulup yiqitilidu. Lékin bular, yeni Édomlar, Moablar we Ammonlarning chongliri uning qolidin qutulup qalidu. □ ■
42 Shimaliy padishah barliq döletlerge qolini sozidu, Misir zéminimu qéchip qutulalmaydu.
43 U Misirning altun-kümüsh bayliqliri we bashqa qimmet bahaliq buyumlirini talantaraj qilidu. Liwiyelikler we Éfiopiyilikler uninggha boysunup egishidu.
44 Kéyin sherq we shimaldin kelgen shepiler uni alaqzade qilidu. U téximu derghezep bolup nurghun kishini qirghinchiliq qilip öltürimen dep jeng qozghaydu
45 We dengizlarning otturisida, körkem muqeddes tagh teripige orda chédirlirini tikidu. Lékin uning ejili shu yerde toshidu we héchkim uni qutquzmaydu».□

12

Qiyamet küni

1 — «U chaghda, qérindashliringni «qoghdighuchi ulugh emir» Mikail meydan'gha chiqidu. Bir azabliq mezgil bolidu; yurt-dölet barliqqa kelgendin buyan, shundaq chong balayi'apetlik mezgil bolup baqmighan. Biraq shu chaghda xelqing qutquzulidu; ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatliqqa érishidu. □ ■
2 Tupraqta yatqan ölüklerdin nurghunliri tirilidu. Ular menggülük hayattin behrimen bolidu; qalghanliri nomusta hem menggülük reswachiliqqa tirilidu. ■

■ **11:36** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8 □ **11:37 «ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu»** — yaki, «u ayallar etiwarlaydighan ilahqimu hörmet qilmaydu». □ **11:39 «... gheyriy ilahqa tayinip igileydu»** — yaki, «... gheyriy ilahqa hujum qilidu». Yene birxil terjimisi: «U eng mustehkem qorghanlarni igilep, u bu ilahqa choqunushni berpa qilidu». **«inam süpitide...»** — yaki «melum bir bahada (sétiwétip),...». □ **11:41 «güzel zémin»** — Qanaanni (Pelestinni) körsitidu. ■ **11:41** Weh. 12:6 □ **11:45 «dengizlarning otturisida»** — démek, Ottura Dengiz we Ölük Dengizning otturisida. **«körkem muqeddes tagh»** — Yérusalém sélin'ghan «Zion téghi»ini körsitidu. Bu ayetning bashqa bir xil terjimisi: «...dengizlar we muqeddes tagh arisida...». □ **12:1 «qérindashliring»** — ibraniy tilida «xelqingning balilidi» dégen söz bilen ipadilinidu. **«qoghdighuchi ulugh emir»** — «emir» mushu yerde, shübhisizki «chong perishte» meniside. Muqeddes kitabtiki bashqa yerlerdin shu xulasige kélimizki, Mikail dégen perishte «bash perishte»dur («Yeh.» 9-ayet, «Weh.» 12:7). **«Mikail meydan'gha chiqidu»** — bashqa birxil terjimisi «Mikail bir terepte turidu». Démek, Mikail eslide Israil xelqige muhapizet béridu. Lékin u hazir bu muhapizetchi rolini wakitliq bir yaqqa qoyidu. **«....ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatliqqa érishidu»** — bu babtiki ulugh bésharetler toghruluqmu «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:1** Mat. 24:21 ■ **12:2** Yesh. 26:19; Mat. 25:46; Yuh. 5:29; Ros. 24:15

3 Aqillar asmandiki gümbüzdek parlaq julalinidu; nurghun kishilerni heqqaniyliq
yoligha bashlap kirgenler yultuzlargha oxshash ebedil'ebed parlap turidu».■
4 U manga yene:
— I Daniyal, sen emdi bu sözlerni toxtat; mezkur kitabning taki dunyaning axirqi
künlirigiche shu péti turushi üchün uni pichetlep möhürliwetkin. Nurghun kishiler uyan-
buyan yüridu we bilim ashidu, — dédi.□ ■
5 Menki Daniyal kördümki, mana ikki zat, biri deryaning bu teripide, yene biri deryaning
u teripide turuptu.
6 Ulardin biri derya süyi üstide turghan aq kanap kiyim kiygen zattin:
— Bu karamet ishlar tügigiche qanchilik waqit kétidu? — dep soridi.■
7 U derya süyi üstide turghan, kanap kiyim kiygen zat ong we sol qolini asman'gha qaritip
kötürüp, Menggü Hayat Bolghuchining nami bilen qesem qilip:
— Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérim waqit kétidu. *Xudaning* muqeddes xelqini
parchilighuchi xorluq axirlashqanda, bu ishlar tügeydu, — dédi.□ ■
8 Uning sözini anglighan bolsammu, menisini chüshenmidim. Shunga men:
— Teqsir, bu ishlarning aqiwiti qandaq bolidu? — dep soridim.
9 U manga mundaq dédi:
— «Ey Daniyal, yolunggha mang, chünki bu sözler axir zaman'ghiche mexpiy tutulup
yépiqliq turidu. ■
10 Nurghun kishiler tazilinidu, paklinidu we tawlinidu. Reziller bolsa, dawamliq rezillik
qiliwéridu; ulardin héchkim buni chüshinelmeydu, biraq aqillar chüshinidu.
11 Kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurghan kündin tartip, yeni «weyran qil-
ghuchi yirginchlik nomussizliq» qoyulghan waqittin bashlap, bir ming ikki yüz toqsan
kün ötidu.
12 Axirghiche sadiq bolup, bir ming üch yüz ottuz besh künni kütüp ötküzgenler némidégen
bextlik-he!
13 Emma sen bolsang, axirghiche yolungda méngiwergin. Sen aram tapisen, we
künlerning axirida nésiwengge muyesser bolushqa qayta tirilisen».□

■ **12:3** Pend. 4:18; Mat. 13:43 □ **12:4 «sen emdi bu sözlerni toxtat» —** yaki, «sen emdi bu sözlerni yoshurup qoy». **«Nurghun kishiler uyan-buyan yüridu we bilim ashidu»** — yaki «Nurghun kishiler tetqiq qilip, bilim ashurulidu». Bu bésharet yene «Am.» 8:12 bilen munasiwetlik bolushi mumkin. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **12:4** Weh. 5:1-5; 22:10 ■ **12:6** Dan. 10:5 □ **12:7 «Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérim waqit kétidu» —** mushu yerde «bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérim waqit» dégini, yuqirida 7:25diki izahatta tehlil qilghinimiz toghra bolsa, texminen üch yérim yilni, top-toghra 1260-künni körsitidu. ■ **12:7** Weh. 10:5, 6 ■ **12:9** Weh. 5:1-5; 22:10 □ **12:13 «künlerning axirida» —** Mesihning dunyagha qaytip kélidighan küni.

Hoshiya

1-qisim •••• Hoshiya peyghemberning pahishe bir ayalni öz emrige élishi

1 Perwerdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda, kalam Beerining oghli Hoshiyagha keldi; □

2 Perwerdigarning Hoshiya arqiliq kelgen sözining bashlinishi —
Perwerdigar Hoshiyagha: «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin; chünki zémin Perwerdigardin waz kéchip pahishilikke pütünley bérildi» dédi. □

3 Shuning bilen u bérip Diblaimning qizi Gomerni emrige aldi; ayal uningdin hamilidar bolup bir oghul tughdi.

4 Perwerdigar uninggha: «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin; chünki yene azghina waqit ötkende, Men «Yizreel»ning qénining intiqamini Yehuning jemeti üstige qoyimen we Israil jemetining padishahliqigha xatime bérimen. □

5 We shu künide emelge ashuruliduki, Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen».□

6 *Gomer* yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin; chünki Men Israil jemetige ikkinchi rehim qilmaymen, ularni qet'iy kechürüm qilmaymen; □

7 Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlarsiz we atliq eskersiz

---

□ **1:1 «Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda...» —** «Israil» bu kitabta adette Israilning «shimaliy padishahliqi»ni körsitidu. Hoshiyaning bésharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur. Bezi waqitlarda «Israil» toluq on ikki qebile (jümlidin Yehuda)ni ichige alidu. Mundaq ehwalda biz buni küchimizning bariche izahlap qoyimiz. Bu kitabta Israilning Yeroboamdin kéyinki padishahliri tilgha élinmighan. Peyghember belkim ularni tilgha alghuchiliqi yoq dep qarighan bolushi mumkin. □ **1:2 «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin» —** balilar téxi tughulmighanidi. Biraq uning kéyin tughulghan üch balisidin ikkisi Gomerning pahishilikidin bolghan. □ **1:4 «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin» —** «Yizreel» «Xuda térighan» yaki «Xudaning térighini» dégen menide, we yene «Xuda tarqitidu» dégen menide. Israilning shimaliy teripidiki «Yizreel» dégen jilghida dehshetlik bir qirghinchiliq bolghan. Yehu isimlik bir serdar Israilning shu waqittiki padishahi Yehoramni we ordidikilerni, jümlidin rezil xanish Yezebelni öltürüwetti. Bu ishlar Xudaning Yehoram üstige bolghan jazasi bolghini bilen, Yehu uchigha chiqqan qanxor adem bolup, Xuda uninggha tapshurghan jazaliq wezipisidin halqip nurghun gunahsiz ademlernimu öltürüwetti. Gerche bu ish 100 yil ilgiri bolghan bolsimu, Israil uning gunahliqini étirap qilip baqmighan (Tewrat, «Padishahlar» 9-10-bab). «Yizreel» jilghisi Gidéon hakim bolghan waqtida Israilning shanliq bir ghelibisining soruni idi («Hak.» 6-7-bab), bu jay Yehuning waqtida qirghin soruni bolghan, kelgüside Israilning chong meghlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5 «Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen» —** Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 733-yili Israilning shimaliy rayonlirigha bésip kirip, Yizreel jilghisini ishghal qilip, barliq shimalliqlarni, jümlidin Giléad we Galiliyeliklerni esirge chüshürüp élip ketti. Shu weqeler bilen Israilning herbiy küchi («oqyasi») sunduruwétildi. □ **1:6 «Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin»... dédi —** «Lo-ruhamah» «rehim qilinmighan (qiz)» dégen menide. «Gomer yene hamilidar bolup, qiz tughdi». Bu ayette 3-ayettikige oxshash «uningin ... tughdi» dégen bir ibare bolmighachqa «Lo-ruhamah» Hoshiyaning öz balisi emes idi.

qutquzimen» — dédi.□
8 Gomer Lo-ruhamahni emchektin ayrighandin kéyin yene hamilidar bolup oghul tughdi;
9 *Reb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin; chünki siler Méning xelqim emes we Men silerge *Perwerdigar* bolmaymen» dédi.□

Hoshiya Israilning axirqi zamandiki bexti toghruluq bésharet béridu

10 — Biraq Israilning balilirining sani déngizdiki qumdek bolup, uni ölchigili yaki sanighili bolmaydu; «Siler méning xelqim emessiler» déyilgen jayda shu emelge ashuruliduki, ularga: «*Siler* tirik Tengrining oghulliri!» — déyilidu. ■
11 Israil baliliri we Yehuda baliliri birge yighilidu, özlirige birla bashni tikleydu we turghan zémindin chiqidu; chünki «Yizreelning küni» ulughdur! Aka-ukiliringlargha «Ammi! (*Méning xelqim*!)» we singilliringlargha «Ruhamah! (*rehim qilin'ghan*!)» — denglar!□ ■

2

Israilgha qilin'ghan terbiyilik jaza — Xudaning sözining dawami

1-2 — Ananglargha dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u Méning ayalim emes we Men uning éri emes; u pahishilik turqini chirayidin, zinaxorluq haletlirini köksining arisidin yaqatsun!□
3 Bolmisa, Men uni qip-yalingach qilip qoyimen, tughulghan künidikidek anidin tughma qilip qoyimen;
Men uni xuddi chöl-bayawan'gha oxshash qilimen,
Uni bir qaghjiraq yerge aylandurimen,
Uni ussuzluq bilen öltürimen;
4 Uning balilirigha rehim qilmaymen,
Chünki ular pahishiliklerdin törelgen balilardur.
5 Chünki ularning anisi pahishilik qilghan,
Ularni qarnida kötürgüchi nomussizliq qilghan;

□ **1:7 «Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlarsiz we atliq eskersiz qutquzimen»** — bu bésharet belkim Asuriye impériyesining qoshunining Yehudagha tajawuz qilidighanliqi we shundaq bolsimu Perwerdigarning Perishtisining wasitisi bilen Asuriyeni (derweqe héch jeng bolmayla) yoqitidighanliqini körsitidu (miladiyedin ilgiriki 702-yili). Bu ayetning qiziq bir yéri shuki, Perwerdigar «Perwerdigar arqiliq» bu ishni qilidu. Démek «Perwerdigarning Perishtisi»ning özini Xuda déyishke bolidu. Bashqa yerde söhbetleshkinimizdek, ishinimizki «Perwerdigarning Perishtisi» del Xudaning «Kalami» Eysa Mesihning Özidur («Yesh.» 36-38-bablarni körüng). Mezkur bésharetning bir netijisi belkim Israilda turghan bezi ixlasmen kishiler Yehuda zéminigha ötüp, olturaqlashqan bolsa kérek. □ **1:9 «Reb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin»... dédi» —** «Lo-ammi» «Méning xelqim emes» dégen menide. Bu isim Gomerning balisining bashqa erdin bolghanliqini bildüridu, shuningdek Xuda aldida Israilning ehwalini körsitidu. «Men ular üchün Perwerdigar bolmaymen» (yaki «Men siler üchün bolmaymen» yaki «Men siler üchün «Ezeldin Bar Bolghuchi» bolmaymen») dégen ibare, Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan Öz namini, yeni «Yahweh» («Men Özümdurmen»)ni közde tutidu. Démek, «Men silerdin xewer alidighan Xudayinglar bolmaymen». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11 «turghan zémin» —** Israillar sürgün qilin'ghan zémin bolsa kérek. **«turghan zémindin chiqidu»** — yaki «turghan zéminda yashinidu». **«Yizreelning küni»** — bu künning néme ikenliki 2:14-23-ayette körünidu. Bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **1:11** Yesh. 11:13; Yer. 3:18; Ez. 37:16, 22; Ef. 2:14, 15, 16 □ **2:1-2 «ananglargha dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u méning ayalim emes we men uning éri emes; u pahishilik turqini chirayidin, zinaxorluq haletlirini köksining arisidin yaqatsun!» —** démisekmu bu sözler hem peyghemberning öz baliliriga hemde Xudaning öz xelqige éytqanliridur. Töwendiki sözler (14-3) asasen Xudaning Israilgha bolghan sözliri — Biraq beziliri peyghemberning öz ehwaligha mas kélidu.

Chünki u: «Men manga nan we süyümni, yung we kanapimni, zeytun méyim we ichimlik-
sharablirimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlishimen» — dédi.□
6 — Shunga mana, Men yolungni tiken-jighanliqlar bilen chitlap qorshiwalimen,
Israilning etrapini tam bilen tosimen, u chighir yollirini tapalmaydighan bolidu.
7 Shuning bilen u ashnilirini qoghlaydu, biraq ulargha yétishelmeydu;
Ularni izdeydu, tapalmaydu;
Shunglashqa u: «Men bérip birinchi érimni tépip, uning yénigha qaytimen; chünki
ehwalim bügünkidin yaxshi idi» — deydu.
8 — U ziraetlerni, yéngi sharab we zeytun méyini teminligüchining Men ikenlikimni,
Özliri «Baal» butlarni yasashqa ishletken kümüsh-altunni köp qilghuchining Men iken-
likimni zadi bilmidi.
9 Shunga Men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlirimni öz waqtida,
Yéngi sharablirimni öz peslide élip kétimen,
Özümdiki ularning yalingachliqini yépishqa kéreklik yung-kanaplirimni bermey qaytu-
rup kétimen;□
10 Hazir Men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen,
Héchkim uni qolumdin qutquzalmaydu.□
11 Shundaq qilip uning tamashaliriga xatime bérimen;
Uning héytliriga! Uning «yéngi ay»liriga!
Uning «shabat»liriga! Qisqisi, uning barliq «jamaet ibadet sorun»liriga xatime bérimen!□
12 We Men uning üzüm tallirini we enjür derexlirini weyran qilimen;
U bularni: «Bular bolsa ashnilirim manga bergen ish heqqilirimdur!» dégenidi;
Men bularni janggalgha aylandurimen, yawayi haywanlar ularni yep kétidu.■
13 Men uning béshigha «Baal»larning künlirini chüshürimen;
Chünki u *shu künliride* ulargha isriq salatti,
U özini üzükliri we zibu-zinnetliri bilen perdazlap,
Ashnilirini qoghliship, Méni untudi — deydu Perwerdigar.□

Xuda axir bérip yenila Israilni muhebbiti arqiliq özining qilidu — «Yizreelning küni»

14 Shunga mana, Men uning könglini alimen,
Uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen. □
15 Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen,
«Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen;
Andin u shu yerde yashliq künliridikidek,

□ **2:5 «ichimlik-sharablirimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlishimen»** — «ashnilirim» Israil choqun'ghan herxil butlarni, bolupmu «Baal»larni körsitidu. Nadan Israil ash-taam we nerse-kéreklerni Xuda emes, belki bu butlar teminleydu, dep qaraytti. □ **2:9 «Shunga men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlirimni ... élip kétimen, Özümdiki ... yung-kanaplirimni bermey qayturup kétimen»** — Israillar Xudaning yénigha «qaytishi» kérek. Hazir eksiche Xuda ularning yénigha jazalashqa qaytidu. □ **2:10 «Hazir men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen»** — mushu «ashniliri» dégen sözning menisi hazir sel kéngeytildi. Israil Xudaning qoghdishigha ishenmey, herqaysi butperes döletlerge tayinip ular bilen ittipaqdash bolmaqchi. Biraq Xuda Özige qilghan bu wapasizliqni hemme ademning közi aldida ashkarilaydu. □ **2:11 «Xatime bérimen; uning héytliriga! Uning «yéngi ay»liriga!...»** — «yéngi ay»ning birinchi küni héyt küni hésablinatti. «Shabat» küni, yeni shenbe küni, dem élish küni idi. ■ **2:12** Zeb. 80:12-13; Yesh. 5:5 □ **2:13 «men uning béshigha «Baal»larning künlirini chüshürimen»** — démek, Xuda Israilning «Baal»largha choqun'ghan künlirining tégishlik jazasini ularning béshigha chüshüridu. □ **2:14 «Shunga mana, men uning könglini alimen, uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen»** — «shunga» dégen bu söz ademni tolimu heyran qilidu, elwette. Xudaning shapaiti daim dégüdek shundaq.

Misir zéminidin chiqqan künidek küy-naxsha éytidu.□
16 We shu küni emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar —«Sen Méni «érim» dep chaqirisen,
Ikkinchi Méni «Baal»im démeysen.□
17 Chünki Men «Baal»larning namlirini séning aghzingdin élip tashlaymen,
Ular bu nami bilen ikkinchi héchqandaq eslenmeydu.□
18 Shuning bilen Men ular üchün daladiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlar we yer yüzidiki ömüligüchiler bilen ehde tüzimen; Men oqya, qilich we jengni sundurup zémindin élip tashlaymen; *xelqimni* aman-ésen yatquzimen.■
19 Shundaq qilip Men séni ebedil'ebed Özümge baghlaymen; heqqaniyliqta, méhir-muhebbette, rehim-shepqetlerde séni Özümge baghlaymen; □
20 Sadaqetlikte séni Özümge baghlaymen, shuning bilen sen Perwerdigarni bilip yétisen. □ ■
21 We shu künide emelge ashuruliduki, «Men anglaymen» — deydu Perwerdigar, — «Men asmanlarning telipini anglaymen, bular yer-zéminning telipini anglaydu;
22 Yer-zémin ziraetlerning, yéngi sharab we zeytun méyining telipini anglaydu; we bular «Yizreel»ning telipini anglaydu! □
23 We Men Özüm üchün uni zéminda tériymen; Men «Lo-ruhamah»gha rehim qilimen; Men «Lo-ammi»gha: «Méning xelqim!» deymen; we ular Méni: «Méning Xudayim!» — deydu.□ ■

3

Hoshiya özige wapasizliq qilip özidin ayrilghan ayalini qayturup ekilidu

□ **2:15 «Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen, «Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen; andin u shu yerde yashliq künliridikidek, ... küy-naxsha éytidu»** — bu ayettiki bezi sözlerning sherhi: — (1) «Aqor jilghisi» — Eslide Israil Pelestinni ishghal qilish üchün jeng qiliwatqan künlerde, «Aqan» (yaki Axor, menisi «aware») isimlik bir kishi Xudaning körsetmisige itaet qilmighachqa, pütkül Israil jengde meghlup boldi. Yeshua peyghemberning wasitisi bilen Aqanning gunahi éniqlan'ghandin kéyin, Israil Aqanni chalma-kések qilip öltürüwetti. Andin Israil düshmendin qutquzuldi. «Aqanning ölümi ularni qutquzghan» dégili bolidu. Shunga mezkur ayetning menisi, belkim birsi ularning gunahlirini kötürüshi bilen, ular qutquzulidighan bolidu («Ye.» 7-babni körüng). (2) «yashliq künliri» — belkim Israilning «yéngi bir el» tughulghandek, Misirdin chiqqan waqtini körsitidu. (3) «naxsha éytidu» yene «(Manga) jawab béridu» dégennimu bildüridu. □ **2:16 «Sen Méni «érim» dep chaqirisen, ikkinchi Méni «Baal»im démeysen»** — «kirish söz»de éytqinimizdek, «Baal» dégen sözning bir menisi «igem» yaki «érim». □ **2:17 «Men «Baal»larning namlirini séning aghzingdin élip tashlaymen»** — ibraniy tilida «Men «Baal»larning namlirini uning (yeni, Israilning) aghzidin élip tashlaymen». ■ **2:18** Ayup 5:23; Yesh. 11:6; Ez. 14:21; 34:25 □ **2:19 «Men séni ... Özümge baghlaymen»** — bu söz adette qizni özige emrige élishini bildüridu. □ **2:20 «heqqaniyliqta, méhir-muhebbette, rehim-shepqetlerde.... sadaqetlikte (séni Özümge baghlaymen)»** — dégen sözler Xudaning qilidighanlirini süpetleydu, elwette. Biraq ishinimizki, bu sözler yene kelgüsidiki **Israilning** Xudaning muhebbitige bolghan inkasinimu bildüridu. Israil shu küni yene wapasiz bolmaydu. Bu chong bir özgirish, chong bir möjizidur! ■ **2:20** Yer. 31:33, 34 □ **2:22 «...bular «Yizreel»ning telipini anglaydu!»** — «Yizreel» dégen isim «Israil» dégen isim bilen teleppuz jehette oxshiship kétidu, mushu yerde Israilni körsitidu. Biraq Hoshiyaning birinchi oghli «Yizreel»ning anisining wapasizliqidin tughulup (2:4ni körüng) andin shu sewebidin atisidin ayrilghinidek, Israil «anisining wapasizliqi» bilen Xudasidin ayrilghan bolup, hazir Xudasi bilen epleshtürülgen bolidu. □ **2:23 «Men Özüm üchün uni zéminda tériymen»** — ésimizde barki, «Yizreel» «Xudaning térighini» dégen menide. Xudaning Israil (Yizreel)gha bolghan meqsiti, déhqanning **özi üchün** uruqni zémin'gha térighinigha oxshash emelge ashurulidu. Démek, axirqi zamanda, Israil xaraktérida, méjezide, qilghanlirida Xudaning könglidikidek bolidu. Xuda shu yol bilen Israilda Özini ulughlaydu. ■ **2:23** Hosh. 2:1; Rim. 9:26; 1Pét. 2:10

1 We Perwerdigar manga: — Yene barghin, ashnisi teripidin söyülgen, zinaxor bir ayalni
söygin; gerche Israillar yat ilahlar teripige éghip ketken, «kishmish poshkal»larni söygen
bolsimu, *Men* Perwerdigar ulargha körsetken söygümdek sen uni söygin, — dédi □
2 (shunga men on besh kümüsh tengge, bir xomir bughday we yérim xomir arpigha uni
özümge qayturuwaldim; □
3 Men uninggha: «Sen men üchün uzun künler kütisen; sen pahishilik qilmaysen, sen
bashqa erningki bolmaysen; menmu sen üchün oxshashla séni kütimen» — dédim).□ ■
4 — «Chünki Israillar uzun künler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz,
«efod»siz we héch öy butlirisiz kütüp turidu. □ ■
5 We kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem
Dawut padishahini izdeydu; künlerning axirida ular tewrinip eyminip Perwerdigarning
yénigha, shundaqla Uning méhribanliqigha qarap kélidu».□ ■

4

2-qisim: •••• Hoshiyaning ayrim-ayrim xewerliri — «I Israil, Men qandaqmu silerni tashlap qoyimen?!» •••• •••• Yorutulmighan bir xelq

1 Perwerdigarning sözini anglanglar, i Israil baliliri; chünki Perwerdigarning zéminda tu-
ruwatqanlar bilen qilidighan dewasi bar; chünki zéminda héch heqiqet, héch méhribanliq,
Xudani héch bilish-tonush yoqtur; ■
2 Qarghash-tillash, yalghanchiliq, qatilliq, oghriliq, zinaxorluq — bular zéminda yamrap
ketti; qan üstige qan tökülidu. □
3 Mana shu sewebtin zémin matem tutidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi jüdep
kétidu; ular daladiki haywanlar hem asmandiki uchar-qanatlar bilen bille jüdep kétidu;
berheq, déngizdiki béliqlarmu yep kétilidu.
4 Emdi héchkim dewa qilishmisun, héchkim eyibleshmisun; chünki Méning dewayim del
sen bilen, i kahin! □

□ **3:1 «kishmish poshkallirini söyidighan» —** bu kinayilik gep. Ular belkim bu poshkallarni herxil butlargha atap yégen bolushi mumkin. Ular butpereslik yolida shu kishmishlerni yégechke heqiqiy «dindarlar» bolup qaldi — gerche Perwerdigarning söygüsining obyékti Israil bolghan bolsimu, lékin Israilning söyüsh obyékti nahayiti bir xil poshkal bolghanidi, xalas. □ **3:2 «...yigirme küre bughday we on küre arpa» —** «bir xomir» 300 litr, yeni 20 küre, «yérim xomir» 150 litr, yeni 10 küre. **«men ... uni özümge qayturuwaldim»** — qarighanda Gomer qulluq halitige chüshüp qalghan, bazarda (belkim baliliri bilen) sétilidighan halgha kelgen. Hoshiya üchün uni sétiwélish sel qiyinraq körünidu; uning bahasigha yétish üchün pulgha qoshup yene uni-buni élip kélish kérek idi. □ **3:3 «Sen men üchün uzun künler kütisen» —** démisekmu buning menisi, Hoshiya uni herqandaq munasiwettin ayrip yalghuz turmushqa qalduridu. Biraq u özi uningdin bashqa héchqandaq bir ayalgha yéqinlashmay, uni kütidu. ■ **3:3** Qan. 21:11 □ **3:4 «Israillar uzun künler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz kütüp turidu» —** bu ayette tilgha élin'ghan bezi nersiler yaki ishlar (padishah, shahzade, qurbanliq, efod) eslide mahiyiti yaxshi, beziler pütünley yaxshi emes. Bu bésharettin qarighanda, Xuda Israil üchün sellimaza yéngi bir bashlinishni békitken. «Tüwrük» belkim butpereslikke ait bolghan nersini körsitidu. «Efod» — Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiydighan bir alahide kalte chapan bolup, uning ichidiki ikki tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. «Tebirler»nimu körüng. ■ **3:4** Hosh. 10:3 □ **3:5 «kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu» —** «Hoshiya» dégen kitabta «Israil» adette «shimaliy padishahliq»ni körsitidu. Ular burunla Xuda esli békitken Dawutning xandanliqigha tewe padishahliqtin ayrilip ketkenidi. Shunga axirqi zamanlarda ularning «Dawutni izdishi» üchün herqandaq tekebburluqni tashlishi kérek bolidu. Uning üstige bu bésharet axirqi zamanlarda padishah Dawutning oghli Mesih Eysaning Israilni qutquzidighanliqinimu körsetse kérek. ■ **3:5** Yesh. 2:2; Yer. 30:9; Ez. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2 «qan üstige qan tökülidu» —** yaki öltürüsh weqeliri nahayiti köp ikenlikini yaki (bezi alimlarning pikriche) xalighanche ademlerni tutuwélip ularni butlargha «insan qurbanliq»i qilidighanliqini körsitidu. □ **4:4 «Méning dewayim del sen bilen, i kahin!» —** bashqa birxil terjimisi: «Xelqing kahin bilen dewalashqandek boldi». Lékin bizningche 4-ayettiki sözler kahin'gha qarita étilidu; bizning terjimimiz 5-ayettiki sözlerge intayin mas kélidu, dep qaraymiz. Ibraniy tilini chüshinish sel tes.

5 Sen kündüzde putliship yiqilisen; peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship
yiqilidu; we Men anangni halak qilimen.□
6 Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen,
Menmu séni chetke qaqimenki, sen Manga yene héch kahin bolmaysen; Xudayingning
qanun-körsetmisini untughanliqing tüpeylidin, Menmu séning baliliringni untuymen. □
7 Ular köpeygenséri, Manga qarshi köp gunah sadir qildi; Men ularning shan-sheripini
shermendichilikke aylanduruwétimen.□
8 Ular xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa,
Ularning jéni *xelqimning* qebihlikige intizar bolidu.□
9 We xelqim qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu; Men *kahinlarning* tutqan
yollirini öz üstige chüshürimen, öz qilmishlirini béshigha qayturimen.□ ■
10 Ular yeydu, biraq toymaydu,
Ular pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu;
Chünki ular Perwerdigarni tingshashni tashlap ketti,□ ■
11 Özlirini pahishilik, sharab we yéngi sharabqa béghishlidi;
Bu ishlar ademning eqil-zéhnini bulap kétidu.
12 Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu,
Ularning hasisi ulargha yol körsitermish!
Chünki pahishilikning rohi ularni azduridu,
Ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,□ ■
13 Tagh choqqilirida qurbanliq qilidu,
Döng-égizliklerde, shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar
astidimu isriq salidu;
Shunga qizliringlar pahishilik, kélinliringlarmu zinaxorluq qilidu.□ ■
14 Men qizliringlarni pahishilikliri üchün,
Yaki kélinliringlarni zinaxorluqliri üchün jazalimaymen;

□ **4:5 «peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship yiqilidu»** — «peyghember» saxta peyghemberni yaki (butpereslik yaki yalaqchiliq qatarliq sewebler bilen) öz menpeitige sétilip ketken peyghemberni körsitidu. □ **4:6 «Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqimen...»** — bu ayettiki «bilim» shübhisizki, Xudani bilish dégenliktur. □ **4:7 «Ular köpeygenséri... Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen»** — «ular» kahinlarni yaki (6-ayette éytilghan) «kahinlarning baliliri»ni körsitidu. **«Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen»** — «kahin bolush» nahayiti shereplik ish, elwette. Ularning shereplik wezipiliri xelqqe Xudaning qanun-körsetmilirini ögitishni öz ichige alidu. Biraq buning ornida ular özi «Xudaning qanun-körsetmilirini untughan» (6-ayet). □ **4:8 «Ular xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa...»** — Tewrat dewride birsi gunah sadir qilghan bolsa, undaqta u «gunah qurbanliqi»ni (gunahini tileydighan qurbanliq)ni sunushi kérek idi. Kahinlarning bundaq qurbanliqlarning göshidin melum bir qisimni yéyish imtiyazi bar idi. Shunga ular hazir: — «Xelq köprek gunah qilsa, yeydighinimizmu köp bolidu!» dep oylighan oxshaydu. □ **4:9 «Xelqim qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu»** — démek, xelqim jazayimni tartqaniken, sen kahinmu buningdin xaliy bolmaysen; alahide imtiyazliring séni qutquzmaydu, eksiche tartidighan jazaying téximu éghir bolidu. ■ **4:9** Yesh. 24:2 □ **4:10 «Ular pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu»** — bu intayin kinayilik gep. Démek, Israil «pahishe bolup» (butlargha choqun'ghan bolup), köp «pahishiwazlar» (butlar) bilen bille bolghan bolsimu, héchqandaq payda körmigen. Bashqa xil terjimisi: «Ular pahishilik qilidu, lékin héch parawanlashmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12 «Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu, ularning hasisi ulargha yol körsitermish!»** — ular «tayiqi», «hasisi»ni palchiliq, remchilik üchün ishlitidu. **«Chünki pahishilikning rohi ularni azduridu, ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,...»** — «kirish söz»imizde tilgha élin'ghandek, «pahishilik» butpereslik we pahishilikning özini öz ichige alidu. «Baal» qatarliqlargha choqunush paaliyetliri herxil pahishilikni öz ichige alghan. Israil Xudagha sadiq bolghan ayaldek emes, belki wapasiz pahishe ayaldek bolghan. ■ **4:12** Hosh. 5:4 □ **4:13 «...Döng-égizliklerde, shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar astidimu isriq salidu»** — ular Xudaning himayisi astidin chiqip, nahayiti bir derex astida bir buttin himaye sorimaqta. **«*silerning* qizliringlar pahishilik, kélinliringlarmu zinaxorluq qilidu»** — «(silerning) qizliringlar... kélinliringlarmu» — Xuda «siler» dégen söz bilen belkim yene kahinlargha söz qilidu. ■ **4:13** Yesh. 1:29; 57:7; Ez. 20:28

Chünki *atiliri* özlirimu pahishiler bilen sirtqa chiqidu,
«Butxana pahishe»liri bilen bille qurbanliq qilidu;
Shuning bilen yorutulmighan bir xelq yiqitilidu.□
15 Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilen,
Yehuda gunahqa chétilip qalmisun!
Ne Gilgalgha kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar,
Ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar.□
16 Chünki tersa bir qisir inektek, Israil tersaliq qilidu; Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?□
17 Efraim butlargha chaplashti;
Uning bilen héchkimning kari bolmisun!□
18 Ularning sharabi tügishi bilenla,
Ular özlirini pahishilikke béghishlaydu;
Ularning ésilzadiliri nomussizliqqa esebiylerche meptun boldi.
19 Bir shamal-roh ularni qanatliri ichige oriwaldi,
Ular qurbanliqliri tüpeylidin iza-ahanetke qalidu.□

5

Efraimning ehwali chataq, Yehudaningmu ehwali chataq!

1 Buni anglanglar, i kahinlar,
Tingshanglar, i Israil jemeti,
Qulaq sélinglar, i padishahning jemeti;
Chünki bu höküm silerge békitilgen;
Chünki siler Mizpah shehiride bir qiltaq,
Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler.□
2 Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti;
Biraq Men ularning hemmisini jazalighuchi bolimen.□
3 Efraimni bilimen, Israil mendin yoshurun emes;

□ **4:14 «Men qizliringlarni pahishilikliri üchün, yaki kélinliringlarni zinaxorluqliri üchün jazalimaymen; chünki (atiliri) özlirimu pahishiler bilen sirtqa chiqidu...»** — diqqet qilishqa erziyduki, Xuda bu qiz-kélinlerni eyiblimeydu; Xudaning aldida, mes'uliyet ularning atiliri (belkim kahinlar)ning zimmisididur. □ **4:15 «Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilen, Yehuda gunahqa chétilip qalmisun! Ne Gilgalgha kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar, ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar»** — bu sözler belkim Yehudagha qaritip éytilishi mumkin. «Gilgal» we «Beyt-Awen» Israil zéminidiki «yérim butperes» tawapgahlar idi. Amos peyghember alliqachan Israil we Yehudani bu tawapgahlargha barmasliq, bu yerlerge chétishliq gunahlarni qilmasliq, jümlidin Perwerdigarning namini bikar-bihude ishletmeslik kérek, dep agahlandurghanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoshiya uning agahlirini tekrarlaydu. U yene Amos peyghemberge egiship, Israillarning «Beyt-El» (Xudaning öyi)de ötküzgen butpereslikini eyiblep, shu yerni «Beyt-Awen» («yoq birnerse»ning öyi) dep ataydu. □ **4:16 «Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?»** — bashqa birxil terjime: «Emdi Perwerdigar hazir ularni paxlanni baqqandek keng bir yaylaqta ozuqlanduridu!». Bu ikkinchi xil terjimisining menisi toghra bolsa uning menisi: «Perwerdigar Israilni ularni sürgün qilduridu» dégenlik bolidu. □ **4:17 «Efraim butlargha chaplashti; uning bilen héchkimning kari bolmisun!»** — «Efraim» Israil (shimaliy padishahliq)ning on qebilisidin eng chongi, u bezide Israil (yeni, on qebile)ning özige wekil bolidu. □ **4:19 «bir shamal-roh ularni qanatliri ichige oriwaldi,...»** — ibraniy tilida «shamal» we «roh» bir söz. Bu jümlining menisi belkim ular pahishilik-butpereslik bir pasiq roh (jin) teripidin pütünley azdurulup kétildi. □ **5:1 «Siler Mizpah shehiride bir qiltaq, Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler»** — némishqa «Mizpah» we «Tabor» déyilidu? Israil eslide bu jaylarda Xudaning köp iltipatlirigha we meditige érishken. Bu bésharettin qarighanda, bu ikki jay hazir eksiche butpereslik yaki birxil adaletsizlik yürgüzülgen jaylar bolup qaldi. □ **5:2 «Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti; ...»** — bu ayettiki «qirghin-chapqun» dégen söz bezi alimlarning pikriche balilarni qurbanliq qilishni öz ichige alidu. Bundaq ishlar Qanaandiki ellerning butpereslikide köp körületti. Bashqa xil terjimilermu bar.

Chünki i Efraim, sen hazir pahishilik qilding,
Israil bulghan'ghandur.□
4 Ularning qilmishliri ularni Xudasining yénigha qaytishigha qoymaydu;
Chünki pahishilikning rohi ular arisididur,
Ular Perwerdigarni héch bilmeydu.■
5 Israilning tekebburluqi özige qarshi guwahliq bermekte;
Israil we Efraim öz qebihliki bilen yiqilip kétidu;
Yehudamu ular bilen teng yiqilidu.■
6 Ular qoy padiliri we kala padilirini élip Perwerdigarni izdeshke baridu;
Biraq ular Uni tapalmaydu; chünki U Özini tartip ulardin yiraqlashti. □
7 Ular Perwerdigargha asiyliq qildi,
Chünki ular balilarni haramdin tughdurghan;
Emdi «yéngi ay» ularni nésiwiliri bilen yep kétidu.□
8 Gibéahta sunayni,
Ramahda kanayni chélinglar;
Beyt-awende agah signalini anglitinglar;
Keyningde! Qara, i Binyamin!□
9 Efraim eyiblinidighan künide weyrane bolidu;
Mana, Israil qebililiri arisida békitilgen ishni ayan qildim!
10 Yehudaning emirliri pasil tashlarni yötkigüchige oxshashtur;
Men ular üstige ghezipimni sudek töküwétimen.
11 Efraim xorlan'ghan, jazayimda ézilgen,
Chünki u öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi.□
12 Shunga Men Efraimgha küye qurti,
Yehuda jemetige chiritküch bolimen.
13 Emdi Efraim özining késilini,
Yehuda öz yarisini körgende,
Efraim Asuriyelikni izdep bardi,
«Jédelxor padishah»gha telipini yollidi;
Biraq u hem silerni saqaytalmaytti,
Hem yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□

□ **5:3 «i Efraim, sen ... pahishilik qilding»** — Efraimning Perwerdigardin waz kéchip butlargha baghlinishi «rohiy pahishilik»ke barawerdur. ■ **5:4** Hosh. 4:12 ■ **5:5** Hosh. 7:10 □ **5:6 «qoy, kala padilirini élish»** — köp qurbanliqlarni qilishni meqsiti qilidu, elwette. □ **5:7 «yéngi ay»** — héyt yaki «yéngi bashlinish» bolidu. Shu waqittin bashlap ularning aman-ésenliki we musteqilliqigha xatime bérilidu, shu waqit kelgende ulargha bulang-talang qilchilarning yoli échilidu, démekchi. Bu weqening tepsilatining qandaq bolidighanliqini peqet perezla qilalaymiz. Töwende, 8-15-ayetlerde aldin'ala éytilghan tajawuzchiliq «yéngi ay»da bashlinarmikin? □ **5:8 «Gibéahta sunayni, Ramahda kanayni chélinglar; Beyt-Awende agah signalini anglitinglar; keyningde! Qara, i Binyamin!»** — Binyamin on ikki qebilining biri, Yehudagha béqindi bolghan, «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ning jenubiy chégrasida. Bu bésharette ikki imkaniyet bar: — (1) Yehuda özi Israilgha tajawuz qilidu, andin Israil bilen Yehuda bir-biri bilen soqushidu; netijide Israil Asuriyedin yardem soraydu (13-ayet) (10-ayette Yehudaning hökümranlarning jahan'girliki, ajizlarni bozek qilip éksplitatsiye qiliwatqanliqi körsitilidu); (2) bésharet Asuriye impériyesining tajawuz qilidighanliqini körsitidu (miladiyedin ilgiriki 733-yili ular Israilning shimaliy qeblilirini élip ketti: 722-yili pütkül Israilni ishghal qildi: 702-yili Yehudagha tajawuz qildi). Biz ikkinchi imkaniyetke mayilmiz. Israilning jenubiy chégrisigha tutashqan bu sheherler qistaqqa élinidighan bolsa (hujum shimaldin kelgen ehwalda), undaqta Israilning qalghan jayliri némidégen qiybilidighan bolidu! Israil Asuriyedin yardem sorighandin kéyin (shundaqla Asuriyege pul bergendin kéyin!), ular teripidin weyran qilin'ghan. □ **5:11 «Efraim... öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi»** — «paskiniliq» belkim birxil butni körsitidu. □ **5:13 «Efraim Asuriyelikni izdep bardi, «jédelxor padishah»gha telipini yollidi»** — Asuriyelikler öz padishahigha bergen unwanni, yeni «Ulugh Padishah» dégenning imlasini Hoshiya qesten özgertip, uni kinaye bilen «Jédelxor Padishah» (ibraniy tilida «Yareb padishah») dep ataydu. Emeliyette Asuriye padishahliri del mushu xaraktérda bolghan, u bashqa eller bilen soqushushqa herqandaq bahane-seweblerni chiqarghuchi idi.

14 Chünki Men Efraimgha shirdek,
Yehuda jemetige arslandek bolimen; Men, yeni Menki, ularni titma-titma qiliwétip, kétip qalimen;
Ularni élip kétimen, qutquzalaydighan héchkim chiqmaydu;
15 Men kétimen, ular gunahini tonup yétip, yüzümni izdimigüche öz jayimgha qaytip turimen;
Béshigha kün chüshkende ular Méni intilip izdeydu.

6

Israilning yüzeki jawabi

1 «Kélinglar, Perwerdigarning yénigha qaytayli;
Chünki U titma-titma qiliwetti, biraq saqaytidu;
Uruwetti, biraq bizni téngip qoyidu.
2 U ikki kündin kéyin bizni janlanduridu;
Üchinchi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida hayat yashaymiz!
3 We biz Uni bilidighan bolimiz!
Biz Perwerdigarni tonush hem bilish üchün intilip qoghlaymiz!
Uning bizni qutquzushqa chiqishi tang seherning bolushidek muqerrer;
U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!».□

Xudaning dad-peryadi

4 I Efraim, séni qandaq qilsam bolar?
I Yehuda, séni qandaq qilsam bolar?
Chünki yaxshiliqinglar seherdiki bir parche buluttek,
Tézdin yoqap kétidighan shebnemdektur.
5 Shunga Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken;
Aghzimdiki sözler bilen ularni öltürüwetkenmen;
Méning hökümüm tang nuridek chiqidu.□
6 Chünki Men qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhebbettin,

□ **6:3 «U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!»** — «kéyinki yamghur» bolsa Qanaanda (Pelestinde) 3- yaki 4-ayda yaghidu, u etiyazliq ziraetlerning pishishida halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa hosul bolmaydu. **«Biz Uni bilidighan bolimiz!... U ... «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!»** — alimlarning bu üch ayet (1-3) üstide üch xil pikri bar: — (1) bu Israilning axirqi zamanda towa qilidighan duasi (chünki Israillar Hoshiyaning dewride towa qilghan emes); (2) bu Hoshiya peyghemberning: «Perwerdigarning yénigha qaytayli» dégen dewiti; (3) bu Israilning shu chaghdiki yüzeki bir inkasi, xalas. Sözler chirayliq bolsimu Xuda uni yüzeki dep qaraydu (4-ayetni körüng). Shunga biz üchinchi imkaniyetke qayilmiz. Chünki bu sözlerde öz gunahini étirap qilidighan konkrét gep kemchil. Eger duada towa qilidighan sözler bar bolghan bolsa intayin yaxshi bir dua bolatti; 14-babta heqiqiy towa qilidighan dua tépilidu. □ **6:5 «Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken...»** — Xuda peyghemberliri arqiliq nurghun qétim Israilgha jazasini élip baridighan hökümlirini uqturghanidi; démek, u derhal jazalirini ewetmeydu, belki awwal peyghemberliri arqiliq agahlandurup, towa qilish pursitini béridu; peqet towa qilmisa jazasini chüshüridu. Jazalar chüshkende Israillar «chépiwétilgen, ...öltürüwétilgen» idi. Yuqirida (3-ayette) Israil saxtipezlik bilen «Xudaning bizni qutquzuzqa chiqishi ... tang seherning bolushidek muqerrer» dégenidi, biraq hazir Xuda: «**Méning hökümlirim** tang nuridek chiqidu» deydu.

Köydürme qurbanliqlardin köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen.□ ■
7 Biraq ular Adem'atidek ehdige itaetsizlik qilghan;
Ular mana shu yol bilen Manga asiyliq qilghan.■
8 Giléad bolsa qebihlik qilghuchilarning shehiri;
U qan bilen boyalghan.
9 Qaraqchilar ademni paylighandek,
Kahinlar topi Shekemge baridighan yolda qatilliq qilmaqta;
Berheq, ular iplasliq qilmaqta.
10 Israil jemetide yirginchlik bir ishni kördüm;
Efraimning pahishiliki shu yerde tépilidu,
Israil bulghandi.
11 Yene sangimu, i Yehuda, térighan *gunahliringning* hosuli békitilgendur!

7

1 Men Öz xelqimning asaritini buzup tashlap, azadliqqa érishtürey dégende,
Men Israilni saqaytay dégende,
Emdi Efraimning qebihliki, Samariyening rezillikimu ashkarilinidu;
Chünki ular aldamchiliq qilidu;
Oghrilar bolsa bösüp kiriwatidu,
Qaraqchilar topi sirtta bulangchiliq qiliwatidu.
2 Ular könglide Méning ularning barliq rezilliklirini ésimde tutqanliqimni oylimaydu;
Hazir ularning qilmishliri özlirini qistawatidu;
Bu ishlar köz aldimdidur.

Ordidiki suyiqestler

3 Ular padishahni rezillikliri bilen,
Emirlerni yalghan gepliri bilen xursen qilidu;
4 Ularning hemmisi zinaxorlar;
Ular naway ot salghan tonurdek;
Naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu;□
5 Padishahimiz *tebriklen'gen* künide, emirler sharabning keypi bilen özlirini zeipleshtürdi;
Padishah bolsa mazaq qilghuchilar bilen qol élishishqa intildi!□
6 Chünki ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi;
Kéchiche ularning ghezipi choghlinip turidu;

□ **6:6 «Men qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhebbettin, köydürme qurbanliqlardin köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen»** — Xuda Musa peyghember arqiliq qurbanliqlarni telep qilghan. Biraq kéyinki köp peyghemberler arqiliq, bular Méning axirqi meqsitim emes, belki: (1) Öz xelqimning manga qaratqan ching könglidiki ibadet we muhebbitini izdeymen (shundaq ishlar peqet Mesihning nijati we Muqeddes Roh arqiliq emelge ashurulidu, elwette); (2) qurbanliqlar sunulghanda, eger ixlasmenlik we muhebbet bolmisa, undaqta ularni qilmighininglar tüzük, dep uqturghan. ■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Hosh. 8:1 □ **7:4 «Ularning hemmisi zinaxorlar; ular naway ot salghan tonurdek…»** — «ular» belkim kahinlar (ular yuqiridiki ayetlerning asasiy obyékti). Eslide kahinlar «muqeddes qanun»ni bilgini üchün, padishahning ordisida muhim roli bolushi kérek idi. Eksiche ular padishahni öltürüshni qestleydu. **«Ular naway ot salghan tonurdek; naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu»** — naway xémirni boldurush üchün sel issiq ötsun dep tonurning yénigha qoyidu, biraq shu waqitlarda tonurning otini ulghaytmaydu. □ **7:5 «Padishah bolsa mazaq qilghuchilar bilen qol élishishqa intildi!»** — «mazaq qilghuchilar» yene kahinlar (we saxta peyghemberler?) bolushi mumkin. Eslide padishahni qoghdishi kérek bolghan emirler mest bolghanda, padishah özini qest qilmaqchi bolghan «mazaq qilghuchilar» bilen «qol tutushup», héch bilmeyla xeterlik ehwalgha chüshidu.

Seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu.□
7 Ularning hemmisi tonurdek qiziqtur, ular öz soraqchilirini yep kétidu;
Ularning barliq padishahliri yiqildi —
Ulardin héchkim méni nida qilip chaqirmaydu!□

Xudaning terbiyisini qobul qilmaydighan bir xelq

8 Efraim yat qowmlar bilen ariliship ketti;
U «örülmigen bir qoturmach»dektur.□ ■
9 Yat ademler uning küchini yep ketti, biraq u héch sezmeydu;
Berheq, *béshining* u yer-bu yéride aq chachlar körünidu, biraq u héch bilmeydu;□
10 Shuning bilen Israilning tekebburluqi özige qarshi guwah béridu;
Ular Perwerdigar Xudasining yénigha qaytmaydu;
Yaki shundaq ishlar *béshigha* chüshken bolsimu, yenila Uni izdimeydu.■
11 Efraim héch eqli yoq nadan bir paxtektek;
Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu;□
12 Ular barghanda, ularning üstige torumni tashlaymen;
Xuddi asmandiki uchar-qanatlarni torgha chüshürgendek ularni chüshürimen;
Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen.□
13 Ulargha way! Chünki ular Mendin yiraqliship ténip ketti!
Ular halak bolsun! Chünki ular Manga wapasizliq qildi!
Men ularni qutquzup hörlükke chiqiray dégende,
Ular Men toghruluq yalghan gep qilidu!
14 Ular ornida yétip nale qilghanda,
Manga könglide héch nida qilmidi;
Ularning jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üchündur, xalas;

□ **7:6 «Kéchiche ularning ghezipi choghlinip turidu» —** bashqa birxil terjimisi «ularning «nawiyi» bolsa kéchiche uxlaydu». **«.... Ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi; ... seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu»** — 4-6-ayetlerdiki ish belkim: (1) padishah ordisida melum bir tebriklesh paaliyitini orunlashturdi. (2) emirliri mest bolup ketti. (3) padishahni qestligen kahinlar kéchiche purset kütüp yürdi. (4) etigende ularning padishahqa bolghan nepriti tonurdiki yalqunlighan ottek partlidi we ular padishahni öltürüwetti. □ **7:7 «Ulardin héchkim méni nida qilip chaqirmaydu!» —** «ulardin» — belkim padishahlardin. Mezkur bésharetlerning Israilning eng axirqi padishahliridin qaysisini körsitidighanliqigha birnéme démek tes. Israil padishahliqining axirqi yillirida alte padishah textke olturghan. Altisidin töt padishah qestlinip öltürülgen. Bu weqeler Tewrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan qilin'ghan. Halqiliq nuqtilar shuki: (1) kahinlar intayin rezil; zinaxor, qatillar idi. (2) az dégendimu bir padishah ular teripidin qestlinip öltürülgen; (3) emirler intayin bixud ademler, padishahning bixeterlikini héch oylimaytti; (4) padishahlarning héchqaysisi Xudagha tayanmidi (shunglashqa «yiqildi»). (5) kahinlar köp «sotchilar»nimu qestlep öltürdi (7-ayet). □ **7:8 «Efraim yat qowmlar bilen ariliship ketti» —** «Efraim»ning mezkur kitabta Israilning ornida yaki Israilgha wekil qilip köp ishlitilishining sewebi, belkim bu waqitta Israilning shimaliy qebililiri Asuriye teripidin alliqachan élip kétilgen; Efraim qebilisi yalghuz qalghanidi. **U «örülmigen bir qoturmachdek»tur» —** démek, bir teripi köyük, bir teripi pishmighan. Israil belkim bashqa qowmlar biler köp ariliship, bir teripi butpereslerge oxshash bolup qalghan, «köyüp ketken»; biraq ular Xuda terepte héch pishmighan, ularning Xuda bilen bolghan munasiwiti yoq déyerlik. ■ **7:8** Zeb. 106:35 □ **7:9 «Yat ademler uning küchini yep ketti» —** «uning küchi» belkim Israilning iradisi, iman-étiqadini körsitidu. Ular butperes xelq bilen köp ariliship étiqadi ajizlashqan. Bashqa alimlarning pikriche, «küch» ularning emgikining méwisini körsitidu. ■ **7:10** Hosh. 5:5 □ **7:11 «Efraim... Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu» —** Israil tolimu tuturuqsiz bolup, Xudaning sözige héch ishenmey, birdem Misirdin, birdem Asuriyedin yardem soraydu. Emeliyette ikkila terep Israilgha satqunluq qilidu. □ **7:12 «Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen» —** ayetning axirqi bu qismining bashqa ikki terjimisi: «ularning jamaiti anglighandek, ularni jazalaymen» yaki «ular topliniwatidu» dep anglighinimdila, ularni jazalaymen». Yene bashqa terjimilirimu uchrishi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes.

Ular Mendin chetlep ketti.□
15 Berheq, Men esli ularni terbiyiligenmen,
Ularning bileklirini chéniqturup kücheytküzgenidim;
Biraq ular Manga qarshi yamanliq qestlewatidu.
16 Ular buruldi — biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üchün emes;
Ular aldamchi bir oqyagha oxshash.
Ularning emirliri özlirining ghaljirane til-ahanetliri wejidin qilichlinidu;
Bu ish Misir zéminida ularni mesxirige qalduridu.□ ■

8

«Ular shamal tériydu, qara quyunni oridu!»

1 Kanayni aghzinggha salghin!
Perwerdigarning öyi üstide bir qorultaz aylinip yüridu!
Chünki ular Méning ehdemni buzghan,
Tewrat-qanunumgha itaetsizlik qilghan.□ ■
2 Ular Manga: «I Xudayim, biz Israil xelqi Séni tonuymiz!» dep warqiraydu.
3 Israil yaxshiliq-méhribanliqni tashliwetken;
Shunga düshmen uni qoghlaydu.□
4 Ular özliri padishahlarni tikligen, biraq Men arqiliq emes;
Ular bezilerni emir qilghan, biraq uningdin xewirim yoq;
Ular öz jénigha zamin bolush üchün,
Özlirige butlarni kümüsh-altunliridin yasighan.□
5 I Samariye, séning moziying séni tashliwetti!
Méning ghezipim ulargha qozghaldi;
Ular qachan'ghiche pakliqtin yiraq turidu?□
6 Shu nerse Israildin chiqqan'ghu —
Uni bir hünerwen yasighan, xalas; u Xuda emes;
Samariyening moziyi derweqe pare-pare chéqiwétilidu!
7 Chünki ular shamal téridi, shunga qara quyunni oridu!
Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu;
Hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti.□
8 Israil yutuwélindi;
Ular yat eller arisida yarimas bir qacha bolup qaldi;
9 Chünki ular yalghuz yürgen yawayi éshektek Asuriyeni izdep chiqti;

□ **7:14 «Ularning jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üchündur, xalas»** — démek, ularning héytliri Xuda üchün emes, peqet öz tamashiliri üchün ötküzülidu. Bashqa birxil terjimisi: «Ular ash we yéngi sharab tilep (butlirini ishendürüsh üchün) öz etlirini tilidu». □ **7:16 «Ular buruldi — biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üchün emes; ular aldamchi bir oqyagha oxshash»** — «aldamchi oqya» tüp-tüz atmaydu, oqlar herdaim burulup kétidu, elwette. Ayetning birinchi qismining bashqa xil terjimiliri bar. ■ **7:16** Zeb. 78:57 □ **8:1 «Perwerdigarning öyi üstide bir qorultaz aylinip yüridu!»** — qorultaz peqet ölüklerge yaki «öley dep qalghan» janiwarlargha qiziqidu, elwette (bashqa xil terjimiliride «bürküt» déyilidu). ■ **8:1** Qan. 28:49; Hosh. 6:7 □ **8:3 «Israil yaxshiliq-méhribanliqni tashliwetken»** — bu ikki bisliq söz; ular özliri yaxshiliq qilishtin qol üzgen we shuning bilen teng, Xudaning yaxshiliqidin mehrum bolghan. □ **8:4 «Ular özliri padishahlarni tikligen, biraq men arqiliq emes»** — «uningdin xewirim yoq» — démek, bu ish Manga yat boldi, Men uni étirap qilmidim. □ **8:5 «I Samariye, séning moziying séni tashliwetti!»** — bu kinayilik gep. Israildiki mozay sheklidiki but ularni qutquzmighan. «Baal» we ularning eng chong tawapgahi «Beyt-El»diki butmu «mozay shekli»de idi (bashqa xil terjilirimu bar). □ **8:7 «Ular shamal téridi, shunga qara quyunni oridu! Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu; hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti»** — Israillar herdaim «Baal»din yaxshi hosul tiletti. Ularning oylishiche «Baal»ning «alahidiliki» «mol hosul bérish»mish.

Efraim «ashna»larni yalliwaldi.
10 Gerche ular eller arisidin «yalliwalghan» bolsimu,
Emdi Men ularni yighip bir terep qilimen;
Ular tézla «Emirlerning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu.□
11 Efraim «gunah qurbanliq»liri üchün qurban'gahlarni köpeytkini bilen,
Bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi.□
12 Men uning üchün Tewrat-qanunumda köp tereplime nersilerni yazghan bolsammu,
Ular yat bir nerse dep hésablanmaqta.
13 Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,
Biraq Perwerdigar bulardin héch xursenlik almaydu;
U ularning qebihlikini hazir ésige keltürüp,
Gunahlirini öz béshigha chüshüridu;
Ular Misirgha qaytidu!□
14 Chünki Israil öz Yasighuchisini untup, «ibadetxana»larni quridu;
Yehuda bolsa istihkamlashturulghan sheherlerni köpeytken;
Biraq Men ularning sheherliri üstige ot ewetimen,
Ot bularning qel'e-ordilirini yep kétidu.

9

Quruq xushalliq we héytlar

1 I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar;
Chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding;
Herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting.□
2 Xaman we sharab kölchiki ularni baqalmaydu;
Yéngi sharab uni yerge qaritip qoyidu.
3 Ular Perwerdigarning zéminida turiwermeydu;
Efraim belki Misirgha qaytidu,
Ular Asuriyede haram tamaqni yeydu.
4 Ular Perwerdigargha héch «sharab hediye»lerni quymaydu,
Ularning qurbanliqliri uninggha héch xursenlik bolmaydu; ularning néni matem tutquchilarning nénidek bolidu;

□ **8:10 «Ular tézla «emirlerning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu»** — «emirlerning shahi» Asuriye padishahining mexsus bir unwani. □ **8:11 «Efraim «gunah qurbanliq»liri üchün qurban'gahlarni köpeytkini bilen, bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi»** — «gunah qurbanliqi»lar toghruluq «Law.» 4-5-bablarni körüng. Mezkur qurban'gahlarni «Perwerdigargha atap» yasalghanidi. Eslide Xudaning körsetmiliri boyiche Yérusalémdindiki ibadetjanining qurban'gahidin bashqa, Israillarning héchqandaq qurban'gahni yasimasliqi kérek. Derweqe, ular yasalghandin kéyin, tézla butperes tawapgahlargha aylinip qalghanidi. □ **8:13 «Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,…»** — bu ayetning herxil terjimiliri bolghini bilen, omumiy menisi terjimimizningkidek. **«Gunahlirini öz béshigha chüshüridu; ular Misirgha qaytidu!»** — Misir Israillar tunji qétimliq esirlikke yaki qulluqqa chüshken jay. □ **9:1 «I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar; chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding; herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting»** — (bu babtiki xewer toghruluq) Israil butpereslik yoligha kirgen bolsimu, ular téxi «hemme din oxshash» dep, butpereslik paaliyetlirini «Perwerdigarning namida» ötküzüwatatti, shundaqla shu paaliyetlirini köplep ötküzüp yürmekte idi. Shuning bilen teng ular yenila Musa peyghemberge buyrulghan kona héytlarnimu saqlap qalghanidi, ulargha nahayiti köngül böletti; mushundaq héytlarning bolghinidin xushal bolushup, héyt-bayram terepliride xéli «dindar» bolup kétishti. Hoshiya peyghember mushu babtiki xewerni küz bayrimida, yeni «kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da ulargha yetküzgen bolsa kérek. «Xaman» yilning ejirining netijisini yighidighan jay bolup, xushalliq bolidighan bir sorun, elwette. Biraq pahishe ayallar (xeqning puli bilen) pat-pat shu sorunlargha chiqatti. Israillar xamanlirida belkim ikki jehette pahishilik qilatti; (1) mushu ayallar bilen; (2) rohiy jehette «Baal»gha choqunup uninggha rehmet éytish paaliyetliride.

Uni yégen herkim «napak» bolidu;
Bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu.□
5 Emdi «jamaetlerning *ibadet* sorunliri» künide,
«Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?□
6 Chünki mana, ular hetta halakettin qachqan bolsimu, Misir ularni yighiwélip,
Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu.
Ularning qedirlik kümüsh buyumlirini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu;
Ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu.□
7 Emdi hésablishish künliri keldi,
Yamanliq qayturidighan künler keldi;
Israil buni bilip yetsun!
Séning qebihlikingning köplüki tüpeylidin,
Zor nepriting bolghini tüpeylidin,
Peyghember «exmeq», rohqa tewe bolghuchi «sarang» dep hésablinidu.□
8 Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetchidur;
Biraq uninggha barliq yollirida qiltaqlar qoyulghan,
Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte.□
9 Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,
U ularning qebihlikini ésige keltüridu,
Ularning gunahlirini jazalaydu.□

10 — Chöl-bayawanda üzüm uchrap qalghandek, Men sen Israilni tapqan;
Enjür derixide tunji pishqan méwini körgendek, ata-bowiliringlarni yaxshi körgenmen;
Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardi,
Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi,
Ular özlirining «söygüchisi»ge oxshash yirginchlik boldi.□ ■
11 Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu

□ **9:4 «... Ularning néni matem tutquchilarning nénidek bolidu; uni yégen herkim «napak» bolidu; bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche adem bolsun, nerse bolsun jesetke tegken bolsila, «napak» dep hésablinatti. «Napak» ashni yégen ademning özimu «napak» bolatti. Shunga «matem tutqan» ademlerning hemmisi (bir mezgilgiche) «napak» dep hésablinatti. Emdi Xudaning jazasi bilen Israil yat el arisida herdaim «haram-napakliq» bilen uchrashqachqa, herdaim «napak» bolidu, shunga ularning «Xudaning öyige» özliri kirishi, shundaqla herqandaq «ash hediye»ni élip kirishi qet'iy men'i qilin'ghan. □ **9:5 «Emdi «jamaetlerning ibadet sorunliri» künide, «Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?»** — bu butperes xelqning «napak bolidighanliqi» «Perwerdigarning héytlirini tebrikliyelmesliki», «ibadet sorunlirigha qatnishalmasliqi» qatarliqlar ulargha éghir kelgenliki belkim oqurmenlerge ghelite tuyulidu. Biraq eslide durus bolghan bu paaliyetler xurapiy ishlargha aylinip qalghandin kéyin, ular «bularni herdaim qilmisaq «yaman bolidu»» dep oylap, qorqup yürgen bolsa kérek. Tirik Xudadin qorqmay, xurapiyliq yoligha xilapliq qilishtin qorqush, herbir xelqqe nahayiti nomus keltüridighan bir ishtur. □ **9:6 «Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu»** — Mémfis shehiri yoghan, heywetlik yer bolghanliqi üchün dangqi chiqqan. **«Ularning qedirlik kümüsh buyumlirini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu; ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu»** — bu ayette «qedirlik kümüsh buyumliri» we «chédirliri» bolsa kümüsh bilen hellen'gen butlar, shundaqla shu butlargha «makan bolghan» chédirlar közde tutulushi mumkin. □ **9:7 «Emdi hésablishish künliri keldi»** — «hésablishish künliri» ibraniy tilida «yoqlash künliri». □ **9:8 «Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetchidur; ... Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte»** — heqiqiy peyghemberning düshmenliri (kahinlar we saxta peyghenberler bolsa kérek) hetta Xudaning ibadetxanisidimu uni qestlimekchi boluwatatti. □ **9:9 «Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,...»** — Gibéah shehiride bechchiwazliq hem qatilliq yüz bergen, Israilni nahayiti shermendichilikte qaldurghan («Hak.» 17-19-bablar). □ **9:10 «Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardi»** — «Baal-Péor» dégen but we bu butqa munasiwetlik nomussiszliq «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. Démisekmu, bu ishlar Israil chöl-bayawanda yürgen waqitta yüz bergen. **«Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi, ular özlirining «söygüchisi»ge oxshash yirginchlik boldi»** — démek, ular özliri choqun'ghan yirginchlik butqa oxshash boldi. Bashqa birxil terjimisi «...öz söyginige oxshash yirginchlik boldi». ■ **9:10** Chöl. 25:3; Zeb. 106:28

— Xuddi tughulush bolup baqmighandek,
Hamile bolup baqmighandek,
Boyida apiride bolush bolup baqmighandek!□
12 Hetta ular perzentlirini chong qilghan bolsimu,
Men lékin ularni birini qaldurmay juda qilimen;
Berheq, ulardin ayrilip ketkinimdin kéyin, ularning haligha way!
13 Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi;
Biraq Efraim balilirini qetl qilghuchigha chiqirip béridu.□
14 Ulargha bergin, i Perwerdigar — zadi néme bergining tüzük? — Ulargha bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!□ ■
15 Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu;
Chünki Men shu yerde ulardin nepretlendim;
Ularning qilmishlirining rezilliki tüpeylidin,
Ularni öyümdin heydiwétimen;
Men ularni yene söymeymen;
Ularning emirlirining hemmisi tersaliq qilidu.□ ■
16 Efraim emdi uruwétildi;
Ularning yiltizi qaghjirap ketti, ular héch méwe bermeydu;
Hetta ular méwe bersimu,
Baliyatqusining söyümlük méwilirini öltürüwétimen.□
17 Méning Xudayim ularni chetke qaqti,
Chünki ular uninggha qulaq salmidi;
Ular eller arisida sersan bolidu.

10

Perwerdigarni izdesh waqti keldi!
1 Israil baraqsan bir üzüm télidur;
U özi üchün méwe chiqiridu;
Méwisi köpeygenséri u qurban'gahlarnimu köpeytken;
Zéminining ésilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini yasidi.□ ■
2 Ularning köngli ala;
Ularning gunahkarliqi hazir ashkarilinidu;
U ularning qurban'gahlirini chéqip ghulitidu,
Ularning but tüwrüklirini buzuwétidu.
3 Chünki ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq;

□ **9:11 «Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu»** — «Efraimning shan-sheripi» ularning pexri bolghan ewlad-perzentini körsitidu. Xuda ularni agahlanduriduki, ewlad-perzentinglar mewjut bolup baqmighandek bolisiler (12-ayetnimu körüng). □ **9:13 «Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi»** — «Tur» Liwan'gha jaylashqan küchlük we mustehkem port-dölet idi. Bashqa töt xil terjimisi bar. Ibraniy tilini chüshinish tes. □ **9:14 «Ulargha bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!»** — peyghemberning bu duasi belkim ularni balilarning qetl qilinishi azabini körmisun, dégenni bildüridu. ■ **9:14** Luqa 23:29 □ **9:15 «Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu»** — «Gilgal» ularning ikkinchi chong butperes tawapgahi idi. ■ **9:15** Yesh. 1:23; Hosh. 4:15; 12:12 □ **9:16 «Ularning (Efraimning) yiltizi qaghjirap ketti, hetta ular méwe bersimu»** — mushu yerde balilarni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng. □ **10:1 «Méwisi köpeygenséri u (Israil) qurban'gahlarnimu köpeytken; zéminining ésilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini yasidi»** — démisekmu, bu qurban'gahlar we tüwrükler butlargha atalghanidi. Bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda) Israilning méwisini köpeytishi bilen, Israil qurban'gahliridiki but tüwrükler köpeydi; U (Xuda) Øz zéminigha yaxshiliqni köpeytishi bilen, u (Israil) butlargha atalghan tüwrüklerni téximu yaxshi qildi». ■ **10:1** Hosh. 8:11

Padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu.□ ■
4 Ular geplerni qiliwéridu, ehdini tüzüp qoyup yalghandin qesem ichidu;
Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu.□
5 Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üchün ghem-endishige chüshidu;
«*Beyt-Awen»dikiler* derweqe uning üstige matem tutidu,
Uning «butperes kahin»lirimu uning üchün shundaq qilidu;
Ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üchün azablinidu,
Chünki u sürgün qilindi!□
6 Berheq, shu nerse «Jédelxor padishah» üchün hediye qilinip, Asuriyege kötürülüp kétilidu;
Efraim iza-ahanetke qalidu,
Israil öz «eqli»din xijil bolidu.□
7 Samariyening bolsa, padishahi déngiz dolqunliri üstidiki xeshektek yoqilip ketti;
8 «Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu;
Qurban'gahlirini tiken-jighanlar basidu;
Ular taghlargha: «Üstimizni yépinglar!», dönglüklerge: «Üstimizge örülüp chüshünglar!» — deydu.□ ■
9 — I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding;
Ishlar shu péti turiwerdi;
Rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?□ ■
10 Men xalighinimda ularni jazalaymen;
Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshüshke toghra kelgende,
Yat qowmlar ulargha hujum qilishqa yighilidu.□
11 Efraim bolsa köndürülgen bir inektur,
U xaman tépishke amraq;
Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim;
Biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydeymen;
Yehuda yer heydisun!

□ **10:3 «... ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq; padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu»** — bu bésharet Israilning sürgün qilin'ghandin kéyin néme deydighanliqini körsitidu. ■ **10:3** Hosh. 3:4 □ **10:4 «Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Shunga ularning béshigha chüshken jazalar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu». □ **10:5 «Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üchün ghem-endishige chüshidu,... ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üchün azablinidu»** — «Beyt-Awen»ning «shan-sherep»i, yeni mozay sheklidiki but bolsa, kinayilik gep, elwette. Oqurmenlerning éside boliduki, «Beyt-Awen» dégen sözning özi kinayilik geptur (menisi: «Yoq birnerse»ning öyi). □ **10:6 «shu nerse «Jédelxor padishah» üchün hediye qilinip»** — «Jédelxor padishah» Asuriye padishahini démekchi. Yuqiriqi 5:13-ayettiki izahatni körüng. □ **10:8 ««Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu»** — «Awen» («yoq nerse») yeni «Beyt-Awen». «Yuqiri jaylar» — butpereslik qilidighan mexsus jaylar. «Israilning gunahi» — ular choqun'ghan butni körsetse kérek. ■ **10:8** Yesh. 2:19; Luqa 23:30; Weh. 6:16; 9:6 □ **10:9 «— I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding; ... rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?»** — Gibéah shehirida bolghan rezil weqe (bechchiwazliq hem qatilliq) «Hak.» 17-19-bablarda xatirilen'gen. Bu ayetke qarighanda bu gunah shu künlerdin tartip Israildin ayrilmighan. Shu weqe bolghandin kéyin, Gibéahdikiler towa qilmidi, shuning bilen Israilning bashqa qebililiri ulargha qarshi jeng qilip ularni bitchit qilghan. Bésharetke qarighanda, bundaq bir jeng yene élip bérilishi kérek; lékin bu qétim pütkül Israilgha qarshi shundaq bir jeng bolidu. ■ **10:9** Hosh. 9:9 □ **10:10 «Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshüshke toghra kelgende»** — «ikki gunahi» néme ikenliki toghruluq alimlarning herxil perezliri bar. Israilning ikki jay (Beyt-El we Dan)da chong butni yasighanliqini körsitishi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayetning bashqa xil terjimiliri bar.

Yaqup özi üchün yerni tirnilishi kérek.□
12 Özünglargha heqqaniyliq bilen téringlar,
Méhir-muhebbet ichide hosul alisiler;
Boz yéringlarni chanap échinglar;
Chünki Perwerdigarni izdesh waqti keldi,
— Ta U üstünglargha heqqaniyliqni yaghdurghuche!■
13 *Biraq* siler rezillikni aghdurdunglar,
Qebihlik hosulini ordunglar,
Yalghanchiliqning méwisini yédinglar;
Chünki sen öz yolunggha, yeni baturliringning köplükige ishinip tayanding;
14 Qowmliring arisida chuqan-süren kötürülidu;
Shalman jeng künide Beyt-Arbelni berbat qilghandek,
Barliq qorghanliring berbat qilinidu;
(shu küni *Beyt-Arbeldiki* ana-balilar tengla pare-pare qiliwétilmigenmu?) —□
15 Emdi uchigha chiqqan rezilliking tüpeylidin,
Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürülidu, i Beyt-El!
Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu.□

11

Israil, söyümlük balam! Séni qandaqmu tashlap qoyimen?

1 Israil bala chéghida, Men uni söydüm,
Shuning bilen oghlumni Misirdin chiqishqa chaqirdim.■
2 Biraq ular *xelqimni* chaqiriwidi,
Ular derhal huzurumdin chiqip ketti;
Ular «Baal»largha qurbanliq qilishqa bashlidi,
Oyma mebudlargha isriq saldi.□
3 Efraimgha méngishni ögetküchi Özüm idim,
Uning qolini tutup we yölep —
Biraq özini saqaytquchining Men ikenlikimni ular bilmidi.
4 Men adimetchilikning köyünüsh rishtiliri bilen,
Söygüning tarliri bilen ularning könglini tartiwaldim;

□ **10:11 «Efraim bolsa köndürülgen bir inektur, u xaman tépishke amraq; Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim; biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydeymen; Yehuda yer heydisun! Yaqup özi üchün yerni tirnilishi kérek» —** déhqan özining amraq inikini (Xuda déhqan, Israil inek) téxi éghir emgekke salmighan, peqet xaman tépishke salghan (xaman tépish yénik ish hem tépilgen danlardin yéyeleydighanliqi üchün inek uninggha amraq, elwette). Biraq inek jayil bolup ketkechke (4:16ni körüng) hazir qattiq emgek künliri keldi: 12-ayet boyiche, Yehuda we Israil Xuda üchün «yer heydimise» (towa qilish jeryanidiki japaliq yolgha kirmise), ular belki Asuriye yaki Babil üchün qattiq emgek qilidighan bolidu. ■ **10:12** Yer. 4:3 □ **10:14 «Shalman jeng künide beyt-arbelni berbat qilghandek,...» —** «Shalman» belkim Asuriye padishahi «Shalmanezer III» yaki «Shalmanezer V»ni, «Beyt-Arbel» belkim Galiliyediki «Arbéla»ni körsitishi mumkin. Tarixiy tepsilatlar hazir bizge namelum, biraq Israilgha bolghan agah nahayiti éniqtur. □ **10:15 «Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürülidu, i Beyt-El!» —** démek, ularning «Beyt-El»de qilghan rezillikliri öz béshigha «Beyt-Arbel»dikidek bir künni chüshüridu. **«Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu» —** «tang seherdila» — démek, «jeng béshidila» (jeng adette seherde bashlinatti); yaki bolmisa «bek tézla» dégen menide. ■ **11:1** Mat. 2:15 □ **11:2 «Biraq ular xelqimni chaqiriwidi, ular derhal huzurumdin chiqip ketti...» —** «ular» — butpereslerni yaki Israil Misirdin chiqqanda uchrighan «Moab»dikilerni we yaki Qanaan'gha kirgendin kéyin uchrashqan Qanaandikilerni körsitishi mumkin. Ayet üstidiki ikki bashqa közqarash ipadileydighan bashqa ikki terjimisi bar: (1) «Ular (peyghemberler) ularni chaqirghanséri, ular (Israil) özlirini ulardin (peyghemberlerdin) néri qildi»; (2) «Men (Xuda) ularni chaqirghanséri, ular özlirini huzurumdin néri qildi». Axirqi terjime miladiyedin ilgirigi 3-esirdiki «Séptuagint» (LXX) grék terjimisige egishidu.

Men ulargha xuddi éngikidin boyunturuqni éliwetküchi birsidek bolghanmen,
Égilip Özüm ularni ozuqlandurghanmen.
5 Ular Misirgha qaytidighan bolmamdu?
Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?
— Chünki ular yénimgha qaytishni ret qildi!□
6 Qilich uning sheherliride heryan oynitilidu;
Derwazisidiki tömür baldaqlarni weyran qilip yep kétidu;
Bu öz eqillirining kasapitidur!
7 Berheq, Méning xelqim Mendin chetlep kétishke meptun boldi;
Ular Hemmidin Aliy Bolghuchigha nida qilip chaqirsimu,
Lékin héchkim ularni kötürmeydu.
8 Men qandaqmu séni tashlap qoyimen, i Efraim?
Men qandaqmu séni *düshmen'ge* tapshurimen, i Israil?!
Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?!
Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!
Qelbim ich-baghrimda qaynap kétiwatidu,
Méning barliq rehimdilliqim qozghiliwatidu!□ ■
9 Ghezipimning qehrini yürgüzmeymen,
Ikkinchi yene Efraimni yoqatmaymen;
Chünki Men insan emes, Tengridurmen,
— Yeni arangda bolghan pak-muqeddes Bolghuchidurmen;
Men derghezep bilen kelmeymen.□
10 Ular Perwerdigarning keynidin mangidu;
U shirdek hörkireydu;
U hörkirigende, emdi baliliri gherbtin titrigen halda kélidu;
11 Ular Misirdin qushtek,
Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu;
Shuning bilen ularni öz öylirige makanlashturimen, — deydu Perwerdigar.□

12

Ötken ishlarni eslep sawaq élinglar!

1 Efraim Méni yalghan gepliri bilen kömüwétidu;
Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi.
Efraimning yégini shamaldur,
U sherq shamilini qoghlap yüridu;
U künlep yalghanchiliq, zulum-zorluqni köpeytmekte;
Ular Asuriye bilen ehde tüzidu,

□ **11:5** «Ular **Misirgha qaytidighan bolmamdu? Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?»** — Israil Misir we Asuriyedin yardem izdep ularning yénigha «chiqti». Emdi bu ayette tilgha élin'ghan ularning «chiqish»i yaki «qaytish»i (1- we 2-ayetni körüng) bolsa qachqun musapir süpitide (Misirgha) yaki esir süpitide (Asuriyege) bolidu. □ **11:8** «**Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?! Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!»** — «Admah» we «Zeboim» dégen sheherler éghir gunahliri tüpeylidin Sodom we Gomorra bilen teng asmandin yaghqan ot-gün'gürt teripidin pütünley halak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24 □ **11:9** «**... Men derghezep bilen kelmeymen»** — bashqa birxil terjimisi: «... Men sheherge (jazalashqa) kirmeymen. □ **11:11** «Ular **Misirdin qushtek, Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu; shuning bilen ularni öz öylirige makanlashturimen»** — Israil (Efraim)dikilerdin beziler awwal Yehudadin panah tapqan, andin kéyin Yehuda bilen teng Babil impériyesige sürgün bolghan. Andin ular bilen teng Qanaan'gha (Pelestin'ge) qaytip kelgen — ajizliqta, «titrigen halda» qaytip kelgen («2Tar.» 9:1-3, «Ezra» 1-2-bab).

Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kötürüp apirilidu.□
2 Perwerdigarning Yehuda bilenmu bir dewasi bar;
U Yaqupni yolliri boyiche jazalaydu;
Uning qilmishlirini öz üstige qayturidu.
3 U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,
Öz küchi bilen Xuda bilen élishqan;□ ■
4 U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi;
U yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi;
Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi,
We shu yerde bizge söz qildi;□ ■
5 — Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
— «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur!□
6 Shunga sen, Xudaying arqiliq, Uning yénigha qayt;
Méhribanliq we adaletni qolungdin berme,
Xudayinggha ümid baghlap, Uni izchil kütkin.

Aldamchi sodiger

7 Mana bu sodiger! Uning qolida aldamchiliq tarazisi bar;
U bozek qilishqa amraqtur.□
8 Efraim: «Men derweqe béyidim,
Özümge köp bayliqlarni toplidim;
Biraq ular barliq ejirlirimde mendin héch gunahiy qebihlikni tapalmaydu!» — deydu.□
9 Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen,

---

□ **12:1 «Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi»** — bashqa birxil terjimisi: «Yehuda yenila Xuda bilen bille hökümdarliq qilidu, u Pak-Muqeddes Bolghuchigha sadiqtur». Bizningche 12-bab, 2-ayetke qarighanda bu xil terjimisi qet'iy mumkin emes. **«Efraimning yégini shamaldur, u sherq shamilini qoghlap yüridu»** — démek, Efraim gépi tuturuqsiz, «shamalgha baqquchi» el idi. **«Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kötürüp apirilidu»** — bu «may» shübhisizki, Misirning yardimini élish üchün ewetilgen. □ **12:3 «U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,...»** — oqurmenlerning éside barki, «Yaqup» dégen isimning menisi eslide: «U (Xuda) tapiningda bolsun» (démek, u Sen (Xuda) bilen bille bolsun); biraq Yaqup peyghemberge shu isimning qoyulushining sewebi: — (1) u akisining tapinini tutqan (tughulghanda); (2) bu isimning «aldamchi» dégen köchme menisi bar; u kéyinki künlerde akisini ikki qétim «rohiy miras»tin aldap qoyghan («Yar.» 25-bab). Axirda u bu aldamchiliqtin towa qilip, akisidin epu sorighan («Yar.» 33-babnimu körüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10 □ **12:4 «Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi»** — ibraniy tilida «U uni Beyt-Elde tépiwaldi». Shunga bashqa bir xil terjimisi: «U (Yaqup) Uni (Xudani) tépiwaldi». **«U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi; u yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi; Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi, we shu yerde bizge söz qildi;»** — bu tarixiy weqelerning ehmiyiti belkim: (1) Yaqup esli bir aldamchi; (2) biraq u étiqad arqiliq Xudaning Perishtisidin bext-beriketke we Xudaning iltipatigha érishken; (3) kéyin u bashqiche bir adem, étiqadliq, shepqetlik bolup chiqti (Israil dep ataldi). (4) Xuda esli bu ishlarni «Beyt-El»de (Yaqupni charqirghan waqtida) bashlighan, Yaqupqa, shundaqla ewladlirigha bext ata qilidighan wedilerni qilghan; (5) shunga Israil «Beyt-El»ning **heqiqiy ehmiyitini** eslishi kérek; (6) ular bu ishlardin sawaq alsunki, «Xuda ménimu (Yaqupqa oxshash) yaman aldamchiliqtin durus, étiqadliq ademge özgerteleydu»; (7) «shunga Xudaning küchige tayinip Uninggha qaytishim kérek». Weqeler «Yar.» 25-32-bablarda xatirilen'gen. Bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5 «— Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, — «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur!»** — oqurmenlerning éside barki, Yaqup özi bilen élishqan Perishtining namini sorighan. Shu chaghda u namini uninggha éytmighan. Kéyin Xuda bu namning «Yahweh» (terjimimizde, «Perwerdigar» déyilidu) ikenlikini Musa peyghemberge ayan qilip chüshendürgen (Yahweh — «Özgermes», «Ezeldin Bar Bolghuchi», «Ehdisige herdaim sadiq Bolghuchi» dégen menilerni öz ichige alidu). Shunga bu nam Israilgha ümid bérishi kérek idi. □ **12:7 «Mana bu sodiger!»** — «sodiger» ibraniy tilida «Qanaan» yaki «Qanaanliq» dégenlik bolidu. Démek, Efraim bir tereptin esli özi aldidin heydiwetken butperes Qanaanliqlargha oxshap qalghan; yene bir tereptin u «Yaqup»ning eslidiki «aldamchi» xaraktérida bolup, héch özgertilmigendur. □ **12:8 «ular... mendin gunahiy qebihlikni tapalmaydu»** — «gunahiy qebihlik» — démek, mende «qebihlikler bar, biraq éghir emes, «gunah emes»» dégen külkilik gep. «Men anche yaman adem emesmen» deydighan pozitsiyiler bügün'ge qeder hemmimizge tonushtur.

Men séni yene «*kepiler* héyti»dikidek chédirlarda turghuzimen!□ ■

Peyghemberlerning ehmiyiti

10 «Men peyghemberlerge söz qilghanmen,
Alamet körünüshlerni köpeytkenmen,
Shundaqla peyghemberler arqiliq temsillerni körsetkenmen.
11 Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslardur!
Ular Gilgalda torpaqlarni qurbanliq qilidu;
Ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki tash döwiliridek köptur!□ ■
12 (Yaqup Suriyege qéchip ketti,
Shu yerde Israil xotun élish üchün ishligen;
Berheq, xotun élish üchün u qoylarni baqqanidi).■
13 Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan,
Peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan.□
14 Efraim *Xudaning* qehrini intayin qattiq qozghighan;
Uning Rebbi u tökken qan qerzni uning gedinige artidu,
Shermendilik-ahanetini öz béshigha qayturidu.

13

«Men séni halak qilimen, i Israil!» — axirqi agahlandurush

1 *Burun* Efraim söz qilghanda, kishiler hörmetlep titrep kétetti;
U Israil qebililiri arisida kötürülgen;
Biraq u Baal arqiliq gunah qilip öldi.□
2 Ular hazir gunahning üstige gunah sadir qilmaqta!
Özlirige kümüshliridin quyma mebudlarni,
Öz eqli oylap chiqqan butlarni yasidi;

□ **12:9 «Biraq Misir zéminidin tartip men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen, Men séni yene «kepiler héyti»dikidek chédirlarda turghuzimen!»** — ««kepiler héyti»dikidek» ibraniy tilida «héyttiki künlerdikidek». «Chédirlarda turush» tilgha élin'ghandin kéyin shübhisizki, «kepiler héyti»ni körsetse kérek. Israil «Misirdin chiqish»tiki muhim sawaqlarni untughan. «Kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da Israil yette kün öyde emes, belki chédirlarda turushi kérek idi. Héyttiki bu ish ulargha eslidiki ajiz, kembeghel bashlinishini we «Insan peqet nan bilenla yashimaydu, belki Xudaning herbir sözige tayinip yashishi kérek» dégen muhim sawaq toghruluq eslitishi kérek idi. ■ **12:9** Yesh. 43:11 □ **12:11 «Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslardur!»** — mushu ayette «qebih» we «yarimas» dégen sözler bir-birige oxshaydaydighan sözlerdur. **«Ular Gilgalda torpaqlarni qurbanliq qilidu; ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki tash döwiliridek köptur!»** — Hoshiya «Gilgal» («döwe», «deste», dégen menide) dégen yer nami bilen söz oyuni qilidu — ular heqiqeten ismi-jismigha layiqtur . Hemme yéride köpligen qurban'gahlirining bolushi bilen, Gilgal derweqe «étizdiki tash döwiler»dek bir jay, xalas. Ayetning bashqa xil terjilirimu bar. ■ **12:11** Hosh. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28 □ **12:13 «Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan, peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan»** — mushu ishlar (12-14-ayet) ispatlayduki, Efraim ejdadi bolghan Yaqupni heddidin ziyade izzetligen. Ularning temenna qoyghan «büyük ejdad»i Yaqupning ailisidikiliri (Israil) peyghembersiz qalghan bolsa (démek, ularda Xudaning Rohining yétekchiliki bolmighan bolsa) u chöl-bayawanda yürüwatqan nahayiti bir «qachqun» yaki hetta Misirdin chiqmighan bir «ishlemchi» bolatti, xalas. U hergiz ulugh bir el bolup chiqmaytti. Biraq hazirqi Israil (bolupmu Efraim qebilisi) Xuda ewetken peyghemberler (Amos, Hoshiya, Yeshaya, Mikah)ni ret qilip, Xudani intayin ghezeplendüridu. Israilning mewjudluqi we hayatining her jehetliri ularning Xuda bilen bolghan rohiy munasiwitige baghliq idi. Israilning peyghemberliri bu ishni xelqning köz aldida körsitidu; peyghemberlerni sel chaghlash Xudaning Özini sel chaghlighan bilen barawerdur. Yaqup özi ahirida peyghember bolghan, elwətte («Yar.» 48-49 bablarni körüng). □ **13:1 «Burun) Efraim söz qilghanda...»** — «Efraim» qebilining ejdadi bolghan Efraimni emes, belki qebilining awwalqi tarixini körsitidu. Musa peyghemberdin kéyin, Israilgha yétekligüchi bolghan Yeshua peyghember Efraimliq idi.

Bularning hemmisi hünerwenning ejri, xalas;
Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanliqini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu.□ ■
3 Shunga ular seherdiki bir parche buluttek,
Tézdin ghayip bolidighan tang seherdiki shebnemdek,
Xamandin qara quyunda uchqan paxaldek,
Tünglüktin chiqqan is-tütektek *tézdin* yoqap kétidu.
4 Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen;
Sen Mendin bashqa héch Ilahni bilmeydighan bolisen;
Mendin bashqa qutquzghuchi yoqtur.■
5 Men chöl-bayawanda, qurghaqchiliqning zéminida sen bilen tonushtum;
6 Ular ozuqlandurulup, toyun'ghan,
Toyun'ghandin kéyin könglide tekebburliship ketken;
Shunga ular Méni untughan.■
7 Emdi Men ulargha shirdek bolimen;
Yilpizdek ularni yol boyida paylap kütimen;
8 Küchükliridin mehrum bolghan éyiqtek Men ulargha uchrap,
Yürek chawisini titiwétimen;
Ularni chishi shirdek neq meydanda yewétimen;
Daladiki haywanlar ularni yirtiwétidu.
9 Séning halakiting, i Israil, del Manga qarshi chiqqanliqing,
Yeni Yardemchingge qarshi chiqqanliqingdin ibarettur.
10 Emdi barliq sheherliringde sanga qutquzghuchi bolidighan padishahing qéni?
Séning soraqchi-hakimliring qéni?
Sen bular toghruluq: «Manga padishah we shahzadilarni teqdim qilghaysen!» dep tiligen emesmu? —
11 Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen,
Emdi uni ghezipim bilen élip tashlidim.□ ■

12 Efraimning qebihliki ching orap-qachilan'ghan;
Uning gunahi jughlinip saqlan'ghan;□
13 Tolghaq basqan ayalning azabliri uninggha chüshidu;
U eqilsiz bir oghuldur;
Chünki baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan!□
14 Men bedel tölep ularni tehtisaraning küchidin qutuldurimen;
Ularga hemjemet bolup ölümdin qutquzimen;
Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?!

□ **13:2 «Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanliqini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu» —** bashqa bir terjimisi: «U kishiler toghruluq: «Mana, qurbanliq qilghuchi ademler mozaylarni söyüp qoyuwatidu!» — déyilidu» — yaki bashqilar. Biraq ibraniy tilini chüshinish tes bolghini bilen, tilshunaslarning yéqinqi tetqiqatliri boyiche, bu ayet derweqe «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ **13:2** Hosh. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zeb. 18:31; Yesh. 43:11; Hosh. 12:10 ■ **13:6** Qan. 32:15; Hosh. 8:14 □ **13:11 «Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen, emdi uni ghezipim bilen élip tashlidim» —** Israil Qanaan zéminini igiliwalghandin tartip, Xuda ulargha yétekchilik we sotchiliq qilidighan «batur hakimlar» yaki «sotchi-qutquzghuchi» dégen ixlasmen baturlarni ayrim-ayrim teminlep bergenidi. Israil Xudaning bu «ayrim-ayrim teqsimati»din narazi bolup, Samuil peyghemberning dewride Xudadin padishah («muqim» sulale tüzümi) tikleshni tiligen. Xuda Samuil peyghember arqiliq ularning telipini: «Manga ishenmeslikke barawer» dep naraziliqini körsitip, andin axirida Israilning birinchi padishahi Saulni tikligen («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1 □ **13:12 «Efraimning qebihliki ching orap-qachilan'ghan; uning gunahi jughlinip saqlan'ghan» —** démek, uning barliq qebihlik-gunahliri Xudaning jazalishi üchün obdan saqlanmaqta. □ **13:13 «Baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan!» —** yaki «baliyatquning aghzi échilghanda, u chiqmaydu!».

Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni?!
Men buningdin pushayman qilmaymen!□ ■

15 *Efraim* qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu,
Sherqtin bir shamal chiqidu,
Yeni Perwerdigarning chöl-bayawandin chiqqan bir shamili kélidu;
Efraimning buliqi qurup kétidu, uning su béshi qaghjirap kétidu;
U *shamal* xezinisidiki barliq nepis qacha-quchilarni bulang-talang qilidu.□
16 Samariyening öz gunahi öz zimmisige qoyulidu;
Chünki u öz Xudasigha boynini qattiq qilghan;
Ular qilich bilen yiqilidu,
Bowaqliri pare-pare qilip chéqiwétilidu,
Hamilidar ayalliri yériwétilidu.■

14

Israilning kelgüside towa qilishi, qutquzulup eslige keltürülüshi

1 I Israil, Perwerdigar Xudayingning yénigha ikkilenmey qaytip kel!
Chünki öz qebihliking bilen putliship yiqilghansen.■
2 Özünglar bilen bille sözlerni épkélinglar,
Perwerdigarning yénigha qaytinglar;
Uninggha: — «Barliq qebihlikni kechürgeysen,
Shapaet bilen bizni qobul qilghaysen,
Shuning bilen biz Sanga lewlirimizdiki «buqa *qurbanliqlar*»ni tutimiz — denglar.□
3 — «Asuriye bizni qutquzmaydu,
Atlargha minmeymiz;
Biz hergiz öz qolimiz yasighinigha: — «Xudayimiz!» démeymiz;
Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepqet tapidu».□

4 — Men ularni «arqigha chékinishliri»din saqaytimen,

□ **13:14 «tehtisara» —** ölgenlerning rohliri baridighan jay. **«... Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?! Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni?! Men buningdin pushayman qilmaymen!»** — alimlar bu ayet üstide ikki xil pikirde. Beziler mundaq terjime qilidu: — «Men ularni tehtisaraning küchidin qutulduramdimen? Men ularni ölümdin qutquzamdimen? Ey, ölüm, wabaliringni chiqar! Ey, tehtisara, halaketliringni chiqar! Men ulargha (Israilgha) héch rehim qilmaymen». Bu terjime aldi-keynidiki ayetlerge maslashqan bolsimu, biz yuqiriqi terjimige qayilmiz. Chünki: (1) ibraniy tilida ayetning birinchi jümliside soal yüklimisi yoq, u addiy bir «bayan jümle». (2) Xuda Hoshiya peyghember arqiliq bergen birnechche bésharetlerde, Israilgha bolghan qattiq eyibini yetküzüshi bilen teng kütülmigen yerdin Israilgha chong ümidlernimu körsitidu (mesilen, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayetlerni shundaq chüshendürüp béridu («1Kor.» 15:55-56, «Weh.» 20:13-14ni körüng); (4) tékistning ikkinchi qismining terjimisi: «Men (Özüm) sanga halaket bolimen, i tehtisara!... sanga waba bolimen, i ölüm! Men silerge héch rehim qilmaymen» bolush éhtimalgha bek yéqin. Yene mumkinchiliki barki, ayetning eng axirqi qismi: «Men Özümni héch ayimaymen!» dégen menide bolidu — démek, Xuda Israilni qutquzush üchün herqandaq bedel töleshke teyyardur. ■ **13:14** Yesh. 25:8; 1Kor. 15:55
□ **13:15 «Efraim qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu» —** «Efraim» dégen isimning özi «méwilik» dégen menide. Mushu ayettiki «méwe» perzentlerni körsitidu (14-ayetnimu körüng). **«Sherqtin bir shamal chiqidu»** — Qanaan'gha (Pelestin'ge) nisbeten eng dehshetlik shamal sherq shamilidur. Ularni nabut qilidighan Asuriye qoshuni derweqe sherqtin kélidu. **«xezinidiki nepis qacha-quchilar»** — Efraimdiki «kélishken chokan-qizlar»ni körsitishimu mumkin (16-ayetnimu körüng). ■ **13:16** Hosh. 10:14 ■ **14:1** Hosh. 12:7 □ **14:2 «...«buqa qurbanliqlar»ni tutimiz —** «buqa qurbanliqlar» Xudagha atap béghishlinidighan «köydürme qurbanliq»lar ichide eng qimmetlik qurbanliq idi. Mushu yerde köchme menide ishletken, elwette. U «lewlirimizdiki mol ibadet-medhiye»ni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «lewlirimizdiki méwini tutimiz». □ **14:3 «Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepqet tapidu»» —** bu söz Hoshiyaning balilirining öz dadisi bilen bolghan kechürmishini eks ettürgen bolidu.

Men ularni chin könglümdin xalap söyimen;
Chünki Méning ghezipim uningdin yandi.
5 Men Israilgha shebnemdek bolimen;
U niluperdek berq uridu,
Yiltizliri Liwan *kédir* derixidek yiltiz tartidu;
6 Uning bixliri shaxlap yéyilidu,
Uning güzelliki zeytun derixidek,
Puriqi Liwan *kédiriningkidek* bolidu.
7 Xelq qaytip kélip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraetlerdek yashnaydu,
Üzüm télidek chéchekleydu;
Liwanning sharabliri *aghzida qalghandek*, éside shérin qalidu. □
8 Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu.
«Men uninggha jawab bérimen, uningdin xewer alimen!
«Men yapyéshil bir qarighaydurmen».
«Séning méweng Mendindur!»□
9 Kim dana bolup, bu ishlarni chüshiner? Chéchen bolup, bularni biler?
Chünki Perwerdigarning yolliri durustur,
Heqqaniylar ularda mangidu;
Biraq itaetsizler ularda putliship yiqilidu.■

□ **14:7 «Liwanning sharabliri aghzida qalghandek, éside shérin qalidu» —** ibraniy tilida: «Uning esletmisi Liwandiki sharabningkidek bolidu». □ **14:8 «Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu» —** bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda Efraimgha) «I Efraim, Méning butlar bilen néme alaqem bolsun!» — deydu». ■ **14:9** Pend. 10:29

Yoél

Chéketke apiti Perwerdigarning künige bésharet béridu

1 Perwerdigarning Pétuélning oghli Yoélgha chüshken sözi: —
2 «I qérilar, anglanglar;
Zéminda barliq turuwatqan hemmeylen, qulaq sélinglar;
Öz künliringlarda yaki ata-bowiliringlarning künliridimu shundaq bir ish bolup baqqanmu?
3 Baliliringlargha shuni éytip béringlar,
Baliliringlar öz balilirigha éytsun,
Ularmu kéler dewrge éytsun: —
4 «Chishligüchi qurt» qaldurghanni chéketke yep boldi,
Chéketke qaldurghanni chéketke lichinkiliri yep boldi,
Chéketke lichinkiliri qaldurghanni «weyranchi qurt»lar yep boldi.□
5 Ey, haraqkeshler, oyghinip qattiq yighlanglar,
Huwlishinglar, i sharab ichküchiler,
Yéngi sharab tüpeylidin —
Chünki u aghzingdin élip tashlandi.
6 Chünki bir xelq, küchlük, sansizlighan xelq,
Zéminim üstige bésip keldi;
Uning chishliri bolsa shirning chishliri,
Uningda shirning hinggang chishliri bardur;
7 U Méning üzüm tallirimni weyrane qiliwetti,
Enjür deriximning qowzaqlirini siyriwetti,
Ularni yalingachlap, tashliwetti;
Ularning shaxliri aqliwétildi.
8 Yashliqidiki éri üchün matem tutup böz kiyimlerge oran'ghan newjuwandek qattiq pighan chékinglar;
9 Perwerdigarning öyi «ashliq hediye»din hem «sharab hediye»lerdin mehrum qilindi;
Kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri matem tutidu.□
10 Étizlar chölderep ketti,
Zémin matem tutidu;
Chünki ziraetler ghazan boldi,
Yéngi sharab qurup ketti,
Zeytun méyi qaghjiridi.
11 Hey déhqanlar, uyulunglar;
Bughdaylar hem arpilar üchün yalwurunglar, i üzümchiler,
Chünki étizlarning hosulliri qurup ketti.
12 Üzüm téli qaghjirap ketti,
Enjür derixi soliship qaldi,
Anar derixi, xorma palmisi hem alma deriximu,
Daladiki barliq derexler soliship ketti;
Berheq, shadliqmu adem balilirida soliship ketti.

□ **1:4 ««Chishligüchi qurt»lar... «weyranchi qurt»lar** — «chéketke lichinke» we «weyranchi qurt»lar bolsa belkim chéketkining ösüsh jeryanidiki üch xil shekli, bolmisa üch xil bashqa ziyandash hasharetler bolushi mumkin. □ **1:9 ««ashliq hediye»din hem «sharab hediye»ler...»** — «ashliq hediye»ler hem «sharab hediye»ler adette «köydürme qurbanliq»lar hem «teshekkür qurbanliq»lirining üstige quyulatti. **«kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri»** — «kahin» muqeddes ibadetxanida puqralar üchün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi.

13 Bélinglarni baghlanglar, peryad oqunglar, i kahinlar;
Huwlanglar, i qurban'gahning xizmetchiliri;
Kéchiche böz kiyimlerni kiyip düm yétinglar, i Xudaning xizmetchiliri;
Chünki Xudayinglarning öyidin «ashliq hediye» hem «sharab hediye» üzülüp qaldi.□
14 «Roza tutayli» dep *Xudagha* mexsus bir mezgilni ayringlar,
Jamaetke mexsus yighilimiz, dep jakarlanglar;
Aqsaqallarni, zéminda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudayinglarning öyige yighip,
Perwerdigargha nale kötürünglar!■

15 «Ah, shu kün!
Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti,
U Hemmige Qadir teripidin halaket bolup kélidu.□ ■
16 Mana, ghiza köz aldimizdin élip tashlandi emesmu?
Shadliq, xushalliq Xudayimizning öyidin élip tashlandi emesmu?□
17 Uruqlar topa-chalmilar astida chirip ketti,
Ambarlar xarabileshti,
Boghuzxanilar ghulap chüshti;
Chünki ziraetler ghazang boldi.
18 Charpaylar shundaq hörkiriship ketti!
Kala padiliri patiparaq boldi,
Otlaqni tapalmighach;
Qoy padilirimu özi «gunahimiz bar» dégendek meyüslendi;□
19 Ah, Perwerdigar, nida qilimen Sanga;
Chünki ot yalqunliri janggaldiki ot-chöplerni yewetti,
Yalqun daladiki barliq derexlerni köydürüwetti.
20 Daladiki haywanlarmu Sanga nida qilidu,
Chünkiériq-östengler qurup ketti,
Ot-yalqun janggaldiki ot-chöplerni yewetti.

2

Chéketkilerning weyranchiliqi

1 Zion téghida kanay chélinglar,
Muqeddes téghimda agah signalini anglitinglar;
Zéminda turghuchi hemmeylen dir-dir titrisun;
Chünki Perwerdigarning küni kélidu, u yéqindidur.□ ■
2 U kün bolsa qarangghu hem sür kün,

□ **1:13 «Xudayinglarning öyi»** — muqeddes ibadetxanini körsitidu. ■ **1:14** Yo. 2:12-15 □ **1:15 «U (shu kün) Hemmige Qadir teripidin halaket bolup kélidu»** — mushu söz Yoélgha zamandash Yehudiy xelqining köpinchisini chöchitidighan alahide gep. Ular: ««Perwerdigarning küni» biz Yehudiy xelqige nijatni élip kélidu, herbir bashqa milletke halaketni élip kélidu» dep oylaytti. Yoél peyghember shu künining herbir gunahkar ademge (meyli Yehudiy bolsun, Yehudiy bolmisun) halaket élip kélidu, dep jakarlaydu. ■ **1:15** Yesh. . 2:9-22; 13:6 □ **1:16 «Xudayimizning öyi»** — muqeddes ibadetxanini körsitidu, elwette. □ **1:18 «Charpaylar shundaq hörkiriship ketti! Kala padiliri patiparaq boldi, otlaqni tapalmighach; qoy padilirimu özi «gunahimiz bar» dégendek meyüslendi»** — hetta charwilar, daladiki haywanlar Xudagha nida kötürwatqan'gha oxshaydu (20-ayetnimu körüng). Némishqa emdi Xudaning xelqi Uninggha héch dua qilmaydu? □ **2:1 «Zion téghida kanay chélinglar»** — «Zion» yaki «Zion téghi» — Yérusalém shehiri, jümlidin muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. «Zion» belkim «körünerlik» dégen menide. U daim Xudaning Öz xelqige himaye bolghinigha simwol bolidu. **«kanay chélinglar»** — ibraniy tilida «burgha chélinglar». ■ **2:1** Yo. 1:15; Zef. 1:14, 15

Bulutlar qaplan'ghan hem qapqarangghu zulmet kün, — tang seher taghlar üstige yéyilghandek,
Zor hem küchlük bir xelq kélidu;
Ulargha oxshash bolghuchilar bolup baqmighan,
Ulardin kéyinmu, dewrdin-dewrge yene bolmaydu.
3 Ularning aldida köydürgüchi ot mangidu,
Ularning keynide bolsa bir yalqun köydürüp ötidu;
Kélishtin burun zémin «Éren baghchisi»dek,
Biraq ularning tapini tegkendin kéyin gül-giyahsiz chöl-bayawan bolidu;
Berheq, ulardin héchnéme qéchip qutulalmaydu.
4 Ularning qiyapiti atqa oxshaydu,
Atliq leshkerdek chapidu.
5 Jeng harwiliri güldürligendek sada bilen ular tagh choqqiliridin sekrep ötidu;
Paxalni paraslap köydürgen ot awazidek taraslap mangidu,
Debdebilik sep tüzep turghan küchlük qoshundek yüridu,
6 Ularning aldida eller qattiq azablinidu,
Hemme chiray tatirip kétidu.
7 Ular palwanlardek yügüridu;
Jengchilerdek sépildin artilip ötidu;
Hemmisi öz aldigha qarap yürüsh qilidu;
Seplirini héch buzmaydu.
8 Héchqaysisi öz qérindishini qistimaydu;
Herqaysisi öz yolida mangidu;
Qorallargha étilsimu, yarilanmay ötüp mangidu;□
9 Sheherning hemme yérige chépishidu;
Sépil üstide yügürüp yüridu;
Öylerge yamiship chiqidu;
Dérizilerdin oghridek kiridu.
10 Ular aldida yer-zéminni titrek basidu,
Asmanlar tewrinip kétidu;
Quyash hem ay qarangghuliship kétidu,
Yultuzlar julasini qayturuwalidu.■
11 Perwerdigar Öz qoshuni aldida awazini qoyuwétidu,
Chünki Uning bargahi payansizdur;
Uning sözini orunlighuchi küchlüktur;
Chünki Perwerdigarning küni ulugh, intayin dehshetliktur;
Kim uni kötürelisun?■
12 Biraq hetta hazirmu, — deydu Perwerdigar,
— Chin könglüngler bilen, rozilar bilen, yighilar bilen matem tutup Méning yénimgha qaytip kélinglar;■
13 Kiyim-kéchikinglarni emes, belki yürek-baghringlarni tilip,
Perwerdigar Xudayinglarning yénigha qaytip béringlar;
Chünki U méhir-shepqetlik hem rehimdil,
Asan ghezeplenmeydu, zor méhir-muhebbetliktur,
Yamanliqtin yanidighan *Xuda*dur. □ ■
14 Kim bilidu, U jazalashtin yénip, rehim qilip birer beriketni,

□ **2:8 «Qorallargha étilsimu, yarilanmay ötüp mangidu»** — birnechche xil terjimisi bolushi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes. ■ **2:10** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31, 3:15 ■ **2:11** Yer. 30:7; Am. 5:18; Zef. 1:15 ■ **2:12** Yer. 4:1
□ **2:13 «Kiyim-kéchikinglarni emes, belki yürek-baghringlarni tilip,...»** — kona zamanlarda qattiq qayghu-hesretni bildürüsh üchün xeqler kiyimlirini yirtatti. ■ **2:13** Mis. 34:6; Zeb. 86:15; Yun. 4:2

Perwerdigar Xudayinglargha sun'ghudek birer «ashliq hediye» hem «sharab hediye»ni
qaldurup kétemdu téxi?■
15 Zion téghida kanay chélinglar,
«Roza tutayli» dep *Xudagha* mexsus bir mezgilni ayringlar,
Jamaetke mexsus yighilimiz, dep jakarlanglar;□ ■
16 Elni yighinglar, jamaetni paklandurunglar,
Aqsaqallarni jem qilinglar, balilarni, émiwatqanlarnimu yighinglar;
Toy qiliwatqan yigit öz öyidin,
Yatliq bolidighan qiz hujrisidin chiqsun;□
17 Kahinlar, yeni Perwerdigarning xizmetchiliri aywan bilen qurban'gah otturisida
yigha-zar kötürsun,
Ular éytsunki, «I Perwerdigar, Öz xelqingge ichingni aghritqaysen,
Öz mirasingni xorluqtin saqlap,
Ularni ellerge söz-chöchek bolushqa qoymighaysen;
El-yurtlar arisida: «Ularning Xudasi qéni?» déyilmisun».□ ■

18 Andin Perwerdigar Öz zéminigha otluq muhebbitini,
Öz xelqige rehim-shepqetni körsetti;
19 Perwerdigar jawaben Öz xelqige mundaq dédi: —
«Mana, Men silerge bughday, yéngi sharab we zeytun méyini ewetimen,
Siler bulardin qandurulisiler;
We Men silerni qaytidin eller arisida shermende qilip qoymaymen;□
20 Hem shimaldin kelgüchini silerdin yiraq qilip,
Uning aldi qismini sherqiy déngizgha,
Keyni qismini gherbiy déngizgha qoghliwétimen;
Uni chöl bir zémin'gha heydiwétimen;
Uning sésiqliqi purap turidu,
Pasiq hidi chiqidu;
Chünki u «chong ishlarni qilghuchimen» dep özini ulugh qilmaqchi bolidu.□
21 Qorqma, i zémin;
Shadlinip xushal bol;
Chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qilghan.□

■ **2:14** Yun. 3:9 □ **2:15 «kanay chélinglar»** — ibraniy tilida «burgha chélinglar». ■ **2:15** Yo. 1:14 □ **2:16 «Elni yighinglar, jamaetni paklandurunglar»** — mushu «paklandurush» belkim herbir ademni Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanunda békitilgen herbir haram nersidin ayriwétish dégenliktur. **«Toy qiliwatqan yigit öz öyidin, yatliq bolidighan qiz hujrisidin chiqsun»** — «Qan.» 20:7, 24:5 bilen sélishtursaq, weziyetning jiddiyliqi téximu éniq körünidu. □ **2:17 «(Ibadetxanidiki) aywan bilen qurban'gah otturisida yigha-zar kötürünglar»** — némishqa ashu jayda shundaq qilish kérek? Pikrimizche, bu emr birnechche yil ilgiriki bir weqe bilen zich munasiwetlik, yeni Yehudaning padishahi Yoash Zekeriya dégen kahin-peyghemberni del ashu yerde öltürüwetken («2Tar.» 24:21 hem «Mat.» 23:35ni körüng). **«Öz mirasingni xorluqtin saqlap... »** — «Perwerdigarning mirasi» mushu yerde, shübhisizki, öz xelqini körsitidu. ■ **2:17** Zeb. 42:10; 79:10; 115:2 □ **2:19 «Andin Perwerdigar ... rehim-shepqitini körsetti (18-ayet)... Öz xelqige mundaq dédi: ... »** — qarighanda xelq Xudaning sözi boyiche dua-tilawet qilghan, Xuda derweqe ularning duasigha hazir jawab béridu. Bezi alimlar bu sözlerni: «Andin Perwerdigar ... rehim-shepqetni körsitidu... berheq mundaq deydu: ... » dep terjime qilidu. □ **2:20 «Hem shimaldin kelgüchini silerdin yiraq qilip,...»** — «shimaldin kelgüchi» bolsa belkim birla waqitta bizge ikki bésharetni teng körsitip béridu. Birinchidin, Yoél peyghemberning zamanidiki, shimaldin kelgen «chéketke qoshuni»ni körsitidu; ikkinchidin, axirqi zamandiki, shimaldin kélidighan, Israil xelqige hujum qilidighan, Sheytan qozghaydighan chong bir qoshunnimu körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. **«Uning aldi qismini sherqiy déngizgha, keyni qismini gherbiy déngizgha...»** — «sherqiy déngiz» «Ölük Déngiz»ni, «Gherbiy Déngiz» «Ottura Déngiz»ni körsitidu. **«Chünki U (Perwerdigar) «chong ishlarni qilghuchimen...»** — bashqa birxil terjimisi «Chünki U (Perwerdigar) ulugh ishlarni qiliwatidu» (21-ayettikidek). □ **2:21 «Chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qilghan»** — yaki «chünki Perwerdigar ulugh ishlarni qiliwatidu».

22 I daladiki haywanlar, qorqmanglar;
Chünki chöllüktiki ot-chöpler berq urmaqta;
Derex méwisini bermekte,
Enjür derixi, üzüm téli toluq hosul béridu.
23 Hem siler, Zionning baliliri, shadlinip Perwerdigar Xudayinglardin xursen bolunglar;
Chünki U heqqaniyliq boyiche silerge «awwalqi yamghurlar»ni béridu;
U silerge höl-yéghin béridu,
Yeni bashta bolghandek «awwalqi yamghurlar» hem «kéyinki yamghurlar»ni yaghduridu.□
24 Xamanlar bughdaygha tolghan bolidu,
Idish-küpler yéngi sharab hem maylargha tolup tashidu.
25 We Men silerge chéketkiler, chéketke lichinkiliri, «weyranchi qurt»lar, «chishligüchi qurt»lar,
Yeni Men aranglargha ewetken ulugh qoshunum yégen yillarni qayturup bérimen;■
26 Siler bolushiche yep, qandurulisiler,
Shuningdek silerge karamet ishlarni körsetken Perwerdigar Xudayinglarning namini medhiyileysiler;
Shuning bilen Méning xelqim hergiz yene xijaletke qalmaydu.
27 Siler Méning Israil ichide turghanliqimni,
Shundaqla Menki Perwerdigar silerning Xudayinglar ikenlikimni,
Mendin bashqa héchkim bolmaydighanliqini bilisiler;
Shuning bilen Méning xelqim hergiz yene xijaletke qalmaydu.
28 Hem kéyin, Men Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen;
Silerning oghul-qizliringlar bésharet béridu,
Qérililiringlar alamet chüshlerni köridu,
Yigitliringlar ghayibane alamet körünüshlerni köridu;□ ■
29 Berheq, shu künlerde qullar üstigimu, dédekler üstigimu Rohimni quyimen.
30 Men asmanlarda, zéminde karametlerni,
Qan, ot, is-tütek tüwrüklirini körsitimen.
31 Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kelmigüche,
Quyash qarangghuluqqa,
Ay qan'gha aylandurulidu.■
32 Hem shundaq emelge ashuruliduki,
Perwerdigarning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu;
Chünki Perwerdigar déginidek, Zion téghida hem Yérusalémda,
Hemde Perwerdigar chaqirmaqchi bolghan «qaldisi»lar üchün qutquzush-nijat bolidu.
□ ■

□ **2:23 «Chünki U heqqaniyliq boyiche silerge «awwalqi yamghurlar»ni béridu» —** bashqa birxil terjimisi: «Chünki U silerge «heqqaniyliqni ögetküchi»ni ewitidu, höl-yéghin béridu». Ikki terjimisi belkim teng inawetlik bolushi mumkin; undaqta «heqqaniyliqni ögetküchi» Qutquzghuchi-mesihni körsitishi kérek bolidu. **«U silerge höl-yéghin béridu, yeni bashta bolghandek «awwalqi yamghurlar» hem «kéyinki yamghurlar»ni yaghduridu»** — «awwalqi yamghurlar» (yaki «deslepki yamghurlar») Qanaanda 10-ayda yaghidu we uning wasitisi bilen tupraq yumshitilip, yer heydesh andin uruq chéchish mumkin bolidu. «Kéyinki yamghurlar» Israilda 3- yaki 4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, uni bek qedirleydu. ■ **2:25** Yo. 1:4 □ **2:28 «Silerning oghul-qizliringlar bésharet béridu» —** yaki «silerning oghul-qizliringlar peyghemberlik qilidu». ■ **2:28** Yesh. 44:3; Ez. 39:29; Ros. 2:17 ■ **2:31** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **2:32 «Perwerdigar chaqirmaqchi bolghan «qaldisi»lar...» —** yaki «Perwerdigar chaqiriwatqan «qaldisi»lar...». **«(Perwerdigarning) «qaldisi»» —** Tewratta, peyghemberlerning yazmilirida köp körülidighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining hem ellerning köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, ular arisida Xudaning méhir-shepqiti bilen, Özige sadiq bir «qaldisi»ning haman herdaim tépilidighanliqi körsitilidu. ■ **2:32** Ob. 17; Rim. 10:13

3

Perwerdigar ellerning üstidin höküm chiqiridu

1 Chünki mana, shu künlerde, shu peytte,
Men Yehuda hem Yérusalémni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürginimde,
2 Men barliq ellernimu yighip,
Ularni «Yehoshafat jilghisi»gha chüshürimen;
Shuning bilen ularning xelqimni eller arisigha tarqitiwetkenlikidin,
Zéminimni bölüp parchiliwetkenlikidin,
Ularni ashu yerde Méning mirasim, yeni xelqim Israil tüpeylidin soraqqa tartimen.□
3 Uning üstige ular Méning xelqimni dogha tikip chek tashlighan;
Bir yigitni bir pahishe ayalgha almashturghan,
Bir qizni «sharab ichimiz» dep sharab üchün almashturghan.
4 Hey, Tur hem Zidon, Filistiyening barliq rayonliri, Men silerni néme qiliptimen?
Siler Mendin öch almaqchimusiler?
(Biraq Mendin öch alimiz désenglar, öchni tézla öz béshinglargha qayturup bérimen!)□
5 Kümüshlirim, altunlirimni buliwalghininglar tüpeylidin,
Güzel göherlirimni öz butxaniliringlargha aparghininglar tüpeylidin,
6 Yehuda baliliri hem Yérusalémning balilirini öz chégrasidin yiraq qilmaq üchün ularni
Gréklargha sétiwétkininglar tüpeylidin,
7 Mana, Men ularni siler sétiwetken jayda ornidin turghuzimen,
Hemde qilghininglarni öz béshinglargha qayturimen.
8 Oghul-qizliringlarni Yehuda balilirining qoligha sétiwétimen,
Ular shularni yiraqtiki bir elge, yeni Shabiyaliqlargha sétiwétidu;
Chünki Perwerdigar söz qilghan.□

Perwerdigar «Yehoshafat jilghisi»da barliq ellerning üstige hökümini chiqiridu

9 Shuni eller arisida jakarlanglarki,
«Jengge teyyarlininglar,
Palwanlarni qozghanglar,
Jengchilerning hemmisi yéqinlashsun,
Jengge hazir bolsun;
10 Sapan chishlirini qilich qilip,
Orghaqliringlarni neyze qilip soqushunglar;
Ajiz ademmu: «Men küchlük» désun;
11 Etraptiki hemme eller, tézdin kélinglar,
Hemminglar shu yerge jem bolunglar!».
«Özüngning küchlükliringni ashu yerge chüshürgeysen, ah Perwerdigar!»□

12 «Eller qozghilip «Yehoshafat jilghisi»gha kelsun;
Chünki Men shu yerde olturup etraptiki hemme ellerni soraqqa tartimen.
13 Orghaqni sélinglar,
Chünki ziraet pishti;

□ **3:2 «Men barliq ellernimu yighip,... shuning bilen ularning xelqimni eller arisigha tarqitiwetkenlikidin, ... ularni... xelqim Israil tüpeylidin soraqqa tartimen» —** «eller» bolsa yat eller, Yehudiy emesler. **«Yehoshafat jilghisi»** — «Yehoshafat» — «Yah» (Perwerdigar) sotlaydu» dégen menide. U belkim Yérusalém shehirining sherqi teripidiki «Kidron jilghisi»ni körsitidu (Yérusalém hem «Zeytun téghi» arisida). □ **3:4 «Hey, Tur hem Zidon,...» —** «Tur» bolsa Liwandiki eng chong port hem qudretlik sheher, Zidon uning etrapidiki rayon. □ **3:8 «Ular shularni yiraqtiki bir elge, yeni Shabiyaliqlargha sétiwétidu» —** «Shabiyaliqlar» «Shéba» dégen rayondikiler bolushi mumkin. □ **3:11 «Özüngning küchlükliringni ashu yerge chüshürgeysen, ah Perwerdigar!» —** bu sözler 2:1-11diki we «Yesh.» 13:3-5diki sözlerge munasiwetlik bolushi kérek. «Yesh.» 13:3-5diki izahatlarnimu körüng.

Kélinglar, chüshüp cheylenglar,
Chünki sharab kölchekliri liq tushuqtur,
Idish-küpler tolup tashidu.
Chünki ularning rezilliki zordur»□ ■
14 Ah, nurghun, nurghun kishiler «Qarar jilghisi»da!
Chünki Perwerdigarning küni «Qarar jilghisi»gha yéqinlashti.
15 Quyash hem ay qarangghuliship kétidu,
Yultuzlar öz julasini qayturuwalidu.■
16 Perwerdigar Ziondin hörkireydu,
Yérusalémdin awazini qoyuwétidu;
Asmanlar, zéminlar silkinidu;
Lékin Perwerdigar Öz xelqige bashpanah,
Israil balilirigha küch-himaye bolidu.

Perwerdigar Zionni Öz makani qilidu

17 Shuning bilen siler Menki Perwerdigarning silerning Xudayinglar ikenlikimni,
Öz muqeddes téghim Zionda turidighanliqimni bilisiler;
Yérusalém pak-muqeddes bolidu,
Uningdin héch yat ademler yene ötmeydu.□ ■
18 Hem shu küni emelge ashuruliduki,
Taghlar yéngi sharabni témitidu,
Döng-égizliklerdin süt aqidu,
Yehudadiki barliq ériq-östenglerde liq su aqidu;
Perwerdigarning öyidin bir bulaq chiqidu,
Shittim jilghisini sughiridu.□ ■
19 Misir bolsa bir chöllük,
Édom ademzatsiz bir chöl-bayawan bolidu,
Ularning Yehuda balilirigha qilghan zulum-zorawanliqi tüpeylidin,
Ular bularning zéminida bigunah qanlarni tökkenliki tüpeylidin.
20 Biraq Yehuda menggüge turidu,
Yérusalém dewrdin-dewrgiche qalidu;
21 Hem Men ularni tökken qanlarning paklandurulmighan gunahliridin paklandurimen;
Chünki Perwerdigar Zionda makanlashqandur.

□ **3:13 «Orghaqni sélinglar, chünki ziraet pishti; kélinglar, chüshüp cheylenglar, chünki sharab kölchekliri liq tushuqtur... chünki ularning rezilliki zordur»»** — mushu buyruq belkim Xudaning «küchlükliri», yeni perishtilerge éytilidu («Weh» 14:17-20ni körüng). ■ **3:13** Weh. 14:15 ■ **3:15** Yo. 2:10, 3:4, 15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **3:17 «Uningdin héch yat ademler yene ötmeydu»** — dégen söz belkim: (1) héch tajawuzchi yene Yérusalémni buzmaydu, we (2) Yérusalémni bulghghudek héchqandaq butperes adem uningdin yene ötmeydu, dégen ikki menini körsitishi mumkin. ■ **3:17** Weh. 21:27 □ **3:18 «...Shittim jilghisini sughiridu»** — «Shittim jilghisi» Yérusalémning sherqiy teripida bolup, suliri Iordan jilghisigha chüshidu. ■ **3:18** Am. 9:13

Amos

Amos peyghemberning béxaretliri

1 Uzziya Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda,
yer tewreshtin ikki yil ilgiri, Tekoadiki charwichilar arisidiki Amosning Israil toghruluq
éytqan sözliri: — □ ■
2 U: «Perwerdigar Zion téghidin hörkireydu,
Yérusalémdin awazini qoyuwétidu;
Padichilarning otlaqliri matem tutidu,
Karmel choqqisi ghazanglishidu» — dédi.□ ■

Xudaning Israilgha qoshna qowmlar üstidin hökümi •••• Suriye heqqide

3 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Demeshqning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani yan-
durmaymen,
Chünki ular Giléadtikilerni tömür tirniliq söremler bilen soqqanidi;□
4 Shundaqla Hazaelning öyige bir ot ewetimen,
U Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu.□
5 Demeshq derwazisidiki tömür baldaqni sunduriwétimen,
Awen jilghisida turghuchini, Beyt-Édende shahane hasisini tutquchini üzüp tashlaymen;
Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha élip kétilidu, — deydu Perwerdigar.□ ■

Filistiye heqqide

6 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Gaza shehirining üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani
yandurmaymen,
Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip élip ketti.□ ■
7 Hem Men Gazaning sépiligha ot ewetimen,
U uning ordilirini yutuwalidu;
8 Men Ashdodta turghuchini, Ashkélonda shahane hasini tutquchini üzüp tashlaymen,
Ekron shehirige qarshi qol kötürimen;
Filistiylerning qalduqi yoqilidu, — deydu Reb Perwerdigar.

Tur shehiri heqqide

□ **1:1 «Amosning Israil toghruluq éytqan sözliri» —** adette bu kitabta «Israil» Israilning «shimaliy padishahliqi»ni körsitidu. Amos Yehudaning Tekoa yézisidin bolghini bilen yetküzidighan bésharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur. ■ **1:1** Zek. 14:5 □ **1:2 «Perwerdigar Zion téghidin hörkireydu, Yérusalémdin awazini qoyuwétidu» —** bu bésharet yer tewreshni körsetse kérek. «Karmel» bolsa Israilda höl-yéghin eng köp bolidighan jay; u «ghazanglashqan» bolsa, bashqa jaylar téximu shundaq bolatti. ■ **1:2** Yer. 25:30; Yo. 3:16 □ **1:3 «ular (Suriyelikler) Giléadtikilerni tömür tirniliq söremler bilen soqqanidi» —** «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayette Giléadtikilerning Suriye teripidin tartqan azab-oqubetliri xatirilen'gen; mushu ayette tilgha élin'ghini shu bozek qilinishni körsetse kérek. □ **1:4 «Hazael» —** Demeshq padishahi bolup, «Ben-Hadad» uning oghli idi. □ **1:5 «Awen jilghisida turghuchi» —** bashqa birhil terjimisi «Rezillik jilghisida turghuchi» — démek, yeni Demeshqning padishahini ipadileydu. **«Suriyening xelqi esirge chüshüp kirgha élip kétilidu» —** «Kir» Mésopotamiye (hazirqi iraq)diki bir yurt. Suriyelikler eslide shu jaydin chiqqanidi (9:7-ayetni körüng). ■ **1:5** 2Pad. 16:9; Yesh. 17:1-11; Yer. 49:23-27 □ **1:6 «Chünki ular Édomgha tapshurup bérishke, barliq tutqunlarni esir qilip élip ketti» —** «tutqunlar» Israildin yaki Yehudadin tutqun qilin'ghan bir türküm kishiler bolsa kérek. Qarighanda Gazaning (yeni Filistiylerning) meqsiti Israillardin öch élish idi. ■ **1:6** 2Tar. 21:16, 17; 28:18

9 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Turning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti,
Shundaqla qérindashliq ehdisini ésige almidi.□
10 Hem Men Turning sépiligha ot ewetimen,
Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Édom heqqide

11 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Édomning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
Chünki u barliq rehim-shepqetni tashliwétip,
Qilich bilen öz qérindishini qoghlighan;
U yirilghudek ghezepte bolup,
Derghezipte bolghan halitini hemishe saqlaydu;□
12 Hem Men Téman shehirige ot ewetimen,
Ot Bozrahning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniylar heqqide

13 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Ammonning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
Chünki ular chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti.□
14 Hem Men Rabbahning sépiligha ot yaqimen,
Jeng künide qiya-chiyalar ichide,
Qara quyunning künide qattiq boran ichide,
Ot uning ordilirini yutuwalidu;
15 Hem ularning padishahi esirge chüshidu,
— U emirliri bilen bille esirge chüshidu, — deydu Perwerdigar.

2

Moab heqqide

1 Perwerdigar mundaq deydu:
—«Moabning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
Chünki u Édomning padishahining ustixanlirini köydürüp hak qiliwetti.
2 Hem Men Moab üstige ot ewetimen,

□ **1:9 «Chünki ular barliq tutqunlarni Édomgha tapshuruwetti, shundaqla qérindashliq ehdisini ésige almidi»** — bu «tutqunlar» belkim yene Israildin kelgen bolushi mumkin. «Ehde» — Sulayman padishah esli Turning padishahi bilen ehde tüzgenidi. Biraq tutqunlarning nedin kélishi, Turning kim bilen ehde tüzgenliki anche muhim emes; muhimi, Xuda ularni wediside turmasliqtek wijdansizliqi üchün jazalaydu. □ **1:11 «U yirilghudek ghezepte bolup,...»** — bashqa birxil terjimisi: «U ghezep bilen hemishe ademlerni yirtiwétip,...». □ **1:13 «Chünki u chégrimizni kéngeytimiz dep, Giléadtiki hamilidar ayallarning qorsaqlirini yériwetti»** — ular Giléadta turuwatqan bashqilarnimu öltürgen, elwette. Biraq ularning bu ajayib rehimsizlikning meqsiti, ulargha qayturma zerbe bergüdek héch adem, hetta bowaqlarningmu qalmasliqi üchün idi. Babilning padishahi Néboqadnesar miladiyedin ilgiriki 582-yili Rabbah shehirini weyran qiliwetti.

Ot Kériotning ordilirini yutuwalidu;
We Moab chuqan-sürenler bilen, qiya-chiyalar bilen, kanay sadasi bilen ölidu.
3 We Men ularning hakimini arisidin üzüp tashlaymen,
Uning emirlirini uning bilen bille öltürüwétimen, — deydu Perwerdigar.

Yehuda heqqide

4 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Yehudaning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uninggha chüshidighan jazani yandurmaymen,
Chünki ular Perwerdigarning Tewrat-qanunini kemsitti,
Uningdiki belgilimilerge emel qilmidi;
Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi; ularning ata-bowilirimu bulargha egiship mangghanidi.□
5 Hem Men Yehuda üstige ot ewetimen,
Ot Yérusalémning ordilirini yutuwalidu.

Israil heqqide

6 Perwerdigar mundaq deydu: —
Israilning üch gunahi, berheq töt gunahi üchün, uni jazasidin qayturmaymen,
Chünki ular heqqaniylarni kümüshke sétiwetti,
Yoqsul ademni bir jüp choruqqa sétiwetti;
7 Ular namratlarning béshidiki chang-topilirini bosh qoyuwetmeydu,
Ajiz möminlerning nésiwisini qayriwalidu;
Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu.□
8 Ular *qizlarni* hemme qurban'gahning yénigha élip bérip,
Qerzge renige qoyghan kiyim-kéchekler üstide ular bilen yatidu;
Ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte.□
9 Biraq Men Amoriylarni ularning aldidin halak qilghanmen,
Amoriylar kédir derixidek égiz, dub derixidek küchlük bolghan bolsimu,
Men üstidin uning méwisini, astidin yiltizlirini halak qildim.■
10 Hem Amoriylarning zéminini igilishinglar üchün,
Silerni Misir zéminidin élip chiqip,
Qiriq yil chöl-bayawanda yéteklidim.□ ■
11 Silerning oghulliringlardin bezilirini peyghember bolushqa,
Yigitliringlardin bezilirini «Nazariy» bolushqa turghuzdum.

□ **2:4 «Ularning saxtiliqliri özlirini adashturup qoydi» —** «saxtiliqliri» kéyinki geplerge qarighanda, ularning yasighan butlirini körsitidu. □ **2:7 «Ata-bala ikkisi Méning muqeddes namimni bulghap, oxshash bir qizning yénigha teng baridu» —** bu ish pahishiwazliq bolupla qalmay, yene ularning butigha, yeni «Baal»gha birxil choqunush paaliyiti hésablinatti. □ **2:8 «Ular qizlarni hemme qurban'gahning yénigha élip bérip, qerzge renige qoyghan kiyim-kéchekler üstide ular bilen yatidu; ular öz ilahining öyide jerimane bilen alghan sharabni ichmekte» —** bu jümlide Amos ularning, bolupmu baylarning töt gunahini körsitidu: — (1) ularning (butlargha atap béghishlighan) köp qurbanliqliri bar idi; (2) ular Musa peyghemberge chüshürülgen muqeddes qanun'gha xilapliq qilip, özlirige qerzdar bolghan namratlardin kiyim-kéchéklirini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Qan.» 24:12-17ni körüng); (3) ular butxanilarni sélip, butlarni özlirining Xudasi dep étirap qilghan; (4) ular haram yolda xeqtin jerimane alidu — u gunahlar belkim 6-ayette éytilghan «üch gunahi, töt gunahi»ni éniq toluqlap körsitip bérishi mumkin. ■ **2:9** Chöl. 21:24; Qan. 2:31; Ye. 24:8 □ **2:10 «Silerni … qiriq yil … yéteklidim» —** «Misirdin chiqish» we «Chöl-bayawandiki seper» boyiche ular chöl-bayawanda köp qétim Xudagha itaetsizlik, asiyliqmu qilghan. Xudaning shu künlerde ularni tashliwetmigenliki uning méhri-shepqitige intayin zor ispat berdi we béridu. ■ **2:10** Mis. 12:51

Shundaq emesmu, i Israil baliliri? — deydu Perwerdigar.□
12 Biraq siler Nazariylargha sharab ichküzdunglar,
Hem peyghemberlerge: «peyghemberlik qilmanglar» — dep buyrudunglar.■
13 Mana, Men silerni basimen,
Xuddi liq önche bésilghan harwa yerni basqandek, silerni bésip turimen;
14 Hem chapqurlarningmu qachar yoli yoqaydu,
Palwan öz küchini ishlitelmeydu,
Zeberdes batur öz jénini qutquzalmaydu.
15 Oqyani tutquchi tik turalmaydu;
Yeltapan qachalmaydu,
Atqa min'güchi öz jénini qutquzalmaydu.
16 Palwanlar arisidiki eng jigerlik baturmu shu künide yalingach qéchip kétidu, — deydu Perwerdigar.

3

Herbir ishning sewebi bardur

1 Perwerdigar silerni eyiblep éytqan bu söz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri,
Yeni Men Misir zéminidin élip chiqarghan bu pütkül jemet: —
2 «Yer yüzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim;
Shunga üstünglargha barliq qebihlikliringlarning *jazasini* chüshürimen».□

Xitab hem muhakime

3 Ikki kishi bir niyette bolmisa, qandaqmu bille mangalisun?
4 Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdu?
Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?□
5 Tuzaqta yemchük bolmisa qush yerge yiqilamdu?
Alghudek nerse bolmisa, qismaq yerdin étilip chiqamdu?
6 Sheherde *agah* kaniyi chélinsa, xelq qorqmamdu?
Perwerdigar qilmighan bolsa, sheherge yamanliq chüshemdu?■
7 Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilimay turup,
U héch ish qilmaydu.□
8 Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu?
Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim *Uning* bésharitini yetküzmey turalaydu?□

□ **2:11 «Nazariy» —** bu ademler alahide yol bilen (jümlidin sharab ichmey, chachlirini chüshürmey) waqitliq yaki ömürwayet özini Xudagha atap béghishlighan. Shunga ularning yürüsh-turushliri xeqlerge baqiy dunyani eslitip turatti («Chöl.» 6-babni körüng). ■ **2:12** Am. 7:12, 13 □ **3:2 «Yer yüzidiki barliq jemetler arisidin peqet silerni tonup keldim; shunga üstünglargha barliq qebihlikliringlarning jazasini chüshürimen» —** démek, Xuda insanlargha ata qilghan alahide imtiyazlarning herbiri özige xas alahide jawabkarliqini özi bilen bille élip kélidu. □ **3:4 «Oljisi yoq shir ormanda hörkiremdu? Arslan héchnémini almighan bolsa uwisida huwlamdu?» —** shirlar ikki ehwalda hörkireydu. (1) nishan qilghan owni qorqitip qozuqtek qaturup qoyush üchün; (2) ow-oljini alghandin kéyin bashqa yirtquch haywanlargha: «Bu méningki, uninggha chéqilma» dep agahlandürüsh üchün. Bizningche mushu yerde belkim birinchi mumkinchilikni bildüridu (8-ayetni körüng). Héchbolmighanda Israilgha «axirqi deqiqe», yeni towa qilishqa eng axirqi purset keldi; towa qilmisanglar Perwerdigar shirdek silerni Öz owi qilidu, dégenlik bolsa kérek. ■ **3:6** Yesh. 45:7; Yigh. 3:37, 38 □ **3:7 «Reb Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerge awwal ashkarilimay turup, U héch ish qilmaydu» —** bu ayet Xudaning qilghan barliq ishliridiki intayin muhim bir prinsipni körsitidu. Bashqiche ipadilisek: — «Reb Perwerdigar qilmaqchi bolghan ishlirida, Öz qulliri bolghan peyghemberlerge aldi bilen bésharet bermey qalmaydu». □ **3:8 «Shir hörkirigen tursa, kim qorqmaydu? Reb Perwerdigar söz qilghanda, kim Uning bésharitini yetküzmey turalaydu?» —** bu jümlige qarighanda «shir» téxi owni tutmighan oxshaydu — Towa qilishqa azraqla waqit qaldi (4-ayetni qayta körüng).

Xuda Israilni qorshaydighan düshmen bolup qaldi •••• «U burulupla ularning düshmini boldi» {*3:9-4:16*}

9 Ashdodtiki qel'e-ordilarda,
Shundaqla Misirdiki qel'e-ordilarda élan qilip: —
«Samariye taghliri üstide yighilinglar,
Uning otturisidiki zor qiyqas-sürenlerni,
Uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar» — denglar.□
10 — Ular heq ish qilishni bilmeydu — deydu Perwerdigar,
— Ular ordilirigha zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!□
11 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —
«Mana bir yaw! U zéminni qorshiwaldi!
U mudapiengni élip tashlaydu,
Qel'e-ordiliring bulang-talang qilinidu.
12 Perwerdigar mundaq deydu: — Padichi shirning aghzidin qoyning ikki putini yaki quliqining bir parchisini qutquzup alghandek,
Samariyide olturghan Israillarmu shundaq qutquzulidu,
— Sheherde peqet kariwatning bir burjiki,
Diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!□
13 — Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,
— deydu Reb Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,□
14 — Men Israilning asiyliqlirini öz béshigha chüshürgen künide,
Beyt-El shehirining qurban'gahlirinimu jazalaymen;
Qurban'gahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürülidu.□
15 Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen;
Pil chishi öylermu yoqilip kétidu,
Köpligen öyler tügishidu, — deydu Perwerdigar.□

□ **3:9 «Ashdodtiki qel'e-ordilarda … élan qilip: — «Samariye taghliri üstide yighilinglar, uning otturisidiki zor qiyqas-sürenlerni, uning ichidiki jebir-zulumlarni körüp béqinglar»** — bu söz belkim uni anglighan Samariyediki hökümdarlargha hem baylargha bek éghir kelgen bolushi mumkin. Xuda qandaqmu Ashdodtiki «butperes, kapir» Filistiylerni (hem Misirliqlarni) mushu hökümdarlarning Öz puqraliriga qilghan jebir-zulumlirini körüshke, yurtning kötürgen dad-peryadlirini anglashqa teklip qilsun? «Qiyqas-sürenler» bolsa ikki bisliq söz — (1) yurtning dad-peryadlirini; (2) qorshiwalghan düshmenlerdin qorqush tüpeylidin kötürülgen qiyqas-sürenlerni bildüridu (11-ayetni körüng). □ **3:10 «Ular ordiliriga zulum-zorawanliq bilen tartiwalghanlirini hem oljilarni jughlighuchilar!»** — bu belkim ikki bisliq söz bolup: — (1) hökumdarlar xeqlerni bozek qilish arqiliq özlirige olja toplighan; (2) ular shundaq qilghanliqidin, bu buliwalghan haram oljisi axirida öz béshigha düshmenlerning zulumliri, bulangchiliqliri bolup chüshidu. □ **3:12 «Samariyide olturghan Israillarmu shundaq qutquzulidu, — sheherde peqet kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parche Demeshq libasila qalidu!»** — mushu ayetning ikkinchi qismining terjimiliri herxil, biraq omumiy menisi bir-birige yéqin kélidu. Samariyedikilerning ongda yétip eysh-ishretlik turmushida ishletken buyumliridin nahayiti az bir qismi qélip qalidu. □ **3:13 «Anglanglar, Yaqupning jemetide guwahliq béringlar,…»** — bu Xudaning héliqi téxiche «butperes, kapir» bolghan Ashdodtikilerge qilghan sözi. □ **3:14 «Beyt-El shehirining qurban'gahlirinimu jazalaymen; qurban'gahning burjekliridiki münggüzler késiwétilip yerge chüshürülidu»** — bésharettin 150 yil ilgiri «Yeroboam I», Israil (shimaliy padishahliq)ning tunji padishahi Beyt-El shehiride bir kalisiman butni yasap, uni «Perwerdigar Xudayimiz» dep atap, uning aldigha bir qurbanliq supisini (qurban'gah) yasighan. Amosning sözige qarighanda bu qurban'gahning yénigha xéli köp qurban'gahlar qoshup sélin'ghan. Qurban'gahning her töt burjikige bir münggüz békitilgen. □ **3:15 «Men «Qishliq Saray» we «Yazliq Saray»ni biraqla uruwétimen»** — «qishliq saray», «yazliq saray» padishah dem alidighan jaylar bolsa kérek. «Köpligen öyler» — qarighanda köpligen ademler kembeghel bolup makansiz qalghan. Shu waqitlarda, baylar köp öylerni salghan.

4

Samariyediki ayallargha we pütkül ahalige bolghan agahlar

1 I Bashandiki inekler,
Samariye téghida turup, namratlarni xarlawatqan, miskinlerni éziwatqanlar,
Xojilirigha: «*Sharabni* élip kélinglar, biz ichimiz» deydighanlar,
Bu sözni anglanglar: —□
2 Reb Perwerdigar Öz pak-muqeddesliki bilen qesem ichkenki,
Mana, béshinglargha shundaq künler chüshiduki,
U silerni ilmekler bilen,
Neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu.□
3 Hem siler *ayallar* herbiringlar sépilning shoraliridin qisilip ötüp,
Udul méngip tikiwétisiler;
We siler Harmon terepke chörüwétilisiler, — deydu Perwerdigar.□

4 Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiyliq qilinglar!
Gilgaldimu asiyliqni köpeytinglar!
Etigende qurbanliqliringlarni,
Her üchinchi küni silerning «ondin bir» ülüsh öshriliringlarni élip kélinglar,□ ■
5 «Teshekkür qurbanliqi»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar —
Siler «xalis qurbanliqlar»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar;
Chünki bundaq qilishqa amraqsiler, i Israillar! — deydu Reb Perwerdigar.□ ■
6 «Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chüshürdüm,
Hemme yéringlarda silerni ash-nan'gha bolghan hajetmen qildim;
Biraq siler yenila yénimgha qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;□
7 Hosulgha üch ayla qalghan bolsimu, silerdin yamghurni tartiwélip bermidim;
Bir sheher üstige yamghur yaghdurdum,
Yene bir sheherge yaghdurmidim;
Bir parche yer üstige yamghur yaghdi;
Yene bir parche yer yamghursiz qaghjirap qaldi;
8 Shuning bilen ikki, üch sheherning *puqraliri* su tilep bashqa bir sheherge elengship bardi,
Lékin qanmidi;
Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;
9 Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum;

□ **4:1 «Bashandiki inekler»** — bu «inekler» Samariyediki baylarning qiz-ayallirini körsitidu. Bashan bolsa sémiz, saghlam kaliliri bilen dangqi chiqqan rayon. □ **4:2 «Mana, béshinglargha shundaq künler chüshiduki, U silerni ilmekler bilen, neslinglarni changgaklar bilen élip kétidu»** — Samariye xelqi axirida Asuriye padishahigha esirge chüshidu; Asuriye padishahining esirlerning kalpukliridin ilmekni ötküzüp ularni yétekleydighan rehimsiz aditi bar idi. □ **4:3 «We siler Harmon terepke chörüwétilisiler»** — «Harmon» bizge hazir namelum bir sheher. □ **4:4 «Emdi Beyt-Elge kélinglar, asiyliq qilinglar! Gilgaldimu asiyliqni köpeytinglar!»** — Béyt-El we Gilgal (shundaqla shimaliy terepte «Dan» shehiri, jenubiy terepte Beer-Shéba shehiri) xelqler köp ziyaret qilidighan but tawapgahi idi. ■ **4:4** Hosh. 12:12 □ **4:5 ««Teshekkür qurbanliqi»ni xémirturuch bilen bille köydürünglar»** — qurbanliqlarni xémirturuch salghan nersiler bilen bille sunushqa qet'iy bolmaytti («Law.» 2:11). **«Siler «xalis qurbanliqlar»inglarni jakarlap maxtinip yürünglar; chünki bundaq qilishqa amraqsiler, i Israillar!»** — 4- hem 5-ayette éytilghan qurbanliqlar hemde her kishining kirimidin «ondin biri»ni her üch yilda Xudagha atap béghishlishi, eslide Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda békitilgenidi. Biraq Israillar hazir bularni öz butliriga atap béghishlawatidu. Esli xémirturuch sélip qilin'ghan ash hediyelerni qurbanliqlargha qoshup sunush men'i qilin'ghanidi. Bu sözlerge qarighanda ular mushu paaliyetlerde özlirini xéli «teqwadar» körsetmekchi bolup, «ixtiyariy qurbanliq»larni köp qilghan oxshaydu. ■ **4:5** Law. 2:1, 15; 7:13 □ **4:6 «Men hemme sheherliringlarda «chishning pakizliqi»ni chüshürdüm»** — démek ularda yégüdek nerse yoq.

«Ghajilighuchi qurt»lar nurghunlighan béghinglar, üzümzarliringlar, enjür derexliringlar hem zeytün derexliringlarni yep ketti;
Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;□ ■
10 Men aranglargha Misirgha chüshürülgen apetlerdek apetni ewettim;
Yigitliringlarni qilich bilen öltürgüzdum,
Atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim;
Men qarargahinglardin *jesetlerning* sésiqchiliqini purutuwettim,
Uni dimighinglarghimu kirgüzdum,
Biraq siler yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;□
11 Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim,
Shuning bilen siler ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otundek bolup qaldinglar;
Biraq yénimgha yenila qaytmidinglar, — deydu Perwerdigar;□ ■
12 Shunga Men sanga shundaq qilishim kérek dewatimen, i Israil;
Men buni sanga qilidighanliqim tüpeylidin,
Xudaying bilen körüshüshke teyyarlan, i Israil!□
13 Chünki mana, taghlarni Shekillendürgüchi,
Shamalni Yaratquchi,
Insan'gha özlirining oy-pikrining néme ikenlikini Ayan Qilghuchi,
Tang seherni qarangghuluqqa Aylandurghuchi,
Yer yüzidiki yuqiri jaylarning üstide dessep yürgüchi del Shudur,
Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Uning namidur!□ ■

5

Üch tawapgah toghruluq

1 I Israil jemeti, bu sözni,
Yeni Men sen toghruluq oquydighan bir mersiyeni anglap qoy: —
2 «Pak qiz Israil yiqildi;
U qaytidin ornidin turmaydu;
U öz tupriqigha tashlan'ghan,
Uni turghuzup yöligüchi yoqtur».
3 Chünki Reb Perwerdigar mundaq deydu: —
Israilning ming *leshker* chiqqan bir shehirining yüz *leshkirila* tirik qalidu;
Yüz leshker chiqqan bir shehirining Israil jemeti üchün on *leshkirila* tirik qalidu;

□ **4:9 «Men silerni judun hem hal apiti bilen urdum»** — «hal apiti» ziraetlerning birxil késili. ■ **4:9** Qan. 28:22; Yo. 1:4 □ **4:10 «Men aranglargha Misirgha chüshürülgen apetlerdek apetni ewettim»** — bashqa birxil terjimisi «Men (esli) Misirgha chüshürgen waba késilini ewettim» (démek, Musa peyghember dewride Misirgha chüshken wabalarni béshinglarghimu chüzürdum) **«atliringlarni olja bolushqa qoyuwettim»** — bashqa birxil terjimisi «Ularni (démek, yigitliringlarni) siler buliwalghan atlar bilen bille öltürgüzdum». □ **4:11 «Men aranglardin bezilerni Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinidek örüwettim»** — **«Men** ... bezilerni **Xuda** ... örüwetkinidek örüwettim» — bu yerde söz qiliwatqan kim? Bizningche mushu bésharetni Mesih Özi bergen bolsa kérek. ■ **4:11** Yar. 19:24 □ **4:12 «Xudaying bilen körüshüshke teyyarlan!»** — gerche belkim waqit-peyti shunche kéchikkini bilen, Xuda yenila ular bilen körüshüshke teyyar turidu, yenila (bu heqiqeten ademni heyran qalduridu) ulargha méhir-shepqet körsitishke teyyar turidu, dégenlik bolsa kérek, dep qaraymiz (Tewratta adette: «Xuda bilen körüshüsh» dégen menide). Biraq bezi alimlar bu jümlini Xudaning pat arida chüshüridighan jazasini körsitidu, dep qaraydu. □ **4:13 «Insan'gha özlirining oy-pikrining néme ikenlikini ayan qilghuchi»** — ibraniy tilida «Insan'gha uning oy-pikrining néme ikenlikini...» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «Insan'gha özining (Xudaning) oy-pikrining néme ikenlikini...». Biraq biz «uning oy-pikri» dégenlik Xudaning oy-pikirlirini emes, belki ademlerningkini körsitidu, dep qaraymiz. **«Tang seherni qarangghuluqqa aylandurghuchi»** — yaki «Qarangghuluqni tang seher qilghuchi». ■ **4:13** Nah. 1:3

4 Chünki Perwerdigar Israil jemetige mundaq deydu: —
Méni izdenglar, hayatqa érishisiler;
5 Beyt-Elni izdimenglar,
Gilgalghimu barmanglar,
Beer-Shébagha seper qilmanglar;
Chünki Gilgal esirge élinip sürgün qilinmay qalmaydu,
Beyt-El yoqqa chiqidu.□ ■
6 Perwerdigarni izdenglar, hayatqa érishisiler;
Bolmisa U Yüsüp jemeti ichide ot kebi partlap, uni yep kétidu,
Hem Beyt-Elde otni öchürgüdek adem tépilmaydu.
7 I adaletni emen'ge aylandurghuchi,
Heqqaniyliqni yerge tashlighuchilar,□
8 Siler Orion yultuz türkümi we Qelb yultuz topini Yaratquchi,
Ölüm kölenggisini tang nurigha Aylandurghuchi,
Kündüzni qarangghuluq bilen kéchige Aylandurghuchi,
Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige Quyghuchini izdenglar;
Perwerdigar Uning namidur.■
9 U baturlar üstige tuyuqsiz halaketni partlitidu,
Istihkam üstige halaket chüshüridu.
10 Shu *Israillar* sheher derwazisida tenbih béridighanlargha öch,
Durus sözleydighanlardin yirginidu.□
11 Emdi siler namratlarni ézip,
Ulardin bughday «hediye»lerni aldinglar!
Oyulghan tashlardin öylerni saldinglar,
Biraq ularda turmaysiler;
Siler güzel üzümzarlarni berpa qilghansiler,
Biraq ularning sharabini ichelmeysiler.□ ■
12 Chünki silerning asiyliqliringlarning qanchilik köplükini,
Silerning gunahinglarning qanchilik zor ikenlikini obdan bilimen;
Ular heqqaniy ademni ézidu,
Ular para yeydu,
Sheher derwazisida miskinlerning heqqini qayriwalidu.
13 Shunga bundaq dewrde «pemlik adem» süküt qilidu;
Chünki u rezil bir dewrdur.□

14 Hayat yashash üchün yamanliqni emes, méhribanliq-yaxshiliqni izdenglar;
Shundaq bolghanda siler déginglardek,

□ **5:5 «Beyt-Elni izdimenglar, Gilgalghimu barmanglar, Beer-Shébagha seper qilmanglar»** — Beyt-El, Gilgal hem Beer-Shéba Israillar üchün üch tawabgahqa aylan'ghanidi. Bu üch jaygha bérip qurbanliq qilish qatarliqlar «tawap qilish»tek «sawabliq ish» dep qaralghan. Bu üch jay Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yeshua qatarliq peyghemberlerning tarixi bilen zich munasiwetlik bolghan jaylardur. Tewratta, bundaq «tawab qilish» ishlirining hemmisi xorapilyliq dep qarilidu. Amos bu yerde söz oyuni qilidu, «Gilgal esirge chüshidu» deydu. Bu ibraniy tilida «Gilgal galah-galah» dégen bilen ipadilinidu. «Beyt-El yoqqa chiqidu» dégenning «Beyt-El «yoq» (yoqqa barawer bolghan) bir butqa oxshap qalidu» dégen ichki menisi bar. ■ **5:5** Am. 4:4 □ **5:7 «I adaletni emen'ge aylandurghuchi»** — «emen» dégen achchiq bir ösümlük bolghachqa, mushu yerde ademlerge qayghu-hesretni épkélidighan adaletsizlikni bildüridu. ■ **5:8** Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6 □ **5:10 «Shu Israillar sheher derwazisida tenbih béridighanlargha öch,...»** — «sheher derwazisi» sheherdiki aqsaqallar olturidighan, erz-dewalarni anglaydighan, soraq qilidighan jay. □ **5:11 «Emdi siler namratlarni ézip,...»** — ibraniy tilida «Emdi siler namratlarni dessep,...». Bashqa birxil terjimisi «Namratlardin éghir ijare heqqi élip,...». ■ **5:11** Zef. 1:13 □ **5:13 ««pemlik adem» süküt qilidu»** — mushu «pemlik adem» belkim «öz bixeterliki yaki menpeetini közlep yüridighan adem» dégen menide. Yuqiriqi 10-, 12-ayetni körüng. Buninggha qarighanda, Amos peyghemberning «épi yoq» oxshaydu, chünki u op'ochuq halda rezil hökümdarlargha, baylargha tenbih bermekte.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar heqiqeten siler bilen bille bolidu.
15 Yamanliqtin nepretlininglar, méhribanliq-yaxshiliqni söyünglar,
Sheher derwazisida adaletni ornitinglar;
Shundaq qilghanda Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda belkim
Yüsüpning qaldisigha shapaet körsiter.□ ■
16 Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Reb mundaq deydu: —
«Barliq keng reste-bazarlarda ah-zarlar anglinidu;
Ular hemme kochilarda «Way... way!...» dep awazini kötüridu;
Ular déhqanlarnimu matem tutushqa,
Ah-zarlar kötürgüchi «ustilar»ni yighlashqa chaqiridu.
17 Hem barliq üzümzarlardimu ah-zarlar kötürülidu;
Chünki Men Özüm aranglardin ötüp kétimen» — deydu Perwerdigar.□

Perwerdigarning küni

18 Perwerdigarning künige teqezzar bolghan silerge way!
Perwerdigarning küni silerge qandaq aqiwetlerni keltürer?
U yoruqluq emes, belki qarangghuluq élip kélidu.□ ■
19 U küni birsi shirdin qéchip, éyiqqa uchrap,
Andin öyige kirip, qoli bilen tamgha yölen'gende,
Yilan uni chaqqandek bir ish bolidu!
20 Perwerdigarning küni yoruqluq emes, belki qarangghuluqla élip kélidu emesmu?
Uningda peqet qarangghuluqla bolup, yoruqluq héch bolmaydighu?!

Bihude héyt-bayramlar

21 Héytliringlargha nepretlinimen, ulardin bizar boldum,
Ibadet sorunliringlarning puriqini purighum yoq.■
22 Chünki siler Manga «köydürme qurbanliq»lar hem «ash hediye»liringlarni sunup atisanglarmu,
Men ularni qobul qilmaymen;
Silerning bordaq malliringlar bilen qilghan «inaqliq qurbanliqliringlar»gha qarimaymen.
23 Mendin munajatliringlarning sadalirini épkétinglar,
Chiltarliringlarning küylirini anglimaymen;
24 Buning ornida adalet xuddi sharqiratmidek,
Heqqaniyliq ebediy aqidighan éqimdek dolqunlisun!

□ **5:15 «...Xuda belkim Yüsüpning qaldisigha shapaet körsiter»** — «Yüsüpning qaldisi» shimaliy padishahliq bolghan «Israil»din qaldurulghanlarni körsitidu. Yüsüptin törülgen Efraim we Manassehdin Israil ichidiki eng chong qebililer chiqqan. ■ **5:15** Zeb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9 □ **5:17 «Men Özüm aranglardin ötüp kétimen»** — «Mis.» 12:12de, Perwerdigarning Israilgha «Men Misirni kézip ötimen» dep Misirliqlargha ölüm jazasini yürgüzgenlikige oxshash, U hazir **Öz xelqi** arisidin «ötüp kétip», Öz jazasini élip baridu. □ **5:18 «Perwerdigarning künige teqezzar bolghan silerge way!»** — Amos dewridikiler Tewrattiki «Obadiya» hem «Yoél» peyghemberlerning yazmiliridin «Perwerdigarning küni»ni xata chüshinip, belkim «Xuda hemme «kapir ejnebiy» ellerni qattiq uridu, «Xudaning xelqi bolghan bizler» kötürülimiz» dégen irqchi, bimene köz-qarashta bolghanidi. Amos bu kün bolsa, gunahtin towa qilmighan herbir ademge jaza élip kélidu, deydu. ■ **5:18** Yer. 30:7; Yo. 2:2; Zef. 1:15 ■ **5:21** Yesh. 1:11; Yer. 6:20

25 Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilghan qurbanliq-hediyilerni Manga élip keld-
inglarmu, i Israil jemeti?!□ ■
26 Berheq, siler «Sukkot» dégen padishahinglar, hem «Qiun» dégen butliringlarni, yeni
«Yultuz ilahi»nglarni kötürüp mangdinglar!□
27 Emdi Men silerni esir qilip, Demeshqtin yiraqlargha sürgün qildurimen,
— deydu «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda» dégen nam bilen atalghan
Perwerdigar.

6

Israilning hakim-hökümdarlirigha way!

1 I Zionda xatirjem olturghanlar hem Samariye téghigha tayinip aman-ésen yashighan-
lar!
I ellerning kattisining erbabliri!
Israil jemeti silerni izdep kélidu —
— Silerning halinglargha way!■
2 *Siler xelqqe*: — «Kalneh shehirige bérip körünglar;
Shu yerdin «büyük Xamat» shehirige béringlar,
Andin Filistiylerning shehiri Gatqa chüshüp béqinglar;
Bular silerning ikki padishahliqinglardin ewzelmu?
Ularning chégrisi silerningkidin kengmu?» — *dep maxtinip sözleysiler*.□
3 I yaman künni kéchiktürmekchi bolghanlar!
Siler jebir-zulumning hökümranliqini ornitip, uni özünglargha yéqin qilmaqchi bolisiler,■
4 Pil chishida neqishlen'gen kariwatlar üstide yatisiler,
Diwanliringlar üstide kérilip yatisiler,
Pada topidin paxlanlarni,
Kala qotanliridin mozayni tallap yeysiler,
5 Chiltar ahangigha tengkesh qilip éytisiler,
Dawuttek özünglargha sazlarni ijad qilisiler,■
6 Sharabni chinilep-chinilep ichisiler,
Özünglargha serxil mayliq etirlerni sürisiler,
— Biraq könglünglar Yüsüp jemetining ziyan-zexmiti üchün héch azablanmaydu!■
7 Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu;

□ **5:25 «Siler chöl-bayawandiki qiriq yilda qilghan qurbanliq-hediyilerni manga élip keldinglarmu, i Israil jemeti?!»** — Musa peyghemberning yétekchilikide chöl-bayawanda bolghan dewrde, Israillar chöl-bayawanda qurbanliqlarni qilip kelgen bolsimu, lékin bu ayettin shuni bileleymizki, ular bu qurbanliqlarni **Xuda üchün** atighan emes («Manga élip keldinglarmu?»); bu ishlar peqetla bir «diniy paaliyet» yusunida élip bérilghan, xalas. ■ **5:25** Ros. 7:42 □ **5:26 «Berheq, siler ... «Yultuz ilahi»nglarni kötürüp mangdinglar!»** — pütkül ayetning terjimiliri köp xil. Biraq asasiy menisi oxshash, Israil Musa peyghember dewridin tartip könglidiki butpereslikni héch tashlimighan. Ayette éytilghan butlar asasen Mésopotamiye, yeni Babil rayonidiki butlardur. Shunga Xudaning ulargha béridighan jazasi (27-ayet) ularni Babilgha esir qildurup, shu yerge sürgün qildurushtin ibaret bolidu. ■ **6:1** Mis. 19:5; Yer. 2:3 □ **6:2 «bular silerning ikki padishahliqinglardin ewzelmu?»** — «ikki padishahliq» — birinchisi shimaliy padishahliq — Israil, paytexti Samariye; ikkinchisi jenubiy padishaliq — Yehuda, paytexti Yérusalém. «Silér xelqqe:... maxtinip sözleysiler» dégen sözler eslidiki tékistte yoq. Bu ayette aydinglashturushqa tégishlik bir mesile bar: — ayettiki sözlerni Amos éytqanmu yaki Samariyediki emirler Samariyening bixeterliki toghruluq maxtinip éytqanmu? Bizningche Samariyediki emirler éytqan bolushi kérek; chünki eger peyghember agahlandurush terizide sorighan bolsa, soalning eksiche sorighan bolatti, — Yeni «Bu sheherler silerning ikki padishahliqinglardin ajizmu?» dep sorighan bolatti. Shunga bu sözlerni qoshtuq. Bu üch sheherning hemmisi düshmenning hujumigha duch kélip, andin ghulighan bolsa kérek — biraq hazirghiche bu ishlar toghruluq tarixiy xatiriler yoq. ■ **6:3** Ez. 12:27; Am. 5:18 ■ **6:5** Yesh. 5:12 ■ **6:6** Yesh. 5:11,12

Kérilip yatqanlarning eysh-ishriti axirlishidu.□ ■
8 Reb Perwerdigar Öz hayati bilen qesem qilghanki,
— deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
— Men Yaqupning ghururidin bizar boldum,
Uning orda-istihkamliridin nepretlinimen;
Men bu sheherni, shundaqla uningdiki hemmini düshmen'ge tengla ötküzüp bérimen;
9 We emelge ashuruliduki,
Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu.□
10 Eger melum bir ölgüchining tughqini, yeni ölgüchining jesitini köydürüshke mes'ul kishi ustixanlarni kötürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin:
— «Qéshingda yene birsi barmu?» dep sorisa, u «Yoq» deydu,
Andin *tughqini* yene: «Süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu.□
11 Sewebi, Perwerdigar buyruq chüshüridu,
We chong öyni pare-pare qiliwétidu,
Kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu.□
12 Atlar tash üstide chapalamdu?
Ademler ashu yerni kalilar bilen aghduralamdu?
Biraq siler adaletni öt süyige,
Heqqaniyliqning méwisini emen'ge aylandurghansiler —□ ■
13 — Yoq bir nersidin shadlinip ketkensiler,
«Öz küchimizge tayinip qudretke ige bolghanmiz» — dégensiler.□
14 Chünki mana, i Israil jemeti,
— deydu Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,
— Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen;
Ular Xamat shehirining dawinidin Arabah éqimighiche silerni xarlaydu.□

7

Amosning dualiri — Xudaning qarari

□ **6:7 «Shunga ular tunji esirge chüshkenler arisida esirge élinidu; kérilip yatqanlarning eysh-ishriti axirlishidu» —** tarixiy melumatlardin qarighanda, Asuriye impériyesi melum bir yurtqa tajawuz qilghanda, awwal shu yurttiki mötiwerlerni esir qilip épkétish aditi bar idi. ■ **6:7** Yesh. 5:13 □ **6:9 «Bir öyde on adem bolup qalsa, bu oneylenmu ölidu» —** 5:3ni körüng. □ **6:10 «melum bir ölgüchining tughqini...» —** ibraniy tilida «melum bir ölgüchining taghisi...». **«... Jesitini köydürüshke mes'ul kishi ustixanlarni kötürüp öydin chiqiwétip, öy ichidiki yene birsidin: — «qéshingda yene birsi barmu?» dep sorisa, u «yoq» deydu, andin tughqini yene: «süküt! Perwerdigarning namini tilgha élishimizgha bolmaydu!» — deydu»** — Yehudiy xelqi adette jesetlerni kömidu, «jesetni köydürüsh»ni öch köridu. «Jesitini küydürüsh» dégen ish ularning béshigha nahayiti éghir apet chüshidighanliqini körsitidu; shuning bilen ularning jesetlerni kömüshke qet'iy waqti chiqmaydu, démekchi. Shunga bu bésharet Samariyening nahayiti jiddi, béchare ehwalgha chüshidighanliqini körsitidu. Uning üstige, jeset öyde uzun'ghiche turghan — hazir peqet «ustixanlar»la qalghan. Hayat qalghan kishiler shundaq qorqiduki, ular Perwerdigarning namini éytishqimu pétinalmaydighan bolup qalidu. Qiziq bir ish shuki, uzundin tartip, bolupmu Yérusalémning Eysa Mesihning ölümidin kéyinki weyran qilinishidin kéyin, Yehudiylar «Yahweh» (Perwerdigar) dégen isimni ishlitishke pétinalmaydu. □ **6:11 «Perwerdigar... chong öyni pare-pare qiliwétidu, kichik öynimu chak-chékidin yérip chéqiwétidu» —** hakim-hökümdarlarning, emeldarlarning gunahliri haman bashqilarni öz gunahlirigha chétildurup qoyidu; shu wejidin «kichik öyler»mu jazagha uchrap kétidu. □ **6:12 «...adaletni öt süyige, heqqaniyliqni emen'ge aylandurghansiler» —** mushu ibarining menisi 5-bab, 7-ayetning menisige oxshashtur. ■ **6:12** Am. 5:7 □ **6:13 «Yoq bir nerse» —** bizningche, shübhisizki, ularning butlirini körsitidu. Pütkül ayetning bashqa birxil terjimisi: ««Lo-debar shehirini élip shadlan'ghaniduq, Karnaim shehirinimu öz küchimizge tayinip alduqqu?» — dégensiler». □ **6:14 «Men siler bilen qarshilishidighan bir elni turghuzimen» —** «bir el» Asuriye impériyesini körsitidu.

1 Reb Perwerdigar manga körsettiki —
Kéyinki ot-chöp bash tartqan waqtida, mana U chéketkilerni yasidi (bu padishah özige ot-chöp orghandin kéyinki, ikkinchi qétimliq ot-chöp ösken waqit idi) □
2 hem shundaq boldiki, chéketkiler zémindiki ot-chöpni qaldurmay yewetkendin kéyin, men: —
«I Reb Perwerdigar, ötünüp qalay, kechürgeysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursa!» — dédim.
3 Perwerdigar emdi undaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» — dédi Perwerdigar.
4 Reb Perwerdigar manga körsetti —
Mana, Reb Perwerdigar *xelqi* bilen küresh qilishqa otni chaqirdi;
Ot hetta chongqur déngiznimu qurutti,
Miras bolghan zéminnimu yep ketti;
5 Emdi men: —
«I Reb Perwerdigar, ötünüp qalay, toxtighaysen! Yaqup qandaqmu chidiyalaydu? U kichik tursa!» — dédim.
6 Perwerdigar shundaq qilishtin yandi: «Emdi undaq bolmaydu» — dédi Reb Perwerdigar.

7 Emdi U manga *mundaq bir ishni* körsetti —
We mana, Reb tik ölchigüch yip bilen qopurulghan tam tüwide,
Qolida tik ölchigüch yipni tutqiniche turatti;
8 we Perwerdigar mendin: —
«Amos, némini kördung?» dep soridi.
Men: «Tik ölchigüch yipni» — dédim.
Reb: «Men yene Öz xelqim Israil otturisigha tik ölchigüch yipni tikleymen; Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen;
9 Hem Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu,
Israilning tawapgahliri weyran qilinidu;
Yeroboam jemetige qilich bilen hujum qilishqa ornumdin turimen» — dédi.□

Amosning butpereslerning tawapgahi bolup qalghan Beyt-Elning kahini, yeni «shimaliy padishahliq» Israilning «bash kahini» Amaziya bilen bolghan kürishi

10 Shuning bilen Beyt-Eldiki kahin Amaziya Israil padishahi Yeroboamgha xewer yollap: —
«Amos Israil jemeti arisida turupmu silige suyiqest qildi; zémin uning qilghan barliq geplirini kötürelmeydu.
11 Chünki Amos: — «Yeroboam qilichta ölidu, Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu!» — deydu» — dédi.□
12 Andin Amaziya Amosqa: — Hey aldin körgüchi! Bes, yoqal, Yehuda zéminigha qach, ashu yerde bésharet bérip, shu yerde nan tépip ye!

□ **7:1 «Reb Perwerdigar manga körsettiki — kéyinki ot-chöp bash tartqan waqtida, mana u chéketkilerni yasidi...»** — bu ishni (shundaqla -4-, 7- we 8:1-ayettiki ishlarnimu) Amos bésharetlik ghayibane körünüshte körgen bolsa kérek. Chünki 3-, 6-ayette Perwerdigar «bundaq ishtin» yanidu. □ **7:9 «Ishaqning «yuqiri jayliri» halak bolidu»** — «yuqiri jaylar» tagh choqqiliri qatarliq jaylarda Xudagha qurbanliq qilish eslide Musa peyghemberge chüshürülgen qanunda men'i qilin'ghanidi. Shundaqtimu, Israil hem Yehudadikiler xéli burunla tagh choqqiliri üstide Perwerdigargha qurbanliq qilip ibadet qilishqa bashlighanidi. Kéyin ular mushu «yuqiri jaylar»da butqa choqunushqa bashlidi. □ **7:11 «Chünki Amos: — «Yeroboam qilichta ölidu, Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu!» — deydu»** — emeliyette Amos: — «Perwerdigar Yeroboamning **jemetige** qilich bilen hujum qilidu» — dégenidi (9-ayet).

13 Biraq Beyt-Elde yene bésharet berme; chünki u padishahning tawapgahi, shahliq öydur, — dédi.□
14 Amos Amaziyagha jawab bérip mundaq dédi: —
«Men esli peyghember emes idim, yaki peyghemberning oghlimu emesmen; belki men bir charwichi, shundaqla éren derexlirining méwisini tergüchi idim.
15 Biraq pada béqiwatqan chéghimda Perwerdigar méni Öz ilkige aldi we manga: «Barghin, xelqim Israilgha bésharet ber» — dédi.
16 Emdi, i Amaziya, Perwerdigarning sözige qulaq sal! Sen manga: «Israilni eyibley-dighan bésharetlerni berme, Ishaq jemetini eyibleydighan sözlerni éytma», déding.■
17 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —
«Séning ayaling sheherde pahishe bolidu, oghul-qizliring qilich bilen qirilidu we zémining ölchesh tanisi tartilishi bilen parchilinidu; sen napak bir zéminda ölisen; we Israil esirge élinip öz zéminidin sürgün bolmay qalmaydu»».

8

Kélidighan jazalar

1 Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe.□
2 Andin U mendin: Amos, némini kördung? — dep soridi.
Men: «Bir séwet yazliq méwini» — dédim.
Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilgha zawal yetti; Men yene ularni jazalimay ötüp ketmeymen, — dédi.□
3 — Shu küni ordidiki qizlarning naxshiliri qiya-chiyalargha aylinidu, — deydu Reb Perwerdigar; — Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Süküt!□
4 Buni anglanglar, hey miskinlerni ezgüchiler,
Zémindiki ajiz möminlerni yoqatmaqchi bolghanlar —□
5 «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar,
Bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?» — deydighanlar,
— Shundaqla «efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip,
Aldamchiliq üchün tarazini yalghan qilghanlar! □ ■
6 — Namratlarni kümüshke,
Miskin ademni bir jüp choruqqa sétiwalmaqchi bolghanlar,
Bughdayni süpüründisi bilen qoshup satmaqchi bolghanlar!■
7 Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,

□ **7:13 «Beyt-Elde yene bésharet berme; chünki u padishahning tawapgahi»** — «padishahning tawapgahi» ibraniy tilida «padishahning «muqeddes jay»i» déyilidu. ■ **7:16** Ez. 21:7 □ **8:1 «Reb Perwerdigar manga mundaq bir ishni körsetti; mana, bir séwet yazliq méwe»** — bu ishni (hem 7-bab, 4-, 7-ayettiki ishlarnimu) Amos bésharetlik ghayibane körünüshte körgen bolushi mumkin. □ **8:2 «Men: «bir séwet yazliq méwini» — dédim. Perwerdigar manga: Emdi xelqim Israilgha zawal yetti... — dédi»** — ibraniy tilida «yazliq méwe» bilen «zawal» dégen sözler bir-birige oxshap kétidu. □ **8:3 «Jesetler köp bolidu; ular jay-jaylarda sirtqa tashlinidu. Süküt!»** — démek, shu chaghda matem tutqanda, awaz chiqirishqa bolmaydu. □ **8:4 «Hey miskinlerni ezgüchiler...»** — bashqa birxil terjimisi «Hey, miskinlerni yutuwalghuchilar...». □ **8:5 «Ashliqimizni satmaqchi iduq, yéngi ay qachanmu axirlishar, bughday yaymisini achattuq, shabat küni qachan tüger?»** — «yéngi ay» künide hem «shabat küni» (shenbe küni)de Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche dem élish kérek idi. Emdi bu kishiler achközlüktin dem élishqimu narazi idi. Shundaq bolupla qalmay, ular bughdayni ölcheydighan kürini kichik, tenggilerni jinglaydighan taraza téshini chong qilip xeqlerni aldaydu (kéyinki izahatni körüng). **««efah»ni kichik qilip, «shekel»ni chong élip,..»** — «efah» hejim birliki, «shekel» pulning yaki éghirliqning birliki idi. Bir «efah» (yaki «küre») 40 litrche, bir «shekel» («misqal») 14 gram kélidu. Bu toluq ayet sodigerlerning addiy puqralarni ölchem birlikliridin paydilinip, qaqati-soqti qiliwatqanliqini körsitidu. ■ **8:5** Hosh. 12:8 ■ **8:6** Am. 2:6

— Berheq, Men hergiz ularning qilghanliridin héchbirini untumaymen!□
8 Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu?
We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu?
U Nil deryasidek örlep kétidu,
U Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu.□
9 Shu küni shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Reb Perwerdigar,
— Quyashni chüshte patquzimen,
Zéminni shu ochuq künde qarangghulashturimen.
10 Héytliringlarni musibetke,
Hemme naxshiliringlarni ah-zarlargha aylanduriwétimen;
Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen,
Herbir ademning béshida taqirliq peyda qilimen;
Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek,
Héytning axirini derd-elemlik bir kün qiliwétimen.□

Sürgün bolup, Xudaning sözidin ayrilish

11 Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Reb Perwerdigar,
Zémin'gha qehetchilikni ewetimen, —
— Nan'gha bolghan qehetchilik emes, yaki sugha bolghan changqashmu emes, belki Perwerdigarning söz-kalamini anglashqa bolghan qehetchilikni ewetimen.
12 Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu,
Ular Perwerdigarning söz-kalamini izdep uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu.□
13 Shu küni güzel qizlar hem yigitlermu ussuzluqtin halidin kétidu;
14 Hem Samariyening gunahining *nami* bilen qesem ichkenler,
Yeni «Ilahingning tirikliki bilen, i Dan», yaki «Beer-Shébadiki *ilahiy* tirik yol bilen!» dep qesem ichkenler bolsa —
Ular yiqilidu, ornidin hergiz qaytidin turalmaydu.□ ■

□ **8:7 «Perwerdigar Yaqupning ghururi bilen shundaq qesem qildiki,...»** — bezi alimlar: ««Yaqupning ghururi bilen» dégenni «Yaqupning pexri bilen», démek «Yaqupning pexri bolghan Xuda bilen» dep chüshinidu. Biraq 6-bab, 8-ayet boyiche Xuda «Yaqupning ghururi» yaki «Yaqupning pexri»ge öch idi. Adette qesem ichishte qesem qilghuchilar nahayiti muqim, özgermes bir nerse bilen qesem ichidu; Xudaning «Yaqupning ghururi bilen» qesem ichishi bolsa intayin kinayilik gep, «Yaqupning ghururi»ning héch özgermes, nahayiti jahil ikenlikini puritidu. □ **8:8 «Zémin bu ishlardin tewrinip ketmemdu? We uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutmamdu? U Nil deryasidek örlep kétidu, u Misir deryasidek örkeshlep, andin chöküp kétidu»** — mushu ayette Amos yer tewresh toghruluq bésharet béridu (1:1ni körüng). Nil deryasi her yili tuyuqsiz örlep kétip, bir mezgil kelkün kélip, zéminni bésip kétidu. Qanaan (Pelestin) zéminimu emdi Nil deryasigha oxshash «örlep kétidu» (yer tewresh bilen égiz-pes bolidu). □ **8:10 «Hemme ademning chatriqi üstini böz rext bilen orighuzimen»** — «böz rext»ke oruniwélish, chachlarni chüshüriwétish qattiq matemni yaki towa qilishni bildüridu. **«Bu matemni yekke-yégane bir oghulning matimidek... qiliwétimen»** — bésharette ölgen «yekke-yégane oghul» zadi kimdu? Mezkur soal Israil üchün dewrdin-dewrge bashni qaturidighan mesile. □ **8:12 «kézip mangidu»** — yaki «sersan bolup mangidu» yaki «elengship mangidu». **«Shuning bilen ular déngizdin déngizgha, shimaldin sherqqe kézip mangidu, ular Perwerdigarning söz-kalamini ... tapalmaydu»** — birinchidin, «déngizdin déngizgha» dégenlik belkim ««ottura déngiz»din «ölük déngiz»gha», yeni «gherbtin sherqqe» dep bildüridu. Tékistte «jenubqa» tilgha élinmaydu. Belkim bu Israildikilerning hakawurluqini körsitidu — ular Yehudadin, yaki Yehudadin kelgen peyghemberdin (mesilen, Amostin) heqiqetni izdimeydu. Toluq bésharet belkim Yehudiylarning kéyinki dewrlerdiki, bolupmu hazirqi omumiy ehwalini körsetken bolsa kérek — ular Injilni, yeni «xush xewer»ni qobul qilmighachqa, özliri tartqan azab-oqubetlirige héch chüshenche tapalmaydu. □ **8:14 «Samariyening gunahining nami bilen qesem ichkenler»** — «Samariyening gunahi» ularning butliridin biri bolsa kérek. **«Beer-shébadiki ilahiy tirik yol bilen!»** — ibraniy tilida «Beer-Shébadiki yolning tirikliki bilen» déyilidu. «Danning ilahi» hem «Beer-Shébadiki ilahiy tirik yol» — shu ikki yerning butlirini körsitidu. «Yol» ibraniy tilida «derek» dégen söz bilen ipadilinidu. Uyghur tilidiki «teriqe» we «teriqet» dégen sözler ereb tili arqiliq mushu sözdin kelgen. ■ **8:14** Am. 5:5

9

Saxtipezlik üstige qilin'ghan jeng

1 Men Rebning qurban'gahning yénida turghinini kördum; U mundaq dédi: —
— Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkin'giche urunglar,
Ularni *ibadetxanidikilerning* bashlirigha chüshürüp, pare-pare qilinglar!
Men shu *butpereslerdin* eng axirda qalghanlirinimu qilich bilen öltürimen;
Ulardin qachay dégenler qachalmaydu,
Ulardin qutulay dégenler qutulup chiqalmaydu.□
2 Ular tehtisara ichige téship kirse, qolum ashu yerdin ularni tartip chiqiridu;
Ular asman'gha yamiship chiqsa, Men shu yerdin ularni tartip chüshürimen;□ ■
3 Ular Karmel choqqisigha möküwalsimu, Men ularni izdep shu yerdin alimen;
Ular déngiz tégide nezirimdin yoshurunuwalghan bolsimu,
Men yilanni buyruymen, u ularni chaqidu;□
4 Düshmenlirige esirge chüshken bolsimu,
Men shu yerde qilichni buyruymen, u ularni öltüridu;
Men yaxshiliqni emes, belki yamanliqni yetküzüsh üchün közlirimni ulargha tikimen. ■
5 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar,
Zémin'gha tegküchi bolsa del Uning Özidur;
U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu;
Zémin Nil deryasidek örlep kétidu —
Misirning deryasidek *örkeshlep*, andin chöküp kétidu.□
6 Rawaqlirini ershlerge sélip, asman gümbizini yer yüzige békitküchi Shudur;
Déngizdiki sularni chaqirip, ularni yer yüzige quyghuchi Udur;
Perwerdigar Uning namidur.■
7 Siler Manga nisbeten Éfiopiye baliliriga oxshash emesmu, i Israil baliliri?
Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu?
Filistiylerni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?□
8 Qaranglar, Reb Perwerdigarning közi «gunahkar padishahliq» üstige chüshti —
Men yer yüzidin uni yoqitimen;
Lékin Men Yaqup jemetini toluq yoqitiwetmeymen, — deydu Perwerdigar.
9 Chünki qaranglar, Men buyruq chüshürimen,
Shuning bilen xuddi birsi danni ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen,

---

□ **9:1 «Men Rebning qurban'gahning yénida turghinini kördum; U mundaq dédi: — Tüwrüklerning bashlirini urunglar, bosughilar silkin'giche urunglar, ularni ibadetxanidikilerning bashliriga chüshürüp, pare-pare qilinglar!»** — bu ishlar, shübhisizki, Beyt-Eldiki (butpereslik soruni qilin'ghan, biraq «Perwerdigarning nami» bilen atalghan) ibadetxanida bolidu. Mushu buyruq kimge bérilgenliki éniq déyilmidi; belkim perishtilerge bérilgen bolushi mumkin. Ibadetxanining buzulushi belkim yer tewresh bilen munasiwetlik (5-ayetni körüng). □ **9:2 «tehtisara»** — ölgenlerning rohliri baridighan jay. ■ **9:2** Zeb. 139:8-12 □ **9:3 «Ular déngiz tégide nezirimdin yoshurunuwalghan bolsimu, Men yilanni buyruymen, u ularni chaqidu»** — «Yesh.» 27:1ni körüng. ■ **9:4** Yer. 44:11 □ **9:5 «U tégishi bilenla, zémin érip kétidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi matem tutidu; zémin Nil deryasidek örlep kétidu...»** — mushu ayette yer tewresh toghruluq yene bir bésharet bérilidu. ■ **9:6** Zeb. 104:3, 13; Am. 5:8 □ **9:7 «Siler Manga nisbeten Éfiopiye baliliriga oxshash emesmu, i Israil baliliri? Men Israilni Misirdin élip chiqarghan emesmu? Filistiylerni Krét arilidin, Suriyeliklerni Kir shehiridin chiqarghan emesmu?»** — «Krét arili» — ibraniy tilida «Kaftor». Toluq ayetning menisi: — Israillar «Xuda bizni Misirdin alahide chiqarghan» dégen oyda bolup, «Némini qilishimizdin qet'iynezer, biz yenila Xudaning alahide xelqi bolimiz, héchnéme bizge tegmeydu» dégen xata oygha kélip qalghan bolsa kérek. Xuda mushu yerde, bashqa ellerni («kapir» ellerni) bashqa yerlerdin (jümlidin Misirdin yiraq jaylardin), élip chiqardim, deydu. Shunga, melum bir el bir yerdin bashqa bir yerge yötkilip chiqqan bolsimu, bu ish ularning qaltisliqini ispatlimaydu. Elning yurtlirini békitküchi bolsa peqet Xuda Özidur.

Biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu. □
10 *Halbuki*, xelqimning barliq gunahkarliri, yeni: «Külpet bizge hergiz yéqinlashmaydu,
béshimizgha chüshmeydu» dégüchiler qilich tégide ölidu.

Ademni heyranuhes qilidighan wede — axirqi zamanlar

11 Shu küni Men Dawutning yiqilghan kepisini yéngibashtin tikleymen,
Uning yériqlirini étimen;
Uni xarabiliktin ongshap,
Eyni zamandiki pétidek qurimen.□ ■
12 Shuning bilen ular Édomning qaldisigha hemde namim bilen atalghan barliq ellerge
igidarchiliq qilidu, — deydu buni béjirgüchi Perwerdigar.
13 Mana shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,
— Yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalidu,
Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu;
Taghlar yéngi sharabni témitip,
Barliq döng-égizlikler érip kétidu.□ ■
14 We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen;
Ular xarab sheherlerni qayta qurup, ularda makanlishidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning sharabini ichidu;
Ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu.□
15 Men ularni öz zémini üstige tikimen,
Ular Men ulargha ata qilghan zémindin hergiz qaytidin yuluwétilmaydu — deydu Perwerdigar séning Xudaying.■

□ **9:9 «Shuning bilen xuddi birsi danni ghelwirde tasqighandek, Israil jemetini eller arisida tasqaymen, biraq ulardin eng kichikimu yerge chüshüp ketmeydu» —** bughday danliri ghelwirdin ötüp kétidu, tashlar qalidu. Bu ayetning menisi, shübhisizki, Xuda qimmiti bar bolghan barliq bughday danlirini (heqiqiy étiqadchilarni) yighip saqlaydu (10-ayetni körüng). Süzülüp qalghanliri (tashlar) tashliwétilidu. □ **9:11 «Dawutning yiqilip chüshken kepisini yéngibashtin tikleymen» —** bu bésharet: (1) Dawut peyghemberdin bolghan padishahliq nahayiti ajiz bolup andin tügishidighanliqini (yiqilidighanliqini) körsitidu (Amos peyghemberdin 150 yil kéyin shundaq bolghan); (2) axirqi zamanlarda Xudaning Dawutning bir ewladini élip textke olturghuzup, Israilni qaytidin bir padishahliq qilidighanliqini körsitidu. Bu padishahliq barliq qalghan ellerni bashquridu (12-ayette körsitilidu). Bu ellerning hemmisi Xudagha ibadet qilidu, uning nami bilen atilidu (12-ayet). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **9:11** Ros. 15:16 □ **9:13 «Üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu» —** «üzümlerni cheyligüchi» üzüm sharabi chiqirish üchün üzümlerni kölchekke qoyup dösseydighan ademler. **«yer heydigüchi hosul yighquchigha yétishiwalidu, üzümlerni cheyligüchi uruq chachquchigha yétishiwalidu»** — démek, hosulni yighip bolushqa köp waqit kétidu. Hosul élish adette Mart, Aprél aylirida bashlinidu. Yer heydesh adette Öktebr, Noyabrda bolidu. Biraq hosulni yéghiwélish yer heydesh bashlan'ghan waqitqiche téxi tügimeydu; üzüm cheylesh waqti adette Sintebr éyida bolidu. Lékin axirqi zamanda üzüm cheylesh uruq chéchish waqtighiche, yeni Noyabr, Dékabr aylirighiche dawamlishidu. **«Barliq döng-égizlikler érip kétidu»** — bu ibare belkim süt we sharab shunche mol bolidu, méwe shirniliri éqip turidu, taghlar we döngler «érip kétiwatqan»dek körünidu, dégen menide. Bu ayet «Yo.» 3:18-ayettin neqil keltürülgen. ■ **9:13** Yo. 3:18 □ **9:14 «We xelqim Israilni asarettin qutuldurup, azadliqqa érishtürimen; ular xarab sheherlerni qayta qurup,... ular baghlarni berpa qilip, méwisini yeydu» —** bu ulugh wede 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayetlerde xatirilen'gen jazalarni yüzdeyüz özgertidu. Axir bérip Xuda Öz xelqini gunahtin qutquzup, paklanduridu we shuning bilen U ular arisida pütünley ulughlinidu. ■ **9:15** Yer. 32:41

Obadiya

Édomning berbat bolushi

1 Obadiya körgen alamet körünüsh: —
Reb Perwerdigar Édom toghruluq mundaq deydu: —
(Biz Perwerdigardin bu xewerni anglashqa muyesser bolduq)
— «Bir elchi eller arisigha ewetildi;
U: «Ornunglardin turunglar, biz uninggha qarshi jeng qilish üchün turayli!» — dep xewer béridu.□
2 Mana, Men séni eller arisida kichik qildim;
Sen *eller arisida* qattiq kemsitilgen xelq bolisen!□
3 Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi,
Turalghusi yuqiri bolghuchi,
Könglüngde: «Kim méni yerge chüshürelisun?!» dégüchi,
Könglüngdiki tekebburluq özüngni aldap qoydi!□
4 Sen bürküttek özüngni yuqiri kötürsengmu,
Changgangni yultuzlar arisigha tizsangmu,
Men shu yerdin séni chüshürüwétimen,
— deydu Perwerdigar.■
5 Bulangchilar qéshinggha kelsimu,
Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu,
(Hey, shunche üzüp tashlinisen!)
Ular özlirige chushluqla oghrilaytti emesmu?
Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, azraq wasanglarni qalduridu emesmu?□ ■
6 Biraq Esawning teelluqati qandaq axturuldi!
Uning yoshurun bayliqliri qandaq tépip chiqildi!□
7 Barliq ittipaqdashliring séni chégrayingghiche heydiwétidu;
Sen bilen inaq ötkenler séni aldap, üstüngdin ghelibe qilidu;
Néningni yégenler sanga qiltaq quridu;

□ **1:1 «Bir elchi eller arisigha ewetildi» —** «eller» (yaki «yat eller») — Israilgha yat bolghan ellerni körsitidu. **«Ornunglardin turunglar, biz uninggha qarshi jeng qilish üchün turayli!»** — «uninggha» bolsa, Édomgha. Belkim bu elchi Édomgha düshmen ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu. □ **1:2 «Men séni eller arisida kichik qildim; sen eller arisida qattiq kemsitilgen xelq bolisen!» —** Xuda Édomni «séni» dep, mushu yerde uninggha biwasite söz qilidu. □ **1:3 «tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, turalghusi yuqiri bolghuchi» —** démisekmu, Édom pinhanraq, üstige chiqish tes bolghan taghliq rayonda turghan. ■ **1:4** Yer. 49:16 □ **1:5 «Hey, shunche üzüp tashlinisen!» —** tirnaq ichidiki sözler, belkim peyghemberning hayajandin Perwerdigarning sözini üzüp qoyup dégen gépidur. **«Üzüm üzgüchiler yéninggha kelsimu, azraq wasanglarni qalduridu emesmu?»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche üzüm hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellerning tériwélishi üchün bir'az wasanglarni qaldurush kérek idi. Bezi sherqiy döletlerde bu bir adetke aylinip qalghan. ■ **1:5** Yer. 49:9 □ **1:6 «... Esawning teelluqati qandaq axturuldi!» —** «Esaw» Édomning bashqa bir ismi. **«... Uning yoshurun bayliqliri qandaq tépip chiqildi!...»** — 5-6-ayetler «mersiye» (matem tutush munajiti) sheklide.

Sen derweqe yorutulmighandursen!□
8 Men shu küni, — deydu Perwerdigar,
— Édomdin danishmenlerni,
Esawdin eqil-parasetni yoqatmamdimen?□ ■
9 Shuning bilen palwanliring parakende bolidu, i Téman,
Shuning bilen Esawning téghidiki herbir adem qirghinchiliqta qetl qilinidu.□ ■

Édomning berbat bolushining sewebi

10 Ukang Yaqupqa qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,
Iza-ahanet séni qaplaydu;
Sen menggüge üzüp tashlinisen.■
11 Sen bir chette *perwasiz* qarap turghan küni,
Yeni yaqa yurttikiler *buradiringning* mülkini bulap ketken küni,
Taipiler uning derwaziliridin kirip Yérusalém üstige chek tashlighan küni,
Sen ularning bir ezasigha oxshash bolghansen.■
12 Biraq qérindishingning apetlik künige perwasiz qarap turmasliqing kérek idi,
Yehudaning balilirining halaket künide xushal bolup ketmesliking kérek idi;
Külpetlik künide aghzingni yoghan qilmasliqing kérek idi;
13 Öz xelqimni apet basqan künide, ularning derwazisigha kirmesliking kérek idi;
Ularni apet basqan künide ularning derd-elemige érensiz qarap turmasliqing kérek idi,
Apet basqan künide qolungni mal-mülkige sozmasliqing kérek idi;
14 Sen sheherdin qéchip qutulghanlarni üzüp tashlash üchün acha yolda turmasliqing kérek idi;
Külpet basqan künide uningdin qutulup qalghanlarni düshmen'ge tapshurmasliqing kérek idi.

Perwerdigarning küni

15 Chünki Perwerdigarning küni barliq eller üstige chüshüshke yéqin qalghandur;
Séning bashqilargha qilghiningdek, sangimu shundaq qilinidu;
Sanga tégishlik jaza öz béshinggha chüshidu;■
16 Chünki sen Öz muqeddes téghimda *ghezipimni* ichkiningdek,
Barliq ellermu shundaq toxtawsiz ichidu;
Berheq, ular ichidu, yutidu,

□ **1:7 «... séni... heydiwétidu; ... üstüngdin ghelibe qilidu; ... sanga qiltaq quridu...»** — 5-7-ayetlerde éytilghan bésharetlerdiki péillar «ötken zaman» bilen ipadilinidu. Lékin ular kelgüsi ishlarni körsitidu (8-ayette éniq körsitilidu). Ibraniy tilida, bésharetlerde péillarning «ötken zaman»da ishlitishi «bu ish jezmen yüz béridu» dégenni tekitleydu. **«... Sen bilen inaq ötkenler séni aldap, üstüngdin ghelibe qilidu; néningni yégenler sanga qiltaq quridu»** — bu ayet belkim ereblerning Édomiylarni aldam xaltisigha chüshürüp, ularni öz zéminidin heydiwétishi toghruluq bésharet béridu (weqe belkim miladiyedin ilgiriki 6-esirning axirida bolghan). Ibraniy tilini chüshinish tes. Bésharet kelgüsidiki ishlarni körsetkini bilen, péillar «ötken zaman»da ipadilinidu. Adette ibraniy tilida bésharet «ötken zaman»da ipadilen'gen bolsa, uning jezmenlikini tekitleydu. □ **1:8 «Men shu küni... Édomdin danishmenlerni, Esawdin eqil-parasetni yoqatmamdimen?»** — «shu küni» belkim Babil impériyesi ulargha tajawuz qilidighan künini (miladiyedin ilgiriki 587-yili) yaki erebler ularni aldap heydiwétidighan künini, yene axirqi zamanda «Perwerdigarning küni»ni körsitishimu mumkin. Édom öz danishmenliri bilen dangqi chiqqan. Ayup peyghemberning üch dostidin biri bolghan «Témanliq Élifaz»mu Édomluq idi. ■ **1:8** Yesh. 29:14; Yer. 49:7 □ **1:9 «Shuning bilen palwanliring parakende bolidu, i Téman,...»** — «Téman» Édomning chong bir shehiri. ■ **1:9** Am. 2:14, 16 ■ **1:10** Yar. 27:41; Ez. 35:5; Am. 1:11 ■ **1:11** Zeb. 137:7 ■ **1:15** Ez. 35:15

Andin ular héch mewjut emestek yoqap kétidu.□

Israilning eslige keltürülüshi

17 Biraq Zion téghi üstide panah-qutquzulush bolidu,
Tagh pak-muqeddes bolidu;
Yaqup jemetining teelluqatliri özige tewe bolidu;□
18 We Yaqup jemeti ot, Yüsüp jemeti yalqun,
Esaw jemeti ulargha paxal bolidu;
Ot we yalqun Esaw jemeti ichide yéqilip, ularni yutup kétidu;
Esaw jemetidin héchbirsi qalmaydu;
Chünki Perwerdigar shundaq söz qilghan.
19 *Yehudaning* jenubidikiler Esawning téghigha ige bolidu;
Shefelah tüzlenglikidikiler Filistiylerning zéminigha ige bolidu,
Berheq, ular Efraimning dalasi hem Samariyening dalasigha ige bolidu;
Binyamin Giléadqa ige bolidu;□
20 Sürgün bolghanlardin qélip qalghan Israillardin terkib tapqan bu qoshun Qanaandikilerge tewe bolghan zémin'gha Zarefatqiche ige bolidu;
Sefaradta sürgünde turghan Yérusalémdikiler bolsa jenubtiki sheherlerge ige bolidu.□
21 Andin Zion téghi üstige qutquzghuchilar chiqidu,
Ular Esaw téghi üstidin höküm süridu;

Shuning bilen padishahliq Perwerdigargha tewe bolidu!□

□ **1:16 «Chünki sen Öz muqeddes téghimda ghezipimni ichkiningdek» —** ibraniy tilida «chünki sen Öz muqeddes téghimda ichkiningdek...» — Chüshenchimiz boyiche Édomiylar Xudaning qolida uning ghezipini ichkenidi. Bashqa birxil chüshenchisi, Édomiylar Yehuda üstidin qilghan ghelibisini tebriklep, «Xudaning muqeddes téghi»da sharab ichken; we ular (ayetning ikkinchi qismi boyiche) shu gunahi üchün barliq eller bilen teng Xudaning ghezipini ichidu. **«Barliq ellermu shundaq toxtawsiz ichidu; berheq, ular ichidu, yutidu, andin ular héch mewjut emestek yoqap kétidu» —** ellerning némini ichidu? Xudaning ghezipini ichidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 49:26, «Yer.» 25:15-16, «Zeb.» 16:4nimu körüng). □ **1:17 «Biraq Zion téghi üstide panah-qutquzulush bolidu» —** bashqa birxil terjimisi: «Biraq Zion téghida qutulup qalghanlar bolidu». □ **1:19 «Yehudaning jenubidikiler» —** ibraniy tilida «Negewdikiler». «Negew» — Yehudaning jenubiy teripidiki chong chöl-bayawan. **«Yehudaning jenubidikiler Esawning téghigha ige bolidu; Shefelah tüzlenglikidikiler Filistiylerning zéminige ige bolidu, ... Binyamin Giléadqa ige bolidu» —** 19-ayettiki bésharetlerning köp qismi miladiyedin ilgiriki 2-esirde emelge ashurulidu («Makabbiylar» hem «Yoséfus» dégen kona tarixiy kitablarda xatirilen'gen). Biraq pikirimizche, bu bésharetning toluq emelge ashurulushi axirqi zamanda bolidu. □ **1:20 «Sürgün bolghanlardin qélip qalghan Israillardin terkib tapqan bu qoshun...» —** bashqa birxil terjimisi: «Qanaan'gha qaytip kelgen, sürgün bolghan Israillar jamaiti... ». □ **1:21 «Ular Esaw téghi üstidin höküm süridu» —** yaki «ular Esaw téghi üstidin höküm chiqiridu». **«Shuning bilen padishahliq Perwerdigargha tewe bolidu!» —** hazir «Esaw téghidikiler»ning héchqaysisi Édomluqlar emes (18-ayetni körüng). Bu «qutquzghuchilar»ning kim ikenliki déyilmidi; pikrimizche, «qutquzghuchilar» kona zamanlarda Israilni qutquzghan peyghemberler we «batur hakimlar» süpitide bolidu. Ular hazir ölümdin tirilgen. Israil Xudaning toluq idare-hökümi astida bolup, uning ehwali pütünley mukemmel bolidu.

Yunus

Yunus peyghemberning Perwerdigar bergen wezipidin qéchishi

1 Perwerdigarning sözi Amittayning oghli Yunusqa yétip kélip mundaq déyildi: —
2 «Ornungdin tur, derhal Ninewe dégen ashu büyük sheherge bérip, awazingni kötürüp u yerdikilerni agahlandurghin; chünki ularning rezillikliri Méning közümge qadilip turidu». ■
3 Biraq Yunus ornidin turup Perwerdigarning yüzidin özini qachurush üchün Tarshish dégen yurtqa ketmekchi boldi. Shunga u Yoppa shehirige bérip, Tarshishqa baridighan kéme tépip, kirasini tölep uninggha chüshti we kémichiler bilen birlikte Tarshishqa bérip, Perwerdigarning yüzidin özini qachurmaqchi boldi. □
4 Perwerdigar bolsa zor bir boranni déngizgha tashlidi; shunga déngizda dehshetlik qara boran chiqip, kéme parchilinip ketkili tas qaldi.
5 Kémichiler bolsa bek qorqup kétip, herqaysisi öz ilahlirigha xitab qilip dua qilishti; ular kémini yéniklisun dep uningdiki yük-taqlarni déngizgha tashliwetti. Biraq Yunus bolsa, kémining asti qewitige chüshüwélip, shu yerde ölüktek uxlawatqanidi.
6 Kéme bashliqi uning yénigha kélip uninggha: «Ey, uxlawatqan kishi, bu qandaq qilighining? Ornungdin tur, ilahingni séghinip nida qil! Kim bilidu, ilahingning neziri chüshüp bizni halakettin qutquzup qalamdu téxi?» — dédi.
7 Ular bir-birige: — Kélinglar, bu külpetning kimning wejidin béshimizgha chüshkenlikini békitish üchün chek tashlayli, — déyishti. Shundaq qilip ular chek tashlashti; axirda chekte Yunus chiqip qaldi.
8 Ular uningdin: — Qéni, éyt, béshimizgha chüshken bu külpet kimning sewebidin boluwatidu? Séning tirikchiliking néme? Nedin kelding? Qaysi el, qaysi millettin sen? — dep soridi.
9 U ulargha: — Men bolsam ibraniy millitidin, ershlerdiki Xudadin, yeni déngizni, yerzéminni yaratqan Perwerdigardin qorqquchimen, dédi.□
10 Bu söz ularni intayin qorqutiwetti. Ular: «Sen zadi néme ish qilghan?» — dep soridi *chünki ular uning Perwerdigarning yüzidin qachqanliqini bilgenidi, chünki ular buni uning öz aghzidin anglighanidi.*
11 Ular uningdin: — Emdi biz séni qandaq qilsaq déngiz biz üchün tinchlinidu? — dep soridi; chünki déngiz dolquni barghanséri ewj élip kétiwatatti.
12 U ulargha: — Méni kötürüp déngizgha tashliwétinglar, shu chaghda déngiz siler üchün tinchlinidu; chünki bilimenki, bu zor boran méning sewebimdin silerge chüshti, — dédi.
13 Biraq bu ademler küchep palaq urup qirghaqqa yétishke tirishti; emma yételmidi, chünki déngiz qérishqandek téximu dolqunlap kétiwatatti.
14 Ular Perwerdigargha iltija qilip peryad kötürüp: — Ah Perwerdigar, Sendin ötünimiz, bu ademning jénini alghanliqimizni bizdin körmigeysen! Bigunah bir ademning qénini töküshning gunahini üstimizge qoymighaysen! Chünki Sen Perwerdigar Özüngning xalighiningni qilding! — dep nida qildi.
15 Shuning bilen ular Yunusni kötürüp élip déngizgha tashliwetti; déngiz dolqunlinishtin shuan toxtidi.

■ **1:2** Yar. 10:11,12; Yun. 3:3 □ **1:3 «Tarshish»** - qedimki zamanlarda «Tarshish» deydighan üch yurt bar idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üchinchisi En'gliye bolushi mumkin idi. Mushu yerde qaysi Tarshish ikenlikini biz bilmeymiz. Biraq ularning hemmisi Pelestindin intayin yiraq, Ninewege baridighan yolning eksi yönilishide bolup birnechche ming kilométr yiraqliqta idi. **«Yoppa»** - «Yoppa»ning hazirqi ismi «Xayfa» yaki «Jaffa», Israiliyening eng muhim portidur. □ **1:9 «Ibraniy millitidin»** — yeni yehudiy millitidin.

16 Shuning bilen bu ademler Perwerdigardin qattiq qorqti; ular Perwerdigargha atap
qurbanliq qilip qesem ichishti.
17 Biraq Perwerdigar Yunusni yutuwélishqa yoghan bir béliqni ewetkenidi. Yunus bolsa
bu béliqning qarnida üch kéche-kündüz turdi.□ ■

2

Chong béliqning qarnida turup dua qilish

1 Yunus béliqning qarnida turup Perwerdigargha mundaq dua qildi: —
2 «Men derd-elimimdin Perwerdigargha peryad kötürdum,
U manga ijabet qildi.
Men tehtisaraning tektidin peryad qildim,
Sen awazimgha qulaq salding.□ ■
3 Chünki Sen méni déngiz tektige, déngiz qarnigha tashliwetting,
Kelkün éqinliri méni arisigha éliwaldi,
Séning barliq dolqunliring hem örkeshliring üstümdin ötüp ketti;■
4 We men: «Men neziringdin tashliwétilgenmen;
Biraq men yenila muqeddes ibadetxananggha qarap ümid bilen telmürimen» — dédim.□
5 Sular méni yutup ketküdek derijide oriwaldi,
Déngiz tekti méni qapsiwaldi;
Déngiz chöpliri béshimgha chirmishiwaldi.
6 Men taghlarning teglirigiche chüshüp kettim;
Yer-zémin tégidiki taqaqlar méni ebedil'ebedkiche qamap qoydi;
Halbuki, Sen jénimni hang ichidin chiqarding, i Perwerdigar Xudayim.
7 Jénim ichimde halidin ketkende Perwerdigarni ésimge keltürdum,
Duayim Sanga yétip,
Muqeddes ibadetxananggha kirip keldi.
8 Bimene erzimes butlargha choqun'ghanlar özige nésip bolghan méhribanliqtin mehrum
bolidu.
9 Biraq men bolsam teshekkür sadayim bilen Sanga qurbanliq qilimen;
Men ichken qesemlirimni Séning aldingda ada qilimen.
Nijat-qutquzush Perwerdigardindur!»■
10 Perwerdigar béliqqa buyrudi, béliq Yunusni quruqluqqa qey qildi.

3

Ninewe shehirge bérip Xudaning xewirini yetküzüsh

1 Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim Yunusqa yétip mundaq déyildi: —
2 «Ornungdin tur, Ninewe dégen ashu büyük sheherge bérip, Men sanga tapshurghan
xewerni ulargha jakarla».

□ **1:17 «Yoghan bir béliq»** - «yunus béliqi» belkim bu ishtin qoyulghan namdur. Biraq «yunus béliqi» (insanlargha amraq bolghini bilen) ademni yutqudek chongluqta yoq. ■ **1:17** Mat. 12:40; 16:4; Luqa 11:30 □ **2:2 «Tehtisara»** — (ibraniy tilida «shéol») «yer astidiki saray» (yeni, «tekt sarayi»), ölgenlerning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu. Yunus özini ölüp, tehtisaragha chüshkendek hés qilidu. Yene bir mumkinchiliki barki, u béliq qarnida heqiqeten ölgen, andin Xuda uni (béliqning aghzidin chiqqanda) tirildürgen. ■ **2:2** Zeb. 120:1 ■ **2:3** Zeb. 42:7 □ **2:4 «Biraq men ... telmürimen» —** bashka birxil terjimisi: «Men qandaqmu muqeddes ibadetxananggha ümid bilen telmürep qaraymen?». ■ **2:9** Zeb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Hosh. 14:3; Ibr. 13:15

3 Yunus ornidin turup Perwerdigarning sözi boyiche Ninewe shehirige bardi. Ninewe
bolsa nahayiti büyük bir sheher bolup, sheherning özila üch künlük yol idi.□
4 Yunus sheher ichige kirip bir kün mangdi, u: —
Qiriq kündin kéyin, Ninewe shehiri weyran qilinidu! — dep jakarlidi.
5 Ninewedikiler Xudaning sözige ishendi. Ular roza tutulsun dep élan qilip, mötiwerlerdin
tartip eng kichikigiche ularning hemmisi böz kiyim kiydi.□ ■
6 Bu söz padishahqa yetkende, umu textidin turup, tonini tashlap böz kiyim kiyip
küllükke kirip olturdi.□
7 U yene emri arqiliq pütkül Ninewe shehirige munularni jakarlidi: — «Padishah hem
aqsöngeklerning yarliqi boyiche, Ninewe shehiridiki héchqandaq adem, at-ulagh, kala,
qoy padiliri héchnersige éghiz tegmisun; héchnersini yémisun, sumu ichmisun.
8 Herbir adem we haywan böz kiysun, herbiri Xudagha qattiq peryad kötürsun; herbiri
yaman yoldin yansun, herbiri qolini zorawanliqtin üzsun;
9 kim bilidu, buning bilen Xuda qattiq ghezipidin yénip bizni halak qilmasmikin?». ■
10 Shuning bilen Xuda ularning emellirini, yeni yaman yollardin yan'ghanliqini körüp,
ulargha qaratqan bala-qazani chüshürüshtin yénip, shu baliyaqazani chüshürmidi.

4

Perwerdigar Yunus peyghemberge bergen terbiye-sawaq

1 Emma bu ish Yunusni intayin narazi qilip, uni qattiq ghezeplendürdi.
2 U Perwerdigargha: — «Ah, Perwerdigar, öz yurtumdiki chaghda Séning shundaq
qilidighanliqingni démigenmidim? Shunga men eslide Tarshishqa qachmaqchi bolghan-
men; chünki men bilimenki, Sen méhir-shepqetlik, rehimdil, asan ghezeplenmeydighan,
chongqur méhribanliqqa tolghan, kishilerning béshigha külpet chüshürüshtin yan'ghuchi
Xudadursen.■
3 Emdi Perwerdigar, jénimni mendin élip ket, ölüm men üchün yashashtin ewzel» — dédi.
4 Perwerdigar uningdin: — Bundaq achchiqlan'ghining toghrimu? — dep soridi.

5 Andin kéyin Yunus sheherdin chiqip, sheherning sherqiy teripige bérip olturdi. U shu
yerde özige bir chelle yasap, sheherde zadi néme ishlar bolarkin dep uning sayiside
olturdi.
6 Perwerdigar Xuda Yunusni öz parakendichilikidin qutquzush üchün, uning béshigha
saye chüshsun dep uninggha bir kichik derexni östürüp teyyarlidi. Yunus kichik
derextin intayin xursen boldi.
7 Biraq ikkinchi küni tang atqanda Xuda bir qurtni teyyarlap ewetti. Qurt bu kichik
derexni pilikige zerbe qilip uni qurutuwetti.
8 Kün qizarghanda, Xuda intayin issiq bir sherq shamilini teyyarlidi; kün teptini
Yunusning béshigha chüshürdi, uni halidin ketküzdi. U özige ölüm tilep: — Ölüm men
üchün yashashtin ewzel, — dédi.
9 Biraq Xuda uningdin: — Séning ashu kichik derex sewebidin shundaq achchiqlinishing
toghrimu? — dep soridi.

□ **3:3 «Üch künlük yol» —** belkim sheher we uning etrapidiki jaylardin ötüsh üchün üch kün méngish kéreklikini körsitidu. Qedimki Ninewe shehirining ahalisi ikki milyon etrapida idi. Bezi alimlar «üch künlük yol» dégenni sheherni aylinishqa üch kün kétidu dep qaraydu. □ **3:5 «böz kiyim kiyish» —** qedimki zamanlarda ademning qattiq towa qilishini bildüretti. ■ **3:5** Mat. 12:41; Luqa 11:32 □ **3:6 «küllük» —** qedimki zamanlarda towa qilish yaki qattiq qayghuni bildürüsh üchün ademler kül döwiside olturatti. Qedimki sheherlerning sirtida adette chong bir «kül döwisi» bolatti, Ninewe shehiride mundaq küllükler köp bolushi mumkin idi. ■ **3:9** Yo. 2:14 ■ **4:2** Mis. 34:6; Zeb. 86:5; Yo. 2:13

U jawab bérip: — Hee, hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur, — dédi.□
10 Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen héch ejringni singdürmigen hem özüng östürmigen bu kichik derexke ichingni aghritting; biraq u bir kéchidila özi ösüp, bir kéchidila qurup ketti;
11 Emdi Méning ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem olturaqlashqan, shundaqla nurghun mal-waranlirimu bolghan Ninewedek bundaq büyük sheherdikilerge ichimni aghritip rehim qilishimgha toghra kelmemdu?». □

□ **4:9 «Hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur» —** bashqa birxil chüshenchisi: «Bu dunyadin ketkuche achchiqlishim toghridur». Héch bolmighanda bu ibare Yunusning achchiqining eng yuqiri pellige yetkenliki, uning achchiqining buningdinmu artuq bolmaydighanliqini körsitidu. □ **4:11 «Ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem»** - kichik balilarni körsetse kérek.

Mikah

Bésharetler 1-qatar •••• Barliq eller, anglanglar! Samariye we Yehudaning haligha way!

1 Perwerdigarning sözi — Yotam, Ahaz we Hezekiya Yehudagha padishah bolghan künlerde Moreshetlik Mikahgha kelgen: —
— U bularni Samariye we Yérusalém toghrisida körgen.
2 Anglanglar, i xelqler, hemminglar!
Qulaq sal, i yer yüzi we uningda bolghan hemminglar: —
Reb Perwerdigar silerni eyiblep guwahliq bersun,
Reb muqeddes ibadetxanisidin silerni eyiblep guwahliq bersun!■
3 Chünki mana, Perwerdigar Öz jayidin chiqidu;
U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu;□ ■
4 Uning astida taghlar érip kétidu,
Jilghilar yérilidu,
Xuddi mom otning aldida érigendek,
Sular tik yardin tökülgendek bolidu.□ ■
5 Buning hemmisi Yaqupning itaetsizliki,
Israil jemetidiki gunahlar tüpeylidin bolidu;
Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedin bashlan'ghan emesmu?
Yehudadiki «yuqiri jaylar»*ni yasash* nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?□
6 Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek,
Üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen;
Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen,
Uning ullirini yalingachlaymen;□
7 Uning barliq oyma mebudliri para-para chéqiwétilidu;
Uning pahishiliktin érishken barliq hediyeliri ot bilen köydürülidu;
Barliq butlirini weyrane qilimen;
Chünki u pahishe ayalning heqqi bilen bularni yighip toplidi;

■ **1:2** Qan. 32:1; Yesh. 1:2 □ **1:3 «... U (Perwerdigar) chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu»** — «kirish söz»de éytqinimizdek, «Israil (we bashqa eller) üchün «yuqiri jaylar» butlargha, jin-sheytanlargha atalghan jaylar idi. ■ **1:3** Qan. 32:13; 33:29; Zeb. 115:3; Yesh. 26:21; Am. 4:13 □ **1:4 «Chünki mana, Perwerdigar öz jayidin chiqidu... (3-ayet) U chüshüp, yer yüzidiki yuqiri jaylarni cheyleydu; Uning astida taghlar érip kétidu...»** — démisekmu, bu axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»ni körsitidu. ■ **1:4** Hak. 5:4; Zeb. 18:7-9; Zeb. 68:2, 8; Zeb. 97:5; Am. 9:5 □ **1:5 «Yaqupning itaetsizliki nedin bashlan'ghan? U Samariyedin bashlan'ghan emesmu? Yehudadiki «yuqiri jaylar»ni yasash nedin bashlan'ghan? Ular Yérusalémdin bashlan'ghan emesmu?»** — Israil we Yehudada «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylargha aylandurulghanidi. «yuqiri jaylar» yasash «Yérusalémdin bashlan'ghan» — Sulayman padishahning bu ishlarda eyibi bar idi («2Pad.» 11:7ni körüng). □ **1:6 «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, üzüm talliri tikishke layiq jay qiliwétimen»** — bashqa birxil terjimisi: «Shunga Men Samariyeni étizdiki tash döwisidek, yéngila tikilgen uzumzarliqtek qiliwétimen». **«Men uning tashlirini jilghigha domilitip tashlaymen»** — Samariyediki heshemetlik imaretler ajayib heywetlik chong tashlardin yasalghanidi (Omri dégen padishahning dewridin bashlap). **«... domilitip tashlaymen»** — ibraniy tilida «... töküp tashlaymen».

Ular yene pahishe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu.□
8 Bular üchün men ah-zar kötürimen,
Men huwlaymen;
Yalingayaq, yalingach dégüdek yürimen;
Men chilbörilerdek huwlaymen;
Howqushlardek matem tutup yürimen.□ ■
9 Chünki uning yariliri dawalighusizdur,
U hetta Yehudaghichimu yétip,
Xelqimning derwazisigha, yeni Yérusalémghiche yamridi.□
10 Bu *apetni* Gat shehiride sözlimenglar,
qet'iy yighlimanglar;
Beyt-le-Afrah shehiride topa-changda éghinanglar!□ ■
11 I Shafirda turuwatqan qiz, yalingachliq we shermendilik ichide *esirlikke* öt;
Zaananda turuwatqan qizlar talagha héch chiqqan emes;
Beyt-Ézel ah-zarlar kötürmekte;
«*Xuda* sendin muqim jayingni élip kétidu!»□ ■
12 Marotta turuwatqan qiz yaxshiliqqa telmürüp tit-tit boluwatidu;
Biraq yamanliq Perwerdigardin Yérusalém derwazisigha chüshti.□ ■
13 Tulparni jeng harwisigha qat, i Laqishta turuwatqan qiz;
(Laqish bolsa, Zion qizigha gunahning bashlan'ghan yéri idi!)

□ **1:7 «Chünki u (Samariye) pahishe ayalning heqqi bilen bularni yighip toplidi; ular yene pahishe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu» —** «pahishe ayalning heqqi» toghruluq: — «kirish söz»imizde éytilghandek, Israil we Yehudaning butpersliki herxil shehwaniylik bilen arilashqan. Butxanilargha mexsus «atap béghishlighan» pahishe ayallar bilen bille yétish butqa choqunushning bir paaliyiti idi, shuning bilen butxanilar we ularni bashqurghuchilar bu arqiliq béyip ketkenidi. «Pahishe ayalning heqqi bolup qaytip kétidu» — Israilni ishghal qilghuchi Asuriye impériyesi we kéyin Babil impériyesi belkim mushu butpersliktin érishken mal-dunyalirini oxshash yolda (özlirining butxanilirini sélip, butprereslik-pahishiwazliq arqiliq béyishqa) ishletken bolushi mumkin! Bashqa birxil chüshenchisi: — pahishiwazliq arqiliq érishelgen shu kümüsh butlargha hel bérishke ishletken; tajawuzchilar kümüshni qaytidin éritip, uni tenggilerge aylanduridu; andin u qaytidin «pahishe ayalning heqqi»ge ishlitilishi mumkin. □ **1:8 «Bular üchün men ah-zar kötürimen, men huwlaymen ... men chilbörilerdek huwlaymen; howqushlardek matem tutup yürimen» —** Mikah peyghember Samariyedikilerge intayin köyün'gini üchün qattiq azablan'ghan. Shuning bilen u ulargha kelgüsi apetni körsitidghan «resim bolush» üchün, xelqning bu ishlarning tézla réalliqqa aylinidighanliqini bilip yétishi üchün, ular aldida yalingach (belkim «yérim yalingach») yüridu. ■ **1:8** Ayup 30:29 □ **1:9 «U hetta Yehudaghichimu yétip,...» —** mushu yerde «u» apet yaki «Samariyening yariliri»ni körsitidu. **«U (apet) hetta Yehudaghichimu yétip, ... Yérusalémghiche yamridi» —** 10-16-ayetlerde Mikah Asuriye impériyesining Yehudani ishghal qilidighanliqini aldin'ala éytidu. Mushu ayetlerdiki 11 sheherning herbiri peyghemberning yurti «Moreshet»tin köp dégende 9 kilométr yiraqliqta bolup, «Moreshet»te turup körgili bolatti. Mikah herbir sheherning namlirining menisi heqqide uninggha maslashqan sözlerni qilip, ularning ehwalini süpetligen. Derweqe herbir sheher axirida Asuriye teripidin ishghal qilindi. □ **1:10 «Bu apetni Gat shehiride sözlimenglar, qet'iy yighlimanglar» —** «Gat» dégen isimning menisi «yigha»gha yéqin. **«Beyt-le-Afrah shehiride topa-changda éghinanglar!» —** «Beyt-le-Afrah» «topa-changliq yurt» dégen menide. ■ **1:10** 2Sam. 1:20; Yer. 6:26 □ **1:11 «I Shafirda turuwatqan qiz, yalingachliq we shermendilik ichide esirlikke öt» —** «Safir»ning menisi «güzellik», «yéqimliq». **«Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!» —** ibraniy tilida «U sendin muqim jayingni élip kétidu!». **«Zaananda turuwatqan qizlar talagha héch chiqqan emes» —** «Zaanan»ning teleppuzi «chiqish» dégen sözge yéqin. **«Beyt-Ézel ah-zarlar kötürmekte; Xuda sendin muqim jayingni élip kétidu!» —** «Beyt-Ézel» dégen «élip kétish»ke yiqin ahangda. Ayettiki ikkinchi qisimning bashqa birxil terjimisi: «Zaananda turuwatqan qizlar Beyt-Ézelning ah-zarligha chiqqan emes; sendin muqim jayingni élip kétidu». ■ **1:11** Yesh. 47:3 □ **1:12 «Marotta turuwatqan qiz yaxshiliqqa telmürüp tit-tit boluwatidu» —** «Marot» dégenning menisi «achchiq» — ular «yamanliq»ning achchiqliqini tétiydu. **«...yamanliq Perwerdigardin Yérusalém derwazisigha chüshti» —** Sennaxérib Yehudadiki nurghun sheherlirini muhasirige alghandin kéyin Yérusalémni ishghal qilalmay derwazisi aldigha toxtap qaldi. Axirida meghlup boldi. ■ **1:12** Am. 3:6

Chünki sende Israilning itaetsizliki tépilidu.□
14 Shunga sen xushlishish hediyilirini Moreshet-Gat shehirige bérisen;
Aqzibning dukandarliri Israil padishahlirigha yalghanchiliq yetküzidu;□
15 Men téxi sanga bir «mirasxor» epkélimen, i Mareshah shehiride turuwatqan qiz;
Israilning shan-sheripi Adullamghimu chüshüp kélidu.□
16 Özüngni taqirbash qil,
Zoqung bolghan balilar üchün chéchingni chüshürüwet;
Qorultazdek aydingbashliqingni kéngeyt,
Chünki ular sendin ayrilip sürgün bolushqa ketti. □

2

Jebir-zulum üstige chüshidighan jaza

1 Ornida yétip qebihlikni oylaydighanlargha we yamanliq eyligüchilerge way!
Peqet ularning qolidin kelsila, ular tang étishi bilenla uni ada qilidu;
2 Ularning achköz közi étizlargha chüshsila, ular zorawanliq qilip buliwalidu;
Öylergimu qiziqipla qalsa, bularnimu élip kétidu;
Ular batur kishinimu jemeti bilen bulaydu,
Ademni öz mirasliri bilen qoshup changgiligha kirgüziwalidu.□ ■
3 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —
Mana, Men bu ailige qarap, boyunliringlardin chiqiralmaydighan yaman bir *boyuntururqni* oylap teyyarliwatimen;
Siler emdi gidiyip mangmaysiler;
Chünki shu künler yaman künler bolidu.■
4 Shu küni ular siler toghranglarda temsilni tilgha élip,
Échinishliq bir zar bilen zarlaydu: —
«Biz pütünley bulang-talang qilinduq!;
U xelqimning nésiwisini bashqilargha bölüwetti;

□ **1:13 «Tulparni jeng harwisigha qat, i Laqishta turuwatqan qiz» —** ibraniy tilida «Laqish»ning teleppuzi «at»qa yéqin. Laqish shu rayondiki eng küchlük sheher; atqa tayinishning özi bir gunah. Xuda Israilgha «atqa tayinish»ni qet'iy men'i qilghanidi («Qan.» 17-bab). Ularning atlargha tayinishi belkim Yehudagha selbiy ülge bolushi mumkin idi. **«Laqish bolsa, Zion qizigha gunahning bashlan'ghan yéri idi!» —** Laqish shehiri Yehudada bolghini bilen birinchi bolup shimaliy padishahliqning tunji butperes padishahi Yeroboam (I)ning rezillikining tesirni qobul qilghan bolsa kérek. Xeritilerni körüng. □ **1:14 «Sen xushlishish hediyilirini Moreshet-Gat shehirige bérisen» —** «Moreshet-Gat» dégen sözning yiltizi «mirasni élish» yaki «mirastin mehrum bolush» (ibraniy tilida «moresh», ereb tilida «miras»). Ular öz «miras»idin ayrilidi, mirasigha «elwida» déyishi kérek. **«Aqzibning dukandarliri Israil padishahliriga yalghanchiliq yetküzidu» —** «Aqzib»ning menisi «aldamchiliq», Yehuda padishahliqigha jaylashqan. Yehuda padishahliri (shundaqla Israil padishahliri) Aqzib shehirining dukanliridin köp payda körgenidi («1Tar.» 4:21-23). Düshmen qoshuni Israil padishahliqigha tajawuz qilghandin kéyin, Samariye padishahliri jiddiy hajetke chüshkende, Aqzibtikiler ularga burunqidek soda-sétiq qilip kéreklik teminatlarni ewetelmey, ularga «yalghanchi» bolup qalidu. □ **1:15 «Men téxi sanga bir «mirasxor» epkélimen, i Mareshah shehiride turuwatqan qiz» —** ibraniy tilida «Mareshah» we «mirasxor» yéqin söz. «mirasxor» elwette kinayilik gep, u Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. **«Israilning shan-sheripi Adullamghimu chüshüp kélidu» —** «Adullam» eslide Dawut peyghember (yigit waqtida) Saul padishahtin qéchip, kiriwalghan ghar idi. Démek, Israil, jümlidin uning padishahi we «shan-sheripi» bolghan butlar yene qéchishi kérek. Biraq bu sözning ichidiki meniside yene ümid bar. Dawut peyghember «Adullam»da yoshurun'ghandin kéyin, japaliq künlerni ötküzüp axirda Israilning shereplik padishahi bolup chiqqan. Israil belkim uninggha oxshash japaliq künlerni ötküzgendin kéyin shereplik künlerni yene köridu. Mezkur bésharet yene Mesih («Israilning shan-sheripi»)ning kelgüside Israilning gunahi tüpeylidin azabqa chüshüshini körsitishimu mumkin. □ **1:16 «Özüngni taqirbash qil, zoqung bolghan balilar üchün chéchingni chüshürüwet; qorultazdek aydingbashliqingni kéngeyt,...» —** chachlarni chüshürüsh matemning birxil ipadisi. □ **2:2 «.. batur kishinimu jemeti» —** yaki «... batur kishinimu öyi». ■ **2:2** Yesh. 5:8 ■ **2:3** Am. 5:13

Uni mendin shunche dehshetlik mehrum qildi!
U étizlirimizni munapiqqa teqsim qilip berdi!□
5 Shunga Perwerdigarning jamaiti arisidin,
Silerde chek tashlap zémin üstige tana tartip nésiwe bölgüchidin birsimu qalmaydu.■

Saxta peyghemberlerning Xudaning peyghemberliridin renjishi

6 Ular: «bésharet bermenglar!» — dep bésharet béridu!
Eger *peyghemberler* bu ishlar toghruluq bésharet bermise, emdi bu ar-nomus bizdin hergiz ketmeydu!□ ■
7 I Yaqup jemeti,
«Perwerdigarning Rohi sewr-taqetsizmu?
Bu ishlar rast Uning qilghanlirimu?» — dégili bolamdu?
Méning sözlirim durus mangghuchigha yaxshiliq keltürmemdu? □
8 Biraq tünügünla Méning xelqim hetta düshmendek ornidin qozghaldi;
Siler xatirjemlikte yoldin ötüp kétiwatqanlarning tonini ich kiyimliri bilen salduruwalisilerki,
Ularni xuddi urushtin qaytqanlardek *kiyimsiz* qaldurisiler.□
9 Xelqim arisidiki ayallarni özlirining illiq öyliridin qoghlaysiler;
Ularning yash balilirini siler Méning güzel göhirimdin menggüge mehrum qilisiler. □
10 Ornunglardin turup néri kétinglar;
Chünki halaketni,
Yeni azabliq bir halaketni keltüridighan napakliq tüpeylidin,
Bu yer silerge tewe aramgah bolmaydu.
11 Eger bihudilikte, yalghanchiliqta yürgen birsi yalghan gep qilip: —
«Men sharab we haraqqa tayinip silerge bésharet bérimen» — dése,
Mana, u shu xelqqe peyghember bolup qalidu!□

Xudaning «Israilning qaldisi»gha bolghan wedisi

12 Men choqum séni bir pütün qilip uyushturimen, i Yaqup;
Men choqum Israilning qaldisini yighimen;
Men ularni Bozrahdiki qoylardek,
Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen;

□ **2:4 «U (Perwerdigar) étizlirimizni munapiqqa teqsim qilip berdi!»** — «munapiq» belkim öz ehdiside héch turmaydighan Asuriye padishahini körsitidu. ■ **2:5** Qan. 32:8, 9 □ **2:6 «Ular: «bésharet bermenglar!» — dep bésharet béridu! Eger peyghemberler bu ishlar toghruluq bésharet bermise, emdi bu ar-nomus bizdin hergiz ketmeydu!»** — bu ayette «bésharet bérish» dégen péilning yene bir terjimisi: «shal chéchish» (kinayilik gep). Bashqa birnechche xil terjimiliri; (1) «Bu ishlar toghruluq bésharet bermeslik kérek!» (ular deydu) «Emdi ar-nomus (bizdin) hergiz ketmeydu!» (Mikah deydu); (2) «Derweqe ular (peyghemberler) bu ishlar toghruluq bésharet bérishke toxtaydu! Emdi ar-nomus bizdin ketmeydu!». ■ **2:6** Yesh. 30:10; Am. 7:16 □ **2:7 «I Yaqup jemeti, «Perwerdigarning Rohi sewr-taqetsizmu? Bu ishlar rast Uning qilghanlirimu?» — dégili bolamdu?»** — démek, Israil (shübuhisizki, saxta peyghemberlerning telimliri bilen): «Xuda bizni söyidu, biz Xudaning alahide xelqi, U bizge hergiz yamanliqni yetküzmeydu» — dewéridu. Bashqa birxil terjimisi: «I «Yaqup jemeti» dep atalghuchi, Perwerdigar sewr-taqetsizmu? Bular (bu yaman ishlar) uning qilghanlirimu?». □ **2:8 «... siler xatirjemlikte yoldin ötüp kétiwatqanlarning tonini ich kiyimliri bilen salduruwalisilerki, ularni xuddi urushtin qaytqanlardek kiyimsiz qaldurisiler»** — bashqa birxil terjimisi: «... xuddi urushtin qaytiwatqanlardin alghandek siler ularning tonini ich kiyimliri bilen élip bulisiler» (urushtin qaytqanlar bolsa xatirjemlikte mangidu, elwette). □ **2:9 «Méning güzel göhirim»** — (yaki «Méning zibuzinnitimdin») — belkim Qanaan zéminining özini körsitidu. □ **2:11 «Men sharab we haraqqa tayinip silerge bésharet bérimen...»** — bashqa birxil terjimisi: «Birsi «sharab hem haraqning köp bolidighanliqi toghrisida bésharet bérimen» dése, u mushu xelqqe taza muwapiq bir peyghember bolidu».

Ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu.□
13 Bir «bösüp ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu;
Ular bösüp chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti;
Ular bösüp chiqti,
Yeni qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti;
Ularning Padishahi ularning aldida,
Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu.□ ■

3

Bésharetler 2-qatar •••• Yétekchilerning haligha way!

1 Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri,
Israil jemetining emirliri!
Adil hökümni bilish silerge xas emesmu?□
2-3 I yaxshiliqni öch körgüchi,
Yamanliqni yaxshi körgüchiler —
Siler Öz xelqimdin térisini,
Ustixanliridin göshini yulidighan,
Ularning göshini yeydighan,
Térisi soyulghuche üstidin sawaydighan,
Ustixanlirini chaqidighan,
Ularni qazan'gha teyyarlighandek,
Dashqazandiki göshni toghrighandek toghraysiler!
4 Buningdin kéyin ular Perwerdigargha nida qilidu,
Biraq U ularni anglimaydu;
Ularning qilmishliridiki her türlük qebihliki üchün,
U chaghda U yüzini ulardin qachurup yoshuridu!».

Saxta peyghemberlerning haligha way!

5 Perwerdigar Öz xelqini azdurghuchi peyghemberler toghruluq mundaq deydu: —
(Ular chishliri bilen chishleydu,
«Aman-tinchliq!» dep warqiraydu,
Kimerkim ularning gélini maylimisa,
Shulargha qarshi urush hazirlaydu!)□ ■
6 — Shunga silerni «alamet körünüsh»ni körmeydighan bir kéche,
Pal salghili bolmaydighan qarangghuluq basidu;
Peyghemberler üchün quyash patidu,

□ **2:12 «Öz yayliqida yighilghan bir padidek jem qilimen; ular adimining köplükidin warang-churungluqqa tolidu» —** bezi alimlar «ademlerning köplüki»ni düshmenlerning köplüki, dep qaraydu. Biraq bir pada qoylar jem qilin'ghinida, beribir chong «warang-churung» kötürilidu. □ **2:13 «Bir «bösüp ötküchi» ularning aldigha chiqip mangidu; ular bösüp chiqip, qowuqqa yétip bérip, uningdin chiqti; ular bösüp chiqti, … ularning padishahi ularning aldida, Perwerdigar ularning aldigha ötüp mangidu» —** bu ulugh bésharet Xudaning Yehudani Asuriye impériyesidin qutquzidighanliqini körsitidu; bizningche bésharet yene ikki qétim emelge ashurulidu. «Qoshumche söz»imizde biz u toghruluq yene azraq sherhleymiz. ■ **2:13** Yesh. 32:4-5; 52:12; Hosh. 1:11; Zek. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yuh. 10:2-4 □ **3:1 «Men mundaq dédim: «Anglanglar, i Yaqupning hakimliri, Israil jemetining emirliri! … » —** 1-4-ayette sözligüchi belkim peyghember özi. «Yaqup» we «Israil» mushu yerde shübhisizki, ikki padishahliqni teng körsitidu. Mushu ayetke qarighanda, chiriklishish memliketlerning eng yuqiri orunlirigha we sotxanilirigha singip kirgenidi; biraq u padishahi Hezekiyani tilgha almaydu; Hezekiya ixlasmen adem bolup, u özi mushu gunahlardin xaliy bolghan. □ **3:5 «Kimerkim ularning gélini maylimisa, …» —** ibraniy tilida «kimerkim ularning aghzigha bir nerse salmisa,..». ■ **3:5** Mik. 2:11

Kün ular üstide qara bolidu;■
7 «Alamet körünüshni körgüchiler» shermende bolidu,
Palchilar yerge qaritilidu;
Ularning hemmisi kalpuklirini tosup yüridu;
Chünki Xudadin héch jawab kelmeydu.□
8 Biraq men berheq Perwerdigarning Rohidin küchke tolghanmen,
Yaqupqa özining itaetsizlikini,
Israilgha uning gunahini jakarlash üchün,
Toghra hökümlerge hem qudretke tolghanmen.
9 Buni anglanglar, ötünimen, i Yaqup jemetining hakimliri,
Israil jemetining emirliri!
Adil hökümge öch bolghanlar,
Barliq adaletni burmilaydighanlar,■
10 Zionni qan töküsh bilen,
Yérusalémni heqqaniyetsizlik bilen quridighanlar!□ ■
11 *Zionning* hakimliri parilar üchün hökům chiqiridu,
Kahinlar «ish heqqi» üchün telim béridu;
«Peyghemberler» pul üchün palchiliq qilidu;
Biraq ular «Perwerdigargha tayinar»mish téxi,
We: — «Perwerdigar arimizda emesmu?
Bizge héch yamanliq chüshmeydu» — déyishidu.□
12 Shunga silerning wejenglardin Zion téghi étizdek aghdurulidu,
Yérusalém döng-töpilik bolup qalidu,
«Öy jaylashqan tagh» bolsa ormanliqning otturisidiki yuqiri jaylardekla bolidu, xalas.□ ■

4

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

1 Biraq axirqi zamanda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu,
Hemme döng-égizliktin üstün qilinip kötürülidu;

■ **3:6** Yer. 15:9; Yo. 2:10, 31; 3:15; Am. 8:9 □ **3:7 «Ularning hemmisi kalpuklirini tosup yüridu...»** — kalpuklarni tosush adette xijilliqni bildüretti. Uning üstige, Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun boyiche yuqumluq késel bolghan ademler özining kelgenlikini agahlandurush üchün kalpuklirini tosup «Napak, napak!» dep warqirishi kérek idi. Bu ayet bu saxta peyghemberlerning napak sözlirini étirap qilishi kérek bolidighanliqini bildüridu. ■ **3:9** Am. 5:7; 6:12 □ **3:10 «Zionni qan töküsh bilen, Yérusalémni heqqaniyetsizlik bilen quridighanlar!»** — shübhisizki, Yérusalémda nurghun heywetlik imaretler peyda bolghanidi. Biraq hemmisi adaletsizlikke tayinip yasalghan. ■ **3:10** Ez. 22:27; Zef. 3:3 □ **3:11 ««Peyghemberler» pul üchün palchiliq qilidu;...»** — Xudaning peyghemberliri hergiz palchiliq ishlirini qilmaydu, elwette. Heqiqiy peyghemberlerning xizmetliri bilen «palchiliq»ning otturisidiki chong perqler toghruluq «Tebirler»ni körüng. □ **3:12 ««Öy jaylashqan tagh» bolsa ormanliqning otturisidiki yuqiri jaylardekla bolidu, xalas»** — Mikah öz dewridiki «muqeddes öy» yaki «ibadetxana» démeydu — Ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qaldi. Bu ayettiki bésharet belkim Hezekiya padishahni chongqur tesirlendürgen bolushi mumkin. Yüz yildin kéyin ordidiki emirler bésharetning Hezekiyagha bolghan tesirini tilgha élip, öz padishahi Yehoakimgha bésharetni neqil keltüridu («Zion téghi étizdek aghdurulidu, Yérusalém döng-töpilik bolup qalidu»), shuning bilen Yeremiya peyghember ölüm jazasidin qutulup qalghan (Tewrat, «Yeremiya» 26-bab). «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik geptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerde butlargha choqun'ghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqun'ghan jaydek «haram» bolup qalidu, shuningdek ormanliqning kishilerning közige az-paz chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas! ■ **3:12** Mik. 3:12

Barliq xelqler uninggha qarap éqip kélishidu.□ ■
2 Nurghun qowm-milletler chiqip bir-birige: —
«kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha,
Yaqupning Xudasining öyige chiqip kéleyli;
U öz yolliridin bizge ögitidu,
We biz uning izlirida mangimiz» — déyishidu.
Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,
Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu.
3 U bolsa köp xelq-milletler arisida höküm chiqiridu,
U küchlük eller, yiraqta turghan ellerning heq-naheqlirige késim qilidu;
Buning bilen ular öz qilichlirini sapan chishliri,
Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;
Bir el yene bir elge qilich kötürmeydu,
Ular hem yene urush qilishni ögenmeydu;□
4 Belki ularning herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixi astida olturidu,
We héchkim ularni qorqatmaydu;
Chünki samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaq éytti.□ ■
5 Barliq xelqler öz «ilah»ining namida mangsimu,
Biraq biz Xudayimiz Perwerdigarning namida ebedil'ebedgiche mangimiz.
6 Shu künide, — deydu Perwerdigar, — Men méyip bolghuchilarni,
Heydiwétilgenlerni we Özüm azar bergenlerni yighimen;□ ■
7 We méyip bolghuchini bir «qaldi»,
Heydiwétilgenni küchlük bir el qilimen;
Shuning bilen Perwerdigar Zion téghida ular üstidin höküm süridu,
Shu kündin bashlap menggügiche.□ ■
8 We sen, i padini közetküchi munar,
— Zion qizining égizliki, *padishahliq* sanga kélidu: —
— Berheq, sanga eslidiki hoquq-hökümranliq kélidu;
Padishahliq Yérusalém qizigha kélidu.□

Shereptin ilgiri bolghan azab

9 Emdi sen hazir némishqa nida qilip nale kötürisen?
Sende padishah yoqmidi?

□ **4:1 «Axirqi zamanda» —** ibraniy tilida «künlerning axirida». **«Barliq xelqler uninggha *Perwerdigarning öyige* qarap éqip kélishidu»** — Tewrat hem Zeburda «(yat) eller» hem «xelqler» bolsa adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Mikah» dégen kitabta «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **4:1** Yesh. 2:2-5 □ **4:3 «... U bolsa köp xelq-milletler arisida höküm chiqiridu... Ular hem yene urush qilishni ögenmeydu» —** Yeshaya peyghember öz kitabida mushu ayetlerni (1-3ni) neqil keltüridu («Yesh.», 4:2). □ **4:4 «...ularning herbiri öz üzüm téli we öz enjür derixi astida olturidu» —** buning köchme menisi belkim her kishi her adem Xudagha shükür éytip, achközlük qilmaydu, dégenlik bolushi mumkin. ■ **4:4** 1Pad. 5:5 □ **4:6 «Men méyip bolghuchilarni, heydiwétilgenlerni we Özüm azar bergenlerni yighimen» —** «méyip bolghuchi», «heydiwétilgenler» we «Özüm azar bergenler» dégen söz ayalche rodtiki isimlardur; shübhisizki, bu Israilning panahsiz ajiz qizdek bolidighanliqini körsitidu. «Méyip bolghuchi» dégen söz belkim hezriti Yaqup Pelestin'ge qaytqan chaghni, Xudaning uning jahilliqini bir terep qilip méyip qilghandin kéyinki körsetken shepqitini eske keltüridu («Yar.» 32-bab). ■ **4:6** Qan. 30:3, 4, 5 □ **4:7 «Shu kündin bashlap menggügiche» —** ibraniy tilida «hazirdin bashlap menggügiche». ■ **4:7** Dan. 7:14; Zef. 3:19; Luqa 1:33 □ **4:8 «padini közetküchi munar» —** belkim Yérusalém we uning emeldarlirini körsitishi mumkin. Chünki ularning rohiy jehettin pütkül Israil («Xudaning padisi»)ning üstige küzetchi, baqquchi bolush mes'uliyiti bar idi. **«Berheq, sanga eslidiki hoquq-hökümranliq kélidu; padishahliq Yérusalém qizigha kélidu»** — démek, Israil yene padishahliq bolidu, biraq padishah Xuda Özi (Mesih Uning wekili bolghachqa) bolidu (7-ayet).

Séning mushawiringmu halak bolghanmidi,
Ayalni tolghaq tutqandek azablar séni tutuwalghanmidi?■
10 Azabqa chüsh, tolghaq tutqan ayaldek tughushqa tolghinip tirishqin, i Zion qizi;
Chünki sen hazir sheherdin chiqisen,
Hazir dalada turisen,
Sen hetta Babilghimu chiqisen.
Sen ashu yerde qutquzulisen;
Ashu yerde Perwerdigar sanga hemjemet bolup düshmenliringdin qutquzidu.□
11 We hazir nurghun eller: — «U ayagh asti qilinip bulghansun!
Közimiz Zionning *izasini* körsün!» — dep sanga qarshi jeng qilishqa yighilidu;
12 Biraq ular Perwerdigarning oylirini bilmeydu,
Uning nishanini chüshenmeydu;
Chünki önchilerni xaman'gha yighqandek U ularni yighip qoydi.■
13 Ornungdin turup xamanni tep, i Zion qizi,
Chünki Men münggüzüngni tömür, tuyaqliringni mis qilimen;
Nurghun ellerni soqup pare-pare qiliwétisen;
Men ularning ghenimitini Perwerdigargha,
Ularning mal-dunyalirini pütkül yer-zémin Igisige béghishlaymen.□ ■

5

Azabliq künlerde Mesih tughulidu we Israilni qutquzidu

1 Emdi özünglar qoshun-qoshun bolup yighilinglar, i qoshun qizi;
Chünki birsi bizni muhasirige aldi;
Ular Israilning hakim-soraqchisining mengzige hasa bilen uridu;□
2 (Sen, i Beyt-Lehem-Efratah, Yehudadiki minglighan *sheher-yézilar* arisida intayin kichik bolghan bolsangmu,
Sendin Men üchün Israilgha Hakim Bolghuchi chiqidu;
Uning *huzurumdin* chiqishliri qedimdin,

■ **4:9** Yer. 8:19 □ **4:10** «Azabqa **chüsh, tolghaq tutqan ayaldek tughushqa tolghinip tirishqin, i Zion qizi; chünki sen hazir sheherdin chiqisen, hazir dalada turisen, sen hetta Babilghimu chiqisen»** — Israil Asuriye teripidin andin Babil (andin kéyin yene Grék we Rim imériyesi) teripidin azab tartidu. Mikah ularga: Bu azablarni Xudadin kelgen «tolghaq azabliri» dep bilgen bolsanglar, emdi heqiqiy padishah we mushawir (9-ayet) aranglardin tughulushi kérek, deydu. Derweqe Mesih Eysa ular Rim impériyesi teripidin azab tartqanda tughuldi. ■ **4:12** Yer. 51:33 □ **4:13** «**Ornungdin turup xamanni tep, i Zion qizi, chünki Men münggüzüngni tömür, tuyaqliringni mis qilimen; nurghun ellerni soqup pare-pare qiliwétisen...**» — 11-13-ayettiki ishlar Israil Babildin qutquzulup (10-ayet) Qanaan'gha qaytip kelgendin kéyin yüz bérishi kérek. Wehiy miladiyedin ilgiriki 3- we -2-esirde «Makkabiylar» dewride qismen emelge ashurulghini bilen, toluq emelge ashurulush axirqi zamanlarda bolush kérek. ■ **4:13** Zek. 4:14; 6:5 □ **5:1** «**Emdi özünglar qoshun-qoshun bolup yighilinglar**» — bashqa birxil terjimisi: «Emdi öz-özünglarni késip tilenglar!» (démek, qattiq qayghu-hesretni bildürüsh üchün). **«... Qoshun-qoshun bolup yighilinglar, i qoshun qizi»** — «qoshun qizi» dégen sirliq söz Yérusalémdikilerni körsitidu; bésharet emelge ashurulghanda Yérusalémdikilerning hemmisining esker bolidighanliqini bildürürüshi mumkin. **«Chünki birsi bizni muhasirige aldi; ular Israilning hakim-soraqchisining mengzige hasa bilen uridu»** — bu «muhasire» belkim ikki muhasirini körsitishi mumkin: (1) Asuriye impériyesining Yérusalémgha bolghan muhasirisi; shu chaghda birsi Hezekiya padishahning «mengzige hasa bilen urghan»mikin? (2) axirqi zamandiki «nurghun eller»ning muhasirisi (4:11-13ni körüng). Bu ikki tehlil toghra bolsa ayetning ikkinchi jümlisidiki «u»: (1) Asuriye padishahini we kéyin: (2) axirqi zamandiki dejjalni körsitidu.

Yeni ezeldin bar idi)□ ■
3 Shunga tolghaq tutqan ayal tughup bolghuche,
U ularni *düshmenlirige* tashlap qoyidu;
Shu chaghda Uning qérindashliri bolghan qaldisi Israillarning yénigha qaytip kélidu.□
4 U bolsa Perwerdigarning küchi bilen,
Perwerdigar Xudasining namining heywitide padisini béqishqa ornidin turidu;
Shundaq qilip ular mezmut turup qalidu;
Chünki U shu chaghda yer yüzining qerilirigiche ulugh dep bilinidu.
5 We bu adem aram-xatirjemlikimiz bolidu;
Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende,
Ordilirimizni dessep cheyligende,
Biz uninggha qarshi yette xelq padichisini,
Sekkiz qabiliyetlik yétekchini chiqirimiz;■
6 Ular Asuriye zéminini qilich bilen,
Nimrodning zéminini ötkelliride xarabe qilidu;
We Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende,
Chégrimiz ichini cheyligende,
U adem bizni uning qolidin qutquzidu.□
7 We Yaqupning qaldisi nurghun xelqler arisida Perwerdigardin chüshken shebnemdek bolidu,
Chöp üstige yaghqan yamghurlardek bolidu;
Bular insan üchün kéchikmeydu,
Adem balilirining *ejrini* kütüp turmaydu.□
8 Yaqupning qaldisi eller arisida,
Yeni nurghun xelqler arisida ormandiki haywanlar arisidiki shirdek bolidu,
Qoy padiliri arisidiki arslandek bolidu;
Shir ötkende ularning arisidin,
Héchkim qutquzup alalmighudek cheylep desseydu,

□ **5:2 «*Sen, i Beyt-Lehem-Efratah, Yehudadiki minglighan sheher-yézilar arisida intayin kichik bolghan bolsangmu, sendin men üchün Israilgha Hakim Bolghuchi chiqidu; uning huzurumdin chiqip-kirishliri qedimdin, yeni ezeldin bar idi*»** — démisekmu, bu Mesih Eysani körsitidu. U: (1) «Beyt-Lehem» dégen kichik yézida tughulghan; (2) shuning bilen bir waqitta u Xudaning «Kalami» bolup, Xuda uning wasitisi arqiliq hemme mewjudatlarni yaratqanidi («Yh.» 1:1-4), Mesih uning yénidin «ezeldin tartip» Xudaning iradisini beja keltürüshke chiqip-kirip turghanidi. ■ **5:2** Mat. 2:6; Yuh. 7:42; Yar.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Mis.3:4; Yuh. 13:3 □ **5:3 «U ularni düshmenlirige tashlap qoyidu» —** yaki «ularni tashlap qoyidu». **«shunga tolghaq tutqan ayal tughup bolghuche, U ularni (düshmenlirige) tashlap qoyidu»** — démek, bésharet boyiche «Mesih» tughulghuche Xuda Israilni yat ellerning hökümranliqi astigha tapshuridu, ular bashqa ellerning hakimiyiti astida turidu; shuningdek ular japa we azab tartidu. **«Shu chaghda Uning (Mesihning) qérindashliri bolghan qaldisi Israillarning yénigha qaytip kélidu»** — ayetke qarighanda Mesihning tughulushi Xudagha sadiq bolghan bir «qaldisi», yeni «uning qérindashliri» Pelestin zéminigha qaytip kélishi bilen baghliq; tarixtin bilimizki, Xudaning «qaldisi»ning «qaytip kélish»i Mesih tughulushtin ilgiri idi (miladiyedin ilgiriki 520-yili). ■ **5:5** Yesh. 9:5 □ **5:6 «Ular Asuriye zéminini qilich bilen, Nimrodning zéminini ötkelliride xarabe qilidu» —** «Nimrod» bolsa Babil shehirining asaschisi idi. **«Asuriyelik zéminimizgha bösüp kirgende, chégrimiz ichini cheyligende, u adem bizni uning qolidin qutquzidu»** — axirqi zamanda Mesih Israilni (ular towa qilghandin kéyin) barliq düshmenliridin qutquzidu. □ **5:7 «We Yaqupning qaldisi urghun xelqler arisida Perwerdigardin chüshken shebnemdek bolidu, chöp üstige yaghqan yamghurlardek bolidu; bular insan üchün kéchikmeydu, adem balilirining ejrini kütüp turmaydu» —** bu oxshitishning asasiy menisi: «ademlerning herqandaq ish-paaliyetliri shebnem we yamghurgha héchqandaq tesir yetküzelmeydu; ular chüshüshi üchün ademlerning herikitini kütmeydu. Shebnem we yamghur beribir peqet Xudaning orunlashturushi bilen chüshidu»; kelgüside Xuda Öz méhir-shepqiti bilen Yaqup jemetini dunyadiki barliq ellerni (ular héch ish-paaliyetlerni qilmayla) oyghitidighan we yéngilaydighan bir beriket qilidu.

Titma-tit qilip yirtiwétidu.□
9 Qolung küshendiliring üstige kötürülidu,
Barliq düshmenliring üzüp tashlinidu.
10 Shu künide shundaq boliduki, — deydu Perwerdigar,
Men aranglardin barliq atliringni üzüp tashlaymen,
Jeng harwiliringni halak qilimen.□ ■
11 Zéminingdiki sheherliringni yoqitimen,
Barliq istihkamliringni ghulitimen.□
12 Séhirlerni qolungdin üzüp tashlaymen;
Silerde palchilar bolmaydu.
13 Men oyma mebudliringni,
«But tüwrük»liringlarni otturungdin üzüp tashlaymen;
Sen öz qolungning yasighinigha ikkinchi bash urmaysen.
14 Arangdin «Ashérah»liringni yuluwétimen,
We sheherliringni halak qilimen; □
15 We *Manga* qulaq salmighan ellerning üstige achchiq we derghezep bilen intiqamni yürgüzimen.

6

Bésharetler 3-qatar •••• Xudaning dewasi

1 Perwerdigarning néme dewatqinini hazir anglanglar: —
«Ornungdin tur, taghlar aldida dewayingni bayan qil,
Égizliklerge awazingni anglatqin».□
2 «I taghlar,
We siler, yer-zéminning özgermes ulliri,
Perwerdigarning dewasini anglanglar;
Chünki Perwerdigarning Öz xelqi bilen bir dewasi bar,
U Israil bilen munaziliship eyibini körsetmekchi;■
3 I xelqim, Men sanga zadi néme qildim?
Séni néme ishta bizar qiliptimen?
Méning xataliqim toghruluq guwahliq bérishkin!
4 Chünki Men séni Misir zéminidin élip chiqardim,
Séni qulluq makanidin hörlükke qutquzdum;
Aldingda yétekleshke Musa, Harun we Meryemlerni ewettim.■
5 I xelqim, Perwerdigarning heqqaniyliqlirini bilip yétishinglar üchün,

---

□ **5:8 «Shir ötkende ularning arisidin, héchkim qutquzup alalmighudek cheylep desseydu, titma-tit qilip yirtiwétidu» —** «ular» mushu yerde «ormandiki haywanlar» we «qoy padliri»ni (démek, yat ellerni) körsetse kérek. □ **5:10 «Men aranglardin barliq atliringni üzüp tashlaymen, jeng harwiliringni halak qilimen» —** Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan permanliri boyiche, Israillar arisidiki atlar we jeng harwilirini köpeytishke bolmaydu. Xudaning meqsiti shübhisizki, Öz xelqining atlargha, harwilargha emes, belki Xuda Özigila tayinishidin ibarettur («Qan.»17:16, «Zeb.»20:7, «Yesh.31:1»nimu körüng). ■ **5:10** Hosh. 14:4 □ **5:11 «Zéminingdiki sheherliringni yoqitimen, barliq istihkamliringni ghulitimen» —** Xudaning bu ishta bolghan meqsiti barliq atlarni we jeng harwilirini yoqitish meqsitige oxshash bolushi kérek — Israilni peqet Özigila tayandurushtur. □ **5:14 «Arangdin «Ashérah»liringni yuluwétimen» —** «Ashérah»lar belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlikler idi. Derexler but sheklige oyulghan yaki neqishlen'gen bolushi mumkin idi. **«we sheherliringni halak qilimen» —** «sheherliring»ning bashqa bir terjimisi: «qanliq qurban'gahliring». □ **6:1 «Ornungdin tur, taghlar aldida dewayingni bayan qil, égizliklerge awazingni anglatqin» —** bu sözler Mikahning özige (Israillar anglisun dep) éytilghan. Qedimki taghlar we döng-égizlikler mushu dewada Xudaning wediliride turghanliqigha guwahliq béridu («Qan.» 4:26, «Yesh.» 1:2ni körüng). ■ **6:2** Hosh. 4:1 ■ **6:4** Mis. 12:51; 14:30; 20:2

Moab padishahi Balakning qandaq niyitining barliqini,
Béorning oghli Balaamning uninggha qandaq jawab bergenlikini,
Shittimdin Gilgalghiche néme ishlar bolghanliqini hazir ésinglargha keltürünglar.□ ■

6 — Men emdi némini kötürüp Perwerdigar aldigha kélimen?
Némem bilen Hemmidin Aliy Bolghuchi Xudaning aldida égilimen?
Uning aldigha köydürme qurbanliqlarni,
Bir yilliq mozaylarni élip kélemdim?
7 Perwerdigar minglighan qochqarlardin,
Tümenligen zeytun méyi deryaliridin huzur alamdu?
Itaetsizlikim üchün tunji balamni,
Ténimning pushtini jénimning gunahigha atamdimen!?□
8 I insan, U sanga néme ishning yaxshi ikenlikini körsetti,
Berheq, Perwerdigar sendin néme telep qilghanliqini körsetti —
Adaletni yürgüzüsh,
Méhribanliqni söyüsh,
Séning Xudaying bilen bille kemterlik bilen méngishtin bashqa yene néme ishing bolsun?■

Dewaning dawami, höküm chiqirish

9 Perwerdigarning awazi sheherge xitab qilip chaqiridu;
(Pem-danaliq bolsa naminggha hörmet bilen qaraydu!)
Emdi höküm paliqini we uni Békitkinini anglanglar: —□
10 Rezil ademning öyide rezilliktin alghan bayliqlar yene barmidu?
Kem ölcheydighan yirginchlik ölchem yene barmidu?□
11 Biadil taraza bilen,
Bir xalta saxta taraza tashliri bilen pak bolalamdim?□ ■
12 Chünki sheherning bayliri zorawanliq bilen tolghan,
Uning ahalisi yalghan gep qilidu,
Ularning aghzidiki tili aldamchidur. ■
13 Shunga Men séni urup késel qilimen,
Gunahliring tüpeylidin séni xarabe qilimen.
14 Yeysen, biraq toyunmaysen,
Otturangda ach-boshluq qalidu,
Sen mülküngni élip yötkimekchi bolisen,
Biraq saqliyalmaysen;

□ **6:5 «I xelqim… Moab padishahi Balakning qandaq niyitining barliqini, Béorning oghli Balaamning uninggha qandaq jawab bergenlikini, Shittimdin Gilgalghiche néme ishlar bolghanliqini hazir ésinglargha keltürünglar»** — Xuda Shittimde Israillarning butpereslikini jazalighan, andin ularni kechürüm qilghan; U Gilgalda möjize yaritip, ularni Iordan deryasidin ötközgen. Emdi hazir oxshash ishlar bolmamdu — ular xalisila, butpereslikten towa qilip, Xudaning nijatini körüdighan bolidu. Tilgha élin'ghan weqeler «Chöl.» 24-, 25-bab, we «Yeshua» 1-5-bablarda xatirilen'gen. ■ **6:5** Chöl. 22:5; 23:7; 25; Ye. 5 □ **6:7 «Ténimning pushtini jénimning gunahigha atamdimen!?»** — ibraniy tilida «ténimning méwisini jénimning gunahigha atamdimen!?». ■ **6:8** Qan. 10:12 □ **6:9 «Emdi höküm paliqini we uni békitkinini anglanglar!»** — bashqa birxil terjimisi: «Emdi i qebile we sheher jamaiti, anglanglar!». □ **6:10 «Rezil ademning öyide rezilliktin alghan bayliqlar yene barmidu? Kem ölcheydighan yirginchlik ölchem yene barmidu?…»** — 10-15-ayetlerde xatirilen'gen Israilning qilmishliri yuqiriqi 8-ayettiki sözning eksi bolidu (adaletni yürgüzüsh, méhribanliqni söyüsh, kemterlerche Xuda bilen bille méngish). Mushu ayettiki «ölchem» ibraniy tilida «efah» bolidu. □ **6:11 «Biadil taraza bilen, bir xalta saxta taraza tashliri bilen pak bolalamdim?»** — bashqa birxil terjimisi: «Biadil tarazini, bir xalta saxta taraza tashlirini tutup turghan ademlerni pak hésabliyalamdim?». ■ **6:11** Hosh. 12:8 ■ **6:12** Yer. 9:7

Saqlap qaldurghining bolsimu, uni qilichqa tapshurimen.□ ■
15 Tériysen, biraq hosul almaysen;
Zeytunlarni cheyleysen, biraq özüngni méyini sürtüp mesih qilalmaysen,
Yéngi sharabni cheylep chiqirisen,
Biraq sharab ichelmeysen.■
16 Chünki «Omrining belgilimiliri»ni,
«Ahabning jemetidikiler qilghanliri»ni tutisen;
Sen ularning nesihetliride mangisen,
Shuning bilen Men séni xarabe,
Sende turuwatqanlarning hemmisi isqirtish obyékti qilimen;
Sen xelqimdiki shermendichilikni kötürisen.□ ■

7

Peyghemberning azablinishliri

1 Méning halimgha way! Chünki men xuddi yazdiki méwiler yighilip,
Üzüm hosulidin kéyinki wasangdin kéyin ach qalghan birsige oxshaymen,
Yégüdek sapaq yoqtur;
Jénim teshna bolghan tunji enjür yoqtur!
2 Ixlasmen kishi zémindin yoqap ketti,
Ademler arisida durus birsimu yoqtur;
Ularning hemmisi qan tökүshke paylimaqta,
Herbiri öz qérindishini tor bilen owlaydu.■
3 Rezillikni puxta qilish üchün,
Ikki qoli uninggha teyyarlan'ghan;
Emir «inam»ni soraydu,
Soraqchimu shundaq;
Mötiwer janab bolsa öz jénining nepsini ashkara éytip béridu;
Ular jem bolup rezillikni toqushmaqta.□ ■
4 Ularning eng ésili xuddi jighandek,
Eng durusi bolsa, shoxiliq tosuqtin betterdur.
Emdi közetchiliring *qorqup* kütken kün,
Yeni *Xuda* sanga yéqinlap jazalaydighan küni yétip keldi;
Ularning alaqzade bolup kétidighan waqti hazir keldi.□
5 Ülpitingge ishenme,
Jan dostunggha tayanma;
Aghzingning ishikini quchiqingda yatquchidin yépip yür.

□ **6:14 «Yeysen, biraq toyunmaysen, otturangda ach-boshluq qalidu»** — bezi alimlar bu ibare tolghaq késili «dizéntériye»ni körsitidu, dep qaraydu. **«Sen mülküngni élip yötkimekchi bolisen, biraq saqliyalmaysen; saqlap qaldurghining bolsimu, uni qilichqa tapshurimen»** — bashqa birxil terjimisi: «sen tolghaqqa kélisen, biraq balini tughmaysen; tughsangmu, balangni qilichqa tapshurimen». ■ **6:14** Hosh. 4:10 ■ **6:15** Qan. 28:38; Hag. 1:6 □ **6:16 «Chünki «Omrining belgilimiliri»ni, «Ahabning jemetidikiler qilghanliri»ni tutisen»** — Omri Israilning intayin rezil padishahi bolup, nurghunlighan butlarni yasap, Israilni bulargha choqunushqa buyrughan. Ahab uningdin téximu rezillikke ötüp, butpereslikke pahishiwazliq, «insan qurbanliqi», puqralarni bulang-talang qilish we qatilliqni qoshqanidi. («1Pad.» 16-22-bablarni körüng). **«Sende turuwatqanlarning hemmisi isqirtish obyékti qilimen»** — mushu yerde «isqirtish» mazaq qilishni bildüridu. ■ **6:16** 1Pad. 16:25, 26, 30-34 ■ **7:2** Zeb. 12:1-2; Hosh. 4:1 □ **7:3 «Mötiwer janab bolsa öz jénining nepsini ashkara éytip béridu»** — «mötiwer jabab» belkim padishahni wasitilik körsitidu. ■ **7:3** Mik. 2:1; 3:11 □ **7:4 «Ularning eng ésili xuddi jighandek, eng durusi bolsa, shoxiliq tosuqtin betterdur»** — «eng ésili» adaletni burmilimaydu, peqet uninggha tosalghu bolidu! **«Xuda sanga yéqinlap jazalaydighan küni...»** — ibraniy tilida «séning yoqlinidighan kününg» déyilidu.

6 Chünki oghul atisigha bihörmetlik qilidu,
Qiz anisigha,
Kélin qéyn anisigha qarshi qozghilidu;
Kishining düshmenliri öz öyidiki ademliridin ibaret bolidu.■
7 Biraq men bolsam, Perwerdigargha qarap ümid baghlaymen;
Nijatimni bergüchi Xudani kütimen;
Méning Xudayim manga qulaq salidu.

Axirqi zaman toghruluq ümid — Xudaning «qaldisi» söz qilidu

8 Manga qarap xush bolup ketme, i düshminim;
Gerche men yiqilip ketsemmu, yene qopimen;
Qarangghuluqta oltursam, Perwerdigar manga yoruqluq bolidu.□
9 Men Perwerdigarning ghezipige chidap turimen —
Chünki men Uning aldida gunah sadir qildim —
U méning dewayimni sorap, men üchün höküm chiqirip yürgüzgüche kütimen;
U méni yoruqluqqa chiqiridu;
Men Uning heqqaniyliqini körimen.■
10 We méning düshminim buni köridu,
Shuning bilen manga: «Perwerdigar Xudaying qéni» dégen ayalni shermendilik basidu;
Méning közüm uning *meghlubiyitini* köridu;
U kochidiki patqaqtek dessep cheylinidu.■

Xudaning jawabi

11 — Séning tam-sépilliring qurulidighan künide,
Shu künide sanga békitilgen pasiling yiraqlargha yötkilidu.
12 Shu künide ular yéninggha kélidu;
— Asuriyedin, Misir sheherliridin,
Misirdin *Efrat* deryasighiche, déngizdin déngizghiche we taghdin taghghiche ular yéninggha kélidu.
13 Biraq yer yüzi bolsa özining üstide turuwatqanlar tüpeylidin,
Yeni ularning qilmishlirining méwisi tüpeylidin xarabe bolidu. ■

Xudaning «qaldisi»ning duasi

14 — Öz xelqingni, yeni ormanda, Karmel otturisida yalghuz turuwatqan Öz mirasing bolghan padini,
Tayaq-hasang bilen ozuqlandurghaysen;
Qedimki künlerdikidek,
Ular Bashan hem Giléad chimenzarlirida qaytidin ozuqlansun!□ ■

Xudaning jawabi

15 — Sen Misir zéminidin chiqqan künlerde bolghandek,
Men ulargha karamet ishlarni körsitip bérimen.■
16 Eller buni körüp barliq heywisidin xijil bolidu;

■ **7:6** Ez. 22:7; Mat. 10:21, 35, 36; Luqa 12:53 □ **7:8 «Manga qarap xush bolup ketme, i düshminim;...»** — mushu yerdiki «düshminim» hem 10-ayettiki «u» dégenler «ayalche rod»ta kelgen bolghachqa, bésharet Yérusalémning Asuriyege gep qilghanliqini, yaki bolmisa axirqi zamandiki düshmini Babilgha gep qilidighanliqini körsetse kérek. ■ **7:9** Zeb. 9:5-7; Zeb. 43:1-2; Yer. 50:34 ■ **7:10** Zeb. 79:10; 115:2; Yo. 2:17 ■ **7:13** Yer. 21:14 □ **7:14 «... ormanda, Karmel otturisida yalghuz turuwatqan öz mirasing bolghan pada...»** — «Karmel» bolsa Israilning eng baraqsan, eng ésil ormanliq rayoni. ■ **7:14** Mik. 5:3 ■ **7:15** Yo. 2:26

Qolini aghzi üstige yapidu,
Qulaqliri gas bolidu;
17 Ular yilandek topa-changni yalaydu;
Yer yüzidiki ömiligüchilerdek öz töshükliridin titrigen péti chiqidu;
Ular qorqup Perwerdigar Xudayimizning yénigha kélidu,
We séning tüpeylingdinmu qorqidu.■
18 Qebihlikni kechüridighan,
Öz mirasi bolghanlarning qaldisining itaetsizlikidin ötidighan Tengridursen,
U achchiqini menggüge saqlawermeydu,
Chünki U méhir-muhebbetni xushalliq dep bilidu.
Kim sanga tengdash ilahdur?□ ■
19 — U yene bizge qarap ichini aghritidu;
Qebihliklirimizni U dessep cheyleydu;
Sen ularning barliq gunahlirini déngiz teglirige tashlaysen.
20 — Sen qedimki künlerdin béri ata-bowilirimizgha qesem qilghan heqiqet-sadaqetni Yaqupqa,
Özgermes muhebbetni Ibrahimgha yetküzüp körsitisen.

■ **7:17** Zeb. 72:9; Yesh. 49:32 □ **7:18 «Kim Sanga tengdash Ilahdur?»** — «Mikah» dégen isim, ibraniy tilida «kim Xudagha tengdash?» dégen menide. ■ **7:18** Mis. 34:6, 7; Zeb. 103:9

Nahum

Xudaning Ninewening halakiti toghruluq permani

1 Ninewe shehiri toghrisida yüklen'gen wehiy — Elkoshluq Nahum körgen alamet
körünüsh xatirilen'gen kitab.□

2 Perwerdigar otluq muhebbetlik, intiqam alghuchi bir Xudadur;
Berheq, Perwerdigar bir intiqam alghuchi,
Derghezep Igisidur;
Perwerdigar yawliridin intiqam alidu,
Düshmenliri üchün adawet saqlaydu.■
3 Perwerdigar asanliqche achchiqlanmaydu,
Küch-qudrette ulughdur,
Gunahi barni héch aqlimaydu;
Perwerdigar — Uning yoli qara quyunda we borandidur,
Bulutlar Uning ayaghliri purqiratqan chang-tozangdur.
4 U déngizgha tenbih bérip uni quruq qilidu,
Barliq deryalarni qurutiwétidu;
Bashan qaghjirap kétidu,
Karmelmu hem shundaq bolidu;
Liwandiki gül-giyahmu qaghjiraydu.□
5 Taghlar uning aldida titrep kétidu,
Döngler érip kétidu,
Yer yüzi Uning huzuri aldigha kötürülidu,
Jahan hem uningda barliq yashawatqanlarmu shundaq bolidu.■
6 Kim Uning ghezipi aldida tik turalisun?
Kim Uning achchiqining dehshitide qeddini kérip turalisun?
Uning derghezipi ottek tökülidu,
Uning aldida tashlar yérilidu.
7 Perwerdigar méhribandur, külpetlik künde bashpanahdur;
Özige tayan'ghanlarni U bilidu.■
8 Biraq éship tashqan kelkün bilen shu yerni pütünley tügeshtüridu,
Qarangghuluq uning düshmenlirini qoghlaydu.□
9 Siler Perwerdigar bilen qarshiliship néme oylawatisiler?
U ishliringlarni pütünley tügeshtüridu;

□ **1:1 «Yüklen'gen wehiy»** — ibraniy tilida «Massa» (asasiy menisi «yük») dégen bir söz bilenla ipadilinip hem «wehiy» hem «peyghemberning zimmisige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alidu. ■ **1:2** Mis. 20:5 □ **1:4 «Barliq deryalarni qurutiwétidu; Bashan qaghjirap kétidu, Karmelmu hem shundaq bolidu; Liwandiki gül-giyahmu qaghjiraydu»** — Bashan we Liwanda höl-yéghin köp, bek mol bolidu; ularning otlaqliri intayin munbet idi. Karmel bolsa Israilda höl-yéghin eng köp bolidighan jay; u «qaghjirap ketken» bolsa, bashqa jaylar téximu shundaq bolatti. ■ **1:5** Mis. 19:18; Zeb. 18:7-9; 29:4-6; 97:4, 5; 114:4. ■ **1:7** Yo. 3:16 □ **1:8 «Biraq éship tashqan kelkün bilen shu yerni pütünley tügeshtüridu»** — «éship tashqan kelkün» peyghemberlerning yazmilirida adette köchme menide qollinilip «tajawuz qilghuchi qorqunchluq qoshun»ni körsitidu. Biraq «Nahum» dégen ushbu qismida, u hem esli meniside (kelkün) bilen qollinilghan hem «tajawuzchi qoshun» dégen köchme menidimu qollinilghan. Ninewe shehiri Tigris deryasining éship téshishi hem Babil qoshuni teripidin yer bilen teng qilin'ghan. «Shu yer» belkim Ninewe shehirini körsitidu.

Yamanliq silerdin ikkinchi qétim chiqmaydu.□
10 Ular qamghaqtek bir-birige chirmishiwalghan bolsimu,
Öz haraqliridin süzme bolup ketken bolsimu,
Ular quruq paxaldek pütünley yep kétilidu.□
11 Sendin Perwerdigargha rezillik oylighuchi chiqqanidi,
U Iblisning bir nesihetchisidur. □
12 Perwerdigar mundaq deydu: —
«Ularning teyyarliqliri toluq, sani zor köp bolsimu,
Ular oxshashla üzüp tashlinidu,
Shundaqla kelmeske kétidu;
Men sanga azar qilghinim bilen, *i xelqim*,
Qaytidin sanga azar qilmaymen. □
13 Hazir Men uning boyunturuqini boynungdin sundurup éliwatimen,
We asaretliringni bösüp tashlaymen.
14 Perwerdigar sen toghruluq perman chüshürgenki,
Séning naming qaytidin térilmeydu;
Butungning öyidin Men oyma heykel, quyma heykelni yoqitimen;
Men qebrengni teyyarlawatimen,
Chünki sen pesendidursen.□
15 Mana taghlar üstide, xush xewerni élip kelgüchining ayaghlirigha,
Aram-xatirjemlikni jakarlighuchining ayaghlirigha qara!
Héytliringni tebrikle, i Yehuda, ichken qesemliringni ada qil;
Chünki u rezil bolghuchi zéminingdin ikkinchi ötmeydu;
U pütünley üzüp tashlan'ghan bolidu.□ ■

2

Ninewening halak bolushining teswirliri •••• Xuda Ninewege qaytidin söz qilidu

1 Bitchit qilidighan birsi köz aldingghila keldi;

□ **1:9 «U ishliringlarni pütünley tügeshtüridu»** — yaki «U Özi qilmaqchi bolghinini beribir ada qilidu». **«Yamanliq silerdin ikkinchi qétim chiqmaydu»** – kona zamanlardiki nurghun «weyran qilin'ghan» sheherler kéyin qayta qurulghan. Mesilen, Yérusalém shehiri az dégende besh qétim qaytidin qurulghan. Biraq Ninewe shehiri ghulitiwétilgendin kéyin pütünley yoqap ketti. □ **1:10 «Öz haraqliridin süzme bolup ketken bolsimu,...»** — peyghember mushu yerde, Ninewe shehiridiki hemme puqra mest bolghan waqtida weyran qilinidu, dep puritidu. **«Ular quruq paxaldek pütünley yep kétilidu»** – menisi belkim «köydürülidu». Bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. □ **1:11 «U Iblisning bir nesihetchisidur»** — «Iblis» mushu yerde ibraniy tilida «Bélial» déyilidu. Bu söz Tewratta adette Sheytanning özini k örsitishi mumkin. Bashqa terjimilerde «rezil», «erzimes» dégen menilerde kélidu. Mumkinchiliki barki, bu «Iblisning nesihetchisi» Sennaxéribni körsitidu (Sennaxérib miladiyedin ilgiriki 702-yili Yehudagha qattiq hujum qilghan. Uning meghlubiyiti hem ölümi Tewratta, «Yeshaya» 36-38 bablarda xatirilen'gen). Undaq bolghanda, Nahum peyghember özining bu bésharitini mezkur kitabni resmiy toplap pütküzüshtin 50 yil burun, yeni yash waqtida xatiriligen bolidu. □ **1:12 «Ularning teyyarliqliri toluq, sani zor köp bolsimu,...»** — «teyyarliqliri toluq, sani zor köp» – bu Asuriyeliklerning özlirini teswirleshke daim ishlitidighan ibare. **«Ular oxshashla üzüp tashlinidu, shundaqla kelmeske kétidu»** – ibaraniy tilida «kelmeske kétidu» dégen bu söz bezide «tamchilap-tamchilap yoqap kétidu» dégenni bildüridu. □ **1:14 «Perwerdigar sen toghruluq perman chüshürgenki, séning naming qaytidin térilmeydu; ...»** — Xuda mushu yerde qaytidin Asuriye padishahigha söz qilidu. «Séning naming .. térilmeydu» – bu belkim ikki bisliq söz. Birinchidin Asuriye padishahining héch nesli qalmaydu; ikkinchidin, uni eslitidighan héch abidiler, xatire tashlar qalmaydu (Asuriye padishahliri eslide chong-chong abide tashlirigha nahayiti amraq idi). **«Men qebrengni teyyarlawatimen»** – bashqa birxil terjimisi «Men uni (yeni padishahning butxanisini) qebreng qilip békitimen». □ **1:15 «Mana taghlar üstide, xush xewerni élip kelgüchining ayaghlirigha, aram-xatirjemlikni jakarlighuchining ayaghlirigha qara!»** — mushu xush xewerning mezmuni belkim Ninewe shehiri weyran bolup, Xudaning xelqige xatirjem künler keldi, dégenlik. ■ **1:15** Yesh. 52:7; Rim. 10:15

Emdi istihkam üstide közet qil,
Yolgha qara, bélingni baghla, küchliringni yighip téximu kücheyt!□
2 (Chünki Perwerdigar Yaqupning shan-sheripini eslige keltürdi,
Uni Israilning shan-sheripige layiq derijide eslige keltürdi;
Chünki quruqdighuchilar ularni quruqdap qoyghanidi,
Ularning üzüm tal shaxlirini weyran qilghanidi).□ ■
3 *Bitchit qilghuchining* palwanlirining qalqanliri qizil boyaldi,
Uning baturliri perengde kiygüzüldi;
Teyyarliq künide, jeng harwiliri polatning julasida yaltirap kétidu,
Neyziler oynitilidu;□
4 Jeng harwiliri kochilarda güldürliship chépishiwatidu;
Keng yollarda bir-birige soqulidu;
Ularning qiyapiti mesh'ellerdek bolidu,
Ular chaqmaqlardek yügürüshidu.
5 *Serdar* emirlirige emr chüshüridu;
Ular yürüsh qilghinida aldirighinidin bir-birige putliship mangidu;
Ninewening sépiligha qarap aldiraydu,
Bashlirigha bolsa «muhasire qalqini» teyyarlinidu.□
6 «Deryalarning derwaziliri» échilidu,
Padishahning ordisi érip kétidu.□
7 Xuzzabning bolsa uyatliri échilidu —
Düshmen teripidin yalap épkétilidu,
Dédekliri xuddi paxteklerning sadasidek ah-uh tartip,
Meydilirini urup kétidu.□

□ **2:1 «Bitchit qilighan birsi köz aldingghila keldi»** — démek, birsi sen Ninewening aldigha kélip sanga hujum qilidu. **«Emdi istihkam üstide közet qil, yolgha qara, bélingni baghla, küchliringni yighip téximu kücheyt!»** — bu kinayilik, hejwiy gep — Ninewelikler jengge shunche köp teyyarliq qilghan bolsimu, hemmisi bikar bolidu. □ **2:2 «Perwerdigar Yaqupning shan-sheripini eslige keltürdi, uni Israilning shan-sheripige layiq derijide eslige keltürdi»** — oqurmenler belkim ésige keltüriduki, Xuda Yaqup peyghemberge yéngi isim qoydi, yeni «Israil» dep qoydi. «Yaqup»ning menisi «aldamchi» yaki «bashqining ornini basquchi», «Israil»ning menisi «Xuda bilen bille bolghan shahzade». Démek, Xuda Yaqupning egri-toqay yollirini özgertip, uninggha parlaq kélechek bergen. Shuning bilen muqeddes kitabta, «Yaqup» bezi waqitlarda Israilning «kona tebiiti»ni, yeni Xuda öch körgen yaman illetlirini körsitidu. **«Chünki quruqdighuchilar ularni quruqdap qoyghanidi, ularning üzüm tal shaxlirini weyran qilghanidi»** — Asuriye Israil hem Yehudani köp qétim herxil usul (bulangchiliq, jazanixorluq, baj-séliq qatarliqlar) bilen «quruqdap qoyghanidi». ■ **2:2** Zeb. 80:12-13; Yesh. 10:12 □ **2:3 «Bitchit qilghuchining palwanlirining qalqanliri qizil boyaldi»** — «qalqanliri qizil boyaldi» mumkinchiliki barki, Asuriye leshkerliri jengge teyyaran'ghinida qalqanlirini qizil rengde boyap qoyatti. □ **2:5 «Serdar emirlirige emr chüshüridu»** — «serdar» ibraniy tilida «u» déyilidu. Bizningche düshmenlerning serdarini körsitidu (1-ayetni körüng). Bezi alimlar «u» Asuriye padishahni körsitidu, dep qaraydu. Undaq bolghanda, ayet Asuriyeliklerning jiddiy mudapie teyyarliqi qiliwatqinini körsitidu. **«Bashlirigha bolsa «muhasire qalqini» teyyarlinidu»** — «muhasire qalqini» — eskerler sépilgha hujum qilip örümekchi bolghanda, bashlirini qoghdash üchün bash üstige chong bir qalqandek nersini kötürüp yüretti. Bashqa birxil terjimisi: «qalqanliq potey». □ **2:6 ««Deryalarning derwaziliri» échilidu, padishahning ordisi érip kétidu»** — «deryalarning derwaziliri» dégenlik néme menisi? Tigris deryasining tarmaq-ériqliri Ninewe shehiridin ötetti. Deryalar sépildin ötken jaylarda kémilerni ötküzüsh-ötküzmeslik üchün hem bashqa jaylarda su éqimlirini tizginlesh üchün derwaza-taqaqlar békitilgenidi. Del Ninewe shehiri muhasirige élin'ghan chaghda derya téship, uning tashqi sépilining 3 kilométrliq qismini éqitip ketken. Shuning bilen Babil qoshuni bösüp kirip, andin ichki sépilgha hujum qilishqa kirishti. «Padishahning ordisi érip kétidu» — Belkim padishah hem ordidikilerning yüriki qorqunchtin érip ketkenlikini körsitidu. Padishah barliq bayliqlirini yoghan bir gülxan qilip, özi we kénizeklirini gulxanning üstide köydürüwaldi. Bezi alimlar bu sözni jismaniy tereptin: «orda (derya éqimi bilen) éqip kétidu» dep chüshinidu. □ **2:7 «Xuzzabning bolsa uyatliri échilidu»** — «Xuzzab» bolsa belkim Ninewe xanishining ismi (bu isim ularning bir ayal butining ismi, yeni «ishtar» dégen isim bilen munasiwetlik). Padishah özini köydüriwalghini bilen xanish özi tirik qélip reswa qilinip, dédekliri bilen qulluqqa ewetilidu. Bezi alimlarning bashqa birxil terjimisi bar — «Mana bu shundaq békitilgendur, — uning (Ninewe shehirining) uyatliri échilidu...».

8 Ninewe apiride bolghandin béri köl süyidek *tinch* bolup keldi,
Biraq ular hazir qéchip kétidu...
Ey toxta! Ey toxta!
— Biraq héchkim keynige qarimaydu.□
9 Kümüshlerni buliwélinglar, altunlarni buliwélinglar;
Chünki uning shewketlik xezinisidiki qimmet qacha-quchilirining sani yoqtur.
10 U quruqdalghan, weyran qilin'ghan, berbat bolghan!
Yüriki érip kétidu,
Tizliri bir-birige jalaqlap tegmekte;
Belliri tolghaq tutqandek tolghinidu,
Barliq yüzler tatirip kétidu.■
11 Qéni, shirlarning uwisi?
Yash shirlar ozuqlinidighan jay,
Shir, chishi shir, shir arslini héchkimdin qorqmay yürgen jay qéni?□
12 Shir öz arslanlirini qandurushqa owlarni titma-titma qilghanidi,
Chishi shirliri üchün owlarni boghqanidi;
Öngkürlirini ow bilen, uwilirini olja bilen toshquzghanidi.
13 Mana, Men sanga qarshimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;
Men séning jeng harwiliringni is-tütekke aylandurup köydüriwétimen;
Qilich yash shirliringni yewatidu,
Owangni yer yüzidin élip tashlaymen;
Elchiliringning awazliri qayta héch anglanmaydu.□

3

Ninewening halak bolushidiki sewebler

1 Qanliq sheherge way!
U yalghanchiliq, zulum-zorawanliq bilen tolghan,
U olja élishtin héch qol üzgen emes!□
2 Ah, qamchining qarsildashliri!
Chaqlirining daqangshiwatqan,
Atlarning chapchiwatqan,
Pingildap kétiwatqan jeng harwilirining sadaliri!
3 Qara, atliq leshkerlerning qangqishliri,
Qilichlarning walildashliri,
Neyzilerning palildashliri,
Öltürülgenlerning köplüki,
Ölükler döwe-döwe!
Jesetlerning sani yoqtur;
Ular jesetlerge putlishidu.
4 — Séhirlerning piri u,

□ **2:8 «Ninewe apiride bolghandin béri köl süyidek tinch bolup keldi, biraq ular hazir qéchip kétidu...»** — bashqa birxil terjimisi «Ninewe bir köl süyidektur, biraq hazir suliri yoqap kétidu...». ■ **2:10** Qan. 1:28; 20:8; Ye. 2:11; 5:1; 7:5; Yesh. 13:7, 8; 21:3; Ez. 21:12. □ **2:11 «Qéni, shirlarning uwisi? Yash shirlar ozuqlinidighan jay, shir, chishi shir, shir arslini héchkimdin qorqmay yürgen jay qéni?»** — shir Asuriye impériyesining simwoli idi. □ **2:13 «Men séning jeng harwiliringni is-tütekke aylandurup köydüriwétimen»** — ibraniy tilida «Men uning jeng harwilirini is-tütekke aylandurup köydüriwétimen». □ **3:1 «Qanliq sheherge way!»** — «qanliq sheher» Ninewe shehirini körsitidu, elwette; 1-3-ayetlerde, bösüp kirgen qoshunliri, shundaqla ularning qirghinchiliqi teswirlinidu.

— Ellerni pahishiwazliqi,
Jemetlerni séhirliri bilen sétiwétidu;
Sen shérinsuxen pahishining nurghun pahishilikliri tüpeylidin,□
5 Mana, Men sanga qarshiliship chiqqanmen, —
— deydu samawiy qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
Könglikingning étikini qayrip yüzüngge yépip, séni ashkarilaymen,
Ellerge uyat yerliringni,
Padishahliqlargha nomusungni körsitimen.
6 Üstüngge nijasetni tashlaymen,
Séni shermendichilikte qaldurimen,
Séni reswa qilimen.
7 We shundaq boliduki,
Séni körgenlerning hemmisi sendin qéchip: —
«Ninewe weyran qilindi! Uning üchün kim haza tutidu?» — deydu;
Men sanga teselli bergüchilerni nedin tépip bérimen?□
8 Sen deryalarning otturisida turghan,
Etrapida sular bolghan,
Istihkami dengiz bolghan,
Sépili dengiz bolghan No-Amon shehiridin ewzelmusen?
9 Éfiopiyemu, Misirmu uning küch-qudriti idi,
Ularning küchi cheksiz idi;
Put hem Liwiyelikler uninggha yardemchi idi;□
10 Umu élip kétilip, esirlikke chüshken;
Barliq kocha béshida bowaqliri chörüp tashliwétildi;
Ular uning mötiwerliri üchün chek tashlidi,
Uning barliq erbabliri zenjirde baghlan'ghanidi.□
11 Senmu mest bolisen;
Sen mökünüwalisen;
Sen düshmendin himaye izdep yürisen;□
12 Séning barliq istihkamliring xuddi tunji méwige kirgen enjür derixining enjürlirige oxshaydu;
Birla silkise, ular yégüchining aghzigha chüshidu.
13 Mana, xelqing shehiringde qiz-ayallardek bolup qaldi;
Zéminingning qowuqliri düshmenliringge keng ichilidu;

□ **3:4 «Séhirlerning piri u» —** «u» bu yerde Ninewe shehirini körsitidu. **«u... ellerni pahishiwazliqi, jemetlerni séhirliri bilen sétiwétidu; sen shérinsuxen pahishining nurghun pahishilikliri tüpeylidin,...»** — Ninewedikiler rehimsizlik, zorawanliqtin hewes alghan bolupla qalmay, yene köp ellerge köp jadugerlik hem xurapatliq örp-adetlirini hem özlirining paskina butpereslikini tarqatqanidi. □ **3:7 «Men sanga teselli bergüchilerni nedin tépip bérimen?» —** Nahum peyghember mushu yerde söz oyini qilip özining ismi («teselli bergüchi» dégen menide) üstide kinayilik, hejwiy gep qilidu. U özining Yehuda xelqige bésharetliri bilen teselli bergenidi. Biraq «Ninewe shehiri üchün «Nahum»lar nedin tépilidu?». □ **3:9 «Put hem Liwiyelikler uninggha yardemchi idi» —** «Put» dégen yurt hazirqi Somaliye. «Liwiye», yeni «Libya»ning qedimki ismi «Kush». □ **3:10 «Umu (No-Amonmu, 8-ayetni körüng) élip kétilip, esirlikke chüshken; barliq kocha béshida bowaqliri chörüp tashliwétildi,....» —** Misirdiki chong sheher «No-Amon» intayin mustehkem, hetta Asuriye shehiridin téximu «yéngilmes» idi. U Nil (dengizdek keng bolghan) deryasining töt éqimi arisigha jaylashqan bolup, 20000 jeng harwisi, 100 derwaziliq zor égiz sépili bar, töt memliket bilen ittipaqdash idi. Shunga u «yéngilmes bir sheher» dep hésablan'ghan. Biraq u Asuriye padishahi Ashurbanipal teripidin miladiyedin ilgiriki 665-yili rehimsizlik bilen bitchit qilindi. □ **3:11 «Senmu mest bolisen; sen mökünüwalisen,...» —** «sen**mu** mest bolisen» — tarixta köp küchlük sheherler özide turghuchilarning bixestelik qilishi we özliridin meghrurlinip haraq ichip mest bolushi bilen, düshmenler bösüp kirgen. No-Amonning ehwalimu belkim shundaq bolghan, Ninewening aqiwiti jezmen shundaq bolidu.

Ot tömür taqaqliringni yep kétidu.□
14 Emdi muhasirige teyyarliq qilip su tartip qoy!
Qorghanliringni mustehkemle!
Séghiz topidin lay étip,
Hak layni cheylep qoy!
Xumdanni raslap qoy!
15 Ot séni shu yerde yep kétidu;
Qilich séni üzüp tashlaydu;
U séni chéketke lichinkisidek yewatidu;
Emdi özüngni chéketke lichinkiliridek köp qil,
Chéketkidek özüngni zor köp qil!
16 Sen sodigerliringni asmandiki yultuzlardin köp qilding;
Mana, chéketke lichinkisi qanat chiqirip, uchup kétidu!□
17 Séning erbabliring chéketkilerdek,
Serdarliring mijir-mijir chaqchiqizlardek bolidu;
Mana ular soghuq künide chitlar ichige kiriwélip makan qilidu;
Quyash chiqqanda, ular qéchip kétidu,
Barghan yérini tapqili bolmaydu.□
18 Chopanliring mügdep qaldi, i Asuriyening padishahi;
Séning aqsöngekliring jim yatidu;
Xelqing taghlar üstige tarqilip ketti,
Héchkim ularni yighmaydu;□
19 Séning yarang dawasiz,
Séning zexming éghirdur;
Xewiringni anglighanlarning hemmisi üstüngdin chawak chalidu;
Chünki toxtawsiz rezilliking kimning béshigha kelmigendu?

□ **3:13 «xelqing shehiringde qiz-ayallardek bolup qaldi» —** bu ikki bisliq gep. Birinchidin Ninewe shehiridiki köp erler shu dewrdiki padishahi Sardonopolisqa egiship bechchiwaz bolup ketti. Sardonopolis özi ayalche kiyinip yüretti. Bu ishlar Xuda aldida özlirige jaza élip kélidighan éghir gunah idi. Ikkinchidin, jengge kelgende, Asuriye xelqi qiz-ayallardek qorqup kétip qachidighanliqini körsitidu. □ **3:16 «chéketke lichinkisi qanat chiqirip, uchup kétidu!» —** «chéketke lichinkisi ... uchup kétidu» dégenning menisi belkim Ninewening köp sodigerliri béshigha éghir kün chüshkende uninggha héch yardem bermey, «bikar telep» chéketkidek qéchip kétidu; 17-ayetnimu körüng. □ **3:17 «Séning erbabliring chéketkilerdek, serdarliring mijir-mijir chaqchiqizlardek bolidu; mana ular soghuq künide chitlar ichige kiriwélip makan qilidu» —** chéketkiler soghuq waqitlarda «tonglap qétip qalidu», héch midirlimas bolup qalidu. Asuriyening eskerliri oxshashla jengge kirgende héch heriket qilmay, belkim qorqunchtin «qétip qalidu». Andin ular qéchip «uchup kétidu». □ **3:18 «Chopanliring mügdep qaldi, i Asuriyening padishahi.... xelqing taghlar üstige tarqilip ketti, héchkim ularni yighmaydu...» —** «chopanliring» yeni «xelq padichiliring», «xelq baqquchiliring» belkim memliketning bixeterlikige mes'ul bolghanlarni, yeni padishahning ordisidiki wezir-wuzralirini körsitidu. Héchkim tarqilip ketken Asuriye xelqidin xewer élip ularni yighmaydu, baqmaydu. **«Xelqing taghlar üstige tarqilip ketti, héchkim ularni yighmaydu...»** — Asuriye xelqi tarqitilghandin kéyin hergiz qaytidin bir el-yurt bolmighan.

Habakkuk

1 Habakkuk peyghember körgen, uninggha yüklen'gen wehiy: —

Habakkukning dad-peryadliri

2 Ah Perwerdigar, qachan'ghiche men Sanga nida qilimen, Sen anglimaysen?
Men Sanga: «Zulum-zorawanliq!» dep nale-peryad kötürimen,
Biraq Sen qutquzmaysen.
3 Sen némishqa manga qebihlikni körgüzisen,
Némishqa japa-zulumgha qarap turisen?
Chünki bulangchiliq, zulum-zorawanliq köz aldimdidur;
Jenggi-jédeller bar,
Dewalar köpeymekte.
4 Shunga qanun palech bolup qaldi,
Adalet meydan'gha héch chiqmaydu;
Chünki reziller heqqaniy ademni qistimaqta;
Shunga hökümler burmilinip chiqirilidu.

Xudaning jawabi

5 Eller arisida bolidighan bir ishni körüp béqinglar, obdan qaranglar, heyranuhes qélinglar!
Chünki silerning dewringlarda bir ish qilimenki,
Birsi silerge bayan qilghan teghdirdimu siler ishenmeyttinglar.■
6 Chünki mana, Men héliqi mijezi osal hem aldiraqsan el kaldiylerni ornidin turghuzimen;
Esli özige tewe emes makanlarni igilesh üchün,
Ular yer yüzining kengri jaylirini bésip mangidu;□
7 Ular özlirining déginini hésab qilidu hem özini xalighanche yuqiri tutidu; □
8 Ularning atliri yilpizlardin ittik,
Kechte owgha chiqidighan börilerdin esheddiydur;
Atliq leshkerler atlirini meghrurane chapchitidu;
Atliq leshkerler yiraqtin kélidu,
Ular owgha shungghughan bürküttek uchup yüridu.
9 Ularning hemmisi zulum-zorawanliqqa kélidu;
Ularning top-top ademliri yüzlirini aldigha békitip, algha basidu,
Esirlerni qumdek köp yighidu.□
10 Berheq, u padishahlarni mazaq qilidu,
Emirlernimu nezirige almaydu;
U hemme istihkamlarni mesxire qilidu,

■ **1:5** Ros. 13:41 □ **1:6 «Men héliqi mijezi osal hem aldiraqsan el kaldiylerni ornidin turghuzimen,... ular yer yüzining kengri jaylirini bésip mangidu» —** kaldiyler peqet 20 yil ichidila nezersiz bir eldin, Babil shehirini (kéyin kaldiyler «Babilliqlar» dep atalghan), Ninewe shehirini we Misirni ishghal qilghan qorqunchluq bir impériyege aylandi (miladiyedin ilgiriki 615-595-yillar). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **1:7 «Ular özlirining déginini hésab qilidu hem özini xalighanche yuqiri tutidu» —** ibraniy tilidiki tékisttin mushu ayetni chüshinish sel tes. Esli jümlini sözmusöz alsaq «Ulardin chiqqan höküm we heywe özlikidindur» — yeni Xudadin emes, dégen menini bildüridu. Ular Xudadin héch qorqmay, némini xalisam shundaq qilimen, deydighanlar. □ **1:9 «Ularning top-top ademliri yüzlirini aldigha békitip, algha basidu,... » —** yaki «ularning top-top ademliri «sherq shamili»dek algha basidu,...». Bu jümlining yene birnechche terjimiliri bar.

Chünki u topa-tupraqlarni döwe-döwe qilip, ularni ishghal qilidu.□
11 Shundaq qilip u shamaldek ghuyuldap ötidu,
Heddidin éship gunahkar bolidu;
Uning bu küch-qudriti özige ilah bolup sanilidu.□

Peyghemberning Xudagha bolghan jawabi

12 Sen Ezeldin Bar Bolghuchi emesmu, i Perwerdigar Xudayim, méning Muqeddes Bolghuchim?
Biz ölmeymiz, i Perwerdigar;
Sen uni jazayingni beja keltürüsh üchün békitkensen;
Sen, i Qoram Tash Bolghuchi, uni *bizge* ibret qilip tüzitishke belgiligensen.□
13 Séning közüng shunche ghubarsiz idiki,
Rezillikke qarap turmaytting;
Emdi némishqa Sen munapiqliq qilghanlargha qarap turisen,
Reziller özidin adil bolghan kishini yutuwalghinida, némishqa süküt qilisen?
14 Sen ademlerni xuddi déngizdiki béliqlardek,
Xuddi özliri üstide héch yétekligüchisi yoq ömiligüchi haywanlargha oxshash qilisen;□
15 Shu *kaldiy kishi* ularning hemmisini changgikigha ilinduridu,
Ularni öz tori bilen tutuwalidu,
Ularni yighma torigha yighidu;
Shuning bilen xushal bolup shadlinidu;□
16 We torigha qurbanliq sunidu,
Yighma torigha isriq salidu,
Chünki shular arqiliq uning nésiwisi mol,
Németliri lezzetlik boldi.
17 Emdi u shu teriqide torini toxtawsiz boshitiwerse,
Shu teriqide ellerni héch rehim qilmay qiriwerse bolamdu?

2

Habakkukning qarari

1 «Emdi men öz közitimde turiwérimen,
Özümni munar üstide des tikleymen,
Uning manga néme deydighanliqini,

□ **1:10 «u hemme istihkamlarni mesxire qilidu, chünki u topa-tupraqlarni döwe-döwe qilip, ularni ishghal qilidu» —** démek, ular sépilning yénigha chong bir döng yasap sépildin artilip bösüp kiridu. Babilliqlarning emgek küchi köp bolghachqa, mushu Addiy usulni köp qollan'ghan. □ **1:11 «Shundaq qilip u shamaldek ghuyuldap ötidu, heddidin éship gunahkar bolidu» —** bashqa birxil terjimisi: «shundaq qilishi bilen uning rohi özgirip kétidu; u shu yerlerdin ötüp, gunahkar bolidu». □ **1:12 «Sen uni jazayingni beja keltürüsh üchün békitkensen» —** yaki «uni jazayinggha uchrashqa békitkensen». □ **1:14 «Sen ademlerni xuddi déngizdiki béliqlardek, xuddi özliri üstide héch yétekligüchisi yoq ömiligüchi haywanlargha oxshash qilisen» —** eslide Xuda insanni yaratqanda, insan toghruluq «ular déngizdiki béliqlar... ömüligüchi haywanlarni... bashqursun» dégenidi. Hazir Xuda zalimlarning insanlarni béliqlarning ornigha chüshürüshige yol qoyuwatidu. Bu néme üchün? □ **1:15 «Shu kaldiy kishi ularning hemmisini changgikigha ilinduridu» —** Asuriye padishahlirining esirlerni kalpukliridin ilmek (yaki changgak) ötküzüp, yétilep mangidighan rehimsiz aditi bar idi; kéyinki impériye (Babil)ning padishahliri belkim oxshash adette bolghan bolsa kérek.

Shuningdek özüm bu dad-peryadim toghruluq qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini
bilishni kütüp turimen».□ ■

2 Hem Perwerdigar jawaben manga mundaq dédi: —
«Oqughanlar yügürsun üchün,
Bu körün'gen alametni yéziwal;
Uni taxtaylar üstige éniq oyup chiq;□ ■
3 Chünki bu körün'gen alamet kelgüsidiki békitilgen bir waqit üchün,
U ademlerge axiretni telpündüridu,
U yalghan gep qilmaydu;
Uzun'ghiche kelmey qalsimu, uni kütkin;
Chünki u jezmen yétip kélidu, héch kéchikmeydu.□
4 Qara, tekebburlishiip ketküchini!
Uning qelbi öz ichide tüz emes;
Biraq heqqaniy adem öz étiqad-sadiqliqi bilen hayat yashaydu.□ ■
5 Berheq, sharab uninggha satqunluq qilidu, —
— U tekebbur adem, öyde tinim tapmaydu,
Hewisini tehtisaradek yoghan qilidu;
U ölümdek héchqachan qanmaydu;
Özige barliq ellerni yighidu,
Hemme xelqni özige qaritiwalidu.□
6 Bularning hemmisi kéyin u toghruluq temsilni sözlep,
Kinayilik bir tépishmaqni tilgha alidu: —
«Özining emesni méning dep qoshuwalghuchigha way!
(*Bundaq ishlar* qachan'ghiche bolidu?!)
Görüge qoyghan nersiler bilen özini chingdighuchigha way!»□

□ **2:1 «... qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni...»** — ibraniy tilida «qandaq tégishlik jawab körüshni...». **«Uning manga néme deydighanliqini, shuningdek özüm bu dad-peryadim toghruluq qandaq tégishlik jawab tépishim kéreklikini bilishni kütüp turimen»** — bashqa birxil terjimisi: «Uning manga némini éytidighanliqini, hemde özümning Uning manga béridighan tenbihke néme jawab bérishim kéreklikini bilishni kütimen». Héch bolmighanda, u Xudaning tenbihini kütidu. Habakkuk peyghember könglide: «Méning eslidiki dad-peryadimda belkim xataliq yéri bolushi mumkin» deydu, bar bolsa u xataliqlirini étirap qilishqa teyyar turidu. Shunga bizningche «jawab» bolsa (1) dad-peryadidiki (bar bolsa) xataliqigha bolghan jawabkarliqini, (2) kéyin uning öz oqurmenlirige yaki özige egeshken ademlerge bérishke tégishlik jawabning qandaq ikenlikini öz ichige alidu. U bularni chüshinish üchün kütüwatidu. Habakkuk peyghemberning Xudagha bolghan «jawabi» 3-babta tépilidu. ■ **2:1** Yesh. 21:8 □ **2:2 «Oqughanlar yügürsun üchün, bu körün'gen alametni yéziwal...»** — ikki menisi bolushi mumkin: — (1) oqughan kishi kéyin bu xewerni bashqilargha yügürüp yetküzsun; (2) oqughan kishi hertürlük qiyinchiliq astidimu Méning yolumda yügürsun (mesilen, «Zeb.» 119:32, «Yesh.» 40:30-31, «Gal.» 5:7ni körüng). Biz ikkinchi menige mayilmiz. ■ **2:2** Yesh. 30:8 □ **2:3 «bu körün'gen alamet kelgüsidiki békitilgen bir waqit üchün...»** — «békitilgen» — démek, héchkim (hetta dua arqiliqmu) uni özgertelmeydu. **«U ademlerge axiretni telpündüridu»** — sözmusöz terjimisi: «U axiretke qarap hasirap nepes alidu» (pikrimizche bu ibare chongqur teshnaliqni bildüridu). □ **2:4 «Qara, tekebburlishiip ketküchini! Uning qelbi öz ichide tüz emes»** — herqandaq tekebbur adem durus, tüz bolalmaydu. **«Biraq heqqaniy adem étiqad-sadiqliqi bilen hayat yashaydu»** — bu söz Xudaning jawabining eng halqiliq jümlisi. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **2:4** Rim. 1:17; Gal. 3:11; Ibr. 10:38 □ **2:5 «Berheq, sharab uninggha satqunluq qilidu»** — Babilliqlar axir bérip meyxorluqtin Pars impériyesi teripidin nabut boldi. Tewrat, «Daniyal peyghember» 5-bab we «qoshumche söz»imizni körüng. **«...hewisini tehtisaradek yoghan qilidu»** — «tehtisara» ölgenlerning rohliri baridighan jay. Babilliqlar her yili tajawuzchiliq pilanini tüzeytti. Axir bérip bu tajawuzchiliqi özining mudapiisini ajizlashturup, Pars impériyesi ularni nabut qildi. **«U ölümdek héchqachan qanmaydu»** — «ölüm» herdaim insanlarning jénini alidu, hergiz «boldi» démeydu. □ **2:6 «görüge qoyghan nersiler bilen özini chingdighuchigha way!»** — «görüge qoyghan nersiler» dégen ibare ikki bisliq bolup, bashqa bir menisi «bir döwe topa» — démek, ular mushu haram nersiler bilen özlirini bulghighanidi. Babil impériyesi ayagh asti qilghan eller Habakkukning Babil toghrisidiki bésharetlirini bilip yetkendin kéyin, ular bu ayettiki kinayilik sözlerni dégen bolushi mumkin. Sözler «mersiye» (matem tutush munajiti) sheklide éytilidu.

7 Sendin jazane-qerz alghuchilar biraqla qozghalmamdu?
Séni titretküchiler biraqla oyghanmamdu?
Andin sen ulargha olja bolmamsen?□
8 Sen nurghun ellerni bulang-talang qilghanliqing tüpeylidin,
Hem kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,
Saqlinip qalghan eller séni bulang-talang qilidu;□
9 Halaket changgilidin qutulush üchün,
Uwamni yuqirigha salay dep,
Nepsi yoghinap öz jemetige haram menpeet yighquchigha way!
10 Nurghun xelqlerni weyran qilip,
Öz jemetingge ahanet keltürdüng,
Öz jéninggha qarshi gunah sadir qilding.
11 Chünki tamdin tash nida qilidu,
Yaghachlardin lim jawab béridu: —
12 Yurtni qan bilen,
Sheherni qebihlik bilen qurghuchigha way!»
13 Mana, xelqlerning jan tikip tapqan méhnitining peqet otqa yéqilghu qilin'ghanliqi,
El-yurtlarning özlirini bihude halsiratqanliqi,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin emesmu?
14 Chünki xuddi sular dengizni qaplighandek,
Pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu.□ ■
15 Öz yéqininggha haraqni ichküzgüchige —
— Uning uyat yérige qarishing üchün,
Tulumungdin quyup, uni mest qilghuchi sanga way!□
16 Shan-sherepning ornida shermendichilikke tolisen;
Özüngmu ich,
Xetniliking ayan bolsun!
Perwerdigarning ong qolidiki qedeh sen terepke burulidu,
Shan-sheripingning üstini reswayipeslik basidu.□
17 Liwan'gha qilghan zulum-zorawanliq,
Shundaqla haywanlarni qorqitip ulargha yetküzgen weyranchiliqmu,
Kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliq tüpeylidin,

---

□ **2:7 «Sendin jazane-qerz alghuchilar biraqla qozghalmamdu?»** — «sendin jazane-qerz alghuchilar» dégen söz ikki bisliq bolup, yene bir menisi: «(yilandek) séni chaqquchilar». □ **2:8 «... kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliqing tüpeylidin,...»** — «.. zémin, sheher... » — bu isimler birlik shekilde (köplük shekilde emes) ipadilen'gini hem u zémin, sheherning nami éytilmighanliqidin qarighanda, u ibare Israil zémini (Pelestin) hem Yérusalémni körsetse kérek. □ **2:14 «Chünki xuddi sular dengizni qaplighandek, pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu»** — bu bayanning özi Habakkukning dad-peryadigha bolghan chong bir jawabtur. Jahandiki adaletsizlikler shunche köp bolghinini bilen, héch bolmighanda axir bérip ularning herbiri yoqitilidu. Bashqa peyghemberlerning bésharetliri boyiche, Babil shehiri toghruluq ishinimizki, u axiri zamanda qayta qurulidu. Emdi «Perwerdigarning küni»de, bu ayette déyilgendek «Pütün yer yüzi Perwerdigarni bilip-tonush bilen qaplinidu» we shunglashqa Babil qayta körünmeske yoqitilidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **2:14** Chöl. 14:21 □ **2:15 «Öz yéqininggha haraqni ichküzgüchige — uning uyat yérige qarishing üchün, tulumungdin quyup, uni mest qilghuchi sanga way!»** — haraqkeshler herdaim bashqilarni haraqkeshlerge aylandurmaqchi bolidu. Biraq Babilning «bashqilargha haraq ichküzüsh» meqsiti ularghа ézitquluq qilip, özige oxshash bechchiwazliq gunahigha kirgüzüp, andin ularni asanla kontrol qilishtin ibaret. □ **2:16 «Özüngmu ich, xetniliking ayan bolsun!»** — «xetniliking ayan bolsun!» dégen ibare ademning qattiq xijalitini körsetkinidin bashqa, «Sen Xudaning ehdisige we sözige yat ademsen» dégen meninimu puritip béridu. Bashqa birxil terjimisi: «Özüngmu (haraq) ich, pulanglap yiqil!».

Bular séning mijiqingni chiqiridu.□
18 Oyma mebudning néme paydisi,
Uni uning yasighuchisi oyup chiqqan tursa?
Quyma mebudningmu we uninggha tewe saxta telim bergüchining néme paydisi —
— Chünki uni yasighuchi öz yasighinigha tayinidu,
Démek, zuwansiz «yoq bolghan nersiler»ni yasaydu?
19 Yaghachqa «Oyghan!» dégen ademge,
Zuwansiz tashqa «Ture!» dégen'ge way!
U wez éytamdu?
Mana, u altun-kümüsh bilen hellendi,
Uning ichide héch nepes yoqtur.□
20 Biraq Perwerdigar Öz muqeddes ibadetxanisididur!
Pütkül yer yüzi Uning aldida süküt qilsun!.□

3

Habakkukning duasi

1 Habakkuk peyghemberning duasi,
«Shiggaon» ahangida: —□
2 «Perwerdigar, men xewiringni anglidim, eyminip qorqtum.
I Perwerdigar, yillar arisida ishingni qaytidin janlandurghaysen,
Yillar arisida ishingni tonutqaysen;
Derghezepte bolghiningda rehimdilliqni ésingge keltürgeysen!□
3 Tengri Témandin,
Pak-Muqeddes Bolghuchi Paran téghidin keldi;
Sélah!
Uning shan-sheripi asmanlarni qaplidi,

□ **2:17 «Liwan'gha qilghan zulum-zorawanliq, shundaqla haywanlarni qorqitip ulargha yetküzgen weyran-chiliqmu,...»** — «Liwan» rayoni güzel ormanliri hem köpligen herxil yawayi haywanliri bilen dangqi chiqqan. Babil impériyesi miladiyedin ilgiriki 605-yilidiki (Suriyede yüz bergen) «Karshémish jéngi»din kéyin, (1) Liwandikilerge we etrapidikilergimu éghir zulum yetküzgen. (2) uningdin bashqa ular qilmaqchi bolghan jenglerni dawam qilishi üchün hemde öz sheherlirini qurush üchün Liwandin köp del-derexlerni késip épketti. (3) ular yene köngül échish üchünla köp yawayi haywanlarni rehimsiz usullar bilen owlidi. Mezkur ayettiki bu söz bu üch ishni közde tutidu. 2- we 3-ishtin roshenki, insaniyetning tebiiy muhitni obdan asrashqa Xuda aldida jawabkarliqi bar. **«Kishilerning qanliri, zémin, sheher hem uningda turuwatqan hemmeylen'ge qilghan zulum-zorawanliq tüpeylidin,...»** — «...zémin, sheher,... turuwatqanlar» — 8-ayettiki ibarige oxshash, Israil zémini (Qanaan)ni hem Yérusalémni körsitidu. □ **2:19 «uning ichide héch nepes yoqtur» —** yaki «uning ichide héch roh yoqtur». **«Yaghachqa «Oyghan!» dégen ademge, zuwansiz tashqa «Ture!» dégen'ge way! ... Uning ichide héch nepes yoqtur»** — bu ikki ayet (18-, 19-) Babilliqlarning rezillikining butpereslik bilen baghliq ikenlikini körsitidu. 1:7de körsitilgendek, öz «xudaliri»ni özi yasighandin kéyin, ular tirik Xudadin héch qorqmay, özige qolayliq «exlaq-pezilet» mizanlirini xalighanche békitidu. □ **2:20 «Biraq Perwerdigar Öz muqeddes ibadetxanisididur!»** — mushu yerde peyghember belkim Xudaning asmandiki muqeddes ibadetxanisini körsitidu («Zeb.» 7:5, 11:4nimu körüng). □ **3:1 ««Shiggaon» ahangida: —»** — «Shiggaon» belkim «dolqunluq», «otluq», «ashiqliq bilen» dégen menide bolup, bu söz küyning éytilidighan ahangini bildüridu. □ **3:2 «Perwerdigar, men xewiringni anglidim,...»** — yaki «Perwerdigar, men Sendin xewerni anglidim,...». **«...yillar arisida ishingni tonutqaysen, derghezepte bolghiningda rehimdilliqni ésingge keltürgeysen!»** — «yillar arisida» toghruluq: — Habakkuk Xuda axirqi zamanda Öz ulughluqini körsitip Israilni gunahtin qutquzidu, dep bildi. Biraq hazir «axirqi zaman» emes; emdi hazir, «yillar arisida»mu Xuda Öz küch-qudritini körsetkey!

Yer yüzi uning medhiyiliri bilen toldi;□
4 Uning parqiraqliqi tang nuridek boldi,
Qolidin chaqmaq chaqqandek ikki nur chiqti;
Shu yerde uning küch-qudriti yoshurunup turidu. □
5 Uning aldidin waba,
Putliridin choghdek yalqun chiqmaqta idi;□
6 U turup yer yüzini mölcherlidi;
U qariwidi, ellerni dekke-dükkige saldi;
«menggü taghlar» pare-pare qilindi,
«ebediy döng-égizlikler» égildürüldi,
Uning yolliri bolsa ebediydur.□
7 Men Kushan qebilisining chédirlirining parakendichilikte bolghanliqini,
Midiyan zéminidiki perdilerni titrek basqanliqini kördum.□
8 Perwerdigar deryalargha achchiqlandimikin?
Séning gheziping deryalargha qaritildimikin?
Qehring dengizgha qaritildimikin?
Atliringgha, nijat-qutquzushni épkélidighan jeng harwiliringgha minip kelgen'ghusen!□
9 Séning oqyaying ayan qilindi,
Sözüng boyiche, *Israil* qebililirige ichken qesemliring üchün ayan qilindi!
Sélah!
Sen yer yüzini derya-kelkünler bilen ayriwetting.□
10 Taghlar Séni körüp, azablinip tolghinip ketti;
Dolqunlap aqqan sular kelkündek ötüp ketti;
Chongqur dengiz awazini qoyuwétip,
Qollirini yuqirigha örletti.
11 Étilghan oqliringning parqiraq nurini körüp,
Palildighan neyzengning yoruqluqini körüp,
Quyash hem ay öz turalghusida jim turdi.
12 Sen achchiqingda yer yüzidin ötüp yürüsh qilding;

□ **3:3 «Tengri Témandin, Pak-Muqeddes Bolghuchi Paran téghidin keldi»** — «Téman» we «Paran» Qanaan (Pelestin) zéminining sherqiy jenubida, hazirqi «Iordaniye» zéminigha jaylashqan ikki rayon. Bu yerde (yeni Sinay téghida) Musa peyghember «muqeddes qanun»ni qobul qildi, andin Israillar Xudaning yétekchiliki bilen Pelestin'ge qarap yol aldi. Bu sözlerge hem bashqa peyghemberlerning yazmiligha qarighanda, Qutquzghuchi Mesih Eysa yer yüzige qaytip kelgendimu awwal shu yerge chüshüp, andin Israilni qutquzush üchün Qanaan'gha (Pelestin'ge) qarap kélidu. **«Sélah!»** — «Sélah» dégen söz belkim küy chalghan waqtida muzikidiki bir «pauza»ni körsitishi mumkin; shuning bilen uning: — «toxta, oylan!» dégen imasi bolushi mumkin. □ **3:4 «Uning parqiraqliqi tang nuridek boldi»** — yaki «Uning parqiraqliqi chaqmaqtek boldi». □ **3:5 «Uning ... putliridin choghdek yalqun chiqmaqta idi»** — yaki, «Uning ... putliridin pizhghirin qizitma chiqmaqta idi». □ **3:6 «U turup yer yüzini mölcherlidi»** — yaki «U yer yüzini silkip qoydi». **««ebediy döng-égizlikler» égildürüldi»** — yaki ««ebediy döng-égizlikler» ghulitildi». **««Menggü taghlar» pare-pare qilindi, «ebediy döng-égizlikler» égildürüldi, uning yolliri bolsa ebediydur»** — taghlar hem döngler «ebediy» turghandek bolsimu, peqet tirik Xuda Özi «ebediydur». Bashqa ikki xil terjimisi: (1) «Uning chiqishliri ebedtin buyan bolghan» (2) «U qedimki (ebediy) yollarda mangidu». □ **3:7 «Men Kushan qebilisining chédirliri.., Midiyan zéminidiki perdiler...»** — «Kushan» we «Midiyan» dégen ikki el 3-ayettiki «Téman» we «Paran» dégen rayonlarda idi. Ular Israilning Qanaanni (Pelestinni) ishghal qilishigha birinchi qarshi chiqqan ellerdin idi («Batur hakimlar» 3- hem 7-bablarni körüng). □ **3:8 «Perwerdigar deryalargha achchiqlandimikin? Séning gheziping deryalargha qaritildimikin? Qehring dengizgha qaritildimikin? Atliringgha, nijat-qutquzushni épkélidighan jeng harwiliringgha minip kelgen'ghusen!»** — Babil we Mésopotamiyidiki butpereslik epsaniliri boyiche, déngiz we deryalar ularning küchlük butliri yaki jin-sheytanliri turidighan «qorghan»liri idi. Bu ayet boyiche Xudaning Özining küch-qudriti hemme but we jin-sheytanlardin zor üstün körsitilidu. □ **3:9 «Séning oqyaying... sözüng boyiche, Israil qebililirige ichken qesemliring üchün ayan qilindi!»** — bashqa ikki xil terjimisi: — «Séning oqyaying... Séning sözüngge tayan'ghan qebililerge ichken qesemliring boyiche ayan qilindi!», yaki: «Sen oqyayingni ayan qilding, nurghun oqlarning élip kétilishini buyrudung».

Ellerni ghezipingde ziraetni soqqandek soqtung;
13 Öz xelqingning nijat-qutquzulushi üchün,
Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üchün chiqting;
Ulini boynighiche échip tashlap,
Rezilning jemetining béshini urup-yanjip, uningdin ayriwetting;
Sélah!□
14 Sen uning neyziliri bilen serdarlirining béshigha sanjiding;
Ular dehshetlik qara quyundek méni tarqitiwétishke chiqti,
Ularning xushalliqi ajiz möminlerni yoshurun jayda yalmap yutushtin ibarettur!□
15 Sen atliring bilen déngizdin,
Yeni döwe-döwe qilin'ghan ulugh sulardin ötüp mangding!□

16 Men bularni anglidim, ichi-baghrimni titrek basti;
Awazni anglap kalpuklirim dir-dir qildi,
Ustixanlirim chirip ketkendek boldi,
Putlirimni titrek basti;
Chünki men külpetlik künide,
Yeni öz xelqimge tajawuz qilghuchi bésip kirgen künidimu,
Sewr-xatirjemlikte turushum kérek.□
17 Chünki enjür derixi chécheklimisimu,
Üzüm tallirida méwe bolmisimu,
Zeytun derixige qilghan ejir yoqqa chiqqan bolsimu,
Étizlar héch hosul bermigen bolsimu,
Qotandin qoy padisi üzülgen bolsimu,
Éghilda kala padisi yoq bolsimu,
18 Men haman Perwerdigardin shadlinimen,
Manga nijatimni bergüchi Xudayimdin shadliqqa chömülimen,□
19 Perwerdigar, Reb, méning küch-qudritimdur;
U méning putlirimni kéyikningkidek qilidu;
Méni yuqiri jaylirimda mangghuzidu!

(Bu küy neghmichilerning béshigha tapshurulup, tarliq sazlar bilen oqulsun).

□ **3:13 «Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üchün chiqting» —** «Mesihing» yaki «Mesih qilghining» — Xudaning yolyoruqi boyiche, Israilgha yéngi bir padishah békitish üchün uning béshigha zeytin méyi sürülüsh kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» dep we shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Xuda Dawut padishahning bir ewladini «mesih qilimen», bu «Qutquzghuchi-Mesih» Israilni hem barliq dunyani gunahliridin qutquzidu, dep wede qilghan. Bizningche mushu ayette bu «Qutquzghuchi-Mesih» körsitilidu. **«Sen Öz Mesihing bilen bille nijat-qutquzush üchün chiqting»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen Öz Mesihingni qutquzush üchün chiqting». **«... Ulini boynighiche échip tashlap, ...»** — yaki «uni (shu jemetni) ulidin özgisigiche échip tashlap,...».Bezi alimlar: «Rezilning béshi» dégen söz axiri zamandiki Xudagha qarshi chiqqan, Sheytanning wekili bolghan «dejjal»ni körsitidu, dep qaraydu. Biz qoshulimiz. □ **3:14 «Sen uning neyziliri bilen serdarlirining béshigha sanjiding» —** «uning» — «rezilning jemetining béshining...» (13-ayet); belkim dejjalni körsitishi mumkin. **«Ular dehshetlik qara quyundek méni tarqitiwétishke chiqti»** — «méni» — Israil sözleydu. Mushu ayettiki sözler axirqi zamandiki Israil xelqining éytqanliri bolsa kérek. □ **3:15 «Sen atliring bilen déngizdin, yeni döwe-döwe qilin'ghan ulugh sulardin ötüp mangding!» —** Musa peyghember Israilni Misirdin chiqirip yétekligende, ular Qizil Déngizdin ötken. Déngizdiki sular ulargha yol échip ikki teripide «döwe-döwe» turghanidi. Kelgüsi zamandiki weqe belkim buninggha oxshap kétidu. □ **3:16 «Awazni anglap kalpuklirim dir-dir qildi» —** Habakkuk «Xudaning awazi» dep ochuq éytmaydu — uninggha nisbeten anglighudek peqet birla awaz bar, xalas. □ **3:18 «Manga nijatimni bergüchi Xudayim...» —** yaki «nijatim bolghuchi Xudayim...».

Zefaniya

1 Amonning oghli Yosiya Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Hezekiyaning
chewrisi, Amariyaning ewrisi, Gedaliyaning newrisi, Kushining oghli Zefaniyagha
yetken Perwerdigarning sözi: —

Soraqqa tartishning omumiyliqi

2 Men yer yüzidin hemmini qurutuwétimen, — deydu Perwerdigar;
3 — Insan hem haywanni qurutuwétimen,
Asmandiki uchar-qanatlar hem déngizdiki béliqlarni,
Barliq putlikashanglarni rezil ademler bilen teng qurutuwétimen,
Insaniyetni yer yüzidin üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar.■

Yehudaning soraqqa tartilishi

4 — Shuning bilen Men Yehuda üstige,
Barliq Yérusalémdikiler üstige qolumni sozimen;
Mushu yerde «Baal»ning qalduqini,
«Qémar»larning namini kahinlar bilen bille üzüp tashlaymen;□
5 Shundaqla ögzide turup asmandiki jisimlargha bash uridighanlarni,
Perwerdigargha bash urup, shundaqla Uning nami bilen qesem qilip turup,
«Malkam»ning nami bilenmu qesem qilidighanlarni,□
6 Perwerdigardin tezgenlerni,
Perwerdigarni izdimeydighan yaki Uningdin yol sorimighanlarnimu üzüp tashlaymen.■
7 Reb Perwerdigarning huzuri aldida süküt qilinglar;
Chünki Perwerdigarning küni yéqindur;
Chünki Perwerdigar qurbanliqni teyyarlidi,
U méhmanlarni «taharet qildurup» halal qildi;□
8 Perwerdigarning qurbanliqining künide shundaq boliduki,
Men emirlerni, padishahlarning oghullirini we yat ellerning kiyimlirini kiyiwalghanlarning hemmisini jazalaymen;□

■ **1:3** Yar. 6:7 □ **1:4 «Mushu yerde «Baal»ning qalduqini, «Qémar»larning namini kahinlar bilen bille üzüp tashlaymen» —** «Baal» Pelestindikiler choqunidighan bir but idi. «Baalning qalduqi» «Baal» dégen butqa choqun'ghanlardin qélip qalghan kishiler. «Kahinlar» dégen Xudaning muqeddes ibadetxanisida ishleydighan mexsus «qurbanliq qilghuchilar». «Qémar»lar bolsa özlirini butlargha béghishlighan «qurbanliq qilghuchilar» idi («2Pad.» 23:23, «Hosh.» 10:5ni körüng). Xudagha étiqad qilghuchi ademler bolsa, «Xuda «Qémar»larni yoqitishi muqerrer» dep oylisa kérek. Biraq bu axirqi jümlidin qarighanda **«kahinlar»** birinchi bolup eyiblendi. Sözge qarighanda ularmu butperes bolup qaldi. Shunga ular «Qémar»lardin téximu eyiblik, «Qémilar»gha nisbeten ular heqiqetni obdan chüshinishi kérek idi. □ **1:5 ««Malkam»ning nami bilenmu qesem qilidighanlar...» —** démisekmu «Malkam» yene bir but. ■ **1:6** Yesh. 1:4; 59:13; Yer. 15:6 □ **1:7 «Perwerdigar qurbanliqni teyyarlidi, U méhmanlarni «taharet qildurup» halal qildi» —** Tewrat dewridiki qurbanliqlardin bezilirini yégili bolatti, qurbanliqlar sunulghanda méhmanlarni chaqirish adettiki ish idi. Biraq 8-9-ayetke qarighanda, méhmanlarning özi bu «qurbanliq»ning bir qismi bolidu. Ularni «taharet qildurush», mushu yerde «napak nersilerdin ayriwétish, yuyush» yaki «Xudagha ayriwétish» dégenni bildüridu. Andin ular özi «qurbanliq» bolushqa «halal» bolidu. «Méhmanlar»ning köpinchisi bolsa Xudagha qarshi chiqqanlarning nurghun jesetlirini yeydighan, shundaqla eslide «haram bolghan» qushlar we haywanatlar bolidu («Yesh.» 34:6, «Yer.» 46:10, «Ez.» 39:17-19nimu körüng). □ **1:8 «Men emirlerni, padishahlarning oghullirini we yat ellerning kiyimlirini kiyiwalghanlarning hemmisini jazalaymen» —** oqurmenlerning éside barki, Zefaniya «padishahning oghli» idi. Shunga u bu ordidikilerning ehwalini nahayiti obdan biletti. Mushundaq «yat ellerning kiyimlirini (ejnebiyche kiyimni) kiyiwélish» belkim butpereslikke yaki tekebburluqqa munasiwetlik gunah bolsa kérek.

9 Shu küni Men bosughidin dessimey atlaydighanlarni,
Yeni zulum-zorawanliq hem aldamchiliqqa tayinip, xojayinlirining öylirini
tolduridighanlarni jazalaymen.□ ■
10 Shu künide, — deydu Perwerdigar,
«Béliq derwazisi»din «Waydad»,
«Ikkinchi mehelle»din hörkireshler,
Döng-égizliklerdin ghayet zor «gum-gum» qilip weyran qilin'ghan awazlar anglinidu.□
11 «Hörkirenglar, i «Oymanliq mehellisi»dikiler;
Chünki «sodiger xelq»ning hemmisi qilichlandi,
Kümüsh bilen chingdalghanlar qirildi!»□
12 — We shu chaghda shundaq boliduki,
Men Yérusalémni chiraghlar bilen axturimen,
Arzangliri üstide tin'ghan sharabtek turghan endishisiz ademlerni,
Yeni könglide: «Perwerdigar héch yaxshiliqni qilmaydu, yamanliqnimu qilmaydu»
dégenlerni jazalaymen.□
13 Emdi bayliqliri olja,
Öyliri berbat bolidu;
Ular öylerni salghini bilen,
Ularda turmaydu;
Üzümzarlarni berpa qilghini bilen,
Ularning sharabini ichmeydu.
14 Perwerdigarning ulugh küni yéqindur;
Berheq yéqindur, intayin téz yétip kélidu;
Angla, Perwerdigarning künining sadasi!
Yétip kelgende palwanmu elemlik warqiraydu. ■
15 Shu küni qehr élip kélidighan bir kün,
Külpetlik hem derd-elemlik bir kün,
Weyranchiliq hem berbatliq chüshidighan bir kün,
Zulmetlik hem sürlük bir kün,
Bulutlar hem qap-qarangghuluq bilen qaplan'ghan bir kün,
16 Istihkamlashqan sheherlerge, sépilning égiz poteylirige hujum qilidighan,
Kanay chélinidighan, agah signali kötürülidighan bir kün bolidu.□
17 Men ademler üstige külpetlerni chüshürimen, —
Ular qarighulardek yüridu;
Chünki ular Perwerdigargha qarshi gunah qildi;
Ularning qanliri topa-changdek,

□ **1:9 «Shu küni Men bosughidin dessimey atlaydighanlarni, yeni zulum-zorawanliq hem aldamchiliqqa tayinip, xojayinlirining öylirini tolduridighanlarni jazalaymen»** — Xuda mushu yerde peyghember arqiliq xurapiyliqni eyibligen bolsa kérek. «Öy bosughisini dessmeslik kérek, yaman bolidu» dégenlik éniq bir misaldur (1Sam. 5:4, 5ni körüng). Ular eslidinla Tewrattiki muqeddes qanun'gha xilap bolghan mushundaq xurapiy ushshaq-chüshshek qaidige riaye qilghini bilen, zulumni héchweqesi yoq dep qorqmay qiliwéridu. ■ **1:9** 1Sam. 5:4, 5. □ **1:10 ««Béliq derwazisi»din «waydad», «Ikkinchi mehelle»din hörkireshler...»** — «Béliq derwazisi» hem «ikkinchi mehelle» Yérusalémning shimaliy teripige jaylashqan bolup, sheherning bashqa üch teripi tik yar idi, hujum kelse daim shimaliy teripidin kéletti. □ **1:11 «Chünki «sodiger xelq»ning hemmisi qilichlandi, ...»** — bu belkim kinayilik gep. Ibraniy tilida «sodiger» we «Qanaan» dégenler oxshash bir söz bilen ipadilinidu. Israil xelqi esli butperes bolghan «Qanaan xelqi»ni Pelestindin (Qanaandin) heydiwetkenidi. Biraq Israil özi hazir «Xudaning xelqi» emes, belki «sodiger xelq» hem «butperes bir xelq» bolup qalghan oxshaydu. Ularning qilghan sodisimu Xudaning neziride haram oxshaydu. □ **1:12 «Arzangliri üstide tin'ghan sharabtek turghan endishisiz ademler...»** — «arzangliri üstide tin'ghan sharab» sharab tinishi üchün uzun waqit midirlimay turushi kérek. Tin'ghan «arzanglar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. ■ **1:14** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **1:16 «agah signali kötürülidighan bir kün bolidu»** — yaki «jeng warqirashliri kötürülidighan bir kün bolidu».

Ularning üchey-qérinliri poqtek tökülidu;
18 Perwerdigarning qehri chüshken künide altun-kümüshliri ularni qutquzalmaydu;
Belki pütkül jahan Uning ghezep oti teripidin yewétilidu;
Chünki U barliq yer yüzidikilerning üstige mutleq bir halaket, dehshetlik bir halaket chüshüridu.□ ■

2

1 Yighilinglar, özünglarni yighinglar, i nomussiz «yat el»,□
2 Yarliq chiqquche,
Kün topandek téz ötüp ketküche,
Perwerdigarning achchiq ghezipi üstünglerge chüshküche,
Perwerdigarning ghezipini élip kélidighan kün üstünglerge chüshküche,
3 Perwerdigarni izdenglar, i Uning hökümlirini ada qilghan zémindiki kemterler;
Heqqaniyliqni izdenglar, kemterlikni izdenglar;
Éhtimal siler Perwerdigarning ghezipi bolghan künide panah tapqan bolisiler.■

Ellerning soraqqa tartilishi

4 Chünki Gaza tashlan'ghan bolidu,
Ashkélon weyrane bolidu;
Ular Ashdodtikilerni chüsh bolmayla heydiwétidu;
Ekron yulup tashlinidu.□
5 Déngiz boyidikiler, yeni Qéret élidikilerge way!
Perwerdigarning sözi sanga qarshidur, i Qanaan, Filistiylerning zémini!
Ahaleng qalmighuche Men séni halak qilimen.□
6 Déngiz boyi padichilar üchün chimenzar,
Qoy padiliri üchün qotanlar bolidu;
7 Déngiz boyi Yehuda jemetining qaldisi igidarchiliqida bolidu;
Ashu yerde ular ozuqlinidu;
Ashkélonning öyliride ular kech kirgende yatidu,
Chünki Perwerdigar Xudasi ularning yénigha bérip ulardin xewer élip,
Ularni asarettin azadliqqa érishtüridu.□
8 Men Moabning deshnimini, Ammoniylarning haqaretlirini anglidim;
Ular shundaq qilip Méning xelqimni mazaq qilip,
Ularning chégralirini paymal qilip maxtinip ketti.

□ **1:18 «mutleq bir halaket, dehshetlik bir halaket»** — yaki «mutleq bir halaket, chaqmaqtek bir halaket». ■ **1:18** Pend. 11:4; Ez. 7:19; Zef. 1:14-16 □ **2:1 «Yighilinglar, özünglarni yighinglar, i nomussiz «yat el»»** — «yat el» mushu yerde Israil xelqi Xudagha nisbeten butperes bir yat elge oxshaydu, dégenlik. Ularning «yighilishi» belkim jamaette bolup dua-tilawet bilen Xudani izdesh üchün bolsa kérek. Ibraniy tilidiki «yighilinglar» dégen bu péil adette peqet «paxal yighiwélish»ni körsitidu, bu mushu yerde intayin kinayilik gep bolup, Israil paxaldek bir xelq, Xudaning otida tézla köydürülüsh xetiride turidu, dégenlik (2-ayetni körüng). ■ **2:3** Zeb. 27:4; 32:5-7 □ **2:4 «Chünki Gaza tashlan'ghan bolidu, Ashkélon weyrane bolidu; ular Ashdodtikilerni chüsh bolmayla heydiwétidu; Ekron yulup tashlinidu»** — bu sheherler Filistiyediki besh chong sheherning töti. Ularning tertipi shimaldin jenubqa bolup, hujum shimaliy teripidin kélidighan oxshaydu. «Ashdodni chüsh bolmayla heydiwétidu» dégen jümle belkim hujum etigende bashlinip chüsh bolghuche ghelibilik tamamlinidighanliqini körsitidu. Bashqa birxil chüshenchisi, hujum chüsh waqtida, yeni adem uxlighan waqitta qilinidu, «Ular Ashdodni chüshte heydiwétidu» dégenlik. □ **2:5 «déngiz boyidikiler, yeni Qéret élidikilerge way!»** — bu sözmu Filistiylerge qaritilghan. «Qéretler» belkim «Krét»dikiler dégen menide. Ularning esli yurti (Ottura Déngizdiki) Krét arili idi. □ **2:7 «ularning yénigha bérip ulardin xewer élip,...»** — ibraniy tilida: «ularni yoqlap...» dégen sözler bilenla ipadilinidu.

9 Shunga Men Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu samawi qoshunlarning
Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi,
Moab jezmen xuddi Sodomdek,
Ammoniylar xuddi Gomorradek bolidu —
Yeni chaqqaqlar we shorluqlar qaplan'ghan jay, daim bir chöl-jezire bolidu;
Hem xelqimning qaldisi ulardin olja alidu,
Qowmimning qalghanliri bularga ige bolidu.□
10 Ularning tekebburluqidin bu ish béshigha kélidu,
Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning xelqini mazaq
qilip maxtinip ketti.
11 Perwerdigar ulargha dehshetlik bolidu;
Chünki U yer yüzidiki butlarning hemmisini qurutiwétidu;
Shuning bilen eller, barliq chet araldikiler herbiri öz jayida Uninggha ibadet qilidu.
12 I Éfiopiyler, silermu Ménimg qilichim bilen öltürülisiler.□
13 U qolini sozup shimalgha tegküzüp, Asuriyeni halak qilidu,
Ninewe shehirini weyrane, chöl-bayawandek qehetchilik jay qilidu.□
14 Uning otturisida charwa padiliri,
Shundaqla haywanlarning herxilliri yatidu;
Chöl huwqushi, chirqirighuchi huwqushlar uning tüwrük bashlirida qonidu;
Dériziliridin sayrashlar anglinidu;
Bosughilirida weyraniliq turidu;
Chünki U buning kédir yaghach neqishlirini ochuqchiliqta qalduridu;
15 Mana bu endishisiz yashap kelgüchi shad-xuram sheher,
Könglide: «Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen sheher —
U shunchilik bir weyrane, haywanlarning bir qonalghusi bolup qaldighu!
Uningdin ötüwatqanlarning hemmisi üshqirtidu,
Qolini silkiydu.□

3

Yérusalémning soraqqa tartilishi

1 Asiyliq qilghuchi, bulghan'ghan, jebir-zulum yetküzgüchi sheherge way!
2 U awazni anglimidi, terbiyini qobul qilmidi;

□ **2:9 «Moab jezmen xuddi Sodomdek, Ammoniylar xuddi Gomorradek bolidu...»** — oqurmenlerning ésida bolushi mumkinki, Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini rezillikliri tüpeylidin asmandin ot chüshürüp weyran qiliwetken. □ **2:12 «I Éfiopiyler, silermu ménimg qilichim bilen öltürülisiler»** — bu bésharettin texminen 80 yildin kéyin «Kambusis II» Éfiopiyege tajawuz qildi (miladiyedin ilgiriki 525-yili). Bésharet bu weqeni yaki bolmisa axirqi zamandiki bir weqeni körsitishi kérek. □ **2:13 «U qolini sozup shimalgha tegküzüp, Asuriyeni halak qilidu, Ninewe shehirini weyrane, chöl-bayawandek qehetchilik jay qilidu»** — bu bésharetler (12-15-ayetler) Zefaniyaning sözliridin peqet birnechche yildin kiyim emelge ashurulghan. Miladiyedin ilgiriki 612-yili, büyük Asuriye impériyesi paytexti Ninewe bilen bille pütünley berbat qilindi. Éfiopiye bashqa yurtlardin yiraq bolsimu, qattiq hujumgha uchridi (12-ayet). Zefaniyaning bu sözining emelge ashurulghanliqini körgen kishiler uning «Perwerdigarning küni» toghruluq bolghan bésharetliri hem bashqa bésharetlirinimu beribir axirida emelge ashurulidu, dep bilgen boldi. □ **2:15 «Uningdin ötüwatqanlarning hemmisi üshqirtidu, qolini silkiydu»** — bu heriketler belkim heyran bolghanliq yaki mazaq qilghanliqni bildüridu.

Perwerdigargha tayanmidi, Xudasigha yéqinlashmidi.□
3 Uning otturisida bolghan emirlirining hemmisi hörkireydighan shirlar,
Uning soraqchiliri bolsa kechliki owlaydighan, etigini ghajilighudek héchnerse qaldurmaydighan börilerdur;■
4 Uning peyghemberliri wezinsiz, asiy kishiler;
Uning kahinliri muqeddes ibadetxanini bulghaydighanlar,
Tewrat-qanunigha buzghunchiliq qilidighanlar.□ ■
5 Heqqaniy Perwerdigar uning otturisididur;
U héch heqqaniyetsizlik qilmaydu;
Her etigende adil hökümini ayan qilidu;
Hökümide kemchilik yoqtur;
Biraq namerd adem héch nomusni bilmeydu.□ ■
6 — Men ellerni üzüp tashliwetkenmen,
Ularning istihkam poteyliri weyranidur;
Kochilirini héchbir adem ötmigüdek qilip xarabe qilghanmen;
Sheherliri ademzatsiz, héch turghuchisi yoq qilinip halak bolghan.□
7 Men: «Peqet Mendin qorqunglar, terbiyini qobul qilinglar» — dédim.
Shundaq bolghanda uninggha hemme békitkenlirim chüshürülmey, makani héch xaniweyran bolmas.
Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti.□

Barliq ellerning soraqqa tartilishi

8 Shunga Méni kütünglar, — deydu Perwerdigar,
Men guwahliq bérishke ornumdin qozghalghan kün'giche —
Chünki Méning qararim — ellerni yighish,
Padishahliqlarni jem qilishtin ibaretki,
Ularning üstige qehrimni,
Hemme dehshetlik achchiqimni béshigha töküsh üchündur.
Chünki yer yüzining hemmisi achchiq ghezipimning oti bilen köydürüwétilidu.□

Israilning eslige keltürülüshi, ellerning Xudaning yénigha kélishi

9 Chünki shu tapta barliq ellerning Perwerdigarining namigha nida qilip chaqirishi üchün,

---

□ **3:2 «Asiyliq qilghuchi, bulghan'ghan, jebir-zulum yetküzgüchi sheherge way! (1-ayet) U awazni anglimidi, terbiyini qobul qilmidi» —** bu sözlerni anglighuchi Yérusalémdikiler belkim Zefaniya yene Asuriyening gunahlirini eyiblewatidu, dep oylishi mumkin idi. Biraq kéyinki sözliridin anglighuchilar tuyuqsiz: «Uning eyibligini Ninewe emes, belki biz Yérusalémdikiler ikenmiz!» dep heyran qalghan, shundaqla xapa bolghan bolushi mumkin idi. «Awaz»ning kimning ikenlikini Zefaniya peyghember démeydu; chünki uninggha nisbeten bu dunyada anglighudek peqet birla awaz bar, yeni Perwerdigarningkidur. ■ **3:3** Pend. 28:15; Ez. 22:27 □ **3:4 «Uning peyghemberliri wezinsiz, asiy kishiler; uning kahinliri muqeddes ibadetxanini bulghaydighanlar» —** «peyghemberliri» bolsa saxta peyghemberler, elwette. «Kahinlar» muqeddes ibadetxanida puqralar üchün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadimlar. ■ **3:4** Yer. 23:11, 32; Hosh. 9:7. □ **3:5 «hökümide kemchilik yoqtur» —** yaki «U (Perwerdigar) hökümlirini ada qilmay qalmaydu». ■ **3:5** Qan. 32:4 □ **3:6 «Men ellerni üzüp tashliwetkenmen, ularning istihkam poteyliri weyranidur .... sheherliri ademzatsiz, héch turghuchisi yoq qilinip halak bolghan» —** yat eller arisidiki bu weqeler, shübhisizki, Israilgha sawaq, agah we misal bolushi kérek idi. □ **3:7 «Shundaq bolghanda uninggha hemme békitkenlirim chüshürülmey, makani héch xaniweyran bolmas. Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti» —** bashqa birxil terjimisi: «Undaq bolghanda uninggha bérilidighan hemme jazaliri néme bolushidin qet'iynezer, uning makani héch üzülmeydu». **«Biraq ular baldurla ornidin turup, hemme ishlirini haram qiliwetti»** — démek, tilgha élin'ghan «haram ishlar»ni qilishqa nahayiti aldirawatqanidi. □ **3:8 «Men guwahliq bérishke ornumdin qozghalghan kün'giche...» —** «guwahchiliq bérishke...» dégenning bashqa birxil terjimisi «owni élishqa...».

Uning xizmitide bir jan bir ten bolushi üchün,
Men ularning tilini sap bir tilgha aylandurimen,
10 Chünki Éfiopiye deryalirining nérisidin Méning dua-tilawetchilirim,
Yeni Men tarqatqanlarning qizi,
Manga sunulghan hediyeni épkélidu.□

Israilning Xudaning Rohida «qaytidin tughulushi»

11 Shu küni sen Manga asiyliq qilghan barliq qilmishliring tüpeylidin iza tartip qalmaysen;
Chünki shu tapta Men tekebburluqungdin xushallinip ketkenlerni arangdin élip tashlaymen,
Shuning bilen sen muqeddes téghim tüpeylidin halingni ikkinchi chong qilmaysen;□
12 We Men arangda kemter hem miskin bir xelqni qaldurimen,
Ular Perwerdigarning namigha tayinidu.
13 Israilning qaldisi ne qebihlik qilmaydu,
Ne yalghan sözlimeydu,
Ne ularning aghzidin aldamchi til tépilmaydu;
Ular belki ozuqlinip, yatidu,
Héchkim ularni qorqutmaydu.□

Israilning qaytidin yighilishi — axirqi zamandiki shad-xuramliq bir küy

14 Yayrap-yashna, i Zion qizi!
Tentene qilip warqira, i Israil!
Pütün qelbing bilen xushal bolup shadlan, i Yérusalémning qizi!■
15 Perwerdigar séni jazalaydighan hökümlerni élip tashlidi,
Düshminingni qayturuwetti;
Israilning padishahi Perwerdigar arangdidur;
Yamanliqni ikkinchi körmeysen.
16 Shu küni Yérusalémgha éytiliduki,
«Qorqma, i Zion!
Qolliring boshap, sanggilap ketmisun!
17 Perwerdigar Xudaying arangda,
Qutquzidighan qudret Igisidur!
U shadliq bilen üstüngde shadlinidu;
Öz méhir-muhebbitide aram alidu;
Üstüngde naxshilar éytip yayrap-yashnaydu.
18 Jemiyet sorunliridiki nomussiz ibadet tüpeylidin aranglardin azablan'ghanlarni yighimen;

□ **3:10 «Éfiopiye deryalirining nérisi....»** — Éfiopiye nahayiti chet jay bolup, towa qilish pursiti jahanning chetlirigiche bolidu, dep körsitidighan bir misaldur. **«Méning dua-tilawetchilirim, yeni Men tarqatqanlarning qizi...»** — belkim tarqilip ketken, emma towa qilghan Israillarni körsitidu: «Perwerdigarning küni» shunche dehshetlik bolghini bilen (8-ayet), 9-10-ayettiki bésharetler Xudaning méhri-shepqitige hetta shu künidimu érishish imkaniyiti barliqini ispatlaydu. □ **3:11 «muqeddes téghim tüpeylidin»** — yaki «muqeddes téghimda» yaki «muqeddes téghim üstide». □ **3:13 «Israilning qaldisi ne qebihlik qilmaydu»** — «Israilning qaldisi» Tewrattiki peyghemberlerning kitablirida köp körülidighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, ular arisida Xudaning méhir-shepqiti bilen, Özige sadiq bir «qaldi»ning haman herdaim tépilidighanliqi körsitilidu. ■ **3:14** Zek. 9:9

Bularning shermendilikliri ulargha éghir kéletti.□
19 Mana, Men shu tapta séni xarlighanlarning hemmisini bir terep qilimen,
Aqsaq bolghan qizni qutquzimen;
Talagha heydiwétilgen qizni yighimen;
Del ular xorlan'ghan barliq zéminlarda ularni *Özümge* medhiye keltürgüchi, shöhret bolghuchi qilip tikleymen.□
20 Men shu tapta, yeni silerni yighqan waqitta, silerni *öyge* épkélimen;
Chünki Men köz aldinglarda silerni asarettin azadliqqa chiqarghinimda,
Silerni yer yüzidiki barliq eller arisida shöhretlik, *Özemge* medhiye keltürgüchi qilimen,
— deydu Perwerdigar.□

□ **3:18 «Jemiyet sorunliridiki nomussiz ibadet tüpeylidin aranglardin azablan'ghanlarni yighimen; bularning shermendilikliri ulargha éghir kéletti» —** ayetning birnechche terjimiliri bar. Bizningche menisi shuki, ibadet sorunlirida bolghan saxtipezlik, ar-nomussizliqlar sorun'gha qatnashqan ixlasmenlerni nahayiti azablighan, ular buninggha chidimay mushu héytlargha, ibadet sorunlirigha qatnashmay tarqilip ketkenidi. Shunga Xuda: «Men ularni yighimen» — deydu. «Yesh.» 1:13ni körüng. □ **3:19 «Aqsaq bolghan qizni qutquzimen; talagha heydiwétilgen qizni yighimen» —** «qiz» mushu yerde Israilni körsitidu. **«...ularni Özümge medhiye keltürgüchi, shöhret bolghuchi qilip tikleymen»** — yaki «...ularni teriplesh obyékti we nam-shöhretlik qilip tikleymen». □ **3:20 «Silerni ...shöhretlik, Özemge medhiye keltürgüchi qilimen» —** yaki «Silerni... nam-shöhretlik we teriplesh obyékti qilimen».

Hagay

Birinchi wehiy we xelqning inkasi

1 Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning birinchi küni, Perwerdigarning sözi
Hagay peyghember arqiliq Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelge hem
Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuagha keldi: —□
2 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Bu xelq: «Waqti kelmidi, Perwerdigarning öyini qurush waqti téxi kelmidi» — deydu.□
3 We Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi: —
4 Bu öy téxichila xarabe tursa, bu siler taxtaydin bézelgen öyliringlarda yashaydighan
waqitmu?□
5 Mana, Perwerdigar mundaq deydu: —
— Qiliwatqininglar üstide köngül qoyup oylininglar!
6 Térighininglar köp, yighiwalidighininglar az;
Yeysiler, biraq toymaysiler;
Ichisiler, biraq qanmaysiler;
Kiyisiler, biraq héchqandaq illimaysiler;
Ish heqqi alghuchi bolsa,
Xuddi ish heqqini töshük hemyan'gha salghan'gha oxshashtur.■
7 — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Qiliwatqininglar üstide köngül qoyup oylininglar!
8 Taghqa chiqip, yaghachni élip kélinglar, öyni qurunglar; shundaq qilsanglar Men
uningdin xursen bolimen, shan-sherepke érishimen, — deydu Perwerdigar.
9 — Siler köpni küttünglar, mana, érishkininglar az boldi; uni öyge épkelgininglarda, Men
uni püwlep yoqattim; bu néme üchün? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar —
— Chünki Méning öyümning xarabe bolghinigha qarimay, öz öyünglarni *sélishqa*
yügürüshüp yürüwatisiler.
10 Shunga üstünglarda asmanlar shebnemni bermeydu, zéminmu hosulini bermeydu;□ ■
11 Men zémin'gha, taghqa, ziraetlerge, yéngi sharablargha, zeytun méyigha,
tupraqning ündürmilirige, insanlargha, mal-waranlargha we qollardiki barliq ejirlerge
qurghaqchiliqni chaqirdim.□

□ **1:1 «Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning birinchi küni» —** «Darius padishah», yeni «Darius Xispastés» (miladiyedin ilgiriki 521-485-yillar). Bu kün miladiyedin ilgiriki 520-yili, 29-awghust idi. «Altinchi ay» — muqeddes kitabta yil, aylar tilgha élin'ghanda, Yehudiylarning kona kaléndari boyiche hésablinidu («Tebirler»nimu körüng). **«altinchi ayning birinchi küni»** — her ayning birinchi küni héyt bolatti, Yérusalémda bu sözni anglighan kishiler belkim az bolmisa kérek. **«bash kahin Yeshua»** — «kahin» muqeddes ibadetxanida puqralar üchün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadim. □ **1:2 «Bu xelq: «Waqti kelmidi, Perwerdigarning öyini qurush waqti téxi kelmidi» — deydu» —** muqeddes ibadetxanini qayta qurush xizmiti 15 yil ilgiri bashlan'ghanidi, biraq xelq bashqa ellerning tehditige uchrap, qurush xizmitidin qol tartqanidi («Ezra», 3-5-bablarni körüng). □ **1:4 «taxtaydin bézelgen öyliringlar» —** «taxtaydin bézelgen» dégen bu söz Tewratta peqet Sulayman qurghan muqeddes ibadetxanining bézilishi we «Yehoahaz padishah»ning ordisining bézilishini teswirlesh üchün bir qétim ishlitilgen. Shuningdin körimizki, xelqler belkim muqeddes ibadetxanini qurushqa 15 yil ilgiri teyyarlighan yaghachni hazir öz öylirini bézesh üchün ishletmekte. Shunga ularning ikki gunahi bar idi: (1) Xudaning öyini qurushni kéchiktürüsh; (2) Xudaning öyi üchün teyyarlap qoyulghan yaghachni öz öyliri üchün ishlitish. ■ **1:6** Qan. 28:38; Mik. 6:14, 15. □ **1:10 «Shunga üstünglarda asmanlar shebnemni bermeydu» —** shebnem, bolupmu 8- we 9-ayda pishidighan méwe yaki ashliqni yégileshtin saqlashta muhim rol oynaydu. ■ **1:10** Qan. 28:23 □ **1:11 «Men zémin'gha, taghqa, ziraetlerge, … qollardiki barliq ejirlerge qurghaqchiliqni chaqirdim» —** «qurghaqchiliq» (ibraniy tilida «xoreb») hem «xarabe» dégenler bir-birige oxshap kétidighan sözler — Xudaning öyi «xarabe» bolsa, ulargha «xoreb» (qurghaqchiliq) bolidu.

12 Shuning bilen Shéaltielning oghli Zerubbabel hem Yehozadakning oghli bash kahin
Yeshua we xelqning qaldisining hemmisi Perwerdigar Xudasining awazigha, shu-
ningdek Perwerdigar Xudasining Hagay peyghemberni ewetishi bilen, uning sözlirige
qulaq saldi; xelq Perwerdigar aldida qorqti.
13 Andin Perwerdigarning elchisi Hagay Perwerdigarning xewirini xelqqe yetküzüp:
— «Men siler bilen billidurmen» — deydu Perwerdigar, — dédi.
14 We Perwerdigar Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelning rohini,
shundaqla Yehozadakning oghli, bash kahin Yeshuaning rohini hem xelq qaldisining
herbirining rohini qozghidi; ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar
Xudasining öyige kélip ishlidi.
15 Bu Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni idi.□

2

Ikkinchi wehiy — righbetlendürüsh

1 Yettinchi ayning yigirme birinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember
arqiliq kélip mundaq déyildi:□
2 — «Shéaltielning oghli, Yehudaning waliyisi Zerubbabelge, Yehozadakning oghli, bash
kahin Yeshuagha hemde xelqning qaldisigha söz qilip ulardin: —
3 «Aranglardin eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öyni körgenlerdin kim bar? Siler
hazir uninggha qandaq qaraysiler? Neziringlarda u héchnémige erzimeydu, shun-
daqmu?» — dep sorighin. □
4 — Biraq hazir, i Zerubbabel, jasaretlik bol, — deydu Perwerdigar, — Yehozadakning
oghli, bash kahin Yeshua, jasaretlik bol; zémindiki barliq xelq, jasaretlik bolup ish-
lenglar, — deydu Perwerdigar.
— chünki Men siler bilen billidurmen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar.
5 — Misirdin chiqqan waqtinglarda silerge ehde qilghan sözüm we Méning Rohim
aranglarda turup keldi; hergiz qorqmanglar.
6 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
— Yene peqet azghina waqittin kéyin Men asmanlar, yer yüzi, déngiz hem quruqluqni
tewritimen; □ ■
7 Men barliq ellerni tewritimen; netijide ellerning serxil etiwar nersiliri élip kélinidu.
Men mushu öyni shan-sherepke toldurimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari
bolghan Perwerdigar.

□ **1:15 «Bu Darius padishahning ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni idi» —** Hagay bésharet bérip, xelq Xudaning öyide ish bashlighuche 23 kün ötti. Bu waqit hosul yighidighan pesil bolghachqa, ish belkim hosulni yighip bolghandin kéyin bashlan'ghan. □ **2:1 «Yettinchi ayning yigirme birinchi küni» —** bu kün «kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)ning eng axirqi küni bolup, xelqning köp bir qismi Yérusalémda bolghan bolush kérek. □ **2:3 ««Aranglardin eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öyni körgenlerdin kim bar? Siler hazir uninggha qandaq qaraysiler? Neziringlarda u héchnémige erzimeydu, shundaqmu?» —** Sulayman padishah salghan heywetlik muqeddes ibadetxana (miladiyedin ilgiriki 587-yili) Babil teripidin weyran qilin'ghan. Bu weqe Hagay söz qilghan waqittin 67 yil ilgiri bolghachqa, esli ibadetxanining shan-sheripi yéngi ibadetxanigha qaraydighan bezi bowaylarning ésidin chiqmighan bolushi kérek. «eyni chaghdiki shan-sherepte bolghan bu öy» we «uninggha qandaq qaraysiler?» dégen sözler ispatlayduki, Xuda neziride meyli Sulayman qurghan yaki bu waqittiki xelq qurghan ibadetxana bolsun, her ikkisini «bir» dep hésablaydu. □ **2:6 «... asmanlar, yer yüzi, déngiz hem quruqluqni tewritimen» —** mushundaq sözler bashqa peyghember yazmiliridimu tépilidu (mesilen, «Yeshaya» 13-bab, «Yeremiya» 4- hem 10-bab, «Yoél» 2-bab, «Nahum» 1-babta). Shübhisizki, bular «Perwerdigarning küni», yeni axirqi zamanni körsitidu. ■ **2:6** Ibr. 12:26,27

8 — Kümüsh Méningki, altun Méningki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□
9 — Bu öyning kéyinki shan-sheripi eslidikidin zor bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we Men mushu yerde aramlik-xatirjemlikni ata qilimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar». □ ■

Üchinchi wehiy — Xudaning shepqiti we berikiti

10 Darius padishahning ikkinchi yili, toqquzinchi ayning yigirme tötinchi küni, Perwerdigarning sözi Hagay peyghember arqiliq kélip mundaq déyildi: —
11 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
Kahinlargha söz qilip ulardin Tewrat-qanuni toghruluq: —
12 «Birsi tonining étikide «*Xudagha* atalghan gösh»ni kötürüp kétiwatqinida, uning étiki nan'gha, umachqa, sharabqa, zeytun maygha yaki herqandaq ash-ozuqqa mundaqla tégip ketse, undaqta u nersiler «*Xudagha* atalghan» bolamdu?» — dep sorighin».
Kahinlar jawaben: «Yaq» — dédi.□
13 We Hagay: «Birsi jesetke tégip «napak» bolghan bolsa, u bu ash-ozuqning qaysibirige tegse, undaqta ash-ozuq napak bolamdu?» — dep soridi.
Kahinlar jawaben: «U napak bolidu» — dédi.□
14 Andin Hagay jawaben mundaq dédi: —«Perwerdigar: «Emdi bu xelq, bu «yat el» Mening aldimdimu shundaqtur, ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur, shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu.□

□ **2:8 «Kümüsh Méningki, altun Méningki, — deydu ... Perwerdigar» —** shu dewrde dunyadiki köp qisim altun-kümüsh Pars imériyesining qolida idi. Mezkur bésharettin azraqla bir mezgildin kéyin, Pars impératori Darius teripidin: «Israilning etrapidiki yurtlardin impératorgha élin'ghan bajlarning chong bir qismini ayrip, bu pulni «Perwerdigarning öyini chirayliq yasash üchün ishlitish kérek...»» dégen bir yarliq chüshürüldi («Ezra» 4-6-babni, shundaqla «qoshumche söz»imizni körüng). □ **2:9 «Bu öyning kéyinki shan-sheripi eslidikidin zor bolidu» —** bu bésharetning emelge ashurulushi nahayiti ajayib boldi. Söz köp bolghachqa, sherhini «qoshumche söz»imizge qoyduq. ■ **2:9** Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 □ **2:12 «birsi tonining étikide «Xudagha atalghan gösh»ni kötürüp kétiwatqinida, uning étiki .. herqandaq ash-ozuqqa mundaqla tégip ketse, undaqta u nersiler «Xudagha atalghan» bolamdu?» —** «Xudagha atalghan gösh» (yaki «muqeddes gösh») — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi Xudagha «gunah qurbanliqi» («gunahni tilidighan qurbanliq»), «inaq qurbanliqi» yaki « qurbanliqi»ni qilghanda, bu qurbanliqlardin melum parche gösh qurbanliq qilmaqchi bolghan kishining yardimide bolghan kahin'gha ayrip bérilgen. Bu gösh «Xudagha atalghan gösh» (yaki «muqeddes gösh») dep atalghan, bu göshni peqet kahin we uning ailisidikiler yéyishke bolidu. □ **2:13 «Birsi jesetke tégip «napak» bolghan bolsa, u bu ash-ozuqning qaysibirige tegse, undaqta ash-ozuq napak bolamdu?» —** «napak bolghan» — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi jesetke yaki jeset qoyulghan jaygha tegse, yaki bezi xil késel kishilerge tegse, «napak» dep hésablan'ghan. U bir mezgil (bezide bir kün, bezide bir hepte) ayrim turushi kérek idi. Ayrim turghandin kéyin ghusul qilip (pütünley yuyunup) andin «pak» dep hésablan'ghan. □ **2:14 «Perwerdigar: «... ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur (napak, démek), shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu» —** «shu yerde» dégen söz belkim «napak qollirida» dégenni körsitishi mumkin. **«Perwerdigar: «Emdi bu xelq, bu «yat el» Mening aldimdimu shundaqtur, ularning qollirida ishlen'genlirining hemmisimu shundaqtur, shuningdek ularning shu yerde Manga herbir sun'ghanlirimu napaktur» — deydu»** — bu toluq söz Israilgha nahayiti éghir idi. Israil özi kapir bir «yat el» bolghan oxshaydu. Ulardiki xarebe bolghan muqeddes ibadetxanining özi ularning «perwayim pelek» dégendek bixudluq gunahlirigha guwah béridu. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, gunahlar peqet «qan tökülüp qilin'ghan qurbanliq»lar arqiliq «yépilghan» bolidu. Biraq muqeddes ibadetxanining özi xarabe bolup, ular sun'ghan qurbanliqlarni özlirining «napak qolliri» tüpeylidin «napak boldi» dések, emdi ular qandaqmu pak bolalaydu? «Kim napak nersilerdin pak nersini chiqiralaydu? — Héchkim!» («Ayup» 14:4). Peqet rehim-shepqetlik bir Xuda Özi napak xelqi üchün bir ish qilsa, andin qutquzulghili bolidu. Emdi Xuda (15-ayet) ularning gunahlirini kechürüm qilip, ulargha ümid béridu. Uning qandaq yol bilen ularning gunahlirini kechürüm qilghanliqi éytilmidi. Bu mesililerge bolghan jawab (yeni Xudaning axirida ademlerni gunahdin paklash üchün néme ish qilghanliqi) peqet Injildin tépilidu.

15 — Emdi hazir köngül qoyup oylininglar —
Bügündin bashlap, mushu waqittin tartip körünglar — taki Perwerdigarning ibadetxanisidiki tash üstige yene bir tal tash qoyulghuche, □
16 shuningdin ilgiriki künlerde, birsi «yigirme küre»lik bir döwe ashliqni alghili kelgende, mana peqet on kürila chiqti; birsi sharab küpidin ellik komzek alghili kelse, mana peqet yigirme komzek chiqti.□
17 Men qolliringlar bilen ishligen barliq ishliringlarda silerni judun, hal we möldür apetliri bilen urup keldim; biraq siler yénimgha qaytmidinglar. □ ■
18 Emdi ötünimenki, köngül qoyup oylininglar — bu kün, yeni toqquzinchi ayning yigirme tötinchi künidin bashlap, mushu waqittin tartip, — yeni Perwerdigarning ibadetxanisining qayta qurulushini bashlighan künidin kéyinki ishlargha köngül qoyup oylininglar;
19 danlar ambargha yighildimu? Üzüm talliri, enjür, anar hem zeytun derexliri héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin bashlap silerni beriketleymen».□

Tötinchi wehiy — Axirqi zaman •••• Zerubbabel toghruluq

20 We Perwerdigarning sözi shu ayning yigirme tötinchi küni Hagaygha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: —
21 — Yehudagha waliy bolghan Zerubbabelge söz qilip mundaq dégin: —
— «Men asmanlarni, zéminni tewritishke temshiliwatimen;□
22 Padishahliqlarning textini örüwétimen, ellerning padishahliqlirining küchini yoqitimen; jeng harwiliri hem uning üstide olturghanlarni örüwétimen; atlar we atliq eskerler, ularning herbiri öz qérindishining qilichi bilen mollaq atquzulidu.■
23 Shu künide — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar —
Men séni, yeni Shéaltielning oghli Zerubbabelni alimen, — deydu Perwerdigar — andin séni xuddi möhürlük üzükümdek qilimen; chünki Men séni talliwaldim, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar».□

□ **2:15 «Ibadetxanisidiki tash üstige yene bir tal tash qoyulghuche...»** — Hagay peyghember söz qilghandin kéyin, xelq qayta qurulushning xizmitini yéngiwashtin bashlighan kün'giche, yeni «ikkinchi yili, altinchi ayning yigirme tötinchi küni» (27-Séntebr)giche dégenliktur. □ **2:16 «shuningdin ilgiriki künlerde, birsi «yigirme küre»lik bir döwe ashliqni alghili kelgende...»** — «ilgiriki» — Ibraniy tilidiki bu söz bezide «ilgiriki», bezide «kéyinki» dégenni bildüridu. Qoshumche sözlirimizde «ilgiriki» dégen terjimimizning sewebini éytimiz. □ **2:17 «Men qolliringlar bilen ishligen barliq ishliringlarda silerni judun, hal we möldür apetliri bilen urup keldim; biraq siler yénimgha qaytmidinglar»** — Hagay peyghember mushu yerde Tewrat «Am.» 4:9ni neqil keltüridu. ■ **2:17** Hag. 1:11 □ **2:19 «...danlar ambargha yighildimu? Üzüm talliri... héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin bashlap silerni beriketleymen»** — bu 16-19-ayetlerni qoshumche sözlirimizde tehlil qilimiz. □ **2:21 «Men asmanlarni, zéminni tewritishke temshiliwatimen»** — bu sözler (we 22-ayet) 6-7-ayettlerdikige oxshash, belkim axirqi zamandiki ishlarni körsitidu. ■ **2:22** Dan. 2:44-45; Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. □ **2:23 «Men séni, yeni Shéaltielning oghli Zerubbabelni alimen,... andin séni xuddi möhürlük üzükümdek qilimen; chünki Men séni talliwaldim»** — bu bésharetning emelge ashurulushini «qoshumche söz»imizde tilgha alimiz.

Zekeriya

Ata-bowiliringlardek bolmanglar!

1 Darius padishahning ikkinchi yili sekkizinchi ayda, Perwerdigarning sözi Iddoning
newrisi, Berekiyaning oghli Zekeriya peyghemberge kélip mundaq déyildi: —□
2 — «Perwerdigar ata-bowiliringlardin intayin qattiq ghezeplendi.
3 Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — «Méning
yénimgha qaytip kélinglar, Men silerning yéninglargha qaytip kélimen» deydu», — dégin. □
4 — Ata-bowiliringlardek bolmanglar; chünki ilgiriki peyghemberler ulargha: «Samawi
qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — Rezil yolliringlardin, rezil qilmishlir-
inglardin yénip towa qilinglar, dégen», — dep jakarlighan. Biraq ular Manga qulaq
salmighan, boysunmighan, — deydu Perwerdigar.■
5 — Silerning ata-bowiliringlar hazir qéni? Peyghemberler bolsa, menggü yashamdu? □
6 Lékin Méning peyghemberlerge buyrughan sözlirim we belgilimilirim, ata-
bowiliringlarning béshighimu chüshken emesmidi?».
Shuning bilen ular yolidin yénip: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdi-
gar yollirimiz we qilmishlirimiz boyiche bizni qandaq qilimen dése, shundaq qildi, —
dégen.□ ■

Sekkiz alamet körünüsh •••• Birinchi alamet körünüsh — Atliq adem we üch xil renglik atlar

7 Darius padishahning ikkinchi yili, on birinchi ay, yeni «Shébat éyi»ning yigirme
tötinchi küni, Perwerdigarning kalami Iddoning newrisi, Berekiyaning oghli Zekeriya
peyghemberge keldi. U mundaq bésharetni kördi: —□
8 Men kéchide *alamet körünüshlerni* kördüm; mana, toruq atqa min'gen bir ademni kördüm;
u chongqur oymanliqtiki xadas derexliri arisida turatti; uning keynide toruq, ala-taghil
we aq atlar bar idi. □

□ **1:1 «Darius padishahning ikkinchi yili sekkizinchi ayda...»** — «Darius padishah» yeni «Darius Xispastés» (miladiyedin ilgiriki 521-485-yili). **«sekkizinchi ayda...»** — kitabta éytilghan aylar Yehudiylarning kona kaléndari boyiche idi. Bu ay miladiyedin ilgiriki 520-yili Öktebrge toghra kélidu. □ **1:3 «Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — «...» deydu», — dégin»** — esli shekli: «Shunga sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Méning yénimgha qaytip kélinglar» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — «Men silerning yéninglargha yénip kélimen» — seydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar!». ■ **1:4** Yesh. 31:6; Yer. 3:12; 18:11; Ez. 18:30; Hosh. 14:2 □ **1:5 «Peyghemberler bolsa, menggü yashamdu?»** — mezkur rétorik soal belkim xelqning diqqitini peyghemberlerge merkezleshtürüsh üchün emes, belki ularning yetküzgen xewerlirige merkezleshtürüsh üchün éytilghan. Hetta peyghemberlermu dunyadin kétidu, biraq ularning sözliri, yeni Xudaning sözliri yenila inawetlik, shundaqla emelge ashurulmaqta (6-ayetni körüng). Bezi alimlar: «Peyghemberler menggü yashamdu?» dégen soalni xelqning Zekeriya peyghemberning sözige reddiye bermekchi bolup imansizlik bilen bergen jawabidur, dep qaraydu. □ **1:6 «Shuning bilen ular yolidin yénip: — ... Perwerdigar yollirimiz we qilmishlirimiz boyiche bizni qandaq qilimen dése, shundaq qildi, — dégen»** — «ular» belkim neq meydanda Zekeriyagha qulaq sélip towa qilghan xelq. ■ **1:6** Yigh. 1:18 □ **1:7 «Darius padishahning ikkinchi yili, on birinchi ay, yeni «shébat éyi»ning yigirme tötinchi küni...»** — miladiyedin ilgiriki 519-yili, 15-Féwral. □ **1:8 «chongqur oymanliqtiki xadas derexliri arisida »** — «xadas derixi» pakar ösidighan, xush puraqliq, darchindek bir derex. **«ala-taghil»** — yaki «jede renglik», «qongur renglik».

9 Men uningdin: «Teqsir, bular néme?» — dep soridim. Men bilen sözlishiwatqan perishte
manga: «Men sanga bularning néme ikenlikini körsitimen» — dédi.□
10 Xadas derexliri arisida turghan zat jawaben: «Bular Perwerdigarning yer yüzini uyan-
buyan kézishke ewetkenliri» — dédi.
11 Bu atlar xadas derexliri arisida turghan Perwerdigarning Perishtisige jawab qilip:
«Biz yer yüzide uyan-buyan kézip kelduq; mana, pütkül yer yüzi tiptinch, aramliqta
turuwatidu» — dédi.
12 Perwerdigarning Perishtisi jawaben: «I samawi qoshunlarning Serdari bolghan Per-
werdigar, qachan'ghiche sen bu yetmish yildin béri achchiqlinip kéliwatqan Yérusalém
we Yehudaning sheherlirige rehim qilmaysen?» — dédi.□
13 Perwerdigar men bilen sözlishiwatqan perishtige yéqimliq sözler, teselli bergüchi sözler
bilen jawab berdi.
14 Shuning bilen men bilen sözlishiwatqan perishte manga mundaq dédi: «Sen mundaq
jakarlighin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: «Yérusalém we
Zion'gha bolghan otluq muhebbitimdin yürikim lawildap köyidu!
15 Shuning bilen Men erkin-azadilikte yashawatqan ellerge qattiq ghezeplinimen;
chünki Men *xelqimge* sella ghezeplinip qoyiwidim, ular heddidin éship *xelqimge* zor azar
qildi», deydu. □
16 Shunga Perwerdigar mundaq deydu: «Men Yérusalémgha rehim-shepqetler bilen
qaytip keldim; Méning öyüm uning ichide qurulidu» — deydu samawi qoshunlarning
Serdari bolghan Perwerdigar, — «we Yérusalém üstige «ölchem tanisi» yene tartilidu».□ ■
17 — Yene mundaq jakarlighin: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar
mundaq deydu: Méning sheherlirim yene awatlishidu, Perwerdigar yene Zion'gha
teselli béridu we Yérusalémni yene talliwalidu».

Ikkinchi alamet körünüsh — «töt münggüz» we «töt hünerwen»

18 Andin men béshimni kötürdüm, mana töt münggüzni kördüm.
19 Men bilen sözlishiwatqan perishtidin: «Bular néme?» dep soridim. U manga: «Bu
Yehuda, Israil we Yérusalémni tarqitiwetken münggüzlerdur» — dédi.
20 We Perwerdigar manga töt hünerwenni körsetti.
21 Men: «Bu *hünerwenler* néme ish qilghili keldi?» dep soridim. U: «Mana bular bolsa
Yehudadikilerni héchkim qeddini rusliyalmighudek derijide tarqitiwetken münggüzler;

□ **1:9 «Men bilen sözlishiwatqan perishte»** — izahat: «xadas derexliri arisida turghan adem» (8-, 10-ayette) bolsa «Perwerdigarning Perishtisi». «men bilen sözlishiwatqan perishte» bolsa «Perwerdigarning Perishtisi» emes. Tewrattiki bashqa qisimlardin bilimizki, «Perwerdigarning Perishitisi» Xudaning wekili bolupla qalmay, yene Xudaning tebiitide bolghan bir Shexs; ishinimizki, u Mesih-Qutquzghuchi bolup, insanlar dunyasida tughulushtin ilgiri, «adem» qiyapitide dunyada körün'gen. Kéyinki tékistletdin qarighanda, «men bilen sözlishiwatqan perishte» bolsa «addiy bir perishte» idi (u 2-bab, 3-4-ayette bashqa perishte teripidin ishqa buyrulghan). U belkim Zekeriyagha alamet körünüshte yolbashchi hem chüshendürgüchi rolida bolghan. □ **1:12 «...sen bu yetmish yildin béri achchiqlinip kéliwatqan Yérusalém we Yehudaning sheherliri...»** — oqurmenlerning éside bar bolushi kérekki, Israil Xudaning jazasi bilen Babil impériyeside 70 yil sürgün bolghan («Yer.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni körüng). □ **1:15 «Shuning bilen men erkin-azadilikte yashawatqan ellerge qattiq ghezeplinimen»** — Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israildin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. Tewratta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. **«chünki men xelqimge sella ghezeplinip qoyiwidim, ular heddidin éship xelqimge zor azar qildi»** — Xuda Israildin (butperesliki tüpeylidin) ghezeplinip ulargha «yat eller» arqiliq azar bergüzüp jazalap, Babil impériyesige 70 yil sürgün qildurghan. Biraq «yat eller» bu ishta Xudaning jazasining dairisidin chiqip tolimu rehimsizlik qilghan. □ **1:16 ««ölchem tanisi tartilidu»** — démek, ölchem tanisida sheherni ölchesh Yérusalém shehirining qaytidin toluq qurulidighanliqidin dérek béridu. ■ **1:16** Ez. 11:23

biraq bu *hünerwenler münggüzlerni* dekke-dükkige chüshürgili, yeni ellerning Yehudaning zéminini tarqitiwétish üchün kötürgen münggüzlirini yerge tashliwetkili keldi!» — dédi.□

2

Üchinchi alamet körünüsh — ölchesh tanisini tutqan yigit

1 Andin men béshimni kötürüp, mana qolida ölchem tanisini tutqan bir ademni kördüm
2 we uningdin: «Nege barisen?» dep soridim. U manga: «Men Yérusalémni ölchigili, uning kengliki we uzunluqini *ölchep* bilgili barimen» — dédi.
3 Mana, men bilen sözlishiwatqan perishte chiqti; yene bir perishte uning bilen körüshüshke chiqti
4 we uninggha mundaq dédi: — Yügür, bu yash yigitke söz qil, uninggha mundaq dégin: — «Yérusalém özide turuwatqan ademlerning we mallarning köplükidin sépilsiz sheherlerdek bolidu. □
5 — we Men Perwerdigar uning etrapigha ot-yalqun sépili, uning ichidiki shan-sheripi bolimen.
6 — Hoy! Hoy! Shimaliy zémindin qéchinglar, — deydu Perwerdigar, — chünki Men silerni asmandiki töt tereptin chiqqan shamaldek tarqitiwetken, deydu Perwerdigar».□
7 «— Hey! I Babil qizi bilen turghuchi Zion, qachqin! □
8 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Öz shan-sheripini dep U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti; chünki kim silerge chéqilsa, shu Özining köz qarichoqigha chéqilghan bolidu. □ ■
9 Chünki mana, Men Öz qolumni ularning üstige silkiymen, ular özlirige qul qilin'ghuchilargha olja bolidu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler.
10 Naxshilarni yangritip shadlan, i Zion qizi; chünki mana, kéliwatimen, arangda makan-lishimen, deydu Perwerdigar, ■
11 — we shu künide köp eller Perwerdigargha baghlinidu, Manga bir xelq bolidu; arangda makanlishimen we siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler;

□ **1:21 «Men: «bu (hünerwenler) néme ish qilghili keldi?» dep soridim...»** — emdi bu «töt münggüz» we «töt hünerwen» némini körsitidighanliqi üstide «qoshumche söz»imizde azraq pikirlishimiz. □ **2:4 «Yügür, bu yash yigitke söz qil, uninggha mundaq dégin: — «Yérusalém özide turuwatqan ademlerning we mallarning köplükidin sépilsiz sheherlerdek bolidu»** — démek, kelgüsi Yérusalém nahayiti chong bir sheher bolghachqa, uning ahalisi beribir herqandaq sépilning ichige patmaydu; démek, mushu yigitning uning «kenglikini, uzunluqi»ni ölchishi bikar ish bolmamdu?! □ **2:6 «Men silerni asmandiki töt tereptin chiqqan shamaldek tarqitiwetken»** — «töt tereptin chiqqan shamal» ibraniy tilida: «asmandiki töt shamal» déyilidu — sherq, gherb, shimal, jenub tereplerdin chiqidighan shamallar. □ **2:7 «— Hey! I Babil qizi bilen turghuchi Zion, qachqin !»** — Babil impériyesi Zekeriyaning bésharitidin 20 yil ilgiri weyran qilin'ghanidi. Shunga biz mushu sözler we kéyinki alte ayetni axirqi zamanni körsitidu, dep qaraymiz. Biraq shu chaghdiki Yehuda we Yérusalém bésharetlerdin xéli ümid alalaydu, chünki bésharetler Xudaning ulargha bolghan menggülük meqsetlirining héchqachan özgertilmigenlikini testiqlaydu. □ **2:8 «Öz shan-sheripini dep U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti»** — bashqa terjimiliri: «Shan-sherep ayan qilin'ghandin kéyin, U Méni silerni bulang-talang qilghan ellerge ewetti», yaki «Sherep-hörmetke érishtürülginimdin kéyin, U... Méni ewetti». Qaysi terjimisi toghra bolushidin qetiiynezer, oqurmenler diqqet qiliduki, Perwerdigar Özi «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar»ni ewetidu (9-ayet, 6-bab, 15-ayet, 10-bab, 12-ayetlerdimu oxshash ishni köreleymiz). Biz emdi Injildin chüshinimizki, Xuda dunyagha ewetken Qutquzghuchi-Mesihning özi Xudaliq tebiitididur, u Xudaning ezeldin bolghuchi menggülük «Kalami»dur. Shübhisizki, mushu ayettiki «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» bolsa, «Xudaning Kalami», Mesihdur (Tewrat, «Yesh.» 48:16nimu körüng). ■ **2:8** Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yesh. 48:16; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **2:10** Law. 26:12; Ez. 37:27; 2Kor. 6:16

12 shuningdek Perwerdigar Yehudani Özining «muqeddes zémini»da nésiwisi bolushqa
miras qilidu we yene Yérusalémni talliwalidu.
13 Barliq et igiliri Perwerdigar aldida süküt qilsun! Chünki U Özining muqeddes makani-
din qozghaldi!»

3

Tötinchi alamet körünüsh — •••• Yeshua bash kahinni kiyndürüsh

1 Andin u manga Perwerdigarning Perishtisi aldida turuwatqan bash kahin Yeshuani,
shuningdek Yeshuaning ong teripide uning bilen düshmenlishishke turghan Sheytanni
körsetti.□
2 Perwerdigar Sheytan'gha: «Perwerdigar séni eyiblisun, i Shaytan! Berheq, Yérusalémni
talliwalghan Perwerdigar séni eyiblisun! Bu *kishi* ottin tartiwélin'ghan bir chuchula
otun emesmu?» — dédi. □ ■
3 Yeshua bolsa paskina kiyimlerni kiygen halda Perishtining aldida turatti.
4 U Uning aldida turuwatqanlargha: «Bu paskina kiyimni uningdin salduriwétinglar»
— dédi we uninggha: «Qara, Men qebihlikingni sendin élip kettim, sanga héytliq kiyim
kiygüzdüm» — dédi. □ ■
5 Men: «Ular béshigha pakiz bir sellini orisun!» — dédim. Shuning bilen ular pakiz bir
sellini uning béshigha orap, uninggha kiyim kiydürdi; Perwerdigarning Perishtisi bir
yanda turatti.□
6 We Perwerdigarning Perishtisi Yeshuagha mundaq jékilidi: —
7 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Eger yollir-
imda mangsang, tapilighinimni ching tutsang, Méning öyümni bashqurisen, hoylilir-
imgha qaraydighan bolisen; sanga yénimda turuwatqanlarning arisida turush hoquqini
bérimen.
8 — I bash kahin Yeshua, sen we séning aldingda olturghan hemrahliring anglanglar
(chünki ular bésharetlik ademler): — Mana, Men «Shax» dep atalghan qulumni mey-
dan'gha chiqirimen. □ ■
9 Mana, Men Yeshuaning aldigha qoyghan tashqa qara! — Bu bir tashning üstide yette
köz bar; mana, Men uning neqishlirini Özüm oyimen, — deydu samawi qoshunlarning

---

□ **3:1 «Andin u manga ... bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide uning bilen düshmenlishishke turghan Sheytanni körsetti» —** oqurmenler belkim bilidiki, «Yeshua» (yaki «Yehoshua») Yehudiy-lar arisida köp körülidighan isim bolup, menisi: «Perwerdigar Qutquzghuchi» dégenliktur. «Eysa» dégen isim «Yeshua»ning ereb tilidiki ipadilinishidur. «Sheytan» dégenning menisi: «düshmen, küshende». Bu ayet ibraniy tilida: «Andin u manga Perwerdigarning Perishtisi aldida turuwatqan bash kahin Yeshuani, shuningdek Yeshuaning ong teripide Sheytan-ning uninggha «sheytan bolush»qa turghanliqini körsetti» — déyilidu. □ **3:2 «Berheq, Yérusalémni talliwalghan Perwerdigar séni eyiblisun! Bu kishi ottin tartiwélin'ghan bir chuchula otun emesmu?» —** bu söz Yeshuani körsitidu, elwette; we belkim Yeshuaning Babilgha sürgün bolushtiki sinaq-azdurushliridin qutquzulghanliqini körsitidu. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde körsetkinimizdek, bu ishta Yeshua Israilgha wekil qilinidu. ■ **3:2** Yeh. 9 □ **3:4 «Uning aldida turuwatqanlar» —** bizningche Perwerdigarning Perishtisining aldidiki perishtilerni körsitidu. ■ **3:4** Mik. 7:18 □ **3:5 «Men: «Ular béshigha pakiz bir sellini orisun!» — dédim...» —** bu söz belkim Zekeriyaning duasi — démek, «Yeshuaning kahinliq kiyimliri toluq bolsun!». □ **3:8 «Mana, Men «Shax» dep atalghan qulum...» —** «mana» dégen söz mushu yerde ibraniy tilida «chünki, mana» déyilidu. «chünki» dégen söz ishlitilgende, eslide uning keynide bir seweb bar bolushi kérek. Bu seweb yuqiriqi 1-7-ayette tépilishi mumkin, biraq bizge hazirche namelum. **«Méning «Shax» dégen qulum»** — 6-bab, 12-13-ayettimu tilgha élinidu. ««Shax» dégen qulum» Mesihni körsitidu. «Shax», «Yeshua», «uning aldigha olturghan ademler» we töwendiki ayettiki «yette közlük tash» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:8** Yesh. 4:2; 11:1; Yer. 23:5; 33:15; Zek. 6:12

Serdari bolghan Perwerdigar, — we Men bu zéminning qebihlikini bir kün ichidila élip tashlaymen.□ ■
10 Shu küni, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — herbir-inglar öz yéqininglarni üzüm téli we enjür derixi astigha olturushqa teklip qilisiler».

4

Beshinchi alamet körünüsh — altun chiraghdan

1 Andin men bilen sözlishiwatqan perishte qaytip kélip méni oyghitiwetti. Men xuddi uyqusidin oyghitiwétilgen ademdek bolup qaldim;
2 U mendin: «Némini kördüng?» dep soridi. Men: «Mana, men pütünley altundin yasalghan bir chiraghdanni kördüm; uning üsti teripide bir qacha, yette chirighi we yette chiraghqa tutishidighan yette neyche bar iken; □
3 uning yénida ikki zeytun derixi bar, birsi ong terepte, birsi sol terepte», dédim.
4 Andin jawaben men bilen sözlishiwatqan perishtidin: «I teqsir, bular néme?» — dep soridim.
5 Men bilen sözlishiwatqan perishte manga jawaben: «Bularning néme ikenlikini bilmemsen?» — dédi. Men: «Yaq, teqsir» — dédim.■
6 Andin u manga jawaben mundaq dédi: «Mana samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Zerubbabelge qilghan sözi: «Ish küch-qudret bilen emes, iqtidar bilen emes, belki Méning Rohim arqiliq pütidu! — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.
7 — I büyük tagh, sen zadi kim? Zerubbabel aldida sen tüzlenglik bolisen; u *ibadetxanining* eng üstige jipsima tashni qoyidu, shuning bilen uninggha: «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen towlashlar yangrap anglinidu».□ ■
8 Andin Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
9 «Zerubbabelning qoli mushu öyning ulini saldi we uning qolliri uni püttüridu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler. ■
10 Kim emdi mushu «kichik ishlar bolghan kün»ni közge ilmisun? Chünki bular shadlinidu, — berheq, bu «yette» shadlinidu, — Zerubbabelning qoli tutqan tik ölchem téshini körgende shadlinidu; bu «*yette*» bolsa Perwerdigarning pütkül yer yüzige sepsélip qarawatqan közliridur».□ ■

□ **3:9 «Bu bir tashning üstide yette köz bar; mana, Men uning neqishlirini Özüm oyimen»** — «köz» ibraniy tilida «bulaq» dégen meninimu körsitidu. Bezi alimlar shu menide chüshinip mundaq terjime qilidu: «Bu bir tashning üstide yette bulaq bar; Men bularning aghzilirini achimen...». 3-bab, -10-ayette yette köz tilgha élin'ghachqa, biz esli «köz» dégen menide bolushi kérek, dep qaraymiz. Mumkinchilikimu barki, «köz» dégen söz mushu yerde ikki menini öz ichige alidu. ■ **3:9** Zek. 4:10; Weh. 5:6; Zeb. 118:22; Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pét. 2:4; Yesh. 49:16; Yuh. 20:20, 25-27; Zek. 13:1 □ **4:2 «yette chirighi we yette chiraghqa tutishidighan yette neyche bar iken»** — yaki «yette chiraghning herbirining yette piliki bar iken». ■ **4:5** Zek. 4:14; Ezra 5:1; 6:14; Weh. 11:3-4 □ **4:7 «u ibadetxanining eng üstige jipsima tashni qoyidu»** — «jipsima tash» séliniwatqan öyning (mushu ayette ibadetxanining) eng axirqi qoyulghan téshitur. **«shuning bilen uninggha: «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen towlashlar yangrap anglinidu»** — «Iltipatliq bolsun! Iltipat uninggha!» dégen sözler belkim ibadetxanigha, yaki «eng üstidiki jipsima tash», yaki pütün qurulush ishigha éytilidu. ■ **4:7** Yesh. 40:4 ■ **4:9** Yuh. 2:19-21 □ **4:10 «berheq, bu «yette» shadlinidu...»** — bezi alimlar bu «yette»ni chiraghdanning yette shéxini körsitidu, dep qaraydu. Biraq chiraghdan Xudadin may qobul qiliwatidu, shunga bizningche «bu «yette»» yuqiriqi tashning «yette köz»ini körsitidu. Ibadetxanining qurulushi ademlerning köz-qarashlirida «kichik ishlar» bolghini bilen, Perwerdigarning hemme ishni teng köridighan közliride u intayin ehmiyetlik, shadlinarliq bir ishtur. Hetta qurulush jeryanida, Zerubbabelning «tik ölchesh téshi»ni tutqanliqini körgende, «Perwerdigarning közliri» shadlinidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **4:10** 2Tar. 16:9; Weh. 5:6

11 Men jawaben perishtidin: «Chiraghdanning ong we sol teripide turghan ikki zeytun
derixi néme?» dep soridim;
12 we ikkinchi qétim soalni qoyup uningdin: «Ularning yénidiki ikki altun neyche arqiliq
özlikidin «altun» quyuwatqan shu ikki zeytun shéxi néme?» dep soridim.□
13 U mendin: «Bularning néme ikenlikini bilmemsen?» dep soridi. Men: «Yaq, teqsir» —
dédim.
14 U manga: «Bular pütkül yer-zéminning Igisi aldida turuwatqan «zeytun méyida mesih
qilin'ghan» ikki oghul balidur» — dédi. □ ■

5

Altinchi alamet körünüsh — «uchar oram yazma»

1 Andin men yene béshimni kötürüp, mana bir uchar oram yazmini kördüm.
2 U mendin: «Némini kördüng?» dep soridi. Men: «Bir uchar oram yazmini kördüm;
uzunluqi yigirme gez, kengliki on gez iken» — dédim.□
3 U manga: «Bu bolsa pütün zémin üstige chiqirilghan lenettur; chünki herbir oghriliq
qilghuchi bu teripige yézilghini boyiche üzüp tashlinidu; we qesem ichküchilerning
herbiri u teripige yézilghini boyiche üzüp tashlinidu».
4 — «Men bu *yazmini* chiqirimen» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar, «we u oghrining öyige hemde namim bilen yalghandin qesem ichküchining
öyige kiridu we shu öyde qonup uni yaghach-tashliri bilen qoshupla yewétidu».□

Yettinchi alamet körünüsh — séwette olturghan ayal — «Rezillik»

5 Andin men bilen sözlishiwatqan perishte chiqip manga: «Emdi béshingni kötürgin,
némining chiqiwatqinini körüp baq» — dédi.
6 Men: «U néme?» — dep soridim. U manga: «Bu chiqiwatqan «efah» séwitidur», we: «Bu
bolsa *shu rezillerning* pütün zémindiki qiyapitidur» — dédi. □
7 Efah séwitining aghzidin dumilaq bir qoghushun kötürüldi, mana, efah séwiti ichide bir
ayal olturatti.

□ **4:12 «..özlikidin «altun» quyuwatqan shu ikki zeytun shéxi...»** — mushu «altun» belkim «altun renglik» zeytun méyi –her tereplik rohiy righbet-tesellini körsetse kérek. □ **4:14 ««zeytun méyida mesih qilin'ghan» ikki oghul balidur»** — ibraniy tilida: «zeytun mayliq ikki oghul bala» déyilidu. Bu ayettik «ikki zeytun derixi» toghrisida ikki közqarash bar. (1) Ikki zeytun derixi Zerubbabel we Yeshua, yeni Dawutning ewladi bolghan padishahning ornida turghuchi Zerubbabel we bash kahin Yeshua. Oqurmenlerning éside bolushi kérekki, Israilning padishahliri we kahinliri alahide bir puraqliq zeytun méyi bilen «mesih qilin'ghan», bu may Xudaning Rohining meditini bildüretti. Shuningdek padishah we kahin (bashqa tereplerdin) Xudagha wekaletchi bolatti. Bu birinchi közqarash boyiche bu ikki ademning Xudaning Rohi arqiliq yétekchilik qilishi we ilham bérishi bilen, xelq Xudaning nurini dunyagha chachidighan «chiraghdan» bolidu. (2) Bu «mesih qilin'ghan ikki oghul bala» del Zekeriya we Hagay peyghemberlerning özi; ularning righbetlendürüshliri bilen pütün xelq, jümlidin Zerubbabel we Yeshua muqeddes ibadetxanini qurushqa ilhamlandurulmaqta; shuning bilen yene «Xudaning nurini dunyagha chachidighan «chiraghdan» bolidu». Bizningche bu közqarash orunluq. ■ **4:14** Zek. 4:3; Ezra 5:1; 6:14; Weh. 11:3-4 □ **5:2 «uzunluqi yigirme gez, kengliki on gez iken»** — ibraniylar ishletken «gez» belkim yérim métr idi. Oram yazmining uzunluqi, kengliki Musa peyghemberge körsitilgen «muqeddes chédir»ning uzunluqi we kengliki bilen munasiwetlik («Mis.» 29-babni körüng). □ **5:4 «Men bu yazmini chiqirimen... we u oghrining öyige hemde namim bilen yalghandin qesem ichküchining öyige kiridu we shu öyde qonup uni yaghach-tashliri bilen qoshupla yewétidu»** — «uchar oram yazma» toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **5:6 «Bu chiqiwatqan «efah» séwitidur»** — «efah» bolsa hejim ölchimi, texminen 40 litr kélidu. Mushu yerde hem ölchem hem ölcheydighan séwetning özini körsitidu. **«Bu bolsa shu rezillerning pütün zémindiki qiyapitidur»** — «reziller» ibraniy tilida «ular». Yuqirida éytilghan oghri we yalghanchini körsitishi mumkin. Ibraniy tilida «qiyapet» «köz» dégen söz bilen ipadilinidu. Menisi belkim: Xuda Öz xelqige közi bilen yétekchilik qilghinidek («Zeb.» 32:8) Sheytanmu özige tewe bolghanlarni «efah» (soda-sétiqning simwoli) arqiliq bashquridu. «Qoshumche söz»imizni körüng.

8 U: «Bu bolsa, rezillik»tur» — dep, uni efah séwiti ichige qayturup tashlap, efahning aghzigha éghir qoghushunni tashlap qoydi.
9 Béshimni kötürüp, mana ikki ayalning chiqqanliqini kördüm; shamal ularning qanatlirini yelpütüp turatti (ularning leylekningkidek qanatliri bar idi); ular efahni asman bilen zéminning otturisigha kötürdi.
10 Men bilen sözlishiwatqan perishtidin: «Ular efahni nege kötürüp mangidu?» — dep soridim.
11 U manga: Ular efah üchün «Shinar zémini»da bir öy sélishqa ketti; öy berpa qilin'ghandin kéyin, efah séwiti shu yerde öz turalghusigha qoyulidu, — dep jawab berdi.□

6

Sekkizinchi alamet körünüsh — atliq jeng harwiliri

1 Andin mana, men yene béshimni kötürüp, ikki tagh otturisidin töt jeng harwisining chiqqanliqini kördüm. Taghlar bolsa mis taghlar idi.
2 Birinchi jeng harwisidiki qizil atlar idi; ikkinchi jeng harwisidiki qara atlar idi;
3 üchinchi jeng harwisidiki aq atlar, tötinchi jeng harwisidiki küchlük chipar atlar idi.
4 Men jawaben men bilen sözlishiwatqan perishtidin: «Teqsir, bular néme?» — dep soridim.
5 Perishte manga jawaben: «Bular pütkül yer-zéminning Igisining huzuridin chiqqan asmanlarning töt rohi.
6 Qara atlar qétilghan harwa shimaliy zéminlar terepke kiridu; aqlar ularning keynidin mangidu; chiparlar bolsa jenubiy zéminlar terepke mangidu.
7 Andin mushu küchlük atlar chiqip yer yüzide uyaq-buyaq kézishke aldiraydu» — dédi.
U ulargha: «Ménginglar, yer yüzide uyaq-buyaq ménginglar» — dédi; ular yer yüzide uyaq-buyaq mangdi.
8 We U manga ünlük awazda: «Qara, shimaliy yer-zéminlar terepke mangghanlar Méning Rohimdiki achchiqni shimaliy zémin terepte bésiqturdi» — dédi. □

Bash kahin Yeshuagha taj kiydürüsh

9 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
10 Sürgün bolup kelgenlerdin, yeni Helday, Tobiya we Yedayadin sowghatlarni qobul qilghin; shu küni ular Babildin kélip chüshken öyge, yeni Zefaniyaning oghli Yosiyaning öyige kirgin;
11 shundaq, kümüsh we altunni qobul qilghin, bulardin chembersiman bir tajni toqup we tajni Yehozadakning oghli bash kahin Yeshuaning béshigha kiygüzgin;
12 we Yeshuagha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: Qaranglar, «Shax» dep atalghan insan! U öz tüwidin ornida shaxlinip, Perwerdigarning ibadetxanisini quridu» — dégin.■

□ **5:11 «Shinar zémini» —** «Shinar» Babiliyening bashqa bir ismi. **«efah séwiti shu yerde öz turalghusigha qoyulidu»** — «efahda olturghan ayal» («rezillik») toghrisida «qoshumche söz»mizde toxtilimiz. □ **6:8 «shimaliy yer-zéminlar terepke mangghanlar Méning Rohimdiki achchiqni shimaliy zémin terepte bésiqturdi» —** sekkizinchi körünüsh üstide «qoshumchi söz»mizde toxtilimiz. ■ **6:12** Zek. 3:8; Yesh. 4:2; 11:1; Yer. 23:5; 33:15

13 «Berheq, Perwerdigarning ibadetxanisini qurghuchi del shu bolidu; u shu shahane shan-sherepni zimmisige élip, öz textige olturup höküm süridu; u textke olturidighan kahin bolidu; xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq ular ikkisi arisida bolidu.□ ■
14 Mushu chembersiman taj Perwerdigarning ibadetxanisida Xelem, Tobiya, Yedayalargha we Zefaniyaning oghlining méhribanliqigha bir esletme üchün qoyulidu. □
15 We yiraqta turuwatqanlar kélip Perwerdigarning ibadetxanisini qurush xizmitide bolidu; shuning bilen siler samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Méni ewetkenlikini bilisiler; eger Perwerdigarning awazini köngül qoyup anglisanglar bu ish emelge ashurulidu».■

7

Roza tutush toghruluq qoyulghan soal we reddiyelik jawab

1 Darius padishahning tötinchi yili toqquzinchi ay, yeni «Xislew»ning tötinchi küni, Perwerdigarning sözi Zekeriyagha keldi.
2 Shu chaghda Beyt-El shehiridikiler Shérezer we Regem-Meleklerni Perwerdigardin iltipat sorashqa ewetkenidi.
3 Beyt-Eldikiler: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyidiki kahinlardin, shuningdek peyghemberlerdin: «Herbirimiz köp yillardin béri qilghinimizdek, beshinchi ayda herbirimiz yenila özimizni bashqilardin ayrip, yigha-zargha olturushimiz kérekmu?» — dep soranglar» dep tapilighanidi.□
4 Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
5 «Zémindiki barliq turuwatqan xelqqe hem kahinlargha söz qilip mundaq sorighin: — «Siler mushu yetmish yildin béri beshinchi ay we yettinchi aylarda roza tutup yigha-zar qilghininglarda, siler manga, heqiqeten manga roza tuttunglarmu? □

□ **6:13 «u shu shahane shan-sherepni zimmisige élip, ... u textke olturidighan kahin bolidu» —** Israilda «Lawiy» qebilisidin bolghan «kahin»lar padishah bolushqa qet'iy bolmaytti. Mushu yerde Yeshua (Eysa) shübhisizki, kelgüsi zamanda kélidighan Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. «Mesih» hem kahin hem padishah bolup, Yeshua we Zerubbabel quruwatqan ibadetxanidin téximu ulugh ibadetxanini, yeni Muqeddes Rohtin tughulghan kishilerdin terkib tapqan ibadetxanini quridu. «Qoshumche söz»imiz we «Hagay peyghember» qismidiki «qoshumche söz»imizni körüng. **«xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq... »** — yaki «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan pilan ...». **«xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq ular ikkisi arisida bolidu»** — bezi alimlar «ikkisi» dégen söz «ikki hoquq» dégen menide, u belkim QutKuzghuchi-Mesihning «kahin» hem «textte olturghuchi padishah» dégen ikki salahiyitini körsitidu, dep qaraydu. Bizningche «ular ikkisi» bolsa Perwerdigar hem uning Mesihidur. Dunyaning gunahlirini yuyidighan qurbanliq bolsa Xudaning pilani bolup, Öz Mesihi shu pilanini emelge ashurup qurbanliq bolghan; shunga «xatirjemlik-aramliqni élip kélidighan hemkarliq» «Ular ikkisi» arisididur. ■ **6:13** Zeb. 110:1, 4; 85:10; Yesh. 9:6; 22:24; Yuh. 2:19-22 □ **6:14 «Xelem, Tobiya, Yedayalar...» —** «Xelem» 10-ayette «Xelday» dep atilidu. **« Zefaniyaning oghlining méhribanliqigha bir esletme üchün qoyulidu»** — bashqa birxil terjimisi: «Zefaniyaning oghli «Xen»ge bir esletme üchün qoyulidu». Biraq «xen»ning menisi «iltipat, méhribanliq» bolup, muqeddes kitabtiki bashqa yerlerde isim ornida ishletkenliki körülmeydu. ■ **6:15** Zek. 2:8, 9, 10, 12; Yesh. 48:16; Yuh. 11:42; 17:21 □ **7:3 «beshinchi ayda herbirimiz yenila özimizni bashqilardin ayrip, yigha-zargha olturushimiz kérekmu?» —** «beshinchi ay»diki roza tutush bolsa eslidiki ibadetxanining weyran qilin'ghanliqigha hesret bildürüsh üchün idi. Babil impériyesining qoshunliri ibadetxanini beshinchi ayning 9-künide weyran qilghanidi, andin xelqni 70 yil sürgün qilip bashqurghan. Mushu kishiler: «Ibadetxana hazir qaytidin quruluwatqan bolghachqa, bu rozini tutuwérishimiz kérekmu?» — dep oyliniwatqanidi. □ **7:5 «Siler mushu yetmish yildin béri beshinchi ay we yettinchi aylarda roza tutup yigha-zar qilghininglarda...» —** «yettinchi ay»diki roza, waliy Gedeliyaning qaza qilin'ghanliqini eslesh meqsitide tutulghan roza bolup, uning wapatigha hesret bildürüsh üchün idi (Tewrat, «Yeremiya», 40-41-bablar). Bu Babil impériyesi Pelestinni ishghal qilghan mezgildiki eng axirqi pajielik weqe idi.

6 Yéginginlar, ichkininglar, bu peqet özünglar üchünla yep-ichkininglardin ibaret boldi
emesmu? □
7 Bular Yérusalém we uning etrapidiki sheherliri ahalilik bolghan, taza awatlashqan
chaghlarda, jenubiy Yehuda we töwen tüzlenglik ahalilik bolghan chaghlarda, Perwerdi-
gar burunqi peyghemberler arqiliq jakarlighan sözler emesmu?
8 Perwerdigarning sözi Zekeriyagha kélip mundaq déyildi: —
9 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Heqiqiy
adaletni yürgüzünglar, bir-biringlargha méhir-muhebbet we rehim-shepqet körsitinglar,
10 tul xotun we yétim-yésirlarni, yat ademler we namratlarni bozek qilmanglar; héchkim
öz qérindishigha könglide yamanliq oylimisun. ■
11 Biraq *ata-bowiliringlar* anglashni ret qilghan, ular jahilliq bilen boynini tolghap,
anglimasqa qulaqlirini éghir qilghan; □
12 ular Tewrat qanunini we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning
Öz Rohi bilen burunqi peyghemberler arqiliq ewetken sözlirini anglimasliq üchün
könglini almastek qattiq qilghanidi; shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigardin intayin qattiq ghezep chüshken;
13 shundaq boldiki, Men ularni chaqirghanda ular anglashni ret qilghandek, ular
chaqirghanda Menmu anglashni ret qildim» — deydu samawi qoshunlarning Serdari
bolghan Perwerdigar, ■
14 — «we Men ularni ular tonumaydighan barliq eller arisigha qara quyun bilen
tarqitiwettim; ularning kétishi bilen zémin weyran bolghan, andin uningdin ötkenlermu,
qaytqanlarmu bolghan emes; chünki ularning sewebidin illiq zémin weyrane
qilin'ghan».□

8

Roza tutush toghruluq qoyulghan soal we ümid bergüchi jawab

1 We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözi manga kélip
mundaq déyildi: —
2 «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: «Méning
Zion'gha baghlighan otluq muhebbitim qaynap tashti; Méning uninggha baghlighan
otluq muhebbitim tüpeylidin *uning düshmenlirige* ghezipim qaynap tashti.■
3 Perwerdigar mundaq deydu: «Men Zion'gha qaytip keldim, Yérusalémning otturisida
makanlishimen; Yérusalém «Heqiqet shehiri» dep atilidu, samawi qoshunlarning Serdari
bolghan Perwerdigarning téghi «Muqeddes Tagh» dep atilidu.
4 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: «Qéri boway-
momaylar yene Yérusalémning kochilirida olturidighan bolidu; künliri uzun bolup,
herbiri hasisini qolida tutup olturidu;
5 sheherning kochiliri oynawatqan oghul-qiz balilar bilen liq tolidu.
6 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu ish shu
künlerde bu xelqning qaldisining közige ajayib karamet körünidighini bilen, u Méning

□ **7:6 «Yéginginlar, ichkininglar, bu peqet özünglar üchünla yep-ichkininglardin ibaret boldi emesmu? »** — démek, silerning roza tutushunglar yep-ichishinglargha oxshash, peqet özliringla üchündur. Roza tutushning meqsiti Xudani izdesh emes, belki «öz-özige ichini aghritish»tin ibaret bolushi mumkin. Yene bir imkaniyiti, bu ayettiki «yémek» we «ichmek» belkim héyt-bayramlarni körsitidu. Xuda ulardin: «mushu héyt-bayramlarni özünglar üchün tebriklidinglarmu, yaki men üchün tebriklidinglarmu?» — dep sorawatidu. ■ **7:10** Mis. 22:22 □ **7:11 «ular jahilliq bilen boynini tolghap»** — ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...». ■ **7:13** Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 11:11; 14:12 □ **7:14 «ularni... qara quyun bilen tarqitiwettim»** — yaki «ularni ... qara quyun bilen tarqitiwétimen». ■ **8:2** Zek. 1:14

közümge karamet körünemdu?» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□
7 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men Öz xelqimni sherqiy zéminlardin, gherbiy zéminlardin qutquzimen;
8 Men ularni élip kélimen, ular Yérusalémda makanlishidu; ular Méning xelqim, Men heqiqet we heqqaniyliqta ularning Xudasi bolimen».
9 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyining uli sélin'ghan künide hazir bolghan peyghemberlerning aghzidin mushu künlerde bayan qiliniwatqan munu sözlerni ishitiwatisiler, muqeddes ibadetxanining qurulushigha qolunglar küchlük qilinsun! □
10 Chünki shu künlerdin ilgiri insan üchün ish heqqi yoq, at-ulagh üchünmu ish heqqi yoq idi; jebir-zulum tüpeylidin chiqquchi yaki kirgüchi üchün aman-ésenlik yoq idi; chünki Men herbir ademni öz yéqinigha düshmenleshtürdüm;
11 biraq Men bu xelqning qaldisigha burunqi künlerdikidek bolmaymen, deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar;
12 chünki uruq hosulluq bolidu, üzüm téli méwileydu, tupraq ündürmilirini béridu, asmanlar shebnemlirini béridu; shuning bilen men bu xelqning qaldisigha mushularning hemmisini ige qildurimen. □
13 Shundaq emelge ashuruliduki, siler eller arisida lenet bolup qalghininglarning eksiche, i Yehuda jemeti we Israil jemeti, Men silerni qutquzimen, siler *ulargha* bext-beriket bolisiler; qorqmanglar, qolliringlar küchlük qilinsun!□
14 Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerning ata-bowiliringlar Méning ghezipimni qozghighanda Méning silerge yamanliq yetküzüsh oyida bolghinim we shu *jaza* yolidin yanmighinimdek — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar —
15 Men hazir, mushu künlerde yene Yérusalém we Yehuda jemetige yaxshiliq yetküzüsh oyida boldum; qorqmanglar.
16 Mushu ishlargha emel qilinglar: — Herbiringlar öz yéqininglargha heqiqetni sözlenglar; derwaziliringlarda heqiqetke, aman-tinchliqqa uyghun hökümlerni yürgüzünglar; □ ■
17 héchkim könglide öz yéqinigha yamanliq oylimisun; héchqandaq yalghan qesemge shérik bolmanglar; chünki Men del bularning hemmisige nepretlinimen, deydu Perwerdigar.■
18 We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —
19 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Tötinchi aydiki roza, beshinchi aydiki roza, yettinchi aydiki roza we oninchi aydiki roza Yehuda jemetige xushalliq we shad-xuramliq, bextlik ibadet sorunliri bolidu; shunga heqiqet we xatirjemlik-tinchliqni söyünglar.□

□ **8:6 «Bu ish shu künlerde bu xelqning qaldisining közige ajayib karamet körünidighini bilen, u Méning közümge karamet körünemdu?» —** démek, ademler üchün ajayib karamet bolghan ishlar Xuda üchün adettiki ishlar. □ **8:9 «Perwerdigarning öyining uli sélin'ghan künide sözligen peyghemberler» —** Hagay we Zekeriya. Bu ayette közde tutulghan «Perwerdigarning öyining ulining sélinishi» ikki yil burun («Ezra» 5:1-2) bolghan bolsa kérek. □ **8:12 «uruq hosulluq bolidu» —** yaki «uruqqa xatirjemlik-amanliq bolidu». □ **8:13 «siler eller arisida lenet bolup qalghininglar» —** bu sözning belkim üch teripi bar. (1) sürgün bolghan Yehudiylar özliri lenetke qaldurulghan; (2) ular bashqilargha lenet bolup ulargha bala-qaza keltürgen; (3) ularning nami (Israil, Yehudiy) lenetni bildürgen. Xuda mushu üch ewalning herbirini del ularning eksige aylanduridu. **«siler ulargha (ellerge) bext-beriket bolisiler»** — Xuda eslide Ibrahim peyghemberge: «Sen we ewlading herbir el-milletke bext-beriket bolisen» dep wede qilghan. Israil itaetsizliktin mushu beriketni lenetke aylandurghan. □ **8:16 «derwaziliringlarda heqiqetke, aman-tinchliqqa uyghun hökümlerni yürgüzünglar» —** aqsaqallar sheher derwazilirida olturup, sot we höküm qilatti. ■ **8:16** Ef. 4:25 ■ **8:17** Zek. 5:3, 4; 7:10. □ **8:19 «Tötinchi aydiki roza, beshinchi aydiki roza, yettinchi aydiki roza we oninchi aydiki roza Yehuda jemetige xushalliq we shad-xuramliq, bextlik ibadet sorunliri bolidu» —** bu «rozilar» toghruluq «qoshumche söz»ni körüng.

20 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Nurghun
qowmlar we köp sheherlerning ahalisi yene mushu yerge kélidu; ■
21 bir sheherde turuwatqanlar bashqa bir sheherge bérip ularghа: «Perwerdigardin iltipat
tileshke, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdeshke téz barayli;
menmu barimen!» — deydighan bolidu.
22 Köp qowmlar we küchlük eller Perwerdigardin iltipat tileshke, samawi qoshunlarn-
ing Serdari bolghan Perwerdigarni izdeshke Yérusalémgha kélidu.
23 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Shu künlerde
herxil tilda sözleydighan ellerdin on neper adem chiqip Yehudiy bir ademning tonining
étikini tutuwélip uninggha: «Biz sen bilen barayli; chünki Xudani sen bilen billidur, dep
angliduq» — deydu. □

9

«Büyük Iskender»ning tajawuzi toghruluq bésharetler

1 Perwerdigarning sözidin yüklen'gen bésharet — Xadrak zémini we Demeshq üstige
qonidu (chünki Perwerdigarning neziri ademler we Israilning barliq qebililiri üstididur);
□
2 U bularghа chégridash bolghan Xamatqa, Tur we Zidon üstigimu qonidu. Tur tolimu
«dana» bolghachqa, □
3 özi üchün qorghan qurghan, kümüshni topidek, sap altunni kochilardiki patqaqtek
döwilep qoyghan.
4 Mana, Reb uni mal-dunyasidin ayriwétidu, uning küchini déngizda yoq qilidu; u ot
teripidin yep kétilidu. □
5 Ashkélon buni körüp qorqidu; Gazamu körüp azablinip tolghinip kétidu; Ekronmu
shundaq, chünki uning arzu-ümidi tozup kétidu; padishah Gazadin yoqap kétidu,
Ashkélon ademzatsiz qalidu.
6 Shuning bilen Ashdodta haramdin bolghan birsi turidu; Men Filistiylerning
meghrurluqi we pexrini yoqitimen. □
7 Men aghzidin qanlarni, uning haram yégen yirginchlik nersilerni chishliri arisidin
élip kétimen; andin qélip qalghanlar bolsa, ular Xudayimizgha tewe bolup, Yehudada

---

■ **8:20** Yesh. 2:2; Yer. 16:19; Mik. 4:1; Zek. 8:2. □ **8:23 «Shu künlerde ... ellerdin on neper adem chiqip Yehudiy bir ademning tonining étikini tutuwélip uninggha: «Biz sen bilen barayli; chünki Xudani sen bilen billidur, dep angliduq» — deydu» —** bu ish Xudani izden'gen «yat eller»ning heriketlirige bir misal bolidu. □ **9:1 «Xadrak zémini» —** kona tarixnamiler boyiche, «Xadrak» dégen rayon Demeshq shehirige yéqin bolghan, biraq del qaysi jay ikenlikini hazir bilmeymiz. **«chünki Perwerdigarning neziri ademler we Israilning barliq qebililiri üstididur»** — bashqa birxil terjimisi: «chünki insanlarning we Israilning barliq qebililirining közi Perwerdigargha qaraydu». □ **9:2 «U *, yeni Perwerdigarning bésharitі*** bularghа chégridash bolghan Xamatqa, Tur we Zidon üstigimu qonidu» — «büyük Iskender» miladiyedin ilgiriki 332-yili jenub terepke yürüsh qilip mushu yerlerni bir-birlep igiliwalghan. □ **9:4 «Mana, Reb uni mal-dunyasidin ayriwétidu, uning küchini déngizda yoq qilidu; u ot teripidin yep kétilidu» —** bu ayetni «büyük Iskender» emelge ashurghan. Miladiyedin ilgiri 332-yili u Turni bulang-talang qilip pütünley weyran qiliwetken «qoshumche söz»imizni körüng). «uning küchini déngizda yoq qilidu» dégenlikning bashqa birxil terjimisi: «U (yeni Reb) ularning déngizdiki küchini yoq qilidu» □ **9:6 «Shuning bilen Ashdodta haramdin bolghan birsi turidu; Men Filistiylerning meghrurluqi we pexrini yoqitimen» —** Iskender Turni igiliwalghandin kéyin Filistiyege qarap yürüsh qilidu. 5- we 6-ayette tilgha élin'ghan (Ashkélon, Gaza, Ekron, Ashdod) sheherler Filistiyediki besh chong sheherning töti. Bu jenglerning tepsilatliri üchün «qoshumche söz»imizni körüng.

yolbashchi bolidu; Ekronning orni Yebus qebilisidikilerge oxshash bolidu. □
8 Men qoshun tüpeylidin, yeni ötüp ketküchi we qaytip kelgüchi tüpeylidin Öz öyüm etrapida chédirimni tiktürimen; ezgüchi qaytidin uningdin ötmeydu; chünki Öz közüm bilen közitimen.□

Zionning padishahi Mesih kélidu!
9 Zor shadlan, i Zion qizi!
Tentenelik nida qil, i Yérusalém qizi!
Qaranglar, padishahing yéninggha kélidu;
U heqqaniy we nijatliq bolidu;
Kemter-mömin bolup,
Mada éshekke, yeni éshek texiyige minip kélidu;□ ■
10 Shuning bilen Men jeng harwilirini Efraimdin,
Atlarni Yérusalémdin mehrum qiliwétimen;
Jeng oqyasimu élip tashlinidu.
U bolsa ellerge xatirjemlik-tinchliqni jakarlap yetküzidu;
Uning hökümranliqi déngizdin déngizghiche,
Efrat deryasidin yer yüzining chetlirigiche bolidu.□
11 Emdi séni bolsa, sanga chüshürülgen ehde qéni tüpeylidin, Men arangdiki mehbuslarni susiz orektin azadliqqa chiqirimen.□ ■
12 Mustehkem jaygha qaytip kélinglar, i arzu-ümidning mehbusliri! Bügün Men jakarlap éytimenki, tartqan jazaliringning eksini ikki hessilep sanga qayturimen. □
13 Chünki Özüm üchün Yehudani oqyadek égildürdüm, Efraimni oq qilip oqyagha saldim;
Men oghul baliliringni ornidin turghuzimen, i Zion — ular séning oghul baliliringgha qarshi jeng qilidu, i Grétsiye! I Zion, Men séni palwanning qolidiki qilichtek qilimen.

□ **9:7 «Men aghzidin qanlarni, uning haram yégen yirginchlik nersilerni chishliri arisidin élip kétimen; andin qélip qalghanlar bolsa, ular Xudayimizgha tewe bolup,...»** — «Xudayimizgha» dégen sözge qarighanda mushu ayetlerdiki sözligüchi Mesihning özi bolushi kérek. **«...Ekronning orni Yebus qebilisidikilerge oxshash bolidu»** — toluq ayetning menisi: (1) Filistiyler emdi butlargha atalghan qurbanliqlarning qéninimu, göshinimu yémeydighan bolidu. (2) Filistiyler Xudagha tewe bolup Yehuda arisida (Yebus qebilisidikilerdek) hörmetlik mertiwige ige bolidu (hazirqi «Pelesitinlikler» Filistiylerning ewladliri bolushi mumkin). «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **9:8 «Men qoshun tüpeylidin, yeni ötüp ketküchi we qaytip kelgüchi tüpeylidin Öz öyüm etrapida chédirimni tiktürimen; ezgüchi qaytidin uningdin ötmeydu; chünki Öz közüm bilen közitimen»** — «büyük Iskender» zalim bolghini bilen, Misirgha hujum qilishqa mangghanda («ötüp ketkende») yaki Misirni ishghal qilip «qaytip kelgende» (gerche Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanida nurghunlighan bayliqlar bolsimu), Yérusalémgha héch hujum qilmighan. Bu tarixning eng chong sirliridin biridur. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **9:9 «U heqqaniy we nijatliq bolidu»** — bashqa terjimiliri: «U nijatni élip kélidu», «U qutquzulghan bolidu» yaki «U ghelibilik bolidu». **«Qaranglar, padishahing yéninggha kélidu... mada éshekke, yeni éshek texiyige minip kélidu»** — bu toluq bésharet Eysa Mesihni éniq körsitidu. Injil, «Matta» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luqa» 19-bab, «Yuhanna» 12-bablarni körüng. ■ **9:9** Zek. 2:10; Mat. 21:4-5; Yuh.12:12-16 □ **9:10 «Shuning bilen Men jeng harwilirini Efraimdin, ...mehrum qiliwétimen; ... U *, yeni Israilning padishah Mesih*** bolsa ellerge xatirjemlik-tinchliqni jakarlap yetküzidu; uning hökümranliqi déngizdin déngizghiche, Efrat deryasidin yer yüzining chetlirigiche bolidu» — démisekmu, bésharet Eysa Mesihning dunyagha tunchi kélishidin (9-ayet) uning qaytip kélishige atlap ötidu. Bésharetning qalghini axirqi zamanlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **9:11 «Emdi séni bolsa, sanga chüshürülgen ehde qéni tüpeylidin, Men arangdiki mehbuslarni susiz orektin azadliqqa chiqirimen»** — bu sirliq bésharetning hem rohiy hem jismaniy jehetliri bolushi kérek. Ishinimizki, Eysa Mesihning qéni bilen tüzgen «yéngi ehde» Yehudiylarni, ellernimu herxil «gunah oriki»din qutquzalaydu hem kelgüsidimu buning sewebidin Xuda Yehudiylarni herxil jismaniy qiynchiliqlardinmu qutquzidu. ■ **9:11** Mat. 26:28; Luqa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; Ibr. 9:19, 20, 21. □ **9:12 «Mustehkem jaygha qaytip kélinglar, i arzu-ümidning mehbusliri!»** — «arzu-ümidning mehbusliri» belkim bu tolimu qisqartilghan gep bolushi mumkin, menisi: ««Xudaning qaldisi» Xudaning nurghun wediliri aldida ümidwar bolushi kérek idi. Lékin ularning uninggha ishenmesliki, shundaqla ümidsizlinishi tüpeylidin gunahning mehbusliri bolup qalghan. Ularning birdinbir «mustehkem jay»i Xudaning Özi, elwette.

14 Perwerdigar ularning üstide körünidu; Uning oqi chaqmaqtek étilip uchidu. Reb Perwerdigar kanayni chalidu; U jenubtiki dehshetlik qara quyunlarni bille élip yürüsh qilidu. ■
15 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ular üchün mudapie bolidu; ular salgha tashlirini kukum qilip, dessep cheyleydu; ular ichiwélip, sharab keypini sürgenlerdek qiyqas-süren kötüridu; ular *qan'gha* milen'gen qurban'gahning bürjekliridek, *qan'gha* toldurulghan qachilardek bolidu. □
16 Shu küni Perwerdigar bolghan ularning Xudasi ularni Özüm baqqan padam bolghan xelqim dep bilip qutquzidu; chünki ular taj göherliridek Uning zémini üstide kötürülidu.
17 Shunche zordur Uning méhribanliqi, shunche qaltistur Uning güzelliki! Ziraetler yigitlerni, yéngi sharab qizlarni yashnitidu!□

10

Axirqi zamanlardiki weqeler — dawami

1 Perwerdigardin «kéyinki yamghur» peslide yamghurni telep qilinglar; Perwerdigar chaqmaqlarni chaqturup, ulargha mol yamghurlarni, shuningdek herbirige étizda otchöplerni béridu. □
2 Chünki «öy butliri» bimene geplerni éytqan, palchilar yalghan «alamet»lerni körgen, tuturuqsiz chüshlerni sözligen; ular quruq teselli béridu. Shunga xelq qoy padisidek ténep ketti; ular padichisi bolmighachqa, azar yémekte.□ ■
3 Méning ghezipim padichilargha qozghaldi; Men mushu «téke» *yétekchilerni* jazalaymen; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz padisidin, yeni Yehuda jemetidin xewer élishqa keldi; U jengde ularni Özining heywetlik étidek qilidu.
4 Uningdin *yeni Yehudadin* «Burjek Téshi», uningdin «Qozuq», uningdin «Jeng Oqyasi», uningdin «Hemmige hökümranliq Qilghuchi» chiqidu.□
5 Shuning bilen ular jengde, *düshmenlerni* kochilardiki patqaqni dessigendek cheyleydighan palwanlardek bolidu; ular jeng qilidu, chünki Perwerdigar ular bilen billidur; ular atliq eskerlernimu yerge qaritip qoyidu.
6 Men Yehuda jemetini kücheytimen, Yüsüpning jemetini qutquzimen; Men ularni qaytidin olturaqlishishqa qayturimen; chünki Men ulargha rehim-shepqetni körsitimen.

■ **9:14** Nah. 2:6 □ **9:15 «... ular (qan'gha) milen'gen qurban'gahning bürjekliridek, qan'gha toldurulghan qachilardek bolidu»** — bu oxshitish Israilning jengge bolidighan zoq-keypining sharab ichken ademningkidek bolidighanliqini yaki düshmenlerdin tökülgen qanning köplükini bildüridu. Qurban'gah üstidiki qurbanliqlarning qanlirini élishqa birnechche qachilarni teyyarlash kérek idi, ular elwette qan bilen liq toldurulatti we qurban'gahning burjekliri qan'gha milinip kétetti. Toluq bu bésharet belkim (1) Israilning Grétsiye zalimliri üstidin (miladiyedin ilgiriki 3- we 2-esirde) bolghan ajayib ghelibilirini we (2) axirqi zamandiki dejjalning qoshunliri bilen bolidighan urushlarni körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **9:17 «Shunche zordur Uning méhribanliqi, shunche qaltistur Uning güzelliki!»** — yaki, «Némidégen eziz! Némidégen güzel!». □ **10:1 «Perwerdigardin «kéyinki yamghur» peslide yamghurni telep qilinglar»** — bu dua yuqiriqi bésharet bilen baghlinishliq; ziraetler we üzümlerge yamghur kérek, elwette. «Kéyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. □ **10:2 «öy butliri»** — (ibraniy tilida «terafim») pal bilen «yol körsitidighan» birxil butlar idi. ■ **10:2** Top. 5:6 □ **10:4 «Uningdin, yeni Yehudadin «burjek téshi», uningdin «qozuq»...»** — «yeni Yehudadin» dégen sözlerni terjime yolida qoshup kirgüzduq. Ibraniy tilida peqet «uningdin» déyilidu. 9-ayette «Yehuda jemeti» közde tutulghan bolghachqa, 10-ayetni shundaq terjime qilduq. Mesih «Yehudadin» chiqidu, elwette. Bashqa birxil terjimisi «yeni Xudadin». **«uningdin ... «burjek téshi», .. «qozuq», .. «jeng oqyasi», .. «hemmige hökümranliq qilghuchi» chiqidu»** — bu töt namning hemmisi «Mesih-Qutquzghuchi»ning unwanliri bolidu. Barliq peyghemberlerning bésharetliri boyiche «Mesih» choqum Yehudaning ewladi bolushi kérek idi. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. «Uningdin» dégenni bezi alimlar «Xudadin» dégen menide, dep qaraydu.

Ular Men héchqachan tashliwetmigendek bolidu; chünki Men ularning Xudasi Perwerdigarmen; Men ulargha jawab bérimen.
7 Efraimdikiler palwandek bolidu, köngülliri sharab keypini sürgenlerdek xushallinidu; ularning baliliri buni körüp xushallinidu; ularning köngli Perwerdigardin shadlinidu.
8 Men üshqirtip, ularni yighimen; chünki Men ularni bedel tölep hörlükke chiqirimen; ular ilgiri köpiyip ketkendek köpiyidu.
9 Men ularni eller arisida uruqtek chachimen; andin ular Méni yiraq jaylarda esleydu; shuning bilen ular baliliri bilen hayat qélip, qaytip kélidu. □
10 Men ularni qaytidin Misir zéminidin élip kélimen, Asuriyedinmu chiqirip yighimen; ularni Giléad we Liwan zéminigha élip kirgüzimen; yer-zémin ularni patquzalmay qalidu.
11 Shundaq qilip, U jebir-japa déngizidin ötüp, déngizdiki dolqunlarni uridu; Nil deryasining tegliri qurup kétidu; Asuriyening meghrurluqi we pexri pes qilinidu, Misirdiki shahane hasimu yoqilidu. □
12 Men ularni Perwerdigar arqiliq kücheytimen; ular Uning namida mangidu, deydu Perwerdigar.

11

Xudaning padisi yaxshi padichisini, yeni Perwerdigarning Özini ret qilidu; ular zulmetke qalidu

1 I Liwan, ot séning kédir derexliringni yep kétishi üchün, derwaziliringni ach! □
2 Waysanglar, i qarighaylar, chünki kédir yiqildi, ésil derexler weyran qilindi; waysanglar, i Bashandiki dub derexliri, chünki baraqsan orman yiqitildi!
3 Padichilarning waysighan awazini angla! Chünki ularning sheripi *bolghan chimen-yaylaq* weyran qilindi; arslanlarning hörkirigen awazini angla! Chünki Iordan deryasining pexri bolghan *bük-baraqsanliqi* weyran qilindi.
4 Perwerdigar Xudayim mundaq deydu: — Boghuzlashqa békitilgen padini baqqin!
5 Ularni sétiwalghanlar ularni boghuzliwetkende héch gunahkar dep qaralmaydu; ularni sétiwetkenler: «Perwerdigargha shükri! Chünki béyip kettim!» — deydu; ularning öz padichiliri ulargha ichini héch aghritmaydu.
6 Chünki Men zéminda turuwatqanlargha yene ichimni héch aghritmaymen, deydu Perwerdigar; — we mana, Men ademlerni, herbirini öz yéqinining qoligha we öz padishahining qoligha tapshurimen; mana, bular zéminni xarab qilidu, Men ularni bularning qolidin héch qutquzmaymen.□

7 Shunga men «boghuzlashqa békitilgen pada»ni béqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin möminlerni baqtim. Men özümge ikki tayaqni aldim; birinchisini «shapaet»,

□ **10:9 «Men ularni eller arisida uruqtek chachimen; ...»** — yaki «Men ularni eller arisida uruqtek chachidighan bolsam,...». □ **10:11 «U jebir-japa déngizidin ötüp, déngizdiki dolqunlarni uridu»** — «U» — Xudani körsitidu, elwette. □ **11:1 «I Liwan, ot séning kédir derexliringni yep kétishi üchün, derwaziliringni ach! »** — bu 1-3-ayet belkim bir oxshitish; Yehudaning yétekchiliri Xudaning xelqi we Xuda bergen zéminni öz menpeiti üchün ishletken, hazir bu menpeettin ayrilidu. 1-ayet yéngidin qurulghan ibadetxanining yene weyran qilinishini körsitishi mumkin. U Liwandiki köpligen kédir derexlirini we bashqa ésil derexlerni ishlitip sélin'ghan (Tewrat, «Ezra», 3:7-ayet). «Qoshumche söz»imizde biz bu babni tepsiliy sherhleymiz. □ **11:6 «Men... herbirini öz yéqinining qoligha we öz padishahining qoligha tapshurimen»** — «öz padishahi» alahide ibare bolup, belkim Xuda shu padishahni tallimighanliqini, belki Yehudadikiler özliri talliwalghanliqini körsitidu. Zekeriyaning dewride Yehudaning héch padishahi yoq idi (Yehuda Pars impériyesi astida bolghan).

ikkinchisini «rishte» dep atidim; shuning bilen men padini baqtim.□
8 Shuningdek Men bir ay ichide üch padichini halak qildim; Méning jénim bu *xelqtin* bizar boldi we ularning jéni Méni öch kördi.□
9 Men: «Men silerni baqmaymen; öley dep qalghanliri ölüp ketsun; halak bolay dep qalghanliri halak bolsun; tirik qalghanlarning hemmisi bir-birining göshini yésun» — dédim.□
10 Men «shapaet» dégen tayiqimni élip sunduriwettim, shuningdek Méning barliq eller bilen bolghan ehdemni sunduruwettim.
11 Ehde shu küni bikar qiliwétildi; shunga pada arisidiki manga diqqet qilghan miskin möminler buning Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yetti. □
12 We men ulargha: «Muwapiq körsenglar, méning ish heqqimni béringlar; bolmisa boldi qilinglar» — dédim. Shunga ular méning ish heqqimge ottuz kümüsh tenggini tarazigha saldi.■
13 We Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi. Shuning bilen men ottuz kümüsh tenggini élip bularni Perwerdigarning öyide, sapalchining aldigha chöriwettim. □ ■
14 Andin men Yehuda bilen Israilning qérindashliqini üzüsh üchün, ikkinchi tayiqimni, yeni «rishte»ni sunduruwettim.
15 Andin Perwerdigar manga mundaq dédi: «Sen emdi yene erzimes padichining qorallirini al. □
16 Chünki mana, Men zéminda bir padichini ornidin turghuzimenki, u halak bolay dégenlerdin xewer almaydu, ténep ketkenlerni izdimeydu, yarilan'ghanlarni saqaytmaydu, saghlamlarnimu baqmaydu; u belki semrigenlerning göshini yeydu, hetta tuyaqlirini yirip yeydu.
17 Padini tashliwetken erzimes padichining haligha way! Qilich uning biliki we ong közige chüshidu; uning biliki pütünley yigileydu, uning ong közi pütünley qarangghuli-

---

□ **11:7 «Shunga men «boghuzlashqa békitilgen pada»ni béqip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin möminlerni baqtim» —** «pada» Israil xelqini körsitidu. Padining «arisidiki miskin möminler», Xudagha sadiq «qaldi»lar idi (11-ayetni körüng). Zekeriya padichiliq wezipisini **ularni dep** zimmisige alidu. Lékin Xudaning jazasi padining köp qismining béshigha chüshüsh aldida turidu (5-ayet); Xudaning neziri beribir «pada arisidiki «miskin möminler»» («qaldilar») üstide bolidu. Ular padining arisidiki az bir qismidur. **«Men özümge ikki tayaqni aldim; birinchisini «shapaet», ikkinchisini «rishte» dep atidim; shuning bilen men padini baqtim...»** — Zekeriya belkim mezkur ishni, shundaqla 8-14-ayettiki bashqa bezi ishlarni chüshide yaki alamet körünüshte körgen bolushi mumkin; bu ishlarning melum bir qismini u xelq aldida «rol élip» körsetken bolsa kérek. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **11:8 «Shuningdek Men bir ay ichide üch padichini halak qildim...» —** «üch padichi» toghruluq bizningche ikki imkaniyet bar. (1) «üch padichi» melum ademlerni emes, belki Xuda Israil üchün békitken üch xil padichini, yeni «peyghember», «kahin» we «padishah»ni bildüridu. Miladiyedin kéyinki 70-yili Rim impériyesining Yérusalémni weyran qilishi bilen, Israilda bu üch xil «padichi» qalmidi. (2) miladiyedin kéyinki 70-yili Rim impériyesi Yérusalémni muhasirige alghanda, Israilning bir-birige öch bolghan üch yétekchisi (Yuhanna, Simon we Eliézer) bar idi. Ularning bir-biri bilen soqushushliri tüpeylidin Yérusalém axir bérip ishghal qilin'ghan, bu üch «padichi» shu haman «padichiliqtin» qalghan. Biz 2-imkaniyetke mayilmiz. «Qoshumche söz»imizde biz yene buning üstide muzakirilishimiz. □ **11:9 «Halak bolay dep qalghanliri halak bolsun; tirik qalghanlarning hemmisi bir-birining göshini yésun» — dédim» —** derweqe, Rim impériyesi Yérusalémni muhasirige alghanda köp adem acharchiliqtin bashqilarni öltürüp göshini yégen. □ **11:11 «... miskin möminler buning Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yetti» —** bu «miskinlarning bilip yétishi»ning özimu belkim «alamet körünüsh»ning bir qismidur. Démek, hemmisi peyghemberning dewridin kéyin yüz béridu. ■ **11:12** Mat. 26:15; 27:9 □ **11:13 «Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi» —** «qaltis baha!» — kinayilik, hejwiy gep, elwette. ■ **11:13** Mat. 27:3-10 □ **11:15 «Perwerdigar manga mundaq dédi: «Sen emdi yene erzimes padichining qorallirini al... » —** yaxshi padichining qoralliri bolghan ikki tayaqni sunduruwetkendin kéyin, «erzimes padichining qorallirini al» dep buyrulghan.

ship kétidu.□ ■

12

Yérusalémning axirqi qétim muhasirige chüshüshi — Israillar özi öltürgen Qutquzghuchisini köridu

1 Perwerdigarning Israil toghruluq sözidin yüklen'gen bésharet: —
Asmanlarni yayghuchi, yerning ulini salghuchi, ademning rohini uning ichide
Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: —
2 Mana, Men Yérusalémni etrapidiki barliq ellerge kishilerni dekke-dükkige salidighan
apqur qilimen; Yérusalémgha chüshidighan muhasire Yehudaghimu chüshidu.
3 Shu küni emelge ashuruliduki, Men Yérusalémni barliq ellerge éghir yük bolghan tash
qilimen; kim uni özige yüklise yarilanmay qalmaydu; yer yüzidiki barliq eller uninggha
jeng qilishqa yighilidu.
4 Shu küni Men hemme atlarni sarasimige sélip, atliqlarni sarang qilip urimen; biraq
Yehuda jemetini közümde tutimen; ellerdiki herbir atni bolsa korluq bilen uruwétimen.
5 Shuning bilen Yehudaning yolbashchiliri könglide: «Yérusalémda turuwatqanlar
samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning Xudasi arqiliq manga
küch bolidu» deydu.
6 Shu küni Men Yehudaning yolbashchilirini otunlar arisidiki otdandek, önchiler ari-
sidiki mesh'eldek qilimen; ular etrapidiki barliq ellerni, yeni ong we sol teripidikilerni
yewétidu; Yérusalémdikiler yene öz jayida, yeni Yérusalém shehiride turidighan bolidu. □
7 Perwerdigar awwal Yehudaning chédirlirini qutquzidu; sewebi — Dawut jeme-
tining shan-sheripi hem Yérusalémda turuwatqanlarning shan-sheripi Yehudaningkidin
ulughlanmasliqi üchündur.
8 Shu küni Perwerdigar Yérusalémda turuwatqanlarni qoghdaydu; ularning arisidiki
elengship qalghanlarmu shu küni Dawuttek palwan bolidu; Dawut jemeti bolsa Xu-
dadek, yeni ularning aldidiki Perwerdigarning Perishtisidek küchlük bolidu.
9 Shu küni emelge ashuruliduki, Yérusalémgha jeng qilishqa kelgen barliq ellerni halak
qilishqa kirishimen.
10 We Men Dawut jemeti we Yérusalémda turuwatqanlar üstige shapaet yetküzgüchi
we shapaet tiligüchi Rohni quyimen; shuning bilen ular özliri sanjip öltürgen Manga
yene qaraydu; birsining tunji oghli üchün matem tutup yigha-zar kötürgendek ular

□ **11:17 «Padini tashliwetken erzimes padichining haliga way! Qilich uning biliki we ong közige chüshidu; uning biliki pütünley yigileydu, uning ong közi pütünley qarangghuliship kétidu» —** bu sirliq babning xewirini yighinchaqlisaq: (1) Israil özining menpeetperes «padichiliri» teripidin köp azab tartqan. (2) biraq bu ishlarda ularning öz mes'uliyiti bar. Xuda mushu padichiliri arqiliq ularni jazalighan hem jazalaydu. Israil xelqi yaxshi padichini, yeni Xudaning Özini kemsitidu. Ular uni «30 kümüsh tengge»ning bahasida köridu. (3) bu pul ibadetxanida tashliwétilidu; (4) ular heqiqiy padichining béqishini ret qilidu, shunga Xuda ularni nahayiti rezil bir padichining qoligha tapshuridu; (5) Xuda mushu rezil padichini we barliq menpeetperes padichilarnimu qattiq jazalaydu. Oqurmenlerge ayanki, «Özüm yaxshi Padichidurmen» dégen Eysa Mesih Yehudaning 30 kümüsh tengge üchün satqunluq qilishi bilen öltürülgen; kéyin Yehudiy xelqi rezil menpeetperes yétekchilerning kasapitidin yene bir qétim (Rim impériyesi teripidin) dunyaning chet-chetlirigiche tarqitiwétilgen. Bu ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **11:17** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Yuh. 10:12 □ **12:6 «Men Yehudaning yolbashchilirini... önchiler arisidiki mesh'eldek qilimen» —** «önchiler» — bughday yaki arpa baghlamliri.

Uning üchün yigha-zar kötüridu; yekke-yégane oghlidin juda bolghuchining derd-elem tartqinidek ular uning üchün derd-elem tartidu. □ ■
11 Shu küni Yérusalémda ghayet zor yigha-zar kötürülidu, u Megiddo jilghisidiki «Xadad-Rimmon»da kötürülgen yigha-zardek bolidu. □ ■
12 Zémin yigha-zar kötüridu; herbir aile ayrim halda yigha-zar kötüridu. Dawut jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda, Natan jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda;
13 Lawiy jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; Shimey jemeti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda;
14 barliq tirik qalghan aililer, yeni herbir aile ayrim-ayrim halda we ularning ayalliri ayrim halda yigha-zar kötüridu.

13

1 Shu küni Dawut jemeti hem Yérusalémda turuwatqanlar üchün gunahni we paskiniliqni yuyidighan bir bulaq échilidu.■
2 Shu küni shundaq boliduki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men mebudlarning namlirini zémindin yoqitimenki, ular yene héch eslenmeydu; we Men peyghemberlerni we paskina rohnimu zémindin chiqirip yötkiwétimen. □
3 Shundaq emelge ashuruliduki, bireylen yenila peyghemberchilik qilip bésharet bérey dése, uning özini tughqan ata-anisi uninggha: «Sen hayat qalmaysen; chünki Perwerdigarning namida yalghan gep qiliwatisen» deydu; andin özini tughqan ata-anisi uni bésharet bériwatqinidila sanjip öltüridu. □ ■
4 Shu küni shundaq boliduki, peyghemberlerning herbiri özliri bésharet bériwatqanda körgen körünüshtin xijil bolidu; ular xeqni aldash üchün ikkinchi chupurluq chapanni kiymeydu; □
5 U: «Men peyghember emes, men peqet tériqchimen; chünki yashliqimdin tartip tupraq bilen tirikchilik qiliwatimen» — deydu. □

□ **12:10 «ular özliri sanjip öltürgen Manga yene qaraydu» —** yaki «ular özliri sanjip öltürgen Manga telmürüp qaraydu». **«birsining tunji oghli üchün matem tutup yigha-zar kötürgendek ular Uning üchün yigha-zar kötüridu; yekke-yégane oghlidin juda bolghuchining derd-elem tartqinidek ular uning üchün derd-elem tartidu» —** démisekmu bu bésharet Israilning öz Qutquzghuchi-Xudasini sanjiydighanliqini yaki sanjip öltüridighanliqini körsitidu, pütün xelq axirqi zamanda Xudaning Rohi arqiliq buni bilip yétip, qattiq matem tutidu. Xuda shu chaghda ularni qutquzidu, ularning gunahini yuyush yolini achidu (13-bab). «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq yene toxtilimiz. ■ **12:10** Ez. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yuh. 19:36-37; Weh. 1:7 □ **12:11 «... zor yigha-zar... Megiddo jilghisidiki «Xadad-Rimmon»da kötürülgen yigha-zardek bolidu» —** «Hadad-Rimmon» belkim «Mégiddo yilghisidiki bir jay bolushi mumkin. Shu yerde kötürülgen yigha-zar (matem tutushi)» belkim ilgiriki intayin ixlasmen padishah Yosiyaning pajielik ölümi tüpeylidin bolghan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27). ■ **12:11** 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24 ■ **13:1** Law. 16; 23:26-32; Zek.12:10-14; Rim. 11:26 □ **13:2 «Men peyghemberlerni we paskina rohnimu zémindin chiqirip yötkiwétimen» —** bu peyghemberler saxta peyghemberler, elwette. Emeliyette bolsa Mesih-Qutquzghuchi dunyagha qaytip kelgendin kéyin peyghemberlerning héch hajiti yoq bolidu. □ **13:3 «uning özini tughqan ata-anisi uninggha: «Sen hayat qalmaysen; chünki Perwerdigarning namida yalghan gep qiliwatisen» deydu; andin özini tughqan ata-anisi uni bésharet bériwatqinidila sanjip öltüridu» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche saxta peyghemberlerni öltürüsh kérek. Mushu ademning ata-anisi Xudadin shunche eyminiduki, öz oghlini neq meydanda öltüridu. ■ **13:3** Qan. 13:6-11, 18:20 □ **13:4 «ular xeqni aldash üchün ikkinchi chupurluq chapanni kiymeydu» —** Ilyas, Élisha we Yehya peyghemberler mushundaq intayin addiy kiyim kiygen. □ **13:5 «chünki yashliqimdin tartip tupraq bilen tirikchilik qiliwatimen» —** bashqa birxil terjimisi: «chünki yashliqimdin tartip men ademning medikari bolup keldim».

6 Emdi birsi uningdin: «Hey, emdi séning meydengdiki bu zexmetler néme?» — dése, u:
«Dostlirimning öyide yarilinip qaldim» — dep jawab béridu.□

Heqiqiy padichining azab-oqubetliri we netijiliri toghruluq yene bir bésharet

7 Oyghan, i qilich, Méning padichimgha, yeni Méning shérikim bolghan ademge qarshi
chiq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar; — Padichini
uruwet, qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu; Men qolumni kichik péillarning üstige
chüshürüp turghuzimen. □ ■
8 Zéminda shundaq emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar, — üchtin ikki qismi
qirilip ölidu; biraq üchtin bir qismi uningda tirik qalidu.
9 Andin Men üchinchi qismini otqa kirgüzimen, ularni kümüsh tawlighandek tawlaymen,
altun sinalghandek ularni sinaymen; ular Méning namimni chaqirip nida qilidu we Men
ulargha jawab bérimen; Men: «Bu Méning xelqim» deymen; ular: «Perwerdigar méning
Xudayim» — deydu.■

14

Perwerdigarning küni, Perwerdigarning padishahliqi

1 Mana, Perwerdigargha xas kün kélidu; *u küni* arangdin mal-mülküng bulang-talang
qilinip bölüshüwélinidu. ■
2 Men barliq ellerni Yérusalémgha jeng qilishqa yighimen; sheher ishghal qilinidu, öyler
bulang-talang qilinip, qiz-ayallar ayagh-asti qilinidu; sheherning yérimi esirge chüshüp
sürgün qilinidu; tirik qalghan xelq sheherdin élip kétilmeydu.■
3 Andin Perwerdigar chiqip shu eller bilen urushidu; U Uning jeng qilghan künidikidek
urushidu. □ ■
4 Uning putliri shu küni Yérusalémning sherqiy teripining eng aldi bolghan Zeytun téghida
turidu; shuning bilen Zeytun téghi otturidin sherq we gherb terepke yérilidu; zor yoghan
bir jilgha peyda bolidu; taghning yérimi shimal terepke, yérimi jenub terepke yötkilidu.
□ ■

□ **13:6 «Emdi birsi uningdin: «Hey, emdi séning meydengdiki bu zexmetler néme?» — dése, u: «Dostlirimning öyide yarilinip qaldim» — dep jawab béridu»** — «meydengdiki zexmetler» ibraniy tili boyiche sözmusöz alsaq «ikki qolung otturisidiki zexmetler» bolidu. «Butperes peyghemberler» jin-sheytanlarning diqqitini tartish üchün pat-pat öz ténini késiwalatti we axirqi zamandimu shundaq qilishi mumkin («1Pad.», 18:28-ayette misal körülidu). Shuning bilen xelq mushundaq zexmetlerdin gumanlinidu, saxta peyghember zexmetliridin xijil bolup roshen bir yalghan bahanini körsitidu. □ **13:7 «Men qolumni kichik péillarning üstige chüshürüp turghuzimen»** — bashqa birxil terjimisi: «Men qolumni kichik péillar üstigimu qarshi chüshürimen». Biraq bizning terjimimiz 8-ayetke maslishidu; omumiy menisi Xuda Özige tewe kichik péilliqlarni qoghdaydu. ■ **13:7** Qan. 37:42; Yesh. 26:20; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Luqa 22:35-38; Yuh. 18:8 ■ **13:9** Zeb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yuh. 20:28; 1Pét. 1:6. ■ **14:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. ■ **14:2** Yesh. 13:16 □ **14:3 «... Perwerdigar chiqip shu eller bilen urushidu; U Uning jeng qilghan künidikidek urushidu»** — «jeng qilghan künidikidek» belkim Perwerdigar Israilni Misirdin qutquzghan künini («Mis.» 14-15-bab) yaki Yeshua peyghemberning dewride uning Amoriylar bilen qilghan jéngini körsitidu («Yeshua» 10-bab). ■ **14:3** Yesh. 42:13 □ **14:4 «Uning putliri shu küni Yérusalémning sherqiy teripining eng aldi bolghan Zeytun téghida turidu»** — oqurmenler Injildin shuni biliduki, Eysa Mesih dunyadin ayrilip ketkende u del mushu taghdin kötürülgen, we shu chaghda perishtiler rosullirigha: «Eysa asman'gha chiqip ketti. Biraq u qandaq kötürülgen bolsa, kelgüside yene del siler körgen péti qaytip kélidu» — dédi. **«shuning bilen Zeytun téghi otturidin sherq we gherb terepke yérilidu; zor yoghan bir jilgha peyda bolidu; taghning yérimi shimal terepke, yérimi jenub terepke yötkilidu»** — géologlar Zeytun téghining otturisidiki sherqtin-gherbke sozulghan bir «yer posti üzülmisi»ni tapqan. U «Perwerdigarning küni»de yérilishni kütmekte. ■ **14:4** Dan. 7:13; Ez.11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luqa 21:27; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

5 We siler Méning taghlirimning del mushu jilghisi bilen qachisiler; chünki taghlarning jilghisi Azelgiche baridu; siler Yehuda padishahi Uzziyaning künliride bolghan yer tewreshte qachqininglardek qachisiler. Andin Perwerdigar Xudayim kélidu; hemde Sen bilen barliq «muqeddes bolghuchilar»mu kélidu! □ ■
6 Shu küni shundaq boliduki, nur toxtap qalidu; parlaq yultuzlarmu qarangghuliship kétidu;
7 Biraq u Perwerdigargha melum bolghan alahide bir kün, ya kéche ya kündüz bolmaydu; shundaq emelge ashuruliduki, kech kirgende, alem yorutulidu.□ ■
8 Shu küni shundaq boliduki, hayatliq suliri Yérusalémdin éqip chiqidu; ularning yérimi sherqiy déngizgha, yérimi gherbiy déngizgha qarap aqidu; yazda we qishta shundaq bolidu.□ ■
9 Perwerdigar pütkül yer yüzi üstide padishah bolidu; shu küni peqet bir «Perwerdigar» bolidu, *yer yüzide* birdinbir Uningla nami bolidu. □
10 Gébadin Yérusalémning jenubidiki Rimmon'ghiche bolghan pütün zémin «Arabah»dek tüzlenglikke aylandurulidu; Yérusalém bolsa «Binyamin derwazisi»din «Birinchi derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche, «Hananiyelning munari»din padishahning sharab kölchekliriche yuqiri kötürülidu, lékin sheher yenila öz jayida shu péti turidu; □
11 Ademler yene uningda turidu. «Halak permani» yene héch chüshürülmeydu; Yérusalém xatirjemlikte turidu.□
12 We Perwerdigar Yérusalémgha jeng qilghan barliq ellerni urushqa ishletken waba shundaq boliduki, ular öre bolsila göshliri chirip kétidu; közliri chanaqlirida chirip kétidu; tilliri aghzida chirip kétidu. □
13 Shu küni shundaq boliduki, ularning arisigha Perwerdigardin zor bir alaqzadilik chüshidu; ular herbiri öz yéqinining qolini tutushidu, herbirining qoli yéqinining qoligha qarshi kötürülidu.
14 Yehudamu Yérusalémda jeng qilidu; etrapidiki barliq ellerning mal-mülükliri jem qilip

---

□ **14:5 «siler Méning taghlirimning del mushu jilghisi bilen qachisiler; chünki taghlarning jilghisi Azelgiche baridu» —** «Azel»ning qeyerdiliki hazirche bizge namelum. Hazirqi ehwalda, Yérusalémdin sherqqe qéchish mumkin emes; «Kidron jilghisi», shundaqla intayin tik bolghan Zeytun téghining özi mushundaq «qéchish yoli»ni tosuwalidu. **«Andin Perwerdigar Xudayim kélidu; hemde Sen bilen barliq «muqeddes bolghuchilar»mu kélidu!» —** «muqeddes bolghuchilar» barliq kérub-perishtiler we belkim ölümdin tirilgen Xudaning muqeddes bendilirini körsitidu («1Tés.» 4:13-17ni körüng). ■ **14:5** Am. 1:1 □ **14:7 «biraq u Perwerdigargha melum bolghan alahide bir kün, ya kéche ya kündüz bolmaydu; shundaq emelge ashuruliduki, kech kirgende, alem yorutulidu» —** bezi alimlar bu nur Mesihning ming yilliq hökümranliqining axirighiche yétidu, dep qaraydu. Démek, shu künlerde kéchide kündüzge oxshash yoruqluq bolidu. Xudagha nisbeten bu «ming yil» peqet «bir kün»dek bolidu («2Pét.», 3:8, «Weh.» 20-babni körüng). Biz bu pikirge qoshulimiz. «Qoshumche söz»de uning üstidimu toxtilimiz. ■ **14:7** Weh. 21:25 □ **14:8 «ularning *, yeni sularning*** yérimi sherqiy déngizgha, yérimi gherbiy déngizgha qarap aqidu...» — «sherqiy déngiz» yeni «Ölük déngiz», «gherbiy déngiz» yeni «Ottura Déngiz». ■ **14:8** Ez. 47:1-12; Yo. 3:18; Weh. 22:1 □ **14:9 «Perwerdigar pütkül yer yüzi üstide padishah bolidu; shu küni peqet bir «Perwerdigar» bolidu...» —** démek, ne Israillar ne eller héchqandaq butni (burunqidek xalighanche) «Perwerdigar» dewalmaydu. □ **14:10 «Yérusalém bolsa «Binyamin derwazisi»din «Birinchi derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche, «Hananiyelning munari»din padishahning sharab kölchekliriche yuqiri kötürülidu» —** ««Binyamin derwazisi»din «Birinchi derwaza»ghiche we yene «Burjek derwazisi»ghiche»» dégen ariliq Yérusalémning sherqidin gherbighiche barliq jaylarni we ««Hananiyelning munari»din «padishahning sharab kölchekliri»giche» dégen ariliq uning shimalidin jenubighiche bolghan barliq jaylarni körsitidu. Démek, pütün sheherni bildüridu, pütün sheher kötürülidu. **«lékin sheher yenila öz jayida shu péti turidu» —** bu ayet boyiche Yérusalémning etrapidiki taghliq rayonlar (60 kilométrche uzunluq we kenglikte) tüzlenglikke aylandurulidu. Shundaq dégini bilen «sheher yenila öz jayida shu péti turidu». □ **14:11 ««Halak permani» yene héch chüshürülmeydu; Yérusalém xatirjemlikte turidu» —** «halak permani» — ötkende Xuda (éghir gunah tüpeylidin) melum bir nerse, adem, aile, sheher yaki hetta pütün bir xelq toghruluq «halak permani» chüshürgen bolsa, ularning hemmisini yoqitish kérek idi. Démek, Israilda hazir «halak permani» chüshürülgüdek gunahlar héch tépilmaydu. □ **14:12 «közliri chanaqlirida chirip kétidu» —** ibraniy tilida «közi chanaqlirida chirip kétidu». **«tilliri aghzida chirip kétidu» —** ibraniy tilida «tili aghzida chirip kétidu».

yighilidu — san-sanaqsiz altun-kümüsh we kiyim-kéchekler bolidu.
15 At, qéchir, töge, éshek, shundaqla ularning bargahlirida bolghan barliq mal-waranlar
üstige chüshken waba yuqiriqi wabagha oxshash bolidu.
16 Shundaq emelge ashuruliduki, Yérusalémgha jeng qilishqa kelgen hemme ellerdin
barliq tirik qalghanlar her yili Yérusalémgha, padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha ibadet qilishqa we «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqidu. ■
17 Shundaq boliduki, yer yüzidiki qowm-jemetlerdin padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha ibadetke chiqmighanlar bolsa, emdi ularning
üstige yamghur yaghmaydu.
18 Misir jemeti chiqip hazir bolmisa, ularghimu yamghur bolmaydu; biraq Perwerdigar
«kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq eller üstige chüshüridighan waba
ularghimu chüshürülidu. □
19 Bu Misirning jazasi, shundaqla «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq
ellerning jazasi bolidu.
20 Shu küni atlarning qongghuraqliri üstige «Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolsun!» dep yézilidu; Perwerdigarning öyidiki barliq qacha-quchilarmu qurban'gah aldidiki qachilargha oxshash hésablinidu;
21 Yérusalémdiki we Yehudadiki barliq qacha-quchilarmu Perwerdigargha atilip
pak-muqeddes bolidu; qurbanliq qilghuchilar kélip ularni élip qurbanliq göshlirini
pishuridu; shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning öyide
«qanaanliq-sodiger» ikkinchi bolmaydu.□ ■

■ **14:16** Yesh. 66:23 □ **14:18 «Misir jemeti chiqip hazir bolmisa, ularghimu yamghur bolmaydu; biraq Perwerdigar «kepiler héyti»ni tebrikleshke chiqmaydighan barliq eller üstige chüshüridighan waba ularghimu chüshürülidu» —** Misirning tériqchiliqi yamghurgha anche tayanmaydu, belki Nil deryasigha tayinidu; shunga ularghа eskertiliduki, qoshumche bir «waba» ularghа chüshidu. Bu qandaq waba déyilmidi. □ **14:21 «... Perwerdigargha atilip pak-muqeddes bolidu» —** ibraniy tilida «Perwerdigargha qarita pak-muqeddeslik» déyilidu. Bu sözler bash kahinning béshigha taqalghan altun otughatqa neqishlen'gen («Mis.» 28:36ni körüng). **«Perwerdigarning öyide «qanaanliq-sodiger» ikkinchi bolmaydu» —** «qanaanliq-sodiger» ibraniy tilida «qanaanliq», Pelestindiki qedimki butperes milletlerni hem «sodiger» dégen ikki menini körsitidu. Xudaning muqeddes ibadetxanisida héchqandaq butperes (Xudani birinchi orun'gha qoymighan) kishi yaki «ibadetni sodigha aylanduridighan» menpeetperes bolghuchi tépilmaydu. ■ **14:21** Yesh. 35:8; Yo. 3:17; Weh. 21:27; 22:15

Malaki

«Malaki peyghember»

1 Perwerdigardin Malakigha yüklen'gen wehiy, u arqiliq Israilgha kelgen: —□

Birinchi munazire — Xudaning Israilgha bolghan muhebbiti

2 — Men silerni söyüp keldim — deydu Perwerdigar, — biraq siler: «Sen bizni qandaqmu söyüp kelding?» — deysiler.
Esaw Yaqupqa aka bolghan emesmu? — deydu Perwerdigar, — biraq Yaqupni söydüm, ■
3 Esawgha nepretlendim; uning taghlirini chöl qildim, mirasini chöl-bayawandiki chilbörilerge tapshurup berdim.□
4 Édom: «Biz weyran qilinduq, biraq biz xarabileshken jaylarni qaytidin qurup chiqimiz» — dése, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —
— Ular quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar menggüge ghezeplinidighan el» dep ataydu. □
5 Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» — deysiler.□

Ikkinchi munazire — kahinlarning wapasizliqi

6 — Oghul atisini, qul igisini hörmetleydu; emdi Men ata bolsam, hörmitim qéni? Ige bolsam, Mendin bolghan eyminish qéni? — samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar silerge shundaq deydu, i Méning namimni kemsitken kahinlar!
Biraq siler: «Biz néme qilip namingni kemsitiptuq?» — deysiler.□
7 Siler qurban'gahim üstige bulghan'ghan ozuqni sunisiler; andin siler: «Biz néme qilip séni bulghap qoyduq?» — deysiler; emeliyette siler: «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» — deysiler.□
8 Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Hazir buni séning waliyinggha sunup baq;

□ **1:1 «yüklen'gen wehiy» —** ibraniy tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilinidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmisige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. ■ **1:2** Rim. 9:13 □ **1:3 «Yaqupni söydum, Esawgha nepretlendim» —** «palanchini söydum, postanchigha nepretlendim» dégenlik ibraniy tilida adette «palanchini talliwaldim, postanchini ret qildim» dégen menini birqeder tekitleydighan ibare idi. □ **1:4 «Ular *, yeni Édomlar*** quridu, biraq Men örüymen; xeqler ularni «Rezillikning zémini», «Perwerdigar menggüge ghezeplinidighan el» dep ataydu» — Édom xelqi Israilgha herdaim öchmenlik-adawet saqlap kelgenidi. Axirqi zamanda ularning zémini pütünley ademzatsiz bolup, «ot-gün'gürt köydüridighan», jinlarning makani bolidu (mesilen, «Obadiya»ni, «Yesh.» 34-babni körüng). Xuda Israilgha: «Mana Édom zémini herdaim tajawuz qilinip, sheherliri bügün'ge qeder xarabilikte turuwatidu, silerning ehwalinglar ulardin köp ewzel, silerde ibadetxana, sheherler we aram-tinchliq bar, ulardin obdan sawaq élinglar!» dégendek bolsa kérek. Édomgha tajawuz qilghanlar Babilliqlar (miladiyedin ilgiriki 587-586-yili) we Ereblerni (550-460-yili) öz ichige alghan. □ **1:5 «Silerning közliringlar buni körüp: «Perwerdigar Israil chégrasining sirtida ulughlandi!» — deysiler» —** démek, yat eller (eyni chaghdiki butperes xelqler) Xudaning kelgüside Édomning üstidin höküm chiqarghanliqini körüp, derweqe Uning tirik Xuda ikenlikini étirap qilidu. □ **1:6 «kahin» —** muqeddes ibadetxanida puqralar üchün mexsus qurbanliqni köydürgüchi xadim. □ **1:7 «Perwerdigarning dastixinining tayini yoqtur» —** «Perwerdigarning dastixini»ni qandaq chüshinimiz? Muqeddes ibadetxanida Xudagha atap béghishlan'ghan hemme qurbanliq we ulargha qoshulghan «ashliq hediye» we «sharab hediye» qatarliqlarning hemmisi «Perwerdigarning dastixini» dep atalghan. Kahinlarning bu dastixandiki bezi qurbanliqlardin bir qismini yéyish hoquq-imtiyazi bar idi.

u sendin xursen bolamdu? Sanga yüz-xatire qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□
9 — Emdi, qéni, siler Tengridin bizge shepqet körsetkeysen dep ötünüp béqinglar; qolunglardin mushular kelgendin kéyin, U silerdin herqandiqinglarni qobul qilamdu? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.
10 — Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu? Shundaq bolghanda siler qurban'gahimda bikardin-bikar ot qalap yürmeyttinglar. Méning silerdin héch xursenlikim yoq, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — we qolunglardin héchqandaq «ashliq hediye»ni qobul qilmaymen.□ ■

Xudaning namini bulghash

11 Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir jayda namimgha xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu; chünki namim eller arisida ulugh dep qarilidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□
12 Biraq siler bolsanglar: «Perwerdigarning dastixini bulghan'ghan, uning méwisi, yeni ash-ozuqi nepretliktur» — déginenglarda, siler uni haram qilisiler;
13 we siler: «Mana, némidégen awarichilik!» deysiler we Manga qarap dimighinglarni qaqisiler, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — siler yarilan'ghan, tokur hem késel mallarni élip kélisiler. Qurbanliq-hediyilerni shu péti élip kélisiler; Men buni qolunglardin qobul qilamdimen? — deydu Perwerdigar.□
14 Berheq, padisida qochqar turup, Rebke qilghan qesimini ada qilish üchün bulghan'ghan nersini qurbanliq qilidighan aldamchi lenetke qalidu; chünki Men ulugh Padishahdurmen, namim eller arisida hörmetlinidighan bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

2

1 — Emdi, hey kahinlar, bu emr-perman silerge chüshti: —

□ **1:8 «Kor malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu? Tokur yaki késel malni qurbanliqqa sunsanglar, bu qebihlik emesmu?» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, herbir qurbanliq nuqsansiz bolushi kérek idi. Kor, tokur, késel mal buyaqta tursun, hetta kichikkine dagh bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Qan.», 15:19-21ni körüng). □ **1:10 «Aranglardin derwazilarni étip qoyghudek birsi chiqmamdu?» —** birsi ibadetxanining derwazilirini étiwetse, kahinlar yaki bashqilar Xuda aldigha mushundaq «napak qurbanliqlar»ni héch élip kirelmeytti. ■ **1:10** Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21, 22. □ **1:11 «Kün chiqardin kün patargha Méning namim eller arisida ulugh dep qarilidu; herbir jayda namimgha xushbuy sélinidighan bolidu, pak bir «ashliq hediye» sunulidu» —** «xushbuy sélinidighan bolidu» dégen péilning shekli bek alahide, yat eller arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda hetta «bash kahin»gha oxshash «xushbuy yandurush» imtiyazigha érishidu, dep puritidu. **«pak bir «ashliq hediye» sunulidu»** — ibraniy tilida «pak» dégen bu söz intayin alahide bolup, qurbanliq-hediyilerning «pak» (yaki bezide «nuqsansiz»)liqini teswirleydighan adettiki sözlerge qarighanda, «téximu pak»liqni bildüridu. Démek, eller (Yehudiy emesler) arisidiki beziler Xudagha ibadet qilghanda «Tewrat dewrdikiler»din téximu yaxshi, téximu pak birxil hediyeni Xudagha sunalaydu... Bu ishlar Injilda sherhlinidu (mesilen, «Rim.» 12:1-2). □ **1:13 «...Manga qarap dimighinglarni qaqisiler» —** yaki «...uninggha qarap dimighinglarni qaqisiler» — démek, Xudaning dastixinigha. **«siler yarilan'ghan... mallarni élip kélisiler...»** — «yarilan'ghan ... mallar» belkim yirtquch haywan teripidin yarilan'ghan. Bundaq göshni hetta adem yésimu bolmaytti (Tewrat, «Mis.» 22:31). Bezi alimlar bu söz kala-qoylar «kishiler teripidin bulang-talangda tutuwélin'ghan» dégen menide dep qaraydu. □ **1:14 «...Rebke qilghan qesimini ada qilish üchün bulghan'ghan nersini qurbanliq qilidighan aldamchi lenetke qalidu» —** Xudadin bir ishni tileydighan yaki Xudagha teshekkür éytmaqchi bolghan Israillar bezide alahide bir qurbanliq qilishqa qesem ichidu, biraq «Xudagha ésil malni sunimen» dep qesem ichken bu «aldamchi» uning ornigha «napak» (qotur, déghi bar) bir malni almashturuwétidu.

2 Siler anglimisanglar, namimgha shan-sherep keltürüshke köngül qoymisanglar, —
deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men aranglargha
lenetni chüshürüp ewetimen; silerning beriketliringlarghimu lenet qilimen. Berheq,
Men alliqachan ularghа lenet oqudum, chünki siler *sheripimge* köngül qoymidinglar. ■
3 Mana, Men uruqliringlargha tenbih bérimen, silerning yüzünglerge poq, héytinglardiki
poqni sürimen; birsi silerni shu poq bilen bille apirip tashlaydu. □
4 Shuning bilen siler Méning silerge bu emrni ewetkenlikimni bilisiler, meqset, Méning
Lawiy bilen tüzgen ehdemning saqliniwérishi üchündur, — deydu samawi qoshunlarning
Serdari bolghan Perwerdigar.□
5 — Méning uning bilen tüzgen ehdem hayatliq hem aram-xatirjemlik élip kélidu; uni
Mendin qorqsun dep bularni uninggha berdim; u Mendin qorqup namim aldida
titrigenidi.
6 Aghzidin heqiqetning telim-terbiyisi chüshmigen, lewliridin naheqliq tépilmighan; u
aramliq-xatirjemlik hem durusluqta Men bilen bille mangghan, nurghun kishilerni
qebihliktin yandurghan.
7 Chünki kahinning lewliri ilim-bilimni saqlishi kérek, xeqler uning aghzidin Tewrat-
qanunini izdishi lazim; chünki u samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar-
ning elchisidur.
8 — Biraq siler yoldin chetnep kettinglar; siler nurghun kishiler üchün Tewrat-qanunini
putlikashanggha aylanduruwettinglar; siler Lawiy bilen tüzülgen ehdini buzghansiler
— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,
9 — shunga Men silernimu pütün xelq aldida nepretlik we peskesh qildim, chünki
siler yollirimni tutmighan, shundaqla Tewrat-qanunini ijra qilghanda bir terepke yan
basqan.

Xelqning wapasizliqi

10 — Bizde bir ata bar emesmu? Bizni Yaratquchi peqet birla Tengri emesmu? Emdi
némishqa herbirimiz öz qérindishimizgha wapasizliq qilip, ata-bowilirimiz bilen tüzgen
ehdisini bulghaymiz? □
11 Yehuda wapasizliq qildi, Israilda hem Yérusalémda yirginchlik bir ish sadir qilindi;
chünki Yehuda Perwerdigar söygen muqeddes jayini bulghap, yat bir ilahning qizini
emrige aldi. □
12 Undaq qilghuchi, yeni azdurghuchi bolsun, azdurulghuchi bolsun, samawi qoshun-
larning Serdari bolghan Perwerdigargha «ashliq hediye»ni élip kelgüchi bolsun, Perw-
erdigar ularni Yaqupning chédirliridin üzüp tashlaydu.
13 Siler shuningdek shundaq qilisilerki, qurban'gahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar
bilen qaplaysiler — chünki U qurbanliq-hediyilerge héch qarimaydighan boldi, uningdin

---

■ **2:2** Law. 26:14; Qan. 28:15 □ **2:3 «Mana, Men uruqliringlargha tenbih bérimen» —** ibraniy tilidimu uyghur tiligha oxshash, «uruq» dégen söz hem ziraetlerning danliri hem adem perzentlirini körsitidu. Belkim bu yerde qesten ikki bisliq menide ishlitilgen. **«héytinglardiki poq»** — héyttiki nurghun qurbanliq qilin'ghan mallarning poqlirini körsitidu. Qurbanliq qilin'ghan mallarning poqlirini ibadetxanidin élip chiqip sirtta köydürüwétish kahinlarning mes'uliyiti idi (mesilen, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11). □ **2:4 «Méning Lawiy bilen tüzgen ehdem» —** «Lawiy» hezriti Yaqupning 12 oghlidin biri idi, shunga Israilning 12 qebilisidin biri bolghan. Musa peyghemberning dewride Xuda kahinliq xizmitini Lawiy qebilisige tapshurghan («Mis.» 32-bab, «Chöl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayetlerni körüng). □ **2:10 «Bizde bir ata bar emesmu?» —** 10-17-ayetlerge qarighanda, «ata» dégen Xudani körsitidu. Biraq bezi alimlar u «hezriti Ibrahim»ni körsitidu, dep qaraydu. □ **2:11 «yat bir ilahning qizini emrige aldi» —** «yat (ejnebiy) bir ilahning qizi» bu yerde éytilghini, chetellik bir qiz bilen toy qilish emes, belki butqa choqunidighan bir qiz bilen toy qilish.

héch razi bolmay qolunglardin qobul qilmaydighan boldi.□
14 Biraq siler: «némishqa?» dep soraysiler.
— Chünki Perwerdigar sen we yashliqingda alghan ayaling otturisida guwahchi bolghanidi; sen uninggha wapasizliq qilding, gerche u séning hemrahing we sen ehde tüzgen ayaling bolsimu.
15 Xuda *er-ayalni* bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? *Xuda* némishqa ularni bir qildi? Chünki U ulardin ixlasmen perzent kütkenidi. Emdi herbiringlar öz qelb-rohinglargha diqqet qilinglar, héchqaysisi yashliqta alghan ayaligha wapasizliq qilmisun! □
16 Chünki Men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, — shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashturuwalghuchigha öchmen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.
— shunga qelb-rohinglargha diqqet qilinglar, héchqaysinglar wapasizliq qilmanglar!□

Ehde elchisi kélidu - teyyar bolunglar!

17 — Siler sözliringlar bilen Perwerdigarning sewr-taqitini qoymidinglar, andin siler: «Biz néme qilip Uning sewr-taqitini qoymaptuq?» — deysiler.
Sewr-taqitini qoymighanliqinglar bolsa del: «Rezillik qilghuchi Perwerdigarning neziride yaxshidur, U ulardin xursen bolidu»; yaki «Adaletni yürgüzgüchi Xuda zadi nedidur?» — déginiglerde bolmamdu!

3

1 — Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen, u Méning aldimda yol teyyarlaydu; siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu;

□ **2:13 «qurban'gahni köz yashliri, yigha, ah-zarlar bilen qaplaysiler» —** mushu «köz yashliri» Xuda xelqning dua-tilawetlirini (qurbanliqlar bulargha qoshulghan bolsimu) anglimighandin kéyin, ularning közidin chiqqan yash bolsa kérek. Bezi alimlar 14-ayetke qarighanda köz yashlirini wapasizliqqa uchrighan ayallarningki, dep qaraydu (ayallar adette qurban'gah aldida körünse bolmaytti, biraq ularning azabliq yashliri Xuda aldida «qurban'gahimni qaplighan» dep hésablighan). Bu közqarash orunluqtek bolghini bilen biz birinchi qarashta bolimiz. □ **2:15 «Xuda er-ayalni bir qilghan emesmu? Shundaqla, buninggha Rohini qaldurghan emesmu? Xuda némishqa ularni bir qildi?» —** ayetning birinchi qismining terjimiliri herxil. Ulardin biri: «Kimde Rohtin (yeni, Xudaning Rohidin) azraq bar bolsila, hergiz undaq qilmaydu». Ibraniy tilida bu yerni chüshinish tes. Bezi alimlarmu bu ayetni Ibrahimning perzent körey dep, Hejerni élishi Sarahqa bir xil wapasizliq bolghanliqini bildüridu, dep chüshinidu. Biraq omumiy menisi hemmige ayanki, Xuda wapasizliqqa we (gerche Tewrat dewride Xuda Musa peyghember arqiliq talaq bérishke ruxset bergen bolsimu) talaq bérishke öch (16-ayetnimu körüng). □ **2:16 «men talaq qilishqa öchturmen, deydu Israilning Xudasi Perwerdigar, — Shuningdek öz tonigha zomburluq chaplashturuwalghuchigha öchmen» —** kona zamanlarda birsi öz chapinini yaki tonini melum bir qizning üstige yapqan bolsa, bu heriket bu qizgha qoghdighuchi bolimen, uni emrimge alimen, dégenni bildüretti («Rut» 3-bab, «Ez.» 16-babni körüng). Biraq mushundaq erler ayallirigha qoghdighuchi bolmayla qalmastin, ulargha herxil zulum-zorluqlarni qilatti yaki axirida ularni talaq qilatti; andin kéyin (11-ayet) butperes qiz bilen toy qilatti. Bashqa birxil terjimisi: ««Chünki u öz jorisigha öq bolup, uni talaq qilghan wə ahundaqla zorawanliq bilen tonini yapqan» deydu Israilning Xudasi Perwerdigar». By tərjime toghra bolsa, Tewrat dewride Perwerdigarning: «öqmənlik talaq berixkə səwəb bolmaydu» degən hökümini bildüridu.

mana, U kéliwatidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□ ■
2 — Biraq Uning kelgen künide kim chidiyalisun? U körün'gende kim turalisun? Chünki
U tawlighuchining oti, kirchining aqartquch sholtisidek bolidu;
3 U kümüshni tawlighuchi hem érighdighuchidek tawlap olturidu; Lawiyning balilirini
saplashturidu, ularni altun-kümüshni tawlighandek tawlaydu; shuning bilen ular Per-
werdigargha heqqaniyliqta qilin'ghan qurbanliq-hediyeni sunidu. ■
4 Andin Yehuda hem Yérusalémning qurbanliq-hediyiliri Perwerdigargha kona zaman-
lardikidek, ilgiriki waqitlardikidek shérin bolidu.
5 Men hésab élishqa silerge yéqin kélimen; Men séhirgerlerge, zinaxorlargha, yalghan qe-
sem ichküchilerge, medikarlarning heqqini tutuwélip bozek qilghuchilargha, tul xotun-
lar hem yétim-yésirlarni xarlighuchilargha, yat ademlerni öz heqqidin ayriwetküchilerge,
shuningdek Mendin héch qorqmighanlargha tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen, —
deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■
6 Chünki Menki Perwerdigar özgermesturmen; shunga siler, i Yaqupning oghulliri,
tügeshmigensiler.□ ■
7 — Ata-bowiliringlarning künliridin tartip siler belgilimilirimdin chetnep, ularni héch
tutmighansiler. Méning yénimgha qaytip kélinglar, Men yéninglargha qaytimen, — deydu
samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — biraq siler: «Biz qandaqmu
qaytip kélimiz?» — deysiler. ■
8 Adem Xudaningkini bulisa bolamdu? — Biraq Manga Méningkini bulap keldinglar. Siler
yene: «Biz qandaqsige Sanga bulangchiliq qiliwatimiz» — deysiler. Siler «ondin bir» ülüsh
öshriliringlarni hem «kötürme hediyeler»ni sun'ghininglarda shundaq qilisiler! □
9 Siler éghir bir lenetke qaldinglar, chünki Manga bulangchiliq qiliwatisiler — siler bu
pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler! □
10 Emdi öyümde ashliq bolush üchün pütkül «ondin bir» ülüsh öshrini ambargha
élip kélinglar we shundaqla Méni sinap béqinglar, — deydu samawi qoshunlarn-
ing Serdari bolghan Perwerdigar — Men asmanning dérizilirini chong échip silerge
patquzalmighudek bir beriketni töküp béridighanliqimni körüp baqmamsiler?
11 Shundaq bolghandila Men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen, u
topriqinglardiki méwilerni weyran qilmaymen; silerning bagh-étizliringlardiki tal
üzümler waqitsiz tökülüp ketmeydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan

---

□ **3:1 «Mana emdi Men Öz elchimni ewetimen» —** ibraniy tilida «Mana, Men! Men Öz elchimni ewetimen,...». **«siler izdigen Reb, yeni siler xursenlik dep bilgen ehde Elchisi Öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» —** beziler «yeni»ni «we» dep terjime qilip «siler izdigen Reb we siler xursenlik dep bilgen ehde elchisi öz ibadetxanisigha tuyuqsiz kiridu» dep terjime qilidu. Lékin undaq terjime toghra bolsa, démek ikkinchi elchi Reb Özi bolmisa, ibadetxanini qandaqmu uning «Öz ibadetxanisi» dégili bolsun? Alimlarning köpinchisining pikriche, shundaqla bizningche, bu ayet boyiche ikki elchi kélidu; (1) Rebning yolini teyyar qilidighan elchi («Méning elchim») we (2) uningdin kéyinki Reb Özi; Reb yene «Ehde Elchisi» depmu atilidu. Bu ikki elchi, shundaqla «Ehde Elchisi»ning menisi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. Bu elchining ewetilishi Xudaning xelqlerning étiqadisiz erz-dadlirigha bolghan jawabidur. Shunga «siler izdigen» we «siler xursenlik dep bilgen» dégenlerni kinayilik gep dep chüshinishimiz kérek. ■ **3:1** Mis. 23:20-22; Yer. 31:31-34; Ez. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yuh. 2:13-17; Yesh. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 ■ **3:3** Ros. 6:7 □ **3:5 «tézdin eyibligüchi guwahchi bolimen» —** bashqa birxil terjimisi «mahir eyibligüchi guwahchi bolimen». ■ **3:5** Mis. 20:7; 22:22; Qan. 24:17; Am. 2:7 □ **3:6 «Menki Perwerdigar özgermesturmen» —** Xuda özgermes bolsa, Uning Ibrahim peyghemberge ewladliri Israil toghruluq bolghan wedilirimu özgermestur. **«shunga siler, i Yaqupning oghulliri, tügeshmigensiler» —** bashqa birxil terjimisi: «shunga siler, i Yaqup oghullirimu héch özgermigen». ■ **3:6** Zeb. 33:11-12; Pend. 19:21; Yesh. 14:26, 27; 25:9; 46:10. ■ **3:7** Zek. 1:3 □ **3:8 «kötürme hediye» —** mushu xil qurbanliq bir tereptin bezi qurbanliqlardin kahinlar üchün ayriwétilgen bir qismini, yene bir tereptin Xudagha atap béghishlighan herxil (meyli muqeddes qanun békitken yaki ixtiyari bilen bolghan) nersilerni teswirleydu. □ **3:9 «Siler bu pütkül «yat el» shundaq qiliwatisiler» —** «yat el» mushu yerde Xudaning intayin kinayilik gépi. Xelq Uninggha yat bolup, butperes bir elge oxshaydu.

Perwerdigar.□
12 — Shuning bilen barliq eller silerni bextlik dep ataydu, chünki yéringlar ademni huzurlanduridighan bir zémin bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xalayiq yene qarshiliq körsitidu

13 — Silerning sözliringlar Manga qattiq tegdi, deydu Perwerdigar, — biraq siler yene: «Biz sen bilen qarshilishidighan néme söz qilduq?» — deysiler. ■
14 — Siler: «Xudaning xizmitide bolush bihudiliktur» hem: «Uning tapshuruqini ching tutushimiz we samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar aldida matem tutqan kishilerdek yürüshimizning néme paydisi?» — deysiler,
15 hem shuningdek: «Tekebburlarni bextlik dep ataymiz; rezillik qilghuchilar ronaq tapidu; ular berheq Xudani sinaydu, biraq qutulup kétidu» — deysiler.

16 Perwerdigardin eyminidighanlar *buni anglap* pat-pat bir-biri bilen mungdashti; Perwerdigar uni nezirige aldi, sözlirini anglidi. Shuning bilen Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghin'ghanlar üchün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi.□
17 — Bu kishiler bolsa Özümning alahide göherimni yighqan künide Méningki bolidu — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — we Men xuddi adem öz xizmitide bolghan oghligha ichini aghritqandek ulargha ichimni aghritimen. ■
18 Siler qaytip kélisiler we heqqaniylar bilen rezillerni, Xudaning xizmitide bolghanlar bilen bolmighanlarni perq ételeysiler.□

4

Axirqi zaman — Perwerdigarning küni

1 — Chünki mana shu kün, xumdandek köydürgüchi kün kélidu; herbir tekebburluq qilghuchi hem herbir rezillik qilghuchi paxaldek bolidu; shu kélidighan kün ularni köydüriwétidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — ulargha ne yiltiz ne shax qaldurulmaydu. ■
2 Lékin namimdin eyminidighan siler üchün, qanatlirida shipa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu; siler talagha chiqip bordaq mozaylardek qiyghitip oynaysiler; □
3 siler rezillerni cheylep dessiwétisiler; ular Men teyyarlighan künide tapininglar astida kül bolidu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Axirqi dewet we bésharet

4 — Men Horeb téghida pütkül Israil üchün qulum Musagha buyrughan qanunni, yeni belgilimiler hem hökümlerni yadinglarda tutunglar.■

□ **3:11 «men silerni dep yene yalmighuchini eyibleymen»** — «yalmighuchi» bolsa herxil ziyanliq hasharet-haywanlarni (mesilen, chéketkini) körsitishi mumkin. ■ **3:13** Ayup 21:14, 15. □ **3:16 «Shuning bilen Perwerdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini séghin'ghanlar üchün esletme bolghan bir xatire kitab yézildi»** — bu kitabni qeyerde, asmanda yaki zéminda, yaki kim yazghanliqi déyilmigen. ■ **3:17** Mis. 19:5; Yuh. 10:29; Yesh. 62:3; Fil. 4:1; 1Tés. 2:19 □ **3:18 «Siler qaytip kélisiler»** — axirqi zamanda, Israillarning qaldisining öz zéminige qaytip kélishi yaki ölümdin tirilishini körsitidu. ■ **4:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13. □ **4:2 «Namimdin eyminidighan siler üchün, qanatlirida shipa-derman élip kélidighan, heqqaniyliqni parlitidighan Quyash ornidin turidu»** — «qanatliri» belkim «heqqaniyliqni parlitidighan quyash»ning nurlirini körsitidu. **«heqqaniyliqni parlitidighan Quyash»** — ibraniy tilida «heqqaniyliq quyashi» déyilidu. Mesihni körsitidu, elwette. ■ **4:4** Qan. 6:3

5 — Mana, Perwerdigarning ulugh hem dehshetlik küni kélishtin awwal Men silerge Ilyas
peyghemberni ewetimen. ■
6 U atilarning könglini balilargha mayil, balilarning könglini atilargha mayil qilidu;
undaq bolmighanda Men kélip yer yüzini qarghash bilen uruwétimen.

■ **4:5** Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luqa 1:17; 9:30; Weh. 11:3-12.

Matta

«Matta bayan qilghan xush xewer» •••• Eysa Mesihning nesebnamisi

1 Bu Ibrahimning oghli we Dawutning oghli bolghan Eysa Mesihning nesebname
kitabidur: —□ ■
2 Ibrahimdin Ishaq töreldi, Ishaqtin Yaqup töreldi, Yaqup Yehuda we uning aka-
ukilirining atisi boldi;■
3 Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi; Perezdin Hezron töreldi, Hezrondin
Ram töreldi,□ ■
4 Ramdin Amminadab töreldi, Amminadabdin Nahshon töreldi, Nahshondin Salmon
töreldi,
5 Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi, Boazdin Rut arqiliq Obed töreldi, Obedtin Yesse
töreldi,□
6 Yessedin Dawut padishah töreldi. Dawuttin Uriyaning ayali arqiliq Sulayman töreldi,■
7 Sulaymandin Rehaboam töreldi, Rehaboamdin Abiya töreldi, Abiyadin Asa töreldi,■
8 Asadin Yehoshafat töreldi, Yehoshafattin Yehoram töreldi, Yehoramdin Uzziya töreldi,□
9 Uzziyadin Yotam töreldi, Yotamdin Ahaz töreldi, Ahazdin Hezekiya töreldi,
10 Hezekiyadin Manasseh töreldi, Manassehdin Amon töreldi, Amondin Yoshiya töreldi;
11 Babilgha sürgün qilin'ghanda Yoshiyadin Yekoniyah we uning aka-ukiliri töreldi. □ ■
12 Babilgha sürgün bolghandin kéyin, Yekoniyahdin Shéaltiel töreldi, Shéaltieldin Zerubba-
bel töreldi, □ ■
13 Zerubbabeldin Abihud töreldi, Abihuddin Éliaqim töreldi, Éliaqimdin Azor töreldi,
14 Azordin Zadok töreldi, Zadoktin Aqim töreldi, Aqimdin Elihud töreldi,
15 Elihudtin Eliazar töreldi, Eliazardin Mattan töreldi, Mattandin Yaqup töreldi,
16 Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi; Meryem arqiliq Mesih atalghan Eysa
tughuldi.□
17 Shundaq bolup, Ibrahimdin Dawutqiche bolghan ariliqta jemiy on töt ewlad bolghan;
Dawuttin Babilgha sürgün qilin'ghiche jemiy on töt ewlad bolghan; we Babilgha sürgün
qilinishtin Mesih kelgüche jemiy on töt ewlad bolghan.

Eysa Mesihning dunyagha kélishi

18 Eysa Mesihning dunyagha kélishi mundaq boldi: — Uning anisi Meryem Yüsüpke
yatliq bolushqa wede qilin'ghanidi; lékin téxi nikah qilinmayla, uning Muqeddes Rohtin
hamilidar bolghanliqi melum boldi.□ ■

□ **1:1 «Eysa Mesihning nesebname kitabi» —** bu sözler belkim birinchidin töwendiki «nesebname»ni (1-16-ayetni) körsitidu. Ikkinchidin ular hem «Matta» kitabining béshida we toluq Injilning béshida kélip «Bu kitab Eysa Mesih dewrining xatirisi», dégen menini bildürüshi mumkin. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:1** Luqa 1:31,32 ■ **1:2** Yar. 21:2; 25:26,35. □ **1:3 «Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi» —** Tamar toghruluq «Yar.» 38-babni körüng. ■ **1:3** Yar. 38:27, 29; Rut 4:18, 19; 1Tar. 2:5, 9. □ **1:5 «Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi» —** Rahab toghruluq «Yeshua» 2-babni körüng. **«Boaz Rut arqiliq Obed töreldi» —** Rut toghruluq Tewrattiki «Rut»ni körüng. ■ **1:6** Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18. ■ **1:7** 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10. □ **1:8 «Yehoshafattin Yehoram töreldi» —** «Yehoram» grék tilida qisqartilma shekilde «Yoram» bolidu. □ **1:11 «Babilgha sürgün qilin'ghanda...» —** sürgün qilinishning bashlinishidin axirlishishighiche on nechche yil jeryan bolghan. Israillar türküm-türkümlerge bölünüp sürgün qilin'ghan. ■ **1:11** 1Tar. 3:16. □ **1:12 «Yekoniyahdin Shéaltiel töreldi» —** bu qiziq xewer üstide «qoshumche söz»imizni körüng. «Shéaltiel» grék tilida «Salatiyel». ■ **1:12** 1Tar. 3:17; Ezra 3:2. □ **1:16 «Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi» —** bizning pikrimizche «Matta»da Yüsüpning nesebnamisi xatirilinidu. «Luqa»da Meryemningki xatirilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **1:18 «lékin téxi nikah qilinmayla,...» —** grék tilida «ular téxi bille bolmayla». ■ **1:18** Luqa 1:27,34.

19 Lékin uning *bolghusi* éri Yüsüp, durus kishi bolup, uni jemiyet aldida xijaletke
qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kétishni niyet qildi.□
20 Emma u mushu ishlarni oylap yürginide, mana Perwerdigarning bir perishtisi uning
chüshide körünüp uninggha: — Ey Dawutning oghli Yüsüp, ayaling Meryemni öz em-
ringge élishtin qorqma; chünki uningda bolghan hamile Muqeddes Rohtin kelgen.
21 U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chünki u öz xelqini gu-
nahliridin qutquzidu» — dédi.□ ■
22 Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqiliq dégenlirining emelge
ashurulush üchün bolghan, démek: — □
23 «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanuél (menisi «Xuda
biz bilen bille») dep ataydu».□
24 Yüsüp oyghinip, Perwerdigarning shu perishtisining dégini boyiche qilip, Meryemni
emrige aldi.
25 Lékin Meryem boshan'ghuche u uninggha yéqinlashmidi. Bu Meryemning tunjisi idi;
Yüsüp uninggha Eysa dep isim qoydi.■

2

Danishmenlerning ziyariti

1 Eysa Hérod padishah höküm sürgen künlerde Yehudiye ölkisining Beyt-Lehem yézisida
dunyagha kelgendin kéyin, mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip
kélip, puqralardin:□ ■
2 Yehudiylarning *yéngidin* tughulghan padishahi qeyerde? Chünki biz uning yultuzining
kötürülgenlikini körduq. Shunga, uninggha sejde qilghili kelduq, — déyishti.□
3 Buni anglighan Hérod padishah, shuningdek pütkül Yérusalém xelqimu alaqzadilikke
chüshti.
4 U pütkül bash kahinlar we xelqning Tewrat ustazlirini chaqirip, ulardin «Mesih
qeyerde tughulushi kérek?» — dep soridi.□

□ **1:19 «Yüsüp... uni jemiyet aldida xijaletke qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kétishni niyet qildi»** —Ibraniylar arisida yigit-qiz bir-birige wedileshken bolsa qanun aldida alliqachan resmiy er-ayal dep hésablinidu. □ **1:21 «U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chünki u öz xelqini gunahliridin qutquzidu»** — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibraniy tilida «Yeshua», menisi «Qutquzghuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlerning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmisidur. ■ **1:21** Luqa 1:31; Ros. 4:12. □ **1:22 «Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqiliq dégenlirining emelge ashurulush üchün bolghan...»** — Injilda, Tewrattiki bésharetler neqil keltürülginide, üch xil ehwal körülidu; (1) yüz bergen ish del shu bésharetning obyékti bolidu (mesilen, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bergen ish shu bésharet öz ichige alghan bir weqe yaki ish bolidu (mesilen, 2:23, 13:35); (3) yüz bergen ish shu bésharette körsitilgen ishqa bir misal bolidu (mesilen, 2:17). Bu témini tetqiq qilish intayin paydiliqtur. □ **1:23 «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanuél (menisi «Xuda biz bilen bille») dep ataydu»** — «Yesh.» 7:14 we «Yesh.» 8:8, 10ni körüng. ■ **1:25** Luqa 2:21. □ **2:1 «Hérod padishah höküm sürgen künlerde»** — «Hérod padishah» toghruluq «Qoshumche söz» we «Tebirler»nimu körüng. **«Mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...»** — «danishmenler» — Grék tilida «magoy» dégen söz bilen ipadilinidu. Eslide bu söz munejjimlerni yaki pir-ustazlarni körsitetti; Daniyal peyghember Babilda mundaq kishilerge «pirlarning piri» bolup yol körsetkendin kéyin (Tewrat, «Daniyal» dégen qisimni körüng) «magoy»larning közqarashliri we hésabliri asasen xurapat boyiche emes, belki Tewrattiki bésharetler boyiche bolghan bolushi mumkin. **«meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...»** — Yérusalém qedimki Israilning paytexti idi. ■ **2:1** Luqa 2:4. □ **2:2 «Chünki biz uning yultuzining kötürülgenlikini körduq»** — «uning yultuzi» — démek, «uning tughulghanliqidin bésharet béridighan yultuzi». **«biz uning yultuzining kötürülgenlikini körduq»** — yaki «biz uning yultuzini sherqte körduq». □ **2:4 «Mesih qeyerde tughulushi kérek?»** — «Mesih» — peyghemberler aldin éytqan, Xuda teripidin tallan'ghan, haman bir küni kélip hem nijat keltüridighan hem kéyin menggü hökümranliq qilidighan Kutquzghuchi-Padishahni körsitidu. «Tebirler»nimu körüng.

5 Ular: «Yehudiyediki Beyt-Lehem yézisida bolushi kérek, — chünki peyghember arqiliq
shundaq pütülgen: —□
6 «I Yehudiye zéminidiki Beyt-Lehem,
Xelqing Yehudiye yétekchilirining arisida eng kichiki bolmaydu;
Chünki sendin bir yétekchi chiqidu,
U xelqim Israillarning baqquchisi bolidu» — déyishti.■

7 Buning bilen, Hérod danishmelerni mexpiy chaqirtip, yultuzning qachan peyda
bolghanliqini sürüshtürüp biliwaldi.
8 Andin: «Bérip balini sürüshte qilip tépinglar. Tapqan haman qaytip manga xewer
qilinglar, menmu uning aldigha bérip sejde qilip kéley» — dep, ularni Beyt-Lehemge
yolgha saldi.
9 Danishmenler padishahning sözini anglap yolgha chiqti; we mana, ular sherqte körgen
héliqi yultuz ularning aldida yol bashlap mangdi we bala turghan yerge kélip toxtidi. □
10 Ular héliqi yultuzni körginidin intayin qattiq shadlinishti
11 hem öyge kirip, balini anisi Meryem bilen körüp, yerge yiqilip uninggha sejde qilishti.
Andin, xezinilirini échip, altun, mestiki, murmekki qatarliq sowghatlarni sunushti.
12 Ulargha chüshide Hérodning yénigha barmasliq toghrisidiki wehiy kelgenliki üchün,
ular bashqa yol bilen öz yurtigha qaytishti.

Misirgha qéchish

13 Ular yolgha ketkendin kéyin, Perwerdigarning bir perishtisi Yüsüpning chüshide
körünüp:
Ornungdin tur! Bala we anisi ikkisini élip Misirgha qach. Men sanga uqturghuche u
yerde turghin. Chünki Hérod balini yoqitishqa izdep kélidu — dédi.
14 Shuning bilen u ornidin turup, shu kéchila bala we anisi ikkisini élip Misirgha qarap
yolgha chiqti.
15 U Hérod ölgüche shu yerde turdi. Shundaq boldiki, Perwerdigarning peyghember
arqiliq aldin éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi.
□ ■

Hérodning oghul bowaqlarni öltürüshi

16 Hérod bolsa danishmenlerdin aldan'ghanliqini bilip, qattiq ghezeplendi. U danish-
menlerdin éniqlighan waqitqa asasen, ademlerni ewetip Beyt-Lehem yézisi we etrapidiki
ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi. □
17 Shu chaghda Yeremiya peyghember arqiliq éytilghan munu söz emelge ashuruldi: —

18 «Ramah shehiride bir sada,
Achchiq yigha-zarning pighani anglinar,
Bu Rahilening baliliri üchün kötürgen ah-zarliri;
Balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin,

□ **2:5 «peyghember arqiliq shundaq pütülgen...»** — «peyghember» mushu yerde Tewrattiki Mikah peyghemberni körsitidu («Mik.» 5:2). ■ **2:6** Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yuh. 7:42. □ **2:9 «ular sherqte körgen héliqi yultuz»** — yaki «ular u kötürlgende körgen héliqi yultuz». □ **2:15 «Perwerdigarning peyghember arqiliq aldin éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi»** — Tewrat, «Hosh.» 11:1. ■ **2:15** Hosh. 11:1. □ **2:16 «Hérod... etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi»** — démek, u tughulghan bala köp dégende ikki yashqa kirgen, dep hésablighanidi.

Tesellini qobul qilmay pighan kötüridu».□ ■

Misirdin qaytip kélish

19 Emdi Hérod ölgendin kéyin, Xudaning bir perishtisi Misirda turghan Yüsüpning chüshide
20 körünüp uninggha: —
Ornungdin tur! Bala we anisini élip Israil zéminigha qayt! Chünki balining jénini
almaqchi bolghanlar öldi, — dédi.
21 Buning bilen Yüsüp ornidin turup bala we anisini élip Israil zéminigha qaytti.
22 U Arxélausning atisi Hérod padishahning ornigha textke olturup Yehudiye ölkisige
hökümranliq qiliwatqinidin xewer tépip, u yerge qaytishtin qorqti; we chüshide uninggha
bir wehiy kélip, Galiliye zéminigha bérip,
23 Nasaret dep atilidighan bir yézida olturaqlashti. Shuning bilen peyghemberler
arqiliq: «U Nasaretlik dep atilidu» déyilgini emelge ashuruldi.□ ■

3

Chömüldürgüchi Yehyaning telim bérishi
Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yh. 1:19-28

1 Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawan'gha kélip□ ■
2 kishilerge:
— Towa qilinglar! Chünki ersh padishaliqi yéqinliship qaldi! — dep jakarlashqa bashlidi.□
3 Chünki *chömüldürgüchi Yehya* bolsa ilgiri Yeshaya peyghember bésharitide körsetken
kishining del özi bolup: —
«Bayawanda towlaydighan bir kishining:
Rebning yolini teyyarlanglar,
Uning chighir yollirini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu».□ ■

4 Yehya *peyghember* töge yungidin qilin'ghan kiyim kiygen, bélige kön tasma bagh-
lighanidi. Yeydighini bolsa chéketkiler bilen yawa here hesili idi.■
5 Emdi Yérusalém shehiri, pütün Yehudiye ölkisi we pütkül Iordan derya wadisining
etrapidiki kishiler uning aldigha kéliship,
6 gunahlirini iqrar qilishti we uning özlirini Iordan deryasida chömüldürüshini qobul
qilishti.□ ■
7 Lékin Perisiy we Saduqiy mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüshini qobul
qilghili kelgenlikini körginide u ulargha:

□ **2:18 «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar»** — «Ramah yurti» yaki «Ramah shehiri» Beyt-Lehemdin yiraq emes. **«Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar, … balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu»** — pütkül bésharet «Yer.» 31:15de tépilidu. ■ **2:18** Yer. 31:15 □ **2:23 «U Nasaretlik dep atilidu»** — bu muhim bésharetlik söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:23** Yesh. 11:1; 60:21; Zek. 6:12. □ **3:1 «Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawan'gha kélip…»** — «Yehya» ibraniy we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepqiti» dégen menide) bilen ipadilinidu. «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu sheklide tonush bolghanliqi üchün uni mushu terjimide ishlettuq («Yehya» esli erebche söz idi). ■ **3:1** Mar. 1:4; Luqa 3:3. □ **3:2 «… ersh padishaliqi yéqinliship qaldi!»** — Injilda bashtin-axir «ersh padishaliqi» yaki «asmanning padishahliqi» dep tilgha élinidu. Grék tilida daim «asmanlarning padishahliqi» dégen sheklide élinidu. □ **3:3 «Bayawanda towlaydighan bir kishining: Rebning yolini teyyarlanglar, uning chighir yollirini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu»** — «Yesh.» 40:3. ■ **3:3** Yesh. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23. ■ **3:4** Mar. 1:6. □ **3:6 «… *Yehyaning* özlirini** Iordan deryasida chömüldürüshini qobul qilishti» — bu yerde éytilghan chömüldürüsh kishilerning: (1) öz gunahlirigha towa qilghanliqini; (2) Xudaning padishahliqining yéqinlashqanliqigha we shundaqla (3) Qutquzghuchi-Mesihning yéqinlashqanliqigha iman keltürüshini ipadileytti (axirqi nuqta Injildiki kéyinki mezmunda ispatlinidu). ■ **3:6** Mar. 1:5.

— Ey yilanlarning baliliri! Kim silerni *Xudaning* chüshüsh aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?!□ ■
8 Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!□ ■
9 We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal qilip yürmenglar; chünki Men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda Ibrahimgha mushu tashlardinmu perzentlerni apiride qilalaydu.□ ■
10 Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan herqaysi derexler késilip otqa tashlinidu. □ ■
11 Men derweqe silerni towa qilishinglar üchün sugha chömüldürimen. Lékin mendin kéyin kelgüchi zat mendin qudretliktur. Men hetta uning keshini kötürüshkimu layiq emesmen; u silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu. ■
12 Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini *topa-samandin* teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi.

Eysaning chömüldürülüshi
Mar. 1:9-11; Luqa 3:21-22

13 Shu waqitta, Eysa Yehyadin chömüldürülüshni qobul qilish üchün Galiliye ölkisidin Iordan deryasi boyigha, uning yénigha keldi. ■
14 Biraq Yehya chömüldürüshke unimay uni tosup:
— Esli chömüldürülüshni men sendin qobul qilishim kérek idi, biraq sen méning aldimgha kepsen'ghu? — dédi.
15 Lékin Eysa uninggha jawaben: — Hazirche shuninggha yol qoyghin; chünki heqqaniyliqning barliq *teleplirini* emelge ashurush üchün, shundaq qilishimizgha toghra kélidu, — dédi.
Shuning bilen, Yehya uninggha yol qoydi.
16 We Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti; u sudin chiqishi bilen mana, ershler uninggha échilip, Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chüshüp, üstige qonuwatqanliqini kördi. □ ■
17 We mana, ershtin bir awaz: — «Bu Ména söyümlük oghlum, Men uningdin toluq xursenmen!» — dep anglandi.■

□ **3:7 «Lékin Perisiy we Saduqiy mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüshini qobul qilghili kelgen...»** — «Perisiy» we «Saduqiy» toghruluq: — Yehudiylar arisidiki ikki mezhepning kishiliri. Tebirlerdiki «Perisiy» we «Saduqiy»gha qaralsun. **«Kim silerni Xudaning chüshüsh aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?!»** — bu kinayilik, hejwiy gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, Xudadin kélidighan ghezeptin qéchip qutulush üchün chömüldürüshni qobul qilayli dégininglar qandaq gep?!». ■ **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Luqa 3:7.
□ **3:8 «Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!»** — «towigha layiq méwe» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:8** Luqa 3:8. □ **3:9 «Öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dep xiyal qilip yürmenglar!»** — «Atimiz Ibrahim bardur!» — démek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudiy milliti»», «Biz héchnéme qilmisaqmu Xuda aldida «Uninggha xas alahide helq» boliwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu. ■ **3:9** Yuh. 8:39.
□ **3:10 «Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi»** — Yehya peyghemberning bu ulugh sözi we 12-ayettiki kéyinki bésharitі toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Uning shu bayani «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish aldida» dégen asasiy menini bildüridu. ■ **3:10** Mat. 7:19; Yuh. 15:6. ■ **3:11** Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. ■ **3:13** Mar. 1:9; Luqa 3:21. □ **3:16 «Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti...»** — némishqa Eysa Yehyaning chömüldürüshini qobul qildi? «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. **«Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chüshüp..»** — yaki «... paxtek qiyapitide chüshüp...». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **3:16** Yesh. 11:2; 42:1; Yuh. 1:32. ■ **3:17** Yesh. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

4

Eysaning chöl-bayawanda sinilishi
Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13

1 Andin Eysa Rohning yétekchilikide Iblisning sinaq-azdurushlirigha yüzlinish üchün chöl-bayawan'gha élip bérildi.□ ■
2 U qiriq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi.□
3 Emdi azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha:
— Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang, mushu tashlarni nan'gha aylinishqa buyrughin! — dédi.□
4 Lékin u jawaben: —
Tewratta: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» dep pütülgen, — dédi.□ ■
5 Andin Iblis uni muqeddes sheherge élip bérip, ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup uninggha:
6 — Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! Chünki *Tewratta*: «*Xuda* Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üchün, ular séni qollirida kötürüp yüridu» dep pütülgen — dédi.□ ■
7 Eysa uninggha: «Tewratta yene, «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu pütülgen — dédi.□ ■
8 Andin, Iblis uni nahayiti égiz bir taghqa chiqirip, uninggha dunyadiki barliq padishahliqlarni sherepliri bilen körsitip:
9 Yerge yiqilip manga ibadet qilsang, bularning hemmisini sanga bériwétimen, — dédi.
10 Andin Eysa uninggha: — Yoqal, Sheytan! Chünki *Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!» dep pütülgen, — dédi.□ ■
11 Buning bilen Iblis uni tashlap kétip qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi.□

Eysa telim bérishni bashlaydu
Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15

12 Emdi *Eysa* Yehyaning tutqun qilin'ghanliqini anglap, Galiliyege yol aldi. ■
13 U Nasaret yézisini tashlap, Zebulun we Naftali rayonidiki *Galiliye* déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti. □
14 Shundaq qilip, Yeshaya peyghember arqiliq éytilghan shu bésharet emelge ashuruldi, démek: —

□ **4:1 «... Eysa Rohning yétekchilikide ... chöl-bayawan'gha élip bérildi»** — «Roh» mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **4:1** Mar. 1:12; Luqa 4:1. □ **4:2 «U qiriq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi»** — oqurmenlerge ayan bolsunki, muqeddes yazmilarda «roza tutush» adette héchqandaq ozuqlanmasliqni körsitidu. Undaq biwasite déyilmigen bolsa mushu rozilar su ichmeslikni öz ichige almaydu. □ **4:3 «Azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha... dédi»** — «azdurghuchi» Sheytanni körsitidu, elwette. **«Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang,...»** — grék tilida bu -3- we 6-ayetlerdiki «eger» adette «eger (mundaq) bolsang (we derweqe shundaq bolisen)» dégen menini puritidu. «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. □ **4:4 «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu»** — «Qan.» 8:3. ■ **4:4** Qan. 8:3 □ **4:6 «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üchün, ular séni qollirida kötürüp yüridu»** — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetni ishletkini toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:6** Zeb. 91:11,12 □ **4:7 «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:7** Qan. 6:16. □ **4:10 «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!»** — «Qan.» 6:13. ■ **4:10** Qan. 6:13; 10:20. □ **4:11 «Buning bilen Iblis uni tashlap kétip qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi»** — Reb Eysa uchrighan sinaqlar üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **4:12** Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yuh. 4:43. □ **4:13 «U... Naftali rayonidiki Galiliye dengizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti»** — «Galiliye déngizi» aqar suluq yoghan bir köl.

15 «Zebulun zémini we Naftali zémini,
Iordan deryasining nériqi teripidiki «déngiz yoli» boyida, «Yat ellerning makani» bolghan Galiliyede, □ ■
16 Qarangghuluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi;
Yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha,
Del ularning üstige nur chüshti».□ ■
17 Shu waqittin bashlap, Eysa: «Towa qilinglar! Chünki ersh padishahliqi yéqinliship qaldi!» — dep jar qilishqa bashlidi.■

Eysaning muxlis chaqirishi
Mar. 1:16-20; Luqa 5:1-11

18 *Bir küni*, u Galiliye déngizi boyida kétiwétip, ikki aka-uka, yeni Pétrus depmu atilghan Simon isimlik bir kishini we uning inisi Andiriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti; ■
19 u ulargha:
— Méning keynimdin ménginglar — Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. □
20 Ular shuan béliq torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi.
21 U shu yerdin ötüp, ikkinchi bir aka-ukini, yeni Zebediyning oghulliri Yaqup we inisi Yuhannani kördi. Bu ikkisi kémide atisi Zebediy bilen torlirini ongshawatatti. U ularnimu chaqirdi.
22 Ular derhal kémini atisi bilen qaldurup uninggha egiship mangdi.

Eysaning Galiliyede telim bérishi
Luqa 6:17-19

23 We Eysa Galiliyening hemme yérini kézip, ularning sinagoglirida telim bérip, Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlaytti, xelq arisida herxil késellerni we ajiz-méyiplarni saqaytti. □
24 U toghruluq xewer pütkül Suriye ölkisige tarqaldi; u yerdiki xalayiq herxil bimarlarni, yeni hertürlük késeller we aghriq-silaqlarni hemde jin chaplashqanlarni, tutqaqliq we palech késilige giriptar bolghanlarni uning aldigha élip kélishti; we u ularni saqaytti. □
25 Galiliye, «on sheher» rayoni, Yérusalém, Yehudiye we Iordan deryasining u qétidin kelgen top-top ademler uninggha egiship mangdi.

□ **4:15 «Iordan deryasining nériqi teripidiki «déngiz yoli» boyida...»** — «déngiz yoli» «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerlirini körsitidu. **««Yat ellerning makani» bolghan Galiliyede...»** — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp qisimliri sürgün qilindi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qaldi. Asuriye padishahi bashqa yat millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olturaqlashturdi. Mushu kishiler qépqalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, özara assimiliyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin ««yat ellikler» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan. ■ **4:15** Yesh. 8:23; 9:1. □ **4:16 «Qarangghuluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi; yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha, del ularning üstige nur chüshti»** — Tewrat «Yesh.» 9:1-2. Bésharette mushu nur del shu kemsiltilgen yerdikilerge chéchilidu, déylidu. ■ **4:16** Yesh. 9:1, 2. ■ **4:17** Mar. 1:15. ■ **4:18** Mar. 1:16. □ **4:19 «Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!»** — «ademni tutquchi» dégen ibaride «tutush» ziyan yetküzüsh yaki ulardin paydilinish üchün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu. □ **4:23 «Eysa... ularning sinagoglirida telim bérip,...»** — «sinagoglar» Yehudiy xelqining ibadet qilish, Tewratni oqush we wez-telim anglashqa yighilidighan ammiwiy öyliri yaki zalliri. □ **4:24 «tutqaqliq... késilige giriptar bolghanlar»** — grék tilida «ay urghanlar» dégen söz bilen ipadilinidu.

5

Heqiqiy bext-beriket
Luqa 6:20-23

1 Mushu top-top ademlerni körüp u bir taghqa chiqti; u u yerde olturghinida, muxlisliri
uning yénigha keldi.
2 U aghzini échip ulargha telim bérishke bashlidi: —

3 Mubarek, rohta namrat bolghanlar!
Chünki ersh padishahliqi ulargha tewedur.□ ■
4 Mubarek, pighan chekkenler!
Chünki ular teselli tapidu.□ ■
5 Mubarek, yawash-möminler!
Chünki ular yer yüzige mirasxordur.■
6 Mubarek, heqqaniyliqqa ach we teshnalar!
Chünki ular toluq toyunidu.■
7 Mubarek, rehimdillar!
Chünki ular rehim köridu.
8 Mubarek, qelbi pak bolghanlar!
Chünki ular Xudani köridu.■
9 Mubarek, tinchliq terepdarliri!
Chünki ular Xudaning perzentliri dep atilidu.□
10 Mubarek, heqqaniyliq yolida ziyankeshlikke uchrighanlar! Chünki ersh padishahliqi
ulargha tewedur.■
11 Mubarek, men üchün bashqilarning haqaret, ziyankeshlik we hertürlük töhmitige
uchrisanglar; ■
12 shad-xuram bolup yayranglar! Chünki ershlerde katta in'am siler üchün saqlan-
maqta; chünki silerdin ilgiriki peyghemberlergimu ular mushundaq ziyankeshliklerni
qilghan. ■

Muxlislar «tuz»luq rolini yoqatmasliqi kérek
Mar. 9:50; Luqa 14:34-35

13 Siler yer yüzidiki tuzdursiler. Halbuki, eger tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin
tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? U chaghda, u héchnémige yarimas bolup,
tashlinip kishilerning ayighi astida dessilishtin bashqa héch ishqa yarimaydu.□ ■
14 Siler dunyaning nuridursiler. Tagh üstige sélin'ghan sheher yoshurunalmaydu.
15 Héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdan-
ning üstige qoyidu; buning bilen, u öy ichidiki hemme ademlerge yoruqluq béridu. □ ■
16 Shu teriqide, siler nurunglarni insanlar aldida shundaq chaqnitinglarki, ular yaxshi
emelliringlarni körüp, ershtiki atanglarni ulughlisun.■

□ **5:3 «rohta namrat bolghanlar»** — belkim özining Xudagha qet'iy mohtajliqini tonup yetkenler. Bashqa birxil terjimisi: «Mubarek, rohta tilemchi bolghanlar!». Grék tilida «namrat» dégen söz «tilemchi» dégen menini öz ichige alidu (mesilen, «Luqa» 16:20, 22de). Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilin'ghan» dégen menide ishlitilidu. ■ **5:3** Yesh. 57:15; 66:2; Luqa 6:20. □ **5:4 «pighan chekkenler»** — belkim öz gunahliri we Xudagha tayanmighanliqi üchün pighan chékishni körsitidu. ■ **5:4** Yesh. 61:2; 66:10,13; Luqa 6:21. ■ **5:5** Zeb. 37:11. ■ **5:6** Yesh. 55:1. ■ **5:8** Zeb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14. □ **5:9 «tinchliq terepdarliri»** — grék tilida: «sulhi qilghuchilar». ■ **5:10** 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pét. 3:14. ■ **5:11** 1Pét. 4:14. ■ **5:12** Luqa 6:23. □ **5:13 «siler yer yüzidiki tuzdursiler»** — tuz – (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. ■ **5:13** Mar. 9:50; Luqa 14:34. □ **5:15 «héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas...»** — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet». ■ **5:15** Mar. 4:21; Luqa 8:16; 11:33. ■ **5:16** 1Pét. 2:12.

Tewrat qanuni heqqide

17 Méni Tewrat qanunini yaki peyghemberlerning yazghanlirini bikar qilghili keldi, dep oylap qalmanglar. Men ularni bikar qilghili emes, belki emelge ashurghili keldim.
18 Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, asman-zémin yoqimighuche, uningda pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp, hetta birer chékitmu bikar qilinmaydu. □ ■
19 Shu sewebtin, Tewrat qanunining eqidilirige, hetta uning eng kichikliridin birini bikar qilip, we bashqilargha shundaq qilishni ögitidighan herkim ersh padishahliqida eng kichik hésablinidu. Emma eksiche, Tewrat qanuni eqidilirige emel qilghanlar we bashqilargha shundaq qilishni ögetküchiler bolsa ersh padishahliqida ulugh hésablinidu. □ ■
20 Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, heqqaniyliqinglar Tewrat ustazliri we Perisiylerningkidin ashmisa, ersh padishahliqigha héchqachan kirelmeysiler.□

Ghezeplinish heqqide

21 Burunqilargha «Qatilliq qilma, qatilliq qilghan herqandaq adem soraqqa tartilidu» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■
22 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlan'ghanlarning herbirimu soraqqa tartilidu. Öz qérindishini «exmeq» dep tillighan herkim aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu; emma qérindashlirini «telwe» dep haqaretligen herkim dozaxning otigha layiq bolidu. □
23 Shuning üchün, sen qurban'gah aldigha kélip *Xudagha* hediye atimaqchi bolghiningda, qérindishingning séningdin aghrin'ghan yéri barliqi yadinggha kelse,
24 hediyengni qurban'gah aldigha qoyup turup, awwal qérindishing bilen yarishiwal, andin kélip hediyengni ata.
25 Eger üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin. Bolmisa, u séni soraqchigha, soraqchi bolsa gundipaygha tapshuridu, sen zindan'gha solitiwétilisen. □ ■
26 Men sanga shuni berheq éytip qoyayki, *qerzingning* eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimigüche, shu yerdin chiqalmaysen.□

Zinaxorluq heqqide

27 Siler «Zina qilmanglar» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■
28 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, birer ayalgha shehwaniy niyet bilen qarighan kishi könglide u ayal bilen alliqachan zina qilghan bolidu. ■

□ **5:18 «uningda *, yeni Tewrat qanunida*** pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp... bikar qilinmaydu» — «yod» bolsa ibraniy tilida: «i» («yod», y) — eng kichik herp hésablinidu. ■ **5:18** Luqa 16:17. □ **5:19 «uning eng kichikliridin birini bikar qilip...» —** yaki «uning eng kichikliridin birini xilapliq qilip...» — Grék tilidiki péil belkim «bikar qilip» we «xilapliq qilip» dégen ikki menini öz ichige alidu. ■ **5:19** Yaq. 2:10. □ **5:20 «Tewrat ustazliri we Perisiyler...» —** «Perisiyler» Yehudiylarning diniy en'eniliride eng ching turidighan qattiq teleplik étiqad éqimi idi. ■ **5:21** Mis. 20:13; Qan. 5:17. □ **5:22 «Öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlan'ghanlar...» —** bezi kona köchürmilerde: «bikardin-bikar» dégen sözler tépilmaydu. **«... aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu» —** «aliy kéngeshme» Yehudiylarning eng yuqiri soti bolup, «sanhédrin» dep atilatti. Beziler bu söz ershtiki sotni körsitidu, dep qaraydu; bizmu bu pikirge mayilmiz. □ **5:25 «...üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin» —** «uning bilen birge yolda bolghiningda» dégen söz belkim sotqa qarap mangghan yolda, yeni sotqa chüshüshtin burun bolghan «yarishish pursiti»ni körsitidu. «Luqa» 12:58ni körüng. ■ **5:25** Luqa 12:58; Ef. 4:26. □ **5:26 «qerzingning eng axirqi bir tiyini» —** «bir tiyin» grék tilida «bir kodrans». Bu pulning eng kichik birliki, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/64 qismi idi. ■ **5:27** Mis. 20:14; Qan. 5:18. ■ **5:28** Ayup 31:1; Zeb. 119:37.

29 Eger emdi ong közüng séni gunahqa azdursa, uni oyup tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlan'ghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilin'ghini köp ewzel. ■
30 Eger ong qolung séni gunahqa azdursa, uni késip tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlan'ghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilin'ghini köp ewzel.

Talaq qilish heqqide
Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

31 Yene: — «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» depmu buyrulghan. □ ■
32 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa *herqandaq ishni bahane qilip* uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu; talaq qilin'ghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu. □ ■

Qesem qilish heqqide

33 Siler yene burunqilargha «Qesemingdin yanma, Perwerdigargha qilghan qesemingge emel qil» dep buyrulghanliqini anglighansiler. ■
34 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, qet'iy qesem qilmanglar; ershni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki ersh Xudaning textidur; ■
35 yaki yerni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki yer yüzi Xudaning textiperidur. Yérusalémni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki u yer ulugh padishahning shehiridur. ■
36 Hetta öz béshinglarni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki silerning chéchinglarning bir télinimu aq yaki qara rengge özgertish qolunglardin kelmeydu.
37 Peqet déginınglar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yaq, yaq, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu.□

Intiqam heqqide
Luqa 6:29-30

38 Siler «Közge köz, chishqa chish» dep buyrulghinini anglighansiler. □ ■
39 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, eski bilen teng bolmanglar. Kimdekim ong mengzingge ursa, sol mengzingnimu tutup ber; ■
40 we birsi üstüngdin dewa qilip, könglikingni almaqchi bolsa, chapiningnimu ber.
41 Birsi sanga *yük-taqini yüdküzüp* ming qedem yol yürüshke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang. □

■ **5:29** Mat. 18:8; Mar. 9:43. □ **5:31 «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun»** — «Qan.» 24:1. ■ **5:31** Chöl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1. □ **5:32 «Kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa herqandaq ishni bahane qilip uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu»** — ayal kishi Mesih éytqan bu ehwalgha chüshse (démek, éri buzuqluq qilghan bolsa), undaqta u talaq qilin'ghan bolsa, bashqa bir erge tegse bolidu. Shu waqitlarda talaq qilin'ghan xotun ersiz qalsa, ehwali nahayiti qiyin bolidu, elwette. ■ **5:32** Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. ■ **5:33** Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22 ■ **5:34** Yesh. 66:1; Yaq. 5:12. ■ **5:35** Zeb. 48:2; Yesh. 66:1. □ **5:37 «Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu»** — «rezil bolghuchi» Sheytanni közritidu. Bashqa birxil terjimisi: «rezilliktin kélidu». □ **5:38 «Közge köz, chishqa chish»** — uyghur tilidiki maqal bolsa: «Qan'gha qan, jan'gha jan». Sottiki adaletlik hökümlerni körsitidighan bu sözler Tewrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20de tépilidu. ■ **5:38** Mis. 21:24; Law. 24:20; Qan. 19:21. ■ **5:39** Pend. 24:29; Luqa 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9. □ **5:41 «Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüshke zorlisa...»** — «ming qedem» grék tilida: «bir miliyon», yeni texminen 1.5 kilométr. **«birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüshke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang»** — shu waqitlarda Rim impériyesidiki eskerlerning addiy puqralarni öz yük-taqlirini kötürüp bérishke zorlash hoquqi bar idi.

42 Birsi sendin tilise, uninggha ber. Birsi sendin ötne-yérim qilmaqchi bolsa, uninggha boynungni tolghima.□ ■

Düshmenlerge méhir-muhebbet körsitish heqqide
Luqa 6:27-28; 32-36

43 Siler «Qoshnangni söygin, düshminingge nepretlen» dep éytilghanni anglighan. □ ■
44 Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, silerge düshmenlik bolghanlargha méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlargha dua qilinglar. □ ■
45 Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler. Chünki U quyashining nurini yaxshilarghimu we yamanlarghimu chüshüridu, yamghurnimu heqqaniylarghimu, heqqaniyetsizlergimu yaghduridu. □
46 Eger siler özünglargha muhebbet körsetkenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, buning qandaqmu in'amgha érishküchiliki bolsun? Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu? □ ■
47 Eger siler peqet qérindashliringlar bilenla salam-sehet qilishsanglar, buning néme peziliti bar? Hetta yat elliklermu shundaq qilidighu! □
48 Shunga, ershtiki Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar.□ ■

6

Xeyr-saxawet heqqide

1 Hézi bolunglarki, xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar. Bundaq qilsanglar, ershtiki Atanglarning in'amigha érishelmeysiler.□
2 Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma. Saxtipezlerla sinagoglarda we kochilarda ademlerning maxtishigha érishish üchün shundaq qilidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu.□ ■
3 Lékin sen, xeyr-saxawet qilghiningda ong qolungning néme qiliwatqinini sol qolung bilmisun.
4 Shuning bilen xeyr-saxawiting yoshurun bolidu we yoshurun ishlarni körgüchi Atang sanga buni qayturidu.■

□ **5:42 «Birsi sendin tilise, uninggha ber»** — Mesih tiligenlerge némini bérish, némini bermeslik toghrisida söz qilmighan; peqet könglimizde «bérish pozitsiyisi»ni saqlishimiz kérek. Del tiligen nersini bérishimiz natayin («Ros.» 3:6ni körüng). ■ **5:42** Qan. 15:8; Luqa 6:35. □ **5:43 «Qoshnangni söygin»** — «Law.» 18:18. **«düshminingge nepretlen»** — ikkinchi söz Tewrattin emes, belki Yehudiy ustazlarning yazmiliridin élinip, ularning en'eniwi közqarishini eks ettüridu. ■ **5:43** Law. 19:18. □ **5:44 «silerge ziyankeshlik qilghanlargha dua qilinglar....»** — bezi kona köchürmilerde toluq ayet: «...silerge düshmenlik bolghanlargha méhir-muhebbet körsitinglar, silerni qarghighanlargha bext tilenglar, silerdin nepretlen'genlerge yaxshiliq qilinglar, silerge haqaret we ziyankeshlik qilghanlargha dua qilinglar» déyilidu. «Luqa» 6:27-28nimu körüng. ■ **5:44** Luqa 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pét. 2:23. □ **5:45 «Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler»** — tekitlen'gen ish belki Xudaning heqiqiy xaraktérini bashqilargha bildürüsh, Uninggha oxshash bolush. □ **5:46 «Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu?»** — bajgirlar intayin insapsiz, peskesh ademler dep hésablinatti. ■ **5:46** Luqa 6:32. □ **5:47 «Hetta yat elliklermu shundaq qilidighu!»** — «yat ellikler»ning köpinchisi shu waqitta butperesler, kapirlar idi, elwette. □ **5:48 «...Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar»** — yaki «... Atanglar mukemmel bolghinidek, siler mukemmel bolisiler». ■ **5:48** Yar. 17:1 □ **6:1 «xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar»** — yaki «qilghan yaxshi ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar». □ **6:2 «Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma»** — grék tilida «shunga xeyr-saxawet qilghiningda, öz aldingda kanay chalghuzma». ■ **6:2** Rim. 12:8. ■ **6:4** Luqa 14:14.

Dua heqqide
Luqa 11:2-4

5 Dua qilghan waqtingda, saxtipezlerdek bolma; chünki ular bashqilargha köz-köz qilish üchün sinagoglar yaki töt kocha éghizida turuwélip dua qilishqa amraqtur. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu.
6 Lékin sen bolsang, dua qilghan waqtingda, ichkiri öyge kirip, ishikni yépip, yoshurun turghuchi Atanggha dua qilinglar; we yoshurun körgüchi Atang buni sanga qayturidu.■
7 Dua-tilawet qilghanda, *butperes* yat elliklerdikidek quruq geplerni tekrarlawermenglar. Chünki ular dégenlirimiz köp bolsa *Xuda* tiliginimizni choqum ijabet qilidu, dep oylaydu.■
8 Shunga, siler ularni dorimanglar. Chünki Atanglar silerning éhtiyajinglarni siler tilimestin burunla bilidu.
9 Shuning üchün, mundaq dua qilinglar: —

«I asmanlarda turghuchi Atimiz,
Séning naming muqeddes dep ulughlan'ghay.■
10 Padishahliqing kelgey,
Iradeng ershte ada qilin'ghandek yer yüzidimu ada qilin'ghay.
11 Bügünki nénimizni bügün bizge bergeysen.
12 Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek,
Senmu qerzlirimizni kechürgeysen.□
13 Bizni azdurulushlargha uchratquzmighaysen,
Belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen».□ ■

14 Chünki siler bashqilarning gunah-sewenliklirini kechürsenglar, ershtiki Atanglarmu silerni kechüridu. ■
15 Biraq bashqilarning gunah-sewenliklirini kechürmisengler, ershtiki Atanglarmu gunah-sewenlikliringlarni kechürmeydu.■

Roza tutush heqqide

16 Roza tutqan waqtinglarda, saxtipezlerdek tatirangghu qiyapetke kiriwalmanglar. Ular roza tutqinini köz-köz qilish üchün chiraylirini solghun qiyapette körsitidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu. ■
17 Emdi sen, roza tutqiningda, chachliringni maylap, yüzüngni yuyup yür.
18 Shu chaghda, roza tutqining insanlargha emes, belki peqet yoshurun turghuchi Atangghila körünidu; we yoshurun körgüchi Atang uni sanga qayturidu.

Bayliq heqqide
Luqa 12:33-34; 11:34-36; 16:13

19 Yer yüzide özünglargha bayliqlarni toplimanglar. Chünki bu yerde ya küye yep kétidu, ya dat basidu yaki oghrilar tam téship oghrilap kétidu. ■
20 Eksiche, ershte özünglargha bayliqlar toplanglar. U yerde küye yémeydu, dat basmaydu, oghrimu tam téship oghrilimaydu. ■

■ **6:6** 2Pad. 4:33; Ros. 10:4. ■ **6:7** 1Pad. 18:28; Yesh. 1:15. ■ **6:9** Luqa 11:2. □ **6:12** **«Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek, senmu qerzlirimizni kechürgeysen»** — bu ayettiki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu. 14-ayetni körüng. □ **6:13** **«..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen»** — démek, Sheytandin qutquzush. Bashqa birxil terjimisi: «yamanliqtin», «rezilliktin». **«..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen...»** — bezi grékche nusxilarda bu ayetning axirigha kélip: «Chünki, padishahliq, hoquq we ulughluq Sanga mensup, amin» dégen ibariler qoshulghan. ■ **6:13** Mat. 13:19. ■ **6:14** Mar. 11:25; Kol. 3:13. ■ **6:15** Mat. 18:35; Yaq. 2:13. ■ **6:16** Yesh. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luqa 5:33. ■ **6:19** Pend. 23:4; Ibr. 13:5; Yaq. 5:1. ■ **6:20** Luqa 12:33; 1Tim. 6:19.

21 Chünki bayliqing qeyerde bolsa, qelbingmu shu yerde bolidu.
22 Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. □ ■
23 Lékin eger közüng yaman bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. Eger wujudungdiki «yoruqluq» emeliyette qarangghuluq bolsa, u qarangghuluq némidégen qorqunchluq-he!□
24 Héchkim *birla waqitta* ikki xojayinning qulluqida bolmaydu. Chünki u yaki buni yaman körüp, uni yaxshi köridu; yaki buninggha baghlinip, uninggha étibarsiz qaraydu. *shuninggha oxshash*, silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes.□ ■
25 Shunga men silerge shuni éytip qoyayki, hayatinglargha kéreklik yémek-ichmek yaki uchanglargha kiyidighan kiyim-kéchekning ghémini qilmanglar. Hayatliq ozuqtin, ten kiyim-kéchektin eziz emesmu? ■
26 Asmandiki uchar-qanatlargha qaranglar! Ular térimaydu, ormaydu, ambarlargha yighmaydu, lékin ershtiki Atanglar ularnimu ozuqlanduridu. Siler ashu qushlardin köp eziz emesmu? ■
27 Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünglarni birer saet uzartalaysiler?□
28 Silerning kiyim-kéchekning ghémini qilishinglarning néme hajiti?! Daladiki néluperlerning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaq égirmeydu; □
29 lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlerning bir gülichilikmu yoq idi. □
30 Emdi Xuda daladiki bügün échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu, ey ishenchi ajizlar!
31 Shunga «néme yeymiz», «néme ichimiz», «néme kiyimiz?» dep ghem qilmanglar.
32 Chünki yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu, emma ershtiki Atanglar silerning bu hemme nersilerge mohtajliqinglarni bilidu; □
33 shundaq iken, hemmidin awwal Xudaning padishahliqi we heqqaniyliqigha intilinglar. U chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu.■
34 Shuning üchün, etining ghémini qilmanglar. Etining ghémi etige qalsun. Her künning derdi shu kün'ge tushluq bolidu.

7

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar
Luqa 6:37-38; 41-42

□ **6:22 «eger közüng sap bolsa...»** — grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: (1) «bir, bölünmes, birleshken, saq»; (2) «séxiy». Démek, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «Közüng Xudaghila qarisa...» hemde «Sen özüng séxiy bolsang...» dégen bolidu. ■ **6:22** Luqa 11:34. □ **6:23 «eger közüng yaman bolsa...»** — «yaman» mushu yerde hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildüridu. □ **6:24 «silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes»** — «mal-dunya» grék tilida «mammon» déyilidu. ■ **6:24** Luqa 16:13. ■ **6:25** Zeb. 37:5; 55:22; Luqa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7. ■ **6:26** Ayup 38:41; Zeb. 147:9. □ **6:27 «... ömrünglarni birer saet uzartalaysiler?»** — bashqa bir terjimisi: «....boyunggha birer ghérich qoshalamdu?». □ **6:28 «Daladiki néluperler□□□»** — yaki «Daladiki yawa gül-giyahlar...». □ **6:29 «hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlerning bir gülichilikmu yoq idi»** — mushu yerde «Sulayman» ulugh padishah, Dawut padishahning oghli Sulaymanni körsitidu. □ **6:32 «yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu...»** — «yat eldikiler» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti. Muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-qudritige hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushi kérek idi. ■ **6:33** 1Pad. 3:13; Zeb. 37:25; 55:22

1 Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Shundaqta *Xudaning* hökümige uchrimaysiler.■
2 Chünki siler bashqilar üstidin qandaq baha bilen höküm qilsanglar, *Xudamu* silerning üstünglardin shundaq baha bilen höküm chiqiridu. Siler bashqilarni qandaq ölchem bilen ölchisenglar, *Xudamu* silerni shundaq ölchem bilen ölcheydu.□ ■
3 Emdi néme üchün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!□ ■
4 Sen qandaqmu buradiringgha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyeleysen? Chünki mana, özüngning közide lim turidu!?
5 Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwételeysen.■

Xudaning sözini közige ilmaydighanlar heqqide

6 Muqeddes nersini itlargha bermenglar, yaki ünche-merwayitliringlarni tongguzlarning aldigha tashlap qoymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dessep, andin burulup silerni talaydu.■

Tilenglar, izdenglar, chékinglar
Luqa 11:9-13

7 Tilenglar, silerge ata qilinidu; izdenglar, tapisiler; ishikni chékinglar, échilidu.■
8 Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni chekküchilerge ishik échilidu.■
9 Aranglarda öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash béridighanlar barmu?!
10 Yaki béliq telep qilsa, yilan béridighanlar barmu?
11 Emdi siler rezil turupmu öz perzentliringlargha yaxshi iltipatlarni bérishni bilgen yerde, ershtiki Atanglar Özidin tiligenlerge yaxshi nersilerni téximu iltipat qilmasmu?■
12 Shunga her ishta bashqilarning özünglargha qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ulargha shundaq muamile qilinglar; chünki Tewrat qanuni we peyghemberlerning telimatliri mana shudur.■

Xudaning padishahliqigha kiridighan derwaza tar
Luqa 13:24

13 Tar derwazidin kiringlar. Chünki kishini halaketke élip baridighan derwaza keng bolup, yoli kengtasha we daghdamdur, we uningdin kiridighanlar köptur. ■
14 Biraq hayatliqqa élip baridighan derwaza tar, yoli qistang bolup, uni tapalaydighanlarmu az.■

Ikki xil derex
Luqa 6:43-44; 13:25-27

15 Aldinglargha qoy térisige oriniwélip kelgen, ichi yirtquch chilböridek bolghan saxta peyghemberlerdin hoshyar bolunglar. ■

■ **7:1** Luqa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5. □ **7:2 «bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar» —** bu 1-2-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:2** Mar. 4:24; Luqa 6:38. □ **7:3 «buradiringning közidiki qilni körüp...» —** yaki «qérindishingning közidiki qilni körüp...». **«...öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» –** ayetning toluq menisi: «Néme üchün buradiringning here képikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen» dégendek. ■ **7:3** Luqa 6:41, 42. ■ **7:5** Pend. 18:17. ■ **7:6** Pend. 9:8; 23:9. ■ **7:7** Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **7:8** Pend. 8:17; Yer. 29:12. ■ **7:11** Yar. 6:5; 8:21. ■ **7:12** Luqa 6:31. ■ **7:13** Luqa 13:24. ■ **7:14** Ros. 14:22. ■ **7:15** Qan. 13:4; Yer. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Ef. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuh. 4:1.

16 Siler ularni méwiliridin tonuwalalaysiler. Tikendin üzümler, qamghaqtin enjürler
alghili bolamdu?
17 Shuninggha oxshash, her yaxshi derex yaxshi méwe béridu, por derex nachar méwe
béridu. ■
18 Yaxshi derex nachar méwe bermeydu, por derex yaxshi méwe bermeydu.
19 Yaxshi méwe bermeydighan herbir derex késilip otqa tashlinidu.
20 Shuningdek, mushundaq kishilerni méwiliridin tonuwalalaysiler.

Heqiqiy muxlis

21 Manga «Rebbim, Rebbim» dégenlerning hemmisila ersh padishahliqigha kirelmeydu,
belki ershte turghuchi Atamning iradisini ada qilghanlarla kireleydu. ■
22 Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim, biz séning naming bilen
wehiy-bésharetlerni yetküzduq, séning naming bilen jinlarni qoghliduq we naming bilen
nurghun möjizilerni körsettuq» deydu. □ ■
23 Halbuki, u chaghda men ulargha: «Silerni ezeldin tonumaymen. Közümdin yoqilinglar,
ey itaetsizler!» dep élan qilimen.■

Ikki xil imaret salghan kishiler

24 Emdi herbiri bu sözlirimni anglap emel qilghan bolsa, u öz öyini qoram tash üstige
salghan pem-parasetlik kishige oxshaydu. ■
25 Yamghur yighip, kelkün kélip, boran chiqip soqsimu, u öy örülmidi; chünki uning uli
qoram tashning üstige sélin'ghan.
26 Biraq sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan herbiri öyini qumning üstige
qurghan exmeqke oxshaydu. ■
27 Yamghur yaghqanda, kelkün kelgende, boran chiqqanda shu öy örülüp ketti; uning
örülüshi intayin dehshetlik boldi!
28 We shundaq boldiki, Eysa bu sözlirini axirlashturghandin kéyin, bu top-top xalayiq
uning telimlirige heyranuhes bolushti.
29 Chünki uning telimliri Tewrat ustazliriningkige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq
idi.■

8

Eysaning maxaw késilini saqaytishi
Mar. 1:40-45; Luqa 5:12-16

1 U taghdin chüshkende, top-top kishiler uninggha egiship mangdi.
2 We mana, maxaw késili bar bolghan bir kishi uning aldigha kélip, béshini yerge urup
tizlinip:
— Teqsir, eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysiz! — dédi.□ ■
3 Eysa uninggha qolini tegküzüp turup:

■ **7:17** Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luqa 8:8. ■ **7:21** Mat. 25:11; Luqa 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. □ **7:22 «Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim...» deydi» —** «shu küni» — muqeddes yazmilardiki köp yerlerde qiyamet küni peqet «shu küni» dep atilidu. ■ **7:22** Yer. 14:14; 27:15; Luqa 13:26. ■ **7:23** Zeb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luqa 13:25,27. ■ **7:24** Yer. 17:8; Luqa 6:47; Rim. 2:13; Yaq. 1:25. ■ **7:26** Ez. 13:11; Rim. 2:13; Yaq. 1:23. ■ **7:29** Mar. 1:22; 6:2; Luqa 4:32. □ **8:2 «maxaw késili bar bolghan bir kishi» —** maxaw késili bir xil qorqunchluq, yuqumluq téré késili bolup, Tewrat qanuni boyiche Yehudiylar bu xil késelge giriptar bolghanlarni «napak» dep hésablap, ularga tegmesliki kérek idi («Law.» 13-14-bablar). **«Teqsir»** — grék tilida bu söz «kurios» dep atilidu. U aldi-keynidiki sözlerge qarap yaki «Teqsir» yaki «Reb»ni bildüridu. Mushu yerde maxaw késilige giriptar adem Eysaning kim ikenlikini téxi anche bilmigechke, «Teqsir» dep terjime qilishimiz kérek. ■ **8:2** Mar. 1:40; Luqa 5:12.

— Xalaymen, pak bolghin! — déwidi, bu ademning maxaw késili shuan pak bolup saqaydi.
4 Eysa uninggha:
— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üchün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sun'ghin, — dédi.□ ■

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi
Luqa 7:1-10; Yh. 4:43-54

5 U Kepernahum shehirige barghanda, *rimliq* bir yüzbéshi uning aldigha kélip, uningdin yélinip:■
6 — Teqsir, chakirim palech bolup qélip, bek azablinip öyde yatidu, — dédi.
7 Men bérip uni saqaytip qoyay, — dédi Eysa.
8 Yüzbéshi jawaben:
— Teqsir, torusumning astigha kirishingizge layiq emesmen. Peqet bir éghizla söz qilip qoysingiz, chakirim saqiyip kétidu.■
9 Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen, méning qol astimda leshkerlirim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu. Qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu, — dédi.□
10 Eysa bu geplerni anglap, heyran boldi. Özi bille kelgenlerge:
— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bundaq ishenchni hetta Israillar arisidimu tapalmighanidim.
11 Silerge shuni éytayki, nurghun kishiler künchiqish we künpétishtin kélip, ersh padishahliqida Ibrahim, Ishaq we Yaquplar bilen bir dastixanda olturidu. ■
12 Lékin bu padishahliqning öz perzentliri bolsa, sirtta qarangghuluqqa tashlinip, u yerde yigha-zarlar kötüridu, chishlirini ghuchurlitidu, — dédi. □ ■
13 Andin, Eysa yüzbéshigha:
— Öyüngge qayt, ishen'giningdek sen üchün shundaq qilinidu, dédi. Héliqi chakarning késili shu peytte saqaytildi.

Eysaning nurghun késellerni saqaytishi
Mar. 1:29-34; Luqa 4:38-41

14 Eysa Pétrusning öyige barghanda, Pétrusning qéynanisining qizip orun tutup yétip qalghinini körди. ■
15 U uning qolini tutiwidi, uning qizitmisi yandi. *Ayal* derhal ornidin turup, Eysani kütüshke bashlidi.
16 Kech kirgende, kishiler jin chaplashqan nurghun ademlerni uning aldigha élip kélishti. U bir éghiz söz bilenla jinlarni heydiwetti we barliq késellerni saqaytti.

□ **8:4 «udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üchün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sun'ghin» —** Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadetxanidiki mes'ul kahinning aldigha bérip özini «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüp qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiyet bilen arilishalaytti. («Law.» ,13:9, 14:11-13, «Luqa» 5:14ni körüng). Démisekmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan. ■ **8:4** Law. 13:2; 14:2; Luqa 5:14. ■ **8:5** Luqa 7:1. ■ **8:8** Zeb. 107:20. □ **8:9 «menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen...» —** «men**mu**» dégen sözge diqqet qilishimiz kérek. Démek, yüzbéshi Rim impératorining hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem igisining hohuqi astida turup uning hoquqi bilen alemning ishlirini buyruydighan adem idi. ■ **8:11** Luqa 13:29. □ **8:12 «künchiqish we künpétishtin kelgenler ...» —** (11-ayət) Yehudiy emeslerni, yeni yat elilklerni körsitidu. «Padishahliqning öz perzentliri» bolsa, esli Xudaning padishahliqigha mirasxor bolush kérek bolghan Yehudiylarning özlirini körsitidu. ■ **8:12** Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luqa 13:28. ■ **8:14** Mar. 1:29; Luqa 4:38.

17 Buning bilen, Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgen: «U özi aghriq-silaqlirimizni kötürdi, késellirimizni üstige aldi» dégen söz emelge ashuruldi.■

Eysagha egishishning bedelliri
Luqa 9:57-62

18 Eysa özini oriwalghan top-top kishilerni körüp, *muxlislirigha* déngizning u qétigha ötüp kétishni emr qildi.
19 Shu chaghda, Tewrat ustazliridin biri kélip, uninggha:
— Ustaz, sen qeyerge barsang, menmu sanga egiship shu yerge barimen, — dédi.■
20 Eysa uninggha:
— Tülkilerning öngkürliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar; biraq Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi.□
21 Muxlisliridin yene biri uninggha:
— Reb, méning awwal bérip atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen, — dédi.□
22 Biraq Eysa uninggha:
— Manga egeshkin, we ölükler öz ölüklirini yerlikke qoysun, — dédi.□ ■

Eysaning boranni tinchitishi
Mar. 4:35-41; Luqa 8:22-25

23 U kémige chüshti, muxlislirimu chüshüp bille mangdi. ■
24 We mana, déngiz üstide qattiq boran chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémidin halqip kémini gherq qiliwétey dep qaldi. Lékin u uxlawatatti.
25 Muxlislar kélip uni oyghitip:
— I ustaz, bizni qutuldurghaysen! Biz halaket aldida turimiz — dédi.
26 — Némishqa qorqisiler, i ishenchi ajizlar! — dédi u we ornidin turup, boran-chapqun'gha we déngizgha tenbih bériwidi, hemmisi birdinla tinchidi.■
27 Muxlislar intayin heyran bolup, bir-birige:
— Bu zadi qandaq ademdu? Hetta boran-chapqunlar we déngizmu uninggha boysunidiken-he! — dep kétishti.

Eysaning jin chaplashqan ikki ademni azad qilishi
Mar. 5:1-20; Luqa 8:26-39

28 Eysa déngizning u qétidiki Gadaraliqlarning yurtigha barghinida, jin chaplashqan ikki kishi görliridin chiqip uninggha aldigha keldi. Ular shunche wehshiy idiki, héchkim bu yerdin ötüshke jür'et qilalmaytti. □ ■
29 Uni körgende ular:

■ **8:17** Yesh. 53:4; 1Pét. 2:24. ■ **8:19** Luqa 9:57. □ **8:20 «Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq»** — Tewratta «Insan'oghli» dégen ibare aldin éytilghan, dunyani qutquzushqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche bu ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldin éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üchün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin Xudaning Oghli bolghan bolsimu, u hazir yene «Insanning oghli»mu idi. «Tebirler»nimu körüng. □ **8:21 «Reb, méning awwal bérip atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen»** — bu kishining atisi belkim téxi dunyadin ketmigenidi. Shuning bilen beziler: «Awwal bérip atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüshümge yol qoyghaysen» dep terjime qilidu. □ **8:22 «Ölükler öz ölüklirini yerlikke qoysun»** — «ölükler» mushu yerde shübhisizki, gunahliridin qutquzulmighanliqi tüpeylidin «rohi ölgenler»ni körsitidu. ■ **8:22** 1Tim. 5:6. ■ **8:23** Mar. 4:35; Luqa 8:22. ■ **8:26** Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10. □ **8:28 «Gadaraliqlar»** — yaki «Gérasaliqlar» («Luqa» 8:36ni körüng). **«jin chaplashqan ikki kishi görliridin chiqip uninggha aldigha keldi»** — «görlerdin» — Qanaanda (Pelestinde) köp görler öngkürlerdin yasilidu. ■ **8:28** Mar. 5:1; Luqa 8:26.

— I Xudaning Oghli, séning biz bilen néme karing! Sen waqit-saiti kelmeyla bizni qiynighili keldingmu? — dep towlidi.
30 Shu yerdin xéli yiraqta chong bir top tongguz padisi otlap yüretti.
31 Jinlar emdi uninggha:
— Eger sen bizni qoghliwetmekchi bolsang, bizni tongguz padisi ichige kirgüzüwetkeysen, — dep yalwurushti.
32 U ulargha:
— Chiqinglar! — déwidi, jinlar chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin étilip chüshüp, sularda gherq boldi.
33 Lékin tongguz baqquchilar beder qéchip, sheherge kirip, bu ishning bash-axirini, jümlidin jin chaplashqan kishilerning kechürmishlirini xalayiqqa éytip bérishti.
34 We mana, pütün sheherdikiler Eysa bilen körüshkili chiqti. Ular uni körgende, uning özlirining shu rayonidin ayrilip kétishini ötündi.

9

Eysaning palech késelni kechürüm qilishi we saqaytishi
Mar. 2:1-12; Luqa 5:17-26

1 Shuning bilen u kémige chüshüp déngizdin ötüp, özi turghan sheherge qaytip keldi.□ ■
2 We mana, kishiler zembilge yatquzulghan bir palechni uning aldigha élip keldi. Eysa ularning ishenchini körüp héliqi palechke:
— Oghlum, yüreklik bol, gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.
3 Andin mana, Tewrat ustazliridin beziliri könglide: «Bu adem kupurluq qiliwatidu!» dep oylidi.■
4 Ularning könglide néme oylawatqanliqini bilgen Eysa ulargha:
— Néme üchün könglünglarda rezil oylarda bolisiler?
5 «Gunahliring kechürüm qilindi» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu? — dédi we yene ulargha: —
6 Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üchün, — u palech késelge: —
Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup öyüngge qayt, — dédi.
7 Héliqi adem ornidin turup öyige qaytti.
8 Buni körgen top-top ademler qorqushup, insanlargha bundaq hoquqni bergen Xudani ulughlashti.

Eysaning Mattani muxlisliqqa chaqirishi
Mar. 2:13-17; Luqa 5:27-32

9 Eysa u yerdin chiqip aldigha kétiwétip, baj yighidighan orunda olturghan, Matta isimlik bir *bajgirni* körди. U uninggha:
— Manga egeshkin! — dédi.
We Matta ornidin turup, uninggha egeshti.■

□ **9:1 «özi turghan sheher»** — Kepernahumni démekchi. ■ **9:1** Mar. 2:3; Luqa 5:18; Ros. 9:33. ■ **9:3** Zeb. 32:5; Yesh. 43:25. ■ **9:9** Mar. 2:14; Luqa 5:27.

10 We shundaq boldiki, Eysa *Mattaning* öyide méhman bolup dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gunahkarlarmu kirip, Eysa we uning muxlisliri bilen hem-dastixan boldi. □
11 Buni körgen Perisiyler uning muxlislirigha:
— Ustazinglar némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — dédi.
12 Bu gepni anglighan Eysa:
— Saghlam ademler emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur.
13 Siler bérip *muqeddes yazmilardiki*: «Izdeydighinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepqet» déyilgen shu sözning menisini öginínglar; chünki men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, dédi.□ ■

Yéngi konidin üstündur
Mar. 2:18-22; Luqa 5:33-39

14 Shu waqitlarda, Yehya *peyghemberning* muxlisliri Eysaning yénigha kélip uninggha:
— Némishqa biz we Perisiyler pat-pat roza tutimiz, lékin sizning muxlisliringiz tut-maydu? — dep sorashti.■
15 Eysa jawaben:
— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan oltughan chaghda, toy méhmanliri haza tutup oltursa qandaq bolidu!? Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künde roza tutidu.□ ■
16 Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq *kiriship*, kiyimni tartip yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu. □
17 Shuningdek, héchkim yéngi sharabni kona tulumlargha qachilimaydu. Eger undaq qilsa, *sharabning échishi bilen* tulumlar yérilip kétidu-de, sharabmu tökülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üchün kishiler yéngi sharabni yéngi tulumlargha qachilaydu; shundaq qilghanda, her ikkilisi saqlinip qalidu.■

Eysa bir qizni tirildüridu, bir ayalni saqaytidu
Mar. 5:21-43; Luqa 8:40-56

18 U *Yehyaning muxlisliriga* bu sözlerni qiliwatqan waqtida, mana bir hökümdar kélip, uning aldigha bash urup:

□ **9:10 «méhman bolup dastixanda olturghanda...»** — grék tilida «méhman bolup dastixanda yatqanda». Shu chaghdilarda kishiler dastixan sélin'ghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalishatti. **«nurghun bajgirlar we gunahkarlar»** — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan rimliqlar üchün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. **«gunahkarlar»** — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □ **9:13 «Siler bérip muqeddes yazmilardiki: «... » déyilgen shu sözning menisini öginínglar** — «Siler bérip: «palani-palani sözler»ni öginínglar» dégen sözler Yehudiy Tewrat ustazlirining bashqilargha yolyoruq körsetkende eng yaxshi köridighan ibarilirining biri. Mesihning buni ishlitishi choqum ularni renjitti. Xudaning bu béshariti Tewratta, «Hosh.» 6:6da tépilidu. **«...heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim»** — Mesihning mushu sözide «gunahkarlar» dégini özlirini gunahkar dep tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özini heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti. ■ **9:13** Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **9:14** Mar. 2:18; Luqa 5:33. □ **9:15 «Toy méhmanliri»** — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. **«Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künde roza tutidu»** — bu sözler Eysaning öz «méhmanlardin élip kétilishi», yeni uning ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqi toghruluq bir bésharitidur. ■ **9:15** 2Kor. 11:2. □ **9:16 «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu»** — yéngi rext kiriship kétidu, elwette. ■ **9:17** Mar. 2:22.

— Méning qizim hazirla ölüp ketti; emma siz bérip uninggha qolingizni tegküzüp qoysingiz, u tirilidu, dédi.□ ■
19 Eysa ornidin turup, muxlisliri bilen bille uning keynidin mangdi.
20 We mana, yolda xun tewresh késilige giriptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal Eysaning arqisidin kélip, uning tonining péshini silidi. ■
21 Chünki u ichide «Uning tonini silisamla, choqum saqiyip kétimen» dep oylighanidi.
22 Emma Eysa keynige burulup, uni körüp:
— Qizim, yüreklik bol, ishenching séni saqaytti! dédi. Shuning bilen u ayal shu saette saqaydi.□ ■
23 Emdi Eysa héliqi hökümdarning öyige kirgende, ney chéliwatqan we haza tutup waysawatqan kishiler topini körüp, ■
24 ulargha:
— Chiqip kétinglar, bu qiz ölmidi, belki uxlawatidu, dédi.
Shuni anglap köpchilik uni mesxire qildi. ■
25 Kishiler chiqiriwétilgendin kéyin, u qizning yénigha kirip, uning qolini tutiwidi, qiz ornidin turdi.
26 Bu toghrisidiki xewer pütün yurtta pur ketti.

Kor we gacha kishilerning saqaytilishi

27 Eysa u yerdin chiqqanda, ikki qarighu uning keynidin kélip:
— I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz! — dep nida qilishti.□
28 U öyge kirgendin kéyin, shu ikki qarighu uning aldigha keldi. Eysa ulardin:
— Siler méning bu ishqa qadir ikenlikimge ishinemsiler? — dep soridi.
— I Rebbim, ishinimiz, — dep jawab berdi ular.
29 U qolini ularning közlirige tegküzüp turup:
— Ishenchinglar boyiche bolsun! déwidi,
30 Ularning közliri échildi. Eysa ulargha:
Bu ishni héchkimge éytmanglar! dep qattiq tapilidi. ■
31 Lékin ular u yerdin chiqipla, uning nam-shöhritini pütkül yurtqa yéyiwetti.■
32 Ular chiqip kétiwatqanda, kishiler jin chaplashqan bir gachini uning aldigha élip keldi. ■
33 Uninggha chaplashqan jinning heydilishi bilenla, héliqi adem zuwan'gha keldi. Xalayiq intayin heyranuhes bolup:
— Bundaq ish Israilda zadi körülüp baqmighan, — déyishti.
34 Lékin Perisiyler:
— U jinlarni jinlarning emirige tayinip qoghlaydiken, déyishti.■

Eysaning xelqqe ichini aghritishliri

□ **9:18 «mana bir hökümdar kélip..»** — bu «hökümdar» sinagogning chongi idi («Mar.» 5:22ni körüng). **«Méning qizim hazirla ölüp ketti»** — bashqa bir terjimisi: «Qizim bu waqqiche ölgen bolsa kérek,...». ■ **9:18** Mar. 5:22; Luqa 8:41. ■ **9:20** Law. 15:25; Mar. 5:25; Luqa 8:43. □ **9:22 «Qizim, yüreklik bol»** — Mesihning «yüreklik bol» déginige qarighanda, ayal bek qorqqan. Némishqa? Uningda xun tewresh késili bolghanliqi üchün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (yeni, uninggha tégip ketkenler ibadetxanigha kirishke, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqetsiz bolatti). Shuning bilen u etraptiki xalayiqnila napak qilipla qalmay, belki Mesihning özinimu «napak» qilghan bolatti. ■ **9:22** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:23** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:24** Yuh. 11:11. □ **9:27 «I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz!»** — peyghemberlerning bésharetliri boyiche, Qutquzghuchi-Mesih «Dawutning ewladi» bolushi kérek. Shunga Yehudiylar arisida «Dawutning oghli» dégen bu nam Mesihni körsitetti. ■ **9:30** Mat. 12:16; Luqa 5:14. ■ **9:31** Mar. 7:36. ■ **9:32** Mat. 12:22; Luqa 11:14. ■ **9:34** Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15.

35 We Eysa barliq sheher we yéza-qishlaqlarni kézip, ularning sinagoglirida telim bérip, ersh padishahliqidiki xush xewerni jakarlidi we herxil késellerni we herxil méyip-ajizlarni saqaytti. ■
36 Lékin u top-top ademlerni körüp ulargha ich aghritti, chünki ular xarlinip padichisiz qoy padiliridek panahsiz idi. ■
37 Shuning bilen u muxlislirigha:
— Hosul derweqe köp iken, biraq *hosul élish üchün* ishleydighanlar az iken. ■
38 Shunga hosulning Igisidin, Öz hosulingni yighiwélishqa ishlemchilerni jiddiy ewetkeysen, dep tilenglar, — dédi.■

10

Eysaning on ikki rosulini ewetishi
Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luqa 6:12-16; 9:1-6

1 U on ikki muxlisini yénigha chaqirip, ulargha napak rohlarni qoghlash we herbir késellikni hem herbir méyip-ajizni saqaytish hoquqini berdi.□ ■
2 On ikki rosulning isimliri töwendikiche: Awwal Pétrus depmu atilidighan Simon we uning inisi Andiriyas, andin Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna,
3 Filip we Bartolomay, Tomas we bajgir Matta, Alfayning oghli Yaqup we Lebbaus depmu atilidighan Taday,□
4 milletperwer dep atalghan Simon we kéyin Eysagha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyot.□
5 Eysa bu on ikkisini *xelqning arisigha* mundaq tapilap ewetti: —
Yat elliklerning yolliriga chiqmanglar, yaki Samariyeliklerning sheherlirigimu kirmenglar,
6 belki ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikiler arisigha béringlar.■
7 Barghan yéringlarda: «Ersh padishahliqi yéqinliship qaldi!» dep jakarlanglar.■
8 Aghriq-silaqlarni saqaytinglar, ölüklerni tirildürünglar, maxaw késellirini saqaytinglar, jinlarni heydiwétinglar. Silerge shapaet xalis bérilgendur, silermu xalis iltipat qilinglar.□ ■
9 Belwéghinglargha altun, kümüsh we mis pullarni baghlap élip yürmenglar. ■
10 Seper üchün birla yektektin bashqa ne xurjun, ne kesh, ne hasa éliwalmanglar. Chünki xizmetkar öz ish heqqini élishqa heqliqtur.□ ■
11 Herqaysi sheher yaki yézigha barghan waqtinglarda, aldi bilen shu yerde kimning hörmetke layiq mötiwer ikenlikini soranglar; shundaq kishini tapqanda, u yerdin ketküche uning öyidila turunglar. □ ■

■ **9:35** Mar. 6:6; Luqa 13:22. ■ **9:36** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mar. 6:34. ■ **9:37** Luqa 10:2; Yuh. 4:35. ■ **9:38** 2Tés. 3:1. □ **10:1 «napak rohlar»** — jinlarni körsitidu. ■ **10:1** Mar. 3:13; Luqa 6:13; 9:1. □ **10:3 «Filip we Bartolomay,...»** — «Bartolomay»ning bashqa bir ismi «Nataniyel» bolushi mumkin («Yh.» 1:45). **«Lebbaus depmu atilidighan Taday»** — Injildiki bezi kona köchürimilerde peqet «Taday» déyilidu. □ **10:4 «milletperwer dep atalghan Simon»** — yaki, «Qanaanliq Simon». «Yehudiy milletperwerler» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üchün zorawanliq bilen küresh qilghuchilar idi. ■ **10:6** Ros. 3:26; 13:26,46. ■ **10:7** Luqa 9:2. □ **10:8 «Silerge shapaet xalis bérilgendur, silermu xalis iltipat qilinglar»** — grék tilida peqet: «Silerge xalis bérilgendur, silermu xalis béringlar» bilen ipadilinidu. ■ **10:8** Luqa 10:9; Ros. 8:18,20. ■ **10:9** Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35. □ **10:10 «xurjun»** — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11 «U yerdin ketküche uning öyidila turunglar»** — bu emrde chong danaliq bar. Bu ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymu-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymuöy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «némishqa ular **bizning** öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8.

12 Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar. □
13 Eger u ailidikiler *hörmetke* layiq mötiwer kishiler bolsa, tiligen amanliqinglar ulargha ijabet bolsun; eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglargha qaytsun. □
14 Silerni qobul qilmighan, sözliringlarni anglimighan kimdekim bolsa, ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkininglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar. □ ■
15 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom we Gomorra zéminidikilerning hali shu sheherdikilerningkidin yénik bolidu.□ ■

Kelgüsidiki ziyankeshlik
Mar. 9:41; 13:9-13; Luqa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12-17

16 Mana, men silerni qoylarni börilerning arisigha ewetkendek ewetimen. Shunga, yilandek sezgür, paxtektek sap dilliq bolunglar. □ ■
17 Insanlardin pexes bolunglar; chünki ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagoglirida qamchilaydu. □ ■
18 Ular we shundaqla yat ellikler üchün bir guwahliq bolushqa, siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip soraqqa tartilisiler. ■
19 Lékin ular silerni soraqqa tartqan waqtida, qandaq jawab bérish yaki néme jawab bérishtin ensirep ketmenglar. Chünki shu waqti-saitide éytish tégishlik sözler silerge teminlinidu. ■
20 Chünki sözlgüchi özünglar emes, belki Atanglarning rohi siler arqiliq sözleydu.
21 Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip, ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-anisigha qarshi chiqip, ularni ölümge mehkum qilduridu. ■
22 Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. Lékin axirghiche berdashliq bergenler bolsa qutquzulidu. ■
23 Ular silerge bu sheherde ziyankeshlik qilsa, yene bir sheherge qéchip béringlar. Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Insan'oghli qaytip kelgüche siler Israilning barliq sheherlirini arilash *wezipinglar* tügimeydu.■
24 Muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu. □ ■
25 Muxlis ustazigha oxshash bolsa, qul xojayinigha oxshash bolsa razi bolsun. Ular öyning igisini «Beelzibul» dep tillighan yerde, uning öyidikilirini téximu qattiq

---

□ **10:12 «Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar»** — oqurmenlerge ayanki, «salam» (ibraniy tilida «shalom») dégen sözning menisi «(Sanga) xatirjemlik-amanliq tileymen». □ **10:13 «Eger u ailidikiler hörmetke layiq mötiwer kishiler bolsa»** — yaki «salamgha layiq bolghanlar bolsa». **«eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglargha qaytsun»** — mushu kishilerning layiq ikenliki we shundaqla ularning üstige muxlislar tiligen amanliqning chüshüsh-chüshmesliki ularning muxlislarni qobul qilghan-qilmighanliqi bilen baghliq idi. 14-ayetni körüng. □ **10:14 «ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkininglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar»** — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlargha qattiq agahlandurush idi. ■ **10:14** Mar. 6:11; Luqa 9:5; Ros. 13:51; 18:6. □ **10:15 «Sodom we Gomorra»** — Ibrahim peyghember zamanidiki ikki sheher bolup, bu sheherlerning ademliri oxshash hemjinsliq zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérilip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni ademliri bilen qoshup ot chüshürüp yoqatqan. ■ **10:15** Mar. 6:11; Luqa 10:12. □ **10:16 «yilandek sezgür... bolunglar»** — grék tilida «yilandek aqilane ... bolunglar». ■ **10:16** Luqa 10:3. □ **10:17 «ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu»** — «sot mehkimiliri» Yehudiylarning mehkimilirini we belkim bashqa xerhil soraqxanilarni körsitidu. ■ **10:17** Mat. 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:1. ■ **10:18** Ros. 24:1; 25:4. ■ **10:19** Mar. 13:11; Luqa 12:11; 21:14. ■ **10:21** Mik. 7:2, 5; Luqa 21:16. ■ **10:22** Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:10; 3:10. ■ **10:23** Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6. □ **10:24 «muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu»** — bu sirliq söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshse, uninggha oxshash azab-oqubetni körüleydu, dégen menini öz ichige alidu. ■ **10:24** Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 15:20.

haqaretlimemdu? □ ■
26 Shunga ulardin qorqmanglar; chünki héchqandaq yépiq qoyulghan ish ashkarilanmay
qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qalmaydu. ■
27 Méning silerge qarangghuda éytidighanlirimni yoruqta éytiwéringlar. Quliqinglargha
pichirlap éytilghanlarni ögzilerde jakarlanglar.
28 Tenni öltürsimu, lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqmanglar; ek-
siche, ten we jan-rohni dozaxta halak qilishqa qadir bolghuchidin qorqunglar. □ ■
29 Ikki qushqachni bir tiyin'ge sétiwalghili bolidughu? Lékin ulardin birimu Atanglarsiz
yerge chüshmeydu. □
30 Emma siler bolsanglar, hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur. ■
31 Shunga, qorqmanglar. Siler nurghunlighan qushqachtinmu qimmetliktursiler!
32 Shunga, méni insanlarning aldida étirap qilghanlarning herbirini menmu ershtiki
Atamning aldida étirap qilimen; ■
33 Biraq insanlarning aldida mendin tan'ghanlarning herbiridin menmu ershtiki Atam
aldida tanimen.

Muxlis bolghini üchün ziyankeshlikke uchrishi mumkin

34 Méning dunyagha kélishimni tinchliq élip kélish üchündur, dep oylap qalmanglar. Men
tinchliq emes, belki qilichni yürgürüshke keldim. □ ■
35 Chünki méning kélishim «Oghulni atisigha, qizni anisigha, kélinni qéynanisigha qarshi
chiqirish» üchün bolidu. ■
36 Shuning bilen «Ademning düshmenliri öz ailisidiki kishiler bolidu». □ ■
37 Ata-anisini mendinmu eziz köridighanlar manga munasip emestur. Öz oghul-qizini
mendinmu eziz köridighanlarmu manga munasip emes. ■
38 Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes. □ ■
39 Öz hayatini ayaydighan kishi uningdin mehrum bolidu; men üchün öz hayatidin
mehrum bolghan kishi uninggha érishidu. ■
40 Silerni qobul qilghanlar ménimu qobul qilghan bolidu; méni qobul qilghanlar bolsa
méni ewetküchinimu qobul qilghan bolidu. ■

□ **10:25 «Ular öyning igisini «beelzibul» dep tillighan yerde...»** — «öyning igisi» Eysa özi, elwette. «Beelzibul» — jinlarning padishahi Sheytanning yene bir ismi. Eysa özi xelq arisida «alqishliq» bolmisa uninggha egeshkenlermu uninggha oxshash haqaretke uchrashqa razi bolushi kérek, elwette; hetta bu ishni «Xuda Öz nami üchün bizge haqaretke uchrashqa imtiyaz berdi» dep hésablash kérek («Fil.» 1:29ni körüng). ■ **10:25** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yuh. 8:48. ■ **10:26** Ayup 12:22; Yesh. 8:12; Yer. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2. □ **10:28 «lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqmanglar...»** — mushu ayette «roh-jan» insanlarning rohiy qismini, yeni ichki dunyasini körsitidu. ■ **10:28** Yer. 1:8; Luqa 12:4. □ **10:29 «Ikki qushqachni bir tiyin'ge sétiwalghili bolidughu?»** — «bir tiyin» grék tilida «assariyon». Shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/16 qismi idi. ■ **10:30** 1Sam. 14:45. ■ **10:32** Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12. □ **10:34 «... Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüshke keldim»** — 5:38-48de xatirilen'gendek, Eysaning étiqadchilarni urushmasliqqa dewet qilidighan telimige asasen, étiqadchilar qoligha qilich élishigha bolmaydu shunga mushu ayettiki «qilich» (Xudaning sözlirige renjiydighan ademning qolida bolup) étiqadchilargha qarshi chiqqan qilichni, yaki köchme menide «jédel-majira»ni körsetken bolsa kérek. ■ **10:34** Luqa 12:51. ■ **10:35** Mik. 7:6. □ **10:36 «Shuning bilen «Ademning düshmenliri öz ailisidiki kishiler bolidu»** — mushu sözler Tewrat «Mik.» 7:6din élin'ghan. ■ **10:36** Zeb. 41:9; 55:12-14; Yuh. 13:18. ■ **10:37** Luqa 14:26. □ **10:38 «Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes»** — rimliqlar teripidin ölüm jazasi bérilgenler mixlinidighan krést ni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. Krést linish ademni qiynaydighan, intayin dehshetlik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining kréstini kötürüsh» dégenning köp meniliri ichide töwendikilernimu oz ichige alsa kérek: (1) Eysa Mesih üchün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahanet ishtishke, (3) Xudaning iradisining emelge ashurulushi üchün zörür tépilghanda, «öz-özini ölüm jazasigha höküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush. ■ **10:38** Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27. ■ **10:39** Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. ■ **10:40** Luqa 10:16; Yuh. 13:20.

41 Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi peyghemberge xas bolghan in'amgha érishidu. Heqqaniy ademni u heqqaniy iken dep bilip qobul qilghanlar heqqaniy ademge xas bolghan in'amgha érishidu. □ ■
42 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, méning bu shakichiklirimdin eng kichiki birini méning muxlisim dep bilip uninggha hetta peqet birer chine soghuq su bergen kishimu jezmen özige layiq in'amdin mehrum bolmaydu.■

11

Yehya peyghemberning gumaniy soali
Luqa 7:18-35

1 Eysa on ikki muxlisigha bu ishlarni tapilap bolghandin kéyin, özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish we *Xudaning kalamini* jakarlash üchün u yerdin ketti.□
2 Zindan'gha solan'ghan Yehya *peyghember* Mesihning qilghan emellirini anglap, muxlislirini ewetip, ular arqiliq Eysadin:■
3 «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» — dep soridi.□
4 Eysa ulargha jawab bérip mundaq dédi:
— Yehyaning yénigha qaytip bérip, öz anglawatqanliringlarni we körüwatqanliringlarni bayan qilip —
5 Korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar■
6 we *uninggha yene*: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, — dédi.□
7 Ular ketkende, Eysa top-top ademlerge Yehya toghruluq sözleshke bashlidi:
— «Siler esli *Yehyani izdep* chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu?■
8 Yaki ésil kiyin'gen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygenler xan ordiliridin tépilidughu!
9 Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, *bu bolsa* peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur.
10 Chünki *muqeddes yazmilardiki*: —
«Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;
U séning aldingda yolungni teyyarlaydu»
— dep pütülgen söz del uning toghrisida pütülgendur. □ ■
11 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida chömüldürgüchi Yehyadinmu ulughi turghuzulghini yoq; emma ersh padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu.

□ **10:41 «Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi»** — démek, uning peyghember ikenliki, Xudaning sözini yetküzgenliki sewebidin uni qobul qilghan kishini körsitidu. ■ **10:41** 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8. ■ **10:42** Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10. □ **11:1 «özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish … üchün u yerdin ketti»** — «shu yer» Galiliyeni démekchi. ■ **11:2** Luqa 7:18. □ **11:3 «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?»** — «Kélishi muqerrer zat» bolsa Xuda wede qilghan Qutquzghuchi-Mesih, elwette. Yehya özi Mesihning yolini teyyarlash üchün uning aldida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu. ■ **11:5** Yesh. 29:18; 35:5; 61:1; Luqa 4:18. □ **11:6 «we (uninggha yene): «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar»** — Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzghuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» — dep gumanlan'ghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **11:7** Luqa 7:24. □ **11:10 «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu»** — Tewrat, «Mal.» 3:1, «Yesh.» 40:3. ■ **11:10** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 7:27.

12 Emma chömüldürgüchi Yehya otturigha chiqqan künlerdin bügünki kün'giche, ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu. □ ■
13 Chünki barliq peyghemberlerning bésharet bérish xizmiti, shundaqla Tewrattiki yazmilar arqiliq bésharet yetküzülüsh xizmiti Yehya bilen axirlishidu.
14 We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «*qaytip* kélishi muqerrer bolghan Ilyas *peyghember*» bolsa, *Yehyaning* özidur. □ ■
15 Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!
16 Lékin bu dewrdiki kishilerni zadi kimlerge oxshitay? Ular xuddi reste-bazarlarda olturwélip, bir-birige: ■
17 «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussul oynimidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep *qaqshaydighan tuturuqsiz* balilargha oxshaydu.
18 Chünki Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti. Shuning bilen, ular: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishidu. □ ■
19 Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana, ular: «Taza bir toymas we bir meyxor iken. U bajgirlar we gunahkarlarning dosti» déyishidu. Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu».□

Eysani chetke qaqqan sheherler
Luqa 10:13-15

20 Andin u özi köp möjizilerni körsetken sheherlerde turuwatqanlarni towa qilmighanliqi üchün eyiblep, mundaq dédi: —■
21 Halinglargha way, ey Qorazinliqlar! Halinglargha way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chünki silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa, u yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti. □ ■
22 Men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu. ■

□ **11:12 «Ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu» —** bashqa bir terjimisi: «Ersh padishahliqi zorawanliqqa uchrimaqta. Zorawanlar uninggha hujum qilmaqta». Biraq bizningche bu ayetning menisi asasen «Xudaning padishahliqigha kirish asan emes; chünki uninggha herxil hujumlar qilinidu; lékin hujumgha berdashliq bérishke teyyar, iradisi qet'iy ademler uninggha ige bolidu». Yene «Luqa» 16:16ni körüng. Bizningche yene, 12-14-ayetler «Mik.» 2:12-13 bilen munasiwetliktur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **11:12** Luqa 16:16. □ **11:14 «We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «qaytip kélishi muqerrer bolghan Ilyas peyghember» bolsa, Yehyaning özidur» —** Tewratta, yeni «Mal.» 4:5-6de, Qutquzghuchi-Mesihning meydan'gha chiqishidin awwal Ilyas peyghember Mesihning yolini teyyarlash üchün qaytip kélidighanliqi körsitilidu. Yehudiylar Mesihning kélishini kütkechke, bu bésharetke asasen Iliyasning awwal kélishini kütüwatqanidi. Yehya peyghember Ilyas peyghemberdek küch-qudret bilen kelgen («Luqa» 1:13-17ni körüng). Shunga Mesih Eysa bu bésharet uning arqiliq emelge ashqan, dep éytidu. Uning üstige, (Yehudiy xelqi «awwalqi Ilyas» bolghan Yehyaning xewirini ret qilghan bolghachqa) Mesihning qiyamet künide dunyagha qaytip kélishidin awwalmu Ilyas peyghember özi qaytidin peyda bolidu dep ishenchimiz bar (yene «Mal.» 4:5-6ni we «Mar.» 9:11-13nimu körüng). ■ **11:14** Mal. 3:23; Luqa 1:17. ■ **11:16** Luqa 7:31. □ **11:18 «Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti» —** grék tilida «Yehya kélip, ne yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlerning éside barki, Yehya peyghember intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng. ■ **11:18** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **11:19 «Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» —** yaki «Danaliq bolsa öz ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **11:20** Luqa 10:13. □ **11:21 «Silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa...» —** Tur we Zidon esli butperes «yat eller»ning sheherliri idi. Mesilen, «Ezakiyal» 26-29-babni körüng — ikki sheher bu bablarda gunahliri tüpeylidin eyiblinidu. «Zidon» grék tilida «Sidon» déyilidu. **«U yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti»** — «bözge (matagha) yöginip, külge milinish» — kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlargha towa qilishning bir ipadisi idi. ■ **11:21** 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1. ■ **11:22** Mat. 10:15.

23 Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Siler tehtisaragha chüshürülisiler. Chünki aranglarda yaritilghan möjiziler Sodomda yaritilghan bolsa, u sheher bügün'giche halak bolmighan bolatti. □
24 Emma men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom zéminidikilerning köridighini silerningkidinmu yénik bolidu.■

Eysaning xushalliqi
Luqa 10:21-22

25 Shu waqitlarda, Eysa bu ishlargha qarap mundaq dédi:
— Asman-zémin Igisi i Ata! Sen bu *heqiqetlerni* danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqing üchün Sanga medhiyiler oquymen! ■
26 Berheq, i Ata, neziringde bundaq qilish rawa idi.
27 Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulni Atidin bashqa héchkim tonumaydu, we Atinimu Oghul we Oghul ashkarilashni layiq körgen kishilerdin bashqa héchkim tonumaydu.■
28 Ey japakeshler we éghir yük yüklen'gen hemminglar! Méning yénimgha kélinglar, men silerge aramliq bérey.
29 Méning boyunturuqumni kiyip, mendin ögininglar; chünki men mömin we kemtermen; shundaq qilghanda, könglünglar aram tapidu. ■
30 Chünki méning boyunturuqumda bolush asan, méning artidighan yüküm yéniktur.■

12

Eysa «Shabat»ning Igisidur •••• «Shabat küni» toghruluq 1-ayettiki izahatni körüng
Mar. 2:23-28; Luqa 6:1-5

1 Shu chaghlarda bir shabat küni, Eysa bughdayliqlardin ötüp kétiwatatti. Qorsiqi échip ketken muxlisliri bashaqlarni üzüp, yéyishke bashlidi.□ ■
2 Lékin buni körgen Perisiyler uninggha:
— Qara, muxlisliring shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qiliwatidu, déyishti.□ ■
3 Biraq u ulargha:
— Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler?□

□ **11:23 «Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!»** — bashqa birxil terjimisi: «Ey siler Kepernahumluqlar! Asman'gha chiqmaqchimidinglar?». Lékin bizningche «asman'gha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu. **«Sodom shehiri»** — 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni körüng. ■ **11:24** Mat. 10:15. ■ **11:25** Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Luqa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8. ■ **11:27** Mat. 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 3:35; 6:46. ■ **11:29** Zeb. 45:4; Yer. 6:16; Zek. 9:9 ■ **11:30** 1Yuh. 5:3. □ **12:1 «shabat küni»** — shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilarmu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. Tebirlernimu körüng. ■ **12:1** Qan. 23:24; Mar. 2:23; Luqa 6:1.
□ **12:2 «muxlisliring shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qiliwatidu»** — «cheklen'gen ish» toghruluq — Tewrat qanunida cheklen'gen. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanun'gha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üchün aqlishini «xaman tepkenlikke barawer» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatlirimizni körüng. ■ **12:2** Mis. 20:10. □ **12:3 «Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?»** — «Oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibiliridin soraydighan soal shekli idi.

4 U Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten
Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni *sorap élip*, ularni
hemrahliri bilen bille yégen. Eslide bu nanlarni peqet kahinlarning yéyishigila bolatti.□ ■
5 Siler Tewrattin shuni oqup baqmighansilerki, ibadetxanida ishleydighan kahinlar
shabat künliri ishlep shabat tertipini buzsimu, gunahqa buyrulmaydu.■
6 Biraq men shuni silerge éytip qoyayki, bu yerde ibadetxanidinmu ulugh birsi bar.■
7 Emdilikte eger siler *Xudaning «muqeddes yazmilarda*: «Izdeydighinim qurbanliqlar
emes, belki rehim-shepqet» déyilgen shu sözining menisini bilgen bolsanglar, bigunah
kishilerni gunahkar dep békitmeyttinglar.□ ■
8 Chünki Insan'oghli shabat künining Igisidur.■

Shabat künide bimarni saqaytishqa bolamdu?
Mar. 3:1-6; Luqa 6:6-11

9 U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigha kirdi. □ ■
10 We mana, u yerde bir qoli yégilep qalghan bir adem bar idi. Ular uning üstidin erz
qilishqa seweb tapmaqchi bolup uningdin:
— Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi.■
11 Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:
— Birersinglarning qoyi shabat küni origha chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqiriwal-
maydighan adem barmidu? ■
12 Insan bolsa qoydin shunche etibarliqtur! Shunga, shabat küni yaxshiliq qilish Tewrat
qanunigha uyghundur. ■
13 Andin u héliqi késelge:
— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitishi bilenla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige
keltürüldi.□
14 Biraq Perisiyler tashqirigha chiqip, uni qandaq yoqitish heqqide meslihet qilishti.■

Xuda tallighan qul

15 Emma Eysa buni biliwélip u yerdin ayrildi. Top-top kishiler uninggha egiship mangdi.
U ularning hemmisini saqaytti; ■
16 andin ularga özining salahyitini ashkarilimasliqni qattiq tapilidi. ■
17 Buning bilen Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgen munu sözler emelge ashuruldi:

18 — «Qaranglar, mana Men tallighan Öz qulum!
Méning söyümlükim, dilimning söyün'gini!
Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,

□ **12:4 «*Dawut*** Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni hemrahliri bilen bille yégen» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **12:4** Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6. ■ **12:5** Chöl. 28:9. ■ **12:6** 2Tar. 6:18.
□ **12:7 «Izdeydighinim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepqet» —** «Hosh.» 6:6din élin'ghan söz (9:13nimu körüng). ■ **12:7** Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23. ■ **12:8** Mar. 2:28; Luqa 6:5. □ **12:9 «U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigha kirdi» —** «ular» bolsa yuqirida tilgha élin'ghan «Perisiyler»ni körsetken bolushi kérek. ■ **12:9** Mar. 3:1; Luqa 6:6. ■ **12:10** Luqa 14:3. ■ **12:11** Mis. 23:4; Qan. 22:4. ■ **12:12** Yar. 1:27.
□ **12:13 «U qolini uzitishi bilenla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi» —** «eslige keltürüldi» dégen péilning «mejhul shekli» bolup, bizge bu ishni Xuda özi qilghan, dégenni uqturidu. Emdi ular bu möjize «shabat künide yaritilghanliqi» üchün zadi kimni eyiblimekchi? ■ **12:14** Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53. ■ **12:15** Mat. 10:23. ■ **12:16** Mat. 9:30; Luqa 5:14.

Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni jakarlaydu.□ ■
19 U ne talash-tartish qilmaydu ne chuqan kötürmeydu,
Kochilarda uning kötürgen awazini héch anglighuchi bolmaydu.
20 Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuche,
Yanjilghan qomushni sundurmaydu,
Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu;□
21 We eller uning namigha ümid baghlaydu».■

Muqeddes Rohqa kupurluq qilish
Mar. 3:20-30; Luqa 11:14-23; 12:10

22 Shu chaghda, uning aldigha jin chaplishiwalghan kor we gacha biri élip kélindi. U uni saqaytti, kor gachini sözliyeleydighan we köreleydighan qildi. ■
23 Barliq xalayiq heyran bolushup:
— Ejeba, bu Dawutning oghlimidu? — déyishti.■
24 Lékin Perisiyler bu sözni anglap:
— U peqet jinlarning emiri bolghan Beelzibubqa tayinip jinlarni qoghliwétidiken, déyishti.■
25 Lékin u ularning néme oylawatqanliqini bilip ulargha mundaq dédi:
— Öz ichidin bölünüp özara soqushqan herqandaq padishahliq weyran bolidu; herqandaq sheher yaki aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawalliqqa yüz tutidu.
26 Eger Sheytan Sheytanni qoghlisa, u öz-özige qarshi chiqqan bolidu. Undaqta, uning padishahliqi qandaqmu put tirep turalisun?
27 Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun! □
28 Lékin men Xudaning Rohigha tayinip jinlarni qoghlighan bolsam, undaqta Xudaning padishahliqi derweqe üstünglargha chüshüp namayan boldi.
29 Bir kishi küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun? Peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa, andin öyini bulang-talang qilalaydu.□
30 Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke *ademlerni* yighmighuchilar bolsa tozutuwetküchidur.

□ **12:18 «Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni jakarlaydu»** — «Yesh.» 42-babtili izahtlarnimu körüng. «Eller» bolsa mushu yerde «yat eller», yeni barliq Yexudiy emeslerni, jahandiki barliq milletlerni körsitidu. «Höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq: — bu söz ibraniy tilida (Tewrattiki eyni bésharettte) «mishpat» déyilidu, u töt jehetni öz ichige alidu, yeni Xudaning «heqqaniy quli»ning: — (1) Xudaning butlar toghruluq hökümi, yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishini (heqiqetsizler heqiqetke érishidu). (2) Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp bérishini; (3) herxil xata uqumlarni we közqarashlarni tüzitip toghra közqarashlarni yetküzüshini; (4) adaletsizlikni tüzitip, uwal bolghanlargha adaletni yetküzüshini körsitidu. ■ **12:18** Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ **12:20 «Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuche...»** — «höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq yuqiriqi 19-ayettiki izahatni körüng. ■ **12:21** Yesh. 42:1-4. ■ **12:22** Mat. 9:32; Luqa 11:14. ■ **12:23** Yuh. 4:29. ■ **12:24** Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luqa 11:15. □ **12:27 «Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun!»** — bu sözning ikki sherhi bar: — (1) «silerning perzentliringlar» — bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiyler we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeytti. Undaqta Sheytanning padishahliqigha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlirimu, yaki Perisiylermu? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanliqi öz egeshküchilirining jinni heydeshke küchsiz bolghanliqigha ispat béretti. (2) «silerning perzentliringlar» — bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning perzentlirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularmu jinlarni heydiyeleydighan bolghan; shunga ularmu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanliqigha ispat béretti. Bizningche (1)-közqarash toghra. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **12:29 «Bir kishi küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun?...»** — bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu.

31 Shuning üchün men silerge shuni éytip qoyayki, insanlarning ötküzgen hertürlük
gunahliri we qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüshke bolidu. Biraq Muqeddes
Rohqa kupurluq qilish héch kechürülmeydu. ■
32 Insan'oghligha qarshi söz qilghan kimdekim bolsa kechürümge érisheleydu; lékin
Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge
érishelmeydu.□ ■

Ademni emelliridin tonush
Luqa 6:43-45

33 Derex yaxshi bolsa, méwisimu yaxshi bolidu — yaki derex por bolsa, méwisimu nachar
bolidu; chünki herqandaq derex öz méwisidin bilinidu.■
34 Ey yilanlarning perzentliri! Siler rezil tursanglar, aghzinglardin qandaqmu yaxshi
söz chiqsun? Chünki ademning qelbide néme tolup tashqan bolsa éghizdin shu chiqidu.
■
35 Yaxshi adem öz yaxshi xezinisidin yaxshi nersilerni chiqiridu. Yaman adem yaman
xezinisidin yaman nersilerni chiqiridu.
36 Men silerge shuni éytip qoyayki, insanlar qilghan herbir éghiz quruq sözi üchün soraq
küni hésab béridu. ■
37 Chünki öz sözliring bilen ya heqqaniy ispatlinisen, ya sözliringlar bilen gunahkar dep
békitilisen.■

Möjizilik alamet körsitish telipi
Mar. 8:11-12; Luqa 11:29-32

38 Shu chaghda bezi Tewrat ustazliri we Perisiyler uninggha jawaben:
Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümiz bar, — dédi. □ ■
39 Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:
— Rezil hem zinaxor bu dewr bir «alamet»ning köristilishini istep yüridu. Biraq bu
dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq
möjirilik alamet körsitilmeydu.
40 Chünki Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üch kéche-kündüz yatqandek,
Insan'oghlimu oxshashla üch kéche-kündüz yerning baghrida yatidu. ■
41 Soraq küni Ninewe shehiridikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikiler-
ning gunahlirini békitidu. Chünki ular Yunus *peyghember* jakarlighan xewerni anglap,
yamanliqidin towa qilghan; we mana, mushu yerde Yunus *peyghember*dinmu ulugh
birsi turidu!□ ■

■ **12:31** Mar. 3:28; Luqa 12:10; 1Yuh. 5:16. □ **12:32 «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu»** — «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» yaki «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:32** Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuh. 5:16. ■ **12:33** Mat. 7:18. ■ **12:34** Zeb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luqa 6:45. ■ **12:36** Top. 12:14; Ef. 5:4. ■ **12:37** 2Sam. 1:16; Luqa 19:22. □ **12:38 «Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümiz bar»** — Perisiyler Eysadin telep qilghan «alamet» bolsa özining Mesih ikenlikini ispatlaydighan birer mözizilik alamet, elwette. ■ **12:38** Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. ■ **12:40** Yun. 2:1,11 □ **12:41 «mana, mushu yerde Yunus peyghember dinmu ulugh birsi turidu!»** — bu 39-41-ayetlerde Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üch kün turup tirik chiqqanliqini tilgha élish arqiliq özining ölüp, üchinchi küni tirilidighanliqini aldin éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu hem ushbu kitabtiki «qoshumche söz»imizni körüng. «bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu» — ɔémek, «butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar». ■ **12:41** Yun. 3:5; Luqa 11:32.

42 Soraq küni «Jenubtiki ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilen teng tirilip, ularning gunahlirini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlirini anglash üchün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, hazir mushu yerde Sulaymandinmu ulugh birsi turidu.□ ■

Napak rohning qaytip kélishi
Luqa 11:24-26

43 Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilgendin kéyin, u qurghaq dalalarni chörgilep yürüp, birer aramgahni izdeydu, biraq tapalmaydu □ ■
44 we: «Men chiqqan makanimgha qaytay» deydu. Shuning bilen qaytip kélip, shu makanining yenila bosh turghanliqini, shundaqla pakiz tazilan'ghanliqini we retlen'genlikini bayqaydu-de,
45 bérip özidinmu better yette jinni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu.□ ■

Méning anam we inilirim kim?
Mar. 3:31-35; Luqa 8:19-21

46 U toplashqan xalayiqqa dawamliq sözlewatqanda, mana, anisi bilen iniliri kélip, uning bilen sözleshmekchi bolup tashqirida turushti. ■
47 Shuning bilen bireylen uninggha:
— Aningiz we iniliringiz siz bilen sözlishimiz dep tashqirida turidu, — dédi.
48 Lékin u jawaben shu xewerni yetküzgen kishidin: «Kim méning anam, kim méning inilirim?» — dep soridi.
49 Andin u qolini sozup muxlislirini körsitip:
— Mana méning anam, mana méning inilirim!
50 Chünki kim ershtiki Atamning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we anamdur, — dédi.■

13

Ersh padishahliqi toghrisidiki yette temsil •••• «1» Uruq chachquchi toghrisidiki temsil
Mar. 4:1-9; Luqa 8:4-8

1 Shu küni Eysa öydin chiqip, déngiz boyida olturatti.■
2 Etrapigha top-top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip olturdi. Pütkül xalayiq bolsa déngiz boyida turushatti.■
3 U ulargha temsiller bilen nurghun hékmetlerni éytip birip, mundaq dédi:
— Mana, uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu.
4 Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol üstige chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu.
5 Beziliri téshi köp, topisi az yerlerge chüshüptu. Tupriqi chongqur bolmighachqa, tézla ünüp chiqiptu,
6 lékin kün chiqishi bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétiptu.

□ **12:42 «Jenubtiki ayal padishah» —** yeni «Shebaning ayal padishahi». «Sheba» jenubiy Erebistan yaki Éfiopiyeni körsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni körüng. ■ **12:42** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luqa 11:31. □ **12:43 «napak roh» —** jinni körsitidu. ■ **12:43** Luqa 11:24. □ **12:45 «buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu» —** bu temsil: (1) jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini; (2) Yehudiy xelqning ehwalinimu körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:45** Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20. ■ **12:46** Mar. 3:31; Luqa 8:20. ■ **12:50** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **13:1** Mar. 4:1; Luqa 8:4, 5. ■ **13:2** Luqa 5:3.

7 Beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwaptu.
8 Beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ularning beziliri yüz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri ottuz hesse hosul bériptu.
9 Quliqi barlar buni anglisun!

Temsillerning meqsiti
Mar. 4:10-12; Luqa 8:9-10

10 Muxlisliri kélip, uningdin: —
Sen néme üchün ulargha temsiller arqiliq telim bérisen? — dep soridi.■
11 U ulargha mundaq jawab berdi:
— Siler ersh padishahliqining sirlirini bilishke muyesser qilindinglar, lékin ulargha nésip qilinmidi. □ ■
12 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu.□ ■
13 Ulargha temsil bilen sözlishimning sewebi shuki, ular qarisimu körmeydu, anglisimu tingshimaydu hem heqiqiy chüshenmeydu.
14 Buning bilen Yeshaya peyghember éytqan bésharettiki munu sözler emelge ashuruldi:

— «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;
Qarashni qaraysiler, biraq körmeysiler. ■
15 Chünki mushu xelqning yürikini may qaplap ketken,
Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan,
Ular közlirini uxlighandek yumuwalghan;
Undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp,
Quliqi bilen anglap,
Köngli bilen chüshinip,
Öz yolidin yandurulushi bilen,
Men ularni saqaytqan bolattim.□ ■

16 Lékin, közliringlar bextliktur! Chünki ular köridu; quliqinglar bextliktur! Chünki ular anglaydu. ■
17 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, burunqi nurghun peyghemberler we heqqaniy ademler silerning körginiglarni körüshke intizar bolghan bolsimu ularni körmigen; silerning anglighininglarni anglashqa intizar bolghan bolsimu ularni anglimighan.■

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi
Mar. 4:13-20; Luqa 8:11-15

18 Emdi uruq chachquchi toghrisidiki temsilning menisini anglanglar:■

■ **13:10** Mar. 4:10; Luqa 8:9. □ **13:11 «ersh padishahliqining sirliri» —** Injilda «sirlar» eslide insanlargha ashkarilanmighan, hazir Mesih yaki rosulliri arqiliq ayan qilin'ghan ishlarni körsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirliq, elwette. ■ **13:11** Mat. 11:25; 2Kor. 3:14. □ **13:12 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu...» —** «kimde bar bolsa... » dégende, «bar bolsa» némini körsitidu? Shübhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üchün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **13:12** Mat. 25:29; Mar. 4:24,25; Luqa 8:18; 19:26. ■ **13:14** Yesh. 6:9-10; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. □ **13:15 «mushu xelqning yürikini may qaplap ketken... undaq bolmisidi, ... köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» —** toluq bésharet Tewrat, «Yesh.» 6:9-10de tépilidu. ■ **13:15** Yesh. 6:9-10 ■ **13:16** Luqa 10:23; Yuh. 20:29; 1Pét. 1:8. ■ **13:17** 1Pét. 1:10. ■ **13:18** Mar. 4:13; Luqa 8:11.

19 Eger biri *ersh* padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise, Sheytan kélip
uning könglige chéchilghan sözni élip kétidu. Bu del chighir yol üstige chéchilghan uruqlar-
dur.□ ■
20 Tashliq yerlerge chéchilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen
derhal qobul qilghanlarni körsitidu. □
21 Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq mewjut bolup turidu;
söz-kalamning wejedin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin
chetnep kétidu.
22 Tikenlerning arisigha chéchilghini shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni
anglighini bilen, lékin bu dunyaning endishiliri we bayliqning éziqturushi *qelbidiki* söz-
kalamni boghuwétidu-de, ular hosulsiz qalidu. ■
23 Lékin yaxshi yerge chéchilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap chüshen'gen adem-
lerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi yüz hesse, birsi atmish hesse, yene
birsi ottuz hesse hosul béridu.

«2» Kürmek, yeni «mestek» toghrisidiki temsil

24 U ularning aldida yene bir temsilni bayan qildi: —
— Ersh padishahliqi xuddi étizigha yaxshi uruqni chachqan bir ademge oxshaydu.
25 Emma kishiler uyqugha chömgen chaghda, düshmini kélip bughday arisigha kürmek
uruqlirini chéchiwétip, kétiptu. □
26 Emdi maysilar ösüp, bashaq chiqarghanda, kürmekmu ashkarlinishqa bashlaptu.
27 Xojayinning chakarliri kélip uninggha:
— «Ependi, siz étizingizgha yaxshi uruq chachqan emesmidingiz? Kürmekler nedin kélip
qaldi?» deptu.
28 Xojayin: «Buni bir düshmen qilghan» — deptu.
Chakarlar uningdin: «Siz bizni bérip ularni otiwétinglar démekchimu?» — dep soraptu.
29 «Yaq,» — deptu xojayin, «undaq qilghanda kürmeklerni yulghanda, bughdaylarnimu
yuluwétishinglar mumkin.
30 Bu ikkisi orma waqtighiche bille össun, orma waqtida, men ormichilargha: — Aldi
bilen kürmeklerni ayrip yighip, baghlap köydürüshke qoyunglar, andin bughdaylarni
yighip ambirimgha ekiringlar, deymen» — deptu xojayin.■

«3» Qicha toghrisidiki we «4» Échitqu toghrisidiki temsiller
Mar. 4:30-34; Luqa 13:18-21

31 U ulargha yene bir temsilni éytti:
— Ersh padishahliqi xuddi bir adem qoligha élip étizigha chachqan qicha uruqigha
oxshaydu. ■
32 Qicha uruqi derweqe barliq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq
ziraettin égiz ösüp, derex bolidu, hetta asmandiki qushlarmu kélip uning shaxlirida
uwulaydu.□
33 U ulargha yene bir temsilni éytti:

□ **13:19 «eger biri ersh padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise..»** — mushu yerde «ersh padishahliqi» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadilinidu. ■ **13:19** Mat. 4:23. □ **13:20 «Tashliq yerlerge chéchilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu» —** «söz-kalam» bolsa Xudaning padishahliqi toghruluq söz-kalamdur. ■ **13:22** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **13:25 «...düshmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétiptu» —** oqurmenlerge shu ayanki, bu temsildiki «kürmek» (yaki «mestek») awwal bughdaygha op'oxshash shekilde ösidu. Peqet bash élishi bilen perq etkili bolidu. ■ **13:30** Mat. 3:12. ■ **13:31** Mar. 4:30; Luqa 13:18. □ **13:32 «Qicha uruqi derweqe barliq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égiz ösüp, derex bolidu, ...» —** bu yerde tilgha élin'ghan «qicha» ottura sherqte ösidighan, yaxshi öskende hetta üch métrdin éship kétidighan ösümlükni körsitidu.

— Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üch jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqugha oxshaydu.□ ■
34 Eysa bu ishlarning hemmisini temsiller bilen köpchilikke bayan qildi. U temsilsiz héchqandaq telim bermeytti. ■
35 Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi:

— «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen,
Alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen».□ ■

Kürmek toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

36 Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip öyge kirdi. Muxlisliri yénigha kélip uningdin:
— Étizliqtiki kürmek toghrisidiki temsilni bizge sherhlep berseng, — dep ötündi.□
37 U emdi ulargha jawab bérip mundaq dédi:
— Yaxshi uruqni chachqan kishi Insan'oghlidur.
38 Étizliq bolsa — dunya. Yaxshi uruq bolsa *ersh* padishahliqining perzentliridur, lékin kürmek rezil bolghuchining perzentliridur.
39 Kürmek chachqan düshmen — Iblistur. Orma orush waqti — zaman axiridur. Ormichilar — perishtilerdur. ■
40 Kürmekler yulunup, otta köydürüwétilginidek, zaman axiridimu ene shundaq bolidu.
41 Insan'oghli perishtilirini ewetip, ular insanlarni gunahqa azdurghuchilarning hemmisini, shundaqla barliq itaetsizlik qilghuchilarni öz padishahliqidin shallap chiqip,
42 xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu. ■
43 U chaghda heqqaniylar Atisining padishahliqida xuddi quyashtek julalinidu.
Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!■

«5» Xezine toghrisidiki we «6» Qimmetlik merwayit toghrisidiki temsiller

44 — Ersh padishahliqi xuddi étizda yoshurulghan bir xezinige oxshaydu. Uni tépiwalghuchi xezinini qaytidin yoshurup, xezinining shad-xuramliqi ichide bar-yoqini sétiwétip, shu étizni sétiwalidu.■
45 Yene kélip, ersh padishahliqi ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodigerge oxshaydu. □
46 Sodiger nahayiti qimmet bahaliq bir merwayitni tapqanda, qaytip bérip bar-yoqini sétiwétip, u merwayitni sétiwalidu.

«7» Tor tashlash toghrisidiki temsil

47 — Yene kélip, ersh padishahliqi déngizgha tashlinip herxil béliqlarni tutidighan torgha oxshaydu.

□ **13:33 «Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üch jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqugha oxshaydu» —** «üch jawur» (yaki «üch küre») — Grék tilida «üch saton (séah)». Bir séah 7 kilogram. Bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yétetti. «Yar.» 18:6ni körüng. ■ **13:33** Luqa 13:20,21. ■ **13:34** Mar. 4:33. □ **13:35 «Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi...» —** qaysi peyghember ikenliki mushu yerde éytilmaydu. Emeliyette u Zeburdiki birnechche küylerning muellipi Asaf idi. **«Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen, alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen»** — «Zeb.» 78:2. ■ **13:35** Zeb. 78:2. □ **13:36 «Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip...» —** yaki «shuningdin kéyin, u köpchiliktin ayrilip...». ■ **13:39** Yo. 3:13; Weh. 14:15. ■ **13:42** Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luqa 13:28. ■ **13:43** Dan. 12:3; 1Kor. 15:42. ■ **13:44** Fil. 3:7. □ **13:45 «ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodiger... » —** grék tilidiki «ésil» «güzel» dégen menisini öz ichige alidu.

48 Tor toshqanda, *béliqchilar* uni qirghaqqa tartip chiqiridu. Andin olturup, yaxshi béliqlarni ilghiwélip, qachilargha qachilap, erzimeslerni tashliwétidu.
49 Zaman axirida shundaq bolidu. Perishtiler chiqip, rezil kishilerni heqqaniy kishiler arisidin ayriydu
50 we xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu.■
51 Eysa ulardin:
— Bu ishlarning hemmisini chüshendinglarmu? dep soridi.
Chüshenduq, — dep jawab berdi ular.
52 Andin u ulargha: — Shunga, ersh padishahliqining telimige muyesser bolup muxlis bolghan herbir Tewrat ustazi xuddi xezinisidin yéngi hem kona nersilerni élip chiqip tarqatquchi öy xojayinigha oxshaydu, — dédi.

Nasaretliklerning Eysani chetke qéqishi
Mar. 6:1-6; Luqa 4:16-30

53 Eysa bu temsillerni sözlep bolghandin kéyin, shundaq boldiki, u yerdin ayrilip, ■
54 öz yurtigha ketti we öz yurtidiki sinagogta xelqqe telim bérishke kirishti. Buni anglighan xalayiq intayin heyran bolushup:
— Bu ademning bunchiwala danaliqi we möjize-karametliri nedin kelgendu? ■
55 U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem, Yaqup, Yüsüp, Simon we Yehudalar uning iniliri emesmu? □ ■
56 Uning singillirining hemmisi bizning arimizdighu? Shundaq iken, uningdiki bu ishlarning hemmisi zadi nedin kelgendu? — déyishetti.
57 Shuning bilen ular uninggha heset-bizar bilen qaridi. Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:
— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu.■
58 Ularning iman-ishenchsizlikidin u u yerde köp möjize körsetmidi.

14

Chömüldürgüchi Yehyaning öltürülüshi
Mar. 6:14-29; Luqa 9:7-9

1 U chaghlarda, Hérod hakim Eysaning nam-shöhritidin xewer tépip,□ ■
2 xizmetkarlirige:
— Bu adem chömüldürgüchi Yehya bolidu, u ölümdin tirilgen bolsa kérek. Shuning üchün mushu alahide qudretler uningda küchini körsetmekte, — dédi.

■ **13:50** Mat. 13:42. ■ **13:53** Mar. 6:1; Luqa 4:16. ■ **13:54** Mar. 6:2. □ **13:55 «U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem... emesmu?»** — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxil haqaret idi. ■ **13:55** Yuh. 6:42. ■ **13:57** Mar. 6:4; Luqa 4:24; Yuh. 4:44. □ **14:1 «Hérod hakim»** — «hakim» grék tilida «tétrarq» déyilidu. Bu söz «zéminning töttin birini idare qilghuchi» dégenni bildüridu. Rim impériyesi Pelestinni töt qisimgha bölgen bolup, herbir qismining «tétrarq»i bar idi. Hérodning toluq ismi «Hérod Antipas» bolup, bezi yerlerde «Hérod padishah» yaki «Hérod xan» dep atilidu. U Galiliyege hökümranliq qilatti. Uning akisi «Hérod Arxélaus» idi (2:22). «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **14:1** Mar. 6:14; Luqa 9:7.

3 Hérodning bundaq déyishining sewebi, u *ögey* akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin
Yehyani tutqun qilip, zindan'gha tashlighanidi.□ ■
4 Chünki Yehya Hérodqa *tenbih bérip*: «Bu ayalni tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap-
tur» dep kelgenidi.□ ■
5 Hérod *shu sewebtin* Yehyani öltürmekchi bolghan bolsimu, biraq xalayiqtin qorqqanidi,
chünki ular Yehyani peyghember, dep biletti.■
6 Emma Hérodning tughulghan küni tebriklen'gende, ayali Hérodiyening qizi otturigha
chiqip ussul oynap berdi. Bu Hérodqa bek yaqti;□ ■
7 shuning üchün u uninggha: — Herném̀e tiliseng shuni sanga bérey, dep qesem qildi.■
8 Lékin qiz anisining küshkürtüshi bilen:
— Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini élip, bir texsige qoyup ekelsile, — dédi.
9 Padishah buninggha hesret chekken bolsimu, qesemliri tüpeylidin we dastixanda
olturghanlar wejidin, *kallisini* élip kélinglar, dep buyrudi. □
10 U adem ewetip, zindanda Yehyaning kallisini aldurdi.
11 Shuning bilen kallisi bir texsige qoyulup, qizning aldigha élip kélindi. Qiz buni
anisining aldigha apardi.
12 *Yehyaning* muxlisliri bolsa bérip, jesetni élip depne qildi; andin bérip Eysagha bu
ishlarni xewer qildi.

Eysaning besh ming kishini toyghuzushi
Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17; Yh. 6:1-14

13 Eysa bu xewerni anglap, özi yalghuz pinhan bir jaygha kétey dep bir kémige olturup u
yerdin ayrildi. Xalayiq buning xewirini tapqanda, etraptiki sheherlerdin kéliship, uning
keynidin piyade mangdi. ■
14 U *qirghaqqa* chiqip ketkinide, zor bir top ademlerni körüwidi, ulargha ich aghritip,
ularning aghriqlirini saqaytti.■
15 Kech kirgende, muxlisliri uning yénigha kélip: — Bu chöl bir jay iken, waqitmu bir
yerge bérip qaldi. Xalayiqni yolgha séliwetken bolsang, andin ular kentlerge bérip özlirige
ozuq sétiwalsun, — dédi.■
16 Lékin Eysa ulargha: — Ularning kétishining hajiti yoq, özünglar ulargha ozuq béringlar,
— dédi.
17 Lékin muxlislar:
— Bizde besh nan bilen ikki dane béliqtin bashqa héch nerse yoq, — déyishti.
18 U: — Ularni manga élip kélinglar, dédi.
19 U xalayiqni chöplükning üstide olturushqa buyrughandin kéyin, besh nan bilen ikki
béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür éytti. Andin nanlarni oshtup
muxlisligha berdi, muxlisliri xalayiqqa üleshtürüp berdi. ■

□ **14:3 «Hérod... ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilip, zindan'gha tashlighanidi» —** Yehyani tutush «Hérodiyening wejidin» — Hérod belkim Hérodiyening biwasite telipidin shundaq qilghan bolushimu mumkin. Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilip, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. ■ **14:3** Mar. 6:17; Luqa 3:19. □ **14:4 «Bu ayalni tartiwélishing Tewrat qanunigha xilaptur» —** «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilen'gen. ■ **14:4** Law. 18:16. ■ **14:5** Mat. 21:26. □ **14:6 «ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi» —** «Hérodiyening qizi» — Hérodiyening burunqi éridin bolghan qizi. ■ **14:6** Yar. 40:20; Mar. 6:21. ■ **14:7** Hak. 11:30. □ **14:9 «Padishah buninggha hesret chekken bolsimu,...» —** Hérod hakim bezide «padishah» déyiletti. ■ **14:13** Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luqa 9:10. ■ **14:14** Mat. 9:36; Yuh. 6:5. ■ **14:15** Mar. 6:35; Luqa 9:12. ■ **14:19** 1Sam. 9:13.

20 Hemmeylen yep toyundi. *Muxlislar* éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi. □
21 Ozuqlan'ghanlarning sani ayallar we balilardin bashqa texminen besh ming kishi idi.

Su üstide méngish
Mar. 6:45-52; Yh. 6:16-21

22 Arqidila, u muxlisliriga: Özüm bu xalayiqni yolgha séliwétimen, angghuche siler kémige olturup, dengizning qarshi qirghiqigha ötüp turunglar, dep buyrudi. ■
23 Xalayiqni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua qilish üchün özi xilwet taghqa chiqti. Kech kirgendimu u yerde yalghuz qaldi. ■
24 Bu chaghda, kéme qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi, lékin shamal qarshi yönlishitin chiqiwatqachqa, kéme dolqunlar ichide chayqilip turatti.□
25 Kéche tötinche jések waqtida, u dengizning üstide méngip, muxlisliri terepke keldi. □
26 Muxlislar uning dengizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, alaqzade bolup: — Alwasti iken! — dep qorqup chuqan sélishti.
27 Lékin Eysa derhal ulargha:
— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.
28 Pétrus buninggha jawaben:
— I Reb, bu sen bolsang, su üstide méngip yéninggha bérishimgha emr qilghaysen, — dédi.
29 Kel, — dédi u.
Pétrus kémidin chüshüp, su üstide méngip, Eysagha qarap kétiwatatti;
30 lékin boranning qattiq chiqiwatqanliqini körüp qorqup, sugha chökushke bashlidi: — Reb, méni qutquzuwalghaysen! — dep warqiridi.
31 Eysa derhal qolini uzitip, uni tutuwaldi we uninggha:
— Ey ishenchi ajiz bende, némishqa guman qilding? — dédi.
32 Ular kémige chiqqanda, shamal toxtidi.
33 Kémide olturghanlar uning aldigha kélip sejde qilip:
— Berheq, sen Xudaning Oghli ikensen, — déyishti.

Eysaning Ginnisarette bimarlarni saqaytishi
Mar. 6:53-56

34 Ular dengizning qarshi teripige ötkende, Ginnisaret yurtida *quruqluqqa* chiqti. ■
35 U yerdiki ademler uni tonup qélip, etraptiki barliq jaylargha xewer ewetti; shuning bilen kishiler barliq bimarlarni uning aldigha élip keldi;
36 ular uningdin bimarlarning héchbolmighanda uning tonining péshige bolsimu qolini tegküzüwélishigha yol qoyushini ötündi. Uninggha qolini tegküzgenlerning hemmisi sellimaza saqaydi.

15

En'enimiz muhimmu yaki Xudaning emri muhimmu — insanni néme napak qilidu?
Mar. 7:1-23

1 Bu chaghda, Tewrat ustazliridin we Perisiylerdin beziliri Yérusalémdin kélip Eysaning aldigha bérip:■

□ **14:20 «Muxlislar éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi»** — grék tilida «Ular éship qalghan parchilarni... tériwaldi». Muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10-de ispatlinidu. **«liq on ikki séwetke tériwaldi»** — «séwet» grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwet. ■ **14:22** Mar. 6:45; Yuh. 6:17. ■ **14:23** Mar. 6:46; Yuh. 6:15. □ **14:24 «kéme qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi»** — yaki «kéme dengiz otturisida yürgendidi...». □ **14:25 «kéche tötinche jések waqtida...»** — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi. ■ **14:34** Mar. 6:53. ■ **15:1** Mar. 7:1.

2 — Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige xilapliq qilidu? Chünki ular
qollirini yumay tamaq yeydiken'ghu, — dédi.
3 Lékin u largha mundaq jawab berdi:
— Silerchu, siler némishqa en'enimizni saqlaymiz dep Xudaning emrige xilapliq qilisiler?
4 Chünki Xuda: «Ata-anangni hörmet qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge
mehkum qilinsun» dep emr qilghan.□ ■
5 Lékin siler: — Herqandaq kishi «Atisi yaki anisigha: — Men silerge yardem bergüdek
nersilerni alliqachan *Xudagha* atiwettim — désila,
6 uning ata-anisigha hörmet-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, — deysiler. Buning
bilen en'en'englarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar.□ ■
7 Ey saxtipezler! Yeshaya peyghember bergen mushu bésharet toptoghra siler toghruluq
iken: —
8 «Mushu xelq aghzida méni hörmetligini bilen,
Biraq qelbi mendin yiraq.■
9 Ular manga bihude ibadet qilidu.
Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas».□ ■

Heqiqiy napakliq

10 Andin u xalayiqni yénigha chaqirip, largha:
— Qulaq sélinglar hem shuni chüshininglarki, ■
11 Insanni napak qilidighini aghzidin kiridighini emes, belki aghzidin chiqidighinidur,
— dédi.■
12 Kéyin muxlisliri uning aldigha kélip:
— Séning bu sözüngni Perisiyler anglap, uningdin bizar bolup renjigenlikini bildingmu?
— dédi.
13 Lékin u mundaq jawab qayturdi:
— Ershtiki Atam tikmigen herqandaq ösümlük yiltizidin yulunup tashlinidu. ■
14 Siler largha pisent qilmanglar; ular korlargha yol bashlaydighan korlardur. Eger
kor korgha yol bashlisa, her ikkisi origha chüshüp kétidu.■
15 Lékin Pétrus uninggha:
— Baya éytqan temsilni bizge chüshendürüp bergeysen, — dédi.■
16 Lékin u: — Silermu téxiche chüshenchige érishimidinglar?! — dédi.
17 Éghizgha kirgen barliq nersilerning ashqazan arqiliq teret bolup chiqip kétidighanliqini
téxi chüshenmemsiler?
18 Lékin éghizdin chiqidighini qelbtin chiqidu, insanni napak qilidighinimu shudur.
19 Chünki yaman oylar, qatilliq, zinaxorluq, buzuqchiliq, oghriliq, yalghan guwahliq we
töhmet qatarliqlar qelbtin chiqidu. ■

□ **15:4 «Ata-anangni hörmet qil» we «atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» —** bu emrler Tewrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 we «Qan.» 5:16de xatirilinidu. ■ **15:4** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2. □ **15:6 «uning ata-anisigha hörmet-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, — deysiler. Buning bilen en'en'englarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» —** Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teelluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydiliniwerse bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépilidu. Periysiler ögetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki «(shundaq qilghan bolsang) **xewer élishinggha bolmaydu**» dégendek. Ular shübhisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridu, elwette. ■ **15:6** Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **15:8** Yesh. 29:13; Ez. 33:31; Mar. 7:6. □ **15:9 «... Ular manga bihude ibadet qilidu. Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas» —** (8-9-ayetler) «Yesh.» 29:13. ■ **15:9** Yesh. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22. ■ **15:10** Mar. 7:14. ■ **15:11** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **15:13** Yuh. 15:2. ■ **15:14** Yesh. 42:19; Luqa 6:39. ■ **15:15** Mar. 7:17. ■ **15:19** Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9.

20 Insanni napak qilidighanlar mana shulardur; yuyulmighan qollar bilen tamaq yéyish insanni napak qilmaydu.

Yat ellik ayalning étiqadi
Mar. 7:24-30

21 Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlargha bardi. □ ■
22 Mana, u chet yerlerdin kelgen qananiy bir ayal uning aldigha kélip:
— I Reb! Dawutning oghli, halimgha rehim qilghaysiz! Qizimgha jin chaplishiwalghaniken, qiynilip kétiwatidu! — dep uninggha nida qilip zarlidi.
23 Lékin u u ayalgha bir éghizmu jawab bermidi. Muxlisliri uning yénigha kélip:
— Bu ayalni yolgha salsang! Chünki u keynimizdin egiship yalwurup nida qiliwatidu, — dédi.
24 Emdi u jawab bérip:
— Men peqet yoldin ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikilerge ewetilgenmen, — dédi.■
25 Emma héliqi ayal uning aldigha kélip sejde qilip:
— Reb, manga yardem qilghaysen! — dep yalwurdi.
26 U uninggha:
— Balilarning nénini kichik itlargha tashlap bérish yaxshi emes, — dédi.□
27 Lékin héliqi ayal:
— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu xojayinining dastixinidin chüshken uwaqlarni yeydighu, — dédi.
28 Shuning bilen Eysa uninggha:
— Ey xanim, ishenching küchlük iken! Tiliginingdek bolsun! — dédi. U ayalning qizi shuan saqiyip ketti.

Nurghun késellerning saqaytilishi

29 Eysa u yerdin chiqip, Galiliye déngizining boyidin ötüp, taghqa chiqip olturdi. ■
30 Uning aldigha top-top xalayiq yighildi. Ular tokur, qarighu, gacha, cholaq we nurghun bashqa xil késellernimu élip kélip, uning ayighi aldigha qoyushti; u ularni saqaytti. ■
31 Shuning bilen xalayiq gachilarning sözliyeleydighan bolghanliqini, cholaqlarning saqayghinini, tokurlarning mangghanliqini we qarighularning köridighan bolghanliqini körüp, heyran boldi we Israilning Xudasini ulughlidi.

Töt ming ademning toyghuzulushi
Mar. 8:1-10

32 Andin Eysa muxlislirini yénigha chaqirip:
— Bu xalayiqqa ichim aghriydu; chünki ular üch kündin béri yénimda boldi, yégüdek bir nersisimu qalmidi. Ularni öylirige ach qayturushni xalimaymen, yolda halidin kétishi mumkin, — dédi.■
33 Muxlislar uninggha:
— Bu chölde bunchiwala ademni toyghuzghudek köp nanni nedin tapimiz? — déyishti.
34 Eysa ulardin: Qanche néninglar bar? — dep soridi.
— Yette nan bilen birnechche tal kichik béliq bar, — déyishti ular.

□ **15:21 «Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlargha bardi» —** u yer «chet'ellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishtiki meqsiti, öz xelqidin bir waqit ayrilip aram élishtin ibaret bolsa kérek. ■ **15:21** Mar. 7:24. ■ **15:24** Mat. 10:6; Ros. 13:46. □ **15:26 «Balilarning nénini kichik itlargha tashlap bérish yaxshi emes» —** Mesih bu yerde özining deslepki wezipisini, Yehudiylargha xush xewer yetküzüsh, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzuluq pistilirini körsitidu. Bu muhim weqe toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **15:29** Mar. 7:31. ■ **15:30** Yesh. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22. ■ **15:32** Mar. 8:1.

35 Buning bilen u xalayiqni yerde olturushqa buyrudi.
36 Andin, yette nan bilen béliqlarni qoligha élip *Xudagha* teshekkür éytip, ularni oshtup muxlisligha berdi, muxlislar xalayiqqa üleshtürdi. ■
37 Hemmeylen toyghuche yédi; andin *muxlislar* éship qalghan parchilarni yighip yette chong séwetni toshquzdi.
38 Tamaq yégenlerning sani balilar we ayallardin bashqa töt ming kishi idi.
39 U xalayiqni yolgha salghandin kéyin, kémige chüshüp, Magadan yurtining chet yerlirige bardi.

16

Perisiylerning «möjizilik alamet» körsitishni telep qilishi
Mar. 8:11-13; Luqa 12:54-56

1 Emdi perisiyler bilen Saduqiylar uni sinash meqsitide yénigha kélip, uningdin bizge asmandin möjizilik bir alamet körsetseng, dep telep qilishti.□ ■
2 Biraq Eysa ulargha mundaq dédi:
— Kechqurun siler qizil shepeqni körgininglarda, «Hawa ete ochuq bolidu» deysiler■
3 we etigende: «Bügün boran chiqidu, chünki asmanning renggi qizil hem tutuq», deysiler. Asman renggi-royini perq ételeysiler-yu, lékin bu zamanda yüz bériwatqan alametlerni perq ételmeysiler!
4 Rezil hem zinaxor bu dewr «möjizilik bir alamet»ning köristilishini istep yüridu. Biraq bu *dewrdikilerge* «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»din bashqa héchqandaq möjizilik alamet körsitilmeydu.
Andin u ularni tashlap chiqip ketti.□ ■

«Échitqu» bolghan éziqtu telimdin hoshyar bolush
Mar. 8:14-21

5 Muxlisliri *dé*ngizning u qétigha ötkinide, nan éliwélishni untughanidi.
6 Eysa ulargha:
— Hoshyar bolunglar, Perisiyler bilen Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar, — dédi.■
7 *Muxlislar* özara mulahiziliship:
— Nan ekelmigenlikimiz üchün buni dewatsa kérek, — déyishti.
8 Eysa ularning néme *déyishiwatqanliqini* bilip mundaq dédi:
— Ey ishenchi ajizlar! Néme üchün nan ekelmigenlikinglar toghrisida mulahize qilisiler?
9 Téxiche chüshenmidinglarmu? Besh nan bilen besh ming kishining *toyghuzulghanliqi*, qanche séwet ozuq yighiwalghanliqinglar ésinglardin chiqtimu? ■
10 Yette nan bilen töt ming kishining *toyghuzulghanliqi*, yene qanche chong séwet ozuq yighiwalghanliqinglarmu ésinglardin chiqtimu? ■

■ **15:36** 1Sam. 9:13. □ **16:1 «Perisiyler bilen Saduqiylar» —** «Perisiyler» bolsa Tewrat qanunigha qatmu-qat türlük bashqa qaide-nizamlarni qoshqan qattiq telepchan diniy éqim idi. «Saduqiylar» dégen diniy éqimining bezi terepliri ulargha oxshash bolghini bilen, lékin ular Tewrattiki peyghemberler qisimlirini qobul qilmay, peqet Tewrattiki 1-5-qisimlarni (yeni Musa peyghemberge tapshurulghan qisimlar)ni qobul qilghan. Ular «qiyamet küni», shundaqla insanlarning axirette ölümdin tirilishini étirap qilmaytti. Adette «Perisiyler» we «Saduqiylar» bir-birige düshmenliship yüretti, lékin ular Eysani bir terep qilish üchün birleshkenidi. **«bizge asmandin möjizilik bir alamet körsetseng»** — ular telep qilghan «möjizilik alamet», Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **16:1** Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yuh. 6:30. ■ **16:2** Luqa 12:54. □ **16:4 «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet» —** 12:39-40-ayetlerge qaralsun. «Bu zamanda yüz bériwatqan alametler» toghrisida «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **16:4** Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luqa 11:29. ■ **16:6** Mar. 8:15; Luqa 12:1. ■ **16:9** Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. ■ **16:10** Mat. 15:34.

11 Siler qandaqmu méning silerge: «Perisiyler bilen Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat
qilinglar» déginimning nan toghruluq emeslikini chüshenmeysiler?
12 Muxlislar shundila uning nandiki échitqudin emes, belki Perisiyler bilen Saduqiylarn-
ing telimidin éhtiyat qilishni éytqanliqini chüshinip yetti.

Pétrusning Eysani Mesih dep tonushi
Mar. 8:27-30; Luqa 9:18-21

13 Eysa Qeyseriye-Filippi rayonigha kelginide, u muxlisliridin:
Kishiler men Insan'oghlini kim dep bilidiken? — dep soridi.■
14 Muxlisliri:
— Beziler séni chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember* we yene beziler Yeremiya
yaki bashqa peyghemberlerdin biri dep bilidiken, — dep jawab berdi.■
15 U ulardin:
— Emdi silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.
16 Simon Pétrus:
— Sen Mesih, menggülük hayat Xudaning Oghli ikensen, — dep jawab berdi.□ ■
17 Eysa uninggha:
— Bextliksen, i Yunus oghli Simon! Buni sanga ayan qilghuchi héch et-qan igisi emes,
belki ershtiki Atamdur. □ ■
18 Men sanga shuni éytayki, sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige
qurimen. Uning üstidin tehtisaraning derwazilirimu ghalib kélelmeydu. □ ■
19 Ersh padishahliqining achquchlirini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini bagh-
lisang ershtimu baghlan'ghan bolidu, sen yer yüzide némini qoyup berseng, ershtimu
qoyup bérilgen bolidu, — dédi.□ ■
20 Bu sözlerni éytip bolup, u muxlisligha özining Mesih ikenlikini héchkimge tinmasliqni
tapilidi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi
Mar. 8:31-9:1; Luqa 9:22-27

21 Shu waqittin bashlap, Eysa muxlisligha özining Yérusalémgha kétishi, aqsaqallar, bash
kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin köp azab-oqubet tartishi, öltürülüshi muqerrer
bolghanliqini, shundaqla üchinchi küni tirildürülidighanliqini ayan qilishqa bashlidi.■
22 Shuning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyiblep:
— Ya Reb, sanga rehim qilin'ghay! Béshinggha bundaq ishlar qet'iy chüshmeydu! — dédi.
23 Lékin u burulup Pétrusqa qarap:
— Arqamgha öt, Sheytan! Sen manga putlikashangsen, séning oylighanliring Xudaning
ishliri emes, insanning ishliridur, — dédi.□ ■

■ **16:13** Mar. 8:27; Luqa 9:18. ■ **16:14** Mat. 14:2. □ **16:16 «... Menggülük hayat Xudaning oghli»** — grék tilida «tirik Xudaning Oghli». «Tirik Xuda» dégen ibare Xudani hayat, «ölük but emes», heqiqiy Xuda dep tekitleydu. ■ **16:16** Yuh. 6:69. □ **16:17 «... Yunus oghli Simon!»** — grék tilida «... Simon bar-ionah» («Yunusning oghli»). Bu Yunus Tewrattiki peyghember Yunus emes; lékin qiziq bir ish shuki, Pétrus we Yunus peyghemberning köp ortaq yerliri bar. ■ **16:17** Mat. 11:25. □ **16:18 «Sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen....»** — «Pétrus»ning menisi «tash» bolup, u «jamaetning uli» emes. Jamaetning uli bolsa Eysa éytqan «uyultash» bolup, u yaki özini yaki özige baghlan'ghan iman-étiqadini körsitidu. «1Pét.» 2:4-9ni we «qoshumche söz»imizni körüng. **«tehtisaraning derwaziliri»** – belkim köchme menide bolup, «ölümning küchi», «jin-sheytanlarning küchliri»ni körsitishi mumkin. ■ **16:18** Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; 33:20; Yuh. 1:43; 1Kor. 3:11. □ **16:19 «Ersh padishahliqining achquchlirini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghlisang ershtimu baghlan'ghan bolidu,...»** — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **16:19** Mat. 18:18; Yuh. 20:22. ■ **16:21** Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ **16:23 «Arqamgha öt, Sheytan!...»** — Mesih bu ayette «Sheytan» dégen bu sözini birinchidin «düshmen» dégen menide ishlitip, özining düshmini bolup qalghan Pétrusqa éytidu. Ikkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi. ■ **16:23** 2Sam. 19:22.

24 Andin Eysa muxlislirigha mundaq dédi:
Kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kötürüp manga egeshsun! □ ■
25 Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üchün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu.□ ■
26 Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?! □ ■
27 Chünki Insan'oghli Atisining shan-sheripi ichide perishtiliri bilen kélish aldida turidu; we u hemme ademning öz emellirige tushluq jawab qayturidu.■
28 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahliqi bilen kelgenlikini köridighanlar bardur.□ ■

17

Eysaning julaliqta körünüshi
Mar. 9:2-13; Luqa 9:28-36

1 We alte kündin kéyin, Eysa Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhannani ayrip élip, égiz bir taghqa chiqti.■
2 U yerde uning siyaqi ularning köz aldidila özgirip, yüzi quyashtek parlidi, kiyimliri nurdek ap'aq bolup chaqnidi.
3 We mana, *muxlislargha* Musa we Ilyas *peyghemberler* uning bilen sözlishiwatqan halda köründi.
4 Shuning bilen Pétrus Eysagha:
— I Reb, bu yerde bolghinimiz némidégen yaxshi! Xalisang, birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üch kepe yasayli! — dédi.□
5 Uning gépi tügimeyla, mana nurluq bir bulut ularni qapliwaldi. Mana, buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur, Men uningdin xursenmen. Uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi.■

□ **16:24 «kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kötürüp manga egeshsun!»** — 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **16:24** Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27. □ **16:25 «Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üchün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu»** — grék tilida «jan» we «hayat» birla söz bilen ipadilinidu. «Öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiqadi bolghanlargha muyesser qilin'ghan menggülük rohiy bextni we mirasini körsitidu. ■ **16:25** Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. □ **16:26 «Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?!»** — yuqiriqi izahatta éytilghandek, «öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiqadchi bolghanlargha muyesser qilin'ghan menggülük rohiy bextni we mirasini körsitidu, elwette. ■ **16:26** Zeb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luqa 9:25. ■ **16:27** Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6. □ **16:28 «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun...»** — «ölümning temini tétish» grék tilida «ölümni tétish» dep ipadilinidu. **«bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahliqi bilen kelgenlikini köridighanlar bardur»** — bizningche 16:28-ayettiki sözning muhim menisi 17-babta teswirlen'gen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlisligha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Mesihning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning **arisidin**... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, **bezi** rosullar bu ishni köridu, shunga muhim emelge ashurulushi 17-babtiki «Eysaning julaliqta körünüshi» dégen ishtur, dep qaraymiz. ■ **16:28** Mar. 9:1; Luqa 9:27. ■ **17:1** Mar. 9:2; Luqa 9:28; 2Pét. 1:17. □ **17:4 «Xalisang, ... bu yerge üch kepe yasayli!»** — yaki «xalisang, ... bu yerge üch kepe yasay!». Bu söz we pütün weqe toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **17:5** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

6 Muxlislar buni anglap özlirini yerge tashlap düm yétip wehimige chüshti.
7 Biraq Eysa kélip, ulargha qolini tegküzüp:
Qopunglar, qorqmanglar, — dédi.
8 Ular béshini kötürüp qariwidi, Eysadin bashqa héchkimni körmidi.
9 Taghdin chüshüwétip, Eysa ulargha:
— Insan'oghli ölümdin tirildürülmigüche, bu alamet körünüshni héchkimge éytmanglar, — dep tapilidi.■
10 Andin muxlisliri uningdin:
— Tewrat ustazliri néme üchün: «Ilyas *peyghember Mesih kélishtin* awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? — dep sorashti.■
11 U ulargha jawaben:
— Ilyas *peyghember* derweqe *Mesihtin* awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu. □
12 Emma men silerge shuni éytip qoyayki, ilyas alliqachan keldi, lékin kishiler uni tonumidi, belki uninggha xalighanche muamile qildi. Shuninggha oxshash, Insan'oghlimu ularning qollirida azab chékish aldida turidu, — dédi.
13 Shu chaghda muxlislar uning chömüldürgüchi Yehya toghrisida sözlewatqanliqini chüshendi.

Jin chaplashqan balining azad qilinishi
Mar. 9:14-29; Luqa 9:37-43

14 Ular xalayiqning yénigha barghinida, bir kishi uning aldigha kélip, tizlinip:■
15 Reb, oghlumgha ichingni aghritqaysen! Chünki uning tutqaqliq késili bar bolghachqa, zor azab chékiwatidu; chünki u daim otning yaki suning ichige chüshüp kétidu. □
16 Uni muxlisliringgha élip kelgenidim, saqaytalmidi, — dédi.
17 Eysa jawaben: — Ey étiqadsiz we tetür dewr, siler bilen qachan'ghiche turay?! Men silerge yene qachan'ghiche sewr qilay? — Balini aldimgha élip kélinglar — dédi.
18 Shuning bilen Eysa *jin'gha* tenbih bériwidi, jin balidin chiqip ketti, balimu shuan saqaydi.
19 Kéyin, Eysa ayrim qalghanda, muxlislar uning yénigha kélip:
— Biz néme üchün jinni qoghliwételmiduq? — dep sorashti.■
20 U ularga: — Ishenchinglar bolmighanliqi üchün. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsila, siler awu taghqa: «Bu yerdin u yerge köch» désenglar, köchidu; shundaqla silerge mumkin bolmaydighan héch ish bolmaydu. ■
21 Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu — dédi.□

Eysaning yene ölüshi we tirilishi toghruluq éytishi
Mar. 9:30-32; Luqa 9:43-45

22 Ular Galiliye ölkiside aylinip yürginide, Eysa ularga:
— Insan'oghli *satqunluqtin* insanlarning qoligha tapshurulidu; ■
23 ular uni öltüridu, lékin üchinchi küni u tirilidu, — dédi. Buni anglap muxlislar éghir ghem-qayghugha chömüp ketti.

■ **17:9** Mar. 9:9; Luqa 9:36. ■ **17:10** Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11. □ **17:11 «Ilyas peyghember derweqe *Mesihtin*** awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüshi»ni körsetken bésharet we bashqa tepsilatliri Tewrat, «Mal.» 4:5-6da xatirilinidu. ■ **17:14** Mar. 9:16; Luqa 9:37. □ **17:15 «tutqaqliq késili» —** grék tilida «ay (shari) teripidin urulghan» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **17:19** Mar. 9:28. ■ **17:20** Mat. 21:21; Luqa 17:6. □ **17:21 «Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu» —** bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **17:22** Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22,44; 18:31.

Ibadetxana béji tapshurush mesilisi

24 Andin ular Kepernahum shehirige kelginide, *ibadetxana* «ikki draqma» *béjini* yighquchilar Pétrusning yénigha kélip:
— Ustazinglar «ikki draqma»ni tölemdu? — dep soridi.□
25 Töleydu, — dédi Pétrus.
Lékin u öyge kirgishigila, téxi bir néme démestila Eysa uningdin:
— Simon, séningche bu dunyadiki padishahlar kimlerdin baj alidu? Öz perzentliridinmu, yaki yatlardinmu, — dep soridi.■
26 Pétrus uninggha:
Yatlardin, — dédi, Eysa uninggha:
— Undaqta, perzentler *bajdin* xaliy bolidu.
27 Biraq *baj yighquchilargha* putlikashang bolmasliqimiz üchün, déngizgha bérip qarmaqni tashla. Tutqan birinchi béliqni élip, aghzini achsang, töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu. Uni élip men we sen ikkimizning *béji* üchün ulargha ber, — dédi.□

18

Ersh padishahliqida kim eng ulugh?
Mar. 9:33-37; Luqa 9:46-48

1 Bu chaghda, muxlislar Eysaning yénigha kélip:
Ersh padishahliqida kim eng ulugh? — dep soridi.■
2 Eysa yénigha kichik bir balini chaqirip, uni otturida turghuzup, mundaq dédi:
3 — Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, öz yolunglardin yénip, kichik balilardek sebiy bolmisanglar, ersh padishahliqigha hergiz kirelmeysiler.■
4 Emdi kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu.□ ■
5 Bundaq kichik bir balini méning namimda qobul qilsa, u méni qobul qilghan bolidu.■
6 Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini *gunahqa* putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizning tégige chöktürüwétilgini ewzel bolatti.■
7 Insanni gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!□ ■

□ **17:24 «... ibadetxana «ikki draqma» béjini yighquchilar Pétrusning yénigha kélip...» —** «ibadetxana béji» mushu yerde grék tilida «didraqma» (ikki «draqma» pul) déyilidu. «Didraqma» esli birxil tengge bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki her er kishi her yilda ibadetxanining ishliri üchün «yérim shekel» (bir didraqma) tapshurush kérek idi. «Mis.» 30:13-16ni körüng. ■ **17:25** Mat. 22:21; Rim. 13:7. □ **17:27 «Biraq baj yighquchilargha putlikashang bolmasliqimiz üchün...» —** Eysa we Pétrus ikkisi «padishahning perzenti» bolup, Xudaning ibadetxanisigha baj töleshtin xaliy idi. Lékin baj yighquchilar buni chüshenmigechke, ular tölimise, belkim «Bu Eysa teqwadar emes iken, Mesih bolalmaydu» dep qélishi, shundaqla ular Eysagha étiqad baghlap, nijatqa érishish pursitidin mehrum bolushi mumkin. **«töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu» —** «töt draqma tengge» (grék tilida «statér») — 24-ayettiki izahat oqurmenlerning yadida bolsa köreleyduki, bu pul Eysa we Pétrusning bajni tölishi üchün del kéreklik pul idi. ■ **18:1** Mar. 9:34; Luqa 9:46; 22:24. ■ **18:3** Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □ **18:4 «Emdi kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu» —** «kichik balilar» adette chongchiliq qilmaydu we özini bilermen qilip körsetmeydu we belkim hemmidin muhim atisining sözige shertsiz ishinidu. ■ **18:4** 1Pét. 5:6. ■ **18:5** Mar. 9:37; Luqa 9:48; Yuh. 13:20. ■ **18:6** Mar. 9:42; Luqa 17:2. □ **18:7 «insanni gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!» —** bu muhim ayet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **18:7** Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19.

8 Eger emdi qolung yaki putung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung yaki ikki putung bar halda dozaxtiki otqa tashlan'ghiningdin köre, cholaq yaki tokur halda hayatliqqa kirgining ewzeldur.■
9 Eger közüng séni gunahqa putlashtursa, uni oyup özüngdin néri tashliwet. Ikki közüng bar halda dozaxtiki otqa tashlan'ghiningdin köre, birla közüng bilen bolsimu hayatliqqa kirgining ewzeldur.

Azghan qoy toghrisidiki temsil

10 — Bu sebiy kichiklerning héchbirigimu sel qarashtin hézi bolunglar. Chünki shuni silerge éytayki, ularning ershtiki perishtiliri ershtiki Atamning jamalini herdaim körüp turidu. ■
11 Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi.□ ■
12 Qandaq qaraysiler? Birawning yüz tuyaq qoyi bolup, uningdin biri ézip toptin chüshüp qalsa, u toqsan toqquz qoyni taghlargha qoyup qoyup, héliqi azghan qoyini izdeydighu? ■
13 We eger uni tépiwalsa, men silerge shuni berheq éytip qoyayki, u qoy üchün bolghan xushalliqi azmighan toqsan toqquziningkidin zor bolidu.
14 Shuninggha oxshash, bu sebiy kichiklerning herqandiqining halaketke ézip qélishi ershtiki Atanglarning iradisi emestur.

Gunah ötküzgen qérindashqa bolghan muamile
Luqa 17:3

15 — Emdi eger qérindishing sanga ziyan sélip gunah qilsa, uning yénigha bérip ikkinglar xaliy chaghda sewenlikini körsitip qoy. Qérindishing sözüngni anglisa, uni *ézishtin* qayturuwalghan bolisen. ■
16 Lékin anglimisa, yene bir-ikki *guwahchini* élip, uning yénigha barghin. Shundaq qilip, hemme ish ikki-üch guwahchining sözi bilen qilinsun. □ ■
17 Lékin eger *qérindishing* ularning sözigimu qulaq salmisa, ehwalni jamaetke yetküzüp éytqin. Eger u jamaettikilerge qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida körünglar.□ ■
18 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, siler yer yüzide némini baghlisanglar, ershtimu shu baghlan'ghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu.□ ■
19 Men yene shuni silerge berheq éytip qoyayki, yer yüzide aranglardin ikkisi özliri tiligen bir ish toghruluq qelbi bir bolup herqandaq nersini tilep dua qilsa, ershtiki Atam ularning tilikini ijabet qilidu.

■ **18:8** Qan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43. ■ **18:10** Zeb. 34:7; Luqa 15:3-7 □ **18:11 «Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi» —** bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **18:11** Luqa 19:10. ■ **18:12** Luqa 15:3. ■ **18:15** Law. 19:17; Pend. 17:10; Luqa 17:3; Yaq. 5:19. □ **18:16 «hemme ish ikki-üch guwahchining sözi bilen qilinsun» —** bu söz «Qan.» 19:15din neqil keltürülgen. ■ **18:16** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. □ **18:17 «Eger u jamaettikilerge qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida körünglar» —** shu chaghda «yat ellik»lerning köpinchisi butperes idi. «Bajgir»lar (Rim impériyesi üchün xelqtin baj alidighan Yehudiylar) bolsa «Rim impériyege sétilip ketken xainlar» dep «iplas ademler»ning qatarida qarilatti. ■ **18:17** 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:14. □ **18:18 «siler yer yüzide némini baghlisanglar, ershtimu shu baghlan'ghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu» —** bu söz 16:19-ayettikige oxshash, biraq ashu yerde yalghuz Pétrusqa éytilghan. Biz Eysaning mushu sözliride éytilghan hoquq peqet rosullarghila emes, belki pütkül jamaetke tewedur. Eysa tapshurghan bu hoquq: (1) jamaettiki dualarda alahide tilesh hoquqini; (2) jamaet tertipi boyiche, gunah sadir qilip, emma towa qilmighan ezalarni cheklesh, jamaettin chiqirish yaki ularghа terbiye bérish hoquqini körsitidu, dep ishinimiz (17-ayet we 19-20-ayetni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni körüng). ■ **18:18** Mat. 16:19; Yuh. 20:23.

20 Chünki ikki yaki ücheylen méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa, men shu yerde ularning arisida bolimen.□ ■

Shepqet körgüchi shepqetlik bolushi kérek

21 Andin Pétrus uning aldigha kélip:
— I Reb, qérindishimning manga ziyan sélip ötküzgen qanche qétimliq gunahini kechürüshüm kérek? Yette qétimmu? — dédi.■
22 Eysa uninggha mundaq dédi:
—Men sanga shuni éytip qoyayki, yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim! □ ■
23 Ersh padishahliqi chakarliri bilen hésab-kitab qilmaqchi bolghan bir padishahqa oxshaydu.
24 Hésab-kitabni bashlighinida, uninggha on ming talant pul qerzdar bolghan bir chakar keltürülüptu. □
25 Chakarning töligüdek héchnersisi bolmighachqa, xojisi chakarning özini, xotun bala-chaqisi we bar-yoqini sétip, qerzini töleshini buyruptu. ■
26 Shunga chakar uning aldida yerge yiqilip bash urup: «Xojam, manga kengchilik qilghayla, men pütün qerzimni choqum töleymen» dep yalwuruptu.
27 Chakarning xojisi uninggha ich aghritip, uni qoyup bérip, qerzini kechürüm qiliptu.
28 Lékin chakar u yerdin chiqip, özige yüz dinar qerzdar bolghan yene bir chakar buradirini uchritiptu. Uni tutuwélip, boynini boghup turup: «Qerzni töle!» deptu. □
29 Buning bilen bu chakar buradiri yerge yiqilip uningdin: «Manga kengchilik qil, qerzni choqum qayturimen» dep yalwuruptu.
30 Lékin u unimaptu we: «Pütün qerzni tölimigüche zindanda yatisen» dep uni zindan'gha tashlitiptu.
31 Bundaq ishning yüz bergenlikini körgen bashqa chakarlar intayin azablinip xojisining aldigha bérip, ehwalni bashtin-axir sözlep bériptu.
32 Buning bilen xojisi héliqi chakarni chaqirtip: «Ey rezil chakar! Manga yélin'ghanliqing üchün shunche köp qerzingning hemmisini kechürdüm.
33 Men sanga ich aghritqinimdek, senmu chakar buradiringge ich aghritishinggha toghra kelmemdu?!» deptu.
34 Buning bilen xojisi ghezeplinip uni pütün qerzini tölep bolghuche adem qiyn'ghuchi gundipaylarning qolida turushqa tapshurup bériptu.□
35 Shuninggha oxshash, eger herbiringlar öz qérindashliringlarni chin dilinglardin kechürmisenglar, ershtiki Atammu silerge oxshash muamile qilidu.■

19

Talaq qilish toghrisida
Mar. 10:1-12

□ **18:20 «ikki yaki üch adem méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa...»** — grék tilida «ikki yaki ücheylen adem méning namimgha qeyerde yighilghan bolsa...». ■ **18:20** Luqa 24:15,36. ■ **18:21** Luqa 17:4. □ **18:22 «yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim!»** — yaki «yette qétim emes, yetmish yette qétim». ■ **18:22** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13. □ **18:24 «on ming talant pul»** — bir «talant» altun yaki kömüsh tengge az dégende bir ishchining yilliq heqqining 17 hessisi bolup, 10000 talant hazir ottura hésab bilen belkim ikki milyard (ming milyon) dollarche bolidu. ■ **18:25** Mat. 5:25. □ **18:28 «yüz dinar qerzdar»** — shu waqitlarda «bir dinar» bir ishchining bir künlük heqqi bolup, yüz tengge belkim ottura hésab bilen 1300 dollarche bolatti. □ **18:34 «adem qiyn'ghuchi gundipaylar»** — mushu gundipaylarning adettiki wezipisi jinayetchining jinayitini sürüshte qilish üchün mehbuslarni qiynash idi. ■ **18:35** Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaq. 2:13.

1 Shundaq boldiki, Eysa bu sözlerni éytip bolghandin kéyin, Galiliye ölkisidin ayrilip,
Yehudiye ölkisining chet yerlirige, yeni Iordan deryasining u qétidiki yurtlargha bardi.■
2 Top-top ademler uninggha egiship kelgen bolup, u ularni shu yerdila saqaytti.
3 Emdi bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uningdin:
— Bir ademning herqandaq sewebtin ayalini qoyuwétishi Tewrat qanunigha
uyghunmu? — dep soridi.■
4 Shuning bilen u jawaben mundaq dédi:
— *Tewrattin* shuni oqumidinglarmu, muqeddemde insanlarni Yaratquchi ularni «Er we
ayal qilip yaratti» we□ ■
5 «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkisi bir ten bolidu».■
6 Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. Shuning üchün, Xuda
qoshqanni insan ayrimisun.■
7 Perisiyler uningdin yene:
— Undaqta, Musa *peyghember* néme üchün *Tewrat qanunida* er kishi öz ayaligha talaq
xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashti.□ ■
8 U ulargha: — Tash yüreklikinglardin Musa *peyghember* ayalliringlarni talaq qilishqa
ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi.
9 Emdi shuni silerge éytip qoyayki, ayalini buzuqluqtin bashqa birer seweb bilen talaq
qilip, bashqa birini emrige alghan herqandaq kishi zina qilghan bolidu.□ ■
10 Muxlislar uninggha:
— Eger er bilen ayali otturisidiki ehwal shundaq bolsa, undaqta öylenmeslik yaxshi iken,
— dédi.□
11 U ulargha:
— Bu sözni hemmila adem emes, peqet nésip qilin'ghanlarla qobul qilalaydu. ■
12 Chünki anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar; we insan teripidin axta
qilin'ghan bezi aghwatlarmu bar; we ersh padishahliqi üchün özini aghwat qilghan-
larmu bar. Bu sözni qobul qilalaydighanlar qobul qilsun! — dédi.□

Eysa we kichik balilar
Mar. 10:13-16; Luqa 18:15-17

13 Qolungni tegküzüp dua qilghaysen dep, beziler kichik balilirini uning aldigha élip
keldi. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyiblidi. ■
14 Emma Eysa:
— Balilar méning aldimgha keltürülsun, ularni tosmanglar. Chünki ersh padishahliqi del
mushundaqlargha tewedur, — dédi. □ ■
15 We qollirini ularga tegküzgendin kéyin, u u yerdin ayrildi.

■ **19:1** Mar. 10:1. ■ **19:3** Mar. 10:2. □ **19:4 «shuni oqumidinglarmu,...?»** — Bu Perisiyler eng yaxshi köridighan ibarilerning biri. ■ **19:4** Yar. 1:17; 2:24; 5:2 ■ **19:5** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31. ■ **19:6** 1Kor. 7:10. □ **19:7 «Musa peyghember néme üchün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu»** — emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu. ■ **19:7** Qan. 24:1; Yer. 3:1. □ **19:9 «Izahat»** — bézi kona köchürülmilerde mushu yerde «we talaq qilin'ghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu» dégen sözler qoshuludi. 5:32ni körüng. ■ **19:9** Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **19:10 «undaqta öylenmeslik yaxshi iken»** — démek, muxlislarning oylishiche, talaq qilish imkaniyiti bolmisa («chiqish yoli bolmisa), öylinish intayin qorqunchluq ishtur. ■ **19:11** 1Kor. 7:7,17. □ **19:12 «anisining baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar»** — «tughma aghwatlar» belkim tughma jinsiy iqtidari ajizlarni, ishqsiz kishilerni körsitidu; «bashqilar teripidin axta qilin'ghan» kona zamanlarda xan-padishahlarning ordilirida heremni bashqurush xizmiti üchün pichiwétilgen ademlerni körsitidu. «Ershning padishahliqi üchün öz-özini aghwat qilghanlar» belkim Xudaning xizmitide köprek waqit bolay dep öylinishtin waz kechkenlerni körsitidu. ■ **19:13** Mar. 10:13; Luqa 18:15. □ **19:14 «ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur»** — yaki «ersh padishahliqi del mushundaqlardin terkib tapqandur». ■ **19:14** Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2.

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?
Mar. 10:17-31; Luqa 18:18-30

16 Mana, bir küni birsi uning aldigha kélip:
— Ustaz, men qandaq yaxshi ishni qilsam, menggülük hayatqa érishimen? — dep soridi.■
17 U uninggha:
— Némishqa mendin yaxshiliq toghrisida soraysen? «Yaxshi bolghuchilar» bolsa peqet birila bar. Emma hayatliqqa kirimen déseng, emrlerge emel qil, — dédi.
18 Qaysi emrlerge deysen? — dep soridi u.
Eysa uninggha:
— «Qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ■
19 ata-ananggha hörmet qil we qoshnangni özüngni söygendek söy» — dédi.□ ■
20 Yash yigit uninggha: — Bularning hemmisige emel qilip kéliwatimen. Emdi manga yene néme kem? — dédi.
21 Eysa uninggha:
— Eger mukemmel bolushni xalisang, bérip bar-yoqungni sétip, pulini kembeghellerge bergin. Shuning bilen ershte xezineng bolidu. Andin kélip manga egeshkin, — dédi.■
22 Yigit mushu sözni anglap, qayghugha chömüp u yerdin kétip qaldi. Chünki uning mal-mülki nahayiti köp idi.
23 Eysa muxlisligha:
— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, baylarning ersh padishahliqigha kirishi tesliktila bolidu. ■
24 We yene shuni silerge éytayki, tögining yingnining közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.
25 Muxlislar buni anglap intayin bek heyran bolushup:
— Undaqta, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti.
26 Emma Eysa ulargha qarap:
— Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi.□ ■
27 Buning bilen Pétrus uninggha:
— Mana, biz hemmidin waz kéchip sanga egeshtuq! Biz buning üchün némige érishimiz? — dep soridi.■
28 Eysa ulargha mundaq dédi:
— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, alemdiki hemme qaytidin yéngilan'ghinida, Insan'oghli shanliq textide olturghan waqtida, manga egeshken siler on ikki textte olturup, Israillarning on ikki qebilisige höküm chiqirisiler. ■
29 Méning namim dep öyler, aka-uka, acha-singil qérindashliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminlardin waz kechkenlerning hemmisi ulargha yüz hesse artuq érishidu we menggülük hayatqa miras bolidu. □ ■
30 Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu. ■

■ **19:16** Mar. 10:17; Luqa 18:18. ■ **19:18** Mis. 20:12; Law. 19:18; Qan. 5:16-20; Rim. 13:9. □ **19:19 «qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ata-ananggha hörmet qil we qoshnangni özüngni söygendek söy» —** (18-19-ayet) oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Eysa «on perman» ichidiki Xudagha munasiwetlik permanlarni yaki «(qoshnangning nersilirini) tama qilma» dégen permanni tilgha alghini yoq. ■ **19:19** Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. ■ **19:21** Mat. 6:19; Luqa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **19:23** Pend. 11:28; Mar. 10:23; Luqa 18:24. □ **19:26 «Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» —** grék tilida: «Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu». ■ **19:26** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37; 18:27. ■ **19:27** Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28. ■ **19:28** Luqa 22:30. □ **19:29 «Méning namim dep öyler, aka-uka, ... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler..» —** grék tilida «méning namim üchün öyler, aka-uka... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler...». ■ **19:29** Qan. 33:9; Ayup 42:12. ■ **19:30** Mar. 10:31; Luqa 13:30.

20

Üzümzarliqtiki ishlemchiler

1 — Chünki ersh padishahliqi bir yer igisige oxshaydu. Igisi üzümzarliqida ishleshke
ademlerni yallash üchün tang seherde sirtqa chiqiptu.
2 U ishlemchiler bilen künlüki üchün bir kümüsh dinardin bérishke kéliship, ularni
üzümzarliqigha ewetiptu.□
3 Saet toqquzlarda u yene sirtqa chiqip, bazarda bikar turghan bashqa kishilerni
körüptu.□
4 Ulargha: «Silermu üzümzarliqimgha béringlar, heqqinglargha tégishlikini bérimen» —
deptu.
5 Ular üzümzarliqqa bériptu. Chüshte we saet üchtimu u yene chiqip yene shundaq qiliptu.□
6 Lékin *kechqurun* saet beshlerde chiqqanda u yerde turghan yene bashqilarni körüp,
ulardin: «Néme üchün bu yerde kün boyi bikar turisiler?» dep soraptu.□
7 Ular: «Bizni héchkim yallimidi» dep jawab qayturuptu. U ulargha: «Undaqta, silermu
üzümzarliqimgha bérip ishlenglar» — deptu.
8 Kech bolghanda, üzümzarliq igisi ghojidarigha: «Ishlemchilerni chaqirip, eng axirida
kelgenlerdin bashlap eng awwal kelgenlergiche hemmisining ish heqqini ber» deptu.
9 Awwal kechqurun saet beshte ishqa kelgenler kélip, herbiri bir kümüsh dinardin éliptu.
10 Eng awwal yallap kélin'genlerning nöwiti kelgende, ular: Téximu köp ish heqqi
alimizghu, dep oylishiptu; biraq ularmu bir kümüsh dinardin éliptu.
11 Ular ish heqqini alghini bilen yer igisidin aghrinip:
12 «Bu axirda kelgenler peqet bir saetla ishlidi, biraq siz ularni kün boyi japaliq we qattiq
issiqni chekken bizler bilen barawer hésablidingizghu, dep ghudurishiptu.
13 Lékin *yer igisi* ularning birige jawab qayturup: «Burader, sanga naheqliq qilghinim
yoq! Sen bilen bir kümüsh dinargha kélishmigenmiduq?
14 Heqqingni élip qaytip ketkin. Bu axirda kelgen'gimu sanga oxshash bergüm bar.
15 Özümningkini özüm bilgenche ishlitish hoququm yoqmu? Séxiy bolghanliqimgha
közüng qiziriwatamdu?
16 Shundaq qilip «Aldida turghanlar arqigha ötidu, arqida turghanlar aldigha ötidu»;
chünki chaqirilghanlar köp, emma tallan'ghanlar az bolidu.□ ■

Eysa ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytidu
Mar. 10:32-34; Luqa 18:31-34

17 Eysa Yérusalémgha chiqiwétip, yolda on ikki muxlisini bir chetke tartip, ulargha
mundaq dédi:□ ■
18 — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat
ustaziligha tapshurulidu. Ular uni ölümge mehkum qilidu
19 andin uni mesxire qilip, qamchilap we krésтleshke yat elliklerge tapshuridu. Lékin u
üchinchi küni qayta tirilidu.■

□ **20:2 «U ishlemchiler bilen künlüki üchün bir kümüsh dinardin bérishke kéliship...»** — «bir kümüsh dinar» grék tilida «bir dinarius». □ **20:3 «Saet toqquzlarda»** — grékche «künning üchinchi saiti» — yeni saet toqquzni körsitidu. Yehudiy xelqi üchün «toluq kün» (24 saet) kech saet altide bashlinidu; kechte «jések» ishlitilidu; etigen saet altidin kech saet altigiche «kündüz» déyilidu, kündüz on ikki saetke bölünidu (misalni Tewrat, «Yar.» 1:5in körgili bolidu). □ **20:5 «Chüshte we saet üchtimu u yene chiqip yene shundaq qiliptu»** — «chüshte» — eyni söz boyiche künning «altinchi saitide» we «saet üchte» künning «toqquzinchi saitide» (chüshtin kéyin saet üchlerde) déyilidu. □ **20:6 «kechqurun saet beshlerde»** — grékche «künning on birinchi saiti etrapida», yeni chüshtin kéyin saet beshte. □ **20:16 «chünki chaqirilghanlar köp, tallan'ghanlar az bolidu»** — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **20:16** Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luqa 13:30. □ **20:17 «Yérusalémgha chiqiwétip...»** — «Yérusalémgha bérish» herdaim «Yérusalémgha chiqiwétip...» dep ipadilinidu. ■ **20:17** Mar. 10:32; Luqa 18:31; 24:7. ■ **20:19** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28,31; Ros. 3:23.

Anining telipi
Mar. 10:35-45

20 Shu chaghda, Zebediyning oghullirining anisi ikki oghlini élip, Eysaning aldigha kélip
uningdin bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi.□ ■
21 Néme teliping bar? — dep soridi u.
Ayal uninggha:
— Shuni emr qilghaysenki, séning padishahliqingda bu ikki oghlumdin biri ong yéningda,
biri sol yéningda oltursun, — dédi.
22 Eysa ulargha jawaben: — Siler néme telep qiliwatqininglarni bilmeywatisiler. Men
ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?
Icheleymiz, — déyishti ular.□ ■
23 U ulargha:
— Siler heqiqetenmu méning qedehimdin ortaq ichisiler. Biraq ong yaki sol yénimda
olturush nésiwisi méning ixtiyarimda emes, belki Atam kimlerge teyyarlighan bolsa,
shulargha nésip bolidu. ■
24 *Qalghan* on muxlis buningdin xewer tapqanda, ikki qérindishidin xapa boldi.
25 Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:
— Silerge melumki, ellerdiki hökümranlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip
hakimiyet yürgüzidu, we ularning hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu. □ ■
26 Biraq silerning aranglarda shundaq bolmisun; belki silerdin kim üstün bolushni
xalisa, silerning xizmitinglarda bolsun; ■
27 we kim aranglardikilerning aldinqisi bolushni xalisa, silerning qulunglar bolsun. ■
28 Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik xizmitimde bolsun démey, belki
köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni
hörlükke érishtürey dep keldi.□ ■

Eysaning ikki emani saqaytishi
Mar. 10:46-52; Luqa 18:35-43

29 Ular Yérixo shehiridin chiqqanda, zor bir top ademler uninggha egiship mangdi. ■
30 We mana, yol boyida olturghan ikki ema Eysaning u yerdin ötüp kétiwatqinini anglap:
— I Reb, Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysen, — dep towlidi.
31 Köpchilik ularni «Ün chiqarmanglar!» dep eyiblidi. Lékin, ular: — Ya Reb, i Dawutning
oghli, bizge rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq towlidi.
32 Eysa qedimini toxtitip, ularni chaqirip:
— Siler üchün néme ish qilip bérishimni xalisiler? — dep soridi.
33 Ya Reb, közlirimiz échilsun! — déyishti ular.
34 Eysa ulargha ich aghritip, qolini ularning közlirige tegküziwidi, közliri shuan eslige kélip
köridighan boldi; ular derhal uninggha egiship mangdi.

□ **20:20 «Zebediyning oghulliri» —** Eysa chaqirghan on ikki rosuldin ikki, yeni Yuhanna wé Yaqup. 4:21 we 10:2ni körüng. **«bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi»** — yaki «bir ishni telep qilmaqchi bolup tizlinip bash urdi». ■ **20:20** Mar. 10:35. □ **20:22 «Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?» —** bu ayettiki «qedeh» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we krésttiki ölümini közde tutidu. ■ **20:22** Luqa 12:49,50; Rim. 8:26. ■ **20:23** Mat. 25:34. □ **20:25 «ellerdiki hökümranlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu» —** «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler»ni (yeni Xudadin qorqmaydighan butpereslerni) körsitidu. ■ **20:25** Mar. 10:42; Luqa 22:25. ■ **20:26** 1Pét. 5:3. ■ **20:27** Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43. □ **20:28 «... jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke érishtürey» —** némidin «hörlük»ke érishidu? — gunahtin bolghan hörlük. ■ **20:28** Luqa 22:27; Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pét. 1:19 ■ **20:29** Mar. 10:46; Luqa 18:35.

21

Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi
Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-38; Yh. 12:12-19

1 Ular Yérusalémgha yéqinliship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi yézisigha kelginide,
Eysa ikki muxlisigha munularni tapilap aldin ewetti:■
2 — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Barsanglarla, baghlaqliq bir éshek we uning
yénidiki bir texeyni körisiler. Ularni yéship aldimgha yétilep kélinglar.
3 Eger birsi silerge bir néme dése, «Rebning bulargha hajiti chüshti» denglar, u derhal
ularni qoyup béridu.
4 Bu pütün weqe peyghember arqiliq éytilghan munu sözlerni emelge ashurush üchün
boldi: —

5 «Zion qizigha éytinglar:
— Mana, Padishahing kéliwatidu,
Kemter-mömin bolup, minip bir éshekke,
Boyunturuqluq éshekning texiyige,
Kéliwatidu yéninggha séning».□ ■

6 Emdi héliqi ikki muxlis bérip Eysaning tapilighinidek qildi.
7 Éshek bilen texeyni yétilep kélip, üstige yépincha-chapanlirini saldi we u üstige mindi.□ ■
8 Emdi top-top kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; yene bir qismi
derex shaxlirini késip yolgha yayatti.
9 Aldida mangghan we keynidin egeshken top-top xalayiq: —

«Dawutning oghligha hosanna bolghay!
Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!
Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — dep warqirishatti.□ ■

10 U Yérusalémgha kirgende, pütkül sheher lerzige keldi. Kishiler:
— Bu zadi kimdu? — déyishetti.
11 Xalayiq:
— Bu Galiliye ölkisidiki Nasaretlik peyghember Eysa, dep jawab bérishetti.

Eysaning ibadetxanini soda-sétiqtin tazlishi
Mar. 11:15-19; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

12 Emdi Eysa ibadetxana hoyliliriga kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarning hem-
misini heydep chiqardi. Pul tégishküchilerning shirelirini we paxtek-kepter satquchi-
larning orunduqlirini örüp,□ ■
13 ularga:

■ **21:1** Mar. 11:1; Luqa 19:29. □ **21:5 «Zion qizigha éytinglar: — Mana, Padishahing kéliwatidu, kemter-mömin bolup, minip bir éshekke, boyunturuqluq éshekning texiyige, kéliwatidu yéninggha séning» —** bésharet «Zek.» 9:9din élin'ghan. «Zion» — Yérusalém jaylashqan taghni körsitidu. ■ **21:5** 1Pad. 1:38-40; Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Yuh. 12:15. □ **21:7 «... üstige yépincha-chapanlirini saldi» —** démek, égiri yoq idi. ■ **21:7** 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14. □ **21:9 «Dawutning oghligha hosanna bolghay! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» —** bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende «Xudagha teshekkür-hemdusana» dégen menidimu bolghan. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu körüng. ■ **21:9** Zeb. 118:25-26 □ **21:12 «Emdi Eysa ibadetxana hoyliliriga kirip...» —** ibadetxana — eyni chaghda, Yehudiylarning nurghun ibadetxaniliri (sinagoglar) idi; mushu yerde körsitilgen «ibadetxana» Yehudiylarning eng köp yighilip ibadet qilidighan jayi idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, peqet «Xuda Öz namini qoyghan» Yérusalémdiki bu merkiziy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. ■ **21:12** Qan. 14:26; Mar. 11:15; Luqa 19:45; Yuh. 2:14.

— *Muqeddes yazmilarda Xudaning*: «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler! — dédi.□ ■
14 Ibadetxana hoylilirida bolghanda qarighu we tokurlar uning aldigha keldi, u ularni saqaytti.
15 Lékin bash kahinlar bilen Tewrat ustazliri uning yaratqan möjizilirini körüp we balilarning ibadetxanida: «Dawutning oghligha hosanna-teshekkürler bolghay!» dep towlighinini anglap ghezeplendi.■
16 Ular uninggha:
— Bu balilarning néme dewatqanliqini anglawatamsen? — dep soridi.
U ulargha: — Anglawatimen! Siler *muqeddes yazmilardin* shuni oqup baqmighanki, «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding»» dédi.□ ■
17 Andin u ulardin ayrilip, sheherdin chiqip Beyt-Aniya yézisigha bérip, shu yerde qondi.

Enjür derixini eyiblesh
Mar. 11:12-14; 20-24

18 Emdi seherde, sheherge qaytip kétiwatqanda, uning qorsiqi achqanidi. ■
19 U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardi. Lékin derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap:
— Hazirdin bashlap sendin menggü méwe bolmisun! — dewidi, enjür derixi shuan qurup ketti.□ ■
20 Muxlislar buni körüp teejüplinip:
— Enjür derixi némanche tézla qurup ketti! — dédi.□
21 Eysa ulargha jawab berdi:
— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, eger héch guman bolmay ishenchinglar bar bolsa, enjür derixide bolghan ishlar bolupla qalmay, belki siler hetta bu taghqa: «Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» désenglar, u shundaq bolidu, dédi.■
22 Dua qilip némini tilisenglar, ishenchinglar bolsila, shulargha érishisiler.■

Eysaning hoquqining sürüshtürülüshi
Mar. 11:27-33; Luqa 20:1-8

23 U ibadetxana hoyliligha kirgendin kéyin, kishilerge telim bériwatqanda, bash kahinlar we aqsaqallar uning aldigha kélip:
— Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu hoquqni kim bergen? — dep sorashti.■

□ **21:13** **«Muqeddes yazmilarda Xudaning: «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler!»** — Tewrat, «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötüridighan her türlük qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu. ■ **21:13** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Luqa 19:46. ■ **21:15** Mar. 11:27.
□ **21:16** **«Siler muqeddes yazmilardin shuni oqup baqmighanki...»** — oqurmenlerning éside barki, «shuni oqup baqmighanki,...?» dégen ibare Perisiyler we Saduqiylarning eng yaxshi köridighan ibarilirining biri idi. **«Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding»** — «Zeb.» 8:2. ■ **21:16** Zeb. 8:2 ■ **21:18** Mar. 11:12,20. □ **21:19** **«U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardi. Derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap: — Hazirdin bashlap sendin menggü méwe bolmisun! — dewidi, enjür derixi shuan qurup ketti»** — Pelestindiki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette. ■ **21:19** Hosh. 9:10 □ **21:20** **«Enjür derixi némanche tézla qurup ketti!»** — yaki «Enjür derixi qandaqmu birdinla qurup ketti!» ■ **21:21** Mat. 17:20; Luqa 17:6. ■ **21:22** Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22. ■ **21:23** Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luqa 20:1; Ros. 4:7; 7:2.

24 Eysa ulargha jawab bérip: — Men awwal silerge bir soal qoyay. Eger siler jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytimen.
25 Yehya yürgüzgen chömüldürüsh nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi.
Ular özara mulahize qiliship:
— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üchün uninggha ishenmidinglar?» deydu. □
26 Eger: «Insanlardin kelgen» dések, xelqtin qorqimiz, chünki ular hemmisi Yehyani peyghember dep bilidu — déyishti.■
27 Buning bilen, ular Eysagha:
Bilmeymiz, — dep jawab bérishti.
— Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ularga.

Ikki oghul toghrisidiki temsil

28 Emdi bu ishqa qandaq qaraysiler? Bir ademning ikki oghli bar iken. U birinchi oghlining yénigha kélip: «Oghlum, bügün üzümzarliqimgha bérip ishligin» deptu.
29 «Barmaymen» deptu u, lékin kéyin pushayman qilip yenila bériptu.
30 U ikkinchi oghlining yénigha kélip uningghimu shundaq deptu. U: «Xop ependim, baray» deptu-yu, lékin barmaptu.
31 Bu ikkiylenning qaysisi atisining iradisini ada qilghan bolidu?
— Birinchi oghli, — dep jawab berdi ular.
Eysa ularga mundaq dédi:
— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bajgirlar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte. □
32 Chünki gerche Yehya *peyghember* silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen bolsimu, siler uninggha ishenmidinglar; lékin bajgirlar bilen pahishiler uninggha ishendi. Siler buni körüp turup, hetta kéyinki waqitlarda yolunglardin pushayman qilmay uninggha ishenmidinglar.□ ■

Rezil baghwenler heqqidiki temsil
Mar. 12:1-12; Luqa 20:9-19

33 Yene bir temsilni anglanglar: Bir yer igisi bir üzümzarliq berpa qilip, etrapini chitlaptu. U uningda bir sharab kölchiki qéziptu we bir közet munari yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige bérip, özi yaqa yurtqa kétiptu. ■
34 Üzüm pesli yéqinlashqanda, özige tégishlik hosulni éliwélish üchün qullirini baghwenlerning yénigha ewetiptu.
35 Lékin baghwenler qullirini tutup, birini dumbalaptu, birini öltürüwétiptu, yene birini chalma-kések qiliptu. ■

□ **21:25 «Yehya yürgüzgen chömüldürüsh nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu?»** — mushu diniy erbablarning hemmisi dégüdek Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «Méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chümüldürüshini ret qilghanidi. ■ **21:26** Mat. 14:5; Mar. 6:20. □ **21:31 «bajgirlar bilen pahishiler...»** — «bajgirlar» toghrisida 18:18diki izahatni körüng. **«bajgirlar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte»** — «kirmekte» dégen sözge qarighanda, «bajgirlar we pahishiler» awwal Yehya peyghemberning agah-guwaqliqi arqiliq towa qilghan, andin eyni chaghda Mesihning agah-guwaqliqi arqiliq Xudaning padishahliqigha téximu kiriwatqanidi. □ **21:32 «silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen ...»** — yaki «silerge heqqaniyet yolini élip barghili kelgen». Grék tilida peqet: «silerge heqqaniyet yolida kelgen...» déyilidu. ■ **21:32** Mat. 3:1. ■ **21:33** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1-7; Yer. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luqa 20:9. ■ **21:35** 2Tar. 24:21.

36 U yene bir qétim aldinqidinmu köp qullirini ewetiptu, biraq baghwenler ularghimu oxshash muamile qiliptu.
37 Axirda, u «Oghlumnighu hörmet qilar» dep, oghlini ewetiptu.
38 Lékin baghwenler oghulni körüp, özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwétip mirasini igiliwalayli» déyishiptu. ■
39 Shuning bilen ular uni tutup üzümzarliqning sirtigha tashlap öltürüwétiptu.
40 Emdi üzümzarliqning igisi kelgende, shu baghwenlerni qandaq qilar?
41 Ular uninggha:
— Bu rezil ademlerni wehshiylik bilen yoqitidu. Üzümzarliqni bolsa méwilirini öz waqtida özige tapshuridighan bashqa baghwenlerge ijarige béridu, — dep jawab bérishti.
42 Eysa ulardin soridi:
— Muqeddes yazmilardiki munu sözlerni oqup baqmighanmusiler?: —
«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
Burjek téshi bolup tiklendi.
Bu ish Perwerdigardindur,
Bu közimiz aldida karamet bir ishtur».□ ■

43 Shu sewebtin silerge shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqi silerdin tartiwélinip, uninggha muwapiq méwilerni béridighan bashqa bir elge ata qilinidu. ■
44 Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu.□ ■
45 Bash kahinlar we Perisiyler uning éytqan temsillirini anglap, ularni özlirige qaritip éytqanliqini chüshendi. ■
46 Uni tutush yolini izdigen bolsimu, lékin xalayiq uni peyghember dep qarighachqa, ulardin qorqushti.■

22

Toy ziyapiti toghrisidiki temsil
Luqa 14:15-24

1 Eysa ulargha yene temsiller bilen mundaq dédi:
2 Ersh padishahliqi xuddi öz oghli üchün toy ziyapitini teyyarlighan bir padishahqa oxshaydu.■
3 U chakarlirini toy ziyapitige teklip qilin'ghanlarni chaqirishqa ewetiptu, lékin ular kélishke unimaptu.
4 U yene bashqa chakarlirini ewetip, ulargha tapilap: «Chaqirilghanlargha: — Mana, men ziyapitimni teyyar qildim; méning torpaqlirim, bordaq mallirim soyuldi, hemme nerse teyyar. Ziyapetke merhemet qilghay, deydu, dep éytinglar, — deptu.
5 Biraq ular teklipini étibargha almay, birsi étizliqigha ketse, yene biri sodisigha kétiptu.
6 Qalghanliri bolsa *padishahning* chakarlirini tutuwélip, xorlap öltürüwétiptu.

■ **21:38** Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2. □ **21:42 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» —** «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashlishiwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. Mesih neqil keltürgen sözler — «Zeb.» 118:22-23. ■ **21:42** Zeb. 118:22-23; Yesh. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6. ■ **21:43** Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12. □ **21:44 «Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu» —** «tash» bolsa Eysa özi, elwette. 42-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtitilimiz. ■ **21:44** Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3; Luqa 20:18. ■ **21:45** Luqa 20:19. ■ **21:46** Luqa 7:16; Yuh. 7:40. ■ **22:2** Luqa 14:6; Weh. 19:7.

7 Padishah buni anglap qattiq ghezeplinip, eskerlirini chiqirip, u qatillarni yoqitip, ularning shehirige ot qoyuwétiptu.

8 Andin u chakarlirigha: «Toy ziyapiti teyyar boldi, lékin chaqirilghanlar *méhmanliqqa* munasip kelmidi.

9 Emdi siler acha yollargha bérip, udul kelgen ademlerning hemmisini toy ziyapitige teklip qilinglar» deptu.

10 Buning bilen chakarlar yollargha chiqip, yaxshi bolsun, yaman bolsun, udul kelgenliki ademlerning hemmisini yighip ekeptu. Toy soruni méhmanlar bilen liq toluptu.

11 Padishah méhmanlar bilen körüshkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiymigen bir kishini körüptu. □

12 Padishah uningdin: «Burader, ziyapet kiyimi kiymey, bu yerge qandaq kirding?» dep soraptu, biraq u kishi jawab bérelmey qaptu.

13 Padishah chakarlirigha: «Uni put-qolliridin baghlap, téshidiki qarangghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu» deptu. ■

14 Chünki chaqirilghanlar köp, lékin tallan'ghanlar azdur.■

«Baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mar. 12:13-17; Luqa 20:20-26

15 Buning bilen Perisiyler u yerdin chiqip, qandaq qilip uni öz sözi bilen tuzaqqa chüshürüsh heqqide meslihetleshti. ■

16 Ular muxlislirini Hérodning terepdarliri bilen bille uning yénigha ewetip:

— Ustaz, silini semimiy adem, kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatidu we ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmay héchkimge yan basmaydu, dep bilimiz. □

□ **22:11 «Padishah méhmanlar bilen körüshkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiymigen bir kishini körüptu»** — bu sözge qarighanda shu waqitlarda katta toy ziyapetliride sahibxan özi herbir méhman'gha alahide bir ziyapet kiyimi sowghat qilatti. Undaq kiyimni kiyishni ret qilish sahibxan'gha intayin bihörmetlik bolatti. ■ **22:13** Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luqa 13:28. ■ **22:14** Mat. 20:16. ■ **22:15** Mar. 12:13; Luqa 20:20.

□ **22:16 «Hérod *padishah*ning terepdarliri»** — Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlen'gen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayin öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarliri» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

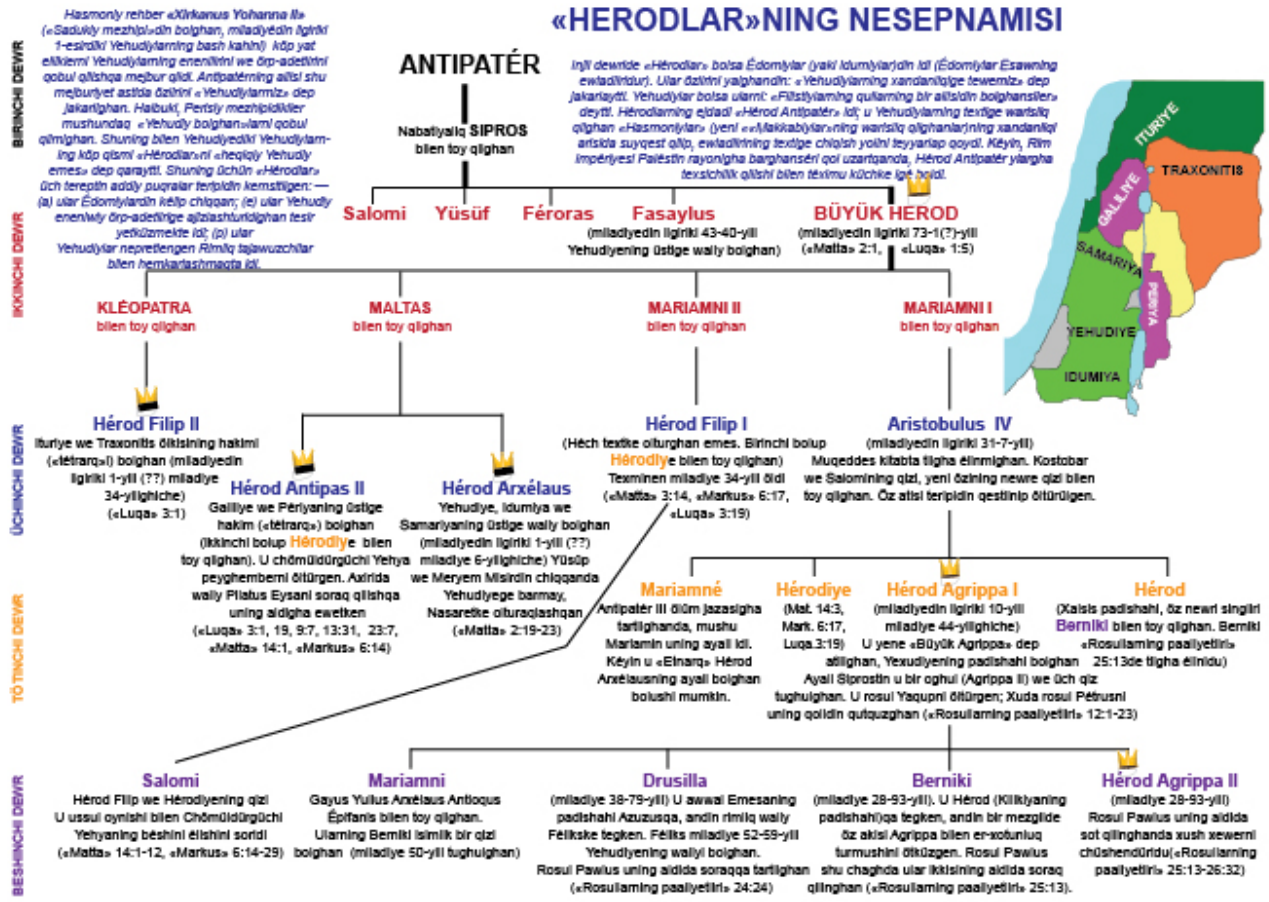

«Herodlar»ning nesepnamisi

17 Qéni, qandaq oylayla? *Rim impératori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? — déyishti.□

18 Lékin Eysa ularning rezil niyitini bilip:

— Ey saxtipezler, méni némishqa sinimaqchisiler?

19 Qéni, bajgha tapshurulidighan bir tengge manga körsitinglar, — dédi. Ular bir dinar pulini ekeldi.

20 U ulardin:

— Buning üstidiki süret we nam-isim kimning? — dep soridi.

21 Qeyserning, — dep jawab berdi ular.

U ulargha: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi.□ ■

□ **22:17 «Rim impératori Qeyser...»** — Rimning herbir impératorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen, Qeyser Awghustus, Qeyser yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. **«Rim impératori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?»** — eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi, eger Eysa: «Rim impératorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadliqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan. □ **22:21 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar»** — Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti chüshürülgen nerse)ni tapshurunglar — démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolghachqa, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ **22:21** Mat. 17:25; Rim. 13:7.

22 Ular bu sözni anglap, heyran bolup qélishti-de, uning yénidin kétip qaldi.

Tirilishke munasiwetlik mesile
Mar. 12:18-27; Luqa 20:27-40

23 Shu küni, «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal
qoydi:□ ■
24 — Ustaz, Musa *peyghember Tewratta*: «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki
inisi tul yenggisini emrige élip, qérindishi üchün nesil qaldurushi lazim» dep tapilighan.
□ ■
25 Burun arimizda yette aka-uka bar idi. Chongi öylen'gendin kéyin ölüp ketti. Perzent
körmigenliktin, ayalini ikkinchi qérindishining emrige qaldurdi.
26 Biraq ikkinchisidiki ehwalmu uningkige oxshash boldi, andin bu ish üchinchiside taki
yettinchi qérindashqiche oxshash dawamlashti.
27 Axirda, u ayalmu ölüp ketti.
28 Emdi tirilish künide bu ayal yette aka-ukining qaysisining ayali bolidu? Chünki uni
hemmisi emrige alghan-de!
29 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:
— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudritini bilmigenlikinglar üchün
azghansiler.
30 Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki Xudaning er-
shtiki perishtilirige oxshash bolidu.
31 Emdi ölümdin tirilish mesilisi heqqide Xudaning silerge éytqan:
32 «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» dégen shu sözini oqumid-
inglarmu? Xuda ölüklerning emes, belki tiriklerning Xudasidur!».□ ■
33 Bu sözni anglighan xelq uning telimidin heyranuhes qélishti.■

Eng muhim emr
Mar. 12:28-34; Luqa 10:25-28

34 Perisiyler uning Saduqiylarning aghzini tuwaqlighanliqini anglap, bir yerge jem
bolushti. ■
35 Ularning arisidiki bir Tewrat-qanun ustazi uni sinash meqsitide uningdin:■
36 — Ustaz, Tewrat qanunidiki eng muhim emr qaysi? — dep qistap soridi.
37 U uninggha mundaq dédi:
— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning bilen söygin» □ ■
38 — eng ulugh, birinchi orunda turidighan emr mana shu.
39 Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa «Qoshnangni özüngni söygendek söy». □ ■
40 Pütün Tewrat qanuni we peyghemberlerning sözliri bu ikki emrge ésilghan halda
mangidu.

Qutquzghuchi-mesih — Dawutning oghli hem uning Rebbi
Mar. 12:35-37; Luqa 20:41-44

41 Perisiyler jem bolup turghan waqitta, Eysa ulardin:■

□ **22:23 ««Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar»** — «Saduqiylar» toghruluq 16:1diki izahatni we shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **22:23** Mar. 12:18; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **22:24 «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üchün nesil qaldurushi lazim»** — «Qan.» 25:5. ■ **22:24** Qan. 25:5-6; Yar. 38:8. □ **22:32 «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!»** — «Mis.» 3:6. ■ **22:32** Mis. 3:6,15. ■ **22:33** Mat. 7:28. ■ **22:34** Mar. 12:28. ■ **22:35** Luqa 10:25. □ **22:37 «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning bilen söygin»** — «Qan.» 6:5. ■ **22:37** Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Luqa 10:27. □ **22:39 «Qoshnangni özüngni söygendek söy»** — «Law.» 19:18. ■ **22:39** Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; Yaq. 2:8. ■ **22:41** Mar. 12:35; Luqa 20:41.

42 — Mesih toghrisida qandaq oylawatisiler? U kimning oghli? — dep soridi.
Dawutning oghli, — déyishti ular.
43 U largha mundaq dédi:
Undaqta, néme üchün *Zeburda* Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap, —□
44 «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —
«Men séning düshmenliringni ayighing astida dessetküche,
Ong yénimda olturghin!» — deydu?□45 Dawut *Mesihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?□
46 We héchkim uninggha jawaben bir éghizmu söz qayturalmidi; shu kündin étibaren, héchkim uningdin soal sorashqimu pétinalmidi.

23

Saxtipezlerning haligha way! •••• «Yette «way!»»
Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-52; 20:45-47

1 Bu sözlerdin kéyin, Eysa top-top xalayiqqa we muxlisliriga mundaq dédi:
2 — Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning *höküm chiqirish* ornida olturghan bolidu.□ ■
3 Shunga, ularning silerge éytqan hemme sözlirige köngül qoyup, dégenlirini qilinglar. Lékin ularning qilghanliridek qilmanglar; chünki ular özlirining déginige özliri emel qilmaydu,■
4 Belki ular kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlerning zimmisige artip qoyidu. Emma özliri bu yüklerni kötürüshke birmu barmiqini midirlitishni xushyaqmaydu.□ ■
5 Ular hemme emellirini insanlargha köz-köz qilish üchünla qilidu; chünki ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip, tonlirining chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu;□ ■
6 ular ziyapetlerde törde, sinagoglarda aldinqi orunlarda olturushqa,■
7 bazarlarda kishilerning ulargha bolghan *uzun* salamliriga we özlirini «Ustaz, ustaz» dep atashliriga amraq kélidu.□ ■

□ **22:43 «Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap...»** — «Rohta» — Xudaning Muqeddes Rohida. □ **22:44 *Dawut* «Perwerdigar Méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning düshmenliringni ayighing astida dessetküche, ong yénimda olturghin!» — deydu» — «Zeb.» 110:1.** ■ □ **22:45 «Dawut *Mesihni*** shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?» — démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawuttin ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi. □ **23:2 «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning höküm chiqirish ornida olturghan bolidu» —** grék tilida sözmusöz: «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musaning ornigha bésip olturghan bolidu». Démek, Tewrat qanunigha tebir bérish we qanunigha asasen dewalarda höküm chiqirish hoquqi ulargha tapshurulghan. Shu terepte xelq ulargha boysunushi kérek idi. ■ **23:2** Neh. 8:4 ■ **23:3** Qan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19. □ **23:4 «Ular *, yeni Perisiyler*** kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlerning zimmisige artip qoyidu» — «éghir yükler» her türlük qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu. ■ **23:4** Yesh. 10:1; Luqa 11:46; Ros. 15:10. □ **23:5 «Ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip,...» —** «ayet qapliri» teqwadarliqni bildürüsh üchün péshane yaki üsti bilikike chigiwélinidighan, ichige Tewrattin élin'ghan ayetler yézilghan pütük sélin'ghan kichik qap. Ular bu ishni «Mis.» 13:9, 16 we «Qan.» 6:8, 11:8ge asasen adet qilghan. **«Ular... tonlirining chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu»** — Tewrat boyiche er kishiler tonligha mushundaq chuchilarni békitishi kérek (chuchilar kök renglik bolghachqa, Xudaning «köktin chüshürülgen» emrlirige esletme bolsun dégen meqsette békitilishke buyrulghan — «Chöl.» 15:38-39 we «Qan.» 22:12ni körüng). Biraq periysiyler peqet özlirini teqwadar körsitish üchün shundaq qilatti. ■ **23:5** Chöl. 15:38; Qan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5. ■ **23:6** Mar. 12:38,39; Luqa 11:43; 20:46. □ **23:7 «Bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamliriga... amraq kélidu» —** «uzun» dégen söz grékche tékistte yoq; tarix tetqiqatliriga asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. **«özlirini «ustaz, ustaz» dep atashliriga amraq kélidu»** — mushu yerde «Ustaz» grék tilida (ibraniy tilidimu oxshash) «Rabbi» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **23:7** Yaq. 3:1.

8 Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar; chünki silerning yalghuz
birla ustazinglar bar we hemminglar qérindashtursiler.□
9 Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar, chünki peqet birla Atanglar, yeni ershte
Turghuchi bardur. □ ■
10 Siler «muellim» dep atilishnimu qobul qilmanglar, chünki peqet birla muellim, yeni
Mesihning özi bardur;
11 belki aranglarda eng mertiwilik bolghan kishi silerning xizmitinglarda bolidu. ■
12 Özini yuqiri tutmaqchi bolghini töwen qilinidu, özini töwen tutqini yuqiri qilinidu.■
13 Biraq halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler ersh
padishahliqining ishikini insanlargha taqap kéliwatisiler! Ya özünglar kirmeysiler, ya
kirishni istigenlerning kirishige yol qoymaysiler.■
14 Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning
mal-dunyasini yewatisiler, shundaqtimu bashqilar aldida teqwadar körünsek dep,
uzundin-uzun dua qilisiler. Shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler.□ ■
15 Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler birla ademni
étiqadinglargha kirgüzüsh üchün, déngiz we quruqluqni kézip chiqisiler. Biraq u kishi
kirgüzülgendin kéyin, siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti
qilip yétishtürüp chiqisiler. □
16 Halinglargha way, ey qarighu yolbashchilar! Siler: «Herqandaq kishi ibadetxana bilen
qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq ibadetxanidiki altunni tilgha élip qesem qilghanlar
qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler.
17 Ey exmeqler, korlar! Altun ulughmu yaki altunni muqeddes qilghan ibadetxanimu?
18 Siler yene: «Herkim qurban'gah bilen qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq qurban'gah
üstidiki hediyeni tilgha élip qesem qilghanlar qesimide turushqa qerzdar bolidu»
deysiler.
19 Ey korlar! Hediye ulughmu yaki hediyini muqeddes qilghan qurban'gahmu? □
20 Shunga, qurban'gahni tilgha élip qesem qilghuchi bolsa hem qurban'gah bilen hem
uning üstidiki barliq nersiler bilen qesem qilghan bolidu.
21 Ibadetxanini tilgha élip qesem qilghuchimu hem ibadetxanini, hem «ibadetxanida
Turghuchi»ni tilgha élip qesem qilghan bolidu. ■
22 Ershni tilgha élip qesem qilghuchi Xudaning texti we textte olturghuchining nami
bilen qesem qilghan bolidu.■
23 Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta
yalpuz, arpibediyan we zirilerning ondin bir ülüshini öshre qilip Xudagha ataysiler-
yu, biraq Tewrat qanunining téximu wezinlik terepliri bolghan adalet, rehimdillik we
sadiqliqni étibargha héch almaysiler. Awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin

---

□ **23:8 «Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar»** — yuqiriqi izahatni körüng. □ **23:9 «Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar»** — roshenki, Mesih bu sözni rohiy jehettin éytqan; bu yerde közde tutulghini ademlerning öz jismaniy atisini «Ata», «Dada» dégenliki emes, belki melum bir ademni rohiy jehettin «Atam» déyishi közde tutulghan, elwette. Démisekmu, nurghun «xristiyan jamaetler» (mesilen, «Katoliklar» we «Prawuslawiylar») öz yétekchilirini «Ata» dep ataydu; «Papa» we «Pop» dégen sözler eslide «Dada» dégenliktur. ■ **23:9** Mal. 1:6. ■ **23:11** Mat. 20:26. ■ **23:12** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **23:13** Luqa 11:52. □ **23:14 «Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasini yewatisiler... shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler»** — bezi kona köchürmilerde bu ayet tépilmaydu. Bu sözler «Mar.» 12:40 we «Luqa» 20:47dimu tépilidu. ■ **23:14** Mar. 12:40; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **23:15 «....siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler»** — «dozaxning perzenti» dozaxqa kiridighan we belkim bashqilarni dozaxqa baridighan yolgha azduridighan kishi bolsa kérek. □ **23:19 «Ey korlar!»** — bezi kona köchürülmilerde «Ey exmekler, korlar!» déyilidu. ■ **23:21** 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2. ■ **23:22** 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49.

shu ishlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kérek.□ ■

24 Ey qarighu yolbashchilar! Siler *chinenglerdiki* pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!□

25 Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighininglar bilen ularning ichi hertürlük hérislik we ishretpereslikke tolghan. ■

26 Ey qarighu Perisiy! Awwal chine-qachining ichini pakla, shundaqta téshimu pak bolidu!■

27 Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler aqartip qoyulghan, sirti chirayliq körünidighan lékin ichi ölüklerning ustixanliri we herxil napak nersilerge tolghan qebrilerge oxshaysiler. ■

28 Shuningdek téshinglardin insanlarning aldida heqqaniy ademlerdek körünisiler, lékin ichinglar saxtipezlik we itaetsizlik bilen tolghan.

29 Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler peyghemberlerning qebrilirini yasap kéliwatisiler, heqqaniylarning mazarlirini bézep kéliwatisiler ■

30 we siler: «Ata-bowilirimizning zamanida yashighan bolsaq iduq, ularning peyghemberlerning qénini tökülshlirige shérik bolmayttuq» — deysiler.

31 Shunga siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlerni öltürgenlerning ewladliri ikenlikinglargha guwahliq berdinglar. □ ■

32 Undaqta, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar!□

33 Ey yilanlar! Zeherlik yilanlarning nesilliri! Dozax jazasidin qandaqmu qutulalarsiler? ■

34 Shunga mana, silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen. Siler ularning bezilirini krést lep öltürisiler, bezilirini sinagogliringlarda derrige basisiler, sheherdin sheherge qoghlaysiler. □ ■

35 Shundaq qilip, heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadetxanidiki muqeddes jay bilen qurban'gahning ariliqida öltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche, heqqaniylarning yer yüzide éqitilghan barliq qan qerzliri bu dewrning

---

□ **23:23 «Halinglargha way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilerning ondin bir ülüshini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu,...»** — oqurmenlerning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidiki ishlar we kahinlarning kirimi üchün Öz xelqining mehsulatliridin «ondin bir ülüshi»ni telep qilghanidi. ■ **23:23** 1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luqa 11:42. □ **23:24 «Siler chinenglerdiki pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!»** — Tewrat qanunidiki belgilimilerge asasen hem pasha hem töge göshimu haram gösh idi. ■ **23:25** Luqa 11:39. ■ **23:26** Tit. 1:15. ■ **23:27** Ros. 23:3. ■ **23:29** Luqa 11:47. □ **23:31 «Siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlerni öltürgenlerning ewladliri ikenlikinglargha guwahliq berdinglar»** — démek, ular peyghemberlerni öltürgenlerni «ata-bowilirimiz» dep étirap qilidu. Ular köp bashqa ellerdek daim «ata-bowiliri»ni maxtap, biz ularning en'eniliride dawamliq méngishimiz kérek, — deytti. Lékin shu ata-bowlirining en'eniliri Xudaning heqqaniy teleplirige zit bolup kelgen we shu sewebtinmu peyghemberlerni öltürgen. ■ **23:31** Ros. 7:51; 1Tés. 2:15. □ **23:32 «Undaqta, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar!»** — Mesihning bu kinayilik, hejwiy gépi: «Silerning ata-bowiliringlarning izlirini basqininglar — (ularning en'enilerni tutup, Xudaning emrlirini tashlap) méni öltürüp ularning ishlirini toluqlighininglardur!» dégendektur. ■ **23:33** Mat. 3:7. □ **23:34 «... silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen»** — «alimlar» dégen bu sözni adette «Tewrat ustazliri» dep terjime qilimiz. Lékin Eysa Mesih öz qérindash Yehudiy xelqige ewetidighan «ustazlar»ni peqet «Tewrat ustazi» dégili bolmaydu, belki «Tewrat-Injil ustazliri» bolidu. ■ **23:34** Mat. 10:16,17; Luqa 10:3; 11:49; Yuh. 16:2; Ros. 7:52.

béshigha chüshürülidu. □ ■

36 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, shu qilmishlarning jazasining hemmisi mushu dewrning béshigha chüshidu.

Eysaning Yérusalém üchün nale-peryad kötürüshi

Luqa 13:34-35

37 Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlerni öltüridighan, özige ewetilgen elchilerni chalma-kések qilidighan sheher! Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar! □ ■

38 Mana, emdi öyünglar silerge xarabe bolup qalidu! □ ■

39 Chünki men shuni silerge éytip qoyayki, siler: «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» démigüche, siler méni qaytidin héch körelmeysiler.□ ■

□ **23:35 «...heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadetxanidiki muqeddes jay bilen qurban'gahning ariliqida öltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche...» —** Habilning öltürülüshi toghruluq «Yar.» 4:8-11, Zekeriyaning öltürülüshi «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlashturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we ayighida xatirilinidu. «2Tar.» 24:20-22 boyiche Zekeriyaning atisining ismi «Yehoyada» idi. «Berekiya» uning bashqa ismi bolsa kérek («Yehoyada» hem «Berekiya» dégen ikki isim «Yahqa (Perwerdigargha) medhiye oqulsun» dégen menidiki menidash sözlerdur). ■ **23:35** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. □ **23:37 «Ey Yérusalém, Yérusalém!...» —** muqeddes kitabta, ademning ismini ikki qétim chaqirish — uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. **«Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar!»** — «perzentliring» — Yérusalémdikilerning özlirini körsitidu. ■ **23:37** Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luqa 13:34. □ **23:38 «...öyünglar silerge xarabe bolup qalidu» —** üch bisliq söz bolup: (1) Xudaning ibadetxanisi (lékin Mesihning «silerning öyünglar» dégini boyiche bu öy hazir Xudaningki emes, peqet silerningkidur); (2) özlirining qoru-jayliri; (3) bala-chaqilirining weyran bolidighanliqini körsitidu. ■ **23:38** Zeb. 69:25; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20. □ **23:39 «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» —**Mushu ibare Zebur 118:26tin élin'ghan bolup, xelqning Mesihni qarshi alghanliqini körsitidu. Démek, ular Eysaning Mesih ikenlikige ishinip étirap qilmighuche ular uni qayta körmeydu. Bu söz shu muhim pakitni körsitiduki, Eysa Mesih dunyagha qaytip kelginide, Yehudiy xelqi alliqachan uninggha étiqad baghlap étirap qilghan bolidu. ■ **23:39** Zeb. 118:26.

MESIH DEWRIDIKI YÉRUSALÉM SHÉHIRI

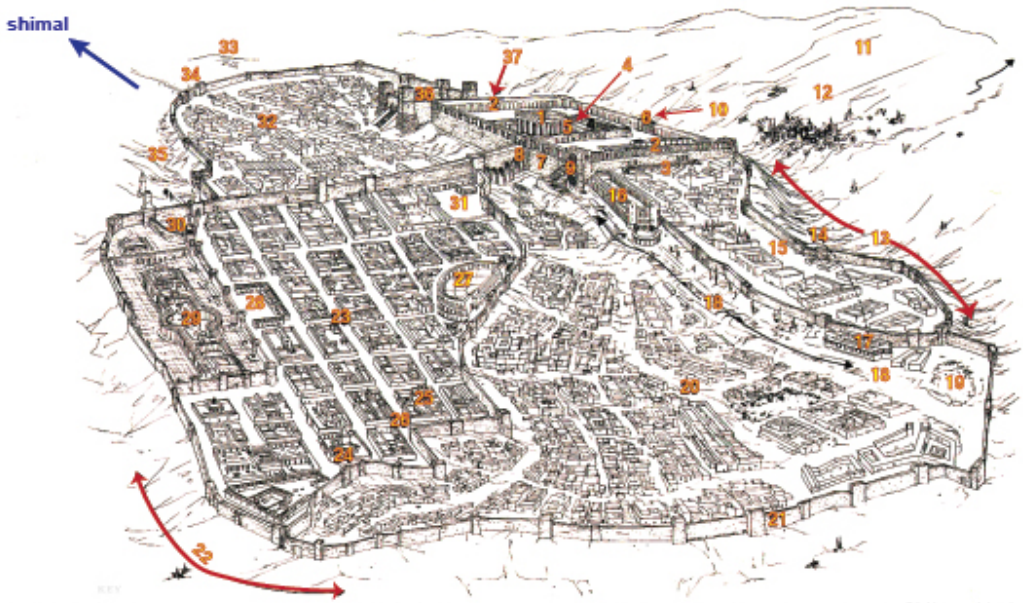

1. Muqeddes ibadetxana
2. Ibadetxanining jenubiy sépili, «Padishahlarning aywani»
3. Ofel téghi (Dawutning shehiri tagh baghrigha jaylashqan)
4. Moriya téghi, ibadetxana jaylashqan tagh (= Zion téghi)
5. Esiy ibadetxaning témi (Ezra, Nehemiya dewridiki)
6. Ibadetxaning sherqiy teripi
7. Ibadetxaning gherbiy sépili (taghning üstide)
8. Ibadetxaning gherbiy jenubiy sépili (ghoja tam bilen yölinidu)
9. Ibadetxaning taghning üstide turidighan gherbiy jenubtiki burjiki
10. «Altun derwaza» — Mesih mushu derwaza bilen tenteniilik kirgen («Matta» 21:1-11)
11. Zeytun téghi
12. Gétsimane béghi
13. Kidron jilghisi
14. «Su derwazisi»
15. «Dawutning shehiri» (Ofel téghi)
16. «Gippodrom» - oyun-tenheriqet meydani
17. Silo'am kölchiki
18. Tiroponiy jilghisi
19. Birket el-hamra
20. Töwenki sheher (kembegheller mehellisi)
21. Padishah Agrippa I teripidin qurulghan sépil
22. Hinnom jilghisi (Gé-Hinnom)
23. Yuqiriqi sheher (bayler mehellisi)
24. Dawutning maziri dep qaralghan jay (heqiqiy mazar «Dawutning shehiri»de)
25. Kayafaning öyi shu yerning etrapida
26. «Üstünki qewettiki öy» mushu yerning etrapida («Luqa» 22:12, «Ros.» 1:13)
27. Téatir
28. Bazar meydani
29. Hérodning ordisi
30. «Gabbata» — «Tash taxtayliq hoyla» («Yaffa derwaza»gha yéqin) («Yoh.» 19:13)
31. Hasmonlylarning ordisining ong teripi
32. Sheherning ikkinchi mehellisi (Mishneh)
33. «Golgota» ning jaylishish éhtimalliqi bolghan ikkinchi yer
34. «Béliq derwazisi» — Qeyserlyege baridighan yol
35. En'eniwiy tarixlar boyiche «Golgota» jaylashqan yer
36. Antoniya qe'esi
37. Beyt-esda kölchiki (ibadetxaning shimaliy teripide) («Yoh.» 5:2)

Yérusalém

24

Ibadetxanining weyran qilinishidin bésharet; axirqi zamanlardiki alametler
Mar. 13:1-31; Luqa 21:5-33

1 Eysa ibadetxanidin chiqip, aldigha kétiwatqanda, muxlisliri yénigha kélip uning diqqitini ibadetxana binalirigha tartmaqchi boldi.■

■ **24:1** Mar. 13:1; Luqa 21:5.

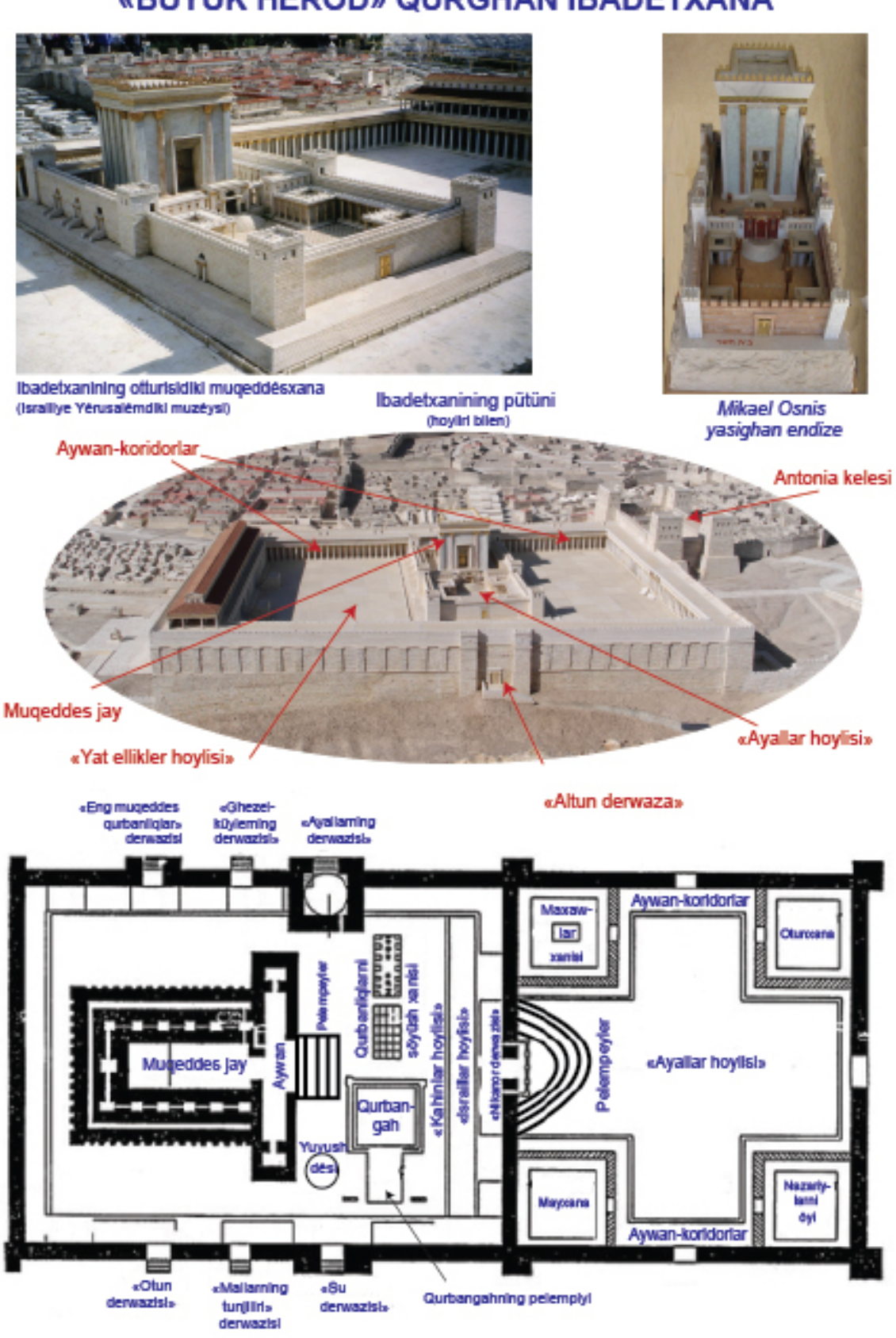

Yérusalémdiki ibadetxana (Mesihning dewride)

2 U ulargha:
— Mana bularning hemmisini körüwatamsiler? Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu yerde bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, — dédi.■

Kelgüsi toghrisidiki bésharetler

3 U Zeytun téghida olturghanda, muxlisliri astighina uning yénigha kélip:
— Bizge éytqinchu, bu dégenliring qachan yüz béridu? Séning *qaytip* kélishing we zamanning axirini körsitidighan qandaq alamet bolidu? — dep sorashti.■
4 Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:
— Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun.■
5 Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mesih men bolimen» dep, köp ademlerni azduridu.■
6 Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglaysiler, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bular axiret emes.
7 Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda acharchiliq, wabalar we yer tewreshler yüz béridu.□ ■
8 Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas.□
9 Andin kishiler silerni tutup azab-oqubetke sélip, öltüridu, méning namim wejidin pütkül eller silerdin nepretlinidu. ■
10 Shuning bilen nurghunlar étiqadidin tanidu, bir-birini tutup béridu we bir-birige öchmenlik qilidu. □
11 Nurghun saxta peyghemberler meydan'gha chiqip, nurghun kishilerni azduridu. ■
12 Itaetsizlik-rezilliklerning köpiyishi tüpeylidin, nurghun kishilerdiki méhir-muhebbet sowup kétidu. ■
13 Lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu. ■
14 Barliq ellerge agah-guwahliq bolsun üchün, *Xudaning* padishahliqi heqqidiki bu xush xewer pütkül dunyagha jakarlinidu; andin zaman axiri bolidu.□

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu

15 Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning muqeddes jayda turghinini körginiglarda (kitabxan bu sözning menisini chüshen'gey), □ ■
16 Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlargha qachsun;
17 ögzide turghan kishi öyidiki nerse-kéreklirini alghili chüshmeyla *qachsun*.
18 Étizliqta turghan kishimu chapinini alghili öyige yanmisun.

■ **24:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44. ■ **24:3** Mar. 13:1, 3; Luqa 21:7; Ros. 1:6. ■ **24:4** Yer. 29:8; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1. ■ **24:5** Yer. 14:14; 23:25; Yuh. 5:43. □ **24:7 «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» —** ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. ■ **24:7** Yesh. 19:2. □ **24:8 «Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas» —** Eysa Mesih qaysi ish «tughulidu», uni biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda u «yéngi zaman»ning tughulushini körsitidu, dep qaraymiz. ■ **24:9** Mat. 10:17; Luqa 21:11,12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:10. □ **24:10 «nurghunlar étiqadtin tanidu» —** grék tilida «nurghunlar putlashturulidu» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «nurghunlar gunahqa azdurulidu». ■ **24:11** 2Pét. 2:1. ■ **24:12** 2Tim. 3:1. ■ **24:13** Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10; 3:10. □ **24:14 «Xudaning padishahliqi heqqidiki bu xush xewer» —** grék tilida «padishahliqning bu xush xewiri» déyilidu. □ **24:15 «Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»» —** «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» toghrisida «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **24:15** Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:4

19 U künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! □
20 Qachidighan waqtinglarning qish yaki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üchün dua qilinglar. □ ■
21 Chünki u chaghda dunya apiride bolghandin mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsidimu körülmeydighan dehshetlik azab-oqubet bolidu. ■
22 U künler azaytilmisa, héchqandaq et igisi qutulalmaytti; lékin *Xudaning* Öz tallighanliri üchün u künler azaytilidu.
23 Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «*Mesih* ene u yerde!» dése, ishenmenglar. ■
24 Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydan'gha chiqidu, qaltis möjizilik alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, hetta *Xuda* tallighanlarnimu azduratti. ■
25 Mana, men bu ishlar yüz bérishtin burun silerge uqturup qoydum.
26 Shuning üchün, birsi silerge: «Qaranglar, u chöl-bayawanda!» dése, u yerge barmanglar. «Qaranglar, u ichkiridiki öylerde!» dése, ishenmenglar. ■
27 Chünki chaqmaq sherqtin gherbke yalt-yult qilip qandaq chaqqan bolsa, Insan'oghlining kélishi shundaq bolidu.
28 Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu!□ ■

Insan'oghlining qaytip kélishi

29 U künlerdiki azab-oqubetler ötüp ketken haman, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lerzige kélidu. □ ■
30 Andin Insan'oghlining alamiti asmandin körünidu; yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu. Ular Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu. □ ■
31 U perishtilirini zor jarangliq bir kanay sadasi bilen ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin, asmanning bir chétidin yene bir chétigiche heryerdin yighip bir yerge jem qilidu.□ ■

Enjür derixidin sawaq élish

32 Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler. ■

□ **24:19 «u künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!»** — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette. □ **24:20 «Qachidighan waqtinglarning qish yaki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üchün dua qilinglar»** — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilin'ghan bolghachqa, Qanaanda (Pelestinde) turghanlargha nisbeten yémeklik sétiwélish we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu. ■ **24:20** Ros. 1:12. ■ **24:21** Dan. 12:1. ■ **24:23** Mar. 13:21; Luqa 21:8. ■ **24:24** Qan. 13:2; 2Tés. 2:11. ■ **24:26** Luqa 17:23. □ **24:28 «Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu!»** — bu sirliq sözlerning menisi Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17-ayetler bilen munasiwet bolsa kérek. Shu ayetlerde körsitilgendek, «Perwerdigarning küni»de zor qirghinchiliq bolidu. ■ **24:28** Ayup 39:30; Luqa 17:37. □ **24:29 «... quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lerzige kélidu»** — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lerzige kélidu» belkim ularning küchtin qélishini körsitidu. ■ **24:29** Yesh. 13:10; 34:4; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luqa 21:25. □ **24:30 «yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu»** — «Zek.» 12:10ni körüng. **«Ular Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu»** — «Dan.» 7:13bi körüng. ■ **24:30** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **24:31 « *Perishtiler* uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin,... heryerdin yighip bir yerge jem qilidu»** — «dunyaning töt bulungidin» grék tilida «töt shamilidin» bilen ipadilinidu. ■ **24:31** 1Kor. 15:52; 1Tés. 4:16. ■ **24:32** Mar. 13:28; Luqa 21:29.

33 Xuddi shuningdek, *men baya dégenlirimning* hemmisini körginiglarda, uning yéqinlap
qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar.□
34 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlerning hemmisi emelge ashurul-
may turup, bu dewr ötmeydu. □
35 Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu.■
36 Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki
perishtilermu bilmeydu, uni peqet Atamla bilidu. □ ■
37 Emdi Nuh peyghemberning künliride qandaq bolghan bolsa, Insan'oghli *qaytip* kel-
gendimu shundaq bolidu. ■
38 Chünki topan kélishidin ilgiriki künlerde, Nuh kémige kirip olturghan kün'giche, *shu
zamandiki* kishiler yep-ichip, öylinip we yatliq bolup kelgenidi. ■
39 Topan tuyuqsiz kélip hemmisini gherq qilghuche, kishiler bu ishning uningdin
xewersiz bolup turghan'gha oxshash, Insan'oghlining qaytip kélishimu shundaq bolidu.
40 U küni, étizda ikki kishi turghan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu;
■
41 ikki ayal tügmen béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene
biri qaldurulidu.
42 Shuning üchün, hoshyar bolunglar, chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-
saitini bilmeysiler. □ ■
43 Lékin shuni bilinglarki, eger öy igisi oghrining kéchisi qaysi jésekte kélidighanliqini
bilgen bolsa, segek turup oghrining öyni téship kirishige hergiz yol qoymaytti. ■
44 Shuninggha oxshash, silermu teyyar turunglar. Chünki Insan'oghli siler oylimighan
waqit-saette qaytip kélidu!

Ishenchlik we ishenchsiz chakarlar
Luqa 12:41-48

45 Xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip
bérishke teyinligen ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu? □ ■
46 Xojayin *öyige* qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu
chakarning bextidur!
47 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa
qoyidu.

□ **24:33 «... Uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar» —** bu tékisttiki «uning» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan künini, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31ni körüng). □ **24:34 «...bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» —** eger tilgha élin'ghan alametler Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (24-bab 2-ayet) qaritilghan bolsa, undaqta «dewr» dégen söz tebiiyki (1) Eysaning dewride yashap ötken ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (24:30) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytilghan «de□shetlik azab-oqubet»tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. ■ **24:35** Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11. □ **24:36 «Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet atamla bilidu» —** bezi kona köchürmilerde «ne oghul bilmeydu» dégen sözlermu tépilidu. ■ **24:36** Mar. 13:32; Ros. 1:7. ■ **24:37** Yar. 6:2; Luqa 17:26; 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. ■ **24:38** Yar. 7:7. ■ **24:40** Luqa 17:34; 1Tés. 4:17. □ **24:42 «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-saitini bilmeysiler» —** yaki «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan künni bilmeysiler». ■ **24:42** Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 21:36. ■ **24:43** Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. □ **24:45 «öz öyidikiler» —** «öydikiler» mushu yerde xojayinning öyidiki xizmetkarlar we chakarlirini körsitidu. **«xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinlige ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu?»** — bu sözler awwal rosullar, andin Xudaning barliq xizmetkarligha qaritilip éytilidu, elwette («Luqa» 12:41-48nimu körüng). ■ **24:45** Mat. 25:21; Luqa 12:42.

48 Lékin mubada shu chakar rezil bolup könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep
oylap,
49 bashqa chakar buraderlirini bozek qilishqa we haraqkeshlerge hemrah bolup yep-
ichishke bashlisa,
50 shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytip kélidu
51 we uni késip ikki parche qilip, uning nésiwisini saxtipezler bilen oxshash teqdirde
békitidu. Shu yerde yigha-zarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu.■

25

On qiz qoldash toghrisidiki temsil

1 U waqitta, ersh padishahliqi xuddi qolligha chiraghlarni élip toyi bolghan yigitni
qarshi élishqa chiqqan on qiz qoldashqa oxshaydu.
2 Bu qizlarning beshi pemlik, beshi bolsa pemsiz.
3 Pemsiz qizlar chiraghlirini alghan bolsimu, yénigha may éliwalmaptu.
4 Pemlik qizlar bolsa chiraghliri bilen bille qachilirida maymu éliwaptu.
5 Yigit kéchikip kelgechke, ularning hemmisini uyqu bésip uxlap qaptu.
6 Yérim kéchide: «Mana, yigit keldi, qarshi élishqa chiqinglar!» dégen awaz angliniptu.
7 Buning bilen bu qizlarning hemmisi ornidin turup chiraghlirini perleptu.
8 Pemsiz qizlar pemlik qizlargha: «Chiraghlirimiz öchüp qalghiliwatidu, méyinglardin
béringlarchu» deptu.
9 Biraq pemlik qizlar: «Yaq. bolmaydu! Bersek, bizgimu hem silergimu yetmesliki
mumkin. Yaxshisi, özünglar *may* satquchilarning yénigha bérip sétiwélinglar!» deptu.
10 Lékin ular may sétiwalghili kétiwatqanda, yigit kélip qaptu, teyyar bolup bolghan qizlar
uning bilen birlikte toy ziyapitige kiriptu. Ishik taqiliptu.
11 Kéyin qalghan qizlar qaytip kélip: «Ghojam, ghojam, ishikni échiwetkeyla!» deptu.
12 Biraq u: «Silerge berheq éytayki, men silerni tonumaymen» dep jawab bériptu.
13 Shuning üchün segek bolunglar, chünki ne Insan'oghlining kélidighan künini ne saitini
bilmeysiler.■

«Talant» tapshurulushi toghrisidiki temsil •••• «Talant» toghruluq 15-ayettiki izahatni körüng

Luqa 19:11-27

14 *Ersh padishahliqi* xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolup, öz chakarlirini chaqirip
dunyasini ulargha tapshurghan ademge oxshaydu. ■
15 U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birisige ikki talant,
yene birsige bir talant kümüsh tengge bérip, yaqa yurtqa yol aptu. □
16 Besh talant tengge alghan chakar bérip oqet qilip, yene besh talant tengge payda
tépiptu.
17 Shu yolda ikki talant tengge alghinimu yene ikki talant tengge payda aptu.
18 Lékin bir talant tengge alghini bolsa bérip yerni kolap, xojayini bergen pulni kömüp
yoshurup qoyuptu.

■ **24:51** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luqa 13:28. ■ **25:13** Mat. 24:42; Mar. 13:33,35. ■ **25:14** Luqa 19:12.
□ **25:15** **«U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birisige ikki talant, yene birsige bir talant kümüsh tengge bérip,...»** — oqurmenlerge ayan bolsunki, shu chaghlarda «talant» birxil pul birliki, qimmetlik kömüsh tengge idi. Yuqiridiki 18:24diki izahatnimu körüng. Uyghur tilida «talant» dégen söz daim del shu temsildin chiqqan köchme meniside ishlitilidu. Shu chaghda chakarlargha tapshurulghan bu pullar belkim texminen 85000, 34000 we 17000 dollargha toghra kéletti (2010 hésablinatqan)..

19 Emdi uzun waqit ötkendin kéyin, bu chakarlarning ghojisi qaytip kélip, ular bilen hésablishiptu.
20 Besh talant tengge alghini yene besh talant tenggini qoshup élip kélip: «Ghojam, sili manga besh talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene besh talant tengge payda aldim» deptu.
21 Xojayini uninggha: Obdan boptu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayiningning xushalliqigha ortaq bol!» deptu.
22 Ikki talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, sili manga ikki talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene ikki talant tengge payda aldim» deptu.
23 Xojayini uninggha: «Obdan boptu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayiningning xushalliqigha ortaq bol!» deptu.
24 Andin, bir talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, silining ching adem ikenliklirini bilettim, chünki özliri térimighan yerdin hosulni oruwalalayla, hemde uruq chachmighan yerdinmu xaman alila.
25 Shunga qorqup, silining bergen bir talant tenggilirini yerge kömüp yoshurup qoyghanidim. Mana pullirini alsila» deptu.
26 Ghojisi uninggha: «Ey, rezil, hurun chakar! Sen méni térimighan yerdin oruwalidighan, uruq chachmighan yerdin xaman alidighan adem dep bilip,
27 héch bolmighanda pulumni jazanixorlargha amanet qoyushung kérek idighu! Shundaq qilghan bolsang men qaytip kelgende pulumni ösümi bilen alghan bolmamtim?!
28 Shunga, uning qolidiki talant tenggini élip, on talant tengge bar bolghan'gha béringlar!
29 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. □ ■
30 Bu yaramsiz chakarni téshidiki qarangghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yighazarlar kötürülidu, chishlirini ghuchurlitidu» deptu.■

Axirettiki soraq

31 Insan'oghli öz shan-sheripi ichide barliq perishtiliri bilen bille kelginide, shereplik textide olturidu. ■
32 Barliq eller uning aldigha yighilidu. Padichi qoylarni öchkilerdin ayrighinidek u ularni ayriydu; □ ■
33 u qoylarni ong yénigha, öchkilerni sol yénigha ayriydu.
34 Andin Padishah ong yénidikilerge: «Ey Atam bext ata qilghanlar, kélinglar! Alem apiride bolghandin béri siler üchün teyyarlan'ghan padishahliqqa waris bolup ige bolunglar!■
35 Chünki ach qalghinimda siler manga yémeklik berdinglar, ussuz qalghinimda ussuluq berdinglar, musapir bolup yürginimde öz öyünglerge aldinglar, ■
36 yalingach qalghinimda kiydürdünglar, késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar, zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar» — deydu.□ ■

□ **25:29 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu»** — bu ehmiyetlik söz 13:12dimu tépilidu. ■ **25:29** Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luqa 8:18; 19:26. ■ **25:30** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luqa 13:28. ■ **25:31** Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **25:32 «Barliq eller uning aldigha yighilidu»** — «eller» dégen bu söz Injildiki köp yerlerde Yehudi emes ellerni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» yaki «taipiler» dep terjime qilimiz. ■ **25:32** Ez. 34:17,20; Mat. 13:49. ■ **25:34** Mat. 20:23; Mar. 10:40. ■ **25:35** Yesh. 58:7; Ez. 18:7; Ibr. 13:2. □ **25:36 «késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar»** — grék tilida «késel bolup qalghinimda méni yoqlidinglar». **«zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar»** — grék tilida «zindanda yatqinimda yénimgha kélip turdunglar». ■ **25:36** Yesh. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaq. 2:15,16.

37 U chaghda, heqqaniy ademler uninggha: «I Reb, biz séni qachan ach körüp ozuq
berduq yaki ussuz körüp ussuluq berduq?
38 Séni qachan musapir körüp öyümizge alduq yaki yalingach körüp kiygüzduq?
39 Séning qachan késel bolghiningni yaki zindanda yatqiningni körüp yoqlap barduq?»
dep soraydu.
40 We Padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushu qérindashlirimdin
eng kichikidin birersige shularni qilghininglarmu, del manga qilghan boldunglar» dep
jawab béridu.■
41 Andin u sol yénidikilerge: «Ey lenitiler, közümdin yoqilinglar! Sheytan bilen uning
perishtilirige hazirlan'ghan menggü öchmes otqa kiringlar! ■
42 Chünki ach qalghinimda manga ozuq bermidinglar, ussuz qalghinimda ussuluq
bermidinglar;
43 musapir bolup yürginimde öz öyünglerge almidinglar, yalingach qalghinimda
kiydürmidinglar, késel bolghinimda we zindanda yatqinimda yoqlimidinglar» deydu.
44 U chaghda, ular: «I Reb, séni qachan ach, ussuz, musapir, yalingach, késel yaki
zindanda körüp turup xizmitingde bolmiduq?» deydu.
45 Andin padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushulardin eng
kichikidin birersige shundaq qilmighininglar mangimu qilmighan boldunglar» dep
jawab béridu. ■
46 Buning bilen ular menggülük jazagha kirip kétidu, lékin heqqaniylar bolsa menggülük
hayatqa kiridu.■

26

Eysani öltürüsh suyiqesti
Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 Eysa bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, muxlisligha:
2 — Silerge melumki, ikki kündin kéyin «ötüp kétish héyti» bolidu, shu chaghda Insan'oghli
krést linish üchün tutup bérilidu, — dédi.□ ■
3 Bash kahinlar we aqsaqallar Qayafa isimlik bash kahinning sariyida jem bolushti.■
4 Ular Eysani qandaq qilip hiyle-neyreng bilen tutup öltürüsh toghrisida meslihet
qilishti.
5 Biraq ular:
— Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi
mumkin, — déyishti.

Xudaguy ayalning Eysagha etir chéchishi
Mar. 14:3-9; Yh. 12:1-8

6 Emdi Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida,□
7 bir ayal uning yénigha kirdi. U aq qashtéshi shéshide nahayiti qimmetlik etirni élip
kelgen bolup, Eysa dastixanda olturghanda, etirni uning béshigha quydi.■

■ **25:40** Pend. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yuh. 13:20; 2Kor. 9:6. ■ **25:41** Zeb. 6:8; Yesh. 30:33; Mat. 7:23; Luqa 13:25,27; Weh. 19:20. ■ **25:45** Pend. 14:31; 17:5; Zek. 2:12. ■ **25:46** Dan. 12:2; Yuh. 5:29. □ **26:2 «shu chaghda Insan'oghli krést linish üchün tutup bérilidu»** — «krést lesh» – krést (chapras yaghach)ke mixlash arqiliq ölüm jazasi bérishtin ibaret. Démisimu bu ademni qattiq xarlaydighan, intayin dehshetlik, Rim impériyesi boyiche eng azabliq ölüm jazasi idi. ■ **26:2** Mar. 14:1; Luqa 22:1; Yuh. 13:1 ■ **26:3** Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27. □ **26:6 «Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida...»** — «Simon maxaw» yaki ««Maxaw késili» déyilidighan Simon». Bu Simon belkim ilgiri maxaw késilige giriptar bolghanidi. Bizningche bu ish bilen «Yh.» 12:1-11da xatirilen'gen weqe bir ishtur. ■ **26:7** Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3.

8 Lékin muxlislar buni körüp xapa bolushup:
— Zadi némishqa bundaq israpchiliq qilinidu?
9 Chünki bu etirni köp pulgha sétip, pulini kembeghellerge sediqe qilsa bolattighu! — déyishti.
10 Lékin Eysa ularning könglidikini bilip ulargha:
— Bu ayalning könglini néme dep aghritisiler? Chünki u men üchün yaxshi bir ishni qildi.
11 Chünki kembegheller daim silerning aranglarda bolidu, lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeydu! ■
12 Bu ayalning bu etirni bedinimge quyushi méning depne qilinishimgha teyyar bolushum üchün boldi.
13 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teriplinidu, — dédi.

Yehuda Eysagha satqunluq qilishqa wede qilidu

14 Bu ishtin kéyin, on ikkiylendin Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha bérip:□ ■
15 — Uni tutup bersem, manga néme bérisiler? — dédi. Ular uning aldigha ottuz kümüsh tengge qoydi. ■
16 Yehuda shuningdin étibaren uni tutup bérishke muwapiq purset izdeshke bashlidi.

«Ötüp kétish héyti»ning kechlik tamiqi
Mar. 14:21-22; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30

17 Pétir nan héytining birinchi küni, muxlislar Eysaning yénigha kélip:
— Ötüp kétish héytining tamiqini yéyishing üchün qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi.□ ■
18 U ulargha:
— Sheherge kirip palanchining öyige bérip uninggha: «Ustaz: — Waqit-saitim yéqinliship qaldi, ötüp kétish héytini muxlislirim bilen birlikte séning öyüngde ötküzey — deydu» dep éytinglar, — dédi.
19 Muxlislar Eysaning tapilighinidek ötüp kétish héytining tamiqini shu yerde teyyarlidi.
20 Kechqurun, u on ikkiylen bilen dastixanda olturdi. ■
21 Ular ghizaliniwatqanda u:
— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen manga satqunluq qilidu, — dédi.■
22 *Buni anglap* ular intayin qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:
— Ya Reb, men emestimen? — dep sorashqa bashlidi.
23 U jawaben: — Qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgen kishi, manga satqunluq qilghuchi shu bolidu. ■
24 Insan'oghli derweqe *muqeddes yazmilarda* özi toghrisida pütülginidek *ölümge* kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa yaxshi bolatti! — dédi.

■ **26:11** Qan. 15:11; Mar. 14:7; Yuh. 12:8. □ **26:14 «Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha bérip...»** — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa». ■ **26:14** Mar. 14:10; Luqa 22:4. ■ **26:15** Zek. 11:12. □ **26:17 «Pétir nan héytining birinchi küni...»** — «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kétish héyti»mu teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar qoy soyup, öyliride qoy göshi, pétir nan yeydu («Mis.» 12-bab, «Law.» 23:4-8, «Chöl.» 28:16-25ni körüng). **«Ötüp kétish héytining tamiqini yéyishing üchün qeyerde teyyarlishimizni xalaysen?»** — «ötüp kétish héytining tamiqi»ning muhim qismi «ötüp kétish qurbanliq qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Chöl.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng). ■ **26:17** Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luqa 22:7. ■ **26:20** Mar. 14:17; Luqa 22:14; Yuh. 13:21. ■ **26:21** Ros. 1:17. ■ **26:23** Zeb. 41:9; Luqa 22:21; Yuh. 13:18.

25 Uninggha satqunluq qilidighan Yehuda:
— Ustaz, men emestimen? — dep soridi. U uninggha:
— Özüng déding jumu, — dédi.□

«Rebning ziyapiti»
Mar. 14:22-26; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

26 Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip *Xudagha* teshekkür-hemdusana éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlisliriga üleshtürüp berdi we:
—Élinglar, yenglar, bu méning ténim, — dédi.□ ■
27 Andin, qoligha jamni élip *Xudagha* teshekkür-hemdusana éytip, uni muxlisliriga tutup:

— Hemmeylen buningdin ichinglar.
28 Bu méning nurghun ademlerning gunahlirining kechürüm qilinishi üchün tökülidighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur. □ ■
29 Lékin men shuni silerge éytayki, Atamning padishahliqida siler bilen birlikte yéngidin sharabtin ichmigüche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, — dédi.
30 Ular medhiye küyini éytqandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kétishti.■

Muxlislarning Eysadin waz kéchishi
Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34; Yh. 13:36-38

31 Andin Eysa ulargha:
— Bügün kéche siler hemminglar méning tüpeylimdin tandurulup putlishisiler, chünki *muqeddes yazmilarda*: —
«Men padichini uruwétimen,
Padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» dep pütülgen. □ ■
32 Lékin men tirilgendin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi.■

33 Pétrus uninggha jawaben:
— Hemmeylen séning tüpeylingdin tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.■
34 Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, bügün kéche xoraz chillashtin burun, sen mendin üch qétim tanisen, — dédi.■
35 Pétrus uninggha:
— Sen bilen bille ölüshüm kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan muxlislarning hemmisimu shundaq déyishti.

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti
Mar. 14:32-42; Luqa 22:39-46

□ **26:25 «Ustaz, men emestimen?»** — «ustaz» — Ibraniy tilida «rabbi» déyilidu. **«Özüng déding jumu»** — menisi, «del sen» bolidu. Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki ««ötüp kétish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körüng. □ **26:26 «Eysa bir nanni qoligha élip Xudagha teshekkür-hemdusana éytqandin kéyin...»** — yaki «Eysa bir nanni qoligha élip, uni beriketligendin kéyin,...». ■ **26:26** Mar. 14:22; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **26:28 «Bu méning nurghun ademlerning gunahlirining kechürüm qilinishi üchün tökülidighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur»** — «yéngi ehde» yaki «Xudaning ehdisi» yaki «menggülük ehde». Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 we «Tebirler»ni körüng. ■ **26:28** Mis. 24:8. ■ **26:30** Mar. 14:26; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **26:31 «Men padichini uruwétimen, padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu»** — «Zek.» 13:7. Mushu bésharette sözligüchi Xudaning Özi, elwette. ■ **26:31** Zek. 13:7; Yuh. 16:32. ■ **26:32** Mar. 14:28; 16:7. ■ **26:33** Luqa 22:33. ■ **26:34** Yuh. 13:38.

36 Andin Eysa ular bilen bille Gétsimane dégen yerge keldi. U muxlislargha: «Men u yaqqa bérip dua-tilawet qilip kelgüche, mushu jayda olturup turunglar» dédi. ■
37 U Pétrusni, shundaqla Zebediyning ikki oghlini birge élip mangdi we qattiq azablinip, köngli tolimu perishan bolushqa bashlidi. □
38 U ularghа:
— Jénim ölidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, men bilen birlikte oyghaq turunglar, — déwidi, ■
39 We sel nériraq bérip, özini yerge étip düm yétip dua qilip:
— I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ötüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi.□ ■
40 U muxlislarning yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa:
— Men bilen bille birer saetmu oyghaq turalmidinglarmu?!
41 Éziqturulushtin saqlinish üchün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi.□ ■
42 U ikkinchi qétim bérip, yene dua qilip:
— I Atam, eger men bu qedehni ichmisem u mendin ketmise, undaqta séning iradeng ada qilinsun, — dédi.
43 U ularning yénigha *qaytip* kelginide, yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilin'ghanidi.
44 Shuning bilen u ulardin ayrilip üchinchi qétim bérip, yene shu sözler bilen dua qildi.
45 Andin u muxlislarning yénigha kélip ularghа:
— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Mana, waqit-saiti yéqinlashti; Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshurulidu. □
46 Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi
Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

47 Uning sözi téxi tügimeyla, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar we xelq aqsaqalliri teripidin ewetilgen, qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ■
48 Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutunglar» dep kélishkenidi.
49 U udul Eysaning aldigha bérip:
— Salam, ustaz! — dep uni söyüp ketti.□
50 Eysa uninggha:
— Aghinem, néme dep kelding? — dédi. Shuning bilen, héliqi ademler yopurulup kélip, Eysagha qol sélip, uni tutqun qildi. □
51 We mana, Eysaning yénidikilerdin bireylen qilichini sughurup, bash kahinning chakirigha uruwidi, uning quliqini shilip chüshürüwetti.

■ **26:36** Mar. 14:32; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **26:37 «Zebediyning ikki oghli»** — Yaqup we Yuhanna. ■ **26:38** Yuh. 12:27. □ **26:39 «I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ötüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun»** — «bu qedeh» uning aldidiki azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishlitilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de). ■ **26:39** Mat. 20:22,23; Luqa 22:41; Yuh. 6:38. □ **26:41 «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur»** — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ **26:41** Gal. 5:17. □ **26:45 «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?»** — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!». ■ **26:47** Mar. 14:43; Luqa 22:47; Yuh. 18:3. □ **26:49 «Salam, ustaz!»** — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» déyilidu. □ **26:50 «aghinem, néme dep kelding?»** — yaki «Aghinem, qilidighiningni qil».

52 Eysa uninggha:
— Qilichingni qinigha sal, qilich kötürgenler qilich astida halak bolidu.
53 Yaki méni Atisigha nida qilalmaydighan boldi, dep oylap qaldingmu?! Shundaq qilsamla U manga shuan on ikki qisimdin artuq perishte mangdurmamdu? □
54 Biraq men undaq qilsam, muqeddes yazmilardiki bu ishlar muqerrer bolidu dégen bésharetler qandaqmu emelge ashurulsun? — dédi.■
55 Shu peytte Eysa toplashqan ademlerge qarap:
— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu? Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille olturup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar.
56 Lékin bu pütün ishlarning yüz bérishi peyghemberlerning muqeddes yazmilirida aldin éytqanlirining emelge ashurulushi üchün boldi, — dédi.
Bu chaghda, muxlislarning hemmisi uni tashlap qéchip kétishti.■

Aliy kéngeshmide sotlinish
Mar. 14:53-65; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24

57 Emdi Eysani tutqun qilghanlar uni bash kahin Qayafaning aldigha élip bérishti. Tewrat ustazliri bilen aqsaqallarmu u yerde jem bolushqanidi. ■
58 Pétrus uninggha taki bash kahinning sariyining *hoylisighiche* yiraqtin egiship kélip, ishning aqiwétini körüsh üchün ichkirige kirip, qarawullarning arisida olturdi.
59 Bash kahinlar, aqsaqallar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölüm jazasigha mehkum qilish üchün, yalghan guwah-ispat izdeytti. □ ■
60 Nurghun yalghan guwahchilar otturigha chiqqan bolsimu, ular bulardin héchqandaq ispatqa érishelmidi. Axirda, ikki yalghan guwahchi otturigha chiqip:
61 — Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üch kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen, dédi.□ ■
62 Bash kahin ornidin turup, uninggha:
— Qéni, jawab bermemsen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dédi. ■
63 Lékin Eysa süküt qilip turiwerdi.
Bash kahin uninggha:
— *Menggü* hayat bolghuchi Xuda bilen séning qesem qilishingni buyruymenki, bizge éyt, Xudaning Oghli Mesih senmu?» — dédi.■
64 Eysa mundaq jawab qayturdi:
— Shundaq, séning déginingdek. Lékin shunimu silerge éytayki, buningdin kéyin siler Insan'oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler.□ ■
65 Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

□ **26:53 «on ikki qisimdin artuq perishte»** — mushu yerde «qisim» dégen söz adette grék tilida belkim alte mingche eskerni körsitishi mumkin. ■ **26:54** Zeb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luqa 24:25. ■ **26:56** Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek. 13:7. ■ **26:57** Mar. 14:53; Luqa 22:54; Yuh. 18:12. □ **26:59 «Aliy kéngeshme»** — yene soraq mejlisi, «Sanhédrin» déyilidu. ■ **26:59** Mar. 14:55; Ros. 6:13. □ **26:61 «Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üch kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen»** — «Yh.» 2:19-20ni körüng. Mesihning toluq éytqini bu guwahchining déginidek emes. ■ **26:61** Yuh. 2:19. ■ **26:62** Mar. 14:60. ■ **26:63** Yesh. 53:7; Mat. 27:12,14. □ **26:64 «Shundaq, séning déginingdek»** — Mesihning jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. **«kéyin siler Insan'oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler»** — Tewrat, «Dan.» 7:13ni körüng. ■ **26:64** Zeb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tés. 4:16; Weh. 1:7.

— U kupurluq qildi! Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? Mana, özünglar bu kupurluqni anglidinglar! □
66 Buninggha néme deysiler? — dédi.
— U ölüm jazasigha layiqtur! — dep jawab qayturushti ular.■
67 Buning bilen ular uning yüzige tükürüp, uninggha musht atqili turdi. Beziliri uni kachatlap:■
68 — Ey Mesih, peyghemberchilik qilmamsen, éytip baqqina, séni kim urdi? — déyishti.■

Pétrusning Eysadin ténishi
Mar. 14:66-72; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

69 Emdi Pétrus sarayning tashqiriqi hoylisida olturatti. Bir dédek uning yénigha kélip:
— Sen Galiliyelik Eysa bilen birge idingghu, — dédi.■
70 Lékin u hemmeylenning aldida inkar qilip: — Séning néme dewatqanliqingni chüshenmidim! — dédi.
71 Andin u dalan'gha chiqqanda, uni körgen yene bir dédek u yerde turghanlargha:
— Bu ademmu Nasaretlik Eysa bilen birge idi, — dédi.
72 U yene inkar qilip: —
Men u ademni tonumaymen! — dep qesem ichti.
73 Bir'azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusning yénigha kélip uninggha:
— Shübhisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu, — déyishti.□
74 *Pétrus* qattiq qarghashlar bilen qesem qilip:
— U ademni zadi tonumaymen! — déyishigila xoraz chillidi.
75 Pétrus Eysaning: «Xoraz chillashtin burun, sen mendin üch qétim tanisen!» dégen sözini ésige aldi. U tashqirigha chiqip, qattiq yigha-zar kötürdi.■

27

Yehudaning ölüshi
Mar. 15:1; Luqa 23:1-2; Yh. 18:28-32

1 Tang atqandila, pütün bash kahinlar bilen xelq aqsaqalliri Eysani ölümge mehkum qildurush üchün meslihetleshti.■
2 Ular uni baghlap apirip, waliy Pontius Pilatusqa tapshurup berdi.■
3 Uninggha satqunluq qilghan Yehuda uning ölümge höküm qilin'ghanliqini körüp, bu ishlargha pushayman qildi we bash kahinlar bilen aqsaqallargha ottuz kümüsh tenggini qayturup bérip:
4 — Men bigunah bir janning qéni tökülüshke satqunluq qilip gunah ötküzdüm, — dédi.
Buninggha bizning néme karimiz? Öz ishingni bil! — déyishti ular.
5 Yehuda kömüsh tenggilerni ibadetxanining ichige chöriwetti we u yerdin kétip, talagha chiqip, ésilip ölüwaldi.□ ■

□ **26:65 «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...»** — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üchün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidur, dégenlikidur. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10). ■ **26:66** Law. 24:16. ■ **26:67** Yesh. 50:6. ■ **26:68** Ayup 16:10; Luqa 22:64; Yuh. 19:3. ■ **26:69** Mar. 14:66; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,25. □ **26:73 «Shübhisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu»** — «teleppuzung séni pash qilidu» — Pétrus Galiliye teleppuzi bilen sözleytti. ■ **26:75** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:61; Yuh. 13:38 ■ **27:1** Zeb. 2:2; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:2; Yuh. 18:28. ■ **27:2** Ros. 3:13. □ **27:5 «Yehuda... talagha chiqip, ésilip ölüwaldi»** — «talagha chiqip» belkim sheherning sirtigha bérishini körsitidu. ■ **27:5** 2Sam. 17:23; Ros. 1:18.

6 Bash kahinlar kömüsh tenggilerni yighiwélip: —
Bu xun tölümi bolghan *tenggilerdur*, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram, —
déyishti.□
7 Ular özara meslihetliship, bu pullar bilen yaqa yurtluqlargha yerlik bolsun dep,
sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi.□ ■
8 Shunga bu yer hazirghiche «qanliq étiz» dep atilip kelmekte.
9 Shu ish bilen Yeremiya peyghember teripidin burun éytilghan munu bésharet emelge
ashuruldi: —
«Israil xelqi uning üchün bahalap békitken bahasini,
Yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti,■
10 We Perwerdigar manga körsetkendek,
Sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti».□ ■

Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi
Mar. 15:2-5; Luqa 23:3-5; Yh. 18:33-38

11 Emdi Eysa waliyning aldigha turghuzuldi. Waliy uningdin:
— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.
Éytqiningdek, — dédi Eysa.□ ■
12 Lékin bash kahinlar we aqsaqallar uning üstidin erz-shikayet qilghanda, u bir éghizmu
jawab bermidi.
13 Buning bilen Pilatus uninggha:
— Ularning séning üstüngdin qilghan shunche köp shikayetlirini anglimaywatamsen? —
dédi. ■
14 Biraq u *Pilatusqa* jawaben *shikayetlerning* birsigimu jawab bermidi. Waliy buning-
gha intayin heyran qaldi.■
15 Her qétimliq *ötüp kétish* héytida, waliyning xalayiq telep qilghan bir mehbusni ulargha
qoyup bérish aditi bar idi. ■
16 Eyni waqitta, *rimliqlarning* Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbusi *zindanda* idi.
□ ■
17 Xalayiq jem bolghanda, Pilatus ulardin:
— Kimni silerge qoyup bérishimni xalaysiler? Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan
Eysanimu? — dep soridi □
18 (chünki u *bash kahin qatarliqlarning* hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini
biletti).

□ **27:6 «Bu xun tölümi bolghan tenggilerdur, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram»** — «haram» – mushu yerde, Tewratta cheklen'gen, démek. □ **27:7 «sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi»** — yaki ««sapalchining étizliqi»ni sétiwaldi» – mumkinchiliki barki, «sapalchining étizliqi» hemme ademge melum bolghan bir yerning ismi idi. ■ **27:7** Ros. 1:19. ■ **27:9** Zek. 11:12. □ **27:10 «Israil xelqi uning üchün bahalap békitken bahasini, yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti, we Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti»** — bu bésharetlik sözler (9-10 ayetler)ning köpinchisi «Zekeriya» 11:12-13din élin'ghan. Emdi némishqa Matta bu sözlerni Yeremiya peyghemberningki deydu? Biz bu toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. 9-10-ayetlerning bashqa birxil terjimisi: «... tenggini men aldim, we ular Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti». ■ **27:10** Yer. 32:6-9; Zek. 11:12, 13 □ **27:11 «Eysa... «Éytqiningdek», dédi»** — Mesihning «Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **27:11** Mar. 15:2; Luqa 23:3; Yuh. 18:33. ■ **27:13** Mat. 26:62. ■ **27:14** Yesh. 53:7; Ros. 8:32. ■ **27:15** Mar. 15:6; Luqa 23:17; Yuh. 18:39. □ **27:16 «Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbus»** — bezi kona köchürmilerde «Eysa Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbus» déyilidu. ■ **27:16** Mar. 15:7; Luqa 23:19; Yuh. 18:40. □ **27:17 «Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?»** — yaki «Eysa Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?».

19 Pilatus «soraq texti»de olturghanda, ayali uninggha adem ewetip: — U heqqaniy
kishining ishigha arilashmighin. Chünki tünügün kéche uning sewebidin chüshümde köp
azab chektim, — dep xewer yetküzdi.□
20 Lékin bash kahinlar we aqsaqallar bolsa xalayiqni maqul qilip, Barabbasni qoyup
bérishni we Eysani yoqitishni telep qildurdi.■
21 Waliy jawaben ulardin yene:
— Silerge bu ikkisining qaysisini qoyup bérishimni xalaysiler? — dep soridi.
Barabbasni, — déyishti ular.
22 Pilatus emdi: — Undaq bolsa, Mesih dep atalghan Eysani qandaq bir terep qilay? —
dédi.
Hemmeylen:
— U kréstlensun! — déyishti.
23 Pilatus:
— Némishqa? U zadi néme yamanliq ötküzüptu? — dep soridi.
Biraq ular téximu qattiq warqiriship:
U kréstlensun! — dep turuwélishti.
24 Pilatus sözliwérishning bihude ikenlikini, belki buning ornigha malimanchiliq
chiqidighanliqini körüp, su élip, köpchilikning aldida qolini yughach:
— Bu heqqaniy ademning qénigha men jawabkar emesmen, buninggha özünglar mes'ul
bolunglar! — dédi.
25 Pütün xelq jawaben:
— Uning qéni bizning üstimizge we balilirimizning üstige chüshsun! — déyishti.■
26 Buning bilen Pilatus Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qattiq qamchi-
latqandin kéyin, kréstleshke *leshkerlirige* tapshurdi.□

Leshkerlerning Eysani mazaq qilishi
Mar. 15:16-20; Yh. 19:2-3

27 Andin waliyning leshkerliri Eysani uning ordisigha élip kirip, pütün leshkerler topini
bu yerge uning etrapigha yighdi. □ ■
28 Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti. □
29 Tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir
qomushni tutquzdi. Andin uning aldigha tizlinip: «Yashighayla, Yehudiylarning
padishahi!» dep mazaq qilishti. □
30 Uninggha tükürüshti, qomushni élip uning béshigha urushti.
31 Uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, tonni saldurup, uchisigha öz kiyimlirini
kiydürdi we kréstlesh üchün élip méngishti.

□ **27:19 «Chünki tünügün kéche uning sewebidin chüshümde köp azab chektim»** — yaki «chünki u tünügün kéche chüshümge kirip, köp azablandim». ■ **27:20** Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14. ■ **27:25** Ros. 5:28. □ **27:26 «Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin...»** — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmiliq bolup, herbir tasmisigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazagha tartilghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. □ **27:27 «waliyning leshkerliri Eysani *waliyning*** ordisigha élip kirip» — «waliyning ordisi» grék (latin) tilida «praytorium» déyilidu. **«pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi»** — «leshkerler topi» (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkib tapqan. ■ **27:27** Mar. 15:16; Yuh. 19:2. □ **27:28 «Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti»** — «pereng renglik» (yaki sösün renglik) shu chaghda shahane kiyimning renggi shundaq idi («Mar.» 15:17, «Yh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «padishah bolamsen?!» dep mazaq qilmaqchi. □ **27:29 «*Ular*...** tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi» — ular qomushni padishahning shahane hasisi süpitide mazaq qilip qoligha tutquzghan.

*Eysaning krés*tlinishi
Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19

32 Ular tashqirigha chiqqinida, Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning krés*t*ini uninggha mejburiy kötürgüzdi. □ ■
33 Ular Golgota, yeni «Bash söngek» dégen yerge kelgende, ■
34 *Eysagha* ichish üchün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni tétip baqqandin kéyin, ichkili unimidi.□ ■
35 Leshkerler uni krés*t*ligendin kéyin, chek tashliship kiyimlirini özara bölüshüwaldi. ■
36 Andin u yerde olturup uninggha közetchilik qildi.
37 Ular uning béshining yuqiri teripige «Bu Eysa, Yehudiylarning padishahidur» dep yézilghan shikayetname taxtiyini békitti.■
38 *Eysa* bilen teng ikki qaraqchimu krés*t*ke mixlan'ghan bolup, biri ong teripide, yene biri sol teripide idi.■
39 Bu yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep:■
40 — Qéni, sen ibadetxanini buzup tashlap, üch kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem, emdi özüngni qutquze! Xudaning Oghli bolsang, krés*t*tin chüshüp baqqina! — déyishti.■
41 Bash kahinlarmu, Tewrat ustazliri we aqsaqallar bilen birge uni mesxire qilip:
42 — Bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu. U Israilning padishahimish! Emdi krés*t*tin chüshüp baqsunchu, andin uninggha étiqad qilimiz.
43 U Xudagha tayan'ghan! Xuda uni ezizlise, hazir qutquzup baqqay! Chünki u: «Men Xudaning Oghli» dégenidi, — déyishti. □
44 Uning bilen teng krés*t*len'gen qaraqchilarmu uni shundaq haqaretleshti.

Eysaning ölümi
Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30

45 Emdi künning altinchi saitidin toqquzinchi saitigiche pütkül zéminni qarangghuluq basti. □ ■
46 Toqquzinchi saetlerde Eysa yuqiri awazda: «Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi.□ ■
47 U yerde turghanlarning beziliri buni anglap:
Bu adem Ilyas *peyghember*ge murajiet qiliwatidu, — déyishti.
48 Ularning ichidin bireylen derhal yügürüp bérip bir parche bulutni ekélip, uni achchiq sharabqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp qoydi.■
49 Biraq bashqilar:
— Toxta! Qarap baqayli, Ilyas *peyghember* kélip uni qutquzup qalarmikin? — déyishti.

□ **27:32 «...Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning krés*t*ini uninggha mejburiy kötürgüzdi» —** «Eysaning krésti» — Eysa özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yaghach)ni eslide özi yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilan'ghanki, halsirap, yüdüp mangalmighan bolsa kérek. ■ **27:32** Mar. 15:21; Luqa 23:26. ■ **27:33** Mar. 15:22; Luqa 23:33; Yuh. 19:17. □ **27:34 «...Eysagha ichish üchün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi» —** éytishlargha qarighanda, krés*t*ke mixlinidighanlargha aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken. ■ **27:34** Zeb. 69:21 ■ **27:35** Zeb. 22:18; Mar. 15:24; Yuh. 19:23. ■ **27:37** Mar. 15:26; Luqa 23:38; Yuh. 19:19. ■ **27:38** Yesh. 53:12. ■ **27:39** Zeb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luqa 23:35. ■ **27:40** Mat. 26:61; Yuh. 2:19. □ **27:43 «U Xudagha tayan'ghan! Xuda uni ezizlise, hazir qutquzup baqqay!» —** «Zeb.» 22:8ni körüng. □ **27:45 «künning altinchi saitidin toqquzinchi saitigiche» —** hazirqi waqit sistémi boyiche, «chüsh waqti, saet on ikkidin saet üchkiche». ■ **27:45** Mar. 15:33; Luqa 23:44. □ **27:46 «toqquzinchi saetlerde ...» —** hazirqi waqit boyiche saet üchlerde. **««Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?»» —** (aramiy tilidiki sözler) «Zeb.» 22:1ni körüng ■ **27:46** Zeb. 22:1-2; Ibr. 5:7. ■ **27:48** Zeb. 69:21; Yuh. 19:29.

50 Eysa yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti.□ ■
51 We mana, shu deqiqide ibadetxanining *ichkiri* perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi. Yer-zémin tewrinip, tashlar yérilip, □ ■
52-53 Qebriler échildi (U tirilgendin kéyin, *ölümde* uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerge köründi).□
54 Emdi Eysani közet qiliwatqan yüzbéshi hem yénidiki leshkerler yerning tewrishini we bashqa yüz bergen hadisilerni körüp, intayin qorqushup:
— U heqiqeten Xudaning Oghli iken! — déyishti.■
55 U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turghan nurghun ayallarmu bar idi. Ular eslide Eysaning xizmitide bolup, Galiliyedin uninggha egiship kelgenidi. ■
56 Ularning arisida Magdalliq Meryem, Yaqup bilen Yüsüpning anisi Meryem, Zebediyning oghullirining anisimu bar idi.

Eysaning depne qilinishi
Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56; Yh. 19:38-42

57 Kechqurun, Arimatiyaliq Yüsüp isimlik bir bay keldi. Umu Eysaning muxlisliridin idi. ■
58 U Pilatusning aldigha bérip, Eysaning jesitini telep qildi. Pilatus jesetni uninggha tapshurushqa emr qildi.
59 Yüsüp jesetni élip, pakiz kanap rext bilen orap képenlidi
60 we uni özi üchün qiyada oydurghan yéngi qebrisige qoydi. Andin qebrining aghzigha yoghan bir tashni domilitip qoyup, kétip qaldi■
61 (shu chaghda Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryemmu u yerde, qebrining udulida olturatti).

Qebrini muhapizet qilish

62 Emdi etisi, yeni «Teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip:□
63 — Janabliri, héliqi aldamchining hayat waqtida: «Men ölüp üchinchi küni tirilimen» dégini ésimizde bar. ■

□ **27:50 «Eysa yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti» —** uning qattiq warqirishi: «Tamam boldi!» dégen bolsa kérek («Yh.» 19:30ni körüng). ■ **27:50** Zeb. 31:5; Luqa 23:46. □ **27:51 «Shu deqiqide ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi» —** bu perde ibadetxanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümi bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üchün adette bashqa atalghu ishlitilidu). ■ **27:51** 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luqa 23:45. □ **27:52-53 «muqeddes sheher» —** Yérusalémni körsitidu. **«Qebriler échildi (Eysa tirilgendin kéyin, ölümde uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerge köründi)»** — bashqa birxil terjimisi: — «Qebriler échildi, ölümde uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular Eysa tirilgendin kéyin qebriliridin chiqip, muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerge köründi». Lékin «1Kor.» 15:20ge asasen («Mesih ölümde uxlighanlar ichidin xuddi tunji hosulning méwisidek, ölümdin tirilgendur») terjimimiz toghra bolsa kérek. ■ **27:54** Mar. 15:39; Luqa 23:47. ■ **27:55** Zeb. 38:11; Mar. 15:40; Luqa 8:2; 23:49. ■ **27:57** Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 19:38. ■ **27:60** Mar. 15:46; Luqa 23:53. □ **27:62 «Emdi etisi, yeni «teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip...» —** yuqiriqi izahatlarda körsetkinimizdek, Yehudiy xelqi üchün «kün» emeliyette kechte (saet altide) bashlinidu. «Teyyarlash küni» — «shabat küni (dem élish küni) üchün teyyarliq qilidighan kün»ni körsitidu. Shuning bilen mushu ayettiki «etisi» emeliyette shabat künining béshini, yeni shu kech saet altidin kéyinki waqitlarni körsitidu. Mushu «kahinlar» Eysaning bésharet sözlirini tosush üchün jiddiyliship, özliri qedirleydighan shabat künidiki «dem élish» aditini buzmaqta idi. ■ **27:63** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6.

64 Shuning üchün, qebri üchinchi künigiche mehkem qoghdilishi üchün emr bergeysiz. Undaq qilinmisa, muxlisliri kélip jesetni oghrilap kétip, andin xelqqe: «U ölümdin tirildi» déyishi mumkin. Bundaq aldamchiliq aldinqisidinmu better bolidu, — déyishti.
65 Pilatus ulargha:
— Bir guruppa közetchi leshkerni silerge tapshurdum. Qebrini qurbinglarning yétishiche mehkem qoghdanglar, — dédi.
66 Shuning bilen ular *közetchi leshkerler* bilen bille bérip, tashni péchetlep, qebrini muhapizet astigha qoydi.

28

Eysaning tirilishi
Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12; Yh. 20:1-10

1 Shabat küni ötüp, heptining birinchi küni tang atay dégende, Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryem qebrini körüshke keldi.■
2 We mana, yerler tuyuqsiz qattiq tewrep ketti; chünki Perwerdigarning bir perishtisi asmandin chüshüp, *qebrige* bérip, tashni bir chetke domilitip, üstide olturghanidi.
3 Perishtining qiyapiti chaqmaqtek, kiyimliri qardek ap'aq idi.■
4 Közetchiler uningdin shunche qorqushtiki, titriship, ölüktek qétipla qaldi.
5 Perishte ayallargha qarap:
— Qorqmanglar! Silerning krésтlen'gen Eysani izdewatqininglarni bilimen.■
6 U bu yerde emes; u özi éytqandek tirildürüldi. Kélinglar, Reb yatqan jayni körünglar;■
7 andin derhal bérip uning muxlisligha: «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim, — dédi.□ ■
8 Shunga ayallar hem qorqunch hem zor xushalliq ichide qebridin derhal ayrilip, uning muxlisligha xewer bérishke yügürüshti.■
9 Ular muxlislirini xewerlendürüshke mangghanda, mana Eysa ularning aldigha chiqip:
— Salam silerge! — dédi. Ularmu aldigha bérip, uning putigha ésilip, uninggha sejde qildi.
□ ■
10 Andin Eysa ulargha:
— Qorqmanglar! Bérip qérindashlirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturunglar, ular méni shu yerde köridu, — dédi.□ ■

Közetchilerning bayani

11 Ayallar téxi yolda kétiwatqanda, mana közetchilerning beziliri sheherge kirip, bolghan weqelerning hemmisi toghrisida bash kahinlargha xewer qildi.
12 *Bash kahinlar* aqsaqallar bilen bir yerge yighilip meslihetleshkendin kéyin, leshkerlerge bek köp pul bérip:

■ **28:1** Mar. 16:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1. ■ **28:3** Dan. 7:9; Ros. 1:10. ■ **28:5** Mar. 16:6; Luqa 24:4. ■ **28:6** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6. □ **28:7 «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim»** — perishte: «Galiliyege béringlar» dégen bolsimu, muxlisliri uninggha ishenmey héchyerge barmay Yérusalémda turiwerdi. Reb özi ularga shundaq emrni alliqachan bergenidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni körüng). ■ **28:7** Mat. 26:32; Mar. 16:7. ■ **28:8** Mar. 16:8; Yuh. 20:18. □ **28:9 «Salam silerge!»** — ibraniy tilida «Shalom eleykum» déyilidu. ■ **28:9** Mar. 16:9; Yuh. 20:14. □ **28:10 «Bérip qérindashlirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturunglar, ular méni shu yerde köridu»** — 7-ayettiki izahatni körüng. Mesihning özi qaytidin ularga shundaq xewer yetküzgini bilen, ular yenila bir mezgil Yérusalémdin chiqmay, Galiliyege barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luqa» 24-bab, «Yh.» 20-21-bablarni körüng). ■ **28:10** Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5.

13 — Siler: «Uning muxlisliri kéchisi kélip, biz uxlawatqanda uning jesitini oghrilap
ekétiptu» — denglar.
14 Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilip silerni awarichilik-
tin saqlaymiz — dédi. □
15 Shundaq qilip, leshkerler pulni aldi we özlirige tapilan'ghandek qildi. Shuning bilen
bu gep bügün'giche Yehudiylar arisida tarqilip kelmekte.

Eysaning muxlislirigha körünüshi
Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49; Yh. 20:19-23; Mis. 1:6-8

16 On bir muxlis Galiliyege bérip, Eysa ulargha béqitken taghqa chiqishti. ■
17 Ular uni körginide uninggha sejde qilishti; lékin beziliri gumanlinip qaldi.
18 Eysa ularning yénigha kélip, mundaq dédi:
— Ershte we yer yüzide barliq hoquq manga bérildi. ■
19 Shuning üchün, bérip pütkül ellerni *özümge* muxlis qilip yétishtürünglar, shundaqla
ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilip chömüldürüp, □ ■
20 ularga men silerge tapilighan barliq emrlerge emel qilishni ögitinglar. We mana, men
zaman axirighiche her küni siler bilen bille bolimen.■

□ **28:14 «Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilip silerni awarichiliktin saqlaymiz»** — rimliq muhapizetchiler közette turuwétip uxlisa, derhal ölüm jazasigha mehkum bolatti. ■ **28:16** Mat. 26:32; Mar. 14:28. ■ **28:18** Zeb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22; Ibr. 2:8. □ **28:19 «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilip chömüldürüp...»** — grék tilida: «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha kirgüzüp chömüldürüp,...». Buning menisi shübhisizki, peqet «Ata, Oghul we Muqeddes Rohning nami bilen»la emes, belki sugha chömüldürülüsh arqiliq chömüldürülgüchining Ata, Oghul we Muqeddes Rohning zich munasiwitigimu (kirip) chömülüshni körsitidu. ■ **28:19** Mar. 16:15; Yuh. 15:16. ■ **28:20** Yuh. 14:18.

Markus

«Markus bayan qilghan xush xewer» •••• Chömüldürgüchi Yehyaning telim bérishi
Mat. 3:1-12; Luqa 3:1-9, 15-17; Yh. 1:19-28

1 Xudaning oghli Eysa Mesihning xush xewirining bashlinishi: □
2 Yeshaya peyghemberning yazmisida xatirilen'gendek: —

«Mana, aldingda elchimni ewetimen.
U séning yolungni aldin'ala teyyarlaydu.□ ■
3 Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini!
U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,
Uning üchün chighir yollirini tüptüz qilinglar!» — deydu».□ ■

4 Kishilerni chömüldürüsh élip baridighan Yehya *peyghember* chöl-bayawanda peyda bolup, gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüsh»ni jakarlashqa bashlidi.□ ■
5 Pütün Yehudiye ölkisidikiler we pütkül Yérusalém shehiridikiler uning aldigha chiqip, gunahlirini iqrar qilishi bilen uning teripidin Iordan deryasida chömüldürüldi.■
6 Yehya bolsa töge yungidin qilin'ghan kiyim kiygen, bélige kön tasma baghlighanidi; yémekliki chéketke bilen yawa here hesili idi.■
7 U mundaq dep jakarlaytti:
— Mendin qudretlik bolghan biri mendin kéyin kélidu. Men hetta éngiship keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen!■
8 Men silerni sughila chömüldürimen, lékin u silerni Muqeddes Rohqa chömüldüridu.■

Mesihning chömüldürülüshi we sinilishi
Mat. 3:13-17; Luqa 3:21-22

9 Shu künlerde shundaq boldiki, Eysa Galiliye ölkisining Nasaret shehiridin kélip, Yehya teripidin Iordan deryasida chömüldürüldi.
10 U sudin chiqqandila, asmanlarning yérilip, Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi. □ ■

□ **1:1** **«Eysa Mesihning xush xewiri»** — özi élip kelgen, özi toghruluq xush xewerdur. **«xush xewirining bashlinishi»** — Markus Eysa Mesih toghruluq bu xush xewerning özi Xuda alemni yaratqinidek yéngi bir bashlinish keldi, dep körsetmekchi bolushi mumkin («Yar.» 1:1). □ **1:2** **«Mana, aldingda elchimni ewetimen. U séning yolungni aldin'ala teyyarlaydu»** — sözligüchi Xuda Özi, elwette. Mushu sözler awwal «Mis.» 23:20 hem «Mal.» 3:1de körünidu. ■ **1:2** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luqa 7:27. □ **1:3** **«Anglanglar, dalada birsining towlighan awazini! U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, Uning üchün chighir yollirini tüptüz qilinglar!»** — «Yesh.» 40:3. ■ **1:3** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23. □ **1:4** **«Yehya chöl-bayawanda peyda bolup...»** — erebche «Yehya» dégen isim ibraniy tilida we grék tilida uchraydighan «Yuhanna» dégen isimdur; menisi, «Perwerdigarning méhir-shepqiti»dur. **««gunahlargha kecherüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan «chömüldürüsh»»** — «chömüldürüsh» bolsa, sugha chömüldürüshni körsitidu. Bashqiche éytqanda, «yaman yolliringlardin yénip, towa qilinglar! Towa qilghanliqinglarni bildürüsh üchün sugha chömüldürüshni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — Dégendek. ■ **1:4** Mat. 3:1; Luqa 3:3; Yuh. 3:23. ■ **1:5** Mat. 3:5; Luqa 3:7. ■ **1:6** 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4. ■ **1:7** Mat. 3:11; Luqa 3:16; Yuh. 1:27. ■ **1:8** Yesh. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4. □ **1:10** **«Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi»** — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. **«kepter qiyapitide»** — yaki «paxtek qiyapitide». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **1:10** Mat. 3:16; Luqa 3:21; Yuh. 1:32.

11 Shuning bilen asmanlardin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq
xursenmen!» dégen bir awaz anglandi.■
12 We Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi. □ ■
13 U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti. U shu yerde yawayi
haywanlar bilen bille idi; shu künlerde perishtiler uning xizmitini qildi.□

Eysaning töt béliqchini chaqirishi
Mat. 4:12-22; Luqa 4:14-15; 5:1-11

14-15 Emdi Yehya solan'ghandin kéyin, Eysa Galiliye ölkisige bérip: «Waqit-saiti toshti, Xu-
daning padishahliqi yéqinlashti! Towa qilinglar, xush xewerge ishininglar!» dep
Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlashqa bashlidi.□ ■
16 *Shu künlerde* u Galiliye déngizi boyida kétiwétip, Simon bilen inisi Andriyasni körди. Ular
béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti.□ ■
17 Eysa ulargha:
— Méning keynimdin ménginglar, men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. □ ■
18 Ular shuan torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi. ■
19 U shu yerdin bir'az ötüp Zebediyning oghli Yaqupni inisi Yuhanna bilen körди. Bu
ikkisi kémide turup torlirini ongshawatatti. ■
20 U shuan ularnimu chaqirdi. Ular atisi Zebediyni medikarlar bilen bille kémide
qaldurup, özliri uning bilen mangdi.

Eysaning jin chaplashqan ademni azad qilishi
Luqa 4:31-37

21 Ular KeperNahum shehirige kirdi. Shabat küni u udul sinagogqa kirip, telim bérishke
bashlidi. □ ■
22 Xalayiq uning telimige heyranuhes bolushti. Chünki uning telimliri Tewrat ustazlirin-
ingkige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq idi.■
23 Sinagogta napak roh chaplashqan bir adem bar idi. U:□ ■
24 — I Nasaretlik Eysa, biz bilen karing bolmisun! Sen bizni yoqatqili keldingmu? Men
séning kimlikingni bilimen, sen Xudaning Muqeddes bolghuchisisen! — dep towlaytti.
25 Lékin Eysa *jin'gha* tenbih bérip: — Aghzingni yum, bu ademdin chiq! — dédi.
26 Napak roh héliqi ademning ténini tartishturup, qattiq warqirighiniche uningdin
chiqip ketti.
27 Xalayiq hemmisi buningdin intayin heyran bolup, özara ghulghula qiliship:
— Bu qandaq ish? Yéngi bir telimghu! Chünki u hoquq bilen hetta napak rohlarghimu
buyruq qilalaydiken, ularmu uning sözige boysunidiken, — déyishti.

■ **1:11** Zeb. 2:7; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ **1:12 «We Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi» —** «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. **«....Roh derhal uni chöl-bayawan'gha süylep chiqardi»** — grék tilida «...Roh derhal uni chöl-bayawan'gha ittirip chiqardi» déyilidu. ■ **1:12** Mat. 4:1; Luqa 4:1. □ **1:13 «U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti» —** bu ayetke qarighanda, u chöl-bayawanda qiriq kün turghanda, Sheytanning sinaqliri toxtimay dawamlashturulghanidi. «Matta» we «Luqa»da xatirilen'gen sinaqlar bu qiriq künning axirida kelgen bolup, sinaqlar ewjige chiqqanidi. □ **1:14-15 «Xudaning padishahliqining xush xewiri» —** yaki «Xudaning xush xewiri». ■ **1:14-15** Mat. 4:12; Luqa 4:14; Yuh. 4:43. □ **1:16 «Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti» —** mushu xil tor adette kémining keynidin tartilatti. ■ **1:16** Mat. 4:18. □ **1:17 «men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!» —** «ademni tutquchi» mushu yerde «tutush» ziyan yetküzüsh yaki ulardin paydilinish üchün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu. ■ **1:17** Yer. 16:16; Ez. 47:10. ■ **1:18** Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28. ■ **1:19** Mat. 4:21. □ **1:21 «U udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi» —** «sinagog»lar — Yehudiylarning ibabet qilishqa yighilidighan jayliri. «Tebirler»ni körüng. ■ **1:21** Mat. 4:13; Luqa 4:31. ■ **1:22** Mat. 7:28; Luqa 4:32. □ **1:23 «napak roh» —** jinni körsitidu, elwette. Emma bundaq ibare jinlarning eyni napakliqini tekitleydu. ■ **1:23** Luqa 4:33.

28 Buningdin uning shöhriti shu haman pütün Galiliye ölkisining etrapigha pur ketti.

Eysaning Simonning öyide bimarlarni saqaytishi
Mat. 8:14-17; Luqa 4:38-41

29 Ular sinagogdin chiqipla, Yaqup we Yuhanna bilen Simon we Andriyasning öyige bardi. ■
30 Emma Simonning qéynanisi qizitma ichide yétip qalghanidi. Ular derhal uning ehwalini *Eysagha* éytti.
31 U ayalning qéshigha bérip, qolidin tutup, yölep öre turghuzdi. Uning qizitmisi derhal yandi we u ularni kütüshke kirishti.
32 Kechqurun kün patqanda, kishiler barliq aghriqlarni we jin chaplashqanlarni uning aldigha élip kélishti. □ ■
33 Pütün sheherdikiler ishik aldigha toplashqanidi.
34 Shuning bilen u her türlük késellerge giriptar bolghan nurghun kishilerni saqaytti we nurghun jinlarni kishilerdin heydiwetti. Lékin u jinlarning gep qilishqa yol qoymidi, chünki ular uning kim ikenlikini bilishetti.

Dua qilish, telim bérish
Luqa 4:42-44

35 Etisi etigen tang téxi atmastinla, u ornidin turup, *sheherdin* chiqip, xilwet bir jaygha bérip dua-tilawet qildi. ■
36 Simon bilen uning hemrahliri uni izdep chiqti.
37 Uni tapqanda:
— Hemme adem séni izdishiwatidu! — déyishti.
38 U ulargha:
— Bashqa yerlerge, etraptiki yézilarghimu söz-kalamni jakarlishim üchün barayli. Chünki men del mushu ish üchün kélishim, — dédi. □ ■
39 Shundaq qilip, u pütkül Galiliye ölkisini aylinip, sinagoglirida söz-kalamni jakarlaytti hemde jinlarni kishilerdin heydiwétetti.

Eysaning maxaw késelni saqaytishi
Mat. 8:1-4; Luqa 5:12-16

40 Maxaw késili bar bir kishi uning aldigha kélip yélinip, tizlinip turup:
— Eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysiz! — dep ötündi. □ ■
41 Eysa ichi aghrighach qolini sozup uninggha tegküzüp turup:
— Xalaymen, pak qilin'ghin! — dewidi,
42 shu söz bilenla maxaw késili derhal bimardin kétip, u pak qilindi.
43 U uninggha:

■ **1:29** Mat. 8:14; Luqa 4:38. □ **1:32 «Qechqurun kün patqanda, kishiler barliq aghriqlarni we jin chaplashqanlarni uning aldigha élip kélishti» —** shu küni «shabat küni» (dem élish küni) bolup, xelq bimarlarni Eysaning aldigha kötürüp apirish üchün kechqurun'ghiche kütkenidi. Ibraniylargha nisbeten «yéngi bir kün» kechqurunda bashlinidu. ■ **1:32** Mat. 8:16; Luqa 4:40. ■ **1:35** Mat. 14:23; Luqa 4:42. □ **1:38 «Chünki men del mushu ish üchün kélishim» —** grék tilida «chünki men del mushu ish üchün chiqishim». ■ **1:38** Yesh. 61:1; Luqa 4:18;43. □ **1:40 «maxaw késili bar bir kishi» —** «maxaw késili» bir xil qorqunchluq tére késili bolup, Yehudiylar bu xil késelge giriptar bolghanlarni napak dep qarap ulargha qet'iy yéqinlashmaytti. ■ **1:40** Mat. 8:2; Luqa 5:12.

— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérip *mes'ul* kahin'gha özüngni körsitip, kahinlarda guwahliq bolush üchün, Musa bu késeldin paklan'ghanlargha emr qilghan *qurbanliqlarni* sun'ghin, — dep uni qattiq agahlandurup yolgha saldi.□ ■
45 Biraq u adem chiqip, bu ishni köp yerlerde jar sélip, keng yéyiwetti. Shuning bilen Eysa héchqandaq sheherge ochuq-ashkara kirelmey, belki sheherler sirtidiki xilwet jaylarda turushqa mejbur boldi; xalayiq her tereptin uning yénigha toplishatti.

2

Eysaning palech ademni saqaytishi
Mat. 9:1-8; Luqa 5:17-26

1 Birnechche kündin kéyin u qaytidin Kepernahumgha kirdi. U öydiken, dégen xewer tarqiliwidi,■
2 shunche köp adem u yerge yighildiki, hetta ishik aldidimu put dessigüdek yer qalmighanidi. U ulargha söz-kalam yetküzüwatatti.
3 Mana shu esnada, birnechche adem uning aldigha bir palechni élip keldi; uni ulardin töti kötürüp ekelgenidi.■
4 Ademning köplükidin uninggha yéqinlishalmay, ular uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin palechni zembil bilen *Eysaning aldigha* chüshürdi.□
5 Emdi Eysa ularning ishenchini körüp palechke:
— Balam, gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.
6 Lékin u yerde olturghan bezi Tewrat ustazliri könglide gumaniy soallarni qoyup:
7 «Bu adem néme üchün mundaq deydu? U kupurluq qiliwatidighu! Xudadin bashqa kimmu gunahlarni kechürüm qilalisun?» déyishti.■
8 Eysa shuan rohida ularning köngülliride shundaq gumaniy soallarni qoyuwatqanliqini bilip yétip, ulargha mundaq dédi:
— Siler köngülde némishqa shundaq soallarni qoyisiler?
9 Mushu palechke: «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu, yaki «Ornungdin tur, zembil-körpengni yighishturup mang!» déyish asanmu?
10 Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üchün, — U palech késelge:
11 — Sanga éytayki, ornungdin tur, zembil-körpengni yighishturup öyüngge qayt! — dédi.
12 U derhal ornidin des turup, zembil-körpisini yighishturdi we hemmeylenning köz aldida *öydin* chiqip ketti. Hemmeylen qattiq heyran qélip Xudani ulughliship:
— Mushundaq ishni ezeldin körüp baqmighaniduq, — déyishti.

Eysaning Lawiyni muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi
Mat. 9:9-13; Luqa 5:27-32

13 U yene déngiz boyigha qarap mangdi. Kishiler topi uning etrapigha olishiwaldi. U ulargha telim berdi.■
14 U yoldin ötüp kétiwatqanda, baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiyni körüp, uninggha:

□ **1:43 «Musa bu késeldin paklan'ghanlargha emr qilghan qurbanliqlarni sun'ghin» —** Musa peyghember Tewrat qanunida shundaq emrni körsetken: — Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanigha bérip, özining saqaytilghanliqini kahin'gha körsitip, andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa tégishlik qurbanliqlarni sunushi kérek idi. Shübhisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche, bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi. «Law.» 14-babni körüng. ■ **1:43** Law. 13:2; 14:1. ■ **2:1** Mat. 9:1; Luqa 5:17. ■ **2:3** Mat. 9:1; Luqa 5:18. □ **2:4 «uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin...» —** awwal ögzining kahishlirini élishi kérek idi. ■ **2:7** Zeb. 32:5; 51:2-4; Yesh. 43:25. ■ **2:13** Mat. 9:9; Luqa 5:27.

— Manga egeshkin, — dédi. U ornidin turup, uninggha egeshti.□
15 We shundaq boldiki, u *Lawiyning* öyide dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisliri bilen hemdastixan boldi. Bundaq kishiler xéli köp idi, ularmu uninggha egeshkenidi. □
16 Emdi Tewrat ustazliri we Perisiyler uning gunahkarlar we bajgirlar bilen bir dastixanda olturghanliqini körüp, muxlislirigha:
— U némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — déyishti. □
17 Buni anglighan Eysa ulargha:
— Saghlam adem emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur. Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, — dédi.□ ■

Yéngi konidin ewzeldur
Mat. 9:14-17; Luqa 5:33-39

18 Emdi Yehyaning muxlisliri bilen Perisiyler roza tutuwatatti. Beziler uning aldigha kélip:
— Némishqa Yehyaning muxlisliri we Perisiylerning muxlisliri roza tutidu, lékin séning muxlisliring tutmaydu? — dep sorashti.■
19 Eysa jawaben mundaq dédi:
— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan olturghan chaghda, méhmanliri roza tutup oltursa qandaq bolidu!? Toyi boluwatqan yigit toyda bolsila, ular héchqandaq roza tutalmaydu. □ ■
20 Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künde roza tutidu.□
21 Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq *kiriship*, kona kiyimni tartishturup yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu. □
22 Héchkim yéngi sharabni kona tulumlargha qachilimaydu. Eger undaq qilsa, sharabning *échishi bilen* tulumlar yérilip kétidu-de, sharabmu tökülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üchün yéngi sharab yéngi tulumlargha qachilinishi kérek.■

Insan'oghli «Shabat künining Igisi»dur •••• 23-ayettiki izahatni körüng
Mat. 12:1-8; Luqa 6:1-5

□ **2:14 «baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiy...»** — «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi. □ **2:15 «dastixanda olturghanda»** — grék tilida «dastixanda yatqanda» bilen ipadilinidu. Shu chaghlarda kishiler dastixan sélin'ghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalinishatti. **«nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisliri bilen hemdastixan boldi»** — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan rimliqlar üchün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. **«gunahkarlar»** — Tewrat-injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu. □ **2:16 «Tewrat ustazliri we Perisiyler...»** — «Perisiyler» qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng. □ **2:17 «heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim»** — mushu muhim sözide «gunahkarlar» dégini, özlirining gunahkar ikenlikini tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» Perisiylerdek özini heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih shundaq kishilerni chaqiralmaytti. ■ **2:17** Mat. 9:13; 21:31; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **2:18** Mat. 9:14; Luqa 5:33. □ **2:19 «*toy* méhmanliri»** — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. ■ **2:19** Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **2:20 «yigit méhmanlardin élip kétilidu»** — bu sözler Eysaning ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésharet. □ **2:21 «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu»** — yéngi rext kiriship kétidu, elwette. ■ **2:22** Mat. 9:17.

23 Bir shabat küni shundaq boldiki, u bughdayliqlardin ötüp kétiwatatti. Uning muxlisliri
yolda méngiwatqanda bashaqlarni üzüshke bashlidi. □ ■
24 Perisiyler uninggha:
— Qara, ular némishqa shabat küni *Tewratta* cheklen'gen ishni qilidu? — déyishti.□ ■
25 U ulargha:
— *Padishah* Dawutning özi we hemrahliri hajetmen bolghanda, yeni ach qalghanda
néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler? □ ■
26 — Démek, Abiyatar bash kahin bolghan waqtida, u Xudaning öyige kirip, Xudagha
atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni *sorap* yégen,
shundaqla hemrahlirighimu bergen? — dédi.□ ■
27 U ulargha yene:
— Insan shabat küni üchün emes, shabat küni insan üchün yaritildi.
28 Shuning üchün, Insan'oghli shabat küniningmu Igisidur, — dédi.□ ■

3

Qoli qurup ketken bimarning saqaytilishi
Mat. 12:9-14; Luqa 6:6-11

1 U yene sinagogqa kirdi. Shu yerde bir qoli yigilep ketken bir adem bar idi.■
2 *Perisiyler* Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künide késel saqaytidighan-
saqaytmaydighanliqini paylap yüretti.□
3 Eysa qoli yigilep ketken ademge:
— Ornungdin turup, otturigha chiqqin! — dédi.
4 Andin, sinagogdikilerdin:
— Tewrat qanunigha uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq
qilishmu? Janni qutquzushmu yaki halak qilishmu? — dep soridi. Lékin ular zuwan
sürüshmidi.
5 U ghezep bilen etrapigha nezer sélip ulargha köz yügürtüp, ularning tash yüreklikidin
qayghurdi. Andin u késelge:

□ **2:23 «Bir shabat küni shundaq boldiki, ...»** — «shabat küni» (dem élish küni) toghruluq «Tebirler»ni körüng. Bu shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilarmu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. ■ **2:23** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Luqa 6:1. □ **2:24 «Tewratta cheklen'gen ish»** — Tewrat qanunida cheklen'gen, démekchi. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanun'gha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üchün aqlishini «xaman tepkenlik» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu ish toghruluq izahatlirimizni körüng. ■ **2:24** Mis. 20:10. □ **2:25 «Dawutning... ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?»** — «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibliridin soraydighan soal shekli idi. ■ **2:25** 1Sam. 21:6. □ **2:26 «Abiyatar bash kahin bolghan waqtida»** — «1Sam.» 21:1-7 boyiche, Abiyatar resmiy bash kahin bolmighan. Lékin Injil dewridiki ehwalgha oxshash, ikki adem bashqa-bashqa yerde bolsa ikkisi shu rolda bolushi mumkin (Mesih yer yüzide xizmet qilghan mezgilde Qayafa isimlik hem Annas isimlik ikki adem oxshash bir waqitta «bash kahin» idi). ***«Dawut*** Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni sorap yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen?» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **2:26** Law. 24:9. □ **2:28 «Insan'oghli»** — Mesihning özini körsitidu. Bu ibare toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **2:28** Mat. 12:8; Luqa 6:5. ■ **3:1** Mat. 12:9; Luqa 6:6. □ **3:2 «*Perisiyler*** Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künide késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti» — ularning qilmaqchi bolghan erzi bolsa «U shabat künide késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan»» bolidu.

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitiwidi, qoli eslige keltürüldi.□ ■
6 Emdi Perisiyler derhal sirtqa chiqip, uni qandaq yoqitish toghrisida Hérod *padishahning* terepdarliri bilen meslihet qilishqa bashlidi.□ ■

Déngiz boyidiki top-top ademler

7-8 Andin Eysa muxlisliri bilen bille u yerdin ayrilip déngiz boyigha ketti; Galiliye ölkisidin chong bir top ademler uninggha egiship bardi; shundaqla uning qilghan emellirini anglighan haman, pütün Yehudiye ölkisidin, Yérusalém shehiridin, Idumiya ölkisidin, Iordan deryasining qarshi teripidin, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki jaylardin zor bir top ademlermu uning yénigha kélishti.□ ■
9 U ademlerning köplikidin özini qistap qoymisun dep muxlisligha kichik bir kémining uninggha yéqin turushini tapilidi.
10 Chünki u nurghun bimarlarni saqaytqini tüpeylidin herqandaq waba-késelliklerge giriptar bolghanlarning hemmisi uninggha *qolumni* bir tegküzüwalsam dep qistiship kélishkenidi.
11 Napak rohlar *chaplishiwalghanlar* qachanla uni körse, uning aldigha yiqilip: «Sen Xudaning Oghlisen!» dep warqirishatti.
12 Lékin u *napak rohlargha* özining kim ikenlikini ashkarilimasliqqa qattiq tenbih bérip agahlanduratti.

Eysaning on ikki rosulni tallishi
Mat. 10:1-4; Luqa 6:12-16

13 U taghqa chiqip, özi xalighan kishilerni yénigha chaqirdi; ular uning yénigha kélishti. ■
14 U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa,
15 késellerni saqaytish we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti. □
16 U *békitken on ikki kishi*: Simon (u uninggha Pétrus dep isim qoyghan),
17 Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna, (u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan), □
18 Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning oghli Yaqup, Taday, milletperwer dep atalghan Simon □
19 we uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlardin ibaret.

Eysa Sheytandin küchlüktur
Mat. 12:22-32; Luqa 11:14-23; 12:10

□ **3:5 «qoli eslige keltürüldi»** — keltürüldi» dégen péilning «mejhul shekli» bizge bu ishni Xuda Özi qilghan, dégenni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künide yaratqanliqi» üchün zadi kimni eyiblimekchi? ■ **3:5** 1Pad. 13:6. □ **3:6 «Hérod padishahning terepdarliri»** — Hérod padishah we uning terepdarliri toghruluq «Tebirler»ni körüng. Lékin bizge eng heyran qalarliqi belkim shuki, Rebbimiz telim bérishke bashlighanda, bir-birige küshende bolghan ««Hérod terepdarliri» we Perisiyler hemkarliship, Eysani yoqitishqa meslihetlishidu («Mat.» 22:16nimu körüng). Mana qarangghuluqqa tewe bolghan kishiler haman birinchi bolup nur bilen düshmenlishidu («Yh.» 1:5, 3:19). ■ **3:6** Mat. 12:14; Yuh. 10:39; 11:53. □ **3:7-8 «Idumiya ölkisi»** — «Idumiya» Tewratta «Édom» déyilidu. ■ **3:7-8** Mat. 4:25; Luqa 6:17. ■ **3:13** Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luqa 6:13; 9:1. □ **3:15 «U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa... jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» —** (14-15-ayet) bezi kona köchürmilerde 14-15-ayette «U ulardin on ikkisini «rosullar» dep atap, özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» déyilidu. □ **3:17 «Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi...» —** yaki «Zebediyning oghli Yaqup we uning akisi...». **«u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan»** — mushu yerde biz bu isimni ibraniy tilidiki ahangi boyiche alduq. «Regaz» ibraniy tilida adette «ghezep, qehr»ni bildüridu. Qarighanda ular ikkilisi eslide intayin térikkek idi! Grék tilida teleppuz «Boanerges» dep oqulidu. □ **3:18 «milletperwer dep atalghan Simon» —** yaki «Qanaanliq Simon». Yehudiy «milletperwerliri» yaki «milletchiliri» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üchün zorawanliq yoli bilen küresh qilghuchilar idi.

20 U öyge qaytip kelgendin kéyin, u yerge yene shunche nurghun ademler toplandiki,
ularning hetta ghizalan'ghudekmu waqti chiqmidi. ■
21 *Eysaning* ailisidikiler buni anglap, uni tutup kélishke bérishti. Chünki ular uni «Eqlini
yoqitiptu» dégenidi.
22 Yérusalémdin chüshken Tewrat ustazliri bolsa: «Uningda Beelzibub bar», we «U peqet
jinlarning emirige tayinip jinlarni qoghliwétidiken», déyishetti.□ ■
23 Shuning üchün u *Tewrat ustazlirini* yénigha chaqirip, ulargha temsillerni ishlitip
mundaq dédi:
— Sheytan Sheytanni qandaqmu qoghlisun? ■
24 Eger padishahliq öz ichidin bölünüp özara soqushqan bolsa shu padishahliq put tirep
turalmaydu;
25 shuningdek eger bir aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa shu aile put tirep tural-
maydu.
26 Eger Sheytan öz-özige qarshi chiqip bölünse, u put tirep turalmay, yoqalmay qal-
maydu.
27 Héchkim küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kételmeydu —
peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu.□ ■
28 Shuni silerge berheq éytip qoyayki, insan baliliri ötküzgen türlük gunahlirining
hemmisini, shundaqla ular qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüshke bolidu.
□ ■
29 Biraq kimdikim Muqeddes Rohqa kupurluq qilsa, ebedil'ebedgiche héch
kechürülmeydu, belki menggülük bir gunahning hökümi astida turidu.□ ■
30 *Eysaning bu sözi* ularning «uninggha napak roh chaplishiptu» dégini üchün *éytilghanidi*.

Eysaning anisi we iniliri
Mat. 12:46-50; Luqa 8:19-21

31 Shu waqitta uning anisi bilen iniliri keldi. Ular sirtida turup, uni chaqirishqa adem
kirgüzdi. ■
32 Bir top xalayiq uning etrapida olturatti. Ular:
— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirtta turidu, — déyishti.□
33 Eysa ulargha jawaben:
— Kim méning anam, kim méning inilirim? — dédi.
34 Andin, u öpchüriside olturghanlargha qarap mundaq dédi:
Mana bular méning anam we inilirim!
35 Chünki kimki Xudaning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we
anamdur.■

■ **3:20** Mar. 6:31. □ **3:22 «uningda beelzibub bar» —** «beelzibub» yaki «beelzibul» bolsa jinlarning emiri bolghan Sheytanning bashqa bir ismidur. ■ **3:22** Mat. 9:34; 12:24; Luqa 11:15; Yuh. 8:48. ■ **3:23** Mat. 12:25. □ **3:27 «Héchkim küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kételmeydu — peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu» —** bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. ■ **3:27** Mat. 12:29; Kol. 2:15. □ **3:28 «ular qilghan kupurluqlirining hemmisi...» —** grék tilida «ular kupurluq bilen qilghan kupurluqlirining hemmisi» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu ibare ularning kupurluqliri belkim intayin éghir bolushi mumkin dégenni bildüridu. ■ **3:28** 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luqa 12:10; 1Yuh. 5:16. □ **3:29 «Muqeddes Rohqa *qarshi* kupurluq qilish» —** yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:29** 1Yuh. 5:16. ■ **3:31** Mat. 12:46; Luqa 8:19. □ **3:32 «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirtta turidu» —** bezi kona köchürmilerde «we singilliringiz» dep qoshup oqulidu. Héchbolmighanda grék tilida «aka-iniler» dégen söz bir qérindash «acha-singillar»ni öz ichige alatti. ■ **3:35** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16,17.

4

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil
Mat. 13:1-9; Luqa 8:4-8

1 U yene déngiz boyida *xelqqe* telim bérishke bashlidi. Uning etrapigha zor bir top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip déngizda olturdi; pütkül xalayiq bolsa déngiz qirghiqida turushatti.■
2 U ulargha temsil bilen nurghun ishlarni ögetti. U telim bérip mundaq dédi:
3 — Qulaq sélinglar! Uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu.
4 Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol boyigha chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu.
5 Beziliri tupriqi az tashliq yerge chüshüptu. Topisi chongqur bolmighanliqtin, tézla ünüp chiqiptu,
6 lékin kün chiqish bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétiptu.
7 Beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwélip, ular héch hosul bermeptu.
8 Beziliri bolsa, yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ular ösüp awup chong bolghanda hosul bériptu. Ularning beziliri ottuz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri yüz hesse hosul bériptu.
9 — Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! — dédi u.

Temsillerning meqsiti
Mat. 13:10-17; Luqa 8:9-10

10 U uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti. □ ■
11 U ulargha mundaq dédi:
— Xudaning padishahliqining sirini bilishke siler nésip boldunglar. Lékin sirttikilerge hemme ish temsiller bilen uqturulidu; □ ■
12 buning bilen: «Ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu;
Anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu;
Shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen,
Kechürüm qilinatti» *dégen söz emelge ashurulidu.*□ ■

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi
Mat. 13:18-23; Luqa 8:11-15

13 Andin u ulargha:
— Siler mushu temsilnimu chüshenmidinglarmu? Undaqta, qandaqmu bashqa herxil temsillerni chüshineleysiler? — dédi.
14 Uruq chachquchi söz-kalam chachidu. ■
15 Üstige söz-kalam chéchilghan chighir yol boyi shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anglighan haman Sheytan derhal kélip ularning qelbige chéchilghan söz-kalamni élip kétidu.

■ **4:1** Mat. 13:1; Luqa 8:4. □ **4:10 «u uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti» —** mushu yerde «uning etrapidikiler» uninggha egeshkenler (on ikkiylendin sirt)ni körsetse kérek. ■ **4:10** Mat. 13:10; Luqa 8:9. □ **4:11 «Lékin sirttikilerge hemme ish temsiller bilen uqturulidu» —** «sirttikilerge» Xudaning padishahliqidin yaki uning nijatidin sirtta turghanlar, démek. ■ **4:11** Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14. □ **4:12 «ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu; anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu; shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen, kechürüm qilinatti» —** bu sözler «Yesh.» 6:9-10din élin'ghan. ■ **4:12** Yesh. 6:9-10; Mat. 13:14; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **4:14** Mat. 13:19; Luqa 8:11.

16 Buninggha oxshash, tashliq yerlerge chéchilghan uruqlar bolsa, söz-kalamni anglighan
haman xushalliq bilen qobul qilghanlarni körsitidu.
17 Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq turidu; söz-kalamning
wejidin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chetnep kétidu.
18 Tikenlerning arisigha chéchilghini shundaq bezi ademlerni körsetkenki, bu ademler
söz-kalamni anglighini bilen,
19 lékin könglige bu dunyaning endishiliri, bayliqlarning éziqturushi we bashqa nersilerge
bolghan hewesler kiriwélip, söz-kalamni boghuwétidu-de, u héch hosul chiqarmaydu. ■
20 Lékin yaxshi tupraqqa chéchilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglishi bilen uni qobul
qilghan ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi ottuz hesse, birsi
atmish hesse, yene birsi yüz hesse hosul béridu.

Séwet astidiki chiragh
Luqa 8:16-18

21 U ulargha yene mundaq dédi:
— Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üchün keltürülemdu? U chiraghdanning
üstige qoyulush üchün keltürülmemdu? □ ■
22 Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, shuningdek herqan-
daq mexpiy ish yüz bergendin kéyin ayan bolmay qalmaydu. ■
23 Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!
24 Anglighanliringlargha köngül bölünglar! Chünki siler *bashqilargha* qandaq ölchem
bilen ölchisenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep bérilidu, hetta uningdinmu köp
qoshup bérilidu. □ ■
25 Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta
uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu.□ ■

Ün'gen uruq toghrisidiki temsil

26 U yene mundaq dédi:
— Xudaning padishahliqi yene birsining tupraqqa uruq chachqinigha oxshaydu:
27 u uxlaydu, orundin turidu, kéche-kündüzler ötüwérip, uruq bix urup ösidu. Lékin
chachquchi qandaq yol bilen ösidighanliqini bilmeydu.
28 Tupraq özlükidin hosul béridu; uruq awwal bix uridu, kéyin bash chiqiridu, axirda
bashaqlar toluq dan tutidu.
29 Dan pishqanda, *chachquchi* derhal orghaq salidu, chünki hosul waqti kelgen bolidu.□

Qicha uruqi toghrisidiki temsil
Mat. 13:31-32, 34-35; Luqa 13:18-19

■ **4:19** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **4:21 «Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üchün keltürülemdu?» —** «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet» déyilidu. ■ **4:21** Mat. 5:15; Luqa 8:16; 11:33. ■ **4:22** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luqa 8:17; 12:2. □ **4:24 «Siler bashqilargha qandaq ölchem bilen ölchisenglar» —** bu söz köp tereplimilik bolushi kérek; mesilen: (1) adem Xudaning sözige qanchilik köngül bölüp étibar berse, uninggha shunchilik eqil béridu; (2) biz bashqilargha rehim-shepqet körsetsek, Xudamu bizge rehim-shepqet körsitidu; (3) ((2)-teripige yéqin) biz bashqilarni qaysi ölchem bilen bahalisaq, Xuda bizni bahalighanda del shu ölchemni ishlitidu; (4) bashqilargha qanchilik xeyr-saxawet körsetsek, Xudamu kéyin bizge shunchilik iltipatni körsitidu. ■ **4:24** Mat. 7:2; Luqa 6:38. □ **4:25 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» —** «kimde bar bolsa... » — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shübhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herném bolushi üchün uni peqet Mesihdinla tapalaymiz. ■ **4:25** Mat. 13:12; 25:29; Luqa 8:18; 19:26. □ **4:29 «chachquchi derhal orghaq salidu» —** grék tilida «chachquchi derhal orghaq ewetidu».

30 U yene mundaq dédi:
— Xudaning padishahliqini némige oxshitimiz? Yaki qandaq bir temsil bilen süretlep béreleymiz? ■
31 U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu. U yerge térilghanda, gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu, □
32 térilghandin kéyin, herqandaq ziraettin égiz ösüp shundaq chong shaxlayduki, asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu.□
33 U shuninggha oxshash xalayiq anglap chüshineligüdek nurghun temsiller bilen söz-kalamni yetküzdi. ■
34 Lékin temsil keltürmey turup ulargha héchqandaq söz qilmaytti. Lékin öz muxlisliri bilen yalghuz qalghinida, ulargha hemmini chüshendürüp béretti.

Eysaning boranni tinchitishi
Mat. 8:23-27; Luqa 8:22-25

35 Shu küni kech kirgende, u ulargha:
— Déngizning u qétigha öteyli, — dédi. ■
36 Ular xalayiqni yolgha séliwetkendin kéyin, uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti. Ular bilen bille mangghan bashqa kémilermu bar idi. □
37 We mana, esheddiy qara quyun chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémini urup, su halqip kirip, kémige toshay dep qalghanidi.
38 Lékin u kémining ayagh teripide yastuqqa bash qoyup uyqugha ketkenidi. Ular uni oyghitip:
— I ustaz, halak boluwatqinimizgha karing yoqmu? — dédi.
39 U ornidin turup, boran'gha tenbih bérip, déngizgha: «Tinchlan! Jim bol!» déwidi, boran toxtap, chongqur bir jimjitliq höküm sürdi.■
40 — Némishqa shunche qorqisiler? Silerde qandaqsige téxiche ishench bolmaydu? — dédi u ulargha.
41 Ularni intayin zor bir qorqunch basti, ular bir-birige:
— Bu adem zadi kimdu? Hetta shamal we déngizmu uninggha itaet qilidiken-he! — dep kétishti.

5

Köp jinlar chaplashqan «Qoshun» isimlik ademning saqaytilishi
Mat. 8:28-34; Luqa 8:26-39

1 Ular déngizning u qétigha, Gadaraliqlarning yurtigha yétip bardi.□ ■
2 U kémidin chüshüshi bilenla, napak roh chaplashqan bir adem gör öngkürliridin chiqip, uning aldigha keldi.
3 U adem öngkürlerni makan qilghan bolup, uni héchkim hetta zenjirler bilenmu baghliyalmaytti.

■ **4:30** Mat. 13:31; Luqa 13:18. □ **4:31 «gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...»** — yaki «gerche tupraq ichidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...». □ **4:32 «...asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu»** — yaki «...asmandiki qushlarmu uning sayisige uwulaydu». Bu yerde tilgha élin'ghan qicha ottura sherqte ösidighan, yaxshi öskende hetta üch métrdin éship kétidighan, ösümlükni körsitidu. ■ **4:33** Mat. 13:34. ■ **4:35** Mat. 8:23; Luqa 8:22. □ **4:36 «...uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti»** — Mesih alliqachan kémide olturghanidi (1-ayette). Bashqa birxil terjimisi: «...uni shu péti kémisige chüshürüp, élip yürüp kétishti» — bu terjimide «shu péti» belkim Mesih «héchqandaq teyyarliqsiz (déngiz sepirige layiq kiyim yaki yémek-ichmek almighan) halda» dégendek bolushi mumkin. ■ **4:39** Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10. □ **5:1 «Gadara»** — bezi köchürmilerde «Gérasa» yaki «Gergese» dep atilidu. ■ **5:1** Mat. 8:28; Luqa 8:26.

4 Chünki köp qétim put-qolliri kishen-zenjirler bilen baghlan'ghan bolsimu, u zenjirlerni üzüwétip, kishenlerni chéqiwetkenidi; héchkim uni boysunduralmighanidi.
5 U kéche-kündüz mazarliqta we taghlar arisida toxtawsiz warqirap-jarqirap yüretti, öz-özini tashlar bilen késip yarilanduratti.
6 Lékin u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérip, sejde qildi□
7 we qattiq awazda warqirap:
— Hemmidin aliy Xudaning Oghli Eysa, séning ména bilen néme karing! Xuda heqqi, sendin ötünüp qalay, méni qiynima! — dédi□
8 (chünki Eysa uninggha: «Hey napak roh, uningdin chiq!» dégenidi).□
9 U uningdin:
— Isming néme? — dep soridi.
— Ismim «qoshun» — chünki sanimiz köp, — dep jawab berdi u.□
10 We u Eysadin ularni bu yurttin heydiwetmigeysen, dep köp ötünüp yalwurdi.
11 Tagh baghrida chong bir top tongguz padisi otlap yüretti.
12 Jinlar uninggha:
— Bizni mushu tongguzlargha ewetkin, ularning ichige kirip kétishke yol qoyghaysen, — dep yalwurushti.
13 Eysa derhal yol qoydi. Shuning bilen napak rohlar chiqip, tongguzlarning ténige kirishi bilenla, tongguzlar tik yardin étilip chüshüp, déngizgha gherq boldi. Ular ikki minggha yéqin idi.
14 Tongguz baqquchilar bolsa u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu ishlarni pur qildi. Shu yerdikiler néme ish yüz bergenlikini körgili chiqishti.
15 Ular Eysaning yénigha keldi we ilgiri jinlar chaplishiwalghan héliqi ademning kiyimlerni kiyip, es-hoshi jayida olturghinini — yeni «qoshun jinlar» chaplashqan shu ademni körüp, qorqup kétishti.
16 Bu weqeni körgenler jinlar chaplashqan ademde néme yüz bergenlikini we tongguzlarning aqiwitini xelqqe bayan qilip berdi.
17 Buning bilen xalayiq Eysagha: Yurtlirimizdin chiqip ketkeysen, dep yalwurushqa bashlidi.
18 U kémige chiqiwatqanda, ilgiri jinlar chaplashqan héliqi adem uningdin: Menmu sen bilen bille baray, dep ötündi.■
19 Lékin u buninggha unimay:
— Öz öydikiliring we yurtdashliringning yénigha bérip, ularga Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini, Uning sanga rehim-shepqet körsetkenlikini xewerlendürgin, — dédi. □
20 U qaytip bérip, Eysaning özige qandaq ulugh ishlarni qilghanliqini «On sheher rayoni»da jar qilishqa bashlidi. Buni anglighanlarning hemmisi tolimu heyran qélishti.□

Uning Yairusning qizini tirildürüshi we xun késili basqan bir ayalni saqaytishi
Mat. 9:18-26; Luqa 8:40-56

□ **5:6 «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérip, sejde qildi»** — yaki «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp bérip, yerge bash qoydi». □ **5:7 «sendin ötünüp qalay, méni qiynima!»** — «méni qiynima!» dégen söz «bash jin»ning sözi bolsa kérek. Bu ademge nurghun jinlar chaplashqanidi. □ **5:8 «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» dégenidi»** — grék tilida «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» buyruwatatti» déyilidu. □ **5:9 «Ismim «qoshun»»** — «qoshun» latin tilida «légion» déyilidu, adette az dégendimu alte ming kishilik armiyini körsitidu. **«chünki sanimiz köp»** — oqurmenler mushu yerde ikki awazning barliqini bayqaydu — birinchisi («Ismim «qoshun»»), bu bichare ademning özining ki, ikkinchisi, («chünki sanimiz köp») minglighan jinlarningki idi. ■ **5:18** Luqa 8:38. □ **5:19 «ularga Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini... xewerlendürgin»** — yaki «ularga Rebning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilip bergenlikini... xewerlendürgin». □ **5:20 «On sheher rayoni»** — grék tilida «Dékapolis».

21 Eysa qaytidin kéme bilen déngizning u qétigha ötkende, zor bir top xalayiq uning yénigha
yighildi; u déngiz boyida turatti. ■
22-23 Mana, melum bir sinagogning chongi Yairus isimlik bir kishi keldi. U uni körüp
ayighigha yiqilip:
— Kichik qizim öley dep qaldi. Bérip uninggha qolliringizni tegküzüp qoysingiz, u saqiyip
yashighay! — dep qattiq yélindi.■
24 Eysa uning bilen bille bardi. Zor bir top xalayiqmu oliship qistashqan halda keynidin
méngishti.
25 Xun tewresh késilige giriptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar bolup, ■
26 u nurghun téwiplarning qolida köp azab tartip, bar-yoqini xejlep tügetken bolsimu,
héchqandaq ünümi bolmay, téximu éghirliship ketkenidi.
27 Bu ayal Eysa heqqidiki geplerni anglap, xalayiqning otturisidin qistilip kélip, arqa
tereptin uning tonini silidi.
28 Chünki u könglide: «Uning tonini silisamla saqaymay qalmaymen» dep oylighanidi.
29 Xun shuan toxtap, ayal késel azabidin saqaytilghanliqini öz ténide sezdi. □
30 Eysa derhal wujudidin qudretning chiqqanliqini sézip, xalayiqning ichide keynige
burulup:
— Kiyimimni silighan kim? — dep soridi.■
31 Muxlisliri uninggha:
— Xalayiqning özüngni qistap méngiwatqanliqini körüp turuqluq, yene: «Méni silighan
kim?» dep soraysen'ghu? — déyishti.
32 Biraq Eysa özini silighuchini tépish üchün téxiche etrapigha qarawatatti. □
33 Özide néme ishning yüz bergenlikini sezgen ayal qorqup-titrigen halda kélip uning
aldigha yiqildi we uninggha heqiqiy ehwalni pütünley éytti.
34 U uninggha:
— Qizim, ishenching séni saqaytti! Tinch-xatirjemlikte qayt! Késilingning azabidin
saqayghin, — dédi.□ ■
35 U bu sözni qiliwatqanda, sinagogning chongining öyidin beziler kélip uninggha:
Qizingiz öldi. Emdi ustazni némishqa yene aware qilisiz?! — déyishti.■
36 Lékin Eysa bu sözlerni anglap derhal sinagogning chongigha:
Qorqmighin! Peqet ishenchte bol! — dédi.
37 U peqet Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhanna bilen yolgha chiqti; bashqa
héchkimning özi bilen bille bérishigha yol qoymidi.
38 U sinagogning chongining öyi aldigha kelgende, qiyqas-chuqanni, xalayiqning qattiq
nale-peryad we ah-zar kötürgenlikini körüp,
39 öyge kirip ulargha:
— Némishqa qiyqas-chuqan we ah-zar kötürisiler? Bala ölmeptu, uxlap qaptu, — dédi. ■
40 Ular uni mesxire qilishti; lékin u hemmeylenni tashqirigha chiqiriwétip, balining ata-
anisini we öz hemrahlirini élip, bala yatqan öyge kirdi.
41 U balining qolini tutup, uninggha: «Talita kumi» dédi. Bu sözning menisi «Qizim, sanga
éytimenki, ornungdin tur» dégenlik idi.

■ **5:21** Luqa 8:40. ■ **5:22-23** Mat. 9:18; Luqa 8:41. ■ **5:25** Law. 15:25; Mat. 9:20; Luqa 8:43. □ **5:29 «xun shuan toxtap...»** — grék tilida «qan éqimi shuan toxtap...». ■ **5:30** Luqa 6:19. □ **5:32 «özini silighuchini tépish üchün...»** — grék tilida «silighuchi» ayalche rodta bolup, Rebbimizning özini tutqan kishining ayal ikenlikini bilgenlikini körsitidu. □ **5:34 «qizim, ishenching séni saqaytti!»** — «saqaytti» mushu yerde grék tilida «qutquzdi» dégen söz bilen ipadilinidu. **«Tinch-xatirjemlikte qayt!»** — bu ayal némishqa shundaq qorqti (33-ayetni körüng)? Uningda xun tewresh késili bolghanliqi üchün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (mesilen, ularni ibadetxanigha kirish, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqetsiz qilghan bolatti). Shuning bilen u etraptiki xalayiqnila napak qilipla qalmay, belki Mesihning özinimu «napak» qilghan bolatti. ■ **5:34** Mat. 9:22; Mar. 10:52. ■ **5:35** Luqa 8:49. ■ **5:39** Yuh. 11:11.

42 Qiz derhal ornidin turup mangdi (u on ikki yashta idi). Ular bu ishqa mutleq heyran
qélishti.
43 U ularga bu ishni héchkimge éytmasliqni qattiq tapilidi, shundaqla qizgha yégüdek
birnéme bérishni éytti.

6

Nasaretliklerning uni chetke qéqishi
Mat. 13:53-58; Luqa 4:16-30

1 U u yerdin kétip, öz yurtigha keldi. Uning muxlislirimu uninggha egiship bardi.■
2 Shabat küni kelgende, u sinagogda telim bérishke kirishti. Telimini anglighanlardin köp
adem intayin heyran bolushup:
— Bu adem bularga nedin érishkendu? Uninggha mushundaq danaliq qandaq bérilgen?
Uning qolida mushundaq möjiziler qandaq yaritilidighandu?
3 U héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli, shundaqla Yaqup, Yose, Yehuda we
Simonlarning akisighu? Uning singillirimu bu yerde arimizda turuwatmamdu? —
déyishti. Shuning bilen ular uninggha heset-bizarliq bilen qaridi.□ ■
4 Shuning bilen Eysa ularga:
— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti, öz uruq-
tughqanliri arisida we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu, — dédi.■
5 Shuning bilen qollirini birqanche bimarning üstige tegküzüp, ularni saqaytqandin
bashqa, shu yerde u héchqandaq möjize yaritalmidi.■
6 We u ularning iman-ishenchsizlikidin heyran qaldi.■

Eysaning on ikki rosulni ewetishi
Mat. 10:1, 5-15; Luqa 9:1-6

7 Andin u etraptiki yéza-kentlerni aylinip telim berdi.
U on ikkiylenni yénigha chaqirdi we *xelq arisigha* ikki-ikkidin ewetishke bashlidi. U
ularga napak rohlarni heydesh hoquqini berdi;□ ■
8 we ularga: — Seperde yéninglargha hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne
nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar,□
9 putunglargha keshlerni kiyinglar, biraq ikki yektek kiyiwalmanglar, — dep tapilidi. □ ■
10 U yene:
— *Bir yurtqa barghininglarda*, kimning öyige *qobul qilinip* kirsenglar, u yurttin ketküche
shu öydila turunglar. □

■ **6:1** Mat. 13:53; Luqa 4:16. □ **6:3 «u héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli...»** — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxil haqaret idi. ■ **6:3** Yuh. 6:42. ■ **6:4** Mat. 13:57; Luqa 4:24; Yuh. 4:44. ■ **6:5** Mat. 13:58. ■ **6:6** Mat. 9:35; Luqa 13:22. □ **6:7 «napak rohlar»** — jinlarni körsitidu. ■ **6:7** Mat. 10:1; Luqa 6:13; 9:1. □ **6:8 «xurjun»** — yaki «tilemchining xaltisi». □ **6:9 «*Eysa* ularga:** — Seperde yéninglargha hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar, putunglargha keshlerni kiyinglar, biraq ikki yektek kiyiwalmanglar, — dep tapilidi» — (9-10-ayet) qiziqarliq yéri shuki, «Matta» we «Luqa»da xatirilen'gen bayanlar boyiche Rebbimiz ularga hasa éliwélish we kesh kiyishnimu men'i qilghan. Pikrimiz téxi muqimlashmighini bilen oylaymizki, «Matta» bilen «Luqa» we «Markus»ta belkim ikki ayrim waqit-ehwal körsitilidu. ■ **6:9** Ros. 12:8. □ **6:10 «kimning öyge qobul qilinip kirsenglar, u yurttin ketküche shu öydila turunglar»** — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymu-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymu-öy köchüp yürse, xelqte hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular **bizning** öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular bizning öydin köchüp kétidu?» dégendek.

11 Qaysi yerdikiler silerni qobul qilmisa, shundaqla sözünglarni anglimisa, u yerdin
ketkininglarda, ulargha agah-guwah bolsun üchün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar!
— dédi.□ ■
12 Shuning bilen ular yolgha chiqip, kishilerni gunahlirigha towa qilishqa jar sélip
ündidi.
13 Ular nurghun jinlarni heydidi, nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip
saqaytti.□ ■

Chömüldürgüchi Yehyaning ölümi
Mat. 14:1-12; Luqa 9:7-9

14 Uning nami meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap: «Bu adem
choqum ölümdin tirilgen Chömüldürgüchi Yehyadur. Shuning üchün mushu alahide
qudretler uningda küchini körsitidu» deytti. □ ■
15 Bashqilar: «U Ilyas *peyghember*» dése, yene beziler: «Burunqi peyghemberlerdek bir
peyghember bolsa kérek» déyishetti.
16 Biraq bularni anglighan Hérod:
— Men kallisini alghan Yehyaning özi shu — u ölümdin tiriliptu! — dédi.
17-18 Hérodning bundaq déyishining sewebi, u *ögey* akisi Filipning ayali Hérodiyening
wejidin adem ewetip Yehyani tutup, zindan'gha tashlighanidi. Chünki u shu ayal bilen
nikahlan'ghanidi; Yehya Hérodqa *tenbih bérip*: «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat
qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi.□ ■
19 Shuning üchün Hérodiye Yehyagha adawet saqlaytti; uni öltürmekchi bolghan bolsimu,
lékin shundaq qilalmaytti.
20 Chünki Hérod Yehyani diyanetlik we muqeddes adem dep bilip, uningdin qorqatti,
shunglashqa uni qoghdaytti; u uning sözlirini anglighan chaghlirida alaqzade bolup
kétetti, lékin yenila sözlirini anglashqa amraq idi.□ ■
21 Emma *Hérodiye kütken* peyt axir yétip keldi; Hérod tughulghan künide öz emeldarliri,
mingbéshiliri we Galiliye ölkisidiki katta erbablarni ziyapet bilen kütüwaldi; ■
22 héliqi Hérodiyening qizi sorun'gha chüshüp ussul oynap berdi. Bu Hérod we hem-
dastixan bolghanlargha bekmu yarap ketti. Padishah qizgha: — Mendin néme telep
qilsang, shuni bérimen, — dédi. □

□ **6:11 «u yerdin ketkininglarda, ulargha agah-guwah bolsun üchün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar!»** — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen bu isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlargha qattiq agahlandurush idi. ■ **6:11** Mat. 10:14,15; Luqa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6 □ **6:13 «ular ... Nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti»** — «mesih qilish» mushu yerde ademning béshigha zeytun méyini sürüshni körsitidu. «Tebirler»ni körüng. ■ **6:13** Yaq. 5:14. □ **6:14 «Uning nami meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap...»** — «Hérod»lar toghruluq «Tebirler»ni körüng. **«...uning heqqide anglap: «Bu adem ... Chömüldürgüchi Yehyadur...» deytti»** — bashqa birxil terjimisi: «..uning heqqide anglap qaldi. Beziler: «Bu adem ... Chömüldürgüchi Yehyadur...» — déyishetti». ■ **6:14** Mat. 14:1; Luqa 9:7. □ **6:17-18 «Chünki u shu ayal bilen nikahlan'ghanidi; Yehya Hérodqa tenbih bérip: «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi»** — Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilip, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. Yehyani tutush «Hérodiyening wejidin» — belkim uning biwasite telipidin bolghan bolushimu mumkin. **«Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap»** — Tewrattiki «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilen'gen. ■ **6:17-18** Mat. 14:3; Luqa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21. □ **6:20 «Hérod Yehyani diyanetlik we muqeddes adem dep bilip...»** — oqurmenlerge ayanki, Tewrat we Injilda «muqeddes» dégenning menisi «ulugh» emes, belki «pak», «Xudagha atalghan»dur. **«u uning sözlirini anglighan chaghlirida alaqzade bolup kétetti»** — bezi kona köchürmilerde buning ornida: «u uning sözlirini anglap néme qilishni bilelmey qalatti» yaki «u uning sözlirini anglap köp ishlarni qilatti» déyilidu. ■ **6:20** Mat. 14:5; 21:26. ■ **6:21** Yar. 40:20; Mat. 14:6. □ **6:22 «Hérodiyening qizi»** — burunqi éridin bolghan qizi. Bezi kona köchürmilerde: «... uning qizi Hérodiye» déyilidu. Undaq terjime toghra bolsa, Hérodiyening qizining ismining özining ismi bilen oxshash bolushi ajayib ish emes, elwette.

23 Andin u qesem qilip yene:
— Mendin néme telep qilsang, hetta padishahliqimning yérimini désengmu shuni bérimen,
— dédi.■
24 Qiz sirtqa chiqip, anisidin:
— Néme telep qilay? — dep soriwidi, anisi: — Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini telep qil, — dédi.
25 Qiz derhal padishahning aldigha aldirap kirip:
— Chömüldürgüchi Yehyaning kallisini hazirla bir texsige qoyup ekilishlirini xalaymen,
— dédi.
26 Padishah buninggha nahayiti hesret chekken bolsimu, qesemliri tüpeylidin we dastixanda olturghanlar wejidin, uninggha bergen sözidin yan'ghusi kelmidi.
27 Shunga padishah derhal bir jallat ewetip, uning kallisini élip kélishni emr qildi. Jallat zindan'gha bérip Yehyaning kallisini élip,□ ■
28 uni bir texsige qoyup, qizning aldigha élip kélip uninggha berdi. Qiz uni anisigha tapshurdi.
29 Bu ishni anglighan Yehyaning muxlisliri kélip, jesetni élip kétip bir qebrige qoydi.

Eysaning besh ming kishini ozuqlandurushi
Mat. 14:13-21; Luqa 9:10-17; Yh. 6:1-14

30 Qaytip kelgen rosullar Eysaning yénigha yighildi, néme qilghanliri hem néme telim bergenlirini uninggha melum qilishti. ■
31 Kélip-kétiwatqanlar nahayiti köplikidin ulargha tamaqlinishqimu waqit chiqmidi. Shunga u ulargha:
— Yürünglar, men bilen xilwet bir jaygha bérip, birdem aram élinglar, — dédi. ■
32 Buning bilen ular kémige chüshüp, xilwet bir chöl yerge qarap mangdi. ■
33 Biraq nurghun kishiler ularning kétiwatqanliqini bayqap, ularni tonuwéliwidi, etraptiki barliq sheherlerdin piyade yolgha chiqip, yügürüp, ulardin burun u yerge bérip yighilishti.
34 Eysa kémidin chüshüp, zor bir top ademni körüp, ularning padichisiz qoy padisidek bolghanliqigha ich aghritti. Shunga u ulargha köp ishlarni ögitishke bashlidi.■
35 Kech kirip qalghanda, muxlisliri uning yénigha kélip:
— Bu chöl bir jay iken, kech kirip ketti. ■
36 Xalayiqni yolgha séliwetken bolsang, ular etraptiki kent-qishlaqlargha bérip, özlirige nan sétiwalsun; chünki ularda yégüdek nerse yoq, — dédi.
37 Lékin u ulargha jawaben:
— Ulargha özünglar ozuq béringlar, — dédi.
Muxlislar uningdin:
— Ikki yüz kümüsh dinargha ulargha nan ekélip ularni ozuqlanduramduq? — dep soridi.□
38 Eysa ulargha: — Qanche néninglar bar? Bérip qarap béqinglar, — dédi. Ular qarap baqqandin kéyin:
— Beshi bar iken, yene ikki béliqmu bar iken, — déyishti.■
39 U ulargha kishilerni top-top qilip yéshil chimende olturghuzushni buyrudi.
40 Xalayiq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti. □

■ **6:23** Hak. 11:30. □ **6:27 «...padishah derhal bir jallat ewetip...»** — yaki «...padishah derhal bir qarawul ewetip...». ■ **6:27** Mat. 14:10. ■ **6:30** Luqa 9:10. ■ **6:31** Mar. 3:20. ■ **6:32** Mat. 14:13; Luqa 9:10; Yuh. 6:1. ■ **6:34** Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luqa 9:11. ■ **6:35** Mat. 14:15; Luqa 9:12; Yuh. 6:5. □ **6:37 «ikki yüz kümüsh dinar»** — bir kümüsh dinar (grék tilida «dinarius») bir ishchining bir künlük ish heqqi idi («Mat.» 20:2ni körüng). ■ **6:38** Mat. 14:17; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. □ **6:40 «xalayiq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti»** — grék tilida «Xalayiq yüzdin, elliktin sep-sep bolup yétishti».

41 U besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür-
medhiye éytti, andin nanlarni oshtup, köpchilikke tutup bérish üchün muxlisligha bérip
turatti; ikki béliqnimu hemmeylen'ge tarqitip berdi. ■
42 Hemmeylen yep toyundi.
43 *Muxlislar* éship qalghan nan we béliq parchilirini liq on ikki séwetke tériwaldi. □
44 Nanlarni yégen erlerning sanila besh mingche idi.

Eysaning su üstide méngishi
Mat. 14:22-33; Yh. 6:16-21

45 Bu ishtin kéyinla, u muxlisligha özüm bu xalayiqni yolgha séliwétimen, angghiche
siler kémige olturup, déngizning qarshi qirghiqidiki Beyt-Saida yézisigha ötüp turunglar,
dep buyrudi. □ ■
46 Ularni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua-tilawet qilish üchün taghqa chiqti. ■
47 Kech kirgende, kéme déngizning otturisigha yetkenidi, u özi yalghuz quruqluqta idi. ■
48 U muxlislirining palaqni küchep uruwatqanliqini kördi; chünki shamal tetür yönilishte
chiqqanidi. Kéche tötinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisliri terepke
keldi we ularning yénidin ötüp kétidighandek qilatti. □
49 Lékin ular uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, uni alwasti oxshaydu,
dep oylap chuqan sélishti.
50 Chünki ularning hemmisi uni körüp sarasimige chüshti.
Lékin u derhal ulargha:
— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.
51 U kémige, ularning yénigha chiqqandila, shamal toxtidi. Ular buningdin hoshidin
ketküdek derijide qattiq heyran qéliship, némini oylashni bilmeytti;
52 chünki ular nan bérish *möjizisini* téxiche chüshenmigenidi, ularning qelbi bixud halette
turatti.
53 Ular déngizning qarshi teripige ötüp, Ginnisaret dégen yurtta *quruqluqqa* chiqip, kémini
baghlap qoydi. ■
54 Ular kémidin chüshüshi bilenla, *xalayiq* uni derhal tonuwélip,
55 etraptiki hemme jaylargha yügürüshüp bardi we «U palanchi yerge chüshüptu» dep
anglishi bilenla, bimarlarni zembilge sélip, shu yerge *uning aldigha* élip bérishti.
56 U meyli yéza, meyli sheher yaki qishlaqlargha barsun, xelq aghriqlarni bazarlargha
élip chiqip yatquzatti; ular uningdin aghriqlar héch bolmighanda séning yépinchangning
péshige bolsimu qolini tegküzüwalsaq dep ötündi. Uninggha qolini tegküzgenlerning
hemmisi saqaydi.

7

Insanni néme napak qilidu?
Mat. 15:1-20

■ **6:41** 1Sam. 9:13; Yuh. 17:1. □ **6:43 «Muxlislar ...tériwaldi» —** grék tilida «Ular ... tériwaldi». «Ular»ning muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10de ispatlinidu. **«on ikki séwet» —** grék tilida «on ikki qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwetler. □ **6:45 «Beyt-Saida yézisigha ötüp...» —** yaki «Beyt-Saida yézisidin ötüp...». ■ **6:45** Mat. 14:22; Yuh. 6:17. ■ **6:46** Mat. 14:23; Luqa 6:12. ■ **6:47** Mat. 14:23; Yuh. 6:16. □ **6:48 «Kéche tötinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip...» —** bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi. **«u ... ularning yénidin ötüp kétidighandek qilatti» —** yaki «u ... ularning yénidin ötüp ketmekchi boldi». Bu intayin qiziq ish. Mumkinchiliki barki, (1) Eysaning «ötüp kétish»i — Muxlislargha Perwerdigarning Perishtisining Israillarni Misirdin qutquzush üchün «Ularning (Israillarning) yénidin ötüp kétish»ini esletmekchi, yaki (2) u ularning **özlikidin** özini kémige chiqip hemrah bolushqa teklip qilishini xalaytti. ■ **6:53** Mat. 14:3.

1 Bu chaghda, Perisiyler we Tewrat ustazliridin beziliri Yérusalémdin kélip uning aldigha
yighildi;■
2-5 shu Perisiyler we Tewrat ustazliri uning muxlisliridin bezilirining tamaqni qolini
yumay, yeni «napak» halda yewatqanliqini körüp, uningdin:
— Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige riaye qilmay, belki yuyul-
mighan qolliri bilen tamaq yeydu? — dep sorashti (chünki Perisiyler we pütün Yehudiy-
lar ata-bowiliri teripidin qaldurulghan en'enini ching tutqachqa, awwal qollirini es-
tayidilliq bilen yumisa, tamaq yémeydu. Shuningdek bazardin qaytip kelgendimu, ular
qol yumay birnerse yémeydu. Uningdin bashqa, piyale-qedeh, das-chögün we mis qachi-
lar we diwanlarni yuyush toghrisida tapshurulghan nurghunlighan en'enilerdimu
ching turidu).□
6 U ulargha jawab bérip mundaq dédi:
— Yeshaya peyghember siler saxtipezler toghranglarda aldin'ala toptoghra bésharet
bergen! *uning* yazmisida pütülgendek: —
«Mushu xelq aghzida Méni hörmetligini bilen,
Biraq qelbi Mendin yiraq;■
7 Ular Manga bihude ibadet qilidu.
Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas».□ ■
8 Chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutiwa-
lidikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan
nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler.□
9 U ulargha yene mundaq dédi:
— Siler özliringlarning en'enisini ching tutimiz dep Xudaning emrini epchillik bilen bir
chetke qayrip qoydunglar!
10 Chünki Musa *peyghember*: «Ata-anangni hörmet qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligen-
ler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan. ■
11 Lékin siler: — Birsi «Atisi yaki anisigha: — Men silerge yardem bergüdek nersilerni
alliqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim — désila, □
12 shu kishining ata-anisining halidin xewer élishgha bolmaydu, dep ögitisiler.
13 Shundaq qilip, siler *ewladliringlargha* tapshurghan en'en'englerni dep Xudaning
emrini yoqqa chiqiriwettinglar, we shuninggha oxshash köp ishlarni qilisiler.□ ■

Insanni néme napak qilidu?

■ **7:1** Mat. 15:1. □ **7:2-5 «estayidilliq bilen yumisa...»** — bashqa birxil terjimisi «béghishighiche yumisa...» yaki «musht bilen yumisa...». ■ **7:6** Yesh. 29:13; Ez. 33:31. □ **7:7 «Mushu xelq aghzida Méni hörmetligini bilen, biraq qelbi Mendin yiraq; ular Manga bihude ibadet qilidu; ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas»** — «Yesh.» 29:13. ■ **7:7** Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14. □ **7:8 «chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutiwalidikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler»** — bezi kona köchürmilerde: «das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» dégen sözler tépilmaydu. ■ **7:10** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; 27:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2. □ **7:11 «Men silerge yardem bergüdek nersilerni alliqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim»** — «qurban» mushu yerde biwasite ibariniy tilidin élin'ghan bolup, «sediqe qilin'ghan» yaki «Xudagha atap qilin'ghan» dégen menini bildüridu. □ **7:13 «Shundaq qilip, siler ewladliringlargha tapshurghan en'en'englerni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar»** — Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teelluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydiliniwerse bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépilidu. Periysiler ögetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki «(shundaq qilghan bolsang) **xewer élishinggha bolmaydu**» dégendek. Ular shübhisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridu, elwette. ■ **7:13** Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2.

14 Andin xalayiqni yene yénigha chaqirip, ulargha:
— Hemminglar manga qulaq sélinglar we shuni chüshininglarki, ■
15 insanning sirtidin ichige kiridighan nersilerning héchqandiqi uni napak qilmaydu,
belki öz ichidin chiqidighan nersiler bolsa, ular insanni napak qilidu. ■
16 Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! — dédi.
17 U xalayiqtin ayrilip öyge kirgende, muxlisliri uningdin bu temsil heqqide soridi. ■
18 U ulargha:
— Silermu téxiche chüshenmey yürüwatamsiler?! Sirttin insanning ichige kiridighan
herqandaq nersining uni napak qilalmaydighanliqini tonup yetmeywatmamsiler?
19 *Sirttin kirgen nerse* insanning qelbige emes, ashqazinigha kiridu, andin u yerdin teret
bolup tashlinidu, — dédi (u bu gepni déyish bilen, hemme yémekliklerni halal qiliwetti).
20 U yene söz qilip mundaq dédi:
— Insanning ichidin chiqidighinila, insanni napak qilidu.
21-22 Chünki shular — yaman niyetler, zinaxorluq, jinsiy buzuqluqlar, qatilliq, oghriliq,
achközlük, rezillikler, aldamchiliq, shehwaniyliq, hesetxorluq, til-ahanet, tekebburluq
we hamaqetlikler insanning ichidin, yeni uning qelbidin chiqidu □ ■
23 — bu rezil ishlarning hemmisi insanning ichidin chiqip, özini napak qilidu.

Yat ellik bir ayalning étiqadi
Mat. 15:21-28

24 U ornidin turup u yerdin ayrilip, Tur we Zidon etrapidiki rayonlargha bardi we bir
öyge kirdi. Gerche u buni héchkim bilmisun dégen bolsimu, lékin yoshurup qalalmidi.
□ ■
25 Derweqe, napak roh chaplashqan kichik bir qizning anisi uning toghrisidiki xewerni
anglighan haman yétip kélip, uning ayighigha yiqildi
26 (ayal Yunanliq bolup, Suriye ölkisidiki Fenikiy millitidin idi). U uningdin qizidin jinni
heydiwétishni ötündi. □
27 Lékin Eysa uninggha:
— Aldi bilen balilar qorsiqini toyghuzsun; chünki balilarning nénini kichik itlargha
tashlap bérish toghra emes, — dédi.□
28 Lékin u buninggha jawaben:
— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu üstel astida turup balilardin chüshken nan uwaqlirini
yeydighu, — dédi.
29 Eysa uninggha:
— Séning mushu sözüng tüpeylidin yolunggha qayt, jin qizingdin chiqip ketti, — dédi.
30 Ayal öyige qaytip kelgende, mana qiz kariwatta yatatti, jin uningdin chiqip ketkenidi.

Eysaning bir gas-gacha ademni saqaytishi

31 Eysa yene Tur we Zidon shehirining etrapidiki rayonlardin chiqip, «On sheher» rayoni
otturisidin ötüp, yene Galiliye déngizigha keldi. ■

■ **7:14** Mat. 15:10. ■ **7:15** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **7:17** Mat. 15:15. □ **7:21-22 «hesetxorluq»** — buning bashqa birxil terjimisi: «yaman köz». ■ **7:21-22** Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9. □ **7:24 «u yerdin ayrilip, Tur we Zidon etrapidiki rayonlargha bardi»** — u yer «chet'ellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishtiki meqsiti, öz xelqidin bir waqit ayrilip aram élishtin ibaret bolsa kérek. ■ **7:24** Mat. 15:21. □ **7:26 «ayal... Fenikiy millitidin idi»** — yaki «ayal... Fenikilik idi» yaki «ayal... Fenike rayoniliq idi». U Yehudiy emes, elwette. U eslide butperes bolushi mumkin. □ **7:27 «Aldi bilen balilar qorsiqini toyghuzsun; chünki balilarning nénini kichik itlargha tashlap bérish toghra emes»** — Mesih Eysa bu yerde özining deslepki wezipisini Yehudiylargha xush xewerni yetküzüsh, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzuluq pistilirini körsitidu. Mushu ayalning étiqadi toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **7:31** Mat. 15:29.

32 Xalayiq uning aldigha tili éghir, gas bir ademni élip kélip, uning uchisigha qolungni
tegküzüp qoysang, dep ötünüshti. ■
33 U u ademni xalayiqtin ayrip bir chetke tartip, barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti,
tükürüp, *barmiqini* uning tiligha tegküzdi. □
34 Andin u asman'gha qarap uh tartip xorsin'ghandin kéyin, u ademge: «Effata» (menisi
«échil») dédi.
35 U ademning qulaqliri derhal échilip, tilimu échilip rawan gep qilishqa bashlidi.□
36 Eysa ulargha buni héchkimge éytmasliqni tapilidi. Lékin ulargha herqanche tapilighan
bolsimu, bu xewerni yenila shunche keng tarqitiwetti.
37 Xalayiq *bu ishqa* mutleq heyran qéliship:
— U hemme ishlarni qaltis qilidiken! Hetta gaslarni anglaydighan, gachilarni
sözleydighan qilidiken, — déyishti.■

8

Eysaning töt ming kishini toydurushi
Mat. 15:32-39

1 Shu künlerde, yene zor bir top xalayiq yighilghanidi. Ularning yégüdek héchnémisi
bolmighachqa, u muxlislirini yénigha chaqirip:■
2 — Bu xalayiqqa ichim aghriydu. Chünki ular méning yénimda turghili üch kün boldi,
ularda yégüdek héchnersimu qalmidi.
3 Ularni öylirige ach qorsaq qaytursam, yolda halidin kétishi mumkin. Chünki beziliri
yiraqtin kelgeniken, — dédi.
4 Muxlisliri buninggha jawaben:
— Bundaq xilwet bir jayda bu kishilerni toydurghudek nanni nedin tapqili bolsun? —
déyishti.
5 — Qanche néninglar bar? — dep soridi u.
Yette, — déyishti ular.
6 Buning bilen u xelqni yerde olturushqa buyrudi. Andin yette nanni qoligha aldi we
Xudagha teshekkür-medhiye éytip oshtup, köpchilikke tutushqa muxlisligha berdi. Ular
xalayiqqa üleshtürüp berdi.
7 *Muxlislar*da yene birqanche kichik béliqmu bar idi. U Xudagha teshekkür éytip ularni
beriketlep, muxlisligha üleshtürüp bérishni éytti.
8 Xalayiq toyghuche yédi; ular éship qalghan parchilarni yette séwetke tériwaldi.□
9 Yégenler töt mingche kishi idi. U ularni yolgha saldi,
10 andin muxlisliri bilen bille derhal kémige chüshüp, Dalmanuta tereplirige bardi.■

Perisiylerning möjizilik alametni körüshni telep qilishi
Mat. 16:1-4

11 Perisiyler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet
körsetseng, dep telep qiliship, uning bilen munazirileshkili turdi. □ ■

■ **7:32** Mat. 9:32; Luqa 11:14. □ **7:33 «U... barmaqlirini uning qulaqliriga tiqti, tükürüp, barmiqini uning tiligha tegküzdi» —** terjimimiz boyiche Mesih belkim öz barmiqi üstige tökürgen bolushi mumkin, bolmisa u yerge tökürgen bolsa kérek. □ **7:35 «...tilimu échilip rawan gep qilishqa bashlidi» —** grék tilida «...tilining tanisi yéshilip, rawan gep qilishqa bashlidi» ■ **7:37** Yar. 1:31. ■ **8:1** Mat. 15:32. □ **8:8 «ular éship qalghan parchilarni ... tériwaldi» —** «ular» — muxlislar yaki pütkül xalayiqni körsitidu. **«yette séwet...» —** «séwet» grék tilida bu söz bek chong bir xil séwetni körsitidu. ■ **8:10** Mat. 15:39. □ **8:11 «Perisiyler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...» —** Perisiyler telep qilghan «möjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **8:11** Mat. 12:38; 16:1; Luqa 11:29; Yuh. 6:30.

12 U ichide bir ulugh-kichik tinip:
— Bu dewr némishqa bir «möjizilik alamet»ni istep yüridu? Shuni silerge berheq éytip qoyayki, bu dewrge héchqandaq möjizilik alamet körsitilmeydu, — dédi. □ ■
13 Andin ulardin ayrilip, yene kémige chiqip, déngizning u chétige ötüp ketti.

Saxtipezlik «échitqu»sidin saqlinish
Mat. 16:5-12

14 Muxlislar nan élip kélishni untughan bolup, kémide bir tal nandin bashqa yeydighini yoq idi.
15 U ularni agahlandurup:
— Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning échitqusi we Hérodning échitqusidin hézi bolunglar, — dédi. □ ■
16 Muxlislar özara mulahiziliship:
— Uning bundaq déyishi nan ekelmigenlikimizdin bolsa kérek, — déyishti.
17 Eysa ularning néme *déyishiwatqanliqini* bilip:
— Némishqa nan yoqluqi toghrisida mulahize qilisiler? Siler téxiche pem-paraset yaki chüshenchige ige bolmidinglarmu? Qelbliringlar téximu bixudliship kétiwatamdu? ■
18 Közünglar turup körmeywatamsiler? Quliqinglar turup anglimaywatamsiler? Ésinglarda yoqmu?
19 Besh ming kishige besh nanni oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche kichik séwetni yighiwaldinglar? — dédi.
— On ikkini, — jawab berdi ular. □ ■
20 — Yette nanni töt ming kishige oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche séwetni yighiwaldinglar? — dédi u.
— Yettini, — Jawab berdi ular. ■
21 U ulargha:
— Undaqta, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler? — dédi. □

Beyt-Saidadiki bir korning saqaytilishi

22 Ular Beyt-Saida yézisigha keldi; xalayiq bir kor ademni uning aldigha élip kélip, uninggha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötündi.
23 U kor ademning qolidin tutup yézining sirtigha yétilep bardi; uning közlirige tükürüp, üstige qollirini tegküzüp:
— Birer nerse körüwatamsen? — dep soridi. ■
24 U béshini kötürüp:
— Kishilerni körüwatimen; ular xuddi méngip yürüwatqan derexlerdek körünüwatidu, — dédi.
25 Andin u qaytidin qollirini u ademning közlirige tegküzdi. U közlirini échiwidi, közliri eslige kélip, hemme nersini éniq kördi. □
26 Eysa uni öyige qayturup:

□ **8:12 «u ichide bir ulugh-kichik tinip...»** — grék tilida «U rohida bir ulugh-kichik tinip..». «Roh» mushu yerde uning özining (insaniy) rohini bildüridu. ■ **8:12** Mat. 16:4. □ **8:15 «Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning échitqusi we Hérodning échitqusidin hézi bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu körüng. ■ **8:15** Mat. 16:6; Luqa 12:1. ■ **8:17** Mar. 6:52. □ **8:19 «..qanche kichik séwet..»** — «séwet» grék tilida «qol séwet». ■ **8:19** Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9. ■ **8:20** Mat. 15:36,37. □ **8:21 «Undaqta, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler?»** — Mesihning bu soali muxlisliri yighiwalghan «on ikki (kichik) séwet» we «yette (chong) séwet» bilen munasiwetliktur. Qiziq bir ish shuki, Markus özining Injildiki bayanida Mesihning (ölümdin tirilishtin bashqa) jemiy on toqquz alahide möjizisini xatirileydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **8:23** Mar. 7:32. □ **8:25 «U közlirini échiwidi..»** — yaki «u béshini kötüriwidi...» yaki «u közlirini yoghan achti...».

— Yézighimu kirme, yaki yézidiki héchkimge bu ishni uqturma, — dep tapilidi.□

Pétrusning Eysani Qutquzghuchi-Mesih dep tonushi
Mat. 16:13-20; Luqa 9:18-21

27 Eysa muxlisliri bilen chiqip Qeyseriye-Filippi rayonigha qarashliq kent-yézilargha
bardi. Yolda u muxlisliridin:
— Kishiler méni kim deydu? — dep soridi.■
28 Ular uninggha:
— Beziler séni Chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember* we yene beziler ilgiriki
peyghemberlerdin biri dep qaraydiken, — dep jawab bérishti.■
29 U ulardin:
— Emdi silerchu, siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.
Pétrus jawaben: — Sen Mesihdursen, — dédi.□ ■
30 U ulargha özi toghruluq héchkimge tinmasliqni jiddiy tapilidi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi
Mat. 16:21-28; Luqa 9:22-27

31 Shuning bilen u Insan'oghlining nurghun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash
kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüshi we üch kündin kéyin
tirildürülüshi muqerrer ikenlikini *muxlislirigha* ögitishke bashlidi. □ ■
32 U bu ishni ochuq-ashkara sözlep berdi. Buning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni
eyibleshke bashlidi. □
33 Lékin u burulup muxlisliriga qarap, Pétrusni eyiblep:
— Arqamgha öt, Sheytan! Séning oylighanliring Xudaning ishliri emes, insanning
ishliridur, — dédi.□ ■
34 Andin muxlisliri bilen xalayiqnimu chaqirip mundaq dédi:
— Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, özining krésstini kötürüp manga
egeshsun! □ ■
35 Chünki kimdekim öz jénini qutquzay dése, choqum uningdin mehrum bolidu; lékin
kimdekim men üchün we xush xewer üchün öz jénidin mehrum bolsa, uni qutquzidu.
■
36 Chünki bir adem pütkül dunyagha ige bolup, jénidin mehrum qalsa, buning néme
paydisi bolsun?! □
37 U némisini jénigha tégishsun?! ■

□ **8:26 «Yézighimu kirme, yaki yézidiki héchkimge bu ishni uqturma»** — Mesih némishqa shundaq tapilidi? Shübhisizki, Beyt-Saidadikiler alliqachan uning köp möjizilirini körüp turup téxiche towa qilmighanidi («Mat.» 11:21ni körüng). ■ **8:27** Mat. 16:13; Luqa 9:18. ■ **8:28** Mat. 14:2. □ **8:29 «Sen Mesihdursen»** — «Mesih» dégen söz toghruluq «Tebirler»imizni körüng. ■ **8:29** Mat. 16:16; Yuh. 6:69. □ **8:31 «Insan'oghlining.... aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi»** — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa». ■ **8:31** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ **8:32 «Buning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyibleshke bashlidi»** — Pétrusning eyiblishi shübhisizki, özüng ulugh padishah Mesih turup, béshinggha mushundaq dehshetlik ishlarni chüshürmesliking kérek idi, dégendek. «Mat.» 16:22ni körüng. □ **8:33 «Arqamgha öt, Sheytan!»** — Eysa bu ayette «Sheytan» dégen bu sözini birinchidin «düshmen» dégen menide ishlitip, özining düshmini bolup qalghan Pétrusqa éytidu. Ikkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi. ■ **8:33** 2Sam. 19:22. □ **8:34 «Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, özining krésstini kötürüp manga egeshsun!»** — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **8:34** Mat. 10:38; 16:24; Luqa 9:23; 14:27. ■ **8:35** Mat. 10:39; 16:25; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25. □ **8:36 «...jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?!»** — «jan» mushu yerde peqet hayatni emes, belki ademning salahiyiti, rohiy dunyasini körsitidu. ■ **8:37** Zeb. 49:6-9.

38 Chünki kimdekim zinaxor we gunahkar bu dewr aldida mendin we méning sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oghlimu atisining shan-sheripi ichide muqeddes perishtiler bilen bille kelginide, uningdin nomus qilidu.□ ■

9

Eysaning julaliqta körünüshi
Mat. 17:1-13; Luqa 9:28-36

1 U ulargha yene:
— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining küch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur.□ ■

Eysaning julaliqta körünüshi

2 We alte kündin kéyin, Eysa Pétrus, Yaqup we Yuhannani ayrip élip, égiz bir taghqa chiqti. U yerde uning siyaqi ularning köz aldidila özgirip,■
3 kiyimliri yer yüzidiki héchbir aqartquchimu aqartalmighudek derijide parqirap qardek ap'aq boldi.
4 Ularning köz aldida Musa we Ilyas *peyghemberler* tuyuqsiz köründi; ular Eysa bilen sözlishiwatqanidi.
5 Pétrus bu ishqa jawaben Eysagha:
— Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üch kepe yasayli! — dédi□
6 (chünki Pétrus néme déyishini bilmey qalghanidi, chünki ular qorqunchqa chömüp ketkenidi).
7 Tuyuqsiz bir parche bulut ularni qapliwaldi we buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur; uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi.■
8 Ular lappide etrapigha qarishiwidi, lékin yene héchkimni körmidi, öz yénida peqet Eysanila kördi.
9 Ular taghdin chüshüwatqanda, Eysa ulargha, Insan'oghli ölümdin tirildürülmigüche, körgenlirini héchkimge éytmasliqni emr qilip tapilidi. ■
10 Ular uning bu sözini könglige püküp, «ölümdin tirilish» dégenning zadi néme ikenliki heqqide özara mulahizileshti.
11 Ular uningdin yene:
— Tewrat ustazliri néme üchün: «Ilyas *peyghember Mesih kélishtin* awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? — dep sorashti.■

□ **8:38 «zinaxor we gunahkar bu dewr» —** «zinaxor» belkim hem jismaniy hem köchme (Xudagha wapasizliq qilghuchi, dégen) menidimu ishlitilidu. **«Insan'oghli»** — Mesih, elwette. «Tebirler»nimu körüng. ■ **8:38** Mat. 10:32; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. □ **9:1 «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining küch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur» —** bizningche 9:1-ayettiki sözning muhim menisi 9:2-13de teswirlen'gen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlisligha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Mesihning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning **arisidin**... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, **bezi** rosullar bu ishni köridu, shunga muhim emelge ashurulushi 9:2-13diki «Eysaning julaliqta körünüshi» dégen ishtur, dep qaraymiz. ■ **9:1** Mat. 16:28; Luqa 9:27. ■ **9:2** Mat. 17:1; Luqa 9:28. □ **9:5 «Ustaz» —** grék tilida (hem ibraniy tilida) «Rabbi» déyilidu. **«birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üch kepe yasayli!»** — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **9:7** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **9:9** Mat. 17:9; Luqa 9:36. ■ **9:11** Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luqa 1:17.

12 U ulargha jawaben:
— Ilyas *peyghember* derweqe *Mesihtin* awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu; emdi némishqa muqeddes yazmilarda Insan'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen? □ ■
13 Lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas *peyghember* derheqiqet keldi we del muqeddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi.□ ■

Jin chaplashqan balining azad qilinishi
Mat. 17:14-20; Luqa 9:37-43

14 Ular muxlislarning yénigha qaytip barghinida, zor bir top ademlerning ularning etrapigha olishiwalghanliqini, birnechche Tewrat ustazlirining ular bilen munazire qilishiwatqanliqini körди.
15 Uni körgen pütün xalayiq intayin heyran bolushti we yügürüp kélip uning bilen salamlashti.
16 U ulardin:
— Ular bilen néme toghruluq munazire qilishiwatisiler, — dep soridi. □
17 Xalayiqtin bireylen uninggha:
— Ustaz, men oghlumni séning aldinggha élip keldim, chünki uninggha gacha qilghuchi bir roh chaplishiwalghan. □ ■
18 Her qétim roh uni chirmiwalsa, uni tartishturup yiqitidu, shuning bilen balining aghzi köpükliship, chishliri kiriship kétidu; qaqshal bolup qalidu. Muxlisliringdin jinni heydiwetkeysiler dep tilidim, biraq ular qilalmidi, — dédi.□
19 U jawaben: — Ey étiqadsiz dewr, siler bilen qachan'ghiche turay?! Men silerge yene qachan'ghiche sewr qilay? — Balini aldimgha élip kélinglar — dédi.
20 Ular balini uning aldigha élip keldi. Eysani körüsh bilenla roh balining pütün bedinini tartishturuwetti. Bala yiqilip, aghzidin köpük chiqqan péti yerde yumilap ketti.■
21 U balining atisidin:
— Bu ish béshigha kelginige qanche uzun boldi? — dep soridi.
U: — Kichikidin tartip shundaq,
22 jin uni halak qilish üchün köp qétim otqa we sugha tashlidi. Emdi bir amal qilalisang, bizge ich aghritip shapaet qilghaysen! — dédi.
23 Eysa uninggha: — «Qilalisang!» deysen'ghu! Ishenchte bolghan ademge hemme ish mumkindur! — dédi.■
24 Balining atisi derhal: — Men ishinimen; ishenchsizlikimge medet qilghaysen! — dédi yighlap nida qilip.

□ **9:12 «Ilyas peyghember derweqe Mesihtin awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu» —** «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüshi»ni körsetken bésharet we bashqa tepsilatliri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirilinidu. **«emdi némishqa muqeddes yazmilarda iInsan'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen? »** — «némishqa...?» — Eger ulugh Ilyas peyghember kélip Mesih üchün yol teyyarlighan bolsa, zadi «némishqa» xelq Mesihni qobul qilmaydu? Yehya peyghember derweqe «Ilyas peyghember»ning rohi we küchide kelgini bilen («Luqa» 1:17) u öltürülgen we Mesihmu uninggha oxshash öltürülidu (13-ayetnimu körüng). ■ **9:12** Mal. 4:5; Zeb. 22:6; Yesh. 53:4; Dan. 9:26; Weh. 11:4-7. □ **9:13 «lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas peyghember derheqiqet keldi we del muqeddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi» —** mushu yerde Mesih Yehya peyghemberni yene Iliyas peyghemberge oxshitidu. ■ **9:13** Mal. 4:5,6 □ **9:16 «U ulardin: — ... dep soridi» —** «ular» mushu yerde (1) muxlislirini; (2) xalayiqning özlirini (3) Tewrat ustazlirini körsitishi mumkin. Bizningche (2) yaki (3) toghra bolushi kérek; xalayiqtin biri mushu soalgha jawab béridu. Bezi kona köchürmiliride «ular»ning ornida «Tewrat ustazliri» déyilidu. □ **9:17 «men oghlumni séning aldinggha élip keldim» —** bu kishining «séning aldinggha» dégini uning Mesih we muxlislirini «bir ademdek» dep qaraytti, dep bildüridu. Bir tereptin mushu közqarash toghridur. ■ **9:17** Mat. 17:14; Luqa 9:37,38. □ **9:18 «uni tartishturup yiqitidu» —** yaki «uni yerge yiqitiwétidu». **«qaqshal bolup qalidu» —** yaki «pütün ezayi qétip qalidu». ■ **9:20** Mar. 1:26. ■ **9:23** Luqa 17:6.

25 Emdi Eysa köpchilikning yügürüshüp kelgenlikini körüp, héliqi napak rohqa tenbih bérip:
— Ey ademni gas we gacha qilghuchi roh! Buyruq qilimenki, uningdin chiq, ikkinchi kirgüchi bolma! — dédi.
26 Shu haman jin bir chirqiridi-de, balini dehshetlik tartishturup, uningdin chiqip ketti. Bala ölüktek yétip qaldi, xalayiqning köpinchisi «U öldi!» déyishti.
27 Lékin Eysa balini qolidin tutup yölidi, bala ornidin turdi.
28 Eysa öyge kirgendin kéyin, muxlisliri uning bilen yalghuz qalghanda uningdin: — Biz néme üchün jinni heydiwételmiduq? — dep sorashti.■
29 U ularghа: — Bu xil *jin* dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas, — dédi.□

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi
Mat. 17:22-23; Luqa 9:43-45

30 Ular shu yerdin ayrilip, Galiliyedin ötüp kétiwatatti. Biraq u buni héchkimning bilishini xalimaytti. ■
31 Chünki u muxlislirigha:
— Insan'oghli insanlarning qoligha tapshurulup, ular uni öltüridu. Öltürülüp üch kündin kéyin u tirilidu, — dégen telimni bériwatatti.
32 Lékin *muxlislar* bu sözni chüshenmidi hemde uningdin sorashqimu pétinalmidi.

Heqiqiy ulugh kim?
Mat. 18:1-5; Luqa 9:46-48

33 U KeperNahum shehirige keldi. Öyge kirgende u ulardin:
— Yolda néme toghrisida mulahizileshtinglar? — dep soridi. ■
34 Lékin ular shük turdi, chünki ular yolda qaysimiz eng ulugh dep bir-biri bilen mulahizileshkenidi.
35 U olturup, on ikkeylenni yénigha chaqirip, ularghа:
— Kim birinchi bolushni istigen bolsa, shu hemmeylenning eng axirqisi we hemmeylenning xizmetkari bolsun, — dédi. ■
36 Andin u kichik bir balini otturida turghuzdi we uni quchiqigha élip turup, ularghа mundaq dédi:■
37 — Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilghan bolidu. Kim méni qobul qilsa, u méni emes, belki méni ewetküchini qobul qilghan bolidu.□ ■

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur
Luqa 9:49-50

38 Yuhanna uninggha:
— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birsini körduq. Lékin u biz bilen birge sanga egeshkenlerdin bolmighachqa, uni tostuq, — dédi.■
39 Lékin Eysa: — Uni tosmanglar. Chünki méning namim bilen bir möjize yaratqan birsi arqidinla méning üstümdin yaman gep qilishi mumkin emes. ■
40 Chünki bizge qarshi turmighanlar bizni qollighanlardur.

■ **9:28** Mat. 17:19. □ **9:29 «Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas»** — bezi kona köchürmilerde «rozidin» dégen söz tépilmaydu. ■ **9:30** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. ■ **9:33** Mat. 18:1; Luqa 9:46; 22:24. ■ **9:35** Mat. 20:27; Mar. 10:43. ■ **9:36** Mar. 10:16. □ **9:37 «Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa...»** — yaki «kim méning namimda mushundaq kichik balini kütse...». ■ **9:37** Mat. 18:5; Luqa 9:48; Yuh. 13:20. ■ **9:38** Luqa 9:49. ■ **9:39** 1Kor. 12:3.

41 Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Mesihke mensup bolghanliqinglar üchün, méning namimda silerge hetta birer piyale su bergen kishimu öz in'amigha érishmey qalmaydu.■

Gunahning ézitquluqi
Mat. 18:6-9; Luqa 17:1-2

42 Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini gunahqa putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tash-liwétilgini ewzel bolatti.■
43 Eger emdi qolung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmes otqa kirginingdin köre, cholaq halda hayatliqqa kirgining ewzeldur. ■
44 Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu.□ ■
45 Eger emdi putung séni *gunahqa* putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki putung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmes otqa tashlan'ghiningdin köre, tokur halda hayatliqqa kirgining ewzel.
46 Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu.■
47 Eger közüng séni *gunahqa* putlashtursa, uni oyup tashliwet. Ikki közüng bar halda otluq dozaxqa tashlan'ghiningdin köre, singar közlük bolup Xudaning padishahliqigha kirgining ewzel.
48 Chünki dozaxta shularni *yeydighan* qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu.■
49 Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu.□ ■
50 Tuz yaxshi nersidur. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar.□ ■

10

■ **9:41** Mat. 10:42. ■ **9:42** Mat. 18:6; Luqa 17:2. ■ **9:43** Qan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8. □ **9:44 «Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu» —** bezi kona köchürmilerde bu 44- we 46-ayet tépilmaydu. ■ **9:44** Yesh. 66:24. ■ **9:46** Yesh. 66:24 ■ **9:48** Yesh. 66:24 □ **9:49 «Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu» —** bu sirliq jümle choqum «Law.» 2:13, «Chöl.» 31:23, «Ez.» 43:23, «Yesh.» 34:6 we 66:20 hemde yuqiriqi 42-48 ayetler bilen munasiwetliktur. Menisi belkim: — (1) gösh-köktatlarni tuz bilen uzun saqlighili bolghandek, Mesihge ishenmigenler dozaxning otida «chirimay, saqlinip» menggü jazalinidu; yaki (2) Mesihge egeshkenler mushu dunyada (tuz yarigha sépilgendek) japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; yaki (3) menisi her ikki tereptikidek bolidu — démek, herbir kishi özining Eysa Mesihke bolghan munasiwitide muwapiq japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; étiqadchilar mushu dunyada japa-musheqqetler arqiliq tawlinip paklinidu, étiqadsizlar dozaxta menggü azab tartidu. Bizningche 3-menisi toghra kélishi mumkin. Rebbimiz bu yerde hem étiqadchilarni hem étiqadsizlarnimu közde tutidu. Bizningche peqet étiqadchilar Xudagha atilidighan qurbanliq bolalaydu, shunga ayetning birinchi qisimda hemme adem, ikkinchi qisimda étiqadchilar («qurbanliq» süpitide) közde tutulidu. ■ **9:49** Law. 2:13. □ **9:50 «Tuz yaxshi nersidur. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» —** tuz bolsa (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. **«Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar»** — bu sirliq jümlining menisi üchün «Mat.» 5:13, «Ef.» 4:29, «Kol.» 4:6ni körüng. Étiqadchilar «tuzluq» bolsa özini pak tutidu, lékin buningdin Hali chongliq qilmaydu — belki muhebbiti, xatirjemliki we xushalliqi bilen gunahta tutulghanlarni Xudaning yoligha jelp qilghuchilardur. ■ **9:50** Mat. 5:13; Luqa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14.

Talaq toghrisidiki telim
Mat. 19:1-12

1 U u yerdin qozghilip, Yehudiye ölkisi terepliridin ötüp, Iordan deryasining u qétidiki
rayonlarghimu bardi. Top-top ademler yene uning etrapigha olishiwalghanidi. U aditi
boyiche ulargha telim bérishke bashlidi.■
2 Bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uningdin:
— Bir ademning ayalini talaq qilishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi.□
3 Lékin u jawaben: — Musa *peyghember* silerge néme dep buyrughan? — dédi.
4 Ular: — Musa *peyghember* kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha
ruxset qilghan, — déyishti.□ ■
5 Eysa ulargha:
— Tash yüreklikinglardin u silerge bu emrni pütken;
6 lékin Xuda alem apiride bolghinida *insanlarni* «Er we ayal qilip yaratti».■
7 «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship■
8 ikkilisi bir ten bolidu». Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten
bolidu.□ ■
9 Shuning üchün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun, — dédi.■
10 Ular öyge qaytip kélip kirgende, muxlisliri uningdin bu heqte soridi.
11 U ulargha:
— Ayalini talaq qilip, bashqa birini emrige alghan kishi ayaligha gunah qilip zina
qilghan bolidu. ■
12 Érini qoyuwétip, bashqa erge tegken ayalmu zina qilghan bolidu, — dédi.□

Eysaning kichik balilargha bext tilishi
Mat. 19:13-15; Luqa 18:15-17

13 Qolungni tegküzgeysen dep, kishiler kichik balilirini uning aldigha élip kéliwatatti.
Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyiblidi. ■
14 Buni körgen Eysa achchiqlinip, muxlislirigha:
Balilar aldimgha kelsun, ularni tosmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushun-
daqlargha tewedur. □ ■
15 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Xudaning padishahliqini sebiy balidek qobul
qilmisa, uninggha hergiz kirelmeydu, — dédi.
16 Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi.□ ■

■ **10:1** Mat. 19:1. □ **10:2 «qiltaqqa chüshürüsh meqsitide» —** eslide Yehya peyghember Hérod padishahqa «talaq qilsang bolmaydu» dep tenbih bérip, uning chishigha tégip öltürülgenidi. Shübhisizki, Persiylerning meqsetlirining biri: — Eysamu «talaq qilishqa bolmaydu» dése, Hérod padishah uni Yehyagha oxshash öltürüwétetti. □ **10:4 «Musa peyghember kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan» —** mushu emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu. Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üchün «1Kor.»diki «qoxumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körüng. ■ **10:4** Qan. 24:1, 3; Yer. 3:1; Mat. 5:31. ■ **10:6** Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4. ■ **10:7** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31. □ **10:8 «shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkilisi bir ten bolidu» —** «Yar.» 2:24. ■ **10:8** Yar. 2:24 ■ **10:9** 1Kor. 7:10. ■ **10:11** Mat. 5:32; 19:9; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **10:12 «*Ayal* .... érini qoyuwétip... » —** Yehudiy jemiyitide bu intayin az körülidighan ehwal. Lékin Yehudiy emesler arisida daim yüz béretti. Shunga shübhisizki, Mesihning mushu yerde közde tutqini Yehudiy emeslernimu öz ichige alidu. Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üchün «1Kor.»diki «qoshumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körüng. ■ **10:13** Mat. 19:13; Luqa 18:15. □ **10:14 «Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur» —** yaki «Xudaning padishahliqi del mushundaqlardin terkib tapqandur». ■ **10:14** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2. □ **10:16 «Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi» —** bu ayettiki grék tiligha qarighanda, mumkinchiliki barki, u bir-birlep quchaqlap, balilargha ayrim-ayrim bext tilidi. ■ **10:16** Mat. 19:15; Mar. 9:36.

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?
Mat. 19:16-30; Luqa 18:18-30

17 U yolgha chiqqanda, birsi uning aldigha yügürüp kélip, uning aldida tizlinip uningdin:
— I yaxshi ustaz, men qandaq qilsam menggülük hayatqa mirasliq qilimen? — dep soridi.■
18 Lékin Eysa uninggha:
— Méni némishqa yaxshi deysen? Peqet biridin, yeni Xudadin bashqa héchkim yaxshi emestur.
19 Sen Tewrattiki «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyanet qilma, ata-anangni hörmet qil» dégen perhiz-perzlerni bilisen, — dédi.□ ■
20 U adem jawaben: — Ustaz, bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, — dédi.
21 Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi we uninggha:
— Sende yene bir ish kem. Bérip pütün mal-mülkingni sétip, pulini yoqsullargha bergin we shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip kréstni kötürüp manga egeshkin! — dédi.□ ■
22 Lékin mushu sözni anglap, uning chirayi tutulup, qayghugha chömüp u yerdin ketti. Chünki uning mal-dunyasi nahayiti köp idi.
23 Andin Eysa chörisige sepsélip qarap, muxlisligha:
— Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen teslikte bolidu-he! — dédi.■
24 Muxlislar uning sözlirige intayin heyran bolushti, lékin Eysa ulargha yene jawaben:
— Balilirim, mal-mülükke tayan'ghanlar üchün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he! □
25 Tögining yingnining közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.
26 Ular buni anglap intayin bek heyran bolushup, bir-biridin:
Undaqta, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti.
27 Eysa ulargha qarap:
— Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xuda üchün mumkin emes bolmaydu; chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi.□ ■
28 Buning bilen Pétrus uninggha:
— Mana, biz bolsaq, hemmini tashlap sanga egeshtuq!? — dégili turdi.■
29 Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:
— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, men üchün we xush xewer üchün öyi, aka-ukiliri, acha-singilliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminliridin waz kechkenlerning hemmisi
30 bu zamanda bularning yüz hessisige, yeni öy, aka-uka, acha-singil, ana, balilar we yer-zéminlargha (ziyankeshlikler qoshulghan halda) muyesser bolmay qalmaydu we kélidighan zamandimu menggülük hayatqa érishmey qalmaydu.

■ **10:17** Mat. 19:16; Luqa 18:18. □ **10:19 «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyanet qilma, ata-anangni hörmet qil»** — mushu emrler «Mis.» 20:12-16, «Qan.» 5:16-20 we 24:14de tépilidu. ■ **10:19** Mis. 20:12-16; 21:12; Qan. 5:16-20; Qan. 24:14; Rim. 13:9. □ **10:21 «...Andin kélip kréstni kötürüp manga egeshkin!»** — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «krést kötürüp» dégen söz tépilmaydu. «Krést kötürüsh» dégen uqum toghrisida «Mat.» 10:38diki izahat we bashqa izahatlarni körüng. «Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi» dégen sözige qarighanda, mumkinchiliki barki, menggülük hayatni izdigen yash bay yigit del Markusning özi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Eysaning muhebbiti» toghruluq qandaqmu xewer tapalaydu? ■ **10:21** Mat. 6:19; Luqa 12:33; 1Tim. 6:17. ■ **10:23** Pend. 11:28; Mat. 19:23; Luqa 18:24. □ **10:24 «mal-mülükke tayan'ghanlar üchün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he!»** — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «mal-mülüklerge tayan'ghanlar üchün» dégen söz tépilmaydu. □ **10:27 «chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu»** — grék tilida: «chünki Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu». ■ **10:27** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37. ■ **10:28** Mat. 4:20; 19:27; Luqa 5:11; 18:28.

31 Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu.■

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi
Mat. 20:17-19; Luqa 18:31-34

32 Ular Yérusalémgha chiqidighan yolda idi, Eysa hemmining aldida kétiwatatti. *Muxlisliri* bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétiwatatti. Eysa on ikkeylenni yene öz yénigha tartip, ulargha öz béshigha chüshidighanlirini uqturushqa bashlap:□ ■

33 — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni ölümge mehkum qilidu we yat elliklerge tapshuridu.
34 Ular bolsa uni mesxire qilip, qamchilap, uning üstige töküridu we uni öltüridu. Lékin üch kündin kéyin u qayta tirilidu, — dédi.□

Yaqup bilen Yuhannaning telipi
Mat. 20:20-28

35 Zebediyning oghulliri Yaqup bilen Yuhanna uning aldigha kélip:
— Ustaz, sendin néme tilisek orundap berseng, dep ötünimiz, — déyishti.■
36 U ulargha: — Silerge néme qilip bérishimni xalaysiler? — dédi.
37 — Sen shan-sheripingde bolghiningda, birimizni ong yéningda, birimizni sol yéningda olturghuzghaysen, — déyishti ular.
38 Eysa ulargha jawaben: — Néme telep qilghanliqinglarni bilmeywatisiler. Men ichidighan qedehni ichelemsiler? Men qobul qilidighan chömüldürüshni silermu qobul qilalamsiler?□ ■
39 — Qilalaymiz, — déyishti ular.
Eysa ulargha:
— Derweqe, men ichidighan qedehimni silermu ichisiler we men qobul qilidighan chömüldürülüsh bilen chömüldürülisiler.
40 Biraq ong yaki sol yénimda olturushqa nésip bolush méning ilikimde emes; belki kimlerge teyyarlan'ghan bolsa, shulargha bérilidu, — dédi.■
41 Buningdin xewer tapqan *qalghan* on *muxlis* Yaqup bilen Yuhannadin xapa bolushqa bashlidi. ■
42 Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:

■ **10:31** Mat. 19:30; 20:16; Luqa 13:30. □ **10:32 «muxlisliri»** —Mushu yerde grék tilida «ular» bilen bildürülidu. **«Muxlisliri bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétiwatatti»** — ularning heyran qélish yaki qorqunchta bolushning sewebi: (1) u adettikidek ular bilen bille mangmay, belkim namelum sewebtin aldida yalghuz mangatti; (2) u xeter yüz bérish mumkinchiliki bolghan shu sheherge aldirap kétiwatidu. ■ **10:32** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luqa 9:22; 18:31; 24:7. □ **10:34 «ular bolsa uni mesxire qilip, qamchilap...»** — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmiliq bolup, herbir tasmigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazalan'ghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. Jazalan'ghuchi bezi waqitlarda hetta mushu qamchilashtin öletti. ■ **10:35** Mat. 20:20. □ **10:38 «Men ichidighan qedehni ichelemsiler?»** — bu ayettiki «qedeh» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we krésttiki ölümini közde tutidu. **«Men qobul qilidighan chömüldürüshni silermu qobul qilalamsiler?»** — Mesih körsetken bu «chömüldürüsh» shübhisizki, öz ölümidur. «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizde yazghan «chömüldürüsh» toghruluq izahatlirimizni körüng. ■ **10:38** Mat. 20:22; Luqa 12:49,50. ■ **10:40** Mat. 25:34. ■ **10:41** Mat. 20:24.

— Silerge melumki, yat eller üstidiki hökümran dep hésablan'ghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu. □ ■
43 Biraq silerning aranglarda bundaq ish bolmaydu; belki silerdin kim mertiwilik bolushni xalisa, u silerning xizmitinglarda bolsun; ■
44 we kim aranglarda birinchi bolushni istise, u hemme ademning quli bolsun.
45 Chünki Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik méning xizmitimde bolsun démey, belki köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke chiqiray dep keldi.□ ■

Qarighu Bartimayning közining saqaytilishi
Mat. 20:29-34; Luqa 18:35-43

46 Ular Yérixo shehirige keldi. *Eysa* muxlisliri we zor bir top ademler bilen bille Yérixodin chiqqan waqitta, Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli yol boyida olturup, tilemchilik qiliwatatti. □ ■
47 U «Nasaretlik Eysa»ning u yerde ikenlikini anglap:
— I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! — dep towlashqa bashlidi.□
48 Nurghun ademler uni «Ün chiqarma» dep eyiblidi. Lékin u:
— I Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen, — dep téximu ünlük towlidi.
49 Eysa toxtap:
Uni chaqiringlar, — dédi. Shuning bilen ular qarighuni chaqirip uninggha:
— Yüreklik bol! Ornungdin tur, u séni chaqiriwatidu! — déyishti.
50 U adem chapinini sélip tashlap, ornidin des turup Eysaning aldigha keldi.
51 Eysa jawaben uningdin:
— Sen méni néme qil deysen? — dep soridi.
Qarighu:
— I igem, qayta köridighan bolsam'idi! — dédi.□
52 Eysa uninggha:
— Yolunggha qaytsang bolidu, étiqading séni saqaytti, — déwidi, u shuan köreleydighan boldi we yol boyi Eysagha egiship mangdi.■

11

Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi
Mat. 21:1-11; Luqa 19:28-40; Yh. 12:12-19

1-2 Ular Yérusalémgha yéqinliship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha yéqin kelginide, u ikki muxlisigha aldin mangdurup ulargha:

□ **10:42 «yat eller üstidiki hökümran dep hésablan'ghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu»** — «yat eller» mushu söz adette Yehudiy emeslerni körsitidu. Lékin mushu yerde étiqadsiz, Xudani tonumaydighan dunyadiki ellerni tekitleydu. ■ **10:42** Mat. 20:25; Luqa 22:25. ■ **10:43** 1Pét. 5:3. □ **10:45 «Insan'oghlimu... jénimni pida qilish bedilige nurghun ademlerni hörlükke chiqiray dep keldi»** — némidin «azad qilish»? — gunahtin azad qilishtur. ■ **10:45** Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14. □ **10:46 «Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli»** — «qarighu» grék tilida «héliqi qarighu» déyilidu — démek, Bartimay jamaetler ichide köp ademlerge tonush idi. ■ **10:46** Mat. 20:29; Luqa 18:35. □ **10:47 «i Dawutning oghli Eysa...!»** — Tewrattiki peyghemberlerning bésharetlik yazmiliri boyiche Mesih Dawut padishahning ewladliridin bolushi kérek idi. Shunga «Dawutning oghli» Mesihning yene bir atilishi idi. □ **10:51 «I igem, qayta köridighan bolsam'idi!»** — «igem» mushu yerde grék tilida intayin chongqur hörmetni ipadileydighan «Rabboni» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **10:52** Mat. 9:22; Mar. 5:34.

— Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Yézigha kiripla, adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar.□ ■
3 Eger birsi silerdin: «Némishqa bundaq qilisiler?» dep sorap qalsa, «Rebning buninggha hajiti chüshti we u hélila uni bu yerge ewetip béridu» — denglar, — dep tapilidi.□
4 Ular kétip acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi. Ular tanini yeshti.□
5 U yerde turghanlardin beziler:
— Texeyni yéship néme qilisiler? — déyishti.
6 Muxlislar Eysaning buyrughinidek jawab berdi, héliqi kishiler ulargha yol qoydi.
7 Muxlislar texeyni Eysaning aldigha yétilep kélip, üstige öz yépincha-chapanlirini tashlidi; u üstige mindi.■
8 Emdi nurghun kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi.□
9 Aldida mangghan we keynidin egeshkenler:
«Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! ■
10 Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — dep warqirishatti.□
11 U Yérusalémgha bérip ibadetxana hoylilirigha kirdi; we etrapidiki hemmini közdin kechürgendin kéyin, waqit bir yerge bérip qalghachqa, on ikkeylen bilen bille yene Beyt-Aniyagha chiqti.□ ■

Méwisiz enjür derixining lenetke qélishi
Mat. 21:18-19

12 Etisi, ular Beyt-Aniyadin chiqqanda, uning qorsiqi échip ketkenidi. ■
13 Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bardi; lékin tüwige kelgende yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmidi. Chünki bu enjür pishidighan pesil emes idi. □
14 U derexke söz qilip:
— Buningdin kéyin menggü héchkim sendin méwe yémigey! — dédi. Muxlislirimu buni anglidi.

Eysaning ibadetxanini tertipke sélishi
Mat. 21:12-17; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

□ **11:1-2 «adem balisining *téxi* minip baqmighan bir texey»** — mundaq ulaghqa xatirjem minishi adette mumkin emes, elwette. ■ **11:1-2** Mat. 21:1; Luqa 19:29. □ **11:3 «u hélila uni bu yerge ewetip béridu»** — bashqa birxil terjimisi «u derhal silerge yétilitip qoyidu». □ **11:4 «Ular kétip acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi»** — adette kochilar intayin tar bolghachqa, mal-charwilar kochida baghlap qoyulmaytti. Texeyning «acha yol»da baghlaghliq bolushi Xudaning iradisining ularning uni élip méngishi oghriliqche ish bolmisun dégenlikini ispatlaydu. ■ **11:7** 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14. □ **11:8 «...bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi»** — bezi kona köchürmilerde «bashqiliri étizlardin kesken shax-shumbilarni yolgha payandaz qilip saldi» dep oqulidu. ■ **11:9** Zeb. 118:26. □ **11:10 «Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!»** — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu körüng. Oqurmenlerning éside barki, «mubarek» dégen sözning «bext-beriket körsun!» yaki «bext-beriketlik bolsun!» dégen tüp menisi bar. □ **11:11 «U Yérusalémgha bérip ibadetxana hoylilirigha kirdi»** — Yérusalémdiki bu chong ibadetxana toghruluq «Tebirler» we «Hagay»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **11:11** Mat. 21:12,14; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. ■ **11:12** Mat. 21:18. □ **11:13 «Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bardi»** — Qanaan (Pelestin)diki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu enjür derixidə körün'gen karamət möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette.

15 Ular Yérusalémgha keldi; u ibadetxana hoyliliriga kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orunduqlirini örüwetti; □ ■
16 we héchkimning héchqandaq mal-buyumlarni ibadetxana hoyliliridin kötürüp ötüshige yol qoymidi.
17 U xelqqe:
— Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm barliq eller üchün dua-tilawetxana dep atilidu» dep pütülgen emesmu? Lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar! — dep telim bashlidi.□ ■
18 Bash kahinlar we Tewrat ustazliri buni anglap, uni yoqitishning charisini izdeshke bashlidi; pütkül xalayiq uning telimige teejjuplinip qalghachqa, ular uningdin qorqatti.■
19 Kechqurun, u *muxlisliri bilen* sheherning sirtigha chiqip ketti.□

Enjür derixidin élinidighan ibret

20 Etisi seherde, ular enjür derixining yénidin ötüp kétiwétip, derexning yiltizidin qurup ketkenlikini bayqashti. □
21 *Derexni halitini* ésige keltürgen Pétrus:
— Ustaz, qara, sen qarghighan enjür derixi qurup kétiptu! — dédi.□
22 Eysa ularga jawaben mundaq dédi:
— Xudaning ishenchide bolunglar. □
23 Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, kimdekim bu taghqa: Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» dése we shundaqla qelbide héch guman qilmay, belki éytqinining emelge éshishigha ishench bar bolsa, u éytqan ish uning üchün emelge ashidu. ■
24 Shu sewebtin men silerge shuni éytimenki, dua bilen tiligen herbir nerse bolsa, shuninggha érishtim, dep ishininglar. Shunda, tiligininglar emelge ashidu.■
25 We ornunglardin turup dua qilghininglarda, birersige ghuminglar bolsa, uni kechürünglar. Shuning bilen ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilidu. ■

□ **11:15 «u ibadetxana hoyliliriga kirip…»** — ibadetxana toghruluq: eyni chaghda, Yehudiylarning nurghun ibadetxaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yehudiylarning eng köp yighilip ibadet qilidighan jayi idi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdiki bu merkiziy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. **«u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orunduqlirini örüwetti»** — ibadetxana hoyliliridа sétilghan haywan we uchar-qanatlar xelqning qurbanliq qilishi üchün idi. Ibadetxanigha sediqe bergüchiler pulini yerlik pulgha tégishkendin kéyin bérishi kérek idi. ■ **11:15** Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luqa 19:45; Yuh. 2:14. □ **11:17 ««Méning öyüm barliq eller üchün dua-tilawetxana dep atilidu»… siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar!»** — «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötürüdighan her türlük qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu. ■ **11:17** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Luqa 19:46. ■ **11:18** Yesh.49:7, Mat.21:46. □ **11:19 «Kechqurun, u muxlisliri bilen sheherning sirtigha chiqip ketti»** — grék tilida «Kechqurun, ular sheherning sirtigha chiqip ketti». Bashqa birxil terjimisi: «Kechqurunliri, Eysa bilen muxlisliri sheherning sirtigha chiqip kétetti». Ishlar derweqe her küni shundaq bolatti. □ **11:20 «derexning yiltizidin qurup ketken…»** — bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette. □ **11:21 «Ustaz»** — grék tilida «Rabbi». □ **11:22 «Xudaning ishenchide bolunglar»** — grék tilida «Xudaning ishenchige ige bolunglar». ■ **11:23** Mat. 17:20; 21:21; Luqa 17:6. ■ **11:24** Yer. 29:12; Mat. 7:7; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **11:25** Mat. 6:14; Kol. 3:13.

26 Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu.□ ■

Eysaning hoquqining sürüshtürülüshi
Mat. 21:23-27; Luqa 20:1-8

27 Ular Yérusalémgha qaytidin kirdi. U ibadetxana hoylilirida aylinip yürgende, bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsaqallar uning yénigha kélip:■
28 — Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu ishlarni qilish hoquqini kim bergen? — dep soridi.■
29 Eysa ulargha jawaben:
— Menmu silerdin bir soal soray. Siler uninggha jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytip bérimen:
30 — Yehya yürgüzgen chömüldürüsh bolsa, ershtinmu, yaki insanlardinmu? Manga jawab bersenglarchu!
31 Ular özara mulahize qiliship:
— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üchün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu. □
32 Eger: «Insanlardin kelgen» dések,... bolmaydu! — déyishti (chünki barliq xelq Yehyani peyghember dep qarighachqa, ular xelqtin qorqatti).■
33 Buning bilen, ular Eysagha:
— Bilmeymiz, — dep jawab bérishti.
— Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

12

Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil
Mat. 21:33-46; Luqa 20:9-19

1 Andin, u ulargha temsiller bilen sözleshke bashlidi:
— Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilip, etrapini chitlaptu; u bir sharab kölchiki qéziptu we bir közet munarini yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige bérip, özi yaqa yurtqa kétiptu.■
2 Üzüm pesli kelgende, baghwenlerdin üzümzarliqtiki méwilerdin *tégishlikini* ekélish üchün bir qulini ularning yénigha ewetiptu.
3 Lékin ular uni tutuwélip dumbalap, quruq qol qayturuptu.
4 Xojayin yene bir qulni ularning yénigha ewetiptu. Uni bolsa ular chalma-kések qilip, bash-közini yérip, haqaretlep qayturuptu.
5 Xojayin yene birsini ewetiptu. Lékin uni ular öltürüptu. U yene tola qullarni ewetiptu, lékin ular bezilirini dumbalap, bezilirini öltürüptu.
6 Xojayinning yénida peqet uning söyümlük bir oghlila qalghachqa, ular oghlumnighu hörmet qilar dep, u uni eng axiri bolup baghwenlerning yénigha ewetiptu.

□ **11:26 «Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu» —** bezi kona köchürmilerde mushu -26-ayet tépilmaydu. Némila bolmisun, bu ayet heqiqettur. «Mat.» 6:15ni körüng. ■ **11:26** Mat. 18:35. ■ **11:27** Mat. 21:23; Luqa 20:1. ■ **11:28** Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27. □ **11:31 «Ular özara mulahize qiliship: — Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üchün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu» —** mushu diniy erbablarning hemmisi eslide Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüshini ret qilghanidi, elwette. ■ **11:32** Mat. 14:5; Mar. 6:20. ■ **12:1** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luqa 20:9.

7 Lékin shu baghwenler özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwéteyli, shuning
bilen mirasi bizningki bolidu!» déyishiptu.■
8 Shunga ular uni tutup öltürüp, üzümzarliqning sirtigha tashliwétiptu.
9 Emdi üzümzarliqning xojayini qandaq qilidu? U özi kélip baghwenlerni öltüridu we
üzümzarliqni bashqilargha béridu.
10 Emdi siler muqeddes yazmilardin munu ayetni oqup baqmighanmusiler? —
«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
Burjek téshi bolup tiklendi.□ ■
11 Bu ish Perwerdigardindur,
Közimiz aldida karamet bir ishtur»□ ■

12 Ular uning bu temsilni özlirige qaritip éytqanliqini chüshendi; shunga ular uni tutush
yolini izdeshti; halbuki, xalayiqtin qorqushup, uni tashlap kétip qaldi.

«Qeyserge baj tapshuramduq?» dégen qiltaq
Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

13 Shuningdin kéyin, ular birnechche Perisiy we Hérodning terepdarlirini uni öz sözi
bilen qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uning aldigha ewetti. □ ■
14 Ular kélip uninggha: — Ustaz, silini semimiy adem, ademlerge qet'iy yüz-xatire
qilmaydu, héchkimge yan basmaydu, belki kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilen
ögitip kéliwatidu, dep bilimiz. *Siliche, Rim impératori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat
qanunigha uyghunmu-yoq? □
15 Zadi baj tapshuramduq-tapshurmamduq? — déyishti.
Lékin u ularning saxtipezlikini bilip ulargha:
— Némishqa méni sinimaqchisiler? Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay,
— dédi.□
16 Ular pulni élip keldi, u ulardin:
— Buning üstidiki süret we nam-isim kimning? — dep soridi.
— Qeyserning, — déyishti ular.
17 Eysa ulargha jawaben: — *Undaq bolsa*, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning
heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. Shuning bilen ular uninggha intayin heyran

---

■ **12:7** Yar. 37:18; Zeb. 2:8; Mat. 26:3; Yuh. 11:53 □ **12:10 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» —** «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tash-lishiwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. ■ **12:10** Zeb. 118:22-23; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6. □ **12:11 «... Bu ish Perwerdigardindur, közimiz aldida karamet bir ishtur» —** toluq bésharet (10-11) «Zeb.» 118:22-23de tépilidu. ■ **12:11** Zeb. 118:22,23 □ **12:13 «Hérod *padishah*ning terepdarliri» —** Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlen'gen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayin öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarliri» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:13** Mat. 22:15; Luqa 20:20. □ **12:14 «Qeyserge baj-séliq tapshurush...» —** Rimning herbir impératorigha «Qeyser» dégen nam-unwan bériletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. **«Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?»** — eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «Rim impératorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadliqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan. □ **12:15 «Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay» —** «dinar» yaki «dinarius» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, üstige Qeyserning süriti bésilghanidi, elwette. Bir «dinarius» texminen bir ademning künlük heqqi bolatti («Mat.» 20:2ni körüng).

qélishti.□ ■

Tirilishke munasiwetlik mesile
Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

18 Andin «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal
qoydi:□ ■
19 — Ustaz, Musa *peyghember* Tewratta bizge: «Bir kishi ölüp kétip, ayali tul qélip, perzent
körmigen bolsa, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üchün
nesil qaldurushi lazim» dep yazghan. □ ■
20 Burun yette aka-uka bar idi. Chongi öylinip perzent qaldurmayla öldi.
21 Ikkinchi qérindishi yenggisini emrige élip, umu perzent körmey öldi. Üchinchisining
ehwalimu uningkige oxshash boldi.
22 Shu teriqide yettisi oxshashla uni élip perzent körmey ketti. Axirda, u ayalmu alemdin
ötti.
23 Emdi tirilish künide ular tirilgende, bu ayal qaysisining ayali bolidu? Chünki yettisin-
ing hemmisi uni xotunluqqa alghan-de! — déyishti.
24 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:
— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudritini bilmigenlikinglar sewebidin
mushundaq azghan emesmusiler?
25 Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki ershtiki perishti-
lerge oxshash bolidu.■
26 Emdi ölgenlerning tirilishi mesilisi heqqide *Tewratta*, yeni Musagha chüshürülgen
kitabtiki «tikenlik» weqeside, Xudaning uninggha qandaq éytqinini, yeni: «Men
Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!» déginini
oqumidinglarmu? □ ■
27 U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklerning Xudasidur! Shunga siler qattiq ézip
ketkensiler!□

Eng muhim emr
Mat. 22:34-40; Luqa 10:25-28

28 Ulargha yéqin kelgen, munazirileshkenlirini anglighan we Eysaning ulargha yaxshi
jawab bergenlikini körgen bir Tewrat ustazi uningdin:
— Pütün emrlerning ichide eng muhimi qaysi? — dep soridi.■
29 Eysa mundaq jawab berdi:
— Eng muhim emr shuki, «Anglighin, ey Israil! Perwerdigar Xudayimiz bolghan Reb
birdur. ■
30 Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning we pütün küchüng
bilen söygin». Mana bu eng muhim emr.

□ **12:17 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar»** — démek, «Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti chüshürülgen nerse)ni tapshurunglar» — Qeyserge baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ **12:17** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **12:18 «Saduqiylar»** — bu mezhepdikiler toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng. ■ **12:18** Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **12:19 «Bir kishi ölüp kétip...»** — grék tilida «birsning akisi yaki ukisi ölse,...». **«uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üchün nesil qaldurushi lazim»** — «Qan.» 25:5. ■ **12:19** Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6. ■ **12:25** Mat. 22:30; 1Yuh. 3:2. □ **12:26 «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!»** — «Mis.» 3:6. ■ **12:26** Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **12:27 «U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklerning Xudasidur!»** — Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:28** Mat. 22:34; Luqa 10:25. ■ **12:29** Qan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luqa 10:27.

31 Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa: — «Qoshnangni özüngni söygendek söy». Xéchqandaq emr bulardin üstün turmaydu.■
32 Tewrat ustazi uninggha: — Toghra éyttingiz, ustaz, heqiqet boyiche sözlidingiz; chünki U birdur, Uningdin bashqisi yoqtur; □
33 insanning Uni pütün qelbi, pütün eqli, pütün jéni we pütün küchi bilen söyüshi hem qoshnisinimu özini söygendek söyüshi barliq köydürme qurbanliqlar hem bashqa qurbanliq-hediyelerdinmu artuqtur.
34 Eysa uning aqilanilik bilen jawab berginini körüp:
— Sen Xudaning padishahliqidin yiraq emessen, — dédi.
Shuningdin kéyin, héchkim uningdin soal sorashqa pétinalmidi.■

Qutquzghuchi-Mesih — Dawutning oghli hem Rebbi
Mat. 22:41-46; Luqa 20:41-44

35 Ibadetxana hoylilirida telim bergende, Eysa bulargha jawaben mundaq soalni otturigha qoydi:
Tewrat ustazlirining Mesihni «Dawutning oghli» déginini qandaq chüshinisiler? □ ■
36 Chünki Dawut özi Muqeddes Rohta mundaq dégen'ghu: —
«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —
«Men séning düshmenliringni textipering qilghuche,
Méning ong yénimda olturghin!».□ ■
37 Dawut *Mesihni* shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi *Mesih* qandaqmu *Dawutning* oghli bolidu?
U yerdiki top-top xelq uning sözini xursenlik bilen anglaytti.□

Eysaning Tewrat ustazlirini eyiblishi
Mat. 23:1-36; Luqa 20:45-47

38 U ulargha telim berginide mundaq dédi:
— Tewrat ustazliridin hoshyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwalghan halda kérilip yürüshke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan *uzun* salamliriga, □ ■
39 sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapetlerde törde olturushqa amraq kélidu.
40 Ular tul ayallarning barliq öy-bésatlirini yewalidu we köz-köz qilip yalghandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi téximu éghir bolidu!■

Tul ayalning ianisi
Luqa 21:1-4

41 U ibadetxanidiki sediqe sanduqining udulida olturup, uninggha pullirini tashlawatqan xalayiqqa qarap turatti. Nurghun baylar uninggha xéli köp pul tashlashti. □ ■

■ **12:31** Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **12:32 «Chünki u birdur, uningdin bashqisi yoqtur» —** «U» Xudani körsitidu, elwette. ■ **12:34** Qan. 4:35; 6:4-5; Yesh. 45:21 □ **12:35 «bularga jawaben mundaq soalni otturigha qoydi» —** grék tilida «mundaq jawab berdi: —». **«Dawutning oghli»** — mushu yerde «Dawutning ewladi»ni körsitidu, elwette. ■ **12:35** Mat. 22:41; Luqa 20:41. □ **12:36 «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning düshmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!» —** Zeb.» 110:1. ■ **12:36** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **12:37 «Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi (Mesih) qandaqmu Dawutning oghli bolidu?» —** démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawuttin ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi. □ **12:38 «Tewrat ustazliri... bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamliriga... *amraq kélidu*»** — «uzun» dégen söz grékche tékistte yoq; tarix tetqiqatlirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **12:38** Mat. 23:5, 6; Luqa 11:43; 20:46. ■ **12:40** Mat. 23:14; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **12:41 «sediqe sanduqi» —** grék tilida bu söz adette «xezine»ni körsitidu. Lékin mushu yerde ibadetxanidiki xezine üchün sediqiler yighilidighan jay, belkim chong bir sanduqni körsetse kérek. ■ **12:41** 2Pad. 12:10; Luqa 21:1.

42 Namrat bir tul ayalmu kélip, tiyinning töttin biri qimmitidiki ikki leptonni tashlidi.□

43 U muxlislirini yénigha chaqirip, ulargha mundaq dédi:
— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu namrat tul ayalning iane sanduqigha tashlighini bashqilarning hemmisining tashlighanliridin köptur. ■
44 Chünki bashqilar özlirining éship tashqanliridin sediqe qildi; lékin bu ayal namrat turupmu, özining bar-yoqini — tirikchilik qilidighinining hemmisini sediqe qilip tashlidi.

13

Ibadetxanining weyran qilinishidin bésharet; axirqi zamanlardiki alametler
Mat. 24:1-44; Luqa 21:5-33

1 U ibadetxanidin chiqiwatqanda, muxlisliridin biri uninggha:
— Ustaz, qara, bu némidégen heywetlik tashlar we imaretler-he! — dédi.■
2 Eysa uninggha jawaben:
— Sen bu heywetlik imaretlerni kördüngmu? Bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, — dédi.■
3 U Zeytun téghida, yeni ibadetxanining udulida olturghanda, Pétrus, Yaqup, Yuhanna we Andriyaslar uningdin astighina:■
4 — Bizge éytqinchu, bu ishlar qachan yüz béridu? Bu barliq weqelerning yüz béridighanliqini körsitidighan néme alamet bolidu? — dep sorashti.■
5 Eysa ulargha jawaben söz bashlap mundaq dédi:
— Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun.■
6 Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mana özüm shudurmen!» dep, köp ademlerni azduridu.□ ■
7 Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglighininglarda, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bu zaman axiri yétip kelgenliki emes.
8 Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda yer tewreshler yüz béridu, acharchiliqlar we qalaymiqanchiliqlar bolidu. Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas.□ ■
9 Siler bolsanglar, özünglargha pexes bolunglar; chünki kishiler silerni tutqun qilip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagoglarda qamchilinisiler. Siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip, ular üchün bir guwahliq bolsun dep soraqqa tartilisiler.□ ■
10 Lékin bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek. □

□ **12:42 «ikki lepton» —** «lepton» dégen bu pul «dénarius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining «alte minut»luq heqqige toghra kéletti. ■ **12:43** 2Kor. 8:12. ■ **13:1** Mat. 24:1; Luqa 21:5. ■ **13:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44. ■ **13:3** Mat. 24:3; Luqa 21:7. ■ **13:4** Ros. 1:6. ■ **13:5** Yer. 29:8; Ef. 5:6; 2Tés. 2:2, 3; 1Yuh. 4:1. □ **13:6 «Mana özüm shudurmen» —** «Mana özüm Mesihdurmen» dégen menini bildüridu. ■ **13:6** Yer. 14:14; 23:21. □ **13:8 «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» —** ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. **«Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas»** — Eysa Mesih qaysi ishning «tughulidu»ghanliqini biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda, buni yéngi dewrning tughulushi dep qaraymiz. ■ **13:8** Yesh. 19:2. □ **13:9 «sot mehkimiliri» —** grék tilida «sanhédrinlar». Yehudiylarning mehkimilirini we belkim bashqa herxil soraqxanilarni körsitidu. ■ **13:9** Mat. 10:17; 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:19; 16:2; Weh. 2:10. □ **13:10 «bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek» —** «awwal» dégen sözge qarighanda, xush xewerning her jaygha jakarlinishi zamanning axiridin awwal, shundaqla belkim 9-ayette éytilghan nahayiti éghir ziyankeshliktin awwal bolushi mumkin («Mat.» 24:14ni körüng).

11 Emdi ular silerni apirip *soraqqa* tapshurghanda, néme déyish heqqide ne endishe ne
mulahize qilmanglar, belki shu waqit-saitide silerge qaysi gep bérilse, shuni éytinglar;
chünki sözligüchi siler emes, Muqeddes Rohtur. ■
12 Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-
anisi bilen zitliship, ularni ölümge mehkum qilduridu. ■
13 Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler,
lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu.■

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu; «dehshetlik azab-oqubet»

14 «Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning özi turushqa tégishlik bolmighan
yerde turghinini körginginglarda, (kitabxan bu sözning menisini chüshen'gey) Yehudiye
ölkiside turuwatqanlar taghlargha qachsun. □ ■
15 Ögzide turghan kishi öyige chüshmey yaki öyidiki birer némini alghili ichige kirmey
qachsun.
16 Étizlarda turuwatqan kishi bolsa chapinini alghili öyige yanmisun.
17 U künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! □
18 *Qachidighan* waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üchün dua qilinglar. □
19 Chünki u chaghda Xuda yaratqan dunyaning apiride qilin'ghandin buyan mushu
chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsidimu körülmeydighan zor azab-oqubet
bolidu. ■
20 Eger Perwerdigar u künlerni azaytmisa, héchqandaq et igisi qutulalmaydu. Lékin U Öz
tallighanliri üchün u künlerni azaytidu. □
21 Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «Qaranglar, u ene u
yerde!» dése, ishenmenglar. □ ■
22 Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydan'gha chiqidu, möjizilik
alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, ular
hetta *Xuda* tallighanlarni hem azduridu. ■
23 Shuning üchün, siler hoshyar bolunglar. Mana, men bu ishlarning hemmisini silerge
aldin'ala uqturup qoydum.

Insan'oghlining kélishi

24 Emdi shu künlerde, shu azab-oqubet ötüp ketken haman, quyash qariyidu, ay
yoruqluqini bermeydu, ■
25 yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lerzige kélidu. □ ■

■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Ez. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22; 24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10. □ **13:14 «Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»** — buning toghrisida Tewrat «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni körüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4 □ **13:17 «u künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!»** — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette. □ **13:18 «Qachidighan waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üchün dua qilinglar»** — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilin'ghan bolghachqa, Pelestinde turghanlargha nisbeten yémeklik sétiwélish we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu. ■ **13:19** Mat. 24:21 □ **13:20 «U Öz tallighanlar üchün»** — grék tilida «U tallighan tallighanliri üchün» dégenlik bilen ipadilinidu — Xuda Özining tallighanliriga baghlighan muhebbitini alahide tekitleydu. □ **13:21 ««Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «qaranglar, u ene u yerde!» dése, ishenmenglar»** — «u» — Mesihni körsitidu. ■ **13:21** Mat. 24:23; Luqa 21:8. ■ **13:22** Qan. 13:2; 2Tés. 2:11. ■ **13:24** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luqa 21:25; Weh. 6:12. □ **13:25 «yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lerzige kélidu»** — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lerzige kélidu» belkim ularning küchtin qélishini körsitidu. ■ **13:25** Yesh. 13:10; 34:4.

26 Andin kishiler Insan'oghlining ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu. □ ■
27 U öz perishtilirini ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt teripidin, zéminning chetliridin asmanning chetlirigiche yighip jem qilidu.□

Enjür derixidin sawaq élish

28 — Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler. ■
29 Xuddi shuningdek, *men baya dégenlirimning* yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar.□
30 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu. □
31 Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu. ■

Hoshyar bolunglar

32 Lékin shu küni yaki waqit-saiti toghruluq xewerni héchkim bilmeydu — hetta ne ershtiki perishtilermu bilmeydu, ne oghul bilmeydu, uni peqet Atila bilidu. ■
33 Hoshyar bolunglar, segek bolup dua qilinglar, chünki u waqit-saetning qachan kélidighanliqini bilmeysiler. ■
34 Bu xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolghan ademning ehwaligha oxshaydu. Yolgha chiqidighan chaghda, u qulligha öz hoquqini béqitip, herbirige öz wezipisini tapshuridu we derwaziwenningmu segek bolushini tapilaydu.
35 Shuningdek, silermu segek bolunglar; chünki öyning igisining *qaytip* kélidighan waqtining — kechqurunmu, tün yérimimu, xoraz chillighan waqitmu yaki seher waqtimu — uni bilelmeysiler;
36 u tuyuqsiz kelgende, silerning uxlawatqininglarning üstige chüshmisun!
37 Silerge éytqinimni men hemmeylen'ge éytimen: Segek turunglar!

14

Rehberlerning suyqest qilishi
Mat. 26:1-5; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 «Ötüp kétish» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi. Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uni hiyle-neyreng bilen tutup öltürüshning charisini izdeytti.□ ■

□ **13:26 «Andin kishiler Insan'oghlining ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu» —** «Dan.» 7:13ni körüng. ■ **13:26** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **13:27 «dunyaning töt teripidin» —** grék tilida «töt shamaldin» bilen ipadilinidu. ■ **13:28** Mat. 24:32; Luqa 21:29. □ **13:29 «men baya dégenlirimning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini biliwélinglar» —** bu tékisttiki «uning (yéqinlap qalghanliqi)» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan künini, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31). □ **13:30 «bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» —** eger tilgha élin'ghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (13:2) qaritilghan bolsa, undaqta «dewr» dégen söz tebiiyki (1) Eysaning dewride yashap ötken ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (13:26) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytilghan «dehshetlik azab-oqubet»tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. ■ **13:31** Zeb. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11. ■ **13:32** Mat. 24:36; Ros. 1:7. ■ **13:33** Mat. 24:42; 25:13; Luqa 12:40; 21:36; 1Tés. 5:6.
□ **14:1 ««Ötüp kétish» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi» —** bu ikki héytning tepsilatliri üchün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni we «Tebirler»ni körüng. Ibraniy tilida «Pésaq», yaki «Pasxa» héyti dep atilidu. ■ **14:1** Mat. 26:2; Luqa 22:1; Yuh. 11:55; 13:1.

2 Chünki ular:
— Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, — déyishetti.

Ixlasmen ayalning Eysani etirlishi
Mat. 26:6-13; Yh. 12:1-8

3 Emdi u Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide dastixanda olturghanda, aq qashtéshi shishide nahayiti qimmetlik sap sumbul etirni kötürüp kelgen bir ayal uning yénigha kirdi. Ayal aq qashtéshi shéshini chéqip, etirni Eysaning béshigha quydi.□ ■
4 Lékin beziler buninggha xapa bolushup, bir-birige:
— Bu etir néme dep shundaq israp qilinidu?
5 Chünki bu etirni üch yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti, puli kembeghellerge sediqe qilinsa bolmamti! — déyishti. Ular ayalgha shundaq tapa-tene qilghili turdi.□
6 Lékin Eysa ulargha:
— Uning ixtiyarigha qoyunglar, néme dep uning könglini aghritisiler? U méning üstümge yaxshi ish qildi.
7 Chünki kembegheller daim aranglarda bolidu, xalighan waqitinglarda ulargha xeyr-saxawet körsiteleysiler; lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeydu!■
8 Ayal chamining yétishiche qildi; u méning bedinimning depne qilinishigha aldin'ala teyyarliq qilip, uninggha etir-may quyup qoydi.□
9 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teriplinidu, — dédi.

Yehudaning Eysagha satqunluq qilishi
Mat. 26:14-16; Luqa 22:3-6

10 Shu waqitta, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda Ishqariyot uni ulargha tutup bérish meqsitide bash kahinlarning aldigha bardi. ■
11 Ular buni anglap xushal bolup ketti we uninggha pul bérishke wede qilishti. Yehuda uni tutup bérishke muwapiq purset izdep yüretti.

Ötüp kétish héytining kechlik tamiqi
Mat. 26:17-25; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30

12 Pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kétish héytining qurbanliq *qozisi* soyulidighan küni, muxlislar uningdin:
— Ötüp kétish héytining *tamiqini* yéyishing üchün bizning qeyerge bérip teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi.□ ■
13 U muxlisliridin ikkiylenni aldin mangghuzup ulargha:

□ **14:3 «Simon maxaw» —** yeni «Maxaw késili» déyilidighan Simon» — Simon belkim ilgiri maxaw késilige giritpar bolghanidi. Bizningche bu ish we «Yh.» 12:1-11de xatirilen'gen weqe bir ishtur. ■ **14:3** Mat. 26:6; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3. □ **14:5 «bu etirni üch yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti» —** «dinar» yaki «dinarius» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, bir «dinarius» texminen bir ademning bir künlük heqqi bolatti. «Mat.» 20:2ni körüng. ■ **14:7** Qan. 15:11. □ **14:8 «uninggha etir-may quyup qoydi» —** yaki «uninggha mesih qildi». ■ **14:10** Mat. 26:14; Luqa 22:4. □ **14:12 «pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kétish héytining qurbanliq qozisi soyulidighan küni» —** «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kétish» héytimu teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar öyliride qoza soyup, pétir nan bilen yeydu. **«Ötüp kétish héytining tamiqi»** — buning muhim qismi «ötüp kétish qurbanliq qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Chöl.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng). ■ **14:12** Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luqa 22:7.

— Sheherge kiringlar, u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu. Uning keynidin ménginglar. □
14 U adem nege kirse shu öyning igisige: «Ustaz: Muxlislirim bilen ötüp kétish héytining tamiqini yeydighan méhmanxana qeyerde?— dep sorawatidu» — denglar.
15 U silerni bashlap üstünki qewettiki retlen'gen seremjanlashturulghan chong bir éghiz öyni körsitidu. Mana shu yerde bizge teyyarliq qilip turunglar, — dédi.
16 Muxlislar yolgha chiqip sheherge kirip, yoluqqan ishlarning hemmisi u éytqandek boldi. Shu yerde ular ötüp kétish héytining tamiqini teyyarlashti.
17 Kech kirgende, u on ikkeylen bilen öyge keldi. ■
18 Ular dastixanda olturup ghizalan'ghanda Eysa:
— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen, men bilen bille ghizaliniwatqan birsi manga satqunluq qilidu, — dédi.□ ■
19 Ular *bu sözdin* qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:
— Men emestimen? — dep soridi. Yene birsi: — Men emestimen? — dédi.
20 Lékin u ulargha:
— *Shu kishi* on ikkeylenning biri, yeni qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgüchi bolidu.
21 Insan'oghli derweqe özi toghrisida *muqeddes yazmilarda* pütülgendek alemdin kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti! — dédi.□

«Rebning ziyapiti»
Mat. 26:26-30; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

22 Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlisligha üleshtürüp berdi we:
— Élinglar, bu méning ténim, — dédi.□ ■
23 Andin u qoligha jamni élip *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, uni muxlisligha sundi. Ularning hemmisi uningdin ichishti.
24 U ulargha: — Bu méning qénim, nurghun ademler üchün tökülidighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur. □
25 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqida yéngidin sharabtin ichidighan kün'giche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, — dédi.
26 Ular bir medhiye küyini éytqandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kétishti.

Muxlislarning Eysani tashlap kétishi
Mat. 26:31-35; Luqa 22:31-34; Yh. 13:36-38

27 Andin Eysa ulargha:
Siler hemminglar tandurulup putlishisiler, chünki *muqeddes yazmilarda*:

«Men padichini uruwétimen,

□ **14:13 «Sheherge kiringlar» —** «sheher» — Yérusalém shehirige, démek. **«u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu»** — Qanaanda (Pelestinde) er kishiler bügün'ge qeder adette su kötürmeydu. ■ **14:17** Mat. 26:20; Luqa 22:14. □ **14:18 «dastixanda olturup ghizalan'ghanda...» —** grék tilida «dastixanda yétip ghizalan'ghanda...». ■ **14:18** Zeb. 41:9; Ros. 1:17. □ **14:21 «... biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti!» —** Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki ««ötüp kétish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körüng. □ **14:22 «Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin» —** yaki «Eysa nanni qoligha élip (uni) beriketligendin kéyin,...». ■ **14:22** Mat. 26:26; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **14:24 «Bu méning qénim, nurghun ademler üchün tökülidighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur» —** «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni körüng. Bezi kona kechürmilerde peqet «ehde» déyilidu.

Qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» dep pütülgen.□ ■
28 Lékin men tirilgendin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi.■
29 Lékin Pétrus uninggha:
— Hemmeylen tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.
30 Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, bügün, yeni bügün kéche xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üch qétim tanisen, — dédi.■
31 Lékin Pétrus téximu qet'iylik bilen uninggha:
— Sen bilen bille ölidighan ish kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan hemmisimu shundaq déyishti.■

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti
Mat. 26:36-46; Luqa 22:39-46

32 Andin ular Gétsimane dégen bir jaygha keldi. U muxlislargha: — Men dua-tilawet qilip kelgüche, mushu yerde olturup turunglar, dédi.■
33 U Pétrus, Yaqup we Yuhannani birge élip mangdi we sür bésip, roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi. □
34 U ulargha:
— Jénim ölidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, oyghaq turunglar, — dédi. ■
35 U sel nériraq bérip, özini yerge étip düm yatti we mumkin bolsa, u deqiqining öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üchün dua qilip:□ ■
36 — I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur; bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi.□ ■
37 U *ücheylenning* yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa:
— Ey Simon, uxlawatamsen?! Bir saetmu oyghaq turalmidingmu?! ■
38 Éziqturulushtin saqlinish üchün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi.□ ■
39 Andin u yene bérip, oxshash sözler bilen qaytidin dua qildi.
40 U ularning yénigha qaytip kelginide, ularning yene uxlap qalghanliqini körди, chünki ularning közliri uyqugha ilin'ghanidi. Ular uninggha néme déyishini bilmey qaldi.
41 U üchinchi qétim ularning yénigha qaytip ulargha:
— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Emdi boldi bes! Waqit-saiti keldi; mana, Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshuruldi! □
42 Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

□ **14:27 «Men padichini uruwétimen, qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» —** «Zek.» 13:7. Mushu bésharette sözligüchi Xudaning özi, elwette. ■ **14:27** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Yuh. 16:32. ■ **14:28** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7. ■ **14:30** Mat. 26:34; Luqa 22:34; Yuh. 13:38. ■ **14:31** Yuh. 13:37. ■ **14:32** Mat. 26:36; Luqa 22:39; Yuh. 18:1. □ **14:33 «*Eysa* ... roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi»** — grék tilida «u ... rohta tolimu perishan bolushqa bashlidi». ■ **14:34** Yuh. 12:27. □ **14:35 «u deqiqining öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üchün ...»** — grék tilida «shu saetning öz béshigha chüshmey ötüp kétishi üchün...». ■ **14:35** Luqa 22:41. □ **14:36 «I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur» —** ibraniy tilida «abba» dégen söz oghulning atisigha bolghan yéqinchiliqini bildüridu. Uyghurchidiki «söyümlük ata» dégen'ge yéqin kélidu. Bu söz hem muhebbet hem chongqur hörmetnimu bildüridu. **«bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen!»** — «bu qedeh» uning aldida turidighan azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishlitilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de). ■ **14:36** Yuh. 6:38. ■ **14:37** Mat. 26:40; Luqa 22:45. □ **14:38 «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdu» —** «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini körsitidu. «Rim.»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ **14:38** Gal. 5:17. □ **14:41 «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?» —** yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (démek, kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!».

Eysaning tutqun qilinishi
Mat. 26:47-56; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

43 We shu deqiqide, uning sözi téxi tügimeyla, mana, on ikkeylendin biri bolghan Yehuda
keldi; uning yénida bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsaqallar teripidin ewetilgen
qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ■
44 Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni
söysem, u del shudur. Siler uni tutup, yalap élip kétinglar» dep kélishkenidi.
45 U kélip udul *Eysaning* aldigha bérip:
— Ustaz, ustaz! — dep uni söyüp ketti.□ ■
46 Ular uninggha qol sélip, uni tutqun qildi.
47 We uning yénida turghanlardin bireylen qilichini sughurup, bash kahinning
chakirigha uruwidi, uning quliqini shilip chüshürüwetti.
48 Eysa jawaben ulargha:
— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu?
49 Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille bolup telim bérettim, lékin siler u
chaghda méni tutmidinglar. Lékin bu ishlarning yüz bérishi muqeddes yazmilarda aldin
pütülgenlerning emelge ashurulushi üchün boldi, — dédi.■
50 Bu chaghda, hemmeylen uni tashlap qéchip kétishti. ■
51 Peqet uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit uning keynidin egiship
mangdi. Yash eskerler uni tutuwéliwidi,
52 lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin qéchip ketti.□

Aliy kéngeshmide sotlinish
Mat. 26:57-68; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24

53 Emdi ular Eysani bash kahinning aldigha élip bérishti. Bash kahinlar, barliq aqsaqal-
lar bilen Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi. □ ■
54 Pétrus uninggha taki bash kahinning sarayidiki hoylining ichigiche yiraqtin egiship
keldi; u qarawullar bilen bille otning nurida otsinip olturdi.
55 Bash kahinlar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölümge mehkum qilish üchün,
guwah-ispat izdidi, emma tapalmidi. □ ■
56 Chünki nurghun kishiler uni erz qilip yalghan guwahchiliq bergen bolsimu, ularning
guwahliqliri bir-birige udul kelmeytti.
57 Bezi ademler ornidin turup, uning üstidin erz qilip yalghan guwahliq bérip:
58 — Biz uning: «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli
bilen yasalmighan bashqa bir ibadetxanini üch kün ichide yasap chiqimen» dégenlikini
angliduq, — dédi. □ ■
59 Hetta ularning bu heqtiki guwahliqlirimu bir-birige mas kelmidi.
60 Andin bash kahin hemmeylenning aldida ornidin turup, Eysadin:

■ **14:43** Mat. 26:47; Luqa 22:47; Yuh. 18:3. □ **14:45 «Ustaz, ustaz»** — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» déyilidu. Ibraniylar arisida ademning ismini ikki qétim chaqirish adette inatayin chongqur héssiyat, alahide amraqliqni bildüridu. ■ **14:45** 2Sam. 20:9. ■ **14:49** 1Sam. 24:14-15; Zeb. 22:6-7; 69:9; Luqa 24:25. ■ **14:50** Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek.13:7 □ **14:52 «...uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit... lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin qéchip ketti»** — birnechche sherhchiler bu «melum yash yigit»ni Markusning özi iken, dep qaraydu. Bizmu qoshulimiz. U mushu yerde özini «muxlis» dep atimaydu. Belkim u mushu yerde **barliq kishiler**ning Eysadin waz kéchip uni tashlighanliqini tekitlimekchi bolidu. □ **14:53 «Bash kahinlar, barliq aqsaqallar bilen Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi»** — «uning yénigha» bash kahin Qayafaning yénigha, démek. ■ **14:53** Mat. 26:57; Luqa 22:54; Yuh. 18:13,24. □ **14:55 «aliy kéngeshme»** — ibraniy tilida «Sanhédrin») ■ **14:55** Mat. 26:59; Ros. 6:13. □ **14:58 «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalmighan bashqa bir ibadetxanini üch kün ichide yasap chiqimen»** — «Yh.» 2:19ni körüng. Ular Mesihning sözini burmilighanidi. ■ **14:58** Mar. 15:29; Yuh. 2:19.

— Qéni, jawab bermemsen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dep soridi. ■
61 Lékin Eysa shük turup, héchqandaq jawab bermidi. Bash kahin uni qistap yene uningdin:
— Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen? — dep soridi.□ ■
62 Shundaq, men özüm, — dédi Eysa, — we siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini körisiler.□ ■
63 Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:
— Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? □
64 Özünglar bu kupurluqni anglidinglar! Emdi buninggha néme deysiler? — dédi.
Ularning hemmisi u ölüm jazasigha buyrulsun, dep höküm chiqirishti.
65 Andin beziliri uninggha tükürüshke bashlidi, yene uning közlirini téngip, mushtlap: «Qéni, *peyghemberchilik qilip* bésharet bére!» déyishti. Qarawullarmu uni shapilaq bilen kachatlidi.□ ■

Pétrusning Eysadin ténishi
Mat. 26:69-75; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

66 Pétrus sarayning töwenki hoylisida turghanda, bash kahinning dédekliridin biri kélip, ■
67 issinip olturghan Pétrusni körüp, uninggha tikilip qarap:
— Senmu Nasaretlik Eysa bilen bille idingghu, — dédi.
68 Lékin u ténip:
— Séning néme dewatqanliqingni bilmidim hem chüshenmidim, — dédi-de, tashqirigha, derwazining aywanigha chiqip turdi. Shu esnada xoraz bir chillidi.
69 Uni yene körgen héliqi dédek yene u yerde turghanlargha:
— Bu ulardin biri, — dégili turdi. ■
70 *Pétrus* yene inkar qildi.
Bir'azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusqa yene:
— Berheq, sen ularning birisen. Chünki senmu Galiliyelik ikensen'ghu?! — déyishti.□
71 Lékin u qattiq qarghashlar bilen qesem qilip:
— Siler dewatqan héliqi ademni tonumaymen! — dédi.
72 Del shu chaghda xoraz ikkinchi qétim chillidi. Pétrus Eysaning özige: «Xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üch qétim tanisen» dégen sözini ésige aldi; we bularni oylap yighlap ketti.□ ■

■ **14:60** Mat. 26:62. □ **14:61 «Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen?»** — «Mubarek Bolghuchi» — Xuda Özidur. ■ **14:61** Yesh. 53:7; Ros. 8:32. □ **14:62 «siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini körisiler»** — Tewrat, «Dan.» 7:13ni körüng. ■ **14:62** Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **14:63 «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...»** — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üchün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidur, dégenlikidur. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10). □ **14:65 «beziliri uninggha tükürüshke bashlidi, yene uning közlirini téngip, mushtlap: «qéni, *peyghemberchilik qilip* bésharet bére!»** — «Mat.» 26:68de mushu kishilerning: «... «Qéni bésharet bére, séni kim urdi?» déyishkenlikimu xatirilidu. **«Qarawullarmu uni shapilaq bilen kachatlidi»** — yaki «Qarawullarmu uni arisigha éliwélip kachatlidi». ■ **14:65** Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Yuh. 19:3. ■ **14:66** Mat. 26:58,69; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,17. ■ **14:69** Mat. 26:71; Luqa 22:58; Yuh. 18:25. □ **14:70 «Berheq, sen ularning birisen. Chünki senmu Galiliyelik ikensen'ghu?!»** — ularning dégenliri Pétrusning teleppuzigha asasen bolsa kérek. «Mat.» 26:72-73ni körüng. □ **14:72 «...we bularni oylap yighlap ketti»** — bashqa birxil terjimisi: — «... we köngli buzulup yighlap ketti». ■ **14:72** Mat. 26:34,75; Luqa 22:61; Yuh. 13:38; 18:27.

15

Eysaning Pilatusning aldida sotlinishi
Mat. 27:1-2, 11-14; Luqa 23:1-5; Yh. 18:28-38

1 Etisi tang étishi bilenla, bash kahinlar aqsaqallar, Tewrat ustazliri we pütkül aliy kéngeshmidikiler bilen meslihetliship, Eysani baghlap apirip, *waliy* Pilatusqa tapshurup berdi.■
2 Pilatus uningdin:
— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.
U jawaben: — Éytqiningdek, — dédi.□ ■
3 Bash kahinlar uning üstidin qayta-qaytidin erz-shikayetlerni qilishti.
4 Pilatus uningdin yene:
— Jawab bermemsen? Qara, ular üstüngdin shunchiwala shikayet qiliwatidu!? — dep soridi.■
5 Biraq Eysa yenila héch jawab bermidi; Pilatus buninggha intayin heyran qaldi.■

Eysa we Barabbas
Mat. 27:15-31; Luqa 23:13-25; Yh. 18:39-40; 19:1-16

6 Her qétimliq *ötüp kétish* héytida, xalayiq qaysibir mehbusni telep qilsa, waliy uni qoyup béretti.■
7 Eyni waqitta, zindanda Barabbas isimlik bir mehbus bar idi. U özi bilen bille topilang kötürgen hemde topilangda qatilliq qilghan nechcheylen bilen teng solan'ghanidi.■
8 Xalayiq chuqan-süren sélip waliydin burun hemishe ulargha qilghinidek yene shundaq qilishini tileshti.□
9 Pilatus ulargha:
— Siler Yehudiylarning padishahini qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi
10 (chünki u bash kahinlarning hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti).
11 Lékin bash kahinlar xalayiqni: «Buning ornigha, Barabbasni qoyup ber» dep telep qilishqa küshkürtti.■
12 Pilatus jawaben ulardin yene:
— Undaq bolsa, siler «Yehudiylarning padishahi» dep atighan kishini qandaq bir terep qil dewatisiler? — dédi.
13 — Ular yene awazini kötürüp: — Uni krést ligin! — dep warqirishatti.
14 Pilatus ulargha: — Némishqa? U néme rezillik ötküzüptu? — dédi.
Biraq ular téximu ghaljirliship:
— Uni krést ligin! — dep warqirashti.
15 Shunga Pilatus, xalayiqni razi qilmaqchi bolup, Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qamchilatqandin kéyin, krést lesh üchün *leshkerlirige* tapshurdi.□ ■

Leshkerlerning Eysani mesxire qilishi

■ **15:1** Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Luqa 22:66; 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13. □ **15:2 «U jawaben: — Éytqiningdek, — dédi»** — Eysaning «Eytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **15:2** Mat. 27:11; Luqa 23:3; Yuh. 18:33. ■ **15:4** Mat. 27:13; Yuh. 19:10. ■ **15:5** Yesh. 53:7 ■ **15:6** Mat. 27:15; Luqa 23:17; Yuh. 18:39. ■ **15:7** Mat. 27:16; Luqa 23:19; Yuh. 18:40. □ **15:8 «Xalayiq chuqan-süren sélip...»** — bashqa birxil terjimisi: «Xalayiq (waliyning) aldigha kélip...» ■ **15:11** Mat. 27:20; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14. □ **15:15 «Eysani bolsa qamchilatqandin kéyin...»** — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmiliq bolup, herbir tasmisigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlan'ghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazagha tartilghuchiYalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. ■ **15:15** Mat. 27:26; Yuh. 19:1.

16 Andin leshkerler Eysani waliy ordisidiki seynagha élip kirip, pütün leshkerler topini
bu yerge jem bolushqa chaqirdi. □ ■
17 Ular uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti, andin ular tikenlik shaxchilardin
toqughan bir tajni béshigha kiygüzdi. □
18 Andin uni mubareklep: «Yashighayla, i Yehudiylarning padishahi!» déyishti.
19 Andin béshigha qomush bilen hedep urup, uninggha qarap tükürüshti we uning aldida
tiz püküp, sejde qilishti.□
20 Ular uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, uningdin sösün tonni salduruwétip,
uchisigha öz kiyimlirini kiydürdi; andin ular uni krésтlesh üchün élip chiqishti.

Uning krésтlinishi
Mat. 27:32-44; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19

21 Kurini shehiridin bolghan, Simon isimlik bir kishi yézidin kélip, u yerdin ötüp
kétiwatatti (bu kishi Iskender bilen Rufusning atisi idi). *Leshkerler* uni tutup kélip,
Eysaning krésтini uninggha mejburiy kötürgüzdi. □ ■
22 Ular Eysani Golgota (terjimisi, «bash söngek») dégen yerge élip keldi; ■
23 andin ular uninggha ichish üchün murmekki arilashturulghan achchiq sharab berdi;
lékin u uni qobul qilmidi.□
24 Ular uni krésтligendin kéyin, kiyimlirini özara bölüshüwélish üchün, herqaysisining
ülüshini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi. □ ■
25 Uni krésтligen waqit künning üchinchi saiti idi. □
26 Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi. □ ■
27 Ular uning bilen teng ikki qaraqchinimu krésтlidi, biri ong teripide, yene biri sol
teripide idi.
28 Shundaq qilip, muqeddes yazmilardiki: «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» dégen
söz emelge ashuruldi. □ ■
29 U yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep:
— Uhuy, sen ibadetxanini buzup tashlap, üch kün ichide qaytidin yasap chiqidighan
adem, ■
30 emdi özüngni qutquzup krésттin chüshüp baqqina! — déyishti.
31 Bash kahinlar bilen Tewrat ustazlirimu özara shundaq mesxire qilip:
— U bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu.

□ **15:16 «waliy ordisidiki seyna»** — grék (latin) tilida «praytorium». **«leshkerler topi»** — (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkib tapqan. ■ **15:16** Mat. 27:27; Yuh. 19:2. □ **15:17 «Ular uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti»** — «sösün reng» shu chaghda shahane kiyimning renggi shundaq idi («Mat.» 27:28, «Yh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «sen padishahmu?!» dep mazaq qilmaqchi. □ **15:19 «andin béshigha qomush bilen hedep urup...»** — yaki «andin béshigha hasa bilen hedep urup...». □ **15:21 «Leshkerler uni tutup kélip, Eysaning krésтini uninggha mejburiy kötürgüzdi»** — «Eysaning krésti» toghruluq: Eysa özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yaghach)ni yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilan'ghanki, halsirap yüdüp mangalmisa kérek. ■ **15:21** Mat. 27:32; Luqa 23:26. ■ **15:22** Mat. 27:33; Luqa 23:33; Yuh. 19:17. □ **15:23 «... ular uninggha ichish üchün murmekki arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni qobul qilmidi»** — krésтke mixlinidighanlargha aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken. Biraq Eysa ret qildi. □ **15:24 «herqaysisining ülüshini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi»** — yaki «herqaysisining ülüshini békitishke kimiymliri üchün chek tashlidi». ■ **15:24** Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Luqa 23:34; Yuh. 19:23. □ **15:25 «künning üchinchi saiti»** — hazirqi waqit bolsa, etigen saet toqquz idi. □ **15:26 «Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi»** — bu shikayetname uning béshining yuqiri teripige békitilgenidi («Mat.» 27:37). ■ **15:26** Mat. 27:37; Luqa 23:38; Yuh. 19:19. □ **15:28 «U jinayetchilerning qatarida sanaldi»** — «Yesh.» 53:12. ■ **15:28** Yesh. 53:12; Luqa 22:37. ■ **15:29** Zeb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luqa 23:35; Yuh. 2:19.

32 Israilning padishahi bolghan Mesih emdi krésttin chüshüp baqsunchu, shuni körsekla
uninggha étiqad qilimiz! — déyishti. Uning bilen teng krésTlen'genlermu uni shundaq
haqaretleshti.

Eysaning ölümi
Mat. 27:45-56; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30

33 Emdi *künning* altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquz-
inchi saitigiche dawam qildi. □ ■
34 Toqquzinchi saette Eysa yuqiri awaz bilen: «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: —
«Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi.□ ■
35 U yerde turuwatqanlarning beziliri buni anglap:
— Mana, u Ilyas peyghemberge nida qiliwatidu, — déyishti.
36 Ulardin bireylen yügürüp bérip, bir parche bulutni achchiq sharabqa chilap, qomush-
ning uchigha sélip uninggha ichküzüp:
— Toxtap turunglar! Qarap baqayli, ilyas *peyghember* uni chüshürgili kélermikin? — dédi.■
37 Eysa qattiq warqiridi-de, rohini qoyuwetti. □
38 We *shu esnada* ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp
yirtildi.□ ■
39 Emdi uning udulida turghan yüzbéshi uning qandaq nida qilip rohini qoyuwetken-
likini körüp:
— Bu adem heqiqeten Xudaning oghli iken! — dédi.■
40 U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turuwatqan birnechche ayallarmu bar idi.
Ularning arisida Magdalliq Meryem, kichik Yaqup bilen Yosening anisi Meryem we
Salomilar bar idi. □ ■
41 Ular eslide Eysa Galiliye ölkiside turghan waqitta uninggha egiship, uning xizmitide
bolghanlar idi; bulardin bashqa uning bilen Yérusalémgha birge kelgen yene nurghun
ayallarmu *uning ehwaligha* qarap turatti.■

Eysaning depne qilinishi
Mat. 27:57-61; Luqa 23:50-56; Yh. 19:38-42

42 Kechqurun kirip qalghanda («teyyarlash küni», yeni shabat künining aldinqi küni
bolghachqa), □ ■
43 aliy kéngeshmining tolimu mötiwer ezasi, Arimatiyaliq Yüsüp bar idi. Umu Xudaning
padishahliqini kütüwatqan bolup, jür'et qilip *waliy* Pilatusning aldigha kirip, uningdin
Eysaning jesitini bérishni telep qildi.

□ **15:33 «künning altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitigiche dawam qildi»** — hazirqi waqit sistémisi boyiche mushu halet chüsh waqtidin (saet on ikkiddin) bashlap saet üchkiche dawam qildi. ■ **15:33** Mat. 27:45; Luqa 23:44. □ **15:34 «Toqquzinchi saette»** — hazirqi waqit bolsa saet üchlerde. **«Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi:** — **«Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?»** — «Zeb.» «22:1»ni körüng. ■ **15:34** Zeb. 22:1-2; Mat. 27:46. ■ **15:36** Zeb. 69:21; Yuh. 19:29. □ **15:37 «Eysa... rohini qoyuwetti»** — «rohini qoyuwetti» dégenning bashqa birxil terjimisi «Eysa... tiniqini toxtatti». □ **15:38 «... shu esnada ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwen'ge ikki parche bölüp yirtildi»** — bu perde ibadetxanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümi bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üchün adette bashqa atalghu ishlitilidu). ■ **15:38** 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luqa 23:45. ■ **15:39** Mat. 27:54; Luqa 23:47. □ **15:40 «Yosening anisi Meryem»** — «Mat.» 27:56da «Yüsüpning anisi Meryem». ■ **15:40** Mat. 27:55; Luqa 23:49. ■ **15:41** Luqa 8:2, 3. □ **15:42 «teyyarlash küni»** — adette shabat künining aldinqi künini körsitidu. Shabat künide herqandaq ishlesh (mesilen otun térish, ot yéqish, xémir yughurush qatarliqlar) men'i qilin'ghachqa, shabat künidiki barliq tamaqlarni andinqi küni, yeni jüme künide teyyarlash kérek idi. Uning üstige, qaide boyiche, öltürülgenlerning jesiti shabat künide krésTte qalsa bolmaytti («Qan.» 21:23ni körüng). ■ **15:42** Mat. 27:57; Luqa 23:50; Yuh. 19:38.

44 Pilatus Eysaning alliqachan ölgenlikige heyran boldi; u yüzbéshini chaqirip, uningdin
Eysaning ölginige xéli waqit boldimu, dep soridi.
45 Yüz béshidin ehwalni uqqandin kéyin, Yüsüpke jesetni berdi.
46 Yüsüp ésil kanap rext sétiwélip, jesetni *krésttin* chüshürüp kanap rextte képenlidi we
uni qiyada oyulghan bir qebrige qoydi; andin qebrining aghzigha bir tashni domilitip
qoydi.■
47 We Magdalliq Meryem bilen Yosening anisi Meryem uning qoyulghan yérini körüwaldi.

16

Eysa ölümdin tirilidu
Mat. 28:1-8; Luqa 24:1-12; Yh. 20:1-10

1 Shabat küni ötüshi bilenla, Magdalliq Meryem, Yaqupning anisi Meryem we Salomilar
bérip Eysaning jesitige sürüsh üchün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi.□ ■
2 Heptining birinchi küni ular bek baldur, tang seherde ornidin turup, kün chiqishi bilen
qebrige bardi.□
3 Ular özara: «Bizge qebrining aghzidiki tashni kim domilitiship bérer?» déyishti.
4 Lékin ular bashlirini kötürüp qariwidi, tashning bir yan'gha domilitiwétilginini kördi —
eslide u tash nahayiti yoghan idi.
5 Ular qebrige kirgende, ong terepte olturghan, aq ton kiygen, yash bir ademni kördi, we
qattiq dekke-dükkige chüshti.■
6 Lékin u ulargha:
— Dekke-dükkige chüshmenglar. Siler krésтlen'güchi Nasaretlik Eysani izdewatisiler. U
tirildi, u bu yerde emes. Mana ular uni qoyghan jay!■
7 Lékin béringlar, uning muxlisliriga we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal
baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar, — dédi.□ ■
8 Ular qebridin chiqipla beder qachti. Ularni titrek bésip hoshini yoqitay dégenidi; bek
qorqup ketkechke, héchkimge héchnémini éytmidi.□ ■

Eysaning magdalliq Meryemge körünüshi
Mat. 28:9-10; Yh. 20:11-18; Luqa 24:13-35

9 Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgendin kéyin, awwal Magdalliq
Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi. □ ■
10 Meryem chiqip, matem tutup yighlship turghan, burun uning bilen bille bolghan-
largha xewer berdi.

■ **15:46** Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luqa 23:53. □ **16:1 «Shabat küni ötüshi bilenla» —** shabat küni shenbe küni kechte kün pétishi bilen bashlinatti. **«... Eysaning jesitige sürüsh üchün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi»** — yaki «Eysaning jesitige sürüsh üchün xushpuraqliq buyumlarni sétiwalghanidi». Bu ishqa qarighanda, ayallar uning ölümdin tirilidighanliqini héch oylap baqmighanidi! ■ **16:1** Mat. 28:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1. □ **16:2 «heptining birinchi küni» —** yeni yekshenbe küni. ■ **16:5** Mat. 28:2; Yuh. 20:12. ■ **16:6** Mat. 28:5; Luqa 24:5. □ **16:7 «..béringlar, uning muxlisliriga we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar» —** Markus biwasite démigini bilen hemmimiz bu sözligüchi «yash adem»ni perishte dep bilimiz (5-ayetni körüng). ■ **16:7** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **16:8 «héchkimge héchnémini éytmidi» —** menisi, belkim muxlisliridin bashqa héchkimge éytmidi (mesilen, «Mat.» 28:8, 10ni körüng). ■ **16:8** Mat. 28:8; Luqa 24:9; Yuh. 20:18. □ **16:9 «Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgendin kéyin, awwal magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi...» —** 9-20-ayetler ikki qedimiy köchürmidin bashqa, hemme köchürmilerdin tépilidu. Biz ularning «Markus»ning heqiqiy bir qismi ikenlikige héch gumanimiz yoq; biraq mushu yerde sehipe cheklimisidin toluq ispat keltürelmeymiz. In'glizche bilidighan oqurmenlerning «Dén Burgon»ning ««Markus»ning axirqi on ikki ayetliri» dégen kitabini Intérnéttin tapalaydighanliqigha ishinimiz. ■ **16:9** Luqa 8:2; Yuh. 20:14,16.

11 Uning tirik ikenlikini we Meryemge körün'genlikini anglighanda, ular ishenmidi.

Eysaning ikki muxlisigha körünüshi

12 Bu ishlardin kéyin, u ularning ichidiki yézigha kétiwatqan ikkiylen'ge bashqa siyaqta köründi. ■
13 Bularmu qalghanlarning yénigha qaytip, ulargha xewer qilghan bolsimu, lékin ular bularghimu ishenmidi.

Eysaning on bir muxlisigha körünüshi
Mat. 28:16-20; Luqa 24:36-49; Yh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

14 Andin on bireylen dastixanda olturup ghizaliniwatqanda, u ulargha köründi we ularning étiqadsizliqi we tash yürekliki üchün ularni tenbih bérip eyiblidi; chünki ular özining tirilginini körgenlerge ishenmigenidi.■
15 U ulargha mundaq dédi:
— Pütkül jahan'gha bérip, yaritilghuchilarning herbirige xush xewerni jakarlanglar. ■
16 Étiqad qilip, chömüldürüshni qobul qilghanlar qutquzulidu. Étiqad qilmighanlar bolsa gunahqa békitilidu.■
17 Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu:
— ular Méning namim bilen jinlarni heydiwétidu; ular yéngi tillarda sözleydu, □ ■
18 ular yilanlarni qollirida tutidu, herqandaq zeherlik nersini ichsimu, ulargha zerer yetküzmeydu; qollirini bimarlargha tegküzüp qoysa, késelliri saqiyip kétidu.□ ■

Eysaning asman'gha kötürülüshi
Luqa 24:50-53; Ros. 1:9-11

19 Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, asman'gha kötürüldi, Xudaning ong yénida olturdi. □ ■
20 Muxlislar chiqip, her yerge bérip xush xewerni jakarlap yürdi. Reb ular bilen teng ishlep, söz-kalamigha hemrah bolup egeshken möjizilik alametler bilen uninggha ispat berdi.□ ■

■ **16:12** Luqa 24:13. ■ **16:14** Luqa 24:36; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **16:15** Mat. 28:19; Yuh. 15:16. ■ **16:16** Yuh. 3:18; 12:48. □ **16:17 «yéngi tillar»** — démek özi ögenmigen tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni we munasiwetlik izahatlarni körüng. ■ **16:17** Luqa 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12. □ **16:18 «ular yilanlarni qollirida tutidu...»** — mesilen, «Ros.» 28:3-6ni körüng. **«Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu... ... qollirini bimarlargha tegküzüp qoysa, késelliri saqiyip kétidu»** — éniqki, étiqad qilghuchilar üchün «möjizilik alametler» Mesihke iman-ishench keltürgendin **kéyinla** kélidu («mushundaq möjizilik alametler **egiship** hemrah bolidu» (17-ayet)). «Alametlerni körsem, **andin** ishinimen» dégüchiler herdaim köp, elwette. ■ **16:18** Luqa 10:19; Ros. 28:5, 8. □ **16:19 «Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, asman'gha kötürüldi, Xudaning ong yénida olturdi»** — «shunga» — Reb wede qilghan «möjizilik alametler» peqet Muqeddes Roh arqiliq bolatti; u ershke kötürülmigen bolsa, Muqeddes Roh kélelmeytti. **Shunga** (Öz söz-kalamini isshpatlaydighan möjizilik alametlerni mumkin qilish üchün) u ershke kötürülmise bolmaytti. ■ **16:19** Luqa 24:50,51; Ros. 1:9. □ **16:20 «Reb ular bilen teng ishlep...»** — bezi kona köchürmilerde «Reb Eysa ular bilen teng ishlep...» déyilidu. ■ **16:20** Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Luqa

«Luqa bayan xilghan xush xewer» •••• Muqeddime

1 Gerche nurghun ademler arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlarni toplap yézishqa kirishken bolsimu,□
2 (xuddi söz-kalamgha bashtin-axir öz közi bilen guwahchi bolghanlar, shundaqla uni saqlap yetküzgüchilerning bizge amanet qilghan bayanliridek),□
3 menmu barliq ishlarni bashtin tepsiliy tekshürüp éniqlighandin kéyin, i hörmetlik Téofilus janabliri, silige bu ishlarni tertipi boyiche yézishni layiq taptim.□
4 Buningdin meqset, sili qobul qilghan telimlerning mutleq heqiqet ikenlikige jezm qilishliri üchündur.

Yehya peyghemberning tughulushidin bésharet

5 Yehudiye ölkisige padishah bolghan Hérod seltenet qilghan künliride, «Abiya» kahinliq nöwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zekeriya idi. Uning ayalimu Harunning ewladidin bolup, ismi Élizabit idi.□ ■
6 Ular ikkisi Xudaning alidida heqqaniy kishiler bolup, Perwerdigarning pütün emr-belgilimiliri boyiche eyibsiz mangatti.□
7 Emma Élizabit tughmas bolghachqa, ular perzent körmigenidi. Uning üstige ular ikkisi xélila yashinip qalghanidi.□

□ **1:1 «nurghun ademler arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlarni toplap yézishqa kirishken bolsimu,...»** — «arimizda» — démek Eysa Mesihke egeshkenler arisida. «Arimizda mutleq ishenchlik dep qaralghan ishlar» dégenlikning bashqa birxil terjimisi: «Arimizda (toluq) emelge ashurulghan ishlar». Ikkila terjimisi oxshashla Eysa Mesihge munasiwetlik ishlarni körsitidu, elwette. □ **1:2 «söz-kalam»** — mushu yerde Eysa Mesihning özini, shundaqla uning tapshurghan barliq telimini körsitidu. **«saqlap yetküzgüchiler»** — yaki «ghojidar» dégenning mushu yerde alahide menisi bar. Ular Eysa Mesihning qilghan sözliri we paaliyetlirige bolghan öz guwahchiliqini aghzaki tarixlargha aylandurdi, shundaqla uni bashqilargha yadlitip tapshurdi. Mushu «saqlap yetküzgüchiler» barliq étiqadchilarning jamaitining xizmitide bolup «kalam-soz»ning tarixlirini saqlash üchün mes'ul bolghan «amanetchiler» idi. Shuning bilen beziliri bu aghzaki tarixlarni yézishqa kirishkenidi. Luqa bolsa bu tarixlarni (1) tekshürüp éniqlighan (2) andin ularni mutleq ishenchlik dep ispatlighan ehwalda bularni tertip boyiche xatiriligenidi. □ **1:3 «menmu barliq ishlarni bashtin tepsiliy tekshürüp éniqlighandin kéyin...»** — «bashtin» dégen bu söz grék tilida mushu yerde ikki bisliq söz bolup, uning asasliq menisi: Luqa «bayan»ida xatiriligen barliq weqelerni u peqet **öz közi bilen körgen guwahchilar**ning aghzidin anglap xatiriligen; «bashtin» yene qoshumche: «yuqiridin», «ershtin» dégenni bildüridu; démek, Luqa bu xatirini yézishqa ershtin bolghan türtke bar idi. Bashqiche éytqanda, u uni Muqeddes Rohning yolyoruqi we ilhami astida yazghan. **«Téofilus»** —Munu kishining salahiyiti toghruluq Injildiki «kirish söz»imizni körüng. Menisi «Xudani söygüchi». □ **1:5 ««Abiya» kahinliq nöwitidin bir kahin bar bolup, ismi Zekeriya idi** — «Abiya» kahinliq nöwiti» «1Tar.» 24:10de, kahinlarning jemetining ibadetxanidiki «dijorniliq» tizimlikini körsitidu. Kahinlarning (hemmisi Harunning ewladliri) yilliq xizmiti 24 nöwetke bölünetti. «kahinliq jemeti»dikilerning herbirige ibadetxanida ishleshke on besh kün nöwet kéletti. «Abiya» nöwiti» bu yigirme töt nöwettin biri idi. Miladiye birinchi esirde, kahinlarning sanligha asasen, herbir kahin ömride «muqeddes jay»da xushbuy sélishtin ibaret imtiyazliq xizmetke birla qétim muyesser bolushi mumkin idi. **«Uning ayalimu Harunning ewladidin bolup...»** — Musa peyghemberning akisi «Harun» birinchi «bash kahin» idi; kéyin uning barliq erkek ewladliri kahinliq xizmitide bolushqa muyesser idi. ■ **1:5** 1Tar. 24:10. □ **1:6 «Ular ikkisi Xudaning alidida heqqaniy kishiler bolup, Perwerdigarning pütün emr-belgilimiliri boyiche eyibsiz mangatti»** — ularning «heqqaniy» we «eyibsiz» déyilgenliki ularni «gunahsiz» dégenlik emes. Tewrat qanuni boyiche kishiler öz gunahlirini tonup yétip, shundaqla Tewrat boyiche kérek bolghan gunahni tileydighan qurbanliqlarni sun'ghan bolsa, Xuda aldida eyibsiz dep hésablinatti. □ **1:7 «... Élizabit tughmas bolghachqa, ular perzent körmigenidi. Uning üstige ular ikkisi xélila yashinip qalghanidi»** — mushu yerdin oqurmenlerge éniqki, Xudadin qorqidighan adem ayali tughmas bolsimu, némila bolmisun shu sewebtin ayali bilen hergiz ajrashmaydu.

8 U öz türkümidiki kahinlar arisida *ibadetxanida* nöwetchilik wezipisini Xuda aldida ada
qiliwatqanda,■
9 *shu chaghdiki* kahinliq aditi boyiche, ular Perwerdigarning «muqeddes jay»igha kirip
xushbuy sélishqa muyesser bolushqa chek tashlighanda shundaq boldiki, chek uning-
gha chiqti. ■
10 Emdi u xushbuy séliwatqan waqtida, jamaet tashqirida turup dua qilishiwatatti. □
11 Tuyuqsiz Perwerdigarning bir perishtisi uninggha xushbuygahning ong teripide
köründi.
12 Uni körgen Zekeriya hoduqup qorqunchqa chömüp ketti.
13 Biraq perishte uninggha:
— Ey Zekeriya, qorqmighin! Chünki tiliking ijabet qilindi, ayaling Élizabit sanga bir oghul
tughup béridu, sen uning ismini Yehya qoyghin. □ ■
14 U sanga shad-xuramliq élip kélidu, uning dunyagha kélishi bilen nurghun kishiler
shadlinidu. ■
15 Chünki u Perwerdigarning neziride ulugh bolidu. U héchqandaq haraq-sharab ichmes-
liki kérek; hetta anisining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqeddes Rohqa toldurulghan
bolidu. ■
16 U Israillardin nurghunlirini Perwerdigar Xudasining yénigha qayturidu. ■
17 U *Rebning* aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup,
atilarning qelblirini balilargha mayil qilip, itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige
kirgüzüp, Reb üchün teyyarlan'ghan bir xelqni hazir qilish üchün uning aldida mangidu,
— dédi.□ ■
18 Zekeriya bolsa perishtidin: Menmu qérip qalghan, ayalimmu xéli yashinip qalghan
tursa, bu ishni qandaq jezm qilalaymen? — dep soridi.■
19 Perishte jawaben:
— Men Xudaning huzurida turghuchi Jebrailmen. Sanga söz qilishqa, bu xush xewerni
sanga yetküzüshke men ewetildim.
20 Waqit-saiti kelgende choqum emelge ashurulidighan bu sözlirimge ishenmigenliking
tüpeylidin, bu ishlar emelge ashurulghan künigiche mana sen tiling tutulup, zuwan'gha
kélelmeysen, — dédi.
21 Emdi jamaet Zekeriyani kütüp turatti; ular u muqeddes jayda néme üchün bunchiwala
hayal boldi, dep heyran qalghili turdi.
22 U chiqqanda ulargha gep qilalmidi; uning ulargha qol isharetlirini qilishidin, shun-
daqla zuwan sürelmigenlikidin ular uning muqeddes jayda birer alamet körünüshni
körgenlikini chüshinip yetti.
23 Shundaq boldiki, uning *ibadetxanidiki* xizmet mudditi toshushi bilenla, u öyige qaytti.
24 Derweqe, birnechche kündin kéyin uning ayali Élizabit hamilidar boldi; u besh
ayghiche tala-tüzge chiqmay:

■ **1:8** 1Tar. 24 ■ **1:9** Mis. 30:7; Law. 16:17. □ **1:10 «Emdi u xushbuy séliwatqanda, jamaet tashqirida turup dua qilishiwatatti»** — ««muqeddes jay»gha kirip xushbuy sélish» wezipisi her küni etigende saet toqquzda we chüshtin kéyin saet üchte, ikki qétimla ada qilinatti («Mis.» 30:7-8). □ **1:13 «ayaling Élizabit sanga bir oghul tughup béridu, sen uning ismini Yehya qoyghin»** — «Yehya» ibraniy we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepqiti» dégen menide) bilen ipadilinidu («Yehya» esli erebche söz idi). «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu shekilde tonush bolghanliqi üchün uni mushu terjimide ishlettuq. ■ **1:13** Luqa 1:60. ■ **1:14** Luqa 1:58. ■ **1:15** Chöl. 6:1-8; Hak. 13:4. ■ **1:16** Mal. 3:24; Mat. 11:14. □ **1:17 «itaetsizlerni heqqaniylarning aqilanilikige kirgüzüp...»** — «itaetsizler» Xudagha itaet qilmaydighanlar.«aqilanilikige» grék tilida «heqqaniylarning oyliriga». **«U Rebning aldida Iliyas peyghemberge xas bolghan roh we küch-qudrette bolup.... Reb üchün teyyarlan'ghan bir xelqni hazir qilish üchün uning aldida mangidu...»** — mushu yerde «Rebning aldida» grék tilida «uning aldida». Bu söz Tewrattiki «Yesh.» 40:1-11, «Mal.» 3:1 we 4:5-6ge asaslan'ghan; bu ulugh bésharetler boyiche Reb Özi yer yüzige kelmekchi bolidu; biraq uningdin awwal ewetilgen «aldin yürgüchi»si uning üchün bir xelqni (towigha keltürüp) teyyarlishi bilen yol teyyarlaydu. Bésharet qilin'ghan bu elchi Yehya özi idi, elwette. ■ **1:17** Mal. 3:23-24; Mat. 3:2; Mar. 9:12. ■ **1:18** Yar. 17:17.

25 «Emdi Perwerdigar méning halimgha nezirini chüshürüp, méni xalayiq arisida nomusqa qélishtin xalas qilip, manga bu künlerde shunchilik shapaet körsetti» — dédi.■

Eysaning dunyagha kélishidin bésharet

26-27 *Élizabit hamilidar bolup* alte ay bolghanda, perishte Jebrail Xuda teripidin Galiliye ölkisidiki Nasaret dégen bir sheherge, pak bir qizning qéshigha ewetildi. Qiz bolsa Dawut *padishahning* jemetidin bolghan Yüsüp isimlik bir kishige déyiship qoyulghanidi; qizning ismi bolsa Meryem idi.■
28 Jebrail uning aldigha kirip uninggha:
— Salam sanga, ey shepqetke muyesser bolghan qiz! Perwerdigar sanga yardur! — dédi.□
29 U perishtini körgende, uning sözidin bek hoduqup ketti, könglide bundaq salam sözi zadi némini körsitidighandu, dep oylap qaldi.
30 Perishte uninggha:
— Ey Meryem, qorqmighin. Sen Xuda aldida shepqet tapqansen.
31 Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen, sen uning ismini Eysa dep qoyisen. □ ■
32 U ulugh bolidu, Hemmidin Aliy Bolghuchining oghli dep atilidu; we Perwerdigar Xuda uninggha atisi Dawutning textini ata qilidu. □ ■
33 U Yaqupning jemeti üstige menggü seltenet qilidu, uning padishahliqi tügimestur, — dédi.□ ■
34 Meryem emdi perishtidin: — Men téxi er kishige tegmigen tursam, bu ish qandaqmu mumkin bolsun? — dep soridi.
35 Perishte uninggha jawaben: — Muqeddes Roh séning wujudunggha chüshidu we Hemmidin Aliy Bolghuchining küch-qudriti sanga saye bolup yéqinlishidu. Shunga, sendin tughulidighan muqeddes *perzent* Xudaning Oghli dep atilidu. □
36 We mana, tughqining Élizabitmu yashinip qalghan bolsimu, oghulgha hamilidar boldi; tughmas déyilgüchining qorsaq kötürginige hazir alte ay bolup qaldi.
37 Chünki Xuda bilen héchqandaq ish mumkin bolmay qalmaydu, — dédi.■
38 Meryem: — Mana Perwerdigarning dédikimen; manga sözüng boyiche bolsun, — dédi. Shuning bilen perishte uning yénidin ketti.

Meryemning Élizabitni yoqlishi

39 Meryem shu künlerde ornidin qopup aldirap Yehudiye taghliq rayonidiki bir sheherge bardi.
40 U Zekeriyaning öyige kirip, Élizabitqa salam berdi.

■ **1:25** Yar. 30:23; Yesh. 4:1. ■ **1:26-27** Mat. 1:18. □ **1:28 «Ey shepqetke muyesser bolghan qiz!»** — bezi kona köchürmilerde: «Ey, qiz-ayallar ichide bextliktursen!» dégen sözlermu qoshulidu. 42-ayetnimu körüng. □ **1:31 «sen uning ismini Eysa dep qoyisen»** — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibraniy tilida «Yeshua», menisi «Qutquzghuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlerning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmisidur. «Mat.» 1:21nimu we uning izahitini körüng. ■ **1:31** Yesh. 7:14. □ **1:32 «Perwerdigar Xuda uninggha atisi Dawutning textini ata qilidu»** — Tewrattiki köp bésharetlerde Qutquzghuchi-Mesih (1) Dawutning biwasite ewladi bolidu; (2) uning textige waris bolup awwal Israilgha, andin pütkül dunyagha padishah bolidu, dep éniq körsitilidu (mesilen «Zebur» 18-küy (bolupmu 43-ayet), 89:26-37, 132:11:, «Yesh.» 9:6-7, 16:5, «Yer.» 23:5, «Am.» 9:11-12, «Dan.» 2:44, 7:13-14, 27, «Mik.» 5:2-4 qatarliqlar). ■ **1:32** 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 9:6; 54:5. □ **1:33 «Yaqupning jemeti»** — pütkül Israil xelqini körsitidu. ■ **1:33** 1Tar. 22:10; Zeb. 45:6; 89:36; Yer. 23:5; Dan. 7:14,27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. □ **1:35 «sendin tughulidighan muqeddes perzent Xudaning Oghli dep atilidu»** — yaki «sendin tughulidighan perzent muqeddes, Xudaning Oghli dep atilidu». ■ **1:37** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Mat. 19:26; Luqa 18:27.

41 We shundaq boldiki, Élizabit Meryemning salimini anglighandila, qorsiqidiki bowaq
oynaqlap ketti. Élizabit bolsa Muqeddes Rohqa toldurulup, yuqiri awaz bilen tentene
qilip mundaq dédi:
— Qiz-ayallar ichide bextliktursen, qorsiqingdiki méwimu bextliktur! □
43 Manga shundaq *sherep* nedin keldikin, Rebbimning anisi bolghuchi méni yoqlap
keldi!
44 Chünki mana, saliming quliqimgha kirgendila, qorsiqimdiki bowaq söyünüp oy-
naqlap ketti.
45 Ishen'gen qiz neqeder bextliktur; chünki uninggha Perwerdigar teripidin éytilghan söz
jezmen emelge ashurulidu!□ ■

Meryem bésharet qilip Xudagha medhiye oquydu

46 Meryemmu xush bolup mundaq dédi: —

«Jénim Rebni ulughlaydu,
47 rohim Qutquzghuchim Xudadin shadlandi,□
48 Chünki U dédikining miskin haligha nezer saldi;
Chünki mana, shundin bashlap barliq dewrler méni bextlik dep ataydu;
49 Chünki Qadir Bolghuchi men üchün ulugh ishlarni emelge ashurdi;
Muqeddestur Uning nami.
50 Uning rehim-shepqiti dewrdin-dewrgiche Özidin qorqidighanlarning üstididur,■
51 U biliki bilen küch-qudritini namayan qildi,
U tekebburlarni könglidiki niyet-xiyalliri ichidila tarmar qildi.□ ■
52 U küchlük hökümdarlarni textidin chüshürdi,
Péqirlarni égiz kötürdi.■
53 U achlarni nazi-németler bilen toyundurdi,
Lékin baylarni quruq qol qayturdi.■
54-55 U ata-bowilirimizgha éytqinidek,
Yeni Ibrahim hem uning neslige menggü wede qilghinidek,
U Öz rehim-shepqitini éside tutup,
Quli Israilgha yardemge keldi».□ ■

56 Meryem Élizabitning yénida üch ayche turup, öz öyige qaytti.

□ **1:41 «Qiz-ayallar ichide bextliktursen, qorsiqingdiki méwimu bextliktur!»** — Élizabit Meryemge ibraniy tilida sözligen, elwette. Bu ayettiki «bextlik» (grék tilida «makarios») dégen söz ibraniy tilida «mubarek» dégen söz bilen ipadilen'gen bolushi kérek. Ibraniy tilida «mubarek»ning menisi: — (1) bextlik, (2) Xuda teripidin beriketlen'gen; (3) xelq teripidin bext tilen'gen we ulughlan'ghan. □ **1:45 «Ishen'gen qiz neqeder bextliktur; chünki uninggha Perwerdigar teripidin éytilghan söz jezmen emelge ashurulidu!»** — bashqa birxil terjimisi: «Emdi «Perwerdigardin ewetilgen söz jezmen emelge ashurulidu» dep ishen'güchi neqeder bextliktur!». ■ **1:45** Luqa 11:28. □ **1:47 «rohim ... Xudadin shadlandi»** — eslide grék tilida «rohim ... Xudada shadlandi» — (1) Xuda tüpeylidin shadlan'ghanliqini; (2) Xuda bilen yéqin alaqide bolup shadlan'ghanliqini körsitidu. Oqurmen 46- we 47-ayettin insanning «jan» we «roh» arisida bolghan munasiwetni köreleydu — Xudaning ishliri insanning rohida bashlinidu we kéyin «jéni»da (démek, insanning oyliri we héssiyatlirida) toluqlinidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «roh» we «jan» toghruluq körüng. ■ **1:50** Mis. 20:6. □ **1:51 «U tekebburlarni könglidiki niyet-xiyalliri ichidila tarmar qildi»** — bashqa birxil terjimisi: «U könglidiki oy-xiyallirida tekebburliship ketkenlerni tarmar qildi». ■ **1:51** Zeb. 33:10; Yesh. 51:9; 52:10; 1Pét. 5:5. ■ **1:52** 1Sam. 2:8; Zeb. 113:6. ■ **1:53** Zeb. 34:9-10 □ **1:54-55 «U Öz rehim-shepqitini éside tutup, ...»** — «(Xudaning) Öz rehim-shepqiti» mushu yerde belkim Tewrattiki «Perwerdigarning özgermes muhebbiti» dégen ibarining menisi bilen oxshashtur. Bu ibare Xuda Israilning ata-bowiliriga qilghan barliq shapaetlik wedilirini öz ichige alidu (yuqiriqi sözni körüng). **«... Quli Israilgha yardemge keldi»** — «Israil» mushu yerde Israil xelqini körsitidu. ■ **1:54-55** Yesh. 30:18; 41:9; 54:5; Yer. 31:2,20;Yar. 17:19; 22:18; Zeb. 132:11.

Yehya peyghemberning dunyagha kélishi

57 Élizabitning tughutining ay-küni toshup, bir oghul tughdi.
58 Emdi uning qolum-qoshniliri we uruq-tughqanliri Perwerdigarning uninggha körsetken méhir-shepqitini shunche ulghaytqanliqini anglap, uning bilen teng shadlandi. ■
59 We shundaq boldiki, bowaq tughulup sekkiz kün bolghanda, xalayiq balining xetnisini qilghili keldi. Ular uninggha Zekeriya dep atisining ismini qoymaqchi bolushti. ■
60 Lékin anisi jawaben:
— Yaq! Ismi Yehya atalsun — dédi.■
61 Ular uninggha: — Biraq uruq-jemetingiz ichide bundaq isimdikiler yoqqu! — déyishti.
62 Shuning bilen ular balining atisidin perzentingizge néme isim qoyushni xalaysiz, dep isharet bilen sorashti.
63 U bir parche *mom* taxtayni ekilishni telep qilip: «Uning ismi Yehyadur» dep yazdi. Hemmeylen intayin heyran qélishti. □
64 Shuan uning aghzi échildi, uning tili yéshilip, zuwan'gha keldi we shuning bilen Xudagha teshekkür-medhiye éytti.
65 Ularning öpchürisidikilerning hemmisini qorqunch basti; Yehudiye taghliq rayonlirida bu ishlarning hemmisi el aghzida pur ketti.
66 Bu ishlardin xewer tapquchilarning hemmisi ularni könglige püküp: «Bu bala zadi qandaq adem bolar?» déyishti. Chünki Perwerdigarning qoli derweqe uninggha yar idi.

Zekeriyaning nijat-qutquzulush heqqidiki béshariti

67 Shu chaghda balining atisi Zekeriya Muqeddes Rohqa toldurulup, wehiy-bésharetni yetküzüp, mundaq dédi: —
68 «Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqulsun!
Chünki U Öz xelqini yoqlap, ulardin xewer élip, bedel tölep ularni hör qildi.□
69-71 U qedimdin béri muqeddes peyghemberlirining aghzi arqiliq wede qilghinidek,
Quli bolghan Dawutning jemeti ichidin biz üchün bir nijat münggüzini östürüp turghuzdi;
Bu zat bizni düshmenlirimizdin we bizni öch köridighanlarning qolidin qutquzghuchi nijattur.□ ■
72-75 U shu yol bilen ata-bowilirimizgha iltipat eylep,
Muqeddes ehdisini emelge ashurush üchün,
Yeni atimiz Ibrahimgha bolghan qesimini éside tutup,
Bizni düshmenlirining qolidin azad qilip,
Barliq künlirimizde héchkimdin qorqmay, Öz aldida ixlasmenlik we heqqaniyliq bilen,

---

■ **1:58** Luqa 1:14. ■ **1:59** Yar. 17:12; Law. 12:3. ■ **1:60** Luqa 1:13. □ **1:63 «Uning ismi Yehyadur»** — grék tilida we ibraniy tilida «Uning ismi Yuhannadur». □ **1:68 «*Xuda* Öz xelqini yoqlap, ulardin xewer élip,...»** — «yoqlap, ulardin xewer élish» dégen ibare grék tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Tewrat we Injilda «Xudaning yoqlishi» uning insanlargha yéqin kélip ulardin xewer élishini öz ichige alidu. **«U *Xuda* bedel tölüp ularni *, yeni Öz xelqini* hör qildi»** — bu sözler éytilghan waqit Yehudiy xelqi Rim impériyesining mustemlikisi yaki ulargha béqindi idi. «hör bolush» mushu yerde rohiy erkinlikni körsitidu. Roshenki, Xudaning neziride muhim bolghini el-yurtning «musteqilliq»i emes, belki herbirimizning gunahimizdin azad bolushidin ibarettur. □ **1:69-71 «qedimdin béri..» —** grék tilida «ezeldin béri..». **«Quli bolghan Dawutning jemeti ichidin biz üchün bir nijat münggüzini östürüp turghuzdi...»** — «münggüz» bolsa melum elning yaki ademning shan-sheripini, küch-qudritini bildüridu. Mushu yerde bu «münggüz» Israilni (gunahliridin) qutquzup ularni shan-shereplik bir xelq qilidu; sözning Dawutning ewladi bolghan Qutquzghuchi-Mesihni körsetkenlikide guman yoq. **«Bu zat bizni düshmenlirimizdin we bizni öch köridighanlarning qolidin qutquzghuchi nijattur»** — «bu zat» grék tilida «u» déyilip, mushu yerde yuqirida tilgha élin'ghan «münggüz», yeni Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu. ■ **1:69-71** Zeb. 132:17; Zeb. 72:1-14; Yesh. 40:10; Yer. 23:6; 30:10; Dan. 9:27.

Xizmet-ibaditide bolidighan qildi.□ ■
76 Emdi sen, i balam,
Hemmidin Aliy Bolghuchining peyghembiri dep atilisen;
Chünki sen Rebning yollirini teyyarlash üchün Uning aldida mangisen.□ ■
77 Wezipeng uning xelqige gunahlirining kechürüm qilinishi arqiliq bolidighan nijatning xewirini bildürüshtür;■
78-79 Chünki Xudayimizning ichi-baghridin urghup chiqqan shepqetler wejidin,
Qarangghuluq we ölüm kölenggisi ichide olturghanlarni yorutush üchün,
Putlirimizni amanliq yoligha bashlash üchün,
Ershtin tang shepiqi üstimizge chüshüp yoqlidi.□ ■

80 Bala bolsa ösüp, rohta küchlendürüldi. U Israil jamaitining aldida namayan qilin'ghuche chöllerde yashap keldi.□ ■

2

Eysaning dunyagha kélishi
Mat. 1:18-25

1 Emdi shu künlerde, *Rim impératori* Qeyser Awghustustin barliq xelqtin baj élish üchün ularning royxéti tizimlansun dep perman chüshti.□
2 Tunji qétimliq bu nopus tizimlash Kiriniyus Suriye ölkisini idare qilip turghan waqtida élip bérilghanidi.□
3 Shuning bilen hemme adem nopusqa tizimlinish üchün öz yurtlirigha qaytish kérek boldi.
4 Yüsüpmu Dawut *padishahning* jemetidin bolghachqa, shundaqla uning biwasite ewladi bolghachqa, Galiliye ölkisidiki Nasaret shehiridin ayrilip, Yehudiye ölkisidiki, Dawutning yurti Beyt-Lehem dégen sheherge ketti.□ ■
5 Nopusqa tizimlinish üchün layiqi, bolghusi ayali Meryemmu bille bardi. Meryem hamilidar bolup, qorsiqi xélila yoghinap qalghanidi.
6 We shundaq boldiki, ular Beyt-Lehemde turghan waqtida Meryemning tughutining ay-küni toshup qaldi.

□ **1:72-75** «U... **muqeddes ehdisini emelge ashurush üchün, yeni atimiz Ibrahimgha bolghan qesimini éside tutup, bizni düshmenlirining qolidin azad qilip, barliq künlirimizde héchkimdin qorqmay, Öz aldida ixlasmenlik we heqqaniyliq bilen, xizmet-ibaditide bolidighan qildi»** — qaytilaymizki, bu barliq ishlarda: (1) Xuda Ibrahim we peyghemberlerge nijat toghruluq köp wedilerni qilghan; (2) U bu wedilerge asasen, ularni emelge ashurush üchün Mesihini ewetidu. Hemme ishlar 69-ayette tilgha élin'ghan «nijat münggüzi», yeni Qutquzghuchi-Mesih arqiliqla bolidu. ■ **1:72-75** Yar. 22:16; Zeb. 105:9; Yer. 31:33; Ibr. 6:13,17; Ibr. 9:14; 1Pét. 1:15. □ **1:76** **«...sen´Rebning yollirini teyyarlash üchün uning aldida mangisen»** — grék tilida «sen Rebning yollirini teyyarlash üchün Uning yüzi aldidamangisen». ■ **1:76** Luqa 1:17; Mal. 3:23. ■ **1:77** Luqa 3:3. □ **1:78-79** **«Xudayimizning ichi-baghridin urghup chiqqan shepqetler wejidin, qarangghuluq we ölüm kölenggisi ichide olturghanlarni yorutush üchün...»** — «Yesh.» 9:1-2, 42:7 49:9-10ni körüng. **«Ershtin tang shepiqi üstimizge chüshüp yoqlidi»** — «Tang shepiqi» bolsa yene Qutquzghuchi-Mesihning özini körsitidu, elwette. ■ **1:78-79** Yesh. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1. □ **1:80** **«bala bolsa ösüp, rohta küchlendürüldi»** — «roh» mushu yerde Yehyaning öz rohini körsitidu. ■ **1:80** Luqa 2:40. □ **2:1** **«Qeyser Awghustus»** — «Qeyser» Rim impératorlirining omumiy unwani. «Qeyser Awghustus» bolsa Rim impériyesi üstidin miladiyedin ilgiriki 27-yilidin miladiye 14-yilighiche seltenet qildi. □ **2:2** **«Tunji qétimliq bu nopus tizimlash Kiriniyus Suriye ölkisini idare qilip turghan waqtida élip bérilghanidi»** — bashqa birxil terjimisi «Bu royxet Kiriniyusning Suriye ölkisige hökümranliq qilip turghan waqtidiki tunji qétimliq nopus tizimlash idi». □ **2:4** **«Dawut padishahning jemetidin bolghachqa, shundaqla uning biwasite ewladi bolghachqa...»** — démek, Yüsüpning Dawutning textige warisliq qilghudek ewladliridin ikenlikini körsetse kérek. **«Dawutning yurti Beyt-Lehem dégen sheher»** — «sheher» déyilgini bilen Beyt-Lehem intayin kichik bir yurt idi; u Yérusalémdin on ikki kilométr yiraqliqta. ■ **2:4** 1Sam. 16; Mik. 5:1; Mat. 1:1; Yuh. 7:42.

7 Biraq sarayda ulargha orun bolmighachqa, Meryem shu yerde tunji oghlini tughqanda
uni zakilap, éghildiki oqurgha yatquzdi.□ ■

Perishtilerning padichilargha körünüshi

8 Shu yerning etrapidiki bezi padichilar dalada turatti; ular kéchiche tünep, padisigha
qaraytti.
9 We mana, Perwerdigarning bir perishtisi ularning aldida turatti; Perwerdigarning
parlaq sheripi ularning etrapini yorutuwetti. Ular intayin bek qorqup ketti.
10 Biraq perishte ulargha:
— Qorqmanglar! Chünki mana, pütün xelqqe xushalliq bolidighan bir xush xewerni
silerge élan qilimen.
11 Chünki bügün Dawutning shehiride siler üchün bir Qutquzghuchi tughuldi. U — Reb
Mesihdur!
12 *Uni* tépishinglar *üchün* shu alamet boliduki, bowaqni zakilan'ghan halda bir oqurda
yatqan pétide tapisiler, — dédi.□
13 Birdinla, perishtining etrapida zor bir top samawi qoshundikiler peyda bolup,
Xudani medhiyilep:□ ■

14 «Ershielada Xudagha shan-sherepler bolghay!
Yer yüzide bolsa u söyünidighan bendilirige aram-xatirjemlik bolsun!» déyishti.□ ■
15 Perishtiler ulardin ayrilip asman'gha chiqip kétiwidi, padichilar bir-birige:
— Beyt-Lehemge yol élip, Perwerdigar bizge uqturghan, emelge ashurghan bu ishni
körüp kéleyli, — déyishti.
16 Shuning bilen ular aldirap sheherge bérip, Meryem bilen Yüsüpni we oqurda yatqan
bowaqni izdep tapti.
17 Padichilar *bowaqni* körgendin kéyin, özlirige uning heqqide éytilghan sözlerni keng
tarqitiwetti.
18 Buni anglighanlarning hemmisi padichilarning dégenlirige intayin heyran qélishti.
19 Meryem bolsa bu ishlarning hemmisini könglige püküp, chongqur oylinip yüretti.
20 Padichilar körgen we anglighanlirining hemmisi üchün Xudani ulughlap, med-
hiye oqushqan péti qaytishti; barliq ishlar del ularghа xewerlendürülgendek bolup
chiqqanidi.

Yüsüp we Meryemning Eysani Xudagha atishi

21 Bowaqni xetne qilish waqti, yeni sekkizinchi küni toshqanda, uninggha Eysa dep
isim qoyuldi. Perishte bu isimni u téxi anisining baliyatqusida apiride bolmayla
qoyghanidi.■
22 Emdi Musa *peyghemberge* chüshürülgen qanun boyiche Yüsüp bilen Meryemning pak-
linish waqti toshqanda ular balini Perwerdigargha atap tapshurush üchün Yérusalémgha
élip bardi □ ■

□ **2:7 «Meryem shu yerde tunji oghlini tughqanda ...»** — Eysa Mesih qachan tughuldi? «Qoshumche söz»imizde bu ish toghruluq toxtilimiz. ■ **2:7** Mat. 1:25. □ **2:12 «bowaqni zakilan'ghan halda bir oqurda yatqan pétide tapisiler»** — bashqa birxil terjimisi: «bir oqurda yatqan, zakilan'ghan bir bowaqni tapisiler». □ **2:13 «samawi qoshundikiler»** — perishtiler. ■ **2:13** Dan. 7:10; Weh. 5:11. □ **2:14 «Yer yüzide bolsa u söyünidighan bendilirige aram-xatirjemlik bolsun!»** — bashqa birxil terjimisi: «Yer yüzide insanlargha amanliq, shapaet bolsun!» ■ **2:14** Yesh. 57:19; Ef. 2:17. ■ **2:21** Yar. 17:12; Law. 12:3; Mat. 1:21; Luqa 1:31; Yuh. 7:22. □ **2:22 «Yüsüp bilen Meryemning paklinish waqti toshqanda...»** — grék tilida «ularning paklinish waqti toshqanda...». Meryemning qiriqi toshqanda, özi we melum ehwalda Yüsüp ikkisi Tewrat qanuni boyiche «paklinish»i kérek bolatti («Law.» 12:2-4, «Mis.» 13:2ni körüng. ■ **2:22** Law. 12:6.

23 (Perwerdigarning Tewrat qanunida: «Barliq tunji oghul Perwerdigargha muqeddes
mensup atilishi kérek» dep yézilghinidek) □ ■
24 we shundaqla Perwerdigarning Tewrat qanunida déyilgini boyiche, bir jüp paxtek
yaki ikki kepter bachkisini qurbanliqqa sunush kérek idi.□ ■
25 We mana shu chaghlarda, Yérusalémda Siméon isimlik bir kishi turatti. U hem
heqqaniy we ixlasmen adem bolup, «Israilgha Teselli Bergüchi»ni intizarliq bilen
kütkenidi. Muqeddes Roh uning wujudigha yar idi. □
26 U Muqeddes Rohtin kelgen wehiydin özining Perwerdigarning Mesihini körmigüche
ölüm körmeydighanliqini bilgenidi.
27 U Muqeddes Rohning bashlishi bilen ibadetxanining *hoyliliriga* kirdi; ata-anisi
Tewratta békitilgen adetni béjirish üchün bowaq Eysani kötürüp kirgende,
28 Siméon bowaqni quchiqigha élip, Xudagha teshekkür-medhiye oqup mundaq dédi: —

29 «Emdi, i Igem, hazir sözüng boyiche qulungning bu alemdin xatirjemlik bilen kétishige
yol qoyghaysen;□ ■
30 Chünki öz közüm Séning nijatingni kördi,■
31 Uni barliq xelqler aldida hazirlighansen;□ ■
32 U ellerge wehiy bolidighan nur,
We xelqing Israilning shan-sheripidur!»□ ■

33 Balining ata-anisi bala heqqide éytilghanlirigha intayin heyran qélishti.
34 Siméon ulargha bext tilep, apisi Meryemge mundaq dédi:
— Mana! Bu bala Israildiki nurghun kishilerning yiqilishi we nurghun kishilerning
kötürülüshi üchün teyinlendi, shundaqla kishiler qarshi chiqip haqaretleydighan, *Xu-
daning* bésharetlik alamiti bolidu. ■
35 Shuning bilen nurghun kishilerning könglidiki gherezliri ashkarilinidu — we bir
qilichmu séning könglüngge sanjilidu!□
36 Shu yerde Ashir qebilisidin bolghan Fanuilning qizi Anna isimlik xéli yashan'ghan
bir ayal peyghembermu bar idi. U qiz waqtida erge tegkendin kéyin uning bilen yette
yil bille yashap, □
37 andin seksen töt yil tul turghan idi. U ibadetxana hoyliliridin chiqmay, kéche-kündüz
roza tutushlar we dualar bilen Xudagha ibadet qilatti. □ ■

□ **2:23 «Barliq tunji oghul»** — grék tilida «barliq baliyatquni (tunji) achqan bala». **««Barliq tunji oghul Perwerdigargha muqeddes mensup atilishi kérek» dep yézilghinidek...»** — bu muqeddes qanundiki emrler «Mis.» 22:29, 34:19, «Law.» 12:1-8, «Chöl.» 3:44-47ni körüng. ■ **2:23** Mis. 13:2,12; Chöl. 3:13; 8:16,17. □ **2:24 «Perwerdigarning Tewrat qanunida déyilgini boyiche, bir jüp paxtek yaki ikki kepter bachkisini qurbanliqqa sunush kérek»** — Tewrat qanuni boyiche, ayalning tughuttin kéyin tazilinishi üchün (namrat bolsa) mushundaq kepter qurbanliqini (Yérusalémdiki) ibadetxanigha apirip, soyup sunush üchün mes'ul kahin'gha tapshurushi kérek idi. ■ **2:24** Law. 12:8. □ **2:25 «Israilgha Teselli Bergüchi»** — Mesihni körsitidu. □ **2:29 «Emdi, i Igem, hazir sözüng boyiche qulungning bu alemdin xatirjemlik bilen kétishige yol qoyghaysen..»** — Siméon özining ömürwayet teqezza bolghinini (yeni Xuda Öz sözide turup, ewetken Mesihini) körgendin kéyin dunyadin kétishke razi bolidu. ■ **2:29** Yar. 46:30. ■ **2:30** Zeb. 98:2-3; Yesh. 52:10. □ **2:31 «Uni barliq xelqler aldida hazirlighansen...»** — «U» — Xudaning nijati, yeni Mesih. ■ **2:31** Ros. 28:28. □ **2:32 «*yat* eller»** — mushu yerde Yehudiy emeslerni körsitidu. Shu chaghda yat ellerning hemmisi dégüdek heqiqiy Xudani tonumay, butlargha choqun'ghan, elwette. ■ **2:32** Yesh. 42:6; 49:6; Ros. 13:47. ■ **2:34** Yesh. 8:14; Rim. 9:32; 1Pét. 2:8. □ **2:35 «... we bir qilichmu séning könglüngge sanjilidu!»** — grék tilida «qilich» mushu yerde yoghan, ikki bisliq birxil qilichni körsitidu. Meryemning könglige sanjighan ishlar oghlining Israil teripidin ret qilinip, azab-oqubet tartquzulup öltürülginidin bolghan derd-elemni körsitidu. □ **2:36 «Ashir qebilisidin bolghan Fanuilning qizi Anna isimlik xéli yashan'ghan bir ayal peyghember...»** — grék tilida «Anna» ibraniy tilida «Hannah» déyilgen. □ **2:37 «andin seksen töt yil tul turghan idi...»** — yaki «u tul qalghanidi. U seksen töt yashqa kirgen bolup,...». ■ **2:37** 1Sam. 1:22.

38 U del shu peytte yétip kélip Perwerdigargha teshekkür éytti, hemde Yérusalémda nijat-hörlükni kütüwatqan barliq xalayiqqa bala toghrisida söz qildi.□
39 *Yüsüp* bilen *Meryem* Tewratta békitilgen barliq ishlarni ada qilghandin kéyin, Galiliyege, öz shehiri Nasaretke qaytti.
40 Bala bolsa ösüp, dana-aqilanilik bilen tolup, rohta küchlendürüldi, Xudaning méhir-shepqitimu uning üstide idi.□ ■

Yash Eysa ibadetxanida

41 Uning ata-anisi her yili «ötüp kétish héyti»da Yérusalémgha baratti. ■
42 Eysa on ikki yashqa kirgen yili, ular uni élip, héytning aditi boyiche yene chiqip bardi.
43 Héyt künlirini ötküzgendin kéyin, ular öyige qarap kétiwatqanda, bala Eysa Yérusalémda qaldi. Ata-anisining bu ishtin xewiri yoq idi,
44 belki uni seperdash-hemrahliri bilen bille kéliwatidu, dep oylap, bir kün yol yürdi. Andin ular uni uruq-tughqanlari we dost-buraderliri arisidin izdeshke bashlidi;
45 izdep tapalmay, ular keynige yénip Yérusalémgha bérip yene izdidi.
46 We shundaq boldiki, üchinchi küni ular uni ibadetxana hoylisida Tewrat ustazlirining arisida olturup, ularning telimlirini anglawatqan hem ulardin soal sorawatqanning üstide tapti. □
47 Uning sözlirini anglighanlarning hemmisi uning chüshenchisige we bergen jawabliriga intayin heyran qélishti. ■
48 Ata-anisi uni körüp nahayiti heyranuhes bolushti, uning anisi uninggha:
— Way balam! Némishqa bizge shundaq muamile qilding? Atang ikkimiz parakende bolup séni izdep kelduq! — dédi.
49 U ulargha: — Némishqa méni izdidinglar? Ejeba, méning Atamning ishlirida bolushum kéreklikimni bilmemtinglar? — dédi. □
50 Lékin ular uning ulargha éytqinini chüshenmidi.■
51 Andin u ular bilen Nasaretke qaytti we ularning gépige izchil boysunatti. Lékin anisi bu ishlarning hemmisini könglige püküp qoydi.
52 Shundaq qilip, Eysa aqilanilik-danaliqta we qamette yétilip, Xuda we kishiler aldida barghanséri söyülmekte idi.■

3

Yehya peyghemberning telim bérishi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:1-8; Yh. 1:19-28

1 Rim impératori Tibérius Qeyserning seltenitining on beshinchi yili, Pontius Pilatus Yehudiye ölkisining waliysi, Hérod xan Galiliye ölkisining hakimi, Hérod xanning inisi

---

□ **2:38 «nijat-hörlükni kütüwatqan barliq xalayiq»** — mushu yerde «nijat-hörlük» **Xudaning** bedel tölep, gunahlardin xalas qilghan rohiy azadliqini körsitidu. □ **2:40 «bala bolsa ösüp, dana-aqilanilik bilen tolup, rohta küchlendürüldi»** — «roh» mushu yerde Eysaning öz (insaniy) rohini körsitidu. ■ **2:40** Luqa 1:80. ■ **2:41** Mis. 23:15,17; Law. 23:5; Qan. 16:1. □ **2:46 «üchinchi küni ular uni ibadetxana hoylisida Tewrat ustazlirining arisida .. tapti»** — «üchinchi küni» grék tilida «üch kündin kéyin». Buning menisi belkim Yérusalémdin ayrilip öyge qarap méngishqa bir kün, Yérusalémgha qaytishqa bir kün, andin Yérusalémda turup izdeshke bir kün ketkenidi, dégendek bolushi mumkin. ■ **2:47** Mat. 7:28; Mar. 1:22; Luqa 4:22,32; Yuh. 7:15. □ **2:49 «Ejeba, méning Atamning ishlirida bolushum kéreklikimni bilmemtinglar?»** — Yehudiylarning en'enisi we közqarishi boyiche, bala on ikki yashqa kirgende: (1) toluq Tewrat qanunigha emel qilishqa mes'uliyiti bolidu; (2) atisining ish-xizmitige shérik bolidu. Mushu yerde bashqa birxil terjimisi «Atamning öyide bolushum kéreklikim...». ■ **2:50** Luqa 9:45; 18:34. ■ **2:52** 1Sam. 2:26; Luqa 1:80.

Filip xan Ituriye we Traxonitis ölkisining hakimi, Lisanyas xan Abiliniy ölkisining hakimi bolghanda,□

□ **3:1 «Rim impératori Tibérius Qeyserning seltenitining on beshinchi yili» —** bizning hésablishimizche Tibérius Qeyser miladiye 13-yili 27-Iyun impérator dep jakarlan'ghan. Shunga Yehya peyghemberning Israilgha Xudaning padishahliqini, shundaqla Mesihning kelgenlikini jar sélishqa bashlighanliqi miladiye 28-yili bolsa kérek idi. **«Hérod xan Galiliye ölkisining hakimi, Hérod xanning inisi Filip xan Ituriye we Traxonitis ölkisining hakimi, Lisanyas xan Abiliniy ölkisining hakimi bolghanda...»** — mushu ayette üch qétim ishlitilgen «hakim» dégen söz grék tilida «tétrarq» dégen söz bilen ipadilinidu. «tétrarq» dégenning toluq menisi «(zéminning) töttin bir qismi üstidiki hakim». «tétrarq» dégen mertiwe «waliy»din töwen idi.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

2 Hannas hem Qayafa bash kahinliq qiliwatqanda, Xudaning söz-kalami chölde
yashawatqan Zekeriyaning oghli Yehyagha keldi.□ ■
3 U Iordan deryasi wadisidiki barliq rayonlarni kézip, kishilerge gunahlargha kechürüm
élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan *sugha* «chömüldürüsh»ni jakarlashni bash-
lidi.□ ■
4 Xuddi Tewrattiki Yeshaya peyghemberning sözliri xatirilen'gen qisimda pütülgendek:

«Bayawanda towlighuchi bir kishining:
Rebning yolini teyyarlanglar,
Uning yollirini tüz qilinglar! — dégen awazi anglandi.■
5 Barliq jilghilar toldurulidu,
Barliq tagh-döngler peslitilidu;
Egri-toqay jaylar tüzlinidu,
Ongghul-dongghul yerler tekshi yollar qilinidu.
6 Shundaq qilip, barliq et igiliri Xudaning nijatini köreleydighan bolidu! — dep
towlaydu».□ ■

7 Yehya emdi aldigha chömüldürüshni qobul qilishqa chiqqan top-top xalayiqqa:
— Ey zeherlik yilan baliliri! Kim silerni *Xudaning* chüshüsh aldida turghan ghezipidin
qéchinglar dep agahlandurdi?!□ ■
8 Emdi towigha layiq méwilerni keltürünglar! We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa
Ibrahimdur!» dep xiyal eylimenglar; chünki men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda
Ibrahimgha mushu tashlardinmu perzentlerni yaritip béreleydu.□ ■
9 Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan
herqandaq derexler késip otqa tashlinidu!» — dédi.□ ■
10 *Uning etrapigha* toplashqan kishiler emdi uningdin:
— Undaqta, biz qandaq qilishimiz kérek? — dep soridi.■
11 U jawaben: — Ikki qur chapini bar kishi birini yoq kishige bersun, yeydighini bar
kishimu shundaq qilsun, — dédi.■
12 Bezi bajgirlarmu chömüldürüshni qobul qilghili uning aldigha kélip:
— Ustaz, biz qandaq qilimiz? — dep soridi.
13 U ulargha: — Belgilen'gendin artuq baj almanglar, — dédi.
14 Andin bezi leshkerlermu uningdin:

□ **3:2 «... Hannas hem Qayafa bash kahinliq qiliwatqanda, Xudaning söz-kalami chölde yashawatqan Zekeriyaning oghli Yehyagha keldi» —** bu 1-2-ayette Xuda chaqchaq qiliwatqandek — dunyada shunche muhterem erbablar bolghini bilen, U Öz söz-kalamini ularning héchqaysisigha amanet qilghan emes, belki chölde yashawatqan namelum bir Yehudiygha tapshurdi. ■ **3:2** Ros. 4:6. □ **3:3 «*Yehya peyghember*... kishilerge gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan ***sugha*** «chömüldürüsh»ni jakarlashni bashlidi» —** «kishilerge gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan sugha «chömüldürüsh»: — bashqiche éytqanda, «Gunahliq yolliringlardin yénip, towa qilinglar! Towa qilghanliqinglarni bildürüsh üchün chömüldürüshni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — dégendek. ■ **3:3** Mat. 3:1; Mar. 1:4. ■ **3:4** Yesh. 40:3-5; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Yuh. 1:23. □ **3:6 «barliq et igiliri Xudaning nijatini köreleydighan bolidu!» —** «Yesh.» 40:3-5. ■ **3:6** Zeb. 98:2-3; Yesh. 40:3-5; 52:10. □ **3:7 «Ey zeherlik yilan baliliri! Kim silerni Xudaning chüshüsh aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?!» —** bu kinayilik, hejwiy gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, chömüldürüshni qobul qilish bizni Xudaning kélidighan ghezeptin qutquzidu, dégininglar qandaq gep?!» dégendek. ■ **3:7** Mat. 3:7; 23:33. □ **3:8 «Emdi towigha layiq méwilerni keltürünglar!» —** «towigha layiq méwiler» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. **«Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» —** démek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudiy milliti» bolup, biz héchnéme qilmisaqmu Xuda aldida pak turiwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu. ■ **3:8** Mat. 3:9; Yuh. 8:39; Ros. 13:26. □ **3:9 «Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi» —** Yehya peyghemberning bu ulugh sözi «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish aldida» dégen asasiy menini bildüridu. Bu söz toghruluq we 12-ayettiki kéyinki béshariti toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:9** Mat. 3:10; 7:19. ■ **3:10** Ros. 2:37. ■ **3:11** Yaq. 2:13,15; 1Yuh. 3:17.

— Bizchu, qandaq qilishimiz kérek? — dep sorashti.
U ulargha:
— Bashqilarning pulini zorawanliq bilen éliwalmanglar, héchkimge yalghandin shikayet qilmanglar we ish heqqinglargha razi bolunglar, — dédi.□
15 Emdi xelq teqezzaliqta bolup hemmeylen könglide Yehya toghruluq «Mesih mushu kishimidu?» dep oylashti. □
16 Yehya hemmeylen'ge jawaben: — Men silerni derweqe sugha chömüldürimen. Lékin mendin qudretlik bolghan birsi kélidu; men hetta keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen! U silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu. ■
17 Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini topa-samandin teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi.■
18 Emdi shundaq köp bashqa nesihetler bilen Yehya xush xewerni xelqqe yetküzdi.
19 *Kéyin*, hakim Hérod *ögey* akisining ayali Hérodiyeni *tartiwalghanliqi* tüpeylidin we shuningdek uning barliq bashqa rezil qilmishliri üchün Yehya teripidin eyiblen'gen, □ ■
20 Hérod bu barliq rezillikining üstige yene shuni qildiki, Yehyani zindan'gha tashlidi.

Eysaning chömüldürülüshni qobul qilishi
Mat. 3:13-17; Mar. 1:9-11

21 Shundaq boldiki, hemme xelq Yehyadin chömüldürüshni qobul qilghanda, Eysamu chömüldürüshni qobul qildi. U dua qiliwatqanda, asmanlar yérilip, ■
22 Muqeddes Roh kepter siyaqida chüshüp uning üstige qondi. Shuning bilen asmandin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi.□ ■

Eysaning nesebnamisi
Mat. 1:1-17

23 Eysa öz *xizmitini* bashlighanda, ottuzgha kirip qalghanidi. U (xeqning neziride) Yüsüpning oghli idi; Yüsüp Xéliyning oghli, □ ■
24 Xéliy Mattatning oghli, Mattat Lawiyning oghli, Lawiy Melkiyning oghli, Melkiy Yannayning oghli, Yannay Yüsüpning oghli,
25 Yüsüp Mattatiyaning oghli, Mattatiya Amosning oghli, Amos Nahumning oghli, Nahum Héslining oghli, Hésli Naggayning oghli,
26 Naggay Mahatning oghli, Mahat Mattatiyaning oghli, Mattatiya Sémeyning oghli, Sémey Yüsüpning oghli, Yüsüp Yudaning oghli, □

□ **3:14 «héchkimge yalghandin shikayet qilmanglar»** — belkim pul ündürüwélish meqsitide qilin'ghan shikayetni körsitishi mumkin. □ **3:15 «xelq teqezzaliqta bolup...»** — démek, teqqezaliq bilen Qutquzghuchi-Mesihni kütkinide. ■ **3:16** Yesh. 44:3; Yo. 2:27,28; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4. ■ **3:17** Mat. 3:12. □ **3:19 «hakim Hérod»** — «hakim» gérk tilida «tétrark». Bu söz «tötning birini idare qilghuchi» dégenni bildüridu; Hérod Rim impériyesining hökümranliqi astida bolup, Pelestinning töttin bir qismigha (Galiliyege) «padishah» yaki «xan» bolghan. ■ **3:19** Mat. 14:3; Mar. 6:18. ■ **3:21** Mat. 3:13; Mar. 1:9; Yuh. 1:32. □ **3:22 «Muqeddes Roh kepter siyaqida chüshüp uning üstige qondi»** — «kepter siyaqida» yaki «paxtek siyaqida». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. **«...shuning bilen asmandin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi»** — Eysaning Yehya peyghember teripidin chümüldürülüshi uning zindan'gha tashlinishidin burun, elwette. ■ **3:22** Yesh. 42:1; Mat. 17:5; Mar. 9:7; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. □ **3:23 «Eysa öz xizmitini bashlighanda, ottuzgha kirip qalghanidi»** — «ottuzgha kirip qalghanidi» grék tilida «ottuzche yashqa kirgenidi» — Grékshunas Proféssor Ramsayning déyishiche bu ibare (1) ottuz yash (yigirme toqquz yaki ottuz bir yash emes); (2) del ottuz yashqa kirgen küni dégen menide. Kahinlar we Lawiylar del ottuz yashqa kirgende xizmitini bashlaytti («Chöl.» 4:3, «Yar.» 41:46nimu körüng). ■ **3:23** Mat. 13:55; Yuh. 6:42. □ **3:26 «Yüsüp»** — yaki «Yoséx». **«Yuda»** — «Yehuda»ning qisqa shekli.

27 Yuda Yoananning oghli, Yoanan Résaning oghli, Résa Zerubbabelning oghli, Zerubbabel Salatiyelning oghli, Salatiyel Nériyning oghli, □
28 Nériy Melkiyning oghli, Melkiy Addining oghli, Addi Qosamning oghli, Qosam Élmadamning oghli, Élmadam Érning oghli,
29 Ér Yosening oghli, Yose Eliézerning oghli, Eliézer Yorimning oghli, Yorim Mattatning oghli, Mattat Lawiyning oghli,
30 Lawiy Siméonning oghli, Siméon Yehudaning oghli, Yehuda Yüsüpning oghli, Yüsüp Yonanning oghli, Yonan Eliaqimning oghli, □
31 Eliaqim Méléahning oghli, Méléah Mennaning oghli, Menna Mattataning oghli, Mattata Natanning oghli, Natan Dawutning oghli,
32 Dawut Yessening oghli, Yesse Obedning oghli, Obed Boazning oghli, Boaz Salmonning oghli, Salmon Nahshonning oghli, Nahshon Amminadabning oghli,
33 Amminadab Aramning oghli, Aram Hézronning oghli, Hézron Perezning oghli, Perez Yehudaning oghli, □
34 Yehuda Yaqupning oghli, Yaqup Ishaqning oghli, Ishaq Ibrahimning oghli, Ibrahim Terahning oghli, Terah Nahorning oghli, ■
35 Nahor Sérugning oghli, Sérug Raghuning oghli, Raghu Pelegning oghli, Peleg Éberning oghli, Éber Shélahning oghli, □
36 Shélah Qainanning oghli, Qainan Arpaxshadning oghli, Arpaxshad Shemning oghli, Shem Nuhning oghli, Nuh Lemexning oghli, □
37 Lemex Metushelahning oghli, Metushelah Hanoxning oghli, Hanox Yaredning oghli, Yared Mahalalilning oghli, Mahalalil Qénanning oghli,
38 Qénan Énoshning oghli, Énosh Sétning oghli, Sét Adem'atining oghli, Adem'ata bolsa, Xudaning oghli idi.□ ■

4

Eysaning chöl-bayawanda sinilishi
Mat. 4:1-11; Mar. 1:12-13

1 Andin Eysa Muqeddes Rohqa tolup, Iordan deryasidin qaytip kélip, Roh teripidin chöl-bayawan'gha élip bérildi.■
2 U u yerde qiriq kün Iblis teripidin sinaldi. U bu künlerde héchnerse yémidi. Künler ayaghlashqanda, uning qorsiqi taza achqanidi.■
3 Emdi Iblis uninggha:
— Sen eger Xudaning Oghli bolsang, mushu tashqa: «Nan'gha aylan!» dep buyrughin — dédi.□
4 Eysa uninggha jawaben:

□ **3:27 «Salatiyel» —** «Mat.» 1:12ni körüng. Tewratta, mesilen «Ezra» 3:2de «Shéaltiel» déyilidu. □ **3:30 «Yehuda» —** grék tilida mushu yerde «Yuda» déyilidu. □ **3:33 «Aram» —** «Rut» 4:20 we «1Tar.» 2:10de «Ram». **«Hézron»** — grék tilida «Esrom». **«Perez»** — grék tilida «Pares». ■ **3:34** Yar. 11:10. □ **3:35 «Sérug» —** grék tilida «Sérux». **«Raghu»** — grék tilida «Raghaw». Ibraniyche «Reu». **«Peleg»** — grék tilida «Paleg». **«Shélah»** — grék tilida «Salah». □ **3:36 «Qainan» —** grék tilida «Qainam». **«Shem»** — grék tilida «Sém». **«Lemex»** — grék tilida «Lamex». □ **3:38 «...Qénan Énoshning oghli, Énosh Sétning oghli, Sét Adem'atining oghli, Adem'ata bolsa, Xudaning oghli idi» —** bu nesebname we «Matta»da xatirilen'gen nesebname üstide «Matta»diki «qoshumche söz»imiz hemde «Yeremiya»diki (22:30 toghrisida) qoshumche sözimizni körüng. Bizningche Luqa bergen bu nesebname Mesihning anisi Meryemning nesebnamisidur. ■ **3:38** Yar. 5:3. ■ **4:1** Mat. 4:1; Mar. 1:12. ■ **4:2** Mis. 34:28; 1Pad. 19:8. □ **4:3 «sSen eger Xudaning Oghli bolsang...» —** grék tilida bu 3- we 9-ayetlerdiki «eger» adette «eger ...bolsang» (eger bolsang we derweqe shundaq bolisen)» dégen menini puritidu. «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu, elwette.

— *Tewratta*: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» dep yézilghan, — dédi.□ ■
5 Iblis yene uni égiz bir taghqa bashlap chiqip, bir deqiqe ichide dunyadiki barliq döletlerni uninggha körsetti.
6 Iblis uninggha: — Men bu hakimiyetning hemmisini we uninggha tewe barliq shanushewketlerni sanga teqdim qilimen; chünki bular manga tapshurulghan, men uni kimge bérishni xalisam, shuninggha bérimen.
7 Eger bash qoyup manga sejde qilsang, bularning hemmisi séningki bolidu, — dédi.
8 Eysa uninggha jawab bérip:
— *Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla qulluqida bol!» dep yézilghan, — dédi.□ ■
9 Andin Iblis uni Yérusalémgha élip bardi we uni ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup:
— Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! □
10 Chünki *Tewratta*: «*Xuda* Öz perishtilirige séni qoghdash heqqide emr qilidu»;
11 we, «Putungning tashqa urulup ketmesliki üchün, ular séni qollirida kötürüp yüridu» dep yézilghan, — dédi.□ ■
12 Eysa uninggha: — «*Tewratta*: «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu yézilghan, — dédi.□ ■
13 Iblis barliq sinashlarni ishlitip chiqqandin kéyin, uni waqtinche tashlap kétip qaldi.

Eysa Galiliye ölkiside
Mat. 4:12-17; Mar. 1:14-15

14 Eysa Rohning küch-qudriti ichide Galiliye ölkisige qaytip keldi. Shuning bilen uning xewer-shöhriti etraptiki herbir yurtlargha tarqaldi. □ ■
15 U ularning sinagoglirida telim bérgili turdi we ularning ulughlashlirigha sazawer boldi.□

Nasarette chetke qéqilish
Mat. 13:53-58; Mar. 6:1-6

16 U özi béqip chong qilin'ghan yurti Nasaretke kélip, shabat küni adettikidek sinagogqa kirdi we shundaqla *muqeddes yazmilarni* oqushqa öre turdi ■
17 we Tewrattiki «Yeshaya» dégen qisim uninggha tapshuruldi. U oram yazmini échip, munu sözler yézilghan yerni tépip oqudi:
18-19 — «Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,
Chünki U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüshke mesih qildi.
Tutqunlargha azadliqni,
We korlargha körüsh shipasini jakarlashqa,
Ézilgenlerni xalas qilishqa,

□ **4:4 «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu»** — «Qan.» 8:3. «...belki Xudaning herbir sözi bilenmu yashaydu» dégen sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu («Mat.» 4:4ni körüng). ■ **4:4** Qan. 8:3; Mat. 4:4. □ **4:8 «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla qulluqida bol!»** — Tewrat, «Qan.» 6:13. ■ **4:8** Qan. 6:13; 10:20; 1Sam. 7:3. □ **4:9 «uni ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup...»** — yaki «uni ibadetxanining égiz jayigha turghuzup...». «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. □ **4:11 «Putungning tashqa urulup ketmesliki üchün, ular séni qollirida kötürüp yüridu»** — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetni ishletkini toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:11** Zeb. 91:11,12. □ **4:12 «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:12** Qan. 6:16. □ **4:14 «Rohning küch-qudriti ichide...»** — Muqeddes Rohning küch-qudritide, elwette. ■ **4:14** Mat. 4:12; Mar. 1:14; Yuh. 4:43; Ros. 10:37. □ **4:15 «u ularning sinagoglirida telim bérgili turdi»** — «sinagog»lar toghruluq «tebirler»imizni körüng. ■ **4:16** Neh. 8:4, 5; Mat. 13:54; Mar. 6:1; Yuh. 4:43.

Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini jakarlashqa méni ewetti».□ ■

20 U yazmini türüwétip, sinagog xizmetchisige qayturup bérip, olturdi. Sinagogta olturghanlarning hemmisining közliri uninggha tikilip turatti. □
21 U köpchilikke:
— Mana bu ayet bügün quliqinglargha anglan'ghinida emelge ashurulmaqta, — dédi.
22 Hemmisi uning yaxshi gépini qiliship, uning aghzidin chiqiwatqan shapaetlik sözlirige heyran qéliship:
— Bu Yüsüpning oghli emesmu? — déyishti.■
23 U ulargha:
— Shübhisizki, siler manga «Ey téwip, awwal özüngni saqayt!» dégen temsilni keltürüp, «Xewer tapqinimizdek, Kepernahum shehiride néme ishlar yüz bergen bolsa, mushu yerdimu, öz yurtungdimu shularni körsetmemsen?» dewatisiler, — dédi. ■
24 — Biraq shuni silerge berheq éytip qoyayki, héchqandaq peyghember öz yurti teripidin qobul qilin'ghan emes. ■
25 Men silerge shu heqiqetni eslitimenki, Ilyas *peyghember*ning waqtida, asman uda üch yil alte ay étilip, dehshetlik bir qehetchilik barliq zéminni basqanda, Israilda nurghun tul ayallar bar idi;
26 biraq Ilyas ularning héchqaysisining qéshigha emes, belki Zidonning Zarefat shehiridiki bir tul ayalning qéshighila ewetilgen. □
27 We *shuninggha oxshash*, Élisha peyghemberning waqtida, Israilda maxaw késilige giriptar bolghanlar nurghun bolsimu, lékin Suriyelik Naamandin bashqa, héchqaysisi saqaytilghan emes! — dédi.□ ■
28 Sinagogdikiler bu sözlerni anglap, hemmisi qattiq ghezeplendi;
29 ornidin turushup, uni sheherdin heydep chiqirip, shu sheher jaylashqan taghning léwige echiqip, tik yardin tashliwetmekchi bolushti. □
30 Lékin u ularning arisidin bimalal ötüp, öz yoligha chiqip ketti.

Eysaning jinni heydiwétishi
Mar. 1:21-28

31 U Galiliye ölkisining Kepernahum dégen bir shehirige chüshti, u yerde shabat künliride xelqqe telim béretti. ■

□ **4:18-19 «U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüshke mesih qildi» —** «mesih qilish» (yaki «mesihlesh») toghruluq «Yesh.» 61:1diki izahat we «Tebirler»imizni körüng. Bezi kona köchürmilerde «U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa» dégen sözler mushu ayette qoshulidu. **«U méni yoqsullargha xush xewerler yetküzüshke mesih qildi. Tutqunlargha azadliqni we korlargha körüsh shipasini jakarlashqa, ézilgenlerni xalas qilishqa, Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini jakarlashqa méni ewetti»** — bu sözler «Yesh.» 61:1 hem 58:6din élin'ghan. ■ **4:18-19** Yesh. 42:7; 61:1, 2; Mat. 11:5. □ **4:20 «U yazmini türüwétip, sinagog xizmetchisige qayturup bérip, olturdi» —** sinagoglarda telim bergüchiler awwal muqeddes yazmilarni oqushqa turatti, andin telim bérishke olturatti. ■ **4:22** Yesh. 50:4; Mat. 13:54; Mar. 6:2; Luqa 2:47; Yuh. 6:42. ■ **4:23** Mat. 4:13. ■ **4:24** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Yuh. 4:44. □ **4:26 «Zarefat» —** grék tilida «Sarepta». **«Ilyas ularning héchqaysisining qéshigha emes, belki Zidonning Zarefat shehiridiki bir tul ayalning qéshighila ewetilgen»** — bu weqe «1Pad.» 17:9-24de xatirilen'gen. Ilyas peyghember Zidon rayoni (Yehudiy emeslerning zémini)diki shu tul xotunning öyige ewetilip, uning öyide turghan we acharchiliq axirlashquche tul xotun, oghli we özi üchün ozuq-tülük teminligen. Démek, Xudaning Öz xelqi — Yehudiylar arisida Iliyasning shundaq möjizilik yardimige érishküdek ixlasmenlik mewjut bolmighanidi, eksiche, itaetsizlik we asiyliq ochuq-ashkara körünetti. □ **4:27 «Élisha peyghemberning waqtida, Israilda maxaw késilige giriptar bolghanlar nurghun bolsimu, lékin Suriyelik Naamandin bashqa, héchqaysisi saqaytilghan emes!»** — Suriyelik Naaman Yehudiy emes idi, elwette. Bu weqe «2Pad.» 5:1-14de xatirilen'gen. Mesihning ularga «Siler Xudaning shapaitini we nijatini ret qilghachqa, U emdi Yehudiy emeslerge méhir-shepqet körsitidu!» dégendek idi. ■ **4:27** 2Pad. 5:14. □ **4:29 «uni sheherdin heydep chiqirip...» —** grék tilida «uni sheherdin tashlap...». ■ **4:31** Mat. 4:13; Mar. 1:21.

32 Ular uning telimige heyran qélishti, chünki uning sözi tolimu nopuzluq idi. ■
33 Emdi sinagogta napak jinning rohi chaplashqan bir kishi bolup, *uningdiki jin* qattiq awazda:□ ■
34 — Ey Nasaretlik Eysa, séning biz bilen néme karing?! Bizni yoqatqili keldingmu? Men séning kimlikingni bilimen, Xudaning Muqeddes Bolghuchisisen! — dep towlap ketti.
35 Lékin Eysa jin'gha tenbih bérip:
— Aghzingni yum! Uningdin chiq! — déwidi, jin héliqi ademni xalayiq otturisida yiqitiwétip, uningdin chiqip ketti. Lékin uninggha héch zerer yetküzmidi.
36 Hemmeylen buningdin qattiq heyran bolushup, bir-birige:
— Bu zadi qandaq ish! U derweqe hoquq we qudret bilen napak rohlargha emr qilsila, ular chiqip kétidiken, — déyishti. □
37 Shuning bilen uning xewer-shöhriti etraptiki herbir yurtlargha tarqaldi.

Eysaning nurghun késellerni saqaytishi
Mat. 8:14-17; Mar. 1:29-34

38 Eysa sinagogtin chiqip, Simonning öyige kirdi. Lékin Simonning qéynanisi éghir tep késili bolup qalghanidi; ular Eysadin uning hajitidin chiqishini ötündi. ■
39 U ayalning béshida turup, tepke tenbih bériwidi, tep shuan uningdin ketti. U derhal ornidin turup, ularni kütüshke bashlidi.
40 Kün pétishi bilenla, kishiler herxil késellerge giriptar bolghan yéqinliri bolsila, ularni uning aldigha élip kélishti. U ulargha bir-birlep qolini tegküzüp, ularni saqaytti. □ ■
41 Kishilerge chaplashqan nurghun jinlar ulardin chiqip: «Sen Xudaning Oghli!» dep towlap kétetti. Lékin u ulargha tenbih bérip, söz qilishigha yol qoymidi; chünki ular uning Mesih ikenlikini biletti.■
42 Kün chiqishi bilen, u sheherdin chiqip, pinhan bir jaygha ketti. Biraq top-top xalayiq uni izdep yüretti; ular uni tapqanda aldigha kélip, uni arimizda qalsun dep kétishidin tosmaqchi bolushti. ■
43 Lékin u ulargha:
— Xudaning padishahliqining xush xewirini bashqa sheher-yézilarghimu yetküzüshüm kérek; chünki men del bu ishqa ewetilgenmen, — dédi.
44 Shuning bilen u Galiliyediki sinagoglarda telim bérip yüriwerdi.□

5

Eysaning tunji qétim muxlis chaqirishi
Mat. 4:18-22; Mar. 1:16-20

1 Shundaq boldiki, u Ginnisaret kölining boyida turghanda, xalayiq Xudaning söz-kalamini anglash üchün uning etrapigha oliship qistiliship turatti.■
2 U köl boyida turghan ikki kémini kördi. Béliqchilar bolsa kémidin chüshüp, *qirghaqta* torlirini yuyushuwatatti.
3 U kémilerdin birige, yeni Simonningkige chiqip, uningdin kémini qirghaqtin sel yiraqlitishni iltimas qildi. Andin u kémide olturup top-top xalayiqqa telim berdi.
4 Sözi tügigendin kéyin, u Simon'gha:

■ **4:32** Mat. 7:29; Mar. 1:22. □ **4:33 «napak jinning rohi»** — bu dégenlik söz belkim bu jinning intayin napak ikenlikini tekitlimekchi. ■ **4:33** Mar. 1:23. □ **4:36 «Bu zadi qandaq ish!»** — yaki «Bu zadi qandaq telim?». ■ **4:38** Mat. 8:14; Mar. 1:29. □ **4:40 «kün pétishi bilenla,...»** — shabat küni tügigende (kechte), «ish qilish» yaki «xizmet qilish»qa bolatti (mesilen, késel ademni kötürüsh qatarliq). ■ **4:40** Mat. 8:16; Mar. 1:32; 7:32; 8:23,25. ■ **4:41** Mar. 1:34; 3:11. ■ **4:42** Mar. 1:35. □ **4:44 «Galiliyediki sinagoglarda»** — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «Yehudiyediki sinagoglarda» déyilidu. ■ **5:1** Mat. 13:2; Mar. 4:1.

— Kémini chongqurraq yerge heydep bérip, béliqlarni tutushqa torliringlarni sélinglar, — dédi.
5 Simon uninggha jawaben: — Ustaz, biz pütün kéchiche japa tartip héch nerse tutalmiduq. Biraq séning sözüng bilen torni salsam salay, dédi.
6 Ular shundaq qiliwidi, nurghun béliqlar torgha chüshti; tor sökülüshke bashlidi.□
7 Shuning bilen ular bashqa kémidiki shériklirini yardemge kélishke isharet qilishti. Ular kélip, *béliqlarni* ikki kémige liq qachiliwidi, kémiler chöküp kétey dep qaldi.
8 Simon Pétrus bu ishni körüp, Eysaning tizliri aldida yiqilip:
— Mendin yiraqlashqaysen, i Reb! Chünki men gunahkarmen! — dédi.
9 Chünki bunche köp béliq tutulghanliqidin u we uninggha hemrah bolghanlirini heyranliq basqanidi.
10 We Simonning shérikliri — Zebediyning oghulliri Yaqup bilen Yuhannamu hem shundaq heyran qaldi. Emdi Eysa Simon'gha:
— Qorqmighin, buningdin kéyin sen adem tutquchi bolisen — dédi.□ ■
11 Ular kémilerni qirghaqqa chiqirip, hemme nersini tashlap qoyup, uninggha egiship mangdi.■

Eysaning maxaw késilini saqaytishi
Mat. 8:1-4; Mar. 1:40-45

12 Shundaq boldiki, u sheher-yézilarning biride bolghanda, mana shu yerde, pütün bedinini maxaw bésip ketken bir adem bar idi; u Eysani körüpla uning ayighigha özini étip uningdin:
— Teqsir, eger sen xalisang, méni saqaytip pak qilalaysen! — dep yalwurdi.□ ■
13 Eysa qolini sozup uninggha tegküzüp turup:
— Xalaymen, paklan'ghin! — déwidi, bu ademning maxaw késili derhal uningdin ketti.
14 Eysa uninggha:
— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérip kahin'gha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üchün, Musa bu ishta emr qilghandek özüngning saqaytilghining üchün bir *qurbanliqni* sun'ghin, — dédi.□ ■
15 Lékin u toghrisidiki xewer téximu tarqilip pur ketti; shuning bilen top-top xelq uning sözini anglash we öz aghriq-késellirini saqaytishi üchün uning aldigha yighilip kéletti.
16 Halbuki, u pat-pat ulardin chékinip chöllük yerlerge bérip dua qilatti.

Eysaning ademning gunahlarni «kechürüm qilindi» déyish hoquqi
Mat. 9:1-8; Mar. 2:1-12

□ **5:6 «Ular shundaq qiliwidi, nurghun béliqlar torgha chüshti; tor sökülüshke bashlidi» —** adette Galiliye köliside béliqlar kündüzde chongqur sugha shungghup kiriwalidu, ularni tor bilen tartip chiqarghili bolmaydu. Oqurmenler shuni bayqighan bolushi mumkinki, Mesih «torliringlar»ni dégini bilen Pétrusning peqet birla torni sélishqa ishenchi bar idi («Yh.» 21:11ni we shu ayet toghruluq izahat we «Yuhanna»diki «qoshumche söz»ni körüng). □ **5:10 «sen adem*lerni* tutquchi bolisen»** — mushu söz ademlerni zindanlargha yaki qulluqqa emes, belki uning Xudaning qutquzush yolida ademlerni Sheytanning changgilidin we halak yolidin tutup qutquzush ishlirini körsitidu. ■ **5:10** Yer. 16:16; Ez. 47:9; Mat. 4:19; Mar. 1:17. ■ **5:11** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 18:28. □ **5:12 «Teqsir...» —** yaki «I Reb...». **«pütün bedinini maxaw bésip ketken bir adem....»** — «maxaw késili» birxil qorqunchluq téré késili bolup, Yehudiylar bu xil késelge giriptar bolghanlarni napak, dep qarap ulargha qet'iy yéqinlashmaytti. Bu késel toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:12** Mat. 8:2; Mar. 1:40. □ **5:14 «ularda bir guwahliq bolush üchün, Musa bu ishta emr qilghandek özüngning saqaytilghining üchün bir qurbanliqni sun'ghin» —** Musa peyghember Tewrat qanunida shundaq emrni körsetken: — Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanigha bérip, özining saqaytilghanliqini kahin'gha körsitip andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa tégishlik qurbanliqni sunushi kérek idi. Shübhisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi. «Law.» 14:1-32ni körüng. ■ **5:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4.

17 Shu künlerning biride shundaq boldiki, u telim bériwatqanda, yénida Perisiyler we
Tewrat ehliliri olturatti. Ular Galiliye, Yehudiye ölkilirining herqaysi yéza-qishlaqliri we
Yérusalémdin kelgenidi. Perwerdigarning késellerni saqaytish küch-qudriti uninggha yar
boldi.
18 Shu peytte, mana birqanche kishi zembilge yatquzulghan bir palechni kötürüp keldi.
Ular uni uning aldigha ekirishke intilishti. □ ■
19 Biraq ademlerning toliliqidin késelni ekirishke amal tapalmay, ular ögzige élip chiqip,
ögzidiki kahishlarni échip, késelni öyning ichige zembilde yatqan halda xalayiqning
otturisigha, Eysaning aldigha chüshürdi.
20 U ularning ishenchini körüp *palechke*:
— Burader, gunahliring kechürüm qilindi! — dédi.
21 Tewrat ustazliri bilen Perisiyler köngülliride:
— Bundaq kupurluq sözligen bu adem kimdur?! Xudadin bashqa gunahlarni
kechüreleydighan kim bar? — dep oylashti.□ ■
22 Biraq Eysa ularning könglide eyib izdeshlirini bilip yétip, jawaben:
— Siler könglünglarda némishqa eyib izdeysiler?
23 «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu?
24 Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish ho-
quqigha ige ikenlikini bilishinglar üchün, — U palech késelge:
— Sanga éytayki, ornungdin tur, ornungni yighishturup öyüngge qayt! — dep buyrudi.□
25 Héliqi adem derhal ularning aldida ornidin des turup, özi yatqan zembilni élip, Xudani
ulughlighiniche öyige qaytti.
26 Hemmeylenni dehshetlik heyranliq basti; ular Xudani ulughliship, qorqunchqa
chömgen halda:
— Biz bügün tilsimat ishlarni körduq! — déyishti.

Eysaning Lawiyni muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi
Mat. 9:9-13; Mar. 2:13-17

27 Bu ishlardin kéyin, u yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni körди. U baj yighidighan
orunda olturatti. U uninggha:
— Manga egeshkin! — dédi.□ ■
28 U ornidin turup, hemmini tashlap, uninggha egeshti.
29 Lawiy öyide uninggha katta bir ziyapet berdi. Ular bilen zor bir top bajgirlar we
bashqilarmu shu yerde hemdastixan bolghanidi. □ ■
30 Biraq Perisiyler we ularning éqimidiki Tewrat ustazliri ghudungshup uning muxlis-
lirigha:
— Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturisiler?! —
dep aghrinishti.□
31 Eysa ulargha jawaben:
— Saghlam ademler emes, belki késel ademler téwipqa mohtajdur.

□ **5:18 «... Ular uni uning aldigha ekirishke intilishti» —** Eysa öyde olturatti (19-ayetni körüng). ■ **5:18** Mat. 9:1; Mar. 2:3; Ros. 9:33. □ **5:21 «Perisiyler» —** qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **5:21** Zeb. 32:5; Yesh. 43:25. □ **5:24 «silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üchün» —** «Insan'oghli» toghruluq «Mat.» 8:20diki izahat we «Tebirler»ni körüng. □ **5:27 «u yolgha chiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni körди» —** «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi. ■ **5:27** Mat. 9:9; Mar. 2:14,15. □ **5:29 «zor bir top bajgirlar» —** «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan Rimliqlar üchün öz xelqidin baj yighip béridighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. ■ **5:29** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 15:1. □ **5:30 «Siler némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturisiler?!» —** «gunahkarlar» — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu.

32 Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim, — dédi.□ ■

Yéngi konidin üstündur
Mat. 9:14-17; Mar. 2:18-22

33 Andin ular uningdin:
— Némishqa Yehyaning muxlisliri daim roza tutup dua-tilawet qilidu, Perisiylerning muxlislirimu shundaq qilidu, lékin séning muxlisliring yep-ichipla yüridighu! — dep sorashti.■
34 U ulargha:
— Toyi boluwatqan yigit toyda toy méhmanliri bilen hemdastixan olturghan chaghda ularni roza tutquzalamsiler? □ ■
35 Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künlerde roza tutidu.□
36 U ulargha bir temsilmu keltürdi:
— Héchkim yéngi könglektin yirtip, uni kona könglekke yamaq qilmaydu. Undaq qilsa, yéngi köngleknimu yirtqan bolidu, shundaqla yéngidin alghan yamaqmu kona könglekke mas kelmeydu.
37 Shuningdek, héchkim yéngi sharabni kona tulumlargha qachilimaydu. Undaq qilsa, yéngi sharabning *köpüshi bilen* tulumlar yérilidu-de, sharabmu tökülüp kétidu; tulumlarmu kardin chiqidu. ■
38 Shunga yéngi sharab yéngi tulumlargha qachilinish kérek, shundaqta ikkilisi saqlinip qalidu.
39 Uning üstige, héchkim kona sharabtin kéyin yéngisini ichishni xalimaydu, chünki u: «Boldi, konisi yaxshi!» deydu.□

6

Eysa «shabat küni»ning Igisidur
Mat. 12:1-8; Mar. 2:23-28

1 Ikkinchi «muhim shabat küni», u bughdayliqlardin ötüp kétiwatatti. Uning muxlisliri bashaqlarni üzüwélip, aliqinida uwulap yewatatatti.□ ■

□ **5:32 «Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni towigha chaqirghili keldim» —** mushu sözide «gunahkarlar» dégini, özlirini gunahkar dep tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özini heqqaniy dep hésablighanlarni körsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti we hazirmu chaqiralmaydu. ■ **5:32** Mat. 9:13; Luqa 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **5:33** Mat. 9:14. □ **5:34 «toy méhmanliri» —** grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. ■ **5:34** Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **5:35 «Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künlerde roza tutidu» —** bu sözler Eysaning «ulardin (méhmanlardin) élip kétilip» ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésharet. ■ **5:37** Mat. 9:17; Mar. 2:22. □ **5:39 «héchkim kona sharabtin kéyin yéngisini ichishni xalimaydu» —** adette, kona sharab derweqe yéngi sharabtin yaxshi, elwette. □ **6:1 «Ikkinchi «muhim shabat küni»» —** grék tilida «ikkinchi «birinchi shabat küni»» dégen söz bilen ipadilinidu. Biz «birinchi»ni «muhim» dep terjime qilduq. Sewebini töwende chüshendürimiz. «Ikkinchi «birinchi shabat küni»» dégen bu ibarini chüshendürüsh tes. Alimlarning bu toghruluq ikki pikri bar: 1-pikir: — Yehudiy xelqining ikki xil kaléndari bar idi. Birinchi kaléndar Babilliqlarningkige oxshash bolup küzde («kanay chélish héyti» yaki «burgha héyti» bilen) bashlinatti. Bu kaléndar boyiche, shu yildiki «birinchi shabat» bolsa «tunji «birinchi shabat»» dep atalghan. Ikkinchi kaléndar etyazda bashlinatti («Mis.» 12:2ni körüng). Shu alimlarning pikriche, ikkinchi kaléndar boyiche, shu yildiki birinchi shabat «ikkinchi «birinchi shabat»» dep atilatti. 2-pikir: — bu «yette hepte héyti»ning ikkinchi heptisidiki shabat künini körsitidu («Law.» 23:10-22ni körüng). Shu alimlarning pikriche, bu héytning ikkinchi shabat küni «ikkinchi «birinchi shabat»» dep atilatti. Mushu pikir boyiche «birinchi» dégen söz mushu ayette asasen «muhim» dégen menide. Bizningche bu 2-pikir toghridur, chünki «yéngi yil»ning (etiyazdiki) «birinchi shabat»ida, yéngi bughday yaki arpa danlirini yéyish cheklen'genidi, belkim Xudagha atash kérek idi («Law.» 23:14-ayetni yene körüng). Némila bolmisun, shu waqit etiyazgha toghra kéletti. ■ **6:1** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Mar. 2:23.

2 Lékin buni körgen bezi Perisiyler ulargha:
— Siler némishqa shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qilisiler? — déyishti.□ ■
3 Eysa ulargha jawaben:
— Siler hetta Dawut *peyghember* we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini *muqeddes yazmilardin* oqumighanmusiler?□
4 Démek, u Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, *Tewratta* kahinlardin bashqa herqandaq ademning yéyéshi cheklen'gen «teqdim nanlar»ni *sorap* élip yégen we hemrahlirighimu bergen — dep jawab berdi.□
5 Axirida u ulargha:
— Insan'oghli shabat küniningmu Igisidur, — dédi.■
6 Yene bir shabat küni shundaq boldiki, u sinagogqa kirip telim bériwatatti. Sinagogta ong qoli yigilep ketken bir adem bar idi.■
7 Emdi Tewrat ustazliri bilen Perisiyler uning üstidin erz qilghudek birer ishni izdep tapayli dep, uning shabat künimu késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yürüshetti.□
8 Biraq Eysa ularning könglidikini bilip, qoli yigilep ketken ademge:
— Ornungdin tur, otturigha chiqqin! — dédi, héliqi adem ornidin qopup shu yerde turdi.
9 Andin Eysa ulargha:
— Silerdin sorap baqaychu, Tewratqa uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq qilishmu? Janni qutquzushmu yaki jan'gha zamin bolushmu? — dep soridi.
10 Etrapidikilerning hemmisige nezer salghandin kéyin, u héliqi ademge:
— Qolungni uzat, — dédi. U shundaq qilishi bilenla qoli eslige keltürülüp ikkinchi qoligha oxshash boldi. □ ■
11 Lékin ular ghezeptin hoshini yoqitip, Eysagha qandaq taqabil turush toghrisida meslihetlishishke bashlidi.□

Eysaning on ikki rosulni tallishi
Mat. 10:1-4; Mar. 3:13-19

12 Shu künlerde shundaq boldiki, u dua qilishqa taghqa chiqti we u yerde Xudagha kéchiche dua qildi.
13 Tang atqanda, muxlislirini aldigha chaqirip, ularning ichidin on ikkiylenni tallap, ularni rosul dep atidi. ■
14 Ular: Simon (Eysa uni Pétrus depmu atighan) we uning inisi Andiriyas; Yaqup we Yuhanna, Filip we Bartolomay,

---

□ **6:2 «Némishqa shabat küni Tewratta cheklen'gen ishni qilisiler?»** — «cheklen'gen ish» Tewrat qanunida cheklen'gen, démekchi. Ularning shikayet qilghini muxlislarning yéyishi emes («Qan.» 23:25ni körüng), belki shabat künide muxlislarning «hosul alghanliq»i idi. «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatlirimizni körüng. ■ **6:2** Mis. 20:10. □ **6:3 «Siler hetta Dawut peyghember ... néme qilghanliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?»** — «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylerning daim reqibliridin soraydighan soal shekli idi. □ **6:4 «Démek, u Xudaning öyige kirip, *Xudagha* atalghan, Tewratta kahinlardin bashqa herqandaq ademning yéyéshi cheklen'gen «teqdim nanlar»ni sorap élip yégen we hemrahlirighimu bergen»** — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirilen'gen. ■ **6:5** Mat. 12:8; Mar. 2:28. ■ **6:6** Mat. 12:9; Mar. 3:1. □ **6:7 «...uning üstidin erz qilghudek birer ishni izdep tapayli dep, uning shabat künimu késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yürüshetti»** — ularning qilmaqchi bolghan erzi bolsa «U shabat künide késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan»» bolidu. □ **6:10 «U shundaq qilishi bilenla qoli eslige keltürülüp ikkinchi qoligha oxshash boldi»** — «eslige keltürülüp» dégen péilning mejhul shekli bizge bu ishni Xuda özi qilghan, dégenni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künide yaratqanliqi» üchün zadi kimni eyiblimekchi? ■ **6:10** 1Pad. 13:6. □ **6:11 «ular ghezeptin hoshini yoqitip...»** — «ular» 7-ayette körsitilgen «Tewrat ustazliri we Perisiyler». ■ **6:13** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 9:1.

15 Matta we Tomas, Alfayning oghli Yaqup we milletperwer dep atalghan Simon, □
16 Yaqupning oghli Yehuda we kéyin uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlar idi.□

Eysaning késellerni saqaytishi we telim bérishi
Mat. 4:23-25; 5:1-12

17 Eysa *rosulliri* bilen taghdin chüshüp, bir tüzlenglikte turatti. Shu yerde nurghun muxlisliri hemde pütkül Yehudiye ölkisidin we Yérusalémdin, Tur we Zidon sheherlirige qaraydighan déngiz boyidiki yurtlardin top-top kishiler yighilishti. Ular uning telimlirini anglash we késellirige shipaliq izdesh üchün kelgenidi. ■
18 Napak rohlardin azablan'ghanlarmu shipaliq tépishti.
19 Bu top-top ademlerning hemmisi qollirini uninggha tegküzüwélishqa intiletti; chünki küch-qudret uning wujudidin chiqip ularning hemmisige shipaliq bériwatatti.■

Xushalliq we qayghu

20 Shuning bilen u béshini kötürüp muxlislirigha qarap mundaq dédi:
— «Mubarek, ey yoqsullar! Chünki Xudaning padishahliqi silerningkidur.□ ■
21 Mubarek, ey hazir ach qalghanlar! Chünki siler toluq toyunisiler.
Mubarek, ey yighlawatqanlar! Chünki külidighan bolisiler.■
22 Kishiler Insan'oghlining wejidin silerdin nepretlense, silerni özliridin chetke qaqsa, silerge töhmet-haqaret qilsa, naminglarni rezil dep qarghisa, silerge mubarek! ■
23 Shu küni shadlinip tentene qilip sekrenglar. Chünki mana, ershte bolghan in'aminglar zordur. Chünki ularning ata-bowiliri *burunqi* peyghemberlergimu oxshash ishlarni qilghan.■

24 — Lékin halinglargha way, ey baylar!
Chünki siler alliqachan rahet-paraghitinglargha ige boldunglar!■
25 Halinglargha way, ey qarni toyun'ghanlar!
Chünki siler ach qalisiler.
Halinglargha way, ey külüwatqanlar!
Chünki haza tutup yighlaysiler.■
26 Hemmeylen silerni yaxshi dégende, halinglargha way! Chünki ularning ata-bowilirimu *burunqi* saxta peyghemberlerge shundaq qilghan».

Düshminiglargha méhir-muhebbet körsitinglar
Mat. 5:38-48; 7:12

27 — Biraq manga qulaq salghan silerge shuni éytip qoyayki, düshmenliringlargha méhir-muhebbet körsitinglar; silerge öch bolghanlargha yaxshiliq qilinglar. ■
28 Silerni qarghighanlargha bext tilenglar; silerge yaman muamilide bolghanlarghimu dua qilinglar. ■
29 Birsi mengzingge ursa, ikkinchi mengzingnimu tutup ber; birsi chapiningni éliwalimen dése, könglikingnimu ayimay bergin. ■

□ **6:15 «milletperwer»** — yaki, «Qanaanliq». Yehudiy milletperwerler wetinini Rim impériyesidin azad qilish üchün zorawanliq bilen küresh qilghuchilar idi. □ **6:16 «Yaqupning oghli»** — bu Yaqup 14- we 15-ayettiki «Yaqup»lardin bashqisi bolsa kérek. **«Yaqupning oghli»** — bezi kona köchürülmilerde «Yaqupning inisi» déyilidu. ■ **6:17** Mat. 4:25; Mar. 3:7. ■ **6:19** Mar. 5:30. □ **6:20 «Mubarek, ey yoqsullar!»** — «yoqsullar» belkim özining Xudagha qet'iy mohtajliqini tonup yetkenler. Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilin'ghan» dégen menide ishlitilidu. ■ **6:20** Mat. 5:2. ■ **6:21** Yesh. 61:3; 65:13; 66:10. ■ **6:22** Mat. 5:11; 1Pét. 2:19; 3:14; 4:14. ■ **6:23** Ros. 5:41; 7:51. ■ **6:24** Am. 6:1, 8. ■ **6:25** Yesh. 65:13; Yaq. 4:9; 5:1. ■ **6:27** Mis. 23:4; Pend. 25:21; Mat. 5:44; Rim. 12:20; 1Kor. 4:12. ■ **6:28** Luqa 23:34; Ros. 7:60. ■ **6:29** 1Kor. 6:7.

30 Birsi sendin birnéme tilise, uninggha bergin. Birsi séning birer nersengni élip ketse, uni qayturup bérishni sorima. □ ■
31 Bashqilarning özünglargha qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ulargha shundaq muamile qilinglar. ■
32 Eger siler özünglarni yaxshi körgenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, undaqda silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu özini yaxshi körgenlerge méhir-muhebbet körsitidighu. ■
33 Eger siler özünglargha yaxshiliq qilghanlarghila yaxshiliq qilsanglar, undaqta silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu shundaq qilidighu!
34 Eger siler qerzni «choqum qayturup béridu» dep oylighanlargha bersenglar, undaqta silerde néme shapaet bolsun? Chünki hetta gunahkarlarmu eynen qayturup alimiz dep bashqa gunahkarlargha qerz béridighu! ■
35 Lékin siler bolsanglar, düshminiglarghimu méhir-muhebbet körsitinglar, yaxshiliq qilinglar, bashqilargha ötne béringlar we «Ular bizge bérnéme qayturidu» dep oylimanglar. Shu chaghda, in'aminglar zor bolidu we siler Hemmidin Aliy Bolghuchining perzentliri bolisiler. Chünki u tuzkorlargha we rezillergimu méhribanliq qilidu. □ ■
36 Atanglar méhriban bolghinidek silermu méhriban bolunglar.

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar
Mat. 7:1-5

37 — Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Bolmisa, siler *Xudaning* hökümige uchraysiler. Bashqilarni gunahqa békitmenglar we silermu gunahqa békitilmeysiler. Bashqilarni kechürünglar we silermu kechürüm qilinisiler. ■
38 Béringlar we silergimu bérilidu — hetta chong ölchigüchke liq chingdap, silkip toldurulup üstidin téship chüshkidek derijide qoynunglargha töküp bérilidu. Siler bashqilargha qandaq ölchem bilen ölchep bersenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep bérilidu.□ ■
39 Andin u ulargha temsil éytip mundaq dédi:
— Qarighu qarighuni yétilep mangalamdu? Undaq qilsa, her ikkisi orekke chüshüp ketmemdu? ■
40 Muxlis ustazidin üstün turmaydu; lékin takamullashturulghini ustazigha oxshash bolidu.□ ■
41 Emdi néme üchün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?! □ ■

□ **6:30 «Birsi sendin birnéme tilise, uninggha bergin» —** némini bérish kéreklikini Rebbimiz éytmidi. Bezi ehwalda tiligüchige tiliginini bersek uninggha payda emes, belki ziyan yetküzidu. Mesilen, haraqkesh adem pul yaki haraq tilise buni bersek bolmaydu; lékin mumkin bolsa yardem qolimizni uzitishimiz kérek. Bashqa misal «Ros.» 3:1-11de tépilidu, bolupmu 6-ayetni körüng. ■ **6:30** Qan. 15:7; Mat. 5:42. ■ **6:31** Mat. 7:12. ■ **6:32** Mat. 5:46. ■ **6:34** Qan. 15:8; Mat. 5:42. □ **6:35 «Hemmidin Aliy Bolghuchining perzentliri bolisiler» —** démek, emelliringlar buninggha guwahliq bolidu. ■ **6:35** Mat. 5:45. ■ **6:37** Mat. 7:1; Rim. 2:1; 1Kor. 4:5. □ **6:38 «silergimu bérilidu — hetta chong ölchigüchke liq chingdap, silkip toldurulup üstidin téship chüshkidek derijide quynunglargha töküp bérilidu» —** Ottura Sherqte birsi birawgha ashliq hediye qilmaqchi bolsa (1) ashni xaltigha liq qachilaydu; (2) danlar chingdilip chüshsun dep xaltini silkiydu; (3) chingdalghan danlarning üstige «téship chüshküdek derijide» yene qachilaydu. ■ **6:38** Pend. 10:22; 19:17; Mat. 7:2; Mar. 4:24. ■ **6:39** Yesh. 42:19; Mat. 15:14. □ **6:40 «Muxlis ustazidin üstün turmaydu; lékin takamullashturulghini ustazigha oxshash bolidu» —** bu sirliq söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshse, uninggha oxshash azab-oqubetni körüshi mumkin, dégen menini öz ichige alidu. ■ **6:40** Mat. 10:24; Yuh. 13:16; 15:20. □ **6:41 «buradiringning közidiki qil» —** yaki «qérindishingning közidiki qil». **«Emdi néme üchün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» —** menisi: «Néme üchün buradiringning here képikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen?» dégendek. ■ **6:41** Mat. 7:3.

42 Sen qandaqmu öz közüngde turghan limni körmey turup buradiringgha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyeleysen?! Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwételeysen.
43 Chünki héchqandaq yaxshi derex yaman méwe bermeydu, héchqandaq yaman derexmu yaxshi méwe bermeydu. ■
44 Herqandaq derexni bergen méwisidin perq etkili bolidu. Chünki tikendin enjürni üzgili bolmas, yantaqtin üzüm üzgili bolmas. ■
45 Yaxshi adem qelbidiki yaxshiliq xezinisidin yaxshiliq chiqiridu; rezil adem qelbidiki rezillik xezinisidin rezillikni chiqiridu. Chünki qelb némige toldurulghan bolsa, éghizdin shu chiqidu.■

Ikki xil imaret salghan kishiler
Mat. 7:24-27

46 — Siler némishqa méni «Reb! Reb!» deysiler-yu, biraq silerge éytqanlirimgha emel qilmaysiler? ■
47 Emise, méning aldimgha kélip, sözlirimni anglap emel qilghan herkimning kimge oxshighanliqini silerge körsitip bérey. ■
48 U xuddi chongqur kolap, ulini qoram tashning üstige sélip öy salghan kishige oxshaydu. Kelkün kelgende, su éqimi u öyning üstige zerb bilen urulghini bilen, uni midir-sidir qilalmidi, chünki u puxta sélin'ghan.
49 Lékin sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan kishi bolsa, quruq yerning üstige ulsiz öy salghan kishige oxshaydu. *Kelkün* éqimi shu öyning üstige urulushi bilen u örülüp ketti; uning örülüshi intayin dehshetlik boldi!

7

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi
Mat. 8:5-13; Yh. 4:43-54

1 Eysa köpchilikke bu sözlerning hemmisini qilip bolghandin kéyin, Kepernahum shehirige *qayta* kirdi.
2 U yerde melum bir yüzbéshining etiwarliq quli éghir késel bolup, sekratta yatatti.
3 Yüzbéshi Eysaning xewirini anglap, birnechche Yehudiy aqsaqalni uning yénigha bérip, uning kélip qulini qutquzushi üchün ötünüshke ewetti.□
4 Ular Eysaning aldigha kelgende uninggha:
— Bu ishni tiligüchi bolsa, tilikini ijabet qilishingizgha heqiqeten erziydighan adem.
5 Chünki u bizning *Yehudiy* élimizni yaxshi köridu we hetta biz üchün bir sinagogmu sélip berdi, — dep jiddiy qiyapette ötünüshti.
6 Eysa ular bilen bille bardi. Biraq öyige az qalghanda, yüzbéshi Eysaning aldigha birnechche dostini ewetip uninggha mundaq dégüzdi:
— «Teqsir, özlirini aware qilmisila, özlirining torusumning astigha kélishlirige erzimeymen.□
7 Shunga özümnimu silining aldiliriga bérishqa layiq hésablimidim. Sili peqet bir éghiz söz qilip qoysila, qulum saqiyip kétidu.

■ **6:43** Mat. 7:17; 12:33. ■ **6:44** Mat. 7:16. ■ **6:45** Mat. 12:35. ■ **6:46** Mal. 1:6; Mat. 7:21; 25:11; Luqa 13:25; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. ■ **6:47** Mat. 7:24. □ **7:3 «... Eysaning kélip qulini qutquzushi üchün...»** — grék tilida «qutquzush» we «saqaytish» birla söz bilen ipadilinidu. **«Yüzbéshi Eysaning xewirini anglap, birnechche Yehudiy aqsaqalni uning yénigha bérip, Eysaning kélip qulini qutquzushi üchün ötünüshke ewetti»** — yüzbéshi rimliq puqra bolup, Yehudiy emes idi. 5-ayetke qarighanda u rimliqlarning butpereslikini tashlap, Tewrat arqiliq Xudagha étiqad baghlighan adem idi. □ **7:6 «Teqsir»** — yaki «Reb».

8 Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen, qol astimdimu leshkerlirim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu; qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu».□
9 Eysa bu gepni anglap *yüzbéshigha* teejjüblendi. U burulup keynige egeshken xalayiqqa: Derweqe, hetta Israildimu bundaq zor ishenchni tapalmighanidim! — dédi.
10 Yüzbéshi ewetken kishiler qaytip barghanda, késel bolghan qulning sellimaza saqayghanliqini kördi.□

Tul ayalning oghlini tirildürüsh

11 Bu ishtin kéyin u Nain dégen bir sheherge bardi. Uning muxlisliri we yene top-top kishiler uninggha egiship mangdi.
12 U sheher qowuqigha yéqinlashqanda, mana kishiler jinaza kötürüp chiqiwatqanidi. Ölgüchi anisining yekke-yégane oghli idi, uning üstige anisi tul ayal idi. Sheherdin chong bir top adem ayalgha hemrah bolup chiqqanidi.
13 Reb uni körüp, uninggha ichini aghritip:
— Yighlimighin, — dédi.
14 Shuning bilen u ötüp, tawutqa qolini tegküziwidi, tawut kötürgenler toxtidi. U:
— Yigit, sanga éytimen, oyghan! — dédi. □ ■
15 Ölgüchi bolsa ruslinip tik olturdi we gep qilishqa bashlidi. *Eysa* uni anisigha tapshurup berdi.
16 Hemmeylenni qorqunch bésip, ular Xudani ulughlap:
— «Arimizda ulugh bir peyghember turghuzuldi!» we «Xuda Öz xelqini yoqlap keldi!» — déyishti.□ ■
17 Uning toghrisidiki bu xewer pütün Yehudiye zémini we etraptiki rayonlargha tarqilip ketti.

Yehya peyghemberning muxlislirining Eysa bilen körüshkili kélishi
Mat. 11:2-19

18 Yehyaning muxlisliri emdi bu barliq ishlarning xewirini uninggha yetküzdi. Yehya muxlisliridin ikkiylenni özige chaqirip, ■
19 Ularni Eysaning aldigha ewetip: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» dep sorap kélishke ewetti.□
20 Ular Eysaning aldigha bérip:
— Chömüldürgüchi Yehya bizni sendin: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» dep sorap kélishke yéninggha ewetti — dédi.

□ **7:8 «Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen» —** muhim söz «men**mu**» — démek, yüzbéshi Rim impératorning hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem Igisining hohuqi astida turup, Hemmige Qadirning hoquqi bilen alemning ishlirini buyruydighan adem idi. □ **7:10 «Yüzbéshi ewetken kishiler qaytip barghanda, késel bolghan qulning sellimaza saqayghanliqini kördi» —** bu weqe «Mat.» 8:8-13dimu xatirilinidu. □ **7:14 «U ötüp, tawutqa qolini tegküziwidi» —** Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche jinazigha tégish kishini yette kün'giche «napak» qilatti («Chöl.» 19:11-12ni körüng). Biraq ölginini tirik qilish hemme ishni bashqiche qilidu! ■ **7:14** Ros. 9:40. □ **7:16 «Xuda Öz xelqini yoqlap keldi!» —** Tewrat we Injilda «Xudaning yoqlishi» Uning insanlargha yéqin kélip ulardin xewer élishini öz ichige alidu. ■ **7:16** Luqa 1:68; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14; 9:17. ■ **7:18** Mat. 11:2. □ **7:19 «Kélishi muqerrer zat» —** Xuda wede qilghan Qutquzghuchi-Mesih, elwette. Yehya özi Mesihning yolini teyyarlash üchün uning aldida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu. **«Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?»** — Yehya peyghember shu muxlislirini ewetkende zindanda idi. Shuning bilen u belkim: «Eysa heqiqeten Qutquzghuchi bolsa, némishqa u méni mushu zindanda yétishqa yol qoyidu?» dep sorishi mumkin idi. «Matta»diki «qoshumche söz»de bu ish («Mat.» 11:2-6) toghruluq izahatlirimizni körüng.

21 Del shu waqitta *Eysa* aghriq-silaq we késel-waba basqan we yaman rohlar chaplashqan nurghun kishilerni saqaytti we nurghun qarighularni köridighan qildi.
22 Shuning bilen u *Yehyaning muxlislirigha*:
— Siler qaytip bérip, Yehyagha öz anglighan we körgenliringlar toghruluq xewer yetküzüp — «Korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar. ■
23 *Uninggha yene*: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, — dédi.□
24 Yehyaning elchiliri ketkendin kéyin, u top-top ademlerge Yehya toghruluq söz échip:
— «Siler *burun Yehyani izdep* chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu? ■
25 Yaki ésil kiyim kiygen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiygen, eysh-ishret ichide yashaydighanlar padishahlarning ordiliridin tépilidughu!
26 Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, *bu bolsa* peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur.
27 Chünki *muqeddes yazmilardiki*: —
«Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;
U séning aldingda yolungni teyyarlaydu» — dep yézilghan söz mana del uning toghrisida yézilghandur. □ ■
28 Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida Yehyadinmu ulughi yoq; emma Xudaning padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu
29 (emdi *Yehyani* anglighan puqralar, hetta bajgirlarmu Xudaning yolini toghra dep Yehyaning chömüldürüshi bilen chömüldürülgenidi. □
30 Lékin Perisiyler we Tewratshunaslar Yehyaning chömüldürüshini qobul qilmay, Xudaning özlirige bolghan meqset-iradisini chetke qaqqanidi).
31 Lékin bu zamanning kishilirini zadi kimlerge oxshitay? Ular kimlerge oxshaydu? ■
32 Ular xuddi reste-bazarlarda olturuwélip, bir-birige: «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussul oynimidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep *qaqshaydighan tuturuqsiz* balilargha oxshaydu.
33 Chünki Chömüldürgüchi Yehya kélip ziyapette olturmaytti, *sharab* ichmeytti. Shuning bilen siler: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishisiler. □ ■
34 Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana siler: «Taza bir toymas we meyxor iken. U bajgirlar we gunahkarlarning dostidur» déyishisiler.
35 Lékin danaliq bolsa özining barliq perzentliri arqiliq durus dep tonulidu».□

Gunahkar ayalning Eysani etirlishi

■ **7:22** Yesh. 29:18; 35:5; 61:1. □ **7:23 «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!»** — Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzghuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» — dep gumanlan'ghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **7:24** Mat. 11:7. □ **7:27 «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu»** — Tewrat, «Mal.» 3:1; «Yesh.» 40:3. ■ **7:27** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2. □ **7:29 «hetta bajgirlarmu Xudaning yolini toghra dep Yehyaning chömüldürüshi bilen chömüldürülgenidi»** — «Xudaning yolini toghra dep» grék tilida «Xudani toghra dep...» dégen ibarini bildüridu. ■ **7:31** Mat. 11:16. □ **7:33 «Chömüldürgüchi Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti»** — grék tilida «Chömüldürgüchi Yehya kélip ne nan yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlerning éside barki, Yehya peyghember intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng. ■ **7:33** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **7:35 «danaliq bolsa özining barliq perzentliri arqiliq durus dep tonulidu»** — yaki «danaliq bolsa özining barliq ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

36 Perisiylerdin biri uningdin öyümde méhman bolsingiz dep ötündi. Emdi u Perisiyning öyige kirip dastixanda olturdi. □ ■
37 We mana, u sheherde buzuq dep tonulghan bir ayal Eysaning bu Perisiyning öyide dastixanda olturghanliqini anglap, aq qashtéshidin yasalghan bir qutida murmekki élip keldi. □
38 U yighlighan péti uning keynide, putigha yéqin turup, köz yashliri qilip, putlirini höl qiliwetti; andin chachliri bilen uning putlirini értip qurutti hem putlirini toxtimay söyüp, üstige etir sürdi.
39 Emdi uni chaqirghan Perisiy bu ishni körüp, ichide: «Bu adem rast peyghember bolghan bolsa, özige tégiwatqan bu ayalning kim we qandaq ikenlikini biletti. Chünki u bir buzuq!» dep oylidi.
40 Shuning bilen Eysa uninggha jawaben:
— Simon, sanga deydighan bir gépim bar, — dédi.
— Éyting, ustaz, — dédi Simon.
41 — Ikki adem melum bir qerz igisige qerzdar iken. Biri besh yüz kümüsh dinargha, yene biri bolsa ellik kümüsh dinargha qerzdar iken. □
42 Lékin her ikkisining qerzni qayturghili héchnersisi bolmighachqa, qerz igisi méhribanliq qilip her ikkisining qerzini kechürüm qiptu. Séningche, ularning qaysisi uni bekrek söyidu? — dep soridi Eysa.
43 Simon jawaben: — Méningche, *qerzi* köprek kechürüm qilin'ghan kishi, — dédi.
— Toghra höküm qilding, — dédi Eysa.
44 Andin héliqi ayalgha burulup, Simon'gha:
— Bu ayalni kördüngmu? Men öyüngge kirginim bilen, sen putlirimni yuyushqa su bermigeniding; lékin u köz yéshi bilen putlirimni yudi we chéchi bilen értip qurutti.
45 Sen méni salam bérip söymiding; lékin u men kirgendin tartip putlirimni söyüshtin toxtimidi.
46 Sen béshimghimu may sürkimigeniding; biraq u méning putlirimgha murmekkini sürkep qoydi. □
47 Shunga shuni sanga éytip qoyayki, uning nurghun gunahliri kechürüm qilindi. Chünki mana, uning körsetken méhir-muhebbiti chongqur emesmu? Emma kechürümi az bolghanlarning méhir-muhebbetni körsitishimu az bolidu, — dédi.□
48 Andin u ayalgha:
— Gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.■
49 Ular bilen hemdastixan olturghanlar könglide: «Kishilerning gunahlirinimu kechürüm qilghuchi bu adem zadi kimdu?» déyishti.■
50 Eysa héliqi ayalgha:
— Étiqading séni qutquzdi; aman-xatirjemlik bilen qaytqin! — dédi.□

□ **7:36 «... dastixanda olturdi»** — grék tilida «dastixanda yatti». Yehudiylar we Grékler adette dastixanda yanpashlap yatatti. ■ **7:36** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Yuh. 11:2; 12:2 □ **7:37 «murmekki»** — bu xil etir. U adette intayin qimmet idi (mesilen, «Mat.» 26:7ni körüng). □ **7:41 «kümüsh dinar»** — Rim impériyesning pul birliki, texminen bir ademning bir künlük ish heqqi bolatti. □ **7:46 «Sen béshimghimu may sürkimigeniding»** — shu dewrde kishiler hörmetlik méhmanlarni qarshi élish üchün méhmanning béshigha etirlik mayni sürkep qoyatti. □ **7:47 «Chünki mana, uning körsetken méhir-muhebbiti chongqur emesmu?»** — bu ayalning muhebbiti Xudaning kechürümige érishishning sewebi emes, belki uning chongqur muhebbiti uning **alliqachan Xudaning kechürümige érishkenliki tüpeylidin** boldi we shundaqla buninggha ispat körsetti. ■ **7:48** Mat. 9:2. ■ **7:49** Mat. 9:3. □ **7:50 «Étiqading séni qutquzdi»** — «étiqading» mushu yerde, shübhisizki, Eysa bu söz bilen ayalning özige baghlighan ishenchini, yeni uning gunahlarni kechürüm qilalaydighan Mesih ikenlikige baghlighan ishenchini körsitidu.

8

Eysagha egeshken ayallar
Mat. 13:1-17; Mar. 4:1-12

1 Kéyin, *Eysa* shu yurtlarni kézip, shehermu-sheher, yézimu-yéza Xudaning
padishahliqining xush xewirini élan qilip jakarlidi; on ikkiylenmu uning bilen birge
bardi.
2 Uning bilen bille barghanlardin yene yaman rohlardin we aghriq-silaqlardin saqaytil-
ghan bezi ayallarmu bar idi; ularning arisida özidin yette jin heydep chiqirilghan
Meryem (Magdalliq dep atalghan),■
3 Hérod *xan*ning saray ghojidari Xuzaning ayali Yoanna, Suzanna we bashqa nurghun
ayallarmu bar idi. Bular öz mal-mülükliri bilen u *we uning muxlislirining* hajetliridin
chiqatti.□

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

4 Chong bir top ademler yighilghanda, shundaqla herqaysi sheherlerdin kishiler uning
yénigha kelgende, u ulargha bir temsil sözlep berdi:■
5 — «Uruq chachquchi uruq chachqili *étizgha* chiqiptu. Uruq chachqanda, uruqlardin
beziliri chighir yol üstige chüshüp, dessilip kétiptu we asmandiki uchar-qanatlar kélip
ularni yep kétiptu.
6 Bashqa beziliri tashliq yerge chüshüptu. Yerde nemlik bolmighachqa, ünüp chiqqini
bilen qurup kétiptu.
7 Bashqa beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler maysilar bilen teng ösüp
maysilarni boghuwaptu.
8 Bashqa beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ün'gendin kéyin, yüz hesse hosul
bériptu». Bularni dégendin kéyin u yuqiri awaz bilen:
— Anglighudek quliqi barlar buni anglisun! dep towlidi.
9 Kéyin uning muxlisliri uningdin: — Bu temsilning menisi néme? — dep soridi. ■
10 U ulargha mundaq dédi:
— Xudaning padishahliqining sirlirini bilish silerge nésip qilindi. Biraq bu ishlar
qalghan bashqilargha temsiller bilenla éytilidu. Meqsiti shuki, «Ular qarisimu körmeydu,
anglisimu chüshenmeydu».□ ■
11 Emdi temsilning menisi mundaq: — Uruq bolsa, Xudaning söz-kalamidur. ■
12 Chighir yol boyidikiler bolsa mushular: Ular söz-kalamni anglaydu; lékin Iblis kélip,
ularning ishinip qutquzulushining aldini élishi üchün ularning qelbidiki sözni élip kétidu.
13 Tashliq yerge chüshken uruqlar söz-kalamni anglighan haman xushalliq bilen qobul
qilghanlargha temsil qilin'ghan. Ularda yiltiz bolmighachqa, peqet bir mehel ishinip,
andin sinaq-müshküllük waqti kelgende, *étiqadtin* téyilip kétidu. ■
14 Tikenlikke chüshken uruqlar bolsa shundaq ademlerni körsetkenki, sözni anglighan
bolsimu, yolgha chiqqandin kéyin bu paniy hayattiki endishiler, bayliqlar we ha-
lawetlerning éziqturushliri bilen boghulup, uruq pishmay hosul bermeydu. ■

■ **8:2** Mat. 27:55,56. □ **8:3 «u we uning muxlislirining»** — bu ibare grék tilida bezi köchürülmilerde «uning» yaki bezi köchürülmilerde «ularning» bilen ipadilinidu. **«Hérod *xan*ning saray ghojidari Xuzaning ayali Yoanna, Suzanna we bashqa nurghun ayallarmu bar idi... uning... hajetliridin chiqatti»** — «kirish söz»imizde déginimizdek, Luqa daim Eysaning qiz-ayallar bilen bolghan munasiwitini bayqap yüridu ■ **8:4** Mat. 13:3; Mar. 4:2. ■ **8:9** Mat. 13:10; Mar. 4:10. □ **8:10 «Xudaning padishahliqining sirlirini bilish silerge nésip qilindi»** — «sirlar» Injilda eslide insanlargha ashkarilanmighan, hazir Mesih yaki rosulliri arqiliq ayan qilin'ghan ishlarni körsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirliq, elwette. **«Ular qarisimu körmeydu, anglisimu chüshenmeydu»** — bu sözler «Yesh.» 6:9din élin'ghan. ■ **8:10** Zeb. 25:4, 9, 14; 78:1-2; Yesh. 6:9-10; Ez. 12:2; Mat. 11:25; 13:14; Mar. 4:12; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8; 2Kor. 3:5,14. ■ **8:11** Mat. 13:18; Mar. 4:13. ■ **8:13** Mat. 13:20; Mar. 4:16. ■ **8:14** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9.

15 Lékin yaxshi tupraqqa chéchilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap, semimiy we yaxshi qelbi bilen uni tutidighanlarni körsitidu; bundaq ademler sewrchanliq bilen hosul béridu.

Hemme ish ashkarilinidu
Mar. 4:21-25

16 Héchkim chiraghni yéqip qoyup üstige idishni kömtürüp qoymas yaki kariwat astigha turghuzmas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen öyge kirgenler yoruqluqni köridu. ■
17 Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay, yoruqluqqa chiqmay qalmaydu. ■
18 Shuning üchün, anglishinglarning qandaq ikenlikige köngül qoyunglar! Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta bar dep hasablighinimu uningdin mehrum qilinidu.□ ■

Eysaning heqiqiy ailisi
Mat. 12:46-50; Mar. 3:31-35

19 Emdi uning anisi we iniliri uning bilen körüshkili keldi. Lékin adem nurghun bolghachqa, yénigha kélelmigenidi. ■
20 Shuning bilen birsi uninggha:
— Aningiz we iniliringiz siz bilen körüshimiz dep, sirtta turidu, — dédi.
21 Lékin u jawaben: — Méning anam we aka-uka qérindashlirim bolsa Xudaning sözini anglap, uninggha emel qilghuchilardur, dédi.■

Eysaning boranni tinchitishi
Mat. 8:23-27; Mar. 4:35-41

22 We shundaq boldiki, shu künlerdin biri, u muxlisliri bilen bir kémige chüshüp, ulargha:
— Kölning u qétigha barayli, — dédi. Shuning bilen ular yolgha chiqti. ■
23 Kéme kétiwatqanda u uyqugha ketkenidi. Kölge tuyuqsiz qara boran kélip, kémige su toshup kétip, ular xewpte qaldi.
24 Muxlislar kélip uni oyghitip:
— Ustaz, ustaz, tügishidighan bolduq! — dédi.
Lékin u ornidin turup, boran'gha we dawalghughan dolqunlargha tenbih berdi; hemmisi toxtap, tinch boldi.
25 U muxlisligha qarap:
— Ishenchinglar nege ketti? — dédi.
Ular hem qorqushup, hem bekmu heyran bolup, bir-birige:
— Bu adem zadi kimdu, buyruq qilsa, hetta shamallar we dolqunlarmu uninggha boysunidiken-he! — dep kétishti.■

Eysaning «qoshun» jinlar chaplashqan ademni azad qilishi
Mat. 8:28-34; Mar. 5:1-20

26 Shuning bilen ular Galiliyening udulidiki Gérasaliqlarning yurtigha yétip bardi. □ ■

■ **8:16** Mat. 5:15; Mar. 4:21; Luqa 11:33. ■ **8:17** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 12:2. □ **8:18 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu —** «kimde bar bolsa... » — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shübhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üchün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **8:18** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 19:26. ■ **8:19** Mat. 12:46; 13:55; Mar. 3:31. ■ **8:21** Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16. ■ **8:22** Mat. 8:23; Mar. 4:35,36. ■ **8:25** Ayup 26:12; Zeb. 107:25. □ **8:26 «Gérasaliqlar» —** «Mat.» 8:28de ular «Gadaraliqlar»mu dep atilidu. ■ **8:26** Mat. 8:28; Mar. 5:1.

27 U qirghaqqa chiqishi bilenla, uzundin béri jinlar chaplashqan, sheherdin kelgen
melum adem uning aldigha keldi. Bu adem kiyim kiymey, héch öyde turmay, görler
arisida yashaytti. □
28 Lékin u Eysani körüpla warqirap, uning ayighigha yiqilip qattiq awaz bilen:
— Hemmidin Aliy Xudaning Oghli Eysa, séning men bilen néme karing! Sendin
ötünimenki, méni qiynima! — dep towlap ketti.
29 Chünki Eysa napak rohning uningdin chiqishini buyruwatatti (chünki jin nurghun
qétim uni tutuwalghanidi; u chaghlarda kishiler uning put-qollirini kishen-zenjirler
bilen baghlap uni qamap qoyghan bolsimu, u zenjirlerni üzüp qéchip chiqqan we jin
teripidin chöl-bayawanlargha heydiwétilgenidi).
30 Eysa bu ademdin:
— Isming néme? — dep soriwidi, u: — Ismim «Qoshun», — dédi. Chünki nurghun jinlar
uning ichige kirip chaplishiwalghanidi.
31 Emdi ular Eysadin özlirini tégi yoq hanggha ketküzmeslikni ötünüp yalwurdi.
32 Shu yerde tagh baghrida chong bir top tongguz padisi ozuqliniwatatti. Jinlar Eysagha
yalwurup, tongguzlarning ténige kirishke ijazet bérishini ötündi. U ulargha ijazet berdi.
33 Jinlar shu ademdin chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi; shuning bilen pütkül
tongguz padisi tik yardin étilip chüshüp, kölge gherq boldi.
34 Tongguzlarni baqquchilarmu bu weqeni körüp u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu
xewerni tarqatti.
35 Xalayiq zadi néme ish bolghanliqini körgili chiqti; Eysaning aldigha kelgende, shu
yerde özidin jinlar chiqqan héliqi ademning kiyim-kéchekni kiyip, es-hoshi jayida halda
Eysaning ayighi aldida olturghinini kördi; ular qorqup kétishti.
36 Bu weqeni körgenlermu jinlar chaplashqan ademning qandaq saqaytilghinini
köpchilikke teswirlep berdi.
37 Andin Gérasaliqlarning yurtidikiler we etrapidiki barliq kishiler uning ularning ari-
sidin kétishini ötünüshti. Chünki dehshetlik qorqunch ularni basqanidi. Shunga u kémige
chüshüp, qaytishqa yol aldi. □ ■
38 Emma jinlar özidin chiqip ketken héliqi adem uninggha, Men sen bilen bille kétey, —
dep yalwurdi.
Lékin u uni yolgha sélip:■
39 — Öyüngge qaytip bérip, Xudaning sanga shunche chong ishlarni qilip bergenlikini
yetküzgin, — dédi.
U adem qaytip bérip, pütkül sheherni arilap, Eysaning özige shunche chong ishlarni qilip
bergenlikini élan qildi.

Tirildürülgen qiz, saqaytilghan ayal
Mat. 9:18-26; Mar. 5:21-43

40 Eysa qaytip kelginide, shundaq boldiki, xalayiq uni xushalliq bilen qarshi élishti;
chünki hemmeylen uning qaytip kélishini kütüp turatti. □
41 We mana, bir kishi, sinagogning chongi bolghan Yairus isimlik kishimu Eysaning
aldigha kélip ayighigha özini étip, uning öyige bérishini ötündi. ■
42 Chünki uning on ikki yashliq yalghuz qizi sekratta idi.
Eysa u yerge barghinida, top-top kishiler uning etrapigha zich oliship uni qistishatti.
43 Arisida xun tewresh késilige giriptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar idi;
u bar-yoqini téwiplargha xejlep tügetken bolsimu, héchqaysisidin shipa tapmighaniken. ■

□ **8:27 «görler arisida»** — yaki «görler ichide». Pelestinde köp görler öngkürlerdin yasilidu. □ **8:37 «Gérasaliqlar»** — yaki «Gadariyliqlar» yaki «Gérgesenliqlar» ■ **8:37** Ros. 16:39. ■ **8:38** Mar. 5:18. □ **8:40 «Eysa qaytip kelginide»** — belkim kölning udulidiki qashqa qaytqanda. ■ **8:41** Mat. 9:18; Mar. 5:22. ■ **8:43** Law. 15:25; Mat. 9:20; Mar. 5:25.

44 U *Eysaning* arqisidin kélip, uning tonining péshini siliwidi, shuan xun toxtidi.
45 Eysa: — Manga qol tegküzgen kim? — dep soridi.
Hemmeylen inkar qilghanda, Pétrusmu we uning bilen bolghanlarmu:
— Ustaz, xalayiq top-top bolup töt etrapingni oliship, séni qistishiwatqan yerde, sen «Manga tegken kim?», dep soraysen'ghu? — dédi.
46 Lékin Eysa:
— Yaq! Birsi manga tegdi; chünki wujudumdin qudretning chiqip kétiwatqinini sezdim, — dédi.
47 Héliqi ayal özining yoshurup qalalmaydighanliqini bilip, titrigen halda uning aldigha yiqildi we köpchilik aldida özining néme sewebtin Eysagha qol tegküzgenlikini, shundaqla shuan qandaq saqayghanlikini éytti.
48 Eysa uninggha: — Yüreklik bol, qizim, ishenching séni saqaytti! Aman-xatirjemlik bilen mangghin! — dédi. □
49 U söz qiliwatqanda, sinagog chongining öyidin chiqqan bireylen kélip sinagog chongigha:
— Qizingiz jan üzdi. Emdi ustazni kayitmighin, — dédi.■
50 Lékin Eysa buni anglap uninggha:
— Qorqmighin! Peqet ishenchte bol, u saqiyip kétidu, — dédi.
51 U öyge barghanda Pétrus, Yuhanna, Yaqup we qizning ata-anisidin bashqa héchkimning özi bilen bille öyge kirishige ruxset qilmidi.
52 U yerdikiler xemmisi qizgha matem tutup yigha-zar kötürüwatatti. Lékin u:
— Boldi, yighlimanglar! Chünki qiz ölmidi, peqet uxlap qaptu! — dédi.■
53 Ular bolsa qizning alliqachan jan üzdi dep bilgechke, uni mesxire qildi.
54 Lékin u ularni chiqiriwétip, qizning qolidin tartip:
— Balam, ornungdin tur, — dep chaqirdi.
55 *Qizning* rohi qaytip kélip, u derhal ornidin turdi. U qizgha yégüdek birnéme bérishni éytti.
56 Qizning ata-anisi intayin heyran qélishti. Lékin u ulargha bu ishni héchkimge éytmasliqni tapilidi.

9

Eysaning on ikki rosulni ewetishi
Mat. 10:5-15; Mar. 6:7-13

1 Eysa on ikkiylenni chaqirip, ulargha barliq jinlarni heydiwétish we késellerni saqaytishqa qudret we hoquq berdi.■
2 Andin ularni Xudaning padishahliqini jar qilish we késellerni saqaytishqa ewetti.■
3 U ulargha:
— Siler seper üchün héch nerse almanglar, ne hasa, ne xurjun, ne nan, ne pul éliwalmanglar; birer artuq yektekmu éliwalmanglar.□ ■
4 We qaysi öyge *qobul qilinip* kirsenglar, u yurttin ketküche shu öyde turunglar.□

□ **8:48 «Yüreklik bol, qizim, ishenching séni saqaytti!»** — bu ayal némishqa shundaq qorqti? «Mat.» 9:22diki izahatni körüng. ■ **8:49** Mar. 5:35. ■ **8:52** Yuh. 11:11. ■ **9:1** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 6:13. ■ **9:2** Mat. 10:7. □ **9:3 «xurjun»** — yaki «tilemchining xaltisi». ■ **9:3** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 22:35. □ **9:4 «u yurttin ketküche shu öyde turunglar»** — yaki «u yurttin ketküche shu öyde chiqip-kirip turunglar». Kona zamanlarda peylasoplar we «telim bergüchiler» öymu-öy yürüp tilemchilik qilatti. Emma Mesih muxlisliri shundaq qilmasliqi kérek idi. Yene 10:7 we uningdiki izahatnimu körüng.

5 Emdi qaysi yerdiki kishiler silerni qobul qilmisa, u sheherdin chiqqininglarda ulargha
agah-guwah bolsun üchün ayighinglardiki topinimu qéqiwétinglar! — dédi.□ ■
6 Muxlislar yolgha chiqip, yéza-qishlaqlarni arilap xush xewerni élan qilip, hemme yerde
késellerni saqaytti.
7 Emdi Hérod hakim uning barliq qilghanliridin xewer tépip, qaymuqup qaldi. Chünki
beziler: «Mana Yehya ölümdin tiriliptu!» dése,□ ■
8 yene beziler: «Ilyas peyghember *qayta* peyda boldi» we yene bashqilar: «Qedimki
peyghemberlerdin biri qaytidin tiriliptu!» deytti.
9 Hérod: «Men Yehyaning kallisini aldurghanidim, emdi men mushu gépini anglawatqan
zat zadi kimdu?» — dédi. Shuning bilen u uni körüsh pursitini izdidi.

Besh ming kishini toydurush
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Yh. 6:1-14

10 Rosullar bolsa qaytip kélip, özlirining qilghan ishlirining hemmisini Eysagha melum
qildi. U ularni élip, xupiyane halda Beyt-Saida dégen sheherdiki xilwet bir yerge keldi.
■
11 Biraq xalayiq buningdin xewer tépip uninggha egiship keldi. U ularni qarshi élip,
ulargha Xudaning padishahliqi toghrisida sözlidi we shipagha mohtajlarni saqaytti.
12 Kün olturay dégende, on ikkiylen uning aldigha kélip uninggha:
— Xalayiqni yolgha salsang, ular etraptiki yéza-qishlaqlargha we étizlargha bérip
qon'ghudek jaylar we ozuq-tülük tapsun; chünki mushu yer chöllük iken, — dédi.■
13 Lékin u ulargha:
— Ulargha özünglar ozuq béringlar, — dédi.
— Bizde peqet besh nan bilen ikki béliqtin bashqa nerse yoq. Bu barliq xelqke ozuq-tülük
sétiwélip kélemduq?! — déyishti ular. ■
14 Chünki shu yerde yighilghan erlerningla sani besh mingche idi.
U muxlislargha:
— Xalayiqni elliktin-elliktin bölüp olturghuzunglar, — dédi.□
15 Ular uning déginiche qilip hemmeylenni olturghuzdi.
16 Eysa besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asman'gha qarap *Xudagha* teshekkür éytip
bularni beriketlidi. Andin ularni oshtup, xalayiqqa sunup bérish üchün muxlisligha
berdi. ■
17 Hemmeylen yep toyundi. Andin shulardin éship qalghan parchilirini on ikki séwetke
yighip qachilidi.□

Pétrusning Eysani «Mesih» dep tonushi
Mat. 16:13-19; Mar. 8:27-29

18 We shundaq boldiki, u özi yalghuz dua qiliwatqanda, muxlisliri yénida turatti. U
ulardin:
— Xalayiq méni kim deydu? — dep soridi.■
19 Ular jawaben: — Beziler séni Chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas *peyghember*, we
yene beziler qedimki peyghemberlerdin biri tiriliptu deydu, — dédi.■
20 U ulardin:

□ **9:5 «u sheherdin chiqqininglarda ulargha agah-guwah bolsun üchün ayighinglardiki topinimu qéqiwétinglar!»** — «ayaghdiki topini qéqiwétish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq» dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlargha qattiq agahlandurush idi. ■ **9:5** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 10:11; Ros. 13:51; 18:6. □ **9:7 «Hérod hakim»** — mushu yerde «hakim» grék tilidiki «tétrarq»ni bildüridu. 3:1diki izahatni körüng. ■ **9:7** Mat. 14:1; Mar. 6:14. ■ **9:10** Mat. 14:13; Mar. 6:30,31,32. ■ **9:12** Mat. 14:15; Mar. 6:35; Yuh. 6:5. ■ **9:13** Mat. 14:16; Mar. 6:37; Yuh. 6:9. □ **9:14 «erlerningla sani besh mingche»** — bala-chaqiliri hésablanmighan. ■ **9:16** 1Sam. 9:13. □ **9:17 «séwet»** — grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötüreleydighan séwetler. ■ **9:18** Mat. 16:13; Mar. 8:27. ■ **9:19** Mat. 14:2.

— Silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.
Pétrus jawab bérip: — Sen Xudaning Mesihidursen, — dédi.□
21 U ulargha qattiq jékilep, bu ishni héchkimge tinmanglar, dep tapilidi.
22 — Chünki Insan'oghlining nurghun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüshi we üch kündin kéyin tirildürülüshi muqerrer, — dédi.■
23 Andin u ularning hemmisige mundaq dédi:
— Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, her küni özining krésini kötürüp manga egeshsun! □ ■
24 Chünki kimdekim öz hayatini qutquzimen deydiken, choqum uningdin mehrum bolidu, lékin men üchün öz hayatidin mehrum bolghan kishi hayatini qutquzidu. ■
25 Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup, özini halak qilsa yaki özidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?!
26 Chünki kimdekim mendin we méning sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oghli özining shan-sheripi ichide, uning Atisining we muqeddes perishtilerning shan-sheripi ichide qaytip kelginide uningdinmu nomus qilidu. □ ■
27 Lékin men derheqiqet silerge shuni éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqini köridighanlar bardur.■

Eysaning julaliqta körünüshi
Mat. 17:1-8; Mar. 9:2-8

28 Bu sözlerdin texminen sekkiz kün kéyin shundaq boldiki, u Pétrus, Yuhanna we Yaqupni élip, dua qilish üchün bir taghqa chiqti. ■
29 U dua qiliwatqinida, uning yüzining qiyapiti özgerdi we kiyimliri ap'aq bolup chaqmaqtek chaqnidi.
30 We mana, ikki adem peyda bolup uning bilen sözlishishiwatqanidi; ular Musa we Ilyas *peyghemberler* idi.
31 Ular parlaq jula ichide ayan bolup, uning bilen Yérusalémda ada qilidighan «dunyadin ötüp kétish»i toghrisida söhbetleshti.□
32 Emdi Pétrus we uning hemrahlirini xéli ügidek basqanidi; lékin ularning uyqusi toluq échilghanda ular uning shan-sheripini we uning bilen bille turghan ikki ademzatni kördi.
33 We shundaq boldiki, bu ikkisi Eysadin ayriliwatqanda, Pétrus özining némini dewatqanliqini bilmigen halda Eysagha:
— Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üch kepe yasayli, — dédi.□
34 Lékin u bu geplerni qiliwatqanda, bir parche bulut peyda bolup ularni qapliwaldi; ular bulut ichige kirip qalghinida qorqushup ketti.

□ **9:20 «sen Xudaning Mesihidursen»** — «Mesih» dégen söz toghruluq «Tebirler»imizni körüng. «Xudaning Mesihi» démek, Xuda teyinlep ewetken Mesih. ■ **9:22** Mat. 16:21; 17:22; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 18:31; 24:7. □ **9:23 «Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, her küni özining krésini kötürüp manga egeshsun!»** — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng. ■ **9:23** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 14:27. ■ **9:24** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 17:33; Yuh. 12:25. □ **9:26 «Insan'oghli özining shan-sheripi ichide... qaytip kelginide...»** — «Insan'oghli» Mesihning özi, elwette. Bu ibare toghruluq «Mat.» 8:20diki izahat we «Tebirler»ni körüng. ■ **9:26** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 12:9; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. ■ **9:27** Mat. 16:28; Mar. 9:1. ■ **9:28** Mat. 17:1; Mar. 9:2. □ **9:31 «... uning bilen Yérusalémda ada qilidighan «dunyadin ötüp kétish»i toghrisida söhbetleshti»** — bu bayanda «dunyadin ötüp kétish» intayin ehmiyetlik söz, grék tilida «éksodus» dégen bilen ipadilinidu. Bu söz Israil xelqining «Misirdin chiqish»ini bildürgenidi. Démek, Musa peyghember Israil xelqini Misirning qulluqidin qutquzghandek, Eysa Mesih Xudaning xelqini gunahning we Sheytanning qulluqidin (öz qurbanliqi arqiliq) qutquzidighan bolidu («1Kor.» 10:1-11, izahatliri we «qoshumche söz»imizni körüng). □ **9:33 «Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üch kepe yasayli»** — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

35 Buluttin tuyuqsiz bir awaz anglinip:
— Bu Méning söyümlük Oghlumdur. Uninggha qulaq sélinglar! — dédi.□ ■
36 Awaz anglan'ghandin kéyin, qarisa, Eysa özi yalghuz qalghanidi. Ular süküt qilip qélishti we shu künlerde özliri körgen ishlardin héchqaysisini héchkimge éytmidi.

Uning jin chaplashqan balini saqaytishi
Mat. 17:14-18; Mar. 9:14-27

37 Etisi, ular taghdin chüshken waqtida, zor bir top kishiler uni qarshi aldi. ■
38 Mana, topning arisidin bireylen warqirap:
— Ustaz, ötünüp qalay, oghlumgha ichingni aghritip qarap qoyghaysen! Chünki u méning birla balam idi.
39 Mana, uni daim bir roh tutuwélip, u özichila warqirap-jarqirap kétidighan bolup qaldi; u uning bedinini tartishturup, aghzidin aq köpük keltürüwétidu. *Jin* uni daim dégüdek qiynap, uninggha héch aram bermeydu. □
40 Men muxlisliringizdin rohni heydiwétishni ötünüwidim, biraq ular undaq qilalmidi, — dédi.
41 Eysa jawaben: — Ey étiqadsiz we tetür dewr, siler bilen qachan'ghiche turup, silerge sewr qilay? — Oghlungni aldimgha élip kelgin — dédi.
42 Bala téxi yolda kéliwatqanda, jin uni yiqitip, pütün bedinini tartishturdi. Eysa napak rohqa tenbih bérip, balini saqaytti we uni atisigha qayturup berdi. □
43 Hemmeylen Xudaning shereplik küch-qudritige qin-qinigha patmay teejjüplendi. Hemmisi Eysaning qilghanliriga heyran qéliship turghanda, u muxlisliriga mundaq éytti:
44 — Bu sözlerni qulaqliringlargha obdan singdürüp qoyunglar. Chünki Insan'oghli pat arida *satqunluqtin* insanlarning qoligha tapshurup bérilidu, — dédi.■
45 Biraq ular bu sözni chüshinelmidi. Buning menisi ular chüshinip yetmisun üchün ulardin yoshurulghanidi. Ular uningdin bu söz toghruluq sorashqimu pétinalmidi.□ ■

Xudaning neziride kim eng ulugh?
Mat. 18:1-5; Mar. 9:33-37

46 Emdi muxlislar arisida ulardin kimning eng ulugh bolidighanliqi toghruluq talash-tartish peyda boldi. ■
47 Emma Eysa ularning könglidiki oylarni körüp yétip, kichik bir balini élip yénida turghuzup,
48 ulargha:
— Kim méning namimda bu kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilghan bolidu we kim méni qobul qilsa, méni ewetküchini qobul qilghan bolidu. Aranglarda özini eng töwen tutqini bolsa ulugh bolidu, — dédi.■

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur
Mar. 9:38-40

49 Yuhanna jawaben uninggha:

□ **9:35 «Bu Méning söyümlük Oghlumdur...»** — yaki «Bu Méning Oghlum, Méning tallighinim...». ■ **9:35** Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17. ■ **9:37** Mat. 17:14; Mar. 9:17. □ **9:39 «mana, uni daim bir roh tutuwélip, u özichila warqirap-jarqirap kétidighan bolup qaldi»** — «roh» shübhisizki yaman roh, jinni körsitidu. □ **9:42 «jin uni yiqitip,...»** — yaki «jin uni yirtip...». ■ **9:44** Mat. 17:22; Mar. 9:31. □ **9:45 «Buning menisi ular chüshinip yetmisun üchün ulardin yoshurulghanidi»** — kim teripidin yoshurulghanliqi éytilmaydu. Sheytan teripidinmu, yaki Xuda teripidinmu? Yaki peqet öz galliqi teripidinmu? Bizningche Sheytan bu ishni qilghuchi idi; chünki Mesih özining pütün dunya üchün ölüp pida bolushini muxlislarning chüshinishini xalaytti (44-ayette). ■ **9:45** Luqa 2:50; 18:34. ■ **9:46** Mat. 18:1; Mar. 9:33; Luqa 22:24. ■ **9:48** Mat. 18:5; 23:11; Mar. 9:37; Luqa 10:16; 14:11; 18:14; Yuh. 13:20.

— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birsini körduq. Lékin u biz bilen birge sanga egeshmigenliki tüpeylidin, uni tostuq, — dédi.■
50 Lékin Eysa uninggha: — Uni tosmanglar. Chünki kim silerge qarshi turmisa silerni qollighanlardindur, — dédi.■

Eysani qarshi almighan yéza

51 We shundaq boldiki, uning asman'gha élip kétilidighan künlirining toshushigha az qalghanda, u qet'iylik bilen yüzini Yérusalémgha bérishqa qaratti. □ ■
52 *Shuning üchün* u aldin elchilerni ewetti. Ular yolgha chiqip, uning kélishige teyyarliq qilish üchün Samariye ölkisidiki bir yézigha kirdi.
53 Biraq u yüzini Yérusalémgha qaratqanliqi tüpeylidin yézidikiler Eysani qobul qilmidi. □ ■
54 Uning muxlisliridin Yaqup bilen Yuhanna bu ishni körüp:
— I Reb, ularni köydürüp yoqitish üchün Iliyas peyghemberdek asmandin ot yéghishini chiqirishimizni xalamsen? — dédi.□
55 Lékin u burulup ularni eyiblep: «Siler qandaq rohtin bolghanliqinglarni bilmeydikensiler» — dédi. □
56 Andin ular bashqa bir yézigha ötüp ketti.■

Eysagha egishishning bedili
Mat. 8:19-22

57 We shundaq boldiki, ular yolda kétiwatqanda, birsi uninggha:
— I Reb, sen qeyerge barma, men sanga egiship mangimen, — dédi.■
58 Eysa uninggha:
— Tülkilerning öngkürliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar. Biraq Insan'oghlining béshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi.
59 U yene bashqa birsige:
— Manga egeshkin! — dédi.
Lékin u:
— Reb, awwal bérip atamni yerlikke qoyghili ijazet bergeysen, — dédi.□ ■
60 Lékin Eysa uninggha — Ölükler öz ölüklirini kömsun! Biraq sen bolsang, bérip Xudaning padishahliqini jakarlighin, — dédi.□ ■
61 Yene birsi:

■ **9:49** Mar. 9:38. ■ **9:50** Mat. 12:30; Luqa 11:23. □ **9:51 «We shundaq boldiki, uning asman'gha élip kétilidighan künlirining toshushigha az qalghanda, u qet'iylik bilen yüzini Yérusalémgha bérishqa qaratti» —** bu ayette Mesih Eysaning «Yérusalémgha baridighan seper»i bashlinidu; seperning «axirqi nuqta»si belkim 19:48de tépilidu. ■ **9:51** Mar. 16:19; Ros. 1:2; 1Tim. 3:16. □ **9:53 «Biraq u yüzini Yérusalémgha qaratqanliqi tüpeylidin yézidikiler Eysani qobul qilmidi» —** Samariyelikler adette ademlerning Yérusalémgha bérip shu yerde ibadet qilishini öch köretti; chünki ular: «Bizning Samariyemizde heqiqiy ibadetxana bardur» — deytti. ■ **9:53** Yuh. 4:9. □ **9:54 «I Reb, ularni köydürüp yoqitish üchün Iliyas peyghemberdek asmandin ot yéghishini chiqirishimizni xalamsen?» —** bezi kona köchürmilerde: «Iliyas peyghemberdek» dégen sözler tépilmaydu. □ **9:55 «Lékin u burulup ularni eyiblep: «Siler qandaq rohtin bolghanliqinglarni bilmeydikensiler» — dédi» —** bezi kona köchürmilerde peqet «Lékin u burulup ularni eyiblidi» déyilidu. ■ **9:56** Yuh. 3:17; 12:47. ■ **9:57** Mat. 8:19. □ **9:59 «Reb, awwal bérip atamni yerlikke qoyghili ijazet bergeysen» —** bu ademning sözide üch imkaniyet bar: (1) uning atisi ölgenidi, biraq téxi yerlikke qoyulmighan; bizningche bu sherqte mumkin emes, adem ölgende derhal depne qilish kérek; (2) shu dewrde Yehudiyede turghanlar arisida, ölgüchilerni ölüp bir yildin kéyin, yene bir depne murasimini ötküzidighan örp-adet bar idi (Uyghur xelqi arisidiki «yilliq nezir»dek). Bu kishi téxi bu murasimni ötküzmigen; (3) uning atisi tirik. Undaqta menisi «atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüp, andin sanga egisheychu!» dégendek. ■ **9:59** Mat. 8:21. □ **9:60 «Ölükler öz ölüklirini kömsun! Biraq sen bolsang, bérip Xudaning padishahliqini jakarlighin» —** yuqiriqi izahatni körüng. Meyli bu kishi atisining «yilliq depne»sini ötküzmekchi bolsun yaki atisi téxi tirik bolsun, Rebning bu jawabida «Bu séning ishing emes; sen özüng «rohiy tirik» adem bolsangla déginimdek qil, rohiy hayatni yetküzidighan Xudaning padishahliqini jakarla; sen éytqan bu ish «rohiy ölgenler»ning ishi, xalas» dégen ichki mene éniq körünidu. ■ **9:60** Mat. 8:22.

— Ey Reb, men sanga egishimen, lékin awwal öyümge bérip, öydikilirim bilen xoshlishishimgha ijazet bergeysen, — dédi.
62 — Kim qolida qoshning tutquchini tutup turup keynige qarisa, u Xudaning padishahliqigha layiq emestur, — dédi. □ ■

10

Eysaning yetmish muxlisini ewetishi

1 Bu ishlardin kéyin, Reb muxlislardin yene yetmishini teyinlep, özi barmaqchi bolghan barliq sheher-yézilargha ikki-ikkidin özidin burun ewetti.□
2 U ulargha mundaq tapilidi:
— Yighilidighan hosul derweqe köp, lékin hosulni yighquchi ishlemchiler az iken. Shunga hosul Igisidin köprek ishlemchilerni Öz hosulungni yighishqa ewetkeysen, dep tilenglar.□ ■
3 Ménginglar! Men qozilarni börilerning arisigha ewetkendek silerni ewetimen.■
4 Hemyan, xurjun we keshler almanglar; yolda kishiler bilen salamlishishqa *toxtimanglar*.□ ■
5 Qaysi öyge kirsenglar, aldi bilen: «Mushu öydikilerge aramliq bolghay!» denglar.■
6 U öyde «aramliq igisi» bolsa, tiligen aramliqinglar shu öyge qonidu; eger bolmisa, u aramliq özünglargha yanidu.□
7 Andin chüshken öyde turup yötkelmengler, shu öydikilerning berginini yep-ichinglar, chünki ishlemchi öz ish heqqini élishqa heqliqtur. U öydin bu öyge yötkilip yürmenglar.□ ■
8 Siler qaysi sheherge kirsenglar, ular silerni qobul qilsa, ular aldinglargha néme qoysa shuni yenglar.
9 U yerdiki késellerni saqaytip, ulargha: «Xudaning padishahliqi silerge yéqinlashti!» denglar. □

□ **9:62 «Kim qolida qoshning tutquchini tutup turup keynige qarisa, u Xudaning padishahliqigha layiq emestu» —** adem qosh heydigende, keynige qarisa tüz heydiyelmeydu. ■ **9:62** Pend. 26:11; Fil. 3:14; Ibr. 6:5; 2Pét. 2:20. □ **10:1 «özi barmaqchi bolghan barliq sheher-yézilargha ikki-ikkidin özidin burun ewetti» —** «özidin burun» grék tilida «uning yüzidin burun». Bezi kona köchürmilerde «yetmish ikkisi» déyilidu. 99□köchürmilerde «yetmish» déyilidu. Bu san Tewrattiki birnechche «xasiyetlik sanlar»gha mas kélidu; mesilen, Israilning 12 qebilisi bar idi we 70 aqsaqali bar idi («Chöl.» 11:11ni körüng). Estayidil oqurmenler Tewrattiki bashqa yerlerdin mushu «12+70» dégen ikki sanning bille kelginini köridu. □ **10:2 «Yighilidighan hosul derweqe köp, lékin hosulni yighquchi ishlemchiler az iken» —** «hosul» mushu yerde Xudaning padishahliqini qobul qilishqa teyyar turidighan kishilerni bildüridu, elwette. Mushundaq ademler «ormichilar»gha, yeni özlirige xush xewerni yetküzgüchilerge mohtajdur. **«hosulning Igisi»** — Xuda, elwette. ■ **10:2** Mat. 9:37; Yuh. 4:35; 2Tés. 3:1. ■ **10:3** Mat. 10:16. □ **10:4 «xurjun» —** yaki «tilemchining xaltisi». **«yolda kishiler bilen salamlishishqa toxtimanglar»** — ashu dewrdiki Yehudiylar arisida salamlishishqa adette uzun waqit kétetti. ■ **10:4** 2Pad. 4:29; Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35. ■ **10:5** Mat. 10:12; Mar. 6:10. □ **10:6 «U öyde «aramliq igisi» bolsa...» —** «aramliq igisi» grék tilida «aramliqning oghli» déyilidu. Undaq ademler, shübhisizki, amanliqperwer bolup, Xudadin kélidighan amanliqni söyidu, shundaqla xush xewerni qarshi alidu. □ **10:7 «Andin chüshken öyde turup yötkelmengler» —** démek, u öydin bu öyge yötkilip yürmenglar. **«ishlemchi öz ish heqqini élishqa heqliqtur»** — démek, xush xewerge ériship, rohiy payda körgen anglighuchilarning xush xewerchilerge jismaniy jehettin yardem bérishi tégishlik ishtur. **«U öydin bu öyge yötkilip yürmenglar»** — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymu-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisliri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymu-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular **bizning** öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular bizning öydin köchüp kétidu?» dégendek. ■ **10:7** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; 1Kor. 9:4,14; 10:27; 1Tim. 5:18. □ **10:9 «Xudaning padishahliqi silerge yéqinlashti!» —** mushu söz grék tilida yene «Xudaning padishahliqi üstünglargha chüshti!» dégen menini bildüridu. 11-ayetni we 11:20nimu körüng.

10 Biraq siler qaysi sheherge kirsenglar, ular silerni qobul qilmisa, ularning reste-
kochiliriga chiqip köpchilikke: ■
11 «Silerge agah bolsun üchün hetta shehiringlarning ayighimizgha chaplashqan topisin-
imu qéqip chüshürüwétimiz! Halbuki, shuni bilip qoyunglarki, Xudaning padishahliqi
silerge *rasttinla* yéqinlashti!» — denglar. □ ■
12 Men silerge éytip qoyayki, shu küni hetta Sodom shehiridikilerning köridighini bu
sheherdikilerningkidin yénik bolidu.□

Eysani ret qilghanlar
Mat. 11:20-24

13 Halinglargha way, ey qorazinliqlar! Halinglargha way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chünki
silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa, u yerlerdikiler
xéli burunla bözge yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti. □
14 Qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu.
15 Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Siler tehtisaragha chüshürülisiler!□
16 *U muxlisligha yene*:
— Kimdekim silerni tingshisa, ménimu tingshighan bolidu; kimdekim silerni
chetke qaqsa, ménimu chetke qaqqan bolidu; kim méni chetke qaqqan bolsa, méni
ewetküchinimu chetke qaqqan bolidu, — dédi.■

Yetmish muxlisning qaytip kélishi

17 Yetmish muxlis xushal-xuramliq ichide qaytip kélip:
— I Reb! Hetta jinlarmu séning naming bilen bizge boysunidiken! — dep melum qildi.□
18 U ulargha:
— Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen. □ ■
19 Mana, men silerge yilan-chayanlarni dessep yanjishqa we düshmenning barliq küch-
qudritini bésip tashlashqa hoquq berdim. Héchqachan héchqandaq nerse silerge zerer
yetküzelmeydu. □ ■

■ **10:10** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 9:5. □ **10:11 «Silerge agah bolsun üchün hetta shehiringlarning ayighimizgha chaplashqan topisinimu qéqip chüshürüwétimiz!»** — «ayaghdiki topini qéqip chüshürüwétish» — mushu isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlargha qattiq agahlandurush idi. **«Xudaning padishahliqi silerge rasttinla yéqinlashti!»** — 9-ayettiki izahatta éytilghandek, bu sözler grék tilida yene «Xudaning padishahliqi üstünglargha chüshti!» dégen menini bildürüshi mumkin, we belkim mushu yerde del shu menididur. ■ **10:11** Ros. 13:51; 18:6. □ **10:12 «Shu küni hetta Sodom shehiridik-ilerning köridighini bu sheherdikilerningkidin yénik bolidu»** — bashqa alahide waqit körsitilmise, «shu küni» muqeddes kitabta herdaim qiyamet künini, yeni Mesihning qaytip kélidighan künini körsitidu. **«Sodom shehiri»** — Ibrahim peyghember zamanidiki sheher bolup, bu sheherlerning ademliri oxshash jinsliqlar zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérilip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni ademliri bilen qoshup ot chüshürüp yoqatqan. □ **10:13 «Tur we Zidon sheherliri»** — Tur we Zidon esli butperes yat ellerning sheherliri idi. Mesilen, «Ez.» 26-29-babni körüng. **«u yerlerdikiler xéli burunla bözge yöginip, külge milinip towa qilghan bolatti»** — «bözge yöginip, külge milinish» kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlargha towa qilishning bir ipadisi idi. □ **10:15 «Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!»** — bashqa birxil terjimisi: «Ey siler Kepernahumluqlar! Asman'gha chiqmaqchimidinglar?». Lékin bizningche «asman'gha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu. ■ **10:16** Mat. 10:40; Mar. 9:37; Yuh. 13:20. □ **10:17 «Hetta jinlarmu séning naming bilen bizge boysunidiken!»** — ular ademlerni azad qilip chaplashqan jinlarni heydigen. □ **10:18 «Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körgenmen»** — grék tilida «Men Sheytanning asmandin chaqmaqtek chüshüp ketkenlikini körüwatattim» — yetmish muxlis wezipisini orundighanda Eysa ularning jin-sheytanlarning üstidin bolghan ghelibisini körüwatatti. ■ **10:18** Weh. 12:8, 9. □ **10:19 «men silerge yilan-chayanlarni dessep yanjishqa we düshmenning barliq küch-qudritini bésip tashlashqa hoquq berdim»** — mushu ayette «yilan-chayanlar» belkim Sheytanning küchliri, yeni jin-alwastilarni körsitidu; «düshmen» bolsa Sheytanning özini körsitidu. ■ **10:19** Mar. 16:18; Ros. 28:5.

20 Lékin siler rohlarning silerge boysun'ghanliqi tüpeylidin shadlanmanglar, belki naminglarning ershlerde pütülgenliki tüpeylidin shadlininglar, — dédi.■

Eysaning xushalliqi
Mat. 11:25-27; 13:16-17

21 Shu waqitta, Eysa rohta xushallinip mundaq dédi:
«Asman-zémin Igisi i Ata! Sen bu heqiqetlerni danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqing üchün séni medhiyileymen! Berheq, i Ata, neziringde bundaq qilish rawa idi.□ ■
22 Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulning kimlikini Atidin bashqa héchkim bilmeydu, we Atiningmu kimlikini Oghul we Oghul ashkarilashni layiq körgen kishilerdin bashqa héchkim bilmeydu».■
23 Andin u muxlisligha burulup, ulargha astighina:
Siler körüwatqan ishlarni körgen közler neqeder bextliktur! □ ■
24 Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, nurghun peyghemberler we padishahlar siler körgen ishlarni körüshke intizar bolghini bilen ularni körmigen; we siler anglawatqan ishlarni anglashqa intizar bolghini bilen, ularni anglap baqmighan, — dédi.■

Méhriban Samariyelik toghrisidiki temsil

25 We mana, Tewrat ustazliridin biri ornidin turup Eysani sinimaqchi bolup:
— Ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üchün néme ishni qilishim kérek? — dep soridi.□
26 U jawaben: — Tewrat qanunida néme pütülgen? Buninggha özüng qandaq qaraysen? — dédi.□
27 Héliqi kishi jawaben:
— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün küchüng we pütün zéhning bilen söygin»; we «Qoshnangni özüngni söygendek söy» — dédi.□ ■
28 Eysa uninggha: — Toghra jawab berding. Mana shundaq qilsang hayat bolisen, — dédi.□
29 Lékin özini heqqaniy dep ispatlimaqchi bolup, Eysadin yene sorap:
— Emdi «Méning qoshnam» kimdur? — dédi.□
30 Eysa jawaben mundaq dédi:
— Bir adem Yérusalémdin Yérixo shehirige chüshüwétip, yolda qaraqchilarning qoligha chüshüp qaptu. Qaraqchilar uning kiyim-kécheklirini salduruwélip, uni yarilandurup, chala ölük halda tashlap kétiptu.

■ **10:20** Mis. 32:32; Yesh. 4:3; Dan. 12:1; Fil. 4:3. □ **10:21 «Shu waqitta, Eysa rohta xushallinip mundaq dédi...»** — «rohta xushallinip...» belkim öz rohida xushallandi. Bezi alimlar «rohta»ni «Muqeddes Rohta» dep chüshinidu. ■ **10:21** Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19; 2:7, 8; 2Kor. 3:14. ■ **10:22** Zeb. 8:5-6; Yuh. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Kor. 15:27; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. □ **10:23 «Siler körüwatqan ishlarni körgen közler neqeder bextliktur!»** — yaki «Siler körüwatqan ishlarni körgen közler neqeder mubarektur». «mubarek» eslide «Xuda teripidin beriketlen'gey» dégen menide. ■ **10:23** Mat. 13:16. ■ **10:24** 1Pét. 1:10. □ **10:25 «Ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üchün néme ishni qilishim kérek?»** — grék tilida «néme ishni qilishim kérek?» dégen söz melum bir ishni birla qétim qilishni bildüridu. □ **10:26 «buninggha özüng qandaq qaraysen?»** — grék tilida «buni qandaq oquysen?». □ **10:27 «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün küchüng we pütün zéhning bilen söygin»; we «Qoshnangni özüngni söygendek söy»** — «Qan.» 6:5 we «Law.» 19:18. ■ **10:27** Law. 19:18; Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **10:28 «Toghra jawab berding. Mana shundaq qilsang hayat bolisen»** — «Xudani söyüsh» üchün Uni tonush kérek; uni tonush üchün Oghli bilen munasiwette bolush kérek (22-ayetni körüng). □ **10:29 «Lékin özini heqqaniy dep ispatlimaqchi bolup,...»** — yaki «Lékin özining soal sorishining yolluq ikenlikini bildürüsh üchün...». **«Emdi «Méning qoshnam» kimdur?»** — Yehudiy ölimilar we ustazlargha nisbeten «bizning qoshnilirimiz» peqet «Yehudiy qérindashlirimiz» dep hésablash kérek idi. Yehudiy emesler we Samariyelikler hergiz «qoshna» hésablanmaytti.

31 We shundaq boldiki, melum bir kahin shu yoldin chüshüwétip, héliqi ademni körüp,
yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu. □
32 Shuningdek bir Lawiyliq *rohaniy* bu yerge kelgende, yénigha kélip qarap qoyup,
yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu. □
33 Lékin seperde bolghan bir Samariyelik héliqi ademning yénigha kelgende, uni körüpla
ich aghritiptu □
34 we aldigha bérip, jarahetlirige may we sharab quyup, téngip qoyuptu. Andin uni öz
ulighiqa mindürüp, bir saraygha élip bérip, u yerde halidin xewer aptu.
35 Etisi yolgha chiqqanda, ikki kümüsh dinarni élip saraywen'ge bérip: «Uninggha qarap
qoyung, buningdin artuq chiqim bolsa, qaytishimda sizge töleymen» deptu.□
36 *Emdi Eysa héliqi ustazdin*:
— Séningche, bu üch adem ichide qaysisi qaraqchilarning qoligha chüshken héliqi kishige
heqiqiy qoshna bolghan? — dep soridi.□
37 — Uninggha méhribanliq körsetken kishi, — dep jawab berdi u.
Eysa uninggha: — Undaq bolsa, sen hem bérip shuninggha oxshash qilghin, — dédi.

Eysaning Marta we Meryemde méhman bolushi

38 We shundaq boldiki, u *muxlisliri bilen bille* yolda kétiwétip, melum bir yézigha kirdi. U
yerde Marta isimlik bir ayal uni öyige chaqirip méhman qildi. □
39 Martaning Meryem isimlik bir singlisi bar idi. U Eysaning ayighi aldida olturup, uning
söz-kalamini tingshiwatatti.
40 Emdi méhmanlarni kütüsh ishlirining köplükidin köngli bölünüp ketken Marta Eysaning
aldigha kélip:
— I Reb, singlimning méni méhman kütkili yalghuz tashlap qoyghinigha karing bol-
mamdu? Uni manga yardemlishishke buyrughin! — dédi.
41 Lékin Eysa uninggha jawaben:
— Ey Marta, Marta, sen köp ishlarning ghémini yep aware bolup yürüwatisen. □
42 Biraq birla ish zörürdur; we Meryem shuningdin özige nésiwe bolidighan yaxshi ülüshni
tallidi; bu hergiz uningdin tartiwélinmaydu — dédi.□

11

□ **10:31 «melum bir kahin shu yoldin chüshüwétip, héliqi ademni körüp, yolning u chéti bilen méngip ötüp kétiptu»** — mushu kahin Yehudiy bolushi kérek, elwette. Eger héliqi adem ölgen bolsa, undaqta kahin uninggha tegse, «napak hésablinip» muqeddes ibadetxanida ishleshke waqitliq nalayiq bolatti. Biraq u «(yuqiridin) chüshiwatidu» — démek, ibadetxanidin bashqa yerge kétiwatqanidi. Shuning bilen uning: «Mushu ölgendek ademge tegsem bolmaydu» dégen bahanini qilishi téximu orunsiz idi. Chünki u «napak» bolup qalsa, ibadetxanigha kirish kérek bolghan waqitqiche alliqachan «paqlinip bolatti». □ **10:32 «bir Lawiyliq rohaniy»** — Lawiylar muqeddes ibadetxanida kahinlargha yardemchi bolatti we bashqa rohiy ishlar, jümlidin telim bérish bilen shughullinatti. Eger héliqi kishi ölgen bolsa, umu «ölgen adem»ge tegsem «napak bolimen», dégenni bahane qilalaytti. □ **10:33 «bir Samariyelik...»** — «Samariyelikler» Yehudiylar öch körgen, «kapir» dep hésablighan xelq idi. □ **10:35 «dinar»** — grék tilida «dénarius» — Ikki dinar bir ishchining ikki künlük heqqige yéqin. □ **10:36 «Séningche, bu üch adem ichide qaysisi qaraqchilarning qoligha chüshken héliqi kishige heqiqiy qoshna bolghan?»** — mushu temsil boyiche muhim soal «qoshnam kim?» emes, belki «men dégen kim?». Mesihning temsli boyiche, méning yénimda turghan herqandaq kishige (qaysi millettin bolushidin qet'iynezer) «qoshna bolush»umgha toghra kélidu. Démek, «Men bashqilargha heqiqiy qoshnimen?». □ **10:38 «u muxlisliri bilen bille yolda kétiwétip...»** — grék tilida «ular yolda kétiwétip...». □ **10:41 «Marta, Marta,...»** — muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. □ **10:42 «biraq birla ish zörürdur»** — bu néme ish? Mesihning bu intayin muhim bayani toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

Dua qilish toghrisidiki telim
Mat. 6:9-15

1 Emdi shundaq boldiki, u bir yerde dua qiliwatatti; dua ayaghlashqanda, muxlisliridin
biri uningdin:
— I Reb, Yehya öz muxlisligha ögetkinidek, senmu bizge dua qilishni ögetseng, — dédi.
2 U ulargha mundaq dédi:
— Dua qilghininglarda, mundaq denglar:

«I Ata,
Séning naming muqeddes dep ulughlan'ghay.
Séning padishahliqing kelgey.
3 Her künlük nénimizni bizge herküni bergeysen.
4 Bizge qerzdar bolghan herkimni kechürginimizdek,
Senmu gunahlirimizni kechürgeysen.
Bizni azdurulushlargha uchratquzmighaysen».□

5 U sözini *dawam qilip* ulargha mundaq dédi:
— Silerning ichinglardin biringlarning bir dosti bolup, yérim kéchide uning qéshigha
bérip: Ey dostum, manga üch nan ötne bergin;
6 chünki manga seperdin bir dostum keldi we uning aldigha qoyghudek bir nersem
qalmaptu, dése,
7 u öyining ichide turup: «Méni aware qilmighin, ishik taqaqliq, balilar orunda yénimda
yatidu. Sanga élip bérishke qopalmaymen», déyishi mumkin.□
8 Silerge shuni éytimenki, gerche u uning dosti bolush süpiti bilen bérishke ornidin
turmisimu, uning xijil bolmay qayta-qayta yalwurushi bilen u choqum ornidin turup,
qanche lazim bolsa uninggha béridu.□
9 Shuning üchün men silerge éytayki, tilenglar, silerge ata qilinidu; izdenglar, tapisiler.
Ishikni chékinglar, échilidu. ■
10 Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni
chekküchilerge ishik échilidu.
11 Aranglarda ata bolghuchilar öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash béridighanlar
barmu?! Yaki béliq telep qilsa, yilan béridighanlar barmu? ■
12 Tuxum telep qilsa, chayan béridighanlar barmu?
13 Emdi siler rezil turup öz perzentliringlargha yaxshi iltipatlarni bérishni bilgen yerde,
ershtiki Ata Özidin tiligenlerge Muqeddes Rohni téximu ata qilmasmu?

Eysa «Beelzebul», yeni Sheytandin küchlüktur
Mat. 12:22-30; Mar. 3:20-27

14 Emdi u bir kishidin «ademni gacha qilghuchi» jinni heydiwetkende, shundaq boldiki,
jin uningdin chiqqanda, gacha zuwan'gha keldi. Xalayiq buninggha intayin heyran
bolushti. □ ■

□ **11:4 «bizge qerzdar bolghan herkimni kechürginimizdek...»** — bu ayettiki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu; ayetning ikkinchi qismini körüng. □ **11:7 «balilar orunda yénimda yatidu»** — yaki «balilirim hemmimiz yétip qalduq». □ **11:8 «uning xijil bolmay qayta-qayta yalwurushi bilen...»** — «xijil bolmay qayta-qayta yalwurushi» grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. ■ **11:9** Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuh. 3:22; 5:14. ■ **11:11** Mat. 7:9. □ **11:14 «jin uningdin chiqqanda, gacha zuwan'gha keldi. Xalayiq buninggha intayin heyran bolushti»** — ularning heyran bolushining bir sewebi, Yehudiy ölimilarning pikriche, jinni heydesh üchün uning ismini jindin sorash kérek. Jin chaplashqan ademning aghzi arqiliq ismini éytsa, andin shu ismini ishlitip jinni heydigili bolatti. Emdi jin ademni gacha qilip qoyghan bolsa, jinning ismini bilish, shundaqla uni heydesh mumkin emes idi. ■ **11:14** Mat. 9:32; 12:22.

15 Biraq ulardin beziliri: «U jinlarni jinlarning emiri bolghan Beelzebulgha tayinip
heydiwétidu» — dédi. □ ■
16 We bashqa beziler uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet
körsetseng, dep telep qilghili turdi. □
17 Lékin u ularning néme oylawatqanliqini bilip ulargha mundaq dédi:
— Öz ichidin bölünüp özara soqushqan herqandaq padishahliq weyran bolidu; we
herqandaq aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawalliqqa yüz tutidu. ■
18 Shuninggha oxshash, eger Sheytan öz-özige qarshi chiqqan bolsa, undaqta, uning
padishahliqi qandaqmu put tirep turalisun? Chünki siler méni, «Jinlarni Beelzebulgha
tayinip heydeydiken» deysiler.
19 Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimge
tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun! □
20 Lékin men Xudaning barmiqi bilen jinlarni qoghlisam, undaqta Xudaning
padishahliqi üstünglargha chüshüp namayan bolghan bolidu. □
21 Toluq qorallan'ghan küchtünggür öz öyini qoghdap turghanda, uning mal-mülki aman
qalidu;
22 lékin uningdin küchtünggür biri uning üstige hujum qilip uni yengse, uning tayan'ghan
qorallirini tartiwalidu we mal-mülüklirini olja qilip özidikilerge teqsim qilip béridu.□
23 Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke *ademlerni*
yighmighuchilar bolsa tozutuwetküchidur.

24 Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilishi bilen, u qurghaq jaylarni chörgilep yürüp
birer aramgahni izdeydu; biraq tapalmighandin kéyin, «men chiqqan makanimgha
qaytay!» deydu. □ ■
25 Shuning bilen qaytip kélip, shu makanining pakiz tazilan'ghanliqini we
retlen'genlikini bayqaydu-de,
26 bérip özidinmu better yette rohni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen
héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu.□ ■

Heqiqiy bext

□ **11:15 «u jinlarni jinlarning emiri bolghan Beelzebulgha tayinip heydiwétidu»** — «Beelzibul» (yaki, «Beelzibub») jinlarning padishahi Sheytanni körsitidu. ■ **11:15** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22. □ **11:16 «bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...»** — ular telep qilghan «möjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette. ■ **11:17** Mat. 12:25; Mar. 3:24. □ **11:19 «Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghlisam, silerning perzentliringlar kimge tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular siler toghruluq höküm chiqarsun!»** — bu sözning ikki sherhi bar: — (1) «silerning perzentliringlar» — Bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiyler we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeytti. Undaqta Sheytanning padishahliqigha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlirimu, yaki perisiylermu? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanliqi öz egeshküchilirining jinni heydeshke küchsiz bolghanliqigha ispat béretti. (2) «silerning perzentliringlar» — Bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning oghullirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularmu jinlarni heydiyeleydighan bolghan; shunga ularmu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanliqigha ispat béretti. Bizningche (1)-közqarash toghra. «qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **11:20 «men Xudaning barmiqi bilen jinlarni qoghlisam...»** — «Xudaning barmiqi» Uning küch-qudritini körsitidu, elwette; lékin jinlarni bir terep qilish üchün Xuda pütkül bélikini emes, peqet «barmiqi»ni azraq midirlitip qoysila kupaye. □ **11:22 «Toluq qorallan'ghan küchtünggür öz öyini qoghdap turghanda, uning mal-mülki aman qalidu... »** — (10-ayet) bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. «Uningdin küchtünggür biri», yeni uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu. □ **11:24 «napak roh»** — jinni körsitidu. ■ **11:24** Mat. 12:43. □ **11:26 «Napak roh....bérip özidinmu better yette rohni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu»** — bu temsil hem jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini we shundaqla köchme menide Yehudiy xelqining ehwalinimu körsitidu. «Matta»diki («Mat.» 12:43-45 toghrisida) «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **11:26** Yuh. 5:14; Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20.

27 We shundaq boldiki, u bu geplerni qiliwatqanda, köpchilik arisida bir ayal awazini kötürüp:
— Séni kötürgen qorsaq we émitken emchek bextliktur! — dédi.
28 Biraq u jawaben: — Belki Xudaning sözini anglap, Uninggha itaet qilidighanlar bextliktur! — dédi.■

Karamet körsitish telipi
Mat. 12:38-42; Mar. 8:12

29 Shu chaghda, top-tap ademler uning etrapigha olashqanda, u mundaq sözleshke bashlidi:
— Bu dewr derweqe rezil bir dewrdur; u möjizilik bir alametning köristilishni istep yüridu. Biraq buninggha «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq ikkinchi bir alamet körsitilmeydu. □ ■
30 Chünki Yunus peyghemberning özi Ninewe shehiridikilerge alamet-karamet bolghinigha oxshash, Insan'oghlimu bu dewrge yene shundaq bolidu.
31 Qiyamet küni «Jenubtin kelgen ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilen teng tirilip, ularning gunahlirini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlirini anglash üchün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, Sulaymandinmu ulugh birsi mushu yerde turidu. □ ■
32 Qiyamet küni Ninewelikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember jakarlighan xewerni anglap towa qilghan; we mana, Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi mushu yerde turidu!□ ■

Xudaning yoruqluqini kishiler pütkül wujudi bilen qobul qilishi kérek
Mat. 5:15; 6:22-23

33 Héchkim chiraghni yéqip qoyup, uni yoshurun jayda qoymas, yaki üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen öyge kirgenler yoruqluqni köridu. □ ■
34 Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lékin eger közüng xunük bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. □ ■

■ **11:28** Mat. 7:21; Yuh. 6:29; Rim. 2:13. □ **11:29 «... Buninggha «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq ikkinchi bir alamet körsitilmeydu» —** «Mat.» 12:39-40-ayetlerge qaralsun («Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üch kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlimu oxshashla üch kéche-kündüz yerning baghrida yatidu»). ■ **11:29** Yun. 2:1,11. □ **11:31 «Jenubtin kelgen ayal padishahi» —** «Sheba padishahliqining ayal padishahi»ni körsitidu («1Pad.» 10:1-10ni körüng). «Sheba» belkim jenubiy Erebistanni körsitidu. ■ **11:31** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Mat. 12:42. □ **11:32 «Qiyamet küni Ninewelikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember jakarlighan xewerni anglap towa qilghan; we mana, Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi mushu yerde turidu!» —** bu ayetler (29, 30 we -32-)de Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üch kün turup tirik chiqqanliqini tilgha élish arqiliq öziningmu ölüp, üchinchi küni tirilidighanliqini aldin éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberning alamet-karamiti» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. «bu dewrdikilerning gunahlirini békitidu» — démek, «Butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq, bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar». ■ **11:32** Yun. 3:5. □ **11:33 «...üstige séwetni kömtürüp qoymas» —** «séwet» grék tilida «ölchem séwet». ■ **11:33** Mat. 5:15; Mar. 4:24; Luqa 8:16. □ **11:34 «eger közüng sap bolsa» —** grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: — (1) «bir, bölünmes, birleshken, saq»; (2) «séxiy» dégen menisi bar. Démek, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «közüng Xudaghila qarisa...» we «sen özüng séxiy bolsang....» dégen bolidu. **«eger közüng xunük bolsa,...» —** «xunük» dégen söz grék tilida hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildüridu. **«Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lékin eger közüng xunük bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu» —** Tewrat, «Pend.» 20:27ni körüng. ■ **11:34** Mat. 6:22.

35 Shuning üchün hézi bolghinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangghuluq bolmisun! □
36 Emdi eger barche wujudung yoruq bolsa we uning héch yéri qarangghu bolmisa, wujudung xuddi chiragh parlaq nuri bilen séni yorutqandek tamamen ayding bolidu.

Perisiyler bilen Tewrat ustazlirining saxtipezlikini eyiblesh
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 20:45-47

37 Eysa söz qiliwatqanda, bir Perisiy uni öyige ghizagha teklip qildi. Shuning bilen u öyge kirip, dastixanda olturdi. □
38 Lékin héliqi Perisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumighinini körüp, intayin heyran boldi. □
39 Lékin Reb uninggha:
— Emdi siler ey Perisiyler, chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighininglar bilen ichinglar hertürlük hérislik we rezillikke tolghandur. ■
40 Ey nadanlar, téshini Yaratquchi ichinimu yaratqan emesmu?!
41 Emdi öz ich-ichinglardin xeyrxahliq qilinglar we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu.□ ■
42 Halinglargha way, ey Perisiyler! Chünki siler hetta yalpuz bilen suzapning we herxil dora-dermanlarning ondin birini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu, biraq adalet we Xudaning muhebbitini héch étibargha almay kétiwérisiler. Derweqe, awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin shu ishlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kérek.□ ■
43 Halinglargha way, ey perisiyler! Chünki siler sinagoglarda aldinqi orunlarda olturushqa, bazarlarda kishilerning silerge bolghan *hörmetlik* salamlirigha amraqsiler. □ ■
44 Silerge way! Chünki siler xuddi kishiler kétiwétip, üstige dessep sélipmu sezmey ötüp ketken görlerge oxshaysiler! — dédi.□ ■
45 Tewrat ehliliridin biri uninggha:
— Ustaz, bularni éytqining bizgimu haqaret boldi! — dédi.
46 U uninggha mundaq jawab berdi:

□ **11:35 «Shuning üchün hézi bolghinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangghuluq bolmisun!»** — mushu sirliq gep saxtipezlikni közde tutidu. Chünki birsi saxtipezlikni qilip: «Mende yoruqluq (heqiqet) bar» dep turuwalsa, axir bérip choqum öz-özini aldaydu; andin kéyin uningda bolghan qarangghuluq adettiki «gunahkar» kishilerde bolghan qarangghuluqtin téximu éghir bolup qalidu. U waqitta bu kishilerde bolghan «yoruqluq» emeliyette qarangghuluqtur. Mundaq saxtipezlik adette peqet melum étiqadi bar kishiler yaki dindarlar arisida peyda bolidu. □ **11:37 «...dastixanda olturdi»** — grék tilida «...dastixanda yatti». Yehudiy xelqi dastixanda yanpashlap yatatti. □ **11:38 «héliqi Perisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumighinini körüp, intayin heyran boldi»** — Yehudiy xelqi «tamaqtin ilgiri qol yuyush» peqet salametlikke paydiliq bolupla qalmastin, belki insanlargha bir xil diniy sawab yetküzidu, dep qaraytti. Undaq qilmasliq ata-bowilirining qaldurghan qaide-yosunlirigha sel qarap ularghа qilin'ghan bihörmetlikke barawer idi. Shübhisizki, Mesih shu chaghda qesten qol yumay dastixanda olturghanidi. ■ **11:39** Mat. 23:25; Tit. 1:15. □ **11:41 «öz ich-ichinglardin xeyrxahliq qilinglar we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu»** — bashqa birxil terjimisi: «piyale ichidikidin sediqe béringlar, we mana, hemme nerse silerge pakiz bolidu». Lékin bizningche mushu yerde Mesih insanning **öz ichini** Xudagha béghishlash kéreklikining hemmidin muhim ikenlikini körsitidu. ■ **11:41** Yesh. 58:7; Dan. 4:24; Luqa 12:33. □ **11:42 «siler *Perisiyler*** hetta yalpuz bilen suzapning we herxil dora-dermanlarning ondin birini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu» — oqurmenlerning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidiki ishlar we kahinlarning kirimi üchün Öz xelqining mehsulatliridin «ondin bir ülüshi»ni telep qilghanidi. **«biraq adalet we Xudaning muhebbitini héch étibargha almay kétiwérisiler»** — Eysaning «Xudaning muhebbiti» dégini hem Xuda insanlargha baghlighan muhebbet hem insanlar Xudagha baghlash kérek bolghan muhebbetnimu öz ichige alsa kérek. ■ **11:42** 1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; 23:23. □ **11:43 «siler *Perisiyler*...** Bazarlarda kishilerning silerge bolghan ***hörmetlik*** salamlirigha amraqsiler» — tarix tetqiqatlirigha asasen, Yehudiylarning öz «ustazliri»gha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **11:43** Mat. 23:6; Mar. 12:38; Luqa 20:46. □ **11:44 «...siler xuddi kishiler kétiwétip, üstige dessep sélipmu sezmey ötüp ketken görlerge oxshaysiler!»** — Yehudiy mollilarning Tewrat qanunigha sherh bérishiche «qebrilerge tégish» ademni kech kirgüche «napak» qilatti, yuyunush kérek idi. ■ **11:44** Mat. 23:27.

— Silergimu way, ey Tewrat ehliliri! Chünki siler kötürelmigüdek éghir yüklerni ademlerning zimmisige artip qoysiler-yu, emma özünglar bu yüklerni kötürüshke birmu barmiqinglarni tegküzmeysiler! □ ■
47 Silerge way! Chünki peyghemberlerning qebrilirini yasap kéliwatisiler, lékin ata-bowiliringlar ularni öltürdi. ■
48 Shuning bilen siler ata-bowiliringlar qilghanlirigha razi bolghanliqinglargha guwahliq bérisiler. Chünki ular peyghemberlerni öltürdi we siler ularning qebrilirini yasaysiler. □
49 Bu sewebtinmu Xudaning danaliqi deyduki: «Men ulargha peyghemberler we rosullarni ewetimen we bulardin bezilirini ular öltüridu we bezilirini ziyankeshlik bilen qoghliwétidu». □ ■
50-51 Shuning bilen dunya apiride bolghandin buyanqi barliq peyghemberlerning tökülgen qan qerzliri, yeni Habilning tökülgen qénidin tartip taki *ibadetxanidiki* qurban'gah bilen muqeddes jay ariliqida qetl qilin'ghan *kahin* Zekeriyaning tökülgen qénighiche barliq qan qerzler üchün mushu dewrdikilerdin hésab élinidu. Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bularning hemmisi mushu dewrdin élinidighan bolidu! □ ■
52 Halinglargha way, ey Tewrat ehliliri! Chünki hékmet xezinisining achquchini élip turup, özünglar uning ichige kirmidinglar we kirey dégenlernimu kirgüzmidinglar. ■
53 U shu yerdin chiqqandin kéyin, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler uning bilen qattiq qarshiliship, uninggha köp ishlarni muzakirilishishke qistidi □
54 we uning üstidin shikayet qilishqa sözidin birer eyib tépiwélishqa paylap yüretti.

12

Saxtipezliktin hoshyar bolush
Mat. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

1 Shu chaghlarda, minglighan kishiler yighilip, bir-birini dessiwetküdek qista-qistang bolushup ketkende, u awwal muxlisligha söz qilip mundaq dédi:
— Perisiylerning échitqusidin, yeni saxtipezlikidin hoshyar bolunglar. □ ■
2 Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qalmaydu. ■

□ **11:46 «siler kötürelmigüdek éghir yüklerni ademlerning zimmisige artip qoysiler-yu,...»** — «éghir yükler» her türlük qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu. ■ **11:46** Yesh. 10:1; Mat. 23:4; Ros. 15:10. ■ **11:47** Mat. 23:29. □ **11:48 «ular *, yeni ata-bowiliringlar*** peyghemberlerni öltürdi we siler ularning qebrilirini yasaysiler» — Yehudiy xelqi daim «ulugh ata-bowilirimiz» «ata-bowilirimiz qaldurghan muqeddes qaide-yosunlar» deytti. Ular mushu «ata-bowilirimiz qaldurghan muqeddes qaide-yosunlar»gha ching ésiliwalatti, lékin peyghemberlerning sözlirige köngül bölmeytti, we ularning hazir ata-bowiliridek Xuda ewetken peyghemberlerge, hetta Qutquzghuchi-Mesihge bolghan ziyankeshlikliri toghruluq héch oylanmaytti (49-ayetni körüng). □ **11:49 ««Xudaning danaliqi deyduki: «Men ulargha peyghemberler we rosullarni ewetimen we bulardin bezilirini ular öltüridu we bezilirini ziyankeshlik bilen qoghliwétidu»»** —bu sözler melum peyghember éytqan söz bolmighini bilen, u köp bésharetlerning yighinchaqlinishidur. ■ **11:49** Mat. 10:16; Luqa 10:3; Yuh. 16:2; Ros. 7:51; Ibr. 11:35. □ **11:50-51 «yeni Habilning tökülgen qénidin tartip taki ibadetxanidiki qurban'gah bilen muqeddes jay ariliqida qetl qilin'ghan kahin Zekeriyaning tökülgen qénighiche barliq qan qerzler...»** — Habilning öltürülüshi toghruluq «Yar.» 4:8-11ni, Zekeriyaning öltürülüshi toghruluq «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlashturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we eng axirigha qoyulidu. ■ **11:50-51** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. ■ **11:52** Mat. 23:13. □ **11:53 «U shu yerdin chiqqandin kéyin...»** — yaki «U bularni éytqanda,...». □ **12:1 «Perisiylerning échitqusidin, yeni saxtipezlikidin hoshyar bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu körüng. Muqeddes yazmilarda échitqu (xémirturuch) köp yerlerde tekebburluq we saxtipezlikke simwol qilinidu. ■ **12:1** Mat. 16:16; Mar. 8:15. ■ **12:2** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 8:17.

3 Shunga silerning qarangghuda éytqanliringlar yoruqta anglinidu; öyning ichkiride xupiyane pichirlashqanliringlarmu ögzilerde jakarlinidu.□
4 Men siler dostlirimgha shuni éytimenki, tenni öltürüp, bashqa héch ish qilalmaydighanlardin qorqmanglar.■
5 Lékin men silerge kimdin qorqushunglar kéreklikini körsitip qoyay: Öltürgendin kéyin, dozaxqa tashlashqa hoquqluq bolghuchidin qorqunglar; berheq silerge éytay — Uningdin qorqunglar!
6 Besh qushqach ikki tiyin'ge sétilidighu? Lékin ularning héchbirimu Xuda teripidin untulup qalghini yoq.□ ■
7 Lékin hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur. Shundaq iken, qorqmanglar; siler nurghunlighan qushqachtin qimmetliksiler!■

Eysani étirap qilish we qilmasliq

8 — Biraq men silerge shuni éytip qoyayki, kim méni insanlarning aldida étirap qilsa, Insan'oghlimu uni Xudaning perishtiliri aldida étirap qilidu.■
9 Biraq insanlarning aldida méni tonumighan kishi, Xudaning perishtiliri aldidimu tonulmaydu.■
10 Insan'oghligha qarshi söz qilghan herqandaq kishi kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa kupurluq qilghuchi bolsa kechürümge érishelmeydu.□ ■
11 Lékin kishiler silerni sinagoglargha yaki hökümdarlar we emeldarlarning aldigha élip bérip soraqqa tartqanda, «*Erzge* qandaq jawab bersem?» yaki «Néme désem bolar?» dep endishe qilmanglar. ■
12 Chünki néme déyish kéreklikini shu waqti-saitide Muqeddes Roh silerge ögitidu.

Eqilsiz bay heqqidiki temsil

13 Köpchilik arisidin birsi uninggha:
— Ustaz, akamgha *atimizdin qalghan* mirasni men bilen teng ülishishke buyrughayla — dédi.
14 Lékin u uninggha jawaben: — Burader, kim méni silerning üstünglargha sotchi yaki üleshtürgüchi qildi? — dédi. □
15 U köpchilikke qarap: — Pexes bolup özünglarni herxil tamaxorluqtin saqlanglar. Chünki insanning hayati uning mal-mülüklirining köplükige baghliq emestur, dédi.■
16 Andin u ulargha mundaq bir temsilni éytip berdi:
— «Bir bayning yéri mol hosul bériptu.
17 U könglide «Qandaq qilay? Chünki bunchiwala hosulni qoyghudek yérim yoq» — dep oylaptu.
18 Andun u: — «Mundaq qilay: — Hazirqi ambarlirimni chuwuwétip, téximu chongini yasap, barliq mehsulatlirim we bashqa mal-mülüklirimni shu yerge yighip saqlay!
19 Andin öz-özümge: «Ey jénim, yighip saqlighan, köp yil yetküdek németliring bar, rahet ichide yep-ichip xush bolghin!» deydighan bolimen» dep oylaptu.■
20 Lékin Xuda uninggha:

□ **12:3 «xupiyane pichirlashqanliringlar» —** grék tilida «qulaqqa éytkininglar». ■ **12:4** Yesh. 51:7; Yer. 1:8; Mat. 10:28. □ **12:6 «besh qushqach ikki tiyin'ge sétilidighu?» —** «tiyin» grék tilida «assariyon». «ikki tiyin» — Shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/8 Qismi idi. ■ **12:6** Mat. 10:29. ■ **12:7** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Luqa 21:18. ■ **12:8** Mat. 10:32. ■ **12:9** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 2Tim. 2:12; 1Yuh. 2:23. □ **12:10 «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» —** yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:10** 1Yuh. 5:16. ■ **12:11** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 21:14. □ **12:14 «Burader, kim méni silerning üstünglargha sotchi yaki üleshtürgüchi qildi?» —** «Mis.» 2:14ni körüng. Mesih Musa peyghemberning rolini ret qildi. Bu muhim heqiqet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:15** 1Tim. 6:7. ■ **12:19** Top. 11:9; 1Kor. 15:32; Yaq. 5:5.

«Ey exmeq, bügün kéchila jéning sendin telep qilip élinidu; undaqta bu toplighining kimge qalidu?» deptu.■
21 Xudaning aldida döletmen bolmay, özige xezine yighqanning hali shundaq bolar».

Étiqadchilar endishe qilmasliqi kérek
Mat. 6:19-21, 25-34

22 Andin u muxlislirigha mundaq dédi:
— Shuning üchün men silerge shuni éytip qoyayki, turmushunglar toghruluq, néme yermiz yaki néme kiyermiz, dep endishe qilmanglar. ■
23 Chünki hayatliq yémekliktin, ten kiyim-kéchektin ezizdur.
24 Quzghunlargha qaranglar! Ular térimaydu we yighmaydu, ularning ambar, iskilatlirimu yoq. Lékin Xuda ularnimu ozuqlanduridu. Siler qushlardin qanchilik eziz-he! ■
25 Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünglarni birer saet uzartalaysiler? □ ■
26 Eger shunchilik kichikkine ishmu qolunglardin kelmise, néme üchün qalghan ishlar toghrisida ghem-endishe qilisiler?
27 Néluperlerning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaqmu égirmeydu; lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlening bir gülichilikimu yoq idi. □
28 Ey ishenchi ajizlar! Emdi Xuda daladiki bügün échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu?!
29 Shundaq iken, néme yeymiz, néme ichimiz dep bash qaturmanglar, héchnémidin endishe qilmanglar. □
30 Chünki herqaysi eldikiler mana shundaq hemme nersilerge intilidu. Biraq Atanglar silerning bu nersilerge mohtajliqinglarni bilidu; □
31 shundaq iken, Uning padishahliqigha intilinglar we u chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu.■
32 Qorqmanglar, i kichik pada! Chünki Atanglar padishahliqni silerge ata qilishni xush kördi. □
33 Mal-mülküngларni sétip, *kembeghellerge* xeyrxahliq qilinglar. Özünglargha uprimaydighan hemyan, ershlerde hergiz tügep ketmeydighan bir xezine hazirlanglar; — shu yerde oghri yéqin kelmeydu, küye yep yoqap ketmeydu. ■
34 Chünki bayliqinglar qeyerde bolsa, qelbinglarmu shu yerde bolidu.

Mesihning kélishige teyyar bolunglar!
Mat. 24:45-51

35 Siler bélinglarni ching baghlap, chiraghliringlarni yandurup turunglar; ■
36 xuddi xojayinining toy ziyapitidin qaytip kélishini kütüp turghan chakarlardek, herdaim teyyar turunglar. Shuning bilen xojayin kélip ishikni qaqqanda, chakarlar derhal chiqip ishikni achidighan bolidu.
37 Xojayin qaytip kelgende, chakarlirining oyghaq, teyyar turghanliqini körse, bu chakarlarning bextidur! Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin özi bélini

---

■ **12:20** Zeb. 39:6; Zeb. 52:7; Top. 2:18, 19; Yer. 17:11. ■ **12:22** Zeb. 55:22; Mat. 6:25; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7. ■ **12:24** Ayup 38:41; Zeb. 147:9. □ **12:25 «qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünglarni birer saet uzartalaysiler?»** — bashqa bir terjimisi: «qaysinglar ghem-qayghu bilen boyunggha birer ghérich qoshalaysiler?». ■ **12:25** Mat. 6:27. □ **12:27 «néluperler...»** — yaki «yawa gül-giyahlar...». **«Sulayman»** — ulugh padishah Sulayman. □ **12:29 «...bash qaturmanglar»** — grék tilida «...(yémeklikke) intilmenglar». □ **12:30 «herqaysi eldikiler...»** — grék tilida «bu dunyadiki (yat) ellerdikiler». «Yat eller» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti; muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-qudriti hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushi kérek idi. ■ **12:31** 1Tar. 3:13; Zeb. 37:25. □ **12:32 «Atanglar padishahliqni silerge ata qilishni xush kördi»** — «padishahliq» bolsa Xudaning Öz padishahliqi, elwette. ■ **12:33** Mat. 6:20; 19:21; Luqa 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **12:35** Ef. 6:14; 1Pét. 1:13.

baghlap, ularni dastixan'gha olturghuzup, ularning aldigha kélip shexsen özi ularni kütüwalidu!
38 We eger xojayin ikkinchi yaki üchinchi jésekte kelsimu, chakarlirining shundaq oyghaqliqini körse, bu ularning bextidur!□ ■
39 Lékin shuni bilip qoyunglarki, eger öy igisi oghrining kéchide qaysi waqitta kélidighanliqini bilgen bolsa, u oyghaq turup oghrining öyge téship kirishige hergiz yol qoymaytti! □ ■
40 Shuning üchün silermu herdaim teyyar turunglar; chünki Insan'oghli siler oylimighan waqit-saette qaytip kélidu.■
41 Pétrus uningdin: — I Reb, sen bu temsilni bizgila qaritip éyttingmu yaki hemmeylen'ge qaritipmu? — dep soridi.
42 Reb mundaq dédi:
— Xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha tégishlik bolghan ashliqni waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinleydighan ishenchlik we pemlik ghojidar kim bolidu? □ ■
43 Xojayin öyige qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu chakarning bextidur!
44 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa qoyidu.
45 Lékin mubada shu chakar könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep, bashqa chakarlar we dédeklerni bozek qilishqa we yep-ichip, mest bolushqa bashlisa,
46 Shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytip kélidu we uni késip ikki parche qilip, uning nésiwisini étiqadsizlar bilen oxshash teqdirde békitidu.
47 Emdi xojayinining iradisini bilip turup, teyyarlinip turmighan we xojayinining iradisi boyiche qilmighan chakar bolushigha tayaq yeydu. ■
48 Biraq xojayinining iradisini bilmey turup, tayaq yéyishke tégishlik ishlarni qilghan chakar azraq tayaq yeydu. Kimge köp bérilse, uningdin telep qilinidighini köp bolidu. Chünki ademler kimge köp amanet qoyghan bolsa, uningdin telep qilidighinimu köp bolidu.

Mesihning tutashturmaqchi bolghan oti
Mat. 10:34-36

49 Men yer yüzige ot tashlap tutashturushqa keldim we bu otning tutishishigha neqeder teqezzamen!
50 Lékin men aldi bilen bir chömüldürüsh bilen chömüldürülüshüm kérek we bu chümüldürülüshüm emelge ashurulghuche intayin qiynilimen! □ ■

□ **12:38 «eger xojayin ikkinchi yaki üchinchi jésekte kelsimu, chakarlirining shundaq oyghaqliqini körse, bu ularning bextidur!»** — Yehudiylar kéche waqtini hésablighanda üch jések, rimliqlar bolsa töt jések dep hésablaytti. ■ **12:38** Mat. 24:42. □ **12:39 «eger öy igisi oghrining kéchide qaysi waqitta kélidighanliqini bilgen bolsa, u oyghaq turup oghrining öyge téship kirishige hergiz yol qoymaytti!»** — muqeddes yazmilardiki köp yerlerde Perwerdigarning künining «oghridek» (kütülmigen waqitta) kélidighanliqi tilgha élinidu. ■ **12:39** Mat. 24:43; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. ■ **12:40** Mat. 24:44; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 21:34; 1Tés. 5:6. □ **12:42 «Xojayini öz öyidikilerge...»** — «öydikiler» mushu yerde öydiki xizmetkarlar we chakarlirini körsitidu; mushu yerde köchme menisi Xudagha tewedikiler, yeni barliq ishen'güchiler dégenliktur. **«Xojayini öz öyidikilerge mes'ul qilip, ulargha tégishlik bolghan ashliqni waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinleydighan ishenchlik we pemlik ghojidar kim bolidu?»** — shübhisizki, Reb bu temsilni hemmidin awwal Pétrusning öz-özige tetbiqlishini xalidi, andin qalghan rosullar, andin Xudaning barliq xizmetkarligha qaritip éytqan. ■ **12:42** Mat. 24:45; 25:21; 1Kor. 4:2. ■ **12:47** Yaq. 4:17. □ **12:50 «men aldi bilen bir chömüldürüsh bilen chömüldürülüshüm kérek we bu chümüldürülüshüm emelge ashurulghuche intayin qiynilimen!»** — bu ayettiki «chömüldürüsh» shübhisizki uning ölümidur. Bu toghruluq «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizni körüng. Mushu chömüldürülüshtin kéyin Muqeddes Rohning oti yer yüzide tutushturulidu. «Ros.» 2-babni körüng! ■ **12:50** Mat. 20:22; Mar. 10:38; Ef.4:5

51 Siler méni yer yüzige tinchliq élip keldimikin, dep oylap qaldinglarmu? Yaq, men shuni
silerge éytayki, tinchliq emes, bölünüsh élip keldim! ■
52 Chünki buningdin kéyin, bir öydiki besh kishi bölünidu; üchi ikkisige qarsi we ikkisi
üchige qarshi bölünidu.
53 Ata oghligha we oghul atisigha, ana qizigha we qiz anisigha, qéynana kélinige we kélin
qéynanisigha qarshi turidu.■

Xudaning ghezipidin agahlanduridighan bésharetlik alametler
Mat. 16:2-3

54 Eysa yene toplashqan ademlerge mundaq dédi:
— Siler künpétish tereptin bulutning chiqqinini körsenglar, derhal «yamghur yaghidu»
deysiler, we derweqe shundaq bolidu.
55 Jenub tereptin shamalning chiqqinini körsenglar, «Hawa issiydu» deysiler we derweqe
shundaq bolidu.
56 Ey saxtipezler! Siler yer bilen kökning renggini perq ételeysiler-yu, qandaqsige bu
zamanni perq ételmeysiler?!
57 Emdi némishqa qaysi ishlarning durus ikenlikige özünglar höküm qilip baqmaysiler?!
■
58 Chünki dewagiring bilen birge sotchi aldigha barghiningda, uning bilen yolda
kétiwatqiningda, uning bilen yarishiP dost bolushqa intilgin; bolmisa, u séni sotchigha,
sotchi bolsa gundipaygha tapshuridu we gundipay séni zindan'gha tashlaydu.
59 Men sanga shuni éytip qoyayki, *qerzingning* eng axirqi bir tiyininimu qoymay
tölimigüche, shu yerdin hergiz chiqalmaysen.□

13

Towa qilish yaki halak bolush

1 Shu chaghda, birnechche adem uninggha *waliy* Pilatusning bir qisim Galiliyelik-
lerning qénini töküp, ularning qanlirini ular qiliwatqan *ibadetxanidiki* qurbanliqning
qanliri bilen arilashturghanliqini melum qildi.□
2 U ulargha jawaben mundaq dédi:
— Ularning bu azablarni tartqini üchün bu Galiliyeliklerni bashqa Galiliyeliklerdin
gunahi éghir dep qaramsiler?
3 Men silerge éytayki, undaq emes! Belki siler towa qilmisanglar, hemminglarmu
oxshash aqiwette halak bolisiler.□

■ **12:51** Mat. 10:34. ■ **12:53** Mik. 7:6 ■ **12:57** Mat. 5:25-26 □ **12:59 «eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimigüche»** — «tiyin» grék tilida «lepton» — pulning eng kichik birliki, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/128 qismi idi. **«dewagiring bilen birge sotchi aldigha barghiningda, uning bilen yolda kétiwatqiningda, uning bilen yarishiP dost bolushqa intilgin; .. bolmisa... ... eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimigüche, shu yerdin hergiz chiqalmaysen»** — bu köp ehwallirimizgha mas kélidighan intayin emeliy nesihet, elwette. Uning üstige mushu yerde belkim temsil bolushi mumkin; chünki Mesihning sözliride «Eger... bolsa» dégen söz yoq. Démek, Israillarning üstige erzi bar idi; bu erz qilghuchi bolsa belkim Xuda Özidur. Hazir «yarashturulup dost bolush»ning towa qilish pursiti bolsimu, herhalda waqti chekliktur. Töwendiki 13-babnimu körüng. □ **13:1 «... waliy Pilatusning ... ularning qanlirini ular qiliwatqan ibadetxanidiki qurbanliqning qanliri bilen arilashturghanliqi»** — ayette «ibadetxana» dégen söz yoq. Biraq qurbanliq qilish bashqa yerde bolmaytti. «qanliri... qurbanliqning qanliri bilen arilashturdi» — démek, Pilatus ularni ibadetxanida ibadet üstide öltürüwetti. □ **13:3 «hemminglar oxshash aqiwette halak bolisiler»** — bu söz belkim Rim impériyesi miladiye 70-yilida Yérusalém we bashqa sheherlerni weyran qilishini we shuning bilen teng dozaxnimu körsitishi mumkin. 5-ayetning menisimu shundaq.

4 Siloam mehellisidiki munar örülüp chüshüp, on sekkiz kishini bésip öltürüp qoyghan,
siler ularni Yérusalémda turuwatqan bashqlardin qebih, dep qaramsiler?□
5 Men silerge éytayki, undaq emes! Belki siler towa qilmisanglar, hemminglarmu
oxshash aqiwette halak bolisiler.

Towa qilmasliqning aqiwiti — méwe bermeydighan derex

6 Andin u bu temsilni sözlep berdi:
— Melum bir kishining üzümzarliqida tikilgen bir tüp enjür derixi bar iken. U u derextin
méwe izdep keptu, lékin héch méwe tapalmaptu.
7 U baghwen'ge: «Qara, üch yildin béri bu enjür derixidin méwe izdep kéliwatimen, biraq
bir talmu méwe tapalmidim. Uni késiwet! U néme dep yerni bikardin-bikar igilep
turidu?» deptu.
8 Lékin baghwen: «Xojayin, uninggha yene bir yil tegmigeyla. Bu waqit ichide uning
tüwidiki topilarni boshitip, oghutlap baqay.
9 Eger kéler yili méwe berse, yaxshi xop! Biraq bermise, késiwetkeyla» deptu baghwen.

Shabat küni dok ayalni saqaytish

10 Bir shabat küni, u bir sinagogta telim bériwatatti.
11 Mana shu yerde on sekkiz yildin béri zeipleshtürgüchi bir jin teripidin tutulup,
dömchiyip öre turalmaydighan bir ayal bar idi. □
12 Eysa uni körgende, yénigha chaqirip:
— Xanim, sen bu zeiplikingdin azad boldung! — dédi.
13 Andin u qolini uning uchisigha qoyuwidi, ayal derhal ruslinip tik turup, Xudani
ulughlidi.
14 Biraq sinagogning chongi Eysaning shabat küni késel saqaytqinidin ghezeplinip,
köpchilikke:
— Ademler ish qilish kérek bolghan alte kün bar, shu künlerde kélip saqaytilinglar; lékin
shabat künide undaq qilmanglar, — dédi.□ ■
15 Shunga Reb uninggha mundaq jawab berdi:
— Ey saxtipezler! Herbiringlar shabat küni torpaq we éshikinglarni oqurdin yéship,
sugharghili bashlimamsiler?! □ ■
16 Emdi Sheytan mana on sekkiz yil boghup kelgen, Ibrahimning bir qizi bolghan bu ayal
del shabat künide bu sirtmaqtin boshitilsa, bu shabat künining yarishiqi bolmamdu?!□
17 U mushu sözni qilghanda, uninggha qarshi chiqqanlar xijaletke qaldi; biraq xalayiq
uning qiliwatqan hemme ajayib ishliridin shadlinip yayridi.

□ **13:4 «Siloam» —** (ibraniy tilida «Shiloah») Yérusalémdiki bir mehelle. «Neh.» 3:15 we «Yesh.» 8:6ni körüng. **«siler ularni Yérusalémda turuwatqan bashqlardin qebih, dep qaramsiler?»** — «qebih» mushu yerde grék tilida «qerzdar» dep ipadilinidu. □ **13:11 «... on sekkiz yildin béri zeipleshtürgüchi bir jin teripidin tutulup...» —** «jin» — Grék tilida «roh». **«öre turalmaydighan bir ayal bar idi»** — «öre turalmaydighan» grék tilida «béshini kötürelmeydighan». □ **13:14 «sinagogning chongi Eysaning shabat küni késel saqaytqinidin ghezeplinip...» —** uning ghezeplinishining üch sewebi bar idi: (1) ularning qaide-yosunliri boyiche ayal kishi sinagogning otturigha kelmesliki kérek idi (ular keynide olturatti yaki turatti); (2) yene qaidiliri boyiche er kishi ayal kishige héch tegmseliki kérek, hetta adette natonush ayal kishige gep qilmasliqi kérek idi; (3) Eysa shabat künide késel saqaytti. ■ **13:14** Mis. 20:9; Qan. 5:13; Ez. 20:12. □ **13:15 «Ey saxtipezler! Herbiringlar shabat küni torpaq we éshikinglarni oqurdin yéship, sugharghili bashlimamsiler?! »** — buni «ishlesh» yaki «xizmet qilish» dep hésablashqa bolsimu, insan bu zuwansiz haywanlargha mushundaq «insanperwerlik» körsetmise, tolimu rehimsizlik bolatti. Undaqta insan'gha rehim körsitishke bolmamdu?! ■ **13:15** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 14:5. □ **13:16 «Ibrahimning bir qizi bolghan bu ayal» —** «Ibrahimning qizi» dégen ibare ayalning Ibrahimning ewladi ikenlikini körsitidu, elwette, shundaqla belkim uningda heqiqiy étiqad bolghanliqinimu körsitishi mumkin.

Xudaning padishahliqini uruq we xémirturuchqa oxshitidighan temsiller
Mat. 13:31-33; Mar. 4:30-32

18 U sözini *dawamlashturup* mundaq dédi:
— Xudaning padishahliqi némige oxshaydu? Men uni némige oxshitay? ■
19 U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu; birsi uni élip öz béghida térighanidi; u ösüp yoghan derex boldi; asmandiki uchar-qanatlar kélip uning shaxlirida uwulidi.□
20-21 U yene: — Xudaning padishahliqini némige oxshitay? U xuddi échitqugha oxshaydu; bir ayal uni qoligha élip, üch jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlidi, — dédi.□ ■

Hayatning tar ishiki
Mat. 7:13-14, 21-23

22 *Eysa* Yérusalémgha qarap sepirini dawamlashturup, bésip ötken herqaysi sheher-yézilarda telim bérip mangdi. ■
23 Bireylen uningdin:
— I teqsir, qutquzulidighanlarning sani azmu? — dep soridi.
Eysa köpchilikke mundaq jawab berdi:
24 — Siler tar ishiktin kirishke küresh qilinglar. Chünki men silerge shuni éytayki, nurghun ademler kirey dep izdensimu, emma kirelmeydu. ■
25 Öyning igisi ornidin turup ishikni taqighandin kéyin, siler tashqirida turup ishikni qéqip: «Reb, bizge achqin!» dep yalwurghili turghininglarda, u silerge jawaben: «Silerning nelikinglarni bilmeymen» — deydu. ■
26 Andin siler: «Biz séning aldingda yégen, ichken, senmu bizning kochilirimizda telim bergen» désenglar,
27 u yene jawaben: «Silerning nelikinglarni bilmeymen, mendin néri kétinglar, ey qebihlik qilghuchilar!» deydu. ■
28 Siler Ibrahim, Ishaq, Yaqup we barliq peyghemberlerning Xudaning padishahliqi ichide ikenlikini, özünglarning sirtqa tashliwétilginiglarni körginiglarda, yigha-zarlar kötürülidu, chishlar ghuchurlaydu. ■
29 U chaghda, kishiler meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin kéliship, Xudaning padishahliqida dastixanda olturidu. □ ■
30 Shuning bilen mana, shu chaghda aldida turghanlardin arqigha ötidighanlar, arqida turghanlardin aldigha ötidighanlar bar bolidu. □ ■

■ **13:18** Mat. 13:31; Mar. 4:30. □ **13:19 «U *, yeni Xudaning padishahliqi* goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu»** — «qicha uruqi» Asiyadiki barliq uruqlar ichide eng kichiki. **«u ösüp yoghan derex boldi»** — adette qicha ösüp yétilgende 2-3 métrliq köchet bolidu. Lékin bu temsildur; Xudaning padishahliqining bezi jehetliri adettin tashqiri bolidu. Oqurmenlerge ayanki, temsillerde «qushlar» adette jin-sheytanlarni bildüridu (mesilen, 8:5ni körüng). □ **13:20-21 «üch jawur un»** — (yaki «üch küre un») grék tilida «üch saton», ibraniy tilida «üch séah». Bir «saton» 7 kilogram idi; bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yétetti. «Yar.» 18:6ni körüng. Oqurmenlerge yene ayanki, temsillerde «échitqu» yaki «xémirturuch» adette yaman tesirler (tekebburluq, saxtipezlik)ni bildüridu (mesilen, 12:1ni körüng). ■ **13:20-21** Mat. 13:33. ■ **13:22** Mat. 9:35; Mar. 6:6. ■ **13:24** Mat. 7:13. ■ **13:25** Mat. 25:11,12; Luqa 6:46. ■ **13:27** Zeb. 6:8; Mat. 7:23; 25:12,41. ■ **13:28** Mat. 8:11, 12; 13:42; 24:51. □ **13:29 «kishiler meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin kéliship, Xudaning padishahliqida dastixanda olturidu»** — «meshriq bilen meghribtin we shimal bilen jenubtin» kelgenler Yehudiy emeslerni körsitidu. «Olturidu» bashqa izahatlarda körsitilgendek grék tilida «yatidu» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **13:29** Yesh. 2:2; Mal. 1:11; Mat. 8:11. □ **13:30 «aldida turghanlardin arqigha ötidighanlar, arqida turghanlardin aldigha ötidighanlar bar bolidu»** — grék tilida «axirqilardin birinchisi bolidighanlar bar bolidu, birinchilerdin axirqisi bolidighanlar bar bolidu» dep ipadilinidu. Bu ajayib heqiqetning köp jehetliri bar; biraq roshenki, shu künide Xuda esli chaqirghan Yehudiylar Xudaning padishahliqida xijaletke qaldurulidu we esli butperes bolghan Yehudiy emesler uningda izzetke érishidu. ■ **13:30** Mat. 19:30; 20:16; Mar. 10:31.

Eysaning Yérusalémgha baghlighan méhir-muhibbiti
Mat. 23:37-39

31 Del shu waqitta birnechche Perisiyler Eysaning aldigha kélip uninggha:
— Mushu yerdin chiqip özüngni nérigha al. Chünki Hérod séni öltürmekchi, — dédi.
32 U ulargha:
— Bérip shu tülkige éytinglar: Mana men jinlarni heydiwétip, bügün we ete shipa bérermen we üchinchi küni takamullashturulimen, denglar. □
33 Halbuki, bügün we ete we ögünlükke méngip yürüshüm kérektur; chünki héch peyghemberning öltürülüshi Yérusalémdin bashqa héchqandaq jayda mumkin bolmas.□
34 Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlerni öltüridighan we sanga ewetilgenlerni chalma-kések qilidighan sheher! Men qanche qétimlap mékiyan öz chüjilirini qanat astigha alghandek séning baliliringni qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler xalimidinglar. □ ■
35 Mana öyünglar tashlinip weyrane bolup qalidu; we men silerge shuni éytip qoyayki, siler «Perwerdigarning nami bilen kelgüchige mubarek bolghay!» démigüche, méni yene körelmeysiler. □ ■

14

Shabat künide késel saqaytish

1 We shundaq boldiki, bir shabat küni u Perisiylerdin bolghan bir hökümdarning öyige ghizagha bardi; emdi ular uni paylap yürüwatatti.
2 We mana, u yerde suluq ishshiq késilige giriptar bolghan bir adem bar idi.

□ **13:32 «üchinchi küni takamullashturulimen»** — bashqa birxil terjimisi: «üchinchi küni nishanimgha yétimen» yaki «üchinchi küni ishlirimni tamam qilimen». Lékin ishinimizki, terjimimiz grék tiligha sadiqtur. Töwendiki izahatni körüng. **«Bérip shu tülkige éytinglar: Mana men jinlarni heydiwétip, bügün we ete shipa bérermen we üchinchi küni takamullashturulimen, denglar»** — bu sirliq gepning menisi belkim: «Manga qalghan qisqa waqit ichide Xuda manga békitken pilani boyiche sendin qorqmay ishlewérimen. Qisqa waqit ichide men Xudadin tapshuruwalghan wezipemni tamam qilimen we shundaqla özüm «takamullashturulimen»» dégendek bolushi mumkin. Uning üstige, Mesihning «takamullashturulimen» dégen sirliq sözi, shübhisizki, köp jehetliktur. «Ibr.» 2:10de oxshash heqiqet tépilidu we «ibraniylargha»diki «qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. □ **13:33 «Halbuki, bügün we ete we ögünlükke méngip yürüshüm kérektur»** — Eysa bu sözni qilghanda téxi Galiliye ölkiside idi. Hérodning Yérusalém bilen alaqisi yoq idi, Galiliyeni idare qilatti. Shunga bu 32-ayettiki sözning dawami: «Menki Mesih Yérusalémgha bérishim kérek, lékin undaq qilishim Hérodtin qéchish üchün emes, belki Xudaning pilani bolghanliqi üchün» dégendek menide. **«chünki héch peyghemberning öltürülüshi Yérusalémdin bashqa héchqandaq jayda mumkin bolma.»** — bu kinayilik, hejwiy gep. Bu «kapir» Hérod xan Galiliyeni bashqurghini bilen Mesihke xetiri bolmaydu, lékin «Xudaning güzel shehiri»de turuwatqanlar axir bérip Eysani öltüridu.Bu jümlidiki «mumkin bolmas» dégenning bashqa xil terjimisi: «eqil yetmes». □ **13:34 «Ey «Yérusalém, Yérusalém!»** — muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. **«Men qanche qétimlap mékiyan öz chüjilirini qanat astigha alghandek séning baliliringni qoynumgha almaqchi boldum»** — «séning baliliring» Yérusalémda turuwatqan Yehudiy xelqni körsitidu, elwette. ■ **13:34** Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 23:37. □ **13:35 «Mana öyünglar tashlinip weyrane bolup qalidu»** — «silerning öyünglar» mushu bésharette: (1) muqeddes ibadetxana (u kinayilik bilen «Xudaning öyi» démeydu): (2) pütkül Israil jemetini körsitidu. Chünki rimliqlar miladiye 70-yilida kélip, ularning muqeddes ibadetxanisini weyran qilidu we Yehudiy xelqini dunyaning herbir bulung-pushqaqlirigha tarqitiwétidu. **«Perwerdigarning nami bilen kelgüchige mubarek bolghay!»** — bu bolsa Yehudiy xelqining Mesihni qarshi élishida déyishige tégishlik sözlerdur. Mesih Yérusalémgha kirgende gerche melum bir qisim kishiler shundaq sözni qilghini bilen («Luqa» 19:28-48ni, bolupmu 38-ayetni körüng), (1) ularning undaq dégenliri sap étiqadtin bolmighan; (2) pütün xelq undaq dégini yoq, belki ishenmigen. Shuning bilen Eysa Mesihning mushu dunyagha qayta kélishi, shundaqla Yehudiy xelqining uni qayta körüshi üchün pütkül xelq awwal uni «Mesih-qutquzghuchimiz», yeni «Perwerdigarning nami bilen kelgüchi» dep étirap qilishi kérektur (bu bésharet «Rim.» 11:25-27, «Zek.» 12:7-14 we bashqa yerlerde tépilidu). ■ **13:35** Zeb. 69:25; 118:26; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Mat. 23:38; Ros. 1:20.

3 Eysa Tewrat ehliliri we Perisiylerdin:
— Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? — dep soridi.
4 Biraq ular lam-jim démidi. U héliqi késelge qolini tegküzüp, saqaytip yolgha saldi.
5 Andin u ulardin yene:
— Aranglardin biringlarning mubada shabat künide éshiki ya kalisi quduqqa chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqarmaydighan zadi kim bar? — dep soridi.□ ■
6 We ular uning bu sözlirige héch jawab bérelmidi.

Xuda kimni yuqiri qilidu?

7 Eysa chaqirilghan méhmanlarning özlirige tördin orunlarni qandaq tallighinini körüp, ularga mundaq bir temsilni éytip berdi:
8 — Birsi séni toy ziyapitige teklip qilsa, törde olturmighin. Bolmisa, sendin hörmetlikrek birsi teklip qilin'ghan bolsa,
9 U chaghda séni we uni chaqirghan sahibxana kélip sanga: «Bu kishige orun bergeysiz» dep qalsa, sen xijalette qélip pegahgha chüshüp qalisen. □
10 Lékin sen chaqirilghanda, bérip pegahda olturghin. Shuning bilen séni chaqirghan sahibxana kélip: «Ey dostum, yuqirigha chiqing» déyishi mumkin we shuning bilen séning bilen dastixanda olturghanlarning hemmisining aldida sanga izzet bolidu. ■
11 Chünki herkim özini üstün tutsa töwen qilinidu we kimdekim özini töwön tutsa üstün qilinidu.■

Heqiqiy méhmandostluqning yoli

12 U özini méhman'gha chaqirghan sahibxanigha mundaq dédi:
— Méhmanni tamaqqa yaki ziyapetke chaqirghiningda, dost-burader, qérindash, uruq-tughqan yaki bay qolum-qoshniliringni chaqirmighin. Chünki ularmu séni méhman'gha chaqirip, merhemitingni qayturushi mumkin. ■
13 Shuning üchün ziyapet bérey déseng, ghérib-ghurwa, méyip-nakar, aqsaq-cholaq, kor-emalarni chaqirghin
14 we bext-beriket körisen; chünki u kishilerning yaxshiliqingni qayturushning amali yoqtur. Shuning bilen heqqaniylarning qayta tirilgen künide qilghining özüngge qayturulidu.

Katta ziyapet toghrisidiki temsil
Mat. 22:1-10

15 Uning bilen hemdastixan olturghanlardin biri bu sözlerni anglap, uninggha:
— Xudaning padishahliqida ghizalan'ghuchilar némidégen bextlik-he! — dédi.□
16 Biraq u uninggha jawaben mundaq dédi:
— Bir kishi katta ziyapetke tutush qilip, nurghun méhmanlarni chaqirip qoyuptu. ■
17 Dastixan sélin'ghan shu saette, chakirini ewetip, chaqirilghan méhmanlargha: «Merhemet, hemme nerse teyyar boldi!» dep éytiptu.
18 Biraq, méhmanlarning hemmisi barmasliqqa bir-birlep özre-bahane körsetkili turuptu. Birinchisi uninggha: «Men hélila bir parche yer sétiwalghanidim, bérip körüp kelmisem bolmaydu. Méni epu qilghayla, baralmaymen» deptu. □

□ **14:5 «aranglardin biringlarning mubada shabat künide éshiki ya kalisi quduqqa chüshüp ketse...»** — bezi kona köchürmilerde «éshiki» emes, belki «balisi» dep oqulidu. ■ **14:5** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 13:15. □ **14:9 «... pegahgha chüshüp qalisen»** — grék tilida «... axirqi orun'gha chüshüp qalisen». ■ **14:10** Pend. 25:6, 7. ■ **14:11** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 1:51; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **14:12** Neh. 8:10; Pend. 3:28. □ **14:15 «Xudaning padishahliqida ghizalan'ghuchilar...»** — grék tilida «Xudaning padishahliqida nan yégüchiler...». ■ **14:16** Yesh. 25:6; Mat. 22:2; Weh. 19:7, 9. □ **14:18 «Men hélila bir parche yer sétiwalghanidim, bérip körüp kelmisem bolmaydu. Méni epu qilghayla, baralmaymen»** — kim yerni awwal yaxshi körmey sétiwalsun?

19 Yene biri: «Men besh qoshluq öküz sétiwaldim, hazir bérip ularni sinap körüshüm kérek. Méni epu qilghayla, baralmaymen» deptu. □
20 Yene birsi: «Men yéngi öylen'gen, shunga baralmaymen» deptu.
21 Chakar qaytip kélip, bu ishlarni xojayinigha melum qiptu. Xojayin ghezeplen'gen halda chakirigha: «Derhal sheherning chong-kichik kochiliriga kirip, ghérib-ghurwa, méyip-nakar, aqsaq-cholaq we kor-emalarni mushu yerge yighip kel» deptu.
22 Andin chakar qaytip kélip: «Xojayin, emr berginingdek ada qilindi, we yene bosh orun bar!» deptu.
23 Shuning bilen xojayin chakargha: — «Öyüm méhmanlargha tolush üchün yézilardiki chong-kichik yollarni, mehellilerni arilap, udul kelgen adimingni zorlap élip kelgin! □
24 Chünki men silerge shuni éytayki, bashta chaqirilghan ademlerning héchqaysisi dastix-inimdin tétimaydu», deptu.

Muxlis bolush shertliri
Mat. 10:37-38

25 Emdi top-top ademler uninggha hemrah bolup kétiwatatti. U burulup ularga qarap mundaq dédi:
26 — Manga egeshkenler *manga bolghan söyüshliridin* öz atisi we anisi, ayali we baliliri, aka-ukiliri we acha-singilliri, hetta öz jéninimu yaman körmise manga muxlis bolalmas. □ ■
27 Kimdekim özining krésтini yüdüp manga egeshmise u manga muxlis bolalmas. □ ■
28 Aranglardin birsi munar salmaqchi bolsa, aldi bilen olturup bu qurulushni pütküzgüdek xirajet özümde barmu-yoq dep hésab qilmasmu?
29-30 Undaq qilmighanda, ulni sélip pütküzelmise, körgenlerning hemmisi mazaq qilip: «Bu adem binani bashlap qoyup pütküzelmidi» — démey qalmaydu.
31 Yaki bir padishah yene bir padishah bilen jeng qilghili chiqsa aldi bilen olturup: — Méning üstümge kélidighan yigirme ming kishilik qoshun igisige men on ming eskirim bilen taqabil turalarmenmu? dep mölcherlep körmemdu?! □
32 Eger u «Soqushalmaymen» dep oylisa, düshmen téxi yiraqtiki chaghda elchi ewetip, sulh shertlirini soraydu.
33 Shuninggha oxshash, silerdin kimdekim *könglide* özining bar-yoqi bilen xoshlashmisa, manga muxlis bolalmas.□

□ **14:19 «hazir bérip ularni sinap körüshüm kérek» —** yaki «hazir bérip közdin kechürüp kélishim kérek». «Besh qoshluq öküz» — grék tilida: «besh boyunturuq öküz». Démek, boyunturuqqa qétilghanda bir-birige mas kélidighan besh jüp öküz. Emdi kim öküzni awwal körmey sétiwalsun? □ **14:23 «yézilardiki chong-kichik yollarni, mehellilerni arilap,...» —** mushu yerde grék tilida «yézilardiki yollardin we chitliqlardin ötünglar,...» dégen söz bilen ipadilinidu. Démek, méhmanlarni her bulung-puchqaqtin ekilish kérek. □ **14:26 «manga egeshkenler ... öz atisi we anisi, ayali we baliliri, aka-ukiliri we acha-singilliri, hetta öz jéninimu yaman körmise manga muxlis bolalmas» —** mushu yerde «yaman körüsh» dégenlikning menisi, shübhisizki, öz ademlirige bolghan muhebbet Xudagha baghlighan muhebbet aldida «yaman körüsh»tek körünidu. Misal, «Yar.» 29:30-31ni körüng. ■ **14:26** Qan. 13:7; 33:9; Mat. 10:37. □ **14:27 «Kimdekim özining krésтini yüdüp manga egeshmise u manga muxlis bolalmas» —** rimliqlar teripidin ölüm jazasi bérilgenler mixlinidighan krésтni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. «krésтlinish» ademni qiynaydighan, intayin dehshetlik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining krésтini kötürüsh» dégenning meniliri töwendikilernimu öz ichige élishi mumkin: (1) Eysa Mesih üchün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahanet ishtishke, (3) Xudaning iradisining emelge ashurulushi üchün zörür tépilghanda, «öz-özini ölüm jazasigha höküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush. ■ **14:27** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23. □ **14:31 «... mölcherlep körmemdu?! » —** bashqa birxil terjimisi: «... meslihet qilmamdu?». □ **14:33 «Shuninggha oxshash, silerdin kimdekim könglide özining bar-yoqi bilen xoshlashmisa, manga muxlis bolalmas.» —** bu küchlük söz toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

34 Tuz yaxshi nersidur; halbuki, tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? □ ■
35 U tupraqqa ishlitishke yaki oghutqa arilashturushqimu yarimay, talagha tashlinidu. Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!□

15

Yoqalghan qoy we yaxshi padichi toghrisidiki temsil
Mat. 18:12-14

1 Emdi bajgirlar we bashqa gunahkarlarning hemmisi uning sözini anglashqa uning etrapigha olashmaqta idi.■
2 Lékin Perisiyler bilen Tewrat ustazliri ghudungshup:
— Bu adem gunahkarlarni qarshi alidu we ular bilen hemdastixan olturidu! — déyishti.
3 Shunga u ulargha munu temsilni sözlep berdi: □
4 — Eger aranglarda bireylenning yüz tuyaq qoyi bolup, ulardin biri yitip ketse, toqsan toqquzini chölde qoyup qoyup yitip ketkinini tapquche izdimesmu?
5 Uni tépiwalghanda, shadlan'ghan halda mürisige artidu;
6 andin öyige élip kélip, yar-buraderliri bilen qolum-qoshnilirini chaqirip, ulargha: «Men yitken qoyumni tépiwaldim, méning bilen teng shadlininglar!» deydu.
7 Men silerge shuni éytayki, shuninggha oxshash, towa qiliwatqan bir gunahkar üchün ershte zor xursenlik bolidu; bu xursenlik towigha mohtaj bolmighan toqsan toqquz heqqaniy kishidin bolghan xursenliktin köp artuqtur.■

Yittirgen tengge toghrisidiki temsil

8 — Yaki bir ayalning on kümüsh dinari bolup, bir dinarni yoqitip qoysa, chiraghni yéqip, taki uni tapquche öyni süpürüp, zen qoyup izdimesmu?□
9 Uni tapqanda yar-burader, qolum-qoshnlirini chaqirip, ulargha: «Méning bilen teng shadlininglar, chünki men yoqitip qoyghan dinarimni tépiwaldim» — deydu.
10 Men silerge shuni éytayki, shuninggha oxshash towa qiliwatqan bir gunahkar üchün Xudaning perishtilirining arisida xursenlik bolidu. □

Méhir-shepqetlik ata toghrisidiki temsil

11 U sözini dawam qilip mundaq dédi:
— Melum bir ademning ikki oghli bar iken.

□ **14:34 «Tuz yaxshi nersidur; halbuki, tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?»** — tuz bolsa (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek. ■ **14:34** Mat. 5:13; Mar. 9:50. □ **14:35 «U *tuz* tupraqqa ishlitishke yaki oghutqa arilashturushqimu yarimay, talagha tashlinidu»** — mushu yerdiki «tuz» dégen téma üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **15:1** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 5:29. □ **15:3 «shunga u ulargha munu temsilni sözlep berdi...»** — «mushu temsil»: — **bir** temsil, démek. 15-babta üch temsildek körünsimu, emeliyette üch temsil peqet birla menini ipadileydu. Shunga ularni «birla temsil» dep qaraymiz. ■ **15:7** Luqa 5:32. □ **15:8 «bir ayalning on kümüsh dinari bolup...»** — «kümüsh dinar» bolsa grék tilida «draqma». «draqma» bir dinargha barawer bolghan pul birliki. □ **15:10 «towa qiliwatqan ...»** — towa qilish emeliyette (meyli nahayiti qisqa bolsun) bir jeryan, elwette. **«Xudaning perishtilirining arisida»** — grék tilida «Xudaning perishtilirining aldida». Bu ibaridin puritiliduki, Xuda Özi «tenggisini tapqan ayal»dek xursen bolidu we perishtilermu uning xursenlikidin teng behrimen bolidu.

12 Kichik oghli atisigha: «Ey ata, mal-mülüktin tégishlik ülüshümni hazirla manga bergin» dep éytiptu. We u öz mal-mülüklirini ikkisige teqsim qilip bériptu.□
13 Uzun ötmeyla, kichik oghli bar-yoqini yighishturup, yiraq bir yurtqa seper qiliptu. U u yerde eysh-ishretlik ichide turmush kechürüp mal-dunyasini buzup-chéchiptu. □
14 Del u bar-yoqini serp qilip tügetken waqtida, u yurtta qattiq acharchiliq bolup, u xélila qisilchiliqta qaptu.
15 Shuning bilen u bérip, shu yurtning bir puqrasigha medikar bolup yalliniptu; u uni étizliqigha choshqa béqishqa ewetiptu. □
16 U hetta qorsiqini choshqilarning yémi bolghan purchaq posti bilen toyghuzushqa teqezza boptu; lékin héchkim uninggha héchnerse bermeptu.
17 Axir bérip u hoshini tépip: «Atamning shunche köp medikarlirining aldidin yémek-ichmek éship-téship turidu; lékin men bolsam bu yerde achliqtin öley dep qaldim!
18 Ornumdin turup, atamning aldigha bérip uninggha: Ey ata, men ershning aldidimu we séning aldingdimu gunah qildim.
19 Emdi séning oghlung atilishqa layiq emesmen. Méni medikarliring süpitide qobul qilghaysen! — deymen» dep oylaptu.
20 Shuning bilen ornidin turup atisining aldigha qaytip méngiptu. Lékin atisi yiraqtinla uni körüp uninggha ichi aghritip, aldigha yügürüp chiqip, uning boynigha ésilip uni söyüp kétiptu. □ ■
21 Oghli: «Ata, men ershning aldidimu, séning aldingdimu gunah qildim. Emdi séning oghlung atilishqa layiq emesmen» — deptu.
22 Biraq atisi chakarlirigha: «Derhal eng ésil tonni ekélip uninggha kiydürünglar, qoligha üzük sélinglar, putliriga ayagh kiydürüngler;
23 we bordaq torpaqni ekélip soyunglar; andin obdan yep, rawurus tebrikleyli!
24 Chünki méning bu oghlum ölgenidi, tirildi, yitip ketkenidi, tépildi!» — deptu. Andin ular tebrikleshkili bashlaptu.
25 Emdi chong oghli étizgha ketkeniken. U qaytip kéliwétip öyge yéqin kelgende neghme-nawa bilen ussulning awazini anglaptu.
26 U chakarlardin birini chaqirip, uningdin néme ish boluwatqinini soraptu.
27 Chakar uninggha: Ukang keldi we atang uni saq-salamet tépiwalghanliqi üchün bordaq torpaqni soydi» deptu.
28 Lékin *chong oghli* xapa bolup, öyge kirgili unimaptu. We atisi chiqip uning öyge kirishini ötünüptu.
29 Emma u atisigha jawab bérip: «Qara! Men shunche yildin béri quldek xizmitingde boldum, esla héchbir emringdin chiqip baqmidim. Biraq sen manga el-aghinilirim bilen xush qilghili héchqachan birer oghlaqmu bermiding!
30 Lékin séning mal-mülükliringni pahishilerge xejlep tügetken bu oghlung qaytip kelgende, sen uning üchün bordaq torpaqni soyupsen» — deptu. □

□ **15:12 «Ey ata, mal-mülüktin tégishlik ülüshümni hazirla manga bergin» —** démisekmu, bundaq telep éghir hörmetsizlik bolidu. «Qöshumche söz»imiznimu körüng. **«u öz mal-mülüklirini ikkisige teqsim qilip bériptu»** — «öz mal-mülükliri» grék ilida «uning hayatini» yaki «uning tirikchilikini». Tewrat qanuni boyiche tunji oghligha teqsim qilin'ghan miras kenjisiningkidin ikki hesse köp bolidu. □ **15:13 «Uzun ötmeyla, kichik oghli bar-yoqini yighishturup, yiraq bir yurtqa seper qiliptu» —** «uzun ötmeyla» (grék tilida «köp kün ötmeyla») — kenji oghul telipi tüpeylidin jemiiyet aldida intayin nepretlik bolatti. □ **15:15 «...shu yurtning bir puqrasigha medikar bolup yalliniptu» —** grék tilida ««.. shu yurtning bir puqrasigha qatnishiptu» bilen ipadilinidu. **«u uni étizliqigha choshqa béqishqa ewetiptu»** — démisekmu, bu choshqilarning igisi Yehudiy emes; bundaq xizmet Yehudiy yigitke nisbeten intayin yirginchlik bolatti. □ **15:20 «Atisi yiraqtinla uni körüp uninggha ichi aghritip, aldigha yügürüp chiqip...» —** démisekmu, bu atining jemiiyet aldida yügürüshi, we shundaqla buni az dep oghlini qarshi élishqa yügürüshi «mötiwer kishining salapitige muwapiq emes» dep qarilatti. «Qöshumche söz»imiznimu körüng. ■ **15:20** Ros. 2:39; Ef. 2:12,17. □ **15:30 «séning mal-mülükliringni pahishilerge xejlep tügetken» —** grék tilida «séning mal-mülükliringni pahishilerge xejlep yewetken».

31 Biraq atisi yene uninggha: «Ey oghlum, sen herdaim méning yénimdisen we méning
barliqim séningkidur.
32 Emdi tebriklep shadlinishqa layiqtur; chünki bu séning ukang ölgenidi, tirildi, yoqilip
ketkenidi, tépildi» — deptu.□

16

Aldamchi ghojidar toghrisidiki temsil — dunyadiki bayliqni qandaq ishlitish kérek?

1 U muxlislirigha yene mundaq dédi:
— Bir bayning bir ghojidari bar iken. Birsi baygha: «Bu ghojidaringiz mal-mülkingizni
buzup chachti» dep shikayet qiptu.
2 U ghojidarni chaqirip, uninggha: «Méning séning toghrangda anglighanlirim zadi
qandaq gep? Ghojidarliqingdiki hésab-kitabni éniq tapshur; chünki mundin kéyin sen
ghojidar bolmaysen» — deptu.
3 Ghojidar emdi öz ichide: «Néme qilay? Chünki xojayinim méni ghojidarliqtin mehrum
qilidu. Ketmen chapay désem unchilik maghdur yoq, tilemchilik qilay désem nomus
qilimen.
4 He, taptim! Ghojidarliqtin qalghinimda kishilerning méni öylirige qarshi élishi üchün,
néme qilishimni emdi bildim» dep
5 öz xojayinigha qerzdar bolghanlarni birdin-birdin chaqirip kélip, birinchisidin: «Xo-
jayinimgha qanchilik qerzingiz bar?» dep soraptu.
6 We qerzdar: «Yüz tung zeytun méyi» dep jawab bériptu. Ghojidar uninggha: «Mana,
hésabat deptiringizni élip, bu yerde olturup ellik tunggha özgertiwéting!» deptu.□
7 Andin u yene birige: «Sizchu, qanchilik qerz boldingiz?» dep soraptu. U: «Yüz küre
bughday» dep jawab bériptu. Ghojidar uninggha: «Hésabat deptiringizni élip seksen
kürige özgertiwéting!» deptu.□
8 Shuning bilen uning xojayini semimiyetsiz ghojidarning bu ishtiki pemlikliki üchün
uninggha qayil bolup maxtaptu. Chünki bu dunyaning perzentliri öz dewride nurning
perzentliridin pemliktur.□
9 We men silerge shuni éytip qoyayki, «Naheq dunyagha tewe mal-dunya» arqiliq
özünglargha dost tutunglar; shundaq qilsanglar, mal-dunya kargha kelmeydighan bol-

---

□ **15:32 «Emdi tebriklep shadlinishqa layiqtur; chünki bu séning ukang ölgenidi, tirildi, yoqilip ketkenidi, tépildi» —** 15-babtiki üch qisimliq temsilning mol telimi üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **16:6 «Yüz tung zeytun méyi» —** mushu yerde bir «tung» (grék tilida «bat») 30 litr idi. Démek, bu zeytun méyi 3000 litr bolup shu chaghdiki addiy ishchining üch yilliq heqqi (1000 dinar) bolatti. **«Ghojidar uninggha: «Mana, hésabat deptiringizni élip, bu yerde olturup ellik tunggha özgertiwéting!» deptu.»** — ghojidar néme qildi? Belkim töt mumkinchiliki bar: — (1) u qerzdarning haligha qarap qerz miqdarini kémeytiwetti; (2) u ösümini yoqqa chiqiriwetti; (3) u özining shérinkanisi («komission»)ni hésabtin chiqiriwetti; (4) bularning hemmisini qildi. Rebbimiz ghojidarni «semimiyetsiz» dep ataydu 8-ayet). Lékin uning bu «semimiyetsizliki» ghojidarliqidiki burunqi ishlarni körsitemdu? Yaki hazirqi heriketlirinimu? Bizningche, uning qilghinini choqum qerzning miqdarini özgertishni öz ichige alghan, dep qaraymiz. □ **16:7 «yüz küre bughday» —** mushu yerde bir küre (ibraniy tilida «kor» 390 litrni bildüridu. Démek, bu chong qerz idi — belkim 30 tonna bughday, Addiy ishchining on yilliq heqqi (3000 dinar) bolatti. □ **16:8 «bu dunyaning perzentliri öz dewride nurning perzentliridin pemliktur» —** «bu dunyaning perzentliri» Xudani tonumaydighan étiqadsiz ademlerni körsitidu; «nurning perzentliri» Xudaning nurini qobul qilghan, shundaqla «nurda yashawatqan» «Xudaning Rohidin tughulghan» rohiy perzentlirini körsitidu. Bu temsil toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

ghan *künide* shu dostlar silerni ebediy makanlargha qarshi alidu.□ ■
10 Kimki kichikkine ishta sadiq bolsa, chong ishtimu sadiq bolidu; we kimki kichikkine
ishta semimiyetsiz bolsa, chong ishtimu semimiyetsiz bolidu. □
11 Shunga eger «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim
silerge heqiqiy bayliqlarni tapshursun? □
12 We bashqilarning nersiliride sadiq bolmisanglar kim silerge özünglarning nersisini
bersun?□
13 Héchkim ikki xojayin'gha teng xizmet qilalmaydu. Chünki u yaki buni yaman körüp,
uni yaxshi köridu; yaki buninggha özini pütünley béghishlap, uninggha étibarsiz qaraydu.
Shuninggha oxshash, silerningmu birla waqitta hem Xudaning, hem mal-dunyaning
qulluqida bolushunglar mumkin emes.■
14 Emdi Perisiyler (ular pulgha amraq idi) bularning hemmisini anglap Eysani mesxire
qilishti. □ ■
15 We u largha mundaq dédi: — «Siler özünglarni ademlerning aldida heqqaniy qilip
körsetküchidursiler; lékin Xuda qelbinglarni bilidu. Chünki ademlerning arisida qedirlin-
idighini Xudaning neziride yirginchliktur.■
16 Tewrat qanuni we peyghemberlerning yazmiliri *chömüldürgüchi* Yehyaghiche hidayet
bolup keldi; shu waqittin bashlap Xudaning padishahliqining xush xewiri jakarlinip
kéliwatidu; *padishahliqqa* kirmekchi bolghanlarning herbiri uninggha bösüp kiriwélishi
kérektur. □ ■
17 Lékin asman bilen zéminning yoq qiliwétilishi Tewratning bir chékiti bikar qilinishtin
asandur.□ ■
18 — Her kim öz ayalini talaq qilip bashqa birini alsa zina qilghan bolidu we kimki öz
éridin talaq qilin'ghanni alsa zina qilghan bolidu». ■

□ **16:9 ««Naheq dunyagha tewe mal-dunya» arqiliq özünglargha dost tutunglar»** — «naheq dunyagha tewe mal-dunya» grék tilida «naheq mammon». Némishqa «naheq» deydu? Bizningche (1) shexsiy, yeni xususiy mal-dunya, jümlidin pulning mewjut bolghanliqi Adem'atimizning sadir qilghan gunahining bir netijisidur; (2) ademdiki köpinchi mal-dunya, bayliqlar bolsa, Xudadin qorqmaydighan gunahkarlarning qolididur. Biz yenila «qoshumche söz»imizde bu qiziq söz üstide azraq toxtilimiz. **«shundaq qilsanglar, mal-dunya kargha kelmeydighan bolghan *künide* shu** dostlar silerni ebediy makanlargha qarshi alidu» — démek, öz bayliqinglar bilen yardemge mohtaj bolghanlargha yardem béringlar; shu yol bilen ular silerge dost bolidu we paniy dunyadin ketkininglarda ular baqiy dunyada silerni qarshi élishqa kütidighan bolidu. ■ **16:9** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. □ **16:10 «Kimki kichikkine ishta semimiyetsiz bolsa, chong ishtimu semimiyetsiz bolidu»** — yaki «Kimki kichikkine ishta ishenchsiz bolsa, chong ishtimu ishenchsiz bolidu». □ **16:11 ««Naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silerge heqiqiy bayliqlarni tapshursun?»** — démek, bu alemdiki mal-dunya bolsa Xuda aldida «kichikkine bir ish» (10-ayetni kürüng), xalas. □ **16:12 «We bashqilarning nersiliride sadiq bolmisanglar kim silerge özünglarning nersisini bersun?»** — bu jümle toghruluqmu «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:13** Mat. 6:24. □ **16:14 «Emdi Perisiyler ... bularning hemmisini anglap Eysani mesxire qilishti»** — némishqa Perisiyler Eysani mesxire qilishti? Shübhisizki, ularning közqarishiche, Xudani xursen qilghan, shundaqla Xuda beriketligen ademning jezmen köp bayliqi bolidu, dep oylaytti. Shuning bilen Mesih ulargha töwendiki (16:19-31-ayettiki) tarixni éytip béridu. ■ **16:14** Mat. 23:14. ■ **16:15** 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9 □ **16:16 «padishahliqqa kirmekchi bolghanlarning herbiri uninggha bösüp kiriwélishi kérektur»** — bashqa birxil terjimisi: «herbir kishige uninggha kirishke qet'iy dewet qilinmaqta». Bizningche bu 16-17-ayetler, shundaqla «Mat.» 11:12-14-ayetler we «Mik.» 2:12-13-ayetler bilen munasiwetliktur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **16:16** Mat. 11:12,13. □ **16:17 «Lékin asman bilen zéminning yoq qiliwétilishi Tewratning bir chékiti bikar qilinishtin asandur»** — sözmusöz bolsa «lékin asman bilen yerning yoqalmiqi Tewrattin bir chékitning chüshmikidin asandur». «Chékit» ibraniy tilidiki eng kichik tinish belge (.). Tewrat we peyghemberlerning yazmiliri «Chömüldürgüchi Yehyaghiche»la Israilgha yétekchi bolghan bilen hazirmu yenila «inawetsiz» emes. Tewrattiki barliq bésharetler emelge ashurulidu; uning üstige, Tewrattiki barliq «heqqaniy telepler» Injildiki xush xewerni qobul qilghuchilarning hemmisi üchün yenila söyünidighan xushluqtur. Töwendiki 18-ayettiki telep, mesilen, Tewrattiki biwasite telep bolmisimu, Tewratta xatirilen'gen prinsiplar mushu heqiqetni körsitidu (mesilen, «Mar.» 10:1-12ni körüng). ■ **16:17** Zeb. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Mat. 5:18. ■ **16:18** Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; 1Kor. 7:10.

Bay bilen tilemchi Lazarus

19 — Burun bir bay adem bar idi; u sösün renglik ton we kanap kiyimlerni kiyip, herküni
eysh-ishret ichide tentene qilatti.
20 We pütün ezayini chaqa-jaharet bésip ketken Lazarus isimlik bir yoqsul bar idi; u
bayning derwazisining aldigha *herküni* yatquzup qoyulatti.
21 Uning dastixinidin chüshüp qalghan parchi-puratlardin qorsiqini toyghuzghushqa
teshna idi. Halbuki, itlar kélip uning yarilirini yalaytti.□
22 Emdi shundaq boldiki, yoqsul öldi we perishtiler uni Ibrahimning quchiqigha apardi.
Bay hem ölüp depne qilindi;
23 we tehtisarada qattiq qiynilip, béshini kötürüp, yiraqtin Ibrahimni we uning
quchiqidiki Lazarusni körüp:
24 «Ey ata Ibrahim, manga rehim qilghaysen! Lazarusni ewetkeysen, u barmiqining
uchini sugha chilap, tilimgha témitip sowutqay. Chünki men bu ot yalqunida qattiq
azabliniwatimen!» dep warqirap yalwurdi.
25 Lékin Ibrahim mundaq dédi: «Ey oghlum, hayat waqtingda halawetni yetküche
körginingni we Lazarusning derd-bala tartqinini yadinggha keltürgin. Hazir u teselli
tapti, emma sen azab tartiwatisen. ■
26 We bulardin bashqa, biz bilen silerning ariliqimizda yoghan bir hang békitilgendurki,
bu yerdin siler terepke öteyli dégenler ötelemes we andin biz terepke ötimiz dégenler
ötelmes».
27 Emdi bay yene: «Undaqta, i ata, sendin *Lazarusni* atamning öyige ewetishingni
ötünimen.
28 Chünki méning besh aka-ukam bar; ularning bu azab-oqubetlik yerge kelmesliki
üchün *Lazarus* ularni qattiq agahlandurup qoysun» — dédi.
29 Biraq Ibrahim jawab bérip uninggha: «Ularda Musa we *bashqa* peyghemberlerning
agah-guwahliqi bar; ular shularni anglisun» — dédi.■
30 Lékin u: «Yaq, i Ibrahim ata, eger ölgenlerdin biri tirilip ularning aldigha barsa, ular
towa qilidu» — dédi.
31 Emma Ibrahim uninggha: «Eger ular Musa we *bashqa* peyghemberlerning
guwahliqini anglimisa, hetta ölgenlerdin birsi tirilsimu, ular yenila ishinishni ret qilidu»
— dédi.□

17

Gunah, kechürüm, étiqad we xizmet toghrisida
Mat. 18:6-7, 21-22; Mar. 9:42

1 U muxlisligha mundaq dédi:
— Insanni putlashturidighan ishlar bolmay qalmaydu; lékin shu putlashturush wa-
sitichisi bolghan ademning haliga way!□ ■

□ **16:21 «Halbuki, itlar kélip uning yarilirini yalaytti»** — Lazarus héchnéme yémigini bilen, lékin itlar uningdin azraq yem alatti. Ularning Lazarusqa tégishi bilen u «napak» dep hésablinatti. ■ **16:25** Ayup 21:13. ■ **16:29** Yesh. 8:20; 34:16; Yuh. 5:39; Ros. 17:11. □ **16:31 «Eger ular Musa we bashqa peyghemberlerning guwahliqini anglimisa, hetta ölgenlerdin birsi tirilsimu, ular yenila ishinishni ret qilidu»** — bu söz hem biz oqurmenlerge kélidu, elwette. Bu sözdin kéyin Mesih bashqa bir Lazarusni ölümdin tirildürdi («Yh.» 11-bab). Hemmidin muhimi özi ölümdin tirilgen bolsimu, uninggha ishinidighan qanche adem chiqti? □ **17:1 «Insanni putlashturidighan ishlar bolmay qalmaydu; lékin shu putlashturush wasitichisi bolghan ademning haliga way!»** — bu muhim ayet üstide «Matta»diki «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **17:1** Mat. 18:7; Mar. 9:42.

2 Bundaq ademning bu kichik balilardin birini *gunahqa* putlashturghan bolsa,
boynigha tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tashliwétilgini ewzel bolatti.□
3 Özünglargha agah bolunglar! Eger qérindishing gunah qilghan bolsa, uninggha tenbih-
nesihet qilghin. U towa qilsa uni epu qilghin.■
4 Mubada u bir kün ichide sanga yette mertiwe gunah qilsa we yette mertiwe yéninggha
kélip: Towa qildim, dése, uni yenila epu qilghin. ■
5 Shuning bilen rosullar Rebge: Ishench-étiqadimizni ashurghin, — déyishti.□
6 We Reb ulargha mundaq dédi:
— Silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsa idi, siler awu üjme derixige: «Yiltizingdin
qomurulup, déngizgha köchüp tikil!» désenglar, u sözünglarni anglap köchetti.■

Heqiqiy qulning wezipisi

7 Lékin aranglardin kimning yer heydeydighan yaki mal baqidighan bir quli bolsa we u
étizliqtin qaytip kelgende, uninggha: «Tézrek kélip dastixanda olturghin», deydighanlar
barmu?
8 U belki uninggha: «Méning tamiqimni teyyar qil, men yep-ichip bolghuche bélingni
baghlap méni kütkin, andin özüng yep-ichkin, démesmu?
9 Qul emr qilin'ghinidek qilghini üchün xojayin uninggha rehmet éytamdu? Méningche,
éytmaydu.
10 Shuninggha oxshash, silermu özünglargha emr qilin'ghanning hemmisini ada qilghin-
inglardin kéyin: Biz erzimes qullarmiz; biz peqet tégishlik burjimizni ada qilduq, xalas»,
deydighan bolisiler.

Eysaning on maxaw késilini saqaytishi

11 We shundaq boldiki, u Yérusalémgha chiqip kétiwatqanda, Samariye bilen Galiliyening
otturisidin ötüp,
12 bir kentke kirginide maxaw késilige giriptar bolghan on adem uninggha uchrap,
yiraqta toxtap, □
13 awazlirini kötürüp: Ey Eysa, ustaz, bizge rehim qilghaysen, dep ötündi.
14 Ularni körgende u ulargha: Bérip özünglarni kahinlargha körsitinglar, dédi. We shundaq
boldiki, ular yolda kétiwatqanda, *maxawdin* paklandi.□ ■
15 Ulardin bireylen özining saqayghinini körgende yuqiri awaz bilen Xudani ulughlap,
keynige burulup, qaytti.
16 U kélip Eysaning ayighigha yiqilip düm yétip teshekkür éytti. U Samariyelik idi. □
17 Eysa bu ishqa qarap: Pak qilin'ghanlar on kishi emesmidi? Qalghan toqquzeylen
qéni?

□ **17:2 «bundaq ademning bu kichik balilardin birini *gunahqa* putlashturghan bolsa...»** — **«bu** kichik balilardin biri» (grék tilida «**bu** kichiklerdin biri») — démek, öz etrapidiki özige étiqad qilghan addiy xalayiqni körsitidu. ■ **17:3** Law. 19:17; Pend. 17:10; Mat. 18:15; Yaq. 5:19. ■ **17:4** Mat. 18:21. □ **17:5 «Shuning bilen rosullar Rebge: Ishench-étiqadimizni ashurghin, — déyishti»** — buradirini herkünde yette qétim oxshash gunah üchün kechürüm qilish küchlük bolghan étiqadni telep qilidu, elwette! ■ **17:6** Mat. 17:20; 21:21; Mar. 11:23. □ **17:12 «bir kentke kirginide maxaw késilige giriptar bolghan on adem uninggha uchrap, yiraqta toxtap...»** — némishqa «yiraqta toxtap...»? Maxaw késilige griptar bolghanlar Tewrat qanuni boyiche ademlerge yéqinlishishqa bolmaytti («Law.» 13:45-46, «Chöl.» 5:2-3ni körüng). □ **17:14 «...özünglarni kahinlargha körsitinglar»** — Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadetxanidiki mes'ul kahinning aldigha bérip özini «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüp qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiyet bilen arilishalaytti («Law.» 13:19, 14:1-11, «Luqa» 5:14ni körüng). Démisekmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan. ■ **17:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4; Luqa 5:14. □ **17:16 «U kélip Eysaning ayighigha yiqilip düm yétip teshekkür éytti. U Samariyelik idi»** — Yehudiylar Samariyeliklerni «yérim kapir» dep yaman köretti.

18 Bu yat ellik musapirdin bashqa, Xudagha hemdusana oqughili héchkim qaytip kelmeptighu?! — dédi. □
19 Andin u héliqi ademge: — «Ornungdin tur, yolunggha mangghin! Étiqading séni saqaytti!» — dédi.□

Xudaning padishahliqining namayan bolushi
Mat. 24:23-28, 37-41

20 *Bir küni* Perisiyler uningdin: «Xudaning padishahliqi qachan kélidu?» dep sorighanda u ularga jawab bérip mundaq dédi: — Xudaning padishahliqining kélishini köz bilen körgili bolmas; □
21 kishiler: «Qaranglar, u mana bu yerde!» yaki «U yerde!» déyelmeydu. Chünki mana, Xudaning padishahliqi aranglardidur.□ ■

Insan'oghlining qaytip kélishi

22 Kéyin u muxlisligha yene mundaq dédi: — «Shundaq künler kéliduki, siler Insan'oghlining künliridin birer künini bolsimu körüshke teshna bolisiler, lékin körelmeysiler. □
23 Shu chaghda kishiler silerge: «Mana u bu yerde!» we yaki «Mana u u yerde!» deydu; siler ne barmanglar ne ularning keynidin yügürmenglar. □ ■
24 Chünki goya asmanning bir chétidin chaqmaq chéqip yene bir chétigiche yorutidighandek, Insan'oghlining öz künide hem shundaq bolidu. □
25 Lékin u awwal köp azab-oqubetlerni tartishi bu dewrdikiler teripidin chetke qéqilishi muqerrerdur.□ ■
26 We Nuh *peyghemberning* künliride qandaq bolghan bolsa, Insan'oghlining künliride hem shundaq bolidu. ■
27 Taki Nuh kémige kirip olturghan kün'giche, kishiler yep-ichip, öylinip we yatliq bolup kéliwatqanidi; andin topan kélip hemmisini halak qildi.
28 Hem yene, Lutning künliride qandaq bolghan bolsa shundaq bolidu — kishiler yep-ichip, soda-sétiq qilip, tériqchiliq qilatti we öylerni salatti. □

□ **17:18 «Bu yat ellik musapirdin bashqa, Xudagha hemdusana oqughili héchkim qaytip kelmeptighu?!»** — démek, Xudaning xelqi bolghan Yehudiylardin héchkim rehmet éytishqa qaytmidi. □ **17:19 «Étiqading séni saqaytti!»** — biz shuni bayqaymizki, (1) u (bashqa toqquzigha oxshash) Mesihning sözige kirip yolgha chiqqanidi; bu öz ishenchini ipadiligen herikettur; (2) gerche késelni saqaytquchi **Mesihning özi** bolghini bilen, u daim ademlerning özige baghlighan étiqadini (bar bolsa) maxtap ularni shu yol bilen righbetlendüretti — **«séning étiqading** séni saqaytti!». □ **17:20 «Xudaning padishahliqining kélishini köz bilen körgili bolmas»** — menisi, belkim, uning yer yüzide namayan bolushi köz bilen körgili bolidighan alametler bilen bolmaydu. Mesih dunyagha qaytip kelgende padishahliq hemme ademge roshen bolidu (24-ayetni körüng); lékin shu waqitqiche «köz bilen körgili bolmas» — peqet étiqad uning qeyerde ikenlikini köreleydu. «qoshumche söz»imizde bu téma üstide azraq toxtilimiz. □ **17:21 «Mana, Xudaning padishahliqi aranglardidur»** — «aranglardidur» dégenning bashqa bir terjimisi «ichinglardidur» yaki «dilinglardidur». Lékin bizningche Mesih pulperes, tekebbur Perisiylerge «Xudaning padishahliqi silerde» dep hergiz démeytti. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **17:21** Mat. 24:23; Mar. 13:21; Luqa 21:7, 8. □ **17:22 «Insan'oghlining künliridin birer küni»** — démek, Insan'oghli (Mesih) dunyagha qaytip kélip höküm süridighan künlerning biri. □ **17:23 «Shu chaghda kishiler silerge: «Mana u bu yerde!» we yaki «Mana u u yerde!» deydu»** — «u» mushu yerde Mesihning özi, elwette. ■ **17:23** Mat. 24:23; Mar. 13:21. □ **17:24 «goya asmanning bir chétidin chaqmaq chéqip yene bir chétigiche yorutidighandek»** — yaki «goya chaqmaq chéqip asmanning bir chétidin yene bir chétigiche yorutidighandek». □ **17:25 « *Insan'oghli* awwal köp azab-oqubetlerni tartishi bu dewrdikiler teripidin chetke qéqilishi muqerrerdur»** — bu dewr bolsa öz xelqining shu dewri. ■ **17:25** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6, 7 ■ **17:26** Yar. 6:2; 7:7; Mat. 24:37,38; 1Pét. 3:20. □ **17:28 «*Insan'oghlining künliride* ... Lutning künliride qandaq bolghan bolsa shundaq bolidu»** — «Lut» — Ibrahim peyghemberning jiyeni. Bu weqeler toghrisida «Yar.» 18-19-bablarni körüng.

29 Lékin Lut Sodom shehiridin chiqqan küni, asmandin ot bilen günggürt yéghip, *bu sheherdikilerning* hemmisini halak qildi. ■
30 Emdi Insan'oghli ashkara bolidighan künde ene shundaq bolidu.
31 Shu küni, herkim ögzide turup, nerse-kérekliri öyide bolsimu, alghili chüshmisun; we shuninggha oxshash kimki étizliqta bolsa *öyige* héch yanmisun. □
32 Lutning ayalini yadinglargha keltürünglar! □ ■
33 Kimki öz hayatini qutquzmaqchi bolsa, uningdin mehrum bolidu, lékin öz hayatidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu.■
34 Silerge shuni éytayki, u kéchide ikki adem bir orunda yatidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu. ■
35-36 Ikki ayal yarghunchaq béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu».□
37 We ular uninggha jawaben: Ey Reb, bu ishlar qeyerde yüz béridu? — dep soridi. U ulargha: Jeset qaysi yerde bolsa, quzghunlar shu yerge toplishidu!□ ■

18

Xuda Öz bendilirining dualirini anglap derdige yétidu

1 We u ulargha, boshashmay, herdaim dua qilip turush kérekliki toghrisida bir temsil keltürüp mundaq dédi: ■
2 — «Melum sheherde bir sotchi bar iken. U Xudadinmu qorqmaydiken, ademlergimu perwa qilmaydiken.
3 Shu sheherde bir tul ayal bar iken we u daim sotchining aldigha kélip: «Eyibkardin heqqimni élip bergin» dep telep qilidiken.
4 U xéli waqitqiche uni ret qiptu; biraq kéyin könglide: Xudadinmu qorqmaymen, ademlergimu perwa qilmaymen,
5 lékin bu tul xotun méni aware qilip kétiwatidu, uning manga chaplishiwélip méni halimdin ketküzüwetmesliki üchün herhalda uning dewayini sorap qoyay!» — dep oylaptu».
6 Reb: Qaranglar, adaletsiz bu sotchining néme dégenlirige!

■ **17:29** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Yeh. 7. □ **17:31 «Shu küni, herkim ögzide turup, nerse-kérekliri öyide bolsimu, alghili chüshmisun» —** bügün'ge qeder Qanaan (Pelestin)diki öylerning ögzisining sirtqi pelempéyi bar, öyige chüshmey qachqili bolidu. **«we shuninggha oxshash kimki étizliqta bolsa öyige héch yanmisun»** — démek, shu künide Xudaning jazasi shunche téz kéliduki, étiqadi bar herbiri keynige héch qarimayla, beder qéchishi kérek bolidu. 32-ayetni körüng. □ **17:32 «Lutning ayalini yadinglargha keltürünglar!» —** oqurmenlerning éside barki, Xuda Sodom shehirini jazalighan künide, Lut we ailisidikiler qachqanda, uning ayali ötkenki rahetlik turmushini we mal-mülkini tashlashqa közi qiymay keynige qarighanidi, tuz tüwrükke aylinip qalghan. ■ **17:32** Yar. 19:15-17, 26. ■ **17:33** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; Yuh. 12:25. ■ **17:34** Mat. 24:40,41; 1Tés. 4:17. □ **17:35-36 «Ikki ayal yarghunchaq béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu» —** pikrimizche «élip kétilidighanlar» heqqaniylardur; étiqadsizlar «qaldurulidu». Mesilen, «Mat.» 24:31, «1Tés.» 4:1-11ni körüng. Nuh peyghember we ailisidikiler we shuningdek Lutning ailisidikiler Xudaning jazasi aldidin «élip kétilip» qutulghan, biraq qaldurulghanlar asmandin chüshürülgen jazagha uchrighan. Bezi kona köchürmilerdiki «étizda ikki kishi bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu» dégen sözmu mushu yerde tépilidu. «Mat.» 24:40ni körüng. □ **17:37 «jeset qaysi yerde bolsa, quzghunlar shu yerge toplishidu!» —** bu sirliq sözning menisi belkim: Quzghunlarning toplinishi jesetning shu yerde ikenlikini körsetkendek, bu alametler men tilgha alghan ishlarning téz arida yüz bérishining muqerrer ikenlikini körsitidu» dégenlik bolushi mumkin. Eysaning bu sözi yene Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17 qatarliq ayetlerde körsitilgen, «Perwerdigarning küni»de bolghan zor qirghinchiliq bilenmu munasiwetlik bolushi kérek. ■ **17:37** Ayup 39:30; Mat. 24:28. ■ **18:1** Rim. 12:12; Ef. 6:18; Kol. 4:2; 1Tés. 5:17.

7 U shundaq qilghan yerde, Xuda Özige kéche-kündüz nida qiliwatqan tallighan
bendilirige qandaq qilar? Gerche Xuda Öz bendilirige hemderd bolush bilen birge
rezillikke uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?□ ■
8 Men silerge éytayki: U ularning derdige yétip nahayiti tézla heqqini élip béridu! Lékin
Insan'oghli kelgende yer yüzide iman-ishench tapalamdu? — dédi.□

Perisiy bilen bajgir

9 U özlirini heqqaniy dep qarap, bashqilarni közige ilmaydighan bezilerge qaritip,
mundaq bir temsilni éytti:
10 — Ikki adem dua qilghili ibadetxanigha bériptu. Biri Perisiy, yene biri bajgir iken.
11 Perisiy öre turup öz-özige mundaq dua qiliptu: — «Ey Xuda, méning bashqa ademlerdek
bulangchi, adaletsiz, zinaxor we hetta bu bajgirdek bolmighinim üchün sanga shükür!
■
12 Her heptide ikki qétim roza tutimen we tapqanlirimning ondin bir ülüshini sediqe
qilimen».
13 Biraq héliqi bajgir yiraqta turup béshini kötürüp asman'gha qarashqimu pétinalmay
meydisige urup turup: «Ey Xuda, men mushu gunahkargha rehim qilghaysen!» —
deptu.□
14 Men silerge shuni éytayki, bu ikkiylendin *Perisiy* emes, belki *bajgir* kechürümge ériship
öyige qaytiptu. Chünki herkim özini üstün tutsa töwen qilinar, lékin kimki özini töwen tutsa
üstün kötürüler.□ ■

Eysaning kichik balilargha bext tilishi
Mat. 19:13-15; Mar. 10:13-16

15 Emdi qolini tegküzsun dep, kishiler kichik balilirinimu uning aldigha élip kéletti. Lékin
buni körgen muxlislar ularni eyiblidi. ■
16 Emma Eysa balilarni yénigha chaqirip: Kichik balilarni aldimgha kelgili qoyunglar,
ularni tosushmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushundaqlardin terkib
tapqandur. ■
17 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki: Kimki Xudaning padishahliqini sebiy balidek
qobul qilmisa, uninggha hergiz kirelmeydu, — dédi.

Baylarning Xudaning padishahliqigha kirishi tes
Mat. 19:16-30; Mar. 10:17-31

□ **18:7 «Gerche Xuda Öz bendilirige hemderd bolush bilen birge rezillikke uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?»** — «derdige yetmes» grék tilida mushu yerde yene «heqqini bermes» yaki «adaletni yürgüzmes»nimu bildüridu. «Gerche Xuda öz bendilirige hemderd bolush bilen birge rezillikke uzun'ghiche sewr-taqet qilsimu, axirida bendilirining derdige yetmesmu?» — sherhimizche, bu jümlidiki «rezillik» mushu pütkül dunyadiki rezillikni körsitidu; Xuda Öz bendilirige barliq tartqan azab-oqubetlerde hemderd bolidu we ular bilen teng (ulardin artuqraq, elwette!) mushu dunyadiki rezillikke sewr-taqet qilidu. Xudaning rezillikke körsetken we körsitidighan sewr-taqitining peqet qiyamet künigiche bolidighanliqi hemmimizge ayan. Bu téma üstide «Kol.» 1:24, «Fil.» 3:10, «Ef.» 3:13ni we bu yazmilardiki «qoshumche söz»imizni körüng. Bu ibarining bashqa xil terjimiliridin «ulargha qilidighan shapaitini bek kéchiktürermu?» dégenler bar. ■ **18:7** Weh. 6:10. □ **18:8 «Lékin Insan'oghli kelgende yer yüzide iman-ishench tapalamdu?»** — démek, Xuda insanlarni dua qilishqa ilhamlandurup, Özining dualargha ijabet qilishqa teyyar turidighanliqi toghrisida shunche köp wede qilghan yerde, némishqa iman-ishench az bolidu? Lékin derweqe az bolushi mumkin. ■ **18:11** Yesh. 1:15; 58:2; Weh. 3:17,18. □ **18:13 «Ey Xuda, men mushu gunahkargha rehim qilghaysen!»** — «mushu gunahkar» grék tilida «dunyada birdinbir gunahkar» dégen menini puritidu. □ **18:14 «...bajgir kechürümge ériship öyige qaytiptu»** — «kechürümge ériship» grék tilida «heqqaniy qilinip» déyilidu. ■ **18:14** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5. ■ **18:15** Mat. 19:13; Mar. 10:13. ■ **18:16** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2.

18 Melum bir hökümdar Eysadin: I yaxshi ustaz, menggülük hayatqa waris bolmaq üchün néme ishni qilishim kérek, — dep soridi.□ ■
19 Lékin Eysa: Méni néme üchün yaxshi deysen? Yaxshi bolghuchi peqet birla, yeni Xudadur.
20 Emrlerni bilisen: — «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, atangni we anangni hörmet qil» — dédi.■
21 — Bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, — dédi u.
22 Eysa buni anglap uninggha: — Sende yene bir ish kem. Pütkül mal-mülkingni sétip, pulini yoqsullargha üleshtürüp bergin we shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip manga egeshkin! — dédi.■
23 Emma u bu gepni anglap tolimu qayghugha chömüp ketti; chünki u nahayiti bay idi.
24 Tolimu qayghugha chömüp ketkenlikini körgen Eysa: — Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen tes-he! ■
25 Tögining yingnining közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.
26 Buni anglighanlar: — Undaq bolsa, kim nijatqa érishelisun? — déyishti.
27 Emma u jawaben: — Insanlargha mumkin bolmighan ishlar Xudagha mumkindur — dédi. ■
28 Emdi Pétrus: — Mana, biz bar-yoqimizni tashlap sanga egeshtuq!? — dédi.■
29 U ulargha: — Men silerge berheq shuni éytayki, Xudaning padishahliqi üchün öy-waq ya ata-anisi ya qérindashliri ya ayali ya baliliridin waz kechkenlerning herbiri ■
30 bu zamanda bulargha köp hessilep muyesser bolidu we kélidighan zamandimu menggülük hayatqa érishmey qalmaydu. — dédi.■

Eysaning öz ölümini yene bir qétim aldin éytishi
Mat. 20:17-19; Mar. 10:32-34

31 Andin u on ikkeylenni öz yénigha élip ulargha mundaq dédi: — Mana, biz hazir Yérusalémgha chiqiwatimiz we peyghemberlerning Insan'oghli toghrisida pütkenlirining hemmisi *shu yerde* emelge ashurulidu. ■
32 Chünki u yat ellerning qoligha tapshurulidu we ular uni mesxire qilip, xarlaydu, uning üstige tüküridu; □ ■
33 ular uni qamchilighandin kéyin öltürüwétidu; we u üchinchi küni qayta tirilidu, — dédi.
34 Biraq ular bu sözlerdin héchnémini chüshenmidi. Bu sözning menisi ulardin yoshurulghan bolup, uning néme éytqinini bilelmey qaldi.□

Eysaning qarighu tilemchini saqaytishi
Mat. 20:29-34; Mar. 10:46-52

□ **18:18 «Melum bir hökümdar» —** «hökümdar» — Rim hökümiti teripidin békitilgen Yehudiy «hakim». **«menggülük hayatqa waris bolmaq üchün néme ishni qilishim kérek?»** — grék tilida «néme ishni qilishim kérek?» dégen söz melum bir ishni birla qétim qilishni bildüridu. ■ **18:18** Mat. 19:16; Mar. 10:17. ■ **18:20** Mis. 20:12-16; Qan. 5:17-20; Rim. 13:9; Ef. 6:2; Kol. 3:20. ■ **18:22** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. ■ **18:24** Pend. 11:28; Mat. 19:23; Mar. 10:23. ■ **18:27** Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37. ■ **18:28** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11. ■ **18:29** Qan. 33:9. ■ **18:30** Ayup 42:12. ■ **18:31** Zeb. 22; Yesh. 53:7; Mat. 16:21; 17:22; 20:17; Mar. 8:31; 9:31; 10:32; Luqa 9:22; 24:7. □ **18:32 « *Insan'oghli*** yat ellerning qoligha tapshurulidu» — «tapshurulidu» dégenning «satqunluq qilinidu» dégen ikkinchi menisimu bar. ■ **18:32** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13.
□ **18:34 «Bu sözning menisi ulardin yoshurulghan bolup...» —** kimning teripidin yoshurulghanliq éytilmaydu. Sheytan teripidinmu, yaki Xuda teripidinmu? Yaki peqet öz galliqi teripidinmu? Bu qétim sözning mezmuni ilgiriki qétimdiki sözlirige oxshash idi (9:45). Bizningche yoshurghuchi Sheytan, lékin Xuda Sheytanning aldishigha yol qoyushi bilen, ularning chüshenmesliki arqiliq öz shan-sheripini téximu roshen qilmaqchi boldi. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

35 We shundaq ish boldiki, u Yérixo shehirige yéqinlashqanda, bir kor kishi yolning boyida
olturup tilemchilik qiliwatatti. □ ■
36 U köpchilikning ötüp kétiwatqanliqini anglap: — Néme ish bolghandu? — dep soridi.
37 Xeq uninggha:
— Nasaretlik Eysa bu yerdin ötüp kétiwatidu, — dep xewer berdi.
38 — I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! — dep warqirap ketti u.□
39 We Eysaning aldida méngiwatqanlar uni: — Shük oltur! dep eyibleshti. Biraq u: — I
Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq warqiridi.
40 Eysa qedimini toxtitip, uni aldigha bashlap kélishni buyrudi. Qarighu uninggha yéqin
kelgende u uningdin:
41 — Sen méni néme qilip ber, deysen? — dep soridi.
— I Rebbim, qayta köridighan bolsam'idi! — dédi u.
42 Eysa uninggha: — Köridighan bolghin! Étiqading séni saqaytti, — dédi.
43 We uning közi shuan échildi; u Eysagha egiship, yol boyi Xudani ulughlap mangdi. We
barliq xalayiqmu buni körüp Xudagha medhiye oqudi.

19

Eysa bilen Zakay

1 U Yérixo shehirige kirip uningdin ötüp kétiwatatti.
2 Mana shu yerde Zakay isimlik bir kishi bar idi. U «bash bajgir» bolup, intayin bay idi.□
3 U Eysaning qandaq adem ikenlikini körüshke purset izdewatatti, lékin boyi pakar
bolghachqa, xelqning toliliqidin uni körelmeytti.
4 Shunga u aldi terepke yügürüp bérip, uni körüsh üchün bir tüp üjme derixige yamiship
chiqti; chünki Eysa u yol bilen ötetti.
5 We Eysa u yerge kelgende yuqirigha qarap uni körüp uninggha: — Zakay, chapsan
chüshkin! Chünki men bügün séning öyüngde qonushum kérek, — dédi.
6 U aldirap chüshüp, xushalliq bilen uni *öyide* méhman qildi.
7 Bu ishni körgen xalayiqning hemmisi: U gunahkar kishiningkide qon'ghili kirip ketti!
— dep ghotuldiship ketti.□
8 Lékin Zakay ornidin turup Rebge: — I Rebbim, mana, mülkümning yérimini yoqsullargha
bérimen; eger birawni yalghandin shikayet qilip uningdin birnéme ündürüwalghan bol-
sam birige ötni qayturimen, — dédi.
9 Buning bilen Eysa uninggha *qarap*: — Bügün nijat bu öyge kirdi. Chünki bu kishi hem
Ibrahimning oghlidur! □ ■
10 Chünki Insan'oghli ézip ketkenlerni izdep qutquzghili keldi, — dédi.■

□ **18:35 «Yérixo shehirige yéqinlashqanda» —** Matta bu weqeni bayan qilghanda («Mat.» 20:29) «Yérixodin chiqqanda» deydi. Emeliyette shu waqitta ikki «Yérixo shehiri» bar idi, xuddi Qeshqerdiki «yéngi sheher» we «kona sheher»lerdek. ■ **18:35** Mat. 20:29; Mar. 10:46. □ **18:38 «I Dawutning oghli Eysa,...» —** «Dawutning oghli» Mesihni körsitidu (peyghemberlerning bésharetliri boyiche Mesih padishah Dawutning ewladi bolatti). □ **19:2 «shu yerde Zakay isimlik bir kishi bar idi» —** ibraniy tilidiki «Zakay» grék tilida «Zakéus» dep teleppuz qilinidu. □ **19:7 «Bu ishni körgen xalayiqning hemmisi: U gunahkar kishiningkide qon'ghili kirip ketti! — dep ghotuldiship ketti» —** xalayiqning narazi bolup heyran qalghanliqi ejeblinerlik emes. Chünki bajgirlarning hemmisi dégüdek aldamchi, «bash bajgir» téximu shundaq bolushi kérek idi. □ **19:9 «Bügün nijat bu öyge kirdi» —** «Yesh.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ni körüng. **«Chünki bu kishi hem Ibrahimning oghlidur!»** — «Ibrahimning bir oghlidur» mushu yerde dégen menisi, u étiqad yolida Ibrahimgha «perzent bolghan», rohiy jehette Ibrahimni ülge qilip heqiqiy hayatqa érishken. ■ **19:9** Luqa 13:16. ■ **19:10** Mat. 10:6; 15:24; 18:11; Ros. 13:46.

Sadaqetlik bolushning lazimliqi
Mat. 25:14-30

11 Xalayiq bu sözlerni tingshawatqanda u yene söz qilip bir temsilni qoshup éytti. Chünki u Yérusalémgha yéqinlashqanidi we ular: «Xudaning padishahliqi derhal namayan bolidighu!?» — dep oylashqanidi. □
12 Shunga u mundaq dédi: Bir aqsöngek padishahliq textige érishiр kélish üchün yiraq bir yurtqa qarap yolgha chiqiptu. ■
13 *Awwal* u özining on qulini chaqirip, ulargha on tillani üleshtürüp bérip: «Men qaytip kelgüche *buning bilen* oqet qilinglar» — deptu. □
14 Biraq öz yurt puqraliri uninggha öch bolghachqa, keynidin elchilerni ewetip: «Bu kishining üstimizge padishah bolushini xalimaymiz!» deptu.□
15 We u padishahliq mensipige érishiр qaytip kelgende shundaq boldiki, herbirining tijaret bilen qanche payda tapqinini bilmekchi bolup, pulini tapshurghan héliqi qullirini öz aldigha chaqirtiptu.
16 We awwalqisi kélip: «I xojam, sili bergen tilla on tilla payda qildi» deptu.
17 «Yaraysen, ey yaxshi qul! Sen kichikkine ishta ishenchlik chiqqanliqing üchün on sheherge hakim bolghin» — deptu xojayin uninggha.
18 Ikkinchisi kélip: «I xojam, sili bergen tilla besh tilla payda qildi» deptu.
19 Xojayin uninggha hem: «Sen hem besh sheherge hakim bolghin» deptu.
20 Lékin yene birsi kélip: «I xojam, mana sili bergen tilla! Buni yaghliqqa chigip bir jayda qoyup saqlidim.
21 Chünki sili qattiq adem ikenla, sili amanet qilmighanliridin payda ündürüp, özliri térimighanliridin hosul yighila. Shuning üchün silidin qorqtum» deptu.□
22 Emma *xojayini* uninggha: «Ey eski qul, sanga öz aghzingdin chiqqan sözliring boyiche höküm qilay. Sen méning amanet qilmay ündürüwalidighan, térimay turup yighiwalidighan qattiq adem ikenlikimni bilip turup, ■
23 néme üchün méning pulumni xezinichilerge amanet qoymiding? Men qaytip kelgende, uni ösümi bilen almasmidim?» — deptu.
24 Andin u yénidikilerge: «Uningdiki tillani élip on tilla tapqan qulgha béringlar!» dep buyruptu.
25 Ular uninggha: «I xoja, uning on tillasi tursa!» — deptiken,
26 *hojayin yene mundaq deptu*: «— Chünki men silerge shuni éytayki, kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu.□ ■

□ **19:11 «*xalayiq*:** «Xudaning padishahliqi derhal namayan bolidighu!?» — dep oylashqanidi» — xalayiq (1) Eysaning yaratqan köp möjizilirini körüp kelgenidi; (2) Yehudiy rehberler we chonglirining Eysagha qarshi chiqqanliqini biletti; (3) shunga ular: U Yérusalémgha yétip barghanda choqum bu rohiy düshmenlerni, shundaqla «wetenimizni ishghal qilghan Rim impériyesidiki rezil kapirlar»ni yoqitip, Xudaning padishahliqini berpa qilidu, dep oylishi mumkin idi. ■ **19:12** Mat. 25:14; Mar. 13:34. □ **19:13 «... U özining on qulini chaqirip, ulargha on tillani üleshtürüp bérip...»** — «tilla» grék tilida «mina». Bu pul bir ishchining üch-töt ayliq heqqige barawer idi. □ **19:14 «biraq öz yurt puqraliri uninggha öch bolghachqa, keynidin elchilerni ewetip: «bu kishining üstimizge padishah bolushini xalimaymiz!» deptu»** — bu temsildiki padishah «büyük Hérod»qa oxshap kétidu; «büyük Hérod» miladiyedin ilgiriki 40-yilida Yehudiyening padishahliqigha ige bolush üchün Rimgha bardi; lékin Israillar uninggha qarshi chiqqachqa, peqet 37-yilida padishah boldi. Uningdin kéyinki «Hérod Arqélaus»ning tariximu uninggha oxshiship kétidu. □ **19:21 «sili amanet qilmighanliridin payda ündürüp,...»** — «amanet qilish» mushu yerde grék tilida adette pulni bankigha salghanliqni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «sili salmighanlirini yighip élip,...». ■ **19:22** 2Sam. 1:16; Mat. 12:37. □ **19:26 «kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu...»** — «bu ehmiyetlik söz «Mat.» 13:12, 25:29 we «Mar.» 4:25dimu tépilidu. Bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shübhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu choqum iman-ishenchni öz ichige alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üchün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette. ■ **19:26** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 8:18.

27 Emdi üstige padishah bolup höküm sürüshümni xalimighan düshmenlirimni bolsa,
ularni keltürüp, méning aldimda qetl qilinglar».

Eysaning tentene bilen Yérusalémgha kirishi
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Yh. 12:12-19

28 U bu ishlarni éytqandin kéyin, Yérusalémgha chiqishqa aldigha qarap mangdi. □
29 We shundaq boldiki, u Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha
yéqin kelginide, ikki muxlisigha munularni tapilap aldin ewetti: ■
30 — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. U yerge kiripla héch adem balisi minip
baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar. □
31 Eger birsi silerdin: «Némishqa buni yéshisiler?» dep sorap qalsa, siler uninggha:
«Rebning buninggha hajiti chüshti» — denglar.
32 Shuning bilen ewetilgenler bériwidi, ish del u largha éytqandek boldi.
33 Ular texeyni yéshiwatqanda, uning igiliri ulardin: — Texeyni némishqa yéshisiler? — dep
soridi.
34 Ular: — Rebning uninggha hajiti chüshti, — dédi.
35 Ular uni Eysaning aldigha yétilep keldi; we yépincha-chapanlirini texeyning üstige sélip,
Eysani yölep üstige mindürdi. ■
36 U kétip barghinida, xelqler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi.
37-38 We u Zeytun téghidin chüshüsh yoligha yéqinlashqinida, pütkül muxlislar jamaiti
shadlinip, öz közi bilen körgen qudretlik möjiziler üchün awazini kötürüp: «Perwerdi-
garning namida kelgen padishah mubarektur! Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey,
ershielada shan-sherep ayan bolghay!» dep towliship Xudagha medhiye oqushqa
bashlidi.□ ■
39 Lékin topning ichide bezi Perisiyler uninggha: — Ey ustaz, muxlisliringgha *mushu
gepliri üchün* tenbih ber! — déyishti.
40 Biraq u largha jawaben: — Silerge shuni éytayki, bular jim turghan bolsa, hetta bu
tashlarmu chuqan sélishqan bolatti, — dédi.■

Eysaning Yérusalém üchün qayghurup yighlishi

41 Emdi u sheherge yéqinliship uni körüp, uning üchün yighlap mundaq dédi:
42 — *I Yérusalém*! Sen bügün, bu kününgde, tinch-amanliqing üchün néme kérek bolghinini
bilseng idi! Kashki, bu ishlar hazir közliringdin yoshurundur.
43 Chünki shundaq künler béshinggha kéliduki, düshmenliring etrapingni qasha-istihkam
bilen qorshap séni qamap töt tereptin qistaydu.

□ **19:28 «u... aldigha qarap mangdi»** —yaki «muxlislar aldida mangdi» yaki «topning aldida mangdi». ■ **19:29** Mat. 21:1; Mar. 11:1. □ **19:30 «...héch adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler»** — «héch adem balisi minip baqmighan bir texey»ge awarisiz minish adette mumkin emes, elwette. ■ **19:35** Yuh. 12:14. □ **19:37-38 «Perwerdigarning namida kelgen padishah mubarektur!»** — «Zeb.» 118:38. **Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!»** — mushu sözlerni «Luqa» 2:14diki sözler bilen sélishturushqa bolidu. «Asmanlarda tinch-inaqliq bolghay» dégen söz intayin sirliq geptur: pikrimizche, bu sözning menisi belkim: — (1) Xudaning insanlar bilen yarashturulghanliqidin chiqqan inaqliq **ershte** bilinidu («Ef.» 2:1-6. 14ni körüng); (2) Mesihning ölümi bilen Sheytanning ershke chiqip, Xudaning namini haqaretlep, uning üstidin yalghan erz-shikayet qilish yoli mutleq tügitilidu (mesilen, «Ayup» 1:6-12, 2:1-6, «Ibr.» 9:23ni körüng). **«pütkül muxlislar jamaiti shadlinip... Asmanlarda tinch-inaqliq tiklen'gey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!» dep towliship Xudagha medhiye oqushqa bashlidi»** — ular jakarlaydighan ish — biz egeshken bu Nasaretlik Eysa del Xuda ewetken Mesih-Qutquzghuchi, Yehudiylarning, shundaqla pütkün jahanning Padishahidur. Shuning bilen bu künni, Xudaning Öz xelqi bolghan Yehudiylargha ochuq halda: «U, mana Men silerge ewetken Qutquzghuchinglar we Padishahinglardur — uni qobul qilamsiler?» dep étiqad qilish pursitini bergen kün déyishke bolidu. ■ **19:37-38** Zeb. 118:26; Luqa 2:14; Ef. 2:14. ■ **19:40** Hab. 2:11.

44 Ular séni we *sépiling*ning ichingdiki baliliringni yer bilen yeksen qilip, hetta tashni tashning üstidimu qaldurmaydu; chünki *Xuda*ning séni yoqlighan peytini bilip yetmiding.□ ■

Eysaning ibadetxanini tazilishi
Mat. 21:12-17; Mar. 11:15-19; Yh. 2:13-22

45 We u ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydep chiqirip,
46 ulargha: — Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm dua-tilawetxana bolidu» dep pütülgen bolsimu, lékin siler uni «bulangchilarning uwisi» qiliwaldinglar! — dédi.□ ■
47 Shu waqitlarda u herküni ibadetxanida telim béretti. Bash kahinlar, Tewrat ustazliri we yurt chongliri uni yoqitishqa amal izdidi. ■
48 Lékin ular qandaq qol sélishni bilmeytti, chünki barliq xelq uning sözini tingshash üchün uninggha qattiq yépishqanidi.

20

Asmandiki hoquq
Mat. 21:23-27; Mar. 11:27-33

1 We shu künlerdin bir küni u ibadetxanining hoylilirida xelqqe telim bérip xush xewerni élan qiliwatqanda, bash kahinlar we Tewrat ustazliri bilen aqsaqallar uning aldigha kélip uningdin:■
2 — Bizge éytqin: Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa asasen qiliwatisen? Sanga bu hoquqni kim bergen? — dep soridi.
3 U ulargha jawab bérip: — Menmu silerdin bir ishni soray; siler manga éytip béringlarchu,
4 — Yehya yürgüzgen chömüldürüsh ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi.
5 Ular özara mulahize qiliship:
— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üchün *Yehyagha* ishenmidinglar?» deydu.□
6 Eger: «Insanlardin kelgen» dések, bu barliq xalayiq bizni chalma-kések qilip öltüridu. Chünki ular Yehyaning peyghember ikenlikige ishendürülgen, — déyishti.
7 We ular: — *Uning hoquqining* qeyerdin kelgenlikini bilmeymiz, — dep jawab bérishti.
8 Eysa ulargha: — Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa asasen qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi.

Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil
Mat. 21:33-46; Mar. 12:1-12

9 U xalayiqqa munu temsilni sözleshke bashlidi: — «Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilip, uni baghwenlerge ijarige bérip, özi yaqa yurtqa bérip u yerde uzun waqit turuptu. ■

□ **19:44 «Xudaning séni yoqlighan peyti» —** démek, Xuda yéqin kélip shapaet körsetken peyt. Mushu ayetlerde Mesih rimliqlarning miladiye 70-yili Yérusalémni qorshiwélip ishghal qilidighanliqini aldin'ala éytip bésharet béridu. ■ **19:44** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Mat. 24:1, 2; Mar. 13:2; Luqa 21:6. □ **19:46 «Méning öyüm dua-tilawetxana bolidu» dep pütülgen bolsimu, lékin siler uni «bulangchilarning uwisi» —** «Yesh.» 56:7, «Yer.» 7:11ni körüng. ■ **19:46** 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Mar. 11:17. ■ **19:47** Mar. 11:18; Yuh. 7:19; 8:37. ■ **20:1** Mat. 21:23; Mar. 11:27; Ros. 4:7; 7:27. □ **20:5 «Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üchün Yehyagha ishenmidinglar?» —** mushu diniy erbablarning hemmisi Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüshini ret qilghanidi, elwette. ■ **20:9** Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Mar. 12:1.

10 Üzümlerni yighidighan mezgil kelgende baghwenlerning üzümzarliqtiki méwidin uninggha bérishke qulliridin birini ularining yénigha ewetiptu. Lékin baghwenler uni urup-dumbalap quruq qol yanduruwétiptu.
11 U yene bashqa bir qulni ewetiptu. Lékin ular unimu dumbalap, xarlap, yene quruq qol qayturuwétiptu.
12 U yene üchinchisini ewetiptu; ular unimu urup yarilandurup, talagha heydep chiqiriwétiptu.
13 *Axirda* üzümzarliqning xojayini: «Qandaq qilsam bolar? Söyümlük oghlumni ewetey; ular uni körse, héch bolmighanda uning hörmitini qilar?» deptu.
14 Biraq baghwenler uning oghlini körüp bir-biri bilen meslihetliship: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni jayliwéteyli, andin miras bizningki bolidu» déyishiptu. ■
15 Shuning bilen ular uni üzümzarliqning sirtigha achiqip öltürüwétiptu. Emdi bundaq ehwalda üzümzarliqning xojayini ularni qandaq qilidu? □
16 U kélip u baghwenlerni yoqitip üzümzarliqni bashqilargha tapshuridu».
Xalayiq buni anglap: — Bundaq ishlar hergiz bolmisun! — déyishti.□
17 Lékin u ularga közlirini tikip mundaq dédi:
— Undaq bolsa, muqeddes yazmilarda «Tamchilar tashliwetken tash bolsa,
Burjek téshi bolup tiklendi» dep yézilghan söz zadi némini körsitidu?□ ■
18 Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu.□ ■

«Baj tapshuramduq?» dégen qiltaq
Mat. 22:15-22; Mar. 12:13-17

19 Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uning bu temsili özlirige qaritip éytqanliqini bilip shu haman uninggha qol sélish yolini izdidi; lékin ular xalayiqtin qorqushti.
20 Shunga ular uning keynidin marap, uni *Rim* waliyisining hökümranliqida soraqqa tartishqa tapshurush üchün birnechche ademlerni sétiwélip, soqunup kirishke ewetti. Ular semimiy qiyapetke kiriwélip, uning sözidin yochuq izdep yüretti. □ ■
21 Ular uninggha mundaq soal qoydi: — Ey ustaz, silini durus söz qilidighan we durus telim béridighan, héchqandaq ademning yüz-xatirisini *qet'iy* qilmaydighan, belki Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatqan adem dep bilimiz.
22 *Rim impératori* Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?».□

■ **20:14** Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2. □ **20:15 «Shuning bilen ular uni üzümzarliqning sirtigha achiqip öltürüwétiptu» —** bu Mesihning Yérusalémning sirtigha élip chiqilip kréstke mixlinidighanliqigha bir bésharet. □ **20:16 «*Üzümzarliqning* xojayini** kélip u baghwenlerni yoqitip üzümzarliqni bashqilargha tapshuridu» — bu sözmu bésharet, elwette. □ **20:17 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» —** «Zeb.» 118:22. «Burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélin'ghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar hayatining burjek téshi bolghan Mesihni tashliwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti. ■ **20:17** Zeb. 118:22; Yesh. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:4, 7. □ **20:18 «Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu» —** «tash» bolsa Mesih özi, elwette. 17-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»gha bériligen «qoshumche söz»imizdiki ««Zeb.» 118:22 toghruluq» mezmunni körüng. ■ **20:18** Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3. □ **20:20 «ular semimiy qiyapetke kiriwélip,...» —** «semimiy» grék tilida «heqqaniy» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **20:20** Mat. 22:16; Mar. 12:13. □ **20:22 «Rim impératori Qeyser...» —** Rimning herbir impératorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. **«Rim impératori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?» —** eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «Rim impératorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadliqni istigen kishiler uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan.

23 Emma u ularning hiylisini körüp yétip ulargha: — Némishqa méni sinimaqchisiler? □
24 Manga bir kümüsh dinar körsitinglar. Buning üstidiki süret we nam-isim kimning? — dédi. Ular uninggha: Qeyserningki, — dédi.□
25 We u ulargha: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. □ ■
26 Ular xalayiqning aldida uning sözliridin uni tutuwalghudek héchqandaq yochuq tapalmidi. Ular uning bu jawabigha heyranuhes bolup, zuwani tutuldi.

Tirilishke munasiwetlik mesile
Mat. 22:23-33; Mar. 12:18-27

27 We «ölgenler tirilmeydu» dep inkar qilidighan Saduqiylarning beziliri uning aldigha kélip soal qoyup mundaq dédi:□ ■
28 — Ustaz, Musa *peyghember Tewratta* bizge: «Ayali bar, emma perzent körmigen kishi ölüp ketse, ölgüchining aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üchün nesil qaldurushi kérek» — dep yazghan.□ ■
29 Emdi yette aka-uka bar idi. Chongi öylen'gendin kéyin perzent körmey alemdin ötti.
30 Ikkinchi qérindishi ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti. □
31 Andin üchinchisi uni aldi; shundaq qilip, yettisi uni emrige élip perzent körmey öldi.
32 Hemmisidin kéyin ayalmu öldi.
33 Emdi tirilish künide bu ayal ularning qaysisiningki bolar? Chünki yettisi uni xotunluqqa alghan-de?!
34 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:
— Bu alemning perzentliri öylinidu, yatliq bolidu. □
35 Lékin u alemdin nésiwe bolushqa, shundaqla ölüklerdin tirilishke layiq sanalghanlar öylenmeydu, yatliq bolmaydu. □
36 Chünki ular yene ölmeydu, perishtilerge oxshash bolidu; «ölümdin tirilishtin tughulghan perzentler» bolghachqa, ular Xudaning oghulliridur.■
37 Emdi ölgenlerning tirildürülüshini hetta Musa *peyghember* özimu ayan qilghan; chünki *Tewrattiki* «tikenlik» dégen weqening xatiriside u Perwerdigarni: «Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi» dep bayan qilghan. □ ■

□ **20:23 «Némishqa méni sinimaqchisiler?»** — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. □ **20:24 «Manga bir kümüsh dinar körsitinglar»** — «bir kümüsh dinar» grék tilida «bir dinarius», Rim impériyesining pul birliki. Mushundaq pulning yüzide «ademning süriti» körsitilgen bolghachqa, Yehudiy mollilar mundaq pulni «muqeddes ibadetxana»gha élip kirishini men'i qilghanidi. Bir dinar texminen bir ademning künlük ish heqqi bolatti. □ **20:25 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar»** — Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti bolghan nerse)ni tapshurunglar — démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng). ■ **20:25** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **20:27 «Saduqiylar»** — bu diniy mezhep toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng. ■ **20:27** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Ros. 23:8. □ **20:28 «Ayali bar, emma perzent körmigen kishi ölüp ketse, ölgüchining aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üchün nesil qaldurushi kérek»** — «Qan.» 25:5. ■ **20:28** Qan. 25:5-6. □ **20:30 «Ikkinchi qérindishi ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti»** — bezi kona köchürmilerde «ayalini emrige élip, perzent körmey alemdin ötti» dégen söz tépilmay, peqet «Ikkinchi...» déyilidu. □ **20:34 «bu alemning perzentliri...»** — grék tilida «bu zamanning oghulliri...». □ **20:35 «... ölüklerdin tirilishke layiq sanalghanlar...»** — «ölgenlerdin tirilish» dégenlik qiziq ibare bolup, hemme adem oxshash waqitta tirilmeydighanliqini körsitidu. Birinchi tirilish heqqaniylarningki, ikkinchi tirilish étiqadsizlarningki bolidu. Bu heqiqet «Wehiy» 20-babta körünidu. ■ **20:36** 1Yuh. 3:2. □ **20:37 «Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi»** — «Mis.» 3:6ni körüng. ■ **20:37** Mis. 3:6; Ros. 7:32; Ibr. 11:16.

38 U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklerning Xudasidur; chünki uninggha nisbeten
hemmeylen tiriktur! □
39 Shuning bilen Tewrat ustazliridin birqanchisi baha bérip: — Ustaz, yaxshi éytting, —
dédi.
40 Chünki ulardin héchkim yene uningdin soal sorashqa jür'et qilalmidi.

Qutquzghuchi-Mesih — Dawutning oghli hem Rebbi
Mat. 22:41-46; Mar. 12:35-37

41 Emdi u ulargha soal qoydi: — Kishiler Mesihni qandaqsige Dawutning oghli deydu? ■
42-43 Chünki Dawut özi Zeburda: Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —
«Men séning düshmenliringni textipering qilghuche,
Méning ong yénimda olturghin!» — dégen'ghu? □ ■
44 Emma Dawut uni «Rebbim» dep chaqirghan yerde, undaqta u qandaqmu uning oghli
bolidu?

Eysaning Tewrat ustazlirini eyiblishi
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-54

45 We barliq xalayiq qulaq sélip anglawatqanda, u muxlisligha mundaq dédi: —
46 — Tewrat ustazliridin hoshyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwalghan halda
ghadiyip yürüshke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan salamligha, sinagoglarda
aldinqi orunlarda, ziyapetlerdimu törde olturushqa amraq kélidu. □ ■
47 Ular tul ayallarning barliq öy-bésatlirini yewalidu we köz-köz qilip yalghandin
uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi téximu éghir bolidu! ■

21

Tul ayalning ianisi hemmisiningkidin köp
Mar. 12:41-44

1 U béshini kötürüp qariwidi, baylarning öz sediqilirini *ibadetxanidiki* iane sanduqigha
tashlighinini kördi. □ ■
2 U yene sanduqqa ikki tiyinni tashlawatqan bir namrat tul ayalnimu kördi. □
3 Shuning bilen u: — Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu namrat tul ayalning
tashlighini hemmeylenningkidin köptur. ■
4 Chünki ularning hemmisi özlirining ashqanliridin iane qilip, Xudagha atighan sadiqi-
lerge qoshup tashlidi; lékin bu ayal namratliqigha qarimay, özining tirikchilik qilidigh-
inining hemmisini iane qilip tashlidi.

□ **20:38 «chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur!»** — bezi alimlar «bularning hemmisi» (Ibrahim, Ishaq, Yaquplarning hemmisi, démekchi) uninggha nisbeten tiriktur!» dep terjime qilidu. Bizningche «hemmeylen» her ademning rohining Xuda aldida tirik ikenlikini körsitidu. **«chünki uninggha nisbeten hemmeylen tiriktur!»** — Eysaning «tirilish» toghruluq bu sözliri «Mat.» 22:32dimu tépilidu. «Matta»diki «qoshumche söz»imizde ular toghruluq azraq sherh bérimiz. ■ **20:41** Mat. 22:42; Mar. 12:35. □ **20:42-43 «Men séning düshmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!»** — «Zeb.» 110:1. ■ **20:42-43** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **20:46 «...bazarlarda kishilerning ulargha bolghan salamligha, ... amraq kélidu»** — tarix tetqiqatligha asasen Yehudiylarning öz ustazligha qilghan «salam»lirini intayin uzun we murekkep dep bilimiz. ■ **20:46** Mat. 23:5, 6; Mar. 12:38, 39; Luqa 11:43. ■ **20:47** Mat. 23:14; Mar. 12:40; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **21:1 «U... baylarning öz sediqilirini ibadetxanidiki iane sanduqigha tashlighinini kördi»** — «iane sanduqi» dégen söz adette grék tilida «xezine»ni körsitidu. Lékin mushu yerde ibadetxanidiki xezine üchün sediqiler yighilidighan jay, belkim chong bir sanduqni körsetse kérek. ■ **21:1** 2Pad. 12:10; Mar. 12:41. □ **21:2 «U yene sanduqqa ikki tiyinni tashlawatqan bir namrat tul ayalnimu kördi»** — bu «tiyin» (grék tilida «lepton») «dénarius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining bir künlük ish heqqi ichide «alte minut»luq puligha barawer. ■ **21:3** 2Kor. 8:12.

Kelgüsi toghrisidiki bésharet
Mat. 24:1-14; Mar. 13:1-13

5 We beziler ibadetxanining nepis tashlar we Xudagha sunulghan hediyeler bilen
qandaq bézelgenliki toghrisida sözlishiwatatti. U:■
6 — Siler körüwatqan bu barliq nersilerge nisbeten, shu künler kéliduki, hetta bir tal
tashmu tash üstide qaldurulmay, hemmisi gumran qilinidu, — dédi.■
7 Ular uningdin:
— Ustaz, bu dégenliring qachan yüz béridu? Bu ishlarning yüz béridighanliqini ayan
qilidighan qandaq alamet bolidu? — dep soridi.
8 U mundaq dédi:
— Azdurulup kétishtin hézi bolunglar. Chünki tola kishiler méning namimni sétip: «Mana
özüm shudurmen!» we «Ashu waqit yéqinlashti!» deydu. Shunga ularning keynige
kirmenglar.□ ■
9 Siler urush we topilanglarning xewirini anglighan waqtinglardimu wehimige
chüshmenglar; chünki bu ishlarning awwal yüz bérishi muqerrer. Lékin bular, zaman
axiri yétip keldi, dégenlik emes.
10 Andin u yene mundaq dédi:
— Bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq
bilen urushqa chiqidu. □ ■
11 Jay-jaylarda shiddetlik yer tewreshler, acharchiliqlar we wabalar bolidu, *yer yüzide*
wehshetler we asmanda heywetlik alametler körünidu. □
12 Biraq bu herbir weqeler yüz bérishtin ilgiri, kishiler silerge qol sélip tutqun qilidu we
silerge ziyankeshlik qilip, silerni sinagoglarning soraqligha tapshuridu, zindanlargha
tashlaydu; ular méning namim tüpeylidin silerni padishah we hökümdarlarning aldigha
élip baridu, ■
13 we buning bilen *ularning aldida* guwahliq bérish pursitinglar chiqidu. □
14 Uning üchün erzge qandaq jawab bérish toghrisida aldin'ala héch oylanmasliqqa
qelbinglarda qet'iy niyet qilinglar. ■
15 Chünki men silerge barliq düshmenliringlar reddiye we ret qilalmighudek pasahetlik
til we danishmenlik ata qilimen. ■
16 Hetta ata-ana, aka-uka, uruq-tughqan we yar-buraderliringlarmu silerge xainliq
qilip tutup béridu we ular aranglardiki beziliringlarni öltüridu. □ ■
17 Siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. ■
18 Halbuki, béshinglardiki bir tal chachmu halak bolmaydu! ■

■ **21:5** Mat. 24:1; Mar. 13:1. ■ **21:6** 1Pad. 9:7; Mik. 3:12; Luqa 19:44. □ **21:8 «Mana özüm shudurmen»** — «Mana özüm Mesihdurmen» dégen menini bildüridu. **«Ashu waqit»** — qiyamet künini körsitidu. ■ **21:8** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Tés. 2:2; 1Yuh. 4:1. □ **21:10 «Bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» —** ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6da bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. ■ **21:10** Yesh. 19:2. □ **21:11 «Yer yüzide wehshetler we asmanda heywetlik alametler körünidu» —** grék tilidiki eyni tékistte «yer yüzide» dégen söz yoq. Biraq bizningche héliqi «heywetlik alametler» **asmanda** bolidighanliqi tekitlen'gendin kéyin, «wehshetler» bolsa choqum «yer yüzide» bolushi kérek. 25-ayetnmu körüng. ■ **21:12** Mat. 10:17; 24:9; Mar. 13:9; Yuh. 16:2; Ros. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Weh. 2:10. □ **21:13 «... buning bilen ularning aldida guwahliq bérish pursitinglar chiqidu» —** «guwahliq bérish» mushu yerde xush xewer yetküzüsh, Xudaning nijati Reb Eysa Mesih arqiliq dunyagha keldi, dep jakarlashtin ibaret. ■ **21:14** Mat. 10:19; Mar. 13:11. ■ **21:15** Mis. 4:12; Yesh. 54:17; Mat. 10:19; Ros. 6:10. □ **21:16 «xainliq qilip tutup béridu» —** bu birla söz bilen ipadilinidu. ■ **21:16** Mik. 7:6; Ros. 7:59; 12:2. ■ **21:17** Mat. 10:22; Mar. 13:13. ■ **21:18** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Mat. 10:30.

19 Sewr-chidamliq bolghininglarda, jéninglargha ige bolalaysiler.□

Yérusalémning weyran qilinishidin bésharet
Mat. 24:15-21; Mar. 13:14-19

20 — Lékin Yérusalémning *düshmen* qoshunliri teripidin qorshiwélin'ghanliqini körginiglarda, uning weyran bolush waqti yéqinliship qaptu, dep bilinglar. ■
21 U chaghda Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlargha qachsun, sheher ichide turuwatqanlar uningdin chiqip ketsun, yézilarda turuwatqanlar sheherge kirmisun.
22 Chünki shu chagh «intiqam jazasini tartidighan künler»dur; shuning bilen *muqeddes yazmilarda* barliq pütülgenler emelge ashurulidu.□ ■

23 Emdi shu künlerde hamilidar ayallar we bala émitidighanlarning haligha way! Chünki bu zéminda éghir qischiliq bolidu we *ershtiki* ghezep bu xelqning béshigha chüshidu; □
24 Ular qilichning bisida yiqitilidu we tutqun qilinip, barliq ellerge élip kétilidu; «yat ellerning waqti» toshquche, Yérusalém yat ellerning ayagh astida qalidu.□ ■

Mesihning kélidighanliqi heqqide
Mat. 24:29-31; Mar. 13:24-27

25 — Quyash, ay, yultuzlardimu alametler bolidu; yer yüzidiki eller arisida déngiz-okyanlarning güldürlishidin we dolqunlarning dawalghushliridin parakendichilik bolidu. ■
26 Ademler qorqup, yer yüzige kélidighan apetlerni wehime ichide kütüp es-hoshini yoqitidu; chünki asmandiki küchler lerzige kélidu. □
27 Andin kishiler Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep bilen bir bulut ichide kéliwatqanliqini köridu.■
28 Lékin bu alametler körünüshke bashlighanda, qeddinglarni ruslap béshinglarni kötürünglar, chünki bu silerni azad qilishtiki nijat yéqinlashti, dégenliktur.■

Enjür derixidin sawaq élish
Mat. 24:32-35; Mar. 13:28-31

29 U ularga mundaq bir temsilni sözlep berdi:
— Enjür derixi we bashqa barliq derexlerge qaranglar. ■

□ **21:19 «Sewr-chidamliq bolghininglarda, jéninglargha ige bolalaysiler» —** bu ayette «jan» yaki jismaniy hayat yaki ademning öz wujudini, shundaqla rohiy hayatini körsitidu. Bizningche mushu yerde insanning rohiy hayatidiki emeliy jehetlerni körsitidu. Birside rohiy hayat bar bolsa, undaqta u özini tutalaydighan, türlük rohiy hujumlargha taqabil turalaydighan bolidu — mesilen, özide bar bolghan ensireshler, qorqunchlar, shehwaniy hewesler qatarliqlarni Mesihge boysunduralaydu (mesilen, «2Kor.» 10:5, «1Tés.» 4:4ni körüng). ■ **21:20** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:22 «intiqam jazasini tartidighan künler» —** «intiqam jazasi» grék tilida bu söz hem «intiqam» hem «toluq, mutleq höküm chiqirish» dep ipadilinidu. «Mat.» 23:35ni körüng. Bu «intiqam» yaki «höküm chiqirilish»ni Xuda Özining xelqi Yehudiylar üstige yürgüzidu. Bu, mushu yerde (12-24-ayet) Yérusalém shehirining miladiye 70-yili muhasirige élinishi we weyran qilinishini körsitighan bésharettur. Kéyinki ayetler axir zamanni körsitidu. ■ **21:22** Dan. 9:26,27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:23 «bu zéminda éghir qischiliq bolidu...» —** yaki «yer yüzide éghir qischiliq bolidu». □ **21:24 «Ular ... tutqun qilinip, barliq ellerge élip kétilidu; «yat ellerning waqti» toshquche, Yérusalém yat ellerning ayagh astida qalidu» —** «eller» mushu yerde Yehudiy emeslerni körsitidu. «Yat ellerning waqti» — Grék tilida «yat ellerning waqitliri». «Yat ellerning waqti toshquche» dégen ibare Yehudiy xelqi axir zamanda qaytidin Yérusalémda turidighanliqini we Yérusalémni idare qilidighanliqini körsitidu. Bu ibare we shundaqla bu babtiki bashqa bésharetler üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **21:24** Rim. 11:25. ■ **21:25** Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 3:4; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Weh. 6:12. □ **21:26 «asmandiki küchler lerzige kélidu» —** «asmandiki küchler» belkim asmandiki jisimlar (quyash, ay, yultuz qatarliqlar)ni we hem asmanda Xudaning perishtiliri bilen jeng qiliwatqan jin-sheytanlarnimu körsitishi mumkin. ■ **21:27** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. ■ **21:28** Rim. 8:23. ■ **21:29** Mat. 24:32; Mar. 13:28.

30 Ularning yéngidin bixlan'ghanda ulargha qarap, özünglar yazning yétip kélishige az
qalghanliqini bilisiler.
31 Shuningdek, baya déyilgen alametlerning yüz bériwatqanliqini körginingларda, Xudaning
padishahliqining yéqin qalghalnliqini bilinglar.
32 Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlerning hemmisi emelge ashurul-
may turup, bu dewr ötmeydu. □
33 Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu.□ ■

Hoshyar bolunglar

34 — Lékin özünglargha agah bolunglarki, köngülliringlar eysh-ishret, meyxorluq we
tirikchilikning ghem-endishiliri bilen bixudlashmisun, shu küni üstünglargha tuyuqsiz
chüshmisun. □ ■
35 Chünki u goya tuzaqtek barliq yer yüzide herbir turuwatqanlarning béshigha chüshidu.
■
36 Shunga herqandaq waqitlarda hoshyar bolunglar, yüz bérish aldida turuwatqan bu
ishlardin özünglarni qachurup Insan'oghli aldida hazir bolup turushqa layiq hésablinish
üchün herdaim dua qilinglar, — dédi.□ ■
37 Emdi u kündüzliri ibadetxanida telim béretti, axshamliri sheherdin chiqip, kéchini
Zeytun téghi dep atalghan taghda ötküzetti. ■
38 We barliq xelq uning telimini anglighili tang seherde ibadetxanigha kirip, uning
yénigha kéletti.

22

Rebni öltürüsh suyiqesti

Mat. 26:1-5, 14-16; Mar. 14:1-2, 10-11; Yh. 11:45-53

1 Emdi pétir nan héyti («ötüp kétish héyti» depmu atilidu) yéqinliship qalghanidi.■
2 Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uni ölümge mehkum qilishqa amal izdep yüretti;
chünki ular xelqtin qorqatti.□ ■
3 Shu peytte on ikkiylendin biri bolghan, Ishqariyot dep atalghan Yehudaning könglige
Sheytan kirdi.■

□ **21:32 «bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu»** — eger tilgha élin'ghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (20-24-ayet) qaritilghan bolsa, undaqta «bu dewr» dégen söz tebiiyki (1) Eysaning dewride yashap ötken ademlerni körsitidu. (2) eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (27-ayet) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim pütün Yehudiye xelqini körsitidu; (3) bu ayetlerde éytilghan weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu. □ **21:33 «Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu»** — grék tili «asman-zémin ötidu, biraq méning sözlirim hergiz ötmeydu». ■ **21:33** Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mat. 24:35; Ibr. 1:11. □ **21:34 «shu küni üstünglargha tuyuqsiz chüshmisun»** — «shu kün» muqeddes kitabta daim dégüdek Mesih dunyagha qaytip kélidighan, insanlardin hésab alidighan künni körsitidu. ■ **21:34** Rim. 13:13; 1Tés. 5:6; 1Pét. 4:7. ■ **21:35** 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. □ **21:36 «yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin özünglarni qachurup»** — yaki «yüz bérish aldida turuwatqan bu ishlardin qutulup...». Emdi étqadchilar bu dehshetlik weqelerdin ötüp kétemdu, yaki awwal élip kétilemdu? Bu muhim mesile. Oqurmenler mushu ayetning aldi-keynidiki söz-ayetlerge qarap özliri bir xulasige kéleleydu. Biz bashqa yerlerdimu bu téma üstide toxtalghan («Tésalonikaliqlargha (2)»diki «qoshumche söz»imizde). **«hazir bolup layiq hésablinish üchün...»** — bezi kona köchürmilerde: «küchlendürülüshünglar üchün...» déyilidu. ■ **21:36** Mat. 24:42; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 1Tés. 5:6. ■ **21:37** Yuh. 8:2. ■ **22:1** Mis. 12:15; Mat. 26:2; Mar. 14:1. □ **22:2 «...chünki ular xelqning ghezipidin qorqatti»** — kahinlar we Tewrat ustazlirining xelqtin qorqushining sewebi, xelqning Mesihni qollaydighanliqidin; shunga ular uni biwasite öltürelmey, belki amal qilip rimliqlar aldida Eysagha erz qilish arqiliq ularning wasitisi bilen uni ölümge mehkum qilmaqchi. ■ **22:2** Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27. ■ **22:3** Mat. 26:14; Mar. 14:10; Yuh. 13:27.

4 U bérip bash kahinlar we ibadetxana pasiban begliri bilen Eysani qandaq qilip ulargha
tutup bérish üstide meslihetleshti.
5 Ular intayin xush bolup, Yehudagha pul bérishke kélishti.
6 Yehuda maqul bolup, uni xalayiqtin ayrim qalghanda ulargha tutup bérishke muwapiq
purset izdeshke kirishti.

Ötüp kétish héytining kechlik ziyapiti
Mat. 26:17-25; Mar. 14:12-21; Yh. 13:21-30

7 Emdi pétir nan héytining ***birinchi*** küni yétip kelgenidi. Shu küni «ötüp kétish héyti»gha
atap qurbanliq *qoza* soyulatti.□ ■
8 Shuning bilen Eysa Pétrus bilen Yuhannagha:
— Bérip bizge ötüp kétish héytining *qozisini* birge yégili teyyarlanglar, — dep ularni ewetti.
9 — Qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi ular.
10 U ulargha mundaq dédi:
— Sheherge kirsenglar, mana u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge
uchraydu. Uning keynidin méngip u kirgen öyge kiringlar. □
11 We öy igisige: «Ustaz: — Muxlislirim bilen ötüp kétish héytining tamiqini yeydighan
méhmanxana öy qeyerde? — dep sorawatidu» denglar.
12 U silerni bashlap üstünki qewettiki retlen'gen seremjanlashturulghan chong bir éghiz
öyni körsitidu. Mana shu yerde teyyarliq qilip turunglar.
13 Shuning bilen ikkisi bériwidi, hemme ishlar uning éytqinidek bolup chiqti. Ular shu
yerde ötüp kétish héytining tamiqini teyyarlashti.
14 Emdi waqti-saiti kelgende, Eysa dastixanda olturdi; on ikki rosul uning bilen bille
olturushti. ■
15 Andin u ulargha:
— Men azab chékishtin ilgiri, siler bilen ötüp kétish héytining bu tamiqigha hem-
dastixanda bolushqa tolimu intizar bolup kelgenidim. □
16 Chünki silerge éytayki, bu héyt ziyapitining *ehmiyiti* Xudaning padishahliqida emelge
ashurulmighuche, men buningdin qayta yémeymen, — dédi.□
17 Andin u bir jamni qoligha élip, teshekkür éytti we muxlisliriga:
— Buni élip aranglarda teqsim qilip *ichinglar*.
18 Chünki shuni éytayki, mundin kéyin Xudaning padishahliqi kelmigüche, hergiz üzüm
sherbitidin qet'iy ichmeymen, — dédi.□

«Rebning ziyapiti»

19 Andin u bir tal nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti we uni oshtup, ulargha
üleshtürüp bérip: — Bu méning siler üchün pida bolidighan ténimdur. Méni eslep turush
üchün buningdin yenglar, — dédi.□ ■
20 U shuningdek tamaqtin kéyinki jamni qoligha élip mundaq dédi:

□ **22:7 «Emdi pétir nan héytining birinchi küni yétip kelgenidi» —** «pétir nan héyti» yette kün ötküzületti. Tunji küni «ötüp kétish bayrimi» (ibraniy tilida «pasxa» héyti) idi. Bu küni, Yehudiylar qoylarni ibadetxanigha apirip soyup, andin öyide pétir nan bilen yeytti («Mis.» 12:1-20, «Law.» 23:4-8ni körüng). ■ **22:7** Mat. 26:17; Mar. 14:12,13. □ **22:10 «mana u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu» —** Qanaanda (Pelestinde) er kishiler bügün'ge qeder adette su kötürmeydu. ■ **22:14** Mat. 26:20; Mar. 14:17. □ **22:15 «tolimu intizarliq bolup kelgenidim» —** grék tilida «intizarliq bilen intizar qildim». □ **22:16 «bu héyt ziyapitining ehmiyiti Xudaning padishahliqida emelge ashurulmighuche, men buningdin qayta yémeymen» —** Tewrattiki barliq héytlarning herbirining özi bir bésharettur, hemmisi Mesihning padishahliqida toluq emelge ashurulidu. «Lawiylar» 23-bab we «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **22:18 «...üzüm sherbitidin qet'iy ichmeymen» —** grék tilida «... üzüm télining méwisining sherbitidin qet'iy ichmeymen». □ **22:19 «Méni eslep turush üchün buningdin yenglar» —** grék tilida «méni eslep turush üchün bundaq qilinglar». ■ **22:19** Mat. 26:26; Mar. 14:22; 1Kor. 11:23,24.

— Bu jamdiki sharab méning siler üchün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur.□
21 Lékin mana, méni tutup bergüchining qoli méning bilen bir dastixandidur. ■
22 We Insan'oghli derweqe özi toghrisida békitilgendek *alemdin* kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way!■
23 Andin muxlislar bir-biridin:
— Arimizda zadi kim mushundaq ishni qilishi mumkin? — dep munazirige chüshüp kétishti.

Muxlislarning mertiwe heqqide munazirilishishi

24 Emdi ularning arisida qaysimiz eng ulugh sanilishimiz kérek dégen talash-tartish peyda boldi.
25 U ulargha mundaq dédi:
— Ellerdiki padishahlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip idare qilidu, ularning üstidiki hoquqdarliri «xelqperwer» dep atilidu. □ ■
26 Biraq siler shundaq bolmanglar; belki aranglardiki eng mertiwiliki özini eng kichikidek hésablisun we yétekchi bolghanlar *hemmeylen'ge* xizmetkardek bolsun. ■
27 Kim mertiwilik, dastixanda olturghanmu yaki dastixandiki kütküchimu? Dastixanda olturghini emesmu? Biraq men bolsam aranglarda xizmitinglarda bolghuchi kütküchidekturmen.■
28 Siler bolsanglar, béshimgha sinaqlar kelgende bashtin-axir men bilen bille hemrah bolghansiler.
29 We xuddi Atam manga padishahliq hoquqi békitkendek, men silergimu shundaq békitimen. ■
30 Shuning bilen siler méning padishahliqimda men bilen bir dastixanda yep-ichisiler we textlerde olturup, Israilning on ikki qebilisi üstidin höküm chiqirisiler.□ ■

Eysaning Pétrusning özidin tanidighanliqini aldin éytishi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Yh. 13:36-38

31 Reb yene *Pétrusqa*:
— «Ey Simon, Simon! Mana, Sheytan hemminglarni xuddi bughday tasqighandek tasqap sinashni tiligen. □ ■
32 Lékin étiqading yoqimisun dep sanga dua qildim. Emdi sen towa qilip tüz yolgha qaytqandin kéyin, qérindashliringni mustehkemligin» — dédi.

□ **22:20 «tamaqtin kéyinki jam» —** «ötüp kétish héyt»tiki ziyapet daim békitilgen alahide bir tertip boyiche ötküzilidu. «Tamaqtin kéyinki jam» «üchinchi jam» bolidu. **«Bu jamdiki sharab méning siler üchün tökülidighan qénimda bolghan yéngi ehdidur»** — Mesih éytqan bu «yéngi ehde» Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq Tewratta wede qilin'ghan ajayp «yéngi ehde»dur («Yer.» 31:31-34 hem «Ez.» 36:25-27ni, shundaqla Yeremiyadiki «qoshumche söz»imiznimu körüng). Bu yéngi ehde «Mesihning qénididur» dégenning intayin chongqur menisi bardur, mushu ehde Mesihning pütün wujud-hayatigha pütülgenlikini, shundaqla ehdini pütkül insaniyetke yetküzüshke bolghan qet'iy niyitini körsitidu. ■ **22:21** Mat. 26:23; Mar. 14:18; Yuh. 13:21. ■ **22:22** Zeb. 41:9; Yuh. 13:18; Ros. 1:6. □ **22:25 «Ellerdiki padishahlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilip idare qilidu, ularning üstidiki hoquqdarliri «xelqperwer» dep atilidu» —** shu chaghda we dunyaning pütkül tarixida «xelqperwer» dep atalghanlar emeliyette «ismi bar, jismi yoq»lardek «xelqperwer»ning eksi bolidu, elwette. Mesihning bu ishni körsetkenliki, étiqadchilar hetta mushundaq abruynimu izdimesliki kérek, herqandaq «abruypereslik» qilishtin tolimu yiraqlishishi kérek, dégenliktur, dep oylaymiz. ■ **22:25** Mat. 20:25; Mar. 10:42. ■ **22:26** Luqa 9:48; 1Pét. 5:3. ■ **22:27** Mat. 20:28; Yuh. 13:14; Fil. 2:7. ■ **22:29** Luqa 12:32. □ **22:30 «Israilning on ikki qebilisi üstidin höküm chiqirisiler» —** yaki «Israilning on ikki qebilisi üstidin hökümranliq qilisiler». ■ **22:30** Mat. 19:28; Weh. 3:21. □ **22:31 «Ey Simon, Simon!» —** muqeddes kitabta, birsining bir ademning ismini yaki bir jayning namini tekrar ikki qétim chaqirishi uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini ipadilep, uning özige eziz ikenlikini körsitidu. **«Sheytan hemminglarni xuddi bughday tasqighandek tasqap sinashni tiligen»** — «tiligen» dégen bu söz Xuda Sheytanning telipi boyiche mushundaq qilishigha yol qoyghanliqini körsitidu. ■ **22:31** 1Pét. 5:8.

33 — I Reb, — dédi Pétrus, — Men sen bilen bille zindan'gha tashlinip, bille ölümge bérishqa teyyarmen!
34 U uninggha: — I Pétrus, sanga éytayki, bügün xoraz chillighuche, sen «Uni tonumaymen» dep mendin üch qétim tanisen, dédi.□ ■

Uning muxlislirini alahide agahlandurushi

35 Andin, u ulardin:
— Silerni hemyansiz, xurjunsiz we keshsiz *seperge* ewetkinimde silerning birer nersenglar kem bolup qalghanmu? — dep soridi. Ular: — Yaq, dédi.□ ■
36 Shuning bilen u ulargha: — Lékin hazir her kimning hemyani bolsa, uni alsun; shundaq hem xurjuni bolsa, uni alsun we bir kimning qilichi bolmisa, chapinini sétip birdin qilich alsun. □
37 Chünki men silerge shuni éytayki, *muqeddes yazmilarda*: «U jinayetchiler qatarida sanilidu» dep pütülgen söz mende choqum emelge ashurulidu. Chünki méning toghramdiki barliq ishlar toluq emelge ashmay qalmaydu — dédi.□ ■
38 — I Reb, qarighin, bu yerde ikki qilich bar iken, dédi ular.
— Boldi, yétidu! — dédi u ulargha.□

Eysaning Zeytun téghida dua qilishi
Mat. 26:36-46; Mar. 14:32-42

39 Andin u chiqip, aditi boyiche Zeytun téghigha yol aldi; uning muxlisliri uninggha egiship bardi. ■
40 U yerge yétip barghanda u ulargha:
— Azdurulmasliqinglar üchün dua qilinglar, — dédi.
41 Andin, ulardin bir tash étimiche nériraq bérip, tizlinip turup:■
42 — I Ata, xalisang, bu qedehni mendin élip ketkeysen. Lékin méning emes, belki Séning iradeng ada qilinsun — dep dua qildi; □
43 we asmandin bir perishte uninggha körünüp uni quwwetlendürdi.
44 U qattiq azabta tolghinip téximu ixlasliq bilen dua qiliwerdi. Buning bilen uning terliri yerge tökülgen qan tamchiliridek chüshüshke bashlidi. ■
45 Andin duasini tügitip, ornidin turup, muxlislirining yénigha keldi. Ularning ghemge chöküp halsizlinip müdgep qalghanliqini körüwidi, ulargha:

□ **22:34 «bügün xoraz chillighuche, sen «Uni tonumaymen» dep mendin üch qétim tanisen» —** «bügün» — oqurmenlerning éside barki, Yehudiylar üchün «bu kün» «kéche» bilen bashlinidu. Mesih bu sözlerni kéchide éytidu. Shuning bilen u éytqan weqeler ashu kéchide, tang atmayla yüz béridu. Grék tilida uning sözliri inkar sheklide ipadilinidu: «Sen bügün «uni tonumaymen» dep üch qétim mendin tanmay turup xoraz chillimaydu». ■ **22:34** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Yuh. 13:38. □ **22:35 «Silerni hemyansiz, xurjunsiz we keshsiz seperge ewetkinimde silerning birer nersenglar kem bolup qalghanmu?» —** 9:3 we 10:3-4ni körüng. ■ **22:35** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3. □ **22:36 «lékin hazir her kimning hemyani bolsa, uni alsun; shundaq hem xurjuni bolsa, uni alsun we bir kimning qilichi bolmisa, chapinini sétip birdin qilich alsun» —** bu sirliq emma muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **22:37 «U jinayetchiler qatarida sanilidu» —** yaki «U asiyliq qilghuchilar qatarida sanilidu». Bu bésharet «Yesh.» 53:12de tépilidu. **«méning toghramdiki barliq ishlar toluq emelge ashmay qalmaydu»** — «méning toghramdiki barliq ishlar» bolsa peqet Tewrattiki Mesihni aldin'ala ochuq éytqan bésharetler bolupla qalmay, belki Tewratta Mesihni körsitidighan barliq buyrulghan qurbanliqlar, emrler, belgilimiler hemde Tewratta xatirilen'gen barliq tarixiy «bésharetlik weqeler»ni öz ichige alidu. ■ **22:37** Yesh. 53:12; Mar. 15:28. □ **22:38 «I Reb, qarighin, bu yerde ikki qilich bar iken» —** mushu xil «qilich» qisqa bolup, yene «pichaq» hésablan'ghili bolidu. **«Boldi, yétidu! — dédi *Eysa*** ulargha» — mushu ayet üstide 37-ayet bilen «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **22:39** Mat. 26:36; Mar. 14:32; Yuh. 8:1; 18:1. ■ **22:41** Mat. 26:39; Mar. 14:35. □ **22:42 «bu qedehni mendin élip ketkeysen» —** «bu qedeh» uning aldida turidighan azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratta «qedeh» del shu menide bolup, «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15 we bashqa köp yerlerde Xudaning ghezipini bildüridu. Shunga Mesih mushu yerde hemmimizning gunahlirini kötürüp, Xudaning ghezipini ichishke teyyar turidu. ■ **22:44** Yuh. 12:27; Ibr. 5:7.

46 — Uxlap qalghininglar némisi? Azdurulushtin saqlinish üchün qopup dua qilinglar, — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Yh. 18:3-11

47 Uning sözi téxi ayaghlashmastinla, bir top ademler peyda boldi. Ularni bashlap kelgüchi on ikkeylendin biri bolghan Yehuda dégen kishi idi; u Eysagha *salam bérip* söygili qéshigha bardi.■
48 Eysa uninggha:
— Ey Yehuda, bir söyüsh bilen Insan'oghlini tutup bérersenmu? — dédi.
49 We Eysaning etrapidikiler néme ish yüz béridighanliqini bilip yétip: — I Reb, qilich bilen uraylimu? — dédi.
50 We ulardin biri *qilichini kötürüp*, bash kahinning chakirigha urup, ong quliqini shiliwetti. □ ■
51 Biraq Eysa buninggha jawaben: — Boldi, toxta! — dédi; u qolini uzitip quliqigha tegküzüp, uni saqaytti.
52 Eysa özini tutqili kelgen bash kahinlar, pasiban begliri we aqsaqallargha qarap:
— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp kepsilerghu? ■
53 Muqeddes ibadetxanida her küni siler bilen bille idim, siler qol salmidinglar. Hazir bu silerge tewe bolghan waqit-saettur we qarangghuluqning höküm sürüshidur — dédi.□

Eysaning üstidin shikayet qilinishi we Pétrusning Eysadin ténishi
Mat. 26:57-58, 69-75; Mar. 14:53-54, 66-72; Yh. 18:12-18, 25-27

54 Ular Eysani tutuwélip, bash kahinning öyige élip kélishti. Pétrus yiraqtin egiship mangdi. ■
55 Emdi ular hoylining otturisida ot yéqip chöriside *issinip* olturghanda, Pétrus ularning arisigha kirip olturdi. ■
56 Andin otning nurida uning olturghinini körgen bir dédek uninggha tikilip qarap turup:
— Bu ademmu Eysa bilen bille idi, — dédi.
57 Lékin u ténip: — Ey xotun, uni tonumaymen! — dédi.
58 Andin uzun ötmey, yene bireylen uni körüp: — Senmu ulardin ikensen, — dédi. Lékin Pétrus: — Ey burader, undaq emesmen! — dédi.
59 Andin bir saetche ötkende bashqa bireylen: — Derheqiqet, bu hem uning bilen bille idi; chünki umu Galiliyeliktur, — dep ching turuwaldi.□
60 Lékin Pétrus:
— Hey burader, néme dewatqiningni bilmeymen! — dédi. We uning sözi ayaghlash-mastinla, xoraz chillidi.
61 Emdi Reb keynige burulup, Pétrusqa tikilip qarap qoydi. Shuning bilen Pétrus Rebning sözini, yeni: «Bügün xoraz chillashtin ilgiri sen mendin üch qétim tanisen» dégenlikini yadigha keltürdi. ■
62 We u tashqirigha chiqip qattiq yighlap ketti.

■ **22:47** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Yuh. 18:3. □ **22:50 «...ulardin biri qilichini kötürüp, bash kahinning chakirigha urup, ong quliqini shiliwetti» —** bu namelum muxlis Pétrus idi («Yh.» 18:10, «Mat.» 26:51, «Mar.» 14:71). ■ **22:50** Mat. 26:51; Mar. 14:47. ■ **22:52** Mat. 26:55; Mar. 14:48. □ **22:53 «hazir bu silerge tewe bolghan waqit-saettur we qarangghuluqning höküm sürüshidur» —** «qarangghuluqning höküm sürüshidur» — démek, shu chaghda Xuda Sheytanning küch-qudritini, uning Özige we Mesihige bolghan nepritini bash kahinlar we bashqa hökümdarlardin ibaret shu rezil ademler arqiliq namayan qilishigha yol qoyghanidi. «1Kor.» 2:8»ni körüng. ■ **22:54** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Yuh. 18:12,24. ■ **22:55** Mat. 26:69; Mar. 14:54,66; Yuh. 18:16,25. □ **22:59 «Derheqiqet, bu hem uning bilen bille idi; chünki umu Galiliyeliktur» —** mushu kishi Pétrusning Galiliyelik ikenlikini belkim uning teleppuzi yaki bolmisa yerlik kiyim-kéchikidin bilip yetken bolsa kérek. ■ **22:61** Mat. 26:34,75; Mar. 14:72; Yuh. 13:38; 18:27.

Eysaning aliy kéngeshmide sotlinishi
Mat. 26:67-68; Mar. 14:65

63 Emdi Eysani tutup turuwatqanlar uni mesxire qilishqa we sawap-dumbilashqa bashlidi; ■
64 uning közlirini téngip uningdin: — Séni urghan kimdu? Qéni, bésharet bergin! — dep sorashti
65 we uninggha buningdin bashqa yene nurghun haqaretlerni yaghdurdi.
66 Tang atqanda, xelq aqsaqalliri, yeni bash kahinlar we Tewrat ustazliri yighilishti. Ular uni öz kéngeshmisige élip bérip ■
67 uningdin: —
Éyte, sen Mesihmu? — dep sorashti.
U ulargha jawaben:
— Silerge éytsammu, qet'iy ishenmeysiler.
68 Silerdin birer soal sorisam, héch jawab bermeysiler.
69 Lékin bu waqittin bashlap Insan'oghli Hemmige Qadirning ong yénida olturidu, — dédi.□ ■
70 — Undaqta, sen Xudaning Oghli ikensen-de? — déyishti ular.
U: — Dégininglardek men shudurmen! — dep jawab berdi.□
71 Shuning bilen ular:
— Emdi bashqa guwahchiliqning bizge néme hajiti? Chünki özimiz uning öz aghzidin chiqqinini angliduq! — déyishti.□

23

Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi
Mat. 27:1-2, 11-14; Mar. 15:1-5; Yh. 18:28-38

1 Andin *kéngeshmidikilerning* hemmisi ornidin turushup, uni *waliy* Pilatusning aldigha élip bérishti.■
2 U yerde ular uning üstidin shikayet qilip:
— Özini Mesih, yeni padishah dep atiwélip, xelqimizni azdurup we qutritip, Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan bu ademni bayqap uni tuttuq, — déyishti. □ ■
3 Pilatus uningdin: — Sen Yehudiylarning padishahimusen? — dep soridi.

■ **22:63** Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Mat. 26:67; Mar. 14:6; Yuh. 19:3. ■ **22:66** Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Mar. 15:1; Yuh. 18:28. □ **22:69 «Hemmige Qadirning ong yénida...»** — grék tilida «Xudaning qudritining ong teripide». «Zeb.», 110:1ni körüng. Zeburdiki bu bésharetlik sözler Mesihni körsitidu, elwette. Ular özliri Eysani sotlawatimiz, dep oylatti, lékin emeliyette u Insan'oghli bolup axir bérip ularning sotchisi bolidu. ■ **22:69** Dan. 7:9; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 14:62; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **22:70 «Dégininglardek men shudurmen!»** — «dégininglardek» grék tilida bu sözning «Shundaq, lékin emeliyet del silerning oylighininglardek emes» dégen puriqi chiqidu. □ **22:71 «Emdi bashqa guwahchiliqning bizge néme hajiti? Chünki özimiz uning öz aghzidin chiqqinini angliduq!»** — ularning Mesihge qaratqan erz-shikayiti: — «Xudaning Oghlimen» dégining «kupurluq qilghining», dégendin ibaret idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche heqiqiy «kupurluq qilghuchi» ölümge mehkum bolushi kérek. Shunga Mesih özi éytqandin kéyin ulargha «bashqa guwahliq» kérek bolmidi! Halbuki, Yehudiy xelqi özlirining emes, belki Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Eysani ölümge mehkum qilish üchün Rim hakimiyiti aldida bashqa birer erz-shikayetni tépishi kérek. Bu töwendiki babta (23:2) körünidu. ■ **23:1** Mat. 27:2; Mar. 15:1; Yuh. 18:28. □ **23:2 «Qeyser»** — Rim impératori. **«...xelqimizni azdurup we qutritip, Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan bu ademni bayqap uni tuttuq»** — «(u) Qeyserge baj-séliq tapshurushni tosqan» dégen shikayet yalghan, elwette. 20:20-26ni körüng. Shikayet «siyasiy jehettiki» bolup, üch qisimni öz ichige alidu: (1) u xelqni qutritiwatidu, «ammiwiy tertip»ni buzdi; (2) xelqning baj-séliq bérishige yol qoymidi; (3) özini padishah dep élan qildi (démek, Rim impératorigha qarshi chiqqan). ■ **23:2** Mat. 17:25; 22:21; Mar. 12:17; Luqa 20:25; Ros. 17:7; Rim. 13:7.

U: — Éytqiningdek, — dep jawab berdi.□ ■
4 Andin Pilatus bash kahinlar bilen köpchilikke:
— Bu ademdin birer shikayet qilghudek ishni tapalmidim, — dédi.
5 Lékin ular téximu qet'iy halda:
— U Galiliyedin tartip taki bu yergiche, pütkül Yehudiyedimu telim bérish bilen xelqni qutritidu.

Eysa Hérod xanning aldida

6 Pilatus «Galiliye» dégen sözni anglap:
— Bu kishi Galiliyelikmu? — dep soridi
7 we uning Hérod *xanning* idare kilghan ölkidin kelgenlikidin xewer tépip, uni Hérodqa yollap berdi (u künlerde Hérodmu Yérusalémda idi).■
8 Hérod Eysani körgende intayin xushal boldi. Chünki u uzundin béri uninggha dair köp ishlarni anglap, uningdin bir möjize körüsh ümidide bolup, uni körüsh pursitini izdewatatti.■
9 U Eysadin köp soallarni soridi, lékin u Hérodqa bir éghizmu jawab bermidi.
10 Bash kahinlar we Tewrat ustazliri yéqin turup uning üstidin he dep erz-shikayet qiliwatatti.
11 Hérod xan we uning leshkerliri uni xarlap mesxire qiliship, uninggha shahane tonkiyim kiydürüp, uni yene Pilatusning aldigha qayturup yollidi.
12 Mana shu kündin bashlap, Pilatus bilen Hérod dost bolup qaldi; chünki ilgiri ular arisida adawet bolghanidi.■

Eysaning ölümge höküm qilinishi
Mat. 27:15-26; Mar. 15:6-15; Yh. 18:39-40; 19:1-16

13 Waliy Pilatus bash kahinlarni, *Yehudiy* hökümdarlarni we xalayiqni yighip, ■
14 ulargha:
— Siler bu ademning üstidin «Xelqni azduridu we qutritidu» dep shikayet qilip uni aldimgha tartip keldinglar. Mana, men silerning aldinglarda uni soraq qilghinim bilen, uningdin siler shikayet qilghan jinayetlerdin birinimu tapalmidim.
15 Hérodmu tapmidi; chünki men silerni uning aldigha ewettim. Mana, uningda ölümge layiq héchqandaq jinayet yoq iken. □
16 Shunga men uni jazalap, andin qoyup bérimen, — dédi □
17 (uning her qétimliq *ötüp kétish* héytida, *Yehudiy mehbuslardin* birini ulargha qoyup bérish mejburiyiti bar idi). ■
18 Lékin köpchilik tengla chuqan séliship:
— Buni yoqiting! Bizge Barabbasni qoyup béring! — déyishti ■
19 (Barabbas bolsa sheherde topilang kötürgenliki we qatilliq qilghanliqi üchün zindan'gha tashlan'ghan mehbus idi).
20 Shuning bilen Pilatus Eysani qoyup bérishni xalap, köpchilikke yene söz qilghili turdi.
21 Lékin ular jawaben yene chuqan séliship:

□ **23:3 «Pilatus uningdin: — Sen Yehudiylarning padishahimusen? — dep soridi. U: — Éytqiningdek, — dep jawab berdi»** — «Éytqiningdek» grék tilida bu sözning «Shundaq, lékin emeliyet del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **23:3** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Yuh. 18:33. ■ **23:7** Luqa 3:1. ■ **23:8** Luqa 9:7. ■ **23:12** Ros. 4:27. ■ **23:13** Mat. 27:23; Mar. 15:14; Yuh. 18:38; 19:4. □ **23:15 «Hérodmu tapmidi»** — yaki «Hérod uni (bizge) qayturuwétiptu». □ **23:16 «Shunga men uni jazalap, andin qoyup bérimen»** — bu «jazalash» belkim qamchilash bolatti. Bu sözler oqurmenlerge ghelite tuyulishi mumkin. Birawda jinayet bolmisa, némishqa uni jazalaydu? Mundaq adaletsizlik Rim impériyesi tüzümide bek köp idi. Ular déloni sürüshte qilghandimu ademni qamchilaytti («Ros.» 22:24ni körüng). Lékin mushu yerde Pilatusning Eysani mundaq «qamchilaymen» déyishining meqsiti peqet Yehudiy chonglarni bir az razi qilishtin ibaret idi, xalas. ■ **23:17** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Yuh. 18:39. ■ **23:18** Ros. 3:14.

— Kréstligin, uni kréstligin! — dep warqirashti.
22 *Pilatus* üchinchi qétim ularga:
— Némishqa? U zadi néme yamanliq qilghan? Men uningdin ölümge layiq héch jinayet tapalmidim. Shuning üchün men uni jazalap, qoyup bérimen, — dédi.□
23 Biraq ular yenila he dep chuqan séliship: «U kréstlensun!» dep telep qilip ching turuwaldi. Ularning hemde bash kahinlarning chuqanliri axir küchlük keldi.
24 Pilatus ularning telipi boyiche ada qilinsun dep höküm chiqardi. ■
25 We ularning tiliginini, yeni topilang kötürüsh we qatilliq üchün zindan'gha tashlan'ghanni qoyup bérip, Eysani ularning xahishigha tapshurup berdi.

Eysaning kréstlinishi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Yh. 19:17-19

26 We ular uni élip kétiwatqanda, yolda Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishi sehradin kéliwatatti; ular uni tutuwélip, kréstni uninggha kötürgüzüp, Eysaning keynidin mangdurdi. □
27 Eysaning keynide zor bir top xelq, shundaqla uninggha échinip yigha-zar kötürüshiwatqan ayallarmu egiship kéliwatatti.
28 Lékin Eysa keynige burulup ularga:
— Ey Yérusalémning qizliri! Men üchün yighlimanglar, belki özünglar we baliliringlar üchün yighlanglar!
29 Chünki silerge shundaq éghir künler kéliduki, kishiler: «Tughmaslar, bala kötürmigen qorsaqlar we émitmigen emchekler bextliktur!» — déyishidu.
30 Shu chaghda kishiler taghlargha: «Üstimizge örül!», dönglüklerge: «üstimizni yap!» dep nida qilishidu. □ ■
31 Chünki ademler yapyéshil derexke shundaq ishlarni qilghan yerde, qurup ketken derexke néme ishlar bolar?! — dédi.□ ■
32 Ikki jinayetchimu ölümge mehkum qilin'ghili uning bilen teng élip kélin'genidi. ■
33 We ular «bash söngek» dep atalghan jaygha kelgende, u yerde uni we yene ikki jinayetchini, birini uning ong yénida we yene birini sol yénida kréstke tartti. □ ■
34 Eysa:
— I Ata, ularni kechürgin, chünki ular özining néme qiliwatqanliqini bilmeydu, — dédi.
Leshkerler chek tashlap, uning kiyimlirini bölüshüwaldi. ■
35 Xalayiq qarap turatti, Yehudiy hökümdarlarmu yénida turup uninggha dimighini qéqip mesxire qilip: Bashqilarni qutquzuptiken! Eger u rasttin Xudaning Mesihi, Uning talliwalghini bolsa, özini qutquzup baqsun! — déyishti.
36 Leshkerlermu uni mesxire qiliship, yénigha bérip uninggha sirke tenglep:
37 — Eger sen Yehudiylarning Padishahi bolsang, özüngni qutquzup baq! — déyishti.

□ **23:22 «shuning üchün men uni jazalap, qoyup bérimen»** — 16-ayettiki izahatni körüng. ■ **23:24** Mat. 27:26; Mar. 15:15; Yuh. 19:16. □ **23:26 «We ular uni élip kétiwatqanda, yolda Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishi sehradin kéliwatatti; ular uni tutuwélip, kréstni uninggha kötürgüzüp, Eysaning keynidin mangdurdi»** — bashqa Injil bayanliridin bilimizki, buning sewebi Eysaning halsirap ketkenlikidin idi «Mat.» 27:32, «Mar.» 15:21 we izahatlarni körüng. □ **23:30 «Shu chaghda kishiler taghlargha: «Üstimizge örül!», dönglüklerge: «üstimizni yap!» dep nida qilishidu»** — Xudaning ghezipi shunche dehshetlik boliduki, kishiler uningdin qéchish üchün herqanche qorqunchliq amal-chare bolsimu, xalaydu. «Hosh.» 10:8 we «Wehiy» 6:16ni körüng. ■ **23:30** Yesh. 2:19; Hosh. 10:8; Weh. 6:16; 9:6. □ **23:31 «Chünki ademler yapyéshil derexke shundaq ishlarni qilghan yerde, qurup ketken derexke néme ishlar bolar?!»** — bu sirliq bésharet belkim: «Men gunahsiz, méhriban bolup Xudaning jaza qoralliri bolghan chetelliklerning qolida shunche köp azab tartqan yerde, kelgüside silerdek gunahqa patqanlarni ular qandaq jazalar?» dégendek. ■ **23:31** Yer. 25:29; 1Pét. 4:17. ■ **23:32** Yuh. 19:18. □ **23:33 ««bash söngek» dep atalghan jay»** — «bash söngek» grék tilida «Kalwariy», ibraniy tilida «Golgota». ■ **23:33** Mat. 27:33,38; Mar. 15:22; Yuh. 19:18. ■ **23:34** Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Mar. 15:24; Yuh. 19:23; Ros. 7:60; 1Kor. 4:12.

38 Uning üstidiki *taxtaygha* grékche, latinche we ibraniyche herpler bilen: «Bu kishi
Yehudiylarning Padishahidur» dep yézip qoyulghanidi.□ ■
39 Uning bilen bille kréstke tartilghan ikki jinayetchining biri uni haqaretlep:
— Sen Mesih emesmiding? Emdi özüngnimu, biznimu qutquze! — dédi.
40 Biraq yene biri uning gépige tenbih bérip: Sen özüng oxshash hökümning tégide turup
Xudadin qorqmamsen?
41 Bizning jazalinishimiz heqliq, chünki öz qilmishlirimizning tégishlik jazasini tarttuq;
lékin bu kishi héchqandaq natoghra ish qilmighan'ghu! — dep jawab berdi.
42 Andin, u Eysagha:
— I Reb, padishahliqing bilen kelginingde, méni yad qilghin, — dédi.
43 Eysa uninggha: — Berheq, men sanga éytayki, bügün sen men bilen bille jennette
bolisen, — dédi.□

Eysaning ölümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Yh. 19:28-30

44 Hazir altinchi saet bolup, pütün zéminni toqquzinchi saetkiche qarangghuluq basti.
□ ■
45 Quyash nurini bermidi we ibadetxanining perdisi tosattin otturisidin yirtilip ikki
parche bolup ketti. □ ■
46 Eysa qattiq awaz bilen nida qilghandin kéyin: — I Ata! Rohimni qolunggha tapshur-
dum, — dédi-de, tiniqi toxtap, jan üzdi.□ ■
47 U yerde turghan yüzbéshi yüz bergen ishlarni körüp: — Bu adem heqiqeten durus
adem iken! — dep Xudani ulughlidi.■
48 We bu menzirini körüshke yighilghan barliq xelq yüz bergen ishlarni körüp kökreklirige
urup öylirige qaytishti.
49 We uni tonuydighan barliq kishiler we Galiliyedin uninggha egiship kelgen ayallar
yiraqta turup, bu weqelerge qarap turdi.

Eysaning depne qilinishi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Yh. 19:38-42

50-51 We mana shu yerde kéngeshmidikilerdin Yüsüp isimlik biri bar idi. U özi aqköngül we
adil adem bolup, ularning meslihetige we qilghinigha qoshulmighanidi. Özi Yehudiye
ölkisidiki Arimatiya dégen bir sheherdin bolup, Xudaning padishahliqini telmürüp
kütetti. ■
52 U özi Pilatusning aldigha bérip Eysaning jesitini bérishni telep qildi;

□ **23:38 «Uning üstidiki taxtaygha grékche, latinche we ibraniyche herpler bilen: «Bu kishi Yehudiylarning Padishahidur» dep yézip qoyulghanidi»** — rimliqlar bu sözlerni Eysani mesxire qilish üchün yazghan, elwette. Shübhisizki, Pilatus bu arqiliq **Yehudiylarnimu** mesxire qilmaqchi yaki eyiblimekchi bolghan; biraq Xuda bolsa bu arqiliq heqiqiy ehwalni körsetken («Yh.» 19:19-22ni, «Zeb.» 76:10ni körüng). ■ **23:38** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Yuh. 19:19. □ **23:43 «Berheq, men sanga éytayki, bügün sen men bilen bille jennette bolisen»** — Rebning: «sen «**bügün**» men bilen bille **jennette** bolisen» dégen mushu sözi bezilerning: «Eysa ölgendin kéyin dozaxqa chüshken» dégen bid'et telimining tolimu xata ikenlikini körsitidu. Biz «qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. □ **23:44 «altinchi saet... toqquzinchi saet»** — «altinchi saet» chüsh bolup, «toqquzinchi saet» chüshtin kéyin saet üch. Yehudiylar waqitni etigen saet altidin bashlap hésablaytti (mesilen, ularda «birinchi saet» bizde saet yette bolatti). ■ **23:44** Mat. 27:45; Mar. 15:33. □ **23:45 «ibadetxanining perdisi tosattin otturisidin yirtilip ikki parche bolup ketti»** — «Mat.» 27:51diki izahatni körüng. ■ **23:45** Mat. 27:51; Mar. 15:38. □ **23:46 «Eysa... tiniqi toxtap, jan üzdi»** — yaki «Eysa... rohini chiqardi». Grék tilida «roh» we «tiniq» bir söz bilen ipadilinidu. «Zeb.» 31:5ni körüng. Mushu ayettiki birinchi «qattiq awaz bilen nida qilish»i belkim «Yh.» 19:30de xatirilen'gen. ■ **23:46** Zeb. 31:5; Mat. 27:50; Mar. 15:37; Yuh. 19:30; Ros. 7:59. ■ **23:47** Mat. 27:54; Mar. 15:39. ■ **23:50-51** Mat. 27:57; Mar. 15:43; Yuh. 19:38.

53 We uni krésttin chüshürüp kanap bilen képenlep, qoram tashtin oyup yasalghan, héchkim qoyulmighan bir qebrige depne qildi. ■
54 Bu «teyyarliq küni» bolup, shabat küni yéqinliship qalghanidi. □
55 We uning bilen Galiliyedin kelgen ayallar *Yüsüpke* egiship, qebrini we uning jesetining qandaq qoyulghinini kördi. ■
56 Andin yénip bérip etirler we xush puraqliq buyumlarni teyyar qildi we *Tewrattiki* emr boyiche shabat küni aram élishti.□

24

Eysaning tirilishi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Yh. 20:1-10

1 Emdi heptining birinchi künide tang yuray dep qalghanda, ayallar özliri teyyarlighan etirlerni élip, qebrige keldi.□ ■
2 Ular qebrining aghzidiki tashning domilitiwétilgenlikini kördi;
3 we qebrige kirip qariwidi, Reb Eysaning jesiti yoq turatti.
4 We shundaq boldiki, ular buningdin patiparaq bolup turghanda, mana, nur chaqnap turidighan kiyimlerni kiygen ikki zat ularning yénida tuyuqsiz peyda boldi.□
5 Ayallar qattiq wehimge chüshüp, yüzlirini yerge yéqishti. Ikki zat ularga: — Néme üchün tirik bolghuchini ölgenlerning arisidin izdeysiler?
6-7 U bu yerde emes, belki u tirildi! U téxi Galiliyede turghan waqtida, uning silerge némini éytqinini, yeni: «Insan'oghlining gunahkar ademlerning qoligha tapshurulup, krésтlinip, üchinchi küni qayta tirilishi muqerrerdur» dégenlirini eslep béqinglar! — dédi.■
8 We ular uning *del* shundaq déginini ésige élishti;■
9 we qebridin qaytip, bu ishlarning hemmisini on bireylen'ge, shundaqla qalghan muxlislarning hemmisige yetküzdi. ■
10 Rosullargha bu ishlarni yetküzgüchiler bolsa Magdalliq Meryem, Yoanna we Yaqupning anisi Meryem hemde ular bilen bille bolghan bashqa ayallar idi.
11 Lékin *ayallarning bu éytqanliri* ulargha epsanidek bilindi, ular ularning sözlirige ishenmidi.
12 Biraq Pétrus ornidin turup, qebrige yügürüp bardi. U éngiship qebre ichige qariwidi, yalghuz kanap képenlikning tilim-tilim parchilirini körüp, yüz bergen ishlargha teejjüplinip öyge qaytip ketti.■

Émayus yézisigha baridighan yolda méngiwatqan sirliq musapir
Mar. 16:12-13

■ **23:53** Mat. 12:40; 26:12; 27:59; Mar. 15:46; Yesh.53:9 □ **23:54 «Bu «teyyarliq küni» bolup, shabat küni yéqinliship qalghanidi»** — «teyyarliq küni» shabat küni (dem élish küni, shenbe küni)ning harpa künidur. Dem élish künide kishilerning «ish qilmasliq»i üchün harpa künide tamaq étilishi we bashqa kéreklik xizmetlerni aldin'ala qiliwélishi kérek idi — shunga aldinqi küni «teyyarliq küni» dep atilatti. Tewrat kaléndari boyiche «pétir nan héyti»ningmu birinchi küni («Nisan», yeni 1-ayning -15-küni) «shabat küni» dep hésablinishi kérek idi («Law.» 23:6-7). Shunga uning harpa künimu «teyyarliq küni» dep atilatti. Bu «Nisan» ayning 14-küni idi. Shabat küni Yehudiylar arisida heptining barliq künlirige oxshashla kechqurun bashlinidu. ■ **23:55** Luqa 8:2. □ **23:56 «*ayallar* etirler we xush puraqliq buyumlarni teyyar qildi»** — «buyumlar» — yaki «melhemler». Bu buyumlarning ishlitilishining meqsiti jesetning üstige chéchip uning chirip kétishini astilitishtin ibaret idi. □ **24:1 «heptining birinchi küni»** — yaki «shabattin kéyinki kün», yeni yekshenbe. Bashqa birxil terjimisi ««Heptiler»ning birinchi küni». «Pétir nan héyti»din «orma héyti»ghiche 7 hepte, yeni 49 kün sanilishi kérek. Bu waqit «heptiler» dep atilidu, «orma héyti» bezide «heptiler héyti» depmu atilidu. ■ **24:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Yuh. 20:1. □ **24:4 «nur chaqnap turidighan kiyimlerni kiygen ikki zat»** — «ikki zat» grék tilida «ikki er kishi». Bular perishtiler bolsa kérek. ■ **24:6-7** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31. ■ **24:8** Yuh. 2:22. ■ **24:9** Mat. 28:8; Mar. 16:10. ■ **24:12** Yuh. 20:3, 6.

13 We mana, shu künde ulardin ikkiylen Yérusalémdin on bir chaqirim yiraqliqtiki Émayus dégen kentke kétip baratti. □ ■
14 Ular yüz bergen barliq ishlar toghrisida sözliship kétiwatatti.
15 We shundaq boldiki, ular sözliship-mulahiziliship kétiwatqanda, mana Eysa özi ulargha yéqinliship kélip, ular bilen bille mangdi; ■
16 lékin ularning közliri uni tonushtin tutuldi.
17 U ulardin: — Kétiwétip néme ishlar toghruluq munazire qilishiwatisiler? — dep soridi. Ular qayghuluq qiyapette toxtap,
18 ulardin Kliyopas isimlik biri jawab bérip: — Yérusalémda turupmu, mushu künlerde shu yerde yüz bergen weqelerdin birdinbir xewer tapmighan musapir sen oxshimamsen?! — dédi.
19 We u ulardin: — Néme weqeler boldi? — dep soridi.
«Nasaretlik Eysagha munasiwetlik weqeler!» — dédi ular, — «U özi Xudaning aldidimu, barliq xelqning aldidimu emelde we sözde qudretlik bir peyghember bolup, ■
20 bash kahinlar we hökümdarlirimiz uni ölüm hökümige tapshurup, krésletti.
21 Biz eslide uni Israilgha hemjemet bolup azad qilidighan zat iken, dep ümid qilghaniduq. Lékin ishlar shundaq boldi, hazir bu weqeler yüz berginige üchinchi kün boldi; □ ■
22 yene kélip, arimizdiki birnechche ayal hem bizni hang-tang qalduruwetti. Chünki ular bügün tang seherde qebrige bériptiken, ■
23 uning jesitini tapalmay qaytip kélip: «Bizge birnechche perishte ghayibane körünüshte ayan bolup, «U tirik!» dédi» dep éytiptu.
24 Buning bilen arimizdin birnechcheylen qebrige bérip, ehwalning del ayallarning éytqinidek ikenlikini bayqaptu. Lékin uni ularmu körmeptu».
25 Eysa ulargha:
— Ey nadanlar, peyghemberlerning éytqanlirining hemmisige ishinishke qelbi gallar!
26 Mesihning özige xas shan-sheripige kirishtin burun, mushu japa-musheqqetlerni béshidin ötküzüshi muqerrer emesmidi? — dédi.■
27 Andin pütün Tewrat-Zeburdin, Musa we bashqa barliq peyghemberlerning yazmiliridin bashlap u özi heqqide aldin pütülgenlirini ulargha sherh bérip chüshendürdi.■
28 Ular baridighan kentke yéqinlashqanda, u yiraqraq bir yerge baridighandek turatti.
29 Lékin ular uni tutuwélip:
— Kech kirip qaldi, hélila kün olturidu. Biz bilen bille qonup qalghin, — dep ötündi. Shuning bilen u ular bilen qon'ghili öyge kirdi. ■
30 We shundaq boldiki, u ular bilen dastixanda olturghanda, nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti, andin nanni oshtup ulargha tutti. □
31 Ularning közliri shuan échilip, uni tonudi; shuning bilen u ularning aldidin ghayib boldi.
32 Ular bir-birige:
— U yolda biz bilen parangliship, bizge muqeddes yazmilargha sherh bergende, yürek-baghrimiz goya ottek yanmidimu?! — déyishti.

□ **24:13 «on bir chaqirim» —** grék tilida «atmish stadiyon» — bir stadiyon texminen 185 métr kélidu. ■ **24:13** Mar. 16:12. ■ **24:15** Mat. 18:20; Luqa 24:36. ■ **24:19** Luqa 7:16; Yuh. 4:19; 6:14. □ **24:21 «Biz eslide uni Israilgha hemjemet bolup azad qilidighan zat iken, dep ümid qilghaniduq» —** «hemjemet-azad qilghuchi» yaki «hemjemet-qutquzghuchi» toghruluq «Ayup» 19:25 we izahat, shundaqla «Tebirler»ni körüng. ■ **24:21** Ros. 1:6. ■ **24:22** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Yuh. 20:18. ■ **24:26** Yesh. 50:6; 53:5; Fil. 2:7; Ibr. 12:2; 1Pét. 1:11. ■ **24:27** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zeb. 132:11; Yesh. 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24-25; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **24:29** Yar. 19:3; Ros. 16:15; Ibr. 13:2. □ **24:30 «u ular bilen dastixanda olturghanda, nanni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytti, andin nanni oshtup ulargha tutti» —** «nan oshtush» adette buni méhman emes, belki sahibxana qilishi kérek idi.

33-34 We ular shu haman turup Yérusalémgha qaytip keldi. Ular ikkisi on bireylen bilen
ularning hemrahlirining bir yerge yighilip turghinining üstigila chüshti, ular: «Reb
rasttin tiriliptu. U Simon'gha körünüptu!» déyishiwatatti. □
35 Shuning bilen ular ikkiylenmu yolda yüz bergen ishlarni we u nanni oshtuwatqanda
uning özlirige qandaq tonulghinini köpchilikke sözlep berdi.

Eysaning muxlislirigha yene körünüshi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Yh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

36 We ular bu ishlar üstide sözlishiwatqanda, *Eysa* özi tosattin ularning otturisida peyda
bolup:
— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi.□ ■
37 Ular birer rohni uchrattuqmu néme, dep xiyal qilip, alaqzade bolushup wehimige
chüshti.
38 U ulargha:
— Némige shunche alaqzade bolup kettinglar? Némishqa qelbinglarda shek-guman
chiqip turidu?
39 Qollirimgha we putlirimgha qarap béqinglar! Méning özüm ikenlikimni bilinglar! Méni
tutup körünglar, rohning et bilen söngiki yoq, lékin mende barliqini körisiler, — dédi.
40 We shundaq dégech ulargha put-qolini körsetti.
41 Ular xushluqtin *közlirige* ishen'güsi kelmey heyranuhes turghinida u ulardin:
— Silerning bu yerde yégüdek nersenglar barmu? — dep soridi. ■
42 Ular bir parche béliq kawipi we bir parche hesel könikini uninggha sunuwidi,
43 u élip ularning aldida yédi.
44 Andin u ulargha:
— Mana bu men siler bilen bolghan waqtimda silerge éytqan: «Musa xatiriligen Tewrat
qanuni, peyghemberlerning yazmiliri we Zeburda méning toghramda pütülgenning
hemmisi choqum emelge ashurulmay qalmaydu» dégen sözlirim emesmu? — dédi.■
45 Shuning bilen u muqeddes yazmilarni chüshinishi üchün ularning zéhinlirini achti
46 we ulargha mundaq dédi:
— *Muqeddes yazmilarda* shundaq aldin pütülgenki we shu ish Mesihning özige toghra
keldiki, u azab chékip, üchinchi künide ölgenler arisidin tirilidu, ■
47 andin uning nami bilen «Towa qilinglar, gunahlarning kechürümige muyesser bol-
unglar» dégen xewer Yérusalémdin bashlap barliq ellerge jakarlinidu. ■
48 Siler emdi bu ishlargha guwahchidursiler.
49 We mana, men Atamning wede qilghinini wujudunglargha ewetimen. Lékin siler
yuqiridin chüshidighan küch-qudret bilen kiygüzülgüche, sheherde kütüp turunglar».□ ■

Eysaning asman'gha kötürülüshi
Mar. 16:19-20; Ros. 1:9-11

50 We u ularni Beyt-Aniya yézisighiche bashlap bardi we qollirini kötürüp ularni beriket-
lidi. ■
51 We shundaq boldiki, ularni beriketligende u ulardin ayrilip asman'gha kötürüldi. ■

□ **24:33-34 «ular shu haman turup Yérusalémgha qaytip keldi» —** grék tilida «ular shu saettila turup Yérusalémgha qaytip keldi». □ **24:36 «Silerge aman-xatirjemlik bolghay!» —** ibraniy tilida «shalom eleykum», ereb tilida «essalamueleykum» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **24:36** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **24:41** Yuh. 21:10. ■ **24:44** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6. ■ **24:46** Zeb. 16:10; 22:6. 22; Ros. 17:3. ■ **24:47** Ros. 13:38; 1Yuh. 2:12. □ **24:49 «men Atamning wede qilghinini wujudunglargha ewetimen» —** «Atamning wede qilghini» Özining Muqeddes Rohi. Xuda ularni «qudret bilen kiygüzidu». **«Lékin siler yuqiridin chüshidighan küch-qudret bilen kiygüzülgüche, sheherde kütüp turunglar» —** «sheher» — Yérusalém. ■ **24:49** Yuh. 14:26; 15:26; 16:7; Ros. 1:4. ■ **24:50** Ros. 1:12. ■ **24:51** Mar. 16:19 Ros. 1:9.

52 Ular uninggha sejde qilishti we zor xushal-xuramliq ichide Yérusalémgha qaytip kélip,
53 herdaim ibadetxanida turup Xudagha shükür-sana oqushup turdi.□

□ **24:53 «...we shundaq boldiki, *u*** ularni beriketligende u ulardin ayrilip asman'gha kötürüldi.. ***ular*** herdaim ibadetxanida turup Xudagha shükür-sana oqushup turdi» — bu 36-53-ayetlerge qarighanda, bu Mesihning muxlisliriga axirqi körünüshi idi. Biraq uning tirilishini bayan qilidighan bashqa xatiriler bilen sélishturghanda, bu birinchi yekshenbidiki körünüshtin kéyin Eysa yene birnechche qétim muxlisliriga ayan boldi. Luqaning bu xatirisi Eysaning muxlislargha birinchi künidiki körünishliridin biraqla qiriqinchi künidiki körünüshige atlap ötken bolsa kérek (45-ayette yaki 50-ayette «atlap ötidu»). Shunga Injildiki «töt bayan»da héchqandaq zit yerler yoq, dep qaraymiz. «Luqa»ning dawami «Rosullarning paaliyetliri»dur, elwette.

Yuhanna

«Yuhanna bayan qilghan xush hewer» •••• Eysa Mesihning eyni salahiyiti — «Xudaning Kalami»dur

1 Muqeddemde «Kalam» bar idi; Kalam Xuda bilen bille idi hem Kalam Xuda idi.□ ■
2 U muqeddemde Xuda bilen bille idi.■
3 U arqiliq barliq mewjudatlar yaritildi we barliq yaritilghanlarning héchbiri uningsiz yaritilghan emes.□ ■
4 Uningda hayatliq bar idi we shu hayatliq insanlargha nur élip keldi.□ ■
5 We nur qarangghuluqta parlaydu we qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes.□ ■
6 Bir adem Xudadin keldi. Uning ismi Yehya idi.□ ■
7 U guwahliq bérish üchün, yeni hemme insan özi arqiliq ishendürülsun, dep nurgha guwahchi bolushqa kelgenidi.
8 *Yehyaning* özi shu nur emes, belki peqet shu nurgha guwahliq bérishke kelgenidi.
9 Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi.□ ■
10 U dunyada bolghan we dunya u arqiliq barliqqa keltürülgen bolsimu, lékin dunya uni tonumidi. ■
11 U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi. □
12 Shundaqtimu, u özini qobul qilghanlar, yeni öz namigha étiqad qilghanlarning hemmisige Xudaning perzenti bolush hoquqini ata qildi. ■

□ **1:1 «Muqeddemde»** — bashqa bir ipadilinishi «hemmidin burun» («alem yaritilishtin burunla») Kalam (alliqachan) bar idi». **«Kalam»** — «söz», shundaqla «Xudaning sözi» dégen menide bolup, Eysaning bir namidur; körsitidighan menisi intayin chongqurdur. «qoshumche söz»imizni körüng. **«Kalam Xuda bilen bille idi...»** — Mushu yerdiki «bilen bille» dégen grék tilida yene «intayin yéqin munasiwette», «(Xudagha) qarap uni söyidighan» dégen meninimu puritidu. **«hem Kalam Xuda idi»** — bu muhim bayan kalamning Xudaliq tebiitini körsitidu. ■ **1:1** Pend. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuh. 1:1, 2. ■ **1:2** Yuh. 17:5. □ **1:3 «U arqiliq barliq mewjudatlar yaritildi we barliq yaritilghanlarning héchbiri uningsiz yaritilghan emes» —** bu yerde közde tutulghini Kalam özi héch yaritilghan emes, belki ezeldin Xuda bilen bille mewjut ikenlikidur. «Yaritilghan» grék tilida, mushu yerde «barliqqa keltürülgen» «wujudqa keltürülgen» dégen söz bilen ipadilinidu. Shuningdek bashqa xil ipadilinishi: — «Hemme nerse uning wasitisi bilen boldi we bolghan nersilerdin héch biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Ef. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4 «shu hayatliq insanlargha nur élip keldi» —** yaki «shu hayatliq insanlarning nuri idi». ■ **1:4** Yuh. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuh. 1:5; 2:8-11; 5:11. □ **1:5 «qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes»** — mushu söz ikki bisliq söz bolup, yeni «qarangghuluq bolsa nurni héch chüshen'gen emes» yaki «qarangghuluq bolsa nurni qobul qilghan emes» dégennimu bildüridu. ■ **1:5** Yuh. 3:19. □ **1:6 «Bir adem Xudadin keldi»** — grék tilida «Bir adem Xudadin ewetildi». **«Uning ismi Yehya idi»** — Yehya peyghemberni körsitidu. «Yehya» dégen isim grék tilida hem ibraniy tilida «Yuhanna» — «Perwerdigarning méhir-shepqiti» dégen menini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luqa 3:3; 7:27; Yuh. 1:33. □ **1:9 «Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi»** — «kéliwatqanidi» dégenni qandaq yol bilen chüshen'gili bolidu? Bizningche, bu bir jeryanni körsitidu — yeni belkim awwal Meryemning baliyatqusigha peyda bolup, tughulup andin Yehya peyghemberning özige bolghan guwahliqi bilen özining xizmitike kirish jeryani arqiliq «kéliwatatti». Bashqa birxil terjimisi «Bu bolsa dunyagha kélidighan herbir insanni yorutidighan heqiqiy nurdur». ■ **1:9** Yuh. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11 «U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi»** — «öziningkiler» dégenlik alem we uningda bar bolghan nersilerning hemmisini körsitidu. Hemmisi Mesihningkidur, chünki Xuda alemning hemmisini u arqiliq yaratqanidi, shundaqla uning bashqurushigha tapshurghanidi. **«öz xelqi»** — Israil xelqi, yeni Yehudiy xelqi, grék tilida «özidikiler» bilen ipadilinidu. ■ **1:12** Yesh. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pét. 1:4; 1Yuh. 3:1.

13 Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu.□
14 Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti we biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepqet we heqiqetke tolghan birdinbir yégane Oghliningkidur. □ ■
15 (Yehya uninggha guwahliq bérip: — Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündur, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! — dep jar qildi) □ ■
16 Chünki hemmimiz uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq.□ ■
17 Chünki Tewrat qanuni Musa *peyghember* arqiliq yetküzülgenidi; lékin méhir-shepqet we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi. □ ■
18 Xudani héchkim körüp baqqan emes; biraq Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi.□ ■

Yehya peyghemberning guwahliqi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luqa 3:15-17

19 Yérusalémdiki Yehudiylar Yehyadin «Sen kimsen?» dep sürüshte qilishqa kahinlar bilen Lawiylarni uning yénigha ewetkende, uning ulargha jawaben bergen guwahliqi mundaq idi: □ ■

□ **1:13 «Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu»** — (1) «qandin ... törelgen emes» (grék tilida «qanlardin emes») — démek, melum bir millettin bolghanliqidin emes. Mesilen, bezi ademler: «Men Xuda alahide tallighan xelq bolghan Yehudiylardin (yaki «kahin ailisi» qatarliqlardin) bolghachqa Xudaning perzentimen» dep xata oylaydu («Ros.» 17:26ni körüng). (2) «etlerdin ... törelgen emes» — bizningche bu ibare insanning öz tirishish-tirmishishlirini körsitidu. Mesilen köp ademler: «Men Xudaning Musa peyghemberge chüshürgen qanunigha emel qilishqa tiriship, Xudaning perzenti bolimen» dep xata oylaydu. «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizdiki «etler» toghruluq izahatimizni körüng. (3) «insanning (grék tilida «erkek insan»ning) xahishidin ... törelgen emes» — démek, herqandaq bir insan (meyli peyghember, meyli kahin meyli jamaettiki birer erbab bolushidin qet'iynezer), bashqa bir insanni Xudaning perzenti qilalmaydu. Uningdin bashqa, héchkim «öz iradisi bilen» özini Xudaning perzenti qilalmaydu. (4) «Xudadin törilish», yeni «qayta tughulush» toghruluq 3:1-22-ayetni körüng. □ **1:14 «Kalam insan boldi»** — «insan» mushu yerde «et igisi» yaki «ten» bilen ipadilinidu. **«Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti»** — grék tilida «Kalam ten (et) boldi we arimizda chédir tikti». «Chédir» dégen söz mushu yerde shübhisizki, Eysaning insanlarning arisida hazir bolushi Musa peyghemberning dewride Xuda Özining «muqeddes chédir»ida turup, Öz xelqi arisida hazir bolghinigha oxshash ikenlikini körsitidu. **«biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepqet we heqiqetke tolghan birdinbir yégane oghliningkidur»** — «Ata» mushu yerde Xuda'Atini körsitidu, elwette. ■ **1:14** Yesh. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luqa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pét. 1:17. □ **1:15 «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündur, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanid»** — démisekmu, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:26,30. □ **1:16 «hemmimiz uningdiki tolup tashqanliridin iltipat üstige iltipat alduq»** — menisi belkim «uningdiki tolup tashqan méhir-shepqet we heqiqettin iltipat üstige iltipat alduq» dégenliktur. 17-ayetni körüng. «Iltipat üstige iltipat» dégen ibare Musaning «Mis.» 33:3de éytqan sözidin élin'ghan. ■ **1:16** Kol. 2:10. □ **1:17 «méhir-shepqet we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi»** — «Mesih» bolsa peyghemberlerning aldin éytishiche, Xuda teripidin ewetilgen, haman bir küni kélip menggü hökümranliq qilidighan Padishahni we Qutquzghuchi-Nijatkarni körsitidu. «Tebirler»ni körünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18 «Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi»** — bezi kona köchürmilerde «Atining quchiqida turghuchi, yeni Özi birdinbir Xuda bolghuchi Uni ayan qildi» déyilidu. Bu ikki wariyantning emeliyette chong perqi yoq (1:1-4ni körüng. «Xudaning Oghli»da némila bolmisun xudaliq tebiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 11:27; Yuh. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuh. 4:12. □ **1:19 «Yérusalémdiki Yehudiylar»** — belkim Yehudiylarning aqsaqalliri we mötiwerliri körsitidu. **«Sen kimsen?»** — bu soalning «Sen özüng toghruluq néme deysen? Peyghembermusen yaki Xuda ewetidighan Mesih-qutquzghuchimusen» dégendek ichki menisi bar idi. Lékin ular uning bergen jawabigha ishinishke teyyar emes idi. Mesilen, «Mat.» 21:25-27ni körüng. **«kahinlar bilen Lawiylar»** — «kahinlar» ibadetxanida qurbanliq xizmitini qilghuchilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» qebilisidin bolghanlar) kahinlargha Yardemchi rolda idi. «Tebirler»ni körüng. ■ **1:19** Yuh. 5:33.

20 U étirap qilip, héch ikkilenmey: — «Men Mesih emesmen» — dep éniq étirap qildi.□ ■
21 Ular uningdin:
— Undaqta özüng kim bolisen? Ilyas *peyghember*musen? — dep soridi.
— Yaq, men u emesmen, — dédi u.
— Emise, sen héliqi peyghembermusen? — dep soridi ular.
U yene: — Yaq! — dédi.□
22 Shunga ular uningdin:
— Undaqta, sen zadi kim bolisen? Bizni ewetkenlerge jawab bérishimiz üchün, *bizge éytqin*, özüng toghruluq néme deysen? — dep soridi.
23 Yehya mundaq jawab berdi:
— Yeshaya peyghember burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!□ ■
24-25 Emdi *Yérusalémdin* ewetilgenler Perisiylerdin idi. Ular yene Yehyadin:
— Sen ya Mesih, ya Ilyas yaki héliqi peyghember bolmisang, néme dep kishilerni sugha chömüldürisen? — dep soridi.□ ■
26 Yehya ulargha mundaq dep jawab berdi:
— Men kishilerni sughila chömüldürimen, lékin aranglarda turghuchi siler tonumighan birsi bar; ■
27 u mendin kéyin kelgüchi bolup, men hetta uning keshining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen!
28 Bu ishlar Iordan deryasining sherqiy qétidiki Beyt-Aniya yézisida, yeni Yehya peyghember kishilerni *sugha* chömüldürüwatqan yerde yüz bergenidi.

Xudaning qozisi

29 Etisi, Yehya Eysaning özige qarap kéliwatqanliqini körüp mundaq dédi:
— Mana, pütkül dunyaning gunahlirini élip tashlaydighan Xudaning qozisi! □ ■
30 Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündur, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! □

□ **1:20 «U étirap qilip, héch ikkilenmey... dep éniq étirap qildi»** — «héch ikkilenmey» grék tilida «inkar qilmay» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **1:20** Yuh. 3:28; Ros. 13:25. □ **1:21 «sen héliqi peyghembermusen?»** — bu soal Musa peyghember aldin'ala éytqan, özining ornini basidighan, shundaqla özidin yuqiri turghan peyghemberni körsitidu («Qan.» 18:15-22). Emeliyette bolsa, Musaning «shu peyghember» toghruluq béshariti Mesihning özide emelge ashuruldi. □ **1:23 «Yeshaya peyghember burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!»** — Yeshaya öz kitabidiki 40:3-ayette bayan qilghan «Perwerdigarning yoli» yaki «Rebning yoli» bolsa, Qutquzghuchi-Mesihning yolini körsitidu. Démek, Yehyaning xizmiti Reb Eysa üchün towa qilidighan xelqni teyyarlashtin ibaret idi. U hetta kemterlik bilen özi toghruluq «Men peyghember» démeydu, «Men nahayiti bir awazmen, xalas» deydu. ■ **1:23** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4. □ **1:24-25 «Yérusalémdin ewetilgenler Perisiylerdin idi»** — «Perisiyler» Yehudiy dinigha tewe bolghan, Tewrat tüzümlirige qattiq riaye qilishqa tirishidighan mezheptiki kishiler. **«néme dep kishilerni sugha chömüldürisen?»** — Yehudiy xelqining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) xéli burun mundaq bir adet békitkenki, eger bashqa milletler («yat eller»)din bolghanlar «Tewrat-Zébur étiqadi»ni qobul qilay dése, awwal xetne qilinishi, andin birxil «sugha chömüldürüsh» qobul qilishi kérek idi. Lékin hazir «sugha chömüldürüsh» qobul qilishi kérek bolghanlar butperes «yat eller» emes, belki özliri qobul qilishi kérek! Yehya peyghember yürgüzgen «sugha chömüldürüsh» kishilerning öz gunahliriga bolghan iqrar-towisini, shundaqla Qutquzghuchi-Mesihning kélishige bolghan étiqadini ipadilesh yoli idi (mesilen, «Mat.» 3:2-12ni körüng). ■ **1:24-25** Qan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. □ **1:29 «pütkül dunyaning gunahlirini élip tashlaydighan...»** — grék tilida «pütkül dunyaning gunahini élip tashlaydighan ...». **«pütkül dunyaning gunahlirini élip tashlaydighan Xudaning qozisi!»** — Tewrattiki qurbanliqlar Mesih bilen axirlishidu, chünki u eng axirqi «qurbanliq qoza»dur. Bu toghruluq «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yesh.» 53:7 we Tewrattiki bashqa yerlerde bésharet bérilgen. ■ **1:29** Yesh. 53:5, 7; Yuh. 1:36. □ **1:30 «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündur, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi»** — démisekmu, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan».

31 Men burun uni bilmisemmu, lékin uni Israilgha ayan bolsun dep, kishilerni sugha chömüldürgili keldim.
32 Yehya yene guwahliq bérip mundaq dédi:
— Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm. □ ■
33 Men eslide uni bilmigenidim; lékin méni kishilerni sugha chömüldürüshke Ewetküchi manga: «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» dégenidi. □
34 Men derweqe shu ishni kördüm, shunga uning heqiqeten Xudaning Oghli ikenlikige guwahliq berdim!□

Eysaning deslepki muxlisliri

35 Etisi, Yehya ikki muxlisi bilen yene shu yerde turatti.
36 U *u yerdin* méngip kétiwatqan Eysani körüp:
— Qaranglar! Xudaning qozisi! — dédi.■
37 Uning bu sözini anglighan ikki muxlis Eysaning keynidin méngishti.
38 Eysa keynige burulup, ularning egiship kéliwatqinini körüp ulardin:
— Néme izdeysiler? — dep soridi.
Ular:
— Rabbi (bu *ibraniyche söz bolup*, «ustaz» dégen menide), qeyerde turisen? — dédi.
39 — Bérip körünglar, — dédi u. Shuning bilen, ular bérip uning qeyerde turidighanliqini kördi we u küni uning bilen bille turdi (bu waqit shu künning oninchi saiti idi).□
40 Yehya *peyghemberning* yuqiriqi sözini anglap, Eysaning keynidin mangghan ikkiylenning biri Simon Pétrusning inisi Andriyas idi.
41 Andriyas awwal öz akisi Simonni tépip, uninggha:
— Biz «Mesih»ni taptuq! — dédi («Mesih» ibraniyche söz bolup, grék tilida «Xristos» dep terjime qilinidu) □
42 we akisini Eysaning aldigha élip bardi. Eysa uninggha qarap:
Sen Yunusning oghli Simon; buningdin kéyin «Kifas» dep atilisen, — dédi (menisi «tash»tur).□ ■

Filip we Nataniyelning chaqirtilishi

43 Etisi, Eysa Galiliye ölkisige yol almaqchi idi. U Filipni tépip, uninggha:
— Manga egiship mang! — dédi

□ **1:32 «Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm»** — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **1:32** Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22. □ **1:33 méni kishilerni sugha chömüldürüshke Ewetküchi** — «Yehyani sugha chömüldürüshke Ewetküchi» — Xudadur. **«Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng,...»** — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. **«Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!»** — Yehyaning mushu guwahliqi Mesihni körstidu; chünki Mesih Muqeddes Rohini tökushi bilen nijat élip kélidighan «yéngi ehde»ni tüzgüchidur («Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Yesh.» 32:15-20 we bashqilar). □ **1:34 «Xudaning Oghli» —** bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. «Tebirler»nimu körüng. «Xudaning Oghli» bezi kona köchürülmilerde «Xudaning tallighini» déyilidu. ■ **1:36** Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; Ros. 8:32 □ **1:39 «oninchi saet» —** Yuhanna bayanida «Rim waqti»ni ishlitidu (buninggha ispat bar). Shunga bu waqit etigen saet on bolsa kérek. □ **1:41 ««Mesih» ibraniyche söz bolup, grék tilida «xristos» dep terjime qilinidu»** — «Xristos» derweqe grék tilida «mesih qilin'ghan», «may sürülgen» dégen menide. Kéyin, dunyawi étiqadchi jamaetning bezliri Eysani «Eysa Mesih», bashqa beziliri (grék tilidiki teleppuzgha egiship) «Yeysus Xristos» deydu. Yehudiy étiqadichlar: «Yeshua Méshiyah» deydu. □ **1:42 «Sen Yunusning oghli Simon»** — «Yunus» grék tilida «Yonah». Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» sheklide körülidu. **«kéyin «Kifas» dep atilisen»** — «Kifas» ibraniyche söz bolup, grék tilida «Pétrus» dep terjime qilinidu; lékin «Kifas» ibraniy tilida her türlük tashni bildüridu, «Pétros» grék tilida herxil kichik tashni bildüridu. ■ **1:42** Mat. 16:18.

44 (Filip Beyt-Saidaliq bolup, Andriyas bilen Pétrusning yurtdishi idi). ■
45 Filip Nataniyelni tépip, uninggha:
— Musa peyghember Tewratta we bashqa peyghemberlermu *yazmilirida* bésharet qilip yazghan zatni taptuq. U bolsa Yüsüpning oghli Nasaretlik Eysa iken! — dédi.□ ■
46 Biraq Nataniyel:
— Nasaret dégen jaydin yaxshi birnéme chiqamdu?! — dédi.
Kélip körüp baq! — dédi Filip.
47 Eysa Nataniyelning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, u toghruluq:
— Mana, ichide qilche hiyle-mikrisi yoq heqiqiy bir Israilliq! — dédi.
48 Nataniyel: — Méni qeyérimdin bilding? — dep soridi.
Eysa uninggha jawab bérip: — Filip séni chaqirishtin awwal, séning enjür derixining tüwide olturghanliqingni körgenidim, — dédi.
49 Nataniyel jawaben: — Ustaz, sen Xudaning Oghli, Israilning Padishahisen! — dédi.□
50 Eysa uninggha jawaben:
— Séni enjür derixining tüwide körgenlikimni éytqanliqim üchün ishiniwatamsen? Bu-ingdinmu chong ishlarni körisen! — dédi
51 we yene:
— Berheq, berheq silerge éytip qoyayki, siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler! — dédi.□ ■

2

Kana yézisidiki toy ziyapiti

1 Üchinchi küni, Galiliyediki Kana yézisida bir toy boldi. Eysaning anisi *Meryem* u yerde idi
2 hem Eysa we uning muxlislirimu toygha teklip qilin'ghanidi.
3 Toyda sharab tügep qalghanda, Eysaning anisi uninggha:
— Ularning sharabliri tügep qaptu, — dédi.□

■ **1:44** Yuh. 12:21. □ **1:45 «Filip Nataniyelni tépip,...»** — «Nataniyel» Injildiki bashqa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning oghli) dep élinidu. ■ **1:45** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; Dan. 9:24; Zek. 6:12; 9:9. □ **1:49 «Ustaz»** — grék tilida «rabbi». □ **1:51 «Insan'oghli»** — Muqeddes yazmilarda (Tewratta) «Insan'oghli» dégen ibare aldin éytilghan, dunyani qutquzuzqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche, bu Ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldin éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üchün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin «Xudaning Oghli» bolghan bolsimu, u hazir yene «insanning oghli»mu idi. «Tebirler»ni körüng. **«siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler!»** — mushu yerde bizningche Mesih «Yar.» 28:12ni közde tutidu. Hezriti Yaqup alametlik bir chüshni körgen. Chüshte u yer üstide turup asman'gha yétidighan bir pelempeyni körgen, perishtiler uning üstidin «chiqip-chüshüp turatti». Démek, Eysa Mesih özi del shu «asman'gha yétidighan pelempey»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12. □ **2:3 «Ularning sharabliri tügep qaptu»** — mushundaq ish toy igisini chongqur xijaletke qoyupla qalmay, gahi ehwallarda qiz tereptikiler yigit tereptikilerning üstidin dewa qilishi mumkin idi.

4 Eysa uninggha: — Xanim, méning sen bilen néme karim? Méning waqti-saitim téxi
kelmidi, — dédi.□
5 Anisi chakarlargha:
— U silerge néme qil dése, shuni qilinglar, — dédi.
6 Emdi shu yerde Yehudiylarning taharet aditi boyiche ishlitilidighan, herbirige ikki-üch
tungdin su sighidighan alte tash küp qoyulghanidi.□
7 Eysa chakarlargha:
— Küplerge su toldurunglar, — dédi.
Ular küplerni aghzighiche toldurushti.
8 Andin u ulargha yene:
— Emdi buningdin usup toy bashqurghuchigha béringlar, — dédi.
Ular uni apirip berdi.
9 Toy bashqurghuchi sharabqa aylandurulghan sudin tétip körgende (u uning qeyerdin
keltürülgenlikini bilmidi, emma buni su toshughan chakarlar biletti) toy bashqurghuchi
toyi boluwatqan yigitni chaqirip,
10 uninggha:
— Herbir *toy qilghuchi* yaxshi sharabni toyning béshida quyidu, andin méhmanlar
qan'ghuche ichkendin kéyin, nachirini quyidu. Ejeba, sen yaxshi sharabni mushu
chaghqiche saqlapsen! — dédi.
11 Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlerning deslepkisi bolup, Galiliyening Kana
yézisida körsitilgenidi. Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning
muxlisliri uninggha étiqad qildi. □
12 Bu ishtin kéyin u, anisi, iniliri we muxlisliri bilen Kepernahum shehirige chüshüp, u
yerde birnechche kün turdi.

Soda-sétiq qilghuchilarning ibadetxanidin qoghlinishi
Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luqa 19:45-46

13 Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha yéqin qalghanda, Eysa Yérusalémgha bardi. □

□ **2:4 «Xanim, méning sen bilen néme karim?»** — Mesihning bu sözi bizni heyran qaldurushi mumkin. Némishqa Eysa öz anisigha shundaq gep qilidu? Meryem öz oghlining Mesih ikenlikini biletti. Lékin u belkim: «Bu méning oghlum, men uning anisi, choqum méning telipimni orunlishi kérek» dep oylishi mumkin idi. Lékin Xudaning padishahliqi ichide bizning Xudaning melum adimi bilen bolghan birer «jismaniy munasiwet»ning héchqandaq inawiti yoqtur; peqet Xudaning Mesihde bolghan méhri-shepqitige iman-ishench baghlisaq, andin uningdin birer nerse telep qilishqa bolidu. Meryemning xapa bolmasliqi we 5-ayettiki imanliq sözlerni éytishi uning bu muhim nuqtini obdan chüshinip yetkenlikini ispatlaydu. **«Méning waqti-saitim téxi kelmidi»** — «méning waqti-saitim» dégen ibare adette Mesihning ölümi, tirilishi we asman'gha kötürülüshini körsitidu. Közde tutulghini Eysaning bu ishlar arqiliq «ulughlandurulushi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni körüng. Shunga mushu yerde belkim «men ashkare qilinidighan waqit téxi kelmidi» dégendek menide bolushi mumkin. «Yh.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni körüng. □ **2:6 «ikki-üch tung» —** grék tilida «ikki-üch «métrét»». Herbir küpke 80-100 litr su sighidu, jemiy 480-720 litr su bar idi. □ **2:11 «Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlerning deslepkisi bolup,...»** — «Yuhanna»da alahide xatirilen'gen «möjizilik alamet» yaki «möjizilik belge»ler jemiy yette bolup, herbiri Eysa Mesihning heqiqiy salahiyitidin bir teripini körsitidighan möjizidur. **«Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisliri uninggha étiqad qildi»** — «uning muxlisliri uninggha étiqad qildi» déyilgini bilen, kéyinki nurghun ishlar muxlislarning bu étiqadining muqim emes, belki intayin nazuk ikenlikini ispatlaydu, elwette. □ **2:13 «ötüp kétish héyti»** — («pasxa» héyti) — bu Yehudiylarning Musa peyghemberning yéteklishi arqiliq özlirining Misirdiki qulluq hayatidin qutulghan künini xatirilesh héyti bolup, eyni waqitta Yehudiy erlerning hemmisi Yérusalémgha bérip, ibadetxanida qurbanliqlirini soyup, héytni shu yerde ötküzüshi kérek idi. «Mis.» 12-babni körüng.

14 U ibadetxana *hoylilirida* kala, qoy we kepter-paxtek satquchilarni hem u yerde olturghan pul tégishküchilerni kördi. □ ■
15 U tanidin qamcha yasap, ularning hemmisini qoy-kaliliri bilen qoshup ibadetxanidin heydep chiqardi. Pul tégishküchilerning pullirini chéchip, shirelirini örüwetti
16 we paxtek-kepter satquchilargha:
— Bu nersilerni bu yerdin élip kétish! Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma! — dédi.□
17 Buni körgen muxlisliri *Zeburda* mundaq pütülginini ésige élishti:

«Séning *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!».□ ■

18 Shuning bilen Yehudiylar u ishlargha inkas bildürüp uningdin:
— Bundaq ishlarni qilghanikensen, qéni, bizge néme möjizilik alametni körsitip bérisen?! — dep soridi.■
19 Eysa ularghа jawab bérip:
— Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men üch kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen, — dédi.□ ■
20 Shuning bilen bu Yehudiylar yene uninggha:
— Bu ibadetxanini yasawatqili hazirghiche qiriq alte yil bolghan tursa, sen uni qandaqsige üch kündila qurup chiqalaysen?! — dédi.
21 Halbuki, uning «ibadetxana» dégini uning öz ténini körsetkenidi.
22 Shunga, u ölümdin tirilgendin kéyin, muxlisliri uning bu déginini ésige aldi we shundaqla muqeddes yazmilardiki bu heqtiki bésharetke hemde Eysaning éytqan sözige ishendi.■
23 Ötüp kétish héytida, nurghun kishiler uning Yérusalémda körsetken möjizilik alametlerni körgen bolup, uning namigha étiqad qilishti.
24 Lékin Eysa pütkül insanlarning *qelbining* qandaq ikenlikini bilgechke, özini ularghа tapshurmaytti. □
25 Insan toghruluq héchkimning uninggha guwahliq bérishining hajiti yoq idi; chünki u insanlarning qelbide néme bar ikenlikini özi biletti.■

3

Qaytidin törilish

□ **2:14 «ibadetxana» —** peqet Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanini körsitidu. Bu ibadetxanini Sulayman padishah birinchi bolup miladiyedin ilgiriki 950-yili qurghanidi; andin Yehudiylar Pars impériyesi teripidin sürgün bolushidin qaytip kelgende, yeni miladiyedin ilgiriki 520-yili qayta qurghanidi. Bu ibadetxanini Hérod padishah burunqidinmu heywetlik qilip qurup chiqqanidi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdiki bu ibadetxanidila qurbanliq qilishqa bolatti. **«kala, qoy we kepter-paxtek»** — bularni qurbanliqlar üchün satatti. ■ **2:14** Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luqa 19:45. □ **2:16 «Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma!»** — «Zek.» 14:20-21ni körüng. □ **2:17 «séning muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!»** — «Zeb.» 69:9ni körüng. ■ **2:17** Zeb. 69:9 ■ **2:18** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; Yuh. 6:30. □ **2:19 «Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men üch kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen»** — Eysa éytqan bu alamet u kéyin éytqan «Yunus peyghemberde körülgen alamet-karamet»ke oxshash bolup, özining ölümi we tirilishini körsitidu (mesilen, «Mat.» 12:39ni körüng). ■ **2:19** Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29. ■ **2:22** Luqa 24:8. □ **2:24 «Lékin Eysa pütkül insanlarning qelbining qandaq ikenlikini bilgechke, özini ularghа tapshurmaytti»** — bu bayandin «xush xewer»diki axirqi meqsetni körgili bolidu. Eysa Mesih insanlargha bext-beriket emes, belki **özini** ata qilishni yaki «tapshurush»ni xalaydu. Lékin insan özi tüptin özgertilmise, téxi kona gunahiy tebiette bolsa, «özini tapshurush» qet'iy mumkin bolmaytti. Herbir insan rohta «qayta tughulushi» kérek — bu 3-babning chong témisidur. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 103:14; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Yuh. 6:64.

1 Yehudiylar *kéngeshmisining* Perisiylerdin bolghan Nikodim isimlik bir yolbashchisi bar
idi.
2 Bu adem bir kéchisi Eysaning aldigha kélip:
— Ustaz, séning Xudadin kelgen telim bergüchi ikenlikingni bilimiz. Chünki Xuda uning
bilen bille bolmisa, héchkimning sen körsetken bu möjizilik alametlerni körsitishi qet'iy
mumkin emes, — dédi. □ ■
3 Eysa uninggha jawaben:
— Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, héchkim yuqiridin tughulmighiche,
Xudaning padishahliqini körelmes! — dédi. □
4 Nikodim:
— Adem qérighinida qandaqmu qaytidin tughulsun? Anisining qorsiqigha qayta kirip
tughulushi mumkinmu?! — dep soridi.
5 Eysa mundaq jawab berdi:
— Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, hem sudin, hem Rohtin tughul-
mighiche, héchkim Xudaning padishahliqigha kirelmes! ■
6 Ettin tughulghan bolsa ettur; rohtin tughulghan bolsa rohtur. ■
7 Sanga: «Yuqiridin tughulushunglar kérek» déginimge heyran qalma.
8 Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip,
qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur. □
9 Nikodim yene jawaben Eysagha:
— Bu ishlar qandaqmu mumkin bolar? — dédi.
10 Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:
— «Sen Israilning ölimasi turup, bunimu bilmemsen? □
11 Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, biz bilginimizni éytimiz we
körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler. □ ■
12 Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu
ishinisiler?
13 Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan'oghlidin bashqa héchkim ershke
chiqmidi. □ ■
14 Musa chölde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan'oghlimu oxshashla shundaq égiz
kötürülüshi kérek. □ ■

□ **3:2 «Ustaz»** — Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» dégen menide. ■ **3:2** Yuh. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38.
□ **3:3 «héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes!»** — «yuqiridin» dégen söz grék tilida yene «qaytidin» dégennimu bildüridu we shübhisizki, mushu yerde **bu ikki menini öz ichige alidu**. ■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8 «Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur»** — grék tilida «shamal» we «roh» birla söz bilen ipadilinidu. Eysaning bu ayettiki küchlük sözlirini «qoshumche söz»imizde bir-birlep sherhleymiz. □ **3:10 «Sen Israilning ölimasi»** — bu söz belkim Nikodimning Israil ichide sewiyisi eng yuqiri Tewrat ustazi ikenlikini körsitishi mumkin. □ **3:11 «biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler»** — némishqa Eysa Nikodimgha shunche éghir tenbih béridu? Uning bu bayanidin ikki muhim soal chiqidu: «biz» kim?, «siler» kim? Bular toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:11** Yuh. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13 «Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan'oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi»** — bezi kona köchürmilerde «özi ershte bolup» dégen söz tépilmaydu. ■ **3:13** Yuh. 6:62; Ef. 4:9. □ **3:14 «Musa chölde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan'oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüshi kérek»** — oqurmenler tilgha élin'ghan bu weqening tepsilatlirini «Chöl.» 21:4-9da tapalaydu. Israillar gunah sadir qilghanda, Xuda ulargha terbiye bérish üchün arisigha yilanlarni ewetken. Yilanlar nurghun ademlerni chaqqan, Musa Xudaning yolyoruqi bilen tuchtin bir yilan yasap, uni hasigha békitip, hasini égiz kötürüp Israilning bargahini aylinip mangghan. Yilanlarning zehiridin öley dep qalghanlar eger iman bilen shu tuch yilan'gha qarisa saqayghan. Bu weqe Eysaning krésttе kötürülüxige bésharet bolidu. Gunahidin öley dégenler Eysagha iman bilen qarisa (Eysa biz üqün gunahning özi qilin'ghan, 2Kor.5:21) gunahtin saqaytilidu — démek, menggülük hayatqa erishidu. ■ **3:14** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 8:28; 12:32.

15 Shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay,
menggülük hayatqa érisheleydu».□ ■
16 Chünki Xuda dunyadiki insanlarni shu qeder söyiduki, Özining birdinbir yégane Oghlini
pida bolushqa berdi. Meqsiti, uninggha étiqad qilghan herbirining halak bolmay,
menggülük hayatqa érishishi üchündur. □ ■
17 Xuda Oghlini dunyadiki insanlarni gunahqa békitish üchün emes, belki ularning u
arqiliq qutquzulushi üchün dunyagha ewetti. ■
18 Kimki uninggha étiqad qilghuchi bolsa, gunahqa békitilmeydu; lékin étiqad qilmighuchi
bolsa alliqachan gunahqa békitilgendur; chünki u Xudaning yekke-yégane Oghlining
namigha étiqad qilmighan. ■
19 We gunahqa békitish sewebi mana shuki, nur dunyagha kelgen bolsimu, insanlar
nurni emes, belki qarangghuluqni yaxshi körди; chünki ularning emelliri rezil idi. ■
20 Chünki rezillik qilghuchi herbiri nurni yaman körüp we özining qilghan-etkenlirining
ashkara qilinmasliqi üchün nurgha kelmeydu;
21 lékin heqiqetni yürgüzgüchi bolsa, emellirini Xudagha tayinip qilghanliqi ayan bolsun
dep, nurgha kélidu.□ ■

Yehya peyghember yene guwahliq béridu

22 Bu ishlardin kéyin, Eysa muxlisliri bilen Yehudiye zéminigha bardi; u u yerde ular bilen
bille turup, kishilerni chömüldürdi. ■
23 Shu chaghda Yehya *peyghembermu* Salim yézisining yénidiki Aynon dégen yerde
kishilerni chömüldürüwatatti. Chünki u yerning süyi mol idi. Kishiler uning aldigha
kéliship, chömüldürüshni qobul qilishatti ■
24 (chünki shu chaghda Yehya téxi zindan'gha tashlanmighanidi).■
25 *shu waqitlarda* Yehyaning muxlisliri bir Yehudiy kishi bilen taharet qaidiliri
toghrisida bes-munazire qiliship qaldi.
26 Andin muxlislar Yehyaning yénigha kélip:
— Ustaz, Iordan deryasining u qétida sen bilen birge bolghan, özüng *teriplep* guwahliq
bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni chömüldürüwatidu, we hemme adem uning
yénigha kétishiwatidu, — dédi.□ ■
27 Yehya mundaq jawab berdi:
— Eger uninggha ershtin ata qilinmighan bolsa, insan héchnersige ige bolalmaydu.
28 Méning silerge: «Men Mesih emes, peqet uning aldida ewetilgenmen» déginimge
özünglar guwahchisiler. ■

□ **3:15 «shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülük hayatqa érisheleydu»** — Bu kimning sözi? Mesihning sözliri belkim 15-ayette toxtaydu. 16-21-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türtke-yolyoruqi bilen yazghan, dep ishinimiz. ■ **3:15** Yuh. 3:15. □ **3:16 «shu qeder söyiduki,...»** — grék tilida yene «shu yol bilen söyiduki,...» dégen meninimu bildüridu. ■ **3:16** Yuh. 3:36; Luqa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuh. 4:9; 5:10. ■ **3:17** Luqa 9:56; Yuh. 9:39; 12:47; 1Yuh. 4:14. ■ **3:18** Yuh. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ **3:19** Yuh. 1:5. □ **3:21 «Xudagha tayinip qilghanliqi»** — grék tilida «Xudada qilghanliqi» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:21** Ef. 5:8,13. ■ **3:22** Yuh. 4:1. ■ **3:23** Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luqa 3:7. ■ **3:24** Mat. 14:3. □ **3:26 «Ustaz»** — Grék tilida «rabbi». **«... özüng teriplep guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni chömüldürüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu»** — némishqa Yehyaning muxlisliri shu Yehudiy kishi bilen bes-munazire qilip (25-ayet) bu soalni tughdurghan? Yehya bolsa Tewrat dewridiki eng axirqi, shundaqla eng ulugh peyghember hésablinidu. Yehya shu salahiyitide Tewrat («kona ehde»)tiki taharet ishlirini téxiche saqlap kelgenidi. Lékin Mesih «ichki taziliq»ni tekitleydighan telimi bilen «yéngi ehde»ni tonushturuwatqanidi. Shuning bilen shu bes-munaziride Yehyaning telimliri we Eysaning telimliri otturisidiki perqler tügishi mumkin idi. Yehyaning muxlislirining «xelq «Sendin waz kéchip, bu «yéngi adem»ning qéshigha baridu» déyishning meqsiti Yehyaning inawet-abruyini qoghdash idi, elwette. Lékin Yehyaning (27-31-ayettiki) jawabi «Bundaq oylap kétishning hajiti yoq, eksiche xushal bolushimiz lazim» idi. ■ **3:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15, 26, 34. ■ **3:28** Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luqa 1:17; 7:27; Yuh. 1:20, 21, 23.

29 Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu. □
30 Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqerrerdur.□
31 Üstündin kelgüchi hemmidin üstündur. Zémindin kelgüchi zémin'gha tewe bolup zémindiki ishlarni sözleydu. Ershtin kelgüchi hemmidin üstündur; ■
32 özining *ershte* körgen we anglighanliri bolsa, u bular toghruluq guwahliq béridu; biraq héchkim uning guwahliqini qobul qilmaydu. ■
33 *Halbuki*, kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu . □ ■
34 Chünki Xuda ewetkini Xudaning sözlirini sözleydu; chünki Xuda Rohni *uninggha* ölchem bilen kemlep bermes. □ ■
35 Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur. □ ■
36 Oghulgha étiqad qilghuchi menggülük hayatqa igidur. Lékin Oghulgha itaet qilmighuchi hayatni héch körmeydu, belki Xudaning ghezipi shundaqlarning üstide turidu.■

4

Eysa bilen Samariyelik ayal

1 Emdi Perisiylerning «Eysaning muxlis qilip chömüldürgenliri Yehyaningkidin köp iken» dégen xewerni anglighinini Reb uqqandin kéyin■
2 (emeliyette Eysa özi emes, muxlisliri chömüldüretti)
3 u Yehudiye ölkisidin chiqip yene Galiliyege ketti.
4 Emdi u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi.□
5 Shuning bilen u Yaqup öz oghli Yüsüpke bergen yerge yéqin bolghan Samariyening Sixar dégen bir shehirige keldi.■

□ **3:29 «Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu»** — mushu sözler bilen Yehya pöyghember Eysa Mesihni toy yigitige oxshitidu we: Özüm bolsam peqet toy yigitining qoldishimen, xalas, deydu. □ **3:30 «Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqerrerdur»** — Yehyaning sözliri mushu yerde tügeydu, 31-36-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türtke-yolyoruqi bilen yazghan, dégen pikirge mayilmiz. Bezi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayetlernimu Yehya peyghemberning sözliri, dep qaraydu. ■ **3:31** Yuh. 8:23. ■ **3:32** Yuh. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuh. 5:10. □ **3:33 «Kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu»** — «Xuda heq» dégen sözde közde tutulghini néme? Shübhisizki, Xudaning eslide Qutquzghuchi-Mesih ewetimen, dep bergen nurghun wediliri hazir Eysada toluq emelge ashurulghan, dégenlik bolidu. «Möhürini basqan» — birinchidin, bashqilargha «Xuda heqtur» dep éniq guwahliq béridighan we ikkinchidin, Xudaning guwahliqini qobul qilghuchi öz hayatida shu guwahliqni testiqlaydighan Xudaning Rohining ispatini köridu, shunga «Xuda heq» dep téximu küchlük guwahchi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34 «...chünki Xuda Rohni uninggha ölchem bilen kemlep bermes»** — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. Démek, Xuda peyghemberlirige Öz Rohidin «ölchem bilen kemlep» ata qilghini bilen, Mesihge bolsa ölchimey bermekte. Bashqa birxil terjimisi: «Xuda Rohni ölchem bilen kemlep bermes» — démek, Injil dewride Xuda Mesih arqiliq Muqeddes Rohini hemme étiqadchigha ölchimey ata qilidu. ■ **3:34** Ef. 4:7. □ **3:35 «Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur»** — «Ata» mushu yerde Xudani körsitidu; «Oghul» bolsa — Xudaning Öz Oghli, elwette. «Yuhanna»da «Oghul» köp ishlitilidu; chünki Xudaning Oghli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8. ■ **3:36** Yuh. 3:36; 6:47; 1Yuh. 5:10. ■ **4:1** Yuh. 3:26. □ **4:4 «u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi» —** Yehudiylar Samariyeliklerge öch bolghachqa, ular Yehudiyedin Galiliyege mangghanda, Samariyedin emes, daim Iordan deryasini boylap mangatti. Shunga «Samariye ölkisidin ötüshi kérek» dégen söz mushu yerde Eysaning bu yol bilen méngishi Xudaning iradisi ikenlikini bilgenlikini ayan qilidu. ■ **4:5** Yar. 33:19; 48:22; Ye. 24:32.

6 Shu yerde «Yaqupning quduqi» bar idi. Eysa sepiride charchighinidin quduqning qéshigha kélip olturdi. Bu texminen altinchi saet idi.□
7-8 Eysaning muxlisliri yémeklik sétiwélish üchün sheherge kirip ketkenidi. Shu chaghda, Samariyelik bir ayal su alghili keldi. Eysa uninggha:
— Manga ichkili su bergin, — dédi.
9 Ayal uningdin:
— Özingiz Yehudiy tursingiz, mendek Samariyelik bir ayaldin qandaqlarche ichkili su telep qilip qaldingiz? — dep soridi (chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bardi-keldi qilmaytti).□ ■
10 Eysa uninggha jawaben:
— Eger sen Xudaning sowghitining némiliki we sendin su sorighuchining kim ikenlikini bilsengidi, undaqta sen uningdin tileytting we u sanga hayatliq süyini béretti.
11 Ayal uningdin:
— Teqsir, su tartqudek héchnersingiz bolmisa, uning üstige quduq chongqur tursa, hayatliq süyini nedin alisiz? ■
12 Ejeba, bu quduqni bizge *miras* qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken — dédi.□
13 Eysa uninggha jawaben:
— Bu suni ichken herkim yene ussaydu.
14 Emma men béridighan suni ichküchi herkim menggüge ussimaydighan bolidu we belki men uninggha béridighan su uning ichide uni menggülük hayatliqqa élip baridighan, urghup chiqidighan bir bulaq bolidu, — dédi.■
15 Ayal: — Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay! — dédi.□
16 Eysa:
— Bérip éringni bu yerge chaqirip kelgin, — dédi.
17 — Érim yoq, — dep jawab berdi ayal.
— Érim yoq dep, rast éytting.
18 Chünki besh erge tegding we hazir sende bolghini séning éring emes. Buni toghra éytting! — dédi Eysa.
19 Ayal uninggha: — Teqsir, emdi kördümki, siz eslide peyghember ikensiz! ■
20 Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen, lékin siler *Yehudiylar* «Ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalisilerghu? — dédi.□ ■

□ **4:6 «Yaqupning quduqi»** — grék tilida «Yaqupning buliqi». U yer astidiki bulaq bolghachqa, «quduq» idi. **«Bu texminen altinchi saet idi»** — yaki etigende saet altide yaki chüshtin kéyin altinchi saette (5:4diki izahatni körüng). □ **4:9 «...chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bardi-keldi qilmaytti»** — Yehudiylar Samariyeliklerni kapir dep, hetta ularning chine-qachilirinimu ishletmeytti. Yehudiy xelqi en'eniliri boyichimu «Shu kapirlargha qerzdar bolushqa qet'iy bolmaydu» dep Samariyeliklerdin héchnéme sorimatti. Uning üstige Yehudiy erkekler sirtlarda bolghanda héchqachan natonush bir ayal bilen (hetta bezide tonush ayallar bilenmu) sözleshmeytti. 27-ayetni körüng. ■ **4:9** Luqa 9:52, 53; Yuh. 8:48. ■ **4:11** Yer. 2:13. □ **4:12 «Ejeba, bu quduqni bizge miras qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken»** — ayalning bu sözining ichki menisi belkim «Quduq kolap su tépish asan emes. Peqet nahayiti bilimlik ademler shundaq qilalaydu. Uning üstige hetta ulugh Yaqup özimu mushu sudin ichken, uningdin yaxshi su tapalmighan. Siz uningdin ulughsiz, Yaqup ichken sudin ewzel süyüng barmu?!» dégenlik bolsa kérek. ■ **4:14** Yuh. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38. □ **4:15 «Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay!»** — Ayalning teleppuzi belkim kinayilikrek yaki gumanliqraq bolsa kérek. Bizningche peqet Eysa ayalning öz erliri toghruluq bésharetlik söz qilghanda (18-ayet), andin ayal uning heqiqiy Mesih ikenlikini bilip yétidu. ■ **4:19** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 6:14. □ **4:20 «Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen»** — «bu tagh» Gerizim téghidur. Samariyelikler shu yerde öz ibadetxanisini qurghanidi. **«lékin siler Yehudiylar «Ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalisilerghu?»** — démisekmu, ayalning bu sözi emeliy bir soaldur, yeni: — Némishqa shundaq? Bu toghrimu? — dégendek. ■ **4:20** Qan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12.

21 Eysa uninggha mundaq dédi:
— Xanim, manga ishen'gin, shundaq bir waqti-saiti kéliduki, silerning Atigha ibadet qilishinglar üchün ne bu taghda yaki ne Yérusalémda bolushunglarning hajiti qalmaydu.
22 Siler ibadet qilghininglarni bilmeysiler; biraq biz kimge ibadet qilghinimizni bilimiz. Chünki nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu. □ ■
23 Lékin shundaq bir waqit kélidu — we shundaqla hazir keldiki, heqiqiy ibadet qilghuchilar Atigha roh we heqiqet bilen ibadet qilidu. Ata Özige ene shundaq heqiqiy ibadet qilghuchilarni izdimekte. □
24 Xuda rohtur we uninggha ibadet qilghuchilar roh we heqiqet bilen Uninggha ibadet qilishi kérektur.■
25 Ayal uninggha:
— Mesihning, yeni «Xristos» dégenning kélidighanliqini bilimen. U kelgende, bizge hemme ishlarni éytip béridu — dédi.□
26 Eysa uninggha: — Sen bilen sözlishiwatquchi men del shudurmen! — dédi.■
27 Shu chaghda uning muxlisliri qaytip keldi. Ular uning bir ayal bilen sözlishiwatqanliqigha hang-tang qélishti; lékin héchqaysisi uningdin: «Uningdin néme izdeysen?» yaki «Némishqa uning bilen sözlishisen?» depmu sorimidi.
28 Shuning bilen ayal kozisini tashlap qoyup, sheherge qaytip bérip, kishilerge:
29 — Yürünglar, hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip bergen bir kishini körüp kélinglar. Ejeba, Mesih shumidu? — dédi.
30 Buning bilen xalayiq sheherdin chiqip, Eysaning aldigha kélishti.
31 Shu ariliqta muxlisliri uninggha:
— Ustaz, bir nerse yewalsangchu? — dep ötünüshti.
32 Lékin u ulargha:
— Méning siler bilmeydighan bir yémeklikim bar, — dédi.
33 Muxlislar bir-birige:
— Ejeba, birsi uninggha yégili bir nerse ekélip bergenmidu? — déyishti.
34 Eysa ulargha mundaq dédi: — Méning yémeklikim — méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush we uning *manga tapshurghan* xizmitini tamamlashtur.
35 — Siler: «Hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler? Mana, silerge éytayki, béshinglarni kötürüp étizlargha qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi! □ ■
36 We ormichi ish heqqini alidu we menggülük hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu, shuning bilen térighuchi bilen ormichi teng shadlinidu. □
37 Chünki bu ishta «biri tériydu, yene biri yighidu» dégen söz emelge ashurulidu.

□ **4:22 «nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu»** — chünki (1) Xuda heqiqiy söz-kalamini eslide Yehudiy xelqige alahide tapshurghan; (2) hemmidin muhimi, Xudaning wedilirige asasen Mesih Yehudiylardin chiqidu. ■ **4:22** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14. □ **4:23 «...roh we heqiqet bilen ibadet qilidu»** — démek, (1) Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq; (2) herbir ibadet qilghuchi insan özining pütkül rohi bilen; (3) Xuda insanlargha tapshurghan heqiqet (Öz söz-kalami) boyiche; (4) herqandaq yalghanchiliqni tashlighan halda ibadet qilishtur. ■ **4:24** 2Kor. 3:17. □ **4:25 «Mesihning, yeni «Xristos» dégen...»** — «Xristos» grék tilidiki söz bolup, «Mesih», yeni «Mesih qilin'ghan (zat)» dégenni bildüridu. ■ **4:26** Yuh. 9:37. □ **4:35 «Siler: «hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler?»** — shu waqit belkim oninchi yaki onbirinchi ay idi. **«Mana, silerge éytayki, béshinglarni kötürüp étizlargha qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi!»** — shübhisizki, Eysa mushu yerde teswirlen'gen «hosul» hazir sheherdin chiqip özining yénigha kéliwatqanlarni, shundaqla özige étiqad qilmaqchi bolghanlarni közde tutidu — «xuddi ziraetler sarghiyip orushqa teyyar bolghandek, bu kishilermu étiqad qilishqa teyyar boldi» dégendek. ■ **4:35** Mat. 9:37; Luqa 10:2. □ **4:36 «ormichi ish heqqini alidu we menggülük hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu»** — «ormichi»lar Xudaning kishilerni öz xush xewerige ishendürüshtiki axirqi wasitisi bolghanlarni körsitidu. Xush xewerni qobul qilghanlar menggülük hayatqa érishidu. Mushular bolsa del Xuda Öz Kalami bolghan Eysa Mesihning qurbanliqidin kütken hosuldur (mesilen, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni körüng). **«shuning bilen térighuchi bilen ormichi teng shadlinidu»** — «térighuchi» Xudaning söz-kalamini kishilerge birinchi bolup yetküzgüchi bolidu.

38 Men silerni özünglar emgek singdürmigen hosulni yighishqa ewettim; bashqilar
emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar.□
39 Shu sheherdiki nurghun Samariyelikler héliqi ayalning: «U hayatimda qilghanlirimn-
ing hemmisini manga éytip berdi» dégen guwahliq sözini anglap, Eysagha étiqad qildi.
40 Shunga, ular uning aldigha kélip, uning özliri bilen bille turushini ötünüshkili turdi;
shuning bilen u u yerde ikki kün turdi.
41 Uning söz-kalami arqiliq téximu köp adem uninggha étiqad qildi.
42 Ular ayalgha:
— Bizning étiqad qilishimiz emdi séning sözliring sewebidin emes, chünki özimiz uni
angliduq we bilduqki, dunyaning Qutquzghuchisi del shu kishidur! — déyishti.

Bir emeldarning oghlining saqaytilishi
Mat. 8:5-13; Luqa 7:1-10

43 Bu ikki kündin kéyin u shu yerdin chiqip Galiliyege qarap mangdi
44 (chünki Eysa özi: «Héchbir peyghemberning öz yurtida izziti yoqtur» dep guwahliq
bergenidi). ■
45 Shuning bilen u Galiliyege kelginide, Galiliyelikler uning *ötüp kétish* héytida
Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke, uni qarshi élishti (chünki ularmu
héytqa chiqqanidi). □
46 Emdi Eysa bu qétim Galiliyediki Kana yézisigha yene bardi (u del shu yerde suni
sharabqa aylandurghanidi). *Shu künlerde*, Kepernahum shehiride oghli késel bolup
yatqan bir orda emeldari bar idi. ■
47 U Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgenlikini anglap, uning aldigha bardi we:
— *Öyümge* chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla! — dep toxtimay iltija
qildi.□
48 Shuning bilen, Eysa uninggha:
— Siler *Galiliyelikler* möjizilik alametler we karametlerni körmigüche, héch étiqad qil-
maysiler! — dédi.■
49 Orda emeldari Eysagha:
— Teqsir, balam ölmeste chüshkeyla! — dédi.
50 Eysa uninggha: — Barghin, oghlung hayat qaldi! — dédi.
Héliqi adem Eysaning éytqan sözige ishinip, öyige qarap mangdi.
51 Yolda kétip barghinida, uning qulliri aldigha chiqip, baliliri hayat, dep uqturdi.
52 Emeldar ulardin oghlining qaysi saettin bashlap yaxshilinishqa yüzlen'genlikini
soriwidi, ular:
— Tünügün yettinchi saette qizitmisi yandi, — déyishti.
53 Balining atisi buning del Eysaning özige: «Oghlung hayat qaldi!» dégen saet ikenlikini
bilip yetti. Shuning bilen özi pütkül ailisidikiler bilen bille étiqad qilishti.

□ **4:38 «bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar»** — kim «emgek qilip» térighan? Bizningche ular: (1) Tewrat dewridiki Xudaning muqeddes bendiliri, bolupmu peyghemberler; (2) peyghemberlerning bésharetlirini etiwarlap ularni Israillargha (shundaqla Samariyeliklerge) ögetken, Xudagha sadiq bolghan Tewrat ustazliri; (3) Yehya peyghember we muxlisliri. Bu üch türküm kishiler xelqqe Xudaning söz-kalamini qaldurup, ularni Mesihning kélishige, shundaqla uninggha étiqad qilishqa teyyarlighanidi. (4) Mesihning özi «térighan». «Qoshumche söz»imizde yene buning üstide toxtilimiz. ■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luqa 4:24.
□ **4:45 «Galiliyelikler uning ötüp kétish héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke,...»** — 2:23ni körüng. **«Galiliyelikler... uni qarshi élishti»** — mushu sözler -44-ayet bilen körünüshte sel zitrek bolghini bilen, 48-ayette Galiliyedikilerning emeliy ehwali körsitilidu. Ular emeliyette axir bérip (6-babta) uning sözlirini ret qilip uningdin ayrilip kétidu. Shunga ular uning heqiqiy hörmitini qilmidi. ■ **4:46** Yuh. 2:1,11. □ **4:47 «... Öyümge chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla!»** — Kepernahumdin Kanagha baridighan yolning 33 kilométri dawan'gha chiqidighan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22.

54 Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi.□

5

Kölchek boyidiki palechning saqaytilishi

1 Bu ishlardin kéyin, Yehudiylarning bir héyti yétip keldi we Eysa Yérusalémgha chiqti.■
2 Yérusalémdiki «Qoy derwazisi»ning yénida ibraniy tilida «Beyt-Esda» dep atilidighan bir kölchek bolup, uning etrapida besh péshaywan bar idi.
3 Bu péshaywanlar astida bir top bimarlar, yeni qarighu, tokur we palechler yétishatti. Ular u yerde yétip kölchekning süyining chayqilishini kütetti.□
4 Chünki bir perishte melum waqitlarda kölchekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölchekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken.□
5 Emdi u yerde ottuz sekkiz yildin béri aghriq azabi tartqan bir bimar bar idi.
6 Eysa bu ademning shu yerde yatqinini körди we uning uzundin shu halette ikenlikini bilip, uningdin:
— Saqiyishni xalamsen? — dep soridi.
7 Bimar uninggha jawaben:
— Teqsir, su chayqalghanda méni sugha chüshüridighan adimim yoq. Men chüshey dégüche, bashqilar méning aldimda chüshüwalidu, — dédi.
8 Eysa uninggha:
— Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup mangghin! — dédi.■
9 Héliqi adem shuan saqiyip, orun-körpisini yighishturup kötürüp mangdi. Shu küni shabat küni idi. □ ■
10 Shunga *bezi* Yehudiylar saqayghan kishige:
— Bügün shabat küni tursa, orun-körpengni kötürüsh *Tewratta* sanga men'i qilin'ghan! — dédi.■
11 Lékin u ulargha jawaben:
— Méni saqaytqan kishi özi manga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégenidi! — dédi.
12 Ular uningdin: — Emdi sanga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégen kishi kim iken? — dep sorashti.
13 Biraq saqayghan adem uning kim ikenlikini bilmeytti. Chünki u yerde adem köp bolghanliqtin, Eysa özini daldigha élip, astighina kétip qaldi.
14 Bu ishlardin kéyin Eysa héliqi ademni ibadetxanida tépip uninggha:
— Mana, saqayding. Emdi qayta gunah sadir qilma, béshinggha téximu éghir külpet chüshüp qalmisun! — dédi.■
15 Héliqi adem Yehudiylarning qéshigha bérip, özini saqaytqan Eysa ikenlikini uqturdi.

□ **4:54 «Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi»** — oqurmenler shuni köreleyduki, bu Eysaning «yaratqan ikkinchi möjizisi» emes, belki peqet uning «Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki» yaratqan **alamiti** idi. «Alamet» bolsa, Mesihning salahiyitining bir teripini éniq we alahide halda körsetken bir möjizidur. ■ **5:1** Law. 23:2; Qan. 16:1. □ **5:3 «palechler»** — yaki «yigligenler». □ **5:4 «chünki bir perishte melum waqitlarda kölchekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölchekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken»** — 3-ayettiki «ular yétip... 4-ayettiki «...özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» dégen sözlergiche bezi köna köchürmilerde tépilmaydu. Emma bizningche, bu sözler 7-ayettiki sözlerni chüshendürgenliki üchün bu sözlerni choqum eslidiki tékistning bir qismi dep qaraymiz. ■ **5:8** Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luqa 5:24. □ **5:9 «shabat küni»** — Yehudiylarning ibadet qilidighan, dem alidighan muqeddes künini körsitidu. U küni ishlesh qet'iy men'i qilin'ghan. «Tebirler»nimu körüng. ■ **5:9** Yuh. 9:14. ■ **5:10** Mis. 20:10; Qan. 5:13; Yer. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luqa 6:2. ■ **5:14** Mat. 12:45; Yuh. 8:11.

16 Eysa bu ishlarni shabat küni qilghanliqi üchün, Yehudiylar uninggha ziyankeshlik
qilishqa bashlidi. □
17 Lékin Eysa ulargha:
— Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen! — dédi.□ ■
18 Shu sewebtin Yehudiylar uni öltürüshke téximu urunatti; chünki u shabat künining
qaidisini buzupla qalmastin, yene Xudani «Atam» dep chaqirip, özini Xudagha barawer
qilghanidi.■

Eysaning hoquqi

19 Shunga Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Oghul özlükidin héchnéme qilal-
maydu, belki peqet Atining néme qiliwatqanliqini körüp, andin shu ishni qilidu. Ata
néme ish qilsa, Oghulmu shu ishni oxshashla qilidu. ■
20 Chünki Ata Oghulni söyidu we Özining qilidighan barliq ishlirini uninggha ayan qilidu
hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan
qilidu. □ ■
21 Chünki ölgenlerni Ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu
shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu. □
22 Shuningdek, Ata Özi héchkimning üstidin höküm chiqarmaydu, belki barliq höküm
ishlirini Oghulgha tapshurghan. ■
23 Buningdin meqset, — insanlarning hemmisi Atigha hörmet qilghandek, Oghulghimu
oxshashla hörmet qilishi üchündur. Kimki Oghulni hörmetlimise, uni ewetküchi Atinimu
hörmetlimigenlerdin bolidu. ■
24 — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, sözümni anglap, méni Ewetküchige
ishen'gen herkim menggülük hayatqa érishken bolidu; u adem soraqqa tartilmaydu,
belki ölümdin hayatliqqa ötken bolidu.■
25 — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, ölüklerning Xudaning Oghlining
awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglighanlar
hayatliqqa ige bolidu. □ ■

□ **5:16 «Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi»** — «Yehudiylar» mushu yerde belkim Yehudiy chonglar, hökümdarlarni körsitishi mumkin. Bezi kona köchürmilerde «we uni öltürüshni qestleshke bashlidi» dep qoshulidu. □ **5:17 «Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen!»** — «Atam» — Xuda, elwette. Eysa Yehudiy hökumdarlarning «Néme üchün shabat küni ish qilisen» dégen soaligha bergen jawab qisqa bolghini bilen bu Yehudiy ölimalirigha töwendikidek menini bildüridu: — «Xuda Özi herdaim, jümlidin shabat künide ishlimemdu? U daim Öz qanuniyetliri boyiche pütkül alemni öz-özige tutashturup, hemme mewjudatlarni bir-birige baghlandurup turmamdu? U shabat künidimu bezi insanlarning jénini élip, bezilirini saqaytip, bezilirige hayat bermemdu? U méning Atam bolghaniken, men uninggha hemkarlashmisam bolmaydu!». Yehudiylar uning bu jawabidin uning Xuda bilen ata-oghulluq zich munasiwette déginini toghra chüshen'gini bilen, lékin bu sözini «kupurluq» dep qaridi (18-ayet). ■ **5:17** Yuh. 14:10. ■ **5:18** Yuh. 7:19. ■ **5:19** Yesh. 54:5; Yuh. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5. □ **5:20 «...hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu»** — shübhisizki, «téximu zor we ulugh ishlar» Oghulgha ayan qilinidu we shundaqla uning arqiliq bashqilarghimu ayan qilinidu. Bu «ulugh we zor (grék tilida birla söz bilen ipadilinidu) ishlar» 21-22-ayetlerde bayan qilinidu; u Oghul süpitide bolghachqa, xalisa bu ishlarni (Xuda Özi qilidighandek) shabat künidimu qilish hoquqi bar. ■ **5:20** Yuh. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24. □ **5:21 «Chünki ölgenlerni ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu»** — shübhisizki, bu sözler hem jismaniy hem rohiy menide éytilidu. ■ **5:22** Mat. 11:27; Yuh. 3:35. ■ **5:23** Yuh. 2:23. ■ **5:24** Luqa 23:43; Yuh. 3:18; 6:40, 47; 8:51. □ **5:25 «... ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglighanlar hayatliqqa ige bolidu»** — bu sözler, shübhisiki, bolupmu rohiy jehettiki ölüklerni körsitidu («waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki,...»). Chünki 28-ayette jismaniy ölükler ayrim körsitilidu. ■ **5:25** Ef. 2:1, 5; 1Tim. 5:6.

26 Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa
ige bolushni ata qildi □
27 we yene uninggha soraq qilish hoquqinimu berdi, chünki u Insan'oghlidur.
28 Buninggha teejjüp qilmanglar; chünki barliq görde yatqanlar uning awazini anglay-
dighan waqit kélidu ■
29 we ular shuan yerlikliridin chiqishidu, yaxshiliq qilghanlar hayatqa tirilidu, ya-
manliq qilghanlar soraqqa tartilishqa tirilidu. ■
30 Men özlükümdin héchnéme qilalmaymen, peqet *Atamdin* anglighinim boyiche höküm
qilimen; we méning hökümüm heqqaniydur, chünki méning izdiginim özümning iradisi
emes, belki méni ewetküchining iradisini emelge ashurushtur.■

Eysaning Xuda ewetkini bolghinigha töt guwahliq

31 — Eger özüm üchün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu. □ ■
32 Lékin men üchün guwahliq béridighan bashqa birsi bar. Uning manga béridighan
guwahliqining rastliqini bilimen. □ ■
33 Siler Yehyagha elchi ewetkininglarda, u heqiqetke guwahliq bergen ■
34 (*emeliyette*, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq; méning
Yehya toghruluq shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üchündur).
□
35 *Yehya* bolsa köyüp nur chéchip turghan bir chiragh idi we siler uning yoruqida bir
mezgil shadlinishqa razi boldunglar.
36 Lékin Yehyaning men üchün bergen guwahliqidinmu ulugh bir guwahliq bar. U
bolsimu, ata manga ada qilishqa tapshurghan emeller, yeni men qiliwatqan emeller,
bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu. □ ■
37 We méni ewetken Ata Özimu men üchün guwahliq bergendur. Siler héchqachan uning
awazini anglimidinglar, qiyapitini körmidinglar ■
38 we uning söz-kalami silerning ichinglardin orun almidi; chünki Uning ewetkini bolsa,
uninggha ishenmeysiler.
39 Muqeddes yazmilarni qétirqénip oqup olturisiler; chünki ulardin menggülük hayatqa
ige bolduq, dep qaraysiler. Del bu yazmilar men üchün guwahliq bergüchidur. ■
40 Shundaqtimu siler yenila hayatliqqa érishish üchün méning yénimgha kélishni xali-
maysiler.
41 Men insanlarning maxtishini qobul qilmaymen;
42 lékin men silerni bilimenki, ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq. □

□ **5:26 «Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi»** — bashqa birxil yaxshi terjimisi «Chünki Ata Özi qandaq hayatliq menbesi bolsa, Oghulnimu shundaq hayatliq menbesi qildi...». ■ **5:28** 1Tés. 4:16. ■ **5:29** Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ **5:30** Yuh. 6:38. □ **5:31 «Eger özüm üchün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu»** — «heqiqet hésablanmaydu» grék tilida «heqiqet emes». ■ **5:31** Yuh. 8:14. □ **5:32 «Lékin men üchün guwahliq béridighan bashqa birsi bar. Uning manga béridighan guwahliqining rastliqini bilimen»** — Eysa éytqan bu muhim «guwahliq béridighan bashqa birsi» Yehya peyghember emes, belki Xuda'Atisi Özidur. 34-ayetni körüng («manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq»). ■ **5:32** Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5. ■ **5:33** Yuh. 1:15, 19, 27. □ **5:34 «emeliyette, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq»** — Grék tilida «özüm toghruluq insanlarning guwaqliqini qobul qilmaymen» **«méning Yehya toghruluq shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üchündu»** — démek, siler Periysiler Yehya peyghemberning özüm toghruluq («mana Mesih-Qutquzghuchi!» dégen) guwahliqini qobul qilsanglar, nijat tapalaysiler. □ **5:36 «men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu»** — «men qiliwatqan emeller» — Eysa yaritiwatqan köp möjizilerdin ibaret. ■ **5:36** Yuh. 10:25; 1Yuh. 5:9. ■ **5:37** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pét. 1:17; 1Yuh. 4:12. ■ **5:39** Qan. 18:18; Yesh. 34:16; Luqa 16:29; 24:27; Yuh. 1:46; Ros. 17:11. □ **5:42 «ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq»** — yaki «Xudagha bolghan muhebbitinglar yoq».

43 Men Atamning nami bilen kelgenmen, emma siler méni qobul qilmaysiler. Halbuki,
bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler. □
44 Siler bir-biringlardin izzet-shöhret qobul qilisiler-yu, yégane Xudadin kelgen izzet-
shöhretke intilmisengler, undaqta siler qandaqmu étiqad qilalaysiler?!■
45 Biraq méni üstimizdin Atigha shikayet qilidu, dep oylimanglar. Üstünglardin shikayet
qilghuchi men emes, belki siler ümid baghlighan Musa *peyghemberdur*.
46 Chünki eger siler rasttin Musa *peyghemberge* ishen'gen bolsanglar, mangimu
ishen'gen bolattinglar. Chünki u *muqeddes yazmilarda* men toghruluq pütkendur. ■
47 Lékin uning pütkenlirige ishenmisenglar, méning sözlirimge qandaqmu ishinisiler?!

6

Besh ming ademning toydurulushi
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17

1 Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliye déngizi (Tibériyas déngizi depmu atilidu)ning u qétigha
ötti.□
2 Zor bir top xalayiq u késellerni saqaytqan möjizilik alametlirini körди we uning keynidin
egiship mangdi.
3 Eysa taghqa chiqip, u yerde muxlisliri bilen bille olturdi.
4 U chaghda Yehudiylarning héyti, yeni «ötüp kétish héyti»gha az qalghan waqit idi.■
5 Eysa béshini kötürüp, zor bir top xalayiqning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp,
Filiptin:
— Bulargha yeydighan'gha nanni nedin alimiz? — dep soridi■
6 (lékin u bu sözni Filipni sinash üchün éytqanidi. Chünki u özining néme qilidighanliqini
biletti).
7 Filip jawaben:
— Ikki yüz dinargha nan alsaqmu, herbirige kichikkine bir chishlemdin yéyishkimu
yetmeydu!□
8 Muxlislardin biri, yeni Simon Pétrusning inisi Andriyas Eysagha:
9 — Bu yerde kichik bir oghul bala bar, uningda besh arpa nan bilen ikki kichik béliq bar.
Lékin shunche köp xelqqe bu néme bolidu?! — dédi.
10 Eysa: — Köpchilikni olturghuzunglar, — dédi (u yerde ot-chöp mol öskenidi). Shuning
bilen er kishiler olturdi; ularning sani besh mingche bar idi.
11 Eysa nanlarni qoligha élip, *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, olturghanlargha
üleshtürüp berdi. Béliqlarnimu shundaq qildi; köpchilik xalighanche yédi. ■
12 Hemmeylen yep toyun'ghanda, u muxlisliriga:
— Ashqan parchilarni yighinglar, héch nerse zaye bolmisun, — dédi.
13 Shuning bilen ular besh arpa nénidin yep ashqan parchilirini on ikki séwetke toldurup
yighiwaldi. □

□ **5:43 «Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler»** — «bashqa birsi» — shübhisizki, bu söz köp «saxta Mesih»lerni, bolupmu axirqi zamanda peyda bolghan dejjalni körsitidu. Buningdin bir misal, miladiye 135-yili özini «Mesih bolimen» dégen, «Bar-Qoqba» isimlik dejjaldek bir shexs Pelestinde peyda bolghan we nurghun Yehudiy xelqi uning teripidin aldan'ghan. Ular uninggha egiship, Rim impériyesi bilen qarshilishishqa chiqip, axir bérip Rimning qoshunliri teripidin yoqitilghan. ■ **5:44** Yuh. 12:43. ■ **5:46** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Qan. 18:18. □ **6:1 «Galiliye déngizi»** — Israiliyening shimal teripidiki chong bir köl. Xeritilerni körüng. ■ **6:4** Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Chöl. 28:16; Qan. 16:1. ■ **6:5** Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luqa 9:13. □ **6:7 «Ikki yüz dinargha nan alsaqmu...»** — bir dinar yaki «dinarius» bolsa adette bir ishchining bir künlük heqqige toghra kéletti. 200 dinar bolsa, addiy ishchining yérim yilliq kirimidin artuqraq bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13. □ **6:13 «séwet»** — grék tilida «qol séwet», belkim ikki qollap kötüridighan séwetni körsitidu.

14 Emdi xalayiq Eysaning körsetken bu möjizilik alamitini körüp: «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» déyishti. □ ■
15 Shuning bilen Eysa ularning kélip özini padishah bolushqa zorlimaqchi bolghanliqini bilip, ulardin ayrilip, qaytidin taghqa yalghuz chiqip ketti.

Eysaning su üstide méngishi
Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

16 Kechqurun, Eysaning muxlisliri dengiz boyigha chüshüshti. ■
17 Ular bir kémige olturup, dengizning u qétidiki Kepernahum shehirige qarap yol élishti (qarangghu chüshüp ketkenidi we Eysa téxiche ularning yénigha kelmigenidi).
18 Qattiq boran chiqip, dengiz dolqunlap kötürülüwatatti.
19 Muxlislar palaq urup on-on bir chaqirimche mangghanda, Eysaning dengizning üstide méngip kémige yéqinlishiwatqanliqini körüp, qorqushup ketti. □
20 Lékin u ulargha:
— Bu men, qorqmanglar! — dédi.
21 Shuni anglap ular uni kémige chiqiriwalghusi keldi; u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardi.□ ■

Eysa — heqiqiy rohiy ozuqtur

22 Etisi dengizning u teripide qalghan xalayiq *aldinqi küni* u yerde Eysaning muxlisliri chiqqan kémidin bashqa kémining yoqluqini, Eysaning muxlisliri shu kémige chiqqanda, Eysaning ular bille chiqmighanliqini, belki muxlislirining özlirila ketkenlikini körgenidi.
23 Halbuki, birnechche kéme-qolwaq Tibériyas shehiridin Reb teshekkür éytqandin kéyin xelq nan yégen yerge yéqin kélip toxtidi.
24 Shuning bilen xalayiq Eysaning we muxlislirining u yerde yoqluqini körüpla, kémilerge olturup, Eysani izdigili Kepernahum shehirige mangdi.
25 Ular uni dengizning u teripide tépip uninggha:
— Ustaz, bu yerge qachan kelding? — dep sorashti.□
26 Eysa ulargha jawaben:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler méni möjizilik alametlerni körgenlikinglar üchün emes, belki nanlardin yep toyun'ghininglar üchün izdeysiler.
27 Buzulup kétidighan paniy ozuqluqqa emes, belki menggü hayatliqqa baqiy qalidighan ozuqluqqa intilip ishlenglar; buni Insan'oghli silerge béridu; chünki uni Ata, yeni Xuda Özi möhürlep testiqlighan, — dédi. ■
28 Shuning bilen ular uningdin:
— Némige intilip ishlisek andin Xudaning ish-xizmitide ishligen bolimiz? — dep sorashti.
29 Eysa ulargha jawab bérip: — Xudaning ish-xizmiti del shuki, U ewetkinige étiqad qilishinglardur, — dédi.■
30 Shuning bilen ular yene:
— Undaq bolsa sen bizni körüp özüngge ishendürgüdek qandaq möjizilik alamet yaritisen? Zadi néme ish qilip bérisen? ■

□ **6:14 «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!»** — Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldin éytqan béshariti «Chöl.» 18:15de tépilidu. ■ **6:14** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19. ■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47. □ **6:19 «on-on bir chaqirimche mangghanda...»** — grék tilida «yigirme besh yaki ottuz «stadiyon»che mangghanda...». Bir stadiyon 185 métr, shunga ular qirghaqtin 6-5 kilométr mangghanidi (bir chaqirim 500 métr etrapidu). Dengizning uzunluqi 20 kilométr, kengliki 12 kilométr bolup, ular dengiz otturisigha yetken bolsa kérek. □ **6:21 «u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardi»** — «Zeb.» 107:23-31ni körüng. ■ **6:21** Zeb. 107:29-30 □ **6:25 «Ustaz»** — grék tilida «rabbi». ■ **6:27** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pét. 1:17. ■ **6:29** 1Yuh. 3:23. ■ **6:30** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22.

31 Ata-bowilirimiz chölde yürgende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan
teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen — déyishti.□ ■
32 Eysa ulargha mundaq dédi:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, silerge asmandin chüshken nanni
bergüchi Musa emes, belki méning Atamdur; U *hazirmu* silerge asmandin chüshken
heqiqiy nanni bériwatidu.
33 Chünki Xudaning néni bolsa pütkül dunyagha hayatliq ata qilidighan, ershtin
chüshküchidur.
34 — Teqsir, hemishe bizge shu nanni bérip turghaysen! — déyishti ular.
35 Eysa ulargha mundaq dédi:
— Hayatliq néni özümdurmen! Méning yénimgha kelgen herkim héchqachan ach qalmaydu,
manga étiqad qilghan herkim héchqachan ussimaydu. ■
36 Lékin silerge éytqinimdek, siler méni körgen bolsanglarmu, étiqad qilmaywatisiler.
37 Ata manga tapshurghanlarning herbiri yénimgha kélidu we méning yénimgha kelgen-
lerdin héchqaysisini hergiz tashliwetmeymen.
38 Chünki öz irademni emes, belki méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush üchün
ershtin chüshtüm. ■
39 Méni Ewetküchining iradisi bolsa del shuki, uning manga tapshurghanliridin
héchbirini yittürmey, belki axirqi küni ularning hemmisini tirildürüshümdin ibaret. □ ■
40 Chünki méning Atamning iradisi shuki, Oghulgha köz tikip qarap, uninggha étiqad
qilghanlarning herbirini menggülük hayatqa érishtürüshtur; we men axirqi küni ularni
tirildürimen.■
41 Emdi Yehudiylar Eysaning: «Ershtin chüshken nan özümdurmen!» dégini üchün uning-
gha narazi bolup ghotuldishishqa bashlidi:
42 — «Bu Yüsüpning oghli Eysa emesmu? Atisinimu, anisinimu tonuydighan tursaq, yene
qandaqlarche: — «Ershtin chüshtüm!» désun?» — déyishetti ular.■
43 Eysa jawaben ulargha mundaq dédi: — *Méning toghramda* özara ghotuldashmanglar.
44 Méni ewetken Ata Özi kishilerning qelbini tartquzmisa, héchkim méning yénimgha
kélelmeydu; méning yénimgha kelgen herbirini axirqi küni tirildürimen. ■
45 Peyghemberlerning yazmilirida: «Ularning hemmisige Xuda teripidin ögitilidu» dep
pütülgendur. Shunga, Atining *sözini* tingshighan we uningdin ögen'gen herbiri méning
yénimgha kélidu. ■
46 Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa,
u Atini körgendur.□ ■
47 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga étiqad qilghuchi menggülük
hayatqa igidur. ■
48 Hayatliq néni özümdurmen.

□ **6:31 «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi»** — «Zeb.» 78:24. **«Ata-bowilirimiz chölde yürgende, Zeburda: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen — déyishti»** — Ularning buni Eysagha déginide közde tutqini: «Sen Musa peyghemberge oxshash «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan» shu peyghember yaki Mesih bolsang, emdi Musagha oxshash asmandin nan («manna») chüshürüshüngge toghra kelmemdu?» dégendek mene idi. Eysa ulargha «Bu nan bergüchi Musa emes, Xudadur» dep xataliqni tüzetkendin kéyin (32-ayet) özining «asmandin chüshken heqiqiy nan» ikenlikini chüshendüridu. ■ **6:31** Mis. 16:4, 14; Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3. ■ **6:35** Yesh. 55:1; Yuh. 4:14; 7:37. ■ **6:38** Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yuh. 5:30. □ **6:39 «Méni Ewetküchining iradisi... axirqi küni ularning hemmisini tirildürüshümdin ibaret»** — «axirqi küni» qiyamet küni. ■ **6:39** Yuh. 10:28; 17:12; 18:9. ■ **6:40** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,54. ■ **6:42** Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ **6:44** Küy. 1:4; Yuh. 6:65. ■ **6:45** Yesh. 54:13; Yer. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16. □ **6:46 «Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur»** — bezi alimlar bu ayettiki sözlerni Eysa emes, belki rosul Yuhanna chüshendürüsh yolida qoshup yazghan, dep qaraydu. Biz uning üchün anche ispat körmigechke, yenila Eysaning öz sözi, dep oylaymiz. ■ **6:46** Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 7:29; 8:19. ■ **6:47** Yuh. 3:16,36.

49 Ata-bowiliringlar chöllerde «manna» yégini bilen yenila öldi. ■
50 Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu. □
51 Ershtin chüshken hayatliq néni özümdurmen; kimdekim bu nandin yése, ebedil'ebedgiche yashaydu. Men béridighan shu nan bolsa méning et-ténimdur, pütkül dunyadikiler hayatqa ige bolsun dep, men uni atimaqchimen.■
52 Bu söz bilen Yehudiylar özara talash-tartish qilishiqa bashlap:
— Bu adem bizning yéyishimizge özining et-ténini qandaq bérelisun?! — déyishetti.■
53 Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler Insan'oghlining et-ténini yémigüche we qénini ichmigüche, silerde hayatliq bolmaydu.
54 Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi menggülük hayatqa érishken bolidu we men uni axirqi küni tirildürimen. □ ■
55 Chünki et-ténim heqiqiy ozuqluq, qénim bolsa heqiqiy ichimliktur.
56 Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi mende yashaydu we menmu uningda yashaymen. □
57 Hayat Ata méni ewetken we men Atining bolghanliqidin yashawatqinimdek, méni yégüchi kishi hem méning wasitem bilen yashaydu.
58 Mana bu ershtin chüshken nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yégen «*manna*»dek emes; chünki ular «*manna*»ni yéyishi bilen öldi; biraq bu nanni istémal qilghuchi bolsa menggü yashaydu!■
59 Bu sözlerni u Kepernahumdiki sinagogda telim berginide éytqanidi.
60 Shuning bilen uning muxlisliridin nurghunliri buni anglighanda:
— Bu telim bek éghir iken! Buni kim anglap kötürelisun? — déyishti.
61 Biraq öz ichide muxlislirining bu toghrisida ghotuldashqinini bilgen Eysa ulargha:
— Bu sözüm silerni taydurdimu?
62 Emdi mubada Insan'oghlining esli kelgen jaygha kötürülüwatqinini körsenglar, qandaq bolar?! ■
63 *Insan'gha* hayatliq bergüchi — Rohtur. Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu. Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur. □ ■
64 Lékin aranglardin étiqad qilmighan beziler bar, — dédi (chünki Eysa étiqad qilmighanlarning we özige satqunluq qilidighanning kim ikenlikini bashtila biletti).■
65 Shuning bilen u mundaq dédi: — Men shu sewebtin silerge shuni éyttimki, Atamdin ata qilinmisa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu!■
66 Shu waqittin tartip muxlisliridin xéli köpi chékinip chiqip, uning bilen yene mangmaydighan boldi.
67 Shunga Eysa on ikkiylendin:
— Silermu, hem *mendin* kétishni xalamsiler? — dep soridi.
68 Simon Pétrus uninggha jawab qilip:
— I Reb, biz kimning yénigha kétettuq? Menggü hayatliq sözliri sendilidur! ■

■ **6:49** Mis. 16:4; Chöl. 11:7; Zeb. 78:24. □ **6:50 «Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu»** — yaki «lékin mana, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydighan, ershtin chüshken nan mushu yerdidur». ■ **6:51** Yuh. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ **6:52** Yuh. 3:9. □ **6:54 «et-ténimni yégüchi»** — yaki «et-ténimni istémal qilghuchi». ■ **6:54** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,40. □ **6:56 «et-ténimni yégüchi»** — yaki «et-ténimni istémal qilghuchi». ■ **6:58** Yuh. 3:13. ■ **6:62** Mar. 16:19; Luqa 24:50; Yuh. 3:13; Ros. 1:9; Ef. 4:8. □ **6:63 «Insan'gha hayatliq bergüchi — Rohtur»** — mushu yerde «Roh», shübhisizki, Xudaning Rohini körsitidu. **«Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu»** — «insanning etliri» — Xudagha tayanmaydighan insanlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «et/etler» toghruluq bolghan izahatimizni körüng. **«Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur»** — démek, rohiy menide, ademning rohigha hayat kirgüzidighan, menggülük hayat yetküzidighan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yuh. 2:25; 13:11. ■ **6:65** Yuh. 6:44. ■ **6:68** Ros. 5:20.

69 We shuninggha ishenduq we shuni bilip yettuqki, sen Xudaning Muqeddes Bolghuchisidursen! — dédi.■
70 Eysa ulargha jawaben:
— Men siler on ikkinglarni tallidim emesmu, biraq aranglarda birsi Iblistur! — dédi □ ■
71 (uning bu dégini Ishqariyotluq Simonning oghli Yehudani körsetkenidi, chünki Yehuda on ikkiylenning biri bolghini bilen, kéyin özige satqunluq qilidu).□

7

Eysaning inilirining uninggha qarshi turushi

1 Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliyede aylinip yürdi. U Yehudiyede aylinip yürüshni xalimaytti, chünki *shu yerdiki* Yehudiylar uninggha qest qilmaqchi idi.
2 Bu chaghda, Yehudiylarning «kepiler héyti»gha az qalghanidi.■
3 Shunga Eysaning iniliri uninggha:
— Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu *karamet* emelliringni köreleydu!□
4 Chünki özini xelq-alemge tonutmaqchi bolghan héchkim yoshurun jayda ish qilmaydu. Bu emellerni qiliwatqanikensen, özüngni dunyagha körset! — déyishti.
5 Chünki uning inilirimu uninggha étiqad qilmighanidi.■
6 Shunga Eysa ulargha:
— Méning waqit-saitim téxi kelmidi. Lékin silerge nisbeten herwaqit munasiptur.□
7 Bu dunyadiki kishiler silerge hergiz öch bolmaydu; lékin méni öch köridu. Chünki men ularning qilmishlirini rezil dep guwahliq bériwatimen.■
8 Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen, chünki méning waqit-saitim téxi yétip kelmidi, — dédi.□ ■
9 Eysa bu sözlerni qilip, Galiliyede qaldi.

Kepiler héytida

10 Eysaning iniliri héytqa chiqqandin kéyin, u özimu uninggha bardi. Emma ashkara emes, yoshurun bardi.
11 Héytta Yehudiylar uni izdep: «U qeyerdidur?» dep sorawatatti.■

■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 11:27. □ **6:70 «biraq aranglarda birsi Iblistur!»** — yaki «biraq aranglarda birsi düshmendur!». «Iblis» dégen sözning öz menisi «düshmen, yaw». ■ **6:70** Luqa 6:13. □ **6:71 «Ishqariyotluq Simonning oghli Yehuda...»** — yaki «Simonning oghli Yehuda Ishqariyotni...». ■ **7:2** Law. 23:34. □ **7:3 «Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu karamet emelliringni köreleydu!»** — Eysaning inilirining bu sözining ichki menisi belkim: «Muhim mötiwer kishilerning köpi Galiliye dégen mushu namrat, pinhan jaydin emes, belki paytext Yérusalémdidur; sen shu yerde özüngni körsitishing kérek; shuning bilen heqiqiy nam-inawiting we heywiting bolidu» dégendek bolsa kérek. Sel ghelite ish shuki, ular uninggha ishenmigini bilen (5-ayetni körüng): «Israilning padishahi bolay déseng, karamet emelliringni ochuq meydanida körsitishing kérek» dégen gumaniy nesihetni bergen (4-ayetni körüng). ■ **7:5** Mar. 3:21. □ **7:6 «silerge nisbeten herwaqit munasiptur»** — bu sözning ichki menisi belkim intayin addiydur. Xudaning iradisige köngül bölidighan adem Xudaning yétekchilikini we bashpanahliqini izdep yüridu; lékin peqet öz iradisige qaraydighan kishi Xudaning yétekchilikining we bashpanahliqining kériki yoq dep yüridu we shundaqla, bu dunyadikilerdin héchqandaq qarshiliqqa yaki öchmenlikke uchrimaydu, xalighan yerge bériwéridu. Lékin Xudaning iradisini izdigen kishi tebiiy halda bu dunyadikilerning qilmishlirini ashkare qilghachqa, ularning nepritige uchraydu (7-ayetni körüng). ■ **7:7** Yuh. 3:19; 14:17; 15:18. □ **7:8 «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen»** — köp kona köchürmilerde «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa téxi barmaymen» yaki «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa hazirche barmaymen» déyilidu. «Téxi» yaki «hazirche» sözler eslide bolsun, bolmisun, beribir ayetning menisi asasen oxshashtur; chünki Eysa iniliri héytqa chiqqandin kéyin astirtin bardi (10-ayet). Beziler «hazirche» dégenni chüshendürüsh yolida kirgüzidu. ■ **7:8** Yuh. 8:20. ■ **7:11** Yuh. 11:56.

12 Kishiler arisida uning toghrisida köp ghulghula boldi. Beziler uni: «Yaxshi adem!» dése, yene beziler: «Yaq, u xalayiqni azduruwatidu!» déyishti. ■
13 Biraq Yehudiy *chongliridin* qorqup, héchkim ochuq-ashkare uning gépini qilmaytti. □ ■
14 Héytning yérimi ötkende, Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip xelqqe telim bérishke bashlidi. □
15 Yehudiylar:
— Bu adem héchqandaq telim almighan turuqluq, uning qandaqmu munche köp bilimi bolsun? — dep hang-tang qélishti. □
16 Eysa ulargha:
— Bu telimler méning emes, belki méni Ewetküchiningkidur. ■
17 Uning iradisige emel qilishqa öz iradisini baghlighan herkim bu telim toghruluq — uning Xudadin kelgenlikini yaki özlüküмdin éytiwatqanliqimni bilidu.
18 Öz aldigha sözligen kishi öz shan-sheripini izdeydu, lékin özini ewetküchining shan-sheripini izdeydighan kishi heq-sadiqtur, uningda heqqaniysizliq yoqtur.
19 Musa *peyghember* silerge Tewrat qanunini tapshurghan emesmu? Lékin héchqaysinglar bu qanun'gha emel qilmaywatisiler! Némishqa méni öltürmekchi bolisiler?
— dédi. □ ■
20 Köpchilik:
— Sanga jin chaplishiptu! Séni öltürmekchi bolghan kim iken? — déyishti. □ ■
21 Eysa ulargha mundaq jawab berdi: — Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar. □
22 — Emdi Musa *peyghember* silerge xetne qilish toghruluq emr qaldurghan (emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan), shunga siler shabat künige *toghra kélip qalsimu* shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler. □ ■
23 Emdi Tewrat qanunigha xilapliq qilinmisun dep shabat künide adem xetne qilin'ghan yerde, men shabat künide bir ademni sellimaza saqaytsam, siler néme dep manga achchiqlinisiler?
24 Sirtqi qiyapetke qarap höküm qilmanglar, belki heqqaniy höküm qilinglar! ■

Eysa Qutquzghuchi-Mesihmidu?

25 U waqitta Yérusalémliqlarning beziliri:
— *Chonglar* öltürmekchi bolghan kishi bu emesmidi?

■ **7:12** Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14; 9:16; 10:19. □ **7:13 «Yehudiy chongliridin qorqup...»** — grék tilida «Yehudiylardin qorqup» déyilidu. Mushu yerde «Yehudiylar» choqum ularning chonglirini körsitidu. ■ **7:13** Yuh. 9:22; 12:42; 19:38. □ **7:14 «...kirip»** — grék tilida «...chiqip» □ **7:15 «Yehudiylar»** — belkim Yehudiy chonglar. ■ **7:16** Yuh. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24. □ **7:19 «némishqa méni öltürmekchi bolisiler?»** — yaki «némishqa méni öltürgili izdeysiler?». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20 «Séni öltürmekchi bolghan kim iken?»** — yaki «Séni öltürgili izdeydighan kim?». ■ **7:20** Yuh. 8:48,52; 10:20. □ **7:21 «Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar»** — bu «bir karamet», shübhisizki, u aldinqi qétim Yérusalémda bolghanda shabat künide palech ademni saqaytqanliqini körsitidu (23-ayet we 5-babni körüng). Eysaning sözige qarighanda, gerche bu möjize birnechche ay ilgiri körsitilgen bolsimu, ularning éside téxiche bar idi. Shu wejidin ular Eysani öltürüwetmekchi bolidu. 22-24-ayetlerde Eysa «shabat künide ademni saqaytish Tewrat qanunigha xilap», dégen xiyalgha qattiq reddiye béridu. Bizningche u eslide ularni bu mesile toghruluq oylandurush üchün bu möjizini qesten shabat künide yaratqanidi. □ **7:22 «emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan»** — «xetne qilish»ni Xuda eslide Ibrahim peyghemberge (Musa peyghemberdin ilgiri, elwette) Özining Ibrahim we ewladliri bilen bolghan ehdining simwoli bolsun dep tapshurghanidi («Yar.» 17-bab). **«shunga siler shabat künige toghra kélip qalsimu shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler»** — emr bolsa «Bala tughulup sekkizinchi küni xetnisini qilish kérek» («Yar.» 17:13). Shuning bilen «sekkizinchi kün» shabat künige toghra kélip qalsimu (we shabat küni «ishlesh»ke bolmaydu) balini sünnet qiliwérish kérek. Bolmisa Tewrat qanunigha xilapliq bolidu. ■ **7:22** Law. 12:3; Yar. 17:10. ■ **7:24** Qan. 1:16,17; Pend. 24:23; Yaq. 2:1.

26 Ashkara sözlewatsimu, uninggha qarshi héch nerse démidighu! Derweqe, aqsaqallarning uning Mesih ikenlikini bilip yetkenmu?
27 Halbuki, bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz. Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, — déyishti.□ ■
28 Shunga Eysa ibadetxana hoylisida telim bériwétip, yuqiri awaz bilen mundaq dédi:
— Siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, *dewatisiler*?! Biraq men özlüküмdin emes, men méni Ewetküchidin *keldim*, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler. □ ■
29 Men Uni tonuymen. Chünki men Uning yénidin keldim, méni U ewetti.■
30 Shunga ular uni tutush yolini izdeytti, lékin héchkim uninggha qol salmidi; chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi. □ ■
31 Lékin xalayiq arisidiki nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. Ular: «Mesih kelgende bu kishi körsetken möjizilik alametlerdin artuq *möjize* yaritalarmu?!» déyishti.■

Eysani tutush üchün qarawullarning ewetilishi

32 Perisiyler xalayiqning u toghruluq ghulghula boluwatqan bu gep-sözlirini anglidi; shuning bilen Perisiyler bilen bash kahinlar uni tutush üchün birnechche qarawullarni ewetti. □
33 Shuning bilen Eysa:
— Yene bir'az waqit siler bilen bille bolimen, andin méni Ewetküchining yénigha kétimen. ■
34 Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler, — dédi.■
35 Buning bilen, Yehudiylar bir-birige:
— U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu? □
36 «Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler» dégini némisidu? — déyishti.

Hayatliq süyi

37 Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: — Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun! □ ■

□ **7:27 «bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz»** — ular uni Galiliyelik dep biletti. Emeliyette u Beyt-Lehemde tughulghan, elwette. **«Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, — déyishti.»** — xalayiqning bu sözliri anche toghra emes idi; bu kishiler peyghemberlerning Mesih toghruluq bésharetlik yazmilirini toluq bilmigen bolsa kérek. Belkim ularning közde tutqini peqet Mesihning tuyuqsiz namayan bolidighanliqini körsetken bésharetlerla idi. ■ **7:27** Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luqa 4:22. □ **7:28 «siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, dewatisiler?! Biraq men özlüküмdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler»** — Bu söz Eysaning ularning «Bu ademning... qeyerdin kelgenlikini éniq bilimiz» déginige reddiye qilghan jawabi idi. Eger ular Xudani tonughan bolsa Eysaning qeyerdin kelgenlikini bilgen bolatti, lékin ular Xudani tonimaytti (ayettiki axirqi sözge qarang). ■ **7:28** Yuh. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4. ■ **7:29** Yuh. 10:15. □ **7:30 «Shunga ular uni tutush yolini izdeytti...»** — «ular» belkim yenila chonglarni körsitidu. ■ **7:30** Mar. 11:18; Luqa 19:47; 20:19; Yuh. 7:19; 8:20, 37. ■ **7:31** Yuh. 8:30. □ **7:32 «qarawullarni ewetti»** — yaki «ibadetxana qarawullirini ewetti». Lékin bizningche 30- we -44-ayetler (Lawiylardin bolghan) mushu kishilerni ayrim körsitidu. ■ **7:33** Yuh. 16:16. ■ **7:34** Yuh. 8:21; 13:33. □ **7:35 «U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu?»** — bu ayettiki «grékler» Qanaanning (Pelestinning) sirtida turghan barliq yat elliklerge wekillik qilidu. □ **7:37 «Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: — Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun!»** — Eysa bu sözlerni héytning axirqi küni, yeni del Xudaning Israil xelqi chöldiki waqtida Musa peyghember arqiliq ularni su bilen teminligen möjize yaratqan xatire künide éytqan. ■ **7:37** Law. 23:36; Yesh. 55:1; Yuh. 6:35; Weh. 22:17.

38 Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-
baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu! — dep jakarlidi □ ■
39 (u bu sözni özige étiqad qilghanlargha ata qilinidighan Muqeddes Rohqa qarita
éytqanidi. *Xudaning* Rohi téxi héchkimge ata qilinmighanmidi, chünki Eysa téxi shan-
sheripige kirmigenidi).■

Xelqning bölünüp kétishi

40 Xalayiq ichide beziler bu sözni anglap:
— *Kélishi muqerrer bolghan* peyghember heqiqeten mushu iken!! — déyishti.□ ■
41 Beziler: «Bu Mesih iken!» déyishetti. Yene beziler bolsa: «Yaq, Mesih Galiliyedin
kélettimu? ■
42 Muqeddes yazmilarda, Mesih *padishah* Dawutning neslidin hem Dawutning yurti
Beyt-Lehem yézisidin kélidu, déyilmigenmidi?» — déyishti.■
43 Buning bilen, xalayiq uning wejidin ikkige bölünüp ketti.
44 Beziliri uni tutayli dégen bolsimu, lékin héchkim uninggha qol salmidi.

Yehudiy aqsaqallirining étiqadsizliqi

45 Qarawullar *ibadetxanidin* bash kahinlar bilen Perisiylerning yénigha qaytip kelgende,
ular qarawullargha:
— Néme üchün uni tutup kelmidinglar? — dep sorashti.
46 Qarawullar:
— Héchkim héchqachan bu ademdek sözligen emes! — dep jawab bérishti.
47 Perisiyler ularga jawaben:
— Silermu azduruldunglarmu?
48 Aqsaqallardin yaki Perisiylerdin uninggha étiqad qilghanlar bolghanmu?! ■
49 Lékin Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu! — déyishti.□
50 Ularning arisidin biri, yeni burun axshamda Eysaning aldigha kelgen Nikodim
ularga:■
51 — Tewrat qanunimiz awwal kishining néme qilghinini özidin anglap bilmey turup,
uninggha höküm chiqiramdu!■
52 Ular jawab qilip: — Senmu Galiliyedinmu? *Muqeddes yazmilarni* kör, qétirqinip oqup
baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu! — dédi.□
53 Shuning bilen *ularning* herbiri öz öyige ketti.□

□ **7:38 «Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu!»** — «muqeddes yazmilarda éytilghandek» — «Yesh.» 58:11 we «Ez.» 47:1-12ni körüng. «Zeb.» 78:15-16, «Pend.» 4:23, «Yesh.» 44:3, 55:1, «Ez.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zek.» 13:1, 14:8mu belkim «Muqeddes Rohning tökülüshi» bilen munasiwetliktur. ■ **7:38** Yesh. 12:3. ■ **7:39** Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17. □ **7:40 «Kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!»** — Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldin éytqan béshariti «Qan.» 18:15de tépilidu. ■ **7:40** Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14. ■ **7:41** Yuh. 1:47; 4:42. ■ **7:42** Zeb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6. ■ **7:48** Yesh. 33:18; Yuh. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8. □ **7:49 «Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu!»** — «chüprendiler» addiy xelqni körsitidu. Aqsaqallar we Perisiyler ularni intayin kemsitetti. ■ **7:50** Yuh. 3:2; 19:39. ■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Qan. 1:17; 17:8; 19:15. □ **7:52 «Muqeddes yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu!»** — ularning bu sözide Galiliyelik bolghan Yunus peyghemberni qesten untughanidi. Chünki Tewratning «Yunus peyghember» dégen qismida, Xudaning **Yəhudiy əməslərgə** nijat pursitini yetküzgeniliki éniq xatirilinidu. Ular yene «Yesh.» 8:12diki bésharet, yeni Mesihning öz xizmitini Galiliyede bashlaydighanliqi toghruluq bésharetni qesten untughan oxshaydu. □ **7:53 «shuning bilen ularning herbiri öz öyige ketti»** — «herbiri öz öyige ketti» dégenlik belkim Nikodimning soali ularning wijdanigha sanjilghan bolsa kérek.

8

Zina üstide tutulghan ayal

1 Eysa bolsa Zeytun téghigha chiqip ketti.
2 Etisi seherde, u yene ibadetxana hoylilirigha kirdi we xalayiqning hemmisi uning yénigha kélishkenidi. U olturup, ulargha telim bérishke bashlidi.
3 *Shu chaghda*, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler zina qilip tutulup qalghan bir ayalni uning aldigha élip kélishti. Ular ayalni otturigha chiqirip,
4 uningdin:
— Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi.□
5 Musa *peyghember* Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-kések qilip öltürüshni emr qilghan. Emdi senche, uni qandaq qilish kérek? — dep sorashti.□ ■
6 Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi. Emma Eysa éngiship, barmiqi bilen yerge bir némilerni yazghili turdi.□
7 Ular shu soalni toxtimay sorawatatti, u ruslinip ulargha:
— Aranglardiki kim gunahsiz bolsa, *bu ayalgha* birinchi tashni atsun! — dédi.■
8 Andin u yene éngiship, yerge yézishni dawamlashturdi.■
9 Ular bu sözni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep *hemmisi* u yerdin chiqip kétishti. Axirida Eysa otturida öre turghan héliqi ayal bilen yalghuz qaldi.
□
10 Eysa ruslinip turup, shu ayaldin bashqa héchkimni körmigen bolup, uningdin:
Xanim, sanga héliqi shikayet qilghanlar qéni? Séni gunahqa békitidighan héchkim chiqmidimu? — dep soriwidi,
11 — Hezretliri, héchkim chiqmidi, — dédi ayal.
Eysa:
— Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin! — dédi.□ ■

Eysa dunyaning nuridur

12 Shunga Eysa yene köpchilikke söz qilip:
— Dunyaning nuri özümdurmen. Manga egeshkenler qarangghuluqta mangmaydu, eksiche hayatliq nurigha érishidu, — dédi.■
13 Perisiyler:
— Sen özüngge özüng guwahliq bériwatisen. Shunga séning guwahliqing rast hésablanmaydu, — déyishti.

□ **8:4 «Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi»** — «zina qilip tutulup qalghan» ayal bar idi, lékin erkek qéni?
□ **8:5 «Musa peyghember Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-kések qilip öltürüshni emr qilghan»** — qiziq yéri shuki, ular peqet «ayallar»ni tilgha alidu. Emeliyette Tewrat qanuni boyiche zina qilghan erkeklernimu ölümge mehkum qilish kérek idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Qan. 22:22. □ **8:6 «Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi»** — Eger Eysa «Bu ayalgha rehim qilish kérek» dése, ular derhal «Sen Musa peyghemberge chüshürülgen qanun'gha xilapliq qilishni ündeysen, deytti. Bashqa bir tereptin, shu chaghda Yehudiy xelqi Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Yehudiylar özliri héchkimge ölüm jazasini beja keltürüsh hoquqi yoq idi. Shunga eger Eysa «Chalma-kések qilinsun» dése, u chaghda ular rimliqlargha «mushu kishi Rim impériyesige qarshi chiqti!» dégendek shikayet qilatti.
■ **8:7** Qan. 17:7. ■ **8:8** Yer. 17:13 □ **8:9 «ular bu sözni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti»** — bezi kona köchürmilerde: «Ular bu sözni anglap, wijdanining eyiblishi bilen aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» déyilidu. □ **8:11 «Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin!»** — 7:53-8:11-ayetler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. Bizningche, buning sewebi, bu «zina gunahining kechürüm qilinishi» toghrisidiki ayetler bezi köchürgüchilerning zitigha qattiq tegken bolsa kérek. ■ **8:11** Yuh. 5:14. ■ **8:12** Yesh. 42:16; Yuh. 1:9; 9:5; 12:35,36.

14 Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:
— Hetta men özümge guwahliq bersemmu, guwahliqim heqtur, chünki men özümning qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilimen. Lékin siler qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilmeysiler. ■
15 Siler et igilirining ölchimi boyiche höküm qilisiler. Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. □
16 Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur; chünki men yalghuz emes, belki méni ewetken Ata *bu ishta* men bilen billidur. □
17 Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida: «Ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu» dep pütülgendur. □ ■
18 Rast, men özüm toghramda özüm guwahliq bérimen, we méni ewetken Atimu méning toghramda guwahliq béridu.■
19 Ular uningdin: — Atang qeyerde? — dep sorashti.
Eysa ulargha jawab bérip: — Siler ya méni tonumaysiler, ya Atamni tonumaysiler; méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dédi.■
20 Eysa bu sözlerni ibadetxanida telim berginide, sediqe sanduqining aldida turup éytqanidi. Biraq héchkim uni tutmidi, chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi.□ ■

Eysaning étiqadsizlargha agah bérishliri

21 Shuning bilen u ulargha yene:
Men bu yerdin kétimen; siler méni izdeysiler, lékin öz gunahinglar ichide ölisiler. Men kétidighan yerge siler baralmaysiler, — dédi.■
22 Buning bilen Yehudiylar:
— U: «Men kétidighan yerge siler baralmaysiler» deydu. Bu uning özini öltürüwalimen déginimidu? — déyishti.
23 Eysa ulargha:
— Siler töwendindursiler, men yuqiridindurmen. Siler bu dunyadindursiler, men bu dunyadin emesmen. ■
24 Shuning üchün silerge: «Gunahliringlar ichide ölisiler» dédim. Chünki siler méning «*Ezeldin* Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler, — dédi.□ ■

■ **8:14** Yuh. 5:31. □ **8:15 «Siler et igilirining ölchimi boyiche höküm qilisiler»** — «et igilirining ölchimi boyiche» — oqurmenlerning éside bolsunki, Injilda «et» yaki «etler» köp yerlerde insanlarning Xudagha tayanmay özlükidin ish qilghanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»nimu körüng. □ **8:16 «Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur»** — Eysa Mesih bu dunyada turghanda **kishilerning** üstige höküm qilmaytti (soraqqa tartmaytti), belki **ularning ish-heriketlirining üstige**, toghra, toghra emes, dep höküm qilatti. Peqet axiretke kelgende andin u barliq kishilerni soraqqa tartip, ularning üstidin höküm chiqiridu, elwette. Perisiyler bolsa özlirini soraqchi, Mesihni soraqqa tartish hoquqimiz bar dep qaraytti. **«méni ewetken Ata bu ishta men bilen billidur»** — «bu ishta» dégen sözler eyni tékistte bolmisimu, menisi del «Méning höküm qilghinim peqet özümdin emes, buningda Ata men bilen billidur» dégendektur. □ **8:17 «Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida...»** — grék tilida «silerning Tewrat qanuninglarda» déyilidu. Bu hejwiy, kinayilik geptur. Periysiler daim: «Tewrat qanunini tiriship-tirmiship, heqiqiy menisi bilen özleshtürgüchiler peqet bizlermiz» dep halini chong qilip yürüshetti. Emeliyette «Tewrat qanuni» Xudaning barliq xelqige tewe idi, elwette. 10:34 we 15:25nimu körüng. **«ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu»** — «Qan.» 17:6. ■ **8:17** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yuh. 14:9; 16:3. □ **8:20 «sediqe sanduqining aldida»** — yaki «xezinide». ■ **8:20** Yuh. 7:30. ■ **8:21** Yuh. 7:34; 13:33. ■ **8:23** Yuh. 3:31. □ **8:24 «Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler»** — yaki «Chünki siler méning «Men Bolimen» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler». «Ezeldin Bar Bolghuchi» yaki ««Men Bolimen» — Bu Xudaning Musa peyghemberge ashkarilighan nami bolup («Mis.» 3:14), Eysamu bu namni özige qollan'ghan. Bashqa bir terjimisi: «Méning **U** (yeni, Mesih) ikenlikimge...». Lékin «Yuhanna»da oxshash shu ibare tépilidighan köp bashqa ayetler bilen sélishturghanda (mesilen, 28-, 58-ayet) bu terjimimiz toghra bolushi kérek. ■ **8:24** Yuh. 8:21.

25 Sen zadi kim? — dep sorashti ular.
Eysa ulargha: — Bashta silerge néme dégen bolsam, men shu.
26 Özümning silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen, — dédi.□ ■
27 Ular uning özlirige éytqanlirining Ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi. □
28 Shunga Eysa mundaq dédi:
Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin, ménıng «*Ezeldin* Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler we shundaqla héch ishni özlüküмdin qilmighanliqimni, peqet Atining manga ögetkininila sözligenlikimnimu bilisiler. □ ■
29 Méni Ewetküchi men bilen billidur, U méni esla yalghuz qoymidi, chünki men hemishe Uni xursen qilidighan ishlarni qilimen.■
30 Eysa bu sözlerni qiliwatqan chaghning özide, nurghun kishiler uninggha étiqad qildi.■

Heqiqiy erkinlik toghruluq

31 Eysa özige étiqad qilghan Yehudiylargha:
— Eger méning söz-kalamimdin chiqmay tursanglar, méning heqiqiy muxlislirim bolghan bolisiler,
32 we heqiqetni bilisiler we heqiqet silerni azadliqqa érishtüridu, — dédi.■
33 Ular jawaben: — Biz Ibrahimning neslimiz, — héchqachan héchkimning qulluqida bolmiduq. Sen qandaqsige: Azadliqqa érishsiler, deysen? — dédi.■
34 Eysa ulargha jawab bérip: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, gunah sadir qilghan kishi gunahning qulidur. ■
35 Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu. □
36 Shuning üchün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler. □ ■
37 Silerning Ibrahimning nesli ikenlikinglarni bilimen. Biraq méni öltürmekchi boluwatisiler, chünki méning sözüm ichinglardin orun almidi.
38 Men Atamning yénida körgenlirimni éytiwatimen; siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!□ ■

□ **8:26 «Özümning silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen»** — Mesihning Perisiylerge éytqan bashqa köp sözlirige oxshash, bu sözi intayin ixchamdur. Bizningche omumiy menisi: «Siler toghruluq nurghun eyibleydighan sözlirim bar. Bu sözlirimni qobul qilmasliqinglar mumkin. Lékin méning bu sözlirim emeliyette özümdin emes, belki méni ewetken Atamdindur; shunga ishinishinglar kérek; chünki némini Uningdin anglisam, shuni dunyagha éytimen» dégendek bolsa kérek. ■ **8:26** Yuh. 7:28; 15:15; Rim. 3:4. □ **8:27 «ular uning özlirige éytqanlirining ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi»** — «Ata» öz Atisi Xuda, elwette. Démisekmu, Mesihning némishqa bezide peqet «Ata» we bashqa yerlerde «Atam» déyishini tetqiq qilish bek paydiliq ishtur. □ **8:28 «Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin...»** — «Insan'oghlining kötürülüshi» awwal Eysaning krésтlinishi, andin asman'gha kötürülüp Xudaning ong teripide olturushinmu körsitidu. 12:32-34nimu körüng. **«méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler»** — 24-ayettiki izahatni körüng. ■ **8:28** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ **8:29** Yuh. 14:10; 16:32. ■ **8:30** Yuh. 7:31. ■ **8:32** Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16. ■ **8:33** Mat. 3:9. ■ **8:34** Rim. 6:20; 2Pét. 2:1. □ **8:35 «Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu»** — démek, birsi «qul» bolsa (mushu yerde «gunahning quli») herqandaq öy igisi bilen menggülük munasiwette bolmaydu, uning aile ezasi bolalmaydu; peqet öy igisining öz ailisidikiler bilenla menggülük munasiwiti bolidu; öy igisining oghli öy igisining hoquqigha ige bolidu, elwette. Emdi «öy igisi» Xuda bolsa, uning Oghlimu toluq hoquqluq bolidu, elwette. Bu ish 36-ayettiki heqiqet bilen zich baghlinidu. □ **8:36 «Shuning üchün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler»** — yuqiriqi izahatnimu körüng. «Qul» «qul»ni azad qilmaydu, «qul»ni azad qilalaydighan peqet özi azad bolghan kishi, elwette. Emdi bu dunyada kim gunahdin azadtur? Mesihdin bashqa herbir kishi gunahning qulidur, heqiqiy azad bolghan kishi peqet «Oghul», yeni Mesihdur; shuning bilen u bashqilarni (ularda étiqad bolsa) gunahning küchidin azad qilalaydu. ■ **8:36** Rim. 8:2. □ **8:38 «siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!»** — yaki «siler bolsanglar öz atanglardin anglighanliringlarni qiliwatisiler!». ■ **8:38** Yuh. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24.

39 Ular jawab bérip: — Bizning atimiz Ibrahimdur, — dédi.
Eysa ularga: — Eger Ibrahimning perzentliri bolsanglar, Ibrahimning emellirini qilghan bolattinglar! ■
40 Biraq hazir eksiche méni, yeni Xudadin anglighan heqiqetni silerge yetküzgen ademni öltürüshke qestleysiler. Ibrahim undaq ishni qilmighan. ■
41 Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler! — dédi.
— Biz haramdin bolghan emesmiz! Bizning peqet birla atimiz bar, U bolsa Xudadur! — déyishti ular.□
42 Eysa ularga: — Atanglar Xuda bolghan bolsa, méni söygen bolattinglar; chünki men Xudaning baghridin chiqip, bu yerge keldim. Men özlüküмdin kelgen emesmen, belki Uning teripidin ewetilgenmen. □ ■
43 Sözlirimni némishqa chüshenmeysiler? Éniqki, méning söz-kalamim quliqinglargha kirmeywatidu!
44 Siler atanglar Iblistin bolghansiler we uning arzu-heweslirige emel qilishni xalaysiler. U alem apiride bolghandin tartip qatil idi we uningda heqiqet bolmighachqa, heqiqette turmighan. U yalghan sözligende, öz tebiitidin sözleydu, chünki u yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur. □ ■
45 Lékin men heqiqetni sözliginim üchün, manga ishenmeysiler.
46 Qaysinglar méni gunahi bar dep delilliyeleysiler, qéni? Heqiqetni sözlisem, néme üchün manga ishenmeysiler?
47 Xudadin bolghan kishi Xudaning sözlirini anglaydu; siler ularni anglimaysiler, chünki siler Xudadin bolghan emessiler!■
48 Yehudiylar uninggha jawaben:
— Ejeba, bizning séni: «Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen déginimiz toghra emesmu? — déyishti.□ ■
49 Eysa jawaben: — Manga jin chaplashqini yoq, belki men Atamni hörmet qilimen; lékin siler manga hörmetsizlik qiliwatisiler. ■
50 Men öz shan-sheripimni izdimeymen; lékin buni izdigüchi hem *uning üstidin* höküm qilghuchi Birsi bar.
51 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm körmeydu.■
52 Shuning bilen Yehudiylar uninggha:
— Sanga derweqe jin chaplashqanliqini emdi bilduq! Hetta *hezriti* Ibrahim we peyghemberlermu ölgen tursa, sen qandaqsige: «Méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm tétimaydu» deysen?
53 Ejeba, sen atimiz Ibrahimdin ulughmusen? U öldi, peyghemberler hem öldi!? Sen özüngni kim qilmaqchisen?■
54 Eysa jawaben mundaq dédi:
— Eger men özümni ulughlisam, undaqta ulughluqum héchnerse hésablanmaytti. Biraq méni ulughlighuchi — siler «U bizning Xudayimiz» dep ataydighan Atamning Özidur.

■ **8:39** Rim. 2:28; 9:7. ■ **8:40** Yuh. 17:17. □ **8:41 «Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler!»** — «öz atanglar» — Iblisni körsitidu, elwette. 44-ayetni körüng. **«Biz haramdin bolghan emesmiz!»** — bu daritma gep. Ular Eysaning Meryemdin tughulushini «bir atining wasitisi bilen emes», belki «haramdin bolghan» dep puritip, uningdin éwen tapmaqchi idi. □ **8:42 «men Xudaning baghridin chiqip...»** — grék tilida «men Xudaning ichidin chiqip...». ■ **8:42** Yuh. 5:43; 7:29. □ **8:44 «...** ***Iblis*** yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur» — yaki «... u (Iblis) yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning piridur». ■ **8:44** Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuh. 3:8. ■ **8:47** Yuh. 6:37; 10:26,27; 1Yuh. 4:6. □ **8:48 ««Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen»** — «Samariyelikler» Yehudiylar közge ilmaydighan bir xelq bolup, ularning közqarishiche Samariyelikler Xudaning sözini burmilighan kapirlar we jin tegkenlerdur. ■ **8:48** Yuh. 7:20; 10:20. ■ **8:49** Yuh. 7:18. ■ **8:51** Yuh. 5:24; 11:25. ■ **8:53** Ibr. 11:13.

55 Siler Uni tonumidinglar, lékin men Uni tonuymen. Uni tonumaymen désem, silerdek
yalghanchi bolattim; biraq men Uni tonuymen we Uning söz-kalamini tutimen.
56 Atanglar Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi hem derweqe uni
aldin'ala körüp shadlandi.□ ■
57 — Sen téxi ellik yashqa kirmey turup, Ibrahimni kördüngmu? — déyishti ular.
58 Eysa ulargha:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Ibrahim tughulmastila, men Bar
Bolghuchidurmen! — dédi.□
59 Buning bilen ular uni chalma-kések qilghili qolligha yerdin tash aldi; lékin Eysa
ularghа körünmey, ularning otturisidin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti.□ ■

9

Eysaning tughma qarighuni saqaytishi

1 We u yolda kétiwétip, tughma qarighu bir ademni kördi.
2 Muxlisliri uningdin:
— Ustaz, kim gunah qilip uning qarighu tughulghinigha seweb bolghan? U özimu ya ata-
anisimu? — dep sorashti.□
3 Eysa mundaq jawab berdi:
— Özi yaki ata-anisining gunah sadir qilghanliqidin emes, belki Xudaning Öz emelliri
uningda ayan qilinsun dep shundaq bolghan.
4 Künning yoruqida, méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek. Kech kirse, shu
chaghda héchkim ish qilalmaydu.□
5 Men dunyada turghan waqtimda, dunyaning nuri özümdurmen.■
6 Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yerge tükürüp, tükürüktin lay qilip, layni héliqi ademning
közlirige sürüp qoydi■
7 we uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi («Siloam» *ibraniyche söz bolup*,
«ewetilgen» dégen menini bildüridu). Shuning bilen héliqi adem bérip yuyuwidi, közi
köridighan bolup qaytip keldi.□

□ **8:56 «Atanglar Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi»** — Eysaning «méning künüm» dégini némini körsitidu? Bizningche bu ibare: (1) uning dunyagha kélishini körsitidu; (2) uning shan-sherep ichide qaytip kélidighan küninimu körsitidu. Ibrahim qachan aldin'ala buni körgen? Yehudiy «Rabbilar»ning köpinchisi «Ibrahim Ishaqni qurbanliq qilishqa sun'ghan waqitta baqiy alem uninggha ayan qilin'ghan» dep qaraytti we bizmu bu pikirge mayilmiz. ■ **8:56** Yar. 17:17; Luqa 10:24; Ibr. 11:13. □ **8:58 «Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen!»** — «men Bar Bolghuchidurmen» dégini yenila «Mis.» 3:14de, Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan, Xudaning «Men Özümdurmen», yaki bolmisa «Men Ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen ulugh namini körsitidu. Eysaning bu namni özige alghini uning Xudaliq tebiitini körsitidu. Yehudiylar uning bu gépini toghra chüshinidu, lékin qet'iy ishenmeydu (59-ayetni körüng). □ **8:59 «Buning bilen ular uni chalma-kések qilghili qolligha yerdin tash aldi»** — Yehudiy xelqi uning sözining menisini toghra chüshinetti, lékin ishenmey «kupurluq qilghuchi!» dep uni öltürmekchi idi. **«lékin Eysa ularghа körünmey, ularning otturisidin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti»** — bezi köna köchürmilerdePeqet «lékin Eysa özini daldigha élip, ibadetxanidin chiqip ketti» déyilidu. ■ **8:59** Luqa 4:29; Yuh. 10:31,39; 11:8. □ **9:2 «Ustaz»** — Grék tilida «Rabbi». □ **9:4 «méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek»** — yaki «méni Ewetküchining emellirini ada qilishimiz kérek». **«Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu»** — Eysaning yer yüzide bolidighan xizmitige belkim peqet alte ay qalghan bolsa kérek. ■ **9:5** Yesh. 42:6; Luqa 2:32; Yuh. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23. □ **9:7 «Siloam»** — Ibraniy tilida «Siloha». **« *Eysa*** uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi... héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi» — bu kor adem ibadetxanigha yéqin jayda tilemchilik qilip olturghan bolsa, ibadetxanidin «Siloam kölchiki»ge bir kilométrdek kéletti. Shuning üchün bu seper kor ademning ishenchige nisbeten xéli bir sinaq idi. Lay qattiqlashqandin kéyin u közlirini héch achalmighan halda mushu uzun yolni méngishi kérek idi. Bu kor adem üchün intayin éghir idi, elwette. Uning üstige yolni bikar mangsa köp «tilemchilik waqti» israp bolup kétetti.

8 Qoshniliri we u ilgiri tilemchilik qilghinida uni körgenler:
— Bu olturup tilemchilik qilidighan héliqi adem emesmu? — déyiship ketti.■
9 Beziler: «Hee, shu iken» dése, yene beziler: «Yaq. u emes, lékin uninggha oxshaydiken» déyishti.
Biraq u özi:
— Men del shu kishi bolimen! — dédi.
10 — Undaqta közliring qandaq échildi? — dep sorashti ular.
11 U jawaben mundaq dédi:
— Eysa isimlik bir kishi *tükürükidin* lay qilip közlirimge sürüp qoyuwidi, manga: «Siloam kölchikige bérip yuyuwetkin» dégenidi. Men bérip yuyuwidim, köreleydighan boldum.
12 — U hazir qeyerde? — dep sorashti ular.
— Bilmeymen, — dédi u.

Perisiylerning möjizini sürüshtürüshi

13 Xalayiq ilgiri qarighu bolghan bu ademni Perisiylerning aldigha élip bérishti
14 (eslide Eysa lay qilip bu ademning közlirini achqan kün del shabat küni idi). ■
15 Shuning bilen Perisiyler qaytidin bu ademdin qandaq köreleydighan bolghinini soriwidi, u ulargha: — U közlirimge lay *sürüp* qoydi, men yuyuwidim we mana, köreleydighan boldum! — dédi.
16 Shuning bilen Perisiylerdin beziliri:
— U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat künini tutmaydu, — déyishti.
Yene beziliri:
— U gunahkar adem bolsa, qandaqlarche bundaq möjizilik alametlerni yaritalaytti? — déyishti.
Buning bilen ularning arisida bölünüsh peyda boldi. □ ■
17 Ular qarighu ademdin yene:
— U közliringni échiptu, emdi sen u toghruluq néme deysen? — dep sorashti.
U: — U bir peyghember iken, — dédi.■
18 Yehudiylar köreleydighan qilin'ghan kishining ata-anisini tépip kelmigüche, burun uning qarighu ikenlikige we hazir köreleydighan qilin'ghanliqigha ishenmeytti. Shunga ular uning ata-anisini chaqirtip,
19 ulardin:
— Bu silerning oghlunglarmu? Tughma qarighu, dewatattinglar? Emdi hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qaldi? — dep sorashti.
20 Ata-anisi ulargha: — Uning bizning oghlimiz ikenliki, shundaqla tughulushidinla qarighu ikenlikini bilimiz;
21 lékin hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qalghanliqini, közlirini kim achqanliqini bilmeymiz. U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar, u özi dep bersun, — dep jawab berdi.
22 Ata-anisining shundaq déyishi Yehudiylardin qorqqanliqi üchün idi; chünki Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi. □ ■
23 Shu sewebtin uning ata-anisi: «U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar» dégenidi.

■ **9:8** Ros. 3:2. ■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luqa 6:1; Yuh. 5:9. □ **9:16 «U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat künini tutmaydu»** — ular «u shabat künini tutmaydu» deydu. Chünki ular Eysaning tükürükidin lay qilishni «emgek qilish», shundaqla shabatning «dem élish prinsipi»ni buzush, dep qaraytti. Eysa bolsa «Atamning emellirini ada qilishim kérek» dégenidi (4-ayet). Démek, «ish qilghuchi» yaki «emel qilghuchi» eslide Xuda Özidur. Uningdin bashqa kim shundaq möjize yaritaytti? ■ **9:16** Yuh. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ **9:17** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14. □ **9:22 «Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi»** — «sinagogtin chiqirilish»ning netijisi, jemiyettikilerdin héchkim sinagogtin chiqirilghan kishi bilen bardi-keldi qilmaytti. ■ **9:22** Yuh. 7:13; 12:42.

24 Perisiyler eslide qarighu bolghan ademni yene chaqirip uninggha:
— Xudagha shan-sherep bérip *qesem qil*! Biz bu ademning gunahkar ikenlikini bilimiz,
— déyishti.□ ■
25 U mundaq jawab berdi:
— U gunahkarmu, emesmu, bilmeymen. Biraq men shu birla ishni bilimenki, qarighu idim, hazir köreleydighan boldum.
26 Ular uningdin yene bir qétim:
— U séni qandaq qildi? Közliringni qandaq achti? — dep sorashti.
27 U jawaben:
— Silerge alliqachan éyttim, biraq qulaq salmidinglar. Siler néme dep qaytidin anglashni xalap qaldinglar? Silermu uning muxlisliri bolay dewatamsiler?! — dédi.
28 Buning bilen, ular uni qattiq tillap:
— Sen héliqining muxlisi! Biz bolsaq Musa *peyghemberning* muxlislirimiz.
29 Xudaning Musagha sözligenlikini bilimiz; lékin bu némining bolsa qeyerdin kelgenlikinimu bilmeymiz, — déyishti.
30 Héliqi adem ulargha mundaq jawab qayturdi:
— Ajayip ishqu bu! Gerche siler uning qeyerdin kelgenlikini bilmigininglar bilen, u méning közlirimni achti.
31 Biz bilimizki, Xuda gunahkarlarning tileklirini anglimaydu; biraq Özige ixlasmen bolup iradisige emel qilghuchilarningkini anglaydu. ■
32 Dunya apiride bolghandin tartip, birersining tughma qarighuning közini achqanliqini anglap baqqan emes.
33 Eger bu adem Xudadin kelmigen bolsa, héchnéme qilalmighan bolatti.
34 Ular uni:
— Sen tüptin gunah ichide tughulghan turuqluq, bizge telim bermekchimusen? — déyiship, uni *sinagogtin* qoghlap chiqiriwétishti.□

Rohiy qarighuluq

35 Eysa ularning uni *sinagogtin* qoghlap chiqarghanliqini anglap, uni izdep tépip:
Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen? — dep soridi.□
36 U jawaben: — Teqsir, u kim? Men uninggha étiqad qilay, — dédi.
37 — Sen hem uni kördüng hem mana, hazir sen bilen sözlishiwatqan del shuning özi, — dédi Eysa uninggha.
38 Héliqi adem:
— I Reb, étiqad qilimen! — dep, uninggha sejde qildi.
39 — Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim, — dédi Eysa.□ ■

□ **9:24 «Xudagha shan-sherep bérip qesem qil»** — Eslide grék tilida «qesem qil» dégen söz yoq idi. Bu ayette shu söz bolmisimu, shu mene chiqip turidu (mesilen «Yeshua» 7:19ni körüng). Shuning üchün bu jümlining menisi «Eysagha emes, belki Xudagha shan-sherep ber» dégenlik emes, belki «Xudani ulughlash üchün rast gep qil, bu möjize eslide chong bir aldamchiliq emesmu?» dégendek. ■ **9:24** Ye. 7:19. ■ **9:31** Zeb. 66:18; Pend. 15:29; 28:9; Yesh. 1:15; Mik. 3:4. □ **9:34 «ular... uni sinagogtin qoghlap chiqiriwétishti»** — 22-ayet we izahatni körüng. □ **9:35 «Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen?»** — bezi kona köchürmilerde «Sen, Insan'oghligha étiqad qilamsen?» dep pütülgen. □ **9:39 «Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim»** — «höküm chiqirishqa keldim» — Bu «höküm» toghruluq «Yesh.» 42:1 we uningdiki izahatni körüng. Bu qandaq «höküm»? Bizningche Yeshaya peyghemberning bésharitide éytilghandek az dégende bu «höküm»ning öch teripi bardur: (1) étiqadchilargha toghra közqarashlarni yetküzüsh; (2) Xudaning köp ishlar üstidiki hökümlirini bildürüsh; (3) Mesihning xewiri kishilerning qelbini yaki yoruq yaki téximu qarangghu, kor qilish; xuddi Yeshaya peyghember öz waqtida Xudaning söz-kalamini Israilgha yetküzgende, Israilning ehwali «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler; körüshni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler» («Yesh.» 6:9-10) dégendek bolghan'gha oxshash. «Yesh.» 44:18nimu körüng. ■ **9:39** Yuh. 3:17; 12:47.

40 Uning yénidiki bezi Perisiyler bu sözlerni anglap uningdin:
— Bizmu kormu? — dep sorashti.
41 Eysa ulargha: — Kor bolghan bolsanglar, gunahinglar bolmaytti; lékin siler hazir
«körüwatimiz» dégininglar üchün silerge gunah hésabliniwéridu, — dédi.

10

Eysa sözini dawam qilidu — «Men yaxshi qoy baqquchidurmen»

1 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoy qotinigha ishiktin kirmey, bashqa
yerdin yamiship kirgen kishi oghri we qaraqchidur.
2 Ishiktin kiridighan kishi bolsa qoylarning padichisidur.
3 Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu; u
öz qoylirining isimlirini bir-birlep chaqirip ularni sirtqa bashlap chiqidu.□
4 U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu
uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu.□
5 Lékin ular yat ademning keynidin mangmaydu, belki uningdin qachidu; chünki ular
yatlarning awazini tonumaydu.
6 Eysa bu temsilni ulargha sözlep bergini bilen, lékin ular uning özlirige néme de-
watqanliqini héch chüshenmidi.
7 Shunga Eysa ulargha yene mundaq dédi:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoylarning ishiki özümdurmen.□
8 Mendin ilgiri kelgenlerning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq
salmidi.□
9 Ishik özümdurmen. Men arqiliq kirgini qutquzulidu hem kirip-chiqip, ot-chöplerni tépip
yéyeleydu. ■
10 Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüsh we buzush üchünla kélidu. Men bolsam ularni
hayatliqqa érishsun we shu hayatliqi mol bolsun dep keldim.□
11 Yaxshi padichi özümdurmen. Yaxshi padichi qoylar üchün öz jénini pida qilidu. □ ■
12 Lékin medikar undaq qilmaydu. U belki ne qoylarning igisi ne padichisi
bolmighachqa, börining kelginini körse, qoylarni tashlap qachidu we böre kélip qoylarni
titip tiripiren qiliwétidu. □ ■

□ **10:3 «Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu...»** — «ishik baqar» belkim Chömüldürgüchi Yehyani körsitishi mumkin. Bu ayet hem 4-ayetke munasiwetlik, «Mik.» 2:13 we izahatni körüng. □ **10:4 «U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu»** — démisekmu, Ottura Sherqtiki qoychilar del shundaq yol bilen qoylarni baqidu. Qoychi barliq qoylargha isim qoyup ularni bu isim bilen chaqiridu. U daim «qoylirini bashlaydu», ular uning awazi bilen egiship mangidu. Adette qoychining qoylarni «heydesh»ning héch hajiti yoq. □ **10:7 «qoylarning ishiki özümdurmen»** — Ottura Sherqte padichilar kéchide qoylarni qoghdash üchün qotanning aghzida toghrisigha yétip uxlaydu. Shuning bilen ular özlirini «qoylarning ishiki» deydu. Undaq qoychilar herküni «öz qoyliri üchün jénini pida qilidu». □ **10:8 «Mendin ilgiri kelgenlerning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi»** — bu yerde Eysaning közde tutqini Tewrattiki peyghemberler emes, belki özlirini «Israilni baqquchilar» dep atiwalghanlar — yeni Perisiyler, bash kahinlar, Tewrat ustazliri, Yehudiy aqsaqalliri, shundaqla özidin ilgiri peyda bolghan «saxta Mesihler» (mesilen, «Ros.» 5:36-37)din ibaret. Israilgha baqquchi bolush kérek bolghanlar eksiche padidin payda-menpeet alidighanlargha aylandurulghan («Yer.» 23-bab, «Ez.» 34-babni körüng). ■ **10:9** Yuh. 14:6. □ **10:10 «Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüsh we buzush üchünla kélidu»** — «öltürüsh» grék tilida «boghuzlash». □ **10:11 «Yaxshi padichi qoylar üchün öz jénini pida qilidu»** — « **yaxshi** padichi» bolghandin kéyin bashqa xil padichilar bolamdu? Bu toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **10:11** Yesh. 40:11; Ez. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pét. 5:4. □ **10:12 «böre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu»** — yaki «böre kélip qoylarni tutuwélip tiripiren qiliwétidu». ■ **10:12** Zek. 11:16.

13 Emdi medikar bolsa peqet heqqini dep ishlep, qoylargha köngül bölmey beder qachidu.
14-15 Yaxshi padichi özümdurmen. Ata méni tonighinidek men atini tonughinimdek, men özümningkilerni tonuymen we özümningkilermu méni tonuydu; qoylar üchün jénim pida. ■
16 Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ularnimu élip bashlishim kérek we ularmu awazimni anglaydu; shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu.□ ■
17 Ata méni shu sewebtin söyiduki, men jénimni qayturuwélishim üchün uni pida qilimen. ■
18 Jénimni héchkim mendin alalmaydu, men uni öz ixtiyarim bilen pida qilimen. Men uni pida qilishqa hoquqluqmen we shundaqla uni qayturuwélishqimu hoquqluqmen; bu emrni Atamdin tapshuruwalghanmen.■
19 Bu sözler tüpeylidin Yehudiylar arisida yene bölünüsh peyda boldi. ■
20 Ulardin köp ademler:
— Uninggha jin chaplishiptu, u jöylüwatidu, néme üchün uning sözige qulaq salghudek-siler? — déyishti.■
21 Yene beziler bolsa:
— Jin chaplashqan ademning sözliri bundaq bolmaydu. Jin qandaqmu qarighularning közlirini achalisun?! — déyishti.■

Eysaning chetke qéqilishi

22 Qish pesli bolup, Yérusalémda «Qayta béghishlash héyti» ötküzülüwatatti. □
23 Eysa ibadetxanidiki «Sulaymanning péshaywini»da aylinip yüretti. ■
24 Yehudiylar uning etrapigha olishiwélip:
— Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen? Eger Mesih bolsang, bizge ochuqini éyt, — déyishti.□
25 Eysa mundaq jawab berdi:
— Men silerge éyttim, lékin ishenmeysiler. Atamning nami bilen qilghan emellirimning özi manga guwahliq béridu. ■
26 Biraq men silerge éytqinimdek, siler étiqad qilmidinglar, chünki ménîng qoylirimdin emessiler.
27 Ménîng qoylirim ménîng awazimni anglaydu, men ularni tonuymen we ular manga egishidu. ■
28 Men ulargha menggülük hayat ata qilimen; ular esla halak bolmaydu. Héchkim ularni qolumdin tartiwalalmaydu. ■
29 Ularni manga teqdim qilghan atam hemmidin üstündur we héchkim ularni atamning qolidin tartiwalalmaydu.
30 Men we Ata *eslidinla* birdurmiz.□ ■

■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 6:46; 7:29. □ **10:16 «Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ularnimu élip bashlishim kérek ... shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu»** — héchqandaq shübhe yoqki, mushu yerde «bu qotandin bolmighan»lar Mesihke étiqad qilidighan Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **10:16** Ez. 37:22. ■ **10:17** Yesh. 53:12. ■ **10:18** Yuh. 2:19. ■ **10:19** Yuh. 7:12; 9:16. ■ **10:20** Yuh. 7:20; 8:48, 52. ■ **10:21** Mis. 4:11; Zeb. 94:9; 146:8. □ **10:22 «Qayta béghishlash héyti»** — (ibadetxanini) «qayta béghishlash héyti» bolsa miladiyedin ilgiri 164-yili «Yehuda Makkabus» ibadetxanini Yunandikilerning butpereslikidin qayturuwélip, uni qaytidin Xudaning yoligha atap béghishlighanliqini tebrikleydighan héyt. Bu héyt Yehudiylar arisida hazirghiche «Xannukah» dep atilidu. ■ **10:23** 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12. □ **10:24 «Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?»** — grék tilida «jénimizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?». ■ **10:25** Yuh. 5:36. ■ **10:27** Yuh. 8:47. ■ **10:28** Yuh. 6:39; 17:12; 18:9. □ **10:30 «Men we Ata eslidinla birdurmiz»** — «Qan» 32:39ni körüng. Mushu yerde Mesihning «bir» dégini, yuqirida tilgha élin'ghan ishlirida özining Xuda'Ata bilen birge bir bolghanliqini tekitleydu. ■ **10:30** Yesh. 54:5; Yuh. 5:19; 14:9; 17:5.

31 Buning bilen Yehudiylar yene uni chalma-kések qilishmaqchi bolup, yerdin qolligha tash élishti.■
32 Eysa ularga: — Atamdin kelgen nurghun yaxshi emellerni silerge körsettim. Bu emellerning qaysisi üchün méni chalma-kések qilmaqchisiler? — dédi.
33 — Séni yaxshi bir emel üchün emes, belki kupurluq qilghining üchün chalma-kések qilimiz. Chünki sen bir insan turuqluq, özüngni Xuda qilip körsetting! — dédi Yehudiylar jawaben.■
34 Eysa ularga mundaq jawab berdi:
— Silerge tewe muqeddes qanunda «Men éyttim, siler ilahlarsiler» dep pütülgen emesmu? □ ■
35 Xuda öz söz-kalamini yetküzgenlerni «ilahlar» dep atighan yerde (we muqeddes yazmilarda éytilghini hergiz küchtin qalmaydu)
36 néme üchün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler? □ ■
37 Eger Atamning emellirini qilmisam, manga ishenmenglar. ■
38 Biraq qilsam, manga ishenmigen halettimu, emellerning özlirige ishininglar. Buning bilen Atining mende ikenlikini, méningmu Atida ikenlikimni heq dep bilip étiqad qilidighan bolisiler.■
39 Buning bilen ular yene uni tutmaqchi boldi, biraq u ularning qolliridin qutulup, u yerdin ketti. ■
40 Andin u yene Iordan deryasining u qétigha, yeni Yehya *peyghember* deslipide ademlerni chömüldürgen jaygha bérip, u yerde turdi.■
41 Nurghun kishiler uning yénigha keldi. Ular:
— Yehya héch möjizilik alamet körsetmigen, lékin uning bu adem toghrisida barliq éytqanliri rast iken! — déyishti.
42 Shuning bilen nurghunlighan kishiler bu yerde uninggha étiqad qildi.

11

Lazarusning ölümi

1 Lazarus dégen bir adem késel bolup qalghanidi. U Meryem we hedisi Marta turghan, Beyt-Aniya dégen kentte turatti
2 (bu Meryem bolsa, Rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi).□ ■
3 Lazarusning hediliri Eysagha xewerchi ewetip: «I Reb, mana sen söygen *dostung* késel bolup qaldi» dep yetküzdi.

■ **10:31** Yuh. 8:59; 11:8. ■ **10:33** Yuh. 5:18. □ **10:34 «Silerge tewe muqeddes qanun»** — 8:17 we izahatini körüng. **«Men éyttim, siler ilahlarsiler»** — bu sözler «Zeb.» 82:6de tépilidu. Toluq éytsaq «Men éyttim: — Siler ilahlar ikensiler; hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghullirisiler» dégen bolup, bu söz eslide sot mejlisige qatnashqan «ilahlar»gha, yeni Xudaning xelqige soraqchi bolghan yaki öz xelqi arisida herqandaq hoquq-mes'uliyiti bar ademlerge éytilghanidi. Ular mushu ishta, hemmini soraq qilghuchi Xudagha oxshap ketkechke, «ilahlar» déyilidu. 35-36-ayet we izahatini körüng. «Zeb.» 82:1diki izahatnimu körüng. ■ **10:34** Zeb. 82:6. □ **10:36 «Néme üchün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler?»** — bu 36-ayet boyiche, Xuda «Zebur»da «Xudaning **söz-kalami yetküzülgenler**»ni «ilahlar» dep atighan yerde, **Xudaning Söz-Kalamining Özi** dunyagha kelgende, «Xudaning Oghlimen» dése, bu qandaqmu kupurluq bolidu? ■ **10:36** Yuh. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yuh. 15:24. ■ **10:38** Yuh. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luqa 4:29; Yuh. 8:59. ■ **10:40** Yuh. 1:28; 3:23. □ **11:2 «bu Meryem bolsa, rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi»** — bu ish deslepte «Mat.» 26:6-13 we «Mar.» 14:3-9da we kéyin «Yh.» 12:3-8de xatirilinidu. Yuhanna oqurmenler bu ishtin Injildiki bashqa «bayanlar» arqiliq alliqachan xewer tapqan, dep perez qilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 12:3.

4 Lékin Eysa buni anglap:
— Bu késeldin ölüp ketmeydu, belki bu arqiliq Xudaning Oghli ulughlinip, Xudaning shan-sheripi ayan qilinidu — dédi.■
5 Eysa Marta, singlisi we Lazarusni tolimu söyetti.
6 Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi.□
7 Andin kéyin u muxlislirigha:
— Yehudiyege qayta barayli! — dédi.
8 Muxlisliri uninggha:
— Ustaz, yéqindila *u yerdiki* Yehudiylar séni chalma-kések qilmaqchi bolghan tursa, yene u yerge qayta baramsen? — déyishti.□ ■
9 Eysa mundaq dédi:
— Kündüzde on ikki saet bar emesmu? Kündüzi yol mangghan kishi putlashmas, chünki u bu dunyaning yoruqini köridu.
10 Lékin kéchisi yol mangghan kishi putlishar, chünki uningda yoruqluq yoqtur.
11 Bu sözlerni éytqandin kéyin, u:
— Dostimiz Lazarus uxlap qaldi; men uni uyqusidin oyghatqili barimen, — dep qoshup qoydi.■
12 Shunga muxlislar uninggha:
— I Reb, uxlighan bolsa, yaxshi bolup qalidu, — dédi.
13 Halbuki, Eysa Lazarusning ölümi toghruluq éytqanidi, lékin ular u dem élishtiki uyquni dewatidu, dep oylashti.
14 Shunga Eysa ulargha ochuqini éytip:
— Lazarus öldi, — dédi.
15 — Biraq silerni dep, silerning étiqad qilishinglar üchün, *uning qéshida* bolmighanliqimgha xushalmen. Emdi uning yénigha barayli, — dédi.
16 «Qoshkézek» dep atilidighan Tomas bashqa muxlisdashlirigha:
— Bizmu uning bilen bille barayli hem uning bilen bille öleyli, — dédi.□

Eysaning Lazarusni tirildürüshi

17 Eysa muxlisliri bilen Beyt-Aniyagha barghanda, Lazarusning yerlikke qoyulghinigha alliqachan töt kün bolghanliqi uninggha melum boldi.
18 Beyt-Aniya Yérusalémgha yéqin bolup, uningdin alte chaqirimche yiraqliqta idi, □
19 shuning bilen nurghun Yehudiylar Marta bilen Meryemge inisi toghrisida teselli bergili ularning yénigha kelgenidi.
20 Marta emdi Eysaning kéliwatqinini anglapla, uning aldigha chiqti. Lékin Meryem bolsa öyide olturup qaldi.
21 Marta emdi Eysagha: — I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti.
22 Hélihem Xudadin némini tiliseng, Uning sanga shuni béridighanliqini bilimen, — dédi.
23 — Ining qayta tirilidu, — dédi Eysa.
24 Marta:
— Axirqi künide, yene tirilish künide uning jezmen tirilidighanliqini bilimen, — dédi.■

■ **11:4** Yuh. 9:3; 11:40. □ **11:6 «Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi»** — bu ayettiki «shunga» belkim oqurmenlerni heyran qalduridu. Bizde qilche shübhe yoqki, Xuda Özini söygenlernimu intayin söygechke, ularning Xudaning heqiqiy shan-sheripi we ulughluqini körüp chüshinishi, shundaqla étiqadining kücheytilishi üchün bezide béshimizdin bu ishqa oxshap kétidighan azabliq ishlarni ötküzidu (15-ayetni körüng). □ **11:8 «Ustaz»** — grék tilida «Rabbi». ■ **11:8** Yuh. 8:59; 10:31. ■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luqa 8:52. □ **11:16 ««Qoshkézek» dep atilidighan Tomas»** — drék tilida ««Didimos» dep atilidighan Tomas». □ **11:18 «alte chaqirim»** — grék tilida «on besh stadiyon». Bir «stadiyon» 185 métr idi. ■ **11:24** Dan. 12:2; Luqa 14:14; Yuh. 5:29.

25 Eysa uninggha: — Tirilish we hayatliq men özümdurmen; manga étiqad qilghuchi kishi ölsimu, hayat bolidu; ■
26 we hayat turup, manga étiqad qilghuchi ebedil'ebed ölmes; buninggha ishinemsen?■
27 U uninggha: — Ishinimen, i Reb; séning dunyagha kélishi muqerrer bolghan Mesih, Xudaning Oghli ikenlikingge ishinimen.■
28 Buni dep bolup, u bérip singlisi Meryemni astighina chaqirip:
— Ustaz keldi, séni chaqiriwatidu, — dédi.
29 Meryem buni anglap, derhal ornidin turup, uning aldigha bardi
30 (shu peytte Eysa téxi yézigha kirmigen bolup, Marta uning aldigha méngip, uchriship qalghan yerde idi).
31 Emdi *Meryemge* teselli bériwatqan, öyde uning bilen olturghan Yehudiylar uning aldirap qopup sirtqa chiqip ketkinini körüp, uni qebrige bérip shu yerde yigha-zar qilghili ketti, dep oylap, uning keynidin méngishti.
32 Meryem emdi Eysa bar yerge barghanda uni körüp, ayighigha özini étip:
— I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti! — dédi.
33 Eysa Meryemning yigha-zar qilghinini, shundaqla uning bilen bille kelgen Yehudiy xelqning yigha-zar qilishqinini körgende, rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi we: □
34 — Uni qeyerge qoydunglar? — dep soridi.
— I Reb, kélip körgin, — déyishti ular.
35 Eysa köz yéshi qildi. □ ■
36 Yehudiy xelqi: — Qaranglar, u uni qanchilik söygen! — déyishti.
37 We ulardin beziliri:
— Qarighuning közini achqan bu kishi késel ademni ölümdin saqlap qalalmasmidi? — déyishti.
38 Eysa ichide yene qattiq pighan chékip, qebrining aldigha bardi. Qebri bir ghar idi; uning kirish aghzigha chong bir tash qoyuqluq idi.
39 Eysa:
— Tashni éliwétinglar! — dédi.
Ölgüchining hedisi Marta:
— I Reb, yerlikke qoyghili töt kün boldi, hazir u purap ketkendu, — dédi.
40 Eysa uninggha:
— Men sanga: «Étiqad qilsang, Xudaning shan-sheripini körisen» dégenidimghu! — dédi.
41 Buning bilen xalayiq tashni éliwetti. Eysa közlirini asman'gha tikip mundaq dua qildi:
— I Ata, tilikimni anglighining üchün sanga teshekkür éytimen.
42 Tileklirimni hemishe anglaydighanliqingni bilimen; lékin shundaq bolsimu, etrapimdiki mushu xalayiq séning méni ewetkenlikingge ishensun dep, buni éytiwatimen!■
43 Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yuqiri awazda:
— Lazarus, tashqirigha chiq! — dep towlidi.
44 Ölgüchi qol-putliri képenlen'gen, éngiki téngilghan halda tashqirigha chiqti. Eysa ulargha:
— Képenni yéshiwétip, uni azad qilinglar! — dédi.■

■ **11:25** Yuh. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuh. 5:10. ■ **11:26** Yuh. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 6:69. □ **11:33 «*Eysa*... rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi»** —Eysa némige shundaq inkas qayturdi? Bizningche, bu uning gunahning insanlarni ölümge we halaketke, jümlidin Sheytanning ilkige élip barghanliqi tüpeylidin bolghan parakendichilik we pighan-qayghugha qarap, bu ishlardin qattiq hayajanlan'ghanliqi we belkim ghezeplen'genlikini körsitidu. □ **11:35 «Eysa köz yéshi qildi»** — Eysaning köz yashliri toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtalmisaq bolmaydu. ■ **11:35** Luqa 19:41. ■ **11:42** Yuh. 12:30. ■ **11:44** Yuh. 20:7.

Eysani öltürüsh suyiqesti
Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2

45 Meryemning yénigha pete qilip kélip, uning emillirini körgen Yehudiylar ichidin
nurghunliri uninggha étiqad qildi.
46 Lékin ularning ichide beziliri Perisiylerning yénigha bérip, Eysaning qilghan ishlirini
melum qilishti.
47 Shunga bash kahinlar we Perisiyler Yehudiylarning kéngeshmisini yighip:
— Qandaq qilishimiz kérek? Bu adem nurghun möjizilik alametlerni yaritiwatidu. ■
48 Uninggha shundaq yol qoyup bériwersek, hemme adem uninggha étiqad qilip kétidu.
Shundaq bolghanda, Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran
qiliwétidu! — déyishti.□
49 Ularning ichide biri, yeni shu yili bash kahin bolghan Qayafa:
— Siler héchnémini bilmeydikensiler!
50 Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üchün ölüshining
ewzellikini chüshinip yetmeydikensiler, — dédi ■
51-52 (bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üchün,
Eysaning *Yehudiy* xelqi üchün, shundaqla peqet u xelq üchünla emes, belki Xudaning
her yan'gha tarqilip ketken perzentlirining hemmisini bir qilip uyushturush üchün
ölidighanliqidin aldin bésharet bérip shundaq dégenidi).□ ■
53 Shuning bilen ular meslihetliship, shu kündin bashlap Eysani öltürüwétishni qestlidi.
54 Shuning üchün Eysa emdi Yehudiylar arisida ashkara yürmeytti, u u yerdin ayrilip
chölge yéqin rayondiki Efraim isimlik bir shehirige bérip, muxlisliri bilen u yerde turdi.
55 Emdi Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha az qalghanidi. Nurghun kishiler taharetni
ada qilish üchün, héyttin ilgiri yézilardin Yérusalémgha kélishti. □
56 Shuning bilen bille shu kishiler Eysani izdeshti. Ular ibadetxanida yighilghanda bir-
birige:
— Qandaq oylawatisiler? U héyt ötküzgili kelmesmu? — déyishti.■
57 Bash kahinlar bilen Perisiyler bolsa uni tutush üchün, herkimning uning qeyerdilikini
bilse, melum qilishi toghruluq perman chiqarghanidi.

12

Meryemning Eysani etirlishi
Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

1 Ötüp kétish héytidin alte kün ilgiri, Eysa özi ölümdin tirildürgen Lazarus turuwatqan jay
— Beyt-Aniyagha keldi.■

■ **11:47** Zeb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Ros. 4:27. □ **11:48 «Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu!»** — «bu bizning jayimiz» bizningche ibadetxanini körsetse kérek. Éniqki, bu ademlerning ibadetxanini «Xudaning» démeydu, belki «bizning» deydu. Ularning gépidin roshenki, özining menpeetini birinchi orun'gha qoyidu, öz xelqining tinch-amanliqini ikkinchi orun'gha qoyidu. «Bu bizning jayimiz» bashqa birxil terjimisi: «bizning bu ornimiz» (démek, mensipimiz). ■ **11:50** Yuh. 18:14. □ **11:51-52 «bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üchün... aldin bésharet bérip shundaq dégenidi»** — démek, gerche u özi xudasiz adem bolsimu, Tewrat békitken orunda turghach, Muqeddes Roh uning arqiliq (özining dewatqinining menisini toluq chüshenmigen halda) bésharet berdi. ■ **11:51-52** Ef. 2:14, 15, 16. □ **11:55 «Nurghun kishiler taharetni ada qilish üchün...»** — mushu yerdiki «taharet» toghruluq: Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi ölük bir nersige, qan'gha yaki melum késel yarisigha tégip ketken bolsa, «napak» dep hésablinatti we shundaqla pak hésablinish üchün yuyunushi kérek we yene bezi ehwallardimu qurbanliq qilishi kérek idi. Uning üstige perisiyler we «Tewrat ustazliri» özlükidin bu ishlargha nurghun bashqa murekkep qaidilerni qoshuwalghanidi. Mesilen, «Mar.» 7:3-4ni körüng. Shunga «taharet»ni ötküzüshke bezide xéli waqit kérek bolghan. **«Yérusalémgha kélishti»** — grék tilida «Yérusalémgha chiqishti». ■ **11:56** Yuh. 7:11. ■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2.

2 Shu wejidin ular u yerde uninggha ziyapet berdi. Marta méhmanlarni kütüwatatti;
Lazarus bolsa Eysa bilen hemdastixan bolghanlarning biri idi.
3 Meryem emdi nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq ekilip, Eysaning
putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti. Etirning xush puriqi öyni
bir aldi.□
4 Lékin uning muxlisliridin biri, yeni uninggha pat arida satqunluq qilghuchi, Simon-
ning oghli Yehuda Ishqariyot:
5 — Némishqa bu *qimmet bahaliq* etir kembeghellerge sediqe qilip bérilishke üch yüz
dinargha sétilmidi? — dédi□ ■
6 (u bu sözni kembeghellerning ghémini yégenliki üchün emes, belki oghri bolghanliqi
üchün dégenidi; chünki u *muxlislarning ortaq* hemyanini saqlighuchi bolup, daim uning-
gha sélin'ghinidin oghriliwalatti).■
7 Emdi Eysa: — Ayalni öz ixtiyarigha qoyghin! Chünki u buni méning depne künüm üchün
teyyarliq qilip saqlighandur;□ ■
8 chünki kembegheller hemishe siler bilen bille bolidu, lékin men hemishe siler bilen
bille bolmaymen, — dédi.■

Bash kahinlarning Lazarusni öltürüsh suyiqesti

9 Zor bir top Yehudiylar uning shu yerde ikenlikidin xewer tépip, shu yerge keldi.
Ularning kélishi yalghuz Eysani depla emes, yene u ölümdin tirildürgen Lazarusnimu
körüsh üchün idi. ■
10 Lékin bash kahinlar bolsa Lazarusnimu öltürüshni meslihetleshkenidi;
11 Chünki uning sewebidin nurghun Yehudiylar özliridin chékinip Eysagha étiqad qili-
watatti.

Yérusalémgha tentenilik bilen kirish
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-40

12 Etisi, «*ötüp kétish* héyti»ni ötküzüshke kelgen zor bir top xalayiq Eysaning Yérusalémgha
kéliwatqanliqini anglap, ■
13 qolliriga xorma shaxlirini tutushqan halda uni qarshi alghili chiqishti we:
«Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha
mubarek bolghay!» dep warqirashti.□ ■
14 Eysa bir texeyni tépip, uninggha mindi; xuddi *muqeddes yazmilarda* mundaq
pütülgendek: —

15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshek texiyige minip kéliwatidu!».□ ■

□ **12:3 «nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq»** — «bir qadaq» (grék tilida «bir litra») — Rimliqlarning qadiqi, texminen 325 gram. **«Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti»** — yaki «Eysaning putlirigha quydi we chachliri bilen etirni putlirigha sürdi». □ **12:5 «üch yüz dinar»** — shu chaghda addiy bir ishchining yilliq kirimige teng bolatti. ■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yuh. 13:29. □ **12:7 «u buni méning depne künüm üchün teyyarliq qilip saqlighandur»** — bashqa birxil terjimisi: «u shundaq qilip méning depne künümge teyyarliq qiliwatidu». ■ **12:7** Mar. 14:8. ■ **12:8** Qan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ **12:9** Yuh. 11:44. ■ **12:12** Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luqa 19:36. □ **12:13 «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!»** — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu körüng. ■ **12:13** Zeb. 118:25, 26. □ **12:15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshek texiyige minip kéliwatidu!»** — «Zek.» 9:9. «Zion qizi» Yérusalémda turuwatqanlarni, shundaqla barliq Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **12:15** Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Mat. 21:5.

16 Eyni chaghda uning muxlisliri bu ishlarni chüshenmeytti, lékin Eysa shan-sherepte
ulughlan'ghandin kéyin, bu sözlerning uning toghruluq pütülgenlikini, shundaqla bu
ishlarning derweqe uningda shundaq yüz bergenlikini ésige keltürdi.□
17 Emdi u Lazarusni qebridin chaqirip tirildürgen chaghda uning bilen bille bolghan
xalayiq bolsa, bu ishqa guwahliq bériwatatti.
18 Eysa yaratqan bu möjizilik alametnimu anglighachqa, uni qarshi élishqa shu bir top
ademler chiqishqanidi.
19 Perisiyler bolsa bir-birige:
— Qaranglar, *barliq* qilghininglar bikar ketti! Mana emdi pütkül jahan uninggha
egeshmekte! — déyishti.■

Gréklarning Eysa bilen körüshüshni telep qilishi — uning öz ölümi toghruluq sözlishi

20 Ötüp kétish héytida ibadet qilghili kelgenler arisida birnechche gréklarmu bar idi. ■
21 Bular emdi Galiliyening Beyt-Saida yézisidin bolghan Filipning yénigha kélip:
— Ependim, biz Eysa bilen körüshsek, — dep telep qilishti.■
22 Filip bérip buni Andriyasqa éytti. Andin Andriyas we Filip ikkisi Eysagha melum qildi.
23 Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:
— «Insan'oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi. □ ■
24 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp
ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu. □ ■
25 Kimdekim öz hayatini ayisa uningdin mehrum bolidu; lékin bu dunyada öz hayatidin
nepretlense, uni menggülük hayatliqqa saqliyalaydu. □ ■
26 Kimdekim xizmitimde bolushni xalisa, manga egeshsun. Men qeyerde bolsam,
méning xizmetchimmu shu yerde bolidu. Kémdekim méning xizmitimde bolsa, Ata
uninggha izzet qilidu.■
27 Hazir jénim qattiq azabliniwatidu. Men néme déyishim kérek? «Ata, méni bu saettin
qutquzghin!» deymu? Lékin men del mushu waqit-saet üchün keldim. □ ■
28 Ata, naminggha shan-sherep keltürgin!».
Shuan, asmandin bir awaz anglinip:
— Uninggha shan-sherep keltürdüm we yene uninggha shan-sherep keltürimen!» —
déyildi.
29 Buni anglighan shu yerde turghan xalayiq:
— Hawa güldürlidi, — déyishti.
Yene beziler bolsa:
— Bir perishte uninggha gep qildi, — déyishti.
30 Eysa bolsa jawaben: — Bu awaz méni dep emes, silerni dep chüshti. ■
31 Emdi dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi; hazir bu dunyaning
hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi. □ ■

□ **12:16 «Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin...»** — uning ölümdin tirilip ershke kötürülgenlikini körsitidu. ■ **12:19** Yuh. 11:47. ■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yuh. 1:45. □ **12:23 «Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi: — «Insan'oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi...»** — gréklerning (22-ayettiki) telipige bu sirliq sözler qandaq jawab bolidu? Buning toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:23** Yuh. 13:32; 17:1. □ **12:24 «bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu»** — Mesihning «uruqning ölüshi» dégini birxil oxshitishtur. Uruq yerge chüshüp «ölmise» bir tal péti qéliwéridu. Tupraqqa chüshkende «ölse», uningdin nurghun uruq méwileydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36. □ **12:25 «kimdekim öz hayatini ayisa..»** — «ayisa» grék tilida «söyise» yaki «amraq bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33. ■ **12:26** Yuh. 14:3; 17:24. □ **12:27 «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu?»** — Bu «saet» uning kélidighan azab-oqubetlerni tartidighanliqini körsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luqa 22:44. ■ **12:30** Yuh. 11:42. □ **12:31 «hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi»** — «bu dunyaning hökümdari» — Sheytanni körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:31** Yuh. 14:30; 16:11; Kol. 2:15.

32 We men bolsam, yerning üstidin kötürülginimde, pütkül insanlarni özümge jelp qilip
tartimen, — dédi ■
33 (uning buni dégini özining qandaq ölüm bilen ölidighanliqini körsetkini idi).
34 Xalayiq buninggha jawaben uningdin:
— Biz muqeddes qanundin Mesihning ebedgiche qalidighinini anglighan; sen qan-
daqsige «Insan'oghli kötürülüshi kérek» deysen?! Bu qandaqmu «Insan'oghli» bolsun? —
dep soridi.□ ■
35 Shunga Eysa ulargha: — Nurning aranglarda bolidighan waqti uzun bolmaydu.
Shunga qarangghuluqning silerni bésiwalmasliqi üchün, nur bar waqtida *uningda*
ménginglar; qarangghuluqta mangghan kishi özining qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu.
■
36 Nur aranglarda bar waqitta, uninggha ishininglar; buning bilen nurning perzentliri
bolisiler, — dédi.
Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, ulardin ayrilip yoshurunuwaldi.

Yehudiy xelqining Mesihni ret qilishi

37 Gerche u ularning köz aldida shunche tola möjizilik alamet körsetken bolsimu, ular téxi
uninggha étiqad qilmidi.
38 Shuning bilen Yeshaya peyghemberning yazmisida aldin'ala körsitilgen bésharet del
emelge ashurdi:
«I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen'gen?
Hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?»□ ■

39-40 Xalayiqning étiqad qilmighinining sewebi del shuki (xuddi Yeshaya peyghember
yene aldin'ala éytqandek):

«*Perwerdigar* ularning közlirini kor,
Qelbini tash qildi;
Meqset, ularning közlirining körüp,
Qelbining chüshinip,
Gunahliridin yénishining aldini élish üchündur;
Bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim, — *deydu Perwerdigar*».□ ■

41 Bu sözlerni Yeshaya *peyghember Mesihning* shan-sheripini körüp uninggha qarita
aldin'ala söz qilghinida éytqanidi.□ ■

■ **12:32** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14; 8:28. □ **12:34 «sen qandaqsige «Insan'oghli kötürülüshi kérek» deysen?!»** — xalayiqning «Insan'oghli» (Mesih) toghruluq közde tutqini Mesihning ulughluqini körsitidighan «Yar.» 49:10, «Zeb.» 89:35-37, 110:2, «Yesh.» 9:7, «Ez.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ **12:34** 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zeb. 45:7; 89:36; 110:4; Yesh. 9:5; Yer. 23:6; Ez. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. ■ **12:35** Yer. 13:16; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ef. 5:8; 1Tés. 5:4 □ **12:38 «I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen'gen?» hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?»** — «Yesh.» 53:1. «Perwerdigarning biliki» — bir zat, yeni del Xudaning Mesihi bolsa kérek («Yesh.» 53:2, 3-ayetnimu körüng). ■ **12:38** Yesh. 53:1; Rim. 10:16. □ **12:39-40 «Perwerdigar ularning közlirini kor, qelbini tash qildi»** — mushu yerde «Perwerdigar» grék tilida «U». **«Perwerdigar ularning közlirini kor, qelbini tash qildi; meqset, ularning közlirining körüp, qelbining chüshinip, gunahliridin yénishining aldini élish üchündur; bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim»** — «Yesh.» 6:10. ■ **12:39-40** Yesh. 6:9, 10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **12:41 «Bu sözlerni Yeshaya peyghember Mesihning shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi»** — grék tilida «uning shan-sheripini körüp...» déyilidu. Kimning shan-sheripi? Éniqki, «uning» mushu yerde Mesihning özini körsitidu. 37-, 39- we 42-ayetni körüng (kimge étiqad qilish kérek?). Toluq ish «Yesh.» 6:1-13de xatirilinidu. Yeshaya bu bésharetni bergen chaghda Perwerdigar Xudaning shan-sheripini körgechke, xulasimiz shuki, «Mesih Özi Xudaning shan-sheripi we ipadisi»din ibarettur. ■ **12:41** Yesh. 6:1.

42 Wehalenki, gerche hetta Yehudiy aqsaqalliridinmu nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejidin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üchün uni étirap qilmidi. □ ■
43 Buning sewebi, ular insanlardin kélidighan izzet-shöhretni Xudadin kélidighan izzet-shöhrettin yaxshi köretti.■
44 Biraq Eysa yuqiri awaz bilen mundaq dédi:
— Manga étiqad qilghuchi mangila emes, belki méni Ewetküchige étiqad qilghuchidur.
45 Kimki méni körgüchi bolsa, méni Ewetküchini körgüchi bolidu. ■
46 Men manga étiqad qilghuchilar qarangghuluqta qalmisun dep, nur süpitide dunyagha keldim. ■
47 Birsi sözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraqqa tartmaymen; chünki men dunyadikilerni soraqqa tartqili emes, belki dunyadikilerni qutquzghili keldim. ■
48 Biraq méni chetke qaqquchini, shundaqla sözlirimni qobul qilmighanni bolsa, uni soraqqa tartquchi birsi bar. U bolsimu, men éytqan söz-kalamimdur. U axirqi küni uni soraqqa tartidu. ■
49 Chünki men özlükümdin sözliginim yoq, belki méni ewetken Ata ménig némini déyishim we qandaq sözlishim kéreklikige emr bergen. □ ■
50 Uning emrining menggülük hayatliq ikenlikini bilimen. Shunga némini sözlisem, Ata manga buyrughinidek sözleymen.

13

Eysaning muxlislirining putini yuyushi

1 Ötüp kétish héytidin ilgiri, Eysa bu dunyadin ayrilip, Atining yénigha baridighan waqit-saetning yétip kelgenlikini bildi we shuning üchün bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi.□ ■
2 Emdi kechlik tamaq yéyiliwatqanidi; Iblis alliburun Simonning oghli Yehuda Ishqariyotning könglige Eysagha satqunluq qilish weswesisini salghanidi.■
3 Eysa Atining her ishni uning qoligha tapshurghinini, we özining Xudaning yénidin kélip, Xudaning yénigha qaytidighanliqini bilgechke,■
4 dastixandin turup, ton-könglikini yéship, bir löngge bilen bélini baghlidi.
5 Andin jawurgha su quyup, muxlislarning putlirini yuyushqa we bélige baghlighan löngge bilen sürtüp qurutushqa bashlidi.
6 Nöwet Simon Pétrusqa kelgende, Pétrus uninggha:
— I Reb, putumni sen yusang qandaq bolghini?! — dédi.■
7 Eysa uninggha:
— Néme qiliwatqinimni hazir bilmeysen, lékin kéyin bilisen, — dédi.
8 Pétrus: — Sen ménig putumni yusang hergiz bolmaydu! — dédi.

□ **12:42 «nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejidin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üchün uni étirap qilmidi»** — Mushu yerde «sinagog» Yehudiylarning omumiy jemiyitini körsitidu. «Sinagogtin chiqirilish» — kimki sinagodtin chiqiriwétilse, Yehudiylar jemiyitidikiler ular bilen héch bardi-keldi qilmaytti. ■ **12:42** Yuh. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yuh. 5:44. ■ **12:45** Yuh. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yesh. 42:6; 49:6; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47. ■ **12:47** Yuh. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yuh. 3:18; 8:24. □ **12:49 «ménig némini déyishim we qandaq sözlishim kérekliki»** — yaki bolmisa «ménig néme telim-emr bérishim we némini sözlishim kérekliki». ■ **12:49** Qan. 18:18; Yuh. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13. □ **13:1 «Eysa... bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi»** — bu muhebbet belkim töwendiki 1-20-ayetlerde muxlislirining putlirini yuyushi, shundaqla 13-18-bablarda xatirilen'gendek ulargha körsetken sewr-taqet, kechürüm, méhribanliqini, andin axirida ular üchün özini pida qilishining hemmisini öz ichige alghan bolsa kérek. ■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luqa 22:1. ■ **13:2** Luqa 22:3; Yuh. 13:2. ■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yuh. 3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14.

Eysa uninggha jawaben: — Séni yumisam, méning bilen teng nésiweng bolmaydu, — dédi.
9 Simon Pétrus:
— I Reb, undaqta peqet putlirimnila emes, qollirimnimu, béshimnimu yughaysen! — dédi.
10 Eysa uninggha:
— Bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu. Siler pakiz, lékin hemminglar emes, — dédi □ ■
11 (chünki u özini kimning tutup béridighanliqini biletti; shuning üchün u «Hemminglarla pakiz emes» dégenidi). ■
12 Shuning bilen u ularning putlirini yuyup bolghandin kéyin, ton-könglikini kiyip, yene dastixan'gha olturup ulargha mundaq dédi:
— Silerge néme qilghinimni uqtunglarmu?
13 Siler méni «Ustaz» we «Reb» deysiler we rast éytisiler, men shundaqturmen. ■
14 Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek. □ ■
15 Men silerge qilghandek silerningmu hem shundaq qilishinglar üchün bu ülgini qaldurdum. ■
16 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qul xojayinidin üstün turmaydu, elchimu özini ewetküchidin üstün turmaydu. ■
17 Bu ishlarni bilgenikensiler, shundaq qilsanglar bextliksiler!

Eysaning satqunluq bilen tutulushini aldin éytishi
Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luqa 22:21-23

18 Men bularni hemminglargha qaritip éytmidim. Men tallighanlirimni bilimen, lékin *muqeddes yazmilarda* aldin pütülgen: «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!» dégen bu söz emelge ashurulmay qalmaydu. □ ■
19 Men bu ish yüz bérishtin awwal uni silerge éytip qoyayki, u ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler. □ ■
20 Berheq, berheq, silerge shuni éytip qoyayki, kimki men ewetken herqandaq birsini qobul qilghan bolsa, méni qobul qilghan bolidu; we méni qobul qilghuchilar méni Ewetküchini qobul qilghan bolidu.■
21 Eysa bu sözlerni éytqandin kéyin, rohta qattiq pighan chékip, mundaq guwahliq berdi:
— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, aranglarda bireylen manga satqunluq qilidu!■
22 Muxlislar kimni dewatqanliqini bilelmey, bir-birige qarashti.
23 Emdi dastixanda muxlisliridin biri Eysaning meydisige yölinip yatqanidi; u bolsa «Eysa söyidighan muxlis» idi. □ ■
24 Simon Pétrus uningdin *Eysaning* kimni dewatqinini sorap béqishini isharet qildi.

□ **13:10 «...bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu»** — mushu sirliq gepning menisi néme? Bizningche Qutquzghuchimizning «put yuyush» dégen bu herikiti özini eng töwen derijige chüshürüp kréstlinishni qobul qilishigha bésharet bolidu. Shunga, muxlislar buni qobul qilmisa bolmaydu. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **13:10** Yuh. 15:3. ■ **13:11** Yuh. 6:64. ■ **13:13** Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ **13:14 «Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek»** — oqurmenler muxlislarning Mesihni «ustaz» andin «Reb» deydighanliqini (13-ayet), lékin Mesih bolsa özini «Reb» we «ustaz» deydighanliqini bayqiyalaydu (13-14-ayet) we shundaqla tertipning oxshimasliqining sewebini oyliyalaydu. ■ **13:14** Gal. 6:1, 2. ■ **13:15** 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ **13:16** Mat. 10:24; Luqa 6:40; Yuh. 15:20. □ **13:18 «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!»** — «Zeb.» 41:9ni körüng. ■ **13:18** Zeb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuh. 2:19. □ **13:19 «bu ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler»** — yaki «bu ishlar yüz bergende méning «U» (yeni, Mesih) ikenlikimge ishinisiler». ■ **13:19** Yuh. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luqa 10:16. ■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luqa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19. □ **13:23 «Eysa söyidighan muxlis»** — belkim bu «bayan»ning muellipi rosul Yuhanna. «Kirish söz»imizni körüng. ■ **13:23** Yuh. 20:2; 21:7,20.

25 Shuning bilen u Eysaning meydisige yölinip turup uningdin:
— I Reb, u kimdur? — dep soridi.
26 Eysa jawab bérip:
— Bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimge sunsam, shudur, — dédi. Shuning bilen u bir chishlem nanni *ashqa* tögürüp, Simonning oghli Yehuda Ishqariyotqa sundi. □
27 Yehuda nanni éliwidi, Sheytan uning ichige kirdi.
— Qilidighiningni chapsan qil, — dédi Eysa uninggha.
28 (Emdi dastixanda olturghanlarning héchqaysisi uning *Yehudagha* bu sözlerni néme üchün déginini bilmidi.
29 Yehuda ularning ortaq hemyanini tutqini üchün, beziler Eysa uninggha: «Bizge kéreklik héytliq nersilerni élip kel» yaki «Kembeghellerge birer nerse ber» dewatsa kérek, dep oylashti).■
30 Yehuda bu bir chishlem nanni élipla tashqirigha chiqip ketti (bu chagh kéche idi).□

Yéngi emr

31 Yehuda tashqirigha chiqip ketkendin kéyin, Eysa mundaq dédi:
— Emdi Insan'oghli ulughlinidighan waqit-saet yétip keldi we Xuda u arqiliq ulughlinidu.
32 We eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu. □ ■
33 Balilirim, siler bilen bille bolidighan yene azghina waqtim qaldi. Siler méni izdeysiler, lékin méning Yehudiylargha: «Men baridighan yerge siler baralmaysiler» dep éytqinimdek, buni silergimu éytimen.■
34 Silerge yéngi bir emr tapshurimenki, «bir-biringlarni söyünglar». Silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar. ■
35 Aranglarda bir-biringlargha méhir-muhebbitinglar bolsa, hemme adem silerning méning muxlislirim ikenlikinglarni bilidu.■

Eysaning Pétrusning tanidighanliqini aldin éytishi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34

36 Simon Pétrus uningdin:
— I Reb, qeyerge barisen? — dep soridi.
Eysa jawaben: — Men kétidighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen, — dédi.□ ■
37 Pétrus uninggha:

□ **13:26 «bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimge sunsam, shudur»** — dastixanda olturup birsige bir chishlem nanni ashqa tögürgen halda sunush chongqur muhebbitini bildürüsh herikiti idi. ■ **13:29** Yuh. 12:6. □ **13:30 «bu chagh kéche idi»** — bu dégenning esli menisidin bashqa, köchme menisi bardur. Yuqiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36de Eysaning «kündüz» we «qarangghuluq» yaki «kéche» toghruluq sözlirini körüng. □ **13:32 «eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu»** — bizning qarishimizche «özide» mushu yerde «Xuda Özide» dégenni körsitidu. Bezi alimlar mushu yerde «özide» «Mesihning özide» dégenni bildüridu, dep qaraydu. **«Xudamu Özide uni ulughlaydu»** — yaki (yuqiriqi izahatta éytilghandek) «Xuda uni (Insan'oghlining) özide ulughlaydu». Bu muhim 31-32-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:32** Yuh. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yuh. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuh. 2:5; 4:20. □ **13:36 «Men kétidighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen»** — «kéyin egiship barisen» — Pétrus jismaniy tereptin (ölümdin tirilip asman'gha kötürülüsh yolida) Pétrus Rebge egishelmidi, elwette. Lékin Eysaning közde tutqini rohiy jehettiki «Xudaning yolida pida bolush» idi. Shu tereptimu Pétrus Eysagha egishishke teyyar bolmidi. U awwal Eysadin ténip, andin qattiq towa qilish jeryani arqiliq, shundaqla Muqeddes Rohning kélishi bilen u «kéyin» teyyar bolidu. Mesihning «kéyin manga egishisen» dégini bolsa, Pétrus qattiq téyilip ketken waqtida uninggha teselli yetküzidighan qimmetlik wede bolidu. ■ **13:36** Yuh. 21:18; 2Pét. 1:14.

— I Reb, néme üchün hazir séning keyningdin egiship baralmaymen? Sen üchün jénimni pida qilay! — dédi.■
38 Eysa jawaben mundaq dédi:
— Men üchün rasttinla jéningni pida qilamsen? Berheq, berheq, sanga éytip qoyayki, xoraz chillighuche, sen mendin üch qétim tanisen!□ ■

14

Eysa sözini dawam qilidu — «Yol, heqiqet we hayatliqturmen»

1 Könglünglarni parakende qilmanglar! Xudagha ishinisiler, mangimu ishininglar.
2 Atamning öyide nurghun makanlar bar. Bolmighan bolsa, buni silerge éytqan bolattim; chünki men herbiringlargha orun teyyarlash üchün shu yerge kétip barimen.□
3 Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler.□ ■
4 Siler méning qeyerge kétidighanliqimni we u yerge baridighan yolni bilisiler.
5 Tomas uninggha: — I Reb, séning qeyerge kétidighanliqingni bilmeymiz. Shundaq iken, yolni qandaq bilimiz? — dédi.
6 Eysa uninggha:
— Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim Atining yénigha baralmaydu.□ ■
7 Eger méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonughan bolattinglar. Hazirdin bashlap uni tonudunglar hem uni kördünglar, — dédi.
8 — I Reb, Atini bizge körsitip qoysangla, shu kupaye, — dédi Filip.
9 Eysa uninggha mundaq dédi: — «I Filip, siler bilen birge bolghinimgha shunche waqit boldi, méni téxiche tonumidingmu? Méni körgen kishi Atini körgen bolidu. Shundaq turuqluq, sen némishqa yene: «Bizge Atini körsetkeysen» deysen? ■
10 Men Atida, Ata mende ikenlikige ishenmemsen? Silerge éytqan sözlirimni özlüküмdin éytqinim yoq; belki mende turuwatqan Ata Öz emellirini qiliwatidu. ■
11 Méning Atida bolghanliqimgha, Atining mende bolghanliqigha ishininglar. Yaki héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar.□
12 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha *qaytip* kétimen. □ ■

■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luqa 22:33. □ **13:38 «xoraz chillighuche, sen mendin üch qétim tanisen!»** — grék tilida «sen mendin üch qétim tanmighuche, xoraz chillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:34. □ **14:2 «Atamning öyide nurghun makanlar bar»** — bu sözler jennetni körsitemdu? Oqurmenlerning éside barki, Eysa 2-babta öz ténini «Xudaning öyi» (ibadetxana) dep süretlidi, shundaqla 8:35de «Xudaning öyi»ni rohiy jehettin tilgha aldi. Buninggha qarighanda «turalghu-makan»ni rohiy jehettin chüshinish kérek. «qoshumche söz»imizde bu toghrisida toxtilimiz. □ **14:3 «Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler»** — Mesihning bu «qaytip kélish»i Mesihning qiyamette dunyagha kélishi yaki Muqeddes Rohning ewetilishini körsitemdu? Bu üchinchi ayet üstidimu «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:3** Yuh. 12:26; 17:24. □ **14:6 «Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim atining yénigha baralmaydu»** — Mesih üchün Atining yénigha baridighan yol krésttiki ölüm arqiliq bolatti; özige étiqad qilghuchilargha nisbeten, Mesihning özi Atining aldigha baridighan yoldur. ■ **14:6** Yuh. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8. ■ **14:9** Yuh. 10:30. ■ **14:10** Yuh. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21. □ **14:11 «... héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar»** — 11- we 12-ayetlerde «emeller» Eysa yaratqan möjizilik alametler. □ **14:12 «manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha qaytip kétimen»** — bu «téximu ulugh emeller» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luqa 17:6; Ros. 5:12; 19:11.

13 We Atining Oghulda ulughlinishi üchün, hernémini méning namim bilen tilisenglar,
shularni ijabet qilimen. ■
14 Méning namim bilen herqandaq nersini tilisenglar, men silerge shuni ijabet qilimen».

Eysaning Muqeddes Rohni ewetishi; Uning qilidighan ishliri

15 — «Méni söysenglar, emrlirimge emel qilisiler. ■
16 Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu. U siler bilen
ebedgiche birge bolidu. □
17 U bolsimu Heqiqetning Rohidur. Uni bu dunyadikiler qobul qilalmaydu, chünki Uni
körmeydu, ne tonumaydu. Biraq siler Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu
hem silerde makan qilidu.□
18 Men silerni yétim qaldurmaymen, yéninglargha yene qaytip kélimen. ■
19 Azghina waqittin kéyin, bu dunya méni körmeydu, lékin siler körüsiler. Men hayat
bolghanliqim üchün, silermu hayat bolisiler.
20 Shu künde méning Atamda bolghanliqim, silerning mende bolghanliqinglar we
menmu hem silerde bolghanliqimni bilisiler.
21 Kim emrlirimge ige bolup ularni tutsa, méni söygüchi shu bolidu. Méni söygüchini
Atammu söyidu, menmu uni söyimen we özümni uninggha ayan qilimen».
22 Yehuda (Yehuda Ishqariyot emes) uningdin:
— I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish?
— dep soridi.□
23 Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:
— «Birkim méni söyse, sözümni tutidu; Atammu uni söyidu we *Atam* bilen ikkimiz uning
yénigha bérip, uning bilen bille makan qilimiz. □
24 Méni söymeydighan kishi sözlirimni tutmaydu; we siler anglawatqan bu söz bolsa
méning emes, belki méni ewetken Atiningkidur. ■
25 Men siler bilen bille boluwatqan chéghimda, bularni silerge éyttim.
26 Lékin Ata méning namim bilen ewetidighan Yardemchi, yeni Muqeddes Roh silerge
hemmini ögitidu hem méning silerge éytqan hemme sözlirimni ésinglargha keltüridu.■
27 Silerge xatirjemlik qaldurimen, öz xatirjemlikimni silerge bérimen; méning silerge
berginim bu dunyadikilerning berginidek emestur. Könglünglarni parakende qil-
manglar we jür'etsiz bolmanglar.□ ■

■ **14:13** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22. ■ **14:15** Yuh. 14:21, 23; 15:10; 1Yuh. 5:3. □ **14:16 «Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu»** — muhim söz «**bashqa bir** Yardemchi»dur. Birinchi «Yardemchi» bolsa Eysa Mesihning özi, elwette. «Yardemchi» grék tilidiki «paraklétos» dégen sözning menisini toluq ipadilep bérelmeydu. Grék tilidiki «paraklétos»ning toluq menisi «melum birawning yénigha yardem bérishke chaqirilghuchi», yeni «teselli bergüchi», «hemrah», «meslihetchi», «kücheytküchi», «adwokat-aqlighuchi» qatarliqlardur. «Bashqa bir...» dégini bizge shuni körsitiduki, Eysa muxlislar bilen birge bolghan waqtida, ularga qandaq jehetlerdin «Yardemchi» bolghan bolsa, u ulardin ayrilghanda, Muqeddes Roh ularga Eysaning toluq wekili bolup, ikkinchi «Yardemchi» rolida bolidu, dégen qimmetlik wedini bildüridu. □ **14:17 «U bolsimu Heqiqetning Rohidur»** — «Heqiqetning Rohi» — yaki «heqiqetke bashlighuchi Roh». **«siler Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu»** — ular qaysi yol bilen Muqeddes Rohni tonuydu? U shu chaghda qandaq yol bilen «ular bilen bille turidu»? Jawab shübhisizki, ular Eysani tonughachqa, Muqeddes Rohnimu tonughan bolidu; Eysa ular bilen bille turghachqa, Muqeddes Rohmu ular bilen bille turuwatatti. Lékin Eysa ulardin ayrilghandin kéyin Muqeddes Roh ularning «ichide, qelbide, rohida» makan qilidu. ■ **14:18** Mat. 28:20. □ **14:22 «I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish?»** — shübhisizki, muxlislar uni derhal özini pütkül dunyagha ayan qilidu, dep oylatti. □ **14:23 «Atam bilen ikkimiz uning yénigha bérip, uning bilen bille makan qilimiz»** — «Atam bilen ikkimiz» grék tilida «biz». ■ **14:24** Yuh. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ **14:26** Luqa 24:49; Yuh. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ **14:27 «méning silerge berginim bu dunyaning ademlirining berginidek emestur» —** bu dunyadiki ademler bir nerse berginide daim dégüdek xalap bermeydu — aldamchiliq, yalghanchiliq we nurghun shertler bilen béridu. Lékin Xuda bizge bir nerse berse uni qayturghuzmaydu. ■ **14:27** Fil. 4:7.

28 Siler méning: «Men *silerdin* ayrilip kétimen, kéyin yéninglargha yene qaytip kélimen» déginimni anglidinglar. Méni söygen bolsanglar, Atining yénigha kétidighanliqim üchün xursen bolattinglar. Chünki Ata mendin ulughdur. ■
29 Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üchün bu *ishlar* yüz bérishtin awwal silerge éyttim. □ ■
30 Mundin kéyin siler bilen köp sözleshmeymen; chünki bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu. □ ■
31 Lékin bu dunyaning ademlirining méning Atini söyidighanliqimni bilishi üchün Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen. Turunglar, bu jaydin kéteyli». □ ■

15

Eysa — heqiqiy üzüm télidur; uning sözining dawami

1 — «Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen, Atam bolsa baghwendur. □
2 Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu. Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu. □ ■
3 Emdi siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar. □ ■
4 Siler mende izchil turunglar, menmu silerde izchil turimen. Shax talda turmay, özi méwe bérelmeydighinidek, silermu mende izchil turmisanglar, méwe bérelmeysiler.
5 «Üzüm téli» özümdurmen, siler bolsanglar shaxliridursiler. Kim mende izchil tursa, menmu shundaqla uningda turghinimda, u köp méwe béridu. Chünki mensiz héchnémini qilalmaysiler.
6 Birsi mende turmisa, u *kéreksiz* shaxtek tashlinip, qurup kétidu. Bundaq shaxlar yighip kélinip otqa tashlinidu. ■
7 Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. ■
8 Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlislirim ikenlikinglarni ispatlishinglar bilen shan-sherep Atamgha keltürülidu. □

■ **14:28** Yuh. 14:3. □ **14:29 «Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üchün bu ishlar yüz bérishtin awwal silerge éyttim»** — «bu ishlar» — Eysaning tutulup öltürülüshi («silerdin ayrilip kétishim») ularning étiqadigha dehshetlik zerb bolidu. ■ **14:29** Yuh. 13:19; 16:4. □ **14:30 «bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu»** — «bu dunyaning hökümdari» Sheytan, Iblisni körsitidu. ■ **14:30** Yuh. 12:31; 16:11; Ef. 2:2. □ **14:31 «Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen» —** 30-ayet bilen zich baghlinidu. Démek, Eysaning özining tutulushi, sotlinishi, haqaretlinishi andin krést linishini ixtiyari bilen qobul qilishining tüp meqsiti bolsa, Iblisning üstidin qandaqtur bir hoquqqa ige bolush üchün emes, belki Atining iradisi üchün bolidu. ■ **14:31** Yuh. 10:18; Ibr. 10:5. □ **15:1 ««Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen»** — «**heqiqiy** üzüm téli» bolghandin kéyin, saxta yaki por-püchek üzüm télimu barmu? Buning toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **15:2 «Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu»** — bashqa birxil terjimisi «Mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni baghwen (baranggha) ésp qoyidu». Lékin 6-ayetke qarighanda terjimimiz toghra bolsa kérek. **«Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu»** — «putap turidu» grék tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilen ipadilinidu. 4-ayetni körüng. ■ **15:2** Mat. 15:13. □ **15:3 «... siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar»** — «pak» mushu yerde yene «putalghan» dégen menisinimu bildürüshi mumkin. Biraq muhim menisi «pak» ikenlikige shübhisi yoqtur (10:31ni körüng). ■ **15:3** Yuh. 13:10. ■ **15:6** Ez. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ **15:7** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **15:8 «Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlislirim ikenlikinglarni ispatlishinglar bilen shan-sherep atamgha keltürülidu»** — 7-8-ayetke qarighanda, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe ünümlük dua-tilawetlerni öz ichige alidu.

9 Atam méni söyginidek, menmu silerni söydüm; méning méhir-muhebbitimde izchil turunglar.
10 Eger emrlirimni tutsanglar, xuddi men Atamning emrlirini tutqan we hemishe uning méhir-muhebbitide turghinimdek, silermu hemishe méning méhir-muhebbitimde turisiler.■
11 Méning xushalliqim silerde bolsun we shuningdek xushalliqinglar tolup tashsun dep, men bularni silerge éyttim.
12 Méning emrim shuki, men silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar. ■
13 Insanlarning öz dostliri üchün jénini pida qilishtin chongqur méhir-muhebbiti yoqtur. ■
14 Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler. □ ■
15 Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen. Chünki qul xojayinining néme qiliwatqinini bilmeydu. Uning ornigha silerni «dost» dep atidim, chünki Atamdin anglighanlirimning hemmisini silerge yetküzdüm. □ ■
16 Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun, méning namim bilen Atidin néme tilisenglar, u silerge bersun dep silerni tiklidim. □ ■
17 Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar.□

Dunyadikilerning Eysagha bolghan nepriti

18 Bu dunyadikiler silerdin nepretlense, silerdin awwal mendin nepretlen'genlikini bilinglar. ■
19 Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti. Biraq siler bu dunyadin bolmighachqa, belki men silerni bu dunyadin ayrip tallighanliqim üchün, emdi bu dunyadikiler silerdin nepretlinidu. □ ■
20 Men silerge éytqan sözni ésinglarda tutunglar: «Qul xojayinidin üstün turmaydu». Ular manga ziyankeshlik qilghan bolsa, silergimu ziyankeshlik qilidu. Méning sözümni tutqan bolsa, ular silerningkinimu tutidu.■
21 Biraq méning namim tüpeylidin ular silergimu shu ishlarning hemmisini qilidu, chünki ular méni Ewetküchini tonumaydu. ■
22 Eger men kélip ulargha söz qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin hazir gunahi üchün ularning héch bahanisi yoqtur. ■
23 Kimdekim mendin nepretlense Atamdinmu nepretlen'gen bolidu.
24 Men ularning arisida bashqa héchkim qilip baqmighan emellerni qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin ular hazir *emellirimni* körgen turuqluq, yenila hem mendin hem Atamdin nepretlendi. ■

■ **15:10** Yuh. 14:15, 21, 23; 1Yuh. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Ef. 5:2; 1Yuh. 3:16. □ **15:14 «Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler»** — 13-14-ayette Xudaning muhebbitining ulughluqi ayan qilinidu. «Mesihning dostliri» uning emrlirini ada qilghuchilardur. Lékin Mesih barliq kishiler, jümlidin öz emrlirini ada qilmighuchilar, yeni **düshmenliri üchün** jénini pida qilghandur. ■ **15:14** Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. □ **15:15 «Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen»** — «qul» yaki «chakar». ■ **15:15** Yuh. 8:26. □ **15:16 «Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun...»** — «...**bérip** méwe bersun» dégen ibare belkim, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe bolsa, pütün dunyagha **bérip** xush xewer arqiliq bashqilarni Xudaning yoligha keltürüshni öz ichige alidu, dep körsetse kérek. ■ **15:16** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 13:18; Ef. 1:4; Kol. 1:6. □ **15:17 «Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar»** — grék tilida «Silerge shularni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar». ■ **15:18** 1Yuh. 3:13. □ **15:19 «Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti»** — grék tilida «Silermu bu dunyadin bolghan bolsa, bu dunya silerni özining dep söygen bolatti». ■ **15:19** Yuh. 17:14; Gal. 1:10. ■ **15:20** Mat. 10:24; 24:9; Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 16:2. ■ **15:21** Mat. 10:22; Yuh. 16:3. ■ **15:22** Rim. 4:15; 5:20. ■ **15:24** Yuh. 10:37.

25 Lékin bu ishlar ulargha tewe bolghan Tewrat qanunida: «Héchqandaq sewebsizla mendin nepretlendi» dep pütülgen söz emelge ashurulushi üchün shundaq yüz berdi.□ ■
26 Lékin men silerge Atining yénidin ewetidighan Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu. □ ■
27 Silermu manga guwahliq bérisiler, chünki siler bashtin tartip men bilen bille boldunglar.■

16

Kélidighan ziyankeshlikler

1 Silerning putliship ketmeslikinglar üchün bularni silerge éyttim.
2 Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu; hemde shundaq bir waqit-saet kéliduki, silerni öltürgüchi özini Xudagha xizmet qiliwatimen, dep hésablaydu.□ ■
3 Ular bularni ya Atini, ya méni tonumighanliqi üchün qilidu.■
4 Lékin men bu ishlarni silerge éyttimki, waqit-saiti kelgende, men shundaq aldin'ala éytqinimni ésinglargha keltüreleysiler.□ ■

Muqeddes Rohning yétkekchi we ustaz bolidighanliqi

5 — Men bashta bularni silerge éytmidim, chünki men siler bilen bille idim.
Lékin emdi méni ewetküchining yénigha qaytip kétimen. Shundaq turuqluq, aranglardin héchkim mendin: «Nege kétisen?» dep sorimaywatidu.
6 Eksiche, silerge bularni éytqinim üchün, qelbinglar qayghugha chömüp ketti.
7 Emma men silerge heqiqetni éytip qoyayki, méning kétishim silerge paydiliqtur. Chünki eger ketmisem, Yardemchi silerge kelmeydu. Emma ketsem, Uni silerge ewetimen.■
8 U kelgende, bu dunyadikilerge gunah toghrisida, heqqaniyliq toghrisida we axiret soriqi toghrisida heqiqetni bilgüzidu.
9 U ularni gunah toghrisida bilgüzidu, chünki ular manga étiqad qilmidi.□
10 Ularni heqqaniyliq toghrisida *bilgüzidu*, chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler méni yene körelmeysiler.
11 Ularni axiret soriqi toghrisida *bilgüzidu*, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi.□ ■

□ **15:25 «Ulargha tewe bolghan Tewrat qanuni»** — hejwiy, kinayilik söz. 8:17 we izahatini körüng. **«Héchqandaq sewebsizla mendin nepretlendi»** — «Zeb.» 35:7, 19 we 69:4. ■ **15:25** Zeb. 35:19; 69:4 □ **15:26 «...Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu» —** mushu ayettin Muqeddes Rohning shexs ikenliki körünüp turidu. Mesih Uni «Atining yénidin» ewetidu; mushu yerde Muqeddes Roh yene «Atining yénidin **chiqidu**» déyilidu. Grék tilida «chiqidu» dégen péil «hazirqi zaman» shekilde bolghachqa, Muqeddes Rohning herdaim shu heriketni qiliwatqini körsitilidu. ■ **15:26** Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 16:7; Ros. 5:32. ■ **15:27** Ros. 1:8, 21; 5:32. □ **16:2 «Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu»** — yuqiriqi bashqa izahatlarda éytqinimizdek, Yehudiy xelqi birsini «sinagogtin chiqiriwetse», kéyin uning bilen héchqandaq bardi-keldi qilmay, belki uninggha téximu ziyankeshlik qilishimu mumkin. ■ **16:2** Yuh. 9:22, 34; 12:42. ■ **16:3** Yuh. 15:21; 1Kor. 2:8. □ **16:4 «... waqit-saiti kelgende» —** démek, Yehudiy xelqidin we kéyin bashqilar teripidin bolghan ziyankeshlikler kelgende. ■ **16:4** Yuh. 13:19; 14:29. ■ **16:7** Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 15:26. □ **16:9 «U ularni gunah toghrisida bilgüzidu»** — yaki «U ularni öz gunahi toghruluq bilgüzidu» yaki «U ularni gunahning néme ikenlikini bilgüzidu». Dégendek üch terjimisi bolushi mumkin, lékin omumiy menisi asasen oxshash. □ **16:11 «bu dunyaning hökümdari» —** Sheytan, Iblis. **«...Ularni axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi»** — 9-11-ayettiki «U (Muqeddes Roh)... gunah toghrisida... heqqaniyliq toghrisida... we axiret soriqi toghrisida...bilgüzidu....» dégenlerning üstide «qoshumche söz»de azraq toxtilimiz. ■ **16:11** Yuh. 12:31; 14:30; Ef. 2:2; Kol. 2:15.

12 Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler. □
13 Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu. □ ■
14 U méni ulughlaydu; chünki U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu.
15 Atida bar bolghanning hemmisi hem méningkidur; mana shuning üchün men: «U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» dep éyttim.□ ■

Ghem-qayghuliringlar menggü xushalliqqa aylinidu

16 Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; we yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen».□ ■
17 Shunga muxlislarning beziliri bir-birige:
— Bizlerge: — «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler» we yene «Chünki men Atamning yénigha kétimen» dégini néme déginidu?
18 «Az waqittin kéyin» dégen sözining menisi néme? Uning némilerni dewatqanlirini bilmiduq, — déyishidu.
19 Eysa ularning özidin némini sorimaqchi bolghinini bilip ulargha mundaq dédi:
— «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» déginimning menisini bir-biringlardin sorawatamsiler? □
20 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler yigha-zar kötürüsiler, lékin bu dunyadikiler xushal bolushup kétidu; siler qayghurisiler, lékin qayghuliringlar shadliqqa aylinidu.
21 Ayal kishi tughutta azablinidu, chünki uning waqit-saiti yétip kelgen; lékin bowiqi tughulup bolghandin kéyin, bir perzentning dunyagha kelgenlikining shadliqi bilen tartqan azabini untup kétidu. ■
22 Shuninggha oxshash, silermu hazir azabliniwatisiler, lékin men siler bilen qayta körüshimen, qelbinglar shadlinidu we shadliqinglarni héchkim silerdin tartiwalalmaydu.
23 Shu künde siler mendin héchnerse sorimaysiler. Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning namim bilen Atidin némini tilisenglar, u shuni silerge béridu. ■
24 Hazirghiche méning namim bilen héchnéme tilimidinglar. Emdi tilenglar, érishisiler, buning bilen shadliqinglar tolup tashidu!

Bu dunya üstidin ghelibe qilish

□ **16:12 «Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler»** — muxlislar qandaq sözlerni kötürelmeydu? Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **16:13 «Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu»** — «U (Mukeddes Roh)... némini anglighan bolsa» — démek, Muqeddes Rohning Xuda we Uning Kalamidin anglighini. ***«Muqeddes Roh,...*** némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu» — bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:13** Yuh. 12:49; 14:26 □ **16:15 « *Muqeddes Roh*** mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» — Bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:15** Yuh. 17:10. □ **16:16 «yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen»** — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «chünki men Atamning yénigha kétimen» dégen söz tépilmaydu. Lékin bizningche 17-ayet uning eslide barliqini ispatlaydu. ■ **16:16** Yuh. 7:33. □ **16:19 «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler»** — Mesihning mushu déginide közde tutqini, bizningche, uning ölümi, depne qilinishi we ölümdin tirilip muxlisliriga özini ayan qilishidin ibaret. ■ **16:21** Yesh. 26:17. ■ **16:23** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14.

25 Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u
chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, Ata toghruluq silerge ochuq éytimen.
□
26 Shu küni tilekliringlarni méning namim bilen iltija qilisiler. Men siler üchün Atidin
telep qilimen, dep éytmaymen;
27 chünki Ata özimu silerni söyidu; chünki siler méni söyisiler we méning Xudaning yénidin
kelgenlikimge ishendinglar.■
28 Men Atining yénidin chiqip bu dunyagha keldim; emdi men yene bu dunyadin kétip
Atining yénigha barimen».■
29 Muxlisliri:
— Mana sen hazir ochuq éytiwatisen, temsil keltürüp sözlimiding! □
30 Biz séning hemmini bilginingni, shundaqla héchkimning sendin soal sorishining
hajiti yoqluqini emdi bilip yettuq. Shuningdin séning Xudaning yénidin kelgenlikingge
ishenduq, — déyishti.□ ■
31 Eysa jawaben ulargha:
— Hazir ishendinglarmu?
32 Mana, shundaq waqit-saiti kéley dep qaldi, shundaqla kélip qaldiki, hemminglar méni
yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlargha tarqilip kétisiler. Biraq men yalghuz
emesmen, chünki Ata men bilen billidur. □ ■
33 Silerning mende xatirjemlikke ige bolushunglar üchün bularni silerge éyttim. Bu
dunyada turup azab-oqubet tartisiler, emma gheyretlik bolunglar! Men bu dunya
üstidin ghelibe qildim!■

17

Eysaning muxlisliri üchün dua qilishi

1 Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, közlirini ershke tikip, mundaq dua qildi:
— I Ata, waqit-saet yétip keldi; Sen Oghlungni ulughlatquzghaysen; buning bilen
Oghlungmu Séni ulughlatquzidu;■
2 yeni, uning Sen uninggha tapshurghan insanlargha menggülük hayat ata qilishi üchün,
uninggha pütkül et igiliridin üstün hoquq ata qilghiningdek, uni ulughlatquzghay-
sen.□ ■
3 Menggülük hayat shuki, birdinbir heqiqiy Xuda — Séni we Sen ewetken Eysa Mesihni
tonushtin ibarettur.■
4 Men Séning emel qilishim üchün tapshurghan ishingni orundishim bilen Séni yer yüzide
ulughlatquzdum.■

□ **16:25** «Silerge **bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, ata toghruluq silerge ochuq éytimen»** — temsillerdin bolghan birnechche misallar 10-babtin («qoylarning ishiki» we «yaxshi padichi» toghruluq) 13-babtin (ulargha «put yuyush» toghruluq temsil we ölge) 15-babtin («heqiqiy üzüm téli» toghruluq) we 21-ayettin («tughutta bolghan ayal» toghruluq) tépilidu. ■ **16:27** Yuh. 17:8. ■ **16:28** Yuh. 13:3. □ **16:29** «**Mana sen hazir ochuq éytiwatisen, temsil keltürüp sözlimiding!**» — muxlislarning heqiqiy chüshen'gen-chüshenmigini 31-ayettin körünidu. □ **16:30** «**héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoq**» — menisi belkim Mesihning ularning özidin sorimaqchi bolghan soallirini téxi sorimay turupla, ularning sorimaqchi bolghinini alliqachan bilgenlikini közde tutidu. ■ **16:30** Yuh. 21:17. □ **16:32** «**hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlargha tarqilip kétisiler**» — «öz yolliringlargha» yaki «özünglarningkige» (démek, öz öyünglargha). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni körüng. ■ **16:32** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yuh. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yesh. 9:5; Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:13; Kol. 1:20. ■ **17:1** Yuh. 12:23; 13:32. □ **17:2** «Sen **uninggha tapshurghan insanlar...**» — grék tilida «uninggha bergen barliq insanlar...» — démek, Mesihke étiqad qilghuchilar. ■ **17:2** Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. ■ **17:3** Yesh. 53:11; Yer. 9:22 ■ **17:4** Yuh. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30.

5 I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen.□ ■
6 Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim. Ular Séningki idi, Sen ularni manga berding we ular Séning söz-kalamingni tutup keldi.□
7 Ular hazir Sen manga bergen hemme nersilerning Séningdin kelgenlikini bildi.
8 Chünki Sen manga tapshurghan sözlerni ulargha yetküzdüm; ularmu bularni qobul qildi, shuning bilen Sendin chiqqinimni heqiqeten bilip yetti hemde Séning méni ewetkenlikinggimu ishendi.■
9 Bulargha dua qilimen; bu dunyadiki ademlerge emes, belki Sen manga bergen ademlerge dua qilimen; chünki ular Séningkidur.
10 Méning barliqim Séningkidur we Séning barliqing bolsa méningkidur we men ularda sherep taptim.□ ■
11 Men emdi bu dunyada turiwermeymen; lékin ular bu dunyada qaldi we men Séning yéninggha kétiwatimen. I muqeddes Ata, Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki, biz ikkimiz bir bolghinimizdek, ularmu bir bolghay. □
12 Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim; we muqeddes yazmilardiki bésharetning emelge ashurulushi yolida, ularning ichidin halaketke xas bolghan kishidin bashqa birimu yoqalmidi. □ ■
13 Mana emdi séning yéninggha barimen. Méning shadliqim ularda tolup tashsun dep, bu sözlerni dunyadiki waqtimda sözlidim.
14 Men ulargha söz-kalamingni tapshurdum. Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin bolmighini üchün, bu dunyaning ademliri ulardin nepretlinidu. □ ■
15 Ularni bu dunyadin ayriwetkeysen dep tilimeymen, belki ularni rezil bolghuchidin saqlighaysen, dep tileymen. □
16 Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin emestur.
17 Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen, chünki söz-kalaming heqiqettur. □ ■
18 Sen méni dunyagha ewetkiningdek, menmu ularni dunyagha ewettim. ■

□ **17:5 «I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen»** — yaki bolmisa «I Ata, men Sen bilen birge ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüng bilen teng ulughlandurghaysen». ■ **17:5** Yuh. 1:1, 2; 10:30; 14:9. □ **17:6 «Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim»** — Mesihning «Séning namingni ayan qildim» éytqini némini körsitidu? Tewrat-Zeburda Xudaning nurghun namliri (Perwerdigar (Yahweh), Xuda (Elohim), Reb (Adonay) qatarliqlar) ayan qilin'ghandin kéyin Mesih qaysi namni ulargha ayan qilghan? U «Ata» emesmu? ■ **17:8** Yuh. 16:27. □ **17:10 «men ularda sherep taptim»** — «ularda...» mushu yerde közde tutulghini belkim «Sen manga bergen ademlerde..» bolsa kérek. ■ **17:10** Yuh. 16:15. □ **17:11 «Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki...»** — bashqa birxil terjimisi: «Sen naming bilen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini saqlighinki,... ». Mushu yerde «Sen manga tapshurup bergen naming» bolsa yenila Xuda'Atining Öz Mesihige insanlargha ögitish üchün tapshurghan «Ata» (ibraniy tilida «Abba») dégen qimmetlik namidur. □ **17:12 «Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim;...»** — bashqa birxil terjimisi: «Séning naming bilen ularni saqlidim; Sen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini qoghdidim;... ». Bu «nam» yenila yuqiriqi izahatta éytqinimizdek «Ata» bolsa kérektur. **«halaketke xas bolghan kishi»** — grék tilida «halaketning oghli» dégen söz bilen ipadilinidu, u Yehuda Ishqariyotni körsitidu, elwette. Mesihge satqunluq qilghan kishining halaketke yüzlinishi toghruluq bésharetler belkim «Zeb.» 41:9, 109:1-20 we «Pend.» 24:22 (LXX)ni öz ichige alsa kérek. ■ **17:12** Yesh. 8:18; Yuh. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13. □ **17:14 «men bu dunyadin bolmighinimdek...»** — yaki «men bu dunyagha mensup bolmighinimdek...». ■ **17:14** Yuh. 15:19. □ **17:15 «rezil bolghuchi»** — Sheytan, Iblis. □ **17:17 «Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen»** — «Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» grék tilida «muqeddesleshtürgeysen» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Injilda hem Tewratta «muqeddes» dégen söz «pak» hem «Xudagha alayiten atalghan» dégen ikki uqumni bildüridu. ■ **17:17** Zeb. 119:142; Yuh. 8:4. ■ **17:18** Yuh. 20:21.

19 Ularmu heqiqette muqeddes qilinip Özüngge atalsun dep, özümni Sanga xas atay-
men.□ ■
20 Men yalghuz ular üchünla emes, yene ularning sözi arqiliq manga étiqad qilidighanlar
üchünmu dua qilimen.
21 Ularning hemmisi bir bolghay; i Ata, Sen mende, men Sende bolghandek, ularmu
Bizde bir bolghay; shundaq bolghanda, bu dunyadikiler méni Séning ewetkenlikingge
ishinidu. ■
22 Sen manga ata qilghan shan-sherepni ulargha ata qildimki, biz ikkimiz bir bolghan-
dek, ularmu bir bolghay;
23 yeni men ularda, sen mende bolup, ular birlikte kamil qilin'ghay. Shu arqiliq
bu dunyadikiler méni ewetkenlikingni hem méni söyginingdek ularnimu söygenlikingni
bilidu.
24 I Ata, Sen manga bergenliringning hemmisining men bolghan yerde men bilen birge
bolushini, shundaqla méning shan-sheripimni, yeni Sen alem apiride bolushtin burun
méni söygenliking üchün, manga bergen shan-sherepni ularning körüshini xalaymen.■
25 I heqqaniy Ata, bu dunyadikiler séni tonumighan, emma men Séni tonuymen we
bularmu méni Séning ewetkenlikingni bildi. ■
26 We men Séning namingni ulargha ayan qildim we yene dawamliq ayan qilimen.
Shuning bilen, Séning manga körsetken méhir-muhebbiting ularda bolidu we menmu
ularda bolay.□

18

Eysaning tutqun qilinishi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53

1 Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisliri bilen bille tashqirigha chiqip Kidron jilghisin-
ing u qétigha ötti. U yerde bir baghche bar idi. Eysa bilen muxlisliri u baghchige kirdi.□ ■
2 Uninggha satqunluq qilidighan Yehudamu u yerni biletti, chünki Eysa muxlisliri bilen
pat-pat u yerde yighilip olturatti.
3 Shuning bilen Yehuda bir top Rim leshkerliri bilen bash kahinlar hem Perisiyler
ewetken qarawullarni bashlap bu yerge keldi. Ularning qollirida panus, mesh'el we
qorallar bar idi.■
4 Eysa béshigha chüshidighanlarning hemmisini bilip, ularning aldigha chiqip:
— Kimni izdeysiler? — dep soridi.
5 Nasaretlik Eysani, — dep jawab bérishti ular.
Eysa ulargha:
— Mana men bolimen, — dédi.
(Uninggha satqunluq qilghan Yehudamu ularning arisida turatti).
6 Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti.□
7 Shuning bilen Eysa ulardin yene bir qétim:

□ **17:19 «Ularmu heqiqette muqeddes qilinip özüngge atalsun dep...»** — «muqeddes qilinip Özüngge atalsun» grék tilida «ularmu heqiqette muqeddesleshtürülsun» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Yuqiriqi izahatni körüng. ■ **17:19** 1Kor. 1:2,30; 1Tés. 4:7. ■ **17:21** Yuh. 10:38; 14:11; Gal. 3:28. ■ **17:24** Yuh. 12:26; 14:3. ■ **17:25** Yuh. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ **17:26 «men Séning namingni ulargha ayan qildim» —** 6-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **18:1 «Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisliri bilen bille tashqirigha chiqip...»** — mushu yerdiki «tashqirigha chiqip...» ziyapet bolghan öydin yaki Yérusalém shehirining özidin chiqishni bildüridu. Kidron wadisi bolsa sheherning sirtida (sherq terepte) idi. ■ **18:1** 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luqa 22:39. ■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luqa 22:47. □ **18:6 «Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti»** — «Yuhanna»diki bashqa bezi yerlerdiki «Men bolimen» dégen söz Xudaning «Men ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen namini bildüridu. Bizningche mushu yerde «Mana men bolimen» dégenmu shu menini bildüridu; chünki anglighuchilar uni anglapla «arqilirigha yénip yerge yiqilishti».

— Kimni izdeysiler? — dep soridi.
— Nasaretlik Eysani, — déyishti ular.
8 Eysa: — Silerge éyttimghu, men shu bolimen. Eger izdigininglar men bolsam, bularni
ketkili qoyunglar, — dédi.
9 Buning bilen özining: «*Ata*, Sen manga bergenlerdin héchqaysisini yittürmidim» dégen
sözi emelge ashuruldi.□ ■
10 Simon Pétrusning yénida bir qilich bolghach, u shuan uni sughurup, bash kahinning
chakirigha birni urup, ong quliqini shilip chüshürüwetti. Chakarning ismi Malkus idi. ■
11 Eysa Pétrusqa:
— Qilichni ghilapqa sal! Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim? — dédi.□ ■

Eysaning Annasning aldigha élip bérilip, soraq qilinishi
Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luqa 22:54

12 Shuning bilen, leshkerler topi bilen mingbéshi hem Yehudiylarning qarawulliri
Eysani tutup baghlashti.
13 Andin uni aldi bilen Annasning aldigha élip bérishti. Annas bolsa shu yili bash kahin
bolup turghan Qayafaning qéynatisi idi. ■
14 Burun Yehudiy kéngeshmisidikilerge: «Pütün xelqning *halak bolushining* ornigha, birla
ademning ular üchün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa
idi.□ ■

Pétrusning Eysadin ténishi
Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luqa 22:55-57

15 Emdi Simon Pétrus bilen yene bir muxlis Eysaning keynidin egiship barghanidi. U
muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa, bash kahinning sariyigha Eysa bilen teng
kirdi. □ ■
16 Lékin Pétrus bolsa derwazining sirtida qaldi. Shunga bash kahin'gha tonush bolghan
héliqi muxlis tashqirigha chiqip, derwaziwen qiz bilen sözliship, Pétrusni ichkirige
bashlap kirdi.
17 Derwaziwen bolghan shu dédek Pétrustin:
— Senmu bu ademning muxlisliridin emesmu? — dep soridi.
Yaq, emes, — dédi Pétrus.□
18 Emdi hawa soghuq bolghanliqi üchün, chakarlar we qarawullar shaxardin gülxan
yaqqan bolup, uning chöriside issinip turushatti. Pétrusmu ularning yénida turup
issindi.■

Bash kahin Annasning Eysani soraq qilishi
Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luqa 22:66-71

□ **18:9 «Buning bilen özining ... sözi emelge ashuruldi»** — yaki «Buning bilen özining ... sözi emeliyette ispatlandi». Bu sözler asasen hem 6:39 hem 17:12de tépilidu. ■ **18:9** Yuh. 6:39; 10:28; 17:12. ■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luqa 22:50. □ **18:11 «Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim?»** — bu «qedeh» özi tartish kérek bolghan azab-oqubetlerni körsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 we Luqa» 22:42ni körüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 3:2; 22:54. □ **18:14 ««Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üchün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi»** — 11:49-50ni körüng. ■ **18:14** Yuh. 11:50. □ **18:15 «yene bir muxlis...»** — «yene bir muxlis» grék tilida «héliqi muxlis». Yuhanna bayanida pat-pat özini namsiz körsitip «héliqi muxlis» deydu (18:16, 20:2, 3, 4 we 8ni körüng). **«U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa...»** — alimlar namsiz «u muxlis»ni Yuhanna dep bilidu. Chünki ushbu bayanda bolghandek u daim dégüdek peqet «öz közüm bilen körgenlirim»nila asas qilidu. 21:24ni körüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luqa 22:54. □ **18:17 «Senmu bu ademning muxlisliridin emesmu?»** — «sen**mu**» dégen söz belkim birinchi muxlis özining Eysaning muxlisi ikenlikini bu qizgha étirap qilghanliqini körsitidu. ■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luqa 22:55.

19 Bash kahin bolsa Eysadin muxlisliri toghruluq we telimi toghruluq soal sorashqa bashlidi.
20 Eysa uninggha jawaben mundaq berdi:
— Men xelq-alem aldida ashkara söz qilghanmen, barliq Yehudiylar yighilidighan sinagoglarda we ibadetxanida daim telim bérip keldim, men yoshurun héchnéme démidim. ■
21 Bularni némishqa mendin soraysen? Éytqan sözlirimni anglighanlardin sorighin; mana, ular néme dégenlikimni bilidu.
22 Eysa bu sözlerni qilghanda, yénida turghan qarawullardin biri uni bir kachat urup:
— Bash kahin'gha mushundaq jawab qayturamsen? — dédi.■
23 — Eger yaman söz qilghan bolsam, uning yaman ikenlikini köpchilikning aldida körsetkin. Emma éytqanlirim durus bolsa, méni néme üchün urisen? — dédi Eysa uninggha.
24 Buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi.□ ■

Pétrusning Eysadin yene ikki qétim ténishi
Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luqa 22:58-62

25 Simon Pétrus *otning* aldida issinip turuwatqanidi. *Yénidikiler*:
— Senmu uning muxlisliridin emesmiding? — déyishti.
— Yaq, emesmen, — dep tandi Pétrus.□ ■
26 U yerde bash kahinning chakarliridin, Pétrus quliqini késip tashlighan kishige tughqan birsi bar idi. U Pétrusqa:
— Baghchide séni uning bilen bille körgenidimghu?! — dédi.
27 Pétrus yene tandi. Del shu chaghda xoraz chillidi.■

Eysaning waliy Pilatus aldida soraq qilinishi
Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luqa 23:1-25

28 Andin ular Eysani Qayafaning yénidin rimliq waliyning ordisigha élip keldi (shu chaghda tang atqanidi). Uni élip kelgen *Yehudiylar* bolsa özimizni napak qilip bulghimayli dep, ordigha kirmidi. Bolmisa ötüp kétish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti.□ ■
29 Shunga *waliy* Pilatus sirtqa chiqip, ularning aldigha bérip ulargha:
— Bu ademning üstidin néme erz qilisiler? — dep soridi.
30 Ular:
— Bu adem jinayetchi bolmisa, uni sizge tapshurmighan bolattuq, — dep jawab bérishti.□
31 — Uni özünglar élip kétip, öz qanununglar boyiche höküm chiqiringlar! — dédi Pilatus ulargha.
Yehudiylar:
— Bizning héchkimni ölümge mehkum qilish hoquqimiz yoq tursa, — déyishti.

■ **18:20** Yuh. 7:26. ■ **18:22** Yer. 20:2; Ros. 23:2. □ **18:24 «buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi»** — bu ayetke qarighanda ikki bash kahin bar idi. 22-ayette Annasmu «bash kahin» déyilidu. Mumkinchiliki barki, ular nöwet boyiche bash kahinliq wezipisini ötewatqan. 19:21nimu körüng. ■ **18:24** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 22:54. □ **18:25 «yénidikiler»** — grék tilida «ular». ■ **18:25** Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luqa 22:58. ■ **18:27** Yuh. 13:38. □ **18:28 «...Bolmisa ötüp kétish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti»** — mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. 19:14diki izahatni körüng. «Özimizni napak qilip bulghimayli». Ularning közqarishi: «Yehudiy emeslerning öyige kirsek bolmaydu; chünki ular belkim «napak bir nerse» (mesilen bir jeset yaki ölük nerse)ge tegken bolushi mumkin; biz ulargha tegsek ulardiki «napakliq» bizgimu yuqturulushi mumkin» dégendek idi. Démisekmu, ular köngül bölgen bu «taharetler» Tewrattiki muqeddes qanundiki «napakliq» toghruluq belgilimilerdin köp éship ketkenidi. Qiziq yéri shuki, ular «bulghinish»tin qorqup öz «pakliqini» bulghimasliqqa qizghinliq bilen tirishqini bilen, yene Xuda ewetken Qutquzghuchi-Mesihni öltürüsh aldida turatti. ■ **18:28** Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:1. □ **18:30 «bu adem jinayetchi bolmisa...»** — yaki «bu adem rezil qilghuchi bolmisa...».

32 Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldin éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üchün yüz berdi.□ ■
33 Andin Pilatus yene ordisigha kirip, Eysani chaqirtip, uningdin:
— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.■
34 Eysa uninggha:
— Bu soalni özüng sorawatamesen, yaki bashqilar men toghruluq sanga shundaq éytqanmu? — dédi.
35 — Men bir Yehudiymu?! Séni manga tapshurghanlar öz xelqing we bash kahinlarghu! Néme *jinayet* ötküzgeniding? — dédi Pilatus.□
36 Eysa jawaben: — Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur. Eger bu dunyagha tewe bolghan bolsa, xizmetchilirim méning Yehudiylargha tapshurulmasliqim üchün jeng qiliwatqan bolatti. Halbuki, méning padishahliqim bu yerge tewe emestur, — dédi.□ ■
37 Shunga Pilatus uninggha:
— Undaqta, sen padishahmu?
Eysa jawaben: — Shundaq, éytqiningdek, padishahmen. Men shuninggha tughulghanmen, we shuninggha dunyagha keldim: — heqiqetke guwahliq bérishim üchündin ibarettur. Heqiqetke tewe bolghan herbir kishi bolsa méning awazimgha qulaq salidu, — dédi.□
38 Pilatus uningdin:
— «Heqiqet» dégen néme? — dep soridi.
Pilatus mushularni dep, yene tashqirigha, Yehudiylarning aldigha chiqip ulargha:
— Men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim. ■
39 Lékin her yili ötüp kétish héytida siler üchün *mehbuslardin* birni qoyup bérish qaidem bar. Shunga bu «Yehudiylarning padishahi»ni silerge qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi.□ ■
40 Ularning hemmisi jawab bérip:
— Bu ademni emes, Barabbasni qoyup béring! — dep qiyqas-süren sélishti (Barabbas bolsa bir qaraqchi idi).■

19

Eysaning ölümge höküm qilinishi

1 Shuning bilen, Pilatus Eysani élip bérip qamchilatti.□ ■
2 Leshkerler tikenlik shaxlarni örüp, bir taj yasap, uning béshigha kiydürüshti we uninggha *shahane* sösün renglik bir ton kiydürüp,

---

□ **18:32 «Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldin éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üchün yüz berdi»** — oqurmenlerning éside barki, Mesih birnechche qétim Yehudiy xelqining özini öltürüsh üchün étiqadsiz Yehudiy emeslerning qoligha tapshuridighanliqini we shuningdek özining rimliqlar ijad qilghan krésttе ölidighanliqini éytqanidi (mesilen, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luqa» 18:32-33, «Yh.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yuh. 12:32. ■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luqa 23:3. □ **18:35 «men bir Yehudiymu?»** — Pilatusning bu sözi: «Men Yehudiy emes, xelqing sen toghruluq birnéme démigen bolsa, menmu héchnéme démeymen'ghu!» dégen puriqi bar soaldur. □ **18:36 «Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur»** — yaki «méning padishahliqim bu dunyadin emestur». ■ **18:36** Yuh. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37 «Shundaq, éytqiningdek»** —Eysaning bu jawabning grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. ■ **18:38** Mat. 27:24; Luqa 23:4. □ **18:39 «...mehbuslardin birni qoyup bérish qaidem bar»** — yaki: «...mehbuslardin birni qoyup bérish bir aditim bar». ■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luqa 23:17. ■ **18:40** Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luqa 23:19; Ros. 3:1. □ **19:1 «Shuning bilen, Pilatus Eysani élip bérip qamchilatti»** — mushu xil «qamchilash» adette krésttinishtin awwalqi jaza idi. Jaza eswabi tömür yaki söngek parchiliri baghlaqliq nechche taniliq qamcha idi. Bu jazaning özi shunche éghirki, jazalan'ghuchi gahi waqitlarda téxi krésttenmey turupla, uningdin ölüp kétetti. ■ **19:1** Mat. 27:26; Mar. 15:15.

3 uning aldigha kélip:
— Yashighayla, i Yehudiylarning «padishahi»! — dep mesxire qiliship, uning yüzige qayta-qayta kachat saldi.
4 Pilatus bolsa yene ordisidin chiqip, xalayiqqa:
— Mana! Uningdin héchqandaq jinayet tapalmighanliqimni bilishinglar üchün, uni silerning aldinglargha élip chiqtim, — dédi.
5 Buning bilen Eysa béshigha tikenlik taj we uchisigha sösün ton kiygüzülgen halda tashqirigha élip chiqildi. Pilatus ulargha:
— Qaranglar, u ademge! — dédi.□
6 Bash kahinlar we qarawullar uni körüp:
— Uni kréstleng, kréstleng! — dep warqirashti.
Pilatus ulargha: — Uni élip bérip özünglar kréstlenglar! Chünki men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim! — dédi.
7 Yehudiylar uninggha jawaben:
— Bizde shundaq bir qanun bar. Shu qanunimizgha asasen u ölümge mehkum qilinishi kérek, chünki u özini Xudaning Oghli dep atiwaldi.■
8 Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,□
9 yene ordisigha kirip, Eysadin:
— Sen zadi qeyerdin kelgen? — dep soridi.
Lékin Eysa uninggha jawab bermidi.
10 Shunga Pilatus uninggha: — Sen manga gep qilmamsen? Séni qoyup bérishke hoququm barliqini, shundaqla kréstleshkimu hoququm barliqini bilmemsen? — dédi.
11 Eysa jawaben: — Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti. Shuning üchün méni sanga tapshurup bergen ademning gunahi téximu éghirdur, — dédi.□
12 Shu chaghdin tartip, Pilatus uni qoyuwétishke amal izdeytti. Lékin Yehudiylar warqiriship:
— Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz! Özini padishah dégen herbir kishi Qeyserge qarshi chiqqan bolidu! — dep chuqan sélishti.□ ■
13 Pilatus bu sözlerni anglap, Eysani tashqirigha chiqardi we «tash taxtayliq hoyla» dep atalghan, ibraniy tilida «Gabbata» dep atalghan yerde «soraq texti»ge olturdi
14 (u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq künining altinchi saiti etrapida idi). Pilatus Yehudiylargha:
Mana bu silerning padishahinglardur! — dédi.□
15 Lékin ular warqiriship: — Yoqiting, yoqiting, uni kréstleng! — dédi.

□ **19:5 «Qaranglar, u ademge!»** — Pilatus mushu yerde bilmigen halda Zekeriya peyghemberning shu bésharitini aghzigha alghan idi: «Qaranglar, «Shax» dep atalghan adem!» («Zek.» 3:8, 6:12). ■ **19:7** Law. 24:16; Yuh. 5:18; 10:3. □ **19:8 «Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,...»** — Pilatus némishqa qorqti? Eger birsi özini rimliq impérator Qeyserge barawer qilip «Men Xudaning Oghli» dése, «Qeyserning düshmini» dep hésablinishi mumkin; shunga gerche uning Eysani qoyuwetküsi bolsimu, yenila shundaq qilishtin qorqatti. U yene bir tereptin, yeni ayalining Eysa toghruluq agahlandurushidin qorqishimu mumkin idi («Mat.» 27:19). □ **19:11 «Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti»** — «ershtin» dégen söz grék tilida «yuqiridin». Mushu yerde shübhisizki, ershning özini körsitidu. **«... méni sanga tapshurup bergen adem»** — mushu yerde Yehuda emes, belki bash kahin Qayafa idi. Qayafa Yehudiylarning özlirining Qutquzghuchi-Mesihini étiqadsiz rimliqlargha tapshurghanda, emeliyette u pütkül Yehudiy xelqining wekili bolghanidi. □ **19:12 «Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz!»** — «Qeyser» Rim impératorining unwani. «Qeyserning dosti» — bu mexsus bir unwan idi. Pilatus belkim ming teslikte shu alahide unwan'gha érishken bolushi mumkin. U yene shundaq yuqiri unwandin mehrum bolushtin intayin qorqatti. ■ **19:12** Ros. 17:7. □ **19:14 «u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq künining altinchi saiti etrapida idi»** — mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. Bu kündiki héyt «Chagigah» dep atilatti («Qan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 we 18ni körüng). «Altinchi saet» bashqa izahatlirimizda éytqinimizdek, Rim waqtini körsitidu. Bu etigen saet alte idi.

Pilatus ularga: — Méni padishahinglarni krés tligin, demsiler? — dédi.
Bash kahinlar jawaben:
— Qeyserdin bashqa héchqandaq padishahimiz yoqtur! — dep *towlashti*.
Buning bilen Pilatus uni krés tleshke ularga tapshurup berdi.■

Eysaning krés tlinishi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39

16-17 *Leshkerler* Eysani élip mangdi. U öz krés tini yüdüp, «Bash söngek jayi» (ibraniy tilida «Golgota») dégen yerge bardi.■
18 Ular uni shu yerde yene ikki kishi bilen teng krés tke tartti; bu teripide birsi, u teripide birsi we Eysa ularning otturisida krés tke tartildi.
19 Pilatus taxtigha élan yézip krés tke békitip qoydi. Uninggha: — «Nasaretlik Eysa — Yehudiylarning padishahi» dep yézilghanidi. ■
20 Eysa krés tlinidighan yer sheherge yéqin bolghachqa, nurghun Yehudiylar taxtidiki sözlerni oqudi. Taxtidiki sözler ibraniyche, latinche we grékche yéziqta yézilghanidi.
21 Shunga Yehudiylarning bash kahinliri Pilatusqa:
— «Yehudiylarning padishahi» dep yazmang, belki «U özini men Yehudiylarning padishahi, dégen» dep yézing, — déyishti.
22 Biraq Pilatus jawaben:
— Yazidighanni yézip boldum! — dédi.
23 Leshkerler Eysani krés tligendin kéyin, uning kiyimlirini élip, tötke bölüp, herbir leshker bir ülüshtin élishti; ular hem ichidiki uzun köngleknimu élishti; lékin bu könglek tikilmigen, üstidin ayighighiche bir pütün toqulghanidi. ■
24 Shuning üchün leshkerler bir-birige:
— Buni yirtmayli, belki chek tartishayli, kimge chiqsa shu alsun, — déyishti.
Bu ishlar muqeddes yazmilardiki munu sözler emelge ashurulush üchün yüz berdi: —

«Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti,
Méning könglikimge érishish üchün chek tashlashti».
Derweqe, leshkerler shundaq qilishti.□ ■
25 Eysaning krés tining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti. □ ■
26 Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp, anisigha:
— I xanim, mana séning oghlung! — dédi.□
27 Andin u bu muxlisqa:
— Mana séning anang! — dédi.
Shundin étibaren, u muxlis uni özining öyide turghuzdi.

Eysaning ölümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49

■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luqa 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luqa 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luqa 23:38. ■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:34. □ **19:24 «Méning könglikim»** — bashqa birxil terjimisi: «méning chapinim». Zeburda («Zeb.» 22:18) ibraniy tili boyiche «chapan» yaki «könglek»ni körsitidu. **«Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, méning könglikimge érishish üchün chek tashlashti»** — «Zeb.» 22:18. ■ **19:24** Zeb. 22:18 □ **19:25 «Eysaning krés tining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti»** — bu ayetni «Mat.» 27:56 bilen birleshtürüp qarighanda, «Eysaning anisining singlisi», yeni Meryemning singlisi bolsa Zebediyning ayali, shundaqla rosullardin Yuhanna bilen Yaqupning anisi bolush mumkinchiliki bardur. «Mar.» 15:40de u «Salomi» dep atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luqa 23:49. □ **19:26 «Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp...»** — «özi söyidighan muxlisi» belkim bu bayanning muellipi Yuhanna bolushi mumkin. «Kirish söz»imizni körüng.

28 Andin Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmilardiki bésharet emelge ashurulush üchün):
— Ussap kettim! — dédi.□ ■
29 U yerde sirke sharab bilen toldurulghan bir koza bar idi. Ular bir parche bulutni sirke sharabqa chilap, bir lépekgül gholigha baghlap, Eysaning aghzigha tenglidi.
30 Eysa sirke sharabni ichkendin kéyin:
— Tamam boldi! — dédi-de, béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi.□

Eysaning biqinigha neyze sanjilishi

31 U küni *ötüp kétish héytining* teyyarliq küni bolghachqa, krésTlen'genlerning jesetlirini shabat künide krésTte qaldururmasliq üchün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin krésTlen'genlerning putlirini chéqip andin jesetlirini krésTtin tézrek chüshürüwétishni telep qildi. □
32 Shuning bilen leshkerler bérip Eysa bilen bille krésTlen'gen birinchi andin ikkinchi ademning putlirini chaqti.
33 Lékin Eysagha kelgende, uning alliqachan ölgenlikini kördi, shuning bilen uning putini chaqmidi.
34 Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti.□
35 Buni körgüchi silerning ishinishinglar üchün guwahliq béridu; körgüchining guwahliqi heqtur, u özining éytqanlirini heq dep bilidu.
36-37 Bu ishlarning hemmisi muqeddes yazmilarda: «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» we yene bir bésharette: «Ular özliri sanjighan ademge qaraydu» dep aldin éytilghanlarni emelge ashurush üchün yüz berdi.□ ■

Eysaning depne qilinishi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56

38 Bu ishlardin kéyin, Arimatiyaliq Yüsüp Pilatustin Eysaning jesitini élip kétishni telep qildi (Yüsüp Eysaning muxlisliridin idi, lékin Yehudiylardin qorqqini üchün buni mexpiy tutatti); Pilatus ruxset berdi, shuning bilen Yüsüp bérip Eysaning jesitini élip ketti. ■

□ **19:28 «Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmilardiki bésharet emelge ashurulush üchün): — Ussap kettim! — dédi»** — «Zeb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni körüng. ■ **19:28** Zeb. 22:15; 69:21. □ **19:30 «Eysa... béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi»** — Eysa «béshini töwen chüshürdi» andin, «rohini tapshurup berdi». Adettiki adem bolsa, awwal «rohini béridu» **andin** «béshini töwen chüshüridu». Démek, Eysa özi ölüshining deqiqisini talliwaldi, özlükidin öldi (10:17-18ni körüng). □ **19:31 «U küni ötüp kétish héytining teyyarliq küni bolghachqa,...»** — mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti). 14-ayet we izahatini körüng. Yuqirida éytqinimizdek, «pétir nan héyti»ning birinchi küni «shabat küni» dep hésablinatti. Shuningdek bu küni adettiki bir shabat küni (heptining yettinchi küni, yeni shenbe küni) bolghan buloshimu mumkin. Ikki tereptin «shabat» küni bolghachqa, belkim «ulugh kün» déyilishi mumkin idi. **«krésTlen'genlerning jesetlirini shabat künide krésTte qaldururmasliq üchün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin krésTlen'genlerning putlirini chéqip andin jesetlirini krésTtin tézrek chüshürüwétishni telep qildi»** — «Qan.» 21:22-23 we «Yeshua» 8:29da Yehudiy xelqi üchün békitilgen qanun boyiche, ölüm jazasi bérilgen birsining jesiti tüwrük yaki derexte kechkiche ésiqliq turmasliqi kérek idi; bolmisa «zémininglar napak bolidu» dep békitiligen. KrésTke tartilghanlar bezi waqitlarda ikki-üch kün ésilghandin kéyinla öletti. Eger putiliri sunulghan bolsa, köksini toluq kötürelmesliki tüpeylidin nepes alalmay tézla öletti. □ **19:34 «Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti»** — «1Yuh.» 5:6-8ni körüng. «Qan we su»ning teng chiqishi ademning heqiqiy ölgenlikini körsitidu. □ **19:36-37 «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu»** — «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Chöl.» 9:12, «Zeb.» 34:20. **«Ular özliri sanjighan ademge qaraydu»** — «Zek.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Chöl. 9:12; Zeb. 34:20; Zek. 12:10. ■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 12:42.

39 Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodimmu murmekki bilen sebre
arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip, *uning bilen bille* keldi. □ ■
40 Ikkiylen Eysaning jesitini Yehudiylarning depne qilish aditi boyiche dora-
dermanlarni chéchip, kanap rextler bilen orap képenlidi.
41 Eysa kréstlen'gen yerde bir bagh bolup, baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen
yéngi bir bosh yerlik bar idi. □
42 Bu Yehudiylarning héytining teyyarliq küni bolghachqa hem bu yerlik yéqin jayda
bolghanliqi üchün, ular Eysani shu yerlikke qoydi.□

20

Eysaning tirilishi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

1 Heptining birinchi küni tang seher, Magdalliq Meryem qebrige bardi we qebrining
aghzidiki tashning éliwétilgenlikini kördi.□ ■
2 Shunga u yügürginiche kélip Simon Pétrus we Eysa söygen héliqi muxlisning yénigha kélip,
ulargha:
— Ular Rebni qebridin yötkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq! — dédi.□ ■
3 Pétrus bilen héliqi muxlis tashqirigha chiqip, qebrige qarap yol aldi.■
4 Ikkiylen teng yügürüp mangdi, lékin héliqi muxlis Pétrustin téz yügürüp, qebrige birinchi
bolup yétip bardi.
5 U éngiship ichige qarap, kanap képenlerning u yerde yéyiqliq turghanliqini kördi, lékin
ichkirige kirmidi.■
6 Uninggha egiship kelgen Simon Pétrus yétip kélip, qebrige kirdi we u yerde yéyiqliq
turghan kanap képenlerni,
7 shundaqla Eysaning béshigha oralghan yaghliqnimu kördi. Yaghliq képenler bilen bir
yerde emes, belki ayrim yerde yögeklik turatti.■
8 Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi□
9 (chünki ular uning ölümdin qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmi-
lardiki bésharetni téxiche chüshenmeytti). □ ■
10 Shuning bilen ikkiylen öz turalghuliriga qaytishti.□

□ **19:39 «Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodim»** — «Yh.» 3:1-15ni körüng. **«murmekki bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip,...»** — shu chaghdiki «jing» belkim 0.325 kilogram idi, shunga dora-dermanlar 32 kiloche idi. ■ **19:39** Yuh. 3:1; 7:50. □ **19:41 «baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi»** — Injildiki bashqa bayanlardin éniqki, bu qebre (yerlik) tash öngkür idi. «Héchkim shu yerge qoyulmighan» bolghachqa, shu yer Tewrat qanuni boyiche pütünley «pakiz bir jay» (héch ölük tégip baqmighan) dep hésablinatti. □ **19:42 «Yehudiylarning héytining teyyarliq küni bolghachqa,...»** — «héyt» bolsa «pétir nan héyti». Uning birinchi küni bilen shabat küni oxshashla shu küni kech saet 6-de bashlinatti, shunga tézrek depne qilinish kérek idi. □ **20:1 «heptining birinchi küni»** — yeni yekshenbe küni. **«Magdalliq Meryem... qebrining aghzidiki tashning éliwétilgenlikini kördi»** — qebre öngkür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1. □ **20:2 «Ular Rebni qebridin yötkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq!»** — mushu ayettiki «biz» ispatlayduki, Injildiki bashqa «bayanlar»da éytilghandek, eslide Meryem bilen bille yene bashqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni körüng). ■ **20:2** Yuh. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luqa 24:12. ■ **20:5** Yuh. 19:40. ■ **20:7** Yuh. 11:44. □ **20:8 «Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi»** — «héliqi muxlis» (Yuhanna) némige ishendi? U shu képenlerni we yaghliqning shundaq retlik qoyulghanliqini körüp, Eysaning jesitini héchkim oghrilimidi, belki u choqum ölümdin tirildi, dep ishendi. □ **20:9 «uning ölümdin qayta tirilishi..»** — grék tilida «uning ölgenlerning arisidin tirilishi...». **«uning ölümdin qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmilardiki bésharet...»** — biz bashqa yerlerde körsetkinimizdek, Tewrat-Zeburda Mesihning ölümdin tirilishini körsitidighan nurghun bésharetler bardur. ■ **20:9** Zeb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35. □ **20:10 «Shuning bilen ikkiylen öz turalghuliriga qaytishti»** — «öz turalghuliriga» grék tilida «özlirining kige» yaki «özlirining kilerge».

Eysaning Magdalliq Meryemge körünüshi
Mar. 16:9-11

11 Emma Meryem bolsa qebrining sirtida turup yighlawatatti. U yighlap turup qebrining ichige éngiship qariwidi, ■
12 mana aq kiyim kiygen ikki perishte turatti; ularning biri Eysaning jesiti qoyulghan yerning bash teripide, yene biri ayagh teripide olturatti.
13 Ular Meryemdin:
— Xanim, némishqa yighlaysen? — dep soridi.
— Rebbimni élip kétiptu, uni nege qoyghanliqini bilelmeywatimen, — dédi u ulargha.
14 U shu sözlerni qilipla, keynige buruluwidi, Eysaning shu yerde turghanliqini kördi. Lékin u uning Eysa ikenlikini bilmidi.■
15 Eysa uningdin — Xanim, némishqa yighlaysen, kimni izdeysen? — dep soridi.
Meryem uni baghwen shu, dep oylap:
— Teqsir, eger uni siz shu yerdin yötkiwetken bolsingiz, qeyerge qoyghanliqingizni éytip bergeysiz. Men uni élip kétimen, — dédi.
16 Meryem! — dédi Eysa uninggha.
Meryem burulupla, ibraniy tilida:
— Rabboni! — dédi (bu söz «ustaz» dégen menide).
17 Eysa uninggha: — Manga ésilmighin! Chünki men téxi atamning yénigha chiqmidim. Bérip qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu Atanglarning, yeni méning Atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin, dédi.□ ■
18 Shuning bilen Magdalliq Meryem muxlislarning yénigha bérip, ulargha: «Rebni kördüm!» dédi we shundaqla Eysa özige éytqan u sözlerni ulargha yetküzdi.■

Eysaning muxlisligha körünüshi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49

19 Shu küni kechte, yeni heptining birinchi küni kechte, Yehudiylardin qorqqanliqi üchün muxlislar yighilghan öyde ishiklirini him taqiwalghanidi; shu waqitta, Eysa kélip ularning otturisida *körünüp*, öre turghan halda ulargha:
— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi. □ ■
20 Buni dep, qollirini we biqinini ulargha körsetti. Shuning bilen muxlislar Rebni körginidin shadlandi. ■
21 Shunga Eysa ulargha yene:
— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! Ata méni ewetkinidek, menmu silerni ewetimen, — dédi.■
22 Bu sözni éytqandin kéyin, u ularning üstige bir püwlep:
— Muqeddes Rohni qobul qilinglar.

■ **20:11** Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luqa 24:4. ■ **20:14** Mat. 28:9; Mar. 16:9. □ **20:17** **«Eysa uninggha: — Manga ésilmighin!.. *dédi*»** — «manga ésilmighin!» yaki «manga qol tegküziwerme». Kéyinki sözler buning menisining «ésilmighin» ikenlikini éniq körsitidu. **«Bérip qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu atanglarning, yeni méning atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin»** — Eysaning Magdalliq Meryemge körünüshi toghruluq we uninggha éytqan bu muhim sözliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **20:17** Zeb. 22:22; Mat. 28:10; Yuh. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luqa 24:9. □ **20:19** **«Silerge xatirjemlik bolghay»** — ibraniy tilida «Shalom eleyqum!» dégen söz bilen ipadilinidu, ereb tilida «essalamueleykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luqa 24:36; 1Kor. 15:5. ■ **20:20** Yuh. 16:22. ■ **20:21** Yesh. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luqa 4:18; Yuh. 17:18.

23 Kimning gunahlirini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlirini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu! — dédi.□ ■

Eysaning Tomasqa körünüshi

24 Emma on ikkiylenning biri, yeni «qoshkézek» dep atalghan Tomas Eysa kelgende ularning yénida emes idi. □
25 Shunga bashqa muxlislar uninggha:
— Biz Rebni körduq! — déyishti. Lékin Tomas ulargha:
— Uning qollirida mixlarning izini körmigüche, mixlarning izigha öz barmiqimni we biqinigha öz qolumni tiqip baqmighuche, hergiz ishenmeymen, — dédi.
26 Sekkiz kündin kéyin, muxlislar yene shu öy ichide jem bolghanda, Tomasmu ular bilen bille idi. Ishikler taqaqliq tursimu, Eysa kélip ularning arisida turup:
— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi.
27 Andin u Tomasqa:
— Barmiqingni bu yerge tegküzüp, qollirimgha qara. Qolungni uzitip, biqinimgha tiqip, gumanda bolmay, ishen'güchi bolghin! — dédi.■
28 Tomas uninggha: — Méning Rebbim hem méning Xudayimsen! — dep jawab berdi.□
29 Eysa uninggha:
— Méni körgenliking üchün ishending. Körmey turup ishen'güchiler bextliktur! — dédi.■

Ushbu kitabning meqsiti

30 Eysa muxlislirining aldida bu kitabta xatirilenmigen bashqa nurghun möjizilik alametlernimu körsetti. ■
31 Lékin mushular silerni Eysaning Mesih, shundaqla Xudaning Oghli ikenlikige ishensun hem bu arqiliq *uninggha* étiqad qilip, uning nami arqiliq hayatliqqa érishsun, dep yézildi.

21

Eysaning yette muxlisigha körünüshi

1 Bu ishlardin kéyin, Eysa Tibériyas déngizining boyida muxlisligha yene bir qétim köründi. Uning bu qétimqi körünüshi mundaq boldi:□
2 Simon Pétrus, «qoshkézek» dep atalghan Tomas, Galiliyediki Kanaliq Nataniyel, Zebediyning oghulliri we bashqa ikki muxlis bille idi.■
3 Simon Pétrus:
Men béliq tutqili barimen, — dédi.
Köpchilik:
Bizmu sen bilen bille barimiz, — déyishti.

□ **20:23 «Kimning gunahlirini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlirini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu!»** — bu rosullarning kishilerning gunahini toluq kechürüm qilish hoquqi bar, dégenlik emes. Undaq hoquq peqet Xudaghila tewedur. «Mat.» 16:19 we 18:18ni körüng. Bizningche, bu «gunahlarni kechürüm qilish» jamaetning tertipige baghliqtur. Éghir gunah sadir qilghan étiqadchilar jamaetke qatnishiwéremdu? Rebbimiz «Mat.» 18:15-20de bu mesile toghruluq emr béridu; bu emr boyiche jamaetning gunah sadir qilghan emma towa qilmighan qérindashlirini jamaettin chiqirish hoquqi bardur. «Korintliqlargha (1) we (2)»diki «qoshumche söz»imizni körüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 toghruluq chüshendürüshimizni körüng. ■ **20:23** Mat. 16:19; 18:18. □ **20:24 ««qoshkézek» dep atalghan Tomas»** — grék tilida ««Didimus» dep atalghan Tomas». ■ **20:27** 1Yuh. 1:1. □ **20:28 «Méning Rebbim hem méning Xudayimsen!»** — grék tilida «Méning Rebbim hem méning Xudayim!». Hazir barliq muxlislar Mesihning toluq salahiyitini tonup yetkenidi. ■ **20:29** 1Pét. 1:8. ■ **20:30** Yuh. 21:25. □ **21:1 «Tibériyas déngizi»** — Galiliyede bolup, «Galiliye déngizi» we «Xinneseret köli» depmu atilidighan chong köldur. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yuh. 1:46.

Ular tashqirigha chiqip, kémige olturdi, lékin shu bir kéche héchnerse tutalmidi.
4 Tang atay déginide, Eysa qirghaqta turatti, biraq muxlislar uning Eysa ikenlikini bilmidi.
5 Shunga Eysa:
— Balilar, silerde yégüdek bir nerse yoqqu? — dep soridi.
— Yoq, — dep jawab berdi ular.□
6 Eysa ulargha — Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler, — dédi.
Shuning bilen ular torni *shu yaqqa* tashlap, shundaq köp béliq tuttiki, hetta torni tartip chiqiralmay qaldi.□ ■
7 Eysa söygen muxlis Pétrusqa:
— Bu Rebqu! — dédi.
Simon Pétrus uning Eysa ikenlikini anglap, tonini özige yögep (chünki *bélining asti* yalingach idi) özini déngizgha tashlidi.■
8 Qirghaqtin anche yiraq emes bolup, texminen ikki yüz gez yiraqliqta bolghachqa, qalghan muxlislar béliq bilen tolghan torni tartip kichik kémisi bilen qirghaqqa keldi.□
9 Ular qirghaqqa chiqqanda, shaxardin yéqilghan, üstide béliq qoyuqluq gülxanni we nanni kördi.
10 Eysa:
— Emdi tutqan béliqinglardin ekélinglar, — dédi.■
11 Simon Pétrus *kémige* chiqip, torni qirghaqqa tartip chiqardi. Tor chong béliqlar bilen tolghan bolup, jemiy bir yüz ellik üch béliq bar idi. Béliq shunche köp bolghini bilen, tor yirtilmighanidi. □
12 Eysa:
— Kélinglar, nashta qilinglar, — dédi. Muxlislarning ichidin héchkim uningdin:
— Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi. □
13 Eysa nanni ekilip ulargha berdi hem béliqlarnimu shundaq qildi.
14 Mana bu Eysaning ölgendin kéyin tirilip, özini muxlisligha üchinchi qétim ayan qilishi idi.□

Eysaning Pétrusning özidin üch qétim ténishidin kéyin uni eslige keltürüshi

15 Ular nashta qilghandin kéyin, Eysa Simon Pétrustin:
— Yunusning oghli Simon, sen méni bulardinmu chongqur söyemsen? — dep soridi.
— Shundaq Reb, méning séni söyidighanliqimni sen bilisen! — dédi Pétrus.
Eysa uninggha:

□ **21:5 «silerde yégüdek bir nerse yoqqu?»** — grék tilida «béliq tuttunglarmu?» dégenni puritidu. □ **21:6 «Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler»** — Galiliye déngizidiki béliqlar kündüzi déngiz astigha chüshüwalidighini tüpeylidin, shu waqitta béliq tutush zadi mumkin emes idi. ■ **21:6** Luqa 5:4, 6, 7. ■ **21:7** Yuh. 13:23; 20:2. □ **21:8 «texminen ikki yüz gez» —** yüz métrdek. ■ **21:10** Luqa 24:41. □ **21:11 «Béliq shunche köp bolsimu, tor yirtilmighanidi» —** buning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **21:12 «Muxlislarning ichidin héchkim uningdin: — Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi»** — Reb Eysa ulargha tonush bolghan qiyapettin bashqa birxil qiyapette ulargha körün'gen bolsa kérek. □ **21:14 «Eysaning ölgendin kéyin tirilip»** — grék tilida «Eysaning ölgenler ichidin tirilip,...». **«özini muxlisligha üchinchi qétim ayan qilishi»** — belkim on bireylenning jem bolghan waqtida ulargha nisbeten üchinchi qétimqi körünüshini körsitidu.

Undaqta, qozilirimni otlitip baq! — dédi.□
16 U ikkinchi qétim yene uningdin:
— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.
Pétrus yene:
— Shundaq, Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen, — dédi.
Eysa uninggha:
— Undaqta, qoylirimni baq, — dédi.□
17 Üchinchi qétim uningdin yene:
— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.
Pétrus Eysaning üchinchi qétim özidin: «Méni söyemsen?» dep sorighanliqigha köngli yérim bolup:
— Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen, — dédi.
Eysa uninggha:
— Undaqta, qoylirimni otlat. □ ■
18 Berheq, berheq, sanga shuni éytip qoyayki, yash waqtingda bélingni özüng baghlap, qeyerge baray déseng shu yerge mangatting; lékin yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu, — dédi.□ ■
19 Eysa bu sözni Pétrusning qandaq ölüsh arqiliq Xudagha shan-sherep keltüridighanliqini éniq bildürüsh üchün éytti. Andin, uninggha yene:
— Manga egeshküchi bolghin, — dédi.■
20 Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi (bu muxlis kechlik tamaqta Eysaning quchiqigha yölinip: «I Reb, séni tutup béridighan kimdu?» dep sorighan muxlis idi). □ ■
21 Pétrus uni körüp, Eysadin:
— I Reb, bu adem kéyin qandaq bolar? — dep soridi.
22 Eysa uninggha: — Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?! Manga egeshküchi bolghin, — dédi.
23 Buning bilen qérindashlar arisida «Héliqi muxlis ölmeydu» dégen gep tarqaldi. Lékin Eysa Pétrusqa: «U ölmeydu» démigenidi, belki peqet: «Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?!» dégenidi.

Xatime

24 Bu ishlargha guwahliq bergüchi hemde bu ishlarni xatiriligüchi ene shu muxlistur. Uning guwahliqining heqiqet ikenlikini bilimiz.■

□ **21:15 «Yunusning oghli Simon»** — «Yunus» — grék tilida we ibraniy tilida «Yonah» (erebche «Yunus»). Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» déyilidu. **«méni bulardinmu chongqur söyemsen»** — mushu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningche eyni yerde turghan bashqa muxlislarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. **«méning séni söyidighanliqimni sen bilisen!»** — «söyidighanliqim» mushu yerde adette «dost tutush» dégen bir péil bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi grék tilidiki «söyüsh»tin ajiz bolghachqa, bezi alimlar Pétrusning sözi «méning sanga bolghan muhebbitimni «söyüsh» dégili bolmaydu, peqet «dost tutush» dégili bolidu» dégendek kichik péilliqni bildüridu yaki bolmisa Pétrusning özining Eysagha bolghan muhebbitige gumani barliqini bildüridu, dep qaraydu. Biz bu közqarashqa qayilmiz. □ **21:16 «...Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen»** — «söyidighanliqim» dégen söz -15-ayettikidek «dost tutush» dégen péil bilen ipadilinidu. □ **21:17 «Yunusning oghli Simon, méni söyemsen?»** — «söyemsen» — Eysa bu qétim «söyüsh»ni bildürüsh üchün (15-ayettiki) «dost tutush» dégen péilni ishlitidu. **«Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen»** — bu ayettiki «söyemsen?» we «söyidighanliqim» ikkisi yuqirida tilgha élin'ghan «dost bolush» dégen péil bilen ipadilinidu. ■ **21:17** Yuh. 16:30. □ **21:18 «yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu» —** bezi kona tarixlar boyiche, rosul Pétrus axirda Rebbi Eysadek krésтlen'gen (Rim shehiride). ■ **21:18** Yuh. 13:36; Ros. 12:3; 2Pét. 1:14. ■ **21:19** 2Pét. 1:14. □ **21:20 «Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi..»** — yuqirida éytqinimizdek, «Eysa söyidighan muxlis» rosul Yuhannadur. ■ **21:20** Yuh. 13:23; 20:2; 21:7. ■ **21:24** Yuh. 19:35.

25 Eysa bulardin bashqa nurghun ishlarnimu qilghanidi; eger ularning hemmisi bir-
birlep yézilghan bolsa, méningche yézilghan kitablar pütkül alemning özige sighmaytti! ■

■ **21:25** Yuh. 20:30.

Rosullarning paaliyetliri

Muqeddime

1-2 I *hörmetlik* Téofilos, men deslep yazghan bayan Eysa özi tallighan rosullargha Muqeddes Roh arqiliq emrlerni tapshurup asman'gha kötürülgen kün'güche bolghan uning barliq emelliri hem barliq telim bérishlirining bashlanmisi toghrisida idi.□ ■
3 U azab-oqubetlerni tartqandin kéyin, ulargha köp ispatlar bilen özining tirik ikenlikini körsetken; u ulargha qiriq kün ichide körün'gen bolup, Xudaning padishahliqigha ait ishlar toghruluq sözlep bergen;■
4 we ular bilen jem qilin'ghanda mundaq emr qildi: — «Yérusalémdin ayrilmay, siler mendin anglighan, Atining wedisini kütünglar.□ ■
5 Chünki Yehya suda chömüldürgen, lékin siler bolsanglar köp künler ötmey Muqeddes Rohta chömüldürülisiler».■

Eysaning asman'gha kötürülüshi

6 Rosullar *uning bilen* jem qilin'ghanda, uningdin: — I Reb, sen mushu waqitta Israilning padishahliqini eslige keltürmekchimusen? — dep sorashqa bashlidi.□ ■
7 U ulargha mundaq dédi:
— Ata Öz hoquqigha asasen békitken waqit-peytlerni silerning bilish nésiwenglar yoq.□ ■
8 Biraq Muqeddes Roh üstünglargha chüshkende siler küch-qudretke ige bolisiler, Yérusalém, pütün Yehudiye we Samariye boyiche hem jahanning chetlirigiche manga guwahchi bolisiler.■
9 U bu sözlerni qilip bolup, ular qarap turghanda kötürüldi, bir parche bulut uni arigha aldi-de, u ularning neziridin ghayib boldi. ■
10 U asman'gha kötürülgende, ular közlirini kökke tikip qarashqanda, mana tuyuqsiz ularning yénida aq kiyim kiygen ikki adem peyda bolup:□ ■
11 — Ey Galiliyelikler, némishqa öre turghininglarche asman'gha qarap qaldinglar? Siler silerdin ayrilip ershke kötürülgen shu Eysaning asman'gha qandaq kötürülginini körgen bolsanglar, yene shu halda qaytip kélidu, — dédi.□ ■

Yehudaning ornigha Mattiyasning tallinishi

12 Andin ular Yérusalémgha yéqin, uningdin bir chaqirimche yiraqliqtiki Zeytun téghidin Yérusalémgha qaytip keldi. □

□ **1:1-2 «....men deslep yazghan bayan Eysa özi tallighan rosullargha Muqeddes Roh arqiliq emrlerni tapshurup asman'gha kötürülgen kün'güche bolghan uning barliq emelliri hem barliq telim bérishlirining bashlanmisi toghrisida idi» —** démek, «Luqa» dégen kitabta ««uning barliq emelliri hem barliq telim bérishlirining bashlanmisi» xatirlinidu; «Rosullarning paaliyetliri»de bolsa Eysaning «barliq emelliri hem barliq telim bérishliri»ning dawami xatirlinidu. ■ **1:1-2** Luqa 1:1-3; Mar. 16:19; Luqa 9:51; Yuh. 20:21; Ef. 2:17; 1Tim. 3:16. ■ **1:3** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 21:1; 1Kor. 15:5. □ **1:4 «Atining wedisi» —** Muqeddes Roh, elwette. ■ **1:4** Luqa 24:48, 49; Yuh. 14:26; 15:26; 16:7. ■ **1:5** Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 2:4; 11:15, 16; 19:4. □ **1:6 «mushu waqitta Israilning padishahliqini eslige keltürmekchimusen?» —** yaki «mushu waqitta padishahliqni Israilgha qayturamsen?». ■ **1:6** Mat. 24:3. □ **1:7 «Ata Öz hoquqigha asasen békitken waqit-peytlerni silerning bilish nésiwenglar yoq» —** «ata» mushu yerde Xudani körsitidu. ■ **1:7** Mat. 24:36. ■ **1:8** Yesh. 2:3; Luqa 24:48; Yuh. 15:27; Ros. 2:4,32; Ez.11:23; Zek.4:14 ■ **1:9** Mar. 16:19; Luqa 24:51. □ **1:10 «ularning yénida aq kiyim kiygen ikki adem peyda bolup...» —** bu «ademler» perishtiler bolsa kérek. ■ **1:10** Mat. 28:3. □ **1:11 «Siler silerdin ayrilip ershke kötürülgen shu Eysaning asman'gha qandaq kötürülginini körgen bolsanglar, yene shu halda qaytip kélidu» —** «Dan.» 7:13-14, «Zek.» 14:1-3ni körüng. ■ **1:11** Dan. 7:13; Zek.14:4; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luqa 21:27; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **1:12 «uningdin bir chaqirimche yiraqliqtiki Zeytun téghi...» —** grék tilida «uningdin shabat künlük bir seper yiraqliqtiki Zeytun téghi...)».

13 Ular sheherge kirip, özliri turuwatqan öyning üstünki qewitidiki bir öyge chiqti. Shu yerde Pétrus, Yuhanna, Yaqup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning oghli Yaqup, «milletperwer» Simon we *yene bir* Yaqupning oghli Yehuda bar idi. □
14 Bular bir jan bir dil bolup üzüldürmey bérilip dua-tilawet qilishti; bu ishta bir yerge jem bolghanlardin birqanche ayal, jümlidin Eysaning anisi Meryem hemde Eysaning inilirimu bar idi.■
15 Shu künlerning biride, Pétrus qérindashlar otturisida öre turup (jem bolushqanlar bir yüz yigirmige yéqin idi) mundaq dédi:
16 — Qérindashlar, Eysani tutqanlargha yol bashlighuchi bolghan Yehuda heqqide Muqeddes Rohning burun Dawut arqiliq aldin éytqan muqeddes yazmilardiki sözliri emelge éshishi muqerrer idi. □ ■
17 Chünki *Yehuda*mu arimizdin biri hésablan'ghan we *Xudaning* bu xizmitidin nésiwisi bar idi ■
18 (u qilghan qebihlikning in'amidin érishken pulgha bir parche yer sétiwalghanidi, u shu yerde béshichilap yiqilip, üchey-qérini chuwulup ketti; ■
19 bu ish pütkül Yérusalémdikilerge melum bolup, ular u yerni öz tili bilen «Haqeldema» dep atashti. Buning menisi «qan tökülgen yer» dégenliktur) ■
20 Chünki Zeburda *Yehudagha qaritilghan* munu sözler pütülgen: —
«Uning turalghusi chölge aylansun,
Uningda héch turghuchi bolmisun!»
We: —
«Uning yétekchilik ornigha bashqa birsi chiqsun!»□ ■
21-22 Shuning üchün, Reb Eysaning tirilgenlikige biz bilen teng guwahliq bérishi üchün, bir kishini tallishimiz kérek. Bu kishi Eysa arimizda yürgen künlerde, Yehya *peyghem-ber*din chömüldürüshni qobul qilghan kündin bashlap taki asman'gha kötürülgen kün'giche biz bilen bashtin-axir bille bolghan kishilerdin bolushi kérek, — dédi.□ ■
23 Shuning bilen ular Yüsüp (yene Barsabas depmu atalghan, yene bir ismi Yustus) bilen Mattiyas dégen ikki kishini békitip, mundaq dua qilishti:■
24-25 — Sen, i hemme ademning qelbini bilgüchi Perwerdigar! Yehuda téyilip bu xizmet we rosulluqtin mehrum bolup özige xas bolghan yerge ketti. Emdi u tashlap qoyghan xizmet we rosulluqning nésiwisige ige bolushqa bu ikkiylendin qaysisini tallighanliqingni körsetkeysen!■
26 Andin ular bu ikki kishige chek tashliwidi, chek Mattiyasqa chiqti. Shuning bilen u on bir rosul bilen bir qatardin orun alghan hésablandi.□

2

Muqeddes Rohning étiqadchilargha kélishi

□ **1:13 «Shu yerde Pétrus, Yuhanna, Yaqup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning oghli Yaqup, «milletperwer» Simon we yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi» —** grék tilida «Shu yerde Pétrus bilen Yuhanna we Yaqup bilen Andiriyas, Filip we Tomas, Bartolomay we Matta, Alfayning oghli Yaqup we «milletperwer» Simon we yene bir Yaqupning oghli Yehuda bar idi». ■ **1:14** Mat. 13:55. □ **1:16 «Dawut arqiliq aldin éytqan...» —** grék tilida «Dawutning aghzi arqiliq aldin éytqan...». ■ **1:16** Zeb. 41:9; Mat. 26:23, 47; Mar. 14:43; Yuh. 13:18; 18:3. ■ **1:17** Mat. 10:4; Mar. 3:19; Luqa 6:16. ■ **1:18** 2Sam. 17:23; Mat. 27:5. ■ **1:19** Mat. 27:8. □ **1:20 «Uning turalghusi chölge aylansun, uningda héch turghuchi bolmisun!» —** «Zeb.» 69:25. **«Uning yétekchilik ornigha bashqa birsi chiqsun!» —** «Zeb.» 108:8. ■ **1:20** Zeb. 69:25; 109:8. □ **1:21-22 «Reb Eysaning tirilgenlikige biz bilen teng guwahliq bérishi üchün, bir kishini tallishimiz kérek» —** démek, Yehudaning ornigha «guwaqlaq bérish» üchün. ■ **1:21-22** Ros. 6:3. ■ **1:23** Ros. 6:6. ■ **1:24-25** 1Sam. 16:17; 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Ros. 15:8; Weh. 2:23. □ **1:26 «andin ular bu ikki kishige chek tashliwidi, chek Mattiyasqa chiqti. Shuning bilen u on bir rosul bilen bir qatardin orun alghan hésablandi» —** «on ikkinchi rosul» dégen téma toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

1 Emdi «orma héyt» künining waqti-saiti toshqanda, bularning hemmisi Yérusalémda bir
yerge jem bolghanidi.□ ■
2 Asmandin tuyuqsiz küchlük shamal soqqandek bir awaz anglinip, ular olturuwatqan
öyni bir aldi.
3 Ot yalqunidek tillar ulargha körünüp, ularning herbirining üstige tarqilip qondi.
4 Ularning hemmisi Muqeddes Rohqa toldurulup, Roh ulargha söz ata qilishi bilen ular
namelum tillarda sözligili turdi.■
5 U chaghda, asman astidiki barliq ellerdin kelgen nurghun ixlasmen Yehudiy erlermu
Yérusalémda turuwatqanidi.□
6 Emdi *étiqadchilarning* bu awazi anglinip, top-top ademler shu yerge jem bolushti
hemde *étiqadchilarning* özliri turushluq jaydiki tillarda sözlishiwatqanliqini anglap, téngirqap
qélishti.□
7 Ular heyran bolup teejjüplinip:
— Qaranglar, sözlishiwatqanlarning hemmisi Galiliyeliklerghu?
8 Qandaqlarche ularning bizning ana yurtimizdiki tillirimizda sözlishiwatqanliqini
anglawatqandimiz?
9 Arimizda Partiyalar, Médialar, Élamlar, shundaqla Mésopotamiye, Yehudiye, Kapadokiya,
Pontus, Asiya,
10-11 Frigiye hem Pamfiliye, Misir, Liwiyening Kurinige yéqin jayliridin kelgenler, shun-
ingdek mushu yerde musapir bolup turuwatqan Rim shehiridin kelgenler — Yehudiylar
bolsun, Tewrat étiqadigha kirgenler bolsun, Krétlar we Erebler bolsun, hemmimiz
ularning Xudaning qilghan ulugh emellirini bizning ana tillirimizda sözlewatqanliqini
anglawatimiz! — déyishti.
12 Ular hang-tang qélip alaqzadilik bilen bir-birige:
— Bu zadi qandaq ishtu? — déyishti.
13 Emma beziler:
— Bular yéngi sharab bilen obdanla mest bolup qaptu! — dep mesxire qilishti.

Pétrusning chüshendürüshi, Eysa Mesihni jar qilishi

14 Emma Pétrus qalghan on bireylen bilen ornidin turup, awazini kötürüp köpchilikke
mundaq dédi:
— Ey Yehudiyedikiler we Yérusalémda barliq turuwatqanlar! Bu ish silerge melum
bolghayki, sözlirimge qulaq sélinglar!
15 Bular siler oylighandek mest emes, chünki hazir peqet etigen saet toqquz boldi. □
16 Emeliyette bu del Yoél peyghember arqiliq aldin éytilghan shu ishtur:
17 — «Xuda mundaq dédi:
«Men axirqi künlerde Öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen;
Silerning oghul-qizliringlar wehiylik bésharet yetküzidu,

□ **2:1 ««orma héyt» künining waqti-saiti toshqanda,..»** — yaki «orma héyt küni emelge ashurulghanda,...». Bu terjime toghra bolsa «orma héyt küni»ning özi birxil bésharet yaki «bésharetlik resim» bolidu. «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizdiki «héytlar» toghruluq mezmunni körüng. «Orma héyt» — «ötüp kétish héyti»din kéyinki ellikinchi küni kélidighan héyt, shunglashqa bezi waqitlarda grék tilida «Ellikinchi kündiki héyt» («péntékost») dep atilidu (belkim Mayning béshi etrapida). ■ **2:1** Law. 23:15; Qan. 16:9; Ros. 1:14. ■ **2:4** Mat. 3:11; Mar. 1:8; 16:17; Luqa 3:16; Yuh. 14:26; 15:26; 16:13; Ros. 10:46; 11:15; 19:6. □ **2:5 «U chaghda, asman astidiki barliq ellerdin kelgen nurghun ixlasmen Yehudiy erlermu Yérusalémda turuwatqanidi»** — mushu erler belkim héytni tebrikleshke kelgenidi. □ **2:6 «Emdi étiqadchilarning bu awazi anglinip, top-top ademler shu yerge jem bolushti...»** — «awaz» dégen söz toghruluq üch chüshenche bar: (1) 2-ayette tilgha élin'ghan «asmandin (chüshken)... awaz»; (2) terjimimizdek, barliq étiqadchilar namelum til bilen Xudani medhiyeligen chong awazi; (3) grék tilida bezi waqitta «awaz» dégen söz «xewer»ni bildürgechke, mushu yerdiki «awaz» «nurghun ademlerning tuyuqsiz köp tillarda sözlisishiwatqanliqi toghrisidiki xewer»ni bildürüshimu mumkin. □ **2:15 «hazir peqet etigen saet toqquz boldi»** — Yehudiylarning waqit ölchimi boyiche «künning üchinchi saiti».

Silerning yigitliringlar ghayibane alamet körünüshlerni köridu;
Silerning qériliringlar alamet chüshlerni köridu;□ ■
18 Berheq, shu künlerde qullirim üstigimu, dédeklirim üstigimu Rohimni quyimen, ular bésharet yetküzidu.□
19 Men yuqirida asmanlarda karamet ishlar, töwende, zéminda möjizilik alametlerni,
Qan, ot, is-tütek tüwrüklirini körsitimen.
20 Rebning ulugh hem karamet-shereplik küni bolmighuche,
Quyash qarangghuluqqa,
Ay qan'gha aylandurulidu.■
21 Hem shu chaghda shundaq emelge ashuruliduki,
Rebning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu».□ ■

22 Ey Israillar, mushu sözlerni anglanglar. Nasaretlik Eysa bolsa, Xuda aranglarda u arqiliq körsetken qudretlik emeller, karametler we möjizilik alametler bilen silerge testiqlighan bir zat — bu ishlar hemminglargha melum —
23 u kishi Xudaning békitken meqsiti we aldin'ala bilishi boyiche satqunluqqa uchrap tutup bérilgendin kéyin, siler uni Tewrat qanunisiz yürgen ademlerning qoli arqiliq krésтlep öltürgüzdünglar. □ ■
24 Lékin Xuda uni ölümning azablarning ilkidin azad qilip qayta tirildürdi. Chünki ölümning uni tutqun qilishi hergiz mumkin emes. ■
25 Dawut *Zeburda* u toghruluq mundaq aldin éytqan:
«Men Perwerdigarni herdaim köz aldimda körüp kéliwatimen;
U ong yénimda bolghachqa,
Men hergiz tewrenmeymen.■
26 Shunga méning qelbim xushallandi,
Méning tilim shadlinip yayridi;
Méning ténim ümid-arzu ichide turidu;
27 Chünki Sen jénimni tehtisarada qaldurmaysen,
Shundaqla Séning Muqeddes Bolghuchunggha chirishlerni körgüzmeysen.
28 Sen manga hayat yollirini körsetkensen;
Huzurung bilen méni shad-xuramliqqa tolup tashquzisen».□ ■

29 Qérindashlar, men atimiz *padishah* Dawut toghruluq héch ikkilenmey shuni éytimenki, u öldi we uning qebrisi bügünki kün'giche arimizda bar. ■
30 Emdi u peyghember bolup, Xudaning uning textige olturushqa öz pushtidin bireylenni turghuzushqa qesem bilen wede bergenlikini biletti. □ ■

□ **2:17 «Men axirqi künlerde öz Rohimni barliq et igiliri üstige quyimen»** — «axirqi künler» yaki «axir zaman» adette Injil dewrining özini körsitidu; démek, Mesihning birinchi qétim dunyagha kélishidin tartip ikkinchi qétim kélishigiche bolghan waqitni körsitidu. «Rohimni» grék tilida mushu yerde «Rohimdin» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **2:17** Yesh. 44:3; Ez. 11:19; 36:27; Yo. 2:27-29; Zek. 12:10; Luqa 2:36; Yuh. 7:3; Ros. 10:45; 21:9. □ **2:18 «shu künlerde qullirim üstigimu, dédeklirim üstigimu Rohimni quyimen...»** — «Rohimni» grék tilida mushu yerde «Rohimdin» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **2:20** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Weh. 6:12-13 □ **2:21 «...hem shu chaghda shundaq emelge ashuruliduki, Rebning namini chaqirip nida qilghanlarning hemmisi qutquzulidu»** — (17-21-ayet) «Yo.» 2:28-ün32ni körg. ■ **2:21** Yo. 2:30-32; Rim. 10:13. □ **2:23 «Tewrat qanunisiz yürgen ademler»...** — mushu yerde yat ellikler, bolupmu rimliqlarni körsitidu. ■ **2:23** Ros. 4:28; 5:30. ■ **2:24** Ros. 10:40. ■ **2:25** Zeb. 16:8-11. □ **2:28 «...Sen manga hayat yollirini körsetkensen; huzurung bilen méni shad-xuramliqqa tolup tashquzisen».»** — (25-28-ayet) «Zeb.» 16:8-11ni körüng. ■ **2:28** Zeb. 16:8-11. ■ **2:29** 1Pad. 2:10; Ros. 13:36. □ **2:30 «öz pushtidin bireylen...»** — grék tilida «uning chatiriqidin chiqqandin bireylen...». ■ **2:30** 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Luqa 1:32; Ros. 13:23; Rim. 1:3; 2Tim. 2:8.

31 U Mesihning *ölgendin kéyin* tirildürülidighinini aldin'ala körüp yetken we bu munasiwet bilen Mesihning tehtisarada qaldurulmaydighinini we ténining chirimeydighinini tilgha alghan. ■
32 Xuda del bu Eysani ölümdin tirildürdi, we hemmimiz bu ishning guwahchilirimiz. ■
33 U Xudaning ong yénida shan-sherep ichide olturghuzulup, shundaqla Ata wede qilghan Muqeddes Rohni qobul qilip, hazir körüwatqan hem anglawatqanliringlarni töküp *bizlerge* chüshürdi. □ ■
34-35 Chünki Dawut özi ershke chiqqan emes; lékin u munu sezlerni *Zeburda* éytqan: —
«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —
«Men séning düshmenliringni textipering qilmighuche,
Méning ong yénimda olturghin!»».□ ■
36 Shuning üchün, pütkül Israil jemetidikiler shuni qet'iy bilsunki, Xuda siler krést ligen del ushbu Eysani hem Reb hem Mesih qilip tiklidi!».
37 Bu sözler anglighanlarning yürikige sanjilghandek qattiq tegken bolup ular Pétrus we bashqa rosullardin:
— I qérindashlar, undaqta biz néme qilishimiz kérek? — dep sorashti.■
38 Pétrus ulargha: — Towa qilinglar, herbiringlar Eysa Mesihning namida gunahliringlarning kechürüm qilinishi üchün chömüldürüshni qobul qilinglar we shundaq qilsanglar Xudaning iltipati bolghan Muqeddes Roh silerge ata qilinidu.
39 Chünki bu wede silerge we silerning baliliringlargha, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu.□ ■
40 Pétrus yene nurghun bashqa sözler bilen ularni agahlandurup ulargha:
— Siler özünglarni bu iplas dewrdin qutquzunglar! — dep jékilidi.
41 Shuning bilen uning sözini qobul qilghanlar chömüldürülüshti. Shu küni *jamaetke* qoshulghanlar üch mingche kishi idi.
42 Ular özlirini izchil halda rosullarning telimige, *étiqadchilarning* birlik-hemdemlikige, nanni oshtushqa we dualargha béghishlidi. □

Étiqadchilar arisidiki inaqliq

43 We qorqunch ularning herbirining üstige chüshti we rosullarning wasitisi bilen nurghun karametler we möjizilik alametler yüz berdi. ■
44 Pütün étiqadchilar dawamliq jem bolup bille yashap, barliqini ortaq tutushti.■
45 Ular mal-mülüklirini sétip, pulini herkimning éhtiyajigha qarap hemmisige teqsim qilishatti. ■
46 Ular her küni ibadetxana hoylisigha bir niyette jem bolushatti, öy-öylerde xushalxuramliq we aq köngüllük bilen ortaq ghizaliship, nanni oshtup yéyiship, □

■ **2:31** Zeb. 16:10; Ros. 13:35. ■ **2:32** Yuh. 15:27; Ros. 1:8. □ **2:33 «shundaqla Ata wede qilghan Muqeddes Rohni qobul qilip,...»** — yaki «shundaqla Atidin Muqeddes Roh ata qilish wedisini tapshuruwélip,...». ■ **2:33** Ros. 1:4; 5:31; 10:45; Fil. 2:9. □ **2:34-35 «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning düshmenliringni textipering qilmighuche, Méning ong yénimda olturghin!»»** — «Zeb.» 110:1. ■ **2:34-35** Zeb. 110:1; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Ibr. 1:13. ■ **2:37** Zek. 12:10; Luqa 3:10; Ros. 9:6; 16:30. □ **2:39 «bu wede silerge we silerning baliliringlargha, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu»** — «bu wede» Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **2:39** Yo. 2:30-32; Ef. 2:13. □ **2:42 «étiqadchilarning birlik-hemdemliki»** — bu alahide menide bolup, grék tilida «ortaqliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem Xuda bilen bolghan alaqini, hem étiqadchilarning bir-biri bilen bolghan zich alaqisini we Xudaning shapaitidin ortaq nésiwe bolushni bildüridu. **«nan oshtush»** — shübhisizki, ularning Eysaning ölümini xatirilesh üchün nan oshtushini körsitidu («Mat.» 26:26-28, «1Kor.» 11-bab, 17-34ni körüng). ■ **2:43** Mar. 16:17; Ros. 5:12. ■ **2:44** Qan. 15:4; Ros. 4:32. ■ **2:45** Yesh. 58:7; Ros. 4:35. □ **2:46 «ular her küni ... aq köngüllük bilen ortaq ghizaliship, nanni oshtup yéyiship,...»** — 2:42diki izahatni körüng.

47 Xudagha medhiye oqushatti; ular pütkül xalayiqning izzitige sazawer boldi. Reb her küni qutquzuluwatqanlarni jamaetke qoshatti.□ ■

3

Pétrus bilen Yuhannaning tokur ademni saqaytishi

1 Bir küni ibadetxanida dua qilinidighan waqitta, yeni chüshtin kéyin saet üchte, Pétrus bilen Yuhannamu ibadetxanigha chiqip barghanidi.□
2 Shu peytte bir tughma tokur ademmu bu yerge élip kéliniwatqanidi. Her küni, kishiler uni ibadetxanigha kirgenlerdin sediqe tilisun dep, ibadetxanidiki «Güzel derwaza» aldigha ekélip qoyatti.■
3 U Pétrus bilen Yuhannaning ibadetxanigha kirip kétiwatqinini körüp, ulardin sediqe tilidi.
4 Pétrus bilen Yuhanna uninggha nezirini saldi. Pétrus uninggha:
— Bizge qara! — dédi.
5 U ulardin bir nerse kütüp, közlirini üzmey qarap turatti.
6 Biraq Pétrus uninggha:
— Mende altun yaki kümüsh yoq; lékin qolumda barini sanga bérey. Nasaretlik Eysa Mesihning nami bilen, ornungdin turup mang! — déwidi,■
7 uni ong qolidin tartip, yölep turghuzdi. U ademning put we oshuq béghishliri shuan küchlendürülüp,
8 ornidin des turup méngishqa bashlidi. U méngip we sekrep, Xudagha medhiye oqughan halda ular bilen bille ibadetxana hoylisigha kirdi.
9 Barliq xalayiq uning méngip Xudagha medhiye oqughanliqini körüp
10 uning ibadetxanidiki «güzel derwaza» aldida sediqe tilep olturidighan héliqi adem ikenlikini tonup, uningda yüz berginige heyranuhes bolup dang qétip qélishti.

Pétrusning ibadetxanida éytqan sözliri

11 *Saqayghan kishi* Pétrus bilen Yuhannagha ching ésilip turuwalghanda, heyran bolushqan barliq xelq ularning yénigha *ibadetxanidiki* «Sulayman péshaywini» dégen yerge yügürüp kélishti.
12 Bu ehwalni körgen Pétrus xalayiqqa mundaq dédi:
— I Israillar! Bu ishqa némanche heyran bolisiler? Biz xuddi öz küch-kudritimiz yaki ixlasmenlikimizge tayinip bu ademni mangdurghandek bizge némanche tikilip qaraysiler?
13 Emeliyette bolsa, ata-bowilirimizning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi Öz xizmetkari bolghan Eysani shan-sherep bilen ulughlighan. Biraq siler bolsanglar uni *rimliqlargha* tutup berdinglar; andin *waliy* Pilatus uni qoyup bérishni höküm qilghandin kéyin, siler Pilatusning aldida uningdin ténip ret qilishtinglar. □ ■
14 Mana siler Muqeddes we Heqqaniy Bolghuchidin ténip, uni ret qilip *Pilatustin* uning ornigha bir qatilni qoyup bérishni telep qildinglar. ■
15 Shundaq qilip, hayatliqni barliqqa Keltürgüchini öltürdünglar! Biraq Xuda uni ölümdin tirildürdi, biz mana buninggha guwahchidurmiz. □ ■

□ **2:47 «...Reb her küni qutquzuluwatqanlarni jamaetke qoshatti» —** yaki «...Reb her küni qutquzuluwatqanlarni ularning arisigha qoshatti». ■ **2:47** Ros. 5:14; 11:21. □ **3:1 «saet üchte» —** ibraniylarning waqti boyiche «saet toqquzda». ■ **3:2** Yuh. 9:8; Ros. 14:8. ■ **3:6** Ros. 4:10. □ **3:13 «ata-bowilirimizning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi öz xizmetkari bolghan Eysani shan-sherep bilen ulughlighan» —** Mesihning «Perwerdigarning xizmetkari» yaki «Perwerdigarning quli» süpiti ikenliki toghruluq bésharetler «Yesh.» 42:1-18, 49-bab, 50:3-11, 52:13-53:12de körülidu. ■ **3:13** Mis. 3:6,15; Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40. ■ **3:14** Luqa 23:18. □ **3:15 «Xuda uni ölümdin tirildürdi» —** grék tilida: «Xuda uni ölgenlerdin tirildürdi». ■ **3:15** Ros. 1:8; 2:32.

16 Mana uning namigha qilghan étiqad arqiliq, uning nami siler körüwatqan we tonuydighan bu ademge derman kirgüzdi; uning arqiliq bolghan étiqad u kishini köz aldinglarda sellimaza saq-salamet qildi.
17 Emdi qérindashlar, silerning we shuningdek silerning bashliqliringlarningmu bu ishni gheplette qilghanliqinglarni bilimen.
18 Lékin Xuda barliq peyghemberlerning aghzi bilen aldin'ala jakarlighanlirini, yeni uning Mesihining azab-oqubet tartidighanliqini shu yol bilen emelge ashurdi. ■
19 Shuning üchün gunahinglarning öchürüwétilishi üchün hazir towa qilip yolliringlardin burulunglar! Shundaq qilghanda, insanlarning jénini yéngilanduridighan pesil-künler Perwerdigarning huzuridin chiqip kélidu ■
20 we u siler üchün aldin tiklen'gen Mesih, yeni Eysani qéshinglargha qaytidin ewetidu.
21 Hazirche bolsa, Xudaning desleptiki zamanlardin tartip muqeddes peyghemberlirining aghzi bilen éytqinidek, hemme mewjudatlar yéngilinidighan waqit kelmigüche, ershler uni qobul qilip, uninggha makan bolidu.
22 Musa derweqe mundaq dégenidi: — «Perwerdigar Xudayinglar öz qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghember turghuzidu. Uning silerge éytqan barliq sözlirini anglap, uninggha toluq itaet qilishinglar kérek! ■
23 Chünki bu peyghemberning sözini anglimaydighanlarning herbiri xelq qataridin üzüp tashlinidu».□
24 Derweqe, Samuil *peyghember* we uningdin kéyin kélip bésharetlerni yetküzgen peyghemberlerning hemmisi bu künler toghrisida aldin éytqan.
25 Siler bu peyghemberlerning perzentlirisiler we Xuda ata-bowanglar bilen tüzgen ehdining perzentliridursiler — bu ehde boyiche Xuda Ibrahimgha: «Séning nesling arqiliq yer yüzidiki barliq aile-jemetlerge bext-beriket ata qilinidu» dep wede bergen. ■
26 Shunga Xuda herbiringlarni öz rezillikliringlardin qayturup, silerge bext-beriket ata qilish üchün, xizmetkari Eysani turghuzup, uni awwal silerge ewetti.□

4

Pétrus bilen Yuhannaning aliy kéngeshmide soraq qilinishi

1 Pétrus bilen Yuhanna xalayiqqa gep qiliwatqanda, kahinlar, ibadetxana qarawullirining bashliqi we Saduqiylar ularning yénigha kélip qaldi.□
2 Ular *rosullarning* xalayiqqa telim bérishi, jümlidin «Eysaning wasitisi bilen ölgenler tirildürülidu» dep jakarlighini üchün intayin esebiyleshti .□
3 Ular ularni tutqun qilip, etisigiche türmige solap qoydi, chünki kech kirip qalghanidi.□
4 Lékin jar qilin'ghan söz-kalamni anglighanlarning köpi étiqad qildi; shuning bilen étiqad qilghan erlerning sanila besh minggha yetti.

■ **3:18** Yesh. 50:6; 53:5; Luqa 24:27. ■ **3:19** Ros. 2:38. ■ **3:22** Qan. 18:15-16, 19; Yuh. 1:46; Ros. 7:37. □ **3:23 «...Chünki bu peyghemberning sözini anglimaydighanlarning herbiri xelq qataridin üzüp tashlinidu»** — (22-23-ayet) «Qan.» 18:15-19). Bu bésharet Eysa Mesihni körsitidu, elwette. U toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:25** Yar. 22:18; Gal. 3:8. □ **3:26 «Shunga Xuda herbiringlarni öz rezillikliringlardin qayturup, silerge bext-beriket ata qilish üchün, xizmetkari Eysani turghuzup, uni awwal silerge ewetti»** — «... uni (Eysani)... **awwal** silerge ewetti» — démek, Xuda Ibrahim bilen tüzgen ehdisi boyiche Ibrahimning nesli bolghan Eysani «yer yüzidiki barliq ellerge bext-beriket ata qilinishi üchün» ewetkende, uni barliq ellerge ewetishtin awwal Öz Yehudiy xelqige ewetti. □ **4:1 «Saduqiylar»** — Yehudiylarning bir mezhipi. Ular toghruluq «tebirler»ni körüng. □ **4:2 «Ular rosullarning... «Eysaning wasitisi bilen ölgenler tirildürülidu» dep jakarlighini üchün intayin esebiyleshti»** — «esebiyleshti» yaki «ghezeplendi». «Ölgenler tirildürülidu» dégen gep Saduqiylarni intayin ghezeplendürgen bolsa kérek, chünki ular bu nuqtigha qet'iy ishenmeytti. □ **4:3 «Ular ularni tutqun qilip, etisigiche türmige solap qoydi...»** — «ularni» — Pétrus, Yuhanna we ulargha ésilip ching tutqan, saqaytilghan tokur kishini körsitidu (9-, 10-, 14-ayetni körüng).

5 Etisi, *Yehudiylarning kéngeshmisidiki* bashliqlar, aqsaqallar we Tewrat ustazliri
Yérusalémda toplandi.
6 Ularning arisida bash kahin Annas, Qayafas, Yuhanna, Iskender we bash kahinning
bashqa jemetidikiler bar idi.
7 Ular *Pétrus bilen Yuhannani* arisigha turghuzup:
— Siler bu ishni qaysi küch-qudretke tayinip yaki kimning nami bilen qildinglar? — dep
soridi.■
8 Pétrus Muqeddes Rohqa toldurulghan halda ulargha mundaq dédi:
Xelqning hökümranliri we Israilning aqsaqalliri!
9 Eger biz bügün bu tokur ademge körsetken yaxshi emel hem uning qandaq saqaytil-
ghanliqi seweblik soraqqa tartilghan bolsaq,
10 siler we pütkül Israil xelqi shuni bilsunki, siler kréstligen, emma Xuda ölümdin
tirildürgen Nasaretlik Eysa Mesihning nami bilen, uning *küch-qudriti* arqiliq bu kishi
mushu yerde aldinglarda pütünley saq-salamet turidu!
11 Bu *Eysa* bolsa, *muqeddes yazmilarda pütülgendek*, del siler tamchilar étibarsiz dep
tashliwetken, biraq burjek téshi bolup tiklen'gen tashtur. □ ■
12 Uningdin bashqa héchkimde nijatliq yoq, chünki pütkül asman astida insanlar arisigha
teqdim qilin'ghan, Eysadin bashqa bizni qutquzidighan héchqandaq bir nam yoqtur.■
13 Pétrus bilen Yuhannaning bu jüritini körgen hökümranlar ularning oqumighan adettiki
ademlerdin ikenlikini bilip, heyran bolushti; ularning burun Eysa bilen bille bol-
ghanliqinimu bildi. □
14 Uning üstige, saqayghan héliqi ademning ularning yénida turuwatqanliqini körüp, ular
héchqandaq gep yanduralmidi.
15 Shuning bilen hökümranlar ularni kéngeshmidin chiqishqa buyrudi. Andin bir-biri
bilen meslihetliship:
16 — Bularni qandaq qilimiz? Chünki ularning wasitisi bilen xéli körünerlik möjizilik bir
alamet yüz bergenliki pütkül Yérusalémdikilerge ayan boldi we biz uni inkar qilishqa
amalsizmiz. ■
17 Lékin bu ishning xelq ichide téximu keng yéyilip ketmesliki üchün, ulargha bundin
kéyin bu ademning namida héchkimge héchnéme démeslikke agah-tehdit salayli! —
déyishti.
18 Shuning bilen ularni chaqirtip, bundin kéyin Eysaning namida héch sözlimeslik yaki
telim bermeslikni qet'iy buyrudi.
19 Lékin Pétrus bilen Yuhanna:
— Xudaning aldida silerge itaet qilish toghrimu yaki Xudaghimu, buninggha özünglar
bir néme denglar! ■
20 Emma biz bolsaq, körgen we anglighanlirimizni éytmay turalmaymiz! — dep jawab
berdi.
21 *Hökümranlar* bolsa xalayiqtin qorqup, ularni jazalashqa layiq seweb tapalmay, ulargha
téximu tehdit sélip, qoyup berdi. Chünki xalayiq bolghan weqe tüpeylidin Xudani
ulughlighanidi. ■
22 Chünki bu saqaytilish möjizilik alamiti körsitilgen kishining yéshi qiriqtin ashqanidi.

Jamaetning bir qelbde, bir rohta dua qilishi

■ **4:7** Mis. 2:14; Mat. 21:23; Ros. 7:27. □ **4:11** «Bu **Eysa bolsa, muqeddes yazmilarda pütülgendek, del siler tamchilar étibarsiz dep tashliwetken, biraq burjek téshi bolup tiklen'gen tashtur»** — «Zeb.» 118:2. ■ **4:11** Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7. ■ **4:12** Mat. 1:21; Ros. 10:43; 1Tim. 2:5. □ **4:13 «ularning oqumighan adettiki ademlerdin ikenliki...»** — «oqumighan» pütünley sawatsiz dégenlik emes, peqet (ularning közqarishida) Tewratqa sherh bérishke salahiyiti yoqluqini körsitidu. «Adettiki» «héch alahide tebiye körmigen» dégen menide. ■ **4:16** Yuh. 11:47. ■ **4:19** Ros. 5:29. ■ **4:21** Ros. 3:7, 8; 5:26.

23 Ular qoyup bérilgendin kéyin, öz hemrahlirining yénigha qaytip kélip, bash kahinlar we
aqsaqallarning qilghan sözlirini bashtin-axir köpchilikke uqturdi. □ ■
24 Ular buni anglighanda, awazini bir niyet bir dil bilen Xudagha kötürüp mundaq nida
qildi:
— I Igimiz, Sen asman-zémin, déngiz-okyanlarni we ulardiki barliq mewjudatlarni
yaratqan Xudadursen. ■
25 Sen Muqeddes Roh bilen xizmetkaring bolghan Dawutning aghzi arqiliq mundaq
dégen'ghu:
«Eller némishqa chuqan salidu?
Néme üchün bikardin-bikar suyiqest oylaydu?□ ■
26 Dunyadiki padishahlar sep tartip,
Emeldarlar yighiliship,
Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshilishqa jem bolushti».□ ■
27 — Chünki derweqe del bu sheherde Hérod hem Pontius Pilatus, yat ellikler hem
Israil xelqliri birliship, Sen mesihligen muqeddes xizmetkaring Eysagha qarshi chiqip
toplan'ghanidi, ■
28 shuning bilen küch-qudriting we iradeng boyiche Sen burunla némining emelge ashu-
rulushini békitken bolsang, ular shularni qilghan. □
29 Emdi i Perwerdigar, ularning séliwatqan tehditlirini körgeysen, qulliringni söz-
kalamingni toluq yüreklik bilen sözlep yetküzidighan qilghaysen;
30 késellerni saqaytishqa qolungni uzitip, muqeddes xizmetkaring Eysaning namida
möjizilik alametler we karametlerni yaratqaysen.■
31 Ularning duasi ayaghlashqanda, ular turghan yer tewrinip ketti. Ular hemmisi
Muqeddes Rohqa toldurulup, Xudaning söz-kalamini yüreklik sözlep yetküzüshke bash-
lidi.■

Étiqadchilarning pul-mallirini ortaq qilishi

32 Top-top étiqadchilar bir jan-bir dil, bir meqsette idi. Héchkim özige teelluq pul-mélini
«özümning» démeytti, belki hemmisige ortaq idi. ■
33 Rosullar zor küch-qudret bilen Reb Eysaning tirilgenlikige guwahliq béretti. Xudaning
zor méhri-shepqiti ularning hemmisining üstige qondi.
34 Ularning arisidikilerning héchnémige hajiti chüshmeytti. Chünki yer-zémin, öy-jay
igidarliri bolghanlar ularni sétip, pulini élip kélip
35 rosullarning ayighi aldigha qoyatti; andin herkimning éhtiyajigha qarap teqsim qili-
natti.■
36 Ularning ichide Lawiy qebilisidin bolghan, Siprusta tughulghan Yüsüp isimlik birsi
bar idi (rosullar uni Barnabas, yeni «Righbetlendürgüchi oghul bala» dep atighan); □
37 uningmu bir parche étizi bar idi; u shu yolda uni sétip, pulini élip rosullarning ayighi
aldigha tapshurdi.

□ **4:23 «öz hemrahlirining yénigha qaytip kélip...»** — «öz hemrahliri» öz öyidikilerni emes, belki jamaettikilerni körsitidu, elwette. ■ **4:23** Ros. 12:12. ■ **4:24** Mis. 20:11 □ **4:25 «Sen Muqeddes Roh bilen xizmetkaring bolghan Dawutning aghzi arqiliq mundaq dégen'ghu ...»** — bezi kona köchürülmilerde «Muqeddes Roh bilen» dégen söz tépilmaydu. ■ **4:25** Zeb. 2:1. □ **4:26 «...Dunyadiki padishahlar sep tartip, emeldarlar yighiliship, Perwerdigar we Uning Mesihi bilen qarshilishqa jem bolushti»** — (25-26-ayet) «Zeb.» 2:1-2. ■ **4:26** Zeb. 2:1, 2. ■ **4:27** Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Yuh. 11:47. □ **4:28 «küch-qudriting we iradeng boyiche...»** — grék tilida: «qolung we iradeng boyiche...». **«Sen burunla némining emelge ashurulushini békitken bolsang, ular shularni qilghan»** — démek, mushu kishilerning Xudagha we Uning Mesihige qarshi intayin yaman niyiti bolsimu, ularning Eysani öltürüwetkenliki beribir Xuda Özining karamet pilanini emelge ashurush üchün idi. ■ **4:30** Mar. 16:17. ■ **4:31** Ros. 16:26. ■ **4:32** Ros. 2:44; 1Pét. 3:8. ■ **4:35** Yesh. 58:7. □ **4:36 «ularning ichide Lawiy qebilisidin bolghan, Siprusta tughulghan Yüsüp isimlik birsi bar idi... Barnabas.. dep atighan»** — Barnabas Lawiyliq bolghachqa, belkim ibadetxanida ishligenidi.

5

Ananiya bilen Safira

1 Emdi Ananiyas isimlik yene bir ademmu ayali Safira bilen bir parche yérini satti.□
2 Ananiyas pulning bir qismini özige qaldurdi, yeni bir qismini élip kélip, rosullarning
ayighi aldigha qoydi. Ayalimu buningdin toluq xewerdar idi.□
3 Biraq Pétrus uninggha:
— Ananiyas, némishqa qelbingni Sheytanning ilkige tapshurup, Muqeddes Rohqa yal-
ghan éytip, yer satqan pulning bir qismini özüngge qaldurdung?□
4 Yer sétilmighanda, séningki emesmidi? Sétilghandin kéyin, pulmu öz ixtiyaringda bol-
mamti? Shundaq turuqluq, némishqa qelbingde bu ishni niyet qilding? Sen insanlargha
emes, belki Xudagha yalghan éytting! — dédi.
5 Ananiyas bu sözlerni anglighan haman yiqilip jan üzdi. Bu ishni anglighuchilarni qattiq
qorqunch basti.
6 Emdi yash yigitler ornidin turup jesetni képenlep, sirtqa apirip depne qildi.
7 Texminen üch saettin kéyin, *Ananiyasning* ayali kirip keldi; biraq u bolghan weqedin
xewersiz idi.
8 Pétrus uningdin:
— Manga éytqin, siler yerni mushu pulgha sattinglarmu? — dep soridi.
— Shundaq, mushunchilik pulgha sattuq, — dep jawab berdi u.
9 Pétrus:
— Siler néme üchün Muqeddes Rohni sinashqa til biriktürdünglar? Qara, éringni depne
qilip kelgenlerning putliri ishik tüwide turidu, ular sénimu ekétidu! — dédi.
10 Umu shuan uning ayaghliri aldigha yiqilip, jan berdi. Héliqi yash yigitler kirip, uning
ölgenlikini kördi; ular unimu élip bérip érining yénigha depne qildi.
11 Pütün jamaetni, shundaqla bu ishni anglighanlarning herbirini qattiq qorqunch
basti.

Rosullar körsetken möjiziler

12 Rosullarning qoli arqiliq xelq ichide nurghun möjizilik alametler we karametler
körsitildi. (Barliq *étiqadchilar* bir niyette bolup ibadetxanidiki «Sulayman péshaywini»da
daim jem bolatti. ■
13 Biraq bashqa kishiler ulargha qoshulushqa jür'et qilalmaytti; emma xalayiq ularni
intayin hörmetleytti.
14 Shundaqtimu, étiqad qilghuchilar barghanséri köpiyip, hem erler hem ayallar top-top
bolup Rebge qoshulghili turdi).
15 Shuning bilen kishiler hetta Pétrus ötüp kétiwatqanda héchbolmighanda uning sayisi
bolsimu üstige chüshsun dep, késellerni kochilargha élip chiqip körpe we zembillerge
yatquzup qoyatti.
16 Yene top-top kishiler Yérusalém etrapidiki sheher-yézilardin késellerni we napak rohlar
chaplishiwalghan kishilerni élip kéletti. Ularning hemmisi saqiyip qaytishatti.■

Rosullarning ziyankeshlikke uchrishi

□ **5:1 «Ananiyas isimlik yene bir adem...»** — «Ananiyas» belkim ibraniy tilidiki «Hananiya» dégenning grék tilidiki shekli bolushi mumkin. □ **5:2 «Ananiyas pulning bir qismini özige qaldurdi, yeni bir qismini élip kélip, rosullarning ayighi aldigha qoydi. Ayalimu buningdin toluq xewerdar idi»** — bu ishqa qarighanda, ularning meqsiti özlirining séxiyliqini köz-köz qilip: «Mana biz bashqilargha oxshash hemme nersimizni Xudaning yoligha béghishliduq» dégen bolsimu, lékin ular yer satqan pulning bir qismini yer satqan pulning hemmisi, dep yalghan éytqanidi. □ **5:3 «némishqa qelbingni Sheytanning ilkige tapshurup,...?»** — grék tilida «némishqa Sheytan qelbingni toldurghanki...?» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **5:12** Mar. 16:17; Ros. 2:43. ■ **5:16** Mar. 16:17; Ros. 8:7; 16:18; 19:12.

17 Bash kahin we uning terepdarliri, yeni Saduqiy mezhepidikiler qozghilip bu ish-
largha ghezeplinip,
18 rosullarni tutqun qilip, qamaqxanigha qamidi. □
19 Lékin shu kéche, Rebning bir perishtisi qamaqxanining derwazilirini échip, rosullarni
élip chiqip, ulargha:■
20 — Siler ibadetxana hoylisigha kirip, xalayiqqa bu hayatliq toghrisidiki hemme sözlerni
jakarlanglar — dep tapilidi.
21 Rosullar bu sözni anglap, tang atqanda ibadetxana hoylisigha kirip, kishilerge telim
bérishke bashlidi.
Bash kahin we uning terepdarliri kelgende, aliy kéngeshmidikiler we Israillarning barliq
aqsaqallirini jem bolushqa chaqirdi. Andin *rosullarni* élip kelsun dep qamaqxanigha
adem ewetti.
22 Lékin sipahlar zindan'gha yétip barghanda, rosullarning u yerde yoqluqini bayqap
qaytip bérip, kéngeshmidikilerge:
23 — Biz barsaq, zindan mehkem taqaqliq turuptu, qarawullarmu derwazilirida közette
turuptu. Lékin derwazilarni échip qarisaq, ichide birmu adem yoq! — dep melumat
berdi.
24 Bu xewerni anglighan ibadetxanidiki *mes'ul* kahin hem qarawullarning bashliqi we
bash kahinlar: — «Emdi bu ish zadi qandaq bolup kéter?» déyiship alaqzadilikke chömdi.
25 Del shu chaghda, bir kishi kirip:
— Qaranglar, siler zindan'gha qamighan ademler ibadetxana hoylisida turup xalayiqqa
telim bériwatidighu! — dep xewer qildi.
26 Buning bilen, héliqi qarawullar bashliqi sipahlirini bashlap bérip, *rosullarni* élip keldi.
Biraq ular xalayiq bizni chalma-kések qilishi mumkin dep qorqup, ulargha zorluq
ishletmidi.■
27 Ular *rosullarni* élip kelgendin kéyin, ularni kéngeshmidikiler aldida turghuzdi. Bash
kahin ularni soraq qilip:
28 — Biz esli silerni bu namda kishilerge telim bermenglar, dep qattiq
agahlandurghaniduq. Lékin mana, siler yene shu teliminglar bilen pütkül Yérusalémni
qaplidinglar hemde bu kishining qan qerzini bizge artmaqchi boluwatisiler! — dédi.□ ■
29 Lékin Pétrus we *bashqa* rosullar jawab bérip mundaq dédi:
— Insan'gha emes, Xudagha itaet qilish kérek! ■
30 Siler tutup yaghachqa ésip öltürgen Eysani, ata-bowimizning Xudasi tirildürdi. □ ■
31 Xuda Israil xelqini towa qilishqa we gunahlirining kechürülishike muyesser qilish
üchün, uni ulughlap Yétekchi hem Qutquzghuchi süpitide Özining ong yénigha kötürüp
olturghuzdi. ■
32 Biz bu ishlargha guwahchilarmiz; shundaqla Xuda Özige itaet qilghuchilargha ata
qilghan Muqeddes Rohmu bu ishlargha guwahchidur.■
33 Ular bu sözlerni anglap qelbige sanjilghandek bolup *rosullarni* öltürüshke mesli-
hetleshti.
34 Lékin kéngeshme ichide pütün xelqning hörmitige sazawer bolghan Perisiy mezhipidiki
Gamaliyel isimlik bir Tewrat ölimasi bar idi. U ornidin turup:
— Ularni birdem sirtqa chiqirip turunglar, — dep buyrudi.
35 Andin u *kéngeshmidikilerge* mundaq dédi:
— Ey Israillar, siler bu kishilerni bir terep qilishta özünglargha éhtiyat qilinglar!

□ **5:18 «rosullarni tutqun qilip, qamaqxanigha qamidi» —** mushu yerdiki «qamaqxana» grék tilida «ammiwiy türme» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **5:19** Ros. 12:7; 16:26. ■ **5:26** Mat. 21:26; Ros. 4:21. □ **5:28 «siler...bu kishining qan qerzini bizge artmaqchi boluwatisiler!» —** qiziq ish shuki, Yehudiy aqsaqallirining tili «Eysa» déyishke qet'iy barmaydu. ■ **5:28** Ros. 4:18. ■ **5:29** Ros. 4:19. □ **5:30 «...yaghachqa ésip öltürgen Eysa» —** grék tilida «...derexke ésip öltürgen Eysa». ■ **5:30** Qan. 21:23; Ros. 3:15; 10:39; 13:29; 1Pét. 2:24. ■ **5:31** Ros. 2:33; 3:15; Fil. 2:9. ■ **5:32** Yuh. 15:27; Ros. 2:4.

36 Ilgiri, héliqi Tewdas isimlik özini chong tutup otturigha chiqqanidi. Uninggha texminen töt yüz adem qoshuldi. Biraq u özi öltürüldi we barliq egeshküchiliri tarqilip kétip, uning ishi yoqqa chiqti. □ ■
37 Andin kéyin nopus tizimlash künliride, Galiliyelik Yehudamu bash kötürüp chiqip, bir top kishini toplap özige egeshtürgen. Umu yoqitilip, barliq egeshküchilirimu tarqitiwétilgen.
38 Emdi silerge nesihitim shuki: Bu kishiler bilen karinglar bolmisun! Ularni ixtiyarigha qoyup béringlar. Chünki eger bu éqim yaki bu ish peqet insandin kelgen bolsa, jezmen yoqqa chiqidu. ■
39 Lékin eger Xudadin bolsa, siler ularni yoqitalmaysiler! Hetta özünglar Xudagha hujum qilghuchilar bolup chiqisiler! ■
40 Aliy kéngeshmidikikiler nesihetni qobul qildi; ular rosullarni chaqirtip kirip, ularni qamchilitip, ulargha hergiz Eysaning namida sözlimeslikni agahlandurdi. Andin ularni qoyup berdi.
41 Rosullar emdi kéngeshmining otturisidin chiqip, özlirining mubarek nam üchün xorluq azabi chékishke layiq körülgenlikidin shadlandi. □ ■
42 Ular yenila her küni ibadetxana hoylisida we öymu-öy bérip telim bérishtin we «Eysa — Mesihdur!» dégen xush xewerni jakarlashtin héch toxtimidi.□

6

Jamaetning emeliy xizmetlirige tallan'ghan yette kishi

1 Shu künlerde, muxlislarning sani barghanséri köpiyip, grékche sözleydighan Yehudiylar yerlik ibraniy qérindashlargha: — Kündilik ozuq-tülük teqsim qilinishta arimizdiki tul ayallar étibargha élinmidi, dep naraziliq bildürüshti.□
2 Shunga, on ikkiylen pütkül muxlislarni chaqirip yighip, ulargha mundaq dédi:
— Bizning Xudaning söz-kalamini yetküzüsh xizmitini tashlap qoyup, ozuq-tülük teqsim qilish bilen bolup kétishimiz toghra bolmaydu.□ ■
3 Shuning üchün, i qérindashlar, aranglardiki nam-abruyi bar, Muqeddes Rohqa we danaliqqa tolghan yette kishini ilghap tallanglar, we biz ularni bu ishqa mes'ul qilimiz.■
4 Biz bolsaq, özimizni dua qilish we söz-kalamning xizmitide bolushqa béghishlaymiz.
5 Bu meslihet xalayiqning hemmisini xush qildi. Shuning bilen ular iman-ishenchke we rohqa tolghan Istipan isimlik bir ademni tallidi, we yene Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parménas hemde burun Tewrat étiqadigha kirgen Antakyaliq Nikolasni tallap,■
6 ularni rosullarning aldigha élip chiqti. Rosullar ularning *bu xizmetni qilishi üchün* qollirini ularning üstige tegküzüp turup, dua qilishti.□ ■

□ **5:36 «biraq u özi öltürüldi...»** — «u ... öltürüldi» — shübhisizki, u rimliq küchler teripidin öltürüldu. Tewdasning isyani Rim impériyesige qarshi bolghan bolsa kérek. ■ **5:36** Ros. 21:38. ■ **5:38** Pend. 21:30; Yesh. 8:10; Mat. 15:13. ■ **5:39** Ros. 9:5; 23:9. □ **5:41 «.. özlirining mubarek nam üchün xorluq azabi chékishke layiq körülgenlikidin shadlandi»** — mushu yerde «mubarek nam» grék tilida peqet «nam» dégen bilenla ipadilinidu. Chünki shu chaghdiki étiqadchilar üchün pütkül dunyada peqet birla «nam», yeni Eysaning nami mewjut idi. ■ **5:41** Mat. 5:12. □ **5:42 «we «Eysa — Mesihdur!» dégen xush xewerni jakarlash...»** — yaki «we xush xewer bolghan Eysa Mesihni jakarlash...». □ **6:1 «grékche sözleydighan Yehudiylar»** — grék tilida «grékleshtürülgenler». **«yerlik ibraniy qérindashlar»** — démek, ibraniy tilida sözleydighan étiqadchilar. □ **6:2 «ozuq-tülük teqsim qilish bilen bolup kétishimiz toghra bolmaydu»** — «ozuq-tülük teqsim qilish» grék tilida «dastixanlarda kütüsh» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **6:2** Mis. 18:17. ■ **6:3** Qan. 1:13; Ros. 1:21; 16:2; 1Tim. 3:7. ■ **6:5** Ros. 11:24; 21:8. □ **6:6 «Istipan isimlik bir adem... yene Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parménas hemde burun Tewrat étiqadigha kirgen Antakyaliq Nikolasni tallap, ularni rosullarning aldigha élip chiqti»** — qiziq yéri shuki, tallan'ghanlarning hemmisining isimliridin «grékleshken Yehudiylar» ikenliki bilinip turatti. ■ **6:6** Ros. 1:23; 8:17; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6.

7 We Xudaning söz-kalami dawamliq tarqaldi; Yérusalémdiki muxlislarning sanimu barghanséri zor derijide köpeydi. Nurghun kahinlarmu *Mesih* étiqadigha itaet qilishqa kirishiwatatti.□ ■

Istipanning tutqun qilinishi

8 We Istipan *Xudaning* méhir-shepqiti we küch-qudritige tolghan bolup, xelq ichide karametler we zor möjizilik alametlerni körsetti.
9 Biraq «Qulluqtin chiqqan hörler» dep atalghan sinagogtiki beziler, yeni Kurini we Iskenderiye sheherliri we Kilikiye hem Asiya ölkiliridin kelgen bezi *Yehudiylar* Istipan'gha qarshi chiqip, uning bilen munazire qilishqa bashlidi.
10 Lékin ular u söz qilghanda uningda bolghan danaliq we rohqa taqabil turushqa amalsiz qaldi. ■
11 Buning bilen ular bezi ademlerning aghzini maylap:
— Biz bu ademning Musa we Xudagha qarita kupurluq sözligenlikini angliduq, — dégenni ularning aghzigha saldi.■
12 Ular mushundaq qilip xalayiqni, aqsaqallarni we Tewrat ustazlirini qutratti; andin Istipanning aldini tosup uni tutqun qilip, aliy kéngeshmige élip bardi.
13 Ular saxta guwahchilarni otturigha chiqirip mundaq dégüzdi:
— Bu adem bu muqeddes jaygha we Tewrat qanunigha qarshi sözlerni qilishtin toxtimaydu. □
14 Chünki biz uning héliqi Nasaretlik Eysa toghruluq: «U bu jayni weyran qilidu we Musa peyghember bizge tapshurghan en'eniwi qaide-yosunlirimizni özgertidu!» dégenlikini angliduq.□
15 Kéngeshmide olturghanlarning hemmisi Istipan'gha köz tikip qarighinida, uning chirayining perishtiningkidek parqiraq ikenlikini kördi.

7

Istipanning guwahliqi

1 Bash kahin Istipandin:
— Bularning éytqanliri rastmu? — dep soridi.
2 Istipan mundaq jawab berdi:
— Qérindashlar we ata-bowilar, sözümge qulaq sélinglar! Atimiz Ibrahim téxi Mésopotamiye rayonida turuwatqanda, yeni Haran shehirige köchüp makanlishishtin ilgiri, shan-sherepning Igisi Xuda uninggha ayan bolup:
3 «Sen öz yurtung we uruq-jemetingdin ayrilip chiqip, Men sanga körsitidighan zémin'gha barghin» dégenidi.■
4 Buning bilen u Kaldiylerning zéminini tashlap, Haran shehirige bérip olturaqlashti. Atisi ölgendin kéyin, Xuda uni bu zémin'gha, yeni siler hazir turuwatqan zémin'gha yötkep keldi.□
5 U waqitta, *Xuda* uninggha bu zémindin miras bermidi, hetta uningqa tewe put qoyghudekmu bir yer bermigenidi. Gerche u téxiche perzent körmigen bolsimu, *Xuda* bu zéminni uninggha we uning neslige igiliki bolush üchün bérishke wede qildi.■

□ **6:7 «Nurghun kahinlarmu Mesih étiqadigha itaet qilishqa kirishiwatatti» —** «Mesih étiqadigha» grék tilida peqet «étiqadqa» déyilidu. ■ **6:7** Ros. 19:20. ■ **6:10** Mis. 4:12; Yesh. 54:17; Luqa 21:15. ■ **6:11** Mat. 26:59. □ **6:13 «bu adem bu muqeddes jaygha we Tewrat qanunigha qarshi sözlerni qilishtin toxtimaydu» —** «muqeddes jay» ibadetxanini körsitidu. □ **6:14 «U bu jayni weyran qilidu» —** «bu jay» belkim muqeddes ibadetxanini körsitidu (12-ayetni körüng). ■ **7:3** Yar. 12:1. □ **7:4 «buning bilen u Kaldiylerning zéminini tashlap,..» —** «Kaldiyiliklerning zémini» «Uz» dégen yurtni körsitidu («Yar.» 11:31, 12:1ni körüng). ■ **7:5** Yar. 12:7; 13:15.

6 Andin Xuda uninggha mundaq dédi: «Séning nesilliring yaqa yurtta musapir bolup turidu, shu yurttikiler ularni qul qilip töt yüz yil xorlaydu.■
7 Biraq ularni qulluqqa salghan elni jazalaymen», dédi Xuda, «we uningdin kéyin, *nesilliring* u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu».□ ■
8 Kéyin Xuda Ibrahim bilen belgisi xetne bolghan ehdini tüzgen, shuning bilen Ishaq uningdin töreldi; *Ibrahim* uni sekkizinchi küni xetne qildi; shundaq qilip Ishaqtin Yaqup *töreldi*, Yaquptin on ikki «qebile atisi» *töreldi*.□ ■
9 Kéyin, «qebile atiliri» inisi Yüsüpke heset qilip, uni Misirgha qulluqqa sétiwetti. Lékin Xuda uning bilen bille bolup, □ ■
10 uni barliq jebir-japalardin qutquzup, uni Misir padishahi Pirewnning neziride iltipatqa ige qilip, uninggha danishmenlik ata qildi. Padishah uni Misirgha bash wezir, ordisigha bash ghojidar qildi. ■
11 Kéyin, éghir acharchiliq pütkül Misir we Qanaan yerlirini bésip, zor qiyinchiliq boldi. Ata-bowilirimiz ozuq-tülük tapalmidi. ■
12 Yaqup emdi Misirda ashliq barliqini anglighan bolup, *oghullirini*, yeni ata-bowilirimizni u yerge birinchi qétim ewetti. □ ■
13 Ikkinchi qétim barghanda, Yüsüp akiliriga özini ashkarilidi. Shuning bilen Yüsüpning jemetidikiler Pirewn padishahqa melum boldi. □ ■
14 Andin Yüsüp atisi Yaqupning aldigha xewer yetküzüp, uni pütün aile-jemeti bilen, jemiy yetmish besh kishini Misirgha özige chaqirdi. □
15 Shuning bilen Yaqup Misirgha chüshti we shu yerde öldi; kéyin *uningdin bolghan* ata-bowilirimizmu shu yerde öldi. ■
16 Ularning jesetliri kéyin Shekem shehirige qayturulup, Ibrahim burun Hamorning oghulliridin melum pulgha sétiwalghan, Shekemdiki bir yerlikke qoyuldi.□ ■
17 Lékin Xuda Ibrahimgha esli qilghan wedining waqti yéqinlashqanda, Misirda turuwatqan *Israil* xelqining nopusi xéli köpeygenidi. □ ■
18 U waqitta, Yüsüptin xewiri bolmighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti. ■
19 Bu padishah qowmimizgha hiyle-mikirler bilen muamile qilip, ata-bowilirimizni ézip xorlidi, hetta ularni öz bowaqlirini hayat qaldurmasliqi üchün tashliwétishke mejbur qildi.
20 Musa mana shu chaghlarda tughulghanidi. U Xudaning aldida alahide yéqimliq bala bolup, atisining öyide üch ay béqildi. □ ■

■ **7:6** Yar. 15:13-14, 16; Mis. 12:40; Gal. 3:17. □ **7:7 «...biraq ularni qulluqqa salghan elni jazalaymen... we uningdin kéyin, nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu»** — «Yar.» 15:13-14. ■ **7:7** Yar. 15:16; Mis. 3:12. □ **7:8 «Kéyin Xuda Ibrahim bilen belgisi xetne bolghan ehdini tüzgen..»** — «Yar.» 17:10-14. **«on ikki «qebile atisi»»** – Israil xelqinin'g on ikki qebilisining ejdadlirini körsitidu. ■ **7:8** Yar. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23. □ **7:9 «kéyin, «qebile atiliri» inisi Yüsüpke heset qilip, uni Misirgha qulluqqa sétiwetti. Lékin Xuda uning bilen bille bolup, ...»** — shu waqitta «qebile atiliri» (Yüsüptin bashqa) oneylen idi. Mushu weqeni «Yar.» 37-babtin körüng. ■ **7:9** Yar. 37:4,28; Zeb. 105:17. ■ **7:10** Yar. 41:40. ■ **7:11** Yar. 41:54; Zeb. 105:16. □ **7:12 «Yaqup emdi Misirda ashliq barliqini anglighan bolup, ... ata-bowilirimizni u yerge birinchi qétim ewetti»** — «birinchi qétim ewetti» – birinchi qétim ular ukisi Yüsüpni toniyalmidi (on nechche yil ötkenidi). «Yar.» 42-babni körüng. ■ **7:12** Yar. 42:1. □ **7:13 «Ikkinchi qétim barghanda, Yüsüp akiliriga özini ashkarilidi»** — «Yar.» 43-45-babni körüng. ■ **7:13** Yar. 45:4. □ **7:14 «Andin Yüsüp atisi Yaqupning aldigha xewer yetküzüp,... Misirgha özige chaqirdi»** — «Yar.» 46-babni körüng. ■ **7:15** Yar. 46:5; 49:33. □ **7:16 «ularning jesetliri kéyin ... Shekemdiki bir yerlikke qoyuldi»** — «Yar.» 49:29-32ni körüng. Istipan mushu yerde bu ishlarning tepsilatlirini bek qisqartiwétidu. ■ **7:16** Yar. 23:16; 50:13; Mis. 13:19; Ye. 24:32. □ **7:17 «Xuda Ibrahimgha esli qilghan wedining waqti yéqinlashqanda...»** — «Xuda qilghan wede» bolsa Xudaning «Séning nesilliring u yerdin chiqip, bu yerde Méning ibadet-xizmitimde bolidu» dégen wedisi (7-ayetni körüng). ■ **7:17** Mis. 1:7; Zeb. 105:24. ■ **7:18** Mis. 1:8 □ **7:20 «Musa...Xudaning aldida alahide yéqimliq bala...»** — Musaning rohiy jehettiki bezibir alahidilikini körsitidu («Mis» 2:2). ■ **7:20** Mis. 2:2; 6:19; Chöl. 26:59; 1Tar. 23:13; Ibr. 11:23.

21 Kéyin u sirtqa qoyup qoyulghanda, Pirewnning qizi uni *sudin* élip, öz oghli qilip chong qildi. □
22 Musa Misirliqlarning barliq bilim-hékmiti bilen terbiyilinip, sözde we emelde intayin qabiliyetlik adem bolup chiqti.
23 Lékin uning tughulghinigha qiriq yil toshqanda, öz qérindashliri bolghan Israillarning haligha yétish niyitige keldi. □ ■
24 U ulardin birining uwal qilinip bozek qiliniwatqanliqini körüp, uni qoghdap, xarlan'ghan kishi üchün intiqam élip xarlighuchi Misirliqni öltürdi.
25 Chünki u öz qérindashlirini: — Xuda méning qolum arqiliq bizge qutquzush yolini achqan dep chüshinidighu, dep oylighanidi. Lékin ular buni chüshenmidi.
26 Etisi, Musa ularning arisidiki bir urush-jédelni körüp, arisigha kirip yarashturmaqchi bolup: Siler qérindash turup, némishqa bir-biringlargha yolsizliq qiliwatisiler? — dédi.
27 Biraq qérindishini yolsiz bozek qilghan kishi uni chetke ittiriwétip: — Kim séni bizge bash hem soraqchi bolsun deptu?! ■
28 Ménimu tünügünki Misirliqni öltürgendek öltürmekchimusen? — dédi. ■
29 Musa bu sözni anglap qorqup, Misirdin qéchip Midiyan zéminigha bérip, u yerde musapir bolup turup qaldi. U shu yerde ikki oghul perzent kördi.□
30 Qiriq yil toshqandin kéyin, Sinay téghining yénidiki chölde, köyüwatqan bir chatqalliqning ot yalqunida bir perishte uninggha köründi. ■
31 Bu ghayibane körünüshni körgen Musa uninggha intayin heyran bolup qaldi; buning qandaq ish ikenlikini biley dep yéqinraq barghanda Perwerdigarning awazi anglinip:
32 «Men séning ata-bowiliringning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasidurmen» dédi. Musa qorqunchta titrep, qarashqimu jür'et qilalmidi. ■
33 Perwerdigar uninggha yene: — Ayighingni séliwet; chünki sen turuwatqan yer muqeddestur. ■
34 Men derheqiqet Misirda turuwatqan xelqimning xarliniwatqanliqini kördüm, ularning nale-peryadlirini anglidim. Shunga men ularni élip chiqqili chüshtüm. Emdi barghin, men séni Misirgha ewetey!» dédi.■
35 Mana héliqi kishiler: «Kim séni bizge bash hem soraqchi bolsun deptu!?» dep ret qilghan del mushu Musani, Xuda uninggha chatqalliqta körün'gen perishtining qoli bilen Israillargha hem bash hem qutquzghuchi bolushqa ewetti.
36 Ene shu Musa xelqqe yétekchilik qilip, ularni *Misirdin* chiqardi hemde Misir zéminida, Qizil déngizning boyida we qiriq yilni ötküzgen chölde karametlerni we möjizilik alametlerni körsetti. □ ■
37 Ene shu Musa özi Israillargha: «Xuda qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghemberni tikleydu» dégenidi. □ ■

□ **7:21 «Kéyin u sirtqa qoyup qoyulghanda...»** — mushu yerdiki «sirtqa qoyup qoyush» dégen ibare 19-ayette: (hayat qaldurmasliqi üchün) «**tashliwétish**» dep terjime qilinidu. Emma Musaning ata-anisning bowaqqa (Musagha) bolghan barliq muamilisi, jümlidin «sirtqa qoyush»i iman-ishench bilen boldi. «Ibr.» 11:23ni , «Mis.» 2-babni körüng. **«Pirewnning qizi uni sudin élip...»** — «Mis.» 2-babni körüng. □ **7:23 «öz qérindashliri bolghan Israillarning haligha yétish...»** — grék tilida «öz qérindashliri bolghan Israillarni yoqlash...». ■ **7:23** Mis. 2:11-15. ■ **7:27** Mat. 21:23; Ros. 7:35; 4:7. ■ **7:28** Mis. 2:14. □ **7:29 «Musa bu sözni anglap qorqup, Misirdin qéchip Midiyan zéminigha bérip,..»** — uning qorqidighanliqining sewebi Misirliqning öltürülgenlikining ashkarilan'ghanliqi bolushi kérek. Lékin axirda uning Misirni tashlap kétishi qorqunchtin emes, belki imandin idi (yene «Mis.» 2-babni, «Ibr.» 11:27ni körüng). ■ **7:30** Mis. 3:2 ■ **7:32** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ibr. 11:16. ■ **7:33** Mis. 3:5, 7, 8, 10; Ye. 5:15. ■ **7:34** Mis. 3:2-10. □ **7:36 «...shu Musa xelqqe yétekchilik qilip, ularni Misirdin chiqardi hemde Misir zéminida, Qizil déngizning boyida we qiriq yilni ötküzgen chölde karametlerni we möjizilik alametlerni körsetti»** — bu ishlar «Misirdin chiqish» hem «Chöl-bayawandiki seper»diki ulugh témadur. ■ **7:36** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Qan. 1:3. □ **7:37 «Xuda qérindashliringlar arisidin manga oxshash bir peyghemberni tikleydu»** — «Qan.» 18:15. ■ **7:37** Qan. 18:15,18; Yuh. 1:46; Ros. 3:22; Mat. 17:5.

38 Chöl-bayawandiki jamaetke hemrah bolghan, Sinay téghida özige söz qilghan perishte bilen bille bolghan, ata-bowilirimiz bilen bille bolghan hemrah del ene shu idi; hayatliq bexsh yetküzidighan wehiylerni bizge yetküzüsh üchün qobul qilghuchi bolghan del ene shu idi; ■
39 shundaq bolsimu, ata-bowilirimiz uninggha itaet qilishni xalimay, uni chetke qéqip, könglide Misirgha qaytishni arzu qildi;
40 shunga ular Harun'gha: — «Bizge yol bashlaydighan ilahlarni yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin élip chiqqan héliqi Musaning néme bolup ketkenlikini bilelmiduq» dédi. □ ■
41 Shuning bilen shu künlerde ular mozay sheklide bir but yasap, bu mebudqa atap qurbanliq sundi. Shundaq qilip ular öz qolliri bilen yasighan bir nersini xushal-xuramliq bilen tebrikleshke kirishti.
42 Lékin Xuda ulardin yüzini örüp, ularni asmandiki yultuz qoshunligha choqunushqa qoyup berdi. Shuning bilen peyghemberlerning muqeddes yazmisida pütülgedek, *Xuda ularni mundaq eyiblidi*: —
«Siler chöl-bayawanda bolghan qiriq yil jeryanida qilghan qurbanliq-hediyelerni heqiqeten Manga élip kelgenmusiler, i Israil jemeti? ■
43 Berheq, siler choqunush üchün yasighan mebudlar, yeni «Moloq»ning chédiri hem butung bolghan «Remfan»ning yultuz belgisini kötürüp mangdinglar; emdi Men silerni esir qilip Babildin yiraqqa sürgün qildurimen».□ ■
44 Ata-bowilirimiz chöldin kezgen waqtida, «höküm-guwahliq» chédiri ularning otturisida tiklen'genidi; u del Musagha söz-kalam Yetküzgüchining buyrughinidek, körsitilgen örnek boyiche yasalghanidi. □ ■
45 Shu ibadet chédirini ata-bowilirimiz ilgiridikilerdinmu igidarchiliqigha tapshurup, Yeshuaning yétekchilikide, Xuda ularning aldidila qoghlighan ellerning zéminlirini bésiwalghinida, uni bu yerge élip kelgen; chédir shundaqla *padishah* Dawutning zamanighiche turghan. □ ■
46 Dawut Xudaning shapaitige ériship, Yaqupning Xudasi üchün bir muqim makan sélishqa ijazet sorighan. □ ■
47 Biraq kéyin, *Xuda* üchün ibadetxana salghan *Dawut emes*, emeliyette Sulayman boldi. □ ■
48 Halbuki, Hemmidin Aliy Bolghuchi insanning qolliri bilen yasighan makanlarda turmaydu; xuddi peyghember mundaq déginidek: —■
49 «Asmanlar Méning textim,
Zémin bolsa ayaghlirimgha textiperdur,
Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?
Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?■

■ **7:38** Mis. 19:3; Gal. 3:19. □ **7:40 «shunga ular Harun'gha...»** — Harun Musaning akisi. **«shunga *xalayiq*** Harun'gha: — «Bizge yol bashlaydighan ilahlarni yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin élip chiqqan héliqi Musaning néme bolup ketkenlikini bilelmiduq» dédi» — bu weqe Musa peyghember Sinay téghidin téxi chüshmigen waqitta bolghanidi («Mis.» 32-bab). ■ **7:40** Mis. 32:1,23. ■ **7:42** Am. 5:25. □ **7:43 «... Berheq, siler choqunush üchün yasighan mebudlar, yeni «Moloq»ning chédiri hem butung bolghan «Remfan»ning yultuz belgisini kötürüp mangdinglar; emdi Men silerni esir qilip Babildin yiraqqa sürgün qildurimen»** — «Am.» 5:25-27. ■ **7:43** Am. 5:26,27. □ **7:44 ««höküm-guwahliq» chédiri»** — yeni «ibadet chédiri»; «Mis.» 16:34 we izahatini körüng. **«u del Musagha söz-kalam Yetküzgüchining buyrughinidek, körsitilgen örnek boyiche yasalghanidi»** — «söz-kalam Yetküzgüchi» — Xudaning Özi, elwette. ■ **7:44** Mis. 25:40; Ibr. 8:5. □ **7:45 «kéyin Yeshuaning yétekchilikide...»** —Yeni Yeshua peyghemberning yétekchilikide. ■ **7:45** Ye. 3:14. □ **7:46 «Yaqupning Xudasi üchün bir muqim makan sélishqa ijazet sorighan»** — grék tilida «Yaqupning Xudasi üchün bir muqim makan tépishqa ijazet sorighan» («2Sam.» 7-babni körüng). ■ **7:46** 1Sam. 16:1; 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; Zeb. 89:19-21; 132:5; Ros. 13:22. □ **7:47 «Biraq kéyin, Xuda üchün ibadetxana salghan Dawut emes, emeliyette Sulayman boldi»** — «1Pad.» 5-6-babni körüng. ■ **7:47** 1Pad. 6:1; 1Tar. 17:12. ■ **7:48** 1Pad. 8:27; Ros. 17:24. ■ **7:49** 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1, 2; Mat. 5:34; 23:22.

50 Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan emesmidi?»□ ■
51 — Ey, boyni qattiq, yüriki we quliqi xetnisiz bolghanlar! Siler Muqeddes Roh bilen daim qarshilishisiler; siler ata-bowiliringlar néme qilghan bolsa, shuni oxshash qiliwatisiler! ■
52 Peyghemberlerdin zadi qaysisigha ata-bowiliringlar ziyankeshlik qilip baqmighan? Shundaq qilip ular «Heqqaniy Bolghuchi»ning kélidighanliqini aldin jakarlighuchilarni öltürüshken. Emdi u özi hazir kelgende, siler uninggha satqunluq qilghuchi we qatil bolup chiqtinglar, □
53 I siler Tewrat qanunini perishtilerning emri-tapilighanliri bilen tapshuruwélip turup, uninggha emel qilmighuchilar!»■

Istipanning chalma-kések qilinishi

54 *Istipanning* bu sözlirini anglighan *aliy kéngeshmidikiler* yürikige *xenjer* sanjilghandek bolup, uninggha chishlirini ghuchurlatti.
55 Lékin u bolsa Muqeddes Rohqa tolghan, közlirini kökke tikip, Xudaning julasini, shundaqla uning ong yénida Eysaning turghanliqini körüp,
56 — Qaranglar! Asmanlar échilip, Insan'oghlining Xudaning ong yénida turghanliqini körüwatimen! — dédi.
57 Ular buninggha qulaqlirini qolliri bilen étiwélip, awazini qattiq kötürüp warqiriship birlikte uninggha yopurulup kéliwidi,
58 uni sheherning sirtigha ittirip chiqirip, chalma-kések qilishqa bashlidi. *Uni erz qilghan* guwahchilar *uni chalma-kések qilishtin awwal* chapanlirini Saul isimlik bir yashning puti aldida qoyup qoyushti. □ ■
59 Ular Istipanni chalma-kések qilghinida u:
— I Reb Eysa, méning rohimni qobul qilghaysen! — dep nida qildi.■
60 Andin u tizlinip turup qattiq awaz bilen:
— I Reb, bu gunahning hésabini ulardin almighaysen, — dédi. U bu sözni qilip bolupla jan üzüp uxlap ketti.■

8

Saulning étiqadchilargha ziyankeshlik qilishi

1 Istipanning öltürülüshini Saulmu qollaytti. Shu kündin bashlap, Yérusalémdiki jamaetke qaritilghan dehshetlik ziyankeshlik qozghaldi. Rosullardin bashqa barliq jamaettikiler Yehudiye we Samariyening herqaysi yurtlirigha tarqilip kétishti.■
2 Bezi ixlasmen kishiler Istipanni depne qilip, uninggha qattiq yigha-zarlarni kötürüshti.■
3 Lékin Saul jamaetke weyranchiliq sélip, öymu-öy axturup, er-ayalgha qarimay ularni sörep chiqip zindan'gha tashlidi.■

□ **7:50 «Asmanlar méning textim, zémin bolsa ayaghlirimgha textiperdur, emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu? Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan emesmidi?»** — «Yesh.» 66:1-2. ■ **7:50** Yesh. 66:1-2; Yar. 1:4. ■ **7:51** Neh. 9:16,17; Yer. 6:1. □ **7:52 «shundaq qilip ular «Heqqaniy Bolghuchi»ning kélidighanliqini aldin jakarlighuchilarni öltürüshken. Emdi u özi hazir kelgende, siler uninggha satqunluq qilghuchi we qatil bolup chiqtinglar,...»** — «Heqqaniy Bolghuchi» Eysani körsitidu. ■ **7:53** Mis. 19:3; 24:3; Yuh. 7:19; Gal. 3:19; Ibr. 2:2. □ **7:58 «Uni erz qilghan guwahchilar uni chalma-kések qilishtin awwal chapanlirini Saul isimlik bir yashning puti aldida qoyup qoyushti»** — Tewrat qanuni boyiche birsi ölümge mehkum bolsa uninggha erz qilghan guwahchilar birinchi bolup tash étishi kérek idi («Qan.» 17:7). ■ **7:58** 1Pad. 21:13; Luqa 4:29. ■ **7:59** Zeb. 31:5; Luqa 23:46. ■ **7:60** Mat. 5:44; Luqa 23:34; 1Kor. 4:12. ■ **8:1** Ros. 11:19; 22:20. ■ **8:2** Yar. 23:2; 50:10; 2Sam. 3:31 ■ **8:3** Ros. 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

Xush xewerning Samariye ölkisige yétip bérishi

4 Emdi tarqilip ketkenler tarqalghan yurtlarda kézip söz-kalamning xush xewirini jakarlidi.■
5 Ularning ichidin Filip bolsa Samariyening melum bir shehirige bérip, yerlik kishilerge Mesihni jakarlidi.
6 Top-top kishiler uni anglap hemde u körsetken möjizilik alametlerni körüp, bir jan bir dili bilen uning sözlirige qulaq saldi.
7 Chünki napak rohlar bolsa, chaplishiwalghan kishilerdin qattiq warqirighiniche chiqip ketti. Nurghun palech, tokurlarmu saqaytildi;■
8 zor shad-xuramliq shu sheherni qaplidi.
9 U sheherde esli jaduger-séhirgerlik bilen shughulliniwatqan Simon isimlik bir adem bar idi; u shu yol bilen pütkül Samariyedikilerni hang-tang qaldurup, özini qaltis zat körsetmekchi bolup kelgenidi. ■
10 Péqirdin tartip ambalghiche ularning hemmisi uninggha ixlas qilip qaraytti we «Xudaning ulugh küch-qudriti mana shu!» déyishetti.
11 Xalayiq uninggha shundaq ixlas qilishi uning uzundin béri jaduger-séhirgerliki bilen ularni hang-tang qaldurup kelgenliki tüpeylidin idi.
12 Lékin emdi Filip Xudaning padishahliqi we Eysa Mesihning nami toghrisidiki xush xewerni jakarlighinida ular uning sözlirige ishendi we erler bolsun, ayallar bolsun chömüldürüshni qobul qildi.
13 Simon özimu ishendi. U chömüldürülgen bolup, hemishe Filipning yénida yürdi hemde *Filip* körsitiwatqan möjizilik alametler we qudretlik ishlargha qarap, intayin heyran boldi.
14 Yérusalémdiki rosullar Samariyeliklerning Xudaning sözini qobul qilghanliqini anglap, Pétrus bilen Yuhannani ulargha ewetti;
15 ikkiylen u yerge chüshüshi bilenla, ularni Muqeddes Rohning ata qilin'ghuchisi bolsun dep dua qildi.
16 Chünki Muqeddes Roh téxi ularning héchqaysisigha chüshmigenidi; ular peqet Reb Eysaning nami bilen chömüldürülgenidi.
17 Pétrus bilen Yuhanna ularning üstige qolini tegküzüshi bilen, Muqeddes Roh ulargha ata qilindi. □ ■
18 Lékin Simon Muqeddes Rohning rosullarning qolini tegküzüp qoyushi bilen ata qilin'ghanliqini körüp, ularga pul tenglep:
19 — Bu küch-qudrettin mangimu béringlarki, menmu herkimning üstige qollirimni tegküzsem, uninggha Muqeddes Roh ata qilinsun, — dédi.
20 Lékin Pétrus uninggha mundaq jawab berdi:
— Xudaning bu iltipatini pulgha sétiwalghili bolidu, dep oylighining üchün, pulung sen bilen teng halaketke barsun! ■
21 Séning bu ishta héch hesseng yaki nésiweng yoqtur! Chünki séning niyiting Xuda aldida durus emes!
22 Shunga, bu rezillikingdin towa qilip, Rebtin, mumkin bolsa könglümdiki bu niyitim kechürüm qilin'ghay, dep ötün!
23 Chünki séning achchiq hesetke tolup, heqqaniysizliqning asaritida ikenliking manga melum.

■ **8:4** Mat. 10:23; Ros. 11:19. ■ **8:7** Mar. 16:17; Ros. 5:16; 16:18; 19:11. ■ **8:9** Ros. 13:6. □ **8:17 «Pétrus bilen Yuhanna ularning üstige qolini tegküzüshi bilen, Muqeddes Roh ulargha ata qilindi» —** bu chong ish idi. Eslide Yehudiylar we Samariyelikler bir-birige bek öch idi, héchqandaq bardi-keldi qilmaytti. Samariyelikler Muqeddes Rohni qobul qilishi üchün Filip («yérim grék»)ning qolini emes, belki sap ikki Yehudiyning qolini ulargha tegküzüshini kemterlik bilen qobul qilishi kérek idi. Sap ikki Yehudiymu hazir özini töwen tutup, qollirini «napak Samariyelikler»ning béshigha qoyushi kérek. «Yuhanna» 4-bab, «Matta»ning «qoshumche söz»idiki 16:19 toghruluq izahatimizni we «Gal.» 3:28ni körüng. ■ **8:17** Ros. 6:6; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **8:20** Mat. 10:8.

24 Simon ulargha:
— Men üchün Rebdin ötününglarki, siler éytqan ishlardin héchbiri béshimgha kelmigey! — dédi.□
25 Pétrus bilen Yuhanna yene shu yerde agah-guwahliq bérip Rebning söz-kalamini yetküzgendin kéyin, Samariyening nurghun yéza-kentlirige bérip xush xewer yetküzgech, Yérusalémgha qaytip ketti.

Filip we Éfiopiyilik emeldar

26 Shu waqitta, Xudaning bir perishtisi Filipqa:
— Ornungdin turup jenubqa qarap Yérusalémdin Gaza shehirige mangidighan yol bilen mang! — dédi (shu yol chöldiki yoldur).
27-28 Shunga Filip ornidin turup yolgha chiqti. We mana, yolda Éfiopiye ayal padishahi Kandasning bir emeldari, pütkül xezinige mes'ul Éfiopiyelik aghwat wezir turatti. U Yérusalémgha Xudagha ibadet qilghili barghanidi; hazir qaytish yolida özining jeng harwisida olturup, Yeshaya peyghemberning yazmisini oquwatatti.
29 Roh Filipqa:
— Bu harwining yénigha bérip uninggha yéqinlashqin, — dédi.□
30 Filip yügürüp bérip, *wezirning* Yeshaya peyghemberning yazmisidin oquwatqanlirini anglap, uningdin:
— Oquwatqiningizni chüshiniwatamsiz? — dep soridi.
31 Wezir uninggha:
— Biri manga chüshendürüp bermise, men qandaqmu chüshineleymen?! — dep, Filipni harwisigha chiqip yénida olturushqa ötündi.
32 U oquwatqan yazma qismi bolsa:

«U goya boghuzlashqa yétilep méngilghan qoydek boghuzlashqa élip méngildi,
Qirqighuchi aldida ün-tinsiz yatqan qozidek, u zadila éghiz achmidi.
33 U xorlinidu, u heq soraqtin mehrum boldi,
Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!
Chünki hayati yer yüzidin élip kétildi».□ ■

34 Aghwat Filiptin:
— Dep bersingiz, peyghemberning bu sözi kimge qaritip éytilghan? Özigimu yaki bashqa birsigimu? — dep soridi.
35 Filip aghzini échip shu yazmining shu qismidin bashlap, uninggha Eysa toghrisidiki xush xewerni jakarlap berdi. □ ■
36-37 Ular yolda kétiwétip, su bar bir yerge kelgende, aghwat:
— Mana bu yerde su bar iken. *Mushu yerdila* chömüldürülüshümge qandaq tosalghu bar? — dédi.■
38 U harwini toxtitishni buyrudi. Filip we aghwat ikkisi bille sugha chüshüp, uni chömüldürdi.
39 Ular sudin chiqqanda, Rebning Rohi Filipni kötürüp élip ketti. Aghwat uni qayta körmidi, emma u shadlinip yolini dawamlashturdi.

□ **8:24 «Simon ularghа: — Men üchün Rebdin ötününglarki, siler éytqan ishlardin héchbiri béshimgha kelmigey! — dédi»** — bezi qedimki tarixiy xatiriler boyiche, Simon kéyin xush xewerge esheddiy düshmen bolup chiqqan. □ **8:29 «Roh Filipqa: ... — dédi»** — «Roh» — Muqeddes Roh, elwette. **«Bu harwining yénigha bérip uninggha yéqinlashqin»** — grék tilida «Bérip özüngni bu harwigha qoshqin». □ **8:33 «.... U xorlinidu, u heq soraqtin mehrum boldi, emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?! Chünki hayati yer yüzidin élip kétildi»** — «Yesh.» 53:7-8. ■ **8:33** Yesh. 53:7, 8. □ **8:35 «uninggha Eysa toghrisidiki xush xewerni jakarlap berdi»** — grék tilida: «U uninggha Eysani xush xewer dep jakarlap berdi». ■ **8:35** Luqa 24:45. ■ **8:36-37** Ros. 10:47.

40 Filip bolsa Ashdod shehiride peyda boldi; u shu yurtni kézip, shu yerdin Qeyseriye shehirige kelgüche bolghan hemme sheherlerde xush xewer jakarlidi.□

9

Saulning Eysagha étiqad qilishi

1 Emma *shu chaghlar* Saul her nepiside Rebning muxlisligha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri séliwatqan peyt idi. U Bash kahinning aldigha bérip,□ ■
2 Demeshq shehiridiki sinagoglargha tewsiye xéti yézip bérishni soridi. Shundaq bolghanda, u Demeshqte *Mesih* yolidikilerdin birersini, meyli er bolsun, ayal bolsun tépiwalsila, baghlap tutqun qilip, Yérusalémgha élip kélishke ruxset bolatti.□
3 Saul yolgha chiqip, Demeshq shehirige yéqinlashqanda, tuyuqsiz asmandin küchlük bir nur chüshüp, uning etrapini yorutuwetti.■
4 U yerge yiqildi we özige:
— Saul, Saul! Manga némishqa ziyankeshlik qilisen? — dégen bir awazni anglidi.□
5 — I Reb, sen kimsen? — dep soridi u.
Awaz: — Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Eysadurmen.■
6 Ornungdin tur, sheherge kir, néme qilishing kérekliki sanga éytip bérilidu» — dédi.■
7 Uning bilen bille mangghan ademler awazni anglisimu, héchkimni körelmigechke, shu yerde ün chiqiralmay turupla qaldi.■
8 Saul yerdin turup, közlirini échip qaridi, lékin héch nersini körelmidi. Hemrahliri uni qolidin yétilep Demeshqqe élip kirdi.
9 U üch kün'giche közi körmes bolup ne yémidi ne ichmidi.
10 Demeshqte Ananiyas isimlik melum bir muxlis bar idi. Reb uninggha bir ghayibane körünüshte körünüp uni:
— Ananiyas! — dep chaqirdi.
— Mana men, i Reb, — dep jawab berdi u.
11 Reb uninggha:
— Sen derhal «Tüz» dep atalghan kochigha bérip, Yehudaning öyidin Tarsusluq Saul isimlik birini sorap tap; chünki mana, u dua-tilawet qiliwatidu. ■
12 U dua qiliwatqinida, ghayibane körünüshte Ananiyas isimlik bir kishining kélip, közini köridighan qilish üchün üstige qolini tegküzgenlikini kördi, — dédi.
13 Ananiyas:

□ **8:40 «Filip bolsa Ashdod shehiride peyda boldi»** — «Ashdod shehiri» grék tilida «Azotus shehiri». □ **9:1 «Saul her nepiside Rebning muxlisligha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri séliwatqan peyt idi»** — grék tilida «Saulning her nepesliri Rebning muxlisligha téxiche izchil qirghinchiliq tehditliri bolup,...». ■ **9:1** Ros. 8:3; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:2 «Mesih yolidikiler»** — mushu yerde grék tilida peqet ««yol»dikiler» déyilidu (chünki étiqadning peqet birla yoli bardur). **«Demeshq shehiridiki sinagoglargha tewsiye xéti yézip bérishni soridi. Shundaq bolghanda, u Demeshqte Mesih yolidikilerdin birersini... tépiwalsila, baghlap tutqun qilip, Yérusalémgha élip kélishke ruxset bolatti»** — Saul tutmaqchi bolghanlar Mesihge étiqad qilghan Yehudiylarla idi (uning Yehudiy emeslerning Mesihke étiqad qilishidin héch xewiri bolmisa kérek). Demeshqtiki sinagoglar Demeshq shehirini bashqurmighan, elwette. Lékin sheherde Yehudiylarning tesiri xéli küchlük bolghachqa (23-ayetni körüng) Saul Yehudiy ishen'güchilerni tutmaqchi bolsa, ularning yardimini yaki ruxsitini sorimisa bolmaytti. ■ **9:3** Ros. 22:6; 26:31; 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:4 «Saul, Saul!»** — ademning ismini ikki qétim chaqirish bolsa rebning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ **9:5** Ros. 5:39. ■ **9:6** Luqa 3:10; Ros. 2:37; 16:30. ■ **9:7** Dan. 10:7. ■ **9:11** Ros. 21:39; 22:3.

— I Reb, men bu ademning xewirini nurghun kishilerdin anglidim, u Yérusalémdiki muqeddes bendiliringge shunche köp ziyan-zexmet yetküzgen! □ ■
14 Hazir u mushu yerde naminggha nida qilghanlarning hemmisini tutup baghlash üchün bash kahinlardin hoquq aptu — dédi.
15 Lékin Reb uninggha:
— Bariwer! Chünki u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida ayan qilish üchün özümge alahide tallighan bir eswabtur. □ ■
16 Chünki men uninggha namim üchün qanchilik azab-oqubetlerni tartishining muqerrer ikenlikini ayan qilimen, — dédi.■
17 Buning bilen Ananiyas bérip, shu öyge kirdi; u qollirini Saulning üstige tegküzüp uninggha:
— Qérindash Saul, Reb, yeni bu yerge kéliwatqan yolungda sanga körün'gen Eysa, közliringni köreleydighan bolsun dep we séning Muqeddes Rohqa toldurulushung üchün méni shexsen özi ewetti, — déwidi, ■
18 Saulning közliridin xuddi béliq qasiriqidek bolghan bir nersiler chüshüp, közliri échilip köreleydighan boldi. U ornidin turup, chömüldürüshni qobul qildi.
19 U ghizalan'ghandin kéyin, quwwetlinip maghdurgha kirdi.

Saulning Demeshqte xush xewer jakarlishi

20 *Saul* Demeshqtiki muxlislarning yénida birnechche kün turdi we waqitni ötküzmey sinagoglargha kirip, «U kishi Xudaning Oghlidur» dep Eysani jakarlashqa bashlidi.
21 Uni anglighanlar sözliridin intayin heyran bolushup:
— Bu adem Yérusalémda bu namgha nida qilghuchilarni qattiq weyran qilghan héliqi adem emesmu? Bu yergimu mushundaqlarni baghlap bash kahinlargha tutup bérish meqsitide kelgenmidu? — déyishti.
22 Lékin Saulning qayil qilish küchi barghanséri éship, Eysaning Mesih ikenlikini ispatlap Demeshqtiki Yehudiylarni parakendichilikke chömdürdi.□
23 Köp künlerdin kéyin, Yehudiylar Saulni yoqatmaqqa qest qilmaqchi boldi.
24 Lékin Saul ularning suyiqestidin xewer tapti; uni tutup öltürüsh üchün ular kéche-kündüz sheherning qowuqlirida paylap yürdi. ■
25 Lékin muxlislar bir küni kéchide uni chong séwetke olturghuzup, sépil *kamaridin* chüshürdi.□ ■

Saul Yérusalémda

26 Saul Yérusalémgha yétip bérip, u yerdiki muxlislargha qoshulmaqchi boldi, lékin ularning hemmisi uning muxlis ikenlikige ishenmey, uningdin qorqti. ■
27 Biraq Barnabas uni élip bérip, rosullar bilen körüshtürdi. U ulargha Saulning Demeshqning yolida Rebni qandaq körgenlikini, Rebningmu uninggha gep qilghanliqini

---

□ **9:13 «u Yérusalémdiki muqeddes bendiliringge shunche köp ziyan-zexmet yetküzgen!»** — Injilda «muqeddes bendiler» dégen ibare köp yerlerde ishlitilgen. U grékchide «muqeddesler» dep ipadilinidu. «Tebirler»de éytqinimizdek, «muqeddes» dégen söz «Xudagha atalghan», «Xudagha xas», «Xudagha mexsus ayrilghan» dégen menini bildüridu. ■ **9:13** Ros. 9:1; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:15 «... u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida ayan qilish üchün...»** — grék tilida «... u namimni ellerning we ularning padishahlirining hem Israillarning aldida kötürüsh üchün...». «Eller» — yat eller, Yehudiy emesler. ■ **9:15** Ros. 13:2; 22:21; Rim. 1:1; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:1. ■ **9:16** Ros. 21:11; 2Kor. 11:23. ■ **9:17** Ros. 22:12. □ **9:22 «Saulning qayil qilish küchi barghanséri éship,..»** — yaki, «Saul barghanséri küchlendürülüp,...». **«Demeshqtiki Yehudiylarni parakendichilikke chömdürdi»** — yaki «Demeshqtiki Yehudiylarni buni ret qilishqa amalsiz qaldurdi». ■ **9:24** 2Kor. 11:32. □ **9:25 «uni ... sépil kamaridin chüshürdi»** — yaki, «uni... kün'güridin chüshürdi». «2Kor.» 11:33nimu körüng. ■ **9:25** Ye. 2:15; 1Sam. 19:12. ■ **9:26** Ros. 22:17.

chüshendürdi we uning Demeshqte Eysaning namida qandaq jür'etlik bilen söz-kalam yetküzgenlikini uqturdi. ■
28 Buning bilen, Saul Yérusalémda rosullar bilen bille ochuq-ashkare yürüp, yüreklik halda Rebning namida söz-kalam yetküzetti. □
29 U yene grékche sözlishidighan Yehudiylar bilenmu sözliship munazirilishetti; netijisi, ular uninggha qest qilmaqchi boldi.
30 Qérindashlar bu ishtin xewer tépip, uni Qeyseriye shehirige élip bérip, andin u yerdin Tarsus dégen sheherge yolgha saldi.
31 U chaghda, pütkül Yehudiye, Galiliye we Samariyediki jamaetler *bir mezgil* tinchliqqa ériship, *étiqadta* quruldi; Rebning qorqunchida méngip, Muqeddes Rohning righbet-tesellisi bilen ularning sanlirimu barghanséri köpeymekte idi.□

Pétrus Lidda we Yoppa sheherliride yaratqan möjiziler

32 Shu waqitlarda shundaq boldiki, Pétrus herqaysi jaylarni arilap yürgende, Lidda shehiridiki muqeddes bendilernimu yoqlashqa chüshti.
33 U yerde u Enéyas isimlik bir ademni uchratti. Bu adem palech bolup, orun tutup yatqili sekkiz yil bolghaniken. □
34 Pétrus uninggha:
— Enéyas, Eysa, yeni Mesih bolghuchi séni saqaytidu. Ornungdin turup, palisingni yighishtur! — dédi.
U derhal ornidin turdi.
35 *Enéyasni* körgen Lidda shehiridiki we Sharon rayonidikilerning hemmisi towa qilip Rebge baghlandi.□
36 Yoppa shehiride bolsa Tabita isimlik bir ayal muxlis bar idi (uning ismi grékchide «Dorkas» idi). U herdaim yaxshi emeller we xeyr-saxawetlik ishlargha bériletti. □
37 Shu künlerde shundaq boldiki, u késel bolup, ölüp ketti. Kishiler jesetni yuyup, üstünki qewettiki bir öyge yatquzup qoydi.
38 Yoppa shehiri Lidda shehirige yéqin bolghachqa, Yoppadiki muxlislar Pétrusning Liddada ikenlikini anglap, uning aldigha ikki adem ewetti. Ular: «Hayal bolmay yénimizgha kelseng!» — dep yélindi.
39 Pétrus ornidin turup ular bilen bille Yoppagha bardi. Yoppagha yétip kélishi bilen ular uni üstünki qewettiki öyge bashlap chiqti. Barliq tul ayallar Pétrusning etrapigha oliship, yigha-zar qiliship uninggha Dorkasning ular bilen bille bolghan waqtida özlirige tikip bergen könglek-kiyimlirini körsitishti.
40 Lékin Pétrus hemmeylenni chiqiriwétip, tizlinip olturup dua qildi. Andin u jesetke qarap:
— Tabita, ornungdin tur! — dédi.
Tabita közini échip, Pétrusni körüp, ornida olturdi.
41 Pétrus uninggha qolini uzitip uni yölep turghuzdi we muqeddes bendiler bilen tul ayallarni chaqirip, Dorkasni ulargha tirik tapshurup berdi.
42 Bu xewer pütkül Yoppagha tarqilip, nurghun kishiler Rebge étiqad qildi. □
43 Shundaq boldiki, Pétrus Yoppada Simon isimlik bir könchining öyide uzun künler turdi.

■ **9:27** Ros. 11:25. □ **9:28 «Saul Yérusalémda rosullar bilen bille ochuq-ashkare yürüp...»** — grék tilida «Saul Yérusalémda rosullar bilen bille kirip-chiqip...». □ **9:31 «u chaghda...»** — bashqa birxil terjimisi: «shuning bilen...» yaki «shunga...». □ **9:33 «orun tutup...»** — grék tilida «palas tutup...». □ **9:35 «...Sharon rayonidikilerning hemmisi towa qilip Rebge baghlandi»** — grék tilida «Sharon rayonidikilerning hemmisi (öz yolidin) burulup Rebge baghlandi». □ **9:36 «Yoppa shehiri»** — krék tilida ismi «Yoppa». Hazirqi ismi «Jaffa» yaki «Xayfa». **«...Tabita....Dorkas...»** — «Tabita» ibraniy tilida, «Dorkas» grék tilida «jeren» dégen menide. □ **9:42 «Bu xewer pütkül Yoppagha tarqilip...»** — mushu yerde «Yoppa» Yoppa (Jaffa) shehirining etrapidiki pütkül yerlerni körsetse kérek. (hazirqi ismi «Xayfa»).

10

Rimliq yüzbéshigha perishtining körünüshi

1 Qeyseriye shehiride Korniliy isimlik bir adem bolup, u *Rim* qoshunidiki «Italiyelikler» qismining yüzbéshi idi.
2 U ixlasmen adem bolup, özi we pütkül öyidikiliri Xudadin qorqatti. U merdlik bilen namratlargha xeyr-saxawet qilip, daim Xudagha dua-tilawet qilatti.□
3 Bir küni chüshtin kéyin saet üchlerde, u ghayibane bir körünüshte Xudaning bir perishtisining özining yénigha kelgenlikini ochuq kördi. Perishte uni:
— Korniliy! — dep chaqirdi.□
4 Korniliy uninggha közlirini tikip qattiq chöchüp:
— Teqsir, néme ish? — dep soridi.
Perishte uninggha:
— Séning dualiring we xeyr-saxawetlik ishliring Xuda aldigha esletme qurbanliqtek bérip yetti.
5 Emdi sen Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik ademni chaqirtip kel.
6 U Simon isimlik bir könchining öyide méhman bolup turuwatidu. Simonning öyi déngiz boyida, — dédi.
7 Uninggha sözligen perishte ketkendin kéyin, Korniliy öydiki xizmetchilerdin ikkini we daim yénida turup xizmet qilghuchilar ichidiki ixlasmen bir leshkerni chaqirdi.
8 Barliq ishlarni chüshendürgendin kéyin, ularni Yoppagha ewetti.

Xudaning Pétrusqa wehiy bérishi

9 Etisi ular seper qilip sheherge yéqinlashqanda, chüsh waqti bolup, Pétrus dua qilish üchün özgize chiqti. □ ■
10 Uning qorsiqi échip kétip, bir nerse yey dédi. Biraq ular ghiza teyyarlawatqanda, ghayibane bir alamet Pétrusni oruwaldi.
11 U asman échilip, töt burjikidin baghlan'ghan halda yer yüzige chüshürülüwatqan keng dastixandek bir nersini kördi.
12 Dastixanda herxil töt putluq haywanlar, yer béghirlighuchilar, asmandiki uchar-qanatlarmu bar idi.
13 Uninggha bir awaz anglandi: —
«Ornungdin tur, Pétrus, ulardin soyup ye!»
14 — Yaq, Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan héchqandaq napak yaki haram nersini yégen emesmen! — dédi Pétrus.□ ■
15 Awaz ikkinchi qétim kélip uninggha:
— Xuda halal dep paklighanni sen haram déme! — déyildi.■
16 Bu ish üch qétim yüz bérip, andin dastixandek bolghan shu nerse derhal asman'gha élip chiqip kétildi.
17 Pétrus körgen ghayibane alametning menisi toghrisida qaymuqup turghanda, mana Korniliy ewetken kishiler Simonning öyini tépip, derwaza aldida turatti.

□ **10:2 «*Korniliy* ixlasmen adem bolup, özi we pütkül öyidikiliri Xudadin qorqatti...»** — Korniliy belkim sinagogqa qatnashqan «Xudadin qorqquchi» dep atalghan yat elliklerdin biri idi. Gerche Yehudiylarning rimliqlargha xushi bolmisimu, u étiqadi tüpeylidin Yehudiy namratlargha shundaq xeyrlik ishlarni qilatti. □ **10:3 «chüshtin kéyin saet üchlerde»** — Qanaan (Pelestin) waqti bilen «saet toqquzlarda». □ **10:9 «chüsh waqti»** — ibraniylarning waqti bilen «saet altide». ■ **10:9** 2Pad. 4:33; Mat. 6:6. □ **10:14 «Yaq. Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan héchqandaq napak yaki haram nersini yégen emesmen!»** — dastixandiki herxil haywanlar ichide Tewrat qanuni haram dep békitken nurghun janiwarlar bolsa kérek idi. ■ **10:14** Law. 11:4; Qan. 14:7. ■ **10:15** Mat. 15:11; Rim. 14:17,20; 1Tim. 4:4; Tit. 1:15.

18 Ular birsini chaqirip, uningdin Pétrus depmu atilidighan Simon dégen birsi bu yerde turamdu? — dep soridi.□
19 Pétrus téxiche shu ghayibane alametning menisi üstide oyliniwatqanda, Roh uninggha:
— Mana, séni üch adem izdep keldi. □
20 Ornungdin tur, peske chüsh, héch ikkilenmey ular bilen bille barghin. Chünki ularni ewetküchi Men! — dédi.
21 Pétrus peske chüshüp, héliqi ademlerge:
— Siler izdigen kishi mana men bolimen. Bu yerge kélish sewebinglar némikin? — dédi.
22 Ular jawaben: — Heqqaniy bir adem, Xudadin qorqidighan, shundaqla pütkül Yehudiy xelqi teripligen Korniliy isimlik rimliq yüzbéshi muqeddes bir perishte teripidin sizni öyige chaqirtip, sizdin söz-kalam anglashqa emr qilin'ghan! — dédi.
23 Shunga Pétrus ularni öyge teklip qilip, qondurup méhman qildi.
Etisi ornidin turup u ular bilen bille yolgha chiqti. Yoppadiki qérindashlardin beziliri ulargha hemrah bolup mangdi.
24 Ikkinchi küni, ular Qeyseriyege yétip bardi. Emdi Korniliy tughqanliri we yéqin yarburaderlirini öyige chaqirip, Pétruslarni teqqezarliq bilen kütüp turatti.
25 Pétrus öyge kirgende, Korniliy aldigha chiqip, ayighigha özini étip sejde qildi.
26 Lékin Pétrus *derhal* uni yölep turghuzup:
— Ornungdin turghin! Menmu bir insan, xalas! — dédi.■
27 U Korniliy bilen gep qilghach öyge kiriwidi, öyning ichige yighilghan top-top ademlerni kördi.
28 U ulargha:
— Silerge melumki, biz Yehudiylarning yat elliklerdin birsi bilen bardi-keldi qilishi yaki öylirige kirishi Tewrat qanun-eqidilirimizge xilap. Lékin Xuda manga héchqandaq ademni napak yaki haram démeslikim kéreklikini ayan qildi. ■
29 Shuning üchün siler adem ewetip méni chaqirghanda, héch ret qilmay aldinglargha keldim. Emdi soray, méni néme dep chaqirdinglar? — dédi.
30 Korniliy mundaq dédi:
— Töt künning aldida bügünki mushu waqitqiche roza tutqanidim; saet üchlerde men öyde dua qiliwatattim. Tuyuqsiz kiyimliridin nur chaqnap turidighan bir adem aldimda peyda bolup öre turdi: □
31 «Korniliy! Duaying ijabet qilindi we xeyr-saxawetlik ishliring Xuda aldigha esletme qurbanliqtek yetti. ■
32 Shunga Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik ademni chaqirtip kel. U déngiz boyida olturaqluq Simon isimlik bir könchining öyide méhman bolup turuwatidu» dédi.
33 Shuning üchün, derhal özlirini chaqirip kélishke adem ewetkenidim. Özliri külbemge kélip yaxshi qildila! Emdi biz hemmeylen Xuda özlirige emr qilghan barliq sözlerni anglash üchün Xudaning aldida hazir turuwatimiz.

Xuda yat ellergimu nijat ata qilidu

34-35 Pétrus aghzini échip mundaq dédi:

□ **10:18** «Ular **, *yeni Korniliy ewetken kishiler*** birsini chaqirip, uningdin Pétrus depmu atilidighan Simon dégen birsi bu yerde turamdu? — dep soridi» — 18-21-ayetlerdin qarighanda, deslepte héchkim mushu ademlerning soaligha jawab bermidi. Yehudiy qérindashlar derwazining sirtida birnechche rimliqlarning, jümlidin bir rimliq eskerning Pétrus toghruluq sorawatqanliqini körüp, belkim jawab bérishtin bir'az qorqqan bolushi mumkin idi. □ **10:19** «Mana, **Roh uninggha: — Mana, séni üch adem izdep keldi... dédi» —** «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **10:26** Ros. 14:14; Weh. 19:10; 22:9. ■ **10:28** Mis. 23:32; 34:15; Qan. 7:2; Yuh. 4:9; 18:28; Ros. 11:3; 15:8; Ef. 3:6. □ **10:30** «saet üchlerde» — ibraniylarning waqti bilen «saet toqquzlarda». Bezi kona köchümilerde «roza tuttum» dégen sözler tépilmaydu. ■ **10:31** Mat. 28:3; Mar. 16:5; Luqa 24:4.

— Berheq, men Xudani héchqandaq ademge yüz-xatire qilmaydu, dep chüshinip yettim; belki her eldin bolghanlar ichide Uningdin qorqidighan we heqqaniyet yürgüzidighan kishi bolsila, Uning aldida meqbuldur. ■
36 Xuda Israil xelqige yetküzgen söz-kalam, yeni Eysa Mesih arqiliq (u pütkül mewjudalargha Rebdur) inaq-jatirjemlik jakarlan'ghan xush xewer silerge melumghu; ■
37-38 Silerningmu Yehya *peyghember* chömüldürüsh chaqiriqini yetküzgendin tartip, Galiliyedin bashlap pütkül Yehudiye zéminlirida Nasaretlik Eysa toghruluq guwahliqtin — yeni Xudaning qandaq qilip uni Muqeddes Roh we küch-qudret bilen mesihligenliki, shuning bilen u hemme yerni kézip, yaxshi emellerni qilip, Iblisning ilkide bolghanlarning hemmisini saqaytqanliqidin xewiringlar bardur. Chünki Xuda uning bilen bille idi. ■
39 Bizmu uning hem Yehudiylarning zéminida hem Yérusalémda qilghan pütün emellirining guwahchiliri. Ular uni yaghachqa ésishi bilenmu öltürdi. □
40-41 Biraq üchinchi küni, Xuda uni qayta tirildürüp namayan qildi. Biraq hemme kishilerge emes, peqet Xuda Özi aldi bilen tallighan guwahchilar, yeni u ölümdin tirilgendin kéyin uning bilen hemdastixan bolghan bizlerning arimizda namayan qildi. □ ■
42 U bizge xelqqe xush xewer yetküzüshni we özining Xuda teripidin tirikler we ölgenlerning soraqchisi qilinip teyinlen'güchi ikenlikini jakarlashni emr qildi. ■
43 Barliq peyghemberler uninggha guwahliq bériduki, herkim uninggha étiqad qilghan bolsa uning nami arqiliq gunahliri kechürüm qilinidu.■
44 Pétrus téxi bu sözlerni qiliwatqanda, Muqeddes Roh söz-kalamni anglawatqan hemme kishige chüshti. ■
45 Pétrus bilen bille kelgen xetnilik bolghan ishen'güchilerning herbiri Muqeddes Rohning yat ellerdikilergimu ata qilinip tökülgenlikini körüp bek heyran bolushti. □
46 Chünki ularning *karamet namelum* tillarda sözliship Xudani ulughlighanliqini anglidi. Shunga Pétrus:■
47 — Mushu kishiler bizge oxshash Muqeddes Rohni qobul qilghuchi bolghan bolsa, kim ularning sugha chömüldürüshni qobul qilishini tosalisun?! — dédi.■
48 Shuning bilen u ularning Rebning namida chömüldürülüshini buyrudi. Andin ular Pétrusning ular bilen birnechche kün turushini ötündi.

11

Pétrusning «yat ellikler»ning chömüldürülüshini aqlishi

1 Rosullar we pütkül Yehudiyediki bashqa qérindashlar *yat* elliklerningmu Xudaning sözkalamini qobul qilghanliqini anglidi.
2 Shunga, Pétrus Yérusalémgha qaytqanda, xetnilik bolghan *ishen'güchiler* uni eyibke buyrup: □
3 — Sen xetne qilinmighan ademlerning öyide méhman bolup, ular bilen hemdastixan boldung?! — dédi.■

■ **10:34-35** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. ■ **10:36** Yesh. 9:5; 52:7; Yuh. 16:33; Rim. 5:1; Kol. 1:20. ■ **10:37-38** Yesh. 8:23; 9:1; Mat. 4:12; Mar. 1:14,38, 39; Luqa 4:14; Zeb. 45:7; Yesh. 61:1; Luqa 4:18. □ **10:39 «Yehudiylarning zémini» —** Yehudiye. **«ular uni yaghachqa ésip öltürdi»** — grék tilida «ular uni derexte ésip öltürdi». □ **10:40-41 «... uning bilen hemdastixan bolghan bizler...» —** grék tilida «...uning bilen yégen we ichken bizler...». ■ **10:40-41** Mar. 16:14; Luqa 24:34; Yuh. 20:19; Ros. 2:24; 1Kor. 15:5. ■ **10:42** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 15:16; Ros. 17:31. ■ **10:43** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20; Ros. 15:9. ■ **10:44** Ros. 8:17. □ **10:45 «xetnilik bolghan ishen'güchiler» —** (Yoppadin kelgen) Yehudiylarni körsitidu. **«yat ellerdikilerge»** — démek, Yehudiy emeslerge. ■ **10:46** Mar. 16:17; Ros. 2:4. ■ **10:47** Ros. 8:36; 11:17. □ **11:2 «Yérusalémgha qaytqanda» —** grék tilida «Yérusalémgha chiqqanda». ■ **11:3** Mis. 23:32; 34:15; Qan. 7:2; Yuh. 18:28.

4 Biraq Pétrus pütün ishni bashtin-axirighiche ulargha bir-birlep chüshendürüp
5 mundaq dédi:
— Yoppa shehiride dua qiliwatqinimda, ghayibane körünüsh méni oriwélip, bir alametni kördüm. Keng dastixandek bir nerse töt burjikidin baghlan'ghan halda asmandin chüshüp, méning yénimda toxtidi.■
6 Uninggha köz tikip qarisam, ichide herxil töt putluq haywanlar, yawayi haywanatlar, yer béghirlighuchilar, asmandiki uchar-qanatlarmu bar iken.
7 Andin: «Ornungdin tur Pétrus, ulardin soyup ye!» dégen bir awazni anglidim.
8 Men: «Yaq Reb, hergiz bolmaydu! Men héchqachan herqandaq napak yaki haram nersini aghzimgha alghan emesmen!» dédim.■
9 Biraq manga yene: «Xuda halal dep paklighan nersini sen haram déme!» dégen awaz anglandi.
10 Bu ish üch qétim shundaq tekrarlinip, axir bularning hemmisi asman'gha qaytidin tartip kétildi.
11 Mana del shu chaghda, Qeyseriyedin méni chaqirishqa ewetilgen üch kishi men turghan öyning aldigha keldi.
12 Muqeddes Roh méni héch ikkilenmey ular bilen bille bérishqa buyrudi. Mushu alte qérindashmu men bilen bille bardi. *Qeyseriyege yétip kélip*, héliqi ademning öyige kirduq. □ ■
13 Bu kishi bizge özining öyide payda bolup turghan bir perishtini qandaq körgenlikini éytti. Perishte uninggha: «sen Yoppagha adem ewetip, Pétrus depmu atilidighan Simon isimlik bir ademni chaqirtip kel,
14 u sanga séni we pütkül ailengge nijatliq yetküzidighan bir xewerni éytip béridu» dégeniken.□
15 Men gepni bashlighinimda, Muqeddes Roh xuddi bashta bizning üstimizge chüshkinidek, ularghimu chüshti. □
16 Shu chaghda, Rebning söz-kalamini, yeni: «Yehya kishilerni sugha chömüldürgen, lékin siler bolsanglar Muqeddes Rohqa chömüldürülisiler» déginini ésimge aldim. ■
17 Shunga, eger Xuda emdi mushulargha biz Reb Eysa Mesihke étiqad qilghinimizdin kéyin bizge bergen iltipatqa oxshash iltipat ata qilghan bolsa, Xudani tosalghudek men zadi kim idim?■
18 Ular bu sözlerni anglighanda, eyibleshtin toxtap, Xudagha medhiye oqup:
— Berheq, Xuda ellergimu hayatliqqa élip baridighan towa qilishni nésip qiliptu! — déyishti.

Antakya shehiridiki étiqadchilar

19 U chaghda, Istipanning ishi bilen ziyankeshlikke uchrap herqaysi jaylargha tarqilip ketkenler Fenikiye rayoni, Siprus arili we Antakya shehiri qatarliq jaylarghiche yétip bérip, bu jaylarda söz-kalamni peqet Yehudiylarghila yetküzetti. □ ■

■ **11:5** Ros. 10:9. ■ **11:8** Law. 11:4; Qan. 14:7. □ **11:12 «héch ikkilenmey ular bilen bille bérish...»** — yaki «(Yehudiy yaki Yehudiy emeslerni) héch ayrimay ular bilen bille bérish...». **«mushu alte qérindash»** — shübhisizki Yoppa shehiridin kelgen alte qérindashning shu chaghda Pétrusning hemrahliqida bolghanliqini körsitidu. ■ **11:12** Ros. 10:19; 15:7. □ **11:14 «u sanga séni we pütkül ailengge nijatliq yetküzidighan bir xewerni éytip béridu» dégeniken»** — grék tilida «u sanga séni we pütkül ailengge qutquzush wasite bolghan birnechche sözlerni éytip béridu». □ **11:15 «Muqeddes Roh xuddi bashta bizning üstimizge chüshkinidek»** — rosul Pétrusning «bashta» dégen sözidin éniqki, u we bashqa étiqadchilargha nisbeten Muqeddes Rohning özlirige kelgenliki toluq bir yéngi bashlinish bolghanidi. ■ **11:16** Yesh. 44:3; Yo. 2:28-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 2:4; 19:4. ■ **11:17** Ros. 15:9. □ **11:19 «ziyankeshlikke uchrap...»** — grék tilida «azab-oqubetlerge uchrap...». **«Siprus arili we Antakya shehiri qatarliq jaylar...»** — bu Antakya «Suriyediki Antakya» idi. ■ **11:19** Ros. 8:1, 4.

20 Lékin ulardin Siprus arili we Kurini shehiridin kelgen beziler Antakya shehirige barghanda, Reb Eysaning xush xewirini Gréklergimu yetküzdi. □
21 Rebning qoli ular bilen bille bolup, tolimu nurghun kishiler ishinip towa qilip Rebge baghlandi.□ ■
22 Bu xewer Yérusalémdiki jamaetning quliqigha yétip keldi. Shuning bilen ular Barnabasni Antakyaghiche arilap ötüshke ewetti. □
23 Barnabas yétip bérip, Xudaning méhir-shepqitini körüp, xushal boldi. U ularning hemmisini jan-dilidin qet'iylik bilen Rebge ching baghlinishqa righbetlendürdi. □ ■
24 Chünki u Muqeddes Rohqa we iman-ishenchke toldurulghan bolup, yaxshi bir adem idi. Shuning bilen zor bir top ademler Rebge qoshuldi.■
25 Shuning bilen Barnabas Tarsus shehirige Saulni izdep bardi. ■
26 Uni tépip Antakyagha élip keldi; shundaq boldiki, ikkiylen jamaet bilen bille saq bir yil yighilip, nurghun ademge telim berdi. Muxlislarning «Xristianlar» dep tunji atilishi Antakyadin bashlandi.□
27 U künlerde bezi peyghemberler Yérusalémdin Antakyagha chüshüp keldi.
28 Bulardin Agabus isimlik bireylen otturigha chiqip, Rohning wehiyini yetküzüp, qattiq bir acharchiliqning pütkül dunyani basidighanliqini aldin éytti (bu acharchiliq derweqe «Klawdiyus Qeyser» höküm sürgen waqitta yüz berdi). □ ■
29 Buning bilen *Antakyadiki* muxlislarning herbiri öz qurbigha qarap pul yighip, Yehudiyede turuwatqan qérindashlargha yardem bérishni qarar qildi. □
30 Ular bu qararni ada qilip, ianini Barnabas we Saulning qoli arqiliq *Yehudiyediki jamaet* aqsaqalliriga yetküzüp berdi.■

12

Téximu köp ziyankeshlikler

1 Shu chaghlarda, Hérod padishah jamaettikilerdin bezilirige ziyankeshlik qilmaqchi bolup ulargha qol saldi.□
2 U Yuhannaning akisi Yaqupni qilichlap öltürdi.■
3 Özining bu qilghan ishining Yehudiylargha yaqqanliqini körüp, u Pétrusnimu tutqun qildurudi (shu chaghda «pétir nan héyti» mezgili idi).

□ **11:20 «.. Reb Eysaning xush xewirini Gréklergimu yetküzdi» —** «Grékler» «Yehudiy emesler» idi, elwette. □ **11:21 «...towa qilip Rebge baghlandi» —** grék tilida «...(«öz yolidin») burulup Rebge baghlandi». ■ **11:21** Ros. 2:47; 5:14. □ **11:22 «... Shuning bilen ular Barnabasni Antakyaghiche arilap ötüshke ewetti» —** meqsiti belkim, ehwalni bilip béqip, heqiqiy étiqadchilar bolsa ularni righbetlendürüsh idi. □ **11:23 «Barnabas ... Xudaning méhir-shepqitini kördi...» —** bu dégenlikning belkim köp jehetliri bardur: — (1) ademler heqiqeten towa qilip rebge baghlansa bu shübhisizki, Xudaning méhir-shepqitining zor netijisidur; (2) Xudaning méhir-shepqiti bilen étiqadchilarda herxil méwe — muhebbet, xushalliq, xatirjemlik qatarliqlar peyda bolidu; (3) jamaetning ösüshi we köpiyishi peqet Xudaning méhir-shepqiti bilenla bolidu. ■ **11:23** Ros. 13:43; 14:22. ■ **11:24** Ros. 4:36; 6:5. ■ **11:25** Ros. 9:27. □ **11:26 «muxlislarning «Xristianlar» dep tunji atilishi Antakyadin bashlandi» —** «Xristianlar» dégen söz belkim awwal «xréstos» («exmeq» dégen menide) dégen sözdin kelgen mesxire xaraktéridiki söz bolushi mumkin; lékin axir bérip asasiy menisi yaxshi chiqti, yeni «Xristosning (Mesihning) ademliri» («Mesih» bolsa ibraniy tilida «Mashiyah» — grék tilida «Xristos»). □ **11:28 «Agabus... Rohning Wehiyi bilen ... aldin éytti» —** «Roh» mushu yerde Muqeddes Roh, elwette. ■ **11:28** Ros. 21:10. □ **11:29 «Buning bilen Antakyadiki muxlislarning herbiri öz qurbigha qarap pul yighip, Yehudiyede turuwatqan qérindashlargha yardem bérishni qarar qildi» —** némishqa ular Yehudiyediki qérindashlargha alahide yardem ewetmekchi? (1) Yehudiy qérindashlar awwal Xudaning xizmitini algha sürtüsh üchün köp yerlerni sétiwetkenidi («Ros.» 2-bab); (2) Yérusalém we Yehudiye ölkiside bolghan ziyankeshlik bek éghir bolghachqa, étiqadchilarning iqtisadiy ziyini belkim az emes idi. ■ **11:30** Ros. 12:25. □ **12:1 «Hérod padishah» —** bu Hérod «Hérod Agrippa (I)» idi. Hérodlar toghruluq «Tebirler»ni körüng. ■ **12:2** Mat. 4:21.

4 Pétrusni tutqandin kéyin, uni zindan'gha tashlap, töt leshker bir guruppa qilin'ghan töt qarawwul topigha tapshurdi. Pasxa héyttin kéyin, Hérod uni xalayiq aldida soraq qilmaqchi idi.□ ■
5 Shunga Pétrus zindanda tutup qélindi. Lékin jamaet Xudagha jan-dil bilen uning üchün dua qilishiwatatti.

Pétrusning zindandin qutquzulushi

6 Emdi Hérod uni élip chiqip sot qilishning aldinqi kéchisi, Pétrus ikki zenjir bilen baghlaqliq péti, ikki qarawulning otturisida uxlawatatti; ishikning sirtidimu birnechche qarawul zindanni közet qiliwatatti.
7 We tuyuqsiz Rebning bir perishtisi körünüp, bir nur kamérni yorutti. Perishte Pétrusning biqinigha noqup:
— Téz tur! — dep oyghatti. Uning qolliridiki zenjir shu haman boshap chüshüp ketti.■
8 Perishte uninggha:
— Bélingni baghliwal! Keshingnimu kiy! — dédi. Pétrus uning déginini qildi. Andin u:
— Chapiningni yépinchaqlap keynimdin mang! — dédi.
9 Pétrus uninggha egiship *kamérdin* chiqti. Biraq u perishtining wasitisi bilen boluwatqan bu ishlarning rastliqini bilmey, belki bir ghayibane körünüsh körüptimen, dep oylawatatti.
10 Ular birinchi we ikkinchi közettin ötüp, zindanning sheherge chiqidighan tömür derwazisigha barghanda, derwaza ular üchün özlükidin échilip ketti. Ular chiqip, bir kochidin ötkende, perishte tuyuqsiz uning yénidin ketti.
11 Shu chaghda, Pétrus ésige kélip, öz-özige: «Derweqe emdi Reb Öz perishtisini ewetip, méni Hérodning qolidin we Yehudiy xelqining kütkenlirining hemmisidin qutquzuptu, dep bildim» — dédi.
12 Heqiqiy ehwalni chüshinip yetkende, u Markus depmu atilidighan Yuhannaning anisi Meryemning öyige bardi. U yerde nurghun kishiler yighilip dua-tilawet qiliwatatti.
13 U derwazining ishikini qaqqanda, Roda isimlik bir dédek awazni anglap chiqti.
14 U Pétrusning awazini tonup, xushalliqidin ishikni échishqimu ülgürmey yügürüp kélip, hemmeylen'ge:
— Pétrus derwaza aldida turidu! — dep xewer qildi.
15 Lékin ular: — Sarang bolup qaldingghu! — déyishti. Biraq u: — Rast shundaq, dep turuwaldi. Ular:
— U uning perishtisi bolsa kérek! — déyishti.□
16 Biraq Pétrus derwazini qéqiwerdi. Ular chiqip derwazini échip, uning özini körgende hemmeylen hang-tang bolushti.
17 Pétrus ulargha ün chiqarmasliqqa qol ishariti qilip, ulargha Rebning özini zindandin qandaq élip chiqqanliqini éytip berdi. Andin kéyin, u:
— Bu xewerni Yaqupqa we qérindashlargha yetküzüp qoyunglar, — dep, özi u yerdin bashqa yerge ketti.□ ■
18 Tang atqanda, qarawullar Pétrus zadi néme boldi dep sarisimige chüshti.
19 Hérod uni izdep uning iz-dérikini tapalmighachqa, qarawullarni soraq qilip, ularni ölümge mehkum qilishni buyrudi. Bu ishtin kéyin, u Yehudiyedin chüshüp Qeyseriye shehirige bérip shu yerde turdi.

□ **12:4 «Pasxa héyt» —** yeni «ötüp kétish héyti». ■ **12:4** Yuh. 21:18. ■ **12:7** Ros. 5:19; 16:26. □ **12:15 «U uning perishtisi bolsa kérek» —** ular «ölgen Pétrusning rohi» yaki «Pétrusni alahide qoghdaydighan bir perishte» dep oylap qalghan bolushi mumkin. □ **12:17 «Bu xewerni Yaqupqa we qérindashlargha yetküzüp qoyunglar» —** «Yaqup» mushu yerde Reb Eysaning inisi bolghan Yaqupni körsitidu. ■ **12:17** Ros. 13:16; 19:33; 21:40.

Hérod Agrippa xanning ölümi

20 Eslide Hérod *xan* bilen Tur we Zidondikiler arisida qattiq jédel bar idi. Halbuki, Tur
we Zidondikiler birliship, Hérodning aldigha keldi. Uning bilen yarishiwélish üchün ular
aldi bilen xanning Bilastus isimlik shexsiy ghojidarini özlirige yar-yölek bolushqa qayil
qilghanidi. Chünki bu yurttikiler ashliqni xanning ilkidiki jaylardin alatti.
21 Belgilen'gen körüshüsh künide Hérod shahane tonlirini kiyip, soraq textide olturup,
ulargha nutuq sözlidi. □
22 Anglighan xelq:
— Bu ademning awazi emes, belki bir ilahning awazidur! — dep warqirashti.
23 Shuan Perwerdigarning bir perishtisi xanni urdi; chünki u shan-sherepni Xudagha
béghishlimidi.
Netijide, u qurtqa yem bolup öldi.
24 Emma Xudaning söz-kalami dawamliq berq urup kéngeydi. □ ■
25 Barnabas bilen Saul Yérusalémda ianilirini tapshurush xizmitini ada qilghandin kéyin,
Antakyagha qaytip ketti. Ular Markus depmu atilidighan Yuhannani bille élip bardi.

13

Muqeddes Rohning Barnabas bilen Saulni ewetishi

1 Antakyadiki jamaet ichide bezi peyghemberler we telim bergüchiler bar idi. Ular
Barnabas, «Qara» depmu atilidighan Shiméon, Kurinilik Lukius, Hérod xan bilen bille
chong bolghan Manaen we Saullar idi.□ ■
2 Ular Rebning ibaditide bolup roza tutuwatqan bir mezgilde, Muqeddes Roh ularga:
— Barnabas bilen Saulni Men ularni qilishqa chaqirghan xizmet üchün Manga ayrip
qoyunglar, — dédi.■
3 Shuning bilen, ular yene roza tutup dua qilghandin kéyin, ikkiylenning üstige qollirini
tegküzüp uzitip qoydi.■

Barnabas bilen Saul Siprusta

4 Ular Muqeddes Roh teripidin ewetilgen bolup, Selyukiye shehirige bérip, u yerdin
kémige chiqip Siprus ariligha qarap yolgha chiqti.
5 Salamis shehirige yétip kélip, ular Yehudiylarning sinagoglirida Xudaning söz-kalamini
yetküzüshke bashlidi. Yuhanna ularning yardemchisi idi.□ ■
6 Ular pütün aralni arilap chiqip, Pafos shehirige keldi. Ular u yerde Baryeshua isimlik
bir kishi bilen uchriship qaldi. U séhirger bolup, saxta peyghember bolghan bir Yehudiy
idi.■
7 U kishi bu *aralning* rimliq waliyisi Sérgiyus Pawlusning hemrahi idi. Waliy uqumush-
luq bir kishi bolup, Barnabas bilen Saulni chaqirtip, Xudaning söz-kalamini anglimaqchi
boldi.

□ **12:21 «Hérod... ularga nutuq sözlidi»** — yaki «Hérod... ularni eyiblep nunuq sözlidi». Grék tilida «nutuq sözlesh» dégen bu sözning bezide «eyiblesh» dégen puriqi bar. □ **12:24 «emma Xudaning söz-kalami dawamliq berq urup kéngeydi»** — démek, uninggha étiqad qilghuchilarning sani köpeymekte idi. ■ **12:24** Yesh. 55:11; Ros. 6:7. □ **13:1 ««qara» depmu atilidighan Shiméon»** — grék tilida ««négir» depmu atilidighan Shiméon». «Négir» dégen menisi «qara». **«Hérod xan»** — mushu ayette «xan» grék tilida «tétrarq» dégen söz bilen ipadilinidu. «Tétrarq» dégenning toluq menisi «(zéminning) töttin bir qismi üstidiki hakim». «Tétrarq» dégen mertiwe «waliy»din töwen; shuning üchün Hérodlar Pontiy Pilatusqa boysunushi kérek idi. ■ **13:1** Ros. 14:26. ■ **13:2** Mat. 9:38; Ros. 9:15; 22:21; Rim. 1:1; 10:15; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11; Ibr. 5:4. ■ **13:3** Ros. 6:6; 8:15; 19:6. □ **13:5 «Yuhanna ularning yardemchisi idi»** — yeni Markus depmu atalghan Yuhanna. ■ **13:5** Ros. 12:25. ■ **13:6** Ros. 8:9; 19:13.

8 Lékin héliqi séhirger (uning grékche ismi Elimas bolup, «séhirger» dégen menide) ulargha qarshi chiqip, waliyning rayini étiqadtin qayturushni urunmaqta idi.
9 Biraq Muqeddes Rohqa toldurulghan Saul (yene «Pawlus» depmu atilidu) héliqi séhirgerge tikilip qarap □
10 uninggha:
— Ey, qelbing herxil hiyligerlik we aldamchiliq bilen tolghan Iblisning oghli, hemme heqqaniyliqning düshmini! Perwerdigarning tüz yollirini burmilashni zadi toxtatmamsen?!
11 Emdi Rebning qoli üstüngge chüshti! Közliring kor bolup, bir mezgil künning yoruqini körelmeysen! — dédi.
Shuan, bir xil tuman we qarangghuluq uni basti. U yolni silashturup, kishilerdin méni qolumdin yétilenglar, dep iltija qilatti.
12 Yüz bergen ishni körgen waliy Rebning telimige qattiq heyran bolup, Uninggha étiqad qildi.

Pawlusning bir sinagogta Rebning telimini bérishi

13 Pawlus bilen uning hemrahliri kémige chiqip, Pafostin Pamfiliye ölkisidiki Perge shehirige bardi. U yerde Yuhanna ulardin ayrilip Yérusalémgha qaytti. □ ■
14 Pawluslar bolsa Perge shehiridin chiqip, dawamliq méngip Pisidiye rayonidiki Antakya shehirige bérip, shabat küni sinagogqa kirdi.
15 Tewrat qisimliridin we peyghemberlerning yazmiliridin oqulghandin kéyin, sinagogning chongliri ularni chaqirtip:
— Qérindashlar, eger xalayiqqa birer nesihet sözünglar bolsa, éytinglar, — dédi.
16 Pawlus ornidin turup, qol ishiriti qilip, xalayiqqa mundaq dédi:
— Ey Israillar we Xudadin qorqqanlar, qulaq sélinglar! □ ■
17 Bu Israil xelqining Xudasi ata-bowilirimizni tallidi; ular Misirda musapir bolup yashighan waqitlarda ularni ulugh qildi, Özining égiz kötürgen biliki bilen ularni Misirdin qutquzup chiqti. ■
18 U chölde ulargha texminen qiriq yil ghemxorluq qildi ■
19 andin Qanaan zéminidiki yette elni yoqitip, ularning zéminlirini ulargha miras qilip berdi. ■
20 Bu ishlargha aldi-keyni bolup texminen töt yüz ellik yil ketti. Kéyin, taki Samuil peyghember otturigha chiqqiche, u ulargha batur hakimlarni tiklep berdi. ■
21 Andin ular bizge bir padishahni bersiken, dep *Samuil peyghemberdin* tilidi. Shuning bilen Xuda ulargha Binyamin qebilisidin Kish isimlik ademning oghli Saulni tiklep berdi. U qiriq yil höküm sürdi. ■
22 Biraq *Xuda* Saulni seltenitidin chüshürüp, ulargha Dawutni padishah qilip turghuzup berdi. Xuda uning heqqide guwahliq bérip: «Könglümdikidek bir ademni, yeni Yessening oghli Dawutni taptim. U Méning toluq irademge emel qilidu», — dédi. ■
23 Özi wede qilghandek Xuda bu ademning neslidin Israil xelqige bir Qutquzghuchi tiklep berdi — u bolsa Eysaning özidur!

□ **13:9 «Saul (yene «Pawlus» depmu atilidu)...»** — «Pawlus» latinche isim bolup, menisi belkim «kichik». Saul Muqeddes Roh teripidin Yehudiy emeslerning xizmitide bolushqa chaqirilghachqa, u mushu yerdin bashlap özi üchün bu latinche isim ishlitishke bashlaydu. □ **13:13 «U yerde Yuhanna ulardin ayrilip Yérusalémgha qaytti»** — mushu «Yuhanna» bolsa Yuhanna Markus idi. ■ **13:13** Ros. 15:38. □ **13:16 «Ey Israillar we Xudadin qorqqanlar... »** — «Xudadin qorqqanlar» dégen turaqliq ibare Tewrat étiqadida bolghan «yat ellikler» (Yehudiy emesler)ni körsitidu. Xetne qobul qilmighan bolsimu, ulargha sinagogqa qatnishishqa ruxset bérilgen . ■ **13:16** Ros. 12:17; 19:33; 21:40. ■ **13:17** Mis. 1:1. ■ **13:18** Mis. 16:35; Chöl. 14:34; Zeb. 95:10. ■ **13:19** Ye. 14:2. ■ **13:20** Hak. 2:16; 3:9. ■ **13:21** 1Sam. 8:5; 9:15; 10:15; Hosh. 13:11. ■ **13:22** 1Sam. 13:14; 16:12; Zeb. 89:19-29; Ros. 7:45.

24 U xelqning otturisigha chiqishtin alwwal, Yehya *peyghember* chiqip, barliq Israil xelqini towa qilishni *bildüridighan* chömüldürüshni qobul qilinglar, dep jakarlidi. ■
25 Yehya *peyghember* wezipini tamamlighanda, xalayiqqa mundaq dégenidi: «Siler méni kim dep bilisiler? Men siler kütken zat emesmen. Biraq mana, mendin kéyin birsi kélidu, men hetta uning ayagh keshlirini yéshishkimu layiq emesmen!»□ ■
26 Ey qérindashlar, Ibrahimning jemetining nesilliri we aranglardiki Xudadin qorqqanlar, bu nijatliqning söz-kalami silerge ewetildi! □ ■
27 Yérusalémda turuwatqanlar we ularning hakimliri *Eysani* tonumay, uning üstidin gunahkar dep höküm chiqarghini bilen, her shabat küni oqulidighan peyghemberlerning aldin éytqan sözlirini emelge ashurdi. □ ■
28 Gerche ular uningdin ölüm jazasigha höküm qilishqa tégishlik birer gunah tapalmighan bolsimu, waliy Pilatustin yenila uni ölümge mehkum qilishni ötündi. ■
29 Ular *bu ishlarni qilip* muqeddes yazmilarda uning heqqide aldin pütülgenlerning hemmisini *özliri bilmigen halda* emelge ashurghandin kéyin, uning jesitini krésttin chüshürüp, bir qebrige qoydi.
30 Lékin Xuda uni ölümdin tirildürdi! ■
31 Tirilgendin kéyin, u burun özi bilen Galiliyedin Yérusalémghiche egiship kelgenlerge köp künler ichide *nechche qétim* körünüp turdi. Bu kishiler hazir *Israil* xelqige uning guwahchiliri boluwatidu.■
32-33 Bizmu ata-bowilirimizgha qilin'ghan wedining xush xewirini silerge hazir jakarlaymiz — Xuda Eysani *arimizda* tiklep, bu wedini ularning ewladliri bolghan bizlerge emelge ashurdi. Bu heqte Zeburning ikkinchi küyide aldin'ala mundaq pütülgen: «Sen Méning Oghlum, Özüm séni bügünki künide tughdurdum». □ ■
34 Emdilikte Xudaning Eysagha chirishni qayta körgüzmey ölümdin tirildüridighanliqi heqqide u *muqeddes yazmilarda* mundaq aldin éytqan: «Dawutqa wede qilghan méhir-shepqetlerni silerge ata qilimen!» □ ■
35 Shunga yene bu heqte yene bir ayette: — «*I Xuda*, Séning muqeddes Bolghuchunggha ténining chirishini körgüzmeysen».□ ■
36 Chünki Dawut derweqe Xudaning iradisi boyiche öz dewri üchün xizmet qilip, öz ata-bowiliriga qoshulup ölümde uxlap uning téni chirip ketkenidi. □ ■
37 Lékin Xuda ölümdin tirildürgüchi bolsa chirishni héch körmidi.□

■ **13:24** Mat. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 3:2; Yuh. 3:23. □ **13:25 «Men siler kütken zat emesmen»** — grék tilida: «Men «u» emesmen» yaki «Men «shu zat» emesmen». ■ **13:25** Mat. 3:11; Yuh. 1:20. □ **13:26 «... Ibrahimning jemetining nesilliri we aranglardiki Xudadin qorqqanlar...»** — «Xudadin qorqqanlar» — 16-ayet we izahatning körüng. ■ **13:26** Mat. 10:6; Ros. 3:26; 13:46. □ **13:27 «Yérusalémda turuwatqanlar we ularning hakimliri Eysani tonumay...»** — grék tilida: «Yérusalémda turuwatqanlar we ularning hakimliri uni tonumay...». ■ **13:27** Yuh. 16:3; Ros. 3:17; 1Kor. 2:8; 1Tim. 1:13. ■ **13:28** Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 19:6. ■ **13:30** Mat. 28:6; Mar. 16:6; Luqa 24:6. ■ **13:31** Mar. 16:14; Yuh. 20:19; 21:1; Ros. 1:3; 1Kor. 15:5. □ **13:32-33 «Sen Méning Oghlum, Özüm séni bügünki künide tughdurdum»** — «Zeb.» 2:7. Bezi alimlar, bu bésharettiki «tiklesh» dégen söz uning ölümdin tirildürülgenlikini körsitidu, dep «tirildürüp» dep terjime qilidu. Lékin uning tirilishini körsitidighan bésharetlerni neqil keltüridighan ayetler 34-35-ayetlerdur. Shunga Zeburdiki bu bésharet («Zeb.» 2:7) uning pak qiz Meryemdin tughulushini körsitidu, dep qaraymiz. ■ **13:32-33** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24,25; Zeb. 2:7. □ **13:34 «Dawutqa wede qilghan méhir-shepqetlerni silerge ata qilimen!»** — «Yesh.» 55:2. ■ **13:34** Yesh. 55:3. □ **13:35 «I Xuda, Séning muqeddes Bolghuchunggha ténining chirishini körgüzmeysen»** — «Zeb.» 16:10. «Séning muqeddes Bolghuchung» Mesihni körsitidu. ■ **13:35** Zeb. 16:10; Ros. 2:27. □ **13:36 «Dawut derweqe Xudaning iradisi boyiche öz dewri üchün xizmet qilip,...»** — yaki «Dawut derweqe öz dewride Xudaning muddia-meqsetliri üchün xizmet qilip,...». **«uning téni chirip ketkenidi»** — grék tilida «chirishlerni kördi». 35-ayetni körüng. ■ **13:36** 1Pad. 2:10; Ros. 2:29. □ **13:37 «Lékin Xuda ölümdin tirildürgüchi bolsa chirishni héch körmidi»** — «Xuda ölümdin tirildürgüchi» Eysani körsitidu, elwette.

38 Emdi shunga siler shuni bilishinglar kérekki, i qérindashlar, hazir gunahlardin
kechürüm qilinish yoli del shu kishi arqiliq silerge jakarliniwatidu. □ ■
39 Musa peyghemberge chüshürülgen Tewrat qanuni bilen siler xalas bolalmaywatqan
ishlardin uninggha étiqad qilghuchilar u arqiliq xalas qilinip heqqaniy qilinidu! □ ■
40 Shunga, peyghemberler aldin éytqan shu balayi'apet béshinglargha chüshmesliki üchün
éhtiyat qilinglar! —
41 «Qaranglar, i mazaq qilghuchilar, heyranuhes bolup halak bolunglar!
Chünki silerning künliringlarda bir ish qilimenki,
Uni birsi silerge élan qilsimu siler shu ishqa hergiz ishenmeysiler!»□ ■

42 Pawlus bilen Barnabas sinagogdin chiqiwatqanda, jamaet ulargha kélerki shabat küni
bu ishlar heqqide yene sözleshni yélindi.
43 Sinagogtiki jamaet tarqalghanda, nurghun Yehudiylar we Xudadin qorqqan
Tewratqa étiqad qilghan Yehudiy emeslermu Pawlus bilen Barnabasqa egeshti. Ikkisi
ulargha söz qilip, ularni Xudaning méhir-shepqitide ching turushqa dewet qildi.■
44 Kéyinki shabat küni, pütün sheher xelqi dégüdek Xudaning söz-kalamini anglighili
kélishti.
45 Biraq bundaq top-top ademlerni körgen Yehudiylar hesetke chömüp, Pawlusning
sözlirige qarshi tetür gep qilip, uninggha töhmet qildi.
46 Emdi Pawlus bilen Barnabas téximu yüreklik halda mundaq dédi:
— Xudaning söz-kalamini aldi bilen siler *Yehudiy xelqige* yetküzüsh kérek idi. Lékin siler
uni chetke qéqip özünglarni menggülük hayatqa layiq körmigendin kéyin, mana biz *silerdin*
burulup ellerge yüzlinimiz! □ ■
47 Chünki Perwerdigar *muqeddes yazmilarda* bizge mundaq buyrughan: —
«Men Séni *yat* ellerge nur bolushqa,
Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatliq bolushung üchün Séni atidim».□ ■

48 Ellerdikiler bu sözni anglap, xushal bolushup Rebning söz-kalamini ulughlashti;
menggülük hayatqa érishishke békitilgenlerning hemmisi étiqad qildi.□
49 Shundaq qilip, Rebning söz-kalami pütkül zémin'gha tarqaldi.
50 Biraq Yehudiylar Xudadin qorqqan yuqiri tebiqilik ayallarni hem sheher mötiwerlirini
qutritip, Pawlus bilen Barnabasqa ziyankeshlik qilghuzup, ular ikkisini öz yurtliridin
qoghlap chiqardi. □ ■

□ **13:38 «hazir gunahlardin kechürüm qilinish yoli del shu kishi arqiliq silerge jakarliniwatidu»** — «del shu kishi arqiliq» Eysa arqiliq, démek. ■ **13:38** Luqa 24:47; 1Yuh. 2:12 □ **13:39 «Tewrat qanuni bilen siler xalas bolalmaywatqan ishlar»** — «xalas bolalmaydighan ishlar» hertürlük ishlarni körsitidu; gunahning ilkidin xalas bolushni öz ichige élipla qalmay, belki Tewrat qanunida békitilgen türlük qurbanliq qilish we resim-qaidilerdin xalas bolushni öz ichige alidu. ■ **13:39** Rim. 3:28; 8:3; 10:4; Gal. 2:16; Ibr. 7:19. □ **13:41 «qaranglar, i mazaq qilghuchilar, heyranuhes bolup halak bolunglar! Chünki silerning künliringlarda bir ish qilimenki, uni birsi silerge élan qilsimu siler shu ishqa hergiz ishenmeysiler!»** — Tewrat, «Hab.» 1:5. ■ **13:41** Yesh. 28:14; Hab. 1:5. ■ **13:43** Ros. 11:23; 14:22. □ **13:46 «mana biz silerdin burulup ellerge yüzlinimiz!»** — «ellerge yüzlinimiz» — yeni «Yehudiy emeslerge yüzlinimiz». Démek, Xudaning söz-kalamini ulargha yetküzimiz. ■ **13:46** Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12; 10:6; 21:43; Ros. 3:26; 13:26; Rim. 10:19. □ **13:47 «Men Séni *yat* ellerge nur bolushqa, yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatliq bolushung üchün Séni atidim»** — «Yesh.» 42:6 we 49:6ni körüng: mushu ayetlerdiki «Séni» Mesihni körsitidu. Barnabas we Pawlus «Perwerdigarning quli»ning ishlirini dawamlashturup yürgüzmekte (1-bab, 1-ayet). ■ **13:47** Yesh. 42:6; 49:6; Luqa 2:32. □ **13:48 «békitilgenler»** — yaki «bel baghlighanlar» yaki «mayil qilin'ghanlar». □ **13:50 «Biraq Yehudiylar Xudadin qorqqan yuqiri tebiqilik ayallarni hem sheher mötiwerlirini qutritip...»** — «Xudadin qorqqan ayallar» bolsa Tewratqa étiqad qilghan Yehudiy bolmighan, sinagogtiki ibadetke qatnishidighan ayallar. Gerche ular «Xudadin qorqqan» bolsimu, mushu yerde Yehudiylarning qutritishi bilen azdurulghan. ■ **13:50** 2Tim. 3:11.

51 Emma Pawlus bilen Barnabas ulargha qarap ayaghliridiki topini qéqishturuwétip,
Konya shehirige qarap mangdi. □
52 *Antakyadiki* muxlislar bolsa xushalliqqa hemde Muqeddes Rohqa tolduruldi.

14

Pawlus bilen Barnabas Konya shehiride

1 Konya shehiride shundaq boldiki, Pawlus bilen Barnabas Yehudiylarning sinagogigha
kirgende, jamaetke shundaq sözlidiki, netijide Yehudiylar we Gréklerdinmu nurghan
kishiler étiqad qildi□
2 (halbuki, ishenmigen Yehudiylar *yat* elliklerning köngüllirini zeherlep, ularni
qérindashlargha qarshi turushqa qutratti).
3 Shunga *Pawlus bilen Barnabas* u yerde xéli uzun turup, Rebge tayinip yüreklik halda
xush xewerni jakarlidi; Reb ularning qolliri bilen möjizilik alametler we karametlerni
körsitip öz méhir-shepqitining söz-kalamigha guwahliq berdi.■
4 Buning bilen sheher xelqi ikkige bölünüp kétip, beziliri Yehudiylar terepte, beziliri
bolsa rosullar terepte turdi.□
5 Axirda, bir qisim yat ellikler bilen Yehudiylar arisida (öz bashliqliri bilen birlikte)
rosullarni qiynap, chalma-kések qilish qutratquluqi bash kötürdi.
6-7 Lékin ular bu ishtin xewer tépip, shu yerdin qéchip Likawunya rayonidiki Listra we
Derbe sheherliri hemde etraptiki yurtlargha qarap mangdi. Ular shu yerlerde xush
xewerni dawamliq jakarlawerdi.■

Listra we Derbe sheherliride

8 Shu chaghda, Listra shehiride putlirida maghduri yoq, héch méngip baqmighan bir
tughma palech olturatti.■
9 Pawlus söz qiliwatqanda, bu adem uninggha qulaq sélip olturatti. Pawlus uninggha
köz tikip uning saqaytilishigha ishenchi barliqini körüp yétip,
10 yuqiri awaz bilen:
— Ornungdin des tur! — dédi.
Héliqi adem shuan ornidin des turup méngishqa bashlidi.
11 Lékin Pawlusning bu ishini körgen top-top ademler Likawunya tili bilen:
— Ilahlar insan qiyapitige kirip arimizgha chüshüptu! — dep warqiriship ketti. ■
12 Ular Barnabasni «Ilah Zéus» dep atashti we Pawlusni sözleshte bashlamchi bolghachqa
uni «Ilah Hérmis» dep atashti. □
13 Sheherning sirtida «Zéus Ilah»ning butxanisi bar idi. Shu *butxanidiki* kahin sheher
derwazisigha öküz we gül chembireklerni élip kélip, xelq bilen bille rosullargha atap
qurbanliq qilmaqchi boldi.
14 Lékin rosullar Barnabas bilen Pawlus bu ishni anglap, kiyim-kécheklirini yirtqan
halda, köpchilikning arisigha yügürüp kirip, warqirap mundaq dédi:

□ **13:51 «Pawlus bilen Barnabas ulargha qarap ayaghliridiki topini qéqishturuwétip,...»** — «ayaghliridiki topini qéqishturuwétish» dégen heriket «munasiwitimiz pütünley üzüldi» dégen agahning ipadisi idi. «Mat.» 10:14, «Mar.» 6:11, «Luqa» 5:9ni körüng. **«Konya shehiri»** — hazirqi nam. Kona grékche ismi «Ikonium» yaki «Ikonion». U hazirqi Türkiyede.
□ **14:1 «netijide Yehudiylar we Gréklerdinmu nurghan kishiler étiqad qildi»** — «Grékler» belkim shu yerdiki her millettin bolghan «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **14:3** Mar. 16:20; Ros. 19:11; Ibr. 2:4. □ **14:4 «sheher xelqi ikkige bölünüp kétip...»** — yaki «sheherning köp qismi ikkige bölünüp kétip...». ■ **14:6-7** Mat. 10:23; Ros. 8:1. ■ **14:8** Ros. 3:2. ■ **14:11** Ros. 28:6. □ **14:12 «Ilah Zéus»** — Gréklerning «bash ilah»i («Yupitér» dégen planéta). **«Ilah Hérmis»** — Hérmis («Mérkuriy» dégen planéta) «ilahlarning elchisi» dep qarilatti.

15 — Xalayiq, bu ishlarni néme dep qiliwatisiler?! Biz silerge oxshash héssiyattiki insanlarmiz! Biz silerge bu erzimes nersilerni tashlap, asman-zémin, déngiz-okyan we ulardiki barliq mexluqlarni Yaratquchi hayat Xudaghila ibadet qilishinglar kérek dep jakarlawatimiz! ■

16 Burunqi dewrlerde, u herqaysi ellerni öz yollirida méngishqa yol qoyghan. ■

17 Shundaq bolsimu, U Özini ispatlaydighan guwahliqni qaldurmighan emes. Chünki U hemishe silerge shapaet körsitip, yamghurni öz waqtida ershtin yaghdurup mol hosul ata qilip, ash-tamaq bilen silerni toyghuzup, qelbinglarni xushalliqqa chömdürüp keldi. ■

18 Hetta ular bu sözlerni qilghan bolsimu, xalayiqning ulargha atap qurbanliq qilishini aranla tosuwaldi.

19 Lékin Antakya we Konya sheherliridin bezi Yehudiylar kélip, kishilerni özlirige qayil qilishi bilen, xelq Pawlusni chalma-kések qildi, andin uni öldi dep qarap, sheher sirtigha sörep achiqip tashliwetti. ■

20 Lékin muxlislar uning etrapigha olashqanda, Pawlus ornidin turup, sheherge qaytip kirdi. Etisi, u Barnabas bilen bille Derbe shehirige ketti.

Rosullarning Suriyediki Antakyagha qaytip kélishi

21 Emdi ular Derbe shehiride xush xewer jakarlap, nurghun ademlerni *Mesihge* muxlis bolushqa kirgüzgendin kéyin, ikkiylen Listra, Konya we Antakya sheherlirige qaytip bardi.

22 Ular u yerlerde muxlislarning qelblirini kücheytip, ularni étiqadta ching turushqa righbetlendürüp, shundaqla: — Biz Xudaning padishahliqigha kirishte nurghun japa-musheqqetlerni béshimizdin ötküzüshimiz muqerrer bolidu, — dep nesihet qildi.■

23 Ular yene herqaysi jamaet ichide aqsaqallarni tallap belgilep, dua qilish we roza tutush arqiliq ularni özliri étiqad baghlighan Rebge tapshurdi.

24 Ikkiylen Pisidiye rayonidin ötüp Pamfiliye ölkisige keldi.

25 Ular Perge shehiride söz-kalamni yetküzgendin kéyin, Attalya shehirige bardi. □

26 Andin u yerdin kémige chiqip, *Suriyediki* Antakyagha qarap ketti. Ular eslide shu yerde özliri hazir tamamlighan bu wezipini ada qilishqa *jamaettikiler teripidin* Xudaning méhri-shepqitige tapshurulghanidi.■

27 Qaytip kelgende, ular jamaetni bir yerge jem qilghanda, ulargha Xudaning özliri arqiliq qilghan barliq emellirini, shundaqla Xudaning qandaq qilip ellerge étiqadning bir ishikini achqanliqini sözlep berdi. □

28 Ular u yerde muxlislar bilen bille uzun mezgil turdi.

■ **14:15** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 10:26; Weh. 14:7; 19:10; 22:9. ■ **14:16** Zeb. 81:12 ■ **14:17** Rim. 1:19. ■ **14:19** 2Kor. 11:25. ■ **14:22** Mat. 10:38; 16:24; Luqa 24:26; Ros. 11:23; 13:43; 2Tim. 3:12. □ **14:25 «... Attalya shehirige bardi»** — Attalya shehiri déngiz boyida idi; hazirqi «Antaliya». ■ **14:26** Ros. 13:1. □ **14:27 «Xudaning qandaq qilip ellerge étiqadning bir ishikini achqanliqini sözlep berdi»** — «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler» dégen menide.

Rosul Pawlusning xush hewerni jakarlighan 1-sepiri

15

Yérusalémdiki sünnet toghrisidiki yighin

1 Shu chaghlarda beziler Yehudiye ölkisidin kélip, *Antakyadiki* qérindashlargha:
— Siler Musa *peyghemberge* tapshurulghan yosun boyiche xetne qilinishni qobul qilmisanglar, qutquzulmaysiler! — dep telim bérishke bashlidi.□ ■
2 Bu ish toghrisida chong majira chiqqan bolup, Pawlus bilen Barnabas ikkiylen shu kishiler bilen keskin munazire qilishqandin kéyin, *qérindashlar* Pawlusni, Barnabasni, shundaqla ularning arisidin birnechcheylenni bu mesile toghrisida rosullar we aqsaqallar bilen körüshüshke Yérusalémgha barsun dep békitgen.■
3 Shundaq qilip ular jamaet teripidin yolgha sélinip, sepiride Fenikiye rayoni we Samariye ölkisini bésip ötüp, barghanla yéride ellerningmu towa qilip *étiqad* yoligha kirgenlikini tepsiliy sözlidi. Bu xewer barliq qérindashlarni zor shadliqqa chömgüzdi.□
4 Pawluslar Yérusalémgha kelginide, ular jamaettikiler, rosullar we aqsaqallar teripidin qarshi élinip, köpchilikke Xudaning özliri arqiliq barliq qilghan emellirini bayan qilip berdi.
5 Lékin Perisiy mezhipidikilerdin étiqad yoligha kirgen beziler ornidin turushup:
— Mushu *yat elliklerni* xetne qilish kérek, shundaqla ulargha Musagha chüshürülgen Tewrat qanunigha emel qilishi kéreklikini jékilesh kérek! — dédi.
6 Shunga rosullar bilen aqsaqallar bu mesilini muzakire qilish üchün jem bolushti.
7 Uzun söhbetlishishtin kéyin, Pétrus ornidin turup mundaq dédi:
— Qérindashlar, desleptiki künlerde Xudaning ichinglardin méni tallap méning aghzim arqiliq xush xewerdiki söz-kalamni yat elliklerge anglitip ularning étiqad qilishida wasite qilishqa békitkenlikidin xewiringlar bar. ■
8 We insanlarning qelbini bilgüchi Xuda Muqeddes Rohni bizge ata qilghinidek, ularghimu ata qildi.■
9 Shundaq qilip, Xuda ularni biz bilen héchqandaq perqlendürmey, ularning qelblirini étiqad arqiliq pak qildi.■
10 *Ehwal mana shundaq iken*, emdi siler néme üchün özimiz we ata-bowilirimizmu kötürelmigen bir boyunturuqni muxlislarning boynigha artmaqchi bolup, Xudani sinimaqchi bolisiler?! ■
11 Emdilikte, biz bolsaq Reb Eysaning méhir-shepqitige tayinip ulargha oxshash qutquzulimiz, dep ishinimiz.□ ■
12 *Bu sözdin kéyin*, Barnabas bilen Pawlus chiqip, Xuda özliri arqiliq yat elliklerning arisida körsetken barliq möjizilik alametlerni we karametlerni bayan qilip berdi; köpchilik ulargha qulaq sélip sükütte turdi.
13 Ularning sözi tügigendin kéyin, Yaqup mundaq dédi:
— Qérindashlar, manga qulaq sélinglar!
14 Bayatin Shiméon Xudaning yat elliklernimu bashtinla shapaet bilen yoqlap, ularning arisidin Öz nami üchün bir xelq chiqiridighanliqini chüshendürüp ötti. □

□ **15:1 «Siler Musa peyghemberge tapshurulghan yosun boyiche xetne qilinishni qobul qilmisanglar, qutquzulmaysiler!»** — Yehudiyedin kelgenler alliqachan sünnet qilin'ghan Yehudiylar, elwette. ■ **15:1** Yar. 17:10; Law. 12:3; Gal. 5:2. ■ **15:2** Gal. 2:1. □ **15:3 «ellerningmu towa qilip...»** — «eller» yene «Yehudiy emesler» dégen menide. **«ellerningmu towa qilip étiqad yoligha kirgenliki...»** — mushu yerde grék tilida: «towa qilip étiqad yoligha kirish» dégen ibare peqet birla söz «burulush» bilen ipadilinidu. ■ **15:7** Ros. 10:20; 11:12. ■ **15:8** 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; Yer. 11:20; 17:10; 20:12. ■ **15:9** Ros. 10:43, 44. ■ **15:10** Mat. 23:4. □ **15:11 «Emdilikte, biz bolsaq Reb Eysaning méhir-shepqitige tayinip ulargha oxshash qutquzulimiz, dep ishinimiz»** — bu ayettiki «biz» Yehudiy étiqachilarni, «ular» Yehudiy bolmighan étiqadchilarni körsitidu. ■ **15:11** Ef. 2:8; Tit. 3:4.
□ **15:14 «Shiméon»** —Pétrusning aramiy tilidiki ismi («Simon» bolsa uning ibraniy tilidiki sheklidur). **«Xudaning yat elliklernimu bashtinla shapaet bilen yoqlap, ularning arisidin Öz nami üchün bir xelq chiqiridighanliqi»** — «shapaet bilen yoqlash» grék tilida peqet «yoqlash» dégen sözla bilen ipadilinidu.

15 Peyghemberlerning éytqanlirimu buninggha uyghun kélidu, xuddi *muqeddes yazmilarda* munu sözler pütülgendek: —
16 — ««Mushu ishlardin kéyin, Men qaytip kélip, Dawutning yiqilghan chédirini yéngibashtin qurup tikleymen,
Uning xarabiliklirini qayta bina qilip, eslige keltürimen.
17-18 Shundaq qilip, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller Méni izdep tapidu» deydu bu ishlarni emelge Ashurghuchi we shundaqla ularni ezeldin ayan qilip kelgen Perwerdigar!»□ ■
19 — Shuning üchün xulasem shuki, yat ellikler arisidin towa qilip Xudagha étiqad baghlighanlargha aware-éghirchilik sélip qoymasliqimiz kérek;
20 peqet ulargha: «Butlargha atilip bulghan'ghan nersilerni yéyishtin, jinsiy buzuqluqtin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridinmu yéyishtin néri bolunglar» dep tapilap, bir parche xet yazayli. □ ■
21 Chünki qedimki dewrlerdin tartip her sheherde shabat künide sinagoglarda Musa *peyghember*ning éytqanliri oqulup, uning körsetmiliri ögitilip kelgen.□

Yehudiy emes étiqadchilargha yézilghan xet

22 Shuning bilen rosullar, aqsaqallar, shundaqla Yérusalémdiki pütkül jamaettikiler öz arisidin birnechche ademni tallap, ularni Pawlus we Barnabas bilen bille Antakyagha ewetishni layiq kördi. Eslide qérindashlar ichide bashlamchi bolghan Yehuda (Barsabas depmu atilidu) bilen Silaslar buninggha tallandi.
23 Xet bolsa ulargha tapshuruldi, uningda mundaq yézilghanidi: — «I Antakya, Suriye we Kilikiyede turuwatqan yat ellik qérindashlar, — *Yérusalémdiki* qérindashliringlardin, rosullar bilen aqsaqallardin silerge salam!
24 Arimizdin bezi kishiler chiqip yéninglargha bérip, sözliri bilen silerni biaramliqqa sélip könglünglarni parakende qilip qoyghanliqini angliduq. Lékin biz ulargha héchqandaq söz-emr qilmiduq. □ ■
25 Shu sewebtin, biz bu ishta oylirimiz bir yerdin chiqqandin kéyin, arimizdin tallan'ghan birnechcheylenni söyümlük Barnabas we Pawlusimiz bilen bille yéninglargha ewetishni qarar qilduq.

□ **15:17-18 «Shundaq qilip, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller...»** — «jahandiki bashqa insanlar» Yehudiy xelqidin bashqa barliq ellerni körstidu. «Méning namim bilen atalghan barliq (yat) eller» «Öz xelqim bolushqa chaqirghan yat eller» yaki «Men igidarchiliq qilghan barliq eller» dégenlerni bildüridu. **«Mushu ishlardin kéyin, men qaytip kélip, Dawutning yiqilghan chédirini yéngibashtin qurup tikleymen... shundaq qilip, jahandiki bashqa insanlarmu, yeni Méning namim bilen atalghan barliq eller Méni izdep tapidu»** — (16-17-ayet) bu neqil keltürülgen bésharetler «Am.» 9:11-12 we «Yesh.» 45:21din élin'ghan. Yaqup bu bésharetlerni «Séptuagint» LXX dégen grék tilidiki terjimisidin alghan. «Amos»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **15:17-18** Am. 9:11,12. □ **15:20 «Butlargha atilip bulghan'ghan nersiler»** — grék tilida «Butlardin bulghan'ghan nersiler» dégen bilen ipadilinidu; «nersiler» belkim gösh we herxil yémek-ichmekni körsetse kérek. Grékler arisida «awwal butlargha atalghan» yémeklikni yéyish «sawabliq ish» yaki «qutluq ish» deydighanlar köp idi. ■ **15:20** Yar. 9:4; Mis. 20:3; 1Kor. 8:1; 10:20; 1Tés. 4:3. □ **15:21 «Butlargha atilip bulghan'ghan nersilerni yéyishtin, jinsiy buzuqluqtin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning göshliridinmu yéyishtin néri bolunglar ...»** — (20-ayet) mushu üch perhiz Tewrat qanunidin élin'ghan. Étiqad qilghan yat ellerning bulargha riaye qilishi ularning nijatliqqa érishishi üchün emes, belki («jinsiy buzuqluqtin ... néri bolunglar»tin bashqa) étiqad qilghan Yehudiylar jamaetke qatnishishida ularning aldida putlikashang bolmasliqi, Yehudiy emes qérindashliri bilen arilishishi asan qilinsun üchün dégen meqset bilen tapshurulghan (21-ayettin rosullarning bu meqsiti ochuq körünidu; «1Kor.» 10:14-11:1nimu körüng). □ **15:24 «... Silerni biaramliqqa sélip könglünglarni parakende qilip qoyghanliqini angliduq. Lékin biz ulargha héchqandaq söz-emr qilmiduq»** — bezi kona köchürmilerde mushu yerde: «... Silerni biaramliqqa sélip, sünnet qobul qilishinglar, Tewrat qanunigha emel qilishinglar kérek dep könglünglarni parakende qilip qoyghanliqini angliduq» déyilidu. ■ **15:24** Gal. 2:4.

26 Bu ikkiylen Rebbimiz Eysa Mesihning nami üchün hayatini xeterge tewekkül qilghan
kishilerdur. ■
27 Shunga biz Yehuda bilen Silasni yazghanlirimizni silerge öz aghzi bilenmu sözlep
bersun dep, yéninglargha ewettuq.
28 Gepning poskallisigha kelsek, Muqeddes Rohqa, shundaqla bizlergimu shu layiq
körün'genki, töwendiki zörür bolghan ishlardin sirt, silerge héchqandaq bashqa ishni
yüklimeslikimiz kérek:
29 — Butlargha atalghan nersilerdin, qanni we boghup soyulghan haywanlarning
göshliridin yéyishtin we jinsiy buzuqluqtin néri bolush — siler mushu birnechche ishtin
saqlansanglar, yaxshi qilghan bolisiler.
Aman-xatirjem bolunglar!»■
30 Shundaq qilip, ular *qérindashlar* teripidin yolgha sélinip, Antakyagha bardi. U yerde
pütün jamaettikilerni yighip, xetni ulargha tapshurdi. □
31 Ular xetni oqup, uningdin bolghan righbet-tesellidin zor shadlandi.
32 Yehuda we Silaslar özlirimu peyghemberlerdin bolup, qérindashlarni nurghun söz-
nesihetler bilen righbetlendürüp, ularni quwwetlendürdi.
33 *Yehuda we Silaslar* u yerde bir mezgilni ötküzgendin kéyin, Antakyadiki qérindashlarning
sepirige amanliq tiligen halda uzitishi bilen, ular özlirini ewetken *Yérusalémdikilerning*
qéshigha qaytti. □
34-35 Lékin Pawlus we Barnabas Antakyada qélip, bashqa nurghun qérindashlarning
hemkarliqida telim bérip Rebning söz-kalamidiki xush xewirini jakarlap turdi.

Pawlus bilen Barnabasning ayrilip kétishi

36 Lékin yene birnechche künlerdin kéyin Pawlus Barnabasqa:
Biz burun Rebning söz-kalamini yetküzgen hemme sheher-yézilargha bérip,
qérindashlarning yénigha bérip, halini sorap kéleyli, — dédi.
37 Barnabas bolsa Yuhanna (Markusmu déyilidu)ni bille élip barmaqchi bolghanidi. ■
38 Biraq Pawlus aldinqi qétim Pamfiliye ölkiside ulardin ayrilip ketken, Rebning xizmi-
tide ular bilen bille *dawamliq* seper qilmighan Markusni yene élip bérishni aqilanilik
emes dep qaridi. □
39 Shuning bilen ikkiylen otturisida bek keskin ixtilap bolup, axir bérip ular bir-biridin
ayrilip kétishti. Barnabas Markusni élip, kémige olturup Siprus ariligha ketti.
40 Pawlus bolsa Silasni tallidi; qérindashlarning ikkiylenni Xudaning shapaitige amanet
qilishi bilen u ikkisi yolgha chiqti. □
41 U emdi Suriye we Kilikiye ölkilirini arilap ötüp, *herqaysi jaylarda* jamaetlerni
quwwetlendürdi.

16

Timotiyning Pawlus we Silasqa qoshulushi

■ **15:26** Ros. 13:50; 14:19. ■ **15:29** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Law. 17:14; 1Kor. 8:1; 1Tés. 4:3. □ **15:30 «shundaq qilip, ular qérindashlar teripidin yolgha sélinip...»** — grék tilida «shundaq qilip, ular ularning teripidin yolgha sélinip...». □ **15:33 «Yehuda we Silaslar u yerde bir mezgilni ötküzgendin kéyin»** — «Yehuda we Silaslar» grék tilida «ular». ■ **15:37** Mis. 20:3. □ **15:38 «Rebning xizmitide ular bilen bille dawamliq seper qilmighan Markus...»** — mushu yerde «Rebning xizmitide» grék tilida peqet «xizmette» déyilidu. □ **15:40 «Pawlus bolsa Silasni tallidi; qérindashlarning ikkiylenni Xudaning shapaitige amanet qilishi bilen u ikkisi yolgha chiqti»** — Pawlus we Barnabas néme üchün bir-biridin ayrildi? Qaysisining qarari toghra? «Qoshumche sözimiz»de bu mesile toghrisida azraq toxtilimiz.

1 Andin u Derbe we Listra sheherlirigimu bardi. Mana, shu yerde étiqadchi Yehudiy bir
ayalning oghli, Timotiy isimlik bir muxlis bar idi. Uning atisi bolsa grék idi.□
2 Listra we Konya sheherliridiki qérindashlarning hemmisi uning toghruluq yaxshi
guwahliq béretti.
3 Pawlus uni özi bilen bille élip mangmaqchi boldi. Biraq bu yerdiki Yehudiylarning
hemmisi *Timotiyning* atisining grék ikenlikini bilgechke, Pawlus uni élip xetne qil-
durdi.□ ■
4 Ular sheher-yézilardin ötkech, Yérusalémdiki rosullar bilen aqsaqallar *yat ellerge* békitken
belgilimilerni ularning riaye qilishi üchün tapshurdi.■
5 Shundaq qilip, jamaetler étiqadta kücheytilip, sanlirimu kündin-kün'ge köpeydi.

Makédoniyelikning chaqiriqi

6 Muqeddes Roh ularning Asiya ölkiside söz-kalamni jakarlishigha yol qoymighan bolup,
Pawluslar emdi Frigiye we Galatiya rayonliridin ötüp,□
7 Misiye rayonigha kelgendin kéyin, Bitiniye ölkisige kirmekchi boldi. Biraq Eysaning
Rohi ulargha bundaq qilishiqimu yol qoymidi.□
8 Shuning bilen ular Misiyedin ötüp, déngiz boyidiki Troas shehirige chüshti.■
9 Shu küni kechte, Pawlusqa bir ghayibane körünüsh körünüp, Makédoniyelik bir kishi
uning aldida öre turup:
— *Déngizdin* ötüp, Makédoniyege kélip, bizge yardem bergeysen! — dep ötündi.□
10 U bu körünüshni körgendin kéyin, Reb bizni jezmen u kishilerning qéshigha bérip,
ulargha xush xewer jakarlashqa chaqirghan, dégen xulasige kélip, derhal Makédoniyege
bérishqa teyyarlanduq.□

Lidyaning étiqad qilishi

11 Biz kémige chiqip, Troastin yolgha chiqip, Samodrak ariligha qarap yol alduq we etisi
Makédoniyediki Néapolis shehirige yétip barduq.
12 U yerdin Makédoniyening shu rayonidiki Filippi dégen muhim shehirige öttuq. Bumu
Rimdiki bir mustemlike sheher idi. Biz bu yerde birnechche kün turduq. □

□ **16:1 «Mana, shu yerde étiqadchi Yehudiy bir ayalning oghli, Timotiy isimlik bir muxlis bar idi» —** kéyinki ayetlerge qarighanda, «shu yer» Listra idi. □ **16:3 «bu yerdiki Yehudiylarning hemmisi Timotiyning atisining grék ikenlikini bilgechke, Pawlus uni élip xetne qildurdi» —** Pawlusning Timotiyni xetne qilishi étiqadini bildürüsh üchün emes, belki u uning bilen Xudaning xizmitide bolghanda Yehudiylarning uni qobul qilmasliqining aldini élish üchün idi. ■ **16:3** 1Kor. 9:20; Gal. 2:3. ■ **16:4** Ros. 15:20. □ **16:6 «Muqeddes Roh ularning Asiya ölkiside söz-kalamni jakarlishigha yol qoymighan bolup, Pawluslar emdi Frigiye we Galatiya rayonliridin ötüp...» —** Frigiye we Galatiya rayonliri Asiyaning bir qismi idi – Pawlus shu yerdin ötkini bilen Xudaning sözini jakarlash üchün u yerde toxtimidi. □ **16:7 «Misiye rayonigha kelgendin kéyin, Bitiniye ölkisige kirmekchi boldi. Biraq Eysaning Rohi ulargha bundaq qilishiqimu yol qoymidi» —** qiziq bir yéri shuki, kéyinrek rosul Pétrus del mushu rayonlarning bezi yerlik kishiliri bilen yéqin munasiwette boldi (2Pét.» 1:1ni körüng). Shunga mumkinchikliki barki, Pawluslar mushu yerlerdin ötüp ketken waqitlarda, Pétrus shu yerde idi yaki pat arida shu yerlerge kelmekchi idi. Pawlusmu kéyin Galatiya dégen rayon'gha bérip, xush xewerni tarqitip, bir jamaet berpa qilindi (18:23 we «Gal.» 4:13ni körüng). ■ **16:8** 2Kor. 2:12. □ **16:9 «Déngizdin ötüp, Makédoniyege kélip, bizge yardem bergeysen!» —** Makédoniye Rim impériyesidiki Grétsiyege jaylashqan «Makédoniye ölkisi» idi. □ **16:10 «U bu körünüshni körgendin kéyin, Reb bizni jezmen u kishilerning qéshigha bérip, ulargha xush xewer jakarlashqa chaqirghan, dégen xulasige kélip, derhal Makédoniyege bérishqa teyyarlanduq» —** mushu ayettin bashlap «**biz**» dep bayan qilishning sewebi – mushu kitabning muellipi Luqa mushu yerde Pawluslargha qoshulghanliqini körsitidu. □ **16:12 «U yerdin Makédoniyening shu rayonidiki Filippi dégen muhim shehirige öttuq. Bumu Rimdiki bir mustemlike sheher idi» —** Filippi déngiz boyiki Néapolistin 16 kilométr yiraqliqta idi. «Rimdiki mustemlike» – biwasite Rim hökümiti özi bashqurghan, ahalisi «Rim grazhdanliq» hoquq-imtiyazlirigha ige idi.

13 Shabat küni, *sheher* derwazisidin chiqip derya sahilige barduq; chünki biz u yerde
dua-tilawet qilidighan bir jay bar dep oyliduq; derweqe shundaq boldi. Biz olturup, u
yerge yighilghan ayallargha sözleshke bashliduq. □
14 Ularning ichide sösün rext sodisi qilidighan, Tiyatira shehirilik, Xudadin qorqidighan
Lidya isimlik bir ayal bar idi. Reb uning qelbini Pawlusning éytqanlirini qobul qilishqa
achti. □
15 U ailisidikiler bilen chömüldürülgen bolup bizdin ötünüp:
— Eger siler méni *heqiqeten* Rebge étiqad qilghuchi dep bilsengler, méning öyümge bérip
turunglar! — dep ching turup bizni maqullatti.■

Pawlus bilen Silasning zindan'gha tashlinishi

16 Bir küni biz shu dua qilidighan jaygha kétip barghinimizda, bir dédek bizge yoluqti;
bu qizgha pal salghuchi bir jin chaplishiwalghanidi; dédek xojayinlirigha pal sélish yoli
bilen nurghun payda tépip bergenidi. □ ■
17 U yol boyi Pawlus we bizge egiship:
— Bu kishiler Hemmidin aliy Xudaning qulliri, ular silerge nijatliq bir yolini jakarlaydu!
— dep warqirap mangdi.□
18 U uda köp künler shundaq warqiridi. Bu ish Pawlusning qelbini azablap, u qizgha
burulup, jin'gha:
— Eysa Mesihning nami bilen buyruymenki, uningdin chiq! — déyishigila, jin shuan
chiqip ketti.□ ■
19 Dédekning xojayinliri uninggha baghlighan pul tépish ümidining yoqqa chiqqanliqini
körüp, Pawlus bilen Silasqa qol sélip, ularni bazar meydanigha sörep, hökümdarlarning
aldigha élip bardi. ■
20 Ular ikkiylenni soraqchi emeldarlarning aldigha chiqirip:
— Bu ademler Yehudiylar bolup, shehirimizni qalaymiqanlashturuwetmekte. ■
21 Biz bolsaq rimliqlarmiz, ular qanunimizgha xilap bolghan we qobul qilishqa yaki
yürgüzüshke bolmaydighan qaide-yosunlarni terghib qiliwatidu! — dep shikayet qildi.
22 Toplan'ghan xalayiqmu ulargha hujum qilishqa qozghaldi; soraqchi emeldarlar
ularning kiyimlirini yirtip yalingachlap, kaltek bilen dumbilashqa emr chüshürdi. ■
23 Ikkiylenni kaltek bilen köp dumbilighandin kéyin, ularni zindan'gha tashlidi we
shundaqla gundipayni qattiq közitishke buyrudi.
24 U buyruqni tapshuruwélish bilen ularni zindanning ichkiridiki kamérgha solap,
putligha ishkel saldi.
25 Tün yérimda, Pawlus bilen Silas dua qilip, Xudagha medhiye küylirini éytiwatatti.
Bashqa mehbuslar bolsa qulaq sélip anglawatatti. ■

□ **16:13 «Shabat küni, sheher derwazisidin chiqip derya sahilige barduq; chünki biz u yerde dua-tilawet qilidighan bir jay bar dep oyliduq»** — ehwalgha qarighanda Filippi shehiride Yehudiylarning birmu sinagogi yoq idi («sinagog»ning asasi üchün az dégende on Yehudiy erkek kishi bir-birige qoshulushi kérek). Undaq ehwal astida bu ayallar (belkim Yehudiy hem Yehudiy emesler, yeni «Xudaning qorqqanlar») her shabat küni Tewrattin élin'ghan sözler bilen dua-tilawet qilishqa yighilatti. □ **16:14 «Ularning ichide sösün rext Sodisi qilidighan, Tiyatira shehirilik, Xudadin qorqidighan Lidya isimlik bir ayal bar idi»** — «Xudadin qorqidighan» dégen turaqliq ibare, Lidyaning Yehudiy emes, emma Tewrat étiqadida bolghanliqini körsitidu. ■ **16:15** Yar. 19:3; 33:11; Hak. 19:21; Luqa 24:29; Ibr. 13:2. □ **16:16 «bu qizgha pal salghuchi bir jin chaplishiwalghanidi»** — «pal salghuchi bir jin» grék tilida «piton rohi». «Piton» yoghan yilan bolup, grékларning riwayetliri boyiche u Delfi shehiridiki butxanida turup, palchiliq sirlirini bashquratti. ■ **16:16** 1Sam. 28:7; Ros. 19:24. □ **16:17 «... ular silerge nijatliq bir yolini jakarlaydu!»** — yaki «... ular silerge nijatliq yolini jakarlaydu!». □ **16:18 «Bu ish Pawlusning qelbini azablap,...»** — grék tilida «qelbini azablash» dégen söz hem derd, bizarliq we xapichiliqni (dégen menilerni) öz ichige alidu. **«jin shuan chiqip ketti»** — yaki «jin shu saet ichide chiqip ketti». ■ **16:18** Mar. 16:17. ■ **16:19** 2Kor. 6:5. ■ **16:20** 1Pad. 18:17; Ros. 17:6. ■ **16:22** 2Kor. 11:25; 1Tés. 2:2. ■ **16:25** Ros. 4:31.

26 Tuyuqsiz qattiq yer tewresh yüz berdi; zindanning ullirimu tewrinip ketti we zindanning hemme ishikliri shuan échilip, herbir mehbusning kishenlirimu chüshüp ketti. ■
27 Gundipay uyqudin oyghinip, zindanning ishiklirining ochuq turghanliqini körüp, mehbuslar qéchip kétiptu dep oylap, qilichini sughurup élip, özini öltürüwalmaqchi boldi.□
28 Lékin Pawlus qattiq awazda:
— Özüngge zerer yetküzme, hemmimiz bar! — dep warqiridi.
29 Gundipay: Chiraghlarni keltürünglar dep towlap ichkirige étilip kirip, titrigen halda Pawlus bilen Silasning ayighigha yiqildi.
30 Andin ularni tashqirigha élip chiqip:
— Qutquzulushum üchün néme qilishim kérek? — dep soridi.■
31 Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem ailengdikilermu qutquzulidu! — dédi ular.□ ■
32 Shuning bilen, ikkiylen uninggha we uning barliq ailisidikilerge Rebning söz-kalamini yetküzdi.
33 Kéche shu saetning özidila *gundipay* ularni bashlap chiqip, yarilirini yuyup tazilidi; andin u derhal ailisidikiler bilen chömüldürüshni qobul qildi;
34 ikkiylenni öz öyige bashlap kélip, ularning aldigha dastixan saldi. U pütkül ailisidikiler bilen Xudagha étiqad qilghanliqtin zor shadlandi.■
35 Etisi etigende, soraqchi emeldarlar yasawullarni zindan'gha ewetip:
— U ikkiylenni qoyuwétinglar! — dep buyrudi.
36 Gundipay Pawlusqa bu sözni yetküzüp:
— Soraqchi emeldarlar ikkinglarni qoyuwétish yarliqini chüshürdi. Siler emdi zindandin chiqip, tinch-aman yolunglargha chiqinglar, — dédi.
37 Biraq Pawlus yasawullargha:
— Biz Rim puqraliri bolsaqmu, emeldarlar bizni soraq qilmayla xalayiqning aldida kaltek bilen dumbalap, zindan'gha tashlidi. Emdi ular hazir bizni yoshurunche qoghlimaqchimu? Yaq, bundaq qilsa bolmaydu! Emeldarlar özliri kélip bizni chiqarsun! — dédi.□
38 Yasawullar bu sözlerni soraqchi emeldarlargha yetküzdi. Ular ikkiylenning Rim puqrasi ikenlikini anglap qorqup ketti;
39 ularning könglini élishqa *zindan'gha* bérip, ularni zindandin élip chiqqandin kéyin, sheherdin chiqip kétishni qayta-qayta ötündi.■
40 Ikkiylen zindandin chiqishi bilen Lidyaning öyige bardi; andin u yerde qérindashliri bilen körüshüp, ularni righbetlendürgendin kéyin, yolgha chiqip ketti.

17

Tésalonika shehiridiki topilang

■ **16:26** Ros. 5:19; 12:7. □ **16:27 «Gundipay uyqudin oyghinip, ... mehbuslar qéchip kétiptu dep oylap, qilichini sughurup élip, özini öltürüwalmaqchi boldi»** — Rim impériyesining qanuni boyiche mehbuslarni qachurup qoyghan eskerler yaki gundipaylar ölümge mehkum qilinatti. ■ **16:30** Luqa 3:10; Ros. 2:37; 9:6. □ **16:31 «Reb Eysagha étiqad qilghin, we shundaq qilsang, özüng hem ailengdikilermu qutquzulidu!»** — gundipayning «Qutquzulushum üchün néme qilishim kérek?» dégen soalni qoyushida, u belkim «qutquzulush»ning néme ikenlikini anche chüshenigen bolushi mumkin. Uning közde tutqini rohiy jehettin emes, belki öz we ailisidikilerning ölüm jazasidin qutulushi idi. ■ **16:31** Yuh. 3:16,36; 6:47; 1Yuh. 5:10. ■ **16:34** Luqa 5:29; 19:6. □ **16:37 «Biz Rim puqraliri bolsaqmu, emeldarlar bizni soraq qilmayla xalayiqning aldida kaltek bilen dumbalap, zindan'gha tashlidi»** — rimliq puqralargha undaq muamile qilishning herbir basquchi Rim qanunigha xilap idi. ■ **16:39** Mat. 8:34.

1 Ular sepirini dawam qilip Amfipolis we Apolloniya sheherliridin ötüp, Tésalonika
shehirige keldi. U yerde Yehudiylarning sinagogi bar idi.□
2 Pawlus aditi boyiche ularning arisigha kirip, uda üch shabat küni u yerde jem
bolghanlar bilen muqeddes yazmilarni sherhlep munaziriliship,
3 ulargha Mesihning azab-oqubetler tartqandin kéyin ölümdin tirilishi muqerrer dep
chüshendürdi hem ispatlidi we: — Men silerge jakarlighan mushu Eysa del Mesihning
Özi shu! — dédi.■
4 *Yehudiylarning* ichidin beziler qayil bolup ishinip, Pawlus bilen Silasqa qoshuldi;
shundaqla Xudadin qorqidighan Gréklerdin zor bir top ademler we az bolmighan yuqiri
tebiqidiki grék ayallarmu shundaq ishendi.□ ■
5 Biraq Yehudiylar buninggha heset qilip, birnechche qebih ademlerni yighip, bir
top kishilerni toplap, sheherni astin-üstün qiliwetti. Yehudiylar Pawlus bilen Silasni
sheher xelq *kéngeshmisige* tapshurup bérish üchün ularni tutush meqsitide Yason isimlik
birsining öyige basturup bardi.
6 Lékin ular ikkiylenni tapalmay ular Yason we bashqa birnechche qérishdashni sheher
emeldarlirining aldigha tartip apirip:
— Jahanni astin-üstün qiliwetken ashu ademler mushu yergimu yétip keldi;■
7 Yason ularni öyide qobul qildi. Ular Eysa isimlik bashqa bir padishah bar dep jakarlap,
Qeyserning permanliriga qarshi chiqiwatidu! — dep chuqan sélishti.■
8 Ular bu sözler bilen xalayiqni we sheher emeldarlirini dekke-dükkige sélip qoydi.
9 Emeldarlar Yason we bashqa tutup kélin'genlerdin kapalet puli alghandin kéyin, ularni
qoyuwetti.

Bériya shehiride

10 Qérindashlar hayal bolmay Pawlus bilen Silasni shu küni kéchide Bériya shehirige
ewetiwetti. Ular u yerge yétip barghanda, Yehudiylarning sinagogigha kirdi. □ ■
11 U yerdiki *sinagogdikiler* Tésalonikadikilerge qarighanda ésil xisletlik bolup, söz-kalamni
qiziqip anglidi we ularning éytqanlirining toghra yaki xataliqini éniqalap bilish üchün,
herküni muqeddes yazmilarni qétirqinip izlendi. ■
12 Netijide, ulardin nurghun Yehudiylar, ésilzade grék ayallardin bir qismi we shundaqla
xéli köp grék erler étiqad qildi. □
13 Lékin Tésalonikadiki Yehudiylar Xudaning söz-kalamining Pawlus arqiliq Bériyadimu
jakarliniwatqinini anglap, u yergimu bérip topilang kötürmekchi bolup, ammini qutratti.
■
14 Shuning bilen qérindashlar Pawlusni derhal déngiz boyigha ewetiwetti. Silas bilen
Timotiy bolsa Bériyada qaldi.
15 Pawlusni uzitip mangghanlar uni Afina shehirigiche élip bardi. Andin ular Pawlus-
ning:
— «Siler Silas bilen Timotiygha mumkinqeder méning yénimgha tézraq kelsun dep
yetküzüp qoyunglar» dégen tapshuruqini élip, *Bériyagha* qaytip keldi.■

□ **17:1 «Tésalonika shehiri» —** «Tésalonika» hazirqi Salonika shehiri. **«Ular ... Tésalonika shehirige keldi»** — mushu babta «biz» emes, belki «ular» déyilgechke, Luqani Pawluslardin bir mezgil ayrilghan, dep qaraymiz. ■ **17:3** Zeb. 16:10; 22:6, 22; Mat. 16:21; Luqa 24:46. □ **17:4 «... shundaqla Xudadin qorqidighan Gréklerdin zor bir top ademler we az bolmighan yuqiri tebiqidiki grék ayallarmu shundaq ishendi» —** «Xudadin qorqidighan Grékler» dégen turaqliq ibare, Tewrat étiqadida bolghan Gréklerni körsitidu. ■ **17:4** Ros. 28:24. ■ **17:6** Ros. 16:20. ■ **17:7** Luqa 23:2; Yuh. 19:12. □ **17:10 «Qérindashlar hayal bolmay Pawlus bilen Silasni shu küni kéchide Bériya shehirige ewetiwetti» —** «shu küni kéchide» yaki «shu küni kech kirish bilenla». ■ **17:10** Ros. 9:25. ■ **17:11** Yesh. 34:16; Luqa 16:29; Yuh. 5:39. □ **17:12 «shundaqla xéli köp grék erler étiqad qildi» —** grék tilida «shundaqla az bolmighan grék erler étiqad qildi». ■ **17:13** 1Tés. 2:14. ■ **17:15** Ros. 18:5.

Afina shehiride

16 Pawlus Afina shehiride Silas bilen Timotiyni kütüp turghanda, pütkül sheherdikilerning butpereslikke bérilip ketkenlikini körüp, rohi qattiq azablandi.
17 Shunga u sinagogda Yehudiylar we Xudadin qorqidighanlar bilen hem shuningdek herküni bazarda uchrighanla kishiler bilen munazirilishetti. □
18 «Épikurlar» we «Stoiklar» dep atalghan bezi peylasoplarmu uning bilen munazirilishishke bashlidi. Ulardin beziler:
— Bu bilermen pochi néme dep jöylüwatidu? — déyishti.
Yene beziler Pawlusning Eysa we ademlerning ölümdin tirildürülidighanliqi heqqidiki xush xewerni jakarlighanliqidin:
— U yat ilahlarning terghibatchisi oxshaydu! — déyishti. □
19 Shunga, ular Pawlusni élip «Aréopagus» dégen *kéngesh* meydanigha apirip:
— Sen tarqitiwatqan yéngi telimingning néme ikenlikini bizmu bilsek qandaq?
20 Chünki sen bezi gheyriy ishlarni quliqimizgha yetküzüwatisen, biz ularning menisi zadi néme ikenlikini bilgümiz bar, — déyishti
21 (emdi Afinaliqlar we u yerde turuwatqan chet'elliklerning hemmisi waqtini birer yéngiliqni yetküzüsh yaki anglashtin bashqa ishqa serp qilmaytti).
22 Shunga Pawlus Aréopagus meydanining otturisigha chiqip mundaq dédi:
Ey Afina xelqi! Silerning her jehettin jin-ilahlargha choqunushqa qattaq bérilgenlikinglarni kördum. □
23 Chünki hemme yerni arilap, silerning tawapgahliringlarni közdin kechürginimde, üstige «Namelum bir Xudagha atalghan» dep pütülgen béghishlimisi bar yene bir qurban'gahni kördüm. Emdi men siler tonumay turup ibadet qiliwatqan shu *Xudani* mana hazir silerge tonushturup jakarlay.
24 Pütkül alemni we uningdiki barliq mewjudatlarni yaratqan Xuda asman-zéminning Igisi bolup, insanlarning qoli bilen yasalghan ibadetxanilarda turmaydu, ■
25 yaki birer nersige hajiti chüshkendek insanlarning qollirining ejrige mohtaj emestur, chünki U Özi hemme janiwargha hayatliq, nepes, shundaqla *éhtiyajliq bolghan* hemme nersini ata qilidu. ■
26 U birla ademdin insaniyettiki barliq milletlerni barliqqa keltürdi, ularni pütün yer yüzige orunlashturup, ulargha xas bolghan peyt-pesiller hemde turidighan jaylirining pasillirini aldin belgilep berdi. □ ■
27 Bularning meqsiti «Insanlar méni izdisun, belkim silashturup tapsun» dégenliktur. Emeliyette, u héchqaysimizdin yiraq emes.
28 Chünki biz Uningda yashaymiz, heriket qilimiz we Uningda wujudimiz bardur; aranglardiki bezi shairlar éytqinidek: «Biz Uning neslidurmiz!». □

□ **17:17 «u sinagogda Yehudiylar we Xudadin qorqidighanlar bilen ... munazirilishetti»** — «Xudadin qorqidighanlar» Tewrat arqiliq Xudagha étiqad qilghan Yehudiy emeslerni körsitidu. □ **17:18 ««Épikurlar» we «Stoiklar» dep atalghan bezi peylasoplarmu uning bilen munazirilishishke bashlidi»** — «Épikurlar»: «lezzet»ni eng yuqiri orun'gha qoyup, hertürlük «ilah» we «axiret» dégenlerge qarshi idi. «Stoiklar» bolsa «pezilet»ni eng yuqiri orun'gha qoyup, her ademning öz emellirige mes'ul bolup, «pezilet»ke lezzet yaki azab-oqubetke qarimay intilishi kérek, dep tekitleytti. **«U yat ilahlarning terghibatchisi oxshaydu!»** — ularning «yat ilahlar» déginide közde tutqini «Eysa» we «Tirilish» idi — ular bularni «ikki ilah» dep oylap qalghanidi. □ **17:22 «Silerning her jehettin jin-ilahlargha choqunushqa qattaq bérilgenlikinglarni kördum»** — grék tilida «jin-ilahlar» «jinlar» dégen söz bilen ipadilinetti. Chünki köp gréklar jinlar bilen ilahlarning chong perqi yoq, jinlarning yaxshi terepliri bar, dep ishinetti. ■ **17:24** Yar. 1:1; 2Tar. 6:30; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Yesh. 66:1; Ros. 7:48; 14:15; Weh. 14:7. ■ **17:25** Yar. 2:7. □ **17:26 «U birla ademdin insaniyettiki barliq milletlerni barliqqa keltürdi»** — grék tilida «U bir qandin insaniyettiki barliq milletlerni barliqqa keltürdi». **« *Xuda*...** ulargha xas bolghan peyt-pesillerni.... aldin belgilep berdi» — «ulargha xas bolghan peyt-pesiller» menisi belkim «ularning rawaj tépish we zawalliqqa yüzlinish waqitliri» dégendek. ■ **17:26** Qan. 32:8. □ **17:28 «aranglardiki bezi shairlar éytqinidek: «Biz Uning neslidurmiz!»»** — shair Aratusning yazmiliridin élin'ghan (miladiyedin ilgiriki 310-245 yillarda).

29 Shunga, Xudaning nesli bolghachqa, biz Tengri Bolghuchini altun-kümüsh yaki tashtin yasalghan, hünerwenning mahariti we tesewwuri bilen oyulghan birer nersige oxshaydu, dep oylimasliqimiz kérek.■
30 Shunga Xuda burunqi zamanlardikilerning shundaq ghepletlik waqitlirini neziridin saqit qilghini bilen, lékin bügünki künde U hemmila yerde pütün insanlarni gunahlirigha towa qilishqa emr qilmaqta! ■
31 Chünki U Özi tikligen insan arqiliq pütkül dunyani heqqaniyliq bilen soraq qilidighan bir künini belgilidi; U uni ölümdin tirildürgenliki bilen bu ishning muqerrer ikenlikige ispat bergenidi.
32 *Pawlusning* «ölgenlerning tirilishi» heqqide éytqanlirini anglighanda beziler uni mesxire qilishqa bashlidi. Yene beziler:
— Bu ish heqqide sendin yene anglayli, — dédi.
33 Buning bilen, Pawlus meydandin chiqip ketti.
34 Biraq beziler uninggha qoshulup, étiqad qildi. Bularning ichide «Aréopagus» kéngeshme hey'etliridin biri bolghan Diyonisiyus we Damaris isimlik bir ayal, shuningdek bashqa birqanche kishimu bar idi.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 2-sepiri

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 2-sepiri

■ **17:29** Yesh. 40:18. ■ **17:30** Luqa 24:47.

Korint shehiride

1 Bu ishlardin kéyin, Pawlus Afina shehiridin ayrilip Korint shehirige bardi.
2 U u yerde Pontus ölkiside tughulghan Akwila isimlik bir Yehudiy bilen uning ayali
Priskillani uchratti. Ular *Rim impératori* Klawdiyusning barliq Yehudiylar Rim she-
hiridin chiqip kétishi kérek, dégen yarliqi seweblik yéqinda Italiyedin kelgenidi. Pawlus
ular bilen tonushup,■
3 ular bilen kesipdash bolghachqa, bille turup ishlidi (chünki ular chédirchiliq bilen
shughullinatti).□ ■
4 Herbir shabat künide u Yehudiylarning sinagogigha kirip, Yehudiylar we gréklar bilen
munaziriliship ularni *Xudaning söz-kalamigha* qayil qilishqa tirishatti.□
5 Biraq Silas bilen Timotiy Makédoniyedin kelgendin kéyin, Pawlus söz-kalamni
yetküzüshke aldiridi, jan köydürüp Yehudiylargha: — Eysa — Mesihning Özidur, dep
guwahliq berdi.□ ■
6 Lékin, ular uninggha qarshi chiqip uni haqaretlidi. Buning bilen Pawlus péshini qéqip,
ulargha:
— Öz qéninglar öz béshinglargha chüshsun! Men buninggha jawabkar emesmen! Bügündin
bashlap, men *silerdin burulup* yat elliklerge barimen, — dédi.□ ■
7 Buning bilen Pawlus ulardin ayrilip, Titiyus Yustus isimlik, Xudadin qorqidighan bir
kishining öyige bérip turdi. Uning öyi sinagogning yénida idi.□
8 Emdi sinagogning chongi Krispus pütün ailisidikiler bilen Rebge étiqad qildi. Nurghun
Korintliqlarmu bu xewerni anglap, étiqad qilip chömüldürüshni qobul qildi.□ ■
9 Reb kéchide Pawlusqa bir ghayibane körünüsh arqiliq wehiy yetküzüp uninggha:
— Qorqma, süküt qilmay sözle, ■
10 chünki Men sen bilen bille. Héchkim sanga qol sélip zerer yetküzmeydu, chünki Méning
bu sheherde nurghun kishilirim bar, — dédi.
11 Shuning bilen Pawlus u yerde bir yil alte ay turup, u yerdiki kishiler arisida Xudaning
söz-kalamini ögetti.

■ **18:2** Rim. 16:3; 1Kor. 16:19; 2Tim. 4:19. □ **18:3 «ular bilen kesipdash bolghachqa, bille turup ishlidi (chünki ular chédirchiliq bilen shughullinatti)» —** Pawlusning xetliride, özi we hemrahlirining jénini béqish üchün jamaetlerning qoligha qarimay, belki öz qoli bilen ishlishini pat-pat tilgha alidu. Mushu yerde uning kespi chédirchiliq ikenliki körünidu. ■ **18:3** Ros. 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. □ **18:4 «Herbir shabat künide u Yehudiylarning sinagogigha kirip, Yehudiylar we gréklar bilen munaziriliship ularni Xudaning söz-kalamigha qayil qilishqa tirishatti» —** «munaziriliship ularni Xudaning söz-kalamigha qayil qilishqa tirishatti» dégen sözler grékchide peqet birla söz bilen ipladilinidu. «Xudaning söz-kalamigha» dégen sözlerni jümlini chüshinishke asan bolsun üchün kirgüzduq. □ **18:5 «Biraq Silas bilen Timotiy Makédoniyedin kelgendin kéyin, Pawlus söz-kalamni yetküzüshke aldiridi, jan köydürüp Yehudiylargha... guwahliq berdi» —** Pawlusning bu rohlandurulushigha belkim üch muhim türtke bar idi: — (1) u Silas we Timotiydin Tésalonikadiki qérindashlar étiqadta ching turuwatidu, dégen xush xewerni anglidi («1Tés.» 3:6); (2) Makédoniyediki jamaetler, bolupmu Filippi jamaiti Xudaning xizmitini ilgiri sürgüzüsh üchün ewetken iqtisadiy yardemni Silas we Timotiylar élip kelgenidi («2Kor.» 1:5; «Fil.» 4:15). Shu yardem bilen u belkim pütün waqtini xush xewer yetküzüshke serp qilalaytti. (3) u Makédoniyede bolghan waqitlirida köp ziyankeshlikke uchrighachqa, hem Afina sheherdikilerning söz-kalamgha bolghan soghuqluqini körüp özining ajizliqini köp séziwaldi («1Kor.» 2:1-4). Lékin Silas we Timotiyning hemrahliqidin teselli-righbet élip köp rohlanduruldi. ■ **18:5** Ros. 17:15. □ **18:6 «ular uninggha qarshi chiqip...» —** yaki «ular özlirige qarshi chiqip...». **«buning bilen Pawlus péshini qéqip...» —** grék tilida «buning bilen Pawlus kiyimlirini qéqip...». Pawlusning «péshini qéqish»i «silerning Xudaning söz-kalami bilen munasiwitinglar yoq» dégen menini bildüridighan isharet idi. **«Öz qéninglar öz béshinglargha chüshsun» —** bu dégenlik, siler Xudaning nijatliq yolini ret qilghandin kéyin, öz aqiwitinglargha özünglar jawabkar» dégen menide. ■ **18:6** Mat. 10:14; Ros. 13:51. □ **18:7 «Titiyus Yustus isimlik, Xudadin qorqidighan bir kishi» —** «Xudadin qorqidighan» dégen ibare toghruluq 13:26diki izahatni körüng. □ **18:8 «Nurghun Korintliqlarmu bu xewerni anglap, étiqad qilip chömüldürüshni qobul qildi» —** «bu xewer»: (1) sinagogning chongining étiqad qilghanliqi yaki (2) Pawlusning éytqan sözlirini körsitidu. Bizningche birinchi chüshenche toghridur. ■ **18:8** 1Kor. 1:14. ■ **18:9** Ros. 23:11.

12-13 Emma Galliyo Axaya ölkisining waliysi bolghan waqtida, Yehudiylar birliship
Pawlusni tutup Galliyoning «soraq texti»ning aldigha apirip, uning üstidin:
Bu adem kishilerni qanun'gha xilap halda Xudagha ibadet qilishqa qayil qiliwatidu! —
dep shikayet qildi.□
14 Pawlus aghzini achay dep turushigha, waliy Galliyo Yehudiylargha:
— Derweqe, i Yehudiylar, bu shikayitinglar birer naheqliq yaki éghir jinayet toghrisida
bolghan bolsa, sewrchanliq bilen silerge qulaq salsam orunluq bolatti.
15 Biraq bu ish *peqet* bezi nam-isimlar, sözler we özünglarning *Tewrat* qanuninglar
üstide talash-tartishlargha chétishliq iken, uni özünglar bir terep qilinglar! Men bundaq
ishlargha soraqchi bolmaymen! — dédi.
16 Shuning bilen u ularni soraq texti aldidin heydep chiqardi.
17 Xalayiq sinagogning chongi Sosténisni tutuwélip, soraq textining aldida qattiq urghili
turdi. Biraq *waliy* Galliyo bu ishlarning héchqaysisigha qilche pisent qilmidi.□

Pawlusning Antakya shehirige qaytip kélishi

18 Pawlus Korint shehiride yene köp künlerni ötküzgendin kéyin, qérindashlar bilen xosh-
liship, Priskilla we Akwilalarning hemrahliqida kémige olturup, Suriyege qarap ketti.
Yolgha chiqishtin ilgiri u Kenqriya shehiride Xudagha ichken bir qesimidin chachlirini
chüshürüwetkenidi. □ ■
19 Ular Efesus shehirige barghandin kéyin, u Priskilla we Akwilani qaldurup qoyup özi
shu yerdiki sinagogqa kirip, Yehudiylar bilen munazirileshti.
20 Ular uni uzunraq turushqa telep qiliwidi, u qoshulmay,
21 «Men qandaqla bolmisun kéler héytni Yérusalémda ötküzimen; andin Xuda buyrusa,
silerning yéninglargha yene kélimen», — dep ular bilen xoshliship, Efesustin kéme bilen
yolgha chiqti.□ ■
22 U Qeyseriye shehiride kémidin chüshüp, *Yérusalémgha* chiqip jamaet bilen hal so-
rashqandin kéyin, Antakya shehirige chüshüp ketti. □
23 Antakyada bir mezgil turghandin kéyin, u yene yolgha chiqip Galatiya we Frigiye
yurtlirini bir-birlep arilap, barghanla yéride barliq muxlislarning étiqadini quwwetlidi.

Apollosning Efesus we Korint sheherliride telim bérishi

□ **18:12-13 «Axaya ölkisi»** — Grétsiyening muhim jaylirini öz ichige alatti. Galliyo shu ölkining waliysi bolghan waqti miladiyedin kéyinki 51-52-yillar idi. □ **18:17 «xalayiq sinagogning chongi Sosténisni tutuwélip, soraq textining aldida qattiq urghili turdi»** — Sosténisning Mesihke étiqad qilghan waqti namelum («1Kor.» 1:1ni körüng). Yehudiylarning uni undaq urushining sewebi éniq emes; u Mesihge étiqad qilghuchi bolghanliqtin yaki sinagogtikiler öz erzining netijisiz bolup chiqqanliqidin xapa bolup, sinagog reisidin achchiqini chiqiriwalmaqchi bolsa kérek. □ **18:18 «Kenqriya shehiri»** — Korintning port shehiri bolup Korinttin yette kilométr yiraqqa jaylashqanidi. **«Yolgha chiqishtin ilgiri u Kenqriya shehiride Xudagha ichken bir qesimidin chachlirini chüshürüwetkenidi»** — Pawlus némishqa qesem qilidi? Alimlarning pikirliridin: (1) u Korint shehiride shunche köp ademler xush xewerni qobul qilghanliqidin bolghan xushalliqidin, Xudagha alahide rehmet éytish üchün; (2) yene bir qétim Yérusalém we Yehudiyede turuwatqan Yehudiy xelqni xush xewerge qayil qilishqa tiriship ulargha mushu qesimi arqiliq özini «Mana men silerdek Xudadin qorqidighan adem» dep körsitip ulargha yéqinlashmaqchi bolup qesem qilghan. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz. Bezi alimlar qesem ichküchi Akwiladur, dep qaraydu. ■ **18:18** Chöl. 6:18; Ros. 21:23. □ **18:21 «men qandaqla bolmisun kéler héytni Yérusalémda ötküzimen»** — bezi kona köchürmilerde bu sözler tépilmay, peqet ««Xuda buyrusa, men silerning yéninglargha yene kélimen», — dep ular bilen xoshliship, Efesustin kéme bilen yolgha chiqti» déyilidu. ■ **18:21** 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3; Yaq. 4:15. □ **18:22 «U Yérusalémgha chiqip jamaet bilen hal sorashqandin kéyin...»** — Injilda «Yérusalémgha bérish» grék tilida daim dégüdek peqet «Yérusalémgha chiqish» deytti. Yehudiy xelqi üchün Yérusalémgha bérish «chiqish», uningdin kétish «chüshüsh» bilen bildürületti. Pawlus qesimini ada qilip chiqish üchünmu Yérusalémgha bérip kélishi kérek.

24 Bu arida, Iskenderiye shehiride tughulghan Apollos isimlik bir Yehudiy Efesus
shehirige keldi. U natiq adem bolup, muqeddes yazmilardin xélila chongqur sawati bar
adem idi. □ ■
25 U Rebning yoli toghruluq telim alghan bolup, otluq roh bilen Eysa heqqide ey-
nen sözlep telim béretti. Biraq uning xewiri peqet Yehya *peyghember*ning yürgüzgen
chömüldürüshi bilen cheklinetti.□
26 U sinagogda yüreklik sözleshke bashlidi. Uni anglighan Priskilla bilen Akwila uni öyige
élip bérip, uninggha Xudaning yolini téximu tepsiliy chüshendürdi. □
27 Kéyin, Apollos Axaya ölkisige barmaqchi bolghanda, *Efesusluq* qérindashlar *Axayadiki*
muxlislargha xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni bekmu telep qildi. U shu
yerge bérip, Xudaning méhir-shepqiti arqiliq étiqad qilghanlargha qoshulup, ulargha zor
yardemde boldi. □ ■
28 Chünki u xelq-alem aldida Yehudiylar bilen munaziriliship, ulargha küchlük reddiye
bérip, muqeddes yazmilarni sherhlishi bilen Mesihning Eysa ikenlikini ispatlap berdi.

19

Pawlus Efesus shehiride

1 Apollos Korint shehiridiki waqtida, Pawlus seper qilip, ichki quruqluq arqiliq Efesus
shehirige keldi. U yerde bezi muxlislar bilen uchriship,□ ■
2 ulardin:
— Siler étiqad qilghininglarda, Muqeddes Roh silerge ata qilin'ghanmu? — dep soridi.
— Yaq, biz hetta Muqeddes Roh bar dégenni zadi anglimaptikenmiz, — dep jawab berdi
ular.□
3 Pawlus yene:
— Undaqta, siler qandaq chömüldürülüshte chömüldürülgensiler? — dep soridi.
— Biz Yehya *peyghember* yetküzgen chömüldürülüshni qobul qilduq, — dédi ular.□

□ **18:24 «U ... muqeddes yazmilardin xélila chongqur sawati bar adem idi»** — grék tilida «U ... muqeddes yazmilarda küchlük bir adem idi». ■ **18:24** 1Kor. 1:12. □ **18:25 «uning xewiri peqet Yehya peyghemberning yürgüzgen chömüldürüshi bilen cheklinetti»** — démek, Apollosning telimi belkim Yehya peyghemberning «Xudaning padishahliqi yéqinlashti», «Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi, yeni Qutquzghuchi-Mesih méning keynimdin kélidu» dégen sözliridin, shundaqla «Mesih Nasaretlik Eysa iken», dégen melumatlardin terkib tapqan bolsa kérek. U Eysa Mesihning ölgini, tirilgenliki, shundaqla uning Muqeddes Rohni ata qilishi bilen yéngi dewr bashlighanliqi toghruluq xewersiz qalghanidi. 19:1-7 we izahatlarni körüng. □ **18:26 «Priskilla bilen Akwila uni öyige élip bérip,...»** — yaki «Priskilla bilen Akwila uni ayrim élip,...». □ **18:27 «Kéyin, Apollos Axaya ölkisige barmaqchi bolghanda, Efesusluq qérindashlar Axayadiki muxlislargha xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni bekmu telep qildi»** — bashqa bir xil terjimisi: — «Kéyin, Apollosni righbetlendürüp, Axayidiki muxlislargha xet yézip, ulardin Apollosni qarshi élishni telep qildi». ■ **18:27** 1Kor. 3:6. □ **19:1 «ichki quruqluq arqiliq Efesus shehirige keldi»** — yaki «égizlikler arqiliq Efesus shehirige keldi». ■ **19:1** 1Kor. 1:12 □ **19:2 «Muqeddes Roh silerge ata qilin'ghanmu?»** — grék tilida: «Muqeddes Rohni qobul qildinglarmu?». **«Yaq, biz hetta Muqeddes Roh bar dégenni zadi anglimaptikenmiz»** — mushu jawabning menisi belkim «Muqeddes Rohning ata qilin'ghini yaki Muqeddes Rohning insanlargha kelginini anglimaptikenmiz» dégendek bolsa kérek. □ **19:3 «Undaqta, siler qandaq chömüldürülüshte chömüldürülgensiler?»** — yaki «Undaqta, siler néme dep chümüldürülgensiler?». Éniqki, shu kishiler Eysa Mesihning namigha chümüldürülgen bolsa, undaqta ularni chümüldürgüzchi étiqadchi ulargha «Xuda Mesihke étiqad qilghuchilarning hemmisige Muqeddes Rohini sowghat qilip ata qilidu» dep chüshendürgen bolushi kérek idi. Chünki Mesihde bolghan xush xewer del shuki: (1) Mesihning qurbanliqi bilen étiqadchi insanlarning gunahliri kechürüm qilinidu; (2) Mesihning qurbanliqi bilen Xuda étiqadchi insanlargha yéngi bir hayat ata qilidu; mushu hayat Muqeddes Rohning insanning qelbide makan qilishi bilen bashlinidu. Rosul Pétrusning sözlirige qarang (2:38-39), «1Pét.» 3:21 we bu ayet toghrisida «qoshumche söz»imizdiki izahatlarni körüng. **«Biz Yehya peyghember yetküzgen chömüldürülüshni qobul qilduq»** — ularning jawabigha qarighanda, ular merhum Yehya peyghemberning muxlisliri idi; mumkinchiliki barki, ular Yehya peyghemberning towa qilishi we sugha chömüldürülüsh toghruluq telimlirini Apollostin anglighanidi.

4 Pawlus: — Yehya *peyghember* xelqqe yetküzgen chömüldülürüsh bolsa gunahlargha towa qilishni bildüridighan chömüldürülüsh bolup, ulargha özidin kéyin kelgüchige, yeni Eysagha étiqad qilish kéreklikini tapilighanidi, — dédi.■
5 Ular buni anglap, Reb Eysaning namida chömüldürülüshni qobul qildi.
6 Pawlus qolini ularning üstige tegküzüp turushi bilen, Muqeddes Roh ulargha chüshti. Buning bilen ular namelum tillarda sözleshke hem peyghemberlerche wehiy-bésharetlerni yetküzüshke bashlidi.□ ■
7 Ular texminen on ikki erkek kishi idi.
8 Pawlus üch ay dawamida *Efesus shehiridiki* sinagogqa kirip, yüreklik bilen söz qilip, ular bilen Xudaning padishahliqidiki ishlar toghrisida munazililiship qayil qilishqa tirishti.
9 Lékin beziliri jahilliq qilip ishinishni ret qilip, xalayiq aldida *Rebning* yoligha haqaret keltürgende, Pawlus ulardin chiqip, muxlislarnimu ayrip chiqti. U herküni Tirannus isimlik ademning léksiyixanisida munazire-muzakire ötküzdi. □ ■
10 Bu ish ikki yil dawamlashti. Netijide, Asiya ölkisidiki pütün xelq, Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmeylen Rebning söz-kalamini anglidi.□

Skéwaning oghulliri

11 Xuda Pawlusning qolliri arqiliq karamet möjizilerni yaratti. ■
12 Kishiler hetta qol yaghliq we pertuqlarni Pawlusning ténige tegküzüp, andin késellerning yénigha apirip, ularning üstige yapatti. Netijide, késeller saqiyip, yaman rohlar ulardin chiqip kétetti.
13 Lékin shu etrapta yüridighan, «jinkesh» Yehudiylarin bezilirimu Reb Eysaning namini ishlitip baqqusi kélip, jin chaplashqanlar üstide turup jinlargha: «Pawlus jakarlawatqan Eysaning namidin sanga qattiq buyruq bérimen!» deydighan boldi. □
14 Bu ishni qilidighanlarning arisida Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghlimu bar idi. □
15 Lékin *ular qoghliwetmekchi bolghan* yaman Roh ulargha jawaben:
— Eysani tonuymen, Pawlustin xewirim bar, biraq özünglar kim bolisiler?! — déwidi,
16 yaman Roh chaplishiwalghan kishi ulargha étilip chiqip, ularni urup shama qilip, ularning üstidin ghalib keldi. Ular yalingach we yarilan'ghan halda öydin qéchip chiqip ketti.
17 Bu ish Efesus shehiride turuwatqan barliq Yehudiylar we Gréklergimu melum bolup, qorqunch hemmisini basti we Reb Eysaning nami ulughlandi.
18 Netijide, nurghun étiqadchilar burunqi qilghanlirini iqrar qilip, aldigha chiqti. ■

■ **19:4** Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luqa 3:16; Yuh. 1:26; Ros. 1:5; 11:16. □ **19:6 «...Muqeddes Roh ulargha chüshti. Buning bilen ular namelum tillarda sözleshke hem peyghemberlerche wehiy-bésharetlerni yetküzüshke bashlidi»** — Muqeddes Rohning ulargha ata qilghan «namelum (karamet) tillarda sözlesh» iltipati bilen kishiler öz sözlirini chüshenmigen halda Xudagha medhiye oqup, uning sirlirini jakarlaydu («1Kor.» 14:2ni körüng). ■ **19:6** Ros. 8:17; 11:15. □ **19:9 «xalayiq aldida Rebning yoligha haqaret keltürgende...»** — mushu yerde «Rebning yoli» grék tilida peqet «yol» dégen söz bilen ipadilinidu (chünki étiqadning neziride peqet bir yolla bardur. 9:2nimu körüng). **«Tirannus isimlik ademning léksiyixanisida munazire-muzakire ötküzdi»** — «léksiyixana» yaki «mektep»: Bu belkim pelsepe ögitidighan bir mektep bolsa kérek. «Munazire-muzakire ötküzüsh» — belkim ishenmigenler bilen munazire qilish (10-ayetni körüng) we ishen'genlerge köprek telim bérish. ■ **19:9** 2Tim. 1:15. □ **19:10 «Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun...»** — démek, «Yehudiylar bolsun, Yehudiy emesler bolsun...». ■ **19:11** Mar. 16:20; Ros. 14:3. □ **19:13 ««jinkesh» Yehudiylar»** — mexsus atalmish «jin heydesh qespi» arqiliq pul tapidighanlar. **«Eysaning namidin sanga qattiq buyruq bérimen!»** — grék tilida: «... Eysaning namidin sanga qesem astida buyruymen!». □ **19:14 «Bu ishni qilidighanlarning arisida Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghlimu bar idi»** — yaki «Bu ishni qilghuchilar Skéwa isimlik bir Yehudiy bash kahinning yette oghli idi». ■ **19:18** Mat. 3:6.

19 Séhirgerlik qilghanlardin nurghun ademler özlirining séhirgerlik kitab-palnamilirini ekélip *bir yerge döwilep*, köpchilikning aldida köydürüshti. Bu kitablarning qimmiti jemiy ellik ming kümüsh tenggige yétetti. □
20 Shundaq qilip, Rebning söz-kalami küchge ige bolup, berq urup üstünlükke ötti.■

Efesus shehiride topilang kötürülidu

21 Bu ishlar yüz bergendin kéyin, Pawlus könglide, Makédoniye we Axaya ölkisidin ötüp Yérusalémgha bérishqa niyet baghlidi. U: — U yerge barghandin kéyin, Rim shehirini körüp kélishim kérek, — dédi.□ ■
22 Shuning bilen, u özige yardemde boluwatqanlardin Timotiy bilen Érastus ikkiylenni Makédoniyege ewetiwétip, özi yene bir mezgil Asiya ölkiside turdi.□
23 Del shu chaghda, *Efesus shehiride Rebning* yoli toghruluq éghir malimachiliq kötürüldi. □ ■
24 Ayal ilah Artémisni süretlep kümüsh tekche-heykellerni yasighuchi Dimitriy isimlik bir zerger bar idi. Uning bu ishi hünerwenlerge köp payda tapquzatti. ■
25 Dimitriy hünerwenlerni we shuninggha oxshash ishlar bilen shughulliniwatqan bashqa ustilarni yighip, ulargha:
— Buraderler, bizning güllinishimizning bu ish bilen baghliq ikenlikini bilisiler;
26 hazir héliqi Pawlusning néme ishlarni qilip yürgenlikini anglighan hem körgen bolushunglar kérek. U: «Qol bilen yasiwalghan nersiler ilahlar emes» déyish bilen, peqet Efesusta emes, belki pütkül Asiya ölkiside dégüdek nurghunlighan kishilerni qayil qilip, azdurup burawatidu. ■
27 Emdi hazir bizning bu sodimizgha betnam chaplash xewpi bolupla qalmay, belki büyük ayal ilah Artémisning butxanisimu erzimes dep qarilip, hetta Asiya ölkisi we pütkül jahan ibadet qilidighan *bu ayal ilahimizning* shan-sheripimu yoqilish xewpige duch kéliwatidu! — dédi.□
28 Bu sözlerni anglighan köpchilik ghezepke chömüp, qayta-qayta:
— Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktur! — dep chuqan kötürüshke bashlidi.
29 Buning bilen pütkül sheher malimatang bolup ketti. Xalayiq Pawlusning seperdashliridin Makédoniyelik Gayus we Aristarxuslarni tutup sörep, sérk meydanigha tengla yopurulup mangdi. □ ■
30 Pawlus xalayiq arisigha kirmekchi bolghanidi, lékin muxlislar uning kirishige yol qoymidi.
31 Hetta Pawlusning dostliri bolghan ölke emeldarliridin bézilirimu uninggha xewer yetküzüp, uni sérk meydanigha bérishqa tewekkül qilmasliqqa jékilidi.
32 Emdi beziler buni dep warqirisa, beziler uni dep warqiriship, pütün sorun warangchurunggha toldi; kishilerning köpinchisi özlirining némige yighilghanliqinimu bilmeytti.

□ **19:19 «jemiy ellik ming kümüsh tengge»** — bir tenggige bir qoy kéletti. Shunga hazirqi boyiche jemiy ikki yérim milyon dollargha barawer idi (2006). ■ **19:20** Yesh. 55:11. □ **19:21 «Pawlus könglide... niyet baghlidi»** — grék tilida «Pawlus rohta... niyet baghlidi». ■ **19:21** Rim. 15:25; Gal. 2:1. □ **19:22 «u özige yardemde boluwatqanlardin Timotiy bilen Érastus ikkiylenni Makédoniyege ewetiwétip...»** — Pawlusning shuning meqsiti ularning belkim özini kutüsh üchün we belkim özining bérishigha teyyarliq qilish üchün idi (20:1-3ni körüng). □ **19:23 «Del shu chaghda, Efesus shehiride Rebning yoli toghruluq éghir malimachiliq kötürüldi»** — «Rebning yoli» grék tilida peqet «yol» déyilidu. ■ **19:23** 2Kor. 1:8. ■ **19:24** Ros. 16:16. ■ **19:26** Zeb. 115:4; Yer. 10:3. □ **19:27 «pütkül jahan ibadet qilidighan bu ayal ilahimizning shan-sheripimu yoqilish xewpige duch kéliwatidu!»** — Dimitriyning «ayal ilahimizning shan-sheripi» dégen sözi belkim Artémisning heywetlik butxanisinimu körsetmekchi bolushi mumkin. □ **19:29 «Xalayiq ... Gayus we Aristarxuslarni tutup sörep, sérk meydanigha tengla yopurulup mangdi»** — Artémisning «büyük butxanisi» yoqap ketti, emma bu sérk meydani bügün'ge qeder mewjut, uninggha 25000 kishi sighidu. ■ **19:29** Ros. 20:4; 27:2; Kol. 4:10.

33 Yehudiylar Iskender isimlik ademni aldigha ittirip chiqiriwidi, köpchilik uni aldigha turghuzdi. Iskender köpchilikke qol ishariti qilip, *Yehudiylarni* aqlimaqchi boldi. □
34 Biraq köpchilik uning Yehudiy ikenlikini bilip qélip, hemmisi tengla:
— Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktur! — dep ikki saetche chuqan kötürüp turushti.
□
35 Axirda, sheherning bash mirzisi xalayiqni tinchlandurup mundaq dédi:
— Ey Efesusluqlar! Biz Efesusluqlarning shehirining büyük Artémisning butxanisining we uning asmandin chüshken süritining qoghdighuchisi ikenlikini bilmeydighan kim bar! □
36 Bu ishlarni inkar qilalmighaniken, özünglarni bésiwélishinglar, bashbashtaqliq qilmasliqinglar kérek.
37 Chünki siler bu kishilerni bu yerge *soraqqa tartishqa* élip keldinglar; lékin ular ya butxanilarni bulghuchilar ya bizning ayal ilahimizgha kupurluq qilghuchilardin emes.
38 Eger Dimitriy we uninggha qoshulghan hünerwenlerning melum bir kishining üstidin shikayiti bolsa, soraqxanilar ochuq turmaqta we soraqchi waliylarmu bar. Ular shu yerlerde bir-biri bilen dewalashsun;
39 we bashqa birer mesililiringlar bolsa, resmiy sorunda bir terep qilinishi lazim.
40 Biz emdi yene bügünki weqeni topilang dep erz qilinish xewpide turuwatimiz; chünki bu malimanchliqning héch sewebi körsitilmigechke, hésabinimu bérelmeymiz-de!
41 Bu sözlerni qilip bolup, u yighilghan xalayiqni tarqitiwetti.

20

Pawlusning Makédoniye we Yunan'gha qayta bérishi

1 Topilang bésiqqandin kéyin, Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni righbetlendürdi we ular bilen xoshliship, Makédoniyege qarap ketti.□
2 U shu etraptiki yurtlarni arilap, étiqadchilarni nurghun söz-telimler bilen righbetlendürgendin kéyin, Yunan'gha bérip,□
3 u yerde üch ay turdi. Pawlus kémige olturup Suriyege mangay dep turghanda, Yehudiylarning uni öltürüsh suyiqesti bilinip qélip, u Makédoniye arqiliq *quruqluq bilen* qaytip kétish qararigha keldi.
4 Uninggha hemrah bolghanlar Bériyaliq Pirrusning oghli Sopatér, Tésalonikaliqlardin Aristarxus bilen Sékundus, Derbelik Gayus, Timotiy we Asiya ölkisidin Tikikus bilen Trofimuslar idi.■
5 Ular awwal Troas shehirige bérip, bizning yétip bérishimizni kütüp turdi.□
6 Biz bolsaq «pétir nan héyti» künliridin kéyin, Filippi shehiridin kémige olturup, besh kündin kéyin Troasqa kélip, ular bilen uchrashtuq we u yerde yette kün turduq.
7 Heptining birinchi küni, biz nan oshtushqa jem bolghanda, Pawlus etisi ketmekchi bolghachqa, jamaetke söz qilishqa bashlidi; sözini tün yérimgiche uzartti.□

□ **19:33 «köpchilik uni aldigha turghuzdi» —** bezi kona köchürmilerde «köpchilik bu ish uninggha baghliq dep oylidi» déyilidu. □ **19:34 «Biraq köpchilik uning Yehudiy ikenlikini bilip qélip, hemmisi tengla: — Efesusluqlarning Artémisimiz büyüktur! — dep ikki saetche chuqan kötürüp turushti» —** xalayiq Iskenderni Pawlus bilen munasiwetlik adem, némila bolmisun Yehudiy bolghachqa, butpereslikke qarshi bolsa kérek, dégen oyda bolghan bolsa kérek. □ **19:35 «Artémisning ... asmandin chüshken süriti...» —** yaki «Artémisning ... asmandin chüshken téshi...». □ **20:1 «Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni righbetlendürdi we ular bilen xoshliship...» —** bezi kona köchürmilerde «Pawlus muxlislarni chaqirip, ularni quchaqlap ular bilen xoshliship,...» dégen söz déyilidu. □ **20:2 «Yunan» —** yaki «Grétisye». ■ **20:4** Ros. 19:29; 21:29; 27:2; 1Kor. 1:14; Ef. 6:21; Kol. 4:7,10; 2Tim. 4:12; Tit. 3:12. □ **20:5 «Ular awwal Troas shehirige bérip...» —** belkim kémide. **«...bizning yétip bérishimizni kütüp turdi» —** «biz» Luqaning yene Pawlus bilen bille ikenlikini körsitidu. □ **20:7 «heptining birinchi kün» —** yeni «yekshenbe küni». **«biz nan oshtushqa jem bolghanda» —** «nan oshtush»: Eysaning ölümini xatirilesh üchün nan oshtulidu («1Kor.» 11:20-34ni körüng).

8 Biz jem bolghan yuqiriqi qewettiki öyde nurghun qara chiraghlar yénip turatti.□
9 Ewtikus isimlik bir yigit dérizide olturghanidi. Pawlus sözlep xéli bir yerge barghanda, uni müdgek bésiwatqanidi. Andin u gherq uyqugha kétip, u üchinchi qewettin yerge yiqilip chüshti. Köpchilik uni yerdin kötürüp qarisa, u ölüp bolghanidi.
10 Pawlus peske chüshüp, uning üstige étilip, quchaqlap turup:
Azablanmanglar, u tirikken! — dédi. ■
11 Qaytidin öyge chiqip, nanni oshtup yégendin kéyin, Pawlus ular bilen tang atquche uzun sözleshti we u bu yerdin yolgha chiqti.
12 *Troastikiler* bolsa héliqi yigitni öyige hayat apirip qoydi. Ular buningdin cheksiz teselli tapti.□

Pawlusning Efesus aqsaqalliri bilen xoshlishishi

13 Biz bolsaq Pawlustin burun Assos shehirige kéme bilen barduq. Chünki Pawlus shu yerge piyade baray, siler mendin awwal yétip bérip, u yerde méni kémige éliwélishni kütünglar, dep orunlashturghanidi.
14 Assosta u biz bilen uchrashqandin kéyin biz uni kémige élip Mitulin shehirige kelduq.
15 Andin shu yerdin chiqip, etisi Xiyos arilining uduligha kélip turduq. Üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq; uning etisi Milétus shehirige barduq. □
16 Chünki Pawlus Asiya ölkiside köp waqitni ötküzüwetmeslik üchün, déngiz sepiride Efesusta toxtimay ötüp kétishni qarar qilghanidi. Sewebi, u «orma héyti» künini mumkinqeder Yérusalémda ötküzüsh üchün aldiraytti. □ ■
17 Emdi Milétus shehiridin Efesusqa adem ewetip, jamaettiki aqsaqallarni chaqirdi.
18 Ular kelgendin kéyin, u ulargha mundaq dédi:
— Men Asiya ölkisige ayagh basqan birinchi kündin tartip, siler bilen qandaq ötkenlikim herbiringlargha melum.
19 Rebning xizmitide her terepte kemter bolup, köz yashlirim tökülgenlikini, shundaqla Yehudiylarning suyiqestliri tüpeylidin béshimdin ötken sinaqlarda chidighanliqimni bilisiler,
20 we yene meyli ammiwi sorunlarda bolsun yaki öy-öylerde bolsun, silerge telim berginimde, silerge paydiliq bolsila héchnémini ayimay jakarlap,
21 Yehudiylar hem Gréklergimu Xuda aldida towa qilish we Rebbimiz Eysa Mesihge étiqad qilish kéreklikige guwahliq bérip jékiligenlikim hemminglargha melum.■
22 Hazir mana, rohta baghlan'ghan halda Yérusalémgha kétiwatimen. U yerde néme ishlarning béshimgha chüshidighanliqini uqmaymen; □
23 Peqet shuni bilimenki, Muqeddes Roh men barghanla sheherlerde zindan kishenliri we azab-oqubetlerning méni kütüp turidighanliqini aldin éniq éytip kelmekte.

□ **20:8 «Biz jem bolghan yuqiriqi qewettiki öyde nurghun qara chiraghlar yénip turatti»** — bu chiraghlarning is-tüteklirining öyni qaplishi bilen 9-ayette tilgha élin'ghan Ewtikusning uxlap qélishigha tesir yetküzgen bolushi mumkin. ■ **20:10** 1Pad. 17:21; 2Pad. 4:34. □ **20:12 «Ular buningdin qeksiz teselli tapti»** — eyni grek tékist: «Ular tapqan teselli az emes idi». □ **20:15 «üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq...»** — bezi kona köchürmilerde: «Trogillium shehiride qonduq» dégen söz tépilmaydu. **«etisi Xiyos arilining uduligha kélip ... üchinchi küni Samos ariligha yétip kelduq we Trogillium shehiride qonduq; uning etisi Milétus shehirige barduq»** – bu seper yoli etey Efesus shehiridin ötkenidi (16-ayetni körüng). □ **20:16 «orma héyti»** — Tewratta Yehudiy xelqige békitilgen tötinchi héyt; u héyt «ötüp kétish héyti»din ellik kün kéyin bolghachqa, grék tilida «elliklik héyt»mu déyilidu. Hazirqi kaléndardiki waqit belkim 5-ay idi. «Law.» 23-babni körüng. ■ **20:16** Ros. 21:4,12. ■ **20:21** Mat. 3:2; Mar. 1:15; Luqa 24:47. □ **20:22 «mana, rohta baghlan'ghan halda Yérusalémgha kétiwatimen»** — «rohta baghlan'ghan halda» – uni qozghaydighan bu tesirning öz rohida yaki Muqeddes Rohta bolghanliqi éniq emes. Pawlusning bu niyiti bu ishta toghra yaki toghra emes? 21:4-ayettiki xewerdin qarighanda, uning shu qet'iy niyiti toghra emes, dep oylashqa mayil bolimiz.

24 Lékin men öz musapemni tamamlishim, Reb Eysadin tapshuruwalghan xizmetni ada
qilishim, yeni Xudaning méhir-shepqiti toghrisidiki xush xewerning toluq guwahchisi
bolushum üchün, öz hayatimni qilche ayimaymen. ■

25 Men siler bilen ariliship, hemminglar arisida yürüp Xudaning padishahliqini jakar-
lidim; emdi mana manga melumki, buningdin kéyin silerdin héchkim yüzümni qayta
körelmeysiler. □

26 Shuning üchün, bügün silerge guwahliq qilip éytip qoyayki, men héchbirining qénigha
qerzdar emesmen. □

27 Chünki men Xudaning toluq meqset-iradisini qilche élip qalmay silerge bayan qilip
yetküzüshtin bash tartmidim.

28 Muqeddes Roh silerni Xudaning jamaitini béqish üchün Uning padisi ichide yétekchi
qilip tikligenidi; emdi özünglargha hem Öz Oghlining qéni bilen sétiwalghan barliq
padisigha segek bolunglar! □ ■

29 Chünki manga ayanki, men ketkendin kéyin, chilböriler aranglargha kirip, padini héch
ayimaydu, ■

30 hemde hetta aranglardinmu beziler muxlislarni özlirige tartiwélish üchün heqiqetni
burmilighan türlük ishlarni sözleydu. ■

31 Shunga, segek bolunglar, méning üch yil kéche-kündüz démey, herbiringlargha köz
yashlirim bilen toxtimay nesihet bérip turghanliqimni ésinglarda tutunglar.

32 Emdi men silerni Xudagha we Uning méhir-shepqet yetküzidighan söz-kalamigha tap-
shurimen. Bu söz-kalam étiqadinglarni qurushqa hem pak-muqeddes qilin'ghan barliq
xelqi arisida iltipat qilinidighan mirastin silerni nésip qilishqa qadirdur. □

33 Men héchqachan héchkimdin kiyim-kéchek yaki altun-kümüsh tama qilip baqmighan-
men. ■

34 Silerge melumki, men ikki bilikimge tayinip, özümning we hemrahlirimning hajitidin
chiqtim. ■

35 Bundaq qilip herbir ishlarda men silerge mushundaq ejir-emgek arqiliq ajiz-
hajetmenlerge yardem bérish lazimliqini, shundaqla Reb Eysa özi éytqan: «Bermek
almaqtinmu bextliktur» déginini ésinglardin chiqarmasliqinglar kéreklikini körsettim.

36 Bu sözlerni qilip bolup, u hemmeylen bilen birlikte tizlinip olturup dua qildi. ■

37 Hemmeylen qattiq yighliship ketti; Pawlusning boynigha ésilip quchaqlap, qizghin
söyüshti.

38 Ularni eng azablighini Pawlusning, «Buningdin kéyin yüzümni qayta körelmeysiler»
dégen sözi boldi. Kéyin, ular uni kémige chiqirip uzitip qoydi.

■ **20:24** Ros. 21:13; Gal. 1:1; Tit. 1:3. □ **20:25** **«Men siler bilen ariliship, hemminglar arisida yürüp Xudaning padishahliqini jakarlidim»** — mushu yerde «Xudaning padishahliqi» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadilinidu. □ **20:26** **«Silerge guwahliq qilip éytip qoyayki, men héchbirining qénigha qerzdar emesmen»** — démek, «aranglarda herqandaq bir kishi xush xewer anglash pursiti bolmay, qutquzulmighan bolsa men buninggha jawabkar emesmen» dégendek. □ **20:28** **«Xudaning... Öz Oghlining qéni bilen sétiwalghan barliq padisi»** — «Öz Oghlining qéni bilen» grék tilida «Öziningkining qéni bilen» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **20:28** Ef. 1:7; Kol. 1:14; 1Pét. 1:19; 5:2; Weh. 5:9. ■ **20:29** 2Pét. 2:1. ■ **20:30** Zeb. 41:9; Mat. 16:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19. □ **20:32** **«Bu söz-kalam étiqadinglarni qurushqa ... qadirdur»** — silerning «étiqadinglarni qurush» grék tilida peqet «silerni qurush» dégen bilen ipadilinidu. ■ **20:33** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **20:34** Ros. 18:3; 1Kor. 4:12; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ **20:36** Ros. 21:5.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 3-sepiri

21

Pawlusning Yérusalémgha bérishi

1 Andin biz ulardin ajrilip chiqqandin kéyin, kéme bilen udul Qos ariligha qarap yol
alduq. Etisi, Rodos ariligha, u yerdin Patara shehirige barduq.□
2 Patarada Fenikiye rayonigha baridighan bir kémini tépip, uninggha olturup yolgha
chiqtuq.
3 Siprus arili körün'gendin kéyin, uni sol teripimizde qaldurup ötüp, Suriyege qarap
méngip, Tur shehiride quruqluqqa chiqtuq. Chünki kéme bu yerde yük chüshürmekchi
idi.□
4 U yerde muxlislarni tépip, ularning yénida yette kün turduq. Ulargha Muqeddes
Rohning wehiyisi kélip, ular Pawlusqa ayighing Yérusalémgha basmisun, dep nesihet

□ **21:1 «Andin biz ulardin ajrilip chiqqandin kéyin, kéme bilen udul Qos ariligha qarap yol alduq. Etisi, Rodos ariligha, u yerdin Patara shehirige barduq»** — bu ayettiki «biz», «alduq» we «barduq» dégen sözlerge qarighanda, Luqa yene Pawlusqa hemrah boldi. □ **21:3 «uni *, yeni Siprus arilini*** sol teripimizde qaldurup ötüp...» — démek, «uning jenubidin aylinip ötüp...».

qildi.□ ■
5 Biraq biz u yerde turush waqtimiz toshqanda, sepirimizni dawamlashturduq. Ularning hemmisi, jümlidin xotun-baliliri bizni sheherning sirtighiche uzitip chiqti. Hemmimiz déngiz boyida tizlinip olturup bille dua qilduq.
6 Quchaqliship xoshlashqandin kéyin, biz kémige chiqtuq, ular öylirige qaytishti.
7 Tur shehiridin déngiz sepirimizni dawamlashturup, axirida Pitolimays shehirige kelduq. U yerdiki qérindashlar bilen körüshüp, ularning yénida bir kün turduq.
8 Etisi, u yerdin ayrilip, Qeyseriye shehirige kelduq. Biz burun *Yérusalémdiki* «yette xizmetkar»din biri bolghan, xush xewerchi Filipning öyige bérip qonduq.□ ■
9 Bu kishining téxi yatliq qilinmighan, bésharet-wehiylerni yetküzidighan töt qizi bar idi.■
10 Biz u yerde birnechche kün turghandin kéyin, Agabus isimlik bir peyghember Yehudiye ölkisidin chüshti. ■
11 Bu kishi bizning aldimizgha kélip, Pawlusning belwéghini qoligha élip, özining put-qolini baghlap:
— Muqeddes Roh mundaq deydu: — Yehudiylar bu belwaghning igisini Yérusalémda mushundaq baghlap, yat elliklerning qoligha tapshuridu! — dédi.□ ■
12 Bularni anglap, hem biz hem shu yerlik kishiler bilen birlikte Pawlustin Yérusalémgha barmighin dep ötünduq.
13 Lékin Pawlus jawaben:
— Siler némishqa bunchiwala yighlap, yürikimni ézisiler? Men Yérusalémda Reb Eysaning nami üchün tutqun bolushla emes, shu yerde ölüshkimu teyyarmen, — dédi.
14 Biz uni qayil qilalmay, axirida süküt qilip:
— Rebning iradisi ada qilinsun! — déduq.■
15 Bu künlerdin kéyin, yük-taqimizni yighishturup, Yérusalémgha chiqip barduq.
16 Qeyseriyelik muxlislardin birnechchisi biz bilen seperdash boldi; ular Minason isimlik bir kishining öyide qonimiz dep uni birge élip mangdi; bu kishi Siprusluq, qéri muxlis idi.□

Pawlusning Yaqup bilen körüshüshi

17 Yérusalémgha yetkende qérindashlar bizni xushalliq bilen qarshi aldi.
18 Etisi, Pawlus biz bilen bille Yaqupni körgili bardi. Yaqup bilen aqsaqallarning hemmisi u yerge yighilghanidi.
19 Pawlus ular bilen salamlashqandin kéyin, Xudaning özining xizmiti arqiliq eller arisida qilghan ishlirini bir-birlep ulargha tepsiliy éytip berdi.
20 Bularni anglighanda, ular Xudagha medhiye oqudi, andin Pawlusqa:
— Körüwatisen, i qérindishim, Yehudiylar ichide qanche minglighan étiqad qilghuchilar bar! Ularning hemmisi Tewrat qanunigha *emel qilishqa* intayin qizghin iken.

□ **21:4 «Ulargha Muqeddes Rohning wehiyisi kélip, ular Pawlusqa ayighing Yérusalémgha basmisun, dep nesihet qildi» —** «nesihet qildi» dégənning bashqa xil terjimisi: «nesihet qilatti». Muqeddes Roh ularga Pawlusning Yérusalémda tartidighan azabliridin xewer bergenidi. U alliqachan bashqa yerlerdiki muxlislardin mushu xewerni anglighan (20:23). Lékin mushu yerde Muqeddes Rohning uninggha «barmisun» dégen sözige qarighanda, uning Yérusalémgha bérishi Xudaning iradisi emes, dep oylashqa mayilmiz. ■ **21:4** Ros. 20:23; 21:12. □ **21:8 «Biz burun Yérusalémdiki «yette xizmetkar»din biri bolghan, xush xewerchi Filipning öyige bérip qonduq» —** Yérusalémdiki «yette xizmetkar» — 6-babni körüng. ■ **21:8** Ros. 6:5; 8:29. ■ **21:9** Yo. 2:28-29; Ros. 2:17. ■ **21:10** Ros. 11:28. □ **21:11 «Yehudiylar bu belwaghning igisini Yérusalémda mushundaq baghlap, yat elliklerning qoligha tapshuridu!» —** 21-36-ayetlerni körüng. Pawlus rimliqlarning soriqigha tartilidu. Yehudiylarning öz ademliridin birini yat ellik kishilerning qoligha tapshurushi özlirige bek uyatliq ish bolghachqa, ularning Pawlusqa bolghan öchmenliki nahayiti éniq turidu. ■ **21:11** Ros. 20:23; 21:33. ■ **21:14** Mat. 6:10; Luqa 11:2; 22:42. □ **21:16 «ular Minason isimlik bir kishining öyide qonimiz dep uni birge élip mangdi; bu kishi Siprusluq, qéri muxlis idi» —** bashqa birxil terjimisi: — «ular bizni (Yérusalémdiki) öyide kütmekchi bolghan Minason isimlik bir Siprusluqni biz bilen élip, uning öyige bashlap bardi».

21 Ular séning toghrangda: «U ellerning arisida yashighan pütün Yehudiylargha
Musa *peyghemberge* tapshurulghinidin yénishni, yeni balilirini xetne qildurmasliqni,
Yehudiylarning en'enilirige riaye qilmasliqni ögitidu» dep anglidi.
22 Emdi qandaq qilish kérek? Chünki xalayiq choqum séning bu yerge kelgenlikingni
anglap qalidu.
23 Shunga bizning déginimizdek qilghin: Arimizda qesem ichken töt adem bar. □
24 Sen ularni élip, ular bilen birlikte *Tewrattiki* tazilinish qaidisidin ötüp, ularning
qurbanliq chiqimlirini özüng kötürgin, andin ular chachlirini chüshüreleydu. Buning
bilen, hemmeylen sen toghruluq anglighanlirining hemmisining rast emeslikini we
séning özüng Tewratqa tertipi boyiche riaye qiliwatliqingni bilip yétidu. □
25 Emma ellerdin bolghan étiqadchilargha kelsek, biz ulargha peqetla butlargha atalghan
nersilerni yémeslik, qanni we boghup soyulghan haywanning göshinimu yéyishtin we
jinsiy buzuqluqtin özlirini saqlash toghruluq qararimizni ötkenki xet arqiliq uqturduq.■
26 Buning bilen, Pawlus u kishilerni élip, etisi özi ular bilen bille tazilinish qaidisini
ötküzüshti; andin u ibadetxanigha kirip, *kahinlargha* özlirining paklinish mudditining
qachan toshudighanliqi, yeni herqaysisi üchün qurbanliq qilinishning qaysi küni bo-
lidighanliqini uqturup qoydi.□ ■

Pawlusning ibadetxanida tutqun qilinishi

27 Yette künlük muddet toshushqa az qalghanda, Asiya ölkisidin kelgen bezi Yehudiylar
Pawlusni ibadetxanida körüp, xalayiqni qutritip, uninggha qol sélip:
28 — Ey Israillar, yardemde bolunglar! Hemme yerdila, hemme ademge xelqimizge,
Tewrat qanunigha we ibadetxanigha qarshi sözlerni ögitiwatqan adem del shu. Uning
üstige, u yene Gréklerni ibadetxanimizgha bashlap kirip, bu muqeddes jayni bulghidi! —
dep chuqan kötürdi
29 (ularning bundaq déyishining sewebi, eslide ular sheherde Efesusluq Trofimusning
Pawlus bilen bille bolghanliqini körgenidi we Pawlus uni ibadetxanigha bashlap kirgen,
dep oylighanidi).□ ■
30 Shuning bilen, pütün sheher zilzilige keldi. Xalayiq terep-tereptin yügürüp kélip,
Pawlusni tutup, ibadetxanidin sörep élip chiqti. Ibadetxanining derwaziliri derhal
taqiwétildi. □
31 Bu top adem Pawlusni *urup* öltürüwetmekchi bolup turghanda, pütkül Yérusalémni mal-
imanchliq qaplap ketkenliki toghrisidiki bir xewer u yerde turushluq *Rim* qismining
mingbéshigha yetküzüldi. □

□ **21:23 «Arimizda qesem ichken töt adem bar»** — «qesem ichken» Xudaning aldida ichken; bu Xudaning raziliqini élish üchün yaki uninggha teshekkür éytish üchün bolghan bolsa kérek. Bundaq qilishi emeliyette «yéngi ehde»ge muwapiq emes, belki «kona ehde»ge ait ish idi. □ **21:24 «tazilinish qaidisidin ötüp…»** — «tazilinish» ibraniy tilida bolsa «taharet». Yaquplar éytqan shu «Tewrat qanunigha emel qilishqa intayin qizghin» bolghan Yehudiy étiqadchilar belkim Pawlusni «Yehudiy emesler»ning zéminliridin ötüshi bilen «napak boldi» dep qarishi mumkin idi. «Ular chachlirini chüshüreleydu» — Tewrat, «Chöl.» 6:13-20ni körüng. «Nazariylar» Xuda aldida duasining iltija qilinishi üchün yaki teshekkür éytishi üchün chachlirini uzun qoyuwitetti. Qesemning möhliti toshqanda, awwal qurbanliq sunup andin chachlirini chüshürüwétetti. ■ **21:25** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Ros. 15:23; 1Kor. 8:1. □ **21:26 «… Pawlus u kishilerni élip, etisi özi ular bilen bille tazilinish qaidisini ötküzüshti; andin u ibadetxanigha kirip, … herqaysisi üchün qurbanliq qilinishning qaysi küni bolidighanliqini uqturup qoydi»** — bu ish, yene Yaqupning teshebbus qilghini hemde uninggha Pawlusning qoshulushi, uning bu töt kishi bilen «tazilinish»i we ular bilen bille qurbanliq qilishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **21:26** Ros. 24:6. □ **21:29 «… eslide ular sheherde Efesusluq Trofimusning Pawlus bilen bille bolghanliqini körgenidi»** — Efesusluq Trofimus Yehudiy emes, grék idi, elwette. ■ **21:29** Ros. 20:4; 2Tim. 4:20. □ **21:30 «Xalayiq terep-tereptin yügürüp kélip, Pawlusni tutup, ibadetxanidin sörep élip chiqti. Ibadetxanining derwaziliri derhal taqiwétildi»** — meqsiti shübhisizki, ibadetxanining özide qalaymiqanchiliq chiqmisun üchün idi. □ **21:31 «leshker qismining mingbéshi»** — grék tilida «xiliarq»; emeliyette 600 eskerni bashquratti.

32 Mingbéshi derhal leshker we birnechche yüzbéshini élip, top-top ademlerni basturushqa yügürüp keldi. Mingbéshi we eskerlerni körgen xalayiq Pawlusni urushtin toxtidi.
33 Mingbéshi aldigha ötüp, leshkerlerni Pawlusni tutup ikki zenjir bilen baghlashqa buyrudi. Andin u:
— Bu adem kim? U néme gunah qildi? — dep soridi.■
34 Lékin *topilangchilarning* ichide beziler uni dése, beziler buni déyiship warqirishatti. Malimanchiliq tüpeylidin mingbéshi heqiqiy ehwalni éniqlashqa amalsiz qélip, axir Pawlusni qel'ege élip kétishni buyrudi.
35 Lékin Pawlus qel'ening pelempiyige kelgende, topilangchilar téximu zorawanliship ketkechke, leshkerler uni kötürüshke mejbur boldi.
36 Chünki ularning keynidin top-top ademler egiship méngip:
— U yoqitilsun! — dep warqirishatti.■

Pawlusning guwahliq bérip aqlinishi

37 Kelege ekirilishige az qalghanda, Pawlus mingbéshigha:
— Sizge bir éghiz söz qilsam bolamdikin? — dep soridi.
Mingbéshi: — Grékche bilemsen?
38 Undaqta, ilgiri isyan kötürüp, «xenjerchi qatillar»din töt ming ademni bashlap chölge qéchip ketken héliqi Misirliq emesmusen? — dep soridi.□
39 Lékin Pawlus: — Men Yehudiy, Kilikiye ölkisidiki ulugh sheher Tarsusning puqrasimen. Xalayiqqa birnechche éghiz söz qilishimgha ijazet qilishingizni ötünimen, — dédi.■
40 *Mingbéshi* ijazet bériwidi, Pawlus pelempeyde turup, xalayiqqa qol ishariti qildi. Qattiq jimjitliq basqanda, u ibraniy tilida sözleshke bashlap: —□

22

1 — Qérindashlar we ata-bowilar! Emdi özümni aqlash sözlirimge qulaq salghaysiler, — dédi.
2 Ular Pawlusning ibraniy tilida sözliginini anglap, téximu jim bolushti. U sözini dawam qildi:
3 — Men bir Yehudiy, Kilikiyediki Tarsus shehiride tughuldim; lékin bu sheherde béqip chong qilindim, Gamaliyelning qol astida ata-bowilirimizgha tapshurulghan Tewrat qanunining zir-zewerlirini qoymay öginip telim-terbiye aldim. Men silerning bügün bolghininglargha oxshash, Xuda yoligha intayin qizghin idim.□ ■
4 Men bu yoldikilerni hetta öltürüshkiche ziyankeshlik qilip, ularni er-ayal démey tutqun qilip zindan'gha saldurdum.□ ■
5 Bu toghruluq bash kahin we aliy kéngeshmidiki barliq aqsaqallarmu manga guwahchidur. Men ulardin Demeshqtiki *Yehudiy* qérindashlargha yézilghan xetlerni

■ **21:33** Ros. 21:11. ■ **21:36** Luqa 23:18; Yuh. 19:15; Ros. 22:22. □ **21:38 «xenjerchi qatillar» —** Rim impériyesige qarshi turghan eng esheddiy siyasiy éqim idi. Ular adem öltürüshke ishlitidighan eng yaxshi köridighan qoral kiyim ichide yoshurushqa qolayliq bolghan xenjer idi. ■ **21:39** Ros. 9:11,30. □ **21:40 «u ibraniy tilida sözleshke bashlap..» —** «ibraniy tilida» — Aramiy dialéktida bolushi mumkin. □ **22:3 «Men... Gamaliyelning qol astida ata-bowilirimizgha tapshurulghan Tewrat qanunining zir-zewerlirini qoymay öginip telim-terbiye aldim» —** oqurmenlerning éside bolsa kérekki, Gamaliyel dangqi chiqqan Tewrat ölimasi idi (5:24). Grék tilida «(Men) Gamaliyelning ayaghlirining aldida ... telim-terbiye aldim» déyilidu. ■ **22:3** Ros. 5:34; 9:11; 21:39; 2Kor. 11:22 □ **22:4 «Men bu yoldikilerni hetta öltürüshkiche ziyankeshlik qilip, ularni er-ayal démey tutqun qilip zindan'gha saldurdum» —** «bu yoldikilerni» — Mesih yolidikilerni, démekchi. Grék tilida peqet «bu yolni» déyilidu; tingshighuchilar hemmisi uning «Mesih Eysaning yoli»ning gépini qiliwatqinini bilgen bolatti. ■ **22:4** Ros. 8:3; 9:1; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

tapshuruwélip, shu yerde turuwatqan bu *yoldikilerni* jazalash üchün, ularni tutqun qilip Yérusalémgha apirimen dep yolgha chiqqanidim.
6 Emdi shundaq boldiki, seper qilip Demeshqke yéqinlashqanda, chüshke yéqin, tuyuqsiz asmandin küchlük bir nur chüshüp, etrapimni yorutuwetti.■
7 Men yerge yiqilip kettim, andin manga: «Saul, Saul, Manga némishqa ziyankeshlik qilisen?» dégen awazni anglidim.
8 «I Reb, sen kimsen?» dep sorisam, U manga: — «Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Nasaretlik Eysadurmen!» dédi.
9 Men bilen bille méngiwatqanlar u nurni körgen bolsimu, lékin manga qilghan sözlerni chüshenmidi. □ ■
10 Men yene, «I Reb, néme qilishim kérek?» dep sorisam, Reb manga, «Ornungdin tur, Demeshqqe kir, shu yerde sen ada qilish békitilgen ishlarning hemmisi toghruluq sanga éytip bérilidu!» dédi.
11 Héliqi nurning julaliqidin közlirim körmes bolup qaldi. Yénimdikiler qolumdin yéteklep, Demeshqqe élip kirdi.
12 U yerde Tewrat qanunigha ixlas baghlighan, Demeshqtiki barliq Yehudiylarning hörmitige sazawer bolghan Ananiyas isimlik bir kishi bar idi. ■
13 U kélip, yénimda turup: «Qérindash Saul, béshingni kötürüp qara!» dédi. Men shuan béshimni kötürüp qarap uni kördum.
14 U manga: «Ata-bowilirimizning Xudasi séni iradisini bilishing, Heqqaniy Bolghuchini körüshüng we uning aghzidin chiqqan awazni anglishing üchün alliqachan tallidi. □
15 Chünki sen pütün insanlar aldida körgen-anglighanliringgha Uning guwahchisi bolisen!
16 Shundaq iken, sen yene némige hayal bolisen? Ornungdin turup, Uning namigha nida qilip chömüldürülüp, gunahliringni yughuzghin!» dédi.
17 Shundaq boldiki, Yérusalémgha qaytip kelginimdin kéyin, ibadetxanida dua qiliwatqinimda, bir ghayibane körünüsh méni oruwaldi
18 we *Rebning* manga: «Chapsan bol, Yérusalémdin derhal ket. Chünki ular séning manga qilghan guwahliqingni qobul qilmaydu!» dewatqanliqini kördüm.■
19 Men, «I Reb, ular mening Sanga étiqad qilghanlarni zindan'gha solap, herbir sinagoglargha kirip ularni urghanliqimni bilidu. ■
20 Séning guwahching bolghan Istipanning qéni tökülginide, menmu yénida turup uni öltürgenlerning qilmishliriga qoshulup, ularning kiyimlirige qarap berdim!» — dédim. ■
21 Biraq u manga: «Ketkin! Séni yiraqtiki ellerge ewetimen!» — dédi.■
22 Pawlus mushu sözni dégüche xalayiq uninggha qulaq séliwatatti. Lékin buni anglap ular awazini kötürüp:
— Undaq bir kishi yer yüzidin yoqitilsun! U tirik turushqa layiq emes! — dep chuqan sélishti.□ ■
23 Ular chirqiriship, chapan-yépinchilirini sélip tashlap, topa-chang soruwatqanda,
24 mingbéshi Pawlusni qel'ege élip kirip kétishke emr qiliwidi, xalayiqning uninggha néme üchün bundaq chuqan salidighanliqini éniqlash üchün leshkerlirige uni qamchilap

---

■ **22:6** 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **22:9 «...lékin manga qilghan sözlerni chüshenmidi»** — yaki «... lékin manga qilghan sözlerni anglimaptu». Bu ademler bir awazni anglidi, lékin néme dewatqanliqini bilmidi (9:7ni körüng). ■ **22:9** Dan. 10:7. ■ **22:12** Ros. 9:17. □ **22:14 «aAta-bowilirimizning Xudasi séni iradisini bilishing, Heqqaniy bolghuchini körüshüng we uning aghzidin chiqqan awazni anglishing üchün alliqachan tallidi»** — «Heqqaniy Bolghuchi» Mesihni körsitidu, elwette. ■ **22:18** Mat. 10:14. ■ **22:19** Ros. 22:4. ■ **22:20** Ros. 7:58; 8:1. ■ **22:21** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **22:22 «Lékin buni anglap ular awazini kötürüp: — Undaq bir kishi yer yüzidin yoqitilsun! U tirik turushqa layiq emes! — dep chuqan sélishti»** — démisekmu, ularning Pawlus bu sözini kötürelmeslikining sewebi, Xudaning söz-kalamini özliri intayin pes köridighan «yat eller»ge yetküzüshke hergiz bolmaydu, deydighan közqarashta idi. ■ **22:22** Ros. 21:36.

soraq qilishni buyrudi. □
25 Lékin ular Pawlusni qamchilash üchün ghulachlitip baghlighanda, u yénida turghan yüzbéshigha:
— Bir Rim puqrasini jinayiti békitilmeyla qamchilishinglar qanun'gha uyghunmu? — dédi.□
26 Bu sözni anglighan yüzbéshi mingbéshining aldigha bérip:
— Siz néme ish qilay dewatisiz? Chünki u kishi Rim puqrasi iken! — dédi.
27 Mingbéshi Pawlusning aldigha bérip, uningdin:
— Manga éytqin, sen rasttinla Rim puqrasimu? — dep soridi.
— Rast, dédi u.
28 — Men nahayiti yuqiri bahada mushu puqraliqqa ige boldum, — dédi mingbéshi.
Pawlus:
Emma men tughulushumdinla shundaq! — dédi.
29 Shuning bilen, uni soraqqa tartmaqchi bolghan leshkerler derhal uningdin özlirini chetke aldi. Mingbéshimu uning Rim puqrasi ikenlikini bilip, uni baghlatqanliqi tüpeylidin qorqup ketti.□

Pawlusning aliy kéngeshmide özini aqlishi

30 Mingbéshi Yehudiylarning Pawlusning üstidin qilghan shikayitining heqiqiy sewebini bilish üchün, etisi uni yéship, bash kahinlar we pütün aliy kéngeshmidikilerning bir yerge yighilishini buyrudi. Andin Pawlusni élip kélip, ularning aldigha turghuzdi.

23

1 Pawlus aliy kéngeshme hey'etlirige tikilip turup:
Qérindashlar, men bügün'giche Xudaning aldida pak wijdanda méngip keldim, — dédi.■
2 Buni anglighan bash kahin Ananiyas *Pawlusning* yénida turghanlargha uning aghzigha urushni buyrudi.■
3 Pawlus uninggha:
— Xuda séni uridu, ey aqartilghan tam! Sen u yerde méni Tewrat qanuni boyiche soraqqa tartishqa olturisen, lékin Tewrat qanunigha xilap halda méni urunglar dep buyrudingghu?! — dédi.□ ■
4 — Sen Xudaning bash kahinigha ashundaq haqaret keltüremsen?! — déyishti yénida turghanlar.
5 Pawlus:
— I qérindashlar, men uning bash kahin ikenlikini bilmeptimen. Chünki Tewratta: «Xelqingni idare qilghuchining yaman gépini qilma!» déyilgen, — dédi.□ ■

□ **22:24 «Mingbéshi ... xalayiqning *Pawlusqa*** néme üchün bundaq chuqan salidighanliqini éniqlash üchün leshkerlirige uni qamchilap soraq qilishni buyrudi» — «qamchilap soraq qilish» bolsa rimliqlar guman qilghan ademlerni gunahi bar dep hésablap, «heqiqetni éniqlash üchün» ularni qiynash bilen soraq qilatti (ularning «qamcha»liri köp tasmiliq bolup, her tasmisigha hertürlük tömür-söngek parchiliri baghlan'ghanidi). Emma rimliq puqralar bolsa undaq muamilidin xalas idi. □ **22:25 «lékin ular Pawlusni qamchilash üchün ghulachlitip baghlighanda...» —** «ghulachlitip baghlighanda»: Rimliqlar soraqqa tartilghuchini qamchilash üchün uning ikki qolini baghlap ghulichini kérip turghuzidu. Bashqa birxil terjimisi «Pawlusni tasmilar bilen ghulachlatqanda,...». □ **22:29 «Shuning bilen, uni soraqqa tartmaqchi bolghan leshkerler derhal uningdin özini chetke aldi. Mingbéshimu uning Rim puqrasi ikenlikini bilip, uni baghlatqanliqi tüpeylidin qorqup ketti» —** 24-ayettiki izahatni körüng. Rim puqralirini jinayiti békitmeyla baghlashmu qanunsiz ish idi. ■ **23:1** Ros. 24:16. ■ **23:2** 1Pad. 22:24; Yer. 20:2; Yuh. 18:22.
□ **23:3 Xuda séni uridu, ey aqartilghan tam! —** Pawlusning «aqartilghan tam» dégini, «sirti ap'aq körünidighan, ichi peqet patqaq-laydin bolghan saxtipezsen» dégen menide. «Ez.» 13:8-16nimu körüng. ■ **23:3** Qan. 17:9. □ **23:5 «Xelqingni idare qilghuchining yaman gépini qilma!» —** Tewrat, «Mis.» 22:28. ■ **23:5** Mis. 22:27.

6 Lékin Pawlus ularning bir qismining Saduqiy, yene bir qismining Perisiyler ikenlikini
bilip, aliy kéngeshmide yuqiri awaz bilen:
— Qérindashlar, men bolsam Perisiylerdin bolimen we Perisiylerning perzentimen. Men
ölgenler qayta tirilishqa baghlighan ümid toghruluq bu yerde soraqqa tartiliwatimen! —
dep warqiridi.■
7 U bu sözni déyishi bilenla, Perisiyler bilen Saduqiylar arisida jédel-ghowgha qozghilip,
kéngeshmidikiler ikkige bölünüp ketti
8 (chünki Saduqiylar ölgenlerning qayta tirilishi, yaki perishte yaki rohlar mewjut emes,
deydu. Lékin Perisiyler hemmisini étirap qilidu).■
9 Buning bilen qattiq bir chuqan-süren kötürülüp, Perisiy terepdari bolghan bezi Tewrat
ustazliri ornidin turup:
— Biz bu ademdin héchqandaq eyib tapalmiduq! Bir roh yaki perishte uninggha söz
qilghan bolsa néme boptu! — dep qattiq munazirileshti.■
10 Chuqan-süren téximu küchiyip ketkechke, mingbéshi *Yehudiylarning* Pawlusni tartish-
turup titma-titma qiliwétishidin qorqup, qisimgha zalgha chüshüp uni ularning arisidin
zorluq bilen tartip chiqip, qel'ege ekirip kétishini buyrudi.
11 Shu küni kéchisi, Reb Pawlusning yénida turup:
— Jasaretlik bol! Chünki Yérusalémda Men toghramdiki ishlargha toluq guwahliq bergin-
ingdek, Rim shehiridimu shundaq guwahliq qilishing muqerrer bolidu! — dédi.■

Pawlusni öltürüsh suyiqesti

12 Etisi etigende, Yehudiylar Pawlusni öltürüshni qestlep, uni öltürmigüche héchnerse
yémeymiz, ichmeymiz, dep özlirige leniti bir qesemni qilishti. ■
13 Bu suyiqest qesimini ichkenler qiriq nechche kishi idi.
14 Ular bash kahinlar we aqsaqallarning aldigha bérip:
— Biz Pawlusni öltürmigüche héchnerse tétimasliqqa qattiq qesem ichtuq.
15 Hazir siler we aliy kéngeshme uning ishlirini téximu tepsiliy tekshürüshni bahane qilip,
wekil ewitip uni kéngeshmige élip kélishni mingbéshidin telep qilinglar. U bu yerge yéqin
kelmeyla uni jayliwétishke teyyar turimiz, — dédi.
16 Lékin Pawlusning singlisining oghli böktürmidin xewer tépip qel'ege kirip, Pawlusqa
melum qilip qoydi.
17 Buning bilen Pawlus yüzbéshiliridin birini chaqirtip, uninggha:
— Bu balini mingbéshi bilen körüshtürüp qoysingiz. Chünki uninggha melum qilidighan
ishi bar iken, — dédi.
18 Yüzbéshi uni élip mingbéshining aldigha bashlap kirip:
— Mehbus Pawlus méni chaqirtip, bu balini siz bilen körüshtürüp qoyushumni telep
qildi. Chünki uning sizge melum qilidighan ishi bar iken, — dédi.
19 Mingbéshi uni qolidin tutup, bir chetke tartip:
— Manga melum qilidighan néme ishing bar? — dep soridi.
20 U jawaben mundaq dédi:
— Yehudiylar Pawlusning ishlirini tepsiliy tekshüreyli dep seweb körsitip özliridin ete uni
aliy kéngeshmige élip bérishni telep qilish üchün til biriktürüshti. ■
21 Ulargha qayil bolmighayla, chünki qiriqtin artuq adem uni paylap turidu. Ular
Pawlusni öltürmigüche héchnerse yémeymiz, ichmeymiz, dégen qarghish qesimige bagh-
liniptu. Ular hazir özlirining ularning telipige maqul bolushlirini kütüp turidu.
22 Mingbéshi uninggha:
— Bu ishni manga melum qilghanliqingni héchkimge tinma! — dep tapilap, balini
qayturdi.

■ **23:6** Ros. 24:21; 26:6; Fil. 3:5. ■ **23:8** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Luqa 20:27. ■ **23:9** Ros. 25:25; 26:31. ■ **23:11** Ros. 18:9. ■ **23:12** Ros. 23:21,29,30. ■ **23:20** Ros. 23:12.

Pawlusning waliy Félikske tapshurulushi

23 Mingbéshi yüzbéshidin ikkini chaqirtip:
— Ikki yüz piyade leshker, yetmish atliq leshker we ikki yüz neyziwaz leshkerni bügün kéche saet toqquzda Qeyseriye shehirige qarap yolgha chiqishqa hazirlanglar! □
24 Shuning bilen bille, Pawlusni waliy Féliksning yénigha saq-salamet yetküzüsh üchün, uning minishige ulaghlarni teyyarlanglar! — dep buyrudi.□
25 Mingbéshi *Félikske* mundaq bir xet yazdi: —
26 «Hörmetlik waliy Féliks janablirigha Klawdiyus Lisiyastin salam!
27 Ushbu ademni Yehudiylar tutuwalghan bolup, uni öltürmekchi bolghanda, uning Rim puqrasi ikenlikini bilip yétip, qisimni bashlap bérip uni qutquzdum. □ ■
28 Men ularning bu kishi üstidin qilghan shikayitining néme ikenlikini éniqlimaqchi bolup, uni Yehudiylarning aliy kéngeshmisige élip bardim.
29 Emeliyette ularning uning üstidin qilghan shikayitining özlirining Tewrat qanunigha dair detalash mesililerge munasiwetlik ikenlikini bayqidim, biraq uningdin ölüm jazasi bérishke yaki zindan'gha tashlashqa layiq birer shikayet qilghudek ishni tapalmidim.
30 Kéyin, Yehudiylarning uni öltürüwétish qestide yürüwatqanliqi heqqidiki axbarat manga melum qilin'ghanda, derhal uni silige yollattim we shuning bilen bille, uninggha erz qilghuchilarning özlirining aldida shikayetlirini éytishini buyrudum. Xeyr!».
31 Leshkerler emdi buyruq boyiche Pawlusni kéchilep Antipatris shehirige yetküzdi. □
32 Etisi, atliq leshkerler Pawlusni élip méngishqa qaldurulup, qalghan leshkerler *Yérusalémdiki* qel'ege qaytip keldi.
33 Atliqlar Qeyseriyege kirip, xetni waliygha tapshurdi we Pawlusnimu uning aldida hazir qildi.
34 Waliy xetni oqughandin kéyin, Pawlusning qaysi ölkidin ikenlikini sorap, uning Kilikiyedin kelgenlikini bilip, □
35 Uninggha:
— Üstüngdin erz qilghuchilar kelgende ishliringni toluq anglaymen, — dédi we uni Hérod xanning ordisida nezerbend qilip qoyushni buyrudi.□

24

Yehudiylarning Pawlus üstidin shikayet qilishi

1 Besh kündin kéyin, bash kahin Ananiyas aqsaqallardin birnechcheylen we Tertullus isimlik bir adwokat bilen Qeyseriyege chüshüp, Pawlus toghrisidiki resmiy shikayetlirini waliygha sundi. ■

□ **23:23 «neyziwaz leshker»** — bu sözning toluq menisi namelum. **«kéche saet toqquzda»** — grék tilida «kéchidiki üchinichi saette». □ **23:24 «Pawlusni waliy Féliksning yénigha saq-salamet yetküzüsh üchün, uning minishige ulaghlarni teyyarlanglar!»** — «ulaghlarni teyyarlanglar!» — bir ulagh emes. Mingbéshi Pawlusni Yérusalémdin 100 kilométr yiraq bolghan Qeyseriyege bixeter yetküzüshke kapaletlik qilish üchün hazirlighan köp ulaghlar, elwette. □ **23:27 «Yehudiylar ... uni öltürmekchi bolghanda, uning Rim puqrasi ikenlikini bilip yétip, qisimni bashlap bérip uni qutquzdum»** — mingbéshi Lisiyas emeliyette Pawlusni tutqandin kéyinla uning Rim puqrasi ikenlikini bilgenidi. ■ **23:27** Ros. 21:33. □ **23:31 «Leshkerler ... Pawlusni kéchilep Antipatris shehirige yetküzdi.»** — Antipatris Yérusalémdin 55 kilométr yiraq, Yérusalém bilen Qeyseriyening otturisida. □ **23:34 «Waliy ... Pawlusning qaysi ölkidin ikenlikini sorap,...»** — waliyning «qaysi ölke?» dégen soali grék tilida «qaysi xil ölke» déyilidu. Ikki xil ölke bar idi: (1) impérator özi biwasite bashquridighan; (2) wasitilik bashquridighan. Pawlus ikkinchi xil ölkidin bolghan bolsa, waliy özi Pawlusning dewasini biwasite bir terep qilalaytti. □ **23:35 «... uning Kilikiyedin kelgenlikini bilip, uninggha: — Üstüngdin erz qilghuchilar kelgende ishliringni toluq anglaymen, — dédi...»** — Kilikiye (hazirqi shimaliy türkiyide) Qanaan (Pelestin)din yiraq jay idi, u belkim Féliks bashquridighan jay bolmisa kérek. Kilikiye shunche yiraq bolghachqa, Pawlusni shu yerge yalap mangdurmay, bu ishni özüm tekshürey dégen qarargha kelgen bolushi mumkin. ■ **24:1** Ros. 23:2.

2-3 Pawlus chaqirtilip, Tertullus uning üstidin shikayet qilip mundaq dédi:
— Hörmetlik Féliks janabliri! Biz özlirining qol astilirida her tereptin aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz we aldin körerlikliri bilen xelqimiz arisida dana islahatlar barliqqa keltürülmekte, biz bu ishlardin her waqit, her jayda toluq minnetdarliq bilen behriman boluwatimiz.□
4 Biraq öz waqitlirini köp élip qoymasliqim üchün, shepqetliri bilen sözimizni qisqila anglashlirini ötünüp soraymen.□
5 Chünki biz shuni tonup yettuqki, bu adem balaxor bolup, pütkül jahandiki Yehudiylar arisida majira-topilang peyda qilishni küshkürtküchi, shundaqla «Nasaretlikler» dep atalghan mezhepning kattiwashliridin biridur.
6-7 U bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi. Shunga, biz uni tutuwalduq we uni öz qanunimiz boyiche sotlayttuq. Lékin mingbéshi Lisiyas esheddiy zorluq bilen uni qollirimizdin tartiwaldi we uninggha erz qilghuchilarni özlirining aldigha kélishke buyrughanidi.□ ■
8 Uni soraq qilip körsile, bizning uninggha qilghan erzlirimizning toghriliqini bilip yétidila!
9 Sorunda bolghan Yehudiylarmu uning éytqanlirigha qoshulup: Rast, rast, dep shikayetni kücheytti.

Pawlusning özini aqlishi

10 Waliy Pawlusqa söz qilghin dep qol isharitini qilghanda, u mundaq dédi:
— Men silining uzun yillardin béri bu xelqni sorap kelgenliklirini bilgechke, xatirjemlik bilen aldilirida özüm toghramda jawab bérimen.
11 Asanla bileleydiliki, men Yérusalémgha ibadet qilishqa barghinimdin hazirghiche peqet on ikki künla ötti.
12 Ular méning ibadetxanida birer adem bilen munazirileshkinimni körmigen, yaki sinagoglarda yaki sheherde ammini topilanggha qutratqanliqimnimu héch körmidi. ■
13 Ular yene hazir janablirigha méning üstümdin qilghan shikayetlirige héch ispatmu keltürelmeydu.
14 Biraq silige shuni étirap qilimenki, men ular «mezhep» dep atighan yol bilen méngip, Tewratta we peyghemberlerning yazmilirida pütülgenlerningmu hemmisige ishinip, ata-bowilirimning Xudasigha ibadet qilimen. □
15 Méning Xudagha baghlighan ümidim barki (bu kishilermu bu ümidni tutidu), kelgüside hem heqqaniylarning hem heqqaniysizlarning ölümdin tirilishi bolidu.□

□ **24:2-3 «biz özlirining qol astilirida her tereptin aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz» —** yaki «biz özlirining qol astilirida uzundin buyan aman-ésenlikke nésip bolup kelmektimiz». **«aldin körerlikliri bilen xelqimiz arisida dana islahatlar barliqqa keltürülmekte, biz bu ishlardin her waqit, her jayda toluq minnetdarliq bilen behriman boluwatimiz»** — bezi rimliq tarixchilarning xatiriliri boyiche, Féliks emeliyette achköz, rehimsiz we qabiliyetsiz adem idi. □ **24:4 «öz waqitlirini köp élip qoymasliqim üchün...» —** yaki «özlirini artuqche aware qilmasliq üchün...». □ **24:6-7 «u bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi....» —** bezi kona köchürmilerde: «we uni öz qanunimiz boyiche sotlayttuq. Lékin mingbéshi Lisiyas esheddiy zorluq bilen uni qollirimizdin tartiwaldi we uninggha erz qilghuchilarni özlirining aldigha kélishke buyrughanidi» dégen sözler mushu yerde tépilmay, peqet «u bizning ibadetxanimiznimu bulghimaqchi bolghanidi» déyilidu. ■ **24:6-7** Ros. 21:28. ■ **24:12** Ros. 25:8; 28:17. □ **24:14 «Tewratta we peyghemberlerning yazmilirida pütülgenlerningmu hemmisige ishinip,...» —** «Tewratta we peyghemberlerning yazmiliri»: Yehudiy xelqi bezide Musa peyghemberge chüshürülgen besh kitabni «Tewrat» we Tewrattiki bashqa qisimlarni «Zebur we peyghemberlerning kitabliri» dep ataydu. «Tebirler» we Tewrattiki «Kirish Söz»imiznimu körüng. □ **24:15 «méning Xudagha baghlighan ümidim barki (bu kishilermu bu ümidni tutidu), kelgüside hem heqqaniylarning hem heqqaniysizlarning ölümdin tirilishi bolidu» —** oqurmenlerge shu ayanki, Injilda «ümid» tilgha élin'ghanda müjmel bir tilek-arzu emes, belki Xudaning wedlirige asaslinip, muqim, puxta melum bir ishni kütüshni bildüridu.

16 Shu sewebtin, özüm hemishe Xuda aldidimu, insanlar aldidimu pak wijdanliq bolushqa intilimen. ■
17 Men *Yérusalémdin* ayrilghili xéli yillar bolghan bolup, bu qétim u yerge öz xelqimge xeyr-sediqe yetküzüp bergili we Xuda aldigha hediye sun'ghili barghanidim. ■
18 Men bu ishlarda boluwatattim, beziler méni tazilinish qaidisini ada qilip bolghan chaghda ibadetxana hoylisida uchratti; lékin men etrapimgha adem toplighinimmu yoq, malimanchiliq chiqarghinimmu yoq. ■
19 Emeliyette méni uchratqanlar bolsa Asiya ölkisidin kelgen bezi Yehudiylar idi; ularning üstümdin shikayetliri bar bolsa, esli ular özliri kélip, silining aldilirida erz qilishqa toghra kéletti.
20 Bolmisa, mushu sorundikiler aliy kéngeshme aldida turghinimda, méningdin qandaq jinayet tapqanliqini éytip baqsun!
21 Peqet mundaq bir ish bolghanidi: — Men ularning aldida, «Bügünki künde ölgenlerning qayta tirilishi toghruluq silerning soriqinglargha tartilghanmen!» dep warqirighanidim.■
22 *Rebning* yoli toghruluq tepsiliy xewiri bar bolghan Féliks soraqni toxtitip, ulargha:
— Mingbéshi Lisiyas kelgende dewayinglar toghrisidiki hökümni chiqirimen, — dédi.
23 U yüzbéshigha Pawlusni nezerbend astigha élip, emma uninggha bir'az kengchilik qilip, dost-buraderlirining herqaysisining uning hajetliridin chiqishini tosmighin, dep buyrudi.■

Pawlus waliy Féliks bilen Drusilaning aldida

24 Birnechche kündin kéyin, waliy Féliks ayali Drusila bilen bille keldi (Drusila Yehudiy idi). U Pawlusni chaqirtip, uningdin Mesih Eysagha étiqad qilish yoli toghruluq anglidi.
25 Pawlus heqqaniy yashash, özini tutuwélish, qiyamet künidiki soal-soraq qilinishlar toghrisida sözlewatqanda, Féliks wehimige chüshüp uninggha:
— Hazirche qaytip tursang bolidu. Kéyin manga peyt kelgende, yene chaqirtimen, — dédi.
26 U shuning bilen bir waqitta Pawlusning para bérishini ümid qilatti. Shuning üchün, uni imkanqeder pat-pat chaqirtip, uning bilen sözlishetti.
27 Lékin ikki yil toshqanda, Féliksning ornigha Porkiyus Féstus waliy boldi. Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning könglini élish üchün Pawlusni solaqta qaldurdi.□

25

Pawlusning waliy Féstusning aldida soraq qilinishi

1 Féstus *Yehudiye* ölkisige kirip, üch kündin kéyin Qeyseriyedin chiqip Yérusalémgha barghanidi.□
2 Bash kahinlar bilen Yehudiylarning mötiwerliri uning aldida Pawlusning üstidin resmiy shikayet qilip, uningdin iltipat sorap, adem ewitip Pawlusni
3 Yérusalémgha élip kélishni ötündi. Meqsiti, ular yol üstide böktürme teyyarlap Pawlusni öltürüsh idi.
4 Féstus buni anglap ulargha:
— Pawlus hazir Qeyseriyede solaqta turiwersun. Men yéqinda u yerge qaytip ketmekchimen.

■ **24:16** Ros. 23:1. ■ **24:17** Ros. 11:29; Rim. 15:25. ■ **24:18** Ros. 21:27. ■ **24:21** Ros. 23:6; 28:20. ■ **24:23** Ros. 27:3; 28:16. □ **24:27 «Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning könglini élish üchün...»** — yaki «Féliks Yehudiylargha iltipat körsitip ularning qollishigha érishish üchün...». □ **25:1 «Féstus *Yehudiye* ölkisige kirip...»** — yaki «Féstus ölkining waliyliqigha kirip,...».

5 Aranglardin hoquqdar bolghanlar men bilen bille chüshsun. Eger uning birer eyibi
bolsa, ular shu yerde shikayet qilsa bolidu, — dep jawab berdi.
6 Féstus ularning ichide sekkiz-on kündin artuq turmay, Qeyseriyege qaytip chüshti. Etisi
soraq textige olturup, Pawlusni élip kélishni buyrudi.
7 Pawlus kelgende, Yérusalémdin chüshken Yehudiylar uning etrapigha oliship, un-
inggha nurghun éghir jinayetler bilen qarilap shikayetlerni qildi. Biraq bularning
héchqaysisigha ispat körsitip bérelmidi.
8 Pawlus özini aqlap:
— Men héchqaysi ishta Yehudiylarning qanunigha, ibadetxanisigha yaki *impérator* Qey-
serge qarshi birer jinayetmu sadir qilmidim, — dédi.■
9 Lékin, Féstus Yehudiylarning könglini élishqa, ulargha iltipat körsetmekchi bolup
Pawlustin:
— Yérusalémgha bérip, u yerde méning aldimda bu shikayetlerge asasen sotlinishqa razi
bolamsen? — dep soridi.
10 Lékin Pawlus jawab bérip mundaq dédi:
— Men hazir Qeyserning soraq texti aldida turimen. Méni soraq qilishqa tégishlik yer
mana mushu. Özlirige éniq melum bolghandek, men Yehudiylargha héchqandaq naheqliq
qilmidim. □
11 Eger jinayitim bolsa, shundaqla ölümge layiq birer ish qilghan bolsam, men özümni
ölümdin qachurmaymen. Biraq ularning méning üstümdin qilghan shikayetlirining
asasi bolmisa, héchkimning méni ulargha tapshurup bérishke heqqi yoq. Men Qeyserge
murajiet qilimen!□ ■
12 Andin Féstus meslihetchiliri bilen sözleshkendin kéyin, Pawlusqa:
— Sen Qeyserge murajiet qilding — uning aldigha emdi barisen! — dédi.

Waliy Féstusning Agrippa xan IIdin Pawlus toghrisida nesihet sorishi

13 Birnechche kündin kéyin, Agrippa xan bilen *singlisi* Berniki Féstusqa tebrik-salamgha
Qeyseriyege keldi.
14 U yerde uzun künler turghandin kéyin, Féstus Pawlusning ishini xan'gha melum qilip:
— Bu yerde Féliks qaldurup ketken bir mehbus bar. ■
15 Men Yérusalémgha barghinimda, Yehudiy bash kahinliri bilen aqsaqalliri uning üstidin
shikayet qilip, mendin uni jazagha mehkum qilishimni telep qilishti.
16 Men ulargha, erz qilin'ghuchi erz qilghuchilar bilen yüzleshtürülüp, uninggha özini
aqlash pursiti bérilmigüche, uni jazagha tapshurush rimliqlarning aditi emestur, dep
éyttim.
17 Shunga ular men bilen bille bu yerge kelgendin kéyin, men waqitni keynige sozmay,
etisila soraq textige olturup u kishini ekilishni buyrudum.
18 Erz qilghuchilar orunliridin turghanda, ularning uning üstidin shikayet qilghanliri
méning oylighinimdek rezil ishlar emes idi,
19 Belki ularning öz ibadet tüzümi toghruluq we Eysa isimlik bir kishi heqqide melum
talash-tartish mesililiri bar iken. U kishi ölgen bolup, Pawlus bolsa u tirildi deydiken.
20 Bu mesililerni zadi qandaq éniqlashni bilelmey, men Pawlustin Yérusalémgha bérip, u
yerde bu ishlar toghruluq soraqqa tartilishqa razi bolush-bolmasliqini sorighanidim.

■ **25:8** Ros. 24:12; 28:17. □ **25:10 «Men hazir Qeyserning soraq texti aldida turimen»** — impérator Qeyserning aldida emes, belki uning soraqchi wekili (Féstus)ning aldida, elwette. □ **25:11 «ularning méning üstümdin qilghan shikayetlirining asasi bolmisa, héchkimning méni ulargha tapshurup bérishke heqqi yoq. Men Qeyserge murajiet qilimen!»** — herbir Rim puqrasi shikayet qilin'ghanda sotning qararigha narazi bolsa, yuqirigha (Qeyserning özige) murajiet qilish hoquqi bar idi. ■ **25:11** Ros. 18:14. ■ **25:14** Ros. 24:27.

21 Pawlus solaqta turup impérator janablirining soraq qararini chiqirishini murajiet qilghandin kéyin, men uni Qeyserning aldigha ewetküche, solaqta tutup turushni buyrudum.
22 Agrippa Féstusqa:
— Méningmu bu kishining sözlirini anglap baqqum bar, — dédi.
— Ete anglaysiz, — dédi u.
23 Shuning bilen etisi, Agrippa bilen Berniki heywet bilen ammiwiy yighin zaligha kirip keldi, mingbéshilar we sheher kattiwashlirimu ular bilen bille kirip kélishti. Féstus emr qiliwidi, Pawlus élip kirildi.
24 Féstus mundaq dédi:
— Agrippa padishah aliyliri we mushu sorun'gha yighilghan janablar! Bu kishini körüwatisiler. Hem Yérusalémda hem bu yerde pütün Yehudiy ahalisi uning toghruluq erz qilip manga murajiet qilip, u tirik qaldurushqa bolmaydu! — dep churqirashqanidi.
25 Lékin men uningdin ölüm jazasi bérishke tégishlik birer jinayet tapalmidim. Hazir bu kishi impérator janabliriga murajiet qildi. Shuning bilen uni *Rimgha* ewetishni qarar qildim. ■
26 Biraq uning heqqide ghojamgha melum qilip yazghudek ish yoq. Shuning bilen ehwalni resmiy tekshürüp birer yazghudek melumatqa ige bolush meqsitide uni herbirlirining aldigha, bolupmu sili, Agrippa padishah aliylirining aldigha élip keldim.
27 Chünki mehbusni sotqa ewetkende, uning üstidin qilin'ghan shikayetlerni éniq körsetmeslik manga nisbeten orunluq emestek bilinidu.

26

Pawlusning Agrippa xan aldida guwahliq bérishi

1 Shuning bilen, Agrippa Pawlusqa:
— Özüngning gépingni qilishinggha ruxset, — dédi.
Pawlus qolini sozup özini aqlashqa bashlidi:
2-3 — I Agrippa xan, bügün aldilirida Yehudiylar méning üstümdin shikayet qilghan pütün ishlar toghruluq jawab bérish pursitige nésip bolghanliqim üchün, bolupmu özlirining Yehudiylarning adetliri we ularning arisidiki talash-tartishliridin xewerliri bolghanliqi üchün özümni bextlik hésablaymen! Shuning üchün dégenlirimni sewrchanliq bilen anglap béqishlirini ötünimen.
4 Méning deslepki waqitlirimda, yeni kichikimdin tartip öz élimde, Yérusalémda yürüsh-turushumning qandaq ikenliki Yehudiylarning hemmisige ayan.
5 Ular shu deslepki waqtimdin béri méni tonughachqa (eger xalisaidi, shuninggha guwahliq béretti), méning ibadet tüzümidiki eng telepchan mezhepning shertliri boyiche yashap, yeni Perisiy bolup ömrümni ötküzginimni bilidu.
6 Emdi men Xuda ata-bowilirimizgha qilghan wedige baghlighan ümidim tüpeylidin hazir soraq qiliniwatimen.■
7 Shu *wedining* nésiwisige yétishni bizning pütkül on ikki qebilimiz kéche-kündüz toxtawsiz Xudagha ibadet qilip ümid qilmaqta. I aliyliri, Yehudiylarning méning üstümdin qilghan shikayetliri del shu ümidke baghliqtur!
8 *Xalayiq*, Xuda ölgenlerni tirildürse, néme üchün ishinishke bolmaydu, dep qaraysiler?□

■ **25:25** Ros. 23:9; 26:31. ■ **26:6** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **26:8 «Xalayiq, Xuda ölgenlerni tirildürse, néme üchün ishinishke bolmaydu, dep qaraysiler?»** — démisekmu, Pawlus közde tutqan ümid (7-ayetni körüng) Xudaning wedisi bilen, Mesih arqiliq menggülük hayatqa tirilishtin ibaret idi.

9 Derweqe, özümmu eslide Nasaretlik Eysaning namigha qarshi nurghun ishlarni qilishim kérek dep qayil idim ■
10 we Yérusalémda ene shundaq ishlarni qilghanidim. Bash kahinlardin hoquq élip, özüm Xudaning nurghun muqeddes bendilirini zindan'gha tutup bergen, ular ölümge höküm qilin'ghandimu, hökümge awaz qoshqanidim. □
11 Men hemme sinagoglarda köp qétim ularni izdep tépip jazalap, kupurluq gep qilishqa zorlighanidim. Men ulargha telwilerche öch bolup, hetta yaqa yurttiki sheherlerge bérip, ulargha ziyankeshlik qilghanidim. □
12 Bu ishlarda bolup bash kahinlar bergen toluq wekillik hoquqi bilen Demeshq shehirige qarap seper qiliwatattim.
13 Chüsh waqtida yolda kétiwétip, asmandin chüshken, quyash nuridinmu küchlük bir nurning etrapimni we bille kétiwatqanlarni yorutuwetkenlikini kördüm.
14 Hemmimiz yerge yiqilghan bolup men ibraniy tilida éytilghan: «Ey Saul, Saul! Manga némishqa ziyankeshlik qilisen? Séni zixlashlargha qarshi tepmiking sen üchün tes kélidu!» dégen bir awazni anglidim.□
15 Men: — «I Reb, sen kimsen?» dep sorisam, Reb manga: «Men sen ziyankeshlik qiliwatqan Eysadurmen!
16 Emdi ornungdin tur; chünki Men séni sen körgen ishlargha hemde Özüm sanga ayan qilin'ghinimda köridighan ishlargha xezinichi ghojidar we guwahliq bergüchi bolushqa tiklesh üchün, sanga ayan boldum. □
17-18 Men séni öz xelqingning hem ellerning qolidin qutquzimen — chünki men séni yat elliklerning közlirini échip, ularning qarangghuluqtin yoruqluqqa, Sheytanning ilkidin Xudagha baghlinishqa burulushi üchün ularning arisigha ewetimen. Shuning bilen ular gunahlirining kechürümige, shundaqla Manga étiqad qilish arqiliq pak-muqeddes qilin'ghanlarning arisida mirasqa muyesser bolidu» — dédi.■
19 Shunga, i Agrippa aliyliri, men ershtin kelgen bu ghayibane körünüshke itaetsizlik qilmidim.
20 Belki aldi bilen Demeshq xelqige, andin Yérusalém shehiridikilerge, pütün Yehudiye ölkisidikilerge hemde yat elliklergimu, «Towa qilip, Xudagha baghlininglar, shundaqla towa qilishqa uyghun emellerni körsitinglar» dep jakarlap xewer yetküzüp keldim. ■
21 Bu ishlar tüpeylidin Yehudiylar méni ibadetxana hoylisida tutup, mushtlap öltürüwetmekchi bolushti. ■
22 Lékin bügün'giche Xudaning yardem-meditige muyesser bolup men ching turuwatimen, töwendikiler bolsun yuqiridikiler bolsun hemmeylen'ge guwahliq bérip keldim. Guwahliqim del peyghemberler hem Musa özi bésharet qilip éytqanliridin bashqa nerse emes —
23 démek, Mesih jezmen azab-oqubet chékip, tunji bolup ölümdin tirilgüchi bolup *Yehudiy* xelqige hem pütkül ellergimu yoruqluq jakarlaydu.■

■ **26:9** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **26:10 «ular ölümge höküm qilin'ghandimu, hökümge awaz qoshqanidim» —** «awaz qoshqanidim» grék tilida «men ulargha qara tash tashlidim». Yehudiylar arisida kona zamanlarda «awaz bérish» aq yaki qara bir tashni tashlash bilen bildürületti. □ **26:11 «men ... ularni ... kupurluq gep qilishqa zorlighanidim» —** «kupurluq gep qilish» mushu yerde menisi belkim Mesihge kupurluq söz qilip, étiqadtin waz kéchishni körsitishi mumkin. □ **26:14 «Séni zixlashlargha qarshi tepmiking sen üchün tes kélidu!» —** Reb Saulni jahil éshekke oxshitidu. Éshekni igisi zixlighanda mangmay qiyiq atsa téximu azab tartidu, elwette. Saulning wijdani shuninggha oxshash Rebning bendilirige yamanliq qilghanliqi tüpeylidin sanjilghan bolsa kérek. □ **26:16 «Özüm sanga ayan qilin'ghinimda köridighan ishlargha xezinichi ghojidar we guwahliq bergüchi bolushqa tiklesh üchün, sanga ayan boldum» —** «xezinichi ghojidar» némini körsitidu? Démek, Saul Mesih uninggha tapshurghan we tapshuridighan wehiylerni we kalam-sozni saqlashqa mes'ul bolghan «xezinichi» yaki «amanetchi» bolidu we kelgüside bu heqiqetlerni barliq jamaetlerge yetküzüsh xizmitide bolidu. ■ **26:17-18** Yesh. 60:1. ■ **26:20** Ros. 9:19,28; 22:17,21. ■ **26:21** Ros. 21:30. ■ **26:23** Yesh. 60:1-3, 19, 20

24 Pawlus bu ishlarni éytip özini shundaq aqlash jawabini bergende, Féstus yuqiri awaz
bilen uninggha:
— Pawlus, sarang bolupsen! Bilimingning köpliki eqlingni azduruptu! — dédi.
25 Lékin Pawlus: — Sarang emesmen, i Féstus janabliri, men belki heqiqetke uyghun hem
salmiqi bar sözlerni jar qilimen.
26 Chünki *Agrippa* aliylirining bu ishlardin xewiri bar. Men uninggha yüreklik bilen
ochuq sözlewatimen, chünki bu ishlarning héchqaysisining uningdin yoshurun emeslikige
ishinimen. Chünki bu ish bulung-puchqaqlarda qilin'ghan emes!□
27 — Ey Agrippa aliyliri, özliri peyghemberlerning éytqanlirigha ishinemdila? Men
ishinidighanliqlirini bilimen! — dédi.
28 Agrippa Pawlusqa:
— Sen méni mushunchilik qisqighina waqitta xristian bolushqa qayil qilmaqchimusen?
— dédi.□
29 Pawlus:
— Meyli qisqa waqit ichide yaki uzun waqitta bolsun, peqet özlirining emes, belki bügün
sözümni anglighuchilarning hemmisi manga oxshash bolghay (peqet mendiki zenjirler
silerde bolmisun!) dep Xudadin tileymen, — dédi.□ ■
30 Shuning bilen *Agrippa* xan, shundaqla waliy, Berniki we ular bilen bille olturghanlar
orunliridin turup,
31 *zaldin* chiqip, bir-birige:
— Bu kishining ölümge yaki türmige solashqa tégishlik héchbir jinayiti yoq iken! —
déyishti.■
32 Agrippa Féstusqa:
— Bu adem Qeyserge murajiet qilmighan bolsa, qoyup bérilse bolidikentuq! — dédi.

27

Pawlus we hemrahlirining Rim shehirige qilghan déngiz sepiri

1 Bizning Italiyege déngiz yoli bilen bérishimiz qarar qilin'ghandin kéyin, emeldarlar
Pawlus bilen bashqa birnechche mehbusni «Awghustus qismi»diki Yuliyus isimlik bir
yüzbéshigha tapshurdi.□
2 Biz Adramittiumning bir kémisige chiqtuq. Kéme Asiya ölkisining déngiz boyliridiki
sheherlerge baratti. Tésalonika shehiridin bolghan Makédoniyelik, Aristarxus isimlik bir
kishi biz bilen hemseper boldi.
3 Etisi biz Zidon shehirige yétip kelduq. Yuliyus Pawlusqa kengchilik qilip, shu yerdiki
dost-buraderlirining yénigha bérip ularning ghemxorliqini qobul qilishigha ruxset
qildi.■
4 Biz u yerdin yene déngizgha chiqtuq. Shamallar qérishqandek qarshi teripimizdin
chiqqanliqi üchün, Siprus arilining shamalgha dalda teripi bilen mangduq.
5 Kilikiye we Pamfiliye ölkilirining ududidiki déngizdin ötüp, Likiye ölkisidiki Mira shehirige
kelduq.

□ **26:26 «Chünki bu ish bulung-puchqaqlarda qilin'ghan emes!»** — «bu ish» — Mesihning tartqan azab-oqubetiri, ölümi we tirilishi, démek. □ **26:28 «Sen méni mushunchilik qisqighina waqitta xristian bolushqa qayil qilmaqchimusen?»** — «xristian» toghruluq 11:26diki izahatni körüng. □ **26:29 «meyli qisqa waqit ichide yaki uzun waqitta bolsun ... bügün sözümni anglighuchilarning hemmisi manga oxshash bolghay...»** — Pawlusning ularni nijatliqqa érishsun dep özining kérek bolsa uzun waqitqiche sözligenlikige razi bolghanliqini körsitiwatidu. ■ **26:29** 1Kor. 7:7. ■ **26:31** Ros. 23:9; 25:25. □ **27:1 «Bizning Italiyege déngiz yoli bilen bérishimiz...»** — «biz» dégen sözge qarighanda Luqa qaytidin Pawlusqa hemrah bolghanidi. «Italiyege» — Rim shehiri Italiyening paytexti idi. **«Awghustus qismi»** — yaki «shahane qoshun». «Awghustus» bolsa birinchi Rim impératori idi. «Qisim» yaki «qoshun» mushu yerde 600 leshkerlik birlikni körsitidu. ■ **27:3** Ros. 24:23; 28:16.

6 Shu yerde yüzbéshi Iskenderiye shehiridiki Italiyege baridighan bashqa bir kémini tépip, bizni uninggha chiqirip qoydi.

7 Déngizda köp künler nahayiti asta méngip, teslikte Kinidos shehirining uduligha kelduq. Shamal mingish yönilishimizni tosughachqa, Krét arilining shamaldin dalda teripi bilen méngip, Salmoniy *yérim arili*din ötüp,□

8 déngizda teslikte ilgirilep qirghaqni boylap, Laséya shehirige yéqin bolghan «Güzel aramgah» dep atilidighan bir yerge kelduq.

9 Seper bilen xéli waqitlar ötüp, roza küni alliqachan ötken bolghachqa, déngizda seper qilish xeterlik idi. Shunga Pawlus köpchilikke nesihet qilip:□

10 — Buraderler, bu seperning balayi'apet we éghir ziyan bilen tügeydighanliqini körüwatimen; mal we kémidin mehrum bolupla qalmay, seper öz jénimizghimu zamin bolidu! — dep agahlandurdi.

11 Biraq yüzbéshi bolsa Pawlusning sözige ishenmey, kéme bashliqi bilen kéme igisining sözige ishendi.

12 Uning üstige, bu portmu qishlashqa muwapiq jay bolmighachqa, köpchilik yene déngizgha chiqip, mumkinqeder Féniks shehirige yétip bérip, shu yerde qishlashni quwwetlidi. Féniks bolsa Krét arilidiki bir déngiz porti bolup, bir teripi gherbiy jenubqa we bir teripi gherbiy shimalgha qaraytti.□

□ **27:7 «Shamal mingish yönilishimizni tosughachqa, Krét arilining Shamaldin dalda teripi bilen méngip, Salmoniy yérim arilidin ötüp... »** — eslide ular meghrip terepke mangmaqchi, hazir jenubqa qarap mangidu. «Rosul Pawlusning seperliri» dégen xeritini körüng. □ **27:9 «roza küni alliqachan ötken bolghachqa,...»** — Yehudiylarning «roza küni» adette toqquzinchi ayda bolidu, hazir küz pesli bolsa kérek. Oninchi aydin kéyin boran köp bolghanliqtin «Ottura déngiz»da seper qilish xeterlik idi. □ **27:12 «roza küni alliqachan ötken bolghachqa, köpchilik yene déngizgha chiqip, mumkinqeder Féniks shehirige yétip bérip, shu yerde qishlashni quwwetlidi...»** — Féniks porti qishliq (adette sherqiy jenub we sherqiy shimaldin chiqqan) shamallargha dalda bolghachqa, qishlash üchün yaxshi jay idi.

Rosul Pawlusning xush xewerni jakarlighan 4-sepiri

Rosul Pawlusning Rim shehirige mangghan sepiri

Déngizdiki boran-chapqun

13 Jenubtin meyin shamal chiqiwatatti, köpchilik nishanimizgha yétidighan bolduq dep,
lenggerni éliwétip, kémini Krét arilining qirghiqini boylap heydep mangdi.
14 Lékin uzun ötmey, araldin qattiq «sherqiy shimaldin kelgüchi» dep atilidighan esheddiy
qara boran chiqip ketti.
15 Kéme buranning qamalliqida qalghachqa, uni shamalgha yüzlendürelmey, boranning
meyliche méngishigha qoyup berduq.
16-17 Klawda dégen kichik bir aralning shamalgha dalda teripige ötüwélip, qolwaqni
kémige chiqiriwélip, aranla uni saqlap qalaliduq. Andin kémichiler kémini arghamchilar
bilen sirtidin orap baghliwaldi. Kémining Sirtis dep atalghan déngiz astidiki tash-
qum döwilirige qéqilip pétip qélishidin qorqup, tormuz lenggerlirini chüshürüp, kémini
shamalning heydishige qoyup berdi. □

□ **27:16-17** «Klawda **dégen kichik bir aralning shamalgha dalda teripige ötüwélip, qolwaqni kémige chiqiriwélip, aranla uni saqlap qalaliduq» —** adette qolwaq kémining keynidin söritilip méngilatti. **«Andin kémichiler kémini arghamchilar bilen sirtidin orap baghliwaldi»** — bu arghamchilar kémining parchilinip kétishining aldini élishi üchün kémini ching tutup turatti. **«Sirtis dep atalghan déngiz astidiki tash-qum döwiliri»** — «Sirtis» dégen hazirqi Liwiyediki ikki déngiz qoltuqining ismidur. Shu qoltuqlarda köp téyiz jaylar we déngiz astida daim köchme qum döwiliri bolghachqa, kémiler üchün bek xeterlik jaydur. **«kémining ... tormuz lenggerliri»** — bolsa yénikrek lengger bolup, déngiz tégige tirilip kémining aldigha méngishini astilitatti. Bashqa birxil terjimisi «yelkenlerni chüshürüp»; emma bizningche shundaq esheddiy buranda yelkenler alliqachan chüshürülgen bolatti.

18 Boran üstimizge shiddetlik soqqachqa, etisi malni déngizgha tashlashqa bashlidi. □
19 Üchinchi künide ular öz qolliri bilen kémidiki qoral-jabduqlirini déngizgha tashliwetti.
20 Köp künlergiche ya kün ya yultuzlar körünmey, boran-chapqun yenila shiddetlik üstimizge toxtimay soquwergechke, axirda qutulup qélish ümidimizmu yoqqa chiqqanidi.
21 Kémidikiler birnerse yémiginige köp künler bolghandin kéyin, Pawlus ularning arisida turup:
— Buraderler, siler baldurla méning gépimge qulaq sélip Krétting déngizgha chiqmasliqinglar kérek idi. Shundaq qilghan bolsanglar bu balayi'apet we ziyan-zexmetlerge uchrimighan bolattinglar.
22 Lékin emdi silerni gheyretlik bolushqa dewet qilimen. Chünki aranglarda héchqaysinglar jénidin ayrilghini yoq, peqet kémidinla mehrum qalisiler.
23 Chünki men tewe bolghan we ibadet-xizmitini qilip kelgen Xudaning bir perishtisi tünügün kéche yénimgha kélip
24 manga: «Pawlus, qorqma! Sen Qeyserning aldigha bérip turushung kérek; we mana, Xuda shapaet qilip sen bilen bille seper qilghanlarning hemmisining jénini tiliginingni sanga ijabet qildi!» dédi.
25 Shuning üchün ey ependiler, gheyretlik bolunglar; chünki Xudagha ishinimenki, manga qandaq éytilghan bolsa shundaq emelge ashurulidu.
26 Biraq biz melum aralning qirghiqigha urulup kétishimiz muqerrer bolidu.
27 Sepirimizning on tötinchi küni kéchisi, kéme Adriatik déngizida leylep yürüwatqan bolup, tün nispide, kémichiler quruqluqqa yéqinlap qéliptuq, dep oylidi.
28 Ular chongqurluqni ölchesh arghamchisini déngizgha chüshürüp, suning chongqurluqini ölchep körgenidi, yigirme ghulach chiqti. Sel aldigha méngip yene ölchiwidi, on besh ghulach chiqti.
29 Ular kémining xada tashlargha urulup kétishidin qorqup, kémining keynidin töt lenggerni tashliwétip, tang étishni telmürüp kütüp turdi. □
30 Lékin kémichiler kémidin qachmaqchi bolup kémining béshidinmu lenggerni élip tashliwéteyli dep bahane körsitip, qolwaqni déngizgha chüshürdi.
31 Pawlus yüzbéshi we leshkerlerge:
— Bu *kémichiler* kémide qalmisa, siler qutulalmaysiler! — dédi.
32 Buning bilen leshkerler kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni leylitip qoydi. □
33 Tang atay dégende, Pawlus hemmeylenni bir'az ghizaliniwélishqa dewet qildi. U:
— Silerning dekke-dükke ichide héchnéme yémey turghininglargha on töt kün boldi.
34 Emdi bir'az ghizalinishinglarni ötünimen. Chünki hayat qélishinglar üchün mushundaq qilishqa toghra kélidu; chünki héchqaysinglarning béshidiki bir tal moymu ziyan'gha uchrimaydu! — dédi.■
35 Bu sözni qilip bolup, u qoligha bir parche nanni élip, köpchilikning aldida Xudagha teshekkür éytip oshtup yédi. ■
36 Shuning bilen hemmeylen gheyretlinip ghizalinishqa bashlidi
37 (kémide biz jemiy ikki yüz yetmish alte kishi iduq).
38 Hemmeylen qorsaqlirini toqlighandin kéyin, kémini yéniklitish üchün, kémidiki bughdaylarnimu déngizgha tashliwetti.

Kémining gherq bolushi

□ **27:18 «... etisi malni déngizgha tashlashqa bashlidi»** — malni tashlashning meqsiti kémining parchilinish mumkinchilikini azaytish üchün uni yéniklitishtin ibaret. □ **27:29 «ular ... kémining keynidin töt lenggerni tashliwétip,..»** — bu töt lenggerni (déngizgha) tashlashning meqsiti kémini toxtitish, elwette. □ **27:32 «kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni leylitip qoydi»** — yaki «kémidiki qolwaqning arghamchilirini késip, uni déngizgha tashliwetti». ■ **27:34** Mat. 10:30. ■ **27:35** 1Sam. 9:13; Yuh. 6:11; 1Tim. 4:3.

39 Tang atqanda, kémichiler quruqluqning ne ikenlikini tonumidi. Lékin uningdiki
bir qumluq qoltuqni bayqap, kémini bir amal qilip shu yerde uruldurup quruqluqqa
chiqarmaqchi boldi.
40 Ular aldi bilen lenggerlerni boshiwétip, ularni déngizgha tashliwetti. Shuning bilen
bir waqitta, kémining ikki yönilish paliqining baghlirini boshitip, ularni chüshürüwetti.
Andin kémining béshidiki yelkenni shamalgha chiqirip, kémini qumluqning qirghiqigha
qaritip mangdurdi. □
41 Emdi ikki éqim bir-birige uchrashqan yerge kirip qélip, ular kémini qiraqqa soqtu-
ruwaldi; kémining béshi déngiz tégige urulup pétip, midirlimay qaldi, lékin kémining arqa
teripi dolqunlarning zerbisi bilen chuwulup kétishke bashlidi.□ ■
42 Leshkerler mehbuslarning sugha sekrep qéchip kétishining aldini élish üchün, hem-
misini öltürüwetmekchi boldi. □
43 Lékin yüzbéshi Pawlusni qutquzushni xalighan bolup, leshkerlerning bundaq qil-
ishigha yol qoymidi. U aldi bilen su üzüshni bilidighanlarning sugha chüshüp qirghaqqa
chiqishini,
44 qalghanlarning bezilirini taxtaylargha, bezilirini kémining chuwulup ketken
parchiliriga ésilip, qirghaqqa chiqishini buyrudi. Shundaq boldiki, hemmeylen
qutulup saq-salamet quruqluqqa chiqti.

28

Malta arilida

1 Biz qutulup saq-salamet qirghaqqa chiqqandin kéyin, u aralning Malta dep ati-
lidighanliqini bilduq.
2 Yerlik xelq bizge intayin méhribanliq bilen muamile qildi; chünki u chaghda yamghur
yéghip, hawa soghuq bolghachqa, ular gülxan yéqip bizni kütüwaldi.□
3 Pawlus bir baghlam otun térip kélip otqa tashliwidi, issiqtin étilip chiqqan bir zeherlik
yilan uning qolini chishliginiche chaplishiwaldi.
4 Shu yerlikler Pawlusning qoligha yépiship turghan yilanni körüp, bir-birige:
— Bu adem choqum bir qatil iken! Déngizdin qutulup chiqqan bolsimu, «Adilliq» uning
tirik qélishigha yol qoymidi, — déyishti.□
5 Lékin Pawlus yilanni otning ichige silkip atti, özi bolsa héchqandaq zexim yémidi.■
6 Xelq uninggha bedini ishship kétidu yaki u tuyuqsiz yiqilip ölidu dep qarap turatti.
Lékin uzun waqit qarap turup, uningda héchqandaq binormal haletning bolmighanliqini
körüp, oylighinidin yénip:
— Bu bir ilah bolsa kérek! — déyishti.■
7 U yerning etrapidiki yurtta, aral bashliqi (Publiyus dep atalghan)ning birnechche yer-
étizliri bar idi. U bizni öyige bashlap, üch kün qizghin méhman qilip kütti.

□ **27:40 «kémining ikki yönilish paliqining baghlirini boshitip, ularni chüshürüwetti» —** déngiz shundaq küchlük dolqunlighanda, bu palaqlarni déngizgha chüshürüshning paydisi bolmaytti. Shunga ular dexli bolmisun üchün palaqni bir-birige chétip kémige déngizdin kötürüpraq baghlap qoyghanidi. Uni eng axirqi qétim ishlitishke bolatti, eger qattiq dolqunda buzulup ketse amal yoq bolatti. □ **27:41 «Emdi ikki éqim bir-birige uchrashqan yerge kirip qélip, ular kémini qiraqqa soqturuwaldi» —** bashqa birxil terjimisi: «Kéme qirghaqqa yetküche déngiz astidiki qum döwisige urulup pétip qaldi». ■ **27:41** 2Kor. 11:25. □ **27:42 «Leshkerler mehbuslarning sugha sekrep qéchip kétishining aldini élish üchün, hemmisini öltürüwetmekchi boldi» —** rimliq eskerler mehbuslarni qachurup qoysa özliri ölüm jazasigha mehkum bolatti. □ **28:2 «yerlik xelq bizge intayin méhribanliq bilen muamile qildi» —** «yerlik xelq» dégen ibare grék tilida «saqalliqlar» déyilidu. Bu söz ularning yat tilliq (démek, ibraniy, grék yaki latin tilliq emes) ikenlikini körsitidu. □ **28:4 «Déngizdin qutulup chiqqan bolsimu, «Adilliq» uning tirik qélishigha yol qoymidi» —** «Adilliq» dégen ular choqunidighan butlardin biri bolghan ayal ilah bolsa kérek. ■ **28:5** Mar. 16:18; Luqa 10:19. ■ **28:6** Ros. 14:11.

8 U chaghda shundaq boldiki, Publiyusning atisining qizitmisi örlep, tolghaq bolup yétip
qalghaniken. Pawlus uning yénigha kirip, dua qilip üstige qolini tegküzüp, uni saqaytip
qoydi.
9 Shuningdin kéyin araldiki qalghan késellerning hemmisi uning aldigha kélip, saqaytildi.
10 Ular bizning hörmitimizge nurghun sowghatlarni béghishlighan bolup, axirda bu
yerdin yene yolgha chiqqan waqtimizda, bizni yolgha lazimliq nerse-kérekler bilen
teminlidi.

Maltadin Rim shehirige bérish

11 Malta arilida Iskenderiyedin kelgen, béshigha «Samawiy Qoshkézek» ilahlirining
neqishliri oyulghan bir kéme qishlighanidi. Aralda üch ay turghandin kéyin, bu kéme
bilen yolgha chiqtuq. □
12 Sirakoza shehirige kélip, u yerde üch kün turduq.
13 Andin aylinip méngip, *Italiyediki* Régiyum shehirige kelduq. Etisi shamal yönilishi
özgirip jenubtin chiqishi bilen, ikkinchi küni Putéoli shehirige yétip kelduq.
14 U yerde birnechche qérindashlarni taptuq, ularning ötünüshliri bilen biz ularda bir
hepte turduq. Shundaq qilip biz Rim shehirige yétip kelduq.
15 Kéliwatqanliqimizdin xewer tapqan shu yerdiki qérindashlar bizni qarshi élish üchün she-
herdin chiqip hetta «Apiyus baziri»ghiche, *beziliri* «Üch Saray»ghiche kelgenidi. Pawlus
ularni körgende, Xudagha rehmet éytip, gheyretlendi.□

Pawlus Rim shehiride

16 Rim shehirige kirginimizde, yüzbéshi mehbuslarni orda qarawul bégige tapshurdi;
lékin Pawlusning birla közetküchi leshker bilen bir öyde ayrim turushigha ruxset qilindi.
□ ■
17 Üch kündin kéyin, u u yerdiki Yehudiylarning kattiwashlirini özi bilen körüshüshke
chaqirdi. Ular jem bolghanda, u mundaq dédi:
— Qérindashlar! Men xelqimizge yaki ata-bowilirimizdin qaldurulghan örp-adetlerge
qarshi héchqandaq ish qilmighan bolsammu, Yérusalémda turghinimda tutqun qilinip
rimliqlarning qoligha tapshuruldum. ■
18 Rimliqlar méni soraqqa tartip, mende ölüm jazasigha mehkum qilghudek birer
jinayet bolmighachqa, méni qoyuwetmekchi boldi.
19 Lékin Yehudiylar buninggha qarshiliq bildürgechke, Qeyserge murajiet qilishqa
mejbur boldum. Bularni déginim bilen, bu ménıng öz xelqim üstidin shikayitim bar
dégenlikim emes.
20 Shu sewebtin men siler bilen yüz körüshüsh we bu heqte silerge éytish üchün silerni
bu yerge chaqirdim. Chünki bu zenjir bilen baghlinishning sewebi del Israilning kütken
ümididur.■
21 Ular Pawlusqa:
— Biz bolsaq Yehudiyedin sen toghruluq xet almiduq, yaki u yerdin kelgen
qérindashlarning héchqaysisimu sen toghruluq birer yaman xewer ekelmidi yaki yaman
gépingni qilmidi.
22 Lékin séning pikirliringni anglighumiz bar. Chünki hemme yerde kishilerning *sen tewe
bolghan* bu mezhepke qarshi sözlewatqanliqidin xewirimiz bar! — déyishti.

□ **28:11 «béshigha «Samawiy Qoshkézek» ilahlirining neqishliri oyulghan bir kéme»** — «Samawiy Qoshkézek» bolsa rimliqlarning choqun'ghan ilahliri «Kastor bilen Polluks» (grék tilida «Dioskuri») idi. Déngizchilar ularni déngiz seperlirini ongushluq qilidu, dep qaraytti. □ **28:15 «shu yerdiki qérindashlar bizni qarshi élish üchün sheherdin chiqip hetta «Apiyus baziri»ghiche, beziliri «Üch Saray»ghiche kelgenidi»** — «Apiyus baziri» Rimdin 71 kilométr, «Üch Saray» 55 kilométr yiraq idi. □ **28:16 yüzbéshi mehbuslarni orda qarawul bégige tapshurdi»** — mushu sözlör bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. ■ **28:16** Ros. 24:23; 27:3. ■ **28:17** Ros. 24:12; 25:8. ■ **28:20** Ros. 23:6; 24:21.

23 Shuning bilen ular Pawlus bilen körüshüshke bir künni békitti. U küni nurghun kishiler
uning turalghusigha kelgenidi; u tang atqandin kechkiche ulargha *söz-kalamni* sherhlep,
Xudaning padishahliqi heqqide toluq guwahliq bérip, Tewrat hem peyghemberlerning
yazmiliridin neqil keltürüp, ularni Eysa toghruluq qayil qilishqa küchidi. □ ■
24 Uning sözlirige beziler ishendürüldi, beziler ishinishni ret qildi. ■
25 Ular Pawlusning mundaq bir sözni qilishi bilen özara kélishelmey qaytip ketti. U
mundaq dédi:
— Muqeddes Roh Yeshaya peyghember arqiliq ata-bowilirimizgha munu sözni del
jayida éytqan:
26 — «Barghin; mushu xelqqe mundaq dep éytqin: —
«Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;
Körüshni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■
27 Chünki mushu xelqning yürikini may qaplap ketken,
Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan,
Ular közlirini yumuwalghan;
Undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp,
Quliqi bilen anglap,
Köngli bilen chüshinip,
Öz yolidin yandurulushi bilen,
Men ularni saqaytqan bolattim»».□ ■
28-29 Shunga bilishinglar kérekki, Xudaning bu nijatliqi yat elliklerge ewetiliwatidu. Ular
bolsa uninggha qulaq salmay qalmaydu! — dédi. U bu sözlerni éytqanda Yehudiylar öz-ara
qattiq talash-tartish qiliship ketti.□
30 *Pawlus* özi ijarige alghan öyde toluq ikki yil turdi we bu yerde uning bilen körüshüshke
kelgen hemme kishilerni qobul qilip,
31 tolimu yüreklik bilen hem héch tosalghugha uchrimay, Xudaning padishahliqini jar
qilip, Reb Eysa Mesihke dair heqiqetlerni yetküzüp telim berdi.

□ **28:23 «u tang atqandin kechkiche ulargha söz-kalamni sherhlep, Xudaning padishahliqi heqqide toluq guwahliq bérip, Tewrat hem peyghemberlerning yazmiliridin neqil keltürüp, ularni Eysa toghruluq qayil qilishqa küchidi» —** «Tewrat hem peyghemberlerning yazmiliri» toghruluq 24:14 we uningdiki izahatni körüng. Mushu yerde «Tewrat» grék tilida «Musaning (Tewrat) qanuni». ■ **28:23** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **28:24** Ros. 17:4. ■ **28:26** Yesh. 6:9; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Rim. 11:8. □ **28:27 «Chünki mushu xelqning yürikini may qaplap ketken, ... undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp, quliqi bilen anglap, köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» —** «Yesh.» 6:9-10din neqil keltürülgen. ■ **28:27** Yesh. 6:9,10. □ **28:28-29 «U bu sözlerni éytqanda Yehudiylar öz-ara qattiq talash-tartish qiliship ketti» —** mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

Rimliqlargha

Rosul Pawlus Rim shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1 Rosulluqqa tallap chaqirilghan, Xudaning xush xewirini jakarlashqa ayrip teyinlen'gen, Mesih Eysaning quli bolghan menki Pawlustin salam! ■
2 Xuda bu xush xewerning kélishini xéli burunla peyghemberliri arqiliq muqeddes yazmilarda wede qilghanidi. ■
3-4 Bu xush xewer Öz Oghli, yeni Rebbimiz Eysa Mesih toghrisididur; jismaniy jehettin U Dawutning neslidin tughulghan; birdinbir pak-muqeddes Roh teripidin ölümdin tirildürülüsh arqiliq «küch-qudret Igisi Xudaning Oghli» dep körsitilip békitilgen;□ ■
5 U arqiliq, shundaqla Uning nami üchün barliq eller arisida Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüshke biz méhir-shepqetke we rosulluqqa muyesser bolduq;□
6 Siler ular arisida, Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler.□
7 Shunga, Xuda söygen we U «muqeddes bendilirim» dep chaqirghan Rim shehiridiki hemminglargha, Atimiz Xudadin we Rebbimiz Eysa Mesihtin méhir-shepqet we aman-xatirjemlik bolghay!■

Teshekkür duasi

8 Aldi bilen men Eysa Mesih arqiliq hemminglar üchün Xudayimgha teshekkür éytimen; chünki silerning étiqadinglar pütkül alemge pur ketti.□
9 Öz Oghli toghrisidiki xush xewerde chin roh-qelbim bilen men xizmitini qiliwatqan Xuda özi méning dualirimda silerni shunche üzlüksiz eslep turghanliqimgha guwahtur. □ ■
10 Men dualirimda, mumkin qeder Xudaning iradisi bilen silerning yéninglargha bérishqa axir muyesser bolushqa hemishe ötünimen. ■

■ **1:1** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15. ■ **1:2** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zeb. 132:11; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **1:3-4 «jismaniy jehettin u Dawutning neslidin tughulghan»** — mushu «Dawut» bolsa Dawut peyghember, yeni Israilgha padishah bolghan Dawut. Nurghun peyghemberler Mesih Dawutning ewladidin bolidu, dep bésharet bergenidi. **«birdinbir pak-muqeddes Roh»** — grék tilida «pak-muqeddeske tewe bolghan Roh» dégen söz bilen ipadilinidu. Bizningche, shübhisizki, Xudaning Öz Muqeddes Rohini körsitidu; bezi alimlar bu ibarini Mesih Eysaning öz rohini bildüridu, dep qaraydu. ■ **1:3-4** Mat. 1:1; Luqa 1:32; Ros. 2:30; 13:23; 2Tim. 2:8; Yesh. 9:5; 44:6; 54:5; Yuh. 2:19; Rim. 9:5; 1Yuh. 5:20. □ **1:5 «Uning nami üchün barliq eller arisida Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüshke biz méhir-shepqetke we rosulluqqa muyesser bolduq»** — «eller» mushu yerde Yehudiy emes ellerni körsitidu. Tewratta bezide Yehudiylargha nisbeten «yat eller» dep terjime qilimiz. **«Xudagha étiqadtin bolghan itaetmenlik wujudqa keltürülüshke...»** — grék tilida sözmusöz peqet «étiqadning itaiti üchün...» déyilidu. □ **1:6 «Siler ular arisida, Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler»** — «ular arisida» — yeni Mesihke étiqad qilghan yat eller arisida. Démek, Rimliq étiqadchilar del rosul Pawlus ularning xizmitide bolushqa chaqirilghan kishilerdindur. **«Eysa Mesih teripidin chaqirilghansiler»** — bashqa birxil terjimisi: «Mesihke mensup bolushqa (Xuda teripidin) chaqirilghan...». ■ **1:7** 1Kor. 1:2; Ef. 1:1. □ **1:8 «silerning étiqadinglar pütkül alemge pur ketti»** — Rim impériyesidikiler Rimning qanuni boyiche: «Impératori «Qeyser»ni «Reb Xuda» dep étirap qilishqa mejbur idi. Shunga «Eysa Mesih Rebbimdur» dep étirap qilghuchilar qattiq qarshiliqqa we köp qétim dehshetlik ziyankeshlikke uchrashqa bashlidi. Paytexti Rim shehiridiki puqralardin bezilirining Mesihke baghlan'ghanliqi: «Rim shehiride Mesihke egeshküchiler bar iken!» dep dunyani zilzilge keltürgenidi. □ **1:9 «Öz Oghli toghrisidiki xush xewerde chin roh-qelbim bilen men xizmitini qiliwatqan Xuda...»** — grék tilida «chin roh-qelbim bilen» peqet «rohimda» déyilidu. **«xizmitini qiliwatqan Xuda...»** — «xizmiti» mushu yerde grék tilida alahide «rohiy xizmet» yaki «kahinliq xizmet»ni körsitidu. ■ **1:9** Rim. 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 2Tim. 1:3. ■ **1:10** Rim. 15:23,32.

11 Chünki men silerni birer rohiy iltipatqa ige qilish arqiliq mustehkemlesh üchün siler
bilen körüshüshke intayin teqezzamen; □ ■
12 yeni, men aranglarda bolsam, bir-birimizning étiqadidin özara teselli we ilham
alalaymiz démekchimen.

13 Qérindashlar, men silerning shuni bilishinglarni xalaymenki, bashqa yerdiki ellik-
lerning arisida xizmitim méwe bergendek, silerning aranglardimu xizmitimning méwe
bérishi üchün yéninglargha bérishni köp qétim niyet qildim, lékin bügün'giche tosalghugha
uchrap kéliwatimen. □ ■
14 Men herqandaq ademlerge, meyli Yunanliqlar we yat taipilerge, danishmen we
nadanlargha bolsun, hemmisige qerzdarmen. □ ■
15 Shuning üchün imkaniyet manga yar bersila men Rimdiki silergimu xush xerwerni
yetküzüp bayan qilishqa qizghinmen.

Xush xewerning zor qudriti

16 Chünki men Mesih toghrisidiki bu xush xewerdin hergiz xijil bolmaymen! Chünki u
uninggha ishen'güchilirining hemmisini, aldi bilen Yehudiylarni, andin kéyin Gréklerni
nijatqa érishtüridighan Xudaning küch-qudritidur! □ ■
17 Chünki *xush xewerde* étiqadqa asaslan'ghan, Xudaning birxil heqqaniyliqi étiqad
qilghuchilargha wehiy qilin'ghandur. *Muqeddes yazmilarda* yézilghinidek: — «Heqqaniy
adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu».□ ■

Insaniyetning chüshkünlük jeryani

18 Chünki heqqaniyetsizlik bilen heqiqetni basidighan insanlarning barliq iplasliqigha
we heqqaniyetsizlikige nisbeten Xudaning qaratqan ghezipi ershtin ochuq wehiy qilin-
maqta.
19 Chünki insanlar Xuda toghrisida bileleydighan ishlar ularning köz aldida turidu;
chünki Xuda hemmini ularga ochuq körsitip bergen ■
20 (chünki dunya apiride bolghandin béri Xudaning közge körünmes özgichilikliri, yeni
menggülük qudriti we birdinbir Xuda ikenliki Özi yaratqan mewjudatlar arqiliq ochuq
körülmekte, shundaqla buni chüshinip yetkili bolidu. Shu sewebtin insanlar héch bahane
körsitelmeydu) ■

□ **1:11 «rohiy iltipat»** — Muqeddes Rohtin kélidighan alahide, möjizilik qabiliyettin ibarettur. Mesilen, «1Kor.» 12-14-bablarni körüng. ■ **1:11** Rim. 15:29; 1Tés. 3:10. □ **1:13 «silerning shuni bilishinglarni xalaymenki...»** — bu sözler adette Rim impératori yarliq chüshürgende ishlitidighan ibare idi. Rosul Pawlus töwendiki gépini «Alem impératori Eysa Mesih»din kelgen dep puratmaqchi oxshaydu. Eyni sözler «shuni bilmeslikinglarni xalimaymenki,...». **«ellikler...»** — barliq Yehudiy emes milletler, «yat eller», «taipiler». ■ **1:13** 1Tés. 2:18. □ **1:14 «... herqandaq ademlerge, meyli Yunanliqlar we yat taipilerge, danishmen we nadanlargha bolsun...»** — mushu yerde «yat taipiler» Yunanliq emeslerni yaki shu dewrdiki «medeniyet belgisi bolghan Yunan tili»ni sözliyelmeydighan «mediniyetsizler»ni kösitidu. **«men... hemmisige qerzdarmen»** — buning menisi belkim «hemmisige xush xewerni yetküzüshke qerzdarmen» bolsa kérek. ■ **1:14** 1Kor. 9:16. □ **1:16 «Mesih toghrisidiki bu xush xewer»** — grék tilida «Mesihning xush xewiri» dégen sözde ipadilinidu. **«Grékler»** — (yaki «Yunanliqlar») mushu yerde barliq Yehudiy emes milletler yaki elliklerge wekil kélidu. **«...nijatqa érishtüridighan Xudaning küch-qudritidur»** — «nijat» dégen Xuda ademni gunahini kechürüp, uningdin qutquzup, menggülük hayatni ata qilishini körsitidu. ■ **1:16** Zeb. 40:9-10; 1Kor. 1:18; 15:2; 2Tim. 1:8. □ **1:17 «xush xewerde étiqadqa asaslan'ghan, Xudaning birxil heqqaniyliqi étiqad qilghuchilargha wehiy qilin'ghandur»** — bashqa birxil terjimisi: «xush xewerde Xudadin kelgen, bashtin axir étiqadqa asaslan'ghan bir heqqaniyliq ashkarilan'ghandur». **«Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu»** — «Hab.» 2:4. ■ **1:17** Hab. 2:4; Yuh. 3:36; Rim. 3:21; Gal. 3:11; Fil. 3:9; Ibr. 10:38. ■ **1:19** Ros. 14:17. ■ **1:20** Zeb. 19:1-2.

21 — chünki insanlar Xudani bilsimu, uni Xuda dep ulughlimidi, Uninggha teshekkür éytmidi; eksiche, ularning oy-pikirliri bimene bolup, nadan qelbi qarangghuliship ketti. ■
22 Özlirini danishmen qilip körsetsimu, lékin eqilsiz bolup chiqti;
23 chirimas Xudaning ulughluqining ornigha chirip ölidighan ademzatqa, uchar-qanatlargha, töt ayaghliq haywanlargha we yer béghirlighuchilargha oxshaydighan butlarni almashturup qoyghanidi.■
24 Shunga Xuda ularni qelbidiki shehwaniy hewesliri bilen iplasliq qilishqa, shundaqla bir-birining tenlirini nomusqa qaldurushqa qoyup berdi.
25 Ular Xuda toghrisidiki heqiqetni yalghan'gha aylandurdi, Yaratquchining ornigha yaritilghan nersilerge choqunup, tawap-taet qilghanidi. Halbuki, Yaratquchigha teshekkür-medhiye menggüge oqulmaqta! Amin!
26 Mana shuning üchün, Xuda ularni peskesh shehwaniy heweslerge qoyup berdi. Hetta ayallarmu tebiiy jinsiy munasiwetni gheyriy munasiwetke aylandurdi; □ ■
27 shuningdek, erlermu ayallar bilen bolidighan tebiiy jinsiy munasiwetlerni tashlap, bashqa erlerge shehwaniy hewesler bilen köyüp pishidighan boldi. Erler erler bilen shermendilikke kirishti we netijide ularning muxalip qilmishliri öz béshigha chiqti.
28 Ular Xudani bilishtin waz kéchishni layiq körgenliki tallighanliqi üchün, Xuda ularni buzuq niyetlerge we nalayiq ishlarni qilishqa qoyup berdi.
29 Ular herxil heqqaniyetsizlik, rezillik, nepsaniyetchilik, öchmenlikke chömüp, hesetxorluq, qatilliq, jédelxorluq, mekkarliq we herxil betniyetler bilen toldi. Ular ighwager,
30 töhmetxor, Xudagha nepretlinidighan, kibirlik, maxtanchaq, chongchi, herxil rezilliklerni oylap chiqiridighan, ata-anisining sözini anglimaydighan,
31 yorutulmighan, wediside turmaydighan, köyümsiz we rehimsiz insanlardur.
32 Ular Xudaning shulargha bolghan adil hökümini, yeni shundaq ishlarni qilghuchilarning ölümge layiq ikenlikini éniq bilsimu, bu ishlarni özliri qilipla qalmay, belki shundaq qilidighan bashqilardin söyünüp ularni alqishlaydu.■

2

Xudaning hökümi

1 Emdi ey bashqilarning üstidin höküm qilidighan insan, kim bolushungdin qet'iynezer bahane körsitelmeysen; chünki bashqilar üstidin qaysi ishta höküm qilsang, shu ishta öz gunahingni békitisen. Chünki ey hökümchi, sen özüngmu ulargha oxshash ishlarni qiliwatisen.■
2 Bizge melumki, Xudaning undaq ishlarni qilghanlar üstidin höküm chiqirishi *mutleq* heqiqetke asaslan'ghandur.
3 Shunga, i shundaq ishlarni qilghanlar üstidin höküm chiqarghuchi, shundaqla shuninggha oxshash ishlarni qilghuchi insan, özüng Xudaning hökümidin qachalaymen dep xiyal qilamsen?
4 Yaki Xudaning méhribanliqining séni towa qilish yoligha bashlaydighanliqini héch bilmey, uning méhribanliqi, keng qorsaqliqi we sewr-taqitining molluqigha sel qarawatamsen?■
5 Eksiche, towa qilmaydighan jahilliqing we tash yüreklikingdin, Xuda adil hökümini ayan qilidighan ghezeplik küni üchün sen öz béshinggha chüshidighan ghezipini toplawatisen.■

■ **1:21** Qan. 28:28 ■ **1:23** 2Pad. 17:29. □ **1:26 «ayallarmu tebiiy jinsiy munasiwetni gheyriy munasiwetke aylandurdi»** — grék tilida «ayallarmu jinsiy munasiwetni tebiiy qanuniyetke xilap munasiwetke aylandurdi» déyilidu. ■ **1:26** Law. 18:22,23. ■ **1:32** Hosh. 7:3. ■ **2:1** 2Sam. 12:5; Mat. 7:1; 1Kor. 4:5. ■ **2:4** 2Pét. 3:15. ■ **2:5** Rim. 9:22.

6 Xuda herkimge öz emellirige yarisha ish köridu.■
7 Yaxshi ishlarni sewrchanliq bilen qilip, shan-sherep, hörmet-éhtiram we baqiyliqni izdigenlerge U menggülük hayat ata qilidu;□
8 lékin shexsiyetchilerge, heqiqetke ten bermey, eksiche heqqaniyetsizlikke egeshkenlerge ghezep-qehr yaghdurulidu;■
9 yamanliq qilidighan barliq jan igisige, aldi bilen Yehudiylargha, andin Gréklerge külpet we derd-elem chüshidu; □
10 biraq, barliq yaxshiliq qilghuchilargha, aldi bilen Yehudiylargha, andin Gréklerge shan-sherep, hörmet-éhtiram we aman-xatirjemlik teqdim qilinidu.
11 Chünki Xudada ademning yüz-xatirisini qilish yoqtur.■
12 — chünki Tewrat qanunini bilmey gunah sadir qilghanlarning herbiri Tewrat qanunining hökümige uchrimisimu, *eyibke uchrap* halak bolidu; Tewrat qanunini bilip turup gunah sadir qilghanlarning herbiri bu qanun boyiche soraqqa tartilidu □
13 (chünki Xudaning aldida qanunni anglighanlar emes, belki qanun'gha emel qilghuchilar heqqaniy hésablinidu. ■
14 Chünki Tewrat qanunini bilmeydighan ellikler tebiiy halda bu qanun'gha uyghun ishlarni qilsa, gerche bu qanundin xewersiz bolsimu, Tewrat qanuni ularda körün'gen bolidu.
15 Ularning bu qilghanliri öz qelblirige qanun teleplirining pütüklük ikenlikini körsitidu; shuningdek, ularning wijdanlirimu özlirige heqiqetning guwahchisi bolup, oy-pikirliri özini eyibleydu yaki özini aqlaydu)
16 — men yetküzüp kéliwatqan bu xush xewerge asasen Xudaning Eysa Mesih arqiliq insanlarning qelbide pükken mexpiy ishlar üstidin höküm chiqiridighan künide *yuqirida éytilghan ishlar choqum yüz béridu*.□ ■

Yehudiylar we Tewrat qanuni

17 Senchu, eger özüngni Yehudiy dep atap, Tewrat qanunigha ümid baghlap, Xudagha tewemen dep maxtansang, □ ■
18 qanundin öginip uning iradisini bilip, ésil bilen pesni perq etken bolsang,
19-20 Tewrat qanunidin bilim we heqiqetning jewhirige ige boldum dep qarap, özüngni korlargha yol bashlighuchi, qarangghuda qalghanlargha mayak, nadanlargha ögetküchi, gödeklerge ustaz dep ishen'gen bolsang —
21 emdi sen bashqilargha telim bérisenu, özüngge bermemsen? Oghriliq qilmanglar dep wez éytisenu, özüng oghriliq qilamsen?
22 «Zina qilmanglar» — dep wez éytiysenu, özüng zina qilamsen? Butlardin nepretlinisenu, özüng butxanilardiki nersilerni bulang-talang qilamsen?
23 Tewrat qanuni bilen maxtinisenu, özüng shu qanun'gha xilapliq qilip, Xudagha dagh keltüremsen?!

■ **2:6** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ **2:7 «hörmet-éhtiram we baqiyliq...»** — grék tilida «hörmet-éhtiram we chirimeslik...». ■ **2:8** 2Tés. 1:8. □ **2:9 «Yehudiylargha, andin Gréklerge...»** — «Grékler» (yaki «Yunanliqlar») mushu yerde we 10-ayette grék tilida , barliq Yehudiy emes ellikler we milletlerge wekil kélidu. ■ **2:11** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. □ **2:12 «Tewrat qanuni»** — yaki peqet «qanun» yaki «muqeddes qanun», mushu yerde we töwendiki barliq ayetlerde Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanunni körsitidu. Bu qanun muqeddes kitabning awwalqi besh qismini teshkil qilghan; shunga Yehudiy xelqi bezide mushu besh qisimni «qanun-yolyoruq» (ibraniy tilida «Torah») dep ataydu. Ereb tilidiki «Tewrat» mushu sözdin chiqqan. Adettiki ehwal astida «muqeddes qanunni bilmigenler» Yehudiy emesler («yat eller») ni körsitidu, «muqeddes qanunni bilgenler» Yehudiylarni körsitidu. «Tewrat» we «Tewrat qanuni» toghruluq «Tebirler»nimu körüng. ■ **2:13** Mat. 7:21; Yaq. 1:22; 1Yuh. 3:7. □ **2:16 «yuqirida éytilghan ishlar choqum yüz béridu»** — «yuqirida éytilghan ishlar» 6-12-ayetlerde éytilghan ishlarni, démek Xudaning soraq qilidighinini körsitidu. ■ **2:16** Mat. 25:31. □ **2:17 «Xudagha tewemen dep maxtansang...»** — grék tilida «Xudada maxtansang...». ■ **2:17** Rim. 9:4.

24 Xuddi *muqeddes yazmilarda* yézilghinidek: «Silerning qilmishinglar tüpeylidin Xudaning
nami taipiler arisida kupurluqqa uchrimaqta». □ ■
25 Tewrat qanunigha emel qilsang, xetne qilin'ghiningning ehmiyiti bolidu, lékin uning-
gha xilapliq qilsang, xetne qilin'ghining xetne qilinmighandek hésablinidu. □
26 Emdi xetnisizler qanunning teleplige emel qilsa, gerche xetnisiz bolsimu, Xuda
teripidin xetnilik hésablanmamdu?
27 Tewrat qanun desturidin xewerdar we xetnilik turuqluq qanun'gha xilapliq qil-
ghuchi, i Yehudiy, qanun'gha emel qilidighan jismaniy xetnisizler teripidin séning
gunahing üstidin höküm chiqiriliwatmamdu?
28 Chünki sirtqi körünüshi Yehudiy bolsila uni *heqiqiy* Yehudiy dégili bolmaydu, sirtqi
jehettiki jismaniy xetninimu *heqiqiy* xetne dégili bolmaydu, ■
29 rohida Yehudiy bolghini *heqiqiy* Yehudiydur; uning xetne qilin'ghini xetne qanun
desturi arqiliq emes, belki qelbide, Rohtindur. Bundaq kishining teriplinishi insanlar
teripidin emes, belki Xuda teripidin bolidu. □ ■

3

1 Undaqta, Yehudiy bolghanning Yehudiy emestin néme artuqchiliqi bar? Xetnilik
bolghanning néme paydisi bar?
2 Emeliyette, ularning her jehettin köp artuqchiliqi bar. Birinchidin, Xudaning
bésharetlik sözliri Yehudiylargha amanet qilin'ghan. ■
3 Emdi gerche ulardin beziliri ishenchsiz chiqqan bolsimu, buninggha néme bolatti?
Ularning ishenchsizliki Xudaning ishenchliklikini yoqqa chiqiriwétermu? □ ■
4 Hergiz undaq qilmaydu! Xuda rastchil hésablinip, hemme adem yalghanchi
hésablansun! Xuddi *muqeddes yazmilarda Xuda heqqide* yézilghinidek: —
«Sözligiringde adil dep ispatlan'ghaysen,
Shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen». □ ■

□ **2:24 «Silerning qilmishinglar tüpeylidin Xudaning nami taipiler arisida kupurluqqa uchrimaqta» —** «Yesh.» 52:5. ■ **2:24** Yesh. 52:5; Ez. 36:2. □ **2:25 «Tewrat qanunigha emel qilsang, xetne qilin'ghiningning ehmiyiti bolidu, lékin uninggha xilapliq qilsang, xetne qilin'ghining xetne qilinmighandek hésablinidu.» —** démisekmu, Yehudiylar Tewrat qanuni boyiche xetne qilidu. Xetnilikning özi «Men Xudaning adimimen» dégenlikni we «Yehudiy bolush»ning simwoli dep qarilatti. ■ **2:28** Yuh. 8:39; Rim. 9:7. □ **2:29 «rohida Yehudiy bolghini heqiqiy Yehudiydur; uning xetne qilin'ghini xetne qanun desturi arqiliq emes, belki qelbide, rohtindur» —** «Rohtindur» bolsa, Muqeddes Rohtindur. Bezi alimlar «Rohtin»ni «rohta» dep chüshinidu, shundaqla bundaq ayetni «...xetne qelbde, rohta,... desturidin emestur» dep terjime qilidu. Xetne toghruluq «Ezakiyal», «Filippiliqlargha» we «Kolossiliklerge»diki «qoshumche söz»lirimizni körüng. **«Bundaq kishining teriplinishi insanlar teripidin emes, belki Xuda teripidin bolidu»** — ibraniy tilida «Yehuda» dégenning esliy menisi «maxtash», «teriplesh», «terip» dégenliktur. Shunga ayetning tégidiki menisi: ««Heqiqiy Yehudiy» bolush üchün, u Xuda teripidin teriplen'gen («Yehuda») bolushi kérek. ■ **2:29** Qan. 10:16; Yer. 4:4; Fil. 3:2, 3; Kol. 2:11. ■ **3:2** Zeb. 147:19; Rim. 9:4. □ **3:3 «Emdi gerche ulardin beziliri ishenchsiz chiqqan bolsimu, buninggha néme bolatti? Ularning ishenchsizliki Xudaning ishenchliklikini yoqqa chiqiriwétermu?» —** Pawlus belkim Xudaning Israilgha qilghan ehde-wedilirini körsitidu. Xuda: «Siler Méning xelqim bolisiler» dep wede qilghandin kéyin, bezi Yehudiylarning qilmishliri özlirining Uning xelqi ikenlikini inkar qilghan bolsimu, bu qilmishliri Xudaning wedisini yoqqa chiqiriwétemdu? ■ **3:3** Chöl. 23:19; Rim. 9:6; 2Tim. 2:13. □ **3:4 «Sözligiringde adil dep ispatlan'ghaysen, shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen» —** «Zeb.» 51:54. «Shikayetke uchrighiningda ghelibe qilghaysen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Höküm chiqarghiningda ghelibe qilghaysen». Zeburdiki bu küyde Dawut peyghember éghir gunahini Xuda we xelq aldida iqrar qilidu; u bu sözlerni, Xuda méni jazalighanda, xelq béshimgha chüshidighan külpetning Xudadin adil jazasini bilsun dep éytidu. Gunahini ochuq iqrar qilmighan bolsa belkim xelq: «Némishqa söyümlük Dawut padishahimiz külpetke uchrighandu, Xuda uninggha adaletsiz muamile qilghanmidu?» déyishi mumkin. Uning dégini Pawlusning déginige opmu-oxshash; Xuda heqtur hem alem aldida Uning heqliqi ispatlansun; Uning her ishtiki durusluqi ispatlansun (we ispatlinidu!), xataliq yaki yalghanchiliqning bolsa bizdila ikenliki ispatlansun (we ispatlinidu!). ■ **3:4** Zeb. 51:4; 116:11; Yuh. 3:33.

5 Lékin bizning heqqaniysizliqimiz arqiliq Xudaning heqqaniyliqi téximu éniq körsitilse,
buninggha néme deymiz? Heqqaniysizliq üstige ghezep tökidighan Xudani heqqaniy
emes deymizmu (men insanche sözleymen)?□
6 Mundaq déyishke hergiz bolmaydu! Eger undaq bolsa, Xuda alemni qandaq soraqqa
tartidu?
7 *Beziler yene*: «Méning yalghanchilqimdin Xudaning heqiqetliki téximu ochuq qilinsa,
shundaqla ulughluqi téximu yorutulsa, emdi men yene néme üchün gunahkar dep
qarilip soraqqa tartilimen?» *déyishi mumkin.*□
8 Undaq bolghanda némishqa (beziler bizge töhmet chaplimaqchi bolup, geplirimizni
buriwetkendek) «Yamanliq qilayli, buningdin yaxshiliq chiqip qalar» — déyishke bol-
maydu? Bundaq dégüchilerning jazalinishi heqliqtur!

Heqqaniy adem yoqtur

9 Emdi néme déyish kérek? Biz *Yehudiylar Yehudiy emeslerdin* üstün turamduq? Yaq,
hergiz! Chünki biz yuqurida Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmisining gunahning
ilkide ikenlikini ispatlap eyibliduq.□ ■
10 Derweqe, muqeddes yazmilarda yézilghinidek: —
«Heqqaniy adem yoq, hetta birimu yoqtur,■
11 Yorutulghan kishi yoqtur,
Xudani izdiginimu yoqtur.
12 Hemme adem yoldin chetnidi,
Ularning barliqi erzimes bolup chiqti.
Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur.□ ■
13 Ularning géli échilghan qebridek sésiqtur,
Tilliri kazzapliq qilmaqta;
Kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu; □ ■
14 Ularning zuwani qarghash hem zerdige tolghan.□ ■
15 «Putliri qan tokúshke aldiraydu;■
16 Barghanla yéride weyranchiliq we pajielik ishlar bardur.
17 Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonughan emes».□ ■
18 «Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur».□ ■
19 Tewrattiki barliq sözlerning Tewrat qanuni astida yashaydighanlargha qarita
éytilghanliqi bizge ayan. Bularning meqsiti, her insanning aghzi bahane körsitelmey

---

□ **3:5 «men insanche sözleymen!»** — démek, peqet isanning köz-qarishi boyiche sözleymen. Bu ibaridin körgili boliduki, herqandaq adem towa qilmisa, gunahi tüpeylidin uning közqarashliri tumanliship kétidu, özi éliship qalidu. □ **3:7 «Méning yalghanchiliqim arqiliq Xudaning heqiqiti téximu ochuq qilinidu...»** — Xuda peyghemberler arqiliq Öz xelqining beziliri Özige asiyliq qilidighanliqi, hetta mesilen Öz Mesihige satqunluq qilidighanliqi toghruluq köp bésharet bergenidi. Shunga «méning yalghanchiliqim» Xudaning toghra éytqanliqini ispatlaydu. □ **3:9 «Yehudiylar bolsun, Grékler bolsun hemmisining gunahning ilkide ikenlikini ispatlap eyibliduq»** — «Gréklar» mushu yerde barliq «Yehudiy emesler»ge wekillik qilidu. ■ **3:9** Gal. 3:22. ■ **3:10** Zeb. 14:3; 53:3 □ **3:12 «Heqqaniy adem yoq, hetta birimu yoqtur, ... Hemme adem yoldin chetnidi, ularning barliqi erzimes bolup chiqti. Méhribanliq qilghuchi yoq, hetta birimu yoqtur»** — (10-13-ayet) «Zeb.» 14:1-3 (yene 53:1-3); «Top.» 7:20. ■ **3:12** Zeb. 14:1-3; 53:1-3; Top. 7:20 □ **3:13 «Ularning géli échilghan qebridek sésiqtur, tilliri kazzapliq qilmaqta; kobra yilanning zehiri lewliri astida turidu»** — «Zeb.» 5:9 we 140:3. ■ **3:13** Zeb. 5:9; 140:4. □ **3:14 «Ularning zuwani qarghash hem zerdige tolghan»** — «Zeb.» 10:7. ■ **3:14** Zeb. 10:7. ■ **3:15** Pend. 1:16; Yesh. 59:7. □ **3:17 «Putliri qan tokúshke aldiraydu; barghanla yéride weyranchiliq we pajielik ishlar bardur. Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonughan emes. Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur»** — (15-17-ayet) «Yesh.» 59:7-8. ■ **3:17** Yesh. 59:7,8 □ **3:18 «Ularning neziride Xudadin qorqidighan ish yoqtur»** — «Zeb.» 36:1. ■ **3:18** Zeb. 36:1

tuwaqlinip, pütkül dunyadikiler Xudaning soriqida eyibkar iken dep ayan qilinsun, dégenliktur. □
20 Shunga, héchqandaq et igisi Tewrat-qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen *Xudaning* aldida heqqaniy hésablanmaydu; chünki Tewrat qanuni arqiliq insan öz gunahini tonup yétidu.■

Xudaning insanni heqqaniy qilishi

21 Biraq, hazir qanun yoli bilen emes, belki Xudaning Özidin kelgen birxil heqqaniyliq ashkarilandi! Bu xil heqqaniyliqqa qanunning özi we peyghemberlerning *yazmilirimu* guwahliq bergendur; ■
22 yeni, Xudaning Eysa Mesihning ishench-sadaqetliki arqiliq étiqad qilghuchilarning hemmisining ichige hem üstige yetküzidighan heqqaniyliqidur! Bu ishta ayrimchiliq yoqtur □
23 (chünki barliq insanlar gunah sadir qilip, Xudaning shan-sheripige yételmey, uningdin mehrum boldi) □
24 Chünki étiqadchilarning hemmisi Mesih Eysada bolghan nijat-hörlük arqiliq, *Xudaning* méhir-shepqiti bilen bedelsiz heqqaniy qilinidu.□ ■
25 Xuda Uni gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi süpitide teyinlidi; *insanlarning* Uning *qurbanliq* qénigha ishench baghlishi bilen *qurbanliq* inawetliktur. Xuda bu arqiliq burunqi zamandikilerning sadir qilghan gunahliriga sewr-taqetlik bolup, jazalimay ötküzüwétishining adilliq ikenlikini körsetti. □ ■
26 Buninggha oxshash bu *qurbanliq* arqiliq U hazirqi zamanda bolghan heqqaniyliqinimu körsetken. Shundaq qilip U Özining hem heqqaniy ikenlikini hem Eysaning étiqadida bolghuchini heqqaniy qilghuchi ikenlikinimu namayan qildi.□
27 Undaq bolsa, insanning néme maxtan'ghuchiliki bar? Maxtinish yoq qilindi!

□ **3:19 «Tewrat qanuni astida yashaydighanlar»** —Yehudiy xelqini körsitidu. **«Tewrattiki barliq sözlerning Tewrat qanuni astida yashaydighanlargha qarita éytilghanliqi bizge ayan. Bularning meqsiti, her insanning aghzi bahane körsitelmey tuwaqlinip, pütkül dunyadikiler Xudaning soriqida eyibkar iken dep ayan qilinsun»** — «Tewrattiki barliq sözler» mushu yerde belkim yuqurida neqil keltürülgen, barliq insanning gunahkar ikenlikini ispatlighan (Tewrattiki) ayetlerni alahide tekitleydu. ■ **3:20** Rim. 7:7; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. ■ **3:21** Rim. 1:17; Fil. 3:9. □ **3:22 «Mesihning ishench-sadaqetliki arqiliq étiqad qilghuchilar...»** — bashqa birxil terjimisi: «Eysa Mesihke baghlighan itiqadi arqiliq étiqad qilghuchilar...». Grék tilida «ishench, étiqad» we «sadaqetlik, ishenchlik» birla söz bilen ipadilinidu. □ **3:23 «Chünki barliq insanlar gunah sadir qilip, Xudaning shan-sheripige yételmey, uningdin mehrum boldi»** — buning ikki teripi bar; (1) Xuda eslide ademni «Öz süriti boyiche», yeni «Öz shan-sheripi bolushi üchün» yaratqanidi. Gunah sadir qilghinida insan bu shan-sherepke yételmidi, shunglashqa Xudagha wekil bolushtiki imtiyazdin mehrum boldi. (2) gunahi tüpeylidin insan Xudaning padishahliqida uning shan-sheripini körelmeydighan boldi. □ **3:24 «Mesih Eysada bolghan nijat-hörlük arqiliq...»** — yaki «Mesih Eysaning gunahtin hör qilish xizmiti arqiliq...». ■ **3:24** Yesh. 53:5. □ **3:25 «gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi»** — grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. «Kafaret» toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. **«Xuda Uni gunahlarning jazasini kötürgüchi kafaret qurbanliqi süpitide teyinlidi; (insanlarning) Uning (qurbanliq) qénigha ishench baghlishi bilen (qurbanliq) inawetliktur. Xuda bu arqiliq burunqi zamandikilerning sadir qilghan gunahliriga sewr-taqetlik bolup, jazalimay ötküzüwétishining adilliq ikenlikini körsetti»** — bu toluq ayet intayin muhim. Xuda burunqi zamandiki towa qilghan étiqadchi kishilerning gunahlirini jazalimay kechürüm qilghanlirining hemmisi Mesihning kelgüsi zamanda qurbanliq bolup, shu gunahlirining jazasini kötüridighanliqigha asaslan'ghanidi, shunglashqa pütünley adilliq idi. «Gunahlargha ... ötküzüwétish» dégen ibare belkim burunqi dewrdiki **barliq gunahlarnimu** öz ichige alidu; biraq Xuda bu gunahlarni jazalimay ötküzüwetken bolsimu, xeqler towa qilmisa beribir axir bérip özliri jazalirini tartidu. Hazirqi zamandimu shundaq. ■ **3:25** Mis. 25:17; 2Kor. 5:19; Kol. 1:20; Ibr. 4:16; 1Yuh. 4:10. □ **3:26 «Shundaq qilip U Özining hem heqqaniy ikenlikini hem Eysaning étiqadida bolghuchini heqqaniy qilghuchi ikenlikinimu namayan qildi»** — Mesih Eysa her zamandiki barliq kishilerning hemme gunahining tégishlik jazasi (Xudaning gunah üstige chüshüridighan ghezipi)ni qobul qilghandin kéyin Xuda tolimu heqqaniyliq bilen towa qilghan kishilerni kechürüm qilip ularni heqqaniy qilghuchi bolidu.

— Néme prinsipqa asasen? Qanun'gha intilish prinsipi bilenmu?
— Yaq! «Étiqad» prinsipi bilen!
28 Chünki «Insan Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki étiqad bilen heqqaniy qilinidu» dep hésablaymiz! □ ■
29 Ejeba, Xuda peqetla Yehudiylarningla Xudasimu? U ellerningmu Xudasi emesmu? Shundaq, u ellerningmu Xudasidur.
30 Xuda bolsa birdur, U xetne qilin'ghanlarni étiqad bilen hemde xetne qilinmighanlarnimu étiqad bilen heqqaniy qilidu. □
31 Emdi étiqad prinsipi bilen Tewrat qanunini bikar qiliwétimizmu? Yaq, del buning eksiche, uni küchke ige qilimiz.

4

Ibrahimning étiqad bilen heqqaniy dep hésablinishi, bizge bir ülgidur

1 Undaqta, biz *Yehudiylarning* jismaniy jehettiki atimiz Ibrahimning érishkini toghrisida néme deymiz?□ ■
2 Eger Ibrahim emelliri bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolsa, uningda maxtan'ghudek ish bolatti (beribir Xudaning aldida uning maxtinish heqqi yoq idi).
3 Chünki muqeddes yazmilarda néme déyilgen? —
«Ibrahim Xudagha étiqad qildi;
Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» déyilidu.□ ■
4 Ishligüchige bérilidighan heq «méhir-shepqet» hésablanmaydu, belki birxil «qerz qayturush» hésablinidu.
5 Biraq, héch ish-emel qilmay, peqet nomussiz gunahkarlarni heqqaniy qilghuchi Xudagha étiqad qilidighan kishining bolsa, uning étiqadi heqqaniyliq dep hésablinidu!□
6 Xuda qilghan emellirige qarimay, heqqaniy dep hésablighan kishining bexti toghruluq Dawut *peyghembermu* mundaq dégen: —
7 «Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan,
Gunahliri yépilghan kishi némidégen bextliktur!■
8 Perwerdigar gunahliri bilen héch hésablashmaydighanlar némidégen bextliktur!».□ ■
9 Emdi bext yalghuz xetne qilin'ghanlarghila mensup bolamdu, yaki xetne qilinmighanlarghimu mensup bolamdu? Chünki: «Ibrahimning étiqadi uning heqqaniyliqi dep hésablandi» dewatimiz.□ ■

□ **3:28 «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes...»** — mushu ibare grék tilida intayin qisqartilip: «qanundiki emeller bilen emes...» yaki «qanun'gha qaritilghan emeller bilen emes...» yaki «qanundin chiqqan emeller bilen emes...» dep ipadilinidu. Bu ibare «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:2, 5, 10dimu tépilidu. Insanning barliq «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri» özining gunahqa patqan bir gunahkar ikenlikini ispatlaydu, xalas. ■ **3:28** Ros. 13:38; Rim. 8:3; Gal. 2:16; Ibr. 7:25. □ **3:30 «Xuda bolsa birdur, U xetne qilin'ghanlarni étiqad bilen hemde xetne qilinmighanlarnimu étiqad bilen heqqaniy qilidu»** — bu ayettiki «xetne qilin'ghanlar» Yehudiylarni, «xetne qilinmighanlar» barliq Yehudiy emeslerni bildüridu. □ **4:1 «atimiz Ibrahimning érishkini..»** — yaki «atimiz Ibrahimning ögen'gini..», «atimiz Ibrahimning bilgini..». ■ **4:1** Yesh. 51:2. □ **4:3 «Ibrahim Xudagha étiqad qildi; bu uning heqqaniyliqi hésablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:3** Yar. 15:6; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. □ **4:5 «Biraq, héch ish-emel qilmay, peqet nomussiz gunahkarlarni heqqaniy qilghuchi Xudagha étiqad qilidighan kishining bolsa, uning étiqadi heqqaniyliq dep hésablinidu!»** — «héch emel qilmay» dégini, heqqaniyliqqa érishish üchün tirishish jehetidin éytilidu, «ademler jan béqish üchün ishlishi kérek emes» dégenlik emes, elwette. ■ **4:7** Zeb. 32:1. □ **4:8 «Itaetsizlikliri kechürüm qilin'ghan, gunahliri yépilghan kishi némidégen bextliktur! Perwerdigar gunahliri bilen héch hésablashmaydighanlar némidégen bextliktur!»** — (7-8-ayet) «Zeb.» 32:1-2. ■ **4:8** Zeb. 32:1, 2 □ **4:9 «Ibrahimning étiqadi uning heqqaniyliqi dep hésablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:9** Yar. 15:6

10 Heqqaniyliq qandaq ehwalda uninggha hésablandi? Xetne qilinishtin ilgirimu yaki
xetne qilinishtin kéyinmu? U xetne qilin'ghan halda emes, belki xetne qilinmighan halda
hésablandi!
11 Uning xetnini qobul qilghini bolsa, uni xetne qilinishtin burunla étiqadi arqiliq
ige bolghan heqqaniyliqqa möhür belgisi süpitide bolghanidi. Démek, u xetnisiz tu-
rup Xudagha étiqad qilghuchilarning hemmisining atisi boldi — ularmu *étiqadi bilen*
heqqaniy hésablinidu!■
12 U yene xetne qilin'ghanlarningmu atisidur; démek, xetne qilin'ghan bolushi bilen
tengla xetne qilinmighan waqtidimu étiqadliq yol mangghan atimiz Ibrahimning izlirini
bésip mangghanlarningmu atisi bolghandur.
13 Chünki *Xudaning* Ibrahimgha we neslige dunyagha mirasxor bolush toghrisidiki
wede bérishi Ibrahimning Tewrat qanunigha emel qilishqa intilginidin emes, belki
étiqadtin bolghan heqqaniyliqtin kelgen.
14 Chünki eger qanun'gha intilidighanlar mirasxor bolidighan bolsa étiqad bikar nerse
bolup qalatti, Xudaning wedisimu yoqqa chiqirilghan bolatti. ■
15 Chünki Tewrat qanuni *Xudaning* ghezipini élip kélidu; chünki qanun bolmisa, itaetsiz-
lik dégen ishmu bolmaydu.□ ■
16-17 Shuning üchün, Xudaning wedisining *peqet* Öz méhir-shepqiti arqiliq emelge ashu-
rulushi üchün, u étiqadqila asaslinidu. Buning bilen u wede Ibrahimning barliq
ewladlirigha, peqet Tewrat qanuni astida turidighanlarghila emes, belki Ibrahimche
étiqad qilghuchilarning hemmisigimu kapaletlik qilin'ghan. Chünki muqeddes yazmi-
larda: «Séni nurghun qowmning atisi qildim» dep yézilghinidek, Ibrahim hemmimizning
atisidur. Derheqiqet, u ölüklerni tirildüridighan, mewjut bolmighanni bar dep mewjut
qilidighan, özi étighad baghlighan Xuda aldida hemmimizning atisi boldi. □ ■
18 Héchqandaq ümid qalmisimu u yenila ümidte étiqad qildi we shuning bilen uninggha:
«Séning nesling *san-sanaqsiz* bolidu» dep aldin éytilghandek nurghun qowmning atisi
boldi. □ ■
19 U yüz yashqa yéqinlap, ténini ölgen hésablisimu, shundaqla ayali Sarahningmu baliy-
atqusini öldi dep qarisimu, yenila étiqadta ajizlashmidi; □
20 Xudaning wedisige nisbeten étiqadsizliq qilip héch ikkilenmidi, eksiche u étiqadi arqiliq
kücheytildi we Xudani ulughlidi, ■
21 «U némini wede qilghan bolsa shuni emelge ashurush qudritige Igidur» dep toluq
ishendürüldi. ■
22 Shuning bilen bu «uning heqqaniyliqi hésablandi». ■
23-25 Bu, «Uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen söz yalghuz uning üchünla emes,
belki Rebbimiz Eysani ölümdin tirildürgen Xudagha étiqad qilishimiz bilen heqqaniy
hésablinidighan bizler üchünmu yézilghan; *Mesih* bolsa itaetsizliklirimiz üchün pida
yoligha tapshuruldi we heqqaniy qilinishimiz üchün tirildürüldi.□ ■

■ **4:11** Yar. 17:11. ■ **4:14** Gal. 3:18. □ **4:15 «Tewrat qanuni Xudaning ghezipini élip kélidu»** — adem Xudaning emr-permanlirigha emel qilalmighachqa, qanun uning gunahini namayan qilidu; namayan qilinishi bilen Xudaning ghezipi uning gunahi üstige chüshidu. ■ **4:15** Yuh. 15:22; Rim. 5:20; 7:8; Gal. 3:19. □ **4:16-17 «Tewrat qanuni astida turidighanlar»** — Yehudiy xelq. **«Séni nurghun qowmning atisi qildim»** – («Yar.» 17:5). Xudaning Ibrahimgha éytqan bu sözi «ötken zaman» sheklide («**qildim**») bolup, héch perzentsiz bolghan waqtida uninggha éytilghan. Bu kéyinki ayetler bilen zich baghliqtur. ■ **4:16-17** Yesh. 51:2; Yar. 17:5. □ **4:18 «Séning nesling san-sanaqsiz bolidu»** — «Yar.» 15:5. ■ **4:18** Yar. 15:5; Ibr. 11:12. □ **4:19 «U yüz yashqa yéqinlap, ténini ölgen hésablisimu, shundaqla ayali Sarahningmu baliyatqusini öldi dep qarisimu...»** — démek, u öz ténining ölüktek bolghan ehwaligha we Sarahning qet'iy tughmasliqigha tolimu réalliq we éghirbésiqliq bilen qaraytti, biraq bu ishlar uning étiqadigha héch tesir yetküzmidi. ■ **4:20** Yuh. 8:56; Ibr. 11:11, 18. ■ **4:21** Zeb. 115:3. ■ **4:22** Yar. 15:6. □ **4:23-25 «Mesih bolsa itaetsizliklirimiz üchün pida yoligha tapshuruldi we heqqaniy qilinishimiz üchün tirildürüldi»** — «pida yoligha tapshuruldi» dégen ibare bolsa, u rezil ademlerning qoli bilen ölümge tapshuruldi, lékin bularning hemmisi insaniyetni qutquzush üchün Xudaning ulugh pilani idi, dep körsitidu. ■ **4:23-25** Rim. 15:4.

5

Xuda bilen inaq ötüsh

1 Shunga étiqad bilen heqqaniy qilin'ghan ikenmiz, Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xuda
bilen inaq munasiwette bolimiz.■
2 U arqiliq étiqad yolida bizni ching turghuzidighan bu méhir-shepqitining ichige
kirish hoquqigha muyesser bolduq, shuningdek Xudaning shan-sheripige baghlighan
ümidimizdin shad-xuram bolimiz. ■
3-4 Shundaq bolupla qalmay, müshkül ehwallar ichide shadlinimiz; chünki müshküllük
sewrchanliqni, sewrchanliq chidamliqni, chidamliq ümidni élip kélidu, dep bilimiz.□ ■
5 We bu ümid bizni yerge qaritip qoymaydu, chünki bizge ata qilin'ghan Muqeddes Roh
arqiliq Xudaning méhir-muhebbiti alliburun qelbimizge quyulup éship tashti.□
6 Chünki biz peqet amalsiz qalghinimizda, Mesih biz ixlassizlar üchün *Xuda* békitken
waqitta özini pida qildi.□ ■
7 Birsining heqqaniy adem üchün jénini pida qilishi nahayiti az uchraydighan ish; bezide
yaxshi adem üchün birsi pida bolushqa jür'et qilishimu mumkin;
8 lékin Xuda Öz méhri-muhebbitini bizge shuningda körsitiduki, biz téxi gunahkar waq-
timizda, Mesih biz üchün jénini pida qildi.■
9 Hazir biz Uning qéni bilen heqqaniy qilin'ghan ikenmiz, emdi U arqiliq *kélidighan*
ghezeptin qutulushimiz téximu jezmendur. □
10 Chünki burun Xudagha düshmen bolghan bolsaqmu, Oghlining ölümi arqiliq bizni
Uning bilen inaqlashturghan yerde, Uning bilen inaqlashturulghandin kéyin, emdi
Oghlining hayati arqiliq biz téximu qutuldurulmamduq?! □
11 Buning bilenla qalmay, hazir biz Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xuda bilen inaqlashtu-
rulduq, U arqiliqmu Xudaning Özidin shadlinimiz.□

Adem'atidin ölüm, Mesihtin hayatliq – gunahning yiltizi

12 Shuningdek, gunahning dunyagha kirishi birla adem arqiliq boldi, ölümning dun-
yagha kirishi gunah arqiliq boldi; shuning bilen gunah arqiliq ölüm hemme ademge
tarqaldi; chünki hemme adem gunah sadir qildi □ ■
13 (chünki Tewrat qanunidin ilgirimu gunah dunyada bar idi, elwette; halbuki, qanun
bolmisa gunahning hésabi élinmaydu.
14 Shundaqtimu, ölüm Adem'ata waqtidin Musa peyghember waqtighiche insan-
larghimu höküm sürdi; ular gerche Adem'atining sadir qilghan itaetsizlikidek gunah
sadir qilmighan bolsimu, bu insanlarmu ölüm hökümidin xaliy bolmidi).

■ **5:1** Yesh. 32:17; Yuh. 16:33; Ef. 2:13. ■ **5:2** Yuh. 10:9; 14:6; 1Kor. 15:1; Ef. 2:18; 3:12; Ibr. 3:6; 10:19. □ **5:3-4 «müshkül ehwallar ichide shadlinimiz...»** — yaki «müshkül ehwallardin tentene qilimiz». ■ **5:3-4** Yaq. 1:3. □ **5:5 «We bu ümid bizni yerge qaritip qoymaydu, chünki bizge ata qilin'ghan Muqeddes Roh arqiliq Xudaning méhir-muhebbiti alliburun qelbimizge quyulup éship tashti»** — insanning Xudagha baghlighan herqandaq ümidi, uning bizge bolghan muhebbitining bar-yoq ikenlikige zich baghlinidu, elwette. Eger biz «Xuda bizni söyidu» dep bilsek hemde Xudaning muhebbiti öz wujudimizda peyda bolghan bolsa, herqandaq zor ümidlermu bolidu. □ **5:6 «Chünki biz peqet amalsiz qalghinimizda...»** — «amalsiz» – özimizni gunahtin qutuldurushqa amalsiz. ■ **5:6** Ef. 2:1; Kol. 2:13; Ibr. 9:15; 1Pét. 3:18. ■ **5:8** Ibr. 9:15; 1Pét. 3:18. □ **5:9 «emdi U arqiliq kélidighan ghezeptin qutulushimiz téximu jezmendur»** — «kélidighan ghezep» Xudaning gunahlarning üstige chüshidighan ghezipi. □ **5:10 «Chünki burun Xudagha düshmen bolghan bolsaqmu, Oghlining ölümi arqiliq bizni Uning bilen inaqlashturghan yerde, Uning bilen inaqlashturulghandin kéyin, emdi Oghlining hayati arqiliq biz téximu qutuldurulmamduq?!»** — Xudaning nijatida «qutulush» peqet dozaxtin qutulush emes, gunahning barliq asaretliridin azad bolup yéngi ehmiyetlik hayattin behrimen bolushtin ibarettur. □ **5:11 «U arqiliqmu Xudaning Özidin shadlinimiz»** — «Xudaning Özidin shadlinimiz» dégenning bashqa birxil menisi barki, «Xudani qattiq danglaymiz». □ **5:12 «Shuningdek, gunahning dunyagha kirishi birla adem arqiliq boldi»** — «birla adem arqiliq» bolsa, Adem'atimiz arqiliq, elwette. ■ **5:12** Yar. 2:17; 3:6; 1Kor. 15:21.

Adem'atining özi — kéyin kélidighan Mesihning bir bésharetlik ülgsidur; '□

15 halbuki, *Xudaning* shapaetlik sowghiti Adem'atining itaetsizlikining pütünley eksidur. Chünki birla ademning itaetsizliki bilen nurghun adem ölgen bolsa, emdi Xudaning méhir-shepqiti we shuningdek birla adem, yeni Eysa Mesihning méhir-shepqiti arqiliq kelgen sowghat éship-téship turghachqa, nurghun ademge yetküzülüp téximu zor netije hasil qildi!

16 Shu shapaetlik sowghatning netijisi bolsa, shu bir ademning gunahining aqiwitige pütünley oxshimaydu. Chünki bir ademning bir qétim ötküzgen itaetsizlikidin chiqarghan höküm insanlarni gunahkar dep békitken bolsimu, emma shu shapaetlik sowghat bolsa köpligen kishilerning nurghun itaetsizlikliridin «heqqaniy qilinish»qa élip baridu.

17 Emdi bir ademning itaetsizliki tüpeylidin, ene shu bir adem arqiliq ölüm hökümran bolghan yerde, *Xudaning* mol méhir-shepqitini, shundaqla heqqaniyliq bolghan shapaetlik sowghitini qobul qilghanlar bir adem, yeni shu Eysa Mesih arqiliq hayatta shunche ghalibane hökümranliq qilghuchilar bolmamdu!□

18 Shunga, bir qétimliq itaetsizlik tüpeylidin barliq insanlar gunahning jazasigha mehkum qilin'ghan bolsa, oxshashla bir qétimliq heqqaniy emel bilen hayatliq élip kélidighan heqqaniyliq pütkül insanlargha yetküzülgen.

19 Bir ademning bir qétimliq itaetsizliki arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgendek, bir ademning bir qétimliq itaetmenliki bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu. □

20 Emdi Tewrat qanuni insanning itaetsizlikliri köprek ashkarlinip bilinsun dep kirgüzülgenidi. Lékin gunah qeyerde köpeygen bolsa, *Xudaning* méhir-shepqitimu shu yerde téximu éship tashti. ■

21 Shuningdek, gunah *insaniyetning* üstidin hökümranliq qilip *ularni* ölümge élip barghinidek, *Xudaning* méhir-shepqiti heqqaniyliqqa asaslinip hökümranliq qilip, insanni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq menggülük hayatliqqa érishtüridu.

□ **5:14 «... Shundaqtimu, ölüm Adem'ata waqtidin Musa peyghember waqtighiche insanlarghimu höküm sürdi; ular gerche Adem'atining sadir qilghan itaetsizlikidek gunah sadir qilmighan bolsimu, bu insanlarmu ölüm hökümidin xaliy bolmidi)» —** rosulning gépi boyiche, gunah peqet öz-özidin melum bolghandila andin gunah hésablinidu. Bu melum bolush ikki yol bilen bolidu: — (1) Xudaning insan'gha biwasite éytqan sözliri, qanuni arqiliq; (2) insaning wijdani arqiliq. Adem'atimiz Xudaning biwasite buyruqini anglighan we uninggha itaetsizlik qildi. Adem'atimiz waqtidin Musa peyghember waqtighiche, yeni Tewrat qanuni bérilgüche, insanlar Xudadin biwasite kelgen birer qanunni körmigen. Halbuki, shu dewrlerdiki ademlerning hemmisi öldi. Ularda Xudaning ochuq körsetken qanuni bolmisimu, Pawlus yuqirida éytqandek, Xudaning qanunidiki exlaqiy telepler öz qelb-wijdanlirida mewjut idi. Shuning bilen shu dewrlerdikiler «Adem'atimizning itaetsizliki» (yeni Xudaning biwasite bir emrige xilapliq qilghan itaetsizliki)dek gunah qilmighan bolsimu, ular gunah sadir qilghinida wijdani arqiliq uni éniq bilip yetken we gunah sewebidin ölüp kétiwatqanidi. **«Adem'atining özi — kéyin kélidighan Mesihning bir bésharetlik ülgsidur»** — Adem'atimizning birla qétimliq gunahi pütkül insan'gha yaman tesir yetküzgendek, Mesihning shu bir qétimliq itaet qilghini (qurbanliqi qilghini) pütkül ishen'gen insan'gha del uning eksini yetküzidu.

□ **5:17 «shu Eysa Mesih arqiliq hayatta shunche ghalibane hökümranliq qilghuchilar bolmamdu!» —** «hökümranliq qilghuchilar» dégen ibare: — bu dunyada gunah üstidin, ölüm üstidin, Sheytan qatarliqlar üstidin ghelibe qilip hökümran bolushni körsetse kérek. Kelgüside, Xudaning padishahliqi kelgende shu hökümranliqning bashqa tereplirimu bolidu. □ **5:19 «Bir ademning bir qétimliq itaetsizliki arqiliq nurghun kishiler derweqe gunahkar qilinip békitilgendek, bir ademning bir qétimliq itaetmenliki bilenmu nurghun kishiler heqqaniy qilinip békitilidu» —** bu intayin muhim ayet, Adem'ata «öz ichige alghan» barliq insanlargha gunahliq tebiitini yetküzgendek, oxshashla Mesih Eysamu étiqad arqiliq «Öz ichige alghan» barliq insanlargha yéngi heqqaniy tebiitini yetküzidu. Adem'ata gunahkar insan ailisining béshi bolghan; Mesih Eysa yéngi birxil insan ailisining béshi we uning tunji ezasi hem wekili boldi. ■ **5:20** Luqa 7:47; Yuh. 15:22; Rim. 4:15; 7:8; Gal. 3:19

6

Gunahtin qutulup Mesih arqiliq hayatliqqa érishish

1 Undaqta, néme dégülük? Xudaning méhir-shepqiti téximu ashsun dep gunah ichide
yashawéremduq?
2 Yaq, hergiz! Gunahqa nisbeten ölgen bizler qandaqmu uning ichide yashawérimiz?
3 Yaki siler bilmemsiler? Herqaysimiz Mesih Eysagha kirishke chömüldürülgen bolsaq,
Uning ölümi ichige chömüldürülduq?□ ■
4 Biz chömüldürüsh arqiliq Uning ölümi ichige kirip, Uning bilen bille kömülduq; buning
meqsiti, Mesih Atining shan-sheripi arqiliq ölümdin tirilginidek, bizningmu yéngi hay-
atta méngishimiz üchündur.□ ■
5 Chünki *Mesihning* ölümige oxshash bir ölümde Uning bilen birge baghlan'ghanikenmiz,
emdi biz choqum Uning tirilishige oxshash bir tirilishtimu Uning bilen birge
bolimiz.□ ■
6 Shuni bilimizki, gunahning makani bolghan ténimiz kardin chiqirilip, gunahning
qulluqida yene bolmasliqimiz üchün, «kona adem»imiz Mesih bilen bille krést linip ölgen■
7 (chünki ölgen kishi gunahtin xalas bolghan bolidu).■
8 Mesih bilen bille ölgen bolsaq, uning bilen teng yashaydighanliqimizghimu ishinimiz.■
9 Chünki Mesihning ölümdin tirilgendin kéyin qayta ölmeydighanliqi, ölümning emdi Uning
üstidin yene hökümranliq qilalmaydighanliqi bizge melum. ■
10 Chünki Uning ölümi, U gunahni bir terep qilish üchün peqet bir qétimliq öldi; Uning
hazir yashawatqan hayati bolsa, U Xudagha yüzlinip yashawatqan hayattur. □ ■
11 Shuninggha oxshash, silermu özünglarni gunahqa nisbeten ölgen, emma Mesih Eysada
bolup Xudagha yüzlinip tirik dep hésablanglar.
12 Shunga gunahning ölidighan téninglarda hökümranliq qilishigha yol qoymanglar, uning
rezil arzu-heweslirige boysunmanglar,
13 shuningdek téninglarning héch ezasini heqqaniyetsizliqqa qoral qilip gunahqa tutup
bermenglar. Eksiche, ölümdin tirildürülgenlerdek, özünglarni Xudagha atanglar hemde
téninglardiki ezalarni heqqaniyetning qorali qilip Xudagha atanglar.■
14 Gunah silerning üstünglargha héch hökümranliq qilmaydu; chünki siler Tewrat qa-
nunining astida emes, belki Xudaning méhir-shepqiti astida yashawatisiler.

□ **6:3 «Herqaysimiz Mesih Eysagha kirishke chömüldürülgen bolsaq, Uning ölümi ichige chömüldürülduq?»** — «Mesih Eysagha kirishke chömüldürülüsh» sugha chömüldürüp étiqadni étirap qilishni körsitemdu, yaki Muqeddes Rohqa chömüldürülüshni körsitemdu? Bizningche her ikkisini körsitidu. Chünki Xuda aldida peqet «bir chömüldürülüsh» bar («Ef.» 4:5); Xudaning ademning sugha chömüldürülüshide bolghan meqsiti, bu chömüldürülüsh arqiliq Öz Rohigha chömüldürülüshni élip bérishidin ibaret. Birsi sugha chömüldürülüp Muqeddes Rohqa chömüldürülmigen bolsa téxi toluq «Mesih ichige chömüldürülgen» bolmaydu (Injil, «Ros.» 19:1-6, «Ef.» 4:5, «Kol.» 2:11-13, «1Pét.» 3:21 we izahatlarni körüng). ■ **6:3** Gal. 3:27. □ **6:4 «Biz chömüldürüsh arqiliq uning ölümi ichige kirip»** — grék tilida «chömüldürülüsh» «shu chömüldürülüsh» déyilidu. Yuqiriqi izahatni körüng. **«Mesih Atining shan-sheripi arqiliq ölümdin tirilginidek...»** — «Ata» Xuda'Atini körsitidu. ■ **6:4** Rim. 8:11; Ef. 4:23; Fil. 3:10,11; Kol. 2:12; 3:10; Ibr. 12:1; 1Pét. 2:2. □ **6:5 «Chünki Mesihning ölümige oxshash bir ölümde Uning bilen birge baghlan'ghanikenmiz, emdi biz choqum Uning tirilishige oxshash bir tirilishtimu uning bilen birge bolimiz»** — «Uning ölümige oxshash bir ölüm» sugha chömüldürülüshni körsitidu; «Uning tirilishige oxshash bir tirilish» bizningche (1) yéngi hayatqa érishish; we (2) qiyamet künidiki tirilishnimu körsitidu. ■ **6:5** Rim. 8:11; Kol. 3:1. ■ **6:6** Gal. 2:20; 5:24; Fil. 3:10; 1Pét. 4:1, 2. ■ **6:7** 1Pét. 4:1. ■ **6:8** 2Tim. 2:11. ■ **6:9** Weh. 1:18. □ **6:10 «Uning hazir yashawatqan hayati bolsa, U Xudagha yüzlinip yashawatqan hayattur»** — «Xudagha yüzlinip yashawatqan hayattur»: bu ibarining belkim üch menisi bar bolushi mumkin; (1) Xudaning shan-sheripi üchün yashash; (2) Xudagha pütünley tayinip yashash (shundaq qilghanda ölüm bolmaydu); (3) Xudaning yétekchiliki astida yashash. Rosul belkim ishen'güchilerning yashawatqan yéngi hayatimu özining shexsiy niyetliri üchün emes, belki «Xudagha yüzlinip yashawatqan» bolushi kérek, démekchi bolidu (11-ayetni körüng). ■ **6:10** 1Pét. 2:24. ■ **6:13** Luqa 1:74; Rim. 12:1; Gal. 2:20; Ibr. 9:14; 1Pét. 4:2.

Heqqaniyliqning quli bolush hayatliq yolidur

15 Undaqta, qandaq qilish kérek? Qanunning astida emes, méhir-shepqet astida bolghanliqimiz üchün gunah sadir qiliwersek bolamdu? Yaq, hergiz!
16 Özliringlarni itaetmen qullardek birige tutup bersenglar, shu kishining quli bolghanliqinglarni bilmemsiler — yaki ölümge élip baridighan gunahning qulliri, yaki Xuda aldida heqqaniyliqqa élip baridighan itaetmenlikning qulliri bolushunglar muqerrer? ■
17 Xudagha teshekkür! Burun gunahning quli bolghansiler, biraq *Mesihning* telimige bashlinip, bu telim körsetken nemunige chin dilinglardin itaet qildinglar.
18 Siler gunahning küchidin qutuldurulup, heqqaniyliqning qulliri boldunglar.■
19 Etliringlar ajiz bolghachqa, silerge insanche sözlewatimen: — ilgiri siler ten ezayinglarni napak ishlargha we exlaqsizliqqa qullardek tutup bérishinglar bilen téximu exlaqsizliqlarni qilghandek, emdi hazir ten-ezaliringlarni pak-muqeddeslikke bashlaydighan heqqaniyliqqa qullardek tutup béringlar. □
20 Siler gunahning qulliri bolghan waqtinglarda, heqqaniyliqning ilkide emes idinglar. ■
21 Hazir nomus dep qarighan burunqi ishlardin shu chaghda siler zadi qandaq méwe kördünglar? U ishlarning aqiwéti ölümdür.
22 Biraq, hazir siler gunahtin erkin qilinip, Xudaning qulliri bolghan ikensiler, silerde özünglarni pak-muqeddeslikke élip baridighan méwe bar, uning netijisi menggülük hayattur.
23 Chünki gunahning ish heqqi yenila ölümdur, biraq Xudaning Rebbimiz Mesih Eysada bolghan sowghiti bolsa menggülük hayattur.■

7

Nikah munasiwitidin misal

1 I qérindashlar, men hazir Tewrat qanunini bilgenlerge sözlewatimen; siler qanunning peqet hayat waqtidila insan üstige hökümran bolidighanliqini bilmemsiler?
2 Mesilen, éri bar ayal, éri hayatla bolidiken, qanun boyiche érige baghlan'ghan; lékin éri ölüp ketse, *özini érige baghlighan* nikah qanunidin azad qilinidu.■
3 Shuning üchün, bu ayal éri hayat waqtida bashqa bir erge baghlansa, zinaxor ayal dep atilidu. Lékin éri ölüp ketse, u *nikah* qanunidin erkin bolidu; shu chaghda bashqa bir erge tegse, zina qilghan bolmaydu.■
4 Xuddi shuningdek, qérindashlar, siler Eysa Mesihning *qurbanliq* téni arqiliq Tewrat qanunigha nisbeten öldünglar. Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur.□ ■

■ **6:16** Yuh. 8:34; 2Pét. 2:19. ■ **6:18** Yuh. 8:32; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16. □ **6:19 «etliringlar ajiz bolghachqa, silerge insanche sözlewatimen...»** — «men insanche sözlewatimen» dégen ibare toghruluq 3:5tiki izahatni körüng. ■ **6:20** Yuh. 8:34. ■ **6:23** Yar. 2:17; Rim. 5:12; 1Kor. 15:21; Yaq. 1:15. ■ **7:2** 1Kor. 7:2,10,39. ■ **7:3** Mat. 5:32. □ **7:4 «Buning meqsiti silerning bashqa birsige, yeni ölümdin Tirilgüchige baghlinishinglar we shuning bilen Xudagha méwe bérishinglardin ibarettur»** — birdinbir «ölümdin Tirilgüchi» Mesihdur, elwette. «Xudagha méwe bérish»ning her tereplime menisi bar; «nikahning méwisi» adette balilar bolidu; Mesihke baghlinishning netijisi belkim bashqilarning biz arqiliq Xudagha étiqad baghlap Uninggha perzent bolushidin ibaret bolidu; bu, shübhisizki, rosul mushu yerde körsetken «méwe»ning bir qismi. «Gal.» 5:22nimu körüng. ■ **7:4** Gal. 2:19; 1Pét. 4:1.

5 Chünki biz «et»ning ilkide waqtimizda, Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslirini téximu qozghap, ténimizdiki ezalarda ölümge élip baridighan méwini chiqarghanidi;□
6 lékin, hazir biz Tewrat qanunining ilkidin erkin bolduq. Chünki özimizni boghup turidighan bu qanun'gha nisbeten ölgen bolup, qanunning desturining kona yolida emes, belki Rohning yéngi yolida *Xudaning* qulluqida bolimiz.□ ■

Muqeddes qanun we gunah

7 Undaqta néme dégülük? Tewrat qanunining özi gunahmu? Hergiz undaq emes! Derweqe, qanunning körsetmiliri bolmisa, gunahning néme ikenlikini bilmeyttim. Qanun «nepsaniyetchilik qilma» démigen bolsa, nepsaniyetchilikning néme ikenlikini bilmigen bolattim.■
8 Lékin gunah qanunning emri arqiliq purset tépip, ichimde herxil nepsaniyetchiliklerni qozghidi. Tewrat qanuni bolmisa, gunahmu ölüktek jansiz bolatti.■
9 Bir chaghlarda qanunning sirtida yashighinimda hayat idim, lékin qanun emrini bilishim bilenla, gunahmu janlinip, méni ölümge élip bardi. □
10 Eslide kishige hayatliq élip kelsun dep buyrulghan qanunning emri eksiche manga ölüm élip keldi. □
11 Chünki gunah qanunning emri bilen hujum pursitini tépip, méni azdurdi we emr arqiliq méni öltürdi.
12 Buningdin qarighanda qanun heqiqeten pak-muqeddestur, uning emrimu muqeddes, toghra-adaletlik we yaxshidur. ■
13 Undaqta, yaxshi bolghini manga ölüm boldimu? Hergiz undaq emes! Belki, gunahning qewetla qebih ikenliki emr arqiliq ochuq ashkarilinishi üchün, bu yaxshi emrning wasitisi bilen gunah mende ölüm peyda qildi.

Gunahning dehshetlik küchi

14 Tewrat qanunining «rohqa tewe» ikenlikini bilimiz. Biraq men bolsam «etke tewe»durmen, démek gunahqa quldek sétilghanmen. □ ■
15 Chünki néme qiliwatqinimni özümmu bilmeymen. Chünki özüm niyet qilghan ishlarni qilmaymen; eksiche, nepretlinidighinimni qilimen. ■
16 Lékin eger özüm xalimighan ishlarni qilsam, özüm qanunning yaxshi ikenlikini étirap qilghan bolimen.

□ **7:5 «Chünki biz «et»ning ilkide waqtimizda, Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslirini téximu qozghap, ténimizdiki ezalarda ölümge élip baridighan méwini chiqarghanidi» —** «et» dégen sözning mushu yerdiki menisi toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Tewrat qanuni gunahning arzu-heweslirini téximu qozghap» dégen sözler qanunning insanning tebiitide peyda qilghan tesirlirini körsitidu. Buning üch teripi bar: (1) insanning nurghun qilmishliri angsiz; (2) insanning tebiiti bek tetür bolup, Xuda buni qil dése, u bashqiche qilidu; (3) (eng muhimi) nurghun kishiler shu guwahliqni bériduki, özining Xudaning qanunlirigha emel qilishqa tirishqanséri öz gunahliri téximu ashkarilinidu, hetta köpiyip kétidu. Töwendiki 7-25-ayetlerde Pawlus özining bu toghruluq tejribisini biz üchün qisqiche bayan qilidu. □ **7:6 «lékin, hazir biz Tewrat qanunining ilkidin erkin bolduq. Chünki özimizni boghup turidighan bu qanun'gha nisbeten ölgen bolup, qanunning desturining kona yolida emes, belki Rohning yéngi yolida (Xudaning) qulluqida bolimiz» —** oqurmen «Tewrat qanuni»gha emel qilay dése, uningda 613 maddiliq emr-belgilimining bar ikenlikini bilishi kérek. Ulargha emel qilish biryaqta tursun, ularni éside ching tutushla köp ademlerge qiyin kélishi mumkin. «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **7:6** Rim. 2:29; 2Kor. 3:6. ■ **7:7** Mis. 20:17; Qan. 5:21; Rim. 3:20; Ibr. 7:18. ■ **7:8** Yuh. 15:22; Rim. 4:15; 5:20; Gal. 3:19. □ **7:9 «bir chaghlarda qanunning sirtida yashighinimda ...» —** buning menisi belkim: «Tewrat qanunining mendin némini telep qilidighanliqini chüshenmeydighan waqtimda,....». **«qanun emrini bilishim bilenla...» —** grék tilida «qanun emri manga kelgendila,....». **«....gunahmu janlinip, méni ölümge élip bardi» —** mushu ayettiki «ölüm» shübhisizki, rohiy jehettiki ölümni körsitidu. □ **7:10 «Eslide kishige hayatliq élip kelsun dep buyrulghan qanunning emri ...» —** mesilen, «Qan.» 4:1ni körüng. ■ **7:12** 1Tim. 1:8. □ **7:14 «biraq men bolsam «etke tewe»durmen, démek gunahqa quldek sétilghanmen» —** «etke tewe» yaki «ette bolghan» toghruluq kirish sözni körüng. ■ **7:14** Yesh. 52:3. ■ **7:15** Gal. 5:17.

17 Shundaq iken, bu ishlarni men emes, belki ichimde mewjut bolghan gunah qilduridu.
18 Ichimde, yeni méning etlirimde héch yaxshiliqning mewjut emeslikini bilimen; chünki yaxshiliq qilish niyitim bar bolsimu, uni qilalmaymen. ■
19 Shuning üchün özüm xalighan yaxshiliqni qilmay, eksiche xalimighan yamanliqni qilimen.
20 Özüm niyet qilmighan ishni qilsam, buni qilidighan men emes, belki ichimde makan qilghan gunahtur.
21 Buningdin özümdiki shundaq bir qanuniyetni bayqaymenki, yaxshiliqni qilmaqchi bolghinimda, yamanliq haman ichimde manga hemrah bolidu. □
22 Qelbimde Xudaning qanunidin söyünimen; ■
23 biraq ténimdiki ezalirimda bashqa bir qanuniyetni sézimen. Bu qanuniyet qelbimdiki qanun bilen jeng qilip, méni ténimdiki ezalirimdiki gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke esir qilidu. ■
24 Némidégen derdmen ademmen-he! Ölümge élip baridighan bu ténimdin kimmu méni qutquzar?
25 Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xudagha teshekkür bolsun! Shundaq qilip, qelbim bilen Xudaning qanunigha itaet qilimen, lékin etlirimde gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke itaet qilimen.□

8

Muqeddes rohtiki hayatliq qanuniyiti

1 Xulasilisaq, Mesih Eysada bolghanlar gunahning jazasigha mehkum bolmaydu.
2 Chünki Mesih Eysada bolghan hayatliqni bexsh étidighan Rohning qanuniyiti ademni gunahqa we ölümge élip baridighan qanuniyettin silerni xalas qildi.□ ■
3 Chünki *gunahliq* et élip kélidighan ajizliq tüpeylidin Tewrat qanuni qilalmighanni Xudaning Özi *qildi*; U Öz Oghlini gunahkar etlik qiyapette gunahni bir terep qilishqa ewetip, ettiki mewjut gunahni *ölümge* mehkum qiliwetti;□ ■
4 buning bilen *muqeddes* qanunning heqqaniy telipi etke egeshmeydighan, belki Rohqa egiship mangidighan bizlerde emelge ashurulidu.□
5 Chünki etke boysunidighanlar etke xas ishlarning oyida yüridu; Muqeddes Rohqa boysunidighanlar bolsa, shu Rohqa ait ishlarning oyida yüridu.□ ■
6 Ettiki oy-niyetler ademni ölümge élip baridu; Muqeddes Rohqa ait oy-niyetler hayatliq we xatirjem-amanliqtur;

■ **7:18** Yar. 6:3,5; 8:21. □ **7:21 «Buningdin özümdiki shundaq bir qanuniyetni bayqaymenki, yaxshiliqni qilmaqchi bolghinimda, yamanliq haman ichimde manga hemrah bolidu»** — grék tilida «qanuniyet» we «qanun» birla söz bilen ipadilinidu. ■ **7:22** Ef. 3:16. ■ **7:23** Gal. 5:17. □ **7:25 «Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq Xudagha teshekkür bolsun!»** — démek, u özi qilalmaydighan ishni Xuda Özi qilghan; bashqiche éytqanda, «Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq ademni qutquzidighan Xudagha teshekkür!». **«shundaq qilip, qelbim bilen Xudaning qanunigha itaet qilimen, lékin etlirimde gunah sadir qildurghuchi qanuniyetke itaet qilimen»** — töwendiki 8-bab, 8-9-ayetni körüng. □ **8:2 «silerni xalas qildi»** — bezi kona köchürme oram yazmilarda «méni xalas qildi» dep yézilidu. ■ **8:2** Yuh. 8:36; Rim. 6:18, 22; Gal. 5:1. □ **8:3 «U (Xuda) Öz Oghlini gunahkar etlik qiyapette gunahqa qurbanliq süpitide gunahni bir terep qilishqa ewetip»** — Eysa Mesih pütünley insan boldi, uning téni bizning ténimizge oxshash, biraq uning éti «gunahkar et» emes idi; shunga Pawlus uning: «gunahkar etke **oxshaydighan** etlik qiyapet»lik tende dunyagha kelgenlikini bayan qilidu. ■ **8:3** Ros. 13:39; Rim. 3:28; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. □ **8:4 «muqeddes qanunning heqqaniy telipi... (Muqeddes) Rohqa egiship mangidighan bizlerde emelge ashurulidu»** — «qanunning heqqaniy telipi» — kirish sözimizde «ishen'güchilerning Tewrat qanuni bilen munasiwiti toghruluq» yazghinimizni körüng. □ **8:5 «Muqeddes Roh»** — grék tilida «Roh». 6-, 13-, 23-, 26- we 27-ayettimu shundaq. ■ **8:5** 1Kor. 2:14.

7 chünki ettiki oy-niyetler Xudagha düshmenliktur; chünki et Xudaning qanunigha boysunmaydu hem hetta uninggha boysunushi mumkin emes;
8 ette bolghanlar Xudani xursen qilalmaydu.
9 Emma silerge kelsek, peqet Xudaning Rohi derweqe ichinglarda yashawatqan bolsa, siler ette emes, belki Rohta yashaysiler. Emma Mesihning Rohigha ige bolmighan adem bolsa, u Mesihke mensuplardin emes. ■
10 Lékin Mesih qelbinglarda bolsa, téninglar gunah tüpeylidin ölümning ilkide bolsimu, heqqaniyliq tüpeylidin rohinglar hayattur. □
11 Halbuki, ölgen Eysani ölümdin Tirildürgüchining Özidiki Roh silerde yashisa, Mesihni ölümdin tirildürgüchi qelbinglarda yashawatqan Rohi arqiliq ölidighan téninglarnimu hayati küchke ige qilidu.□ ■
12 Shuning üchün, qérindashlar, biz etke qerzdar emes, yeni uninggha egiship yashashqa qerzdar emesmiz.
13 Chünki etke egiship yashisanglar, halak bolisiler; lékin Muqeddes Rohqa tayinip ettiki qilmishlarni ölümge mehkum qilsanglar, yashaysiler. □
14 Chünki kimlerki Xudaning Rohining yétekchilikide yashisa, shularning hemmisi Xudaning perzentliridur. ■
15 Chünki siler qobul qilghan roh qulluqqa ait emes, shundaqla silerni qayta qorqunchqa salghuchi birxil roh emes, belki siler oghulluqqa élip baridighan Rohni qobul qilghansiler; U arqiliq «Abba, ata!» dep nida qilimiz. □ ■
16 Roh bizning öz rohimiz bilen bille bizning Xudaning baliliri ikenlikimizge guwahliq béridu. ■
17 Xudaning baliliri ikenmiz, emdi mirasxorlarmu bolimiz — Xudaning mirasxorliri hemde Mesih bilen teng mirasxor bolimiz — peqetla uning bilen teng azab-oqubet tartsaqla, uning bilen shan-shereptin teng behrimen bolimiz.■

Kelgüsidiki shan-sherep

18 Chünki men hazirqi azab-oqubetlerning kelgüside bizde ashkarilinidighan shan-shereplerge héch sélishturghuchiliqi yoq dep hésablaymen. □ ■
19 Chünki pütkül kainat Xudaning oghullirining ayan qilinishini intizarliq bilen kütmekte.

■ **8:9** 1Kor. 3:16. □ **8:10** **«Lékin Mesih qelbinglarda bolsa, téninglar gunah tüpeylidin ölümning ilkide bolsimu, heqqaniyliq tüpeylidin rohinglar hayattur» —** démek, birsi étiqad arqiliq Xudaning heqqaniyliqigha érishken bolsa, shu haman menggülük hayat uning rohida bashlinidu. Bashqa birxil terjimisi: «heqqaniyliq tüpeylidin (Muqeddes) Roh silerning hayatinglar boldi». □ **8:11** **«Mesih Eysani ölümdin Tirildürgüchi» —** Xuda, elwette. **«Halbuki, ölgen Eysani ölümdin Tirildürgüchining Özidiki Roh silerde yashisa, Mesihni ölümdin Tirildürgüchi qelbinglarda yashawatqan Rohi arqiliq ölidighan téninglarnimu hayati küchke ige qilidu»** — bu bayanni ikki terepte chüshen'gili bolidu: (1) Xuda qiyamet künide bu dunyada ölidighan ténimizni tirildüridu; (2) ténimiz bu dunyada gunah tüpeylidin «ölümge mehkum bolghan» (10-ayet), lékin Xuda bizge Öz Rohi arqiliq hayat ötküzüp, ténimizni kücheytip janlanduridu. Bizningche her ikki menisi toghridur. ■ **8:11** Rim. 6:4, 5; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Ef. 2:5; Kol. 2:13. □ **8:13** **«... Etke egiship yashisanglar, halak bolisiler» —** grék tilida «... Etke egiship yashisanglar, ölisiler». ■ **8:14** Gal. 5:18. □ **8:15** **«...siler oghulluqqa élip baridighan Rohni qobul qilghansiler» —** «oghulluqqa élip baridighan» — «Xudagha oghul bolushqa élip baridighan», démek. Grék tilida bu söz adette birsining yétim balini öz oghlum dep qobul qilip béqiwélishini körsitidu. **«U arqiliq «Abba, ata!» dep nida qilimi»** — «Abba» dégen söz ibraniy tili bolup, «söyümlük ata» dégen menide. «Abba» hem söyümlük munasiwetni hem hörmetni bildüridu. Pawlus ibraniy tilidiki bu sözni grék tilida sözleydighan Rim shehiridiki étiqadchilargha mushu yerde tonushturidu. ■ **8:15** Yesh. 56:5; 1Kor. 2:12; Gal. 3:26; 4:5, 6; 2Tim. 1:7. ■ **8:16** 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13; 4:30. ■ **8:17** 2Tim. 2:11,12. □ **8:18** **«kelgüside bizde ashkarilinidighan shan-shereplerge héch sélishturghuchiliqi yoq» —** «héch sélishturghuchiliqi yoq» grék tilida «sélishturushqa erzimeydu». «Bizde ashkarilinidighan shan-sherepler» — bashqa birxil terjimisi: «bizge ashkarilinidighan shan-sherepler...». Biraq kéyinki ayetke qarighanda terjimimiz toghridur. ■ **8:18** Mat. 5:12; 2Kor. 4:10, 17; Fil. 3:20; 1Pét. 4:13; 1Yuh. 3:1, 2.

20-21 Chünki yaritilghan kainat *Xudaning leniti astida qélip*, bimenilikke chöktürüldi. Bu,
kainatning öz ixtiyari bilen emes, belki uni chöktürgüchining iradisi bilen boldi we shun-
daq ümidi bilen boldiki, kainat özimu chirishtin bolghan qulluqtin qutquzulup, Xudan-
ing perzentlirige béghishlinidighan shan-sherepke tewe bolghan hörlükke érishtürülüshtin
ibaret idi.
22 Chünki pütkül kainatning hazirghiche nale-peryad kötürüp, tughut tolghiqining az-
abini birlikte tartiwatqanliqini bilimiz. ■
23 Yalghuz kainat emes, hetta bizmu, yeni *muqeddes* Rohning tunji chiqarghan méwisidin
behrimen bolghan bizlermu dilimizda nale-peryad kötürmektimiz hemde *Xudaning*
oghulliri süpitide qobul qilinishimizni, yeni ténimizning nijatning hörlükige chiqirilishini
intizarliq bilen kütmektimiz.□ ■
24 Biz ümidke baghlan'ghachqa tquzulghanikenmiz. Lékin ümid qilin'ghan nerse
körülgen bolsa, u yene ümid bolamdu? Kimmu köz aldidiki nersini ümid qilsun?
25 Biraq, téxi körmiginimizge ümid baghlighanikenmiz, uni sewrchanliq bilen kütüshimiz
kérektur.
26 Shuningdek, insaniy ajizliqimizda *Muqeddes* Roh kélip bizge yardem qilidu; chünki
qandaq dua qilishimiz kéreklikini bilmeymiz. Lékin Rohning Özi ipadiligüsiz nale-peryad
bilen biz üchün *Xudaning aldida* turup dua-tilawet qilmaqta. □ ■
27 Insanlarning qelbini inchikilep közitip Qarighuchi bolsa, *Muqeddes* Rohning oy-
niyetlirining néme ikenlikini bilidu; chünki U Xudaning iradisi boyiche muqeddes
bendiliri üchün *Xudaning aldida* dua qilip ötünmekte.
28 Shundaqla shuni bilimizki, pütkül ishlar Xudani söyidighanlarning, yeni uning meqset-
muddiasi boyiche chaqirilghanlarning bext-berikitige birlikte xizmet qilmaqta.
29 Chünki Xuda aldin könglige pükkenkishilerni, ularning kelgüside Öz Oghlining obrazigha
oxshash bolidighinini, Oghlining nurghun qérindashliri arisidiki tunji oghli bolidigh-
inini aldin belgiligen. □ ■
30 Aldin békitken kishilerni U chaqirdi, chaqirghan kishilerni U heqqaniy qildi; heqqaniy
qilghanlargha U shan-sherep ata qildi.

Xudaning méhir-muhebbitining küchlükliki

31 Undaqta, bu ishlargha yene néme deyli? Xuda biz terepte turghaniken, kimmu bizge
qarshi chiqalisun?! ■

■ **8:22** Weh. 5:13 □ **8:23 «...Xudaning oghulliri süpitide qobul qilinishimiz...»** — grék tilida «oghulluqqa qobul qilinishimizni». **«yalghuz kainat emes, hetta bizmu, yeni Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisidin behrimen bolghan bizlermu dilimizda nale-peryad kötürmektimiz hemde (Xudaning) oghulliri süpitide qobul qilinishimizni, yeni ténimizning nijatning hörlükige chiqirilishini intizarliq bilen kütmektimiz»** — bu ayettiki üch nuqta toghruluq toxtilimiz; (1) «Muqeddes Rohning tunji chiqarghan méwisi»; bu ibarining belkim ikki jeheti bar: (a) Muqeddes Roh barliq ishen'güchilerde Xudaning méwisini, yeni muhebbet, shadliq, xatirjemlik qatarliqlarni chiqiridu; bu méwe bolsa Xudaning padishahliqining bu dunyada chiqarghan tunji méwisidur we shundaqla uning réalliqigha ispat bolidu (14:17ni körüng); (e) ishen'güchiler özliride chiqirilghan bu méwidin behrimen bolup, uningdin Xudaning padishahliqining kelgüside pütkül dunyagha, jümlidin özlirining hemmisi üstige toluq hökümranliq qilidighanliqigha ispat hem kapalet dep bilidu; (2) «oghul süpitide qobul qilinish» — kona zamanlarda mötiwer adem melum namrat yaki «jemiyette orni yoq» bir yash kishini béqiwalmaqchi bolsa, jamaetni chong sorun'gha chaqirip uni «öz oghlum», «öz qizim» dep jakarlaytti. Rosul Xudamu kelgüside alem aldida ishen'güchilerni «Öz oghlum» dep shundaq jakarlaydighanliqini körsetmekchi. (3) «ténimizning nijattiki hörlükke chiqirilishi» — hazir ishen'güchilerge Xudaning nijat-iltipati bilen yéngi rohi, yéngi qelbi bar; Mesih Eysa biz üchün érishken nijatta yene «yéngi ténimiz»mu bar, qiyamet künide uni U bizge béridu. ■ **8:23** Luqa 21:28. □ **8:26 «...insaniy ajizliqimizda Muqeddes Roh kélip bizge yardem qilidu... »** — «Muqeddes Roh» — grék tilida peqet «Roh» déyilidu. ■ **8:26** Mat. 20:22; Yaq. 4:3. □ **8:29 «Xuda... Oghlining nurghun qérindashliri arisidiki tunji oghli bolidighinini aldin belgiligen»** — «tunji oghul» birinchi orunda, mushu yerde pütkül alemde birinchi orunda turidu, elwette. «Zeb.» 89:27ni körüng. ■ **8:29** Kol. 1:18. ■ **8:31** Chöl. 14:8.

32 Öz Oghlinimu ayimay, Uni hemmimiz üchün pida yoligha tapshurghan *Xuda*, Uninggha qoshup hemmini bizge shertsiz ata qilmay qalarmu? ■
33 Kimmu Xudaning tallighanliri üstidin shikayet qilalisun?! Xuda heqqaniy qilghan yerde, ■
34 kimmu gunahqa mehkum qilalisun? Ölgen, shundaqla tirilgen we Xudaning ong yénida turuwatqan, hemde biz üchün *Xudaning aldida* turup dua-tilawet qiliwatqan Mesih shundaq qilarmu?! □ ■
35 Kim bizni Mesihning méhir-muhebbitidin ayriwételisun? Japa-musheqqetmu, derd-elemmu, ziyankeshlikmu, acharchiliqmu, yalingachliqmu, xéyim-xetermu yaki qilichmu?
36 *Muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: —
«Séni dep kün boyi qirilmaqtimiz,
Boghuzlinishni kütüp turghan qoylardek hésablanmaqtimiz».□ ■
37 Biraq bizni Söygüchige tayinip bularning hemmiside ghaliplarning ghalipi bolmaqtimiz;
38 Shuninggha qet'iy qayil qilindimki, meyli ölüm bolsun hayatliq bolsun, perishtiler bolsun jin-sheytan hökümranlar bolsun, hazirqi ishlar yaki kelgüsidiki ishlar bolsun, herqandaq rohiy küchler bolsun, □
39 pelek bolsun hang bolsun, shundaqla pütkül kainatta yaritilghan herqandaq bashqa bir shey'i bolsun, bizni Rebbimiz Mesih Eysada bolghan Xudaning méhir-muhebbitidin héchqachan ayriwetküchi bolalmaydu.

9

Xuda we Uning tallighini Israil

1 Men Mesihte heqiqetni sözleymen, yalghan gep éytmaymen, wijdanim Muqeddes Rohning ilkide bolup özemge guwahliq qilmaqta —□ ■
2 Qelbimde zor derd-elem we tügimes azab bar.
3-4 Chünki méning buraderlirim, yeni jismaniy jehettiki qérindashlirim bolghan Israillarni *nijat tapquzalisam Xudaning* lenitige qélip Mesihtin mehrum qilinishimni tileshke razi idim; ular Israillar! — ulargha oghulluq hoquqi, *Xudaning* shan-sheripining ayan qilinishi, ehdiliri, Tewrat qanunining amanet bolushi, ibadet xizmetliri we *Tewrat* wediliri nésiwe qilindi.□ ■

■ **8:32** Yar. 22:12; Yesh. 53:5; Yuh. 3:16. ■ **8:33** Yesh. 50:8. □ **8:34 «Ölgen, shundaqla tirilgen we Xudaning ong yénida turuwatqan, hemde biz üchün ... dua-tilawet qiliwatqan Mesih» —** «Xudaning ong yénida» bolsa alemning eng yuqiri jayi, hemmini bashquridighan yer. ■ **8:34** Ibr. 7:25. □ **8:36 «Séni dep kün boyi qirilmaqtimiz, boghuzlinishni kütüp turghan qoylardek hésablanmaqtimiz» —** «Zeb.» 44:22 – neqil költürülgen bu ayet boyiche ishen'güchiler Xudaning yolida, Xudani dep köp japa-musheqqetlerge we ziyankeshlikke uchrishi mumkin. ■ **8:36** Zeb. 44:22; 1Kor. 4:9; 2Kor. 4:11. □ **8:38 «perishtiler bolsun jin-sheytan hökümranlar bolsun,...» —** «jin-sheytan hökümranlar» bolsa grék tilida peqet «hökümranlar»la déyilidu. Injilda bu söz adette jin-sheytanlarni körsitidu («Ef.» 6:12ni körüng). **«herqandaq rohiy küchler bolsun»** – grék tilida «herqandaq küchler bolsun». □ **9:1 «men Mesihte heqiqetni sözleymen» —** «Mesihte»: «Mesihge mensup bolup, Uning yétekchilikide, Uningdin iltipat, küch-qudretni alghanda.....» dégen menide,. «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ **9:1** Rim. 1:9; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 5:27. □ **9:3-4 «ulargha oghulluq hoquqi,... we Tewrat wediliri nésiwe qilindi» —** «oghulluq hoquqi» dégeklik, Mesih arqiliq Xudagha oghul bolushtiki imtiyaz. ■ **9:3-4** Mis. 32:32; Rim. 10:1; Mis. 4:22; Qan. 7:6; Rim. 2:17; 3:2; Ef. 2:12.

5 Ulugh *ibraniy* ata-bowiliri ularningkidur; jismaniy jehette Mesih ularning ejdadidur. U barliq mewjudat üstidin höküm sürgüchi, menggü mubarek Xudadur. Amin! □ ■
6 — Biraq Xudaning *Israilgha bolghan* sözi bikar boldi, démeymen; chünki Israildin bolghanlarning hemmisila heqiqiy Israil hésablanmaydu;■
7 shuningdek, Ibrahimning ewladliri bolsimu, hemmisila uning perzentliri hésablanmaydu. Chünki *muqeddes yazmilarda Ibrahimgha*: «Ishaqtin törelgenlerla séning nesling hésablinidu» — déyilgen. □ ■
8 Démek, jismaniy jehettin *Ibrahimdin* törelgen perzentler Xudaning perzentliri boliwermeydu, belki *Xudaning* wedisi arqiliq törelgenler *Ibrahimning* heqiqiy nesli hésablinidu.■
9 Chünki Xudaning bergen wedisi mundaq idi: «*Kéler yili* mushu chaghda qaytip kélimen, Sarah bir oghulgha ana bolidu».□ ■
10 Uning üstige, Riwkah bir erdin, yeni ejdadimiz Ishaqtin *qoshkézekge* hamilidar bolghanda, ■
11-12 Perzentliri téxi tughulmighanda, héchqandaq yaxshi yaki yaman ishnimu qilmasta, Xuda Özining ademlerni tallashtiki muddiasining ularning qilghan ish-emellirige emes, peqet Chaqirghuchi bolghanning iradisige asaslan'ghanliqini körsitish üchün, Riwkahgha: «Chongi kichikining xizmitini qilidu» — déyilgenidi.□ ■
13 Xuddi yene muqeddes yazmilarda éytilghinidek: «Yaqupni söydüm, Esawdin nepretlendim».□ ■
14 Undaqta, bulargha néme deyli? Xudada adaletsizlik barmu? Hergiz yoq! ■
15 Chünki Xuda Musagha mundaq dégen: —
«Kimge rehim qilghum kelse, shuninggha rehim qilimen,
Kimge ich aghritqum kelse, shuninggha ich aghritimen».□ ■
16 Démek, bu ish insanning iradisige yaki ularning tirishchanliqigha emes, belki rehimdilliq körsetküchi Xudagha baghliqtur.
17 Chünki Xuda muqeddes yazmilarda Pirewn'ge mundaq dégen: — «Méning séni tiklishimdiki meqset del shuki, qudritimni üstüngde körsitish hemde namimning pütkül jahan'gha jakarlinishi».□ ■

□ **9:5 «ulugh ibraniy ata-bowiliri» —** démek, Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yüsüp we Yehuda qatarliqlar. **«jismaniy jehette Mesih ularning ejdadidur»** — démek, Mesihning tughulushining **rohiy jehetimu** bar idi — U hem insandin (pak Israilliq qiz Meryemdin) hem Muqeddes Rohdin tughulghan. **«...mesih ularning ejdadidur. U barliq mewjudat üstidin höküm sürgüchi, menggü mubarek Xudadur. Amin!»** — rosul Pawlusqa eng derd yetküzidighan ish — Mesih Israilda tughulghan we toluq Xudaliq tebiiti bolsimu, Israillar özliri uni, yeni öz Mesihini héch tonumaytti. ■ **9:5** Yer. 23:6; Yuh. 1:1; Ros. 20:28; Rim. 1:4; Ibr. 1:8,9,10. ■ **9:6** Chöl. 23:19; Yuh. 8:39; Rim. 2:28; 3:3; 2Tim. 2:13. □ **9:7 «Ishaqtin törelgenlerla séning nesling hésablinidu» —** («Yar.» 21:12). Bu söz intayin qisqa bolup, toluq menisi: «Men sanga wede qilghan ewladliring, yeni pütkül dunyagha bextimni yetküzidighan ewladliring Ismaildin emes, Ishaqtinla kélip chiqidu» dégendek. ■ **9:7** Yar. 21:12; Gal. 3:29; 4:23; Ibr. 11:18. ■ **9:8** Gal. 4:28. □ **9:9 «Kéler yili mushu chaghda qaytip kélimen, Sarah bir oghulgha ana bolidu» —** («Yar.» 18:10, 14). Bu ayette déyilgen «oghul» Ishaq bolidu. ■ **9:9** Yar. 18:10. ■ **9:10** Yar. 25:21. □ **9:11-12 «Xuda Özining ademlerni tallashtiki muddiasining ularning qilghan ish-emellirige emes, peqet Chaqirghuchi bolghanning iradisige asaslan'ghanliqini körsitish üchün...» —** «Chaqirghuchi bolghan» — Xuda Özi, elwette. **«Chongi kichikining xizmitini qilidu»** — («Yar.» 25:23). Qoshkézekning kichiki Yaqup, chongi Esaw bolidu. ■ **9:11-12** Yar. 25:23. □ **9:13 «Yaqupni söydüm, Esawdin nepretlendim» —** Tewrat, «Mal.» 1:2-3. ■ **9:13** Mal. 1:2-3. ■ **9:14** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 34:10. □ **9:15 «Kimge rehim qilghum kelse, shuninggha rehim qilimen, kimge ich aghritqum kelse, shuninggha ich aghritimen» —** «Mis.» 33:19. ■ **9:15** Mis. 33:19. □ **9:17 «Chünki Xuda muqeddes yazmilarda pirewn'ge mundaq dégen:...» —** Pirewn Misirdiki padishah bolup, Israillarni qulluqqa salghan. U Xudaning Musa peyghember arqiliq kelgen permanlirigha zor qarshiliq körsetken we barghanséri Xudagha qarap öz könglini tash qilip Uning sözini anglimighan. Biraq axir bérip Xuda Özining shan-sheripini körsitish üchün, «Misirdin chiqish»ta xatirilen'gendek, «Xuda Pirewnning könglini qattiq qildi» (9:12) we shuning bilen Israilni uning qolidin qutquzush üchün nurghun möjizilerni yaratti. **«Méning séni tiklishimdiki meqset del shuki, qudritimni üstüngde körsitish hemde namimning pütkül jahan'gha jakarlinishi»** — «Mis.», 9:16. ■ **9:17** Mis. 9:16.

18 Démek, Xuda xalighinigha rehim qilidu, xalighinini tash yürek qilidu.

Xudaning ghezipi we shapaiti

19 Emdi belkim sen manga: «Xudaning iradisige héchkim qarshi chiqalmaydighan tursa,
undaqta Xuda néme üchün insanni eyibleydu?» — déyishing mumkin.
20 Biraq, ey insan, Xuda bilen takallashqudek kimsen? Qélipta shekillendürüliwatqan
nerse özini shekillendürgüchige: —
«Méni néme üchün bundaq yasiding?» — déyelemdu? ■
21 Xumdanchining oxshash bir kallek laydin ésil orun'gha ishlitidighan qachimu, shundaqla adettiki orun'gha ishlitidighan qachimu yasash hoquqi yoqmu? □ ■
22 Xuda Öz ghezipini körsitishni we küch-qudritini tonutushni niyet qilghan bolsa, ghezipige layiq bolghan, halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»gha adettin tashqiri sewrchanliq
bilen köksi-qarnini keng qilip kelgen bolsa, uninggha néme boptu? □
23-24 We shuning bilen Özining rehim-shepqitining nishani qilghan we shan-sherepke
muyesser bolushqa aldin'ala teyyarlighan «qachilar»da, yeni Özi Yehudiylar arisidinla
emes, belki eller arisidinmu chaqirghan bizlerde shan-sheripining cheksizlikini namayan qilish üchün shundaq qilishni xalighan bolsa, buninggha néme boptu?□
25 Bu xuddi Xudaning Hoshiya peyghember arqiliq éytqinidek: —
«Esli xelqim hésablanmighan xelqni xelqim,
Esli söymigenlerni söygenlirim deymen»;□ ■
26 we yene: — «Burun ulargha: «Siler Méning xelqim emessiler» déyilgen jayda,
Kelgüside del shu jayda ulargha «Tirik Xudaning oghulliri!» dégen nam bérilidu».□ ■
27 Yeshaya peyghembermu Israil toghruluq mundaq jakarlighanidi: —
«Israillarning sani déngiz sahilidiki qumdek köp bolsimu, lékin peqet birla «qaldi»
qutquzulidu; ■
28 chünki, Perwerdigar Öz ishini tügitiwétip, heqqaniyliq bilen tézdin uni ijra qilidu;
chünki U yer yüzide hökümini teltöküs we téz ijra qilidu».□ ■

■ **9:20** Yesh. 29:16, 45:9; Yer. 18:6. □ **9:21 «Xumdanchining oxshash bir kallek laydin ésil orun'gha ishlitidighan qachimu, shundaqla adettiki orun'gha ishlitidighan qachimu yasash hoquqi yoqmu?»** — «ésil orun'gha ishlitidighan qachimu... adettiki orun'gha ishlitidighan qachimu...» némini körsitidu? Mesilen, bir qachida öy xojayini sharab ichidu, bashqa bir qachigha balining teretliri élinidu. Ikkisining öz ishlitish orni bar, biraq bularning biri «ésil» biri «adettiki» dep hésablinidu. ■ **9:21** 2Tim. 2:20. □ **9:22 «halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»»** — yaki «özlirini halaketke teyyarlighan «qachilar»». □ **9:23-24 «Xuda Öz ghezipini körsitishni we küch-qudritini tonutushni niyet qilghan bolsa, ghezipige layiq bolghan, halaketke teyyarlan'ghan «qachilar»gha adettin tashqiri sewrchanliq bilen köksi-qarnini keng qilip kelgen bolsa, uninggha néme boptu? We shuning bilen özining rehim-shepqitining nishani qilghan we shan-sherepke muyesser bolushqa aldin'ala teyyarlighan «qachilar»da, yeni Özi Yehudiylar arisidinla emes, belki eller arisidinmu chaqirghan bizlerde shan-sheripining cheksizlikini namayan qilish üchün shundaq qilishni xalighan bolsa, uninggha néme boptu?»** — (22-24-ayet) oqurmenler diqqet qilsa biliduki, Pawlus özining ushbu muhim soaligha jawab bermeydu. Soalning omumiy shekli: «Xuda shundaq qilishni xalighan bolsa emdi bizning qandaqmu uning bilen takallishish hoquqimiz bar?» dégendek. Eyni ehwal uning déginidek bolsun yaki bolmisun, bu bizning ishimiz emes, belki Xudaningkidur. Bizge nisbeten eng muhimi shuki, gunahimizdin qutulushni xalisaqla, Xuda Özi Mesihning qurbanliqi arqiliq teyyarlighan towa qilish étiqadliq yolini aldimizgha ochuq qildi. □ **9:25 «Esli xelqim hésablanmighan xelqni xelqim, esli söymigenlerni söygenlirim deymen»** — «Hosh.» 2:23. ■ **9:25** Hosh. 2:25 □ **9:26 «Burun ulargha: «Siler Méning xelqim emessiler» déyilgen jayda, kelgüside del shu jayda ulargha «Tirik Xudaning oghulliri!» dégen nam bérilidu»** — «Hosh.» 1:10. ■ **9:26** Hosh. 2:1; 1Pét. 2:10. ■ **9:27** Yesh. 10:22. □ **9:28 «Israillarning sani déngiz sahilidiki qumdek köp bolsimu, lékin peqet birla «qaldi» qutquzulidu; chünki, Perwerdigar Öz ishini tügitiwétip, heqqaniyliq bilen tézdin uni ijra qilidu; chünki U yer yüzide hökümini teltöküs we téz ijra qilidu»** — (27-28-ayet) «Yesh.» 10:22-23. Bezi kona köchürme yazmilarda Yeshayaning béshariti sel qisqiraq: «Perwerdigar bu yer yüzi üstidin chiqarghan hökümini teltöküs we téz ijra qilidu» dep neqil keltürülidu. ■ **9:28** Yesh. 10:22, 23.

29 Yeshaya peyghember yene aldin éytqinidek: — «Eger samawi qoshunlarning Serdari
bolghan Perwerdigar bizge bir nesil qaldurmighan bolsa, Sodom shehiridek, Gomorra
shehiridek *yoqalghan* bolattuq».□ ■

Israillarning putliship kétishi

30 Undaqta, bulargha néme déyishimiz kérek? Heqqaniyliqqa intilmigen ellikler
heqqaniyliqqa, yeni étiqadqa asaslan'ghan birxil heqqaniyliqqa érishti. □
31 Lékin Israil heqqaniyliqni körsetken Tewrat qanunigha intilgini bilen qanunning
telipige yételmidi.■
32 Néme üchün? Chünki ularning *heqqaniyliqqa* intilishi étiqad bilen emes, belki «sawabliq
ishlar» bilen idi. Ular «putlikashang tash»qa putliship yiqilip chüshti; □
33 xuddi *muqeddes yazmilarda* yézilghinidek:
«Xelqni putlishidighan putlikashang tashni,
Ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum,
Uninggha étiqad qilghuchi hergiz yerge qaritilip qalmas».□ ■

10

1 Qérindashlar, yürek intizarim, shundaqla Xudagha yélinishim Israillarning qutquzulushi
üchündur.
2 Chünki shuninggha guwahliq bérimenki, ularning Xudagha heqiqetenmu qizghin
intilishi bar, biraq ularning intilishi heqiqiy bilim üstige qurulghan emes.□ ■
3 Chünki ular Xudaning heqqaniyliqini bilmigechke, uning ornigha özlirining
heqqaniyliqini tikleshke tiriship, Xudaning heqqaniyliqigha boysunmidi.
4 Chünki Tewrat qanunining nishan-meqsiti Mesihning Özidur; shuning bilen étiqad
qilghuchilarning herbiri üchün heqqaniyliq bar boldi.□ ■

□ **9:29 «Eger samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge bir nesil qaldurmighan bolsa, Sodom shehiridek, Gomorra shehiridek yoqalghan bolattuq»** — «Yesh.» 1:9. Oqurmenlerning éside barki, Xuda Sodom we Gomorra sheherlirini rezilliki tüpeylidin üstige ot we gün'gürt yaghdurup yoqatqan («Yar.» 19-bab). ■ **9:29** Yar. 19:24; Yesh. 1:9; 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:46. □ **9:30 «ellikler»** — yeni «Yehudiy emesler». ■ **9:31** Rim. 10:2; 11:7. □ **9:32 «ularning heqqaniyliqqa intilishi étiqad bilen emes, belki «sawabliq ishlar» bilen idi»** — «sawabliq ishlar»: — oqurmenlerge mushu mektuptin hazir ayan boliduki, Xuda aldida bizge héch ish «sawab» hésablanmaydu; heqqaniyliq peqet u ewetken Mesihke baghlighan étiqattin kélidu. Shunga «sawabliq ishlar» («Xuda bu ishlar arqiliq manga sawab qoshup béridu» dégen menide chüshen'gen bolsaq) Xuda aldida qet'iy mewjut emestur. □ **9:33 «Ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum»** — «Zion» dégen, Yérusalémning yaki Israilning bir shéiriy nami. **«Xelqni putlishidighan putlikashang tashni, ademni yiqitidighan qoram tashni Zion'gha qoydum, uninggha étiqad qilghuchi hergiz yerge qaritilip qalmas»** — toluq bésharet «Yesh.» 8:14, 28:16da tépilidu. Oqurmen bu ayetlerni özi oqusa uningdin bu tashning Eysa Mesihning ikenlikini köreleydu. Uni qobul qilmighanlar heqqaniyliqqa érishmey yiqilidu; uni qobul qilghanlar heqqaniy qilinip tik turidu. ■ **9:33** Zeb. 2:12; 118:22; Pend. 16:20; Yesh. 8:14; 28:16; Yer. 17:7; Mat. 21:42; 1Pét. 2:6. □ **10:2 «ularning (Yehudiylarning) Xudagha heqiqetenmu qizghin intilishi bar, biraq ularning intilishi heqiqiy bilim üstige qurulghan emes»** — «heqiqiy bilimge üstige qurulghan emes»: Yehudiylarning köp diniy mezhepidikilerge nisbeten eng muhim ish Tewrat qanuni üstidiki «bilim» we «bilim ashurush» idi. Shuning bilen Pawlusning bu sözi ishenmigen Yehudiylargha bek éghir kélishi mumkin idi. ■ **10:2** Ros. 22:3; Rim. 9:31; Gal. 4:17. □ **10:4 «Tewrat qanunining nishan-meqsiti Mesihning Özidur»** — grék tilida «nishan-meqset» dégenning «xatime» dégen yene bir menisimu bar. Démek, ayetning menisi: (1) Xudaning Tewrat qanunida bolghan meqsiti insan'gha öz gunahini tonutup, Mesihning qutquzushigha mohtaj bolghanliqini bildürüshtin ibaret idi; shunga Xuda qanunni bergen waqtida Mesihning dunyagha kélishini közligenidi; (2) Mesih Özi Tewrat qanunini mukemmel emelge ashurdi, jümlidin Tewrat qanuni telep qilghan, shundaqla bésharet bergen gunahni yuyidighan qurbanliqni qildi; (3) Mesih Tewrat qanunini toluq emelge ashurghandin kéyin, étiqad qilghuchilar üchün uning héch telipi qalmidi (7:4ni körüng). Mezkur ayet bu menilirining hemmisini öz ichige alidu. ■ **10:4** Mat. 5:17; Ros. 13:38; 2Kor. 3:13; Gal. 3:24.

5 Chünki Tewrat qanunigha emel qilishtin kelgen heqqaniyliq heqqide Musa peyghember mundaq yazghan; «Qanunning emrlirige emel qilghanlar shu ishliridin hayatliq tapidu».□ ■
6 Lékin étiqadtin bolghan heqqaniyliq mundaq deydu: — «Könglüngde: — «Kim asman'gha chiqar?» (yeni «Kim Mesihni asmandin élip chüshürer?»)■
7 we yaki «Hang tégige kim chüsher?» (yeni «Mesihni ölümdin kim qayturar?») — démigin».□ ■
8 Emdi shu *heqqaniyliq* néme deydu? — «Söz-kalam sanga yéqindur, tilingda we dilingdidur!» — bu söz-kalam del biz jakarlaydighan étiqadning sözidur.□ ■
9 Démek, «Eysaning Reb ikenlikini aghzing bilen étirap qilsang we qelbingde Xudaning uni ölükler arisidin tirildürgenlikige ishenseng, qutquzulisen»!
10 Chünki insan qelbide étiqad qilish bilen heqqaniy qilinidu, éghizida étirap qilish bilen nijatqa érishidu.
11 Muqeddes yazmilarda déyilgendek; «Uninggha étiqad qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas». □ ■
12 Chünki bu jehette Yehudiylar bilen Gréklarning perqi yoq; her ikkisining Rebbi hemmining Rebbidur we Özige nida qilghanlarning hemmisige mol bayliqlirini ayimaydu. □ ■
13 Chünki: «Kimdikim Rebning namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu».□ ■
14 Lékin Rebge ishenmigen kishi qandaqmu Uninggha nida qilalisun? U toghruluq anglimighan kishi qandaqmu Uninggha ishensun? Xush xewer jakarlighuchi bolmisa, ular uni qandaqmu angliyalisun?
15 Shu jakarlighuchilar ewetilmigen bolsa, xush xewerni qandaqmu yetküzelisun? Muqeddes yazmilarda yézilghinidek: «Aman-xatirjemlik toghruluq xush xewerni, bext-saadet toghruluq xush xewerni yetküzgenlerning ayaghliri némidégen güzel-he!».□ ■
16 Biraq, xuddi Yeshaya *peyghemberning* «I Perwerdigar, bizning xewirimizge kimmu ishendi?» déginidek hemme adem xush xewerge itaet qilghan emes. □ ■

□ **10:5 «Qanunning emrlirige emel qilghanlar shu ishliridin hayatliq tapidu» —** «Law.» 18:5 we yene «Qan.» 4:1, 6:24. ■ **10:5** Law. 18:5; Ez. 20:11; Gal. 3:12. ■ **10:6** Qan. 30:12. □ **10:7 Lékin étiqadtin bolghan heqqaniyliq mundaq deydu: — Könglüngde: — «Kim asman'gha chiqar?» (yeni «Kim Mesihni asmandin élip chüshürer?») we yaki «Hang tégige kim chüsher?» (yeni «Mesihni ölümdin kim qayturar?») — démigin» —** (6-7-ayet) neqil keltürülgen ikki ayet: — «Qan.» 30:12-13 . Bu sirliq geplerning ajayib meniliri belkim mundaq: (1) «Kimmu asman'gha chiqar?» — «Kimmu Xudaning asman pelektek yuqiri telep qilghan heqqaniyliqigha yételisun?» dégenliktur. Lékin eger birsi: «Heqqaniyliqim mukemmel, «asman'gha chiqqandekmen»» dégen bolsa, bu dégini «Men Mesihke oxshash heqqaniy» dégen'ge barawer bolup, Xudaning Mesihte körsetken mukemmel heqqaniyliqigha ahanet qilghan bolidu. Bundaq déyishi beribir Mesihni özining peskesh «heqqaniyliqi»ning derjisige chüshürüp, «Mesihni asmandin chüshürmekchi» bolghini. (2) «Kimmu hangning tégige chüsher?» déyishi, bir kishi öz gunahining bedilini tölimekchi bolup dozaxta bir mezgil tursam andin gunahimdin xalas bolimen» démekchi bolghini; bu, Mesihning ölümide gunahimiz üchün jaza tartip bedel tölishining manga (shundaqla héchkimge) kériki yoq; mushundaq dégen kishi «Mesihni ölümdin kim qayturar» dégen bolidu, yeni «Mesihni ölüm yolidin qayturush kérek, uning ölüshi kéreksiz, exmiqane ishtur» dégüchi bolidu. Yighip éytqanda, héchkim özige tayinip Xudaning mukemmel heqqaniyliqigha yételmeydu; héchkim öz gunahi üchün özi bedel toliyelmeydu. ■ **10:7** Qan. 30:13 □ **10:8 «Söz-kalam sanga yéqindur, tilingda we dilingdidur!» —** «Qan.» 30:14. ■ **10:8** Qan. 30:12-14. □ **10:11 «Uninggha étiqad qilghuchining herbiri hergiz yerge qaritilmas» —** «Yesh.» 28:16. ■ **10:11** Yesh. 28:16; Rim. 9:33. □ **10:12 «Chünki bu jehette Yehudiylar bilen Gréklarning perqi yoq» —** démek, «bu jehette (Mesih arqiliq nijatqa érishishte) Yehudiylar bilen Yehudiy emeslerning perqi yoq». ■ **10:12** Ros. 15:9; Rim. 3:22. □ **10:13 «Kimdikim Rebning namini chaqirip nida qilsa qutquzulidu» —** «Yo.» 2:32. ■ **10:13** Yo. 2:32; Ros. 2:21. □ **10:15 «Aman-xatirjemlik toghruluq xush xewerni, bext-saadet toghruluq xush xewerni yetküzgenlerning ayaghliri némidégen güzel-he!» —** «Yesh.» 52:7, «Nah.» 1:15. Menisi belkim «xush xewer yetküzgenler kelgendek waqtida kelgen!» dégenni öz ichige alidu. Bezi kona köchürme yazmilarda «bext-saadet toghruluq xush xewerni...» dégen sözler tépilmaydu. ■ **10:15** Yesh. 52:7; Nah. 2:1. □ **10:16 «I Perwerdigar, bizning xewirimizge kimmu ishendi?» —** «Yesh.» 53:1. ■ **10:16** Yesh. 53:1; Yuh. 12:38.

17 Shunga étiqad xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Mesih toghruluq sözde anglitilidu.□
18 Lékin shuni soraymenki, ular shu xewerni anglimighanmidu? Elwette anglidi: —
«Ularning sadasi pütkül dunyagha,
Sözliri yer yüzining qerlirige yetti».□ ■
19 Yene shuni soraymenki, Israillar *shu xewerdin* waqip bolmighanmidu? Aldi bilen,
Musa *Israilgha* mundaq bésharet bergen: —
««Héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq silerde heset qozghaymen,
Nadan bir xelq arqiliq ghezipinglarni qozghaymen».□ ■
20 Kéyin, Yeshaya peyghember intayin yüreklik halda shu bésharetni bérip: —
«Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum,
Méni sorimighanlargha Özüm köründüm» — dédi.□ ■
21 Lékin, U Israillar heqqide: —
«Men kün boyi bu itaetsiz we tersa xelqqe qollirimni uzitip intilip keldim!» — deydu.□ ■

11

Xudaning Israil toghruluq meqsitining axirida emelge ashurulushi

1 Undaqta, shuni soraymenki: — Xuda Öz xelqidin waz kechtimu? Hergiz undaq emes!
Menmu Ibrahim ewladidin, Binyamin qebilisidin bolghan bir Israilghu! ■
2 Xuda aldin könglige pükken Öz xelqidin waz kechkini yoq. Muqeddes yazmilarda Ilyas
peyghember heqqide néme déyilgenliki silerge ayan emesmu? U Israillardin azar chékip
Xudagha yélinip: —□
3 «I Perwerdigar, ular Séning peyghemberliringni öltürüshti, qurban'gahliringni
chéqishti. Peqet özüm yalghuzla qaldim, ular yene méningmu jénimni almaqchi
bolushuwatidu», dégen.■

□ **10:17 «... étiqad xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Mesih toghruluq sözde anglitilidu» —** bezi kona köchürme yazmilar: «... étiqad xewerni anglashtin kélidu we shu xewer Xudaning sözide anglitilidu» déyilidu. □ **10:18 «Lékin shuni soraymenki, ular shu xewerni anglimighanmidu? Elwette anglidi...» —** bezi alimlar mushu yerdiki «ular»ni Israillarni körsitidu, dep qaraydu. Lékin kéyinki ayet alahide Israillarning «anglishi» toghruluq bolghachqa, «ular»ni dunyadiki barliq ademler, Yehudiylar we Yehudiy emeslernimu körsetse kérek, dep qaraymiz. Bu ayetni shundaq chüshinimizki, «Hemme adem anglighan; shunga, Yehudiy xelqimu choqum anglighan». **«Ularning sadasi pütkül dunyagha, sözliri yer yüzining qerlirige yetti» —** «Zeb.» 19:4. Zeburdiki bu sözler esli asmandiki nurluq jisimlar Xudaning ulughluqini barliq alemge ipadiligenliki toghruluq idi. Rosul Pawlus bu sözni neqil keltürüp Injildiki xush xewer dunyadiki her yerlerge yorutulup tarqitilmaqta, démekchi. ■ **10:18** Zeb. 19:4 □ **10:19 ««Héch xelq emes» bolghan bir xelq arqiliq silerde heset qozghaymen, nadan bir xelq arqiliq ghezipinglarni qozghaymen» —** «Qan.» 32:21. Démek, bashqa eller anglighan, qobul qilghan yerde, Israil choqum chüshen'gen. Israillar esli «nadan, bilimsiz, xudasiz» dep hésablighan Yehudiy bolmighan herqaysi yat millettin bolghan ishen'güchi kishilerning xush xewerge ishen'gechke «Xudaning yéngi xelqi» bolghanliqini, ularning bextini körüp heset qilidu, hetta ularga ghezeplinidu. Musa peyghemberning «héch xelq emes» dégen sözi kelgüsi zamanda hasil qilinidighan Mesihning jamaitini körsitidu. Ularning köpinchisi herqaysi milletlerdin kelgechke, birinchidin ular «bir xelq» yaki «bir el» bolalmaydu; ikkinchidin, ularning arisida Yehudiylar köp bolmaydu. Ular herxil kishilerdin terkib tapqachqa, Yehudiylar ularni «bir xelq» yaki «bir el» hésablimaydu hem «héch xelq emesler» dep qaraydu. ■ **10:19** Qan. 32:21. □ **10:20 «Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum, Méni sorimighanlargha Özüm köründüm» —** «Yesh.» 65:1. ■ **10:20** Yesh. 65:1. □ **10:21 «Men kün boyi bu itaetsiz we tersa xelqqe qollirimni uzitip intilip keldim!» —** «Yesh.», 65:2. ■ **10:21** Yesh. 65:2. ■ **11:1** Yer. 31:37; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5. □ **11:2 «Xuda aldin könglige pükken Öz xelqidin waz kechkini yoq» —** «Xuda aldin könglige pükken (bilgen) xelqi» — belkim: «Xuda hemmidin burun Öz xelqi bolush üchün tallighan xelq» dégen menide. ■ **11:3** 1Pad. 19:10,14.

4 Xudaning uninggha qayturghan kalami qandaq boldi? U: «Baalgha tiz pükmigen yette
ming ademni Özümge élip qaldim» — dégen.□ ■
5 Xuddi shuningdek, bügünki kündimu Xudaning shapaiti bilen *Israildin* Özi tallighan bir
«qaldi» bar.■
6 *Ularning tallinishi* shapaet bilen bolghan bolsa, undaqta özlirining ejir-emili bilen
bolghan emes. Emellerdin bolghan bolsa, shapaet shapaet bolmay qalatti.□ ■
7 Netijide qandaq boldi? Israillar izdiginige érishelmidi, lékin ulardin tallan'ghanlar
érishti. Qalghanlarning bolsa, köngülliri bixudlashturuldi.□ ■
8 Xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek: —
«Xuda ularning roh-qelbini ghepletke saldi,
Bügün'ge qeder közlirini körmes,
Qulaqlirini anglimas qildi».□ ■
9 Shuningdek Dawut *peyghembermu* mundaq dégen:
«Ularning dastixini özlirige qapqan we tuzaq bolup,
Ularni putlashturup, qilmishlirini öz béshigha chüshürsun!■
10 Közliri qarangghuliship, körelmisun;
Bellirini menggü ruslatmay püküldürgeysen!»□ ■

11 Undaqta, shunimu sorayki: *Israillar* yiqilip qaytidin turghuzulmasliqqa put-
lashqanmu?
Hergiz undaq emes! Lékin ularning téyilip itaetsizlik qilghanliqidin nijat yat elliklerge
yetküzüldi. Buningdin meqset Israillarni hesetke qozghashtin ibarettur. □
12 Emdi ularning téyilip itaetsizlik qilishi dunyagha asayishliq bexsh etken bolsa,
shundaqla ularning ziyan tartqini ellerni béyitqan bolsa, undaqta kelgüside ularning
hemmisining toluq nijatliqqa érishishi dunyagha téximu zor bext élip kelmemdu?!□

Yehudiy emeslar tekebburlashmasliqi kérek

□ **11:4 «Baalgha tiz pükmigen yette ming ademni özümge élip qaldim»** — «1Pad.» 19:10, 14. «Baal» bir but idi. «7000 adem», er kishilerni körsitidu. ■ **11:4** 1Pad. 19:18. ■ **11:5** Rim. 9:27. □ **11:6 «Xuddi shuningdek, bügünki kündimu Xudaning shapaiti bilen Israildin özi tallighan bir «qaldi» bar. Ularning tallinishi shapaet bilen bolghan bolsa, undaqta özlirining ejir-emili bilen bolghan emes. Emellerdin bolghan bolsa, shapaet shapaet bolmay qalatti»** — (5-6-ayet) Xuda Tewrattiki birnechche yerlerde «Sen Israilni shapaitim bilen tallighanmen» dégenidi (mesilen, «Qan.» 7:7ni körüng). Mushu yerde rosul Pawlus: Xuda shapaiti boyiche Israillar ichidin «bir qaldi»ni tallighan, deydu. Insan Xudaning yardimige érishishke pütünley layaqetsiz turup, Uningdin medetke érishse, mana bu «Xudaning shapaiti» bolidu. Xuda Israillarni ularning melum bir yaxshi yaki ulugh emilige qarap tallighan bolsa, undaqta Xudaning tallishi «shapaet»tin bolmighan bolatti. ■ **11:6** Qan. 9:4. □ **11:7 «Netijide qandaq boldi? Israillar izdiginige érishelmidi, lékin ulardin tallan'ghanlar érishti. Qalghanlarning bolsa, köngülliri bixudlashturuldi»** — démek, Israillar izdigen heqqaniyliqqa hemmisila érishelmigen emes; ularning ichidin Xudaning shapaeti bilen Xuda tallighan «qaldi»lar heqqaniyliqqa érishken. ■ **11:7** Rim. 9:31. □ **11:8 «Xuda ularning roh-qelbini ghepletke saldi, bügün'ge qeder közlirini körmes, qulaqlirini anglimas qildi»** — «Qan.» 29:4 hem «Yesh.» 29:10. ■ **11:8** Qan. 29:2; Yesh. 6:9; 29:10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26. ■ **11:9** Zeb. 69:22 □ **11:10 «Ularning dastixini özlirige qapqan we tuzaq bolup, ularni putlashturup, qilmishlirini öz béshigha chüshürsun! Közliri qarangghuliship, körelmisun; bellirini menggü ruslatmay püküldürgeysen!»** — (9-10-ayet) «Zeb.» 69:22-23. Bu, Dawut peyghemberning shundaqla Xudaning sözi, Dawutning (we shundaqla Mesihning) düshmenliri toghruluq éytilghan. Bu 69-küyning hemmisi Mesih toghruluq bésharettur. ■ **11:10** Zeb. 69:22-23 □ **11:11 «... Hergiz undaq emes! Lékin ularning téyilip itaetsizlik qilghanliqidin nijat yat elliklerge yetküzüldi. Buningdin meqset Israillarni hesetke qozghashtin ibarettur»** — yuqurida izahatta déginimizdek, Israillar Mesihke étiqad qilghan «yat eller»ning bextini körüp heset qilidu. □ **11:12 «Emdi ularning (Yehudiylarning) téyilip itaetsizlik qilishi dunyagha asayishliq bexsh etken bolsa, shundaqla ularning ziyan tartqini ellerni béyitqan bolsa...»** — «eller» — Yehudiy emesler, «yat eller».

13 Emdi siler elliklerge sözlewatimen; men elliklerge rosul süpitide békitilgendin kéyin,
wezipemni shan-shereplik dep ulughlaymenki, □ ■
14 janjigerlirim bolghanlarning hesitini qozghap, ularning bezilirini qutuldurarmen-
mikin dégen ümidte bolimen. □
15 Chünki ularning tashliwétilgenlikining netijisi dunyadiki ellerni Xuda bilen inaqlash-
turush bolsa, undaqta ularning qobul qilinishi ölümdin tirilish bolmay néme?
16 Hosuldin tunji bolup chiqqan xémirdiki kallek muqeddes hésablansa, pütün xémir
muqeddes dep hésablinidu. Derexning yiltizi muqeddes bolsa, shaxlirimu muqeddes
bolidu. □ ■
17 Zeytun derixining birnechche shéxi derweqe sunduriwétilgenidi, we sen yawa zeytun
köchiti bolup, ularning ornigha ulanding. Mana emdi derex yiltizidin ozuqluq élip, mol
shirnisidin behrimen bolghuchi bolghanikensen, □
18 emdi sunduruwétilgen ashu shaxlardin özüngni üstün qilip maxtanma. Maxtansang,
shuni untumighinki, sen yiltizni emes, yiltiz séni kötürüp quwwetlewatidu.
19 Sen emdi: «Shaxlar méning ulinishim üchün sunduriwétildi» — déyishing mumkin.
20 Toghra, ular étiqadsizliqtin sunduruldi; sen bolsang, étiqading bilen tik turisen; biraq
uningdin meghrurlanma, eksiche *Xudadin* qorq!
21 Chünki Xuda eyni waqtida bu derexning öz shaxlirini ayimighaniken, sénimu ayi-
masliqi mumkin. □
22 Mana, *bu ishlarda* Xudaning méhribanliqigha hemde qattiq qol ikenlikige qara. U
Öz yolidin yiqilip chüshkenlerge qattiq qol idi, lékin sanga (méhribanliqida dawamliq
tursangla) méhribanliq körsetmekte. Undaq bolmighanda, senmu késip tashlinisen.
23 *Yehudiylarmu* étiqadsizliqta ching turiwalmisa, eslidiki derexke ulinidu. Chünki Xuda
ularni qayta ulashqa qadirdur. ■
24 Chünki eger sen yawa zeytun derixidin késip élinip, tebiiy qanuniyetke xilap halda
baghdiki yaxshi zeytun derixige ulan'ghan yerde, eslidiki bu tebiiy shaxlarning öz
derixike ulinishi téximu mumkin'ghu?!

Xudaning méhribanliqi pütkül insan üchündur

□ **11:13 «siler elliklerge»** — démek, «siler Yehudiy emes bolghanlargha». **«men elliklerge rosul süpitide békitilgendin kéyin, wezipemni shan-shereplik dep ulughlaymenki, ...»** — oqurmenlerning éside barki, Xuda rosul Pawlusni (gerche u «Yehudiylarning Yehudiysi» bolsimu) Yehudiy emes bolghan el-milletlerge xush xewerni yetküzüshke alahide ewetken. ■ **11:13** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **11:14 «janjigerlirim bolghanlarning hesitini qozghap, ularning bezilirini qutuldurarmenmikin dégen ümidte bolimen»** — «janjigerlirim bolghanlar» grék tilida «méning etlirim bolghanlar» — özining Yehudiy xelqini körsitidu. □ **11:16 «Hosuldin tunji bolup chiqqan xémirdiki kallek muqeddes hésablansa, pütün xémir muqeddes dep hésablinidu. Derexning yiltizi muqeddes bolsa, shaxlirimu muqeddes bolidu»** — mushu yerde «muqeddes»ning birinchi menisi «Xudagha atalghan», shuning bilen «pak» dégen menide. Birinchi jümlining köchme menisi belkim «Eger Israillarning ejdadliri, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaquplar Xudagha atalghan bolsa, ularning perzentlirimu Xudagha atalghan bolidu» dégen bolushi mumkin. Töwendiki jümlilerde Pawlus Israilni bir «zeytun derixi»ke oxshitidu («Yer.» 11:16-19ni körüng). ■ **11:16** Chöl. 15:20 □ **11:17 «Zeytun derixining birnechche shéxi derweqe sunduriwétilgenidi, we sen yawa zeytun köchiti bolup, ularning ornigha ulanding»** — démisekmu, «zeytun derixi» Israilgha, «ulan'ghan yawa zeytun küchiti» Mesihge étiqad qilghan Yehudiy emeslerge, «zeytun derixining sunduruwétilgen shaxliri» bolsa Israillar arisidin Mesihke étiqad qilmighachqa, Xudaning bext-beriketliridin üzülüp qalghan Yehudiylargha wekil bolidu. **«Mana emdi derex yiltizidin ozuqluq élip, mol shirnisidin behrimen bolghuchi bolghanikensen,...»** — buning köchme menisi belkim: «Sen xuddi derexning yiltizidin ozuqluq élip, shirnisidin behrimen boluwatqan shéxidek, Xuda Ibrahimgha wede qilghan bexttin behrimen boluwatisen» dégenlik bolsa kérek. □ **11:21 «Xuda eyni waqtida bu derexning öz shaxlirini ayimighaniken»** — «bu derexning öz shaxliri» Yehudiylarni körsitidu, elwette. ■ **11:23** 2Kor. 3:16.

25 Qérindashlar, özünglarni üstün we eqilliq chaghlashtin saqlinishinglar üchün, wehiy
qilin'ghan shu sirdin xewersiz qélishinglarni xalimaymenki, ta *Xuda tallighan* Yehudiy
emeslerning sani toluqlan'ghuche, Israilning bir qismi tash yüreklikke qaldurulidu; □ ■
26 andin pütkül Israil qutquzulidu. Bu toghruluq muqeddes yazmilarda mundaq
yézilghan: —
«Qutquzghuchi Ziondin kélip,
Iplasliqni Yaquptin yoq qilidu.□ ■
27 Men ularning gunahlirini élip tashliwetkinimde,
Mana bu ular bilen tüzidighan ehdem bolidu».□ ■
28 Emdi xush xewer jehettin qarighanda, silerning bextinglar üchün Yehudiy xelqi
xush xewerge düshmen qilip békitilgen; biraq Xudaning tallishi jehettin qarighanda, ata-
bowilirimiz sewebidin söyülgendur.
29 Chünki Xuda Özi bergenlirini we chaqiriqini qayturuwalmaydu.
30 Siler elliklermu bir chaghlarda Xudagha itaet qilmighan bolsanglarmu, *Yehudiylarn-
ing* itaetsizlikining netijiside hazir rehim-shepqetke érishtinglar.
31 Yehudiylar bolsa itaet qilmay kéliwatidu; *Xudaning* buningdiki meqsiti, silerge
körsetken rehim-shepqet arqiliq ularnimu rehim-shepqetke érishtürüshtin ibarettur. □
32 Chünki Xuda pütkül insan'gha rehim-shepqet körsitish üchün, hemmeylenni itaetsiz-
likke solap qoydi. □ ■
33 — Ah! Xudaning danaliqi we ilim-hékmitining bibaha bayliqliri hem hésabsiz
chongqurluqi!
Uning hökümilirining tégige yetkili bolmas!
Uning yolliri izdep tépishtin shunche yiraqtur!
34 «Kimmu Perwerdigarning oy-muddialirini chüshinip yetti?
Kimmu Uninggha meslihetchi bolalidi?»□ ■
35 «Uninggha kim awwal bir nerse bérip,
Kéyin uni qayturup ber déyelidi?».□ ■
36 Chünki barliq mewjudatlar Uningdin kelgen,
U arqiliq mewjut bolup turidu,
Xem Uning üchün mewjut bolup turidu.
Barliq shan-sherep ebedgiche Uninggha bolghay! Amin.■

12

Étiqadchining özini Xudagha atishi

□ **11:25 «özünglarni... eqilliq chaghlashtin saqlinishinglar üchün...»** — grék tilida «özünglarni üstün we eqilliq chaghlashlardin saqlinishinglar üchün...» déyilidu. Yehudiy emesler Yehudiylarning ehwaligha qarap: «Biz qutulduq, ular Xudaning leniti astida qalidu» dep tekebburlishishi mumkin. ■ **11:25** Luqa 21:24. □ **11:26 «Qutquzghuchi Ziondin kélip, iplasliqni Yaquptin yoq qilidu»** — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri Israilni körsitidu. Bésharet «Yesh.» 59:20, 21ni körüng. ■ **11:26** Zeb. 14:7; Yesh. 27:9; 59:20; Yer. 31:31, 32, 33, 34; 2Kor. 3:16; Ibr. 8:8; 10:16. □ **11:27 «...Men ularning gunahlirini élip tashliwetkinimde, mana bu ular bilen tüzidighan ehdem bolidu»** — 26-27-ayettiki bésharet sözliri «Yesh.» 59:20, 21, 27:9tin we «Yer.» 31:33-34tin neqil keltürülgen. ■ **11:27** Yesh. 59:20, 21; Dan. 9:24 □ **11:31 «Yehudiylar bolsa itaet qilmay kéliwatidu; Xudaning buningdiki meqsiti, silerge körsetken rehim-shepqet arqiliq ularnimu rehim-shepqetke érishtürüshtin ibarettur»** — démek, yuqirida izahlighinimizdek, Yehudiylar Yehudiy bolmighan ishen'güchilerning bextige qarighachqa, özliri towa qilip Mesihni qobul qilsun. □ **11:32 «Chünki Xuda pütkül insan'gha rehim-shepqet körsitish üchün, hemmeylenni itaetsizlikke solap qoydi»** — «hemmeylen» Yehudiylar we Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **11:32** Gal. 3:22. □ **11:34 «Kimmu Perwerdigarning oy-muddialirini chüshinip yetti? Kimmu Uninggha meslihetchi bolalidi?»** — «Yesh.» 40:13. ■ **11:34** Yesh. 40:13; 1Kor. 2:16. □ **11:35 «Uninggha kim awwal bir nerse bérip, kéyin uni qayturup ber déyelidi?»** — «Ayup» 41:11. ■ **11:35** Ayup 41:3. ■ **11:36** Pend. 16:4; 1Kor. 8:6.

1 Shunga, ey qérindashlar, Xudaning rehimdilliqi bilen silerdin shuni ötünimenki, téninglarni muqeddes, Xudani xursen qilidighan, tirik qurbanliq süpitide Uninggha béghishlanglar. Mana bu silerning *Xudagha* qilidighan heqiqiy ibaditinglardur. □ ■
2 Bu dunyaning qélipigha kirip qalmanglar, belki oy-pikringlarning yéngilinishi bilen özgertilinglar; undaq qilghanda Xudaning yaxshi, qobul qilarliq we mukemmel iradisining néme ikenlikini ispatlap bileleysiler.□ ■
3 Manga ata qilin'ghan shapaetke asasen herbiringlargha shuni éytimenki, özünglar toghruluq özenglarda bar bolghinidin artuq oylimay, belki Xuda herbiringlargha teqsim qilghan ishenchning miqdarigha asasen salmaqliq bilen özünglarni dengsep körünglar.■
4 Chünki ténimiz köpligen ezalardin terkib tapqan hemde herbir ezayimizning oxshash bolmighan roli bolghandek,■
5 bizmu köp bolghinimiz bilen Mesihte bir ten bolup bir-birimizge baghlinishliq eza bolimiz.■
6 Shuning üchün bizge ata qilin'ghan méhir-shepqet boyiche, herxil rohiy iltipatlirimizmu bar boldi. Birsige ata qilin'ghan iltipat wehiyni yetküzüsh bolsa, ishenchisining dairiside wehiyni yetküzsun;■
7 bashqilarning xizmitini qilish bolsa, xizmet qilsun; telim bérish bolsa, telim bersun;■
8 righbetlendürüsh bolsa, righbetlendürsun; sediqe bérish bolsa, merdlik bilen sediqe bersun; yéteklesh bolsa, estayidilliq bilen yéteklisun; xeyrxahliq körsitish bolsa, xushalxuramliq bilen qilsun.■
9 Méhir-muhebbitinglar saxta bolmisun; rezilliktin nepretlininglar, yaxshiliqqa ching baghlininglar;
10 Bir-biringlarni qérindashlarche qizghin méhir-muhebbet bilen söyünglar; bir-biringlarni hörmetlep yuqiri orun'gha qoyunglar. □ ■
11 Intilishinglarda érinmenglar, roh-qelbinglar yalqunlap köyüp turup, Rebke qullarche xizmet qilinglar.□
12 Ümidte bolup shadlinip yürünglar; musheqqet-qiyinchiliqlargha sewr-taqetlik bolunglar; duayinglarni herqandaq waqitta toxtatmanglar. ■
13 Muqeddes bendilerning éhtiyajidin chiqinglar; méhmandostluqqa intilinglar; ■
14 Silerge ziyankeshlik qilghuchilargha bext tilenglar; peqet bext tilenglarki, ularni qarghimanglar. ■
15 Shadlan'ghanlar bilen bille shadlininglar; qayghurup yighlighanlar bilen bille qayghurup yighlanglar.
16 Bir-biringlar bilen inaq ötüp oxshash oy-pikirde bolunglar; neziringlarni üstün qilmanglar, belki töwen tebiqidiki kishiler bilen bérish-kélish qilinglar. Özünglarni danishmen dep chaghlimanglar. ■

□ **12:1 «Mana bu silerning Xudagha qilidighan heqiqiy ibaditinglardur»** — «heqiqiy ibaditinglar» grék tilida yene «yolluq, orunluq, tégishlik, eqilge muwapiq xizmet» dégen menilerni öz ichige alidu. ■ **12:1** Rim. 6:13,16; 1Pét. 2:5. □ **12:2 «Bu dunyaning qélipigha kirip qalmanglar»** — bashqa birxil ipadilesh shekli: — «bu dunyaning éqimlirigha egiship yürmenglar». Eyni sözler «bu dunyadiki qélipqa shekillendürülmenglar». ■ **12:2** Ef. 5:17; 1Tés. 4:3; 1Yuh. 2:15. ■ **12:3** Rim. 1:5; 1Kor. 12:11; Ef. 4:7. ■ **12:4** 1Kor. 12:27; Ef. 1:23; 4:16; 5:23; Kol. 1:24. ■ **12:5** 1Kor. 12:4; 2Kor. 10:13; 1Pét. 4:10. ■ **12:6** 1Kor. 12:4. ■ **12:7** 1Kor. 12:10; 1Pét. 4:10, 11. ■ **12:8** Qan. 15:7; Mat. 6:1, 2, 3; 2Kor. 9:7. □ **12:10 «bir-biringlarni hörmetlep yuqiri orun'gha qoyunglar»** — bu sözning: «bir-biringlargha hörmet körsitishte birinchi bolunglar», «bir-biringlargha bes-beste hörmet körsitinglar» dégen bashqa bir menisi bar. Rosul belkim qesten ikki menisini teng ishletken bolushi mumkin. ■ **12:10** Ef. 4:2; Fil. 2:3; 1Pét. 5:5; Ibr. 13:1; 1Pét. 1:22; 2:17. □ **12:11 «roh-qelbinglar yalqunlap köyüp turup,...»** — «Muqeddes Rohta, Muqeddes Roh arqiliq qizghin bolup...» yaki «öz rohingda qizghin bolup...» dégen menilerning qaysisini bildüridighanliqigha birnéme démek tes. Emeliyette nijatta Muqeddes Roh ishen'güchining rohi bilen bir bolup, u arqiliq ishleydu, shunga bu ikki mene arisida chong perq yoq. ■ **12:12** Luqa 18:1; Rim. 15:13; Ef. 6:18; Kol. 4:2; 1Tés. 5:16,17; Ibr. 10:36; 12:1; Yaq. 5:7 ■ **12:13** 1Kor. 16:1; Ibr. 13:2; 1Pét. 4:9. ■ **12:14** Mat. 5:44; 1Kor. 4:12. ■ **12:16** Pend. 3:7; Yesh. 5:21; Rim. 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8.

17 Héchkimning yamanliqigha yamanliq bilen jawab qayturmanglar. Barliq kishining aldida ishliringlar peziletlik bolushqa köngül qoyunglar.□ ■
18 Imkaniyetning bariche köpchilik bilen inaq ötünglar; ■
19 intiqam almanglar, i söyümlüklirim; uni Xudagha tapshurup Uning ghezipige yol qoyunglar, chünki *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: «Perwerdigar deyduki, intiqam Méningkidur, *yamanliq* Men qayturimen». □ ■
20 Shunga eksiche «Düshmining ach bolsa, uni toydur, ussighan bolsa, qandur. Bundaq qilish bilen «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen». □ ■
21 Yamanliq aldida bash egmenglar, belki yamanliqni yaxshiliq bilen yénginglar.

13

Hökümet aldidiki mes'uliyitimiz

1 Hemme adem özlirini idare qilghuchi hoquq igilirige boysunsun. Chünki Xuda tiklimigen hökümet yoq; qaysi hoquq-hökümet mewjut bolsila Xuda teripidin tiklen'gendur.■
2 Shuning üchün, hoquq-hökümetke qarshiliq qilghuchi kishi Xudaning orunlashturushigha qarshiliq qilghan bolidu. Qarshiliq qilghuchilar soraqqa tartilidu□
3 (chünki hökümranlar yaxshiliq qilghuchilargha emes, belki yamanliq qilghuchilargha qorqunch keltüridu). Hökümranlardin qorqushni xalimaymen déseng, undaqta yaxshi emel qil. U chaghda hökümet teripididin teriplinisen.
4 Chünki hökümranlar séning menpeiting üchün Xudaning xizmetchisidur. Lékin yamanliq qilsang, uningdin qorqushung kérek! *Hökümran* qilichni bikargha ésiwalmaydu, u yamanliq qilghuchigha Xudaning ghezipini körsitidighan jaza bergüchi süpitide Xudaning xizmetchisidur.
5 Shuning üchün, hökümranlargha boysunush kérek. Bu, peqet jazalinishtin saqlinish üchünla emes, belki pak wijdanliq bolush üchündur.
6 Mushu sewebtinmu baj tapshurunglar; hökümranlar bolsa, Xudaning mexsus bu ishlarni bashqurushqa békitken xizmetkarliridur.
7 Herkimge öz tégishlik heqqini tölenglar; ghelle-paraq tapshuruwalghuchigha ghelle-paraqni, baj yighquchilargha bajni tapshurunglar; éhtiramgha tégishlik bolghanlargha éhtiram qilinglar, hörmet qilishqa tégishlik bolghanni hörmet qilinglar.

Bashqilar aldidiki mes'uliyitimiz

8 Bir-biringlarni söyüshtin bashqa, héchkimge héchnersidin qerzdar bolmanglar. Chünki bashqilarni söygen kishi Tewrat qanunining telipini emelge ashurghan bolidu.■

□ **12:17 «Barliq kishining aldida ishliringlar peziletlik bolushqa köngül qoyunglar»** — bashqa birxil terjimisi: «Köpchilik yaxshi dep qarighan ishlarni köngül qoyup qilinglar». ■ **12:17** Pend. 20:22; Mat. 5:39; 1Kor. 6:7; 2Kor. 8:21; 1Tés. 5:15; 1Pét. 2:12. ■ **12:18** Mar. 9:50; Ibr. 12:14. □ **12:19 «Perwerdigar deyduki, intiqam Méningkidur, yamanliq Men qayturimen»** — «Qan.», 32:35. ■ **12:19** Qan. 32:35; Mat. 5:39; Luqa 6:29; Ibr. 10:30. □ **12:20 «Düshmining ach bolsa, uni toydur, ussighan bolsa, qandur. Bundaq qilish bilen «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen»** — («Pend.» 25:21-22). «Uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» dégen menisi: «uni qattiq uyaldurisen». Bu ibare Misirdiki kona bir adetni körsitidu. Ademning towa qilghanliqini bildürüsh üchün béshida bir siwet choghni kötürüp mangatti. Shunga «uning béshigha kömür choghini toplap salghan bolisen» dégini, uning towa qilishigha yardem béreleysen» «wijdanini oyghitisen» dégenliktur. ■ **12:20** Pend. 25:21-22; Mat. 5:44. ■ **13:1** Pend. 8:15; Dan. 4:29; Tit. 3:1; 1Pét. 2:13. □ **13:2 «Shuning üchün, hoquq-hökümetke qarshiliq qilghuchi kishi Xudaning orunlashturushigha qarshiliq qilghan bolidu. Qarshiliq qilghuchilar soraqqa tartilidu»** — bundaq jaza Xuda teripidin yaki hökümet teripidin kelgenlikini rosul démeydu, biraq mushu yerde belkim hökümet teripidin bolushi mumkin. ■ **13:8** Gal. 5:14; 1Tim. 1:5.

9 Chünki «zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, nepsaniyetchilik qilma» dégen perhizler we bulardin bashqa herqandaq perzlermu, «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen bu emrge yighinchaqlan'ghan. ■
10 Méhir-muhebbetke bérilgen *kishi* öz yéqinigha héchqandaq yamanliq yürgüzmeydu; shuning üchün, méhir-muhebbet Tewrat qanunining telipini emelge ashurghuchidur.
11 Hazirqi waqitning jiddiyliqini bilip, shularni qilinglar. Chünki biz üchün alliqachan uyqudin oyghinish waqit-saiti yétip keldi. Chünki deslepki étiqad qilghan waqtimizgha nisbeten nijatimiz téximu yéqinlap qaldi. ■
12 Kéche ötüshke az qaldi, kündüz yéqinlashti. Shunga, qarangghuluqning ishlirini tashlap, yoruqluqning qoral-yaraqlirini kiyeyli. ■
13 Kündüzge muwapiq diyanetlik hayat kechüreyli, eysh-ishret we sharabxorluqqa, zina we keyp-sapagha, jédel-majira we hesetxorluqqa bérilmeyli; ■
14 eksiche özünglargha Reb Eysa Mesihni kiyiwélinglar we gunahkar ettiki arzu-heweslerni qandaq qandurushni héch oylimanglar.■

14

Qérindashlar üstidin höküm qilmanglar

1 Étiqadi ajizlarni qobul qilinglar, lékin ular bilen pikirde talash-tartish qilmanglar. □
2 Birsi herqandaq yémeklikni yéyishke bolidighinigha ishinidu; lékin yene étiqadi ajiz birsi peqet köktatlarnila yeydu.■
3 Herqandaq yémekliklerni yeydighan kishi yémeydighan kishini kemsitmisun; hemde *bezi nersini* yémeydighan kishi herqandaq yémekliklerni yeydighan kishi üstidin höküm qilmisun. Chünki Xuda uni qobul qilghan.
4 Bashqa birsining xizmetkari üstidin höküm qilghuchi sen kim iding? Xizmetkarning tik turushi yaki yiqilip kétishige peqetla öz xojayini mes'uldur. Hemde *shu xizmetkarmu* tik turidighan qilinidu — chünki *xujayini* Reb uni tik turghuzushqa qadirdur.■
5 Melum birsi melum bir künni yene bir kündin üstün köridu, yene birsi hemme künni oxshash dep qaraydu. Herkim özining közqarishigha toluq ishenchi bolsun.□ ■
6 Melum künni qedirleydighan kishi buning bilen Rebbining hörmitide uni qedirleydu. Bir nersini yeydighan kishimu Rebbining hörmitide yeydu, chünki u öz rizqi üchün Xudagha teshekkür éytidu. Melum nersini yémeydighan kishi yémeydighanliqi bilen özining Rebbining hörmitide yémeydu, umu shundaqla Xudagha teshekkür éytidu.■
7 Chünki héchqaysimiz özimiz üchün yashimaymiz we héchqaysimiz özimiz üchün ölmeymiz;■

■ **13:9** Mis. 20:13-17; Law. 19:18; Qan. 5:17-19; Mat. 19:18; 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. ■ **13:11** Ef. 5:14; 1Tés. 5:6. ■ **13:12** Kol. 3:8; 1Tés. 5:5. ■ **13:13** Luqa 21:34; 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Fil. 4:8; 1Tés. 4:12; 5:6; Yaq. 3:14. ■ **13:14** Gal. 3:27; 1Pét. 2:11. □ **14:1 «Étiqadi ajizlarni qobul qilinglar, lékin ular bilen pikirde talash-tartish qilmanglar» —** eyni zamanda Eysa Mesihke étiqad qilghuchilar Yehudiylardin hem herxil gheyriy din'gha egeshkenlerdin chiqqan Yehudiy emesler idi. Ularning köp qisimlirida eslide «Xudani xursen qilish» üchün yémek-ichmeklik jehette küchlük qaidiler bar idi. Lékin, xush xewer bilen yetküzülgen wehiyler boyiche, Xuda dunyadiki barliq ozuqluq nersilerni yaratqandin kéyin, étiqadchilar ularni yéyishke bolidu (mesilen, «Mar.» 7:18-23ni körüng). Biraq bir qisim étiqadchilar bu yéngi erkinlikni toluq chüshenmigen yaki uninggha ishenmigen bolsa, kona adetliri boyiche yashashni dawam qilatti. Shuning bilen Pawlus ularni «étiqadi ajizlar» dep atidi. Qiziq bir yéri shuki, «étiqadi ajiz» ademning bezi intayin küchlük pikirliri bolushi mumkin! ■ **14:2** Pend. 15:7 ■ **14:4** Yaq. 4:12. □ **14:5 «Melum birsi melum bir künni yene bir kündin üstün köridu, yene birsi hemme künni oxshash dep qaraydu. Herkim özining közqarishigha toluq ishenchi bolsun» —** étiqadchilarning bir qismi Yehudiy bolup, ular yenila Tewratta belgilen'gen, Yehudiylar ötküzüp kelgen héyt-bayramlarni tutushqa, bolupmu «shabat küni» (dem élish küni, yeni shenbe küni)ni tutushqa adetlen'gen, shundaqla bularni burunqidek dawamlashturush kérek, deytti. ■ **14:5** Gal. 4:10; Kol. 2:16. ■ **14:6** 1Kor. 10:31; 1Tim. 4:3. ■ **14:7** 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Tés. 5:10; 1Pét. 4:2.

8 Belki eger yashisaq, Rebbimiz üchün yashaymiz; ölsek, Rebbimiz üchün ölimiz. Shuning üchün yashisaqmu, ölsekmu Rebbimizge mensupturmiz.
9 Chünki Mesihning ölüshi we tirilishi del shu meqset bilen boldiki, Uning ölüklerning hem tiriklerning Rebbi bolushi üchündur.
10 Undaqta, sen néme üchün qérindishing üstidin höküm qilisen? Yaki néme üchün qérindishingni mensitmeysen? Chünki hemmimiz Xudaning soraq texti aldida turishimiz kérek bolidu. □ ■
11 Chünki *muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: —
«Perwerdigar deyduki: —
Öz hayatim bilen qesem ichimenki,
Manga barliq tizlar püküldu,
Barliq tillar Méni étirap qilip medhiye oquydu».□ ■
12 Shunga, herbirimiz Xuda aldida özimiz toghruluq hésab bérimiz.■

Ajiz qérindishinglarni Xuda yolidin chetnitip qoymanglar

13 Shuning üchün, bir-birimizning üstidin höküm qilghuchi ikkinchi biri bolmayli. Buning ornigha shundaq höküm-qarargha kélinglarki, herqandaq qérindashqa gunahqa yiqitidighan bir nersini yaki tuzaqni qoymasliq kérek. ■
14 Rebbimiz Eysada bolghanliqimdin shuninggha qet'iy ishendürülüp bilimenki, herqandaq nerse özlikidin haram emestur; lékin bir nersini haram dep qarighan kishi üchün, u uninggha haramdur. ■
15 Eger yémekliking tüpeylidin qérindishingni azabqa qoyghan bolsang, méhir-muhebbet yolida mangmighan bolisen. Mesih uning üchün Öz jénini pida qilip ölgen, bu *qérindishingni* yémekliking bilen nabut qilma!■
16 Emdi siler yaxshi dep qarighan ishlarning yaman déyilishige sewebchi bolup qalmanglar.
17 Chünki Xudaning padishahliqi yémek-ichmekte emes, belki Muqeddes Rohta bolghan heqqaniyliq, inaqliq-xatirjemlik we shadliqtidur. ■
18 Bularda yashap Mesihke xizmet qilghuchi kishi Xudani xursen qilidu we insanlarning teriplishige sazawer bolidu.
19 Shuning üchün özimizni inaqliqni ilgiri süridighan we bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan ishlargha atayli. □
20 Yémeklikni dep Xudaning ejrini nabut qilmanglar. Hemme nerse derweqe halaldur; biraq birsi yégini bilen *étiqadida* putlashsa, u uninggha yaman hésablinidu. □ ■

□ **14:10 «Chünki hemmimiz Xudaning soraq texti aldida turishimiz kérek bolidu» —** «soraq texti» adette Rim impériyeside herbir sheherning chong meydanida bolatti. Yerlik emeldarlar muhim hökümlerni yaki élanlarni chiqirish üchün uningda olturatti. Xudaning «soraq texti» yaki «höküm chiqirish texti» aldida bolidighan soraq belkim **ishen'güchilerning** emellirining üstidin höküm chiqirish üchünla bolidu («2Kor.» 5:10ni körüng). ■ **14:10** Mat. 25:31; 2Kor. 5:10. □ **14:11 «Perwerdigar deyduki: — Öz hayatim bilen qesem ichimenki, Manga barliq tizlar püküldu, barliq tillar Méni étirap qilip medhiye oquydu» —** «Yesh.» 45:23. ■ **14:11** Yesh. 45:23; 49:18; Fil. 2:10. ■ **14:12** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. ■ **14:13** 1Kor. 10:32; 2Kor. 6:3. ■ **14:14** Mat. 15:11; Ros. 10:15; 1Kor. 8:4; 1Tim. 4:4. ■ **14:15** 1Kor. 8:11. ■ **14:17** 1Kor. 8:8. □ **14:19 «Shuning üchün özimizni inaqliqni ilgiri süridighan we bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan ishlargha atayli» —** «bir-birimizning étiqadini qurup chiqidighan» eyni tékiste «bir-birimizni qurup chiqidighan» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu muhim ibarining menisi toghruluq «kirish söz»imizni körüng. □ **14:20 «biraq birsi yégini bilen étiqadida putlashsa, u uninggha yaman hésablinidu» —** bashqa birxil terjimisi: «biraq birsi yése we shunglashqa bashqilarni (iman, wijdan teripide) putlashtursa, bu ish uninggha yaman bolidu». ■ **14:20** Tit. 1:15.

21 Shuning üchün gösh yéyish, sharab ichish, shundaqla bashqa herqandaq ishlarni
qilishing qérindishingni gunahqa téyilduridighan, azabqa qoyidighan yaki uni ajizlash-
turidighan bolsa, bularni qilmighining tüzük. □ ■
22 Séning *melum bir ishni qilishqa* ishenching barmu? Emdi bu ishench Xuda bilen séning
arangdiki ishtur. Özi qiliwatqan ishni toghra dep qarighan, shuningdin wijdanimu
eyibke buyrulmighan kishi némidégen bextlik-he!
23 Lékin *yémekliktin* gumanlinip turup yene shuni yégen kishi eyibke buyrulidu, chünki
buni ishench bilen yémigen. Ishenchtin bolmighan herqandaq ish gunahtur.■

15

Özimizni qanaetlendürüshnila oylimayli

1 Emdi étiqadimiz küchlük bolghan bizler özimizni qanaetlendürüshnila oylimay, belki
étiqadi ajizlarningmu ajizliqlirini kötürishimiz kérek.■
2 Herbirimiz öz yéqinimizning étiqadini qurup chiqishi üchün, uning bext-berikitini közlep,
uni xursen qilishqa intileyli.
3 Chünki hetta Mesihmu Özini qandurushni oylimighanidi. Bu toghrisida muqeddes
yazmilarda mundaq pütülgen: «Sen *Xudani* haqaret qilghanlarning haqaretliri Méning
üstümge chüshti».□ ■
4 Chünki burunda *wehiy bilen* pütülgen yazmilardiki herqaysi sözler bizge ögitish üchün
yézilghan bolup, meqsiti muqeddes kitablardin kelgen sewr-taqet we ilhambexsh ar-
qiliq bizde azru-ümidning bolushi üchündur.■
5 Emdi sewr-taqet we ilhambexshning Igisi Xuda silerni Mesih Eysani ülge qilip, özara
bir oy-niyetke keltürgey;■
6 buning bilen siler Xudani, yeni Rebbimiz Eysa Mesihning Atisini bir jan bir dil bilen
bir éghizdin ulughlighaysiler.

Bir-biringlarni qobul qilinglar

7 Shunga, Mesih silerni qobul qilip, Xudagha shan-sherep keltürginidek, silermu bir-
biringlarni qobul qilinglar.□
8-9 Chünki silerge shuni éytimenki, Eysa Mesih Xudaning ata-bowilargha bergen
wedilirini ispatlash üchün, shu arqiliq ellermu Xudaning rehim-shepqitini körüp uni
ulughlishi üchün, xetne qilin'ghanlargha Xudaning heqiqitini yetküzgüchi xizmetkar
süpitide teyinlendi. Bu xuddi *muqeddes yazmilarda*: —
«Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen,

□ **14:21 «azabqa qoyidighan yaki uni ajizlashturidighan» —** bezi kona köchürmilerde mushu sözler tépilmaydu.
■ **14:21** 1Kor. 8:13. ■ **14:23** Tit. 1:15. ■ **15:1** 1Kor. 9:22; Gal. 6:1 □ **15:3 «Sen Xudani haqaret qilghanlarning haqaretliri Méning üstümge chüshti» —** («Zeb.» 69:9). ■ **15:3** Zeb. 69:7-9; Yesh. 53:4, 5. ■ **15:4** Rim. 4:23, 24. ■ **15:5** Rim. 12:16; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ **15:7 «Mesih silerni qobul qilip, Xudagha shan-sherep keltürginidek, silermu bir-biringlarni qobul qilinglar» —** bashqa birxil terjimisi: «Mesih silerni qobul qilghandek, silermu bir-biringlarni qobul qilip Xudagha shan-sherep keltürünglar». Emeliyette bu menisimu bizning terjimimizdin chiqidu.

We Séning namingni küyleymen» — dep yézilghanidi.□ ■
10 We U yene: —
«Ey eller,
*Xuda*ning xelqi bilen bille shad-xuram bolunglar!» — deydu.□ ■
11 We yene U: —
«Ey barliq eller, Perwerdigarni medhiyilenglar,
Ey pütkül qowmler, Uni ulughlanglar!» — deydu.□ ■
12 Yene, Yeshaya *peyghembermu* mundaq deydu: —
«Yessening yiltizi bolghan kishi meydan'gha chiqidu,
Ellerge hakimliq qilidighan zat ornidin turidu;
Eller derweqe Uninggha ümid baghlaydu».□ ■
13 Emdi ümidning Igisi Xuda Özige ishiniwatqanliqinglardin qelbinglarni toluq shad-xuramliq we tinch-xatirjemlikke toldurghay, shuning bilen Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen ümidke tolup tashqaysiler.□

Pawlusning rosulluq xizmiti toghrisida

14 I qérindashlirim, könglünglarning méhribanliq bilen tolghanliqigha, mol bilimler bilen toluq bézelgenlikige, shundaqla bir-biringlargha özara jékilep béreleydighanliqinglarghimu qayilmen.
15 Shundaq bolsimu, Xuda manga ata qilghan shapaet tüpeylidin men silerge bir qisim tereplerdin nechche ishlarni eslitip qoyushqa sel jür'etlik bolup ushbu xetni yazmaqtimen.
16 Shu shapaet bilen men Xudaning xush xewirini yetküzüp kahindek Uning ibaditini hemme yerde wujudqa keltürüsh xizmitide *Yehudiy emes* ellerge Mesih Eysaning xizmetkari bolup teyinlendim. Bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip, Xudani xursen qilidighan qur-

---

□ **15:8-9 «Eysa Mesih Xudaning ata-bowilargha bergen wedilirini ispatlash üchün» —** «Xudaning ata-bowilargha bergen wediliri» Xuda Ibrahim, Ishaq, Yaqup, Yüsüp, Musa peyghember we bashqa peyghemberlerge yetküzgen wediliri dégenlik. **«shu arqiliq ellermu Xudaning rehim-shepqitini körüp uni ulughlishi üchün...» —** «eller» mushu yerde yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. **«Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen...» —** «eller» yene mushu yerde yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. **«Shunga Sanga eller arisida medhiye oquymen, we Séning namingni küyleymen» —** («Zeb.» 18:49. Bu bésharette Mesih Öz Rohi arqiliq Dawut peyghemberning aghzidin sözleydu. Pawlus bu muhim gepliri (8-9-ayetler) arqiliq Yehudiy emesler we Yehudiylarning bir-birini qobul qilishini dewet qilidu; chünki Mesih Eysa Özi Yehudiylar («xetne qilin'ghanlar»)gha xizmetkar teyinlendi hem shuningdek Yehudiy emesler («yat eller»)ning Xudani medhiyilishige bashlamchiliq qilidu; démek, Mesih ikki terepning xizmitide bolghandin kéyin, némishqa siler Yehudiylar we Yehudiy emesler kichik péilliq bilen Uning ulugh ülgisige egiship bir-biringlarni qobul qilmaysiler? ■ **15:8-9** 2Sam. 22:50; Zeb. 18:49-50. □ **15:10 «We U yene: ... deydu» —** bu we kéyinki ayettiki «U» Mesihdur. Mushu ayettiki bésharetler Uning Özining peyghemberlerning aghzi arqiliq éytqan sözliridur. 15-ayettiki izahatni körüng. **«Ey eller» —** «eller» yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. **«Ey eller, Xudaning xelqi bilen bille shad-xuram bolunglar!» —** «Qan.» 32:43. ■ **15:10** Qan. 32:43. □ **15:11 «Ey barliq eller, Perwerdigarni medhiyilenglar, ey pütkül qowmler, Uni ulughlanglar!» —** («Zeb.» 117:1) — bu ayet we yuqiriqi neqil keltürülgen ikki ayette, Mesih (dunyagha kélishtin burun) peyghemberlerning aghzidin bésharet bérip, kelgüside Yehudiy emesler bilen Özi tallighan xelqi bille Xudagha ibadet qiliship, Uning xizmitide bille bolushidighanliqini aldin'ala éytidu. ■ **15:11** Zeb. 117:1. □ **15:12 «Yessening yiltizi bolghan kishi meydan'gha chiqidu, ellerge hakimliq qilidighan zat ornidin turidu; eller derweqe Uninggha ümid baghlaydu» —** («Yesh.» 11:10) Mesih toghruluq yene bir bésharet. Yesse bolsa, Dawut peyghemberning atisi idi. Biraq uning ewladi Mesih, yeni «uning yiltizi»dur. ■ **15:12** Yesh. 11:10; Weh. 5:5; 22:16. □ **15:13 «ümidning Igisi Xuda...» —** eyni söz «ümidning Xudasi...».

banliqtek Uning qobul qilishigha layiq bolushi üchündur. □
17 Shuning üchün Mesih Eysada bolghanliqimdin Xudaning manga tapshurghanliridin
pexirlinimen.
18-19 Chünki ellerning Xudagha itaet qilishi üchün Mesihning manga qildurghanliridin
bashqa héchnémini tilgha élishqa heddim emes. Söz we emeller arqiliq, alametlik
möjiziler we karametler arqiliq, Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen Yérusalémdin bash-
lap Illirikon ölkisgiche aylinip hemme yerde Mesihning xush xewirini toluq jakarlidim.
20 Shundaq qilip bashqilar salghan ulning üstige bina salmasliq üchün, ezeldin Mesihn-
ing nami anglanmighan yerlerde bu xush xewerni jakarlashqa intilip keldim.
21 Bu toghrisida *muqeddes yazmilarda* éytilghinidek: —
«Uningdin xewersiz bolghanlar Uni köridu,
Anglimighanlar anglap chüshinidu». □ ■

Pawlusning Rimgha bérish pilani

22 Mana, shu *xizmetlirim* sewebidin yéninglargha bérishni köp qétim oylighan bolsammu,
lékin tosulghulargha uchrap baralmidim. ■
23-24 Lékin hazir mushu etraplarda *xush xewer yetküzülmigen* yerler manga
qalmighanliqtin, hemde köp yillardin béri silerni yoqlap bérish arzuyum bolghanliqtin,
Ispaniyege bérishimda silernimu yoqlap ötmekchimen. Sepirimde aldi bilen siler
bilen körüshüp, bir mezgil hemrahliqinglardin toluq xushallinip, andin silerning
yardiminglarda sepirimni dawamlashturushumni ümid qilimen.■
25 Biraq hazir bolsa Yérusalémgha bérip, u yerdiki muqeddes bendilerning xizmitide
bolushqa kétiwatimen. ■
26 Chünki Makédoniye we Axaya ölkiliridiki jamaetler Yérusalémdiki muqeddes bendiler
arisidiki yoqsullargha iane toplap yardem bérishni layiq kördi.
27 Bu ishni ular berheq layiq kördi; emeliyette bolsa ular Yérusalémdikilerge qerzdardur.
Chünki eller *Yehudiy qérindashlarning* rohiy bextliridin behrimen bolghan bolsa, maddiy
jehettin ulargha yardem bérishke toghra kélidu.□
28 Men bu ishni püttürgendin kéyin, yeni *Yérusalémdiki* qérindashlarning *jamaetlerning
étiqadining* bu méwisini qobul qilishini jezmenleshtürgendin kéyin, silerni yoqlap ötüp

---

□ **15:16 «bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip...» —** «eller»: yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu. **«Shu shapaet bilen men Xudaning xush xewirini yetküzüp kahindek Uning ibaditini hemme yerde wujudqa keltürüsh xizmitide Yehudiy emes ellerge Mesih Eysaning xizmetkari bolup teyinlendim. Bu xizmitimning meqsiti ellerning Xudagha sunidighan ibaditi, Muqeddes Roh arqiliq pak-muqeddes qilinip, Xudani xursen qilidighan qurbanliqtek uning qobul qilishigha layiq bolushi üchündur»** — rosul Pawlus özini kahin'gha oxshitidu. Xudaning kona zamanlardiki ibadetxanigha kahinlarni teminleshtiki meqsiti xelqning toghra yolda Xudagha ibadet qilishidin ibaret idi. Shunga ular xelqning öz qurbanliqlirini toghra, Xudaning qobul qilishigha layiq pétide sunushigha yardemchi we xizmetkar idi. Pawlus özining xush xewerni yetküzüshning axirqi meqsiti Xudagha heqiqiy, menilik, chin dilliq ibadetni barliqqa keltürüshtin ibarettur, deydu. Xeqning bu ibaditini pak-muqeddes qilish Muqeddes Rohning ishi, elwette. Bu ibadetmu peqet jamaet ibadet sorunlirida emes, belki ishen'güchining pütün hayati arqiliq ipadilinidu (12:1-2).
□ **15:21 «Uningdin xewersiz bolghanlar Uni köridu, anglimighanlar anglap chüshinidu» —** «Yesh.» 52:15.
■ **15:21** Yesh. 52:15. ■ **15:22** Rim. 1:13; 1Tés. 2:18. ■ **15:23-24** Rim. 1:10; 15:32; 1Tés. 3:10; 2Tim. 1:4. ■ **15:25** Ros. 19:21; 24:17. □ **15:27 «Chünki eller Yehudiy qérindashlarning rohiy bextliridin behrimen bolghan bolsa, maddiy jehettin ulargha yardem bérishke toghra kélidu» —** «yardem bérish» dégen söz grék tilida adette muqeddes ibadetxanidiki xizmet bilen munasiwetliktur.

Ispaniyege barimen. □
29 Yéninglargha barghinimda, Mesihning toluq bext-berikitini silerge élip baridighanliqimni bilimen.■

30 Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesih we *Muqeddes* Rohning méhir-muhebbiti bilen silerdin ötünimenki, men üchün Xudagha dua qilip men bilen birlikte küresh qilghaysiler —□ ■
31 méning Yehudiye ölkisidiki étiqad qilmighanlarning yaman niyetliridin saqlinishim, shuningdek Yérusalémda in'amni yetküzüsh xizmitimning shu yerdiki muqeddes bendilerning qobul qilishigha érishishi üchün ■
32 hemde axirda Xuda buyrusa, péqirning shad-xuramliq bilen yéninglargha bérip, siler bilen ortaq istirahet qilishimiz üchünmu dua qilghaysiler.■
33 Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda hemminglar bilen bille bolghay! Amin!□

16

Pawlusning axirqi salamliri

1 Kenxria shehiridiki jamaetning xizmetchisi singlimiz Fibini silerge tewsiye qilip tonushturimen;
2 uni muqeddes bendilerge layiq Rebning muhebbitide qobul qilip kütüwalghaysiler, uning herqandaq ishta silerge hajiti chüshse, uninggha yardem qilghaysiler. Chünki u özimu nurghun kishilerge, jümlidin mangimu chong yardemchi bolghan.□
3 Men bilen birge ishligen, Mesih Eysada bolghan xizmetdashlirim Priska bilen Akwilagha salam éytqaysiler□ ■
4 (ular méni dep öz hayatining xéyim-xetirige qarimidi. Hem yalghuz menla emes, belki ellerdiki barliq jamaetlermu ulardin minnetdardur).□
5 Ularning ailiside jem bolidighan jamaetkimu salam éytqaysiler.
Asiya ölkisidin Mesihke étiqadta eng deslepki méwe bolup chiqqan, söyümlüküm Épenitke salam éytqaysiler.
6 Siler üchün köp ejir singdürgen Meryemge salam éytqaysiler.

□ **15:28 «Yérusalémdiki qérindashlarning jamaetlerning étiqadining bu méwisini qobul qilishini jezmenleshtürgendin kéyin,...»** — grék tilida «(Yérusalémdiki) qérindashlargha bu méwisini yetküzüp möhürlendürgendin kéyin,...» dégen sözler bilen ipadilinidu. Rosul Pawlus Yehudiy qérindashlarning bu sowghatni qobul qilishini intayin muhim dep biletti. Chünki uni qobul qilishi sowghat bergenlerni, yeni Yehudiy emes ishen'güchilerni «bizning qérindashlirimiz» dep qobul qilishigha barawer bolatti, shunglashqa barliq jamaetlerning birliki we muhebbitini mustehkemlep algha süretti. Xudagha teshekkür, Yehudiy qérindashlar uni qobul qildi («Ros.» 21:17). ■ **15:29** Rim. 1:11. □ **15:30 «men üchün Xudagha dua qilip men bilen birlikte küresh qilghaysiler»** — «küresh qilghaysiler» dégen sözler jin-sheytanlarning Xudaning xizmitige daim qarshi chiqidighanliqini körsitidu; shunga bu xizmet üchün dua qilish (bularning qarshi chiqqanliqi tüpeylidin) birxil küresh, tes bir ish bolidu (mesilen «Kol.» 2:1, 4:11ni körüng). ■ **15:30** 2Kor. 1:11. ■ **15:31** 2Tés. 3:2. ■ **15:32** Rim. 1:10; 15:23. □ **15:33 «Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda»** — esliy tilida «Amanliq-xatirjemlikning Xudasi». □ **16:2 «uni muqeddes bendilerge layiq Rebning muhebbitide qobul qilip kütüwalghaysiler...»** — «Rebning muhebbitide» eyni grék tilida «Rebde» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu ibare toghruluq «kirish söz»imizni körüng. **«uning (yeni Fibining) herqandaq ishta silerge hajiti chüshse, uninggha yardem qilghaysiler. Chünki u özimu nurghun kishilerge, jümlidin mangimu chong yardemchi bolghan»** — bu sözlerge qarighanda Fibi özi melum sewebtin Rimgha seper qilmaqchi idi, shuning bilen Pawlusning bu salam xétini élip baridu. Mushundaq uzun we xeterlik seper qilish asan emes idi. Xudagha we Fibige qolimizda hazir turghan bu qimmetlik xet üchün rehmet! □ **16:3 «Men bilen birge ishligen, Mesih Eysada bolghan xizmetdashlirim Priska bilen Akwilagha salam éytqaysiler...»** — Priska (Priskila) we éri Akwila xush xewerning köp xizmitini qilghan («Ros.» 18:2, 26, «1Kor.» 16:19, «2Tim.» 4:19ni körüng). ■ **16:3** Ros. 18:2,26. □ **16:4 «... Hem yalghuz menla emes, belki ellerdiki barliq jamaetlermu ulardin minnetdardur»** — «eller»: yat eller, Yehudiy emeslerni körsitidu.

7 Men bilen zindandash bolghan, Yehudiy qérindashlirim Andronikus we Yunyagha salam éytqaysiler. Ular mendin awwal Mesihte bolghan bolup, rosullar arisidimu abruyluqtur.□
8 Rebbimizde bolghan söyümlüküm Ampliyatqa salam éytqaysiler.
9 Biz birge ishligen Mesihte bolghan xizmetdishimiz Urbanus we söyümlüküm Staxuslargha salam éytqaysiler.
10 Sinaqlardin ötken, Mesihte sadiq ispatlinip kelgen Apélisqa salam éytqaysiler. Aristowulusning ailisidikilerge salam éytqaysiler.
11 Yehudiy qérindishim Hérodiyon'gha, Narkisning ailisidikilerdin Rebde bolghanlargha salam éytqaysiler.
12 Rebning xizmitide japa tartiwatqan Triféna we Trifosa xanimgha salam éytqaysiler. Rebning xizmitide nurghun japa tartqan söyümlük *singlim* Persisqa salam éytqaysiler.
13 Rebde tallan'ghan Rufusqa we uning mangimu ana bolghan anisigha salam éytqaysiler.
14 Asinkritus, Filigon, Hermis, Patrobas, Hérmas we ularning yénidiki qérindashlargha salam éytqaysiler.
15 Filologus we Yulyagha, Nérius we singlisigha, Olimpas we ularning yénidiki barliq muqeddes bendilerge salam éytqaysiler.□
16 Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlishinglar. Mesihning hemme jamaetliridin silerge salam!■

Axirqi nesihet

17 Qérindashlar, silerdin shuni ötünimenki, siler ögen'gen telimge qarshi chiqqan, aranglarda ixtilaplarni peyda qilidighan we ademni étiqad yolidin téyilduridighan kishilerdin pexes bolunglar, ulardin néri bolunglar. ■
18 Bundaq kishiler Rebbimiz Mesihke emes, belki öz qarnigha qul bolidu; ular siliqsipaye gepler we xushamet sözliri bilen saddilarning qelbini azduridu.■
19 Silerning Rebke bolghan itaetmenlikinglardin hemmeylen xewer tapti. Shunga ehwalinglardin shadlinimen; shundaqtimu, yaxshi ishlar jehette aqil bolushunglarni, yaman ishlargha nisbeten nadan bolushunglarni xalaymen. ■
20 Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda uzun ötmey Sheytanni ayagh astinglarda yenjiydu.
Rebbimiz Eysaning méhir-shepqiti silerge yar bolghay!□

21 Xizmetdishim Timotiy, Yehudiy qérindashlirim Lukyus, Yason we Sospatirlardin silerge salam. ■
22 (ushbu xetke qelem tewretküchi menki Tertiymu Rebde silerge salam yollaymen).□
23 Manga we öyide daim yighilidighan pütün jamaetke sahibxanliq qilidighan Gayustin silerge salam. Sheherning xezinichisi Érastus silerge salam yollaydu, qérindishimiz Kuwartusmu shundaq.■
24 Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglargha yar bolghay! Amin!

□ **16:7 «Yehudiy qérindashlirim Andronikus we Yunya» —** mushu yerdiki «qérindashlirim» yene «uruq-tughqanlirim» dégen menidimu bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «ular rosullarning qarishida bek abruyluq kishiler». □ **16:15 «Filologus we Yulya» —** belkim er-ayal. ■ **16:16** 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14. ■ **16:17** Mat. 18:17; Kol. 2:8; 2Tés. 3:6; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10; 2Yuh. 10. ■ **16:18** Ez. 13:18; Fil. 3:19. ■ **16:19** Mat. 10:16; 1Kor. 14:20. □ **16:20 «Amanliq-xatirjemlik Igisi bolghan Xuda» —** əsliy tilida «Amanliq-xatirjemlikning Xudasi». ■ **16:21** Ros. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Fil. 2:19; Kol. 1:1; 1Tés. 3:2; 1Tim. 1:2. □ **16:22 «ushbu xetke qelem tewretküchi menki Tertiymu Rebde silerge salam yollaymen» —** rosul Pawlusning közi ajiz bolghachqa, adette yardemchige xetlirini yazduratti. Tertiy uning üchün «Rimliqlargha»ning qelem tewretküchisi (xatiriligüchi) bolghanidi. ■ **16:23** Ros. 19:22; 2Tim. 4:20.

Dua we medhiye

25 Uzun zamanlardin buyan süküttе saqlinip kelgen sirning wehiy qilinishi boyiche,
méning arqiliq yetküzülgen bu xush xewer, yeni Eysa Mesihning jakarlinishi bilen
silerni mustehkemleshke qadir Bolghuchigha *shan-sherep bolghay*! ■
26 Sir bolsa insanlarni étiqadtiki itaetmenlik yoligha élip bérish üchün, menggü hayat
Xudaning emrige binaen hem biwasite hem burunqi peyghemberlerning yézip qal-
durghanliri arqiliq, hazir barliq ellerge wehiy qilindi;
27 shundaq qilghan birdinbir dana Bolghuchi Xudagha Eysa Mesih arqiliq shan-sherep
ebedil'ebed bolghay! Amin!

■ **16:25** Ef. 1:9; 3:9,20; Kol. 1:26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; 1Pét. 1:20.

Korintliqlargha «1»

Rosul Pawlus Korint shehiridiki jamaetke yazghan biqinchi mektup •••• Salam

1-2 Xudaning iradisi bilen Mesih Eysaning rosuli dep chaqirilghan menki Pawlustin we qérindishimiz Sosténistin Korint shehiridiki jamaetke, Mesih Eysada pak-muqeddes qilinip, «muqeddes bendilirim» dep chaqirilghanlargha we shuningdek her yerlerde Reb Eysa Mesihning (U ulargha we bizge mensup!) namigha nida qilghuchilarning hemmisige salam!□ ■

3 Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihtin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay!■

4 Xudaning Mesih Eysada silerge ata qilin'ghan méhir-shepqiti tüpeylidin Xudayimgha herdaim teshekkür éytimen;

5 buning bilen siler Uningda her terepte, herqandaq sözde, her tereptiki bilimlerde bay qilin'ghansiler,□ ■

6 xuddi Mesihning guwahliqi silerde testiqlan'ghandek.□

7 Shuning bilen silerde herqandaq rohiy iltipat kemlik qilmastan, Rebbimiz Eysa Mesihning ayan qilinishini kütisiler;□ ■

8 U yene silerni axirghuche mustehkemleyduki, Reb Eysa Mesihning küni kelgüche eyibsiz saqlinisiler;□ ■

9 Xuda sözide turghuchidur — silerni Öz Oghli Reb Eysa Mesihning sirdash-hemdemlikige chaqirghuchi del Uning Özidur.□ ■

Bölünüshler toghruluq

10 Emdi men silerdin Rebbimiz Eysa Mesihning nami bilen shuni ötünimenki, i qérindashlar, gépinglar bir yerdin chiqsun, aranglarda bölgünchilik bolmisun, bir pikirde, bir niyette kamil birleshtürülünglar; □ ■

11 Chünki Klowining ailisidikilerning manga siler toghranglarda éytishiche, i qérindashlirim, aranglarda talash-tartishlar bar iken.

12 Démekchi bolghinim shuki, herbiringlar: «Men Pawlusning terepdari», «Men Apollosning terepdari», «Men Kéfasning terepdari» we «Men Mesihning terepdari» dewatisiler. □ ■

□ **1:1-2 «her yerlerde Reb Eysa Mesihning (u ulargha we bizge mensup!) namigha nida qilghuchilarning hemmisi» —** bu ibare «alemshumul jamaet»ning addiy we yighinchaq bir tebiridur. ■ **1:1-2** Yuh. 17:19; Ros. 15:9; Rim. 1:7; Ef. 1:1; 1Tés. 4:7; 2Tim. 2:22. ■ **1:3** Rim. 1:7; 2Kor. 1:2; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. □ **1:5 «buning bilen siler uningda her terepte ... bay qilin'ghansiler» —** «uningda» — Mesih Eysada. ■ **1:5** Kol. 1:9. □ **1:6 «... xuddi Mesihning guwahliqi silerde testiqlan'ghandek» —** Xudaning ularghа rohiy iltipatlarni béghishlighanliqi: (1) Xudaning Korintliqlargha Pawlusning Mesih toghruluq bolghan guwahliqining toghra ikenlikini ispatlighini we (2) Xudaning Mesihning ularning qelbide turghanliqini, ularning heqiqeten Mesihke tewe ikenlikini testiqlighini idi. Mesilen, Xuda rohiy iltipatliri arqiliq kornéliusdikilerni «méning ademlirim» dep testiqlighanidi («Ros.» 10:44-44ge qarang. «rohiy iltipatlar»ni chüshinish üchün 12- we 14-babqa qarang. □ **1:7 «Rebbimiz Eysa Mesihning ayan qilinishi» —** Reb dunyagha qaytip kelgende u her ademge ayan bolidu, elwette. ■ **1:7** Fil. 3:20; Tit. 2:13. □ **1:8 «Reb Eysa Mesihning küni» —** Uning zémin'gha qayta kélidighan küni. ■ **1:8** 1Tés. 3:13; 5:23. □ **1:9 «Xuda sözide turghuchidur» —** démek, Xuda ademni Özining pak-muqeddes sirdash-hemdemlikige chaqirghachqa, Öz méhir-shepqiti bilen uni yene axirghiche gunah we Sheytanning ilkidin saqlap, pak hayatta yashashqa kücheytishke wede qilghan. ■ **1:9** Yer. 32:40-44; Yuh. 15:5; 1Kor. 10:13; Gal. 2:20; 1Tés. 5:24; 1Yuh. 1:3. □ **1:10 «men silerdin Rebbimiz Eysa Mesihning nami bilen shuni ötünimenki, i qérindashlar...» —** «qérindashlar» Injilda «étiqadchi aka-ukilar» dégen bilen ipadilinidu. Emma pütkül muqeddes kitabta qérindashlar («étiqadchi aka-ukilar») «étiqadchi acha-singillar»nimu öz ichige alidu. Bu prinsip «Yar.» 1:27de körünidu; «Xudaning süret-obrazi» bolghan «adem»ning özi «er-ayal»ni öz ichige alidu. Shuning bilen biz «qérindashlar» dep terjime qilduq. ■ **1:10** Rim. 12:16; 15:5; Fil. 2:2; 3:16; 1Pét. 3:8. □ **1:12 «Kéfas» —** rosul Pétrusning ibraniyche ismi idi. ■ **1:12** Ros. 18:24; 1Kor. 3:4; 16:12.

13 Ejeba, Mesih bölün'genmiken? Siler üchün krésтlen'gen adem Pawlusmidi? Siler
Pawlusning namigha chömüldürüldünglarmu?□
14 Men Xudagha teshekkür éytimenki, aranglardin Krispus bilen Gayustin bashqa
héchqaysinglarni chömüldürmidim; ■
15 shuning bilen héchkim méni özining namida ademlerni chömüldürdi, déyelmeydu.
16 Durus, men yene Istifanasning öyidikilernimu chömüldürdüm; bashqa birawni
chömüldürginimni esliyelmeymen.■
17 Chünki Mesih méni ademlerni chömüldürüshke emes, belki xush xewerni jakarlashqa
ewetti; uni jakarlash bolsa insanning hékmetlik sözliri bilen bolmasliqi kérek; undaq
bolghanda Mesihning krésttiki *qurbanliqining* küchi yoqitilghan bolidu. ■
18 Chünki krésttiki qurbanliqi toghruluq söz-kalam halaketke kétiwatqanlargha exmeqliq,
emma qutulduruluwatqan bizlerge Xudaning küch-qudritidur. ■
19 Chünki mundaq pütülgenki, «Men danishmenlerning danishmenlikini yoqitimen,
aqillarning aqilliqini chetke qaqimen». □ ■
20 Undaqta, danishmenler qéni? Tewrat ölimaliri qéni? Bu dunyadiki bes-munazire
qilghuchilar qéni? Xuda bu dunyadiki danaliqni exmeqliq dep körsetken emesmu? ■
21 Chünki Xuda danaliqi bilen békitkini boyiche, dunya öz danaliqi arqiliq Xudani
tonumighan, shunga Xuda exmiqane dep qaralghan, jakarliniwatqan söz-kalam arqiliq
uninggha ishen'güchilerge nijatliq yetküzüshni layiq körgen. ■
22 Chünki Yehudiylar möjizilik alametlerni, gréklar bolsa «danaliq»ni telep qilidu; □ ■
23 emma biz bolsaq Mesihni, yeni krésтlen'gen Mesihni jakarlaymiz; bu Yehudiylargha
nisbeten bizarliq ish, ellerge nisbeten exmiqanilik dep qarilidu; □ ■
24 emma chaqirilghanlar üchün éytqanda, meyli Yehudiylar bolsun yaki gréklar bolsun,
Mesih Xudaning küch-qudriti we Xudaning danaliqidur. ■
25 Chünki Xudaning exmiqaniliki insanlarning danaliqidin üstündur, Xudaning ajizliqi
insanlarning küchidin üstündur.
26 Chünki, i qérindashlar, silerning chaqirilghan waqittiki halinglar üstide oylinip
béqinglar; chaqirilghanlar arisida insaniy tereptin dana qaralghanlar anche köp emes,
küch-hoquqqa ige bolghanlar anche köp emes, aqsöngekler anche köp emes idi; □ ■
27 belki Xuda danalarni xijaletke qaldurush üchün bu dunyadiki exmeq sanalghanlarni
talliwaldi; küchlüklerni xijaletke qaldurush üchün bu dunyadiki ajiz sanalghanlarni
talliwaldi;
28 U yene bu dunyadiki qedirsizlerni, pes körülidighanlarni talliwaldi, «yoq bolghan
nersiler»ni mewjut shey'ilerni yoqqa chiqiriwétish üchün talliwaldi. □
29 Uning meqsiti Xuda aldida héch et igisi maxtanmasliq üchündur.
30 Emma Uning teripidin siler Mesih Eysada turisiler; U bizge Xudadin kelgen danaliq,
heqqaniyliq, pak-muqeddeslik we hörlük-azadliq qilin'ghandur; □ ■

□ **1:13 «Siler Pawlusning namigha chömüldürüldünglarmu?»** — «chömüldürüldünglarmu» mushu yerde sugha chümüldürülüshni körsitidu. ■ **1:14** Ros. 18:8; Rim. 16:23. ■ **1:16** 1Kor. 16:15,17. ■ **1:17** 1Kor. 2:1, 4; 2Pét. 1:16. ■ **1:18** Rim. 1:16. □ **1:19 «Chünki mundaq pütülgenki...»** — «mundaq pütülgen» — muqeddes kitabta yéziqliq. Mushu yerdiki sözler Tewrat, «Yesh.» 29:14din élin'ghan. ■ **1:19** Ayup 5:12; Yesh. 29:14. ■ **1:20** Yesh. 33:18. ■ **1:21** Mat. 11:25; Luqa 10:21. □ **1:22 «... gréklar bolsa «danaliq»ni telep qilidu»** — shu zamandiki grék medeniyitide pelsepeni choqunush derijisige yetken dégili bolidu (mesilen, «Ros.» 17:21 we aldi-keynidiki ayetlerni körüng). ■ **1:22** Mat. 12:38; 16:1; Yuh. 4:48. □ **1:23 «bu Yehudiylargha nisbeten bizarliq ish...»** — yaki «bu Yehudiylargha nisbeten putlikashang...». ■ **1:23** Mat. 11:6. Yuh. 6:60,66. ■ **1:24** Kol. 2:3. □ **1:26 «insaniy tereptin...»** — grék tilida «etning közqarishiche...». ■ **1:26** Yuh. 7:48; Yaq. 2:5. □ **1:28 «mewjut shey'iler»** — mushu yerde herxil ademlerni, hökümranlarni, dölet qatarliqlarni öz ichige alidu. □ **1:30 «Uning teripidin siler Mesih Eysada turisiler...»** — «Uning teripidin» Xuda teripidin, démek. **«hörlük-azadliq qilin'ghandur»** — «hörlük-azadliq» gunahning we Sheytanning qulluqidin azad bolushtur. ■ **1:30** Yer. 23:5; Yuh. 17:19.

31 shuningdek *Tewratta* pütülgendek: «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtisun!».□ ■

2

1 Men bolsam, i qérindashlar, yéninglargha barghinimda, Xudaning guwahliqini jakarlash üchün héch gepdanliq yaki eqil-danaliq ishlitip kelgen emesmen;■
2 chünki men aranglarda Eysa Mesihdin bashqa, yeni krésтlen'gen Mesihdin bashqa héchnémini bilmeslikke bel baghlighanidim;
3 men aranglarda bolghan waqtimda ajizliqta, qorqunchta we titrigen halette bolattim;□ ■
4 méning sözlirim hem jakarlishim bolsa ademni qayil qilghudek insaniy danaliq sözler bilen emes, belki Rohning alamet körsitishliri we küch-qudret bilen bolghan idi.□ ■
5 Buningdin meqset silerning étiqadinglar insaniy danaliqqa emes, belki Xudaning küch-qudritige baghlansun dégendin ibaret idi.■

6 Halbuki, kamaletke yetkenler arisida biz danaliqni bayan qilimiz; bu danaliq bu dewrdiki danaliq emes, yaki bu dewrdiki hökümranlarning danaliqi emes (ular zawalliqqa yüz tutqandur);■
7 emma biz bir sirni ashkarilap, Xudaning bir danaliqini bayan qilimiz; Xuda eslide ashkare qilinmighan bu danaliqni barliq dewrlerdin burun bizning shan-sherepke muyesser bolushimiz üchün békitkenidi.□ ■
8 Bu danaliqni bu dewrdiki hökümranlarning héchqaysisi chüshinip yetmigenidi; uni chüshinip yetken bolsa, shan-sherepning Igisi bolghan Rebni krésтlimigen bolatti.□ ■
9 Halbuki, *Tewratta* pütülgenndek: —
«Özini söygenlerge Xudaning teyyarlighanliri —
Del héchqandaq köz körmigen,
Héchqandaq qulaq anglimighan,
Héchqandaq köngül oylap baqmighan nersilerdur».□ ■
10 Emma bu nersilerni Xuda Rohi arqiliq ayan qildi; chünki Roh bolsa hemme ishlarni, hetta Xudaning chongqur teglirini inchikilep izlgüchidur;□ ■
11 Chünki insanlarda, insanning könglidikini bilgüchi shu insanning rohidin bashqa nerse barmu? Shuninggha oxshash, Xudaning Rohidin bashqa, Xudaning könglidikilirini

---

□ **1:31 «shuningdek Tewratta pütülgendek...»** — Injilda «pütülgendek» déyilgende, «muqeddes kitabta pütülgendek» dégen menide. Mushu yerde «Yer.» 9:24. ■ **1:31** Yesh. 65:16; Yer. 9:22-23; 2Kor. 10:17. ■ **2:1** 1Kor. 1:17; 2:4. □ **2:3 «men aranglarda bolghan waqtimda ajizliqta, qorqunchta we titrigen halette bolattim»** — «qorqunchta... bolattim» — belkim u Xuda Özige tapshurghan bu muqeddes wezipini orundiyalmasliqidin qorqqan bolushi mumkin idi. Uningdin bashqa ademni qorqitidighan köp seweblarmu bolghan, elwette («Ros.» 18:9-10). ■ **2:3** Ros. 18:1, 3; 2Kor. 10:10. □ **2:4 «... belki Rohning alamet körsitishliri we küch-qudret bilen bolghan idi»** — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:4** 1Kor. 1:17; 2:1; 2Pét. 1:16. ■ **2:5** 2Kor. 4:7. ■ **2:6** Ayup 28:21; 1Kor. 15:24. □ **2:7 «biz bir sirni ashkarilap, Xudaning bir danaliqini bayan qilimiz...»** — «Efesusluqlargha»diki «kirish söz»imizde éytqinimizdek, Injilda «sir» dégen sözning alahide menisi bar. Sir (grék tilida «mistérion») Xuda esli yoshurup kelgen, emdi hazir ashkarilighan melum bir ishtin ibarettur. ■ **2:7** Rim. 16:25; 1Kor. 4:1. □ **2:8 «bu dewrdiki hökümranlar»** — bu söz belkim bu dunyadiki padishah-hökümdarlarni qutritidighan, ulargha ézitquluq qilidighan jin-sheytanlarni körsetse kérek. ■ **2:8** Mat. 11:25; Yuh. 7:48; 16:3; Ros. 3:17; 13:27; 2Kor. 3:14; 1Tim. 1:13. □ **2:9 «Özini söygenlerge Xudaning teyyarlighanliri —del héchqandaq köz körmigen, héchqandaq qulaq anglimighan, héchqandaq köngül oylap baqmighan nersilerdur»** — «Yesh.» 64:4. ■ **2:9** Yesh. 64:3. □ **2:10 «chünki Roh bolsa hemme ishlarni, hetta Xudaning chongqur teglirini inchikilep izlgüchidur»** — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:10** Mat. 13:11; 2Kor. 3:18.

bilgüchi yoqtur. □ ■
12 Emma bizning qobul qilghinimiz bolsa bu dunyadiki roh emes, belki Xudadin kelgen
Rohtur; del shundaq bolghachqa biz Xuda teripidin bizge séxiyliq bilen ata qilin'ghan
nersilerni bilip yételeymiz. □ ■
13 Bu ish-shey'ilerni insaniy danaliqtin ögitilgen sözler bilen emes, belki *Muqeddes* Rohtin
ögitilgen sözler bilen, rohiy ishlarni rohiy sözler bilen chüshendürüp sözleymiz. □ ■
14 Emma «jan'gha tewe» kishi Xudaning Rohining ishlirini qobul qilmaydu, chünki bu
ishlar uninggha nisbeten exmiqaniliktur; u ularni héch chüshinip yételmeydu, chünki
ular roh bilen perq étilip bahalinishi kérektur. □
15 Rohqa tewe kishi hemme ishlargha baha béreleydu; emma uninggha bolsa héchkim
baha bérelmeydu. □ ■
16 Chünki kim Rebning oy-könglini chüshinip yétip, Uninggha meslihetchi bolalisun?
Emma biz bolsaq Mesihning oy-könglige igimiz.□ ■

3

1 Lékin men, i qérindashlar, Rohqa tewe kishilerge söz qilghandek silerge söz qilalmay
kéliwatimen; eksiche silerni etke tewe kishiler, Mesihde bolghan bowaq hésablap silerge
sözleshke mejbur boldum.□
2 Men silerge süt ichküzdüm, göshni yégüzmidim; chünki siler göshni hezim qilalmayt-
tinglar, shundaqla hazirmu téxi hezim qilalmaysiler;■
3 Chünki siler yenila etke tewedursiler. Aranglarda hesetxorluq we talash-tartishlar bar
bolghachqa, siler etke tewe emesmu, insanlarche méngiwatmamsiler?□ ■
4 Chünki birsi «Men Pawlus terepdari», bashqa birsi «Men Apollos terepdari» dése, siler
peqet insanlarning yolida mangghan bolup qalmamsiler?□ ■
5 Apollos dégen kim? Pawlus kim idi? Biz peqet silerning étiqadinglargha wasitichi
bolduq, xalas; herbirimiz peqet Reb bizge teqsim qilghini boyiche wezipe ada qi-
lidighan xizmetkarlar, xalas, shundaq emesmu?■
6 Men tiktim, Apollos sughardi; emma östürgüchi bolsa Xudadur.□ ■

□ **2:11 «insanlarda, insanning könglidikini bilgüchi shu insanning rohidin bashqa nerse barmu?»** — «insanning könglidiki» mushu yerde shu melum kishining shexsiy we qelbidiki ishlarni alayiten körsitidu. ■ **2:11** Pend. 27:19; Yer. 17:9. □ **2:12 «bu dunyadiki roh»** — Sheytan. «Bu dunyadiki roh» mushu yerde belkim Sheytanning köz-qarashliri, «eqilliri»ni körsitishi mumkin. ■ **2:12** Rim. 8:15. □ **2:13 «Rohtin ögitilgen sözler bilen»** — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohtur. ■ **2:13** 1Kor. 1:17; 2:4; 2Pét. 1:16 □ **2:14 ««jan'gha tewe» kishi»** — «jan'gha tewe» bolghan kishi toghruluq «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Jan'gha tewe» bolghan kishi Muqeddes Rohqa ige bolmighan kishidur; «ishenmigen kishi» dégili bolidu. Shunga, u Xudaning Rohigha emes, belki herdaim öz jéni (eqil-pikir, zéhin, köngül-kalla, héssiyatlar)gha tayinip ishlarni perq étidu. «Rohiy kishi» yaki «Rohqa tewe bolghan kishi» bolsa öz rohida Muqeddes Rohning terbiye-telimini qobul qilip ishlarni toghra perq étidu. **«ular roh bilen perq étilip bahalinishi kérektur»** — bu 14- we 15-ayetlerdiki «perq étish» we «perq étip bahalinish» grék tilida birla péil bilen ipadilinidu. □ **2:15 «Rohqa tewe kishi»** — «Rohqa tewe» (yaki «rohiy kishi») — Muqeddes Rohning yétekchilikide mangidighan kishi. ■ **2:15** Pend. 28:5. □ **2:16 «kim Rebning oy-könglini chüshinip yétip, uninggha meslihetchi bolalisun?»** — «Yesh.» 40:13. ■ **2:16** Yesh. 40:13; Rim. 11:34. □ **3:1 «etke tewe kishiler»** — (yaki «etlik kishiler») toghruluq «Rimliqlargha»gha bergen «kirish söz»diki «et» toghruluq sözimizni körüng. «Etlik kishi» asasen xush xewerni qobul qilghini bilen téxi öz gunahlirining küchidin azad bolmighan kishidur. ■ **3:2** Ibr. 5:12; 1Pét. 2:2. □ **3:3 «siler etke tewe emesmu, insanlarche méngiwatmamsiler?»** — «insanlarche» Xudaning yolida emes, insaniyetning yolida. ■ **3:3** 1Kor. 1:11; Gal. 5:19; Yaq. 3:16. □ **3:4 «peqet insanlarning yolida mangghan bolup qalmamsiler?»** — démek, Xudani tonumighan, Rohtin tughulmighan, téxiche Adem'atimizning ailisige tewe bolghan, adettiki gunahkar insanlargha oxshash. ■ **3:4** 1Kor. 1:12. ■ **3:5** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12; 16:12. □ **3:6 «... Apollos sughardi»** — Korint shehiridiki jamaet Pawlusning sözliri arqiliq étiqad qilghanidi; kéyin Apollos Korint shehirige bérip ishen'güchilerni Tewrat-Zebur toghrisidiki bilimliri arqiliq zor derijide righbetlendürgenidi («Ros.» 18-bab). ■ **3:6** Ros. 18:26; 19:1.

7 Shunga tikküchi héchnémige hésab emes, sugharghuchimu héchnémige hésab emes, peqet östürgüchi Xuda Özi hemmidur.
8 Emma tikküchi we osa qilghuchi bolsa bir meqsettidur; shundaqtimu herbiri öz ejri boyiche in'amini qobul qilidu.□ ■
9 Chünki biz Xudagha tewe méhnetdashturmiz; siler bolsanglar Xudaning bagh-étizi, Xudaning qurulushisiler.□ ■
10 Xudaning manga teqsim qilghan méhir-shepqiti boyiche, xuddi usta mémardek ul saldim, andin bashqa birsi uning üstige quruwatidu. Emma herbir qurghuchi qandaq quruwatqanliqigha éhtiyat qilsun.
11 Chünki sélin'ghan ulni, yeni Eysa Mesihdin bashqa héchqandaq ulni sélishqa bolmaydu. ■
12 Emdi birsi bu ul üstige altun, kümüsh, qimmetlik tashlar, yaghach, chöpler, saman salsa, □
13 herbirining singdürgen ejrining qandaqliqi körünidu; chünki shu küni uni ashkare qilidu, chünki uning mahiyiti otta körülidu; ot herbir kishining ejrini, qandaq mahiyettin bolghanliqini sinaydu. □ ■
14 Birsining ul üstige qurghan ishi puxta saqlinip qalsa, u in'amgha érishidu; □
15 Birsining qurghini köyüp ketse, u ziyan tartidu; u özi qutulidu, emma goya ottin ötüp qutulghan birsige oxshap qalidu.
16 Ejeba, özünglarning Xudaning ibadetxanisi ikenlikinglarni we Xudaning Rohining silerde turghanliqini bilmemsiler? ■
17 Birsi Xudaning ibadetxanisini xarab qilsa, Xuda uni xarab qilidu; chünki Xudaning ibadetxanisi pak-muqeddestur, siler del shundaqsiler.
18 Héchkim öz-özini aldimisun; birsi özini bu dewrde dana dep sanisa, nadan bolup qalsun; shuning bilen u dana bolidu. □ ■
19-20 Chünki bu dunyadiki danaliq Xudagha nisbeten exmeqliqtur; chünki: — «U danishmenlerni öz hiyligerlikining tuziqigha alidu», dep we yene: «Reb danishmenlerning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu» dep pütüklüktur.□ ■
21 Shunga héchkim insan dégenlerni pexirlinip danglimisun; chünki hemme mewjudatlar silerge tewedur;
22 Pawlus bolsun, Apollos bolsun, Kéfas bolsun, dunya-jahan bolsun, hayat bolsun, ölüm bolsun, hazirqi ishlar bolsun, kelgüsi ishlar bolsun, hemmisi silerge mensuptur;
23 siler bolsanglar Mesihning, Mesih bolsa Xudaningkidur.

4

Mesihning rosullirining xizmiti

□ **3:8 «bir meqsettidur»** — grék tilida «birdur». ■ **3:8** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ **3:9 «biz Xudagha tewe méhnetdashturmiz»** — bashqa birxil chüshendürülüshi: «biz Xuda bilen méhnetdashturmiz» («2Kor.» 5:20, 6:1nimu körüng). ■ **3:9** 2Kor. 6:1; Ef. 2:20; Kol. 2:7; 1Pét. 2:5. ■ **3:11** Yesh. 28:16; Mat. 16:18. □ **3:12 «birsi bu ul üstige... qimmetlik tashlar .. salsa»** — «qimmetlik tashlar» dégen oxshitishning mushu yerde omumiy körsetkini belkim yaqut-göherlerni emes, belki oyulghan, binani puxta qilidighan qattiq chidamliq tashlarni körsetse kérek. Pawlus buning köchme menisini oqurmenlerning oylinishigha qalduridu! □ **3:13 «shu küni uni ashkare qilidu»** — «shu küni» Mesih Eysa zémin'gha qaytidighan künidur. ■ **3:13** Yesh. 8:20; 48:10; Yer. 23:29; 1Pét. 1:7; 4:12. □ **3:14 «Birsining ul üstige qurghan Ishi puxta saqlinip qalsa...»** — démek, «bir kishining ul üstige qoyghan matériyalliri otqa berdashliq bérelise,...». ■ **3:16** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5. □ **3:18 «birsi özini bu dewrde dana dep sanisa, nadan bolup qalsun»** — Mesihning «Mat.» 18:1-4de we «Mar.» 10:13-16da éytqan sözlirini körüng. ■ **3:18** Pend. 3:7; Yesh. 5:21. □ **3:19-20 «U danishmenlerni öz hiyligerlikining tuziqigha alidu»** — «Ayup» 5:13. **«Reb danishmenlerning oy-xiyallirining tutami yoqluqini bilidu»** — «Zeb.» 94:11. ■ **3:19-20** Ayup 5:13; Zeb. 94:11.

1 Birsi biz toghruluq birnéme démekchi bolsa, bizni Mesihning xizmetkarliri we Xudaning sirliri amanet qilin'ghan ghojidarlar dep bilsun.■
2 Emdi ghojidar dégenlerdin telep qilinidighini shuki, ular wapadar-sadiq bolushi kérektur.■
3 Emma men siler teripinglardin yaki bashqa herqandaq insaniy sot teripidin sürüshtürüp bahalansam, bu men üchün zighirchilik ish; men hetta özüm toghruluq sürüshtürüp olturmaymen.□
4 Chünki wijdanim eyibleydighan héchqandaq ishlirimdin xewirim yoq; emma bu ishning özi méni heqqaniy dep aqlimaydu; méni sürüshtürüp bahalighuchi bolsa Rebdur.■
5 Shunga waqti-saiti kelmigüche, yeni Reb kelmigüche héch ish toghruluq höküm chiqarmanglar; Reb kelgende u qarangghuluqtiki yoshurun ishlarni ashkarilaydu, qelb-dillardiki barliq oy-niyetlerni ayan qilidu; shu chaghda herbiri Xuda teripidin teriplinidu.■
6 Emma, i qérindashlar, bu ishlarni silerning menpeetinglarni dep özümge we Apollosqa tetbiqlidim; meqset siler biz arqiliq «pütülgenning dairisidin halqip ketmenglar» dégen sawaqni öginishinglar, shundaqla héchqaysinglarning melum birsini bashqa birsidin üstün dep pexirlinip tekebburliship ketmeslikinglar üchündur.□ ■
7 Chünki kim séni bashqa birsidin üstün qilidu? Sanga ata qilin'ghan nersidin bashqa sende yene néme bar? Hemme sanga bérilgen tursa, némishqa «Mende esli bar idi» dep pexirlinip körenglep kétisen?□ ■
8 Siler alliqachan toyunup kettinglar! Alliqachan béyip kettinglar! Siler bizsiz padishahlar bolup höküm sürdunglar! Kashki siler heqiqeten höküm sürgen bolsanglaridi — undaqta biz siler bilen bille höküm sürgen bolattuq!□
9 Chünki Xuda rosullar bolghan bizlerni ölümge mehkum bolghan ademlerdek eng axirgha qoyup sazayi qilip otturigha chiqarghan, dep oylaymen; chünki biz pütkül alemge, yeni hem perishtilerge hem insanlargha bir xil tamasha bolduq. ■
10 Biz Mesih üchün exmeq sanalghanlarmiz, emma siler Mesihde danasiler! Biz ajiz, emma siler küchlüksiler; siler izzetlik, emma biz xar; □ ■
11 Hazirqi deqiqigiche ach-yalingach, changqap yürmektimiz, dumbalinip, sergerdan, makansiz bolup yürmektimiz; ■
12 öz qolimiz bilen ishlep japa tartmaqtimiz; ahanetke qalghanda yaxshiliq tilewatimiz; ziyankeshlikke uchrighanda, chidawatimiz; ■

■ **4:1** Mat. 24:45; 2Kor. 6:4; Kol. 1:25; Tit. 1:7. ■ **4:2** Luqa 12:42. □ **4:3 «herqandaq insaniy sot teripidin...»** — dégen grék tilida «insaniy bir kün teripidin...». Ademlerning ishlirini sürüshte qilghuchi bolsa melum bir insanning küni emes, belki Mesihning küni, yeni qiyamet künidur. ■ **4:4** Mis. 34:7; Ayup 9:2; Zeb. 143:2. ■ **4:5** Dan. 7:10; Mat. 7:1; Rim. 2:1; Weh. 20:12. □ **4:6 «pütülgenning dairisidin halqip ketmenglar»** — bu sözler Tewratta eyni pütülmigini bilen, u Tewrat-Injildiki intayin muhim bir prinsiptur. «Qoshumche söz»imizge qarang. ■ **4:6** Pend. 3:7; Rim. 12:3. □ **4:7 «Kim séni bashqa birsidin üstün qilidu?»** — bu soalgha belkim mundaq ikki toghra jawab bérilishi mumkin: (1) «melum kishini bashqa bir kishidin bashqiche qilghuchi peqet Xudadur» shunga tekebbur bolushning asasi yoq; (2) héch insanning Xudaning ulughluqi aldida «Men bashqilardin üstün» dep tekebbur bolushining asasi yoq. Shundaq qaraymizki, (1)-jawab Pawlusning démekchi bolghinini körsitidu. **«Sanga ata qilin'ghan nersidin bashqa sende yene néme bar?»** — démek, herbirimizning barliqi Xuda teripidin bizge ata qilinidu; shunga «Mende esli shundaq qabiliyet (talant, küch, qatarliqlar....) bar idi» dep tekebburliship kétish hamaqetliktur. ■ **4:7** Yuh. 3:27; Yaq. 1:17. □ **4:8 «Siler alliqachan toyunup kettinglar! Alliqachan béyip kettinglar! Siler bizsiz padishahlar bolup höküm sürdunglar! Kashki siler heqiqeten höküm sürgen bolsanglaridi — undaqta biz siler bilen bille höküm sürgen bolattuq!»** — shübhisizki, bu sirliq ayetning kinayilik, mesxirilik menisi bar. Korint jamaitidiki köp ademler tolimu tekebburliship kétip: «Biz rosul Pawlus yaki bashqa rosullargha héch kérek emesmiz; biz heqiqeten «rohiy ademler»miz, intayin bilimlik, Xuda aldida intayin ésilzade bolup, padishahdek bolduq» dep ketkenidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:9** Zeb. 44:22; Rim. 8:36; 2Kor. 4:11; Ibr. 10:33. □ **4:10 «Biz Mesih üchün exmeq sanalghanlarmiz...»** — grék tilida «biz Mesih üchün exmeqler bolduq...» — démek, köpchilik teripidin «exmeq» hésablanduq. ■ **4:10** 1Kor. 2:3. ■ **4:11** Ros. 23:2. ■ **4:12** Mat. 5:44; Luqa 6:28; 23:34; Ros. 7:60; 18:3; 20:34; Rim. 12:14; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8.

13 töhmetke uchrighanda, *biz ularni* chirayliqche *towigha* ündeymiz; biz jahanning dashqili, insanlarning süpüründisi dep qariliwatimiz, ta hazirghiche shundaq.
14 Bu ishlarni yézishim, silerni xijaletke qaldurush üchün emes, belki söyümlük balilirim süpitide silerge nesihet qiliwatimen; ■
15 chünki silerning Mesihde tümenligen terbiyiligüchiliringlar bolsimu, silerning atanglar köp emestur; chünki men Mesih Eysada bolup silerni xush xewer arqiliq töreldürüp ata boldum. □ ■
16 Shunga men silerdin ötünimenki, méni ülge qilinglar.■
17 Del bu sewebtin men Rebde bolghan öz söyümlük we ishenchlik oghlum Timotiyni yéninglargha ewettim; herqaysi jaylardiki jamaette ögetkenlirimge egiship, u silerge Mesihde bolghan yollirim toghruluq eslitidu.
18 Emma beziliringlar, «Pawlusni yénimizgha kelmeydu», dep körenglep kettinglar;
19 biraq Reb buyrusa men pat arida yéninglargha barimen; shu chaghda men körenglep ketkenlerning sözlirini emes, belki ularda bolghan küch-qudretni körüp baqay. ■
20 Chünki Xudaning padishahliqi sözde emes, belki küch-qudrette ispatlinidu. □ ■
21 Emdi némini xalaysiler? Yéninglargha tayaq kötürüp bérishimnimu, yaki méhir-mulayimliq rohida bérishimnimu?

5

Éghir bir gunah

1 Hertereptin shu angliniwatiduki, aranglarda buzuqchiliq bar iken — bundaq buzuqchiliq hetta taipiler arisidimu tilgha élinmaydu — u bolsimu birsining öz atisining ayaligha chéqilishtin ibaret.■
2 Emma siler yoghinap körenglep kettinglar! Bu rezil ishni sadir qilghan kishi arimizdin qoghliwétilsun dep ökünüshünglargha toghra kelmemdu!?
3 Chünki gerche tende siler bilen bille bolmisammu, emma rohta siler bilen bille bolush süpitide alliqachan shundaq men shu hökümni chiqardimki,
4 (hemminglar Reb Eysa Mesihning namida jem bolghanda, özümning rohim siler bilen bolup, Rebbimiz Eysa Mesihning küch-qudritige tayinip) —
5 shundaq qilghan kishining etliri halak qilinsun, shuning bilen uning rohi Reb Eysaning künide qutquzulushi üchün Sheytanning ilkige tapshurulsun.□ ■
6 Silerning chongchiliq qilghininglar yaxshi emes. «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu» dep bilmemsiler?■
7 Kona xémirturuchni chiqiriwétinglar; shuning bilen siler esli xémirturuchsiz xémirdek yéngi bir zuwula bolisiler; chünki «ötüp kétish héyti»*diki qozimiz* bolghan Mesih qurbanliq qilindi;■

■ **4:14** 1Tés. 2:11. □ **4:15 «silerning atanglar köp emestur» —** rohiy jehettin bolghan atilarni körsitidu, elwette. ■ **4:15** Ros. 18:11; Gal. 4:19; Flm. 10; Yaq. 1:18. ■ **4:16** 1Kor. 11:1; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2Tés. 3:9. ■ **4:19** Ros. 18:21; Ibr. 6:3; Yaq. 4:15. □ **4:20 «Xudaning padishahliqi sözde emes, belki küch-qudrette ispatlinidu» —** yaki «Xudaning padishahliqi sözde emes, belki küch-qudrette namayan bolidu». ■ **4:20** 1Kor. 2:4; 1Tés. 1:5; 2Pét. 1:16. ■ **5:1** Law. 18:8; Qan. 27:20. □ **5:5 «shundaq qilghan kishining etliri halak qilinsun, shuning bilen uning rohi Reb Eysaning künide qutquzulushi üchün Sheytanning ilkige tapshurulsun» —** bu ish (bashqiche éytqanda, «Sheytanning ilkige qayturush») toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bezi alimlar «etliri» dégenni rohiy jehettin chüshendüridu, démek, bu ish kishining özining gunahliq tebiiti, yaki Korinttiki pütkül jamaette «gunahliq tebiitidin chiqqan ishlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Biz mushu yerdiki «etliri»ni jismaniy jehettin chüshinimiz. «Qoshumche söz»imizde buning asasini körsitimiz. ■ **5:5** 1Tim. 1:20. ■ **5:6** Gal. 5:9. ■ **5:7** Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; 1Kor. 15:3.

8 shunga héytni yaman niyetlik we rezillik bolghan xémirturuch bilen emes, belki
semimiylik we heqiqet bolghan pétir nan bilen tentene qilip ötküzeyli.□ ■
9 Men *aldinqi* xette silerge buzuqchiliq qilghuchilar bilen arilashmanglar dep yazghani-
dim; ■
10 emma bu déginim bu dunyadiki buzuqchiliq qilghuchilar, yaki nepsaniyetchiler,
yaki kazzaplar yaki butperesler bilen arilashmanglar déginim emes; undaq bolghanda
dunyadin ayrilishqa mejbur bolattinglar;
11 emma hazirqi bu xétimde yazghinim shuki, özini «qérindash» dep atiwalghan emma
shundaqla buzuqluq qilghuchi, nepsaniyetchi, butperes, haraqkesh yaki kazzap bolsa,
undaq bir kishi bilen arilashmanglar, hetta uning bilen hemdastixanmu bolmanglar.
□ ■
12 Sirttikilerni höküm chiqirip bir terep qilishning men bilen néme munasiwiti? Lékin
ichinglardikilerni özünglar höküm chiqirip bir terep qilish silerning ishinglar emesmu?
□
13 Lékin sirttikilerning üstige bolsa Xuda Özi höküm chiqiridu. Shunga «bu rezil ademni
aranglardin chiqiriwétinglar».□ ■

6

Bir-biri bilen dewalishishqa bolamdu?

1 Silerning aranglarda özara arazliq ish bolsa, uni muqeddes bendilerning bir terep
qilishigha tapshurmay, heqqaniysizlarning aldida dewalishishqa pétinalamsiler?□
2 Muqeddes bendilerning dunyani soraq qilidighanliqini bilmemsiler? Eger dunyani
siler soraq qilidighan ish bolsa, emdi zighirchilik ishlarni hel qilishqa yarimamsiler?■
3 Perishtiler üstidinmu höküm chiqiridighanliqimizni bilmemsiler? Shundaq bol-
ghaniken, bu hayattiki ishlarni hel qilish qanchilik ish idi?□
4 Silerde mushu hayattiki ishlar üstidin höküm qilish zörür tépilghanda, jamaet arisida
töwen dep qaralghanlarni uni hel qilishqa salmamsiler?□
5 Mushularni silerni xijaletke qaldurush üchün dewatimen. Ejeba, aranglarda öz
qérindashliri otturisida höküm chiqarghudek dana kishi yoqmu, hetta birimu yoqmu?
6 Uning ornida, qérindash bilen qérindash dewalishiwatidu, — we kapirlar aldida shun-
daq qilidu!
7 Emeliyette öz aranglarda dewalarning bolghanliqining özi silerge nisbeten bir eyibtur.
Némishqa uwalchiliqqa chidimaysiler? Némishqa naheqchilikke yol qoymaysiler?■

□ **5:8 «shunga héytni yaman niyetlik we rezillik bolghan xémirturuch bilen emes, belki semimiylik we heqiqet bolghan pétir nan bilen tentene qilip ötküzeyli» —** Israilning «ötüp kétish héyti», uningdin kéyinki «pétir nan héyti» we ularning simwolluq ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Lawiylar»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **5:8** Mis. 12:3,15; Qan. 16:3. ■ **5:9** Qan. 7:2; Mat. 18:17; 2Kor. 6:14; Ef. 5:11; 2Tés. 3:14. □ **5:11 «özini «qérindash» dep atiwalghan...» —** «qérindash» — özining étiqad yolida qérindash dep atalghan. ■ **5:11** Chöl. 12:14; Mat. 18:17; 2Tés. 3:14; 2Yuh. 10. □ **5:12 «Sirttikilerni höküm chiqirip bir terep qilishning men bilen néme munasiwiti? Lékin ichinglardikilerni özünglar höküm chiqirip bir terep qilish silerning ishinglar emesmu?» —** «sirttikiler» jamaettin sirt turghanlarni, «ichidikiler» jamaetning ichide bolghanlarni körsitidu, elwette. □ **5:13 «bu rezil ademni aranglardin chiqiriwétinglar» —** mushu sözler Tewrat, «Kan.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7din ilin'ghan. ■ **5:13** Qan. 17:7 □ **6:1 «Silerning aranglarda özara arazliq ish bolsa, uni muqeddes bendilerning bir terep qilishigha tapshurmay, heqqaniysizlarning aldida dewalishishqa pétinalamsiler?» —** «pétinalamsiler?» — Xudaning bu ishlargha qaratqan ghezipige yüzlinishke pétinalamsiler?, démek. ■ **6:2** Mat. 19:28; Luqa 22:30. □ **6:3 «muqeddes bendilirining dunya üstidin soraq qilishi ... (2-ayet) ... Perishtiler üstidinmu höküm chiqirishi» —** bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **6:4 «jamaet arisida töwen dep qaralghanlarni uni hel qilishqa salmamsiler?» —** bashqa birxil terjimisi: «uni hel qilishqa jamaette héch orni yoqlarni salamsiler?». Lékin 5-ayetnimu körüng. ■ **6:7** Pend. 20:22; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9.

8 Eksiche, siler naheqchilik qiliwatisiler, xiyanet qiliwatisiler, yene kélip qérindashliringlargha shundaq qilisiler!
9 Heqqaniysizlarning Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydighanliqini bilmemsiler? Aldinip ketmenglar! Buzuqchiliq qilghuchilar, butperesler, zina qilghuchilar, bechchiwazlar, bashqa erler bilen buzuqluq qilghuchilar, ■
10 oghrilar, nepsaniyetchiler, haraqkeshler, töhmetxorlar yaki aldamchi-kazzaplar Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydu;
11 bezinglar derweqe shundaq bolghansiler; emma siler Reb Eysa Mesihning namida we Xudayimizning Rohi bilen yuyuldunglar, pak-muqeddes qilindinglar, heqqaniy qilindinglar.■

Téninglar Xudaning ibadetxanisidur

12 «Hemme nerse manga halaldur», emma hemme nerse paydiliq boluwermeydu; «hemme nerse manga halaldur», emma men héchqandaq nersining xumarigha qul bolmaymen. □ ■
13 «Yémeklikler ashqazan üchün, ashqazan bolsa yémeklikler üchündur»; emma Xuda u we bu her ikkisini yoqqa chiqiridu; ten bolsa buzuqchiliq üchün emes, belki Reb üchündur; Reb ten üchündur. □
14 Xuda Rebni tirildürdi, shuningdek biznimu Öz qudriti bilen ölümdin tirildüridu. ■
15 Téninglarning Mesihning ezaliri ikenlikini bilmemsiler? Undaqta, Mesihning ezalirini élip, pahishe ayalning ezaliri qilsam bolamdu? Hergiz bolmaydu!
16 Kim pahishe ayal bilen baghlan'ghan bolsa uning bilen bir ten bolidu, dep bilmemsiler? Chünki «*er-ayal* ikkisi bir ten bolidu» — déyilgenidi. □ ■
17 Emma Rebge baghlan'ghuchi bolsa Uning bilen bir rohtur. ■
18 Buzuqluqtin qéchinglar. «Insanlarning herbir sadir qilghan gunahi öz ténining sirtida bolidu!» — emma buzuqluq sadir qilghuchi öz ténige qarshi gunah qilidu. □
19 Silerning téninglar silerni turalghu qilghan, Xuda teripidin silerge iltipat qilin'ghan Muqeddes Rohning ibadetxanisi, siler özünglarni özümningki emes dep bilmemsiler? □ ■
20 Chünki siler chong bedel bilen sétiwélin'ghansiler; shunga téninglarda Xudani ulughlanglar.■

■ **6:9** Gal. 5:19; Ef. 5:5; Weh. 22:15. ■ **6:11** Ef. 2:2; Kol. 3:7; Tit. 3:3; Ibr. 10:22. □ **6:12 «hemme nerse manga halaldur»** — bu söz-ibare belkim Korintliqlar üchün Injildiki yémek-ichmekler toghruluq bolghan telimlerning bir qisqartilmisi bolushi mumkin. Bu heqiqetke yéqin bolghini bilen, Pawlus hazir ulargha yémek-ichmekler toghruluq bashqa tereplerdinmu oylash kérek, dep telim bermekchi. ■ **6:12** 1Kor. 10:23. □ **6:13 «Yémeklikler ashqazan üchün, ashqazan bolsa yémeklikler üchündur»** — bashqiche éytqanda: «yémeklikler qorsaqni toydurush üchün, qorsaq bolsa yémekliklerni singdürüsh üchün». Korintliqlardin beziliri bu gepni bashqa ishlargha tetbiqlap, «ténimizning herqandaq éhtiyajliri yaki arzu-heweslirini xalighanche qanduruwersek bolidu» dep oylaytti. Lékin, jinsiy exlaqsizliqqa kelsek bu toghra emes, elwette. **«Reb ten üchündur»** — ademni heyran qilarliq bu bayan toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:14** Rim. 8:11; 2Kor. 4:14. □ **6:16 «er-ayal ikkisi bir ten bolidu»** — bu Xudaning Adem'atimiz we Hawa'animiz toghruluq bolghan sözi («Yar.» 2:24); bu söz herbir er-ayalliq munasiwette emelge ashurulidu. ■ **6:16** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:8; Ef. 5:31. ■ **6:17** Ez. 36:26-28; 1Kor. 12:13; Yar. 2:24 □ **6:18 «Insanlarning herbir sadir qilghan gunahi öz ténining sirtida bolidu!»** — bezi alimlar, bu sözlerni Pawlusning özüningki, dep qaraydu; emma bashqa gunahlirimiz (mesilen, nepsaniyetchilik, haraqkeshlik)mu ténimizge yaman tesir yetküzmemdu? Yetküzidu, elwette. Shunga bizningche bu sözlerni Korintliqlarning özlirüningki xata közqarishi dep oylaymiz; ular bu sözni buzuqluq (we bashqa «jismaniy» gunahlarni) qilishqa bahane qilatti. Pawlus uni emdilikte ularning xata közqarashlirini toghrilimaqchi boluwatatti. □ **6:19 «Xuda teripidin silerge iltipat qilin'ghan»** — bizningche «silerge iltipat qilin'ghan» dégenlik «Muqeddes Roh»ni körsitidu. Shundaqmu mumkinchilik barki, u bu ayettiki «silerning téninglar» yaki «ibadetxana»ni körsitidu. ■ **6:19** 1Kor. 3:16; 2Kor. 6:16; Ef. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5. ■ **6:20** 1Kor. 7:23; Gal. 3:13; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18.

7

Tenha hayat we er-ayalliq

1 Emdi hazir siler xétinglarda otturigha qoyghan soallargha kéleyli, — «Er ayal zatining ténige tegmise yaxshidur».□
2 Durus. Emma buzuqchiliqlardin saqlinish üchün, herbir erkekning özining ayali bolsun, herbir ayalning özining éri bolsun.
3 Er ayaligha nisbeten erlik mejburiyitini ada qilsun, ayalmu érige nisbeten ayalliq mejburiyitini ada qilsun.□ ■
4 Ayal öz ténining igisi emes, belki éri uning igisidur; shuninggha oxshashla, er öz ténining igisi emes, belki ayali uning igisidur.
5 Peqet pütün zéhninglar bilen dualargha bérilish meqsitide öz maqulluqunglar bilen waqtinche birge yatmasliqqa kélishkendinla bashqa, er-ayal özara bir-birining jinsiy heq-telipini ret qilmisun. Shundaq alahide mezgildin kéyin yene birge bolunglar. Bolmisa, özünglarni tutuwalalmaydighanliqinglardin Sheytan silerni azdurush pursitini tépishi mumkin.■
6 Emma mundaq déyishim buyruq yolida emes, belki meslihet yolididur.□
7 Emdi men barliq ademlerning manga oxshash *boytaq* bolushini xalayttim; lékin bu ishta Xudaning hemme ademge bergen öz iltpati bar; birsi undaq, yene birsi bundaq.□ ■
8 Emma men jorisiz tenha yashighanlar we tullargha shuni éytimenki, mendek tenha turiwerse yaxshi bolidu;□
9 emma özünglarni tutuwalalmisanglar, nikahlininglar; chünki *ishq* otida köygendin köre nikahliq bolghan yaxshi.■
10 Emma nikahlan'ghanlargha kelsek, ulargha men shuni tapilaymenki, — (bu emeliyette méning tapilighinim emes, yenila Rebningki), ayal éridin ajrashmisun □ ■
11 (emma u ajrashqan bolsa, u tenha ötsun, yaki éri bilen yarishiwalsun); we ermu ayalini qoyup bermisun.
12 Qalghanliringlargha kelsek, men shuni éytimenki (bu Rebning éytqini emes), qérindashning étiqadsiz ayali bolsa we ayali uning bilen turuwérishke razi bolsa, u uni qoyup bermisun; □

□ **7:1 «Er ayal zatining ténige tegmise yaxshidur» —** «er ayal zatining ténige tegmise (jinsiy munasiwette birge bolush, yaki toy qilishni körsitidu) yaxshi ishtur» dégen sözler toghruluq: — Ehwalgha qarighanda Korintliqlar arisida: «Toy qilmay, peqet Rebning xizmitide bolush yaxshi» yaki «Er-ayalliq jinsiy munasiwiti yaxshi emes, jinsiy munasiwet ötküzülmisun, köprek dua-tilawetke bérilisun» dégendek gepler tarqalghan bolushi mumkin. Pawlus bu yerde mushu mesililer toghruluq sözlimekchi. □ **7:3 «er ayaligha nisbeten erlik mejburiyitini ada qilsun, ayalmu érige nisbeten ayalliq mejburiyitini ada qilsun» —** «erlik mejburiyiti», «ayalliq mejburiyiti» jinsiy heqliqni öz ichige alidu, elwette. ■ **7:3** 1Pét. 3:7. ■ **7:5** Yo. 2:16. □ **7:6 «Emma mundaq déyishim buyruq yolida emes» —** bu ayettiki «déyishim»ni bezi alimlar «waqitliq ayrilip turush toghrisidiki bir teklip, buyruq emes» dep chüshinidu, «Emma mundaq déginim buyruq yolida emes, belki meslihet yolididur» dep terjime qilidu. Yene beziler bizning terjimimizdek «déginim»ni Pawlusning er-ayalliq oghruluq hazir éytqan barliq sözliri dep qarap, «Bu déginim buyruq yolida emes, belki ruxset yolida...» dep terjime qilidu (7-ayetni körüng). □ **7:7 «bu ishta Xudaning hemme ademge bergen öz iltpati bar» —** yeni, bala-chaqiliq bolush, yaki tenha bolush. Pawlus özi tenha bolup, pütün ömride ailisiz halda Xudaning xizmitide bolghan. ■ **7:7** Mat. 19:12; Ros. 26:29; 1Kor. 12:11. □ **7:8 «Emma men jorisiz tenha yashighanlar we tullargha shuni éytimenki...» —** mushu ayettiki «jorisiz tenha yashighanlar» dégen söz grék tilida öz jorisidin (meyli erdin, meyli ayaldin, ölüm teripidin yaki qanun teripidin) ajriship ketkenlerni körsitidu, we shundaqla toy qilmighanlarnimu öz ichige alidu. ■ **7:9** 1Tim. 5:14. □ **7:10 «Emma nikahlan'ghanlargha kelsek, ulargha men shuni tapilaymenki, — (bu emeliyette méning tapilighinim emes, yenila Rebningki)...» —** Pawlus öz telimini Reb Eysaning yer yüzide turghan waqtidiki telimidin ayriwétidu. Bu ish toghruluq we omumen bu bab üstide «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **7:10** Mal. 2:14; Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; Luqa 16:18. □ **7:12 «Qalghanliringlargha kelsek, men shuni éytimenki (bu Rebning éytqini emes), ...» —** Reb Eysa yer yüzide bolghinida bu ishlar toghruluq telim bermigenidi.

13 *étiqadchi* ayalning étiqadsiz éri bolsa we éri uning bilen turuwérishke razi bolsa, u éridin
ajriship ketmisun.
14 Chünki étiqadsiz er bolsa étiqad qilghan ayalda pak dep hésablinidu; étiqadsiz ayal
bolsa *étiqad qilghan* qérindashta pak dep hésablinidu; bolmisa, perzentliringlar haramdin
bolghan bolatti; emma ular emdi pak boldi. □
15 Lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda
qérindash aka-ukilar, hede-singillar *nikah mejburiyitige* baghlinip qalghan bolmaydu;
qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur. □
16 Ey *étiqadchi* ayal, éringni *étiqad qildurup* qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen? Ey
étiqadchi er, xotunungni *étiqad qildurup* qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen?□ ■

Étiqad yoligha chaqirilghan waqittiki salahiyette turiwéringlar

17 Halbuki, Reb herqaysimizgha qandaq teqsim qilghan bolsa, qandaq halette
chaqirghan bolsa, u shuningda méngiwersun; men hemme jamaetlerde shundaq yoly-
oruqni tapilaymen.
18 Birsi sünnetlik halette chaqirildimu? U qayta sünnetsiz qilinmisun; birsi sünnetsiz
halette chaqirildimu? U emdi sünnet qilinmisun. □
19 Sünnetlik bolush héchnerse hésablanmas, sünnetsiz bolushmu héchnerse hésablanmas;
hésab bolidighini Xudaning emrlirige emel qilishtin ibarettur.
20 Herkim qaysi halette chaqirilghan bolsa, shu halette qalsun. □ ■
21 Sen chaqirilghanda qul halitide idingmu? Uning bilen karing bolmisun; lékin eger
hörlük pursiti kelse, uni qolungdin berme.
22 Chünki Rebte chaqirilghan qul bolsa Rebning hör adimidur; uninggha oxshash,
chaqirilip hör bolghuchimu Mesihning qulidur.
23 Siler chong bedel bilen sétiwélindinglar; insanlargha qul bolmanglar. ■
24 I qérindashlar, herbiringlar qaysi halette chaqirilghan bolsanglar, shu halette Xuda
bilen bille turunglar.

Tenha yashash

□ **7:14 «Chünki étiqadsiz er bolsa étiqad qilghan ayalda pak dep hésablinidu; étiqadsiz ayal bolsa étiqad qilghan qérindashta pak dep hésablinidu; bolmisa, perzentliringlar haramdin bolghan bolatti; emma ular emdi pak boldi» —** bu ayetke qarighanda, Korinttiki beziler «étiqadchi er yaki ayalning jorisi Eysa Mesihke étiqad qilmighan bolsa undaqta ularning nikahi bulghan'ghan bolidu, shunga ular ajrishishi kérek, shundaqla baliliri «haram»din bolghan bolidu» dep qaraydu. Bundaq közqarash xata. □ **7:15 «lékin étiqadsiz bolghan terepning ketküsi bolsa, u ajriship ketsun; bundaq ehwallarda qérindash ... nikah mejburiyitige baghlinip qalghan bolmaydu; qandaqla bolmisun Xuda bizni inaq-xatirjemlikte yashashqa chaqirghandur» —** bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **7:16 «Ey étiqadchi ayal, éringni étiqad qildurup qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen? Ey étiqadchi er, xotunungni étiqad qildurup qutulduralaydighanliqingni nedin bilisen?» —** bizningche Pawlus mushu yerde, ishenmigen jora nikahtin ajrashmaqchi bolghan bolsa, uni étiqad qildurup qutquzush peqet Xudaningla qilidighan ishidur, biz ajiz bendilerning qilidighan ishi emes, shunga (jorisining ketküsi bolsa) uni erkinlikke qoyuwergin, démekchi. «Qoshumche söz»imizni yene körüng. ■ **7:16** 1Pét. 3:1. □ **7:18 «Birsi sünnetlik halette chaqirildimu? U qayta sünnetsiz qilinmisun» —** bezi Yehudiylar melum seweblerdin sünnitidin xijil bolup, «yat ellerdek bolay» dep, özini «sünnetsiz» körsetmekchi bolup birxil opératsiyeni qilduratti. □ **7:20 «Herkim qaysi halette chaqirilghan bolsa, shu halette qalsun» —** «qaysi halette chaqirilghan bolsa...» grék tilida «qandaq chaqirilghanliqi bolsa...» déyilidu. Démek, Xuda herbirimizni Mesihge chaqirghinida, ehwal-halitimizni bilip, u halitimizni Uning yolida ishletmekchi bolidu. ■ **7:20** Ef. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12. ■ **7:23** 1Kor. 6:20; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18.

25 Emma nikahlanmighanlar toghruluq Rebdin buyruq tapshuruwalmidim; shundaqtimu Rebdin bolghan rehim-shepqetke muyesser bolghanliqim üchün sadiq adem süpitide öz pikrimni éytimen. □

26 Emdi hazirqi qiyinchiliqqa qarighanda, er kishining shu *tenha* halette bolushini yaxshi ish deymen. □

27 Ayalgha baghlan'ghan bolsang, undaqta, uning bilen ajrishishni oylima; ayalingdin ajriship kettingmu? Undaqta yene öylinishni oylima.

28 Lékin öylenseng, sen gunah qilghan bolmaysen; we nikahlanmighanlar nikahlansa, ularmu gunah qilghan bolmaydu. Emma shundaq qilsa ular jismaniy jehette japagha uchraydu; méning silerni uningdin xaliy qilghum bar. □

29 Emma shuni dégüm barki, i qérindashlar — waqit qisqidur. Shunga ayalliq bolghanlar ayalsizlardek bolsun; □

30 matem tutqanlar matem tutmighanlardek bolsun; bext-xushalliqta bolghanlar bext-xushalliqta bolmighanlardek bolsun; mal-mülük sétiwalghanlar mal-mülüksizlerdek bolsun;

31 bu dunyadiki bayliqlardin behrimen bolghanlar dunyani özining teelluqati dep bilmisun; chünki bu dunyadiki hazirqi halet ötüp kétidu. □ ■

32 Emma silerning ghemsiz bolushunglarni xalaymen. Ayalsiz kishi bolsa Rebning ishlirini oylaydu, qandaq qilip Rebni xursen qilishning ghémide bolidu. ■

33 Emma ayalliq kishi qandaq qilip ayalini xursen qilish üchün bu dunyadiki ishlarning ghémide bolidu;

34 Yene kélip ayal we nikahlanmighan qizning otturisida perq bar; nikahlanmighan qiz bolsa Rebning ishlirining, qandaq qilip hem tende hem rohta pak-muqeddes bolushning ghémide bolidu; emma yatliq bolghan ayal qandaq qilip érini xursen qilish üchün, bu dunyadiki ishlarning ghémide bolidu.

35 Emma men bu sözni silerning menpeetinglarni közde tutup dewatimen; boynunglargha sirtmaq sélish üchün emes, belki ishliringlarning güzel bolushi, könglünglar bölünmigen halda Rebge bérilip Uni kütüshünglar üchün dewatimen.

36 Emma eger birsi niyet qilghan qizgha nisbeten muamilemning durus bolmighan yéri bar dep qarisa, u qiz yashliq baharidin ötüp ketken bolsa, ikkisi özini tutuwalalmisa, u

---

□ **7:25 «... nikahlanmighanlar toghruluq Rebdin buyruq tapshuruwalmidim...»** — mushu yerde «nikahlanmighanlar» bolsa héchqachan jinsiy munasiwet ötküzüp baqmighan pak yigit yaki pak qizlarni körsitidu, dep qaraymiz. Bezi alimlar bu söz peqet qizlarni körsitidu, dep qaraydu. Emdi 36-ayetke qaraydighan bolsaq, bu ayet hem yigitlernimu hem qizlarnimu körsitidighanliqini bayqaymiz. □ **7:26 «emdi hazirqi qiyinchiliqqa qarighanda,...»** — Pawlus mushu xetni yazghan waqitta Rim impériyesi boyiche köp sandiki ishen'güchiler zor ziyankeshlikke uchrawatatti. □ **7:28 «Emma shundaq qilsa ular jismaniy jehette japagha uchraydu»** — Pawlusning bu sözi, herbir er-ayalliqtiki normal munasiwette bolghan musheqqet-japalar, égiz-peslikler toghruluq éytilidu, dep qaraymiz. Uning üstige ashu dewrdiki ziyankeshlik astidimu er-ayallarning bir-birige bolghan muhebbiti üchün, bir-birini éghirchiliqtin ayash üchün tartqan derd-elemliri téximu éghir bolushi mumkin idi. □ **7:29 «waqit qisqidur. Shunga ayalliq bolghanlar ayalsizlardek bolsun...»** — 31-ayettiki izahatni körüng. □ **7:31 «... bu dunyadiki bayliqlardin behrimen bolghanlar dunyani özining teelluqati dep bilmisun; chünki bu dunyadiki hazirqi halet ötüp kétidu»** — «waqit qisqidur» 29-31-ayetlerde Pawlus ularga barliq waqitni, Xudaning xizmiride bolush pursetlirini qedirleshni dewet qilidu. Uning asasiy menisi, mushu dunyadiki bext-bayliqlar bizde bolsa ulardin huzurlansaq bolidu, lékin mushu alem «besh künlük» bolghachqa, Xudaning xizmitide, menggülük paydiliq bolghan ishlargha qarap méngishimizgha toghra kélidu, démekchi. ■ **7:31** Yesh. 40:6; Yaq. 1:10; 4:14; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. ■ **7:32** 1Tim. 5:5.

xalighinini qilsun, u gunah qilghan bolmaydu; ular nikah qilsun. □
37 Biraq, birsi öz könglide muqim turup, héchqandaq ishq bésimi astida bolmay, belki öz iradisini bashqurup, könglide niyet qilghan qizini emrige almasliqni qarar qilghan bolsa, yaxshi qilghan bolidu.
38 Qisqisi, öylen'genning öylen'ginimu yaxshi ish, öylenmigenning öylenmiginimu téximu yaxshi ish.
39 Éri hayat chaghda ayali uninggha baghlan'ghandur; emma éri ölümde uxlighan bolsa, u xalighan kishige (peqet Rebde, elwette) nikahlinishqa erkin bolidu. □ ■
40 Lékin qarishimche u tul qalsa, téximu bextlik bolidu; mendimu Xudaning Rohi bar, dep ishinimen!□ ■

8

Butlargha atalghan taamlar

1 Emdi «butlargha atap nezir qilin'ghan taamlar» mesilisige kéleyli. «Hemmimizde bilim bar» dep bilimiz. Xosh, biraq bilim bolsa ademni körenglitidu; méhir-muhebbet bolsa ademni quridu.□
2 «Méning bilimim bar» dep hésablighan kishi, emeliyette héchnémini téxi bilishke tégishlik derijide bilmigen bolidu.□
3 Emma Xudani söygen kishi bolsa, u Uning teripidin tonulidu.□
4 Xosh, emdi «butlargha atap nezir qilin'ghan taamlar» toghruluq — bizge melumki, «Jahanda but dégen héchnéme hésablanmaydu», we «birla Xudadin bashqa héch ilah yoqtur».□ ■

□ **7:36 «Eger birsi niyet qilghan qizgha nisbeten muamilemning durus bolmighan yéri bar dep qarisa...» —** «niyet qilin'ghan qizi» dégenning bashqa bir chüshenchisi «wedileshken qizi». Ishqilip, bu ayet boyiche, toy qilmighan er kishi könglide bir qizni oylaydu. Qizgha «muamilemning durus bolmighan yéri bar» dégenliki belkim: (1) qizgha bolghan ishqini söz yaki heriket bilen bildürüshtin özini tutuwalalmasliq, lékin uninggha téxi éniq wede qilmasliq, shundaqla qizni qiynash; yaki (2) qizgha wede bergendin kéyin yene ikkilinip waqitni keynige sürüsh, shundaqla qizni qiynash; yaki (3) toyning waqtini békitken bolsimu, ular toy waqtini kütüshke özlirini tutuwalalmisa, toyni baldurraq qilsa bolidu. Qisqisi, oghul balilarning qizlarning söygüsi yaki héssiyatliri bilen oynishishigha hergiz bolmaydu. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: «Emma eger birsi özining tenhaliqigha qarap namuwapiq yürgen bolsa, yashliq baharidin ötüp ketken bolsa, özini tutiwalalmisa, u xalighiniche qilsun, u gunah qilghan bolmaydu; ular nikah qilsun» yene bashqa terjimilirimu bar; «qoshumche söz»imizni körüng. □ **7:39 «Éri ölümde uxlighan bolsa» —** mushu söz, ölüp ketkenlikni körsitidu. Tewrat-Injil boyiche étiqadchilargha nisbeten ölüsh peqet waqitliq uxlash, xalas. **«u xalighan kishige (peqet Rebde, elwette) nikahlinishqa erkin bolidu»** — «peqet Rebde (nikahlansun)» — (1) peqet étiqadchigha nikahlansun; (2) Rebning shexsiy yolyoruqi bilen nikahlansun, dégen ikki menini öz ichige élishi mumkin. ■ **7:39** Rim. 7:2. □ **7:40 «mendimu Xudaning Rohi bar, dep ishinimen!» —** bu kinayilik söz. Korint shehiridiki jamaettiki bezi ademler özlirini «peyghember» hésablap, Pawlusning sözlirini qobil qilmaytti (14:36, 37ni körüng). ■ **7:40** 1Tés. 4:8. □ **8:1 «Emdi «butlargha atap nezir qilin'ghan taamlar» mesilisige kéleyli» —** Korint shehiridikilerning köpinchisi bolsa butperes bolup, ular butlargha choqunush üchün butqa atap nezir qilin'ghan göshni yeytti. Korintliqlarning toy we bashqa murasimlirimu butxanilarda ötküzülüp, butqa atap nezir qilin'ghan göshler dastixan'gha qoyulatti. U chaghlarda bundaq göshni yéyish-yémeslik yaki butxanida ötküzülgen murasimlargha qatnishish-qatnashmasliq étiqadchilar üchün chong bir mesile bolghan. **«méhir-muhebbet bolsa ademni quridu»** — «rohiy qurush» («ademni qurush») toghruluq «Rimliqlargha»diki kirish söz»imizni körüng. □ **8:2 ««Méning bilimim bar» dep hésablighan kishi, emeliyette héchnémini téxi bilishke tégishlik derijide bilmigen bolidu» —** bu ajayib bayan toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **8:3 «Emma Xudani söygen kishi bolsa, u Uning teripidin tonulidu» —** «Xuda teripidin tonulidu» — belkim, Xuda uni bilip «bu kishi Méning adimim» dep étirap qilidu, démekchi. □ **8:4 ««Jahanda but dégen héchnéme hésablanmaydu» we «birla Xudadin bashqa héch ilah yoqtur»» —** 1-ayettiki «hemmimizde bilim bar», «bu dunyada but dégen héchnerse emes» we «Xudadin bashqa héch ilah yoqtur» belkim bu Korint jamaitidikiler özlirining shuaridek daim éytidighan sözler idi. ■ **8:4** Qan. 4:39; Rim. 14:14; 1Kor. 10:19; Ef. 4:6.

5 Gerche nurghun atalmish ilahlar bar bolsimu — meyli ular zéminda yaki asmanda
turidu dep qarilishidin qet'iynezer (derweqe «ilahlar» köp, we «reb»ler köptur)
6 biraq biz üchün peqetla bir Xuda, yeni Ata bardur. Uningdin barliq mewjudatlar
apiride bolghan, bizmu Uning üchün mewjut bolghanmiz; *shuningdek*, birla Reb, yeni
Eysa Mesih bardur. Pütkül mewjudatlar U arqiliq mewjut, bizmu U arqiliq hayatmiz.■
7 Emma bundaq bilim hemmimizde téxi yoqtur; téxi butlargha köndürülginidin xalas
bolmighan bezi *ishen'güchiler* bolsa mushundaq taamlarni «butqa atap nezir qilin'ghan»
dep bilip yeydu; shundaqla ularning wijdani ajiz bolghachqa, bulghan'ghan bolidu.■
8 Emeliyette taamlarning özliri bizni Xuda bilen yarashturalmaydu; yémisek bizning
kemchilikimiz hésablanmaydu, yégen bolsaq artuqchiliqmu hésablanmaydu.■
9 Biraq herhalda *yéyish* erkinlikinglarning ajizlargha putlikashang bolmasliqigha köngül
qoyunglar. ■
10 Chünki ajiz bir bende bilimi bar bolghan séning butxanidiki dastixanda olturup
yégenlikingni körse, undaqta u öz ajiz wijdanigha qarshi halda butlargha atap nezir
qilin'ghan taamlarni yéyishke «qurulup kücheytilidighan» bolmamdu? □
11 Shuning bilen Mesih uning nijati üchün ölgen, séning qérindishing bolghan bu ajiz
bende séning biliming wejidin halak bolidu.■
12 Shu yol bilen qérindashlargha ziyan yetküzüp gunah qilip, ularning ajiz wijdanini
zeximlendürüp, Mesihke qarshi gunah qiliwatisiler.
13 Shunga, eger birer taam öz qérindishimni yiqitidighan qiltaq bolsa, qérindishimni
yiqitmasliqim üchün men menggügiche göshni qet'iy yémeymen.■

9

Pawlusning köp rosulluq heq-hoquqlirini ishletmesliki

1 Men erkin emesmu? Men rosul emesmu? Men Rebbimiz Eysa Mesihni körgen
emesmu? Siler özünglar méning Rebde bolghan ejrim emesmu?□ ■
2 Eger bashqilargha nisbeten rosul dep hésablanmisam, men héch bolmighanda si-
lerge rosul boldum; chünki özünglar Rebde méning rosul bolghanliqimni testiqlighan
möhürdursiler.
3 Méni sürüshte qilmaqchi bolghanlargha bolghan jawabim mundaq: —□
4 Bizlerning yep-ichishke hoquqimiz bar emesmu?□ ■

■ **8:6** Mal. 2:10; Yuh. 13:13; 1Kor. 12:3; Ef. 4:6; Fil. 2:11. ■ **8:7** 1Kor. 10:28. ■ **8:8** Rim. 14:17. ■ **8:9** Gal. 5:13. □ **8:10 «Chünki ajiz bir bende bilimi bar bolghan séning butxanidiki dastixanda olturup yégenlikingni körse, undaqta u öz ajiz wijdanigha qarshi halda butlargha atap nezir qilin'ghan taamlarni yéyishke «qurulup kücheytilidighan» bolmamdu?»** — bu ayet toghruluq ikki éghiz gep qilish kérek. Birinchi, kona zamanlarda köp butxanilargha munasiwetlik «ashxanilar», «réstoranlar» bar idi. Meqsiti butpereslik emes, belkim peqet payda körüshtin ibaret idi. Emma satqan taamlarning köpinchisi belkim xelqler shu butxanida butlargha atap qilghan nersiler bolushi mumkin idi. Shuning bilen bir waqitta nurghun kishiler bundaq taamni yéyishning özini «sawabliq ish», «teleylik ish» dep qarishi mumkin. Ikkinchi, Pawlusning «uning wijdani... «**qurulup kücheytilidighan**» dégen sözi kinayilik gep. Mezkur sözni yuqiriqi «muhebbet (**ademni, yeni ademning rohini) quridu**» dégen söz bilen sélishturishimiz kérek. «Muhebbetning qurushi»ning netijisi yaxshi, elwette; lékin mushu ayette «bilimi bar» ademning herikiti ajiz qérindishini öz wijdanigha xilapliq qilishqa «qurup kücheytidu». ■ **8:11** Rim. 14:15. ■ **8:13** Rim. 14:21; 2Kor. 11:29. □ **9:1 «Men erkin emesmu? Men rosul emesmu? Men Rebbimiz Eysa Mesihni körgen emesmu? Siler özünglar méning Rebde bolghan ejrim emesmu?»** — Pawlus bu babta bezi ademlerning uninggha «uni qil, buni qil» déyishige «men erkin adem» dep jawab béridu. ■ **9:1** Ros. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Kor. 4:15; 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:3 «Méni sürüshte qilmaqchi bolghanlar...»** — bu söz Korint jamaitide, Pawlus heqiqiy rosul emes, dep yürgen bezi ademlerni körsitidu. □ **9:4 «Bizlerning yep-ichishke hoquqimiz bar emesmu?»** — rosullar xush xewerni tarqitish xizmitige alahide ayrilip chiqqachqa, jamaetlerdin yémek-ichmek jehette, yeni iqtisadiy jehettiki yardemge érishishke hoquqluqtur. Emma Pawlus we xizmetdishi Barnabas Korint shehiride shundaq hoquqni ishletmigen. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ **9:4** 1Kor. 9:14; 1Tés. 2:6; 2Tés. 3:9.

5 Bizning bashqa rosullar, Rebning Öz iniliri we Kéfasning qilghinidek, étiqadchi bir singilni emrimizge élip seperde hemrah qilip yürüsh heqqimiz yoqmu?□ ■
6 Ejeba, peqet Barnabas bilen méningla emgek qilmasliqqa hoquqimiz yoqmu?
7 Kim xirajetni özi tölep *esker bolup* jengge chiqidu? Kim üzümzar bina qilip uning méwisidin yémeydu? Qaysi pada baqquchi padining sütidin ichmeydu?■
8 Bu dégenlirim peqet insaniy közqarash boyiche éytilghanmu? Tewrat-qanunning özidimu oxshash déyilgen emesmu?!
9 Chünki Musagha chüshürülgen qanunda: «Xaman tepken öküzning aghzigha köshek salma» dep pütülgendur. Xuda öküzlergila köyün'genmu, □ ■
10 yaki buni peqet bizlerni dep éytqanmu? Shübhisizki, bu sözler bizler üchün pütülgendur; shuning üchün yer heydigüchi ümidte heydishige tégishlik, shundaqla xaman tepküchimu hosuldin behrimen bolush ümidide ishleshke tégishliktur. □
11 Biz silerge rohiy bext-beriketlerni térip, silerdin maddiy jehettin yighiwalsaq bu chektin éship ketkenlik bolamdu? ■
12 Bashqa *xizmetchiler* silerde mushu hoquqni ishletken yerde, biz shundaq qilsaq téximu bolidighu? Emma Mesihning xush xewirige héch tosalghu bolmisun dep, biz bu hoquqni héchqachan ishlitip baqmiduq; eksiche, herqandaq ishlargha chidap kéliwatimiz. □ ■
13 Ibadetxanidiki muqeddes ishlar üchün ishligüchilerning ibadetxanigha atalghan hediyelerdin yeydighanliqini, qurban'gahta xizmet qiliwatqanlarning qurbanliqlardin ülüshini alidighanliqini bilmemsiler? ■
14 Shuninggha oxshash, Reb xush xewerni jakarlighuchilarning jéni xush xewerdin béqilsun dep békitkendur.□ ■
15 Emma men bolsam bu hoquqlarning héchqaysisini ishlitip baqmidim. Hem hazirmu mushu hoquqtin padilinay dep mushularni yéziwatqinim yoq! Chünki men bashqilarning méni bu pexirlinidighanlirimdin mehrum qilghinidin köre ölginim tüzük! □
16 Chünki méning xush xewerni jakarlishimda pexirlen'güdek ish yoq; chünki uning mejburiyiti méni bésip turidu; xush xewerni jakarlimisam halimgha way!
17 Chünki eger uni xalis qilsam, buningdin manga in'am bolidu; emma öz ixtiyarim bilen bolmisa, bu peqet méning ghojidarliq burchini ada qilghinim bolidu, xalas.
18 Shundaq iken, méning in'amim zadi néme bolidu? Méning in'amim del shuki, xush xewer jakarlighinimda men xush xewerge kishilerni heqsiz érishtürimen — démek, in'amim xush xewer yetküzüshtiki tégishliq *heq élish* hoquqlirimni héch ishletmeslikimdin ibarettur.
19 Chünki hemme ademning ilkidin erkin bolup, özümni köpchilikke qul qildim; shu yol bilen téximu köprek ademlerni qayil qilip qutquzsam deymen.
20 Yehudiylarni qayil qilip qutquzush üchün Yehudiylargha nisbeten Yehudiygha oxshash boldum; Tewrat qanuni astida turghanlarni qayil qilip qutquzush üchün

---

□ **9:5 «Bizning bashqa rosullar, Rebning Öz iniliri we Kéfasning qilghinidek, étiqadchi bir singilni emrimizge élip seperde hemrah qilip yürüsh heqqimiz yoqmu?»** — démek, rosullar özliri we bala-chaqilirimu jamaetning iqtisadiy yardimige hoquqluqtur. ■ **9:5** Mat. 8:14. ■ **9:7** Yuh. 21:15; 1Kor. 3:6, 7, 8; 2Kor. 10:4; 1Pét. 5:2. □ **9:9 «Xaman tepken öküzning aghzigha köshek salma»** — «Qan.» 25:4. ■ **9:9** Qan. 25:4; 1Tim. 5:18. □ **9:10 «Shuning üchün yer heydigüchi ümidte heydishige tégishlik, shundaqla xaman tepküchimu hosuldin behrimen bolush ümidide ishleshke tégishliktur»** — «Am.» 9:13. ■ **9:11** Rim. 15:27; Gal. 6:6. □ **9:12 «... Mesihning xush xewirige héch tosalghu bolmisun dep, biz bu hoquqni héchqachan ishlitip baqmiduq; eksiche, herqandaq ishlargha chidap kéliwatimiz»** — ghelite yéri shuki, beziler «Pawlus we Barnabas heqiqiy rosullar emes, chünki ular bizdin pul **sorap baqmighan!**» dégen. ■ **9:12** Ros. 20:33; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **9:13** Qan. 18:1. □ **9:14 «... Xush xewerni jakarlighuchilarning jéni xush xewerdin béqilsun»** — démek, xush xewerni qobul qilghanlar teripidin qamdalsun. ■ **9:14** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Tim. 5:18. □ **9:15 «men bashqilarning méni bu pexirlinidighanlirimdin mehrum qilghinidin köre ölginim tüzük!»** — «bu pexirlen'ginim» del uning xush xewerni héchqandaq in'am-hediyeni qobul qilmay jakarlighanliqini körsitidu.

(Tewrat qanuni astida turghan bolmisammu) Tewrat qanuni astida turghanlargha nisbeten Tewrat qanuni astida turghan'gha oxshash boldum; ■
21 Tewrat qanunida bolmighanlarni qayil qilip qutquzush üchün Tewrat qanunida bolmighanlargha nisbeten (Xuda aldida qanunsiz bolmay, belki Mesihning qanunigha boysunushum bilen) men Tewrat qanunida bolmighanlargha oxshash boldum; □ ■
22 ajizlarni qayil qilip qutquzush üchün ajizlargha özüm ajizdek boldum; mumkin qeder köprek ademni qutquzush üchün men herqandaq ademge qarita shundaq adem boldum. □ ■
23 Özümning xush xewerdin nésiwem bolushi üchün uni dep hemme ishni qilimen.
24 Beygige chüshkenlerning hemmisi yügürishidu, emma peqet birila mukapatqa érishidighinini bilmemsiler? Ghelibe qazinish üchün yügürünglar. ■
25 Musabiqide élishquchilarning hemmisi özini her jehettin tizginleydu; ular peqet bir chirip kétidighan tajgha érishish üchün shundaq qilidu, emma biz bolsaq chirimas taj üchün shundaq qilimiz. □ ■
26 Shunga men nishansiz ademdek yügürüwatmaymen; musht atsam hawagha atidighan ademdek bolmaymen.
27 Uning ornigha men öz ténimni urup özümge köndürüp, uni özümge qul qilimen; undaq qilmighanda, bashqilargha telim jakarlap turup özüm layaqetlik bolmay qélishim mumkin.

10

Israillarning Misirdin chiqip, chöl-bayawandin ötkendiki weqelerdin sawaq élishimiz kérek

1 Chünki, i qérindashlar, men silerning ata-bowilirimizning hemmisining bulut astida yürgenlikidin we hemmisining déngizdin ötüp mangghanliqidin xewersiz yürüshünglarni xalimaymen;■
2 ularning hemmisi bulutta hem déngizda Musaning *yétekchilikige* chömüldürülgen;□ ■
3 ularning hemmisi oxshash rohiy taamni yégen,■
4 hemmisi oxshash rohiy ichimlikni ichken; chünki ular özlirige *hemrah bolup* egiship yürgen rohiy uyultashtin ichetti (emeliyette, mushu uyultash Mesihning Özi idi);■
5 shundaqtimu, Xuda ularning köpinchisidin razi bolmighanidi; chünki «Ular*ning jesetliri* chöl-bayawanda chéchilip qalghan».□ ■
6 Emma bu ishlar ularning béshigha bizlerge sawaq-bésharet bolsun üchün chüshkenidi; buningdin meqset, bizning ularning yaman ishlargha hewes qilghinidek hewes qilmasliqimiz üchündur.■

■ **9:20** Ros. 16:3; 18:18; 21:23. □ **9:21 «Tewrat qanunida bolmighanlar» —** démek, Yehudiy emesler. Ular Tewrat qanunini bilmeydu yaki uni étirap qilmighanlardur. **«Mesihning qanuni»** — Muqeddes Rohta yashap «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing bilen, pütün jéning bilen we pütün küchüng bilen söygin» we «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégendin ibaret, elwette. ■ **9:21** Gal. 2:3. □ **9:22 «ajizlarni qayil qilip qutquzush üchün ajizlargha özüm ajizdek boldum» —** «ajizlar» belkim Xuda toghrisidiki bilimni tonup yetmigenliktin wijdani asanla azablinidighan étiqadchilarni, yaki étiqadi küchlük emeslerni körsitidu. ■ **9:22** Rim. 15:1; 1Kor. 10:33; Gal. 6:1. ■ **9:24** Gal. 2:2; 5:7; Fil. 2:16; 2Tim. 4:7; Ibr. 6:18. □ **9:25 «Musabiqide élishquchilarning hemmisi özini her jehettin tizginleydu; ular peqet bir chirip kétidighan tajgha érishish üchün shundaq qilidu...» —** eslidiki «Olimpiya»diki ghaliblar yopurmaq-güllerdin yasalghan tajgha érishetti. ■ **9:25** 2Tim. 2:4; 4:7,8; 1Pét. 4:1; 5:4. ■ **10:1** Mis. 13:21; 14:22; Chöl. 9:18; Qan. 1:33; Ye. 4:23; Neh. 9:12,19; Zeb. 78:13,14; 105:39. □ **10:2 «ularning (silerning ata-bowiliringlar, 1-ayetni körüng) hemmisi bulutta hem déngizda Musaning yétekchilikige chömüldürülgen» —** mushu (1-2-ayette xatirilen'gen) weqelerni téximu yaxshi chüshinish üchün «Misirdin chiqish» 14-babni körüng. «Musa» Musa peyghember, elwette. Mushu muhim ayet üstide we bu babtiki bashqa misallar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **10:2** Mis. 13:20-22; 14:19, 20. ■ **10:3** Mis. 16:15. ■ **10:4** Mis. 17:6; Chöl. 20:11; Zeb. 78:15-16 □ **10:5 «Ularning jesetliri chöl-bayawanda chéchilip qalghan» —** «Chöl.» 14:16, 32. ■ **10:5** Chöl. 26:65. ■ **10:6** Chöl. 11:4,33; Zeb. 106:14.

7 Siler yene ularning bezilirige oxshash butqa choqunidighanlardin bolmanglar; bular toghruluq: «Xelq yep-ichishke olturdi, andin keyp-sapagha turdi» dep pütülgen.□ ■
8 Biz yene ularning bezilirining buzuqchiliq qilghinidek buzuqchiliq qilmayli; chünki shu wejidin ulardin yigirme üch ming kishi bir kündila öldi.□ ■
9 Yene ularning bezilirining Mesihni sinighinidek Mesihni sinimayli; chünki shu sewebtin ular yilanlar chéqishi bilen halak boldi. □ ■
10 Yene ularning beziliri aghrin'ghandek aghrinip qaqshimanglar — netijide, ular jan alghuchi *perishte* teripidin öltürüldi. □ ■
11 Emdi bu weqelerning hemmisi ularning béshigha bésharetlik misallar süpitide chüshken we axirqi zamanlar béshimizgha kéliwatqan bizlerning ulardin sawaq-ibret élishimiz üchün xatirilen'genidi. □ ■
12 Shuning bilen «Men *étiqadta* ching tirep turmaqtimen» dégen kishi özining yiqilip kétishidin hézi bolsun!
13 Siler duch kelgen sinaqlarning hemmisige bashqa ademlermu oxshash duch kelgen. We Xuda bolsa wediside turghuchidur, U silerni kötürelmigüdek sinaqlargha uchratmaydu, belki sinaq béshinglargha chüshkende, shuning bilen teng uningdin ötüp qutulush yolini yaritip béridu; siler shuning bilen uninggha berdashliq béridighan bolisiler. □ ■
14 Shu sewebtin, söyümlüklirim, butpersliktin qéchinglar!
15 Silerni eqil-hoshi jayida kishiler dep qarap shuni éytiwatimen; sözligenlirimni bahalap béqinglar: —
16 Biz beriketlik bolsun dep tiligen, beriketlik jamdiki sharabni ichkinimiz, Mesihning qénidin ortaq behirlen'ginimiz emesmu? Bizning oshutqan nanni yéginimiz, Mesihning ténidin ortaq behirlen'ginimiz emesmu? □
17 Biz nurghun bolsaqmu bir nan, bir tendurmiz; chünki hemmimiz shu bir nandin nésiwe alimiz. □ ■
18 Jismaniy Israilgha qaranglar; qurbanliqlarni yégenler qurban'gahqa nésipdashlar emesmu?
19 Emdi néme démekchimen? Butqa atap sunulghan qurbanliqning birer ehmiyiti barmidu? Butning birer ehmiyiti barmidu? ■
20 Yaq, biraq kapirlar butlargha sun'ghan qurbanliqlarni Xudagha emes, belki jinlargha ataydu. Men silerning jinlar bilen ortaq nésipdash bolushunglarni xalimaymen. □ ■
21 Rebning jamidin we jinlarning jamidin teng ichküchi bolsanglar bolmaydu; Rebning dastixinigha we jinlarning dastixinigha teng daxil bolsanglar bolmaydu.

□ **10:7 «Xelq yep-ichishke olturdi, andin keyp-sapagha turdi» —** mushu yerdiki «keyp-sapa» belkim butpereslik hem uninggha baghlan'ghan shehwaniyetni körsitidu. «Pütülgen» — «muqeddes kitabta pütülgen», elwette («Mis.» 32:6). ■ **10:7** Mis. 32:6. □ **10:8 «Biz yene ularning bezilirining buzuqchiliq qilghinidek buzuqchiliq qilmayli; chünki shu wejidin ulardin yigirme üch ming kishi bir kündila öldi» —** bu weqe «Chöl.» 25:1-9da xaritilen'gen. ■ **10:8** Chöl. 25:1, 9; Zeb. 106:28-29 □ **10:9 «Yene ularning bezilirining Mesihni sinighinidek Mesihni sinimayli; chünki shu sewebtin ular yilanlar chéqishi bilen halak boldi» —** «Chöl.» 21:1-9ni körüng. ■ **10:9** Chöl. 21:5; Zeb. 106:14. □ **10:10 «Yene ularning beziliri aghrin'ghandek aghrinip qaqshimanglar — netijide, ular jan alghuchi perishte teripidin öltürüldi» —** «Chöl.» 16:41-50ni körüng. ■ **10:10** Mis. 16:2; 17:2; Chöl. 14:36; Zeb. 106:25-26 □ **10:11 «bu weqelerning hemmisi ularning béshigha bésharetlik misallar süpitide chüshken» —** «bésharetlik misallar»: «qoshumche söz»imizde biz bu bab toghruluq sözliginimizde bu téma toghruluqmu toxtilimiz. ■ **10:11** Rim. 15:4; 1Kor. 9:10; Fil. 4:5; Ibr. 10:25. □ **10:13 «Siler duch kelgen sinaqlarning hemmisige bashqa ademlermu oxshash duch kelgen» —** eyni tékistte: «Siler duch kelgen sinaqlardin héchqaysisi pütkül insaniyetke ortaq emes» dégen sheklide ipadilinidu. ■ **10:13** 1Kor. 1:8; 1Tés. 5:24; 2Pét. 2:9. □ **10:16 ««beriketlik jam» ... «oshutqan nan»» —** «beriketlik jam» we «oshutqan nan» dégenler «Rebning ziyapiti» yaki «Rebning ghizasi»din ibarettur. «Rebning ziyapiti» yaki «Rebning dastixini» toghruluqmu 11:23-34ni körüng. □ **10:17 «Biz nurghun bolsaqmu bir nan, bir tendurmiz; chünki hemmimiz shu bir nandin nésiwe alimiz» —** bashqa birxil terjimisi: «Nan bir bolghachqa, bizmu bir ten bolimiz; chünki hemmimiz bir nandin nisiwe alimiz». ■ **10:17** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. ■ **10:19** 1Kor. 8:4. □ **10:20 «kapirlar butlargha sun'ghan qurbanliqlarni Xudagha emes, belki jinlargha ataydu» —** «kapirlar» grék tilida «taipiler» yaki «eller». ■ **10:20** Law. 17:7; Qan. 32:17.

22 Rebning heset-ghezipini qozghimaqchimizmu? Biz Uningdin küchlükmu-ya?
23 «Hemme nerse halaldur», emma hemme nerse paydiliq boluwermeydu; «hemme nerse halaldur», emma hemme nerse ademning *étiqadini* quralmaydu. □ ■
24 Emdi héchkim öz menpeetini izdimisun, belki özgilerningkini izdisun. ■
25 Gösh bazirida sétilghan herbirnersini wijdaninglarni dep olturmay, héchnémini sürüshte qilmay yewéringlar.
26 Chünki «Jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar Perwerdigargha mensüptur» *dep pütülgen*. □ ■
27 Emma étiqad qilmighanlarning birersi séni ziyapetke teklip qilsa we könglüng tartsa, aldinggha qoyulghan hemmini wijdaningni dep olturmay yewer; ■
28 emma birsi sanga: «Bu butlargha atalghan qurbanliq taami» dése, undaqta uni yéme; némishqa déseng, bu ishni sanga éytqan ademning sewebi üchün, shundaqla wijdanning sewebi üchündur; □
29 men dégen wijdan séningki emes, belki héliqi kishining wijdani; méning erkinlikimge bashqilarning wijdani teripidin yaman dep baha bérilishining hajiti barmu?
30 Men teshekkür éytip yésem, teshekkür éytqan nersini durus yéginim tüpeylidin yaman dep qarilishimning néme hajiti? □ ■
31 Shunga siler némini yésenglar, némini ichsenglar yaki herqandaq bashqa ishlarni qilsanglar, hemme ishlarni Xudagha shan-sherep keltürülsun dep qilinglar. ■
32-33 Men özüm hemmeylenni hemme ishta memnun qilishqa intilginimdek, öz menpeetim üchün emes, belki köpchilikning menpeeti, ularning qutquzulushi üchün intilginimdek, héchkimning aldigha — Yehudiylar bolsun, gréklar bolsun, Xudaning jamaitidikiler bolsun aldigha putlikashang bolmanglar.
Men Mesihni ülge qilghinimdek, silermu méni ülge qilinglar.■

11

Ibadet qaidiliri

1-2 Emdi silerni shuning üchün teripleymenki, i qérindashlar, hemme ishlarda siler méni eslep turuwatisiler, men silerge tapshurghinimdek, körsetmilerni tutup kéliwatisiler.■
3 Emma men silerning her erning béshi Mesihdur, ayalning béshi erdur we Mesihning béshi Xudadur dep bilishinglarni xalaymen.□ ■
4 Shunga, *ibadetke qatnashqanda*, herqandaq er béshigha birnerse artqan halda dua qilsa yaki bésharet berse, u öz béshigha hörmetsizlik qilghan bolidu.□

□ **10:23 «hemme nerse manga halaldur» —** bu söz-ibare belkim Korintliqlar ishlitiwatqan Injildiki yémek-ichmekler toghruluq telimlerning qisqartilmisi bolushi mumkin. Bu heqiqetke yéqin bolghini bilen, Pawlus hazir ulargha yémek-ichmekler toghruluq bashqa tereplerdinmu oylash kérek, dep telim bermekchi. ■ **10:23** 1Kor. 6:12. ■ **10:24** 1Kor. 13:5; Fil. 2:4. □ **10:26 «Jahan we uninggha tolghan hemme mewjudatlar Perwerdigargha mensüptur» —** «Zeb.» 24:1 we 50:12, 89:11. ■ **10:26** Mis. 19:5; Zeb. 24:1; 50:12, 89:11 ■ **10:27** Luqa 10:7; 1Kor. 8:7. □ **10:28 «Birsi sanga: «bu butlargha atalghan qurbanliq taami» dése,...» —** dégüchining körsetmekchi bolghini belkim: (1) «Sen ishen'güchi emesmu, bundaq butlargha chétishliq nersini yémesliking kérek» yaki (2) «Bu alahide butlargha nezir qilin'ghan, shunga uni yéseng, sanga alahide beriket bolidu!». «Qoshumche söz»imiznimu körüng. □ **10:30 «Men teshekkür éytip yésem, teshekkür éytqan nersini durus yéginim tüpeylidin yaman dep qarilishimning néme hajiti?» —** mushu muhim prinsip toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **10:30** Rim. 14:6; 1Tim. 4:3. ■ **10:31** Kol. 3:17. ■ **10:32-33** Rim. 14:13; 1Kor. 9:22. ■ **11:1-2** 1Kor. 4:16; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2Tés. 3:9. □ **11:3 «ayal (yaki qiz)ning béshi erdur» —** toy qilghanda uning béshi öz éri, elwette; turmushqa chiqmighan bolsa uning atisi; tenha, tul yaki ajrashqan qiz-ayallar bolsa, ularning béshi (bar bolsa) jamaettiki aqsaqallar bolidu. ■ **11:3** Yuh. 14:28; 1Kor. 3:23; 15:27; Ef. 5:23. □ **11:4 «ibadetke qatnashqanda, herqandaq er béshigha birnerse artqan halda ... bésharet berse» —** «bésharet berse» — «Xudaning wehiyisini yetküzse», yaki «peyghemberlik söz qilsa...» dégenlik. «Öz béshigha hörmetsizliq qilidu» — démek, Mesihge bihörmetlik qilidu.

5 Emma *ibadetke qatnashqanda*, herqandaq ayal béshigha birer nerse artmighan halda
dua qilsa yaki bésharet berse, u öz béshigha hörmetsizlik qilghan bolidu; bundaq ayalning
chéchi chüshürüwétilgen, *reswa qilin'ghan* ayaldin perqi yoqtur.□
6 Ayal kishining béshigha artqini yoq bolsa, chachliri chüshürüwétilsun; ayalgha nisbeten
chachlirining késiwétilishi yaki chüshürüwétilishi uyatliq ish bolsa, emdi uning béshigha
birer artqini bolsun.■
7 Chünki er kishi bolsa béshini yapmasliqi kérek; chünki u Xudaning süret-obrazi we shan-
sheripidur; emma ayal kishi bolsa erning shan-sheripidur.□ ■
8 Chünki er bolsa ayaldin emes, belki ayal erdindur.□ ■
9 Shuningdek er kishi ayal üchün emes, ayal kishi er üchün yaritilghandur.
10 Bu sewebtin, hem perishtilerning sewebidin ayal kishi béshida hoquq*ning belgisige*
ige bolushi kérek. □
11 Halbuki, Rebde ayal ersiz bolmas we er ayalsiz bolmas;
12 chünki ayal erdin chiqirilghinidek, er ayal arqiliq *tughulidu*; lékin hemme ish Xu-
dadindur.
13 Öz könglünglarda baha béringlar; ayallarning béshigha birnerse artmay turup Xudagha
dua qilishi muwapiqmu?
14 Tebietning özi silerge er kishining uzun chachliri bolsa uninggha uyat ikenlikini
ögetmidimu?
15 Emma ayal kishining uzun chachliri bolsa, bu uninggha shan-sherep bolidu; chünki
uning uzun chachliri uninggha bézek-yépincha bolsun dep teqdim qilin'ghan.
16 *Birsining bu ishlar toghruluq* talash-tartish qilghusi bolsa, *shuni bilsunki*, bizlerde hem
Xudaning jamaetliridimu shulardin bashqa héch qaidiler yoqtur. ■

Rebning dastixini toghruluq

17 Emma hazir démekchi bolghan ish, yeni siler yighilghan sorunlargha kelsek, uningda
silerni teriplimeymen; chünki yighilghininglarning netijisi paydiliq emes, belki ziyanliq
boluwatidu.
18 Chünki birinchidin, siler jamaette yighilghininglarda, aranglarda guruhlargha
bölünüshler bolghanliqini anglidim; bu gepke qismen ishendim.
19 Aranglarda bölünüshler peyda bolmay qalmaydu. Undaq bolmighanda aranglarda
kimning layaqetlik bolghanliqini körüwalghili bolmaytti. □ ■

□ **11:5 «...u öz béshigha hörmetsizlik qilidu»** — démek, öz érige yaki jamaetning aqsaqallirigha hörmetsizlik qilidu. **«bundaq ayalning chéchi chüshürüwétilgen, reswa qilin'ghan ayaldin perqi yoqtur»** – kona zamanlarda ayallar buzuqchiliq qilghan bolsa, ularni jazalash usuli ayalni reswa qilip chéchini chüshürüwétishtin ibaret idi. ■ **11:6** Chöl. 5:18; Qan. 22:5. □ **11:7 «Chünki er kishi bolsa béshini yapmasliqi kérek; chünki u Xudaning süret-obrazi we shan-sheripidur; emma ayal kishi bolsa erning shan-sheripidur»** — bu ayettin (we shundaqla 4-6-ayetlerdin) Pawlusning adettiki ehwallar emes, belki ibadet sorunliri toghruluq sözlewatqanliqi éniq turidu; bu uning erlerge talagha chiqqanda herqandaq böklerni kiyishini men'i qilghini emes! Uning bu sözliride ayallarning talada yürgende romal-yaghliq artish-artmasliqi toghrisidimu gep yoq. ■ **11:7** Yar. 1:26,27; 5:1; 9:6; Kol. 3:10. □ **11:8 «chünki er bolsa ayaldin emes, belki ayal erdindur»** — oqurmenlerning éside barki, Xuda Hawa'animizni Adem'atimizning ténidin qowurghisini élip yasighan. «Yar.» 2-babni körüng. ■ **11:8** Yar. 2:18, 21. □ **11:10 «perishtilerning sewebidin ayal kishi béshida hoquqning belgisige ige bolushi kérek»** — «perishtilerning sewebidin» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Biz bu ayetler (1-16)ni tepsiliy halda sherhleymiz. ■ **11:16** 1Tim. 6:4. □ **11:19 «Aranglarda bölünüshler peyda bolmay qalmaydu...»** — az bolmighan alimlar Pawlusning bu jümlisi kinayilik, Korintliqlarni tenqid qilidighan alahide sözler, dep qaraydu. Bizmu mushu közqarashqa mayilmiz; chünki Injilda tilgha élin'ghan bashqa jamaetler arisida ehwal undaq emes idi; eksiche, ularning birliki xéli küchlük idi (mesilen, Filippi shehiridiki jamaette). Qandaqla bolmisun, melum jamaettiki ishen'güchilerning köpinchisi Korinttiki jamaettek «Roxqa tewe» emes, belki «etke tewe», «étiqadta bowaqlar» bolsa, undaqta «bölünüshler» peyda bolmay qalmaydu. Bundaq ehwal heqiqeten Rebning yolini izdigüchilerge köprek bésim bérip, ularning Rohida tézla östürülüshi muhim bir türtke bolidu. ■ **11:19** Mat. 18:7; Luqa 17:1; Ros. 20:30; 1Yuh. 2:19.

20 Siler bir yerge jem bolghininglarda, siler *heqiqeten* «Rebning ziyapiti»din yémeysiler. ■
21 Chünki yéginінglarda herbiringlar bashqilarning yéyishini kütmeyla özünglar élip kelgen ghizani yewérisiler-de, birsi ach qalidu, yene birsi mest bolup kétidu. □
22 Yep-ichishke öz öyliringlar yoqmu? Xudaning jamaitini közge ilmay, yoqsullarni xijaletke qoymaqchimusiler? Silerge néme désem bolar? Silerni teriplemdimen? Yaq, silerni teriplimeymen.□
23 Chünki men silerge *Rebning ziyapiti toghruluq* yetküzgenlirimni özüm Rebdin tapshuruwalghanmen; démek, Reb Eysagha satqunluq qilin'ghan kéchide u qoligha nan élip, ■
24 teshekkür éytqandin kéyin uni oshtup: «Mana, silerge atalghan Méning ténim; buni Méni eslep turush üchün mushundaq qilinglar» — dédi.
25 Shuningdek, ghizadin kéyin u jamni qoligha élip: «Mana, bu jamdiki sharab qénimda bolghan «yéngi ehde»dur; her qétim buningdin ichkininglarda, Méni eslep turush üchün shundaq qilinglar» — dédi. □
26 Chünki siler her qétim bu nandin yégen, bu jamdin ichken bolsanglar, taki Uning qaytip kélishigiche siler Rebning ölümini jakarlighan bolisiler. ■
27 Shuning üchün, kimki layaqetsiz halda bu nanni yése yaki Rebning jamidin ichse, Rebning téni hem qénigha nisbeten gunahkar bolidu. ■
28 Shuning üchün herbirsi bu ishlar üstide öz-özini tekshürüp, andin nandin yésun, jamdin ichsun. ■
29 Chünki *Rebning* ténini perq etmey turup yégüchi we ichküchi herkim özige höküm-jazani yetküzüp yep-ichidu. □
30 Bu sewebtin aranglardiki nurghun ademler zeipliship késel boldi, hetta xéli bir qismi *ölümde* uxlap qaldi. □
31 Lékin eger öz üstimizni tekshürüp höküm chiqarghan bolsaq, béshimizgha *Rebning* höküm-jazasi chüshürülmeydighan bolidu. ■
32 Emma gerche üstimizge Reb teripidin höküm-jazalar chüshürülgen bolsimu, emeliyette bu Uning bizge chüshürgen «terbiye jazasi»dur; buningdin meqset, bizning bu dunya bilen birlikte halaketke höküm qilinmasliqimiz üchündur.
33 Shunga, i qérindashlar, *Rebning ziyapitide* yéyishke jem bolghininglarda, *hemmeylen toluq kelgüche* bir-biringlarni kütünglar.
34 Birsi ach qorsaq bolsa awwal öyide yep kelsun; shundaq qilip silerning jem bolushunglar özünglargha höküm-jaza yetküzmeydighan bolidu. Qalghan bashqa mesililerni bolsa, men barghinimda tertipke salimen.

■ **11:20** Luqa 22:14-20. □ **11:21 «Chünki yéginінglarda herbiringlar bashqilarning yéyishini kütmeyla özünglar élip kelgen ghizani yewérisiler-de, birsi ach qalidu, yene birsi mest bolup kétidu» —** rosulning sözlirige qarighanda, Korint étiqadchilar jamaitining yighinlirida pat-pat «ortaq ziyapet»ni tutatti, shuning bilen bir waqitta «Rebning ziyapiti»ni yéyetti («Yeh.» 12ni körüng). Lékin bay qérindashlar öz mol tamaqliri alghach özining bayliqlirini köz-köz qilip körsitetti, bashqa kembeghel qérindashlar bilen ortaqlashmaytti. «Ziyapet» qalaymiqan bolghachqa, «Rebning ziyapiti»ning özi közge ilinmay bolup qélip, Rebning namigha nomus keltürgenidi. □ **11:22 «Yep-ichishke öz öyliringlar yoqmu? Xudaning jamaitini közge ilmay, yoqsullarni xijaletke qoymaqchimusiler?» —** bezi étiqadchilar jem bolup olturghan sorunlarda köp ghizalarni élip kélip yése, ghizasiz qérindashliri elwette xijil bolup qalidu. ■ **11:23** Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luqa 22:19. □ **11:25 «... Mana, bu jamdiki sharab qénimda bolghan «yéngi ehde»dur» —** «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34de bésharet bérilgen. ■ **11:26** Yuh. 14:3; Ros. 1:11. ■ **11:27** Chöl. 9:10,13; Yuh. 6:51,63,64; 13:27; 1Kor. 10:21. ■ **11:28** 2Kor. 13:5. □ **11:29 «... Rebning ténini perq etmey turup yégüchi we ichküchi herkim özige höküm-jazani yetküzüp yep-ichidu» —** «Rebning ténini perq etmeslik» dégenlikning belkim ikki xil tereplimisi bolushi mumkin: (1) özini «Men Rebning ténidiki bir eza, bashqa qérindashlarmu shundaq» dep bilip yetmey, «Rebning téni»diki qérindashlarni közge ilmasliq (21-22-ayetlerni körüng); (2) «Rebning ziyapiti Rebbimizning biz üchün qurban qilghan ténini ipadileydu» dep bilip yetmesilik. □ **11:30 «hetta xéli bir qismi ölümde uxlap qaldi» —** «uxlap qaldi» dégen söz ölüshni körsitidu. Injil boyiche étiqadchilargha nisbeten ölüsh peqet waqitliq uxlash, xalas. ■ **11:31** Zeb. 32:5; Pend. 18:17.

12

Rohiy iltipatlar

1 Emma i qérindashlar, rohiy iltipatlargha kelsek, silerning ular toghruluq bilmey qélishinglarni xalimaymen.□
2 Siler taipilerning arisida bolghan waqtinglarda herxil yollargha bashlinip, gas-gacha butlargha *choqunushqa* azdurulup ketkininglarni bilisiler.
3 Shunga men silerge uqturimenki, héchkim Xudaning Rohida turup: «Eysagha lenet!» démeydu we herqandaq biri Muqeddes Rohta bolmay turup «Eysa Rebdur!» dep éytalmaydu.■
4 Emma iltipatlar xilmuxil, lékin Roh bolsa birdur.□ ■
5 Xizmetler bolsa herxil, emma *biz xizmitini qilidighan* Reb birdur.
6 Ishlesh yolliri herxil, emma hemmeylende hemme ishni wujudqa chiqarghuchi Xuda birdur.
7 Emma hemmeylenning menpeeti üchün herbirige Rohning namayan bolushi béghishlinidu.
8 Chünki Roh arqiliq birige danaliq yetküzgüchi söz, yene birige shu oxshash Roh arqiliq xewer yetküzgüchi söz teqsim qilinidu;□
9 yene oxshash Roh arqiliq bashqa birige alahide ishench, yene birige oxshash Roh arqiliq *késellerni* saqaytish iltipatliri, □
10 birawgha möjizilerni yaritish teqsim qilinidu; birawgha wehiy-bésharet bérish; birawgha herxil rohlarni perq étish, birawgha namelum tillarda sözlesh, yene birawgha namelum tillarni terjime qilish iltipati teqsim qilinidu. □
11 Emma bu ishlarning hemmisini yürgüzgüchi oxshash shu bir Rohtur, U herbirige Özi layiq körüp, ayrim-ayrim teqsim qilip béridu.■
12 Chünki insaniy ten bir bolsimu nurghun ezaliri bolghinidek, shundaqla ezaliri nurghun bolsimu özara qoshulup bir ten bolghandek, Mesih Özimu hem shundaqtur. ■
13 Chünki hemmimiz, meyli Yehudiylar bolsaqmu, Grékler bolsaqmu, qullar bolsaqmu, hörler bolsaqmu, bir Rohta bir ten'ge kirishke chömüldürülduq we bir Rohtin ichishke nésip qilinduq. ■
14 Chünki ten birla ezadin emes, belki köp ezalardin terkib tapidu.
15 Eger put: «Men qol bolmighinim üchün men ten'ge tewe emesmen» désila, undaqta u heqiqeten ten'ge tewe emes bolamdu?
16 Qulaq: «Men köz emes, shunga men ten'ge tewe emesmen» désila, undaqta u heqiqeten ten'ge tewe emes bolamdu?
17 Pütün ten közla bolsa, undaqta anglash sézimimiz nedin bolidu? Pütün ten qulaqla bolsa, undaqta purash sézimimiz nedin bolidu?
18 Halbuki, Xuda Özige layiq körgen ten ezalirining herbirini ayrim-ayrim öz jayigha orunlashturghan;
19 eger ularning hemmisi oxshash eza bolsa, undaqta uni qandaqmu ten dégili bolatti?
20 Emdilikte ezalar köp, ten bolsa birdur.

□ **12:1 «rohiy iltipatlargha kelsek...»** — «rohiy iltipatlar» dégenler Muqeddes Roh ata qilghan, mushu babta «tebiettin tashqiri» möjizilik qabiliyetlerni körsitidu. ■ **12:3** Mar. 9:39; Yuh. 13:13; 1Kor. 8:6. □ **12:4 «Emma iltipatlar xilmuxil, lékin Roh bolsa birdur»** — «Roh» dégen Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **12:4** Rim. 12:6; 1Pét. 4:10. □ **12:8 «... Roh arqiliq birige danaliq yetküzgüchi söz, yene birige shu oxshash Roh arqiliq xewer yetküzgüchi söz teqsim qilinidu»** — bu ikki iltipat we töwendiki yene yette «rohiy iltipat» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **12:9 «késellerni saqaytish iltipatliri»** — grék tilida «saqaytishlarning iltipatliri» — démek, Muqeddes Rohning möjizilik saqaytish yolliri birxilla emes. □ **12:10 «wehiy-bésharet bérish»** — grék tilida: «peyghemberlik söz qilish». «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **12:11** Rim. 12:3, 6; 1Kor. 7:7; 2Kor. 10:13; Ef. 4:7. ■ **12:12** Rim. 12:4, 5; Ef. 4:16. ■ **12:13** Gal. 3:28.

21 Köz qolgha: «Méning sanga éhtiyajim chüshmeydu!» déyelmeydu; yaki bash bolsa putlargha: «Méning silerge éhtiyajim chüshmeydu!» déyelmeydu.
22 Del eksiche, tendiki ajiz-erzimes dep körün'gen ezalar kem bolsa bolmaydu;
23 we hem tendiki biz étiwarsiz dep hésablighan ezalargha bolsa, téximu köprek étiwar qilimiz; shundaqla isketsiz dep qaralghan ezalirimiz téximu isketlik qilinidu;
24 eslide yarishimliq bolghan ezalirimizgha bolsa shundaq qilishning hajiti yoq. Emma Xuda pütün tenni shundaq birleshtürgenki, U étiwarsiz dep hésablan'ghan ezalargha téximu köp étiwar béridu.
25 Buningdin meqset tende héch bölünüshler bolmasliqi, belki barliq ezalar özara oxshash köyümchanliqta bolushi üchündur.
26 Bir eza japa-derd tartsa, barliq ezalar uning bilen teng japa-derd tartidu; bir ezagha sherep kelse, barliq ezalar uning bilen teng shadlinidu.
27 Emdi siler Mesihning ténidursiler, herbiringlar Uning ayrim-ayrim ezasidursiler. ■
28 Xuda jamaette mushundaqlarni orunlashturghan: — awwal rosullarni, andin peyghemberlerni, üchinchi bolup telim bergüchilerni; andin möjize körsetküchilerni, andin türlük késellerni saqaytish iltipatliriga ige bolghanlarni, yardem bergüchilerni, yétekchilik qilghuchilarni, herxil namelum tillarda sözleydighanlarni teyinlep orunlash-turghandur. □ ■
29 Hemmeylen rosulmu? Hemmeylen peyghembermu? Hemmeylen telim bergüchimu? Hemmeylen möjize körsetküchmu?
30 Hemmeylende saqaytish iltipatliri barmu? Hemmeylen namelum tillarda sözlemdu? Hemmeylen namelum tillarni terjime qilalamdu?
31 Emma siler chongraq iltipatlarni teqezza bolup qoghlanglar; halbuki, men hazir silerge hemmidin ewzel bir yolni körsitip bérey.

13

Méhir-muhebbet hemmidin ulugh

1 Men egerde bu dunyadiki kishiler sözlewatqan herxil tillar hetta perishtilerning tilliri bilenmu sözliyeleydighan bolsammu, biraq men méhir-muhebbetsiz bolsam, u chaghda men peqet bir «dang-dang» qilidighan mis dang, bir «chang-chang» qilidighan chang bolup qalimen, xalas.□
2 Eger men peyghemberlik qilalisam, barliq sirlar, barliq bilimlerni chüshinip bolghan bolsammu, hem shuning bilen bir waqitta taghlarni yötkiyeligüdek toluq ishenchte bolsammu, emma mende méhir-muhebbet bolmisa, undaqta men héchnerse bolmighan bolimen.■
3 Eger barliq mal-mülkümni sediqige atap hem ténimni *Xudaning yolida* qurbanliq süpitide köydürülüshke sun'ghan teghdirdimu, emma mende yenila méhir-muhebbet bolmisa, undaqta méning héchqandaq paydam yoq bolghan bolidu.
4 Muhebbet sewr-taqetlik bolush hem méhribanliqtur;

■ **12:27** Rim. 12:5; Ef. 1:23; 4:12; 5:23; Kol. 1:24. □ **12:28 «awwal rosullarni, andin peyghemberler...»** — «Tewrat dewridiki peyghemberler» we «Injil dewridiki peyghemberler» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. **«namelum tillar»** — «rohiy tillar» depmu atilidu. Chünki bu tillarni Xudaning Rohi insanning rohigha tapshuridu; bezi waqit-larda biz ularni «karamet til», «natonush til», «gheyriy til» depmu ataymiz, chünki bu til sözligüchi we anglighuchilargha chüshinishlik emes; «tebiettin tashqiri» bolghan bu xil tilni «dua tili» dep teriplisekmu bolidu. ■ **12:28** Ef. 2:20; 4:11.

□ **13:1 «Men egerde bu dunyadiki kishiler sözlewatqan herxil tillar hetta perishtilerning tilliri bilenmu sözliyeleydighan bolsammu...»** — démek, «shundaq intayin küchlük rohiy iltipat mende bolsimu,...». Bu ayettin yene shundaq déyeleymizki, heqiqeten Xudadin kelgen herbir «namelum til» emeliyette dunyadiki melum bir milletning tili yaki perishtilerning tilidur. ■ **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 21:21; Mar. 11:23; Luqa 17:6; Rim. 12:7.

Muhebbet hesetxorluq qilmaydu:
Muhebbet özini maxtimaydu,
Tekebburluq qilmaydu,■
5 Nomussizliq qilmaydu,
Öz menpeetini közlep yürmeydu,
Tériktürülmeydu,
Könglide öchmenlik saqlimaydu;■
6 Heqqaniysizliqtin xushal bolmaydu,
Belki emeliyettin, heqiqettin xushal bolidu;■
7 hemme ishta qorsiqi kenglik qilidu, hemmige yüzlinip *Xudagha* ishinidu, hemme ishqa ümid baghlaydu, hemmige chidaydu.□
8 Méhir-muhebbet hergiz axirlashmaydu. Bésharetler bolsa, kargha kelmeydu: «namelum tillar» bolsa, tügeydu: *möjizilik* bilimlermu kargha kelmeydu.
9 Chünki bizning bilidighanlirimiz qismen, bésharet béridighanlirimiz qismen;
10 lékin mukemmellik kelgende, qismenlik yoqilidu.
11 Men kichikimde balilarche sözlidim, balilarche oylidim, balilarche hésablidim; chong bolghinimda, men baliliqni tashlidim.
12 Chünki biz hazir bir tutuq dérizidin müjmel halda körimiz, lékin shu chaghda yüzmuyüz körimiz: Hazir men qismen tonuymen, shu chaghda men *Xuda* méni tonup kéliwatqandek tonuymen.■
13 Hazir ishench, ümid, méhir-muhebbettin ibaret bu üch nerse turuptu; bulardin eng üstün turidighini méhir-muhebbettur.

14

«Rohiy iltipatlar»din qandaq paydilinish kérek

1 Méhir-muhebbetke intilip uni qoghlishinglar we hem rohiy iltipatlargha, bolupmu bésharet bérishke intizar bolunglar.□
2 Chünki namelum tilda sözleydighan kishi ademlerge emes, belki Xudagha sözleydu; anglighuchilardin héchkim uni chüshenmeydu, emma u Rohta sirliq ishlarni éytip béridu.
3 Lékin bésharet béridighan kishi bolsa ademlerning étiqadini qurushqa, ularni righbetlendürüshke we teselli bérishke sözleydu.
4 Namelum tilda sözlighüchi öz rohini quridu; emma bésharet bergüchi jamaetning *étiqadini* quridu.□
5 Emdilikte men silerning hemminglarning namelum tillarda sözliyelishinglarni ümid qilimen, lékin bésharet bérishinglarni téximu ümid qilimen. Namelum tilda sözlighüchi sözini terjime qilmisa, jamaetning étiqad qurulushida bésharet bergüchi uningdin ulugh bolidu.
6 Qérindashlar, men yéninglargha kélip, namelum tillardila sözliginim bilen melum wehiy, bilim, bésharet yaki telimni yetküzmisem, men silerge néme payda tegküzimen?□
7 Hetta awaz chiqiralaydighan jansiz nersiler, meyli ney bolsun, chiltar bolsun shundaq; ularning ahanglirining bir-biridin perqi bolmisa, ularda chélin'ghan pede qandaqmu perq étilsun?

■ **13:4** Pend. 10:12; 1Pét. 4:8. ■ **13:5** 1Kor. 10:24; Fil. 2:4. ■ **13:6** 2Yuh. 4. □ **13:7 «Hemme ishta qorsiqi kenglik qilidu...»** — yaki «hemme ishni yapidu...» — démek, mumkin bolsa bashqilarning sewenlik-gunahlirini chitqa yaymaydu. ■ **13:12** 2Kor. 3:18. □ **14:1 «bésharet bérish»** — grék tilida «peyghemberlik söz qilish» dégen söz bilen ipadilinidu. «Tewrat dewridiki peyghemberler» we «Injil dewridiki peyghemberler» toghruluq qoshumche söz»imizni körüng. □ **14:4 «Namelum tilda sözlighüchi öz rohini quridu»** — grék tilida «namelum tilda sözlighüchi özini quridu». 14-ayetni körüng. □ **14:6 «melum wehiy, bilim, bésharet yaki telim...»** — bular chüshinishlik sözler bilen yetküzülüshi kérek, elwette.

8 *Jeng* kaniyimu belgilik bir ahangda chélinmisa, kim jengge hazirlansun?
9 Shuningdek siler tilda éniq chüshineligüdek söz qilmisanglar, néme démekchi bolghininglarni kim chüshineleydu? Siler hawagha gep qilghandek bolisiler.
10 Jahanda, shübhisizki, xilmuxil til-awazlar bar we ularning héchqaysisi menisiz emes;
11 eger emdi men melum awaz-tilning menisini bilmisem, men sözligüchige nisbeten yat we u manga nisbeten yat bolidu.
12 Ehwal silerdimu shundaq. Shunga, siler rohiy iltipatlargha qizghinliq bilen intilgenikensiler, jamaetning étiqadini quridighan iltipatlargha bay bolushqa intilinglar.
13 Shunga, namelum tilda sözleydighan kishi sözligenlirini terjime qilip béreleydighan bolsam dep dua qilsun.
14 Chünki namelum tilda dua qilghinimda, rohim dua qilidu, lékin eqil-idrakimdin bolsa méwe chiqmaydu.
15 Undaqta qandaq qilish kérek? Men bezide rohim bilen dua qilimen, hem bezide eqil-idrakim bilenmu dua qilimen; men bezide rohim bilen medhiye naxshilirini éytimen, hem bezide eqil-idrakim bilenmu medhiye naxshilirini éytimen; ■
16 bolmisa, peqet rohing bilenla medhiye oqusang, ishletken *tilingni* bilmigenlerning qatarida olturghuchi teshekkürungge qandaqmu «Amin» déyelisun? Chünki u éytqiningni chüshenmeydu.
17 Sen derheqiqet teshekkürni yaxshi éytisen, emma yéningdiki anglighuchining étiqadi qurulghini yoq.
18 Men bundaq namelum tillarda shexsen hemminglardin köp sözleydighanliqim üchün Xudagha teshekkür éytimen;
19 halbuki, jamaette bolghanda, namelum tilda tümen éghiz sözliginimdin köre, bashqilargha telim-terbiye béreligüdek chüshinishlik sözdin besh éghizla sözliyelisem deymen. □
20 Qérindashlar, eqil-hoshunglarda bala bolmanglar; yamanliq jehetide bowaq bolunglar, emma eqil-hoshunglarda pishqedem bolunglar.■
21 Tewratta: «Chet tilliqlarning sözi we yat ademlerning lewliri arqiliq Men mushu xelqqe gep qilimen; lékin shundaq bolsimu ular yenila Manga qulaq salmaydu — deydu Perwerdigar» dep pütülgendur. □ ■
22 Shunga «namelum tillar» bolsa bir alamet belgidur; étiqadchilargha emes, belki étiqadsizlargha alamet belgidur; wehiy-bésharetler bolsa, étiqadsizlar üchün emes, belki étiqadchilar üchün bolidu.
23 Shuning üchün pütkül jamaet bir yerde jem bolghanda, hemmisi öz aldigha bundaq namelum tillarda sözlewerse we sadda yaki étiqadsiz kishiler kirip qalsa, ular hemminglarni sarang bolup qapsiler déyishmemdu?
24 Emma hemminglar wehiy-bésharet yetküzsenglar, étiqadsiz yaki sadda kishi aranglargha kirip qalsa, hemminglar teripidin uning gunahliriga tenbih bérilidu, hemminglar teripidin uning gunahkar ikenliki körsitilidu; □
25 qelbidiki sirlar ashkare qilin'ghanda, u özini yerge tashlap: — «Xuda heqiqeten aranglardidur» dep Xudagha sejde qilidu.

Jamaet emel qilishqa tégishlik qaidiler

■ **14:15** Ef. 5:19; Kol. 3:16. □ **14:19 «bashqilargha telim-terbiye béreligüdek chüshinishlik sözdin...»** — grék tilida «bashqilargha telim-terbiye béreligüdek zéhnim bilen (sözlinidighan) sözdin...» dep ipadilinidu. ■ **14:20** Mat. 18:3; 19:14; Ef. 4:14; 1Pét. 2:1, 2. □ **14:21 «Chet tilliqlarning sözi we yat ademlerning lewliri arqiliq Men mushu xelqqe gep qilimen; lékin shundaq bolsimu ular yenila Manga qulaq salmaydu — deydu Perwerdigar»** — «Yesh.» 28:11-12. ■ **14:21** Qan. 28:49; Yesh. 28:11-12. □ **14:24 «hemminglar wehiy-bésharet yetküzsenglar...»** — «namelum tillar» we «wehiy-bésharetler»ning «alamet belge» bolushi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

26 Emdi qérindashlar, qandaq qilishimiz kérek? Siler bir yerge jem bolghininglarda, herbiringlarda *bir iltipat* bolidu; birside medhiye naxshisi, birside telim, birside namelum til, birside wehiy, birside namelum tilning yéshimi bolidu. Hemme ishlar étiqadning qurulushi üchün bolsun.
27 Namelum tilda sözligüchiler bolup qalsa, ikkisi yaki eng köp bolghanda üchi nöwet bilen sözlisun we birsi ularning éytqanlirini örisun.
28 Emma *jamaette* örigüchi bolmisa, u süküt qilsun; öz-özige we Xudagha éytsun.
29 Wehiy-bésharet yetküzgüchiler bolsa, ikki-üchi sözlisun; qalghanlar geplirining weznini ditlap tursun;
30 Emma olturghanlar arisidin bashqa bir kishige melum bir wehiy bérilse, sözlewatqan kishi sözini toxtitip nöwetni uninggha bersun.
31 Chünki hemminglar bir-birlep wehiy-bésharet yetküzsenglar bolidu; shuning bilen hemmeylen öginidu, hemmeylen righbetlinidu.
32 Peyghemberlerning öz rohliri peyghemberlerning özlirige itaet qilidu. □
33 Chünki Xuda qalaymiqanchiliq tughdurghuchi emes, belki tinch-xatirjemlik bergüchidur. Barliq muqeddes bendilerning jamaetliride shundaq tertip bar.
34 Aranglardiki ayallar jamaetlerde süküttе oltursun; ularning sözlishige ruxset qilinmighan; Tewrat qanunida belgilen'gendek, ular *tertipke* boysunsun. □ ■
35 Emma ular melum ishni bilmekchi bolsa, öyide öz erliridin sorisun; ayalning jamaette sözlishi uyatliq ishtur.□
36 Xudaning söz-kalami silerdin bashlan'ghanmu?! Yaki yalghuz silergila yétip kelgenmu?!
37 Birsi özini wehiy-bésharetchi yaki rohiy kishi dep sanisa, u silerge hazir yazghan bu sözümning heqiqeten Rebning emri ikenlikini étirap qilsun.
38 Birsi buni étirap qilishni xalimisa, u étirap qilinmaydu. □
39 Shuning üchün, i qérindashlar, wehiy-bésharetlerni yetküzüshke telmürüp intilinglar, shundaqla namelum tillarda sözleshni cheklimenglar.
40 *Xulase qilip éytqanda*, herbir ish chirayliq, tertiplik qilinsun.

15

Tirilish

1 Emma, i qérindashlar, men silerge eslide yetküzgen xush xewerni bayan qilmaqchimen; siler bu xush xewerni qobul qilghan we uningda ching turuwatisiler;

□ **14:32 «Peyghemberlerning öz rohliri peyghemberlerning özlirige itaet qilidu» —** bu intayin muhim bir söz. Démek, Muqeddes Roh herqandaq rohiy iltipatlarni yetküzgende, U hergiz iltipatni qobul qilghuchi kishini uni derhal biixtiyar halda ipadileshke mejburlimaydu. Shuning bilen wehiy-bésharet yetküzidighan kishiler bir-birini kütüp nöwet bilen sözlise bolidu. □ **14:34 «Aranglardiki ayallar jamaetlerde süküttе oltursun; ularning sözlishige ruxset qilinmighan; Tewrat qanunida belgilen'gendek, ular tertipke boysunsun» —** bu yolyoruq qiz-ayallar pütünley süküt qélishi kérek, dégenlik emes; chünki yuqirida (11:2-11) u qiz-ayallarning jamaette dua qilishi we wehiy-bésharet yetküzüshidiki belgilimiler toghruluq éytip berdi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **14:34** Yar. 3:16; Ef. 5:22; Kol. 3:18; 1Tim. 2:12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. □ **14:35 «Emma ular (ayallar) melum ishni bilmekchi bolsa, öyide öz erliridin sorisun; ayalning jamaette sözlishi uyatliq ishtur» —** 34-ayettiki izahatni körüng. Menisi belkim: «Jamaettiki tertipni buzup sözlesh ayallargha yarashmaydu» dégenlik bolushi mumkin. □ **14:38 «Birsi buni étirap qilishni xalimisa, u étirap qilinmaydu» —** bashqa birxil terjimisi: «Birsi buni bilip yétishni xalmisa, u bilimsiz qalsun».

2 men silerge yetküzgen xush xewer bolghan kalamda ching turghan bolsanglar, —
(ishen'gininglar bikargha ketmigen bolsa) — siler uning arqiliq qutquzuluwatisiler.□ ■
3 Chünki men özümge amanet qilin'ghanlirini eng zörür ish süpitide silergimu tapshurdum; yeni, Tewrat-Zeburda aldin éytilghinidek, Mesih gunahlirimiz üchün öldi;■
4 U depne qilindi; we üchinchi küni yene Tewrat-Zeburde aldin éytilghinidek tirildürüldi;■
5 U Kéfasqa, andin on ikkiylen'ge köründi;□ ■
6 andin U bir sorunda besh yüzdin artuq qérindashqa köründi; ularning köpinchisi bügünki künde tirik, emma beziliri ölümde uxlawatidu;
7 U Yaqupqa, andin rosullarning hemmisige köründi;□
8 Hemmisidin kéyin U xuddi waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan mangimu köründi.□ ■
9 Chünki men rosullar arisidiki eng töwinimen, rosul dep atilishqa layiq emesmen; chünki men Xudaning jamaitige ziyankeshlik qilghanmen. ■
10 Lékin hazir némila bolsam Xudaning méhir-shepqiti arqiliq boldum; Uning manga körsetken shu méhir-shepqiti bikargha ketmidi; chünki men *Xudaning xizmitide* barliq rosullardin bekrek japaliq ishligenmen; emeliyette ishligüchi men emes, belki men bilen bille bolghan Xudaning méhir-shepqitidur. ■
11 Démek, meyli men yaki bashqa *rosullar* bolsun, hemmimizning yetküzgenliri oxshash bolup, u del siler ishinip qobul qilghan xush xewerdur.
12 Emma Mesih ölgenler ichidin tirildürülgen dep jakarlan'ghan bolsa, qandaqmu aranglardiki beziler ölgenlerning tirilishi dégen yoq ish, deydu?
13 Emma ölgenlerning tirilishi dégen yoq ish bolsa, Mesihning tirilishimu yoq ish bolghan bolatti.
14 Shuningdek eger Mesih ölümdin tirilgen bolmisa, jakarlighan xewirimiz bihude bolghan, silerning étiqadinglarmu bihude bolghan bolatti.
15 Hetta bizmu Xuda toghrisidiki yalghan guwahchilar bolghan bolattuq — chünki biz Xudaning Mesihni ölümdin tirildürgenlikige guwahliq berduq. Eger heqiqeten ölümdin tirilish bolmisa, Xuda Mesihnimu ölümdin tirildürmigen bolatti.
16 Chünki ölgenler qayta tirildürülmise, Mesihmu tirilmigen bolatti.
17 Mubada Mesih tirilmigen bolsa, étiqadinglar kéreksiz bolghan, siler téxiche gunahliringlarda yürüwatqan bolattinglar,
18 shundaqla Mesihte ölümde uxlawatqanlarmu halaketke yüz tutqan bolatti.
19 Eger ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimiz üchünla Mesihge baghlighan bolsaq, biz insanlar arisidiki eng bichare ademlerdin bolghan bolimiz.□
20 Emma emeliyette, Mesih ölümde uxlighanlar ichide «hosulning tunji méwisi» bolup,

---

□ **15:2 «ishen'gininglar bikargha ketmigen bolsa...»** — ademning xush xewerge ishinishi «bikargha kétish»imu mumkinmu? Bu babta bir misal körsitilidu; birsi xush xewerning muhim bir nuqtisini qobul qilmighan bolsa (bu nuqta uninggha yaqmighan, yaki u uni öginishni xalimighan bolsa), undaqta bu xush xewerni inkar qilghan'gha barawer; démek, shu ishen'güchi adem, gerche «ishen'gen bolsimu», toluq ishenmigechke, ishinish yoli bikargha kétidu. Shunga axirda héchqandaq netije chiqmaydu. ■ **15:2** Rim. 1:16; 1Kor. 1:21. ■ **15:3** Yesh. 53:7; Dan. 9:24,26; 1Kor. 5:7; 1Pét. 2:24. ■ **15:4** Zeb. 16:10; Yesh. 53:8, 9; Yun. 2:1; Mat. 12:40. □ **15:5 «Kéfas»** — yeni rosul bolghan Simon Pétrus. **«on ikkiylen'ge»** — on ikki rosulgha körün'gen, démekchi. «on ikkiylen» belkim Mattiyani öz ichige élishi mumkin («Ros.» 1:26). ■ **15:5** Luqa 24:34; Yuh. 20:19; Ros. 10:41. □ **15:7 «U Yaqupqa ... Köründi»** — Yaqup Mesih Eysaning chong inisi, kéyin u rosul bolghan. Injil «Yh.» 5:7ni körüng). □ **15:8 «Xuddi waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan manga...»** — « waqitsiz tughulghan bowaqtek bolghan men...» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **15:8** Ros. 9:3,17; 23:11; 1Kor. 9:1; 2Kor. 12:2. ■ **15:9** Ef. 3:8; Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **15:10** 2Kor. 11:23; 12:11. □ **15:19 «ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimiz üchünla Mesihge baghlighan bolsaq...»** — yaki «ümidimizni peqet bu dunyadiki hayatimizdila Mesihge baghlighan bolsaq...».

ölümdin tirilgendur; □ ■
21 Chünki bir insan arqiliq ölüm *alemde* peyda bolghinidek, ölümdin tirilishmu bir insan arqiliq *alemde* peyda boldi. ■
22 Adamatimizdin bolghanlarning hemmisi *uning tüpeylidin* ölümge mehkum bolghanliqigha oxshash, Mesihde bolghanlarning hemmisi *Uning tüpeylidin* ölümdin hayatqa érishidu.
23 Emma hemmeylen öz nöwet-qatarida tirilidu; tunji hosulning méwisi bolghan Mesih birinchi; ikkinchiler bolsa Mesihning dunyagha qaytip kelginide özige tewe bolghanlar.
24 Andin axiret bolidu; shu chaghda U barliq hökümranliqni, barliq hoquq we herxil küchlerni emeldin qaldurup, padishahliqni Xuda-Atigha tapshuridu. □
25 Chünki U barliq düshmenlerni *meghlup qilip* ayighi astida qilghuche höküm sürüshi kérektur; ■
26 eng axirqi yoqitilidighan düshmen bolsa ölüm özidur.
27 Chünki *Zeburda* «*Xuda* pütkül mewjudatni Uning ayighi astigha boysundurghan» *dep pütüklüktur*. Emma «pütkül mewjudat Uninggha boysundurulghan» déyilginide, roshenki, shu «pütkül» dégen söz «hemmini Uninggha Boysundurghuzghuchi»ning özini ichige alghan emestur. □ ■
28 Emma hemme Uninggha boysundurulghandin kéyin, Oghul hemmini özige boysundurghuchigha boysunidu; shuning bilen Xuda hemmining hemmisi bolidu.
29 Ölümdin tirilish bolmisa, bezilerning ölgenler üchün chömüldürülüshini qandaq chüshinish kérek? Ölgenler zadi tirilmise, kishiler ular üchün néme dep chömüldürülidu? □
30 Bizler néme dep *her küni* her saette xewp-xeterge duch kélip yürimiz?
31 Rebbimiz Mesih Eysada silerdin pexirlinishim rast bolghandek, *i qérindashlirim*, men herküni ölümge duch kélimen. □
32 Eger insanlarning nuqtiineziridin éytqanda «Efesus shehiride wehshiy haywanlar bilen élishtim» désem, ölgenler ölümdin tirilmise, buning manga néme paydisi? «Ete beribir ölüp kétidighan bolghandin kéyin, yep-ichip yürüwalayli» dégen söz yolluq bolmamti? □ ■
33 Aldanmanglar; chünki «Yaman hemrahlar exlaqni buzidu». □
34 Heqqaniy bolush üchün oyghininglar, gunahdin qol üzünglar; chünki beziliringlarda Xuda toghruluq xewer yoqtur — buni éytsam siler üchün uyat emesmu?

35 Belkim birsi: «Ölükler qandaq tirildüriler? Ular qandaq ten bilen tiriler?» — dep sorishi mumkin. ■

□ **15:20 «hosulning tunji méwisi»** — aldin pishqan méwe yighiwélin'ghandin kéyinmu, bashqa méwilerning choqum pishidighanliqigha kapaletlik qilin'ghinidek, Mesihning tirilishi iman-ishenchte bolup alemdin ötkenlerningmu heqqaniyliqta qayta tirilidighanliqigha kapaletlik qilidu. Tewrat boyiche «hosulning tunji méwisi» Xudagha alahide atilatti (béghishlinatti) («Law.» 23-bab, «Qan.» 18:4). ■ **15:20** Kol. 1:18; 1Pét. 1:3; Weh. 1:5. ■ **15:21** Yar. 2:17; 3:6; Rim. 5:12,18; 6:23. □ **15:24 «Andin axiret bolidu; shu chaghda U barliq hökümranliqni, barliq hoquq we herxil küchlerni emeldin qaldurup, padishahliqni Xuda-Atigha tapshuridu»** — bu muhim ayet we töwendiki ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **15:25** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13; 10:12. □ **15:27 «Chünki Zeburda «Xuda pütkül mewjudatni uning ayighi astigha boysundurghan» dep pütüklüktur»** — «Zeb.» 8:6. ■ **15:27** Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Ef. 1:22; Ibr. 2:8. □ **15:29 «kishiler ...ölgenler üchün néme dep chömüldürülidu?»** — chüshinish qiyin bolghan bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **15:31 «men herküni ölümge duch kélimen»** — grék tilida «men herküni ölimen». Toluq ayetning bashqa birxil ipadilesh usuli: «Men herküni ölümge duch kéliwatimen. Bu rast! Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning silerning hayatinglarda (shundaq köp ishlarni) qilghanliqi bilen pexirlen'ginimning rastliqigha oxshash, bu sözümningmu hergiz yalghan yéri yoqtur». □ **15:32 ««Efesus shehiride wehshiy haywanlar bilen élishtim» désem...»** — Pawlus Efesus shehiride xush xewer yetküzgende, bezi ademler uninggha qarshi chiqip wehshiy haywanlardek hujum qilghan bolushi mumkin. **«Ete beribir ölüp kétidighan bolghandin kéyin, yep-ichip yürüwalayli»** — «Yesh.» 22:13. ■ **15:32** Yesh. 22:13; 56:12. □ **15:33 «Yaman hemrahlar exlaqni buzidu»** — bu sözler grék shairi Menanderningkidin élin'ghan. ■ **15:35** Ez. 37:3.

36 I exmeq kishi, séning térighining, ölmey turup qaytidin tirilmeydu. □ ■
37 Hem séning térighining, ösümlükning téni emes, belki uning yalingach déni — mesilen, bughdayning yaki bashqa birer ziraetning déni, xalas.
38 We kéyin Xuda Öz xahishi boyiche uninggha melum bir tenni béridu; shundaqla uruq danlirining herbirige özining ténini ata qilidu.
39 Janiwarlarning etliri bolsa bir-birige oxshimaydu; insanlarning özige xas etliri bar, haywanlarning özige xas etliri bar, uchar-qanatlarningmu bar, béliqlarningmu bar.
40 Asmanda jisimlar bar, yer yüzidimu jisimlar bar; emma asmandikisining jula-sheripi bashqiche, yer yüzidikisiningmu bashqiche bolidu;
41 Quyashning shan-sheripi bir xil, ayning sheripi yene bir xil, yultuzlarning shan-sheripi yene bir xildur; chünki yultuzlar shan-shersepliride bir-biridin perqlinidu.
42 Ölümdin tirilish hem shundaqtur. *Ten* chirish halitide térilidu, chirimas halette tirildürülidu; □ ■
43 Uyatliq halette térilidu, shan-sherep bilen tirildürülidu; ajiz halette térilidu, emma küch-qudret bilen tirildürülidu.
44 U tebietke tewe bir ten süpitide térilidu; rohqa tewe bir ten bolup tirildürülidu; eslide tebietke tewe bir «janliq» ten bolghan bolsa, emdi rohiy bir ten bolidu. □
45 Shunga *Tewratta* mundaq pütülgenki: «Tunji insan Adem'atimiz tirik bir jan qilip yaritildi»; emma «axirqi Adem'ata» bolsa hayatliq bergüchi Roh boldi. □ ■
46 Emma awwal kelgini rohiy adem emes, belki «tebietke tewe bolghuchi» adem idi, kéyin «rohiy adem» keldi. □
47 Deslepki insan bolsa yerdin, tupraqtin apiride qilin'ghan; ikkinchi insan bolsa asmandin kelgendur; □
48 Tupraqtin apiride qilin'ghini qandaq bolghan bolsa, *uningdin bolghan* «tupraqliq»larmu shundaq bolidu; asmandin kelgini qandaq bolsa, uningdin bolghan «asmanliqlar»mu shundaq bolidu.
49 Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolalaymiz. □ ■
50 Emma shuni éytimenki, i qérindashlar, et we qandin törelgenler Xudaning padishahliqigha warisliq qilalmaydu; chirigüchi chirimaydighan'gha warisliq qilalmaydu.□ ■
51 Mana, men silerge bir sirni éytip bérimen; biz hemmimizla *ölümde* uxlaydighanlardin

---

□ **15:36 «... qaytidin tirilmeydu» —** grék tilida «... janlandurulmaydu». ■ **15:36** Yuh. 12:24. □ **15:42 «Quyashning shan-sheripi bir xil, ayning sheripi yene bir xil, yultuzlarning shan-sheripi yene bir xildur; chünki yultuzlar shan-shersepliride bir-biridin perqlinidu (41-ayet). Ölümdin tirilish hem shundaqtur» —** démek, tirildürülgendin kéyinki ténimiz ölgendin kéyinki ténimizge oxshimaydu. ■ **15:42** Dan. 12:3; Mat. 13:43. □ **15:44 «tebietke tewe bir ten süpitide» —** grék tilida «jan'gha tewe bir ten süpitide» yaki «janliq bir ten süpitide» déyilidu; «jan» mushu yerde insanning zéhni, oy-pikirliri we héssiyatliri qatarliqlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. □ **15:45 «Tunji insan Adem'atimiz tirik bir jan qilip yaritildi» —** «Yar.» 2:7. **«emma «axirqi Adem'ata» bolsa hayatliq bergüchi Roh boldi» —** «axirqi Adem'ata» Mesihni körsitidu, elwette. ■ **15:45** Yar. 2:7. □ **15:46 «tebietke tewe bolghuchi» —** grék tilida «jan'gha tewe bolghuchi». 44-ayettiki izahatni körüng. **«tebietke tewe bolghuchi» adem idi, kéyin «rohiy adem» keldi» —** (grék tilida: ««jan'gha tewe bolghuchi» awwal kelgen, kéyin «rohqa tewe bolghuchi» kelgen») — bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **15:47 «deslepki insan bolsa yerdin, tupraqtin apiride qilin'ghan» —** oqurmenlerning éside bar bolsa kérek, ibraniy tilida «adem» dégen söz «tupraq», «topa» dégenni bildüridu («Yar.» 2:7ni körüng). □ **15:49 «Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolalaymiz» —** bezi kona köchürülmilerde: «Bizler «tupraqliq adem» süritide bolghinimizdek, «asmanliq adem» süritidimu bolayli» déyilidu. ■ **15:49** 2Kor. 4:11. □ **15:50 «... Chirigüchi chirimaydighan'gha warisliq qilalmaydu» —** bu chirigüchi ténimiz ölidu, peqet rohimiz özgermes halette baqiy alemge kétidu. Xudaning biz mömin bendiliri tirildürülgende chirimas ténimizning «chirigüchi» ténimiz bilen munasiwiti bolmaydu. Xuda étiqadchilargha pütünley yéngi bir ten ata qilidu. ■ **15:50** Yuh. 1:13.

bolmaymiz; biraq hemmimiz özgertilimiz! □ ■
52 Bir deqiqidila, közni bir yumup achquche, eng axirqi kanay chélin'ghanda özgertilimiz;
chünki kanay chélinsila ölgenler chirimas hayatqa tirildürülidu, shundaqla özgertilimiz;
□ ■
53 Chünki bu chirip ketküchi chirimas hayatni kiyiwélishi, bu ölgüchi ölmeslikni kiyiwélishi
kérek;
54 Emma chirip ketküchi chirimas hayatni kiygende, bu ölgüchi ölmeslikni kiygende, shu
chaghda bu söz emelge ashurulidu: «Ölüm ghelibe teripidin yutulup yoqutulidu!». □ ■
55 «Ah, ölüm, séning neshtiring qéni?! Ah, ölüm, séning ghelibeng qéni?!» □ ■
56 Ölümdiki neshter — gunahtur, gunahning küchi bolsa, Tewrat qanuni arqiliq namayan
bolidu. □
57 Lékin bizni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq bularning üstidin ghelibige érishtürgüchi
Xudagha teshekkür!□ ■
58 Shuning üchün, söyümlük qérindashlirim, ching turup tewrenmes bolunglar, Rebning xizmitidiki ishliringlar hemishe keng ziyadileshsun; chünki Rebde bolghan ejir-
japayinglar hergiz bihude ketmeydighanliqini bilisiler.

16

Kembegheller üchün iane qilish

1 Emdi muqeddes bendiler üchün iane toplash toghruluq, silermu Galatiya ölkisidiki
jamaetlerge tapilighinimdek qilinglar.
2 Her heptining birinchi künide herbiringlar tapawitinglarning berikiti boyiche un-
ingdin bir ülüshini ajritip öz yéninglarda saqlap qoyunglar; shundaq qilsanglar, kelgen
waqtimda iane toplash hajet bolmaydu.□ ■
3 Men kelginimde, siler qaysi ademlerni layiq körüp tallisanglar, men shulargha *tonush-
turush* xetlirini yézip bérip mushu iane-shepqitinglarni Yérusalémgha apirip bérishke
ewetimen.□
4 Méningmu bérishim muwapiq körülse, ular manga hemrah bolup baridu.
5 Emma men Makédoniye ölkisidin ötkendin kéyin yéninglargha kélimen — chünki men
Makédoniyedin ötmekchimen —■
6 belkim men siler bilen bille bir mezgil turushum mumkin, hetta yéninglarda qishlap
qélishimmu mumkin; shuningdek andin qeyerge barmaqchi bolsam, siler yardem qilip,
méni yolgha sélip qoyarsiler.
7 Chünki bu qétim silerni yol üstidila körüp ötüp kétishni xalimaymen, belki Reb buyrusa,
siler bilen bille uzunraq bir mezgil turghum bar.

□ **15:51 «men silerge bir sirni éytip bérimen»** — «sir» toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»ni körüng. ■ **15:51** 1Tés. 4:16. □ **15:52 «...eng axirqi kanay chélin'ghanda özgertilimiz»** — «eng axirqi kanay» — Injil, «Mat.» 24:31, «1Tés.» 4:16, «Weh.» 10:7 qatarliqlarni körüng. ■ **15:52** Mat. 24:31; 1Tés. 4:16. □ **15:54 «Ölüm ghelibe teripidin yutulup yoqutulidu!»** — «Yesh.» 25:8 (LXX terjimisidin). ■ **15:54** Yesh. 25:8. □ **15:55 «Ah, ölüm, séning neshtiring qéni?! Ah, ölüm, séning ghelibeng qéni?!»** — «Hosh.» 13:14. «Hoshiya»din neqil keltürülgen ayetning ikkinchi qismi «Ah, tehtisara, séning ghelibeng qéni?!» («tehtisara» ölgen ademlerning rohliri baridighan jay). ■ **15:55** Hosh. 13:14; Ibr. 2:14. □ **15:56 «gunahning küchi bolsa, Tewrat qanuni arqiliq namayan bolidu»** — démek, insanlar qanunsiz yürgende gunah éngi bolmaydu. Lékin Tewrat qanunidiki yuqiriqi teleplerni bilip, ularghа emel qilishqa tirishidu, lékin emel qilalmighanliqidin gunahning heqiqiy dehshetlik küchlük birnerse ikenliki ashkarilinidu. □ **15:57 «bizni Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq bularning üstidin ghelibige érishtürgüchi Xudagha teshekkür!»** — «ghelibe» dégen söz ölüm we gunah üstidin ghelibi qilishni körsitidu. ■ **15:57** 1Yuh. 5:5. □ **16:2 «her heptining birinchi künide»** — yeni yekshenbe künide. ■ **16:2** Ros. 11:29; 2Kor. 8:4; 9:1. □ **16:3 «men shulargha tonushturush xetlirini yézip bérip mushu iane-shepqitinglarni Yérusalémgha apirip bérishke ewetimen»** — Yérusalémdiki jamaet nahayiti kembeghel bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **16:5** 2Kor. 1:15.

8 Emma men Efesus shehiride orma héytighiche turmaqchimen.□
9 Chünki *mushu yerde* manga ajayib chong, utuq-méwe bériwatqan bir ishik keng échildi, shuningdek qarshi chiqquchilarmu köp.□
10 Timotiy yéninglargha bérip tursa, uning aranglarda qorqmay erkin-azade yürüshige köngül bölünglar. Chünki umu manga oxshash Rebning xizmitini ishlewatidu.
11 Shunga héchkim uni töwen körmisun; belki uni méning yénimgha kélishi üchün aman-ésen uzitip yolgha sélip qoyunglar; chünki uning qérindashlar bilen bille kélishini kütmektimen.
12 Emma qérindishimiz Apollosqa kelsem, uningdin qérindashlar bilen bille silerning yéninglargha bérishni köp ötündüm. Lékin uning hazirche barghusi yoq. Kéyin purset piship yétilgende baridu.

13 Hoshyar bolunglar, étiqadta ching turunglar; merdane erdek bolunglar! Qeyser bolunglar!
14 Silerning qilghan hemme ishinglar méhir-muhebbet bilen qilinsun.
15-16 Emdi, i qérindashlar, Axaya ölkisidiki eng deslepki étiqad méwisi bolghan Istifanas we uning ailisidikilerni, shundaqla ularning Xudaning muqeddes bendilirining xizmitide bolushqa qandaq özlirini atighanliqini obdan bilisiler; men silerdin ötünimenki, mushundaq kishilerning we ular bilen birlikte xizmette herbir japa tartiwatqanlarning sözlirige kiringlar. □
17 Emma *yéninglardin* Istifanas, Fortunatus we Aqayikusning bu yerge méni yoqlap kelgenlikidin shadlandim; chünki ular siler tereptin kem bolghanlirini toluqlap berdi. □
18 Chünki ular méning rohimni we hem silerningkinimu yéngilandurdi; shunga shundaq ademlerni etiwarlap hörmetlenglar.
19 Asiyadiki jamaetlerdin silerge salam. Akwila we Priskilla hem ularning öyide jem bolidighan jamaettinmu Rebde silerge qizghin salam yollaydu. □
20 Qérindashlarning hemmisi silerge salam yollaydu. Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlishinglar.■
21 Mana, menki Pawlus öz qolum bilen salam yéziwatimen!
22 Herkim Reb Eysa Mesihni söygüchi bolmisa, uninggha lenet bolsun! Rebbimiz, kelgeysen! □
23 Reb Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglargha yar bolghay!
24 Méning Mesih Eysada bolghan muhebbitim hemminglar bilen bille bolghay. Amin!□

□ **16:8 «orma héyti» —** yaki «hosul yighish héyti». Grék tilida «péntékost héyti» (ellikinchi küni héyti) dep atilidu — chünki bu héyt pasxa héyti (ötüp kétish héyti)din 50 kün kéyin bolidu. □ **16:9 «manga ajayib chong, utuq-méwe bériwatqan bir ishik keng échildi» —** xush xewer tarqitidighan pursetni körsitidu. □ **16:15-16 «Axiya ölkisi» —** hazirqi Grétsiye, «Yunan». **««ular bilen birlikte xizmette herbir japa tartiwatqanlar...» —** «xizmette» — Rebning xizmitide, elwette. Pawlusqa nisbeten peqet birla xizmet mewjut idi. □ **16:17 «... Yéninglardin Istifanas, Fortunatus we Aqayikusning bu yerge méni yoqlap kelgenlikidin shadlandim» —** mushu üch buraderning Korintliqlarning jamaitining yénidin kélishi Pawlusqa mushu righbet bergüchi xetni yézip yollash pursitini yaritip berdi. □ **16:19 «Asiya» —** hazirqi zamandiki Türkiye zéminini körsitidu. **«Priskilla» —** bezide u qisqartilip «Priska» déyilidu. ■ **16:20** Rim. 16:16; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14. □ **16:22 «...lenet bolsun. Rebbimiz, kelgeysen!» —** Pawlus bu sözni aramiy tilidiki: «Anatéma, Maranata!» dégen sözler bilen ipadileydu. □ **16:24 «Méning Mesih Eysada bolghan muhebbitim hemminglar bilen bille bolghay» —** yaki «Méning muhebbitim Mesih Eysada bolghan hemminglar bilen bille bolghay».

Korintliqlargha «2»

Rosul Pawlus Korint shehiridiki jamaetke yazghan ikkinchi mektup

1 Xudaning iradisi bilen békitilgen, Mesih Eysaning rosuli menki Pawlus we qérindash
bolghan Timotiydin Korint shehiride turuwatqan, Xudaning jamaitige we shuningdek
pütkül Axaya ölkisidiki barliq muqeddes bendilerge salam!■
2 Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihtin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay!■
3 Rebbimiz Eysa Mesihning Atisi, rehimdilliqlarning igisi Ata, barliq righbet-tesellining
Igisi bolghan Xudagha teshekkür-medhiye oqulghay!■
4 Biz uchrighan herqandaq japa-musheqqette U bizge righbet-teselli bériwatidu, shun-
ing bilen biz Xuda teripidin righbetlendürülgen bolup U yetküzgen righbet-teselli bilen
herqandaq bashqa japa-musheqqetke uchrighanlargha righbet-teselli béreleydighan
bolduq.■
5 Chünki, Mesihning azab-oqubetliri biz terepke éship tashqandek, Mesih arqiliq bol-
ghan righbet-tesellimizmu éship tashidu. □ ■
6-7 Emma biz japa-musheqqette qalsaqmu bu silerning righbet-teselli we nijat
tépishinglar üchün bolidu; bular silerning biz tartqan azab-oqubetlerge oxshash azab-
oqubetlerge chidishinglar bilen silerdimu hasil qilinidu; biz righbet-teselli tapsaqmu
u silerning righbet-teselliringlar we nijatinglar üchün bolidu; shunga bizning silerge
baghlighan ümidimiz mustehkemdur; chünki siler azab-oqubetlerdin ortaq nésiwilik
bolsanglar, oxshashla righbet-tesellidin ortaq nésiwilik bolisiler dep bilimiz.□ ■
8 Chünki, i qérindashlar, silerning Asiyada duch kelgen japa-musheqqettin xewersiz
yürüshünglarni xalimaymiz; u waqitlarda biz chidighusiz éghir bésimgha duch kelduq,
hetta hayatning özidin ümid üzgüdek bolghaniduq.■
9 Emma özimizge emes, belki ölgenlerni tirildürgüchi Xudagha tayinishimiz üchün qel-
bimizde ölümge mehkum qilin'ghandek yürettuq. □ ■
10 U bizni bundaq dehshetlik bir ölümdin qutquzghan we hazir qutquzmaqta, we bizni
yenila qutquzidu, dep uninggha ümid baghliduq; ■
11 silermu buningda hem biz üchün dua-tilawetler bilen medet bériwatisiler; shundaq
qilip talay ademlerning wasitisi arqiliq bizge körsitilgen iltipat tüpeylidin talay ademler
Xudagha rehmetler éytidighan bolidu.■

Pawlusning ziyaretni keynige sürüshi

■ **1:1** Fil. 1:1. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ef. 1:3; 1Pét. 1:3. ■ **1:4** 2Kor. 7:6. □ **1:5 «Mesihning azab-oqubetliri biz terepke éship tashqandek, Mesih arqiliq bolghan righbet-tesellimizmu éship tashidu» —** «Mesihning azab-oqubetliri» bolsa belkim Pawlus we buraderlirining Mesihge baghlan'ghanliqi tüpeylidin uchrighan ziyankeshlikni körsitidu. Emma Pawlus bu ishlarni Xudadin kelgen, birxil imtiyaz we beriket süpitide qaraydu. «Filippiliqlargha» bolghan «qoshumche söz»imizde «Mesihning azabliriga bolghan sirdash-hemdemlik» toghruluq sözimiznimu körüng. ■ **1:5** Zeb. 34:19; 94:19. □ **1:6-7 «Emma biz japa-musheqqette qalsaqmu bu silerning righbet-teselli we nijat tépishinglar üchün bolidu; bular silerning biz tartqan azab-oqubetlerge oxshash azab-oqubetlerge chidishinglar bilen silerdimu hasil qilinidu» —** rosul Pawlus herdaim özi tartqan azab-oqubetler bashqilarda teselli-righbet we nijat hasil qilidu, dep qaraydu. Shuning bilen u daim azab-oqubetlerni birxil bext we imtiyaz süpitide raziliq bilen qobul qilatti. «Filippiliqlargha» bolghan «qoshumche söz»imizde «Mesihning azabliriga bolghan sirdash-hemdemlik» toghruluq sözimiznimu körüng. **«biz righbet-teselli tapsaqmu u silerning righbet-teselliringlar we nijatinglar üchün bolidu» —** mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. **«shunga bizning silerge baghlighan ümidimiz mustehkemdur» —** rosul, Korinttiki qérindashlirim azab-oqubetni körsila, belkim étiqadtin tanidu, dégen ensireshtin xaliy boldum, démekchi. ■ **1:6-7** 2Kor. 4:17. ■ **1:8** Ros. 19:23. □ **1:9 «Emma özimizge emes,...» —** bashqa birxil terjimisi: «Derweqe, özimizge emes...». ■ **1:9** Yer. 17:5, 7. ■ **1:10** 1Kor. 15:31. ■ **1:11** Rim. 15:30; 2Kor. 4:15; Fil. 1:19.

12 Chünki pexrimiz, yeni wijdanimizning guwahliqi shuki, Xudaning aldida sap niyetler we semimiylik bilen (insaniy paraset bilen emes, belki Xudaning méhir-shepqiti bilen) biz bu dunyagha nisbeten we bolupmu silerge nisbeten özimizni tutuwalidighan bolduq.

13-14 Chünki silerge yazghinimiz oquyalaydighan we tonup yételeydighandin bashqa héch nerse emes; lékin men silerning bizni qismen tonup yetkininglar boyiche Reb Eysaning künide siler bizning pexrimiz bolidighininglardek bizlernimu silerning pexringlar bolidu dep bizni toluq tonup yétishinglarni ümid qilimen. □

15 Shuning bilen mushundaq ishenchte bolup men eslide ikkinchi qétim silerge méhir-shepqetni yetküzüshke awwal silerning qéshinglargha barmaqchidim; □ ■

16 yeni, qéshinglardin Makédoniyege ötüp, andin Makédoniyedin yene qéshinglargha kélishni, shundaqla siler teripinglardin Yehudiye ölkisige uzitilishimni ümid qilghanidim.

17 Mende shundaq niyet bolghanda, men uni yéniklik bilen qarar qilghanmu? Men niyet qilghanda, mende «etlik» kishilerdikidek: birdem «berheq, berheq» we birdem «yaq, yaq» déyish barmu? □

18 Emma Öz sözide turghinidek, bizning silerge éytqan sözimiz birdem «berheq» we birdem «yaq» bolmaydu; ■

19 Chünki biz (men we Silwanus we Timotiy)ning aranglarda jakarlighinimiz — Xudaning Oghli, Eysa Mesih, birdem «berheq» we birdem «yaq» emestur; belki Uningda «berheq»la bardur. □

20 Chünki Xudaning qanchilik wediliri bolushidin qet'iynezer, ular Uningda «berheq»tur, we biz arqiliq Uningdimu Xudagha shan-sherep keltüridighan «Amin» bardur. □

21 Emdi bizlerni siler bilen bille Mesihde ching turghuzghuchi bolghini hem bizni mesihligini bolsa Xudadur. □

□ **1:13-14 «Chünki silerge yazghinimiz oquyalaydighan we tonup yételeydighandin bashqa héch nerse emes; lékin men silerning bizni qismen tonup yetkininglar boyiche Reb Eysaning künide siler bizning pexrimiz bolidighininglardek bizlernimu silerning pexringlar bolidu dep bizni toluq tonup yétishinglarni ümid qilimen»** — Korintliqlarning köpinchisining Pawlus we Timotiyni chüshenmigen yerliri tola idi. Mushu yerde Pawlus özining «ulardin musteqil» tekebbur adem emeslikini ulargha körsitip righbetlendüridu. Pawlus özini ularning dua-tilawetlirige éhtiyajliq, deydu (12). Shunga «Reb Eysaning küni» (dunyagha qaytish küni)de ularning Pawlus hem Timotiyda bolghan töhpisi körülidu (démek, shu künide «bizlermu silerning pexiringlar bolimiz»). □ **1:15 «awwal silerning qéshinglargha barmaqchidim»** — «awwal» belkim «Makédoniyagha bérishtin awwal» dégen menide (16-ayet, «1Kor.» 16:5-6, «2Kor.» 2:12ni körüng). ■ **1:15** 1Kor. 16:5. □ **1:17 «Mende shundaq niyet bolghanda, men uni yéniklik bilen qarar qilghanmu?»** — Pawlusning bu oy-niyiti emelge ashurulmighanidi. Shunga Korintliqlarning beziliri uni «tutami yoq adem» dep eyibleytti. **«men niyet qilghanda, mende «etlik» kishilerdikidek: birdem «berheq, berheq» we birdem «yaq, yaq» déyish barmu?»** — ««etlik» kishilerdikidek» dégen néme menisi? «Etlik» bolsa insanlarning adette ishenchlik emeslikini, ulargha tayanmasliq kéreklikini, ularning qarghularche ish qilidighanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «et» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. ■ **1:18** Mat. 5:37; Yaq. 5:12. □ **1:19 «Silwanus»** — shübhisizki, Injildiki bashqa yerlerde «Silas» sheklide uchraydu (mesilen, «Ros.» 18:5). □ **1:20 «Chünki Xudaning qanchilik wediliri bolushidin qet'iynezer, ular Uningda «berheq»tur, we biz arqiliq Uningdimu Xudagha shan-sherep keltüridighan «Amin» bardur»** — «Amin» dégen söz duagha, melum arzu-tilekke yaki melum wez-telimge «Shundaq bolghay, Xudayim!», «Qoshuldum!» dégen menini bildüridu. □ **1:21 «bizlerni siler bilen bille Mesihde ching turghuzghuchi bolghini hem bizni mesihligini bolsa Xudadur»** — «mesihlinish» yaki «mesih qilinish»ning omumiy menisini chüshinish üchün Tewrat «Yesh.» 61:1diki izahatni we «Tebirler»nimu körüng. Reb Eysa Mesih xizmitini ada qilish üchün Muqeddes Roh bilen «mesih qilinip» kücheytilgendek, herbir étiqadchi oxshashla Muqeddes Rohni qobul qilghinida, Xuda bizge tapshurghan xizmetni ada qilish üchün Uning Rohi (Muqeddes Roh) bilenmu «mesih qilinidu», shundaqla Rohta kücheytilgen bolidu.

22 U yene üstimizge möhür bésip, qelbimizge Öz Rohini «kapalet» bolushqa ata qildi.□ ■

Rosul Pawlusning ularni yoqlap bérishini kéchiktürgenlikining sewebi

23 Emma Xudani öz jénimgha guwahchi bolushqa chaqirimenki, Korintqa téxi barmighanliqimning sewebi könglunglarni ayash üchün idi. ■
24 Hergiz özimizni iman-étiqadinglar üstige höküm sürgüchilermiz, démek, belki silerning shad-xuramliqinglarni ashurushqa silerge hemkarlashquchilarmiz; chünki siler étiqad arqiliqla mezmut turisiler. ■

2

1 Lékin men ichimde, qéshinglargha barsam yene azar élip barmaymen dégen qarargha keldim.□
2 Chünki eger men silerge azar bersem, méning tüpeylimdin azar yégenlerdin bashqa qaysibiri méni shadlanduralisun?
3 Men esli méni shadlandurushi tégishlik bolghanlardin eksiche azar yep qalmay dégen meqsette shu xetni yazdim; chünki méning shadliqim siler hemminglarningmu shadliqidur dep siler hemminglargha ishench baghlidim.□ ■
4 Chünki eslide özüm éghir azab ichide qelbimdiki derd-elemdin köp köz yashlirimni tökküzüp turup silerge shu xetni yazghanidim; meqsitim silerge azar bérish emes, belki silerge chongqur baghlan'ghan, éship tashqan muhebbitimni bilishinglar üchün idi.

Gunahkarni qaytidin qobul qilish

5 Emma birersi azar yetküzgen bolsa, uning azar yetküzgini men emes deymen, u belki melum derijide (bu ishni ziyade éghir qilghum yoq) hemminglargha azar yetküzdi.
6 Bundaq ademning köpinchinglar teripidin tenbihlen'gini yéterliktur;□ ■
7 Shunga hazir eksiche, siler uninggha méhir-shepqet körsitip righbet-teselli bérishinglargha toghra kélidu; bolmisa bundaq bir kishi belkim ghayet zor derd-elemdin özini yoqitishimu mumkin.
8 Shunga men silerge uninggha muhebbitinglarni ispatlishinglarni jékileymen.

□ **1:22 «U yene üstimizge möhür bésip...»** — (Muqeddes Roh bilen) «möhür bésish» toghruluq «Efesus-luqlargha»diki «qoshumche söz»imizni körüng. Muqeddes Rohning Özi Xudaning Özige tewe bolghan ademlirining üstige: «Méningkidur» dep basqan igidarchiliq möhüridur. **«qelbimizge Öz Rohini «kapalet» bolushqa ata qildi»** — «Öz Rohi» grék tilida peqet «Roh» bilen ipadilinidu. «Kapalet» toghruluq: — bu ayet töwendiki heqiqetlerni körsitidu: — (1) ishen'güchilerning «toluq miras»ni igiliwalghuche, Muqeddes Roh herbir ishen'gen ademning qelbide turup uninggha bu mirasini tétitip, wujudida mirasning heqiqet ikenlikini ispatlap béridu. (2) yene kélip, Muqeddes Rohning ishen'güchining qelbide turghanliqining özi uning kelgüside bu mirasqa choqum érishidighanliqigha Xudaning Öz kapalitidur. ■ **1:22** Rim. 8:16; 2Kor. 5:5; Ef. 1:13; 4:30. ■ **1:23** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **1:24** 1Pét. 5:3. □ **2:1 «lékin men ichimde, qéshinglargha barsam yene azar élip barmaymen dégen qarargha keldim»** — bu jümlidin körimizki, Pawlusning ikkinchi qétim ularning yénigha bérishi ikkila terepke éghir, azarliq ish idi. «Ichimde ... qarargha keldim» dégen söz belkim peqet ularni dep emes, belkim «özümgimu azabliq bolmisun» dep shundaq qarar qildim, dep puritidu. □ **2:3 «Men esli méni shadlandurushi tégishlik bolghanlardin eksiche azar yep qalmay dégen meqsette ushbu xetni yazdim»** — «shu xet» bolsa «kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Korintliqlargha (1)» emes, belki uningdin kéyinki yene bir xetni körsitidu. ■ **2:3** 2Kor. 8:22; Gal. 5:10. □ **2:6 «Bundaq ademning köpinchinglar teripidin tenbihlen'gini yéterliktur»** — bezi alimlar «bundaq adem»ni Pawlus birinchi xétide alahide eyibligen kishi («1Kor.» 5-bab) dep qaraydu. Bizningche bolsa u kéyinki, köp ademlerge «azar bergen», «ziyan-zexmet qilghuchi» yene bir kishi idi (7:12 we «kirish söz»imiznimu körüng). ■ **2:6** 1Kor. 5:3.

9 Shu xétimni yene bir meqsette, yeni silerning hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen
emeslikinglarni sinap bilishim üchün yazdim. □
10 Lékin siler qaysibirini melum ish üchün kechürüm qilghan bolsanglar, menmu hem
uni shundaq qilghan bolimen; menmu melum bir ishni kechürüm qilghinimda (birer
ishni kechürüm qilghan bolsam), men silerni dep Mesihning huzurida shundaq qildim.
□
11 Shuning bilen Sheytan bizdin héch üstünlükke érishelmeydu; chünki biz uning hiyle-
mikirliridin bixewer emesmiz.□
12 Emdi Mesihning xush xewirini jakarlashqa Troas shehirige kelginimde we shundaqla
Reb teripidin *purset* ishiki manga échilghini bilen, □ ■
13 qérindishim Titusni tapalmighinim tüpeylidin rohim aram tapmidi; shuning bilen men
shu yerdikiler bilen xoshliship, Makédoniyege seper aldim. □
14 Emma bizni Mesihde hemishe tentene bilen ghalibane bashlaydighan, biz arqiliq her
yerde Özige dost tartquchi xushpuraqni chachquchi Xudagha teshekkür! □ ■
15 Chünki biz Xudagha yetküziliwatqan Mesihning xushpuriqidurmiz, hem qutquzu-
luwatqanlar arisida hem halaketke kétiwatqanlar arisida shundaqmiz;
16 kéyinkilerge ölümge bolghan ölümning puriqi, aldinqilargha hayatliqqa bolghan hay-
atliqning puriqidurmiz; emdi mushundaq ishlarning höddisidin kim chiqalaydu? □ ■
17 Chünki biz köp kishilerning qilghinidek Xudaning kalam-sözini soda-sétiq ishi qil-
maymiz; eksiche biz semimiylik bilen Xuda aldida Xudadin *ewetilgenler* süpitide Mesi-
hde sözleymiz.

3

Yéngi ehdining xizmetkarliri

1 Biz yene özimizni tewsiye qilghili turuwatamduq? Yaki bashqa bezilerge kérek bolghan-
dek, silerge yézilghan yaki siler yazghan tewsiyinamiler bizge kérekmu?■

□ **2:9 «Shu xétimni yene bir meqsette, yeni silerning hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslik-
inglarni sinap bilishim üchün yazdim»** — «hemme ishlarda itaetmen yaki itaetmen emeslikinglar»: Pawlus
ularning özige itaetmen bolushi emes, belki Xudaning uning arqiliq kelgen sözige itaetmen bolushini xalaytti, elwette.
□ **2:10 «menmu melum bir ishni kechürüm qilghinimda ... men silerni dep Mesihning huzurida shundaq
qildim»** — «Mesihning huzurida»: bashqa birxil terjimisi «Mesihning wujudida» yaki «Mesihning shexsiyitide» (démek,
Mesihning ornida yaki Mesihning namida). Buning we terjimimizning menisi arisida chong perq yoq. □ **2:11
«Shuning bilen Sheytan bizdin héch üstünlükke érishelmeydu; chünki biz uning hiyle-mikirliridin bixewer
emesmiz»** — bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **2:12 «shundaqla Reb teripidin purset ishiki
manga échilghini bilen...»** — grék tilida «shundaqla Rebde purset ishiki manga échilghini bilen...». ■ **2:12**
Ros. 16:8. □ **2:13 «qérindishim Titusni tapalmighinim tüpeylidin rohim aram tapmidi; shuning bilen
men shu yerdikiler bilen xoshliship, Makédoniyege seper aldim»** — zor mumkinchiliki barki, Titus Korinttiki
qérindashlarning xewirini élip kelmekchi bolghan, lékin téxi Troasqa kelmigenliki üchün, Korintliqlarning ghémini
yewatqan Pawlus Troasta turghinida köngli aram tapmidi. Gerche xush xewerni jakarlashqa «purset ishiki échilghan»
bolsimu, u uningdin (waqtinche) paydilanmay Korintliqlarning xewirini biliwélish üchün Titusni izdep u yerdin
ketti. Bir yildin kéyinmu Troastiki bu «purset ishiki» téxi ochuq turghan bolsa kérek («Ros.» 20:6). □ **2:14
«Emma bizni Mesihde hemishe tentene bilen ghalibane bashlaydighan... Xudagha teshekkür!»** — «ghalibane
bashlaydighan» grék tilidiki bu söz adette serdar yaki padishah zeper quchqan qoshunini shereplik, tentenilik
yürüshte öz yurtigha bashlaydighanliqini ipadileydu. ■ **2:14** Kol. 1:27. □ **2:16 «kéyinkilerge ölümge bolghan
ölümning puriqi, aldinqilargha hayatliqqa bolghan hayatliqning puriqidurmiz»** — buning menisi belkim
shundaqki: — «halaketke kétiwatqanlar» bolsa, «rohiy ölüm»de turidu; ularning shu xeterlik ehwalini Xudaning ademliri
ulargha puritidu; menggülük hayatliqni tépiwatqanlargha bolsa, Xudaning ademliri ulargha menggülük hayatning
xushbuyini, heqiqet ikenlikini özining hayat-turmushi arqiliq puritip bildüridu. ■ **2:16** Luqa 2:34. ■ **3:1** 2Kor.
5:12; 10:8.

2 Siler özünglar bizning tewsiyinamimizdursiler, qelbimizde pütülgen, her insan'gha
tonush bolghan we oqulidighan.□
3 Silerning biz teripimizdin perwish qilin'ghan, Mesihning mektupi ikenlikinglar ayan
boldi (bu mektup siyah bilen emes, belki tirik Xudaning Rohi bilen yézilghan; tash
taxtaylargha emes, belki qelbning etlik taxtayliriga pütüklüktur).□ ■
4 Emdi bizning Mesih arqiliq Xudagha qaraydighan shunche zor ishenchimiz bar;
5 özimizni birernersini qilghudek iqtidarimiz bar dep chaghlighinimiz yoqtur; iqti-
darliqimiz bolsa belki Xudadindur.
6 U bizni yéngi ehdining xizmetkarliri bolushqa iqtidarliq qildi; bu ehde pütüklük söz-
jümlilerge emes, belki Rohqa asaslan'ghan. Chünki pütüklük söz-jümliler ademni öltüridu;
lékin Roh bolsa ademge hayat keltüridu.□ ■
7 Emma söz-jümliler bilen tashlargha oyulghan, ölüm keltüridighan xizmet shan-sherep
bilen bolghan we shundaqla Israillar Musaning yüzide julalan'ghan shan-shereptin
yüzige közlirini tikip qariyalmighan yerde (gerche shu shan-sherep hazir emeldin qal-
durulghan bolsimu),□ ■
8 Roh bilen yürgüzülidighan xizmet téximu shan-shereplik bolmamdu?
9 Chünki ademning gunahini békitidighan xizmet shereplik bolghan yerde, insanni
heqqaniy qilidighan xizmetning sheripi téximu éship tashmamdu!?
10 Chünki eslide shan-shereplik bolghan ishning hazirqi ghayet zor shan-shereplik
ishning aldida héchqandaq shan-shereplikliki yoqtur;
11 chünki emeldin qaldurulghan ish eslide shan-sherep bilen keltürülgen yerde, hazir
ornini basqan ish téximu shan-shereplik bolidu. □
12 Bizde shunche zor shundaq bir ümid bolghaniken, biz tolimu yüreklik bolimiz. □
13 Biz Israillarni emeldin qaldurulidighan *ehdining* parlaq nurigha közini tikip qarash-
ning aqiwitige uchrap ketmisun dep yüzige chüperde tartiwalghan Musagha oxshi-
maymiz. □ ■

□ **3:2 «Siler özünglar bizning tewsiyinamimizdursiler, qelbimizde pütülgen, her insan'gha tonush bolghan we oqulidighan» —** démek, Korinttiki étiqadchilarning nijatni yéngi qobul qilghan waqtida mutleq özgertilgen yéngi yürüsh-turushliri Pawlusning ejrining her ademge körünerlik bolghan méwisi, uning heqiqiy rosul ikenlikige ispat idi. □ **3:3 «Silerning biz teripimizdin perwish qilin'ghan, Mesihning mektupi ikenlikinglar» —** «perwish qilin'ghan» yaki «yetküzülidighan, yollan'ghan». grék tilida «köyünüp béqilghan» yaki «xizmiti qilin'ghan». **«bu mektup siyah bilen emes, belki tirik Xudaning Rohi bilen yézilghan; tash taxtaylargha emes, belki qelbning etlik taxtayliriga pütüklüktur»** — oqurmenlerning éside barki, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun «tash taxtalar»gha pütüklük idi. Mushu yerdiki «etlik» selbiy menide emes, belkim «yumshaq, qattiq bolmighan», «tash»ning eksini bildüridu. ■ **3:3** Mis. 24:12; 34:1; Yer. 31:33; Ez. 11:19; 36:26; Ibr. 8:10. □ **3:6 «U bizni yéngi ehdining xizmetkarliri bolushqa iqtidarliq qildi; bu ehde pütüklük söz-jümlilerge emes, belki Rohqa asaslan'ghan» —** mushu ayettiki «pütüklük söz-jümliler» Musagha chüshürülgen qanunni, yeni «kona ehde»ni körsitidu; «Roh» bolsa Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu, elwette. «Yéngi ehde» toghruluq «Yer.» 31:31-34 we «Yeremiya»diki «qoshumche söz»ni körüng. **«Chünki pütüklük söz-jümliler ademni öltüridu; lékin Roh bolsa ademge hayat keltüridu»** — bu sözlerning toluq menisini chüshinish üchün «Rim.» 3:19-23, 7-bab we 8:1-16ni körüng. «Roh» Xudaning Rohi, elwette. ■ **3:6** 2Kor. 5:18; Ibr. 8:6, 8. □ **3:7 «Israillar Musaning yüzide julalan'ghan shan-shereptin yüzige közlirini tikip qariyalmighan yerde» —** bu weqe «Mis.» 34:29-35de xatirilen'gen. **«(gerche shu shan-sherep hazir emeldin qaldurulghan bolsimu)»** — bashqa birxil terjimisi «gerche shu nur asta-asta yoqiliwatqan bolsimu». Pawlus bu ikki bisliq sözlerni belkim etey ishletken, shunga ikkila terjimisi belkim toghridur. ■ **3:7** Mis. 24:12; 34:1,30; Qan. 10:1. □ **3:11 «chünki emeldin qaldurulghan ish eslide shan-sherep bilen keltürülgen yerde,...» —** «emeldin qaldurulghan ish» yaki «ajizlap yoqiliwatqan ish». □ **3:12 «biz tolimu yüreklik bolimiz» —** yaki «biz jasaretlik sözleymiz». □ **3:13 «emeldin qaldurulidighan ehde» —** «kona ehde»ning «emeldin qaldurulghanliqi»ni toluqraq chüshinish üchün «Rim.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Gal.» 1:2-4:7ni oqung). Bashqa birxil terjimisi «öchüp kétiwatqan ehde...». **«emeldin qaldurulidighan ehdining parlaq nurigha közini tikip qarashning aqiwitige uchrap ketmisun dep...» —** «qarashning aqiwiti» — biz bu sözni shu menide chüshinimizki, kona ehde (Musa peyghemberge chüshürülgen qanun) astida, insanning gunahqa patqan haliti pash qilin'ghachqa, Xudaning shan-sheripige biwasite qarashning aqiwiti ölüm bolatti. «Mis.» 34:34ni körüng. ■ **3:13** Mis. 34:35; Rim. 10:4.

14 Emma ularning oy-köngülliri qadaqlashqanidi; chünki bügün'ge qeder kona ehdini oqughinida mushu chümperde éliwétilmey keldi; chünki peqet Mesihde bolghandila u élip tashliwétilidu. □ ■
15 Emma bügün'ge qeder, Musaning yazmiliri oqulghinida shu chümperde yenila qelbini yépiwalmaqta.
16 Emma herkim Rebge qarap burulsa, chümperde élip tashlinidu. ■
17 Emma Reb shu Rohtur; we Rebning Rohi qeyerde bolsa, shu yerde hörlük bolidu. □ ■
18 We biz hemmimizning yüzimiz chümperdisiz halda Rebning shan-sheripige qarighinida, Uning oxshash süritide bolushqa Roh bolghan Reb teripidin shan-sherep üstige shan-sherep qoshulup özgertilmektimiz.□ ■

4

Pawlusning jamaetlerning xizmitide bolghan chidamliq, sewr-taqetliki — Xizmette chidamliq

1 Shunga *Xuda* bizge rehim-shepqet körsetkendek, bu xizmet bizge amanet qilin'ghaniken, biz bel qoywetmeymiz;
2 emdilikte shermendilikke ait yoshurun ishlarni tashlap, ne aldamchiliqta mangmay, ne Xudaning sözini burmilimay, belki heqiqetni eynen ayan qilish bilen Xuda aldida durusluqimizni her ademning wijdanigha körsitimiz.■
3 Emma xush xewirimiz chümkelgen bolsimu, u halak boluwatqanlargha nisbeten chümkeldi;■
4 Chünki Xudaning süret-obrazi bolghan Mesihning shan-sheripi toghrisidiki xush xewerning nuri ularning üstide yorumisun dep, bu zamanning ilahi étiqadsizlarning oy-zéhinlirini kor qildi.□ ■
5 Chünki biz özimizni emes, belki Mesih Eysani Reb, shuningdek özimizni Eysa üchün silerning xizmetkaringlar dep élan qilimiz.□
6 Chünki «qarangghuluqtin nur yorusun» dep buyrughan Xuda, Mesihning didaridin Özining shan-sheripini tonutushqa bolghan yoruqluqning *biz arqiliq* chéchilishi üchün, bizning qelbimizni yorutqandur.■

Menggülük shan-sherepning zor wezni

7 Emma qudretning ghayet zorluqi bizdin emes, belki Xudadin bolghanliqi körünsun dep bu göherge sapal idishlarda qachilaqliq halda igidarliq qilimiz.□ ■
8 Mana biz herterepte qistilip qalduq, emma yenjilmiduq; temtirep qalduq, emma ümidsizlenmiduq;

□ **3:14 «chünki bügün'ge qeder kona ehdini oqughinida mushu chümperde éliwétilmey keldi...»** — «kona ehde» mushu yerde, bolupmu Musa peyghemberge chüshürülgen qanunni, yeni Tewratning «Yaritilish»tin «Qanun sherhi»giche bolghan besh qismini körsitidu. ■ **3:14** Yesh. 6:10; Ez. 12:2; Mat. 13:11; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **3:16** Mat. 13:11; Rim. 11:23; 1Kor. 2:10. □ **3:17 «Emma Reb shu rohtur»** — «Roh» bolsa Xudaning Muqeddes Rohi», yeni «yéngi ehde» arqiliq menggülük hayatni élip kélidighan Rohni körsitidu. ■ **3:17** Yuh. 4:24. □ **3:18 «Biz hemmimizning yüzimiz chümperdisiz halda Rebning shan-sheripige qarighinida, Uning oxshash süritide bolushqa Roh bolghan Reb teripidin shan-sherep üstige shan-sherep qoshulup özgertilmektimiz»** — «oxshash süriti» (yaki «oxshash süret-obrazi») — Reb Eysaning Özining süriti. ■ **3:18** 1Kor. 13:12; 2Kor. 5:7. ■ **4:2** 2Kor. 2:17; 2Kor. 6:4 ■ **4:3** 2Kor. 2:15; 2Tés. 2:10. □ **4:4 «bu zamanning ilahi étiqadsizlarning oy-zéhinlirini kor qildi»** — «bu zamanning ilahi» Sheytan, Iblis. ■ **4:4** Yesh. 6:10; Yuh. 12:40; 14:9. Fil. 2:6. Kol. 1:15. Ibr. 1:3. □ **4:5 «biz özimizni emes, belki Mesih Eysani Reb, shuningdek özimizni Eysa üchün silerning xizmetkaringlar dep élan qilimiz»** — «xizmetkarlar» mushu yerde grék tilida «qullar» déyilidu. Démek, özini (herxil sewebler bilen) bashqa birsining xizmitide bolushqa satqan kishiler. ■ **4:6** Yar. 1:3; 2Pét. 1:19. □ **4:7 «...bu göherge sapal idishlarda qachilaqliq halda igidarliq qilimiz»** — «sapal idishlar» bolsa étiqadchilarning öz ajiz wujud-tenliri, elwette. ■ **4:7** 1Kor. 2:5; 2Kor. 5:1.

9 ziyankeshlikke uchrawatimiz, emma hemdemsiz qalmiduq; yiqitilduq, emma halak
bolmiduq;
10 Eysaning hayati ténimizde ayan qilinsun dep, herdaim ténimizde Eysaning ölümini
kötürüp yürimiz. □ ■
11 Chünki Eysaning hayati ölidighan etlirimizde ayan qilinsun üchün, tirik qalghan bizler
herdaim ölümge tapshurulmaqtimiz. □ ■
12 Shuning bilen bizde ölüm ishlewatidu, emma hayat silerde ishlewatidu. □
13 We «Men ishendim, shunga söz qildim» dep yézilghandikidek iman-ishenchtiki rohqa
ige bolup, bizmu ishenduq we shuning bilen söz qilimiz; □ ■
14 chünki Reb Eysani tirildürgen *Xuda* bizni Eysa bilen birge tirildüridu, shundaqla bizni
siler bilen birge Öz aldigha hazir qilidu, dep bilimiz. ■
15 Chünki *bu* hemme ishlar siler üchündurki, téximu köp kishilerning wujudida éship
tashquche béghishlan'ghan méhir-shepqet sewebidin köp kishilerningmu Xudani ulugh-
lap éytqan teshekkürliri éship tashidu. ■
16 Shunga biz bel qoyuwetmeymiz; gerche tashqi insanliqimiz solashsimu, derheqiqet
ichki insanliqimiz kündin-kün'ge yéngilanmaqta. □
17 Chünki bizning bir deqiqilik we yénik japa-musheqqetlirimiz biz üchün éship tashqan,
menggülük, zor wezinlik shan-sherepni hasil qilidu. ■
18 Shunga biz körün'gen ishlargha emes, belki körünmes ishlargha köz tikimiz; chünki
körün'gen ishlar waqitliq, emma körünmes ishlar menggülüktur.

5

Körüsh sézimi bilen emes, belki iman-ishench bilen yashash

1 Chünki bu zémin'gha tewe öyimiz, yeni bu chédirimiz yoqitilsimu, Xuda teripidin
bolghan, insan qoli bilen yasalmighan bir öy, yeni asmanlarda ebediy bir makanimiz
bardur dep bilimiz.■
2 Emdi bu *kona öyimizde* turghinimizda asmandiki öyimizni kiyiwélishqa zor intizar bilen
ah urmaqtimiz■
3 (berheq, *asmandiki öyimizni* kiyiwalsaq yalingach qalmaymiz).■
4 Chünki mushu chédirda turghinimizda, éghirchiliqta ah urmaqtimiz; bu bizning yalin-
gachlinishni xalighinimiz emes, belki kiyindürülüshni, yeni bizde ölidighan néme bolsa,
uning hayat teripidin yutulushini xalaymiz.■

□ **4:10 «Eysaning hayati ténimizde ayan qilinsun dep, herdaim ténimizde Eysaning ölümini kötürüp yürimiz» —** «Eysaning ölümini kötürüsh» dégenlik belkim rosullar daim azap-oqubetni tartqanliqi, daim öltürülüshning xewpide turuwatqanliqini körsitidu. Emma bu bayanni yene hemme étiqadchi üchün muhim rohiy prinsip dégili bolidu. 11-ayetni körüng. ■ **4:10** Rim. 8:17; Gal. 6:17; Fil. 3:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pét. 4:13. □ **4:11 «chünki Eysaning hayati ölidighan etlirimizde ayan qilinsun üchün, tirik qalghan bizler herdaim ölümge tapshurulmaqtimiz» —** «ölümge tapshurulmaqtimiz» — Xuda teripidin, elwette. ■ **4:11** Zeb. 44:22; Mat. 5:11; Rim. 8:36; 1Kor. 4:9; 15:49; Kol. 3:4. □ **4:12 «Shuning bilen bizde ölüm ishlewatidu, emma hayat silerde ishlewatidu» —** mushu muhim prinsip toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:13 «Men ishendim, shunga söz qildim» —** «Zeb.» 116:10. **«iman-ishenchtiki rohqa ige bolup, bizmu ishenduq we shuning bilen söz qilimiz»** — «söz qilimiz» — démek, xush xewerni jakarlaymiz. ■ **4:13** Zeb. 116:10. ■ **4:14** Rim. 8:11; 1Kor. 6:14. ■ **4:15** 2Kor. 1:11. □ **4:16 «gerche tashqi insanliqimiz solashsimu, derheqiqet ichki insanliqimiz kündin-kün'ge yéngilanmaqta» —** «tashqi insanliqimiz» ademning jan-ténini, «ichki insanliqimiz» ademning qelb-rohini, ichki dunyasini körsitidu. Grék tilida «tashqi insanimiz» we «ichki insanimiz» déyilidu. ■ **4:17** Zeb. 30:5; Mat. 5:12; Rim. 8:18; 1Yuh. 3:2. ■ **5:1** 2Kor. 4:7. ■ **5:2** Rim. 8:23. ■ **5:3** Weh. 3:18; 16:15. ■ **5:4** Rim. 8:11; 1Kor. 15:53.

5 Emdi bizni del mushu ishqa teyyarlighuchi bolsa Xudadur; U bizge «kapalet» bolghan Öz Rohinimu ata qildi.□ ■
6 Shuning bilen biz hemishe yureklik bolimiz; hemde ténimizde makan tutqinimizda Rebdin néri bolghan musapir bolimiz dep bilimiz
7 (chünki biz körüsh sézimi bilen emes, étiqad bilen mangimiz);■
8 biz yureklik bolup, shuningdek tendin néri bolup Reb bilen bille bir makanda bolushqa téximu xursenmiz.
9 Shuning bilen, meyli tende bolayli, tendin néri bolayli, uni xursen qilishni istek-nishan qilip intilimiz.
10 Chünki tende qilghan emellirimizni, yaxshiliq bolsun, yamanliq bolsun, herbirimizge qayturulushi üchün Mesihning soraq texti aldida hazir bolushimiz lazim bolidu. ■
11 Shuning bilen Rebning dehshitini bilgenlikimiz üchün, insanlarni ishendürüshke tirishimiz; lékin biz Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdan-inglardimu ashkare tonulsaq dep ümid qilimen.□

Inaqliqqa keltürüsh xizmiti

12 Biz hazir özimizni qaytidin silerge tewsiye qilghinimiz yoq, belki peqet silerde qelbdiki ishlardin emes, tashqi qiyapettin pexirlinidighanlargha bergüdek jawab bolsun dep, silerge bizlerdin pexirlinish imkaniyitini yaritip bériwatimiz. □ ■
13 Chünki ich-ichimizge sighmay qalghan bolsaqmu Xuda aldida shundaq bolduq, salmaq bolsaqmu siler üchün shundaq bolimiz. □
14 Chünki Mesihning muhebbiti bizni *shundaq qilishqa* ündeydu; chünki biz birsi hemmeylen üchün öldi, shunga hemmeylennimu öldi, dep hésablaymiz. □
15 We U hemmeylenni dep öldi, buningdin meqset, hayat bolghanlar özliri üchün emes, belki ularni dep ölüp tirilgüchi üchün yashishi üchündur.■
16 Shuning bilen biz buningdin kéyin héchkimni insanlarche tonumaymiz; hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq, buningdin kéyin uni yene shundaq tonumaymiz.

□ **5:5 «U bizge «kapalet» bolghan Öz Rohinimu ata qildi» —** «Öz Rohi» grék tilida peqet «Roh» bilen ipadilinidu. «Kapalet» toghruluq 1:22diki izahatni körüng. ■ **5:5** Rim. 8:16; 2Kor. 1:22; Ef. 1:13; 4:30. ■ **5:7** 1Kor. 13:12; 2Kor. 3:18. ■ **5:10** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:32; Rim. 2:6; 14:10,12; 1Kor. 3:8; Gal. 6:5; Weh. 2:23; 22:12. □ **5:11 «biz Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq dep ümid qilimen» —** «Xudagha ochuq-ashkarimiz, shuningdek silerning wijdaninglardimu ashkare tonulsaq». Démek, Pawlus we bashqa rosullar dunyadikikilerge anche tonush emes, ularning heqiqiy salahiyiti, ularda bolghan Mesihning Muqeddes Rohimu dunyadikikilerge anche tonush emes, shunga ulargha Mesihning her ademni soraqqa tartidighanliqi toghruluq ishendürüshning zörüriyiti bar. Lékin Xuda bizni obdan bilidu we (siler Xudaning ademliri bolghandin kéyin) silermu bizni obdan chüshensenglar kérek, deydu. □ **5:12 «...tashqi qiyapettin pexirlinidighanlargha bergüdek jawab bolsun dep, silerge bizlerdin pexirlinish imkaniyitini yaritip bériwatimiz» —** «tashqi qiyapitidin pexirlinidighanlar bergüdek jawab bolsun dep...» — Pawlus hazir Korinttiki jamaette körün'gen «saxta rosullar»ni tilgha élip, özi üstidin erz qilghan bu kishilerge jawab bérish üchün Korinttiki qérindashlargha özining we hemkarlirining xizmetlirining rohiy mahiyitini azraq ashkarilap körsetmekchi. ■ **5:12** 2Kor. 3:1; 10:8. □ **5:13 «Chünki ich-ichimizge sighmay qalghan bolsaqmu Xuda aldida shundaq bolduq, salmaq bolsaqmu siler üchün shundaq bolimiz» —** munu ayette Pawlus, shübhisizki, (yuqirida éytilghandek) awwal özining we qérindashlarning «qelbdiki ishlar», yeni eng ehmiyetlik ishlar toghruluq sözleydu. U kéyinrek «körünüsh»tiki ishlarning, yeni «tashqi qiyapet»ning ishlirigha ötidu. Emeliyette «ich-ichimizge sighmay qalghan bolush» Xudaning zor ulughluqi, éship tashqan shapaitige qarap insanning xushalliqtin bolghan normal inkasi bolush kérekghu, deymiz. Emma bashqa kishiler beribir xush xewerni anglishi kérek, shuningdek öz xushalliqimizgha hay bérip, ular üchün «salmaq» bolushimizmu kérek. □ **5:14 «birsi hemmeylen üchün öldi» —** Mesihni körsitidu. **«chünki biz birsi hemmeylen üchün öldi, shunga hemmeylennimu öldi, dep hésablaymiz» —** bu ajayib ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:15** Rim. 14:7; Gal. 2:20; 1Tés. 5:10; 1Pét. 4:2.

□ ■
17 Shunga emdi birsi Mesihde bolsa, u yéngi bir yaritilghuchidur! Kona ishlar ötüp, mana, hemme ish yéngi boldi! ■
18 We barliq ishlar Xudadindur; U bizni Mesih arqiliq Özige inaqlashturdi, shundaqla bizge inaqlashturush xizmitini tapshurdi: — □ ■
19 démek, Xuda Mesihde ademlerning itaetsizliklirini ularning eyibi bilen hésablashmay, alemni Özige inaqlashturdi; shuningdek bizge inaqlashturush xewirini amanet qilip tapshurdi. ■
20 Shunga xuddi Xuda biz arqiliq *ademlerdin inaqliqqa kélishni* ötün'ginidek, biz Mesihke wakaliten elchilerdurmiz; Mesihning ornida «Xudagha inaqlashturulghaysiler!» dep ötünimiz. ■
21 Gunahqa héch tonush bolmighan kishini Xuda bizni dep gunahning özi qildi; meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üchündur.□ ■

6

Xudaning japa-musheqqet tartquchi elchiliri bolush

1 Emdi *Xudaning* hemkarliri süpitide silerdin Uning méhir-shepqitini qobul qilip turup uni bikargha ketküzmenglar dep ötünimiz■
2 (chünki u: «Shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen, nijat-qutulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yardemde bolushumni békitkenmen» — dédi. Mana, hazir bolsa «shapaet körsitilidighan yaxshi peyt»; mana, hazir «nijat-qutulush küni»dur!).□ ■
3 *Rebning* xizmitige dagh keltürülmisun dep héchqandaq ishta héchkimning imanigha tosalghuluq qilmaymiz;■
4 belki herbir ishta özimizni Xudaning xizmetkarliri süpitide nemune qilip yürimiz; zor chidamliq bilen, jebir-zulumlarda, japa-musheqqetlerde, bésim-qistaqlarda,■
5 kamcha yarilirida, zindanlarda, qozghilang-topilanglar ichide, éghir méhnetlerde, tüneshlerde, roza tutushlarda,□
6 pakliq bilen, bilimler bilen, sewr-taqetlik bilen, méhribanliqlar bilen, Muqeddes Roh bilen, saxtiliqsiz méhir-muhebbet bilen,
7 heqiqetning söz-kalami bilen, Xudaning küch-qudriti bilen, heqqaniyliqning ong-sol qollardiki qoralliri bilen,□
8 hem izzet-shöhrette hem haqaret ichide, töhmet hem teriplinishler ichide *özimizni Xudaning xizmekarliri süpitide namayan qilduq*; yalghanchilar dep qaralghan bolsaqmu semimiy-sadiq bolup,

---

□ **5:16 «hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq...»** — «insanlarche» grék tilida «etler boyiche». **«shuning bilen biz buningdin kéyin héchkimni insanlarche tonumaymiz; hetta biz Mesihni insanlarche tonughan bolsaq, buningdin kéyin uni yene shundaq tonumaymiz»** — bu ajayib ayet toghruluqmu «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:16** Mat. 12:50; Yuh. 15:14; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **5:17** Yesh. 43:18; Weh. 21:5. □ **5:18 «we barliq ishlar Xudadindur»** — yaki «we bu barliq ishlar Xudadindur». ■ **5:18** Kol. 1:20; 1Yuh. 2:2; 4:10. ■ **5:19** Rim. 3:24,25; Kol. 1:20. ■ **5:20** 2Kor. 3:6. □ **5:21 «gunahqa héch tonush bolmighan kishi»** — Mesih. **«meqsiti shuki, bizning Uningda Xudaning heqqaniyliqi bolushimiz üchündur»** — «Uningda» — Mesihde, elwette. ■ **5:21** Yesh. 53:9,12; Rim. 8:3; Gal. 3:13; 1Pét. 2:22; 1Yuh. 3:5. ■ **6:1** 1Kor. 3:9; Ibr. 12:15. □ **6:2 «shapaet körsitilidighan bir peytte duayingni ijabet qilishni békitkenmen, nijat-qutulush yetküzülidighan bir künide men sanga yardemde bolushumni békitkenmen»** — «Yesh.» 49:8. ■ **6:2** Yesh. 49:8. ■ **6:3** Rim. 14:13; 1Kor. 10:32. ■ **6:4** 1Kor. 4:1; 2Kor. 11:23. □ **6:5 «tüneshlerde»** — démek «tünep dua qilishlarda». Bashqa birxil terjimisi «uyqusizliqlarda». □ **6:7 «...heqqaniyliqning ong-sol qollardiki qoralliri bilen...»** — belkim zerb qilidighan hem qoghdaydighan rohiy qorallarni körsitidu.

9 namsiz bolduq-yu, emma meshhormiz; öley dep qalduq-yu, emma mana, hayatturmiz;
terbiyide jazalanduq-yu, emma ölümge mehkum qilinmiduq; □ ■
10 derd-elem tarttuq-yu, emma daim shad-xuramliqta turimiz; namrat bolghinimiz
bilen, emma köp ademlerni bay qilghuchimiz; héchnémimiz yoq bolghini bilen, emma
hemmige igidarmiz.□
11 Silerge ochuq-yoruq sözliduq, ey Korintliqlar, bizning baghrimiz silerge keng échildi! □
12 Siler biz tereptin qisilghan emes, lékin öz ich-baghringlarning tarliqidin qisilisiler;
13 emdi adil almashturushta bolup — (öz perzentlirimge sözligendek sözleymen) —
baghringlarni bizgimu keng échinglar.■

Qarangghuluqqa hemrah bolmanglar

14 Étiqadsizlar bilen bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar; chünki
heqqaniyliq we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun? Yoruqluqning
qarangghuluq bilen qandaq hemrahliqi bolsun? □ ■
15 Mesihning Bélial bilen néme inaqliqi bolsun? Ishen'güchining ishenmigüchi bilen
qandaq ortaq nésiwisi bolsun? □
16 Xudaning ibadetxanisining butlar bilen qandaq birliki bolsun? Chünki siler tirik
Xudaning ibadetxanisidursiler — Xudaning: «Men ularda turimen, ularning arisida
yürimen; ularning Xudasi bolimen we ular Méning xelqim bolidu» déginidek *siler Uning
ibadetxanisidursiler*; □ ■
17 Shuning üchün «Ularning arisidin chiqip kétinglar, Manga ayrilinglar», — deydu Reb, —
«héch napak nersige tegküchi bolmanglar», «shundila Men silerni qobul qilimen», □ ■
18 we: «Men silerge Ata bolimen, siler Manga oghul-qizlirim bolisiler» — deydu Hemmige
Qadir bolghan Reb.□ ■

7

1 Emdi bu wedilerge muyesser bolghandin kéyin, i söyümlükler, özimizni etlerdiki hem

□ **6:9 «namsiz bolduq-yu, emma meshhormiz»** — dunyadiki «meshhor»lardin bolmisimu, lékin Xuda, perishtiler we jamaetler teripidin meshhordur, dégen menide dep qaraymiz. **«terbiyide jazalanduq-yu, emma ölümge mehkum qilinmiduq»** — «terbiyide jazalanduq-yu...» dégenlik bashqa bir terjimisi «derre-qamcha yéduq-yu ...». Bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:9** Zeb. 118:18; Yesh. 26:19. □ **6:10 «namrat bolghinimiz bilen, emma köp ademlerni bay qilghuchimiz; héchnémimiz yoq bolghini bilen, emma hemmige igidarmiz»** — «namrat bolghinimiz bilen,... héchnémimiz yoq bolghini bilen,...» — Pawlus we bashqa rosullar bu dunyaning közqarishidin qarighanda shundaq körün'gen bolsimu, ular hergiz özlirini undaq hésablimaydu, belki özlirini heqiqiy baylar (menggülük bayliqlargha ige) dep sanaytti. □ **6:11 «Silerge ochuq-yoruq sözliduq, ey Korintliqlar,...»** — grék tilida «Aghzimiz silerge ochuq, i Korintliqlar,...». ■ **6:13** 1Kor. 4:14. □ **6:14 «Étiqadsizlar bilen bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar»** — «Qan.» 22:10de «Éshek we kalini bir boyunturuqqa teng qoshmanglar» déyilidu. Tengsizlik bolghachqa, ishen'gen adem we ishenmigen adem teng yük tartmaydu, hetta bir-biridin bashqa yönülüshke tartidu. Bu sözler peqet nikahqila baghliq emes, türlük ehwallarda étiqadsiz adem bilen «hemboyunturuq» bolush chong chataqlarni chiqiridu, dégenliktur. **«...heqqaniyliq we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun?»** — «qebihlik» grék tilida «qanunsizliq», emma bu «qanun» hökümetningki emes, Xudaning heqqaniy teleplirini körsitidu. ■ **6:14** Qan. 7:2; 1Sam. 5:1, 2; 1Pad. 8:21; 1Kor. 5:9; 10:21; Ef. 5:11 □ **6:15 «Mesihning Bélial bilen néme inaqliqi bolsun?»** — «Bélial» dégenning ibraniy tilidiki menisi «erzimes, osal» bolup, Sheytanning yene bir ismi bolidu. □ **6:16 «Men ularda turimen, ularning arisida yürimen; ularning Xudasi bolimen we ular Méning xelqim bolidu»** — «Law.» 26:12 we «Yer.» 28:32, «Ez.» 32:27ni körüng. ■ **6:16** Mis. 29:45; Law. 26:11-12; Yer. 32:38; Ez. 37:27; 1Kor. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Ef. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pét. 2:5 □ **6:17 «Ularning arisidin chiqip kétinglar, manga ayrilinglar... héch napak nersige tegküchi bolmanglar»** — «Yesh.» 52:11ni körüng. Eslide bu sözler Israilgha Babil impériyesidiki keyp-sapa we butpereslikni tashlap chiqishi üchün éytilghan. **«shundila Men silerni qobul qilimen»** — «Ez.» 20:41ni körüng. ■ **6:17** Yesh. 52:11; Ez. 20:34,41; Weh. 18:4. □ **6:18 «Men silerge Ata bolimen, siler Manga oghul-qizlirim bolisiler»** — Tewrat, «2Sam.» 7:14, «Yesh.» 43:6, «Yer.» 31:9ni körüng. ■ **6:18** 2Sam. 7:8,14

rohtiki herxil paskiniliqtin tazilap, Xudaning qorqunchida özimizde *ayan qilin'ghan* pak-muqeddeslikni kamaletke yetküzeyli.

Bizni qobul qilghaysiler!

2 Bizni qobul qilghaysiler! Biz héchkimge ziyan-zexmet yetküzmiduq, héchkimni nabut qilmiduq, héchkimdin paydilanmiduq.□
3 Mushularni dep, silerni eyiblimekchi emesmen; chünki men yuqirida éytqinimdek, siler qelbimizdidursilerki, biz siler bilen bille ölüshke, siler bilen bille yashashqa teyyarmiz.■
4 Silerge baghlighan ishenchim zor, silerdin bolghan pexrim zor; shuning üchün righbet-tesellige tolduruldum, barliq japa-müshkülchiliklirimizde xushalliqim éship tashti.■
5 Chünki berheq, Makédoniyege kirginimizdimu etlirimiz héch aram tapalmay, hert-ereptin qisilip qalduq; sirtimizda jédel-küreshler, ichimizde qorqunchlar bar idi.■
6 Emma chüshkünlerge righbet-teselli bergüchi Xuda bizge Titusning kélishi arqiliq righbet-teselli berdi;■
7 tapqan righbet-tesellimiz peqet uning kélishi arqiliqla emes, belki uning silerdin tapqan righbet-tesellisi arqiliqmu boldi; chünki u silerning *bizge* zariqip telmürgininglarni, silerning hesritinglarni, silerning manga bolghan qizghin ghemxorluqunglarni éytip berdi; shuning bilen men téximu xushallandim.□
8 Chünki gerche men silerni xétim bilen azablighan bolsammu, men hazir uningdin pushayman qilmaymen; lékin eslide men shu xétimning silerni azablighinini körüp pushayman qilghanidim (emeliyette, silerning azablinishinglar qisqighine bir mezgilla bolghan).
9 Emma hazir shadlinimen — azablan'ghininglardin emes, belki shu azabning silerni towa qildurghanliqidin shadlinimen; chünki silerning azablinishinglar Xudaning yolida idi; shuning bilen siler bizdin héch ziyan tartmidinglar.
10 Chünki Xudaning yolida bolghan azab-qayghu ademni hergiz pushayman qilmaydighan nijatqa bashlaydighan towigha élip baridu; emma bu dunyadiki azab-qayghu ademni ölümge élip baridu. ■
11 Chünki mana, del mushu ish, yeni Xudaning yolida azablinishinglar, silerge shunche köp estayidilliq, özliringlarni eyibtin neqeder xalas qilish, shunche köp ghezep, shunche köp qorqunch, shunche köp teqezzarliq, shunche köp qizghinliq we jazalashqa shunche teyyar bolushni élip keldi! Siler bu ishning her teripide özünglarning eyibtin xalas bolushunglarni ispatlidinglar.□
12 Emdi silerge *shu* xetni yazghan bolsammu, u xetni ziyan-zexmet qilghuchi kishi üchün emes, yaki ziyan-zexmet qilin'ghuchi kishi üchün emes, belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üchün yazdim. □

□ **7:2 «...héchkimni nabut qilmiduq»** — belkim hem iqtisadiy jehettin hem étiqad jehetidin éytilidu. ■ **7:3** 2Kor. 6:11,12,13. ■ **7:4** Mat. 5:12; Ros. 5:41; Fil. 2:17; Kol. 1:24. ■ **7:5** Ros. 16:19,23. ■ **7:6** 2Kor. 1:4. □ **7:7 «chünki u silerning bizge zariqip telmürgininglarni... éytip berdi»** — «silerning bizge zariqip telmürgininglar» dégen sözlerde «bizge» dégenni kirgüzduq. Ularning «zariqip telmürgini» Xudagha bolushimu mumkin idi. **«silerning hesritinglarni, silerning manga bolghan qizghin ghemxorluqunglarni...»** — Korintliqlarning hesretliri qatarliqlar rosul Pawlusning ilgiriki bir xétidiki eyibni (2:4) qobul qilghanliqi tüpeylidin idi. ■ **7:10** 2Sam. 12:13; Mat. 26:75; Luqa 18:13. □ **7:11 «Xudaning yolida azablinishinglar... silerge...shunche köp ghezep, shunche köp qorqunch, ... élip keldi!»** — mushu yerde «ghezep» bolsa belkim gunah sadir qilghan kishining qilmishigha, shundaqla özlirining bu ishta jawabkar emeslikige qaritilghanidi. «Shunche köp qorqunch» bolsa Xudadin bolghan qorqunch. **«jazalashqa shunche shunche teyyar bolush»** — öz gunahida ching turup towa qilishni ret qilghan qérindashlarni jamaettin chiqiriwétishni körsitidu. □ **7:12 «belki Xuda aldida bizge bolghan könglünglardiki qizghinliqning aranglarda ayan bolushi üchün yazdim»** — bashqa bir köchürmisi boyiche «belki bizning Xuda aldida silerge bolghan qizghinliqimizning ayan bolushi üchün yazdim». Emma kéyinki ayetlerni (13-16) we 8:7ni körgende, biz alghan köchürmisi toghridur.

13 Bu sewebtin biz righbet-tesellige érishtuq. We righbet-tessellimiz üstige biz Titusning
xushalliqi tüpeylidin téximu zor shadlanduq; chünki uning rohi siler teripinglardin
yéngilandi.
14 Chünki men siler toghranglarda birer ishta pexirlinip maxtighan bolsam, u ishta
héch xijil qaldurulmidim; belki silerge éytqanlirimizning hemmisi heqiqet bolghinidek,
bizning Titusqa silerni pexirlinip maxtishimizmu heqiqet bolup ispatlandi.
15 U silerning itaetmenlikinglarni, silerning uningdin qandaq eymen'gen we titrigen
halda uni qarshi alghininglarni esliginide, uning silerge baghlighan ich-baghridiki
muhebbetliri téximu éship tashidu.
16 Men silerge herbir ishta ishenchim kamil bolghanliqidin shadlinimen.

8

Muqeddes bendiler üchün iane qilish

1 Emma, i qérindashlar, biz silerge Xudaning Makédoniyediki jamaetlerge béghishlighan
méhir-shepqitini ayan qilmaqchimiz;
2 ular zor éghir japa-musheqqette sinalghinida, qattiq namrat ehwalda éship tashqan
shadliqi bilen ularning ochuq qolluqining bayliqi urghup chiqti;
3 chünki ularning küchining bariche, hetta küchidin artuq xeyr-saxawet qilghanliqigha
özüm guwah. Ular ixtiyari bilen shundaq qilip,
4 bizdin muqeddes bendilerge shu yardemde bolushning bextige we shériklikige
muyesser bolushni qattiq ötündi;■
5 shundaq qilip, ular kütkinimizdek emes, ümid qilghinimizdin éship özlirini awwal Rebge,
andin Xudaning iradisi bilen bizgimu béghishlidi;
6 shunga, Titus silerde *bu* méhribanliqni bashlighaniken, biz Titustin silerni buninggha
nésipdash qilip uni ada qilishqa ötünduq.
7 Emma siler her terepte, yeni ishenchte, sözde, bilimde, toluq estayidilliqta hem
bizge bolghan méhir-muhebbitinglarda ewzel bolghininglardek, mushu méhirlik ishtimu
özünglarni ewzel körsitinglar.□
8 Men bu gep bilen silerge buyruq qilmaqchi emesmen, belki bashqilarning qizghinliqi
arqiliq muhebbitinglarning heqiqiylikini ispatlimaqchimen.
9 Chünki siler Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqitini bilisiler — gerche u bay bolsimu,
silerni dep yoqsul boldiki, siler uning yoqsulluqi arqiliq béyitilisiler.
10 Men bu toghruluq pikrimni otturigha qoyimen — bu silerge paydiliq, chünki siler
aldinqi yilila iane qilishta we shuninggha irade baghlashta yaxshi bashlidinglar. □
11 Emdi hazir uni ada qilinglar; qizghin irade baghlighininglardek, bar dunyayinglar
bilen shu ishqa emel qilinglar.
12 Chünki *xeyr-saxawetke* bel baghlighuchigha nisbeten, sowghining Xudagha
yarighudek bolushi qolida yoqqa emes, belki qolida barigha baghliqtur. ■
13 Chünki bu bashqilarning yükini yéniklitimen dep, özünglarni qiynanglar déginim emes,
14 belki silerde artuq bolghini hazirche ularning kem yérini toldurghinidek, *künlerning
biride* ularda artuq bolghini silerning kem yéringlarni tolduridu; shuning bilen
tenglishidu.

■ **8:4** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 9:1. □ **8:7 «bizge bolghan méhir-muhebbitinglarda...»** — bashqa bir köchürülmide: «bizning silerge bolghan méhir-muhebbitimizde...» déyilidu (bu köchürme toghra bolsa menisi belkim: «bizning silerge bolghan méhir-muhebbitimizdin ilham-teselli alghanliqinglar»ni körsetse kérek). □ **8:10 «siler aldinqi yilila iane qilishta we shuninggha irade baghlashta yaxshi bashlidinglar»** — «1Kor.» 16:2ni körüng. ■ **8:12** Pend. 3:28; Mat. 12:43; Luqa 21:3; 1Pét. 4:10.

15 Xuddi *muqeddes yazmilarda*: «Köp yighqanlarningkidin éship qalmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi» dep yézilghandek bolghay.□ ■

Titusning we xizmetdashlirining wezipisi

16 Emma Titusning qelbige silerge bolghan köyümümge oxshash köyümni salghan Xudagha teshekkürler bolghay;
17 chünki u derheqiqet bizning iltimasimizni qobul qilghini bilen, özining silerge küchlük köyümi bolghachqa, u özlükidin yéninglargha bardi;
18 emma biz uninggha barliq jamaetler arisida xush xewer xizmitide teriplen'gen qérindashni hemrah qilip ewettuq;
19 shuningdek u peqet shu tereptila emes, belki jamaetler teripidin bu xeyrlik ishta bizge hemseper bolushqa talliwélin'ghanidi. Emdi biz bu xeyr-saxawetni bolsa, Rebning shan-sheripini hem yardemdiki qizghinliqimizni körsitish üchün uni yetküzüsh xizmitide bolimiz;
20 shundaq qilip biz bu mol sowghini mes'ul bolup yetküzüshte herqandaq ademning bizning üstimizdin töhmet qilmasliqi üchün éhtiyat qilimiz.
21 Chünki biz peqet Rebning aldidila emes, belki insanlarning köz aldidimu ishimizni durus qilishqa köngül bölüp kéliwatimiz. □ ■
22 Biz yene ular bilen bille köp ishlarda intayin estayidilliqi nurghun qétim ispatlan'ghan qérindashni ewetmekchimiz; hazir uning silerge baghlighan zor ishenchi tüpeylidin uning intayin estayidilliqi téximu küchlük boldi.
23 Titus toghruluq soallar bolsa u méning hemrahim we xizmitinglarda bolghan hemkarimdur; bashqa ikki qérindishimiz bolsa, ular jamaetlerning elchiliri, Mesihning shan-sheripidur.
24 Shunga, jamaetlerning köz aldida muhebbitinglarning ispatini, shundaqla bizning silerdin pexirlinishlirimizning bikar emeslikini ulargha körsitinglar.

9

Sowni teyyarlash — séxiy bolushqa ündesh

1 Chünki muqeddes bendilerning bu yardem xizmiti toghruluq silerge yene yézishimning hajiti yoq.■
2 Chünki men silerning bu ishqa qattiq bel baghlighininglarni bilimen; men bu toghruluq: Axayadikiler ötken yildin béri xeyr-sediqe bérishke teyyar turuwatidu, dep Makédoniyediki *qérindashlargha* pexirlinip maxtap kelmektimen, shuning bilen silerning qizghinliqinglar ularning köpinchisining *xeyr-sediqe bérishige* türtke boldi.□
3 Lékin qérindashlarni ewetishtiki meqsitim silerning toghranglarda pexirlinip maxtishimning bu ishlarda bihude ish bolup qalmasliqi, silerning déginimdek teyyar bolup turushunglar üchündur.□
4 Mubada Makédoniyedikiler men bilen bille barghinida, siler teyyarliqsiz bolsanglar, bu ishenchimiz wejidin biz xijaletke qaldurulimiz, siler sözsiz shundaq bolisiler.

□ **8:15 «Köp yighqanlarningkidin éship qalmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi»** — «Mis.» 16:18. ■ **8:15** Mis. 16:18. □ **8:21 «Chünki biz peqet Rebning aldidila emes, belki insanlarning köz aldidimu ishimizni durus qilishqa köngül bölüp kéliwatimiz»** — Tewrat, «Pend.» 3:4ni körüng. ■ **8:21** Rim. 12:17. ■ **9:1** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 8:4. □ **9:2** «men bu toghruluq: Axayadikiler ötken yildin béri xeyr-sediqe bérishke teyyar turuwatidu, dep ... pexirlinip maxtap kelmektimen» — Korint shehiri Axaya ölkiside idi. □ **9:3 «qérindashlarni ewetishtiki meqsitim...»** — «qérindashlar» yeni Titus hem yuqirida tilgha élin'ghan ikki qérindash.

5 Shu sewebtin men qérindashlardin yéninglargha bérip silerdin bu wede qilghan xeyrlik
ishni aldin'ala teyyarlap püttürüshini ötünüshni zörür dep hésablidim; shundaqla bu
silerdin birer nerse ündüriwélish bolmisun, belki méhribanliqinglardin bolsun.
6 Emma buni *eslenglar*: Béxilliq bilen az térighan az alidu, ochuq qolluq bilen térighini
mol alidu. □ ■
7 Her adem héch qiynilip qalmay yaki mejburen emes, belki öz könglide pükkiniche
bersun; chünki Xuda xushalliq bilen bergüchini yaxshi köridu. ■
8 Emma Xuda herbir iltipat-shapaetni silerge éship tashturushqa qadirdur; shuning
bilen siler herdaim herterepte her éhtiyajqa teyyar quwwetlinisiler, kengrichilikte turup
qolliringlar herxil güzel ishqa yétidu. □
9 *Muqeddes yazmilarda* pütülginidek: —
«U öziningkini tarqatqan,
U yoqsullargha sediqe bergen;
Uning heqqaniyliqi menggüge turidu». □ ■
10 Emdi térighuchigha térighili uruq, yégili nan ata qilghuchi silerning tériydighan uruqlir-
inglarni teminlep mol qilidu, heqqaniyliqinglarning hosul-méwilirini köpeytidu. □
11 Shuning bilen siler herqandaq ehwalda qoli ochuq bolushqa her terepte béyitilisiler,
shuningdek bu ish biz arqiliq Xudagha köp teshekkürlerni élip baridu; □
12 chünki bu xeyrlik xizmetni ada qilish peqet muqeddes bendilerning hajetlirini qan-
durupla qalmay, köp kishilerning Xudagha yetküzgen teshekkürlirini éship tashturidu.
□
13 Bu yardem xizmiti özliringlarning Mesihning xush xewirini étirap qilishinglardiki
méwe bolghan itaetmenlikinglargha delil-ispat bolidu, shundaqla silerning mushu *ha-*
jetmen bendilerge, shundaqla barliq ademlerge körsetken ochuq qolluq séxiyliqinglardin
ular Xudani ulughlaydu.
14 We Xudaning silerde tashqinlatqan ajayib méhir-shepqiti tüpeylidin, ular siler üchün
dua-tilawet qilghinida, ular silerge telpünüp qattiq séghinip esleydu. □
15 Uning til bilen ipadiligüsiz ajayib sowghisi üchün Xudagha teshekkür bolghay!

10

Pawlusning rosulluq hoquqini aqlishi

□ **9:6 «ochuq qolluq bilen térighini mol alidu»** — yaki «beriketlep térighini beriketlinip alidu». ■ **9:6** Pend. 11:24; Gal. 6:7. ■ **9:7** Mis. 25:2; 35:5; Qan. 15:7; Rim. 12:8. □ **9:8 «kengrichilikte turup qolliringlar herxil güzel ishqa yétidu»** — «kengrichilikte turup» grék tilida «éship tashqinlinip» dep ipadilinidu. □ **9:9 «U öziningkini tarqatqan, u yoqsullargha sediqe bergen; uning heqqaniyliqi menggüge turidu»** — «Zeb.» 112:9. ■ **9:9** Zeb. 112:9. □ **9:10 «Emdi térighuchigha térighili uruq, yégili nan ata qilghuchi silerning tériydighan uruqliringlarni teminlep mol qilidu,...»** — «tériydighan uruqliringlar» herxil köchme menide bolup, «hajetmenlerge téximu merdlikBilen xeyrlik qilish pursetliri», «bashqilargha yaxshiliq qilish pursetliri» dégendek menilerni öz ichige alidu. Bularning «méwiliri» bolsa, bashqilarni étiqadqa keltürüsh, étiqadchilarni righbetlendürüsh qatarliq herxil ésil netijilerni körsitidu — 11-12-ayetni körüng. □ **9:11 «Shuning bilen siler herqandaq ehwalda qoli ochuq bolushqa her terepte béyitilisiler, shuningdek bu ish biz arqiliq Xudagha köp teshekkürlerni élip baridu»** — iane Yérusalémdiki étiqadchilargha tapshurulghanda, ular Xudagha köp teshekkür bildüridu, elwette, shundaqla bashqa jamaetlermu u ishni anglap shundaq qilidu. □ **9:12 «bu xeyrlik xizmetni ada qilish»** — «ada qilish» mushu yerde grék tilida: «(kahinlar) qurbanliq qilghandek ada qilish». □ **9:14 «we Xudaning silerde tashqinlatqan ajayib méhir-shepqiti tüpeylidin, ular siler üchün dua-tilawet qilghinida, ular silerge telpünüp qattiq séghinip esleydu»** — «Rim.» 15:26-27din körüniduki, Korinttiki (Axayadiki) jamaetler Pawlusning ötünüshlirini axir qobul qilip chong iane toplap, Yérusalémgha ewetkenidi.

1 Emma özüm, siler bilen bille bolghanda muamilisi yumshaq, lékin silerdin ayrilghanda
silerge qarita qattiq qolluq dep qaralghan menki Pawlus Mesihning yuwash-möminliki
we mulayimliqi bilen silerdin ötünümen,□
2 — shuni telep qilimenki, yéninglargha barghinimda, bizni «etler boyiche mangghanlar!»
dep guman bilen qaraydighan bezilerge qarita oylighinimdek qattiq qolluq qilishqa
méni mejbur qilmanglar;□
3 gerche biz insaniy etlerde yürsekmu, biz etler boyiche jeng qilmaymiz.□
4 Chünki jeng qorallirimiz etke tewe qorallar emes, belki Xuda teripidin qorghan-
istihkamlarni gumran qilish küchige ige qilin'ghan qorallardur;□ ■
5 biz ular bilen bes-munazirilerni we Xudani tonushqa qarshilishishqa turghan herqan-
daq hakawur tosalghuni gumran qilimiz, shundaqla herbir oy-xiyallarni Mesihke
béqindurup itaet qilishqa keltürimiz;□
6 siler toluq itaet qilghandin kéyin, *aranglarda* qandaq itaetsizlik qalghan bolsa bularni
jazalashqa teyyarmiz.□
7 Siler peqet köz aldinglardiki ishlarghila qaraydikensiler. Eger birsi özini Mesihke
tewemen dep qarisa, u yene shuning üstige oylansunki, u Mesihke tewe bolghinigha
oxshash, bizmu Uninggha tewedurmiz.□
8 Chünki, Reb teripidin silerni nabut qilish üchün emes, belki étiqadinglarni qurush üchün
bizge amanet qilin'ghan hoquqimiz toghruluq téximu köp ziyadirek maxtansammu,
buningda héch yerge qarap qalmaymen;
9 emdi men peqet xetlerdila silerni qorqatmaqchi emesmen;
10 chünki beziler: «Uning xetliri derweqe wezinlik hem küchlük; lékin u yétip kelgende
salapetsiz, gépining tutami yoq bolidu» déyishidu.
11 Emdi bundaq xiyal qilghuchilar shuni bilip qoysunki, biz yiraqta bolghinimizda
xetlerdiki sözimiz qandaq bolghan bolsa biz yétip barghinimizda emeliyitimizmu shun-
daq bolidu.
12 Chünki biz özimizni özini qaltis chaghlaydighanlar bilen bir qatargha qoyushqa yaki
ular bilen sélishturushqa pétinmaymiz; shundaq kishiler özlirini özlirining ölchimi bilen
ölchep, özlirini özliri bilen sélishturidighan bolup, heqiqeten eqilsizlardindur. ■
13 Biz emdi özimizge békitilgen ölchemdin halqip maxtinip yürginimiz yoq. Biz belki
hemmini ölchigüchi Xuda bizge békitken xizmet dairisidiki ölchem, yeni silerning *xizmit-
inglarghimu* yétidighan ölchem bilen pexirlinimiz. □ ■
14 Chünki ölchimi silerning xizmitinglargha yetmeydighan kishilerdek, *xizmitinglarda*

□ **10:1 «Mesihning yuwash-möminliki we mulayimliqi bilen...»** — shu dewrdiki herbiy ishlarda «yawash-möminlik hem mulayimliq» dégenlik «kengchilik hem rehimdilliq» dégen bashqa meninimu bildüridu. □ **10:2 «bizni «etler boyiche mangghanlar!» dep guman bilen qaraydighan bezilerge qarita oylighinimdek qattiq qolluq qilishqa méni mejbur qilmanglar»** — oqurmenlerge ayan boliduki, «etler boyiche mangghanlar» dégen ibare, «insaniy (Xudaningki emes, belki gunahkarlarning) köz-qarashlar boyiche mangghanlar»ni bildüridu. □ **10:3 «gerche biz insaniy etlerde yürsekmu, biz etler boyiche jeng qilmaymiz»** — ayettiki «jeng» eng muhim jeng, yeni rohiy jengni körsitidu, elwette. «Etler boyiche» yuqiriqi izahatni körüng. Menisi: «Bu dunyada yashisaqmu, bu dunyaning arzu-hewesliri boyiche yashaydighanlardek (rohiy) jeng qilmaymiz». □ **10:4 «Chünki jeng qorallirimiz etke tewe qorallar emes, belki Xuda teripidin qorghan-istihkamlarni gumran qilish küchige ige qilin'ghan qorallardur»** — «etke tewe qorallar» bolsa bu dunyagha xas qorallar, yeni qilich, oqya qatarliqlarni körsitidu. ■ **10:4** Yer. 1:10; Ef. 6:13-18. □ **10:5 «bes-munaziriler»** — yaki «bid'et sepsetiliri». □ **10:6 «siler toluq itaet qilghandin kéyin»** — 5-ayette éytilghandek, Mesihke itaet qilish, elwette. **«aranglarda qandaq itaetsizlik qalghan bolsa bularni jazalashqa teyyarmiz»** — «jazalashqa teyyar» toghruluq 13:2-3 we izahatni körüng. □ **10:7 «Siler peqet köz aldinglardiki ishlarghila qaraydikensiler»** — bashqa birxil terjimisi: «Köz aldidiki ishlargha obdan qarap béqinglar!». ■ **10:12** 2Kor. 3:1; 5:12. □ **10:13 «Biz emdi özimizge békitilgen ölchemdin halqip maxtinip yürginimiz yoq»** — «özimizge békitilgen ölchem» — démek, Xuda Pawlus we Barnabasqa xush xewer jakarlashtiki hemde jamaetlerni qurushtiki xizmetning dairisini békitken ölchem. **«silerning xizmitinglarghimu yétidighan ölchem»** — grék tilida «silerge yetken ölchem». ■ **10:13** Ef. 4:7.

bolghinimizda dairimizdin halqip ketmeymiz, chünki biz Mesihning xush xewirini yetküzüshte *birinchi bolup* yéninglarghimu kelduq.
15 Biz xizmet dairimizdin halqip, bashqilarning singdürgen japa-ejirliri bilen maxtan'ghinimiz yoq; lékin biz silerning iman-étiqadinglar öskenséri aranglardiki xizmitimiz bizge békitilgen dairimiz ichide téximu ziyade kéngeytilsun dep ümid qilimiz;
16 shundaq bolghanda, biz silerdin téximu yiraq yerlerge xush xewerni yetküzüp jakarlaydighan bolimiz; teyyargha heyyar bolup, bashqilarning dairisidiki xizmet ejri bilen maxtinish bizge yat. □
17 Emma «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtishi kérek!». □ ■
18 Chünki özini teripligüchi emes, belki Reb teripligen kishi heqiqeten layaqetliktur.■

11

Özini «rosul» dep atiwalghanlardin hézi bolunglar!

1 *Maxtan'ghan* bu azghine exmeqliqimgha sewrchan bolghaysiler! Emdi siler manga sewrichanliq qilip kéliwatisiler.
2 Chünki men Xudadin kelgen otluq muhebbet bilen silerni *azdurushlardin* heset qilimen; chünki qizni bir ergila yatliq qilghandek, men silerni Mesihkila pak qiz süpitide hazir bolushqa wedileshtürgenmen.■
3 Emma yilan Hawa'animizni hiyligerliki bilen azdurghandek, oy-könglünglar Mesihke baghlan'ghan semimiy, sap wapaliqtin ézip bulghinishi mumkin dep ensireymen.■
4 Chünki birsi kélip biz silerge héch jakarlap baqmighan bashqa bir Eysani jakarlisa, yaki qelbinglardin orun bergen Rohning ornigha bashqa bir rohqa orun bersenglar we siler qobul qilghan xush xewerdin bashqa bir «xush xewer»ni qobul qilsanglar, siler bu ishlargha ajayib sewr-taqet bilen ötüwérishinglar mumkin!□ ■
5 Halbuki, men özümni herqandaq ishta ashu «qaltis ulugh rosullar»din kem sanimaymen!□
6 Gerche méning gep-sözlirim addiy bolsimu, bilim jehette men undaq emes; biz qiliwatqan herbir emellirimizde buni silerge her jehettin ispatlap roshen qilduq.□
7 Emdi men silerni kötürülsun dep özümni töwen tutup, Xudaning xush xewirini heq telep qilmay jakarlap gunah qildimmu?□ ■

□ **10:16 «teyyargha heyyar bolup, bashqilarning dairisidiki xizmet ejri bilen maxtinish bizge yat»** — Korinttiki jamaet arisidiki «saxta rosullar» del shundaq ish qiliwatatti, ular Pawlus ejir singdürgen Korintliqlardin «bizning ejrimiz» dep maqtanmaqta idi. □ **10:17 «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtishi kérek!»** — «Yer.» 9:24. ■ **10:17** Yesh. 65:16; Yer. 9:22-23; 1Kor. 1:31. ■ **10:18** Pend. 27:2. ■ **11:2** Law. 21:13. ■ **11:3** Yar. 3:4; Yuh. 8:44. □ **11:4 «Chünki birsi kélip biz silerge héch jakarlap baqmighan bashqa bir Eysani jakarlisa, yaki qelbinglardin orun bergen Rohning ornigha bashqa bir rohqa orun bersenglar we siler qobul qilghan xush xewerdin bashqa bir «xush xewer»ni qobul qilsanglar, siler bu ishlargha ajayib sewr-taqet bilen ötüwérishinglar mumkin!»** — bu intayin tenilik, kinayilik kinay gep, elwette. Pawlus ularning ehwalidin xéli ensiwiwatidu. «Siler bu ishlargha ajayib sewr-taqet bilen ötüwérishinglar mumkin!» dégenning bashqa birxil terjimisi «Siler shuninggha sewr-taqet bilen ötüwéremsilerkin deymen!». ■ **11:4** Gal. 1:8. □ **11:5 «Halbuki, men özümni herqandaq ishta ashu «qaltis ulugh rosullar»din kem sanimaymen!»** — «qaltis ulugh rosullar» shübhisizki, intayin kinayilik, hejwiy gep. Bezi alimlar, bu sözler heqiqiy ulugh rosullar (Pétrus, Yuhanna, Yaqup qatarliqlar)ni körsitidu, dep qaraydu. Pikrimizche Pawlus Korinttiki jamaetke özlirini «rosul» dep tonushturghan bezibir aldamchilarni körsitidu. Mushu kishiler özining (yeni Pawlusning) rosulluq hoquqini yoqqa chiqarmaqchi. 12-33-ayetler we 12:11-ayet bu nuqtini ispatlaydu. □ **11:6 «Gerche méning gep-sözlirim addiy bolsimu,..»** — mushu ibare adette «nutuq sözleshke terbiyilenmigen» kishini körsitidu. □ **11:7 «Emdi men silerni kötürülsun dep özümni töwen tutup, Xudaning xush xewirini heq telep qilmay jakarlap gunah qildimmu?»** — Pawlus étiqadchilargha öz éghirini salmasliq üchün, öz hünirige tayinip, turmushini qamdighan (9-ayetni körüng). Biraq beziler (bolupmu «saxta rosullar») «Pawlus heqiqiy rosul bolghan bolsa, étiqadchilarning iqtisadiy yardimige tayan'ghan bolatti» dep, uni rosul emes dep inkar qilghanidi. ■ **11:7** 1Kor. 9:12.

8 Men silerning xizmitinglarda bolushqa bashqa jamaetlerdin bulap-talap, ularning yardimini qobul qildim.□ ■
9 Siler bilen bille bolghan waqitlirimda, hajetmen bolghan bolsammu, men héchkimge éghirimni salghan emes (chünki Makédoniyedin kelgen qérindashlar méning kem-kütemni toluqlap berdi); herqandaq ishta özümni silerge yük bolup qélishtin saqlap keldim we buningdin kéyinmu shundaq qilimen. ■
10 Mesihning heqiqiti mende rast bolghandek, Axaya yurtlirida héchkimmu méni mushu maxtinishtin tosumaydu! □
11 Néme üchün? Silerni yaxshi körmigenlikim üchünmu?! Xuda bilidu!
12 Lékin *bizge oxshash hésablinish* pursitini izdigüchilerning pursitini mehrum qilish üchün, shuningdek ular maxtinidighan ishlarda heqiqeten bizge oxshash bolsun dep, men néme qiliwatqan bolsam shuni qiliwérimen. □
13 Chünki bundaq kishiler saxta rosullar, aldamchi xizmetkarlar, Mesihning rosullirining qiyapitige kiriwalghanlardur.
14 Bu ish ejeblinerlik emes, chünki Sheytan özimu nurluq bir perishtining qiyapitige kiriwalidu.
15 Shunga uning xizmetchiliriningmu özlirini heqqaniyliqning xizmetchiliri qiyapitige kirgüziwélishi ejeblinerlik ish emes; lékin ularning aqiwiti özlirining ishligenlirige layiq bolidu.

Heqiqiy rosullarning tartqan japaliri — «saxta rosullar» undaq emes!

16 Yene shuni éytimenki, héchkim méni exmeq dep hésablimisun; hetta eger méni shundaq dep qarisanglarmu, emdi mendek exmeqni sewr qilip qobul qilghaysiler, shuning bilen özümmu azghine maxtiniwalay. □
17 Méning hazir bularni sözlishim Reb teripidin emes, belki özümning exmeqlerche yüreklik po étip maxtinishim, xalas.
18 Nurghun ademler insanlarche po étip maxtan'ghandikin, menmu maxtinip baqay. ■
19 Chünki özünglar shunche dana bolghandin kéyin, siler exmeqlerge sewr-taqet qilishqa razi bolisiler! □
20 Mesilen birsi silerni qul qiliwalsa, birsi silerni yutuwalsa, birsi silerdin nep alsa, birsi aldinglarda chongchiliq qilsa yaki yüzünglargha kachat salsa, siler uninggha yol qoyisiler. □

□ **11:8 «Men silerning xizmitinglarda bolushqa bashqa jamaetlerdin bulap-talap, ularning yardimini qobul qildim» —** «...bashqa jamaetlerdin bulap-talap» – bu yene tenilik, kinayilik gep, elwette. Pawlus Korint shehiride xush xewerni yetküzgende bashqa jamaetlerning köpligen iqtisadiy yardimige muyesser bolup (9-ayetni körüng), Korintliqlarni guman sözliridin xijaletke qaldurush üchün shundaq deydu. ■ **11:8** Ros. 20:33; 2Kor. 12:13; 1Tés. 2:9; 2Tés. 3:8. ■ **11:9** Fil. 4:15. □ **11:10 «héchkimmu méni mushu maxtinishtin tosumaydu!» —** «mushu maxtinish(im)» bolsa, Pawlus Korintliqlardin héch heq telep qilmay ularga xush xewer yetküzgenidi. □ **11:12 «men néme qiliwatqan bolsam shuni qiliwérimen» —** démek, Pawlusning heq almay xush xewerni xalis yetküziwatqanliqi. U shundaq qiliwerse, «saxta rosullar» özlirini Pawlus we hemkarliri bilen sélishturalmay qalidu. Emeliyette Pawlusning: «ular maxtinidighan ishlarda heqiqeten bizge oxshash bolsun» déginide özining ularning towa qilip, heqiqeten Xudaning xizmitide bolushigha heqiqiy tilekdash bolghanliqini ipadileydu. □ **11:16 «shuning bilen özümmu azghine maxtiniwalay» —** saxta rosullarning maxtinishliri xéli köp idi. 18-ayetni körüng. ■ **11:18** 2Kor. 10:13; 12:5, 6. □ **11:19 «chünki özünglar shunche dana bolghandin kéyin, siler exmeqlerge sewr-taqet qilishqa razi bolisiler!» —** bu jümle belkim Pawlusning bu xétide eng kinayilik gépi, eng küchlük tapa-tenisi bolushi mumkin. Ular bashqilarning «exmeqliq»igha shunche sewr-taqetlik bolghan yerde, (20-ayet) Pawlusning «pexirlinishiliri»ge sewr-taqetlik bolushi kérekqu! □ **11:20 «mesilen birsi silerni qul qiliwalsa, birsi silerni yutuwalsa, birsi silerdin nep alsa, birsi aldinglarda chongchiliq qilsa yaki yüzünglargha kachat salsa, siler uninggha yol qoyisiler» —** Pawlus mushu saxta rosullarni, ularning ichidiki zeherni sökmekchi.

21 Epsus, nomus qilip éytimenki, biz undaq ishlargha ajizliq qilduq! Emma ular birer
ishta maxtinishqa pétin'ghan yerde (exmeqlerche sözlewatimen!) menmu shu ishta
maxtinishqa pétinimen. □ ■
22 Ular ibraniylarmu? Menmu shundaq. Ular Israillarmu? Menmu shundaq. Ular
Ibrahimning neslimu? Menmu shundaq. ■
23 Ular Mesihning xizmetkarlirimu? (men eqildin azghanlardek sözlewatimen!); men
téximu shundaq; ziyade köp zoruqup ishlidim, intayin köp derrilendim, intayin köp
qétim qamaldim, köp qétim ölüm xewplirige duch keldim; □ ■
24 Yehudiylarning «bir kem qiriq qamcha» jazasigha besh qétim tartildim, □ ■
25 üch qétim tikenlik qamcha jazasini yédim, bir qétim chalma-kések qilindim, üch qétim
kéme hadisisige uchridim, bir kéche-kündüzni déngizda ötküzdüm. □ ■
26 Daim seperlerde bolimen; deryalarning xewplirini, qaraqchilarning xewplirini,
yurtdashlirimning xewplirini, yat elliklerning xewplirini, sheherning xewpini,
bayawanning xewplirini, déngizning xewplirini, saxta qérindashlar arisidiki xewplirini
bashtin kechürdüm;
27 emgekler we japa ishlarda zoruqup, pat-pat tüneklerde, achliqta we ussuzluqta, daim
roza tutushlarda, soghuqlarda we yéling-yalingachliqta yürüp keldim. □
28 Bu sirttiki ishlardin bashqa, ich-baghrimda barliq jamaetler üchün her küni üstümni
bésip kéliwatqan ghemlerni yewatimen. □ ■
29 Herkim ajizlisa, men ajizlimidimmu? Herkim ézip putlashqan bolsa, men
örtenmidimmu?! □ ■
30 Emdi eger maxtinishim zörür bolsa, öz ajizliqimni körsitidighan ishlar bilen maxtini-
men.
31 Reb Eysaning Xuda-Atisi, menggü teshekkür-medhiyilerge layiq Bolghuchigha ayanki,
men yalghan éytmidim.■
32 Demeshq shehiride padishah Arétasning qol astidiki waliy méni tutush üchün, pütün
Demeshq shehirini qattiq teqib astigha alghanidi. ■
33 Lékin men sépildiki bir kamardin séwet bilen peske chüshürülüp, uning qolidin qutulup
qachtim.□

12

Pawlusqa kelgen wehiyler

□ **11:21 «Epsus, nomus qilip éytimenki, biz undaq ishlargha ajizliq qilduq!» —** bu yene tapa-tene, kinayilik gep, elwette. Pawlus hergiz ademlerdin nep élip bozek qilmaqchi bolghan emes. «Ajizliq» dégenlik yene belkim ularga Pawlusning ular bilen bille bolghan waqtidiki téni ajizliqini eslitish üchün éytilidu. (12:7-10ni körüng). ■ **11:21** Fil. 3:4. ■ **11:22** Ros. 22:3. □ **11:23 «ular Mesihning xizmetkarlirimu? (men eqildin azghanlardek sözlewatimen!)» —** ular (saxta rosullar) Mesihning xizmetkarliri emes, elwette. Emma ular daim özlirini shundaq körsetmekchi bolidu. ■ **11:23** Ros. 9:16; 21:11; 1Kor. 15:10; 2Kor. 6:4. □ **11:24 «Yehudiylarning «bir kem qiriq qamcha» jazasigha besh qétim tartildim,...» —** démek, ottuz toqquz qamcha jazalinishi. Tewrat, «Qan.» 25:3ni körüng. ■ **11:24** Qan. 25:3. □ **11:25 «üch qétim tikenlik qamcha jazasini yédim» —** «tikenlik qamcha jazasi» Rim hökümiti teripidin bolsa kérek idi. «Ros.» 16:22de bir qétim xatirilen'gen. «Mat.» 27:26diki izahatni körüng. ■ **11:25** Ros. 14:19; 16:22; 27:9,41. □ **11:27 «pat-pat tüneklerde» —** démek «pat-pat tünep dua qilishlarda». Bashqa birxil terjimisi «uyqusizliqlarda». □ **11:28 «bu sirttiki ishlardin bashqa...» —** bashqa birxil terjimisi: «bu ishlardin tashqiri,...». ■ **11:28** Ros. 20:18. □ **11:29 «herkim ajizlisa, men ajizlimidimmu?» —** «kim ajizlisa» — étiqad teripide ajizlash, démek. «Menmu ajizlidim» — Pawlus ajizlighan kishi üchün dua qilghanda kemterlik bilen özini uning bilen birdek qilip, özini uning ornigha qoyghandek bolidu. Buninggha misalni Musa peyghemberning Israil üchün bolghan dua-tilawetliridin körüng («Mis.» 32:30-32). ■ **11:29** 1Kor. 8:13. ■ **11:31** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5. ■ **11:32** Ros. 9:24. □ **11:33 «Lékin men sépildiki bir kamardin séwet bilen peske chüshürülüp, uning qolidin qutulup qachtim» —** heqiqiy rosullar ömride anche rahet körmeydu; Pawlus buningdin yene bir misal körsitidu.

1 *Epsus*, maxtiniwérishning zörüriyiti bar. Gerche uning paydisi bolmisimu, men Rebdin
kelgen alamet körünüshler we wehiyler üstide toxtilay.
2 Mesihde bolghan bir ademni tonuymen; u on töt yil ilgiri (tende bolghan haldimu, yaki
tendin tashqirimu bilmeymen, Xuda bilidu) üchinchi qat asman'gha kötürüldi. □ ■
3 Men shundaq bir kishini bilimen (tende bolghan haldimu, yaki tendin tashqirimu
bilmeymen, Xuda bilidu) —
4 u jennetke kötürülüp, shu yerde til bilen ipadiligili bolmaydighan, insanlarning déyishi
men'i qilin'ghan ajayip ishlarni anglidi.
5 Shundaq bir adem bilen maxtinimen, özüm heqqide bolsa ajizliqmdin bashqa birer
ish bilen maxtanmaymen. □
6-7 Hetta maxtinay désemmu exmeq hésablanmaymen; chünki men heqiqetni éytqan bo-
lattim; emma birsi mende körginidin yaki men toghruluq anglighinidin méni (manga
ashkarilan'ghan wehiylerning ghayet zor ulughluqi tüpeylidin) yuqiri oylap qalmisun
dep özümni maxtinishtin yighdim. Mushu wehiylerning zor ulughluqi tüpeylidin
körenglep ketmeslikim üchün etlirimge sanjilghan bir tiken, yeni méni urup tursun dep
Sheytanning bir elchisi manga teqsim qilin'ghan; buning meqsiti, méning körenglep
ketmeslikim üchündur. □
8 Buning toghrisida u mendin ketsun dep Rebge üch qétim yélindim;
9 lékin U manga: «Méning méhir-shepqitim sanga yéterlik; chünki Méning küch-Qudritim in-
sanning ajizliqida toluq emelge ashurulidu» — dédi. Shunga men Mesihning küch-qudriti
wujudumda tursun dep ajizliqlirimdin maxtinishni téximu xushluq bilen talliwalimen;
10 shunga men Mesih üchün ajizliqlarni, haqaretlerni, qiyinchiliqlarni, ziyankeshlik-
lerni we azab-oqubetlerni xursenlik dep bilimen. Chünki qachan ajiz bolsam, shu
chaghda küchlük bolimen. □

Pawlusning Korinttiki jamaetke köngül bölüshi

11 Men *maxtinip* derweqe exmeq bolup qaldim! Lékin özünglar méni buninggha mejbur
qildinglar. Emeliyette eslide men siler teripinglardin teriplinishim kérek bolatti; chünki
héch erzimes bolsammu, men héliqi «qaltis ulugh rosullar»din héch terepte héch ishta
kem emesmen. ■
12 Derweqe men aranglarda bolghan chaghda rosulning bésharetlik alametliri, herterep-
lik chidam-sewrchanliq ichide möjizilik alametler, karametler hem qudretlik möjiziler
bilen emelde körsitilgen. ■
13 Silerni bashqa jamaetlerdin qaysi terepte töwen orun'gha qoydum? — peqetla özümni
silerning üstünglerge yük qilip artip qoymighinim bilenmu?! Méning bu adaletsizlikimni
epu qilghaysiler! □ ■

□ **12:2 «Mesihde bolghan bir ademni tonuymen»** — bu adem del Pawlusning özi bolup, u Xuda uninggha bergen wehiy we ghayibane alametler bilen maxtinishni qilche xalimighan bolup, özini töwen tutushqa tiriship, özi toghruluq «men» démey, «üchinchi shexste» sözleydu. **«u on töt yil ilgiri ... üchinchi qat asman'gha kötürüldi»** — Tewrat-injil boyiche, peqet üch asman bar. Birinchi «hawa», ikkinchi «alem boshluqi», üchinchisi Xudaning huzurining özidur. ■ **12:2** Ros. 9:3; 22:17; 1Kor. 15:8. □ **12:5 «özüm heqqide bolsa ajizliqmdin bashqa birer ish bilen maxtanmaymen»** — «ajizliqmdin» grék tilida «ajizliqlirimdin». □ **12:6-7 «mushu wehiylerning zor ulughluqi tüpeylidin körenglep ketmeslikim üchün etlirimge sanjilghan bir tiken ... manga teqsim qilin'ghan»** — «tiken»ning köchme menisi bar, elwette. **«... méni urup tursun dep Sheytanning bir elchisi manga teqsim qilin'ghan»** — grék tilida «Sheytanning bir perishtisi». «elchi» we «perishte» dégenler emeliyette bir gep. □ **12:10 «Chünki qachan ajiz bolsam, shu chaghda küchlük bolimen»** — Pawlus ajiz bolghinida Mesihke téximu tayinidu, shuning bilen küchlük bolidu; hemmimizmu shundaq bolushimiz kérek. ■ **12:11** 1Kor. 15:10. ■ **12:12** 1Kor. 9:2. □ **12:13 «Méning bu adaletsizlikimni epu qilghaysiler!»** — «adaletsizlik» intayin kinayilik, hejwiy gep, elwette — bu söz Pawlusning ulardin héch éqtisadiy yardem telep qilmay, ulargha xush xewerni heqsiz yetküzgenlikini körsitidu. Uning yuqirida esletkinidek, u Korintta xush xewerning xizmitide bolghinida, bashqa jamaetler uninggha yardem pulini ewitip berdi. ■ **12:13** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9.

14 Mana, hazir yéninglargha üchinchi qétim bérishqa teyyarmen, shuning bilen silerge héch yük éghirimni salghum yoq. Chünki izdiginim igilikinglar emes, belki özünglardur; perzentliri ata-anilar üchün emes, belki ata-anilar perzentliri üchün mal-mülük yighishi kérek. □ ■
15 Emdi jéninglar üchün igilikimdin xushluq bilen serp qilimen hemde özümni serp qilimen — gerche men silerni qanche söygenséri men shunche az söyülsemmu. ■
16 Emdi shundaq bolghini bilen, men silerge héch yük bolghan emesmen; biraq héligerlik qilip, men silerni bablap qoydum! □
17 Ejeba, men silerge ewetken ademlerning birersi arqiliq silerdin nep aldimmu?!
18 Men Titusni silerning yéninglargha bérishqa ündidim we yene héliqi qérindashnimu uning bilen bille ewettim. Titusning silerdin nep élip baqqan yéri barmu? Biz ikkiylen oxshash bir rohta yüriwatmamduq? Bizning basqan izimiz oxshash emesmiken?
19 Yaki siler ezeldin bizni «Ular aldimizda özlirini aqlap kéliwatidu» dep oylawatamsiler? *Ish undaq emes*. Biz peqet Mesihde bolup Xuda aldida sözlewatimiz; qiliwatqan hemme ishlar, i söyümlüklirim, silerning étiqadinglarni qurush üchündur. □
20 Chünki men yéninglargha barghinimda, silerning ümid qilghan yérimdin chiqmay qélishinglardin, özümningmu silerning ümid qilghan yéringlardin chiqmay qélishimdin, yeni aranglarda ghowgha-jédel, hesetxorluq, ghezep-nepret, menmenchilik, töhmetxorluq, gheywetxorluq, tekebburluq we parakendichilikler bolarmikin dep ensireymen;
21 — bu qétim silerning yéninglargha barghinimda, aranglardiki gunah sadir qilip, taki bügün'ge qeder ötküzgen napakliq, buzuqluq we shehwaniy ishlardin téxi towa qilmighan nurghun ademlerning sewebidin Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin, shularning qilmishliri tüpeylidin matem tutmay turalmaymenmikin, dep ensireymen.□

13

Axirqi agahlandurush we salamlar

1 Bu yéninglargha üchinchi qétim bérishim bolidu. «Her bir höküm ikki-üch guwahchining aghzida ispatlinishi kérek».□ ■
2-3 Men ilgiri ikkinchi qétim yéninglarda bolghinimda burun gunah sadir qilghanlargha hem qalghan hemminglargha shundaq éytqan, hazirmu silerdin néri bolsammu qaytidin aldin'ala agahlandurup éytimenki (siler Mesihning men arqiliq sözligenlikige ispat telep qilip kéliwatqininglar tüpeylidin), men barghinimda héchkimni ayimaymen; derweqe

---

□ **12:14 «Chünki izdiginim igilikinglar emes, belki özünglardur»** — «izdiginim» — Injil, «Luqa» 19:10ni körüng. ■ **12:14** Ros. 20:33. ■ **12:15** 2Kor. 6:12. □ **12:16 «men silerge héch yük bolghan emesmen; biraq héligerlik qilip, men silerni bablap qoydum!»** — bizningche bu yene tapa-tene, intayin kinayilik gep. Pawlus Korintliqlarni rohiy jehettin quwwetlimekchi bolup, özi ularning éynigha barmay (Korintliqlar belkim uning yardem-xizmitini ret qilghan bolatti), belki özige oxshash bashqa köyümchan qérindashlarni öz ornigha ewetti (17-ayetni körüng). Lékin bashqilar mushu ayet: «beziler méni hiyligerlik qilip, yalghan sözlep, silerdin nep ündürüwalidu, déyiship yüridu» dep terjime qilidu. □ **12:19 «...silerning étiqadinglarni qurush üchündur»** — grék tilida: «...silerni qurush üchündur». «Ademni qurush» toghruluq «Rimliqlargha»diki kirish söznimu körüng. □ **12:21 «Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin...»** — «aldinglarda», bashqa birxil terjimisi «siler tüpeylidin». Belkim ikkila xil terjimisi toghridur. **«... téxi towa qilmighan nurghun ademlerning sewebidin Xudayim méni aldinglarda töwen qilip qoyarmikin, shularning qilmishliri tüpeylidin matem tutmay turalmaymenmikin, dep ensireymen»** — Pawlus, Korintliqlarning téxi qet'iylik bilen towa qilip baqmighan gunahliri tüpeylidin yene xijil bolup qalimen, dep ensireydu. □ **13:1 «Her bir höküm ikki-üch guwahchining aghzida ispatlinishi kérek»** — bu Tewratning sözi, shundaqla Tewrattiki we Injildiki muhim bir prinsiptur. «Chöl.» 19:15, «Mat.» 18:16, «1Tim.» 5:19ni körüng. ■ **13:1** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:5; Mat. 18:16; Yuh. 8:17; Ibr. 10:28.

men arqiliq sözlewatqan Mesih silerge nisbeten ajiz emes, belki aldinglarda intayin qudretliktur;□
4 U derweqe ajizliqta krés tlen'gen bolsimu, lékin Xudaning qudriti bilen yenila hayat. Bizmu Uningda ajiz bolsaqmu, Xudaning silerge qaratqan qudriti bilen, Uninggha baghlinip hayat yashaymiz.□
5 Emdi özünglarni étiqadta barmu-yoq dep tekshürüp körünglar; özünglarni sinap béqinglar! Siler Eysa Mesihning özünglarda bolghanliqini (sinaqtin shallinip qalmisanglar!) bilip yetmemsiler?■
6 Emdi silerning bizning sinaqtin shallinip qalmighanliqimizni bilip qélishinglarni ümid qilimen.
7 Silerning héchqandaq rezillik qilmasliqinglar üchün Xudagha dua qilimiz; bu, bizning sinaqtin ötti dep qarilishimiz üchün emes — hetta sinaqtin ötmidi, dep qaralsaqmu, meyli — muhimi silerning durus bolghanni qilishinglar.□
8 Chünki biz heqiqetke qarshi héch ish qilalmaymiz; némila qilsaq u beribir heqiqetni ayan qilidu, xalas.□
9 Chünki biz ajiz bolsaqmu, silerning küchlük bolghininglardin shadlinimiz. Shuningdek biz yene shuninggha dua qilimizki, siler kamaletke yetküzülgeysiler. □
10 Silerning yéninglargha barghinimda Reb manga ghulitish üchün emes, belki étiqadni qurush üchün amanet qilghan hoquqimni ishlitip silerge qattiq qolluqni körsetmeslikim üchün, men silerdin yiraqta bolghinimda mushularni yazdim.■

11 Eng axirda, qérindashlar, shadlininglar; kamaletke yetküzülünglar, righbet-tesellide kücheytilinglar; bir oy, bir pikirde bolunglar; inaq-xatirjemlikte ötünglar; we méhir-muhebbet we inaq-xatirjemlikning Igisi Xuda siler bilen bille bolidu. □ ■
12 Bir-biringlar bilen pak söyüshler bilen salamlishinglar. ■
13 Barliq muqeddes bendilerdin silerge salam.
14 Rebbimiz Eysa Mesihning shapaiti, Xudaning méhir-muhebbiti we Muqeddes Rohning hemrah-hemdemliki silerge yar bolghay!

□ **13:2-3 «hazirmu silerdin néri bolsammu qaytidin aldin'ala agahlandurup éytimenki... men barghinimda héchkimni ayimaymen»** — «héchkimni ayimaymen»: Pawlus «1Kor.» 5-babta, éghir gunah sadir qilghan bir kishi üstidin «etliri halak qilinsun, shundaq bolghanda rohi Reb Eysaning künide qutquzular, dep Sheytan'gha tapshurulsun» dégen hökümni chiqarghan. Pawlus mushu yerde közde tutqini, gunahqa patqan kishiler oxshash hökümge uchrishi mumkin, démekchi. □ **13:4 «Bizmu Uningda ajiz bolsaqmu...»** — bu ajayib ibare toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. **«...bizmu Uningda ajiz bolsaqmu, Xudaning silerge qaratqan qudriti bilen, Uninggha baghlinip hayat yashaymiz»** — démek, rosullar sirttin qarighanda ajiz körünsimu (we belkim özlirini ajiz hés qilghan bolsimu) u Xudaning Korintliqlar arisida Öz qudritini körsitidighanliqigha ishinidu, shuninggha ishenchi kamil bolup, «Biz shu qudret bilen xizmitinglarda küchlük bolimiz» dégendek bolidu. ■ **13:5** 1Kor. 11:28. □ **13:7 «bu, bizning sinaqtin ötti dep qarilishimiz üchün emes — hetta sinaqtin ötmidi, dep qaralsaqmu, meyli — muhimi silerning durus bolghanni qilishinglar»** — démek, Korintliqlar rezilliktin towa qilghan bolsa, Pawlus we hemkarlirining xizmiti ünümlük, méwilik we shereplik körünüshi mumkin — lékin Pawlusqa nisbeten, muhimi Korintliqlarning özlirining rohiy ehwalidur. Bu nahayiti ulugh söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **13:8 «Chünki biz heqiqetke qarshi héch ish qilalmaymiz; némila qilsaq u beribir heqiqetni ayan qilidu, xalas»** — bu intayin ehmiyetlik ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Biz heqiqetke zit ishlarni qilmastin, heqiqet boyiche ish qilishimiz kérek». □ **13:9 «Chünki biz ajiz bolsaqmu, silerning küchlük bolghininglardin shadlinimiz»** — «küchlük» we «ajiz» rohiy terepte éytilghan, elwette. ■ **13:10** 2Kor. 10:8. □ **13:11 «righbet-tesellide kücheytilinglar»** — mushu ibare grék tilida bir söz bilenla ipadilinidu. **«méhir-muhebbet we inaq-xatirjemlikning Igisi Xuda»** — grék tilida: «méhir-muhebbetning hem inaq-xatirjemlikning Xudasi» — démek, U méhir-muhebbet, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim méhir-muhebbette we inaq-xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **13:11** Rim. 12:16,18; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; Ibr. 12:14; 1Pét. 3:8 ■ **13:12** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 1Tés. 5:26; 1Pét. 5:14.

Galatiyaliqlargha

Rosul Pawlus Galatiya ölkisidiki jamaetlerge yazghan mektup •••• Salamlar

1 Menki Pawlus, rosul bolghan (insanlar teripidin emes yaki insanlarning wasitisi bilen
emes, belki Eysa Mesih we Uni ölgenlerdin tirildürgüchi Xuda'Ata teripidin teyinlen'gen)□
2 we men bilen bille turuwatqan barliq qérindashlardin Galatiya ölkisidiki jamaetlerge
salam.
3 Xuda'Ata we Rebbimiz Eysa Mesihdin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay!■
4 U Xuda'Atimizning iradisi boyiche bizni bu hazirqi rezil zamandin qutquzushqa Özini
gunahlirimiz üchün pida qildi;■
5 Xudagha barliq shan-sherep ebedil-ebedgiche bolghay, amin!

Birdinbir xush xewer

6 Siler özünglarni Mesihning méhir-shepqiti arqiliq Chaqirghuchining yénidin shunche
téz yiraqlashturup bashqiche bir xil «xush xewer»ge egiship kétiwatqininglargha intayin
heyran qalmaqtimen!
7 Emeliyette u héchqandaq bashqa «xush xewer» emestur! — peqetla bezi kishiler silerni
qaymaqturup, Mesihning xush xewirini burmilimaqchi bolghan, xalas.■
8 Lékin hetta biz özimiz bolayli yaki asmandin chüshken perishte bolsun, birsi bizning
silerge jakarlighinimizgha oxshimaydighan bashqa bir «xush xewer»ni silerge jakarlisa,
béshigha lenet yaghsun!■
9 Biz burun éytqinimizdek, hazirmu men shuni éytimenki, birsi silerning qobul qilghin-
inglargha oxshimaydighan bashqa bir xush xewerni jakarlisa, béshigha lenet yaghsun!
10 Men Xudani ishendürüshüm kérekmu yaki insanlarni ishendürüshüm kérekmu? Yaki
insanlarni xursen qilishim kérekmu? Men insanlarni xursen qilishni nishan qilghan
bolsam, Mesihning quli bolmighan bolattim. □ ■
11 Emdi, i qérindashlar, silerge shuni uqturimenki, men jakarlaydighan xush xewer
insanlardin kelgen emes. ■
12 Chünki men uni insandin qobul qilghinim yoq yaki birer kishi uni manga ögetkini yoq,
belki Eysa Mesih manga wehiy arqiliq yetküzgen. ■
13 Chünki siler méning Yehudiylarning diniy yolida qandaq hayat kechürgenlikim toghru-
luq — méning Xudaning jamaitige esheddiy ziyankeshlik qilip uninggha buzghunchiliq
qilghanliqimni anglighansiler. □ ■
14 Hemde men Yehudiylarning diniy yolida élimizdiki nurghun tengtushlirimdin xélila
aldida turattim we ata-bowilirimning en'enilirini saqlashqa pewqul'adde qizghin idim.

□ **1:1 «Eysa Mesih we Uni ölgenlerdin tirildürgüchi Xuda'Ata...»** — «ölümdin tirildürgüchi» — grék tilida: «ölgenlerdin tirildürgüchi». ■ **1:3** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:4** Mat. 20:28; Gal. 2:20; Ef. 5:2; Tit. 2:14; Ibr. 9:14. ■ **1:7** Ros. 15:1. ■ **1:8** 2Kor. 11:4. □ **1:10 «Men Xudani ishendürüshüm kérekmu yaki insanlarni ishendürüshüm kérekmu? Yaki insanlarni xursen qilishim kérekmu?»** — xush xewerni Xuda Özi békitip ewetken, elwette. «Xush xewer»ni özgertimen, dep xam xiyal qilghuchilar «Xudani ishendürüsh»i kérek! Biraq wezipimiz ademlerni xush xewerni qobul qilishqa ishendürüshtur. **«Men insanlarni xursen qilishni nishan qilghan bolsam, Mesihning quli bolmighan bolattim»** — «Mesihning quli» — Yehudiylar arisida «qul»ning özining salahiyiti bar idi. Izzetlik ademning quli bolushning özi izzetlik ish. ■ **1:10** 1Tés. 2:4; Yaq. 4:4. ■ **1:11** 1Kor. 15:1. ■ **1:12** Ef. 3:3. □ **1:13 «Yehudiylarning diniy yoli»** — grék tilida «Yehudaizm». **«esheddiy ziyankeshlik qilip...»** — yaki «tashqin qizghinliq bilen ziyankeshlik qilip...». ■ **1:13** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Fil. 3:6; 1Tim. 1:13.

15-16 Emma anamning qorsiqidin tartip méni Özi üchün ayrip, méhir-shepqiti arqiliq méni
chaqirghan Xuda Öz Oghlini eller arisida jakarlash üchün mende uni ashkarilashni
layiq körginide, men héchqandaq qan-et igisi bilen meslihetleshmey, □ ■
17 yaki Yérusalémgha mendin ilgiri rosul bolghanlar bilen körüshüshke barmay, belki udul
Erebistan'gha atlandim. Kéyin Demeshqqe qaytip keldim.
18 Andin üch yildin kéyin Yérusalémgha Pétrus bilen tonushushqa bardim we uning
qéshida on besh kün turdum. □
19 Emma shu chaghda Rebning inisi Yaquptin bashqa rosullarning héchqaysisi bilen
körüshmidim. □
20 Mana, méning silerge hazir yazghinim Xuda aldida héch yalghan emes! ■
21 Kéyin, men Suriye we Kilikiye ölkilirige bardim.
22 Emma Yehudiyediki Mesihde bolghan jamaetler méni chirayimdin tonumaytti.
23 Ular peqet burun bizge ziyankeshlik qilghan ademning özi shu chaghda yoqatmaqchi
bolghan étiqadni hazir xush xewer dep jakarlimaqta, dep anglighanidi;
24 shuningdek ular méning sewebimdin Xudani ulughlidi.□

2

Yérusalémda turghan rosullarning Pawlusni étirap qilishi

1 Yene buningdin on töt yil kéyin, men Barnabas bilen Yérusalémgha chiqtim; Titusnimu
hemrah qilip bardim.□ ■
2 Men bir wehiyge binaen shu yerge barghanidim; we men bikar chapmighinimni yaki
bikar chapmaywatqinimni jezmleshtürüsh üchün *Yérusalémdikilerning* aldida (emeliyette
peqet «jamaetning tüwrükliri»deklerge ayrim halda) eller arisida jakarlaydighan xush
xewerni bayan qildim.□ ■
3 Netijide, hetta manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa
mejburlanmidi;□ ■
4 *shu chaghdiki «xetne» mesilisi»* bolsa, bizning Mesih Eysada muyesser bolghan
hörlükümizni nazaret qilish üchün arimizgha soqunup kiriwalghan, bizni qulluqqa

---

□ **1:15-16 «Xuda Öz Oghlini eller arisida jakarlash üchün mende uni ashkarilashni layiq körginide...»** — «eller» mushu yerde «yat ellikler», yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **1:15-16** Ros. 9:15; 13:2; Mat. 16:17; Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 2:8; Ef. 3:8. □ **1:18 «üch yildin kéyin Yérusalémgha Pétrus bilen tonushushqa bardim»** — «Pétrus» rosul Pétrus (bashqa ismi «Kéfas»). □ **1:19 «Rebning inisi Yaqup»** — oqurmenlerning éside barki, Eysaning az dégende töt inisi bar idi («Mat.» 13:55). ■ **1:20** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:24 «shuningdek ular méning sewebimdin Xudani ulughlidi»** — grék tilida «shuningdek ular mende Xudani ulughlidi». □ **2:1 «Yene buningdin on töt yil kéyin..»** — yeni belkim u Mesihge étiqad qilghandin 14 yil kéyin. **«men Barnabas bilen Yérusalémgha chiqtim; Titusnimu hemrah qilip bardim»** – bizningche, bu «Ros.» 15:2de tilgha élin'ghan seper idi. Bezi alimlar u ziyaretni «Ros.» 11:30 we 12:25de tilgha élin'ghan seperni körsitidu, dep qaraydu. ■ **2:1** Ros. 15:2. □ **2:2 «men bikar chapmighinimni yaki bikar chapmaywatqinimni jezmleshtürüsh üchün Yérusalémdikilerning aldida ... eller arisida jakarlaydighan xush xewerni bayan qildim»** — «bikar chapmighinim» we «bikar chépiwatqinim» dégen menisi néme bolatti? Pawlus özining xush xewerni jakarlash xizmitini «méning chépishim» yaki «yügürüshüm» dep teswirleydu. U mushu yerde bashqa rosullar bilen körüshüshtiki meqsiti uning yetküzgen «xush xewer»ning toghra ikenlikini jezmleshtürüsh, shundaqla ularnimu uning xizmiti toghruluq xatirjem qilish üchün idi. ■ **2:2** Ros. 19:21. □ **2:3 «Netijide, hetta manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi»** — «Yunanliq» yaki «grék» – Yeni Yehudi emes, shuningdek xetne qilin'ghan kishi emes. ■ **2:3** Ros. 16:3; 1Kor. 9:21.

chüshürüshmekchi bolup, yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar tüpeylidin bolghanidi.□ ■
5 Lékin biz xush xewerning heqiqiti silerdin mehrum qilinmisun dep ulargha hetta bir saetchimu yol qoyghinimiz yoq;
6 lékin abruyluq hésablan'ghan ademlerdin bolsa (méning ularning néme ikenliki bilen karim yoq; Xuda héchqandaq insanning yüz xatirisini qilmaydu!) — mushu abruyluq *erbablar* dep sanalghanlarning mendiki *xush xewerge* qoshqini yoq idi.□ ■
7 Del eksiche, xush xewerni xetne qilin'ghanlargha yetküzüsh wezipisi Pétrusqa tapshurulghandek, xetnisizlerge yetküzüsh wezipisi manga tapshurulghan dep tonup yétip□
8 (chünki Pétrusni xetniliklerge rosulluqqa Küchlendürgüchi bolsa, ménimu ellerge *rosul bolushqa* küchlendürgenidi),■
9 manga ata qilin'ghan shu méhir-shepqetni tonup yetken «jamaetning tüwrükliri» hésablan'ghan Yaqup, Kéfas we Yuhannalar bolsa, siler ellerge béringlar, biz xetniliklerge barayli dep Barnabas bilen ikkimizge hemdemlik ong qolini bérishti.
10 Ularning bizge peqet kembeghellerni untumanglar dégen birla telipi bar idi; men del bu ishqa qizghin bolup kéliwatattim.□ ■

Pawlusning Antakyada Pétrusni eyiblishi

11 Biraq, kéyin Pétrus Antakya shehirige kelgende, uning eyiblik ikenliki éniq bolghachqa, men uni yüzturane eyiblidim.
12 Chünki Yaqupning yénidin bezi ademler kélishtin ilgiri u yat ellikler bilen hemdastixan bolghanidi; biraq ular kelgende, xetniliklerdin qorqup *shu qérindashlardin* özini tartti. □
13 Hetta bashqa Yehudiy *qérindashlar* uning bu saxtiliqigha qoshulup ketti; hetta Barnabasmu azdurulup ularning saxtipezlikige shérik boldi.
14 Emma men ularning xush xewerning heqiqiti boyiche durus mangmighanliqini körüp, hemmeylenning aldidila Pétrusqa: «Sen Yehudiy turup, Yehudiylarning adetliri boyiche yashimay, belki yat elliklerdek yashawatisen; shundaq turuqluq, némishqa sen yat elliklerni Yehudiylardek yashashqa zorlimaqchimusen?» — dédim, ■

□ **2:4 «shu chaghdiki «xetne mesilisi» bolsa, … yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar tüpeylidin bolghanidi»** — bizningche «xetne mesilisi» (grék tilida «bu ish») yuqiriqi 3-ayette «manga hemrah bolghan Titus Yunanliq bolsimu, xetnini qobul qilishqa mejburlanmidi» déyilgen ish bilen baghliq. Démek, eyni chaghda bezi «yalghanchiliq qilghan saxta qérindashlar» «shu yat ellik adem xetne qobul qilmisa bolmaydu» dégen pikirni otturigha qoyghan bolsa kérek. ■ **2:4** Ros. 15:24. □ **2:6 «lékin abruyluq hésablan'ghan ademler…»** — Pawlus bu sel kinayilikrek körün'gen gepni ishlitishi bilen bashqa rosullargha yaki jamaetning aqsaqalliriga hörmetsizlik qilmaqchi emes, belki Galatiyaliqlargha (shundaqla, bizlerge!) insanlarni Xudadin yuqiri qoymasliq kérek, dep körsetmekchi. **«mushu abruyluq erbablar dep sanalghanlarning mendiki xush xewerge qoshqini yoq idi»** — grék tilida: «manga héchnerse qoshmidi». ■ **2:6** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Ef. 6:9; Kol. 3:25; 1Pét. 1:17. □ **2:7 «del eksiche, xush xewerni xetne qilin'ghanlargha yetküzüsh wezipisi Pétrusqa tapshurulghandek, xetnisizlerge yetküzüsh wezipisi manga tapshurulghan dep tonup yétip…»** — mushu ayetlerdiki «xetne qilin'ghanlar» Yehudiylarni, «xetnisizler» Yehudiy emeslerni körsitidu, elwette. ■ **2:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; Ef. 3:8. □ **2:10 «Ularning bizge peqet kembeghellerni untumanglar dégen birla telipi bar idi»** — mumkinchiliki barki, rosullarning Pawlusqa «kembegheller» toghruluq bolghan telipi özliri arisidiki, Yérusalém jamaitidiki kembeghellerni tekitlep körsetmekchi. ■ **2:10** Ros. 11:30; 24:17; Rim. 15:25; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:1; 9:1. □ **2:12 «Chünki Yaqupning yénidin bezi ademler kélishtin ilgiri u yat ellikler bilen hemdastixan bolghanidi»** — «Yaqupning yénidin bezi ademler» Yérusalémdin kelgen Yehudiy qérindashlar idi. **«biraq ular kelgende, xetniliklerdin qorqup shu qérindashlardin özini tartti»** — «xetniliklerdin qorqup..»: — mumkinchiliki barki, mushu kishiler: «Yehudiy emeslermu xetne qilinishi kérek» dep oylighan. Omumen éytqanda «kona ehde» boyiche, Yehudiylarning eslide Yehudiy emeslerning yémekliklirini yéyishige, ular bilen hemdastixan bolushqa bolmaytti. ■ **2:14** Ros. 10:28.

15 we yene: «Biz *ikkimiz* tughulushimizdinla Yehudiymiz, «gunahkar dep qaralghan yat ellikler»din emesmiz, □
16 lékin insanning heqqaniy qilinishini Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen bolidu, dep bilimiz. Shunga Tewrat qanunigha emel qilishqa intilish bilen emes, belki Mesihge baghlan'ghan étiqad bilen heqqaniy qilinishimiz üchün bizmu Mesih Eysagha étiqad qilduq — chünki héch et igisi Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen heqqaniy qilinmaydu» — dédim.□ ■

17 Emma Mesihte heqqaniy qilinishqa izden'ginimizde, bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu, Mesih emdi gunahning xizmitide bolghuchimu?! Yaq, hergiz! □
18 Emma men eslide ghulatqan nersilerni qaytidin qursam, özümni *Tewrat qanunigha* xilapliq qilghuchi dep ispatlap körsetken bolimen. □
19 Chünki men Tewrat qanuni bilen Tewrat qanunigha nisbeten öldüm; netijide, men Xudagha yüzlinip yashawatimen. □ ■
20 Men Mesih bilen bille kréstlen'genmen, lékin mana, yashawatimen! Lékin yashawatqini men emes, belki mende turuwatqan Mesihdur. We méning hazir etlirimde yashawatqan hayat bolsa, méni söygen we men üchün Özini pida qilghan Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur. □ ■
21 Men Xudaning méhir-shepqitini bikar qiliwetmeymen; chünki heqqaniyliq Tewrat

---

□ **2:15 «Biz ikkimiz tughulushimizdinla Yehudiymiz, «gunahkar dep qaralghan yat ellikler»din emesmiz...»** — Pawlusning mushu «gunahkar dep qaralghan yat ellikler» dégen sözliri bilen Pétrusqa Yehudiylarning en'eniwiy közqarishini yaki pozitisyisini eslitidu. Yehudiylar özlirimu gunahkarlar, elwette! □ **2:16 «lékin insanning heqqaniy qilinishini Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen emes, belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen bolidu, dep bilimiz» —** «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri bilen» dégen ibare grék tilida intayin qisqartilip: «qanundiki emeller bilen...» yaki «qanun'gha qaritilghan emeller bilen» yaki «qanundin chiqqan emeller» dep ipadilinidu. Bu ibare «Rim.» 3:20, 28, «Gal.» 3:2, 5, 10dimu tépilidu. Insanning barliq «Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishliri» özining gunahqa patqan bir gunahkar ikenlikini ispatlaydu, xalas. **«insanning heqqaniy qilinishi ...belki Eysa Mesihning étiqad-sadaqetliki bilen...»** — yaki «insanning heqqaniy qilinishi ... belki Eysa Mesihge étiqad qilish bilen...». **«Mesihge baghlan'ghan étiqad bilen heqqaniy qilinishimiz üchün bizmu Mesih Eysagha étiqad qilduq»** — «bizmu» — Pawlus Pétrusqa söz qiliwatidu, mushu sözi bilen ular ikkilisining Yehudiylar ikenlikini közde tutidu. ■ **2:16** Ros. 13:38; Rim. 3:20,28; 8:3; Gal. 3:11; Ibr. 7:18. □ **2:17 «Emma Mesihte heqqaniy qilinishqa izden'ginimizde, bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu, Mesih emdi gunahning xizmitide bolghuchimu?! Yaq, hergiz!» —** «bizmu «gunahkar» dep ispatlan'ghan bolsaqmu» — her adem xush xewerge ishense, Xudaning nijatini qobul qilishi üchün awwal özining gunahkar ikenlikini tonup yétishi, shundaqla barliq gunahlirini iqrar qilishi kérek, elwette. Bu jehette Yehudiylar we Yehudiy emesler arisida héchqandaq perq yoq. □ **2:18 «Emma men eslide ghulatqan nersilerni qaytidin qursam, özümni Tewrat qanunigha xilapliq qilghuchi dep ispatlap körsetken bolimen» —** «ghulatqan nersiler» toghruluq: — bu esli Tewrat qanunigha emel qilishqa intilgenlikni körsitidu. Eger birsi öz réalliqigha asasen: «Méning Tewrat qanunigha emel qilalishim qet'iy mumkin emes iken» dep shu tirishishni tashlap, Mesihke étiqad qilish yoli bilen heqqaniyliqqa érishsimu, lékin andin yene qaytidin tiriship, heqqaniy bolush üchün Tewrat qanunigha emel qilishqa qaytidin intilse, beribir özining gunahkarliqini ispatlap qoyatti. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **2:19 «... Chünki men Tewrat qanuni bilen Tewrat qanunigha nisbeten öldüm; netijide, men Xudagha yüzlinip yashawatimen» —** bu intayin muhim ikki ayet (19-20) toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. «Xudagha yüzlinip yashash» — buning belkim üch menisi bar bolushi mumkin; (1) Xudaning shan-sheripi üchün yashash; (2) Xudagha pütünley tayinip yashash (shundaq qilghanda ölüm bolmaydu); (3) Xudaning yétekchiliki astida yashash. Rosul belkim ishen'güchilerning yashawatqan yéngi hayatimu özining shexsiy niyetliri üchün emes, belki «Xudagha yüzlinip yashawatqan» bolushi kérek, démekchi bolidu («Rim.» 6:10-11-ayetnimu körüng). ■ **2:19** Rim. 7:4; 14:7; 2Kor. 5:15; 1Tés. 5:10; Ibr. 9:14; 1Pét. 4:2. □ **2:20 «méning hazir etlirimde yashawatqan hayat bolsa, ... Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur» —** bashqa birxil terjimisi: «méning hazir etlirimde yashawatqan hayat bolsa... Xudaning Oghligha bolghan étiqad bilen». Özimizning terjimimiz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:20** Gal. 1:4; Ef. 5:2; Tit. 2:14.

qanuni arqiliq kélidighan bolsa, Mesihning ölüshi bikardin-bikar bolup qalatti.□ ■

3

Tewrat qanuni we iman-étiqad

1 I eqilsiz Galatiyaliqlar, köz aldinglarda Eysa Mesih éniq süretlen'gen, aranglarda krésтlen'gendek körün'geniken, kim silerni heqiqetke itaet qilishtin azdurup séhirlidi?□ ■
2 Men peqet shunila silerdin sorap bileyki: — Siler Rohni Tewrat qanunigha intilish arqiliq qobul qildinglarmu, yaki *xush xewerni* anglap, étiqad arqiliq qobul qildinglarmu?□
3 Siler shunche eqilsizmu? Rohqa tayinip *hayatni* bashlighanikensiler, emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?□
4 Siler *étiqad yolida* bolghan shunche köp azab-oqubetlerni bikargha tarttinglarmu? Derweqe bikargha kettighu?!
5 Silerge Rohni Teminligüchi, aranglarda möjizilerni yaritiwatquchi bu karametlerni silerning Tewrat qanunigha intilip tayan'ghininglardin qilamdu, yaki anglighan xewerge baghlighan ishench-étiqadinglardin qilamdu?□
6 *Muqeddes yazmilarda déyilgendek*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi; bu uning heqqaniyliqi hésablandi».■
7 Shuning üchün, shuni chüshinishinglar kérekki, étiqadtin tughulghanlarla Ibrahimning heqiqiy perzentliridur.□
8 Muqeddes yazmilarda Xudaning yat elliklerni Özige étiqad qilishi arqiliq ularni heqqaniy qilidighanliqi aldin'ala körülüp, Xudaning Ibrahimgha: «Sende barliq el-milletlerge bext ata qilinidu» dep xush xewerni aldin éytqanliqi xatirilen'genidi.□ ■
9 Shuning bilen, étiqadtin bolghanlar étiqad qilghuchi Ibrahim bilen teng bext tapidu.

□ **2:21 «Men Xudaning méhir-shepqitini bikar qiliwetmeymen; chünki heqqaniyliq Tewrat qanuni arqiliq kélidighan bolsa, Mesihning ölüshi bikardin-bikar bolup qalatti»** — eger ademler tiriship-tirmiship Tewrat qanunigha emel qilalighan yaki qilalaydighan bolsa, shundaqla özini heqqaniy adem dep ispatlisa, némishqa Eysa Mesih Özini qurbanliq qildi? Undaq bolghanda insanlar gunahliridin qutulush üchün Xudaning méhir-shepqitige mohtaj bolmighan bolatti; yeni, Mesihning ademni gunahliridin qutquzup nijat yolini échish üchün bolghan ölüshi bikar bolatti (Mesihning ölüshi esli mumkin bolmaydighan ish idi; bu tarixta eng karamet, alemshumul ajayib weqe idi; chünki U Özi ««Hayat Özümdürmen», «Tirilish Özümdürmen» dégenidi; «Hayat» Bolghuchi qandaqmu ölsun?). ■ **2:21** Ibr. 7:11. □ **3:1 «I eqilsiz Galatiyaliqlar, köz aldinglarda Eysa Mesih éniq süretlen'gen, aranglarda krésтlen'gendek körün'geniken, kim silerni heqiqetke itaet qilishtin azdurup séhirlidi?»** — «Eysa Mesih ... aranglarda krésтlen'gendek körün'geniken» dégen sözler toghruluq ikki közqarash bar: (1) Pawlus xush xewerde Eysa toghruluq pakitlarni shunche éniq yetküzüp jakarlighachqa, anglighuchilar «neq meydanda turghandek, öz közi bilen guwahchi bolghandek» bolghanliqini yaki: (2) Pawlusning kéche-kündüz öz hayati arqiliq Mesihning krésтlen'genlikini körsetkenlikini körsitidu (1:16, 2:20ni körüng). Bizningche ikkila közqarash toghra. ■ **3:1** Gal. 5:7. □ **3:2 «siler rohni Tewrat qanunigha intilish arqiliq qobul qildinglarmu, yaki xush xewerni anglap, étiqad arqiliq qobul qildinglarmu?»** — «Roh» Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. □ **3:3 «Siler shunche eqilsizmu? Rohqa tayinip hayatni bashlighanikensiler, emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?»** — «Rohqa tayinip» — grék tilida «Rohta» (Xudaning Rohida, elwette). **«emdilikte et arqiliq kamaletke yetmekchimu?»** — «et arqiliq» yaki «insaniy etler arqiliq» — démek, Xudaning méhir-shepqitige emes, nijatigha emes, belki öz küchige, Tewrat qanunigha emel qilishqa intilishlargha tayinishtin ibaret. □ **3:5 «silerge Rohni Teminligüchi»** — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. «Silerge Rohni Teminligüchi» Xuda'Atining Özi. ■ **3:6** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Yaq. 2:23. □ **3:7 «... étiqadtin tughulghanlarla Ibrahimning heqiqiy perzentliridur»** — grék tilida «étiqadtin bolghanlar...» — démek, Mesih Eysagha étiqad baghlap «qaytidin tughulghan»lar, Ibrahimning izlirini basqanlar. □ **3:8 «muqeddes yazmilarda Xudaning yat elliklerni Özige étiqad qilishi arqiliq ularni heqqaniy qilidighanliqi aldin'ala körülüp...»** — «yat ellikler» — Yehudiy emesler. **«Sende barliq el-milletlerge bext ata qilinidu»** — «Yar.» 12:3. ■ **3:8** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Ros. 3:25.

10 Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu. Chünki *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu». □ ■
11 Yene roshenki, héchkim Xudaning aldida qanun'gha intilish arqiliq heqqaniy qilinmaydu; chünki *muqeddes kitabta yézilghinidek*: — «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu». □ ■
12 Emma qanun yoli étiqad yoligha asaslan'ghan emes, belki *muqeddes kitabta*: — «Qanunning emrlirige emel qilghuchi shu ishlar bilen hayat bolidu» déyilgendektur. □ ■
13 Halbuki, Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üchün ornimizda lenet bolup bedel tölidi. Bu heqte *muqeddes yazmilarda*: «Yaghachqa ésilghan herbir kishi lenetke qalghan hésablansun» dep yézilghan. □ ■
14 Shuning bilen Mesih Eysa arqiliq Ibrahimgha ata qilin'ghan bext yat elliklergimu keltürülüp, biz wede qilin'ghan Rohni étiqad arqiliq qobul qilalaymiz.

Tewrat qanuni we Xudaning wedisi

15 Qérindashlar, men insanlarche sözleymen; hetta insanlar arisida özara ehde tüzülsimu, bashqa héchkim uni yoqqa chiqiriwételmeydu yaki uninggha birer nerse qoshalmaydu. □ ■
16 Shuningdek, *Xudaning ehdisidiki* wediler Ibrahim we uning neslige éytilghan. *Muqeddes kitabta* U: «we séning nesilliringge», (yeni, köp kishilerge) démeydu, belki «séning neslingge», (yeni yalghuz bir kishigila), deydu — bu «nesil» Mesihdur. □ ■
17 Men shuni démekchimenki, Xudaning Mesihke aldin tüzgen bir ehdisini töt yüz ottuz yildin kéyin chüshürülgen Tewrat qanuni emeldin qalduralmaydu, Xudaning bu wedisini héch bikar qilalmaydu. □ ■
18 Chünki *wede qilin'ghan* miras qanun'gha asaslan'ghan bolsa, mana u Xudaning wedisige asaslan'ghan bolmaytti; lékin Xuda shapaet bilen uni Ibrahimgha wede arqiliq ata qilghan. □ ■
19 Undaqta, Tewrat qanunini chüshürüshtiki meqset néme? U bolsa, insanlarning itaetsizlikliri tüpeylidin, Xudaning mirasi wede Qilin'ghuchi, yeni Ibrahimning nesli

---

□ **3:10 «Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu» —** «Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler» — mushu yol bilen özlirini heqqaniy dep ispatlaymiz deydighanlar, elwette, **«Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu»** — «Qan.» 27:26. Elwette, héchkim Tewrat qanunining emrlirige «üzlüksiz emel qilalmaydu» — shunga hemme kishi, Yehudiy bolsun, Yehudiy emes bolsun, Mesihsiz bolsa lenet astida turidu. ■ **3:10** Qan. 27:26. □ **3:11 «Heqqaniy adem ishench-étiqadi bilen hayat bolidu» —** «Hab.» 2:4. ■ **3:11** Hab. 2:4; Rim. 1:17; 3:20; Gal. 2:16; Ibr. 10:38 □ **3:12 «Qanunning emrlirige emel qilghuchi shu ishlar bilen hayat bolidu» —** «Law.» 18:5. Héchkim Tewrat qanunining emrlirige emel qilalmaydu, elwette. ■ **3:12** Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5. □ **3:13 «Halbuki, Mesih bizni Tewrat qanunidiki lenettin hör qilish üchün ornimizda lenet bolup bedel tölidi» —** grék tilida: «hör qilish üchün bedel tölesh» yaki «qutuldurup bedel tölesh» dégen ibariler adette qullarni bazardin qaytidin sétiwélip, hör qilish»ni körsitidu. **«yaghachqa ésilghan herbir kishi lenetke qalghan hésablansun»** — «Qan.» 21:24. ■ **3:13** Qan. 21:23; Rim. 8:3; 2Kor. 5:21. □ **3:15 «men insanlarche sözleymen» —** mushu ibare belkim «insanlarning kündilik turmushidin bir misal körsitey», dégini bolsa kérek. ■ **3:15** Ibr. 9:17. □ **3:16 «Shuningdek, Xudaning ehdisidiki wediler Ibrahim we uning neslige éytilghan. Muqeddes kitabta U: «we séning nesilliringge», (yeni, köp kishilerge) démeydu, belki «séning neslingge», (yeni yalghuz bir kishigila), deydu — bu «nesil» Mesihdur» —** bu wede Tewrat, «Yar.» 12:7 we 13:15, 17:7, 24:7de tépilidu. Démisekmu, Mesih Yehudiylardin bolup, u Ibrahimning nesli, elwette. ■ **3:16** Gal. 3:8. □ **3:17 «Xudaning Mesihke aldin tüzgen bir ehdisi» —** «Mesihke» — demək, Mesih «Ibrahimning nesli»ning süpitide bolup ehde xu chaghda Uninggha tüzgen. Bezi kona köchürmilerde «Mesihke» dégen söz tépilmaydu. ■ **3:17** Yar. 15:13; Mis. 12:40; Ros. 7:6. □ **3:18 «Chünki wede qilin'ghan miras qanun'gha asaslan'ghan bolsa, mana u Xudaning wedisige asaslan'ghan bolmaytti; lékin Xuda shapaet bilen uni Ibrahimgha wede arqiliq ata qilghan» —** «wede qilin'ghan miras» Ibrahimgha wede qilin'ghan köp tereplik bextni közde tutidu. ■ **3:18** Rim. 4:14.

dunyagha kelgüche qoshumche qilip bérilgen; u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan. □ ■
20 Emma «wasitichi» bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Özi peqet birdur. □
21 Undaqta, Tewrat qanuni Xudaning wedilirige zitmu? Yaq, hergiz! Eger birer qanun insanlarni hayatliqqa érishtüreleydighan bolsa, undaqta heqqaniyliq jezmen shu qanun'gha asaslan'ghan bolatti.
22 Halbuki, muqeddes yazmilar pütkül alemni gunahning ilkige qamap qoyghan; buningdiki meqset, Eysa Mesihning sadaqet-étiqadi arqiliq wedining étiqad qilghuchilargha bérilishi üchündur. ■
23 Lékin étiqad yoli kélip ashkare bolghuche, biz Tewrat qanuni teripidin qoghdilip, ashkare bolidighan étiqadni kütüshke qamap qoyulghaniduq.
24 Shu teriqide, bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinishimiz üchün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup, bizni Mesihke yéteklidi. □ ■
25 Lékin étiqad yoli ashkara bolup, biz emdi yene «terbiyiligüchi»ning nazaritide emesmiz.
26 Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar. □ ■
27 Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar. □ ■
28 Mesihde ne Yehudiy bolmaydu ne Grék bolmaydu, ne qul bolmaydu ne hör bolmaydu, ne er bolmaydu ne ayal bolmaydu, hemminglar Mesih Eysada bir bolisiler. □ ■
29 Siler Mesihke mensup bolghanikensiler, silermu Ibrahimning nesli bolisiler we uninggha wede qilin'ghan *bext-saadetke* mirasxordursiler.■

4

(Dawami)
1-2 Yene shuni éytimenki: Gerche bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirasxor gödek waqitlirida taki atisi belgiligen waqit toshmighuche, u öz öyidiki quldin perqi bolmaydu. Chünki u yenila xojidarlar we bala baqquchilarning bashqurushida bolidu.□

□ **3:19 «Tewrat qanunini chüshürüshtiki meqset néme?... u perishtiler arqiliq bir wasitichining qoli bilen békitilip yolgha qoyulghan»** — «bir wasitichi» shübhisizki, Musa peyghemberni körsitidu. Bu muhim 19-ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «Tewrat qanuni... insanlarning itaetsizlikliri tüpeylidin» — bu sözning köp jehetliri bar — «qoshumche söz»imizde u toghruluq toxtilimiz. ■ **3:19** Qan. 5:5; Yuh. 1:17; 15:22; Ros. 7:38,53; Rim. 4:15; 5:20; 7:8. □ **3:20 «emma «wasitichi» bir terepningla wasitichisi emes (belki ikki terepningkidur), lékin Xuda Özi peqet birdur»** — bu ayetke bérilgen birnechche sherh bar. Menisi belkim: «Ikki adem kélishim tüzgende, bir wasitichi bolush kérek. Lékin, Xuda Öz ehdisini Ibrahimgha bergende, uni wasitichisiz bergen, u sap Xudaning qolidin kelgen; shunga bu ehde beribir Tewrat qanunidin üstün turidu» dégendek bolidu. «Qoshumche söz»imizde umu toghruluq toxtilimiz. ■ **3:22** Rim. 3:9; 11:32. □ **3:24 «bizning étiqad arqiliq heqqaniy qilinishimiz üchün Tewrat qanuni bizge «terbiyiligüchi» bolup,..»** — «terbiyiligüchi» grék tilida «pédagog» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:24** Mat. 5:17; Ros. 13:38; Rim. 10:4. □ **3:26 «... Chünki hemminglar Mesih Eysagha étiqad qilish arqiliq Xudaning oghulliri boldunglar»** — bu muhim 23-26-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde, yuqiriqi 3:19-ayet üstide toxtalghinimizni körüng. ■ **3:26** Yesh. 56:5; Yuh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 4:5. □ **3:27 «Chünki herqaysinglar Mesihge kirishke chömüldürülgen bolsanglar, Mesihni kiyiwalghan boldunglar»** — démek, Mesihge étiqad qilip sugha chömüldürülüp, Uninggha baghlan'ghan bolsaq, Uning tebiitige igileleymiz, shuning bilen «Mesihge mensup adem» bizning asasiy salahiyitimiz bolidu. ■ **3:27** Rim. 6:3. □ **3:28 «Mesihde ne Yehudiy bolmaydu ne Grék bolmaydu... hemminglar Mesih Eysada bir bolisiler»** — «Grék» dégen söz mushu yerde «Yehudiy emes», «yat ellikler»ni bildürülidu. ■ **3:28** Yuh. 17:21. ■ **3:29** Yar. 21:12; Rim. 9:7; Ibr. 11:18. □ **4:1-2 «... Gerche bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirasxor gödek waqitlirida taki atisi belgiligen waqit toshmighuche, u öz öyidiki quldin perqi bolmaydu. Chünki u yenila xojidarlar we bala baqquchilarning bashqurushida bolidu»** — «ghojidar» dégen sözning menisi yuqiriqi «terbiyiligüchi» dégen sözge yéqin.

3 Shuninggha oxshash, bizmu gödek waqtimizda, bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» astida qul bolghaniduq.□
4 Lékin, waqit-saiti toluq toshqanda, Xuda Öz Oghlini *bu dunyagha* ewetti. U bir ayal kishidin tughulghan, shuningdek Tewrat qanuni astida tughulghanidi.□ ■
5 Buningdiki meqset, Xuda Tewrat qanuni astida yashighan *bizlerni* bedel tölep hörlükke chiqirip, bizning oghulluqqa qobul qilinishimiz üchündur.■
6 Hem siler Uning oghulliri bolghanliqinglar üchün, Xuda Öz Oghlining: «Abba! Atam!» dep chaqirghuchi Rohini ewetip qelbimizge saldi.□ ■
7 Shuning üchün, siler hazir qul emes, belki oghulliridursiler; oghulliri bolghanikensiler, Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler.□

Pawlusning Galatiyaliqlardin endishe qilishi

8 Burun, Xudani tonumighan waqtinglarda derweqe yalghan ilahlarning qulluqigha tutulghansiler.□ ■
9 Emdilikte, hazir *heqiqiy* Xudani tonughanikensiler, — yaki éniqraq qilip éytqanda, Xuda teripidin tonulghanikensiler, emdi siler néme dep bu dunyadiki küchsiz, ebjeq erzimes «asasiy qaide-qanuniyetler»ge qarap yanisiler? Ularning qulluqigha yéngiwashtin qaytishni xalamsiler? □ ■
10 Siler alahide kün, ay, pesil we yillarni étiwargha élip xatirileshke bashlidinglar! □ ■
11 Men ilgiri silerge singdürgen ejrim bikar kétermikin, dep siler üchün ensirewatimen.
12 Qérindashlar, men shuni silerdin ötünimenki, manga oxshash bolunglar; chünki men silerge oxshash boldum. Siler eslide manga héch azar yetküzmigenidinglar. □

□ **4:3 «bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler»** — bezi alimlar mushu sözni yaman rohlarni körsitidu, dep qaraydu. Lékin «Kolossiliklerge»diki «Kol.» 2:8, 20 toghruluq «qoshumche söz»imizde biz bashqiche chüshendürimiz. □ **4:4 «Lékin, waqit-saiti toluq toshqanda, Xuda Öz Oghlini bu dunyagha ewetti. U bir ayal kishidin tughulghan, shuningdek Tewrat qanuni astida tughulghanidi»** — «Tewrat qanuni astida tughulghanidi» dégen ibare «Eysa Mesih Tewrat qanunigha boysunup yashighan» dégen menini öz ichige alidu. ■ **4:4** Yar. 15:16; 49:10; Dan. 9:24; Mat. 5:17. ■ **4:5** Yuh. 1:12; Gal. 3:26. □ **4:6 «Hem siler Uning oghulliri bolghanliqinglar üchün, Xuda Öz Oghlining: «Abba! Atam!» dep chaqirghuchi Rohini ewetip qelbimizge saldi»** — ibraniy tilida «Abba» «dadam»ni bildüridu, «Abba! Atam!» «I söyümlük atam!» dégen gep. ■ **4:6** Rim. 8:15. □ **4:7 «Shuning üchün, siler hazir qul emes, belki oghulliridursiler»** — grék tilida bu ayettiki «siler» «sen» dep ipadilinidu. **«oghulliri bolghanikensiler, Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler»** — «Xuda arqiliq Özige mirasxor bolisiler» bezi kona köchürmilerde: «Mesih arqiliq Xudaning Özige mirasxor bolisiler» déyilidu. □ **4:8 «Burun, Xudani tonumighan waqtinglarda derweqe yalghan ilahlarning qulluqigha tutulghansiler»** — «yalghan ilahlar» grék tilida «eyniyiti ilah emesler» bilen ipadilinidu. ■ **4:8** 1Kor. 8:4. □ **4:9 «emdi siler néme dep bu dunyadiki küchsiz, ebjeq erzimes «asasiy qaide-qanuniyetler»ge qarap yanisiler?»** — «erzimes artuqche» — Grék tilida «tilemchilikke ait» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **4:9** Kol. 2:20. □ **4:10 «Siler alahide kün, ay, pesil we yillarni étiwargha élip xatirileshke bashlidinglar!»** — mushu ayettiki «kün, ay, pesil we yillar» bolsa belkim Tewrat qanunida Yehudiylar üchün békitilgen héytlarni hem Yehudiylarning en'eniliri boyiche ötküzidighan héytlarnimu körsitidu. Meyli Yehudiylarningki bolsun bolmisun, prinsip oxshash, étiqadchilar üchün héchqandaq alahide kün-héytlarni xatirileshning hajiti yoq. ■ **4:10** Rim. 14:5; Kol. 2:16. □ **4:12 «Qérindashlar, ... manga oxshash bolunglar; chünki men silerge oxshash boldum»** — Pawlus özi Yehudiy bolsimu, Tewrat qanunining (heqqaniyliqqa ait telepliridin bashqa) barliq emrliridin (Mesihning nijati bilen) azad bolup Muqeddes Rohning yétekchilikide yashighan; shunga u Galatiyaliqlardin: «Manga oxshash bolunglar» dep ötünidu; «chünki men silerge oxshash boldum» — démek, u Yehudiy emeslerdek (Galatiyaliqlardek) Tewrat qanunining telepliridin mustesna boldi. Lékin Galatiyaliqlar Yehudiylardek bolimiz dep özlirini Tewrat qanunining barliq telepliri astigha qoymaqchi idi! **«Siler eslide manga héch azar yetküzmigenidinglar»** — démek, Pawlus ulargha hazirla éytqan qattiq gépini ularning özige qandaqtur bir ziyan yaki azar yetküzgenliki tüpeylidin éytqan emes, deydu (5-15-ayetlerde u ularning eslide özige körsetken chongqur muhebbitini esleydu), belki ularni közlep: «siler öz-özliringlargha azar bériwatisiler» dep agah bérish üchün éytidu.

13 Emma silerge melumki, etlirimdiki bir zeiplik tüpeylidin, men xush xewerni silerge
birinchi qétim yetküzgenidim. □
14 U chaghda, etlirimdiki bu zeiplik silerge nisbeten sinaqtek bolsimu, lékin siler méni
kemsitmidinglar yaki chetke qaqmidinglar. Eksiche, méni Xuda ewetken bir perishtini,
hetta Mesih Eysa özini kütkendek kütüwaldinglar. □ ■
15 U chaghdiki bext-berikitinglar emdi nege ketti?! Men silerge guwahchi bolup
éytalaymenki, u chaghda siler mumkin bolsa, manga közliringlarni oyup bérishkimu razi
idinglar!
16 Emdilikte, silerge heqiqetni sözligenlikim üchün düshmininglargha aylinip qaldimmu?
17 *Men éytip ötken* héliqi ademler silerge qizghinliq körsitidu, emma niyiti durus emes; ular
peqet silerni *nijatning* sirtigha chiqirip, qizghinliqinglarni özlirige qaritiwalmaqchi. □ ■
18 Emma men siler bilen birge bolghan waqitlardila emes, belki daim yaxshi ishqa
qizghinliq qilishning özi yaxshidur, elwette.□
19 Söyümlük balilirim! Mesih silerde töreldürülgüche men siler üchün tolghaq azablirini
yene bir qétim tartiwatimen! ■
20 Méning hazirla yéninglargha bérip, silerge bashqiche teleppuz bilen sözligüm kéliwatidu;
chünki bu ehwalinglar toghruluq néme qilishni zadila bilmeywatimen!□

«Qul dédek» Hejer bilen «hör ayal» Sarah toghrisidiki temsildin terbiye-sawaq élish

21 I Tewrat qanunining ilkide yashashni xalaydighanlar, silerdin shuni sorap baqay,
siler Tewratning özide néme déyilgenlikige qulaq salmamsiler?
22 Tewratta, Ibrahimning ikki oghli bolup, biri dédektin, yene biri hör ayalidin bolghan,
dep xatirilen'gen. □ ■
23 Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan; hör ayalidin bolghan oghul bolsa
Xudaning wedisi arqiliq tughulghandur. □ ■
24 Bu ikki ishni bir oxshitish dégili bolidu. Bu ikki ayal *Xudaning insanlar bilen* tüzgen ikki
ehdisining wekilidur. Birinchi ehde Sinay *téghidin* kélip, derheqiqet balilirini qulluqta
bolushqa tughidu; mana Hejer uninggha wekildur;

□ **4:13 «Emma silerge melumki, etlirimdiki bir zeiplik tüpeylidin, men xush xewerni silerge birinchi qétim yetküzgenidim» —** «etlirimdiki bir zeiplik tüpeylidin» – bu sözdin qarighanda, Pawlus belkim késel sewebidin Galatiyada dem élishqa mejbur bolghanidi. Mumkinchiliki barki, bu késel uning közliri bilen baghliq bolup, uning chirayini intayin set qiyapetke kirgüzüp qoyghanidi (14-ayet). 14-15-ayet, 6:11 we «2Kor.» 12:7-10nimu körüng. Pawlus adette xetlirini pütükchi arqiliq yazatti (mesilen, «Rim.» 16:22). □ **4:14 «U chaghda, etlirimdiki bu zeiplik silerge nisbeten sinaqtek bolsimu, lékin siler méni kemsitmidinglar yaki chetke qaqmidinglar. Eksiche, méni Xuda ewetken bir perishtini, hetta Mesih Eysa özini kütkendek kütüwaldinglar» —** Pawlusning bu köz késili yene bir tereptin qiyinchiliq élip keldi – U xush xewerning yolida köp ademlerning késellirini dua qilip saqaytti; ularning saqaytilishi arqiliq köp ademler xush xewerge ishendi. Lékin uning özide késel bolghachqa, bu ish uni bashqilarning aldida mazaqqa qaldurush éhtimalliqi bolamdu, qandaq? ■ **4:14** Mal. 2:7; Mat. 10:40; Yuh. 13:20. □ **4:17 «ular peqet silerni nijatning sirtigha chiqirip...» —** bezi kona köchürmilerde «ular peqet silerni bizdin ayrilip nijatning sirtigha chiqirip» déyilidu. ■ **4:17** Rim. 10:2; 2Kor. 11:12. □ **4:18 «Emma men siler bilen birge bolghan waqitlardila emes, belki daim yaxshi ishqa qizghinliq qilishning özi yaxshidur, elwette» —** bashqa birxil terjimisi: «Meyli men siler bilen bille bolay yaki bolmay, silerge niyiti yaxshi qizghinliqi bar ademler bar bolsa, daim yaxshi bolidu, elwette». ■ **4:19** 1Kor. 4:15; Flm. 10; Yaq. 1:18. □ **4:20 «Méning hazirla yéninglargha bérip, silerge bashqiche teleppuz bilen sözligüm kéliwatidu» —** «bashqiche bir teleppuz bilen...» – Pawlus téximu qattiq teleppuzdimu, yaki mulayimraq teleppuzdimu, ularghа zadi «qandaq teleppuz»da sözlesh kéreklikini bilmeytti. □ **4:22 «Ibrahimning ikki oghli bolup, biri dédektin...» —** dédek (qul ayal) – yeni Hejer. **«yene biri hör ayalidin bolghan..»** – öz hör ayali Sarah idi. ■ **4:22** Yar. 16:2,15; 21:2; Ros. 7:8; Ibr. 11:11. □ **4:23 «Dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan» —** «et bilen» dégen ibare «insanning etlirige tayinish»ni bildüridu. Hejerning oghli Ismail peqet insanlarning oy-pikri, insaniy küchi bilen tughulghan. **«dédektin bolghan oghul «et bilen» tughulghan; hör ayalidin bolghan oghul bolsa Xudaning wedisi arqiliq tughulghandur»** – bu pütün ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:23** Yuh. 8:39; Rim. 9:7.

25 démek, Hejer bolsa Erebistandiki Sinay téghigha simwol qilinip, yeni bügünki
Yérusalémgha oxshitilidu; chünki u sheher we uning baliliri qulluqta turmaqta. □ ■
26 Emma yuqiridin bolghan Yérusalém hördur, u hemmimizning anisidur; □ ■
27 Chünki, *muqeddes yazmilarda* mundaq yézilghan: —
«Xushal bol, i perzent körmigen tughmas ayal!
Tentene qilip yangrat, towla, i tolghaq tutup baqimighan!
— Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur!» □ ■
28 Emdi i qérindashlar, Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek bizmu Xudaning wedisi
boyiche tughulghan perzentlermiz. □ ■
29 Lékin u chaghda «etlerdin tughulghan» bala «rohtin tughulghan» baligha ziyankeshlik
qilghinidek, hazir shundaq bolidu. □ ■
30 Lékin muqeddes yazmilarda néme déyilgen? Uningda: «Sen bu dédikingni oghli bilen
qoshup heydiwet! Chünki dédektin tapqan oghul hergiz hör ayalingdin bolghan oghul
bilen mirasqa ortaq bolmaydu!» dep pütülgen. □ ■
31 Emdi, qérindashlar, biz dédekning emes, belki hör ayalning perzentliridurmiz. Mesih
bizni hörlükte yashisun dep hör qildi. Shuning bilen uningda tapan tirep turunglar we
qulluqning boyunturuqigha qaytidin qisilip qalmanglar.

5

Étiqadchilarning erkinliki

1-2 Mana, menki Pawlus silerge shuni éytip qoyayki, eger siler xetne qobul qilsanglar, u
chaghda Mesihning silerge héchqandaq paydisi qalmaydu.□ ■

□ **4:25 «démek, Hejer bolsa Erebistandiki Sinay téghigha simwol qilinip, yeni bügünki Yérusalémgha oxshitilidu; chünki u sheher we uning baliliri qulluqta turmaqta» —** «qulluqta» dégen söz rohiy qulluqta, yeni Tewrat qanunining qulluqida. «Bügünki Yérusalém we uning baliliri» Yehudiy xelqi, shundaqla Tewrat qanunigha emel qilishqa tirishqanlirim bilen heqqaniy adem bolay dégen hemme ademni körsitidu. ■ **4:25** Mis. 19; 20. □ **4:26 «Emma yuqiridin bolghan Yérusalém hördur, u hemmimizning anisidur...» —** bashqiche éytqanda, Ibrahimning öz ayali Sarah bolsa hör ayal bolghachqa, ershtiki Yérusalémgha, shundaqla yéngi ehdide yashighan jamaetke wekillik qilidu. Shunga, «ershtiki Yérusalém»ni bizning animiz, déyishke bolidu. ■ **4:26** Weh. 21:2. □ **4:27 «Xushal bol, i perzent körmigen tughmas ayal! Tentene qilip yangrat, towla, i tolghaq tutup baqimighan! — chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayalningkidin köptur!» —** Yesh.» 54:1. ■ **4:27** Yesh. 54:1 □ **4:28 «... Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek bizmu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlermiz» —** bezi kona köchürmiliride «... Ishaq Xudaning wedisidin tughulghandek silermu Xudaning wedisi boyiche tughulghan perzentlersiler» déyilidu. ■ **4:28** Rim. 9:7, 8. □ **4:29 «Lékin u chaghda «etlerdin tughulghan» bala «rohtin tughulghan» baligha ziyankeshlik qilghinidek, hazir shundaq bolidu» —** «etlerdin tughulghan» bala — Ismailni, shundaqla u simwol qilin'ghan «Tewrat qanunigha qul bolghanlar»ni körsitidu. «Rohtin tughulghan» — Xudaning wedisi we möjizisi arqiliq, yeni Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen tughulghan Ishaqni, shundaqla u simwol qilin'ghan Eysa Mesihke étiqad qilghuchi, Muqeddes Rohtin «qaytidin tughulghan» Xudaning rohiy perzentlirini körsitidu. Eslide Ismail Ishaqqa ziyankeshlik qilghinidek, Yehudiy xelq Mesihge ishen'genlerge ziyankeshlik qilatti we bügün'ge qeder her türlük «qanun'gha tayan'ghanlar»mu oxshashla «Xudaning rohigha tayan'ghanlar»gha ziyankeshlik qilidu. ■ **4:29** Yar. 21:9. □ **4:30 «Sen bu dédikingni oghli bilen qoshup heydiwet! Chünki dédektin tapqan oghul hergiz hör ayalingdin bolghan oghul bilen mirasqa ortaq bolmaydu!» —** «Yar.» 21:10. Mushu (21-31) ayetlerge «qoshumche söz»imizde sherh bérimiz. ■ **4:30** Yar. 21:10. □ **5:1-2 «... Eger siler xetne qobul qilsanglar, u chaghda Mesihning silerge héchqandaq paydisi qalmaydu» —** Galatiyaliqlarning xetnini qobul qilishtiki meqsiti «mushu arqiliq heqqaniyliqqa érishimen» dégenliktur; ular Mesihning gunahlar üchün bolghan qurbanliqigha tayanmayla, peqet yene özining tirishchanliqi bilen «sawabliq ishlar»ni berpa qilmaqchi bolup «öz-özümge tayinip gunahlirimni yuyup heqqaniy adem bolimen» dégenlerdin ibaret idi. ■ **5:1-2** Yesh. 9:3; Yuh. 8:32; Rim. 6:18; 1Pét. 2:16; Ros. 15:1.

3 Men xetnini qobul qilghan herbir kishige yene agahlandurup heqiqetni éytip qoyayki,
ularning Tewrattiki barliq emr-belgilimilerge *toluq emel qilish* mejburiyiti bardur.□
4 Ey Tewrat qanuni arqiliq özümni heqqaniy adem qilay dégenler, herbiringlar Mesihdin
ayrilip, mehrum bolup, *Xudaning* shapaitidin chiqip, yiqilip uningdin qaldinglar.
5 Chünki Rohqa tayinip heqqaniyliqqa baghlan'ghan arzu-armanni étiqad bilen telpünüp
kütmektimiz.□
6 Chünki Mesih Eysada xetnilik küchke ige emes, xetnisizlikmu küchke ige emes, küchke
ige bolghini peqet muhebbet arqiliq ish qilidighan étiqadtur.□ ■
7 Siler obdan chépip méngiwatqanidinglar; biraq kim silerni heqiqetke itaet qilishtin
tosuwaldi?□ ■
8 Bundaq qayil qilish amili silerni Chaqirghuchidin bolghan emes!□
9 «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu!»□ ■
10 Özüm Rebge qarap qayil boldumki, silermu bu ishta héch bashqiche oyda bolmaysiler.
Emma silerni qaymuqturuwatqan kim bolushidin qet'iynezer, u choqum tégishlik
jazasini tartidu. □ ■
11 Qérindashlar, eger men «xetne qilinish kérek» dep jakarlap yürgen bolsam, undaqta men
bügünki kün'giche yene néme üchün *Yehudiylardin* ziyankeshlikke uchrap kélimen? Eger
shundaq qilghan bolsam, «krést bizarliqi» yoq qilinatti! □ ■
12 Silerni qutritiwatqan bu ademler özlirini axta qiliwetsun deymen!■
13 Chünki qérindashlar, siler erkinlikke chaqirildinglar. Lékin erkinlikinglarni etlerning
arzu-heweslirige qandurushning bahanisi qilmanglar, belki méhir-muhebbet bilen bir-

---

□ **5:3 «Men xetnini qobul qilghan herbir kishige yene agahlandurup heqiqetni éytip qoyayki, ularning Tewrattiki barliq emr-belgilimilerge (toluq emel qilish) mejburiyiti bardur» —** mushu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **5:5 «Chünki Rohqa tayinip heqqaniyliqqa baghlan'ghan arzu-armanni étiqad bilen telpünüp kütmektimiz» —** «Roh» Muqeddes Roh, elwette. «heqqaniyliqqa baghlan'ghan arzu-armanni» — grék tilida «heqqaniyliqning ümidi» dep ipadilinidu. Menisi: (1) kimde Mesih arqiliq heqqaniyliq bar bolsa uning ershtiki bextke baghlighan zor ümidimu bar bolidu; (2) bizde Mesih arqiliq hazir bar bolghan heqqaniyliq Uning qaytip kélishi bilen toluq, mukemmel bolidu, deydighan ümidmu bardur. Bizningche, bu her ikki ümid körsitilidu. □ **5:6 «Chünki Mesih Eysada xetnilik küchke ige emes, xetnisizlikmu küchke ige emes, küchke ige bolghini peqet muhebbet arqiliq ish qilidighan étiqadtur» —** «muhebbet arqiliq ish qilidighan étiqad»: — étiqad muhebbet arqiliq güzel ishlarni qilidu hem muhebbetning özi étiqadqa güzel ishlarni qilishqa türtke bolup ilhamlanduridu. ■ **5:6** Mat. 12:50; Yuh. 15:14; 1Kor. 7:19; 2Kor. 5:17; Gal. 6:15; Kol. 3:11; 1Tés. 1:3. □ **5:7 «Siler obdan chépip méngiwatqanidinglar» —** étiqad yolida, elwette. ■ **5:7** Gal. 3:1. □ **5:8 «Bundaq qayil qilish amili silerni Chaqirghuchidin bolghan emes!» —** «qayil qilish»ning menisi yuqiriqi «itaet» dégen sözning menisige yéqin bolup, kinayilik menini tekitleydu — démek, mushundaq «itaet» bolamdu? □ **5:9 «Kichikkine xémirturuch pütkül xémirni boldurup yoghinitidu!» —** démek, kichikkine xémirturuch pütün xémirni boldurghinidek, bir ademning «azraq xata» telimimu nurghun ademni azduridu. Bashqiche éytqanda «xetne qilish» «kichikkine bir ish» bolsimu, Galatiyaliqlarning uni «mushu ish bilen heqqaniy (yaki «téximu heqqaniy») adem bolimen» dep qobul qilishi özlirini Xudaning nijatidin chiqirip ayriwétetti. ■ **5:9** 1Kor. 5:6. □ **5:10 «Emma silerni qaymuqturuwatqan kim bolushidin qet'iynezer, u choqum tégishlik jazasini tartidu» —** Xuda teripidin, elwette. ■ **5:10** 2Kor. 2:3; 8:22. □ **5:11 «Qérindashlar, eger men «xetne qilinish kérek» dep jakarlap yürgen bolsam, undaqta men bügünki kün'giche yene néme üchün Yehudiylardin ziyankeshlikke uchrap kélimen?» —** Galatiyadiki jamaetni «qaymuqturuwatqan»lar bolsa belkim: «Pawlus, sünnet qilinish kérek deydu», dep yalghanchiliq qilghan bolsa kérek. Pawlusning bu soali bilen ularning yalghan sözige jawab béridu — Mana, men shundaq xewerni yetküzgen bolsam, Yehudiylar teripidin ziyankeshlikke uchrap ketmeyttim, deydu. **«Eger shundaq qilghan bolsam, «krést bizarliqi» yoq qilinatti!»** — «krést bizarliqi» toghruluq: — «krést» özi Rim impériyesidiki eng yirginchlik ölüm jaza tedbiri idi! Lékin Xuda Eysaning del shundaq ölümi arqiliq ademni qutquzmaqchi! Mana «krést bizarliqi»dur! Uning üstige, «xetne qilinish yaki Tewrat qanunigha emel qilishqa tirishishlar ademni gunahliridin qutquzmaydu, nijat-qutquzulush peqet Eysa Mesihning krésttiki qurbanliqidinla kélidu» dégen xewer köp ademlerni (peqet Yehudiylarnila emes!) renjitidu yaki ularning ghezipini qozghaydu. Mana bumu «krést bizarliqi»dur. Xush xewer yetküzüshte «krést bizarliqi» herdaim bolidu; undaq ish kem bolsa yetküzgen «xush xewer» emdi «xush xewer» bolmaydu! ■ **5:11** 1Kor. 1:23. ■ **5:12** Ye. 7:25.

biringlarning qulluqida bolunglar. □ ■
14 Chünki pütkül Tewrat qanuni «Qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen birla emrde
emel qilinidu. □ ■
15 Lékin pexes bolunglarki, bir-biringlarni chishlep tartip yalmap yürüp, bir-
biringlardin yutulup ketmenglar yene!■

Roh we «et»

16 Emma shuni deymenki — *Muqeddes* Rohta ménginglar, we shu chaghda siler etlerning
arzu-heweslirige yol qoymaysiler. □ ■
17 Chünki et Rohqa zit bolghan ishlarni arzu qilidu, we Roh etke zit bolghan ishlarni arzu
qilidu. Ular ikkisi bir-birige qarimuqarshidur; netijide, özünglar arzu qilghan ishlarni
qilalmaysiler. ■
18 Wehalenki, siler Rohning yétekchilikide bolsanglar, u chaghda Tewrat qanunining
ilkide bolmaysiler.
19 Emdi etning emelliri roshenki — zinaxorluq, buzuqluq, napakliq, shehwaniyliq, ■
20 butpereslik, séhirgerlik, öchmenlikler, jédeller, qizghanchuqluqlar, ghezepler, riqa-
betlishishler, bölgünchilikler, guruhwazliqlar,
21 hesetxorluqlar, qatilliqlar, haraqkeshlikler, eysh-ishretler qatarliq ishlardur; bu
ishlar toghruluq burunqi éytqinimdek hazir yene bir qétim agahlandurimenki, bundaq
ishlarni qilghuchilar Xudaning padishahliqigha mirasliq qilmaydu. ■
22 Wehalenki, Rohning méwisi bolsa méhir-muhebbet, shad-xuramliq, xatirjemlik, sewr-
taqet, méhribanliq, yaxshiliq, ishench-sadiqliq, □ ■
23 mömin-mulayimliq we özini tutuwélishtin ibaret. Mushundaq ishlarni tosidighan
héchqandaq qanun yoqtur. □ ■
24 Lékin Mesihke mensup bolghanlar etlirini, shundaqla uningdiki ishqlar we hem
heweslerni teng krésтligen bolidu. □ ■
25 Rohta yashawatqan bolsaq, Rohqa egiship mangayli.
26 Bir-birimizni renjitip, bir-birimizge heset qilip, hakawur shöhretpereslerdin bolmayli.

6

Bir-biringlarning xizmitide bolunglar

1 Qérindashlar, aranglardin birsining hazirmu bir gunah-sewenlik sadir qiliwatqanliqi
bayqalghan bolsa, aranglardiki rohiy kishiler yuwash-mulayimliq rohi bilen uni

---

□ **5:13 «lékin erkinlikinglarni etlerning arzu-heweslirige qandurushning bahanisi qilmanglar»** — «et» yaki «etler» asasen insanning öz shexsiyetchi tebiitini körsitidu. Buning toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ **5:13** 1Kor. 8:9; 1Pét. 2:16; Yeh. 4. □ **5:14 «... pütkül Tewrat qanuni «Qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen birla emrde emel qilinidu»** — «emel qilinidu» dégenning bashqa xil terjimisi: «yighin-chaqlan'ghandur» («Law.» 19:18). ■ **5:14** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:8; Yaq. 2:8. ■ **5:15** 2Kor. 12:20. □ **5:16 «Muqeddes Rohta ménginglar»** — démek, «Muqeddes Rohning yétekchilikide hem Uning küch-qudritide ménginglar». Bu ibare toghruluq «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ **5:16** Rim. 13:14; 1Pét. 2:11. ■ **5:17** Rim. 7:15-26. ■ **5:19** 1Kor. 3:3; Yaq. 3:14. ■ **5:21** 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Kol. 3:6; Weh. 22:15. □ **5:22 «Rohning méwisi bolsa...»** — «Roh» Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. «Rohning méwisi» — bashqiche éytqanda, «Muqeddes Rohning yétekchilikide yashashtin béridighan méwe». ■ **5:22** Ef. 5:9. □ **5:23 «... mömin-mulayimliq we özini tutuwélishtin ibaret»** — Injilda «mömin-mulayimliq» yaki «yuwash-mulayimliq»ning alahidiliki bar, u bolsimu qorqunchtin küchlüklerge yol qoyidighan ajizliq emes, belki Xudaning yolida talash-tartishlardin qol üzüsh, Xudaning hemme ishlirimizni zorawanliqsiz, jédelsiz toghra orunlashturushigha iman baghlashtur; mushundaq pozitsiye mulayim, yuwashliq bilen ipadilinidu, elwette. ■ **5:23** 1Tim. 1:9. □ **5:24 «Lékin Mesihke mensup bolghanlar etlirini, shundaqla uningdiki ishqlar we hem heweslerni teng krésтligen bolidu»** — «uningdiki (etlerning) ishqlar...» yaki «uningdiki héssiyatlar...». ■ **5:24** Rim. 6:6; 13:14; Gal. 2:20; 1Pét. 2:11.

yolidin qayturup kélinglar. Shuning bilen bir waqitta, özünglarningmu azdurulup ketmeslikinglargha diqqet qilinglar.□ ■

2 Bir-biringlarning éghirchiliqini kötürünglar. Shundaq qilsanglar, Mesihning qanunigha emel qilghan bolisiler.■

3 Chünki birsining tarazigha toxtighudek ishi bolmay turup özini tarazigha toxtighudek dep chaghlisa, u öz-özini aldighanliq, xalas.□

4 Lékin herkim öz emeliyitige qarap tekshürüp baqsun; shuning bilen bashqilarningkidin emes, belki öz emelliridinla pexirlen'güdek ish bolsa, pexirlense bolidu.□

5 Chünki herbir adem öz yükini kötürüshi kérek.□ ■

6 Xudaning söz-kalamidin telim alghuchi özige telim bergüchini özide bar bolghan yaxshi nersilerdin ortaq behrimen qilsun.■

7 Öz-özünglarni aldimanglar — Xudani aldap exmeq qilghili bolmaydu; chünki kim néme térisa, shuni alidu.■

8 Öz etlirining arzu-heweslirini qandurushqa uruq chachqan kishi öz etliridin chiriklik hosulini alidu. Lékin Rohni xursen qilish üchün uruq chachqan kishi bolsa Rohtin menggülük hayat alidu.□

9 Shunga, yaxshi ishlarni qilishtin harmayli. Uninggha érinmisek waqti-saiti toshqanda choqum hosul alalaymiz. ■

10 Shu sewebtin, bizde purset bolsila, hemmeylen'ge, bolupmu étiqadtiki ailige mensup bolghanlargha yaxshi ishlarni qilip béreyli.□ ■

Axirqi agahlandurush we salam

11 Mana, öz qolum bilen shunche chong herpler bilen yazghinimgha qaranglar! □

12 Silerge xetnini qobul qilishni mejburlimaqchi bolghanlar, ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdazlap körsetmekchi bolghan, xalas; ularning bu meqsiti

---

□ **6:1 «... aranglardiki rohiy kishiler yuwash-mulayimliq rohi bilen uni yolidin qayturup kélinglar» —** «rohiy kishiler» yaki «rohqa tewe bolghanlar» bolsa daim Muqeddes Rohning yétekchilikide mangghan kishilerni körsitidu. «Korintliqlargha (1)»diki «kirish söz»imiznimu körüng. ■ **6:1** Rim. 14:1; 15:1; 1Kor. 9:22. ■ **6:2** Mat. 11:29; Yuh. 13:14; Rim. 15:1; 1Tés. 5:14. □ **6:3 «Chünki birsining tarazigha toxtighudek ishi bolmay turup özini tarazigha toxtighudek dep chaghlisa, u öz-özini aldighanliq, xalas» —** 2-ayetke qarighanda, Pawlusning bu sözi hajetmenlerge yaki mohtaj bolghanlargha yardem qolini héch uzartmaydighan ademlerni közde tutup éytilghan. □ **6:4 «shuning bilen bashqilarningkidin emes, belki...» —** yaki «shuning bilen özini bashqilar bilen sélishturmayla, ...». □ **6:5 «Chünki herbir adem öz yükini kötürüshi kérek» —** démek, her adem özining ishigha özi mes'ul bolushi kérek. ■ **6:5** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Weh. 2:23; 22:12. ■ **6:6** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11. ■ **6:7** Luqa 16:25; 1Kor. 6:10. □ **6:8 «Öz etlirining arzu-heweslirini qandurushqa uruq chachqan kishi» —** grék tilida «öz etlirige uruq chachqan kishi». **«öz etliridin chiriklik hosulini alidu» —** yaki «öz etliridin halaketni alidu». ■ **6:9** 2Tés. 3:13. □ **6:10 «bizde purset bolsila, hemmeylen'ge, bolupmu étiqadtiki ailige mensup bolghanlargha yaxshi ishlarni qilip béreyli» —** «étiqadtiki aile» bolsa dunyadiki barliq étiqadchilar, Xudaning ailisini körsitidu. ■ **6:10** 1Tim. 5:8. □ **6:11 «Mana, öz qolum bilen shunche chong herpler bilen yazghinimgha qaranglar!» —** némishqa Pawlus buni yazidu? Yuqiriqi 4:15-ayet üstidiki izahatta éytqinimizdek, Pawlus adette pütükchi arqiliq xetlirini yazghan (mesilen, «Rim.» 16:22). Bizningche sewebi uningda birxil köz késili bar idi. Shuning bilen: — (1) Pawlus bu xetni yézish jiddiy bolghachqa, yénida muwapiq pütükchi bolmighanliqtin öz qoli bilen xetni yézishqa mejbur bolghan; (2) xetni heqiqeten özidin kelgenlikini ispatlash üchün az dégendimu axirqi ayetlerni öz qoli bilen yazdi. Chünki shu chaghda «saxta rosullar» köp idi, hetta Pawlusning nami bilen saxta xetlerni yazghanlar bar idi (2Tés.» 2:2ni körüng). Öz pikrimizche, Pawlus bu pütün xetni öz qoli bilen yazghan.

peqet «Mesihning krésti» tüpeylidin bolghan ziyankeshliktin qéchishtin ibaret, xalas. □
13 Chünki ular özlirimu xetne qilin'ghini bilen Tewrat qanunigha emel qilmaydu; lékin ular etliringlardin maxtinish üchün beribir silerni xetnini qobul qildurmaqchi bolidu. □
14 Özümni élip éytsam, Rebbimiz Eysa Mesihning krésttiki *ölümi*din bashqa héch ish bilen maxtanmighaymen! Chünki Uning krésti wasitisidin bu dunya manga nisbeten krésтlen'gen we menmu bu dunyagha nisbeten krésтlen'genmen. □
15 Chünki Mesih Eysada ne xetnilik ne xetnisizlik dégenler küchke ige emestur; birdinbir küchke ige bolidighini peqet yéngi bir yaralghuchidur! □ ■
16 Bu qaide boyiche mangidighanlargha, ularning hemmisige we Xudaning Israililigha xatirjemlik we rehim-shepqet bolghay! □ ■
17 Buningdin kéyin héchkim bu ishlar bilen yene méni aware qilmisun! Chünki men öz bedinimde Eysaning yara izlirini kötürimen!□ ■
18 Qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti rohinglargha yar bolghay! Amin!

□ **6:12 «Silerge xetnini qobul qilishni mejburlimaqchi bolghanlar, ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdazlap körsetmekchi bolghan, xalas» —** «ularning herbiri peqet özlirining tashqi qiyapitini perdazlap körsetmekchi bolghan»lar bolsa nijatqa ige bolush üchün Tewrat qanunigha emel qilish kérek, dégen Yehudiylarning gépidin qorqqan, ular Yehudiylarning maxtishigha érishishini xalaydighan kishilerdur. «Tashqi qiyapette» grék tilida «etlerde» dégen ibare bilen ipadilinidu. **«ularning bu meqsiti peqet «Mesihning krésti» tüpeylidin bolghan ziyankeshliktin qéchishtin ibaret, xalas»** — «Mesihning krésti tüpeylidin bolghan ziyankeshlik»: démek, «Mesihning krésttiki ölümi (yaki «kréstining bizarliqi») tüpeylidin bolghan ziyankeshlik». Bu ziyankeshlik Yehudiylar teripidin, elwette. «Mesihning krésti» dégini bolsa, «Mesihning krésтlen'gende bolghan qurbanliqi birdinbir nijat yolidur» dégen xewerning qisqiche ipadisidur. Shu chaghda mushu heqiqetni tarqatquchilarning hemmisi Yehudiylar teripidin (we köp bashqilar teripidinmu, elwette) ziyankeshlikke uchraytti. □ **6:13 «ular etliringlardin maxtinish üchün beribir silerni xetnini qobul qildurmaqchi bolidu» —** «etliringlardin maxtinish» dégen ibarini qandaq chüshinimiz? Mushu Yehudiylar, «Galatiyaliqlar gépimizge kirdi, ularga xetnini qobul qildurup ularni nijat yoligha algha basturduq!» dep bashqa Yehudiylar aldida maxtinishni xalaytti. □ **6:14 «Chünki Uning krésti wasitisidin bu dunya manga nisbeten krésтlen'gen we menmu bu dunyagha nisbeten krésтlen'genmen» —** «bu dunya manga nisbeten krésтlen'gen» dégen ibare, manga nisbeten ölgen, démekchi. □ **6:15 «birdinbir küchke ige bolidighini peqet yéngi bir yaralghuchidur! » —** «yéngi bir yaralghuchi» dégen ibare «yéngi (yaritilghan) adem»ni alahide körsitidu; lékin bu ibare yene Mesihning ölümi arqiliq apiride bolghan herbir «yéngi adem» we kelgüside peyda bolidighan yéngi asman-zéminni öz ichige alidu. ■ **6:15** Mat. 12:50; Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; Kol. 3:11. □ **6:16 «Bu qaide boyiche mangidighanlargha, ularning hemmisige we Xudaning Israililigha xatirjemlik we rehim-shepqet bolghay!» —** «Xudaning Israili» (yaki «Xudaning heqiqiy Israili») — démek, bashqa bir «Israil» bar. Bizningche bu ibare Israildin, yeni Yehudiylar ichidiki Xudaning nijat yolida mangghan, Mesih Eysani qobul qilghanlarni (yeni «Xudaning qaldisi»ni) körsitidu. Qalghan Yehudiylar «Israil» bolsimu, «Xudaning Israili» emes. Bezi alimlar bu jümlidiki «we»ni «yeni» dep terjime qilip, «Xudaning Israili» pütkül jahandiki Mesihke tewe bolghanlardin bolghan jamaetni körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche Pawlusning bu ibarisi, «men yuqirida bezi Yehudiylar toghruluq qattiq gep qilghinim bilen, hemme Yehudiy shundaq, dep oylap ketmenglar! «Xudaning Israili» bardur!» démekchi. ■ **6:16** Zeb. 125:5.
□ **6:17 «... Men öz bedinimde Eysaning yara izlirini kötürimen!» —** «Eysaning yara izliri» — démek, Pawlusning ténide qalghan yara izliri, yeni Mesih üchün xush xewer tarqitish yolida tartqan azab-oqubetlirining iznaliridur. Shu terepte u köp yarilan'ghan Rebbi Eysagha oxshashtur. «Eysaning yara izliri»ning grék tilida ikkinchi menisimu bar: «Eysaning (basqan) tamghisi» — démek, Pawlus bu söz arqiliq özining Eysagha pütünley mensup ikenlikinimu tekitlimekchi. ■ **6:17** 2Kor. 4:10.

Efesusluqlargha

Rosul Pawlus Efesus shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1 Xudaning iradisi bilen, Mesih Eysaning rosuli bolghan menki Pawlustin Efesusta turuwatqan muqeddes bendilerge, yeni Mesih Eysada ixlasmen bolghanlargha salam!□ ■

2 Atimiz Xuda hem Reb Eysa Mesihtin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay!■

3 Bizni Mesihte, ershlerde barliq rohiy bext-beriketler bilen beriketligen, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasi hem Atisi mubarek bolghay!□ ■

4 Chünki U bizni, muhebbet ichide bolup Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üchün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi;□ ■

5 U Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldin'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi;□

6 bu ishta Uning méhir-shepqitining ulughluqigha medhiye oqulidu; chünki U méhir-shepqiti bilen bizni Öz söyginide shapaetlendürgenidi.□ ■

7 Biz Uningda *Atining* méhir-shepqitining molluqi bilen Uning qéni arqiliq qulluqtin hör qilinishqa, itaetsizliklirimizge qarita kechürümge muyesser bolduq;□ ■

8 U *bu méhir-shepqetni* barliq danaliq hem pem-paraset bilen bizge zor tartuqlidiki,

9-10 — U Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche iradisidiki sirni, yeni waqit-zamanlarning piship yétilishini idare qilishi bilen barliq mewjudatlargha, yeni ershlerde bolghanning hemmisige, zéminda bolghanning hemmisige Mesihni bash qilip

---

□ **1:1 «Efesusta turuwatqan muqeddes bendilerge, yeni Mesih Eysada ixlasmen bolghanlar...»** — «muqeddes bendiler»: — oqurmenlerge éniq bolsunki, muqeddes kitabta «muqeddes» dégen söz herdaim «Xudagha xas», «Xudagha toluq atalghan», «pak-muqeddes» dégen menide ishlitilidu. ■ **1:1** Rim. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1. ■ **1:2** Gal. 1:3; 1Pét. 1:2. □ **1:3 «ershlerde barliq rohiy bext-beriketler»** — yaki «ershtiki yerlerde barliq rohiy bext-beriketler». **«bizni Mesihte, ershlerde barliq rohiy bext-beriketler bilen beriketligen, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasi hem Atisi...»** — Xudaning neziride, ishen'güchiler rohiy jehettin alliqachan «Mesih bilen ershlerde olturghan»dur. 20-ayetni körüng. «Mubarek bolghay» mushu yerde «medhiyilensun» yaki «eng bextlik bolghay» dégen menide. Grék tilida 3-ayettin 14-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jümle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üchün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ **1:3** 2Kor. 1:3; 1Pét. 1:3. □ **1:4 «...U bizni, muhebbet ichide bolup Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üchün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi...»** — bezi terjimiliride «muhebbet ichide» yaki «muhebbet bilen» 5-ayetke baghliq. 5-ayettiki izahatni körüng. ■ **1:4** Luqa 1:75; Yuh. 15:16; Ef. 5:27; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:5 «U Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldin'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi..»** — bezi terjimiliride 4-ayetttiki «muhebbet ichide» yaki «muhebbet bilen» bu 5-ayetke baghlan'ghan. Démek, 4-5-ayet: «Chünki U bizni Özining aldida pak-muqeddes, daghsiz turushimiz üchün alem apiride qilinmay turupla talliwalghanidi; U muhebbet bilen Öz iradisige yaqqini boyiche bizni aldin'ala Eysa Mesih arqiliq Özige oghulluqqa qobul qilishqa békitkenidi» déyilidu. □ **1:6 «U méhir-shepqiti bilen bizni Öz söyginide shapaetlendürgenidi»** — «Öz söygini» — Oghli Eysa Mesihtur. ■ **1:6** Mat. 3:17. □ **1:7 «Biz Uningda Atining méhir-shepqitining molluqi bilen Uning qéni arqiliq qulluqtin hör qilinishqa, itaetsizliklirimizge qarita kechürümge muyesser bolduq...»** — «Uningda» — Mesihte. **«qulluqtin hör qilinish»** — grék tilida bir söz bilen ipadilinidu, u adette qulni hör qilishni körsitidu; shapaetchi pul bérip uni hörlükke chiqirip erkin qilidu. Rosul éytqan bu qulluq, gunahning we jin-sheytanlarning ilkige esir bolushni körsitidu. Injildiki «hör qilish» («apolutrosis») Tewrattiki «hemjemet bolup qutquzush» («goel») dégen sözning menisi bilen oxshashtur. ■ **1:7** Ros. 20:28; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 1Pét. 1:18.

ularni Mesihte jem qilish meqsitini bizge ayan qildi; □ ■

11 Uningda bizmu Xudagha miras qilin'ghan; biz shu meqsette barliq ishlarni eqil-iradisi boyiche idare Qilghuchining nishani bilen shu ishqa aldin'ala békitilgeniduq; □ ■

12 shuning bilen Mesihni awwal tayanch qilghan bizler Uning shan-sherpining ulugh-luqini namayan qilghuchi bolduq; □

13 heqiqetning kalam-sözini, yeni nijatinglardiki xush xewerni anglap silermu Uninggha tayandinglar — we Uninggha ishen'gininglarda, siler wede qilin'ghan Muqeddes Roh bilen möhürlendinglar. □ ■

14 Xudaning shan-sheripining ulughluqi namayan qilinip, igiliki üzül-késil hör-nijat qilin'ghuche, Muqeddes Roh mirasimizning «kapalet»i bolidu. □ ■

15 Shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghlighan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, □ ■

16 dualirimda silerni eslep, siler üchün rehmet éytishni toxtatmidim;

17 tileydighinim shuki, Rebbimiz Eysa Mesihning Xudasi, shan-sherepning Igisi bolghan Ata silerning Uni toluq bilishinglargha danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata

---

□ **1:9-10 «Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche» —** yaki «Mesihte békitken U Öz könglige pükken güzel xahishi boyiche...». Grék tilida peqet «Uningda pükken...» yaki «Özide pükken..» déyilidu. **«... barliq mewjudatlargha, yeni ershlerde bolghanning hemmisige, zéminda bolghanning hemmisige Mesihni bash qilip ularni Mesihte jem qilish meqsitini bizge ayan qildi»** — «... barliq mewjudatlargha ....Mesihni bash qilip ularni Mesihte jem qilish» dégen söz grék tilida peqet üch söz bilenla ipadilinidu. Menisi: (1) pütkül kainatqa Mesih bash bolidu; (2) pütkül kainattiki hemme mewjudat Mesihte «yighip bir qilinip», herbir nersining heqiqiy ehmiyiti körsitilidu; (3) Mesihning bashchiliqi astida kainattiki barliq mewjudatlar bir-biri bilen inaq bolup, bir-birige toluq maslishidighan bolidu. ■ **1:9-10** Rim. 16:25; Ef. 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2; 1Pét. 1:20; Yar. 49:10; Dan. 9:24; Gal. 4:4. □ **1:11 «Uningda bizmu Xudagha miras qilin'ghan» —** «Uningda» — «Mesihte». **« bizmu (Xudagha) miras qilin'ghan»** — yaki «biz bir mirasqa ige bolghan». **«barliq ishlarni eqil-iradisi boyiche idare Qilghuchi»** — Xuda. ■ **1:11** Rim. 8:17. □ **1:12 «shuning bilen Mesihni awwal tayanch qilghan bizler Uning shan-sherpining ulughluqini namayan qilghuchi bolduq» —** «Mesihni awwal tayanchi qilghan bizler» belkim Mesihke birinchi bolup egeshken Yehudiylarni körsitidu. Efesustiki jamaetning köpinchisi belkim Yehudiy emesler, ular kéyin ishen'gen. □ **1:13 «... we Uninggha ishen'gininglarda, siler wede qilin'ghan Muqeddes Roh bilen möhürlendinglar» —** «Muqeddes Roh bilen möhürlinish» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:13** Rim. 8:15; 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 4:30. □ **1:14 «Xudaning shan-sheripining ulughluqi namayan qilinip, igiliki üzül-késil hör-nijat qilin'ghuche, Muqeddes Roh mirasimizning «kapalet»i bolidu» —** «kapalet» toghruluq: bu ayet töwendiki heqiqetlerni körsitidu: — (1) Xudaning nijatida, U ademni gunahtin qutquzup «hör qilidu»; U qutquzghan adem yaki jamaet Uning özining «igiliki»dur. «Igiliki» — Xudaning igiliki bolghan bizler — roh, jan, ténimizning hemmisidur. (2) bu «hör qilish» bu dunyada téxi «üzül-késil» bolmaydu; nijatqa érishken kishilerde «yéngi roh», «yéngi qelb» bolghini bilen «yéngi ten» téxi bolmaydu; tirilish künide «yéngi ten» «toluq hör qilinish» yaki «üzül-késil hör qilinish» bolidu. Bu «toluq hör qilinish» ishen'genlerning «toluq mirasi» bolidu. (3) shu künide Xudaning shan-sheripining ulughluqi tolimu namayan qilinidu; (4) shu kün'giche, yeni ishen'güchilerning «toluq miras»ni igiliwélishighuche, Muqeddes Roh herbir ishen'gen ademning qelbide turup uninggha bu mirasini tétitip, wujudida mirasning heqiqet ikenlikini ispatlap béridu. Yene kélip Muqeddes Rohning ishen'güchining qelbide turghanliqining özi, uning kelgüside bu mirasqa choqum ige bolidighanliqining kapalitidur. Grék tilida «kapalet»ning yene bir menisi «wede üzüki» (yigitning qizgha bolghan wedisige kapalet süpitide bérilgen). ■ **1:14** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Rim. 8:23; 1Pét. 2:9. □ **1:15 «shuning bilen, silerning Reb Eysagha baghlighan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge bolghan muhebbitinglar toghruluq anglighandin tartip, ...» —** grék tilida -15-ayettin 23-ayetkiche bolghan ayetler peqet uzun birla jümle bilen ipadilen'gen. Chüshünishke qolayliq bolsun üchün biz uni parchilap terjime qilduq. ■ **1:15** Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3.

qilghay, □
18 shuning bilen silerning qelbtiki közliringlar roshenliship, Uning chaqiriqigha baghlan'ghan ümidning némilikini, Uning muqeddes bendiliride bolghan shereplik mirasining qimmetliklikini □
19 we Uning ishen'güchi bizlerge zor küchi bilen qaratqan qudritining hésabsiz büyüklükini bilip yetkeysiler; ■
20 del shu qudretni U Mesihni ölümdin tirildürüp, ershlerde Özining ong yénida olturghuzghinida Uningda yürgüzgenidi; □ ■
21 peqet bu zamandila emes, belki kelgüsi zamandimu Uni barliq hökümranliqtin, hoquqtin, küch-qudrettin, xojayinliqtin we barliq tilgha élinidighan herqandaq namshereptin köp üstün qoyghan; □
22 barliq mewjudatlarni Uning putliri astigha qoyup, jamaet üchün Uni hemmige bash bolushqa ata qilghan. □ ■
23 Jamaet bolsa Uning téni, yeni hemmini hemme jehettin Toldurghuchining mukemmel jewhiridur.■

2

1 We siler bolsanglar, qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen bolup,□ ■
2 bu dunyaning dewrige egiship, hawaning hoquqini tutqan hökümdargha, yeni bügünki künde itaetsizliktin bolghan perzentlerni qutritiwatqan rohqa egiship, bu ishlarda ilgiri mangghansiler;□ ■

□ **1:17 «shan-sherepning Igisi bolghan Ata» —** grék tilida «shan-sherepning Atisi» — Pawlus shu söz bilen: «Mesih Eysaning Özi «Xudaning shan-sheripidur»» dep körsetmekchi bolsa kérek. **«silerning Uni toluq bilishinglargha danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilghay»** — «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi rohni ata qilish»: qaysi roh körsitilidu? Közqarishimizche u «Muqeddes Roh» emes; chünki Xuda ulargha Muqeddes Rohni alliqachan ata qilghan (13-14). Bizningche, étiqachilarning öz rohini körsitidu. Rosul ularda «danaliq hem wehiyni özleshtürgüchi roh» bolsun, dep dua qilidu. Alayluq, men birsi üchün «Xuda sizge salamet bir ten ata qilghay» dep tilisem, emeliyette uning alliqachan téni bar, elwette. Lékin télikim uningda saghlam ten bolsun üchündur. Démek, Pawlusning bu duasining menisi: «Xuda herbirining rohini «danaliq hem wehiy qobul qilghudek bir roh» qilsun, dégenliktur. □ **1:18 «Uning muqeddes bendiliride bolghan shereplik mirasining qimmetlikliki..» —** bashqa birjil terjimisi: «Uning muqeddes bendilirining shereplik mirasi..». Lékin bizningche «Uning chaqiriqigha baghlan'ghan ümid», «mirasi» we 19-ayettiki «hésabsiz küchi»ning hemmisining eng muhim teripi Xudagha tewedur, shunga «muqeddes bendiliride bolghan mirasi»ni «Xudaning Öz mirasi» dep qaraymiz. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:19** Kol. 2:12. □ **1:20 «del shu qudretni U Mesihni ölümdin tirildürüp, ershlerde Özining ong yénida olturghuzghinida Uningda yürgüzgenidi...» —** bashqa birxil terjimisi: «Mesihni ölümdin tirildürginide del shu qudretni Uningda yürgüzgenidi; we Uni ershlerde Özining ong qolida olturghuzup,...». ■ **1:20** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Kol. 3:1; Ibr. 1:3; 10:12; 1Pét. 3:22. □ **1:21 «peqet bu zamandila emes, belki kelgüsi zamandimu ... barliq hökümranliqtin, hoquqtin, küch-qudrettin, xojayinliqtin we barliq tilgha élinidighan herqandaq nam-sherep...» —** bu yerde körsitiwatqini meyli yaxshining bolsun, eskining (jin-sheytanlarning) bolsun, herqandaq «hökümranliq, hoquq, küch-qudret, xojayinliq we ... nam-sherepler»ni öz ichige alidu. Mesihning nami ularning hemmisidin üstün turidu. □ **1:22 «barliq mewjudatlarni Uning putliri astigha qoyup, jamaet üchün Uni hemmige bash bolushqa ata qilghan» —** ademni heyran qilarliqi shuki, mushu ayetlerde Xudaning Mesihni hemme mewjudatqa bash qilghanliqi **jamaetning bext-berikiti üchün** bolghan, déyilgen. ■ **1:22** Zeb. 8:6; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ibr. 2:8. ■ **1:23** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 4:16; 5:23. □ **2:1 «siler bolsanglar, qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen bolup,...» —** adem gunahning ilkide bolsa rohiy jehettin bir «ölük», «ölgen» bolidu, xalas. ■ **2:1** Rim. 5:6; Kol. 2:13. □ **2:2 «bügünki künde itaetsizliktin bolghan perzentler» —** «itaetsizliktin bolghan perzentler» dégen ibare insanning esli tüp tebiitide itaetsizlikning barliqini körsitidu (hemmimiz Adem'atimizning «itaetsiz tebiiti»ge mirasxor bolup tughulduq). Lékin «itaetsizliktin bolghan perzentler» Xudaning shepqiti bilen Xudaning Özining perzentliri bolidu (5-ayetni körüng). **«hawaning hoquqini tutqan hökümdar»... «itaetsizliktin bolghan perzentlerni qutritiwatqan roh»** — Sheytanni körsitidu, elwette. ■ **2:2** Yuh. 12:31; 14:30; 16:11; 1Kor. 6:11; Ef. 6:12; Kol. 3:7; Tit. 3:3.

3 biz herbirimizmu ilgiri shularning arisida etlirimizdiki shehwet-heweslerde hayat ötküzgenmiz, etlirimiz hem öz oy-xiyalimizning xahishlirigha emel qilip, bashqilargha oxshash, mahiyette «ghezeptiki perzentler» bolghanmiz;□

4 biraq Xuda, mol rehim-shepqetni körsetküchi bolup, bizni söygende bizge körsetken alembexsh méhir-muhebbiti tüpeylidin, —

5 hetta itaetsizliklerde ölgen waqtimizdimu, bizge Mesih bilen bille jan kirgüzüp (méhir-shepqet bilen qutquzuldunglar!),□ ■

6 bizni Uning bilen bille tirildürüp, ershlerde Mesih Eysa bilen bille olturghuzghan;

7 meqsiti kelgüsi zamanlarda Uning Mesih Eysada bizge qaritilghan méhribanliqi bilen ipadilen'gen shapaitining shunche ghayet zor ikenlikini kösitishtin ibarettur;

8 chünki siler shepqet bilenla ishench arqiliq qutquzuldunglar. Bu ish özünglardin kelgen ish emes, belki Xudadin kelgen iltipat,□ ■

9 u zadila ademlerning emel-ejridin kelmeydu, bu hem héchkimning maxtanmasliqi üchündur. ■

10 Chünki biz Xudaning ishligen hüniridurmiz, xeyrxah ishlar üchün Mesih Eysada yaritilghanmiz; Xuda esli bizning ularda méngishimiz üchün bu ishlarni aldin'ala teyyarlighanidi.■

11 Shunga siler eslide etliringlargha asasen «yat eller» dep hésablan'ghininglarni, — insanning qoli bilen etliride «xetne qilin'ghanlar» dep atalghanlar teripidin «xetnisiz» dep atalghanliqinglarni,□

12 shundaqla shu chaghda Mesihsiz bolup, Israilning puqraliqining sirtida turup, wedilerni élip kelgüchi ehdilerni yat bilip, bu dunyada ümidsiz hem xudasiz yashighininglarni ésinglarda tutunglar; □ ■

13 lékin esli yiraqlarda bolghan siler hazir Mesihning qéni arqiliq yéqin qilindinglar;

14 chünki U bizning inaqliqimizdur, U ikki terepni bir qilip otturidiki ara tamni chéqiwetti; ■

15 yeni, Öz etliri arqiliq öchmenlikni tügitip, belgilimilerni körsetken, emrlerni yetküzgen qanunni bikar qilip, ikki terepni Özide yéngi bir adem qilip yaratti, shuning bilen

---

□ **2:3 «biz herbirimizmu ilgiri shularning arisida etlirimizdiki shehwet-heweslerde hayat ötküzgenmiz ... mahiyette «ghezeptiki perzentler» bolghanmiz»** — «ghezeptiki perzentler» ikki bisliq ibare bolup, hem «herdaim ghezepke tolup yürgen ademler» hemde «(Xudaning) ghezep künige békitilgen ademler»nimu körsitidu. □ **2:5 «hetta itaetsizliklerde ölgen waqtimizdimu, bizge Mesih bilen bille jan kirgüzüp (méhir-shepqet bilen qutquzuldunglar!),...»** — «Mesih bilen bille jan kirgüzüp (janlandurup)...» dégenlik néme bildüridu? Mesih Eysa ölgende, Xuda Uninggha étiqad baghlighuchilarni Uning bilen teng ölgen, U ölümdin tirilgende Uning bilen teng tirilgen dep hésablighan. «Qoshumche söz»imizni körüng. **«(méhir-shepqet bilen qutquzuldunglar!)»** — Pawlus mushu yerde Efesusluqlarni righbetlendürüshte bek hayajanlinip kétip, tuyuqsiz 8-ayettiki «siler shepqet bilenla ishench arqiliq qutquzuldunglar!» dégen gepke ötüp kétidu. ■ **2:5** Ros. 15:11; Rim. 6:8; 8:11; Kol. 3:1, 3; Tit. 3:5. □ **2:8 «chünki siler shepqet bilenla ishench arqiliq qutquzuldunglar»** — bu «qutquzulush» hayat(-mamat)liqtiki addiy xeterlerdin emes, belki xeterning xetiri bolghan gunahtin qutquzulup menggü hayatqa érishishtin ibaret. ■ **2:8** Mat. 16:17; Ef. 1:19. ■ **2:9** Rim. 3:27; 1Kor. 1:29. ■ **2:10** 2Kor. 5:17; Ef. 1:4; 4:24; Tit. 2:14. □ **2:11 «siler eslide etliringlargha asasen «yat eller» dep hésablan'ghininglar»** — «etliringlargha asasen» yaki «etlik közqarashche». **«insanning qoli bilen etliride «xetne qilin'ghanlar» dep atalghanlar teripidin «xetnisiz» dep atalghanliqinglar»** — démek, Yehudiylar teripidin «xetnisiz» dep atalghanlar. Injil boyiche «heqiqiy xetne» ette emes, roh-qelbte bolushi kérek. Démek, qelb-roh barliq shexsiy arzu-hewesler, bu dunyagha tewe barliq ézitquluqtin «késiwétilip», Xudagha ibadet qilishqa erkin qilinidu. Mundaq «rohiy xetne» «ademning qoli» bilen emes, peqet Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq bolidu. □ **2:12 «...wedilerni élip kelgüchi ehdilerni yat bilip...»** — «wediler» bolsa Xudaning wediliri, elwette. ■ **2:12** Rim. 9:4. ■ **2:14** Yesh. 9:5; Mik. 5:4; Yuh. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; Kol. 1:20.

inaqliqni apiride qildi; □
16 kréstke mixlinip mushuning wasitisi bilen öchmenlikni qetl qilip, ikkisini bir tende
Xuda bilen epleshtürdi; □
17 andin U kélip, yiraqlarda turghan silergimu inaqliq xush xewirini jakarlidi,
yéqindikilergimu inaqliqni jakarlidi. □ ■
18 Chünki her ikkimizning Uning arqiliq bir Rohta Ata aldigha kirish hoquqimiz bardur.
■
19 Shunga shuningdin bashlap siler musapirlar, yaqa yurttikiler emes, belki muqeddes
bendilerge wetendash bolisiler, Xudaning öyidikiliridin bolisiler; ■
20 siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurulmaqtisiler; binaning
«burjek téshi» bolsa Eysa Mesih Özidur; □ ■
21 Uningda pütkül bina puxta jipsilashturulup, Rebde muqeddes bir ibadetxana bo-
lushqa ösüp barmaqta. □ ■
22 Silermu *qoshulup* Uningda Xudaning bir turalghusi bolushqa Rohta birleshtürülüp
qurulmaqtisiler.□

3

1 Shu sewebtin siler «yat eldikiler» üchün Mesih Eysaning mehbusi bolghan menki
Pawlus —□ ■

□ **2:15 «yeni, Öz etliri arqiliq öchmenlikni tügitip, belgilimilerni körsetken, emrlerni yetküzgen qanunni bikar qilip, ikki terepni Özide yéngi bir adem qilip yaratti, shuning bilen inaqliqni apiride qildi» —** «Mesih Öz etliri arqiliq ... qanunni... bikar qilip» — Yehudiy jamaet hem Xudani tonumaqchi bolghan «yat eller»ning dostluqta bolushigha eng chong tosalghu, shuningdek hetta öchmenlikni peyda qilghan amil bolsa del Xuda Musa peyghemberge chüshürgen Tewrat qanunidiki belgilimiler idi. «Qoshumche söz»imizde biz bu belgilimiler üstide toxtilimiz. «Yéngi bir adem» — Mesih we jamaet, yeni bir bash bir ten bolidu (Mesih bash, jamaet ten bolidu). □ **2:16 «kréstke mixlinip mushuning wasitisi bilen öchmenlikni qetl qilip, ikkisini bir tende Xuda bilen epleshtürdi» —** «bir tende» bolsa Özining kréstke mixlan'ghan téni. Bu ten hazir tirilgendin kéyin Özi bilen jamaettin terkib tapqan ten boldi. «Kirish söz»imizdiki «jamaet» toghruluq mezmunlarni körüng. □ **2:17 «andin U kélip, yiraqlarda turghan silergimu inaqliq xush xewirini jakarlidi, yéqindikilergimu inaqliqni jakarlidi» —** «U (Mesih) kélip.. silergimu...xush xewerni jakarlidi».... mushu ishta biz Eysa Mesihning «Öz téni bolghan jamaet» bilen bir bolghanliqimizni körimiz. Mesih Eysa Yehudiy xelqige xush xewerni jakarlighandin kéyin, kréstke mixlinip, kömülüp, tirilgen; andin ershke kötürülgen. U qandaqmu «silerge («yiraqlarda turghanlar»gha, yeni Yehudiy emeslerge) keldi»? Jawab Injildiki «Rosullarning paaliyetliri»de körülidu. Eysaning elchiliri, jamaitidikiliri bashqilargha xush xewerni yetküzgende, U Özi ular arqiliq mushu ishni qilidu. Chünki jamaet Özining ténidur. Mesilen, «Ros.» 1:1-2, 9:4-5 we izahatlarni körüng. «Yéqin turghanlar» yene Yehudiylarni körsitidu, elwette. ■ **2:17** Yesh. 57:19; Ef. 3:12. ■ **2:18** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 3:12; Ibr. 10:19. ■ **2:19** Gal. 6:10. □ **2:20 «siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurulmaqtisiler» —** yaki, «siler rosullarning we peyghemberlerning ulining üstige qurulmaqtisiler». **«siler rosullar we peyghemberler bolghan ulning üstige qurulmaqtisiler; binaning «burjek téshi» bolsa Eysa Mesih özidur»** — «qoshumche söz»diki «rosullar we peyghemberler» üstidiki muzakirimizni körüng. ■ **2:20** Yesh. 28:16; Mat. 16:18; 1Kor. 3:9,10; 1Pét. 2:4; Weh. 21:14 □ **2:21 «Uningda pütkül bina puxta jipsilashturulup, Rebde muqeddes bir ibadetxana bolushqa ösüp barmaqta» —** «Rebde» «Mesih Eysaning Özide». 22-ayette «Rebde» «Uningda» dep élinidu. ■ **2:21** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ef. 4:16. □ **2:22 «Silermu qoshulup Uningda Xudaning bir turalghusi bolushqa Rohta birleshtürülüp qurulmaqtisiler» —** «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. □ **3:1 «Shu sewebtin siler «yat eldikiler» üchün Mesih Eysaning mehbusi bolghan menki Pawlus —....» —** «Mesih Eysaning mehburi» — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimdiki bir türmide yatatti. Shübhisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashlighini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen yat ellerdin bolghan ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen Pawlus: «siler yat eldikiler üchün» éytqanda, men «rimliqlarning mehbusi» emes, belki «Mesihning mehbusi»men» deydu. Emeliyette Pawlusning bu sözliri 14-ayette dawamlishidu. 2-13-ayetlerning hemmisi «tirnaq ichige» élin'ghan. ■ **3:1** Ros. 21:33; Ef. 4:1; Fil. 1:7,13,14,16; Kol. 4:3; 2Tim. 1:8; Flm. 1.

2 (siler belkim manga tapshurulghan, silerge Xudaning shepqitini élip baridighan ghojidarliqim toghruluq,■
3 yeni Uning manga wehiy bilen sirni ayan qilghanliqi toghruluq xewerdar bolushunglar mumkin (men bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim;□ ■
4 siler uni oqughininglarda, Mesihning siri toghruluq yorutulghanliqimni bilip yétisiler)
5 ilgiriki dewrlerde bu sir insan balilirigha Uning muqeddes rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek, ayan qilin'ghan emes.□ ■
6 Démek, xush xewer arqiliq «yat eldikiler»din bolghanlarmu ortaq mirasxorlar, tendiki ortaq ezalar, Mesih Eysada bolghan wedidin ortaq behrimen bolghuchilar bolidu;□
7 Xudaning shepqiti manga élip kelgen iltipat bilen, Uning küch-qudritining yürgüzülüshi bilen, men bu ishqa xizmetkar qilip teyinlendim;■
8 manga — muqeddes bendiliri ichidiki eng töwinidinmu töwen bolghan manga mushu iltipat, yeni eller arisida Mesihning mölcherligüsiz bayliqliri toghruluq xush xewer jakarlash□ ■
9 we shundaqla hemmini yaratqan Xudada yoshurun bolup kelgen bu sirning qandaq emelge ashurulushi toghruluq hemmeylenni yorutush xizmiti amanet qilindi. ■
10 Buning meqsiti ershlerde bolghan hökümranlargha hem hoquqlargha Xudaning köp tereplimilik danaliqi jamaet arqiliq hazir ashkare qilinishtin ibarettur. □ ■
11 Bu ish bolsa, Uning Mesih Eysa Rebbimizde ijra qilin'ghan menggülük muddiasi boyichidur; □
12 Uning ishench-sadiqliqi arqiliq biz jasaretke hem Xudaning aldigha xatirjemlik bilen kirish hoquqigha ige bolduq; ■
13 shuning üchün silerdin ötünimenki, méning siler üchün tartqan japa-jebirlirim tüpeylidin perishan bolmanglar; chünki bu ish silerning shan-sheripinglar bolidu).□ ■

■ **3:2** Ros. 13:2; Rim. 1:5; Ef. 3:8. □ **3:3 «yeni Uning manga wehiy bilen sirni ayan qilghanliqi toghruluq xewerdar bolushunglar mumkin (men bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim...» —** mumkinchiliki barki, «men yene bu toghrisida ilgiri az-paz yazghanidim» dégen söz bolsa uning mezkur mektuptiki 1-bab 9-ayette «Mesihning siri» toghruluq yazghan sözlirini körsitidu; bizningche u uning Efesusluqlargha ilgiri yazghan bir xétini körsitidu. ■ **3:3** Ros. 22:17,21; 26:16,17; Rim. 16:25; Gal. 1:11,12. □ **3:5 «... rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek...» —** «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. **«ilgiriki dewrlerde bu sir insan balilirigha uning muqeddes rosulliri we peyghemberlirige Roh arqiliq hazirqidek éniq wehiy qilin'ghandek, ayan qilin'ghan emes»** — rosulning sözliri intayin zildur. U Mesih we jamaet toghruluq bu sir ilgiriki dewrlerde qet'iy ayan qilinmay qalghan emes, dep puritidu; emeliyette bolsa Tewrattiki peyghemberlerning bezi bésharetliride hem Tewratta xatirilen'gen bezi weqelerde bu sir puritilip ghil-pal körünidu. ■ **3:5** Ros. 10:28. □ **3:6 «démek, xush xewer arqiliq...» —** «xush xewer» — oqurmenlerning éside bolush kérekki, «Injil» dégen söz del «xush xewer» dégen menide. **«démek, xush xewer arqiliq «yat eldikiler»din bolghanlarmu ortaq mirasxorlar, tendiki ortaq ezalar, Mesih Eysada bolghan wedidin ortaq behrimen bolghuchilar bolidu»** — Yehudiy emeslerning «ortaq mirasxor» bolghanliqi «ishen'güchi Israil bilen ortaq mirasxor» bolghanliqini körsitidu; «ten» mushu yerde Mesihning téni, yeni jamaetni körsitidu. ■ **3:7** Ef. 1:19; Kol. 2:12. □ **3:8 «eller arisida Mesihning mölcherligüsiz bayliqliri toghruluq xush xewer jakarlash» —** «eller» muqeddes kitabta daim déyilgendek, «Yehudiy emesler», «yat ellikler»ni körsitidu. ■ **3:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; 1Kor. 15:9; Gal. 1:16; 2:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11,15. ■ **3:9** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Yuh. 1:3; Rim. 16:25; Ef. 1:9; Kol. 1:16, 26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; Ibr. 1:2; 1Pét. 1:20. □ **3:10 «Buning meqsiti ershlerde bolghan hökümranlargha hem hoquqlargha Xudaning köp tereplimilik danaliqi jamaet arqiliq hazir ashkare qilinishtin ibarettur» —** «ershlerde bolghan hokümranlar» hem hoquqlar belkim hem perishtiler we yene jin-sheytanlarni körsitidu (6:12ni körüng). ■ **3:10** 1Pét. 1:12. □ **3:11 «Uning Mesih Eysa Rebbimizde ijra qilin'ghan menggülük muddiasi boyichidur» —** bashqa birxil terjimisi bolsa «Uning Mesih Eysa Rebbimizde nishan qilin'ghan menggülük muddiasi boyichidur». ■ **3:12** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 2:18; Ibr. 10:19. □ **3:13 «shuning üchün silerdin ötünimenki, méning siler üchün tartqan japa-jebirlirim tüpeylidin perishan bolmanglar; chünki bu ish silerning shan-sheripinglar bolidu» —** bu ayetning üch mumkinchiliki bar menisi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:13** Fil. 1:14; Kol. 1:24; 1Tés. 3:3.

14 Men shu sewebtin tizlirimni Atigha pükimenki, □
15 (asman-zémindiki barliq atiliq munasiwetler Uningdin «ata» namini alidu) □
16 U Öz shan-sheripidiki bayliqlar bilen, Rohi arqiliq silerni ichki dunyayinglarda küchlendürgey; □ ■
17 shuning bilen Mesih qelbinglarda ishench arqiliq turup, siler méhir-muhebbet ichide yiltiz tartghan, ul sélin'ghan, ■
18-19 barliq muqeddes bendiler bilen bille Mesihning muhebbitining kengliki, uzunluqi, chongqurluqi we égizlikini chüshinip igiliwalghaysiler; yeni ademning bilip yétishidin hessilep éship chüshidighan Uning muhebbitini bilip yetkeysiler, shuningdek Xudaning mukemmel jewhiri bilen toldurulghaysiler. □
20 Emdi ichimizde yürgüzidighan qudriti boyiche barliq tilikimiz yaki oylighanlirimizdinmu heddi-hésabsiz artuq wujudqa chiqirishqa qadir Bolghuchigha, — ■
21 Uninggha dewrdin dewrgiche, ebedil'ebedgiche jamaette Mesih Eysa arqiliq shan-sherep bolghay! Amin!

4

1 Emdi shu seweblerdin, Rebning mehbusi bolghan menki, *Xudaning* silerni chaqirghan *büyük* chaqiriqigha layiq halda méngishliringlarni ötünimen,■
2 hemme ishta kemterlik we yuwash-mulayimliq bilen, sewrchanliq bilen, bir-biringlargha muhebbet ichide keng qorsaq bolup,□ ■
3 inaq-xatirjemlikning rishtisi bilen, Rohta bolghan birlikni tutushqa intilishinglarni *ötünimen*.□
4 Ten birdur, Roh birdur, — xuddi chaqirilghininglarda, oxshash bir arzu-ümidke chaqirilghininglardek, —
5 Reb birdur, iman-étiqad birdur, chömüldürülüsh birdur,■
6 hemmining Xuda'Atisi birdur; U bolsa hemmidin üstün turghuchi, hemmini yürgüzgüchi we hemmimizning ichide Bolghuchidur.□

□ **3:14 «shu sewebtin ...»** — 1-ayetning dawami. **«men shu sewebtin tizlirimni Atigha pükimenki, ...»** — «Ata» Xuda, elwette. Bezi kona köchürmilerde «Shu sewebtin tizlirimni Reb Eysa Mesihning Atisigha pükimenki,...» déyilidu. □ **3:15 «asman-zémindiki barliq atiliq munasiwetler Uningdin «ata» namini alidu» —** bu sözning ehmiyiti belkim shuki, Xuda «Ata» bolghandin kéyin, asman-zéminni «atiliq», yeni «ata-baliliq» (meyli insanlar arisida bolsun, haywanlar arisida bolsun yaki hetta ösümlükler arisida bolsun) munasiwetler bilen toldurghan. Pawlus, Xuda Özining atiliq muhebbitini mushu köpligen munasiwetler bilen ispatlimaqchi bolghan yerde, men Uning perzenti bolush süpitim bilen, Uningdin mushundaq büyük tilekni tolimu ishench bilen tileymen, démekchi. □ **3:16 «U Öz shan-sheripidiki bayliqlar bilen, Rohi arqiliq silerni ichki dunyayinglarda küchlendürgey» —** «ichki dunya» grék tilida «ichki adem» — bu ibare ademning rohini, qelbini, «ichki dunya»sini körsitidu. ■ **3:16** Ef. 6:10. ■ **3:17** Kol. 2:7. □ **3:18-19 «barliq muqeddes bendiler bilen bille Mesihning muhebbitining kengliki, uzunluqi, chongqurluqi we égizlikini chüshinip igiliwalghaysiler; yeni ademning bilip yétishidin hessilep éship chüshidighan uning muhebbitini bilip yetkeysiler, shuningdek Xudaning mukemmel jewhiri bilen toldurulghaysiler» —** oqurmenler diqqet qiliduki, bu ulugh ishlar üchün, bolupmu muhebbetni toluq igiliwélish üchün Xudaning Rohi arqiliq kelgen küch-qudret tolimu kérektur (16-ayetni körüng). ■ **3:20** Rim. 16:25. ■ **4:1** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12. □ **4:2 «hemme ishta kemterlik we yuwash-mulayimliq bilen, sewrchanliq bilen...» —** Injilda «yuwash-mulayimliq»ning alahidiliki bar; u bolsimu qorqunchtin küchlüklerge yol qoyidighan ajizliq emes, belki Xudaning yolida talash-tartishlardin qol üzüsh, Xudaning hemme ishlirimizni zorawanliqsiz, jédelsiz toghra orunlashturushigha iman baghlashtur; mushundaq pozitsiye mulayim, yuwashliq bilen bildürülidu. ■ **4:2** Kol. 1:11; 3:12; 1Tés. 5:14. □ **4:3 «... Rohta bolghan birlikni tutushqa intilishinglarni ötünimen» —** «Rohta» — Xudaning Rohida, Muqeddes Rohta. ■ **4:5** Qan. 4:39; Mal. 2:10; 1Kor. 8:4, 6; Luqa 12:50 □ **4:6 «hemmimizning ichide Bolghuchidur» —** bezi kona köchürmilerde «hemmining ichide Bolghuchidur» (yaki «hemmining ichididur» yaki «hemminglarning ichide Bolghuchidur») déyilidu. 4-7-ayetler körsetken birlikler toghruluq «qoshumche söz»imizde qisqiche muzakire qilimiz.

7 Shundaqtimu hazir herbirimizge Mesihning iltipatining ölchimi boyiche shepqet
teqdim qilin'ghandur;■
8 shunga, muqeddes kitabta *Xuda* éytqinidek: —
«U yuqirigha kötürüldi,
Insanlarni tutqun qilghuchilarni U Özi esir qilip élip ketti,
Hem insanlargha iltipatlarni teqdim qildi».□ ■
9 Emdi «kötürülgen» zat bolsa, *awwal* yerning tégige chüshken zatning Özi emesmu? □ ■
10 Chüshken zat bolsa barliq ershlerdin yuqirigha kötürülgenning del Özidur;
kötürülüshining meqsiti, alemning barliqini toldurushtin ibaret;
11 Shunga, bezilerni rosullar, bezilerni peyghemberler, bezilerni xush xewerchiler,
bezilerni baqquchi we yaki telim bergüchiler qilip teyinligen del Özidur. □ ■
12 Bularning meqsiti muqeddes bendilerni xizmet wezipisige, jümlidin Mesihning ténini
qurup chiqishqa qorallandurup kamaletke yetküzüshtin ibaret; □ ■
13 wezipe hemmimizning étiqadta hem Xudaning Oghlini toluq tonushta birlikke
kélishimizgiche, kamil adem bolup yétiship chiqishimizghiche, — yeni Mesihning mukem-
mel jewhiri gewdilen'gen qeddi-qamet ölchimige yétishimizgiche dawamlashturulmaqta;
14 shundaq bolghanda, yene gödek balilardin bolmay, ademlerning quwluqidin oylap
chiqqan aldamchi niyet-pilanliri bilen, ularning hiyle-neyringidin chiqqan telimatin-
ing dolqunliridin urulup, uning herxil shamilida uyaq-buyaqqa uchurulup ketmeymiz;
■
15 eksiche, méhir-muhebbet ichide turup heqiqetke bérilip ish körüp, béshimiz bolghan
Mesihke baghlinishta her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz; □ ■
16 Uningdin pütkül ten, ezaliri bir-birige jipsilashturulup, ozuqluq teminligüchi herbir
öge arqiliq bir-birige tutashturulup, herbir ezaning özige xas ölchen'gen wezipini ötishi

---

■ **4:7** Rim. 12:6; 1Kor. 12:11; 2Kor. 10:13; 1Pét. 4:10. □ **4:8 «shunga, muqeddes kitabta Xuda éytqinidek: — «U yuqirigha kötürüldi, insanlarni tutqun qilghuchilarni U Özi esir qilip élip ketti, hem insanlargha iltipatlarni teqdim qildi»» —** rosul Pawlus bu sözliride «Zebur»diki 68:18ni neqil keltürüp tüp menini yekünligen. «Yuqirigha kötürüldi» Mesihning ölümdin tirilip ershlerge kötürülgenlikini körsitidu. U ershtin Özige ishen'genlerge Muqeddes Rohni ewetip herxil iltipatlarni teqdim qildi we shuningdek hazirmu teqdim qilmaqta. Bu ajayib bésharetning menisini toluqraq tonush üchün biz «Zeb.» 68:18ge qoshqan izahatni körüng. ■ **4:8** Zeb. 68:18 □ **4:9 «Emdi «kötürülgen» zat bolsa, awwal yerning tégige chüshken zatning Özi emesmu?» —** Mesihning «yerning tégige (grék tilida «teglirige») chüshken»liki némini körsitidu? «Zeb.» 139:15ni körüng. Bu Zeburdiki küy boyiche «yerning tegliri» bolsa insanning tüp tebiiti shekillendürülgen jay bolup, Mesihning «yerning teglirige chüshüsh»i belkim del insanning tebiitining tüp mesilisini, yeni gunahliq mahiyitimizni üzül-késil bir terep qilishi üchün idi. Shunga bizningche bu ibare Mesih kréstke mixlinishning chongqur azablirida bir terep qilghan ishlarni körsitidu; bezi alimlar, Mesihning «chüshkenliki», ölümdin kéyin rohining tehtisaragha chüshkenlikini körsitidu, dep qaraydu. Buningmu mumkinchiliki bar. ■ **4:9** Yuh. 3:13; 6:62; Zeb. 139:15 □ **4:11 «Shunga, bezilerni rosullar, bezilerni peyghemberler, bezilerni xush xewerchiler, bezilerni baqquchi we yaki telim bergüchiler qilip teyinligen del Özidur» —** oqurmenler diqqet qiliduki, bu ayette éytilghan sowghatlar (8-ayetni körüng) «rohiy iltipatlar» emes, belki «rohiy iltipatlar»gha ige bolghan rohiy ademlerdur. Mesih mushundaq ademlerni jamaiti we dunyani beriketlesh üchün teyinleydu. ■ **4:11** 1Kor. 12:28. □ **4:12 «muqeddes bendilerni xizmet wezipisige, jümlidin Mesihning ténini qurup chiqishqa ...» —** «jümlidin» — yaki «yeni» dep chüshen'gili bolidu. **«Bularning meqsiti muqeddes bendilerni xizmet wezipisige, jümlidin Mesihning ténini qurup chiqishqa qorallandurup kamaletke yetküzüshtin ibaret»** — démek, rosullar, peyghemberler, xush xewerchiler, baqquchilar we telim bergüchiler (11-ayet)ning wezipisi Mesihning téni bolghan jamaetni Xudaning toluq xizmitini qilish üchün qorallandurushtin ibarettur. Xudaning xizmitini qilidighan bu «rohaniy ademler»la emes, belki pütkül jamaetning hemme ezaliri öz roli boyiche wezipisige emel qilishi kérektur. «Qurup chiqish» dégen ibare toghruluq «kirish söz»imizni körüng. Grék tilida «qorallandurup kamaletke keltürüsh» birla söz bilen ipadilinidu. ■ **4:12** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 1:23; 5:23; Kol. 1:24. ■ **4:14** Mat. 11:7; 1Kor. 14:2. □ **4:15 «... béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz» —** sözmusöz terjimisi: «... béshimiz bolghan Mesihke baghlinishta Uninggha (yaki «Uning ichige») her jehettin ösüp yétilidighan bolimiz». Démek, «alliqachan uning ténining bir ezasi bolghan halda ... dawamliq ösidighan...». ■ **4:15** Ef. 5:23; Kol. 1:18.

bilen barghanche östürülüp, muhebbet ichide öz-özini qurup chiqishqa ishlimekte.□ ■
17 Shunga shuni éytimenki, Rebte uni tapilaymenki, yat ellerningkidek, yeni ularning öz
oy-pikirlirining bimenilikide mangghinidek méngiwermeslikinglar kérek; ■
18 ular qelbining qattiqliqidin kélip chiqqan bilimsizlik tüpeylidin, Xudaning hayatidin
ada-juda qilinip, chüshenchisi qarangghuliship ketken,■
19 ar-nomusni tashliwétip, nepsaniyetchiliki awup herxil iplasliqlarni yürgüzüshke,
keyp-sapagha bérilgen.
20 Emma siler bolsanglar, Mesihni shundaq yolda öginip tonughan emessiler —
21 (heqiqetning Eysada bolghinidek, uni heqiqeten anglighan, uningda ögitilgen bol-
sanglar) —
22 démek, ilgiriki turmushunglargha xas bolghan, aldamchi arzu-heweslerge egiship
özini bulghighuchi «kona adem»ni séliwétip, □ ■
23 oy-zéhninglarning rohida yéngilinip,
24 Xudaning oxshashliqigha asasen, heqiqettin chiqqan heqqaniyliqta we pak-
muqeddeslikte yaritilghan «yéngi adem»ni kiyiwélishinglar kérektur.■
25 Shuning bilen yalghanchiliqni séliwétip, herbirimiz öz yéqinlirimiz bilen heqiqetni
sözlisheyli; chünki biz bir-birimizge nisbeten bir tenning ezaliridurmiz.■
26 «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar»; ghezipinglar kün patquche dawam
étiwermisun; □ ■
27 yaki Iblisqa héch orun qoyup bermenglar.□ ■
28 Oghri ikkinchi oghriliq qilmisun; eksiche u méhnet qilip ikki qoligha tayinip halal ish
qilsunki, hajiti bolghanlarghimu bölüp bergüdek öz tapqini bolsun.■
29 Aghzinglardin héchqandaq iplas söz chiqmisun, peqet anglighuchilargha shepqet
yetsun üchün, éhtiyajqa uyghun we ademni qurup chiqidighan sözlerni éytinglar. ■
30 Xudaning Muqeddes Rohigha azab bermengler; chünki siler Uning bilen hör-nijat küni
üchün möhürlen'gensiler; □ ■
31 özünglardin herqandaq öch-adawet, achchiq-ghezep, qehr, jédel-majiralar, til-ahanet
hemde herxil qara niyetlerni néri qilinglar; ■
32 bir-biringlargha méhriban, yumshaq dilliq bolup, Xuda Mesihte silerni kechürüm
qilghinidek bir-birininglarni kechürüm qilinglar. □ ■

□ **4:16 «Uningdin pütkül ten, ezaliri bir-birige jipsilashturulup, ozuqluq teminligüchi herbir öge arqiliq bir-birige tutashturulup...»** — «putkül ten» — jamaettur. ■ **4:16** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Ef. 2:21. ■ **4:17** Rim. 1:9, 18; 1Pét. 4:3. ■ **4:18** 1Tés. 4:5. □ **4:22 «ilgiriki turmushunglargha xas bolghan, aldamchi arzu-heweslerge egiship özini bulghighuchi «kona adem»ni séliwétip, ...»** — «kona adem» toghruluq «Rim.» 6:6 we izahatini körüng. ■ **4:22** Kol. 3:9; Ibr. 12:1; 1Pét. 2:1. ■ **4:24** Rim. 6:4; Kol. 3:10; 1Pét. 4:2. ■ **4:25** Zek. 8:16. □ **4:26 «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar»** — «Zek.» 8:16, «Zeb.» 4:4. Bu ayet 25-ayettiki «heqiqetni sözlisheyli» dégen söz bilen baghliqtur. Bir tereptin achchiqilinishqa tégishlik sewebi bolup turup gep qilmisa gunah bolidu; yene bir tereptin achchiq ademni gunahqa bashlishimu mumkin, shu tereptinmu hézi bolushi kérek. Shunga «Achchiqlininglar, emma gunah qilmanglar» déyilidu. **«ghezipinglar kün patquche dawam étiwermisun»** — yene birxil terjimisi: «Achchiqlashning sewebi kün patquche dawamlishiwermisun». Eger bu terjime toghra bolsa, adem uninggha zadi qandaq emel qilishi kérek? — bizningche bu terjime mentiqighe uyghun emes. ■ **4:26** Zeb. 4:4 □ **4:27 «yaki Iblisqa héch orun qoyup bermenglar»** — «Iblis» — Sheytan. ■ **4:27** Yaq. 4:7; 1Pét. 5:9. ■ **4:28** Ros. 20:35; 1Tés. 4:11; 2Tés. 3:8,12. ■ **4:29** Mat. 12:36; Ef. 5:3, 4. □ **4:30 «chünki siler Uning bilen hör-nijat küni üchün möhürlen'gensiler»** — «hör-nijat küni» — 1:14diki izahatni körüng. ■ **4:30** Luqa 21:28; Rim. 8:16,23; 2Kor. 1:22; 5:5; Ef. 1:13,14. ■ **4:31** Kol. 3:19. □ **4:32 «Mesih bizni söyüp, Özini biz üchün Xudagha xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq bolushqa atap pida qilghandek silermu muhebbet ichide ménginglar»** — «xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq» mushu yerde (barliqi Xudagha atap köydürülgen) «köydürme qurbanliq» közde tutulidu. ■ **4:32** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Fil. 2:1; Kol. 3:12,13.

5

(Dawami)

1-2 Shunga Xudaning söyümlük perzentliridin bolup, Uni ülge qilinglar; hemde Mesih bizni söyüp, Özini biz üchün Xudagha xushpuraq süpitide hediye-qurbanliq bolushqa atap pida qilghandek silermu muhebbet ichide ménginglar.■

3 Emma muqeddes bendilerge layiq halda, buzuqluq, herqandaq paskiniliq yaki nepsaniyetchilik aranglarda hetta tilghimu élinmisun;■

4 Shundaqla iplasliq, exmiqane paranglar yaki chakina chaqchaqlarmu tilinglargha élinmisun — bularmu muwapiq emestur — belki aghzinglardin teshekkürler chiqsun.

5 Chünki shuningdin xewerdarsilerki, herqandaq buzuqluq qilghuchi, napak bolghuchi yaki nepsaniyetchi kishi (bundaq kishi emeliyette bir butpereske barawer) Mesih we Xudaning padishahliqigha mirasxor bolalmaydu.■

6 Héchkimge özünglarni quruq gepler bilen aldatmanglar; chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsizliktin bolghan perzentlerning béshigha chüshidu.■

7 Shunga ulargha mushu ishlarda shérik bolmanglar;

8 chünki siler esli qarangghuluq idinglar, lékin hazir Rebde yoruqluqsiler; yoruqluqning perzentlirige layiq ménginglar■

9 (chünki yoruqluqning méwisi toluq méhribanliq, heqqaniyliq we heqiqettin terkib tapqandur), ■

10 néme ishlarning Rebni xursen qilidighanliqini öginip ispatlanglar.

11 Qarangghuluqtiki méwisiz ishlar bilen chétilip qalmanglar; eksiche, ularni échip eyiblenglar; ■

12 chünki ularning yoshurunche ishligenlirini hetta tilgha élishmu nomus ishtur.

13 Emma yoruqluq bilen eyiblep ashkarilan'ghan herqandaq nerse ochuq körünidu; yoruqluq ashkarilighan hemme nerse yoruqluqqa aylinidu. ■

14 Shuning üchün U mundaq deydu: —

«Oyghan, ey uyquchi!
Tiril ölükler arisidin!
We Mesih séni parlap yoritidu».□ ■

15 Shuning üchün silerning méngiwatqan yolunglargha éhtiyat bilen diqqet qilinglar; yolunglar nadanlarningkidek emes, danalarningkidek bolsun; ■

16 waqit-pursetni gheniymet bilip tutuwélinglar; chünki mushu dewr rezildur. □ ■

17 Bu sewebtin nadan bolmanglar, belki Rebning iradisining néme ikenlikini chüshen'güchi bolunglar; ■

18 Haraq-sharab ichip mest bolmanglar; shundaq qiliq ademni shallaqlashturidu; buning ornigha Rohqa toldurulghuchi bolunglar, □ ■

■ **5:1-2** Yuh. 13:34; 15:12; Gal. 2:20; 1Tés. 4:9; Tit. 2:14; 1Pét. 3:18; Ibr. 8:3; 9:14; 1Yuh. 3:23; 4:21 ■ **5:3** Mar. 7:21; Ef. 4:29; Kol. 3:5. ■ **5:5** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Kol. 3:5; Weh. 22:15. ■ **5:6** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Mar. 13:5; Luqa 21:8; Kol. 2:4,18; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1. ■ **5:8** 1Tés. 5:4. ■ **5:9** Gal. 5:22. ■ **5:11** Mat. 18:17; 1Kor. 5:8; 10:20; 2Kor. 6:14; 2Tés. 3:14. ■ **5:13** Yuh. 3:20,21. □ **5:14 «Oyghan, ey uyquchi! Tiril ölükler arisidin! We Mesih séni parlap yoritidu» —** bu sözler Tewrattiki bésharet emes, belki Tewrattiki birnechche bésharetlerning birxil yeküni yaki Injil dewridiki namelum peyghemberning küy-medhiye sözliridin élin'ghan sözler bolushi mumkin. ■ **5:14** Rim. 13:11; 1Tés. 5:6. ■ **5:15** Kol. 4:5. □ **5:16 «waqit-pursetni gheniymet bilip tutuwélinglar...» —** grék tilida «mushu künlerni gheniymet bilip tutuwélinglar...». ■ **5:16** Rim. 13:11. ■ **5:17** Rim. 12:2; 1Tés. 4:3. □ **5:18 «haraq-sharab ichip mest bolmanglar; shundaq qiliq ademni shallaqlashturidu; buning ornigha Rohqa toldurulghuchi bolunglar..» —** «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **5:18** Pend. 23:29; Yesh. 5:11,22; Luqa 21:34; Ros.2:4

19 bir-biringlargha zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilar éytiship, qelbinglarda naxsha-neghmiler yangritip Rebni medhiyilenglar; □ ■
20 herdaim hemme ishlar üchün Reb Eysa Mesihning namida Xuda hem Ata Bolghuchigha teshekkür-rehmet éytinglar, ■
21 Mesihtin eyminip, bir-biringlargha boysununglar.□
22 Siler ayallar, Rebke boysun'ghandek öz erliringlargha boysununglar; ■
23 chünki Mesih jamaetning béshi bolghandek, er ayalning béshidur; Mesih yene ten'ge qutquzghuchidur. □ ■
24 Emdilikte jamaet Mesihke boysughandek, ayallar erlirige hemme ishta boysunsun.
25 Erler ayalliringlarni söyüngler, xuddi Mesihningmu jamaetni söyüp, uning üchün Özini pida qilghinidek söyünglar; ■
26 *Mesihning jamaet üchün* shundaq qilishi jamaetni muqeddes qilip, «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üchündur, □ ■
27 shuningdek jamaetni shereplik halda Özige hazir qilip, uni héch dagh, qoruq yaki bulargha oxshash herqandaq nersilerdin xaliy qilip, toluq muqeddes we eyibsiz qilishtin ibarettur. ■
28 Shuninggha oxshash, erler öz ayallirini öz ténini söygendek söyüshi kérektur; öz ayalini söygen kishi özini söygen bilen barawer.
29 Chünki héchkim esla özining étidin nepretlen'gen emes, eksiche uni ozuqlanduridu hem asraydu; bu xuddi Mesihning jamaetni *ozuqlanduridighinigha hem uni asraydighinigha* oxshaydu.
30 Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz: —□ ■
31 «Shu sewebtin er ata-anisining yénidin ayrlip, öz ayaligha baghlinidu; ikkisi bir ten bolidu».□ ■
32 Bu sir intayin chongqurdur; emma men hazir Mesih we jamaet toghruluq

---

□ **5:19 «bir-biringlargha zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilar éytiship, qelbinglarda naxsha-neghmiler yangritip rebni medhiyilenglar» —** «zebur-neghmiler» belkim sazgha tengkesh qilinip éytilidighan naxshilar; «medhiye küyliri» belkim sazsiz naxshilar; «rohiy naxshilar» belkim stixiyiliktin, özlikidin, Muqeddes Rohning ilhami bilen éytilghan naxshilarni körsitishi mumkin («1Kor.» 14:15ni we izahatlarnimu körüng). ■ **5:19** Kol. 3:16. ■ **5:20** Kol. 3:17; 1Tés. 5:18. □ **5:21 «Mesihtin eyminip, bir-biringlargha boysununglar» —** bu ishlar we qalghan jékileshler asasen hemmisi «Muqeddes Rohqa toldurulush»ning netijisidur. «Mesihtin eyminip, bir-biringlargha boysununglar» — «Mesihtin eyminish» birinchi orunda bolush kérek; jamaettiki melum bir qérindishigha boysunush Mesihning emrlirige uyghun kelmise u chaghda u qérindishigha boysunmasliq kérektur. ■ **5:22** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Kol. 3:18; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. □ **5:23 «chünki Mesih jamaetning béshi bolghandek, er ayalning béshidur; Mesih yene ten'ge qutquzghuchidur» —** «ten» mushu yerde «jamaet»ni körsitidu. Yene bir tereptin rosul Pawlus mushu yerde «Mesih ten'ge qutquzghuchidur» dégen sözi bilen, erning öz ayalini qutquzush we ayalining ténini asrash mes'uliyiti bar, dégenni puritidu. ■ **5:23** Rim. 12:5; 1Kor. 11:3; 12:27; Ef. 1:22,23; 4:12,15; Kol. 1:18,24. ■ **5:25** Gal. 1:4; Ef. 5:2; Kol. 3:19. □ **5:26 «(Mesihning jamaet üchün) shundaq qilishi jamaetni muqeddes qilip, «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üchündur» —** «jamaetni» grék tilida «uni». Bu ayettiki «u» jamaetni körsetkende, grék tilidiki «ayalche rod»ta ipadilinidu. Ayettiki oxshitish del shuki, yigitning toyda özige yatliq bolidighan söyümlük qizni özige hazir qilghinidek, Mesih jamaetni Özige hazir qilidu. Toy bolsa jennette bolidu («Weh.» 19:7-9, 21:9-10ni körüng). **«... «dasning süyi» bolghan söz-kalam bilen yuyup paklandurush üchündur» —** «dasning süyi» Tewrat dewridiki zamanlarda kahinlar ibadetxanida Xudagha herqétim yéqinlashqanda, pütkül tenlirini chong das («déngiz») ichide yuyushi kérek. Shuninggha oxshash yolda Xudagha yéqinlashqinimizda, bizde nalayiq birer ishlar bolsa, Uning söz-kalami bizge paklandurush yolini (démek, gunahni iqrar qilip, towa qilish, Eysaning qéni arqiliq kechürüm qilinip paklandurulush yolini) körsitish rolini oynaydu. ■ **5:26** Tit. 3:5; 1Pét. 3:21. ■ **5:27** Kol. 1:22. □ **5:30 «Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz: —» —** bezi kona köchürülmilerde: «Chünki biz Uning ténining ezaliridurmiz; biz Uning etliridin, Uning söngekliridin bolghanmiz» déyilidu («Yar.» 2:23ni körüng). ■ **5:30** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. □ **5:31 «Shu sewebtin er ata-anisining yénidin ayrlip, öz ayaligha baghlinidu; ikkisi bir ten bolidu» —** «Yar.» 2:23. ■ **5:31** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:7; 1Kor. 6:16.

sözlewatimen. □
33 Emma silermu herbiringlar öz ayalinglarni özünglarni söygendek söyünglar; ayal bolsa, éridin eyminip, uni hörmetlisun.

6

1 Balilar, Rebde ata-aniliringlargha itaet qilinglar; chünki bu durusdur.■
2 «Atangni we anangni hörmetle» — bu bolsa öz ichige wedini alghan birinchi emrdur — □ ■
3 «Shuning bilen séning ishliring qutluq bolidu, zéminda uzun ömür körisen» — *dep wede qilin'ghan.*□
4 Siler atilar, baliliringlarni xapa qilmanglar, belki ularni Rebning terbiyisi hem körsetmiside béqinglar.■
5 Siler qullar, ettin bolghan xojayininglargha Mesihke itaet qilghininglardek chin könglünglardin eyminish we titresh bilen itaet qilinglar;□ ■
6 peqet köz aldidila xizmet qilip, ademni xush qilghuchi qullardin bolmanglar, belki Mesihning qullirining süpitide Xudaning iradisini jan-dil bilen beja keltürünglar,
7 ademlerge emes, belki Rebge chin dilinglardin xizmet qilinglar;
8 shuni bilgenki, herqandaq adem birer yaxshiliq qilsa, meyli u qul bolsun yaki hör bolsun, shu ish Rebdin uninggha yanidu.
9 Siler xojayinlar, qulliringlarghimu oxshash yol bilen muamile qilip, ulargha heywe qilishtin qol üzünglar; chünki ularningmu we silerningmu xojayininglar ershtidur, Uningda herqandaq ademning yüz-xatirisini qilish dégenning yoqluqini bilisiler.■

10 Axirda, qérindashlar, Rebde we Uning küch-qudritide küchlendürlünglar;
11 Iblisning hiyle-neyrenglirige taqabil turushunglar üchün Xudaning pütkül sawut-yarighini kiyiwélinglar; ■
12 chünki élishidighinimiz et we qan igiliri emes, belki hökümranlar, hoquqdarlar, bu dunyadiki qarangghuluqni bashqurghuchi dunyawi emirler, yeni ershlerde turuwatqan rezil rohiy küchlerdur.■
13 Mushu wejidin özünglargha Xudaning pütün sawut-yariqini élip artinglarki, rezillik künide berdashliq bilen qattiq turidighan, axir hemme ishni ada qilip, yerni ching dessep turidighan bolisiler. □ ■
14-15 Emdi ching turunglar — heqiqet belwéghini bélinglargha baghlap, meydenglerge heqqaniyliq sawutini kiyip, putunglargha xatirjem-inaqliq xush xewirini yetküzüshke teyyarliq choruqini kiyip, yerni ching dessep turunglar. ■

□ **5:32 «bu sir intayin chongqurdur; emma men hazir Mesih we jamaet toghruluq sözlewatimen»** — er-ayalning bir-birige baghlinip bir ten bolushi derheqiqet chongqur bir sir; Mesihning jamaetke baghlinip uning bilen bir ten bolushi téximu chongqur bir sirdur. ■ **6:1** Kol. 3:20. □ **6:2 «Atangni we anangni hörmetle»** — «Mis.» 20:12. ■ **6:2** Mis. 20:12; Qan. 5:16; 27:16; Mat. 15:4; Mar. 7:10. □ **6:3 «Shuning bilen séning ishliring qutluq bolidu, zéminda uzun ömür körisen»** — «Mis.» 20:12, «Qan.» 5:16. ■ **6:4** Qan. 6:7,20; Zeb. 78:4; Pend. 19:8; 29:17. □ **6:5 «Siler qullar, ettin bolghan xojayininglargha Mesihke itaet qilghininglardek chin könglünglardin eyminish we titresh bilen itaet qilinglar»** — hemmimizning «eyminish we titresh» pozitsiyisi bilen Xuda üchün xizmet qilishimizgha toghra kélidu. «Eyminish we titresh» insanning aldida emes, Xudaning aldida bolushi kérek, elwette. ■ **6:5** Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18. ■ **6:9** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Kol. 3:25; 4:1; 1Pét. 1:17. ■ **6:11** Kol. 3:12; 1Tés. 5:8. ■ **6:12** Ef. 2:2. □ **6:13 «rezillik künide berdashliq bilen qattiq turidighan, axir hemme ishni ada qilip, yerni ching dessep turidighan bolisiler»** — «rezillik küni» belkim rezillik üstünlükni igileydighan kün, Sheytanning küchi zor namayan qilinidighan künni körsitidu. Yene kélip u «hazirqi zaman»ning özini körsitishi mumkin. Axir bérip «Mesihning küni» «rezillik küni»ni tügeshtüridu. ■ **6:13** 2Kor. 10:4. ■ **6:14-15** Yesh. 59:17; Luqa 12:35; 2Kor. 6:7; 1Pét. 1:13.

16 Bu ishlarning hemmiside iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar; uning bilen siler rezil bolghuchining barliq ot oqlirini öchüriwételeydighan bolisiler. □
17 Hemde béshinglargha nijatning dubulghisini kiyip, Xudaning söz-kalamini, yeni Rohning qilichini élinglar; □ ■
18 hemme waqit-pesilde Rohta herxil dua-tilawet hem iltija bilen dua qilinglar; del bu ishta qet'iy hoshyar turup barliq muqeddes bendiler üchün her tereplime dua-iltijalar qilinglar; □ ■
19 men üchünmu dua qilinglarki, — éghiz achqinimda manga sözler kelsun, xush xewerning sirini dadilliq bilen ashkare qilay. ■
20 Men del shu ishqa zenjirler bilen baghlan'ghan elchimen; shunga qilishqa tégishlikim boyiche, *xush xewer yetküzüshte* dadilliq bilen söz qilishimgha *dua qilinglar*.■
21 Emdi méning toghramdiki ishlardin, méning qandaq ötüwatqanliqimdin xewerlinishinglar üchün, söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar bolghan Tikikus silerge hemme ishlarni melum qilidu. ■
22 Méning uni del mushu ish üchün yéninglargha ewetishim, silerning ishlirimizdin xewerdar bolushinglar we uning könglünglargha teselli we ilham bérishi üchündur.■
23 Qérindashlargha xatirjemlik, muhebbet hem iman-ishench Xuda'Ata we Reb Eysa Mesihdin bolghay!
24 Reb Eysa Mesihni ölmes-chirimas söygü bilen söygüchilerge méhir-shepqet yar bolghay!

□ **6:16 «...Bu ishlarning hemmiside iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar»** — yaki «...Hemmidin muhimi iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar» yaki «Bularning hemmisining üstige, iman-ishenchning qalqinini qolgha élinglar». □ **6:17 «Xudaning söz-kalamini, yeni Rohning qilichini élinglar»** — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **6:17** Yesh. 59:17; 1Tés. 5:8; Ibr. 4:12; Weh. 2:16. □ **6:18 «hemme waqit-pesilde rohta herxil dua-tilawet hem iltija bilen dua qilinglar»** — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Roh. ■ **6:18** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2; 1Tés. 5:17. ■ **6:19** Ros. 4:29; 2Tés. 3:1. ■ **6:20** 2Kor. 5:20. ■ **6:21** Ros. 20:4; Kol. 4:7; Tit. 3:12. ■ **6:22** 2Tim. 4:12.

Filippiliqlargha

Rosul Pawlus Filippi shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1 Eysa Mesihning qulliri bolghan Pawlus we Timotiydin, Filippida turuwatqan, Mesih
Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge, yétekchiler we xizmetchilerge salam!□
2 Silerge Xuda'Atimiz we Reb Eysa Mesihtin méhir-shepqet we xatirjemlik ata
qilin'ghay!■
3 Herqétim silerni esliginimde men Xudayimgha teshekkür éytimen, □ ■
4-5 herqétim dua qilghinimda, silerning birinchi künidin tartip bügün'ge qeder xush
xewer xizmitige bolghan hemkarliqinglar tüpeylidin toxtimay shad-xuramliq bilen
silerge dua-tilawet qiliwatimen;□
6 chünki méning del shuninggha ishenchim kamilki, silerde yaxshi ishni Bashlighuchi
bu ishni taki Eysa Mesihning künigiche kamaletke yetküzüp tamamlaydu;□ ■
7 méning hemminglar toghruluq shundaq oylishim toghridur; chünki men qelbinglar-
didurmen; men zindanda zenjirlen'ginimdimu we xush xewerni aqlighinimdimu,
delilliginimdimu *Xuda manga yetküzgen* méhir-shepqettin silermu ortaq behrimen
bolisiler.□ ■
8 Méning Mesih Eysaning ich-baghrida bolup silerni shunchilik telpünüp
séghin'ghanliqimgha Xuda Özi guwahchidur.■
9 Méning dua-tilawitim bolsa, silerning muhebbitinglarning hertereplime bilim we
etrapliq sawat bilen yorutulup téximu éship tashqayki,
10 siler néme ishlarning ewzel ikenlikini perq ételeydighan bolup, Mesihning künide pak-
diyanetlik, eyibsiz bolisiler□
11 hemde Eysa Mesih arqiliq bolghan, Xudaning shan-sheripi hem medhiyisini élip
kélidighan heqqaniyliqning méwisi bilen toldurulisiler.

□ **1:1 «Eysa Mesihning qulliri bolghan Pawlus we Timotiydin, Filippida turuwatqan, Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge, yétekchiler we xizmetchilerge salam!»** — «yétekchiler» hem «xizmetchiler» toghruluq «qoshumche söz»imizge qarang. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Pét. 1:2. □ **1:3 «Herqétim silerni esliginimde men Xudayimgha teshekkür éytimen,...»** — bashqa birxil terjimisi: «Silerning méni herqétimliq esligininglar üchün rehmet éytimen...». ■ **1:3** Ef. 1:15; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ **1:4-5 «...silerning birinchi künidin tartip bügün'ge qeder xush xewer xizmitige bolghan hemkarliqinglar tüpeylidin toxtimay shad-xuramliq bilen silerge dua-tilawet qiliwatimen»** — «silerning birinchi künidin tartip» — démek, Filippiliqlarning Pawlustin xush xewerni qobul qilghan künidin tartip. Xet yézilghan chaghda Pawlusning ular bilen bolghan «hemkarlishishi» on yildin köp bolghan. □ **1:6 «Silerde yaxshi ishni Bashlighuchi bu ishni taki Eysa Mesihning künigiche kamaletke yetküzüp tamamlaydu»** — «Eysa Mesihning küni» bolsa Mesih dunyagha qaytip kélidighan, jamaetni özige qobul qilidighan künidur. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:6** Yuh. 6:29; 1Tés. 1:3. □ **1:7 «chünki men qelbinglardidurmen»** — bashqa xil terjimisi: «chünki siler méning qelbimdidursiler». Lékin bizningche bizning terjimimiz toghridur; shundaq bolghanda ayetning omumiy menisi: — Ularning «Pawlusqa qelbidin orun bergini» we shuningdek türmide bolghan hajitidin chiqqanliqi, her jehettin ularning xizmette Pawlusqa shérik bolghuchilarning barliqini, Pawlusqa nisbeten ularning heqiqiy étiqadchilar ikenlikini ispatlaydu. **«men zindanda zenjirlen'ginimdimu we xush xewerni aqlighinimdimu, delilliginimdimu Xuda manga yetküzgen méhir-shepqettin silermu ortaq behrimen bolisiler»** — buning menisi belkim: (1) Filippidiki qérindashlarning türmide yatqan Pawlusqa yardem bérip uni righbetlendürüshi we xush xewerning yolida uning bilen ortaq japa tartishqa teyyar bolushi Xuda méhir-shepqitini ularda mol yürgüzüshi, yaki (2) ularning shundaq qilishi Xudaning Öz méhir-shepqitini ulargha téximu mol yaghdurushining sewebi bolghan. Ikkilisining mumkinchiliki bar bolghini bilen bizningche ikkinchisi éhtimalgha yéqindur. ■ **1:7** Ef. 3:1; 4:1; Kol. 4:3,18; 2Tim. 1:8. ■ **1:8** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:10 «... shundaqla silerning néme ishlarning ewzel ikenlikini perq ételeydighan bolup, Mesihning künide pak-diyanetlik, eyibsiz bolushunglar...»** — «Mesihning küni» toghruluq 6-ayettiki izahatni körüng. «Qoshumche söz»imiznimu körüng.

12 Biraq silerge shuni xewerlendürmekchimenki, i qérindashlar, méning bu ehwalim
emeliyette xush xewerning téximu keng tarqilishi üchün türtke boldi;
13 Chünki méning qamilishim Mesih üchün ikenliki impérator ordisidiki qarawulxanidik-
ilerge we bashqa hemmeylen'ge ayan boldi.□
14 Shuning bilen qérindashlarning köpinchisi méning qamilishim tüpeylidin Rebge tayinip
Xudaning söz-kalamini qorqmay sözleshke téximu jür'etlik boldi; □ ■
15 derweqe, beziliri heset qilip yaki riqabetliship, beziliri aq köngüllük bilen Mesihni
jakarlaydu;
16 kéyinkiliri bolsa berheq muhebbettin, méning xush xewerni aqlap ispatlishim üchün
mushu yerge qoyulghanliqimni bilgenlikidin shundaq qilmaqta; □
17 Aldinqiliri bolsa chin könglidin emes, belki shexsiyetchilikidin, méning zenjirlen'gen
derdimge derd qoshmaqchi bolup shundaq qilmaqta.□
18 Emdi bulargha néme dégülük? Qandaqla bolmisun, toghra niyettin bolsun saxtiliqtin
bolsun, oxshashla Mesih jakarlinidu; men shuninggha shadlinimen; berheq, dawamliq
shadliniwérimen.
19 Chünki dualiringlar we Mesih Eysaning Rohining quwwetlishi arqiliq bu ishlar nijat-
qutquzulushumgha medet bolidu dep bilimen, □ ■
20 — démek, teqezzaliqim we ümid-istikim boyiche héch ishta xijaletchilikte qalmastin,
tirik yaki ölük bolay, herdaim bolghinidek hazirmu toluq jasaret bilen Mesih ténimde
ulughlansun! □ ■
21 Chünki manga nisbeten hayatimning özi Mesihdur, ölüsh bolsa téximu paydiliqtur.
22 Jénim ténimde qalsa, emdi nésiwem yene méwilik xizmet bolidu; lékin qaysisini ewzel
bilip talliwélishimni bilmeywatimen;
23 men hayat bilen mamat otturisida qisilip qaldim; chünki bu dunyadin ayrilip, Mesih
bilen bille bolushqa intizarmen — bu ish ziyade ewzeldur;
24 emma siler üchün jénimning ténimde qélishi téximu zörürghu deymen.□
25 Emdi buninggha ishenchim kamil bolup, silerning étiqadta algha ilgirilishinglar hem
shad-xuram bolushunglar üchün men siler bilen bille qélip dawamliq turimen dep
bilimen; □

□ **1:13 «méning qamilishim» —** grék tilida «méning bagh-zenjirlirim». **«impérator ordisidiki qarawulxana»** — grék tilida «praytorium» dégen söz Qeyserning ordisidiki melum bir qisimni körsitidu. «Praytorium»gha impératorni mudapie qilghuchilar bolghan Rim impériyesining eng xil leshkerliri jaylashqan; shu yer yene Rim impériyesining herqaysi ölkisidiki waliylarning bash shtabi idi. Shunga Pawlusning bu yerde «bashqa hemmeylen» dégini belkim leshkerlerni hem Rimda turuwatqan barliq waliylarnimu körsitidu. □ **1:14 «Shuning bilen qérindashlarning köpinchisi méning qamilishim tüpeylidin Rebge tayinip Xudaning söz-kalamini qorqmay sözleshke téximu jür'etlik boldi...» —** démek, köp qérindashlar: «Pawlus hetta Qeyserning ordisida turupmu Xudaning sözini qorqmay sözlewatqan yerde, men sirtta erkin turup uni jakarlashta némidin qorqqantim?» dep jür'etlinidu. ■ **1:14** Ef. 3:13; 1Tés. 3:3. □ **1:16 «mushu yerge qoyulghanliqim» —** «qoyulghanliqim» — Hemmige Qadir teripidin, elwette. □ **1:17 «aldinqiliri bolsa chin könglidin emes, belki shexsiyetchilikidin, méning zenjirlen'gen derdimge derd qoshmaqchi bolup shundaq qilmaqta» —** shundaq qérindashlar belkim: «ulugh rosul Pawlus türmide qamaqliq, bizge purset keldi» dep, jamaetler arisida öz dangqini chiqarmaqchi, özliri «rosullarning paaliyetliri» boluwalmaqchi bolghanlardur. □ **1:19 «Chünki dualiringlar we Mesih Eysaning Rohining quwwetlishi arqiliq bu ishlar nijat-qutquzulushumgha medet bolidu dep bilimen...» —** «méning nijat-qutquzulushum» — bezi alimlar bu sözlerni «türmidin qutquzulush» yaki bolmisa «méni ölüm arqiliq jennetke yetküzüsh» dep chüshinidu; bizningche bu sözler choqum töwendiki 20-ayet bilen baghliqtur. 20-ayette «nijat-qutquzulush»ning emeliyette néme ikenliki körisitilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:19** 2Kor. 1:11. □ **1:20 «teqezzaliqim we ümid-istikim boyiche héch ishta xijaletchilikte qalmastin... » —** «héch ishta xijaletchilikte qalmastin...» belkim Mesihning wekil süpitide Uninggha héchqandaq dagh keltürmeslikini körsitidu. ■ **1:20** Rim. 5:5. □ **1:24 «emma siler üchün jénimning ténimde qélishi téximu zörürghu deymen» —** 21-25-ayetler toghruluq «kirish söz»imizni körüng. □ **1:25 «Emdi buninggha ishenchim kamil bolup, silerning étiqadta algha ilgirilishinglar hem shad-xuram bolushunglar üchün men siler bilen bille qélip dawamliq turimen dep bilimen» —** Pawlusning türmidin qayta chiqqanliqi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

26 shuning bilen méning silerge yene hemrah bolghinim wejidin men arqiliq Mesih Eysada pexirlinip tentene qilishinglar téximu ziyadilishidu!
27 Peqet özünglarni Mesihning xush xewirige layiq tutunglarki, men yéninglargha bérip siler bilen didarlashqandimu, silerdin ayrilghandimu, ishliringlardin anglaydighinim silerning bir roh bir janda bolup ching dessep turup, xush xewerdiki étiqadning yolida küreshke intiliwatqininglar, □ ■
28 shundaqla qarshi chiqquchilarning héchqandaq wehimiliridin patiparaq bolup ketmigininglar bolsun; silerdiki bu gheyret, ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, shuningdek alayiten Xudadin kelgen bir alamettur; □
29 Chünki Mesihning yolida silerge peqet Uninggha ishinishnila emes, yene Uning üchün xorluqqa uchrashmu nésiwe qilin'ghandur.
30 Chünki siler ilgiri mende körgininglardek we shuningdek hazir anglighininglardek men yoluqqan küreshke silermu yoluqmaqtisiler.□

2

1 Eger emdi Mesihte righbet bar déyilse, muhebbetning tesellisi bar déyilse, Rohning sirdashliqi bar déyilse, qelbde ich aghritishlar hem rehimdilliq bar déyilse, □
2 — emdi oxshash bir oy-pikirde bolup, bir-biringlargha oxshash muhebbette baghlinip, bir jan bir niyette bolup, aranglarda héch ish riqabettin yaki quruq shöhretperesliktin bolmisun; eksiche, oy-xiyalinglarda kichik péilliq bolup herbiringlar bashqilarni özünglardin yuqiri dep bilinglar; shundaq bolghanda shad-xuramliqimni kamil qilisiler.■
4 Herbiringlar peqet öz ishliringlargha köngül bölüp qalmay, belki bashqilarningkigimu köngül bölünglar.■
5 Mesih Eysada bolghan oy-pozitsiye silerdimu bolsun: —■
6 U Xudaning tip-sheklide bolsimu,
Özini Xuda bilen teng qilishni olja qilip tutuwalmidi; ■
7 Eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi,
Özige qulning sheklini élip,

□ **1:27 «özünglarni Mesihning xewirige layiq halda tutunglar» —** grék tilida «özünglar Mesihning xewirige layiq halda puqra bolunglar» dégen söz bilen ipadilinidu. Filippidikiler bolsa «rimliq puqralar» dep hésablinip, alahide imtiyazliq idi. Pawlusning puritip éytmaqchi bolghini «Özünglarni ershtiki puqralargha layiq halda tutunglar» dégenliktur. ■ **1:27** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Kol. 1:10; 1Tés. 2:12; 4:1. □ **1:28 «silerdiki bu gheyret...» —** grék tilida «bu ish...». Bashqa mumkinchiliki barki, «bu ish» qarshi chiqquchilarning qarshiliqining özini körsitidu. **«...ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, shuningdek alayiten Xudadin kelgen bir alamettur»** – bashqa birxil terjimisi: «...ulargha halaketning belgisi, silerge bolsa qutquzulushunglarning alamiti, (shuningdek) qutquzulushunglarning Xudadin bolghanliqigha bir alamettur». □ **1:30 «.. siler ilgiri mende körgininglardek we shuningdek hazir anglighininglardek men yoluqqan küreshke silermu yoluqmaqtisiler» —** démek, (1) étiqad üchün ziyankeshlikke yoluqush; (2) shübhisizki, herxil jin-sheytanlar teripidin kelgen hujumgha uchrash («rohiy küresh – «Ef.» 6:10-18ni körüng). □ **2:1 «Eger emdi Mesihte righbet bar déyilse, muhebbetning tesellisi bar déyilse, Rohning sirdashliqi bar déyilse, qelbde ich aghritishlar hem rehimdilliq bar déyilse, ...» —** grék tilida mushu ayettiki «eger» daim rétorik shekilde ishlitilip «eger...we derweqe (shundaq) bolidu» dégen menini bildüridu. «Roh» bolsa Xudaning Rohini körsitidu. «Qelbde» esli grék tilida «ich-qarnida», «ich-baghrida». ■ **2:2** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 3:16; 1Pét. 3:8; Rim. 12:10; 1Pét. 5:5. ■ **2:4** 1Kor. 10:24; 13:5. ■ **2:5** Mat. 11:29; Yuh. 13:15; 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ **2:6** 2Kor. 4:4; Kol. 1:15; Ibr. 1:3.

Insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup,□ ■

8 Özini töwen qilip,

Hetta ölümgiche, yeni krésttiki ölümgiche itaetmen boldi;■

9 Shunga Xuda Uni intayin yuqiri kötürüp mertiwilik qildi,

Uninggha herqandaq namdin üstün bolghan namni béghishlidiki, ■

10 Eysaning namigha asmanlarda, yer yüzide hem yer astida barliq tizlar pükülüp,■

11 Xuda'Atigha shan-sherep keltürüp herbir til Eysa Mesihning Reb ikenlikini étirap qilidu.□ ■

12 Shuning bilen, ey söyümlüklirim, siler hemishe itaet qilghininglardek, peqet men yéninglarda bolghinimdila emes, belki hazirqidek men silerdin néri bolghanda téximu shundaq itaet bilen eyminishte, titrigen halda öz nijatinglarni herterepke tetbiqlashqa intilinglar.

13 Chünki Xudaning güzel xahishi boyiche silerning irade tiklishinglargha we shuningdek uni emelge ashurushunglarda ichinglarda ishliguchi Uning Özidur.■

14 Hemme ishlarni ghudungshimay yaki talash-tartish qilmay qilinglar; ■

15 shuning bilen siler eyibsiz, sap dilliq bolup, bu dewrdiki tetür, esebbiy ademler oturisida yashap, ularning arisida dunyagha yoruqluq bergüchilerdek parlap, Xudaning daghsiz perzentliri bolisiler; ■

16 shuningdek hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar tüpeylidin, men silerdin Mesihning künide bikar yügürmeptimen, bikar japa tartmaptimen dep pexirlinip tentene qilaylaydighan bolimen.□ ■

17 Hetta men «sharab hediye» süpitide étiqadinglardiki qurbanliq hem xizmet-ibadetning üstige quyulsammu, men shadlinimen, shundaqla siler bilen bille ortaq shadlinimen. □ ■

□ **2:7 «... Özini Xuda bilen teng qilishni olja qilip tutuwalmidi (6-ayet), eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi,...»** — bashqa birxil terjimisi: «... Özini Xuda bilen teng turiwérey dep turuwalmayla, Özindin hemmini qutuqdidi,...». **«Eksiche, U Özidin hemmini quruqdidi, Özige qulning sheklini élip, insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup,...»** — bu ayet belkim Injil ichide menisi eng chongqur jümlilerdin biridur. «Insanlarning siyaqigha kirip, insaniy tebiettin ortaqdash bolup» dégen ibariler shübhisizki, Mesihning her jehettin insan bolup, toluq insanning tebiitide bolghanliqini körsitidu. Peqet uning tebiitide héch gunah yoq idi. «Insaniy tebiet» grék tilida «insaniy «sxéma»» dep ipadilinidu, insanning tebiiti we «asasiy qurulush»ini körsitidu. «U Özini quruqdidi» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:7** Zeb. 8:5; Mat. 20:28; Luqa 22:27; Yuh. 13:14. ■ **2:8** Ibr. 2:9,14,17; 4:15; 12:2. ■ **2:9** Ros. 2:33; Ibr. 1:4. ■ **2:10** Yesh. 45:23; Rim. 14:11. □ **2:11 «Xuda'Atigha shan-sherep keltürüp herbir til Eysa Mesihning Reb ikenlikini étirap qilidu»** — démek, Mesih Eysagha béghishlan'ghan nam «Reb»dur. U esli Özi Reb bolup (mesilen, «Luqa» 2:11), U ershlerge kötürülginide Xuda'Atisi Özining Uningdin bolghan xursenlikini bildürüp qaytidin Uni «Reb» dep éniq jakarlighan. «Yesh.» 45:23ni körüng. ■ **2:11** Yuh. 13:13; 1Kor. 8:6; 12:3. ■ **2:13** 2Kor. 3:5. ■ **2:14** Rim. 12:17; 1Pét. 2:12; 4:9. ■ **2:15** Pend. 4:18; Mat. 5:14. □ **2:16 «hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar tüpeylidin...»** — «hayatning söz-kalami» — menggü hayat toghruluq söz, elwette. Bashqa birxil terjimisi: «hayatning söz-kalamini ching tutqininglar tüpeylidin,...». Lékin yuqiriqi 15-ayette Filippiliq qérindashlar «yoruqluq bergüchi» dep atalghan bolghachqa, mushu yerde «(siler)... (Xudaning) hayatning söz-kalamini sunup bergüchi bolghininglar» dep terjime qilishni toghra körimiz. ■ **2:16** 2Kor. 1:14; 1Tés. 2:19. □ **2:17 «Hetta men «sharab hediye» süpitide étiqadinglardiki qurbanliq hem xizmet-ibadetning üstige quyulsammu, men shadlinimen, shundaqla siler bilen bille ortaq shadlinimen»** — Pawlus yuqirida 1:25-26da «siler bilen yene didarlishimen» deydu, elwette. Lékin u öltürülsimu, meyüslenmeytti yaki héch hesret tartmaytti, eksiche shu sewebtin shadlinatti; we eger shundaq ish bolsa, ularnimu uning bilen bille ortaq shadlinishqa righbetlendüretti. ■ **2:17** 2Kor. 7:4.

18 Silermu oxshash yolda shadlinisiler we men bilen bille ortaq shadlinishinglar kérek.□
19 Lékin men Rebde pat arida Timotiyni yéninglargha ewetishni ümid qilimenki, ehwalinglarni anglap menmu xush bolsam; ■
20 chünki yénimda uninggha oxshash, dilimiz bir bolghan, ishliringlargha chin dilidin köngül bölgüchi bashqa adem yoqtur.
21 Chünki hemme adem Eysa Mesihning ishlirigha emes, belki özining ishliri bilen shughullinishqa intilidu; ■
22 emma siler uning salahiyitini, uning xush xewerning xizmitide xuddi atisigha hemrah bolup ishleydighan balidek men bilen birge méhnet singdürgenlikini bilisiler.
23 Emdi aqiwitimning qandaq bolidighanliqini éniq bilgen haman, uni derhal mangduruwétishni ümid qilimen;
24 emma özümning yéninglargha pat arida baridighanliqimgha Reb arqiliq ishenchim bar.
25 Emma buningdin awwal méning qérindishim, xizmetdishim hem sepdishim bolghan, silerning elchinglar hem hajitimdin chiqqan qurbanliq yardiminglarni yetküzgüchi Épafroditni yéninglargha ewetishni zörür taptim, □
26 chünki u hemminglargha séghinip telpün'genidi hem silerning uning késel halidin xewer tapqininglar tüpeylidin azablandi.
27 U derweqe késel bolup ejelge yéqinliship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi. □
28 Shuningdek uning bilen yene körüshüp shadlinishinglar we shundaqla özümge nisbeten derdlirimni azaytish üchün uni téximu jiddiy yolgha salmaqchimen.
29 Emdi uni shad-xuramliq bilen Rebde qobul qilinglar hem uningdek ademlerge hörmet qilinglar; ■
30 chünki u Mesihning xizmitini dep, silerning manga qilmaqchi bolghan yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluqni toldurup ejelge yüzlinip, öz jénini tewekkül

---

□ **2:18 «Silermu oxshash yolda shadlinisiler we men bilen bille ortaq shadlinishinglar kérek» —** 17-18-ayet üstide: Tewrat dewridiki ibadet tüzümide, «köydürme qurbanliq» qilghanda, qurbanliq qurban'gahqa qoyulghanda uninggha «ash hediye» qoshulushi kérek, andin ularning üstige «sharab hediye» quyulushi kérek idi. Mushu yerde Pawlus tolimu kemterlik bilen Filippidiki étiqadchilarning qilghan xizmet-ibaditini muhim qurbanliqqa, özining yéqinda éhtimalliqi bolghan öltürülüshi yaki türmide özini jamaet üchün pida qiliwatqanliqini bir «sharab hediye»ge, yeni ularning chong qurbanliqi üstige toluqlaydighan peqet qoshumche bir «sharab hediye»ge oxshitidu. Qaytidin deymiz: U öltürülsimu, meyüslenmeytti yaki héch hesret tartmaytti, eksiche shu sewebtin shadlinatti; we eger shundaq ish bolsa, ularnimu uning bilen bille ortaq shadlinishqa righbetlendüretti. ■ **2:19** Ros. 16:1; Rim. 16:21; 1Tés. 3:2. ■ **2:21** 1Kor. 10:24; 13:5. □ **2:25 «méning qérindishim, xizmetdishim hem sepdishim bolghan, silerning elchinglar hem hajitimdin chiqqan qurbanliq yardiminglarni yetküzgüchi Épafrodit» —** «sepdishim» — Pawlus bilen rohiy küreshte ortaq jengchi, elwette. «Elchinglar» grék tilida «apostolos». Bu sözning menisi «ewetilgen kishi», «elchi» yaki «rosul» bolidu. Mushu yerde biz «elchi» dep terjime qilghinimiz bilen, mumkinchiliki barki, Pawlus Épafroditning rosulluq xizmiti bar bolidu, dep körsitishi mumkin. □ **2:27 «U derweqe késel bolup ejelge yéqinliship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» —** «Xuda... yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» dégen söz birxil gunahni körsetken bolsa kérek. Töwendiki 28-30-ayetlerge qarighanda, Épafrodit Pawlusqa jamaetning sowghisini yetküzüp baridighan yolda késel boldi. U belkim yolda késel bolup qalghan. U Pawlusning qéshigha yétip bérishqa aldirap öz késili bilen héch kari bolmay algha basti, shuning bilen u téximu éghir késel bolup «ejelge yéqinliship qaldi». Pawlus, uning bu qilghinini birxil tewekkülchilik, aqilane ish emes dep oylishi mumkin. Xuddi Pawlus, Xuda «uninggha rehim qilip» saqaytti, shundaqla «manga rehim qildi» — chünki Épafrodit méning wejemdin shundaq qildi, dégendek. Undaq déginimiz bilen, Xuda bizge jamaet üchün shundaq tewekkül qilishqa teyyar bolghan ademelerni ewetsun! ■ **2:29** 1Kor. 9:14; Gal. 6:6; 1Tés. 5:12; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:17.

qildi.□

3

1 Axirida, ey qérindashlirim, Rebde shadlininglar! Bularni silerge qayta yézish men üchün awarichilik emes, belki silerge amanliq élip kélidu.■
2 Itlardin hézi bolunglar, yamanliq qilghuchilardin hézi bolunglar, «tilim-tilim kesküchiler»din hézi bolunglar!□ ■
3 Chünki heqiqiy sünnetlikler bolsa Xudaning Rohi arqiliq ibadet qilghuchi, Mesih Eysadin pexirlinip tentene qilghuchi, etke tayanmaydighan bizlerdurmiz.■
4 Méningmu etke tayan'ghuchilikim bar! Bashqilar «öz etlirimge tayansam bolidu» dése, men téximu shundaq;□ ■
5 sünnetke kelsek, men tughulup sekkizinchi küni sünnet qilindim; Israil millitidin, Binyaminning qebilisidinmen, «Ibraniylarning ibraniyisi»men; Tewrat-qanuni tereptin éytqanda, «Perisiy» mezhipidimu bolghanmen;□ ■
6 Xudagha bolghan qizghinliqimgha kelsek, jamaetke ziyankeshlik qilghuchi idim; Tewrat qanuni telep qilghan heqqaniyliqqa kelsek, eyibisiz idim;□ ■
7 emma manga néme ish «paydiliq» bolsa, bularni Mesih sewebidin ziyanliq dep hésablidim;■
8 Mesih Eysa Rebbimni tonushning ewzelliki wejidin, men bashqa hemme ishni ziyanliq dep hésablaymen; men derweqe Uning üchünmu hemmidin mehrum bolghan; berheq, Mesihke érishishim üchün bularni nijaset dep hésablaymenki,■

□ **2:30 «u Mesihning xizmitini dep...»** — grék tilida: «u xizmet dep,...» déyilgen. Pawlusqa (shundaqla Épafroditqa) nisbeten peqet «xizmet»la bar, chünki uninggha nisbeten peqet bir xizmet, yeni Mesihning xizmiti, xush xewerning xizmiti bardur. **«u... silerning manga qilmaqchi bolghan yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluqni toldurup ejelge yüzlinip, öz jénini tewekkül qildi»** — Pawlusning «yardiminglarni béjirishte yoluqqan boshluq....» dégini, Filippidiki jamaetning uninggha köngül bölüshide melum yétersizlik bar, dégenliki emes; u, silerde ümid qilghininglardek yardemni yetküzüsh pursetliri chiqmighan bolsimu, lékin ewetmekchi bolghan könglünglarni chüshinimen, démekchi. «Yardiminglar» dégen söz grék tilida mushu yerde «ibadetxanidiki kahinliq qurbanliq xizmit-inglar»ni puritidighan sözdur. ■ **3:1** Fil. 4:4; Yaq. 1:2; 1Pét. 4:13. □ **3:2 «Itlardin hézi bolunglar, yamanliq qilghuchilardin hézi bolunglar, «tilim-tilim kesküchiler»din hézi bolunglar!»** — «itlar» yalghan telim bergüchi, Xudaning yolini burighuchi qatarliqlarni körsitidu. 3-7-ayetlerni körüng. «Tilim-tilim kesküchiler» intayin kinayilik, hejwiy gep bolup, u «ademler sünnetsiz (xetnisiz) bolsa qutquzulmaydu» dep terep-terepte ishen'güchilerning herbirini sünnet qilmaqchi bolghan Yehudiylarni körsitidu. Shu babtiki 3-8, -17-21-ayetlerni hem izahatlarni körüng. Sünnetning ehmiyiti, «ettiki sünnet» we «rohiy sünnet» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:2** Yesh. 56:10. ■ **3:3** Qan. 10:16; 30:6; Yer. 4:4; Yuh. 4:24; Rim. 2:29; Kol. 2:11. □ **3:4 «Méningmu etke tayan'ghuchilikim bar! Bashqilar «öz etlirimge tayansam bolidu» dése, men téximu shundaq»** — bu sözler intayin muhim. «Et» yaki «etler» toghruluq «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. «Öz etlirimge tayan'ghudek salahiyitim bar» dégini, «mende Xuda aldida gunahimni yughudek, özümni Xudagha epleshtürgüdek qilghan ishlirim bar» dégenliktur (mesilen, men sünnet qilin'ghan, ötkende ibadetxanida nurghun qurbanliqlarni we hediyelerni sun'ghan, muhim diniy erbabmen, qatarliqlar). ■ **3:4** 2Kor. 11:21. □ **3:5 «... Tewrat-qanuni tereptin éytqanda, «Perisiy» mezhipidimu bolghanmen»** — «Perisiyler» Yehudiylar arisidiki Tewrat qanunidiki teleplerni eng tekitleydighan diniy mezhep idi. «Tebirler»nimu körüng. ■ **3:5** Yar. 49:27; Ros. 23:6; 2Kor. 11:22. □ **3:6 «Xudagha bolghan qizghinliqimgha kelsek, jamaetke ziyankeshlik qilghuchi idim»** — «jamaetke ziyankeshlik qilish» Xudaning iradisi emes idi, elwette; lékin shu waqitlardiki Pawlus (Saul) Mesihge qarshi bolup, «Mesihke étiqad baghlashni bolsa Xudaning yoli bilen qarshilashqanliq, Tewrat qanunini bulghighanliq» dep oylaytti; shuning bilen shu chaghda u Xudagha bolghan «qizghinliq»ini xata yolgha qaritip «jamaetke ziyankeshlik qildi». **«Tewrat qanuni telep qilghan heqqaniyliqqa kelsek, eyibisiz idim»** — «eyibsiz» — démek, u Tewrat qanuni jehetidin özini eyibsiz dep qaraytti. Kéyin Xudaning Rohidin yorutulghanda u Tewrat qanunidiki toluq telepni bilip yétip, özini tolimu eyiblik tonup yetti («Rim.» 7:7-25, bolupmu 7ni körüng). ■ **3:6** Ros. 8:3; 9:1; 22:3, 4; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **3:7** Mat. 13:44. ■ **3:8** Yesh. 53:11; Yer. 9:22; Yuh. 17:3; Kol. 2:2.

9 Mesihte bolup, özümdiki qandaqtur heqqaniyliq (Tewrat qanunidin chiqqan heqqaniyliq)tin waz kéchip, Mesihning étiqad-sadiqliqi arqiliq bolghan heqqaniyliq, yeni étiqad arqiliq Xudadin bolghan heqqaniyliqqa érisheleymen; □ ■
10 muddiayim Uni tonushtur, — yeni Uning ölüp tirilishining küch-qudritide yashap, Uning azabirigha sirdash-hemdemlikte bolup, Uning ölümini ülge qilip özgertilip, □ ■
11 shundaqla mumkin qeder ölümdin tirilishke yétishni muddia qilimen.□
12 Ulargha érishtim yaki kamaletke yettim démekchi emesmen; lékin Mesih Eysaning méni tutuwélishida bolghan muddia-nishanini özüm tutuwalsam dep chépip yürmektimen.
13 Qérindashlar, men özümni uni tutuwaldim dep qarimaymen. Peqet shu bir ishnila qilimenki, ötüp ketken ishlarni untup, aldimdiki ishlargha intilip,
14 nishanni qoghlap, Xudaning Mesih Eysada bolghan büyük chaqiriqidiki in'amigha qarap chépip yürmektimen.■
15 Emdi arimizdin kimki piship yétilgen bolsa shu oy-meqsette bolayli. Eger bashqiche oy-meqsette bolsanglar, Xuda bunimu silerge körsitip béridu.□
16 Qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli.□ ■
17 Méni ülge qilip egishinglar, ey qérindashlar, shundaqla biz silerge tiklep bergen nemune boyiche oxshash yolda mangghanlarghimu közünglarni tikip, ulardin öginiglar. ■
18 Chünki silerge köp qétim éytqinimdek, we hazirmu köz yashlirim bilen qayta éytimenki, nurghun kishiler Mesihning krésligha düshmen bolup mangmaqta. □ ■
19 Ularning aqiwiti halakettur, xudasi özining qarnidur, sheripi qilip maxtan'ghini öz nomussizliqidur, oylighanliri peqet bu dunyadiki ishlardur.
20 Halbuki, bizning puqraliqimiz bolsa ershtidur, biz del shu yerdin Nijatkarning chüshüshini intizarliq bilen kütmektimiz — U bolsa Rebbimiz Eysa Mesihdur. □ ■
21 U barliq mewjudatlarni Özige boysunduridighan qudriti boyiche bizning ebgar bu

---

□ **3:9 «Mesihte bolup, özümdiki qandaqtur heqqaniyliq..tin waz kéchip, Mesihning étiqad-sadiqliqi arqiliq bolghan heqqaniyliq, yeni étiqad arqiliq Xudadin bolghan heqqaniyliqqa érisheleymen»** — «Mesihte» — grék tilida «Uningda». ■ **3:9** Rim. 1:17; 3:21. □ **3:10 «Uning (Mesihning) azabirigha bolghan sirdash-hemdemlik»** — buning toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. **«Uning azabirigha sirdash-hemdemlikte bolup, Uning ölümini ülge qilip özgertilip...»** — Mesihte bolghan muhebbet, heqqaniyliq, yuwash-mulayimliq, sewr-taqetlik, iman-étiqad we bashqilarni kechürüm qilish pozitsiyining eng ayan qilin'ghan waqti bolsa Uning ölümide bolghandur. Shuning bilen bizge «Uning ölümi»din eng chongqur, eng ulugh ülge körülidu. ■ **3:10** Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pét. 4:13. □ **3:11 «shundaqla mumkin qeder ölümdin tirilishke yétishni muddia qilimen...»** — Pawlusning mushu sözi, uning axirqi künide ölümdin tirilishini muddia qilishi emes; chünki uning Mesihning künide ölümdin tirilishige qet'iy ishenchi bar idi (1:21). «Ölümdin tirilish»te, ishen'güchilerde nurghunlighan yéngi qabiliyetler, yéngi küchler, yéngi bilim-chüshenchiler we wehiyler peyda bolidu, Xudaning toluq shan-sheripi cheksiz körünidu; lékin, Pawlus belkim mushu dewrning özide bu ishlargha ige bolsam dégen ulugh muddiada bolghan bolsa kérek. 12-ayetni körüng. ■ **3:14** 1Kor. 9:24; 2Tim. 4:7. □ **3:15 «Eger bashqiche oy-meqsette bolsanglar»** — Pawlusning bu dégini, belkim nishanni qoghlishinglargha herqandaq namuwapiq oyda bolsanglar» dégen menide bolsa kérek. Bezi alimlar bu ayetning: «Emdi arimizdiki kimki «piship yétilgen» (kinayilik, hejwiy éytilghan) bolsa, mushu oyda bolayli. Eger siler bashqiche oylighan bolsanglar, Xuda buning xataliqini silerge ayan qilidu» dégen menide dep qaraydu. Biz uninggha qayil emesmiz; ayetning ikkinchi qismi uninggha zit kélidu. □ **3:16 «Qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli»** — bezi kona köchürmilerde: «qandaqla bolmisun, qandaq ölchemge yetken bolsaq, shu ölchem boyiche qedem bésiwéreyli, shu oyidimu boliwéreyli» déyilidu. ■ **3:16** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Gal. 6:16; Fil. 2:2; 1Pét. 3:8. ■ **3:17** 1Kor. 4:16; 11:1; 1Tés. 1:6. □ **3:18 «nurghun kishiler Mesihning krésligha düshmen bolup mangmaqta»** — «Mesihning krésligha düshmen bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:18** Rim. 16:17. □ **3:20 «Halbuki, bizning puqraliqimiz bolsa ershtidur, biz del shu yerdin nijatkarning chüshüshini intizarliq bilen kütmektimiz»** — «Mesihning krésligha bolghan düshmenler» bolsa ershke emes, belki «bu dunya»gha, yene «zémin»gha tewedur. ■ **3:20** 1Kor. 1:7; 1Tés. 1:10; Tit. 2:13; Ibr. 13:14.

ténimizni özgertip, Özining shan-shereplik ténige oxshash halgha keltüridu.□ ■

4

1 Emdi, ey qérindashlirim, söygenlirim we telpün'genlirim, méning shad-xuramliqim, méning béshimning taji bolghuchilar, Rebde ching turunglar, i söygenlirim!■

2 Éwodiyadin ötünimen, we Suntixedin ötünimenki, Rebde bir oy, bir pikirde bolunglar!□

3 Durus, men sendinmu telep qilimenki, i heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdishim, bu ayallarning yardimide bolghin; mana ular men we Kliment bilen bille, shundaqla namliri «hayatlik deptiri»ge xatirilen'gen bashqa xizmetdashlirim bilen bille xush xewer xizmitini ilgiri sürüshte birge küresh qilghan. □ ■

4 Rebde shadlininglar; men yene éytimenki, shadlininglar!■

5 Silerning mulayimliqinglar pütkül insan'gha ayan bolsun; Reb yéqindur!□ ■

6 Héch ish toghruluq endishe qilmanglar; belki herbir ishta teshekkür éytip tilikinglarni Xudagha dua hem iltija arqiliq melum qilinglar;■

7 shu chaghda ademning oylighinidin éship chüshidighan, Xuda ige bolghan xatirjemlik qelbinglarni we oy-pikringlarni Mesih Eysada qoghdaydu.□ ■

8 Axirida, ey qérindashlirim, néme ishlar heqiqet, néme ishlar aliyjanab, néme ishlar heqqaniy, néme ishlar pak, néme ishlar xush-yéqimliq, néme ishlar shan-shöhretlik bolsa, qisqisi herqandaq ishlarda exlaq-pezilet yaki maxtashqa layiq terepler bar bolsa, shu ishlargha köngül qoyup oylininglar.■

9 Mendin ögen'gen, qobul qilghan, anglighan we mende körgenlerning herqandiqi bolsa, siler shulargha emel qilinglar; shundaq qilghanda xatirjemlik Igisi bolghan Xuda silerge yar bolidu.□

10 Emdi men Rebde ziyade shadlandimki, siler hazir axirda manga bolghan köyümchanliqinglarni qaytidin körsettinglar (bilimenki, manga daim köyünüp keldinglar, emma peqetla körsitish pursiti chiqmidi). ■

11 Men bu gépimni, birer mohtajliqtin éytiwatqinim yoq; chünki ehwalim qandaqla

---

□ **3:21 «U barliq mewjudatlarni Özige boysunduridighan qudriti boyiche bizning ebgar bu ténimizni özgertip, Özining shan-shereplik ténige oxshash halgha keltüridu» —** «ebgar bu ténimiz» grék tilida «bizni töwen qilidighan bu ténimiz», yaki «bizni kichik péilliq qilidighan bu ténimiz» dégenni bildüridu. Birsi tekebburliship ketken bolsa ténide herqandaq ajizliq, ebgarliq peyda bolsa mushundaq ademlerning chongchiliqigha xatime bérilidu, elwette, shundaqla hemmimizge kichik péilliqning toghra kélidighanliqini roshen körsitidu. ■ **3:21** 1Kor. 15:51; Kol. 3:4; 1Yuh. 3:2. ■ **4:1** 1Tés. 2:19. □ **4:2 «Éwodiyadin ötünimen, we Suntixedin ötünimenki, Rebde bir oy, bir pikirde bolunglar!» —** Éwodiya we Suntixe jamaettiki acha-singil idi. □ **4:3 «men sendinmu telep qilimenki, i heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdishim...» —** «heqiqiy hemboyunturuqluq xizmetdishim» Pawlus bu alahide ibare bilen melum qérindishini körsitidu. Pawlus uning ismini tiligha almighan bolsimu, shübhisizki, uning özi we Filippiliqlarning hemmisi kimni körsetkenlikini obdan biletti. Grék tilida «hemboyunturuqluq (xizmetdishim)» dégen ibare «süzügüs» bilen ipadilen'gechke, bezi alimlar «Süzügüs» dégenni ademning ismi dep qaraydu. ■ **4:3** Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Weh. 3:5; 20:12; 21:27. ■ **4:4** 1Tés. 5:16; Ros.16:25 □ **4:5 «Silerning mulayimliqinglar pütkül insan'gha ayan bolsun; Reb yéqindur!» —** «Reb yéqindur» dégenning ikki menisi bar: (1) Reb Eysa étiqadchilargha herdaim yéqin; (2) Reb Eysa yéqin arida dunyagha qaytip kélidu. ■ **4:5** 1Kor. 10:11; Ibr. 10:25. ■ **4:6** Zeb. 55:23; Mat. 6:25; 1Tim. 6:8,17; 1Pét. 5:7. □ **4:7 «... Xuda ige bolghan xatirjemlik qelbinglarni we oy-pikringlarni Mesih Eysada qoghdaydu» —** yaki «Xudadin kelgen xatirjemlik qelbinglarni we oy-pikringlarni Mesih Eysada qoghdaydu» — grék tilidiki tékistte «Xudaning xatirjemliki...» déyilidu. ■ **4:7** Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:14. ■ **4:8** Rim. 13:13; 1Tés. 4:3, 4, 5. □ **4:9 «shundaq qilghanda xatirjemlik Igisi bolghan Xuda silerge yar bolidu» —** «xatirjemlik Igisi bolghan Xuda» grék tilida: «xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik Bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **4:10** 2Kor. 11:9.

bolushidin qet'iynezer, barigha qanaet qilishni öginiwaldim. □ ■
12 Men osal ehwalda yashashni bilimen, hem kengrichilikte yashashnimu bilimen. Her
ishta, her ehwalda, hem toqluqta hem achliqta, hem bayashatchiliqta hem mohtajliqta
yashashning sirini öginiwaldim. ■
13 Manga qudret Bergüchige tayinip hemme ishni qilalaydighan boldum.
14 Halbuki, méning qiyinchiliqimgha ortaq bolushunglar bilen yaxshi qildinglar.
15 Silergimu melumki, ey Filippiliqlar, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqin-
imda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda, silerdin bashqa
héchqandaq jamaet bérish we qobul qilish ishlirida men bilen hemkarlashmighan. □ ■
16 Chünki Tésalonika shehiridiki waqtimdimu éhtiyajim chüshkende siler manga
birnechche qétim yardem ewettinglar. □
17 Méning bundaq déyishim, silerdin birer sowghatni izdep sorighinim emestur, izdig-
inim bolsa hésawatinglargha *rohiy* méwining köp toplinishidin ibarettur.
18 Lékin mende hemme nerse bar, hetta yétip ashqudek bar; siler ewetkenliringlarni
Épafrodittin tapshuruwélip téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum. Bu
ewetkininglar intayin xushbuy, Xudagha qobul bolghudek, shundaqla Uni xursen
qilidighan bir qurbanliqtek idi. □ ■
19 We méning Xudayim siler mohtaj bolghan hemme nersini Mesih Eysada bolghan
shan-sheripidiki bayliqlargha asasen mol teminleydu.
20 Emdi Xudayimiz hem Atimizgha ebedil'ebedgiche shan-sherep bolghay! Amin.
21 Mesih Eysada bolghan barliq muqeddes bendilerge salam yetküzünglar. Yénimdiki
qérindashlardinmu silerge salam!
22 Barliq muqeddes bendilerdin, bolupmu Qeyser *impératorning* ordisida bolghanlardin
silerge salam!
23 Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti rohinglargha yar bolghay!

□ **4:11 «Men bu gépimni, birer mohtajliqtin éytiwatqinim yoq; chünki ehwalim qandaqla bolushidin qet'iynezer, barigha qanaet qilishni öginiwaldim» —** rosul ularni «shadlandim» (10-ayet) déginini xata chüshinip qalmisun dep bu sözni qilidu. Shadlan'ghanliqi zindandiki ach qalghan mehbusning tamaqni körginidiki shadliqi emes, belki jamaetning uninggha köyün'genlikidin, jamaetning uninggha bolghan sadiq muhebbitidin shadlinishi idi. Shuningdek u ulargha sözide: «Men hazirmu intayin hajetmen» dégendek puraqni chiqirip qoyushtin ensireydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **4:11** 1Tim. 6:6. ■ **4:12** 1Kor. 4:11; 2Kor. 11:27. □ **4:15 «Silergimu melumki, ey Filippiliqlar, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda, silerdin bashqa héchqandaq jamaet bérish we qobul qilish ishlirida men bilen hemkarlashmighan» —** ayettiki «...men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda, xush xewerni bashqa yerlerge yetküzgen desleptiki waqitlarda» dégen qisimning bashqa birxil terjimisi: «... xush xewerning silerge yetküzülgen deslepki künliride, men Makédoniye ölkisidin ayrilip chiqqinimda...». Filippi shehiri bolsa Makédoniye ölkiside; shunga qaysi terjimisi toghra bolushidin qet'iynezer, Pawlus xush xewerni Filippiliqlargha yetküzgendin kéyin, uni bashqa jaydikilerge yetküzüsh üchün chiqqanidi. Shu chaghda Filippidiki jamaet uninggha iqtisadiy we belkim bashqa jehetlerde yardem qilghanidi. Pawlusning «bérish we qobul qilish ishliri» dégini, Pawlusning peqet özi üchünla emes, belki bashqilarni dep ularning ewetken yardimini qobul qilghanliqini körsitidu. ■ **4:15** 2Kor. 11:9. □ **4:16 «Chünki Tésalonika shehiridiki waqtimdimu éhtiyajim chüshkende siler manga birnechche qétim yardem ewettinglar» —** «birnechche qétim» grék tilida «bir qétim, hetta ikki qétim...» dégen ibare bilen bildürülidu. Adette bu ibare «birnechche qétim» dégenni körsitidu. □ **4:18 «siler ewetkenliringlarni Épafrodittin tapshuruwélip téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum» —** «téremge sighmay qaldim we molchiliqqa chömdum» dégenlik grék tilida bir söz bilenla ipadlilinidu. Pawlusning bu sözi bilen, peqet jismaniy jehettila hemme nersem bar dégenni emes, rohiy jehettimu tolimu xushal bolghanliqini, tolimu teselli tapqanliqini, tolimu gheyret qilghanliqini bildüridu. ■ **4:18** Ibr. 13:16.

Kolossiliklerge

Rosul Pawlus Kolossi shehiridiki jamaetke yazghan mektup

1-2 Xudaning iradisi bilen Mesih Eysaning rosuli bolghan menki Pawlustin we qérindash Timotiydin, Kolossi shehiride turuwatqan muqeddes bendilerge, yeni sadiq qérindashlargha salam! Xuda Atimizdin méhir-shepqet we xatirjemlik silerge bolghay!□ ■
3-4 Biz Mesih Eysagha baghlighan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge baghlighan muhebbitinglar toghruluq anglighandin kéyin, siler üchün dua qilghinimizda siler üchün ershlerde saqlaqliq ümid tüpeylidin Reb Eysa Mesihning Xuda-Atisigha üzlüksiz rehmet éytimiz;□ ■
5 Siler ilgiri bu ümid toghrisida xush xewerdiki heqiqet sözliri arqiliq anglighansiler;■
6 bu xush xewer pütkül jahan'gha yétip kélip méwe bérip awumaqta, shundaqla silergimu yétip kélip, siler uni anglap Xudaning méhir-shepqitini heqiqeten bilip yetken birinchi kündin bashlap u silerdimu méwe bérip awup barmaqta;■
7 siler xush xewerni söyümlük ishdishimiz Epafrastin ögen'gensiler; u yardimizde Mesihning sadiq xizmetchisidur;□ ■
8 u bizge silerning Rohta bolghan muhebbitinglarni ayan qildi.□
9 Bu sewebtin bizmu buning toghrisida anglighan kündin bashlap siler üchün dua qilip iltija qilishni toxtatmiduq; tileydighinimiz shuki, Xudaning iradisi hertereplik danaliq we rohiy yorutulush bilen silerde toluq bildürülsun. ■
10 Shundaq bolghanda siler Rebge layiq halda herterepte Xudani xursen qilip, herqandaq güzel ishlarda méwe bergende, Xudani heqiqiy bilishinglar arqiliq ösüp yétilisiler; ■
11-12 bizni muqeddes bendilerning yoruqluqta bolghan mirasigha muyesser bolushqa layiq qilghan Atigha teshekkür éytip, Uning shan-shereplik qudriti boyiche hertereplik küch bilen her ishlarda shadliqqa tolup chidamliq we sewr-taqetlik bolushqa küchlendürülisiler.
13 U bizni qarangghuluqning hökümranliqidin azad qilip, söygen Oghlining padishahliqigha yötkep qoydi; □ ■
14 Uningda hörlük-azadliqqa, yeni gunahlirimizdin kechürümge muyesser bolduq. □ ■

□ **1:1-2 «Xuda Atimizdin méhir-shepqet we xatirjemlik silerge bolghay!»** — bezi kona köchürmilerde: «Xuda Atimiz we Reb Eysa Mesihdin méhir-shepqet silerge bolghay!» dep xatirilen'gen. ■ **1:1-2** Rim. 1:7; Gal. 1:3; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. □ **1:3-4 «Biz Mesih Eysagha baghlighan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilerge baghlighan muhebbitinglar toghruluq anglighandin kéyin... Reb Eysa Mesihning Xuda'Atisigha üzlüksiz rehmet éytimiz;»** — toluq ikki ayetning bashqa birxil terjimisi: «Reb Mesih Eysagha baghlighan étiqadinglar we barliq muqeddes bendilirige baghlighan muhebbitinglar toghruluq anglighandin kéyin, Reb Eysa Mesihning Xuda'Atisigha üzlüksiz rehmet éytimiz. Bu étiqad we muhebbitinglar siler üchün ershlerde saqlaqliq ümidtin barliqqa kelgen». Emma bizningche ümid étiqadtin emes, eksiche étiqad ümidtin kélidu. Bizningche Pawlus ularning kélidighan bextini közlep uning üchün özi shadlinidu. ■ **1:3-4** Ef. 1:15; Fil. 1:3; 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. ■ **1:5** 1Pét. 1:4. ■ **1:6** Mar. 4:8; Yuh. 15:16. □ **1:7 «siler xush xewerni söyümlük ishdishimiz Epafrastin ögen'gensiler»** — «ishdishimiz» grék tilida «(Xudaning) qulluqidiki ishdishimiz» dégen uqumni bildüridu. Epafras Kolossidin kelgen (4:12-ayetni körüng). U Pawlus we xizmetdashlirigha yardem bergenliki üchün, Pawlus tekellup bilen uning yardimini Kolossidiki jamaetning yardimi dep qaraydu. Bezi kona köchürmilerde: «u silerning yardiminglarda Mesihning sadiq xizmechtisidur» déyilidu. ■ **1:7** Kol. 4:12; Flm. 23. □ **1:8 «u bizge silerning rohta bolghan muhebbitinglarni ayan qildi»** — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **1:9** 1Kor. 1:5; Ef. 1:15. ■ **1:10** Yar. 17:1; Yuh. 15:16; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Fil. 1:27; 1Tés. 2:12. □ **1:13 «U bizni qarangghuluqning hökümranliqidin azad qilip, söygen oghlining padishahliqigha yötkep qoydi»** — «qarangghuluqning hökümranliqi» jin-sheytanlarning ilkini körsitidu. ■ **1:13** Mat. 3:17; 17:5; Ef. 2:4; 1Tés. 2:12; 2Pét. 1:17. □ **1:14 «Uningda hörlük-azadliqqa, yeni gunahlirimizdin kechürümge muyesser bolduq»** — «Uningda» mushu yerde «Mesihde» dégenni körsitidu. ■ **1:14** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Ibr. 9:14; 1Pét. 1:19.

15 U bolsa körünmes Xudaning süret-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur; □ ■
16 chünki Uningda barliq mewjudatlar, asmandiki bolsun, zémindiki bolsun, körünidighan bolsun, körünmes bolsun, meyli textler, xojayinlar, hökümranliqlar, hoquqdarlar bolsun, barliq hemme Uning teripidin we Uning üchün yaritilghandur. ■
17 U hemmidin burundur, we hemme mewjudatlar Uningda bir-birige baghlinip turmaqta; □
18 U yene tenning, yeni jamaetning béshidur; u bashlinishtur, ölgenlerdin tunji bolup tirilgüchidur; buningdiki meqset, Uning pütkül mewjudatlar ichide her jehettin eng üstün orunda turushi üchündur. □ ■
19 Chünki Xuda Özining mukemmel jewhirini Uningda turghuzushqa, □ ■
20 we Uning arqiliq barliq mewjudatlarni Özi bilen epleshtürüshke layiq körgenidi, yeni, Uning krésstte tökülgen qéni arqiliq inaqliq élip kelgendin kéyin, — U arqiliq meyli zéminda bolsun, ershlerde bolsun barliq mewjudatlarni Özi bilen epleshtürüshke layiq körgenidi; □ ■
21-22 we eslide rezil emelliringlar tüpeylidin Özige yat qilin'ghan, könglünglarda düshmenlik bolghan silernimu, U Öz etlik ténide ölüm arqiliq Özige pak-muqeddes, eyibsiz we daghsiz hazir qilish üchün Özi bilen ep qilghan □ ■
23 (eger siler étiqadta ul sélinip mustehkem turup, xush xewerdiki ümidtin néri qilinmisanglar); bu xush xewer pütkül asman astidiki kainatta jakarlan'ghan; menki Pawlus Uninggha xizmetchi qilindim.□ ■
24 Emdi men siler üchün tartqan japalirim üchün shadlinimen, we shuningdek Mesihning japalirida kem bolghanlirini öz etlirimde Uning téni, yeni jamaet üchün toluqlaymen; □ ■
25 men *jamaet* üchün Xudaning söz-kalamigha emel qilish üchün Uning manga silerni dep tapshurghan ghojidarliqi boyiche xizmetchi qilindim; □ ■

□ **1:15 «U bolsa körünmes Xudaning süret-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur»** — grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. Sözning toluq menisi töwendiki 16-17-ayette körülidu; Mesih: (1) pütün alem ichide birinchi orunda turidu; (2) we alemning hemmisidin burun bolghan; (3) alemge oxshash «yaritilghan» emes, belki esli Xuda Atisi bilen bille mewjut bolghan. Bu 16-20-ayetlerning meqsiti Mesihning ulughluqini körsitish üchündur. ■ **1:15** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Ibr. 1:3; Weh. 3:14. ■ **1:16** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Yuh. 1:3; Ef. 3:9; Ibr. 1:2. □ **1:17 «U hemmidin burundur, we hemme mewjudatlar uningda bir-birige baghlinip turmaqta»** — «U hemmidin burundur» dégen söz waqit teripidin hem ulughluq-muhimliq teripidinmu éytilidu. □ **1:18 «U yene tenning, yeni jamaetning béshidur; u bashlinishtur, ölgenlerdin tunji bolup tirilgüchidur; buningdiki meqset, uning pütkül mewjudatlar ichide her jehettin eng üstün orunda turushi üchündur»** — grék tilida mushu ayettiki «tunji» 15-ayettiki «tunji»gha oxshash sözdur; adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. ■ **1:18** 1Kor. 15:20; Ef. 1:22; 4:15; 5:23; Weh. 1:5. □ **1:19 «Chünki Xuda Özining mukemmel jewhirini uningda turghuzushqa, ... (20) we Uning arqiliq ... Özi bilen epleshtürüshke...»** — sözmusöz terjime qilsaq: «Chünki (Xudaning) barliq mukemmel jewhirini uningda turushqa layiq körgen, (20) we Uning arqiliq ... Özi bilen epleshtürüshke...». ■ **1:19** Yuh. 1:14,16; Kol. 2:9. □ **1:20 «Uning krésstte tökülgen qéni arqiliq»** — Grek tilida «Uning kréstidiki qéni arqiliq». ■ **1:20** Yesh. 9:6; Yuh. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; 2Kor. 5:18; Ef. 2:14; 1Yuh. 4:10. □ **1:21-22 «...silernimu, U Öz etlik ténide ölüm arqiliq Özige pak-muqeddes, eyibsiz we daghsiz hazir qilish üchün Özi bilen ep qilghan...»** — «Uning etlik téni» Mesihning heqiqiy insan ikenlikini tekitleydu. ■ **1:21-22** Luqa 1:75; Ef. 1:4; 5:27; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:23 «eger siler étiqadta ul sélinip mustehkem turup, xush xewerdiki ümidtin néri qilinmisanglar»** — mushu sözler ademlerni nijatqa érishtürüshning shertini emes, belki ademlerde nijatning mewjut bolghanliqining addiy ispatini körsitidu. ■ **1:23** Yuh. 15:6. □ **1:24 «Emdi men siler üchün tartqan japalirim üchün shadlinimen, we shuningdek Mesihning japalirida kem bolghanlirini öz etlirimde Uning téni, yeni jamaet üchün toluqlaymen»** — biz bu sirliq bayan üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **1:24** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; 2Kor. 7:4; Ef. 3:13; 4:12; 5:23; Fil. 2:17; 2Tim. 2:10. □ **1:25 «men jamaet üchün Xudaning söz-kalamigha emel qilish üchün»** — yaki «men söz-kalamini toluq jakarlash üchün» yaki «men söz-kalamini hemmige jakarlash üchün». Bizningche Pawlusning közde tutqini özining (we bashqilarning) «Injildiki sir»ni jakarlishi bilen jamaetning sani toluq bolup, jamaet Xudaning toluq wehiyisige muyesser bolidu we bu xush xewerning meqsiti emelge ashurulidu. ■ **1:25** Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3; 1Pét. 1:20.

26 bu söz-kalamidiki sir barliq esirlerdin we dewrlerdin yoshurun tutulghan, emma hazir muqeddes bendilirige ashkarilandi; ■
27 chünki Xuda ulargha eller arisida emelge ashuruluwatqan bu sirning shereplik bayliqlirini bildürüshni xalidi; bu sir bolsa shan-sherepke élip barghuchi ümid bolghan, silerde turuwatqan Mesihning Özidur. □ ■
28 Biz uni jakarlaymiz, herbir ademni Mesihde kamaletke yetken halda Xuda aldida hazir qilish üchün barliq danaliq bilen herbir ademge jékileymiz, herbir ademge telim bérimiz.
29 Men shuninggha intilip, Uning wujudumda ishligini boyiche küresh qilip japa tartimen; Uning wujudumda ishligini derweqe tolimu zordur.□

2

1 Chünki mende siler üchün, Laodikiyedikiler üchün, shuningdek didarimni körmigenlerning hemmisi üchün neqeder zor küreshning boluwatqanliqini silerge bilgüzmekchimen;□
2 kürishimning nishani, hemmeylenning méhir-muhebbette bir-birige baghlinip, qelblirining righbetlendürülüshi, Xudaning sirini, yeni Mesihni chüshinishte we toluq bilishte bolghan ishench-xatirjemlikke érishishi üchündur;□ ■
3 chünki Uningda danaliqning we bilimning barliq bayliqliri yoshurun'ghandur.■
4 Méning buni déyishim, héchkimning silerni qayil qilarliq siliq-sipaye gepliri bilen aldimasliqi üchündur;■
5 chünki gerche ten jehetidin silerdin néri bolsammu, roh jehetidin men siler bilen billimen, silerning septe turuwatqininglargha we Mesihge baghlighan étiqadinglarning chingliqigha qarap shadlinimen.■
6 Mesih, Reb Eysani qandaq qobul qilghan bolsanglar, shu halda Uningda ménginglar,
7 siler telim bérilgendek Uningda yiltiz tartip, étiqadinglar quruluwatqan halda, étiqadta xatirjem qilinip, rehmet éytishlar bilen tashqinlap turghuchi bolunglar;■
8 héchkimning Mesih boyiche bolmighan, peylasopluq yaki bimene aldamchiliq bilen, insanlardin kelgen telimler, yeni bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» boyiche silerni öz oljisi qilip azdurmasliqi üchün hézi bolunglar;□ ■
9 chünki Uningda, yeni Mesihde, Xudaning barliq mukemmel jewhiri ten sheklide turidu;

■ **1:26** Mat. 13:11. □ **1:27 «chünki Xuda ulargha eller arisida emelge ashuruluwatqan bu sirning shereplik bayliqlirini bildürüshni xalidi» —** «eller» bolsa «yat eller», «Yehudiy emesler»ni körsitidu. ■ **1:27** 2Kor. 2:14; 1Tim. 1:1. □ **1:29 «Men shuninggha intilip, Uning wujudumda ishligini boyiche küresh qilip japa tartimen; Uning wujudumda ishligini derweqe tolimu zordur» —** «küresh» dégenlik grék tilida «agon» déyilidu. «Agon» toghruluq «Filippiyliqlargha»diki qoshumche söz»imizni körüng. □ **2:1 «shuningdek didarimni körmigenlerning hemmisi üchün...» —** grék tilida: «shuningdek etning jehetide yüzumni körmigenlerning hemmisi üchün...». Shübhisizki, rosul jamaette roh jehetidin bir-birimizni tonushimiz mumkin, démekchi. □ **2:2 «kürishimning nishani, hemmeylenning méhir-muhebbette bir-birige baghlinip, qelblirining righbetlendürülüshi, Xudaning sirini, yeni Mesihni chüshinishte we toluq bilishte bolghan ishench-xatirjemlikke érishishi üchündur» —** démisekmu, bu «kürishim» rohiy jehettin, dua-tilawetler bilen her türlük jin-sheytanlar bilen qarishilishtiki küresh, elwette. ■ **2:2** Yesh. 53:11; Yer. 9:22; Yuh. 17:3; Fil. 3:8. ■ **2:3** 1Kor. 1:24. ■ **2:4** Ef. 5:6; Kol. 2:18. ■ **2:5** 1Kor. 5:3; 14:40. ■ **2:7** 1Kor. 1:5; Ef. 3:17. □ **2:8 «héchkimning Mesih boyiche bolmighan, peylasopluq yaki bimene aldamchiliq bilen, insanlardin kelgen telimler, yeni bu dunyadiki «asasiy qaide-qanuniyetler» boyiche silerni öz oljisi qilip azdurmasliqi üchün hézi bolunglar» —** «asasiy qaide-qanuniyetler» dégen muhim ibare toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:8** Rim. 16:17; Ibr. 13:9.

10 we siler Uningda, yeni barliq hökümdarlarning hem hoquqdarlarning béshi Bolghuchida mukemmeldursiler; □ ■
11 siler Uningda ademning qolisiz bolghan sünnet bilen sünnet qilin'ghansiler; démek, Mesihning sünniti bilen *gunahliq* etke baghlan'ghan tendin xalas qilin'ghansiler; □ ■
12 Uning bilen teng chömüldürülüshte depne qilin'ghansiler; siler yene Uni ölümdin tirildürgen Xudaning wujudunglarda ishleydighanliqigha ishench baghlash bilen Uning bilen teng tirilgensiler.□ ■
13 Emdi gerche itaetsizlikinglar we etliringlardiki sünnetsizlikinglar tüpeylidin ölgen bolsanglarmu, U silerni Mesih bilen bille janlandurdi; hemme itaetsizliklirimizni kechürüm qilip, □ ■
14 belgilimilerde öz ichige élin'ghan üstimizdin erz qilidighan, bizni eyibleydighan pütüklerni öchürüp tashlidi; U ularni bizdin néri qildi, kréstke mixlatquzdi. □
15 U hökümdarlardin we hoquqdarlardin olja élip, *kréstte* ularni reswa qilip ularning üstidin tentene bilen ghelibe qildi. □ ■
16 Emdi héchkimning yémek-ichmek, héyt-bayramlar, «yéngi ay» yaki shabat künler jehetliride silerning üstünglerdin höküm chiqirishigha yol qoymanglar; ■
17 bu ishlar bolsa bir kölengge, xalas; uning jismi bolsa Mesihningkidur!□ ■
18 Héchkimning silerni «kichik péilliq» we perishtilerge ibadet qilishqa dewet qilip in'aminglardin mehrum qilishigha yol qoymanglar; mushundaq kishiler *gunahliq* etliridiki oy-pikirliri bilen hakawurliship, körgen körünüshlerge ésiliwalmaqtidur; □ ■
19 Ular «bash»ni ching tutqini yoqtur; lékin bashtin üge we singirlar arqiliq pütkül ten

---

□ **2:10 «we siler Uningda, yeni barliq hökümdarlarning hem hoquqdarlarning béshi Bolghuchida mukemmeldursiler» —** «siler Uningda ... mukemmeldursiler» dégen muhim ibare toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. «barliq hökümdarlar... hem hoquqdarlar...» — hem asmandiki hem zémindiki barliq hoquqqa ige bolghanlar. ■ **2:10** Yuh. 1:16. □ **2:11 «siler uningda ademning qolisiz bolghan sünnet bilen sünnet qilin'ghansiler; démek, Mesihning sünniti bilen gunahliq etke baghlan'ghan tendin xalas qilin'ghansiler» —** bu ayettiki sünnet ademning ténide emes, belki roh-qelbididur, elwette. Démisekmu, «etlik ten» dégen ibaride «et» dégen söz Injildiki alahide menide ishlitilidu, yeni insaniy gunahqa esir bolghan tebietni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «et» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Mesihning sünniti» «Mesihning Özi qilidighan sünnet», yaki «Mesihning ölümi»ni körsitidu. Bu toghruluq «qoshumche sözimiz»ni körüng. ■ **2:11** Qan. 10:16; Yer. 4:4; Rim. 2:29; Fil. 3:3. □ **2:12 «Uning bilen teng chömüldürülüshte depne qilin'ghansiler; siler yene Uni ölümdin tirildürgen Xudaning wujudunglarda ishleydighanliqigha ishench baghlash bilen uning bilen teng tirilgensiler» —** bu ayettiki «chömüldürülüsh» aldi bilen sugha chömüldürülüshni körsetkini bilen, u yene beribir «rohqa chömüldürülüsh»nimu körsitidu. Yene yuqiriqi «sunnet» toghruluq «qoshumche sözimiz»ni körüng. ■ **2:12** Rim. 6:4; Gal. 3:27; Ef. 1:19; 3:7. □ **2:13 «Emdi gerche itaetsizlikinglar we etliringlardiki sünnetsizlikinglar tüpeylidin ölgen bolsanglarmu,...» —** «etliringlardiki sünnetsizlikinglar» ularning eslide (hemmimiz Mesihsiz bolghan waqtimizdikidek) öz «gunahliq et»imizge esir-qul bolghanliqimizni körsitidu. ■ **2:13** Ef. 2:1. □ **2:14 «belgilimilerde öz ichige élin'ghan üstimizdin erz qilidighan, bizni eyibleydighan pütüklerni öchürüp tashlidi; u ularni bizdin néri qildi, kréstke mixlatquzdi» —** bu intayin muhim ayet toghruluq yene «qoshumche sözimiz»ni körüng. Grék tilida «Uning kréstige mixlatquzdi». □ **2:15 «U hökümdarlardin we hoquqdarlardin olja élip, krésttе ularni reswa qilip ularning üstidin tentene bilen ghelibe qildi» —** bu ayettiki «hökümdarlar we hoquqdarlar» bolsa jin-sheytanlar; Mesih ulardin alghan olja bolsa Özige étiqad baghlighan, eslide jin-sheytanlarning ilkide turghan bizlerni körsitidu, elwette! Bashqa birxil terjimisi «...hökümdarlarni... qoralsiz qilip...». ■ **2:15** Yar. 3:15; Mat. 12:29; Luqa 11:22; Yuh. 12:31; 16:11. ■ **2:16** Law. 11:2; 23:2; Rim. 14:2; Gal. 4:10. □ **2:17 «bu ishlar bolsa bir kölengge, xalas; uning jismi bolsa Mesihningkidur!» —** «jismi» — démek, «kölenggüni yerge tashlighan jisim». Bu muhim ayet toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:17** Ibr. 8:5; 10:1. □ **2:18 «Héchkimning silerni «kichik péilliq» we perishtilerge ibadet qilishqa dewet qilip in'aminglardin mehrum qilishigha yol qoymanglar...» —** bashqa birxil terjimisi: «héchkimning.... üstünglerdin höküm chiqirishigha yol qoymanglar...». «Dewet qilip» dégen ibare «bu ishlardin söyünüp» dégen menisinimu öz ichige alidu. **«mushundaq kishiler gunahliq etliridiki oy-pikirliri bilen...» —** démek, oy-pikirliri Muqeddes Rohtin emes, belki öz gunahliq etliri teripidin bashqurulidighandur. **«körgen körünüshlerge ésiliwalmaqtidur» —** bezi kona tékisttiki köchürmilerde «körmigen körünüshlerge ésiliwalmaqtidur» déyilidu. Bizningche «körgen» dep oqush toghridur; bu kishiler körgen «körünüshler» özining xam xiyalliridin chiqqan, elwette. ■ **2:18** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; 2Tés. 2:3; 1Yuh. 4:1.

quwwetlinidu we bir-birige baghlinip, Xudadin kelgen awush bilen ashmaqta.□
20-21 Eger Mesih bilen bu dunyadiki qaide-qanuniyetlerge nisbeten ölgen bolsanglar, némishqa (bu dunyada yashighanlardek) «Tutma!» «Tétima!» «Tegme!» dégendek belgilimilerge riaye qilisiler □ ■
22 (bundaq *belgilimiler ilkidiki* nersilerning hemmisi istémal qilinish bilen yoqilidu)? Mushundaq belgilimiler peqet insanlardin chiqqan körsetmiler we telimlerdin ibaret, xalas; □ ■
23 ularda derweqe birxil pidaiylarche ibadet, kichik péilliq we öz ténige qarita qattiq qolluq bolushni dewet qilish bolghachqa, ularda danaliqning körünüshi bar; emeliyette *bundaq danaliqning* paydisi yoqtur — ular peqet ettiki heweslerge yol qoyidula, xalas.■

3

«Yuqiridiki ishlargha intilip izdininglar»

1 Siler Mesih bilen teng tirildürülgen bolsanglar, emdi yuqiridiki ishlargha intilip izdininglar; Mesih shu yerde Xudaning ong yénida olturidu.■
2 Köngül-zéhninglarni yerdiki ishlargha emes, belki yuqiriqi ishlargha qoyunglar;
3 chünki siler ölgensiler, we hayatinglar Mesih bilen bille Xudada yoshurun turidu.■
4 Emma hayatimiz bolghan Mesih ashkarilan'ghan chaghda, shuan siler uning bilen bille shan-sherepte ashkarilinidighan bolisiler.□ ■
5 Shunga yerge tewe ishlarni qilghuchi herqandaq ezaliringlarni, yeni buzuqluq, napaklik, iplas héssiyatlar, rezil xahishlar we nepsaniyetchilik (u butpereslikke barawerdur)ni ölümge mehküm qilinglar;□ ■
6 chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsiz perzentlerge chüshidu.□ ■
7 Siler bular arisida yashighan waqtinglarda, bundaq ishlardimu mangghansiler.■
8 Emma hazir siler mushularningmu hemmisini özünglardin séliwétinglar — yeni ghezep, qehr-sepra, yaman niyetler, töhmet, aghzinglardin chiqidighan iplas sözlernimu siliwétinglar.■
9 Bir-biringlargha yalghan sözlimenglar; chünki siler kona ademni qilmishliri bilen séliwetkensiler, ■

□ **2:19 «Ular «bash»ni ching tutqini yoqtur. Lékin bashtin üge we singirlar arqiliq pütkül ten quwwetlinidu we bir-birige baghlinip, Xudadin kelgen awush bilen ashmaqta» —** «bash» bolsa Mesihdur. Mesihning Öz téni bolghan jamaetning béshidur. «Ten» — jamaet. □ **2:20-21 «Eger Mesih bilen bu dunyadiki qaide-qanuniyetlerge nisbeten ölgen bolsanglar...» —** bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **2:20-21** Gal. 4:9. □ **2:22 «bundaq belgilimiler ilkidiki nersilerning hemmisi istémal qilinish bilen yoqilidu» —** démek «Tutma! Tétima! Tegme!» dégendek belgilimilerning hemmisi Xuda aldida eng muhim ish bolghan insanning ichki dunyasi bilen emes, belki yémek-ichmek qatarliqlar bilen munasiwetliktur. ■ **2:22** Yesh. 29:13; Mat. 15:9; Tit. 1:14. ■ **2:23** 1Tim. 4:8; 5:23. ■ **3:1** Ef. 1:20. ■ **3:3** Rim. 6:2; 8:24; 2Kor. 5:7. □ **3:4 «emma hayatimiz bolghan Mesih ashkarilan'ghan chaghda, shuan siler uning bilen bille shan-sherepte ashkarilinidighan bolisiler» —** bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:4** Fil. 3:21; 1Yuh. 3:2. □ **3:5 «yerge tewe bolghan ishlarni qilghuchi herqandaq ezaliringlar...» —** esli grék tilida «yerge tewe bolghan ezaliringlar...». «yerge tewe» dégenning menisi «bu rezil dunyagha tewe» dégenliktur. ■ **3:5** Rim. 7:5, 23; Ef. 4:22; 5:3, 5; 1Tés. 4:5. □ **3:6 «chünki bu ishlar tüpeylidin Xudaning ghezipi itaetsiz perzentlerge chüshidu» —** «itaetsiz perzentler» dégen ibare insanning esli tüp tebiitide itaetsizlikning barliqini, itaetsiz Adem'atining perzentliri ikenlikini körsitidu. Lékin «itaetsiz perzentler» bolsa Xudaning shepqiti bilen Xudaning Özining perzentlirige aylinidu (5, 7-ayetni körüng). ■ **3:6** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Ef. 5:5; Weh. 22:15. ■ **3:7** 1Kor. 6:11; Ef. 2:1; Tit. 3:3. ■ **3:8** Ef. 4:22; Ibr. 12:1; Yaq. 1:21; 1Pét. 2:1. ■ **3:9** Ef. 4:25.

10 we yéngi ademni kiygensiler; yéngi adem bolsa özini Yaratquchining süret-obrazi
boyiche toluq bilishte daim yéngilimaqta; □ ■
11 uningda héchqandaq yunanliq yaki Yehudiy, sünnetlik yaki sünnetsiz, yat mediniyetlik,
Skit, qul yaki hörler mewjut emestur; belki Mesih hemmidur, we hemmididur. □ ■
12 Shunga, Xudaning talliwalghanlirigha, pak-muqeddes we söyün'genlerge layiq,
ademge ich aghritidighan baghirlarni, méhribanliq, kichik péilliq, möminlik we sewr-
taqetlikni kiyiwélinglar; □ ■
13 bir-biringlargha yol qoyunglar, naraziliq ish bolsa bir-biringlarni kechürüm qilinglar;
Mesih silerni qandaq kechürüm qilghan bolsa silermu shundaq qilinglar. ■
14 Mushu ishlarning üstige kamil birlikning rishtisi bolghan méhir-muhebbetni qoshup
béringlar. □ ■
15 Mesihning xatirjemliki qelbinglarda höküm sürsun (siler bir ten bolup bu xatirjem-
likte bolushqa chaqirilghan ikensiler) we shundaqla rehmet éytishlarda bolunglar. □
16 Mesihning söz-kalamini özünglarda bayliq hasil qilip turghuzunglar, barliq danaliq
bilen bir-biringlargha ögitinglar, jékilenglar, chin qelbinglarda zebur-neghmiler, medhiye
küyliri we rohiy naxshilarni yangritip Xudani chirayliq medhiyilenglar; □
17 we hemme ishlarda, söz bolsun, emel bolsun, hemmisini Reb Eysaning namida qilip,
uning arqiliq Xuda'Atigha rehmet éytinglar. ■

Ailidikilerge bolghan jékileshler

18 Siler ayallar, Rebde bolghan süpitinglargha layiq öz erliringlargha boysununglar; ■
19 siler erler, öz ayalliringlargha muhebbet körsitinglar; ularga achchiq qilmanglar. ■
20 Siler balilar, ata-ananglargha hemme ishlarda itaet qilinglar; chünki bundaq qilish
Rebde bolghan güzel ishtur. ■
21 Siler atilar, baliliringlarning könglige azar bermenglar; undaq qilsanglar köngli yara
bolidu.
22 Siler qullar, ettin bolghan xojayininglargha hemme ishta itaet qilinglar; peqet köz
alididila xizmet qilip, insanlarni xush qilghuchi qullardin bolmanglar, belki Rebdin

---

□ **3:10 «we yéngi ademni kiygensiler; yéngi adem bolsa özini Yaratquchining süret-obrazi boyiche toluq bilishte daim yéngilimaqta» —** «kona adem» (9-ayet) Adem'atidin miras qilin'ghan gunahkar hayatni körsitidu; «yéngi adem» bolsa Mesihde bolghan yéngi hayatni körsitidu. ■ **3:10** Yar. 1:26; 5:1; 9:6; Rim. 6:4; 1Kor. 11:7. □ **3:11 «uningda héchqandaq yunanliq yaki Yehudiy, sünnetlik yaki sünnetsiz, yat mediniyetlik, … mewjut emestur» —** «yat medeniyetlik» – grék tilida «saqalliq» déyilidu; chünki gréklar adette saqal qoymaytti. Bu söz adette grék yaki latin tilini sözliyelmeydighanlarni körsitetti; adette gréklar we latinlar undaq kishilerni kemsitip «saqalliq» dégen sözni «yawayi ademler» dégen selbiy menide ishlitetti. **«… yat mediniyetlik, Skit, qul yaki hörler mewjut emestur; belki Mesih hemmidur, we hemmididur» –** «Skitlar» adette Ottura Asiyadiki köchmen xelqning omumiy nami idi. ■ **3:11** 1Kor. 7:21,22; 12:13; Gal. 3:28; 5:6; 6:15. □ **3:12 «Shunga, Xudaning talliwalghanlirigha, pak-muqeddes we söyün'genlerge layiq … kichik péilliq, möminlik we sewr-taqetlikni kiyiwélinglar» —** Tewrat-Injilda «möminlik»ning «yuwashliq iman-ishench bilen» dégendek alahide menisi bardur. Mömin adem özining hoquqliri yaki imtiyazlirini békitish üchün küresh qilmaydu; chünki u Xuda aldida iman bilen toghra mangghan bolsa, Xuda mushu ishlarni özige kapalet qilghan dep xatirjemlikte turidu. Bu söz toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:12** Ef. 4:32; 6:11; 1Tés. 1:4. ■ **3:13** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Ef. 4:32. □ **3:14 «… kamil birlikning rishtisi bolghan méhir-muhebbetni qoshup béringlar» —** yaki «… kamil rishte bolghan méhir-muhebbetni qoshup béringlar». ■ **3:14** Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 4:3; 5:2; Kol. 2:2; 1Tés. 4:9; 1Yuh. 3:23; 4:21. □ **3:15 «Mesihning xatirjemliki qelbinglarda höküm sürsun» —** bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **3:16 «… chin qelbinglarda zebur-neghmiler, medhiye küyliri we rohiy naxshilarni yangritip Xudani chirayliq medhiyilenglar» —** «zebur-neghmiler» belkim sazgha tengkesh qilinip éytilidighan naxshilar; «medhiye küyliri» belkim sazsiz naxshilar; «rohiy naxshilar» belkim stixiyiliktin, özlikidin, Muqeddes Rohning ilhami bilen éytilghan naxshilarni körsitidu («1Kor.» 14:15nimu körüng). ■ **3:17** Ef. 5:20; 1Tés. 5:18. ■ **3:18** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Tit. 2:5; 1Pét. 3:1. ■ **3:19** Ef. 5:25. ■ **3:20** Ef. 6:1.

eyminip chin könglünglardin ish körünglar.□ ■
23 Néme ishni qiliwatqan bolsanglar, uningda insanlar aldida emes, belki Reb aldida
qilghandek jan-dil bilen uninggha ishlenglar;
24 chünki mirasning in'amigha Rebdin muyesser qilin'ghanliqinglarni bilisiler; chünki
siler Reb Mesihning ibadet-qulluqididursiler.
25 Emma kim heqqaniysizliq qilsa qilghan heqqaniysizliqi öz béshigha chüshidu; bu ishta
héchqandaq yüz-xatire qilinish yoqtur.

4

1 Siler xojayinlar, qulliliringlargha adil we toghra muamile qilinglar; chünki ershte öz
xojayininglarning barliqini bilisiler.■
2 Dua-tilawetke herqandaq waqitta bérilinglar, buningda rehmetler éytiship hoshyar
turunglar;■
3 shuning bilen biz üchünmu dua qilghaysilerki, Xuda bizge Mesihning sirini jakarlash
üchün Öz sözige ishik achsun; men del sir üchün zenjirler bilen baghlan'ghanmen;■
4 shunga qilishqa tégishlikim boyiche, sirni ashkarilishimgha *dua qilinglar*.
5 Sirttikilerge nisbeten danaliq bilen ménginglar, pursetler chiqqanda köngül qoyup
qoldin bermenglar.□ ■
6 Silerning gep-sözliringlar herdaim méhir-shepqet bilen bolsun, tuz bilen tétitilsun; shun-
ing bilen siler herbir ademge qandaq jawab bérishni bilisiler.□ ■

7 Söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar, ishdishimiz bolghan Tikikus silerge
men toghruluq hemme ishlarni melum qilidu.□ ■
8 Men uni del mushu ish üchün yéninglargha ewetishim, silerning ehwalinglarni
biliwélishi we shundaqla könglünglargha ilham-righbet bérishi üchündur.
9 Men özi silerdin bolghan, sadiq we söyümlük qérindishimiz Onésimusni uning bilen
ewettim; ular silerge mushu yerdiki barliq ishlarni melum qilidu.■
10 Türmidishim bolghan Aristarxus silerge salam yollaydu; Barnabasning newri inisi
Markusmu shundaq (siler uning toghruluq tapshuruqlarni tapshuruwaldinglar; u
yéninglargha kelse, uni qobul qilinglar); ■
11 Yustus dep atalghan Yeshuamu salam yollaydu. Xudaning padishahliqi üchün manga
xizmetdash bolghan sünnet qilin'ghanlardin peqet mushular bardur; ular manga teselli
bolghan.□
12 Silerdin bolghan, Mesih Eysaning quli Epafras silerge salam yollaydu; u silerning Xu-
daning pütkül iradiside mukemmel, kamaletke yétip ching turushunglar üchün herdaim
siler üchün dualarda küresh qilidu. ■

□ **3:22 «siler qullar, ettin bolghan xojayininglargha hemme ishta itaet qilinglar» —** «ettin bolghan xojayin-
inglar» dégini, yene «silerning ershte bolghan xojayininglarmu bar» dep puritidu. ■ **3:22** Ef. 6:5; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9;
1Pét. 2:18. ■ **4:1** Ef. 6:9. ■ **4:2** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Ef. 6:18; 1Tés. 5:17. ■ **4:3** Ef. 6:19; 2Tés. 3:1. □ **4:5**
«Sirttikilerge nisbeten danaliq bilen ménginglar» — «sirttikiler» — Xudaning padishahliqining sirtida turghanlar,
téxi étiqad qilmighanlarni körsitidu, elwette. **«pursetler chiqqanda köngül qoyup qoldin bermenglar» —** «pursetler»
bolsa «sirttikiler»ge yaxshiliq körsitish, Xudaning sözini éytish, Mesihge guwahliq bérish qatarliq pursetler. ■ **4:5** Ef.
5:15, 16. □ **4:6 «Silerning gep-sözliringlar herdaim méhir-shepqet bilen bolsun, tuz bilen tétitilsun; shuning**
bilen siler herbir ademge qandaq jawab bérishni bilisiler» — «tuz bilen tétitilsun» dégen jékilesh toghruluq
«qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **4:6** Mar. 9:50. □ **4:7 «söyümlük qérindash hem Rebde sadiq xizmetkar,**
ishdishimiz bolghan Tikikus» — «ishdash» grék tilida «(Xudaning) qulluqidiki ishdash» dégen uqumni bildüridu.
■ **4:7** Ros. 20:4; Ef. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **4:9** Flm. 10. ■ **4:10** Ros. 15:37; 27:2; 2Tim. 4:11. □ **4:11 «Xudaning**
padishahliqi üchün manga xizmetdash bolghan sünnet qilin'ghanlardin peqet mushular bardur; ular manga
teselli bolghan» — «sünnet qilin'ghanlar» — Yehudiylar. Démas we Luqa (14-ayette) «yat eller»din idi. ■ **4:12** Kol.
1:7; Flm. 23.

13 Chünki men uninggha guwahchimenki, u siler üchün, Laodikiadikiler üchün we Xéyrapolistikiler üchünmu köp japa tartidu.□
14 Söyümlük téwip bolghan Luqadin silerge salam, Démastinmu shundaq.■
15 Laodikiadiki qérindashlargha bizdin salam, Nimfagha hem uning öyide yighilidighan jamaetkimu salam éytinglar.□
16 Bu xet aranglarda oqulghandin kéyin, siler uni Laodikiyidiki jamaettimu oqutunglar, we Laodikiyedikilerge yazghan xetni silermu oqunglar; □
17 we Arkippusqa: «Sen Rebde tapshuruwalghan xizmitingge, toluq emel qilishing üchün köngül qoyghin» — denglar.
18 Menki Pawlustin öz qolum bilen yazghan salam. Méning kishenlinip qamap qoyulghanliqimni eslenglar. Silerge méhir-shepqet bolghay!□ ■

□ **4:13 «...u siler üchün, Laodikiadikiler üchün we Xéyrapolistikiler üchünmu köp japa tartidu»** — bu «japa tartish» bolsa dualirida. Tékisttiki bashqa bir kona köchürmide: «.. uning siler üchün, Laodikiadikiler üchün we Xirapolistikiler üchünmu köp qizghinliqi bardur» déyilidu. ■ **4:14** 2Tim. 4:10,11 □ **4:15 «Nimfagha hem uning öyide yighilidighan jamaetkimu salam éytinglar»** — Nimfa bir ayalning ismi idi. Tékisttiki bezi kona köchürmilerde: «Nimfas» (erning ismi) déyilidu. □ **4:16 «Bu xet aranglarda oqulghandin kéyin, siler uni Laodikiyidiki jamaettimu oqutunglar, we Laodikiyedikilerge yazghan xetni silermu oqunglar»** — mumkinchiliki barki, «Laodikiyedikilerge yazghan xet» esli Pawlusning «Efesusluqlargha» yazghan xétidur. «Efesusluqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. □ **4:18 «Menki Pawlustin öz qolum bilen yazghan salam»** — démek, xetning bashqa yerliri katipliq qilghan qérindishining qolida yézilghan. Pawlusning közliri ajiz bolushi mumkin («2Kor.» 12:6-10, «Gal.» 4:15). **«Méning kishenlinip qamap qoyulghanliqimni eslenglar»** — démek, dua-tilawetliringlarda eslenglar. ■ **4:18** 2Tés. 3:17; Ibr. 13:3.

Tésalonikaliqlargha «1»

Rosul Pawlus Tésalonika shehiridiki jamaetke yazghan birinchi mektup •••• Pawlusning salamliri, teshekkür étishliri we righbetlendürüshliri

1 Menki Pawlus, Silas hemde Timotiydin Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihde
bolghan, Tésalonika shehiridiki jamaetke salam.
Silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay! □ ■
2 Biz dualirimizda silerni yad étip turup, Xudagha siler üchün herdaim teshekkür
éytimiz;■
3 Xuda'Atimizning aldida étiqadinglardin bolghan emelliringlarni, méhir-muhebbettin
chiqqan japaliq ejringlarni, Rebbimiz Eysa Mesihke baghlighan ümidte bolghan chi-
damliqinglarni izchil eslep turuwatimiz. □ ■
4 Chünki ey qérindashlar, Xuda söygenler, Uning silerni tallighanliqi bizge ayan.
5 Chünki xush xewirimiz silerge yetküzülginide sözler bilenla emes, belki küch-qudret
bilen, Muqeddes Roh bilen, mutleq jezmleshtürülgen halda silerge yetküzülgen; un-
ing üstige, bizning silerning aranglarda bolghinimizda silerni dep özimizni qandaq
tutqanliqimizni obdan bilisiler.■
6 Shuning bilen siler éghir azab-oqubet ichide turuqluqmu, Muqeddes Rohning shadliqi
bilen söz-kalamni qobul qilip, bizni, shundaqla Rebning Özini ülge qilip egeshtinglar,■
7 shuning bilen siler Makédoniye we Axaya ölkiliridiki barliq étiqadchilargha ülge bolup
chiqtinglar;
8 chünki Rebning söz-kalami silerdin peqet Makédoniye we Axayaghila yangrap qal-
mastin, belki hemme yerge Xudagha baghlan'ghan étiqadinglar toghruluq hemme
yerge xewer tarqiliptu; netijide, bizning *shu yerlerde xush xewer toghruluq* héchnéme
déyishimizning hajiti qalmidi. □
9-10 Chünki *biz barghanliki jaydiki* kishiler silerning bizni qandaq qarshi
alghanliqinglarni, silerning butlardin qandaq waz kéchip tirik we heqiqiy Xudaning
xizmitide bolushqa, shundaqla Uning Oghlining, yeni U ölümdin tirildürgen, kelgüside
kélidighan ghezeptin bizni qutquzghuchi Eysaning ershtin kélishini kütüshke Xudagha
baqqanliqinglarni bayan qilishidu. □ ■

2

Pawlusning Tésalonikadiki xizmiti

1 Chünki, i qérindashlar, bizning aranglargha kirginimiz toghruluq bilisilerki, u bikargha
ketmidi.■

□ **1:1 «Tésalonika shehiridiki jamaetke salam»** — «Tésalonika» dégen sheher hazirqi Grétsiye (Makédoniye) hazirqi ismi «Salonika». Kona zamanda «Tésalonika» dep atalghan. ■ **1:1** Rim. 1:7; Ef. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:2** Ef. 1:16; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 2Tés. 1:3. □ **1:3 «étiqadinglardin bolghan emelliringlar...»** — grék tilida «étiqadinglardin bolghan emiling...». ■ **1:3** Yuh. 6:29. ■ **1:5** 1Kor. 2:4; 4:20; 1Tés. 2:1. ■ **1:6** 1Kor. 4:16; 11:1; Fil. 3:17; 2Tés. 3:9. □ **1:8 «chünki Rebning söz-kalami silerdin peqet Makédoniye we Axayaghila yangrap qalmastin, belki hemme yerge Xudagha baghlan'ghan étiqadinglar toghruluq hemme yerge xewer tarqiliptu; netijide, bizning shu yerlerde xush xewer toghruluq héchnéme déyishimizning hajiti qalmidi. »** — démek, Pawlus we xizmetdashliri qaysi yerlerge barmisun, shu yerdiki kishiler alliqachan Tésalonikadikilerning Xudagha bolghan étiqadidin xewer tapqan, shundaqla özlirimu xush xewerdin xewerdar bolghan. □ **1:9-10 «chünki biz barghanliki jaydiki kishiler silerning bizni qandaq qarshi alghanliqinglarni... bayan qilishidu»** — grék tilida: «chünki biz barghanliki jaydiki kishiler bizning silerning aranglargha kirishimizning qandaq ikenlikini... bayan qilishidu». ■ **1:9-10** Ros. 1:11; Fil. 3:20; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. ■ **2:1** 1Tés. 1:5, 9.

2 Silerge yene shumu melumki, gerche ilgiri Filippi shehiride qiyin-qistaq we xarliqqa uchrighan bolsaqmu, zor qattiq qarshiliqqa qarimay Xudaning xush xewirini silerge yetküzüshke Xudayimizning medet bérishi bilen yüreklik bolduq.□ ■
3 Chünki bizning ötünüsh-jékileshlirimizde héchqandaq aldamchiliq, napak niyet yaki hiyligerlik yoqtur.
4 Eksiche, biz Xuda teripidin xush xewerning amanet qilinishqa layiq körülgen ademler süpitide biz shuninggha munasip halda ademlerni emes, belki qelbimizni sinighuchi Xudani xursen qilish üchün *xush xewerni* jakarlaymiz.■
5 Chünki siler bilgendek biz héchqaysi waqitta aranglargha xushametchilik bilen we yaki tamaxorluqqa niqab taqap kelmiduq — (bu ishta Xuda bizge guwahchidur) —■
6 gerche biz Mesihning rosullirining süpitide telep yükliyeleydighan bolsaqmu, meyli siler bolunglar yaki bashqilar bolsun, héchbir insandin birer izzet-shöhret izdigen emes iduq.■
7 Eksiche biz aranglarda xuddi bala imitidighan ana öz bowaqlirini köyünüp asrighandek silerge mulayim muamilide bolduq.
8 Shu chaghda, silerge shundaq telpün'geniduq, silerge peqet Xudaning xush xewerini tapshurushnila emes, hetta öz jénimizni tapshurushqimu razimiz; chünki siler bizge intayin qedirlik idinglar.
9 Chünki, i qérindashlar, bizning qandaq japaliq emgek qilghinimiz ésinglarda bardur; héchqaysinglargha éghirimizni salmasliq üchün kéche-kündüzlep méhnet qilduq, Xudaning xush xewirini silerge yetküzduq. ■
10 Étiqadchilardin bolghan silerning aranglardiki emeliyetlirimizning qandaq ixlasmen, heqqaniy we eyibsiz ikenlikige özünglar we Xudaning Özimu guwahchidur.
11-12 We yene siler bilgininglardek, atining öz perzentlirige nesihet berginidek biz herbiringlargha shundaq jékilep, righbet-teselli bérip, silerni öz padishahliqigha we shan-sheripige chaqiriwatqan Xudagha layiq halda méngishqa dewet qilduq.■
13 Xudagha yene shu sewebtin toxtawsiz teshekkür éytimizki, silerning bizdin anglighan Xudaning söz-kalamigha qulaq salghininglarda, uni insanlardin kelgen söz süpitide emes, belki uning emeliy süpitide, yeni Xudadin kelgen söz-kalam dep uni qobul qildinglar; u *söz-kalam* hazir ishen'güchi silerde ishlimekte.
14 Chünki siler, i qérindashlar, Yehudiye ölkisidiki Mesih Eysada bolghan jamaetlerdin ülge aldinglar; ular *shu yerde* Yehudiylar teripidin qandaq xarliqlargha uchrighan bolsa, silermu öz yurtdashliringlar teripidin oxshash xarliqlargha uchridinglar. ■
15 Ular, yeni shu Yehudiylar, eslide Reb Eysani we peyghemberlerni öltürgen we biznimu ziyankeshlik qilip qoghliwetkenidi. Ular Xudani narazi qilip, we hemme insan bilen qériship,□ ■
16 «yat ellikler»ning nijatliqqa érishishi üchün ularga sözlishimizge tosqunluq qiliwatidu. Shuning bilen ular gunahlirini üzlüksiz chékige yetküzmekte; lékin ghezep ularning béshigha toluqi bilen chüshürülüsh aldida turidu.■

□ **2:2 «zor qattiq qarshiliqqa qarimay Xudaning xush xewirini silerge yetküzüshke … yüreklik bolduq» —** «Xudaning xush xewiri» bolsa Xuda Özi ewetken, shundaqla Özi toghruluq xush xewerdur. ■ **2:2** Ros. 16:22; 17:2. ■ **2:4** Gal. 1:10. ■ **2:5** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **2:6** 1Kor. 9:3; 2Tés. 3:9. ■ **2:9** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 2Tés. 3:8. ■ **2:11-12** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Ef. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10. ■ **2:14** Ros. 17:5,13. □ **2:15 «Ular, yeni shu Yehudiylar, eslide Reb Eysani we peyghemberlerni öltürgen…» —** «Yehudiy peyghemberlerni… öltürgen» — Tewrattiki köp peyghemberler yurtdashliri teripidin öltürülgen; eng axirqi öltürülgini bolsa Reb Eysani tonushturghuchi peyghember Yehya idi. **«…we biznimu ziyankeshlik qilip qoghliwetkenidi» —** «qoghliwetkenidi» — Yehudiylar köp ishen'güchilerni Yehudiye ölkisidin qoghliwetti («Ros.» 8:1); andin shuningdin bashlap Pawlus we bashqa rosullarni xush xewerni jakarlaydighan jaylardinmu heydiwetti. ■ **2:15** Mat. 23:37; Luqa 13:34; Ros. 7:52. ■ **2:16** Ros. 17:13.

Pawlusning ensireshliri

17 Lékin biz, i qérindashlar, amalsiz silerdin intayin qisqa waqit judalashqan bolsaqmu (tende bolsimu, qelbde emes), siler bilen yene didar körüshüshke qewetla intizarliqimizdin yéninglargha bérishqa téximu bek intilduq!
18 Shuningdek yéninglargha barghumiz bar idi — emeliyette menki Pawlus qayta-qayta tiriship baqtim; biraq buninggha Sheytan tosqunluq qildi. □ ■
19 Chünki bizning istek-arzuyimiz, shadliqimiz we Rebbimiz Eysa qaytip kelgende pexirlinidighan tajimiz néme bolidu? Bu del siler özünglar emesmu? ■
20 Chünki siler bizning pexrimiz, bizning shadliqimiz!

3

1 Shuning bilen biz *silerdin xewersiz* taqitimiz taq bolup, özimiz Afina shehiride yalghuz qélip,
2 aldinglargha qérindishimiz hem Xuda yolida Mesihning xush xewiride boluwatqan xizmetdishimiz Timotiyni silerni étiqadta mustehkemlesh-kücheytish we righbetlendürüsh üchün ewetishni qarar qilduq;■
3 *bizning uni ewetishtiki* meqsitimiz, héchkimning béshinglargha chüshken mushu zexmet-qiyinchiliqlar sewebidin *étiqadta* tewrinip qalmasliqi üchündur. Chünki özünglar bundaq ishlargha uchrashqa aldin'ala békitilgen, dep bilisiler.■
4 Chünki biz siler bilen bille bolghan waqtimizda, silerge hemmimiz azab-qiyinchiliqqa uchrimay qalmaymiz dep aldin'ala éytqaniduq. Emeliyette hazir déginimizdek boldi, dep bilisiler.
5 Shu sewebtin taqitim taq bolup, étiqadinglarning zadi qandaq ikenlikini bilish üchün, azdurghuchi silerni azdurup bizning silerge singdürgen ejrimiz bikargha kettimikin dep ensirep, Timotiyni yéninglargha ewetkenidim.□
6 Lékin Timotiy baya yéninglardin qaytip kelgende, étiqadinglar we méhir-muhebbitinglar toghrisida bizge yaxshi xewer élip kélip, silerning bizni herdaim séghinip turghanliqinglarni we xuddi biz siler bilen didarlishishqa telpün'ginimizdek, silerningmu bizni körgünglar kelgenlikini éytti.
7 Shuningdek, ey qérindashlar, béshimizgha chüshken mushundaq barliq azab-oqubet we éghirchiliq ichide turiwatqinimizda silerdin, yeni ching étiqadinglardin righbet-teselli taptuq;
8 Chünki Rebde ching turghan bolsanglar, biz *ölmey*, hayat qalimiz!□
9 Emdi siler üchün, Xudayimiz aldida silerning wejinglardin tolimu shadlanduq, bu zor shadliqimizdin siler üchün Xudagha qanchilik derijide teshekkür éytsaq bolar?!
10 Siler bilen didar körüshüsh we étiqadinglardiki yétersizliklerni mukemmel qilishqa muyesser bolush imkaniyiti üchün, kéche-kündüz Xudagha zor telmürüp yélinmaqtimiz.■
11 Emdi bizning Xuda'Atimizning Özi hem Rebbimiz Eysa bizning yolimizni yéninglargha bashlighay; □

□ **2:18 «Shuningdek yéninglargha barghumiz bar idi — emeliyette menki Pawlus qayta-qayta tiriship baqtim»** — «qayta-qayta» grék tilida «bir qétim, ikki qétim». ■ **2:18** Rim. 1:13; 15:22. ■ **2:19** 2Kor. 1:14; Fil. 2:16; 4:1. ■ **3:2** Ros. 16:1; Rim. 16:21; Fil. 2:19. ■ **3:3** Ros. 14:22; Ef. 3:13; Fil. 1:14; 2Tim. 3:12. □ **3:5 «azdurghuchi silerni azdurup bizning silerge singdürgen ejrimiz bikargha kettimikin dep ensirep,...»** — «azdurghuchi» Sheytan, Iblis. □ **3:8 «chünki Rebde ching turghan bolsanglar, biz ölmey, hayat qalimiz!»** — Pawlus Tésalonikadikilerni shunche yaxshi körettiki, mubada ular Rebdin ténip ketken bolsa, u özimu öley dep qalatti. ■ **3:10** Rim. 1:10,11; 15:23; 2Tim. 1:4. □ **3:11 «Emdi bizning Xuda'Atimizning Özi hem Rebbimiz Eysa bizning yolimizni yéninglargha bashlighay»** — qiziq bir ish shuki, «yolimizni... bashlighay» dégen péil grék tilidiki «birlik shexs» shekliididur. Démek, Xuda'Ata we Reb Eysa bir shexsdek ish qilidu.

12 emdi méhir-muhebbetimiz silerge tolghandek, Reb silerning bir-biringlargha we
hemme ademlerge bolghan méhir-muhebbitinglarni ashurup, tolup tashturghay;
13 hem shundaq bolghanda, Rebbimiz Eysa Özining barliq muqeddes bendiliri bilen bille
qaytip kelgende qelbinglar bizning Xuda'Atimiz aldida pak-muqeddeslikte nuqsansiz
bolushqa mustehkemlinidu!■

4

Xudani xursen qilidighan hayat yoli

1 Axirida, i qérindashlar, biz Reb Eysada turup silerdin shuni ötünimiz hem jékileymizki,
siler bizdin Xudani xursen qilishqa qandaq méngishinglar kéreklikini tapshuruwalghin-
inglardek hem hazir shu boyiche méngiwatqininglardek, shundaq qilishinglar téximu éship
tashqay.■
2 Chünki siler bizning Reb Eysa arqiliq silerge néme emrlerni tapilighanliqimizni bil-
isiler.
3 Chünki Xudaning iradisi shuki, pak-muqeddes qilinish, herqandaq buzuqchiliqtin
saqlinish, ■
4-5 yeni herbiringlar Xudani tonumaydighan taipilerdek shehwaniy heweslerge
bérilmey, belki qandaq qilip öz ténini bashqurup, uni pak-muqeddeslikte ar-nomus
bilen saqlashni öginiwélishtur.□ ■
6 Bu jehetlerde héchkim öz qérindishining heqqige chang sélip, öz payda-menpeitini qogh-
limisun; chünki biz ilgiri silerge chüshendürüp toluq agahlandurghinimizdek, barliq
mushundaq ishlarda Reb Özi intiqam alghuchidur.
7 Chünki Xuda bizni napakliqqa emes, belki pak-muqeddeslikte yashashqa chaqirdi.■
8 Shuning üchün bu *heqiqetni* ret qilghan adem, insaniy hoquqni emes, belki silerge
Muqeddes Rohini ata qilghuchi Xudani ret qilghan bolidu.■
9 Emdi qérindashliq méhir-muhebbetke kelsek, bu toghrisida silerge yézip olturishimizning
hajiti yoq. Chünki Xuda Özi bir-biringlargha méhir-muhebbet körsitishni ögetmekte. ■
10 Chünki siler pütkül Makédoniye ölkisidiki hemme qérindashlargha shundaq qiliwatisiler;
shundaq bolsimu, i qérindashlar, shundaq qilishqa bérilip téximu éship téshishinglarni,
11 shundaqla biz silerge tapilighinimizdek, tinch yürüshni, *bashqilarning ishlirigha*
arilashmay, öz ishinglar bilen bolup, ikki qolunglargha tayinip yashashni nishan qilip
intilishinglarni ötünimiz. ■
12 Mana shundaq qilsanglar, sirttikiler aldida izzet-hörmetke sazawer bolup mangisiler
we héchkimning qoligha béqinip qalmaysiler.□

Eysa Mesihning qayta kélishi

■ **3:13** 1Kor. 1:8; 1Tés. 5:23; 2Tés. 2:17. ■ **4:1** Fil. 1:27; 1Tés. 2:12. ■ **4:3** Rim. 12:2; Ef. 5:27; Fil. 4:8. □ **4:4-5** **«.... belki qandaq qilip öz ténini bashqurup, uni pak-muqeddeslikte ar-nomus bilen saqlashni öginiwélishtur»** — grék tilida «öz téni» «öz chinisi» dégen bilen ipadilinidu. Shunga jümlining eng axirqi bölikini «Xudaning iradisi... öz jora-hemrahini tépip, pak-muqeddeslik we ar-nomusluqta hayat ötküzüshni öginiwélishtur» yaki «öz pak-muqeddeslik we ar-nomusluqinglarni saqlap, öz jora-hemrahinglar bilen yashashni öginiwélishtur» depmu chüshinishke bolidu. Chong imkaniyet barki, rosul terjimimizdikidek shundaqla bu ikki meninimu bildürmekchi bolghan. Xudaning békitkini bilen nikahlan'ghan er-ayal beribir «bir ten»dur. ■ **4:4-5** 1Kor. 15:34; Ef. 4:18. ■ **4:7** Yuh. 17:19; 1Kor. 1:2. ■ **4:8** Luqa 10:16; 1Kor. 7:40. ■ **4:9** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ **4:11** Ros. 20:34; Ef. 4:28; 2Tés. 3:7,12. □ **4:12** **«Mana shundaq qilsanglar, sirttikiler aldida izzet-hörmetke sazawer bolup mangisiler we héchkimning qoligha béqinip qalmaysiler»** — «sirttikiler» étiqadsizlar, jamaettin sirtta turghanlarni körsitidu.

13 Lékin, ey qérindashlar, ümidsizlik ichide yashawatqan bashqa hemmisidek, *aranglardiki ölümde* uxlap qalghanlargha qayghurup hesret chekmeslikinglar üchün ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz. □ ■
14 Chünki biz Eysaning ölüp tirilgenlikige ishen'genikenmiz, *Eysa qayta kelginide*, ölümde Uningda uxlap qalghanlarni Xuda Uning bilen bille élip kélidighanliqigha ishinimiz.
15 Chünki rebning söz-kalami boyiche silerge shuni éytimizki, Reb qayta kelgüche tirik qalghan bizler uning aldigha chiqishimiz jezmen ölümde uxlap qalghanlarningkidin awwal bolmaydu; □ ■
16 Chünki Reb qattiq bir nere tartip, bash perishtining awazi we Xudaning kanay sadasi ichide asmandin chüshidu we Mesihde bolup ölgenler awwal tirilidu; ■
17 andin tirik qalghan bizler ular bilen birge Reb bilen hawada körüshüsh üchün, bulutlar arisigha élinip kötürülimiz; shuning bilen biz Reb bilen menggü birge bolimiz. □
18 Shunga, bir-biringlargha bu sözler bilen righbet-teselli béringlar.

5

Rebning künini kütüwélish

1 Lékin i qérindashlar, silerge shu ishlarning waqitliri we zamanliri toghrisida yézishimning hajiti yoq.
2 Chünki özünglar obdan bilisiler, Rebning küni xuddi kéchide kirgen oghrining kélishige oxshash *tuyuqsiz* kélidu.■
3 Emdi kishiler «*Dunya* tinch-aman boluwatidu» dep turghanda, xuddi hamilidar ayalning tolghiqi ushtumtut tutqinidek, halaket ularning béshigha tuyuqsiz chüshidu; shuning bilen ular uningdin qéchip qutulalmaydu.■
4 Lékin siler, i qérindashlar, qarangghuluqta turghuchilar emessiler; shuning bilen u kün silerni oghridek chöchütüp kelmeydu.■
5 Chünki siler hemminglar yoruqluqning perzentliri, kündüzning perzentliridursiler; biz kéchige tewe yaki qarangghuluqqa mensup emesmiz. ■
6 Shuning üchün bashqa hemmisidek uxlimayli, belki segek we salmaq bolayli.■
7 Chünki uxlaydighanlar kéchisi uxlaydu, mest bolidighanlarmu kéchisi mest bolidu.
8 Biraq özimiz kündüzge mensup bolghandin kéyin, salmaq bolayli, kökrikimizge étiqad we méhir-muhebbetni sawut qilip, béshimizgha nijatqa baghlan'ghan ümidni dubulgha qilip kiyiwalayli;□ ■
9 chünki Xuda bizni Öz ghezipige uchritish üchün emes, belki Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq nijatqa érishtürüsh üchün tallap békitken.

□ **4:13 «(silerning) ... ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz»** — «silerning... xewersiz qélishinglarni xalimaymiz» dégen bu ibare adette Rim impératori yarliq chüshürgende ishlitidighan ibare idi. Rosul emdi kéyinki gépini «alem impératori Eysa Mesih»din kelgen dep puratmaqchi oxshaydu. ■ **4:13** Law. 19:28; Qan. 14:1; 2Sam. 12:20-23. □ **4:15 «Reb qayta kelgüche tirik qalghan bizler uning aldigha chiqishimiz jezmen ölümde uxlap qalghanlarningkidin awwal bolmaydu»** — «chiqishimiz» dégen söz «asman'gha kötürülüshimiz»ni kötüridu. Kéyinki ayetlerni körüng. ■ **4:15** 1Kor. 15:22,51. ■ **4:16** Mat. 24:31; 1Kor. 15:52; 2Tés. 1:7. □ **4:17 «andin tirik qalghan bizler ular bilen birge Reb bilen hawada körüshüsh üchün, bulutlar arisigha élinip kötürülimiz; shuning bilen biz Reb bilen menggü birge bolimiz»** — bu weqeler toghruluq «Kolossiliklerge»diki (3:3 toghruluq) «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:2** Mat. 24:43; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15. ■ **5:3** 2Tés. 1:9. ■ **5:4** Ef. 5:8. ■ **5:5** Luqa 16:8; Rim. 13:12; Ef. 5:8. ■ **5:6** Luqa 21:36; Rim. 13:11,13; 1Kor. 15:34; Ef. 5:14. □ **5:8 «... salmaq bolayli, kökrikimizge étiqad we méhir-muhebbetni sawut qilip, béshimizgha nijatqa baghlan'ghan ümidni dubulgha qilip kiyiwalayli»** — «Yesh.» 59:17ni körüng. Grék tilida: «meydimizge étiqad we muhebbetning sawutini, béshimizgha nijatning ümidini dubulghisini kiyiwalayli». ■ **5:8** Yesh. 59:17; Ef. 6:14.

10 U biz üchün öldi — meqsiti, hayat qélip oyghaq tursaqmu yaki *ölümde* uxlighan bolsaqmu, bizning Uning bilen bille hayatta bolushimiz üchündur.□ ■
11 Shuning üchün, hazir qiliwatqininglargha oxshash, bir-biringlarni dawamliq righbetlendürüp, bir-biringlarning *étiqadini* qurunglar.

Axirqi telim we salamlar

12 Emdi i qérindashlar, aranglarda japaliq ishlewatqan we Rebde silerge yétekchilik qilip, nesihet bériwatqanlarni qedirlishinglarni ötünimiz. ■
13 Bu xizmetliri üchün ularni chongqur hörmet we méhir-muhebbet bilen qedirlenglar. Bir-biringlar bilen inaq ötünglar. □
14 Emma, i qérindashlar, silerdin shunimu ötünimizki, tertipsiz yürgenlerge nesihet béringlar, yüreksizlerni righbetlendürünglar, ajizlargha yar-yölek bolunglar we hemme ademge sewrichan bolunglar. □
15 Héchqaysinglar yamanliqqa yamanliq qilmasliqqa köngül bölünglar, bir-biringlargha we barliq kishilerge hemishe yaxshiliq qilishqa intilinglar.■
16 Herdaim shadlininglar. ■
17 Toxtimay dua qilinglar. ■
18 Herqandaq ishta teshekkür éytinglar. Chünki mana bular Xudaning Mesih Eysada silerge qaratqan iradisidur. ■
19 Rohning otini öchürmenglar. □ ■
20 Aranglarda peyghemberlerche yetküzülgen bésharetlik sözlerni kemsitmenglar;□
21 hemme gepni tekshürüp ispatlap körünglar; durus bolsa uni ching tutup *qoldin bermenglar*. ■
22 Yamanliqning herqandaq sheklidin özünglarni yiraq tutunglar.□ ■
23 Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda Özi silerni özül-késil pak-muqeddes qilghay, Rebbimiz Eysa Mesih qayta kelgüche pütkül rohinglar, jéninglar we téninglarni eyibsiz saqlighay. □ ■
24 Silerni Chaqirghuchi bolsa sadiq-wapadur, U uni jezmen ada qilmay qalmaydu. □ ■
25 Qérindashlar, biz üchün dua qilinglar.
26 Hemme qérindashlar bilen pak söyüshler bilen salamlishinglar. ■

□ **5:10 «bizning Uning bilen bille hayatta bolushimiz üchün» —** démek, Uning dunyagha qaytip kélishide tirilip turishimiz üchün. ■ **5:10** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Pét. 4:2. ■ **5:12** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; 16:18; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:7,17. □ **5:13 «... Bu xizmetliri üchün ularni chongqur hörmet we méhir-muhebbet bilen qedirlenglar. Bir-biringlar bilen inaq ötünglar» —** mushundaq étiqadchilar jamaette meydan'gha kelse, kéyinche ularni jamaettiki «aqsaqal» yaki «yétekchi» dep békitishke toghra kélidu. Pawlus Tésalonikadiki jamaette téxi aqsaqallarni békitmigenidi. □ **5:14 «... ajizlargha yar-yölek bolunglar» —** «ajizlar» belkim rohiy hem jismaniy tereplerde bolghan ajizlarni körsitidu. ■ **5:15** Law. 19:18; Pend. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Pét. 3:9. ■ **5:16** Mat. 5:12; Luqa 10:20; Rim. 12:12; Fil. 4:4. ■ **5:17** Luqa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2. ■ **5:18** Ef. 5:20. □ **5:19 «Rohning otini öchürmenglar» —** grék tilida «Rohni öchürmenglar». «Roh» Muqeddes Roh, elwette. «Muqeddes Rohning oti» ishen'gen ademning qelbide yaxshiliq qilishqa yaki bolupmu melum bir rohiy iltipatni bildürüshke küchlük ilham peyda qilghan bolsa uni «öchürüsh»ke bolmaydu. Mushu sözler belkim bésharet bérish yaki bashqa möjizilik iltipatlarni közde tutidu; kéyinki ayet bilen munaswiti bar. ■ **5:19** 1Kor. 14:30. □ **5:20 «Aranglarda peyghemberlerche yetküzülgen bésharetlik sözlerni kemsitmenglar» —** grék tilida «peyghemberlik sözler». «Rohiy iltipatlar» toghruluq «Korintliqlargha (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:21** 1Yuh. 4:1. □ **5:22 «Yamanliqning herqandaq sheklidin özünglarni yiraq tutunglar» —** «yamanliqning herqandaq shekli» yamanliqning her xilliqini hemde yaman ishtek körünüp qalidighan öz ichige alidu. Étiqadchilar hetta «yaman ishtek körünüp qalidighan» ishtimu bolmasliqqa köngül bölüshige toghra kélidu. ■ **5:22** Fil. 4:8. □ **5:23 «Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda» —** grék tilida: «Xatirjemlikning Xudasi» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **5:23** 1Kor. 1:8; Fil. 4:9; 1Tés. 3:13. □ **5:24 «Silerni Chaqirghuchi bolsa sadiq-wapadur, U uni jezmen ada qilmay qalmaydu» —** «silerni Chaqirghuchi» — Xuda, elwette. ■ **5:24** 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 2Tés. 3:3. ■ **5:26** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Pét. 5:14.

27 Men Rebde silerge shuni jiddiy tapilaymenki, bu xetni *shu yerdiki* hemme muqeddes qérindashlargha oqup béringlar!
28 Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti silerge yar bolghay!

Tésalonikaliqlargha «2»

Rosul Pawlus Tésalonika shehiridiki jamaetke yazghan ikkinchi mektup

1 Menki Pawlus, Silas hemde Timotiydin Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihde
bolghan, Tésalonika shehiridiki jamaetke salam.□
2 Xuda'Atimiz we Reb Eysa Mesihtin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik ata
qilin'ghay!■

Azab-oqubet ichidiki righbet-teselli

3 Siler üchün Xudagha herdaim teshekkür éytishimizgha toghra kélidu (hemde shundaq
qilish tolimu layiqtur), i qérindashlar, — chünki étiqadinglar küchlük ösmekte hemde bir-
biringlargha bolghan méhir-muhebbitinglarmu éship tashmaqta.□ ■
4 Shuning bilen biz özimiz silerning béshinglargha chüshken, shundaqla berdashliq
bériwatqan barliq ziyankeshlik we japa-éghirchiliqlar ichide körsetken sewr-chidamliq we
étiqadinglar üchün, Xudaning herqaysi jamaetliride silerdin pexirlinimiz;■
5 bu ishlar Xudaning kélidighan adil hökümini körsitidighan roshen bir alamettur we
shundaqla, bu ishlar silerning Xudaning padishahliqigha layiq hésablinishinglar üchün
bolidu; siler mana shu padishahliq üchün zulum-zexmet chékiwatisiler;□ ■
6-7 shundaq iken, silerge éghirchiliq salghuchilargha Xuda éghirchiliq salsa, hem shun-
daqla Reb Eysa qudretlik perishtiliri bilen ershtin qayta körün'gen chaghda, éghirchiliqqa
uchrighan silerge biz bilen teng aramliq berse durus ish bolmamdu?■
8 Shu chaghda U Xudani tonumaydighanlardin, shundaqla Rebbimiz Eysa Mesihning
xush xewirige itaet qilmaydighanlardin yalqunluq ot bilen intiqam alidu.□ ■
9 Bundaq kishiler Rebning huzuridin we küch-qudritining shan-sheripidin mehrum
qilinip, menggülük halaket jazasini tartidu. □ ■
10 U waqitta U Özining barliq muqeddes bendiliride ulughlinip, shu künide barliq
ishen'genlerde (siler derweqe bizning guwahliqimizgha ishen'gendursiler) Özining
karametlikini körsitip, medhiyilen'gili kélidu.□ ■

□ **1:1 «Tésalonika shehiridiki jamaetke salam»** — «Tésalonika shehiri» — Qedimki Grétsiyediki bir sheher idi, bu sheherning hazirqi nami «Salonika» bolup, u Türkiyide. ■ **1:2** 1Kor. 1:3; 1Tés. 1:1; 1Pét. 1:2. □ **1:3 «Siler üchün Xudagha herdaim teshekkür éytishimizgha toghra kélidu ..., i qérindashlar, — chünki étiqadinglar küchlük ösmekte hemde bir-biringlargha bolghan méhir-muhebbitinglarmu éship tashmaqta»** — Pawlusning birinchi xétidiki duasi hem ötünüshliri hazir emelge ashuruluwatidu; «1Tés.» 2:12, 4:10ni körüng. ■ **1:3** Ef. 1:15; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tés. 1:2. ■ **1:4** 1Tés. 2:19. □ **1:5 «bu ishlar Xudaning kélidighan adil hökümini körsitidighan roshen bir alamettur we shundaqla, bu ishlar silerning Xudaning padishahliqigha layiq hésablinishinglar üchün bolidu; siler mana shu padishahliq üchün zulum-zexmet chékiwatisiler»** — «bu ishlar» — étiqadchilargha qarshi chiqqanlarning ziyankeshlik qilishliri hem Tésalonikadiki étiqadchilarning sewr-taqetlirini körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:5** 1Tés. 2:14; Yeh. 6. ■ **1:6-7** Zek. 2:12; 1Tés. 4:16. □ **1:8 «Shu chaghda u (Mesih) Xudani tonumaydighanlardin, shundaqla Rebbimiz Eysa Mesihning xush xewirige itaet qilmaydighanlardin yalqunluq ot bilen intiqam alidu»** — «Yer.» 10:25, «Zeb.» 79:6 we «Yesh.» 66:15ni körüng. ■ **1:8** Yer. 10:25; Zeb. 79:6; Yesh. 66:15; Rim. 2:8; 2Pét. 3:7. □ **1:9 «Bundaq kishiler Rebning huzuridin we küch-qudritining shan-sheripidin mehrum qilinip, menggülük halaket jazasini tartidu»** — yaki bolmisa: «bundaq kishiler Rebning küch-qudritining shan-sheripidin we Uning huzurdin bolghan menggülük halaket jazasini tartidu». ■ **1:9** Yesh. 2:19. □ **1:10 «U (Mesih) ... shu künide barliq ishen'genlerde ... Özining karametlikini körsitip, medhiyilen'gili kélidu»** — «Özining karametlikini körsitip, medhiyilinish» — grék tilida bu bir söz bilenla ipadilinidu. «Öz muqeddes bendiliride... ishen'genlerde...». Bu ibarining menisi: (1) «Reb Eysaning güzelliki we peziliti Öz bendiliri, yeni Özige ishen'gen ademlirige birinchi bolup körünidu» we: (2) «Uning bu güzelliki ularning özliride, yeni ular arqiliq pütkül alemge körünidu» dégenlik bolsa kérek. ■ **1:10** Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; Weh. 1:7.

11 Shuning üchün, biz siler üchün daim shundaq dua qilimizki, silerni chaqirghan bizning Xudayimiz silerni Öz *ulugh* chaqiriqigha layiq hésablap, yaxshiliqqa intilgen barliq güzel meqset-muddialiringlarni we étiqadinglardin chiqqan barliq xizmetliringlarni küch-qudriti bilen emelge ashurghay.

12 Shuning bilen, Xudayimizning we Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti arqiliq Rebbimiz Eysa Mesihning nami silerde shan-sherep bolup ulughlinidu we silermu Uningda shan-sherepke érishisiler.

2

Rebning küni, yeni «Perwerdigarning küni» we dejjal toghruluq

1 I qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning qayta kélishi, shundaqla bizning Uning bilen bir yerge jem qilinishimiz toghrisida silerdin shuni ötünümizki,

2 Eger siler «melum rohtin kelgen wehiy»din bolsun, birsining söz-telimidin bolsun yaki «bizning namimizda» yézilghan melum xetlerdin bolsun «Rebning küni yétip keldi» dégen sözni anglisanglar, jiddiliship hoduqup ketmenglar yaki dekke-dükkige chüshmenglar!□ ■

3 Bu ishlarda herqandaq ademning herqandaq usul bilen silerni aldishigha yol qoymanglar; chünki awwal «*chong* yénish» bolup, andin «gunahiy adem», yeni «halaketke mehkum qilin'ghuchi adem» ashkarilanmighuche, ashu kün kelmeydu.□ ■

4 Shu adem xuda dep atalghan'gha yaki kishiler choqunidighan herqandaq nersilerge qarshi chiqip, özini hemmidin üstün qilip körsitidu; u shundaq qilip Xudaning ibadetxanisida olturuwélip, özini Xuda dep körsitip jakarlaydu.□ ■

5 Men siler bilen bille bolghan waqtimda bularni silerge éytqinim ésinglarda bardu?

6 We uning belgilen'gen waqti-saiti kelmigüche ashkarilanmasliqi üchün, némining uni tosup turuwatqanliqi silerge melum.

7 Chünki «qanunni yoqatquchi sirliq küch» alliqachan yoshurun heriket qilmaqta; lékin bu ishlarni hazirche tosup kéliwatqan birsi bardur; U otturidin chiqquche shundaq

---

□ **2:2 «... «Rebning küni yétip keldi» dégen sözni anglisanglar, jiddiliship hoduqup ketmenglar yaki dekke-dükkige chüshmenglar!» —** «Rebning küni» yaki «Perwerdigarning küni» dégen muhim téma toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:2** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 1Yuh. 4:1. □ **2:3 «chünki awwal «*chong* yénish»** bolup,... » — «chong yénish» belkim «étiqadtin chong ténish»ni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. **«Bu ishlarda herqandaq ademning herqandaq usul bilen silerni aldishigha yol qoymanglar; chünki awwal «*chong* yénish»** bolup, andin «gunahiy adem», yeni «halaketke mehkum qilin'ghuchi adem» ashkarilanmighuche, ashu kün kelmeydu» — bu muhim ayettiki «chong yénish» («étiqadtin chiqip, ayrilish»), «gunahliq adem» we «halaketke mehküm qilin'ghuchi adem» (dejjal) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Bezi alimlar «chong yénish»ni «(Xudagha qarshi) chong topilang» dep terjime qilidu. Biz «qoshumche söz»imizde öz terjimimizge ispat bérimiz. ■ **2:3** Mat. 24:23; 1Tim. 4:1; 1Yuh. 2:18. □ **2:4 «Shu adem xuda dep atalghan'gha yaki kishiler choqunidighan herqandaq nersilerge qarshi chiqip, özini hemmidin üstün qilip körsitidu; u shundaq qilip Xudaning ibadetxanisida olturuwélip, özini Xuda dep körsitip jakarlaydu» —** «Yesh.» 14:13-14, «Dan.» 11:36, «Ez.» 28:2-9ni körüng. Bu ish toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. «Ibadetxana» mushu ayette esli ibadetxanining ichki «muqeddes jay»ni körsitidu. ■ **2:4** Dan. 7:25; 8:11; 11:36; Mat. 24:15; Weh. 13:1-8

tosuqluq péti turidu;□
8 andin ashu «qanunni yoqatquchi» ashkarilinidu; biraq Reb Eysa aghzidiki nepisi
bilenla uni yutuwétidu, kelgen chaghdiki parlaq nuri bilen uni yoq qiliwétidu.■
9 «Qanunni yoqatquchi»ning meydan'gha chiqishi Sheytanning pentliri bilen bolidu, u
her türlük küch-qudret, möjize we yalghan karametlerni körsitip, ■
10 halaketke yüzlen'genlerni azduridighan herxil qebih hiyle-mikirlerni ishlitidu.
Ularning halaket aldida turuwatqanliqining sewebi özlirini nijatqa yétekleydighan
heqiqetni söymey, uninggha qelbidin orun bermeslikidindur. ■
11 Shu sewebtin, Xuda ulargha yalghanchiliqqa ishensun dep heqiqettin chetnitidighan
bir küch ewetidu. ■
12 Netijide, heqiqetke ishenmey, belki qebihlikni xursenlik dep bilgenlerning hemmisi
jazagha mehkum qilinidu.

Qet'iy tewrenmenglar!

13 Lékin, ey, Reb söygen qérindashlar, biz siler üchün herdaim Xudagha teshekkür
éytishimizgha toghra kéliduki, Xuda Rohning wasitiside pak-muqeddes qilinishinglar we
heqiqetke ishinishinglar arqiliq silerni nijatqa érishishke muqeddemdila talliwaldi. □
14 U biz yetküzgen xush xewer arqiliq silerni shu nijatqa, yeni Rebbimiz Eysa Mesihning
shan-sheripige érishishke chaqirdi.
15 Shuning üchün, ey qérindashlar, tapan tirep turunglar, biz silerge éghizche yaki xet
arqiliq yetküzgen telimni ching tutunglar!■
16-17 Emdi Rebbimiz Eysa Mesihning Özi we bizni söygen, méhir-shepqet bilen
menggülük righbet-teselli hem güzel ümid ata qilghan Xuda'Atimiz qelbinglarni
righbetlendürgey hemde silerni herbir güzel ish qilishta, herbir yaxshi sözlerni
yetküzüshte küchlendürgey!□ ■

3

Biz üchün dua qilinglar

□ **2:7 «Chünki «qanunni yoqatquchi sirliq küch» alliqachan yoshurun heriket qilmaqta» —** «qanunni yoqatquchi sirliq küch» (grék tilida «qanunni yoqatquchi sir») toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. **«lékin bu ishlarni hazirche tosup kéliwatqan birsi bardur»** — 3-4-ayettiki «gunahiy adem («halaketke mehkum qilin'ghuchi adem»)ning meydan'gha chiqishni tosush» bilen «qanunni yoqatquchi sirliq küchni tosush»ning zich munasiwiti bar. Ikki ishni tosughuchi bizningche Xudaning Muqeddes Rohidur. Bezi alimlarning bu toghruluq bashqiche pikirlirimu bar; közqarishimizning sewebini «qoshunche söz»imizde éytimiz. «Qanunni yoqatquchi sirliq küch» (grék tilida «qanunni yoqatquchi sir») toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. **«U otturidin chiqquche...»** — bashqa birxil terjimisi: «U otturidin yötkiwétilgüche...». «Qanunni yoqatquchi sirliq küch» belkim Sheytanning astirtin dunyadiki barliq ellerni, barliq döletlerni herxil qanunni, shundaqla barliq exlaq prinsiplarni buzush terepke asta-asta qutritishlirini körsitidu. Bu jeryanning ewjige chiqishi dejjalning meydan'gha kélishi bilen bolidu. **«u otturidin chiqquche shundaq tosuqluq péti turidu»** — bu muhim ishlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **2:8** Ayup 4:9; Yesh. 11:4. ■ **2:9** Qan. 13:2; Yuh. 8:41; 2Kor. 4:4; Ef. 2:2; Weh. 13:13. ■ **2:10** 2Kor. 2:15; 4:3. ■ **2:11** Rim. 1:24; 1Tim. 4:1. □ **2:13 «Xuda Rohning wasitiside pak-muqeddes qilinishinglar we heqiqetke ishinishinglar arqiliq silerni nijatqa érishishke muqeddemdila talliwaldi» —** «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **2:15** 2Tés. 3:6. □ **2:16-17 «Emdi Rebbimiz Eysa Mesihning Özi we bizni söygen, méhir-shepqet bilen menggülük righbet-teselli hem güzel ümid ata qilghan Xuda'Atimiz qelbinglarni righbetlendürgey hemde silerni herbir güzel ish qilishta, herbir yaxshi sözlerni yetküzüshte küchlendürgey!» —** qiziq bir ish shuki, «righbetlendürgey» hem «küchlendürgey» dégen péillar grék tilidiki «birlik shexs» sheklididur. Démek, «Xuda'Ata» we «Reb Eysa» bir shexstek ish qilidu. ■ **2:16-17** 1Tés. 3:13.

1 Axirida, i qérindashlar, biz üchün dua qilinglarki, Rebning sözi xuddi silerge yetken
chaghdikige oxshash, *herqandaq yerde* téz tarqalsun we shan-shereplik dep ulugh-
lansun;□ ■
2 shuningdek bizning qebih we rezil ademlerdin qutulushimiz üchünmu dua qilinglar.
Chünki hemmila adem ishench-étiqadliq boluwermeydu.■
3 Emma Reb Özi ishenchliktur; U silerni mustehkem qilidu hem rezil bolghuchidin
saqlaydu. □ ■
4 Emma Rebde, silerge tapilighinimizni qiliwatisiler, shundaqla dawamliq qiliwéridu,
dep xatirjemmiz.
5 Emdi Reb qelbinglarni Xudaning méhir-muhebbitige hem Mesihning sewr-
chidamliqigha chömkeshke yétekligey.□

Ishligen chishleydu

6 Emdi qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning namida shuni tapilaymizki, bizdin alghan
telimlerge riaye qilmay, tertipsiz yürgenlerdin özünglarni néri tutunglar.□ ■
7 Bizdin qandaq ülge élishinglar kéreklikini özünglar bilisiler; chünki biz siler bilen bille
bolghanda tertipsiz yürmigeniduq.■
8 Héchkimning nénini bikargha yémeyttuq; belki biz héchqaysinglargha éghirimizni salmasliq
üchün, kéche-kündüzlep tiriship-tirmiship japaliq ishleyttuq.■
9 Bundaq qilishimiz, silerdin yardem kütüshke heqliq bolmighanliqimizdin emes, belki
özimizni silerge bizdin yaxshi ülge qaldurup, silerning bizge egishishinglar üchün idi. ■
10 Chünki biz silerning yéninglarda bolghinimizda silerge: «Birsi ishlimeymen dése, u
yémisun!» dep tapilighaniduq.
11 Chünki biz aranglarda bezilerning tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning
ishliriga ariliship yüridighanliqini angliduq. □
12 Biz mushundaqlargha Reb Eysa Mesihde shundaq buyruymiz we ulardin ötünüp
soraymizki, tinch yashap, emgikinglar bilen öz néninglarni tépip yenglar. □ ■
13 Lékin siler, i qérindashlar, yaxshi ishlarni qilishtin érinmenglar.■
14 Emma eger ushbu xétimizdiki sözlerge itaet qilmaydighan birsi bolsa, uningdin hezer
eylenglar we uni xijaletke qaldurush üchün uning bilen bardi-keldi qilmanglar. ■
15 Biraq, uni düshmen qatarida körmey, eksiche uninggha bir qérindash süpitide nesihet
qilinglar.

□ **3:1 «... biz üchün dua qilinglarki, Rebning sözi xuddi silerge yetken chaghdikige oxshash, (herqandaq yerde) téz tarqalsun we shan-shereplik dep ulughlansun»** — «téz tarqalsun» grék tilida «yügürsun» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:1** Mat. 9:38; Ef. 6:19; Kol. 4:3. ■ **3:2** Yuh. 6:44; Rim. 15:31. □ **3:3 «U (Reb) silerni mustehkem qilidu hem rezil bolghuchidin saqlaydu»** — «rezil bolghuchi» Sheytan, Iblis. Bashqa birxil terjimisi «U (Reb) silerni rezilliktin saqlaydu». ■ **3:3** Yuh. 17:15; 1Tés. 5:24. □ **3:5 «Emdi Reb qelbinglarni Xudaning méhir-muhebbitige hem Mesihning sewr-chidamliqigha chömkeshke yétekligey»** — «Xudaning méhir-muhebbiti» awwal Uning bizge bolghan muhebbiti, andin bizning Uninggha bolghan muhebbitimiz; «Mesihning sewr-chidamliqi» awwal Mesihning Özining sewr-chidamliqi, andin bizning Uningda we Uning üchün sewr-chidamliq bolushimiz. □ **3:6 «Emdi qérindashlar, Rebbimiz Eysa Mesihning namida shuni tapilaymizki, bizdin alghan telimlerge riaye qilmay, tertipsiz yürgenlerdin özünglarni néri tutunglar»** — «tertipsiz yürgenler» kéyinki ayetlerdin éniqki, «bikar telepler»ni körsitidu. ■ **3:6** 1Kor. 5:11; 2Tés. 2:15; 3:14; Tit. 3:10. ■ **3:7** 1Kor. 11:1; 1Tés. 1:6, 7; 2Tés. 2:10. ■ **3:8** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tés. 2:9. ■ **3:9** 1Kor. 4:16; 9:3, 6; 11:1; Fil. 3:17; 1Tés. 1:6; 2:9. □ **3:11 «Chünki biz aranglarda bezilerning tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishliriga ariliship yüridighanliqini angliduq»** — grék tilida rosul Pawlus chaqchaq qilip: «... héch ish qilmayde, lékin herterepte bashqilarning ishlirida bolghanliqini angliduq» deydu. □ **3:12 «Biz mushundaqlargha Reb Eysa Mesihde shundaq buyruymiz we ulardin ötünüp soraymizki...»** — «mushundaqlar» — démek, 11-ayettiki «tertipsiz laghaylap, héch ishlimey bashqilarning ishliriga ariliship yüridighanlar». «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ **3:12** Ef. 4:28; 1Tés. 4:11. ■ **3:13** Gal. 6:9. ■ **3:14** Mat. 18:17; 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:6.

Tilekler

16 Xatirjemlik Igisi bolghan Reb her waqit her yolda shexsen silerge xatirjemlik ata
qilghay. Reb hemminglar bilen bille bolghay!□ ■
17 Menki Pawlus bu axirqi salimimni öz qolum bilen yazdim; bu, méning hemme
xetlirimning özige xas belgisidur. Mana bu méning öz qelimimdur. □ ■
18 Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti hemminglargha yar bolghay!

□ **3:16** «Xatirjemlik **Igisi bolghan Reb her waqit her yolda shexsen silerge xatirjemlik ata qilghay»** — «Xatirjemlik Igisi bolghan Reb» grék tilida: «Xatirjemlikning Rebbi» yaki «Xatirjemlik bergüchi Reb» — démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Rebdur. ■ **3:16** Rim. 15:33; 16:20; 1Kor. 14:33; 2Kor. 13:11; Fil. 4:9; 1Tés. 5:23. □ **3:17** «Menki **Pawlus bu axirqi salimimni öz qolum bilen yazdim. Bu, méning hemme xetlirimning özige xas belgisidur. Mana bu méning öz qelimimdur»** — Pawlusning herbir xétidiki birnechche qurni öz qelimi bilen yézish aditi bar idi; bu, bashqilarning özining namida saxta xetlerni yézishning aldini élishi üchün idi. Özining közi ajiz bolghachqa, xetlirini adette katipqa yazduratti. («Galatiyaliqlargha»diki «kirish söz»imizni hem 6:11diki izahatni körüng. ■ **3:17** 1Kor. 16:21; Kol. 4:18.

Timotiygha «1»

Rosul Pawlus Timotiygha yazghan birinchi mektup •••• Salam

1 Qutquzghuchimiz Xudaning we ümidimiz Mesih Eysaning emri bilen Eysa Mesihning
rosuli qilip teyinlen'gen menki Pawlustin■
2 étiqad yolidiki özümning sadiq oghlum bolghan Timotiygha salam. Xuda'Atimiz we
Rebbimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepqet, rehimdillik we xatirjemlik bolghay!■

Saxta telimlerni tosush

3 Makédoniye ölkisige barghanda, sendin ötün'ginimdek *shuni yene ötünimenki, shu yerdiki*
bezi kishilerge bid'et telimlerni ögetmenglar dep tapilishing üchün sen dawamliq Efesus
shehiride qalghin;■
4 ularning epsaniler we ayighi yoq nesebnamilerge bend bolmasliqini tapilighin; bu-
lar Xudaning étiqad arqiliqla emelge ashurulidighan Öz öyige bolghan pilanini ilgiri
sürmeydu, belki peqet bimene talash-tartishlarni keltürüp chiqiridu, xalas. □ ■
5 Emdilikte bizge tapilan'ghan telimning muddiasi sap qelb, pak wijdan we saxtiliqsiz
étiqadtin kélip chiqidighan méhir-muhebbettin ibarettur.■
6 Bu ishlarda bezi kishiler chetnep, bimene geplerni qilishqa burulup ketti.
7 Ularning Tewrat qanunining ölimasi bolghusi bar; biraq ular özlirining néme
dewatqanliqini yaki özlirining hedep qeyt qiliwatqan sözlirining néme ikenlikini
chüshenmeydu.
8 Emdi bizge melumki, eger kishiler Tewrat qanunini eyni muddiasida qollansa, u
paydiliqtur.□ ■
9 Chünki biz yene shuni bilimizki, Tewrat qanuni heqqaniy ademler üchün tüzülgen
emes, belki qanun'gha xilapliq qilghuchilar we boyni qattiqlar üchün, ixlassizlar we
gunahkarlar üchün, iplaslar we kupurluq qilghuchilar üchün, atisini öltürgüchiler we
anisini öltürgüchiler üchün, qatillar, ■
10 buzuqluq qilghuchilar, bechchiwazlar, ademlerni qulluqqa bulighuchilar, yalghan-
chilar, qesemxorlar üchün we yaki saghlam telimlerge zit bolghan bashqa herqandaq
qilmishlarda bolghanlar üchün tüzülgen. □
11 Bu telimler teshekkür-mubarekke layiq Bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan
shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge asaslan'ghan.□ ■

Pawlus özi Xudaning rehimdillikini körsetküchi janliq misaldur

---

■ **1:1** Ros. 9:15; Kol. 1:27. ■ **1:2** Ros. 16:1; 1Kor. 4:17; Gal. 1:3; 1Tés. 3:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ros. 20:1. □ **1:4 «ayighi yoq nesebnamiler»** — Yehudiy xelki herdaim özining Tewrattiki ulugh bir «rohiy erbab»ning melum bir ewladi, Grékler bolsa özining melum bir «ilahiy adem»ning ewladi ikenlikini ispatlimaqchi idi. **«Bular Xudaning étiqad arqiliqla emelge ashurulidighan Öz öyige bolghan pilanini ilgiri sürmeydu»** — «(Xudaning)... Öz öyige bolghan (nijatliq) pilani» grék tilida «Xudaning öyidiki qanun-orunlashturushliri» dégen ibare bilen ipadilinidu. ■ **1:4** 1Tim. 4:7; 6:4, 20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **1:5** Rim. 13:8; Gal. 5:14. □ **1:8 «eger kishiler Tewrat qanunini eyni muddiasida qollansa, u paydiliqtur»** — «eyni muddiasida» grék tilida «qanunluq yolda qollansa». ■ **1:8** Rim. 7:12. ■ **1:9** Gal. 5:23. □ **1:10 «Tewrat qanuni... saghlam telimlerge zit bolghan bashqa herqandaq qilmishlarda bolghanlar üchün tüzülgen»** — «saghlam telim» – bu Pawlusning köp ishlitidighan ibarisi. Xudadin kelgen telim uni qobul qilghanlarda saghlam rohiy hayatni hasil qilidu we quwwetleydu. □ **1:11 «bu telimler teshekkür-mubarekke layiq bolghuchi Xudaning manga amanet qilghan shan-sheripini ayan qilghan xush xewerge asaslan'ghan»** — «bu telimler» («saghlam telim») Tewrat qanunining heqiqiy ehmiyitini, uning «öz muddiasida qollinidighan» yaki «qanunluq yolda qollinilidighan» mezmunini öz ichige alidu (8-ayet). ■ **1:11** 1Tés. 2:4; 1Tim. 6:15.

12 Manga küch-qudret bergen, méni ishenchlik dep qarap, Öz xizmitige teyinligen Rebbimiz Mesih Eysagha teshekkür éytimenki,
13 U méni teyinlidi! — burun kupurluq we ziyankeshlik qilghuchi, zalim bir adem bolsammu, manga rehim körsitildi; chünki men bu ishlarni nadanliq we étiqadsizliqtin qilghanidim. □ ■
14 Halbuki, Rebbimizning manga körsetken méhir-shepqiti ziyadiliship, Mesih Eysada bolghan étiqad we méhir-muhebbet wujudumgha élip kirilishi bilen éship tashti.
15-16 Mushu söz ishenchlik we her adem uni qobul qilishi tégishliktur — «Mesih Eysa gunahkarlarni qutquzush üchün dunyagha keldi!». Men gunahkarlar ichidiki eng esheddiyisidurmen! Lékin del shu sewebtin Mesih Eysaning eng esheddiy gunahkar bolghan méni, kéyin Özige étiqad qilip, menggülük hayatqa érishidighanlargha misal qilip mende Özining barliq sewr-taqitini ayan qilishi üchün, manga rehim-shepqet körsitilgendur. □ ■
17 Emdi menggülük Padishahqa, yeni ölmeydighan we köz bilen körgili bolmaydighan, birdinbir Xudagha ebedil'ebedgiche hörmet-izzet we shan-sherep bolghay! Amin!□
18-19 Ey, oghlum Timotiy, burun sen toghruluq éytilghan bésharetlik wehiylerge asasen bu buyruqni sanga tapshurimen. Bu wehiylerni qoral qilip, étiqadta we pak wijdaningda ching turup, güzel urush qilghaysen. Beziler wijdanida pak turushtin chetnep ketti, netijide ularning étiqadi xuddi xada tashqa urulup gherq bolghan kémidek weyran boldi. □ ■
20 Xuménéus we Iskenderler mana shundaq kishilerdindur. Ularni kupurluq qilmasliqni ögensun dep, Sheytanning ilkige tapshurdum.□ ■

2

Jamaetning birinchi wezipisi

1 Men hemmidin awwal, *étiqadchilargha* pütkül insanlar üchün Xudadin tilekler tilishini, dua-tilawet qilishini, bashqilar üchün murajiet qilishini we teshekkürler éytishini,

---

□ **1:13 «U méni teyinlidi! — burun kupurluq we ziyankeshlik qilghuchi, zalim bir adem bolsammu...» —** «kupurluq qilghuchi» — uning kupurluqi biwasite Xudagha qaritilghan emes (chünki u «ixlasmen Yehudiy» idi), belki Xuda ewetken Qutquzghuchi Mesihge we Uninggha egeshkenlerge qaritilghan. «Ziyankeshlik qilghuchi» — Mesihge egeshkenlerge ziyankeshlik qilghuchi. **«chünki men bu ishlarni nadanliq we étiqadsizliqtin qilghanidim»** — «étiqadsizliq» Xudaning Eysa Mesihde bolghan nijat yoligha bolghan étiqadsizliqtur. ■ **1:13** Yuh. 9:39,41; Ros. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13. □ **1:15-16 «Mushu söz ishenchlik we her adem uni qobul qilishi tégishliktur — «Mesih Eysa gunahkarlarni qutquzush üchün dunyagha keldi!». Men gunahkarlar ichidiki eng esheddiyisidurmen! Lékin del shu sewebtin Mesih Eysaning eng esheddiy gunahkar bolghan méni, kéyin Özige étiqad qilip, menggülük hayatqa érishidighanlargha misal qilip mende Özining barliq sewr-taqitini ayan qilishi üchün, manga rehim-shepqet körsitilgendur» —** bu zor ehmiyetlik ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:15-16** Mat. 9:13; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Yuh. 3:5. □ **1:17 «menggülük Padishah» —** grék tilida «barliq zamanlarning Padishahi». **«birdinbir Xudagha ebedil'ebedgiche ... shan-sherep bolghay!»** — bezi kona köchürmilerde «birdinbir dana Xudagha ebedil'ebedgiche ... shan-sherep bolghay!» déyilidu. □ **1:18-19 «bu wehiylerni qoral qilip, étiqadta we pak wijdaningda ching turup, güzel urush qilghaysen» —** «güzel urush qilghaysen» — et igiliri bilen emes, elwette, rohiy küreshtur. Kéyinki 6:12-ayette tilgha élin'ghan «güzel küresh»ni we u toghrisidiki «qoshumche söz»ni körüng. ■ **1:18-19** 1Tim. 6:12; 1Tim. 3:9. □ **1:20 «Ularni kupurluq qilmasliqni ögensun dep, Sheytanning ilkige tapshurdum» —** «Sheytanning ilkige tapshurulush» bolsa, étiqad yolidin xélila chetnigen kishilerni öz gunahlirini tonusun dep, jamaet ishletse bolidighan éghir bir tedbirdur. Uningda shundaq kishiler jamaettiki bardi-keldidin chiqirilipla qalmay, belkim késel bolup qélishi yaki balayi'apetke uchrishi mumkin. Bu ish toghruluq yene «1Kor.» 5-bab, izahatliri we shu mektuptiki «qoshumche söz»ni körüng. ■ **1:20** 1Kor. 5:5; 2Tim. 2:17; 4:14.

2 bolupmu padishahlar we barliq emeldarlar üchün dua-tilawet qilishini jékileymen.
Shundaq qilghanda, biz toluq ixlasmenlik we salmaqliq bilen tinch we aman-ésen hayat
kechüreleymiz.■
3 Bundaq dua-tilawet qilish güzel ishtur, Qutquzghuchimiz Xudani xursen qilidu.
4 Chünki U pütkül insanning qutquzulushi we ularning heqiqetni tonup yétishini
xalaydu.■
5 Chünki birla Xuda bardur, Xuda bilen insanlar arisida bir kélishtürgüchimu bar, U
bolsimu Özi insan bolup kelgen Mesih Eysadur.□ ■
6 U barliq insanlarni hör qilish üchün Özini qurban qilip bedel tölidi; shundaq qilip
békitilgen waqit-saitide Xudaning nijatigha guwahliq bérildi.□ ■
7 Men bu guwahliqni yetküzüsh üchün jakarchi we rosul bolushqa teyinlinip (méning bu
sözlirimning hemmisi rast, men yalghan gep qilmidim), yat elliklerge étiqad we heqiqet
yolida ögetküchi bolup tiklendim.■
8 Shunga, men shuni xalaymenki, erler qeyerde bolsun, duagha jem bolghanda ghezep-
siz we detalashsiz halda, halal emellik qollirini kötürüp dua qilsun. ■
9 Oxshash yolda ayallarmu muwapiq kiyinip, özlirini ar-nomus we salmaqliq bilen
perdaz qilsun. Ularning özlirini perdazlash, chachlirini alahide yasash we altun, ünche-
merwayit we ésil qimmet kiyim-kéchekler bilen emes, ■
10 belki güzel emelliri bilen perdazlishini xalaymen. Bu, Xuda yolida teqwadar bolay
dégen ayallargha yarishidu.
11 *Jamaet sorunlirida*, ayallar tinch olturup, toluq itaetmenlik bilen telim alsun. □
12 Lékin ayallarning erlerge telim bérishi yaki ular üstidin höküm sürüshige yol qoymay-
men. Eksiche, ular tinch bolsun. □ ■
13 Chünki awwal Adem'ata, kéyin Hawa'ana yaritilghan. ■
14 Awwal aldinip azdurulghanmu Adem'ata emes, belki *Hawa'ana* idi. U tolimu
aldan'ghanliqidin ularning itaetsizlikige chüshüp qalghanidi. ■
15 Lékin ayallar étiqadta, méhir-muhebbet we pak-muqeddeslikte salmaqliq bilen
turidighanla bolsa, ular tughutta saq-salamet qutulidu.□

3

■ **2:2** Yer. 29:7. ■ **2:4** Ez. 18:23; 2Pét. 3:9. □ **2:5 «Chünki birla Xuda bardur» —** yaki «chünki Xuda birdur» — «Qan.» 6:4 («Perwerdigar Xudayimiz, Perwerdigar bir birliktur») we izahatni körüng. ■ **2:5** Yuh. 17:3; Rim. 3:30; Gal. 3:19; Ibr. 9:15. □ **2:6 «U (Mesih) barliq insanlarni hör qilish üchün Özini qurban qilip bedel tölidi» —** bu «hör qilish» gunahning we Sheytanning ilkidin. **«shundaq qilip békitilgen waqit-saitide Xudaning nijatigha guwahliq bérildi» —** bashqa birxil terjimisi: «Bu ulugh ishqa (yeni Mesihning ölümi we tirilishi) békitilgen waqti-saitide guwahliq bérildi». Lékin bizningche Eysaning ölümining özi shu «guwahliq»tur — démek, Eysaning qurbanliqi Xudaning cheksiz muhebbet we nijatliq pilani toghruluq belgilen'gen waqtida ashkarilandi. ■ **2:6** Mat. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14. ■ **2:7** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Rim. 1:9; 9:1; Gal. 1:16; 2:8; Ef. 3:8; 2Tim. 1:11. ■ **2:8** Zeb. 134:1-2; Yuh. 4:21. ■ **2:9** Tit. 2:3; 1Pét. 3:3. □ **2:11 «Jamaet sorunlirida, ayallar tinch olturup, toluq itaetmenlik bilen telim alsun» —** Yehudiylarning en'eniliri boyiche ayal kishiler Xudaning sözlirini ögenmeslik kérek idi, shunga rosulning bu sözi chong bir yéngiliq idi. □ **2:12 «Lékin ayallarning erlerge telim bérishi yaki ular üstidin höküm sürüshige yol qoymaymen» —** bu telim toghruluq, shundaqla acha-singillargha ata qilin'ghan iltipatlar toghruluq «1Kor.» 14:34-35 we «Korintliqlar (1)»diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **2:12** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:24. ■ **2:13** Yar. 1:27; 2:22. ■ **2:14** Yar. 3:6. □ **2:15 «Lékin ayallar étiqadta, méhir-muhebbet we pak-muqeddeslikte salmaqliq bilen turidighanla bolsa, ular tughutta saq-salamet qutulidu» —** démek, «Ayallar Xudaning lenitige uchrighanliqtin tughuti qiyin we xeterlik bolsimu, uningdin saq-salamet ötüp kétidu». Bu 14-15-ayetni: «Ayallar erlerge telim bérish, erler üstige höküm sürüshte emes, belki bala tughush we uni béqish jeryanida, étiqad arqiliq érishidighan qutquzulushtin behrimen bolalaydu» dégen bashqa bir menide chüshinishkimu bolidu. Ayetning: «Biraq ayallar Hawa'anining neslidin tughulghan Eysa Mesih arqiliq qutquzulidu» dégen yene bir chüshenchisi eyni tékistke anche yéqin kelmeydu, dep qaraymiz.

Jamaetning yétekchiliri

1 «Eger birsi jamaetke yétekchi bolushqa intilse, u güzel bir wezipini arzu qilghan bolidu» dégen bu söz heqtur. □
2 Emdi yétekchi bolsa eyibsiz, bir xotunluq, salmaq, pemlik, edeplik, méhmandost, Xuda
toghrisida telim béreleydighan bolushi,□ ■
3 shundaqla haraqkesh we zorawan bolmasliqi, mulayim bolushi, sepra, nepsaniyetchi
bolmasliqi,□
4 ez ailisini yaxshi bashquralaydighan bolushi, tolimu salapetlik bilen perzentlirini ata-
anisigha boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek.□
5 Chünki birsi öz ailisini bashqurushni bilmise, u Xudaning jamaitidin qandaqmu xewer
alalisun?
6 *Yétekchi* yéngi étiqadchilardin bolmisun; undaq bolsa, u tekebburlishiP kétishi mumkin,
shuningdek Sheytanning eyibige kirip, u uchrighan hökümge chüshidu.□
7 U *jamaetning* sirtidikiler teripidinmu obdan teriplinidighan bolushi kérek; shun-
daq bolghanda, u bashqilarning qarilishigha uchrimaydu, Sheytanning qiltiqigha
chüshmeydu.□

Jamaetning xizmetkarliri

8 Xuddi *yétekchilerge* oxshash, jamaetning xizmetkarlirimu salmaq, ikki xil gep qil-
maydighan, haraq-sharabqa bérilmeydighan, nepsaniyetchi bolmighan kishilerdin bo-
lushi,□ ■
9 pak wijdani bilen étiqadning sirini ching tutidighan bolushi lazim. □ ■
10 Bundaq ademlernimu aldi bilen sinap körüp, eyib terepliri bolmisa, andin xizmet
wezipisige qoyushqa bolidu.

□ **3:1 «Eger birsi jamaetke yétekchi bolushqa intilse, u güzel bir wezipini arzu qilghan bolidu»** — «yétekchi»ler toghruluq «Filippiyiliqlargha»diki «qoshumchi söz», «yétekchiler we xizmetkarlar» dégen sözlirimizni körüng. «Aqsaqal» we «yétekchi» emeliyette bir geptur. □ **3:2 «Emdi yétekchi bolsa eyibsiz, bir xotunluq, salmaq, pemlik, edeplik, méhmandost, Xuda toghrisida telim béreleydighan bolushi... (kérek)»** — «bir xotunluq», belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Buning toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **3:2** 2Tim. 2:24; Tit. 1:6. □ **3:3 «... shundaqla haraqkesh we zorawan bolmasliqi, mulayim bolushi, sepra, nepsaniyetchi bolmasliqi... (kérek)»** — «nepsaniyetchi» grék tilida «özini bulghaydighan nepsaniyetchilikke bérilgen» dégen bir söz bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, pul we mal-dunyani qoghlishish insanni haram qilip bulghaydu. Bu téma toghrisida yene «Luqa» 16:9-11 we shu ayetlerdiki izahatlarni we «Luqa»diki «qoshumche söz»imizdiki 16-bab toghruluq «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya» dégen mezmunni körüng. □ **3:4 «öz ailisini yaxshi bashquralaydighan bolushi, tolimu salapetlik bilen perzentlirini ata-anisigha boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek»** — «tolimu salapetlik bilen... terbiyiliyeleydighan» dégenlik ibare térikmey balilirini terbiyileydighanlikini bildüridu. Ayetning bashqa birxil terjimisi: «perzentlirini öz ata-anisigha toluq hörmet bilen boysunidighan qilip terbiyiliyeleydighan kishi bolushi kérek». □ **3:6 «Yétekchi yéngi étiqadchilardin bolmisun; undaq bolsa, u tekebburlishiP kétishi mumkin, shuningdek Sheytanning eyibige kirip, u uchrighan hökümge chüshidu»** — «Sheytanning eyibige kirish» belkim Sheytanning eslidiki gunahi, yeni tekebburlishiP ketkinini (shundaqla Xudaning jazasigha uchrighanliqini we kelgüsidimu uchraydighanliqini) körsitidu. □ **3:7 «U jamaetning sirtidikiler teripidinmu obdan teriplinidighan bolushi kérek; shundaq bolghanda, u bashqilarning qarilishigha uchrimaydu, Sheytanning qiltiqigha chüshmeydu»** — «Sheytanning qiltiqi» némini körsitidu? Yétekchilerde eyiblinerlik yéri bolsa (hetta yoshurun bolsimu), shundaqla «sirttikiler» uni eyibleydighan bolsa u belkim u özini aqlash üchün yaki ishlirini yoshurush üchün yalghan gep qilishi mumkin. Undaqta u derhal Sheytanning ilkide bolidu. Jamaettikiler teripidinmu obdan «teriplinishi» kérek, elwette. □ **3:8 «Xuddi (yétekchilerge) oxshash, jamaetning xizmetkarlirimu salmaq, ikki xil gep qilmaydighan ... kishilerdin bolushi... (kérek)»** — xizmetkarlar jamaetning yétekchilirining yardemchisi bolup, ular her xil emeliy ishlargha mes'ul kishilerdur. Yene «Filippiyiliqlargha»diki «qoshumche söz»imizdiki «yétekchiler we xizmetkarlar» dégen mezmunni körüng. **«nepsaniyetchi bolmighan kishilerdin bolushi ... (kérek)»** — «nepsaniyetchi» — 3-ayetni körüng. ■ **3:8** Ros. 6:3. □ **3:9 «pak wijdani bilen étiqadning sirini ching tutidighan bolushi lazim»** — «étiqaning siri»: oqurmenlerning éside barki, Injildiki «sirlar» bolsa Xuda eslide yoshurup kelgen, Injil dewride Öz jamaitige ashkarilighan chongqur heqiqetlerni körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish sözler»ni körüng. ■ **3:9** 1Tim. 1:19.

11 Shuningdek, bu xizmetkarlarning ayallirimu temkin, pitne-pasat qilmaydighan,
salmaq we herqandaq ishta ishenchlik bolghanlardin bolushi lazim. □
12 Xizmetkarlar bir xotunluq, öz perzentliri we ailisini yaxshi bashquridighan
kishilerdin bolsun. □
13 Xizmetkarning wezipisini obdan orun'ghanlar özi üchün yaxshi nam-ataqqa sazawer
bolidu we Mesih Eysada bolghan étiqadta zor jür'et-ishenchke érishidu. □ ■

Mesih bolghan sir

14 Men gerche pat arida yéninggha yétip bérishni arzu qilsammu, yenila bu xetni yazdim;
15 Mubada men hayal bolup qalsam, xettin Xudaning ailisi arisida özüngni qandaq
tutush kéreklikini bilisen. Bu aile bolsa tirik Xudaning jamaiti, heqiqetning tüwrüki we
teglikidur. □
16 Hemmeylen étirap qilmay turalmayduki, ixlasmenlikning siri büyüktur: —

«Özi insan ténide ayan boldi,
Roh Uning heqqaniyliqini ispatlidi,
Perishtilerge u köründi,
Uning xewiri pütkül ellerge jakarlandi,
Jahanda Uninggha iman keltürüldi,
U shan-sherep ichide ershke kötürüldi». □ ■

4

1 Emdi Roh shuni alahide éytiduki, axir zamanlarda beziler étiqadtin yénip, aldamchi
rohlargha we jinlarning telimlirige bérilip egishidu. □ ■
2 Bundaq *telim bergüchiler* saxtiliqta yalghanchiliq qilip, xuddi daghmallap
köydürüwetkendek öz wijdanini yoqitip qoyghan; □

□ **3:11 «shuningdek, bu xizmetkarlarning ayallirimu temkin, … herqandaq ishta ishenchlik bolghanlardin bolushi lazim»** — «xizmetkarlarning ayallirimu» yaki «ayal xizmetkarlirimu…». «Rim.» 16:1ni körüng. □ **3:12 «Xizmetkarlar bir xotunluq, öz perzentliri we ailisini yaxshi bashquridighan kishilerdin bolsun»** — «bir xotunluq» dégenlik (yaki «bir ayalningla éri») belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Buning toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. □ **3:13 «yaxshi nam-ataqqa sazawer bolidu we Mesih Eysada bolghan étiqadta zor jür'et-ishenchke érishidu»** — «Ros.» 6-8-babta bayan qilin'ghan «xizmetkar» bolghan Istifan we Filip buninggha ikki obdan misaldur. ■ **3:13** Mat. 25:21. □ **3:15 «Mubada men hayal bolup qalsam, xettin Xudaning ailisi arisida özüngni qandaq tutush kéreklikini bilisen»** — «Xudaning ailisi»: — oqurmenlerning éside barki, ibraniy tilida we grék tilida (uyghur tiligha oxshash) «öy» we «aile» birla söz bilen ipadilinidu. Xudaning «öyi» uning ailisi, yeni uning «tirik ibadetxanisi», «tirik öyi»dur. «1Pét.» 2:4-8nimu körüng. □ **3:16 «ixlasmenlikning siri büyüktur»** — «ixlasmenlikning siri»ning üch menisi bolushi mumkin: — (1) Eysa Mesihning özide ixlasmenlikning mujessemleshtürülüshi, biz insanlargha «ixlasmenlik»ning néme ikenliki ayan qidi; (2) «ixlasmenlikni (insanlargha) élip kélidighan sir» (3) «ixlasmenlerge (yeni Xudaning mömin bendilirige) tapshurulghan sir» — démek, bizning étiqadimiz. Bizningche Pawlusning körsetkenliri 1- we 2-menide. Shübhisizki, bu sir del Eysa Mesih Özidur. **«Özi insan ténide ayan boldi»** — bezi qedimki köchürmilerde «Xuda insan ténide ayan boldi» déyilidu. **«Özi insan ténide ayan boldi, Roh Uning heqqaniyliqini ispatlidi…»** — «Roh» Muqeddes Roh, Xudaning Rohi. ■ **3:16** Mar. 16:19; Luqa 9:51; Yuh. 1:14; Ros. 1:2; Ef. 3:5, 6. □ **4:1 «Emdi Roh shuni alahide éytiduki,… »** — «Roh» — Muqeddes Roh, Xudaning rohi. **«aldamchi rohlargha we jinlarning telimlirige bérilip egishidu»** — «aldamchi rohlar» we «jinlar» bir geptur. ■ **4:1** Mat. 24:23; 2Tés. 2:3; 2Tim. 3:1; 2Pét. 3:3; Yeh. 18. □ **4:2 «… xuddi daghmallap köydürüwetkendek öz wijdanini yoqitip qoyghan»** — bezi alimlar bu sözni: «Sheytan ularning wijdanlirini «méningki» dep daghmallap qoyghan» dégendek chüshinidu.

3 ular nikahlinishni we bezi yémekliklerni istémal qilishni men'i qilidu. Emma *ular meni qilidighan* yémekliklerni Xuda Özige étiqad qilghan hem heqiqetni bilgenlerning teshekkür éytip qobul qilishi üchün yaratqanidi.□ ■
4 Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidur, ular teshekkür bilen qobul qilinsa,
ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu.□ ■
5 Chünki ular Xudaning söz-kalami we insanlarning duasi bilen halal qilinidu.□

Eysa Mesihning yaxshi xizmetkari

6 Bu nesihetlerni qérindashlarning semige salsang, Mesih Eysaning yaxshi xizmetkari bolghan bolisen. Shundaqla, özüngning estayidil egeshken étiqadtiki we saghlam telimlerdiki sözler bilen quwwetlendürülgenliking ayan bolidu.■
7 Emma ixlassizlarning we momaylarning epsanilirini chetke qéqip, özüngni ixlasmenlik yolida chéniqturup yétishtürgin.□ ■
8 Chünki «Bedenni chéniqturushning azraq paydisi bar, lékin ixlasmenlikte intilishning hertereplik paydisi bar; u hazirqi we kelgüsi hayat üchün bext élip kélidu»■
9 — bu söz heqtur we uni qobul qilishqa pütünley erziydu.
10 Emeliyette biz buning üchün japaliq ejir singdürüwatimiz we xar qiliniwatimiz. Chünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu étiqad qilghuchilarning Qutquzghuchisi — menggü hayat Xudagha baghliduq.□
11 Bu ishlarni *jamaetke* toxtimay tapilighin we ögetkin.
12 Héchkimning séning yashliqinggha sel qarishigha yol qoyma; belki sözliringde, emelliringde, méhir-muhebbet, étiqad we pakliqta étiqadchilargha nemune bol. □ ■
13 Men yéninggha barghuche, özüngni jamaetke *muqeddes yazmilarni* oqup bérish, jékilesh we telim bérishke béghishlighin.□
14 *Jamaitingning* aqsaqalliri qollirini uchanggha qoyghanda, *Xudaning* wehiyisi arqiliq sanga ata qilinishi bilen sende bolghan iltipatqa biperwaliq qilma. □ ■

□ **4:3 «ular nikahlinishni we bezi yémekliklerni istémal qilishni men'i qilidu. Emma ular men'i qilidighan yémekliklerni Xuda Özige étiqad qilghan hem heqiqetni bilgenlerning teshekkür éytip qobul qilishi üchün yaratqanidi»** — bu ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ **4:3** Yar. 1:29; 9:3; Rim. 14:6; 1Kor. 10:30. □ **4:4 «Chünki Xuda yaratqan hemme nerse yaxshidur, ular teshekkür bilen qobul qilinsa, ularning héchqaysisini cheklep ret qilishqa bolmaydu»** — bu söz peqet barliq yémekliklerni emes, yene u yuqirida tilgha alghan nikahda bolghan er-ayalliq jinisiy munasiwetni öz ichige alidu. ■ **4:4** Yar. 1:31; Ros. 10:15; Rim. 14:14. □ **4:5 «Chünki ular Xudaning söz-kalami we insanlarning duasi bilen halal qilinidu»** — grék tilida «insanlarning duasi» dégen alahide söz bolup «shu dualar Xuda bilen yéqin alaqe-munasiwette bolidu» dégen menini puritip béridu. ■ **4:6** 2Tim. 1:5; 3:14,15. □ **4:7 «... özüngni ixlasmenlik yolida chéniqturup yétishtürgin»** — «chéniqturup yétishtürgin» dégini grék tilida «gimnastika» («ten herikiti») bilen munasiwetlik söz. ■ **4:7** 1Tim. 1:4; 6:20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **4:8** Kol. 2:23. □ **4:10 «Emeliyette biz buning üchün japaliq ejir singdürüwatimiz we xar qiliniwatimiz»** — «xar qiliniwatimiz» bezi kona köchürmilerde «küresh qiliwatimiz» déyilidu. **«chünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu étiqad qilghuchilarning Qutquzghuchisi — menggü hayat Xudagha baghliduq»** — «pütkül insanlarning, bolupmu étiqad qilghuchilarning Qutquzghuchisi» dégen ibaride «insanlarning Qutquzghuchisi» dégenlik belkim «her ademni saqlighuchi» dégen omomiy menide ishlitilidu. □ **4:12 «héchkimning séning yashliqinggha sel qarishigha yol qoyma»** — Timotiy belkim ottuz nechche yashqa kirgen. Lékin grék medeniyitide qiriq yashqa kirgen oghul balilar téxi «yash» «yigit» dep hésablinidu. ■ **4:12** Tit. 2:7,15; 1Pét. 5:3. □ **4:13 «özüngni jamaetke muqeddes yazmilarni oqup bérish, jékilesh we telim bérishke béghishlighin»** — «muqeddes yazmilarni oqup bérish» toghruluq: — shu waqitlarda az sanliq kishiler oquyalaytti we téximu az kishiler muqeddes kitabtiki birer qisimlargha ige bolushqa muyesser idi. □ **4:14 «Jamaitingning aqsaqalliri qollirini uchanggha qoyghanda, Xudaning wehiyisi arqiliq sanga ata qilinishi bilen sende bolghan iltipatqa biperwaliq qilma»** — jamaetning aqsaqallirining étiqadchini birer wezipige teyinligende, qollirini uning uchisigha qoyup turup dua qilishi Injildiki bashqa yerlerdimu körünidu. «Iltipat» mushu yerde Muqeddes Roh ata qilghan melum bir alahide qabiliyetni körsitidu. Bundaq qabiliyetlerning beziliri toghruluq «1Kor.» 12-, 14-babni körüng. «Qoshumche söz»imizde Timotiygha tapshurulghan iltipat toghruluq sözleymiz. ■ **4:14** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 5:22; 2Tim. 1:6.

15 Bu ishlargha bérilip, özüngni ulargha toluq atighin. Shuning bilen séning algha basqanliqing hemmeylen'ge ayan bolidu.
16 Özüngge we bergen telimingge izchil köngül qoyghin. Chünki shundaq qilghanda özüngnimu we sanga qulaq salghanlarnimu qutquzisen.

5

Jamaettiki bezi emeliy ishlar

1 Yashan'ghan erlerni eyibligende qattiq sözlimigin, belki ulargha atang süpitide nesihet bergin. Shuningdek, yigitlerge qérindashliring süpitide sözligin.■
2 Yashan'ghan ayallargha anang süpitide, yash ayallargha acha-singilliring süpitide her ishta pak qelb bilen muamile qilghin.
3 Heqiqiy tul ayallarni hörmetlep, ularning halidin xewer al.□
4 Lékin, tul ayallarning perzentliri yaki newriliri bolsa, ular aldi bilen öz ailisige nisbeten ixlasmenlikni öginip, öz ata-anisining ejrini yandursun; chünki bu ish Xudani xursen qilidu.■
5 Emdi heqiqiy tul ötüwatqan, yalghuz qalghan ayallar bolsa, ümidini Xudagha baghlighan bolup, kéche-kündüz dua-tilawette bolidu.■
6 Lékin huzur-halawetke bérilgen tul xotun hayat bolsimu, ölgen'ge barawerdur.
7 Emdi bashqilar teripidin eyiblinidighan ehwalgha chüshüp qalmasliqi üchün sen ularga bu ishlarni jékilep tapilighin.
8 Lékin birsi öz tughqanliridin, bolupmu öz ailisidikilerdin xewer almisa, u étiqadtin tan'ghan dep qarilip, kapirlardin better bolidu.■

9 Tul ayal tizimgha élinsa, yéshi atmishtin töwen bolmasliqi, birla erning ayali bolghan bolushi kérek, □
10 yene güzel emelliri bilen teriplen'gen bolushi, balilirini yaxshi terbiyilep chong qilghan, musapirlargha méhmandostluq körsetken, muqeddes bendilerning putlirini yuyup qoyghan, qiyinchiliqta qalghanlargha yardem qolini uzartqan, özini herxil xeyr-saxawet ishliriga béghishlighanlar bolushi kérek. □ ■
11 Lékin yash tul ayallarni *tizimlikke* kirgüzme. Chünki ularning ishq hewesliri qozghilip Mesihdin ténip, qayta nikahlinishni arzu qilidu;
12 shuning bilen, ular deslep bergen wedisige xilapliq qilish seweblik eyiblik bolidu. □

■ **5:1** Law. 19:32. □ **5:3 «heqiqiy tul ayallarni hörmetlep, ularning halidin xewer al»** — «heqiqiy tul ayallar» mushu yerde éridin juda bolghan, qiyinchliqta turghan ayallarni körsitidu. «Hörmetlep, ularning halidin xewer al» grék tilida birla söz bilen ipadilinidu. ■ **5:4** Yar. 45:10,11; Mat. 15:4; Mar. 7:10; Ef. 6:1, 2. ■ **5:5** Luqa 2:36; 1Kor. 7:32. ■ **5:8** Gal. 6:10. □ **5:9 «Tul ayal tizimgha élinsa, yéshi atmishtin töwen bolmasliqi, birla erning ayali bolghan bolushi kérek...»** — «tul ayal tizimgha élinsa» dégendiki «tizim» belkim jamaet ichidiki alahide yardem alghuchi tul ayallarning tizimini körsitidu. Ularning yene belkim alahide dua we bashqa hajetmenlerni yoqlash xizmetliri bar idi; yene kélip ular qaytidin toy qilmasliqqa wede qilishi kérek bolushi mumkin (12-ayetni körüng). «Birla erning ayali bolghan bolushi kérek» dégenning «birla erlik bolghan bolushi kérek» yaki «öz érige sadiq bolghan bolushi kérek» dégen bashqa birxil chüshenchisi bar. □ **5:10 «yene güzel emelliri bilen teriplen'gen bolushi, ... muqeddes bendilerning putlirini yuyup qoyghan... özini herxil xeyr-saxawet ishliriga béghishlighanlar bolushi kérek»** — «muqeddes bendilerning putlirini yughan»: — oqurmenlerge ayanki, «put yuyush» Ottura Sherqtiki örp-adetlerdin idi, seperdin kelgen méhmanlarni qizghinliq bilen kütüshni bildüretti. Bu ishning özi belkim bashqa étiqadchilarning xizmitide kemterlik bilen bolushning yaxshi belgisi idi («Yh.» 13:1-17ni körüng). ■ **5:10** Yar. 18:4; 19:2; Luqa 7:38,44; 1Pét. 4:9. □ **5:12 «... ular deslep bergen wedisige xilapliq qilish seweblik eyiblik bolidu»** — «deslep bergen wedisi» belkim ularning herbirining «Eysa Mesih üchün jamaetning xizmitide bolimen, qayta toy qilmaymen» dégendek bir wedisini körsitishi mumkin. 9-ayetni yene körüng.

13 Uning üstige ular hurunluqni adet qiliwélip, öymu-öy doqurup yürüshni öginidu; shundaqla hurun bolupla qalmay, gheywet qilip, bashqilarning ishlirigha chépilghaq bolup nalayiq ishlargha walaqlaydighanlardin bolup qélishi mumkin. □ ■
14 Shuning üchün, bundaq yash tul ayallarning nikahlinip, perzent körüp, öy ishliri bilen shughullinishini xalaymen. Shundaq qilghanda, bizge qarshi turghuchigha bizni herqandaq eyiblep-haqaretlesh pursiti chiqmaydu. □ ■
15 Chünki shundaq bezi tul ayallar alliqachan étiqadtin ténip Sheytanning keynige kirip ketti.
16 Eger étiqadi bar bir er yaki ayal kishining tul qalghan tughqanliri bolsa, u özi ulargha yardem bersun, yüki jamaetke chüshmisun. Shundaq bolghanda, jamaet heqiqiy ige-chaqisiz tul ayallargha yardem qilalaydu.□

Aqsaqallar toghrisida

17 Jamaetni yaxshi yétekleydighan aqsaqallar, bolupmu Xudaning söz-kalamini yetküzüsh we telim bérishte ejir singdürgenler ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun. □ ■
18 Chünki muqeddes yazmilarda: «Xaman tepken öküzning aghzini boghma» we: «Medikar öz heqqini élishqa heqliqtur» déyilgen. □ ■
19 Ikki yaki üch guwahchi hazir bolmighuche, aqsaqal üstidin qilin'ghan erzni qobul qilma. □ ■
20 Eger *aqsaqallardin* birsi gunah sadir qilghan bolsa, bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üchün, jamaet aldida tenbih bérip eyibligin.□
21 Xudaning, Mesih Eysaning we Xuda tallighan perishtilerning aldida shuni sanga agah qilip tapilaymenki, sen bu emrlerge héch ayrimichiliq qilmay, héchqandaq ishta bir terepke yan basmay qet'iy emel qilghin.■
22 Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme; bashqilarning gunahlirigha shérik bolma. Özüngni pak tutqin □ ■

□ **5:13 «Uning üstige ular hurunluqni adet qiliwélip, öymu-öy doqurup yürüshni öginidu; shundaqla hurun bolupla qalmay, gheywet qilip, bashqilarning ishlirigha chépilghaq bolup nalayiq ishlargha walaqlaydighanlardin bolup qélishi mumkin» —** démek, eger undaq mayilliqi bolghan tul ayallargha jamaet teripidin iqtisadiy yardem bérilgen bolsa («tizimlansa»), ular téximu shundaq yolda méngip kétishi mumkin. ■ **5:13** Tit. 2:3. □ **5:14 «bizge qarshi turghuchigha bizni herqandaq eyiblep-haqaretlesh pursiti chiqmaydu» —** «bizge qarshi turghuchi» Sheytanning özini yaki yer yüzide Injilgha qarshi chiqqanlarni körsitidu. ■ **5:14** 1Kor. 7:9. □ **5:16 «Eger étiqadi bar bir er yaki ayal kishi...» —** bezi kona köchürmilerde peqet «étiqadchi ayal kishi...» déyilidu. □ **5:17 «Jamaetni yaxshi yétekleydighan aqsaqallar, bolupmu Xudaning söz-kalamini yetküzüsh we telim bérishte ejir singdürgenler ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun» —** Injilda «aqsaqallar» dégenning bashqa xil ipadisi «yétekchiler». «Filippiliqlargha»diki «kirish söz», shundaqla «Tébirler»nimu körüng. «Ikki hesse hörmetke sazawer qilinsun» – démek, hem jamaetning chongqur izzitige we layiq bolghan iqtisadiy yardemge muyesser bolsun (chünki telim bérishte we jamaettin xewer élishta estayidil bolush daim köp waqitliri serp qilinidu). ■ **5:17** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tés. 5:12; Ibr. 13:17. □ **5:18 «Xaman tepken öküzning aghzini boghma» ... «Medikar öz heqqini élishqa heqliqtur»... —** Tewrat, «Qan.» 25:4 we Injil, «Luqa» 10:7. ■ **5:18** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Kor. 9:9. □ **5:19 «Ikki yaki üch guwahchi hazir bolmighuche, aqsaqal üstidin qilin'ghan erzni qobul qilma» —** Tewrat, «Qan.» 17:6, 19:5ni körüng. ■ **5:19** Qan. 19:15. □ **5:20 «Eger aqsaqallardin birsi gunah sadir qilghan bolsa, bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üchün, jamaet aldida tenbih bérip eyibligin» —** «bashqilarningmu buningdin ibret élip qorqushi üchün...»: – démek, qalghan aqsaqallar ibret alsun. ■ **5:21** Qan. 17:4; 19:18; Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 5:27; 1Tim. 6:13. □ **5:22 «Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme» —** «birawning uchisigha qolungni qoyush» dégen heriket, birsini jamaetke yétekchilik wezipisige teyinlesh, késel ademni saqaytish yaki bashqa alahide bir dua qilish üchün «Men Xuda aldida bu adem bilen bir bolimen» dégenni ipadileydu. **«bashqilarning gunahlirigha shérik bolma»** – bu söz aldinqi: «Birawning uchisigha qolungni qoyushqa aldirap ketme» dégen sözge baghliq. Chünki undaq heriket qol qoyghuchi kishi dua qilin'ghan kishi üchün: «I Xuda, men bu kishi bilen mes'uliyette bir bolay» dégen duani bildüridu. Emma «bashqilarning gunahlirigha shérik bolma» dégenning bashqa terepliri bar, elwette. ■ **5:22** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 2Tim. 1:6.

23 (ashqazining yaxshi bolmighanliqi, shundaqla sen daim aghriydighan bolghachqa, sula ichiwermey, bir'az sharabmu ichip bergin). □ ■
24 Bezi kishilerning gunahliri burunla éniq, shundaqla soraq künigiche saqlinidu; lékin bezilerningki ularning keynidin egiship baridu, kéyin ashkare bolidu. □ ■
25 Xuddi shuninggha oxshash, bezi kishilerning güzel emellirini asanla körüwalghili bolidu; hazir ashkara bolmisa kéyin ashkarilanmay qalmaydu.□

6

1 Qulluq boyunturuq astida bolghanlarning hemmisi öz xojayinlirini her terepte hörmetlisun. Shundaq qilghanda, Xudaning nami we Uning telimining haqaretke uchrishidin saqlan'ghili bolidu.■
2 Xojayinliri étiqadchi bolsa, qulliri: «Biz hemmimiz oxshashla qérindashlarghu» dep, ulargha hörmetsizlik qilmisun. Eksiche, ularga téximu estayidil xizmet qilsun. Chünki ularning yaxshi xizmitidin behrimen bolidighanlar del sadiq étiqadchilar hem söyümlük bendilerdur. Sen bu telimlerni ögetkin we jékiligin.

Yalghan telim we pulpereslikning aqiwiti

3 Oxshimighan telimlerni terghib qilghan we saghlam sözlerni (yeni Rebbimiz Eysa Mesihning heq sözlirini), shundaqla ixlasmenlikke yétekleydighan telimni qobul qilmighan kishi bolsa,
4 undaqlar deweqe körenglep ketken, héchnéme chüshenmeydighan kishilerdindur. Ular niza-munazire peyda qilishqa we gep talishishqa hérismen; bundaq ishlardin hesetxorluq, jédel-majira, töhmet, rezil gumanxorluq hasil bolidu,■
5 hemde niyiti chirikleshken, heqiqettin mehrum bolghan kishiler arisida daimliq sürkilish keltürüp chiqiridu. Bundaq kishiler ixlasmenlikni payda-tapawetning bir yoli dep qaraydu.■
6 Derweqe, *Xudagha* ixlasmen we razimen bolush ghayet zor paydidur.■
7 Chünki biz bu dunyagha héchnéme élip kelmiduq, shuningdek uningdin héchnéminimu élip kételmeymiz.■
8 Shunga, yémek-ichmek we kiyim-kéchik yéterlik bolsila bulardin qanaet qilimiz.■
9 Lékin bay bolushni oylaydighanlar bolsa haman azdurulushlargha uchrap, tuzaqqa we shundaqla insanlarni weyranchiliqqa we halaketke chöktüridighan nurghun exmiqane hem ziyanliq arzu-heweslerning ilkige téyilip kétidu. ■
10 Chünki pulpereslik herxil rezilliklerning yiltizidur. Beziler buninggha intilishi bilen étiqadtin chetnep, özlirini nurghun derd-qayghular bilen sanjidi.■

Timotiygha nesihet

□ **5:23 «ashqazining yaxshi bolmighanliqi, shundaqla sen daim aghriydighan bolghachqa, sula ichiwermey, bir'az sharabmu ichip bergin»** — Pawlus bu sözini belkim yuqiriqi «özüngni pak tutqin» dégenlikide hajiti bolmighan perhizler bolmisun dep Timotiyning késilini közlep éytidu. ■ **5:23** Zeb. 104:15. □ **5:24 «Bezi kishilerning gunahliri burunla éniq, shundaqla soraq künigiche saqlinidu; lékin bezilerningki ularning keynidin egiship baridu, kéyin ashkare bolidu»** — buning menisi belkim: «Bezi kishilerning gunahlirini asanla körüwalghili bolidu hem ularning choqum soraqqa tartilishi éniq. Lékin, bezi kishilerning gunahliri bolsa peqet kéyin, soraqtila ashkara bolidu». Shuning üchün Timotiy bashqilargha «qol qoyush»ta daim pexes bolup, etrapliq oylishi kérek. ■ **5:24** Gal. 5:19. □ **5:25 «bezi kishilerning güzel emellirini asanla körüwalghili bolidu»** — bashqa birxil terjimisi: «bezi kishilerning güzel emelliri soraqtin awwal körünerlik bolidu». ■ **6:1** Ef. 6:5; Kol. 3:22; Tit. 2:9; 1Pét. 2:18. ■ **6:4** 1Tim. 1:4; 2Tim. 2:23; Tit. 3:9. ■ **6:5** 1Kor. 11:16. ■ **6:6** Pend. 15:16; Ibr. 13:5. ■ **6:7** Ayup 1:21; 27:19; Zeb. 49:17 ■ **6:8** Zeb. 55:23; Pend. 27:26; Mat. 6:25; 1Pét. 5:7. ■ **6:9** Pend. 11:28; Mat. 13:22; Yaq. 5:1. ■ **6:10** Mis. 23:8; Qan. 16:19; Pend. 15:16.

11 Emma sen, ey Xudaning adimi, bundaq ishlardin yiraq qach; heqqaniyliq, ixlasmenlik, ishench-étiqad, méhir-muhebbet, sewr-taqet we mömin-mulayimliqni intilip qoghla. ■
12 Étiqadtiki güzel küreshte küchep küresh qil. Menggülük hayatni ching tutqin. Sen del buninggha chaqirilding hemde uning yolida nurghunlighan guwahchilar aldida bu étiqadning güzel shahitliqini qilding.□ ■

13 Hemmige hayatliq bériwatqan Xudaning aldida, shundaqla Pontius Pilatus aldida güzel shahitliqni qilip guwahliq bergen Mesih Eysaning aldida sanga shuni tapilaymenki, □ ■
14 Rebbimiz Eysa Mesih qayta ayan bolghuche, *Xudaning* bu emrige héch qusursiz we daghsiz emel qilghin. □
15-16 Uning ayan bolushini waqit-saiti kelgende birdinbir menggü ölmigüchi, insan yéqinlishalmaydighan nur ichide yashaydighan, héchkim körmigen we körelmeydighan mubarekleshke layiq bolghan birdinbir Hökümran, yeni padishahlarning Padishahi, reblerning Rebbi emelge ashuridu. Uninggha izzet-hörmet we ebedil'ebed küch-qudret bolghay, amin!■
17 Bu zamanda bay bolghanlargha meghrurlanmasliqni, tayan'ghusiz ötkünchi bayliqqa emes, belki biz behrimen bolushqa hemmini bizge séxiyliq bilen tolup tashqan halda teminligüchi Xudagha tayinip ümid baghlashni tapilighin;□ ■
18 ulargha yaxshi emellerni qilishta *heqiqiy* bay bolunglar, xeyr-saxawetlik ishlarda merd, bashqilar bilen ortaq behrlinishke qoli ochuq bolunglar dep tapilighin.
19 Ular bundaq qilghanda, heqiqiy hayatni tutush üchün kélechekte özlirige puxta bir asas-ul bolidighan bir xezine topliyalaydu.■
20 Ey Timotiy, sanga amanet qilin'ghan *heqiqetlerni* qoghda. Özüngni ixlassiz, quruq geplerdin hemde atalmish ilimning talash-tartishliridin néri tutqin. ■
21 Beziler mushundaq bimene *ilimge* égimen dep jakarlap, étiqadtin chetnidi.
Méhir-shepqet silerge yar bolghay!□

■ **6:11** 2Tim. 2:22. □ **6:12 «Étiqadtiki güzel küreshte küchep küresh qil»** — bu sözler we ayetning qalghan qismi («güzel shahitliq») toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:12** 1Tim. 1:18. □ **6:13 «Hemmige hayatliq bériwatqan Xudaning aldida, shundaqla Pontius Pilatus aldida güzel shahitliqni qilip guwahliq bergen Mesih Eysa...»** — «güzel shahidliq» dégen söz toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:13** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6; Mat. 27:11; Yuh. 18:37; 1Tim. 5:21. □ **6:14 «bu emrige héch qusursiz we daghsiz emel qilghin»** — «bu emr» bolsa Timotiygha tapshurulghan toluq wezipini körsitidu (3:3-20, 6:2-5). ■ **6:15-16** 1Tim. 1:17; Weh. 17:14; 19:16; Mis. 33:20; Qan. 4:12; 1Yuh. 4:12. □ **6:17 «biz behrimen bolushqa hemmini bizge séxiyliq bilen tolup tashqan halda teminligüchi Xuda...»** — «séxiyliq bilen» grék tilida «zor bayliqliridin bergendek» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **6:17** Mar. 4:18; Luqa 8:14. ■ **6:19** Mat. 6:20; Luqa 12:33; 16:9. ■ **6:20** 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. □ **6:21 «méhir-shepqet silerge yar bolghay!»** — bezi kona köchürmilerde: «méhir-shepqet sanga yar bolghay!» déyilidu.

Timotiygha «2»

Rosul Pawlus Timotiygha yazghan ikkinchi mektup

1-2 Mesih Eysada wede qilin'ghan hayatni élip bérish üchün, Xudaning iradisi bilen
Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pawlustin söyümlük balam Timotiygha salam:
Xuda'Atimizdin we Rebbimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepqet, rehimdillik we xatir-
jemlik bolghay!□ ■
3 Men ata-bowilirimning izini bésip sap wijdanim bilen xizmitini qiliwatqan Xudagha
teshekkür éytimen, chünki kéche-kündüz dualirimda séni toxtawsiz eslep turimen;■
4 köz yashliringni esliginimde, shadliqqa chömüshüm üchün sen bilen yene didarl-
ishishqa qattiq telpünüp yürmektimen;
5 chünki séningde bolghan saxtiliqsiz étiqad ésimdin chiqmaydu. Bu étiqad eng awwal
momang Loista, andin anang Éwnikide bar bolghan, emdi hazir sendimu bar iken dep
xatirjemdurmen.
6 Shuning üchün men shuni qaytidin sanga eslitimenki, qollirimni uchanggha
qoyushum bilen sende bolghan, *Xuda* sanga teqdim qilghan iltipatni qaytidin
yalqunlitip jari qilghin.□ ■
7 Chünki Xuda bizge qorqunchaqliqning rohini emes, belki bizge küch-qudretning, méhri-
muhebbetning we salmaqliqning Rohini teqdim qildi.■
8 Shunga Rebbimiz heqqidiki xewer-guwahliqtin, yaki Uning mehbusi bolghan mendin
nomus qilma. Eksiche, Xudaning küch-qudriti bilen xush xewerni jakarlash yolidiki
xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin;□ ■
9 Xuda bizni öz emellirimizge asasen emes, belki öz muddiasi we méhir-shepqitige asasen
qutquzup, pak-muqeddes chaqiriqi bilen chaqirdi; Uning bu méhir-shepqiti hemme
dewr-zamanlardin ilgirila Mesih Eysada bizge béghishlan'ghandur; ■
10 lékin bu méhir-shepqet Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning kélishi bilen hazir ayan
boldi; U ölümni bikar qiliwétip, xush xewer arqiliq hayatliq we chirimasliqni yoruqluqta
ayan qildi. ■
11 Men bolsam ellerge bu xush xewerning jakarchisi, rosuli we telim bergüchisi bolup
teyinlen'gen. □ ■
12 Men shu sewebtin hazirqi bu xarliq-musheqqetlerni tartmaqtimen. Lékin buningdin
nomus qilmaymen; chünki men kimge étiqad qilghanliqimni bilimen hemde Uning

---

□ **1:1-2 «Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pawlustin söyümlük balam Timotiygha salam» —** démisekmu, Timotiy Pawlusning «rohiy jehette» oghli idi. ■ **1:1-2** Gal. 1:3; 1Tim. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:3** Ros. 22:3; Rim. 1:9; 1Tés. 1:2; 3:10. □ **1:6 «qollirimni uchanggha qoyghinim bilen sende bolghan, Xuda sanga teqdim qilghan iltipat» —** ishinimizki, bu del 1-xette («1Tim.» 4:14-15) tilgha élin'ghan rohiy iltipattin bashqa ish emes. «Qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **1:6** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22. ■ **1:7** Rim. 8:15. □ **1:8 «Shunga Rebbimiz heqqidiki xewer-guwahliqtin, yaki uning mehbusi bolghan mendin nomus qilma» —** Pawlus bu mektupni yazghanda Rimdiki zindanda yatatti. Shübhisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashlighini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen «yat ellikler»din bolghan ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen u «Men Rebning mehbusi» deydu. **«xush xewerni jakarlash yolidiki xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin»** — grék tilida belkim «öz hesseng boyiche **birge** tartqin» dégen menini bildürüshi mumkin. Démek, her dewrde étiqadchilar tartishqa tégishlik oqubet-musheqqet bar; Timotiyning Pawlus (we bashqa étiqadchilar) bilen birge melum derijide «öz hessisi boyiche» oqubet-musheqqet tartishigha toghra kélidu. ■ **1:8** Ros. 21:33; Rim.1:16; Ef. 3:1; 4:1; Kol. 4:18; Flm. 1:1, 9, 13. ■ **1:9** Ef. 1:3; Tit. 3:4, 5, 6. ■ **1:10** Yesh. 25:8; Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; Tit. 1:2; Ibr. 2:14; 1Pét. 1:20. □ **1:11 «Men bolsam ellerge bu xush xewerning jakarchisi, rosuli we telim bergüchisi bolup teyinlen'gen» —** «eller» bolsa «yat ellikler», «Yehudiy emesler». ■ **1:11** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:15; 2:8; Ef. 3:8; 1Tim. 2:7.

manga tapshurghan amanitini shu kün'giche saqliyalaydighanliqigha qadir ikenlikige ishendürüldum. □
13 Mendin anglighan saghlam telim sözlirining nemunilik bir üzündisini saqlap, Mesih Eysada bolghan muhebbet we étiqad bilen ching tutqin; ■
14 bizde makanlashqan Muqeddes Rohqa tayinip sanga tapshurulghan shu güzel amanetni saqla.□
15 Sen bilginingdek, Asiya ölkisidiki *étiqadchilarning* hemmisi *dégüdek* mendin yüz öridi. Ularning arisida Figélus we Xérmogénésmu bar. □ ■
16 Reb Onésiforning ailisidikilirige rehim-shepqet körsetkey. Chünki u méning mehbus bolghanliqimdin héch nomus qilmay köp qétim méni yoqlap söyündürdi. □ ■
17 U Rim shehirige kelginide méni tapquche köp izdep aware boluptu.
18 Reb shu künide uni Özidin rehim-shepqetke muyesser qilghay; uning Efesus shehiride manga körsetken xizmetlirining qanchilik ikenlikini obdan bilisen.□

2

Musheqqetke qarimay Rebning xizmitide bolush

1 Shunga ey oghlum, sen Mesih Eysada bolghan méhir-shepqetke tayinip küchlük bol;
2 we sen köp guwahchilar aldida mendin anglighanliringni hem ishenchlik hemde bashqilarghimu telim béreleydighan ademlerge amanet qilghin.□ ■
3 Eysa Mesihning yaxshi jengchisi bolush süpitide, xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin.□
4 Jengchi bolghan kishi özini eskerlikke tizimlighan serdarini razi qilish üchün adettiki turmush ishlirini özige helek qiliwalmasliqi kérek.■

□ **1:12 «... hemde Uning manga tapshurghan amanitini shu kün'giche saqliyalaydighanliqigha qadir ikenlikige ishendürüldum» —** «manga tapshurulghan amanet» bizningche Xuda Pawlusqa jamaetni dep tapshurghan nurghunlighan qimmetlik wehiylerni körsitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Shu kün» — Eysa dunyagha qaytidighan künni körsitidu. Pawlusning közqarishida peqet birla kün muhimdur, u daim u künni nezerde tutup uni «shu kün» deydu. Ushbu ayetning axirqi jümlisini «hemde méning Xudagha amanet qilghanlirimni Rebbimiz qayta kelgen kün'giche («shu kün'giche») choqum qoghdaydighanliqigha ishinimen» dep chüshinishkimu bolidu. ■ **1:13** 2Tim. 3:14. □ **1:14 «bizde makanlashqan Muqeddes Rohqa tayinip sanga tapshurulghan shu güzel amanetni saqla» —** yuqirida 12-ayettiki izahatta éytqinimizdek, «sanga tapshurulghan güzel amanet» Muqeddes Roh jamaetke yetküzmekchi bolghan, Xuda Özining nijatliq pilani we jamaet toghruluq wehiy qilin'ghan nurghunlighan qimmetlik heqiqetlerni körsitidu. □ **1:15 «Asiya ölkisidiki étiqadchilarning hemmisi dégüdek mendin yüz öridi» —** bu yerdiki «Asiya ölkisi» hazirqi Türkiyening gherbiy qismini körsitidu. «Asiya ölkisidiki étiqadchilar» shu yerde turuwatqan étiqadchilarni körsitidu; bezi alimlar bu sözni peqet Rim shehiride turghan, eslide zindanda yatqan Pawlusqa medet bérimiz dep wede bergen Asiya ölkisidin kelgen bezi qérindashlarni körsitidu, dep qaraydu. Grék tilida «Asiya ölkiside («ölkisidin» emes) bolghanlarning hemmisi mendin yüz öridi» déyilgechke, biz undaq qarimaymiz. Bu muhim weqe toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **1:15** Ros. 19:10. □ **1:16 «u méning mehbus bolghanliqimdin héch nomus qilmay köp qétim méni yoqlap söyündürdi» —** «mehbus bolghanliqimdin» grék tilida «méning zenjir-kishenlirimdin...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **1:16** 2Tim. 4:19. □ **1:18 «Reb shu künide uni Özidin rehim-shepqetke muyesser qilghay» —** «shu küni» Eysa dunyagha qaytidighan künni körsitidu. 12-ayettiki izahatni körüng. □ **2:2 «... sen köp guwahchilar aldida mendin anglighanliringni hem ishenchlik hemde bashqilarghimu telim béreleydighan ademlerge amanet qilghin» —** némishqa Pawlus «köp guwahchilar aldida mendin anglighanliring» deydu? Bu «guwahchilar»ning néme ehmiyiti bar? Oylishimizche: (1) gerche étiqadta köp «chongqur sirlar» bolsimu, bu sirlarning hemmisi toghruluq Injildin éniq körgili bolidu; heqiqiy étiqadta héchqandaq «mexpiy telim»ler we «az sandiki alahide ademlerge wehiy qilin'ghan» telimler yoqtur; (2) mushu étiqadchi guwahchilar Pawlus we bashqa rosullarning telimlirining birxil ikenlikige ispat béreleytti. ■ **2:2** Tit. 1:5.
□ **2:3 «Eysa Mesihning yaxshi jengchisi bolush süpitide, xarliq-musheqqetni öz hesseng boyiche ortaq tartqin» —** (1:8de éytilghandek) «öz hesseng boyiche tartqin» — grék tilida «öz hesseng boyiche **birge** tartqin». Démek, her dewrde étiqadchilar tartishqa tégishlik xarliq-musheqqet bar; Timotiyning Pawlus (we bashqi étiqadchilar) bilen birge melum derijide xarliq-musheqqet tartishigha toghra kélidu. ■ **2:4** 1Kor. 9:25.

5 Musabiqige qatnashqan tenheriketchimu musabiqe qaidilirige riaye qilmisa, ghelibe tajigha érishelmeydu.□
6 Ejir singdürgen déhqan hosulidin birinchi bolup behrimen bolushi tégishliktur.■
7 Bu sözlirim üstide yaxshi oyla, shuning bilen Reb sanga hemme ishta yorutidu.
8 Sen Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesihni men yetküzüwatqan xush xewer boyiche ésingde ching tut.□
9 Bu xush xewerni dep köp xarliq-musheqqet chékip, hetta jinayetchi hésablinip kishenlinip yatimen. Halbuki, Xudaning söz-kalami héch kishenlenmeydu! ■
10 Emdi men del shu sewebtin, *Xuda* tallighan bendilerning Mesih Eysada bolghan nijatqa menggülük shan-sherep bilen érishishi üchün hemme ishqa berdashliq bérimen.
11 Töwendiki bu sözler ishenchliktur: —

«Uning bilen bille ölgenikenmiz,
Uning bilen hayatta bille yashaymiz.□ ■
12 Qiyinchiliqlargha berdashliq bersek,
Uning bilen bille höküm sürimiz.
Biz uningdin tansaq,
Umu bizdin tanidu.■
13 Biz Uninggha sadaqetsizlik qilsaqmu, U yenila sadaqetliktur;
Chünki U Özidin héch tanalmaydu».□ ■

Xudani xursen qilidighan xizmetkar

14 Bu ishlarni dawamliq *qérindashlarning* semige sélip, ularni Reb aldida bimene sözler üstide talash-tartish qilmasliqni estaydilliq bilen agahlandurghin. Bundaq talash-tartishlarning héchqandaq paydisi bolmayla qalmay, belki anglighuchilarni nabut qilidu.
15 Usta tikimchi rextni toghra pichqandek heqiqet sözini durus chüshendürüp, özüngni Xuda aldida testiqlan'ghudek, yerge qarap qalmaydighan mahir bir xizmetkar qilip körsitishke intilip köngül qoyghin;
16 lékin iplas, quruq geplerdin néri tur. Chünki bundaq geplerni qilghuchilar beribir téximu ixlassizliqqa chömüp kétidu. □ ■
17 Mushundaqlarning gepliri xuddi merezdek tézla yamrap kétidu. Ximénéyus we Filétoslar mana shundaqlarning ichidiki ikkisidur; □

□ **2:5 «Musabiqige qatnashqan tenheriketchimu musabiqe qaidilirige riaye qilmisa, ghelibe tajigha érishelmeydu» —** «musabiqe qaidiliri»: — kona zamanlarda bu «qaidiler» hem musabiqining özini we musabiqige bolghan teyyarliq-terbiyileshlernimu bashquratti. ■ **2:6** 1Kor. 9:10. □ **2:8 «Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesih» —** «Dawut» bolsa Dawut padishah-peyghember, elwette. **«sen Dawutning nesli bolghan, ölümdin tirilgen Eysa Mesihni men yetküzüwatqan xush xewer boyiche ésingde ching tut»** — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:9** Ef. 3:1,13; 4:1; Fil. 1:7; Kol. 1:24; 4:3,18; 2Tim. 1:8. □ **2:11 «Uning bilen bille ölgenikenmiz, Uning bilen hayatta bille yashaymiz...» —** «Uning bilen» dégenlik Mesih bilen, elwette. ■ **2:11** Rim. 6:8. ■ **2:12** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:9; Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; Fil. 3:10; 1Pét. 4:13. □ **2:13 «Biz Uninggha sadaqetsizlik qilsaqmu, U yenila sadaqetliktur; chünki U Özidin héch tanalmaydu» —** «chünki U Özidin héch tanalmaydu» yaki «chünki U choqum Özining sözide turmay qalmaydu». Bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:13** Chöl. 23:19; Rim. 3:3; 9:6. □ **2:16 «bundaq geplerni qilghuchilar beribir téximu ixlassizliqqa chömüp kétidu» —** «bundaq (kishiler)... téximu ixlassizliqqa chömüp kétidu» grék tilida «bundaq (kishiler)... téximu ixlassizliqqa algha basturidu» dégen kinayilik, hejwiy sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:16** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14; 3:9. □ **2:17 «mushundaqlarning gepliri xuddi merezdek tézla yamrap kétidu» —** «yamrap kétidu» grék tilida «ot-chöplerni yep kétidu» dep ipadilinidu. Rosul Pawlus shu sözi bilen: Bularning gepliri «Xudaning qoyliri» bolghan étiqadichlar istimal qilishi kérek bolghan «ozuq»ni, yeni «saghlam telim»ni yoqqa chiqiridu, dep puritidu.

18 ular heqiqettin chetnep, ölgenlerning tirilishi dégen bu ish alliqachan yüz bérip boldi,
deydu, shundaqla bezilerning étiqadini ghulitidu. □
19 Halbuki, Xudaning mezmut uli ching turmaqta. Uning üstige möhür bilen: «Reb Özige
tewe bolghanlarni tonuydu» we «Rebning mubarek namini lewzige alidighanlarning
hemmisi rezilliktin qol üzsun» dep möhürlen'gendur. □ ■
20 Bay-bayashat ademning öyide peqet altun we kümüsh qacha-quchilarla emes,
yaghach, sapal qachilarmu bolidu. Qacha-quchilarning beziliri etiwarlinidu, beziliri
pes körülidu. ■
21 Eger bir kishi özini undaqlarning kiridin tazilap xaliy qilsa, u muqeddes qilin'ghan,
xojayinimizgha yaraydighan qachidek, herqandaq güzel ishlargha teyyar bolidu.□
22 Shunglashqa, yashliqning arzu-hewesliridin özüngni qachurghin, pak qelb bilen
Rebge nida qilghuchi bilen bille heqqaniyliq, ishench-étiqad, méhir-muhebbet we tinch-
xatirjemlikni qoghliship izde. ■
23 Lékin exmiqane, bilimsizliktin chiqqan talash-tartishlargha arilishishni ret qil, chünki
bundaq ishlarning jédel tériydighanliqini bilisen. ■
24 Emdilikte Rebning quli jédelleshmesliki, belki hemme kishilerge mulayim-méhriban,
telim bérishke mahir, sewr-taqetlik bolushi kérek; ■
25 shuning bilen öz-özige qarshi bolghanlargha u Xuda belkim ulargha heqiqetni tonup
yétishige towa qilidighan qelbni bérer dep, mömin-mulayimliq bilen nesihet qilsun; □ ■
26 bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini öz muddiasigha emel qilishqa tutqun
qilghan Iblisning tuziqidin qutulalaydu.□

3

Axir zaman

1 Emma shunimu bilginki, axir zamanlarda éghir künler bolidu.□ ■
2 U chaghdiki insanlar özinila oylaydighan, pulperes, menmenchi, hakawur, kupurluq
qilidighan, ata-anisining sözini tingshimaydighan, tuzkor, iplas,
3 köyümsiz, kechürümsiz, töhmetxor, özini tutalmaydighan, wehshiy, xeyr-saxawetlikke
düshmen,

□ **2:18 «ular heqiqettin chetnep…»** — grék tilida: «ular heqiqetni nishan qilmay (chetnep kétip)…». **«ölgenlerning tirilishi dégen bu ish alliqachan yüz bérip boldi»** — bu bid'et telimning menisi belkim töwendiki ikki xil xata qarashning biri bolushi kérek: — (1) «ademler Eysa Mesihke étiqad qilghanda, Uning Rohi alliqachan Eysa Mesih bilen bille ölüp tirilidu (bu gep mushu yergiche heqiqet, elwette). Emdi tirilish peqet shu rohiy jehette bolup, kelgüside ten jehette bolmaydu», yaki: (2) «biz Eysa Mesihge ishen'genlerde sugha we Rohqa chömüldürülgendin kéyin bizning «tirilgen ten»imiz bar bolidu. Shunga hazirqi ténimiz késel bolmaydu, héch ölmeydu». □ **2:19 «Halbuki, Xudaning mezmut uli ching turmaqta. Uning üstige möhür bilen: «Reb Özige tewe bolghanlarni tonuydu» we «Rebning mubarek namini lewzige alidighanlarning hemmisi rezilliktin qol üzsun» dep möhürlen'gendur»** — bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:19** Chöl. 16:5; Yuh. 10:14. ■ **2:20** Rim. 9:21.
□ **2:21 «Eger bir kishi özini undaqlarning kiridin tazilap xaliy qilsa, u muqeddes qilin'ghan, xojayinimizgha yaraydighan qachidek, herqandaq güzel ishlargha teyyar bolidu»** — «xojayinimiz»: — Igimiz, elwette. Bu muhim ayet toghrluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:22** 1Tim. 6:11. ■ **2:23** 1Tim. 1:4; 6:4; Tit. 3:9. ■ **2:24** 1Tim. 3:2.
□ **2:25 «…shuning bilen öz-özige qarshi bolghanlargha u Xuda belkim ulargha heqiqetni tonup yétishige towa qilidighan qelbni bérer dep, mömin-mulayimliq bilen nesihet qilsun»** — «öz-özige qarshi bolghanlargha» dégen ibare oqurmenlerge ghelite tuyulghini bilen, grék tilida shundaq ipadilinidu. Démek, heqiqetni jakarlighuchigha qarshi chiqsa, emeliyette u Xuda özige qilmaqchi bolghan yaxshiliqtin mehrum bolup, öz-özige qarshi chiqqan bolidu. «Pend.» 8:36 körüng. ■ **2:25** Pend. 8:36; 9:12; 11:17; Gal. 6:1. □ **2:26 «bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini öz muddiasigha emel qilishqa tutqun qilghan Iblisning tuziqidin qutulalaydu»** — bashqa birxil terjimisi: «bundaq bolghanda ular uyqusini échip, özlirini tutqun qilghan Iblisning tuziqidin (Xudaning) iradisige emel qilishqa qutulalaydu». □ **3:1 «Emma shunimu bilginki, axir zamanlarda éghir künler bolidu»** — «éghir künler» grék tilida yene «xeterlik künler»nimu bildüridu. ■ **3:1** 1Tim. 4:1; 2Pét. 2:3; Yeh. 18.

4 satqun, telwe, shöhretperes, huzur-halawetni Xudadin yaxshi köridighan,
5 sirtqi qiyapette ixlasmen boluwélip, emeliyette ixlasmenlikning qudritini inkar qilidighan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur.□ ■
6 Chünki ularning arisidiki beziler öymu-öy soqunup kirip, gunahlar bilen bésilghan, herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan nadan ayallarni azdurup özige esir qilidu.□ ■
7 Bundaq ayallar daim telim alsimu, hergiz heqiqetni tonup yételmeydu.
8 Emdi Yannis bilen Yambris Musa peyghemberge qandaq qarshi chiqqan bolsa, bu *azdurghuchilarmu* heqiqetke shundaq qarshi chiqidu. Ular zéhin-köngülliri chirigen, étiqad jehette dashqal dep ispatlan'ghan kishilerdur.□ ■
9 Lékin emdi ular bu yolda algha ilgiriliyelmeydu; chünki *Yannis bilen Yambris*ning hamaqetliki ochuq körün'gendek, bularningmu hemmige körünidu.

Pawlusning wesiyetliri; ögen'genliringde dawamliq mangghin

10-11 Lékin sen bolsang méning telimim, yürüsh-turushum, meqset-iradilirim, ishench-étiqadim, sewr-taqitim, méhir-muhebbitim, chidamliqim, men uchrighan ziyankeshlikler we azab-oqubetlerge, jümlidin Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenlerge tolimu köngül bölüp kelding, shundaqla men berdashliq bergen shunche ziyankeshliklerdin toluq xewiring bar; Reb ularning hemmisidin méni qutquzdi. □ ■
12 Derweqe, Mesih Eysada ixlasmen hayat kechürüshke irade tikligenlerning hemmisi ziyankeshlikke uchraydu. ■
13 Lékin rezil ademler we ézitqu-kazzaplar beribir bashqilarnimu aldap, özimu aldinip, barghanséri esebiylishidu.
14 Lékin sen bolsang, ögen'gen we toluq ishendürülgen heqiqetlerde ching tur; chünki bularni kimdin ögen'genlikingni bilisen, □
15 hemde baliliq chaghliringdin tartipla muqeddes yazmilarni bilip kelding; bularning sanga Mesih Eysagha baghlan'ghan étiqad arqiliq bolghan nijat toghruluq séni dana qilalaydighanliqini bilisen.
16 Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup, u telim bérish, tenbih bérish, xataliqlarni tüzitish we kishilerni heqqaniyet yoligha bashlashqa paydiliqtur. □ ■

□ **3:5 «...sirtqi qiyapette ixlasmen boluwélip, emeliyette ixlasmenlikning qudritini inkar qilidighan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur» —** 1-5-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ **3:5** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tés. 3:6; Tit. 3:10; 2Yuh. 10. □ **3:6 «herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan nadan ayallar...» —** yaki «herxil shehwet-heweslerning quli bolup qalghan ajiz ayallar...». ■ **3:6** Mat. 23:14; Tit. 1:11. □ **3:8 «Emdi Yannis bilen Yambris Musa peyghemberge qandaq qarshi chiqqan bolsa, bu azdurghuchilarmu heqiqetke shundaq qarshi chiqidu» —** «Mis.» 7:11, 22, 8:7, 18ni körüng. Israillar Misirdin chiqishtin burun, Misir padishahining séhirgerliri Musa peyghemberge qarshi turghan. Ularning isimliri (Yannis bilen Yambris) Tewratta déyilgen emes, belki Yehudiylarning bashqa tarixiy kitablirida tépilidu. ■ **3:8** Mis. 7:11. □ **3:10-11 «jümlidin Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenlerge tolimu köngül bölüp kelding...» —** «Antakya, Koniya we Listra sheherliride yüz bergenler»: — bu bir-birige yéqin üch yurtta bolghan weqeler toghruluq melumatlar «Ros.» 13-14-babta tépilidu. Timotiy özi Listraliq idi; Pawlus duch kelgen bu ziyankeshlikler Timotiyning Mesihge étiqad qilishigha tesir qilghan bolushi mumkin idi. ■ **3:10-11** Zeb. 34:19; Ros. 13:50; 14:19; 2Kor. 1:10. ■ **3:12** Mat. 16:24; Luqa 24:26; Yuh. 17:14; Ros. 14:22; 1Tés. 3:3. □ **3:14 «chünki bularni kimdin ögen'genlikingni bilisen» —** bezi kona köchürmilerde «kimler» dep déyilidu. Lékin bizningche «kim» dep oqush toghra, chünki Pawlus bu ayetlerde özining ülge bolghanliqi toghruluq köp sözleydu. Töwendiki 15-ayette u bashqa kishiler (Timotiyning chong ana we anisi)ning tesirini tilgha alidu. □ **3:16 «Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup...» —** grék tilida «pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi» dégen ibare yazmilardiki herbir söz-ayetning Xudadin kelgenlikini tekitleydu. «Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan» grék tilida «Xuda nepisi bilen kirgüzüp yézilghan» dégen shekilde ipadilinidu. Grék tilida hem ibraniy tilida «Roh» we «nepes» bir söz. ■ **3:16** 2Pét. 1:21.

17 Bular arqiliq Xudaning adimi toluq qorallinip, barliq yaxshi emellerni qilishqa teyyar bolalaydu.

4

1 Men Xuda hemde tirikler bilen ölüklerni soraq qilishqa teyyar turidighan Mesih Eysaning aldida, shundaqla Uning qayta ayan bolushi we Uning Öz padishahliqi bilen sanga shundaq agah qilip tapilaymenki,■
2 *Xudaning* söz-kalamini jakarla; waqit-purset yar bersun-bermisun, uninggha jiddiy qara. Toluq sewr-taqet we telim-eqide bilen nesihet qilghin, tenbih bergin, righ-betlendürgin.□
3 Chünki shundaq bir zaman kéliduki, insanlar saghlam telimni anglashqa chidimay, belki qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üchün etrapigha öz shehwet-heweslirige uyghun telim bergüchilerni toplaydu.□
4 Ular heqiqetke qulaq salmay, epsanilerni tingshashqa burmilinip kétidu.
5 Lékin sen herqandaq ehwalda oyghaq tur, xarliq-musheqqetlerge berdashliq ber, xush xewerchining wezipisini orunda, tapshurulghan xizmitingni her tereptin toluq ada qilghin.
6 Chünki özümge kelsem, jénim qurbanliqning «sharab hediye»sidek tökülidighan waqti yétip keldi, méning bu dunyadin kétish waqtimmu yéqinlashti.□ ■
7 Güzel küreshni men qilip boldum, yügürüsh musabiqisining menzilini bésip boldum, birdinbir étiqadni ching saqlap keldim.□
8 Hazir heqqaniyliqning *ghelibe* taji men üchün saqlinip turmaqta. Uni, heqqaniy soraqchi bolghan Reb shu künide manga, shundaqla yalghuz mangila emes, Uning kélip ayan bolushigha telpünüp turghanlarning hemmisige in'am qilip kiygüzidu.□ ■

Xususiy tapshuruqlar; axirqi sözler

9 Imkaniyetning bariche yénimgha tézdin yétip kel.
10 Chünki Démas bu hazirqi dunyani tama qilghanliqi üchün méni tashlap Tésalonika shehirige ketti. Kriskis Galatiya ölkisige, Titus Dalmatiya ölkisige ketti. ■
11 Yénimda yalghuz Luqa qaldi. Markusni özüng bilen birge élip kel, chünki u xizmetlirimde manga köp esqatidu. ■
12 Tikikusni bolsa Efesus shehirige ewetiwettim. ■

■ **4:1** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tés. 2:5; 1Tim. 5:21; 6:13. □ **4:2 «Xudaning söz-kalamini jakarla; waqit-purset yar bersun-bermisun, uninggha jiddiy qara»** — «waqit-purset yar bersun-bermisun» dégenlikning menisi, xeqler Xudaning sözini qobul qilsun qilmisun, ularghа yaqsun yaqmisun Xudaning adimining wezipisi haman amal qilip söz-kalamni ulargha yetküzüshtin ibaret. □ **4:3 «... qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üchün etrapigha öz shehwet-heweslirige uyghun telim bergüchilerni toplaydu»** — «qulaqlirigha xush yaqidighan sözlerni anglash üchün» grék tilida «qulaqliri qichishqan bolup,..» dégen ibare bilen ipadilinidu. Bu ibare: «ular herdaim yéngi nersilerni anglighachqa» dégen bashqa birxil chüshenchinimu béridu. □ **4:6 «jénim qurbanliqning «sharab hediye»sidek tökülidighan waqit yétip keldi»** — Pawlus özining hayatini Tewrat dewridiki qurbanliqlar üstige tökülidighan «sharab hediye»ge oxshitidu. Diqqet qilishqa erziyduki, uning yéqin arida bolidighan ölümini qurbanliqqa emes, peqet bir «sharab hediye»ge oxshitidu, xalas. Shübhisizki, uning menisi «ulugh qurbanliq» Eysa Mesihningkidur. ■ **4:6** 2Pét. 1:14. □ **4:7 «Güzel küreshni men qilip boldum»** — «küresh» (qattiq élishish musabiqisi, grék tilida «agon») dégen söz toghruluq «Timotiygha (1)»diki (6:12 toghruluq) «qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:8 «Uni, heqqaniy soraqchi bolghan Reb shu künide manga, shundaqla yalghuz mangila emes, Uning kélip ayan bolushigha telpünüp turghanlarning hemmisige in'am qilip kiygüzidu»** — «shu küni» Rebning qayta kélidighan küni, elwette. ■ **4:8** 1Kor. 9:25; 1Pét. 5:4. ■ **4:10** Kol. 4:14; Flm. 24. ■ **4:11** Ros. 15:37; Kol. 4:10,14; Flm. 24. ■ **4:12** Ros. 20:4; Kol. 4:7.

13 Kélishingde Troas shehiride Karpusning yénigha qaldurup qoyghan yépincham bilen
kitablarni, bolupmu oram tére yazmilarni bille alghach kelgin. □
14 Misker Iskender manga tola eskilik qildi. Reb uninggha qilmishlirigha layiq yandur-
may qalmaydu. ■
15 Sen hem uningdin hoshyar bol; chünki u biz yetküzgen sözlirimizge qattiq qarshiliq
körsetti.
16 Tunji qétimliq soraqta méning aqlinishimgha yardem qilidighan héchkim chiqmidi,
hemmisi méni tashlap ketti. Bu ish ulargha hésablanmighay! □
17 Lékin Reb méning bilen bille turup, men arqiliq Injil jakari toluq qilinip, bu yerdiki
barliq yat elliklerdin bolghanlarning anglishi üchün méni küchlendürdi; shuning bilen
men shirning aghzidin qutquziwélindim. □
18 Reb méni barliq rezil ishtin qutquzup, ershtiki padishahliqigha saq yetküzidu! Shan-
sherep Uninggha ebedil'ebedgiche mensup bolghay! Amin!

Axirqi salam

19 Priska bilen Akwilagha we Onésiforning ailisidikilerge mendin salam éyt.□ ■
20 Érastus Korint shehiride qaldi. Lékin Trofimus késel bolup qalghanliqtin, uni Milétus
shehiride qaldurup qoydum.
21 Qish chüshüp ketküche imkaniyetning bariche bu yerge kelgin.
Yubulus, Pudis, Linos, Klawdiya we barliq qérindashlardin sanga salam.
22 Reb Eysa Mesih rohing bilen bille bolghay! Méhir-shepqet siler bilen bille bolghay! □

□ **4:13 «kélishingde Troas shehiride Karpusning yénigha qaldurup qoyghan yépincham bilen kitablarni, bolupmu oram tére yazmilarni bille alghach kelgin» —** bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. ■ **4:14** 1Tim. 1:20. □ **4:16 «Tunji qétimliq soraqta méning aqlinishimgha yardem qilidighan héchkim chiqmidi, hemmisi méni tashlap ketti. Bu ish ulargha hésablanmighay!» —** bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde qisqiche toxtilimiz. □ **4:17 «shuning bilen men shirning aghzidin qutquziwélindim» —** Pawlus Qeyser Néroning birinchi soriqidin qutuldi. «Qoshumche söz»imizni körüng. □ **4:19 «Priska bilen Akwilagha we Onésiforning ailisidikilerge mendin salam éyt» —** «Priska» bolsa «Priskilla»ning qisqartilghan shekli («Ros.» 18:2). Akwila we Priskilla er-ayal idi. ■ **4:19** Ros. 18:2; Rim. 16:3. □ **4:22 «Reb Eysa Mesih rohing bilen bille bolghay! » —** bezi kona köchürmilerde peqet «Reb rohing bilen bille bolghay!» déyilidu.

Titusqa

Rosul Pawlus Titusqa yazghan mektup •••• Salam

1 Xudaning tallighanlirigha amanet bolghan étiqad we ixlasmenlikke élip baridighan heqiqetning bildürülüshi üchün, Eysa Mesihning rosuli qilip teyinlen'gen, Xudaning quli bolghan menki Pawlustin sanga salam — □
2 (bu étiqad we heqiqet menggülük hayatqa baghlan'ghan ümidni élip kélidu; bu menggülük hayatni mutleq yalghan éytmaydighan Xuda hemme dewr-zamanlardin ilgirila wede qilghanidi; ■
3 lékin *hazir* wedisining waqti kélip Qutquzghuchimiz Xuda buning kalam-xewirini Öz emri bilen manga tapshurghan jakar arqiliq ashkarilidi) ■
4 — ortaq étiqadimizda öz oghlum bolghan Titusqa salam! Xuda'Atimiz we nijatkarimiz Mesih Eysadin sanga méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay! □ ■

Titusning Krét arilidiki xizmiti

5 Séni Krét arilida qaldurushtiki seweb, orundilip bolmighan ishlarni bir terep qilishing üchün we her sheherde sanga tapilighinimdek jamaetke aqsaqallarni teyinlishing üchün idi. ■
6 Aqsaqalliqqa teyinlinidighan kishi eyibsiz bolushi, bir ayalliq, perzentliri bolsa étiqad qilghuchi bolushi we ishlirida shallaqliq qilidighan yaki *ata-anisigha* boysunmaydighan eyibliri bolmighan bolushi kérek. □ ■
7 Chünki jamaetning yétekchisi Xudaning *ailisige* ghojidar bolush süpitide, eyibsiz bolushi kérek; bashbashtaq emes, térikkek emes, haraq-sharabqa bérilgen emes, zorawan emes, nepsaniyetchi emes, □ ■
8 belki méhmandost, saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan, salmaq, adil, ixlasmen we özini tutuwalghan bolushi lazim. □ ■

□ **1:1 «Xudaning tallighanlirigha amanet bolghan étiqad we ixlasmenlikke élip baridighan heqiqetning bildürülüshi üchün...»** — bu söz bolsa: (1) Xudaning Özi tallighan xelqige tapshurghan özgermes étiqadqa muwapiq, Xudaning uningda bolghan meqsiti üchün; (2) Xudaning tallighanlirini mushu étiqadqa érishtürüsh üchün; (3) Xudaning tallighanlirining étiqadini algha sürüsh üchün dégen üch menini öz ichige élishi mumkin. ■ **1:2** Chöl. 23:19; Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 2:13; 1Pét. 1:20. ■ **1:3** Ros. 20:24; 2Kor. 2:12; 7:14; 8:6,16; Gal. 1:1; 2:3. □ **1:4 «ortaq étiqadimizda öz oghlum bolghan Titusqa...»** — bu ibare shübhisiz shuni körsitiduki, Titus xush xewerni eslide Pawlustin anglighan we shundaqla uninggha ishinip hayatqa érishkenidi. Shuning bilen (Pawlus bashqa yerlerde köp éytqinidek) rohiy jehettin Titusni xush xewer arqiliq «tughdi» we uninggha rohiy jehettin atidek boldi. ■ **1:4** Ef. 1:2; Kol. 1:2; 2Tim. 1:2; 1Pét. 1:2. ■ **1:5** 2Tim. 2:2. □ **1:6 «Aqsaqalliqqa teyinlinidighan kishi eyibsiz bolushi, bir ayalliq... bolushi kérek»** — «bir ayalliq» yaki «bir ayalning éri», belkim «öz ayaligha sadiq» dégen menide. Bu toghruluq «Timotiygha (1)»diki «qoshumche söz»imizni körüng. **«perzentliri bolsa étiqad qilghuchi bolushi ... kérek»** – yaki, «perzentliri bolsa sadiq bolushi... kérek». ■ **1:6** 1Tim. 3:2. □ **1:7 «jamaetning yétekchisi Xudaning ailisige ghojidar bolush süpitide, eyibsiz bolushi kérek; bashbashtaq emes...»** — «bashbashtaq» – grék tilida bu söz «shexsiyetchi, menmenchi» dégen menilernimu öz ichige alidu. **«haraq-sharabqa bérilgen emes, zorawan emes, nepsaniyetchi emes...»** – «nepsaniyetchi» grék tilida «özini bulghaydighan nepsaniyetchilikke bérilgen» dégen bir söz bilen ipadilinidu. Bu sözge qarighanda, pul we mal-dunyani qoghlishish insanni haram qilip bulghaydu. Bu téma toghrisida yene «Luqa» 16:9-11 we shu ayetlerdiki izahatlarni we «Luqa»diki «qoshumche söz»imizdiki 16-bab toghruluq «naheq dunyagha tewe bolghan mal-dunya» dégen mezmunni körüng. ■ **1:7** Law. 10:9; Mat. 24:45; 1Kor. 4:1; Ef. 5:18; 1Tim. 3:3,15; 1Pét. 5:2. □ **1:8 «belki méhmandost, saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan, salmaq, adil, ixlasmen we özini tutuwalghan bolushi lazim»** — grék tilida «saxawetlik, yaxshiliqni söyidighan» birla söz bilen ipadilinidu. ■ **1:8** 1Tim. 3:2.

9 U yene saghlam telim bilen righbet-teselli bérish üchün we qarshi chiqquchilargha reddiye bérish üchün, tapshurulghan telimdiki ishenchlik kalam-sözde ching turushi kérek. □
10 Chünki hazir bimene söz qilidighan, kishilerning könglini owlap ézitquluq qilidighan, öz béshimchiliq qilidighan köpligen kishiler bar, bolupmu xetniliklerdin chiqqanlar bar. □ ■
11 Ularning aghzini étish kérek; chünki ular haram dunyani dep ögitishke tégishlik bolmighan telimlerni ögitip, hetta pütün aililerni nabut qilmaqta. □ ■
12 Shulardin biri, yeni *Krét arilidikilerning* özining bir peyghembiri: «Krétlar hemishe yalghan sözleydighanlar, wehshiy haywanlar we hurun toymaslardur» dégen. □
13-14 Bu guwahliq heqiqettur; shunga ularning étiqadta saghlam turushi üchün, shundaqla Yehudiy epsanilerge we heqiqettin chetnigenler toquwalghan insaniy qaide-belgilimilerge qulaq salmasliqi üchün ularni qattiq eyiblep agahlandurghin.□ ■
15 Pak kishiler üchün hemme nerse pak; lékin bulghan'ghan napaklar we étiqadsizlar üchün héchqandaq nerse pak emestur. Chünki ularning oy-pikrlirimu, wijdanimu bulghinip ketken. ■
16 Ular Xudani tonuymiz dep dawrang qilsimu, lékin emelliride Uningdin tanidu; chünki ular yirginchlikler, héchgep anglimaydighanlar, héchqandaq yaxshi ishlarni qilishqa yarimaydighanlardur.

2

Saghlam telimge layiq yashash

1 Lékin sen bolsang saghlam telimge qandaq uyghun yashashni ögitishing kérek.
2 Yashan'ghan erlerge, hoshyar, salmaq, temkin, étiqadta, méhir-muhebbette we sewr-taqette saghlam bolushni tapilighin.
3 Shuningdek, yashan'ghan ayallargha yürüsh-turushta ixlas-muqeddeslikke layiq bolushni, chéqimchiliq qilmasliqni, haraq-sharabqa bérilmeydighan bolushni, güzel ishlarni ögetküchiler bolushni tapilighin. ■
4-5 Buning bilen ular yash ayallargha erlirige köyünüsh, baliligha köyünüsh, salmaq bolush, pak bolush, öy ishlirini puxta qilish, méhriban bolush we öz erlirige boysunushni ögiteleydu. Shundaq bolghanda Xudaning sözi qarilanmaydu. ■

□ **1:9 «u yene saghlam telim bilen righbet-teselli bérish üchün we qarshi chiqquchilargha reddiye bérish üchün...»** — «saghlam telim» bolsa Pawlusning köp ishlitidighan ibarisi. Xudadin kelgen telim heqiqet, toghra elwette, u özini qobul qilghanlarda saq, saghlam rohiy hayatni hasil qilidu we quwwetleydu. □ **1:10 «... kishilerning könglini owlap ézitquluq qilidighan, öz béshimchiliq qilidighan köpligen kishiler bar, bolupmu xetniliklerdin chiqqanlar bar»** — «xetniliklerdin chiqqanlar» Yehudiylar yaki eslide Yehudiylarning «sinagog»igha qobul qilinish üchün xetne qobul qilghanlarni körsitidu. Bezi alimlar «xetnilikler»ni xetnilikni qobul qilish kérek dep telim bergenlerni körsitidu, dep qaraydu. Lékin töwendiki 11-ayetke qarighanda ularning hertürlük ziyanliq telimliri bar idi. ■ **1:10** Ros. 15:1. □ **1:11 «ular haram dunyani dep ögitishke tégishlik bolmighan telimlerni ögitip, hetta pütün aililerni nabut qilmaqta»** — «haram dunyani dep»: — telim (meyli toghra bolsun, natoghra bolsun) bérishtiki meqset dunyagha érishish bolsa beribir haram ish bolidu, elwette. ■ **1:11** Mat. 23:14; 2Tim. 3:6. □ **1:12 «shulardin biri, yeni Krét arilidikilerning özining bir peyghembiri: «Krétlar hemishe yalghan sözleydighanlar, wehshiy haywanlar we hurun toymaslardur» dégen»** — Krétliq shair Épiménidis, miladiyedin ilgiri altinchi esirde yazghan shéir. «hurun toymighurlar» grék tilida «löm-lüm ashqazanlar» bilen ipadilinidu — démek, ularning ashqazinidin bashqa ezaliri yoq oxshaydu. □ **1:13-14 «shundaqla Yehudiy epsanilerge we heqiqettin chetnigenler toquwalghan insaniy qaide-belgilimilerge qulaq salmasliqi üchün...»** — «Yehudiy epsaniler» toghruluq «Timotiygha (1)»diki «qoshumche söz»imiz (1:4 we 4:7-ayetler üstide toxtalghinimiz)ni körüng. **«...ularni qattiq eyiblep agahlandurghin»** — «ularni» bolsa «Kréttiki étiqadchilarni». ■ **1:13-14** Yesh. 29:13; Mat. 15:9; Kol. 2:22; 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20. ■ **1:15** Mat. 15:11; 23:25; Ros. 10:15; Rim. 14:20,23. ■ **2:3** 1Tim. 2:9; 5:13; 1Pét. 3:3. ■ **2:4-5** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Kol. 3:18; 1Pét. 3:1.

6 Shuningdek yash erlernimu salmaq bolushqa jékiligin.
7 Özüngmu hemme ishta güzel emelliring bilen ulargha ülge bolghin; telim berginingde pak-diyanetlik, éghir-bésiq bolup, ■
8 héchkim qusur tapalmaydighan, saghlam sözlerni yetküzgin; buning bilen, qarshi chiqquchilar biz toghruluq yaman gep qilidighan yerni tapalmay xijil bolidu. ■
9 Qullargha öz xojayinlirini hemme ishta qanaetlendürüp ulargha boysunushni ögetkin. Ular gep yandurmay, ■
10 oghriliq qilmay, özlirining her jehette ishenchlik ikenlikini körsetsun. Ular buning bilen Qutquzghuchimiz Xudaning telimatigha her jehettin zinnet bolidu. □
11 Chünki Xudaning nijatni barliq insanlargha élip kélidighan méhir-shepqiti ayan boldi;
12 u bizge ixlassizliq we bu dunyaning arzu-heweslirini ret qilip, hazirqi zamanda salmaq, heqqaniy, ixlasmen hayatni ötküzüshimiz bilen, ■
13 ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sherep bilen kélidighanliqigha bolghan mubarek ümidimizning emelge éshishini intizarliq bilen kütüshni ögitidu. □ ■
14 U bedel tölep bizni hemme itaetsizliklerdin azad qilish hemde bizni özi üchün pak qilip, Özige mensup bolghan, yaxshi emellerge qizghin intilidighan xelq qilishqa biz üchün qurban boldi. □ ■
15 Barliq hoququngni ishlitip bu ishlarni jakarlap éytqin, nesihet bérip jékiligin we agahlandurghin. Héchkim séni kemsitmisun. ■

3

Étiqadchilar qilishqa tégishlik ishlar

1 *Jamaettikilerge* shuni eslitip turghinki, ular hökümranlargha we hoquqdarlargha boysunup, shularning sözini anglisun, herqandaq yaxshi emellerni qilishqa teyyar tursun, ■
2 héchkimning yaman gépini qilmisun, jédelxor bolmisun, mulayim bolsun, hemme ademge her jehette möminlik körsetsun. □ ■
3 Chünki biz özimizmu eslide nadan bolup, itaetsiz, azdurulghan, herxil shehwet-heweslerning hem lezzetlerning quli bolghan, rezillik we hesetxorluq ichide yashighan, nepretlik bolghan hem bir-birimizdin nepretlinidighanlardin iduq. ■
4 Biraq Qutquzghuchimiz Xudaning insanlargha bolghan méhribanliqi we méhir-muhebbiti ayan bolushi bilen,

---

■ **2:7** 1Tim. 4:12; 1Pét. 5:3. ■ **2:8** 1Pét. 2:12,15; 3:16. ■ **2:9** Ef. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1, 2; 1Pét. 2:18. □ **2:10 «… özlirining her jehette ishenchlik ikenlikini körsetsun» —** bashqa birxil terjimisi: «… ular étiqadning her jehette yaxshiliqini körsitip bersun». ■ **2:12** Ef. 1:4. Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; 1Yuh. 2:16. □ **2:13 «ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sherep bilen kélidighanliqigha bolghan mubarek ümidimizning emelge éshishini intizarliq bilen kütüshni ögitidu» —** toluq 12-13-ayetning bashqa birxil terjimisi: «…u bizge ixlassizliq we bu dunyaning arzu-heweslirini ret qilip, hazirqi zamanda salmaq, heqqaniy, ixlasmen hayatni ötküzüshni ögitidu; shuning bilen biz buning bilen mubarek ümidimizning emelge éshishini, yeni ulugh Xuda, nijatkarimiz Eysa Mesihning shan-sheripining ayan qilinishini telpünüp kütimiz». ■ **2:13** 1Kor. 1:7; Fil. 3:20. □ **2:14 «U bedel tölep bizni hemme itaetsizliklerdin azad qilish hemde bizni Özi üchün pak qilip, özige mensup bolghan, yaxshi emellerge qizghin intilidighan xelq qilishqa biz üchün qurban boldi» —** Tewrat, «Zeb.» 130:8, «Ez.» 37:23, «Qan.» 14:2ni körüng. ■ **2:14** Gal. 1:4; 2:20; Ef. 2:10; 5:2; Ibr. 9:14. ■ **2:15** 1Tim. 4:12. ■ **3:1** Rim. 13:1, 3-7; 1Pét. 2:13. □ **3:2 «héchkimning yaman gépini qilmisun, jédelxor bolmisun, mulayim bolsun, hemme ademge her jehette möminlik körsetsun» —** Tewrat-Injilda «möminlik»ning néme menisi barliqi toghruluq «Kolossidikilerge»diki «qoshumche söz»imizni (3:12 üstide toxtalghinimizni) körüng. ■ **3:2** Fil. 4:5; 2Tim. 2:24,25. ■ **3:3** 1Kor. 6:11; Ef. 2:1; Kol. 3:7; 1Pét. 4:3.

5 (özimizning qandaqtur heqqaniy emellirimiz bilen emes, belki Uning rehim-shepqiti
bilen) yéngidin tughulushta yuyushliri we Muqeddes Rohta yéngilishi arqiliq U bizni
qutquzdi;□ ■
6 bu Rohni Xuda Nijatkarimiz Eysa Mesih arqiliq wujudimizgha mol quydi.■
7 Bu arqiliq, Xudaning méhir-shepqiti bilen heqqaniy qilinip, menggülük hayatqa érishish
ümidini tutqan mirasxorlar bolduq.
8 Bu sözler ishenchliktur we bu heqiqetlerni alahide tekitlishingni telep qilimen. Shun-
daq qilghiningda, Xudagha étiqad qilghanlar özlirini yaxshi emellerni qilishqa bérilishke
köngül bölidu. Bu ishlar insanlar üchün güzel we paydiliq.
9 Biraq exmiqane munaziriler, nesebnamilerdiki *quruq gepler*, jédel-majralar, Tewrat
qanunigha munasiwetlik talash-tartishlardin özüngni néri tutqin; chünki bular paydisiz
we bimeniliktur.■
10 Arigha bölgünchilik qilghuchi ademni bolsa bir-ikki qétim agahlandurghandin kéyin
uning bilen bolghan bardi-keldini üziwet; □ ■
11 chünki bundaq ademni heqiqettin chetnidi, gunah sadir qiliwatidu, shundaqla özini
özi jazagha mehkum qilghan dep bilisen.

Axirqi söz

12 Artémasni yaki Tikikusni sanga mangdurghanda, mumkin qeder tézrek Nikopolis
shehirige méning yénimgha kelgin, chünki u yerde qishlimaqchi boluwatimen. ■
13 Adwokat Zénas bilen Apollosning sepirige köngül bölüp himmitingning bariche uza-
tqin; kem-kütiliri bolsa, ularning hajitidin chiqqin. ■
14 Bizning qowmimiz méwisiz qalmasliqi üchün hajetmenlerge yardem qilip, özlirini
güzel emellerni qilishqa béghishlashni ögensun.
15 Yénimdikilerning hemmisidin sanga salam. Étiqadta bizni söyidighalargha salam éyt.
Méhir-shepqet hemminglargha yar bolghay!

□ **3:5 «... Yéngidin tughulushta yuyushliri we Muqeddes Rohta yéngilishi arqiliq U bizni qutquzdi» —** «yéngidin tughulushta yuyushliri» grék tilida «yéngidin tughulushtiki «das süyi»». Tewrat dewridiki zamanlarda kahinlar ibadetxanida Xudagha yéqinlishish üchün pütkül tenlirini chong das («déngiz») ichide yuyushi kérek idi. Bu yerde ten ezalirini yuyush emes, ademning pütkül rohining yuyunishi körsitilidu, elwette. ■ **3:5** Ros. 15:11; Rim. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Gal. 2:16; Ef. 1:4; 2:4, 9; 2Tim. 1:9. ■ **3:6** Ez. 36:25. ■ **3:9** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14.

□ **3:10 «Arigha bölgünchilik qilghuchi ademni bolsa bir-ikki qétim agahlandurghandin kéyin uning bilen bolghan bardi-keldini üziwet» —** «arigha bölgünchilik qilghuchi adem» jamaetni (belkim ademni azduridighan telim bilen) bölmekchi bolidu. ■ **3:10** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tés. 3:6; 2Tim. 3:5; 2Yuh. 10. ■ **3:12** Ros. 20:4; Ef. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **3:13** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12.

Filémongha

Rosul Pawlus Filémon'gha yazghan mektup

1 Mesih Eysaning mehbusi menki Pawlus we qérindishimiz Timotiydin söyümlükimiz we
xizmetdishimiz Filémon'gha□ ■
2 we singlimiz Afiyagha, sepdishimiz Arkippusqa we öyüngde yighilidighan jamaetke
salam! □ ■
3 Xuda'Atimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay!

Filémonning méhir-muhebbiti we étiqadi

4-5 Rebbimiz Eysagha we barliq muqeddes bendilerge bolghan méhir-muhebbiting we
ishench-étiqadingni anglap, men dualirimda hemishe séni yad étip turuwatimen, sen
üchün teshekkür éytimen;□ ■
6 Bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup
yétishing bilen, séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing kücheytilsun dep
dua qilimen.□
7 Chünki séning méhir-muhebbiting manga zor xushalliq we righbet élip keldi; chünki i
qérindishim, muqeddes bendilerning ich-baghirliri séning arqiliq köp söyündürüldi.

Filémonning quli Onésimus heqqide iltimas

8 Shunga, gerche séni layiq ishni qilishqa buyrushqa Mesihde jür'etlik bolalisammu,
9 lékin yenila muhebbetning türtkisi bilen menki qéri Pawlus hemde hazirmu Eysa
Mesihning mehbusi bolush süpitide sanga iltimas qilip ötünüshni layiq kördum — □
10 kishenlerde turup tughqan balam, yeni Onésimus toghruluq iltimasim bar. ■
11 U burun sanga paydisiz bolghan bolsimu, emma hazir sangimu, mangimu paydiliq-
tur. □
12 Men hazir uni — janjigirimni séning yéninggha qayturup ewetimen.
13 Xush xewerni dep kishenlerde turghinimda uni séning ornungda méning xizmitimde
bolushqa yénimda qaldurup qalghum bar idi;

□ **1:1 «Mesih Eysaning mehbusi menki Pawlus ...»** — Pawlus bu mektupni yazghanda Rimning mehbusi idi. Shübhisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning mehbusimiz» dep oylaytti — lékin Pawlus ishqa bashqiche qaraytti. Rimliqlarning uni qolgha élip türmige tashliwetkini Xudaning iradisi bolup, shu ish bilen «yat ellik» ishen'güchilerning köp payda köridighanliqigha Pawlusning közi yetken; shuning bilen Pawlus özini: «rimliqlarning mehbusi» démey, belki «Mesihning mehbusi» deydu. ■ **1:1** Ef. 3:1; 4:1. □ **1:2 «sepdishimiz Arkippus»** — «sepdishimiz» (yaki «küreshdishimiz») — rohiy «urush sépi»de bolghan küreshte, elwette. ■ **1:2** Rim. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15,17. □ **1:4-5 «Rebbimiz Eysagha we barliq muqeddes bendilerge bolghan méhir-muhebbiting we ishench-étiqading»** — démek, Filémonning muhebbiti we ishenchi Mesihge we muqeddes bendilirigimu qaritip baghlan'ghanidi. ■ **1:4-5** 1Tés. 1:2; 2Tés. 1:3. □ **1:6 «Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen..»** — bashqa chüshenchisi «Mesihde bolghan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen...». **«Bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing bilen, séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing kücheytilsun dep dua qilimen»** — toluq ayetning bashqa bir terjimisi: «Séning étiqadning emelliride merdlerche ortaqlishishing téximu jari qilinishi bilen, bizge nésip bolghan, Mesihni ulughlaydighan barliq yaxshi iltipatni toluq tonup yétishing üchün dua qilimen». □ **1:9 «lékin yenila muhebbetning türtkisi bilen menki qéri Pawlus hemde hazirmu Eysa Mesihning mehbusi bolush süpitide sanga iltimas qilip ötünüshni layiq kördum»** — «muhebbetning türtkisi bilen.. ötünüsh...» toghruluq «Korintliqlargha (1)»diki «qoshumche söz»imizde bayan qilghan «hoquq we muhebbet» (15:24) üstide bolghan muzakirimizni körüng. ■ **1:10** 1Kor. 4:15. Gal. 4:19; Kol. 4:9. □ **1:11 «U burun sanga paydisiz bolghan bolsimu, emma hazir sangimu, mangimu paydiliqtur»** — «Onésimus» dégen isim grékche «paydiliq» dégen menide. Kirish sözimizde éytqinimizdek, Onésimus esli Filémonning quli idi, u uning qéshidin qachqanidi.

14 biraq séning raziliqingni almay héchnémini qilghum yoq; shundaq qilghanda séning
manga qilghan yaxshiliqing mejburiy emes, belki razimenlik bilen bolidu.
15 Chünki séning Onésimustin waqitliq mehrum bolghiningning sewebi, belkim del séning
uninggha ebedil'ebedgiche nésiwe bolushung üchün idi.□ ■

16 Méning shundaq déginim, uninggha qul qatarida emes, belki quldin köp üstün — manga
neqeder söyümlük, shundaqla sanga téximu shundaq bolidighan (insaniy munasiwetler
bilen hem Rebde bolghan munasiwet bilen), söyümlük qérindash qatarida ige bolisen; □
17 shuning üchün, eger sen méni hemdash qatarida körseng, uni méni qobul qilghandek
qobul qilghin.
18 Eger burun u sanga birer yolsizliq qilghan bolsa yaki sanga qerzdar bolghan bolsa,
buni méning hésabimgha yazghin. □
19 Mana menki Pawlus bu sözlerni öz qolum bilen yéziwatimen: qerzi bolsa özüm
qayturimen; lékin men sanga özüngning jéning bilen manga qerzdar bolghiningni tilgha
almaymen. □
20 Shunga, ey qérindishim, men Rebde sendin menpeetke érishmekchimen; ich-
baghirlirimni Mesihde söyündürgin.□
21 Ishenchim sözümni anglaydighanliqinggha kamil bolup we sorighanlirimdin artuq
orunlaydighanliqingni bilip, sanga mushundaq yazdim.
22 Bulardin bashqa, manga turalghu jay teyyarlap qoyghin. Chünki dualiringlar arqiliq
méning silerge qayturup bérilishimni ümid qilimen.□ ■

Axirqi salam

23 Eysa Mesihke xizmet qilghanliqi üchün zindandishim bolghan Epafras, □ ■
24 xizmetdashlirim Markus, Aristarxus, Démas we Luqalardin sanga salam.□ ■
25 Rebbimiz Eysa Mesihning méhir-shepqiti rohinglargha yar bolghay!

□ **1:15 «Chünki séning Onésimustin waqitliq mehrum bolghiningning sewebi, belkim del séning uninggha ebedil'ebedgiche nésiwe bolushung üchün idi» —** bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **1:15** Yar.50:20; 1Tés.4:13 □ **1:16 «insaniy munasiwetler bilen hem Rebde bolghan munasiwet bilen» —** grék tilida «et teripidin we Rebde bolush teripidin...». Eslide Onésimus Filémon'gha qul idi, insaniy tereptin ularning otturisidiki (Rim imériyesidiki qanun boyiche) munasiwet xojayin bilen qul ayrilmasliq munasiwiti idi. Bu söz belkim yene Filémonning quli Onésimusqa eslide amraq ikenlikini körsitidu. □ **1:18 «Eger burun u sanga birer yolsizliq qilghan bolsa yaki sanga qerzdar bolghan bolsa, buni méning hésabimgha yazghin» —** mumkinchiliki barki, Pawlusning: «Eger u... sanga qerzdar bolghan bolsa» dégini, Onésimusni xijaletke qaldurmasliq üchün «u sendin birer pul-dunya oghrilighan bolsa» dégenni siliq ipadilishi idi. □ **1:19 «lékin men sanga özüngning jéning bilen manga qerzdar bolghiningni tilgha almaymen» —** «öz jéning bilen manga qerzdar bolghining» dégen söz, shübhisizki, Pawlusning Filémon'gha xush xewerni yetküzüshi bilen Filémon étiqad arqiliq dozax yolidin chiqqanliqini, shundaqla menggülük hayatqa érishkenlikini körsitidu. «Men sanga... tilgha almaymen» — bu gepni déyishi chirayliq bir chaqchaq bolidu, elwette. □ **1:20 «Shunga, ey qérindishim, men Rebde sendin menpeetke érishmekchimen» —** grék tilida «menpeet» we «Onésimus» («menpeetlik, paydiliq») dégen söz bilen munasiwetlik bolghachqa, Pawlus yene söz oyuni oynaydu. Bu ayet üstide yene «kirish söz»imizni körüng. □ **1:22 «Chünki dualiringlar arqiliq méning silerge qayturup bérilishimni ümid qilimen» —** «dualiringlar arqiliq» — Filémonning we öyde yighilghan jamaetning dualiri arqiliq. «Méning silerge qayturup bérilishim» — démek, «solaqtin azad bolup, yéninglargha qaytip bérishim». Rosulning kéyinki «Filippiliqlargha» yazghan xétide (1:26-27) uning bu ishqa bolghan mutleq ishenchi ipadilinidu. Shu xettiki 1:26-27-ayetlerdiki izahatlar we xettiki «qoshumche söz»imizni körüng. Pawlusning yuqiriqi sözidin daim öz qiyinchiliqini emes (chünki u türmide yatqanliqini biwasite tilgha almaydu) belki bashqilarning menpeitini («méning silerge qayturup bérilishim») közleydighanliqi körünidu. ■ **1:22** Fil. 1:25. □ **1:23 «Eysa Mesihke xizmet qilghanliqi üchün zindandishim bolghan Epafras» —** grék tilida «Eysa Mesihde bolghan zindandishim Epafras».Epafras toghruluq yene «Kol.» 1:7, 4:12ni körüng. ■ **1:23** Kol. 1:7; 4:12. □ **1:24 «xizmetdashlirim Markus, Aristarxus, Démas we Luqalardin sanga salam» —** Démas toghruluq yene «2Tim.» 4:12ni körüng. ■ **1:24** Ros. 12:12,25; 15:37; Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; 1Pét. 5:13; Ros. 19:29; 20:4; 27:2; Kol. 4:10,14; 2Tim. 4:10,11.

Ibraniylargha

«Ibraniylargha yézilghan mektup» •••• Xudaning Oghli perishtilerdin üstündur

1 Xuda burunqi zamanlarda ata-bowilargha peyghemberler arqiliq türküm-türküm
boyiche we nurghun yollar bilen söz qilghan bolup,□
2 mushu axirqi künlerde bolsa bizge Oghli arqiliq sözlidi. U Oghlini pütkül mewjudatning
mirasxori qilip béketken, Uning arqiliq kainatlarni yaratqan.□ ■
3 U Xudaning shan-sheripidin parlighan nur, Uning eyniyitining ipadisidur, U qudretlik
söz-kalami bilen pütkül kainattiki mewjudatni öz ornida turghuzuwatqan bolup, U
gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin, ershtiki shanu-shewket igisining
ong yénida olturdi.□ ■
4 Shuningdek, U perishtilerdin köp üstün nam-mertiwige miras bolup, ulardin shunche
yüksek turdi.□
5 Chünki Xuda *muqeddes yazmilarda* perishtilerning qaysisigha: «Sen Méning Oghlum-
dursen, bügün Men Séni tughdurdum», we yene: «Men Uninggha Ata bolimen, Umu
Manga Oghul bolidu» dégenidi?□ ■
6 Uning üstige, U Özining tunjisini yer yüzige ewetkende, «Barliq perishtiler Uninggha
sejde qilsun» dégen.□ ■
7 U perishtiler toghruluq: —
«U perishtilirini shamallar,
Xizmetkarlirini ot yalquni qilidu», dégenidi;□ ■
8 lékin Oghli heqqide bolsa Uninggha mundaq dégen: —
«Séning texting, i Xuda, ebedil'ebedliktur;
Séning padishahliqingdiki shahane hasang adaletning hasisidur.□ ■
9 Sen heqqaniyetni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen;

□ **1:1 «türküm-türküm boyiche» —** yaki «nurghun qétim» yaki «nurghun ipadiler bilen». □ **1:2 «mushu axirqi künlerde bolsa» —** «axirqi künler» Injil boyiche «axirqi zamanlar», Eysaning dunyagha kélishi bilen bashlan'ghan. Mushu yerde bu ibare «mushu künlerning axirida» (yeni, peyghemberler insanlargha söz yetküzgen künlerning axirida) dégen sözler bilen ipadilinidu. **«Oghli arqiliq»** — grék tilida «Oghul arqiliq». **«U Oghlini pütkül mewjudatning mirasxori qilip béketken, Uning arqiliq kainatlarni yaratqan»** — mushu yerde «Oghli» dégen grék ilida peqet «Oghul» bilen ipadilinidu. ■ **1:2** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Mat. 21:38; Yuh. 1:3; Ef. 3:9; Kol. 1:16. □ **1:3 «U gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin» —** köp kona kechürülmilerde «U yalghuz özi gunahlarni tazilash xizmitini ada qilghandin kéyin» déyilidu. ■ **1:3** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Kol. 1:15. □ **1:4 «U (Oghul) perishtilerdin köp üstün nam-mertiwige miras bolup, ulardin shunche yüksek turdi» —** töwendiki 5-ayette U alghan nam-mertiwining «Oghul» ikenliki körünidu. □ **1:5 «Sen Méning Oghlumdursen, bügün Men Séni tughdurdum»... «Men Uninggha Ata bolimen, Umu Manga Oghul bolidu» —** birinchi bésharet Eysaning Meriyemdin atisiz tughulushini körsitidu, «Zeb.» 2:7din élin'ghan; ikkinchi bésharet «2Sam.» 7:14, «1Tar.» 17:13din élin'ghan. ■ **1:5** 2Sam. 7:14; 1Tar. 17:13, 22:10; Zeb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 5:5. □ **1:6 «U Özining tunjisini yer yüzige ewetkende...» —** grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «tunji tughulghan bala»ni körsitidu. Sözning toluq menisi «Zeb.» 89:27de we «Kol.» 1:16-17-ayette körülidu; démek, Mesih: (1) pütün alem ichide eng yuqiri orunda turidu; (2) alemdin burun bolghan; (3) belkim alemge oxshash «yaritilghan» emes, belki esli Xuda Atisi bilen bille mewjut bolghan. Yene bir tereptin, «Xudaning tunjisi» dégen söz Mesihdin kéyin (we Uning arqiliq) Xudaning köp bashqa oghul perzentliri bolidighanliqini körsitidu (2:10ni körüng). **«yer yüzige ewetkende»** — grék tilida «yer yüzige élip bashlighanda...». **«Barliq perishtiler Uninggha sejde qilsun»** — «Qan.» 32:43 we «Zeb.» 97:7ni körüng. «Luqa» 2:13-14 we «Zeb.» 132:7-9nimu körüng. ■ **1:6** Zeb. 97:7; Qan. 32:43; Luqa 2:8-14 □ **1:7 «U perishtilirini shamallar, xizmetkarlirini ot yalquni qilidu» —** «Zeb.» 104:4. Grék tilida «shamal» we «roh» oxshash bir söz bilen ipadilinidu. ■ **1:7** Zeb. 104:4 □ **1:8 «lékin Oghli heqqide bolsa uninggha mundaq dégen» —** «Oghli» grék tilida «Oghul». **«Séning texting, i Xuda...»** — oqurmen'ge shu éniqki, bu sözler Padishahning Özige éytilidu. ■ **1:8** Zeb. 45:6

Shunga Xuda, yeni Séning Xudaying Séni hemrahliringdin üstün qilip shadliq méyi bilen
mesih qildi».□ ■
10 Xuda Oghligha yene mundaq dégen: —

«Sen, i Reb, hemmidin burun zéminning ulini salding,
Asmanlarni bolsa qolliring yasighandur;□ ■
11 Ular yoq bolup kétidu,
Lékin Sen menggü turisen;
Ularning hemmisi kiyimdek konirap kétidu;■
12 Sen ularni ton kebi yögep qoyisen,
Shunda ular kiyim-kéchek yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu.
Biraq Sen menggü özgermigüchidursen,
Yilliringning tamami yoqtur».□ ■

13 Yene, U qaysibir perishtige: —
«Men Séning düshmenliringni textipering qilmighuche,
Méning ong yénimda olturisen» — dégenidi?□ ■
14 Shundaq iken, perishtilerning hemmisi peqet nijatqa mirasliq qilidighanlar üchün
xizmet qilishqa *Xuda teripidin* ewetilgen xizmetchi rohlar emesmu?□

2

Nijatqa sel qarimasliq

1 Bu sewebtin, alliqandaq yol bilen *heqiqiy yoldin* téyilip ketmeslikimiz üchün, anglighan
heqiqetlerge téximu étibar qilishimiz lazim.
2 Chünki perishtiler arqiliq yetküzülgen söz-kalamning turaqliq ikenliki ispatlan'ghan
hemde uninggha herbir boysunmasliq we itaetsizlik qilish tégishlik jazagha tartil-
idighan yerde,□ ■
3 shunche ulugh qutquzush-nijatqa étibar bermisek, biz qandaqmu *jazadin* qéchip
qutulalaymiz?! Chünki bu nijatning xewiri deslepte Reb arqiliq uqturulghan, hem
uning heqliqini biwasite anglighanlarmu bizge testiqlighan;■
4 uning üstige Xuda bésharetlik alametler, karametler we herxil qudretlik möjiziler
arqiliq, shundaqla Öz iradisi boyiche Muqeddes Rohning ata qilghan iltipatliri bilen
teng buninggha guwahliq bergen.■

□ **1:9 «... Sen heqqaniyetni söyüp, rezillikke nepretlinip kelgensen; shunga Xuda, yeni Séning Xudaying Séni hemrahliringdin üstün qilip shadliq méyi bilen mesih qildi»** — (8-9-ayet) «Zeb.» 45:6-7. «Mesih qilish» yaki «mesihlimek» toghruluq «Zebur» 2-küydiki izahatlarni we «Tebirler»ni körüng. ■ **1:9** Zeb. 45:6, 7 □ **1:10 «Sen, i Reb, hemmidin burun zéminning ulini salding, asmanlarni bolsa qolliring yasighandur...»** — Xuda bu ayette Öz Oghlini «Reb» dep, Uning Özi bilen bir ikenlikini, Yaratquchimu ikenlikini körsitidu. «Kol.» 1:15-17-ayetlerge qaralsun. ■ **1:10** Zeb. 102:25-27. ■ **1:11** Yesh. 51:6; 2Pét. 3:7,10. □ **1:12 «... Sen ularni ton kebi yögep qoyisen, shunda ular kiyim-kéchek yenggüshlen'gendek yenggüshlinidu. Biraq Sen menggü özgermigüchidursen, yilliringning tamami yoqtur»** — (10-12-ayet) «Zeb.» 102:25-27. Xuda yene Öz Oghlining menggülük Xudaliq tebiitini körsitidu. ■ **1:12** Zeb. 102:25-27. □ **1:13 «Men Séning düshmenliringni textipering qilmighuche, Méning ong yénimda olturisen»** — «Zeb.» 110:2. ■ **1:13** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Ibr. 10:12. □ **1:14 «Shundaq iken, perishtilerning hemmisi peqet nijatqa mirasliq qilidighanlar üchün xizmet qilishqa (Xuda teripidin) ewetilgen xizmetchi rohlar emesmu?»** — démisekmu 1-bab, 4-14-ayetlerning meqsiti, Oghulning hemme perishtilerdin köp üstünlükini körsitish üchündur. □ **2:2 «perishtiler arqiliq yetküzülgen söz-kalam»** — Musa peyghemberge yetküzülgen Tewrat qanunini körsitidu. ■ **2:2** Yar. 19:17,26; Qan. 27:26; Ros. 7:53; Gal. 3:19. ■ **2:3** Mat. 4:17; Mar. 1:14; Ibr. 12:25. ■ **2:4** Mar. 16:20; Ros. 14:3; 19:11.

Insanlarni shan-sherep yoligha bashlighuchi Nijatkar — «Zebur» 8-küy toghruluq

5 Biz dewatqan kelgüsi dunyani Xuda perishtilerning bashqurushigha ötküzüp bergini yoq;
6 belki bu heqte *muqeddes yazmilarning* bir yéride bireylen mundaq guwahliq bergendur: —
«*I Xuda*, insan dégen némidi,
Sen uni séghinidikensen?
Adem balisi némidi,
Sen uning yénigha kélip yoqlaydikensen?■
7 Chünki Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békitkensen,
Sen uninggha shan-sherep we shöhretlerni taj qilip kiydürdüngsen;
Uni qolung yasighanlarni idare qilishqa tikliding;□ ■
8 Sen barliq mewjudatlarni uning puti astida boysundurghansen».
Emdi «barliq mewjudatlarni uning puti astida boysundurghansen» dégini, héchqandaq nerse uninggha boysunmasliqqa qaldurulmighan, dégenliktur.
Biraq, hazirche mewjudatlarning hemmisiningla uninggha boysun'ghanliqini téxi körmeywatimiz.■
9 Lékin biz üchün perishtilerdin «azghine waqit töwen qilin'ghan», ölüm azablirini tartqanliqi üchün hazir shan-sherep we hörmet taji kiydürülgen Eysani körgüchi bolduq; chünki U Xudaning méhir-shepqiti bilen hemmeylen üchün ölümning temini tétidi.■
10 Chünki pütkül mewjudatlar Özi üchünmu hem Özi arqiliqmu mewjut bolup turuwatqan Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda, ularning nijatining yol bashlighuchisini azab-oqubetler arqiliq kamaletke yetküzüshke layiq keldi.□
11 Chünki pak-muqeddes Qilghuchi bilen pak-muqeddes qilin'ghanlarning hemmisi derweqe oxshash Birsidin kelgendur; shuning bilen U ularni «qérindash» déyishtin nomus qilmaydu. □ ■
12 Xuddi U *Xudagha (muqeddes yazmilarda yézilghandek)*:
«Namingni qérindashlirimgha jakarlaymen,
Jamaet ichide Séni naxshilarda küyleymen» dégen.□ ■

13 U yene: «Men sanga tayinimen» we «Qaranglar, mana Men bu yerde Xuda Manga ata qilghan perzentler bilen bille» dégen.□ ■
14 Perzentler bolsa et bilen qandin tenlik bolghachqa, Oghulmu *shu perzentlerningkige* oxshashla et we qandin tenlik boldi. Bundaq qilishtiki meqset, U ölüm arqiliq ölüm

---

■ **2:6** Zeb. 8:4 □ **2:7 «Sen uning ornini perishtilerningkidin azghine töwen békitkensen,...»** — yaki «Sen uning ornini perishtilerningkidin azraq waqitla töwen békitkensen,...». **«uni qolung yasighanlarni idare qilishqa tikliding»** – bezi kona köchürmilerde mushu sözler tépilmaydu. ■ **2:7** Zeb. 8:5-6 ■ **2:8** Zeb. 8:8; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22. ■ **2:9** Zeb. 8:5; Ros. 2:33; Fil. 2:7, 8. □ **2:10 «Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda...»** —Injilda «Xudaning oghul perzentliri» daim er hem qiz-ayal étiqadchilarni öz ichige alidu. **«Chünki pütkül mewjudatlar Özi üchünmu hem Özi arqiliqmu mewjut bolup turuwatqan Xudagha nisbeten, nurghun oghullarni shan-sherepke bashlighanda, ularning nijatining yol bashlighuchisini azab-oqubetler arqiliq kamaletke yetküzüshke layiq keldi»** – bu muhim we sirliq ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. □ **2:11 «Chünki pak-muqeddes Qilghuchi bilen pak-muqeddes qilin'ghanlarning hemmisi derweqe oxshash Birsidin kelgendur; shuning bilen U ularni «qérindash» déyishtin nomus qilmaydu»** — mushu ayettiki «pak qilghuchi» Eysa Mesihni, «pak qilin'ghanlar» U qutquzghanlarni, «Birsidin kelgen» Xuda'Atidin kelgenni körsitidu, elwette. Eysa Mesih Özi qutquzghanlarni «qérindashlirim» dep ataydu. ■ **2:11** Ros. 17:26. □ **2:12 «Namingni qérindashlirimgha jakarlaymen, jamaet ichide séni naxshilarda küyleymen»** — «Zeb.» 22:22 («Zeb.» 18:49, 40:9nimu körüng). ■ **2:12** Zeb. 22:22; 18:49, 40:9 □ **2:13 «Men sanga tayinimen» ... «Qaranglar, mana Men bu yerde Xuda Manga ata qilghan perzentler bilen bille»** — Tewrat, «Yesh.» 8:17-18. «U» – Mesihni körsitidu. U Yeshaya peyghember arqiliq ishtin aldin'ala bésharet bergen. ■ **2:13** Yesh. 8:17,18.

hoquqini tutqan Iblisning küchini bikar qilip, □ ■
15 ömür boyi ölüm qorqunchidin qulluqqa tutulghanlarning hemmisini azadliqqa chiqirish üchün idi. ■
16 Chünki U derweqe perishtilerge emes, belki Ibrahimning ewladlirigha tutishidu; □
17 Shuning üchün, U Xudagha ait ishlarda rehimdil we sadiq bash kahin bolushi üchün, xelqning gunahlirining kechürüm qurbanliqini bérelishi üchün, U her jehettin qérindashlirigha oxshash qilinishi kérek idi. ■
18 Chünki Özi sinaqlarni Öz béshidin kechürüp, azab-oqubet chekken bolghachqa, U sinaqlargha duch kelgenlergimu yardem béreleydu.■

3

Oghul Musa peyghemberdin üstün

1 Shundaq iken, ey muqeddes qérindashlar, ershtin bolghan chaqiriqqa ortaq nésip bolghanlar, özimiz étirap qilghan Rosul we Bash Qahin, yeni Eysagha köngül qoyup qaranglar.■
2 Xuddi Musa *peyghember* Xudaning pütün ailiside xizmet qilghanda Xudagha sadiq bolghandek, umu özini teyinlep xizmetke Qoyghuchigha sadiq boldi.□ ■
3 Lékin öyni berpa qilghuchi özi berpa qilghan öydinmu artuq shöhretke sazawer bolghinidek, Umu Musadin artuq shan-sherepke layiqtur.
4 Chünki hemme öyning berpa qilghuchisi bardur; lékin pütün mewjudatning berpa qilghuchisi bolsa Xudadur.■
5 Musa bolsa xizmetkar salahiyiti bilen Xudaning pütün ailiside sadiqliq bilen kéyinki ashkarilinidighan ishlargha guwahliq bérish xizmitini qilghan.□ ■
6 Lékin Mesih bolsa Xudaning ailisige Oghul salahiyiti bilen höküm süridu; we eger biz jasaritimiz we ümidimizdin bolghan iptixarliqni axirghiche ching tutsaq, derweqe Xudaning ashu ailisige tewe bolghan bolimiz.■

Zebur, 95-küy — Étiqadsizliq heqqide agahlandurush

7 Shunga, *muqeddes yazmilarda* Muqeddes Rohning déginidek,
Bügün, eger siler *Xudaning* awazini anglisanglar,■
8 Eyni chaghlarda Uni ghezeplendürüp, chöl-bayawanda Uni sinighan künidikidek,
Yürikinglarni qattiq qilmanglar!■

□ **2:14 «... U ölüm arqiliq ölüm hoquqini tutqan Iblisning küchini bikar qilip...»** — «ölüm hoquqini tutqan Iblis» — gerche Sheytan insanlarni biwasite halak qilalmisimu, biraq insanlarni gunah qilishqa azdurush arqiliq menggülük ölümge élip baridu. Azdurushning aqiwiti gunah, gunahning aqiwiti bolsa menggülük ölümdur. ■ **2:14** Yesh. 25:8; Hosh. 13:14; Yuh. 1:14; 1Kor. 15:54; Fil. 2:7; 2Tim. 1:10. ■ **2:15** Rim. 8:15. □ **2:16 «Chünki U derweqe perishtilerge emes, belki Ibrahimning ewladliriga tutishidu»** — Tewrat «Yesh.» 41:7-9ni körüng. «Ibrahimning ewladliriga tutishidu» — grék tilida bu söz (1) Mesihning (Ibrahimgha oxshash, étiqad qilghan) insanlarni yardem qoli bilen tutup qutquzidighanliqi; (2) bularni qutquzush üchün Mesihning ular bilen zich munasiwette bolup, Özimu «et we qandin bolghan bir ten»de bolushini körsitidu. ■ **2:17** Fil. 2:7; Ibr. 4:15. ■ **2:18** Ibr. 4:15,16. ■ **3:1** Ibr. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11. □ **3:2 «Musa peyghember Xudaning pütün ailiside xizmet qilghanda Xudagha sadiq bolghandek...»** — «Xudaning... ailisi» sözmusöz terjimisi «Xudaning ... öyi» bolup, Musa peyghember zamanida bu söz arqiliq Israil xelqi közde tutulghanidi. Eysa kelgendin kéyin pütün étiqadchilar jamaiti közde tutulidighan bolghan. ■ **3:2** Chöl. 12:7. ■ **3:4** 2Kor. 5:17,18; Ef. 2:10. □ **3:5 «Musa bolsa xizmetkar salahiyiti bilen Xudaning pütün ailiside sadiqliq bilen kéyinki ashkarilinidighan ishlargha guwahliq bérish xizmitini qilghan»** — Musa peyghemberning (Xudaning ailisi ichide bolghan) xizmiti köp jehetlerde Mesih arqiliq bolidighan nijatni aldin'ala körsitishni öz ichige alghan. «Chöl.» 12:7ni körüng. ■ **3:5** Qan. 18:15,18. ■ **3:6** Rim. 5:2; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Kor. 6:16; 1Pét. 2:5. ■ **3:7** Zeb. 95:7; Ibr. 4:7. ■ **3:8** Mis. 17:2.

9 Mana shu yerde ata-bowiliringlar Méni sinidi, ispatlidi hem Méning qilghanlirimni
qiriq yil körüp kelgenidi.
10 Men shu dewrdin bizar bolup: —
«Bular könglide daim adashqanlar,
Méning yollirimni héch bilip yetmigen.
11 Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: —
«Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dédim». □ ■
12 Emdi qérindashlar, héchqaysinglarda yaman niyetlik we étiqadsiz qelb bolmisun, shundaqla uning menggü hayat Xudadin yüz örümeslikige köngül bölünglar;
13 peqet «bügün»la bolidiken, héchqaysinglar gunahning azdurushliri bilen könglünglarning qattiqlashmasliqi üchün her küni bir-biringlarni jékilenglar. □
14 Desleptiki xatirjemlikimizni axirghiche ching tutsaqla, derweqe Mesih bilen shérik bolghan bolimiz.
15 Yuqirida éytilghinidek: —
«Bügün, eger siler *Xudaning* awazini anglisanglar,
Eyni chaghlarda *Uni* ghezeplendürgen künidikidek,
Yürikinglarni qattiq qilmanglar!» ■

16 (Emdi Uning awazini anglap turup, Uni ghezeplendürgenler kimler idi? Musa peyghemberning yétekchilikide Misirdin *qutulup* chiqqan ashu *Israillarning* hemmisi emesmu?
17 U qiriq yil kimlerge ghezeplendi? Yenila shu gunah ötküzüp, yiqilip jesetliri chölde qalghanlargha emesmu? □ ■
18 Shundaqla U kimlerge Öz aramliqimgha qet'iy kirmeysiler dep qesem qildi? Özige itaet qilmighanlarni emesmu? ■
19 Shunga bulardin körüwalalaymizki, ularning *aramliqqa* kirmesliki étiqadsizliqi tüpeylidin idi).

4

Xudaning aramliqi heqqidiki wede

1 Emdi Uning aramliqigha kirip behrimen bolush toghrisidiki wedisi *bizge* qaldurulghandin kéyin, aranglardiki birersiningmu uning nésiwisidin chüshüp qélishidin qorqunchta éhtiyat qilayli.
2 Chünki xush xewer xuddi *chöldiki Israillargha* anglitilghandek bizlergimu anglitildi. Lékin ularning anglighanliri étiqad bilen yughurulmighanliqtin, söz-kalamning ulargha héchqandaq paydisi bolmighanidi. □

□ **3:11 «Shunga Men ghezeplinip qesem ichip: — «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dédim» —** «Zeb.» 95:7-11. «Méning aramliqim» – birinchidin Xuda Israillargha wede bergen Qanaan (Pelestin) zéminini körsitidu. Misirdin chiqip chöl-bayawanda qiriq yil sersan bolup yürgen bir ewlad Israillar itaetsizlik qilip u zémin'gha kirmigen. Ikkinchidin, shundaqla eng muhimi, «aramliq» bolsa, peqet zéminni emes, belki Xudaning panahi, yétekchiliki hem shepqiti astida yashashni öz ichige alidu (4-babnimu körüng). ■ **3:11** Chöl. 14:21-23; Qan. 1:34; Zeb. 95:7-11. □ **3:13 «peqet «bügün»la bolidiken, héchqaysinglar gunahning azdurushliri bilen könglünglarning qattiqlashmasliqi üchün her küni bir-biringlarni jékilenglar» —** bu ayettiki «bügün» yuqirida neqil keltürülgen «Zebur» 95-küydiki söz, elwette. ■ **3:15** Ibr. 3:7. □ **3:17 «U qiriq yil kimlerge ghezeplendi? Yenila shu gunah ötküzüp, yiqilip jesetliri chölde qalghanlargha emesmu?» —** «Chöl.» 14:29, 32ni körüng. ■ **3:17** Chöl. 14:36; Zeb. 106:26; 1Kor. 10:10; Yeh. 5. ■ **3:18** Qan. 1:34. □ **4:2 «Chünki xush xewer xuddi chöldiki Israillargha anglitilghandek bizlergimu anglitildi» —** «chöldiki Israillargha» grék tilida «ularga» déyilidu. Bu ayettiki «xush xewer» Xudaning aramliqini alahide közde tutidu.

3 Chünki bu aramliqqa kirgenler bolsa — étiqad qilghan bizlermiz. Xuddi Xudaning éytqinidek:
«Shunga men ghezeplinip qesem ichip: —
«Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu — dégen».

Xudaning emelliri bolsa dunya apiride bolghandila hemmisi tamamlan'ghanidi;■
4 chünki yaritilishning yettinchi küni heqqide muqeddes yazmilarning bir yéride mundaq déyilgen: «Yettinchi küni kelgende, Xuda hemme emelliridin aram aldi».□ ■
5 Yene kélip yuqirida éytilghandek Xuda: «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dégenidi.□ ■
6 Buningdin körünerlikki, Xudaning aramliqigha kireleydighanlar bar, emma uning toghrisidiki xush xewerni awwal anglighanlar itaetsizlik qilghanliqi üchün, uninggha kirelmidi.□
7 Shuning üchün, Xuda ene shu *aramliq toghrisida* uzaq waqittin kéyinki melum bir künni «bügün» dep békitip, Dawut *peyghember* arqiliq yene shundaq éytqan: —

«Bügün uning awazini anglisanglar,
Yürikinglarni qattiq qilmanglar!»■

8 Eger Yeshua *peyghember Israillarni* aramliqqa kirgüzgen bolsa idi, Xuda kéyin yene bir *aramliq* küni toghruluq démigen bolatti.□
9 Qisqisi, shabat künidiki bir aramliq Xudaning xelqini kütmekte.□
10 Chünki Xudaning aramliqigha kirgüchiler xuddi Xuda «Öz emel-ishliridin aram alghan»dek, özlirining ishliridin aram alidu. □
11 Shunga héchqaysimizning ene shu *Israillardek* itaetsizlik qilghan halitide yiqilip chüshmesliki üchün, herbirimiz bu aramliqqa kirishke intileyli.
12 Chünki Xudaning söz-kalami janliqtur we küchke igidur, hetta jan bilen rohni, yilik bilen boghumlarni bir-biridin ayriwételigüdek derijide, herqandaq qosh bisliq qilichtin ittiktur, qelbdiki oy-pikir we arzu-niyetlerning üstidin höküm chiqarghuchidur. ■
13 Uning aldida héchqandaq mewjudat ghayip emestur; belki bizdin hésab Alghuchining közliri aldida hemme ish ochuq-ashkaridur.■

Bash kahinimiz Eysa Mesih

14 Shundaq bolghaniken, shundaqla ersh-asmanlardin ötüp chiqqan ulugh Bash Qahinimiz, yeni Xudaning Oghli Eysa bolghaniken, biz étirap qilghan étiqadimizda ching turayli. ■

■ **4:3** Zeb. 95:11. □ **4:4 «Yettinchi küni kelgende, Xuda hemme emelliridin aram aldi» —** «Yar.» 2:2. ■ **4:4** Yar. 2:2; Mis. 20:11; 31:17. □ **4:5 «Yene kélip yuqirida éytilghandek Xuda: «Ular Méning aramliqimgha qet'iy kirmeydu» dégenidi» —** muellip, gerche chölde kezgen Israillar itaetsizliki tüpeylidin «Xudaning aramliqi»gha kirmigen bolsimu, kirish yoli téxiche ochuq ikenlikini körsitidu. ■ **4:5** Zeb. 95:11. □ **4:6 «uning toghrisidiki xush xewerni awwal anglighanlar» —** démek, Xudaning aramliqi toghruluq xush xewer anglighanlar; chöl-bayawanda kézip yürgen Israillarni körsitidu. ■ **4:7** Zeb. 95:7-8; Ibr. 3:7. □ **4:8 «Eger Yeshua peyghember Israillarni aramliqqa kirgüzgen bolsa idi, Xuda kéyin yene bir aramliq küni toghruluq démigen bolatti» —** Yeshua peyghember Musa peyghemberning izbasari bolup, u Israil xelqini Xuda wede bergen zémin'gha bashlap barghan. «Qan.» 3:20, 25:19, «Yeshua» 1:15nimu körüng. □ **4:9 «Qisqisi, shabat künidiki bir aramliq Xudaning xelqini kütmekte» —** «shabat küni» yettinchi küni, yeni Xuda aram alghan küni we Öz Yehudiy xelqige békitken «dem élish küni» idi. □ **4:10 «Chünki Xudaning aramliqigha kirgüchiler xuddi Xuda «Öz emel-ishliridin aram alghan»dek, özlirining ishliridin aram alidu» —** bu intayin muhim ayet üstide hem «Xudaning aramliqi» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **4:12** Top. 12:11; Yesh. 49:2; Ef. 6:17. ■ **4:13** Zeb. 33:13-15 ■ **4:14** Ibr. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11.

15 Chünki bizge teyinlen'gen bash kahinimiz ajizliqlirimizgha hésdashliq qilmighuchi emes, belki bizge oxshash herxil azdurush-sinaqlargha duch kelgen, lékin gunah sadir qilip baqmighuchidur. ■
16 Shunga yürikimiz toq halda rehim-shepqetke érishish we yardemge éhtiyajliq waqtimizda shapaet tépish üchün méhir-shepqet *ayan qilin'ghuchi* textke yéqinlishayli.□ ■

5

1 Her qétimliq bash kahin insanlar arisidin tallinip, xelqqe wakaliten Xudagha xizmet qilishqa, yeni xelqning atighan hediyelirini we gunahlar üchün qilghan qurbanliqlirini Xudagha sunushqa teyinlinidu.
2 Uning hertereplep ajizliqliri bolghachqa, bilimsizler we yoldin chetnigenlerge mulayimliq bilen muamile qilalaydu.
3 Shu ajizliqi üchün u xelqning gunahliri hésabigha qurbanliq sun'ghandek, öz gunahliri üchünmu qurbanliq sunushqa toghra kélidu.■
4 Héchbir kishi bu shereplik mertiwini özlükidin almaydu, peqet Harun'gha oxshash, Xuda teripidin chaqirilghandila uni alidu.□ ■
5 Xuddi shuningdek Mesihmu bash kahin mertiwisige Özini ulughlap özlükidin érishken emes, belki Uni *ulughlighuchi Xuda* Özi idi; U Uninggha: —

«Sen Méning Oghlumdursen, bügün Men Séni tughdurdum» dégen.□ ■

6 U *muqeddes yazmilarning* yene bir yéride Uninggha: —
«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen» dégen.□ ■
7 *Mesih* yer yüzidiki künlerde, Özini ölümdin qutquzuwélishqa qadir Bolghuchigha qattiq nidalar we köz yashliri bilen dua-tilawetler we yilinishlarni kötürdi. Uning ixlasmenlikidin dualiri ijabet qilindi.□ ■
8 Gerche U *Xudaning* Oghli bolsimu, azab chékishliri arqiliq itaetmen bolushni ögendi.■
9 U mana mushundaq mukemmel qilin'ghan bolghachqa, barliq Özige itaet qilghuchilargha menggülük nijatni barliqqa keltürgüchi bolup, □
10 Xuda teripidin «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide bash kahin» dep jakarlandi.□

Étiqadtin yanmasliqqa agahlandurush

11 Bu ish toghruluq éytidighan nurghun sözlirimiz bar, lékin qulaqliringlar pang bolup ketkechke, bularni silerge éniq chüshendürüsh tes. □

■ **4:15** Yesh. 53:9; 2Kor. 5:21; Fil. 2:7; Ibr. 2:18; 1Pét. 2:22; 1Yuh. 3:5. □ **4:16 «yardemge éhtiyajliq waqtimizda shapaet tépish üchün...»** — grék tilida «yardem» «ademning (qutquzghin! dégen) nidasigha yügürüsh» dégen uqumni bildüridu. **«méhir-shepqet ayan qilin'ghuchi text»** – Xudaning texti, elwette. ■ **4:16** Rim. 3:25. ■ **5:3** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 7:26. □ **5:4 «Héchbir kishi bu shereplik mertiwini özlükidin almaydu, peqet Harun'gha oxshash, Xuda teripidin chaqirilghandila uni alidu»** — «Mis.» 28:1de xatirilen'gendek, Xuda Musa peyghemberge akisi Harunni Israillarning tunji bash kahini qilip teyinlesh heqqide emr bergen. Harun Lawiy qebilisidin idi. ■ **5:4** Mis. 28:1; 1Tar. 23:13; 2Tar. 26:16. □ **5:5 «Sen Méning Oghlumdursen, bügün Men Séni tughdurdum»** — «Zeb.» 2:7. ■ **5:5** Zeb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 1:5. □ **5:6 «Melkizedekning tipidiki bir kahin..»** — «Melkizedek» toghruluq 7-bab 1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. **«Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen»** – «Zeb.» 110:4. ■ **5:6** Zeb. 110:4; Ibr. 7:17. □ **5:7 «Mesih yer yüzidiki künlerde...»** — grék tilida «Mesih ette turghan künlerde...» bilen bildürülidu. ■ **5:7** Mat. 26:39; 27:46,50; Yuh. 17:1. ■ **5:8** Fil. 2:6. □ **5:9 «menggülük nijatni barliqqa keltürgüchi bolup,...»** — «barliqqa keltürgüchi» dégen ibare grék tilida «yol bashlighuchi» hem «ul salghuchi» dégen yene ikki meninimu teng bildüridu. □ **5:10 «U (Mesih)... Xuda teripidin «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide bash kahin» dep jakarlandi»** — 7-bab -1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. □ **5:11 «bu ish toghruluq...»** — yaki «U toghruluq...» (yeni, Mesih heqte...).

12 Chünki siler alliburun telim bergüchi bolushqa tégishlik bolghan chaghdimu, emeliyette siler yenila Xudaning söz-kalamining asasiy heqiqetlirining néme ikenlikini bashqilarning yéngiwashtin ögitishige mohtajsiler; silerge yirik yémeklik emes, belki yenila süt kérektur. ■
13 Chünki peqet süt bilenla ozuqlinidighanlarning bowaqtin perqi yoqtur, ular heqqaniyet kalamigha pishshiq bolmighan ghoridur, xalas.
14 Biraq yémeklik bolsa yétilgenler, yeni öz ang-zéhinlirini yaxshi-yamanni perq étishke yétildurgenler üchündur.

6

(Dawami)

1-2 Shuning üchün, Mesih toghrisidiki deslepki asasiy telimde toxtap qalmay, — yeni qaytidin «ölük ishlar»din towa qilish we Xudagha étiqad baghlash, chömüldürülüshler, «qol tegküzüsh», ölgenlerning tirildürülüshi we menggülük höküm-soraq toghrisidiki telimlerdin ul salayli dep olturmay, mukemmellikke qarap mangayli.□
3 Xuda xalighaniken, biz shundaq qilimiz.□ ■
4-6 Chünki eslide yorutulup, ershtiki iltipattin tétighan, Muqeddes Rohtin nésip bolghan, Xudaning söz-kalamining yaxshiliqini hem kelgüsi zamanda ayan qilinidighan qudretlerni hés qilip baqqanlar eger yoldin chetnigen bolsa, ularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes. Chünki ular öz-özige qilip Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep reswa qilmaqta.□ ■
7 Chünki köp qétimlap öz üstige yaghqan yamghur süyini ichken, özide térighuchilargha menpeetlik ziraetlerni östürüp bergen yer bolsa Xudadin beriket almaqta.
8 Biraq tiken we qamghaq östürgen bolsa, u erzimes bolup, lenetke yéqin bolup, aqiwiti köydürülüshtin ibaret bolidu.
9 Lékin ey söyümlüklirim, gerche yuqiriqi ishlarni tilgha alghan bolsaqmu, silerde buningdinmu ewzel ishlar, shundaqla nijatliqning élip baridighan ishliri bar dep qayil bolduq.
10 Chünki Xuda qilghan emelliringlarni we Uning muqeddes bendilirige qilghan we hazirmu qiliwatqan xizmitinglar arqiliq Uning nami üchün körsetken méhir-muhebbitinglarni untup qalidighan adaletsizlerdin emes.■
11 Emma silerning ümidinglarning toluq jezm-xatirjemlik bilen bolushi üchün, herbir-inglarning axirghiche shundaq gheyret qilishinglargha intizarmiz;
12 shundaqla sörelmilerdin bolmay, belki étiqad we sewrchanliq arqiliq Xudaning wedilirige warisliq qilghanlarni ülge qilidighanlardin bolghaysiler.

Xudaning Ibrahimgha qilghan wediliri jezmen emelge ashidu

■ **5:12** 1Kor. 3:1, 2, 3. □ **6:1-2 ««ölük ishlar»din towa qilish» —** «ölük ishlar» bolsa Xudaning nijatigha tayanmay qilghan barliq ishlar; mushu yerde muellip shübhisizki köp «diniy paaliyetler»ni «ölük ishlar, xalas» démekchi. **««ölük ishlar»din towa qilish we Xudagha étiqad baghlash, chömüldürülüshler, «qol tegküzüsh», ölgenlerning tirildürülüshi we menggülük höküm-soraq toghrisidiki telimler...»** — bu alte «asasiy telim»ni sherhlesh üchün, birqanche ishlar üstide toxtilishimizgha toghra kélidu, «qoshumche söz»imizde bu heqte toxtilimiz. □ **6:3 «Xuda xalighaniken, biz shundaq qilimiz» —** «Xuda xalighaniken» dégenlik grék tilida «Eger Xuda xalisa — we u derweqe shundaq xalaydu» dep bildüridu. ■ **6:3** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Yaq. 4:15. □ **6:4-6 «eger yoldin chetnigen bolsa, ularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes. Chünki ular öz-özige qilip Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep reswa qilmaqta» —** bashqa birxil terjimisi: «... ular eger yoldin chetnep, özliri üchün Xudaning Oghlini qaytidin kréstlep, shundaqla Uni reswa qiliwatqan bolsa, mushularni qaytidin towa qildurush hergiz mumkin emes». Bu muhim ayet toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **6:4-6** Mat. 12:31; Ibr. 10:26; 1Yuh. 5:16. ■ **6:10** Pend. 14:31; Mat. 10:42; 25:40; Mar. 9:41; Yuh. 13:20.

13 Chünki Xuda Ibrahimgha wede qilghanda, Özidin üstün turidighan héchkim
bolmighachqa, Özi bilen qesem qilip:
14 «Sanga choqum bext ata qilimen, séni choqum köpeytip bérimen» — dédi. □ ■
15 Shuning bilen, *Ibrahim* uzun waqit sewr-taqet bilen kütüp, Xudaning wedisige érishti.
16 Chünki insanlar özliridin üstün turidighan birini tilgha élip qesem qilidu; ularning
arisida qesem ispat-testiq hésablinip, her xil talash-tartishlargha xatime béridu. ■
17 Shuningdek Xuda, Öz wedisige warisliq qilghanlargha Öz nishan-meqsitining
özgermeydighanliqini téximu ochuqraq bildürüsh üchün, qesem qilip wede berdi.
18 Shuning bilen qet'iy özgermes ikki ish arqiliq, köz aldimizda qoyulghan ümidni
ching tutush üchün *halakettin* özimizni qachurup uni bashpanah qilghan bizler küchlük
righbet-ilhamgha érisheleymiz (bu ikki ishta Xudaning yalghan éytishi qet'iy mumkin
emes, elwette). □
19 Bu ümid jénimizgha ching baghlan'ghan kéme lenggiridek shübhisiz hem mustehkem
bolup, *ershtiki* ibadetxanining *ichki* perdisidin ötüp bizni shu yerge tutashturidu. □
20 U yerge biz üchün yol échip mangghuchi Eysa bizdin awwal kirgen bolup, Melk-
izedekning kahinliq tüzümi tertipide menggülük teyinlen'gen Bash Kahin boldi.□ ■

7

Melkizedekning kahinliq tüzümi heqqide •••• «Alemning yaritilishi» 14:17-19ni körüng

1 Chünki bu Melkizedek Salém shehirining padishahi, shundaqla Eng Aliy Bolghuchi Xu-
daning kahini bolup, Ibrahim padishahlarni yéngip jengdin qaytqanda, uning aldigha
chiqqan we uninggha bext tiligenidi.□ ■
2 Ibrahim bolsa érishken barliq *oljisining* ondin bir ülüshini uninggha atighanidi. *Melk-
izedek dégen isimning* birinchi menisi «heqqaniyet padishahi» dégenliktur; uning yene bir
nami «Salémning padishahi» bolup, buning menisi «amanliq padishahi» dégenliktur;
3 uning atisi yoq, anisi yoq, nesebnamisi yoq, künlirining bashlinishi we hayatining
axirlishishi yoqtur, belki u Xudaning Oghligha oxshash qilinip, menggülük kahin bolup
turidu.□
4 Emdi qaranglar, bu Melkizedek némidégen ulugh adem-he! Hetta ata-bowilirimizning
chongi Ibrahimmu oljisining ondin birini uninggha atighan.

□ **6:14 «Sanga choqum bext ata qilimen, séni choqum köpeytip bérimen»** — oqurmenlerge ayanki, ibraniy tilida bu xil qesem ichish mundaq shekilde idi: «Séni beriketlep beriketleymen, séni köpeytip köpeytimen». Bu shekilde qesem ichküchi öz-özi bilen qesem qilghan dep hésablinatti. Bu wede-qesem Ibrahim Ishaqni qurban'gah üstige qoyghandin kéyin bérilgen («Yar.» 22:17de xatirilinidu). ■ **6:14** Yar. 12:3; 17:4; 22:16-17; Zeb. 105:8-9; Luqa 1:73. ■ **6:16** Mis. 22:11. □ **6:18 «Shuning bilen qet'iy özgermes ikki ish arqiliq...»** — bu «özgermes ikki ish» bolsa Xudaning wedisi we Uning qesimi bolsa kérek. **«köz aldimizda qoyulghan ümidni ching tutush üchün halakettin özimizni qachurup uni bashpanah qilghan bizler küchlük righbet-ilhamgha érisheleymiz»** — «özimizni qachurup» dégen ibare «mushu rezil dunyaning aqiwitidin özini qachurup», dégen menide. □ **6:19 «ershtiki ibadetxanining ichki perdisidin ötüp bizni shu yerge tutashturidu»** — «ershtiki ibadetxanining perdisi» dégen ibaride biz «ershtiki» dégen sözni qoshup kirgüzduq. Chünki «ibadetxanining perdisi» yer yüzidiki ibadetxanini körsetken emes, belki ershte bolghan ibadetxanini körsitidu (8:5ni körüng). Démek, étiqadchilar üchün éytqanda, ularning asmandiki ibadetxanidiki eng muqeddes jay bilen ching alaqisi bardur. □ **6:20 «Melkizedekning kahinliq tüzümi tertipide menggülük teyinlen'gen Bash Kahin boldi»** — «Melkizedek» toghruluq 7-bab -1-2-ayetlerge qaralsun. Melkizedek «Yar.» 14-babta körünidu. ■ **6:20** Ibr. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11. □ **7:1 «Salém shehiri»** — yeni Yérusalém; «Salém»ning menisi «salam, amanliq»tur. ■ **7:1** Yar. 14:17-20. □ **7:3 «uning atisi yoq, anisi yoq, nesebnamisi yoq, künlirining bashlinishi we hayatining axirlishishi yoqtur, belki u Xudaning Oghligha oxshash qilinip, menggülük kahin bolup turidu»** — bu ayetning chongqur mezmuni üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

5 Derweqe Lawiyning ewladliridin kahinliqni zimmisige alghanlar Tewrat qanuni
boyiche xelqtin, yeni öz qérindashliridin Ibrahimning pushtidin bolghinigha qarimay
tapqinining ondin bir ülüshini yighishi emr qilin'ghan. □ ■
6 Lékin bularning qebile-uruqidin bolmighan Melkizedek bolsa Ibrahimdin «ondin bir
ülüshi»ni qobul qilghan andin Xudaning wedilirige ige bolghuchi Ibrahimgha bext
tiligen. ■
7 Shübhisizki, bext tiligüchi bextke érishküchidin üstündur. □
8 Bu yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchilar ölidighan ademlerdindur; u yerdiki
«ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchi toghrisida *muqeddes yazmilarda* «U hayat yashigh-
uchi» dep guwahliq bérilgendur. □
9 Hetta mundaq déyishke boliduki, ondin bir ülüshni alidighan Lawiymu *ejdadi* Ibrahim
arqiliq *Melkizedekke* ondin bir ülüshni bergen. □
10 Chünki Melkizedek Ibrahimni qarshi alghanda, Lawiyni *kelgüsidiki pushti bolush
süpitide* yenila Ibrahimning ténide idi, dep hésablashqa bolidu.
11 Emdi Lawiy qebilisining kahinliq tüzümi arqiliq mukemmel heqqaniyliq kéleleydighan
bolsa (chünki shu tüzümge asaslinip Tewrat qanuni Israil xelqige chüshürülgenidi),
kéyinki waqitlarda Harunning kahinliq tüzümi boyiche emes, belki Melkizedekning
kahinliq tüzümi boyiche bashqa bir kahinning chiqishining néme hajiti bolatti? ■
12 Emdi kahinliq tüzümi özgertilgen bolsa, uninggha *munasiwetlik* qanun-tüzümmu
özgertilishke toghra kélidu.
13 Chünki bu éytiliwatqan sözler qaritilghan zat bolsa bashqa bir qebilidin bolup, bu
qebilidin héchkim qurban'gahta xizmette bolup baqmighan.
14 Chünki Rebbimizning Yehuda qebilisidin chiqqanliqi éniq; Musa bu qebile toghrisida
kahinliqqa munasiwetlik héchbir nerse démigenidi. □ ■
15 Emdi Melkizedektek bashqa bir kahin chiqqan bolup, bu özgirish munulardin téximu
roshen bolidu; □
16 uning *kahinliqqa* teyinlinishi et igilirige baghliq emr bilen emes, belki pütmes-tügimes
hayatning qudritidin bolghandur. □
17 Chünki bu heqte *muqeddes yazmilarda*: «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki
bir kahindursen» dep guwahliq bérilgen. □ ■
18 Chünki aldinqi emr-tüzüm ajizliqi we ünümsizliki tüpeylidin küchidin qaldurulghan
19 (— chünki Tewrat qanuni héch ishni kamaletke yetküzelmidi). Uning ornigha bizni

---

□ **7:5 «Ibrahimning pushtidin bolghini...»** — grék tilida: «Ibrahimning chatiriqidin chiqqanlar...» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **7:5** Chöl. 18:21; Qan. 18:1; Ye. 14:4; 2Tar. 31:5. ■ **7:6** Yar. 14:20. □ **7:7 «bext tiligüchi»** — yaki «bext ata qilghuchi». □ **7:8 «Bu yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchilar ölidighan ademlerdindur; u yerdiki «ondin bir ülüsh»ni qobul qilghuchi toghrisida (muqeddes yazmilarda) «U hayat yashighuchi» dep guwahliq bérilgendur»** — «ölidighan ademler» Lawiyliq kahinlarni, «hayat yashighuchi» bolsa Melkizedekni körsitidu. □ **7:9 «Hetta mundaq déyishke boliduki, ondin bir ülüshni alidighan Lawiymu ejdadi Ibrahim arqiliq (Melkizedekke) ondin bir ülüshni bergen»** — ondin bir ülüshni alghini Lawiy özi emes, belki uning ewladliri «Lawiylar»dur. ■ **7:11** Gal. 2:21. □ **7:14 «Chünki Rebbimizning Yehuda qebilisidin chiqqanliqi éniq; Musa bu qebile toghrisida kahinliqqa munasiwetlik héchbir nerse démigenidi»** — Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche kahinlar Lawiy qebilisidin bolghan. ■ **7:14** Yesh. 11:1; Mat. 1:3. □ **7:15 «Emdi Melkizedektek bashqa bir kahin chiqqan bolup, bu özgirish munulardin téximu roshen bolidu»** — «bu özgirish» grék tilida «bu ish» déyilidu. «Bu ish»ning néme ikenliki toghruluq bashqa pikirde bolghan bezi alimlar bar. □ **7:16 «... uning kahinliqqa teyinlinishi et igilirige baghliq emr bilen emes, belki pütmes-tügimes hayatning qudritidin bolghandur»** — «et igilirige baghliq emes» — grék tilida «etlik (démek, insanning etlirige qaraydighan) bir emr boyiche emes,...». Démek, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche kahinlar Lawiy qebilisidin bolushi kérek idi, lékin Melkizedekning kahinliq tüzümi héchqandaq bir qebile bilen munasiwetsiz, peqet menggü hayat kishi buninggha layiq kéletti. □ **7:17 «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen»** — «Melkizedek» toghruluq yene 7-bab 1-2-ayetler we «Zebur»diki 110-küyge qaralsun. Melkizedek özi «Yar.» 14-babta körünidu. ■ **7:17** Zeb. 110:4; Ibr. 5:6.

Xudagha yéqinlashturidighan, uningdin ewzel ümid élip kélindi. ■
20-21 Uning üstige, bu ish *Xudaning* qesimi bilen kapaletke ige bolmay qalmidi (ilgiri ötken kahinlar *Xudaning* qesimisiz kahin bolghanidi; lékin, Eysa bolsa Özige: —
«Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem hergiz buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche kahindursen»» Dégüchining qesimi bilen kahin boldi). □ ■
22 Emdi Eysa shundaq ulugh ish bilen ewzel bir ehdining képili qilindi.
23 Yene kélip, ilgiri ötken kahinlar köp bolushi kérek idi; chünki ularning *herbiri* ölüm tüpeylidin wezipisini dawamlashturalmay qalghan.
24 Lékin *Eysa* menggüge turghachqa, Uning kahinliqi hergiz özgertilmestur.
25 Shu sewebtin, U Özi arqiliq Xudaning aldigha kelgenlerni üzül-késil qutquzushqa qadir; chünki U ular üchün Xudagha murajiet qilishqa menggü hayattur.■
26 Mushundaq bir bash kahin del bizning hajitimizdin chiqidighan — muqeddes, eyibsiz, ghubarsiz, gunahkarlardin néri qilin'ghan, ershlerdin yuqiri élip kötürülgen kahindur.
27 U ashu bash kahinlardek her küni aldi bilen öz gunahliri üchün, andin xelqning gunahliri üchün qurbanliq sunushqa mohtaj emes. Chünki U Özini qurbanliq süpitide sun'ghanda, hemmeylen üchün buni bir yolila ada qildi. ■
28 Chünki Tewrat qanuni ajiz bende bolghan insanlarni bash kahin qilip teyinleydu, lékin Tewrat qanunidin kéyin kelgen Xudaning qesem-kalami menggüge kamaletke yetküzülgen Oghulni bash kahin qilip teyinlidi.

8

Bash kahinimiz Eysa Mesih — ewzel kahin, ewzel ehde

1 Éytqanlirimizning bash nuqtisi shuki: Ershtiki ulugh Bolghuchining textining ong teripide olturghan shundaq bir Bash Kahinimiz bar.■
2 U muqeddes jaylarda, shundaqla insan emes, belki Perwerdigar tikken heqiqiy ibadet chédirining hemmiside kahinliq xizmitini qilghuchidur.□
3 Herbir bash kahin hediye hem qurbanliqlar sunush üchün teyinlinidu. Shuning üchün, *bizning bu bash kahinimizningmu* birer sunidighini bolush kérek idi.□ ■
4 Derweqe eger U yer yüzide bolsidi, hergiz kahin bolmaytti; chünki bu yerde Tewrat qanun-tüzümi boyiche hediye sunidighan kahinlar alliburunla bardur
5 (bu *kahinlar* xizmet qilidighan *ibadet chédiri* peqetla ershtiki ishlarning köchürülmisi we kölenggisidur. Musa del bu ibadet chédirini qurushqa bashlighanda, Xudaning wehiysi uninggha kélip: «Éhtiyat qilghinki, bularning hemmisini sanga taghda körsitilgen örnek boyiche yasighin» dep agahlandurghan).■

■ **7:19** Yuh. 1:17; Ros. 13:39; Rim. 3:21,28; 8:3; Gal. 2:16. □ **7:20-21 «Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem hergiz buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche kahindursen»» dégüchining qesimi bilen kahin boldi» —** Zeburdiki (110:4) toluq bayan bolsa: «Perwerdigar shundaq qesem ichti, hem buningdin yanmaydu: — «Sen ebedil'ebedgiche Melkizedekning tipidiki bir kahindursen»». ■ **7:20-21** Zeb. 110:4. ■ **7:25** 1Tim. 2:5; 1Yuh. 2:1. ■ **7:27** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 5:3. ■ **8:1** Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2. □ **8:2 «U (Mesih) muqeddes jaylarda, shundaqla insan emes, belki Perwerdigar tikken heqiqiy ibadet chédirining hemmiside kahinliq xizmitini qilghuchidur» —** «muqeddes jaylar» bolsa «muqeddes jay» we «eng muqeddes jay» démekchi. □ **8:3 «bizning bu bash kahinimizningmu» —** grék tilida «Uningmu...». ■ **8:3** Ef. 5:2. ■ **8:5** Mis. 25:40; Ros. 7:44; Kol. 2:17; Ibr. 10:1.

6 Lékin hazir U (*kona ehdige ait* wedilerdin ewzel wediler üstige békitilgech) téximu yaxshi bir ehdining wasitichisi bolghachqa, Uninggha bérilgen kahinliq xizmiti bashqa kahinlarningkidin shunche ewzel turidu.□ ■
7 Eger shu deslepki ehde kem-kütisiz bolsa idi, kéyinkisi üchün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti.□
8 Lékin, Xuda kona ehdini yétersiz dep qarap, *Israillargha* mundaq dégen: —
«Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti üchün yéngi bir ehdini emelge ashurimen.□ ■
9 Bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshimaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenidim; chünki ular Men bilen tüzüshken ehdemde turmidi, men ulardin nezirimni yötkidim, — deydu Perwerdigar.
10 Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki: —
«Men Öz tewrat-qanunlirimni ularning zéhin-eqlige salimen, hemde ularning qelbigimu pütimen; Men ularning Xudasi bolimen, ularmu Méning xelqim bolidu. □
11 Shundin bashlap héchkim öz yurtdishigha, yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitishining hajiti qalmaydu; chünki ularning hemmisi, eng kichikidin chongighiche Méni bilip bolghan bolidu; ■
12 chünki men ularning qebihliklirige rehim qilimen hemde ularning gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen».■
13 Emdi Xudaning bu ehdini «yéngi» déyishi burunqisini «kona» dégenlikidur; emdi waqti ötken, konirighan ish bolsa uzun ötmey yoqilidu.

9

Kona ehde dewridiki ibadet
1 Birinchi ehdide munasiwetlik ibadet belgilimiliri we yer yüzige tewe bolghan bir muqeddes ibadet jayi bar idi.
2 Buninggha bir ibadet chédiri tikilgenidi; uning muqeddes jay dep atalghan birinchi bölümide chiraghdan, shire hem shire üstide retlen'gen nanlar bolatti.■
3 Uning ikkinchi, *yeni ichki* perdisining keynide eng muqeddes jay dep atalghan yene bir chédir bölümi bar idi.□

□ **8:6 «lékin hazir U … téximu yaxshi bir ehdining wasitichisi bolghachqa, Uninggha bérilgen kahinliq xizmiti bashqa kahinlarningkidin shunche ewzel turidu»** — bu ayette körsitilgen ehde «yéngi ehde», 8-12-ayetlerni körüng. ■ **8:6** 2Kor. 3:6. □ **8:7 «Eger shu deslepki ehde kem-kütisiz bolsa idi, kéyinkisi üchün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti»** — némishqa rosul mushu yerde: «kéyinkisi üchün orun izdeshke hajiti bolmighan bolatti» deydu, peqetla «kéyinkisining héchqandaq hajiti bolmighan bolatti» démeydu? Belkim u «yéngi ehde» bésharet qilghan peyghemberler (Yeremiya, Ezakiyal, Yeshaya qatarliqlar)ni közde tutidu; ular özi «yéngi qelb, yéngi roh»qa ige bolushqa teshna bolup izdigen, «yéngi ehde» del mushulargha ayan qilin'ghan. □ **8:8 «Lékin, Xuda kona ehdini yétersiz dep qarap, Israillargha mundaq dégen: — «Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti üchün yéngi bir ehdini emelge ashurimen»** — Xuda Özi békitken kona ehdini «yétersiz körgen»liki heyran qalarliq körünidu, elwette. Yétersizliki bolsa del 7:19da körsitilgendek «Tewrat qanuni héch ishni kamaletke yetküzelmidi». «Yéngi ehde» peqetla Xudaning mukemmel heqqaniyliqini körsetken bolupla qalmay, belki bu heqqaniyliqning insanlarning qelbige qandaq ornitilidighanliqini körsitidu. ■ **8:8** Yer. 31:31-34. □ **8:10 «Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki…»** — Yeremiya peyghemberning bu bésharitide, «shu künlerdin kéyin» dégen ibare Xuda xelqini öz yurtigha Babilondin qayturghandin kéyinki künlerni körsitidu. ■ **8:11** Yuh. 6:45,65; 1Yuh. 2:27. ■ **8:12** Yer. 31:31-34. ■ **9:2** Mis. 26:1; 36:1; Law. 24:5. □ **9:3 «eng muqeddes jay dep atalghan yene bir chédir bölümi»** — «muqeddes jay» grék tilida «muqeddeslerning muqeddisi».

4 Shu yerge tewe bolghan altun xushbuygah we pütünley altun bilen qaplan'ghan ehde
sanduqi bar idi. Sanduqning ichide altundin yasalghan, manna sélin'ghan komzek,
Harunning bix sürgen hasisi we ikki ehde *tash* taxtisi bar idi.□ ■
5 *Sanduq* üstidiki «kafaret texti»ning üstige shan-shereplik «kérub»lar ornitilghan bolup,
qanatliri bilen uni yépip turatti. Emdi bular toghruluq tepsiliy toxtilishning hazir waqti
emes.□ ■
6 Bu nersiler mana shundaq orunlashturulghandin kéyinla, kahinlar chédirning birinchi
bölümige *(yeni «muqeddes jay»gha)* herdaim kirip, ibadet xizmitini qilidu.■
7 Biraq, *«eng muqeddes jay» dep atalghan* ikkinchi bölümge peqet bash kahin yilda bir
qétimla kiridu. Kahin u yerge öz gunahliri we xelqning nadanliqtin ötküzgen gunahliri
üchün atalghan *qurbanliq* qénini almay kirmeydu.■
8 Bu ishlar arqiliq Muqeddes Roh shuni körsitip bermektiki, bu birinchi ibadet
chédiridiki tüzüm inawetlik bolup tursila, eng muqeddes jaygha baridighan yol yenila
échilmaydu.□ ■
9 Mana bular resimdek hazirqi zamanni roshenleshtüridighan bir xil obraz, xalas. Bun-
ingdin shuni körüwélishqa boliduki, bu chédirda sunulidighan hediye we qurbanliqlar
ibadet qilghuchini wijdanida pak-kamil qilalmaydu.
10 Ular peqet yémek-ichmekler we boyini sugha sélishning türlük resmiyetlirige baghliq
bolup, *qanun-tüzüm* tüzütülüsh waqti kelgüchilik küchke ige qilin'ghan, insanlarning
etlirigila baghliq bolghan belgilime-nizamlardur.■
11 Lékin Mesih bolsa kelgüsidiki karamet yaxshi ishlarni élip barghuchi bash kahin bolup,
adem qoli bilen yasalmighan, bu dunyagha mensup bolmighan, téximu ulugh we téximu
mukemmel ibadet chédirigha kirdi;■
12 öchke yaki mozaylarning *qurbanliq* qénini emes, belki Özining *qurbanliq* qéni arqiliq U
(Özila menggülük hörlük-nijatni igiligen bolup) bir yolila menggüge eng muqeddes jaygha
kirdi.□ ■
13 *Kona ehde dewride* öchke we buqilarning qéni hem inekning külliri napak bolghanlarn-
ing üstige sépilse, ularni et jehetidin tazilap pak qilghan yerde, ■
14 undaqta, menggülük Roh arqiliq özini ghubarsiz qurbanliq süpitide Xudagha atighan
Mesihning qéni wijdaninglarni ölük ishlardin pak qilip, bizni menggü hayat Xudagha

---

□ **9:4 «altundin yasalghan, manna sélin'ghan komzek» —** «manna» Xuda chöl-bayawanda Israillargha bergen «asmandiki nan» — «Mis.» 31:16ke qaralsun. **«Harunning bix sürgen hasisi»** — Xuda Harunni yétekchi qilip tallighanliqini körsitish üchün, uning hasisini bixlatqanidi («Chöl.» 16-17-babni körüng. **«ikki ehde tash taxtisi»** — bularning üstige «on perman» yaki «on perhiz» yézalghanidi («Mis.» 31:18 we 34:28ni körüng. ■ **9:4** Mis. 25:10; 34:29; Chöl. 17:25; 1Pad. 8:9; 2Tar. 5:10. □ **9:5 «kafaret texti» —** yaki «rehimgah» yaki «rehim körsitidighan text». «Mis.» 25:22-34ni körüng. **««kafaret texti»ning üstige shan-shereplik «kérub»lar ornitilghan bolup, qanatliri bilen uni yépip turatti» —** bu ishlar toghrisida «Mis.» 25:10-22, 37:6-9ni körüng. **«emdi bular toghruluq tepsiliy toxtilishning hazir waqti emes» —** bu nersilerning hemmisi Eysa Mesih we u élip barghan nijattin «bésharet béridighan kölengge» idi. Bu ayettiki sözlerge we 8:5ke qarighanda, shuninggha ishenchimiz kamilki, hetta bu kona ibadet chédirining kichikkine tepsilatlirimu «bésharetlik kölengge» yaki «simwol» idi. «Manna» uning bir misalidur. «Yh.» 6:30-35de Eysaning Özi toghruluq éytqan sözlirini körüng («Rim.» 14:4, «Kol.» 2:16-17nimu körüng). Xuda buyrusa bu ulugh we qiziq nuqtini tepsiliy tehlil qilidighan kitabchini kéyin chiqarmaqchimiz. ■ **9:5** Mis. 25:22. ■ **9:6** Chöl. 28:3. ■ **9:7** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:25. □ **9:8 «bu birinchi ibadet chédiridiki tüzüm inawetlik bolup tursila» —** «birinchi ibadet chédiri» dégen söz chédirning özini, shundaqla u wekillik qilghan ibadet xizmetliri (uningda sunulghan hediye we qurbanliqlar qatarliqlar)ni körsitidu. ■ **9:8** Yuh. 14:6. ■ **9:10** Law. 11:2; Chöl. 19:7-22. ■ **9:11** Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1. □ **9:12 «Özining qurbanliq qéni arqiliq U (Özila menggülük hörlük-nijatni igiligen bolup) bir yolila menggüge eng muqeddes jaygha kirdi» —** «menggülük hörlük-nijat» bolsa gunahlardin bolghan azadliq-nijatni körsitidu. Mesihning igiligini Özi üchün emes, barliq insanlar (étiqad qilghan bolsa) üchün, elwette. ■ **9:12** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 10:10; 1Pét. 1:19; Weh. 1:5; 5:9 ■ **9:13** Law. 16:14; Chöl. 19:4; Ibr. 10:4.

ibadet qilishqa téximu yéteklimemdu?!□ ■

15 Shuning üchün u yéngi ehdining wasitichisidur. Buning bilen (insanlarning awwalqi ehde astida sadir qilghan itaetsizlikliri üchün azadliq bedili süpitide shundaq bir ölüm bolghaniken) Xuda teripidin chaqirilghanlar wede qilin'ghan menggülük mirasqa érisheleydu.□ ■

16 Eger wesiyet qaldurulsa, wesiyet qaldurghuchining ölüshi testiqlan'ghuche, wesiyet küchke ige bolmaydu.

17 Chünki wesiyet peqet ölümdin kéyin küchke ige bolidu. Wesiyet qaldurghuchi hayatla bolsa, wesiyitining héchqandaq küchi bolmaydu. □ ■

18 Shuninggha oxshash, deslepki ehdimu qan éqitilghandila, andin küchke ige bolghan.

19 Chünki Musa Tewrat qanuni boyiche herbir emrini pütün xelqqe uqturghandin kéyin, mozay we öchkilerning sugha arilashturulghan qénini qizil yung yipta baghlan'ghan zofa bilen qanun desturigha we pütün xelqqe sépip, ularga:

20 «Mana, bu Xuda silerning emel qilishinglargha emr qilghan ehdining qénidur» — dédi. □ ■

21 U yene oxshash yolda ibadet chédirigha we chédirdiki ibadetke munasiwetlik pütkül saymanlarning üstige qan septi.

22 Derweqe, Tewrat qanuni boyiche hemme nerse dégüdek qan bilen paklinidu; *qurbanliq* qéni tökülmigüche, gunahlar kechürüm qilinmaydu.

23 Xosh, ershtikige teqlid qilip yasalghan bu buyumlar mushundaq *qurbanliqlar* bilen paklinishi kérek idi. Biraq ershtiki nersilerning özi bulardin ésil qurbanliqlar bilen paklinishi kérek.

24 Chünki Mesih ershtiki heqiqiy ibadet jayigha teqlid qilin'ghan, adem qoli bilen yasalghan muqeddes jaygha emes, belki Xudaning huzurida bizge wekillik qilip hazir bolush üchün ershning özige kirip boldi.□

25 *Yer yüzidiki* bash kahinning yilmuyil öz qénini emes, belki *qurbanliqlarning* qénini élip, eng muqeddes jaygha qayta-qayta kirip turghinidek, u qurbanliq süpitide özini qayta-qayta atash üchün kirgini yoq. ■

26 Eger shundaq qilishning zörüriyiti bolghan bolsa, dunya apiride bolghandin béri Uning qayta-qayta azab chékishige toghra kéletti. Lékin U mana zamanlarning axirida gunahni yoq qilish üchün, bir yolila Özini qurban qilishqa otturigha chiqti.

27 Hemme ademning bir qétim ölüshi we ölgendin kéyin soraqqa tartilishi békitilgen'ge oxshash,

28 Mesihmu nurghun kishilerning gunahlirini Öz üstige élish üchün birla qétim qurbanliq süpitide sunulghandin kéyin, Özini telpünüp kütkenlerge gunahni yoq qilghan halda nijat

---

□ **9:14 «undaqta, menggülük Roh arqiliq özini ghubarsiz qurbanliq süpitide Xudagha atighan Mesih...»** — «menggülük Roh» Muqeddes Roh, Xudaning menggülük Rohi. ■ **9:14** Luqa 1:74; Rim. 6:13; Gal. 1:4; 2:20; Ef. 5:2; Tit. 2:14; 1Pét. 4:2; 1Yuh. 1:7; Weh. 1:5. □ **9:15 «insanlarning awwalqi ehde astida sadir qilghan itaetsizlikliri üchün azadliq bedili süpitide shundaq bir ölüm bolghaniken»** — «shundaq bir ölüm» — Mesihning ölümi, elwette. ■ **9:15** Rim. 5:6; 1Pét. 3:18. □ **9:17 «16-17-ayet»** — yaki «Chünki ehde tüzülse, ehde tüzülgüchi qurbanliq ölüxi kérek. Ehde qurbanliqi qilinghuchi ölse, ehde küchke ige bolidu; qurbanliq téhi hayatla bolsa, ehde héchqandaq küchkə ige bolmaydu». ■ **9:17** Gal. 3:15. □ **9:20 «Mana, bu Xuda silerning emel qilishinglargha emr qilghan ehdining qénidur»** — démek, ehde bu qan arqiliq küchke ige qilin'ghan. «Mis.» 24:5-8ni körüng. ■ **9:20** Mis. 24:8; Mat. 26:28. □ **9:24 «adem qoli bilen yasalghan muqeddes jaygha emes»** — «muqeddes jay» grék tilida «muqeddes jaylar» déyilidu — «muqeddes jay» andin «eng muqeddes jay» démekchi. ■ **9:25** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:7.

keltürüshke ikkinchi qétim ashkare bolidu.□ ■

10

Mesihning bir qétimliq qurbanliqi

1 Tewrat qanuni kelgüside élip kélinidighan güzel ishlarning öz eynini emes, belki ularning kölenggisinila süretlep bergechke, u telep qilin'ghan, yilmuyil sunulup kéliwatqan oxshash qurbanliqlar arqiliq *Xudagha* yéqinlashmaqchi bolghanlarni hergizmu mukemmel qilalmaydu.■
2 Bolmisa, mushu qurbanliqlarning sunulushi axirlishatti, chünki ibadet qilghuchilar pak qilinip, wijdani yene öz gunahliri tüpeylidin azablanmaytti.
3 Halbuki, mushu qurbanliqlar yilmuyil öz gunahlirini özlirige eslitip turidu.
4 Chünki buqa we öchkilerning qéni gunahlarni hergiz élip tashliyalmaydu.■
5 Shuning üchün, U dunyagha kelgende mundaq dégen: —
«Ne qurbanliq, ne atighan ashliq hediyeliri bolsa Séning telep-arzuyung emes,
Biraq Sen Men üchün bir ten teyyarlap berding;□ ■
6 Ne köydürme qurbanliqlar, ne gunah qurbanliqidinmu söyünmiding;
7 Shunga jawab berdimki — «Mana Men keldim!
— Qanun desturungda Men toghruluq pütülgendek —
I Xuda, iradengni emelge ashurush üchün keldim».□ ■

8 U yuqirida: «Ne qurbanliq, ne ashliq hediyeliri, ne köydürme qurbanliqlar ne gunahni tiligüchi qurbanliqlar Séning telep-arzuyung emes, Sen ulardinmu söyünmiding» (bu qurbanliqlar Tewrat qanunining telipi boyiche sunulushi kérek idi) déginidin kéyin
9 yene: «Séning iradengni emelge ashurush üchün keldim» dégen. Démek, *Xuda* kéyinkisini küchke ige qilish üchün, aldinqisini emeldin qalduridu. □
10 Xudaning bu iradisi boyiche Eysa Mesihning ténining bir yolila qurban qilinishi arqiliq biz gunahtin paklinip, *Xudagha* atalduq.□ ■

□ **9:28 «Mesih... Özini telpünüp kütkenlerge gunahni yoq qilghan halda nijat keltürüshke ikkinchi qétim ashkare bolidu» —** «gunahni yoq qilghan halda» grék tilida «gunah yoq halda». Bizningche «gunah yoq halda» dégen ibare Mesihning Özining gunahsiz ikenlikini körsitish üchün déyilgen emes (chünki Uning gunahsizliqi éniq), belki Uning gunahning özini bir terep qilish ishini tügigenlikini körsitidu, dep qaraymiz. «Gunah yoq halda nijat keltürüshke ikkinchi qétim ashkare bolidu» dégenlik toghrisidiki yene bir chüshenchisi: «(Mesihning ikkinchi qétimki kélishi) insanlarning gunahlirining bedilige qurban bolush üchün emes, belki nijat keltürüshke ikkinchi qétim ashkare bolidu» dégendek. ■ **9:28** Rim. 5:6, 8; 1Pét. 3:18. ■ **10:1** Kol. 2:17; Ibr. 8:5. ■ **10:4** Law. 16:14; Chöl. 19:4; Ibr. 9:13. □ **10:5 «Shuning üchün, U dunyagha kelgende mundaq dégen: —» —** «U» — Mesihni körsitidu. ■ **10:5** Zeb. 40:6; Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21. □ **10:7 «....Shunga jawab berdimki — «Mana Men keldim! — qanun desturungda Men toghruluq pütülgendek — I Xuda, iradengni emelge ashurush üchün keldim»» —** (5-7-ayet) «Zeb.» 40:6-8 (kona grék «Séptuagint» (LXX) terjimisidin). Bu ayetlerde Tewrattiki töt xil asasiy qurbanliq (inaqliq yaki teshekkür qurbanliqliri (rehmet qurbanliqliri), ashliq hediyeliri, köydürme we gunahni tiligüchi qurbanliqlar) tilgha élinidu. Démisekmu, Mesih bu sözlerni Özi dunyagha kélishidin 1000 yilche burun Öz Rohi arqiliq Zeburda Dawut peyghemberning aghzidin béxaret süpitide aldin'ala eytidu. ■ **10:7** Zeb. 40:7, 8 □ **10:9 «Démek, Xuda kéyinkisini küchke ige qilish üchün, aldinqisini emeldin qalduridu» —** «aldinqisi» belkim (1) yuqirida tilgha élin'ghan kona ehdige munasiwetlik qurbanliqlarni yaki (2) kona ehdining özini körsitidu; «kéyinkisi» (yaki «ikkinchisi») bolsa (3) Eysa Mesihning birdinbir qurbanliqi yaki (4) 9-ayette körsitilgen «Xudaning iradisini emelge ashurush»ni körsitidu. Bizningche (1) we (4) aldi-keyni ayetlerge muwapiqtur. Yéngi ehdining tüp meqsiti we axirqi netijisi «Xudaning iradisige emel qilish»din ibarettur. Bu irade Mesihning bizni gunahdin qutquzidighan qurbanliq ölümini öz ichige alidu, elwette. Démek, bu bashqa-bashqa közqarashlar arisidiki perqler anqe chong emes. □ **10:10 «Eysa ténining bir yolila qurban qilinishi arqiliq biz gunahtin paklinip, Xudagha atalduq» —** «gunahtin paklinip, Xudagha atalduq» grék tilida birla söz bilen ipadilinidu: «muqeddeslesh türülduq» yaki «pak-muqeddes qilinduq». Injil boyiche «muqeddes» dégen sözning ikki mezmuni bar: (1) gunahdin paklan'ghan; (2) Xudagha alahide atalghan. ■ **10:10** Ibr. 9:12.

11 Her kahin her küni ibadet xizmitide turidu, shundaqla gunahlarni hergiz saqit
qilalmaydighan oxshash xildiki qurbanliqlarni *Xudagha* qayta-qayta sunidu.
12 Biraq, bu *kahin* bolsa gunahlar üchün birla qétimliq menggü inawetlik bir qurbanliqni
sun'ghandin kéyin, Xudaning ong yénida olturdi; □ ■
13 U shu yerde «düshmenliri Öz ayighi astida textiper qilin'ghuche» kütidu. □
14 U mushu birla qurbanliq bilen Xudagha atap pak-muqeddes qilin'ghanlarni
menggüge mukemmel qildi.
15 *Muqeddes yazmilarda pütülgendek*, Muqeddes Rohmu bu heqte bizge guwahliq béridu.
Chünki U awwal: —
16 «U künlerdin kéyin, Méning ular bilen tüzidighan ehdem mana shuki, deydu Perwerdi-
gar;
Men Öz tewrat-qanunlirimni ularning zéhin-eqligimu salimen,
Hemde ularning qelbigimu pütimen» dégendin kéyin, U yene: —■
17 «Ularning gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen» — dégen.□ ■
18 Emdi shu yolda gunahlar kechürüm qilin'ghaniken, gunahlar üchün qurbanliq qilish-
ning hajitimu qalmaydu.

Emdi Xudagha yéqinlishayli!

19 Shuning üchün, ey qérindashlar, Eysaning qéni arqiliq eng muqeddes jaygha kirishke
jür'ətlik bolup, ■
20 (U bizge échip bergen, ibadetxanining perdisidin (yeni, Uning et-ténidin) ötidighan shu
yipyéngi, hayatliq yoli bilen)
21 shundaqla Xudaning ailisini bashquridighan bizning ulugh kahinimiz bolghanliqi
bilen, □
22 dillirimiz wijdandiki bulghunushlardin sépilish bilen paklan'ghan we bedinimiz
sap su bilen yuyulghandek tazilan'ghan halda étiqadning toluq jezm-xatirjemliki we
semimiy qelb bilen Xudagha yéqinlishayli! □ ■
23 Emdi étirap qilghan ümidimizde tewrenmey ching turayli (chünki wede Bergüchi bolsa
sözide turghuchidur)
24 we méhir-muhebbet körsitish we güzel ish qilishqa bir-birimizni qandaq qozghash we
righbetlendürüshni oylayli.
25 Beziler adet qiliwalghandek, jamaette jem bolushtin bash tartmayli, belki bir-
birimizni jékilep-ilhamlandurayli; bolupmu shu künining yéqinlashqanliqini bayqighin-

---

□ **10:12 «Biraq, bu kahin bolsa gunahlar üchün birla qétimliq menggü inawetlik bir qurbanliqni sun'ghandin kéyin, Xudaning ong yénida olturdi» —** oqurmenlerge ayan boliduki, kona ehde dewride kahinlarning xizmitining ayighi yoq idi, shuning bilen daim **«turatti»** (öre turatti, ibadet chédirida orunduq yoq idi). Lékin Eysa biz üchün özini birla qurbanliq sun'ghandin kéyin **«olturdi»**. ■ **10:12** Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ef. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13. □ **10:13 «U shu yerde «düshmenliri Öz ayighi astida textiper qilin'ghuche» kütidu» —** 2:13 we «Zeb.» 110ni körüng. ■ **10:16** Yer. 31:31-34; Rim. 11:27; Ibr. 8:8. □ **10:17 «...Ularning gunahliri we itaetsizlikirini menggüge ésimdin chiqiriwétimen» —** (16-17-ayet) «Yer.» 31:31-34. ■ **10:17** Yer. 31:33,34. ■ **10:19** Yuh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Ef. 2:13; 3:12. □ **10:21 «shundaqla Xudaning ailisini bashquridighan bizning ulugh kahinimiz bolghanliqi bilen, ...» —** «Xudaning ailisi» étiqadchi jamaetni körsitidu. □ **10:22 «dillirimiz wijdandiki bulghunushlardin sépilish bilen paklan'ghan» —** mushu sözler yéngi ehde astidiki étiqadchilarning ehwali bilen kona ehde astidikilerning ehwalining sélishturmisini közde tutidu — kona ehde astidikiler kahin teripidin qurbanliq qanliri sépilishi arqiliq «gunahliri yépilghan» yaki «kafaret qilin'ghan». Emdi yéngi ehde astidikilerning dilliri Eysaning qurbanliq qéni sépilish bilen, wijdanida héchqandaq bulghinishlar qalmaydu. **«bedinimiz sap su bilen yuyulghandek tazilan'ghan halda étiqadning toluq jezm-xatirjemliki we semimiy qelb bilen Xudagha yéqinlishayli!»** — mushu ibariler toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **10:22** Ez. 36:25.

inglarda, téximu shundaq qilayli.□
26 Heqiqetni tonushqa nésip bolghandin kéyin, yenila qesten gunah ötküzüwersek, u
chaghda gunahlar üchün sunulidighan bashqa bir qurbanliq bolmas, ■
27 belki bizge qalidighini peqet soraq, shundaqla Xuda bilen qarshilishidighanlarni yep
tügitishke teyyar turidighan yalqunluq otni qorqunch ichide kütüshla, xalas. □
28 Emdi Musagha chüshürülgen Tewrat qanunini közge ilmighan herqandaq kishi ikki
yaki üch guwahchining ispati bolsa, kengchilik qilinmayla öltürületti. ■
29 Undaqta, bir kishi Xudaning Oghlini depsende qilsa, Xudaning ehdisining qénigha,
yeni özini pak qilghan qan'gha napak dep qarisa, shepqet qilghuchi Rohni haqaret qilsa,
buningdin téximu éghir jazagha layiq hésablinidu, dep oylimamsiler?
30 Chünki *Tewratta* «Intiqam Méningkidur, kishining qilmishlirini öz béshigha özüm yan-
durimen, deydu Perwerdigar» we «Perwerdigar Öz xelqini soraqqa tartidu» dégüchini
bilimiz. □ ■
31 Menggü hayat Xudaning qolliriga chüshüp jazalinish neqeder dehshetlik ish-he!
32 Emdi siler yorutulushtin kéyin, azab-oqubetlik, qattiq küreshlerge berdashliq bergen
ashu burunqi künlerni ésinglarda tutunglar. □
33 Bezi waqitlarda reswa qilinip haqaretlesh we xarlinishlargha uchridinglar we bezi
waqitlarda mushundaq muamililerge uchrighanlargha derddash boldunglar.
34 Chünki siler hem mehbuslarning derdige ortaq boldunglar hem mal-mülkünglar
bulan'ghandimu, kelgüside téximu ésil hem yoqap ketmeydighan baqiy teelluqatqa ige
bolidighanliqinglarni bilgechke, xushalliq bilen bu ishni qobul qildinglar. □ ■
35 Shuning üchün, jasaritinglarni yoqatmanglar, uningdin intayin zor in'am bolidu.
36 Chünki Xudaning iradisige emel qilip, Uning wede qilghinigha muyesser bolush
üchün, sewr-chidam qilishinglargha toghra kélidu. ■
37 Chünki *muqeddes yazmilarda Xuda* mundaq dégen: —
«Peqet azghine waqittin kéyinla»,
«Kelgüchi derweqe yétip kélidu,
U kéchikmeydu.□ ■
38 Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu;
Lékin u keynige chékinse,
Jénim uningdin söyünmeydu».□ ■

□ **10:25 «bolupmu shu künining yéqinlashqanliqini bayqighininglarda, téximu shundaq qilayli»** — «shu kün» Mesihning bu dunyagha qaytip kélidighan künini körsitidu, elwette. Injilni yazghuchilarning neziride peqet bir kün, yeni «shu kün»la közde tutulidu. Grék tilida 19-25-ayetler birla jümle bilen ipadilinidu. ■ **10:26** Chöl. 15:30; Mat. 12:31; Ibr. 6:4; 2Pét. 2:20; 1Yuh. 5:16. □ **10:27 «belki bizge qalidighini peqet soraq, shundaqla Xuda bilen qarshilishidighanlarni yep tügitishke teyyar turidighan yalqunluq otni qorqunch ichide kütüshla, xalas»** — bu muhim ayet üstide yene «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **10:28** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1. □ **10:30 «Intiqam Méningkidur, kishining qilmishlirini öz béshigha özüm yandurimen, deydu Perwerdigar» ... «Perwerdigar Öz xelqini soraqqa tartidu»»** — bu sözler «Qan.» 32:35 we 36din élin'ghan. ■ **10:30** Qan. 32:35, 36; Rim. 12:19. □ **10:32 «Emdi siler yorutulushtin kéyin, azab-oqubetlik, qattiq küreshlerge berdashliq bergen ashu burunqi künlerni ésinglarda tutunglar»** — mushu azab-oqubet chékishi étiqadta ching türghanliqi tüpeylidin, elwette. □ **10:34 «chünki siler hem mehbuslarning derdige ortaq boldunglar»** — bu mehbuslar étiqad üchün zindanda yatqan. **«hem mal-mülkünglar bulan'ghandimu,... xushalliq bilen bu ishni qobul qildinglar»** — «mal-mülkünglar bulan'ghanda» — mushu ishning tarixiy tepsilatliri toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **10:34** Mat. 5:12; Ros. 21:33. ■ **10:36** Luqa 21:19. □ **10:37 «Peqet azghine waqittin kéyinla»... Kelgüchi derweqe yétip kélidu, U kéchikmeydu»** — «Yesh.» 26:20, «Hab.» 2:3. ■ **10:37** Hab. 2:2-3; Hag. 2:7; 1Pét. 1:6; 5:10. □ **10:38 «Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu»** — bezi kona köchürmilerde: «Méning heqqaniy adimim étiqad bilen yashaydu» déyilidu. **«Biraq heqqaniy bolghuchi étiqad bilen yashaydu; lékin u keynige chékinse, jénim uningdin söyünmeydu»»** — «Hab.» 2:4. ■ **10:38** Hab. 2:4; Rim. 1:17; Gal. 3:11.

39 Halbuki, biz bolsaq keynige chékinip halak bolidighanlardin emes, belki étiqad bilen öz jénimizni igiligenlerdindurmiz.□

11

Étiqad-ishench — ötkenki guwahchilar

1 Étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning réalliqtiki ipadisi we körünmeydighan shey'ilerning delilidur.□
2 Chünki burunqi mötiwerlirimiz qedimde mana shu étiqad bilen *Xudadin kelgen* yaxshi guwahliqni alghan.□
3 Biz étiqad arqiliq kainatning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini, shundaqla biz körüwatqan mewjudatlarning körgili bolidighan shey'ilerdin chiqqan emeslikini chüshineleymiz.□ ■
4 Étiqadi bolghachqa Habil Qabilningkidinmu ewzel bir qurbanliqni Xudagha atighan; étiqadi bolghachqa Xuda uning atighanlirini teriplep, uninggha heqqaniy dep guwahliq berdi. Gerche ölgen bolsimu, étiqadi bilen u yenila bizge gep qilmaqta.■
5 Étiqadi bolghachqa, Hanox ölümni körmeyla *ershke* kötürüldi; Xuda uni kötürüp élip ketkechke, u yer yüzide héch tépilmidi. Sewebi u élip kétilishtin ilgiri, Xudani xursen qilghan adem dep teriplen'genidi.■
6 Emdilikte étiqad bolmay turup, Xudani xursen qilish mumkin emes; chünki Xudaning aldigha baridighan kishi Uning barliqigha, shundaqla Uning Özini izdigenlerge ejrini qayturghuchi ikenlikige ishinishi kérek.
7 Étiqadi bolghachqa, Nuh téxi körülüp baqmighan weqeler heqqide Xuda teripidin agahlandurulghanda, ixlasmenlik qorqunchi bilen ailisidikilerni qutquzush üchün yoghan bir kéme yasidi; hemde étiqadi arqiliq shundaq qilip pütkül dunyadikilerning gunahliri üstidin höküm chiqardi, shundaqla étiqadtin bolghan heqqaniyliqqa mirasxor boldi.□ ■
8 Étiqadi bolghachqa, Xuda Ibrahimni uninggha miras süpitide bermekchi bolghan zémin'gha bérishqa chaqirghanda, u itaet qildi; u qeyerge baridighanliqini bilmey turup yolgha chiqti.■
9 Étiqadi bolghachqa u wede qilin'ghan zéminda, xuddi yaqa yurtta turghandek musapir bolup chédirlarni makan qilip yashidi. Xudaning uninggha qilghan wedisining ortaq mirasxorliri bolghan Ishaq we Yaquplarmu uning bilen birge shuninggha oxshash yashidi.
10 Ibrahimning shundaq qilishidiki seweb, u ulliri mustehkem bolghan sheherni kütkenidi; sheherning layihiligüchi hem qurghuchisi Xuda Özidur.

□ **10:39 «... Biz bolsaq keynige chékinip halak bolidighanlardin emes, belki étiqad bilen öz jénimizni igiligenlerdindurmiz» —** mushu ayette «jan» jismaniy terep emes, belki rohiy tereptiki hayatni körsitidu. □ **11:1 «Étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning réalliqtiki ipadisi» —** yaki «étiqad bolsa ümid qilghan ishlarning mutleq xatirjemliki». Démisekmu, Injilda «ümid» daim dégüdek müjmel bir arzu emes, belki Xudaning wedilirige ching baghlan'ghan ishtur. □ **11:2 «Chünki burunqi mötiwerlirimiz qedimde mana shu étiqad bilen Xudadin kelgen yaxshi guwahliqni alghan» —** «burunqi mötiwerlirimiz» dégenlik grék tilida «aqsaqallirimiz». Démek, ibraniylarning ata-bowiliri arisida étiqad teripide ülgiler we yol bashlighuchi bolghanlar. □ **11:3 «Biz étiqad arqiliq kainatning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini ... chüshineleymiz» —** yaki «biz étiqad arqiliq dewr-zamanlarning Xudaning söz-kalami bilen ornitilghanliqini ... chüshineleymiz». ■ **11:3** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; Yuh. 1:10; Rim. 4:17; Ef. 3:9; Kol. 1:16. ■ **11:4** Yar. 4:4; Mat. 23:35. ■ **11:5** Yar. 5:22,24. □ **11:7 «Étiqadi bolghachqa, Nuh ... ailisidikilerni qutquzush üchün yoghan bir kéme yasidi» —** «yoghan kéme» grék tilida «sanduq» dégen söz bilen ipadilinidu. Chünki kéme sanduq sheklide idi («Yar.» 6-7-babni körüng). ■ **11:7** Yar. 6:13. ■ **11:8** Yar. 12:4.

11 Étiqadi bolghachqa Sarah gerche yashinip qalghan, tughut yéshidin ötken bolsimu, hamilidar bolush iqtidarigha ige boldi; chünki u wede qilghan Xudani ishenchlik dep qaraytti. □ ■
12 Buning bilen birla ademdin, yeni ölgen ademdek bolup qalghan bir ademdin asmandiki yultuzlardek köp, déngiz sahilidiki qumdek sansiz ewladlar barliqqa keldi.■
13 Bu kishilerning hemmisi Xudaning wede qilghanlirigha muyesser bolmay turupla étiqadi bolghan halda alemdin ötti. Biraq ular hayat waqtida bularning kelgüside emelge ashurulidighanliqini yiraqtin körüp, quchaq échip xursenlik bilen kütken we özlirini yer yüzide musapir we yoluchi dep ashkare éytqanidi. ■
14 Bu bundaq sözlerni qilghan kishilerning bir wetenni teshna bolup izdewatqanliqini éniq ipadileydu.
15 Derweqe, ular öz yurtini séghin'ghan bolsa, qaytip kétish pursiti chiqqan bolatti.
16 Lékin ular uningdinmu ewzel, yeni ershtiki bir makanni telpünüp izdimekte. Shuning üchün, Xudaning özlirining Xudasi dep atilishidin nomus qilmaydu; chünki mana, U ular üchün bir sheher hazirlighan.■
17-18 Ibrahim Xuda teripidin sinalghinida, étiqadi bolghachqa oghli Ishaqni qurbanliq süpitide Xudagha atidi; gerche u Xudaning wedilirini, jümlidin «Séning namingni dawamlashturidighan nesling bolsa Ishaqtin kélip chiqidu» déginini tapshuruwalghan bolsimu, u yenila birdinbir oghlini qurban qilishqa teyyar turdi. ■
19 Chünki u hetta Ishaq ölgen teqdirdimu, Xudaning uni tirildürüshke qadir ikenlikige ishendi. Mundaqche éytqanda, Ishaqni ölümdin tirildürülgendek qaytidin tapshuruwaldi.
20 Étiqadi bolghachqa, Ishaq oghulliri Yaqup bilen Esawning kelgüsi ishlirigha xeyrlik tilep dua qildi.■
21 Étiqadi bolghachqa, Yaqup alemdin ötüsh aldida Yüsüpning ikki oghlining herbiri üchün xeyrlik dua qilip, hasisigha tayinip turup Xudagha sejde qildi. □ ■
22 Étiqadi bolghachqa, Yüsüp sekratqa chüshüp qalghanda, beni Israilning Misirdin chiqip kétidighanliqini tilgha aldi hemde özining ustixanliri toghruluqmu emr qildi.□ ■
23 Étiqadi bolghachqa, Musa tughulghanda, uning ata-anisi uni üch ay yoshurdi; chünki ular Musaning yéqimliq bir bala ikenlikini kördi, padishahning permanidinmu qorqmidi. □ ■
24 Étiqadi bolghachqa, Musa chong bolup ulugh zat bolghandin kéyin, «Pirewning qizining oghli» dégen ataqta turiwérishni ret qilip,
25 gunah ichidiki lezzetlerdin waqitliq behrimen bolushning ornigha, Xudaning xelqi bilen bille azab chékishni ewzel kördi. ■

□ **11:11 «Étiqadi bolghachqa Sarah gerche yashinip qalghan, tughut yéshidin ötken bolsimu, hamilidar bolush iqtidarigha ige boldi; chünki u wede qilghan Xudani ishenchlik dep qaraytti»** — bezi terjimiliride bu jümlide közde tutulghan étiqad igisi Sarah emes, belki Ibrahim dep qarilidu. Birnechche seweblerdin (jümlidin bala tughushta küch, yeni hamilidar bolush iqtidari kérek bolghini er kishi emes, belki ayal kishi bolghanliqidin!), körsitilgen étiqadchini Sarah dep qaraymiz. U Xudaning sözidin gumanlan'ghandin kéyin, eyiblen'gen bolup andin ching étiqadta turghan bolushi mumkin («Yar.» 18:1-15ni körüng). ■ **11:11** Yar. 17:19; 21:2; Luqa 1:36. ■ **11:12** Yar. 15:5; 22:17; Rim. 4:18. ■ **11:13** Yar. 23:4; 47:9; Yuh. 8:53. ■ **11:16** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ros. 7:32. ■ **11:17-18** Yar. 22:10; Yar. 21:12; Rim. 9:7; Gal. 3:29. ■ **11:20** Yar. 27:28,39. □ **11:21 «Étiqadi bolghachqa, Yaqup alemdin ötüsh aldida Yüsüpning ikki oghlining herbiri üchün xeyrlik dua qilip, hasisigha tayinip turup Xudagha sejde qildi»** — «Yar.» 47:31 (grék tilidiki «Septuagint» (LXX) dégen terjimisi)ni körüng. ■ **11:21** Yar. 47:31; 48:15. □ **11:22 «Étiqadi bolghachqa, Yüsüp sekratqa chüshüp qalghanda, beni Israilning Misirdin chiqip kétidighanliqini tilgha aldi hemde özining ustixanliri toghruluqmu emr qildi»** — Yüsüpning emri bolsa «Siler Misirdin chiqqininglarda méning ustixanlirimni élip kétinglar» dégenlik idi. «Yar.» 50:24 we «Mis.» 18:19ni körüng. ■ **11:22** Yar. 50:24. □ **11:23 «Étiqadi bolghachqa, Musa tughulghanda, uning ata-anisi uni üch ay yoshurdi; chünki ular Musaning yéqimliq bir bala ikenlikini kördi, padishahning permanidinmu qorqmidi»** — «yéqimliq bir bala» bu söz choqum Musaning bir alahidilikini, uning Xudagha yaqidighanliqini körsetse kérek («Ros.» 7:20nimu körüng). ■ **11:23** Mis. 2:2; Ros. 7:20. ■ **11:25** Zeb. 84:10

26 U Mesihke qaritilghan haqaretke uchrashni Misirning xezinisidiki bayliqlargha ige
bolushtinmu ewzel bildi. Chünki közlirini *ershtiki* in'amgha tikiwatatti. □
27 Étiqadi bolghachqa, u padishahning ghezipidinmu qorqmay Misirdin chiqip ketti.
Japa-musheqqetke chididi, chünki Közge Körünmigüchi uning közige körünüp turghandek
idi.
28 Étiqadi bolghachqa, u «tunji oghlining jénini alghuchi» *perishtining Israillargha*
tegmesliki üchün *tunji* «ötüp kétish» héytini ötküzüp, shuninggha munasiwetlik qanni
buyrulghini boyiche sépip-sürkidi.□ ■
29 Étiqadi bolghachqa, *Israillar* Qizil déngizdin xuddi quruqluqta mangghandek méngip
ötti. Biraq *ularni qoghlap kelgen* Misirliqlar ötmekchi bolghanda sugha gherq boldi.■
30 Étiqadi bolghachqa, xelq yette kün Yérixo shehirining sépilini aylan'ghandin kéyin sépil
örüldi.□ ■
31 Étiqadi bolghachqa, pahishe ayal Rahab Israil charlighuchilirini dostlarche
kütüwalghachqa, itaetsizler *bolghan öz shehiridikiler* bilen birlikte halak bolmidi.■
32 Men yene némishqa sözlep olturay? Gidéon, Baraq, Shimshon, Yeftah, Dawut, Samuil
we qalghan bashqa peyghemberler toghrisida éytip kelsem waqit yetmeydu. ■
33 Ular étiqadi bilen ellerning üstidin ghalib keldi, adalet yürgüzdi, *Xuda* wede qilghan-
largha érishti, shirlarning aghzilirini étip qoydi, □ ■
34 dehshetlik otning yalqunini öchürdi, qilichning tighidin qéchip qutuldi, ajizliqtin
kücheydi, jenglerde baturluq körsetti, yat ellerning qoshunlirini téri-pireng qildi. □ ■
35 *Étiqadi bolghachqa*, ayallar ölgen uruq-tughqanlirini ölümdin tirildürgüzüp qaytu-
ruwaldi; biraq bashqilar kelgüside téximu yaxshi halda ölümdin tirileyli dep, qutulush
yolini ret qilip qiyinilishqa berdashliq berdi. ■
36 Yene beziler sinilip xar-mesxirilerge uchrap qamchilandi, beziler hetta kishenlinip
zindan'gha tashlandi; □ ■
37 ular chalma-kések qilip öltürüldi, here bilen herilinip parchilandi, sinaqlarni béshidin
ötküzdi, qilichlinip öltürüldi; ular qoy-öchke térilirini yépincha qilghan halda sersan bolup
yürdi, namratliqta yashidi, qiyin-qistaqqa uchridi, xorlandi □ ■

□ **11:26 «U (Musa) Mesihke qaritilghan haqaretke uchrashni Misirning xezinisidiki bayliqlargha ige bolushtinmu ewzel bildi...»** — «Mesihke qaritilghan haqaret» dégen söz belkim Mesihning herdaim (hetta dunyagha kélishidin ilgiri) Öz xelqi bilen bir ikenlikini körsitidu. Bu ajayib ibare toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **11:28 «Étiqadi bolghachqa, u «tunji oghlining jénini alghuchi» perishtining Israillargha tegmesliki üchün tunji «ötüp kétish» héytini ötküzüp, shuninggha munasiwetlik qanni buyrulghini boyiche sépip-sürkidi»** — bu weqelerni chüshinish üchün «Mis.» 12-babqa qaralsun. ■ **11:28** Mis. 12:21. ■ **11:29** Mis. 14:22. □ **11:30 «Étiqadi bolghachqa, xelq yette kün Yérixo shehirining sépilini aylan'ghandin kéyin sépil örüldi»** — Yérixo shehiri Israillar Misirdiki qulluqtin qutulup, Xuda bérishke wede qilghan Qanaan zéminida jeng qilmayla igiligen tunji sheher. «Yeshua» 6-babni körüng. ■ **11:30** Ye. 6:20. ■ **11:31** Ye. 2:1; 6:23; Yaq. 2:25. ■ **11:32** Hak. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Sam. 17:45; 1Sam. 12:2. □ **11:33 «Ular étiqadi bilen ellerning üstidin ghalib keldi, adalet yürgüzdi...»** — «adalet yürgüzdi» belkim Dawuttek adilliq bilen yurt sorashlirini, yaki Ayuptek bashqilarning derdige yétishni (mesilen, «Ayup» 29:12-17, 31-babni körüng) körsitidu. **«ular étiqadi bilen ... Xuda wede qilghanlargha érishti, shirlarning aghzilirini étip qoydi...»** – bir qétim Daniyal peyghember shir uwisigha tashlan'ghan, biraq u Xudagha bolghan étiqadi wejidin shirlardin qutulup qalghan. «Dan.» 6-babni körüng. ■ **11:33** Hak. 14:6; 1Sam. 17:34; Dan. 6:23. □ **11:34 «dehshetlik otning yalqunini öchürdi,...»** — mesilen, «Dan.» 3-babni körüng. ■ **11:34** 1Sam. 20:1; 1Pad. 19:3; 2Pad. 6:16; Ayup 42:10; Zeb. 66:12; Yesh. 38:21; Yo. 3:10 ■ **11:35** 1Pad. 17:23; 2Pad. 4:36; Ros. 22:25. □ **11:36 «Yene beziler sinilip xar-mesxirilerge uchrap qamchilandi, beziler hetta kishenlinip zindan'gha tashlandi»** — Tewratta mushundaq misallar nurghun. 35-ayette körsitilgen azablar we ushbu babta bezi bashqa ishlar «Makabbiylar» dégen tarixiy kitab (1-, 2- we 4-tom)da xatirilinidu. Bu kitab Tewratning bir qismi bolmisimu, tarixshunaslar teripidin asasen ishenchlik dep qarilidu. ■ **11:36** Yer. 20:2. □ **11:37 «...here bilen herilinip parchilandi...»** — Yehudiy xelqining bezi tarixliri boyiche Manasseh padishah Yeshaya peyghemberni shundaq qilghan. Tewrat özide mushu tarix xatirilenmigen. ■ **11:37** 1Pad. 21:13; 2Pad. 1:8; Mat. 3:4.

38 (ular bu dunyagha zaye ketkenidi), chöllerde, taghlarda, öngkürlerde we gemilerde sergerdan bolup yürdi.
39 Bularning hemmisi étiqadi bilen Xudaning Öz guwahi bilen teriplen'gen bolsimu, Xudaning wede qilghinigha eyni boyiche érishkini yoq. □
40 Emdilikte Xuda bizler üchün téximu ewzel bir nishan-meqsetni békitken bolup, ular bizsiz kamaletke yetküzülmeydu.□

12

Xuda Öz perzentlirini terbiyileydu

1-2 Emdi etirapimizda guwahchilar shunche chong buluttek bizni oruwalghachqa, herxil éghir yük hem bizge asanla chirmishiwalidighan gunahni chörüp tashlap, aldimizgha qoyulghan yügürüsh yolini chidamliq bilen bésip yügüreyli; buningda közimizni étiqadimizning Yol Bashlighuchisi we Takamullashturghuchisi bolghan Eysagha tikeyli. U Özini kütken xushalliq üchün krésttiki azabqa berdashliq berdi hem uningda bolghan haqaretke pisent qilmidi. Shuning bilen U Xudaning textining ong teripide olturghuzuldi.□ ■
3 Könglünglerning hérip sowup ketmesliki üchün, gunahkarlarning shunche qattiq xorlashlirigha berdashliq Bergüchini köngül qoyup oylanglar.
4 Gunahqa qarshi küreshlerde téxi qan aqquzush derijisige bérip yetmidinglar.■
5 Xudaning silerge Öz perzentlirim dep jékileydighan *muqeddes yazmilardiki* munu sözlirini untudunglar: —

«I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige sel qarima,
Eyiblen'giningde könglüng sowup ketmisun,■
6 Chünki Perwerdigar söyginige terbiye béridu,
Méning oghlum dep qobul qilghanlarning hemmisini derrileydu».□ ■

7 Azab chekkininglarni Xudaning terbiyisi dep bilip, uninggha berdashliq béringlar. Chünki silerning terbiye élishinglarning özi Xudaning silerni oghlum dep muamile qilghanliqini körsitidu. Qaysi perzent atisi teripidin terbiyilenmeydu?
8 Emdi *Xudaning* terbiyilishide herbir perzentining öz ülüshi bar; lékin bu ish silerde kem bolsa heqiqiy oghulliridin emes, belki haramdin bolghan perzenti bolup chiqisiler.
9 Uning üstige hemmimizning özimizge terbiye bergen et jehettiki atilirimiz bar, biz ularnimu hörmetlep kelduq. Shundaq iken, rohlarning atisigha téximu itaet qilmamduq? Shundaqta hayatimiz yashnimamdu?

□ **11:39 «Bularning hemmisi étiqadi bilen Xudaning öz guwahi bilen teriplen'gen bolsimu, Xudaning wede qilghinigha eyni boyiche érishkini yoq»** — «érishkini yoq» dégenlik yer yüzide tirik waqtida érishmigen, démekchi. Tirilgende pütünley bashqiche bolidu, elwette! □ **11:40 «Emdilikte Xuda bizler üchün téximu ewzel bir nishan-meqsetni békitken bolup, ular bizsiz kamaletke yetküzülmeydu»** — démek, ular bizni kütüshi kérek, yéngi ehdidin behrimen bolghan étiqadchi bizler bilen teng kamaletke yetküzülidu. □ **12:1-2 «Emdi etirapimizda guwahchilar shunche chong buluttek bizni oruwalghachqa,... »** — «guwahchilar» ikki tereptiki söz bolushi mumkin: (1) Yuqiriqi 11-babta tilgha élin'ghan kishiler bizge étiqad bilen yashashning néme ikenlikini körsitip «guwahliq bergenliki»ni hem (2) «étiqadning beygisi»de yügürginimizde bularning ershtin bizge guwahchilardek qarap turuwatqanliqini körsitidu. «Bulut» qiziq gep — «Dan.» 7:13, «Mat.» 24:30, 26:46, «1Tés.» 4:17, «Weh.» 1:7ni körüng. ■ **12:1-2** Rim. 6:4; 12:12; 1Kor. 9:24; Ef. 4:22; Kol. 3:8; Ibr. 10:36; 1Pét. 2:1, 2; Luqa 24:26; Fil. 2:8-11; Ibr. 1:3; 8:1; 1Pét. 1:11. ■ **12:4** 1Kor. 10:13. ■ **12:5** Ayup 5:17; Pend. 3:11-12; Weh. 3:19. □ **12:6 «I oghlum, Perwerdigarning terbiyisige sel qarima, eyiblen'giningde könglüng sowup ketmisun, chünki Perwerdigar söyginige terbiye béridu, Méning oghlum dep qobul qilghanlarning hemmisini derrileydu»** — «Pend.» 3:11-12 . ■ **12:6** Pend. 3:11,12

10 Et jehettiki atilirimiz berheq peqet özi muwapiq körgen yol boyiche azghine waqit
bizni terbiyiligen. Lékin U bolsa bizge paydiliq bolsun dep, pak-muqeddeslikidin
muyesser bolushimiz üchün terbiyileydu.
11 Emdi qattiq terbiye bérilgen waqtida ademni xush qilmaydu, eksiche ademni
qayghugha chömdüridu; biraq buning bilen tüzelgenlerge u kéyin heqqaniyliqtin chiqqan
tinch-xatirjemlikning méwisini béridu.
12 Shuning üchün, «Télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni rus-
langlar» □ ■
13 we «aqsaq»larning pükülüp qalmay, belki shipa tépishi üchün pütliringlarni tüz yollarda
mangdurunglar.□

Xudaning qorqunchida yashanglar

14 Barliq kishiler bilen inaq ötüshke we pak-muqeddes yashashqa intilinglar; muqeddes
bolmighan kishi hergiz Rebni körelmeydu. ■
15 Oyghaq turunglarki, héchkim Xudaning méhir-shepqitidin mehrum qalmisun;
aranglarda silerge ish tapquzup silerni köydüridighan, shundaqla köp ademlerni
bulghap napak bolushqa seweb bolidighan birer öch-adawet yiltizi ünmisun. ■
16 Aranglarda héchbir buzuqluq qilghuchi yaki özining tunji oghulluq hoquqini bir wax
tamaqqa sétiwetken Esawdek ixlassiz kishi bolmisun. □ ■
17 Chünki silerge melumki, Esaw kéyin *atisining* xeyrlik duasini élishni oylighan bolsimu,
shundaqla uninggha intilip köz yashlirini éqitip yalwurghan bolsimu, u *bu ishlarni
ornigha keltüridighan* towa qilish yolini tapalmay, ret qilindi.□ ■

Sinay téghi — Israillar Tewrat qanunini qobul qilghan tagh — we Zion téghi, yeni ershtiki Yérusalém

18 Chünki siler qol bilen tutqili bolidighan, yalqunlap ot yénip turuwatqan hemde sürlük
bulut, qarangghuluq we qara quyun qaplighan ashu taghqa kelmidinglar — □ ■
19 (u jayda kanay sadasi bilen sözligen awaz yetküzülgende, bularni anglighanlar: «Bizge
yene söz qilinmisun!» dep *Xudagha* yalwurushti; □ ■

□ **12:12 «... «Télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni ruslanglar»»** — yaki «...«télip sanggilighan qolunglarni, zeipliship ketken tizinglarni kücheytinglar»» («Yesh.» 35:3din neqil keltürülgen). ■ **12:12** Yesh. 35:3. □ **12:13 «... «aqsaq»larning pükülüp qalmay, belki shipa tépishi üchün pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar»** — «aqsaq»lar belkim étiqadi ajizlarni körsitidu. ■ **12:14** Rim. 12:18; 2Tim. 2:22. ■ **12:15** Qan. 29:17; Ros. 17:13; 2Kor. 6:1; Gal. 5:12. □ **12:16 «...Özining tunji oghulluq hoquqini bir wax tamaqqa sétiwetken Esawdek ixlassiz kishi bolmisun»** — «Yar.» 25:29-34. ■ **12:16** Yar. 25:33; Ef. 5:3; Kol. 3:5; 1Tés. 4:3. □ **12:17 «...u (Esaw) bu ishlarni ornigha keltüridighan towa qilish yolini tapalmay...»** — bashqa birxil terjimisi «u (Esaw) öz gunahidin towa qilish yolini tapalmay...». «Towa qilish» grék tilida «uni» bilen ipadilinidu. Bezi terjimanlar bu «uni» dégenni «gunahidin towa qilish»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin «Yar.» 27:1-40ke qarighanda, uning izdigini eslidiki telwilikidin towa qilish emes, belki peqet pushayman bilen atisining xeyrlik duasila idi. Shuning üchün mushu yerde «towa qilish»ning menisi: — (1) atisining qararini, yaki (2) Xudaning iradisini özgertishni bildüridu (oqurmenlerge ayanki, «towa qilish»ning eslidiki menisi «közqarashni özgertish» «pozitsiyeni özgertish» dégenlik). ■ **12:17** Yar. 27:36. □ **12:18 «yalqunlap ot yénip turuwatqan hemde sürlük bulut, qarangghuluq we qara quyun qaplighan ashu taghqa kelmidinglar...»** — «ashu tagh» bolsa Yehudiy xelqi Musa peyghemberning wasitisi bilen Tewrat qanunini qobul qilghan Sinay téghini körsitidu («Mis.» 19-babni körüng). ■ **12:18** Mis. 19:10,16; 20:21; Qan. 5:22. □ **12:19 «u jayda kanay sadasi bilen sözligen awaz yetküzülgende, bularni anglighanlar: «Bizge yene söz qilinmisun!» dep Xudagha yalwurushti»** — «Qan.» 15:23ni körüng. ■ **12:19** Mis. 20:19; Qan. 5:25; 18:16.

20 chünki ular qilin'ghan emrni kötürelmidi. «Éger bu taghqa hetta birer haywanning
ayighi tegsimu, chalma-kések qilip öltürülsun» *dep tapilan'ghanidi*; □ ■
21 u körünüsh shundaq qorqunchluq idiki, Musamu: «Bek qattiq qorqup ghal-ghal titrep
kettim» dégenidi). □ ■
22 — Siler belki Zion téghigha, yeni menggü hayat Xudaning shehiri — ershtiki
Yérusalémgha, tümenligen perishtilerge, ■
23 isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning héyt-merike xushalliqida jem
qilin'ghan jamaitige, hemmeylenning soraqchisi Xudagha, takamullashturulghan
heqqaniy kishilerning rohlirigha □ ■
24 we yéngi ehdining wasitichisi Eysagha, shundaqla hem Uning sépilgen qénigha keld-
inglar. Bu qan Habilningkidin ewzel söz qilidu. □ ■
25 Bu sözni qilghuchini ret qilmasliqinglar üchün diqqet qilinglar. Chünki yer
yüzide özlirige wehiy yetküzüp agahlandurghuchini ret qilghanlar jazadin qéchip qutu-
lalmighan yerde, ershte bizni agahlandurghuchidin yüz örüsek, halimiz téximu shundaq
bolmamdu? □ ■
26 Emdi shu chaghda Xudaning awazi zéminni tewritiwetkenidi; lékin emdi U: «Özüm
yene bir qétim zéminnila emes, asmannimu tewritimen» dep wede qildi. □ ■
27 «Yene bir qétim» dégen bu söz tewritilidighanlarning, yeni yaritilghan nersilerning
tewritilishi bilen yoqitilidighanliqini, tewretkili bolmaydighan nersilerning menggü
muqim bolidighanliqidin ibaret menini bildüridu.
28 Shuning üchün, tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolup, méhir-
shepqetni ching tutup bu arqiliq ixlasmenlik we eyminish-qorqunch bilen Xudani
xursen qilidighan ibadetlerni qilayli. □ ■
29 Chünki Xudayimiz hemmini yewetküchi bir ottur. □ ■

13

Xudani xush qilish

□ **12:20 «chünki ular qilin'ghan emrni kötürelmidi. Eger bu taghqa hetta birer haywanning ayighi tegsimu, chalma-kések qilip öltürülsun» dep tapilan'ghanidi...»** — bashqa birxil terjimisi: «chünki ulargha tapilan'ghan: «Eger bu taghqa hetta birer haywanning ayaghliri tegken bolsimu, chalma-kések qilip öltürülsun» dégen emrni kötürelmidi». ■ **12:20** Mis. 19:13. □ **12:21 «u körünüsh shundaq qorqunchluq idiki, Musamu: «Bek qattiq qorqup ghal-ghal titrep kettim» dégenidi»** — «Qan.» 9:19. ■ **12:21** Qan. 9:19 ■ **12:22** Gal. 4:26; Weh. 3:12; 21:10-27. □ **12:23 «isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning... jamaitige...»** — «tunji tughulghanlar» dégen söz bu yerde Eysa Mesihge étiqad qilip, «qaytidin tughulghan» Xudaning perzenti dep hésablan'ghanlarni körsitidu. **«ershtiki Yérusalémgha, tümenligen perishtilerge, isimliri ershte pütülgen tunji tughulghanlarning héyt-merike xushalliqida jem qilin'ghan jamaitige,...»** — (22-23-ayet) bashqa birxil terjimisi: «héyt-merike xushalliqigha jem bolidighan tümenligen perishitilerge, isimliri ershte yézilghan tunji tughulghanlarning jamaitige...». Israillarning isimlirining hemmisi yer yüzide «royxet»te pütülüshi buyrulghanidi («Chöl.» 1:1-18). Lékin jamaettikilerning isimliri yer yüzide emes, belki ershte pütüklüktur. ■ **12:23** Luqa 10:20. □ **12:24 «we yéngi ehdining wasitichisi Eysagha, shundaqla hem Uning sépilgen qénigha keldinglar. Bu qan Habilningkidin ewzel söz qilidu»** — Eysa Mesihning sépilgen qéni insanning gunahlirini tilep ularni pak qilidu. Habilning qéni bolsa intiqam dep hörkirep yighlaytti («Yar.» 4:10). ■ **12:24** Yar. 4:10; Ibr. 10:22; 11:4; 1Pét. 1:2. □ **12:25 «...yer yüzide özlirige wehiy yetküzüp agahlandurghuchi»** — mushu yerde Xudaning Musa peyghember arqiliq sözliginini körsitidu. ■ **12:25** Ibr. 2:3. □ **12:26 «Emdi shu chaghda Xudaning awazi zéminni tewritiwetkenidi...»** — «shu chaghda» — Xuda Sinay téghidin sözliginide. **«lékin emdi U: «Özüm yene bir qétim zéminnila emes, asmannimu tewritimen» dep wede qildi»** — «Hag.» 2:6ni körüng. ■ **12:26** Hag. 2:5. □ **12:28 «tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolup, méhir-shepqetni ching tutup,...»** — bashqa birxil terjimisi: «tewretkili bolmaydighan bir padishahliqqa muyesser bolghinimizdin minnetdar bolup,...». ■ **12:28** 1Pét. 2:5. □ **12:29 «Chünki Xudayimiz hemmini yewetküchi bir ottur»** — bu sözler «Qan.» 4:24, 9:3dimu tépilidu. ■ **12:29** Qan. 4:24.

1 Aranglarda qérindashliq méhir-muhebbet toxtimisun.■
2 Natonush kishilerge méhmandost bolushni untumanglar. Chünki beziler shu yol bilen
bilmestin perishtilerni méhman qilghan.■
3 Zindan'gha tashlan'ghanlarni ular bilen bille *zindanda* zenjirlen'gendek yad étinglar.
Xorlan'ghanlarni özünglarmu tende turuwatqan bende süpitide yad étip turunglar.□ ■
4 Hemme adem nikahqa hörmet qilsun, er-xotunlarning yatidighan yéri daghsiz bolsun;
chünki Xuda buzuqchiliq qilghuchilar we zina qilghuchilardin hésab alidu.□
5 Méngish-turushunglar pulpereslikтin xaliy bolsun, barigha qanaet qilinglar. Chünki
Xuda mundaq dégen:
«Sendin esla ayrilmaymen,
Séni esla tashlimaymen».□ ■

6 Shunga, yüreklik bilen éytalaymizki,
«Perwerdigar méning Yardemchimdur, héch qorqmaymen,
Kishiler méni néme qilalisun?»□ ■

7 Silerge Xudaning söz-kalamini yetküzgen, silerning yétekchiliringlarni ésinglarda tu-
tunglar. Ularning méngish-turushining méwe-netijisige köngül qoyup qarap, ularning
étiqadini ülge qilinglar: —■
8 Eysa Mesih tünügün, bügün we ebedil'ebedgiche özgermeydu!□
9 Shuning üchün, herxil gheyriy telimler bilen éziqturulup ketmenglar; chünki insan-
ning qelbi *qurbanliqqa xas* yémeklikler bilen emes, belki Xudaning méhir-shepqiti bilen
quwwetlendürülgini ewzel. Chünki bundaq yémekliklerge bérilip kéliwatqanlar ulardin
héchqandaq payda körgen emes.■
10 Bizlerning shundaq bir qurban'gahimiz barki, ibadet chédirida xizmette bolghanlarn-
ing uningdin yéyish hoquqi yoqtur. □
11 Chünki gunah tilesh süpitide soyulghan, qéni bash kahin teripidin eng muqeddes
jaygha élip kirilgen qurbanliq haywanlarning téni bolsa qarargahning sirtigha élip
chiqilip köydürületti. □ ■
12 Shunga Eysamu Öz qéni bilen xelqni paklap Xudagha atash üchün, sheher derwazisin-

---

■ **13:1** Rim. 12:10; Ef. 4:3; 1Pét. 1:22; 2:17; 4:8. ■ **13:2** Yar. 18:1; 19:1; Rim. 12:13; 1Pét. 4:9. □ **13:3 «Zindan'gha tashlan'ghanlarni ular bilen bille zindanda zenjirlen'gendek yad étinglar»** — «zindan'gha tashlan'ghanlar» we «xorlan'ghanlar» étiqadi üchün ziyankeshlikke uchrighanlarni körsitidu. **«xorlan'ghanlarni özünglarmu tende turuwatqan bende süpitide yad étip turunglar»** — bu jékileshning menisi belkim: (1) özliringlar ajizliqqa we jismaniy azablargha duch kelgenlikinglar tüpeylidin mushularni yad étip turunglar; (2) yaki Eysa Mesihning téni bolghan jamaet ezasi süpitide, hésdashliq we derddashliq körsitinglar» dégenni bildüridu. ■ **13:3** Mat. 25:36. □ **13:4 «er-xotunlarning yatidighan yéri daghsiz bolsun»** — bashqa birxil terjimisi bolushi mumkin: «nikah herdaim hörmetlik ish, er-xotunluq orun daghsizdur» — bu terjime toghra bolsa, asasiy menisi er-xotunluq, shundaqla er-xotunluq arisidiki muhebbetlik jinisiy munasiwet Xuda aldida yaxshi ishtur. □ **13:5 «Sendin esla ayrilmaymen, séni esla tashlimaymen»** — Tewrat, «Qan.» 31:6-8. ■ **13:5** Yar. 28:15; Mis. 23:8; Qan. 16:19; 31:6, 8; Ye. 1:5; 1Tar. 28:20; Pend. 15:16; Fil. 4:11; 1Tim. 6:6, 8. □ **13:6 «Perwerdigar méning Yardemchimdur, héch qorqmaymen, kishiler méni néme qilalisun?»** — «Zeb.» 27:1, 118:6. ■ **13:6** Zeb. 54:4; 56:4; 118:6-7 ■ **13:7** Ibr. 13:17. □ **13:8 «Eysa Mesih tünügün, bügün we ebedil'ebedgiche özgermeydu!»** — muellip, bu heqiqetni del shu yétekchi qérindashlarning étiqadining jewhiridur, démekchi bolushi mumkin. ■ **13:9** Yer. 29:8; Mat. 24:4; Yuh. 6:27; Rim. 14:17; 16:17; Ef. 4:14; 5:6; Kol. 2:16; 2Tés. 2:2; 2Tim. 4:3; 1Yuh. 4:1. □ **13:10 «Bizlerning shundaq bir qurban'gahimiz barki, ibadet chédirida xizmette bolghanlarning uningdin yéyish hoquqi yoqtur»** — bu «qurban'gah» Eysa Mesih insanlarning gunahi üchün mixlinip öltürülgen kréstni körsitidu. Mushu «qurban'gahdin yéyish» bolsa uning qurbanliqidin chiqqan, menggülük hayattiki hertürlük rohiy méwilerdin behrimen bolushtin ibaret bolidu. □ **13:11 «Chünki gunah tilesh süpitide soyulghan, qéni bash kahin teripidin eng muqeddes jaygha élip kirilgen qurbanliq haywanlarning téni bolsa qarargahning sirtigha élip chiqilip köydürületti»** — «Law.» 16:27ni körüng. ■ **13:11** Mis. 29:14; Law. 4:21; 6:30; 16:27; Chöl. 19:3.

ing sirtida azab chékip öldi. □ ■
13 Shundaq iken, bizmu qarargahning sirtigha chiqip, Uning yénigha bérip, Uninggha qaritilghan haqaretke ortaq berdashliq béreyli. □
14 Chünki yer yüzide menggü mewjut turidighan shehirimiz yoq, belki kelgüsidiki sheherge intilmektimiz. ■
15 Shunga, Mesih arqiliq Xudagha qurbanliq süpitide medhiyilirimizni toxtawsiz atayli, yeni öz lewlirimizning méwisi süpitide Uning namini étirap qilayli. □ ■
16 Emdi xeyr-saxawet qilishni we baringlardin ortaq teqsimleshni untumanglar. Chünki Xuda bundaq qurbanliqlardin xursen bolidu.■
17 Yétekchiliringlargha itaet qilip, ulargha boysununglar. Chünki ular öz xizmitidin Xudagha hésab béridighanlar bolup, hemishe jéninglardin xewer élishqa oyghaq turidu. Ularning bu ishi qayghu-elem bilen emes (chünki undaq bolsa silerge héch payda yetküzülmeydu) belki xushal-xuramliq bilen élip bérilsun.□ ■
18 Biz üchün dua qilip turunglar; chünki wijdanimizning pak ikenlikige, herbir ishlarda toghra yolda méngishni xalaydighanliqimizgha qayil qilinduq.
19 Yéninglargha patraq qaytip bérishim üchün, dua qilishinglarni alahide ötünimen.□

Dua

20 Emdi menggülük ehdining qéni bilen qoy padisining katta padichisi bolghan Rebbimiz Eysani ölümdin tirildürgüchi, xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda □ ■
21 Eysa Mesih arqiliq silerge Özini xursen qilidighan ishlarni qildurup, silerni herbir yaxshi emelde takamullashturup iradisining ijrachiliri qilghay! Mesihke ebedil'ebedgiche shan-sherep bolghay! Amin! □ ■

Axirqi söz

□ **13:12 «Shunga Eysamu Öz qéni bilen xelqni paklap Xudagha atash üchün, sheher derwazisining sirtida azab chékip öldi» —** démisekmu, Eysa Mesih ölidighan jay (Golgota) Yérusalémning sépilining sirtida idi. Mesihning bu «sirtqa chiqirilip öltürülüshi» kéyinki egeshkenlerge simwol bolghan bolup, Xudaning xelqi Mesihning hemrahliqidin behrimen bolushi üchün «sheherning sirtida», yeni öz yurti teripidin chetke qéqilishigha teyyar turushi kéreklikini körsitidu. Mesihke egeshken Yehudiy xelq üchün téximu shundaq idi. 13-ayettiki izahatlarni körüng. ■ **13:12** Yuh. 19:17,18. □ **13:13 «Shundaq iken, bizmu qarargahning sirtigha chiqip, Uning yénigha bérip...» —** «qarargahning sirtigha chiqish» Mesihke egeshken Yehudiy xelqige nisbeten ibadetxanidiki qurbanliqlardin, shundaqla ulargha baghliq eqidiliridin waz kéchish bekmu haqaretlik ish idi. Xuddi Eysa Mesih Yérusalém sheher derwazisining sirtida mixlan'ghanda haqaretke qarimighan'gha oxshash, xetni oquwatqan Yehudiy kitabxanlarmu kona eqidiliridin waz kéchishke we uning tüpeylidin uchraydighan haqaretke qarimay, Eysa Mesihke yüzlinishi kérek idi. **«... Uning yénigha bérip, Uninggha qaritilghan haqaretke ortaq berdashliq béreyli»** – Eysa Mesihge qaritilghan qarshiliq hem haqaretler bügün'ge qeder Uninggha we Uninggha tewe bolghanlargha qaritilip kelmekte. Qarangghuluq beribir nurgha qarshi turidu, shunga Xudaning xelqi haman bir tereptin bolmisa bashqa bir tereptin ziyankeshlikke uchraydu. ■ **13:14** Fil. 3:20. □ **13:15 «...öz lewlirimizning méwisi süpitide Uning namini étirap qilayli» —** «uning nami» mushu yerde Mesihning namini körsitidu. ■ **13:15** Hosh. 14:3. ■ **13:16** Fil. 4:18. □ **13:17 «ularning bu ishi qayghu-elem bilen emes ... belki xushal-xuramliq bilen élip bérilsun» —** «ularning bu ishi»: (1) yétekchilerning xewer élish xizmiti, yaki: (2) Xudagha hésab tapshurush, yaki: (3) bu ikkisini körsitidu. Bizningche u hésab tapshurushini körsitidu. ■ **13:17** Ez. 3:18; 33:8; Fil. 2:29; 1Tés. 5:12; 1Tim. 5:17. □ **13:19 «Yéninglargha patraq qaytip bérishim üchün, dua qilishinglarni alahide ötünimen» —** «méning qaytip bérishim üchün» dégenlik belkim muellipning türmidin azad qilinishini körsitidu. □ **13:20 «menggülük ehdining qéni bilen qoy padisining katta padichisi bolghan Rebbimiz Eysani ölümdin tirildürgüchi» —** «menggülül ehde» toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Xatirjemlikning Igisi bolghan Xuda» grék tilida: «xatirjemlikning Xudasi» – démek, xatirjemlik bergüchi hem Özi herdaim xatirjemlikte turghuchi Xudadur. ■ **13:20** Yesh. 40:11; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Pét. 5:4. □ **13:21 «(Xuda) ... Eysa Mesih arqiliq silerge Özini xursen qilidighan ishlarni qildurup, silerni herbir yaxshi emelde takamullashturup iradisining ijrachiliri qilghay!» —** «takamullashturush»ning bashqa terjimisi: «etrapliq teminlesh». ■ **13:21** 2Kor. 3:5; Fil. 2:13.

22 Silerdin ötünimenki, i qérindashlirim, bu nesihet sözümge éghir körmey qulaq salghaysiler; silerge mushunchilikla sözlerni yazdim, xalas.
23 Qérindishimiz Timotiyning zindandin qoyup bérilgenlikidin xewerdar bolghaysiler. Yéqinda yénimgha kélip qalsa, men silerni yoqlap barghinimda u men bilen bille baridu.
24 Barliq yétekchiliringlar we barliq muqeddes bendilerge salam éytqaysiler. Italiyedin kelgenler silerge salam yollidi.
25 Méhir-shepqet hemminglargha yar bolghay! Amin!

Yaqup

«Rosul Yaqup yazghan mektup»

1 Xudaning we Rebbimiz Eysa Mesihning quli bolghan menki Yaquptin tarqaq turuwatqan muhajir on ikki qebilige salam!□ ■

Étiqad we sinaq

2 I qérindashlirim, herqandaq sinaqlargha duch kelsenglar, buni zor xushalliq dep bilinglar.■
3 Chünki silerge melumki, bundaq étiqadinglarning sinilishi silerde sewr-chidamliq shekillendüridu;■
4 sewr-chidamliqning xisliti qelbinglarda turup shundaq piship yétilsunki, shuning bilen siler pishqan, mukemmel we kem-kutisiz bolisiler.
5 Biraq eger aranglardiki birsi danaliqqa mohtaj bolsa, hemmige séxiyliq bilen béridighan shundaqla eyiblimeydighan Xudadin tilisun. Shuning bilen uninggha choqum ata qilinidu.■
6 Biraq u héch délighul bolmay ishench bilen tilisun; chünki délighul kishi xuddi shamalda urulup uyan-buyan yelpün'gen déngiz dolqunigha oxshaydu.
7 Undaq kishi Rebdin birer nersige érishimen, dep héch xiyal qilmisun;
8 undaqlar üjme köngül bolup, barliq yollirida tutami yoq ademdur.

Namratliq we bayliq

9-10 Namrat bolghan qérindash özining yuqirigha kötürülgenlikige tentene qilsun; bay bolghan qérindash bolsa, özining töwen qilin'ghanliqigha tentene qilsun, chünki u otchöplerning chékechekliridek tozup kétidu. □
11 Quyash chiqip qizighanda, ot-chöplerni qurutidu, gülliri tozup kétidu-de, uning güzelliki yoqilidu; bay ademler xuddi shuninggha oxshash, öz helekchilikide yoqilidu.■

Sinilish we azdurulush

12 Sinaqlargha *sewrchanliq bilen* berdashliq bergen kishi neqeder bextlik-he! Chünki u sinaqtin ötkendin kéyin, *Xuda* Özini söygenlerge wede qilghan hayat tajigha muyesser bolidu. □ ■
13 Adem azdurulushqa duch kelgende «Xuda méni azduruwatidu» démisun. Chünki Xuda yaman ishlar bilen azdurulushi mumkin emes hem bashqilarni azdurmaydu.

□ **1:1 «Xudaning we Rebbimiz Eysa Mesihning quli bolghan menki Yaqup...»** — Yaqup mushu sözliride özini «rosul» dep atimaydu. Lékin «qoshumche söz»imizde körsitimizki, u heqiqeten bir rosul, shunga uning ushbu xétini «rosulluq hoquq» bilen yézilghan, dep ishinimiz. Xet Yehudiy bolghan étiqadchilargha yézilghan, elwette. «Tarqaq muhajir on ikki qebile» toghruluq «kirish söz»imizni körüng. «Qul» dégen uqum toghruluq «Tebirler»imizni körüng. ■ **1:1** Ros. 8:1; 1Pét. 1:1. ■ **1:2** Mat. 5:11; Rim. 5:3; 1Pét. 1:6. ■ **1:3** Rim. 5:3; 1Pét. 1:7. ■ **1:5** Pend. 2:3; Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yuh. 16:24; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **1:9-10 «Namrat bolghan qérindash özining yuqirigha kötürülgenlikige tentene qilsun» —** «özining yuqirigha kötürülgenliki» — démek, birsi Mesihke étiqad baghlisila, meyli qanchilik namrat bolsun Xudagha yéqin bolghan aliyjanab, intayin imtiyazliq orun hem munasiwettin behrimen bolidu. **«bay bolghan qérindash bolsa, özining töwen qilin'ghanliqigha tentene qilsun, chünki u ot-chöplerning chékechekliridek tozup kétidu»** — bay adem Eysa Mesih arqiliq étiqad baghlighinida özining barliq bayliqlirini Xuda aldida héchnerse emes dep bilip, özini töwen tutmisa, Xudaning padishahliqigha kirelmeydu. «Bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishi tögining yingnining közidin ötüshidinmu tes» («Mat.» 19:24). ■ **1:11** Yesh. 40:6, 7; 1Kor. 7:31; Yaq. 4:14; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. □ **1:12 «Xuda Özini söygenlerge wede qilghan hayat tajigha muyesser bolidu» —** mushu yerde grék tilida «Xuda» peqet «U» bilen ipadilinidu. ■ **1:12** Ayup 5:17; Mat. 10:22; 19:28, 29; 2Tim. 4:8; 1Pét. 5:4; Weh. 2:10.

14 Belki birsi azdurulghanda, öz hewes-nepsi qozghilip, ularning keynige kirgen bolidu;
15 andin hewes-neps hamilidar bolup gunahni tughidu; gunah ösüp yétilip, ölümge élip baridu.
16 Shunga söyümlük qérindashlirim, aldinip qalmanglar!
17 Barliq yüksek séxiyliq we herbir mukemmel iltipat yuqiridin, yeni *asmandiki barliq* yoruqluqlarning Atisidin chüshüp kélidu; Uningda héchqandaq özgirish bolmaydu yaki Uningda «aylinish» bilen hasil bolidighan kölenggilermu bolmaydu. □ ■
18 U bizni *Özi yaratqan barliq* mewjudatlarning ichide Özige deslep pishqan méwidek bolsun dep, Öz iradisi boyiche bizni heqiqetning söz-kalami arqiliq tughdurdi. □ ■

Anglash we ijra qilish

19 Shuning bilen, i söyümlük qérindashlirim, her adem anglashqa téz teyyar tursun, sözleshke aldirimisun, ghezeplinishke aldirmisun. ■
20 Chünki insanning ghezipi Xudaning heqqaniyliqini élip kelmeydu. □
21 Shuning üchün, barliq iplasliqlarni we qininglargha patmaywatqan rezillikni tashlanglar, *qelbinglarda* yiltiz tartquzulghan, silerni qutquzalaydighan söz-kalamni kemterlik-möminlik bilen qobul qilinglar.□ ■
22 Emma öz-özünglarni aldap peqet söz-kalamni anglighuchilardin bolmanglar, belki uni ijra qilghuchilardin bolunglar. ■
23-24 Chünki birsi söz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u xuddi eynekte özining eyni qiyapitige qarap qoyup, kétip qalghan kishige oxshaydu; chünki u öz turqigha qarap bolup, chiqipla, shu haman özining qandaq ikenlikini untuydu. □ ■

□ **1:17 «Barliq yüksek séxiyliq we herbir mukemmel iltipat yuqiridin, yeni asmandiki barliq yoruqluqlarning Atisidin chüshüp kélidu; Uningda héchqandaq özgirish bolmaydu yaki Uningda «aylinish» bilen hasil bolidighan kölenggilermu bolmaydu» —** «pütkül yoruqluqlarning Atisi» dégenlik ibare belkim hem Xudaning barliq quyash-yultuzlarning Yaratquchisi hem shundaqla perishtilerning Yaratquchisi ikenlikini körsitishi mumkin. Muqeddes kitabta perishtilerning daim yultuzlar bilen munasiwiti bar ikenliki körsitilidu (mesilen, «Ayup» 38:7, «Zeb.» 147:4ni körüng). (1) Xuda herdaim bizdin yuqirida turidu; (2) Xuda herdaim bizge hem jismaniy hem rohiy yoruqluq béridu; (3) quyash aylinishi yaki qayrilishi bilen kölengge hasil qilidu. Emme Xudada kölengge yaki qarangghuluq dégen mewjut emes; u héch «aylanmay», héch özgermey herdaim chüshtiki quyashtek del üstimizde turup küchlük nurini we iltipatlirini (17-ayet) üstimizge séxiyliq bilen chachidu. ■ **1:17** Pend. 2:6; Yesh. 14:27; 46:10; Mal. 3:6; Rim. 11:29; 1Kor. 4:7. □ **1:18 «U bizni Özi yaratqan barliq mewjudatlarning ichide Özige deslep pishqan méwidek bolsun dep,...» —** «deslep pishqan méwe», eng burun élin'ghan hosul bolsa, Xudagha alahiten atilatti. Démek, pütkül kainat Xudagha boysunidu we tewe bolidu; lékin kainatning ichide Mesihge étiqad baghlighuchilar «deslep pishqan méwe» süpitide birinchi bolup Uninggha béqinip tewe bolup, «heqiqiy, rohiy» sejde qilidu. **«... Öz iradisi boyiche bizni heqiqetning söz-kalami arqiliq tughdurdi»** – mushu yerde Xudaning bu «tughdurush»i jismaniy hayat emes, belki Muqeddes Rohidin tughdurghanliqini, yeni rohiy hayatqa, menggülük hayatqa tughdurup érishtürgenlikini körsitidu. «Deslep pishqan méwisi» yaki «tunji hosul méwisi» Xudagha alahide atilatti («Yar.» 49:3, «Chöl.» 18:3, «Qan.» 18:1-4, «2Tar.» 31:5ni körüng). ■ **1:18** 1Kor. 4:15; Gal. 4:19; 1Pét. 1:23. ■ **1:19** Pend. 17:27; Top. 5:1. □ **1:20 «Chünki insanning ghezipi Xudaning heqqaniyliqini élip kelmeydu» —** «Xudaning heqqaniyliqi»: (1) Xudaning heqqaniy ölchimi; (2) Xuda aldida adil yaki heqqaniy bolghan ishlar; (3) Xuda insanning étiqadi üchün uninggha ata qilidighan heqqaniyliqini körsitidu. Bizningche «Xudaning heqqaniyliqi» (3)ni körsitidu; chünki Xudaning Özi ata qilghan heqqaniyliqi bolmisa, insanlar arisida herqandaq bashqa adilliq yaki heqqaniyliq bolushi mumkin emes. □ **1:21 «...silerni qutquzalaydighan söz-kalamni kemterlik-möminlik bilen qobul qilinglar» —** «silerni» grék tilida «jéninglarni». ■ **1:21** Rim. 13:12; Kol. 3:8. ■ **1:22** Mat. 7:21; Luqa 11:28; Rim. 2:13; 1Yuh. 3:7. □ **1:23-24 «Chünki birsi söz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u xuddi eynekte özining eyni qiyapitige qarap qoyup, kétip qalghan kishige oxshaydu; chünki u öz turqigha qarap bolup, chiqipla, shu haman özining qandaq ikenlikini untuydu» —** bu ademning «**eyni** qiyapitige qarash»i özige belkim yüzide dagh-nuqsan bolghanliqini körsetse kérek – démek, Xudaning sözige qarisa öz gunahini köridu; lékin könglini tézla bashqa ishqa bölüshi bilen gunahini untuydu. ■ **1:23-24** Luqa 6:47.

25 Lékin ashu kishilerni erkinlikke érishtüridighan mukemmel qanun'gha estayidilliq bilen dawamliq qarap, untughaq anglighuchi bolmay, belki uning ichide yashap ijra qilghuchi bolghan kishi ishlirida bextlik qilinidu.□ ■
26 Birsi özini ixlasmen ademmen dep hésablighan, lékin tilini tizginlimigen bolsa, özini özi aldaydu; bundaq kishining ixlasmenliki bihudiliktur. ■
27 Xuda'Atimizning neziridiki pak we daghsiz ixlasmenlik shuki, qiyinchiliqta qalghan yétim-yésir, tul xotunlarni yoqlap, ulargha ghemxorluq qilish we özini bu dunyaning bulghishidin daghsiz saqlashtur.□

2

Hemme ademge oxshash muamile qilish

1 Qérindashlirim, shan-sherep Igisi bolghan Rebbimiz Eysa Mesihning étiqad yolini tutqanikensiler, ademning tashqi qiyapitige qarap muamile qilidighanlardin bolmanglar.□ ■
2 Chünki sinagoginglargha altun üzük taqighan, ésil kiyin'gen bir bay bilen teng jul-jul kiyin'gen bir kembeghel kirse,□
3 siler ésil kiyin'genni etiwarlap «Törge chiqip oltursila!» désenglar, kembeghelge, «U yerde tur!» yaki «Ayagh teripimde oltur!» désenglar,□
4 özara ayrimichiliq qilghan we insanlar üstidin yaman niyet höküm chiqarghuchilardin bolghan bolmamsiler?!
5 Qulaq sélinglar, i söyümlük qérindashlirim — Xuda bu dunyadiki kembeghellerni étiqadta bay bolush hemde ularni Özini söygenlerge bérishke wede qilghan padishahliqigha mirasxor bolushqa tallighan emesmu?■
6 Biraq siler kembeghellerni közge ilmidinglar! Baylar silerni ezgen we sot-soraqlargha sörigen emesmu?
7 Üstünglerge qoyulghan ashu mubarek namgha kupurluq qiliwatqanlar yene shu *baylar* emesmu?□

□ **1:25 «ashu kishilerni erkinlikke érishtüridighan mukemmel qanun'gha estayidilliq bilen dawamliq qarap...»** — «ademni erkinlikke érishtüridighan qanun» grék tilida «erkinlikning qanuni». Démek, yéngi ehde, yeni xush xewer. «Erkinlik» — ademni gunah we öz gunahliq tebiiti, ölüm we dozaxtin azad qilidighan erkinlik, elwette. ■ **1:25** Mat. 5:19. ■ **1:26** Zeb. 34:13; Yaq. 3:6; 1Pét. 3:10. □ **1:27 «Xuda'Atimizning neziridiki pak we daghsiz ixlasmenlik shuki, qiyinchiliqta qalghan yétim-yésir, tul xotunlarni yoqlap,... »** — grék tilida mushu «yoqlash» dégen péilning özi ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu. Shuning bilen bu sözni mushu yerde hem «yoqlash» hem «ghemxorluq qilish» dep terjime qilduq. □ **2:1 «shan-sherep Igisi bolghan Rebbimiz Eysa Mesih» —** «shan-sherep Igisi bolghan» grék tilida «Ulughluqning Özi bolghan» yaki «(Xudaning) ulughluqining Özi bolghan». Shan-sherepning Igisining aldida bolsaq, bay-namratliq dégendek perqlerning ehmiyiti yoq bolup kétidu. ■ **2:1** Law. 19:15; Qan. 16:19; Pend. 24:23; Mat. 22:16. □ **2:2 «... sinagoginglargha altun üzük taqighan, ésil kiyin'gen bir bay bilen teng jul-jul kiyin'gen bir kembeghel kirse,...» —** «Tebirler»diki «sinagog» toghruluq mezmunni körünglar. Mushu yerde étiqadchi bolghan Yehudiylarning mexsus yighilish ibadet sorunlirini körsitidu. □ **2:3 «siler ésil kiyin'genni etiwarlap «törge chiqip oltursila!» désenglar, kembeghelge, «u yerde tur!» yaki «ayagh teripimde oltur!» désenglar, ...» —** «ayagh teripimde» grék tilida «textiperim tüwide» bilen ipadilinidu. ■ **2:5** Mis. 20:6; 1Sam. 2:30; Pend. 8:17; Mat. 5:3; Yuh. 7:48; 1Kor. 1:26-29. □ **2:7 «Üstünglerge qoyulghan ashu mubarek namgha kupurluq qiliwatqanlar yene shu baylar emesmu?» —** «üstünglerge qoyulghan ashu mubarek nam»: — adem Eysa Mesihke étiqad baghlighan bolsa, Xuda aldida Mesih Eysaning nami shu kishining üstige qoyulghan bolidu. Démek, u Mesihge mensup, Xuda u kishini «Méningki», «Mesihning adimi» dep Öz namini mushu kishining «üstige qoyush»tin bash tartmaydu. Tewrat, «2Tar.» 7:14, «Am.» 9:11-12, «Yesh.» 63:19, «Yer.» 14:9, 15:16, «Dan.» 9:19, «Ros.» 15:17ni körüng).

8 Muqeddes yazmilardiki «qoshnangni özüngni söygendek söy» dégen shahane qanun'gha heqiqiy emel qilsanglar, yaxshi qilghan bolisiler.□ ■
9 Lékin kishilerge ikki xil köz bilen qarisanglar, gunah qilghan bolisiler, Tewrat qanuni teripidin xilapliq qilghuchilar dep békitilisiler. □
10 Chünki bir kishi pütün Tewrat qanunigha emel qildim dep turup, *hetta* uningdiki birla emrge xilapliq qilsa, u pütün qanun'gha xilapliq qilghuchi hésablinidu. □ ■
11 Chünki: «zina qilma» Dégüchi hem «qatilliq qilma»mu dégen. Shunga, zina qilmisanglarmu, lékin qatilliq qilghan bolsanglar, yenila *pütün* Tewrat qanunigha xilapliq qilghan bilen barawer bolisiler. □ ■
12 Shunga söz-emelliringlar ademni erkinlikke érishtüridighan qanun aldida soraq qilinidighanlarning salahiyitige uyghun bolsun. □
13 Chünki bashqilargha rehim qilmighanlarning üstidin chiqiridighan höküm rehimsiz bolidu. Emdi «rehim qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu.□ ■

Étiqad we emeliyet

14 I qérindashlirim! Birsi aghzida, «Mende étiqad bar» dep turup, emma *uningda munasip* emelliri bolmisa, uning néme paydisi? *Bundaq* étiqad uni qutquzalamdu? ■
15-16 Emdi eger aka-uka yaki acha-singillardin biri yalingach qalsa yaki kündilik yémekliki kem bolsa, silerdin biri ulargha: «*Xudagha* amanet, kiyiminglar pütün, qorsiqinglar toq qilin'ghay!» dep qoyupla, ténining hajitidin chiqmisa, buning néme paydisi? ■
17 Shuninggha oxshash yalghuz étiqadla bolup, *uninggha munasip* emelliri bolmisa, *bundaq étiqad* ölük étiqadtur.

□ **2:8 «Muqeddes yazmilardiki «qoshnangni özüngni söygendek söy» dégen shahane qanun'gha heqiqiy emel qilsanglar...»** — «shahane qanun» dégen bu intayin qiziq ibare toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:8** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9. □ **2:9 «Lékin kishilerge ikki xil köz bilen qarisanglar, gunah qilghan bolisiler, Tewrat qanuni teripidin xilapliq qilghuchilar dep békitilisiler»** — oqurmenlerge shu ish ayanki, Yehudiy qérindashlar Tewrat qanunini yaxshi bilgechke, ularning shu bilimdin tekebburliship kétish xewpi bardur. Lékin rosul Yaqup ulargha agahlanduriduki, Tewrat qanunigha emel qilay déseng, emdi insan'gha bolghan muamilimige qaritilghan emrler ichide «qoshnangni özüngni söygendek söy» dégen emr eng qattiq teleptur, «kishilerge ikki xil köz bilen qarash» shu emrige xilap. Peqet «ademni erkinlikke érishtürgen qanun»ni, yeni «yéngi ehde»ni (1:25, 2:12-ayetler) özining qilghan kishi shu emrge emel qilalaydu; **ashu** qanunda (yéngi ehde, démek) tekebburlishish dégen ish qet'iy yoqtur. □ **2:10 «Chünki bir kishi pütün Tewrat qanunigha emel qildim dep turup, hetta uningdiki birla emrge xilapliq qilsa, u pütün qanun'gha xilapliq qilghuchi hésablinidu»** — bu bayan belkim oqurmenlerge heyran qalarliq ish bolidu. «Gal.» 3:10de mundaq déyilidu — «Lékin Tewrat qanunigha emel qilimiz dep yürgenler bolsa hemmisi lenetke qalidu. Chünki muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: «Tewrat qanunida yézilghan hemme emrlerge üzlüksiz emel qilmaywatqan herbir kishi lenetke qalidu»». Chünki Xudaning insanlargha bolghan adil, muqeddes telipi insanlarning toluq pak-muqeddes bolushidin ibarettur. Xudaning telipige emel qilishida «100□»tin töwen bolsa bolmaydu. Shunga, Xuda bizni awwal qutquzmisa uni héch xursen qilalmaymiz. ■ **2:10** Qan. 27:26; Mat. 5:19; Gal. 3:10. □ **2:11 ««zina qilma» Dégüchi hem «qatilliq qilma»mu dégen...»** — ««zina qilma» dégüchi» Xuda Özi, elwette. ■ **2:11** Mis. 20:13,14; Qan. 5:17,18; Mat. 5:27. □ **2:12 «Shunga söz-emelliringlar ademni erkinlikke érishtüridighan qanun aldida soraq qilinidighanlarning salahiyitige uyghun bolsun»** — 1:25ni körüng. «Ademni erkinlikke érishtüridighan qanun» — grék tilida «erkinlikning qanuni». Démek, yéngi ehde, yeni xush xewer. «Erkinlik» — ademni gunah we öz gunahliq tebiiti, ölüm we dozaxtin azad qilidighan erkinlik, elwette. □ **2:13 «Chünki bashqilargha rehim qilmighanlarning üstidin chiqiridighan höküm rehimsiz bolidu. Emdi «rehim qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu»** — ««rehim qilish» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu». Tewrat dewride «Közge köz, chishqa chish» dégen qanun höküm süretti. Bu adilliq, elwette. Biraq Tewrattiki adil qanun boyiche hemmimiz dozaxqa chüshishimiz kérek! Emdi Injil dewri keldi, Eysa Mesih Özi bizning gunahlirimizni Öz üstige aldi; Xuda shuning bilen bizge rehimdilliq körsitish yolini achti. Shuning bilen «rehimdilliq» «höküm chiqirish»ning üstidin ghelibe qilip tentene qilidu» we biz Xudagha egiship bashqilargha rehim körsitishimizge toghra kélidu. ■ **2:13** Mat. 6:15; 18:35; Mar. 11:25; Luqa 16:25. ■ **2:14** Mat. 7:26; Yaq. 1:23. ■ **2:15-16** Luqa 3:11; 1Yuh. 3:17.

18 Lékin bezibir ademler: «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dep *talishidu*. Lékin men: «Emelsiz bolghan étiqadingni manga körsite qéni?!», «Men étiqadimni emeller bilen körsitimen» deymen. □
19 — Sen «Xuda bir» dep ishinisen — Barikalla! Lékin hetta jinlarmu shuninggha ishinidu, shundaqla qorqup dir-dir titreydughu! □
20 Ey, quruq xiyal adem! Emelliri yoq étiqadning ölük étiqad ikenlikini qachanmu bilersen? □
21 Atimiz Ibrahim öz oghli Ishaqni qurban'gah üstige sun'ghanda öz emili arqiliq heqqaniy dep jakarlan'ghan emesmu? □ ■
22 Emdi shuni körüwélishqa boliduki, uning étiqadi munasip emellerni qildi we étiqadi emeller arqiliq mukemmel qilindi.
23 Mana bu ish *Tewrattiki*: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi. Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen yazmini ispatlaydu, shundaqla u «Xudaning dosti» dep ataldi. □ ■
24 Buningdin shuni köreleysilerki, insanlar étiqadi bilenla emes, belki emelliri bilen heqqaniy dep jakarlinidu.□
25 Mushuninggha oxshash, pahishe ayal Rahab *Israil* charlighuchilirini öz öyide kütüp, ularni bashqa yol bilen qachuruwetkenliki üchün, u oxshashla ish-emili bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolmamdu? □ ■
26 Ten roh bolmisa ölük bolghandek, emelliri yoq étiqadmu ölüktur.

3

Tilni tizginlishimiz kérek

1 Qérindashlirim, aranglardin köp kishi telim bergüchi boliwalmanglar! Chünki silerge melumki, biz *telim bergüchiler* bashqilardin téximu qattiq soraqqa tartilimiz.■
2 Chünki hemmimiz köp ishlarda xataliship putlishimiz. *Halbuki*, eger birsi tilda xatalashmisa, u kamaletke yetken, pütkül ténini tizginliyeligen adem bolidu.■

□ **2:18 «Lékin bezibir ademler: «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dep talishidu»** — «Sende étiqad bar, mende bolsa emel bar» dégüchi belkim «Bezilerde étiqad bar, bezilerde emeller bar. Ikkilisi birla waqitta teng bolushi mumkin emes» dégendek menini kötsetmekchi bolushi mumkin. 18-ayettiki qalghan sözler we 19-22-ayetler belkim Yaqupning buninggha bolghan reddiye jawabi bolalaydu. **«Lékin men: «Emelsiz bolghan étiqadingni manga körsite qéni?!» ... deymen»** — bu söz intayin kinayilik gep, elwette. Ademning emelliri yaki heriketliri bolmisa uningda néme étiqad, néme pozitsiye yaki néme pikir bar bolghanliqini bilish hergiz mumkin emes! □ **2:19 «— Sen «Xuda bir» dep ishinisen — Barikalla! Lékin hetta jinlarmu shuninggha ishinidu, shundaqla qorqup dir-dir titreydughu!»** — Yaqupning bu gépi intayin kinayilik geptur. Hetta jin-sheytanlarning «étiqadi»din emel-heriketler chiqidu (ular dir-dir titreydu!). Jin-sheytanlar Xudaning mewjut ikenlikige, uning «bir bolghanliqi»gha ishinidu, lékin uninggha étiqad qilmaydu (tayanmaydu), elwette. □ **2:20 «emelliri yoq étiqadning ölük étiqad ikenliki...»** — bezi kona köchürmilerde «emelliri yoq étiqadning ehmiyetsiz étiqad ikenliki...» déyilidu. **«emelliri yoq étiqadning ölük étiqad ikenlikini qachanmu bilersen? »** — «qachanmu bilersen?» dégenning bashqa birxil terjimisi «buninggha ispat xalamsen?». □ **2:21 «Atimiz Ibrahim öz oghli Ishaqni qurban'gah üstige sun'ghanda...»** — «Atimiz Ibrahim» — Yehudiy xelqining ejdadi hemde étiqad jehette barliq étiqadchilarning atisidur. ■ **2:21** Yar. 22:10. □ **2:23 «Mana bu ish Tewrattiki: «Ibrahim Xudagha étiqad qildi. Bu uning heqqaniyliqi hésablandi» dégen yazmini ispatlaydu, shundaqla u «Xudaning dosti» dep ataldi»** — Tewrat, «Yar.» 15:6 we «2Tar.» 20:7, «Yesh.» 51:2, «Dan.» 3:35ni (LXX) we «Yesh.» 41:8ni körüng). ■ **2:23** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Gal. 3:6. □ **2:24 «Buningdin shuni köreleysilerki, insanlar étiqadi bilenla emes, belki emelliri bilen heqqaniy dep jakarlinidu»** — rosul Pawlus «insanlar étiqad bilen heqqaniy dep jakarlinidu» deydu (mesilen, «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:24ni körüng). Rosul Yaqupning sözi Pawlusning sözige héch zit emes, belki ademning étiqadigha munasip ish-herikiti yaki emelliri bolmisa, bundaq étiqad heqiqiy étiqad hésablanmaydu, belki «ölük étiqad» (2:17, 20, 26) hésablinishi kérek, dep tekitleydu. □ **2:25 «... pahishe ayal Rahab Israil charlighuchilirini öz öyide kütüp, ularni bashqa yol bilen qachuruwetkenliki üchün, u oxshashla ish-emili bilen heqqaniy dep jakarlan'ghan bolmamdu?»** — bu weqe «Yeshua» 2-babta xatirilen'gen. «Ibr.» 11:31nimu körüng. ■ **2:25** Ye. 2:1; 6:23; Ibr. 11:31. ■ **3:1** Mat. 7:1; 23:8; Luqa 6:37. ■ **3:2** Zeb. 34:13; Yaq. 1:26.

3 Mana, biz atlarni özimizge béqindurush üchün aghzigha yügen salimiz; buning bilen pütkül tenlirini *xalighan terepke* buriyalaymiz.
4 Mana, kémilergimu qaranglar; shunchilik yoghan bolsimu, yene kélip dehshetlik shamallar teripidin urulup heydilidighan bolsimu, lékin rolchi qeyerge ularni heydey dése, u kichikkine bir rol arqiliq uni xalighan terepke buraydu.
5 Shuninggha oxshash, gerche til *ténimizning* kichik bir ezasi bolsimu, lékin tolimu yoghan sözleydu. Kichikkine bir ot uchqunining chong orman'gha ot tutashturalaydighanliqini oylap béqinglar!■
6 Til — derweqe bir ottur; u ezalirimiz arisidin orun élip qebihlikke tolghan bir alem bolidu. U pütkül tenni bulghighuchidur; u dozax otidin tutashturulup, pütkül tebietning chaqigha ot tutashturidu!□
7 Chünki hertürlük haywanlar hem uchar-qanatlar, ömiligüchi haywanlar hem déngizdiki mexluqlar insaniyet teripidin köndürülmekte hemde köndürülgenidi.
8 Emma tilni héchkim köndürelmeydu; u tinimsiz rezil bir nerse bolup, jan'gha zamin bolidighan zeherge tolghandur.
9 Biz tilimiz bilen Perwerdigar Atimizgha shanu-teshekkür qayturimiz, we yene uning bilen Xudaning obrazida yaritilghan insanlarni qarghaymiz.
10 Démek, oxshash bir éghizdin hem teshekkür-mubarek hem lenet-qarghash chiqidu. I qérindashlirim, bundaq bolmasliqi kérek!
11 Bir bulaq oxshash bir közdin birla waqitta tatliq hem qirtaq su chiqiramdu?
12 I qérindashlirim, enjür derixi zeytunning méwisini bermeydu, yaki üzüm téli enjürning méwisini bérelemdu? Hem tuzluq *bulaq* tatliq sunimu chiqiralmaydu.

Ershtin kelgen heqiqiy danaliq

13 Aranglarda kim dana we pemlik? Peziletlik yürüsh-turushidin u danaliqqa xas bolghan mömin-kemterlik bilen emellirini körsetsun! ■
14 Lékin eger qelbinglarda achchiq hesetxorluq we jédel-majira bolsa, emdi yalghan sözler bilen heqiqetni yoqqa chiqarmanglar, maxtanmanglar. □ ■
15 Bundaq «danaliq» ershtin emes, belki dunyagha, insan tebiiyitige xas bolup, jin-sheytandin kelgendur. □ ■
16 Chünki hesetxorluq we jédel-majira bolghanla yerde qalaymiqanchiliq we herxil rezillikler bolidu. ■
17 Lékin ershtin kelgen danaliq bolsa, u aldi bilen paktur, u yene tinchliqperwer, xush péil, bashqilarning pikrige quliqi ochuq, rehimdil bolup, yaxshi méwiler bilen tolghan, uningda terepbazliq yaki saxtipezlik yoqtur. □

■ **3:5** Pend. 12:18; 15:2. □ **3:6 «... u dozax otidin tutashturulup, pütkül tebietning chaqigha ot tutashturidu!»** — «pütkül tebiet» dégenning bashqa birxil terjimisi: «barliq insaniy dunya». ■ **3:13** Ef. 5:8. □ **3:14 «lékin eger qelbinglarda achchiq hesetxorluq we jédel-majira bolsa, emdi yalghan sözler bilen heqiqetni yoqqa chiqarmanglar, maxtanmanglar» —** «maxtanmanglar» dégenlikning menisi bolsa: ««mende danaliq bar» démenglar». ■ **3:14** Rim. 13:13. □ **3:15 «Bundaq «danaliq» ershtin emes...» —** grék tilida «bundaq «danaliq» yuqiridin emes». **«belki dunyagha ... xas bolup...» —** grék tilida «yer-zémin'gha ... xas bolup» déyilidu. **«bundaq «danaliq» ershtin emes, belki dunyagha, insan tebiiyitige xas bolup, jin-sheytandin kelgendur» —** «dunya» yaki «bu dunya» bolsa, Tewrat-injil boyiche, Xudagha qarshi chiqqan, Sheytan teripidin bashqurulghan pütkül bir sistémini körsitidu (4-babni körüng). «Insan tebiyitige xas» grék tilida «janliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu yerdiki grék tilidiki «jan» insan shexsining üch qismi (roh, jan, ten)ning birini körsitidu. Xudagha tayanmighachqa, gunahkar isnanlarning özlirining «jénidin chiqqan» eqil-parasetliri we oy-pikirliri Xudaning Rohidin chiqqan bolmighachqa, hergiz Xudaning könglidikidek bolmaydu («Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. ■ **3:15** 1Kor. 2:6, 7. ■ **3:16** 1Kor. 3:3; Gal. 5:20. □ **3:17 «lékin ershtin kelgen danaliq bolsa,...» —** grék tilida «lékin yuqiridin kelgen danaliq bolsa...».

18 Heqqaniyliq uruqliri tinchliqperwerler arisida chéchilip, tinchliq ichide méwe béridu.□

4

Bu dunyani dost tutmasliq

1 Aranglardiki urush we majiralar nedin kélip chiqidu? Bu del ten ezaliringlar ichide jeng qiliwatqan arzu-hewesliringlardin emesmu?■
2 Siler arzu-hewes qilisiler, lékin arzu-hewesliringlargha érishmeysiler; adem olturisiler, heset qilisiler, lékin érishelmeysiler; jédel-majira chiqirip jeng qilisiler. Érishmeysiler, chünki tilimeysiler.
3 Tilisenglarmu érishelmeysiler, chünki öz arzu-hewesliringlarni qandurush üchün rezil niyetler bilen tileysiler. ■
4 Ey zinaxorlar! Bu dunya bilen dostlishishning emeliyette Xuda bilen düshmenlishish ikenlikini bilmemtinglar? Kimdikim bu dunyani dost tutmaqchi bolsa, özini Xudaning düshmini qilidu.□ ■
5 Muqeddes yazmilarda: «*Xuda* qelbimizge makan qildurghan Roh nachar arzu-heweslerni qilamdu?» dégen söz silerche bikar déyilgenmu?□ ■
6 Lékin *Xuda* bergen méhir-shepqet buningdin üstün turidu. Shuning tüpeylidin muqeddes yazmilarda: «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepqet qilidu» dep yézilghandur.□ ■
7 Shuning üchün, Xudagha boysununglar. Sheytan'gha qarshi turunglar; *shundaq qilsanglar* u silerdin qachidu.■
8 Xudagha yéqinlishinglar, Xudamu silerge yéqinlishidu. Ey gunahkarlar, *gunahtin* qolunglarni yuyunglar; ey üjme köngüller, qelbinglarni pak qilinglar.□
9 *Gunahliringlargha* qayghu-hesret chékinglar, haza tutup yighlanglar, külkenglarni matemge, xushalliqinglarni qayghugha aylandurunglar. ■
10 Rebning aldida özünglarni töwen tutunglar we shundaq qilghanda U silerni üstün qilidu.■

Qérindashlar üstidin höküm qilmasliq

□ **3:18 «heqqaniyliq uruqliri tinchliqperwerler arisida chéchilip, tinchliq ichide méwe béridu» —** «heqqaniyliq uruqliri» dégenlik ademning hayatida peyda bolghan yaki ösidighan heqqaniyliqni körsitidu. ■ **4:1** Rim. 7:23; 1Pét. 2:11. ■ **4:3** Mat. 20:22; Rim. 8:26. □ **4:4 «Ey zinaxorlar! Bu dunya bilen dostlishishning emeliyette Xuda bilen düshmenlishish ikenlikini bilmemtinglar?» —** mushu yerdiki «zinaxorlar» shübhisizki, köchme menide yaki belkim eyni menide bolushi mumkin. Köchme menide «Xudagha wapasizlar» dégenni bildüridu. Bu söz bashqa ishlar (pul, bayliq hoquq, mensep, herxil hewesler)ni Xudaning ornigha qoyghanliqni körsitidu. Bu heqiqiy butpereslikтur, bu Xuda aldida zinaxorluqqa oxshash bolidu. ■ **4:4** Yuh. 15:9; Gal. 1:10; 1Yuh. 2:15. □ **4:5 «Xuda qelbimizde makan qildurghan Roh...» —** Öz Muqeddes Rohini körsitidu. Grék tilida «U qelbimizge makan qildurghan Roh...». **«Muqeddes yazmilarda: «Xuda qelbimizge makan qildurghan Roh nachar arzu-heweslerni qilamdu?» dégen söz silerche bikar déyilgenmu?» —** bu sözning özi Tewrattin biwasite tépilmaydu, belkim rosul Yaqupning Tewrattiki köp ayetlirining mujessemleshtürülgini bolushi mumkin. Bashqa bir xil terjimisi: «Xuda qelbimizge salghan (muqeddes) Roh bizning Xudaghila sadaqetmen bolushimizni qattiq arzu qilidu». ■ **4:5** Chöl. 11:29. □ **4:6 «Lékin Xuda bergen méhir-shepqet buningdin üstün turidu» —** bu sözning menisi belkim «bu yaman arzu-heweslirimiz, neps-tamaxorluqimiz üstidin ghelibe qilish üchün, Xuda bizge köp küch-qudret béridu» dégenlik bolushi mumkin. **«Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepqet qilidu» —** «Pend.» 3:34. ■ **4:6** Pend. 3:34; 1Pét. 5:5. ■ **4:7** Ef. 4:27; 1Pét. 5:9. □ **4:8 «Ey gunahkarlar, gunahtin qolunglarni yuyunglar; ey üjme köngüller, qelbinglarni pak qilinglar» —** bu «üjme köngüller» belkim Xuda bilen we bu dunya bilen teng dost bolayli dégüchilerni körsitidu. ■ **4:9** Mat. 5:4. ■ **4:10** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; 1Pét. 5:6.

11 I qérindashlar, bir-biringlarni sökmenglar. Kimdikim qérindishini sökse yaki uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin höküm qilghan bolidu. Shundaq qilip qanun üstidin *toghra-natoghra dep* höküm qilsang, qanun'gha emel qilghuchi emes, belki özüngni *uning üstidin* höküm qilghuchi qiliwalghan bolisen. □
12 Qutquzushqa we halak qilishqa qadir bolghan, qanun Tüzgüchi we höküm Qilghuchi peqet birdur! Shundaq iken, sen bashqilar üstidin höküm qilghudek zadi kimsen?

Özüngni Xuda déme!

13 Hey, «Bügün yaki ete palani-püküni sheherge barimiz, u yerde bir yil turup, tijaret qilip payda tapimiz» dégüchiler buninggha qulaq sélinglar! ■
14 Ey ete néme bolidighanliqini bilmeydighanlar, hayatinglar némige oxshaydu? U xuddi ghil-pal peyda bolup yoqap kétidighan bir parche tuman, xalas. □ ■
15 Buning ornigha, «Reb buyrusa, hayat bolsaq, uni qilimiz, buni qilimiz» déyishinglar kérek. ■
16 Lékin emdi siler hazir undaq yoghan gepliringlar bilen maxtinisiler. Bundaq maxtinishlarning hemmisi rezil ishtur.
17 Shuningdek kimdikim melum yaxshi ishni qilishqa tégishlik dep bilip turup qilmighan bolsa, gunah qilghan bolidu.■

5

Baylarni agahlandurush

1 Ey baylar, qulaq sélinglar! Béshinglargha chüshidighan külpetler üchün dad-peryad kötürüp yighlanglar.■
2 Bayliqinglar chirip ketti, kiyim-kéchikinglarni küye yep ketti,
3 altun-kümüshliringlarni bolsa dat basti, bu dat *qiyamette* özünglargha qarshi guwahliq bérip, göshünglarni otta köydürülgendek yewétidu. Silerning bayliqlarni toplishinglar axirqi künlerde boldi!□ ■
4 Mana, étizliqinglarda ishlep hosul yighqanlargha xiyanet qilip ish heqlirini bermey keldinglar. Bu tutuwélin'ghan heq üstünglardin peryad kötürmekte, shuningdek ormichilarning nale-peryadliri samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning quliqigha yetti.■

□ **4:11 «kimdikim qérindishini sökse yaki uning üstidin höküm qilsa, Tewrat qanuninimu sökken we uning üstidin höküm qilghan bolidu...» —** «Tewrat qanuninimu sökken ... bolidu» – mushu yerde rosul Yaqupning közde tutqan «Tewrat qanuni» bolsa yuqirida tilgha alghan uningdiki «qoshnangni özüngni söygendek söygin» dégen emr bolushi kérek. Bu sözler bezide «Tewrat qanunining jewhiri» déyilidu. **«Shundaq qilip qanun üstidin toghra-natoghra dep höküm qilsang, qanun'gha emel qilghuchi emes, belki özüngni uning üstidin höküm qilghuchi qiliwalghan bolisen»** – insanning bextlik nésiwisi Xudaning sözi üstidin («toghra, natoghra!» dep) höküm chiqirish emes, belki uni iman bilen qobul qilip itaet qilishta tépilidu, elwette! ■ **4:13** Luqa 12:18. □ **4:14 «U xuddi ghil-pal peyda bolup yoqap kétidighan bir parche tuman, xalas» —** «bir parche tuman» yaki «bir parche is-tütek». ■ **4:14** Yesh. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24; 1Yuh. 2:17. ■ **4:15** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3. ■ **4:17** Luqa 12:47. ■ **5:1** Pend. 11:28; Am. 6:1; Luqa 6:24; 1Tim. 6:9. □ **5:3 «altun-kümüshliringlarni bolsa dat basti» —** rosul Yaqup bu ayetlerde baylarning béshigha kelgüside chüshidighan jazani alliqachan yüz bergendek terzde körsitidu. **«Silerning bayliqlarni toplishinglar axirqi künlerde boldi!»** – bashqa bir terjimisi: «Chünki siler bu axir zamanda bayliq toplash bilenla bolup kétiwatisiler!». Qandaqla bolmisun, ularning bayliqliri «axirqi künlerde» toplan'ghan bolup, ular bulardin anche uzun huzur alalmaydu. ■ **5:3** Mat. 6:19; Rim. 2:5. ■ **5:4** Law. 19:13; Qan. 24:14.

5 Siler bu dunyada heshemetchilik we eysh-ishret ichide yashap kéliwatisiler. *Qoylar* boghuzlash künige teyyarlan'ghandek, silermu boghuzlinish künige özünglarni bordap kéliwatisiler. □ ■
6 Siler heqqaniy bolghuchini gunahqa mehkum qilip, öltürüp keldinglar; u silerge qarshiliq körsetmeydu.□

Sewr-taqet we dua

7-8 Shunga, qérindashlar, Rebning qayta kélidighan künigiche sewr-taqet qilip turunglar. Mana, déhqan kishi yerning ésil méwisini kütidu; yer deslepki we kéyinki yamghurlargha muyesser bolghuche uni intizarliq bilen sewr-taqet ichide kütidu. Silermu sewr-taqet qilip qelbinglarni mustehkem qilinglar. Chünki Rebning qayta kélishi yéqinlap qaldi.□
9 Qérindashlar, özünglar soraqqa tartilmasliqinglar üchün bir-biringlardin aghrinmanglar; mana, Soraq Qilghuchi ishik aldida turidu.
10 Perwerdigarning namida sözligen burunqi peyghemberlerning qandaq azab-oqubet tartqanliqi, shundaqla sewr-taqet qilghanliqini ülge qilinglar.
11 Biz mana mushundaq *sewr-taqet bilen* berdashliq bergenlerni bextlik dep hésablaymiz. Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini, shundaqla «Perwerdigarning ich-baghri shepqet we rehimdilliq bilen tolghan»liqini körgensiler.□ ■
12 Emdi i qérindashlirim, eng muhimi, qesem qilmanglar — ne asman ne zémin ne héchqandaq bashqa nersilerning nami bilen qesem qilghuchi bolmanglar, belki «bolidu» désenglar heqiqiy «bolidu» bolsun, «yaq» désenglar heqiqiy «yaq» bolsun. Shundaq qilghanda, *Xudaning* jazasigha chüshmeysiler.■

Dua toghruluq

□ **5:5 «Siler bu dunyada heshemetchilik we eysh-ishret ichide yashap kéliwatisiler» —** «bu dunyada» grék tilida «yer yüzide». Démek, béhishte undaq rahetlik hayattin behrimen bolmaysiler. **«Qoylar boghuzlash künige teyyarlan'ghandek, silermu boghuzlinish künige özünglarni bordap kéliwatisiler»** — «özünglarni bordap kéliwatisiler» grék tilida «yürekliringlarni bordap kéliwatisiler». Bu üch bisliq söz bolup: (1) özünglar intayin heshemetlik, eysh-ishretlik turmush ötküzdunglar; (2) könglünglarni tash qildinglar (mesilen, «Yesh.» 10:6 we 63:17ni körüng); (3) (kinayilik menide) «boghuzlash küni» (qiyamet küni)ge özünglarni «bordap» yaxshi teyyarlidinglar». ■ **5:5** Ayup 21:13; Luqa 16:19,25. □ **5:6 «Siler heqqaniy bolghuchini gunahqa mehkum qilip, öltürüp keldinglar; u silerge qarshiliq körsetmeydu» —** «heqqaniy bolghuchi» (1) Mesihni yaki (2) heqqaniy ademlerni körsitidu. Bizningche heqqaniy ademlerni körsitidu, chünki grék tilida «öltürüsh» dégen péil köp qétimliq öltürüshlerni körsitishi mumkin. Emdi némishqa «heqqaniy bolghuchilar» emes, belki «heqqaniy bolghuchi» deydu? Bizningche rosul Yaqup Mesih Eysaning Öz mömin bendiliride turuwatqanliqini, ular bilen bir bolghanliqini tekitleshni xalaydu («Pend.» 14:31, 17:5 we «Ros.» 9:4ni körüng). Rosul Yaqup shu chaghlarda «heqqaniy Yaqup» dep atilatti we kéyin Yérusalémdikiler teripidin öltürüwétildi (miladiye 60-yillarda). «U silerge qarshiliq körsetmeydu» dégen bayan belkim Hudaning mömin bendilirining xaraktérini hemde ularning ajiz-aniy ikenlikini körsitiximu mumkin. □ **5:7-8 «déhqan kishi yerning ésil méwisini kütidu; yer deslepki we kéyinki yamghurlargha muyesser bolghuche uni intizarliq bilen sewr-taqet ichide kütidu» —** «deslepki yamghurlar» Israilda 10- yaki 11-ayda yéghip, yerni yumshaq qilip heydeshke teyyarlaydu, andin chéchilghan uruqlarni ündürüshke türtke bolidu. «Kéyinki yamghurlar» bolsa 3- yaki 4-ayda yéghip, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Shunga herbir déhqan «kéyinki yamghur»gha teshnadur, ular uni bek qedirleydu. **«... Silermu sewr-taqet qilip qelbinglarni mustehkem qilinglar. Chünki Rebning qayta kélishi yéqinlap qaldi»** — bu 7-8-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **5:11 «Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini... körgensiler» —** «Perwerdigarning uninggha axirqi qilghini» démek, Xudaning axirida Ayupning hayatini qandaq beriketlep, yaxshi orunlashturghanliqi. **«Perwerdigarning ich-baghri shepqet we rehimdilliq bilen tolghan»** — bu sözler «Mis.» 34:6, «Neh.» 9:17, «Zeb.» 86:15, 102:13, «Yo.» 2:13de xilmuxil shekilde körülidu. ■ **5:11** Chöl. 14:18; Ayup 1:21 ,22; 42:10-17; Zeb. 103:8-9; Mat. 5:11. ■ **5:12** Mat. 5:34; 2Kor. 1:17, 18.

13 Aranglarda azab tartquchi kishi barmu? U dua qilsun. Xushal yürüwatqanlar barmu? U küy-medhiye naxshilirini éytsun. □ ■
14 Aranglarda aghriq-silaqlar barmu? Ular jamaetning aqsaqallirini chaqirtip kelsun; ular Rebning namida uning *béshigha* may sürüp mesih qilip dua qilsun. □ ■
15 Shundaq qilip iman-ishench bilen qilin'ghan dua bimarni saqaytidu, Reb uni ornidin turghuzidu. Eger bimar gunahlarni qilghan bolsa, bular kechürüm qilinidu.
16 Shuning üchün ötküzgen gunahliringlarni bir-biringlargha iqrar qilinglar we shipaliq tépishinglar üchün bir-biringlargha dua qilinglar. Heqqaniy ademning duasi zor küch we chong ünümge igidur.
17 Ilyas peyghembermu bizge oxshashla insaniy tebietlik idi. U yamghur yaghmisun dep ixlas bilen dua qildi; netijide, zémin'gha üch yil alte ay héch yamghur yaghmidi. □ ■
18 Andin u yene dua qildi we yamghur qayta yaghdi, yermu hosul-méwisini yene berdi.■
19 Qérindashlirim, aranglarda birsi heqiqettin chetnigen bolsa, we yene birsi uni *heqiqetke* qaytursa, ■
20 Mushundaq kishi shuni bilsunki, gunahkar kishini azghan yolidin qayturup ekelgüchi shu kishining jénining ölümdin qutulushigha we nurghun gunahlarning yépip qoyulishigha sewebchi bolidu.□ ■

□ **5:13 «Aranglarda azab tartquchi kishi barmu? U dua qilsun. Xushal yürüwatqanlar barmu? U küy-medhiye naxshilirini éytsun»** — bu söz belkim jamaetning ibadet sorunliridiki ehwalini közde tutidu. Démek, jamaet sorunlirida qérindashlarning hem yighlash hem xushal bolush erkinliki bolushigha toghra kélidu. Emma bu sözler qérindashlar yalghuz qalghanda oxshashla inawetlik bolidu, elwette! Kéyin u aghriq qérindashning ehwali toghruluq sözleydu. ■ **5:13** Ef. 5:19; Kol. 3:16. □ **5:14 «Aranglarda aghriq-silaqlar barmu? Ular jamaetning aqsaqallirini chaqirtip kelsun; ular Rebning namida uning béshigha may sürüp mesih qilip dua qilsun»** — «mesih qilish» toghruluq «Tebirler»diki izahatimizni körüng. Mushu yerde may héchqandaq dorining rolida emes, belki aqsaqallarning qollirini bimarning béshigha tegküzüshi bilen ularning bimar bilen birlikte ikenlikini ipadilesh üchün hemde uninggha Muqeddes Rohning késelni saqaytish qudritini eslitish üchün bolidu. ■ **5:14** Mar. 6:13. □ **5:17 «Ilyas peyghembermu bizge oxshashla insaniy tebietlik idi»** — «insaniy tebietlik» dégen ibare mushu yerde ademning héssiyat, xushalliq we qayghulirini körsitidu. ■ **5:17** 1Pad. 17:1; Luqa 4:25. ■ **5:18** 1Pad. 18:45. ■ **5:19** Mat. 18:15; Gal. 6:1-2 □ **5:20 «Mushundaq kishi shuni bilsunki, gunahkar kishini azghan yolidin qayturup ekelgüchi shu kishining jénining ölümdin qutulushigha we nurghun gunahlarning yépip quyulishigha sewebchi bolidu»** — «ölümdin qutulush» dégen ibare «menggülük ölüm» (dozax) yaki bu dunyadin kétishini körsitemdu? Bizningche rosul bu gunahkarning «**jénining** qutulushi»ni tekitligechke, menggülük ölümni körsetse kérek. Eger «ölüm» bu dunyadin kétish bolsa «1Yuh.» 5:16-17de yaki «Ros.» 5-babta xatirilen'gendek Xudaning éghir gunahqa patqan étiqadchilarning béshigha chüshüridighan jazasini körsitidu. «Nurghun gunahlarning yépip qoyulushi» — belkim (1) bu gunahkar kishining gunahlirining kechürüm qilinishini we (2) u kishining bashqilar aldida uyatqa qalmasliqini we (3) u kishining gunahining bashqilarnimu gunahqa putlashturup qoyushining aldini élishini körsitishi mumkin. ■ **5:20** Pend. 10:12; 11:30; 1Pét. 4:8.

Pétrus «1»

«Rosul Pétrus yazghan birinchi mektup»

1 Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pétrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya we
Bitiniye ölkiliride tarqaq yashawatqan musapir bendilerge salam.□ ■
2 Siler Xuda'Atining aldin bilgini boyiche tallinip, Roh teripidin pak-muqeddes qilind-
inglar. Buningdin meqset, silerning Eysa Mesihning itaitide bolushunglar we qénining
üstünglargha sépilishi üchündur. Méhir-shepqet we xatirjemlik silerge hessilep ata
qilin'ghay!□ ■

Hayatliq ümidi

3 Özining zor rehimdilliki bilen, Eysa Mesihning ölümdin tirilishi arqiliq bizni yéngidin
tughdurup, ölmes ümidke nésiwe qilghan Rebbimiz Eysa Mesihning Xuda'Atisigha
mubarek-medhiyiler oqulghay!■
4 Démek, siler üchün chirimes, daghsiz we solmas miras ershlerde saqlanmaqta.■
5 Axir zamanda ashkarilinishqa teyyarlan'ghan nijat üchün, siler étiqadinglar bilen
Xudaning qudriti arqiliq qoghdalmaqtisiler.
6 Siler bu *nijattin* zor shadlinisiler — gerche hazir zörür tépilghanda silerning herxil
sinaqlar tüpeylidin qisqa waqit azab-oqubet chékishinglargha toghra kelsimu.■
7 Altun haman yoqilip kétidighan nerse bolsimu, sapliqi ot bilen sinilidu. Shuninggha
oxshash altundin tolimu qimmetlik bolghan étiqadinglar sinilip ispatlinidu. Buning

---

□ **1:1 «Eysa Mesihning rosuli bolghan menki Pétrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya we Bitiniye ölkiliride tarqaq yashawatqan musapir bendilerge salam» —** «tarqaq musapirlar» toghruluq «Yaqup»tiki «kirish söz»imizni körüng. «Tarqaq musapirlar» — Asuriyening we kéyinki Babil impériyesidin bashlap, Israilning on ikki qebilisi dunyaning herqaysi bulung-puchqaqlirigha tarqilip ketkenidi. Pelestin'ge qaytip kelmey, chet yerlerde qalghan Yehudiylar «tarqaq musapirlar» (grék tilida «diaspora») dep atilatti. Lékin mushu yerde «tarqaq yashawatqan musapir bendiler» köchme menide ishlitilidu, shundaqla xette tilgha élin'ghan jaylarda turuwatqan barliq étiqadchilarni körsitidu, dep qaraymiz (2:10ni körüng). «Tarqaq yashawatqan musapir bendiler» bizningche: (1) étiqadchilar bu dunyada heqiqeten musapir salahiyitide yashaydu. Ular yurtimiz mushu yerde emes, jennette bolidu, dep bilidu; (2) étiqadchilar yer yüzidiki yurtlarning köpinchiside köp sanliqni teshkil qilmaydu, belki tarqaq «kichik bir pada»dek yashawatidu, dégenni körsitidu. «Kirish söz»imiznimu körüng. ■ **1:1** Yaq. 1:1. □ **1:2 «Siler Xuda'Atining aldin bilgini boyiche tallinip, Roh teripidin pak-muqeddes qilindinglar» —** «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. **«Buningdin meqset, silerning Eysa Mesihning itaitide bolushunglar we qénining üstünglargha sépilishi üchündur»** — «Eysa Mesihning qénining üstünglargha sépilishi»: — démek, Eysa Mesihning qéni «Tewrat dewri»diki qurbanliqlarning qénidek, ademning bedini üstige emes, belki étiqad qilghuchilarning wijdan-qelbige sépilidu, shuning bilen gunahliridin pak bolidu («Yesh.» 52:15 we izahatini, «Ibr.» 9:13, 12:24ni körüng). ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Gal. 1:3; Ef. 1:2; 2Pét. 1:2; Yeh. 2. ■ **1:3** Rim. 6:23; 1Kor. 15:20; 2Kor. 1:3; Ef. 1:3; Yaq. 1:18. ■ **1:4** Kol. 1:5; 2Tim. 1:12. ■ **1:6** Rim. 5:3; Ibr. 10:37; 1Pét. 5:10; Yaq. 1:2.

bilen u Eysa Mesih *qayta* ashkarilan'ghan waqtida medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu. □ ■
8 Eysa Mesihni ilgiri körüp baqmighan bolsanglarmu, Uni söyüp keldinglar; we hazirmu Uni körmeysiler, lékin Uninggha yenila étiqat qilip qelbinglar ipadiligüsiz shan-sherepke tolghan xushalliq bilen yayraydu.■
9 Shuning bilen siler étiqadinglarning nishani, yeni jéninglarning nijatigha muyesser boluwatisiler. □
10 Silerge ata qilin'ghan bu méhir-shepqetni aldin éytqan *ilgiriki* peyghemberler bu nijat-qutquzulush toghrisida tepsiliy izden'gen, uni chüshinishke tirishqanidi. ■
11 Ularda bolghan Mesihning Rohi ulargha Mesih kelgüside tartidighan azab-oqubetler we bulardin kéyinki kélidighan shan-sherepler toghrisida aldin'ala melumat bérip bésharet keltürginide, ular bu ishlarning qandaq yol bilen we qaysi zamanda yüz béridighanliqi üstide izden'gen. □ ■
12 Shuning bilen ulargha bu ishlarni aldin éytishi ular özliri üchün emes, belki silerning xizmitinglarda bolghan, dep ayan qilin'ghan. Emdi bügünki künde bu ishlar ershtin ewetilgen Muqeddes Rohning küchi bilen silerge xush xewerni yetküzgüchiler arqiliq silerge jakarlandi. Hetta perishtilermu bu ishlarning tégi-tektini sepsélip chüshiniwélishqa telpünmekte.□ ■

Pak yashanglar

13 Shunga, zéhinliringlarning bélini baghlap, özünglarni segek-salmaq tutunglar, ümidinglarni Eysa Mesih qayta körün'gen künide silerge élip kélidighan bext-shapaetke pütünley baghlanglar. □ ■

□ **1:7 «Altun haman yoqilip kétidighan nerse bolsimu, sapliqi ot bilen sinilidu. Shuninggha oxshash altundin tolimu qimmetlik bolghan étiqadinglar sinilip ispatlinidu. Buning bilen u Eysa Mesih qayta ashkarilan'ghan waqtida medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu»** — oqurmenlerge ayanki, altunning sapliqi yaki heqiqiy ikenliki ot bilen ispatlinidu. Xuda étiqadimizning heqiqiy yaki heqiqiy emeslikini bilidu, elwette, lékin Özining shan-sheripi hemde bizni bu jehette xatirjem qilish üchün bizni herxil sinaqlargha uchritidu. Muellip mushu sinaqlar toghruluq éytqan bolsimu, ularning étiqadidin guman qilghan emes, eksiche 8-ayette ularning étiqadigha ishenchini bildürüp, derweqe heqiqiy, sap ikenlikini éniq körsitidu. «Étiqadinglar... medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet keltüridu» — muellip mushu yerde bu «medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet» kimge bolidighanliqini ochuq körsetmeydu. Bizningche étiqadimiz sinilishi arqiliq «medhiye, shan-sherep we izzet-hörmet»ni hem Reb Özige hem bizlergimu keltüridu. Chünki étiqadimiz sinaqtin ötküzülse, bu Xudaning shapaiti hem küch-qudritidinla bolidu, shundaqla buning arqiliq uning shapaiti hem qudriti roshen bolidu we Xudaning ulughluqigha ispat bolidu (5-ayetni körüng). ■ **1:7** Yesh. 48:10; 1Kor. 3:13; Yaq. 1:3; 1Pét. 4:12. ■ **1:8** Yuh. 20:29. □ **1:9 «Shuning bilen siler étiqadinglarning nishani, yeni jéninglarning nijatigha muyesser boluwatisiler»** — mushu ayettin éniq körgili boliduki, nijatning hazir netijisi hem méwisi bar hemde kelgüside (5-ayette) Mesih qayta kelgende téximu mukemmellishidu (nijatning kelgüsidiki bext-beriketliri bolsa gunahning herqandaq tesiridin azad bolush, yéngi tende bolushni öz ichige alidu). Mushu yerde «jéninglarning nijati» belkim ademning ichki dunyasini körsitidu, démek, ademning oy-pikir, héssiyatliri we mijezining gunahning tesiridin azad bolushini körsitidu. ■ **1:10** Yar. 49:10; Dan. 2:44; Hag. 2:8; Zek. 6:12. □ **1:11 «Ularda bolghan Mesihning rohi ulargha Mesih kelgüside tartidighan azab-oqubetler we bulardin kéyinki kélidighan shan-sherepler toghrisida aldin'ala melumat bérip bésharet keltürginide, ular bu ishlarning qandaq yol bilen we qaysi zamanda yüz béridighanliqi üstide izden'gen»** — «qandaq yol bilen» dégenning bashqa birxil terjimisi «kimning wujudida». Bu ayettin shu roshenki, Mesih téxi dunyagha kelmigini bilen, Tewrattiki peyghemberlerning bésharet bérishi Uning Rohi arqiliq bolghan; Mesihning Rohi ularda tursimu, ularning Mesihning kimliki yaki toluq salahiyiti toghruluq xewiri müjmel yaki yoq déyerlik idi. ■ **1:11** Zeb. 22:6; Yesh. 53:3; Dan. 9:24. □ **1:12 «Shuning bilen ulargha bu ishlarni aldin éytishi ular özliri üchün emes, belki silerning xizmitinglarda bolghan, dep ayan qilin'ghan»** — «bu ishlar» dégenlik peyghemberler aldin'ala éytqan Mesihning ölümi (azab-oqubetliri) arqiliq bolghan barliq nijatliq ishlar, jümlidin «Muqeddes Rohning küchi bilen» xush xewerni yetküzüshni körsetse kérek. ■ **1:12** Ros. 2:4; Ef. 3:10. □ **1:13 «ümidinglarni Eysa Mesih qayta körün'gen künide silerge élip kélidighan bext-shapaetke pütünley baghlanglar»** — «pütünley baghlanglar» dégenning bashqa xil terjimisi: «axirghiche baghlanglar». ■ **1:13** Luqa 12:35; Ef. 6:14.

14 *Xudaning* itaetmen perzentliri süpitide, ilgiriki ghapilliq chaghliringlardikidek
hawayi-heweslerge bérilmenglar.
15 Eksiche, silerni chaqirghuchi pak-muqeddes bolghan'gha oxshash barliq yürüsh-
turushinglarda özünglarni pak-muqeddes tutunglar. ■
16 Chünki *muqeddes yazmilarda*: «Pak-muqeddes bolunglar, chünki Men pak-
muqeddesturmen» dep xatirilen'gen.■
17 Siler dua qilghininglarda kishilerning herbirining ish-herikitige qarap yüz-xatire
qilmay Soraq Qilghuchini «Ata» dep chaqiridikensiler, undaqta bu dunyada musapir
bolup yashawatqan waqtinglarni *Uning* qorqunchida ötküzünglar. ■
18 Chünki silerge melumki, siler ata-bowiliringlar teripidin silerge qaldurulghan
ehmiyetsiz turmushning *qulluqidin* azad boldunglar. Bu, qimmitini haman yoqi-
tidighan altun yaki kümüshtek nersilerning tölimi bilen bolghan emes, □ ■
19 belki qimmetlik qéni bilen, yeni kem-kütisiz we daghsiz qoza kebi Mesihning qimmet-
lik qénining bedilige keldi. ■
20 U derweqe dunya apiride qilinishtin ilgirila *Xuda teripidin* shu süpitide tonulghan,
hazir U zamanlarning mushu axirqi waqitlirida siler üchün *bu dunyagha ewetilip*
ashkara qilindi. □ ■
21 Siler Uning arqiliq Uni ölümdin tirildürüp, Uninggha shan-sherep bergen Xudagha
étiqad qiliwatisiler. Xudaning *shuni qilghini* étiqadinglar we ümidinglar Özige baghlansun
üchündur.■
22 Siler heqiqetke itaet qilghanliqinglardin qelbinglarni paklap, qérindashlarni söyidighan
saxtisiz méhir-muhebbetke kirishtinglar; shunga, bir-biringlarni chin qelbinglardin
qizghin söyünglar. ■
23 Chünki siler yéngiwashtin tughuldunglar — bu chirip kétidighan uruq arqiliq emes,
belki chirimas uruq, yeni Xudaning hayatiy küchke ige we menggü turidighan söz-kalami
arqiliq boldi. □ ■
24 Chünki *xuddi muqeddes yazmilarda yézilghinidek*:

«Barliq et igiliri ot-chöptur, xalas,
Ularning barliq shan-sheripi daladiki gülge oxshash;
Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,■
25 Biraq Rebning söz-kalami menggüge turidu!»

Silerge yetküzülgen xush xewerde jakarlan'ghan söz-kalam del shudur.□

■ **1:15** Luqa 1:75. ■ **1:16** Law. 11:44,45; 19:2; 20:7. ■ **1:17** Qan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Ef. 6:9; Kol. 3:25. □ **1:18 «haman qimmitini yoqitidighan altun yaki kümüshtek nersiler» —** grék tilida «haman chiriydighan altun yaki kümüshtek nersiler». ■ **1:18** 1Kor. 6:20; 7:23. ■ **1:19** Ros. 20:28; Ibr. 9:12; Weh. 1:5. □ **1:20 «U zamanlarning mushu axirqi waqitlirida siler üchün bu dunyagha ewetilip ashkara qilindi» —** «zamanlarning mushu axirqi waqitliri» dégenlik Eysa Mesihning birinchi qétim bu dunyagha kélishidin tartip, ikkinchi qétim kélishigiche bolghan waqit, yeni «Injil dewri»ni körsitidu. ■ **1:20** Rim. 16:25; Ef. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2. ■ **1:21** Ros. 2:33; Fil. 2:9. ■ **1:22** Rim. 12:10; Ef. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pét. 2:17. □ **1:23 «Chünki siler yéngiwashtin tughuldunglar — bu chirip kétidighan uruq arqiliq emes, belki chirimas uruq, yeni Xudaning hayatiy küchke ige we menggü turidighan söz-kalami arqiliq boldi» —** mushu yerde «chirip kétidighan uruq» dégenning menisi belkim «haman ölüp kétidighan insanlar (chirip kétidighan et igiliri)»ni körsitishi mumkin — démek, héchkim étiqadchi bolghan ata-anisidin yaki melum millettin (mesilen, Yehudiylardin) tughulghanliqi bilen yéngi hayatqa érishmeydu. Her adem özi étiqad bilen «qayta (yéngidin) tughulushi» kérektur. ■ **1:23** Yaq. 1:18; 1Yuh. 3:9. ■ **1:24** Yesh. 40:6-8; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 4:14; 1Yuh. 2:17. □ **1:25 «Barliq et igiliri ot-chöptur, xalas, ularning barliq shan-sheripi daladiki gülge oxshash; ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu, biraq Rebning söz-kalami menggüge turidu!» —** bu sözler «Yesh.» 40:6, 8 (LXX)tin neqil keltürülgen.

2

1 Shuning üchün siler barliq rezillik, barliq mekkarliq, saxtipezlik, hesetxorluq we
hemme töhmetxorluqlarni tashlap,■
2-3 Rebning méhribanliqini tétip bilgenikensiler, xuddi yéngi tughulghan bowaqlardek
bolup *Xudaning* söz-kalamidiki sap sütke teshna bolunglar. Buning bilen, siler nijatning
kamalitige yétip ösisiler.□ ■
4 Emdi siler Uninggha, yeni ademler teripidin erzimes dep tashlinip, lékin Xuda teri-
pidin tallan'ghan we qedirlen'gen tirik tash Bolghuchining yénigha kélip□ ■
5 siler özünglarmu tirik tashlar süpitide bir rohiy ibadetxana qilinishqa, Eysa Mesih
arqiliq Xudani xursen qilidighan rohiy qurbanliqlarni sunidighan muqeddes kahin
qataridikiler bolushqa quruluwatisiler;□ ■
6 Chünki muqeddes yazmilarda mundaq déyilgen: —

«Mana, tallan'ghan, qedirlen'gen bürjek ul téshini Zion'gha qoydum.
Uninggha étiqad qilghuchi herkim hergiz yerge qarap qalmaydu».□ ■

7-8 Emdi étiqad qilghuchi bolghan silerge nisbeten *tashning* qediri bolidu. Lékin *Uning-
gha* étiqad qilmaydighanlargha nisbeten U *muqeddes yazmilarda déyilginidek* boldi: —

«Tamchilar erzimes dep tashliwetken bu tash,
Burjek *ul* téshi bolup tiklendi!»,
We: — «*Bu tash* kishilerge putlikashang tash,
Ademni yiqitidighan qoram tash bolidu».

Chünki *mushundaq kishiler Xudaning* söz-kalamigha itaet qilmasliqi tüpeylidin putliship
yiqilidu; ularning bundaq bolushi aldin békitilgendur.□ ■
9 Lékin siler bolsanglar *Xuda* tallighan bir jemet, shahane bir kahinliq, pak-muqeddes
bir el, shundaqla Özige alahide xas bolghan bir xelqsiler; buning meqsiti, silerni qarang-
ghuluqtin Özining tilsimat yoruqluqigha chaqirghuchining peziletlirini namayan qilish-

---

■ **2:1** Mat. 18:3; Rim. 6:4; 1Kor. 14:20; Ef. 4:23; Kol. 3:8; Ibr. 12:1. □ **2:2-3 «Rebning méhribanliqini tétip bilgenikensiler» —** «Zeb.» 34:8. **«xuddi yéngi tughulghan bowaqlardek bolup Xudaning söz-kalamidiki sap sütke teshna bolunglar»** — «Xudaning söz-kalamidiki sap süt» yaki «rohiy sap süt». **«buning bilen, siler nijatning kamalitige yétip ösisiler»** — «nijat» toghruluq «kirish söz» we «qoshumche söz»imizni körüng. ■ **2:2-3** Zeb. 34:8 □ **2:4 «Emdi siler Uninggha, yeni ademler teripidin erzimes dep tashlinip, lékin Xuda teripidin tallan'ghan we qedirlen'gen tirik tash Bolghuchining yénigha kélip...» —** «tirik tash Bolghuchi» Eysa Mesihni körsitidu, elwette. U Xudaning salmaqchi bolghan ibadetxanisining tirik ul téshidur. Barliq étiqadchilar Uning üstige sélinip hemde Uning bilen baghlinip «Xudaning tirik, künmu-kün ösüwatqan (rohiy) ibadetxanisi» bolushqa qurulmaqta. ■ **2:4** Ef. 2:20. □ **2:5 «siler özünglarmu tirik tashlar süpitide bir rohiy ibadetxana qilinishqa, Eysa Mesih arqiliq Xudani xursen qilidighan rohiy qurbanliqlarni sunidighan muqeddes kahin qataridikiler bolushqa quruluwatisiler» —** «rohiy qurbanliqlar» qoy-kalilardin emes, belki Xudagha sun'ghan rehmet-medhiyiler we xizmitidiki ishlar, shundaqla bashqilargha körsetken méhir-muhebbet, xeyr-saxawetlik ishlardin bolidu. «Muqeddes kahinliq qataridikiler» «Lawiylar»din bolghan kahinliq emes, yéngi ehdige baghlan'ghan rohiy kahinliq tüzümidin bolidu. ■ **2:5** Rim. 12:1; Ibr. 3:6; 12:28; Weh. 1:6; 5:10. □ **2:6 «Mana, tallan'ghan, qedirlen'gen bürjek ul téshini Zion'gha qoydum. Uninggha étiqad qilghuchi herkim hergiz yerge qarap qalmaydu» —** «Yesh.» 28:16ni körüng. «Zion» — Qedimki Israilning paytexti, Yérusalémning yene bir atilishidur. ■ **2:6** Yesh. 28:16. □ **2:7-8 «Emdi étiqad qilghuchi bolghan silerge nisbeten tashning qediri bolidu» —** yaki, «Bu ul téshi étiqad qilghan silerge nisbeten qimmetliktur». **«Tamchilar erzimes dep tashliwetken bu tash, burjek ul téshi bolup tiklendi!», we: — «Bu tash kishilerge putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash bolidu»** — «Zeb.» 118:22, «Yesh.» 8:14. ■ **2:7-8** Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Yesh. 8:14.

inglardin ibaret. □ ■
10 Burun siler bir xelq hésablanmayttinglar, lékin hazir Xudaning xelqisiler; burun *Xudaning* rehim-shepqitige érishmigenidinglar, lékin hazir érishtinglar.□ ■

Xudaning sadiq xizmetkarliri bolunglar

11 I söyümlüklirim, siler bu dunyagha musapir we méhmandursiler, silerdin ötünümenki, roh-qelbinglar bilen qarshilishidighan etliringlardiki neps-shehwetlerdin özünglarni yiraq tutunglar. □ ■
12 Yürüsh-turushunglar étiqadsizlar arisida ésil-peziletlik bolsun. Mushundaq qilghanda, gerche ular silerge yamanliq qilghuchilar dep töhmet qilsimu, del töhmet qilghan ishlarda silerning yaxshi emelliringlargha qarap, *Xudaning* ularni *oyghitip* yoqlaydighan künide uni ulughlishi mumkin.□ ■
13-14 Shunga Rebning hörmitide insanlar arisidiki herbir hakimiyetning tüzümige, meyli eng yuqiri menseptiki padishahqa bolsun yaki u teyinligen hoquqdarlargha bolsun boysununglar. Chünki bu hoquqdarlar *padishah* teripidin yaman ish qilghuchilarni jazagha tartish, yaxshi ish qilghuchilarni hörmetke sazawer qilish üchün teyinlen'gendur. ■
15 Chünki Xudaning iradisi shundaqki, yaxshi emelliringlar bilen nadan ademlerning orunsiz shikayetlirini tuwaqlashtur. ■
16 Siler erkin-azad bolghininglar bilen, bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning bahanisi qiliwalmanglar, belki Xudaning quli süpitide bolup, □ ■

□ **2:9 «lékin siler bolsanglar Xuda tallighan bir jemet, shahane bir kahinliq, pak-muqeddes bir el, shundaqla Özige alahide xas bolghan bir xelqsiler; buning meqsiti, silerni qarangghuluqtin Özining tilsimat yoruqluqigha chaqirghuchining peziletlirini namayan qilishinglardin ibaret» —** «Mis.» 19:5-6, 23:22 (LXX), «Yesh.» 43:20-21, «Mal.» 3:17ni körüng. ■ **2:9** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Ef. 1:14; Weh. 1:6; 5:10. □ **2:10 «Burun siler bir xelq hésablanmayttinglar, lékin hazir Xudaning xelqisiler; burun Xudaning rehim-shepqitige érishmigenidinglar, lékin hazir érishtinglar» —** «Hosh.» 1:6-9, 2:23ni körüng. ■ **2:10** Hosh. 2:1; 2:25; Rim. 9:26. □ **2:11 «silerdin ötünümenki, roh-qelbinglar bilen qarshilishidighan etliringlardiki neps-shehwetlerdin özünglarni yiraq tutunglar» —** grék tilida «roh-qelb» mushu yerde «jan» bilen ipadilinidu. «Etliringlardiki (yaki peqet «etlerdiki») neps-shehwetler» — oqurmenlerning éside barki, Injilda «et» bolsa adette «gunahning qorali», yeni gunah etlirimizni qoral qilip u arqiliq bizni azduridighanliqi we bashquridighanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»ni körüng. ■ **2:11** Rim. 13:14; Gal. 5:16. □ **2:12 «Yürüsh-turushunglar étiqadsizlar arisida ésil-peziletlik bolsun» —** «étiqadsizlar» mushu yerde «yat ellikler» yaki «yat eller» dégen söz bilen ipadilinidu. Adette bu söz «Yehudiy bolmighan eller»ni körsitidu, lékin mushu yerde köchme menide ishlitilidu. **«Mushundaq qilghanda, gerche ular silerge yamanliq qilghuchilar dep töhmet qilsimu, del töhmet qilghan ishlarda silerning yaxshi emelliringlargha qarap, Xudaning ularni oyghitip yoqlaydighan künide uni ulughlishi mumkin»** — «Xudaning oyghitip yoqlaydighan küni» dégenlik grék tilida «yoqlash küni» dégen söz bilen ipadilinidu. Xudaning ademni «yoqlighanda» ikki xil netijining biri bolidu: (1) bext-beriket, Xuda shapaitini alahide körsitip, insanni towa qilishqa oyghitidu; (2) Xuda ademning gunahlirini jazalaydu. Mushu yerdiki netije yaxshi bolghachqa, «oyghitip yoqlax» dep terjime qilduq. ■ **2:12** Mat. 5:16; Luqa 1:68; 19:44; Rim. 12:17; 2Kor. 8:21; Fil. 2:15; Tit. 2:8; 1Pét. 3:16. ■ **2:13-14** Rim. 13:1; Tit. 3:1. ■ **2:15** Tit. 2:8. □ **2:16 «Siler erkin-azad bolghininglar bilen,...» —** bizningche, shübhisizki, rosul Pétrus mushu yerde Reb Eysaning «Mat.» 17:24-27de özige éytqan sözlirini eslitidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. **«bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning bahanisi qiliwalmanglar»** — grék tilida «bu erkinlikinglarni yamanliq qilishning niqabi qiliwalmanglar». **«belki Xudaning quli süpitide bolup...»** — «Xudaning quli» toghrisida: — oqurmenlerge éniqki, Tewrat-injil boyiche Xudaning qulluqida bolush ademning toluq erkinliki, öz ixtiyarliqi bilen bolmisa «Xudaning qulluqida bolush» hésablanmaydu. Xudaning qulluqida bolush insanlargha nisbeten ulugh imtiyazdin ibarettur. Chünki Mesih köp yerlerde «Perwerdigarning quli» dep atilidu (mesilen, «Yesh.» 42:1de we bashqa köp yerlerde). Tewratta, Yeshaya peyghemberning kitabidiki «Perwerdigarning quli» toghruluq bésharetlerni körüng). ■ **2:16** Yuh. 8:32; Rim. 6:18; Gal. 5:1.

17 Barliq insanlarni hörmetlenglar, *étiqadchi* qérindashliringlargha méhir-muhebbet körsitinglar, Xudadin qorqunglar, padishahni hörmetlenglar.□ ■

Eysa Mesih sewr qilishning ülgisidur

18 Qullar, xojayinliringlargha toluq qorqunch bilen boysununglar — yalghuz méhriban we xush péil xojayinlarghila emes, belki térikkek xojayinlarghimu boysununglar. □ ■
19 Chünki eger birsi Xuda aldida pak wijdanliq bolush üchün naheq azab-oqubet chekse hemde bulargha sewr-taqet qilsa, bu Xudani xursen qilidu. □ ■
20 Chünki eger siler gunah ötküzüp, tégishlik urulghininglarda, uninggha berdashliq bersenglar, buning maxtan'ghudek némisi bar! Lékin yaxshi ishlarni qilip azab-oqubet cheksenglar hemde uninggha berdashliq bersenglar, u Xudani xursen qilidu. ■
21 Chünki siler del shuninggha chaqirildinglar. Chünki Mesihmu siler üchün azab-oqubet chékip, silerni Özining izidin mangsun dep, silerge ülge qaldurdi; ■
22 «U gunah sadir qilip baqmighan, Uning aghzidin héchqandaq aldamchiliq-yalghanchiliqmu tépilmas». □ ■
23 U haqaretlen'ginide, til qayturmaytti. Azab-oqubet chekkende, U héch tehdit salmaytti; eksiche, Özini adil höküm chiqarghuchining qolligha tapshuratti. □ ■
24 U Özi bizning gunahqa nisbeten ölüp, heqqaniyliqqa nisbeten yashishimiz üchün yaghach tüwrükte gunahlirimizni zimmisige aldi; siler Uning yariliri bilen shipa taptinglar. □ ■
25 Chünki burun siler qoylardek yoldin ézip ketkensiler, lékin hazir jéninglarning padichisi hem yétekchisining yénigha qaytip keldinglar.□ ■

□ **2:17 «Xudadin qorqunglar, padishahni hörmetlenglar» —** Xudaning qorqunchi bolmisa hökümdarlarni hörmetlesh peqet insanlardin qorqush bolidu, xalas. Mesilen, rosul Pétrusning «Ros.» 4:19de xatirilen'gen sözlirini körüng. ■ **2:17** Mat. 22:21; Rim. 12:10; Ef. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pét. 1:22; 5:5. □ **2:18 «Qullar, xojayinliringlargha toluq qorqunch bilen boysununglar» —** «qullar» dégen söz mushu yerde hem qullarni hem öy xizmetkarlirini öz ichige alidu. **«toluq qorqunch bilen boysununglar»** — «toluq qorqunch bilen» dégen sözler grék tilida «barliq qorqunch bilen» dégen bilen ipdilinidu. Menisi shübhisizki, qullarning xojayinlirini hörmetlishide **Xudadin qorqush**ning türtkisi bolushi kérek. Mesilen, «Kol.» 3:22 we «Ef.» 6:5-7ni körüng. ■ **2:18** Ef. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9. □ **2:19 «eger birsi Xuda aldida pak wijdanliq bolush üchün naheq azab-oqubet chekse...» —** buning ikki menisi bolushi mumkin: — (1) bu adem wijdani arqiliq melum bir ishning Xudaning iradisi ikenlikini bilip, bu yaxshi ishqa emel qilidu, lékin xojayini yaxshi qilghinini chüshenmeyla uni jazalaydu; qul bu naheqlikke sewr-taqet qilidu; (2) qul-xizmetkar xizmitini yaxshi, puxta qilsimu, xojayin beribir uninggha qopal muamile qilidu. Qul-xizmetkar qorqunchtin emes, belki Xudani xursen qilish üchün, Hemmige Qadirning Özi bu yaman ishlargha Öz yaxshi meqsetliri bilen yol qoyghanliqigha iman keltürüp, bu yaman muamilige sewr-taqet qilip chidap, xojayinini kechüriwétidu. ■ **2:19** Mat. 5:10. ■ **2:20** 1Pét. 3:14; 4:14. ■ **2:21** Yuh. 13:15; Fil. 2:5; 1Yuh. 2:6. □ **2:22 «U gunah sadir qilip baqmighan, Uning aghzidin héchqandaq aldamchiliq-yalghanchiliqmu tépilmas» —** bu sözler «Yesh.» 53:9din élin'ghan. ■ **2:22** Yesh. 53:9; 2Kor. 5:21; 1Yuh. 3:5. □ **2:23 «U haqaretlen'ginide, til qayturmaytti. Azab-oqubet chekkende, U héch tehdit salmaytti; eksiche, Özini adil höküm chiqarghuchining qolligha tapshuratti» —** Pétrusning bu sözide «Yesh.» 53:7diki bésharet közde tutulidu. ■ **2:23** Mat. 27:39; Yuh. 8:48,49. □ **2:24 «U Özi bizning gunahqa nisbeten ölüp, heqqaniyliqqa nisbeten yashishimiz üchün yaghach tüwrükte gunahlirimizni zimmisige aldi; siler uning yariliri bilen shipa taptinglar» —** «yaghach tüwrükte» (grék tilida «derexte»), «krést»ni körsitidu, elwette. Mushu yerde tilgha élin'ghan «derex» éren baghchisi otturisidiki ikki derexni, shundaqla Tewrattiki köp bashqa yerlede déyilgen «derex» toghrisidiki témini oqurmenlerning ésige keltüridu (mesilen, «Mis.» 15:23-26, «Qan.» 21:22-23, «Pend.» 3:18, 11:30 qatarliqlar). ■ **2:24** Yesh. 53:4; Mat. 8:17; Rim. 6:11. □ **2:25 «Chünki burun siler qoylardek yoldin ézip ketkensiler...» —** grék tilida «kétiwattatisiler». «Yesh.» 6:53ni körüng. **«lékin hazir jéninglarning padichisi hem yétekchisining yénigha qaytip keldinglar»** — «jéninglarning padichisi hem (qoghdaydighan) yétekchisi» Reb Eysa Mesih, elwette. ■ **2:25** Yesh. 53:6; Ez. 34:6; Luqa 15:4.

3

Er-ayalliq munasiwet

1-2 Shuninggha oxshash, i ayallar, siler erliringlargha boysununglar. Shundaq qilsanglar, hetta söz-kalamgha itaet qilmaydighan erler bolsa, öz ayalining bu pezilitidin tesirlinip, ixlasmenlik bilen ötküzgen pak yürüsh-turushinglargha qarap, gep-sözsizla qayil qilinidu.■
3 Güzellikinglar sirtqi körünüshtin, yeni alahide örüwalghan chéchinglar we taqighan altun zibu-zinnetlerdin yaki ésil kiyimlerdin bolmisun,■
4 belki «qelbinglardiki özünglar», yeni mömin we tinch rohtin bolghan chirimas güzelliktin bolsun; bundaq *güzellik* Xudaning aldida intayin qimmetliktur.□
5 Chünki burunqi chaghlarda, Xudagha ümidini baghlighan ixlasmen ayallar del mushundaq *güzellik* ***bilen*** özlirini zinnetlep, erlirige itaet qilatti.□
6 Del mushundaq yolda Sarah Ibrahimni «ghojam» dep atap, uning sözlirige boysunatti. Siler héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar, silermu *Sarahning* perzentliri bolghan bolisiler.□ ■
7 Shuninggha oxshash, ey erler, silermu ayalliringlar bilen turushta, ularni ayal kishiler bizdin ajiz bendiler dep bilip ularni chüshinip yétinglar; siler ular bilen *Xuda* shapaet qilghan hayatqa ortaq mirasxor bolup, ularni hörmet qilinglar. Shundaq qilsanglar, dualiringlar tosalghugha uchrimaydu.□ ■

Heqqaniyliq üchün azab chékish

8 Axirida, hemminglar bir niyet bir meqsette, bir-biringlargha hemderd bolup, bir-biringlarni qérindashlarche söyünglar, ich-baghri yumshaq we kemter bolunglar.□ ■
9 Yamanliqqa yamanliq, ahanetke ahanet bilen emes, eksiche, bext tilesh bilen jawab qayturunglar. Chünki siler del bu ishqa chaqirilghansiler; shuning bilen özünglar bextke mirasxor bolisiler. ■
10 Chünki *muqeddes yazmilarda yézilghinidek*: —
«Kimki hayatni söyüp, yaxshi kün körgüchi bolay dése,
Tilini yamanliqtin tartsun,
Lewliri mekkarliqtin néri bolsun;■
11 Yamanliqtin özini tartip,
Güzel emellerni qilip yürsun;

■ **3:1-2** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Ef. 5:22; Kol. 3:18; Tit. 2:5. ■ **3:3** 1Tim. 2:9; Tit. 2:3. □ **3:4 «belki «qelbinglardiki özünglar», yeni mömin we tinch rohtin bolghan chirimas güzelliktin bolsun»** — «qelbinglardiki özünglar» grék tilida «qelbdiki ichki insan» dégen söz bilen bildürülidu. □ **3:5 «Xudagha ümidini baghlighan ixlasmen ayallar»** — «ixlasmen» mushu yerde «muqeddes» bilen ipadilinidu. □ **3:6 «Siler héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar, silermu Sarahning perzentliri bolghan bolisiler»** — «héchqandaq weswesilerdin qorqmay ishlarni durus qilsanglar» dégenlikte tekitleydighan ish belkim, ayallar öz yoldashlirini hörmetlishi bilen teng ulardin héchqandaq qorqmasliqi, belki Xudadinla qorqup, ixlasmen bolushi kérek. Démek, ayallarning durus ishlarni qilishning türtkisi erliridin qorqush emes, belki Xudagha ixlasmen bolushtin ibaret bolushi kérek. ■ **3:6** Yar. 18:12. □ **3:7 «Shuninggha oxshash, ey erler, silermu ayalliringlar bilen turushta, ularni ayal kishiler bizdin ajiz bendiler dep bilip ularni chüshinip yétinglar»** — «ajiz bende» grék tilida «ajiz qacha-qucha» dégen söz bilen ipadilinidu. Rosul Pétrusning mushu yerde hem erler hem ayallarmu Xudaning xizmitide bolghan qorallar yaki eswablar ikenlikini tekitlimekchi. Mushu yerde «chüshinip yétish» grék tilida «bilish» bilen ipadlinidu. «Yar.» 4:1 we izahatini körüng. Bu ibare erning ayalining öz jinsiy muhebbitige bolghan mohtajliqini untumasliqini öz ichige alidu. **«siler ular bilen Xuda shapaet qilghan hayatqa ortaq mirasxor bolup, ularni hörmet qilinglar»** — «Xuda shapaet qilghan hayatqa mirasxor» — grék tilida «hayatning shapaitige mirasxor...». ■ **3:7** Ef. 5:25-33; Kol. 3:19. □ **3:8 «...ich-baghri yumshaq we kemter bolunglar»** — yaki «... ich-baghri yumshaq we edeplik bolunglar». ■ **3:8** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16. ■ **3:9** Law. 19:18; Pend. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; 25:34; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Tim. 4:8. ■ **3:10** Zeb. 34:12-16; Yaq. 1:26.

Aman-xatirjemlikni izdep, uni qoghlap yürsun.□ ■

12 Chünki Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu,
Uning quliqi ularning iltijaliriga ochuq turidu;
Lékin Perwerdigarning yüzi rezillik yürgüzgüchilerge qarshi turidu».□ ■

13 Eger siler daim yaxshi ishlarni qilishqa intilsenglar, kim silerge yamanliq qilar? □

14 Lékin hetta heqqaniyliq yolida azab-oqubet cheksenglarmu, oxshashla bextliksiler! Lékin ularning wehimisidin qorqmanglar we alaqzade bolmanglar; □ ■

15 belki qelbinglarda Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar; silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlargha mömin-mulayimliq we ixlasliq bilen jawab bérishke hemishe teyyar turunglar. □ ■

16 Herdaim wijdaninglarni pak tutunglar; shuning bilen silerge «yamanliq qilghuchilar» dep töhmet qilghanlar silerning Mesihde bolghan peziletlik yürüsh-turushunglarni körüp, özliri qilghan töhmetlerdin xijil bolsun. ■

17 Chünki Xudaning iradisi shundaq bolsa, yaxshiliq qilghininglar üchün azab-oqubet cheksenglar, bu yaman ish qilghininglar tüpeylidin azab-oqubet chekkininglardin ewzel, *elwette*.

18 Chünki Mesih bizni Xuda bilen yarashturush üchün, yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimliq azab-oqubet chekti; gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlanduruldi;□ ■

19 shuning bilen U solap qoyulghan rohlarning yénigha mushu rohiy hayatliqi bilen bérip, *Özining bu ghelibisini* jakarlidi. □ ■

20 *solap qoyulghan* bu rohlar burunqi zamanda, yeni Nuh *peyghember*ning künliride, kéme yasiliwatqan mezgilde Xuda sewrchanliq bilen *kishilerning towa qilishini* kütkinide, Uninggha itaetsizlik qildi. Peqet shu kémige kirgen birqanchisi, yeni jemiy

---

□ **3:11 «aman-xatirjemlikni izdep,..»** — yaki «hemmeylen bilen inaq ötüshke tiriship,...». ■ **3:11** Zeb. 37:27; Yesh. 1:16; 3Yuh. 11. □ **3:12 «...Chünki Perwerdigarning közi heqqaniylarning üstide turidu, Uning quliqi ularning iltijaliriga ochuq turidu; lékin Perwerdigarning yüzi rezillik yürgüzgüchilerge qarshi turidu»** — (10-12-ayet) «Zeb.» 34:12-16. ■ **3:12** Zeb. 34:12-16. □ **3:13 «Eger siler daim yaxshi ishlarni qilishqa intilsenglar,...»** — bezi kona köchürmilerde «eger siler yaxshi qilghuchilarni ülge qilsanglar,...» déyilidu. □ **3:14 «Lékin ularning wehimisidin qorqmanglar we alaqzade bolmanglar...»** — «Yesh.» 8:12. ■ **3:14** Yesh. 8:12-13; Yer. 1:8; Mat. 5:10; 1Pét. 2:20; 4:14. □ **3:15 «belki qelbinglarda Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar»** — bu sözler «Yesh.» 8:13de tépilidu. «Reb Mesihni hemmidin üstün dep bilinglar» grék tilida «rebni muqeddes qilip» dégen söz bilen ipadilinidu. Mushu ayette «muqeddes» dégen söz «pak» dégen adettiki menide ishlitilmey, belki Rebning hemme bashqa zatlardin pütünley bashqiche, pütünley üstün ikenlikini bildüridu. **«silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlar»** — «ümid» — menggülük hayatqa baghlighan, elwette. **«silerde bolghan ümidning sewebini sorighanlargha mömin-mulayimliq we ixlasliq bilen jawab bérishke hemishe teyyar turunglar»** — «ixlasliq bilen» grék tilida «qorqunch bilen» dégen söz bilen ipadilinidu. Bizningche bu qorqunch: (1) Xudadin bolidu — démek, men jawab berginimde ademning chirayidin yaki uni renjitishtin qorqmaymen, belki peqet Xudadin qorqimen, we (2) jawabimning birer jayining heqiqettin ézip kétishidin, gépimining xataliq yéri bolup qélishidin qorqushmu bar. ■ **3:15** Ayup 1:21; Zeb. 119:46; Ros. 4:8. ■ **3:16** Tit. 2:8; 1Pét. 2:12,15. □ **3:18 «yeni Heqqaniy Bolghuchi heqqaniy emeslerni dep, birla qétimliq azab-oqubet chekti»** — «Heqqaniy Bolghuchi» Mesihni körsitidu, elwette. **«gerche U ten jehette öltürülgen bolsimu, lékin rohta janlanduruldi»** — bu ajayib heqiqet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:18** Rim. 5:6; Ibr. 9:15,28. □ **3:19 «shuning bilen U solap qoyulghan rohlarning yénigha mushu rohiy hayatliqi bilen bérip, Özining bu ghelibisini jakarlidi»** — «mushu rohiy hayatliq bilen bérip...» grék tilida «uningda bérip...» bilen ipadilinidu. Eyni grékche tékistte uning némini jakarlighini éniq déyilmigen. Biz «Özining ghelibisi»ni qoshup yazduq. Chünki uyghur tilida «jakarlash» dégen péilning melum bir toldurghuchisi bolushi kérek, shuningdek Mesih ulargha uqturghan xewerning mezmuni choqum Özining bayatin ada qilghan ulugh qurbanliqi bilen munasiwiti bolushi lazim. ■ **3:19** 1Pét. 4:6.

sekkiz jan su arqiliq qutquzuldi. □ ■
21 Mana bu «sugha chömüldürüsh»ning béshariti bolghan. Emdi chömüldürüsh — bedenning kirdin tazilinishi emes, belki ademning pak wijdan bilen Eysa Mesihning tirildürülüshi arqiliq Xudadin tiligen telipi — bizni hazir qutquzuwatidu □ ■
22 (Mesih *tirilip* ershke chiqip, perishtiler, barliq rohiy hoquqdarlar we küchlükler Uninggha bosunduruldi we u Xudaning ong yénida turmaqta).■

4

Xuda yolida yashash

1 Emdi Mesih ténide azab-oqubet chekkeniken, silermu shundaq irade bilen özünglarni qorallandurunglar. (chünki *Xuda yolida* öz ténide azab-oqubet chekken kishi gunahtin qol üzgen bolidu;■
2 undaq kishi ténide qalghan hayatini yene insaniy neps-heweslerge bérilish bilen emes, belki Xudaning iradisige muwapiq ötküzidu).■
3 Chünki künlirimizni yat ellik étiqadsizlarning iradisige emel qilish bilen, yeni hertürlük buzuqchiliq-shehwaniyliq, neps-hewesler, haraqkeshlik, eysh-ishret, meyxorluq we yirginchlik butpereslikler ichide ötküzginimiz emdi kupaye qilar!□ ■
4 Bu ishlarda ular silerning ulargha hemrah bolup shundaq iplasliqqa yügürmigenlikinglargha ejeblinip, silerni haqaretlimekte.
5 Ular haman hem tiriklerni we ölgenlerni soraq qilishqa teyyar Turghuchigha hésab bermey qalmaydu.□
6 Shunga del shu sewebtin, ölgenler ette yashawatqan insanlar *soraq qilinidighan*dek soraq qilinip, Xudagha nisbeten rohta yashisun dep, ularghimu xush xewer yetküzülgen.□ ■

□ **3:20 «...solap qoyulghan bu rohlar burunqi zamanda, yeni Nuh peyghemberning künliride, kéme yasiliwatqan mezgilde Xuda sewrchanliq bilen kishilerning towa qilishini kütkinide, Uninggha itaetsizlik qildi. Peqet shu kémige kirgen birqanchisi, yeni jemiy sekkiz jan su arqiliq qutquzuldi» —** «solap qoyulghan bu rohlar» toghrisida alimlarning ikki xil qarishi bar: (1) ular Nuh peyghemberning dewride qiz-ayallargha neps-shehwet qilghan perishtilerni körsitidu («Yar.» 6:1-6ni we izahatni, «2Pét.» 2:4-5, «Yeh.» 6-8ni körüng); (2) Nuh peyghember dewridiki Xudaning sözige kirmigen, rehimini ret qilip topanda ölgen itaetsiz ademlerning insaniy rohlirini körsitidu. «Qoshumche söz»imizde bu ikki pikir we toluq ayetning menisi üstide toxtilimiz. ■ **3:20** Yar. 6:3,14; 8:18; Mat. 24:37; Luqa 17:26; Rim. 2:4; 2Pét. 2:5. □ **3:21 «Mana bu «sugha chömüldürüsh»ning béshariti bolghan. Emdi chömüldürüsh — bedenning kirdin tazilinishi emes, belki ademning pak wijdan bilen Eysa Mesihning tirildürülüshi arqiliq Xudadin tiligen telipi — bizni hazir qutquzuwatidu» —** «ademning pak wijdanining ... Xudadin tiligen telipi» dégenning bashqa birxil terjimisi «ademning pak wijdan üchün... Xudadin tiligen telipi». Bu ikki terjime, shundaqla bu muhim ayet oghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:21** Ros. 2:38-39; Ef. 5:26; Kol.2:11-13 ■ **3:22** Ef. 1:20. ■ **4:1** Rim. 6:7; Ibr. 12:1. ■ **4:2** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; Ef. 4:24; 1Tés. 5:10; Ibr. 9:14. □ **4:3 «Chünki künlirimizni yat ellik étiqadsizlarning iradisige emel qilish bilen...» —** «yat ellik étiqadsizlar» grék tilida «yat ellikler» yaki «taipiler» dégen birla söz bilen ipadilinidu. Injil dewri kelgüche Yehudiylardin bashqa pütkül dunyadikiler («yat eller») dégüdek butperes idi; shunga mushu yerde Pétrus bu ibare bilen «butperes kapirlar»ni körsitidu. Pétrusning bu xétining eslidiki oqurmenliri, shübhisizki, mushundaq ademlerdin idi. **«hertürlük buzuqchiliq-shehwaniyliq, neps-hewesler, haraqkeshlik, eysh-ishret, meyxorluq we yirginchlik butpereslikler ichide ötküzginimiz emdi kupaye qilar!» —** «kupaye qilar!» — Bu intayin kinayilik, hejwiy gep, elwette. ■ **4:3** Ef. 4:17. □ **4:5 «ular haman hem tiriklerni we ölgenlerni soraq qilishqa teyyar Turghuchigha hésab bermey qalmaydu» —** «soraq qilishqa teyyar Turghuchi» Mesihni körsitidu. □ **4:6 «Shunga del shu sewebtin, ölgenler ette yashawatqan insanlar soraq qilinidighandek soraq qilinip, Xudagha nisbeten rohta yashisun dep, ularghimu xush xewer yetküzülgen» —** «xush xewer» — Muqeddes kitabta Mesihning ölümi we tirilishidin bolghan nijat toghruluq, elwette.Bu ayet toghruluq nurghun pikirler bar. «Qoshumche söz»imizde bularni bayan qilimiz. ■ **4:6** Yuh. 5:25; 1Pét. 3:19.

Xudaning sadiq xizmetchisi

7 Emdi barliq ishlarning axirlishidighan küni yéqinlashmaqta; shunga, salmaq bolunglar
we dua qilishqa segek turunglar.■
8 Lékin hemmidin muhimi, bir-biringlargha qizghin méhir-muhebbette turuwéringlar.
Chünki «méhir-muhebbet nurghunlighan gunahlarni yapar».□ ■
9 Bir-biringlardin aghrinmay özara méhmandost bolunglar. ■
10 Xuda teripidin herbiringlargha ata qilin'ghan iltipatqa binaen, uning hertereplik
méhri-shepqitini kishilerge yetküzidighan yaxshi ghojidarlar süpitide, bu iltipat bilen bir-
biringlargha xizmet qilinglar. ■
11 Kim söz qilsa, u Xudaning kalam-bésharetlirini yetküzgüchi süpitide sözlisun. Kim
bashqilargha xizmet qilsa, u Xuda ata qilghan küch-qudriti bilen xizmet qilsun. Shundaq
bolghanda, Xuda hemme ishta Eysa Mesih arqiliq ulughlinidu. Barliq shan-sherep we
küch-qudret Uninggha ebedil'ebedgiche mensuptur, amin!□ ■

Étiqadchilarning azab-oqubetke sewr qilishi

12 Söyümlüklirim, otluq sinaqning béshinglargha chüshkenlikige qarap, ajayib ishqa
yoluqup qaldim, dep heyran qalmanglar. ■
13 Belki, Mesihning azab-oqubetlirige qandaq ortaq bolghan bolsanglar, siler shundaq
shadlininglar. Shuning bilen Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida, silermu yayrap
shadlinisiler. □
14 Siler Mesihning nami tüpeylidin haqaretke uchrisanglar, bextlik bolisiler! Chünki
shan-sherepning Rohi, yeni Xudaning Rohi wujudunglargha chüshken bolidu. □ ■
15 Aranglardin birining azab-oqubet chékishi hergizmu qatil, oghri, rezil yaki chépilghaq
bolush sewebidin bolmisun.
16 Biraq chekken azab-oqubiti «Mesihiy» dep atalghanliqi sewebidin bolsa, u buningdin
nomus qilmisun; eksiche, mushu nam *bilen atalghanliqi* üchün Xudagha medhiye
oqusun. □
17 Chünki soraqning bashlinidighan waqti-saiti keldi; soraq aldi bilen Xudaning
öyidikiliridin bashlinidu; we eger biz bilen bashlansa, u halda Xudaning xush xewirige
qulaq salmighanlarning aqiwiti néme bolar? □ ■
18 *Del muqeddes yazmilarda yézilghinidek*: —
«Eger heqqaniylarning qutquzulushi tes bolsa,

■ **4:7** Luqa 21:34; 1Yuh. 2:18. □ **4:8 «méhir-muhebbet nurghunlighan gunahlarni yapar»** — bu sözler Tewrattiki Sulaymanning «pend-nesihetler»i din, «Pend.» 10:12din élin'ghan. Menisi, shübhisizki, hem bashqilarning gunahlirini kechürüm qilish hem mumkin bolsa bashqilargha yaymasliqni öz ichige alidu. ■ **4:8** Pend. 10:12. ■ **4:9** Rim. 12:13; Fil. 2:14; Ibr. 13:2. ■ **4:10** Pend. 3:28; Rim. 12:6; 2Kor. 8:11. □ **4:11 «Kim söz qilsa, u Xudaning kalam-bésharetlirini yetküzgüchi süpitide sözlisun»** — «söz qilish» mushu yerde, shübhisizki, jamaette sözlesh, bolupmu telim bérishni körsitishi mumkin. ■ **4:11** Yer. 23:22. ■ **4:12** Yer. 48:10; 1Kor. 3:13; 1Pét. 1:7. □ **4:13 «Shuning bilen Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida, silermu yayrap shadlinisiler»** — «Uning shan-sheripi ayan qilin'ghinida»: — démek, Mesih qayta kelginide. □ **4:14 «Siler Mesihning nami tüpeylidin haqaretke uchrisanglar, bextlik bolisiler! Chünki shan-sherepning Rohi, yeni Xudaning Rohi wujudunglargha chüshken bolidu»** — «Yesh.» 11:2ni körüng. Bezi kona köchürmiliride «Ular teripidin uninggha kupurluq qilinidu, lékin silerning teripinglardin ulughlinidu» dep qoshulidu. ■ **4:14** Mat. 5:10; 1Pét. 2:20; 3:14. □ **4:16 «Biraq chekken azab-oqubiti «Mesihiy» dep atalghanliqi sewebidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; eksiche, mushu nam bilen atalghanliqi üchün Xudagha medhiye oqusun»** — «Mesihiy» grék tilida «Xristiyan». «Mesih» grék tilida «Xristos» dep ipadilinidu. □ **4:17 «Chünki soraqning bashlinidighan waqti-saiti keldi; soraq aldi bilen Xudaning öyidikiliridin bashlinidu»** — shübhisizki, rosul Pétrus yuqirida tilgha alghan azab-oqubetler we sinashlar Xudaning öz ailisidikilerge nisbeten birxil soraqning bashlinishi yaki terbiye bolup, kemchiliklirimizni ochuq qilidighan sinaqlar, dep hésablighili bolidu. ■ **4:17** Yer. 25:29; Luqa 10:12; 23:31.

Ixlassizlar hem gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?»□ ■

19 Shuning üchün, Xudaning iradisi bilen azab-oqubet chekkenler yaxshi emellerni dawam qilip, jénini wediside turidighan Yaratquchigha amanet qilip tapshursun.□

5

Aqsaqallar we yashlargha qilin'ghan nesihet

1 Emdi men aranglardiki aqsaqallardin (Mesihning azab-oqubetlirining guwahchisi, namayan qilinidighan shan-sherepke nésip bolghuchi we silerge oxshash bir aqsaqal süpitide) shuni ötünimenki,□
2 — Xudaning silerning aranglardiki padisini obdan béqinglar; ulargha yétekchilik xizmitide bolup, uni mejburen emes, belki ixtiyaren zimminglargha élinglar; pul-dunya üchün emes, belki xushalliq bilen qilinglar.□ ■
3 Xudaning padisigha ghojining öz teelluqatlirigha bolghinidek bolmay, belki ulargha ülge bolunglar.□ ■
4 Shundaq qilsanglar, Bash Padichi ashkare bolghanda, menggü tozumas shan-sherep tajigha érishisiler.□ ■
5 Ey yashlar, chonglargha boysununglar. Shuningdek, hemminglar bir-biringlargha nisbeten kichik péilliqni üstünglargha oriwélinglar. Chünki: «Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepqet qilidu».□ ■
6 Özünglarni Xudaning qudretlik qoli astida töwen tutunglar. Shundaq qilsanglar, waqti-saiti kelgende Xuda silerni yuqiri kötüridu;□ ■

□ **4:18 «Eger heqqaniylarning qutquzulushi tes bolsa, ixlassizlar hem gunahkarlarning aqiwiti qandaq bolar?»** — Tewrat «Pend.» 11:13, LXX grékche terjimisidin élin'ghan. Grék tilida «Ixlassizlar hem gunahkarlar nede körünidu?!» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **4:18** Pend. 11:31. □ **4:19 «... Xudaning iradisi bilen azab-oqubet chekkenler yaxshi emellerni dawam qilip, jénini wediside turidighan Yaratquchigha amanet qilip tapshursun»** — «wedisida turidighan Yaratquchi» dégen ibare intayin ehmiyetlik. «Qoshumche söz»imizde uning üstide azraq toxtilimiz. □ **5:1 «Mesihning azab-oqubetlirining guwahchisi, namayan qilinidighan shan-sherepke nésip bolghuchi we silerge oxshash bir aqsaqal süpitide...»** — «namayan qilinidighan shan-sherep» dégenlik Mesihning qaytip kélishide namayan bolidighan shan-sherep. □ **5:2 «Xudaning silerning aranglardiki padisini obdan béqinglar»** — «Xudaning ... padisi» jamaet, elwette. **«ulargha yétekchilik xizmitide bolup, uni mejburen emes, belki ixtiyaren zimminglargha élinglar»** — «ulargha yétekchilik xizmitide bolup...» — bezi kona köchürmilerde «Xudagha qarap ulargha yétekchilik xizmitide bolup...» déyilidu. **«pul-dunya üchün emes, belki xushalliq bilen qilinglar»** — «pul-dunya üchün emes» dégenlik Pétrusning eyni sözliri: — «haramdin bolghan pul üchün emes» — Pétrusning mushu sözler bilen körsetkini: «pul ademni choqum gunahkar qilidu» dégenlik emes, chünki herbirimiz pulni ishlitishimiz kérek; uning körsetkini, shübhisizki, pulning derweqe ademni gunahkar qilish xetiri bardur. Pulning özi eslide gunahning dunyada peyda bolghanliqidin peyda bolghan; gunah bolmisa pul bolalmaytti; shu tereptinmu «haramdin bolghan». ■ **5:2** Ros. 20:28; 1Tim. 3:3; Tit. 1:7. □ **5:3 «Xudaning padisigha ghojining öz teelluqatlirigha bolghinidek bolmay, belki ulargha ülge bolunglar»** — yaki «özige amanet qilin'ghanlargha (jamaettikilerge, démek) özi beg özi xan boluwalmay, belki ulargha ülge bolunglar». ■ **5:3** 2Kor. 1:24; Fil. 3:17; 1Tim. 4:12; Tit. 2:7. □ **5:4 «Bash Padichi qaytip ashkare bolghanda»** — Reb Eysa qaytip kelgende. **«menggü tozumas shan-sherep tajigha érishisiler»** — grék «Olimpik» musabiqiside ghaliblargha gül-giyahtin örülgen taj in'am qilinatti. Bu bir kün ichidila tozup kétidighan taj, elwette. ■ **5:4** Yesh. 40:11; Ez. 34:23; Yuh. 10:11; 1Kor. 9:25; Ibr. 13:20; 2Tim. 4:8; Yaq. 1:12; 1Pét. 1:4; 2:25. □ **5:5 «Ey yashlar, chonglargha boysununglar. Shuningdek, hemminglar bir-biringlargha nisbeten kichik péilliqni üstünglargha oriwélinglar»** — «chonglar» dégenning bashqa birxil terjimisi «aqsaqallar». Lékin mushu yerde «chonglar» yaki «yashan'ghanlar»gha toghra kélidu. **«Xuda tekebburlargha qarshidur, lékin mömin-kemterlerge shepqet qilidu»** — «Pend.» 3:34; «Yaq.» 4:6nimu körüng. ■ **5:5** Pend. 3:34; Rim. 12:10; Fil. 2:3; Yaq. 4:6. □ **5:6 «Özünglarni Xudaning qudretlik qoli astida töwen tutunglar. Shundaq qilsanglar, waqti-saiti kelgende Xuda silerni yuqiri kötüridu»** — buning toluq menisi belkim «Xudaning qudretlik qoli üstünglargha terbiye bérish üchün chüshken bolsa, uning astida töwen turunglar, özünglarni uning astida töwen tutunglar». ■ **5:6** Ayup 22:29; Pend. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:10.

7 Barliq ghem-qayghuliringlarni Uning üstige tashlap qoyunglar. Chünki U silerning ghéminglarni qilidu.■
8 Özünglarni hoshyar we segek tutunglar. Chünki düshmininglar bolghan Iblis xuddi hörkirewatqan shirdek, yutqudek birsini izdep qatrap yürmekte;■
9 siler étiqadinglarda ching turup uninggha qarshi turunglar. Chünki bilisilerki, pütün dunyadiki qérindashliringlarmu oxshash azab-oqubetlerning tügishigüche chidawatidu. □ ■
10 Emma silerni Mesih Eysa arqiliq Özining menggülük shan-sheripige chaqirghan, pütkül méhir-shepqetning Igisi bolghan Xuda azraqqine waqit azab-oqubet chekkininglardin kéyin, Özi silerni eslige keltürüp, des turghuzup, mustehkem we ulgha békitilgendek tewrenmes qilidu. □ ■
11 Uninggha *barliq* shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!□

Axirqi salam

12 Men bu qisqighina xetni yézip, özüm sadiq qérindishim dep bilidighan Silwanusning wasitisi bilen silerge yollidim. Ushbu xetni yézishimning meqsiti, silerge jékilesh we silerni righbetlendürüsh, shundaqla Xudaning heqiqiy méhir-shepqitining ene shundaq ikenlikige guwahliq bérishtin ibarettur. Bu méhir-shepqette ching turunglar.□
13 Siler bilen bille tallan'ghan Babilda turuwatqan jamaet we oghlum Markustin silerge salam. □
14 Bir-biringlar bilen méhribanlarche söyüshüp salamlishinglar.
Silerge, yeni Mesihde bolghan hemminglargha amanliq-xatirjemlik yar bolghay!■

■ **5:7** Zeb. 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Kor. 9:9; Fil. 4:6; Ibr. 13:5; 1Tim. 6:8. ■ **5:8** Ayup 1:7; Luqa 22:31; 1Tés. 5:6; 1Pét. 1:13; 4:7. □ **5:9 «Chünki bilisilerki, pütün dunyadiki qérindashliringlarmu oxshash azab-oqubetlerning tügishigüche chidawatidu» —** «pütün dunyadiki qérindashlar» dégenlik belkim (1) Yehudiye-Galiliyede turuwatqan, öz yurtdashliri teripidin ziyankeshlikke uchrawatqan Yehudiy qérindashlarni; (2) «yat ellik qérindashlar» — yat ellik butperesler arisida turuwatqan, ular teripidin ziyankeshlikke uchrawatqan Yehudiy emes qérindashlarni, yaki; (3) her ikkisini körsitidu. «... tügishigüche chidawatidu» dégen söz bu azab-oqubetlerning; (1) Xudaning meqsetlirige, shundaqla Öz muqeddes bendilirige zörür ikenlikini we; (2) cheklik ikenlikini körsitidu. ■ **5:9** Ef. 4:27; Yaq. 4:7. □ **5:10 «Xuda... Özi silerni eslige keltürüp...» —** eslige keltürüp» yaki «qorallandurup» yaki «kamil qilip...». **«(silerni) ... ulgha békitilgendek tewrenmes qilish»** — grék tilida bir péil bilenla ipadilinidu. ■ **5:10** Ibr. 10:37; 1Pét. 1:6. □ **5:11 «Uninggha barliq shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!» —** bezi kona köchürmilerde peqet «Uninggha barliq küch-qudret ebedil'ebed mensup bolghay, amin!» déyilidu. □ **5:12 «Men bu qisqighina xetni yézip, özüm sadiq qérindishim dep bilidighan Silwanusning wasitisi bilen silerge yollidim» —** mushu Silwanus belkim eslide rosul Pawlusning hemrahi we xizmetdishi bolghan Silwanus idi (mesilen «Ros.» 16-17-bablarni körüng) «Silwanusning wasitisi bilen» — yeni mumkinchilik barki, ushbu xetni yézishqa Silwanus rosul Pétrusqa katip bolghanidi. **«Ushbu xetni yézishimning meqsiti, silerge jékilesh we silerni righbetlendürüsh...»** — «jékilesh» we «righbetlendürüsh» grék tilida bir péil bilenla ipadilinidu. □ **5:13 «Siler bilen bille tallan'ghan Babilda turuwatqan jamaet» —** bezi tarixshunaslar «Babil» dégenlikni heqiqiy (Efrat deryasi boyidiki) Babilon (Babil) shehirini körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler «Babil»ni «Rim shehirining étiqadchilar arisidiki mexpiy nami» dep qaraydu — shu waqittiki étiqadchilar Rim shehirini mexpiy halda Babil (chirikliship ketken «bu dunya»ning simwoli) dep atighan bolushi mumkin. Rosul Pétrusning Babil shehiride bolghanliqi toghrisida tarixta melumat yoq we uning Rim shehiride turghanliqi toghruluq ispat bar. **«jamaet»** — eslidiki grékche tékistte — «turuwatqan qiz». Bu ibare Rimdiki jamaetni körsitishi mumkin. **«oghlum Markustin silerge salam»** — «oghlum Markus» rosul Pétrusning rohiy jehettiki oghli. Emeliyette Markus Pétrusningki jiyen ukisi bolushi mumkin idi. ■ **5:14** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tés. 5:26.

Pétrus «2»

«Rosul Pétrus yazghan ikkinqi mektup» •••• Salam

1 Eysa Mesihning quli we rosuli bolghan menki Siméon Pétrustin Xudayimiz we
Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning heqqaniyliqi arqiliq biz bilen oxshash qimmetlik bir
étiqadqa muyesser qilin'ghanlargha salam!□
2 Siler Xudani we Rebbimiz Eysani chongqur tonughanséri, méhir-shepqet we xatirjemlik
silerge hessilep ashqay!■

Nijatta ösüsh

3 Bu *duayimning* asasi — biz bizni Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri ar-
qiliq Chaqirghuchini chongqur tonughanliqimiz üchün, Uning ilahiy küch-qudriti hay-
atimizgha we ixlasmenlikte méngishimizgha kéreklik bolghan hemmini ata qildi.□
4 U mushu peziletliri arqiliq bizge qimmetlik, eng ulugh wedilerni berdi, bular bilen
siler bu dunyadiki hawayi-heweslerdin bolghan iplasliqtin qutulup, Xudaliq tebietke
ortaq nésip bolalaysiler.■
5 Del mushu sewebtin, siler pütün küchünglar bilen étiqadinglargha ésil peziletni, ésil
pezilitinglargha bilimni,□
6 biliminglargha temkinlikni, temkinlikinglargha chidamliqni, chidamliqinglargha
ixlasmenlikni,
7 ixlasmenlikinglargha qérindashliq méhribanliqni, qérindashliq méhribanliqinglargha
méhir-muhebbetni körsitishni qoshushqa intilinglar.
8 Chünki bu xususiyetler silerde bar bolsa, shundaqla éship bériwatqan bolsa, bular
silerni Rebbimiz Eysa Mesihni chongqur tonushqa *intilishte* ish-emelsiz we méwisiz
qaldurmaydu.■
9 Emme eger birside bular kem bolsa, u kor ademdur — u burnining uchinila
köreleydighan, ilgiriki gunahliridin pak qilin'ghinini untughan bolidu.■

10 Shuning üchün, i qérindashlar, siler *Xuda teripidin* chaqirilghanliqinglarni, shundaqla
tallan'ghanliqinglarni jezmleshtürüshke intilinglar. Shundaq qilsanglar, héchqachan
téyilip ketmeysiler. □
11 Shundaq bolghanda Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning menggülük
padishahliqidimu qizghin qarshi élinisiler.□

□ **1:1 «Eysa Mesihning quli we rosuli bolghan menki Siméon Pétrus»** — «Siméon» bashqa yerlerde «Simon» déyilidu. **«Xudayimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesih»** — bu ibaridin éniqki, Eysa (tebiitide) hem Xuda hem Kutquzghuchidur. **«biz bilen oxshash qimmetlik bir étiqadqa muyesser qilin'ghanlargha salam!»** — «oxshash qimmetlik bir étiqadqa muyesser qilin'ghan» dégen mushu ibaridin éniq köründuki, heqiqiy étiqad Xudaning Özidin kélidu. ■ **1:2** Yuh. 17:3; Rim. 1:7; 1Pét. 1:2; Yeh. 2. □ **1:3 «Özining shan-sheripi we ésil pezilitining tesiri arqiliq bizni chaqirghuchi»** — mushu zat Reb Eysa Mesih, elwette. ■ **1:4** Yesh. 56:5; Yuh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 3:26. □ **1:5 «Del mushu sewebtin, siler pütün küchünglar bilen étiqadinglargha ésil peziletni, ésil pezilitinglargha bilimni,... (qoshushqa intilinglar)»** — «bilim» mushu yerde Xudaning yoli toghruluq bilim, elwette. ■ **1:8** Tit. 3:14. ■ **1:9** Yesh. 59:10; Zef. 1:17. □ **1:10 «Shuning üchün, i qérindashlar, siler Xuda teripidin chaqirilghanliqinglarni, shundaqla tallan'ghanliqinglarni jezmleshtürüshke intilinglar. Shundaq qilsanglar, héchqachan téyilip ketmeysiler»** — «téyilip ketmeysiler» dégen ibarini beziler bu ibare nijattin mehrum bolush dégen menini bildüridu, dep qaraydu. Bizningche u gunah sadir qilishni körsitidu dep qaraymiz (mesilen, «Yaq.» 3:2ni körüng, oxshash söz shu ayette ishlitilidu). □ **1:11 «Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning menggülük padishahliqidimu qizghin qarshi élinisiler»** — «qizghin qarshi élinisiler» dégenlik grék tilida «kirish yolunglar kengrichilik bilen sizlerge teminlinidu» dégen ibare bilen ipadilinidu.

12 Shunga, gerche siler bu ishlarni bilgen bolsanglarmu, shundaqla bizge ige qilin'ghan
heqiqette mustehkemlen'gen bolsanglarmu, men yenila herdaim bu ishlarni ésinglargha
salmaqchimen.
13 Derweqe, men mushu chédirimda bolsamla, bularni seminglargha sélip, silerni oyghi-
tip turushni layiq körimen. □ ■
14 Chünki Rebbimiz Eysa Mesihning burun manga ayan qilghinidek, méning bu chédirim
pat arida uchamdin séliwétilidighanliqini bilip turuptimen. □ ■
15 Berheq, men silerning bu ishlarni men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu herwaqit
ésinglargha keltürüshünglar üchün küchümning bariche intilimen.□

Xuda peyghemberlerge ata qilghan ishenchlik kalam-bésharetler

16 Chünki biz silerge Rebbimiz Eysa Mesihning küch-qudriti we hazir bolushini uqturgh-
inimizda hergizmu hiyligerliktin oydurup chiqilghan riwayetlerge egeshmiduq, belki
biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz. □ ■
17 Chünki U muqeddes taghda Xuda'Atidin shan-shöhret we ulughluqqa érishkende, ashu
ulugh shan-shereplik yerdin: «Bu Méning söyümlük Oghlum, Men Uningdin xursenmen»
dégen shundaq zor bir awaz Uninggha yetküzülüp anglandi. □ ■
18 Muqeddes taghda biz Uninggha hemrah bolup bille turghan bolghachqa, ershtin bu
awaz anglan'ghinida bizmu öz quliqimiz bilen uni angliduq. □
19 Uning üstige hemmimizde peyghemberler yetküzgen tolimu ishenchlik bésharetlik söz-
kalam bardur; siler tang süzülgüche, tang yultuzi qelbinglarni toluq yorutquche bu söz-
kalamgha qulaq salsanglar, yaxshi qilghan bolisiler (bu söz-kalam xuddi qarangghuda

---

□ **1:13 «men mushu chédirimda bolsamla...» —** «chédirim» — Pétrusning öz ténini körsitidu, elwette. Lékin u mushu söz bilen herbir étiqadchining ténini Israillar chöl-bayawanda Xudaning emri bilen yasighan «ibadet chédiri»gha oxshitidu. Xudaning Öz shan-sheripi bu «addiy chédir»da makanlashturulghan we shuningdek hazir herbir étiqadchining ténide mewjuttur («Yh.» 1:14, 2:12, «1Kor.» 3:9 we 16, 6:19ni körüng). ■ **1:13** 2Pét. 3:1. □ **1:14 «Chünki Rebbimiz Eysa Mesihning burun manga ayan qilghinidek, méning bu chédirim pat arida uchamdin séliwétilidighanliqini bilip turuptimen» —** «Yh.» 21:18-19ni körüng. ■ **1:14** Yuh. 21:18,19; 2Tim. 4:6. □ **1:15 «men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu» —** «bu dunyadin kétish»: — bu ibare grék tilida «eksodos» dégen söz («Misirdin chiqish» bilen munasiwetlik) bilen ipadilinidu («Luqa» 9:31ni körüng). **«Berheq, men silerning bu ishlarni men bu dunyadin ketkinimdin kéyinmu herwaqit ésinglargha keltürüshünglar üchün küchümning bariche intilimen»** — «bu ishlar» bolsa: (1) mushu ikkinchi xetning mezmunini; (2) «Yh.» 21-babta xatirilen'gen ishlarni (Mesihning Pétrusning dunyadin kétish yoli toghruluq bésharetliri)ni körsetse kérek. Biz birinchi chüshenchige mayilmiz. □ **1:16 «biz silerge ... uqturghinimizda ... biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz» —** bu ayettiki «biz» dégen söz Pétrusning özini we Yuhanna, Yaqup qatarliq rosullarni körsitidu. **«Eysa Mesihning küch-qudriti we hazir bolushi (yaki «qaytip kélishi»)»** — («hazir bolushi» grék tilida «parusiya») dégen sözler birinchidin mushu yerde, shübhisizki, Mesihning ularning köz aldida özgirip, shan-sheripi ichide körün'genlikini körsitidu («Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luqa» 9-babni körüng). Ikkinchidin, bu sözler yene Injilda adette Mesihning qaytip kélishini körsitidu; chünki U qaytip kelgende Uning shan-sheripi heqiqeten ayan bolidu. Shuning bilen mushu yerde Uning dunyagha qaytip kélishinimu körsitidu. **«...belki biz Uning heywetlik shan-shöhritige öz közimiz bilen guwahchimiz»** — «Uning» grék tilida «Ashuning» bilen ipadilinidu. Mushu yerde «Ashuning» dégen söz Pétrusning Mesihke bolghan chongqur hörmitini we yéqin munasiwitini bildüridu. ■ **1:16** Mat. 17:1; Yuh. 1:14; 1Kor. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Yuh. 1:1. □ **1:17 «Chünki U muqeddes taghda Xuda'Atidin shan-shöhret we ulughluqqa érishkende, ashu ulugh shan-shereplik yerdin: «Bu Méning söyümlük Oghlum, Men Uningdin xursenmen» dégen shundaq zor bir awaz Uninggha yetküzülüp anglandi» —** «ashu ulugh shan-shereplik yer» bolsa asman, ershtur. ■ **1:17** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13. □ **1:18 «Muqeddes taghda biz uninggha hemrah bolup bille turghan bolghachqa, ershtin bu awaz anglan'ghinida bizmu öz quliqimiz bilen uni angliduq» —** «Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luqa» 9-babni körüng.

chaqnap turidighan chiraghqa oxshashtur).□ ■
20 Shuni hemmidin muhim dep bilishinglar kérekki, muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlerning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgen emes. □
21 Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insanlarning iradisidin kelgen emes, u belki Xudaning muqeddes ademliri Muqeddes Roh teripidin yéteklinip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur.□ ■

2

Saxta peyghemberler we saxta telim bergüchiler

1 Lékin burun xelq ichide saxta peyghemberler chiqqan, shuningdek aranglardimu saxta telim bergüchiler meydan'gha chiqidu. Ular soqunup kirip, halaketke élip baridighan bid'et telimlerni aranglargha astirtin kirgüzüp, hetta özlirini hör qilishqa sétiwalghan igisidinmu ténip, buning bilen öz béshigha tézla halaket chüshüridu.□ ■
2 Nurghun kishiler ularning shermendilikige egiship kétidu, shuningdek ularning sewebidin heqiqet yoli haqaretke uchraydu.
3 Ular achközlükidin oydurma sözler bilen silerni satidighan méli qilidu. Emdi ularning béshigha xéli burunla békitilgen jaza bikar olturmaydu, ularning halakiti bolsa uxlap yatmaydu.■
4 Chünki Xuda gunah sadir qilghan perishtilerni ayap olturmay, belki ularni tehtisaraning hangigha tashlap, soraqqa tartquche zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler bilen

---

□ **1:19 «Uning üstige hemmimizde peyghemberler yetküzgen tolimu ishenchlik bésharetlik söz-kalam bardur»** — bashqa birxil terjimisi: «uning üstige hemmimizde buningdin **téximu** ishenchlik bésharetlik söz-kalam (peyghemberler yetküzgen söz-kalam) bardur». Pétrus bu yerde: «Peyghemberlerning sözliri hetta méning guwahliqimdinmu ishenchliktur (chünki Mesih toghruluq bésharet bergüchiler, shundaqla ularning bergen bésharetliri nahayiti köp; bésharetlerning köp qismi alliqachan köz aldimizde emelge ashurulghan, dégendek); bu ulugh sözler hemmimizde bar» démekchi bolsa kérek. **«siler tang süzülgüche, tang yultuzi qelbinglarni toluq yorutquche bu söz-kalamgha qulaq salsanglar, yaxshi qilghan bolisiler (bu söz-kalam xuddi qarangghuda chaqnap turidighan chiraghqa oxshashtur)»** — «tang süzülgüche» — Eysa Mesihning qaytip kélishigiche. «Tang yultuzi qelbinglarni toluq yorutquche» — «tang yultuzi», shübhisizki, Eysa Mesihning Özidur («Chöl.» 24:17ni körüng). Bu sözlerge qarighanda, tang yultuzi tang étishtin sel burun ayan bolghandek, Eysa Mesih qaytip kélishtin awwal étiqadchilarning qelbide birxil oyghan'ghan sézim, uning kélishige baghlan'ghan alahide birxil küchlük arzu-teshna peyda bolushi mumkin («1Tés.» 5:6-10ni körüng). ■ **1:19** 2Kor. 4:6; Weh. 22:16. □ **1:20 «... muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlerning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgen emes»** — yaki «muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlerning özliri oylap chiqqan emes». Bu ayetning yene üch xil terjime-chüshenchsi bar: — (1) ademlerning xalighanche wehiylerge shexsiy tebir bérishige bolmaydu; (2) bésharet-wehiylerge ayrim sherh bérishke bolmaydu (yeni, bashqa bésharet-wehiyler bilen birleshtürüp chüshinishimiz kérek); (3) peyghemberler bergen bésharet-wehiylerni chüshendürüsh peyghemberlerning özigila xas bolmaydu (chünki ular bezide özi éytqan sözlirini chüshenmeytti — «1Pét.» 1:10-12ni körüng). Bu pikirlerning hemmisini (bolupmu 2-pikirni) durus dep qarisaqmu, bizningche, bizning terjimimiz kéyinki 21-ayetke eng mas kélidu. □ **1:21 «Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insanlarning iradisidin kelgen emes, u belki Xudaning muqeddes ademliri Muqeddes Roh teripidin yéteklinip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur»** — «Muqeddes Roh teripidin yéteklinip, uning türtkisi bilen» grék tilida «Muqeddes Roh teripidin yötkilishi bilen» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **1:21** 2Tim. 3:16. □ **2:1 «Lékin burun xelq ichide saxta peyghemberler chiqqan, shuningdek aranglardimu saxta telim bergüchiler meydan'gha chiqidu»** — «xelq» bolsa Israil xelqi. ■ **2:1** Qan. 13:2; Mat. 24:11; Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1. ■ **2:3** Yeh. 4.

solap qoyghan yerde,□ ■
5 shundaqla qedimki dunyadikilernimu ayap qoymay, xudasizliqqa bérilgen dunyani topan bilen gherq qilip, peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi Nuhni bashqa yettisi bilen saqlap qalghan yerde —□ ■
6 hemde kéyin Sodom we Gomorra sheherlirini kéyinki dewrlerdiki xudasizliqqa bérilgenlerge ibret bolsun dep békitip, béshigha külpetlik jazani chüshürüp kül qilghan,■
7 shuning bilen birge mushu exlaqsizlarning buzuqchiliqliridin yirginip azablan'ghan, heqqaniy bolghan Lutni ular arisidin qutuldurghan yerde —■
8 (ene shundaq kishilerning ichide yashighan heqqaniy Lutning heqqaniy qelbi her küni anglighan we körgen itaetsizlikler tüpeylidin azablinatti)■
9 emdi shuni körüwalalaymizki, Reb ixlasmenlerni duch kelgen sinaqlardin qandaq qutquzushni we shuningdek heqqaniysizlarni soraq künigiche jazalinishqa saqlap qoyushni bilidu. ■
10 Bularning arisidiki öz etlirige egiship pasiq heweslerge bérilgen, shundaqla hoquq igilirige sel qarighanlarning jazasi téximu shundaq bolidu. Mushundaq kishiler hali chong, menmenchilerdur, ular «*rohiy* ulughlar»gha haqaret qilishtin héch qorqmay-dighanlardur. □
11 Hetta ulardin küch-qudrette üstün turidighan perishtilermu Perwerdigarning aldida bu «*ulughlar*»*ni* haqaret bilen erz qilmaydu. □
12 Emma bular xuddi owlinip boghuzlinish üchün tughulghan yawayi eqilsiz haywan-lardek kélip, özliri chüshenmeydighan ishlar üstide haqaretlik söz qilidu we shundaqla özlirining halaket ishliri bilen toluq halak bolidu, □ ■
13 shundaqla öz heqqaniysizliqigha tushluq jazaning méwisini yeydu. Ular hetta kündüzi ochuq-ashkara eysh-ishret qilishnimu lezzet dep hésablaydu; ular *silerge* nomus we dagh keltürüp siler bilen bir dastixanda olturup, öz mekkarliqliridin zoqlinidu.
14 Ularning zinaxorluq bilen tolghan közliri gunah sadir qilishtin üzülmeydu; ular tutami yoq kishilerni éziqturidu; ular qelbini achközlükke köndürgen, lenetke yéqin balilardur!
15 Ular toghra yoldin chetnep, Bosorning oghli Balaamning yoligha egiship ketti. U kishi

---

□ **2:4 «Chünki Xuda gunah sadir qilghan perishtilerni ayap olturmay, belki ularni tehtisaraning hangigha tashlap, , soraqqa tartquche zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler bilen solap qoyghan yerde...» —** «tehti-saraning hangi» grék tilida «tartarus» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu jay tehtisaradin ayrim turidu; qarighanda, bu yer mushundaq gunah sadir qilghan perishtilerge alahiyten teyyarlan'ghan.«Zulmetlik qarangghuluqtiki zenjirler» — yaki «zulmetlik qarangghuluqtiki öngkürlerde». Mushu ayette bayan qilin'ghan perishtiler esli Sheytan bilen bille Xudagha isyan kötürgenlerni emes, belki Nuh peyghemberning dewride gunah qilghan perishtilerni körsitidu. «Yar.» 6:1-5 we izahatlar, «Yeh.» 6-7-ayetlerni we izahatlarni körüng. ■ **2:4** Yeh. 6; Weh. 20:3. □ **2:5 «peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi Nuhni bashqa yettisi bilen saqlap qalghan yerde...» —** grék tilida «peqet heqqaniyliqqa dewet qilghuchi sekkizinchi kishi Nuhni saqlap qalghan yerde ...» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:5** Yar. 7:23; 1Pét. 3:19. ■ **2:6** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:49; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Yeh. 7. ■ **2:7** Yar. 19:7, 8. ■ **2:8** Zeb. 119:158. ■ **2:9** 1Kor. 10:13. □ **2:10 «bularning arisidiki öz etlirige egiship pasiq heweslerge bérilgen, shundaqla hoquq igilirige sel qarighanlarning jazasi téximu shundaq bolidu» —** «hoquq igiliri» dégenlik shübhisizki, mushu yerde padishahlar, waliylar we hökümetning türlük emeldarlarni, shundaqla Xuda békitken ata-aniliq hoquqnimu öz ichige alidu. **«mushundaq kishiler hali chong, menmenchilerdur, ular «rohiy ulughlar»gha haqaret qilishtin héch qorqmaydighanlardur»** — «rohiy ulughlar» eyni tékistte «rohiy» dégen söz yoq. Lékin 11-ayetke qarighanda choqum ershtiki (yaman) küchler, yeni jin-sheytanlarni körsetse kérek. □ **2:11 «hetta ulardin küch-qudrette üstün turidighan perishtilermu...» —** «ulardin» — beziler mushu yerdiki «ular»ni «ershtiki ulughlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche «ular» saxta telim bergüchilerning özlirini körsitidu. Perishtiler elwette jin-sheytanlardin üstün turidu! **«... perishtilermu Perwerdigarning aldida bu «ulughlar»ni haqaret bilen erz qilmaydu»** — mesilen, «Yeh.» 9-ayetni körüng. □ **2:12 «...shundaqla özlirining halaket ishliri bilen toluq halak bolidu» —** «özlirining halaket ishliri» dégenning bashqa menisi «ular (yeni «ershtiki ulughlar»)ning halakiti» bolushi mumkin. Grék tilida peqet «ularning halakiti» déyilidu. ■ **2:12** Yer. 12:3; Yeh. 10.

haram yolda tapqan heqni yaxshi körgüchi idi, □ ■
16 lékin u qilghan qebihliki tüpeylidin tenbihini yédi (zuwansiz éshek insanning awazi bilen sözlep peyghemberning exmiqane ishini tosti). □ ■
17 Mana mushundaq kishiler qurup ketken bulaqlar, borandin heydilip yürgen tumanlargha oxshaydu; ulargha menggülük zulmetning qapqarangghuluqida jay hazirlap qoyulghan. □ ■
18 Chünki ular yalghan-yawidaq yoghan sözler bilen maxtinip, ademning etlik heweslirini qozghitip eysh-ishret ishliri bilen ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu. □
19 Ular mushu kishilerge «Silerni erkinlikke érishtürimiz» dep wede qilidu, lékin özliri emeliyette buzuqluqning qulliridur. Chünki adem néme teripidin boysundurulghan bolsa, shuning quli bolidu. ■
20 Chünki eger ular Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihni tonush arqiliq bu dunyaning pasiqliqliridin qutulup, kéyin shulargha yene baghlinip, boysundurulghan bolsa, ularning kéyinki hali deslepkisidinmu better bolidu. ■
21 Chünki heqqaniyliq yolini bilip turup, özige yetküzülgen muqeddes emrdin yüz örügendin köre, bu yolni eslidinla bilmigini ewzel bolatti.
22 Mushu ishenchlik hékmetlik sözler ularda emelge ashurulidu: —
«It aylinip öz qusuqini yer» we yene «Choshqa yuyunup chiqipla qaytidin patqaqta éghinar».□ ■

3

Rebning qaytip kélishining kéchiktürülüsh sewebi

1 I söyümlüklirim, hazir silerge bu yéziwatqinim ikkinchi xétimdur. Her ikki xétimde silerning sap könglünglarni oyghitip, shu ishlarni eslitishke intildimki,■
2 muqeddes peyghemberler burun éytqan sözlerge we Rebbimiz hem Qutquzghuchimizning rosulliringlar arqiliq yetküzgen emrige köngül bölüshünglarni ötünimen.
3 Eng muhimi shuni bilishinglar kérekki, künlerning axirida özining hawayi-heweslirining keynige kiridighan, mesxire qilidighan mazaqchilar chiqip:■

□ **2:15 «Ular toghra yoldin chetnep, Bosorning oghli Balaamning yoligha egiship ketti. U kishi haram yolda tapqan heqni yaxshi körgüchi idi» —** «Chöl.» 22-24-bablarda, Balaamning atisi «Béor» dep atilidu. «Bosor» uning bashqa ismi bolsa kérek. ■ **2:15** Chöl. 22:7,21; Yeh. 11. □ **2:16 «lékin u (Balaam «peyghember») qilghan qebihliki tüpeylidin tenbihini yédi (zuwansiz éshek insanning awazi bilen sözlep peyghemberning exmiqane ishini tosti)» —** «Béorning oghli Balaam» toghruluq: Musa peyghember Israillarni Misirdin Xuda wede qilghan zémin'gha bashlap kétiwatqanda, yol üstidiki padishahlarning qarshiliqigha uchraydu. Ashu padishahlardin biri Béorning oghli Balaam dégen «peyghember»ni izdep baridu we eger u Israillargha lenet oqusa, uninggha köp pul bermekchi bolidu. Xuda Balaamning undaq qilishigha yol qoymisimu, Balaam beribir pulni dep Israillargha lenet oqumaqchi bolup yolgha chiqidu. Mana bu «Balaam peyghemberning yoli» déyilidu. Biraq Xuda Balaamning éshikining aghzi arqiliq: «Mana séning éshiking Méning awazimni sendin yaxshi tonuydu» dégendek, shu yolning qebihlikini ashkarilaydu. «Chöl.» 22-24-bablarni körüng. ■ **2:16** Chöl. 22:21. □ **2:17 «mana mushundaq kishiler qurup ketken bulaqlar, borandin heydilip yürgen tumanlargha oxshaydu; ulargha menggülük zulmetning qapqarangghuluqida jay hazirlap qoyulghan» —** qarighanda, ularning axirqi hali 4-ayette tilgha élin'ghan perishtilerningkidin éghir bolidu. ■ **2:17** Yeh. 12. □ **2:18 «Chünki ular yalghan-yawidaq yoghan sözler bilen maxtinip, ademning etlik heweslirini qozghitip eysh-ishret ishliri bilen ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu» —** «ademning **etlik** hewesliri» — «rimliqlargha»diki kirish sözimizdiki «et» toghruluq mezmunni körüng. «Ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini yéngila qachurghanlarni azduridu» — yaki «ézitquluq yolida méngiwatqanlardin özlirini aran qachurghanlarni azduridu». ■ **2:19** Yuh. 8:34; Rim. 6:16. ■ **2:20** Mat. 12:45; Ibr. 6:4; 10:26. □ **2:22 «It aylinip öz qusuqini yer» —** birinchi hékmetlik söz «Pend.» 26:11din élin'ghan. Ikkinchisining menbesi namelum. ■ **2:22** Pend. 26:11. ■ **3:1** 2Pét. 1:13. ■ **3:3** 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; Yeh. 18.

4 «Qéni, Uning qaytip kélimen dégen wedisi?! Ata-bowilirimiz *ölümde* uxlap qalghandin taki hazirghiche hemme ishlar dunya apiride bolghan waqittiki bilen oxshash halette kétiwatidu» dep mesxire qilishidu.■
5 Halbuki, ular eng qedimki zamanda Xudaning sözi bilen asmanlarning yaritilghanliqini we shuningdek yerning sudin chiqqan hem suning wasitisi bilen barliqqa kelgenlikini etey untuydu;□ ■
6 shu amillarning wasitiliri bilen shu zamandiki dunya kelkündin gherq bolup yoqaldi.□ ■
7 Emma hazirqi asmanlar bilen zémin oxshashla shu söz bilen ixlassiz ademler soraqqa tartilip halak qilinidighan ashu künde otta köydürülüshke saqlinip, ta shu künigiche halidin xewer élinip turidu.□ ■
8 Emdi i söyümlüklirim, shu ish neziringlardin qachmisunki, Rebge nisbeten bir kün ming yildek we ming yil bir kündektur.□ ■
9 Reb Öz wedisini *orundashni* (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip *waqitni sozmaqta*.□ ■
10 Lékin Rebning küni xuddi oghrining kélishidek *kütülmigen waqitta* bolidu. U küni asmanlar shiddetlik güldürligen awaz bilen ghayib bolup, kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu; zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu. □ ■
11 Hemme nerse mana shundaq érip yoqilidighan yerde, siler qandaq ademlerdin bolushunglar kérek? — hayatinglarni pak-muqeddeslikte we ixlasmenlikte ötküzüp,
12 Xudaning künini telmürüp kütüp, u künning tézrek kélishi üchün intilishinglar kérek emesmu? U künning kélishi bilen pütün asmanlar otta yoqap tügeydu we kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu. □ ■

■ **3:4** Ez. 12:22. □ **3:5 «Halbuki, ular eng qedimki zamanda Xudaning sözi bilen asmanlarning yaritilghanliqini we shuningdek yerning sudin chiqqan hem suning wasitisi bilen barliqqa kelgenlikini etey untuydu» —** «etey untuydu» dégenning bashqa birxil terjimisi: «öz bengbashliqidin untuydu». ■ **3:5** Yar. 1:9; Zeb. 24:2. □ **3:6 «shu amillarning wasitiliri bilen shu zamandiki dunya kelkündin gherq bolup yoqaldi» —** «...shu amillarning wasitiliri bilen» dégen ibare peqet suning özini yaki sular we Xudaning sözini teng körsitidu. Bizningche sular we Xudaning sözini teng körsitidu; chünki (grék tilida) aldinqi jümlide bu ikki ish eng axirida tilgha élin'ghan, shundaqla 7-ayette Xudaning sözining ikkinchi qétim wasite bolidighanliqi körsitilidu. ■ **3:6** Yar. 7:10,21. □ **3:7 «Emma hazirqi asmanlar bilen zémin oxshashla shu söz bilen ixlassiz ademler soraqqa tartilip halak qilinidighan ashu künde otta köydürülüshke saqlinip, ta shu künigiche halidin xewer élinip turidu» —** «oxshashla shu söz» dégen ibarining bashqa xil terjimisi: «Uning (yeni, Xudaning) sözi». «Halidin xewer élinip turidu» — peqet saqlan'ghanla emes, belki Xudaning ghemxorluqining obyékti bolidu. ■ **3:7** Zeb. 102:25-26; Yesh. 51:6; 2Tés. 1:8; Ibr. 1:11; 2Pét. 3:10. □ **3:8 «Rebge nisbeten bir kün ming yildek we ming yil bir kündektur» —** Reb waqitning cheklimisige uchrimaydu, elwette. ■ **3:8** Zeb. 90:4. □ **3:9 «Reb Öz wedisini orundashni (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta» —** Reb qaytip kelgende yer yüzidikilerge towa qilish pursiti qalmaydu, elwette. ■ **3:9** Ez. 18:32; 33:11; Yesh. 30:18; Hab. 2:3; Rim. 2:4; 1Tim. 2:4; 1Pét. 3:20; 2Pét. 3:15. □ **3:10 «lékin rebning küni xuddi oghrining kélishidek kütülmigen waqitta bolidu» —** «rebning küni» (Mesihning kélidighan küni) Tewrattiki köp yerlerde «Perwerdigarning küni» dep körsitilidu. «Qoshumche söz»diki «Xudaning küni» toghruluq izahatlirimizni körüng. «Oghrining kélishidek» — démek, kütülmigen waqitta. **«U küni asmanlar shiddetlik güldürligen awaz bilen ghayib bolup, kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu; zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu» —** «kainatning barliq qurulmiliri» yaki «barliq asman jisimliri». «Uningdiki pütkül nersilermu» dégenning bashqa xil terjimisi: «uningdiki pütkül ishlarmu» yaki «uningdiki barliq qilghan ishlarmu». **«zémin we uningdiki pütkül nersilermu köyüp kétidu» —** bezi kona köchürmilerde «zémin we üstidiki barliq ishlar yalingach ashkarilinidu» déyilidu. ■ **3:10** Mat. 24:43,44; 1Tés. 5:2; Weh. 3:3; 16:15. □ **3:12 «Xudaning künini telmürüp kütüp, u künning tézrek kélishi üchün intilishinglar kérek emesmu? U künning kélishi bilen pütün asmanlar otta yoqap tügeydu we kainatning barliq qurulmiliri shiddetlik otta érip tügeydu» —** «Xudaning küni» dégen ibare toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. «Kainatning barliq qurulmiliri» dégenning bashqa xil terjimisi: «barliq asman jisimliri». ■ **3:12** Zeb. 50:3; 2Tés. 1:8.

13 Lékin biz bolsaq Uning wedisi boyiche, yéngi asman-zéminni intizarliq bilen kütmektimiz. U yer heqqaniyliqning makanidur.□ ■
14 Shuning üchün, ey söyümlüklirim, bu ishlarni kütüwatqanikensiler, *shu tapta* Xudaning aldida nuqsansiz we daghsiz, inaqliq-xatirjemlik ichide hazir bolup chiqishinglar üchün intilinglar.
15 we Rebbimizning sewr-taqitini nijat dep bilinglar, del söyümlük qérindishimiz Pawlusmu özige ata qilin'ghan danaliq bilen bu ishlar toghruluq silerge yazghan; □ ■
16 barliq xetliridimu u bu ishlar heqqide toxtilidu. Uning xetliride chüshinish tes bolghan bezi ishlar bar; bu ishlarni telim almighan we tutami yoq kishiler muqeddes yazmilarning bashqa qisimlirini burmilighandek, burmilap chüshendüridu we shuning bilen öz béshigha halaket élip kélidu.■
17 Shuning bilen, i söyümlüklirim, *men éytqan* bu ishlarni aldin'ala bilgenikensiler, bu exlaqsizlarning sepsetliri bilen azdurulup, mustehkem turushunglarni yoqitip qoyushtin hoshyar bolunglar. □
18 Eksiche, *Xudaning* méhir-shepqitide hem Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihge bolghan bilishte dawamliq ösünglar.
Uninggha hem hazir hem ashu ebed künigiche barliq shan-sherep mensup bolghay! Amin! □

□ **3:13 «Lékin biz bolsaq Uning wedisi boyiche, yéngi asman-zéminni intizarliq bilen kütmektimiz. U yer heqqaniyliqning makanidur» —** «u yer» hem yéngi asman we yéngi zéminnimu körsitidu. ■ **3:13** Yesh. 65:17; 66:22; Weh. 21:1. □ **3:15 «Rebbimizning sewr-taqiti» —** yaki «Rebbimizning kengchilik qilishi». **«we Rebbimizning sewr-taqitini nijat dep bilinglar»** — bu intayin ixcham jümle bolup, belkim: «Xudaning sewr-taqiti téximu köp ademlerge gunahidin qutquzulush pursiti yaritip bermekte, dep bilinglar» dégendek menide bolushi mumkin. Yene mumkinchiliki barki, «nijat» mushu yerde «bu dunyaning saqlinip qélishi» dégen menide ishlitilgen bolushi mumkin; némila bolmisun ayetning asasiy menisi oxshash; biz peqet bu dunyada bolsaqla, bügün towa qilip gunahlirimizdin qutulush yoli ochuq turidu, dep bilishimiz lazim. **«del söyümlük qérindishimiz Pawlusmu özige ata qilin'ghan danaliq bilen bu ishlar toghruluq silerge yazghan»** — «qérindishimiz Pawlusmu... silerge yazghan» — Pawlusning köp xizmiti «yat eller», yeni Yehudiy emesler arisida bolghachqa, Pétrusning bu xétimu belkim Yehudiy bolmighan étiqadchilargha yézilghan bolsa kérek. ■ **3:15** Rim. 2:4. ■ **3:16** Rim. 8:19; 1Kor. 15:24; 1Tés. 4:15. □ **3:17 «Shuning bilen, i söyümlüklirim, men éytqan bu ishlarni aldin'ala bilgenikensiler...» —** «men éytqan bu ishlar» belkim rosul Pétrusning yuqirida saxta telim bergüchiler toghruluq agahlandürüshlirini körsitidu. **«bu exlaqsizlarning sepsetliri bilen azdurulup, mustehkem turushunglarni yoqitip qoyushtin hoshyar bolunglar»** — «bu exlaqsizlar» grék tili nusxisida 2:7dimu oxshash söz ishlitilidu; démek, «bu exlaqsizlar» del saxta telim bergüchilerni körsitidu. □ **3:18 «Eksiche, Xudaning méhir-shepqitide hem Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihge bolghan bilishte dawamliq ösünglar» —** «ösünglar» bolsa rohiy hayatta, iman-étiqad jehette bolidu. Mushu rohiy ösken adem Xudaning méhir-shepqiti we Reb Eysa Mesihni chongqur tonushqa köprek nésip bolidu. Démek, «Xudaning méhir-shepqiti we Reb Eysa Mesihni chongqur tonush» hem rohiy ösüshning wasitisi hem netijisidur. Bashqa birxil terjimisi «Rebbimiz we Qutquzghuchimiz Eysa Mesihning méhir-shepqitide hem Uninggha bolghan tonushta dawamliq ösünglar».

Yuhanna «1»

«Rosul Yuhanna yazghan birinchi mektup» •••• Eysa Mesih — Hayatliq Kalamidur

1 Ezeldin bar bolghüchi, özimiz anglighan, öz közlirimiz tikilip qarighan we qollirimiz
bilen tutup silighan hayatliq Kalami toghrisida *silerge bayan qilimiz*■
2 (bu hayatliq bizge ayan bolup, biz uni körduq. Shuning bilen bu heqte guwahliq bérimiz
hemde Ata bilen bille bolup, kéyin bizge ayan bolghan shu menggülük hayatni silerge
bayan qilimiz)□
3 — silernimu biz bilen sirdash-hemdemlikte bolsun dep biz körgenlirimizni we an-
glighanlirimizni silerge bayan qilimiz. Bizning sirdash-hemdemlikimiz Ata we Uning
Oghli Eysa Mesih bilendur.□
4 Silerning xushalliqinglar tolup tashsun dep, bularni silerge yéziwatimiz.□

Xudaning yoruqluqida pak yashash

5 We biz Uningdin anglighan hem silerge bayan qilidighan xewirimiz mana shudurki,
Xuda nurdur we Uningda héchqandaq qarangghuluq bolmaydu.■
6 Eger biz Uning bilen sirdash-hemdemlikimiz bar dep turup, yenila qarangghuluqta
yürsek, yalghan éytqan we heqiqetke emel qilmighan bolimiz.□
7 Lékin U Özi nurda bolghinidek bizmu nurda mangsaq, undaqta bizning bir-birimiz
bilen sirdash-hemdemlikimiz bolup, Uning Oghli Eysa Mesihning qéni bizni barliq
gunahtin paklaydu.□ ■
8 Eger gunahimiz yoq dések, öz özimizni aldighan bolimiz hemde bizde heqiqet tur-
maydu.■
9 Gunahlirimizni iqrar qilsaq, U bizning gunahlirimizni kechürüm qilip, bizni barliq
heqqaniysizliqtin pak qilishqa ishenchlik hem adildur. □ ■
10 Eger gunah qilmiduq dések, Uni yalghanchi qilip qoyghan bolimiz we Uning söz-kalami
bizdin orun almighan bolidu.

■ **1:1** Luqa 24:39; Yuh. 20:27; Yuh. 1:1, 14; 2Pét. 1:16. □ **1:2 «Shuning bilen bu heqte guwahliq bérimiz hemde Ata bilen bille bolup, kéyin bizge ayan bolghan shu menggülük hayatni silerge bayan qilimiz» —** «Ata» mushu yerde Xuda'Atini bildüridu; oqurmenler bu xette «Ata» we «Oghul» dégen sözlerni körse, Xuda'Ata we Xudaning Oghli, yeni Uning Kalami Eysa Mesihni körsitidu. □ **1:3 «— silernimu biz bilen sirdash-hemdemlikte bolsun dep biz körgenlirimizni we anglighanlirimizni silerge bayan qilimiz. Bizning sirdash-hemdemlikimiz Ata we Uning Oghli Eysa Mesih bilendur» —** «sirdash-hemdemlik» dégenlik Injilda bu alahide menide bolup, grék tilida «ortaqliq» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem Xuda bilen bolghan alaqini, hem étiqadchilarning bir-biri bilen bolghan zich alaqisini, shundaqla Xudaning shapaitidin ortaq nésiwe bolushni bildüridu. □ **1:4 «Silerning xushalliqinglar tolup tashsun dep...» —** bezi kona köchürmilerde «Bizning xushalliqimiz tolup tashsun dep... » déyilidu. ■ **1:5** Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36. □ **1:6 «Eger biz uning bilen sirdash-hemdemlikimiz bar dep turup, yenila qarangghuluqta yürsek, yalghan éytqan we heqiqetke emel qilmighan bolimiz» —** «heqiqetke emel qilmighan bolimiz» grék tilida «heqiqetni qilmaymiz» dégen söz bilen ipadilinidu. □ **1:7 «Lékin U Özi nurda bolghinidek bizmu nurda mangsaq, undaqta bizning bir-birimiz bilen sirdash-hemdemlikimiz bolup, Uning Oghli Eysa Mesihning qéni bizni barliq gunahtin paklaydu» —** «U Özi» mushu yerde, shübhisizki, Xudani körsitidu. ■ **1:7** Ibr. 9:14; 1Pét. 1:19; Weh. 1:5. ■ **1:8** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 9:2; Zeb. 143:2; Pend. 20:9; Top. 7:20. □ **1:9 «gunahlirimizni iqrar qilsaq, u bizning gunahlirimizni kechürüm qilip, bizni barliq heqqaniysizliqtin pak qilishqa ishenchlik hem adildur» —** némishqa rosul «U (Xuda) ... ishenchlik hem adildur» deydu? (1) Xuda «muqeddes bendilirini étiqadi tüpeylidin kechürüm qildim» dése, u sözide ching turidu we ishenchliktur; (2) Xuda adil sotchi bolup, gunahni jazalimay qoymaydu. Shunga bizni kechürüsh üchün bizning gunahlirimizni öz ixtiyari bilen öz üstige alghan qurbanliqimiz gunahsiz Eysa Mesihke qoyghan; u bizning ornimizda öldi. Shunga Yuhanna ««Xuda bizning gunahlirimizni kechürüshke...Ishenchlik hem adildur» deydu. Xuda gunahlirimizni kechürüshi bilen ish toxtimaydu, elwette; u yene bizni «barliq heqqaniysizliqtin pak qilidu». ■ **1:9** Zeb. 32:5; Pend. 28:13.

2

Eysa Mesih - Xudagha bolghan wekilimizdur

1 I eziz balilirim, men silerni gunah sadir qilmisun dep, bu sözlerni yéziwatimen. Mubada
birsi gunah sadir qilsa, Atining yénida bir yardemchi wekilimiz, yeni Heqqaniy Bol-
ghuchi Eysa Mesih bardur.□ ■
2 U Özi gunahlirimiz üchün *jazani kötürgüchi* kafarettur; mushu kafaret peqet bizning
gunahlirimiz üchünla emes, belki pütkül dunyadikilerning gunahliri üchündur.□ ■
3 Bizning uni tonughanliqimizni bilelishimiz — Uning emrlirige emel qilishimizdindur.
4 «Uni tonuymen» dep turup, Uning emrlirige emel qilmighuchi kishi yalghanchidur,
uningda heqiqet yoqtur.■
5 Lékin kimki Uning sözige emel qilsa, emdi uningda Xudaning méhir-muhebbiti
heqiqeten kamaletke yetken bolidu. Biz özimizning Uningda bolghanliqimizni ene
shuningdin bilimiz.□ ■
6 «Xudada turup yashaymen» dégüchi bolsa *Eysaning* mangghinidek oxshash méngishi
kérek.□ ■

Qérindashlargha méhir-muhebbet körsitish nurning belgisi

7 I söyümlüklirim, silerge *burun anglap baqmighan* yéngi bir emrni emes, belki desleptin
tartip siler tapshuruwalghan kona emrni yéziwatimen. Ushbu emr siler burundinla
anglap kéliwatqan söz-kalamdur.□ ■
8 Lékin yene kélip men silerge yéziwatqinimni yéngi emr *désekmu bolidu*; bu emr Mesihde
hem silerdimu emel qilinmaqta, chünki qarangghuluq ötüp ketmekte, we heqiqiy nur
alliqachan chéchilishqa bashlidi.□ ■
9 Kimdekim özini «nurda yashawatimen» dep turup, qérindishini öch körse, u bügün'giche
qarangghuluqta turuwatqan bolidu.

□ **2:1 «I eziz balilirim,...»** — «eziz balilirim» grék tilida «kichik balilirim». **«Mubada birsi gunah sadir qilsa, Atining yénida bir yardemchi wekilimiz, yeni Heqqaniy Bolghuchi Eysa Mesih bardur»** — «yardemchi wekil» grék tilida «paraklétos» déyilidu, bu söz «Yh.» 14:16, 26, 15:26, 16:7de «yardemchi» dep terjime qilinidu. «Paraklétos» shu yerlerde Muqeddes Rohni körsitidu. Shu yerlerdiki bu sözning toluq menisi toghruluq izahatlarni körüng. ■ **2:1** 1Tim. 2:5; Ibr. 7:25. □ **2:2 «U Özi gunahlirimiz üchün jazani kötürgüchi kafarettur; mushu kafaret peqet bizning gunahlirimiz üchünla emes, belki pütkül dunyadikilerning gunahliri üchündur»** — «jazani kötürgüchi kafaret» — 4:18, «Rim.» 3:25, «Ibr.» 9:5de mushuninggha yéqin bir söz tépilidu. Tewratta bu söz (ibraniy tilida) «kafaret texti» yaki «rehim texti» («Mis.» 25:17) hem bezide «gunah tilesh qurbanliqi» yaki «gunahni yapquchi qurbanliq» dégen menide körülidu. Injilda uning asasiy uqumi Xudaning ghezipini öz üstige élish we shundaqla gunahlardin pak qilishtur. ■ **2:2** Yuh. 4:42; Rim. 3:25; 2Kor. 5:18; Kol. 1:20; 1Yuh. 4:10, 14. ■ **2:4** 1Yuh. 4:20. □ **2:5 «Lékin kimki uning sözige emel qilsa, emdi uningda Xudaning méhir-muhebbiti heqiqeten kamaletke yetken bolidu»** — Injil boyiche insanlar bir-birimizni söyüsh üchün we Xudaning Özini söyüsh üchün qelbimizge «Xudaning méhir-muhebbiti» Muqeddes Roh arqiliq tökülüshi kérek («Rim.» 5:5) andin bizning Xudagha we insalargha méhir-muhebbet körsitishimiz mumkin bolidu. Shunga «Xudaning méhir-muhebbiti» Xudadin kelgen hem bizdin Xudagha hem insanlargha qaritilghan muhebbitimizning hemmisini körsitidu. **«Biz özimizning Uningda bolghanliqimizni ene shuningdin bilimiz»** — «Uningda bolghanliqimiz»: — démek, Uning bilen yéqin alaqide bolghanliqtur. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizdiki «Mesihde» «Xudada» we «Rohta» toghruluq bayanlirimiznimu körüng. ■ **2:5** Yuh. 13:35. □ **2:6 ««Xudada turup yashaymen» dégüchi bolsa...»** — «Xudada» grék tilida «uningda». **«Eysaning mangghinidek oxshash méngishi kérek»** — grék tilida «Uning mangghinidek oxshash méngishi kérek». ■ **2:6** Yuh. 13:15; 1Pét. 2:21. □ **2:7 «I söyümlüklirim, silerge burun anglap baqmighan yéngi bir emrni emes, belki desleptin tartip siler tapshuruwalghan kona emrni yéziwatimen. Ushbu emr siler burundinla anglap kéliwatqan söz-kalamdur»** — Yuhanna körsetken emr, shübhisizki, «bir-biringlargha méhir-muhebbetni körsitinglar». 3:11, 4:21, «Yh.» 13:34, 15:12ni körüng. ■ **2:7** 2Yuh. 5. □ **2:8 «Lékin yene kélip men silerge yéziwatqinimni yéngi emr désekmu bolidu; bu emr Mesihde hem silerdimu emel qilinmaqta, chünki qarangghuluq ötüp ketmekte, we heqiqiy nur alliqachan chéchilishqa bashlidi»** — bu sirliq emma bek muhim 7-8-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. Bizningche asasiy menisi shuki, «rohiy hayat» kelgendin kéyin insanlarda «bir-biringlargha muhebbet körsitish» heqiqeten mumkin bolidu, shunga bu emrmu «yéngi» bolidu. ■ **2:8** Yuh. 13:34; 15:12.

10 Qérindishigha méhir-muhebbet körsetken kishi yoruqluqta turmaqta, uningda gunahqa putlashturidighan héchnéme qalmaydu. ■
11 Lékin qérindishini öch körgen kishi qarangghuluqtidur; u qarangghuluqta mangidu we qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu, chünki qarangghuluq uning közlirini qarighu qiliwetken.
12 Men bularni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki gunahliringlar Uning nami üchün kechürüm qilindi.□ ■
13 Men buni silerge yéziwatimen, i atilar, chünki siler Ezeldin Bar Bolghuchini tonudunglar.
Men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler u rezil üstidin ghelibe qildinglar.□
14 Men buni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki siler Atini tonudunglar.
Men buni silerge yéziwatimen, i atilar, chünki siler Ezeldin Bar Bolghuchini tonudunglar.
Men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler küchlüksiler, Xudaning söz-kalami silerde turidu we siler u rezil üstidinmu ghelibe qildinglar.

15 Bu dunyani we bu dunyadiki ishlarni söymenglar. Herkim bu dunyani söyse, Atining söygüsi uningda yoqtur. □ ■
16 Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes, közlerdiki hewes we hayatigha bolghan meghrurluqning hemmisi Atidin kelgen emes, belki bu dunyadin bolghandur, xalas; □
17 we bu dunya we uningdiki heweslerning hemmisi ötüp kétidu. Lékin Xudaning iradisige emel qilghuchi kishi menggü yashaydu.■

Dejjal — Eysa Mesihning reqibi

18 Eziz balilirim, zamanning axirqi saiti yétip keldi; we siler dejjalning *axir zamanda* kélidighanliqini anglighininglardek, emeliyette bolsa hazirning özidila nurghun dejjallar meydan'gha chiqti; buningdin zamanning axirqi saiti bolup qalghanliqi bizge melum. □ ■
19 Ular arimizdin chiqti, lékin ular eslide bizlerdin emes idi. Chünki eger bizlerdin bolghan bolsa, arimizda turiwergen bolatti. Lékin ularning héchqaysisining eslide

---

■ **2:10** Yuh. 12:35; 1Yuh. 3:14. □ **2:12 «i eziz balilirim» —** grék tilida «i kichik balilirim». **«men bularni silerge yéziwatimen, i eziz balilirim, chünki gunahliringlar uning nami üchün kechürüm qilindi» —** «Uning nami» dégenlik Eysa Mesihning namidur. Oqurmenlerning éside barki, «Eysa» dégen nam «Perwerdigarning nijati» dégen menide. ■ **2:12** Luqa 24:47; Ros. 4:12; 13:38. □ **2:13 «men buni silerge yéziwatimen, i yigitler, chünki siler u rezil üstidin ghelibe qildinglar» —** «u rezil» Sheytanni körsitidu. □ **2:15 «Herkim bu dunyani söyse, Atining söygüsi uningda yoqtur» —** Atining söygüsi» Xudadin kelgen muhebbet, démek. 2:5 we uningdiki «Xudaning méhir-muhebbiti» toghruluq izahatni körüng. ■ **2:15** Gal. 1:10; Yaq. 4:4. □ **2:16 «Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes...» —** «ettiki hewes»: Injilda «et» yaki «etler» köp waqitlarda insanlardiki gunahining tebiitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözning insanlardiki «et» we «etler» toghruluq bayanlarni körüng. **«Chünki bu dunyadiki barliq ishlar, yeni ettiki hewes, közlerdiki hewes we hayatigha bolghan meghrurluqning hemmisi atidin kelgen emes, belki bu dunyadin bolghandur, xalas» —** oqurmenler dunyadiki ishlarning bu üch amilining (1) Sheytanning Hawa-animizning aldigha qoyghan üch xil ézitqu amiligha oxshash ikenlikini («Yar.» 3:6); (2) Sheytanning chöl bayawanda Eysa Mesihni sinighandiki üch xil weswesisige oxshash ikenlikini bayqiyalaydu («Mat.» 4:1-11, «Luqa» 4:1-13ni körüng). ■ **2:17** Zeb. 90:9-10; Yesh. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 4:14; 1Pét. 1:24. □ **2:18 «Eziz balilirim, zamanning axirqi saiti yétip keldi; we siler dejjalning axir zamanda kélidighanliqini anglighininglardek, emeliyette bolsa hazirning özidila nurghun dejjallar meydan'gha chiqti; buningdin zamanning axirqi saiti bolup qalghanliqi bizge melum» —** «dejjal» grék tilida «antixristos». Dejjal toghruluq «Dan.» 9-babtiki izahatlarni, «Mat.» 24-bab we izahatlirini we «2Tés.» 2-bab we izahatlarni, «Wehiy» 13-bab we «qoshumche söz»ni (dejjal toghruluq) körüng. Bu ayette tilgha élin'ghan «nurghun dejjallar» Mesih we Uning telimige qarshi chiqqanlarning hemmisini körsitidu (19- we -22-ayetni körüng). ■ **2:18** Mat. 24:5; 2Tés. 2:3.

bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üchün ular arimizdin chiqip ketti.□ ■
20 Halbuki, siler bolsanglar Muqeddes Bolghuchidin kelgen mesihligüchi Rohtin nésip
boldunglar we shuning üchün siler hemme ishni bilisiler. □ ■
21 Silerge bu xetni yizishimdiki seweb, silerning heqiqetni bilmigenlikinglar üchün
emes, belki heqiqetni bilip, yalghanchiliqning heqiqettin kélip chiqmaydighanliqini
bilgenlikinglar üchündur.
22 Emise, kim yalghanchi? Eysaning Mesih ikenlikini inkar qilghuchi kishi bulsa, u
yalghanchidur. Ata we Oghulni inkar qilghuchi kishi özi bir dejjaldur.
23 Kimdekim Oghulni ret qilsa uningda Ata bolmaydu. Lékin Oghulni étirap qilsa,
uningda Ata bolidu.□ ■
24 Siler bolsanglar, burundin anglap kéliwatqininglarni özünglarda dawamliq
turghuziwéringlar. Burundin anglap kéliwatqininglar silerde dawamliq turiwerse,
silermu dawamliq Oghul we Atida yashawatqan bolisiler;
25 we Uning bizge qilghan wedisi bolsa del shu — menggü hayatliqtur.□
26 Silerni azdurmaqchi bolghanlarni nezerde tutup, bularni silerge yazdim;
27 Siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan mesihligüchi Roh silerde turiwéridu,
siler héchkimning ögitishige mohtaj emessiler; belki ene shu mesihligüchi Roh silerge
barliq ishlar toghruluq ögitiwatqandek (U heqtur, héch yalghan emestur!) — hem
ögetkendek, siler dawamliq Uningda yashaydighan bolisiler.□ ■
28 Emise, i eziz balilirim, dawamliq Uningda turup yashawéringlar. Shundaq qilsanglar,
U herqachan qaytidin ayan bolghanda qorqmas bolimiz hem U kelginide Uning aldida
héch xijalet bolup qalmaymiz. □ ■
29 *Xudaning* heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler, heqqaniyliqqa emel qilghuchilarning

---

□ **2:19 «Ular arimizdin chiqti, lékin ular eslide bizlerdin emes idi. Chünki eger bizlerdin bolghan bolsa, arimizda turiwergen bolatti. Lékin ularning héchqaysisining eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üchün ular arimizdin chiqip ketti» —** «... eslide bizdikilerdin bolmighanliqi pash qilin'ghanliqi üchün» — démek, Xuda terpidin békitilgen ish; shubhisizki, mushu «dejjallar» qérindashlarning kichik péilliqigha, shundaqla meghrurluqqa bolghan öchmenlikige chidimighan bolup, shu chaghda Xuda ularni jamaetke pash qilish üchün ularni öz meghrur tebiiyitining keynige kirishke qozghighan; shuning bilen «ular arimizdin chiqip ketti». ■ **2:19** Zeb. 41:9; Ros. 20:30; 1Kor. 11:19. □ **2:20 «Muqeddes Bolghuchi» —**Eysa Mesihni körsitidu. **«Muqeddes Bolghuchidin kelgen mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar» —** «mesihligüchi Roh» dégen bu söz mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu; bu söz eslide Tewrat dewride padishahlarni, kahinlarni we bezide peyghemberlerni öz mensipige békitish we testiqlash üchün ularning béshigha quyulghan «muqeddes may»ni körsitetti («mesihligüchi may»); bu ish Tewratta «mesih qilish» yaki «mesihlesh» dep atilatti. Injil dewride Nasaretlik Eysa may bilen emes, belki Muqeddes Roh bilen «mesih qilin'ghan» («Mat.» 3:16, «Luqa» 3:22, 4:18, «Ros.» 10:38ni körüng). Hazir Mesih eslide Özini «mesih qilghuchi Roh»ni, yeni Xudaning Muqeddes Rohini Özige étiqad qilghuchilargha ata qilidu; shuning bilen Injil dewride Tewrattiki «mesihlesh méyi»ning ademning béshigha quyulushining ornigha, «Mesihligüchi Roh», yeni Muqeddes Roh ademning roh-qelbining üstige kélip shu yerde makan tutidu. **«Mesihligüchi Rohtin nésip boldunglar we shuning üchün siler hemme ishni bilisiler»** — «siler hemme ishni bilisiler» yaki «siler hemme ademni bilisiler» yaki «hemminglar heqiqetni bilisiler». ■ **2:20** Zeb. 45:7; 133:2; 2Kor. 1:21; Ibr. 1:9. □ **2:23 «Kimdekim Oghulni ret qilsa uningda Ata bolmaydu. Lékin Oghulni étirap qilsa, uningda Ata bolidu» —** grék tilida «Kimdekim Oghulni ret qilsa, u Atigha ige bolmaydu; lékin Oghulni étirap qilsa, u Atighimu ige bolidu» dégen sözler bilen ipadilinidu. ■ **2:23** Luqa 12:9; 2Tim. 2:12. □ **2:25 «we Uning bizge qilghan wedisi bolsa del shu — menggü hayatliqtur» —** «Uning qilghan wedisi bolsa» — Xudaning Özining wedisi yaki Eysaning wedisini körsitidu; bizningche «U» 20-ayette tilgha élin'ghan «Muqeddes Bolghuchi»ni, yeni Eysani körsetse kérek. □ **2:27 «siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan mesihligüchi Roh silerde turiwéridu» —** «Uningdin» mushu yerde Xudaning Özini yaki Eysani körsitidu; bizningche «U» yene 20-ayette tilgha élin'ghan «Muqeddes Bolghuchi»ni, yeni Eysani körsetse kérek. **«Mesihligüchi Roh»** — 20-ayet we uningdiki izahatni körüng. ■ **2:27** Yer. 31:34; Ibr. 8:11. □ **2:28 «u herqachan qaytidin ayan bolghanda qorqmas bolimiz hem u kelginide uning aldida héch xijalet bolup qalmaymiz» —** «qorqmas» yaki «yüreklik». ■ **2:28** Mar. 8:38; 1Yuh. 3:2.

herbirining uning teripidin tughulghuchi ikenlikinimu bilsenglar kérek.□

3

Biz Xudaning perzentliri

1 Qaranglar, Ata bizge shundaq chongqur méhir-muhebbet körsetkenki, biz «Xudaning eziz baliliri» dep atalduq — we biz heqiqetenmu shundaq. Bu dunya shu sewebtin bizni tonup yetmeyduki, chünki bu dunya Uni tonumidi.□ ■
2 Söyümlüklirim, biz hazir Xudaning eziz baliliridurmiz; kelgüside qandaq bolidighanliqimiz téxi ochuq ayan qilinmighan. Biraq U *qaytidin* ayan qilin'ghanda, Uninggha oxshash bolidighanliqimizni bilimiz; chünki shu chaghda biz Uning eynen Özini körimiz.□ ■
3 We *Mesihge* ümid baghlighan herbir kishi U pak bolghandek özini paklimaqta.□
4 Gunah sadir qilghan kishi *Xudaning* qanunigha xilapliq qilghan bolidu. Chünki gunah sadir qilghanliq *Xudaning* qanunigha xilapliq qilghanliqtur.□ ■
5 Halbuki, siler Uni gunahlarni élip tashlash üchün dunyagha kélip ayan qilin'ghan we shundaqla Uningda héchqandaq gunah yoqtur, dep bilisiler.□ ■
6 Uningda yashawatqan herbir kishi gunah sadir qilmaydu; kimdekim gunah sadir qilsa, Uni körmigen we Uni tonumighan bolidu.□
7 Eziz balilirim, héchkimning silerni aldishigha yol qoymanglar. Heqqaniyliqqa emel qilghuchi kishi U heqqaniy bolghinidek heqqaniydur.□ ■
8 Lékin gunah sadir qilghuchi Iblistindur. Chünki Iblis elmisaqtin tartip gunah sadir qilip kelmekte. Xudaning Oghlining dunyada ayan qilinishidiki meqset Iblisning emellirini yoqitishtur.

□ **2:29 «Xudaning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler» —** grék tilida «Uning heqqaniy ikenlikini bilgenikensiler». Mushu ayette Xudani körsitishi kérek, chünki ayetning kéyinki qismida «Uningdin (Xudadin) tughulush» tilgha élinidu. **«heqqaniyliqqa emel qilghuchilarning herbirining Uning teripidin tughulghuchi ikenlikinimu bilsenglar kérek»** — «Uning teripidin tughulghuchi»: — démek, Xudaning perzenti, «qaytidin, yuqiridin tughulghan» kishini körsitidu. «Yh.» 3:1-21ni körüng. □ **3:1 «Bu dunya shu sewebtin bizni tonup yetmeyduki, chünki bu dunya Uni tonumidi» —** «Uni» Eysa Mesih yaki Xudaning Özini körsitidu. Bizningche Mesihni körsitidu («Yh.» 1:10ni körüng). ■ **3:1** Yuh. 1:12. □ **3:2 «Biraq U qaytidin ayan qilin'ghanda, Uninggha oxshash bolidighanliqimizni bilimiz; chünki shu chaghda biz Uning eynen Özini körimiz» —** «U» — Eysa Mesihni körsitidu. Töwendiki izahatni körüng. **«U qaytidin ayan qilin'ghanda»** — mushu ayettiki «U» bizningche Eysa Mesihni körsitidu. Bezi alimlar ayetni bashqiche chüshinip: — «U» (démek, bizning kelgüside qandaq bolidighanliqimiz») ayan qilin'ghanda...» dep qaraydu. Lékin bizningche rosul Yuhanna Mesihni ulughlashtiki herbir pursettin toluq paydilinidu, mushu yerdimu shundaq qilghan bolup, u yenila Mesihni körsetken. ■ **3:2** Yesh. 56:5; Mat. 5:12; Yuh. 1:12; Rim. 8:15, 18; 2Kor. 4:17; Gal. 3:26; 4:6; Fil. 3:21; Kol. 3:4. □ **3:3 «we Mesihge ümid baghlighan herbir kishi U pak bolghandek özini paklimaqta» —** «Mesihge» grék tilida «Uninggha». **«...U pak bolghandek özini paklimaqta»** — «U» mushu yerde belkim Mesihni körsitidu; yuqiriqi 2-ayet we izahatini körüng. □ **3:4 «Gunah sadir qilghan kishi Xudaning qanunigha xilapliq qilghan bolidu. Chünki gunah sadir qilghanliq Xudaning qanunigha xilapliq qilghanliqtur» —** «Xudaning qanuni» grék tilida peqet «qanun» dep éytilidu. Lékin közde tutulghini melum bir insaniy qanun emes, belki Xudaning qanunidur. Yuhannaning mushu yerde közde tutqini belkim Musa peyghemberge chüshürülgen qanun bolupla qalmay, yene belkim herbir kishining wijdanida (az bolsun, köp bolsun) namayan qilin'ghan Xudaning qanunini körsetse kérek («Rim.» 2:13-15nimu körüng). Bu ayet bolsa 2:29diki sözlerning dawamidur. ■ **3:4** 1Yuh. 5:17. □ **3:5 «Halbuki, siler uni gunahlarni élip tashlash üchün dunyagha kélip ayan qilin'ghan» —** «Uni» Mesihni körsitidu. Ushbu ayet bilen munasiwetlik «Yh.» 1:29ni körüng. ■ **3:5** Yesh. 53:9,12; 2Kor. 5:21; 1Pét. 2:22; 1Tim. 1:15. □ **3:6 «Uningda yashawatqan herbir kishi gunah sadir qilmaydu; kimdekim gunah sadir qilsa, Uni körmigen we Uni tonumighan bolidu» —** «gunah sadir qilsa,...» dégenlik shübhisizki, ademning adettiki yürüsh-turushini, gunah ilkidin chiqmay turghanliqini körsitidu. 3:9 we «qoshumche söz»imizni körüng. □ **3:7 «Heqqaniyliqqa emel qilghuchi kishi u heqqaniy bolghinidek heqqaniydur» —** «U» bizningche mushu yerde yene Mesihni körsitidu. Yuqiriqi 5-6-ayetni körüng. ■ **3:7** 1Yuh. 2:29.

9 Xudadin tughulghuchi gunah sadir qilmaydu; Xudaning uruqi uningda orun alghachqa, u gunah sadir qilishi mumkin emes, chünki u Xudadin tughulghandur. □ ■
10 Xudaning baliliri bilen Iblisning baliliri shuning bilen perqliniduki, kimdekim heqqaniyliqqa emel qilmisa we yaki öz qérindishigha méhir-muhebbet körsetmise Xudadin emestur.
11 Chünki siler desleptin anglap kéliwatqan xewer mana del shuki, bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimiz kérektur. ■
12 U u rezildin bolghan, inisini öltürgen Qabilgha oxshash bolmasliqimiz kérek; u némishqa inisini qetl qildi? Uning özining qilghanliri rezil, inisining qilghanliri heqqaniy bolghanliqi üchün shundaq qilghan. ■
13 Shunga, i qérindashlar, bu dunya silerni öch körse, buninggha heyran qalmanglar. ■
14 Biz qérindashlarni söygenlikimizdin, ölümdin hayatliqqa ötkenlikimizni bilimiz. Öz qérindishini söymigüchi téxi ölümde turuwatidu. ■
15 Qérindishigha öchmenlik qilghan kishi qatildur we héchqandaq qatilda menggülük hayatning bolmaydighanliqini bilisiler. □ ■
16 Biz shuning bilen méhir-muhebbetning néme ikenlikini bilimizki, u biz üchün Öz jénini pida qildi; shuningdek bizmu qérindashlirimiz üchün öz jénimizni pida qilishqa qerzdardurmiz. □ ■
17 Emma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qérindishining mohtajliqini körüp turup, uninggha köksi-qarnini achmisa, bundaq kishide nedimu Xudaning méhir-muhebbiti bolsun? □ ■
18 Eziz balilirim, söz bilen we til bilen emes, belki emelde we heqiqette méhir-muhebbet körsiteyli.
19 Biz shundaq ishlar bilen özimizning heqiqettin bolghanliqimizni bileleymiz we *Xudaning* aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz. □
20 Shundaqtimu, mubada qelbimiz bizni yenila eyiblise, Xuda yenila qelbimizdin üstün we hemmini bilgüchidur. □
21 Söyümlüklirim, eger qelbimiz bizni eyiblimise, Xudaning aldida yüreklik turimiz □
22 we shundaqla Uningdin némini tilisek shuninggha érisheleymiz; chünki biz Uning emrlirige emel qilip, Uni xursen qilidighan ishlarni qilimiz. ■

□ **3:9 «Xudadin tughulghuchi gunah sadir qilmaydu; Xudaning uruqi uningda orun alghachqa, u gunah sadir qilishi mumkin emes, chünki u Xudadin tughulghandur» —** «Xudaning uruqi (yaki «nesli») uningdin orun alghachqa...» dégenlikte «Xudaning uruqi» Mesihning Özi yaki Uning söz-kalamini körsitidu. Bashqiche éytqanda, Mesih Eysaning tebiiyitini körsitidu, shundaqla Uning kishilerning rohidin orun alghanliqini körsitidu. «Mat.» 13:1-23, «Yh.» 12:24, «Rim.» 4:15-17ni, 9:7-8 we «Gal.» 3:16ni körüng. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **3:9** 1Pét. 1:23; 1Yuh. 5:18. ■ **3:11** Yuh. 13:34; 15:12; 1Yuh. 3:23. ■ **3:12** Yar. 4:8; Ibr. 11:4. ■ **3:13** Yuh. 15:18. ■ **3:14** 1Yuh. 2:10. □ **3:15 «Qérindishigha öchmenlik qilghan kishi qatildur» —** «Mat.» 5:21-22ni körüng. **«héchqandaq qatilda menggülük hayatning bolmaydighanliqini bilisiler»** – bu sözler héchbir qatil Xudaning kechürümige érishelmeydu, dégenlik emes. Mesilen «Mat.» 12:31, «1Kor.» 6:9-11ni körüng. ■ **3:15** Mat. 5:21; Gal. 5:21. □ **3:16 «Biz shuning bilen méhir-muhebbetning néme ikenlikini bilimizki, U biz üchün Öz jénini pida qildi...» —** «U» – Mesih, elwette. ■ **3:16** Yuh. 15:13; Ef. 5:2. □ **3:17 «Emma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qérindishining mohtajliqini körüp turup...» —** «mal-mülük» mushu yerde, grék tilida «tirikchilik» bilen ipadilinidu. ■ **3:17** Qan. 15:7; Luqa 3:11; Yaq. 2:15. □ **3:19 «biz shundaq ishlar bilen özimizning heqiqettin bolghanliqimizni bileleymiz we (Xudaning) aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz» —** «Xudaning aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz» grék tilida «uning aldida qelbimizni xatirjem qilalaymiz». **«...xatirjem qilalaymiz»** – yaki «qayil qilalaymiz». Démek, birsi «men Xudadinmu, emesmu?» dep gumanlan'ghan bolsa, özidin «mende méhir-muhebbet barmu-yoq?» dep sorisa we özining méhir-muhebbette yashawatqanliqini körgen bolsa, «men heqiqeten Xudadin tughulghanmen» dep özini qayil qilalaydu. □ **3:20 «Shundaqtimu, mubada qelbimiz bizni yenila eyiblise, Xuda yenila qelbimizdin üstün we hemmini bilgüchidur» —** bu ayette «qelbimiz» belkim «wijdanimiz»ni körsitidu. □ **3:21 «Söyümlüklirim, eger qelbimiz bizni eyiblimise, Xudaning aldida yüreklik turimiz» —** bu ayette «qelbimiz» belkim yene «wijdanimiz»ni körsitidu. **«yüreklik turimiz»** – yaki «qorqmas turimiz». ■ **3:22** Yer. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 5:14.

23 We Uning emri shuki, uning Oghli Eysa Mesihning namigha étiqad qilishimiz hemde
Uning bizge tapilighinidek bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimizdin ibarettur. □ ■
24 Uning emrlirige emel qilidighan kishi *Xudada* yashaydighan we *Xudamu* uningda
yashaydighan bolidu. Emdi Xudaning bizde yashaydighanliqini bilginimiz bolsa, U
bizge ata qilghan Rohtindur.□ ■

4

Saxta peyghemberlerdin hezer eylenglar

1 Söyümlüklirim, herbir *«wehiy qilghuchi»* rohlarning hemmisigila ishiniwermenglar,
belki bu rohlarning Xudadin kelgen-kelmigenlikini perqlendürüsh üchün ularni
sinanglar. Chünki nurghun saxta peyghemberler dunyadiki jay-jaylargha peyda
boldi.□ ■
2 Xudaning Rohini mundaq perqlendüreleysiler: Eysani, yeni dunyagha insaniy tende
kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh Xudadin bolidu;□
3 we dunyagha insaniy tende kelgen Eysa Mesihni étirap qilmaydighan roh Xudadin kel-
gen emes. Bundaqlarda eksiche dejjalning rohi ishleydu; siler bu rohning kélidighanliqi
toghruluq anglighanidinglar we derweqe u hazir dunyada peyda boldi.□ ■
4 Ey eziz balilirim, siler bolsanglar Xudadin bolghansiler we ularning üstidin ghalib
keldinglar; chünki silerde Turghuchi bu dunyada turghuchidin üstündur.□
5 Ular bolsa bu dunyagha mensup; shunga ular bu dunyaning sözlirini qilidu we bu
dunyadikiler ulargha qulaq salidu.□

□ **3:23 «hemde Uning bizge tapilighinidek bir-birimizge méhir-muhebbet körsitishimizdin ibarettur» —** «Uning bizge tapilighini» mushu yerde bizningche Xudaning Özining (Mesih arqiliq) bizge tapilighinini körsitidu. ■ **3:23** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 4:21. □ **3:24 «Uning emrlirige emel qilidighan kishi Xudada yashaydighan...» —** grék tilida «Uning emrlirige emel qilidighan kishi Uningda yashaydighan...». **«...we Xudamu uningda yashaydighan bolidu» —** grék tilida «we Umu uningda yashaydighan bolidu». ■ **3:24** Yuh. 14:23; 15:10; 1Yuh. 4:12. □ **4:1 «Söyümlüklirim, herbir «wehiy qilghuchi» rohlarning hemmisigila ishiniwermenglar» —** ««wehiy qilghuchi» roh» belkim étiqadchining öz wujudigha yéqin kélip «sanga wehiy qilimen» deydighan rohni, yaki éhtimalgha eng yéqin bolghini étiqadchilarning yénigha kelgen yaki hetta jamaetning öz ichidin turup «Men silerge Xudaning wehiyini hazir yetküzimen» dégüchilerni körsitidu; ayetning ikkinchi qismi del mushu «saxta peyghemberler»ni körsitidu. ■ **4:1** Yer. 29:8; Mat. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Kor. 14:29; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Pét. 2:1; 2Yuh. 7. □ **4:2 «Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh...» —** «insaniy tende» (yaki «insan ténide») grék tilida «ette» bilen bildürilidu. **«Eysani, yeni dunyagha insaniy tende kelgen Mesihni étirap qilghuchi herbir roh Xudadin bolidu» —** mushu ayette déyilgen «roh» melum insanning aghzi arqiliq gep qiliwatidu, elwette. Halqiliq mesile: — melum birsi jamaette söz qilip «Xudaning wehiyini silerge yetküzimen» dése, biraq «insaniy tende kelgen Eysa Mesih»ni étirap qilmisa, emdi uningda söz qilidighan roh Xudaning Rohi emes, belki jin-sheytanlarning biri yaki bu kishining özining Xuda bilen qarshilishidighan insaniy roh bolidu, xalas. □ **4:3 «we dunyagha insaniy tende kelgen Eysa Mesihni étirap qilmaydighan roh Xudadin kelgen emes» —** shu waqitlarda, beziler Eysa Mesihni «heqiqiy insan emes, belki insanning sheklide namayan bolghan bir xil roh, xalas» dégen yalghan telim tarqalghanidi. **«...Bundaqlarda eksiche dejjalning rohi ishleydu; siler bu rohning kélidighanliqi toghruluq anglighanidinglar we derweqe u hazir dunyada peyda boldi» —** oqurmenlerning éside barki, «dejjal»ning menisi «Mesihge qarshi» hem «Mesihning ornini talashquchi»dur (yuqiridiki 2:18, 2:20 we izahatlarni körüng). ■ **4:3** 2Tés. 2:7; 1Yuh. 2:18, 22. □ **4:4 «Ey eziz balilirim, siler bolsanglar Xudadin bolghansiler we ularning üstidin ghalib keldinglar» —** «ular» mushu yerde saxta peyghemberlerni we telim bergüchilerni körsitidu. **«chünki silerde Turghuchi bu dunyada turghuchidin üstündur» —** «silerde Turghuchi» Muqeddes Rohni, «bu dunyada turghuchi» Iblisni körsitidu. □ **4:5 «Ular bolsa bu dunyagha mensup; shunga ular bu dunyaning sözlirini qilidu we bu dunyadikiler ulargha qulaq salidu» —** «ular bu dunyaning sözlirini qilidu» yaki «ular bu dunyadin sözleydu» yaki «ular bu dunya toghruluq sözleydu».

6 Biz bolsaq Xudadin bolghanmiz; Xudani tonughan kishi bizning sözlirimizni anglaydu.
Xudadin bolmighan kishi bolsa bizning sözlirimizni anglimaydu. Mana buningdin
Heqiqetning Rohi bilen ézitquluqning rohini perq ételeymiz.□ ■

Xuda Özi méhir-muhebbettur

7 I söyümlüklirim, bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli; chünki méhir-muhebbetning özi
Xudadindur we méhir-muhebbet körsetküchining herbiri Xudadin tughulghan bolidu we
Xudani tonuydu.
8 Méhir-muhebbet körsetmigüchi kishi Xudani tonumighan bolidu; chünki Xuda Özi méhir-
muhebbettur.
9 Xudaning méhir-muhebbiti bizde shuning bilen ashkara boldiki, Xuda bizni Uning
arqiliq hayatqa érishsun dep birdinbir yégane Oghlini dunyagha ewetti. ■
10 Méhir-muhebbet del shuningdin ayanki, bizlerning Xudani söyginimiz bilen emes, belki
U Özi bizni söyüp gunahlirimizning jazasini kötürgüchi kafaret bolushqa Öz Oghlini
ewetkini bilen ayandur.■
11 I söyümlüklirim, Xuda bizge shu qeder méhir-muhebbet körsetken yerde, bizmu bir-
birimizge méhir-muhebbet körsitishke qerzdardurmiz.
12 Héchkim héchqachan Xudani körgen emes; lékin bir-birimizge méhir-muhebbet körsetsek,
Xuda bizde yashaydu we uning méhir-muhebbiti bizde kamaletke yetken bolidu. ■
13 Biz bizning Uningda yashawatqanliqimizni we Uning bizde yashawatqanliqini shun-
ingdin bilimizki, U Öz Rohini bizge ata qilghan. □
14 Biz shuni körgen we shundaqla shuninggha guwahliq bérimizki, Ata Oghulni dunyagha
qutquzghuchi bolushqa ewetti.
15 Eger kimdekim Eysani Xudaning Oghli dep étirap qilsa, Xuda uningda, umu Xudada
yashaydu.
16 Biz bolsaq Xudaning bizge bolghan méhir-muhebbitini tonup yettuq, shundaqla un-
inggha tolimu ishenduq. Xuda Özi méhir-muhebbettur we méhir-muhebbette yashighuchi
kishi Xudada yashaydu, Xudamu uningda yashaydu.
17 Mushundaq bolghanda, méhir-muhebbet bizde mukemmellishidu; shuning bilen biz
soraq künide xatirjem-qorqmas bolalaymiz. Chünki Eysa qandaq boluwatqan bolsa
bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz. □
18 Méhir-muhebbette qorqunch yoqtur; kamil méhir-muhebbet qorqunchni heydep yoqqa
chiqiridu. Chünki qorqunch Xudaning jazasi bilen baghlinishliqtur; qorqunchi bar
kishi méhir-muhebbette kamaletke yetküzülgen emestur.□
19 Biz méhir-muhebbet körsitimiz, chünki Xuda aldi bilen bizge méhir-muhebbet körsetti.

□ **4:6 «Mana buningdin Heqiqetning Rohi bilen ézitquluqning rohini perq ételeymiz»** — «Heqiqetning Rohi» Muqeddes Rohni, «ézitquluqning rohi» Sheytanning özi yaki jinlarni körsitidu. ■ **4:6** Yuh. 8:47; 10:27. ■ **4:9** Yuh. 3:16; Rim. 5:8. ■ **4:10** Rim. 3:24, 25; 2Kor. 5:19; Kol. 1:19; 1Yuh. 2:2. ■ **4:12** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Yuh. 1:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 1Yuh. 3:24. □ **4:13 «Biz bizning Uningda yashawatqanliqimizni we Uning bizde yashawatqanliqini shuningdin bilimizki, U Öz Rohini bizge ata qilghan»** — «U Öz Rohini bizge ata qilghan» grék tilida «U Öz Rohidin bizge ata qilghan» bilen ipadilinidu. □ **4:17 «shuning bilen biz soraq künide xatirjem-qorqmas bolalaymiz»** — «soraq küni» yaki «qiyamet küni». Oqurmenlerning éside bolsunki, «qiyamet küni»ni etrapliq chüshinish üchün Tewrat-Injilda uning toghrisidiki köp tepsilatlar bar. **«Chünki Eysa qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz»** — grék tilida «Chünki U qandaq boluwatqan bolsa bizmu hazir bu dunyada shundaq boluwatimiz». Démek, biz bu dunyada Eysadek adil, heqqaniy, rastchil, kemter, méhriban, muhebbetlik....bolimiz. Tekitlen'gini «bu dunyada» — chünki bu dunyada undaq bolush peqet Xudaning méhir-shepqiti we toluq küch-qudriti bolsa andin mumkin bolidu. □ **4:18 «Méhir-muhebbette qorqunch yoqtur; kamil méhir-muhebbet qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu»** — yaki «méhir-muhebbet mukemmel bolsa, qorqunchni heydep yoqqa chiqiridu».

20 Eger birsi «Xudani söyimen» dep turup, qérindishigha öchmenlik qilsa, u yalghanchidur. Chünki köz aldidiki qérindishini söymigen yerde, körüp baqmighan Xudani qandaqmu söysun? ■
21 Shunga bizde Uningdin: «Xudani söygen kishi qérindishinimu söysun» dégen emr bardur.■

5

Étiqad «bu dunya»ning üstidin ghelibe qilidu

1 Eysaning Mesih ikenlikige ishen'gen herbir kishi Xudadin tughulghan bolidu; we tughdurghuchi *Atini* söyidighan herbir kishi Uningdin tughulghuchinimu söyidu.□ ■
2 Biz özimizning Xudaning balilirini söyidighanliqimizni shuningdin bilimizki, Xudani söyüp, Uning emrlirige emel qilishimizdindur.
3 Xudani söyüsh Uning emrlirige emel qilish démektur; we Uning emrliride turmaq éghir ish emestur.■
4 Chünki Xudadin tughulghanlarning hemmisi bu dunya üstidin ghelibe qilidu; we dunyaning üstidin ghelibe qilghuchi küch — del bizning étiqadimizdur.□ ■
5 Bu dunyaning üstidin ghelibe qilghuchi zadi kimler? Peqet Eysani Xudaning Oghli dep étiqad qilghuchilar emesmu?■
6 U bolsa su we qan arqiliq kelgen zat, yeni Eysa Mesihdur; Uning kélishi peqet su bilenla emes, belki qan bilenmu idi. We bu ishlargha guwahliq bergüchi bolsa Rohtur, chünki Roh Özi heqiqettur.□
7 Chünki Uning toghruluq üch guwahliq bergüchi bar: —□
8 bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üchining *guwahliqi* birdur. □
9 Eger biz insanlarning guwahliqini qobul qilsaq, Xudaning guwahliqi bularningkidin üstündur. Xuda Öz Oghli toghrisida shundaq guwahliq bergen —
10 (Xudaning Oghligha étiqad qilghan kishining ichide shu guwahliq bardur; biraq Xudagha ishenmigen kishi Uni yalghanchi qilghan bolidu, chünki U Xudaning Öz Oghlini testiqlighan guwahliqigha ishenmigen) ■
11 guwahliq del shudurki, Xuda bizge menggülük hayatni ata qildi we bu hayatliq Uning Oghlididur. ■

■ **4:20** 1Yuh. 2:4. ■ **4:21** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23. □ **5:1** **«...we tughdurghuchi (Ata)ni söyidighan herbir kishi uningdin tughulghuchinimu söyidu» —** bu söz belkim shu dewrdiki bir temsil bolushi mumkin idi. «Uningdin tughulghuchi»lar étiqadchi qérindashlarni körsitidu. ■ **5:1** Yuh. 1:12. ■ **5:3** Mat. 11:29,30; Yuh. 14:15; 15:10. □ **5:4** **«Chünki Xudadin tughulghanlarning hemmisi bu dunya üstidin ghelibe qilidu; we dunyaning üstidin ghelibe qilghuchi küch — del bizning étiqadimizdur» —** «bu dunya» mushu yerde Xudagha qarshi chiqidighan pütkül dunyadiki étiqadsizlarni körsitidu, elwette. Chünki emeliyette «bu dunyadikiler» Sheytanning ilkide merkezleshken, Xudagha qarshi bir tüzümdur. ■ **5:4** Yuh. 16:33. ■ **5:5** 1Kor. 15:57; 1Yuh. 4:15. □ **5:6** **«U bolsa su we qan arqiliq kelgen zat, yeni Eysa Mesihdur; Uning kélishi peqet su bilenla emes, belki qan bilenmu idi. We bu ishlargha guwahliq bergüchi bolsa Rohtur, chünki Roh Özi heqiqettur» —** «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. Bu ayetning mezmuni birnechche saxta telimge qarita reddiye bérishtur. Muellip qet'iylik bilen shuni ispatlimaqchiki: (1) Eysa Mesih heqiqiy insan bolup tughuldi; (2) heqiqiy insan bolup, Yehya peyghember teripidin suda chömüldürüldi; (3) heqiqiy insan bolup krésttе öldi. Bu reddiyining tepsilatliri üstide «qoshumche söz»imizde sel toxtilimiz. □ **5:7** **«Chünki Uning toghruluq üch guwahliq bergüchi bar...» —** «Uning toghruluq» — Mesih toghruluq. □ **5:8** **«bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üchining guwahliqi birdur» —** bu ayet toghruluq we 6-7-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. Bir'az kona köchürülmilerde: — «Chünki U toghruluq ershte üch guwahliq bergüchi bar: Bular Ata, Kalam we Muqeddes Rohtur; bu üchi birdur. (8) Yer yüzide üch guwahliq bergüchi bar: Bular Roh, su we qandin ibarettur. Bu üchining guwahliqi oxshashtur» déyilidu. ■ **5:10** Yuh. 3:36; Rim. 8:16; Gal. 4:6. ■ **5:11** Yuh. 1:4.

12 Shunga Oghulgha ige bolghan kishi hayatliqqa ige bolghan bolidu; Xudaning Oghligha ige bolmighan kishi hayatliqqa ige bolmighan bolidu.

Menggülük hayat

13 Men bularni Xudaning Oghlining namigha étiqad qilghan silerge silerning menggülük hayatqa ige bolghanliqinglarni bilishinglar üchün yazdim. ■
14 We bizning Uninggha bolghan toluq ishench-xatirjemlikimiz shundaqki, Uning iradisige muwapiq herqandaq bir ishni tilisek, U bizni anglaydu. ■
15 Uni herném tiliginimizni anglaydu dep bilgenikenmiz, duayimizda Uningdin tiliginimizge érishtuq, dep bilimiz.
16 Birsi qérindishining ölümge mehkum qilmaydighan bir gunah sadir qilghanliqini körse, uning üchün dua qilsun; we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üchün uninggha hayatliq ata qilidu. Ölümge mehkum gunahmu bardur. Uning toghrisidin tilisun, démeymen. □ ■
17 Hemme heqqaniyetsizlik gunahtur; we ölümge mehkum qilmaydighan gunahmu bar. ■
18 Xudadin tughulghuchining gunah sadir qilmaydighanliqini bilimiz; chünki eslide Xudadin tughulghan Zat bundaq kishini qoghdap qalidu we ashu rezil uninggha tégelmeydu. □ ■
19 Emdi özimizning Xudadin bolghanliqimiz özimizge melum; emma pütkül dunya bolsa u rezilning ilkididur.
20 Yene bizge melumki, Xudaning Oghli dunyagha keldi we Heqiqiy Bolghuchini tonushimiz üchün könglimizni yorutti; we biz Heqiqiy Bolghuchining Özide, yeni Uning Oghli Eysa Mesihde yashawatimiz. U bolsa heqiqiy Xuda we menggülük hayatliqtur! □ ■
21 Eziz balilirim, özünglarni herqandaq butlardin saqlanglar. □

■ **5:13** Yuh. 20:31. ■ **5:14** Yer. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:2. □ **5:16 «Birsi qérindishining ölümge mehkum qilmaydighan bir gunah sadir qilghanliqini körse, uning üchün dua qilsun; we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üchün uninggha hayatliq ata qilidu. Ölümge mehkum gunahmu bardur. Uning toghrisidin tilisun, démeymen» —** «we Xuda ölümge mehkum qilmaydighan gunah sadir qilghanlar üchün uninggha hayatliq ata qilidu» yaki «we Xuda ulargha (yeni gunah sadir qilghanlargha) hayatliq ata qilidu». «Ölümge mehkum gunah» toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **5:16** Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Mar. 3:29; Luqa 12:10; Ibr. 6:4; 10:26; 2Pét. 2:2. ■ **5:17** 1Yuh. 3:4. □ **5:18 «Xudadin tughulghuchining gunah sadir qilmaydighanliqini bilimiz; chünki eslide Xudadin tughulghan Zat bundaq kishini qoghdap qalidu we ashu rezil uninggha tégelmeydu» —** bizningche «eslide Xudadin tughulghan Zat» Eysa Mesihni körsitidu. Mushu yerde «tughulghan» belkim Mesihning insan bolushqa tughulushini körsitishi kérek. Bashqa ikki xil terjimisi bar: (1) «Xudadin tughulghuchi bolsa (yeni, étiqadchi), U (Xuda) uni qoghdap qalidu; (2) Xudadin tughulghuchi özini qoghdap qalidu». «ashu rezil» — Iblisni körsitidu. ■ **5:18** 1Yuh. 3:9. □ **5:20 «we biz Heqiqiy Bolghuchining özide, yeni Uning Oghli Eysa Mesihde yashawatimiz» —** «heqiqiy bolghuchi» Xudani körsitidu. **«U bolsa heqiqiy Xuda we menggülük hayatliqtur!»** — Eysa Mesihni körsitidu (muqeddes yazmilardiki héchqandaq yerlerde «Xuda hayatliq» déyilmeydu, lékin köp yerlerde «Eysa Mesih hayatliqtur», déyilidu. Mesilen «Yh.» 11:25, 14:6). ■ **5:20** Yesh. 9:5; 44:6; 54:5; Luqa 24:45; Yuh. 20:28; Rim. 9:5; 1Tim. 3:16. □ **5:21 «Eziz balilirim, özünglarni herqandaq butlardin saqlanglar» —** «butlar» shübhisizki, mushu yerde peqet oyma butlarni yaki quyma butlarnila emes, belki étiqadchilarning qelbide Xudaning ornini talishidighan herqandaq nerse yaki ishtur. Mesilen, «Kol.» 3:5ni körüng.

Yuhanna «2»

«Rosul Yuhanna yazghan ikkinchi mektup»

1-2 Menki aqsaqaldin *Xuda teripidin* tallan'ghan xanimgha we uning eziz baliliriga salam! Men silerni heqiqette söyimen we yalghuz menla emes, yene heqiqetni tonughanlarning hemmisi bizde yashawatqan we shundaqla ebedgiche bizge yar bolidighan heqiqetni dep silerni söyidu.□
3 Xuda'Atidin we Atining Oghli Reb Eysa Mesihdin shapaet, rehim-shepqet we xatirjemlik silerge heqiqet we méhir-muhebbet ichide bolghay!□
4 Baliliringning arisida biz Atidin emr tapshuruwalghandek heqiqette mangghanlarni körginim üchün intayin xursen boldum.

Heqiqette ching turush, saxtiliqtin hézi bolush

5 Emdi, hörmetlik xanim, men sendin bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli, dep ötünimen. Méning sanga yézip ötün'ginim yéngi bir emr emes, belki desleptin tartip bizde bar emrdur■
6 (méhir-muhebbet shuki, uning emrlirige emel qilip méngishtur). Mana bu emr siler burundin tartip anglap kéliwatqandek, uningda méngishinglar üchün silerge tapilan'ghandur.□ ■
7 Chünki nurghun aldamchilar dunyaning jay-jaylirida chiqti. Ular Eysaning dunyagha insaniy tende kelgen Mesih ikenlikini étirap qilmaydu. Bundaqlar del aldamchi we dejjaldur.□ ■
8 Biz we özünglar singdürgen ejirni yoqitip qoymay, belki toluq in'amgha ige bolushunglar üchün, özünglargha agah bolunglar.□

□ **1:1-2 «Menki aqsaqaldin (Xuda teripidin) tallan'ghan xanimgha we uning eziz baliliriga salam!» —** «aqsaqal» mushu yerde «jamaetning aqsaqili» yaki peqet «men qéridin...» dégen menidila ishlitilidu. **«Xuda teripidin tallan'ghan xanim» —** «xanim» heqiqiy bir ayal xanimni körsitishi mumkin, bolmisa melum bir jamaetni körsitishimu mumkin. «Kirish süz»imizde éytqinimizdek biz uni heqiqiy mötiwer étiqadchi xanimni körsitidu, dep qaraymiz. «Eziz baliliri» dégen (1) jisamaniy baliliri; (2) «rohiy baliliri»; (3) hem jismaniy hem rohiy balilirini körsitishi mumkin. Biz 3-pikirge mayilmiz («rohiy baliliri» bolsa bu xanimning guwahliqi we wasitisi bilen Xudaning yoligha kirgenlerni körsitidu. «Kirish söz»imizni, 9-ayetni, «3Yuh. » 4-ayetnimu körüng). **«Menki aqsaqaldin... salam!» —** barliq xetlirige oxshash, rosul Yuhanna özining kim ikenlikini biwasite körsetmeydu. □ **1:3 «rehim-shepqet we xatirjemlik silerge heqiqet we méhir-muhebbet ichide bolghay!» —** bezi kona köchürmilerde «rehim-shepqet we xatirjemlik bizlerge heqiqet we méhir-muhebbet ichide bolghay!» dep pütülgen. ■ **1:5** Yuh. 13:34; 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 2:7; 3:23; 4:21. □ **1:6 «Mana bu emr siler burundin tartip anglap kéliwatqandek, uningda méngishinglar üchün silerge tapilan'ghandur» —** közde tutulghan emr choqum aldinqi 5-ayette tilgha élin'ghan «bir-birimizge méhir-muhebbet körsiteyli». ■ **1:6** Yuh. 15:10. □ **1:7 «Chünki nurghun aldamchilar dunyaning jay-jaylirida chiqti» —** némishqa «chünki» deydu? Bizningche 5-7-ayet bilen baghliqtur. Aldamchilar, saxta telim bergüchiler we saxta peyghemberler teripidin aldinip qélishining aldini élishtiki birdinbir yol 5-7-ayette tilgha élin'ghandek Xudaning hemrahliqida méhir-muhebbet ichide yashashtur. **«Ular Eysaning dunyagha insaniy tende kelgen Mesih ikenlikini étirap qilmaydu» —** «insaniy tende» (yaki «insan ténide») grék tilida «ette» bilen bildürilidu. Bashqa birxil terjimisi: — «Ular Eysa Mesihning dunyagha insan ténide kelgenlikini étirap qilmaydu». ■ **1:7** Mat. 24:5,24; 2Pét. 2:1; 1Yuh. 4:1. □ **1:8 «Biz we özünglar singdürgen ejirni yoqitip qoymay, belki toluq in'amgha ige bolushunglar üchün, özünglargha agah bolunglar» —** «biz we özünglar singdürgen ejir» belkim Yuhanna, shu xanim we uning baliliri bilen bille Xudaning yolida ishlep, xush xewer yetküzüp, bashqilarni Xudaning yoligha bashlash ejirini körsitidu. Shu saxta telim bergüchiler ularning Xuda üchün chiqarghan méwisini yoqatmaqchi, elwette.

9 Kimki Mesihning telimidin halqip chiqip, uningda ching turmisa, Xuda uninggha ige bolmaydu. Lékin Uning telimide ching turghuchi bolsa, Ata hem Oghul uninggha ige bolidu. □
10 Eger birsi Uning telimini élip kelmey silerning yéninglargha kelse, uni öyünglargha bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar. □ ■
11 Chünki undaq ademge salam bergen kishi uning rezil emellirige shérik bolghuchidur.□
12 Silerge pütidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin qeghez bilen siyahni ishletkendin köre, xushalliqimizning tolup téshishi üchün yéninglargha bérip didar körüshüp sözlishishni arzu qilimen.
13 Xuda teripidin tallan'ghan hedengning baliliridin sanga salam!□

□ **1:9 «Kimki Mesihning telimidin halqip chiqip, uningda ching turmisa, Xuda uninggha ige bolmaydu»** — «telimdin halqip chiqip» grék tilida «ilgiri bésip» dégen bilen ipadilinidu. Bu bir kinayilik, hejwiy geptur. Mesihning telimidin héchqandaq söz-idiyiler «ilgiri turmaydu», elwette. Mesihning telimidin halqip herqandaq bashqa söz-idiyilerge ötüsh héchqandaq «ilgirilesh» emestur, elwette. **«Lékin Uning telimide ching turghuchi bolsa, Ata hem Oghul uninggha ige bolidu»** — «Mesihning telimi... Uning telimi...» — hem Mesih Özi bergen telim hem rosullar Uning toghruluq bergen telimnimu teng körsitidu. □ **1:10 «Eger birsi uning telimini élip kelmey silerning yéninglargha kelse, uni öyünglargha bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar» —** «Uning telimi» grék tilida «mushu telim» dégen söz bilen ipadilinidu; u «Mesihning telimi». 9-ayetni körüng. **«uni öyünglargha bashlimanglar hem uninggha salammu bermenglar»** — oqurmenlerning éside barki «salam» (ibraniy tilida «shalom», grék tilida «xair») dégen söz «Sanga tinch-xatirjemlik tileymen» dégen menide. Shunga mushundaq saxta telim bergüchilerge «salam» éytishqa bolmaydu. Yuhannaning bu dégini ularga edepsizlik qilish kérek dégenlik emes, elwette, belki ularga salam bérishning ornigha saxta telimi üchün tenbih bérishinglargha toghra kélidu, dégenliktur. ■ **1:10** Rim. 16:17; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10. □ **1:11 «Chünki undaq ademge salam bergen kishi uning rezil emellirige shérik bolghuchidur» —** «salam» toghruluq yuqiriqi izahatni körüng. □ **1:13 «Xuda teripidin tallan'ghan hedengning baliliridin sanga salam!» —** «hedengning baliliri» rosul Yuhanna turghan jaydiki jamaettiki étiqadchilarni körsitishi mumkin.

Yuhanna «3»

«Rosul Yuhanna yazghan üchinchi mektup»

1 Menki aqsaqal özüm heqiqette söygen söyümlük Gayusqa salam!
2 I söyümkük *dostum*, jéning güllen'gendek, hemme ishliringning güllinishige we téningning salamet bolushigha tilekdashmen.□
3 Qérindashlar kélip, sende bolghan heqiqet toghruluq guwahliq bergende, men intayin bek xushallandim; chünki sen heqiqette dawamliq méngiwatisen.□
4 Manga nisbeten, eziz balilirimning heqiqette méngiwatqanliqini anglashtinmu chong xushalliq yoqtur.□

Xush xewer xizmitide bolidighanlargha yardem bérish

5 Söyümlük *dostum*, yéninggha barghan qérindashlargha (gerche ular sanga natonush bolsimu) qilghanliringning hemmiside ixlasmenliking ispatlinidu.□
6 Ular jamaet aldida séning bu méhir-muhebbiting toghrisida guwahliq berdi. Ularni yene Xudaning yoligha layiq sepirige uzitip qoysang, yaxshi qilghan bolisen.□
7 Chünki ular *seperde* yat ellik *étiqadsizlardin* héch néme almay, shu mubarek nam üchün yolgha chiqti.□
8 Shunga, heqiqet bilen xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üchün biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu.□

□ **1:2 «I söyümkük (dostum), jéning güllen'gendek, hemme ishliringning güllinishige we téningning salamet bolushigha tilekdashmen» —** «jéningning güllen'gendek...»: — démek, Gayusning ichki dunyasi intayin bay, rohiy bayliqliri nahayiti köp. Bu ayetke qarighanda, Xudaning öz perzentlirige bolghan iradisini omumen éytqanda ularning ténining saghlam bolushi, dégili bolidu. □ **1:3 «sende bolghan heqiqet toghruluq guwahliq bergende,...» —** yaki «séning toghrangde heqiqet boyiche guwahliq bergende,...». □ **1:4 «Manga nisbeten, eziz balilirimning heqiqette méngiwatqanliqini anglashtinmu chong xushalliq yoqtur» —** «eziz balilirim»: — bu ayettin bizge roshenki, Gayus (belkim xéli burunla) rosul Yuhanna arqiliq xush xewerni qobul qilghan we shundaqla uning «eziz baliliri»din biri bolup qalghan. □ **1:5 «Söyümlük dostum, yéninggha barghan qérindashlargha (gerche ular sanga natonush bolsimu) qilghanliringning hemmiside ixlasmenliking ispatlinidu» —** bu qérindashlar jamaetlerge teselli-righbet yetküzüsh, telim bérish we xush xewerni tarqitish üchün yaqa yurtlargha chiqqan. 7-ayetni körüng. □ **1:6 «Ular jamaet aldida séning bu méhir-muhebbiting toghrisida guwahliq berdi» —** «jamaet» mushu yerde muellipning öz jamaitini körsetse kérek. **«Ularni yene Xudaning yoligha layiq sepirige uzitip qoysang, yaxshi qilghan bolisen» —** «Ularni ... sepirige uzitip qoysang...»: — bu ayetning xewirige qarighanda, bu qérindashlar xush xewerni tarqitishqa chiqqanda, burun bir qétim Gayus teripidin kütüwélin'ghan. Shuningdin kéyin ular Yuhannaning, shundaqla öz jamaitining yénigha qaytip keldi, Gayus toghruluq guwahliq berdi. Ular hazir qaytidin seperge chiqqan, Yuhanna Gayusqa yazghan ushbu xetni belkim seperge chiqqanlar Gayusqa tapshurushqa élip baridu. □ **1:7 «Chünki ular (seperde) yat ellik étiqadsizlardin héch néme almay, shu mubarek nam üchün yolgha chiqti» —** «yat ellik étiqadsizlar» mushu yerde «yat ellikler» yaki «yat eller» dégen söz bilen ipadilinidu. Adette bu söz «Yehudiy bolmighan eller»ni körsitidu, lékin mushu yerde «étiqadsizlar» dégen köchme menide ishlitilidu. «Shu mubarek nam üchün» — grék tilida peqet «nam» bilen ipadilinidu; chünki Yuhanna we shu qérindashlar üchün peqet birla nam mewjut idi (yeni birdinbir Mesihning namidur). Mesilen, «1Yuh.» 2:12nimu körüng). □ **1:8 «Shunga, heqiqet bilen xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üchün biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu.» —** «heqiqet bilen xizmetdash bolup teng ishligüchi bolush üchün» — buninggha qarighanda «heqiqet» dégen ibare «Heqiqetning Rohi», yeni Muqeddes Rohning Özini körsitidu. «Qollap-quwwetlesh» — grék tilida «qobul qilish»dégen péil bilen ipadilinidu we öyde kütiwélishini choqum öz ichige alidu. «Biz shundaqlarni qollap-quwwetlishimizge toghra kélidu» — bu ayettiki «biz» shübhisizki, barliq étiqadchilarni öz ichige alidu.

9 Bu toghruluq jamaetke mektüp yazdim. Lékin ularning arisida özini chong tutup, jamaetke bash bolush temeside bolghan Diotrepes bizni qobul qilmaydu. □
10 Shuning üchün men barghanda, uning qilghan eskiliklirini, yeni uning bizning üstimizdin qilghan rezil sözliri bilen gheywitini yüzige salimen; u uningliq bilenla toxtap qalmaydu, yene *seperdiki* qérindashlarni qobul qilmayla qalmay, qobul qilmaqchi bolghanlarnimu tosidu we hetta ularni jamaettin qoghlap chiqiriwatidu.□
11 I söyümlük *dostum*, yamanliqtin emes, yaxshiliqtin ülge alghin. Yaxshiliq qilghuchi Xudadindur. Yamanliq qilghuchi Xudani héch körmigendur.■
12 Démitriusni bolsa hemmeylen, hetta Heqiqetning özi yaxshi guwahliq bérip teripleydu. Bizmu uninggha guwahliq bérimiz we guwahliqimizning heqiqet ikenlikini senmu bilisen.□

13 Sanga yazidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin qelem bilen siyahni ishletkendin köre, □ ■
14 Sen bilen pat arida didar körüshüshni arzu qilimen; shu chaghda derqemde sözlishimiz.
15 Sanga xatirjemlik yar bolghay! Dostlardin sanga salam. Senmu *u yerdiki* dostlargha isim-famililiri boyiche mendin salam éytqaysen.□

□ **1:9 «Bu toghruluq jamaetke mektüp yazdim. Lékin ularning arisida özini chong tutup, jamaetke bash bolush temeside bolghan Diotrepes bizni qobul qilmaydu» —** roshenki, bu ayette tilgha élin'ghan «jamaet» Yuhanna yaki Gayus bilen munasiwetlik jamaet emes, belki Gayus turghan yurtqa yéqin jaylashqan bir jamaet idi. □ **1:10 «Shuning üchün men barghanda, uning qilghan eskiliklirini, yeni uning bizning üstimizdin qilghan rezil sözliri bilen gheywitini yüzige salimen» —** «yüzige salimen» grék tilida «eslitimen» bilen ipadilinidu. Yuhanna bu yamanliqni Diotrepestin bashqa héchkimge esletmeydu! **«U uningliq bilenla toxtap qalmaydu, yene (seperdiki) qérindashlarni qobul qilmayla qalmay...»** — bu «qérindashlar» yuqirida tilgha élin'ghan xush xewerni tarqitish üchün yolgha chiqqan qérindashlardur. **«... qérindashlarni qobul qilmayla qalmay, qobul qilmaqchi bolghanlarnimu tosidu we hetta ularni jamaettin qoghlap chiqiriwatidu»** — Diotrepesning jamaetke aqsaqal bolghan-bolmighanliqi éniq emes, ishqilip jamaet ichide xéli tesiri bar adem bolsa kérek. ■ **1:11** Zeb. 37:27; Yesh. 1:16; 1Pét. 3:11; 1Yuh. 3:6. □ **1:12 «Démitriusni bolsa hemmeylen, hetta heqiqetning özi yaxshi guwahliq bérip teripleydu» —** mumkinchiliki barki, Démitriusning özi Yuhannaning yénidin yolgha chiqqan «xush xewerchi qérindashlar»ning biri (hetta ularning bashliqi) idi. «Heqiqetning özi... guwahliq béridu» — Bizningche mushu yerde «heqiqet» shübhisizki, «Heqiqetning Rohi», yeni Muqeddes Rohning özini körsitidu. Démek, Muqeddes Roh bilen tolghan herbir kishi Démitrius bilen uchrashqanda, özining rohida Démitriusning qandaq adem ikenliki toghruluq Muqeddes Rohtin bolghan guwahliqi bolidu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «heqiqet ikenlikini senmu bilisen» yaki «heqiqet ikenlikini silermu bilisiler». □ **1:13 «lékin qelem bilen siyahni ishletkendin köre, ...» —** grék tilida «lékin siyah we qelemni ishletkendin köre, ...» déyilidu. ■ **1:13** 2Yuh. 12. □ **1:15 «Sanga xatirjemlik yar bolghay! Dostlardin sanga salam» —** «dostlar» Yuhannaning yénidiki barliq qérindashlarni körsetse kérek. Yuhanna «séning dostiliring» yaki «méning dostlirim» démeydu. Heqiqiy qérindash bolsa herbir bashqa qérindashqa, yeni Xudani söygüchilerning hemmisige dosttur. **Senmu u yerdiki dostlargha isim-famililiri boyiche mendin salam éytqaysen»** — yuqirida éytqinimizdek, «dostlar» mushu yerde Gayusning yénidiki barliq qérindashlarni körsitidu.

Yehuda

«Rosul Yehuda yazghan mektup»

1 Eysa Mesihning quli, Yaqupning inisi menki Yehudadin chaqirilghanlargha, yeni
Xuda'Atimiz teripidin söyülgen, Eysa Mesih teripidin qoghdilip kelgenlerge salam.□
2 Silerge rehimdillik, amanliq-xatirjemlik we méhir-muhebbet hessilep ata qilin'ghay!

Saxta telim bergüchilerdin hézi bolunglar!

3 I söyümlüklirim, men esli silerge ortaq behrimen boluwatqan nijatimiz toghrisida
xet yézishqa zor ishtiyaqim bolsimu, lékin hazir buning ornigha silerni muqeddes
bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqadni qolunglardin bermeslikke jiddiy küresh
qilishqa jékilep ushbu xetni yazmisam bolmidi.□
4 Chünki melum kishiler — ixlassiz ademler, xéli burunla munu soraqqa tartil-
ishqa pütülgenler aranglargha suqunup kiriwalghan. Ular Xudaning méhir-shepqitini
buzuqluq qilishning bahanisigha aylanduruwalghan, birdinbir Igimiz we Rebbimiz
Eysa Mesihdin tan'ghan ademlerdur. □ ■
5 Shuning üchün men silerge shuni ésinglargha qaytidin sélishni xalaymenki (gerche
siler burun hemme ishlardin xewerlendürülgen bolsanglarmu), burun Reb *Özi üchün*
bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu, ularning ichidiki *Özige* ishenmigenlerni kéyin
halak qildi.□ ■
6 *We siler shunimu bilisilerki*, eslidiki ornida turmay, öz makanini tashlap ketken
perishtilerni Reb ulugh *qiyamet* künining soriqighiche menggü kishenlep mudhish
qarangghuluqta solap saqlimaqta.■
7 Sodom we Gomorra we ularning etrapidiki sheherlerdikilermu shu oxshash yolda,
yeni shu *perishtilerge* oxshash uchigha chiqqan buzuqchiliqqa we gheyriy shehwet-
lerge bérilip ketken, *kéyinki dewrler* ularning aqiwitidin ibret alsun üchün menggülük ot

---

□ **1:1 «Eysa Mesihning quli, Yaqupning inisi menki Yehudadin chaqirilghanlargha … salam» —** «chaqirilghanlar» bolsa Xuda teripidin chaqirilghan. **«Eysa Mesih teripidin qoghdilip kelgenlerge salam»** — yaki «(Xuda teripidin) Eysa Mesih üchün qoghdilip kelgenlerge salam» — tékist shu meninimu öz ichige alidu. □ **1:3 «…lékin hazir buning ornigha silerni muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqadni qolunglardin bermeslikke jiddiy küresh qilishqa jékilep ushbu xetni yazmisam bolmidi» —** «muqeddes bendilerge bir yolila amanet qilin'ghan étiqad» dégen ibare mushu yerde bizge Injil arqiliq Xuda, Mesih, Muqeddes Roh, nijat, Xudaning söz-kalami (Tewrat, Zebur, Injil), bu dunya, u dunya, insaniyet, perishtiler we jin-sheytan qatarliqlar toghruluq nazil qilip tapshurulghan, shundaqla ishinishke zörür bolghan wehiy-heqiqetlerni körsitidu. □ **1:4 «Chünki melum kishiler — ixlassiz ademler, xéli burunla mushu soraqqa tartilishqa pütülgenler aranglargha suqunup kiriwalghan» —** «xéli burunla … soraqqa tartilishqa pütülgen»: — belkim muqeddes yazmilarda pütülgen bolsa kérek. «Munu soraq» — Yehuda töwende 5-15-ayetlerde bayan qilidighan jaza-soraqlar bolsa kérek. **«ular Xudaning méhir-shepqitini buzuqluq qilishning bahanisigha aylanduruwalghan, birdinbir Igimiz we Rebbimiz Eysa Mesihdin tan'ghan ademlerdur»** — «Xudaning méhir-shepqitini buzuqluq qilishning bahanisigha aylanduruwalghan…»: — démek, «buzuqchiliq qiliwersekmu Xudaning méhir-shepqiti bilen kechürülimiz» dégendek. ■ **1:4** 1Pét. 2:8; 2Pét. 2:1, 3. □ **1:5 «burun Reb Özi üchün bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu, ularning ichidiki Özige ishenmigenlerni kéyin halak qildi» —** «kéyin» grék tilida «ikkinchi qétim» déyilidu. «Reb Özi üchün bir xelqni Misirdin qutquzghan bolsimu» bezi kona köchürmilerde «Eysa Öz xelqini Misirdin qutquzghan bolsimu» déyilidu. ■ **1:5** Chöl. 14:29; 26:64, 65; Zeb. 106:24-27; 1Kor. 10:5; Ibr. 3:17. ■ **1:6** Yar.6:1-4; 2Pét. 2:4.

jazasigha örnek qilinip köydürülgen.□ ■

8 Lékin mushu «chüsh körgüchiler» shu oxshash yol bilen ademlerning tenlirinimu bulghimaqta, ular hoquq igilirige sel qarighuchilardin bolup, *ershtiki* ulughlarghimu haqaret qilishmaqta.□

9 Lékin hetta bash perishte Mikailmu Musaning jesiti toghrisida Iblis bilen muzakire qilip talash-tartish qilghanda, uni haqaretlik sözler bilen eyibleshke pétinalmighan, peqet «Sanga Perwerdigarning Özi tenbih bersun» depla qoyghan. ■

10 Lékin bu kishiler özliri chüshenmeydighan ishlar üstide kupurluq qilidu. Biraq ular hetta eqilsiz haywanlardek öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap, shu arqiliq özlirini halak qilidu. □ ■

11 Bularning haligha way! Chünki ular Qabilning yoli bilen mangdi, mal-mülükni dep Balaamning azghan yoligha özini atti we ular Korahning asiyliq qilghinigha *oxshash* axir halak bolidu. □ ■

12 Ular méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlargha héch tartinmay siler bilen bille daxil bolidighan, özlirinila baqidighan xeterlik xada tashlardur. Ular shamallardin heydilip kelgen yamghursiz bulut, yiltizidin qomurup tashlan'ghan, kech küzdiki méwisiz

---

□ **1:7 «Sodom we Gomorra we ularning etrapidiki sheherlerdikilermu shu oxshash yolda, yeni shu perishtilerge oxshash uchigha chiqqan buzuqchiliqqa we gheyriy shehwetlerge bérilip ketken, kéyinki dewrler ularning aqiwitidin ibret alsun üchün menggülük ot jazasigha örnek qilinip köydürülgen» —** «gheyriy shehwetler» dégen ibare grék tilida «gheyriy etler» bilen ipadilinidu. Xudagha boysunmighan perishtiler «gheyriy etler»ge (démek, qiz-ayallargha) ich pesh tartqanidi; Sodom we Gomorradikiler «gheyriy etler»ge ich pesh tartqan (bu qétim erler qiz-ayallargha emes, belki erler bashqa erler bilen «gheyriy» jinsiy munasiwet ötküzmekchi). «Sodom we Gomorra sheherliri»ning aqiwiti toghrisida «Yar.» 18-19-babni körüng. Biz «qoshumche söz»imizde mushu weqe üstide yene azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 50:40; Ez. 16:49; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6. □ **1:8 «lékin mushu «chüsh körgüchiler» shu oxshash yol bilen ademlerning tenlirinimu bulghimaqta, ular hoquq igilirige sel qarighuchilardin bolup, (ershtiki) ulughlarghimu haqaret qilishmaqta» —** «chüsh körgüchiler» belkim «bésharetlik birnechche chüshni kördüm» dégendek sözler bilen ademlerni aldaydu. **«hoquq igiliri»** — shübhisizki, mushu yerde padishahlar, waliylar we hökümetning türlük emeldarliridin bashqa, Xuda békitken ata-aniliq hoquqni öz ichige alidu. **«ershtiki ulughlar»** — eyni tékistte «ersh» dégen söz yoq. Lékin 11-ayetke qarighanda choqum ershtiki (yaman) küchler, yeni jin-sheytanlarni körsetse kérek. «Jin-sheytanlar» eslide perishtiler, yeni «ershtiki ulughlar»din idi («Weh.» 12:4ni körüng). ■ **1:9** Dan. 10:13; 12:1; Zek. 3:2; 2Pét. 2:11; Weh. 12:7. □ **1:10 «Lékin bu kishiler özliri chüshenmeydighan ishlar üstide kupurluq qilidu. Biraq ular hetta eqilsiz haywanlardek öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap, shu arqiliq özlirini halak qilidu» —** «öz tebiitining inkasliri boyiche chüshen'giniche yashap» dégen ibare belkim haywanlarning jüplishishke bolghan ishtihasini közde tutqan, shundaqla mushu kishilerning shehwaniy heweslirini, buzuqluqlirini körsetken bolushi mumkin. ■ **1:10** 2Pét. 2:12. □ **1:11 «Bularning haligha way! Chünki ular Qabilning yoli bilen mangdi, mal-mülükni dep Balaamning azghan yoligha özini atti we ular Korahning asiyliq qilghinigha (oxshash) axir halak bolidu» —** «Qabilning yoli» — Qabil öz inisigha heset qilip uni öltürgen, elwette («Yar.» 4-bab). **«Balaamning azghan yoli»** — «Chöl.» 22-24-babni, «2Pét.» 2:15ni we izahatnimu körüng. **«ular Korahning asiyliq qilghinidikige oxshash axir halak bolidu»** — Korah bolsa Musa peyghemberge, shundaqla Xudaning Özige isyan kötürdi. Yer özi échilip Korah we shériklirining ailisidikilirini yutuwaldi we shuning bilen teng asmandin ot chüshüp Korah we uninggha egeshkenlerni köydürüp öltürdi («Chöl.» 16-bab). Korahdikilerdin 1500 yildin kéyin yashighan mushu saxta telim bergüchiler Xudaning ghezipi ayan qilin'ghan küni ulargha oxshash jezmen esheddiy we qorqunchluq halda yoqitilidu. ■ **1:11** Yar. 4:8; Chöl. 16:1; 22:7,21; 2Pét. 2:15;1Yuh. 3:12.

derexler, ikki qétim ölgenler!. □ ■
13 Ular déngizning dawalghuwatqan, buzhghunluq dolqunliri, ular öz shermendichilikini qusmaqta; ular ézip ketken yultuzlar bolup, ulargha menggülük qapqarangghuluqning zulmiti hazirlap qoyulghandur. □ ■
14 Adem'atining yettinchi ewladi bolghan Hanox bu kishiler toghrisida mundaq bésharet bergen: —

«Mana, Reb tümenminglighan muqeddesliri bilen kélidu, □ ■
15 U pütkül insanlarni soraq qilip, barliq ixlassizlarning ixlassizlarche yürgüzgen barliq ixlassizliqliriga asasen, shundaqla ixlassiz gunahkarlarning Özini haqaretligen barliq esebiy sözlirige asasen ularni eyibke buyruydu». □ ■
16 Bu kishiler haman ghotuldap, aghrinip yüridu, öz heweslirining keynige kiridu; aghzida yoghanchiliq qilidu, öz menpeitini közlep bashqilargha xushametchilik qilidu.□ ■

Agahlandurush we tapilash

17 Lékin, i söyümlüklirim, Rebbimiz Eysa Mesihning rosullirining aldin éytqan sözlirini ésinglarda tutunglarki,

---

□ **1:12 «Ular méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlargha héch tartinmay siler bilen bille daxil bolidighan, özlirinila baqidighan xeterlik xada tashlardur. Ular shamallardin heydilip kelgen yamghursiz bulut, yiltizidin qomurup tashlan'ghan, kech küzdiki méwisiz derexler, ikki qétim ölgenler!» —** «méhir-muhebbetni tebriklesh ziyapetliringlar» dégenlik Xudaning méhir-muhebbitini tebriklesh, elwette. Shübhisizki, birinchi we ikkinchi esirlerde jamaetler pat-pat melum bir xushalliqtin ghérip-namratlarni teklip qilip ziyapet ötküzetti; undaq ziyapetler «méhir-muhebbet ziyapiti» yaki «muhebbetni tebriklesh ziyapiti» dep atilatti. Shu ziyapetler belkim daim «nan oshtush», (yaki «Rebning dastixani», «Rebning kechlik tamiqi»)ni öz ichige alatti. **«özlirinila baqidighan xeterlik xada tashlardur»** — «özlirinila baqidighan» bu kinayilik gep. Mushu kishiler «Xuda bizni jamaettikilerni baqquchi qilip békitken» deytti. Lékin ular peqet özlirinila baqatti. «xeterlik xada tashlardur» — bashqa xil terjimisi «daghlargha oxshaydu» — Mushu kishiler özlirini belkim «jamaetning tüwrüki» dep körsetkini bilen, emeliyette déngizdiki «xeterlik xada tashlargha oxshaydu». Déngizchilar déngiz astidiki xada tashlarni bayqiyalmay, kémini üstidin heydise pütünley weyran bolup tügishidu, elwette. «Xeterlik xada tashlar» dégen bu sözning ahangi «dagh»qimu nahayiti yéqin bolghach, belkim shu meninimu körsitishi mumkin. «2Pét.» 2:13ni körüng. **«yamghursiz bulut»** — grék tilida «susiz bulut». **«ikki qétim ölgenler!»** — bu saxta telim bergüchiler özlirining gunahlirida rohiy jehette «ölgen» («qebihlikliringlar hem gunahliringlarda ölgen» («Ef.» 2:1)) bolupla qalmay, bashqilarnimu ölüm yoligha aldap kirgüzgenliki üchünmu rohiy jehette «ikki qétim ölgen»dur. Ular shu sewebtin Xuda teripidin ikki hesse jazalinidu («Yaq.» 3:1, «Mat.» 23:13-15ni körüng). ■ **1:12** 2Pét. 2:13,17. □ **1:13 «Ular déngizning dawalghuwatqan, buzhghunluq dolqunliri, ular öz shermendichilikini qusmaqta» —** «Yesh.» 57:20ni körüng. **«... ular ézip ketken yultuzlar bolup, ulargha menggülük qapqarangghuluqning zulmiti hazirlap qoyulghandur»** — «ular... ézip ketken yultuzlar» dégenler peqet «xeterlik xada tashlar»la emes, belki déngizda yürgüchilerge xata yönülüshni körsitip ténitidighan «ézip ketken yultuzlar»dek bolidu. ■ **1:13** Yesh. 57:20. □ **1:14 «Mana, Reb tümenminglighan muqeddesliri bilen kélidu,...» —** «(Rebning) muqeddesliri» mushu yerde Reb Eysaning qaytip kélishide Özige hemrah qilghan perishtiliri hem muqeddes bendilirini körsitishi mumkin («Qan.» 33:2, «Zeb.» 50:3-6, «Dan.» 7:9-14, 25-26, «Mat.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Kor.» 6:2, «1Tés.» 3:3, «2Tés.» 1:7-10, «Weh.» 1:7ni körüng). ■ **1:14** Yar. 5:18; Dan. 7:10; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7. □ **1:15 «U pütkül insanlarni soraq qilip, barliq ixlassizlarning ixlassizlarche yürgüzgen barliq ixlassizliqliriga asasen, shundaqla ixlassiz gunahkarlarning özini haqaretligen barliq esebiy sözlirige asasen ularni eyibke buyruydu» —** «ixlassizlarche yürgüzgen ixlassizliqliri» dégen ibare «uchigha chiqqan ixlassizliqliri» dégendek gunahlirini tekitleydu. **«ularni eyibke buyruydu»** — dégen söz, shübhisizki, herbir gunahkarning Xuda aldida özining gunahliri üstidin chiqirilghan hökümge toluq qoshilidighanliqini körsitidu. Tewrat öz ichige almighan «Hanox» dégen yene kona bir kitab bar. Biraq Yehuda neqil keltürgen mushu söz bu kitabtin biwasite élin'ghan emes. Bu söz belkim «Hanox» dégen kitabning qedimiy menbesi bolghan, xelqning aghzaki bayanliridin élin'ghan bolsa kérek. ■ **1:15** Mat. 12:36. □ **1:16 «Bu kishiler haman ghotuldap, aghrinip yüridu, öz heweslirining keynige kiridu; aghzida yoghanchiliq qilidu, öz menpeitini közlep bashqilargha xushametchilik qilidu» —** «bu kishiler ... ghotuldap, aghrinip yüridu»: ular öz-özige hem bashqilargha qaqshap aghrinip yüridu. «aghrinip yüridu» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «bashqilarni eyibleydu» yaki «qusur izdep yüridu». ■ **1:16** 2Pét. 2:18.

18 ular silerge: «Axir zamanda, özining ixlassiz heweslirining keynige kirip, mazaq
qilghuchilar meydan'gha chiqidu» dégenidi. □ ■
19 Mushundaq kishiler bölgünchilik peyda qilidighan, öz tebiitige egeshken, Rohqa ige
bolmighan ademlerdur.□
20 Lékin siler, i söyümlüklirim, eng muqeddes bolghan étiqadinglarni ul qilip, özünglarni
qurup chiqinglar, Muqeddes Rohta dua qilip, □
21 ademni menggülük hayatqa élip baridighan Rebbimiz Eysa Mesihning rehimdillikini
telmürüp kütüp, özünglarni Xudaning méhir-muhebbiti ichide tutunglar.
22 Ikkilinip qalghanlargha rehim qilinglar; □
23 bezilerni ot ichidin yuluwélip qutulduruwélinglar; bezilerge hetta etliridin nijaset
chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikigimu nepretlen'gen halda qorqunch ichide rehim
qilinglar .□

Medhiye duasi

24-25 Emma silerni yolda téyilip kétishtin saqlap, échilip-yéyilip Özining shereplik huzurida
eyibsiz turghuzushqa Qadir Bolghuchigha, yeni Qutquzghuchimiz birdinbir Xudagha
Rebbimiz Eysa Mesih arqiliq shan-sherep, heywet-ulughluq, qudret we hoquq ezeldin
burun, hazirmu ta barliq zamanlarghiche bolghay! Amin!■

□ **1:18 «ular silerge: «Axir zamanda, özining ixlassiz heweslirining keynige kirip, mazaq qilghuchilar meydan'gha chiqidu» dégenidi» —** rosul Yehuda mushu yerde ularning némini mazaq qilidighanliqini éytmaydu. Lékin bir misal «2Pét.» 3:3de tépilidu. ■ **1:18** Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; 4:3; 2Pét. 2:1; 3:3. □ **1:19 «Mushundaq kishiler bölgünchilik peyda qilidighan, öz tebiitige egeshken, Rohqa ige bolmighan ademlerdur» —** «öz tebiitige egeshken (ademler)» grék tilida «janliq (ademler)» dégen söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlerning éside bolushi kérekki, muqeddes kitab boyiche adem üch qisimdin — roh, jan, tendin terkib tapidu. Xudaning esli meqsiti ademning rohi arqiliq uning bilen alaqiliship yolyoruq körsitish idi. Adem'atimizning gunahi bilen ademler öz rohi teripidin emes, belki jan we ten, yeni «et» teripidin bashqurulup, özining (gunahliq) tebiitige egeshkili turdi. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni körüng. **«Rohqa ige bolmighan ademlerdur»** — «Roh» Xudaning Muqeddes Rohi, elwette. □ **1:20 «Lékin siler, i söyümlüklirim, eng muqeddes bolghan étiqadinglarni ul qilip, özünglarni qurup chiqinglar, Muqeddes Rohta dua qilip,..» —** «özünglarni... qurup chiqinglar» dégen ibare mushu yerde grék tilidiki «(étiqadta) ösüp yétildürünglar» dégen menide. «Rimliqlargha» we «Efesluqlargha»diki «étiqadni qurush» toghruluq «kirish söz»imizni we izahatlarni körüng. **«Muqeddes Rohta dua qilip, ...»** — démek, «Muqeddes Rohqa tayinip dua qilip,...». □ **1:22 «Ikkilinip qalghanlargha rehim qilinglar» —** «ikkilinip qalghanlar» bolsa étiqadta ikkilen'genler. Bashqa birxil terjimisi: «Bezilerge rehim qilinglar, (ademler bilen ademlerni) perq étinglar; bezilerni... bezilerni... ». □ **1:23 «bezilerni ot ichidin yuluwélip qutulduruwélinglar; bezilerge hetta etliridin nijaset chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikigimu nepretlen'gen halda qorqunch ichide rehim qilinglar» —** démek, bu ikki ayet (22-23)te üch xil ademler bar. Birinchi xili étiqadqa nisbeten gumanda turidu; ikkinchi xili bolsa gunahqa shunche chöküp ketkenki, ular dozaxning girdawida turghanlar yaki «dozax otigha chüshey» dep qalghanlar; üchinchi xili bolsa, ademni asanla iplasliqqa söreydighan éghir gunahlargha patqanlar. Shunga ularni qutquzmaqchi bolghanlar intayin hoshyar bolushi kérek — bolmisa özliri bulghinip yaki azdurulup kétishi mumkin («hetta etliridin nijis (grék tilida, «dagh») chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikige nepretlen'gen halda» dégen gep köchme menide, elwette. «Bu kishilerning pasiqliqi özüngge tesir yetküzmisun üchün hoshyar bol» dégendek). Bu ikki ayetning bashqa bezi terjimiliri bar. Bu terjimilerde «qutquzushqa tirishish kérek» bolghan **ikki xil** ademler közde tutulidu: — «Ikkilinip qalghanlargha rehim qilinglar; biraq bezilerni ot ichidin yulup qutulduruwélinglar; lékin ularni qutquzghanda qorqunchta bolunglar, hetta etlerdin nijis chüshüp bulghan'ghan kiyim-kéchikige nepretlininglar» dégendek. ■ **1:24-25** Rim. 16:27; 1Tim. 1:17.

Wehiy

1 Bu kitab Eysa Mesihning wehiysi, yeni Xuda Uninggha Öz qul-xizmetkarlirigha yéqin
kelgüside yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitishi üchün tapshurghan wehiydur.
Mesih buni Öz perishtisini ewetip quli Yuhannagha alametler bilen ayan qildi.□
2 Yuhanna bolsa Xudaning söz-kalami hemde Eysa Mesih toghrisidiki guwahliqqa
körgenlirining hemmisige guwahliq berdi.
3 Bu bésharetni oqup bergüchi we uning sözlirini anglap, uningda yézilghanlargha itaet
qilghuchi bextliktur! Chünki wehiyning waqti yéqindur.□ ■

Rosul Yuhannaning «Kichik Asiya»diki yette jamaetke yollighan salamliri we xetliri

4 Menki Yuhannadin Asiya *ölkisidiki* yette jamaetke salam! Hazir bar bolghan, ötkendimu
bolghan hem kelgüside Kelgüchidin, Uning textining aldidiki yette Rohtin□ ■
5 we sadiq Guwahchi, ölümdin tunji Tirilgüchi, jahandiki padishahlarning Hökümrani
bolghan Eysa Mesihtin silerge méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay.
Emdi bizni söygüchi, yeni Öz qéni bilen bizni gunahlirimizdin yughan□ ■
6 we bizni bir padishahliqqa uyushturup, Öz Atisi Xudagha kahinlar qilghan'gha barliq
shan-sherep we küch-qudret ebedil'ebedgiche bolghay, amin! □ ■
7 Mana, U bulutlar bilen kélidu, shundaqla her bir köz, hetta Uni sanjighanlarmu Uni
köridu. Yer yüzidiki pütkül qebile-xelq U seweblik ah-zar kötüridu. Shundaq bolidu,
amin! □ ■
8 Men «Alfa» we «Oméga», Muqeddime we Xatime Özümdurmen, hazir bar bolghan,
burunmu bar bolghan hem kelgüsidimu bar Bolghuchidurmen, shundaqla Hemmige
Qadirdurmen, deydu Perwerdigar Xuda. □ ■

Tirilgen Mesihning Yuhannagha körünüshi

9 Silerning qérindishinglar hem siler bilen birge Eysada bolghan azab-oqubet,
padishahliq we sewr-taqettin ortaq nésipdishinglar bolghan menki Yuhanna Xudaning

---

□ **1:1 «Bu kitab Eysa Mesihning wehiysi» —** «Eysa Mesihning wehiysi» hem Eysa Mesih toghrisida hem Uningdin kelgen wehiydur. **«Xuda Uninggha Öz qul-xizmetkarlirigha yéqin kelgüside yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitishi üchün tapshurghan wehiydur»** — Xudaning «qul-xizmetkarliri» Injilda Xudaning «qulluq»ida bolghanlar, yeni mejburiy halda emes, belki muhebbetning türtkiside chin könglidin shundaq talliwalghanlarni körsitidu, elwette. □ **1:3 «wehiyning waqti yéqindur» —** «wehiyning waqti» dégen, bu ishlarning emelge ashidighan waqti. ■ **1:3** Weh. 22:7,10. □ **1:4 «Uning textining aldidiki yette Rohtin... (méhir-shepqet we xatirjemlik bolghay)» —** «yette» dégen sanning kamaletke yetken, mukemmel dégen menisi bolup, bezi alimlar bu «yette Roh» Xudaning Muqeddes Rohining yette teripini körsitidu, dep qaraydu (5:6ni we «Yesh.» 11:2ni körüng). Bashqilar ularni yette perishtini körsitidu, dep qaraydu. Beziler: «yette tereplik Roh» yaki «yette tereplimilik Roh» dep terjime qilidu. ■ **1:4** Mis. 3:14; Weh. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5. □ **1:5 «ölümdin tunji Tirilgüchi» —** grék tilida mushu yerdiki «tunji» adette «birinchi bolup tughulghan»ni körsitidu. Sözning toluq menisi toghruluq «Kol.» 1:16-17 we 18-ayettiki izahatlarni körüng. **«Öz qéni bilen bizni gunahlirimizdin yughan»** — yaki «Öz qéni bilen bizni gunahlirimizdin azad qilghan». ■ **1:5** Yesh. 55:4; Ros. 20:28; 1Kor. 15:20; Kol. 1:18; Ibr. 9:12,14; 1Pét. 1:19; 1Yuh. 1:7; Weh. 3:14; 5:9. □ **1:6 «munasiwetlik ayet(ler)» —** «Mis.» 19:6. ■ **1:6** Rim. 12:1; 1Pét. 2:5, 9; Weh. 5:10. □ **1:7 «hetta Uni sanjighanlarmu Uni köridu» —** yaki «yeni Uni sanjighanlarmu Uni köridu». **«munasiwetlik ayetler»** — «Dan.» 7:13, «Zek.» 12:10 ■ **1:7** Dan. 7:13; Zek. 12:10; Mat. 24:30; 25:31; Yuh. 19:37; Ros. 1:11; 1Tés. 1:10; 2Tés. 1:10; Yeh. 14. □ **1:8 «Men «Alfa» we «Oméga»...durmen» —** grék tilida «alfa» birinchi herp, «oméga» axirqi herptur. Démek, Xuda bash we axirdur. Bezi kona köchürülmilerde «Muqeddime we Xatime Özümdurmen» dégen sözler tépilmaydu. ■ **1:8** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 21:6; 22:13.

söz-kalami we Eysaning guwahliqi wejidin Patmos dégen aralda *mehbus* bolup turup qalghandim. □

10 «Rebning küni»de men Rohning ilkige élinishim bilen, keynimdin kanay awazidek küchlük bir awazni anglidim. □ ■

11 Bu awaz: «Köridighanliringni kitab qilip yaz we uni yette jamaetke, yeni Efesus, Smirna, Pergamum, Tiyatira, Sardis, Filadélfiye we Laodikiyadiki jamaetlerge ewet» dédi. □

12 Manga söz qilghan awazning kimning ikenlikini körüsh üchün keynimge buruldum. Burulghinimda, közümge yette altun chiraghdan □

13 we ularning otturisida uchisigha putlirighiche chüshüp turidighan ton kiygen, köksige altun kemer baghlighan Insan'oghligha oxshaydighan biri köründi. □ ■

14 Uning bash-chéchi aq yungdek, hetta qardek ap'aq idi we közliri goya yalqunlap turghan ottek idi. ■

15 Putliri xumdanda tawlinip parqirighan tuchqa oxshaytti, awazi sharqirap éqiwatqan nurghun sularning awazidek idi. ■

16 U ong qolida yette yultuz tutqan bolup, aghzidin ikki bisliq ötkür qilich chiqip turatti. Chirayi xuddi quyashning toluq küchide parlighandek yarqin idi. □ ■

17 Uni körginimde, ayighigha ölüktek yiqildim. U ong qolini üstümge tegküzüp mundaq dédi:
— Qorqma, Awwalqisi we Axirqisi ■

18 hemde hayat Bolghuchi Özümdurmen. Men ölgenidim, emma mana, Men ebedil'ebedgiche hayatturmen, ölüm we tehtisaraning achquchliri qolumdidur! ■

19 Shuning üchün, körgen ishlarni, hazir boluwatqan ishlarni we bulardin kéyin bolidighan ishlarni yézip qaldur.

20 Sen ong qolumda körgen yette yultuzning we yette altun chiraghdanning siri mana mundaq — yette yultuz yette jamaetning elchiliri we yette chiraghdan bolsa yette

---

□ **1:9 «Eysada bolghan azab-oqubet, padishahliq we sewr-taqettin ortaq nésipdishinglar»** — démek, Eysa Mesihde bolghanlar choqum hem Uning nami wejidin azab-oqubet tartidu, shundaqla Uning sewr-taqitidin küch élishi kérek bolidu, hem Uningda bolghan padishahliqtin behrimen bolidu. **«Eysaning guwahliqi wejidin»** — démek «Eysa toghrisidiki guwahliq»; bashqa xil menisi «Eysa (Özi) bergen guwahliq». **«Patmos dégen aralda mehbus bolup turup qalghandim»** — Patmos rimliqlarning dehshetlik «emgek lagiri» bolghan türme idi. Yuhanna mezkur kitabni yéziwatqanda Patmos arilidin azad qilin'ghan bolushi mumkin. □ **1:10 ««Rebning küni»de men Rohning ilkige élinishim bilen...»** — «Rebning küni» yaki «reblik kün». Alimlar bu toghruluq üch pikirde bolidu: — (1) Rebning küni yekshenbe küni (Reb ölümdin tirilgen kün)ni körsitidu; (2) Tewratta köp tilgha élin'ghan, qiyamet künini öz ichige alghan axirqi zamanlardiki axirqi dehshetlik azab-oqubetlik künlerni, yeni «Perwerdigarning küni»ni körsitidu, mushu közqarash boyiche bolghanda Yuhanna Rohta kötürülüp kelgüsidiki zamanlargha yötkilip «Perwerdigarning küni»ni köridu; (3) shu waqitlarda her yilning bir künide Rim impératori (shu waqitta Domitiyan idi) barliq puqralirini özige sejde qildurup: «Qeyser rebtur!» dep étirap qilip, xushbuy sélishqa mejbur qilatti. Shunga shu küni «Rebning küni» dep atalghan. Bizningche «Rebning küni» del shu künni körsitidu; lékin kinayilik hem hejwiylik ish shuki, Reb del shu künide (2-közqarashtikidek) Özining, yeni «Perwerdigarning küni»ni ayan qilishni layiq kördi. **«Men Rohning ilkige élinishim bilen...»** — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. ■ **1:10** Weh. 4:2. □ **1:11 «Smirna»** — hazirqi Türkiyediki «Izmir». **«köridighanliringni kitab qilip yaz we uni yette jamaetke, yeni Efesus, Smirna, Pergamum, Tiyatira, Sardis, Filadélfiye we Laodikiyadiki jamaetlerge ewet»** — bu yette sheherning hemmisi bir dügilekte bir-birige yandash jaylashqanidi. Rosul Yuhanna yashan'ghanda Efesus shehiride makanlashqanidi. «Qoshume söz» we xeritini körüng. □ **1:12 «munasiwetlik ayetler»** — «Mis.» 25:31-40. □ **1:13 «köksige altun kemer baghlighan Insan'oghli»** — yaki «köksige altun kemer baghlighan insanning bir oghli». «Dan.» 7:13ni we izahatini körüng. ■ **1:13** Ez. 1:26; Dan. 7:13; Weh. 14:14. ■ **1:14** Dan. 7:9; Weh. 19:12. ■ **1:15** Weh. 14:2. □ **1:16 «munasiwetlik ayet»** — «Dan.» 7:13. ■ **1:16** Yesh. 49:2; Ef. 6:17; Ibr. 4:12; Weh. 2:16; 19:15. ■ **1:17** Yesh. 41:4; 44:6; 48:12. ■ **1:18** Ayup 12:14; Yesh. 22:22; Rim. 6:9; Weh. 3:7; 20:1.

jamaettur.□

2

Efesustiki jamaetke yézilghan xet

1 — Efesustiki jamaetning elchisige mundaq yazghin:
«Ong qolida yette yultuzni tutup, yette altun chiraghdanning otturisida Mangghuchi mundaq deydu:
2 — Séning ejir-emelliringni, tartqan japaliringni hem sewr-taqitingni, rezil ademlerning qilmishlirigha chidap turalmaydighanliqingni, shundaqla rosul bolmisimu özlirini rosul dep atiwalghanlarni sinap, ularning yalghanchi bolghanliqini tonughanliqingnimu bilimen.□
3 Shundaq, séning sewr-taqet qiliwatqanliqingni, Méning namim wejidin japa-musheqqetke berdashliq bergenlikingni emma érinmigenlikingni bilimen.
4 Lékin sanga shu bir étirazim barki, sen özüngdiki deslepki méhir-muhebbettin waz kechting.
5 Shunga qaysi halettin yiqilip chüshkenlikingni ésingge élip towa qilghin, awwalqi emellerni qayta qilghin. Bolmisa yéninggha kélimen we towa qilmisang chiraghdéningni jayidin yötkiwétimen.□
6 Biraq, séning shu artuqchiliqing barki, Men Özüm nepretlinidighan Nikolas terepdarlirining qilmishliridin senmu nepretlinisen.□ ■
7 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilarni Xudaning jennitining otturisidiki hayatliq derixining méwiliridin yéyishke muyesser qilimen».■

Izmirdiki jamaetke yézilghan xet

8 — Izmirdiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Awwalqisi we Axirqisi, ölgen we Tirilgüchi mundaq deydu:□ ■
9 — Séning azab-oqubetliringni we namratliqingni bilimen (lékin sen bay!), Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dewalghan, Sheytanning bir sinagogi bolghanlarning töhmetlirinimu bilimen. □
10 Aldingda chékidighan azab-oqubetlerdin qorqma. Mana, Iblis aranglardin beziliringlarni sinilishinglar üchün yéqinda zindan'gha tashlitidu. Siler on kün qiynilisiler. Taki ölgüche sadiq bolghin, Men sanga hayatliq tajini kiydürimen.

□ **1:20 «yette yultuz yette jamaetning elchiliri we yette chiraghdan bolsa yette jamaettur»** — «elchiliri» bashqa xil terjimisi: «perishtiliri». Grék tilida hem ibraniy tilida «perishte» we «elchi» bir söz bilen ipadilinidu (perishtiler Xudaning elchiliri bolghach). Bizningche mushu yerde jamaetler ewetken elchilerni körsetse kérek, chünki perishtilerge xet yézish hajetsiz idi. Yette elchi Patmos ariligha bérip Yuhannadin hal sorashqa kelgen bolushi mumkin. □ **2:2 «Séning ejir-emelliringni, tartqan japaliringni hem sewr-taqitingni, rezil ademlerning qilmishlirigha chidap turalmaydighanliqingni... bilimen»** — bu toluq söz elchige éytilghini bilen shübhisizki, pütkül jamaetke (bir adem süpitide) éytilidu. □ **2:5 «... bolmisa yéninggha kélimen we towa qilmisang chiraghdéningni jayidin yötkiwétimen»** — Efesusta hazir jamaet bolmayla qalmay, hetta sheher özi xarabilik bolidu. □ **2:6 «Men Özüm nepretlinidighan Nikolas terepdarlirining qilmishliridin senmu nepretlinisen»** — «Nikolas terepdarliri»ning kim ikenliki hazir éniq emes. Beziler ularni «Ros.», 5:6-ayettiki «Nikolas» isimlik jamaet xizmetkari bilen munasiwetlik dep qaraydu; lékin bizningche buninggha éniq ispat tépilmidi. Héchbolmighanda ular étiqadchilarni jinsiy buzuqluqqa azdurmaqchi bolghanidi (14-15-ayetni körüng). ■ **2:6** Weh. 2:15. ■ **2:7** Yar. 2:9; Weh. 22:2. □ **2:8 «Izmir»** — kona ismi «Smirna». ■ **2:8** Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17. □ **2:9 «... Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dewalghan, Sheytanning bir sinagogi bolghanlarning töhmetlirinimu bilimen»** — impérator Domitiyan höküm sürgen bezi waqitlarda birsi özining Yehudiy ikenlikini ispatliyalsa, ziyankeshlikke uchrimasliqi kérek dégen bir qanun küchke ige idi; shübhisizki, bezi «étiqadchilar» we bashqilar bu qanundin qalaymiqan paydilinip ziyankeshliktin qéchip, shundaqla bashqilarghimu ziyan yetküzgenidi.

11 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilar ikkinchi ölümning ziyinigha hergiz uchrimaydu!».■

Pergamumdiki jamaetke yézilghan xet

12 — Pergamumdiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Ikki bisliq ötkür qilichi bar Bolghuchi mundaq deydu:■
13 — Men sen olturghan yerni, yeni Sheytanning texti bolghan jayni bilimen. Shundaqtimu, sen Méning namimni ching tutup, hetta sadiq guwahchim Antipas makaningda, yeni Sheytan turghan jayda qetl qilin'ghan künlerdimu, Manga qilghan étiqadingdin ténip ketmiding.
14 Lékin sanga shu birnechche étirazim barki, aranglarda Balaamning telimige egeshkenlerdin beziler bolmaqta — Balaam bolsa Balaqqa Israillarni butqa atap qurbanliq qilin'ghan göshni yéyish we jinsiy buzuqluq qilishqa azdurushni ögetkenidi. □ ■
15 Shuninggha oxshash, silerning aranglarda Nikolas terepdarlirining telimini tutqanlarmu bar. ■
16 Shuning üchün, towa qil! Undaq qilmisang, yéninggha téz arida bérip, aghzimdiki qilichim bilen shulargha hujum qilimen.■
17 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun! Ghelibe qilghuchilar bolsa yoshurup qoyghan mannadin bérimen we herbirige birdin aq tash bérimen. Tash üstide yéngi bir isim pütüklük bolidu, shu isimni uni qobul qilghan kishidin bashqa héchkim bilmeydu».□ ■

Tiyatiradiki jamaetke yézilghan xet

18 — Tiyatiradiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Közliri yalqunlighan otqa we putliri parqiraq tuchqa oxshaydighan Xudaning Oghli mundaq deydu:■
19 — Séning emelliringni, méhir-muhebbitingni, étiqadingni, ejir-xizmitingni we sewrtaqitingni, shundaqla hazirqi emelliringning awwalqidin éship chüshüwatqanliqinimu bilimen.
20 Lékin, sanga shu bir étirazim barki, özini peyghember dep atiwalghan ashu xotun Yizebelge yol qoyuwatisen. U xotun qul-xizmetkarlirimgha telim bérip, ularni jinsiy buzuqluq qilishqa we butqa atap nezir qilin'ghan göshni yéyishke azdurmaqta. □ ■
21 Men uninggha towa qilghudek waqit bergenidim, lékin u öz buzuqluqigha towa qilishni xalimaydu.
22 Emdi mana, Men uni *éghir késel* ornigha tashlap yatquzimen we uning bilen zina qilghanlar qilmishliriga towa qilmisa, ularnimu éghir azabqa chömdürimen. □
23 Uning perzentlirinimu ejellik késel bilen urimen. Shu chaghda, barliq jamaetler niyet-nishanlarni we qelblerni közitip tekshürgüchining Özüm ikenlikimni, shundaqla

---

■ **2:11** Mat. 13:9. ■ **2:12** Weh. 1:16; 2:16. □ **2:14 «munasiwetlik ayetler» —** «Chöl.» 22-24-bab, 31:16. ■ **2:14** Chöl. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16. ■ **2:15** Weh. 2:6 ■ **2:16** Yesh. 49:2; Ef. 6:17; Ibr. 4:12; Weh. 1:16. □ **2:17 «ghelibe qilghuchilar bolsa yoshurup qoyghan mannadin bérimen we herbirige birdin aq tash bérimen» —** «manna» —. Israillar chöl-bayawanda yürgen waqtida Xuda ulargha asmandin chüshürgen kündülük uzuqluq idi («Mis.» 16:32-36-ayetlerge we «Yh.» 6:48-58-ayetlerge qaralsun). ■ **2:17** Mis. 16:4-36. ■ **2:18** Weh. 1:14,15. □ **2:20 «munasiwetlik ayetler» —** «1Pad.» 16-, 18-19-, 21-bab. ■ **2:20** 1Pad. 16:31; 2Pad. 9:7. □ **2:22 «mana, Men uni éghir késel ornigha tashlap yatquzimen» —** grék tilida: «mana, Men uni kariwatqa tashlaymen».

Méning herbiringlargha qilghan emeliyitinglargha yarisha yanduridighanliqimni bilidu. □ ■
24-25 Lékin, Tiyatiradiki qalghanlargha, yeni bu telimni qobul qilmighanlar (ularning pikri boyiche, Sheytanning atalmish «chongqur sirliri»ni ögenmigenler), yeni silerge shuni éytimenki: Özünglarda bar bolghanni Men kelgüche ching tutunglar. Üstünglargha buningdin bashqa yükni artmaymen. ■
26 Ghelibe qilghuchilargha, yeni emellirimni axirghiche ching tutqan kishilerge bolsa, ularga pütkül ellerge hakim bolush hoquqini bérimen.
27 Mana bu Atam Manga bergen hoquqqa oxshash hoquqtur: —
«U ularni tömür kaltek bilen padichidek bashqurup, sapal qachilarni urup chaqqandek tarmar qilidu». □ ■
28 Men uninggha tang yultuzinimu ata qilimen.
29 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

3

Sardistiki jamaetke yézilghan xet

1 — Sardistiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Xudaning yette Rohi we yette yultuzining Igisi Bolghuchi mundaq deydu:
— Séning emelliringni we shundaqla «hayat» dégen nam-abruyungning barliqini, lékin emeliyette ölük ikenlikingni bilimen.■
2 Shunga, oyghan, séningde bar bolghan, emma öley dep qalghan *xisletliringni* kücheyt; chünki Xudayim aldida emelliringning tügel emeslikini bildim.
3 Uning üchün *söz-kalamni* qandaq qobul qilip anglighiningni yadinggha keltürüp, uni ching tutup towa qilghin. Lékin oyghanmisang Men oghridek üstüngke kélimen we sen qaysi saette üstüngge kélidighinimni hergiz bilmeysen.□ ■
4 Lékin Sardista öz kiyimlirige dagh tegküzmigen birnechche shexs bar. Ular aq kiyim kiyip Men bilen bille mangidu, chünki ular buninggha layiqtur.□
5 Ghelibe qilghuchilar mana shundaq aq kiyimlerni kiyidu. Men ularning namini hayatliq deptiridin hergiz öchürmeymen, belki ularning namini Atam Xudaning we Uning perishtilirining aldida ochuq étirap qilimen.■
6 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

Filadélfiyediki jamaetke yézilghan xet

7 — Filadélfiyediki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —

□ **2:23 «uning perzentlirinimu ejellik késel bilen urimen» —** «perzentliri» bolsa jismaniy yaki rohiy jehettinmu bolushi mumkin. **«barliq jamaetler niyet-nishanlarni we qelblerni közitip tekshürgüchining Özüm ikenlikimni… bilidu»** — «niyet-nishanlar» — grék tilida «börekler» bilen ipadilinidu. **«munasiwetlik ayet»** — «Yer.» 17:10. ■ **2:23** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; 29:17; Zeb. 7:9; 62:12; Yer. 11:20; 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Ros. 1:24; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 20:12. ■ **2:24-25** Weh. 3:11. □ **2:27 «U ularni tömür kaltek bilen padichidek bashqurup,…» —** yaki «U ularni shahane tömür hasa bilen padichidek bashqurup,… ». **«U ularni … sapal qachilarni urup chaqqandek tarmar qilidu»** — bu ayet «Zeb.» 2:9-ayettin élin'ghan bolup, bu yerdiki «ular» Xuda bilen qarshilashqan «yat eller»ni körsitidu. **«munasiwetlik ayetler»** — «Zeb.» 2:8-9, «Weh.» 12:5, 19:15. ■ **2:27** Zeb. 2:8-9. ■ **3:1** Weh. 1:14, 16. □ **3:3 «Lékin oyghanmisang Men oghridek üstüngke kélimen we sen qaysi saette üstüngge kélidighinimni hergiz bilmeysen» —** «oghridek kélimen…»: bir qétim Sardis shehiri düshmenning hujumi astida turuwatqanda «sépil-istihkamimiz héch bösülmes» dep xatirjemlikte uxlawatqanda düshmen «oghridek» kirip uni ishghal qilghan. ■ **3:3** Mat. 24:43; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:19; 16:15. □ **3:4 «Lékin Sardista öz kiyimlirige dagh tegküzmigen birnechche shexs bar» —** «kiyimlirige dagh tegküzmigen» dégen ibare köchme menide, exlaqni körsitidu. **«…birnechche shexs bar»** — grék tilida «… birnechche namlar bar». ■ **3:5** Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Mat. 10:32; Luqa 12:8; Fil. 4:3; Weh. 20:12; 21:27.

«Muqeddes we Heqiqiy Bolghuchi, shundaqla Dawutning achquchigha ige Bolghuchi, achsam héchkim yapalmaydu, yapsam héchkim achalmaydu dégüchi munu ishlarni deydu: □ ■
8 — Séning emelliringni bilimen. Séning bir'az küchüng bolghach söz-kalamimgha itaet qilghining we namimdin ténip ketmigining üchün, aldingda héchkim yapalmaydighan bir ishikni échip qoydum.□
9 Mana, Sheytanning sinagogidikilerdin, Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dep atiwalghan yalghanchilarni bolsa shundaq aqiwetke qaldurimenki, ularni kélip séning ayighinggha bash uridighan we Méning séni söygenlikimni bilidighan qilimen. □ ■
10 Sen Méning sewr-taqet yolumdiki söz-kalamimni saqlap emel qilishing üchün bu dunyadiki insanlarni sinashqa pütkül yer yüzige chüshidighan wabaliq sinaqning waqit-saiti kelgende séni uningdin saqlap qoghdap qalimen.□
11 Men pat arida kélimen. Tajingni héchkimning tartiwalmasliqi üchün, özüngde bar bolghanni ching tutqin. ■
12 Ghelibe qilghuchini bolsa, Xudayimning ibadetxanisigha tüwrük qilimenki, u u yerdin esla chiqmaydu. Men uning üstige Xudayimning namini, Xudayimning shehirining namini, yeni ershtin — Xudaning yénidin chüshidighan yéngi Yérusalémning namini we Méning yéngi namimni yazimen.■
13 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»

Laodikiyadiki jamaetke yézilghan xet

14 — Laodikiyadiki jamaetning elchisige mundaq yazghin: —
«Amin Atalghuchi, yeni Sadiq we Heqiqiy Guwahchi, Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi mundaq deydu: □ ■
15 Séning emelliringni bilimenki, sen soghuqmu emes, qiziqmu emes. Men séning ya soghuq, ya qiziq bolushungni xalayttim!□
16 Sen ya soghuq ya qiziq emes, belki ilman bolghanliqing üchün, séni aghzimdin hö qilimen.
17 Sen bay ademmen, döletmen boldum, héch nersige hajetmen emesmen dégining bilen özüngning ghérib, bichare, yoqsul, kor we yalingach ikenlikingni bilmigechke,

---

□ **3:7 «...shundaqla Dawutning achquchigha ige bolghuchi»** — Eysa Mesih jismaniy jehette Dawut padishahning ewladi bolup, u Xudaning padishahliqigha kirish derwazisining achquchidur. «Yesh.» 22:20-25ni körüng. ■ **3:7** Ayup 12:14; Yesh. 22:22; Weh. 1:18; 3:14. □ **3:8 «séning bir'az küchüng bolghach...»** — bashqa birxil terjimisi: «küchüng ajiz bolsimu,...». □ **3:9 «Sheytanning sinagogidikilerdin, Yehudiy emes turup özlirini Yehudiy dep atiwalghan yalghanchilar...»** — 2:9diki izahatni körüng. ■ **3:9** Weh. 2:9; Pend. 14:19 □ **3:10 «Méning sewr-taqitimdiki söz-kalamni saqlap emel qilishing üchün...»** — «Méning sewr-taqet yolumdiki söz-kalamim» yaki (1) xush xewerning özini (chünki uni ching tutup saqlash üchün herhalda köp sewr-taqet kérek); yaki (2) Mesihning alahide sewr-taqetlik bolush emrlirini; yaki (3) Xudaning pütkül söz-kalamini körsitidu (unimu ching tutushqa ajayib sewr-taqet bolush kérek). Bizningche bu söz yuqiriqi üch jehetning hemmisini öz ichige alidu. Mesihning özining sewr-taqiti bizge bolmisa, biz «sewr-taqitimdiki söz-kalam»ni héch tutalmaymiz, elwette. **«pütkül yer yüzige chüshürülidighan sinaq waqit-saiti»** — yaki (1) impérator Trajan yürgüzgen ziyankeshlerni, yaki (2) tarixtiki bizge hazir namelum bashqa bir mezgilni, yaki (3) kelgüsidiki «dehshetlik azab-oqubet»ni körsitidu (mesilen «Mat.» 24:9-22). **«munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 26:20-21. ■ **3:11** Weh. 2:25. ■ **3:12** 1Pad. 7:21; Weh. 21:2,10; 22:4. □ **3:14 «Amin Atalghuchi, yeni Sadiq we Heqiqiy Guwahchi, Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi»** — «Amin» sözining menisi «shundaq bolsun» bolup, bu yerde Eysa Mesihning Xudaning barliq wede we pilanlirining «amin»i, yeni ularning emelge éshishining kapaliti ikenliki tekitlen'gen. («2Kor.» 1:20). «Xudaning kainitining kélip chiqishining Sewebchisi» dégenning bashqa terjimisi «Xuda yaratqan kainatning idare qilghuchisi». Bunnggha oxshash söz «Kol.» 1:15, 18-ayette tépilidu, shu ayetlerdiki izahatlarnimu körüng). ■ **3:14** Kol. 1:15; Weh. 1:5, 6. □ **3:15 «Séning emelliringni bilimenki, sen soghuqmu emes, qiziqmu emes. Men séning ya soghuq, ya qiziq bolushungni xalayttim!»** — Laodikiya shehiride yaxshi su menbisi yoq idi. Etrapidiki sheherlerdinissiq su (turuba arqiliq) yetküzülse ilman bolup qalatti; soghuq su yetküzülsimu soghuq emes, belki ilman bolup qalatti; ular özliri bu ilman suni yaxshi körmeytti.

18 bay bolushung üchün otta tawlan'ghan altun, yalingachliq nomusluqungning yépilishi üchün kiygüzülüshüngge aq kiyim-kéchek, körüshüng üchün közliringge sürtüshke tutiyani mendin sétiwélishingni nesihet qilimen. □ ■

19 Men kimni söysem, shuning eyibini körsitip terbiyileymen; shuning üchün qizghin köyüp-piship towa qil. ■

20 Mana, Men hazir ishik aldida turup, ishikni qéqiwatimen. Eger biri awazimni anglap ishikni achsa, uning yénigha kirimen. Men uning bilen, umu Men bilen bille ghizalinidu. □

21 Ghelibe qilghuchini bolsa, Menmu ghelibe qilip, Atamning textide uning bilen birge olturghinimdek, unimu textimde Men bilen birge olturushqa muyesser qilimen.■

22 Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»□

□ **3:18 «körüshüng üchün közliringge sürtüshke tutiyani mendin sétiwélishingni nesihet qilimen»** — «közliringge sürtüsh tutiya» grék tilida «közliringni mesihleydighan tutiya...» yaki «közliringni Mesih qilidighan tutiya...». **«bay bolushung üchün otta tawlan'ghan altun, yalingachliq nomusluqungning yépilishi üchün kiygüzülüshüngge aq kiyim-kéchek, körüshüng üchün közliringge sürtüshke tutiyani Mendin sétiwélishingni nesihet qilimen»** — Laodikiya shehiri eslide: (1) intayin bay. Ularning nurghun bankiliri bar idi. Bay ikenlikining bir misali, miladiye 17-yili qattiq yer tewresh tüpeylidin Filadelfiye, Sardis we Laodikiya sheherliri intayin éghir ziyan'gha uchrighachqa Rim hökümiti ulargha nurghun yardem pul ewetti. Laodikiya shehiridikiler pulimiz bar dep bu pulni ret qildi; (2) ularning chirayliq yungluq kiyim-kéchek ishlesh bilen dangqi chiqqan; (3) ularning ünümlük birxil köz melhiminingmu dangqi chiqqanidi. ■ **3:18** 2Kor. 5:3; Weh. 7:13; 16:15; 19:8. ■ **3:19** Ayup 5:17; Pend. 3:12; Ibr. 12:5. □ **3:20 «Eger biri awazimni anglap ishikni achsa, uning yénigha kirimen. Men uning bilen, umu Men bilen bille ghizalinidu»** — grék tilida «ghizalinish» dégen söz adette kechlik tamaqni körsitidu. ■ **3:21** Mat. 19:28; 1Kor. 6:2. □ **3:22 « Quliqi barlar Rohning jamaetlerge dégenlirini anglisun!»»** — bu yette jamaetning bashqabir ehmiyiti, yeni bésharetlik ehimiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

Eysa Mesihning xétini tapshuruwalghan «Kichik Asiya»diki yette jamaet («Wehiy» 2-3-bab)

«Kichik Asiya»diki yette jamaet

4

Ershtiki ibadet

1 Andin men qariwidim, mana, asmanda bir ishik échiqliq turatti. Men tunji qétim
anglighan kanay awazigha oxshap kétidighan awaz manga: «Bu yaqqa chiq, sanga
bulardin kéyin yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni körsitey» dédi
2 we derhal men Rohning ilkide boldum; mana, ershte bir text, textte bir zat olturatti.□
3 Textte olturghuchining qiyapiti yéshil qashtash we qizil kwartsqa oxshaytti. Textning
chörisini zumrettek bir hesen-hüsen orap turatti. □
4 Textning etrapida yene yigirme töt text bar idi. Textlerde aq kiyimler bilen kiyin'gen,
bashlirigha altun taj taqalghan yigirme töt aqsaqal olturatti.□
5 Texttin chaqmaqlar chéqip, türlük awazlar we güldürmamilar anglinip turatti. Textning
aldida yalqunlap turghan yette mesh'el köyüp turatti; bular Xudaning yette Rohi idi. □
6 Textning aldi xuddi xrustaldek parqirap turidighan, süzük eynek déngizdek idi.
Textning otturisida we textning chöriside, aldi we keyni közler bilen tolghan töt hayat
mexluq turatti. □ ■
7 Birinchi mexluq shirgha, ikkinchi mexluq buqigha oxshaytti. Üchinchi mexluqning
yüzi ademning chirayigha oxshaytti. Tötinchi mexluq perwaz qiliwatqan bürkütke
oxshaytti.
8 Töt hayat mexluqning herbirining altidin qaniti bar idi; ularning pütün bedinining
chörisi hetta ich teripimu közler bilen tolghanidi; ular kéche-kündüz toxtimay: —
«Muqeddes, muqeddes, muqeddestur,
Bar bolghan, hazirmu bar hem kelgüsidimu Bolghuchi,
Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda!» — déyishetti.□ ■
9 Hayat mexluqlar textte olturghan ebedil'ebed hayat Bolghuchini ulughlap, Uninggha
hörmet-shewket we teshekkür izhar qilghinida,
10 yigirme töt aqsaqal textte olturghuchining ayighigha yiqilip ebedil'ebed hayat Bol-
ghuchigha bash qoyup sejde qilatti, tajlirini textning aldigha tashlap qoyup, mundaq
déyishetti: —

11 «Sen, i Perwerdigarimiz we Xudayimiz,
Shan-sherep, hörmet-shöhret we qudretke layiqtursen.
Chünki Özüng hemmini yaratting,
Ularning hemmisi iradeng bilen mewjut idi we yaritildi!»■

5

Qozining oram yazmini qoligha élishi

□ **4:2 «derhal men Rohning ilkide boldum» —** «Rohning ilkide» grék tilda «Rohta». Démek, Muqeddes Rohning ilkide we ilhami astida bolghan. □ **4:3 «munasiwetlik ayetler» —** «Ez.» 1:26-28. □ **4:4 «textlerde aq kiyimler bilen kiyin'gen, bashlirigha altun taj taqalghan yigirme töt aqsaqal olturatti» —** «aqsaqallar» kimler? Alimlarning pikri: yaki (1) ular Mesihning jamaitini bildüridu; yaki (2) Tewrat dewridiki étiqadi bilen yol bashlighuchilarni körsitidu. Biz (2)-pikirge mayilmiz, chünki kéyinki bablarda jamaet aqsaqallardin ayrim körünidu (7:9-17, 19:1-10). «Ibr.» 11-bab, bolupmu 2-ayetnimu körüng. □ **4:5 «Textning aldida yalqunlap turghan yette mesh'el köyüp turatti; bular Xudaning yette rohi idi» —** bezi alimlar bu yette Roh yette perishtini körsitidu, dep qaraydu, bashqilar Xudaning Muqeddes Rohining yette teripini körsitidu, dep qaraydu (6:5ni we «Yesh.» 11:2ni körüng). **«munasiwetlik ayetler»** — «Mis.» 19:16, «Zek.» 3:9, 4:10. □ **4:6 «munasiwetlik ayetler» —** «Ez.» 1:4-28. ■ **4:6** Weh. 15:2. □ **4:8 «Töt hayat mexluqning herbirining altidin qaniti bar idi» —** «Ezakiyal»da körün'gen «hayat mexluqlar»ning töt qaniti bar idi. **«ularning pütün bedinining chörisi hetta ich teripimu közler bilen tolghanidi»** — «ich teripimu» yaki «qanat astimu». ■ **4:8** Yesh. 6:3; Weh. 1:4, 8; 11:17; 16:5. ■ **4:11** Weh. 5:12.

1 Andin textte olturghuchining ong qolida ich we tash teripige xet pütülgen we yette möhür bilen péchetlen'gen bir oram yazmini kördüm. □ ■
2 Yuqiri awaz bilen: «Oram yazmini échip, péchetlerni yéshishke kim layiqtur?» dep towlighan qawul bir perishtinimu kördüm.
3 Lékin ne ershte ne yer yüzide ne yer astida oram yazmini achalaydighan yaki ichige qariyalaydighan héchkim chiqmidi.■
4 Oram yazmini échishqa yaki ichige qarashqa layiq birersi tépilmighachqa, qattiq yighliwettim.
5 Andin aqsaqallardin biri manga:
— Yighlima! Qara, Yehuda qebilisidin bolghan shir — Dawutning yiltizi Bolghuchi ghelibe qildi; shunga oram yazmini we uning yette péchitini échishqa U qadir, — dédi.□ ■
6 Andin qarisam, text bilen töt hayat mexluqning ariliqida, aqsaqallar otturisida bir Qoza öre turatti. U yéngila boghuzlan'ghandek qilatti; Uning yette münggüzi we yette közi bolup, bu közler Xudaning pütkül yer yüzige ewetken yette Rohi idi.■
7 Qoza bérip, textte olturghuchining ong qolidin oram yazmini aldi.
8 Yazmini alghanda, töt hayat mexluq we yigirme töt aqsaqal qozining ayighigha yiqildi; ularning herbirining chiltari we xushbuy bilen tolghan altun chiniliri bar idi (bu xushbuy muqeddes bendilerning dualiri idi).■
9 Ular yéngi bir küy éytishti: —

«Oram yazmini élishqa,
We péchetlerni échishqa layiqsen;
Chünki boghuzlanding
We her qebilidin, her tildin,
Her millettin, her eldin bolghan insanlarni
Öz qéning bedili bilen sétiwélip, Xudagha mensup qilding.■
10 Ularni Xudayimiz üchün bir padishahliqqa uyushturup,
Kahinlar qilding.
Ular yer yüzide höküm süridu».■
11 Andin kördüm we mana, textning, hayat mexluqlarning we aqsaqallarning etrapida nurghunlighan perishtilerning awazini anglidim. Ularning sani tümen ming-tümen ming, milyon-milyon idi. □ ■
12 Ular yuqiri awaz bilen: —

«Boghuzlan'ghan qoza qudret, dölet, danaliq, küch-quwwet, hörmet, shan-sherep
We medhiyige layiqtur» déyishetti.■

13 Andin men ersh, yer yüzi, yer asti we déngizdiki herbir mexluq we ularning ichide bar bolghanlarning hemmisining: —

«Textte Olturghuchigha we Qozigha
Medhiye, hörmet, shan-sherep we hoquq-qudret
Ebedil'ebedgiche mensup bolghay!» déginini anglidim.

□ **5:1 «munasiwetlik ayetler» —** «Zek.» 5:1-4. ■ **5:1** Ez. 2:10. ■ **5:3** Fil. 2:10; Weh. 5:13. □ **5:5 «Dawutning yiltizi bolghuchi» —** yaki «Dawutning yiltizining notisi» («Yesh.» 11:1ni körüng). Lékin bizningche bu söz Dawutning Mesihtin kélip chiqqanliqini hem Mesihning Dawutning Rebbi ikenlikini körsitidu (22:16 we «Mat.» 22:42-45). ■ **5:5** Yar. 49:9,10; Yesh. 11:10; Rim. 15:12; Weh. 22:16. ■ **5:6** Zek. 3:9; 4:10; Weh. 4:5. ■ **5:8** Zeb. 141:2; Weh. 14:2. ■ **5:9** Ros. 20:28; Ef. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 10:10; 1Pét. 1:19; 1Yuh. 1:7; Weh. 4:11. ■ **5:10** Mis. 19:6; 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6. □ **5:11 «Ularning sani tümen ming-tümen ming, milyon-milyon idi» —** eslide «ularning sani yüz milyonlighan, «milyonlighan idi». ■ **5:11** Dan. 7:10; Ibr. 12:22. ■ **5:12** Weh. 4:11.

14 Töt hayat mexluq «Amin!» dep jawab qayturatti, aqsaqallar yerge yiqilip sejde qilatti.□

6

Qozining alte péchetni échishi

1 Andin Qoza yette péchetning birini achqanda, men qarap turdum. Töt hayat mexluqtin birining güldürmamidek awaz bilen: «Kel!» déginini anglidim.□
2 Kördümki, mana bir aq at keldi! Atqa min'güchining qolida bir oq-ya bar idi; uninggha bir taj bérildi. U ghelibe qilghuchi süpitide zeper quchush üchün jengge atlandi.□ ■
3 Qoza ikkinchi péchetni achqanda, ikkinchi hayat mexluqning: «Kel!» déginini anglidim.
4 Yene bir at otturigha chiqti, uning renggi qipqizil idi. Atqa min'güchige yer yüzidiki tinchliqni élip kétish we insanlarni özara qirghinchiliqqa sélish hoquqi bérildi. Uninggha yene chong bir qilich bérildi.
5 Qoza üchinchi péchetni achqanda, üchinchi hayat mexluqning: «Kel!» déginini anglidim. Men kördümki, mana bir qara at keldi. Atqa min'güchining qolida bir taraza bar idi.
6 Töt hayat mexluqning arisidin: —

«Bir tawaq bughday bir dinarius pulgha,
Üch tawaq arpa bir dinarius pulgha sétilidu.
Emma zeytun yéghigha we sharabqa zerer yetküzmigin!»
— dégendek bir awazni anglidim.□ ■
7 Qoza tötinchi péchetni achqanda, tötinchi hayat mexluqning: «Kel!» dégen awazini anglidim.
8 Kördümki, mana bir tatirang atni kördüm. Atqa min'güchining ismi «Ölüm» idi. Uning keynidin tehtisara egiship kéliwatatti. Ulargha yer yüzining töttin birige hökümranliq qilip, qilich, acharchiliq, waba we yer yüzidiki yirtquch haywanlar arqiliq ademni öltürüsh hoquqi bérildi.□
9 Qoza beshinchi péchetni achqanda, Xudaning söz-kalami üchün we izchil guwahliq bergenliki wejidin öltürülgenlerning janlirini qurban'gahning tégide kördüm. ■
10 Ular qattiq awaz bilen nida séliship:
— Ey hakimmutleq Igimiz, muqeddes we heqiqiy Bolghuchi! Sen qachan'ghiche yer yüzide turuwatqanlarni soraq qilmay, ulardin qénimizning intiqamini almaysen? — déyishetti.
11 Ularning herbirige birdin aq ton bérildi. Ulargha, özünglargha oxshash öltürülidighan qul-buraderliringlar hem qérindashliringlarning sani toshquche azghine waqit aram élishinglar kérek, dep éytildi.

□ **5:14 «...Töt hayat mexluq «amin!» dep jawab qayturatti, aqsaqallar yerge yiqilip sejde qilatti» —** bu muhim babning témisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **6:1 «Töt hayat mexluqtin birining güldürmamidek awaz bilen: «Kel!» déginini anglidim» —** «Kel!» dégen söz belkim 2-8-ayetlerde körün'gen atliqlarning herbirige chiqirilghan buyruq bolsa kérek (3-, 5-, 7-ayetnimu körüng). Bezi kona kechürülmilerde «kel»ning ornda «kélip körgin!» déyilidu. □ **6:2 «uninggha bir taj bérildi» —** «taj» dégen bu söz padishahningki emes, belki jeng-urushlarda yaki élishish musabiqilirida ghaliblargha bérilidighan, birxil nepis chembirekni körsitidu. **«Kördümki, mana bir aq at keldi! Atqa min'güchining qolida bir oq-ya bar idi... u ghelibe qilghuchi süpitide zeper quchush üchün jengge atlandi»** — «aq atqa min'güchi»ning salahiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:2** Weh. 19:11. □ **6:6 «Bir tawaq bughday» —** grék tilida «bir ölchem bughday». **«bir dinarius pul»** — asasen bir künlük ish heqqi idi («Mat.» 20:2). «Bir tawaq» belkim bir shing idi (grék tilida «chöniks»). Biraq bir tawaq bughday aranla bir kishining künlük tamiqigha yétidu. Shunga «qara at» acharchiliq élip kélidu. Halbuki, shuning bilen bir waqitta baylar bolsa öz rahet-paraghitige kérek bolghan «may we sharab»larni sétiwalalaydu. ■ **6:6** Weh. 9:4. □ **6:8 «qilip, qilich, acharchiliq, waba we yer yüzidiki yirtquch haywanlar arqiliq...» —** «waba» grék tilida «ölüm». ■ **6:9** Weh. 19:10; 20:4.

12 Andin men Qoza altinchi péchetni achqinida kördümki, mana dehshetlik bir yer
tewresh yüz berdi, quyash beeyni qara yungdin toqulghan bözdek qapqara rengge,
tolun ay bolsa qanning renggige kirdi. □ ■
13 Enjür derixining qattiq boranda silkinishidin enjür ghoriliri yerge tökülgendek, as-
mandiki yultuzlarmu yer yüzige töküldi.
14 Asman xuddi oram yazmining türülginidek ghayib boldi, herbir tagh we aral ornidin
yötkeldi; □
15 hemde dunyadiki padishahlar, mötiwerler, serdarlar, baylar, küchlükler, qullar we
hörlerning hemmisi öngkürlerge we taghlarning kamarlirigha yoshurundi. □
16 Ular taghlargha we qoram tashlargha mundaq dep jar saldi: —
«Üstimizge chüshünglar! Bizni textte Olturghuchining siymasidin hem Qozining ghezi-
pidin yoshurunglar we saqlanglar! □ ■
17 Chünki Ularning dehshetlik ghezep küni keldi, emdi kim put tirep turalisun?!».■

7

Möhürlen'gen 144000 kishi

1 Uningdin kéyin men kördümki, töt perishte yer yüzining töt bulungida turatti. Ular
herqandaq shamalning quruqluq, déngiz hem del-derexlerge urulmasliqi üchün yer
yüzining töt teripidin chiqidighan shamalni tizginlep turatti.
2 Men hayat Xudaning möhürini alghan, kün chiqishtin kötürüliwatqan bashqa bir
perishtini kördüm. U qattiq awaz bilen quruqluq we déngizlarni weyran qilish hoquqi
bérilgen ashu töt perishtige:
3 «Biz Xudaning qul-xizmetkarlirining péshanisige möhür basquche, quruqluq, déngiz we
del-derexlerni weyran qilmanglar!» dep towlidi.
4 Men möhürlen'genlerning sanini anglidim — Israillarning herqaysi qebililiridin bir yüz
qiriq töt ming kishi, yeni: —■

5 Yehuda qebilisidin on ikki ming kishi,
Ruben qebilisidin on ikki ming kishi,
Gad qebilisidin on ikki ming kishi,
6 Ashir qebilisidin on ikki ming kishi,
Naftali qebilisidin on ikki ming kishi,
Manasseh qebilisidin on ikki ming kishi,
7 Shiméon qebilisidin on ikki ming kishi,
Lawiy qebilisidin on ikki ming kishi,
Issakar qebilisidin on ikki ming kishi,
8 Zebulun qebilisidin on ikki ming kishi,
Yüsüp qebilisidin on ikki ming kishi,
Binyamin qebilisidin on ikki ming kishi möhürlen'genidi.□

Nijatni tapqan zor bir tup xalayiq

□ **6:12 «Andin men Qoza altinchi péchetni achqinida kördüm...»** — «yette péchet» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **6:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29, Ros. 2:20 □ **6:14 «munasiwetlik ayet»** — «Yesh.» 34:4. □ **6:15 «serdarlar»** — grék tilida «mingbéshilar». **«munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 2:21. □ **6:16 «munasiwetlik ayet»** — «Hosh.» 10:8. ■ **6:16** Yesh. 2:19; Hosh. 10:8; Luqa 23:30; Weh. 9:6. ■ **6:17** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20 ■ **7:4** Weh. 14:1. □ **7:8 «...Zebulun qebilisidin on ikki ming kishi, Yüsüp qebilisidin on ikki ming kishi, Binyamin qebilisidin on ikki ming kishi möhürlen'genidi»** — on qebilidin Dan qebilisi kem idi; Yüsüpning qebilisi ikki bölekke (Yüsüpning we Manassehning)ge bölündi.

9 Bu ishlardin kéyin kördümki, mana her el, her qebile, her millettin bolghan, herxil
tillarda sözlishidighan san-sanaqsiz zor bir top xalayiq textning we Qozining aldida tu-
ratti; ularning hemmisige aq ton kiydürülgen bolup, qollirida xorma shaxliri tutqanidi.
10 Ular yuqiri awaz bilen: —
«Nijat textte olturghuchi Xudayimizgha we Qozigha mensup bolghay!» dep war-
qirishatti.□
11 Barliq perishtiler textning, aqsaqallarning we töt hayat mexluqning etrapigha
olashqanidi. Ular textning aldida yiqilip, Xudagha sejde qilip mundaq déyishetti: —

12 «Amin! Hemd-medhiye, shan-sherep,
Danaliq we teshekkür,
Hörmet we küch-qudret
Xudayimizgha ebedil'ebedgiche mensup bolghay, amin!»

13 Emdi aqsaqallardin biri mendin:
— Bu aq ton kiydürülgen kishiler kim bolidu, qeyerdin keldi? — dep soridi.
14 — Teqsir, bu özlirige melumdur, — dédim.
U manga:
— Bular dehshetlik azab-oqubetni béshidin ötküzüp kelgenler. Ular tonlirini Qozining
qénida yuyup ap'aq qilghan.
15 Shunga ular Xudaning textining aldida turup, ibadetxanisida kéche-kündüz Uning
xizmitide bolidu; textte Olturghuchi bolsa ularning üstige chédirini sayiwen qilidu. □
16 Ular yene héch ach qalmaydu, héch ussimaydu, ulargha ne aptap, ne pizhighirim issiq
héch urmaydu. ■
17 Chünki ularni textning otturisidiki Qoza baqidu we hayatliq süyi bulaqlirigha élip
baridu; we Xuda ularning herbir köz yéshini sürtidu, — dédi. □ ■

8

Qozining yettinchi péchetni échishi

1 Qoza yettinchi péchetni achqanda, ershte yérim saetche jimjitliq höküm sürdi.□
2 Andin Xudaning aldida turidighan yette perishtini kördüm. Ulargha yette kanay bérildi.
3 Altun xushbuydan tutqan yene bir perishte kélip, xushbuygahning aldida turdi. Barliq
muqeddes bendilerning dualiri bilen birlikte textning aldidiki altun xushbuygah üstide
Xudagha atap sunushqa uninggha köp xushbuy bérildi.□
4 We xushbuyning tütünliri muqeddes bendilerning dualiri bilen bille perishtining
qolidin Xudaning aldigha kötürüldi.■
5 Andin perishte xushbuydanni qoligha élip, uni qurban'gahdiki ot bilen toldurup, yer
yüzige atti; shuning bilen türlük awazlar, güldürmamilar anglandi, chaqmaqlar chéqildi
we bir yer tewresh boldi.
6 Andin qolliriga birdin kanay tutqan yette perishte kanaylirini chélishqa hazirlandi.

□ **7:10 «Nijat textte olturghuchi Xudayimizgha we Qozigha mensup bolghay!»** — «Nijat... Qozigha bolghay!» dégen ibare bolsa Xuda we Qoza insanlargha ata qilghan nijatning méwisi bolghan shan-sherep, nam-shöhret we hemdusanalarning hemmsi héch néme qaldurmay Xuda we Qozigha qayturup kélinsun, dégendek menide. □ **7:15 «textte Olturghuchi bolsa ularning üstige chédirini sayiwen qilidu»** — grék tilida «textte Olturghuchi bolsa ularning üstige Öz chédirini yéyip béridu». ■ **7:16** Yesh. 49:10. □ **7:17 «munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 5:5-6, 25:8. ■ **7:17** Yesh. 25:8; Zeb. 23:1; Weh. 21:4. □ **8:1 «Qoza yettinchi péchetni achqanda, ershte yérim saetche jimjitliq höküm sürdi»** — «yette péchet» toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. □ **8:3 «xushbuygah... altun xushbuygah»** — grék tilida «qurban'gah... altun qurban'gah». ■ **8:4** Zeb. 141:2.

Yette kanayning chélinishi

7 Birinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen möldür we ot qan arilash peyda
bolup yer yüzige tashlandi, zéminning üchtin biri köydürüldi, del-derexlerning üchtin biri
köydürüldi we pütkül yéshil ot-chöpler köydürüldi.
8 Ikkinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen goyaki lawuldap köyüwatqan yoghan
bir taghdek ghayet zor *bir jisim* déngizgha tashlandi. Déngizning üchtin biri qan'gha
aylandi
9 we déngizdiki janiwarlarning üchtin biri öldi; kémilerning üchtin biri weyran boldi.
10 Üchinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen asmandin mesh'eldek yalqunlap
yan'ghan chong bir yultuz chüshti; u deryalarning üchtin birining we bulaqlarning suliri
üstige chüshti.
11 Yultuzning ismi «Kekre» idi. Sularning üchtin biri kekridek bolup ketti, sular achchiq
bolup ketkechke nurghun adem sudin öldi.
12 Tötinchi perishte kaniyini chaldi; shuning bilen quyashning üchtin biri, ayning
üchtin biri we yultuzlarning üchtin biri uruldi. Netijide, quyash, ay we yultuzlarning
yoruqluqining üchtin biri qarangghulashti, kündüzning üchtin biride yoruqluq yoqaldi,
kéchining üchtin biridimu shundaq boldi.
13 Yene kördümki, asmanning otturisida uchup kétiwatqan bir bürkütning qattiq awaz
bilen: —
«Kanayni chélishqa temshelgen qalghan üch perishtining kanay awazliri anglansa yer
yüzide turuwatqanlarning haligha way, way, way!» déginini anglidim.

9

1 Beshinchi perishte kaniyini chaldi; men asmandin yerge chüshüp ketken bir yultuzni
kördüm. Tégi yoq hanggha baridighan quduqning achquchi uninggha bérildi,■
2 U tégi yoq hangning quduqini achti. Quduqtin yoghan xumdanning isidek tütün örlep
chiqti. Hangning quduqining tütünidin quyash we kökni qarangghuluq basti.
3 Tütünning ichidin yer yüzige chéketke yaghdi. Ulargha yer yüzidiki chayanlardek chéqish
küchi bérilgenidi.
4 Ulargha yer yüzidiki ot-chöplerge we herqandaq ösümlük yaki del-derexlerge zerer
yetküzmenglar, peqet péshaniside Xudaning möhüri bolmighan ademlergila zerer qil-
inglar, dep éytildi.■
5 Ulargha ademlerni öltürüshke emes, belki besh ayghiche qiynashqa yol qoyuldi; ular
yetküzidighan azab ademni chayan chaqqandikidek azab idi.
6 Shu künlerde, insanlar ölümni izdeydu, lékin tapalmaydu; ölümni séghinidu, lékin ölüm
ulardin qachidu.■

7 Chéketkilerning qiyapiti xuddi jengge hazirlan'ghan atlargha oxshaytti. Bashlirida
bolsa altun tajqa oxshaydighan bir nerse bolup, chirayi ademningkige oxshaytti.■
8 Chachliri ayallarning chéchigha, chishliri shirning chishigha oxshaytti.
9 Ularning kökrikidiki sawuti tömür sawutlargha oxshaytti; qanatlirining awazi jengge
atlan'ghan nurghun at-harwilarning awazigha oxshaytti.
10 Chayanlarningkige oxshash quyruqliri we neshterliri bar idi. Ademni besh ay azabqa
salidighan küch bolsa quyruqlirida idi.
11 Ularni idare qilidighan padishahi, yeni tégi yoq hangning perishtisi bar idi. Uning
ibraniyche ismi Awaddon; grékche ismi Apoliyon idi.□

■ **9:1** Luqa 8:31; Weh. 17:8. ■ **9:4** Ez. 9:4; Weh. 6:6; 7:3. ■ **9:6** Yesh. 2:19; Yer. 8:3; Hosh. 10:8; Luqa 23:30; Weh. 6:16. ■ **9:7** Mis. 10:4. □ **9:11 «Uning ibraniyche ismi Awaddon; grékche ismi Apoliyon idi» —** bu ikki isimning menisi «halak qilghuchi».

12 Birinchi «way» ötüp ketti. Mana, buningdin kéyin yene ikki «way» kélidu.■

Altinchi kanayning chélinishi; «ikkinchi way»ning bashlinishi

13-14 Altinchi perishte kaniyini chaldi; men Xudaning aldidiki altun qurban'gahning töt münggüzidin chiqqan bir awazni anglidim, bu awaz kanayni tutqan altinchi perishtige: — Chong Efrat deryasining yénida baghlaqliq töt perishtini boshat, dédi.
15 Del shu saet, shu kün, shu ay, shu yil üchün hazirlap qoyulghan bu töt perishte insanlarning üchtin birini halak qilish üchün baghlaqtin boshitildi.
16 Bularning atliq leshkerler qoshunining sani ikki yüz milyon idi. Ularning sanining jakarlan'ghanliqini anglidim.□
17 Ghayibane körünüshte közümge körün'gen at we üstige min'genler mana mundaq idi: atliqlarning kökrikidiki sawuti choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi. Atlarning bashliri shirning béshidek idi; ularning éghizliridin ot, tütün we günggürt chiqip turatti. □
18 Bu üch baladin, yeni atlarning aghzidin chiqqan ot we tütün we gün'gürttin insanlarning üchtin biri öltürüldi.
19 Chünki atlarning küchi éghizlirida we quyruqlirida idi; ularning quyruqlirining yilanlargha oxshash béshi bolup, bular bilen ademni zeximlendüretti.
20 Qalghan insanlar, yeni bu balayi'apetlerdin öltürülmey qalghanlar öz qollirining emellirige towa qilmidi, yeni jinlargha, körelmes, angliyalmas we mangalmas altun, kümüsh, tuch we yaghach butlargha choqunushtin waz kechmidi. ■
21 Ular qatilliq, séhirgerlik, jinsiy buzuqluq we oghriliqlirighimu towa qilmidi.

10

Perishte we kichik oram yazma

1 Andin kéyin, ershtin chüshüwatqan yene bir küchlük perishtini kördüm. U bir parche bulut bilen yépin'ghan bolup, béshining üstide bir hesen-hüsen bar idi. Chirayi quyashqa, putliri ot tüwrükke oxshaytti;■
2 qolida bir kichik échiqliq oram yazma bar idi. U ong putini déngiz üstige, sol putini quruqluqqa qoyup turup,
3 shirning hörkirishige oxshash qattiq awaz bilen warqiridi. U warqirighanda, yette güldürmama öz awazlirini anglitip söz qildi.
4 Yette güldürmama söz qilghanda, dégenlirini xatiriliwalmaqchi bolup turattim. Biraq asmandin: —
«Yette güldürmamining éytqanlirini möhürlep, ularni xatirilime» dégen awazni anglidim.□ ■
5 Déngiz hem quruqluqning üstide turghan, men körgen u perishte ong qolini asman'gha kötürüp,■
6 asmanlar hem ularda bolghanlarning hemmisini, yer-zémin hem uningda bolghanlarning hemmisini, déngiz hem uningda bolghan hemmisini Yaratquchi, yeni ebedil'ebedgiche hayat Yashighuchi bilen qesem qilip:
— Waqit yene keynige sürülmeydu;■

■ **9:12** Weh. 8:13. □ **9:16 «bularning atliq leshkerler qoshunining sani ikki yüz milyon idi»** — «ikki yüz milyon» grék tilida «ikki tümen hesse tümen». □ **9:17 «atliqlarning kökrikidiki sawuti choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi»** — «choghdek qizil, kök yaquttek kök we günggürttek sériq idi» yaki «ot, kök yaqut we günggürttin idi». ■ **9:20** Zeb. 115:4, 5, 6, 7; 135:15. ■ **10:1** Mat. 17:2; Weh. 1:15. □ **10:4 «Yette güldürmamining éytqanlirini möhürlep, ularni xatirilime»** — démek, bu sözlerni mexpiy tut. ■ **10:4** Dan. 8:26; 12:4. ■ **10:5** Dan. 12:7. ■ **10:6** Weh. 11:15.

7 belki yettinchi perishte kanay chélish aldida, yeni awazi anglinish aldidiki künlerde,
Xudaning Öz qul-xizmetkarliri bolghan peyghemberlerge xush xewirini yetküzginidek
Uning siri tügellinip, emelge ashidu, — dédi.
8 Men asmandin anglighan awaz manga yene sözlep:
— Bérip, déngiz hem quruqluqning üstide turghan perishtining qolidiki échiqliq oram
yazmini alghin, dédi.
9 Men bérip, perishtining kichik oram yazmini manga bérishini soridim. U manga:
— Buni élip ye! Ashqaziningni zerdab qilidu, biraq aghzing heseldek tatliq bolidu,
dédi.□ ■
10 Men shuning bilen kichik oram yazmini perishtining qolidin élip yédim; derweqe
aghzimgha heseldek tatliq tétidi, lékin yégendin kéyin ashqazinim zördab boldi. □
11 Shuning bilen manga:
— Sen köp milletler, eller we her xil tillarda sözlishidighanlar we padishahlar toghrisidiki
wehiy-bésharetlerni yene jakarlishing lazim, déyildi.

11

Ikki guwahchi; «ikkinchi way»ning dawami

1 Manga ölchigüch hasidek bir qomush bérilip, mundaq déyildi:
«Barghin, Xudaning ibadetxanisi, qurban'gahi we u yerde ibadet qiliwatqanlarni
ölchigin. □ ■
2 Lékin ibadetxanining tashqiriqi hoylisini ölchimey qoy, chünki u yer yat taipilerge
bérildi, shuning bilen muqeddes sheher qiriq ikki ay depsende qilinidu.■
3 Men ikki guwahchimgha qudret bérimen, shuning bilen ular böz kiyim kiyip, wehiy-
bésharetlerni bir ming ikki yüz atmish kün yetküzidu»□
4 (bular yer-zéminning Rebbi aldida turghan ikki tüp zeytun derixi we ikki chiraghdan-
dur). □ ■
5 Birersi ularni zeximlendürmekchi bolsa, éghizliridin ot pürkülüp chiqip, düshmenlirini
yep tügitidu. Ularni zeximlendürmekchi bolghanlar mana shundaq öltürülidu.
6 Ular bésharet-wehiyni yetküzgen künlerde yamghur yaghdurmasliqqa asmanni étiwétish
qudritike ige; sularni qan'gha aylandurush we herxil bala-waba bilen yer-zéminni
xalighan waqitta urush qudritigimu ige.■
7 Ularning guwahliq wezipisi ayaghlishishi bilen, tégi yoq hangdin chiqidighan diwe
ular bilen élishidu we ularni yéngip öltüridu.□ ■

□ **10:9 «...Buni élip ye! Ashqaziningni zerdab qilidu, biraq aghzing heseldek tatliq bolidu»** — köchme menisi «sanga awwal birxil xushalliq yetküzidu, lékin kéyin yürikingni échishturidu» dégendek bolidu. **«munasiwetlik ayetler»** — «Ez.» 2:6-3:3. ■ **10:9** Ez. 3:1. □ **10:10 «Men shuning bilen kichik oram yazmini perishtining qolidin élip yédim...»** — «oram yazmini yéyish» bizningche Yuhanna mezmunini yetküzüshi kérek bolidighan, töwendiki 11-19-bablardiki bésharetler bilen baghliq. «Qoshumche söz»imizde u toghruluq toxtilimiz. □ **11:1 «Barghin, Xudaning ibadetxanisi, qurban'gahi we u yerde ibadet qiliwatqanlarni ölchigin»** — qiziq yéri shuki, Yuhanna muqeddes ibadetxanini we uningda ibadet qilghuchilarni ölchigin dep buyrulghini bilen u bizge bularning ölchemlirini éytmaydu. Bu ishning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. **«munasiwetlik ayetler»** — «Ez.» 40:3 qatarliqlar, «Zek.» 2:1-4. ■ **11:1** Ez. 40:3-49; Ez. 41; Ez. 42; Ez. 43. ■ **11:2** Weh. 13:5. □ **11:3 «ikki guwahchim... böz kiyim kiyip...»** — kona zamanlarda «böz kiyim kiyish» towa qilish yaki matem tutushni bildüretti. Shübhisizki, bu ish ularning towa qilish heqqidiki xewerni tekitlesh üchün bolidu. □ **11:4 «munasiwetlik ayetler»** — «Zek.» 4:1-7. ■ **11:4** Zek. 4:3,14. ■ **11:6** Mis. 7; 8; 9; 10; 12; 1Pad. 17:1. □ **11:7 «tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen élishidu»** — grék tilida «tégi yoq hangdin chiqidighan diwe ular bilen urushidu». ■ **11:7** Dan. 7:21; Weh. 13:7,11.

8 Jesetliri rohiy jehettin Sodom we Misir dep atilidighan shu katta sheherning ghol kochisida yatidu; shu yerde ularning Rebbimu kréstlen'genidi.□ ■
9 Her millettin, her qebilidin we her xil tilda sözlishidighanlardin, her eldin bolghan ademler ularning jesetlirige üch yérim kün tikilip qaraydu we jesetlerning yerlikke qoyulushigha yol qoymaydu.
10 Yer yüzide turuwatqanlar ularning bu halidin xushallinip, tebrikliship, bir-birige hediyeler ewetishidu; chünki bu ikki peyghember yer yüzidikilerni qiynaytti.
11 Lékin üch yérim kündin kéyin, Xudadin kelgen hayatliq nepisi ikkiylen'ge kirdi, ular ornidin put tirep turdi; ulargha qarawatqanlarning üstige chong bir qorqunch chüshti. □ ■
12 Andin ular ikkeylen'ge ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidi; shuning bilen ular düshmenlirining köz aldida bir bulut ichide asman'gha kötürüldi. □
13 Del shu saet ichide shiddetlik yer tewresh yüz berdi, sheherning ondin biri gumran bolup, yette ming kishi halak boldi. Qalghanliri dekke-dükkige chömüp, ershtiki Xudani ulughlashti.□
14 Ikkinchi «way» ötüp ketti; mana, üchinchi «way» kélishke az qaldi.■

Yettinchi perishtining kanay chélishi; «üchinchi way»

15 Andin yettinchi perishte kaniyini chaldi; ershte yuqiri awazlar anglinip mundaq déyildi: —
«Dunyaning padishahliqi Perwerdigarimiz
We uning Mesihining padishahliqi boldi,
U ebedil'ebedgiche höküm süridu».
16 Xudaning aldida öz textliride olturghan yigirme töt aqsaqal yerge yiqilip bash qoyup, Xudagha sejde qilip mundaq déyishti: —
17 «Shükürler éytimiz sanga,
I bar Bolghuchi we bar bolghan Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,
Chünki ulugh qudritingni qolunggha élip,
Hökümüngni yürgüzüshke bashliding.■
18 Eller ghezeplen'genidi,
Emdi Séning gheziping yétip keldi!
Ölgenlerni soraq qilish,
Qul-xizmetkarliring bolghan peyghemberlerni,
Muqeddes bendilerni,
Töwen yaki katta bolsun namingdin qorqqanlarni in'amigha ige qilish,
Yer yüzini halak qilghanlarni halak qilish waqti keldi».

19 Andin Xudaning ershtiki ibadetxanisi échildi we uning ehde sanduqi ibadetxanida köründi; chaqmaqlar, türlük awazlar, güldürmamilar , yer tewresh we dehshetlik möldür boldi.■

□ **11:8 «rohiy jehettin Sodom we Misir dep atilidighan sheher»** — Sodom éghir buzuqluqqa chömgenidi, Misir bolsa Xudaning bendilirige nisbeten eslide ularni esir qiliwalghan «bu rezil dunya»ning simwolidur. Sheherning «rohiy jehettin» shu namlarda bolushi «Rim» yaki «Babil (Babilon)»ni körsitishi mumkin; sheher herhalda axirqi zamanda bu rezil dunyaning küch-qudritige eng chong namayande bolushi kérek.Bezi alimlar sheherni Yérusalém dep qaraydu. ■ **11:8** Weh. 7:2, 5; 18:10. □ **11:11 «Xudadin kelgen hayatliq nepisi ikkiylen'ge kirdi...»** — grék tilida «nepes» we «roh» birla söz bilen ipadilinidu. ■ **11:11** Ez. 37:5,10 □ **11:12 «ular ikkeylen'ge ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidi»** — bezi qedimki köchürmilerde: «Men ular ikkilisi özlirige ershtin kelgen: — «Bu yaqqa chiq!» dégen yuqiri bir awazni anglidim» déyilidu. □ **11:13 «yette ming kishi halak boldi»** — grék tilida «yette ming nam halak boldi». ■ **11:14** Weh. 8:13; 9:12; 15:1. ■ **11:17** Weh. 1:4, 8; 4:18; 16:5. ■ **11:19** Weh. 15:5.

12

Ayal, oghul bala we ejdiha

1 U chaghda, ershte ajayip bir karamet peyda boldi — u quyashni yépinchaqlighan,
putlirining astida ay, béshida on ikki yultuzluq taj bar bir ayal idi.
2 U hamilidar bolup, tolghaq yep tughush azabida dad-peryad kötürdi.□
3 Andin ershte yene bir alamet köründi — mana, yette bashliq, on münggüzlük, yette
béshida yette taj bar bolghan chong bir qizil ejdiha turatti.
4 U quyruqi bilen asmandiki yultuzlarning üchtin birini süpürüp, ularni yer yüzige
chörüwetti. Ejidiha tughay dep qalghan ayal yenggigen haman uning balisini yalmap
yutuwetmekchi bolup uning aldida turdi.□
5 Ayal bir bala, yeni pütün ellerni tömür hasisi bilen padichidek baqidighan bir oghul
tughdi. Bala bolsa Xudaning we Uning textining aldigha ghachchide élip chiqildi.■
6 Ayal chölge qachti; u yerde uning 1260 kün béqilishi üchün uninggha Xuda teripidin
hazirlap qoyulghan bir jay bar idi.■
7 Andin ershte jeng boldi. *Bash perishte* Mikail we uning perishtiliri ejdiha bilen jeng
qilghili turdi; ejdihamu öz perishtiliri bilen ulargha étildi.□
8 Lékin u üstünlük qazinalmidi, uninggha we perishtilirige ershte turushqa orun
qalmidi.■
9 Shuning bilen zor ejdiha, yeni Iblis we Sheytan dep atalghan, pütün jahanni az-
durghuchi héliqi qedimiy yilan yer yüzige tashlandi. Uning perishtilirimu uning bilen
teng tashlandi.■
10 Andin men ershte yuqiri bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: —

«Keldi Xudayimizning nijatliqi, qudriti, padishahliqi we Uning Mesihining hoquqi!
Chünki qérindashlirimizning üstidin Xudayimizning aldida kéche-kündüz shikayet qilip
turghan shikayet qilghuchi ershtin tashliwétildi;
11 qérindashlar uning üstidin Qozining qéni we ularning guwahliq sözi bilen ghalib keldi;
Ular hetta ölümni közige ilmay öz jénini eziz körmidi.
12 Shuning üchün, shadlininglar, ey ershler we ularda turuwatqalar!
Lékin halinglargha way, ey yer we déngizlar!
Chünki Iblis üstünglargha chüshti;
Waqtining az qalghanliqini bilgech,
Ghezep-qehri bilen keldi!».■
13 Ejdiha özining yer yüzige tashlan'ghanliqini körüp, oghul balini tughqan ayalni qogh-
lashqa bashlidi.
14 Ayalning yilanning yüzidin daldilinishi, chölde özi *üchün hazirlan'ghan* makanigha
béripbir mezgil, ikki mezgil we yérim mezgil béqilsun dep shu yerge uchup kétishi üchün,
uninggha yoghan bir bürkütning ikki qaniti bérildi.□ ■

□ **12:2 «U (ayal) hamilidar bolup, tolghaq yep tughush azabida dad-peryad kötürdi...»** — ayal toghruluq üch pikir bar; u yaki (1) jamaetni; yaki (2) büwi Meryem; yaki (3) Israilni bildüridu. Bizning uning Israilni bildüridighanliqigha qilche gumanimiz yoq. Hezriti Yüsüpning Tewrat, «Yaritilish» 37-babta xatirilen'gen chüshini körüng. «Ayal» jamaet bolushi mumkin emes, chünki «ayal» Mesihni tughidu (5-ayet). 12:17nimu körüng. □ **12:4 «U (ejdiha) quyruqi bilen asmandiki yultuzlarning üchtin birini süpürüp, ularni yer yüzige chörüwetti...» —** bu wehiy bizningche Sheytanning eslide ershte Xudagha qarshi kötürgen isyanini körsitidu. Bundaq sherh toghra bolsa, perishtilerning üchtin biri isyan'gha qoshulup hazirqi jinlar bolup chiqqan. ■ **12:5** Zeb. 2:9; Weh. 2:27. ■ **12:6** Weh. 11:3. □ **12:7 «Bash perishte Mikail» —** bash perishte Mikailning Israil xelqini qoghdash üchün alahide mes'uliyiti bar («Dan.» 10:13, 21, 12:1 we «Yeh.» 9ni körüng). ■ **12:8** Dan. 2:35. ■ **12:9** Luqa 10:18; Weh. 20:2. ■ **12:12** Zeb. 96:11; Yesh. 49:13; Weh. 8:13. □ **12:14 «bir mezgil, ikki mezgil, we yérim mezgil» —** 1260 kün, texminen üch yérim yil. «Dan.» 7:25, 12:7ni, izahatliri we «Daniyal»diki «qoshumche söz»nimu körüng. ■ **12:14** Weh. 2:6.

15 Andin yilan ayalning arqisidin aghzi bilen deryadek su pürküp, uni sel bilen éqitip
yoqatmaqchi boldi.
16 Lékin zémin ayalgha yardem qilip, aghzini échip, ejdiha aghzidin pürküp chiqarghan
deryani yutuwetti.
17 Buning bilen ejdihaning ayalgha qattiq ghezipi kélip, uning qalghan nesli, yeni
Xudaning emrlirige emel qilip, Eysaning guwahliqini tutqan perzentliri bilen jeng
qilghili ketti; u déngiz sahili üstide turatti.□

13

Déngizdin chiqqan diwe

1 Andin, déngizdin on münggüzlük, yette bashliq bir diwining chiqiwatqanliqini kördüm.
Uning herbir münggüzide birdin taj bar idi, herbir béshida kupurluq namliri yéziqliq
idi.□ ■
2 Men körgen bu diwe yilpizgha oxshaytti, putliri éyiqning putlirigha, aghzi bolsa
shirning aghzigha oxshaytti. Ejdiha uninggha öz qudriti, texti we zor hoquqini berdi.□
3 Diwining bashliridin biri ejellik yarilan'ghandek turatti. Lékin, bu ejellik yara
saqayghanidi. Pütkül dunya diwige heyranuhes bolup uninggha *egeshti*.
4 Ejdiha diwige *seltenetlik* hoquq bergechke ular ejdihagha choqunushti. Ular yene
diwigimu choqunup: — Diwining tengdishi barmu? Uning bilen kimmu élishalisun? —
dédi.■
5 Diwige tekebburluq we kupurluq qilidighan éghiz bérildi; uninggha qiriq ikki ay ish
körüshke hoquq bérildi.■
6 U Xudagha kupurluq qilghili — Uning namigha we Uning dergahigha, shundaqla
ershni makan qilghanlargha kupurluq qilghili aghzini achti.□
7 Uning muqeddes bendilerge qarshi jeng qilip, ularning üstidin ghalib kélishige yol
qoyuldi; her qebile, her millet, her xil tilda sözlishidighan ellerge hökümranliq qilish
hoquqi uninggha bérildi.■
8 Yer yüzidikilerning hemmisi — alem apiride bolghandin buyan boghuzlinip bolghan
Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa, uninggha sejde qilidu.□ ■
9 Quliqi barlar, buni anglisun!

10 ««Tutqun bolidu» dep békitilgenler choqum tutqun bolidu, «qilichlinidu» dep békitilgenler
choqum qilichlinip ölidu».

□ **12:17 «Eysaning guwahliqini tutqan perzentliri»** — yaki Eysa toghruluq guwahliq béridighanlar, yaki U Özi bergen guwahliqni ching tutqanlarni körsitidu. Bizningche awwalqisi toghra. □ **13:1 «déngizdin on münggüzlük, yette bashliq bir diwining chiqiwatqanliqini kördüm»** — Adem'atimiz Xudaning obrazida bolghandek (kéyin gunah qilghachqa bu obraz buzulghan, elwette), andin Mesih Özi Xudaning mukemmel obrazi, shundaqla yer yüzidiki wekili bolghandek, bu «diwe» 12-babta körün'gen Sheytanning toptoghra (yette bashliq on münggüzlük) obrazidur. Yene bir qiziq ish shuki, u körünüshte Mesihge oxshash «ölümdin tirilgen» bolidu (3-ayet). Shuning bilen bizde qilche guman yoqki, bu diwe Sheytanning yer yüzidiki wekili, yeni Mesihning reqibi bolghan adem — dejjalning özini körsitidu. ■ **13:1** Dan. 7:20; Weh. 17:3. □ **13:2 «munasiwetlik ayetler»** — «Dan.» 7:1-8. ■ **13:4** Weh. 18:18. ■ **13:5** Weh. 11:2. □ **13:6 «...Uning namigha we Uning dergahigha... kupurluq qilghili...»** — yaki «... Uning namigha we Uning turalghu chédirigha... kupurluq qilghili...». «Uning dergahi» yaki ershtiki turalghusi yaki yer yüzidiki ibadetxanisini körsetken bolsa kérek. ■ **13:7** Dan. 7:21; Weh. 11:7. □ **13:8 «alem apiride bolghandin buyan boghuzlinip bolghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa»** — bashqa birxil terjimisi: «alem apiride bolghandin buyan, boghuzlan'ghan Qozining hayatliq deptirige nami yézilmighanlar bolsa,...» ■ **13:8** Mis. 32:33; Fil. 4:3; Weh. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27.

Muqeddes bendilirining sewri-taqiti we étiqadi mana shu ishlarda melum bolidu.□ ■

Yerdin chiqqan diwe

11 Men yerdin chiqiwatqan yene bir diwini kördüm. Uning qoziningkidek kichik ikki münggüzi bar idi, lékin awazi ejdihaningkidek chiqatti. ■
12 U awwalqi diwige wakaliten uning pütün hoquqini yürgüzüp, yer yüzini we uningda turuwatqanlarni ejellik yarisi saqayghan awwalqi diwige choqunduridu. ■
13 U zor möjizilik alametlerni körsitetti, hetta kishilerning köz aldida asmandin yer yüzige ot yaghduratti. ■
14 U awwalqi diwige wakaliten körsitishke hoquqlandurulghan alametler bilen yer yüzide turuwatqanlarni azdurup, ulargha «qilich bilen yarilan'ghan, lékin tirik qalghan» dégen awwalqi diwige atap bir but-heykel yasap tikleshni tapilidi. ■
15 Diwining but-heykilige nepes kirgüzüp, uninggha uni sözliyeleydighan qilish we uninggha choqunmighanlarning hemmisini öltürgüzüsh qudriti bérildi. ■
16 U töwen we katta, bay we kembeghel, hör we qullarning hemmisini ong qoli yaki péshanisige tamgha basturushqa mejburlidi.
17 U yene bu tamgha, yeni diwining nami yaki uning namidiki reqem bésilghanlardin bashqa héchkim bir nerse sétiwalalmaydu yaki satalmaydu, dep békitti.■
18 Mana bu yerde hékmet bar. Eqil-parasiti barliki kishiler diwining reqimini hésablap baqsun; chünki bu reqem bir ademning reqimi bolidu. Uning reqimi 666dur.□ ■

14

Qutquzuwélin'ghanlarning medhiye küyi

1 Andin men kördümki, mana, Qoza Zion téghi üstide turatti. Uning yénida péshanisige Öz nami we Atisining nami yézilghan bir yüz qiriq töt ming kishi bar idi.□ ■
2 Asmandin xuddi *sharqirap éqiwatqan* nurghun sularning awazidek we qattiq güldürmamining awazidek bir awazni anglidim. Men anglighan awaz yene chiltarchilar chiltarlarni chalghan awazgha oxshaytti;■
3 héliqi kishiler textning, töt hayat mexluqning we aqsaqallarning aldida yéngi bir küyni éytishti. Bu küyni *gunahlirining* bedili tölinip bu dunyadin azad qilin'ghan kishilerdin bir yüz qiriq töt mingdin bashqa héchkim öginelmeytti.■
4 Ular ayallar teripidin gunahta bulghanmighan, chünki ular pak ademlerdur. Qoza nege barsa, ularmu Uninggha egiship shu yerge baridu. Ular bedel bilen insanlar arisidin Xudagha we Qozigha hosulning tunji méwisidek bolush üchün sétiwélin'ghan.□ ■

□ **13:10 ««qilichlinidu» dep békitilgenler choqum qilichlinip ölidu» —** bashqa bir köchürmide: «Kim qilichlap öltürse, qilichlinip öltürülüshi muqerrer» dégen sözler tépilidu. Bu söz Rebbimizning «Mat.» 26:52de dégen sözlirige mas kélidu. ■ **13:10** Yar. 9:6; Mat. 26:52; Weh. 14:12. ■ **13:11** Weh. 11:7. ■ **13:12** Weh. 19:20. ■ **13:13** 2Tés. 2:9; Weh. 16:14. ■ **13:14** Qan. 13:2; Mat. 24:24; Weh. 16:14; 19:20. ■ **13:15** Weh. 19:20. ■ **13:17** Weh. 14:11. □ **13:18 «bu reqem bir ademning reqimi bolidu» —** yaki «bu reqem insanning reqimi bolidu». **«Eqil-parasiti barliki kishiler diwining reqimini hésablap baqsun... uning reqimi 666dur» —** «diwining reqimini hésablash» murekkep ish emes. Biz «qoshumche söz»imizde shu kona zamanlardiki hésablash tüzümini jedwelde körsitimiz. Bu babdiki bashqa bezi muhim ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:18** Weh. 17:9. □ **14:1 «munasiwetlik ayetler» —** «Zeb.» 48-küy, «Ibr.» 12:18-29. ■ **14:1** Weh. 7:4; 2Tar. 23:7 ■ **14:2** Weh. 1:15; 5:8. ■ **14:3** Weh. 5:9. □ **14:4 «chünki ular pak ademlerdur» —** «pak ademler» bolsa grék tilida adette bu söz jinisiy munasiwetni ötküzmigen kishilerni körsitidu. Mushu yerde (1) emeliy shu menide (2) yaki rohiy jehette köchme menide (3) yaki ikki menide teng bolushi mumkin. Ayettin körüniduki, ular hemmisi oghul balilar. **«ular bedel bilen insanlar arisidin Xudagha we Qozigha hosulning tunji méwisidek bolush üchün sétiwélin'ghan» —** «hosulning tunji méwisi»ning öz qimmiti bar, elwette; Tewrat dewride Israillar daim «hosulning tunji méwisi» Xudagha (nezir qilip) ataytti. Bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng. ■ **14:4** 2Kor. 11:2.

5 Ular eyibsiz bolup, aghzidin héch yalghan söz chiqmaydu. □ ■

Üch perishte élip kelgen xewerler

6 Andin men asmanning otturisida uchup yürgen bashqa bir perishtini kördüm. Uninggha yer yüzide turuwatqanlargha, yeni herbir el, qebile, her xil tilda sözlishidighanlar, her milletlerge élip yetküzüshi üchün menggülük xush xewer tapshuruldi.
7 U yuqiri awaz bilen:
— Xudadin qorqunglar, Uni ulughlanglar! Chünki Uning sot qilish saiti yétip keldi; asmanni, zéminni, déngizni we su bulaqlirini Yaratquchigha sejde qilinglar! — deytti.■
8 Uning keynidin ikkinchi perishte kélip mundaq dédi: «Ghulidi! Katta sheher Babil ghulidi, u öz zina-buzuqluqining sewdaliq sharabini pütkül ellerge ichküzgen».□ ■
9 Aldinqi ikki perishtining keynidin yene bir perishte, yeni üchinchi perishte yuqiri awaz bilen mundaq dédi: —
«Kimdikim diwige we uning but-heykilige choqunsa, uning tamghisini péshanisige yaki qoligha qobul qilsa,
10 Xudaning qehrining ebjesh qilinmighan sap sharabini Uning ghezipi bilen tolghan qedehte ichidu. U muqeddes perishtilerning we Qozining aldida ot we günggürtte qiynilidu. ■
11 Ularning qiynilishliridin chiqqan is-tütekler ebedil'ebed purqirap turidu; diwige we uning but-heykilige choqun'ghanlar yaki uning namining tamghisini qobul qilghanlargha kéche-kündüz aramliq bolmaydu».■
12 Muqeddes bendilirining sewri-taqiti we étiqadi mana shu ishlarda melum bolidu. ■
13 Men yene asmanda mundaq bir awazni anglidim: —
«Bu sözni yaz: «Buningdin kéyin Rebde wapat bolup ölgenler bextliktur!
— Durus, deydu Roh, — ular hazir öz ishliridin toxtap aram alalaydu. Chünki qilghan emelliri ularga egiship kélidu»».□

Yer yüzidin alghan ikki orma

14 Men kördümki, mana bir parche aq bulut, bulutning üstide béshigha altun taj kiygen, qolida ötkür bir orghaq tutqan Insan'oghligha oxshaydighan birsi olturatti. □ ■
15 Ibadetxanidin bashqa bir perishte chiqip, bulutning üstide Olturghuchigha yuqiri awaz bilen:
— Orghiqingni sal we orushqa bashla! Chünki orma waqti keldi, yer yüzidiki ziraetler piship yétildi, dédi.□ ■

16 Bulut üstide Olturghuchi orghiqini yer yüzige saldi we yer yüzidiki ziraetler oruldi.
17 Ershte bolghan ibadetxanidin yene bir perishte chiqti. Uningmu ötkür bir orghiqi bar idi.
18 Arqidinla, otni bashquridighan yene bir perishte qurban'gahdin chiqip, ötkür orghaq tutqan perishtige yuqiri awaz bilen:

□ **14:5 «Ular eyibsiz bolup, aghzidin héch yalghan söz chiqmaydu...» —** mushu yerde bezi kona köchürülmilerde «chünki ular Xudaning texti aldida eyibsiz ispatlinidu» dégen sözler qoshulidu. ■ **14:5** Zef. 3:13; Ef. 5:27. ■ **14:7** Yar. 1:1; Zeb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 14:15; 17:24. □ **14:8 «u öz zina-buzuqluqining sewdaliq sharabini pütkül ellerge ichküzgen» —** «sewdaliq» toghruluq: grék tilida «sewdasi» dégen söz ikki bisliq söz bolup, yene «ghezep» dégen menisimu bar; shübhisizki, mushu yerde buning ikkinchi menide kelgen; Babilning sharabini ichkenler Xudaning qattiq ghezipige uchraydu. ■ **14:8** Yesh. 21:9; Yer. 51:8; Weh. 16:19; 17:5; 18:2,10,21. ■ **14:10** Weh. 16:19; 18:6; 19:20. ■ **14:11** Weh. 19:3. ■ **14:12** Weh. 13:10. □ **14:13 «durus, deydu Roh» —** «Roh» bolsa Muqeddes Roh. **«qilghan emelliri ularga egiship kélidu»** — démek, emellirining in'ami béshigha chüshidu. □ **14:14 «Insan'oghligha oxshaydighan birsi» —** bizningche, bu zat Mesih bolushi kérek. Chünki «Yo.» 3:11-14de «orma orighuchi»ning Xudaning Özi ikenliki körünidu. ■ **14:14** Ez. 1:26; Dan. 7:13; Weh. 1:13. □ **14:15 «munasiwetlik ayetler» —** «Yo.» 3:11-14. ■ **14:15** Yo. 3:13; Mat. 13:39.

— Ötkür orghiqingni sélip, yer yüzidiki üzüm télining sapaqlirini yighiwal, chünki üzümliri piship yétildi, — dédi.□
19 Buning bilen perishte orghiqini yer yüzige saldi we yerdiki üzüm télining méwilirini yighip, Xudaning qehrining chong sharab kölchikige tashlidi. □ ■
20 Sheherning sirtidiki sharab kölchikidiki üzümler dessilip, sherbetliri qan bolup, atning tizginige chiqidighan égizlikte üch yüz chaqirim yiraqliqqa aqti.□ ■

15

«Yette chine» — axirqi yette balayi'apet

1 Asmanda zor hem karametlik yene bir alametni, yeni axirqi yette balayi'apetni tutup turghan yette perishtini kördüm (axirqi balayi'apet déyilishtiki seweb, Xudaning ghezipi bular bilen axirlishidu).■

2 Men yene ot arilash eynek déngizidek bir körünüshni hem eynek déngizning üstide turghan, diwe we uning but-heykili we namining reqimi üstidin ghalib kelgenlerni kördüm. Ularning qollirida Xuda bergen chiltarlar bolup,■
3 ular Xudaning qul-xizmetkari bolghan Musaning küyini hem Qozining küyini éytishatti:
—

«Ulugh we karamet Séning qilghanliring,
I Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,
Yolliring adil we heqtur,
I pütkül ellerning Padishahi!■
4 I Perwerdigar, kim Sendin qorqmaydighan,
Namingni ulughlimaydighan bolalisun?
Chünki birdinbir muqeddes Özüngdursen;
Barliq eller aldinggha kélidu,
Sanga sejde qilidu;
Chünki heqqaniy qilghanliring ashkare boldi».□ ■

5 Bu ishlardin kéyin, men kördümki, mana ershtiki ibadetxana, yeni höküm-guwahliq chédiri échildi!□ ■
6 Yette balayi'apetni öz ilkide tutqan yette perishte pakiz, parqirap turidighan libas kiygen, köksige altun kemer baghlighan halda ibadetxanidin chiqti.■
7 Töt hayat mexluqning biri yette perishtige ebedil'ebed yashaydighan Xudaning qehri bilen tolghan yette altun chinini berdi.

□ **14:18 «otni bashquridighan yene bir perishte» —** belkim ershtiki ibadetxanining qurban'gahidiki otqa mes'ul bolghan perishte. **«yer yüzidiki üzüm téli...» —** yaki «yer yüzidiki üzümzar...». □ **14:19 «yerdiki üzüm téli» —** yaki «yerdiki üzümzar». ■ **14:19** Weh. 19:15. □ **14:20 «sheherning sirtidiki sharab kölchikidiki üzümler dessilip,...» —** «sheher» mushu yerde belkim Yérusalémni körsitidu. **«üch yüz chaqirim» —** grék tilida «bir ming alte yüz stadiyon». Bir stadiyon 185 métr, 1600 stadiyon 290 kilométr. **«munasiwetlik ayetler» —** «Yesh.» 63:1-6, «Weh.» 13:19. ■ **14:20** Yesh. 63:3. ■ **15:1** Weh. 11:14. ■ **15:2** Weh. 4:6; Mik. 7:18. ■ **15:3** Zeb. 111:2; 139:14; 145:17. □ **15:4 «Chünki heqqaniy qilghanliring ashkare boldi» —** «heqqaniy qilghanliring» yaki «chünki heqqaniy hökümliring ashkare boldi». **«munasiwetlik ayetler» —** «Yer.» 7:10, «Zeb.» 86:9-10. ■ **15:4** Yer. 10:7. □ **15:5 «höküm-guwahliq chédiri» —** Tewrat dewride ibadet chédiri «ehde sanduqi» hem uning ichidiki «on perman»ning makani bolghanidi. Bu «on perman» Xudaning xaraktéri we peziletlirini körsitidighan bolghach, chédir bezide «höküm-guwahliq chédiri» yaki «ehde-guwahliq chédiri» dep atalghanidi. Ershtiki «muqeddes chédir» uninggha oxshashla Xudaning tebiiti toghruluq alahide guwahliq berse kérek. ■ **15:5** Weh. 11:19. ■ **15:6** Weh. 1:13.

8 Ibadetxana Xudaning shan-sheripi we qudritidin tütün bilen liq toldi. Yette perishtining yette balayi'apiti ayaghlashmighuche, héchkim ibadetxanigha kirelmidi. □ ■

16

Xudaning qehri tolghan yette chine

1 Shuningdin kéyin, ibadetxanidin kötürülgen yuqiri bir awazning yette perishtige: «Béringlar, Xudaning qehri tolghan yette chinini yer yüzige tökünglar!» dégenlikini anglidim.
2 Birinchisi bérip chénidikini yer-zémin'gha tökti. Buning bilen diwining tamghisi bésilghan we uning but-heykilige choqun'ghanlarda birxil yirginchlik hem azabliq chaqa-jaharet peyda boldi.■
3 Ikkinchisi chinidikini déngizgha tökti; déngiz süyi ölükning qénigha oxshash qan'gha aylandi we ichidiki pütün janliqlar öldi.■
4 Üchinchisi chinidikini derya we bulaqlarning sulirigha tökti; ularning süyimu qan'gha aylandi.
5 Andin men sularning perishtisining mundaq dégenlikini anglidim: —

«Mushundaq hökümlerni chiqirishingda adil bolghansen,
I hazir bar Bolghuchi, bar bolghan Muqeddes Bolghuchi!■
6 Mushu ademler muqeddes bendiler we peyghemberlerning qénini tökkenliki wejidin,
Sen ulargha ichkili qan berding. Ular shuninggha layiqtur».■
7 Andin qurban'gahning jawaben: —

«Shundaq, i Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda,
Hökümliring heq we adildur»
— dégenlikini anglidim.■

8 Tötinchisi chinidikini quyashning üstige tökti; buning bilen quyashqa insanlarni ot bilen örtigili qudret bérildi.□
9 Shuning bilen insanlar dehshetlik qiziqta örteldi; biraq ular héch towa qilmidi we bu balayi'apetlerning Igisi bolghan Xudani ulughlashning ornigha Uning namini qarghashti.■
10 Beshinchisi chinidikini diwining textige tökti; diwining padishahliqini qarangghuluq basti, kishiler azabtin tillirini chishleshti
11 we aghriq-azabi we chaqa-jarahetlirining destidin ershtiki Xudani kupurluq qilip qarghiship, qilmishligha héch towa qilishmidi.
12 Altinchisi chinidikini ulugh Efrat deryasigha tökti; shu haman künchiqishtin kélidighan padishahlarning yolini hazirlashqa deryaning süyi quridi. □
13 Andin men ejdihaning, diwining we saxta peyghemberning éghizliridin chiqqan paqigha oxshaydighan üch napak rohni kördüm. □

□ **15:8 «munasiwetlik ayetler» —** «Mis.» 40:34-36, «1Pad.» 8:11-12. ■ **15:8** Mis. 40:34; 1Pad. 8:10; Yesh. 6:4. ■ **16:2** Mis. 9:9,10,11; Weh. 13:14, 16,17. ■ **16:3** Mis. 7:20. ■ **16:5** Weh. 1:4, 8; 4:8; 11:17. ■ **16:6** Mat. 23:34. ■ **16:7** Weh. 15:3. □ **16:8 «buning bilen quyashqa insanlarni ot bilen örtigili qudret bérildi» —** «ot bilen» — démek, ottek qiziqliqi bilen. 9-ayetni körüng. ■ **16:9** Weh. 16:11,21. □ **16:12 «künchiqishtin kélidighan padishahlarning yolini hazirlashqa deryaning süyi quridi» —** «künchiqishtin kélidighan padishahlar» — Harmagéddonda bolghan jengge qatnishishqa kélidighan padishahlar (16-ayetni körüng). **«munasiwetlik ayetler» —** «Yer.» 10:46, 36:51, «Weh.» 14:9. □ **16:13 «saxta peyghember» —** qozining qiyapitide bolghan diwe (13:11-17).

14 Bular möjizilik alametlerni körsitidighan jinlarning rohliri bolup, pütkül yer yüzidiki
padishahlarni Hemmige Qadir Xudaning dehshetlik künidiki jengge jem qilishqa ularn-
ing yénigha chiqip kétiwatatti ■
15 («mana, Men oghridek kélimen! Yalingach mangmasliq, nomusi körünmesliki üchün,
kiyimlirini ching saqlap, segek turghanlar bextliktur!»).□ ■
16 Emdi *napak rohlar padishahlarni* ibraniyche «Harmagéddon» déyilidighan yerge jem
qildi.□
17 Yettinchisi chinidikini hawagha tökti; ershtiki ibadetxanidin, texttin yuqiri bir awaz
kötürülüp: «Ish tamam boldi!» déyildi.■
18 Shuan chaqmaqlar chéqildi, türlük awazlar we güldürmamilar anglandi we dehshetlik
bir yer tewresh yüz berdi; insanlar yer yüzide apiride bolghandin béri bunchilik
dehshetlik yer tewresh héch bolup baqmighanidi. ■
19 Katta sheher üchke bölündi; herqaysi ellerdiki sheherlermu ghulitildi. Shuning bilen
katta sheher Babil Xudaning yadigha kéchip uning esheddiy qehrlik sharabi bilen
tolghan qedeh uninggha bérildi. □ ■
20 Barliq arallar özini qachurup ghayib boldi, taghlarmu yoq boldi;
21 Insanlarning üstige herbir danisi bir talant éghirliqta kélidighan möldür asmandin
yaghdi. Möldür apiti shundaq dehshetlik boldiki, ademler apetning destidin Xudani
kupurluq qilip qarghashti.□ ■

17

Chong pahishe ayal «Babil»

1 Yette chinisi bar yette perishtining biri kélip, manga sözlep:
— Bu yerge kel, nurghun sular üstide olturghan chong pahishe ayalning tartidighan
jazasini sanga körsitip qoyay.
2 Yer yüzidiki padishahlar uning bilen buzuqluq ötküzdi, yer yüzidikiler uning
buzuqluqining sharabidin mest bolushti, — dédi.
3 Shuning bilen u perishte méni Rohning ilkidiki halette bir chölge élip bardi. U yerde
yette bashliq, on münggüzlük, pütün ezayini kupurluq namliri qaplighan bir toq qizil
diwining üstide olturghan bir ayalni kördüm.□ ■
4 Ayal sösün we toq qizil kiyim kiygen bolup, altun, qimmetlik yaqut we merwayitlar
bilen perdazlan'ghanidi. Qolida yirginchlik nomussizliqlar we öz buzuqluqining ni-
jasetliri bilen tolghan bir altun qedeh bar idi.■
5 Péshanisige bir sir — «Katta Babil, pahishilerning we dunyadiki pütkül yirginchlik
nomussizliqlarning anisi» dégen nam pütüklük idi.□ ■

■ **16:14** 2Tés. 2:9; Weh. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8. □ **16:15 «mana, Men oghridek kélimen!»** — «oghrining kélishi» belkim kütülmigen waqitta, tuyuqsiz kélishini körsetse kérek. **«mana, Men oghridek kélimen! Yalingach mangmasliq, nomusi körünmesliki üchün, kiyimlirini ching saqlap, segek turghanlar bextliktur!»** — mushu sözlerni dégüchi Mesih Özi. **«munasiwetlik ayetler»** — «Yo.» 3:14, «Hosh.» 1:5, 11. ■ **16:15** Mat. 24:43; Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3,18. □ **16:16 «Emdi napak rohlar padishahlarni... jem qildi»** — grék tilida «Ular ularni... jem qildi». **«Harmagéddon»** — «Megiddo téghi» dégen menide. Ibraniy tilida toptoghra «Har-Megiddo» déyilidu. ■ **16:17** Weh. 21:6. ■ **16:18** Weh. 4:5; 8:5. □ **16:19 «Katta sheher üchke bölündi»** — «Katta sheher» Babildur (14:8, 18:10 qatarliqlarni körüng). ■ **16:19** Yer. 25:15; Weh. 14:8,10; 18:5. □ **16:21 «Insanlarning üstige herbir danisi bir talant éghirliqta kélidighan möldür asmandin yaghdi»** — «bir talant» 45 kilo. ■ **16:21** Weh. 11:19; 16:9,11. □ **17:3 «Shuning bilen u perishte méni Rohning ilkidiki halettebir chölge élip bardi»** — mushu jümlidiki «Roh» yaki öz rohini yaki Muqeddes Rohnimu körsitishi kérek. ■ **17:3** Weh. 13:1; 17:8. ■ **17:4** Weh. 18:16. □ **17:5 «Péshanisige bir sir — «Katta Babil, pahishilerning we dunyadiki pütkül yirginchlik nomussizliqlarning anisi» dégen nam pütüklük idi»** — «sir» bolsa Injilda eslide yoshurun, Xuda Öz bendilrige ashkare qilghan bir ajayib heqiqetni körsitidu. ■ **17:5** 2Tés. 2:7.

6 Men ayalning muqeddes bendilerning qéni we Eysagha guwahliq bergüchilerning qéni bilen mest bolghanliqini kördüm. Uni körüp tolimu teejjüp qilip intayin heyran qaldim.□ ■
7 Perishte manga mundaq dédi: —
«Némige heyran qalding? Ayalning we uni kötürüp turghan yette bashliq, on münggüzlük diwining sirini sanga éytip bérey.
8 Sen körgen diwe bir zamanlarda bar idi, hazir yoq; uzun ötmey tégi yoq hangdin chiqip, halaketke qarap mangidu. Yer yüzide turuwatqanlar — dunya apiride bolghandin buyan isimliri hayatliq deptirige pütülmigen kishiler diwini körüp intayin heyran qalidu. Chünki u bir zamanlarda bar idi, hazir yoq, lékin yene peyda bolidu.□ ■
9 Mana buni chüshinishke lazim bolghan hékmet: — yette bash bolsa u ayal olturghan yette taghqa, shundaqla yette padishahqa wekillik qilidu. ■
10 Bularning beshi yiqilghan, birsi bar, yene biri téxi kelmidi. U kelgende peqet azla waqit turalaydu.
11 Burun bar bolghan, emdi hazir yoq bolghan diwining özi sekkizinchi padishahdur, shundaqla u hem yettisidin biri bolup halaketke qarap mangidu.□
12 Sen körgen on münggüz on padishahdur. Ularning padishahliqliri téxi yoq, emdi ulargha diwe bilen bille bir saetlik padishahliq hoquqi bérilidu. □ ■
13 Bu padishahlar bir oy, bir niyette bolup öz qudriti we hoquqlirini diwige bérishidu.
14 Diwe we padishahlar birliship Qozigha qarshi jeng qilidu. Qoza ularning üstidin ghalib kélidu, chünki U reblerning Rebbi, padishahlarning Padishahidur. Uning bilen birge turghanlar bolsa chaqirilghan, tallan'ghan we Uninggha sadiq bolghanlardur».■
15 Perishte manga yene:
— Pahishe ayal üstide olturghan, sen körgen sular bolsa milletler, özara toplashqan nurghun kishiler, eller we her xil tillarda sözlishidighan kishilerdur. □ ■
16 Sen körgen on münggüz we diwe bu pahishe ayaldin nepretlinidu, uni talan-taraj qilip yalingachlap qoyidu, uning göshini yep, özini otta köydüridu. ■
17 Chünki Xuda Öz söz-kalamliri emelge ashquche, ashu *on padishahning* könglige Öz iradisini ijra qilip, bir qararda toxtiship padishahliq hoquqini diwige bérish niyitini saldi.
18 Sen körgen ayal yer yüzidiki padishahlar üstidin hökümranliq qilidighan katta sheherdur, — dédi.□ ■

18

□ **17:6 «Eysagha guwahliq bergüchiler»** — yaki «Eysaning guwahchiliri». Birinchi esirning axirqi yilliridin tartip «guwahchi» dégen söz «Xudaning yolida qurban bolghuchi» dégen meninimu bildüretti. Sewebi, nurghunlighan étiqadchilar guwahliq bérish yolida ölümge mehkum qilinatti. ■ **17:6** Weh. 18:24. □ **17:8 «Sen körgen diwe bir zamanlarda bar idi, hazir yoq; uzun ötmey tégi yoq hangdin chiqip, halaketke qarap mangidu... u bir zamanlarda bar idi, hazir yoq, lékin yene peyda bolidu»** — bu sirliq ayet, shundaqla bu babta bésharet qilin'ghan bashqa ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **17:8** Mis. 32:32; Fil. 4:3; Weh. 13:8. ■ **17:9** Weh. 13:1,18.
□ **17:11 «burun bar bolghan, emdi hazir yoq bolghan diwining özi sekkizinchi padishahdur, shundaqla u hem yettisidin biri bolup halaketke qarap mangidu»** — biz bu sirliq ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz, elwette. □ **17:12 «Sen körgen on münggüz on padishahdur. Ularning padishahliqliri téxi yoq, emdi ulargha diwe bilen bille bir saetlik padishahliq hoquqi bérilidu»** — «Dan.» 2:39-43, 7:23-26ni körüng. ■ **17:12** Dan. 7:20; Weh. 13:1. ■ **17:14** 1Tim. 6:15; Weh. 16:14; 19:16. □ **17:15 «özara toplashqan nurghun kishiler...»** — mushu ibare bolsa belkim axirqi zamanlarda (1) nurghun kishiler ige-chaqisiz sersan yüridighanliqi; yaki (2) nurghun kishiler öz döliti ichide bir-birige uyushup siyasiy meqsette guruhlashqanliqini körsitishi mumkin. ■ **17:15** Yesh. 8:7. ■ **17:16** Weh. 18:8. □ **17:18 «... yer yüzidiki padishahlar üstidin hökümranliq qilidighan katta sheher..»** — «katta sheher» — oqurmenlerning éside bolushi kérekki, u Babilni körsitidu (1-ayet). ■ **17:18** Weh. 16:19.

Babilning gumran bolushi

1 U ishlardin kéyin men chong hoquqluq yene bir perishtining asmandin chüshüwatqanliqini kördüm. Yer yüzi uning julaliliqidin yorup ketti.
2 Perishte yuqiri awaz bilen mundaq warqiridi: —
«Ghulidi! Katta sheher Babil ghulidi!
Emdi u jinlarning makani, herbir napak rohlarning solaqxanisi,
Herbir mekruh we yirginchlik qushlarning solaq-changgisi boldi! □ ■
3 Chünki barliq eller uning zina-buzuqluqining sewdaliq sharabidin ichishti;
Yer yüzidiki barliq padishahlar uning bilen buzuqluq ötküzüshti,
Yer yüzidiki sodigerler uning eysh-ishritining elwekchilikidin béyishti».■

4 Asmandin yene bir awazni anglidim: —
«I Méning xelqim, uning gunahlirigha shérik bolmasliqinglar üchün,
Hem uning béshigha chüshidighan balayi'apetlerge uchrimasliqinglar üchün, uning ichidin chiqinglar! □ ■
5 Chünki uning gunahliri pelekke yetküdek döwilinip ketken,
Xuda uning heqqaniyetsizliklirini ésige aldi.□ ■
6 U bashqilargha yandurghinidek uning qilghinini özige yandurunglar;
Uning qilmishliriga muwapiq ikki hesse qoshlap qayturunglar;
U *bashqilargha* ebjesh qilip bergen qedehte uninggha ikki hesse qoyuq ebjesh qilinglar.■
7 U özini qanchilik ulughlighan bolsa,
Qanchilik eysh-ishrette yashighan bolsa,
Uninggha shunchilik qiynilish we derd béringlar;
U könglide: «Men tul emes, belki texte olturghan xanishmen;
Men derd-elemni esla körmeymen» dégini tüpeylidin, □ ■
8 Bu wejidin bir kün ichidila uninggha chüshidighan balayi'apetler,
Yeni ölüm, derd-elem we acharchiliq kélidu,
U ot bilen köydürülidu;
Chünki uni soraq qilghuchi Perwerdigar Xuda qudretliktur!».■
9 Uning bilen buzuqluq qilghan we uning bilen eysh-ishrette yashighan yer yüzidiki padishahlar uni örtigen otning is-tüteklirini körgende, uning haligha qarap yigha-zar kötürüshidu. ■
10 Ular uning tartiwatqan azabidin qorqup, yiraqta turup deyduki:
— «Way isit, way isit, i katta sheher!
Ah Babil, küchlük sheher!
Chünki bir saet ichidila jazaying béshinggha chüshti!»■

11 Yer yüzidiki sodigerlermu uning üstide yigha-zar qilishidu. Chünki emdi ularning kémidiki yük-mallirini,
12 yeni altun-kümüsh, qimmetlik yaqutlar, ünche-merwayit, nepis libas rext, sösün rext, yipek, toq qizil renglik gezmal, herxil xushbuy turunj yaghachlar, pil chishi buyumliri, eng ésil yaghach, tuch, tömür we mermerlerdin ishlen'gen xilmuxil buyumlar, □

□ **18:2 «Herbir mekruh we yirginchlik qushlarning solaq-changgisi boldi..»** — bezi qedimki köchürmilerde bu sözlerdin kéyin: «we herbir haram we yirginchlik haywanning solaq-uwisi boldi» — dégen sözler qoshulidu. **«munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Yer.» 50:34-40, 51:36-37. ■ **18:2** Yesh. 13:21; 21:9; 34:11,14; Yer. 50:39; 51:8; Weh. 14:8. ■ **18:3** Weh. 14:8; 17:2. □ **18:4 «munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 52:11, «Yer.» 50:8, 51:6-8, 45 qatarliqlar. ■ **18:4** Yar. 19:12; Yesh. 48:20; 52:11; Yer. 51:6,45; 2Kor. 6:17. □ **18:5 «munasiwetlik ayet»** — «Zeb.» 36:5. ■ **18:5** Weh. 16:19. ■ **18:6** Weh. 14:10. □ **18:7 «munasiwetlik ayet»** — «Yesh.» 47:8. ■ **18:7** Yesh. 47:8. ■ **18:8** 2Tés. 2:8; Weh. 17:16. ■ **18:9** Weh. 17:2; 18:3,18. ■ **18:10** Yesh. 21:9; Yer. 51:1; Weh. 14:8. □ **18:12 «toq qizil renglik gezmal»** — yaki «toq qizil boyaq».

13 shuningdek qowzaqdarchin, tétitqular, xushbuy, murmekki, mestiki, sharab, zeytun méyi, aq un, bughday, kala, qoy, at, harwa we insanlarning tenliri we janliri dégen
mallirini sétiwalidighan kishi yoqtur.□ ■
14 (*I Babil*, jéning mestane bolghan ésil méwiler sendin ketti,
Barliq heshemetlik we heywetlik mal-dunyaliring sendin yoqaldi.
Ular bularni emdi hergiz tapalmaydu!)□

15 Bu mallarni sétip béyighan sodigerler bolsa sheherning tartiwatqan azabidin qorqup,
yiraqta turup uning üstide yigha-zar qiliship déyishiduki: —

16 «Way isit, way isit, i katta sheher!
Nepis libas rextlerge, sösün we toq qizil renglik gezmallargha orilip,
Altun, qimmetlik yaqutlar we ünche-merwayitlar bilen bézelgensen! ■
17 Bir saet ichidila shunche katta bayliqlar weyran boldi!»
Barliq kéme xojayinliri, kémidiki barliq yoluchilar, kémichiler we déngizgha tayinip jan
baqidighanlarning hemmisi yiraqta turup,
18 Uni örtigen otning is-tüteklirini körüp:
— Bu katta sheherge qaysi sheher teng kélelisun? — dep peryad kötürüshti. ■
19 Ular bashlirigha topa chéchip, peryad kötürüshüp, yigha-zar qiliship:
— Way isit, way isit, u katta sheher!
U arqiliq, uning dölitidin, déngizda kémisi barlar béyighanidi!
Bir saet ichidila weyran boldi bu sheher! — déyishidu.
20 — «Uning béshigha kelgenlerdin shadlininglar,
Ey ersh, ey muqeddes bendiler, rosullar we peyghemberler!
Chünki Xuda silerning dewayinglardiki hökümni uning üstidin chiqarghan!».■

21 Andin, küchlük bir perishte tügmen téshigha oxshash yoghan bir tashni kötürüp,
déngizgha tashlap mundaq dédi: —
«Mana shundaq shiddet bilen,
Katta sheher Babil ghulitilidu,
U qaytidin körünmeydu! □ ■
22 Chiltarchilarning, sazchilarning,
Neychiler we sunaychilarning awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu,
Herxil hünerni qilidighan hünerwen séningde qaytidin hergiz tépilmaydu,
Tügmenningmu awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu, □ ■
23 Hetta chiraghning yoruqi séningde qaytidin hergiz yorumaydu,
Toy boluwatqan yigit-qizning awazi séningde qaytidin hergiz anglanmaydu;
Chünki séning sodigerliring yer yüzidiki erbablar bolup chiqti,
Barliq eller séning séhir-epsunliringgha aldandi;■
24 Peyghemberlerning, muqeddes bendilerning *tökülgen qanliri*,
Shundaqla yer yüzide barliq qirghin bolghanlarning qanlirimu uningda tépildi».■

□ **18:13 «insanlarning tenliri we janliri dégen malliri» —** «insanlarning tenliri we janliri» dégen ibare belkim qullarning halitini yaki bu baylarning mal-mülkining köp kishilerning janlirining bedilige kelgenlikini körsitishimu mumkin. Qulluq ademlerning tenlirini halak qilipla qalmay, belki ularning jan-hayatining herqandaq ehmiyitidin mehrum qilidu, elwette. ■ **18:13** Ez. 27:13. □ **18:14 «jéning mestane bolghan ésil méwiler sendin ketti» —** «ésil (pishqan) méwiler» mushu yerde belkim köchme menide bolup, herxil ésil nersilerni bildüridu. ■ **18:16** Weh. 17:4. ■ **18:18** Yesh. 34:10; Weh. 13:4; 18:9. ■ **18:20** Weh. 19:2. □ **18:21 «munasiwetlik ayetler» —** «Mis.» 5:15, «Yer.» 51:-63-64. ■ **18:21** Yer. 51:64. □ **18:22 «munasiwetlik ayetler» —** «Yesh.» 24:8-9, «Yer.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Ez.» 26:13. ■ **18:22** Yer. 25:10; Ez. 26:13. ■ **18:23** Yer. 7:34; 16:9; 25:10. ■ **18:24** Weh. 17:6.

19

Ershtiki hemdusanalar

1 Bu ishlardin kéyin, ershte zor bir top ademlerning warqirashliridek bir awazni
anglidim. Ular: —

— Hemdusana! Nijat, shan-sherep we qudret Xudayimizgha mensuptur!□
2 Chünki Uning hökümliri heq we adildur;
U yer yüzini öz buzuqluqi bilen buzghan chong pahishining üstidin höküm chiqirip,
Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uningdin aldi,
— déyishetti.□ ■

3 Ular ikkinchi qétim: — «Hemdusana!» déyishti. Uningdin chiqqan is-tütekler ebe-
dil'ebedgiche purqiraydu!□ ■
4 Yigirme töt aqsaqal we töt hayat mexluq yerge yiqilip: — «Amin! Hemdusana!» dep,
textte olturghan Xudagha sejde qilishti.

Qozining toy ziyapiti

5 Andin texttin kötürülgen bir awaz mundaq dédi: —
«Ey uning barliq qul-xizmetkarliri,
Uningdin qorqidighan kattilar bolsun, töwenler bolsun,
Hemminglar Xudayimizni medhiyilenglar!»

6 Andin zor bir top ademlerning awazigha, nurghun sularning sharqirishigha, qattiq
güldürmamilarning güldürlishige oxshash bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: —

«Hemdusana! Hemmige Qadir Perwerdigar Xudaymiz seltenet qildi!■
7 Shadlinayli, tentene qilayli we uni medhiyilep ulughlayli!
Chünki Qozining toy-merike küni yétip keldi,
Qiz özini teyyar qildi!»■
8 Qizgha kiyish üchün pakiz, parqirap turidighan nepis libas bérildi (nepis libas bolsa
muqeddes bendilerning heqqaniy emelliridur).
9 Andin, *perishte* manga:
— Munu sözlerni xatiriliwal: —
«Qozining toy ziyapitige chaqirilghanlar bextliktur!» — dédi.
U manga yene: — Bular Xudaning heqiqiy sözliridur, — dédi.□ ■
10 Men uninggha sejde qilghili ayighigha yiqildim. Lékin u:
— Hergiz undaq qilma! Menmu Xudaning sen we Eysagha guwahliq bergüchi
qérindashliring bilen oxshash qul-xizmetkarmen. Xudaghila ibadet qil! Chünki wehiy-
bésharetning roh-mahiyiti bolsa Eysa heqqide guwahliq bérishtur, — dédi.□ ■

□ **19:1 «Hemdusana» —** grék til we ibraniy tilida «Xalléluyah!» dégen söz bilen ipadilinidu. Menisi ««Yah»qa medhiye bolghay!». Oqurmenlerning éside barki, «Yah» «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilghan sheklidur. □ **19:2 «Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uningdin aldi» —** grék tilida «Öz qul-xizmetkarlirining qénining intiqamini uning qolidin aldi». **«munasiwetlik ayetler»** — «Zeb.» 19:9, «Qan.» 32:43. ■ **19:2** Qan. 32:43; Weh. 15:3; 16:7; 18:20. □ **19:3 «munasiwetlik ayetler» —** «Yesh.» 34:10. ■ **19:3** Yesh. 34:10; Weh. 14:11; 18:18. ■ **19:6** Weh. 11:17. ■ **19:7** Mat. 22:2; Luqa 14:16. □ **19:9 «Andin, perishte manga...dédi» —** grék tilida «Andin, u manga...dédi» déyilidu. Sözligüchi choqum perishte bolidu; 10-ayetni körüng. ■ **19:9** Weh. 21:5. □ **19:10 «Eysagha guwahliq bergüchi qérindashliring...» —** grék tilida «Eysaning guwahliqini tutqane qérindashliring...». **«wehiy-bésharetning roh-mahiyiti bolsa Eysa heqqide guwahliq bérishtur»** — bu, intayin muhim bir prinsiptur. Démek, pütkül Tewrat-Injildiki wehiy-bésharetler we Xudaning gahi waqitlarda ulardin bashqa jamaetlerde yürgüzgen wehiy-bésharetlerning méghizi we jewhiri bolsa «Eysa heqqide guwahliq (bérish)»tur. Melum bir «wehiy-bésharet»te shundaq amil yaki netije bolmisa, uning heqiqiy bir «wehiy-bésharet» ikenlikidin gumanlinishigha toghra kélidu. ■ **19:10** Ros. 10:26; 14:14; Weh. 22:9.

Aq atqa Min'güchi

11 Andin kördümki, asman échildi we mana, bir aq at turatti; üstige min'güchining bolsa
nami «Sadiq» we «Heqiqiy» bolup, U heqqaniyliq bilen höküm chiqiridu we jeng qilidu. ■
12 Uning közliri ot yalqunigha oxshaytti, béshida nurghun taji bolup, ténide Özidin bashqa
héchkim bilmeydighan bir nam pütüklük idi. ■
13 U uchisigha qan'gha milen'gen bir ton kiygenidi, Uning nami «Xudaning Kalami» dep
atilidu. ■
14 Uning keynidin egiship kéliwatqan ershtiki qoshunlar bolsa, aq atlargha min'gen,
ap'aq, pak nepis kanap libas bilen kiydürülgenidi. ■
15 Uning aghzidin ötkür bir qilich chiqip turatti; U buning bilen barliq ellerni uridu; U
ularni tömür kaltek bilen padichidek baqidu; U Hemmige Qadir Xudaning dehshetlik
ghezipining «sharab kölchiki»ning cheyligüchisidur.□ ■
16 Uning toni we yotisi üstige «Padishahlarning Padishahi we reblerning Rebbi» dégen nam
yézilghanidi.■
17 Andin men quyashning ichide turghan bir perishtini kördüm. U asmanning otturisida
uchuwatqan barliq qushlargha yuqiri awaz bilen:
—Kélinglar, Xudaning katta ziyapitige yighilinglar! ■
18 Padishahlarning, serdarlarning we palwanlarning, atlarning we ulargha
min'genlerning, shundaqla barliq et igilirining, qullarning hem hörlerning, kattilarning
hem töwenlerning göshlirini yenglar! — dédi.□

19 Shuning bilen men diwe, yer yüzidiki padishahlar we ularning qoshunlirining atqa
Min'güchi hem Uning qoshuni bilen jeng qilish üchün toplan'ghanliqini kördüm.
20 Emdi diwe we uninggha wakaliten möjizilik alametlerni körsetken saxta peyghem-
berning her ikkisi tutuwélindi (saxta peyghember shu alametler bilen diwining
tamghisini qobul qilghan hemde uning but-heykilige choqun'ghanlarni azdurup
yürgenidi). Ular ikkisi günggürt yéniwatqan ot kölige tirik tashlandi. ■
21 Qalghini bolsa atqa Min'güchining aghzidin chiqqan qilich bilen qirildi. Barliq pütün
uchar-qanatlar bularning göshi bilen yep toyundi.

20

Mesihning yer yüzidiki ming yilliq selteniti

1 Uningdin kéyin, qolida tégi yoq hangning achquchi we yoghan zenjir tutqan bir
perishtining asmandin chüshüwatqanliqini kördüm.■
2 Perishte ejdihani, yeni Iblis yaki Sheytan déyilidighan héliqi qedimiy yilanni tutup, ming
yilliq zenjirlep qoydi.■
3 Uning ming yil toshquche ellerni azdurmasliqi üchün, uni tégi yoq hanggha tashlap
hangning aghzini étip péchetliwetti. Bu waqitlardin kéyin, u waqtinche qoyup bérilishi
muqerrer.■
4 Andin men textlerni we ularda olturghanlarni kördüm. Ulargha höküm qilish hoquqi
bérilgenidi. Men yene, Eysagha bergen guwahliqi wejidin we Xudaning söz-kalami
wejidin kallisi élin'ghanlarning janlirinimu kördüm. Ular diwige we uning but-heykilige

■ **19:11** Weh. 6:2. ■ **19:12** Weh. 1:14. ■ **19:13** Yesh. 63:1; Yuh. 1:1. ■ **19:14** Mat. 28:3; Weh. 4:4; 7:9. □ **19:15 «munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 63-bab. ■ **19:15** Zeb. 2:9; Yesh. 63:3; Weh. 2:16,27; 14:19,20; 19:21. ■ **19:16** 1Tim. 6:15; Weh. 17:14. ■ **19:17** Yer. 12:9; Ez. 39:17. □ **19:18 «palwanlarning..»** — yaki «qudretliklerning...». ■ **19:20** Qan. 13:2; Dan. 7:11; Mat. 24:24; Weh. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10. ■ **20:1** Weh. 1:18. ■ **20:2** 2Pét. 2:4; Weh. 12:9. ■ **20:3** Weh. 16:14,16; 20:8.

choqunmighan, uning tamghisi péshanisige we qoligha urulmighanlar idi. Ular tirilip, Mesih bilen birlikte ming yil höküm sürdi □ ■
5 (ölgenlerning qalghanliri ming yil toshmighuche tirilmeydu). Bu deslepki tirilish idi.
6 Deslepki tirilishtin nésiwe bolghanlar bextlik we muqeddestur; ikkinchi ölümning bularni ilkige élish hoquqi yoqtur. Ular Xudaning we Mesihning kahinliri bolidu we Uning bilen birlikte ming yil höküm süridu.■

Sheytanning axirqi meghlubiyiti

7 Ming yil toshqanda, Sheytan zindandin boshitilip,
8 yer yüzining töt bulungidiki ellerni, yeni Gog we Magogni azdurush we ularni jeng qilishqa bir yerge toplashqa chiqidu. Toplan'ghanlarning sani déngiz sahilidiki qumdek sanaqsiz bolidu.□ ■
9 Ular yer yüzidiki keng tüzlenglikke chiqip, muqeddes bendilerning bargahini, yeni Xuda söyidighan sheherni muhasirige alidu. Lékin asmandin ot yéghip, ularni yutuwétidu. □
10 Ularni azdurghan Iblis bolsa diwe bilen saxta peyghember köyüwatqan ot we günggürt kölige tashlinip, u yerde kéche-kündüz ebedil'ebedgiche qiynilidu.■

Chong aq text — axirqi höküm

11 Uningdin kéyin, chong bir aq text we uningda Olturghuchini kördüm. Asman bilen zémin Uning yüzidin özini qachurup, ular turghan jay hergiz tépilmaydu.
12 Men yene katta bolsun, yaki töwen bolsun, ölgenlerning hemmisining textning aldida turghanliqini kördüm. Kitablar échildi; andin yene bir kitab — «Hayatliq deptiri» dep atalghan kitab échildi. Ölgenlerge kitablarda xatirilen'gini boyiche öz emeliyitige qarap höküm qilindi. ■
13 Déngiz özide ölgenlerni tapshurup berdi, ölüm we tehtisaramu özliridiki ölgenlerni tapshurup bérishti. Herkimning üstige öz emeliyitige qarap höküm qilindi.
14 Andin ölüm we tehtisara ot kölige tashlandi. Mana ikkinchi ölüm — ot kölidur.
15 Kimning ismining «Hayatliq deptiri»de yézilmighanliqi bayqalsa, ot kölige tashlandi.

21

Yéngi asman, yéngi zémin

1 Andin, yéngi asman we yéngi zéminni kördüm; chünki burunqi asman we zémin ötüp ketkenidi, déngizmu mewjut bolmidi.■
2 Muqeddes sheherning, yeni Xudadin chiqqan, xuddi öz yigitige toy perdazlirini qilip hazirlan'ghan qizdek yéngi Yérusalémning ershtin chüshüwatqanliqni kördüm.■

□ **20:4 «munasiwetlik ayetler»** — «Zeb.» 149:4-9, «1Kor.» 6:2-3. ■ **20:4** Weh. 6:9,11; 13:12,15,16. ■ **20:6** Yesh. 61:6; 1Pét. 2:9; Weh. 1:6; 5:10. □ **20:8 «... yer yüzining töt bulungidiki ellerni, yeni Gog we Magogni azdurush we ularni jeng qilishqa bir yerge toplashqa chiqidu»** — «Gog we Magog» toghruluq: Gog belkim «Magog»ning béshi bolushi mumkin («Ez.» 38:2-3ni körüng). Shubhisizki, uyghur tilidiki «yejüj-mejüj» dégen isim ibraniy tilidiki bu isimlardin chiqqanidi; lékin «Gog we Magog» yalmawuzdek birxil mexluq emes, belki türlük ellerni körsitidu. «Ez.» 38:1-39:29da, Xudaning «Gog we Magog» bilen bolghan urushi bésharet qilin'ghan. Biraq bizningche u urush «dehshetlik azab-oqubet» bilen baghliq bolidu; ming yilning axirida bolidighan, mushu ayetlerde ayan qilin'ghan «axirqi urush» uninggha oxshaydighan bolushi mumkin bolsimu, u emes. ■ **20:8** Ez. 38:2; 39:1; Weh. 16:14. □ **20:9 «Ular yer yüzidiki keng tüzlenglikke chiqip...»** — yaki «ular zémin (démek Qanaan, Pelestin)diki keng tüzlenglikke chiqip...» yaki «ular pütün yer yüzini kézip...». ■ **20:10** Dan. 7:11; Weh. 14:10; 19:20. ■ **20:12** Mis. 32:32; Zeb. 62:12; 69:28; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Fil. 4:3; Weh. 2:23; 3:5. ■ **21:1** Yesh. 65:17; 66:22; 2Pét. 3:13. ■ **21:2** Weh. 3:12; 21:10.

3 Ershtin yuqiri kötürülgen bir awazning mundaq dégenlikini anglidim: «Mana, Xudaning
makani insanlarning arisididur; U ular bilen bille makanliship turidu, ular Uning xelqi
bolidu. Xuda Özimu ular bilen bille turup, ularning Xudasi bolidu. □ ■
4 U ularning közliridiki her tamche yashni sürtidu; emdi ölüm esla bolmaydu, ne matem,
ne yigha-zar, ne qayghu-elem bolmaydu, chünki burunqi ishlar ötüp ketti».□ ■
5 Textte Olturghuchi:
— Mana, hemmini yéngi qilimen! — dédi. U manga yene:
Bularni xatiriliwal! Chünki bu sözler heqiqiy we ishenchliktur, — dédi.■
6 U yene manga mundaq dédi: —
«Ish tamam boldi! Men «Alfa» we «Oméga»durmen, Muqeddime we Xatime Özümdurmen.
Ussighan herkimge hayatliq süyining buliqidin heqsiz bérimen.□ ■
7 Ghelibe qilghuchi herkim bularghа mirasxorluq qilidu; Men uning Xudasi bolimen,
umu Méning oghlum bolidu.■
8 Lékin qorqunchaqlar, étiqadsizlar, yirginchlikler, qatillar, buzuqluq qilghuchilar,
séhirgerler, butperesler we barliq yalghanchilargha bolsa, ularning qismiti ot bilen
günggürt yénip turuwatqan köldur — bu bolsa ikkinchi ölümdur».■

Yéngi Yérusalém

9 Axirqi yette balayi'apet bilen tolghan yette chinini tutqan yette perishtidin biri kélip,
manga sözlep:
— Kel! Sanga Qozining jorisi bolidighan qizni körsitip qoyay, — dédi.■
10 Andin u méni Rohning ilkide bolghan halda yoghan we égiz bir taghqa élip
qoydi. U yerdin manga Xudadin chiqqan muqeddes sheher Yérusalémning ershtin
chüshüwatqanliqini körsetti. □ ■
11 Uningda Xudaning shan-sheripi bar idi, uning julasi intayin qimmetlik göherning,
yéshil yaquttek yaltirighan xrustalning julasigha oxshaytti.
12 Uning chong hem égiz sépili bar idi; sépilning on ikki derwazisi bolup, derwazilarda on
ikki perishte turatti. Herbir derwazining üstige Israillarning on ikki qebilisidin birining
ismi yézilghanidi.
13 Meshriq teripide üch derwaza, shimal teripide üch derwaza, jenub teripide üch
derwaza we meghrip teripide üch derwaza bar idi.
14 Sheherning sépilining on ikki ul téshi bolup, ularning üstige on ikki isim, yeni Qozining
rosulining isimliri pütüklüktur.□ ■
15 Manga söz qilghan perishtining qolida sheherni, uning derwaziliri we uning sépilini
ölcheydighan altun qomush ölchigüch hasa bar idi. ■
16 Sheher töt chasa bolup, uzunluqi bilen kengliki oxshash idi. Perishte sheherni hasa
bilen ölchidi — on ikki ming stadiyon keldi (uzunluqi, kengliki we égizliki tengdur). □
17 U sépilnimu ölchidi. Sépilning *qélinliqi* insanlarning ölchem birliki boyiche, yeni shu
perishtining ölchimi boyiche bir yüz qiriq töt jeynek keldi. □

□ **21:3 «Ershtin yuqiri kötürülgen bir awaz»** — bezi kona köchürülmilerde: «texttin yuqiri kötürülgen bir awaz» déyilidu. **«munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 7:14, «Yer.» 24:7, 31:33, «Zek.» 8:8. ■ **21:3** Ez. 43:7. □ **21:4 «munasiwetlik ayet»** — «Yesh.» 25:8. ■ **21:4** Yesh. 25:8; Weh. 7:17. ■ **21:5** Yesh. 43:19; 2Kor. 5:17; Weh. 4:2; 19:9; 20:11. □ **21:6 «Men «Alfa» we «Oméga»durmen»** — grék tilida «Alfa» birinchi herp, «Oméga» axirqi herptur — démek, Xuda bash we axirdur. ■ **21:6** Yesh. 41:4; 44:6; 55:1; Weh. 1:8; 16:17; 22:13. ■ **21:7** Zek. 8:8; Ibr. 8:10. ■ **21:8** Weh. 20:14,15; 22:15. ■ **21:9** Weh. 15:6, 7. □ **21:10 «Andin u méni Rohning ilkide bolghan halda yoghan we égiz bir taghqa élip qoydi»** — «Roh» mushu yerde Xudaning Muqeddes Rohini körsitidu. ■ **21:10** Ibr. 12:22; Weh. 1:10; 21:2. □ **21:14 «munasiwetlik ayetler»** — «Ez.» 48:31-34. ■ **21:14** Ef. 2:20. ■ **21:15** Ez. 40:3; Zek. 1:18. □ **21:16 «on ikki ming stadiyon»** — bir stadiyon 185 métr bolup, bu 2200 kilométrdur. □ **21:17 «sépilning qélinliqi insanlarning ölchem birliki boyiche, yeni shu perishtining ölchimi boyiche bir yüz qiriq töt jeynek keldi»** — «jeynek» bolsa (yaki «gez») jeynektin qolining uchighiche bolghan ariliq, yeni yérim métr; démek, sépilning qélinliqi 65 métrche idi.

18 Sépilning qurulushi bolsa yéshil yaquttin, sheher eynektek süzük sap altundin bina
qilin'ghanidi.
19 Sheher sépilining ulliri herxil qimmetlik yaqutlar bilen bézelgenidi. Birinchi ul tash
yéshil yaqut, ikkinchisi kök yaqut, üchinchisi héqiq, tötinchisi zumret,
20 beshinchisi qizil héqiq, altinchisi qizil qashtash, yettinchisi sériq kwarts, sekkizinchisi
sus yéshil yaqut, toqquzinchisi topaz, oninchisi yéshil kwarts, on birinchisi sösün yaqut
we on ikkinchisi piroza idi. □
21 On ikki derwaza on ikki merwayit idi, démek derwazilarning herbiri birdin merwayit-
tin yasalghanidi. Sheherning ghol yoli eynektek süzük sap altundin idi.
22 Sheherde héchqandaq ibadetxana körmidim, chünki Hemmige Qadir Perwerdigar Xuda
we Qoza uning ibadetxanisidur.
23 Sheherning yorutulushi üchün quyashqa yaki aygha mohtaj emes, chünki Xudaning
shan-sheripi uni yorutqanidi, uning chirighi bolsa Qozidur. ■
24 Eller sheherdiki yoruqluqta yüridu; yer yüzidiki padishahlar shanushewkitini uning
ichige élip kélidu. □ ■
25 Uning derwaziliri kündüzde hergiz taqalmaydu (emeliyette u yerde kéche zadi bol-
maydu). ■
26 Herqaysi ellerning shanushewkiti we hörmet-izziti uning ichige élip kélinidu.□
27 Herqandaq haram nerse we herqandaq yirginchlik ishlarni qilghuchi yaki yal-
ghanchiliq qilghuchi uninggha kirelmeydu; peqet nami Qozining hayatliq deptiride
yézilghanlarla kireleydu.■

22

1 Andin *perishte* manga xrustaldek parqiraq hayatliq süyi éqiwatqan deryani körsetti.
Derya Xudaning we Qozining textidin chiqqan bolup, □ ■
2 sheherning ghol yolining otturisida éqiwatqanidi. Deryaning bu teripide we u teri-
pidimu on ikki xil méwe béridighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi bar idi;
derexning yopurmaqliri ellerning shipasi üchün idi.□ ■
3 Lenet dégen emdi bolmaydu; Xudaning we Qozining texti sheherning ichide bolup,
Uning qul-xizmetkarliri Uning xizmet-ibaditide bolidu.
4 Ular Uning jamalini köridu; Uning nami ularning péshanilirige pütüklük bolidu.■
5 U yerde esla kéche bolmaydu, ne chiragh nurigha, ne quyash nurigha mohtaj bol-
maydu. Chünki Perwerdigar Xuda ularning üstide yoridu, ular ebedil'ebedgiche höküm
süridu.■

Axirqi agah-guwah

6 Perishte manga:

□ **21:20 «qizil héqiq»** — yaki «sardoniks». **«qizil qashtash»** — yaki «sardius», yaki «parqiraq qizil qashtéshi». **«sériq kwarts»** — yaki «xrizolit», «péridot». **«sus yéshil yaqut»** — yaki «béril». **«topaz»** — «topaz» bolsa sériq renglik bir yaqut. **«yéshil kwarts»** — yaki «xrizopras». **«piroza»** — yaki «amétist». ■ **21:23** Yesh. 60:19; Zek. 14:7. □ **21:24 «munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 60:19-20, «Zek.» 8:22. ■ **21:24** Yesh. 60:3. ■ **21:25** Yesh. 60:11; Weh. 22:5. □ **21:26 «munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 60:5-7, «Hag.» 2:7. ■ **21:27** Mis. 32:32; Zeb. 69:28; Fil. 4:3; Weh. 3:5; 20:12. □ **22:1 «munasiwetlik ayetler»** — «Zeb.» 36:38, 46:4, «Ez.» 47:1-9, «Zek.» 14:8. ■ **22:1** Ez. 47:1; Zek. 14:8. □ **22:2 «on ikki xil méwe béridighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi»** — yaki «on ikki qétim méwige kiridighan, her ayda méwileydighan hayatliq derixi». ■ **22:2** Weh. 2:7. ■ **22:4** Weh. 3:12. ■ **22:5** Yesh. 60:19; Zek. 14:7; Weh. 21:23.

— Bu sözler heqiqiy we ishenchliktur; peyghemberlerning rohlirining Reb Xudasi yéqin kelgüside yüz bérishi muqerrer bolghan ishlarni Öz qul-xizmetkarlirigha körsitish üchün, perishtisini ewetti, — dédi.□ ■

7 («Mana, pat yéqinda kélimen! Bu kitabtiki bésharetning sözlirini tutquchi kishi bextliktur!»)□ ■
8 Bularni anglighuchi we körgüchi men Yuhannamen. Bu ishlarni anglighinimda we körginimde, bularni manga körsetken perishtige sejde qilghili ayighi aldigha yiqildim.
9 Lékin u manga:
— Hergiz undaq qilma! Menmu Xudaning sen we qérindashliring bolghan peyghemberler bilen oxshash qul-xizmetkarimen. Xudaghila ibadet qil! — dédi.■
10 U manga yene:
— Bu kitabtiki bésharetning sözlirini péchetlime; chünki bularning waqti yéqin keldi. □ ■
11 Qebihlik qilghuchi kishi qebihlikni qiliwersun; peskesh kishi bolsa peskeshlikte turiwersun; heqqaniy kishi bolsa heqqaniyliqini yürgüziwersun; pak-muqeddes kishi bolsa pak-muqeddeslikte turiwersun, — dédi.

Eysa Mesih biwasite Yuhannagha sözleydu

12 «Mana, pat yéqinda kélimen! Herkimning emeliyitige qarap béridighinimni Özüm bilen bille élip kélimen.□ ■
13 Men «Alfa» we «Oméga», Birinchi we Axirqi, Muqeddime we Xatime Özümdurmen».□ ■

14 Hayatliq derixining méwisidin nésip bolush we derwaziliridin sheherge kirishke muyesser bolush üchün tonlirini yughanlar bextliktur!
15 Sheherning sirtidikiler — itlar, séhirgerler, buzuqluq qilghuchilar, qatillar, butperesler, yalghanchiliqqa xushtar bolghanlar we emel qilghuchilardur.■

16 «Menki Eysa jamaetlerni dep silerge bu ishlarning guwahliqini yetküzüsh üchün perishtemni ewettim. Dawutning Yiltizi hem Nesli, Parlaq Tang Yultuzidurmen!»■

17 Roh we toyi bolidighan qiz: «Kel!» deydu.
Anglighuchi: «Kel!» désun.
Ussighuchi herkim kelsun, xalighan herkim hayatliq süyidin heqsiz ichsun.□ ■

Xatime

□ **22:6 «yéqin kelgüside yüz bérishi muqerrer bolghan ishlar»** — yaki «tuyuqsiz yüz bérishi muqerrer bolghan ishlar». **«bu sözler heqiqiy we ishenchliktur»** — bu sözler 19:9 we 21:5dimu tépilidu, shu yerde aldinqi ishlarni (21:1-5) testiqlash üchün éytilghan. Emma mushu yerde, shübhisizki, pütkül kitabning mezmunini yaki hette yaki pütkül Injilning mezmunini yaki pütkül Tewrat-Injilning mezmunini körsitishimu mumkin. **«peyghemberlerning rohlirining Reb Xudasi»** — mushu yerde Reb Eysani körsetse kérek (1:1ni körüng). ■ **22:6** Weh. 1:1; 19:9; 21:5. □ **22:7 «Mana, pat yéqinda kélimen! Bu kitabtiki bésharetning sözlirini tutquchi kishi bextliktur!»** — bu sözler Reb Eysaning, elwette. ■ **22:7** Weh. 1:3. ■ **22:9** Ros. 10:26; 14:14; Weh. 19:10. □ **22:10 «Bu kitabtiki bésharetning sözlirini péchetlime»** — menisi belkim, oqurmenlerge ochuq bolsun, mexpiy bolmisun. ■ **22:10** Dan. 8:26; 12:4; Weh. 1:3. □ **22:12 «munasiwetlik ayetler»** — «Yesh.» 40:10, 62:11. ■ **22:12** Zeb. 62:12; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Weh. 2:23. □ **22:13 «Men «Alfa» we «Oméga»...»** — grék tilida «alfa» birinchi herp, «oméga» axirqi herptur. Démek, Eysa Mesih bash we axirdur. ■ **22:13** Yesh. 41:4; 44:6; 48:12; Weh. 1:8; 21:6. ■ **22:15** 1Kor. 6:10; Ef. 5:5; Kol. 3:5, 6. ■ **22:16** Yesh. 11:10; Rim. 15:12; 2Pét. 1:19; Weh. 1:1; 5:5. □ **22:17 «Roh we toyi bolidighan qiz: «Kel!» deydu»** — «Roh» — Muqeddes Rohtur. «Toy bolidighan qiz» degenlik jamaetni körsitidu. 19-bab 7-, 8-ayetlerge qaralsun. ■ **22:17** Yesh. 55:1; Yuh. 7:37.

18 Menki bu kitabtiki bésharetning sözlirini anglighanlargha guwahliq bérip agahlandurimenki: kimdikim bu sözlerge birnémini qoshsa, Xuda uninggha bu kitabta yézilghan balayi'apetlerni qoshidu. □
19 Kimdikim bu bésharetlik kitabning sözliridin birer sözni élip tashlisa, Xudamu uningdin bu kitabta yézilghan hayatliq derixidin we muqeddes sheherdin bolidighan nésiwisini élip tashlaydu.■
20 — Mana, bulargha agah-guwah Bergüchi bolsa mundaq deydu:

— «Shundaq, pat yéqinda kélimen!»

— «Amin! Kel, ya Reb Eysa!»

21 Reb Eysa Mesihning méhir-shepqiti barliq muqeddes bendiler bilen bille bolghay, amin!

□ **22:18** «Menki **bu kitabtiki bésharetning sözlirini anglighanlargha guwahliq bérip agahlandurimenki»** — «Menki» dégen söz bezi alimlar, 18-19-ayettiki sözlerni rosul Yuhannaningki dep qaraydu. Biraq Yuhanna özini biwasite körsetmigechke (1:9ni körüng), shundaqla 20-ayette Reb Özi éniq körsitilgechke biz sözlerni Rebningki, dégen pikirge mayilmiz. ■ **22:19** Qan. 4:2; 12:32; Pend. 30:6; Weh. 13:8; 17:8.